CODICES

GREGORIANUS HERMOGENIANUS THEODOSIANUS.

EDIDIT

GUSTAVUS HAENEL

LIPSIENSIS.

A. cIↄIↄcccxxxxii.

PROSTANT BONNAE APUD ADOLPHUM MARCUM.

CODICIS GREGORIANI

ET

CODICIS HERMOGENIANI

FRAGMENTA.

AD XXXVI LIBRORUM MANUSCRIPTORUM ET PRIORUM EDITIONUM FIDEM RECOGNOVIT ET ANNOTATIONE CRITICA

INSTRUXIT

GUSTAVUS HAENEL

LIPSIENSIS.

A. cIɔIɔcccxxxvii.

PROSTAT BONNAE APUD ADOLPHUM MARCUM.

CODICIS GREGORIANI FRAGMENTA.

Neminem esse arbitror, quem non offendat mira illa diversitas, quae cum omnino in iuris Romani fontium, tum maxime in fragmentorum Codicis Gregoriani editionibus deprehenditur, quamquam commune earum fundamentum Breviarium Alarici est. Etenim praeterquam quod editiones Codicis ipsae non iisdem omnes limitibus circumscriptae sunt, etiam libri, tituli, constitutiones discrepant. Ita prima editio, dico Sichardianam — nam Aegidiana iam a. 1517 emissa huc referri non potest, quippe quae Codicis Gregoriani a Visigothis epitomati epitomen tantum exhibeat — et novissima in libro, qui inscribitur Jus Civile Anteiustinianeum, Berolini 1815 curata, omnium tenuissimae sunt. Dedit enim Sichardus in Breviarii Alariciani editione non plura, quam quae a Visigothis servata sunt; Sichardum autem novissimus editor omissa interpretatione iterum typis ita describendum curavit, ut neque ordo mutaretur, nec quicquam accederet praeter quinque incertae originis constitutiones, post Codicem Hermogenianum ex editionibus Cuiacii additas.

Minime autem credendum est, Codicem Gregorianum, qualis apud Sichardum habetur, talem in omnibus libris manu scriptis esse. Alia ratione in recipiendis Codicis Gregoriani fragmentis videntur Visigothi egisse, alia in Codice Theodosiano et in Paullo, cum in his divisionem in libros, quae in fontibus esset, constanter servarent, in Codice Gregoriano, ut ex multis libris manu scriptis apparet, omni librorum vestigio deleto, negligerent et titulos tantum, quos recepissent, enumerarent, quorum ultimus *de Patria potestate* tertius decimus est [1]), in aliis contra libris manu scriptis, ut ex Sichardiano intelligitur, servato tamen magna ex parte titulorum numero, quem dixi, divisionem in libros retinerent [2]). Proprium est enim Breviarii Alariciani codicibus, ut saepissime alii aliter scripti sint, alii leges contineant, quae in ceteris codicibus desunt. Alii titulorum numeros ex vero fonte proferunt, alii appendicibus instructi sunt, alii Novellis locupletati, ut etiam sine codicis Ottoboniani auxilio omnes Novellas Anteiustinianeas, praeter paucas restituere possimus; contra alii ita decurtati, nihil ut contineant, nisi misera ipsius Breviarii Alariciani fragmenta, quae diversitas non ab eius auctoribus nata est, sed ex eo, quod creberrimus erat posteriore aetate huius libri usus.

Reliquarum Codicis Gregoriani editionum quattuor praecipue nominandae sunt, quae omnes, ut Sichardiana et Berolinensis cum aliis iuris Anteiustinianei fontibus coniunctae prodierunt: Cuiaciana I. (Lugduni 1566 fol.), ad Breviarium Alaricianum facta quidem, sed uno titulo (*de Postulando*) et sedecim constitutionibus aucta; Cuiaciana II. (Parisiis 1586. fol.), alio consilio quam prior instituta et constitutionibus incertae originis in Cuiaciana I. omissis locupletata, a qua, quae a. 1607 eodem loco prodiisse dicitur, eo tantum differt, quod editioni Cuiacianae II., tunc nondum venditae, alius titulus in fronte totius collectionis agglutinatus est, ut utraque una eademque sit [3]); Genevensis (Aurelianae Allobrogum 1586. 4.), quacum Lugdunensis anni 1593 praeter titulum totius collectionis, similem ob causam atque in praecedenti editione mutatum, in omnibus concinit, — nam quae in Novellis addita sunt, huc non pertinent —; denique Schultingiana Lugduni Bat. 1717 impressa et bis repetita Lipsiae 1737 et omissis Schultingii notis et interpretatione Visigothorum Cervariae 1744. Quod autem primam Cuiacianam ad Breviarium Alaricianum factam esse dixi, cum ex titulis apparet, qui soli in ea commemorantur et ordine numeroque, si titulum *de Postulando* hic primum editum exceperis, cum Breviario conveniunt, tum ex constitutionibus concluditur, quae hic neque plures neque aliae quam apud Visigothos in ipso Codice Greg. sunt, praeter quattuor constitutiones in titulum *de Pactis et Transactionibus* ex Consultatione et ex appendice codicis cuiusdam translatas (cf. c. 1, 4 *de Pactis* I, 10 et c. 3, 4 *de Transactionibus* I, 11). Reliquae autem duodecim constitutiones, quae *Ex Incertis Titulis Corporis Gregoriani* desumptae hic leguntur, non in ipso Codice Gregoriano, sed in appendice eius exstant, quarum novem (c. 2, 3, *de Pactis* I, 10; c. 1 de *de Transactionibus* I, 11; c. 1, 2, 3 *de His, quae vi metusve cau.* II, I; c. 2 *de Dolo malo* II, 2; c. 3, 4 *Familiae herc.* III, 4) Cuiacius ex Consultationis cap. 1, 2, 9 deprompsit, unam (c. 1. *ad L. Juliam de adulteriis* XIV, 2) ex Augustino aut ex Hincmaro Rhemensi,

1) Idem est in Summae Aegidianae codicibus et in reliquis codicibus, quibus Breviarii Alariciani epitome tantum continetur.
2) Sichardiani codicis similes sunt codd. 1, 3 — 7, 9 — 12, 16 — 19, 29, 34.
3) Nonnulla tamen diversitas invenitur in c. 3 Cod. Greg. de Transact. (1, 11), ubi ed. 1586 & *C.*, sed ed. 1607 *I C.* habet.

duas (c. 1 *Quibus res iud. n. noc.* X, 1 et c. 1 *de Confessis* X, 2) ex codice ignoto, quocum Parisiensis 4406 et Rosnyensis plerumque congruunt, qui soli has constitutiones exhibent: quae omnia docent, Cuiacium non omnes Codicis Gregoriani constitutiones, quae in Consultatione sunt, huic editioni inseruisse, veluti c. 5 *de Pactis* et c. 1 *de Dolo malo*, neque Lege Romana Burgundionum, neque Collatione, nec appendicibus quidem ubique usum esse, quibus nonnullos Breviarii Alariciani codices instructos esse, iam supra dixi. Lacunas editio Cuiaciana II. quodammodo explevit appendicum ope. Primum enim hic editi sunt tituli *Si certum pet.* (III, 12), *Si cum eo* (III, 7), *Arbitrium tutelae* (VI, 18) et duae constitutiones (c. 1 *Si minor ab hered.* II, 4 ex appendice quadam et c. *Manifestum est* ex fonte ignoto) inter constitutiones ex incertis titulis, quae ut iam in editione I. Cuiaciana factum est, servato temporum et imperatorum, qui eas dederunt, ordine dispositae sunt. Itaque etiam in hac editione Cuiacius Legem Romanam Burgundionum et Collationem neglexit, neque constitutiones Consultationis in priore editione omissas aut in Cod. Hermogenianum falso translatas recepit et suo loco restituit. Aliud huius editionis a Cuiaciana I. discrimen est in eo, quod tituli, ut apud Sichardum, in libros distributi sunt, hac tamen a Sichardo differentia, ut liber I. in titulo *de Postulando* incipiat, III. in titulo *Si certum petatur*, X. in titulo *Quibus res iudicata non noceat*, denique liber VI. adiectus sit, quae omnia, praeter titulum *Quibus res iudicata non noceat* apud Sichardum desunt. Praeterea tituli, quod in I. Cuiaciana non factum est, numerantur, quamquam parum constanter, cum numeri post titulum *Si sub alterius nomine* omnes, uno titulo *Arbitrium tutelae* excepto, qui XVIIII. libri VI. appellatur, et vel ante titulum *Si sub alterius nom.* nonnunquam exciderint, veluti in titt. *Si certum pet.*, *de Hered. pet.*, et *de Rei vind.* Longe plura inveniuntur in Genevensi exemplo, cuius editor fontes, quorum in prioribus editionibus aut omnino non aut non omnino ratio habita erat, adhibuit ad constitutiones Codicis Gregoriani restituendas. Itaque adiecit ex Collatione titulos *de Deposito* (IV, 3), *de Nuptiis* (V, 1), *de Accusationibus* (XIV, 1), *ad L. Corn. de Veneficis et sic.* (XIV, 3), *de Maleficis et math.* (XIV, 4); ex Lege Romana Burgundionum c. 8, 9 *de Pactis* (I, 10) et titulos *de Iureiurando* (III, 5), *de Bonis libertorum* (VI, 2), *de Operis libertorum* (VI, 3) et *de Sponsoribus et fideiuss.* (XII, 1). Quamvis autem haec satis multa sint, tamen editor munere suo se functum esse non putabat, nisi ordinem in prioribus editionibus observatum sua ratione mutaret, qua de causa constitutiones ex incertis Codicis Gregoriani titulis Codici ipsi intexuit, plane remota editionum Cuiacianarum appendice, titulos autem, etsi nullis numeris appositis, in libros distribuit, quorum tamen tertius in titulo *de Inofficioso test.* incipit, quartus in titulo *Quod cum eo* (ad Sc. Maced.), contra rationem priorum editionum, quintus et duodecimus hic primum additi sunt. Duabus insuper rebus haec editio a Cuiaciana II. differt: et quod duo libri, unus post quintum, alter post duodecimum nominantur, sed numeris omissis, quorum priori tituli: *Quibus res iudicata non noceat*, *de Confessis*, *de Patria potestate*, *de Bonis libertorum*, *de Operis libertorum* adscribuntur, posteriori omnia, quae apud Schultingium libro XIX. comprehenduntur: et quod hic desunt, quae in editione Cuiaciana II. primum edita sunt, veluti tituli *Si certum pet.*, *Si cum eo, qui in a. p.*, *Arbitrium tutelae*, c. 1 *Si minor ab hereditate*, quae res etsi admirationem movet, tamen facile explicari potest. Usus est enim editor Genevensis, ut suam editionem pararet, Sichardiana et Cuiaciana I., et addidit, quae ipse invenerat. Cuiacianae II., quae eodem anno prodiit, notitiam non habuit, qua de causa, quae haec plura habet quam prima, in Genevensi editione desunt. Neque haec in editione Lugdunensi anni 1593 mutata sunt, cum bibliopola, ut Genevensem editionem venderet, ex Cuiaciana II. Novellarum potissimum supplementa reciperet, non Gregoriani Codicis, quae minora essent, quibus receptis nonnullas plagulas mutatas edere debuisset. Quod autem c. *Manifestum est* in utraque editione, et Genevensi et Lugdunensi profertur et in chronologia constitutionum Lugdunensi exemplari adiecta fragmenta omissa commemorantur, id non obstat, cum haec constitutio ex Cuiacii Observationibus, non ex Cuiaciana II. desumpta esse videatur, chronologia autem ex Cuiaciana II. descripta sit [4]. Schultingius denique, qui priorum editionum differentiam perspiceret, tollere eam atque editionem parare studuit, quae disiecta Corporis Gregoriani membra emendatiora quam superiores editiones complecteretur. Itaque Cuiacianam II. et Genevensem editionem conflavit, constitutiones restituit, veluti c. 6, 7 *de Pactis* et c. 5 *de Transact.*, quas Cuiacius contra Consultationis, cui debentur, auctoritatem titulo Codicis Hermogeniani *de Pactis et Transactionibus* assignaverat, c. 5 *de Pactis* addidit, libros, titulos eorumque numeros constituit, constitutionum annos apposuit, fontes fragmentorum indicavit, scholia Basilicorum consuluit, leges Codicis Justinianei cum fragmentis Codicis Gregoriani concinentes annotavit, diversitatem scripturae ex prioribus editionibus congestam in fine operis adiecit, fragmenta denique commentariis illustravit, ut, quaecunque in prioribus editionibus desideramus, ea omnia videatur praestitisse. Quam quidem laudem quo minus ex omni parte ei tribuam, praeter alias caussas hae maxime impediunt. Sunt fontes, quibus fragmenta Codicis Gregoriani debemus, interdum tam abscondite inter annotationes indicati, ut vix multum legendo reperiantur, origo autem complurium constitutionum, quae vel maxime conferunt ad ordinem, quo Codex Gregorianus scriptus erat, eruendum ne verbo quidem demonstratur, neque multo apertius aut rectius describitur locus, quem singula quaeque fragmenta aut in editionibus aut in fontibus, ex quibus hausta sunt, tenent, ut taceam, editorem non eam, quam debebat, diligentiam posuisse in diversitate scripturae ex prioribus editionibus enotanda. Quod autem ad restitutionem librorum et titulorum Codicis attinet, Schultingius non multum profecit, codicibus, quos sequeretur, destitutus.

4) Hugo, index editionum etc. p. 169 sq. 173 sq. Biener, Revision d. Justin. Codex p. 88, not. 4.

Itaque cum multa emendanda superessent, mihique contigisset, ut in itinere facto per complures Europae regiones ad perlustrandas bibliothecas, multis codicibus uti possem, quibus Codicis Gregoriani fragmenta illustrarentur augerenturque, non inutilem laborem suscepisse mihi videor, quod novam editionem paravi a priorum editionum erroribus purgatam et novis subsidiis instructam, collectis illis cum ex Vaticanis Fragmentis, tum ex codicibus a me collatis. Ratio autem editionis haec est. Recepi, Schultingium imitatus, eas tantum constitutiones, quas in Codice Gregoriano exstitisse, fontes earum aperte declarant, ne, si aliter egissem, constitutiones alienae irreperent. Omnes ergo Vaticanorum Fragmentorum constitutiones praeter quinque omittendae erant, cum, etsi multas earum et in Gregoriano et in Hermogeniano Codice fuisse verisimile est, tamen, quae sint illae, probari non possit. Eandem ob causam non omnes ante Constantinum datae constitutiones, quae in Codice Justinianeo leguntur, recipi poterant, quamquam huius auctores illis Codicibus usos esse, Justinianus ipse dicit et sedulo id factum esse, tota Codicis conditio demonstrat. In culpa sunt Codicis auctores, qui non eadem diligentia, qua in Digestis et in aliis libris factum est, inscriptiones librorum servarunt, muneri suo se satisfecisse opinati, si inscriptiones et subscriptiones legum exhibuissent. Quapropter illarum Codicis Justinianei constitutionum ratio habita non est, nisi si forte aliqua cum uno alterove Codicis Gregoriani fragmento concinebat. Eodem modo non additae sunt nonnullae aliae constitutiones, quae ad Cod. Just. non pertinentes ex Codice Gregoriano videntur desumptae esse [5]). Neque scholia Basilicorum protuli, nisi ubi aperte Cod. Gregorianus nominatur [6]). Fragmenta recepta disposui, ut in Codice ipso videntur disposita fuisse, atque ad titulos et libros suos, quantum fieri poterat, revocavi, in quo ancipiti negotio multum me iuverunt appendices nonnullis Breviarii Alariciani codicibus subiunctae, quarum ope, cum non solum fragmenta incertae huc usque originis exhibeant, sed etiam locum, quem in Codice Gregoriano tenuerunt, indicent, constitutiones extravagantes reduxi, complures titulos in pristinum ordinem redegi, principium et finem librorum, adhibito simul Codice Justinianeo, nonnunquam etiam Consultatione demonstravi. Ita titulum *de Pactis et transactionibus* in duos titulos dissolvi *de Pactis* et *de Transactionibus*, Consultationis, Breviarii Alariciani et appendicum auctoritate, et in primo libro duodecim priorum titulorum seriem definivi [7]), quod non solum numerus libri et tituli in Consultatione ad constitutionem, quae nunc quinta tituli *de Pactis* est, adscriptus, sed etiam numerus XII., appositus in appendicibus ad titulum *de Postulando* postulabat, praesertim cum viderem, computationem titulorum ex Codice Gregoriano in primum et secundum Codicis Justinianei librum receptorum cum hac serie convenire. Eadem appendice duce titulum *Si minor ab hereditate*, qui apud Schultingium tertius libri secundi est, in XVII. eiusdem libri mutavi, tertii autem libri ordinem simili ratione, qua primi, restitui usque ad XII. titulum *Si certum petatur* [8]). Denique ut mittam, quae minoris momenti sunt, complura eiusdem generis de aliis libris disputavi, veluti de XII., XIII., XIV., praecipue ubi liber XII. desinat et liber XIII. incipiat; ad quemnam librum hic vel ille titulus, ut illi, qui ex Vaticanis Fragmentis nunc primum in Codicem Gregorianum recepti sunt, pertineant, qua occasione non dubitavi Blumii opinionem sequi, qui titulos, apud Schultingium libro XIX. attributos, libro XIV. assignat, ut Codex Gregorianus non amplius XVI libris constitisse existimandus sit. Quemadmodum autem libros et titulos restituere studui, ita etiam singulis constitutionibus operam navavi, veluti illis, quae antea uno titulo *de Pactis et transactionibus* comprehensae nunc a me inter titulos *de Pactis* (I, 10), *de Transactionibus* (I, 11), *de His, quae vi* (II, 1) et *de Dolo malo* (II, 2) distributae sunt, praeterea constitutionibus *de Postulando* (I, 12), quarum secunda nunc XXXIII. eiusdem tituli est, et multis aliis, quas commemorare longum est.

Quamquam vero ex his, quae dixi, ordinem Codicis Gregoriani non raro a me mutatum esse intelligitur, tamen non ita temere in hoc negotio versatus sum, ut priorum, maxime recentiorum editionum, licet ordine plane everso, usum tollerem, cui rei triplici modo prospexi, signis numerisque, annotatione et tabula in fine editionis adiecta: signis quidem numerisque, ut indicarem, qui sit tituli numerus et locus in mea editione et in Codice Gregoriano. Uncis enim inclusus numerus cum asterisco in fronte meam editionem significat, verbum *Tit.*, quod sequitur, titulum ipsius Codicis Gregoriani, qui si certus est, suum numerum habet, ut titulus *Si certum pet.* numerum XII. [9]), si incertus est, signo interrogationis notatur. Ita titulo *Si adversus donationem* praeposui (III *) *Tit.?*, in quo loco (III *) hunc titulum in mea editione tertium libri secundi esse significat, *Tit.?* indicat, de vero Gregoriani Codicis numero non constare. In constitutionibus, quarum numerus ex Codice Gregoriano proferri poterat, eandem rationem secutus sum, si plures eiusdem tituli sunt constitutiones [10]); si una tantum est eaque vero numero insignita, hunc solum numerum addidi [11]), in reliquis constitutionibus meae tantum editionis numerum posui [12]).

---

5) Vid. Bienerum, l. c. pag. 5, not. r, pag. 83, 84, 90.

6) Ita neglexi scholion, quod Heros scripsit ap. Fabrot. T. III, p. 60, quamquam Reizius ad Theophilum p. 1244 et Schraderus (Kritische Zeitschr. III, 323) Cod. Gregorianum ibi intelligi putant. Cf. Car. Witte, die leges Restitutae d. Justin. Codex, p. 72.

7) Cf. tit. de Pactis (I, 10), not. c et tit. de Postulando (I, 12), not. g.

8) Cf. tit. Si certum petatur (III, 12), not. n.

9) Vid. etiam titulos primi libri.

10) Vid. tit. de Pactis (I, 10).

11) Vid. tit. Si certum pet. (III, 12).

12) Vid. tit. de Transact. (I, 11).

Ubi constitutiones excidisse codicum ope probari poterat, lacunam lineolis supra constitutiones indicavi, ut in ipso Codicis Gregoriani initio conspicitur.

Quod de annotatione dixi, inprimis de superiori, singulis titulis subiuncta intelligendum est, in qua praeter fontes constitutionum editiones quoque et locos, ubi in his exstant, consignavi, qua re factum est, ut non solum omnium editionum conditio quasi uno conspectu in singulis constitutionibus nunc cognosci possit, sed etiam usus earum, qui difficilis fore videbatur, factus sit facillimus. Inferiores annotationes, quas, literis numerorum loco appositis, in ima pagina exprimendas curavi, compositae sunt et ex meis coniecturis de ordine titulorum et ex diversitate scripturae, quam congessi cum ex codicibus a me undique conquisitis et inspectis, tum ex editionibus Codicis Gregoriani fontiumque, quibus editores, saepe illi quidem arbitrio corrigentes, ad restituendum Codicem usi sunt. Interdum in iisdem annotationibus nonnulla dixi de Interpretatione, maxime ubi delenda esset, aut de emendationibus, vel codicum auctoritate vel sententia flagitante a me factis, quae sunt numero LVIII.

Quod ad codices a me adhibitos attinet, omnes Breviarium Alarici exhibent, quorum ea ratio est, ut duodecim prioribus et fragmenta Codicis Gregoriani et interpretatio contineantur, quibus annumerandi sunt 15, 16, 24, 25, 28, 34 et plerumque 17, 20, quorum tamen librarii in antecedentibus Breviarii Alariciani partibus, Gaio excepto, quem prorsus alia ratione Visigothi tractarunt, maiorem Interpretationi quam ipsis legibus imperatorum et Sententiis Paulli operam navarunt. Reliqui codices fragmenta vel omnino vel ex parte omittunt. Quae alia codicum cognatio sit, difficile est ad disputandum, neque hoc loco multis explicari potest. Fortasse unius familiae sunt codices 2, 5, 6, 7, 9, 36, propterea quod appendicibus instructi sunt, etsi illae in inscriptionibus librorum titulorumque saepissime non conveniunt, ut mittam scripturae diversitatem. Codex 12, quo Sichardus usus est, in hac parte descriptus est ex codice Murbacensi, adiecta in margine diversitate scripturae ex codice Argentinensi. Similiter ductus est codex 10 ex codice 4, quod quo minus statuam, non impediunt diversitates levioris momenti, tribuendae illae eius, qui codicem 10 scripsit, festinationi. Ex omnibus, quos adhibui, codicibus illi tantum a me in singulis locis commemorantur, qui constitutionem vel integram vel particulam eius habent, qui nihil habent, eos praeterii. In scriptura ex his codicibus deligenda nullus codex ceteris praestantior a me haberi poterat; nam omnes, quamquam illi codices, quos appendicibus instructos esse dixi et codices 20, 22, 23 magni habendi sunt, cum iis solis nonnullae leges debeantur, mendis corrupti sunt et saepissime turpiter depravati. Erat igitur id consilium tenendum, ut, ubi codices aeque bonam, quamquam diversam scripturam exhiberent, plurimorum codicum auctoritatem sequerer, ubi hoc non esset, id reciperem, quod aut sermonis latini aut argumenti ratio flagitaret. In fragmentis, quae ex aliis iuris fontibus quam ex Breviario Alarici deprompta sunt, eodem modo egi, quo fontium illorum editores, nisi quod nonnunquam aut propter codices ab editoribus adhibitos aut propter alias rationes ex ipsa re petitas ab iis recedendum esse existimavi.

Haec mihi videbantur de editionis meae consilio dicenda esse. Superest ut moneam, Interpretationem non mea, sed Illustrium Bonnensium Professorum voluntate adiectam esse; adiecta autem non in inferiore paginarum parte, sed suo quaeque loco statim post constitutionem, ad quam scripta est, necessario fuit ponenda.

Scribebam Lipsiae Id. Mai.

cIↃIↃcccxxxvii.

SIGNORUM EXPLICATIO.

Cod. 1 Codex Monacensis D. 2, olim Wurceburgensis.
— 2 — Reg. Par. 4403, appendix.
— 3 — — — 4404.
— 4 — — — 4405.
— 5 — — — 4406.
— 6 — Aurelianensis 207.
— 7 — Montispessulanus H. 84.
— 8 — Vaticanus Reginae Suecine 1128.
— 9 — Vaticano-Ottobonianus 2225.
— 10 — Reg. Par. Suppl. Lat. 398, olim Sorbonnensis 335.
— 11 — Gothanus form. maior. 84.
— 12 — Basileensis C. III. 1.
— 13 — Montispessulanus H. 136.
— 14 — Reg. Par. suppl. Lat. 65.
— 15 — — — 4408.
— 16 — — — 4409.
— 17 — — — 4410.
— 18 — — — 4411.
— 19 — — — 4412.
— 20 — — — 4412 *bis*. Est enim in cod. 4412 extrema Breviarii Alariciani pars inde a Paullo V, 36 usque ad c. 1 Cod. Greg. de Sc. Maced. (III, 8) bis scripta.
— 21 — — — 4413.
— 22 — — — 4414.
— 23 — — — 4415.
— 24 — Vaticanus Reginae Suecine 1023.
— 25 — — — — — — — 1048.
— 26 — Ambrosianus C. 276 part. inf., unde corr. err. in Varietate Scripturae ex Paulli codd. coll. p. 8, *t*.
— 27 — Lugduno-Batavus, olim Vossianus 47.
— 28 — Bernensis 263.
— 29 — Caroli de Savigny.
— 30 — Reg. Berolinensis quart. 150.
— 31 — Sangallensis 731.
— 32 — Fuldensis.
— 33 — Reg. Par. 4419, appendix.
— 34 — — — Suppl. Lat. 779 (olim Gayi Lugdunensis).
— 35 — monasterii Piperial in Helvetia (Pfeffers), ubi pars Cod. Gr. in appendice adiecta est post *Legem Romanam Utinensem*.
— 36 — P. Pithoei (nunc Reg. Berol., antea Bibl. de Rosny 2391) appendix.
R. — (i. e. Ranconetus), quod siglum P. Pithoeus apposuit annotationibus sua manu exemplari editionis Sichardianae ex Ranconeti codice adscriptis, inter libr. impr. Reg. Bibl. Par. F. 5 fol.
F. 6 — exemplar editionis 1566, quod servatur in Reg. Bibl. Par. inter libros impr., cui P. Pithoeus notas adscripsit.
NB. De his libris mss. consule, quae maxime ex meis schedis in Hauboldi Opusco. T. II. p. 897—917 et Praef. p. LXXXIV.—CLXVIII. proferuntur.
Ed. 1 Editio Jo. Sichardi, Codicis Theodosiani Libri XVI etc. Basileae 1528. fol. 164—167 a. (C. Herm. fol. 167 a, b.)
— 2 — Jac. Cujacii, Codicis Theodosiani Libri XVI etc. Lugduni 1566. fol. p. 708—714. (C. Herm. p. 715—718.)
— 3 — Jac. Cujacii, Codicis Theodosiani Libri XVI etc. Parisiis 1586. fol. p. 634—641. (C. Herm. p. 641—644.)
— 4 — Jacobi Cujacii (?), Codicis Theodosiani Libri XVI etc. Aurelianae Allobrogum 1586. 4. (vulgo Genevensis dicta) P. II. p. 1—12. (C. Herm. p. 12—16.)
— 5 — Codicis Theodosiani Libri XVI etc. Lugduni 1593. 4. T. II. p. 1—12. (C. Herm. p. 12—16.)
— 6 — Jac. Cujacii, Codicis Theodosiani Libri XVI etc. Parisiis 1607. fol. p. 634—641. (C. Herm. p. 641—644.)
— 7 — Ant. Schultingii, Jurisprudentia Vetus Anteiustinianea. Lugd. Batav. 1717. 4. } p. 681—708. (C. Herm.
— 8 — — — — Jurisprudentia Vetus Anteiustin., cura Ritteri. Lips. 1737. 4. } p. 709—718.)
— 9 — Jos. de Finestres et de Monsalvo, Jurisprudentia Vetus Anteiustinianea etc. Cervariae 1744. 12. p. 469—503. (C. Herm. p. 504—516.) Ex bibliotheca Illustrissimi *Car. de Savigny*.
— 10 — Jo. Lud. Guil. Beckii, in Juris Civilis Anteiustinianei (Berolini 1815. 8) T. I. p. 264—274. (C. Herm. p. 272—274.)

Ex his edd. proferunt Interpretationem Visig. edd. 1—8, omittunt edd. 9, 10.

* *

Coll. — Lex Dei sive Mosaicarum et Romanarum Legum Collatio, ed. Frid. Blume. Bonnae 1833. 8.
Verc. — *codex Vercellensis* CXXII.
Vind. — — *Vindobonensis*, olim Salisburgensis CCCLX.
P. — — *Pithoeanus*, nunc Reg. Berolin., antea Bibl. de Rosny 2395.
Scal. — *apographum Scaligeranum*.
Pith. — *ed. pr. Paris.* 1573. 4, ex bibliotheca *P. Pithoei*.
Bl. — *Blumius*.
Bas. — *ed. Basileensis* 1574. 4.
Sch. — — *Schulting*. in Jurispr. Antei. p. 727—800.
Bi. — — *Bieneri* in Jure civ. Antei. p. 1419—1474.

Cons. — Consultatio Veteris Cuiusdam Iurisconsulti ed. Frid. Aug. Bieneri (Bi.) in Iuris Civilis Anteiustinianei (Berolini 1815. 8.) T. II. p. 1475—1498.

L. R. B. — Lex Romana Burgundionum, ed. Aug. Frid. Barkow. Gryphiswaldiae 1826. 8.
Ott. — *codex Ottobonianus* in bibliotheca Vaticana num. 327, olim Josephi Garampii.
V. 1 — — *Vaticanus* ex bibliotheca Reginae Sueciae, triplici num. signatus 379, 410, 1022.
V. 2 — — *Vaticanus* VMDCCLXVI, quem nuper Ang. Maius invenit.
P. — — *Parisiensis* 4412, quem contuli.
Pi. — — *P. Pithoei*, nunc Reg. Berolin., antea Bibl. de Rosny 2391.
Am. — *Joa. Chrph. Amadutii* Leges Novellae Quinque anecdotae. Romae 1767. Fol. p. 131—295.
Bi. — *Bieneri* editio in Iuris Civilis Anteiustinianei (Berolini 1815. 8.) T. II. p. 1501—1541.
Ba. — *Barkow*.

Vat. Fr. — Fragmenta Vaticana recogn. Aug. Bethmann-Hollweg. Bonnae 1833. 8.
V. — *codex Vaticanus* VMDCCLXVI.
Buchh. — *Alex. Aug. de Buchholtz*, Iuris Civilis Anteiustinianei Vaticana Fragm. Regim. Boruss. 1828. 8.
Bg. — *Böcking*.
Ho. — *Hollweg*.

Cod. Just. — Justiniani Codex Rep. Prael., edd. Geo. Aug. Spangenberg. Gottingae 1797. 4.

Bas. — Basilicorum Libri LX, edd. Gust. Ernest. et Car. Guil. Ern. Heimbachii. T. I. Lipsiae 1833 (Lib. I.—XII.). In seqq. libris adhibui ed. Car. Ann. Fabroti T. II.—VII. Parisiis 1647. fol.

CODEX THEODOSIANUS.

AD LIV LIBRORUM MANU SCRIPTORUM ET PRIORUM EDITIONUM FIDEM RECOGNOVIT ET ANNOTATIONE CRITICA

INSTRUXIT

GUSTAVUS HAENEL

LIPSIENSIS.

A. cIↃIↃCCCXLII.

PROSTAT BONNAE APUD ADOLPHUM MARCUM.

IOANNI PAULLO

DE

FALKENSTEIN

IUR. ET PHIL. DOCTORI DIOECESIS LIPSIENSIS PRAEFECTO PLURIUM INSIGNIUM ORDINUM COMMENDATORI ET EQUITI ETC.

FAUTORI ET PATRONO SUO

G U S T A V U S   H A E N E L

S. D.

Quod illustrius nomen, quam Tuum, huic Codicis Theodosiani editioni inscribam, nescio. Summus est Tuus splendor, summa Tua de patria merita. Te rex Augustissimus omniumque Optimus ad altissimam fere dignitatis sedem provexit, Tuaeque prudentiae salutem publicam commisit. Tua sapientia, moderatio, integritas difficillima diversi generis negotia ad prosperum finem perduxit, probitas Tua virtutem, non virtutis insignia expetit, et honorem praemium esse recte agendi, finem non esse confirmat. Quapropter cives Te colunt atque admirantur, et vel exteri honoribus Te cumulant nomenque Tuum venerantur.

Dicam de Tuo literarum et bonarum artium amore? Non opus est. Docti laudibus Te extulerunt, Te omnis doctrinae et liberalium studiorum defensorem appellaverunt, Te digito demonstrant, ut antesignanum et propugnatorem suum. Verum non solum splendor Tuus me movet, ut librum hunc, quasi gnatum meum auctoritati Tuae commendem; maxime me movet humanitas Tua, quam laudant omnes, summam ego tum expertus sum, cum me moerore afflictum atque prostratum adiuvisti, erexisti, conservasti. Itaque ut observationis pietatisque officio satisfaciam ac gratum animum Tibi significem, me sinas, quaeso, huic libro, in quo instruendo, ordinando, perpoliendo quattuor lustra magnamque valetudinis atque patrimonii partem consumpsi, nomen Tuum inscribere. Quod si eum benigne exceperis, feram in coelum benevolentiam Tuam, colam animo, tuebor officiis, Tibique ut satisfaciam, studio certe, si minus re licebit, elaborabo. Vale.

Lipsiae, Kal. Ian. A. P. C. N. MDCCCXLII.

Codicis Theodosiani libri manuscripti in tres classes distribuendi sunt. Etenim aut solius Codicis libros sive titulos habent, aut fragmenta, quae Visigothi, cum Alarici regis iussu Legem Romanam componerent, ex Codice selegerunt et interpretati sunt, aut utriusque generis particulas coniunctas cum iuris ecclesiastici scriptis. Primae classis sex libri manuscripti supersunt: Vaticanus Reginae Sueciae DCCCLXXXVI., Charpini nunc Regius Parisiensis, Regius Parisiensis MMMMCCCCVI., duo Taurinenses, Vaticanus VMDCCLXVI.; Legis Romanae Visigothorum permulti; ultimae classis duo: Regius Parisiensis, olim Scti Germani CCCLXVI. et Phillippicus MDCCXLI., ad quem duo folia pertinent, codici Vaticano MCCLXXXIII. assuta [1]). Et de Legis quidem Romanae Visigothorum libris manuscriptis, quorum plerique nihil continent, nisi quod Visigothi ex Codice Theodosiano excerpserunt, tredecim autem titulis et constitutionibus aucti sunt, quibus compositores Legis abstinuerunt — Ambrosianum dico Part. Inf. C. XXIX., Regium Parisiensem MMMMCCCCIII., Bodleianum MMMCCCLXII., Vaticanum Reginae Sueciae MCXXVIII., Wallersteinensem, Regium Parisiensem MMMMCCCCXII., Vaticanum Reginae Sueciae MXXIII., et septem codices appendicibus instructos, Regios Parisienses MMMMCCCCVI. et MMMMCCCCXIX., Aurelianensem CCVII., Montispessulanum H. LXXXIIII., Vaticano-Ottobenianum MMCCXXV., Regium Berolinensem MSS. Lat. Fol. CCLXX., quibus accedit Regius Parisiensis MMMMCCCCVI., quem modo nominavi — hec loco exponere longum est. Faciam id in editione eius Legis, breviterque iam fecit ex literis meis doctissimus [illegible] [2]), praestantiorum autem librorum partes formamque illustr. HAUBOLDUS [3]), chartis meis usus, et adhibito Bodleiano codice clar. WITTE [4]) enumeraverunt, aut ego, si qua occasio erat, hic et illic descripsi [*]). Neque opus est de iuris ecclesiastici codicibus dicere, postquam a me explanati sunt in dissertatione de Sirmondi constitutionibus. Continebo igitur me in exponendis primae classis libris manuscriptis, quibus Ambrosianum addam, qui multas constitutiones solus habeat. Eorum omnium, etsi maximam partem aut per alios aut per me noti facti sunt, imaginem descriptionemque ut hic explicem, et praestantia eorum postulat et auctoritas.

Maxime memorabilis est codex bibliothecae Vaticanae, quem NIEBUHRIUS inter libros Reginae Sueciae anno MDCCCXVII. invenit numero DCCCLXXXVI. distinctum, et in epistola ad Car. de Savigny, inserta ephemeridibus literariis, quae *Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft* inscribuntur, Tom. III. p. 409—412 descripsit. Etenim cum propter literarum formam, quae pervetustum eum esse evincit, tum propterea insignis est, quod solus octo posteriores Codicis Theodosiani libros integros praebet cum summariis, ab antiqua manu ad singulas constitutiones adscriptis [5]). Habet ille tegumentum scorteum multo undique

---

1) Cf. *Gust. Haenel, de Constitutionibus, quas Iacobus Sirmondus Parisiis A. MDCXXXI. edidit, dissertatio.* Lipsiae 1840. 4. 2) In *Chr. Gottl. Hauboldi Opusculis academicis.* Lipsiae 1828. 8. T. II. p. XCIX—CXXXVII. 3) In *Promuls. I. Praetermissorum in primis ad Breviarium Alaricianum pertinentium e codicibus a Gustavo Haenelio, Professore Lipsiensi, novissime collatis.* Lips. 1822. 4. (Opusc. Acad. T. II. p. 897—932.) 4) In *Diss. de Guilelmi Malmesburiensis codice Legis Romanae Wisigothorum.* Vratislaviae 1831. 8. *) Cf. lib. XVI. tit. 1—3, not. sup. 5) De hoc codice cons. *Io. Tilius in praef. ad Io. Bertrandum* editioni octo posteriorum Codicis Theodosiani librorum praemissa (Paris. 1550. 8.): „*Caeterum superioribus his diebus in manus meas inciderunt posteriores integri libri magni illius Codicis Theodosii Imperatoris — cuius (codicis) senio iam multis in locis erat species deformata et pene deleta. Literis autem grandioribus liber erat descriptus*" — idemque in *praefatione ad Lectorem* totius Codicis editioni praemissa: „*Posteriores octo libros Theodosii Augusti Constitutionum, qui soli in manus nostras pervenerunt.*" — *Montfaucon, Bibl. Biblioth.* T. I. p. 38. col. b. n. 1166 (Bibl. Reg. Suec.): *Vetustissimus codex Theodosianus incipit a libro 9°.* — *B. G. Niebuhr, Notizen über Handschriften in der Vaticana. An Savigny. Erster Brief.* Rom, den 5. März 1817. — *Göttinger Gel. Anz.* 1819, p. 202. — *M. Tullii Ciceronis Orationum pro M. Fonteio et pro C. Rabirio fragmenta etc. ex membranis bibliothecae Vaticanae edita a B. G. Niebuhrio.* Romae 1820. 8. p. 14. — *Iuris Civilis Anteiustinianei Reliquiae Ineditae etc. curante Angelo Maio.* Romae 1823. 8. p. XXI. — *A. W. v. Schroeter, Uebersicht der seit 1813 neuentdeckten Stücke der griechischen und römischen Literatur* (Hermes XXV. T. II. Heft p. 386 sqq.) — *Haubold, Opuscula academica.* T. II. p. LXXXVIII. not. *. — *Gust. Hugo, Lehrbuch der Geschichte des römischen Rechts seit Iustinian.* Berlin 1830. 8. p. 323, not. 1. — *Gust. Haenel, Summaria Codicis Theodosiani ex codice Vaticano cum Codicis et Summariorum descriptione nunc primum ed. Accedit scripturae specimen.* Lipsiae 1834. 8.

auro et fibulis inauratis ornatum. In tergo praeter verba: *Codex Theod.* | No. 886. | trium virorum insignia impressa sunt, quorum primum in superiore parte tergi positum Alexandri VIII. Pont. Max. est, alterum infra verba illa tergo aptatum gentis Ottobonianae esse videtur, tertium vero in ima parte conspicuum cardinalis cuiusdam est. Haec quoque auro expressa sunt. In primo codicis folio recentior manus post verba: *De Accusationibus et Inscribtionibus* annotavit: *Codicis* | *Theodosiani* | *Liber Nonus* | *Tit. I.* | ; Alexandri vero Petavii codicem olim fuisse, cognoscitur ex iis verbis, quae ipse in ima eiusdem folii margine adscripsit: *Alexander Pauli filius Petavius* | *Senator Parisiensis* | 1647. Forma libri maior est, quam vulgo quartam nuncupamus. Antiquae quibus constat membranae, quarum prioribus glutinator folia chartacea interiecit, a primo ad vicesimum usque folium corrugatae, omnes tactu laeves et molles sunt et nonnunquam tam tenues, ut scriptura in aversa membranarum pagina appareat; qua re librarius in ea scribere non potuit [6]). Nonnullae situ et mucore corruptae sunt, aliarum margini nescio quis flavum quendam et glutinosum liquorem illevit. Quod autem Niebuhrius dicit, codicem CCCCXLVIII foliis constare, in errorem ductus numeris, qui singulis foliis nostra demum aetate adscripti sunt, non ex omni parte verum est, cum is, qui numeros scripsit, inter CXV. et CXVI. unum folium numerare neglexerit, quo addito CCCCXLIX folia efficiuntur [5]). Membranae in LVIII quaterniones et unum dimidium compositae sunt, quorum seriem in ima parte ultimae paginae uniuscuiusque quaternionis numerus antiquis literis graecis expressus indicat [7]). Primus quaternio periit, in quo Niebuhrius titulum codicis scriptum fuisse existimat, ego vero praeter titulum rubricarum indicem exstitisse puto. Neque servatus est ultimi quaternionis numerus. Mancum esse codicem cum ex supplementis apparet, quae libris, quos codex comprehendit, nostra aetate accesserunt, tum ex iis, quae in *Summariis* ex hoc codice *a me editis* pag. IX. demonstravi et infra demonstrabo. Verum non ubique, ubi lacunae sunt, folia in codice periisse, sed illas partim in libro manuscripto, cuius hic codex apographum est, iam fuisse, luculenter mihi videor ostendisse ad c. 6 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4); lacunae autem minores festinatione librarii ortae sunt. Complectitur hic codex posteriores Codicis Theodosiani libros a IX. usque ad verba: *probabuntur fisco* c. 12, §. 2 de Paganis (XVI, 10), quae verba ostendunt, Niebuhrii opinionem falsam esse existimantis, postrema codicis folia eo tempore, quod inter Tilii et Al. Petavii aetatem intercessit, a fure quodam ablata esse, cum Tiliana editio ex hoc codice instituta iisdem verbis terminetur et qui in ea tituli sequuntur, ex Alarici Breviario a Tilio additi sint. Incipit liber XI. a quaternione III fol. CXXIII^{a}., XII. vero desinit fol. CCXCIV. in dimidio illo quaternione, quod hac de caussa memorabile est, quia XI. et XII. liber ab alia manu scripti sunt. Lineae graphio ductae sunt, XXIX in quaque pagina, qua re idem ubique numerus versuum efficitur, illis paginis exceptis, ubi rubricae titulorum proferuntur, quae tam grandibus literis scriptae sunt, ut unus versus duas lineas occupet; maius etiam spatium inscriptionibus librorum a librario concessum est. Quod ad scripturam attinet, iam Niebuhrius hac de re dixit, qui amplam eam appellat et grandioribus, uncialibus sive maiusculis, quae dicuntur, literis constantem, quod fere cum Tilii descriptione concinit [8]). Praeterea in Marci Tullii fragmentis p. 14, ubi de Senecae fragmentis agit, haec habet: „*Scriptionis* (Senecae) *specimen in tabula dedi* [9]). *Eam semiminusculam satis apposite nominare possumus.* — *Denique titulus libri* *de vita patris illam refert, qua in scribendo utimur.* — *Utrumque autem scripturae genus, quod in his Annaeanis conspicitur, in volumine librorum S. Hilarii de Trinitate obtinet, quod in tabulario Basilicae Vaticanae asservatur: Carthagine sub Trasimundo Vandalo rege, primis sexti saeculi annis scripto* [10]). —

---

6) Velut fol. 122^{b}. 5) Cf. X, 20, 14, not. *pp.* 7) Fol. 8^{b} *B*, fol. 16^{b} *Γ*, fol. 24^{b} *Δ*, fol. 32^{b} *Є*, fol. 40^{b} *ϛ*, fol. 46^{b} *Z* (desunt duo folia, sed integro textu), fol. 54^{b} *H*, fol. 60^{b} [illegible] (desunt duo folia, sed integro textu), fol. 68^{b} *I*, fol. 76^{b} *IA*, fol. 83^{b} *IB* (abscissum est unum folium post fol. 77^{b}, in quo desinit liber IX. Sed nihil deesse demonstrant vv. in extremo fol. 77^{b}: „*Theodosiani Lib. IX. Expl.*", post quae vv. fol. 78^{a} incipit in vv. *Inc. Lib. Felic.*), fol. 91^{b} *IΓ*, fol. 99^{b} *IΔ*, fol. 107^{b} *IЄ*, fol. 115^{b} *Iϛ*, fol. 122^{b} *IZ* (primum h. quatern. folium non est numeratum, ultima pagina literis vacua est, libro X. in antecedente pagina desinente), fol. 130^{b} *IH*, fol. 138^{b} *IΘ*, fol. 146^{b} *K*, fol. 154^{b} *KA*, fol. 162^{b} *KB*, fol. 170^{b} *KΓ*, fol. 178^{b} *KΔ*, fol. 186^{b} *KЄ*, fol. 194^{b} *Kϛ*, fol. 202^{b} *KZ*, fol. 210^{b} *KH*, fol. 218^{b} *KΘ*, fol. 226^{b} *Λ*, fol. 234^{b} *ΛA*, fol. 242^{b} *ΛB*, fol. 250^{b} *ΛΓ*, fol. 258^{b} *ΛΔ*, fol. 266^{b} *ΛЄ*, fol. 274^{b} *Λϛ*, fol. 282^{b} *ΛZ*, fol. 290^{b} *ΛH*, fol. 302^{b} *M* (exciderunt, sed integro textu, quattuor folia cum numero *ΛΘ*), fol. 310^{b} *MA*, fol. 318^{b} *MB*, fol. 326^{b} *MΓ*, fol. 334^{b} *MΔ*, fol. 342^{b} *MЄ*, fol. 350^{b} *Mϛ*, fol. 358^{b} *MZ*, fol. 366^{b} *MH*, fol. 374^{b} *MΘ*, fol. 382^{b} *N*, fol. 390^{b} *NA*, fol. 398^{b} *NB*, fol. 406^{b} *NΓ*, fol. 414^{b} *NΔ*, fol. 420^{b} *NЄ* (desunt duo folia, sed integro textu), fol. 428^{b} *Nϛ*, fol. 434^{b} *NZ*, fol. 440^{b} *NΘ*. Desunt ergo duodecim folia, id est duo quaternionis *NZ*, quaternio *NH* et duo prima quaternionis *NΘ*, quae continebant c. 66 tit. de Haeret. (XVI, 5) usque ad vv. *sectam et ad* c. 1 tit. de Iudaeis (XVI, 8). Cf. ed. 1550. p. 562. Quot quaterniones post ultimum huius codicis desint, incertum est. Si codicis Paris. 4406 rationem habemus, unus tantum videtur excidisse. Notandum etiam est, fol. 272 cum c. 185—187 (XII, 1) transpositum esse et interponendum inter fol. 268 et 269. 8) Vid. supr. not. 5. 9) Cf. Tabulae aeri incisae spec. 4. 10) De codice Vatic. S. Hilarii cons. *Nouveau Traité de Diplomatique* T. II. p. 381, not. 1, T. III. p. 263 sq., *Mabillon de Re Diplomatica*, Lutet. Paris. 1709. fol. p. 355 sq., *Ang. Maius, Iuris Civilis Antejustinianei Fragmenta*, Romae 1823. p. XVIII. Specimen scripturae exhibent Mabillon et Maius. Eiusdem aetatis est alter codex S. Hilarii, quem vidi in bibliotheca Turonensi. Cons. *Nouveau Traité de Diplomatique* T. III. p. 170 sq. et tabula 43, VII, ubi scripturae specimen est, et *Catalogi Librorum Mstorum*, quos Lipsiae a. 1830. 4. edidi, p. 482.

Quod vero ad literam semiminusculam attinet, volumen alterum Codicis Theodosiani inter libros manuscriptos Reginae haud dubie ad eadem fere cum codice S. Hilarii tempora referendum, eadem illa, licet crassiore, scriptum est." Apparet Niebuhrium sibi ipsum non constare. Primo enim loco literis uncialibus sive maiusculis codicem scriptum esse affirmat, altero autem literam semiminusculam esse; quae diversa sunt. Nec illud verum est, utrumque scripturae genus, quod in Annaeanis fragmentis conspicitur, in Vaticano S. Hilarii codice inveniri, ut et horum codicum species et singulae literae, maxime *e, g, r, s* docent, quae in utroque codice plane differunt. Codicis vero S. Hilarii et eius, de quo hoc loco agitur [11]), magnam esse similitudinem ex scripturae specimine aperte cognoscitur. Quamquam enim Hilarii codex robustioribus et pinguioribus literis scriptus est, in utroque tamen codice excepta *e*, quae in codice Vaticano fere semper uncialis literae formam habet, idem est scripturae genus, id est ex literis minusculis, quas dicunt, proceris et uncialibus interdum interiectis mixtum, qua de caussa cum Niebuhrio Theodosii librum eadem fere aetate scriptum esse existimo atque illum, quem primis sexti saeculi annis S. Benedicti patres tribuunt. Aliud scripturae genus prodere videntur liber XI. et XII., rotundum illud et quadratum, crassioribus nec raro cohaerentibus literis constans. Tamen praeter rubricas literis uncialibus pulchre pictas, idem esse scripturae genus, neque antiquius neque recentius, quamquam venustius, specimen quod dedi ostendit [12]). Ceterum his, quae de aetate codicis disputavi, alia antiquitatis signa accedunt: nullus lineolae post verba in fine versuum discerpta usus; nulla interpunctionum frequentia, nisi quod interdum punctum aut colon supra lineam, sed sine certa ratione ponitur; vetus orthographia [13]); notarum sive siglorum omissio praeter punctum aut virgulam, si qua syllaba per compendium scripta est; denique materiae, qua librarius ad scribendum usus est, compositio, quae, ubi nigrae sunt literae, atramento sinensi haud absimilis est, ubi rubricae aut verba: „*Imp. Impp.*" pingenda erant, ex milto consistit, haud raro vero, cum non bene profluxisset, siccitate a membranis soluta est [14]). Quae codex Graeca habet, eodem modo scripta sunt [15]). Constitutiones librarius secundum titulos numeravit. Haec hactenus de scripturae genere. Commemorandum nunc est, praeter eos, qui codicem ipsum scripserunt *), quattuor alios industriam suam in corrigendis crebro mendose scriptis membranis posuisse, quorum vetustissimus eas ad exemplum, quod hic transscriptum est, videtur emendasse, mutans ille literas, quae falsae aut transpositae essent, cuius rei exempla in specimine graeco conspiciuntur; alter autem flavo quodam succo nonnullos locos correxit [16]); tertius denique recentiore tempore rubro succo totum codicem lectu faciliorem reddidit, a quo is, qui notas atramento pictas adiecit, aetate non videtur distare. Et profecto neque inutilis neque vulgaris amborum industria fuit, cum ille, qui rubrum succum adhibuit, non solum literas deletas restituerit, omissas addiderit, orthographiam emendaverit, errores correxerit, sed etiam singula quaeque verba rubris lineis separaverit, syllabas verborum in fine versuum discerptorum lineolis adiectis coniunxerit, denique sententiarum finem et principium interpungendo indicaverit, hic vero, praeterquam quod menda ab illo neglecta sustulit, constitutiones non ad singulos titulos, sed per libros continuatas numeraverit [17]) et lacunis asterisco indicandis operam navaverit, quae omnia primus editor, antequam volumen typis exprimendum curaret, videtur fecisse [18]).

Pariter atque Tilianus pervetustus est codex bibliothecae Rosniensis MMCCCLXXXIII. [19]) anno h. s. septimo et tricesimo, quo bibliotheca illa Parisiis publice vendebatur, a Regiae bibliothecae praefectis

---

11) Vid. spec. 1. *Summariis* a me additum. 12) Cf. l. c. spec. 2. 13) Literae additae: sanximus, vaccilare. *coheremus*, *hostendi*, *harena*, *his*, machedonianum, *thelonarii*, Iohannī, exhorta. hii, utipote. quaerellis, sollertibus, medellam, silliquas. quotiens, aliquotiens, totiens. temptaverint, repperietur, consumpserit, redempti, suppremam, dempsimus. perrenni. rettulisse, posttremo, brittaniarum. urguere. Literae omissae, *c:* artari, multa. *h: ac*, *aruspex*, *abita*, *orreo*, concyliis, apoca. *i:* obiciendum, proiciendum. *in:* strumentum. *l:* ilico. *s:* exeri, expectare, exequi. *ae* pro *e:* depraehensus, paenates, aeculea, interpraetatio, perspicuae (perspicue), saepta, quaerellis, sanae, praetio. *e* pro *oe:* fecundus, fenebrem, cenaculis, fetus. *i* pro *e:* alligavit. *o* pro *u:* posiri, iovenis, nomismata. *oe* pro *e:* oboedire. *u* pro *o:* consubrino, suboli, epistula, nungentorum. *b* pro *p:* inscribtis, praescribtio, scribtus, elabsus; scribitur etiam obponere, obpetere etc. *b* pro *v:* bilitas, bivum, bisellia, habe. conbibentia, iubantur, relebetur. *c* pro *d:* quicquam. *c* pro *t:* solacio, conducto, quociens. *d* pro *t:* adque, kapud, reliquid, quod; scribitur praeterea adserere, adpetere, adtemperies, adligatur. *f* pro *ph* ponitur in nominibus et verbis graecae originis, v. g. Dagalaifo, Zenofili. *h* pro *i:* hisdem. *h* pro *n:* conhivere. *k* pro *c:* kapud, arkarius, kanon. *m* pro *n:* cuiuscumque, numquam, sollemnibus, tamquam. *n* pro *l:* inlustris, conlatio, inlicitum. *n* pro *m:* conpetentibus, inponere, conportare. *n* pro *s:* bensis. *p* pro *b:* optineat, puplicari. *s* pro *x:* sestantem, destantem. *t* pro *c:* indutias. *t* pro *d:* aput, at. *v* pro *b:* invemus, incobisset, acerritate, acerrior, praevendis. 14) Tilius l. c. *senio iam multis in locis erat species deformata et pene deleta.* 15) Cf. l. c. spec. 3., quod *Gust. Ern. Heimbachii* amicitiae debeo. *) In lib. XVI. diligentius scriptus est codex quam in superioribus libris. 16) Is videtur aliud exemplar C. Th. consuluisse et ex eo interdum emendasse. Vid. e. g. X, 10, 28, not. nn; X, 10, 30, not. *k*; X, 10, 33, not. *y*; X, 19, 11, not. *n*. Nonnunquam librarius ipse correxit. 17) Secundum hanc computationem liber IX. exhibet 221 constitutiones, X. 143 constitutiones, XI. 306 constitutiones, XII. 272 constitutiones, XIII. 125 constitutiones, XIV. 99 constitutiones, XV. 116 constitutiones, XVI. denique liber 155 tantum constitutiones propter lacunas, quas habet. 18) Cf. tit. de Accus. (IX, 1), not. *a* i. f. De Summariis, quae huc non pertinent, cf. ed. mea p. XII. sq. 19) *Catalogue de la riche Bibliothèque de Rosny etc. à Paris* 1837. 8. p. 211. Imago codicis in lapide picta add. est ad pag. 211.

MMMMDLXXX nummis gallicis emptus. Fuit olim Stephani Charpini, idem igitur est, in quo tres libri Codicis Theodosiani, a Iacobo Cuiacio primum editi, sextus, septimus et octavus a Charpino *inventi et proditi* sunt *). Postea pervenit in bibliothecam Francisci Pithoei. Ab eo dono datus est P. Pithoeo [20]), a Pithoeo commodatus Gothofredo. Hereditatis iure transiit in bibliothecam generosissimae gentis Le Peletier-Rosanbó, ibique mansit, usque dum princeps gentis eum et multos alios Pithoeorum libros manuscriptos Rosniensi bibliothecae constituta auctione vendendae adiunxit, ut pecunia ita comparata res afflictas Carolinae, ducis Bituriae viduae, cui pariter atque toti ex Gallia fugatae regiae stirpi studet, quantum posset, sublevaret. Tegumentum libri cum vendebatur membranaceum fuit, quo plerique Pithoeani codices induti sunt. Id cum novo doleo commutatum esse, praesertim cum sine damno codicis fieri non potuerit. Constat codex ex membranis quadruplicatis, quarum CXXII folia supersunt. Sunt illae plerumque laeves, molles, tenues, et fere albae, nisi ubi per eos, qui codicem tractaverunt, sordescere ceperunt, aut situ vel mucore maculas et fuscum colorem contraxerunt. Primi et secundi folii vix dimidia pars superest, tertii, quarti et quinti paullo amplior; similiter duorum ultimorum foliorum sola fragmenta servata sunt, et quemadmodum septem illa folia humore iacturam magnae partis fecerunt, ita triginta quoque foliorum, quae proxima sunt a sexto, margo adesus est, sed magis priorum quam posteriorum. Quae in fol. XXIV., XXXVI., XXXVIII., LII., LIV — LVIII., LXXXII., LXXXIII. foramina patent, ea iam illo tempore, quo membranae praeparabantur, orta sunt, et ubi sunt, scripturae nihil detrahunt. Quaternionum numeri literis romanis expressi sunt, quorum primus, XXXIII., in inferiore aversae folii septimi paginae margine additus est, ultimus, XLVII., in eodem folii CXVI. loco. Perierunt igitur, praeter ultimas membranas, priores XXXII quaterniones, unde antiquitus XLVIII, fortasse plures huius codicis quaterniones fuisse perspicuum est [21]). Lineae versuum graphio acuto, quod nonnunquam membranas dissecuit, ductae sunt, triginta in quaque pagina. Ut titulos scriberet, librarius X — XII versus impendit, plures, ut novi libri initium indicaret. Singuli versus XL aut paullo plures literas comprehendunt, nunquam XLV amplius. Tamen ubi nova constitutio incipit, numerus earum voce *Imp.* s. *Impp.* s. *Imppp.* in margine adscripta augetur, contra ubi constitutio in medio versu terminatur, reliquum versus spatium vacuum relictum est. Sunt vero literae illae, si forma earum et color spectatur, atro succo, qui vetustate saepe gilvus factus est, pulchre pictae, grandiores, et admixtis semiuncialibus maximam partem unciales. Neque vero posterior pars codicis, quod nitorem attinet, cum priore comparari potest. Nam inde a quaternione XLII. non solum tremebunda manu codex scriptus esse videtur et coloris magis etiam gilvi succo, quam in antecedentibus, sed etiam ex crassioribus, durioribus, flavis quoque constat membranis. Quare eum a duobus librariis scriptum esse arbitror et compositum. Tituli hic et illic minio picti sunt, eo etiam saepe notata vv. *Imp.*, *Impp.*, *Imppp.* et proximum ab iis imperatoris nomen. Compendia scripturae pauca inveniuntur praeter punctum et virgulam, sed ubi inveniuntur, prisca sunt et nonnunquam singularia [22]). Similiter orthographia vetus est [23]). Nec lineolae post verba in fine versuum discerpta deprehenduntur, nec ulla interpungendi signa. Quae omnia tam antiqui temporis speciem prae se ferunt, ut codicem si non sexto at primis sequentis saeculi lustris scriptum esse putem. Graeca a latinis aetate non differunt. Ceterum nonnunquam constitutiones secundum titulos numeratae sunt. Mutilum esse codicem ex iis, quae supra dixi, apparet. Factus est mutilus partim negligentia eorum, qui eum ab humoribus et mucore servare debebant, partim per nefarios homines, qui non solum duo et triginta quaterniones avulserunt,

---

*) Vid. infr. not. 77.

20) Hoc apparet ex vv., quas Pithoeus chartae interiectae adscripsit: „*Hoc vetustissimum exemplar. libror. VI. VII. et VIII. Codicis Theodosiani quo V. C. Cuiacius in edendo eo libro usus est dono mihi dedit V. C. Franciscus Pithoeus, patruus anno 1620. Pithou.*“ In Catalogo bibliothecae Rosniensis haec falso descripta sunt.

21) Quaternionum numeri hi sunt: fol. 7 XXXIII.; fol. 14 XXXIIII. (excidit enim inter decimum et undecimum unum folium. Vid. infr. not. 24); fol. 22 XXXV.; fol. 30 XXXVI.; fol. 38 XXXVII.; fol. 46 XXXVIII.; fol. 54 XXXVIIII.; fol. 62 XL.; fol. 70 XLI.; fol. 78 XLII.; fol. 86 XLIII.; fol. 94 XLIIII.; fol. 102 XLV.; fol. 108 XLVI. (desunt duo folia, sed integra superest scriptura); fol. 116 XLVII.

22) *b.* (bus), *q.* (que), *ā*, *ē*, *ō*, *u*, *magro offorum* (magistro officiorum), *vicum* (vicarium), *pcs* (proconsul), *ɔ* (con), *ɔstp* (Constantinopoli), *d* cum virgula traiecta (dixit), *t=* (tim), *nō.dum* (nondum), *laq.is* (laqueis), *qua.do* (quando), *mag.tro* (magistro), *quib.q.* (quibusque), *agā.lis* (augustalis), *quš* (quos), *nōtrae* (nostrae), *co-sulares* (consulares).

23) *iuncxerit*, *vincxerit*, *neclexit*, *paenitus*, *litterae*, *quattuor*, *praetium*, *sumptus*, *reppererint*, *nancti*, *thensaurus* (thesaurus), *thensaurarius*, *hisdem*, *hii*, *his* (pro *is*), *ɔprachendit*, *temptare*, *urguent*, *nectario*, *cohercere*, *hordine*, *coeperint* (pro *ceperint*), *taestabuntur*, *quaerellae*, *quaeri* (pro *queri*), *quaerimonia*, *expraessa*, *sollertia*, *sollennis*, *quae* (pro *que*), *adficere*, *adfirmare*, *inlustris*, *inminere*, *inponere*, *inplere*, *conplere*, *afuerit* (pro *adfuerit*), *haut*, *quod* (pro *quot*), *capud*, *adque* (pro *atque*), *praescribsimus*, *praescribtum*, *optinere*, *quicquam*, *forsitam*, *dumtaxat*, *tamquam*, *quicumq.*, *valitudo*, *nis* (pro *nos*, v. c. *omnis* pro *omnes*), *vus*, *nus* (pro *vos*, *nos*. v. g. *virus* pro *viros*, *bonus* pro *bonos*), *cercenses*, *epistula*, *cohibentia*, *subpeditare*, *acervitas*, *revilis*, *gleva*, *glevatur*, *nubtias*, *inmuhaverint*, *retenere*, *intellegere*, *abicias*, *subicere*, *inquoatum*, *trachum*, *anthiocia*, *actenus*, *litora*, *mensum*, *execulio*, *expectare*, *extiterit*, *exauriri*, *secuntur*, *exortes*, *oblaticium*, *condicio*, *nuncius*, *Stilicho*, *Aurilianus*. Neque vero librarius sibi constat, nam *glebalis* et *glevalis* scribit, *praetium* et *pretium*, *inminere* et *imminere*, *execulio* et *exsecutio*, *quaeri* et *queri*, *hordine* et *ordine*, *taestabuntur* et *testabuntur*.

verum etiam vel in medio codice membranas nonnullas exsecuerunt vel dissecuerunt [24]), quas librarius, si titulus [25]) aut liber [26]) incipiebat, nitoris causa a scriptura vacuas reliquerat. Commemorandum est denique praeter librarium duos alios emendando codici operam navasse, quorum alter, fortasse eodem tempore, quo codex scriptus est, menda correxit et literis supra scriptis et punctis infra positis; alter recenti aetate lacunas codicis, eas potissimum, quae in margine sunt, supplevit, similes locos et leges in Codicem Iustinianeum translatas notavit, alia quoque adscripsit, veluti in superiore folii octavi margine: „*Hic legum codex vetustissimus nondum publicatus anno* 1557.", quae omnia quin Iacobus Cuiacius, qui codice usus est, fecerit, literarum ductu cum tabulis eius comparato, non dubito.

Utroque codice recentior est Regius Paris. MMMMCCCCVI., olim P. Pithoei, ut et tegumentum libri docet et nomen Pithoei in aversa folii LVI. pagina inscriptum, tum Colbertinus MDCCLXI., denique Reg. Paris., sed antiquitus numero 5199 4. insignitus. Constare eum ex diversorum codicum fragmentis iam Hauboldus ex literis meis exposuit [27]). Huc inprimis pertinet compages foliorum I — LVI., quibus cum Breviarii Alariciani, quo tralaticio nomine Legem Romanam Visigothorum in posterum, ut brevis sim, appellabo, fragmentum comprehenditur, tum ipsius Codicis Theodosiani liber XVI. (fol. VII — XLII. col. a), separatus ab illo Breviarii fragmento, in quo ultimorum Codicis Theodosiani a Visigothis in brevem summam contracti librorum tituli antecedunt. Membranarum, quae tactu laeves sunt et colore albae potius quam flavae, forma maior est. Quaternionum numeri [28]) codicem mutilum esse demonstrant; nam primus, XVII., in aversa folii XVI. pagina est, ultimus, XXXV., in eadem folii LVI. pagina. Desunt igitur quindecim priores quaterniones, non sedecim, cum XVI. quaternionis numerus fuerit quidem in folio octavo, sed abscissus sit cum maxima eius et antecedentis folii parte *). Desunt etiam tredecim quaterniones post XX., et sine dubio nonnulli post XXXV. quaternionem. Graphio XXX quaque in pagina lineae ductae sunt et ita quidem, ut duas versuum columnas, spatio interiecto inter se separatas efficiant, quarum unaquaeque descripta est duabus lineis ad perpendiculum directis, etsi versuum lineae trans totam membranam currant. Scriptus est codex atramento et literis minusculis, quibus Galli exeunte saeculo X. utebantur; at verba *Id*, *Imp* et titulorum rubra literis uncialibus distincta sunt, eiusdemque formae est prima singularum legum vel interpretationum litera, illa quidem fere ubique minio colorata. Compendia crebro offenduntur, etsi non aliter nisi virgulis sive transversis sive curvatis, aut signo, quod semi-colon dicunt, sunt expressa [29]). Interpuncta verborum nulla deprehenduntur praeter punctum, quo librarius usus est, ut eius codicis, quem descripsit, singulorum versuum finem indicaret, neque vero ut sententias divideret. Nec in extremis versibus signum additum est discerptis verbis. Orthographia antiqua est [30]), sed ut posterioris temporis ingenium fert, valde depravata; saepe etiam librarium festinanter egisse, perspicitur ex ingenti mendorum multitudine.

---

24) Veluti illam, quae inter decimam et undecimam olim fuit cum ultimis tituli quarti libri sexti constitutionibus et illam, quae post folium 44 olim exstitit cum extrema libri sexti parte. Cf. infr. p. 531, not. r, p. 608, not. g. 25) v. g. fol. 48. Cf. p. 617, not. uu. 26) v. g. fol. 80. Cf. p. 686, not. o. 27) In Promulsid. cit. p. 9—12 s. in Opp. Acad. T. II. p. 906—914. 28) XVII. fol. 16b, XVIII. fol. 24b, XIX. fol. 32b, XX. fol. 40b, XXXV. fol. 56b. Quindecim priores quaterniones non dubito, quin Codicem Theodosianum a Visigothis in brevem summam contractum comprehenderint, tredecim vero illi, qui post vicesimum desunt, Novellas in Br. Al. receptas, Gaium, Paulum, eum quidem sententiis, quae non sunt in Br. Al., locupletatum. Hunc enim esse Vesontinum illum codicem, ex quo Cuiacius Paulum auxerit, infra demonstrabo. *) Etiam quaternionis XXXIV. numerus deest, quia folii XLVIII. margo inferior abscissus est. 29) ā, ē, ī, ō, ū in fine v.; p, p̄, p; H, k (Kalend.), non s. no (nonis, nonas), id; ian, febr, mar, apri, ma s. mai, iu s. iun, iul, au s. aug, sept, oct, no et nob (Novembr.), dec; a s. ag (augustus s. augusti, etiam augustalis), ppa (proposita), imp, ppo (praef. praet.), ppm, pu (praef. urb.), vic, knp (karissime nobis), dn, qd, [illegible], clrs, episc, prbr, diac, subd (subdiaconus), scis (sanctis), sclis, nris (nostris), nri, vris (vestris), [illegible] (vestri), tn (tamen), epla, scdm, xpianus, Cp (Constantinopoli), css (consules), spm (spiritum), [illegible], span (hispaniarum), s, ee, sep, sup, mte (mente), docmtis, mto, r̄ (res, rem, runt, v. c. er, erunt, fer, ferunt), q; (que et quae), cuq;, vl, lib; (libus), N, bo. Monendum est librarium pro eodem compendio modo virgulam transversam (—), modo curvatam (~) adhibere. 30) Sic ponitur ae pro e: aetiam, aemortuae, caelebratur, repraehensio, iurae, forae, spatiae, demaelementia, intpraetatio, paenitendum. e pro ae: que, palestine, sue, tue. e pro o: honeratos. e pro i: antestites, vero, intellegit, collegitur. i pro e: omnis, sollemnis, saltim, decim, debitor (debetur), diferatur. i pro y: sinaguga, Olibrio, Siagrio, Porfirio. o pro u: debitor (debetur), consolari, conuictor, secutoris, turbolentum, conciliabola, iocondissime. u pro o: cumpetentes, cumpetitio. oe pro e: coecali, oboedientia, coeteri, poetere. uo pro o: quohortolina. y pro i: mysuris, extyrpare. ue pro e: perurgueri. is pro es: possessionis. b pro v: constabit, conflabit, inhiaberunt. c pro t: condicio, sentencia, exaccio, parcium, superisticio, milicia, convencio, ulcio, reverencia, liciam, pociuntur. c pro ch: caticiano. c pro g: acitatum, procrammate. c pro qu: anticum. co pro quo: cotidie, coque (quoque), cos (quos). t pro c: spetialiter, audatia, offitiis, supplitio, fallatie, beneficio, provintia, inditio, sufficiant, patritias. d pro t: dereliquid, adque. t pro d: aput, set, aliquit, quit. b pro p: babtisma, praescribtum. g pro c: agrioris. quu pro cu: exequutio, exequutus. Aliis vv. literae additae sunt: amptum, adsumptio, solempniter, adtemptandi, condempnatio, sanctimus, sancximus, archarius, his (is), hiedem, hii, Aii, querellarum, reppulisse, oppisis, archadius, suppellectilem, archemus, cohire, cohercitus, cohitionis, adhipiscendum, obmiserit, ammissio, vellit, sciamathici, nichil hominus, hanus, hac,

Quartus codex octonis mai. scriptura saeculi XI. exaratus [31]) sine dubio e Bobiensi [32]) in Regii Taurinensis Athenaei bibliothecam translatus est, ubi propter minutos literarum Longobardicarum ductus pessimumque nonnullarum membranarum habitum, et quia nota Coenobii Bobiensis in primo folio lacerato periit, iacuit adeo despectus atque contemptus, ut a triumviris, qui Catalogum Taurinensium codicum conscripserunt, ne commemoraretur quidem, et nostra demum aetate a Peyrono examinaretur. Is iam adolescens codicem pervolverat, et recentiori scripturae antiquiorem subesse animadverterat; sed cum atramentum evanidum et literae delitescentes vix permitterent, ut intenta oculorum acie ex universo codice quattuor continentes versus legi possent, de vetere scriptura ad lucem revocanda non cogitavit, donec anno MDCCCXX., chimici succi vim in Tulliano Palimpsesto expertus, eundem succum huic quoque codici adhibuit. Et statim quidem vidit, quanti hoc κειμήλιον, quod Codicem Theodosianum augeret, faciendum esset, sed tamen puri sermonis latini amore incensus, primum in fragmenta Ciceronis explananda edendaque incubuit, hisque prelo paratis demum animum ad Codicem Theodosianum appulit. Ita factum esse videtur, ut non omnes membranas Codicis Theodosiani fragmentis refertas ederet, sed triginta tantum, quarum tredecim [33]) ad priores quinque libros pertinent, una fragmentum libri sexti adhuc incognitum exhibet, reliquae eundem librum et praeterea VIII., IX., XI., XIII., XIV. diversis scripturis illustrant. Nam abhinc quinque annos clar. Vesmius quattuordecim alias eiusdem palimpsesti membranas, quas Peyronus, dum reliquas edidit, in volumine aliquo bibliothecae suae seposuerat et postea ex eo depromere oblitus erat, ibidem invenit [34]), quibus duo libri, primus et tertius augentur, sexto vero, octavo, nono, decimo et sexto decimo magna diversarum scripturarum suppellex affertur. Supersunt igitur quattuor et quadraginta codicis Taurinensis membranae, quarum series ad Codicis Theodosiani ordinem redacta haec est [35]):

Folium I. continet magnam tit. 1 lib. I. partem, tum initium tit. 2: in his potiorem partem eius de Theodosiano Cod. faciendo constitutionis, quam Clossius Gestis insertam reperit, sed praeterea aliam eiusdem argumenti, atque duas tit. 2 incognitas. Vid. edit. huius p. 98—101. Peyron. p. 19—42.

Folium II. totum spectat ad tit. 5 lib. I., cuius leges exhibet undecim novas, plerasque cum Ambrosiano cod. communes, duas tamen quae etiam illic deficiunt. Vid. p. 115—122. Peyron. p. 43—56.

Folia * III. * IV. } quattuor titulis librum I. augent. Vid. Richteri Annales crit. iurispr. germ. T. I. p. 92.

Folio (III.) V. novem continentur constitutiones ad lib. II. tit. 8 spectantes (cuius etiam tit. numerus in dextra paginae rectae ora conspicitur), in quibus sunt septem novae; tum tit. 9, reiectis spuriis, duabus, initium autem tit. 10 tribus constitutionibus augetur, quae deerant. Vid. p. 207—219. Peyron. p. 57—73.

Folium * VI., in inferiore parte mutilum, titulum de Sponsalibus et ante nuptias donationibus (III, 5) auget. Cf. Richter l. c.

Folium (IV.) VII. (in cuius superiore ora pagina recta notatus conspicitur: *lib. III.*, pagina aversa: *theod.*) in fine libri III. versatur, exhibens postremam partem eius tituli, qui nunc 30 est, tum duos titt. a Visigothis plane omissos. Unde quinque constitutiones cognoscuntur in Cod. Theod. olim desideratae. Vid. p. 345—356. Peyron. p. 74—84.

---

horigo, *habundare*, *hortum*, *halciscendae*, *esceri* (saeri), *affrica*, legittima, sepulchri; aliis demtae: *traciarum*, *ortodoxarum*, *ave*, *oportuna*, *milibus*, *cohibentiam*, *expectat*, *expoliare*, *exortes*, *ortorum*, *ortatur*, *arum*, *ac*, *obitacula*, *villeus*, *ilico*, *catolice*, *multa*, *scisma*. Cognoscitur ex his, quae sit aliorum multorum verborum scriptura; hoc addam scribi etiam: *adfligi*, *adgregari*, *adponere*, *dumtaxat*, *umquam*, *numquam*, *aquilega*, *prophana*, *qur* (cur), *inpossibilis*, *inponere*, *inlicita*, *quippiam*, *quicquam*. 31) Sic *Peyronus*, praef. p. 10; at *Wenckius*: „*codex formae octonariae, scriptura saeculi XI exaratus.*" Sed si recte vidi, membranae quadruplicatae sunt, formae igitur quartae, quam vocant. Quod si ita est, octo uno quaternione comprehendebantur. Ceterum quae de Taurinensibus et Vaticanis membranis disserui, maximam partem hausi ex Peyroni, Maii et Wenckii praefatione. Mihi enim iis uti non licuit. 32) Cf. *Peyronus*, praef. p. 13 et *Eiusdem Commentatio de Bobiensi bibliotheca*, praemissa *Ciceronis Orationum pro Scauro pro Tullio et in Clodium fragmentis ineditis etc.* Stuttgard. et Tubing. 1824. 4. p. XXVIII. 33) Mero errore a Peyrono in praefat. p. 14 *quattuordecim* commemorari, iam Wenckius vidit. 34) Cf. *Carlo Vesme del Codice Theodosiano e di alcuni frammenti inediti del medesimo da un manoscritto palimpsesto della R. Università di Torino*, in libro, cuius titulus est: *Estratto dal Subalpino, Giornale di Scienze, Lettere ed Arti*, quem (deest enim annus) anno 1836 editum esse puto, et cum Germanis communicavi in *Richteri* Annalibus (*Kritische Jahrbücher für deutsche Rechtswissenschaft*), Tom. I. Lipsiae 1837. p. 91. 35) Ordinem membranarum Peyronianarum iam *Wenckius* l. c. praef. p. XIII—XVII. restituit. Iis interposui membranas a Vesmio inventas. Ut prima specie discerneretur, quae a Peyrono indagatae et editae, quae a Vesmio inventae essent, illas uncis inclusi, his asteriscos praefixi, qua ratione pristinus illarum ordo per se cognoscitur. Neque vero omnium membranarum, quas Vesmius invenit, prima et ultima verba indicare potui.

Folio (V.) VIII. (rursus notis: *lib. IIII.* et *theod.* instructo) tit. 6 lib. IV., ad quem totum spectat, quinque constitutionibus novis ornatur, quarum tamen duae sunt mutilae. Vid. p. 371 — 378. Peyron. p. 85 — 95.

Folium (VI.) IX. (iisdem quibus antecedens notis munitum) ad tit. 8 eiusdem libri pertinet, nec praeter unius constitutionis incognitae fragmentum quicquam nisi nota repraesentat. Vid. p. 381 — 394. Peyron. p. 96 — 104.

Folium (VII.) X. (simili orae inscriptione decorum) clausulam tit. 11, qui male antea 9 fuit, inque ea duas constitutiones novas, tum tit. 12 octo constitutionibus auctam ostendit. Vid. p. 401 — 407. Peyron. p. 105 — 116.

Folio (VIII.) XI. (praenotato: *lib. V. — theod.*) pars tit. 4 lib. V., tum quintus ac sextus paene integer leguntur, duaeque constitutiones cognitis accedunt. Vid. p. 460 — 465. Peyron. p. 117 — 126.

Folia (IX.) XII. (Peyron. p. 127 — 137); (X.) XIII. (ib. p. 138 — 149); (XI.) XIV. (ib. p. 150 — 156); (XII.) XV. (ib. p. 157 — 168); (XIII.) XVI. (ib. p. 169 — 175) pertinent ad partem deperditam libri V. (qui hucusque in titulo 12 desinebat), puta ad ius agrarium. Saltem XIII. (decimum) folium et notas: *lib. V. — theod.* in superiore margine, et in dextra ora indicium: *T. XIII.* gerit: ceteris autem et numeri legibus adscripti ac chronologia, et argumenti similitudo proximum hisce locum assignant, quamvis intermedia multa deesse concedendum sit. Quibus quinque foliis, quorum duo, XIV. (XI.) et XVI. (XIII.) sunt dimidiata, triginta tres constitutiones continentur novae, sed partim admodum mutilae. Verum enim vero haec folia non satis recto ordine videri a Peyrono composita, quodque ille XV. (duodecimum) fecit, XIII. (decimo) appropinquandum, XIV. (undecimum) autem postremo loco collocandum esse, iam docuit Wenckius. Vid. infr. p. 478 — 502 et inprimis p. 489, not. *c*.

Folium (XIV.) XVII. incipit a supplemento tit. 4 lib. VI. iam commemorato, unde anteriorem folii partem Peyronus repraesentavit, quem vide p. 176 — 179, nostrae autem editionis p. 531 — 533.

Iam ceterorum foliorum, e quibus lectionis tantum varietatem Peyronus p. 182 — 192 collegit, ego vero clar. Vesmii beneficio multas novas scripturas profero, materia haec est:

Folio (XV.) XVIII. continuatur antecedens; incipit enim a vv.: *rintpraefecturam* lib. VI. tit. 8, c. 1, et desinit in vv.: *insinuatparemgradumcumconsu*, tit. 10, c. 1.

Folii (XVI.) XIX. principium sunt vv.: *protinusexequidebent*, obvia lib. VI. tit. 22, c. 3, finis in vv.: *inofficiispubliciscipostferendu*, eod. tit. c. 8.

Folium *XX. incipit a literis: *itisenatoria*, lib. VI. tit. 24, c. 8, et pergitur in eo usque ad vv.: *cumulamusutint*, lib. VI. tit. 26, c. 4. Vid. p. 561, not. *xx*.

Folium (XVII.) XXI. incipiens a vv.: *datXVIKiunmodestoetarintheo͞s͞s*, lib. VIII. tit. 4, c. 12, desinit in vv.: *soloadq.statusuireddat*, ibid. c. 22.

Folii (XVIII.) XXII. initium est: *illiquidederit*, e lib. VIII. tit. 5, c. 7, exitus: *amputarioportere-decernimusquemmaxime*, c. 16 eod. tit.

Folii *XXIII. prima vv. sunt: *tarditasnulla*, lib. VIII. tit. 5, c. 33, ultima: *Constpl.Anthonio*, c. 39 eod. Vid. p. 727, not. *zz*.

Folium *XXIV., quod incipit a vv.: *itumternosmovere*, c. 49 eod., terminatur vv.: *propublicafact*, c. 59 eod. Vid. p. 735, not. **.

Folii (XIX.) XXV. dimidiati pagina recta incipit a vv.: *quodeiparetsciatseXXXlibris*, eod. tit. c. 62, desinit in vv. c. 65: *deincepsusurpantiumpraesumptionib.*; aversa autem pagina inchoatur verbis: *literissuasubscribtione*, tit. 6, c. 1, finitur in vv.: *ordocustodiendusestutpr....*, tit. 7, c. 1.

Folio (XX.) XXVI., quod huic olim adhaesit, continuatur eadem lex, vv.: *fictositquiprimusinconsequendo*; extrema vv. leguntur: *officiiinquoparentvocabulcense.....*, c. 12 eiusd. tit.

Folii *XXVII. prima vv. sunt: *necquicquam*, eiusdem tit. c. 12, et pergitur usque ad vv.: *sedparidilegem*, c. 21 eod. Vid. p. 748, not. *v*.

Folium *XXVIII. incipit a v.: *decernimus*, lib. VIII. tit. 8, c. 5, et pergitur in eo usque ad vv.: *transirepermittantDat.III*, lib. VIII. tit. 10, c. 2. Vid. p. 756, not. *.

Folii (XXI.) XXIX. initium tale est: *nisisubeatinscribtionisvinculum*, e lib. IX. tit. 1, c. 11. Ea vero pars, quae c. 15 sequitur, propter literas prorsus evanidas legi amplius non potest.

Folii (XXII.) XXX. prima vv. sunt: *olentiaccausamexaminarepraecipimus*, lib. IX. tit. 10, c. 3; extrema: *quisquiscummilitibusvel*, quibus inchoatur tit. 14, c. 3.

Folium *XXXI. continet lib. IX. tit. 19, c. 4 inde a vv.: *proiudicismotussententiam*, usque ad tit. 21, c. 6 vv.: *nonnullosflaturariosmai*. Vid. p. 883, not. *t*.

Folium *XXXII. quod mancum est, incipit a vv.: *solumfrustumpropriae*, c. 10 eod., et terminatur c. 1, tit. 21 eiusd. libri. Vid. p. 891, not. *.

Folium (XXIII.) XXXIII. incipit a vv.: *tinimicusdatpridKnou*, lib. IX. tit. 34, c. 6, desinit in vv.: *desiderio͞u͞tquisquis*, tit. 36, c. 1.

Folium (XXIV.) XXXIV. incipit a vv.: *usquicosantecedathereditate*, lib. IX. tit. 42, c. 9, desinit in vv.: *siforteeumproscribtibonismixtas*, ibid. c. 15.

Folium * XXXV. incipit a vv.: *ullapravitatecorruptum*, lib. IX. tit. 43, c. 1, terminatur vv.: *somnumintratemp*, lib. IX. tit. 45, c. 4. Vid. p. 961, not. *ff*.

Folii * XXXVI. prima vv. sunt: *AadAemilium*, lib. X. tit. 8, c. 1, ultima: *saepiushabitahor*, lib. X. tit. 9, c. 2. Vid. p. 988, not. *.

Folium (XXV.) XXXVII. lacerum et maximam partem evanidum, priores tit. 7, lib. XI. leges comprehendit, cui adhaesisse videtur.

Folium (XXVI.) XXXVIII., quod incipiens a vv.: *debitoribusinminereutperceptis*, lib. XI. tit. 7, c. 16, desinit in vv.: *rationabiliterintellexeri*, tit. 8, c. 3.

Folii (XXVII.) XXXIX. dimidiati pagina recta incipit a vv.: *nisiuriismulieribusautem*, desinit in vv.: *citranostramconscientiam*, lib. XIII. tit. 11, c. 3; aversae principium est: *peraequatoriseuxuset*, ibid. c. 4, exitus: *contraiudiciumculminis*, c. 6.

Folium (XXVIII.) XL. incipit a lib. XIV. tit. 3, c. 5, desinit in c. 13 eod., sed valde evanidum est.

Folium (XXIX.) XLI. incipit a vv.: *npetexodioucies*, ibid. c. 18, desinit in vv.: *prodiuersitate locorumetie......*, tit. 4, c. 2.

Folium (XXX.) XLII. quod huic adhaesit, incipit a vv. eiusd. legis: *praestandandasuntnisi*, sed adeo evanidum est, ut vix aliquae voces legi possint.

Folium * XLIII. incipit a v.: *cognoscant*, lib. XVI. tit. 10, c. 24, et complectitur reliquas C. Th. constitutiones usque ad finem eius. Vid. p. 1626, not. *x* et p. 1630, not. *v*.

Folium * XLIV. indicem titulorum lib. XVI. continet. Cf. Diss. mea de Const. a Sirmondo editis p. 13.

Recens codicis scriptura exhibet res gestas Alexandri Macedonis ab *Aesopo Graeco* descriptas, quas *Iulius Valerius* latine interpretatus est et ANGELUS MAIUS e codice Ambrosiano primus edidit [36]). In primo libri folio detrito atque evanido ex integro operis titulo vix nomen *Aesopi* reliquum est, totusque liber ab amanuensi indocto tam mendose scriptus, ut eum pariter atque omnem recentiorem membranarum scripturam Peyronus spreverit, et Maium specimen varietatum lectionis non moratum esse narraverit [37]), quamquam Maius aliter iudicavit [38]). Posuit igitur Peyronus industriam in enucleanda antiqua scriptura [39]), qua Codicem Theodosianum prodi intellexerat. Tribuit eam primis saeculi sexti annis. Codicem enim Theodosianum in Italia neque ante annum CCCCXXXVIII. scribi potuisse, neque videri post annum DLIV., quo Iustinianus libros suos in Italiam miserit, amplius descriptum esse. Accedere rationes partim ex palaeographia partim ex orthographia ductas. Maius tamen septimi potius saeculi scripturam esse putat [40]), quae dissensio in re tam subtili tolli nequit, nisi accurate inspectis membranis comparatisque cum aliis vetustis codicibus. Verba in illo codice continenter scripta sunt, nonnullae literae, *d*, *e*, *h*, *m*, *q*, iam rotundatae sunt; nullae diphthongi occurrunt, nulli literarum nexus. Saepe enclitica particula *que* et terminatio *bus* siglis *q*. et *b*., puncto igitur apposito expressae sunt; raro etiam Peyronus vidit in fine versuum impositam extremae vocali lineolam, quae absentiam consonae notaret, uti *omniū*, nulla denique vocabula, praeterquam in epigraphis legum et subscriptionibus paucisque aliis locis decurtata offendit.

---

36) *Iulii Valerii res gestae Alexandri Macedonis translatae ex Aesopo Graeco. Prodeunt nunc primum edente notisque illustrante Angelo Maio.* Mediolani Reg. typis 1817. 8. Adiunctus est liber *Itinerario Alexandri*, quod idem vir perillustris eodem anno edidit. Cf. etiam *Classicorum Auctorum e Vaticanis codicibus editorum cur. A. M.* Romae 1835. 8. T. VII. p. 61 sqq. 37) Praef. p. 11. 38) Dicit enim aliquot codicis Ambrosiani suaeque editionis lacunas hinc suppleri posse. Vid. *Virgilii Maronis interpretes veteres etc. edente notisque illustrante Angelo Maio.* Mediol. Reg. typ. 1818. 8. (ad f. *Philonis de cophini festo et de colendis parentibus*). Ibi in Appendice praefationis p. XXXVIII. ita *Angelus Maius*: „*Ante quam lectorem dimitto neque ingratum neque inutilem nuncium ei afferam, de Iulii Valerii, a me superiore anno editi supplementis, in antiquo codice superstitibus. Editionis meae duae sunt amplae lacunae, prior in exordio libri primi, altera post dimidium secundi. Iam vero per autumni praeteriti ferias quum Augustam Taurinorum accessissem, ibi vir eximius, amicus meus, Amedeus Peyronus ostendebat mihi codicem membraneum saeculo circiter XII. scriptum, praefixo titulo: Iulii Valerii etc. Is codex magnam quidem sui partem amisit, ea tamen quae superent, illi omnino loci sarciuntur, qui ex Ambrosiano codice exciderunt, exceptis fortasse paucis versibus aut vocabulis, propter aliquot damna, quae Taurinensi item codici acciderunt.*“ 39) Imaginem scripturae Peyronus libro suo addidit. 40) Nam l. c. p. XXXIX. ita pergit: „*Illud mirum est, quod Iulius Valerius Codici Theodosiano superinductus fuit. Videbatur autem mihi Theodosiani Codicis scriptura saeculi circiter septimi, a Symmachiana codicis Ambrosiani parum abludens, diversa tamen a Codice, si bene memini, Theodosiano item bis scripto, quem animadverti Veronae.*“ In quibus notandum, inquit *Wenckius*, primo Symmachi Ambrosiani et huius Theod. Cod. scripturam, si specimina a Maio et Peyrono proposita inter se conferas, admodum diversam, ac mihi certe Taurinensem antiquiorem videri; deinde Veronae non Theodosianum sed Iustinianeum Codicem rescriptum extare, de quo vid. *Goeschen Praefat. ad Gaium* p. LXVII. sq. coll. p. LXXI. sqq. primae edit., ubi specimina etiam exhibentur, in secunda editione omissa, quam vide p. LXVI. sq. Adde *Frid. Blume, Iter Italicum* Vol. I. p. 262 sq. *F. A. Biener, Beiträge zur Revision des Justinianischen Codex.* Berlin 1833. 8. p. 50 sq.

in orthographia multa esse, quae antiquam aetatem indicent [41]), affirmat. Si qua constitutio in medio versu terminatur, reliquum eius spatium vacuum est. Margines membranarum plus minusve detonsi sunt, unde versuum primae literae in pagina recta, ultimae in pagina aversa desunt; nonnulla etiam folia discissa atque truncata in superiore vel inferiore ora aut omnino ita trita sunt, ut vix legi possint. Ipsius tamen Codicis Theodosiani fragmenta inesse in iis, quamquam rubrum titulorum literis, quantum discerni possunt, maioribus scriptorum plerisque in locis erasum sit, nec legi nec restitui possit, forma operis et multae leges iam dudum editae, quin etiam ipsa librarii nota in superiore quorundam foliorum ora, maxime in extremo libro III. conspicua demonstrant [42]). Ceterum in hoc quoque codice emendando corrector operam posuit, punctis vel literis ad mendosos locos additis [42a]). Utrum vero idem ille scholia, quorum alterum in margine folii octavi minutis literis scriptum est, alterum in margine folii primi ... *nipuidultum* ... *sum exemplum* ... *graec lib. V*, adiecerit [*]), an alius id fecerit, equidem ignoro [42b]).

Sed praeter has triginta membranas tres alias alterius palimpsesti Peyronus invenit inter Bobienses schedas. Recens scriptura continet Collationes Patrum, veluti *Collationes Ab. Pafnutii*, tum illas *Ab. Danihelis*, in quibus sermo est *de tribus abrenuntiationibus de concupiscentia carnis et spiritus*, et Peyrono saeculi decimi videtur esse. Ei subest scriptura ampla, rotunda, pulchre picta [43]), quae libri XIV. et XVI. Codicis Theodosiani fragmenta exhibet. Hanc Peyronus sexti, Wenckius [44]) septimi saeculi esse putat. Verum non solum Taurinensis, sed etiam Vaticana bibliotheca fragmenta veterum Theodosiani libri codicum locupletavit. Contigit enim clar. Maio, ut in Vaticano palimpsesto VMDCCLXVI. undecim ampla Codicis Theodosiani folia, quibus complicatis librarius numerum spatio minore duplicaverat [45]), inveniret. Ea Peyronus tribus illis membranis Taurinensibus paria esse coniicit, in qua re non solum Maium [46]) consentientem habet, verum etiam Wenckium. „Suadet id, inquit Wenckius [47]), et veteris scripturae, si specimina intuearis, similitudo, et novitiae in argumento ductibusque concentus, et Bobiensis origo communis, denique nobilissimorum editorum in ea re consensus [48]). Taurinensium autem trium membranarum, e quibus spicilegium Peyronus p. 193, 194 exhibuit, materia haec est:

Fol. I. incipit a lib. XIV. tit. 3, c. 5, ideoque eiusdem ferme argumenti est, quod in prioris palimpsesti folio XXVIII. legitur, sed adeo evanidum, ut paucae tantum lectionis varietates delibari inde possint [49]).

Fol. II. incipit a vv.: *ecclesiasticisobtinendosest*, lib. XVI. tit. 2, c. 23, finem autem eius Peyronus annotare neglexit.

Fol. III. incipit a vv.: *sequiadquehabitareiubeantur*, lib. XVI. tit. 3, c. 1, et finitur in c. 3, tit. 5.

Iam cum undecim ampla Codicis Theodosiani folia sint in palimpsesto Vaticano complicata [*]), etsi singulorum materiam, quia Maius paginas tantum codicis sui in margine adlevit, accurate describere non possimus, ipsa tamen variarum lectionum quam inde collegit seges probat, nullam ex istis undecim membranis, quae omnes incidunt in libros XIV., XV. et XVI. Cod. Theod., congruere cum Taurinensium foliorum argumento: quo ipso non parum confirmatur opinio, disiecti codicis membra per Vaticanam atque Taurinensem bibliothecam sparsa esse."

Ambrosiani codicis fragmenta inedita Clossius vicesimo quidem huius saeculi anno reperit, sed sequenti demum anno, quo alterum iter Mediolanum fecit, in chartas suas transscripsit [50]). Paucis annis ante

---

41) Inter alia probocatio, grabatio, aput, set, neclexit, praevendas, movilia, adque, connbio, neglegentes, intellegit, legetimi, repperit, cohercitio, inplendas, inpleant, inlustris, conlatio, conmodo, conpetit, conmissi, conpendia, diocesis, interpraetati, praeces, quineta, caepta, scaenica, conpraehensus, rescribta, praescribtio, adicimus, All, pascae, epifaniae, enfateutici, enfiteutici, genofilo, dagalaifo, chirografo, sollemnes, dumtaxat, conhibentia, temptaverit, condicio, expectare, extiterit, estimat, poenitus. Neque vero librarius sibi constitit. 42) Cf. c. 2 de Praed. minor. (III, 32), not. *b*. 42a) Sed remanserunt menda. Cf. inter al. IV, 8, 4, not. *t*, *z*, *e*; c. 5 eod., not. *o*, *y*, *r*, *y*; c. 6 eod., not. *m*; IV, 11, 6, not. *o*, *p*; c. 7 eod., not. *t*; c. 8 eod., not. *x*, *y*, *a*; IV, 12, 2, not. *d*, *e*; c. 3 eod., not. *g*; c. 6 eod., not. *t*; c. 8 eod., not. *b*, *c*; c. 9 eod., not. *f*. Ut in duabus membranis, ex quibus haec menda, quae multis aliis augere facile est, protuli, ita in reliquis saepe librarius erravit. Interdum etiam totos versus omisit. Cf. VIII, 7, 10, not. *h*. *) Cf. etiam IX, 24, 1, not. *d*. 42b) Quin membranae a Vesmio inventae eiusdem indolis sint, non dubito. Tamen de iis accurate dicere nequeo, cum praeter ambitum earum et diversam scripturam, quam continent, certi nihil sciam. 43) Cf. Specimen, quod *Peyronus* aeri incidendam curavit. Memorabile est quod pro *qu* scribitur *q'*, v. g. *aliq'id*, *q'i*. 44) Secutus esse videtur hac in re ill. *Maium*. Vid. not. 46. 45) Cf. *Giornale Arcadico*. Roma. Settembre 1821. p. 366 et *Iuris Civilis Anteiustinianei* | *Reliquiae Ineditae* | *Ex Codice Rescripto* | *Bibliothecae Pontificiae Vaticanae* | *Curante* | *Angelo Maio* | *Bibliothecae Eiusdem Praefecto.* | *Romae* | *In Collegio Urbano Apud Burliarum* | *M. DCCC. XXIII.* | 8. p. XX. Saeculi prope VII. folia esse dicit Maius. 46) In Iuris Civil. Anteiust. Rel. p. XII. 47) In Codicis Theodosiani praefatione p. XVIII. sq. Repetii Wenckii vv., quia opinionem eius, cui assentior, brevius complecti non potui, quam ab ipso exposita est. Assentitur etiam clar. *Schroeter* l. c. p. 336. 48) Cf. *Peyronus* in praef. p. 18, in *Annotatt. ad Inventarium librorum S. Columbani de Bobio* adiectum *Ciceronis fragmentis* citt. p. 155 et in praemissa Commentat. de *bibliotheca Bobiensi* p. XXVI. *Maius* l. c. p. XII. 49) Nonnulla, quae *Peyronus* legere non potuerat, eruit clar. *Vesmius* mecumque communicavit. *) *Maius* l. c. p. XX.: „*Undecim quippe ampla folia sunt, quibus in palimpsesto complicatis librarius numerum spatio minore duplicavit.*" 50) Antequam ea Clossius edidit, apographum codicis in meum usum feceram. Eo potissimum in mea editione usus sum.

ex eodem libro ab ANGELO MAIO, insignis eruditionis et industriae viro, edita erant scholia ad quattuor orationes Ciceronis [51]). Codici duo folia praefixa sunt, in quorum altero dicitur [52]) emptus esse codex iussu *Cardinalis* FRIDERICI BORROMAEI, bibliothecae Ambrosianae ineunte saeculo decimo septimo conditoris. Haec sequuntur diversi argumenti opera: 1) Ciceronis de Officiis libri tres; 2) Ciceronis orationes quattuor in L. Catilinam, pro M. Marcello, pro Q. Ligario, pro Rege Deiotaro cum scholiis ad quartam Catilinariam et ad tres reliquas orationes, quae omnia Maius saeculo X. scripta esse dicit; 3) Iustiniani Institutionum libri quattuor [53]); 4) (fol. 144—161) Legis Romanae Visigothorum sive Breviarii Alariciani pars; denique 5) Rhythmus in assumptione virginis Mariae, cui in aversa penultimi folii pagina gallico literarum ductu haec subscripta sunt: *hanc prosam attuli de mōt agut in fest'. s̄. Katine ano MCCXII' ab IC'n't' dn̄i* [54]). Iam quod Breviarii partem attinet, eam librarius auxit constitutionibus ipsius Codicis Theodosiani [55]). Ac primum *Gesta in Senatu urbis Romae anno CCCCXXXVIII. de recipiendo in Occidente Codice Theodosiano* descripsit, quibus ad historiam Codicis optime illustrandam interposita est constitutio de Theodosiano Codice faciendo, anno CCCCXXIX. data; tum sequitur Valentiniani III. constitutio de exemplaribus Codicis Theodosiani per constitutionarios publica fide muniendis. Eam excipit index titulorum Cod. Theod., quatenus Breviario continetur, incipiens a const. *de Theodosiani Codicis auctoritate*, atque continuatus usque ad finem libri XVI. Qui quidem index, paucis exceptis, conspirat cum eo, quem exhibuit Sichardus: libro tamen primo inter eorum titulorum, qui adhuc quintus atque sextus erant, rubricas novem alias addit in Breviario omissas, quas librarius largiore marginis spatio relicto, a ceteris distinxit; duas praeterea in fine libri XVI. commemorat, quae neque in Breviario neque in Codice inveniuntur. Indicem sequitur ipsa *de Theodosiani Cod. auctoritate* constitutio. — Singulis legibus supposita est interpretatio Gothica. Sed primo post eam legem, quae tit. 3, lib. I. sola est, sequuntur duae leges, manifesto ad quartum tit. referendae; tum ubi nunc quintus tit. incipit, duae, post eam autem, quae nunc tertia est, antea unica erat, novem constitutiones leguntur, in Breviario omissae, quas librarius ab iis, quae ad illud corpus spectarent, ubique vacuo duarum linearum spatio relicto diligenter discrevit. Mox ubi quintum titulum desinere argumentum prodit, quadraginta et tres constitutiones novae sequuntur, in novem rubricas, quas soli indici debent, ab editoribus distributae. Denique ii tituli, qui sextum septimumque locum adhuc occuparant, iam vero quintus atque sextus decimus sunt, rursus viginti et duabus constitutionibus, antea in Codice Theodosiano frustra quaesitis, locupletantur. Ceteri autem tituli libri primi, pariter ac quattuor priores libri II. (nam in vv. *proponat et* interpretationis c. 6 *de Denunt. vel edit. rescripti* (II, 4) subito desinit librarius) non aucti sunt praeterque diversam scripturam novi nihil exhibent. Quae autem caussa fuerit, cur librarius alios titulos novis rebus augeret, alios intactos relinqueret, iis etiam quos supplet titulis, ut iam ex Taurinensibus membranis intelligitur, non omnes quae desunt, sed quasdam constitutiones adderet, denique cur inchoatum opus tam mature derelinqueret, nemo certo dixerit *). Equidem auguror librarium, quia ultima duo folia, quibus paullo post alius Rhythmum inscripsit, vacua reliquit, non plura invenisse in codice, quem describeret, mutilum igitur codicem in manu habuisse. Quod si ita est, non ex authentico aut veteri ipsius Codicis Theodosiani exemplo constitutiones in Breviario omissas recepit, sed ex Breviarii Alariciani aliquo exemplo, in quod aliunde translatae erant, unde fortasse orta est magna mendorum copia, quibus codex contaminatur. Forma eius quadrata est. Membranae complent XXI fasciculos [56]), inde ab Institutionibus numeratos et corio fusco indutos. Illa pars, quae Breviarium Alarici continet, ex membranis constat laevigatis, admodum luridis et crassis. Singulae paginae in binas columnas divisae sunt, columnae in duodequadragenos versus [57]). Intercolumnium et singulos versus lineae stylo impressae definiunt, pariter atque margines, qui lati quidem sunt, sed tamen notis et scholiis vacui. Si qua constitutio.

---

51) *M. Tullii Ciceronis trium Orationum* etc. *fragmenta inedita* etc. *edebat Ang. Maius.* Mediol. typis Ioannis Pirotae 1814. 8. p. 127—136. *M. Tullii Ciceronis sex orationum partes ante nostram aetatem ineditae* etc. *Editio altera quam — — recensuit* etc. *Angelus Maius.* Mediolani Regiis typis 1817. 8. p. 190—200, 208 sq.
52) In aversa secundi folii pagina haec a rec. manu scripta sunt: *Cic. de officiis Ejsd. in Catil. orationes pro M. Marcello, Ligario et Deiotaro. item Imp. Iust. Institut. Rithmus in assumptione Mariae virginis. Hic codex duplici constat charactere, quorum primus, quo Ciceronis opera scripta sunt, est antiquissimus. Emptus Mediolani iussu Ill.mi Cardinalis Frederici Borrh. Ambrosae biblioth. fundatoris.* 53) De qua codicis parte cf. *Prodromus Corporis iur. civ. a Schradero, Clossio, Tafelio edendi.* Berol. 1823. 8. p. 53, n. LXXXI.
54) *Clossius* praef. p. XXI. id peccat, quod ultima lineola, quae pro puncto est, inductas MCCXIV scribit, nam illo tempore non *XIV* sed *XIIII* scribebatur; deinde quod *sc'n't* legit haecque sigla *ab sancta nativitate domini* interpretatur, ubi leg. est *ab incarnatione domini*. In qua terra fuerit *Mons Agut*, multis verbis Clossius disputat. Cum literarum ductus ii sint, quos Galli scribere solebant saeculo XIII., eum montem in Gallia fuisse et locum significari puto, qui hodie *Montaigu* dicitur. Quare non dubito, quin patria codicis Gallia sit. 55) Quae sequuntur de partibus huius Breviarii, deprompsi paucis mutatis ex Wenckii praef. p. VII—IX., qui Clossii verba contraxit.
*) Cf. *Clossius* l. c. p. XXVI. Is vero *librarium pleniorem genuini Codicis Theodosiani librum pro se habuisse* opinatur. 56) Accurate de hac re agit *Clossius* praef. p. XVII. 57) In folii sexti paginae secundae columna secunda, in qua terminatur const. de Theod. Cod. auct., lineae post nonam omnes vacuae sunt et quattuor priores sequentis paginae. In nonnullis paginis sunt 39 aut 40 versus.

in medio versu desinit, in reliquo versu nihil scriptum est. Versus literae minutae, fractae et contortae occupant, quae nec elegantes sunt nec multum discrepant ab ea literarum specie, quam codices saeculo XII. in Gallia scripti prae se ferunt *). Atramentum palluit. Prima inscriptionum, proximi ab iis verbi, interpretationum litera maiori forma a reliquis distincta est et milto picta, paucis locis exceptis, ubi pictor eam non coloravit. Eadem cura in indice titulorum adhibita est primis titulorum literis, usque ad XVIII. libri noni titulum, post quem omnino desunt **). Rubra titulorum librorumque extra indicem spatio relicto omissa sunt, nisi quod post clausulam: *Expliciunt Tituli ⁊ Lib' Teodosiani* rotundis literis scriptam rubrica *De theodosiani codicis auctoritate* adest. Nonnunquam etiam literae *r* et *s* rotundam formam habent ***). Picturis aut alio ornamenti genere codex non decoratus est; sola prima Gestorum et c. 1 de Constit. princ. (I, 1) litera rubro colore et altitudine eminet. Rasurae raro deprehenduntur, ubi vero deprehenduntur, corrigendi causa factae sunt. Quod reliquum modum scribendi attinet, librarius voces in extremo versu tum lineola adiecta tum sine ea abrupit, interpunctionibus etiam verborum („ ; .) sine delectu usus est. Orthographiam [58]) et compendia scribendi [59]), quorum magna copia est, Clossius exposuit. Cum utraque re codex non multum differat a codicibus in Gallia saeculo XII. scriptis, non opus est quicquam addere; eorum enim multi ad nos pervenerunt.

Ut codices ita editiones in classes describi possunt, sed priusquam classes describantur, de habitu editionum eodem, quo in publicum prodierunt [60]), ordine breviter dicendum est, praesertim cum in editionum expositione nonnullas classes necesse sit commemorari. Et primi quidem editores, Petrus Aegidius [61]) et Ioannes Sichardus [62]), ille anno MDXVII., hic a. MDXXVIII. Breviarii Alariciani codices, quibus utebantur,

---

*) False eas Clossius Longobardicas esse dicit. Scripturae codicis imaginem, quae in Clossii editione est, delineavit Blume. **) Librorum rubra spatio relicto desunt, desunt etiam numeri titulorum. ***) Etiam subscriptionum primae literae rotundatae sunt, similiter post punctum librarius crebro eandem formam literarum adhibet. Ceterum vid. infr. Gesta de Rec. C. Th., not. *b* et *i*. 58) Crebro *c* pro *t* ponitur (in syll. *cio*, *cium*) et *e* pro *ae*, *d* pro *t* (*possed*), *f* pro *ph*, aut demtae sunt literae (*elioni*, *adicere*, *subicere*, *asercio*, *scolasticae* etc.) aut additae (*comittare*, *ethiam*, *nichil*, *habunde*). Reliqua ad morem saeculi XII. facta. Dicendum est, multa mendose et corrupte scripta esse; nihil corruptius nominibus propriis. Cf. Clossius l. c. p. XXX., XXXIII. 59) Exprimuntur siglis ~, ⁊, ∘, ;,). Notabile est compendium ꝑ, quo librarius utitur, ut diversa significet. 60) Vid. Signorum explicationem p. IV. et V. s. v. *Aeg.* — *W.* 61) In fronte libri haec sunt: „*Summae Sive Argumenta Legum Diversorum Imperatorum, Ex Corpore Divi Theodosii, Novellis Divi Valentiniani Aug. Martiani, Maioriani, Severi, Preterea Cai et Iulii Pauli Sententiis Nunc Primum Diligentissime Excusa Caesarei Iuris Studiosis Utilitatem Allatura Non Mediocrem, Ex Vetustissimo Archetypo. — Cum gratia et privilegio. A Caesare Max. Aug. Et Carolo Aus. Hispaniarum Rege. — Magnifico D. Ioanni Sylvagio Burgundiae Cancellario Petrus Aegidius Anverpiensis S. D.*" Sequitur praefatio, in cuius fine additur annus: *Anverpiae Idibus Februarii anno supra millesimum quingentesimo decimo septimo.* Post haec: *In Christi Nomine Incipit Praefatio Legum Romanarum. Autoritas Alarici Regis.* In quarta demum pagina incipit Elenchus Titulorum, qui complet novem folia non numerata. Summae ipsae impressae sunt in quattuor et quadraginta foliis, quorum 21 priora complectuntur Codicem Theodosianum. In extremo libro scriptum est: *Apud Theodoricum Martinum Alustensem.* Anno M. D. XVII. Libri forma maior est, neque vero maxima (*klein Folio*). Cf. Hugo, *Index Editionum Fontium Corporis Iuris Civilis* (post *Iulii Pauli Sententiarum Recept.* edit. Berol. 1795. 8.) p. 123. Kämmerer, *Beiträge zur Geschichte und Theorie des Röm. Rechts.* T. I. p. 227—235. Car. de Savigny, *Geschichte des Röm. Rechts im Mittelalter.* T. II. p. 59 (ed. II.). Berol. 1834. 8. 62) In fronte libri haec sunt: „*Codicis Theo | dosiani Li | bri XVI. | Quibus Sunt Ipsorum Prin | cipum Autoritate Adie | ctae Novellae. | Theodosij. | Valentiniani. | Martiani. | Maioriani. | Severi. | Caij Institutionum lib. II. | Iulij Pauli Receptarum sententiarum lib. V. | Gregoriani Codicis lib. V. | Hermogeniani lib. I. | Papiniani Tit. I. | His Nos Adiecimus Ex Ve | tustissimis Bibliothecis, eò quod ad ius civile pertinerent, et al | terius etiam responsa passim in Pandectis legerentur. | L. Volusij Metiani de Asse. | Iulij Frontini lib. de Controversijs limitum, | cum Aggeni Vrbici Commentarijs. | Excudebat Basileae Hen | ricus Petrus, Mense | Martio, Anno* | M. D. XXVIII. | *Cum gratia et privilegio Caesareo.*" | Praefatione, quae sequitur, librum dedicat *Serenissimo Ferdinando, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. Regi, huius nominis primo, Infanti Hispaniae, Archiduci | Austriae, Duci Burgundiae, Styriae, Principi optimo, | atque potentissimo, Io. Sichardus.* Scripta est praefatio *Basileae, Mense Martio* e. a. Tum sequitur Titulorum index. Ea omnia sex plagulas complent. Codex Theodosianus 84 folia occupat. Custodes et signaturae adsunt. Alucinari nonnunquam bonum Sichardum in praefatione, iam alii viderunt: inter alia haec dicit: „*Theodosii — exemplū, eius dico cuius nunc nos Codicē sub tui no | minis auspicio ꝓferimus veluti ex orco, Sereniss. Rex, non possum nō probare, qui | alia via ingressus gregarios quosdā iuris civilis autores in ordinē coēgit, nonnullorū | antē dignitatē pretiūꝗ suspiciendū in sublimi constituit: omniū tamen scriptis nihilo | minus in medio reiectis — Quae — Caij, Pauli, Grego | riani, Hermogeniani adiecimus, ea coniunctim quoꝗ in omnibus, quos in hunc diē | vidimus codicib. legebant, quae sunt haud dubie a Theodosio in unū cumulū coge | sta hoc animo, ut esset quasi promptuariū, unde Praefecti iudiciorū, si res postularet | haurirēt, quae in quavis causa ad dirimēdas lites adferrent momentū. Maluit eī pu | dentissimus Princeps aliena legi, quam hijs loco motis sua substitui. — Quas* (interpretationes) *nō possumus equidē alias nobis in animū inducere, quàm | Principū autoritate loco paratitlorū adiectas fuisse, quorū in edicto suo Iustinianus | quoꝗ meminit.*" Extremo libro unum folium adiectum est, in cuius pag. adversa (p. 178) haec leguntur: „*Cum iam supremā operi manū assemus imposituri, Humaniss. lector, | commodū ad nos est aliud exemplar è bibliotheca Augustensi opera Si | gismundi Ilsungi allatū, ad quod cū priores tres terniones, quos beneſ | cio Ioan. Cochlaei humanissimi viri è bibliotheca Mogontinēsi obtinu | eramus, contulissemus, deprehendimus quædā non indigna notatu. Ea, | ne vel ulla parte nos cessasse volentes*

descripserunt, commentariis autem aliove modo leges illustrare neglexerunt, nisi quod Sichardus nonnullorum codicum, quos consuluit, diversam scripturam in margine enotavit et corruptos locos emendare studuit [63]). Menda librariorum retinuerunt, plerumque etiam compendia et reliquos modos scribendi [64]). Indicem titulorum adiecerunt, et Sichardus quidem duplicem, alterum ante totum Codicem, alterum, qui solus apud Aegidium est, ante singulos libros. Memorabile est, Aegidium Commonitorium Alarici habere, sed mutatum paululum, Sichardum id omittere, hunc vero Novellam Theodosii de Auctoritate Codicis Theodosiani Codici praefigere. Inscriptiones et subscriptiones Aegidius omittit omnes, plurimarum etiam legum verba; contra Sichardus libros manuscriptos secutus interpretationem, addito v. „*Interpretatio*" constitutionibus subiecit. Tilianae editionis a. MDL. pervulgatae duae partes sunt, quarum prior [65]) Codicis Theodosiani octo priores libros a Visigothis in breve compendium contractos complectitur, sed emendatos [66]) et notis in margine diversam codicum scripturam indicantibus instructos, altera reliquos exhibet, et ipsius quidem Codicis Theodosiani [67]). Illa ex CXXIII [68]) paginis constat, haec ex DLXXX [69]); illa dicata est Lectori [70]), haec Io. Bertrando, quod nonnulli eo detorserunt, ut a Bertrando locupletiorem Codicis Theodosiani editionem factam esse dicerent [71]). In reliquis utraque pars convenit; nam in utraque Tilius titulorum indicem sive elenchum praemisit, interpre-

---

criminari queas, adiecimus. Caete | ra vero emendatiora paulo ex Argentoratensi et Morpacensi biblio | thecis mutuati sumus. Vale." Sequitur diversa scriptura, eam haec vv.: „*Caetera sunt emendatiora Excudebat*" etc. (ut supra). Cf. Hugo l. c. p. 130 sq. Savigny l. c. p. 64. 63) Cf. c. 7 C. Th. de Diversis rescr. (I, 2), not. *l*; c. 3 C. Th. de Responsis prud. (I, 4); c. 1 C. Th. de Off. iud. omn. (I, 19), not. *; c. 3 C. Th. de Iurisdict. (II, 1), not. *u*; c. 8 C. Th. de Dilationibus (II, 7), not. *t*; c. 1 C. Th. de Dolo malo (II, 15), not. *g*; c. 1 C. Th. de Iudiciis (II, 18), not. *c*; c. 1 C. Th. de Inoff. dot. (II, 21), not. *p*; c. 3 C. Th. de Incestis nuptiis (III, 12), not. *m*; c. 6 C. Th. de Administr. tut. (III, 30), not. *p*; c. 1 C. Th. de His, qui a non domino (IV, 9), not. *z*; c. 7 C. Th. de Custodia reor. (IX, 3), not. *u*; c. un. Si quis solidi (IX, 22), not. *e*; c. 14 de Metallis (X, 19), not. *b*; c. 5 de Censu (XIII, 10), not. *m*. Apparet ex his saepius esse emendatos priores libros quam posteriores. In commemoranda scriptura diversa Sichardus crebro intermittit codicem indicare. 64) Interpretationes diligentius edidit Sichardus quam constitutiones. Duarum legum tituli de Dilationibus (II, 7) et unius de Incestis nuptiis (III, 12) solas interpretationes habet. Cf. etiam VIII, 15, 2, not. *q*. 65) In fronte illius haec leguntur: „*E Libris Constitu | tionum Theodosii A. | Libri Priores Octo | longè meliores quàm adhuc circumfe | rebantur: sed ab Alarico rege Got | thorum ita deminuti, ut vix de | cima pars in his hodie appa | reat corũ quae in Theo | dosiano codice con | tinebantur. | Posteriores octo integri, nunc primum | post. M. annos in lucem revocati à Io. Tilio | Engolism. | Dicati | Io. Bertrando. V. C. Curiae Pa | risiorum praesidi, et ab interiori consilio Henrici. II. | Galliae regis optimi maximi. | Cum privilegio Regis et Curiae. | Parisiis. | Apud Carolam Guillard sub sole aureo, et Gulielmum | desboys sub cruce alba, via ad divum Iacobum. | M. D. L.*" | Libri forma octava est eaque minor. Alterius partis frons ita se habet: *E Libris Constitutio | num Theodosii | Libri Posteriores | — maximi |* (ut supra) *Parisiis. | M. D. L.* | In dedicatione huius partis *Io. Bertrandus* vocatur *V. C. Regis consiliarius, et summae Curiae praeses.* Titulum libri ineptum dicit Hugo, *Lehrbuch der Geschichte des Römischen Rechts seit Justinian.* 3. Aufl. Berlin 1830. 8. p. 240 et p. 230. 66) Potissimum inscriptiones et subscriptiones priorum librorum em. sunt. Tilius hac de re sic: „*Caeterũ hoc quicquid est, ex magno reliquũ | opere, cũ antiquis manu scriptis exẽplarib' | diligẽter collatum, magna ex parte correxi | mus, et praestantius q̃ Germanica editio* (intelligit Sichardi editionem, Aegidii librum non videtur vidisse) *ha | beret, reddidim'.*" — Multa alia se editurum esse promisit quidem in eadem praefatione, neque vero fidem solvit: „*Quamq̃ autẽ quicquid hoc est operae à | praecipuis nostris sacrarũ literarum studiis | semotum est, speramus tamen nos edituros | aliquãdo propter summum in bonas literas | studiũ, adnotaciunculas quasdã non inuti | les, cũ in has constitutiones, tũ in ipsum Iu | stiniani Augusti codicem, quem lõgè inte | griorem q̃ adhuc erat, brevi reddemus, ut | post Florẽtinas pandectas his diebus publi | catas, constitutiones itidẽ imperatorias in | melius restitutas habere possis. Et si per ociũ | liceat, unà Cõsulum catalogum multò cer | tiorem et instructiorem edemus. — Hoc volumine veterum Imperatorũ | quod reliquum est, totum complexi sumus: | alterum tibi de veterum Iurisconsultorum | scriptis paramus.*" Cf. Hugo, *Lehrbuch der Geschichte* etc. p. 230. Idem vir perill. accurate de hac editione disserit in Indice cit. p. 137 sqq. Diligenter eam a Gothofredo collatam esse, nego. Custodes et signaturae adsunt. 67) Illis titulis exceptis, quos extremo libro XVI., cum codex, quo uteretur mancus esset, Tilius ex Br. Al. adiecit, titulum dico de Apostatis et de Religione. 68) Exc. titulo, praefatione, titulorum indice, Commonitorio, quae omnia sex folia expleant. Memorabile est in aversa demum folii sexti pagina esse Commonitorium; duas autem paginas, adversam eiusdem folii paginam et aversam folii quinti nihil continere. 69) Non computato titulo, praefatione et elencho titulorum, quibus sex folia complentur. 70) „*Io. Tilius Engolism. Lectori: Quia posteriores*" etc. Scripta est haec praefatio *Lutetiae Parisiorum XV. Kal. Maias MDL.*, altera eod. l. XI. *Kal. Decemb. MDXLVIIII.* Videtur igitur posteriori demum impressae parti prior adiecta esse. 71) Putavit Brunnquell in Hist. iur. Rom. p. 202 a *Io. Bertrando* C. Th. eodem anno eademque forma editum esse. Cf. *Ritter*, praef. C. Th. Tom. I. fol. V. pag. avers., qui editionem illam comparare summe studuit: „*Magnum etiam me tenuit desiderium,* inquit Ri., *videndae conferendaeque editionis, quam Ioan. Bertrandum Parisiis 1550. in 8. edidisse Ch. Brunnquellus in histor. Iur. ex Biblioth. Duboisiana pag. 445. refert, frustaneam tamen in ea quaerenda collocavi operam.*" Cf. Hugo in Indice, quem dixi p. 139 et *Lehrbuch der Geschichte* etc. p. 230. *Suadente Bertrando et quia hoc illi gratum esset*, se Codicem Theodosianum edidisse dicit Tilius: „*Quia posteriores octo libros Theo | dosii Augusti Cõstitutionum, qui | soli in manus nostras pervenerũt, | ut in lucem proferremus Io. Bertrandus. V. | C. Curiae Parisiorũ praeses voluit, visum est | eadẽ opera priores reliquias librorum, quos | Alaricus Gotthorũ rex olim contraxerat, ut | mutilas partes integris membris adiũgere,*" | — (in praef. poster. partis) „*Accedit etiam, quòd E. Ranconetus, cum quo mihi à puero | communia semper fuerunt studia, tecumq; familiaritate et | officiis cõiunctus est, affirmavit opus tibi gratũ fore.*"

tationem Visigothorum omisit [72]), lacunas stellulis indicavit, tacite locos corruptos emendavit [73]), et summam in edendo Codice, in posterioribus potissimum libris, diligentiam adhibuit. Utrum Ranconetus Tilium adiuverit, quod quidem a nonnullis video affirmari, diiudicare nequeo [74]). Proxima editio priores DXXV [75]) paginas eius voluminis complet, in quod Iacobus Cuiacius a. p. C. n. MDLXVI. fontes Iuris Anteiustinianei, qui tum noti essent, congessit [76]). Composuit eam tum ex iis, quae Stephanus Charpinus et P. Pithoeus contulerant [77]), tum ex iis, quae vel Io. Tilius et Sichardus in commune contribuerant, vel ipse recenter invenerat aut ex aliis iuris libris deprompserat. Conglutinavit igitur Breviarium Alarici et veri Codicis Theodosiani libros atque fragmenta. Illud maximam priorum quinque librorum partem occupat, in reliquis non dispicitur, nisi si interpretatio inculcata est. Eodem modo, qui postea totum Codicem Theodosianum ediderunt, praeter Beckium, qui Tilii ratione egit, Breviarium adiecta interpretatione cum Codice commiscuerunt. Interpretationem igitur a Tilio omissam Cuiacius denuo apposuit [78]), emendationes autem Tilii saepe neglexit [79]), Sichardum potius secutus, quem vero hic et illic correxit *). Inde a quinto libro aut codices expressit, quibus utebatur, aut Tilium, neque vero sibi omnino constitit, saepe mutans et compendia scripturae et orthographiam. Lacunas, potissimum libri VI., VII. et VIII. aut asteriscis indicavit, et pluribus quidem, si quam amplam offenderat, aut intervallo,

---

72) Praef. prior. part. „*Rescidimus prae | terea illas interpretationes, quas Alaricus, | aut certè Anianus quidā eius Cācellarius, | qui has leges cōponebat, adiecerat: ꝗ parum | utiles visae fuerint, aut aliis è locis repeterē | tur.*" Graviter hoc tulit *Ritter* l. c.: „*De Tiliana parum fui sollicitus, cum viderem, Gothofredum excerpsisse, quae erant digna notatu, valdeque ego semper doluissem, reiectas in ea, nescio quo fato, interpretationes a Gothis subiectas legibus.*" Commonitorium a *Tilio* appellatur *Alarici Gotthorum regis praefatio ἀνεπίγρα | φος, quā praeposuerat breviario Theod. Cod.* Primus etiam scribit *Theodosiani Codicis*, non *Codicis Theodosiani*. 73) Modeste Tilius „*Nec verò*, inquit, *hanc primam vetustissimi libri editionem prorsus erratis carere affirmare ausim.*" 74) *Götting. gel. Anz.* 157. St. d. 4. Oct. 1830. p. 1564. „*Von Ranconnet, von dem ja ein Kenner sagt, er habe zuerst die wahren Quellen des römischen Rechts eröffnet* (intelligitur *de Thou*, qui Ranconetum dicit *primum veros iuris romani fontes aperuisse*), *doch wohl weil er es war, der bisher ganz unbekannte Bücher, worin echtes Vorjustinianisches Recht stand, die Titel von Ulpian und den halben Theodosischen Codex, zu der Ausgabe seines Freundes Tilius bearbeitete, mag der Verf. wohl so wenig wissen*" etc. Cf. not. 71. 75) Non veniunt in numerum a) Frons libri, in cuius aversa parte est *Familiae Redingerorum Δεῖγμα* et *Extraict du privilege du Roy*; b) Praefatio („*Nobilissimo Et | Ornatissimo Et Omni | Virtutis Atque Eruditionis | Genere Praestantissimo Viro | D. Io. Redingero Silesio | Iac. Cuiacius S. | — Bituri | gis Kalend. Mart.* | 1566." |); c) Praefatio Sichardi; d) Praefationes Tilii et ad C. Th. et ad Ulpiani fr.; e) *Elenchus Auctorum | Ex Quibus Hoc Volumen | Congestum Est*; f) *Index Titulorum Codicis | Theodosiani ex ordine librorum descriptus* |; g) Typographi excusatio ad Lectorem, Errata et in aversa pagina eiusdem folii h) Commonitorium, quae omnia 12 folia, numeris non descripta explent. Etiam in extremo volumine quinque folia sine numeris sunt, cum *Notis Iuris a Magnone et Valerio Probo Collectis*. 76) Haec sunt in fronte libri: *Codicis | Theodosiani | Lib. XVI. Quam Emen | Datissimi, Adiectis | Quas Certis Locis Fece | Rat Aniani Interpre | tationibus. | Ex his libris nunc primum integri prodeunt VI. VII. | VIII. XVI. Ceteri aucti sunt innumeris Constitutionibus. | Novellarum Theodosii, | Valentiniani, Martiani, Maioriani, Severi, Libri V. | Cum Aniani interpretationibus. | Ex his etiam Novellis multae tenebris auferuntur. | Tituli ex corpore Codicis Gregoriani et Hermogeniani, et multo plu | res, quam prioribus editionibus haberentur. | Ex Gaij Institutionibus Liber. | Iulij Pauli Receptarum Sententiarum ad filium lib. V. cum Aniani | interpretationibus, et auctiores et castiores quàm antea fuerint. | Tituli ex corpore Ulpiani. | Volusii Maetiani de partibus assis, Liber. | Papiani Liber Responsorum: qui etiam nondum fuerat editus. | Item Notae Iuris, à Magnone collectae. | Haec omnia curante Iacobo Cuiacio. | Lugduni, | Apud Guliel. Rovillium, | Sub Scuto Veneto. | M. D. LXVI. | Cum privilegio Regis ad novennium.* | Cf. *Hugo* in *Indice* cit. p. 146 sq. et *Barkow, Lex Romana Burgundionum.* Gryphiswaldiae 1826. 8. p. IV. Custodes et signaturae adsunt. Forma libri maxima est. Initiales, quas dicunt, primae singulorum titulorum constitutionis literae maiores sunt et linearum ductibus atque figuris ornatae, quas sequentes etiam totius C. Th. editiones, praeter Ritterianam et Beckianam habent. Falso *Gothofredus* ad III, 12, 8, not. *h Parisianam Anno* 1566 C. Th. editionem commemorat et in *Bibliotheca Iuris* p. 64 Codicem Theodosianum a Cuiacio *Lutetiae in fol. A. D.* 1566 editum esse scribit. Errasse Gothofredum *Ritterus* recte contendit, quicquid *Hugo* in Indice cit. p. 151 obloquitur. Neque me movet *Brunnquelli* et *Hofackeri* (Princ. iur. civ. Rom. Germ. T. I. §. 59, p. 49) auctoritas; nam ex Gothofredo pendent, praesertim cum Brunnquellus in prima Hist. iur. rom. editione anno 1727 divulgata Parisinam quidem C. Th. edit. anni 1586 commemoret, neque vero Lugdunensem anni 1566. Errorem *Heineccii*, qui hanc editionem Gregorio Tholosano tribuit in Syntagm. Antiq. Prooem. §. 21, correxit *Hauboldus* et refutavit cel. *Berriat-Saint-Prix* in vita Cuiacii. 77) Praef. ad Reding.: „*Sed desudavimus magis in eo | Constitutionum corpore, quod Imp. Theodosij nomine conditum est, malè la | cero quoad potuimus reficiendo et conglutinando — unde vix solus profectò quivissem expedire me, et tot ad eam rem | praestare quot desiderabantur adminicula, nisi me optimorum et doctissimo | rum virorum benignitas et in iuris studiosos propensissima voluntas adiu | visset, è quibus primam gratiam habeo à Stephano Charpino homini mire | studioso et erudito et probo, à quo inventi et proditi sunt hi libri VI. VII. | VIII. Constitutiones perelegantes de S. C. Claudiano et Novellarum, | quae desunt notitiam, contulit ultrò Petrus Pithoeus. — Cetera vel nos contulimus, vel iam ante | Io. Tilius et Io. Sichardus praestantissimi dignitate et doctrina viri, veluti | lege Rodia iacturae sarciendae causa in commune contribuerant.*" Vid. infr. not. 188. 78) Eod. l.: „*Pene oblitus sum dicere Aniani interpretationes, ubi erant, non indignas existimasse me quae apponerentur: et ubi non erant, quae reponerentur.*" Vid. not. antec. In reponenda interpretatione nonnunquam lapsus est. Vid. infr. not. 188. 79) Potissimum inscriptiones et subscriptiones a Tilio emendatas. *) v. g. in duobus libri secundi titulis, sexto et septimo, quorum leges ad verum ordinem revocavit.

quod versibus abruptis descripsit [80]), aut formula, quam addidit: „*Desunt quaedam*“ [81]); minores autem interque eas, quae originem ducerent ex margine codicis Charpini arroso, maximam partem tacite supplevit. Diversam codicum scripturam et coniecturas suas in ora versuum, ad quos pertinerent, posuit, crebrius vero in prioribus quinque libris quam in posterioribus. Errorum nonnunquam magna copia est [82]), etsi volumen nitore typorum et chartarum commendatur et ut omni modo excelleret, magna cura provisum videtur esse. Paullo post Cuiacius alteram Codicis Theodosiani editionem paravit. Complectitur ea priores DXXIX paginas voluminis, quo libri Iuris civilis Anteiustinianei Parisiis a. MDLXXXVI. collecti et locupletati sunt [83]). Sed minoris aestimanda est quam prior. Nam praeter unam legem nihil fere novi ad Codicem accessit [84]), nec differt ab illa nisi emendationibus [85]), quibus Cuiacius locos corruptos libri XVI. potissimum, in quo alium

---

80) Vid. c. 4, 5 C. Th. de Matern. bonis (VIII, 18). 81) v. g. post c. 33 C. Th. de Praetoribus (VI, 4). 82) v. g. XIV, 2, 1, not. *t*; XIV, 4, 2, not. *g* et 6, not. *. 83) In fronte libri haec sunt: *Codicis | Theodosiani | Libri XVI. | Imppp. Theodosij, Valentiniani, Martiani, Maioriani, Leo | nis, Severi et Anthemij Novellae Constitutiones. | Tituli ex corpore Codicis Gregoriani. | Tituli ex corpore Codicis Hermogeniani. | Adiectae sunt suis locis Aniani V. S. interpretationes. | XII. Tabular. Fragmenta. | Fragmenta ex libris Institutionum Gaij. | Eiusdem Gaij Institutionum epitome. | Volusij Metiani de Asse liber singularis. | Fragmentum ex Papiniani libro I. Responsor. | Iulij Pauli Sententiarum receptarum libri V. cum Aniani | interpretationibus. | Eiusdem Pauli Fragmentum ex lib. II. Institutionum. | Domitij Vlpiani Regularum liber singularis. | Fragmentum ex Modestini libro III. Regularum. | Lex Dei, sive Mosaïcarū et Romanarū legum vetus collatio. | Consultatio veteris cuiusdam IC. | Fragmentum ex Dosithei Magistri Grammatica. | Stemma quemadmodum hereditates lege redeant. | Burgundionis IC. qui Papiani Responsorum titulum | praetulit, liber. | Notae Iuris à Magnone collectae. | Notae Iuris ex Valerio Probo. | Omnia ex veteribus libris auctiora aut emendatiora, | curante Iac. Cuiacio. | Parisiis. | Apud Sebastianum Nivellium, sub | Ciconiis, via Iacobaea. |* CIↃ. IↃ. XXCVI. | *Cum Privilegiis Caesareae Et Regiae | Maiestatis.* | Vv. *curante Iac. Cuiacio* desunt in nonnullis exemplis, meo etiam (ubi vero pro *praetulit* legitur *praefert*), quare nonnulli negarunt, hanc editionem Cuiacio deberi. Cf. *Hugo* in Indice cit. p. 162—169. Errorem *Barkow* l. c. p. VII. exemplis inspectis refutavit. Zizense quoque, quod Reinesius possedit, verba illa habet. Fuerunt igitur aliis exemplis alii tituli praefixi. Constat haec editio ex duabus partibus, quarum prior 644 paginis constitutiones imperatorum, posterior 152 paginis *Veterum Iurisconsultorum Reliquias* et *XII Tab. Fragmenta* comprehendit. Forma libri maxima est. Adsunt custodes et signaturae. Primum locum prioris partis tenent folia viginti, in quibus paginarum numeri non inscripti sunt, sed insunt: 1) Frons libri; 2) Praefatio ad priorem editionem; 3) pars Epistolae Cuiacii ad Ranconetum in Notas suas ad Libros V Sententiarum Pauli: 4) Praefatio Sichardi; 5) Praefationes Tilii ad C. Th.; 6) Praefatio Pithoei ad Novellas; 7) Almarici Bouchardi ad Paullum et Gaium; 8) Tilii ad titulos Ulpiani; 9) P. Pithoei ad Collationem LL. Mos. et Rom. (vv. quae in fine sunt: „*Ex eiusdem praefatione P. Pithoei in Notas suas*“ in exemplo meo charta obducta sunt); 10) Eiusdem in Notas suas ad Collationem; 11) *Tituli Codicis Grego | riani Omissi Post Titulos | Novellarum Restituendi;* 12) *Summa Privilegii Imperatorii — Pragae undecima die mensis Februarij, anno domini millesimo quingentesimo septuagesimo septimo. | Subsignat. Rudolphus. | Ad mandatum sacrae Caesareae maiestatis proprium. Aercenberger;* 13) *Extrait du Privilège du Roy* e. a.; 14) *Extraict des Registres de Parlement* e. a. (irrogata sunt haec privilegia editioni Operum Cuiacii, quam curavit Seb. Nivellius), in cuius fine haec leguntur: *Acheve d'imprimer le* 15. *iour de Mars, l'an de grace | mil cinq cens quatre vingts et six;* 15) *Index Titulorum | Codicis Theodosiani Ex | Ordine Librorum Descriptus;* 16) *Index Novellarum Impp. Theodosij, | Valentiniani, Martiani, Maioria | ni, Severi et Anthemij;* 17) *Tituli Codicis Theo | dosiani Per Literarum Se | riem Dispositi;* 18) *Index Legum Novel | larum — Per seriem litterarum digestus;* 19) Commonitorium. Is igitur, qui editionem fecit, praefationem non scripsit. Quod *Hugo* l. c. p. 164 dicit, *in margine paginae 73. ad C. Th. IV.* 13. *const.* 2. *legi allegationem* „*Cuiac.* 18 *obs. c.* 28.“ *at papyro eam obductam esse*, id in iis quidem, quibus usus sum, exemplis factum non est. Idem l. c.: „*Alius*, inquit, *tamen quidam ICtus huic editioni praefuerit necesse est, admonitiones enim ad lectorem indici et fragmentis XII tabularum adiectae Parisiis datae sunt, ubi tunc temporis Cuiacius non commorabatur.*“ Quem in mente habeat Ictus, declarat in libro cit. *Lehrbuch* etc. p. 313: (*Franz Pithou — hat höchst wahrscheinlich die Sammlung des vorjustinianischen Rechts* von 1586 *besorgt, welche den Namen von Cujas führt*). At ea sententia de posteriore parte libri vera esse videtur, neque vero de C. Th. Certe in libro XVI. adhibitus est codex, quem Cuiacius tractavit. Ceterum priori editionis parti post Cod. Hermog. s. pag. 644 tria supplementa hic primum adiecta sunt: 1) *Magistratuum, Digni | tatum, Ceterorumque Officio | rum Et Vocabulorum Insigniorum Quae In | Gregorian. Hermog. atque Theodosiano Codicibus | et Novellis reperiuntur, Index fidelissimus;* 2) *Index capitum ex Breviario Aniani quae in iure | Pontificio aliis tributa leguntur;* 3) *Chronologia Om | nium Constitutionum Impe | ratoriarum, quae in his III. Codicibus et Novellis referuntur, | servata Consulum, mensium et dierum ratione. | Adiecta est brevis earum Constitutionum et Novellarum, quas | in suum Cod. Iustinianus retulit, collatio.* Complent haec supplementa 51 folia, quae numeros non habent; sequuntur deinde alia 19 folia numeris non signata, sed ad posteriorem partem pertinentia. 84) Accessit nihil nisi titulus de Off. vicarii, cum una lege, quae nunc ultima est. 85) Etsi non sunt in m. prioris ed. Cf. I, 5, 3, not. *s*; XIV, 3, 20, not. *a*; XIV, 3, 21, not. *g*: XV, 1, 1, not. *c* et c. 9 eod., not. *r*. Contra saepe repetuntur, quae in m. Cui. 1 sunt; alia tacite recepta sunt aut mutata. Cf. v. g. I, 5, 3, not. *t*; I, 16, 14, not. *i*; I, 17, 1, not. *d*; I, 18, 1, not. *t*; I, 19, 2, not. *b*; I, 21, 2, not. *d*; II, 1, 1, not. *b*; II, 1, 4, not. *g*, *i*; II, 1, 8, not. *z*, *a*; II, 1, 9, not. *c*; II, 1, 10, not. *z*; II, 1, 11, not. *e*; II, 2, 1, not. *e*; II, 4, 1, not. *d*; II, 6, 1, not. *q*; II, 6, 3, not. *f*; II, 19, 4, not. *d*, *e*; II, 25, 1, not. *r*, *s*; II, 27, 1, not. *h*, *l*; II, 33, 3, not. *n*. Alia omnino omittuntur, v. g. II, 1, 1, not. *z*; II, 1, 4, not. *h*; II, 4, 2, not. *s*; II, 4, 6, interpr. v. *proponat*; II, 8, 1, not. *q*; II, 18, 1, not. *z*; III, 13, 2, not. *; III, 17, 2, not. *o*; IV, 8, 5, not. *t*; XVI, 2, 43, not. *l*; XVI, 5, 8, not. *t*. Alia in m. huius demum ed. adiecta sunt; cf. II, 4, 1, not. *t*; III, 15, 1, not. *f*; IV, 13, 2, not. *p*; VI, 2, 10, not. *q*; IX, 7, 7, not. *g*; IX, 27, 4, not. *u*; XIII, 11, 6, not. *q*; XVI, 1, not. sup. et XVI, 2, not. sup.; XVI, 2, 38, not. *y*; XVI, 2, 42, not. *y*; XVI, 2, 44, not. *k*; XVI, 5, 6, not. *f*; XVI, 5, 13, not. *s*; XVI, 5, 17, not. *o*; XVI, 5, 37, not. *g*; XVI, 5, 54, not. *n*; XVI, 6, 4, not. *c*; XVI, 10, 10, not. *a*. Praeterea eo differt haec

etiam codicem adhibuit [86]), correxit. Et id quidem tacite plerumque fecit [87]). Tot autem sunt menda, ut operarii librum formosis literis splendidaque charta nitentem deformaverint [88]). Editionem, quae Parisiis anno MDCVII. curante Iac. Cuiacio facta esse dicitur, nihil esse nisi Parisinam anni MDLXXXVI., sed mutata fronte, dudum Hugo luculenter demonstravit [89]). Eodem anno MDLXXXVI. alia editio Corporis Iuris Anteiustinianei Aurelianae Allobrogum curante, ut titulus libri dicit, Iacobo Cuiacio *) divulgata est, cuius prioribus DXXII paginis Codex Theodosianus comprehenditur [90]). Repetitum esse Codicem Theodosianum [91])

---

ed. a prima Cui., quod saepe punctis neque vero asteriscis vel maiores lacunas indicat, illam autem lacunam, quae est post tit. 4 libri VI., accuratius quam in Cui. 1 factum est, his vv. describit: „*Hic folium integrum deest in authentico.*" Denique ex iis, quae hac de ed. dixi, apparet, quomodo, quod quidem ad C. Th. attinet, intelligenda sint *Hugonis* vv., qui in Indice cit. p. 168: „*Caeterum*, inquit, *nec haec editio notis instructa est, in margine tamen varietas lectionum, auctore non laudato, adscribitur, et si locum corruptum sine novis codicibus sanari posse editor desperavit stellulam in ora lineae posuit. At quo plura emendavit vel supplevit haec editio, eo magis dolendum est de editore eiusque subsidiis ne verbum quidem adiici.*" Id enim ego quoque doleo. Stellulae in ora versus inveniuntur XII, 1, 155; XIV, 3, 18; XIV, 6, 3; XV, 1, 42 et 53; XV, 7, 9; XVI, 5, 44; XVI, 6, 4 (bis); XVI, 8, 19. In tribus illis prioribus locis et in ultimo lacunam demonstrant, in reliquis corruptam scripturam. Illas Cuiacius in prima editione legum verbis interposuerat. Dicendum est praeterea, notis in m. utriusque editionis positis non solum diversas scripturas ex codicibus erutas indicari, verum etiam emendationes Cuiacii, has vero ab illis discerni siglo γρ. Cf. II, 6, 4; II, 14, 1; III, 1, 1; III, 11, 1. 86) At vero in libro XVI. saepe in peius mutatum est, quod in priore ed. recte se habuit, v. c. XVI, 5, 41, not. *s*. 87) Inter al. vid. XIV, 6, 3, not. *h*; XIV, 24, 1, not. *q*. 88) Nonnulli errores indicati sunt in extrema totius voluminis pagina; multo plures esse perspicitur ex mea ed., in qua omnium editionum errores accurate consignati sunt; cf. VIII, 1, 6, not. *i*; VIII, 1, 7, not. *p*; VIII, 1, 9, not. *h*; XIV, 3, 1, not. *d*; XIV, 3, 21, not. *g*; XIV, 4, 1, not. *y*; XIV, 4, 2, not. *f*; XIV, 4, 8, not. *q*: qui paucarum plagularum errores aliis aliunde petitis facile augeri possunt. Numeri paginarum, titulorum et constitutionum saepe falsi sunt. Miram illam scripturam utriusque editionis *CON* pro *con*, v. g. CONstitutio, CONmissum nonnunquam commemoravi. 89) l. c. p. 178. Frons libri mutata est; ita enim habet: *Codicis* | *Theodosiani* | *Libri XVI.* | *Itemque Impp. Theodosij, Valentiniani, Martiani, Maioriani, Leonis,* | *Severi et Anthemij Novellae Constitutiones. Tituli etiam ex corpore* | *Codicum Gregoriani et Hermogeniani: Adiectis suis quibus* | *que locis Aniani V. S. interpretationibus.* | *Accesserunt praeterea varia veterum Iuris Authorum Opuscula, quorum* | *Elenchum octava pagina complectitur.* | *Omnia ex veteribus libris auctiora aut emendatiora* | *curante Iac. Cuiacio.* | (expressum est h. l. scutum typothetae) *Parisiis,* | *Apud Viduam Sebastiani Nivellii, sub Ciconiis,* | *via Iacobaea.* | *M. DCVII.* | *Cum Privilegiis Caesareae et Regiae Maiestatis.* | Vv. *Codicis, Libri XVI, Omnia — Cuiacio, Parisiis, Sebastiani Nivellii, MDCVII.* rubro colore impressa sunt. Elenchus ille ipse est, qui in fronte ed. anni 1586 est. Eum typotheta in aversam quarti folii paginam, quae in ed. anni 1586 vacua est, transtulit, quo facto posteriorem epistolae Cuiacii ad Ranconetum, Paulli notis praemissae partem, quae in adversa folii quarti pagina est, iterum typis excudere necesse erat. Reliqua utriusque editionis inter se conveniunt, forma libri, charta et signum officinae, in qua charta facta est, custodes, qui dicuntur et signaturae, paginarum numeri, versuum ambitus, notae margini adiectae, errores. Quae cum ita sint, dubitari non potest, quin eadem editio sit, sed mutata fronte. At vero diversam scripturam inveni III, 17, 4, not. *k*, ubi in ed. 1586 *Neotetio* est, in ed. 1607 *Neoterio*, et XIV, 16, 1 (utor enim exemplo, quod in bibliotheca Senatoria Lipsiensi est); hanc tamen operariorum potius esse, qui dum imprimebatur liber, menda correxerint, perspicitur ex illo loco, quem in praef. Codicis Gregoriani not. 3 diversum esse in meis exemplis recte equidem dixi, clar. autem *Vesmius* in suis diversum esse negavit. Cf. infr. not. 100. *) Quis editionem curaverit, utrum Cuiacius, qui in fronte libri nominatur, an alius ficto nomine Cuiacii, incertum est. De Cuiacio dubito; festinanter enim et negligenter liber editus est, contra morem Cuiacii, qui elegantiae, cum libros ederet, studuit, itaque magnam diligentiam impendit. Neque qui vitam Cuiacii scripserunt, hanc editionem a Cuiacio factam esse narrant. Iurisconsulto eam acceptam referri, demonstrant tum ea, quae emendata, tum quae post C. Th. in altera parte libri recens addita sunt. Cf. quae dixi in praefatione Codicis Gregoriani et supra de edd. ann. 1566 et 1586, cum sq. not. et not. 91. 90) Antecedunt quattuordecim folia, quae numeros non habent. In primo haec scripta sunt: *Codicis* | *Theodosiani* | *Libri XVI. Quam* | *Emendatissimi,* | *Cum Aniani In* | *terpretationibus.* | *Novellarum Theodosii,* | *Valentiniani, Martiani, Maioriani, Severi libri V.* | *Codicum Gregoriani et Hermoge* | *niani fragmenta quae restitui potuerunt omnia.* | *Gaii Institutionum liber.* | *IulI Pauli Receptarum sententiarum ad filium* | *libri V. cum Aniani interpretationibus.* | *Papiani liber Responsorum.* | *Ulpiani Regularum liber singularis.* | *VolusI Maetiani de partibus Assis liber.* | *His Recens Accesserunt* | *LiciniI Ruffini Collatio legum Iudaicarum* | *et Romanarum.* | *Consultatio veteris cuiusdam Iurisconsulti.* | *Haec omnia curante Iac. Cuiacio.* | (sequitur signum typothetae) *Aurelianae Allobrogum* | *excudebat Iohannes Arnoldus.* | *Anno* M. D. LXXXVI. | Aversa pagina vacua est. In sqq. foliis sunt: 1) Praefatio Cuiacii inscripta Redingero; 2) Sichardi; 3) Tilii altera (deest enim Tilii praef. prior et praef. ad Ulpianum, haec quidem ad Ulpiani fragmenta pag. 98 part. II. translata); 4) *Index Titulorum Codicis* | *Theodosiani ex ordine librorum descriptus* (deest *Excusatio typographi* priori ed. addita); 5) *Elenchus Auc* | *torum Ex Quibus Hoc Vo* | *lumen Congestum Est;* 6) Commonitorium. Libri forma ea est, quam quartam solent appellare. Custodes et signaturae adsunt. Charta crassa est et vilis. Literae minores sunt et nitore carent. Ceterum volumen ex duabus partibus constat, quarum altera 586 (potius 594) paginis Codicem Theodosianum et Novellas, altera 175 paginis Gregorianum et Hermogenianum Codd. una cum scriptis Ictorum comprehendit. Dicendum est etiam Indicem titulorum post Novellas enumeratas paullo differre ab eo, qui in ed. 1566 est. Primo enim loco sunt tituli Cod. Greg. et Herm., deinde Gaii, tum Paulli, Ulpiani, Papiani. Papiani titulis adiiciuntur *Tituli ex corpore Gregoriano huic editioni recens additi* et *Tituli ex corpore Hermogeniano huic editioni recens additi.* 91) Reliquae partes utriusque editionis inter se discrepant. Praefationum alium ordinem esse docet not. antec. Etiam Novellis Valentiniani tres ex Cuiacii Observationibus (XVI, 22 et 23) adiectae sunt: *de Advocatis non perpetuandis; de Afris; de Siliquarum exactionibus.* Quid novi factum sit in Codice Gregoriano et Hermogeniano, accurate demonstravi in illorum Codicum editione. Accedere in extremo libro LL. Mosaicarum (hic *Iudaicarum*) et Romanarum Collationem et Consultationem in fronte libri dictum est; non dictum est accedere *Fragmentum regularum* et *Modestini fragmentum*, quae postremo loco Consultationem sequuntur.

ex prima Cuiacii editione, inter omnes constat. Nulla enim re ex libris Codicis Theodosiani manuscriptis auctus est, contra desunt, quae accesserunt in altera Cuiacii editione; sunt praeterea non solum lacunae eaedem, quas prior Cuiacii editio habet, verum etiam annotationum in m. additarum [92]), emendationum, mendorum denique convenientia atque similitudo, quae inter utramque editionem est, admirationem movet. Neque vero haec editio cum Cuiaciana prima omni ex parte congruit [93]). Etenim is qui Aurelianensem curavit, aliquoties scripturam mutavit emendavitque [94]), interpretationem etsi plerumque falso auxit [95]), Legem Romanam Burgundionum [96]) et Mosaicarum et Romanarum Legum Collationem [97]) ad supplendum Codicem adhibuit, et in interpretatione Sichardum, in posterioribus libris Tilium consuluit. Hunc quoque Codicem operarii multis mendis inquinaverunt *). Omnino cum Aurelianensi editione convenit, quae Lugduni a. MDXCIII. dicitur prodiisse [98]). Consonant enim inter se editiones cum chartae atque literarum qualitate, numeris paginarum, signis, quae custodes et signaturas appellant, mendis denique et notationibus in margine adiectis, tum supplementis, quae in Aurelianensi ex Lege Romana Burgundionum aut aliunde accessisse supra dixi. Eandem igitur esse Lugdunensem editionem atque Aurelianensem, sed mutata fronte libri, apparet. Id vero de solo Codice Theodosiano accipiendum est; nam reliquas Aurelianensis voluminis partes, Novellas potissimum hic et illic in editione Lugdunensi mutatas et plagulis interiectis ex Parisina editione anni MDLXXXVI. auctas esse probaverunt Hugo et Barkow [99]). Verum Codex Theodosianus, cui nihil fere accrevisset in editione Parisina, nullo modo neque mutatus neque auctus est [100]).

Hactenus commemoravi editiones, quae commentariis non instructae sunt. Primus iis Codicem Theodosianum adornavit Iacobus Gothofredus, vir summus, cuius merita de emendando illustrandoque Codice nemo adhuc adaequavit, nedum superavit. Neque vero ei contigit, ut librum suum ipse ederet.

---

92) Aliae mutatae sunt: II, 4, 6, not. *c*; II, 21, 1, not. *r*; V, 7, 2, not. *s*; V, 9, 2, not. *p*; VIII, 4, 18, not. *t*; aliae in m. accesserunt, nonnunquam corrigendi caussa: I, 4, 3, interpr.; I, 5, 3, not. *q*; I, 16, 7, not. *q*; I, 16, 9, not. *h* et *m*; I, 16, 13, not. *b*; II, 1, 8, not. *x*; II, 1, 10, not. *m*; II, 4, 6, not. *h*; II, 18, not. *u*; IV, 2, 1, not. *k*; IV, 13, 2, not. *p*; IV, 22, 4, not. *x*; V, 1, 2, not. *i*; V, 2, not. *c*; V, 11, 1, not. *t*; VIII, 18, 6, not. *; IX, 1, 14, not. *o*; IX, 24, 1, not. *s*; IX, 37, 4, not. *f*; IX, 39, 3, not. *xx*; X, 3, not. *q*; XI, 16, 11, not. *; XI, 39, 5, not. *a*; XIV, 4, 1, not. *y*; aliae ex Sich. et Til. ed. depromptae sunt et legibus admixtae, in Brev. Alar. receptis. 93) Idem sensit *Herm.* N o o r d k e r k, *diss.* de *Lege Petronia.* Amst. 1731. 8. p. 140. 94) Cf. not. 92: praeterea I, 16, 13, not. *b* et 14, not. *i*; V, 1, 5, not. *y*; VI, 4, 3, not. *l*; VI, 28, 8, not. *l*; VII, 7, 5, not. *l*; VII, 8, 5, not. *m*; VII, 8, 16, not. *v*; VII, 9, 2, not. *i*; VII, 9, 4, not. *q*; X, 18, 2, not. *p*; XI, 7, 18, not. *q*; XI, 15, 2, not. *i*; XI, 18, 1, not. *f*; XI, 30, 11, not. *a*; XI, 31, 7, not. *i*; XII, 1, 36, not. *i*; XIII, 6, 7, not. *o*; XIV, 1, 5, not. *h*; XIV, 6, 3, not. *q*; XIV, 7, 1, not. *c*; XIV, 15, 5, not. *o*; XIV, 16, 1, not. *b*; XV, 1, 51, not. *m*; XVI, 2, 40, not. *l* etc. Ea partim ex Tilio hausta sunt partim ex Cod. Iust., maximam partem etiam Go. probabilia videntur. 95) Cf. I, 2, 7, not. *x*; I, 18, 1, not. sup.; III, 5, 6, not. *; III, 13, 3, not. *; III, 16, 1, not. *v*; IV, 4, 2, not. *u*; IV, 5, 1, not. sup.; IV, 17, ult., not. *; IV, 18, 1, not. *u*; IV, 22, 2, not. *o*; IX, 9, 1, not. *e*, *q*; IX, 19, 4, not. *m*; IX, 37, 4, not. *y*; IX, 39, 3, not. *z*; X, 16, 3, not. *i*; XI, 16, 11, not. *b*; XIII, 1, 13, not. *t*, *u*; XVI, 7, 1, not. *k*, quae interpr. partim ex Aeg. partim ex fonte ignoto auctae sunt. 96) Cf. IV, 21, 1, not. *r*; IV, tit. 24. 97) IX, 7, 6, not. sup. *) Solus liber XVI. diligentius expressus est. 98) In fronte libri haec sunt: *Codicis | Theodosiani | Libri XVI. | Itemque Imppp. Theodosii, | Valentiniani, Martiani, | Maioriani, Leonis, Severi et Anthemij | Novellae Constitutiones. | Tituli Etiam Ex Corpore | Codicum Gregoriani et Hermogeniani adie | ctis suis quibusq; locis Aniani V. S. | interpretationibus. | Accesserunt praeterea varia Veterum Iuris auctorum opuscula tam ex | Editione Aurelianensi quam ex Parisiensi postrema | supplemento adiecta. | Quorum Elenchum decima sexta pagina indicat.* | (scuto Fabri, quod h. l. affixum est, inscribitur: *Tractant Fabrilia Fabri*) *Lugduni,* | *Apud Franciscum Fabrum.* | CIↃ. IↃ. XCIII. | Vv. *Theodosiani, Itemque — Martiani, Tituli — Corpore, Lugduni* rubro colore expressa sunt. Sequuntur deinde 21 folia, quibus numeri non sunt adscripti. Insunt 1) Praefatio Sichardi; 2) Tilii Praefationes ad C. Th.; 3) Praef. Tilii ad Ulpianum; 4) *Elenchus Aucto | rum, Ex Quibus Hoc Vo | lumen Congestum Est;* 5) Praef. Bouchardi; 6) P. Pithoei ad Collationem et repetita in secunda parte p. 140; 7) Eiusdem ad Novellas; 8) Cuiacii ad Redingerum; 9) Eiusdem ad Ranconetum; 10) P. Pithoei in notas Collationis; 11) *Index Titulorum Codicis | Theodosiani ex ordine librorum descriptus* et depromptus ex Aurel. ed.; 12) *Tituli Novellarum D. | Theodosii in Indice omissi | et post paginam* 538 *restituti;* 13) Commonitorium. Constituit igitur typotheta priorum ed. Aur. foliorum, quae C. Th. praecedunt, alium ordinem, in quo constituendo Parisinam quidem editionem ante oculos habuit, neque vero omni ex parte secutus est; omisit etiam indicem titulorum serie literarum dispositum, at indices magistratuum, chronologiam, indices rerum et verborum, qui in ed. Parisina in extrema prima parte additi sunt, ad finem totius libri ante Notas Iuris relegavit. Fragmenta XII Tabb. desunt. Constat editio ex duabus partibus; prior 598 paginis (non computatis plagulis, quae Novellis interiectae, in ora numeros non ferunt) C. Th. et Novellas comprehendit; haec 175 paginis eadem scripta, quae in Aurel. ed. sunt. Ea sequuntur indices, quos dixi. 99) H u g o l. c. p. 172—176. B a r k o w l. c. p. VIII. sq. Neque vero intelligo, quae H u g o l. c. p. 174 dicit: „*Cum ed. Parisiensi conveniunt haec fere: primo numerus titulorum libri quarti in C. Th. ipso.*" Deest potius in ed. Paris. ultimus titulus, quem Lugdun. ed. habet. Discrepat igitur haec ab illa. 100) In paucis locis utriusque editionis diversitas est, quae nullius momenti est. Cf. III, 8, 2, not. * (Aur. *possessione*, Lugd. *postessione*) et not. *z* (ubi Lugd. om. *XVI.*, quem numerum Aur. in m. habet); XI, 30, 53, not. *b* (Aur. *E noio*, Lugd. *En oio*) et XV, 14, 7 (ubi in Aur. *cafra mente* est, sed in Lugd. *vafra mente*). Nuntiavit autem mihi *V e s m i u s*, suum ed. Lugd. exemplar convenire cum Aur. ed., videri igitur haec menda in officina, dum imprimebatur Aur. ed., a correctore quodam, qui ea animadvertisset, sublata quidem esse, sed remansisse in nonnullis exemplis, quorum frons postea mutata esset. Vid. supr. not. 89.

Prius morte abemptus est, quam absolvisset eum, et fortasse interiisset aut occultus adhuc iaceret, nisi curam, ut ederetur, Marvillius suscepisset [101]) eumque anno MDCLXV. Lugduni divulgasset [102]). Itaque cum et de praestantia et de vitiis editionum dicendum sit, distinguendum esse arbitror, quid Gothofredo debeatur, quid Marvillio. Et Gothofredus quidem, qui intellexisset Codicem Theodosianum insignem fontem esse, ex quo cognosceretur cum iuris privati tum imperii romani status saeculo p. C. n. quarto et ineunte quinto, sed illarum rerum cognitioni nudam Codicis editionem non sufficere perspexisset, per triginta et amplius annos nihil fere egit, nisi ut leges a mendis purgaret, commentariis instrueret et omni modo explanaret. Scripsit igitur Prolegomena [103]), quibus indagavit indolem Codicis Theodosiani et cum Iustinianeo comparavit, tum titulis paratitla et singulis legibus brevem summam, qua argumenta earum exponeret, praefixit, denique

---

101) Quo modo chartae *Gothofredi* manu scriptae ad *Marvillium* pervenerint, incertum est. Ipse *Marvillius* in extrema praefatione „*fateor*, inquit, *me adductum fuisse praevia Authoris dum viveret admo | nitione in civitate Parisiensi, ut id officium praestarem, si ante excusum | opus, e vivis decederet.*" *Genevensis* vero ille, qui Marvillii vitam scripsit in Ritteri Codicis Th. ed. (T. I. fol. X^a.) „*Obierat*, inquit, *Gene | vae anno 1652 Iacobus Gothofredus Dionysii filius, genuinae illius, ac vere Romanae Iu | risprudentiae alter post Cuiacium parens: huius prostabat Bibliotheca satis ampla, et spes | erat omnes tum typis editos, tum manu scriptos Codices, brevi distractum iri. Sed ubi pri | mum ea res Marvillio innotuit, Genevam accurrit, omnemque hanc tum librorum, tum codicum copiam, una auctione ab heredibus Gothofredi redemit. Non alium certe Gothofredus ipse literariae suae hereditatis emptorem, moriens optaturus fuisset, quive melius ipsius famae consuluisset.*" Quibus rebus inter se comparatis, Gothofredus quidem videtur visus a Marvillio petiisse, ut librum suum aliquando ederet, neque vero ei chartas manu scriptas tradidisse, Marvillius autem defuncto Gothofredo fidem ita solvisse, ut commentarios eius emeret ederetque.

102) In fronte libri haec sunt: *Codex | Theodosianus | Cum Perpetuis | Commentariis | Iacobi Gothofredi | Viri Senatorij et Iurisconsulti huius | saeculi eximij. | Praemittuntur Chronologia Accuratior, | Cum Chronico Historico, et Prolegomena: | Subijciuntur Notitia Dignitatum, Prosopographia, Topographia, | Index Rerum, et Glossarium Nomicum. | Opus Posthumum; | Diu In Foro Et Schola Desideratum, | Recognitum et ordinatum ad usum Codicis Iustinianei, | Opera Et Studio Antonii Marvillii Antecessoris | Primicerij in Universitate Valentina. | Tomus Primus |* (aut *Secundus* etc., nam solo numero inter se discrepant tituli diversorum voluminum. Hoc loco est signum typothetae) *Lugduni, | Sumptibus Ioannis — Antonii Huguetan, | et Marci Antonii Ravaud.* | M. DC. LXV. | *Cum Privilegiis S. Caes. Majest. et Regis Christianissimi.* | Vv. *Theodosianus, Iacobi Gothofredi, Praemittuntur — Prolegomena, Opus Posthumum, Recognitum — Iustinianei, Tomus Primus, Lugduni, Cum* etc. rubro colore expressa sunt. Forma libri maxima est. Custodes et signaturae adsunt. Divisum est opus in sex tomos. Primus complectitur 1) 30 folia, quae numeros non ferunt. Insunt a) in adversa quidem primi folii pagina vv. *Codex Theodosianus Iacobi Gothofredi In Sex Tomos Divisus*, in aversa eiusdem folii pagina Index eorum, quae priores quinque libri contineant; b) Frons libri; c) Epistola, qua Ant. Marvillius librum regi dedicat; d) Prosperi Aquitanici et Isidori Hisp. testimonia de Codice Theodosiano; e) Praefatio Marvillii, in qua de utilitate Codicis Theodosiani et de editionis ratione disserit; f) Commonitorium; g) *Privilegium Caesareae Maiestatis;* h) *Summa Privilegii Regis Christianissimi;* i) *Series Et Collatio | Titulorum Et Constitutionum | Codicis Iustinianei, | Quae Continentur | In Codice Theodosiano; |* k) *Tituli Codicis | Theodosiani | Per Literarum | Seriem dispositi;* 2) CC paginas, numeris romanis distinctas. Insunt a) *Consularia Theodosiana | Seu | Chronologia Nova | Constitutionum | Codicis Theodosiani |* ; ubi tria distinguuntur: α) *Errores | Superioris Chronologiae | Codicis Theodosiani; |* β) *Consules | Codicis Theodosiani | Ordine Alphabetico; |* γ) *Chronologia | Codicis Theodosiani. |* b) *Indictionum XXIV. | Laterculus;* c) *Kalendarii Romani | Pars e Codice Theodosiano;* d) *Laterculus | Feriarum Forensium;* e) *Prolegomena | Ad Codicem | Theodosianum;* f) Commendatio libri; 3) 462 paginas, quae in ora arabicos numeros habent et quinque priores C. Th. libros continent. Secundus 666 paginis libr. VI — VIII. complectitur; tertius 538 paginis libr. IX. et X.; quartus 619 paginis libr. XI. et XII.; quintus 422 paginis libr. XIII — XV.; sextus ex duabus partibus constat, quarum prior 312 paginis libr. XVI. una cum tit. de Episcopali iudicio comprehendit, deinde a sqq. pag. usque ad pag. 344 *Notitiam dignitatum*, tum a pag. 345 usque ad pag. 392 *Prosopographiam*, porro ab hac pag. usque ad pag. 436 *Topographiam*, denique in 104 foliis non numeratis α) *Indicem rerum et verborum;* β) *Glossarium Nomicum;* γ) *Supplementum Codicis Theodosiani;* altera 39 paginis *Novellas leges Theodosii iun. Valentiniani III., Martiani, Maioriani, Severi et Anthemii*, a Marvillio non a Gothofredo adiectas. Praeterea singulis tomis inde a secundo duo folia praefixa sunt, in quorum priore titulus libri est, in secundo *Summarium librorum*, quos tomus exhibet, una cum *Privilegiis S. Caesareae Maiestatis et Regis Christianissimi*, nisi quod in VI. tomo pro Privilegiis *Index Legum Novellarum* cernitur. Singulos etiam libros index titulorum antecedit. Cf. *Hugo* l. c. p. 186, cui viro illustrissimo concedere non possum, quod pag. 189 asseverat: „*Reliquam tomi primi partem paginas 462 occupant libri 5 priores, i. e. fragmenta Codicis quae Gothis solis debemus*"; nam iam ipse dixerat a Cuiacio novas constitutiones his libris additas esse; eas *Gothofredus* auxit, neque vero haec accessio Visigothis ipsis debetur, sed libris mss. Legis Romanae Visigothorum, quibus fragmenta veri Codicis Th. assuta sunt.

103) Prolegomena *Marvillius* in duodecim capita divisit. Agit enim I. *De Historia et Compositione Codicis Theodosiani;* II. *De Materia huius Codicis seu de Constitutionibus in eum relatis, deque naevis et erroribus Conditorum eius* (disserit igitur *de legibus omissis, decurtatis, repetitis, contrariis, similibus, localibus et per posteriores principes renovatis, rubricis nigro latioribus, legibus impiis, fugitivis, inter se coniungendis, praepostere scriptis, vitiis inscriptionum et subscriptionum*); III. *De Usu et auctoritate Codicis Theodosiani;* IV. *De Iustiniani instituto et Triboniani facinoribus circa Codicem Theodosianum in Oriente;* V. *De Breviario Codicis Theodosiani, quod vulgo Aniani perperam dicitur, in Occidente;* VI. *De Interpretationibus, quae subiectae sunt legibus Codicis Theodosiani;* VII. *De Usu Theodosiani Breviarij per Gallias et Hispanias;* VIII. *De Inscriptionibus singularum constitutionum;* IX. *De Subscriptionibus cuiusque legis et Loci notatione;* X. *De temporis characterismo et Consulum annotatione;* XI. *De Legum Coniunctione;* XII. *De Serie librorum et titulorum et de Legum sub singulis titulis dispositione in Codice Theodosiano.*

leges duplici ratione interpretatus est, critica et exegetica: critica in *Notis*, exegetica in *Commentario* singularum legum *Notis* subiuncto. In *Notis* enim non solum diversam codicum et editionum aut Codicis Iustinianei scripturam enotavit, corruptas sententias indicavit, emendationes proposuit, leges inter se coniungendas ostendit, fugitivas aut geminas recensuit, verum etiam leges Codicis Iustinianei ex Codice Theodosiano depromptas reliquosque veterum scriptorum locos commemoravit, qui Codici lucem afferrent. In *Commentario* autem collectis totius antiquitatis testimoniis [104]), nonnunquam etiam criticis rationibus adbibitis, si quidem eae paucis verbis in *Notis* demonstrari non poterant, mentem legis explicavit. Praeterea primus annos legibus subdidit [105]), nonnullas leges e libris manuscriptis eruit et Prosopographiam atque Topographiam in extremo libro adiecit [106]). Hac industria quantum profecerit, nemo est qui ignoret, et profecto, tantam diligentiam, assiduitatem, eruditionem et tam subtile ingenii acumen probavit [107]), ut si quis alius, is certe summus iurisconsultus et antiquarum rerum peritissimus vir qui appelletur, dignus sit. Fateor igitur, interdum in eo fuisse, ut summi viri admiratione perfusus Codicem Theodosianum edere dubitarem et fortasse consilium mutassem, nisi subsidia comparassem, quibus Gothofredus uti non poterat. Iam vero si quaeritur, sintne maculae huius editionis, paucas quidem inveniri concedo, sed tamen nonnullas. Multa enim manifesta priorum editionum, Parisiensis potissimum, menda corruptasque scripturas Gothofredus recepit, quamquam quod verum esset, aut in libris manuscriptis, quibus utebatur, aut in Codice Iustinianeo invenisset; deinde saepe diversam codicum et editionum scripturam negligenter indicavit aut omnino praeteriit, neque accurate, veterum scriptorum testimonia ubi essent, ostendit; porro coniecturis nonnunquam nimis indulsit [108]); denique nec constitutiones a Cuiacio ex Consultatione in titulum de Pactis translatas expulit neque interpretationes in Aurelianensi editione ex Aegidii Summis falso adiectas *). Leves esse maculas et eas, quas Gothofredus, si quidem opus suum perpolire potuisset, delevisset, clarum est, neque eas indicassem, nisi, ut hoc facerem, officii mei ratio a me postulasset. Quid MARVILLIUS fecerit, ipse exponit: „*Lacunae*, inquit, *remanserunt in quibusdam allegationibus quae suppleri poterant; verum condonabis, si certior factus sis manuscriptum Authoris saepe ita concisum, mutilatum, ne dicam imperfectum fuisse, ut non unius mensis vel anni opera in plurimis ad suum sensum vel ordinem revocandis, suffecerit* [109]): *cuius rei testis est Vir Clarissimus in epistola ad commentarios huius Authoris de Regulis iuris antiqui* [110]): *quod contigit ob spem quam habebat, opus suum relegendi dum ederetur.*“ Marvillii verba confirmat is, qui vitam eius scripsit: „*Quantum laboris Marvillio exantlandum fuerit in edendo hoc opere, scient profecto illi, qui posthumorum operum edendorum curam aliquando susceperunt. Lituris scatebat MS. Codex Commentariorum Gothofredi, totusque fere in palimpsestis scriptus erat: notae aliae hinc inde in folia discerpta sparsae, aliae ad marginem allitae erant exemplaris Cod. Theodosiani ex Cuiaciana editione; adeo ut, cum aliquando ostensum mihi fuisset Gothofredi autographum, folia sibyllae mihi offerri protinus arbitratus sim. Toti operi unum tenorem constituit* MARVILLIUS, *discerpta conglutinavit, luxata sedibus suis restituit, obscuris nitorem addidit, lacunas quam plurimas supplevit, neque tamen supplendis omnibus parem se fuisse, modeste admodum professus est in praefatione.*“ Magnam igitur industriam Marvillius posuit in concinnando Gothofredi libro, et tantum abest, ut increpandus sit, si quando erravit, ut laudandus sit propter fidem, quam Gothofredo solvit, praesertim cum se excusaverit de operariorum mendis, a quorum officina afuit [111]). Inter eos, qui Marvillium dictis carpunt, acriter Gothofredum quoque impugnant, RITTERUS est, qui Lipsiae anno MDCCXXXVI—MDCCXLV. Codicem Theodosianum una cum Gothofredi Commentario denuo edidit [112]). Et tanti quidem haec editio aestimatur, ut prae Rittero multi

---

104) Libros Basilicorum nonnunquam nominat, interdum etiam Anselmum Lucensem. 105) Iis exceptis, quarum annus omnino incertus est. 106) Chronologiam constitutionum, indices titulorum, magistratuum et dignitatum, rerum et verborum iam Parisiensis editio anni 1586. habet. Errant igitur, qui a Gothofredo demum his rebus Codicem Theodosianum instructum esse scribunt; ampliatas esse illas res et melius ordinatas a Gothofredo concedo. 107) Multa cj. Go., quae confirmantur codicibus recens repertis. Verbis etiam ex inscriptione ad legem ipsam revocatis nonnullarum legum sententiam acute et feliciter restituit. 108) Recte hoc fecit, quod emendationes suas aut coniecturas raro in contextum recepit. *) Cf. supra not. 95. 109) Similiter, ubi de Prolegomenis loquitur: „*Secunda* (opera) *est in Prolegomenis, quae per lacinias tantum disposita erant | et praeparata, quae in duodecim capita digessi, quantum ex conciso et abrupto | saepe per sigla charactere praestari potuit.*“ 110) *Esaias Collado* in *Epist. Dedicatoria* authographum obscure et festinanter scriptum esse queritur, aliis emendatis, aliis ad marginem adiectis. 111) In praefatione: „*Indulgendum etiam Typographiae erroribus qui | omnes expurgari non possunt, si authores ante primam editionem demor | tui sint vel qui curam operis excudendi susceperit, praesentem non nava | verit operam, quam per absentiam legitimam praestare non potui.*“ 112) In fronte tom. I. haec leguntur: *Codex | Theodosianus | — Valentina* (ut in Gothofredi editione, nisi quod *Superioris Seculi* et *Accuratior Chronicon Historicum et Prolegomena | Subiiciuntur* correctum est et omnia atramento expressa sunt). *Editio Nova | In VI. Tomos Digesta | Collata Cum | Antiquissimo Codice MS. Wurceburgensi | Et Libris Editis | Iterum Recognita Emendata | Variorumque Observationibus | Aucta | Quibus Adiecit Suas | Ioan. Dan. Ritter, P. P. | Tomus Primus* (monogramma bibliopolae). *Lipsiae | Sumptibus Maur. Georgii Weidmanni MDCCXXXVI.* | Eadem fere in tom. II — VI., sed tamen eo discrimine, ut editus sit tom. II. ann. MDCCXXXVII., tom. III. ann. MDCCXXXVIII., tom. IV. ann. MDCCXL., tom. V. ann. MDCCXLI., tom. VI. P. I. ann. MDCCXLIII. et P. II. ann. MDCCXLV.; praeterea ut in fronte tom. II — V. et partis I. tomi VI. vv.: *Collata — Wurceburgensi* mutata sint in *Collata Cum Codicibus MSS. Antiquissimo Wurceburgensi Gothano Et Libris Editis;* denique ut in fronte tom. III., V. vv.: *Codex Theodosianus, Iacobi Gothofredi, Chronologia*

Gothofredum postputent atque vili pendant, quod quo iure faciant, tum demum perspici poterit, si expositum erit, quid Ritterus praestiterit. Iam quod Codicem Theodosianum ipsum attinet, non solum Sichardi et Cuiacii editiones (nam Tilianam comparare non poterat) cum Gothofredo contulit, verum etiam tres codices, Wurceburgensem vetustate praeclarum, Gothanum, et in rubricis Guelpherbytanum aut ipse consuluit aut inspiciendos curavit [113]). Et profecto egregie promeruisset de Theodosii libro, si consilium, quod ceperat, constanter secutus esset. At vero diversam scripturam nec accurate indicavit, nec si quidem indicavit, ad corrigendos corruptos locos aut manifestos errores adhibuit, neque constitutiones removit, quas Cuiacius iniusto addiderat, Gothofredus retinuerat. Reliquum Ritterianae editionis apparatum in tres partes divido: in Praefationes, commentarii et notarum Gothofredi correctiones, indicum emendationes atque incrementa. Et docte quidem Ritterus in praefationibus de nonnullis rebus ad Codicem Theodosianum historiamque iuris romani pertinentibus disseruit, codices etiam, quos consuluit, Wurceburgensem atque Gothanum accurate explicavit. Ceterum

---

Accuratior, *Opus Posthumum*, *Editio Nova*, *Codicibus MSS.* — *Wurceburgensi*, *Sumptibus* — *Weidmanni* rubro colore expressa sint. In fronte II. partis tomi VI. haec sunt: *Codicis* | *Theodosiani* | *Tomi Sexti* | *Pars Altera* | *Continens* | *Notitiam Dignitatum Civilium Et Milit* | *Utriusque Imp. Prosopographiam Topogra* | *phiam Historiae Gallicanae Annales Centum* | *Annorum Glossarium Nomicum* | *Et* | *Novellas Constitutiones Augg* | *Theodosii Valentiniani Marciani Maioriani* | *Severi Leonis Et Anthemii* | *In Unum Corpus Collectas* | *Collatas Cum* | *Codd. MSS. Wurceburgensi Ottoboniano* | *Gothano Librisque Editis* | *Et Perpetuo Commentario Illustratas* | *A* | *Io. Daniele Rittero* | *S. R. M. Pol. Et Elect. Sax. A Consil. Aul. Et Prof. Hist. In Acad. Vitembergensi* | *Accedit* | *Appendix Codicis Theodosiani* | *Cum Epistolis Aliquot Veterum Conciliorum* | *Et Pontificum Romanorum* | *Congesta* | *A* | *Iac. Sirmondo* | (monogramma bibliopolae). *Lipsiae* | *Sumtibus Maur. Georg. Weidmanni* | *MDCCXLV.* | Cf. Hugo l. c. p. 204 sqq. Forma libri maxima est. Custodes qui dicuntur et signaturae adsunt. Charta et literae nitore excellunt. Tomus I. constat 1) ex 20 foliis, quae numeros non habent, sed praeter frontem libri et Prosperi atque Isidori testimonia a) Bibliopolae *Epistolam Nuncupatoriam* inscriptam *Friderico Carolo episcopo Bamberg. et Wurceburg.*; b) Praefationem Ritteri; c) Vitam Ant. Marvillii; d) Praefationem Marvillii; e) Praefationem Cuiacii ad Redingerum; f) Praefationes Tilii; 2) ex 230 paginis, quae distinctae romanis numeris *Consularia Theodosiana* (*Errores Superioris Chronologiae*, *Consules Codicis Theodosiani Ordine Alphabetico*, *Chronologiam*, *Indictionum Laterculum*; *Kalendarium Romanum*), *Prolegomena ad Codicem Theodosianum* et Epistolam *Marvillii ad Lectorem* continent; 3) denique ex 504 paginis, in quibus arabici numeri inscripti et Codicis Theodosiani priores quinque libri editi sunt, insuper addito uno folio cum *Emendandis* et *Corrigendis*. Tom. II. praemittuntur quindecim folia sine numeris, III. octo, IV. novem. Insunt in iis praeter titulos *Epistolae* bibliopolae *Nuncupatoriae*, una inscripta *Friderico III.*, *Duci Saxoniae* (tom. II.), altera *Henrico*, *Comiti de Bruehl* (tom. III.), tertia *Principi Annibali Albano S. R. E. Camerario et Card.* (tom. IV.) et praefationes Ritteri. Ipse autem tom. II. continet in 700 paginis libr. VI — VIII., tum in decem foliis *Variantes Ex Cod. Gothano*, *Addenda et Emendanda*; tom. III. in 564 paginis libr. IX. et X. cum *Emendandis Et Addendis*; tom. IV. in 656 paginis libr. XI. et XII. cum *Addendis et Emendandis*. Tom. V. quattuor tantum, quae numeros non habent, antecedunt folia cum titulis et praefatione Ritteri; ea sequuntur in 478 (non 748) paginis lib. XIII — XV. et in fine unum folium cum *Addendis et Emendandis*. Itidem tom. VI. partis I. octo folia, quae sine numeris sunt, tituli, bibliopolae *Epistola Nuncupatoria* inscripta *Dom. Don Christophoro Portocarrero Comiti de Montijo*, praefatio Ritteri explent. Quae sequuntur 350 paginae, eae complectuntur librum XVI. una cum titulo *De Episcopali Iudicio*. Post ea posita sunt 52 folia sine numeris, in quibus recensentur a) *Tituli Codicis Theodosiani per Literarum Seriem Dispositi*; b) *Series Et Collatio Titulorum Et Constitutionum Codicis Iustinianei*, *Quae Continentur In Codice Theodosiano*; c) *Index Vocum Graecarum*; d) *Index Rerum Et Verborum*. Partem II. praeter titulos et praefationem Ritteri, quae quattuor folia numeris non distincta complent, efficiunt a) p. 1 — 34 *Notitia dignitatum*; b) p. 35 — 94 *Prosopographia Seu Index Personarum Omnium Quarum Fit Mentio In C. Th.*; c) p. 95 — 136 *Topographia Theodosiana*; d) p. 137 — 289 *Glossarium Nomicum Codicis Theodosiani*; e) tribus pag., quae numeros non habent, *Supplementum Codicis Theodosiani*. Altero partis II. segmento praefixa inscriptione: *Novellae* | *Constitutiones* | *Imperatorum* | *Iustiniano Anteriorum* | — *Collectae*, *Collatae* — *Et Illustratae* — *Witteberg* (caetera ut supra), repetitaque in tergo tituli P. Pithoei, in altero folio non numerato Rittershusii praefatione, continentur in 164 paginis *Novellae* earumque index, postremo in 42 paginis, quarum quattuor titulum, Sirmondi praefationem et testimonia veterum exhibent, omnes autem in ora numeros romanos ferunt, *Sirmondi Appendix*, cui duo folia sine numeris addita sunt, at cum Indice Constitutionum Appendicis cumque Addendis et Emendandis. Iam quod praefationes attinet, Ritterus in praef. I. tomi loquitur partim de prioribus editionibus, Sichardi potissimum et Marvillii erroribus, partim de indole et consilio editionis suae deque subsidiis, quae comparavit, v. g. de codice Wurceburgensi, quem accurate describit, sed *Ioa. Adam.* Ickstatt contulit, et de codice Guelpherbytano, cuius rubricas *Car.* Conradi, Antecessor in Academia Iulia ad ipsum transmiserat; denique de nonnullarum legum male intellectarum explicatione, qua occasione fuse de v. *Cognitoris* agit. In secundi tomi praef. docte disputat *de iure romano in Italia* et *de statu publico Italiae* tempore Gothorum, Iustiniani et Longobardorum, codicemque Gothanum multis verbis explicat, cuius codicis pariter atque Wurceburgensis effigies aeri incisa in nonnullis exemplis, veluti in meo deest: in tertii tomi praefatione de praefectis praet., qui in nonnullis inscriptionibus nominantur, orientalis potissimum imperii; in quarti tomi praefatione de *Laterculi* notione, indole, forma; in praef. quinti tomi de *Iuridico Alexandriae* et *Praefecto Augustali*; denique in praef. partis I. sexti tomi brevem exhibet summam titulorum libri XVI. simulque notas adspergit, v. g. de *diaconissis*, *parabolanis* deque corruptis locis; in secundae vero partis praefatione exponit operam, quam adhibuerit in concinnanda *Dignitatum Notitia*, restituenda *Topographia*, elaborando *Glossario Nomico*, illustranda *Prosopographia* adornandaque editione Novellarum. 113) Cf. praef. tom. I. fol. VIII. pag. avers. et inter alia ad IX, 16. Codicis Gothani diversas octo priorum librorum scripturas extremo secundo tomo demum additas esse ex superioribus apparet. Eae accurate descriptae sunt, negligenter reliquorum librorum scripturae. Codici Wurceburgensi cum editis conferendo parva diligentia adhibita est, minima in postremis C. Th. libris; quid quod nonnunquam silentio praetereuntur constitutiones, quas codex habet.

vero tantum abest, ut ex magna copia rerum, quas, dum Codicem tractabat, collegerit necesse est, multas protulerit, ut de paucis locutus sit [114]. Neque in Gothofredi notis multum profecit, nisi quod virgulis („), quibus discretae erant, literas substituit. Nam quod suas *) notas, ubi aptum videbatur, inculcavit, fecit id magis, ut scripturam diversam, ex editionibus et ex codicibus erutam proferret, quam ut Codicem Theodosianum emendaret aut Gothofredum corrigeret. Contra recte ipse gloriatur, multum se desudasse in perpoliendo Commentario Gothofredi [115]. Etenim non solum lacunas et voces a Marvillio omissas supplevit, verum etiam leges et veterum scriptorum sententias a Gothofredo male descriptas ex novissimis editionibus correxit, graecas latine interpretatus est aliove modo explicavit [116], picturas aeri incisas et inscriptiones ex Collectionibus Inscriptionum locis, quibus lucem afferrent, subiunxit, denique Pagii aliorumque observationes commentario adiecit, nonnullis titulis doctorum virorum commentarios interposuit, Burgii, Heraldi et S. Gentilis de assessoribus, Casauboni et Salmasii de cancellariis titulo de Assessoribus (I, 21), Goesii titulo Finium regundorum (II, 26), Muratorii titulo de Sepulcris violatis (IX, 17), Fabroti titulo de Paganis (XVI, 10). Similiter quod ad Indices attinet, magnam industriam posuit in amplificanda et emendanda Chronologia constitutionum. Nam cum Gothofredus praeeunte Cuiacio, nihil fecisset, nisi ut constitutiones in annorum et dierum ordinem redigeret, subiectis hic et illic brevibus notis, et singulis annis Chronicon Historicum substrueret, Ritterus illi chronologiae, quam nimis ieiunam et sterilem esse arbitrabatur, ex veteribus monumentis recentiorumque scriptis adiecit, quae necessaria essent ad demonstrandam aetatem legum historiamque imperatorum. Primum igitur ad unumquemque consulatum omnes veterum scriptorum, fastorum consularium, inscriptionum, aliorum monumentorum locos, quos de consulibus illis ipsis loqui perspexisset, ab oblivione vindicavit et una cum his recentiores scriptores nominavit, qui de eadem re agerent, veluti Valesium, Baronium, Pagium, Reinesium, Raynaldum, Relandum. Deinde multis legibus recentiorum potissimum observationes, interdum etiam suas subiecit, ultimo loco chronicon historicum eodem modo auxit emendavitque, quo consules illustraverat. Et profecto ea fuit in hac parte Ritteri industria, ut satis laudari nequeat. Non minus praestitit in emendandis reliquis indicibus. Nam praeterquam quod Notitiam dignitatum Anonymi libro de Praefectis urb. Gallieni aetate scripto locupletavit et innumerabilibus, quibus in Marvillii editione foedabatur, mendis purgavit, novam quasi faciem Prosopographiae Codicis Theodosiani substituit et Glossarium Nomicum, quod affectum, rude et impolitum opus erat *), ita commutavit, ut plane novum videri possit [117]. Manifestum est igitur Ritterum praeclare promeruisse de perpoliendis commentariis Gothofredi et reliquis Theodosiani Codicis accessionibus, mediocriter vero de emendando ipso Codice. Cum Ritteri editio magna laude a doctis celebraretur, non mirandum est, eam Mantuae et Venetiis inter ann. MDCCXL. et MDCCL. repetitam esse. Convenit haec editio omnino cum Lipsiensi, neque quicquam additum aut mutatum est, nisi quod bibliopola *epistolas nuncupatorias* omisit et eorum, quae librum XVI. sequuntur, ordinem alium constituit. Incrementum Ritteri editioni allatum, quod iactat, tantillum est, ut non dignum sit, quod commemoretur [118]; memorabile autem est,

---

114) Fortasse multas reservaverat ad *Observationum et Emendationum Opus*, quod edere constituerat, sed omisit, propter Weidmanni obitum. Cf. praef. tom. VI. part. II. Postea eum exemplo editionis suae, quod mortuo eo Witembergensis Universitatis bibliotheca comparavit, quaedam manu sua addidisse, *Hauboldus* narrat in libro, cuius titulus est: *Zwölf ungedruckte Briefe von Pet. Burmann, Dav. Ruhnken, Wilh. Otto Reitz, Joh. Aug. Bach und Gerh. Meerman an Joh. Dan. Ritter aus den Jahren* 1736, 1747, 1748, 1750, 1751 (*Hugo*, *Civilistisches Magazin.* T. V. p. 333—378, in primis p. 339). Harum rerum apographum possedit Hauboldus. Witembergensi Literarum Universitate sedibus suis expulsa, exemplar illud in bibliothecam Halensem translatum est et ab huius praefectis una cum aliis libris, qui bis ibi erant, venditum. Emit id *Lud. Pernice*, clarissimus Antecessor Halensis, communicavitque mecum vir officiosissimus, ea qua conspicuus est humanitate. Maiorem copiam notarum speraveram fore, quam inveni. Magis versatur Ritterus in augenda literaria, quam in polienda critica re. Potissimum Chronol. Constitt. emendavit aut correctis iis, quae falso scripta erant, aut additis legibus, quae deerant. *) Singulae notae nomen eius, a quo scriptae sunt, *Gothofredi* sive *Ritteri* ferunt. 115) Cf. praef. primi tomi in f. et praef. secundi tomi fol. IX. et X. 116) Se in evolvendis legibus et auctorum locis per bonam tomi I. partem usum esse *Car. Lud. Volharti* industria fatetur in extrema praef. primi tomi. *) Ita *Ritterus* in praef. tom. VI. P. II. 117) Topographiam intactam fere reliquit. „*Sed eo opere hodie*, inquit, *tanto facilius carere possumus, quanto maior fuit Gronovii, Holstenii, Caroli a S. Paulo, Almeloveenii, Wesselingii et Cellarii nostri, doctissimorum virorum industria in illustrandis omnibus, quae ad veteris orbis, inprimisque Romani, cognitionem pertinent. Cum autem lucubrationes horum virorum doctissimae et legantur ab omnibus et sint in plerorumque manibus eorum nolui compilare scrinia.*“ 118) Omnium tomorum frontes cum Rittero concordant, praeterquam quod in ima pagina scriptum est *Mantuae*, MDCCXL. | *Prostant Venetiis* | *Apud Franciscum Pitteri.* | Tertius tomus editus est ann. MDCCXLI., quartus et quintus ann. MDCCXLVIII., sextus ann. MDCCL. Praeterea titulo partis II. tomi VI. substitutus est alius, qui omnino consonat cum reliquorum tomorum titulis. Vv. *Theodosianus*, *Iacobi Gothofredi*, *Chronologia Accuratior*, *Antonii Marvillii*, *Editio Nova*, *Tomus Primus*, *Mantuae MDCCXL.*, *Apud Franciscum Pitteri* in fronte primi tomi rubro colore, in reliquis nigro expressa sunt. Primo tomo praefixa sunt 20 folia sine numeris, quae Ritteri res repetunt, nisi quod pro *Epistola Nuncupatoria* bibliopolae ante frontem positum est folium cum vv.: *Codex Theodosianus Iacobi Gothofredi In Sex Tomos Divisus*, et in adversa tertii folii pagina brevis summa priorum quinque C. Th. librorum, in aversa Prosperi Aquitanici et Isidori Hisp. de C. Th. testimonium. Proximae 240 paginae romanis numeris insignitae Chronologiam, Prolegomena et reliqua continent, quae ap. Ritterum sunt; deinde 498 paginae libros quinque priores. Emendandorum et Corrigendorum index deest. Secundi tomi 13 sunt

scripturas Ritteri interdum mutatas et correctas [119]), aliis in locis coniecturas eius receptas esse. Mendorum ingens numerus est.

Editiones, quas hactenus commemoravi, partim rarae sunt partim sumptuosae aut propter formam quotidiano usui parum aptae. Quare iurisconsulti novam desiderabant, quae Codicem Theodosianum suppeditaret correctum quidem, sed omissis commentariis et Visigothorum Interpretationibus. Curavit eam Beckius in Corpore Iuris Civilis Anteiustinianei Berolini a. MDCCCXV. divulgati [120]). Ut veras legum inscriptiones et subscriptiones restitueret, multum prospexit vir illustrissimus; praeterea non exiguum numerum locorum corruptorum in tribus libris, sexto, septimo et octavo, Codicis Iustinianei potissimum ope feliciter emendavit. In reliquis plerumque Gothofredi vestigia pressit. Nova praesidia ad emendandum Codicem non comparavit praeter Monacensem, olim Wurceburgensem codicem denuo ab Unterholznero inspectum [121]), et codicem quendam siglo *L.* insignitum [122]), praeterea etiam Valesii et Ranconeti [123]) notas hic et illic indicavit. Interpretationem omisit ut Tilius; recte etiam constitutiones a Cuiacio titulo de Pactis et extremo Codici Theodosiano adiectas removit, sed falso illas, quas Cuiacius primum ex Corpore Finium regundorum in titulum Finium regundorum transtulerat. Orthographiam adhuc neglectam ad huius aetatis rationem constituit, denique multis in locis rectius quam antea factum erat, interpunxit, et sententias legum paragraphis et numeris arabicis

---

folia sine numeris et 675 paginae; tertii quattuor folia sine numeris et 514 paginae; quarti quattuor folia sine numeris et 539 paginae; quinti tria folia sine numeris et 385 paginae. Insunt in his tomis eadem, quae ap. Ritterum leguntur, sed in tertio, quarto et quinto Addenda et Corrigenda omissa sunt. Sexti vero ordo alius est; eum bibliopola p. 3 ita explicat: „*Franciscus Pitteri Lectori. Quem ordinem Ritterus secutus sit in digerendo septimo huius Operis volumine, poteris | tu quidem Lector, videre ex epistola ipsius, quae eidem volumini praemittitur, quamque | nos consulto typis etiam nostris cudendam curabimus. Nobis profecto aliam viam ingrediendum | fuit: nam cum Index sex et viginti folia compleret, et tamen sextum Volumen, cui ille in fi | ne adhaeret, minus adhuc esset, quam opus fortasse foret, septimum autem prae ceteris maiorem in | molem excresceret; diversam ab Ritteriana Oeconomiam nobis amplecti visum est. Quapropter Indicem | in finem septimi voluminis amandavimus, a quo secretas Appendicem Codicis Theodosiani cum | epistolis aliquot veterum Conciliorum, et Pontificum Romanorum congestam ab Iacobo Sirmon | do, et novellas Constitutiones Augustorum Iustiniano anteriorum in unum corpus collectas, una | cum Extravaganti, seu Subdititio titulo. De Episcopali Iudicio in sextum conjecimus. Sed | et nova accessione ipsum pro virili augere conati sumus, hoc est Constitutionibus aliquot Impe | ratorum Theodorii, et Iuliani, quas e nonnullis Libanii Sophistae exscripsimus Orationibus non | dum editis, quaeque Venetiis in publica D. Marci Bibliotheca adservantur. Horum te, Lector | humanissime, paucis admonitum volui, | ne te consilium nostrum in adornanda hac Codicis Theodo | siani editione lateret. Tu interim fruere auctario, ac diligentia nostra, ex qua maiores in dies | fructus exspectabis. Vale.*" Iam vero primum folium complectitur titulum et brevem huius tomi summam, pag. 3 (hoc enim numero proximum a fronte folium signari coeptum est) Epistolam Pitteri ad Lectorem. In eadem pagina incipit Praefatio Ritteri et in pag. 9 liber XVI. C. Th., qui terminatur p. 279, addito Mandato Honorii et Theodosii ad Marcellinum plane uti ap. Ritterum. Accedunt ad haec in seqq. paginis a) p. 280—314 Appendix Codicis Theodosiani a Sirmondo ed.; b) p. 315—322 Titulus de Episcopali iudicio cum Gothofredi Commentario; c) p. 322 *Constitutiones Aliquot | Impp. Theodosii, et Iuliani, ex nonnullis Libanii Sophistae Orationibus nondum | editis Erutae, quae in Codice MSS. Bibliothecae D. Marci Venetiarum asservantur. | Orationes ipsas Antonius Bonjoannes latine reddidit, eas publici iuris brevi facturus* (tres breves loci excerpti sunt ex Libanio); d) p. 323—444 *Novellae Constitutiones Imperatorum Iustiniano anteriorum* cum Indice. Pars vero secunda ex quattuor foliis, quae numeros non habent, sed materia cum Rittero conveniunt, constat et ex 303 paginis, quarum 1—26 *Notitiam Dignitatum* complectitur; 27—73 *Prosopographiam*; 74—105 *Topographiam*; 106—221 *Glossarium Nomicum*; 222 et 223 *Supplementum Codicis Theodosiani*; 224—227 *Titulos Codicis Theodosiani Per Literarum Seriem Dispositos*; 228—243 *Seriem Et Collationem Titulorum Et Constitutionum Codicis Iustinianei*; 243—248 *Indicem Vocum Graecarum*; 249—303 *Indicem Rerum Et Verborum*. Forma libri maxima est; custodes et signaturae adsunt; charta et typi nitore carent.

119) Cf. inter alia III, 5, 6, not. *e*; III, 10, 1, not. *u*; IV, 8, 6, not. *; VII, 4, 30, not. *l*; XI, 1, 31, not. *l*, *t*; XI, 1, 35, not. *q*; XI, 7, 3, not. *e*; XI, 16, 5, not. *a*; XI, 16, 17, not. *e*; XI, 20, 5, not. *t*; XIV, 13, 1, not. *c*.

120) In fronte libri haec leguntur: *Ius Civile | Anteiustinianeum | Codicum Et Optimarum Editionum | Ope | A Societate Iurisconsultorum | Curatum | Praefatus Est | Et Indicem Editionum Adiecit | Gustavus Hugo | I. U. D. Magn. Brit. Hannoveraeque Regi Ab Auiae | Cons. Prof. Goetting. | Tomus Prior | Ulpianum, Paulum, Caium, Papinianum, Modestinum, | Auctorem Regularum, Codices Gregorianum et Her | mogenianum, Theodosiani vero libros Decem | Priores Continens. | Berolini | Impensis Augusti Mylii* | 1815. | Tomi posterioris idem titulus est, nisi quod index sic mutatus est: *Tomus Posterior | Codicis Theodosiani Libros Sex Posteriores, Novellas | Constitutiones Imperatorum Iustiniano Anteriorum, | Mosaicarum Et Romanarum Legum Collationem, Con | sultationem Veteris Cuiusdam Iurisconsulti, Legem | Romanam Burgundionum, Fragmenta Iurisconsultorum | Ac Constitutiones Imperatorum E Finium Regundorum | Auctoribus Collecta, Denique Indicem Titulorum | Duplicem Continens.* | Paginae utriusque partis continuo numerantur; prioris 786 sunt, posterioris 823 (p. 787—1609). Praefationem et Indicem editionis se scripturum esse promisit quidem *Hugo*, neque vero scripsit. Is solius Ulpiani fragmenta curavit; edendis reliquis partibus Iuris Civilis operam navarunt *Bienerus*, *Hauboldus* et *Beckius*. Codex Theodosianus incipit pag. 275, terminatur pag. 1215. Libri forma octava est, chartae et typorum nitor egregius. Signaturae arabicis numeris expressae sunt.

121) Sed debebat accurate inspici. In posterioribus libris codex Monacensis pariter atque Gothanus et Codex Iustinianeus saepe neglecti sunt, propter ambitum, ut videtur libri. Ceterum ille in hac editione siglum *M.* fert, Gothanus siglum *G.*

122) Num hoc siglo significetur codex Caroli de Savigny, incertus sum; nam scripturae apposita litera *L.* exhibitae modo consonant cum illo codice, modo discrepant ab eo.

123) Cf. Signorum explicatio. Acceptas eas refert *Beckius* *Carolo de Savigny*.

distinxit [124]). SCHARFNERUS, qui plagulas correxit, munere bene functus est. Perutiles sunt indices Novellis subiuncti [125]).

Explicatis editionibus, quae Codicis Theodosiani libros omnes, quatenus tum noti fuerunt, comprehendunt, iam dicendum est de iis, in quibus partes tantum insunt Codicis [126]). Huc pertinent ex superiori tempore FABROTI et LABATI editiones, ex nostra aetate CLOSSII, PEYRONI, PUGGAEI, WENCKII [*]). Et FABROTUS quidem anno p. C. n. MDCXVIII. titulum de Paganis (XVI, 10) notis instructum edidit [127]). Legum verba ex Cuiacii prima editione, sed negligenter descripsit. In notis de iis egit, quae ad historiam, Christianam antiquitatem, grammaticas res spectant, raro critica ratione leges emendavit. Exeunte superiori saeculo *monachi Congregationis S. Mauri* instituerunt Concilia Galliae edere [128]), quorum primo tomo, quem LABAT composuit, totum XVI. Codicis Theodosiani librum inseruerunt, illi quidem opinione ducti Codicem Theodosianum in conventu episcoporum et procerum regni Gothici a. DVI. in Gallia habito publici iuris factum et Alarici regis auctoritate confirmatum esse [129]). Usus est Labat Cuiacii prima et Gothofredi editione; illa ut ederet leges, hac ut annos iis supponeret et quae corrupta viderentur, emendaret. Alias leges Codicis Iustinianei ope, alias ex Sirmondi Appendice Codicis Theodosiani correxit.

Reliquae editiones Beckiana recentiores sunt resque novas a PEYRONO et CLOSSIO potissimum inventas complectuntur. Cum ill. A. W. DE SCHROETER diligentissime de iis disseruerit [130]), brevis ero. Promulgavit autem PEYRONUS anno h. saec. quarto et vicesimo assiduitatis suae fructus [131]), quod ita praestitit, ut non solum de foliorum sive membranarum, ex quibus codex Taurinensis constat, forma et

---

124) Iam Gothofredus eas paragraphis adiectis hic et illic numeris romanis distinxerat, id Ritterus imitatus est, sed omissis plerumque paragraphis. Neuter vero sibi constitit. Accuratius egit Beckius. At vero errore multae Ritteri scripturae in Be. ed. indicantur v. *vulg.*; neque enim Ritteri editio vulgatior est quam Gothofredi editio sive Cuiacii et Sichardi; praeterea nonnunquam scripturae illae falsae sunt aut mera menda. Cf. v. g. VIII, 4, 23, not. *t.* — Sunt leges, quarum annum Gothofredus incertum esse demonstraverat, sed Beckius ut certum apposuit. 125) Tres sunt: a) p. 1400 sq. *Imperatorum, quorum constitutiones in Codice Theodosiano et Novellis exhibentur, nomina et series;* b) p. 1402—1404 *Series praefectorum urbis et vicariorum, quorum nomina in Codice Theodosiano et Novellis occurrunt;* c) p. 1404—1408 *Series praefectorum praetorio, quorum nomina in Codice Theodosiano et Novellis recensentur.* Praeterea in p. 1564—1577 est *Index Titulorum Secundum Ordinem Librorum.* 126) Omittuntur dissertationes de singulis constitutionibus. *) *Maii Iuris Civilis Anteiustinianei Reliquiae*, quatenus p. 93—104 de C. Th. agunt, huc non pertinent. Nihil enim continent, nisi varias lectiones e palimpsesto Vaticano exscriptas. 127) Titulus est: *Caroli* | *Hannibalis* | *Fabroti, Ante* | *Cessoris Aquisextiensis,* | *Ad* | *Tit. Cod. Theodosiani* | *De Paganis, Sacrificiis,* | *et Templis,* | *Notar.* | *Lutetiae Parisiorum,* | *Ex Officina Nivelliana,* | *Sumptibus Sebastiani Cramoisy, via* | *Iacobaea, Sub Ciconiis.* | M. DC. XVIII. | *Cum Privilegio Regis.* | In prioribus duobus foliis, quae numeros non habent, frons libri est et Epistola inscripta *Nicolao Fabricio, Du. de Petrisco, Regio in Aquisextiensi Curia Senatori — Aquis Sextiis Non. Maiis* 1618. Seqq. 61 paginae continent titulum de Paganis una cum Fabroti notis. In ultimo folio est Summa Privilegii Regii. Libri forma quarta est. Signaturae adsunt. Recepit hunc librum *Otto* in Thes. tom. III. p. 1101—1136. 128) Inscribitur hic liber: *Conciliorum* | *Galliae,* | *Tam Editorum Quam Ineditorum,* | *Collectio,* | *Temporum Ordine Digesta,* | *Ab Anno Christi 177 Ad Ann. 1563,* | *Cum epistolis pontificum, principum constitutionibus, et aliis ecclesiasticae* | *rei gallicanae monumentis.* | *Opera Et Studio* | *Monachorum Congregationis Sancti Mauri.* | *Tomus Primus* | *Parisiis,* | *Sumptibus Petri Didot, Filii Primogeniti.* | M. DCC. LXXXIX. | Libri forma maxima est. Constat ex XXXIV et ex 1434 paginis. Illarum priores XIV Praefationes continent; in reliquis enumerantur a) *Pontifices romani qui sedem apostolicam per ea tempora tenuerunt, quibus concilia in hoc volumine descripta, celebrata sunt;* b) *Principes Romani rerum in Gallia potiti;* c) *Gothorum reges in Gallia, quorum in hoc volumine fit mentio;* d) *Burgundionum reges, quorum in hoc volumine fit mentio;* e) *Francorum reges, quorum notitia in hoc volumine conducit;* f) *Notitia Provinciarum et Civitatum Galliae, Honorii Augusti, ut videtur, temporibus condita;* g) *Syllabus eorum, quae tomo I continentur.* Inde a pag. 1385 est Index copiosissimus, quem sequuntur Addenda et Corrigenda. Liber XVI. una cum tit. de Episcopali iudicio est in pag. 690—758. Praecedit Commonitorium Alarici. Sequuntur pag. 759—778 leges ex Codice Theodosiano et ex Novellis Theodosii, Valentiniani, Maioriani selectae, postremo loco Paulli tit. de Sacrilegis. Aliae aliis locis leges interpositae sunt, v. g. pag. 499 Novella Valentiniani de Episcoporum ordinatione. *Labat* hoc volumen edidit (cf. la France Littéraire par *Quérard*. T. IV. 1830. 8. p. 325, et *Labat*, Mémoire sur une nouvelle collection des Conciles de France. Paris. G. Desprez. 1785. 4.); reliqua septem volumina quominus apparerent, impedivit tumultus Gallorum, etsi totum opus absolutum erat. Solius secundi voluminis prior pars impressa est. Cf. *Dom. Mich. I. Ios. Brial*, Eloge historique de Dom. P. Dan. *Labat*, réligieux Bénédictin. Paris, imprim. de Celliot. ann. 1808. 8. *Brial* totam collectionem manuscriptam, postquam Labat de vita decessit, possedit. Forma libri maxima est. Signaturae adsunt. 129) Vid. inf. libr. XVI, not. sup. pag. 1475. 130) l. c. p. 318—331, 345—359. 131) Memorie della Reale Academia delle Scienze di Torino. Tom. XXVIII. Torino 1824. 4. (Memorie della Classe di Scienze Morali, Storiche e Filologiche pag. 137—330). Seorsum ab illo liber ed. est sine titulo, at in prima pagina haec vv. sunt: *Codicis Theodosiani* | *Fragmenta Inedita* | *Ex Codice Palimpsesto Bibliothecae R. Taurinensis Athenaei* | *In Lucem Protulit Atque Illustravit* | *Amedeus Peyron* | *Linguarum Orientalium Professor* | *Exhibita die 30. Ianuarii* 1823. | In ima pag. 194, quae ultima est, scriptum est: *Anno MDCCCXXIV.* | *Augustae Taurinorum* | *Ex Regio Typographaeo.* | Libro praefixa est tabula aeri incisa, quae palimpsesti Taurinensis imaginem explicat. Priores 18 paginas Praefatio occupat. Pag. 179 terminantur fragmenta priorum quinque librorum C. Th. et Peyroni commentarii. In reliquis exhibetur *Varietas Lectionis Ad Libros Editos* a) ex sedecim posterioribus palimpsesti Taurinensis membranis; b) (fol. 193 sq.) ex tribus aliis vetustis membranis Bobbiensibus ad sextum C. Th. librum et sequentes eruta. Vid. supr. p. VII—IX. Liber impressus est in charta quadruplicata.

indole exponeret easque aut integras describeret aut ad notandam diversam scripturam adhiberet, verum etiam Gothofredum imitatus notas commentariosque legibus subiungeret. Et id quidem dolendum est, quod locum et ordinem, quo nunc dispositae sint membranae, accurate indicare neglexit [132]), alia etiam tacuit, quae scire multi cupiunt, nec in eorum foliorum, quae non continerent nisi editas constitutiones, persequendis fugientibus syllabis [133]) oculorum aciem defatigavit. Verum eo diligentius rem gessit in prodendis reliquis membranis scribendisque commentariis notisve. Primum enim id egit, ut singulas membranas, quantum literis aereis fieri posset, imagine quasi repraesentaret. Versuum igitur in unaquaque pagina ac literarum, ex quibus constarent numerum et ordinem servavit, errores ipsos, obelos sive puncta, quibus una vel plures literae in codice deletae essent, ceteraque, quae indolem membranarum demonstrarent, retinuit. Praecipuam autem curam posuit in versuum fine et initio indicando, ut clarius pateret, quot literae desiderarentur. Eas in ora plagulae Aldinis literis supplevit, ut a reliquis in membrana servatis verbis ac literis facilius discerni et si displicerent, aliae excogitari possent. Deinde singulis membranis hoc modo repraesentatis leges, quas continent, nostro quidem more, sed conservata codicis orthographia exscripsit et notis commentariisque illustravit, hic quoque ea quae supplenda viderentur, Aldinarum literarum interpositione distinguens. In notis autem indicavit leges in Codicem Iustinianeum translatas et diversam a suis emendationibus, quas non recepit, nisi textum in aperto mendo cubare videret, codicis scripturam. Commentariis denique omnia enarravit, quae ad historiam, chronologiam iurisque scientiam putaret pertinere. Hoc modo ea folia edidit, quae priorum quinque librorum et tituli quarti libri sexti sunt. Dicendum est praeterea, in reliqua libri parte, quae solam lectionis varietatem continet, multos locos recte ab eo emendatos esse. Haec satis demonstrare videntur, quam egregie Peyronus munus, cum primus ederet membranas, expleverit. Equidem, rebus examinatis, non dubito in clar. Schroeteri sententiam ire, qui Peyronum dicit praestantissimorum iurisconsultorum eruditionem assecutum et eo maiore laude et admiratione dignum esse, quo minorem, qui orientalium linguarum professor neque vero iurisconsultus esset, perfecti operis spem excitaverit. Se igitur censere Peyrono ab omnibus veteris iurisprudentiae cultoribus gratias agendas esse. Quod si Peyronus eximiam laudem sibi comparavit, vereor, ut Clossius, qui duobus mensibus post primi Codicis Theodosiani libri a se inventa fragmenta divulgavit [134]), parem adeptus sit. Bene quidem, quo modo codicem Ambrosianum invenisset, narravit, scite quoque de habitu eius et quo consilio eum edidisset locutus est, apte praeterea apographum in aversa cuiusque folii pagina positum in adversa sequentis folii pagina ad huius aetatis rationem explicavit, porro inscriptiones et subscriptiones saepe truncatas et corrupte in codice scriptas emendavit, denique etiam omissa titulorum rubra ex indice titulorum recte restituit; in reliquis vero ita negligenter et inconsiderate egit, ut in doctorum reprehensiones incurreret [135]). Nam cum in edendo codice Hugonis Ulpianum et Goeschenii Gaium ad imitandum sibi proposuisset, debebat aut membranas eodem modo describere, quo Ulpianus descriptus est ab Hugone, aut Goeschenium imitatus constitutiones, quae insunt, emendatas transcribere et compendia, sigla, corrupta verba, rationes, cur codicem correxisset reliquasque res, quas ad illustrandas constitutiones putaret commemorandas esse, in annotationes et commentarios coniicere. Neutrum fecit. Lacunas quidem et correctiones librarii, paginas quoque et columnas membranarum in imis paginis indicavit, at vero finem et initium singulorum versuum, iis membranis exceptis, quibus Gesta et constitutio ad Constitutionarios continentur, obelis distinguere neglexit, et in appendice demum libri, postquam alii apographum vituperaverunt, versuum prima et ultima verba cum obelis

---

132) Usus est Italica Ritteri editione, qua re factum est, ut nonnunquam diversam scripturam enotaret aut corrigeret, quae non esset in Lipsiensi editione. *Cf.* v. g. infra III, 30, 6, not. * (pag. 351). 133) Peyronum multas bonae frugis lectiones ex his eruere potuisse, perspicitur ex libri sexti et reliquorum librorum membranis, quas in usum meum clar. *Vesmius* contulit; neque dubito quin magnum fructum capturus sit, qui priorum librorum, quinti potissimum membranas denuo conferat. 134) *Theodosiani Codicis* | *Genuini* | *Fragmenta* | *Ex Membranis Bibliothecae Ambrosianae* | *Mediolanensis* | *Nunc Primum Edidit* | *Waltherus Fridericus Clossius*, | *Phil. Et I. U. Doctor*, | *Et Iuris Professor Publicus Ordinarius* | *In Regia Universitate Tubingensi.* | *Tubingae*, | *Apud C. F. Osiandrum* | MDCCCXXIV. | In prioribus quadraginta paginis, quae numeros romanos in ora habent, haec sunt: a) Frons libri; b) Epistola inscripta *Guilielmo*, *Würtembergiae Regi*; c) Praefatio, in qua Clossius narrat, quo casu in codicem inciderit, quo modo liber manuscriptus se habeat, quo modo ipse eum ediderit; deinde nonnullos alios bibliothecae Ambrosianae codices enumerat; denique quid aliis viris doctis debeat, commemorat; d) *Conspectus eorum, quae hoc libello continentur.* Sequentibus paginis 175 haec continentur: a) p. 1—123 *Fragmenta Codicis Theodosiani*; b) p. 124—147 *Notae*; c) p. 148—156 *Chronologia Constitutionum*; d) p. 157, 158 *Index titulorum secundum ordinem librorum concinnatus*; e) p. 159, 160 *Index titulorum alphabeticus*; f) p. 161—164 *Ad Theodosiani Codicis Fragmentum Coniecturae Criticae Bardili, Buttmanni, Hugonis, Osianderi, Savignii, Schraderi, Tafelii*; g) p. 165—174 *Appendix. Singulorum Versuum Divisiones*; h) ultima pag., quae numerum non fert, *Addenda et Corrigenda.* Illa fragmenta Codicis Theodosiani constant α) ex Gestis de Recipiendo Theodosiano Codice et lege ad Constitutionarios; β) ex rubricis titulorum; γ) ex libro I. Codicis Th. et ex tit. 1—4 secundi libri. Libri forma octava est. Signaturae adsunt. In extremo folio picta est scriptura codicis. 135) Sic *Schroeterus* quoque iudicat.

reposuit, ut si quis scire velit, quo verbo, quibus literis versus aliquis terminetur, versuum divisiones in appendice enotatas cum superiori apographo conferat necesse sit. Praeterea compendia, sigla codicis maximam partem plene scripsit, alia, quae non sunt in codice, apographo affinxit, constitutionum autem iam antea editarum solam diversam scripturam exhibuit, non editas continenter scripsit. Neque rectius scripturam codicis in aversa foliorum pagina explicavit [136]); nam multas res intactas reliquit, alias falso intellexit, saepe codicis scripturam sine ratione et adversante sermone latino mutavit, aut sigla et compendia male interpretatus est; denique etiam magna molestia eorum, qui libro utuntur, suas notas et aliorum doctorum virorum coniecturas criticas in appendice collocavit, quo factum est, ut in singulis locis ter, quater, quinquies liber pervolvendus sit. Promeruit igitur Clossius de Codice Theodosiano, quod incognita fragmenta primus divulgavit; melius promeruisset, si consulto et cogitate id fecisset. Cum ex Ambrosiano codice primus liber auctus esset, e Taurinensibus et Vaticanis membranis sequentes potissimum libri accrevissent, ex diversis igitur codicibus diversa iuris romani cultoribus suppeditata essent, Peyroni etiam editio et Maii maxime liber in Germania magno pretio venderetur: iurisconsulti Germaniae in desiderio editionis erant, quae omnia Codicis Theodosiani fragmenta nuper reperta resque eum illustrantes comprehenderet. Illius desiderii mox expleverunt exspectationem Puggaeus et Wenckius [137]), anno huius saeculi quinto et vicesimo. Eorum virorum id quidem commune est, quod libris suis in duas partes divisis, in altera parte uterque utriusque bibliothecae, et Taurinensis et Vaticanae, membranarum scripturam ab editis discrepantem, quatenus ad undecim posteriores libros pertinet, in unum collegit; verum inter se differunt in prima parte. Puggaeus enim [138]) neglectis legibus, quae Breviario aliisque praeter Theodosianum Codicem fontibus iuris debentur, eas solas una cum fragmento libri sexti et cum Gestis de Recipiendo Codice Theodosiano recepit, quas Peyronus et Clossius Taurinensium et Mediolanensium membranarum ope ab oblivione excitaverant. Distribuit eas ad librorum et titulorum ordinem, qui in Theodosiano Codice fuisse videtur, quare tria illa folia, quae a Peyrono falso transposita esse Wenckius in Ephemeridibus Literariis monuerat [139]), ad pristinum ordinem revocavit; deinde ut scirent, qui librum legerent, ex quo codice tituli et constitutiones manaverint, sigla iis, quae hoc demonstrarent, praefixit; tum diversam ab editionibus codicum scripturam, Clossii, Peyroni, aliorum emendationes in superioribus notis enumeravit, in inferioribus autem leges *), quas in Codice Iustinianeo esse iam Clossius et Peyronus dixerant, et iuris locos novis constitutionibus lucem afferentes, iisdem viris praeeuntibus, indicavit; porro hoc et illud emendare tentavit [140]), quamquam plerumque e Peyroni et Wenckii [141]) sententia pependit; denique lacunas Taurinensium membranarum aut asteriscis punctisve aut Aldinis literis, quas uncis inclusit, si quidem Peyronus lacunas exploverat, expressit; postremo scripturam ad orthographiam, qua hoc tempore utimur, accommodavit et tabulam foliorum a Peyrono inventorum libro suo adiecit. Commendari igitur posset haec editio, nisi incredibili incuria diligentiae correctae essent plagulae, aut Puggaeus nonnulla recipere neglexisset, quae debebat recipere, constitutionem dico ad Constitutionarios, indicem titulorum codicis Ambrosiani, supplementa ab Hauboldo in Promulside divulgata, commentarium denique Peyroni, qui si non omnis repeti poterat, neque tamen omnino silentio debebat praeteriri. Paullo post Puggaeum Wenckius [142]) editionem absolvit, is quidem excellentem et praestantem. Nam

---

136) Multa sustulit in Corrigendis, neque vero omnia. Cf. *Schroeter* l. c. p. 329 sq. Exempla ibi prolata facile augeri possunt aliis. 137) Eodem fere tempore multa scripta sunt in Ephemeridibus Literariis aliisque libris de fragmentis illis C. Th. eorumque editionibus. Ea quae praeclara sunt, indicavi in Signorum explicatione; alia in superioribus notis commemoravi. In primis *Batavi* egregie disputaverunt. 138) *Theodosiani Codicis | Genuina Fragmenta | Cum Ex Codice Palimpsesto Bibliothecae R. | Taurinensis Athenaei Edita, Tum Ex | Membranis Bibliothecae Ambrosianae | Mediolanensis In Lucem Prolata | Inter Se Disposuit Atque Edidit | Dr. Eduardus Puggaeus. | Accedunt | Theodosiani Codicis Variae Lectiones. | Bonnae | Apud A. Marcum | MDCCCXXV.* | In prioribus octo paginis, quibus numeri romani adscripti sunt, est praeter frontem libri *Praefatio Puggaei scripta Bonnae VI. Non. Maii* 1825. Eas sequitur singulum folium sine numero, in quo bibliopola se *Warnkoenigii* Commentarios iuris romani privati editurum esse nuntiat. Proximas 127 paginas res a Clossio, Peyrono, Maio editae complent, ita tamen, ut ad p. 100 legantur priorum quinque librorum fragmenta recens inventa una cum Gestis de Recipiendo Codice Theodosiano et cum fragmento libri sexti, in seqq. vero paginis sit *Varietas Lectionis Ad Libros Editos*, exceptis quinque paginis, quae numeris non distinctae haec comprehendunt: a) *Corrigenda et Addenda*, in quorum fine scriptum est *Ex Officina Typographica Thormanniana*; b) *Indicem titulorum* novis constitutionibus auctorum; c) *Tabulam constitutionum, quae in singulis a Peyrono inventis foliis leguntur, secundum quem ipse adhibuit ordinem descriptam.* Libri forma octava est. Signaturae adsunt. 139) Vid. infr. pag. 489, not. * et sq. not. *) Illas ab his, quae numerus arabicos habent, literis distinxit. 140) Cf. *Schroeter* l. c. p. 350 sqq. 141) In Ephemeridibus Literariis Lipsiensibus 1824. sched. 236—239. 142) *Codicis Theodosiani | Libri V Priores | Recognovit | Additamentis Insignibus | A | Walthero Friderico Clossio | Et | Amedeo Peyron | Repertis Aliisque Auxit | Notis Subitaneis Tum Criticis | Tum Exegeticis | Nec Non Quadruplici Appendice | Instruxit | Car. Frid. Christianus Wenck | Antecessor Lipsiensis | Lipsiae | Sumtibus Ioh. Ambr. Barth | MDCCCXXV.* | Priores 28 paginae numeris romanis insignitae Praefationem continent scriptam *Kal. Iul.* MDCCCXXV. In seqq. 416 paginis haec insunt: a) p. 1—338 praefixo in fronte titulo: *Codicis Theodosiani Libri Quinque Priores | Epitomati | Ex Breviario Alariciano | Iam Novis Supplementis | Ambrosianis Maxime Et Taurinensibus | Aucti* | Gesta in Senatu urbis Romae de Recipiendo Codice Theodosiano, Valentiniani const. ad Constitutionarios, constitutio Theodosii II.

postquam in praefatione narravit, quo modo Codex Theodosianus hac aetate novis subsidiis locupletatus esset, qui habitus esset codicum, qui ordo Peyronianarum membranarum [143]), quae libri sui ratio, in edendis quinque prioribus libris in hoc studium incubuit, ut plane aliter atque Puggaeus fecerat, Beckii editionem, quantum fieri posset, suppleret suamque ad eam aptaret. Praemissis igitur Gestis in Senatu Urbis Romae de Recipiendo Theodosiano Codice, Valentiniani lege ad constitutionarios et constitutione de Theodosiani Codicis Auctoritate, fragmenta a Clossio et Peyrono divulgata cum iis, quae alii veteris iuris libri, Breviarium Alarici, Codex Iustinianeus, Lex Romana Burgundionum, suppeditabant, ita congessit et inter se coniunxit, ut unum quasi corpus efficeret. Neque vero id temere fecit. Nihil enim ex Codice Iustinianeo, nihil ex Corpore Finium Regundorum revocavit, nisi quod in Codice Theodosiano non solum fuisse, verum etiam quo loco fuisset, demonstrari posset; deinde ut prima specie is, qui librum legeret, lacerum atque ex diversis fontibus codicibusque compositum Codicem Theodosianum se contineri perspiceret, lacunas, si quo loco manifestae erant et codicum ope definiri poterant, lineis ante constitutiones collocatis indicavit, et ipsos constitutionum numeros cum ex Codice Theodosiano apposuit, tum eos, quos Beckius habet, si quando differunt, uncis inclusit; porro quod novas constitutiones, quibus literam *N* (Nova) praefixit, attinet, diligenter eas, sublatis erroribus, ex Clossio et Peyrono descripsit, et supplementa Peyroni, de quibus dubitari posset, aut sua aut leges ex Codice Iustinianeo revocatas Aldinis literis aliove modo a reliquis verbis distinxit; tum membranas Taurinenses a Peyrono false dispositas ad pristinum ordinem restituit; denique omnia ad orthographiam Beckianae s. Berolinensis editionis accommodavit. Nec vero his solis rebus bene de Codice Theodosiano promeruit. Maiorem fortasse gratiam a doctis iniit, quod notis singulas leges emendare et interpretari studuit. Nullus enim fere locus est aliquantulum impeditus, quem non tentaverit critice emendare. Quibus rebus quantum profecerit in nodis Codicis Theodosiani expediendis, nemo est, qui ignoret. Praedicanda est etiam industria, qua non solum accuratissime Codicem Iustinianeum ubique contulit, verum etiam quo consilio compositores eius in digerendis imperatorum constitutionibus egissent, ostendit. Quid quod priorum editorum errores revelavit atque expulit, codicibus, veluti Wurceburgensi et Ambrosiano, diligentius, quam antea factum erat, usus est, locos similes ex libris iuris collegit protulitque. Atque cum intellexisset, obscuras leges sola critica arte non omnino illustrari, si qua habebat difficiles explicatus, eam exegetice aut historicis disputationibus, quod erat ingenium eius et doctrina, interpretatus est. Sed dicendum est etiam, Wenckium non solis prioribus quinque libris diligentiam adhibuisse, adhibuit eam Appendicibus quoque. Nam ut mittam fragmentum libri sexti et Honorii constitutionem de Conventibus annuis in urbe Arelatensi habendis magna arte explanatam, secundam appendicem, quo varias lectiones ex membranis Taurinensibus Vaticanisque ad posteriores undecim Codicis Theodosiani libros congessit, tot adornavit optimis emendationibus, multos ut me locos eo solo auctore correxisse grato animo fatear; in appendice autem quarta, Gothofredum imitatus, constitutionum, quae libris quinque prioribus Codicis Theodosiani continentur, seriem chronologicam a clar. STIEBERO scite compositam exhibuit et signo codicem, ex quo editae sunt (aut *C. Ambr.* aut *C. Taur.*), indicavit [144]). Postremo in *Addendis* suos et Puggaei, cuius librum sero acceperat, errores deleavit, et interdum novas aut omissas res adiecit. Tantam igitur laudem assecutum esse Wenckium, ut proximum ab Gothofredo locum obtineat, nemo facile mirabitur, id vero mirabuntur omnes, opus illud eum eodem, quo struere coepit, anno perduxisse ad finem. Sed tamen fuit haec festinatio caussa, cur perpolire id nequiret, quod si facere potuisset, inconstantiae notam evitasset. Debebat enim eodem modo, quo constitutiones numeraverat, titulos quoque numerare aut perditos lineis indicare; aperto etiam dicere loco, quae constitutio nova esset, quae translata in Iustiniani Codicem, neque vero has res cum aliis commixtas abscondere in notas [145]), ut mittam locos, quos non tetigit aut in quibus emendandis aliorum industriam in suum commodum tacitus convertit. Verum leves naevi sunt egregii operis, quibus tantum abest,

---

de Theodosiani Codicis Auctoritate et priores quinque libri; b) p. 339—416 *Appendices*, quarum quattuor sunt: α) p. 341—345 *Supplementum* | *Codicis Theodosiani* | *Lib. VI. Tit. 4* | *Qui Est:* | *de Praetoribus Et Quaestoribus*, | *In* | *Palimpsesto Taurinensi Repertum*; | β) p. 346—370 *Variae Lectiones Ad Posteriores Undecim* | *Codicis Theodosiani Libros*, | *E* | *Membranis Palimpsestis* | *Vaticanis Ac Taurinensibus Ab Angelo Maio Et* | *Amad. Peyron Erutae, Ad Editionem Bero* | *linensem Accommodatae.* | *Accedunt Quaedam Ex Indice Rubrica* | *rum Ambrosiano*; | γ) p. 371—384 *Imperatoris Honorii Constitutio* | *De Conventibus Annuis* | *In Urbe Arelatensi Habendis*; | δ) p. 385—412 *Series* | *Constitutionum* | *Quae Libris V Prioribus Codicis Theod. Con* | *tinentur* | *Chronologica.* | Denique in ultimis quattuor pag. *Addenda et Emendanda* conscripta sunt. Libri forma octava est. Signaturae adsunt. Chronologiam scripsit clar. *Stieber*, qui praeterea multum promeruit de hac editione, non solum correctis plagulis, verum etiam emendatis locis, qui male se habuerant in Wenckii Mss. Doctissime de ea disputat *Schroeter* l. c. p. 346—359. Contra eius reprehensiones se defendit *Wenckius* in Ephem. Lit. Lips. 1826. sched. 61. Praeter Schroeterum Wenckii merita ponderaverunt *Batavi* in libro, qui in fronte titulum fert *Bijdragen tot Regtsgeleerdheid En Wetgeving. I. Deel.* Amsterdam 1826. p. 1—39, 313—357. Cf. infra Signorum explicatio. Batavos egregie versatos esse in emendandis explicandisque novis fragmentis saepe dixi in editione mea. 143) Cf. not. 139. 144) Iis constitutionibus, quarum annus incertus videtur esse, interrogandi signum (?) addidit. 145) Cf. *Schroeter* l. c. pag. 348, neque *Wenckio* contigit, ut omnem culpam excusaret in *Ephemer. Lips.* 1826. l. c. et sched. 186. Quod *Schroeterus* l. c. p. 359

ut foedetur, ut, sicuti in formosis picturis est, pulchrius fiat, cum sic reliquarum partium praestantia luculentius cognoscatur.

Descripsi in superioribus habitum editionum. Iam classes faciendae sunt, quod paucis verbis absolvi potest, cum, dum editiones explicabam, nonnullas classes commemorare opus fuerit. Dixi enim, alias editiones Codicis Theodosiani omnes, alias aliquos tantum libros comprehendere [146]); alias interpretationem Visigothorum habere, alias omittere; ostendi etiam eas, quae aut solum Breviarium [147]) aut solum Codicem Theodosianum [148]) continerent aut utrumque commiscerent [149]); exposui denique, quibus commentarius adstructus sit, quibus desit. Verum his rebus, quae solam formam editionum spectant, omissis et habita internae naturae ratione, totius Codicis Theodosiani editiones bifariam distribuendae sunt; etenim aut ante alteram Cuiacii editionem divulgatae sunt aut post eam. Illarum haec similitudo est, ut, ubi Breviarii lasi sunt, Sichardus, Cuiacii prior editio, Aurelianensis, Lugdunensis, nonnunquam accedente altera Cuiaciana, eandem scripturam saepe habeant, Tilius crebro ab omnibus discrepet, at in libro sexto, septimo et octavo Cuiacii prior editio, Aurelianensis, Lugdunensis, hic quoque nonnunquam congruente Cuiaciana altera, aut solae Cuiacianae editiones et in ultimis octo libris Tiliana, Cuiaciana prior, Aurelianensis, Lugdunensis inter se consenant. Quod ad reliquas editiones attinet, Gothofredi, Ritteri et Italica Ritteri editio mutationes in altera Cuiaciana factas plerumque recipiunt [150]), Beckius, etsi Ritterum aut Gothofredum potissimum sequitur, et Wenckius ex superioribus editionibus optimum quodque depromunt atque digerunt, Puggaeus denique a Clossio et Peyrono raro discrepat.

Cum editores codicibus manu scriptis usi sint, utile est indagare, quibus usi sint. Iam vero supra non potui non commemorare codices, quos Ritterus et Rittero recentiores adhibuissent, quare tota quaestio versatur in editionibus Rittero antiquioribus. Et Aegidii quidem codicis nec vola nec vestigium apparet, neque enim Aegidius eum memorat, neque ex multis, quos inveni hoc genus codicibus, ullus eodem modo atque ille terminatur. Significantius Sichardus in praefatione tres codices nominat, Argentoratensem, Moguntinensem, Morpacensem, quartum in ultimo libri sui folio, Augustensem. Argentoratensem ipse invenerat anno MDXXVII. [151]); Moguntinensem accepit a Io. Cochlaeo [152]), copiam vero Mor-

obiecit, cum ex Codice Iustinianeo et ex Breviario Alarici Codicem Theodosianum consarcinasse, id Wenckius mea quidem sententia prorsus refutavit. Nam quod Iustinianeum Codicem attinet, ex eo solas leges revocavit, quarum locum et cohaerentiam cum superstitibus Codicis Theodosiani fragmentis aut Codex ipse docet aut membranae eius residuae demonstrant; reliquas recte sprevit, quia, cum Iustinianei Codicis compositores crebro mutassent Theodosiani Codicis ordinem, Gregorianum hac in re potissimum secuti, et constitutiones discerpsissent aut diversas in unam conflassent, locus, quo in Codice Theodosiano fuissent illae, indicari non poterat, neque certo dici, legem aliquam iisdem verbis in Codice Theodosiano scriptam fuisse. Recte etiam leges ex Breviario revocatas esse, cum ex Ambrosiano codice, tum ex Taurinensibus membranis intelligitur, quibus probatur, Visigothos Codicis Theodosiani leges incorruptas, neque turbato librorum, titulorum, constitutionum ordine in corpus legum, quod ex veteribus scriptis congesserunt, transtulisse. Id igitur egisse, ut omitterent quidem titulos sive leges, neque vero receptas ut mutarent aut truncarent, quod raro tantum in Codice Theodosiano fecerunt et ubi fecerunt, ita fecerunt, ut quod mutatum sit, in interpretatione indicarent. Sicuti igitur Clossius et Peyronus ex membranis vera, non ficta Codicis Theodosiani fragmenta ediderunt, ita Visigothi ex authenticis, ut videntur, eiusdem Codicis exemplaribus leges selegerunt, nec quicquam inter se differunt, nisi quod Clossius et Peyronus hac aetate, remota Visigothi ipsius Codicis Theodosiani membranis usi sunt, illi, ut in lucem protraherent, quicquid novi invenissent, hi ut omitterent, quae non apta viderentur. Quare quemadmodum fragmenta recens inventa vera esse dicuntur, ita, quae Visigothorum cura ad nos pervenerunt, pro veris agnoscenda sunt.

146) Cf. Signorum explicatio, et supra pag. XXII.

147) v. g. Sichardus, prior pars Tilianae editionis, sed haec om. interpretatione. Liber V. in editionibus ante Peyronum ex solo Breviario editus est.

148) Altera pars Tilianae editionis excepta appendice, Beckius libro VI., VII., IX — XVI., Peyronus, Puggaeus.

149) v. g. in libr. I — IV., VIII. Cuiacii prior editio et sequentes edd. usque ad Beckium, in libro XVI. Tilius; partim etiam Clossius et Wenckius, sed Tilius, Beckius, Wenckius om. interpretatione. Reliquis libris (VI., VII., IX — XVI.) in Cuiacii edd. et sequentibus usque ad Ritterum interpretatio quidem adiecta est; at vero constitutiones ipsae ex Theodosiano Codice depromptae sunt.

150) At in libro XVI. Ritterus haud raro ad primam Cuiacii editionem rediit, neglecta altera Cuiacii editione.

151) *Quē cum supe | riore anno sacris tuis diplomatis fretus, è situ, ut pleraꝙ alia, primū eruissem Argēto | rati, eūq; beneficio amicorū facile obtinuissem, lectus per ociū tantū edēdi sui deside | riū incussit, ut nulla re interim maiorē me apud nostrae aetatis eruditos gratiā initurum | confiderē, nisi ut editionē toto, ut sic dixerim, pectore urgerē. Sed voluntati huic sic | publicis studijs gratificari aestuanti, repugnabat liber ita scriptus, ut praeter mendas, | ꝗbus planè scatebat, id tamē q͠d est in vetustis solenne, maximē fusto libro deprehen | deremus deesse partē, atꝙ id nec obscure ex Datis, quae cum titulorū essent vice satis | accurate apposita, legibus omissis scriptor in interpretationes solas incubuerat, ꝗppe | clariores aliquāto.* Epistola Sichardi ad Ferdinandum.

152) l. c. *Effecit haec incōmoditas, ut de ablegādo rursum libro cogitarē: Cō | modū vero dum sic animi pendeo, è Mogontia ad me exēplar aliud Io. Cochlaeus, ne | quidē praemonitus misit.* In ultima pag. 178 dicit: *ad quod cū priores tres terniones, quos beneficio Ioan. Cochlaei humanissimi viri è bibliotheca Mogontinēsi obtinueramus, contulissemus etc.* Hoc loco nonnullos terniones, supra totum codicem se a Cochlaeo accepisse memorat. Discrepantiam ita explico, ut primum apographum illorum foliorum acceperit, deinde totum codicem. Certe priora codicis Basileensis novem folia illa ipsa videntur esse, quae miserat Cochlaeus, cum ubique fere cum cod. 20, qui olim Moguntinensis erat, conveniant.

pacensis ei fecit BONIFACIUS AMERBACHIUS [153]), pariter atque codicis Augustensis notitiam non suo, sed SIGISMUNDI ILSUNGI studio habuit [154]). Ex quattuor illis codicibus duo, Augustensis et Morpacensis latent aut perierunt, nisi quod Morpacensis apographum quarta Basileensis codicis parte continetur [155]). Reliquorum alter Bernae, alter Gothae hoc tempore asservatur. Argentoratensem enim, ex quo Sichardus, quia legum sententiae et inscriptiones desunt, subscriptionum et interpretationum diversas scripturas in margine libri sui notavit, iam Bernensem esse, scripturarum illarum in plerisque locis convenientia cum Bernensi codice probat [156]). Gothanus autem olim Moguntiae fuit [157]). Iam vero prima Basileensis codicis pars, quae Cochlaei apographum ex Moguntinensi codice depromptum continet, et Gothanus codex mirum quantum inter se concordant et congruunt; quare dubitari nequit, quin Moguntinensis codex idem sit, qui nunc Gothanus est. Eo usus est Sichardus in reliquis etiam libris, ubi vero Morpacensem quoque codicem alternis vicibus videtur consuluisse, nisi si quid ex Iustiniani Codice hausit aut emendavit [158]). Ut Sichardus, ita Tilius antiqua exemplaria manu scripta congessit, ut priores octo Codicis Theodosiani libros emendatiores, quam eos Germanica editio haberet, proferret [159]). Sed cum non nominarit ea, ex correctionibus tantum et ex scripturis in margine annotatis perspicitur, num quo Breviarii codicum, quos ipse contuli, Tilius usus sit. Crebro autem codices Reg. Par. MMMMCCCCV. et Suppl. Lat. CCCXCVIII. et CCCXCIX., in primis cod. Vatic. Reg. Suec. MCXXVIII. [160]) cum locis illis consentiunt; eos igitur a Tilio inspectos et adhibitos esse verisimile est. Clarius demonstrari potest, TILIUM cum posteriores Codicis Theodosiani libros primus ederet, codice Vaticano Reg. Suec. DCCCLXXXVI. usum esse [160a]). Et primum quidem argumentum consistit in lectionum convenientia, quae tanta est, ut etiam in rebus levioribus et codex et prima editio congruant [*]). Ita in inscriptione c. 3 de Accus. (IX, 1) codex habet *Africolanum*, idem est in prima editione; quod vero verbum *ius* post *Cum* in principio eiusdem constitutionis omissum est, id etiam in prima editione deest. In c. 5 eod. utrumque exemplum exhibet *et Constante Cons.* omisso *C.*; item *Burso* in subscriptione c. 7 eod. transiit ex codice in primam editionem, ubi etiam in c. 9 *Pf. U.* et *NB. P.* deest, quod librarius omisit, sicut in c. 14 *Marinum vic. Hispaniae* editum est, cuius rei et ex eodem titulo et ex aliis exempla plura afferre possem, si huius libri ratio pateretur. Ut haec tantum commemorem: in subscriptione c. 6 de Exhib. v. transm. reis (IX, 2) omittitur *III.*, in c. 3 de Calumniat. (IX, 39) idem codex habet *P. V. Afric.*, in c. 4 de Poenis (IX, 40) *V. P.*, in subscriptione c. 4 de His, qui ad eccles. (IX, 46) *V. C. Cons. et qui fuerit nuntiatus*, quae omnia etiam in prima editione inveniuntur. Ubi vero menda codicis aut atramento aut rubro succo correcta sunt, eaedem correctiones nihil mutatae in primam editionem receptae sunt: ut planum fiet, cum ex compluribus exemplis, quae mihi in promptu sunt, nonnulla tantum protulero. In c. 5 de Accusat. (IX, 1) codex habet *per sopita ira*, secunda manus delevit *per*; in c. 9 eod. illud *si vero*, quod codex habet, mutatum est in *si vera*; in c. 10 eod. pro *provincia*, *licentiam*,

---

153) *Paulo post facta est et copia Morpacensis, beneficio Bonifacij Amorbachij — et qd vel solu poterat ad hoc quod agere satis videri, nisi duobus primis libris mutilu, fine quoq; caruisset.* Sich. in praef. l. c.
154) Cf. supr. not. 62 et omnino de Sichardi codd. doctissimus *Stieber* l. c. p. CXL. sq.
155) Initio enim mutilus est et in fine. Cf. *Varietas scripturae* ex Paulli a Visigothis epitomati codicibus a me collecta pag. 71 ad lib. V, tit. XVIII, §. 3, ubi codici Basil. haec adscripta sunt: „*Collatum cum argentinens. Hactenus Morbacense, quod deinceps mutilum et mancum. Reliqua ex argentinens. Notae in Margin. sunt exemp. Moguntin.*"
156) Cf. C. Th. IV, 14, 1, not. *d*, *e*; IV, 16, 2, not. *t*; IV, 21, 1, not. *l*; IV, 22, 1, not. *k*, *n*; I, 1, 2, not. *v*; IV, 22, 2, not. *c*; III, 30, 5, not. *r*; V, 1, 6, not. *e*; III, 1, 4, not. *r*; c. 3 eod., not. *m*; c. 6 eod., not. *v*; c. 7 eod., not. *v*; III, 2, 1, not. *b*; III, 4, 1, not. *n*; I, 19, 2, not. *y*; I, 20, 1, not. *m*; I, 21, 2, not. *v*; II, 9, 3, not. *g*; II, 10, 4, not. *z*; II, 1, 11, not. *x*; V, 1, 1, not. *n* et not. *t*; c. 2 eod., not. *m*; c. 3 eod., not. *v*; c. 4 eod., not. *c*; c. 7 eod., not. *n*; V, 8, 1, not. *y*; V, 11, 1, not. *x*, *y*; II, 4, 4, not. *q*; III, 10, 1, not. *l*; III, 8, 1, not. *b*; III, 12, 1, not. sup.; II, 7, not. sup.; III, 13, 2, not. *l*; III, 17, 2, not. *m*; c. 4 eod., not. *i*; IV, 10, 1, not. *g*; V, 8, 1, not. *k*; VIII, 2, 5, not. *v*, *q*; VIII, 12, 1, not. *m*, *o*; VIII, 15, 2, not. *q* (hic locus maxime memorabilis est); IX, 1, 9, not. *g*; c. 14 eod., not. *a*; IX, 7, 2, not. *c*; IX, 11, 1, not. *v*, *a*; IX, 34, 9, not. *b*; IX, 37, 4, not. *r*, *s* et centum alios locos. Cf. etiam *Hufeland*, *vorläufige Nachricht von den juristischen Schätzen der Wirzburger Universitätsbibliothek.* Bamberg u. Wirzburg 1806. 8. p. 96 sqq. et supr. not. 63 i. f. Nonnunquam in m. ex Cod. Iust. diversa scriptura notata est. Cf. IX, 40, 13, not. *p*.
157) Inscriptum est in primo folio: *Iste liber pertinet ad librariam S. Martini ecclesiae Moguntinensis M. Sindicus sp* 1479. Sigium *sp*, cuius lineae multiplici modo contortae sunt, hic exprimere nequeo. Puto esse pro *scripsi*. Verba *S. Martini ecclesiae Moguntinensis* radendo fere deleta sunt. Eadem vero verba ab eadem manu inscripta sunt aliis Gothanae bibliothecae libris mss. veluti 58 membr. form. mai., qui Augustinum de Civitate Dei continet.
158) v. g. III, 2, 1, not. *d*; V, 5, 2, not. *z*, *c*; IX, 15, 1, not. *u*, *v*, *c*; IX, 18, 1, not. *h*; IX, 19, 4, not. *r*; IX, 36, 2, not. *k*, *m*, al.
159) Cf. supr. not. 66.
160) IV, 18, 1, not. *y* (v. *Theodosius*); II, 12, 7, not. *s*, *t*; I, 2, 5, not. *v*; c. 6 eod., not. *c*, ubi 16 pro 6 scrib. est; c. 7 eod., not. *o*; II, 19, 1, not. *y*; II, 27, not. *c*; §. 6 c. 1 eod., not. *o*; II, 5, 1, not. *i*; II, 9, 3, not. *v*; III, 30, 6, not. *e* et *y*; IV, 1, 1, not. *o*; IV, 4, 5, not. *n* et sic multis in locis.
160a) Non dubito, quin *Tilius* codicem Vatic. Reg. Suec. 886 ex bibliotheca Monasterii Floriacensis acceperit. Uterque *Alexandri Petavii* erat, *Pauli Petavii* filii. *Paulus* una cum *Iacobo Bongarsio* bibliothecam comparaverat *Petri Danielis*, qui tempore tumultuum propter sacra in Gallia excitatorum libros manu scriptos Floriacensis et aliorum monasteriorum emerat. Quod si ita est, Bernensis quoque codex olim in Floriacensi bibliotheca fuit; nam *Bongarsius* libros suos Argentoratum contulit. Cf. Catalogi Librorum Manuscriptorum a me editi pag. 269, 1047.
*) Huc etiam pertinet transpositio rubricae *de Cens.* Cf. XIII, 10, not. *a* et c. 3 eod., not. *s*.

praesentibus iudiciis cohere. corrector posuit *provinciae*, *licentia*, *pr. legibus cohere.* Magis offendunt, quae in c. 19 eod. emendata sunt, ubi codex habet: *nemo credat supplicia fugienti commoneri secreta*, recentior autem manus partim ex Alarico emendavit: *Nemo credat sponte fingenti commonito*, aut quod in c. 6 de Iure fisci (X, 1) pro *Caeli. Ab edicti nostri tenore quemdudum* ab eadem manu positum est: *Coelus. Secundum legem, quam dudum.* Gravissimum vero argumentum ducitur ex lacunis, quas cum saepe correctores illi invenerint, asterisco (*) notaverunt, Tilius vero in editione sua una cum asteriscis repetiit. Itaque lacuna asterisco notata est in c. 6 de Navicul. (XIII, 5) post verba *tenuioribus* et *confirmen*, in c. 16 eod. post verbum *passim*, in c. 10 de Praediis navicul. (XIII, 6) post vv. *molestia* et *re divinu*, in c. 18 de Pistor. (XIV, 3) post vv. *vindicant et memorata*, in c. 21 eod. post vv. *filias pistorum in* et post syllabam *con*, in c. 3 de Calcis coctor. (XIV, 6) post v. *canone*, in c. 1 de Collegiatis (XIV, 7) post vv. *De quorum*, in c. 2 de Studiis liberal. (XIV, 9) post vv. *et ipsi*, in c. 20 de Operibus publ. (XV, 1) post v. *construt*, in c. 53 eod. inter syllabas *pa* et *tamen*, quo asterisco in editione Cuiaciana II., quam Gothofredus videtur secutus esse, et a novissimo editore omisso, mirum illud verbum *patamen* ortum est, nostra demum aetate a Maio, qui veram lectionem e fragmentis Vaticanis restituit, e latino sermone sublatum. Similiter asterisci nota exstat post v. *declinare* c. 9 de Scenicis (XV, 7), post v. *desiderium* c. 10 eod., post vv. *gestum est* c. 2 de Infirmandis his (XVI, 14), post vv. *huiusmodi personis inlicitum temere* c. 35 de Episcop. (XVI, 2), post v. *iuratur* (uratur) c. 40 eod., post vv. *insertum est* c. 42 eod., post v. *reverentissimorum* c. 6 de His, qui super relig. (XVI, 4), ubi in codice extrema c. 6 verba una cum prioribus quattuordecim sequentis tituli constitutionibus usque ad vv. *usquam sinantur* c. 15 interciderunt, typothetae vero errore asteriscus post vv. *habere conventum non*, quae in prima editione cum v. *reverentissimorum* cohaerent, positus est, post v. *possessionem* c. 21 de Haeret. (XVI, 5), post v. *Constantinop.* c. 31 eod., post v. *profluat* c. 44 eod., post vv. *datarum constitutae* c. 46 eod., post vv. *nomine faciat* c. 66 eod., ubi duodecim folia desunt cum extrema c. 66 parte et sequentibus titulis usque ad vv. *feralem fugerit* c. 1 de Iudaeis (XVI, 8), denique post v. *fisco* c. 12 de Paganis (XVI, 10), in quo verbo codex desinit. Quibus accedit, quod propter lacunam illam, quae est in c. 6 de His, qui sup. relig. cont. (XVI, 4) simul rubrica tit. V. de Haereticis (XVI, 5) excidit, propter alteram autem in extrema tituli de Haereticis (XVI, 5) constitutione rubricae tit. VI. Ne sanctum baptisma (XVI, 6), tit. VII. de Apostatis (XVI, 7) et tit. VIII. de Iudaeis (XVI, 8) perierunt, unde factum est, ut constitutiones, quae in codice Vaticano post priorem lacunam ex titulo de Haereticis (XVI, 5) supersunt, una cum illis ex titulo de Iudaeis (XVI, 8) ad titulum de His, qui super relig. cont. (XVI, 4) pertinere videantur, eiusque tituli in codice Vaticano non sex, quae revera sunt, sed LXXXV constitutiones exhibeantur et ab antiqua manu numerentur. Neque aliter res in prima editione se habet, in qua lacunae iisdem in locis asteriscis indicatae sunt, idem finis libri XVI. est, idem ordo cum titulorum tum constitutionum [161]). Quod Cuiacii primam editionem attinet, distinguendi sunt codices, quorum ope libros quinque priores auxit, ab iis, ex quibus librum sextum, septimum, octavum et sextum decimum divulgavit. Illi ubi nunc sint, ignoro. Titulum quidem de SC. Claudiano accepit a P. Pithoeo [162]), alterum de Longi temporis praescriptione reliquasque constitutiones, quas primus protulit, aut ex Ranconeti codice [163]) aut ex locupletiore quodam et appendicibus instructo Breviarii Alarici libro manu scripto deprompsit. Sed quamquam magnum numerum librorum manu scriptorum cum editis accurate contuli, tamen nullum deprehendi, qui titulos illos haberet, appendices autem, quas inveni, scriptura a constitutionibus illis tantopere differunt, ut Cuiacius codicem aliquem adhibuerit necesse sit [164]), qui nostra aetate incertus est et incognitus. Tres libros, sextum, septimum, octavum ex Charpini codice divulgavit [165]), quem ante aliquot annos a Regiae Parisiensis bibliothecae praefectis emptum esse supra dixi. Esse eum eundem codicem, cum ex verbis a Pithoeo in charta interiecta [166]) scriptis apparet, tum ex consensu codicis et editionis. Etenim eodem modo incipiunt, iisdem lacunis et mendis, nisi quo loco Cuiacius ea sustulit, deformantur [167]). Quod autem in primis libri sexti constitutionibus et in

---

161) In hac sola re ed. pr. differt, quod post lacunam c. 66 de Haeret. ibi annotatur: „*Hic desiderabatur quaternio integer complectens finem tituli quarti, quintum titulum et initium sexti,*" et post hanc annotationem *Tit. VI.* numeratur quidem, sed in superiore tantum paginarum margine, non in contextu editionis; sed vid. c. 66 cit., not. *a*. Tilius igitur non solum hoc codice usus est, verum etiam accurate et diligenter eum edidit, nunquam eum mutans, nisi quando manifestos errores sibi videbatur deprehendisse. 162) Cf. not. 77. 163) Ex eo Commonitorium edidit. Cf. *Cuiacii* praef. ad Paulum. Paris. 1558. 4. *Car. de Savigny* l. c. T. II, p. 88, not. *b* (ed. II.), doct. *Stieber* l. c. p. CXLII. Clausula Commonitorii, quam Cuiacius habet, deest in omnibus codicibus, quos inspexi. V. Particulam legis Romanae Visigothorum a me editam. Lips. 1838. 4. pag. 4, not. 52 i. f. 164) Nisi forte is est, cuius fragmentum ex cod. Berol. Lat. Fol. 270 clar. *Klenze* edidit. Is olim Pithoei erat. Nonnulli Cuiacium appendice cod. Reg. Paris. 4403 usum esse putant; sed manca ea est. Si quidem codice illo usus esset, sine dubio invenisset fragmenta illa, quae equidem primus inveni et *Hauboldo* edenda tradidi. 165) Cf. not. 77. 166) Vid. infr. p. 505, not. *r* et supr. not. 20. 167) Cf. VI, 2, 9, not. *h*; c. 17 eod., not. *p*; c. 18 eod., not. *t*; VI, 4, 13, not. *h*; c. 17 eod., not. *k*; c. 18 eod., not. *s*; c. 19 eod., not. *x*; c. 29 eod., not. *y*; c. 32 eod., not. *f*; c. ult. eod., not. *r*; VI, 7, 1, not. *m*; VI, 9, 2, not. *b*; VI, 21, 1, not. *x*; VI, 26, 13, not. *v*; VI, 27, 1, not. *a*; VI, 29, 2, not. *v*, **, *g*; c. 5 eod., not. *o*; VI, 37, 1, not. *g*; VII, 4, 24, not. *l*; VII, 13, 1, not. *m*; c. 7 eod., not. *n*; VII, 18, 9, not. *e*; VIII, 1, 2, not. *h*; VIII, 15, not. *s*; VIII, 18, 4, not. *y* — *b*; c. 5 eod., not. *h* — *n*.

lacunis versuum paullulum discrepant, id ex membranis ipsis explicari potest. Etenim ut prima codicis folia corrosa sunt, ita mucor membranarum margines dissolvit, effecitque, ut, cum liber evolvebatur, sensim avellerentur particulae membranarum et lacunae maiores fierent, quam Cuiacii aetate erant, qui eas aliorum librorum manu scriptorum et Iustinianei Codicis ope aut suo Marte expleverat. Neque repugnant membranae, quibus codex terminatur; cum in c. 4 et 5 C. Th. de Maternis bonis (VIII, 18) terminari, Cuiacius ipse asteriscis et versibus abruptis significavit *); extremum igitur octavum librum ex Breviario Alarici restituit. Quaeritur nunc, ex quo codice Cuiacius librum XVI. Codicis Theodosiani suppleverit eique titulum de Episcopali iud. subiunxerit in editione a. MDLXVI. Primum ego eius libri exemplum, quod in codice Parisiensi MMMMCCCCVI. a me inventum Hauboldus ex schedis meis descripsit, a Cuiacio adhibitum fuisse putabam, adductus in hanc opinionem partim eo, quod supplementis, quae iste codex habet, ampliores libri XVI. lacunae sanantur, partim titulo de Episcopali iudicio in extremo libro XVI. et c. 1 C. Gr. de Confessis (X, 2), quae omnia a Cuiacio in illa editione primum in lucem protracta in codice MMMMCCCCVI. exstant. Attamen postquam codicem illum cum editione a. MDLXVI. contuli, hanc sententiam teneri non posse perspexi et propter diversitatem lectionis et propter lacunas in illis ipsis locis, quos Tilianus codex non habet, ut nullo modo dubitari possit, quin tertius nobis ignotus codex iis supplendis inservierit. Diversarum lectionum exempla ex multis haec sunt: c. 3 de Cathol. fide (XVI, 1) *ut verae ac agnitae fidei*, ed. MDLXVI. *verae ac Nicenae fidei;* c. 35 de Episcop. (XVI, 2) *Imp. Archadius et Honorius āā*, ed. MDLXVI. *Idem AA.*; c. 2 de Haeret. (XVI, 5) cod. MMMMCCCCVI. *fidei toto orbe*, ed. MDLXVI. *ecclesiae toto orbe;* c. 12 eod. cod. MMMMCCCCVI. *sequenti emendationi quae*, ed. MDLXVI. *sequentiae, damnationique;* c. 2 Ne sanctum baptisma iteretur (XVI, 6) cod. MMMMCCCCVI. *comprehendat et si piculiari*, ed. MDLXVI. *comprehendet et piaculari:* c. 2 de Apostatis (XVI, 7) cod. MMMMCCCCVI. *ut ita res ferunt*, ed. MDLXVI. *si ita res ferant;* c. 19 de Pagan. (XVI, 10) cod. MMMMCCCCVI. *iubet*, ed. MDLXVI. *iubente;* c. 20 eod. cod. MMMMCCCCVI. *ydoneorum — sublevari — consecrate — Theod. VII*, ed. MDLXVI. *id in eorum — sublevari sacratae — Theod. VI.;* c. 24 eod. cod. MMMMCCCCVI. *dicunt*, ed. MDLXVI. *dicuntur.* Ad lacunas codicis MMMMCCCCVI. quod attinet, has commemorasse satis sit. In c. 4 de Fide cathol. (I, 1) om. *contributam — quippiam;* in c. 27 de Episcopis (XVI, 2) om. *si — propinquum;* in c. 1 de Haeret. (XVI, 5) *diversis — Generasio;* in c. 44 eod. *inusitata — pestis atque;* in c. 52 eod. *negotiatores auri pondo quinque;* in c. 57 eod. *ea ipsa re — susceperint;* in c. 63 eod. *que gentilium — superstitionis;* c. 65 eod. *expellendis — omnibus;* in c. 7 de Apostatis (XVI, 7) *Christianitatem — ab intestato;* in c. 22 de Iudaeis (XVI, 8) *ita — praefecturam;* in c. 13 de Paganis (XVI, 10) *et his — possessionum nostrarum* et in c. 23 eod. *Asclepiodoto et Mariniano Coss.;* deest etiam c. 22 eod., ex quo certissimum argumentum repeti potest, Cuiacium alio codice, nunc deperdito, usum esse, cum etiam in Tiliano codice haec constitutio desideretur. Praeterea desunt rubricae titulorum VII — XI., qua omissione effectum est, ut horum titulorum constitutiones ad tit. VI. Ne sanctum baptisma relatae sint, isque titulus in codice, ut etiam numeri singulis constitutionibus adscripti significant, LXXV constitutiones comprehendat pro septem, quibus in recentioribus editionibus constat. Contra codex MMMMCCCCVI. interdum nonnulla habet, quae desunt in ed. MDLXVI., veluti in c. 20 de Episc. (XVI, 2) „*vel extremo iudicio* vel testamento possint"; in c. 26 eod. „Const. *aaa Datiano* $\overline{ppo}$ Eucherio etc."; in c. 38 eod. „contra eorum *arbitratu et iudicibus* utilitate"; in c. 2 de His, qui super rel. (XVI, 4) „posthac *auxilii aut aliquid deferendi* ausu"; in c. 11 de Haeret. (XVI, 5) „Iidem AAA. *Constantiniano* Post."; in c. 46 eod. „*Defensorum curialium* ne Donatistas", ubi quae literis inclinatis expressi, in ed. MDLXVI. desunt neque in eius margine annotantur. Quo codice Cuiacius usus sit, incertum est, nisi forte Miraei codicem adhibuit, de quo Cuiacius in epistola ad Bartholomaeum Fayum, quam editioni quarti Observationum libri a. MDLIX. praemisit, ita loquitur: „*Utor in eis* (commentariis in postremos Iustinianei Codicis libros) *saepe auctoritate librorum Codicis Theodosiani, eorum, inquam, quos habet Lugduni Lud. Miraeus — quos mihi privatim hoc anno perlegendos dedit, dabit et brevi publicè omnibus*" [168]).

*) Paulo plura fuisse in codice aetate Cuiacii, quam nunc supersunt, dixi ad c. 6 et 8 citt., not. *l*, *m*, *h*. Haec non officiunt sententiae meae.

168) Dicit ergo Cuiacius, se usum esse in commentariis auctoritate librorum Codicis Theodosiani, quos Lugduni Miraeus habuerit. Prodierunt hi commentarii a. MDLXII., in quibus non raro constitutiones libri VI., VII. et VIII. Cod. Theodosiani, quae non sunt in Cod. Iust., commemorantur et proferuntur (cf. VI, 2, 16; VI, 4, 6; VI, 10, 2, 3; VI, 11, 1; VI, 18, 1; VI, 21, 1; VI, 22, 1, 2, 4, 8; VI, 24, 2, 6, 8 — 10; VI, 25, 1; VI, 26, 1, 10; VI, 27, 3, 13, 15, 16, 20; VI, 28, 6; VI, 29, 4, 9, 10; VI, 30, 14, 16, 17, 24; VI, 35, 7; VI, 2, 17; VI, 10, 1, not. *o*; VI, 29, 4, not. *; VIII, 4, 6, not. *; VIII, 5, 2, not. *; VIII, 10, 2, not. p) aut constitutiones, quae sunt in Cod. Iust., ex Cod. Theod. emendantur (cf. VI, 13, 1, not. *m*, *p*; VII, 5, 2, not. *v*; VII, 6, 3, not. *g*; VII, 8, 4, not. *h*, *k*; c. 5 eod., not. *u*, *y*; c. 10 eod., not. *p*, *x*, *y*, *z*; VII, 13, 7, not. *z*; VII, 18, 11, not. *n*; c. 16 eod., not. *d*, *f*; VII, 20, 2, not. *m*, *mm*; c. 5 eod., not. *r*; VIII, 1, 9, not. *e*; VIII, 2, 1, not. *e*; c. 4 eod., not. *s*, *t*; VIII, 4, 12, not. *c*; VIII, 5, 8, not. *; c. 14 eod., not. *y*, *z*; c. 40 eod., not. *z*; c. 47 eod., not. *o*; VIII, 7, 11, not. *n*; c. 20 eod., not. *u*; c. 21 eod., not. *c*, *, *a*; VIII, 8, 4, not. *x*, *y*; c. 9 eod., not. *z*, *e*; VIII, 10, 2, not. **; VIII, 11, 4, not. *n*, al.). Manifestum est igitur Miraei codicem tres illos libros continuisse et a Cuiacio iam ante ann. MDLXII. inspectum esse, quod fere convenit cum iis, quae M i r a e u s praefationi suae ad Iuliani Novellas adiecit: „*Lugduni M. D. LX. Kal. Aug. ex officina Tornaesiana, ex qua prodibit propediem Deo*

Quamquam igitur Cujacius Codicem Theodosianum in prima editione magnopere auxerat, tamen alios codices, quibus eum amplificare aut emendare posset, conquirere perrexit. Perspicitur hoc non solum ex verbis ad c. 10 (olim 4) C. Th. de Senatoribus (VI, 2), quae lex non est in Codice Iustiniani, margini secundae editionis adscriptis: *in aliis lib. legitur, qui praebitionis implere folliū* et titulo de Fide catholica (XVI, 1): *In vetustis exēplaribus hic titulus secūdus est huius libri* sive titulo de Episcopis (XVI, 2): *In vetustis exēplaribus hic titulus primus est huius libri*, nisi forte codices Cuiacius intelligit, quos dum primam editionem paravit, iam inspexerat [169]), verum etiam ex ult. c. C. Th. de Off. vicarii (I, 15) in secunda editione primum edita et ex novis scripturis, primae editioni in libro XVI. substitutis. In quo codice c. ult. fuerit, me ignorare non nego [170]); eo evidentius probari potest diversas illas scripturas libri XVI. ex codice depromptas esse, qui hoc tempore Regius Parisiensis MMMMCCCCVI. est; nam centies fere idem habet [171]). Aliorum librorum manu scriptorum, quos Cuiacius inspexerit, nullum vestigium vidi. Cuiacium imitatus multos conquisivit Gothofredus quoque libros manu scriptos et Breviarii Alarici et ipsius Codicis Theodosiani. Ad illos, quos Aniani nomine appellare solet [172]), pertinent Anianus Regius, Anianus Puteani, Anianus Rhemensis, Anianus Andegavensis, codex Aurelianensis [173]), qui maximam partem hodie incerti sunt, quia accurate iis non usus est, et scripturae ab eo notatae aliae cum aliis, quos contuli, codicibus congruunt. Solum Puteanum iam Reg. Parisiensem MMMMCCCCIII[a]. esse arbitror. Non minus incertus est codex Danielis, ex quo Gothofredus c. 8 de Off. rect. prov. (I, 16) protulit [174]); nam, quod Septieri [175]) de Danielis codice

---

favente Codex Theodosianus integer." Neque vero illos libros Cuiacius ex Miraei codice, sed anno demum MDLXVI. ex Charpini codice edidit, quem iam anno MDLVII. noverat et fortasse adhibuerat ad c. 1 C. Th. de Cursu publico (VIII, 5) anno MDLIX. in Observ. lib. IV, c. 20 partim editam, nisi eius quoque fons est Miraei codex. Ceterum alios quoque C. Th. codices vidit. Nam in praefatione, qua Paulli sententiarum libros MDLVIII. editos Kal. Dec. MDLVII. Ranconeto dedicat: „*Tu unus*, inquit, *si eis vel gratiae caussa suf* | *fragere, operam mihi non infeliciter videbor na* | *vasse, quod tantisper intermissa trium postremo* | *rum Codicis Iustiniani librorum editione, dum* | *exeant integri octo priores Codicis Theodosia* | *ni libri, quorum tu mihi crebrò exspectationem* | *commovisti, in iis Pauli Sententiis restituendis* | *et declarādis elaboraverim.*" Scribit etiam Russardus in praef. (Corp. Iur.) Avarici Biturigum prid. Id. Iun. MDLXI.: „*Nactus est Cuiacius eos libros manuscriptos, etsi edere velit* ... *Habet enim Novellas Iuliani manuscriptas: eiusque beneficio ac nostro (contulimus enim nostrum exemplar pervetustum) inter paucos menses in manus omnium venturae sunt. Habet Codicem Theodosianum multo integriorem, quam adhuc sit editus, integerrimum autem, et nulla ex parte mutilum, brevi est habiturus totum βασιλικόν.*" Tres igitur codices Cuiacius et vidit et in suum commodum convertit: Miraei, Ranconeti, Charpini, quibus fortasse addendus est quartus a Russardo commemoratus. Quibus omnibus ponderatis et inter se collatis, distinguendum esse arbitror librum sextum, septimum et octavum a prioribus C. Th. libris. Horum integrum aliquem codicem, qui Charpinianus ille non est, quippe qui tres illos libros tantum continebat, Cuiacio notum fuisse, ex nonnullis Codicis Iustinianei constitutionibus patet, quae nostra demum aetate ex Ambrosianis et Taurinensibus membranis ad Codicem Theodosianum revocatae in Cuiacii editione sive commentariis a reliquis editionibus diversam, sed membranis illis confirmatam scripturam habent. Cf. C. Th. I, 6, 7, not. *f*; I, 12, 4, not. *t*; I, 12, 7, not. *r*; I, 13, 1, not. *g*; V, 13, 30, not. *f*; V, 14, 1, not. *b*; V, 14, 4, not. *q* etc. In sexto, septimo et octavo libro illae Cod. Iust. leges lucem afferunt, ubi Cuiacius, cum notasset, quae non sunt in codice Charpini, non dubito quin Miraei codice usus sit. Ex eodem, non ex Ranconeti codice librum XVI. hac de caussa videtur promulgasse, quia se Miraei, non Ranconeti codicem in Comm. adhibuisse scribit. Nihilo secius fateor, id difficultatis remanere, ut explicari nequeat, cur Cuiacius, si quidem Miraei codice uti poterat, priores quinque libros non integros ediderit, sed paucis tantum constitutionibus ex Breviarii Alariciani codicibus auxerit, nisi Miraeus ei inspicere quidem, neque vero describere librum ms. permisit. Denique tacere non possum, in c. 18 de Marileg. (X, 20), ubi apud Tillium est *blattae*, Cuiacium convenienter cum cod. 4 habere *blattae*, quasi codicem illum h. l. consuluerit, sed tamen id casu evenisse puto. De simili re vid. c. 5 de Bonis vac. (X, 8), not. *b*. Cf. etiam infr. XVI, 2, 6, not. *x*.

169) Cf. not. 168.

170) Cf. tit. de Officio vicarii, not. sup.

171) Cf. XVI, 1, not. sup.; XVI, 1, 1, not. *d*; XVI, 1, 2, not. *r* et *t*; XVI, 2, 13, not. *h*, *i*; XVI, 2, 16, not. *p*; XVI, 2, 18, not. *z*, *c*, *e*; XVI, 2, 20, not. *l*; XVI, 2, 21, not. *n*; XVI, 2, 27, not. *q*; XVI, 2, 31, not. *p*; XVI, 2, 33, not. *a*; XVI, 2, 36, not. *r*; XVI, 2, 37, not. *n*; XVI, 2, 38, not. *s*; XVI, 2, 41, not. *m*, *p*; XVI, 2, 42, not. *x*; XVI, 4, 2, not. *u*; XVI, 4, 4, not. *h*; XVI, 5, 5, not. *a*; XVI, 5, 6, not. *s*, *h*; XVI, 5, 13, not. *v*; XVI, 5, 15, not. *q*; XVI, 5, 16, not. *c*; XVI, 5, 17, not. *o*, *p*; XVI, 5, 21, not. *a*; XVI, 5, 25, not. *c*; XVI, 5, 26, not. *t*; XVI, 5, 28, not. *a*; XVI, 5, 29, not. *l*, *q*; XVI, 5, 37, not. *g*; XVI, 5, 38, not. *i*, *l*, *m*; XVI, 5, 39, not. *u*; XVI, 5, 40, not. *m*; XVI, 5, 45, not. *d*, *f*; XVI, 5, 46, not. *a*; XVI, 5, 52, not. *g*; XVI, 5, 54, not. *r*, *b*; XVI, 5, 55, not. *i*; XVI, 5, 57, not. *v*; XVI, 5, 60, not. *k*; XVI, 5, 61, not. *p*; XVI, 5, 62, not. *y*; XVI, 5, 65, not. *i*; XVI, 5, 66, not. *p*; XVI, 6, 2, not. *r*, *t*; XVI, 6, 4, not. *a*; XVI, 6, 5, not. *m*, *q*; XVI, 6, 6, not. *z*; XVI, 7, 3, not. *y*; XVI, 8, 2, not. *h*; XVI, 8, 8, not. *q*, *t*; XVI, 8, 9, not. *x*; XVI, 8, 11, not. *g*; XVI, 8, 12, not. *l*; XVI, 8, 14, not. *z*; XVI, 8, 19, not. *a*, *e*; XVI, 8, 20, not. *o*; XVI, 8, 22, not. *f*; XVI, 8, 24, not. *p*, *r*, *t*; XVI, 8, 26, not. *b*; XVI, 8, 28, not. *k*; XVI, 8, 29, not. *o*; XVI, 9, 2, not. *t*, *s*; XVI, 9, 4, not. *l*; XVI, 10, 2, not. *x*; XVI, 10, 5, not. *q*; XVI, 10, 7, not. *b*; XVI, 10, 9, not. *v*; XVI, 10, 10, not. *a*, *k*; XVI, 10, 11, not. *p*, *q*, *s*; XVI, 10, 13, not. *a*, *x*; XVI, 10, 17, not. *n*; XVI, 10, 19, not. *a*; XVI, 10, 24, not. *n*, quae exempla facile augeri possunt.

172) Cf. doctissimus Stieber l. c. pag. CXLIII.

173) Cf. Go. ad IX, 18, 1, not. *e* ed. Ritt. Ex eodem codice puto a Gothofredo protractam esse c. 3 C. Th. de Off. iud. omn. (I, 19), quam invenisse se dicit ad finem codicis alicuius, in appendice igitur, quam Aurel. cod. habet.

174) Cf. Stieber l. c. p. CXLV. et Ritter praef. C. Th. T. I, p. II. et ad c. 8 (1^b) cit., not. *a*. Dicit Gothofredus: „*hanc legem nunc primum huic Codici reddidi ex MSS. nonnullis, ac nominatim ex MS. P. Danielis.*" Illi qui sint, ignoro, cum ab omnibus, quotquot inspexi codicibus, h. c. absit. Marvillium non recte legisse arbitror. Fortasse Gothofredus libr. mss. Cod. Iust. intellexerat.

175) Manuscrits de la bibliotheque d'Orléans. A Orléans 1820. 8. p. 12—16.

in Vaticana bibliotheca asservato narrat, iam Vaticanis codicibus a me perlectis, a quibus c. 8 abest, reprobatur, nisi forte cod. Vatic. MCCCXXI. fuit, qui desideratur [176]). Seldeni vero librum manu scriptum in prioribus potissimum secundi libri titulis adhibitum hodie Oxoniensis bibliothecae MMMCCCLXII. (Selden. 32.) esse iam clar. WITTE [177]) demonstravit, pariter atque doctissimus STIEBERUS [178]), Til. codicem a Gothofredo nominatum non Tilii librum mss. sed editionem esse, recte contendit [179]). Ipsius Codicis Theodosiani Gothofredus duos libros manu scriptos potissimum consuluit, Charpini codicem et Reg. Paris. MMMMCCCCVI., qui uterque olim P. Pithoei fuit. Etenim quod in libro sexto, septimo et octavo saepe nominatur *MS.*, esse eum codicem, ex quo Cuiacius tres illos libros divulgaverit, codicem igitur Charpini, non solum ipse dicit in commentario c. 7 C. Th. de Senatoribus (VI, 2) [180]), verum etiam ex multis locis apparet, quos huius ope illustravit [181]). De altero diu dubitavi. Vidi quidem a Gothofredo nonnullas leges, quae et a Breviario et a Codice Iustinianeo absunt, ex codice aliquo emendatas esse, neque vero divinare potui, quis ille esset, usque dum scripturas inveni nominatas, quae me adducerent, ut eum codice MMMMCCCCVI. usum esse arbitrarer. Eae enim in hoc solo codice insunt [182]). Praeterea Gothofredus ad c. 1 de Collatione (XI, 20) MAENARDI codicem ad se transmissum esse dicit. Iam cum c. 1 neque in Breviario neque in Codice Iustiniani sit, Maenardus ipsius Codicis Theodosiani librum manu scriptum videtur possedisse. Sed ut aliter statuam, has rationes habeo. Saepius, si ita esset, codicem Gothofredus nominasset, constat etiam ex iis, quae supra de Tiliano codice, a Gothofredo ut ferunt adhibito, exposui, eum voce codicis promiscue uti, pro libris manu scriptis et pro editionibus, quae Codicem Theodosianum continent. Denique ipse dicit, *Notas* codici adscriptas esse, quibus rebus collectis et ponderatis, Maenardi codicem non librum manu scriptum fuisse puto, sed editionem Codicis Theodosiani, a docto quodam homine, fortasse ab ipso Maenardo notis adornatam *). Facilius coniicere licet, ex quibus libris manu scriptis Gothofredus mancam subscriptionem c. 6 C. Th. de Iudaeis

---

176) Cf. *Stieber* l. c. p. CXLVI. 177) De Guilelmi Malmesburiensis Codice Legis Romanae Wisigothorum diss. Vratislaviae 1831. 8. p. 36 sq. Cf. etiam *Stieber* l. c. p. CXLIV., not. **. 178) l. c. p. CXLV. Cf. in Ritteri editione I, 2, 2, not. *g*; I, 2, 7, not. *a*; I, 2, 8, not. *b*; I, 6, 1, not. *a*; I, 7, 4, not. *a*; II, 6, 1, not. *b*; II, 8, 2, not. *l*. 179) Sirmondi liber mss. commemoratur a Gothofredo in comm. c. 2 C. Th. de Sentent. ex peric. recit. (IV, 17). Nisi me fallit, idem est, qui olim S. Germani 366 iam asservatur in Reg. Par. Bibl. Habet is eandem legem. Ibi etiam *periculo* scriptum est, quod omisi in ed. Cf. Diss. mea cit. p. 7, not. *t*. 180) Cf. infr. p. 503, not. *r*. 181) Cf. VI, 2, 8, not. *x, y, d*; VI, 2, 9, not. *g, h, i, l*; VI, 2, 10, not. *p, q, s, t*; VI, 2, 16, not. *n*; VI, 2, 19, not. *y* et *; VI, 2, 20, not. *d*; VI, 2, 21, not. *m*; VI, 4, 2, not. *y*; VI, 4, 3, not. *h*; VI, 4, 4, not. *p, q*; VI, 4, 7, not. *e*; VI, 4, 9, not. *k*; VI, 4, 12, not. *x*; VI, 4, 13, not. *b, h*; VI, 4, 15, not. *q*; VI, 4, 16, not. * (bis); VI, 4, 17, not. *d, f, g, k*; VI, 4, 19, not. *x, y*; VI, 4, 21, not. *l, m, n*, *, *p, q, t, u*; VI, 4, 22, not. *a, c, g*; VI, 4, 29, not. *y*; VI, 5, 2, not. *k*; VI, 6, 1, not. *e*; VI, 7, 1, not. *m*; VI, 7, 2, not. *r, u*; VI, 8, 1, not. *c, n*; VI, 9, 2, not. *t, y*; VI, 10, 1, not. *l*; VI, 12, 1, not. *i*; VI, 18, 1, not. *h*; VI, 21, 1, not. *s, u, x*, *; VI, 22, 1, not. *c*; VI, 22, 3, not. *, *t, u, x*; VI, 22, 5, not. *k*; VI, 22, 6, not. *l*; VI, 22, 7, not. *p, t*; VI, 23, 1, not. *m, p*; VI, 24, 2, not. *g*; VI, 24, 3, not. *i*; VI, 24, 5, not. *r*; VI, 24, 8, not. *x*; VI, 26, 5, not. *a*; VI, 26, 13, not. *u, x*; VI, 26, 14, not. *c*; VI, 26, 18, not. *z*; VI, 27, 1, not. *a*; VI, 27, 7, not. *t, v*; VI, 27, 8, not. *d*; VI, 27, 18, not. *c*; VI, 27, 19, not. *d, e, g*; VI, 28, 1, not. *o*; VI, 28, 2, not. *q, r*; VI, 28, 6, not. *h, hh*; VI, 29, 2, not. *v, x, d*; VI, 30, 12, not. *i*; VI, 30, 15, not. *n*; VI, 30, 16, not. *p*; VI, 35, 1, not. *n*; VI, 35, 6, not. *h, i*; VI, 35, 14, not. *m*; VI, 36, not. *; VII, 2, 1, not. *o*; VII, 7, 3, not. *e*; VII, 8, 2, not. *q*; VII, 8, 3, not. *z*; VII, 8, 8, not. *f*; VII, 8, 11, not. *e*; VII, 9, 2, not. *k, l*; VII, 9, 4, not. *q*; VII, 10, 1, not. *x, y*; VII, 13, 1, not. *o*; VII, 13, 22, not. *p*; VII, 16, 3, not. *m*; VII, 18, 4, not. *h*; VII, 18, 11, not. *p, q*; VII, 19, 1, not. *p*; VIII, 5, 34, not. *h*; VIII, 5, 35, not. *z*; VIII, 5, 40, not. *x*; VIII, 5, 43, not. *o*; VIII, 5, 62, not. *p, q*; VIII, 5, 65, not. *f*; VIII, 7, 9, not. *; VIII, 15, not. *s*; VIII, 18, 4, not. *y, z, a, b*; VIII, 18, 5, not. *h, i, l, m, n*. 182) Cf. XVI, 1, 3, not. *f*; XVI, 2, 11, not. *g*; c. 12 eod., not. *p*; c. 23 eod., not. *c*; c. 44 eod., not. *i*; XVI, 3, 1, not. *z*; XVI, 5, 29, not. *r*; XVI, 8, 2, not. *k, p*; XVI, 10, 14, not. *b*; c. 16 eod., not. *u*; c. 20 eod., not. *t*. Memorabile est cognomen *Vesontini codicis*, quod ei Gothofredus tribuit, quasi fragmenta, ex quibus constat codex, a celeberrimo illo codice, e quo Cuiacius Paullum supplevit, abscissa sint. Ita enim ad XVI, 1 loquitur: *In vetustis exemplaribus et quidem Vesontino, hic titulus est secundus huius libri.* Simile quid notatur in m. secundae editionis, quam Cuiacius paravit (*In vetustis exēplaribus hic titulus secūdus est huius libri*). Cuiacius in prima editione librum XVI. ex ignoto codice supplevit. Ei alium in secunda substituit. Illa verba, quae dixi, habet sola secunda editio, neque vero prior; ea videtur transscripsisse ex codice, quem in altera editione adhibuit. Is Reg. Par. 4406 fuit, quem postea Gothofredus consuluit. Quare Cuiacius et Gothofredus uterque eodem codice usus sit necesse est. Iam vero cum a Gothofredo Vesontinus appelletur, fortasse etiam codex, quem nuper illustrissimus *Hase* in bibliotheca *Comitis de Rosanbò* invenit (cf. epistola *Hasii* in *Richteri Annalibus* citt. IV. Tom. 1840. p. 954), Vesontinus ille est, ex quo Cuiacius Paullum supplevit. Fragmenta enim, quae codex Reg. Par. 4406 continet, mirifice cum lacunis codicis Rosanbini conveniunt, ita quidem, ut ubi illius fragmenta incipiant aut desinant, incipiant huius aut desinant lacunae; accedit scripturae genus, quod idem est in utroque. Fuerunt etiam in eadem bibliotheca multi codices P. Pithoei, qui fere omnes libros manuscriptos, quos Cuiacius contulerat, comparavit. Videtur igitur Cuiacius membranas, quarum ope alteram editionem auxit, a codice Vesontino avulsisse, avulsasque Pithoeus non pristino codici restituisse, sed cum aliis aliorum codicum fragmentis in novum volumen coniunxisse. Id quidem opinioni meae obstat, quod in *vetustis exemplaribus*, i. e. non in uno solo, sed pluribus diversus numerus fuisse dicitur. Sed ut in aliis locis, ita hic quoque Cuiacius negligentius locutus est; Gothofredus autem Cuiacium transscripsit, ita vero verba eius temperans, ut se in solo Vesontino codice diversum illum numerum invenisse diceret. Res inspecto demum Rosanbino codice erui potest et definiri. *) Nam Go. ad c. 4 C. Th. de Censit. (XIII, 11) aliasque leges memorat Maenardi excerpta.

(XVI, 8) restituerit. Etenim cum supplemento illo Gothofredi consentiant Seldeni codex (iam Oxoniensis MMMCCCLXII.), Reg. Paris. MCCCCLII. (olim S. Germani CCCLXVI.) et Middlehillanus MDCCXLI. (olim Claromontanus CCCCXCVI.), quorum codicum primum aut secundum quia inspexerit, non dubito, cum utrinque crebram mentionem fecerit, alterius potissimum, qui Anitiensis antea fuerat, praesertim sicubi de constitutionibus a Sirmondo editis necesse habebat dicere [183]). Interdum etiam *nonnullos aliter habere* scribit, quibus verbis ambiguum est, utrum editiones an libri manu scripti significentur, significari autem codicem Parisiensem MMMMCCCCVI. ex illis locis perspicitur, ubi codex ille scripturam a Gothofredo prolatam solus habet. Debebat igitur *unum codicem aliter habere* dicere, neque vero *nonnullos* [184]), si quidem Marvillius recte legit.

Libros manu scriptos ab editoribus adhibitos mancos esse et materia atque amplitudine inter se differre, hactenus demonstravi. Apparet igitur, neque editiones integrum Codicem Theodosianum continere. Verum cum editores novas res, quas in libris manu scriptis invenissent, deinceps Codici Theodosiano adstruere solerent, is paullatim simul cum editionibus accrevit. Quo modo hoc evenerit, iam exponam. Et Aegidius quidem leges a Visigothis e codice Theodosiano delectas edidit, sed in breve compendium contractas, quo sententiae ex interpretatione depromptae retinentur, raro verba legum. Haec Sichardus primum exhibuit, qui cum ipso Alarici Breviario CCCLXXXVI constitutiones, maximam partem integras, sed adiectis Visigothorum interpretationibus a. MDXXVIII. divulgavit. Fuerunt quidem pauca amplissimi Theodosiani Codicis fragmenta, sed tamen aditum ad fontes iuris antea incognitos aperuerunt et doctos incitarunt ad indagandos libros mss., in quibus verus Codex Theodosianus esset. Bene cessit res duobus viris de Iure Anteiustinianeo praeclare meritis, Ioanni Tilio et Iacobo Cuiacio. Tilius enim anno MDL. in secunda parte octo posteriores ipsius Codicis Theodosiani libros primum emisit, qui integri dici possent, nisi libri decimi sexti haud exigua pars desideraretur et praeterea hic et illic lex aliqua deesset aut versus in nonnullis legibus excidissent [185]); Cuiacius autem anno MDLXVI. in editione Lugdunensi tres libros, sextum, septimum et octavum restituit, etsi alia initio libri sexti et in extremo libro sexto atque octavo, alia etiam post titulum quartum libri sexti et post titulum quartum et decimum libri octavi desunt [186]), deinde librum XVI. supplevit, titulumque de Episcopali Iudicio Codici Theodosiano subiunxit [187]), tum titulos ad Sc. Claudianum (IV, 11) et de Longi temporis praescriptione (IV, 13) addidit, denique sedecim constitutiones hic et illic interposuit [188]), et titulum Finium Regundorum (II, 26) Corporis Finium Regundorum ope auxit. Post Lugdunensem editionem per CCLVI annos nihil novi accessit praeter quattuor constitutiones, quarum unam Cuiacius in editione Parisiensi a. MDLXXXVI. [189]) protulit, tres Gothofredo [190]) acceptae referuntur. Nostra demum aetate Italorum Germanorumque industria Codex Theodosianus denuo auctus est. Et primum quidem anno huius saeculi secundo et vicesimo Hauboldus ex literis meis tres constitutiones divulgavit, duas alias supplevit [191]), postero autem anno Maius in *Iuris Civilis Anteiustinianei Reliquiis Ineditis* ex palimpsesto Vaticano VMDCCLXVI. non solum diversitatem scripturae ad nonnullos trium posteriorum librorum titulos enotavit, verum etiam duas constitutiones adhuc mutilas supplevit [192]). Maiores paullo post fructus ceperunt veteris iuris prudentiae studiosi perspicacitate duorum clarissimorum virorum, Peyroni et Clossii. Anno enim huius saeculi quarto et vicesimo Clossius praeter Gesta Senatus Urbis Romae et constitutionem ad Constitutionarios LXXIX constitutiones

---

183) Cf. Diss. mea de Constitutionibus, quas Sirmondus ed. pag. 5, not. q et ist. al. XVI, 8, 6, not. v.
184) Cf. XVI, 10, 18, not. u. 185) Easdem lacunas habet cod. Vatic. Reg. Suec. 886, quo Tilius utebatur.
186) Invenit Cuiacius has lacunas in codice Charpini. Quae margini foliorum arrosorum detracta erant, maximam partem supplevit. 187) Qui finis sit libri XVI. et num titulus de Episcopali Iudicio in Codice Theodosiano fuerit, de eo disputavi in Diss. de Constitutionibus, quas Sirmondus ed. p. 12 sqq. 188) c. 9 C. Th. (cum interpretatione), 11, 12 de Diversis rescriptis (I, 2); c. 11, 13 (cuius sola interpretatio, sed mutata iam apud Aeg. est) C. Th. de Off. rect. prov. (I, 16); c. 1 C. Th. de Assessor. (I, 21); c. 1, 2 C. Th. de Dilationibus (II, 7), quarum interpretationem iam Sichardus ediderat ex cod. Argentinensi; c. 1 C. Th. de Incestis nupt. (III, 12), cuius interpretatio iam Sichardi editioni ex codice Argentinensi addita est; c. 8 C. Th. de Liber. cau. (IV, 8) cum interpretatione; c. 2, 3 C. Th. de Libertis (IV, 10) cum interpretatione; c. 1 de Re iudicata (IV, 16); c. 1, 3, 4 de Sententiis ex peric. recit. (IV, 17). Addidit praeterea titulo de Pactis et transact. (II, 9) septem constitutiones ex Consultatione. Eas ad illum titulum non pertinere perspicitur ex Codice Taurinensi. Vid. infr. p. 215, not. *. Similiter interpretationi c. 4 C. Th. de Constitt. princ. (I, 1) alteram interpretationem ex Aegidio subiunxit, quod falsum est. 189) c. ult. C. Th. de Off. vicarii (I, 15). Auxit etiam interpretationem c. 1 C. Th. de Expositis (V, 7). 190) c. 8 C. Th. de Officio rect. (I, 16); in comment. c. 6 de Accusat. (IX, 1, meae edit. c. 3 C. Th. de Off. iud. om. I, 19) et in comment. c. 2 C. Th. de Denunt. v. ed. rescr. (II, 4, meae edit. c. 2 C. Th. de Iudiciis II, 18). 191) Divulgavit c. 2 C. Th. Qui petant (III, 18), c. 2 C. Th. Qui bonis (IV, 20), c. 2 de Collegiatis (XIV, 7); supplevit c. 2 C. Th. de Raptu vel matrim. virg. (IX, 25) et c. 3 de Haeret. (XVI, 5). Cf. *Hauboldi* Promulsis cit. Titulus eius: „*Praetermissorum, in primis ad Breviarium Alaricianum pertinentium e codicibus — novissime collatis*“ multos induxit, ut *Praetermissa* illa ad Breviarium Alarici, neque vero ad fontes, unde Breviarium haustum est, pertinere opinarentur. Quae opinio falsa est. Leges illae non Breviarii, sed fontium, quos dixi, fragmenta sunt. 192) Cf. c. 3 C. Th. de Suariis (XIV, 4) et c. 53 C. Th. de Operibus publicis (XV, 1), ubi iam explosum est v. patamen, quod in rec. editiones et in glossaria irrepserat.

novas [193]) e codice Ambrosiano edidit, PEYRONUS autem [194]) ex membranis Taurinensibus LXXXV, partim quidem mutilas, sed una cum varietate scripturae, qua multi loci septem librorum, VI., VIII., IX., XI., XIII., XIV., XVI. emendantur et quattuor constitutiones augentur [195]). Praeterea ego anno MDCCCXXVIII. erui ex codice Wallersteinensi clausulam c. 7 C. Th. de Testamentis (IV, 4) [196]) et quattuor abhinc annos ex codice Reg. Paris. MMMMCCCCXIII. nonnullas libri primi rubricas antea incognitas [197]). Quae enumeravi incrementa Codicis Theodosiani, ea omnia nota sunt. Nova suppellex exspectatur ab illust. VESMIO, quem ante aliquot annos eiusdem palimpsesti, quem PEYRONUS investigarat, quattuordecim alias membranas cum duabus et viginti novis Codicis Theodosiani legibus invenisse et mox proditurum esse dixi [198]).

Sed iam satis multa dixi, quo modo paullatim Codex Theodosianus cum editionibus accreverit, reliqua suo quaeque loco in editione mea indicavi. Iam vero si calculus subducitur, quot tituli, quot constitutiones nostra aetate ad Codicem Theodosianum accesserint, XVII titulos computo [199]) et CLXXIX constitutiones, non computatis Gestis Senatus Urbis Romae, quarum CLIV CLOSSIO et PEYRONO debentur, deductis decem constitutionibus, quae utrisque communes sunt, tres mihi, XXII VESMIO; CII librum primum augent, XII librum secundum, X librum tertium, XVII librum quartum, XXXV librum quintum, una librum sextum, itidem una librum XIII., una denique librum XIV. Praeterea LXII constitutiones iam per Codicem Iustinianeum innotuerant, admodum XXXII mutilae sunt; unde manifestum est, Codicis Theodosiani CXVII constitutiones omnino novas nostra aetate inventas esse, at vero integras non ultra LXXXVII. His accedunt septem constitutiones, quibus incrementum allatum est. Sed quamquam Codex Theodosianus magnopere auctus est, tamen eius haud exigua pars desideratur [200]). Quantum desit, luculenter demonstrari potest. Constat enim Charpini codex ex CXXII membranis, quarum CXVI complent XV fasciculos sive quaterniones, numeris XXXIII — XLVII signatos. Quibus si addantur ultimi quaternionis XLVIII., cuius numerus, cum mutilus esset, interiit, sex membranae, et nonnullae aliae, quae avulsae sunt, codex iste sedecim circiter quaternionibus sextum librum, septimum atque octavum complexus est. Simul numeri illi indicant, superesse in codice tertiam partem libri manu scripti alicuius, qui octo priores Codicis Theodosiani libros comprehenderit, quinque igitur priores libros in duobus et triginta quaternionibus scriptos fuisse. In sedecim illis quaternionibus [201]) DC aut paullo plures constitutiones inerant, quare MCC constitutiones in antecedentibus quaternionibus exstitisse verisimile est. Priorum quinque librorum non amplius CCCCXXX [202]) constitutiones servatae sunt, quibus deductis plus quam DCC illorum Codicis Theodosiani librorum constitutiones adhuc desunt *); earum circiter CCCCL plane perierunt [203]),

---

193) Comprehensâ const. de Codice Theodosiano faciendo, quae Gestis interposita est, quare uno numero calculus meus Wenckii calculum superat. 194) Wenckius 83 const. priorum quinque librorum numerat. His add. c. ult. de Praetor. (VI, 4) et c. 2 de Consit. (XIII, 11). 195) c. 5 C. Th. de Diversis off. (VIII, 7), c. 1 et 3 C. Th. de Suariis (XIV, 4) et c. 3 C. Th. de Haeret. (XVI, 5); sed c. 3 C. Th. de Haeret. cit. ante Peyronum ego auxeram ex cod. Paris. 4403. Vid. not. 3 antec. Accurate de his rebus disserit clar. *de Schroeter* l. c. p. 314 sqq.; c. 3 C. Th. de Suariis (XIV, 4) utroque codice et Vaticano et Taurinensi augetur. Vid. not. 192. 196) Edidit eam doct. *Stieberus* l. c. p. CLI. 197) Vid. *Richteri Annales* l. c. p. 665 sq. 198) Cf. not. 34. 199) Tit. VI — XIV., XXVII. (*de Episc. def.*) primi libri; eiusdem libri titulos *de Officio rationalis summarum; de Officio praefecti vigilum; de Officio tribuni voluptatum; de Officio defensoris senatorum; de Administratiunculis intra urbem; de Primiceriis* (cf. not. 197); sexti libri tit. *de Senatoribus* (VI, 1). Undecim titulorum rubricae iam notae erant ex Codice Iust., ut non ultra 6 novae sint. Non vocati sunt in calculum tit. XIII — XV. libri quinti, quorum rubricae desunt. Praeterea *Vesmius* sibi visus est invenisse in membranis titulos *de Officio eorum qui in sacris scriniis militant* et *de Officio procuratorum gynaecei et metallariorum*, sed ipse fatetur, alterum omnino deesse, alterum litura deletum et a se restitutum esse. Hunc vero recte restitutum esse puto. De XXVII. titulo cf. Diss. mea cit. p. 14 sq. Vid. etiam infr. not. 205, 206. 200) Iam in *Richteri Annalibus* l. c. p. 378 plus quam 600 constitutiones periisse dixi. 201) Codex, qualis nunc est, habet 585 constitutiones — 208 libri sexti, 175 libri septimi, 202 libri octavi. Accedunt in extremo libro octavo tres constitutiones ex Breviario Alarici, una post titulum quartum libri sexti ex palimpsesto Taurinensi. Deesse praeterea sex priores constitutiones tituli secundi libri sexti, in editione mea demonstravi, sed doct. *Vesmius*, ni fallor, undecim deesse putat. Mutilas ad calculum vocavi. 202) Libri primi 140, additis iis, quas Vesmius invenit; libri secundi 99; libri tertii 61, adiectis quattuor, quae Vesmio debentur; libri quarti 71; libri quinti 59. *) Si index titulorum erat in primis membranis, quod non incredibile videtur, constitutionum non ultra 1100 in iis quaternionibus, qui perierunt, fuisse, ipsius C. Th. non ultra 600 desiderari, omnino autem 350 tantum periisse puto. Ceterum Codicis Theodosiani admodum 2800 constitutiones supersunt, additis 700 aut 600 illis, quae desunt, fere 3500 aut 3400 fuisse videntur.
203) Inter eas sine dubio multae sunt, quarum in C. Th. mentio fit. Crebro enim imperatores suas aliorumve principum leges commemorant, hoc modo ut aut solam sententiam alicuius referant aut una cum sententia latorem eius nominent. Utriusque generis leges aliae supersunt, aliae perierunt. Sequentes vero locos memini me invenisse in C. Th., qui memorent I) *addito principis s. legislatoris nomine* 1) *leges in C. Theodosiano superstites:* Constantini V, 1, 2, 7; VII, 13, 4; XI, 32, 1; XII, 12, 4; XIV, 4, 4; XVI, 8, 13. Constantii VI, 2, 21; XIII, 5, 14; XVI, 2, 18. Iuliani VI, 26, 7; VIII, 5, 20. Valentiniani VI, 26, 7; IX, 42, 10; X, 8, 8; X, 5, 1; XI, 19, 4; XV, 1, 33; XVI, 6, 2; XVI, 7, 3. Valentiniani et Valentis XII, 1, 90. Valentis X, 19, 7. Valentiniani III. VI, 23, 4. 2) *leges deperditas:* Diocletiani VIII, 4, 11. Constantini I, 6, 8; II, 5, 1; III, 1, 3; IV, 4, 3; IV, 6, 4; VI, 2, 21; VI, 4, 17; X, 10, 24; XIII, 5, 16, 26; XIII, 9, 3; XIV, 3, 12; XIV, 16, 2; XIV, 17, 9, 10, 12; XVI, 5, 66; XVI, 6, 2; XVI, 8, 22. Constantii VI, 2, 21; XI, 7, 9; XIV, 17, 12; XVI, 2, 18; XVI, 6, 2; XVI, 8, 18. Iuliani V, 13, 17; VII, 7, 2;

CCLXVII in Codice Iustinianeo reperiuntur[204]). In quot titulos distributae fuerint, incertum quidem est,

---

VIII, 1, 11; VIII, 4, 9; X, 4, 2; XIII, 5, 16. Valentiniani et Valentis XVI, 8, 13. Valentiniani I. XVI, 6, 2. Valentis VI, 30, 13. Gratiani VIII, 4, 17; XVI, 2, 35; XVI, 10, 20. Valentiniani II. I, 11, 2. II) *omisso nomine principis s. legislatoris* 1) *leges in C. Theodosiano superstites:* II, 1, 12; III, 9, 1; IV, 6, 8; IV, 8, 6; V, 1, 5 et 9; V, 3, 1; V, 13, 36; VI, 4, 33; VI, 27, 17; VI, 30, 21; VI, 35, 13; VII, 8, 9; VII, 10, 2; VII, 14, 1; VII, 18, 13, 14; VII, 22, 4; VIII, 1, 7; VIII, 5, 26, 30, 46; VIII, 12, 5—7, 9; VIII, 18, 4; VIII, 15, 4; IX, 2, 6; IX, 24, 2; IX, 34, 5; IX, 42, 4; IX, 45, 8; X, 1, 6; X, 10, 4, 18, 22, 26, 29, 31, 34; XI, 7, 18; XI, 16, 19; XI, 17, 2; XI, 24, 5; XI, 28, 10 et 11; XI, 30, 24, 46, 47, 54, 56, 64; XI, 31, 9; XI, 36, 3, 6, 13, 14; XII, 1, 18, 34, 35, 49, 105, 153; XII, 3, 2; XII, 6, 8, 29, 30; XIII, 3, 13—15, 17—19; XIII, 5, 25; XIV, 1, 3—5; XVI, 2, 7, 22, 28—30, 38, 43; XVI, 3, 2; XVI, 5, 3, 24, 38, 48, 60, 61; XVI, 8, 17, 19, 23, 26, 27; XVI, 10, 19; XVI, 11, 2. Cf. etiam C. Herm. I, 1, not. *l*. 2) *leges extra C. Theodosianum servatas:* III, 9, 1, not. *f*; IV, 4, 3, not. *l*; V, 1, 9, not. *x*; XIV, 4, 4, not. *l*; XVI, 11, 3. 3) *leges deperditas:* I, 6, 8; I, 7, 4; I, 8, 1; II, 8, 22; III, 4, 1; III, 5, 1; III, 10, 1; III, 12, 3; III, 17, 3; IV, 4, 1, not. *e*; IV, 4, 3; IV, 8, 7; V, 8, 1; V, 13, 36; VI, 2, 14; VI, 4, 29; VI, 22, 2; VI, 26, 9; VI, 27, 7; VI, 29, 10; VI, 30, 22; VI, 32, 1; VI, 35, 6, not. *y*, 15; VII, 8, 9; VII, 18, 11; VII, 20, 4; VIII, 4, 1, 4, 17; VIII, 5, 5, 45, 57; VIII, 12, 3, 4; VIII, 14, 1; IX, 28, 1; IX, 30, 3; IX, 39, 2; X, 1, 13; X, 10, 1; X, 19, 8, 9; X, 20, 11; XI, 1, 6; XI, 28, 14; XI, 30, 23, 28; XI, 36, 2; XII, 1, 3, 14, 28, 51, 74, 123, 145; XII, 10, 1; XII, 13, 2; XIII, 5, 10; XIV, 1, 2, 3; XIV, 4, 6; XIV, 5, 1; XIV, 6, 2; XIV, 17, 14; XV, 5, 2; XVI, 2, 3, 8, 14, 15; XVI, 5, 4, 5, 15, 49, 50; XVI, 6, 6; XVI, 8, 20; XVI, 10, 2, 17, 25. Cf. etiam IV, 4, 1, not. *o*. Etsi nomen eius, qui legem tulit, non profertur, tamen quis ille sit, ex verborum conceptione saepe perspicitur. Eiusmodi locos adscripsi secundae, non primae classi. Etiam in Novellis post C. Th. editis antiquiorum legum crebra fit mentio. Ibi commemorantur I) *addito nomine imperatoris* 1) *leges, quae supersunt: Constantini* in Nov. Mart. de Matrim. senat., v. c. 3 C. Th. de Natural. fil. (IV, 6); Nov. Anthemii de Mulieribus, v. c. 1 C. Th. de Mulieribus (IX, 9); Nov. Anthemii de Bonis vacant. pr., v. c. 3 C. Th. de Bonis vacant. (X, 8); Nov. Valentiniani de Episcopali iud. §. 11, v. c. 1 C. Th. de Repudiis (III, 16). *Valentiniani, Valentis et Gratiani* in Nov. Mart. de Testam. cler., v. c. 20 C. Th. de Episc. (XVI, 2). *Gratiani* in Nov. Valent. de Honoratis, v. c. 1 C. Th. de Consulibus (VI, 6). *Theodosii* in Nov. 1 Val. de Trig. ann. praescr., v. c. 1 C. Th. de Action. (IV, 14). *Valentiniani, Theodosii et Arcadii* in Nov. Mart. de Testam. cler. pr., v. c. 27, 28 C. Th. de Episcopis (XVI, 2). *Honorii* in Nov. 1 Val. de Trig. ann. praescr., v. c. 1 C. Th. de Inquilinis (V, 10). *Arcadii et Honorii* in Nov. Th. de Episc. iud. pr., v. c. 1 C. Th. de Religione (XVI, 11). *Theodosii II.* in Nov. Val. de Episc. iud. §. 13, v. c. 1 C. Th. de Longi temp. praescr. (IV, 13). 2) *deperditae leges: Constantini M.* Vid. Nov. 1 C. Th. de Patrimonialibus. *Arcadii et Honorii* in Nov. Val. de Episc. iud. pr. praeter c. 1 C. Th. de Relig. (XVI, 11). II) *omisso nomine imperatoris* 1) *superstites leges:* Nov. Th. de Navibus §. 1, v. c. 2 C. Th. de Navibus non excus. (XIII, 7); Nov. Th. de Metatis §. 1, v. c. ult. C. Th. de Metatis (VII, 8); Nov. Th. de Amota militantibus f. pr., v. Nov. 2 eod.; Nov. 4 eod., v. Nov. 2 et 3 eod.; Nov. Th. de Tutoribus, v. c. 2 C. Th. de Tutoribus (III, 18); Nov. Th. de Paternis §. 2, v. c. 2 C. Th. de Secundis nuptiis (III, 8); Nov. Th. de Paternis cit. §. 8, v. c. un. C. Th. de Bonis, quae filiis fam. (VIII, 19); Nov. 1 Th. de His, qui sponte, cf. tit. C. Th. de Decur.; Nov. 2 Th. de His, qui sponte, cf. c. 1 C. Th. de Impen. lucrat. descr. (XII, 4) et Nov. 1 cit.; Nov. Th. de Ambitu §. 1, v. tit. C. Th. de Lusoriis Danubii (VII, 17) et tit. C. Th. de Terris limit. (VII, 15); Nov. Valent. de Successs. cur., v. tit. C. Th. de Decur. (XII, 1) et tit. de Bonis decur. (V, 2); Nov. 2 Val. de Tironibus, v. Nov. 1 Val. eod.; Nov. 2 Val. de Palatinis pr. §. 1, v. Nov. 1 Val. de Palatinis; Nov. 1 Val. de Invasoribus, v. tit. C. Th. Unde vi (IV, 22); Nov. Val. de Manichaeis, v. tit. C. Th. de Haereticis (XVI, 5) et de Apostatis (XVI, 7); Nov. Val. de Tributis fiscal. §. 8, v. c. 6 C. Th. de Re milit. (VII, 1) et c. 64 C. Th. de Decur. (XII, 1); Nov. 1 Val. de Testam. et Nov. 2 eod. §. 8, v. c. 19 Cod. Iust. de Testamentis (VI, 23); Nov. Val. de Sepulcri viol., v. tit. C. Th. de Sepulcris viol. (IX, 17); Nov. Val. de Libertis, cf. c. 2 C. Th. de Libertis (IV, 10); Nov. Val. de Colonis, v. tit. C. Th. de Fugit. col. (V, 9) et tit. C. Th. de Inquilinis (V, 10); Nov. Martiani Neminem exhiberi, v. tit. C. Th. de Appellat. (XI, 30); Nov. Maior. de Sanctimonialibus §. 4, v. c. 2, 3 C. Th. de Raptu vel matr. (IX, 25); Nov. Maior. cit. §. 8, v. c. 2 C. Th. de Secundis nuptiis (III, 8) et Nov. Th. de Paternis; Nov. Maior. de Curialibus §. 3, vid. tit. C. Th. de Collegiatis (XIV, 7); Nov. Maior. cit. §. 7, v. c. 3, 6, 19, 21 C. Th. de Episcopis (XVI, 2) et c. 49, 50, 59, 99, 104, 115, 121, 123 C. Th. de Decur. (XII, 1); Nov. Severi de Abrogatis capit., v. Nov. Maior. de Sanctimonial. et Nov. Th. de Paternis §. 3 sqq.; Nov. Severi de Abrogatis §. 4, v. tit. C. Th. de Naturalibus filiis (IV, 6). 2) *leges, quae deperierunt:* cf. Nov. Val. de Tributis fisc. §. 5, 9; Nov. Val. de Episc. iud. §. 14; Nov. Th. de Postulando (sed cf. C. Th. de Postulando II, 10); Nov. Th. de Repudiis; Nov. Th. Contra sententias (?); Nov. Th. de Scholaribus. Maxima igitur pars legum in Novellis prolatarum superest in C. Th.

204) c. 4 de Sacrosanctis ecclesiis (I, 2); c. 16, 21 (?) de Episcopis (I, 3); c. 7 de Episcopali audientia (I, 4; c. 8 eod. fuit c. ult. tit. C. Th. de Episc. aud. I, 27, cf. c. XVIII. Sirmond.); c. un. Nemini licere signum (I, 8); c. 7 de Iudaeis (I, 9); c. 2 de His qui ad eccles. (I, 12)?; c. 1 de His qui in ecclesiis manum. (I, 13); c. 2—4 de Legibus (I, 14); c. un. de Senatusconsultis (I, 16); c. 3, 5—8 de Precibus imp. offer. (I, 19); c. 3, 5 Si contra ius (I, 22); c. 5 de Diversis rescriptis (I, 23); c. 1 de Statuis et imaginibus (I, 24); c. 2 de Off. praef. urb. (I, 28); c. 1 de Officio magistri milit. (I, 29); c. 1 de Off. com. rer. priv. (I, 33); c. 2 de Off. com. sacr. pal. (I, 34); c. 4—10, 12 de Off. rect. prov. (I, 40); c. un. de Off. praef. vigilum (I, 43); c. 2 de Off. civil. iud. (I, 45); c. 2 de Off. milit. iud. (I, 46); c. 2 de Off. div. iudicum (I, 48); c. 2 de Off. eius, qui vicem alicuius (I, 50); c. 2—5, 9 de Assessoribus (I, 51); c. 4—6 de Modo mulctarum (I, 54); c. 4, 8 de Defens. civ. (I, 55); c. 2 de Magistratibus municipal. (I, 56); c. 7 de Postulando (II, 6); c. 2, 5 de Advocatis divers. iudiciorum (II, 7); c. 22, 25, 26 de Procuratoribus (II, 13); c. 1 Ut nemo privatus titulos (II, 16); c. 11 de His, quae vi metusve causa (II, 20); c. 1 de Formulis (II, 58); c. 8 de Iudiciis (III, 1); c. 4 de Ordine iudicior. (III, 8); c. 3—5 de Dilationibus (III, 11); c. 3—5 de Feriis (III, 12); c. 4—6 de Iurisdict. omnium iud. (III, 13); c. un. Ubi de possessione (III, 16); c. 2, 3 Ubi in rem actio (III, 19); c. 2 Ubi de ratiociniis (III, 21); c. 1 Ubi quis de curiali (III, 23); c. 2 Ubi senatores (III, 24); c. 5—8, 10 Ubi causae fiscales (III, 26); c. 26 Famil. herc. (III, 36); c. 16 Si certum petatur (IV, 2); c. 15 de Fide instrum. (IV, 21); c. 25 de Usuris (IV, 32); c. 21 Mandati (IV, 35); c. 1—4 Quae res venire (IV, 40); c. 1 Quae res exportari (IV, 41); c. 1 de Eunuchis (IV, 42);

sed aliquantulum definiri potest. Primi enim libri post titulum XXI. [205]) si non decem, sex tituli desunt, tertii undecim, quarti decem aut unus. Duodeviginti igitur aut triginta titulos constitutiones illae effecerunt, etsi non dubito, quin multo plures fuerint [206]). Manifestum est autem ex superioribus, praeter librum sextum et octavum quinque priores libros potissimum mutilos esse, integros reliquos, etiam XVI. Hoc quidem offendit, quod codices, in quibus liber XVI. inest, ita inter se discrepant, ut in omnibus legum et titulorum series atque quantitas diversa sit [207]); neque vero dubito, quin codex, ex quo Cuiacius librum XVI. divulgavit, totum eum comprehenderit, quod non solum codex Regius Paris. MMMMCCCCVI. easdem constitutiones, una excepta, quae fortuito abest, continet, verum etiam quia in XLIII. palimpsesti Taurinensis folio ultimus libri XVI. titulus *XI de Religione* est, pariter atque in Cuiacii editione [208]).

Enarravi magnam Codicis Theodosiani partem in codicibus periisse; at superstites quoque constitutiones inertia librariorum saepe mutilae et quasi decurtatae sunt aut mendose scriptae. Eas hoc loco examinare supersedeo, praesertim cum singulos quosque errores in ipso Codice notaverim, quos colligere collectosque ponderare longae et inutilis disputationis materia est. Nam ut mittam sententias hiulce et corrupte scriptas, quarum magna copia est, toties in inscriptionibus dignitatum sigla aut in subscriptionibus numeri consulatus, loca, quibus leges datae sunt, sigla exciderunt, toties etiam nomina [209])

---

c. 2 de Patribus, qui filios (IV, 43); c. ult. de Rescind. vendit. (IV, 44); c. 1 de Nundinis (IV, 60); c. 10—18 de Vectigal. (IV, 61); c. 4 Vectigalia nova (IV, 62); c. 2—6 de Commerciis (IV, 63); c. 19—21 de Nuptiis (V, 4); c. 4, 5 de Incestis nupt. (V, 5); c. 1, 4 de Secundis nupt. (V, 9); c. 7 de Repudiis (V, 17); c. 1 Ne fideiussor. vel mand. dot. (V, 20); c. un. de Concubinis (V, 26); c. 2 de Tutoribus illustrium (V, 33); c. 12, 13 Qui dare tutores (V, 34); c. 4 Quando decreto opus (V, 72); c. 3—8 de Servis fugitivis (VI, 1); c. ult. de Operis libertorum (VI, 3); c. 2 de Bonis libertorum (VI, 4); c. 8, 9 Qui admitti ad bon. poss. (VI, 9); c. 15 de Testam. mil. (VI, 21); c. 5—7 Qui testam. fac. (VI, 22); c. 15, 16, 19 de Testamentis (VI, 23); c. 18 de Iure delib. (VI, 30); c. 4 Quemadm. testam. aper. (VI, 32); c. 7 de Codicillis (VI, 36); c. 21 de Legatis (VI, 37); c. 3, 4 ad Senatusconsultum Tertullianum (VI, 56); c. 2 de Bonis, quae liberis (VI, 61); c. 1, 3 de Heredit. decurionum (VI, 62); c. 40, 41 de Liberali causa (VII, 16); c. ult. de Ordine cognitionum (VII, 19); c. ult. de Longi temp. praescript., quae prohib. (VII, 22); c. 10 de Acquir. et retin. poss. (VII, 32); c. 1 de Quadriennii praescript. (VII, 37); c. 1, 2 Ne rei dominicae (VII, 38); c. 2 de Praescr. trig. vel quadrag. annorum (VII, 39); c. 2 de Alluvionibus (VII, 41); c. 2 de Sententiis ex periculo (VII, 44); c. 12 de Sententiis et interlocut. (VII, 45); c. ult. Comminationes, epistolas (VII, 57); c. 20 de Appellationib. (VII, 62); c. 6—8, 10, 11 de Aedif. priv. (VIII, 10); c. 8 Quae res pignori (VIII, 17); c. 12 de Exceptionibus (VIII, 36); c. 8 de Litigiosis (VIII, 37); c. 2 Quae sit longa consuet. (VIII, 53); c. 29 de Donationib. (VIII, 54); c. 4 de Crimine sacrilegii (IX, 29); c. 11 de Annonis et tributis (X, 16); c. 6 de Exactoribus tribut. (X, 19); c. 1 de Canone largition. tit. (X, 23); c. 2 de Conditis in publ. horr. (X, 26); c. 29, 30 de Decurionibus (X, 31); c. 1 Quando et quibus quarta pars (X, 34); c. 8 de Incolis (X, 39); c. 7 de Excus. mun. (X, 47); c. 14 de Murilegulis (XI, 7); c. 3 de Vestibus holoveris (XI, 8); c. 1—3 de Veteris numism. pot. (XI, 10); c. 1 de Privil. urbis Constantinop. (XI, 20); c. 2 de Annonis civilibus (XI, 24); c. 5—8, 10—13, 15, 17, 19 de Agricolis et censitis (XI, 47); c. 1, 2 In quibus caussis coloni censiti (XI, 49); c. un. de Colonis Palaestinis (XI, 50); c. un. de Colonis Thracensibus (XI, 51); c. un. de Colonis Illyricianis (XI, 52); c. 1, 5, 11, 13—15 de Omni agro deserto (XI, 58); c. 1 de Fundis limitrophis (XI, 59); c. 1—11 de Fundis patrimonialibus (XI, 61); c. 1—4 de Mancipiis et col. patrim. (XI, 62); c. 1, 3 de Fugitivis colonis (XI, 63); c. 5 de Collat. fundor. patrimon. (XI, 64); c. 3—5 de Fundis rei priv. (XI, 65); c. 1 de Fundis et saltibus rei dom. (XI, 66); c. 1—5 de Agricolis et mancip. (XI, 67); c. 1, 2, 4 de Diversis praediis (XI, 69); c. 1—4 de Locatione praed. civil. (XI, 70); c. 1—3 de Collat. fundor. fiscal. (XI, 73); c. 2, 3 de Privil. dom. Aug. (XI, 74); c. un. de Palatiis (XI, 76); c. 1 de Cupressis (XI, 77); c. 2, 4—7, 9, 14—17 de Dignitatibus (XII, 1); c. 1, 2 de Praetoribus et honore praeturae (XII, 2); c. 1 de Consulibus (XII, 3); c. 3 Qui militare (XII, 34); c. ult. de Veteranis (XII, 47); c. 8 de Numerariis (XII, 50); c. 2 de Apparitoribus magistror. mil. (XII, 55); c. 2, 9 de Cohortalibus (XII, 58); c. 2 de Apparitorib. praef. annonae (XII, 59); c. 4 de Diversis officiis (XII, 60); c. ult. de Lucris advocatorum (XII, 62). Nonnunquam ex numeris constitutionum in C. Th. superstitum, quot desint constitutiones intelligitur. Desunt autem 16 constitutiones tit. de Feriis (II, 8); una tit. de Natural. lib. (IV, 6); tres tit. de Liber. cau. (IV, 8); 21 tit. XIII. libri V. et septem tit. XV. eiusdem libri, fere quinquaginta igitur leges. Adde tit. de Const. pr. (I, 1), de Contrah. empt. (III, 1), de Repudiis (III, 16), Qui petant (III, 18), de Admin. tut. (III, 30), de Testam. (IV, 4), de Manum. in eccl. (IV, 7), ad Sc. Claudianum (IV, 11), de Vectig. (IV, 12), de Bonis mil. (V, 4), de His, qui sang. (V, 8), de Fugit. col. (V, 9). Cf. etiam Nov. Valent. de Episc. iud. (ed. Berol. p. 1347): *secundum Arcadii et Honorii divalia constituta, quae Theodosianum corpus ostendit*, quibus vv. plures C. Th. leges indigitantur, quarum una sola superest, XVI, 11, 1. Cf. etiam not. 203. Periisse hic et illic leges librariorum culpa, ea docent, quae in Tilii cod. aut mutilae sunt aut omissae, recenti autem tempore auctae vel additae. Similiter a cod. Ambrosiano quattuor absunt leges, quas palimpsestus Taurinensis suppeditat et a Paris. codice c. 22 de Paganis (XVI, 10). Cf. praeterea XIII, 1, 19, not. *n*; XIII, 3, 7, not. *b* et 10, not. **; XIII, 11, 11, not. *l* et Gothofredus in comm. c. 2 C. Th. de Poenis (IX, 40).

205) Ante tit. XXI. excidisse ullum nego, quia codd. 31 et 35 cum cod. Ambrosiano consonant. Inter titulos, quorum constitutiones desunt, est titulus de *Episcopali definitione*, neque vero titulus de *Episcopali iudicio*. Cf. Diss. mea cit. p. 14 sq. 206) Cf. infr. tit. de Litigiosis (IV, 5), not. *t*; c. 4 de Vectig. (IV, 12), not. *n*; c. 2 Qui bonis (IV, 20), not. *hh*. 207) Cf. XVI, 4, 6, not. *b*; XVI, 5, 20, 58, 59, not. sup.; c. 66 eod., not. *a*; XVI, 7, not. sup.; XVI, 8, not. sup.; XVI, 11, not. sup. 208) Cf. Dissert. mea cit. p. 13 sq. 209) Saepe scribitur *Constantinus* pro *Constantio*, *Constantius* pro *Constante*, *Valentinianus* pro *Valente*, propter similitudinem compendii *Const.*, *Constant.*, *Valent.*; *Albinus* et *Promotus* pro *Olybrio* et *Probino* (v. g. II, 12, 9) sive pro

et sigla [210]) cum similibus commutata sunt et numeri consulatuum falso expressi, ut plus laboris indagandis his rebus impendendum sit, quam quo dignae videntur. Verum ut compositorum Codicis Theodosiani errores taceam, id non possum a me impetrare. Et primum quidem, ut de ratione dicatur, qua recipiendae collocandaeque erant constitutiones, imperator *solas edictales generalesque leges colligi capitaque earum diversa aptis titulis ita subiici* iusserat, ut *non solum consulum dierumque supputatione, sed etiam ordine compositionis apparere possent novissimae* [211]). At qui Codicem congesserunt, hic et illic alius generis leges in eum irrepere passi sunt [212]), alias non aptis titulis subiecerunt [213]), aut bis terve posuerunt [214]), aut discerpserunt quidem, sed discerptas per eundem titulum distribuerunt [215]), multas denique turbato temporis ordine ita collocaverunt, ut ex consulibus quidem et mense sive die, neque vero ex serie constitutionum perspiceretur, quae esset recentissima [216]).

Olybrio et Prometo (v. g. II, 1, 8); *Probus* pro *Probino* (IX, 28, 2); *Abundantius* pro *Ablavio* (XII, 1, 19). Sigla *Rem* et *Rom* (cf. XII, 6, 10 et 13; VIII, 12, 3) saepe confunduntur, etiam *Rū* s. *Rav* (Ravenna) et *Rō* s. *Rom* (Roma). Cf. XVI, 5, 44, not. *a*. Transponi nonnunquam nomina consulum probat c. 21 de Senator. (VI, 2), not. *n*. 210) Saepe ponitur $\overline{po}$ pro $\overline{pu}$ aut $\overline{pu}$ pro $\overline{po}$; de siglo $\overline{pu}$ pro $\overline{pc}$ cf. XI, 16, 1, not. *m*; XV, 7, 9, not. *r*; XVI, 2, 46, not. *b*; XVI, 5, 22, not. *k*. Scribitur etiam *praeposito* pro $\overline{po}$ s. $\overline{ppo}$ aut $\overline{pu}$ et $\overline{po}$ pro $\overline{ppu}$ s. *ppo*. Cf. VIII, 12, 8. Similiter *consularis* pro *Com. S. L.* X, 20, 3, ubi vero Cod. Iust. consentit cum C. Th., ita ut constitutionarii videantur errasse. Cf. etiam X, 10, 2, not. *m*; X, 16, 2, not. *i*; X, 24, 3, not. *g*, al.

211) c. 5, 6 de Constit. princ. (I, 1). Gothofredi Prolegom. ad Cod. Th. cap. II. 212) VIII, 1, 8; VIII, 15, 1; XI, 30, 44, not. sup.; XI, 39, 5; XIII, 5, 31, al. Plane nihil sancitur in c. 25 C. Th. de Naviculariis (XIII, 5). 213) *Fugitivas*, quas dicunt, leges fere omnes Gothofredus in comm. suo quamque loco indicavit et alias in Prolegom. l. c.: I, 2, 10; III, 7, 1; V, 13, 21; VI, 2, 13; VI, 29, 9 et 11; VI, 30, 12; VII, 1, 8, 11, 14; VII, 3, 2; VII, 4, 19; VII, 8, 2; VII, 13, 19; VIII, 4, 17, 19; VIII, 8, 2; VIII, 9, 1; IX, 1, 1; IX, 35, 4 et 5; IX, 40, c. ult.; X, 1, 5, 17; X, 9, 2 et 3; X, 16, 1 et 2; XI, 1, 19, 37; XI, 3, 5; XI, 5, 1; XI, 7, 19 et 21; XI, 16, 7 et 8; XI, 17, 4; XI, 20, 3 et 4; XI, 22, 4; XI, 30, 4; XI, 36, 14; XI, 39, 9; XII, 1, 70; XII, 6, 28; XII, 12, 2; XII, 16, 1; XIII, 5, 2; XIV, 16, 2; XV, 1, 12; XV, 14, 14; XVI, 2, 24; XVI, 4, 4—6; XVI, 5, 5, 17, 54, 58, 65; XVI, 7, 4. Nonnullarum pars fugitiva est: II, 26, 3; IV, 5, 1; VI, 27, 16; VI, 30, 4; VII, 1, 6; VII, 4, 33; VII, 7, 1; VII, 10, 1; VII, 13, 1; VII, 20, 2; VIII, 4, 28; IX, 7, 4; IX, 17, 5—7; X, 3, 7; X, 25, 3; XI, 2, 2; XI, 7, 11; XI, 21, 1; XI, 24, 6; XIII, 1, 4; XIII, 11, 4; XV, 9, 1; XVI, 5, 63; XVI, 6, 6, 7; XVI, 10, 15, 24. Sunt etiam tituli fugitivi in Cod. Theod. Cf. XII, 17.

214) *Geminas* quasdam leges sive *Geminationes*, quas solent dicere, iam Gothofredus l. c. recensuit. Cf. etiam **Biener**, *Revis. d. Iust. Codex* p. 192 (*Zeitschr. f. gesch. Rechtswissensch.* T. VII, p. 343). c. 9 de Divers. rescr. (I, 2) et c. 20 de Annonis (XI, 1); c. ult. de Feriis (II, 8) et c. 8 de Exsecut. (VIII, 8); c. 7 de Inoff. test. (II, 19) et pr. c. 7 de Testamentis (IV, 4); c. 2 de Nupt. (III, 7) et c. 5 ad L. Iul. de Adult. (IX, 7); c. 2 de Admin. et peric. tut. (III, 30) et c. 1 de Donat. (VIII, 12) i. f. pr.; §. 2 c. 14 de Privilegiis (VI, 35) et c. 184 de Decur. (XII, 1); c. 1 de Milit. veste (VII, 6) et c. 4 de Suscept. (XII, 6); c. 4 de Filiis militarium (VII, 22) et c. 85 de Decurionibus (XII, 1); postrema pars c. 7 de Filiis milit. (VII, 22) et c. 83 de Decur. (XII, 1); c. 1 de Tabul. (VIII, 2) et c. 31 de Decur. (XII, 1); §. 1 et 2 c. ult. de Cohort. (VIII, 4) et c. 188 de Decurion. (XII, 1); c. 1 de Exsecut. (VIII, 8) et c. 10 de Exaction. (XI, 7); c. 16 de Poenis (IX, 40) et c. 57 de Appellat. (XI, 30); c. 17 de Bonis proscr. (IX, 42) et c. 23 de Petitt. (X, 10); c. 11 de Iure fisci (X, 1) et c. 14 de Susceptor. (XII, 6); c. 11 de Fide test. (XI, 39) et pr. c. 4 de Apost. (XVI, 7); pr. et §. 1 c. 50 de Decur. (XII, 1) et c. 4 de Lustr. coll. (XIII, 1); c. 184 de Decur. (XII, 1) et §. 2 c. 14 de Privil. cor. (VI, 35), sed mensis diversus est, quare in subscriptionibus diem excidisse arbitror, quo *propositae* sive *acceptae* sint leges; c. 4 de Fide cath. (XVI, 1) et c. 1 de His, qui sup. relig. (XVI, 4). *Eiusdem tituli geminae sunt:* c. 140 et 148 de Decur. (XII, 1); c. 157 et 158 eod.; c. 31 et 32 de Haeret. (XVI, 5); c. 62 et 64 eod. Una lex ter scripta est: c. 18 de Feriis (II, 8), c. 3 C. Th. de Exsecut. (VIII, 8), c. 13 de Exact. (XI, 7). Inter geminas illas leges sunt, quae *repetitae* dicuntur. Cf. VII, 22, 9 et XII, 1, 83, not. sup. Neque desunt *similes* leges, quibus enumerandis in secunda parte Codicis Theodosiani magnam operam navavit Summariorum Auctor, is quidem sententiarum potius quam verborum similitudinem respiciens. Hic eae conscriptae sunt, quae verbis si non pares, at similes videntur. c. 10 de Off. pr. pr. (I, 5) et c. 2 de Off. mag. mil. (I, 7); c. 3 de Off. iud. omn. (I, 19) et c. 6 de Accusat. (IX, 1); c. 1 de Contr. empt. (III, 1) et c. 4 et 5 Ne Christ. manc. (XVI, 5); c. 2 de Honor. codicillis (VI, 22) et c. 24 C. Th. de Decur. (XII, 1); c. 1 de Comitibus rei milit. (VI, 14) et c. 4 de Honor. codic. (VI, 22); c. 7 et 12 de Desertor. (VII, 18); c. 7 et 9 de Filiis milit. (VII, 22); c. 21 et 22 de Divers. off. (VIII, 7); c. 10 et 16 de Accus. (IX, 1); c. 16, §. 2 de Poenis (IX, 40) et c. 32 de Episcopis (XVI, 2); c. 21 et 22 de Extraordin. (XI, 16) et c. 30 de Episc. (XVI, 2); c. 4 de Equor. coll. (XI, 17) et c. 49 de Oper. publ. (XV, 1); c. 9 et 16 de Indulg. debit. (XI, 28); c. 157 et 158 de Decurion. (XII, 1); c. 5 et 17 de Navicular. (XIII, 5); c. 4 et 9 de Scenicis (XV, 7); c. 2 de Habitu (XIV, 10) et c. 1 de Campo Martio (XIV, 14); c. 10 et 14 de Episcopis (XVI, 2); c. 51 et 56 de Haereticis (XVI, 5); c. 40 de Haeret. (XVI, 5) et c. 4, §. ult. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). *Similes tituli sunt:* tit. *de Exsecutionibus et Exactionibus* (VIII, 8) et tit. *de Exactionibus* (XI, 7).

215) Cf. I, 16, 6, 7; VI, 2, 12, 13; VI, 4, 5, 6, 8—10, 12 et 13, 14 et 15; VI, 24, 2 et 3; VI, 30, 8 et 9; VII, 13, 3 et 4; VII, 18, 13 et 14; VIII, 17, 2 et 3; IX, 42, 8 et 9; XI, 7, 19—21; XI, 30, 5 et 6; XII, 1, 59 et 60, 81 et 82, 85 et 86, 99 et 100, 116 et 117, 130 et 131, 141—145, 153—156, 178 et 179, 185 et 186, 187 et 188, 189—192; XIII, 11, 15—17; XIV, 3, 4—6; XVI, 5, 48, 49; XVI, 5, 59—61(?); XVI, 6, 4 et 5; XVI, 6, 6 et 7; XVI, 7, 4 et 5. Nonnunquam membra constitutionis discerptae distributa sunt in titulos, qui continuo se excipiunt, ut, si rubricae omitterentur, inter se cohaererent. Cf. II, 30, 2 cum II, 31, 1 et II, 32, 1; VI, 15, 1 cum VI, 16, 1 et VI, 17, 1; VIII, 18, 9, 10 et VIII, 19, 1. 216) Cf. inter al. VI, 4, 12 et 13 cum c. 14—16 eod.; VI, 30, 6 cum c. 7 eod.; VI, 35, 2 cum c. 3 eod.; VI, 35, 15, nisi hoc l. rubrum excidit; VII, 8, 2, not. *g*; VII, 8, 7 cum c. 8 eod.; VII, 18, 16 cum c. 17 eod.; VIII, 5, 37 cum c. 38 eod.; IX, 40, 11, not. sup.; IX, 40, 19 cum c. 20 eod.; X, 1, 14 cum c. 15 eod.; X, 26, 2 cum c. 1 eod.; XI, 28, 5 cum c. 6 eod.; XII, 1, 69 cum c. 70 eod.; XII, 1, 73 cum c. 74—78 eod.; XII, 1, 89 cum c. 90 eod.; XII, 1, 147 cum c. 182 eod.; XIII, 5, 20 cum c. 21 eod.; XVI, 8, 2 cum c. 3 eod., al.

Praeterea erraverunt, dum transscribebant leges. Saepe enim in inscriptionibus nominantur imperatores, qui eo tempore, quo lex data esse dicitur, aut de vita decesserant [217]) aut nondum regnabant [218]); contra omittuntur, qui debebant commemorari [219]), et quod ad magistratus spectat, alii falso, alii omissa dignitate [220]), alii omnino non nominantur [221]). Haud secus atque inscriptiones subscriptiones quoque perturbatae sunt. Multae enim locum, diem, annum habent, qui plane falsus est, aut non consentiunt cum imperatoribus et magistratibus in inscriptione nominatis, aut mutilae sunt [222]). Denique reperiuntur leges, quarum sententiae obscurae sunt,

---

217) Longum est enumerare omnes leges. Satis est mihi et hic et in sqq. notis nonnullos locos exhibuisse, quorum error manifestus est. Qui cum Cod. Iust. congruunt, eos distinxi asterisco. Multis legibus *Gratianus*, *Valentinianus et Theodosius* inscribuntur, sed inscribendi sunt *Imppp. Valentinianus*, *Theodosius et Arcadius*. Leges anno 383 paullo post mortem *Gratiani* datas, vivo puto *Gratiano* factas esse, sed defuncto datas. Similiter dicendum est de aliis, quae paullo post mortem eius imperatoris, qui in inscriptione nominatur, datae sunt: I, 2, 9; I, 5, 5, 10; I, 12, 4*; II, 12, 5; IV, 3, 1*; IV, 17, 4; VI, 24, 5; VI, 30, 8*, 9; VII, 1, 12*; VII, 8, 3, 4*; VIII, 4, 15*; VIII, 5, 44 et 45; VIII, 7, 7, 14*, 16—18*; VIII, 8, 8; IX, 1, 15—17; IX, 7, 4; IX, 27, 6*; IX, 33, 1*; IX, 40, 12; X, 10, 31; X, 16, 4; X, 19, 11, 13, 14; XI, 1, 19, 20*; XI, 2, 4; XI, 7, 13*; XI, 15, 2; XI, 16, 23*; XI, 30, 40—46, 50—52; XI, 36, 28—30; XI, 39, 9, 10*; XII, 12, 1; XII, 13, 5*; XIII, 1, 12, 13; XIII, 3, 12, 15; XIII, 4, 2*; XIII, 5, 12, 13, 17, 22; XIII, 11, 3; XIV, 12, 1*; XV, 1, 23*; XV, 5, 2; XV, 7, 10; XVI, 5, 12—15, 21. Cf. etiam infr. not. 222 pr. Huc non pertinent leges Iuliani, etiamsi post mortem eius datae sunt. Cf. VIII, 1, 8, not. *q*; X, 19, 2, not. *d*; XIV, 4, 3, not. *p*. Pleraeque leges, quas nominavi, ad not. 219 referri possunt, nam cum defunctum aliquem imperatorem in inscriptione habeant, omittunt eum, qui successerat eo tempore, quo datae sunt.

218) Cf. etiam infr. not. 222 pr. Inter al. IX, 7, 7*; IX, 28, 1*; IX, 38, 10; IX, 40, 10, 11; IX, 45, 1; X, 10, 20; XI, 16, 18; XI, 31, 8 et XII, 1, 124—129; XII, 12, 12*, 13; XVI, 10, 12. *Honorius* fere in omnibus nominatur, etsi ad imperium nondum provectus erat. Nonnunquam imperatores omnino desunt et in legibus quidem inter se coniungendis. Cf. XI, 1, 19 cum XI, 2, 4 et XI, 15, 2; VII, 22, 9 cum XII, 1, 83. Earum inscriptiones iam in exemplo, quo usi sunt compositores C. Th., corruptas fuisse arbitror. Inverso ordine scripti sunt imperatores IX, 24, 3; XIII, 1, 10. Posita sunt nomina imperatorum, ubi debebat scribi *Id. AA.* aut *Id. A.* Cf. I, 5, 5; IX, 19, 2; XI, 23, 4, al.

219) IV, 15, 1; VII, 1, 11; VII, 13, 6*, 15; IX, 24, 2; IX, 42, 23; X, 22, 5; X, 23, 1*; X, 24, 1*; XI, 22, 5; XI, 30, 45*, 46, 62; XI, 36, 30; XII, 13, 5*; XIII, 1, 7; XIII, 5, 31; XIII, 7, 2*; XIII, 8, 1*; XIV, 4, 8*; XV, 1, 23*; XV, 1, 5*, 42, 43, 44*, 45, 46; XVI, 2, 18, 19. Nonnullae videntur latae esse, antequam imperator ad imperium adscitus est, sed postea datae. Cf. IX, 21, 10*; IX, 40, 10; X, 10, 18; X, 19, 9; XI, 36, 27; XII, 1, 79*; XII, 13, 5; XIII, 4, 2*; XIII, 6, 5*, al. *Constantio* soli non paucas tribui dixi IX, 21, 5, not. *z*; XI, 12, 1, not. *d*; XI, 30, 18, not. *s*; XII, 1, 23, not. *p*. Solus *Theodosius* nominatur XI, 20, 5.

220) *Ablavius* XI, 27, 1; *Agricolanus* IX, 1, 3; *Alypius* I, 15, 9; *Ampelius* VIII, 5, 32*; *Andronicus* I, 19, 2*; *Apodemius* XI, 29, 4*; *Apollodorus* X, 1, 16; *Arthemius* VIII, 5, 21; IX, 40, 6, 7; *Bassus* I, 16, 2; IV, 9, 1; IX, 12, 1*; XVI, 5, 2; *Cataphronius* XI, 39, 4; *Catulinus* IX, 40, 1; XI, 30, 2*; XI, 36, 1, 4; *Celsinus* VIII, 12, 6; *Chilo* XII, 6, 16; *Clearchus* VIII, 1, 9*; *Constantius* VIII, 5, 1, 33; *Creperens Donatianus* I, 2, 4*; *Crispinus* XI, 30, 10*; XII, 1, 2; *Dalmatius* XII, 17, 1*; *Dionysius* VIII, 18, 4*; IX, 34, 4; *Dracilianus* XVI, 5, 1*; *Dracontius* XI, 1, 16; XI, 19, 1; XII, 7, 3; XV, 1, 15; *Elpidius* II, 8, 1; IX, 21, 4; XI, 24, 1; XIII, 5, 4; XVI, 2, 5; *Eucherius* X, 20, 9*; *Eugrammimus* VIII, 11, 1; *Eumelius* IX, 40, 2*; *Evagrius* VII, 22, 3*; XVI, 8, 6; XVI, 9, 2; *Felix* II, 11, 1; III, 30, 5*; XIII, 4, 1; XIII, 5, 6; *Florentinus* XI, 30, 12; *Florentius* XII, 1, 8; *Fortunatianus* VII, 13, 2; *Gregorius* III, 1, 2; IV, 6, 3*; *Helladius* II, 10, 3; *Herodes* XIII, 11, 6; *Hilarianus* XII, 1, 32; XIII, 11, 7; *Hypatius* VI, 2, 8; *Ianuarinus* IX, 1, 2*; IX, 21, 2; *Italicus* XI, 16, 5; *Iulianus* XII, 1, 23; XIV, 1, 1; *Leontius* VIII, 1, 1; XI, 36, 6; XVI, 2, 13; *Mamertinus* I, 19, 3; VIII, 5, 12; *Marcellinus* XI, 12, 1; *Maximilianus Macrobius* IX, 12, 2; *Maximus* III, 18, 1*; V, 12, 1; IX, 16, 1*; XI, 30, 11*; XII, 1, 10; XIII, 4, 2*; XVI, 10, 1; *Menander* IV, 12, 2*, 3*; VIII, 5, 4, 17; XI, 27, 2; XV, 1, 2; *Mimenius* XI, 39, 4; *Modestus* X, 20, 6; *Olybrius* II, 19, 4; II, 20, 1*; *Optavianus* VII, 22, 1*; *Orfitus* IX, 17, 3; IX, 25, 1; *Pacatianus* VIII, 9, 1; *Paternus* X, 19, 14*; XII, 1, 17*; *Paternus Valerianus* VI, 37, 1; *Patrocius* XII, 1, 6*; *Paullus* X, 1, 15; *Petronius Probianus* IX, 42, 1*; *Pomponianus* II, 21, 2; *Probus* IV, 11, 1; *Proclianus* XI, 1, 1*; *Proculus* IV, 16, 1*; *Rufinus* XV, 1, 10; *Sapidianus* VII, 8, 9; *Scyllacius* XI, 30, 22; *Seneca* VIII, 15, 4; *Severus* III, 32, 1; IV, 22, 1*; VII, 22, 2; VIII, 18, 2; XIII, 5, 8; *Syagrius* I, 15, 10; *Symmachus* II, 4, 1; *Synesius* VI, 29, 10; *Tatianus* VIII, 24, 2; *Taurus* VII, 4, 2, 3; IX, 42, 4; *Titianus* VIII, 5, 2*; XII, 1, 36*; *Uranius* XI, 1, 5; *Verinus* II, 17, 1; II, 19, 1; II, 24, 1; IX, 21, 1; XIV, 4, 2; *Vindicianus* XIII, 3, 12; *Volusianus* V, 6, 1; XIII, 3, 1*; XIII, 5, 1.

221) Cf. IV, 8, 8; VII, 4, 24*; VII, 1, 1*, 5; VII, 12, 1; VII, 13, 1, 11*, 19; VII, 20, 2*; VII, 21, 2; VII, 22, 9; VIII, 2, 4*; VIII, 5, 50; IX, 1, 18; X, 1, 5; XI, 1, 4*, 19; XI, 2, 4; XI, 9, 1; XI, 12, 2; XI, 15, 2; XI, 17, 8; XI, 19, 2*; XI, 23, 3; XII, 1, 14, 16*, 25, 47, 56, 83; XII, 9, 1; XIII, 3, 5*; XIV, 7, 2; XIV, 9, 3*; XVI, 2, 1, 25; XVI, 10, 20*. In Iuliani potissimum legibus deest is, ad quem lex missa est.

222) Plerisque legibus anni 365 (*Valentiniano et Valente AA. Coss.*) falso subscriptum est, sive consules non conveniunt cum loco, quo datae sunt, sive cum magistratu in inscriptione nominato. Numeri consulatus saepe desunt, aut alius cum alio commutatur in annis 313, 315, 319, 321, 326, 329, 353, 354, 356, 368, 370, 373, 420, 430. Consules subscripti repugnant imperatoribus; vid. I, 14, 1*; VII, 4, 9*; IX, 35, 7*; X, 1, 8; XI, 30, 32*; XI, 36, 15* et multis in legibus eius classis, quam supra recensui not. 217 et 219; magistratus inscripti consulibus; cf. I, 12, 1; II, 22, 1; VII, 20, 1, 4, 13; VIII, 18, 1; IX, 1, 5; IX, 10, 2; IX, 16, 1*; XI, 2, 5; XI, 7, 1*; XI, 16, 1*; XI, 30, 13*, 18; XI, 31, 5; XII, 1, 63*, 128*; XIII, 3, 8*; XIII, 5, 9*; XV, 2, 4*; XVI, 5, 30*; XVI, 10, 4* et multis aliis in locis. Saepe imperator ibi non fuit, ubi consulibus subscriptis fuisse dicitur. Cf. inter al. II, 22, 1; VII, 8, 2*; VII, 18, 4*; VII, 20, 1, 2*, 3*, 5*, 9; VIII, 1, 2; VIII, 7, 7; IX, 1, 10; IX, 12, 1; IX, 16, 6*; IX, 36, 1*; X, 4, 1*; X, 10, 2; X, 19, 4*; X, 20, 7*; XI, 7, 7*; XI, 24, 2; XI, 27, 2; XI, 30, 3, 12; XII, 1, 8*, 24, 139; XII, 5, 1; XII, 6, 10*, 13*; XIII, 5, 9*; XIV, 1, 1; XV, 2, 2; XV, 7, 6; XVI, 2, 10; XVI, 4, 1; XVI, 5, 56. De Constantinopoli falso posita cf. XI, 30, 12, not. *t*. Ubi annus 365 suspectus est, ibi plerumque locus non congruit cum consulibus. Mutilae sunt ideoque falsae multae subscriptiones, quia consulatus numerus omissus est (vid. supra);

sive remansit aliquid, quod abiici debebat [223]), sive quae recepta sunt, contra sermonem latinum inter se videntur coniuncta [224]). His in rebus ipsos Codicis Theodosiani compositores errasse apparet et ex integris legibus [225]), quibus eos usos esse manifestum est, et ex fragmentis legum discerptarum inter se coniungendis, quorum alteri saepe falso inscriptum aut subscriptum est [226]), alteri recte, maxime vero ex iis locis, qui in Iustiniani quoque Codice mendosi sunt, in Theodosiano igitur Codice iam depravati fuerint necesse est [227]).

Neque vero mihi in animo est, eos negligentiae sive inertiae arguere. Magnum opus et arduum erat ex ingenti membranarum acervo, quarum singulae diversi argumenti res continebant, sententias, quae aptae essent, excerpere, transscribere, suo loco collocare, ad temporis rationem ordinare, et novum quasi corpus ex membris undique collectis formare. Facile etiam inscriptionum et subscriptionum siglis, quorum usus frequens erat, decipi poterant aut alio modo, si quidem magistratibus in ora membranarum annotatis, ad quos lex data sive missa erat, diversi quoque dies, menses, consules, quibus id dicebatur factum esse, adiecti erant. Mihi quidem inspectis legibus, ex quibus hauserunt, persuasum est, maiore fide Theodosiani quam Iustinianei Codicis compositores egisse. Raro illi sermonem aut sententiam mutaverunt, nec aliam ob caussam, nisi si verba de medio sublata id exigebant; hi vero constitutiones, quas omni numero absolutas et in ordinem redactas invenissent, maximam partem misere tractaverunt. Nam praeterquam quod multas mutilaverunt, mutaverunt [228]), denuo discerpserunt distribueruntque per diversos titulos [229]), saepe diversas diversorum imperatorum diversique

---

in aliis deest locus (cf. int. al. XI, 16, 15*; XI, 19, 2*; XI, 30, 14*, 30*), in aliis dies et mensis (cf. XIV, 10, 2; XIV, 14, 1; XV, 2, 4). Multas mutatas esse aut mutilatas a C. Th. compositoribus, discitur ex iis legibus, ex quibus hauserunt. Cf. int. al. V, 5, 2 cum c. XVI. Sirmond.; XIV, 3, 20 et XVI, 2, 31 cum c. XIV. Sirmond.; XVI, 5, 43 et XVI, 10, 19 cum c. XII. Sirmond. In c. 13 de Scenicis (XV, 7) subscriptionis membra inter se commutata sunt.

223) Cf. inter al. IX, 6, 2 (*nam — dominos*) et *Klenze*, *Constantini Edictum de Accusationibus* l. c. p. 61, n. 1.

224) XVI, 4, 1, not. *m*, *o*, *oo*; XVI, 2, 43*, not. *l*; II, 10, 6*, not. *f*. De mutatione modorum cf. II, 19, 2, not. *g*; generis XII, 6, 31 (*vestium — eorum*); XIII, 5, 35 (*personas — et eorum heredes*); XV, 1, 26 (*pecuniam — id*); XVI, 5, 16, not. *x*; XVI, 10, 10, not. *g*; pluralis et singularis XV, 7, 12 (*imbuantur — cognoscitur*); XVI, 9, 2 (*Iudaeus — careant*); XII, 1, 107 (*Quicunque successerit — si quem — quos — sciant — quisque — retinendum*); XII, 1, 49, not. *e*; XII, 1, 150, not. *u*; XIV, 4, 4, §. 1; XV, 1, 43 (*si qui voluerit — his aditum praebebunt*); XV, 5, 3 (*Nemo iudicum — teniet, ne, dum — serviunt — fatigent*); XV, 14, 11; XVI, 9, 2, not. *x*; temporum XII, 1, 37 (*ut possint — traderentur*); IX, 38, 7 (*hortatur — ut iuberemus*); XVI, 5, 58, §. 4; VIII, 5, 5 (*panderetur*). Notabilis est etiam accusativus cum infinitivo post ut VIII, 2, 5 (*sancimus ut — ipsum obnoxium attineri*). Et quamquam ea, quae protuli, non omnia falsa esse contendo, certe tamen omissis verbis, quae intermedia erant, hic et illic ansa data est ad corrumpendos locos. Ceterum multa, quae notatu digna sunt, ex C. Th. commemorari possent, si mihi mens esset, de iis accurate h. l. disputare. Nonnulla satis sunt. Sic passive ponitur *detexit* (pro *detecta est*) XVI, 5, 44; *obniti* XVI, 5, 36; *perfrui* VII, 20, 2, not. *o* (nisi ibi *perfrui* cum accus. coniunctum est, cf. etiam XII, 6, 7, not. *x*); *tueri* XII, 1, 153 et XV, 7, 1; *rimari* XVI, 5, 9, §. 2; *uti* XVI, 5, 54; *adeptus* XII, 1, 74; *indeptus* l. c. et XIII, 8, 16; *profiteri* XIII, 10, 8. Dicitur etiam *alio* pro *alii* XV, 7, 11; *ipso* pro *ipsi* XVI, 2, 31, not. *l*; v. *sancire* sequitur simplex coniunctivus, om. v. ut, XVI, 2, 5; scribitur *addicantur libras* XVI, 5, 54, §. 4; *multari in aliquid* §. 6 eod.; *exigor pecuniam* VI, 35, 1, not. *p* et XII, 11, 1; *confutatur aliquis crimen* XI, 8, 1; *induti nomen* XVI, 7, 7, §. 3; *non* (om. *tam*) — *quam* comparative XVI, 2, 30; *reverterint* XII, 1, 143; *nullus* etc. pro *ullus* etc.; *nullus — nec — nec* VI, 30, 11; X, 22, 6; VII, 8, 10, not. *o*; *etiam et* et *nec non etiam* XII, 1, 183; XII, 6, 2, not. *t*; XI, 36, 18, not. *; *aliquis* post *si* XVI, 9, 3; *domo* XVI, 6, 4, §. 1 et saepe *domus*. Nota etiam *negationem* in prima sententia vim suam exercere, at in altera nil esse nisi copulam affirmativam. Cf. XVI, 6, 4, §. 4. Memorabilis est praeterea usus praepositionum *a* et *in* XVI, 2, 29 et XVI, 3, 2. Sed plura invenies in Glossario Nunnico. Cf. etiam XV, 5, 5, not. *l*; XVI, 4, 1, not. *m*; XVI, 5, 16, not. *c*; XVI, 7, 1, not. *h*.

225) Cf. XVI, 2, 44, not. *f*; eo non pertinet III, 1, 2, ubi vid. not. g.

226) Quod ad inscriptiones attinet, saepe altera habet, quod in altera deest aut aliter scriptum est. Cf. IV, 15, 1 et IX, 42, 23 cum X, 10, 29, 30; I, 4, 8, IV, 1, 1, VIII, 18, 6*, VIII, 18, 10, VIII, 19, 1 cum V, 1, 8 et VIII, 18, 9; IX, 6, 4 cum I, 6, 11; IV, 5, 1* cum II, 26, 3; XII, 1, 59, 60 et XVI, 2, 17 cum V, 18, 16; IX, 1, 18 cum IX, 42, 15; XIV, 9, 3 cum XV, 1, 53; XVI, 2, 25 cum XVI, 1, 2; XVI, 5, 57 cum VI, 23, 1; XIII, 5, 16 cum XIII, 9, 3 etc. Idem accidit in subscriptionibus I, 16, 10 et IX, 3, 4; II, 8, 18, VIII, 8, 3 et XI, 7, 13; VI, 29, 3—5 et I, 9, 3; IV, 12, 8 et X, 24, 2; VI, 10, 2, VI, 26, 2 et VI, 22, 5; VI, 14, 1 et VI, 11, 1 etc.; VIII, 10, 1 et X, 15, 1; III, 2, 1, VIII, 16, 1 et XI, 7, 3; X, 16, 2 et X, 21, 1; II, 1, 1 et XI, 7, 6; VIII, 5, 15 et XI, 28, 1 et XV, 3, 2; XI, 30, 1 et XI, 29, 1; II, 26, 3, III, 30, 4, IV, 5, 1 et XI, 30, 16, 17; XI, 36, 23—25 eod.; VI, 22, 2 et XII, 1, 24; XII, 6, 2 et XII, 7, 1; XIV, 3, 7, XIV, 21, 1 et XI, 36, 16; XII, 1, 3 et IX, 19, 1; XII, 3, 1 et XIII, 5, 33; XVI, 2, 49, 50 cum c. 48 eod. Sunt profecto, quae consilio a C. Th. conditoribus mutata sunt; vid. XVI, 5, 66, not. *x*.

227) Eos in antecedentibus notis asterisco indigitavi. Ubi in C. Th. libris mss. idem et manifestus quidem error invenitur, Codici ipsi videtur insitus esse; cf. inter al. XVI, 8, 8, not. *p*.

228) Cf. *Brunquell de Codice Theodosiano eiusque in Codice Iustinianeo usu*. *Ienae* 1719. 4. cap. IV. p. 68 sq. et *Gothofredi Proleg.* ad *C. Th.* c. IV. Exempla prolata augere non opus est; tot sunt, ut paucae videantur leges esse, quae integre transierint. Ubi conflatae sunt in unam, res in aperto est.

229) Cf. I, 6, 7; II, 1, 8; II, 2, 1; II, 26, 1; III, 13, 3; III, 32, 2; IV, 4, 7; IV, 8, 6; V, 1, 3; V, 5, 2, not. *s*; VII, 18, 4; VIII, 5, 40; VIII, 18, 5; IX, 7, 4; IX, 17, 7; IX, 24, 1, not. *gg*; IX, 37, 3, not. sup.; X, 4, 1; X, 10, 29; XII, 1, 187; XV, 3, 6; XV, 7, 12; XVI, 8, 19. Repetitarum in C. Iust. legum exempla sunt C. Th. II, 1, 7; II, 30, 2; VI, 26, 5; VIII, 7, 21; IX, 1, 19; X, 1, 15; XII, 9, 8; XV, 8, 2. Nonnunquam C. Iust. compositores usi sunt lege deperdita; cf. IX, 35, 6, not. *y*.

temporis in unam conflarunt [230]) et ita quidem inconsiderate, ut nonnunquam alius constitutionis inscriptionem, alius subscriptionem adderent. Saepe denique manifestos errores repetitos esse, in ipso Codice demonstravi [231]).

Quae modo dixi, ad res spectant, quibus Codex Theodosianus deformatus est. Transeo ad ea, quae magni momenti sunt ad cognoscendam constitutionum naturam. Etenim quamquam magistratus nominari solet, tamen multae inscriptae sunt *Populo* [232]), *Provincialibus* [233]) aut certis *Provincialibus* sive *Civitatibus* [234]). Aliae in fronte ferunt nomen corporis sive collegii [235]), ad quod missae sunt, aliae magistratuum genus [236]). Hic et illic dicitur etiam, qua occasione datae [237]) aut cui classi attribuendae sint [238]). Nonnullae epistolarum formam habent [239]),

---

230) Cf. C. Th. III, 1, 2 et XI, 3, 1, not. sup.; II, 8, 1 et 21, not. sup.; VI, 23, 3 et 4; VI, 26, 4, not. *x* et 12, not. **; V, 7, 2, not. *n*; VI, 28, 3 et 4, not. sup.; II, 31, 1 et II, 32, 1, not. sup.; III, 5, 4, not. *m*; VII, 1, 15, not. sup.; IV, 12, 3 et 4, not. *h*; VII, 18, 4 et 5, not. sup.; VIII, 4, 28 et 30, not. sup.; IX, 38, 6 et 8, not. sup.; VIII, 12, 5, not. *v*; IX, 42, 1, not. sup. et 6, not. sup. et not. *uu*; IX, 16, 1, not. sup.; IX, 37, 2, not. sup.; IX, 21, 2, 3, not. sup.; IX, 26, 2, not. sup.; X, 14, 1, not. *f*; X, 26, 1, not. *y*; IX, 28, 1, not. sup.; IX, 29, 1, not. sup.; XI, 30, 10, not. *q*; XII, 3, 1, not. sup.; IX, 34, 7, not. sup.; XIV, 2, 2, not. sup.; XII, 12, 4, not. *f*; XV, 1, 34, not. *h*; XV, 2, 5, not. sup.; XI, 8, 1, not. sup.; XV, 11, 1, not. sup.; XVI, 5, 35, not. *q* et 40, not. *z*; XVI, 5, 65, not. sup. etc. 231) Cf. X, 1, 17, not. *h*; XII, 2, 1, not. *l*; XII, 6, 31, not. *h*; XII, 8, 1, not. *h*; XIII, 9, 3, not. *f*, ubi compositores Cod. Iust. insipienter imitati sunt C. Th.: nam ibi in subscr. *vel* pro *V et* est; idem receptum est in C. Iust. Huc etiam maximam partem pertinent inscriptiones et subscriptiones, quae in utroque Codice falsae sunt. Vid. supr. not. 217—222. 232) *ad Populum* I, 2, 2; I, 16, 1; II, 29, 1; III, 1, 9; III, 2, 1; III, 17, 2; III, 30, 3; IV, 11, 3; VII, 4, 13; VII, 18, 9 (cf. Nov. Valentin. de Reddito iure armorum); VIII, 16, 1; IX, 7, 3; IX, 9, 1; IX, 16, 2, 4, 5; IX, 17, 4, 5; IX, 24, 1; IX, 34, 6; X, 1, 1; X, 10, 1, 2; XI, 1, 18; XI, 7, 3; XIII, 3, 3; XIII, 10, 1, 8; XIV, 10, 2; XIV, 11, 1; XIV, 14, 1; XIV, 17, 5; XV, 12, 3; XVI, 2, 4; *ad Populum urbis Constantinopolitanae* X, 18, 2. 233) *ad Provinciales* I, 16, 6, 7; III, 12, 1; IV, 5, 1; V, 9, 1; VII, 9, 1; IX, 14, 2; X, 1, 3; X, 10, 3, 9; XII, 12, 9; *ad Provinciales et ad Proconsules* VIII, 8, 6; *ad universos Provinciales* II, 26, 3; II, 30, 1; III, 30, 4; VII, 20, 8; IX, 1, 4; XI, 30, 16, 17; XI, 34, 1; XV, 14, 2; *ad universos Provinciales et Populum* XV, 14, 5; *Provincialibus salutem dicunt* VIII, 11, 2. 234) *ad Lusitanos* I, 1, 1; *Italis suis* VIII, 8, 1; *Mauris Sitifensibus* VII, 1, 6; XII, 1, 64; *Provincialibus provinciae proconsularis* VII, 4, 26; VIII, 5, 63; XI, 1, 29; *ad Provinciales Byzacenos s. Provincialibus Byzacenis* V, 13, 16; X, 10, 9; XI, 19, 3; XII, 1, 59, 60; XVI, 2, 17; *ad Provinciales Afros* X, 10, 10; XIII, 6, 6; *ad Afros* VIII, 4, 2; IX, 34, 5; XI, 7, 4; *Provincialibus Africae* IX, 40, 21; *ad Bithynos* VIII, 4, 3; X, 7, 1; X, 20, 1; XII, 1, 5; *ad Antiochenses* XVI, 2, 16; *ad Iudaeos* XVI, 8, 10. 235) *ad Senatum et Populum* VI, 2, 12, 13; VI, 4, 31; XII, 6, 24; XIII, 5, 27; XIII, 9, 5; *ad Senatum* I, 1, 5; I, 6, 1; III, 7, 1; IV, 1, 1; VI, 4, 5, 6, 8—16, 19, 22—25; VII, 8, 1; VIII, 13, 6; VIII, 18, 10; IX, 1, 13; IX, 6, 4; IX, 18, 1; IX, 16, 9; IX, 38, 5; X, 10, 33; X, 19, 8; XI, 1, 7; XI, 15, 1; XI, 23, 1; XII, 1, 48; XIII, 1, 3; XIV, 15, 3; XV, 1, 7, 19; XV, 9, 1; XV, 14, 4. Cf. Nov. Maioriani de Ortu imperii; *ad Senatum urbis Romae* I, 4, 8; V, 1, 8; VI, 2, 20; VIII, 18, 9; X, 26, 2. Similiter scribitur *ad Senatum urbis Constantinopolitanae* in Nov. Theodos. Ne Decurio; *ad Senatores civitatis Alexandriae* X, 10, 19; *ad Concilium Byzacenorum* II, 19, 3; IV, 10, 1; *ad Concilium provinciae Africae* XI, 30, 15; XII, 5, 2; *Ordini civitatis Constantinae Circensium* XII, 1, 29 (salutem dicunt); *Ordini civitatis Karthaginis s. Karthaginiensium* XI, 30, 32; XI, 36, 15; XII, 1, 41; *Ordini Caesenatium* XI, 1, 6 (salutem dicunt); XII, 1, 42; *ad Agentes in rebus s. Agentibus in rebus* I, 9, 1; VI, 27, 1; VI, 29, 3, 4; *omnibus Vicariis* I, 15, 12; *Palatinis bene meritis salutem* VI, 35, 1; *ad universos Palatinos* VI, 35, 5; *ad Rationales* X, 18, 1; *ad universos Veteranos* VII, 20, 8; *ad Archiatros* XIII, 3, 4; *Honoratis et Provincialibus Africae* IX, 40, 21; *Rationalibus Hispaniarum* X, 11, 1; *Honoratis et possessoribus per Africam* XI, 28, 5; *Naviculariis Orientis* XIII, 5, 7; *Corpori Naviculariorum* XIII, 5, 16; *Naviculariis per Africam* XIII, 5, 36, 37; XIII, 9, 6; *Naviculariis Afris salutem* XIII, 9, 3; *Decurionibus Agrippinensibus* XVI, 8, 3; *Clericis salutem dicit* XVI, 2, 8; *Universis episcopis per diversas provincias* XVI, 2, 10; *Hiereis et archisynagogis et patribus synagogarum et ceteris, qui in eodem loco deserviunt* XVI, 8, 4. 236) *Consulibus, Praetoribus, Tribunis plebis, Senatui suo salutem dicunt* I, 6, 11; II, 1, ult.; IV, 10, 2; VIII, 18, 1; IX, 1, 19. Cf. Nov. 3 Valent. de Indulg. reliq.; *ad Proconsules, Vicarios omnesque Rectores* XI, 6, 1; *ad viros clarissimos Pff. P.* VIII, 4, 5; VIII, 7, 4—6; XII, 1, 18; *Comitibus et Magistris militum s. utr. militiae* VII, 4, 18; VII, 7, 5; VII, 9, 3; *Universis Comitibus et Magistris equitum et peditum* XII, 1, 113; *Emissa ad Magistros Militum et Comites et Duces omnes* VIII, 7, 11; *Omnibus Rectoribus provinciarum* VIII, 1, 12. Similiter Nov. Maior. de Defensor. civit. 237) *Ad edictum Constantinopolitanorum* V, 14, 1; *ad edictum* XII, 1, 7; XII, 6, 1; *ad edictum Chalcedoniensium et Macedoniensium* XI, 16, 3; *ad decretum Naviculariorum* XIII, 6, 1. 238) *Edictum ad Populum* XI, 28, 9. Cf. Nov. Valent. de Pentapoli. *Edictum ad Provinciales* VII, 13, 8; IX, 27, 6; X, 10, 13; *Edictum* IX, 34, 7; XI, 3, 4; XVI, 5, 38; XVI, 6, 3. Cf. Nov. Martiani Neminem exhiberi. *Edictum ad Populum urbis Constantinopolitanae* XVI, 1, 2 *et ad omnes Provinciales* IV, 4, 5. Cf. Nov. Valent. de Pretio solidi. *Edictum ad populum urbis Romae*. *Edicta duo per Italiam et Alpes* VII, 18, 1; *Edicto suo ad Afros* VIII, 4, 2; *Dat. epistola* XVI, 2, 12, 15; *Exemplum sacrarum literarum* XVI, 5, 20. 239) *Salutem dicunt ordini civitatis Karthaginiensium* XI, 30, 32; XI, 36, 15; *ordini Caesenatium* XII, 1, 42. Cf. supra. *Severo suo salutem* XVI, 2, 12; *Aproniano suo salutem* XIV, 4, 3; *Pasiphilo suo salutem* II, 1, 8; *Diotimo suo salutem* XVI, 5, 39; *Celeri suo salutem* XI, 1, 34; XI, 30, 68; *Ennoio suo salutem* XI, 1, 24; XII, 1, 149; XIII, 5, 25; *Euchario suo salutem* XI, 6, 21; XII, 6, 31; *Marcellino suo salutem* XVI, 11, 3; *Pompeiano suo salutem* XII, 6, 27; *Probiano suo salutem* XI, 30, 5, 6; *Severo suo salutem* XVI, 2, 12; *Verino suo salutem* XII, 11, 1; *Have Celsine karissime nobis* XII, 1, 27; *Have Felix karissime nobis* VII, 4, 1; XV, 1, 4; *Have Marcelline karissime nobis* IX, 27, 5; *Have Neoteri karissime nobis* VII, 22, 11; *Have Rufine karissime nobis* XI, 30, 52; *Have Tatiane karissime nobis* I, 15, 13; VIII, 11, 5; IX, 21, 9; *Have Orfite karissime nobis* III, 18, 1; *Have Catuline karissime nobis* XV, 1, 5; *Have Donate karissime nobis* XVI, 5, 44; *Have Hypati karissime nobis* XII, 6, 17; *Have Lampadi karissime nobis* XII, 9, 2; *Have Postumiane karissime nobis* XIII, 1, 13; *Have Procule karissime nobis* XV, 1, 22; *Have Vincenti karissime nobis* XV, 1, 33; *Have Artheni karissime nobis* I, 16, 9; VI, 35, 6.

quid quod indicatur, unde depromptae sint [240]). Similiter in subscriptionibus insunt, quibus modus promulgandi et transmittendi leges ad magistratus illustratur. Nam non solum *Datae* sunt leges, verum etiam *Propositae*, *Datae et Acceptae*, *Datae et Propositae*, *Datae et Lectae*, *Datae et Emissae*, *Propositae et Acceptae*, *Propositae et Datae*, *Prolatae et Acceptae*, aut simpliciter *Acceptae*, *Lectae*, *Regestae*, *Praelatae s. Prolatae*, *Recitatae*, *Subscriptae*, *Emissae s. Missae* atque *Directae* [241]). Praeterea interdum additur, quo loco aut per quem magistratum *recitatae* sive *lectae* sint, vel cuius literis sive programmate *praelatae* [242]).

---

240) *Pars actorum habitorum in Consistorio Gratiani A. Gratianus A. dixit* I, 19, 4; *Apud acta Imp. Theodosius dixit — Idem dixit* IV, 20, 3; *Pars actorum habitorum apud Imperatorem Iulianum Augustum Mamertino et Nevitta Coss.* (362.) *X. Kal. April. Constantinopoli in consistorio adstante Iovio viro clarissimo quaestore, Anatolio magistro officiorum, Felice com. sacrarum largitionum etc. Imp. Iulianus dixit* XI, 39, 5; *Pars actorum habitorum in consistorio apud Imperatores Gratianum, Valentinianum et Theodosium cons. Syagrii et Eucherii* (381.) *die III. Kal. Iul. Constantinopoli. In consistorio Imp. Theodosius dixit* XI, 39, 8. Silentio praeterire non possum constitutionum quarundam inscriptiones, quae in aliis libris quam in Codice Theodosiano et in Novellis supersunt. Sic profert Iosephus rescriptum Claudii, quo *Hierosolymitanorum Magistratibus, Senatui et Populo totique Iudaeorum genti salutem* dicit et Petronii legati literas *ad magistratus Dorensium*; meminit Tertullianus literarum Aurelii *Senatui Populoque Romano* missarum. Exstat in actis Symphoriani mart. epist. Aureliani *ad Rectores provinciarum*. Scripsit Constantinus *Episcopis et populis* et *catholicae Alexandrinorum et omnium orthodoxorum ecclesiae* (Hard. I, 446); *universis episcopis per Africam et plebi ecclesiae catholicae* (S. Optati opp. lib. I.); *episcopis catholicis salutem* (Hard. I, 268); *ecclesiis et episcopis, qui sancto concilio non interfuerunt* (l. c. 447); *adversus Eusebium et Theognium catholicae ecclesiae Nicomediensium* (Baron. IV, 417) et *catholicae Alexandrinorum ecclesiae* (l. c. 418) et *populo catholicae per Alexandriam ecclesiae* (l. c. 219, 323) et *synodo in urbe Tyro* (ap. Hard. I, 539); Constantius *Augustamnicae, Thebaidis et Africae praefectis* (Baron. IV, 475); *ad universos episcopos Arimini congregatos* (Hard. I, 711, 718); *ad Antiochenos* (Baron. IV, 617); *ad Alexandrinos* (Baron. IV, 564); Iulianus *ad Alexandrinos, populum Alexandrinum, Byzantios, Bostrenos, Iudaeos* (cf. Iuliani epp. et Baron. V, 128, ubi nota edictum *ad Alexandrinos*). Similiter legitur Valentiniani et Valentis ep. *ad Nicaenos* (Hard. II, 569); Honorii epist. *ad episcopos Africanos* (Baron. VII, 159); Theodosii et Valentiniani epist. *ad sanctissimam synodum Ephesinam* (Mansi IV, 1378); Valentiniani III. edictum *ad cives Constantinopolitanos* (Hard. II, 660); ep. *ad Nicomedienses* (Hard. II, 569); Marciani ep. *ad Synodum in Palaestina congregatam* (Hard. II, 684) — *universis populis* (S. Leonis opp. II, p. 45); *ad Synodum quae apud Nicaeam congregata est* (Hard. II, 52); et *ad Synodum Ephesinam* (l. c. 77); Marciani et Pulcheriae *ad Alexandrinos monachos* etc. (l. c. 664 sq.); *ad Archimandritas, monachos et reliquos habitantes in Aelia et circa eam* (l. c. 668 et 681). Servavit denique Eusebius *exemplar rescripti* Maximini *ad civitatum decreta*.

241) Cf. Gothofredus in Proleg. ad C. Th. cap. IX. Zirardini l. c. 378 sq. *PP.* I, 2, 2 et 4; I, 9, 2; I, 16, 2, 6; II, 8, 1; II, 10, 2 et 4; II, 12, 2; II, 18, 3; II, 33, 1; III, 1, 1; IV, 9, 1; IV, 11, 1; IV, 12, 6; IV, 13, 1; IV, 20, 1; V, 6, 1; VI, 2, 17; VI, 27, 2; VI, 28, 2; VI, 29, 3, 4; VI, 35, 4 et 15; VII, 8, 9; VII, 13, 9; VII, 18, 3, 4, 6; VII, 20, 2, 4; VII, 21, 1; VII, 22, 7, 8; VIII, 1, 1; VIII, 4, 2; VIII, 5, 3, 41, 50; IX, 1, 3, 4; IX, 5, 1; IX, 6, 1; IX, 7, 2, 6; IX, 10, 3; IX, 14, 1; IX, 16, 1; IX, 17, 3; IX, 19, 4; IX, 21, 6; IX, 29, 1; IX, 34, 1—4; IX, 42, 5; X, 1, 7; X, 3, 1; X, 10, 1, 20; X, 20, 9; X, 24, 3; XI, 2, 1; XI, 7, 13; XI, 9, 1; XI, 15, 2; XI, 16, 1, 9, 10, 13; XI, 22, 2; XI, 29, 5; XI, 30, 4, 8, 15, 20, 22—24, 36, 39, 41; XI, 36, 2, 3, 19, 21; XII, 1, 1, 4, 7, 9, 10, 12, 15, 50, 54, 63, 84, 88, 152; XII, 5, 2; XII, 6, 15; XII, 7, 1; XII, 11, 1; XII, 12, 8; XIII, 1, 4, 7, 9; XIII, 3, 1, 3; XIII, 4, 1; XIII, 5, 3, 6; XIII, 10, 1; XIV, 3, 1; XIV, 17, 3, 5, 18; XV, 1, 8, 9, 18, 35; XV, 2, 6; XV, 3, 1; XV, 7, 9; XV, 12, 1; XV, 14, 1; XVI, 2, 3, 4, 6; XVI, 5, 1. In Codd. Greg. et Hermog. plures *PP.* quam *Dat.* dicuntur. *PP. — in foro Traiani* IV, 11, 6; IX, 19, 2; X, 1, 2; X, 10, 31; XI, 20, 4; XIV, 2, 1; XIV, 4, 1; XIV, 10, 2. *PP. — in foro Aproniani* XIII, 5, 29. *Accepta* I, 15, 4; II, 10, 5; III, 1, 5; VII, 4, 14; VIII, 5, 1, 12, 13; IX, 23, 1; IX, 38, 1; XI, 16, 3; XII, 1, 24; XII, 6, 9; XIII, 1, 2; XIII, 5, 7, 15. *Lecta* II, 2, 1; IV, 6, 2 et 3; VI, 4, 11, 23; IX, 38, 4; XI, 16, 4, 14. Cf. infra. *Recitata* IX, 38, 6; X, 8, 3. *Regesta* XI, 28, 14. Cf. etiam c. XIX. Sirm. (*Regestum Ravenna etc.*). *Praelata* I, 16, 10. Cf. infra. *Subscripta* X, 15, 3. *Emissa* VI, 27, 9; VIII, 1, 3; XI, 30, 30, 50; XII, 1, 112. Cf. infra. *Missa* VIII, 6, 1; VIII, 11, 3; XI, 30, 50. *Directa* VIII, 5, 28. *Data et Acc.* I, 3, 1; I, 6, 10; I, 15, 9; II, 1, 3; II, 4, 1; III, 5, 5; IV, 12, 8; VI, 4, 2, 32; VI, 7, 1; VI, 9, 1; VI, 10, 2; VI, 11, 1; VI, 22, 1; VI, 26, 1; VI, 28, 1; VI, 29, 1; VI, 30, 11; VI, 35, 7, 13; VII, 9, 1; VII, 22, 1; VIII, 3, 1; VIII, 7, 12; VIII, 10, 1; VIII, 18, 2, 6; IX, 1, 1, 2, 5, 8; IX, 19, 1; IX, 21, 1; IX, 40, 1; IX, 42, 4; X, 17, 3; X, 21, 1; XI, 1, 13; XI, 7, 8 et 9; XI, 19, 1; XI, 28, 1; XI, 29, 1; XI, 30, 2, 33; XI, 36, 1, 10, 16, 23; XII, 1, 52; XIII, 3, 5; XIV, 1, 1; XIV, 8, 1; XIV, 24, 1; XV, 1, 1; XV, 3, 2; XV, 7, 13; XVI, 2, 12; XVI, 5, 5; XVI, 10, 1. *Data — et Accepta* (sed diversis consulibus) IX, 15, 1; XIII, 1, 1, al. *Data — et Proposita* I, 9, 1; II, 6, 4; II, 7, 2; II, 16, 2; II, 17, 1; III, 5, 2; IV, 11, 6; V, 13, 17; VII, 13, 11; VII, 22, 5; VIII, 16, 1; IX, 7, 3; X, 10, 2; XI, 7, 6; XI, 30, 5, 6, 16, 17, 18, 25, 28; XI, 34, 1; XIII, 9, 1; XIV, 2, 1; XIV, 10, 2; XIV, 11, 1; XIV, 14, 1; XIV, 27, 1; XV, 12, 3; XVI, 8, 5; XVI, 9, 1. Cf. etiam c. IV, XIII. Sirmond. *Data — et Lecta* XIV, 3, 10; XVI, 2, 14. *Data — et Emissa* VIII, 7, 11. *Prolata et Accepta* VIII, 5, 22. *Proposita et Data* I, 15, 10. *PP. — Acc.* II, 8, 18; VI, 22, 2; VIII, 8, 3.

242) *Dat. — et Recitata in Senatu per Theodosium Primicerium notariorum* c. 20 de Senator. (VI, 2); *Praelata literis V. C. Vicarii* IX, 3, 4; *Praelata literis ad Eutychianum Pf. urbi* VII, 8, 11; *Praelata literis viri illustris comitis sacrarum largitionum* XI, 12, 4; *Actum in consistorio* I, 19, 4; *Data epistola ppo* VIII, 1, 8; *Data epistola praefecto, cui haec sacra fuerat antelata* VIII, 4, 6; *Prolata literis — Acc.* VIII, 5, 22; *Missa a Pf. P.* VIII, 11, 3; *Dat. — Recitata apud Vettium Rufinum Pf. U. in Senatu* VIII, 18, 1; *Recitata III. Non. Aug. in Palatio* X, 8, 3; *Dat. — Acc. a tribuno volupt.* XV, 7, 13; *Dat. — Emissa ad magistros militum et comites et duces omnes* VIII, 7, 11; *Dat. — Lecta V. Kal. Ian. apud acta* XI, 16, 2; XVI, 2, 14; *Data — Lecta a Bracio Proconsule* VI, 4, 8, 9; *Data — Lecta in Pantheo* XIV, 3, 10; *Lecta in ecclesiis* XVI, 2, 20; *Lecta apud acta* II, 12, 1; II, 26, 2; *Lecta in Senatu* IX, 1, 13; X, 19, 3; XV, 1, 19; *Acc. Aquil. Lecta actis* XIII, 9, 2;

Memorabiles etiam sunt ii tituli, in quibus deinceps multae constitutiones sequuntur aut ab eodem imperatore [243]) eodemque anno [244]) datae aut eidem magistratui [245]) inscriptae. Sed nolo amplius has res explicare. Iam Gothofredus de iis disputavit. Hoc solum addam: esse in Codice Theodosiano leges duobus aut pluribus magistratibus inscriptas [246]), qui non dubito, quin in margine exempli, unde leges illae depromptae sunt, an-

---

Proposita in programmate Vari, viri clarissimi, Vicarii urbis Romae XI, 1, 25. Similiter c. XII. Sirm. *Data et Proposita Karthagine in foro sub programmate Porphyrii Proconsulis* etc. Non inutile est cum his Codicis Theodosiani locis similes ex Novellis Valentiniani III., Maioriani, Anthemii, Occidentis igitur imperatorum, non Orientis, collectos coniungere. *Dat. — Acc.* Nov. Maioriani de Indulgentiis reliquorum *Dat. VI. Id. Mart. Ravenna. Acc. V. Id. suprascr. Ravennae.* Nov. Anthem. de Mulieribus *Dat. X. Kal. Mart. Romae — Accepta Id. Mart. Romae.* Nov. Valent. Neque domum divinam *Dat. X. Kal. Mart. Ravennae. Accepta prid. Id. Mart. Ubi supra*, quibus verbis locus membranae, ubi subscriptum erat, indicatur. Nov. 2 Anthemii *Data sub die XIV. Kal. April. Romae — Actum sub die eodem. Data — Recitata.* Nov. 3 Valent. de Indulg. reliq. *Et ad latus: Dat. III. Non. Mart. Rom. — Recitata in Senatu per virum ill. Postumianum prid. Id. Mart.* Hic non solum quis recitaverit legem, verum etiam cui loco membranae haec vv. adscripta fuerint, dicitur. Vv. *et ad latus* sunt etiam in subscriptione Nov. Val. de Pretio solidi. *Dat. — PP.* Nov. Valent. de Honoratis *Dat. III. Id. Mart. Rom. PP. in foro Traiani.* Nov. Val. de Trig. ann. praescr. *Dat. XVI. Kal. Iul. Rav. — PP. in foro Traiani, XIII. Kal. Aug. sub edicto Firmini viri illustr. Pf. P. Dat. — PP. — Antelata.* Nov. 1 Valent. de Testam. *Dat. XII. Kal. Nov. Romae — PP. in foro Traiani — Antelata edicto Albini iterum Pf. P. et Patricii.* Nov. Valent. de Libertis *Dat. III. Non. Iun. Romae — PP. in foro Traiani V. Id. Iun. Antelata edicto Albini V. C. Dat. — Acc. — PP.* Nov. Val. de Colonis vagis *Dat. prid. Kal. Febr. Romae. Acc. III. Non. Febr. Romae. PP. in foro Traiani. Dat. — Acc. — PP. — Antelata.* Nov. Valent. de Sepulcri violat. *Dat. III. Id. Mart. Romae. Acc. VI. Kal. Apr. Romae — PP. in foro Traiani VIII. Id. April. Antelata edicto Albini viri ill. Pf. P. II. et Patricii. Dat. — Acc. — Subscripsi.* Nov. Val. de Homicidiis *Dat. VI. Id. Dec. Romae — PP. prid. Id. Dec. in foro Traiani. Subscripsi. Dat. — Acc. — PP. — Subscripsi.* Nov. 2 Valent. de Testam. *Dat. VII. Kal. Ian. Romae — Acc. VI. Kal. Ian. Romae. PP. V. Kal. Ian. in foro Traiani. Subscripsi. Emissa. Dat.* Nov. Val. de Tributis *Emissa. Dat. XI. Kal. Iul. Romae.* Nonnunquam etiam in Novv. add. formula *Et manu divina.* Cf. Nov. 3 Val. de Indulg. rel., Nov. Val. de Pretio solidi, Nov. Val. de Reddito iure armor., Nov. Val. de Episc. ord., Nov. Val. de Homicidiis, Nov. Maior. de Ortu imperii. Denique animus advertendus est ad memorabiles subscriptiones legum, quae extra collectiones iuris civilis servatae sunt, v. g. epistolae Constantini ad Arium et Arianos (ap. Hard. I, 459): *Per Syncletium et Gaudentium Magistrianos perlata sunt haec, cum Paterius Praefectus esset Aegypti, et lecta sunt in palatio;* Edicti propositi a Praefectis cum sacra pragmatica adversus Porphyrium et Nestorium et Irenaeum (ap. Mans. T. V, p. 420): *Lecta sunt haec in ecclesia monachorum in desertis degentium die XXIII. Pharmuthi indictione prima anno Diocletiani* CLXIV. (ap. Romanos est XVIII. Apr. a. Chr. 448); epistolae Theodosii et Valentiniani ad *Synodum Chalcedonensem: Suscipiatur venerabilis epistola christianissimorum imperatorum scripta ad sanctam synodum et legatur. Ioannes presbyter et primicerius notariorum recitavit;* epistolae Valentiniani et Valentis ad Nicaenos: *Eunomius reverentissimus episcopus Nicomediae dixit: Rogo vestram magnificentiam, ut iubeatis legi legem Nicomediensibus post haec concessam. Gloriosissimi iudices dixerunt: Legatur. Et dante Eunomio reverentissimo episcopo Veronicianus vir devotus, secretarius divini consistorii, legit* (est exemplum legis Valentiniani et Valentis ad Nicaenos anno 451 repetitae ap. Hard. II, 91, 568).

243) v. g. *Constantino* XII, 1, 1—22; XI, 30, 1—17; *Constantio* XI, 30, 18—28. Cf. etiam XII, 1, 80—115, 130—139, 140—166, 168—182 etc.

244) Cf. XII, 1, 94—104.

245) VI, 27, 17—20 *Helioni Mag. off.*; VII, 4, 27—31 *Anthemio Pf. P.*; VIII, 5, 38—40 *Floro Pf. P.*; XII, 1, 105—109, 115—118 *Cynegio Pf. P.*; XII, 1, 119—123 *Tatiano Pf. P.*; XII, 1, 141—145 *Ennoio Proconsuli Africae*; XII, 1, 153—156 *Florentino Pf. U.*; XII, 1, 187—192 *Isidoro Pf. P.*; XIV, 3, 3—6 *ad Symmachum Pf. U.*

246) *Aureliano Comiti Orientis et Strategio Pf. P. Illyrici* VI, 23, 1; *Eustathio, viro illustri, Quaestori et Helioni, viro illustri, Magistro officiorum* VI, 26, 17; *Abundantio, Stiliconi et ceteris Comitibus et Magistris utriusque militiae* VII, 4, 18; VII, 9, 3; *Isidoro Pf. P. Post alia: Eodem exemplo Eubulo Pf. P. Illyrici* VIII, 4, 30; cf. XII, 1, 187; *ad Amphilocium Consularem Campaniae s. ad Sophronium Consularem Piceni* XII, 1, 71; *Exsuperantio, Iulio et ceteris decurialibus* XIV, 1, 4; *Artemio, Eurydico, Appio, Gerasimo et ceteris episcopis* XVI, 2, 23; *Olympio Magistro officiorum et Valenti Comiti domesticorum* XVI, 5, 42; *Annati didascalo et maioribus Iudaeorum* XVI, 8, 23; XVI, 9, 3; *Evagrio Praef. august. et Romano Comiti Aegypt.* XVI, 10, 11; *Macrobio ppo Hispaniarum et Prociano Vicario quinque Provinciarum* XVI, 10, 15; *Anysio Comiti S. L. et Tauro Comiti R. P.* VI, 30, 21; *ad Silvium .... Paulum mag Italiae* I, 15, 1. Huc pertinent postscripta nonnullarum legum: XI, 28, 9 *de eadem re scriptum edictum ad Populum, ad Martianum Comitem S. L., Musellio Praeposito sacri cubiculi de titulis ad domum sacram pertinentibus, ad Rectores provinciarum, et de metallariis edictum ad Populum per provincias Illyrici et ad Rectores provinciarum;* I, 8, 1 *Scripta eodem exemplo Sapricio* (sic leg. pro *Sapicio*) *Magistro militum, Helioni Magistro officiorum et Eustathio Quaestori;* cf. VI, 26, 17; IV, 12, 5 *Data epistola ad V. C. Vicarium;* VIII, 1, 8 *Data epistola ppo;* VI, 28, 8 *Eodem exemplo Isidoro Pf. P., Regino Pf. P. Illyrici, Leontio Pf. U., Theodoto Comiti Aegypti, Abthartio Comiti Orientis, Cleopatro Praefecto Augustali, Hesychio Proconsuli Achaiae, Eustathio Vicario Asiae, Nectario Vicario Ponticae;* VII, 22, 9 et XII, 1, 83 *Scripta Petro Consulari Phoenicis Damasco etc.*; XII, 1, 187 *Eodem exemplo Eubulo Pf. P. Illyrici.* Cf. VIII, 4, 30. Similes sunt inscriptiones in Novellis, v. g. in Nov. Th. de Lenonibus *Cyro et Alypio Pf. P. PM.* (?); in f. Nov. Th. de Iudaeis *Eodem emplo viro illustri Pf. P. Illyrici;* in f. Nov. 4 Th. de Annona militantibus *Eodem exemplo Aspari, viro illustri, Comiti, magistro militum et exconsuli bis ordinario* et in Nov. Martiani de Indulgentiis reliquorum *Scripta Palladio, viro illustri, Pf. P. Orientis, Hermogeni, viro illustri, Comiti sacrarum literarum, Gennadio, viro illustri, Comiti rerum privatarum, Maximino, viro illustri, Comiti et praeposito sacri cubiculi.* Supersunt etiam literae *Gallieni* (ap. Euseb. hist. eccles. VII, 13): *Dionysio et Pinnae et Demetrio et ceteris episcopis salutem;* epistola *Constantini ad Alexandrum et Arium* (ap. Harduin. I, 371); *Zenzio, Gallico, Victorino,*

notati fuerint. Ita fortasse explicari potest, quo modo factum sit, ut haec et illa lex, quae aliunde integra ad nos pervenit, sed etiam in Codice Theodosiano adhibita et discerpta est, etsi verbis cum Codice Theodosiano consonat, tamen alii magistratui inscripta sit. Pluribus enim in exemplo, quo Codicis Theodosiani compositores usi sunt, magistratibus videtur inscripta fuisse, haud secus atque illae Codicis leges, quas pluribus magistratibus inscriptas esse demonstravi [247]). Sic c. VI. Sirmondi evidenter dissecta est in c. 47 C. Th. de Episcopis (XVI, 2), in c. 62 C. Th. de Haeret. (XVI, 5) et in c. 64 eod. Constitutio VI. inscripta est *Amatio Pf. P. Galliarum*: c. 47 *Basso Com. R. P.*, ut c. 64; c. 62 *Fausto Pf. U.* Trium igitur magistratuum, ad quos lex datâ erat, nomina in margine eius annotata erant, *Amatii*, *Bassi*, *Fausti*. Exemplar ad *Amatium* in Galliam missum superest in c. VI. Sirmondi. Compositores, repudiato, fortasse propter Ioannem tyrannum, qui illo tempore, quo lex data est, in imperium invaserat, *Amatii* nomine, reliquos receperunt et *Bassum* quidem in c. 47 atque 64, *Faustum* in c. 62 cit. Quia diversis magistratibus inscripta erat lex, dies etiam diversus fuerit necesse est. Nam alius dies fuit, ubi Amatius nominatus erat, alius, ubi Bassus aut Faustus [248]). Quamquam igitur c. 47, 62 et 64 citt. inter se differunt, differunt etiam a c. VI. Sirm., tamen eiusdem maioris constitutionis a Sirmondo integrae editae [249]) fragmenta sunt. Iam vero etiam multas Codicis Theodosiani leges ex ignoto fonte haustas, quibus eodem modo subscriptum, sed diverso inscriptum est, inter se coniungendas esse arbitror, nec de ea re Gothofredo amplius obloquor. Si qua lex repetita est posteriori tempore, diei et magistratus discrepantia sua sponte intelligitur.

Haec habui, quae de Codice Theodosiano hoc loco dicerem. Iam meum esse puto, breviter explicare, quo consilio eum edere instituerim. Et primum quidem omnes curas posui in apparatu, quem amplissimum opus erat habere, congerendo, qua re non solum editiones, quotquot sunt, comparavi, verum etiam libros manu scriptos in Europae bibliothecis anquisivi. Solas membranas a Peyrono et a Maio e tenebris erutas non potui impetrare. Codices et editiones contuli cum Beckii editione, quippe quae facilius tractari poterat quam reliquae, nisi quod ad constitutiones recens inventas Wenckium adhibui. Ipsius Codicis Theodosiani libros manu scriptos bis legi et pervolutavi, praeter tres, quos secundo loco alii pro me examinaverunt. Pariter vetustissima Breviarii Alarici exempla, Monacense et illud, quod ill. Phillipps habet, bis inspecta sunt, quid quod tertio, si quo loco meae notae a virorum illorum notis discreparent. Ut de codicibus, ita de editionibus curam habui, ut habitum earum et scripturas noscerem. Praeterea legi, quicquid de Theodosiano Codice scriptum est: Gothofredi, Wenckii, Peyroni, aliorum commentarios sive dissertationes. Postquam res, quae ad faciendam editionem necessariae videbantur, paravi et collegi, deinde eas, quae solam rem literariam spectarent, secrevi ab iis, quibus critice illustrari posset Codex. Illas collocavi in superioribus annotationibus, has in inferioribus. In superioribus autem, quia Codex Theodosianus, quantum quidem ex naufragio quasi servatus est, ex frustis undique conquisitis conglutinatus est, primum

---

Sperantio, *Ianuario*, *Felici*, *Crescentio*, *Pontio*, *Victori*, *Babbutio*, *Donato Episcopis*; (Bar. III, 620) **Theodosii** epist. *ad Cyrillum et alios* (l. c. VII, 338). Cf. etiam *Exemplar sacrarum literarum Theodosii*, quod Ioannes Comes direxit *ad episcopos concilii Ephesini* et eiusd. imperatoris aliud *Exemplar literarum ad Accacium Berrhoeensem episcopum et Simeonem Antiochensem, anachoretam aliasque provincias ad unamquamque seorsum* (ap. Hard. I, p. 1687). **Martiani** *sacrae literae Barsumae rever. Archimandritae destinatae — eodem tenore Eulogio viro spectabili Tribuno et notario scriptum est* (ap. Hard. II, 75) et epist. **Martiani** *ad Dioscorum Alexandrinum — eodem tenore scriptum est etiam Iuvenali episcopo Hierosolymorum* (l. c. 75, 79). **Valentiniani** et **Martiani** lex scripta *Palladio praef. pr. Orientis*, *Valentiniano praef. Illyrici*, *Tatiano praef. urbis*, *Vincomalo, magistro divinorum officiorum et consuli designato* (Hard. II, 676). 247) Quod hic et aliis in locis dixi, constitutionem aliquam in C. Th. adhibitam ad nos pervenisse, id nonnulli ita acceperunt, ut exemplo ipso, quod superesset, compositores Codicis usos esse opinarentur. Potius id dixi: authenticae legis, quo usi sint illi, apographum integrum superesse. 248) c. 47 *Dat. VIII. Id. Oct. Aquileia.* c. 62 *Dat. XVI. Kal. Aug. Aquileiae.* c. 64 *Dat. VIII. Id. Aug. Aquileia.* Pro *Oct.* in c. 47 legendum est *Aug.* Etenim *Oct.* natum est ex *Og.*, quo modo pronuntiasse dicuntur *Aug.*

249) Sententia mea Novellarum illarum ope firmatur, quae pluribus magistratibus inscriptae sunt, non uni. Cf. not. 246. Sic Novella Martiani *de Indulgentiis reliquorum* scripta est *Palladio Pf. P. Orientis*, *Hermogeni Comiti sacrarum largitionum*, *Gennadio Comiti rerum privatarum*, *Maximino Comiti et Praeposito sacri cubiculi.* Fac igitur legem datam esse *Palladio Kal. Febr. Valentiniano A. VII. et Avieno V. C. Coss.*, *Hermogeni III. Id. Febr.*, *Gennadio Id. Febr.*, *Maximino X. Kal. Mart.*, discerptam autem in Cod. Iust., quod quidem non est, sed demonstrandae rei causa ponitur, et ita distributam per diversos titulos, ut aliud fragmentum inscriptum sit *Palladio*, subscriptum *Kal. Febr.*, aliud inscriptum *Hermogeni*, subscriptum *III. Id. Febr.*, aliud *ad Gennadium* datum *Id. Febr.*, aliud denique *ad Maximinum X. Kal. Mart.*, profecto, nisi Novella Martiani exsisteret, fragmenta illa leges diversae viderentur esse, etsi eiusdem Novellae partes sunt. Eodem modo diiudicanda est controversia, quae orta est de c. VI. Sirmond. cognatione cum c. 47, 62, 64 C. Th. citt. et implicata videtur, si quidem inter illarum legum inscriptiones et subscriptiones discrepantia est. Res ita se habet. In c. VI. Sirmondi, quia apographum est, ex pluribus magistratibus, qui in ipsa lege annotati erant, unus solus nominatur, subscripto die, quo ad eum missa est. Hoc in promptu est, si authenticas leges contigisset, ut haberemus, multo plures constitutiones inter se cohaerere perspiceremus, quam adhuc arbitramur. Simile quid accidit in Nov. Iust. 133. Cf. **G. F. Heimbach**, *Anecdot.* T. II. Lips. 1840. 4. Proleg. p. XXXV. et **E. Zachariae** in *Annalibus Heribipolensibus* 1841. Fasc. IV. (mens. Iul. et Aug.) p. 535.

indicavi, quem locum constitutiones in ipso Codice, in libris manu scriptis, in editionibus tenerent, addito interrogandi signo, si quando dubius esset. Deinde dixi, quid libri manu scripti haberent, quid omitterent; nam non solum plerique mutili sunt, verum etiam ii, quibus Breviarium Alarici continetur, inter se discrepant, cum alii constitutiones integras una cum interpretatione habeant, alii hanc et illam partem constitutionum omittant, alii proferant, quod desit in reliquis. Omnes eo ordine disposui, quem auctoritas eorum requirebat; antecedunt igitur Theodosiani Codicis libri manu scripti, sequuntur illi Breviarii, interque hos primo loco ii, qui constitutiones integras, ut dixi, habent, secundo reliqui. Proxime ab illis notis editiones, observata annorum serie, quibus apparuerunt, enumeravi. Constanter ita rem gessi in mutilis illis libris, qui per Breviarium potissimum innotuerunt, in quinque igitur prioribus libris. In reliquis, qui paucis locis exceptis integri supersunt, mutandum erat consilium. Ibi sufficiebat dixisse, ordinem constitutionum in editionibus et in Codice Theodosiano eundem esse, nisi si qua constitutio iam a Sichardo ex Breviario edita aut recens inventa sive suppleta esset. Solum librum XVI. propter mirum eius in codicibus editionibusque habitum eodem modo tractavi, quo quinque priores illos libros. Legibus sic descriptis protuli reliquos iuris libros, in quibus integrae essent, veluti Sirmondi Appendicem Codicis Theodosiani, Vaticana Fragmenta, aut in quos ex Codice Theodosiano transissent, praeter Breviarium igitur Consultationem, Legem Romanam Burgundionum, Codicem Iustiniani, Capitularia, Iuris graeci et ecclesiastici libros, etiamsi nondum editi essent, veluti Collectionem Canonum Anselmo Dedicatam, Anselmi Collectionem Canonum, alios, quibuscum illos scriptores veteres coniunxi, qui mentionem earum facerent. Deinde quia id magni momenti est ad illustrandam naturam et indolem Codicis Theodosiani, magnum Gothofredum secutus, demonstravi, quae leges fragmenta essent eiusdem constitutionis et inter se cohaererent, quae fugitivae essent, quae geminae, quae similes, cui rei iam Summariorum auctor a me in posterioribus libris adhibitus curam egregie navavit. Neque neglexi similes titulos aut ipsius Codicis Theodosiani aut aliorum librorum iuris, Anteinstinianei potissimum indicare. Denique recentiores scriptores nominavi, sed ne nimis crescerent annotationes, eos solos, quos ad explanandam legem aliquam aliquid contulisse arbitrabar. Ita igitur mihi videor versatus esse, ut non solum singularum constitutionum ordo cum in editionibus, tum in codicibus uno oculorum obtutu perspiciatur, et fons et quae sit earum ibi forma atque conditio, verum etiam praeter editionum seriem codicum classes cognoscantur simulque ibi collecta sint, quae historiam et sententiam legum interpretentur. Inferiores annotationes, quas literis numerorum loco appositis in ima pagina collocavi, constant et ex diversa scriptura et ex meis aliorumque coniecturis, in primis Gothofredi, Wenckii, Peyroni. Editionum scripturam, etiamsi interpunctionibus tantum aut mendis diversa esset, accuratissime consignavi, ut iis, quae partim rarae partim sumptuosae sunt, Codicis Theodosiani studiosi supersedere possent. Eodem studio excussi ipsius Codicis Theodosiani libros manu scriptos, Charpini dico codicem sive Lugdunensem, Vaticanum Reg. Suec. DCCCLXXXVI., Taurinenses et Vaticanas membranas a Peyrono et Maio divulgatas, et illas partes codicum Breviarii Alariciani, quae cum ad Breviarium non pertineant, ex ipso Codice Theodosiano haustae sunt, veluti codicis Ambrosiani C. XXIX., Regii Parisiensis MMMMCCCCVI., Seldeni sive Oxoniensis reliquorumque, quorum librarii nonnullas leges a Visigothis non receptas aut appendicibus adiunxerunt aut hic et illic inculcarunt. Horum igitur non solum scripturam, verum etiam lacunas diligenter expressi, sed ne nimis augerentur notae, orthographiam in eum locum transtuli, ubi codices explanavi[250]). Quod Breviarii codicum scripturam attinet, ii, partibus, quas modo dixi, exceptis, diversa ratione tractandi erant. Maximam operam vetustissimis exemplis navavi, Monacensi et Phillippsii libro, parem iis, quae vel reliquis praestant, quia saepe congruunt cum ipsius Codicis Theodosiani libris manu scriptis, Reg. Par. MMMMCCCCIX., Seldeniano, Wallersteinensi, vel iam ab aliis examinata erant, Basileensi, Bernensi, Saviniano, Gothano; at reliquorum, quae mendis potius quam alio modo discrepant, scripturam, prout res postulabat, conscripsi, ita tamen, ut interior quasi cognatio codicum ea cognoscatur. Simili ratione versatus sum in Interpretatione. Quae sic congesseram, in eum ordinem redegi, quem auctoritas codicum et editionum series exigebat. Quare sicubi codices una cum editionibus nominandi erant, primo loco ipsius Codicis Theodosiani libros manu scriptos posui, deinde Breviarii codices eadem serie, qua in Signorum explicatione collocati sunt, tum editiones et harum quidem vetustissimam primo loco, deinceps reliquas, ubi vero circumspiciendum erat, ut editiones cum iis codicibus coniungerem, quibuscum consentirent, et suo loco ponerem, quae de Iustiniani Codice et aliis iuris libris dicenda essent. Id igitur egi, ut amplissimum totius omnium codicum atque editionum scripturae indicem mea editione complecterer. Iam vero si quis hanc silvam annotationum conspicit, is Codicem Theodosianum omnino a me emendatum et perpolitum esse opinabitur. Neque vero omnino ex sententia res cessit. In primo quidem libro paullo audacius correxi; mox impetum coercui. Mirum enim quendam reperiri perspexi consensum concentumque cum utriusque Codicis et Theodosiani et Iustinianei, tum librorum manu scriptorum editorumque in locis aperte corruptis, maxime in inscriptionibus et subscriptionibus. Satis igitur esse duxi, ibi opinionem atque emendationem meam una cum aliorum virorum coniecturis proposuisse, nec correxi, nisi codex aliquis

250) Cf. supr. not. 13, 23, 30, 41.

aut Codex Iustiniani aut alia lex cum mendosa coniungenda, quod mihi probaretur, obtulisset. Qua re factum est, ut multo plures locos in inferioribus annotationibus emendare tentaverim, quam mutaverim atque correxerim, quos non ultra septingentos esse recordor. Neque vero in consilio capto stare potui. Id quidem licet in libro, cuius unus codex est, aut si plures, tamen una forma et natura omnium; at vero Theodosianus Codex ex diversi argumenti diversaeque naturae libris manu scriptis compositus est. Unde evenit, ut aliorum emendationes aut meas in ea parte Codicis legibus substituerem, quae ex solo Ambrosiano Codice innotuit, pessime quidem illo scripto, contra in ea, quae solis Taurinensibus et Vaticanis membranis aut Charpini et Tilii codicibus debetur, in notis commemorarem. Hi enim vetustissimi sunt et paullo post Codicem Theodosianum scripti; maximi igitur habendi et quatenus in nostris libris fieri potest, conservandi, quapropter raro correxi et fere tum demum, cum Codex Iustiniani aut codicum alter alterum emendaret, aut gemina sive similis sive repetita lex erratum aperte demonstraret. Sicubi vero codices, quos modo commemoravi et Breviarii codices concurrebant, sed dissentiebant, illos praetuli, nisi horum scripturam Codex Iustiniani aut alius iuris liber commendaret. Denique quod ad leges attinet, quas solum Breviarium habet, tum antiquiores codices, tum eos secutus sum, quos cum ipsius Codicis Theodosiani libris manu scriptis consonare dixi, qui si et ipsi nihil utile afferrent ad corrigendas leges, a reliquis codicibus aut a Codice Iustiniani auxilium petii. In solis inscriptionibus et subscriptionibus omnibus parem auctoritatem habui. Ibi enim alius alio praestantior non est; omnes vacillant. Seriem chronologicam constitutionum extremo Codici Theodosiano adieci; reliquos indices differam, usque dum Novellae et reliquae, quas edo, constitutiones absolutae erunt.

Sed satis dixi de libri mei ratione. Restat, ut iucundissimi muneris partes expleam et viris, quorum ope hunc Codicem Theodosianum edidi, debitas gratias agam. Hic in primis nominandi sunt Carolus Benedictus Hase, vir in orbe terrarum laudatus; Carolus de Savigny, Germaniae decus atque ornamentum; Fridericus Iacobs, bibliothecae Gothanae praefectus summe venerabilis; Gerlach, Salustianarum venustatum perspicax investigator; Thomas Phillipps, generosissimus Angliae baro, qui viri perillustres codicibus vetustissimis rarissimisque benigne et liberaliter mecum communicatis ita me adiuverunt, ut sine iis consilium edendi Codicis Theodosiani abiicere necesse fuisset. Proxime ab his grato animo commemoro Millerum, librorum manu scriptorum, qui in Regia bibliotheca Parisiensi asservantur, custodem; Theodorum Heyseum, philosophiae doctorem, res antiquas, quae Romae sunt, diligentissime hoc tempore perscrutantem; Foeringerum, propraefecto in Regia bibliotheca Monacensi vices agentem, viros egregios, humanitate et eruditione singulari insignes, qui cum magnum esset meum desiderium secundae vetustissimorum codicum collationis, Charpini iam Parisiensis, Vaticano-Regin. Suec. DCCCLXXXVI., Monacensis, arduum illum laborem susceperunt et rara perseverantia sustinuerunt [251]). Quid quod Millerus non solum in Charpini codice conferendo operam consumpsit, verum etiam libri XVI. in codice Reg. Par. MMMMCCCCVI. superstitis scripturam a Cuiacii prima editione diversam, quam sciret perutilem mihi esse, sponte conscripsit, cui viro morum suavitate animique candore pariter atque doctrinae ubertate excellenti gratias agere nunquam desinam, referre non possum. Maxime etiam beneficio me obstrinxit eruditissimus Carolus Baudi de Vesme, vir summo ingenio atque disciplina et propter praeclara scripta in omnium ore magna laude celebratus. Etenim etsi vir humanissimus Codicis Theodosiani editionem parat, tamen remota simultate, quam solent, qui eundem librum edunt, invicem exercere, Taurinensium foliorum et a Peyrono et a se recens inventorum scripturam, quatenus iis undecim posteriores libri locupletantur, paucis foliis exceptis, haud rogatus mihi transmisit. Et tanta quidem est huius officii magnitudo, verbis ut eam indigitare, factis nunquam exaequare, nedum superare possim. Quare me hoc loco palam dicere sinat, nullo unquam tempore beneficiorum illorum memoriam oblivione mea deletum iri. Sed alii quoque summam in me humanitatem benevolentiamque navarunt. Ex his praeter ceteros, neque enim omnium, quorum grato animo recordor, mentionem facere possum, commemorandi sunt Bentivoglio, Ambrosianae bibliothecae praefectus, nunquam non cum summa veneratione nominandus; Kuehnholtz, Bliss, alter Montispessulanae, alter Oxoniensis bibliothecae custos; Geel Lugduno-Batavus, vir mea laude superior; Ildephonsus de Arx, bibliothecae Sancti Galli ab hostium rapacitate intrepide defensae conservator; Bouvard, Lugdunensis bibliothecae praepositus; Keller Turicensis, qui doctrinam, quam libris de iure civili scriptis probavit, humanitate aequare studet; Petri, Hassiarum electori in rebus ecclesiasticis Fuldae a consiliis; Kiessling, Zizensis gymnasii rector de literis bene meritus; denique ii, quorum curae Aureliae, Bernae, Berolini, Taurini libri bibliothecarum publicarum commissi sunt [252]).

---

251) Cf. Diss. mea de Constitutionibus a Sirmondo editis p. 26 et infr. p. 807, not. *. 252) Domi uti mihi licuit tribus codicibus, Gothano, Basileensi, Saviniano, beneficio *Iacobsii*, *Gerlachii* et *Caroli de Savigny*. — Cum prope ad finem pervenissem, recordatus sum, *F. Pauli Canciani* editionem Breviarii in *Vol. IV. Barbarorum Legum Antiquarum. Venetiis* 1789. fol. p. 461—510, non esse commemoratam. Quod utrum casu acciderit, an consilio factum sit, ipse ignoro. Libri, tituli et sententiae legum, quae in Breviario sunt, una cum subscriptione primae singulorum titulorum legis ibi reperiuntur, neque vero ipsae constitutiones. Sententiae illae pleromque ex interpretatione depromptae sunt, nonnunquam admixtis verbis legis, sed confuso, obscuro, barbaro sermone scriptae, ut Cancianii liber inter Codicis Theodosiani editiones nominari nequeat, praesertim cum novi quicquam ad Codicem non attulerit.

Omnes enim illi viri mihi codices suppeditarunt, qui res, quibus colligendis operam dedi, augebant. Nec silentio praetereundi sunt amicissimi mihique coniunctissimi viri, HEIMBACHIUS Lipsiensis et ZACHARIAE Herbipolensis, qui dum in itinere erant, quod cum magno veteris iurisprudentiae fructu celebratissimarum Europae bibliothecarum visendarum caussa fecerunt, literis diligenter scriptis res me docuerunt, quas aut nesciebam aut melius scire cupiebam. Impellit etiam me animus, ut illorum nomina grata memoriá prosequar, qui epistolis ad amicos datis, aditum mihi ad multas bibliothecas aperuerunt. Inter eos plurimum mihi profuerunt BLONDEAU, ordinis Iurisconsultorum, qui Parisiis est, decanus maxime spectabilis; IRVING, Edinburgenae bibliothecae Advocatorum praefectus et iuris romani in Anglia sagacissimus interpres; WARNKOENIG, perillustris literarum Universitatis Friburgensis antecessor. Quibus viris omnibus aliisque optime de me meritis debitam ut referam gratiam, nunquam non summa alacritate enitar. Sed quamquam de multis praedicavi, qui benevolentiam suam mihi praestiterunt, tamen duo supersunt, quos hac de caussa postremo loco pono, ut evidentius appareat, quantum iis debeam. Demonstrasse enim mihi videor, id mihi maximae curae fuisse, ut quam accuratissime editiones atque libros manu scriptos in meo libro exprimerem et quae collegissem, recte ordinarem disponeremque. Sed cum ne diligentissimus quidem homo tot rebus impeditus errores cavere possit, fidum conquisivi virum, qui non solum tabulas meas inspiceret examinaretque, num ea, quae congessissem, recte dispensata essent atque convenirent cum verbis Codicis Theodosiani, verum etiam editionum et codicum scripturam cum notis meis conferret. Contigit, ut duos praestantissimos viros invenirem, WELLAUERUM, iam Meiningensis scholae professorem, doctrina et virtute ornatissimum et CRAMERUM, privatis in hac urbe literarum studiis impigre deditum. Auxilio mihi fuit WELLAUERUS in Gregoriano atque Hermogeniano Codice et in Theodosiano usque ad XXVI. libri secundi titulum, post discessum viri amicissimi CRAMERUS, cuius ope longe maximam partem libri absolvi. Neque unquam satis laudare possum utriusque viri fidem, diligentiam, perseverantiam, qua effectum est, ut amplum hunc Codicem mea opinione citius ad finem perduxerim.

SIGNORUM EXPLICATIO.

Cod. Lugdunensis aut simpliciter *Codex* dictus. Est codex ille Stephani Charpini, de quo dixi in Praef. p. III, IV.

— I. Quattuordecim membranae bis scriptae, a Car. Baudio de Vesme inventae in bibliotheca R. Taurinensis Athenaei. Vid. Praef. p. VI.

NB. De utroque codice mihi demum constitit, postquam iam quinque priores Codicis libri impressi sunt; quare a me non poterant continuo numero in hac Signorum explicatione consignari.

— 1. Triginta membranae bis scriptae, a Peyrono in eadem bibliotheca Taurinensi inventae. Praef. p. VI.

— 2. Tres aliae membranae bis scriptae, quas Peyronus inter Bobienses schedas invenit, librorum XIV. et XVI. Codicis Theodosiani particulas offerentes. Praef. p. IX.

— 3. Undecim amplae Codicis Theodosiani membranae ex palimpsesto Bobiensi, iam Vaticano VMDCCLXVI. a Maio erutae, quae omnes incidunt in libros XIV, XV, XVI. Cod. Theodosiani. Praef. p. IX.

— 4. Codex Vaticanus Reginae Sueciae 886. Praef. p. I.

— 5. — bibliothecae Ambrosianae Mediolanensis C. 29 partis inferioris. Praef. p. IX, X.

— 6. — Monacensis D. 2, olim Wirceburgensis. — Chr. Gottl. Haubold, Opuscc. academica. T. II, p. CXXX, n. 56.

— 7. — Middlehillanus sive in bibliotheca Phillippica, quo nomine generos. THOMAS Lib. Baro PHILLIPPS locupletissimam bibliothecam suam appellavit, num. 1761, olim Meermanni 599. — Haubold l. c. p. CXXXIV, n. 63.

— 8. — Reg. Paris. 4403. — Haubold, Praetermissorum inprimis ad Breviarium Alaricianum pertinentium e codicibus a *Gust. Haenelio* — novissime collatis Promulsis I, p. 7—9, 15—21. Eiusd. Opuscc. T. II, p. 901—905, 918—926.

— 9. — — — 4404. — Haubold, Opuscc. T. II, p. CIII, n. 10.

— 10. — — — 4405. — Haubold l. c. p. CIII, n. 11.

— 11. — — — 4406. — Praef. p. V.

— 11ª. — Reg. Berol. MSS. Lat. Fol. 270, olim P. Pithoei, deinde Catalogi bibliothecae de Rosny 2891, appendix. Vide, quae dixi in Richteri Annalibus, T. I, p. 379 sq.

— 12. — Aurelianensis 207. — Haubold ll. cc. p. 13 sq. et p. 915 et XCIX, n. 1.

— 13. — Lugdunensis 303. — Haubold, Opuscc. T. II, p. XCIX, n. 2.

— 14. — Montispessulanus H. 84. — Haubold l. c. p. XCIX, n. 3.

— 15. — Seldeni n. 32, Oxoniensis bibliothecae Bodleianae 3362. — Haubold l. c. p. CXXXV—CXXXVII, n. 64. Car. Witte de Guilelmi Malmesburiensis Codice Legis Romanae Wisigothorum. Vratislav. 1831. 8.

— 16. — Vaticanus-Reginae Sueciae 1128. — Haubold l. c. p. CXXII, n. 43.

— 17. — Vaticano-Ottobonianus 2225. — Haubold l. c. p. CXXIII, n. 44.

— 18. — Reg. Paris. Suppl. Lat. 399, olim Sorbonnensis 336. — Haubold l. c. p. CXIV, n. 32.

— 19. — Wallersteinensis. — Haubold l. c. p. CXXXII, n. 58.

— 20. — Gothanus form. mai. 84. — Haubold l. c. p. CXXIX, n. 54.

— 21. — Basileensis C. III. 1. — Haubold l. c. p. CXXIV, n. 46.

— 22. — Reg. Paris., olim S. Germani 1278. — Haubold l. c. p. C. sq., n. 5. Pertz, Archiv, T. VII, p. 719 sq.

— 23. — — — 4419, appendix. — Haubold, Promulsis p. 12 sq. et Opuscc. T. II, p. CX, n. 24 et p. 914.

— 24. — Montispessulanus H. 136. — Haubold l. c. p. C, n. 4.

— 25. — Reg. Paris. 4403ª. — Haubold l. c. p. CII, n. 8.

— 26. — — — Suppl. Lat. 65. — Haubold l. c. p. CXII, n. 30.

— 27. — — — 4408. — Haubold l. c. p. CIV, n. 13.

— 28. — — — 4409. — Haubold l. c. p. CV, n. 14.

— 29. — — — 4410. — Haubold l. c. p. CVI, n. 15.

— 30. — — — 4411. — Haubold l. c. p. CVI, n. 16.

— 31. — — — 4412. — Haubold l. c. p. CVI. sq., n. 17.

— 32. — — — 4413. — Haubold l. c. p. CVII, n. 18.

— 33. — — — 4414. — Haubold l. c. p. CVIII, n. 19.

— 34. — — — 4415. — Haubold l. c. p. CVIII. sq., n. 20.

— 35. — Vaticanus Reginae Sueciae 1023. — Haubold l. c. p. CXX, n. 40.

— 36. — — — — 1048. — Haubold l. c. p. CXXI, n. 41.

— 37. — Ambrosianus C. 276 partis inferioris. — Haubold l. c. p. CXV, n. 34.

Cod. 38. Codex Lugduno-Batavus, olim Vossianus inter libros mss. latinos num. 47. — Haubold l. c. p. CXXXIII, n. 60.
— 39. — F. L. Kelleri, Turicensis, olim Meermani 600. — Haubold l. c. p. CXXVII, n. 51.
— 40. — Bernensis 263. — Haubold l. c. p. CXXV, n. 47.
— 41. — Basileensis C. III. 1. — Haubold l. c. p. CXXIV, n. 46.
— 42. — Caroli de Savigny. — Haubold l. c. p. CXXVII, n. 52.
— 43. — Reg. Berolinensis quart. 150.
— 44. — Reg. Paris. Supplem. Lat. num. 799, olim Gali (Gay) Lugdunensis, cuius bibliotheca a. h. s. XXXIII. publice vendita est.
— 45. — — — 4697. — Haubold l. c. T. II, p. CXII, n. 28.
— 46. — S. Gallensis 731. — Haubold l. c. p. CXXVI, n. 50.
— 47. — Vatic. Reg. Suec. 857. — Haubold l. c. p. CXVIII, n. 37.
— 48. — Taurinensis in bibliotheca Regii Athenaei H. VI. 24. num. 892. — Haubold l. c. p. CXXIV, n. 45.
— 49. — Fuldensis. — Haubold l. c. p. CXXVIII, n. 53.
— 50. — Reg. Paris., olim S. Germani 366. — Haubold l. c. p. XCV, n. 1.
— 51. — Middlehillanus 1741, olim Meermani 571. — Haubold l. c. p. XCVI, n. 2.
— 52. — Vaticanus Reg. Succiae 1283. Praef. p. I.

R. — Siglum annotationum, quas P. Pithoeus ex Ranconeti codice adscripsit exemplari editionis Sichardianae, inter libros impressos Reg. bibl. Paris. num. F, 5. fol.

F. 6. — Exemplum editionis Codicis Theodosiani a. 1566 in eadem bibliotheca. — Haubold, Promulsis p. 14, 23, Opusc. T. II, p. 915—917 et p. 927.

Val. — Lectiones adscr. ab Henr. Valesio ad exempl. ed. 1593, quod est in bibl. publ. Aurelianensi (bibl. de Prousteau).

Coll. Can. Ans. Ded. — Collectio Canonum Anselmo Dedicata collata secundum exemplar meum ex ms. biblioth. Bambergensi transscriptum.

Ans. — Anselmi Lucensis Collectio Canonum secundum exemplar meum ex ms. bibliothecae Parisiensis transscriptum.

Aeg. — Summae s. Argumenta legum — ex Corpore Theodosiano etc. — excusa curante P. Aegidio 1517. Praef. p. XI, XXVI.

Sich. Editio Io. Sichardi. Basileae 1528. fol. fol. 1—84. Praef. p. XI, XXVI, XXXII.
Til. — Io. Tilii. Parisiis 1550. 8. Praef. p. XII, XXVII, XXXII.
Cui. 1. — Iacobi Cuiacii. Lugduni 1566. fol. p. 1—525. Praef. p. XIII, XXVIII, XXXII.
Cui. 2. — Iacobi Cuiacii. Parisiis 1586. fol. p. 1—529. Praef. p. XIV, XXX, XXXII.
Aur. — *Aurelianensis* (s. Genevensis), curante Iacobo Cuiacio. Aurelianae Allobrogum 1586. 4. p. 1—522.
Lugd. — *Lugdunensis*, Lugduni apud Franciscum Fabrum 1593. 4. p. 1—522. Praef. p. XV. sq.
Cui. 2*. — Iac. Cuiacii. Parisiis 1607. fol. p. 1—529. Praef. p. XV.
Go. — Iac. Gothofredi, op. et st. Ant. Marvillii. T. I—VI. Lugduni 1665. fol. Praef. p. XVI. sq., XXX, XXXII.
Ri. — Iac. Gothofredi, cur. Io. Dan. Rittero. T. I—V. T. VI. P. I. II. Lipsiae 1736—1745. fol.
Ri*. — — — — — — — T. I—VI. P. I. p. 279 et P. II. Mantuae 1740—1750. fol. Praef. p. XVIII—XXI.
Lab. — Libri XVI., cum nonnullis aliis titulis et legibus Codicis Theodosiani in Conciliorum Galliae tam editorum quam ineditorum collectione (quam curavit Labat). Parisiis 1789. fol. p. 690—766. Praef. p. XXII.

L. R. U. — Lex Romana Utinensis. Ed. P. Canciani in Barbarorum LL. Antiq. T. IV, p. 461 sqq. Venetiis 1789. fol. Praef. p. XLIV.

Be. — Beckii in Iure Civili Anteiustinianeo. T. I. II. Berolini 1815. 8. p. 275—1215. Praef. p. XXI.
P. — Amedei Peyroni, Codicis Theodosiani fragmenta inedita. Taurini 1823. 4. Praef. p. XXII, XXXII.
Cl. — Wa. Frid. Clossii, Theodosiani Codicis genuini fragmenta. Tubingae 1824. 8. Praef. p. XXIII, XXXII.
Ba. — *Bardili*,
Bu. — *Buttmanni*,
Hu. — *Hugonis*,
Kl. — *Klenkii*,
Os. — *Osianderi*,
Sav. — *Savignii*,
Sch. — *Schraderi*,
Ta. — *Tafelii*, coniecturae criticae apud *Clossium*. p. 161—164.
Pu. — Edua. Puggaei, Theodosiani Codicis genuina fragmenta. Bonnae 1825. 8. Praef. p. XXIV.
W. — Car. Frid. Christ. Wenckii, Codicis Theodosiani libri V priores. Lipsiae 1825. 8. Praef. p. XXIV.
NB. Ex his edd. Interpretationem Visig. habent Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Lab. Cl.

Bou. — Rerum Gallicarum et Francicarum Scriptores p. Mart. Bouquet. T. I. Parisiis 1738. fol. p. 745—769.
Tillem. — Histoire des Empereurs etc., par Lenain Tillemont. T. IV. et V. à Bruxelles 1732. 4. et T. VI. à Bruxelles 1739. 8.

Coll. — Lex Dei sive Mosaicarum et Romanarum Legum Collatio. Ed. Frid. Blumii. Bonnae 1833. 8.
P. — codex Reg. Berol., olim P. Pithoei, deinde bibliothecae de Rosny 2391.
Verc. — — *Vercellensis* CXXII.
Vind. — — *Vindobonensis*, olim Salisburgensis CCCLX.
Scal. — *apographum Scaligeranum*.
Pith. — *ed. pr. Paris*. 1573. 4.
Bl. — *Blumius*.
Bas. — *ed. Basileensis* 1574. 4.
Sch. — — *Schultingii* in Iurisprudentia Anteiustinianea, p. 727—800.
Bi. — — *Bieneri* in Iure Civ. Anteiust. p. 1419—1474.

Cons. — Consultatio Veteris Cuiusdam Iurisconsulti. Ed. FRID. AUG. BIENERI (Bl.) in Iuris Civilis Anteiustiniani (Berolini 1815. 8.) T. II. p. 1475—1498.
L. R. B. — Lex Romana Burgundionum. Ed. AUG. FRID. BARKOW. Gryphiswaldiae 1826. 8.
  Ott. — *codex Ottobonianus* in bibliotheca Vaticana num. 327, olim Iosephi Garampii.
  Pi. — codex Reg. Berol., olim P. Pithoei, deinde bibliothecae de Rosny 2391.
  V. 1. — — *Vaticanus* ex bibliotheca Reginae Sueciae, triplici num. signatus, 379, 410, 1022.
  V. 2. — — *Vaticanus* VMDCCLXVI., quem Ang. Maius invenit.
  P. — — *Parisiensis* 4412, quem contuli.
  Am. — *Ioa. Chrph. Amadutii* Leges Novellae V. anecdotae. Romae 1767. fol. p. 131—295.
  Bl. — *Bieneri* editio in Iuris Civilis Anteiustiniani (Berolini 1815. 8.) T. II, p. 1501—1541.
  Ba. — *Barkow.*
Vat. Fr. — Vaticana Fragmenta recogn. AUG. BETHMANN-HOLLWEG. Bonnae 1833. 8.
  V. — *codex Vaticanus* VMDCCLXVI.
  Buchh. — *Alex. Aug. de Buchholtz*, Iuris Civilis Anteiustiniani Vaticana Fragm. Regim. Boruss. 1828. 8.
  Bg. — *Böcking.*
  Ho. — *Hollweg.*
Br. Al. — Breviarium Alarici sive Lex Romana Visigothorum.
Ed. Th. — Edictum Theodorici. Ed. GOTH. FR. RHON. Halae 1816. 4.
Ed. Athal. — Edictum Athalarici. Ed. CAROL. CHR. CARUS GRETSCHEL. Lipsiae 1828. 4.
Cod. Iust. — Iustiniani Codex Rep. Prael. Ed. GEO. AUG. SPANGENBERG. Gottingae 1797. 4. HERRMANNI editione usus sum, si quis fasciculus tempore, quo Codicem elucubrabam, editus erat.
Bas. — Basilicorum Libri LX. Ed. GUST. ERNEST. et CAR. GUIL. ERN. HEIMBACHII. T. I. Lipsiae 1833. (lib. I—XII.). In seqq. libris adhibui ed. CAR. ANN. FABROTI. T. II—VII. Parisiis 1647. fol. Nam T. II. Heimbach. editionis Lips. 1841. (lib. XIII—XXIII.) editus est, postquam absolvi Codicem Theodosianum. Solis prioribus fasciculis II. T. hic et illic potui uti.
L. Vis. — Lex Visigothorum sive Fuero Iuzgo en Latin y Castellano — por la Academia Española. Madrid. 1815. fol.
Cap. — Capitularia Regum Francorum. Ed. STEPH. BALUZII, cur. PETRO DE CHINIAC. T. I. II. Parisiis 1780. fol.
Ben. Lev. — Benedictus Levita in dicta editione Capitular. T. I, col. 698—1132.
Form. Marculf. — Formulae Marculfi in edit. Capitular. cit. T. II, col. 369—468.
Form. Sirm. — Formulae Sirmondiacae in ed. Capitular. cit. T. II, col. 467—494.
Bu. sive Burch. — Burchardi Wormatiensis ecclesiae episcopi Decretorum libri XX. Coloniae 1548. fol.
Ivo — Ivonis Carnotensis episcopi Opera omnia. Paris. 1647. fol.
Hincm. — Hincmari Opera, cura IAC. SIRMONDI. Lutet. Parisiorum 1645. fol.
Regino — Reginonis abbatis Prumiensis libri duo de Synodalibus Causis et Disciplinis Ecclesiasticis c. WASSERSCHLEBEN. Lipsiae 1840. 8.
Decr. Gr. — Decretum Gratiani in Corpore Iuris Canonici, ed. AEM. LUD. RICHTERI. Lipsiae 1833—1839. 4.
Cui. Comm. — IACOBI CUIACII Commentarii ad tres postremos libros Codicis Iustiniani Repetitae Praelectionis. Francofurti 1595. fol. T. III, p. 225—524.
E. L. H. — *Allgemeine Literatur-Zeitung* 1824. N. 242.
E. L. L. — *Leipziger Literatur-Zeitung* a) 1824. N. 236—239, p. 1882—1911. b) 1826. N. 61, p. 484—486.
Cr. — W. L. D. Ios. BARO DE CRASSIER, Diss. de Confectione Codicis Theodosiani. Leodii 1825. 4.
Haub. Opp. — CHR. GO. HAUBOLDI Opuscula academica. T. II. Lipsiae 1829. 8. Praef. p. LXXXIV—CLXVIII. et p. 897—932.
W. Opp. — C. F. CHR. WENCKII Opuscula academica. Lipsiae 1834. 8. p. 434—452.
Schro. — A. W. DE SCHROETER, Uebersicht der seit 1813 neuentdeckten Stücke der griechischen und römischen Literatur. II. Abschn. Von den neuentdeckten Quellen des römischen Rechts. Hermes T. XXV. 1825. 8. p. 318—362.
Bijdr. — C. A. DEN TEX en I. VAN HALL, Bijdragen tot Regtsgeleerdheid en Wetgeving. 1. Deel. Amsterdam 1826. p. 1—39, 313—357.
Schr. — ED. SCHRADER, Periodische Uebersicht. Neuentdeckte Quellen römischer Rechtskunde. Kritische Zeitschrift für Rechtswissenschaft. T. I, p. 147. T. III, p. 324 sq.
Knust — FRID. HENR. KNUST, de Fontibus et Consilio Ps. — Isidorianae Collectionis. Gottingae 1832. 4.
Summ. Cod. Theod. — GUST. HAENEL, Antiqua Summaria Codicis Theodosiani ex codice Vaticano nunc primum edidit. Lipsiae 1834. 8.
Richteri Annales — AEM. LUDW. RICHTER (inde a V. Tom. accessit ROB. SCHNEIDER), Kritische Jahrbücher für deutsche Rechtswissenschaft. I—V. Jahrgang. Leipzig 1837—1841.

INCIPIT
CODICIS GREGORIANI
LIBER I.[a]

(I.*) TIT. X.[b] DE PACTIS[c].

(1*) 8. [d] *Imp. Antoninus A. Julio Maximo.* Si[e] debitori tuo heres exstitisti, actio[f], quam adversus eum[g] habuisti, adita hereditate confusa est[h]. Sed si eam[i], posteaquam in iudicio quoque[k] obtinuisti, ei tradidisti, quem sententia[l] superaveras, ea conditione pactoque, ut tam ceteris creditoribus, quam tibi in eo, quod tibi deberetur[m], si eam hereditatem non adisses[n], satisfaceret[o], pacti conventionisque fides servanda est: quae si non servatur, ex stipulatu, si modo[p] transactio facta

Tit. X. Cf. not. *c*. — c. 1. Append. codd. 5—7, 9, 33, 36. Cod. Just. II, 3, 7. Bas. XI, 1, 68. Edd. 2—9 *c.* 1 de Pactis et transact. (I, 2). Eodem die *PP.* est c. 2 C. J. (IX, 20) et in eundem fere diem incidunt c. 2 C. Gr. (II, 1), c. 5 C. J. (II, 3), c. 1 C. J. (II, 56), c. 3 C. J. (III, 33), c. 1 C. J. (IV, 5), c. 2 C. J. (V, 12), c. 1 C. J. (V, 36), c. un. C. J. (V, 41), c. 1 C. J. (V, 44), c. 1 C. J. (V, 60), c. 1 C. J. (VI, 38), c. 6 C. J. (VIII, 14), c. 1 C. J. (VIII, 23), c. 3 C. J. (IX, 9).

a) Ita optimi Breviarii Alariciani codices; alii *Incipit Gregoriani Liber I.* aut *Corporis Gregoriani Liber I.* Cod. 1 *Inc. tit. corporis grĕeg. grĕeg. lib. Primus.* Sed *Primus* scriptum est supra v. *lib.* Indici rubricarum, qui in nonnullis Breviarii codicibus reperitur, haec inscriptio praemittitur: *Incipiunt Tituli Ex Corpore Gregoriani* aut *Incipiunt Tituli Gregoriani Liber I.* Edd. 1, 4, 5, 7—9 *Codicis Gregoriani Liber Primus* aut *Liber I.* Ed. 2 *Tituli Ex Corpore Codicis Gregoriani.* Ed. 3, 6 *Tituli Ex Corpore Codicis Gregor. Lib. I.* Ed. 10 *Codicis Gregoriani Fragmenta. Ex Libro I.* b) Desunt IX tituli. Cf. infrà tit. XII. de Postulando, not. *q*, ubi de huius et seqq. libri I. titulorum ordine disputabitur. c) Breviarium Alarici et ed. 1 *De Transactionibus*, in quo titulo exstat c. 2 seq. tituli. Plerique Br. Al. codices addunt numerum I, id est *I. tit.* Breviarii, non Codicis Gregoriani. Ed. 2 *De pactis et transactionibus.* Edd. 3, 6, 7—9 *de Pactis et Transactionibus Tit. II.* (lib. I.) Edd. 4, 5 *De pactis et transact. Tit. ii* (i. e. II. lib. I.) Ed. 10 *Tit. I.* (lib. I.) *De Pactis et Transactionibus.* In appendice codd. 5—7, 9, 33 exhibetur *Tit. II.* (id est secundus appendicis) *de Pactis* una cum constitutione *Si debitori.* Perspicuum est igitur, si codicum rationem habemus, duos fuisse titulos Codicis Gregoriani, unum *de Pactis*, alterum *de Transactionibus*, quo praeter Consultationem, in qua cap. IX. titulus *de Transact.*, non *de Pactis et Transact.* commemoratur, ducit etiam Justinianeus Codex, ubi ex utroque titulo constitutiones proferuntur in titulis *de Pactis* et *de Transactionibus.* Male itaque egisse videntur Cod. Gregoriani editores, quod titulum *de Pactis et Transactionibus* commenti sunt, eique promiscue constitutiones assignaverunt, quas in Consultatione, Lege Rom. Burgundionum, Breviario Alariciano invenerant. Unde hunc titulum desumpserint, nescio, puto autem ex Lege Rom. Burg., in cuius titulo *de Pactis et Transactionibus*, qui titulus etiam in Codice Theodosiano legitur, duae constitutiones (8, 9) commemorantur, nisi forte tit. Cod. Hermogeniani *de Pactis et Transact.* eos induxit, qui in Consult. cap. IV. nominatur. Ego codicum auctoritatem, quae Justinianei Codicis ordine confirmatur, secutus, duos posui titulos *de Pactis* et *de Transactionibus*, inter quos constitutiones, quas Schultingius habet, ita distribui: titulo *de Pactis* tribui constitutionem 1 propter inscriptionem appendicis quinque codicum, quibuscum etiam Codex Just. consentit, ubi haec constitutio septima eiusdem tituli est; constitutionem 4 propterea, quod eam Cod. Just. in titulo *de Pactis* profert, quamquam malim eam ad tit. C. Gr. de Dolo malo (cf. II, 2, c. 1, not. sup.) transferre; constitutiones 13—15 propter numerum tituli et libri, ex quo Consultationis auctor eas se deprompsisse dicit, qui cum nostro numero concinit (cf. not. *n*, *o* et *q* ad c. 5—7 h. t.); constitutiones 5, 7, 16, 17 propter argumentum, nisi quis malit c. 16 tit. C. Gr. de His, quae vi metusve c. g. s. (II, 1) tribuere. Cf. c. 8 h. t. et tit. C. Gr. cit. (II, 1), not. sup. Sub titulo *de Transactionibus* posui constitutiones 3, 12 propter argumentum; constitutionem 6 Breviarii Al. auctoritate, ubi ei titulus *de Transactionibus* praeponitur; eadem de caussa constitutionem 8 ex Consultatione desumptam; denique constitutionem 9, quae in Codice Just. constitutio 12 est tituli *de Transactionibus.* Vid. etiam infra tit. de Postulando (I, 12), not. *q* de numero h. tit. Constitutiones autem 2, 10, 11 et illam, quae a Schultingio in annott. ad c. 4 profertur, transposui Consultationis auctoritate in lib. II. C. Gr., quamquam c. 2 in tit. Cod. Just. de Pactis exstat. Sed Cod. Just. auctores saepissime constitt. de suo loco movisse, inter omnes constat. d) Hunc numerum posui auctoritate codd. 6, 7, 9, qui habent *constitutio VIII.* Cod. 5 *constitutio II.* 36 *II.* (id est tit. app.) *De Pactis Constitutio.* e) Cod. 7 *Imp. — Julio. Mox si.* Ed. 9 *Si debitor, tuo.* f) Cod. 5 *heres institutis accionem.* Cod. 33 *existis actionem.* Codd. 7, 9 *actione.* 36 *Si debitor est tio heres institutus actionem.* g) Cod. Just. *Deb. t. si h. e. q. contra e.* h) *est* exc. in cod. 33. i) Codd. 5, 33, 36 *si ea.* Cod. Just. add. *hereditatem.* k) *quoque* om. in Cod. Just. l) Cod. 6 *ei tr. quo minus sententiam.* Cod. 7 *extradidisti qui minus s.* Cod. 9 *dedisti qui minus s.* Cod. 33 *et tr. cominus s.* 36 *obtenuisti et tr. quo minus sententiam.* m) Ita codd. 6, 7, 9 et Cod. Just. Codd. 5, 33, 36 *tibi in quo deb.* Edd. 2—9 *tibi id quod* (om. *tibi*) *deb.* n) Cod. 7 *adsis.* o) Cod. 5, 33, 36 *satisfeceris.* Cod. 33 *fide.* Mox 36 *serv. sunt.* p) Ita cod. 7 et Cod. Just., quocum conveniunt Bas. Vulgo *modo*, om. v. *si.* Cod.

est[q], actio dabitur[r]. *PP. VII.*[s] *Kal. Aug.* *) *Antonino IV. et Balbino*[t] *Coss.* (213.)

(2*) ? [u] *Imp. Alexander*[v] *Donato militi.* Si certa quantitas in condemnatione iudicii[x] deducta fuerit, pacisci exinde non posse etc. *PP. IX. Kalend. Jun.*[y] *Fusco II. et Dextro Coss.* (225.)

(3*) ? [z] *Imp. Alexander A. Dionysio.* Cum, posteaquam[a] adversarius matris tuae victus esset, matrem tuam circumvenerit, ut pacisceretur, nullam[b] se controversiam de servis moturam[c], id pactum mala fide factum irritum est. Et cum ex ea conventione cum matre tua agi coeperit, iudex eam liberabit, quia de re iudicata pacisci nemo potest[d]. *PP. prid. Id. Sept. Alexandro II. et Marcello Coss.*[e] (226.)

(4*) ? *Imp. Gordianus*[f] *A. Cliniae*[g] *Antoniae.* Pacta, quae contra bonos mores interponuntur, iuris ratio[h] non tuetur[i]. *PP. Non. Octob. ipso A. II. et Pompeiano Coss.* (241.)

(5*) ? [k] Qui contra arbitri[l] sententiam petit, sola in eum poenae actio ex compromisso competit, non etiam conceptio[m] pacti conventi[n].

(6*) ? [o] *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Sergiae et Anagio* (*inter cetera et ad locum*). De dubia vero lite facta transactio rescindi non potest. *PP. VIII. Id. April. Coss. Coss.*[p] (294—302.)

(7*) ? [q] *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Aurelio Hermogeni militi.* Pactum, quod contra iuris formam provinciae rector factum animadverterit[r], id infirmare minime dubitabit. *PP. XIV. Kal. Nov. Caess. Coss.* (294—302.)

(8*) ? *Summa.* Si[s] quis se vi et metu[t] coactum ad pacta venisse causetur[u], intra annum probaturus huiusmodi et[v] moveat et peragat actionem: quo tempore praeterito nullam sibi neque de vi neque de metu[x] suppetere noverit actionem[y].

(9*) ? *Summa*[z]. De successione viventium, nec

— c. 2. Cons. cap. IX. Ed. 2 (ex inc. tit. *c.* 7). Edd. 3, 6 (ex inc. tit. *c.* 8). Edd. 4, 5 (*c.* 6 tit. de Pactis et tr. I, 2). Edd. 7—9 (*c.* 5 eod.). Die non multum distant c. 8 C. J. (VI, 42), c. 5 C. J. (VII, 73), c. 4 C. J. (VIII, 23). — c. 3. Cons. cap. IX. Cod. Just. II, 3, 9. Bas. XI, 1, 70. Ivo, Decret. XVI, c. 201. Ed. 2 (ex inc. tit. *c.* 6). Edd. 3, 6 (ex inc. tit. *c.* 7). Edd. 4, 5 (*c.* 5 de Pactis et tr. I, 2). Edd. 7—9 (*c.* 4 eod.). Antecedit enim in edd. 4, 5 c. 1 C. Gr. de Dolo malo (II, 2). Vid. infra tit. de Dolo malo (II, 2) c. 1, not. sup. Eodem die *PP.* est c. 2 C. J. (III, 37) et eodem fere die c. 3 C. J. (IX, 49). — c. 4. Cons. cap. IX. Edd. 2, 3, 6 (*c.* 8 de Pactis et tr.). Edd. 4, 5 (*c.* 8 eod.). Edd. 7—9 (*c.* 7 eod.). In eundem fere diem incidunt c. 14 C. J. (II, 13), c. 2 C. J. (V, 23), c. 12 C. J. (V, 37). — c. 5. Cons. cap. IX. Edd. 7—9 (*c.* 13 de Pactis et tr. I, 2). Cons. edd. 1586 (4), 1593 om. hanc c. Desinunt enim hae edd. in c. *Si certa quantitas* cap. IX. Cons., unde tres extremas Cons. constitutiones in iis excidisse apparet. Cur desit in edd. 3, 6, nescio. — c. 6. Cons. cap. IX., sed om. in edd. 1586 (4), 1593. Edd. 2—6 (Cod. Herm. de Pactis et tr. *c.* 5). Edd. 7—9 (*c.* 14 C. Gr. de Pactis et tr.). — c. 7. Cons. cap. IX. Edd. 2—6 (*c.* 6 Cod. Herm. de Pactis et tr.). Edd. 7—9 (*c.* 15 C. Gr. eod.). Cons. edd. 1586 (4), 1593 om. hanc c. — c. 8. L. R. B. tit. XXXVIII. Edd. 4, 5 (* om. numero post *c.* 13). Edd. 7—9 (*c.* 16 de Pactis et tr.). Vid. tit. C. Gr. de His, quae vi metusve (II, 1), not. sup. — c. 9. L. R. B. tit. XXXVIII. Edd. 4, 5 (* om. numero, vid. c. 8 h. t.). Edd. 7—9 (*c.* 17 de Pactis et tr.). Est etiam in edd. 4, 5, 7—9 in f. tit. C. Herm. *de Pactis et tr.* (tit. IV, c. 5).

36 *exstipulati modo.* q) Cod. Just. *si m. pacto subiecta est.* r) Cod. Just. *d. a.* et add. *vel praescriptis verbis, si stipulatio non intervenerit,* quae vv., cum a libris mss. absint (vid. Gebauerum ad c. 7 C. J. de Pactis, not. 33), Cuiacio in Comm. ad c. 7 cit. (ed. Neap. T. IX, p. 61) suppleta videntur ab Azone vel irrepsisse in contextum. Sec. Cont. h. vv. ex Glossis irrepserunt et illata sunt ab Azone et Accursio. s) Codd. 5, 7 *VI.* Cod. 6 om. *VII.* Cod. Just. *III.*, ubi c. 2 C. Gr. (II, 1) huic anteponitur. *) An add. *Romae*, ut est in nonn. C. J. constt. supr. citt.? t) Codd. 5, 7, 33, edd. 3, 6 *Ant. IV.* (cod. 5 *Antonio* et 7 *IV. III.*) *et Valente Coss.* Codd. 9, 36 *Ant. et Valente Coss.* Cod. Just. *Ant. A. IV. et B. C.* u) Cons. add. *Item eodem corpore.* v) Add. *A.* Edd. 2—8 *Idem A.* Ed. 9 *Idem A. D. Dionysio.* x) Ita Cons.; edd. 2—9 *iudicis.* y) Edd. Cons. 1586 (4), 1593 om. *Jun.* Edd. 2, 4, 5 *Tusco.* z) Ita Cod. Just.; Cons. *Imp. Al. Aurelio Dionysio.* Ed. 9 *Imp. — Aur. Militi.* Ceterum errore ap. Haubold. (Opp. T. II, 907 sq. et Praef. p. CLVIII sq.) haec et c. 1 sq. tit. dicuntur exhiberi in appendice cod. 5. a) Edd. 2—9 *Si postquam* ex cj. Cuiacii. Sed Cons. et Cod. Just. *Cum posteaquam.* b) Cod. Just. *ut ei caveret n.* c) Ita Cons. et Cod. Just. Edd. 2—6 *agitaturam* ex cj. Cuiacii. d) Cod. Just. om. *quia — potest.* e) Subscriptionem exhibet Cod. Just.; Cons. et edd. 2—9 *PP. — Alexandro A. Cos.* aut *Coss.* f) Ita Cons.; edd. 2—9 *Idem.* Antecedit enim in his edd. Gordiani const.: *Transactionis placitum* (c. 2 C. Gr. de Transact.). g) Edd. Cons. 1586 (fol.) et 1607 *Clyniae.* h) Edd. Cons. 1586 (4), 1593 et sec. Bi. Col. 78 et Opp. 84 *iuratio.* i) Edd. 2, 4, 5 *intuetur.* k) Edd. 7—9 add. *Imp. . . . . .*, sed Cons. *Item ex corpore Gregoriani.* l) Cons. edd. 1586 (fol.), 1607 *arbitrii.* m) Ita Cons. edd. 1586 (fol.), 1607, Bi. Sed Schult. et in Cons. et in edd. 7—9 *exceptio* ex cj., probabiliter. n) Cons. add. *Lib. I. tit. X.* i. e. Codicis Greg., qui numerus memorabilis est; mirifice enim cum ordine C. Greg., quem infra demonstrabo, convenit. Cf. tit. XII. de Postulando, not. *q.* o) Cons. add. *Ex eodem libro et tit.*, id est *lib. I. tit. X.* Antecedit enim huius tit. c. 5, quam ex tit. X. libri I. C. Gr. desumptam esse Consultationis auctor scribit. Cf. not. *n.* Qua de causa hanc c. h. l. posui, etsi propter argumentum ad tit. de Transact. pertineat. Indicat autem v. *vero*, eam maioris constitutionis, quae sine dubio in h. t. de Pactis exstitit, particulam esse. p) Edd. 7—9 om. *facta.* Edd. 2—6 *CC. Coss.* q) Cons. add. *Item eodem corpore et titulo*, id est *lib. I. tit. X.* Cf. not. *n* et *o* et de num. tit. C. Gr. de Post. (I, 12), not. *q.* Edd. *Iidem AA.* r) Ita edd. 2—6. Edd. 7—9 et Cons. *animadvertit.* s) Edd. 4, 5, 7—9 add. "*Imp. A.*" *desideratur constitutio quaedam.* L. R. B. *Sciendum tamen quod si.* Codd. P. Pi. *S. t. quam si.* t) Ita Ott. A. P. Bi. Ba., sed L. R. B. edd. 1566, 1586 (fol.), 1586 (4), 1593, 1607, Schult., edd. 4, 5, 7—9 *si quisquam se* (om. *vi et*) *metu.* Pi. *viae et m. coactus.* u) Ott. *causatur.* v) Ita Ott. A. Bi. Ba., in rel. edd. exc. *et.* x) Ita Ott. A. Bi. Ba. Edd. 4, 5, 7—9 et L. R. B. edd. 1566, 1586 (4), 1593, Schult. *sibi de vi deque metu.* Edd. 1586 (fol.), 1607 *sibi denique de vi deque metu.* Pi. *sibi divinus divi neque de m. — supp. debet noverit act.* y) L. R. B. add. *secundum constitutionem Gregoriani.* Edd. 4, 5 add. *Papian.* et edd. 7—9 *Ex Papiano Responsor. Titulo XXXVIII.* z) Edd. 4, 5, 7—9 "*Imp. . . . Deest rescriptum quoddam.* Eaedem in C. Herm. add. "*Imp. A.*" *desiderantur verba rescripti*

de sua nec de aliena quemquam pacisci[a] posse, nec huiusmodi scripturam nomen pacti legibus[b] vindicare[c].

(II.*) TIT. XI. DE TRANSACTIONIBUS[d].

1. [e] *Imp. Antonius A. Prisciano militi*[f]. Summa sententia comprehensa, quam cessantibus curatoribus quondam tuis iudex, secutus[g] iurisiurandi[h] a te perlati[i] religionem, in condemnationem deduxit, mitui pacto non potuit: [k] ac propterea[l] sublata[m] cautione transactionis, quae nullo iure interposita est, Septimius Varianus rem iudicatam[n] exsequatur. *PP. Kal. Jul.* *) *Laeto*[o] *II. et Cereale Coss.*[p] (215.)

2. *Imp. Gordianus*[q] *A. Licinio Timotheo, Evocato*[r]. Transactionis placitum ab eo interpositum, cui[s] causae actionem, non decisionem[t] litis mandasti[u], nihil petitioni tuae derogavit[v]. *PP. X. Kal. Jan.*[x] *Pio et Pontiano*[y] *Coss.*[z] (238.)

Interpretatio. *Si quis*[a] *per mandatum procurator litis fuerit institutus, et de compositione causae in ipso mandato nihil continetur*[b] *adscriptum, litigare potest, componere penitus non praesumat. Quod si composuerit, non valebit*[c].

3. [d] *Imp. Gordianus A. Flavio Herculano*[e]. Super iudicato non subsecuta appellatione frustra transigi, non est opinionis incertae[f]. *PP. XIV. Kalend. Nov. Sabino et Venusto*[g] *Coss.* (240.)

4. [h] *Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valerianus Caes. Aurelio*[i]. Praeses provinciae aestimabit, utrum de dubia lite transactio inter te et civitatis tuae ordinem facta sit[k], an de re iudicata[l]: quia de re iudicata[m] pacisci nemo potest. *PP. III. Kalend. Jan.*[n] *Aemiliano et Basso Coss.* (259.)

5. *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Ulpiae Marcellinae.* Si praeses provinciae ignorantiam tuam[o]

Tit. XI. Nonn. codd., ut 9, *Incipit Lib. Gregoriani Lib. I. I. De Transactionibus.* Aeg. Br. Al. et edd. 1, 10 *Tit. I.* Edd. 2—9 *Tit. II.*, sed edd. 2, 4, 6 om. numero. Cf. not. *c* ad tit. de Pactis. — c. 1. Cons. cap. IX. Cod. Just. V, 53, 3. Bas. XXXVIII, 15, 3. Ed. 2 (ex inc. tit. *c.* 3). Edd. 3, 6 (ex inc. tit. *c.* 4). Edd. 4, 5, 7—9 (*c.* 3 de Pactis et tr. I, 2). Eodem die *PP.* est c. 2 C. J. (III, 34), c. 1 C. J. (VIII, 39), c. 7 C. J. (VIII, 41); in eundem fere diem incidunt c. 7 C. J. (III, 28), c. 3 C. J. (IV, 26), c. 3 C. J. (V, 51), c. 2 C. J. (VI, 31), c. 4 C. J. (VI, 54), c. 1 C. J. (VII, 29), c. 4 C. J. (VII, 73). — c. 2. Br. Al. *Tit. I. c.* 1. Cod. Just. II, 4, 7. Bas. XI, 2, 24. Codd. 3—12, 14, 15, 17, 20—24, 34. In codd. 13, 19 excid. inscriptio et textus et in codd. 16, 18, [illegible]—30 solus textus, qui in cod. 12 marg. inf. ex cod. Argent. adscr. est. In cod. 32 exstat particula tantum interpr. Ed. 1 (*c. un.* de Transact.). Edd. 2, 3, 6 (*c.* 2 de Pactis et tr.). Edd. 4, 5 (*c.* 7 eod.). Edd. 7—9 (*c.* 6 eod.). Ed. 10 (*c.* 1 eod.). Eodem fere die *PP.* est c. 2 C. J. (V, 74). — c. 3. Cons. cap. IX. Edd. 2, 3, 6 (*c.* 4 de Pactis et tr. I, 2). Edd. 4, 5 (*c.* 9 eod.). Edd. 7—9 (*c.* 8 eod.). — c. 4. Cons. cap. IX. Cod. Just. II, 4, 12. Bas. XI, 2, 29. Edd. 2, 3, 6 (*c.* 5 de Pactis et tr. I, 2). Edd. 4, 5 (*c.* 10 eod.). Edd. 7—9 (*c.* 9 eod.). — c. 5. Cons. cap. IX. Edd. 2—6 (C. Herm. de Pactis et tr. *c.* 4). Edd. 4, 5 (*c.* 13 C. Gr. de Pactis et tr. I, 2). Edd. 7—9 (*c.* 12 eod.). Exhibetur ergo haec c. in edd. 4, 5 inter fragm. C. Gr. et C. Herm. Vid. praeterea c. 1 C. Gr. de Dolo malo (II, 2), not. sup.

---

ex conj. Ott. om. *De.* a) Ita Ott. P. A. Bl. Ba. Omnes reliquae edd. Codicis Greg., Herm. et L. R. B. *viventium* (om. *nec de*) *sua vel al. neminem pac.* b) Ott. *posset — scriptura — vindicari.* Ed. 9 *vindicari.* c) Edd. 4, 5 *Papian.* Edd. 7—9 *Ex Eodem Papiano Dicto Loco*, sed in C. Herm. *Ex Papiano Responsor. Tit. XXXVIII.* L. R. B. add. *secundum legem Gregoriani et Hermogeniani.*

d) Ita Br. Al. et ed. 1. Reliquae edd. *de Pactis et Transactionibus.* Cf. supra tit. I. de Pactis, not. *c.* e) Cons. add. *Ex corpore Gregoriano.* f) Ed. 9 *Idem Aulo.* Cod. Just. om. *militi.* g) Cons. edd. 1586, 1607 *secutus*, mendose. h) Cons. edd. 1586 (fol., 4), 1593, 1607 *iurisiurandi.* i) Cod. Just. vulgo *prolati.* k) Ed. 9 *potest.* Vv. *ac — exsequatur* des. in Cod. Just. l) Cons. edd. 1586 (4), 1593 *ac praeterea.* m) Cons. edd. 1586 (fol.), 1607 *oblata.* n) Ita Cons.; edd. 2—9 *exsequatur.* *) An add. *Romae*, quod habent nonn. constt. C. J. supra citt.? o) Cons. *Leto.* p) Cons. edd. 1586 (fol.), 1607 *Creale.* q) Codd. 5—7, 9 *Imp. Gratianus.* Codd. 12 (supr. lin. *Gord.*), 16, 25, 28, 34, ed. 1 *Imp. Gregorianus.* r) Codd. 4, 10, 11, ed. 1 *ad Licium* (in m. *Licinium*) *Timotheum.* Edd. 2, 4, 5, 7, 8, 10 *Licinio, Timotheo, Evocato.* Edd. 3, 6 *Licinio, Timotheo Evocato.* Complures codd. om. *Evocato*; alii scribunt *Evocato, Avocato.* Cod. Just. *Imp. G. A. Junio militi.* s) 6 *Transactione.* Cod. 17 *interposito.* Codd. 22, 23 *inpositum.* B. *cuius.* Cod. 34 *cui causa.* t) Ed. 1 et multi codd., veluti 12 *cui causam actionis non decisionis.* Plerique codd. *actionis non decisionis.* Cod. 5 *actiones n. decisiones.* Codd. 22, 23 *decessionis litem.* Cod. 21 om. *n. dec.* u) Codd. 4, 10 *m. n. mandatum pet.* Cod. 11 *mandasi.* Cod. 6 om. *mandasti.* v) Ita plerique codd. et Cod. Just. Codd. 4, 10—12, ed. 1 *derogabitur.* Cod. 8 et B. *prorogabitur.* Edd. 2—10 *derogabit.* x) Ita edidi complurium codd. et Cod. Just. (vid. not. z sq.) auctoritate, quacum scriptura fere concinit cod. 7, qui *proposita pp. 8. X. Kal. 6 XV. Kal.* Nonn. codd., ut 12 et ed. 1 *Dat. X. Kal.*; rell. edd. et pauci codd. om. numerum. Obstare videtur vulgatae scripturae, quae etiam reperitur in c. 2 Cod. Just. (V, 70), ordo temporis, cum Gordianus *Kal. Jan.* h. ann. nondum regnaverit. Cf. Reland. in Fastis Consul. p. 181, 184 et Spangenb. ad c. 2 Cod. Just. cit. p. 325, not. 10 et ad c. 2 Cod. Just. (VII, 43) p. 487, not. 6. y) Codd. 8, 29, 30, 34 *P. et Pompeiano.* Cod. 19 *Portiano.* z) Nonn. codd. om. *Coss.*, alii ponunt *vv. cc.* aut *v. c.* Cod. Just. *PP. XIV. Kal. Jan. Gordiano A. et Aviola Coss.* (240.), sed in nonn. Cod. Just. codd. et edd. tribuitur et inscr. et subscr. c. 8 (*Licinio — PP. X. Kal. Jan. Pio et Pontiano* 238.) ad c. 7 Cod. Just. quo fit, ut inter c. 7 cit. et c. 2 C. Gr. nulla sit discrepantia. a) Nonn. codd. et ed. 1 *Si quando — et de petitione — iniusto mand.* Ead. ed. in m. *Si quis — de compositione.* 12 in m. *repetitione* ex cod. Argent. Mox nonn. codd. om. *et.* b) Cod. 9 *contineatur.* 12 om. *adscriptum*, sed add. in m. ex cod. Argent. Mox nonn. codd. *litigari.* c) In cod. 12 ex cod. Argent. ad vv. *comp. n. p.* annot. *penitus* et *premat.* d) Cons. add. *Idem ex corpore Gregoriani tit. de Transact.* Cf. supra not. *c* ad tit. de Pactis. e) Edd. *Idem A.* Cons. *Hercolano.* f) Edd. 3, 6 add. *etc.* Cons. edd. 1586 (fol.), 1607 *incertae V. C.* Ed. 3 inc. & C. Ed. 6 *I C.* Leg. *Sabino II. et V. C.* g) Cons. *Veterano.* Edd. 4, 5 *Sabinio.* h) Cons. add. *Ex corpore Gregoriani.* i) Edd. 2—9 om. *et Val. C.* Cons. *Imp. Valentinianus et Galienus AA. et Valerius Caesar Aurelio.* Cod. Just. *Iidem AA. Primo. Praeses — tuae administratores facta sit.* k) Sequentia in Cod. Just. valde mutata sunt. l) Cons. edd. 1586 (fol.), 1607 om. *an de re iud.* m) Cons. edd. 1586 (4), 1593 om. *quia de re iud.* Edd. 1586 (fol.), 1607 *de re incerta.* n) Cod. Just. *PP. XVI.*

fraudulenta transactione ac dolosis artibus generi tui circumscriptam esse cognoverit, siquidem Aquiliana stipulatio et acceptilatio[p] insecuta non est, pactum callide scriptum integris singulorum actionibus amovebit. *PP. III. Non. Octobr. ipsis AA. Coss.* (193—304.)

(III.*) TIT. XII. DE POSTULANDO[q].

1. (?) *Impp. Severus et Antoninus*[r] *AA. Manilio*[s]. Si nulla[t] sententia contra te dicta est, quae[u] infamiae detrimentum affert[v], sine causa times, ne existimatio tua[x] laesa sit ob id, quod[y] in carcerem per iniuriam coniectus es[z]. (198—210.)

— — — — —

(2*) 33. [a]*Imp. Gordianus A. Jovino*[*]). Nullam existimationis[b] infamiam avunculus tuus pertimescet[c] ictibus fustium[d] subiectus[e], si sententia non praecessit igno-

---

Tit. XII. Hic tit. deest in Breviario Alariciano et in ed. 1. Exstat in appendice codicum 5—7, 9, 33, 36 cum duabus, quae hic dantur constitutionibus, inverso tamen ordine, cum in illis codicibus const. *Nullam* antecedat constitutionem *Si nulla*. Ceterum cf. not. *q*. — c. 1. Append. codd. 5—7, 9, 33, 36. Cod. Just. II, 12, 1, mutt. verbis. Bas. XXI, 3, 1. Coll. can. Ans. ded. VII, 114. In edd. 2—9 est c. 1 h. t. Ed. 10 (ex const. inc. orig. *c. un. de Postulando*). — c. 2. Append. codd. 5—7, 9, 33, 36. Cod. Just. II, 12, 14. Bas. XXI, 3, 13. Edd. 2—9 *c.* 2. Eodem fere die *PP.* est c. 2 C. J. (V, 11), c. 6 C. J. (VIII, 28), c. 2 C. J. (VIII, 42).

Kal. Mart. o) Edd. 4, 5, 7—9 *tuam ignor.* p) Edd. 3, 6 et Cons. edd. 1586 (fol.), 1607 *acc. pactionem ins.* q) Cod. 5 *Institutio Gregoriani Lib. I. de Postulando Titulo XII.* Cod. 36 *Institutio Gregoriani. Lib. I. Titulo XII: I. De Postulando.* Cod. 6 *Gregorianus Lib. I. Tit. I. de Postulando.* Codd. 7, 9 *Constitutio XXXIII. Gregoriani Lib. I. de Postolando* (Cod. 7 — non 4403, ut est ap. Haub. T. II. p. CLIX. — *de Pontolando*) *Tit. XII.*, et sequitur c. 2 h. t. Cod. 33 *Lib. I. de Postulando titulo II.* Ed. 2 *De postulando.* Edd. 3, 6 *De postulando Tit. I.* (lib. I.) Edd. 4, 5 *De postulando Tit.* * (i. e. 1. lib. I.) Edd. 7—9 *Titulus I.* (lib. I.) *De Postulando.* Ed. 10 *Lib. I. Tit. I. De Postulando*, sed inter constt. incertae originis. Numerus I., qui titulo in cod. 6 adiectus est, significat, titulum de Postulando primum appendicis esse, cuius revera primus est. Eundem omnes codices in primo Codicis Greg. libro exstitisse ostendunt. Numerus II. in cod. 33 mendosus est, cum aut I. aut XII. scribendum fuerit, quod posterius mihi probatur. Memorabilis praeterea est numerus et tituli et constitutionis, qui in duobus vetustissimis codd. 7, 9 legitur. Tituli enim numerus (quem etiam 5 habet), etsi rubrica alia est, miro modo concinit cum titulo Codicis Just., in quo eadem constitutio exstat, constitutionis numerus indicat, aut XIX constt. in Cod. Just. non esse receptas, aut compilatores, ut ego puto, nonnullas constt. ex titulo C. Gr. de Postulando in titulum Ex quibus cau. inf. irr. (II, 12) transtulisse, cum etiam const. 1 in titulo C. Gr. de Postulando legatur. Quae omnia ostendunt, ordinem titulorum, qui in edd. 2 — 8 est, suspectum et a Cuiacio profectum esse, primo huius tituli editore, qui, cum codicem cum appendice eundem huius tit. numerum exhibente, qui in cod. 6 est, invenisset, hoc numero primum libri I. titulum significari putabat reliquosque titulos ad hunc ordinem in ed. 1566 et 1586 disponebat, qui error ex Cuiacianis editionibus in posteriores transiit. Itaque cum codices et Consultatio (cf. c. 1 de Pactis, not. *c* et c. 5—7 eod., not. *n*, *o*, *q*) alium ordinem titulorum libri I. indicent, faciendum mihi esse putabam, ut eos ad numerum, quem in C. Gr. habuissent, revocarem et tit. de Postulando hic ponerem. In eo vero neminem offendi puto, quod non idem in utroque Codice sit numerus tituli de Postulando, quae differentia magis speciosa quam vera est. Etenim si Codicis Just. titulos, qui sunt in I. et II. libro usque ad titulum de Postulando examinamus, complures libri I. titulos, veluti 1—8, 10—17, 20, 24, 25, 27—39, 41—49, 52, 53, 55—57, non e Codice Gregoriano esse desumptos, facile perspicimus. Probat hoc eorum et argumentum et aetas, cum in omnibus Constantini tantum et posteriorum imperatorum constitutiones exhibeantur. Remanent igitur XVII tituli, in quibus constitutiones ex Codice Gr. et Herm. desumptae reperiuntur. Quattuor eorum (lib. I, tit. 19, c. 1; tit. 22, c. 1, 2; tit. 51, c. 1; lib. II, tit. 5) Codicis Hermogeniani, non Gregoriani constitutiones habent; sunt enim eae omnes Diocletiani et Maximiani, imperatorum autem, qui ante illos fuerunt, nulla inest. Ex reliquis vero XIII titulis c. 1 de Judaeis et coel. (I, 9) sine dubio non legebatur in libro I. Codicis Gr., sed in alio libro, ubi *de Legatis* agebatur, ex quo titulo haec const., cum in ea de legato *Judaeorum* universitati relicto rescriptum esset, a Justinianei Codicis compilatoribus in titulum de Judaeis et coel. translata est. Ita XII supersunt tituli, quorum ultimus de Postulando est, cum XII prioribus titulis primi Codicis Gr. libri congruentes. Septem priores primo Codicis Just. libro intextae sunt, ex quinque posterioribus initium secundi libri, uno Codicis Herm. titulo interiecto, constitutum est. Videtur ergo, si rubricis primi libri apud Justinianum fides haberi potest, titulorum ordo hic fuisse:

De iuris et facti ignorantia	Cod. Just. I, 18	— Cod. Greg. I, 1.
Ut lite pendente (in Cod. Greg. fortasse de Precibus imp. offer.)	— — I, 21	— — — I, 2.
De diversis rescriptis	— — I, 23	— — — I, 3.
— officio praef. praet.	— — I, 26	— — — I, 4.
— officio rect. prov.	— — I, 40	— — — I, 5.
— officio eius, qui vicem al.	— — I, 50	— — — I, 6.
— modo mulctarum (?)	— — I, 54	— — — I, 7.
— edendo	— — II, 1	— — — I, 8.
— in ius vocando	— — II, 2	— — — I, 9.
— pactis	— — II, 3	— — — I, 10.
— transactionibus	— — II, 4	— — — I, 11.
— postulando	— — II, 6	— — — I, 12.

Confirmatur haec coniectura cum quinque extremis titulis, quorum series in utroque codice eadem est, tum eo, quod c. 5—7, quas supra exhibui, si Consultationem sequimur, ex titulo X. libri I. desumptae sunt, qui numerus cum eo, quem mea computatio praebet, plane convenit. r) Codd. 5, 36 *Antonius*, sed in 36 corr. *Antoninus.* s) Coll. c. Ans. ded. *Magnualio*, mendose, et om. *et Ant.* t) Codd. 7, 9 *Si nullius.* u) Cod. Just. Coll. c. Ans. ded. om. *Si — quae*, ita incipientes: *Inf. detr. minime sibi affertur ob id solum, quod in carc. coni. es vel ctc.* v) Ita codd. 7, 9. Edd. 2—9 *adferat.* Ed. 10 *afferat.* Cod. 5, 33, 36 om. *affert.* x) Cod. 5 *stimatio*, 36 *estimatio. tua* exc. in ed. 10. y) Codd. 5, 36 *sit obstet quod.* z) Cod. Just. et Coll. c. Ans. ded. add. *vel vincula tibi iussu legitimi iudicis iniecta sunt.* Subscriptio deest in omnibus codd. et edd. Cod. Just. *PP. sine die et consule.* a) Exciderunt XXXI constitutiones. Cf. not. *q*. *) 7 *Juvino.* b) Codd. 6, 9 *Nulla exactioni.* Codd. 5, 33, 36 *Nullam exactione* aut *exactionem.* c) Codd. 6, 7, 33 *pertimescit.* Cod. Just. *pertimescat.* d) Ita codd. 6, 7 et Cod. Just. Codd. 5, 33, 36, edd. 2—9 *fustibus*, om. *ictibus.* Similiter Bas. τῇ πληγῇ τῶν ῥοπάλων ὑποβληθείς. Mox cod. 5 *igno-*

miniae maculam irrogans[f]. *PP. VI. Kal.*[g] *Sept. Pio et Pontiano*[h] *Coss.* (238.)

LIBER II.[k]

(I.*) TIT. ? DE HIS, QUAE VI METUSVE CAUSSA GESTA SUNT.

1. [l] *Imp. Severus A. Julio Consertarino.* Ea, quae per vim et metum gesta sunt, etiam citra principale auxilium irrita esse debere, iam pridem constitutum est. *Accepta Kal. Jul. Dextro II. et Crispino*[m] *Coss.* (196.)

2. [n] *Imp. Antoninus A. Juliae*[o] *Basiliae.* Pacta, quae ab invitis[p] contra leges constitutionesque[q] fiunt, nullam vim habere, indubitati iuris est etc. *PP. V.*[r] *Kal. Aug.**) *Antonino A. IV.*[s] *et Balbino*[t] *Coss.* (213.)

3. [u] *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Aurelio Heraclidi.* Si non ex mandato uxoris tuae adversario eius cautionem remisisti, idque evidentibus documentis monstrari potest, quod citra conscientiam uxoris tuae et ea invita factum est, carebit effectu. *PP. VIII. Id. Sept. Diocletiano V.*[v] *et Maximiano III. AA.**) *Coss.* (290.)

(II.*) TIT. ? (DE DOLO MALO ?)

1. *Imp. Alexander A. Dionysio (ad locum).* Pactum, quod mala fide factum est, irritum esse etc. *PP. II. Id. Sept. Alexandro A. Cos.* (226 ?)

2. [x] *Impp. Carus et Numerianus AA. Aurelio.* Cum fraudis[y] studio transactionem interpositam esse dicas, quod inter vos gestum est, infirmat iuris auctoritas et reliqua. *PP. VI. Idus Decembr. Caro et Carino Coss.* (283.)

(III.*) TIT. ? SI[z] ADVERSUS DONATIONES SPONSIS[a] FACTAS*) IN INTEGRUM QUIS**) RESTITUI VELIT[b].

1. *Impp. Valerianus et Gallienus AA. et Valerianus Caesar*[c] *Avinio**) *Octaviano*[d] *suo salutem*[e]. Precibus

---

Tit. I. In edd. hic tit. una tantum lege, i. e. prima constat. Ego huic tit. addidi c. 2 et 3 propter Consult. cap. I., ubi libro II. C. Greg. adscribuntur; quae constt. apud Schultingium 2 et 11 de Pactis et tr. (I, 2) sunt. Eodem ducunt vv.: *qua ab invitis* et *ea invita*, quae in his constt. leguntur. Vid. ad c. 1 de Pactis, not. *c.* Transtulissem etiam c. 8 de Pactis, si in L. R. B., ubi in titulo de Pactis et transact. profertur, titulus C. Gr. indicaretur, quam huc pertinere c. 4 Cod. Just. de His, quae vi metusve c. (II, 20) docet, quae fere eiusdem argumenti est. — c. 1. Cons. cap. I. Edd. 2, 3, 6 (ex inc. tit. *c.* 1). Edd. 4, 5, 7—9 (*c.* 1 tit. de His, quae vi etc. II, 1). — c. 2. Cons. cap. I. Cod. Just. II, 3, 6. Bas. XI, 1, 67. Coll. can. Ans. ded. VII, 98. Ivo, Decr. XVI, c. 201. Ed. 2 (ex inc. tit. *c.* 2). Edd. 3, 6 (Ex inc. tit. *c.* 3). Edd. 4, 5, 7—9 (*c.* 2 de Pactis et tr.). Eodem die *PP.* est c. 1 C. J. (VIII, 23). — c. 3. Cons. cap. I. Ed. 2 (ex inc. tit. *c.* 10). Edd. 3, 6 (ex inc. tit. *c.* 12). Edd. 4, 5 (*c.* 12 de Pactis et tr.). Edd. 7—9 (*c.* 11 eod.). Eodem die *PP.* est c. 8 C. J. (VIII, 54) et in eundem fere diem incid. c. 5 C. J. (V, 38), c. 3 C. J. (VII, 35).

Tit. II. Hunc titulum feci propter Cons. cap. I., ex qua patet, has constitt. in II. libro Codicis Gregoriani, non in primo, ubi in edd. 4, 5, 7—9 inveniuntur, exstitisse. Cum superiori tit. non conveniant, eas ad hunc tit., qui in Cod. Just. post tit. de His, quae vi metusve caussa sequitur, revocari, quo propter sententiam pertinere videntur. — c. 1. Cons. cap. I. Ivo, Decr. XVI, c. 201. Edd. 4, 5 (de Pactis et tr. *c.* 4). In edd. 7, 8 haec c. legitur p. 686, not. 21 ad c. 4 de Pactis et tr. (*c.* 3 de Pactis nostrae ed.) in vv. *id pactum mala fide factum, irritum est*, quod etiam dies, qui utriusque constitutionis idem est, probabile facit. Quam ob caussam c. 3 de Pactis in hunc titulum transtulissem, si liber aut titulus in Consultatione indicatus esset, quod cum non sit et c. 3 apud Just. in tit. de Pactis legatur, nolui ordinem edd. mutare, satis esse putans hanc rem indicasse. Simili ratione non revocavi ad h. tit. c. 5 de Transact. (I, 11), quamquam eam in tit. C. Gr. de Dolo malo exstitisse mihi persuasum est. — c. 2. Cons. cap. I. Ed. 2 (ex inc. tit. *c.* 9). Edd. 3, 6 (ex inc. tit. *c.* 11). Edd. 4, 5 (*c.* 11 de Pactis et tr.). Edd. 7—9 (*c.* 10 eod.). Eodem die *PP.* est c. 7 C. J. (V, 71).

Tit. III. c. 1. Aeg. Br. Al. *Tit. II.* Codd. 1, 4, 6, 7, 9—12, 29, 34 add. *Gregoriani* aut *Graegorianus Liber II.* Ed. 1 *Codicis Gregoriani Liber Secundus — Tit. I.* Ed. 2 ponit hunc titulum post titulum de Pactis et tr., quare est *Tit. III.* (sed om. nom.) totius Codicis. Edd 3, 6 *Ex libro II. — Tit. III.*, id est *III.* harum editionum. Numerantur enim in his edd. tituli, non habita ratione librorum, usque ad titulum libri III. Si sub alter nom., ita tamen, ut titulorum Si certum pet., de Hered. pet., de Rei vind. numeri omittantur, quo re idem numerus tituli Si sub alter. nom. efficitur, qui est in Brev. Al., id est VII., post quem tit. numeri titulorum nunquam ponuntur. Edd. 4, 5 *Tit.* * (lib. II.). Edd. 7—9 *Tit. II.* (lib. II.). Ed. 10 *Ex Libro II. Tit. I.* In codd. 14, 17, 18, 22, 23, 26, 27, 29, 30 exc. textus huius c., in codd. 13, 19 textus et inscriptio; omnia praeter interpretationem desunt in codd. 21, 32. Subscriptio deest in cod. 6. Integra cum interpr. exstat in codd. 3—5, 7—12, 15, 16, 20, 24, 25, 28, 34. Edd. *c.* an.

---

maculam. e) Cod. Just. add. *ob crimen quaestione habita.* f) Codd. 5, 33, 36 *ignoras.* 7 *ignorans.* g) Cod. 6 *V. Kl.* Cod. Just. *Dat.* et om. *VI.* h) Cod. 33 *Potiano.* Cod. 6 *Positio.* Cod. 7 *Pontio.* Codd. 5, 9 *Ponano* et 36 *Povano.* i) *Coss.* exc. in codd. 6, 9. Gothofredus transfert h. c. in annum seq. (239.) Cf. Schult. l. c. p. 684, not. 6.

k) Ita edd. 4, 5, 7—9. Codd. 3—7, 9—11, 16—19, 29 *Gregoriani Liber II.* Cod. 1 *Graegorianus Liber II.* Ed. 1 *Codicis Gregoriani Liber II.* Edd. 3, 6, 9 *Ex Libro II.* l) Cons. add. *Ex corpore Gregoriani liber II.*, non facta mentione tituli, qui demum exstat in edd. 4, 5, sed omisso numero, a Schultingio, ut videtur, adiecto, qui etiam *metusque* posuit pro *metusve.* m) Schult. putat, pro *Crispino* legendum esse *Prisco*, quod nomen subscriptiones nonnullarum constitutionum eodem anno datarum habent, veluti Cod. Just. II, 19, 1; III, 15, 1; III, 28, 2; IV, 14, 1; IV, 19, 1; IV, 26, 1. Dicit enim Schultingius: *Dubito an non Crispinus vel Crispus* (qui in Canone Theonis a Dodwello in fine Dissertationum Cyprianicarum edito commemoratur) *sit natus ex errore scribentium pro Priscus.* n) Cons. *Item alia ex corpore et libro* (id est II.) *supradicto. Imp.* Cf. supra not. ad. tit. de His, quae vi met c. (II, 1) et ad c. 1 eod., not. *l.* o) Cod. Just, et Coll. c. Ans. ded. om. *Juliae.* p) Cod. Just. om. *invitis.* q) Cod. Just. et Coll. c. Ans. ded. add. *vel contra bonos mores.* r) Cod. Just. om. *V.* Coll. c. Ans. ded. *pp. IIII. kl. aug.*, et des. seqq. *) In c. 1 Cod. Just. cit. add. *Romae.* s) Recepi h. num. ex Cod. Just.: in edd. 2—6 et in edd. Cons. 1586 (4) et 1593 deest. Edd. 7—9 et Cons. 1586 (fol.), 1607, Schult., Bl. ponunt *VI.* t) Ita Cod. Just.; edd. 2—9 et Cons. *Albino.* u) Cons. add. *Item alia eod. libro* (id est II.) *et corpore.* Cf. supra not. *l* et *n* h. tit. v) Ita edd. 3, 6 et Cons. edd. 1586, 1607, Schult. Bl. In rell. edd. om. *V.* Leg. *IV.* *) Ita edd. 2—9; Cons. om. *AA.*

x) Cons. add. *Item alia eodem libro et corpore* (i. e. lib. II.). y) Edd. 4, 5 *fraudes.*

tuis et iuris auctoritas et aequitas assistit[f]; neque enim dubium est, ea, quae[g] sponsae affinitatis contrahendae causa a minore[h] donantur[i], repeti non posse[k], quando huiuscemodi[l] causas communis[m] voti complendi ratio*) provocet, propter quae et[n] in integrum restitutio denegatur[o]; nam etsi[p] inter minores verti videntur, non discrepat[q] ab his, qui legitimae[r] aetatis ad huiuscemodi contractus prodeunt[s]. Quare, quaecumque[t] Julius Agrippinus V. C.[u] filiae tuae Aviniae[v] sponsae donavit, repetere nullo modo poterit; ac si facere[x] hoc[y] tentaverit, opponet auctoritatem suam Julius Donatus[z], V. C.[a] Pf. U. amicus noster, ut tam improba petitio repellatur. *Dat. prid. Id. Jun.*[b] *Aemiliano*[c] *et Basso II.*[d] *Coss.*[e] (259.)

Interpretatio. *Jure et legibus continetur, ut minoribus contra ea, quae intra XXV*[f] *annos male gesserint, per integri restitutionem debeat subveniri. Sed in hoc*[g] *tantum casu praesenti lege removentur, ut, si quid minores pro coniunctione matrimonii sponsalicia largitate donaverint, per obtentum in*[h] *integri restitutionis nullatenus debeant revocare. Quod similiter iuxta Novellam legem*[i] *et de dote servabitur.*

(IV.*) TIT. XVII.[k] SI MINOR AB HEREDITATE SE ABSTINEAT[l].

1. *Impp. Severus et Antoninus*[m] *AA. Vetoriis*[n], *Frontino**) *et aliis.* Si vos paternae hereditati non miscuistis[o], ob eam rem testificatio necessaria non fuit[p], cum fides veritatis[q] verborum adminicula non desideret. Quod si pro herede gessistis, an[r] propter aetatem, cui[s] subveniri solet[t], in integrum restitui debeatis[u], aestimabit, cuius de ea re notio[v] est[x]. *PP. V. Non. Mart.*[y] *Saturnino et Gallo*[z] *Coss.*[a] (198.)

(V.*) TIT. XXI.?[b] SI MAJOR FUERIT PROBATUS[c].

1. *Imp. Philippus A. et Philippus*[d] *Caesar Aelio*[e]

Tit. IV. c. 1. Append. codd. 5—7, 9, 33, 36, F. 6. Cod. Just. II, 39, 1. Bas. X, 21, 1. Edd. 3, 6 (ex inc. tit. c. 2). Edd. 7—9 *Tit. III.* Deest hic tit. in edd. 4, 5, quamquam eius c. in Chronologia legum commemoratur, quae est in fine ed. 5.

Tit. V. Aug. Br. Al. *Tit. III.* Codd. 3—8, 10—12, 15—17, 20, 24, 28, 34. Inscr. et text. des. in codd. 13, 21, solus textus om. in codd. 14, 18, 22, 23, 25—27, 29, 30, omnia des. in codd. 19, 32. In cod. 9 exc. et haec et sqq. constt. usque ad c. 1 de Rei vind. Cf. interpr. tit. Si adv. donat. (II, 8), not. *g*. Ed. 1 *Tit. II.* (lib. II.). In ed. 2 sec. ser. titt. est *Tit. IV.* totius Codicis. Edd. 3, 6 *Tit. IV.* (id est harum edd.). Edd. 4, 5 om. num. tituli, sed sec. ord. est *Tit. III.* (lib. II.) Edd. 7—9 *Tit. IV.* (lib. II.). Ed. 10 *Tit II.* (lib. II.). — c. 1. Codd. et edd. *c.* 1, id est *un.*

---

z) Codd. 1, 4, 10 om. *Si.* a) Codd. 6, 23, 26 *in sponsas.* Cod. 5 om. *sponsis.* Codd. 29, 34 *don. sponsi.* *) Codd. 19, 28 *facta.* Cod. 11 *factu.* **) Codd. 12 (ex cod. Argent. in m. add. *quis*), 27—29, ed. 1 om. *quis.* Codd. 1, 6, 8 *quid.* Cod. 4 *quod.* Cod. 11 *quae.* Cod. 22 *qui.* b) Codd. 22, 23 *voluerint.* Cod. 27 *vellent.* Cod. 29 *velint.* c) Cod. 7 *et Valentinus vo. Av.* Codd. 22, 23 *Impp. Valentinianus et Gratianus* etc. Cod. 20 *Impp. Valentinianus et Gallianus aa. et V. Consul.* Multi codd. om. *Caesar.* *) Codd. 11 (a m. sec.), 12 (in m. ex cod. Arg.), ed. 1 *Sabino.* Cod. 11 *Savino.* Codd. 5, 12, 25, 28, ed. 1 in m. *Albino.* Cod. 20 *Salviano.* Codd. 22, 23 *Esabinis.* d) Nonn. codd. *et Oct.* Cod. 10 om. *Octaviano.* e) Cod. 30 om. *Avinio — salutem* et 22, 23 *salutem.* f) Cod. 12 *auctoritatibus* (in m. ex cod. Argent. *auctoritas*). Cod. 11 *equitas existit.* g) Cod. 6 *eare.* h) Cod. 6 *causam.* Cod. 28 *causae a.* Cod. 16 *contrahenda c.* Codd. 6, 11 *causae animo.* Codd. 12 (ex cod. Argent.), 15 *causa animo.* Cod. 24 *causis animo.* Codd. 5, 20, edd. 3, 6 *c.* (5 *cause*) *etiam a min.* i) Nonn. codd. *donatur.* Cod. 11 *redonatur.* Codd. 15, 24 *condonatur.* k) Codd. 12 (ex cod. Argent. *posse*), 28 *potest.* l) Nonn. codd. *huiusmodi.* m) Edd. 3, 6 *communi.* *) Ed. 9 *causa.* n) Cod. 11 om. *quae et.* Codd. 6, 20 *pr. quod* et om. *et.* Cod. 5 om. *et.* Cod. 12 *pr. q. et et.* Cod. 9 om. *in.* o) Codd. 5, 6, 20 *in i. restitutionem necesse den.* Cod. 5 *denegat.* p) Ita posui optimorum codd. auct., veluti 4, 6, 10. Alii codd. et edd. *tametsi.* q) Codd. 4—6, 10, 20 *reverti (non) vid. non discr.* Plerique codd. et edd. *nec discr.* 34 *nec discrepate ab.* In v. *reverti* videtur latere vera lectio *res verti*, quam habent edd. 3, 6. r) 34 add. *hereditatis.* s) Codd. 6, 20 *prodessent.* Codd. 7, 12, 16, 28 *proderis*, sed in m. cod. 12 ex cod. Argent. rest. nostr. script. t) Codd. 6, 20 *quia quaec.* Cod. 12 *q. quicumque.* u) Codd. *v. cl. uiro clarus, vir clarissimus vir.* Codd. 5, 10 *vir clarus Publius.* Cod. 20 *huius* pro *Julius*, et des. in nonn. codd. vv. *Agrippinus — suam*, quae in m. cod. 12 add. ex cod. Argent. Ceterum sqq. in codd. mendis laborant. B. *vel.* Cod. 9 *Agripinus.* v) Ed. 1 *t. animo sponsae.* Codd. *Vineae, Avinae, Exavidiae*, nonnulli *Aviniae*, B. *Avinae.* Mox cod. 9 *donantur.* x) Ita multi codd. Cod. 5 *hec.* y) Cod. 11 om. *hoc.* z) Complures codd. *non posset, hoc facere* aut *hoc faceret, opponit.* Ed. 1 *opponit.* Edd. 4, 5 *Dona-* (om. *tus*). a) Cod. 11 *vc.* 34 *cc.* b) Codd. 3, 12 (cod. Argent. *prid.*), 16, 26, ed. 1 *Dat. prid.* (in m. III.) *Id. Jun.* Codd. 13, 34 *D. p. Kal.* Codd. 5, 7, 9 *Dat. prid. Id. Jul.* c) Complures codd. *Militiano.* Cod. 5 *Aemilio.* Cod. 18 om. *Aem. et Basso.* Cod. 9 *Emeliano.* d) Ita codd. 5, 7, 20. Edd. om. *II.* e) Plerique codd. om. *Coss.* f) Edd. 3, 6 *XV.* g) Sequentia desunt in cod. 9 usque ad vv. *Si vero sciens* interpretationis ad c. 1 de Rei vindic. Est enim folium, in quo exstiterunt, abscissum. Cod. 11 om. *in hoc.* Complures codd. *subvenire.* Mox alii *revocari.* Ceterum 12 in m. *tamen* pro *tantum.* h) Plerique codd. om. *in.* i) Cf. ed. 8, p. 689, not. 8. Car. de Savigny, hist. iur. rom. etc. T. II, p. 49, not. 36 (ed. 1); II, p. 50, not. *e* (ed. 2).

k) Ita codd. 6, 7, 9. Videtur ergo, Codicis Just. ratione habita, liber II. Codicis Greg. in tit. de Negotiis gest. aut in tit. de His, quae vi metusve cau. incepisse. Praeterea numerus III., qui iisdem codd. et cod. 33 adiectus est, significat, hunc tit. tertium appendicis esse. In cod. 36, ubi rubrica deest, c. un. h. tit. addicitur titulo de Pactis, cuius est c. 2. Praecedit enim c. 1 C. Gr. de Pactis (I, 10). l) Codd. 5, 33 om. *se.* Codd. 7, 9 *Si ut se hereditatis abs.* m) Cod. 5, F. 6 *Antonius.* n) Codd. 7, 9, F. 6 *Victoriis.* Cod. 5 *Antonius aa. Netoriis.* Cod. Just. om. *Vetoriis.* Omnino suspectum est hoc nomen. *) Cod. Just. *Florentio* aut *Florentino.* o) Cod. Just. *immiscuistis.* Cod. 33 *miscuisti.* p) Ita codd., F. 6 et Cod. Just. Edd. *est.* q) Codd. 5, 6, 33, 36 *veritati vel bonorum adm.* Cod. 7 *veris. vel bonorum adminiculandam.* Cod. 9 *verit. vel bonorum adm.* r) Ita codd.; in edd. et F. 6 ponitur *an* post *solet.* Cod. 9 *an propterea.* Cod. Just. *gess. vel bonorum possessionem accepistis, propter.* s) Codd. 5, 36 *cuius.* t) Cod. 9 *subvenire solent.* u) Cod. Just. *in int. restitu-*

Maximo[f]. Minoribus annis deceptis, non decipientibus subvenitur; et ideo, si ad circumveniendum emptorem mentitus[g] aetatem[h] ex adspectu te[i] maiorem annis probari*) effecisti, lubricum[k] frustra praetendis[l]. *PP.*[m] *prid. Id. Novembr. Aquis*[n], *Philippo A. et Titiano*[o] *Coss.* (245.)

Interpretatio. *Si quis**) *decipiendi animo maiorem se instrumentis quibuscunque*[p] *esse conscripserit*[q] *et postea per aetatis veniam contra hoc venire tentaverit, nullatenus audiatur: quia deceptus non est, sed ipse alium voluit fraude decipere.*

(VI.*) TIT. 9 DE INOFFICIOSO TESTAMENTO[r].

1. *Imp. Alexander A. Valeriae Coelestinae*[s]. Dos, quae a patre nubenti filiae data est aut[t] in obligatione constituta, in quartam[u], quam habere ex bonis patris[v] debet, ne inofficiosum testamentum[x] possit accusare[y], non computatur, quoniam vivente patre bonis eius fuit separata. Imperite itaque introducis querelam[z] cautionis a marito tuo emissae[a], quasi non omnia tradita ei essent[b], cum, etsi verum sit, quod scriptura continetur, non perimatur[c] querela inofficiosi testamenti, si ex iudicio patris supremo*) quarta filiae non suppletur, quam intestato patre pro portione sua habere debuit[d]. *PP.*[e] *III.*[f] *Kal. Septembr. Maximo II.*[g] *et Aemiliano*[h] *Coss.* (223.)

Interpretatione non eget.

2. *Imp. Alexander A. Valeriae Rufinae*[i]. Si ex voluntate patris, qui tres ex se natos reliquit[k] heredes,

---

Tit. VI. Aeg. Br. Al. *Tit. IV.* Edd. 1, 10 *Tit. III.* (lib. II.). In ed. 2 hic tit. sec. ord. est *Tit. V.* totius Codicis. Edd. 3, 6 *Tit. V.* (harum edd.). Edd. 4, 5 *Lib. III. Tit*° (id e. *I.*). Ordo enim titulorum libri tertii in edd. 4, 5 hic est: *De inofficioso testamento, De petitione hereditatis, De rei vindicatione, Si sub alterius nomine res empta erit, De familiae herciscundae et communi dividundo.* Edd. 7—9 *Tit. V.* (lib. II.). Jacobson l. c. p. 50 h. t. transferri vult in lib. III. Sed vid. infra ad tit. Si certum pet. (C. Gr. III, 12), not. *n.* — c. 1. Edd. *c.* 1. Codd. 3—8, 10—13, 15—18, 20—25, 27—29, 34. Codd. 9, 14, 19, 26, 32 om. totam const., cod. 30 textum et cod. 6 subscriptionem. Miro modo haec et seq. c. eodem die de simili re propositae sunt, ut, nisi personae, ad quas datae sunt, differrent, coniungendae essent, quod interpretatio ad utramque const. scripta suadet. — c. 2. Edd. *c.* 2. Codd. 3—8, 10—12, 15, 16, 20, 24, 25, 27—29. Omnia des. in codd. 13, 18, 19, 21, 26, 30. Textus tantum om. in codd. 14, 17, 22, 23. In codd. 7, 9 haec c. legitur ante appendicem, ubi haec: *Explicit Gregoriani liber XII. feliciter. Amen. De Libro Secundo Gregoriani, De Inofficioso Testamento Titulo Quarto* (id est Brev. Al.). In eandem fere diem incidunt c. 8 C. J. (II, 13), c. 3 C. J. (III, 42), c. 8 C. J. (VI, 26).

---

tionis auxilium accipere debetis et om. *aest.* — *est.* Codd. 5, 33, 36 om. *in.* v) Codd. 5, 6, 9, 33, 36 et F. 6 *notitia*, sed 36 *cuius deare.* x) Edd. 8, 9 om. *est.* y) Cod. Just. *VI. Maii.* Dicit Schult. ad h. l.: *alterutro in loco vitiosa est scriptura.* z) Codd. 5, 6, 36, F. 6 (in m.) *Gallieno.* Cod. 33 *Galieno.* a) Codd. 7, 9 om. *Sat.* — *Coss.*

b) Numerum XXI. ponendum esse, Cod. Just. docet. c) Codd. 3, 5, 6, 12 (in m. ex cod. Argent. *probatus*), 16, 20—24, 26—28, 30, ed. 1 *provocatus.* Cod. 19 *provocatus fuerit.* d) Cod. 11 et hic et in seqq. constt. saepissime *Imperatores* pro *Imp.* Cod. 12 (ex cod. Argent. add. *A. et Ph.*), 28, 30 om. *A. et Phil.* e) Cod. 25 om. *Maximo*, cod. 30 *Aelio Max.* et cod. 22 *A.* Cod. 5 *Coss.* *v̄c.* *addivo.* Cod. 15 *v̄t.* *Aelio.* Cod. 18 *Ph. cons. A.* Codd. 3, 6, 17, 20, 34 *ahedio.* Codd. 4, 7, 8, 11, 12 (in m. ex cod. Argent. *Aelio*), 16, 25, 28, R. *aedio* s. *edio.* Cod. 10 *editio.* Cod. 22 *Aevo.* Cod. 23 *Accio.* Codd. 27, 29 *ahaeneo.* Ed. 1 in m. *Hedio.* Edd. 2, 4, 5, 7—9 *Aetio.* Edd. 3, 6 *Aëtio.* Similiter erraverunt librarii in Gellii lib. IV, c. 1. Cf. doctiss. Schneideri quaest. de Servio Sulpicio Rufo spec. II, p. 8. f) Nonn. codd. *Maximino.* g) Cod. 11 *si id.* Cod. 6 om. *emptorem.* Codd. 5, 6, 12, 15, 16, 20, ed. 1 *m. est.* h) Codd. 8, 10, 11, 12 in m., 17, ed. 1 *aetate.* i) Cod. 5 *et adsp.* Cod. 12 *ad adspectu*, om. *te* (in m. ex cod. Argent. *ex a. te*). Cod. 17 *adsp. aetate m.* Cod. 34 *ex aspectu aetate tuae m.* *) Cod. 3 om. *probari.* k) Cod. 11 *pr. et fecisti.* Cod. 15 *eff. qui l.* Cod. 16 *probare eff. qui l.* Ed. 1 *probare.* l) Nonn. codd. *praetendens.* Cod. 12 *pertinendis*, similiter cod. 5. Codd. 11, 12 in m., R., ed. 1 *fr. pudentes.* m) Cod. 11 *Praeposita dat.* Codd. 17, 27, 29, 30 *Dat.* n) Codd. 4, 5, 10—12, 15, 16, 20, 25, 28 om. *Aquis*, cod. 23 *Aquis, Philippo*, cod. 24 *Phil. A. et* et codd. 18, 21, 28 *A.* o) Ita plurimi et optimi codd. et edd. 1—9. Ed. 10 *Tatiano.* Cod. 14 *T. IV. Coss.* Cod. 20 *Siciano.* Cod. 21 *Tizatiano.* Cod. 22 *Tratiano.* Cod. 25 *Tiliano.* Nonn. codd. *Tetiano.* Post hanc c. ponitur in cod. 7 const. *Si vos paternae* tituli superioris Si minor ab hered. *) Nonn. codd. om. *quis.* p) Ita ed. 7, sed ed. 8 *cuiuscunque.* q) Codd. 5, 10, 11, 12 in m. et alii, ed. 1 (in m. *conscripserit*) *consenserit.* Iidem *us* pro *per.* Cf. ed. 8, p. 690, not. 2. Mox cod. 11 *alius.* r) Cod. 13 add. *Vel Dote.* Cod. 8 *D. i. t. Gregoriani.* s) Codd. 16, 22, 23, 28 *Val. et Cel.*, alii *Valeria Celestina.* R. *Variae.* t) Cod. 11 *Dos, quae parte filie.* Cod. 12 *De eo, quae*, sed. supr. lin. *Dos q. pater filiae.* Cod. 21 *dos quia.* Codd. 23, 28 *De eos q.* Nonn. codd. om. *a.* Alii hab. *nubente filia* aut *filiae* et *ut* pro *aut.* Cod. 23, edd. 4, 5 *nubendi.* Cod. 11 om. *nubenti.* u) Cod. 12 *in quas tamquam hab.* (sed in m. ex cod. Arg. *in quartam* et ex cod. Mog. *quarta*). Cod. 27, edd. 1—9 *in quarta.* v) Codd. 22, 23 *matris.* x) Fere omnes codd. et R. *inofficioso testamento*, alii *inofficiosum testamento.* y) Edd. 1, 2, 4, 5, 7—9 *accusari*; mox nonn. codd. *computantur* aut *competatur* et codd. 4, 10 *fuisset s.* Cod. 11 *fuisse parata* (a manu sec. *fuisset par.*). z) Nonn. codd. *introducis*, alii et ed. 1 *introducis querela.* Cod. 11 *introducet querela.* Cod. 15 *it. et introducetur.* Cod. 21 *introduci.* Cod. 28 et 12 om. *querelam* — *perimatur*; sunt tamen haec vv. in m. cod. 12 adscripta ex cod. Arg. Ed. 2 *introducis querela.* a) Codd. 4, 5, 7, 15—18, 21, 27, 29, 34 *omissa.* Cod. 10 *obmissa.* Cod. 11 *amissa.* Idem mox *continentur* — *carta.* Nonn. codd. *carta.* Cod. 20, ed. 1 *emissa.* Cod. 23 *amissa.* Cod. 3 *tunc omissa.* R. *tum emissa.* b) Nonn. codd. om. *ei.* Codd. 4, 10 *tr. egiesent.* Cod. 27 *cum et sint verum.* c) Cod. 3 *permittatur.* Ed. 1 *perimitur.* *) Codd. 27, 34 *sub primo* et mox cod. 34 *in testamento patre.* Cod. 12 *sub prima*, sed supr. lin. ex cod. Arg. *supremo.* d) R. et cod. 8 *herede habuit.* Cod. 11 *pro propositione sua h. d.* Nonn. codd. *debet, debebunt, debebit.* 13 *decrevit.* e) Codd. 3, 17, 29, 30 *Dat.* f) Ita pleriquee codd.; codd. 11, 12 et edd. *IV.* Codd. 7, 22, 23 *prid.* Cod. 8 *VI.* Cod. 23 om. *III.* g) Cod. 11 om. *II.* Cod. 30 *Maxiomo.* Codd. 22, 23 *Max. III.* h) Leg. *Aeliano.* Multi codd. et hic et in sq. c. *Emeliano.* Cod. 11 *emil. v̄c. s̄s.* In nonn. codd. sequitur interpretatio c. 2 h. t. i) Codd. 12, 28 *Imp. Al. Valerianus Rufinae.* Ed. 1 in m. post *A.* add. *et Valerianus.* Codd. 12, 27, 28 om. *A.* k)

tertiae[l] portionis quarta ad te[m] sine ulla diminutione pervenire non potuit[n], inofficiosi testamenti accusationem instituere[o] non prohiberis. In qua tamen parte ea[p], quae ante a patre filiae in dotem data sunt, non placet computari, quia[q] etiam in bonis mariti sunt et a patrimonio patris vivente eo*) separata fuerunt[r]. *PP. III.*[s] *Kal. Septembr. Maximo II.*[t] *et Aemiliano*[u] *Coss.* (223.)

Interpretatio. *Si pater pro filia dotem tradiderit, aut certe genero pro ipsa*[x] *dote fecerit cautionem, vel se promissionis vinculo obligaverit, et mortis tempore Falcidiam filiae pater de his rebus, quae mortis tempore dereliquit, non dimiserit*[y], *de inofficioso patris testamento agere filia non prohibetur: quia illud, quod pro ea*[z] *a patre in dotem datum est aut promissum, in Falcidia non potest*[a] *imputari. Nam ea, quae pater vivus in dotis conditione aut promiserit aut tradiderit*[b], *de bonis eius, antequam moreretur, discessisse et alienata**) *esse noscuntur. Similis erit et de sponsalicia donatione conditio.*

LIBER III.**)

(I.*) TIT. I.? DE PETITIONE HEREDITATIS[c].

1. *Imp. Antoninus*[d] *A. Aurelio*[e] *Pontio Ingenuo.* Fructus ante litem contestatam perceptos[ee] malae fidei possessores restituere[f], placuit. *PP. XII. Kal. Jul. Romae, duobus Aspris Coss.*[g] (212.)

Interpretatione non eget.

(II.*) TIT. II.? DE REI VINDICATIONE[h].

1. *Imp. Gordianus*[i] *A. Aurelio Alexandro militi*[k]. Vineas in alieno agro institutas solo cedere, et, si a malae fidei possessore id factum sit, sumptus eo*) nomine erogatos[l] per retentionem[m] servari non posse*), incognitum non est. *PP. IV.*[n] *Id. Mart. Attico*[o] *et Praetextato Coss.* (242.)

Interpretatio. *Si quis vineas in aliena terra posuerit*[p], *ad illum sine dubio pertinebunt, cuius terra esse probatur. Qui si*[q] *solum nesciens alienum, dum id bona*[r]

Tit. I. Aeg. Br. Al. *Tit. V.* Edd. 1, 10 *Tit. I.* (lib. III.). Edd. 2—6 om. numerum tituli. Est autem in ed. 2 sec. ord. *Tit. VI.* totius Codicis et in edd. 3—6 *Tit. II. Lib. III.*, sed cf. de edd. 4, 5 tit. C. Gr. de Inoff. test. (II, 6), not. sup. Edd. 7—9 *Tit. II.* (lib. III.). — c. 1. Edd. *c. un.* Codd. 3—13, 15—25, 27—30, 34. In cod. 9 haec c. legitur in app., bis exstat in cod. 7, ubi et in Br. Al. et in app. legitur. Eodem fere die *PP.* est c. 2 C. J. (VI, 24).

Tit. II. Aeg. Br. Al. *Tit. VI.* Edd. 1, 10 *Tit. II.* (lib. III.). Edd. 2—6 om. numerum tituli. Est autem in ed. 2 sec. ord. *Tit. VII.* totius Codicis et in edd. 3—6 *Tit. III. Lib. III.*, sed cf. de edd. 4, 5 tit. C. Gr. de Inoff. test. (II, 6), not. sup. Edd. 7—9 *Tit. III.* (lib. III.). — c. 1. Edd. c. 1. Codd. 3—5, 7, 8, 10—12, 15, 16, 20, 24, 25, 28, 34. Codd. 13, 19, 21 om. textum et inscr.; solum textum codd. 17, 18, 22, 23, 27, 29, 30. Subscriptio deest in cod. 6. Lacinia tantum interpr. exstat in cod. 32. Eodem die *PP.* est c. 15 C. J. (IX, 9), et in eundem fere diem incid. c. 4 C. J. (V, 75) et c. 17 C. J. (VIII, 41).

Codd. 12, 28 *patris ex se nato rel.*, sed add. in m. cod. 12 nostr. scr. ex cod. Arg.; alii codd. *natis, natus, reliquit.* l) Codd. 11, 12 ex cod. Arg. *tertiam.* Cod. 20 *tertia.* m) Cod. 5 *ad se.* Cod. 7 *q. adite.* n) Codd. 5, 8, 10, 11, 12 (supr. lin. ex cod. Arg.), R. *non possit.* o) Edd. 3, 6 *instruere.* Cod. 11 *accusatione i. n. prohiberes.* p) Codd. 6, 7 (in app.), 9, 20 *In quam eam partem.* Codd. 11, 12 (in m. ex cod. Arg.), ed. 1 (in m. *qua*) *In quarta t. p.* Edd. 3, 6 *In qua t. quarta ea.* Mox 34 *est* pro *sunt.* q) Codd. 3—5, 10—12, 15, 16, 27—29, edd. 1, 2, 4, 5 *quae etiam.* *) Cod. 12 *eum*, sed supr. lin. ex cod. Arg. *eo patre.* Cod. 5 *patris sui viv.* r) Nonn. codd. *fuerant* aut, ut cod. 12, edd. 1, 3, 6 *fuerint.* s) Nonn. codd. *Dat.* Cod. 15 om. *III.* Codd. 7, 14 *IV.* t) Cod. 11 *maxime.* Codd. 8, 11, 16, 28, ed. 1 om. *II.* u) Leg. *Aeliano.* Cod. 14 desin. in v. *Coss.* Cod. 11 *ll. ss.*, ut fere semper pro *Coss.* x) Plerique codd. *pro filia.* Vv. *aut certe* etc. interpres addidit. y) In literis *dimi* desinit cod. 26. z) Cod. 11 (a m. sec.), ed. 1 *proh. Illud etiam quod pro ea.* Cod. 34 om. *quod.* a) Complures codd. et ed. 1 *poterit.* Seqq. usque ad vv. *eius ante* des. in cod. 12, sed adscr. sunt ex cod. Arg. b) Multi codices *conditionis — promisit aut tradidit.* *) Cod. 11, ed. 1 *aliena.* Edd. 3, 6 *alimenta.*

**) Codd. 1, 3—7, 10—12, 29, 34 *Incipit Gregorianus* aut *Gregoriani* aut *Graegor. Liber III. Tit. V.* (id est Br. Al.) *de Pet. her.* Ed. 1 *Lib. III. De petit her. Tit. I.* Cf. infra tit. Si certum pet., not. *n.* Edd. 3, 6 *Ex Libro III. Si cert. pet.* Edd. 4, 5 *Liber III. De inoff. test.*; cf. supra ad h. tit., not. sup. Edd. 7—9 *Lib. III. Tit. I. Si cert. pet.* Ed. 10 *Ex Libro III. Tit. I. De Pet. Her.* c) In edd. 3, 6—9 antecedit tit. Si certum pet. Cf. infra ad h. t., not. *n.* Cod. 8, R. *de Repetitione her.* d) Cod. 11, ed. 1 om. *Imp.* Codd. 4, 8, 10, 11, 12 in m., ed. 1 *Constantinus.* Codd. 28, 30, ed. 1 (in m.) *Antonius.* e) Codd. 4—6, 7 in app., 8—10, 12, 13, 16, 18—20, 28—30, 34, ed. 1 om. *Aurelio* et cod. 3 *Aurelio Pontio.* Codd. 12, 16, 28, ed. 1 (in m.) *Potentio.* Cod. 30 *Pontiano.* Edd. 4, 5, 7—10 *Aurelio, Pontio, Ingenuo.* Memorabilis est crebra nominis *Aurelii* commemoratio, quae et in superioribus et in seqq. constitutionibus frequentior est, quam ut casu quodam id fieri potuisse videatur. Fidem facit huic coniecturae, quod non solum in libris mss., verum etiam in Cod. Iust. illud nomen aliquoties omissum est. Cf. c. 3 de Rei vind. (III, 2), not. *y*, c. 2 Si am. v. debit. redd. instr. (IV, 2), not *p*, c. 1 de Sic. et venef. (XIV, 3), not. *z* et c. 2 eod. Potuit autem facillime oriri ex falsa interpretatione sigli *A.*, quod plerumque antecedit. Cf. C. Hermog. c. 1 de Caute et n. num. pec., not. *b.* ee) Cod. 11 *praeceptis* (a m. sec. *praeceptus*). Edd. 4, 5 *praeceptos.* f) Cod. 12 *mala fide de possessores rest.*, sed in m. rest. vera script. Codd. 5, 7 *restitui.* g) Codd. 3, 27, 29, 34 *Dat.* Cod. 18 *PP. X.* Cod. 24 om. *XII.* et cod. 15 *XII. et Jul.* Codd. 15, 21, 27, 34 *Asperis.* Cod. 30 *Apris.*

h) Codd. 3, 29, 30, R. *De Requirenda Cautione.* 34 *De Requirendi Cautione.* i) Cod. 5 *Gorgianus.* Cod. 12 (in m. ex cod. Arg. *Gordianus*), 28, ed. 1 (in m.) *Gratianus.* k) Codd. 4, 8, 10, 11, 12 (ex cod. Arg.), R. *Alibrando* aut *Alebrando.* Codd. 12, 28 *militibus.* Cod. 27, ed. 1 om. *militi.* *) Codd. 4, 10, 11, 12 (supr. lin. ex cod. Arg.), ed. 1 *eius* et hic et in sq. const. l) Nonn. codd., edd. 3, 6 om. *si* aut *a*, alii *erogatos.* Ed. 1 *erogatur.* Cod. 5 *possessionem id.* m) Cod. 3 *nomine ex praetentione.* Cod. 12 *erogatus praetemtatione*, sed in m. ex cod. Arg. rest. vera script. *) Cod. 11 *possit.* n) Nonn. codd. *Dat.* Codd. 3, 30 *Dat. III.* Codd. 16, 22, 23 *pp. III.* o) Codd. 11, 34, ed. 1 (in m. *Attico*) *Tatio.* Cod. 23 *Antioco.* p) Ita plerique codd.; nonn. *plantaverit.* Mox cod. 11 *pertinebit.* q) Edd.

fide se crediderit[s] *possidere, sumptus, quos in ipsis vineis ponendis fecit, a domino terrae recipiat. Si vero sciens in alieno posuerit*[t], *et vineas restituat, et expensas penitus non requirat.*

2. *Imp. Philippus A. et Philippus*[u] *Caesar Aurelio, Victorino, Marco et Valerio.* Aedificium in alieno agro exstructum solo cedere, sumptusque eo nomine factos non nisi *) bonae fidei emptorem per retentionem posse servare, certissimi iuris est. *PP.*[v] *Kal. Octobr. Coss. supra scriptis*[x]. (241?)

Interpretatio. *Pariter de aedificiis vel de reliquis rebus in* *) *alieno solo positis, sicut superius dictum est, forma servabitur.*

3. *Imp. Philippus A. et Philippus Caesar Aurelio Antonio*[y]. Partum ancillae matris sequi[z] conditionem, nec statum in hac specie patris considerari *), explorati iuris est. *PP. XIV. Kal. Novembr. Philippo A. et Titiano Coss.*[a] (245.)

Ista Interpretatione non eget[b].

4. *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Aureliae Philoxenae*[c]. Quoties eadem res a domino[d] diversis temporibus pluribus[e] venumdatur[f], eum potiorem esse *), cui possessio primum tradita[g] est. *PP. XIII.*[h] *Kal. Maii*[i] *Maximo II.*[k] *et Aquilino*[l] *Coss.* (286.)

Ista Interpretatione non indiget.

5. *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Aureliae Mammae*[m]. Si neque mandato tuo, neque ratum habente[n] maritus tuus possessionem iuris tui alienavit, non prohiberis rem tuam vindicare, intercedente rectore provinciae. *PP. VIII.*[o] *Kal.*[p] *Mart. Diocletiano A. III.*[q] *et Maximiano*[r] *Coss.* (287.)

Ista Interpretatione non indiget.

(III. *) TIT. ? SI SUB ALTERIUS NOMINE RES EMPTA FUERIT[s].

1. *Impp. Valerianus*[t] *et Gallienus AA. Aurelio*

— c. 2. Edd. *c.* 2. Codd. 3–5, 7–12, 15–17, 20, 22–25, 28, 34. Codd. 13, 19, 21, 30 om. textum et inscr.; solum textum codd. 18, 27, 29. Subscriptio deest in cod. 6. Lacinia tantum interpr. exstat in cod. 32. — c. 3. Edd. c. 3. Codd. 3–13, 15–25, 27–29, 31, 34. Cod. Just. III, 32, 7. Bas. XV, 1, 86. Coll. can. Ans. ded. P. VII, c. 6, 122. Eodem fere die *PP.* sunt c. 3 C. J. (II, 27) et c. un. C. J. (V, 48). — c. 4. Edd. *c.* 4. Codd. 3–5, 7–13, 15–25, 27–29, 31, 34. Subscriptio deest in cod. 6. In cod. 27 textui interpretationis siglum appositum est. Ed. Th. c. 138 mut. Cod. Just. III, 32, 15 mut. Bas. XV, 1, 94. Coll. can. Ans. ded. VII, 102. Eodem fere die *PP.* sunt c. 4 C. J. (II, 27), c. 18 C. J. (III, 28), c. 6 C. J. (III, 29), c. 5 C. J. (IV, 20), c. 10 C. J. (V, 12), c. 13 C. J. (VI, 37). — c. 5. Edd. *c.* 5. Cod. 3–13, 15–20, 22–29, 31, 34. Inscriptio deest in cod. 21. In eundem fere diem incidunt c. 8 C. J. (IV, 21), c. 2 C. J. (VIII, 40), c. 5 C. J. (VIII, 47).

Tit. III. Aeg. Br. Al. *Tit. VII.* Edd. 1, 10 *Tit. III.* (lib. III.) Ed. 2, 4, 5 om. numerum (est autem in ed. 2 sec. ord. *tit. VIII.* totius Codicis et in edd. 4, 5 *tit. IV. lib. III.* Vid. tit. C. Gr. de Inoff. test., not. sup.). Edd. 3, 6 *Tit. VII.*, id est har. edd., ut etiam Br. Al., non computatis vero titt. de Postul., Si cert. pet., et om. numero titt. de Petit. her. et de Rei vindicatione, cum, si titt. Si certum pet., de Pet. her. et de Rei vindic. numerantur, ibi, ut in edd. 4, 5, huius libri *tit. IV.* esset Ed. 7–9 *Tit. IV.* (lib. III.) Cf. infra tit. Si cert. pet., not. *n.* — c. 1. Edd. c. 1. Codd. 3–5, 7–13, 15–19, 21, 24, 25, 27, 29, 34. Cod. 20 om. inscriptionem. Deest in codd. 22, 23, 30 subscriptio et textus; ponitur vero in his subscriptio c. 2 in locum subscriptionis c. 1. Cod. 6 om. subscriptionem. Cf. Cod. Just. IV, 50, 4. Eod. fere die *PP.* est c. 4 C. Gr. de Transact. (I, 11), quacum fortasse cohaeret. Nam utraque inscr. est *Aurelio*, hac differentia, ut in c. 4 desit *Ausonio*, hic in subscr. *III.*

3, 6 *se.* r) Nonn. codd. *tum, cum* aut *tum eum bona.* s) Complures codd. et edd. 3, 6 *crederet.* t) Vulgo *posuit.* Nonn. codd. *alienum, expensis.* u) Codd. 5, 18 om. *et Ph. C.* Mox nonn. codd. *Auriliano*, alii *Aur. et V.* aut *Vict. et M.* Cod. 20 *Victori.* Cod. 9 *Aurilio Vict.* et om. *Marco.* Edd. 4, 5 *Aurelio Victorino.* *) Cod. 12 *structum* (in m. ex cod. Arg. *exstructum*) — *eius n. factus* (*factus* multi codd., alii *sumptus qui*) *n. sibi.* v) Cod. 17 *Dat. X.* Codd. 27, 29, 34 *Dat.* x) Ita codd. 4, 7–10, 15, 20, edd. 2–9. Codd. 11, 12, 16, 18, ed. 1 om. *suprascriptis*; rell. codd. et ed. 10 om. *Coss. supra scr.* Videtur const. excidisse. Cod. 30 pon. subscr. c. 4. *) Nonn. codd. om. *in.* y) Cod. 5 *et Ph. v. c. Aur.* Cod. Just. *et Ph. N. Caesar.* Codd. 15, 23 *Aureliano.* Cod. Just. om. *Aurelio.* Codd. 7, 9, 17, 27, 29, 34 *A. et Ant.* Codd. 4, 8, 10, 22, R. *Antonino.* Alii codd. et hic et infra *Aurilio.* Coll. c. Ans. ded. *Imperatore Philippo Antonio.* z) Ed. 1 *Partus — sequitur.* Cod. 12 *sequitur*, sed in m. ex cod. Argent. *sequi.* Cod. 31 *servis condiccio.* *) Multi codd. *considerare.* 31 post *consid.* repetit vv. *in hac speciae.* Nonn. codd. *ne* pro *nec* et mox *exemplo rari iuris.* a) Nonn. codd. om. *A.* et *Coss.*; alii ponunt *Dat.* pro *PP.* Cod. 11 et Cod. Just. *XIII.* Codd. 19, 20, R. *pp. IV. k.* Cod. 21 *XII.* Ed. 1 *X* (in m. *XIV.*). Nonn. codd. *Tatiano*, alii *Tetiano.* b) Interpretationes et huius et quintae const., quas edd. 4, 5, 7–9 habent, desunt in Br. Al. codd. et in edd. 1–3, 6, neque pro interpret. habendae sunt. Sunt enim desumptae ex epitome, quam Aegidius edidit, quae minime potest interpretatio dici.

c) Codd. 12, 28 *Maximus.* Nonn. codd. om. *AA.* et codd. 18, 21 *Philoxenae.* Codd. 12, 25, edd. 2–6 in m. *Aur. et Phil.* Cod. 23 *A. filio suo.* Cod. 9 *filaxine.* Complures codd. *filoxine.* Codd. 3, 29 *Peloxinae.* 34 *Pelosine.* Cod. 27 *Pepoloxiane.* 12 et ed. 1 in m. *et Philoximae*, sed 12 supr. lin. *philoxenae.* Cod. 7 *Imp. Dioclidianus*; alii codd. et hic et in aliis constt. *Dioclitianus.* Coll. can. Ans. ded. (122) *Id. aa. et cc. Aureli Proculino.* d) Nonn. codd. om. *a* et 18 *a domino.* 31 *ad dominum.* e) Codd. 6, 20 om. *pluribus.* Nonn. codd. *pluribusve.* f) Codd. 8, 22, 23, 29 *venundantur.* Cod. 27 *venundentur.* Cod. 8 *plur. non dantur.* 12 *plurib. suae nō datur*, sed in m. ex cod. Arg. rest. nostra script. Codd. 10, 28 *pluribus ve datur.* *) 31 *esse potiorem.* g) Ita plerique codd., edd. 3, 6 et edd. 4, 5 in m. et Cod. Just. Edd. 1, 2, 7–10 *Data.* Cod. 9 om. *primum*, pro quo v. in cod. 12 supr. lin. *prius* ex cod. Arg. h) Nonn. codd. *Dat.* Codd. 7, 9, 12, 16, 25, 28 *XIV.* Cod. 13 *XV.* Cod. 8 *IV.* i) Codd. 12, 21 *Mar.* k) *II.* om. in codd. et in edd. Est tamen addendum. l) Cod. 8, 13, 27, 34 *Aquiliano.* Codd. 11 *Aquilo.* Cod. 21 *Max. Aq. et Maximiniano.* Ed. 1 *Aquilo* (in m. *Aquilino*). Cod. Just. *Dat. II. Kal. Octobr. AA. Cons.* (293.) m) Cod. 7 *Imp. Dioclidianus*; mox nonn. codd. *Maximus AA. Aureliano Mamae*; alii *Mamesae.* Cod. 9 *Aurelio Maximo.* Cod. 18 om. *et Max. A.* Cod. 23 *Martinae.* 34 *Maxime.* Cod. 27 *Maximinianae.* n) Codd. 11, 18, ed. 1 om. *tuo.* Cod. 11 *Si que* (a m. sec. *quā*) *mandato* (om. *tuo*) *neq. rato* (a m. sec. *rationem*) *hab.* 34 *habentem.* 31 *ab eodem.* Idem mox *interdicentem rectorem.* o) Nonn. codd. *Dat.* Codd.

Auxonio[u]. Instrumentis scriptura[v] non oberit, quod nomen continent[x] alterius emptoris[y], ad cuius fidem ipse confugeras[z], cum dominium possessionis, quod habuisse te[a] semper et adhuc habere proponis, securus obtineas. *PP.*[b] *Kal. Jun.*[c] *Aemiliano et Basso*[d] *Coss.* (259.)

2. *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Aelimo*[e] *Ingenuo*[f]. Si nomine quidem uxoris tuae emptionem confecisti[g], verum pecuniam de proprio numerasti et ipse inductus es in possessionem[h], ac negotium tibi gestum est, idque evidenter probabitur, praeses*) provinciae vim tibi super iuris tui rebus[i] inferri[k] prohibebit. *PP. III.*[l] *Id. Maii*[m] *Maximo II.*[n] *et Aquilino*[o] *Coss.* (286.)

Interpretatio utriusque legis[p]. *Quoties aut maritus aut alia quaecunque persona agrum aut quamcunque rem sua pecunia, uxoris aut cuiuscunque alterius nomine*[q] *voluerit comparare, et is, qui pecuniam dat, in rem fuerit intromissus, et ipse, qui pecuniam dedit, rem comparatam cognoscitur possedisse, non*[r] *potest hoc praeiudicio laborare, quod*[s] *alterius nomine res legitur comparata. Quod si vero, cuius*[t] *nomine res**) *comparatae sunt, ipsi*[u] *traditae sunt vel ab ipso possessae, is, qui pecuniam suam pro hac re datam fuisse probaverit, rem quidem comparatam non potest vindicare: sed pecuniam potest a possessore recipere, quia duae**) *res cum quo fuerint, eius dominum faciunt meliorem.*

(IV.*) TIT. VI.? DE FAMILIAE HERCISCUNDAE ET COMMUNI DIVIDUNDO[v].

1. *Imp. Gordianus*[x] *A. Sextio*[y] *Juvenali*[z]. Ex re certa heredem institutum sic haberi, ac si[a] sine eius rei commemoratione[b] heres[c] institutus fuisset, sane officio familiae herciscundae iudicis[d] convenire[e], ut non plus emolumenti consequatur, quam alioqui[f] esset habiturus, ac si ex re[g] certa heres institui potuisset[h], in dubium non venit. Falcidiam quoque in matris testamento cessare, falso tibi persuasum est. Proinde cum iuris igno-

— c. 2. Edd. c. 2. Codd. 3—12, 15—17, 19, 20, 24, 25, 28, 34. Codd. 13, 18, 27, 29 om. textum, codd. 22, 23, 30 textum et inscriptionem; omnia praeter interpretationem des. in cod. 21. Lacinia tantum interpr. exstat in cod. 32. Eodem fere die *PP. s. Dat.* sunt c. 7 C. J. (III, 29), c. 7 C. J. (VI, 6) et c. 9 C. J. (VIII, 43).

Tit. IV. Aeg. Br. Al. *Tit. VIII.* Edd. 1, 10 *Tit. IV.* (lib. III.). Edd. 2—6 om. numerum (est autem hic. tit. in ed. 2 sec. ord. *tit. IX.* totius Codicis et in edd. 3—6 *tit. V. lib. III.* Sed cf. de edd. 4, 5 tit. C. Gr. de Inoff. test., not. sup.). Edd. 7—9 *Tit. V.* (lib. III.) — c. 1. Edd. c. 1. Cod. Just. 1, 18, 2. Bas. II, 4, 11. Codd. 3—12, 15, 16, 20, 24, 25, 28, 34. Codd. 13, 19, 21 om. inscr. et textum; codd. 17, 22, 23, 29, 30 textum. Cod. 27 om. subscr. et textum. Particula tantum interpr. exstat in cod. 32. Eodem fere die *PP.* sunt c. 15 C. J. (V, 62) et c. 11 C. J. (VI, 50).

22, 24, 25 *III.* Cod. 23 om. *VIII.* Codd. 16, 20, 34, edd. 3, 6 *IX.* p) Codd. 3, 5, 8, 12, 16, 27—29, ed. 1 in m. *Id.* q) Codd. 4, 10, 21—23, 25, 28 om. *A. III.* alii *Diocl. A.* et 11, 34 *A.* r) Codd. 6, 7, 9, 28 *Maximo.* Codd. 8, 27 *Maximiniano.*

s) Codd. 1, 3, 4, 5, 8, 10, 12 (sed in m. ex cod. Arg. *fuerit*), 20, 25, 29, 30, edd. 2—9 *Erit.* Cod. 22 *Est.* Cod. 23 *Sit.* Cod. 9 *nomen resumpta f.* t) Codd. 3, 7, 18 *Valentinianus.* u) Complures codd. *Auxonio.* Cod. 5 *Auxoniti.* Cod. 9 *Aunoxiti.* Cod. 7 *Auxonoti.* Cod. 18 *auxentio.* Codd. 12 (sed supr. lin. *Auxonio*), 16, 28 *Auxonito.* Cod. 17 *Auxonioti.* Cod. 29 *Auxonieti.* v) Codd. 6, 13, 17, 20 *I. In scriptura*, alii *scripturam.* Schult. legi vult: *Instrumenti scr.* (quod etiam cod. 12 habet), sine causa. Complures codd. *strumentis.* Iidem mox *noverit*, alii, ut 9, *non poterit* aut *obierit* pro *non oberit.* Cod. 12 *non obrepit*, sed in m. *noverit.* x) Nonn. codd. *continet.* y) Cod. 12 (sed in m. ex cod. Arg. *emptoris*), 28, ed. 1 (in m.) *alt. imperatoris.* Codd. 13, 16 *alt. temporis.* z) Codd. 12, 20, 28, ed. 1 *confugeris*, sed [illegible] supr. lin., ut nos et ibid. mox *dno* ut 5, qui antea *confugeris.* a) Nonn. codd. *habuisset* et om. *te* et *et.* b) Codd. 8, 17, 27 *Dat.* Cod. 29 *Data.* c) Codd. 3, 5, 12, 13, 18, 25, 28, 29, ed. 1 in m. *Jul.* d) Cod. 11 *Hemiliano.* Cod. 21 om. *et Basso.* e) Codd. 3, 5, 7, 9, 11, 12, ed. 1 *Aelio* aut *Elio.* Cod. 11 *Helio.* Cod. 17 *Haelio.* Cod. 18 *aledio.* Cod. 28 *J. D. et Mammus AA. alio.* 34 *Aurelio.* Ceterum multi codd. *Maximus.* f) Codd. 4, 7, 10 transponunt v. *Ingenuo* in textum atque ita incipiunt: *Ingenuus si nom.* g) Ita codd. 4, 8, 10, R. edd. 2—9. Codd. 5, 6, 12 (ubi tota lex male scr. est, sed in m. ex cod. Arg. rest.), 15—17, 28, 34 *quam fecisti.* 5 add. *virum.* Idem. mox *e* pro *de.* Codd. 7, 9 *cum fecisti.* Ed. 10 *fecisti.* h) Cod. 20 om. *in possessionem.* Nonn. codd. *in possessione — ingestum.* *) Cod. 9 et alii *praesens*, sed in cod. 12 supr. lin. rep. *praesidi.* i) Cod. 5 *superius isti rebus.* Codd. 7, 9, 19, 28, 34 *s. superioris tui.* Cod. 11 *sibi satis iuris.* Ed 1. *iure tuo.* Codd. 15, 16, ed. 1 om. *rebus.* Cod. 5, edd. 3, 6 add. *merito* post *rebus.*

k) Codd. 4, 10 add. *non.* Codd. 9, 11, 34 *inferre.* 5 *prohibuit.* l) Codd. 4, 5, 7—12, 15, 17, 24, 29, ed. 1 *IIII.* Cod. 22 *VI.* m) Cod. 11 *Mad.* Codd. 22, 28, ed. 1 in m. *Mart.* Nonn. codd. *Kal.* n) Codd. 3, 16, 25, 28—30, 34 om. *II.* o) Cod. 20 *Aq. III.* Codd. 7, 9, 12, ed. 1 in m. *Aquilone.* Codd. 4, 10 *Aquiliano.* Ed. 1 *Aquilio*; v. *Coss.* deest in compluribus codd. p) *Utriusque L.* deest in nonn. codd. et edd. 1, 2. q) Nonn. codd., ed. 1 *et uxoris.* Cod. 30 *aut ux.* Cod. 18 desinit in v. *alterius nomine.* Codd. 9, 34 *quaec. r. suam p. et ux.* r) Ed. 1 om. *non.* s) Ed. 1 *quia*, ut 12 supr. lin. Mox cod. 9 *res relegitur*; alii codd. *relegitur.* t) Nonn. codd. *pro cuius.* *) Codd. 11, 12, ed. 1 om. *res.* u) Cod. 9 *ipsae.* *) Nonnulli codd. et ed. 1 *quae duae.*

v) Ed. 1, nonn. codices, R. *De Familia herciscunda.* Ed. 9 *De Familia Erciscunda.* Complures codices *Dividendo.* Ed. 10, not. *i dividenda G.* Sed omnes edd. a me inspectae *Dividundo.* x) Cod. 15 *Imp. Gregorianus.* Cod. 27 *Imp. Gratianus.* Codd. 12 (sed in m. ex cod. Arg. *Gordianus*), 18 *Imp. Gurgianus*; alii codd. *Gurdianus.* y) Codd. 4, 10, 16 *Sexto.* Cod. Just. om. *Sextio.* z) Nonn. codd. *Jovenali* aut *Jovinali.* Cod. 30 *Juvenili.* Mox nonn. codd. *certum.* a) Codd. 4, 5, 8, 10, 12 (sed rep. supr. lin.), 16, 28, 34 om. *si.* In cod. 11 exc. *sic haberi.* Idem et ed. 1 om. *sine.* b) Codd. 7, 9 *eius rei ratione.* Cod. 11 *rei recommemorationem.* c) v. *heres*, quod complures codd. et edd. 1—9 habent, om. in ed. 10. In m. cod. 12 repon. ex Cod. Arg. Ibi etiam ann. *sine* pro *sane.* d) Codd. 3—5, 7—9, 11, 12, 15, 24, 25, 28, edd. 1, 2, 4, 6 *iudicio*; sed edd. 2, 4, 5 in m. *iudicis.* e) Omnes codd., edd. 1, 2, 4, 5 add. *non prohiberis*; sed edd. 2, 4, 5 in m.: *γρ. iudicis convenire, ut non plus etc.* Praeterea nonn. codd. om. *convenire.* f) Nonn. codd. *aliquis*, alii *aliquid — habituros.* Cod. 15 *quam al. non esset.* g) Codd. 4, 10 om. *ex re*, pro quo alii *rea.* Codd. 7, 9, 11, 12, 24, 28, ed. 1 om. *ex.* Cod. 15 *ac si rei.* 12 *aut*, sed supr. lin. rep. *et*, quod habet ed. 1. h) Cod. 6 *h. iure inst. p.* Codd. 12, 28, ed. 1 *pot. et.*

rantiam excusare facile non possis, si maior annis[i] hereditati matris tuae[k] renuntiasti, sera prece subveniri[l] tibi desideras. *PP.*[m] *XV.*[n] *Kal. Novembr. Arriano et Papo Coss.*[o] (243.)

Interpretatio. *Si quis per testamentum heredem aliquem appellaverit et rem certam, id est aut possessionem aut mancipia aut quamlibet aliam speciem, de qua dubitari esse non possit, sub heredis vocabulo dimiserit, cui heredis nomen imposuerit, ad eum et illa, quae non sunt nominata, perveniant*[p].

2. *Impp. Valerianus et Gallienus AA. Antonio Potito*[q]. Si domum, cuius meministi, pater[r] tuus, cum in potestate eius[s] ageres, nomine tuo donandi animo comparavit, iure quidem non subsistere donationem, scire debuisti; verum si in extremum fati diem pater eadem animi destinatione*) duravit, iudicium eius iuxta formam constitutam esse servandum[t], indubitati iuris est. *PP.*[u] *XI.*[v] *Kal. April.*[x] *Seculari II.*[y] *et Donato Coss.*[z] (260.)

Interpretatio. [a] *In hac lege similis erit et de donatione conditio, quam filiusfamilias a quocunque perceperit. Sed hoc amplius habet, quod si maior fuerit ista donatio, quae nomine filiifamilias facta est, ut**) *omnis facultas patris quartam eius rei*[b], *quam filius donatam accepit, implere non possit, reliquis filiis*[bb] *de hac ipsa donatione Falcidia suppleatur.*

3. [c] *Impp. Diocletianus et Maximianus AA.**) *Apronias Mammae.* Si divisio inter te et sororem tuam non bona fide facta est, etiam citra principalis[d] restitutionis auxilium, quod etiam maioribus tribui solet, ad aequitatis temperamentum reformari potest etc. *PP. VI. Kal. Jul. Maximiano II. et Aquila*[e] *Consulib.* (286?)

4. [f] *Impp. Diocletianus et Maximianus AA.**) *Aureliae*[g] *Severae*[h]. An divisio, quam iam factam esse proponis, convelli debeat, rector provinciae, praesente parte diversa, diligenter examinabit, et si fraudibus eam non caruisse perspexerit[i], quando etiam maioribus in[k] perperam factis divisionibus soleat subveniri, quod[l] improbum atque inaequaliter factum esse constiterit, in melius reformabit. *PP. XVII. Kal. Jul. ipsis VI. et Constantio**) *III. Coss.* (296?)

(V.*) TIT. XI.?[ll] DE JUREJURANDO.

1. *Summa.* Si a iudice statutum fuerit aut inter partes convenerit, ut*) de rebus dubiis sacramenta praebeantur, eum solum debere iurare, a quo aliquid repetitur, nec ad[m] sacramenta personas alias requirendas: quo praestito sacramento[mm] omnis causae ipsius repe-

— c. 2. Edd. *c.* 2. Codd. 3—12, 15, 16, 20, 21, 24, 25, 28, 34. Codd. 18, 19, 30 om. inscr. et textum; codd. 17, 22, 23, 29 textum; cod. 27 textum et subscr. — c. 3. Cons. cap. II. Ed. 2 (ex inc. tit. c. 12). Edd. 3, 6 (ex inc. tit. c. 14). Edd. 4, 5, 7—9 (c. 4 h. t.). In eundem fere diem incid. c. 17 C. J. (II, 3), c. 13 C. J. (V, 16). Vat. fr. 271. — c. 4. Cons. cap. II. Ed. 2 (ex inc. tit. c. 11). Edd. 3, 6 (ex inc. tit. c. 13). Edd. 4, 5, 7—9 (c. 3 h. t.). Cod. Just. III, 38, 3. Bas. XII, 3, 3.
Tit. V. L. Rom. B. Tit. XXIII. Edd. 4, 5 (in f. libri IV., cuius est *tit. V.*, sed sine num. Vid. tit. VIII. sq., not. sup.). Edd. 7—9 (lib. III. tit. ult., sine num. quidem, sed sec. seriem titt. *tit. VIII*). Secundum Cod. Just. hic tit. ponendus est ante tit. Si certum pet. Cf. infra tit. XII. Si cert. pet., not. *n* in f.

i) Cod. Just. add. *viginti quinque.* Desunt vero haec vv. in compluribus eiusdem libri codd. k) Codd. 3—5, 7—12, 15, 16, 24, 28, ed. 1 om. *cessare — tuae.* In cod. 12, in quo h. c. male scripta est, adscripta sunt haec vv. ex cod. Argent. Codd. 6, 20 *P.* (cod. 6 *Parenne*) *c. i. ignorantia excusari f.* (cod. 6 *Falcidia*) *n. possit.* Edd. 4, 5 *eum.* In v. *Cum* incipit Cod. Just., qui *ignorantia excusari.* l) Codd. 4, 10, 11 om. *tibi.* Codd. 5, 15 *ea prece.* Cod. 9 *subvenerit tibi desiderat.* Ceterum cod. 11 *Falcidia — sena preces subvenire.* 34 *subvenire.* m) Nonn. codd. *Dat.* n) Codd. 7, 9 *XII.* Cod. 30 *X.* Cod. Just. *XIII.* o) Cod. [illegible] om. *Arriano — Coss.* et cod. 21 *et Papo.* Codd. 7, 9 *et Paulo*, alii codd. *Pappo, Papa.* p) Edd. 3, 6 *nomina.* Ed. 1 et nonn. codd., ut 12 *perveniens.* Cod. 11, 12 in m. *ad eum* (om. *et*) *illa — pertinent.* q) Cod. 16 *Valerius.* Complures codd. *Galienus.* Codd. 7, 9 *Antimio Pot.* Cod. 27 om. *Potito.* Cod. 11 *positum.* r) Plerique codd. *meministis.* Codd. 4, 8, 10, 11, in m. 12 et R. *meminis nec pater.* s) Sequentia in codd. corrupte scripta sunt, quamquam non omnes easdem corruptelas habent. Ita legitur *egeris nomini, extremi faciem pater aut e. facti d. p., in eandem a. destinationem* aut *in e. a. dissolutione, iuravit audacia eius.* Memorabilis est lectio codd. 5, 7, qui sic: *non solum subs. don.* *) Nonn. codd. *eandem a. destinationem.* Antea 34 *si instrumentum facti.* t) Cod. 6 om. *eius — servandum.* Cod. 11 *serv. dubitari ius est.* u) Nonn. codd. *Dat.* v) Codd. 6, 30 om. *XI.* Codd. 7, 9 *X.* x) Nonn. codd. *Id.* y) Codd. 12, 25, 28, ed. 1 in m. *XII.* Cod. 7 *X.* Codices 15, 17, 29, 30 om. *II.* z) Nonn. codd. om. *Sec. — Coss.* et fere omnes codd. *Coss.* a) Videtur haec interpretatio ad legem nunc deperditam pertinere. Cf. Schult. ad h. l. not. 8. Nonnulli codd. *In l. s. erit donationis cond.* b) Codd. 9, 34 om. *ut.* Codd. 4, 10, 11, 12, 15, 29, 30 *est omnes facultates* et complures codd. *quartae iuris rei.* bb) Nonn. codd. om. *filiis.* c) Cons. add. *Item alia eodem libro et corpore.* *) Edd. *Iidem AA.* Antecedit enim c. 4 h. tit. d) Leg. *principale*, quod edd. 2—6 habent, nam saepissime Impp. hoc beneficium principale imperiale vocant. e) Ita Cons. praeter edd. 1586 (fol.), 1607, ubi *Aquilia.* Schult. rect. conj. *Maximo II. et Aquilino* (286.). f) Cons. add. *Ex Corp. Gregor. libro III*, sed edd. 1586 (4), 1593 *Ex C. Gr. tit. 3.* *) Edd. 2, 3, 6 *Iidem AA.* g) Cod. Just. add. *et CC.* h) Edd. 2, 4, 5, Cod. Just. *Septimiae.* Sed cf. Spangenb. not. 6 ad h. l. Schult. not. 12. i) Cons. edd. 1586 (fol.), 1607 *prospexerit.* k) Cons. edd. 1586 (4), 1593 om. *in.* Cf. Bl. ad h. l. l) Edd. 2—6 *p., quamvis maior. in p. f. div. non soleat subveniri, tamen quod.* In v. *maioribus* incipit c. 3 Cod. Just., qui sic: *Maioribus etiam per fraudem vel dolum vel perperam sine iudicio factis divisionibus solet subveniri: quia in bonae fidei iudiciis, quod inaequaliter factum esse constiterit, in melius reformabitur.* *) Edd. 2—6 *Constantino*, sed edd. 3, 6 in m. *Constantio.* Cod. Just. *PP. XVI. — ipsis AA. et Constantino III.* Utramque subscriptionem falsam esse, probavit Schult. ad h. l. not. 15. Sed veteres Codicis Just. edd. non habent *et Const. III.*, quae vv. a recentioribus demum editt. perperam adiecta sunt, quibus omissis haec c. videtur intra ann. 293 — 302 data esse. Fortasse leg. *ipso A. VI. et Constantio II. Coss.* (296.)

ll) Ita edd. citt.; L. R. B. de *Sacramentis.* Cf. Schult. ad h. l. not. 1. p. 697. Edd. 4, 5, 7—9 add. *Constitutio una atque altera desideratur.* Ceterum inscriptio tit. ficta est ab editoribus. *) Ott. *aut.* m) P. Pi. om. *ad.* mm) Ita Ott. A. Bl. Bo., sed P. *requirantur* et Pi. *requirunter.* Omnes reliquae Legis R. B. editiones et edd. 4,

titio conquiescat. Hic tamen sacramenti *) ordo notato **) infamia denegatur ***).

(VI.[a]) TIT. XII.[n] SI CERTUM PETATUR[o].

8. *Imp. Antoninus A. Julio*[p]. Si paterna hereditate abstinuisti[q] et a paternis creditoribus[r] conveniris, te[s] secundum iuris formam tueri potes[t]: si vero permiscuisti te hereditati, nec aetate permittente in integrum restitutus es, ut abstinendi ius haberes, intelligis[u], te omnibus creditoribus hereditariis respondere debere. *PP. III. Kal.*[v] *Sept. Antonino A. IV. Cos.*[x] (213.)

(VII.[a]) TIT.? [y]SI[z] CUM EO, QUI IN ALIENA POTESTATE EST, NEGOTIUM GESTUM ESSE DICITUR.

1. *Imp. Alexander A. Satiro, Modestino et Cense-*

Tit. VI. Append. codd. 2, 5—7, 9, 33, 36, F. 6. Edd. 3, 6—10 *Lib. III. Tit. I.* (sed in ed. 10 int. const. inc. orig. et in edd. 3, 6 sine num. tit.) Edd. 4, 5 om. h. tit., etsi ed. 5 in Chronologia constitutionum titulum et legem commemorat. — c. 8. Edd. *c.* 1, id e. *un.* Vid. infr. not. *n.*

Tit. VII. Codd. 6, 20, ubi c. un. h. tit. legitur inter *tit. de Fam. herc.* et *tit. ad Sc. Maced.* Edd. 4, 5 om. hunc tit., quamquam eius c. in Chronol. constitutionum ed. 5 commemoratur. In Breviario Alariciano haec rubrica apponitur titulo sequenti. Cf. not. *k* sq. Nonn. codd., ut 1, qui et v. *in* om., *neg. gestum est.* Ceterum iam Jacobson recte monuit, hunc et seq. tit. in lib. IV. post tit. Si amissis transponendum: similiter videtur sensisse editor Aurelianensis (cf. tit. sq., not. sup.): nolui vero codicum auctoritate destitutus ordinem ex Br. Al. receptum mutare, cuius praeterea nonnulli codd. tit. sq. libro III. clare tribuunt, quod etiam Sichardus facit. Edd. 3, 6 (sin. num. Est autem harum edd. *tit. VI. libri III.*). Edd. 7—9 (*lib. III. tit. VI.*). Ed. 10 (int. const. inc. orig. *lib. III. tit. VI.*). Eodem fere die *PP.* est c. 2 C. J. (V, 57.).

5, 7—9 *nec ab aliis personis sacramenta requiruntur: praestito autem sacr.* *) Ita Ott. A. Bi. Ba. Reliquae edd. et P. Pi. om. *tamen.* **) Vulgo *notatis.* Ott. Pi. *infamio.* ***) L. R. B. *secundum constitutiones* (vett. edd. et Schult. *constitutionem*) *Gregoriani et Hermogeniani*, quae vv. in edd. 4, 6 om. Edd. 7—9 *Ex Papiano Responsorum Titulo XXV.*

n) Cod. 33 *Lib. III. IV. Titulo VIII. cons.* Cod. 5 *Lib. III. Si c. p. cons. IIII.* Cod. 36 *III. Gregorian. Lib. III. Si c. p. Cons. VIII.* Rec. man. ann. *constit.* 8. Codd. 7, 9 *IV. Gregorianus Lib. III. Tit. XII. VIII.* (*VIII.* exst. in m. cod. 9). Cod. 6 *IIII. Tit. Gregor. Lib. III. Tit. XII.* F. 6 (in m. annotatur *V. C. Vesontinus Codex* aut *Vetus Codex.* Solet autem scriptor pro Vetere Codice *V. E.* ponere, id est Vetus Exemplar) *ex lib. III. tit. IV. Si certum petatur const. VIII.* Appendix cod. 2 incipit in v. *conveniris.* In edd. hic tit. primus est libri III., qui numerus ex ed. 3, ubi arbitrio Cuiacii positus est, in ceteras transiit. Si ordinem Codicis Just. respicimus, ponendus est post tit. de Jureiurando, quod etiam codices postulant. Videtur quidem huic coniecturae obstare numerus *IV.*, qui in codd. 5, 6, 7, 9, 33 et F. 6 legitur et *III.* in cod. 36; is vero significat, hunc tit. quartum s. tertium appendicis esse, qua de causa titulo, qui ibi sequitur (Arbitrium tutelae) numerus *V.* et in cod. 36 numerus *IIII.* anteponitur, quamquam in codicibus *Tit. XVIII. Libri* VI. aut VII. est. Numerus XII. is est, quo hic tit. in Codice Greg. insignitus erat, quod trium vetustissimorum codicum auctoritate confirmatur. Quod vero *VIII.* in codd. praeter 5 et 6 legitur, hic numerus locum, quem constitutio in titulo Codicis Greg. obtinebat, indicat, qua cum re, quae ex F. 6 protuli, conveniunt. Itaque videtur lib. III. Cod. Greg. a titulo *de Petitione her.*, qui apud Justinianum XXXI. libri III. est, incepisse. Etenim si ab hoc tit. usque ad tit. *Si certum pet.* titulos Codicis Just. inspicimus, qui Codicis Greg. constitutiones exhibent, fere idem efficitur numerus titulorum, id est *quattuordecim.* Hoc solum obstat, quod in Br. Al. titulus *Si sub alterius nomine* interiectus est, quo reliquis addito quindecim sunt. Est vero locus, quem in Br. Al. tenet, valde suspectus, si Codicis Just. rationem habemus, ubi libri IV. quinquagesimus est, qua de causa cum Jacobsonio eum in lib. IV. Codicis Greg. post. tit. *de Deposito* exstitisse puto, in quem locum vel ob argumentum reiiciendus est. Supersunt igitur quattuordecim tituli et tamen titulus *Si certum petatur* duodecimus est. Sed perspicuum est ex rubrica tituli (IV.[a]) Codicis Gregoriani, Just. Codicis titulos *Familiae Erciscundae* et *Communi Dividundo* in Gregoriano Cod. unum tantum titulum *De Familiae Herciscundae et Communi Dividundo* effecisse, quocum praeterea titulus *Communia utriusque iud.* coniungendus est, ut c. 4 Cod. Greg. tit. *Familiae Herciscundae* suo loco sit, quae in Just. Cod. tertia tituli *Communia utr. iud.* est. His titulis remotis omnia conveniunt. Praecedunt enim tit. *Si certum pet.* apud Justinianum XI tituli ex Codice Greg. desumpti, quorum primus *de Petitione her.* est. Ab eodem incipit liber III. Cod. Greg. in nonnullis Br. Al. codicibus et in edd. 1, 10. Cf. supra tit. de Pet. her., not. [a]. Deinde legitur apud Just. ante hunc tit. titulus *de Inoff. test.* et *de Inoff. don.*, dempto tit. *de Inoff. dot.*, qui Constantii legem exhibet, ille vero in iisdem codicibus ultimus est lib. II. Cod. Greg., quae omnia indicant, post tit. *de Inoff. test.* et *de Inoff. don.* et ante tit. *de Petitione hered.* fines libri II. et III. Codicis Greg. ponendos esse. Videtur ergo, adhibito Codice Just., in libro III. Codicis Gregoriani series priorum XII titulorum haec fuisse.

De Petit. Her.	Cod. Just. III, 31	— Cod. Greg. III, 1.
— Rei vindic.	— — III, 32	— — — III, 2.
— Usufructu	— — III, 33	— — — III, 3.
— Servitutibus	— — III, 34	— — — III, 4.
— Lege Aquilia	— — III, 35	— — — III, 5.
Familiae Hercisc.	— — III, 36	
Communi Dividundo	— — III, 37	— — — III, 6.
Communia utr. iud.	— — III, 38	
Finium regundorum	— — III, 39	— — — III, 7.
De Noxal. actionibus	— — III, 41	— — — III, 8.
Ad exhibendum	— — III, 42	— — — III, 9.
De Religiosis	— — III, 44	— — — III, 10.
— Reb. cred. et Iureiur.	— — IV, 1	— — — III, 11.
Si certum pet.	— — IV, 2	— — — III, 12.

Fuit igitur tit. *de Jureiur.* huius libri undecimus, ad quem locum eum revocavi. Rubrica autem *Finium regundorum*, quamquam is titulus apud Just. Diocletiani et posteriorum tantum imperatorum constitutiones habet, sine dubio exstitit in Greg. Cod. Ceterum iam Jacobson l. c. p. 51 animadvertit, ordinem titulorum huius libri in edd. turbatum esse. o) Codd. 5, 6, 33, 36 *petitur.* F. 6 *petetur.* Vid. interpr. tit. I. C. Herm., not. *m.* p) Codd. 5, 33, 36 *Antonius.* Codd. 7, 9 *Iolio.* q) Cod. 5 *paterne hereditati.* Cod. 5 add. *mutari hereditatibus.* Codd. 7, 9 *te abstinuisti.* r) Cod. 5 *paternis hereditatibus.* s) Nonn. codd. om. *te.* Codd. 2, 6, 7, 33 *conveneris.* Codd. 5, 36 *convenires.* In v. *conveniris* incipit appendix cod. 2. t) Codd. *potest.* Cod. 7 *tueri te p.* Mox cod. 36 *hereditate* et 9 *ius ab heres i.* u) Codd. 5, 7, 9, 36 *intellexisti* s. *intelligisti omn.* Cod. 33 *intelliges.* v) Codd. 7, 9 *pp. III. Non. sep.* Cod. 2 om. *III. Kal. Sept.* x) Cod. 5, F. 6 *Antonio.* Cod. 9 *Antone.* Cod. 7, 9 *A. III.* (230.)

rino[a]. Ex[b] contractibus servorum dominum non obligari tantumque adversus eum actionem de peculio competere, explorati[c] iuris est. Plane si quid in rem domini versum sit, eo nomine quoque teneri dominum, non est[d] incertum. Secundum quae si non iubentibus vobis servus mutuam pecuniam[e] accepit, nec in rem vestram versae sunt[f], conveniri non potestis. Actio de peculio si inferri[g] coeperit, more solito respondere debetis. *PP. XII. Kal. Aug. Fusco II*[h]. *et Dextro Coss.*[i] (225.)

(VIII.[*]) TIT. ?[*]) DE SENATUSCONSULTO MACEDONIANO[k].

1. *Imp. Alexander A. Septimiae Musae*[l]. Macedoniani Senatusconsulti auctoritas petitionem eius pecuniae non impedit, quae filiofamilias studiorum causa Romae agenti[m] ad necessarios sumptus, quos patris[n] pietas non recusaret, credita est. Sed ex contractu filii post mortem eius de peculio actio in patrem competere ita demum potest[o], si anni utilis spatium petitionem non impedit. Sane si iussu patris datum ei probetur[p], nec in quos usus versa sit pecunia disquiri[q] necesse est, et perpetua[r] in patrem, etiam mortuo eo filio, actio est[s]. *PP.*[t] *prid. Kal. Mart. Agricola et Clementino*[u] *Coss.* (230.)

Interpretatio. *Senatusconsultum Macedonianum*[v] *praecepit, ut filiofamilias pecunia non credatur. Nunc*[x] *haec constitutio iubet, ut pro studio literarum si quis filiofamilias pecuniam dederit, hanc ei pater sine aliqua obiectione*[*]) *restituat. Quod si*[y] *ipse filiusfamilias in peregrinis fortasse defecerit*[z], *intra anni spatium*[a] *qui pecuniam commodavit*[b], *de peculio*[c] *potest petere, ut sibi debitum reformetur. Quod si pater iusserit, ut pecunia praestaretur*[d], *non quaerendum*[e] *est, quid de ea pecunia fecerit, sed debitum pater sine mora*[f] *restituat*[g].

LIBER IV.[h]

(I.[*]) TIT. ? SI DEBITO PERSOLUTO INSTRUMENTUM APUD CREDITOREM REMANSERIT[i].

1. *Impp. Severus et Antoninus*[k] *AA. Octavio*

Tit. VIII. Aeg. Br. Al. *Tit. IX.* Edd. 2, 3, 6 (sin. num. Est autem in ed. 2 sec. ord. *tit. X.* totius Codicis et in edd. 3, 6 *tit. VII. lib. III.*). Edd. 4, 5 *Liber quartus Tit.*[*] (id est *I.*). Ordo enim titulorum libri quarti in edd. 4, 5 hic est: *Quod cum eo etc., De deposito, Si debito persoluto etc., Si amissis vel debitori etc., De Jureiurando.* Edd. 7—9 (*liber III.*) *Tit. VII.* Edd. 1, 10 (*liber III. tit. V.*). — c. 1. Edd. *c.* 1 (an.). Cod. Just. IV, 28, 5. Bas. XVIII, 4, 6. Codd. 3—12, 15, 16, 24, 25, 28, 34. Exstat praeterea haec c. in append. codd. 6, 7, 9, 20. Omnia desunt in codd. 19, 21, textus et inscr. in cod. 13, textus in codd. 17, 22, 23, 27, 29, 30. Particula tantum interpr. exstat in cod. 32. Fere eodem die *PP.* est c. 12 C. J. (II, 3).

Tit. I. Aeg. Br. Al. *Tit. X.*, sed cod. 6 *Tit. XI.* Cf. c. 1 C. Gr. Si cum eo (III, 7), not. *i* et c. 1 C. Gr. de Sc. Maced. (III, 8), not. *k.* Edd. 1, 7—10 *Tit. I.* (lib. IV.) Edd. 2—6 sine num. Est vero hic tit. in ed. 2 sec. ord. *tit. XI.* totius Cod., in edd. 3, 6 *tit. I.*, lib. IV., et in edd. 4, 5, *tit. III.* (lib. IV.) Cf. tit. C. Gr. de Sc. Macedoniano (III, 8), not. sup. — c. 1. Edd. *c.* 1. Codd. 3—11, 13, 16, 17, 19, 21—25, 27, 29, 30, 34, 36. In nonn. codd., ut in cod. 30, haec c. pro interpretatione falso ponitur. Cod. 28 om. c. 1. Amerbachius adscripsit h. c. in m. sup. cod. 12 ex cod. Arg.

Codd. 5, 36 om. IV. Edd. 4, 5 in Chronol. const. *Antonino III. Coss.* Ed. 10 not. *c* add. *et Balbino II.* vel *Pertinace* (suffecto hoc temp.) et pon. ann. 213. Cod. 5, P. 6 *Coss.*

y) Cf. tit. XII., not. *n.* In Cod. Just. est *tit.* 26 *lib. IV.* z) Ita codd. et edd. 3, 6. Edd. 1, 7—10, Cod. Just. *quod.* Idem paullo post *dicetur*, sed nonn. codd. *dicatur.* 12 *est negocii esse dicitur.* a) Cod. 6 *Saturus* et om. *Censorino.* Cod. 20 *Saturus.* b) Cod. 6 om. *Ex.* c) Cod. 20 *adv. eo hac actione — explorarit.* d) Cod. 6 om. *Plane — est.* e) Cod. 20 *sec. qua esse — pec. mut.* f) Cod. 20 *r. v. eversae s.* Schult. vult *versa sit* aut *mutuas pecunias.* g) Cod. 20 *inferiori.* Ed. 9 *ceperit.* h) Ita codd. 6, 20. Edd. om. *II.* Cf. supra c. 2 de Pactis. i) *Coss.* deest in cod. 6. Edd. 3, 6, 7, 8 add. *Interpretatione non eget.* Codd. om. h. vv. Neque haec c. ad Br. Al. videtur pertinere, sed casu, fortasse errore librarii, qui exemplar authenticum, ex quo hi codices ducti sunt, scripsit inter medias Br. Al. constitutiones, irrepsisse. Facile enim fieri poterat, ut, cum ex ipso fonte et ex interpretatione codicem Breviarii Al. componeret, unam alteramve constitutionem ex fonte reciperet, quam Br. Al. conditores recipi noluerant. Quod etiam in Codice Theodosiano accidisse videmus, ubi nonnulli libri mss. constitutiones proferunt, quae in aliis codd. desunt.

*) De numero tit. cf. tit. XII. Si cert. pet., not. *n.* k) Recepi hanc rubricam ex append. codd. 6, 7, 9, 20, qui tamen sic: *De Senatusconsultum Macedonianum ex infra scripto* aut *infra escrypta.* Edd. 3, 6—10, Cod. Just. *Ad Sctum Macedonianum.* Br. Al. et edd. 1, 2, 4, 5 ponunt rubricam praecedentis tit. *Quod cum eo* et cet. Probat haec diversitas lectionis, librarios dubitasse, utrum ex hoc an ex superiore Codicis Greg. tit. *Quod cum eo* constitutionem recipere deberent, unde fortasse factum est, ut c. *Ex contractibus* in codd. 6, 20 irrepserit eique, sicut huic tit. in eisdem codd. numeri IX. et X. appositi sint. In quo errore codicis 6 librarius perstitit, cum deinceps titulos Br. Al. ita numeraverit, ut XIV efficeret, cum tamen reliqui Br. Al. codices XIII tantum C. Gr. titulos habeant. In v. *infra escrypta* desinit cod. 20. l) Cod. 5, edd. 3, 6 om. *Musae* et nonnulli codd. *A.* Codd. 4, 10 *Septimi de Musae.* R. *Musciae.* Codd. 5, 16, 34 *Septimae.* Cod. 7 *M. Macedoniam.* Cod. 22 *M. Macedoniae.* Codd. 29, 30 *M. Macedoniani Senatusconsulti.* Transposita sunt haec vv. ex textu in inscriptionem, qua de causa textus in codd. 7, 22 incipit in v. *Scti.* m) Codd. 4, 10 *inpendit.* Mox nonn. codd. *cause.* Cod. 11 *auctoritate — filiefamiliae st. causarum egenti.* Codd. 12, 28 *st. causarum agentia* et om. *ad.* Cod. 12 in m. ex cod. Arg. et ed. 1 *st. c. egenti* (in m. *agenti*) et om. *Romae.* Cod. Just. *st. vel legationis c. alibi degenti ad.* Edd. *filiofamiliae.* n) Cod. 6 *ag. et nec. usos quos.* Cod. 11 *quo patris.* Codd. 12, 28, ed. 1 *s. suos p.* o) Codd. 4, 5, 8, 10, 11 *in patre.* Cod. 28 *c. ac demum.* Cod. Just. *poterit.* p) Cod. Just. *dat. mutuum prob.* q) Ita codd. 4, 7—10, 24, 34 et Cod. Just. Codd. 5, 6 et app. codd. 7, 9 *de his queri.* Cod. 11 *versasset p. his queri.* Reliqui codd. et omnes edd. *exquiri.* r) Nonn. codd. *ac perp.* Cod. 7 add. *et.* Cod. Just. *sed perp.* Nonn. codd. *in patre.* s) Cod. Just. om. *eo*; idem *est actio.* Cod. 11 *et filio.* t) Nonn. codd. *Dat.* u) 34 *Clementiano*, recte. Cod. 5 *Dementie.* v) 11 *Macedoniano* (a m. sec. *Macedoniani*). 12 *Senatus consulto Macedoniano.* x) Ita complures codd. et edd. 3, 6, frustraque Schult. defendit vulg. lectionem *Nam.* *) 12 *optione*, sed in m. ex cod. Arg. *obiectione.* y) Cod. 11 om. *si.* z) Ed. 8 *deiecerit.* Cf. Cramer, Zeitschr. f. gesch. Rechtsw. T. I, p. 307. Cod. 12 add. *et.* a) Cod. 11 *spatio — anno.* b) Cod. 30 *commutavit.* c) Codd. 4, 6—10, 12 supr. lin., 30—34, 36, edd. 3, 6 add. *filii.* Cod. 11 *comm. filii potest.* d) Cod. 16 om. *Quod — praestaretur.* e) Cod. 11 om. *si*

Prisco[l]. Si exsoluta est pecunia, nihil obest[m] veritati, quod cautio integra manet[n] apud creditorem. *PP. prid. Id. Jun.*[o] *Antonino II.*[p] *et Geta*[q] *Coss.* (205.)

Ista Interpretatione non *indiget*[r].

2. *Impp. Valerianus*[s] *et Gallienus*[t] *AA. Metrodoro*[u]. Si potes[v] probare[x], omnem pecuniam exsolutam creditori tuo, cautio[y] tua, quae apud heredem eius remansit, inanis est: ut tamen aut ipsa reddatur tibi, aut incisa apud[z] creditorem remaneat, heredem eius convenire potes[a]. *PP. VI.*[b] *Id. Jun.*[c] *Gallieno II.*[d] *et Faustino*[e] *Coss.* (262.)

Ista Interpretatione non *indiget.*

(II.[a]) TIT.? SI AMISSIS VEL DEBITORI REDDITIS INSTRUMENTIS CREDITUM PETATUR[f].

1. *Imp. Antoninus A. Septimiae*[g] *Martiae.* Debitores tuos quibuscunque rationibus debere tibi pecuniam[*]) si probaveris, ad solutionem compellet[**]) aditus praeses provinciae, vir clarissimus[h]. Nec oberit tibi amissio[i] instrumentorum, si modo[k] manifestis probationibus eosdem debitores esse apparuerit[l]. *PP. Id. Septembr.*[m] *Antonino A. IV. et Balbino II. Coss.*[n] (213.)

Ista Interpretatione non *indiget*[o].

2. *Imp. Gordianus A. Aurelio Prisco et Marco militibus*[p]. Sicut iniquum est, instrumentis vi ignis exstinctis[q] debitores quantitatum debitarum renuere solutionem, ita non statim casum[r] conquerentibus facile[s] credendum est. Intelligere itaque debetis[t], non exsistentibus[u] instrumentis vel aliis argumentis, probare[v], fidem precibus vestris assistere[x]. *PP. III. Kal. Jul.*[y] *Sabino II. et Venusto Coss.*[z] (240.)

Ista Interpretatione non *indiget.*

— c. 2. Edd. *c.* 2. Codd. 3—13, 16, 17, 19, 21—25, 27—29, 34, 36. Exstat haec c. etiam in cod. Fuldensi usque ad v. *inanis.* Inscriptio deest in cod. 30. Praeterea adscr. est in m. sup. cod. 12 ex cod. Arg., etsi in ipso cod. exstat.

Tit. II. Aeg. Br. Al. *Tit. XI.* Codd. 6, 7 *Tit. XII.* Edd. 1, 3, 6—10 *Tit. II.* (lib. IV.) Deest vero numerus in edd. 3, 6, ut in ed. 2, in qua est *tit. XII.* totius Codicis. In edd. 4, 5 est *IV. tit.*, sed sine num. Cf. tit. C. Gr. de Sc. Maced. (III, 8), not. sup. — c. 1. Edd. *c.* 1. Codd. 3—13, 16, 17, 19. 21—25, 27—30, 34—36. Cod. Just. IV, 21, 1. Bas. XXII, 1, 60. — c. 2. Edd. *c.* 2. Codd. 3, 4, 6—8, 10—13, 16, 17, 19, 21—25, 27—29, 34—36. Codd. 5, 9, 30 om. c. 2, quae tamen in app. cod. 9 exstat, ubi etiam in cod. 7 repetitur. Cod. Just. IV, 21, 5. Bas. XXII, 1, 64.

pater — quaerendum; alii habent *requirendum.* f) Nonn. codd. *sine dubio.* 12 *de hac pec. f. sed debes* (in m. *debitum*) etc. g) In v. *restituas* desinit cod. 15.

h) Ita edd. 3—9. Codd. 1, 3—7, 10, 29, 34 *Gregorianus* (*Gregoriani*, *Graegoriani*) *Liber IV.* (cod. 11 *Gregorianus Liber tertius quartus titulus*, errore librarii), quorum codd. alii ponunt *X.* ante *Gregor.*, i. e. decimus tit. Br. Al.) Alii codd., ut 12 *Expl. Gregor. Lib. III. Incipit IIII.* Ed. 1 *Codicis Gregoriani Lib. IV.* Ed. [illegible] *Ex Libro IV.* i) Nonn. codd. om. *Si.* Multi codd. *Debitum Persolutum*; fere omnes *strumentum.* Codd. 29, 34 *Prosulutum.* Codd. 4, 10 *De D. P. Si J. A. C.* et om. *Remanserit.* Cod. 9 *Si debitor soluto.* Nonn. codd. *remansit*, alii *mansis* aut *manserit.* k) Complures codd. *Antonius.* Cod. 13 *Antonianus Octavo.* Codd. 30, 34 *Otaviano.* l) Cod. 6 *Crispo.* m) Cod. 5 *est.* Cod. 22 *obstat.* Mox cod. 5 *quid.* In v. *veritati* inc. cod. 35, cum complura folia h. l. exciderint. n) Nonn. codd. *quid* et complures *maneat.* o) Nonn. codd. *Dat.* Codd. 5, 36 *Kl. mar.* Codd. 13, 19 om. *Id.* Cod. 22 *III. Id.* Cod. 13 *Jan.* 34 *Jul.* p) Plerique codd. *Antonio II.* Codd. 3, 13, 22 om. *II.* 35 *Antonio aug. II.* q) Codd. 5, 36 *Zeta*, Codd. 4, 10 *Gesta.* Cod. 19 *Eta.* Cod. 21 *et Fausto Cons.* Cod. 24 *Ezeta*; 35 *azeta.* In ed. 10, not. *b* em. *Ant. A. II. et G. Caes.* Complures codd. om. *Coss.* Edd. 4, 5 *Cos.* r) Ita et hic et ad c. 2 plerique codd., quorum tamen nonnulli *eget.* s) Codd. 3, 28, 29, 34, ed. 1 (in m.) *Valentinianus*, alii *Valerius.* t) Cod. 28 om. *Gallienus.* Nonn. codd. *Galienus.* u) In hoc nomine discrepant codd., qui *Metrodoro*, *Meredore*, *Medroro*, *Merodoro*, *Metodoro*, *Methrodoro*, *Metisdore.* Cod. 21 *Metrodano.* v) Fere omnes codd. *potest*; alii om. *Si.* x) Cod. 5 add. *probatio.* y) Cod. 7 om. *cautio.* 12 *cautione t. qui.* 13 *vocatio t.* z) Nonn. codd. *et tamen a. i. r.* (*redditur*) *aut tibi inc. aut* (*ap.*) *ei.*, alii *est aut r. r. t. incisa aut cred.* Cod. 6 *aut ipsum strumentum reddatur t. incisum aut cred.* Cod. 8 *est ut autem aut ipsa.* Cod. 11 *redd. aut tibi inc.* 12 *tibi* (om. *aut*) *incisam.* Cod. 30 *tibi inquisita.* Codd. 3, 13, 27, 34 om. *aut.* 35 *tibi an apud* et om. *incisa.* a) Permulti codd. *potest. Dat*, alii *potest. pp.* b) Cod. 5 *VII.* (ita etiam 36) *Kl.* Codd. 4, 7, 9, 10, 21 *III.* Cod. 16 *VIII.* Codd. 22, 23 *IV.* Codd. 27, 30, 35 *V.* c) Plerique codd., B. et ed. 1 in m. *Jan.* d) Codd. 5, 11, 16 om. *II.* In ed. 10 not. *c* em. *A. V.*, quem numerum iam Schult. reponi volebat. e) Cod. 11, ed. 1 (in m. *Faustino*) *Fausto.* Cod. 17 *Fastino.* Plerique codd. om. *Coss.*

f) Plerique codd. *debito*, nonn. *debitore.* Cod. 13 *Si amisso debitore*, 11 *debitore reditis.* Cod. 21 *creditor* et om. *pet.* Codd. 19, 29 *instrumentum.* Nonn. codd. *petitur.* Codd. 4, 10 *instr. a creditore petitur.* Cod. 12 in m. *Si a. v. debitum redditis instructisve* etc., sed ex Cod. Argent. *Si amissis v. creditori redd.* 35 *Si missis vel debitoribus datis instrumentum creditum petatur.* g) Multi codd. *Constantinus*, alii *Antonius A. Septimae.* Cod. 29 *Merciae*, 35 *Septimio et Marico.* *) Cod. 12 add. *suam.* **) Codd. 11, 27, 34, 35, 36 *compellit.* h) Codd. 4, 7, 8, 10, 12, 16—19, 21—23, 25, 28—30, 35, (nonn. horum codd. *presens prov.*) ed. 1, Cod. Just. om. *vir cl.* i) Codd. 7, 9 *prov. competit promissio*; alii *omissio.* [illegible] *amisso instrumento.* k) Codd. 3, 4, 7, 10—12, 16, 17, 22—24, 28—30, 35, ed. 1 om. *modo*; alii *modum.* l) Nonn. codd. *debitoribus e. apparuerint*, alii *apparuit*, *apparuerint.* Codd. 12, 28 *appellaverit*, sed rep. in m. cod. 12 *apparuerit.* m) Permulti codd. *Dat.* Cod. 23 *pp. IV. id.* Codd. 3, 17 *Dat. Id. Sept. Constantinopl.* Cod. 21 *pp. II. K. S.* Cod. Just. *PP. V. Id.* n) Codd. 4, 7, 9—13, 16, 28, 34, 35, ed. 1 om. *Antonino IV. — Coss.* Cod. 3 om. *et — Coss.* Codd. 6, 17, 19, edd. 3, 6 om. *IV. — II.* Codd. 13, 21—24, 27, 29, 30, 36 om. *Ant. — II.*, quorum plerique et edd. 2, 4, 5, 7—9 *Sept. Coss. suprascriptis*, et sequitur in nonn. codd. interpretatio tit. II. Cod. Herm. Edd. 3, 6 *A. Cons.* Cod. Just. om. *II.* o) Ita et hic et in c. 2 complures codd. et edd. 1, 7, 8. p) Cod. Just. om. *Aurelio.* Codd. 4, 7 (in app.), 8, 10—13, 24, 28, 35, ed. 1 *militi.* Cod. 24 desinit in v. *militi.* Edd. 2, 3—7 *Aurelio, Prisco et M. militibus.* q) Cod. 10 *instr. sui i. e.* Codd. 11, 36 *instrumenti sui igne e.* Codd. 11 (a m. sec.), 12 in m. ex cod. Arg., ed. 1 *instrumentis suis igne e.* Cod. Just. *i. consumtis.* Cod. 28 repetit *instrumentis* post *ignis.* 35 *instruments sui i. e.* Nonn. codd. om. *instrum.* r) In v. *casum* desinit cod. 27; 35 *casu.* 12 *causam*, sed in m. ex cod. Arg. *casum.* Idem *conquirentibus.* s) Codd. 23, 29, 35 *facere.* Codd. 4, 6, 7, 9, 13, 16, 21, 25, 28, ed. 10 om. *facile.* t) Codd. 12, 28, ed. 1 *Intelligite ita-*

(III.*) TIT. ? DE DEPOSITO[a].

1. *Imp.*[b] *Alexander A. Mestrio*[c] *militi*[d]. Incursu[e] latronum[f] ornamenta deposita[g] apud interfectum[h] ab eis[i] perierunt[k]; detrimentum ad heredes eius, qui depositum accepit, qui dolum tantum[l] praestare debuit[m], non pertinet[n]. Quod si ex[o] praetextu[p] latrocinii commissi[q] res, quae[r] in potestatem[s] heredis[t] sunt[u], non restituuntur, tam depositi quam ad[v] exhibendum actio, sed et*) in rem vindicatio competit. *Prop.*[x] *VII. Kal. Jul. Maximo*[y] *bis et Urbano Coss.* (234.)

LIBER V.[z]

(I.*) TIT. ? DE NUPTIIS.

— — — —

(1*) 32.[a] *Impp. Diocletianus*[b] *et Maximianus*[c] *A.*[d] *Flaviano*[e]. His[f], qui incestas[g] nuptias per errorem contrahunt, ne poenis subiiciantur[h], ita demum clementia[i] principum subvenit, si, postea quam[k] errorem suum rescierint, illico nefarias nuptias diremerint[m]. *PP.*[n] *V. Id. Jun. Diocletiano ter et Maximiano Augustis* *) (287.)

Tit. III. c. 1. Coll. L. Mos. et Rom. Tit. X, cap. 8. Edd. 4, 5 *de Deposito Tit.** (id est II, lib. IV, c. un.) Cf. tit. C. Gr. De Sc. Maced. (III, 8), not. sup. Edd. 7—9 *Tit. III*, c. 1. Cod. Just. IV, 34, 1. Bas. XIII, 2, 35. Coll. c. Ans. ded. VII, 127.

Tit. I. Edd. 4, 5 sine num., sed sec. ord. *tit. I.*, id e. un. (lib. V.) Edd. 7—9 *Tit. I.* — c. 1. Coll. Leg. Mos. Tit. VI, cap. 5 (Vind. *XLVIIII.* Verc. LIII. In edd. 4, 5, 7—9 antecedit c.: *Imp. Gordianus A. Rationalibus. Manifestum est, nuptiis contra mandata contractis, dotem, quae data illo tempore, quum traducta est, fuerat, iuxta sententiam Divi Severi fieri caducam, nec si consensu postea coepisse videatur matrimonium, in praeteritum commisso vitio potuit mederi. Dat. Kal. April. Antiochiae. Gordiano A. et Aviola Coss.* (239), quae c. in edd. 3, 6 est c. 10 ex inc. tit. Primus hanc c. edidit Cuiacius in Obss. Lib. I, cap. 11; ubi eam se a P. Pithoeo accepisse dicit: „apposui verba constitutionis propterea, quod nullo in codice impresso nunc ea conspicitur, quam ex antiquissimis quibusdam patris sui monimentis erutam dedit mihi Petrus Pithoeus Trecensis." Plura vid. in Wenckii Opp. p. 201 et ap. Ill. Bienerum, Beiträge zur Revision d. Justinianischen Codex. Berol. 1833. 8. p. 82. Ipse inveni hanc const. in exempl. P. 6 post *c. un. Arbitr. tut.* (VI, 1), manu P. Pithoei adscriptam his verbis praemissis: „*Sumpta est et ex isto Codice lex haec de incestis nuptiis.*" (Cf. Hauboldi Opusc. T. II, p. 917, not. *s* et Praef. p. CLXV.) Videtur ergo, ut iam Bienerus coniecit, in tit. *de Incestis nuptiis* exstitisse. Nihilosecius vero dubitavi eam in C. Gr. recipere cum hanc mihi legem scripsissem, ut tantum constitutiones reciperem, quas ex C. Gregoriano desumptas esse, per inscriptiones probari posset. Quam ob rem neque aliam eiusd. tit. const. recepi, quae in meo codice post c. 17 legitur, in aliis post c. 9 aut 11 aut 14: *Imp. Val. A. Probo. Ubi iuris auctoritas desit, ibi nullum matrimonium videri contractum, saepe rescriptum est.* Vid. Bienerum l. c. p. 84 sq. Eadem ratione non interposui const. illam a Beckio in ed. min. Lips. in f. tit. C. J. de Jure lib. (VIII, 58) positam, quam sine dubio ex C. Gr. in nonnullis Cod. Just. libris receptam (cf. Car. de Savigny l. c. T. VI, 453. Bieneri Revis. d. Justin. Cod. p. 228 sqq.) exhibet etiam cod. Montispes. H. 82 in extremo nono Codicis libro: *Imp. Gordianus A. Rufino. Actione competenti experiri debueras. Causis (enim) privatorum (privata actio), commoda vero fisci nostri vel publica crimina plerumque prosequentibus actio publica datur.* Vid. Hauboldi Opusc. T. II, Praef. p. CLIII. sq. Neque a me recepta est inedita, ut videtur, c. illa, quam invenit doctissimus Gust. Ern. Heimbach in codice Vercellensi Juliani epit. adscripta: *Imp. Antonino & Muciano. Minor quod absque tutore vel curatore vendedit vł. obligavit dū at* (sic cod. Verc.) *legitimam aetatē venerit restituitur illi* (211—222). Sequitur deinde Coll. XIV, 2, 3 (Paulus V, 30 B. 2). Ceterum Antonini ad Mutianum rescripta in Cod. Just. sunt c. 1 de Praediis (V, 71); c. 1 de Magistratibus (V, 75); c. 1 de Cond. indeb. (IV, 5); c. 1 de Repud. her. (VI, 31), quorum priora duo anno p. C. n. 212 proposita s. accepta sunt, tertium anno 213, ultimum denique anno 214.

---

que *debitoriis* (cod. 12 *debitoris*, sed in m., ut nos). Cod. 11 *et intell.* Nonn. codd. *debitis.* 35 *debebitis.* u) Codd. 12, 28, 34 *existentia.* Cod. 21 *deb. nunc novatis.* 35 *insistentibus.* v) Ed. 1 *probate.* Cod. Just. add. *debere*, quod tamen a nonn. codd. et vett. edd. abest. Cf. Schult. ad h. l. not. 7. Videtur ante *vel* aliquid excidisse aut deleta particula *vel* scribendum esse, *instr.*, *al. argumentis probari*, quo ducunt etiam Bas. x) Cod. Just. *adesse.* y) Complures codd. *Dat.*, alii *Id.* Codd. 22, 23 *IV.* Cod. Just. *Jun.* Seqq. des. in cod. 12. z) Codd. 22, 23 *Sabiano.* Codd. 12, 28, 35 om. *Sabino — Coss.*

a) Coll. cap. VIII. (Vind. LXXVIIII. Verc. LXXXV. *Idem.*) *Gregorianus Libro IV. Sub Titulo de Deposito.* Desunt tamen h. vv. in codd. Vind. et Verc. b) *Imp. — militi* om. Verc. c) Sic Pith. et Cod. Just. sec. mss. Pistoriense, Cassinense ac Vatic. 1427. Edd. Codicis Just. *Mesteno.* Vind. *Alexander amisorio.* d) Cod. Just. et Coll. can. Ans. d. om. *militi.* e) Cod. Just. et Coll. c. Ans. d. *Si incursu.* Vind. *incisso.* Verc. *incurso.* f) Cod. Just. et Coll. c. Ans. d. add. *vel alio fortuito casu.* g) Vind. Verc. *exposita.* h) P. Scal. *apus interpraefectum.* i) Cod. Just. et Coll. c. Ans. d. om. *ab eis.* k) Verc. et Cod. Just. et Coll. c. Ans. d. *perierint.* Coll. c. Ans. d. *acceperis.* l) Cod. Just. et Coll. c. Ans. d. *dolum solum et latam culpam, si non aliud specialiter convenit.* Ed. 9 *tontum.* m) Ed. Pith., edd. 4, 5, 7—9, Bas. 1586 (fol.), 1586 (4), 1598, 1607, Schult. Si. *debent.* P. *debunt.* n) Scal. *potuit.* o) Cod. Just. et Coll. c. Ans. d. om. *ex.* p) Vind. P. Scal. *praetexto.* Verc. *pretexto* q) Cod. Just. et Coll. c. Ans. d. add. *vel alterius fortuiti casus.* r) Vind. Verc. *quem.* s) P. Pith., edd. not. m citt. et Cod. Just. et Coll. c. Ans. d. *in potestate.* t) P. Verc. *heredi.* u) Cod. Just. et Coll. c. Ans. d. add. *vel quas dolo desiit possidere.* v) P. Vind. Verc. om. *ad.* Scal. *exhibendo.* *) P. Scal. om. *et.* Coll. c. Ans. d. *etiam*, in eadem deest subscr. x) Subscriptio om. in Vind. Verc., item desiderabatur hucusque in Cod. Just.; exstat tamen in Cod. Pistoriensi his verbis: *p̄p. IIII. id. iul. max. et urbano ŌSS.* y) Pith. et edd. not. m citt. *Maximiano.* P. *Maximiao nobis et urbano c̄c.*

z) Deest hic liber in edd. 1—3, 6, 10. Primum receptus est in edd. 4, 5 ex Coll., ex quibus transiit in editionem Schult. a) Coll. *Hermogenianus* (P. *Ermogenianus*) *sub titulo de Nuptiis*, quamquam codd. Vind. et Verc. om. *H. s. T.* et praeterea Vind. *d. N.* Fuit ergo lex prima pars Cod. Hermogeniani. Sed etiam in Cod. Greg. eam exstitisse, docent, quae in f. huius c. in Coll. leguntur: *hanc quoque constitutionem Gregorianus Titulo de Nuptiis inseruit, quae est Tricesima et Secunda, aliis tamen et Die et Coss.* (in P. om. *et Coss.*), *id est: constitutio*, et sequitur subscriptio legis. Erat ergo h. c. XXXII. et perierunt XXXI constt., qua de causa in edd. 4, 5 add. *Caeterae leges desunt.* Memorabile vero est, totam hanc annotationem deesse in codd. Vind. et Verc. Praeterea Scal. om. *et Coss.* b) P. Pith., edd. 4, 5, 7—9, Bas. 1586 (fol. 4), 1598, 1607, Schult. Si. *Diocli-*

(2*)[†] [o] *Exemplum edicti Diocletiani*[oo] *et Maximiani nobilissimorum Caesarum.* Quoniam piis[p] religiosisque[q] mentibus nostris ea, quae Romanis legibus caste sancteque sunt constituta, venerabilia maxime videntur atque aeterna religione servanda, dissimulare ea, quae a quibusdam in praeteritum nefarie incesteque[r] commissa sunt, non[s] oportere[t] credimus: cum[u] vel cohibenda sunt vel etiam vindicanda, insurgere[v] nos[x] disciplina[y] nostrorum temporum[z] cohortatur[a]. Ita enim et ipsos immortales deos Romano[b] nomini, ut semper fuerunt[c], faventes atque placatos futuros esse non dubium est, si cunctos[d] sub imperio nostro agentes[e] piam religiosamque[f], quietam et[g] castam in omnibus[h] more[i] colere perspexerimus vitam[k]. §. 2. In quo id etiam providendum quam maxime esse censuimus, ut matrimoniis religiose atque[l] legitime iuxta disciplinam iuris veteris[m] copulatis, tam eorum honestati[n], qui nuptiarum coniunctionem[o] sectantur, quam etiam his, qui deinceps[p] servata religione nascentur[q], incipiat esse consultum, et honestate[r] nascendi etiam posteritas ipsa purgata sit. Ita[s] enim pietati nostrae maxime placuit, ut sancta[t] necessitudinum nomina[u] obtineant[v] apud affectus[x] suos piam ac religiosam consanguinitati[y] debitam caritatem. Nefas enim credere est ea, quae in praeteritum a compluribus constat[z] esse commissa, cum pecudum ac ferarum promiscuo ritu[a] ad illicita connubia instinctu[b] exercendae[c] libidinis sine[d] ullo respectu pudoris ac pietatis irruerint. §. 3. Sed quaecunque[e] antehac vel imperitia[f] delinquentium vel pro ignorantia iuris barbaricae immanitatis ritu ex illicitis[g] matrimoniis[h] videntur admissa, quamquam essent severissime[i] vindicanda, tamen contemplatione clementiae nostrae ad indulgentiam volumus pertinere; ita tamen, ut quicunque in antecactum tempus illicitis incestisque[k] se[l] matrimoniis polluerunt, hactenus adeptos[m] se esse nostram indulgentiam[n] sciant, ut post tam[o] nefaria scelera[p] vitam[q] quidem sibi[r] gratulentur esse concessam: sciant tamen[s], non legitimos se suscepisse liberos, quos tam nefaria coniunctione genuerint[t]. Ita enim fiet, ut de futuro quoque nemo audeat infrenatis[u] cupiditatibus obedire, cum et sciant ita praecedentes admissores istiusmodi criminum venia[v] liberatos[x], ut liberorum[y], quos[z] illicite genuerint[a], successione[b] careant[c], quae iuxta vetustatem Romanis legibus negabatur. Et[d] optasse-

— c. 2. Coll. Tit. VI, cap. 4. Edd. 4, 5, 7—9 sine num., sed sec. seriem c. 3. Cod. Just. V, 4, 17.

tianus. Vind. *diodetiani.* c) Vind. *Maximiani.* d) P. *Fl. Flav.* Vind. *augustos.* Scal. *ugg.* e) Pith., edd. not. *b* citt. *Fl. Flaviano.* f) Vind. om. *his.* g) Vind. Verc. *incertas.* h) Vind. Verc. *subiciantur.* i) Vind. Verc. *clementiam.* k) Vind. *cum.* l) Vind. *ille quoque nepharias.* Verc. *illi conefarias.* m) P., edd. citt. praeter 7—9 *dirimerint*, edd. 7—9 etiam in Cod. Herm. *direm.* Sequitur in Coll. subscriptio legis, ut in Cod. Herm. legebatur *Prop. Id. Mart. Tiberiano* (ut Schult. conj.) *et Dione* (cod. Pith. et edd. not. *b* citt. *Diogene*) *Coss.* (291.) Om. autem subscriptio in codd. Vind. et Verc. n) Coll. *PP.* Scal. *prop.* *) Bl. ponit a. 290. o) Coll. add. *Gregorianus Libro Quinto* (Verc. om. *G. L. V.*). *Sub Titulo de Nuptiis* (P. Verc. Pith. *De Nuptiis Sub Titulo.* Vind. *De Nuptiis Sub Titulis*) *Exemplum Literarum* (seqq. des. in Verc.) *Diocletiani* (P. *dioclitiani.* Vind. *Diodetiani*) *Et Maximiani Impp. Talem* (Vind. *Tali*) *Coniunctionem Graviter Punire* (P. *puniri*) *commemorat* (omnes codd. et edd. *puniri.* Vind. *commemorant*). Numerus const. om. in Coll.; edd. 4, 5 ponunt pro oo*. oo) P. edd. 4, 5, 7—9 *Dioclitiani.* p) Vind. Verc. *quis.* q) Vind. *relegis hisque.* r) Vind. Verc. *incerteque.* s) Schult. in m. ed. Leur. conj. *nos.* t) Vind. *opponere.* u) Ita codd., Pith. et edd. 4, 5, 7—9, 1586 (fol. et 4), 1593, 1607, Schult. Bl., sed videtur aliquid ad orationis integritatem deesse, quod etiam asteriscus indicat post *credimus* in plerisque edd. appositus. Blum. de coniectura Vonckii p. 41 ante v. *cum* posuit *sed*, quamquam uncis inclusum. Idem Vonck. et H. Canneg. p. 182 conj. *cum vero.* Schult. *verum cum.* Bondam specim. p. 49 *ut cum.* Moller, Select. c. 6, §. 3 *in futurum vero* vel *in posterum vero.* P. *eum.* v) Struchtmeyer, Animadv. p. 84 conj. *ac insurgere.* x) P. Scal. *non.* y) Vind. *disciplinam.* z) Scal. *tempora.* a) Vind. *que ortatur.* b) Vind. *romanis.* c) Scal. *superfuerint.* Vind. Verc. *semper fuerint.* d) Verc. *cuncto.* e) P. Scal. *nostro gentes.* Vind. *nostram habentes.* Scal. cj. *nostro degentes.* P. *religiosasque.* f) Scal. sec. Puggaeum *religiosaque.* g) Pith. et edd. not. *u* citt. *et quietam et.* P. Scal. *et quietem et.* Verc. *et quietem.* h) Vind. *nominibus* (om. *in*). i) *more* delendum censet Cuiac. vel *more maiorum* legendum; *bono more*, vel *recto more* cj. H. Canneg. p. 183. Vulgatam recte def. Pith. k) Verc. *vitia.* Pro *perspexerimus* exspectes potius *perspexerint*, nisi forte *prospexerimus* legendum est, quamquam illud sententia magis commendat. l) Vind. *religionem atque.* Verc. *religioneque.* m) Vind. *vestri.* Verc. *vris.* n) Vind. *honerati.* Verc. *honorati.* o) Pith. et edd. not. *u* citt. *coniunctiones.* P. Scal. Verc. *coniunctione.* p) P. Verc. Pith. et edd. not. *u* citt. *cum deinceps.* q) Verc. *nascitur.* r) Vind. *honerate.* s) P. Pith. et edd. not. *u* citt. *id.* Verc. *ideo.* t) P. Pith. et edd. not. *u* citt. *sancte.* Vind. *sanctus.* Verc. *supra scripte.* Cuiac. cj. *sancta.* u) Verc. *nomina.* v) Verc. *optineamus.* x) P. *affectos.* Vind. *effectos.* Verc. *defectos. Affectus* sec. Gluck, T. XXIII, p. 295, not. 9 sunt *cognati* et *affines*, erga quos magno amore *afficimur.* y) Scal. P. Vind. Verc. *consanguinitatis.* z) Vind. *constant.* a) Vind. *promiscui oritur.* Verc. *promiscuo ritum.* Scal. *promiscue ritu.* Paullo post edd. 1596 (fol.), 1607 habent *inclita.* b) Scal. P. Vind. Verc. *instinctum.* c) Ita omnes codd. et edd. not. *u* citt. Blum. recepit Schultingii conj. *execrandae.* Scal. *exercendo.* d) Vind. Verc. *ne.* e) Verc. *quicunque.* f) P. Scal. *imperitiam.* Vind. Verc. *peritiam.* g) Edd. 1586 (fol.), 1607, Bas. *inclitis.* h) P. Scal. *matrimonii si.* Roever, cap. II conj. *matrimoniis sic.* i) Verc. *verissime.* k) Vind. *incertisque.* Ed. 9 *in licitis inc.* l) Vind. om. *se.* Verc. *re.* m) Vind. Verc. *ademptos.* n) Pith. et edd. not. *u* citt. *nostra indulgentia.* Scal. *nostrae indulgentia.* P. *indulgentia sciat.* o) Vind. *post iam.* Verc. *posita.* p) P., edd. not. *u* citt. *facinora.* q) Vind. *uti eam.* Verc. *vita.* r) Verc. *sibi quidem.* s) Vind. *sciant tamen non legitimos esse concessam sciant tamen.* t) Ita Blumius. P. Pith. Verc. et edd. not. *u* citt. *genuerunt.* u) Pith. Vind. *inofrenatis.* P. Verc. et editiones not. *u* citt. *in effrenatis* aut *ineffraenatis* aut *inefraenatis.* Cuiacius cj. *infrenatis.* v) Vind. *veniam.* Verc. *vel.* x) Verc. *libertos.* y) Edd. 1586, 1607 *Libertorum.* z) P. Pith. et edd. not. *u* citt. *quod.* a) Pith. et edd. not. *u* citt. *genuerunt.* b) Pith. et edd. 1586, 1607, Schult. Bl. *successiones.* Edd. 1586, 1607 in m. *successione.* Vind. *successionem ne.* Dorvill. in marg. *successionum.* c) Ita scripsi de coniectura Pithoei (cui tribuitur in ed. Bas. et a Schult.; Blum. Pithoeum *careatur*, *ut* coniecisse dicit. Ceterum

mus[e] quidem, nec ante quicquam eiusmodi[f] esse commissum, quod esset aut clementia remittendum aut legibus corrigendum[g]. §. 4. Sed et posthac[h] religionem sanctitatemque[i] in connubiis copulandis volumus ab unoquoque servari, ut se[k] ad disciplinam legesque Romanas meminerint pertinere: et eas tantum sciant nuptias licitas, quae sunt Romano iure permissae. §. 5. Cum quibus autem personis tam cognatorum quam ex affinium numero contrahi non liceat matrimonium, hoc edicto nostro complexi[l] sumus: cum filia, nepte, pronepte itemque[m] matre[n], avia, proavia[o]: et ex latere amita ac matertera, sorore[p], sororis filia et ex ea nepte[q]: itemque ex affinibus privigna, noverca, socru, nuru[r] ceterisque, quae antiquo iure[s] prohibentur, a quibus cunctos volumus abstinere[t]. §. 6. Nihil enim nisi sanctum ac[tt] venerabile[u] nostra iura custodiunt, et ita ad tantam magnitudinem Romana maiestas[v] cunctorum numinum[x] favore pervenit, quoniam omnes leges suas[y] religione[z] sapienti pudorisque observatione devinxit[a]. §. 7. Quare hoc edicto[b] nostro volumus omnibus palam fieri, quod praeteritorum venia, quae[c] per clementiam nostram contra disciplinam[d] videtur indulta[e], ad ea tantum delicta pertineat, quae[f] in diem III.[g] Kal. Januariarum Tusco et Anulino Coss. videntur[h] esse commissa. §. 8. [i]Si qua autem contra Romani nominis[k] decus sanctitatemque legum post supra dictum diem deprehenduntur[l] admissa, digna severitate[m] plectentur. Nec[n] enim ullam[o] in tam nefario scelere quisquam aestimet[p] veniam se[q] consequi posse, qui in[r] tam evidens[s] crimen[t] et post edictum nostrum non dubitabit irruere[u]. *Dat. Kal. Maias*[v] *Damasco*[x], *Tusco et Anulino*[y] *Coss.* (295.)

LIBER VI.

(I.*) TIT. XVIII. ARBITRIUM TUTELAE[z].

13. *Imp. Alexander A. Agilae*[a]. Eum[b], qui bo-

Tit. XVIII. c. 13. Edd. *c.* 1, id e. *un.* Append. codd. 2, 5—7, 9, 33, 36, F. 6. Edd. 3, 6—9. Vid. infra not. *z.* Edd. 4. 5 om. h. tit., commemorat ed. 5 in Chron constt. Ed. 10 (int. const. inc. orig.). Cod. Just. V, 51, 4. Bas. XXXVIII, 3, 29.

us, quod Pith. post *careant* addi voluit, omisi) et Cuiacii. Idem in m. edd. 1586 (fol.), 1607. Vind. Verc. *caretur.* Puteanus, edd. 4, 5, 1586 (4), 1593 *successione arceantur.* Edd. 7, 8 *careantur.* Blum. *successione careatur.* An *successiones arceantur?* d) Verc. om. *et.* e) Vind. Verc. *optaremus.* P. Scal. *negante.* f) Vind. *huiusmodi.* g) Vind. *succurrendum.* h) Codd. et edd. not. *u* citt. *post hanc.* Cuiac. cj. *posthac.* i) Verc. *religione scitatemque.* k) Verc. *rem.* In §. 5 incipit Cod. Just. V, 4, 17: *Nemini liceat contrahere matrimonium cum filia* etc., omnibus, quae antecedunt, omissis. l) Ita edd. not. *u* citt. Blum. *amplexi.* m) Pith. et edd. not. *u* citt. *proneptaque.* P. *proneptemque.* Vind. *proneptite. Itemque.* Cod. Just. *n. vel pronepte.* n) Verc. *mater.* Scal. *matrem*, dein *matre.* C. J. *cum matre.* o) C. J. *vel proavia.* P. *prohabie.* p) *sorore* solus Cod. Just. addit. q) *praeterea fratris (sui) filia et ex ea nepte* Tribonianus adiecit in Cod. Just. r) P. Vind. Verc. *socrus nurus*, sed P. *norus.* Cod. Just. *nuru socru.* s) Vind. *nurum ceteras antiquo iurae.* Cod. Just. *ceterisque quae iure antiquo.* t) Cod. Just. *se abstinere* et in hoc verbo desinit. tt) P. Pith. et edd. 7—9, Bas. 1586 (fol.), 1607, Schult. Bl. *nisi hanc tantum ac*, sed edd. 1586 (fol.), 1607 in m., ut Blum. Vind. Verc. *nisi nanctum hac.* Vera lectio debetur coniecturae Puteani: *nisi antiquum ac* coni. Roeverus l. c. cap. VIII. u) Omnes codd. et edd. not. *u* citt. *venerabiles.* v) P. Pith. et edd. not. *u* citt. *romanam gesta*, sed edd. 1585 (fol.), 1607 in m. de cj. Pith., ut Blum. x) P. Pith. et edd. not. *u* citt. *non mirum*, sed edd. 1586 (fol.), 1607 in m. *numinum.* Scal. *non morum.* Vind. Verc. *nominum.* Jo. Canneg. ad h. l. *sanctorum deorum nec mirum.* Recte Pithoeus *numinum* coniecit. Glück l. c. p. 296 *maiestas Deorum nimirum favore* ex cj. Roev. y) P. Pith. et edd. Bas. 1586 (fol. et 4), 1593, 1607, Sch. Bl. *sua.* Edd. 4, 5, 7—9 *suas*, quod annot. ad h. l. Pith. coni. z) Verc. *religiones.* Cuiac. coni. *religionis sapientia.* a) Vind. *pudoris qui observationem.* b) Vind. *praedicto.* c) *quae* abest a P. Pith. Vind. et edd. not. *u* citt. d) Pith. et Cuiac. cj. *disciplinam veterem*, quod habent edd. 4, 5, 7—9, 1586 (4), 1593. Edd. 1586 (fol.), 1607 in m. *veterem.* e) Edd. 4, 5 *indulta.* f) P. Vind. *que.* Verc. om. vv. *quae — commissa.* g) P. *tertio K. Januariorum.* Pith. (in annot. ad h. l. coni. *in diem tertium*) et edd. not. *u* citt. *in die tertio.* h) Edd. 1586 (fol.) et 1607 in m. *dicentur.* Mox P. *commissam.* i) Vind. KAP. XLVIII. Verc. KP. LII., rubrica usque ad v. *legum* producta. k) P. Scal. *numinis.* Mox P. *sanctitateque.* l) Schult. in m. ed. Leew. coni. *deprehendentur.* m) P. *severitatem.* Vind. *digna reveritatem.* Verc. *dignare veritatem.* n) Vind. *flectentur. Neque.* o) Vind. Verc. *nullam.* P. *nullum.* p) Vind. *estimet.* P. Verc. *extimet.* Edd. 7—9 *existimet.* q) Vind. *re.* r) P. Pith. et edd. not. *u* citt. om. *in.* s) P. Pith. Verc. et edd. not. *u* citt. *evidenti.* Vind. *evidentur.* Cuiac. coni. *evidens.* t) Pith. *crimini*, sed Scal. *crimen*, addito in m. *crimine.* Edd. not. *u* citt. *crimini.* u) Ita Blumius. P. Pith. Scal. edd. 1586 (fol.), 1607, 7—9, Sch. Bl. *infuere*, sed edd. 1586 (fol.), 1607 in m. *inhaerere.* Pith. coni. *qui tam evidenti crimini se* (ita edd. 4, 5, 7—9) *post e. n. n. d. insuere* vel *crimine inficere*, quod est in edd. 4, 5, 1586 (4), 1593, relicto tamen in edd. 1586 et 1593 *et* pro *se.* v) Pith. (sec. Blum., Bas. *Mai.*) et Cod. Just. *Maii.* Vind. *Madias*, reliquis, quae sequuntur, omissis. Verc. *magias.* x) Ita edd. not. *u* citt. Verc. *Damasco et Tusco*, reliquis omissis. Blum. *Damaso Tusco.* y) P. *anolino.* Scal. *Andino*, sed in m. *Anulino.*

z) Cod. 2 *Grgrs Lib. VII. Tit. XVIII. Arbitrum tutile XIII.* Cod. 5 *Gregorianus Liber VI. Tit. XVIIII. Arbitrum tutele consul. V.* Cod. 6 *V. Tit. Gregor. Liber VI. Tit. VIII. Arbitrum tutile.* Codd. 7, 9 *V. Greg. Lib. VI. Tit. XVIII. Arbitrum tut.* Cod. 33 *quintus Titul. Gregoriani Liber VI. XVIII. A. T. Coss. XIII.* Cod. 36 *IIII. Gregor. Lib. VI. Tit. XVIIII. Arbitrum tutelae Conss. XIII.* F. 6 *Vel Gregor. Lib. VI. Tit. XVIII. A. T. Cons. V.* Edd. 3, 6 *Liber VI. A. T. Tit. XVIIII.* Edd. 7—10 *Liber VI. Tit. XIX. A. T.* Videtur Cuiacius h. c. ex cod. 5 desumpsisse. Numerus *V.* in codd. 6, 7, 9, 33 et numerus *IV.* significant, hanc tit. quintum s. quartum appendicis esse et numerus *XIII.*, quem codd. 2, 33, 36 exhibent aut *V.*, qui in cod. 5 et in F. 6 legitur, hanc c. in C. Greg. *XIII.* aut *V.* huius tit. fuisse, quamquam num. *V.* potius ad numerum tituli in appendice referendum esse puto. Quod in cod. 2 *Lib. VII.* scriptum est et in cod. 6 *Tit. VIII.*, sine dubio mendum est. Quaeri potest, utrum hic tit. *XVIII.* an *XVIIII.*, ut codd. 5, 36 et edd. habent, fuerit. In re dubia secutus sum auctoritatem plurimorum codicum. Si numerum *XVIII.* ponimus, videtur liber VI. Cod. Gr. in tit. *Qui dare tutores* (V, 34 Cod. Just.) incepisse, si numerum *XIX.*, in tit. *Ubi petantur* (Cod. Just. V, 32). Utrumque falsum esse, id demonstrat, quod nullo modo verisimile est, auctorem Codicis Greg. titulis de Tutela

nis paternis secundum[c] edicti[d] formam abstentus est[e], hereditariis actionibus conveniri[f], nulla ratio suadet et reliqua[g]. *PP. III. Kal. Maii Alexandro A.*[h] *Cos.* (222?)[i]

(II.*) TIT.? DE LIBERTIS PRINCIPIS[k] (?).

1. *Summa. Imp. Gordianus ad Trophimum libertum et Calpurnium militem.* [l]Liberti Romani natione a principe manumissi[m] hac ratione de bonis suis testentur[mm], ut fisco debita medietas reservetur; in cuius hereditatem[n] nepotes ex filia[o] succedere non[p] iubentur[q].

(III.*) TIT.?[r] DE OPERIS LIBERTORUM.

1. *Summa.* [s]Egentem patronum libertus[t] pascere[u] compellitur[v].

LIBER X.[vv]

(I.*) TIT.? QUIBUS RES JUDICATA NON NOCEAT.

1. *Imp.*[*]) *Alexander A. Crescenti.* Quae in libello contulisti, praesidi provinciae allega, qui non ignorat, eum, qui per contumaciam absens condemnatur[x], nec appellationis auxilio[y] uti aut in duplum[z] revocare posse. *PP. XI. Kal. April. Albino*[a] et *Maximo Coss.*[b] (227.)

— — — —

2 (?). *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Aeliae*[c] *Matronae*[d]. Sententiam[e] adversus absentes et indefensos ac maxime minores latam[f] nullas vires obtinere,

Tit. II. L. R. B. Tit. III. Edd. 4, 5, ubi et tituli et libri num. om. Ordo enim titt. huius libri incerti, sed sexti sec. seriem librorum in edd. 4, 5 hic est: *Quibus res iudicata non noceat, De confessis, De patria potestate, De bonis libertorum, De operis libertorum.* Edd. 7—9 *Titulus* (om. num., sed sec. ord. *III. libri VI.*).

Tit. III. L. R. B. Tit. XLIV. De edd. 4, 5 vid. tit. II. antec., not. sup. Edd. 7—9 *Titulus* (om. num., sed sec. ord. *II. libri VI.*). Cf. Paullus II, 32.

Tit. I. Aeg. Br. Al. *Tit. XII.* Ed. 1 *Lib. IV. Tit. III.* Edd. 2, 4, 5 (sine num. libri et tit.; est autem sec. seriem titt. in ed. 2 *tit. XIII.* totius Codicis. De edd. 4, 5 vid. lib. VI, tit. 2, not. sup.). Edd. 7—10 *Lib. X. Tit. I.* Edd. 3, 6 om. num. tituli; est autem *I.*, id est *un. Lib. X.* — c. 1 exstat, omisso tamen titulo, in codd. 5 et 36. Vid. Haub. Opp. T. II, p. 907 et Praef. p. CLVII. Eam a Cuiacio in notis ad Paulli S. R. V, 5, 8 editam esse dicit Schult. Sed in ed. a. 1558 non legitur, quamquam in ed. Francofurt. a. 1595 in annott. ad eundem Paulli Sphum Cuiacio haec vv. tribuuntur: „Alexandri constitutio ex Codice Gregoriano, quam, quod nondum edita sit, proponam." Dubitationem removit Illustr. de Savigny, qui petenti mihi eius consilium respondit, constitutionem in I. Cuiacii operum collectione, ed. Parisiis 1559 ad eundem Paulli locum inveniri. In ed. 2 est *c.* 8 ex inc. tit. Edd. 3, 6 *c.* 9 ex inc. tit. In edd. 4, 5 add. num. II., etsi ibi sec. ord. *c.* 1 h. t. est, edd. 7—9 hoc, quo ego, loco ponunt. Ed. III (inter const. inc. or., add. rubr. *Lib. X. Tit. I.* etc.). — c. 2 Br. Al. *c. un.* Codd. 3—6, 8, 10—13, 17, 19, 21—23, 29, 30, 32, 34, 35, 36. In cod. 7 deest haec c. In codd. 12, 16, 25, 28 om. rubr. *Quibus r. i. n. n.* et est haec c. secunda tit. *de Patria pot.* Exstat etiam in cod. Fuldensi. Praeterea cod. 12 adscripta est ex cod. Argent., add. rubr. *Q. r. i. n. n.*, sed sine interpr. Edd. 1—3, 6, 10 *c. un.* Edd. 7—9 *c.* 2. Ita etiam sec. seriem constt. in edd. 4, 5, sed ibi praefig. num. *I.* pro *II.* Vid. c. 1 h. t., not. super. Eodem fere die *PP.* est c. 3 C. J. (VIII, 51).

discerptis nonnullos eorum in fine libri V. posuisse, ab reliquis autem librum VI. incepisse. Credo itaque, eum ab tit. *de Testamentaria tutela*, qui apud Justinianum XXVIII. libri V. est, initium libri VI. fecisse, Just. Codicis vero compilatores sequentium titulorum nonnullos in duos divisisse, alios novos interposuisse, ut tit. XXXIII. et fortasse XXXV., cuius prima c. aliunde huc translata esse videtur, ex quo diversitas numerorum nata est, quae nunc inter Codicem Greg. et Just. in titulis offendit. Quod si est, finis libri V. Codicis Greg. statuendus est post tit. *de Alendis liberis*, qui apud Justinianum libri quinti XXV. est. a) Cod. 2 *Aglaio.* Cod. 5 *A. ad Agladeum*, similiter cod. 36 *Aglad*; cod. 9 *Oglado.* b) Cod. 5 om. *Eum.* Cod. 2 *Cum.* c) Codd. 7, 9 *paternis similis sec.* 36 *pa-servis.* d) Cod. 9 *electi.* e) Cod. 33 om. *est.* Cod. 2 *forma obtentus.* Cod. 36 *absentus.* Cod. 33 *forma.* f) Codd. 5, 7, 9, 36 *convenire.* g) Ita omnes codd. Edd. om. *et rel.* Sequuntur multa in Cod. Just. h) Cod. 2 *Al. VSS.* Codd. 5, 33, 36 *VC. Coss.* s. *Conss.* Cod. 6 *VCSS.* Cod. 7 *VC.*, et om. *Cos.* Cod. 9 *VC. VI.* F. 6 *Coss.* i) Ed. 10 not. *f*: fort. refer. ad ann. 326 vel 329; leg. 226, 229.

k) In quo libro Codicis Greg. hic et sequens titulus exstiterint, nusquam indicatur. Verisimile est autem, aut circa finem libri VI. aut initio libri VII. titulos *de Libertis* in Codice Greg. positos fuisse. Recte igitur Schultingius ordinem C. Just. secutus hos titt. h. l. assignavit. Edd. *De Bonis Libertorum* ex coni., quae inscriptio Schultingium movit, ut hunc tit. post tit. sequentem *de Operis Libertorum* poneret, ne ordo Cod. Just. desereretur. Ego inscriptionem L. R. B. retinendam esse putavi, quo facto nihil mihi mutandum erat. Primum enim Codicis Greg. auctor *de libertorum speciebus* nonnullos titt. posuit, deinde *de Operis libertorum* egit. l) Edd. 4, 5, 7—9 anteponunt: *Imp. Gordianus A. ad Calpurnium militem.* Vid. infra not. *q.* Edd. 4, 5 add. *Desunt verba huius constitutionis*[*] .... m) Ita Am. Bi. Ba. Edd. 4, 5, 7—9, Schult. *Libertus Principis civitate Romana donatus a Pr. et manumissus de b. s. h. r. testetur.* Edd. 1566, 1586 (fol.), 1607 om. *civitate.* Edd. 1586 (4), 1593 *L. P. Romani — testetur.* Ott. *De libertatis principes liberti romani nacionis a principe manomissi.* V. 1 et Pi. *Libertis Principes libertatis romani nationis a Principe et* (Pi. om. *et*) *manumissi.* mm) Pi. *de b. s. h. r. testetur.* n) Ita Ott. (qui tamen om. *in*) Am. Bi. Ba.; reliquae edd. et Pi. *hereditate.* o) Ott. *filio.* p) Edd. 7—9 *iubentur. Ex Papiano Responsorum Tit. IV.* q) L. R. B. add. *secundum Gregoriani leges a Gordiano principe ad Trophimum libertum et Calpurnium militem latas.* Ita Ott. Bi. Ba.; reliquae add. *legem latam* (ita etiam Pi.). *Troph. Lib. et* receperunt Am. Bi. Ba. ex Ott.

r) Cf. tit. II. de Libertis pr., not. *k.* s) Edd. 4, 5 add. *Deest constitutio quaedam.* t) Ita P. Ott. Am. Ba.; reliquae edd. *alere.* Ott. *compellantur* pro *compellatur. Egente patrocinium libertus parcere compellatur.* u) Edd. 7—9 *comp. Ex Papiano Responsorum Tit. XLIV.* s. 44. v) L. R. B. add. *hoc secundum legem Gregoriani* (ed. 1566 *Gregorii*, edd. 1586 (4), 1593 *Gregoriam*) *de operis* (Pi. *operib*;) *libertorum.*

vv) Cod. 3 *Tit. XII.* (Br. Al.) *Gregoriani Lib. X. Tit. I.* Codd. 4, 10 *Liber* (leg. *tit.*) *XII.* Cod. 6 *Codex Gregorianus Liber X. XIII.* (id est huius cod.) *Tit.* Codd. 29, 34 *XII. Gregoriani Liber V.*, mendose, qui numerus cum X. facile a librario commutari poterat. Codd. 1, 17, 19 *Graeg. lib. X.* (non *XI.*) *Tit. XII.* Jacobson h. tit. ad lib. VII. revocat. *) Codd. 5, 36 *Ex corpore Gregoriani Imp.* Edd. 2, 3, 6 *Idem.* Antecedunt enim in his edd. duae Alexandri constitutiones. Edd. 4, 5 om. *Imp.* x) Codd. 5, 36 *absentis condemnantur.* y) Codd. 5, 36 *auxilium.* z) Schult. ad h. l. et ad Paul. Sent. V, 5 *A*, 8 coni. *dubium.* a) Ita codd. et edd. 2—9. Schult. coni. *Balbino*, quod receptum est in ed. 10. b) *Coss.* om. in cod. 5. c) Cod. 5 *Aeliae.* Nonn. codd. *Hilie* s. *Elie.* Cod. 11, ed. 1

notissimi iuris est[g]. *PP.*[h] *Kal. Septembr.*[i] *Diocletiano III.*[k] *et Maximiano AA. Coss.*[l] (287.)

INTERPRETATIO. *Adversus absentes vel minores iudicata non valebunt*[m].

(II.*) TIT. ? DE CONFESSIS[n].

1. *Imp. Antoninus A. Iuliano*[o]. Confessos[p] quoque[q] pro iudicatis haberi[r] placuit[s]; quare[t] sine caussa desideras recedere[u] a confessione tua[v]. *Accep.*[x] *prid.*[y] *Kal. Octob. Gentiano*[z] *et Basso Coss.* (211.)

LIBER XII.[a]

(I.*) TIT. ? DE SPONSORIBUS ET FIDEJUSSORIBUS[b].

1. *Summa*[c]. Quod si quis a debitore suo fideiussorem de solutione[d] acceperit, in potestate habeat creditor aut fideiussorem tenendi aut eum[e], qui debitor prior exstiterit[f]: quod tamen ante iudicem creditor profiteri debebit[g], quem eorum ad solutionem malit tenere[h].

LIBER XIII.[i]

(I.*) TIT. ? DE PATRIA POTESTATE.

1. *Imp. Antoninus*[k] *A. Victorinae*[l]. Si in potestate patris fuisti, cum hereditas Bassae[m] Cassiae[n] tibi obvenit, eamque[o] patris iussu[p] crevisti[q], iure patriae potestatis ei[r] eam quaesisti. Ideoque quod ab eo iure alienatum est, nulla ratione oblato pretio[s] restitui tibi[t] desideras[u]. *PP.*[x] *III.*[y] *Kal. Januar.*[z] *Romae, ipso*[a] *Augusto*[b] *et Advento*[c] *Coss.*[d] (218.)

INTERPRETATIONE non *indiget*.

Tit. II. c. 1. Inveni hanc c. in append. codd. 5 (vid. Haub. Opp. T. II, p. 907 et Praef. p. CLVIII.) et 36, sed in cod. 36 om. rubrica. Cod. Just. VII, 59, 1. Bas. IX, 4, 9. Ed. 2 ex inc. tit. *c.* 4. Edd. 3, 6 ex inc. tit. *c.* 5. Edd. 4, 5 (s. num. lib. et tit., sed vid. lib. VI, tit. 2, not. sup.). Edd. 7—9 *Lib. X. Tit. II.* Ed. 10 om. h. tit.

Tit. I. L. R. B. Tit. XIV. Edd. 4, 5 (*Liber Duodecimus. Tit.* *, id est *un.* h. edd.). Edd. 7—9 (*Lib. XII. titulus*, id est *un.* h. edd.).

Tit. I. Aeg. Br. Al. *Tit. XIII.* In ed. 2 est sec. ser. titt. *XIV. tit.* totius Codicis. Edd. 1, 3, 6 *Liber XIII.* et om. num. tituli, qui est *un.* h. libri, ut in edd. 7—10, ubi vero pon. *Lib. XIII. Tit. I.* De edd. 4, 5 cf. lib. VI, tit. 2, not. sup. et lib. XII, tit. 1, not. *a.* — c. 1 est *c. un.* in edd. et in codd. Codd. 1, 3—13, 16, 17, 19, 21—23, 25, 28—30, 34—36. Cod. 32 habet particulam tantum textus inde a vv. *Quae patris iussu.*

Helias. Cod. 19 *helee.* Cod. 28 *aliae.* 35 *aug. II. helie.* d) Cod. 23 *Motronae.* Cod. 30 om. *Matronae.* In aliis *Matronae* est primum v. ipsius const. e) Cod. 12 ex cod. Arg., ed. 1 *Sententia — prolata.* Codd. 4, 10, 11, 35, 36 *Sententia — lata* aut *sententiā — latas.* f) Cod. 30 *indefensio hac minoris illatam.* Multi codd. *minoris.* g) Codd. 4, 11, 12 ex cod. Arg., 35 *nullum sui iuris obt. notissimum est.* Etiam alii codd. *notissimum est* s. *notissimum iuris est.* Codd. 5, 28 *certissimum est.* h) Complures codd. *Dat.* i) Ed. 1 in m. *Jun.* k) Codd. 5, 13, 23 om. *III.* l) Cod. 8 *Max. II.* Alii codd. *Maximino.* Nonn. codd. om. *AA.* et codd. 3, 6 *AA. Coss.* In codd. 12, 16, 25, 28 pro hac subscriptione ponitur subscr. c. 1 *de Patria pot.* m) Compl. codd. *Interpretatione non indiget.* In nonn. codd., ut 11 et in edd. 1, 3, 6 om. tota interpr. n) Cod. 5 *Ex corpore Gregoriani de Confessis.* Cod. 36 *Ex corp. Gregor.* o) Edd. 4, 5 *Julano*, mendose. Cod. 36 mendose *Antonius.* p) Codd. 5, 36 *Confessus.* q) Cod. Just. *C. in iure.* r) Codd. 5, 36 *habere.* s) Cod. Just. *placet.* t) Codd. 5, 36 *qua de re.* u) Cod. Just. *recedi.* Edd. 2, 4, 5, 7 et cod. 36 om. *a.* v) Cod. Just. add. *cum et solvere cogeris.* x) Cod. 5 om. *Accept.* et mox *Coss.* y) Cod. Just. *III.* z) Cod. 5 *Gessenna.* Cod. 36 *Gessena.*

a) Numerus libri legitur in L. R. B., neque est quod dubitemus cum Schultingio, num verus sit; optime enim hoc numero servato, ordo Codicis Gr. respondet ordini Codicis Just. et cum tit. *de Patria potest.*, qui sequitur, ex libro XIII. Cod. Gr. desumptus sit, non errare mihi videor, si hunc tit. circa finem libri XII. Cod. Gr. exstitisse dico. Itaque hic tit. in edd. 4, 5 male post tit. *de Patria potest.*, et qui in illis edd. sequuntur, titt. *de Bonis Libert.* et *de Operis Libert.* positus est. In errorem ducti sunt editores vv. *et ut*, quae in veteribus edd. L. R. B. ante v. *Gregoriani* exstant, quibus moti in antecedentibus constitutionem Cod. Gr. latere putaverunt, qua re factum est, ut in edd. 4, 5 vv. *Filiisfamilias — iudicatur* eiusdem tit. L. R. B., tamquam lex Codicis Gr. exhiberentur, apud Schultingium autem vv. *Ne colonus — civilem*, quamquam non sunt nisi inscriptio tituli XI. libri V. C. Theod. Desunt tamen vv. *et ut* in cod. Ott., quibus deletis, ut Ba. fecit, omnis dubitatio removetur. Perspicuum enim est, in v. *Gregoriani* novam incipere enuntiationem et, quae proxime sequuntur, ad legem Cod. Gr. referenda esse. b) L. R. B. add. *Gregoriani constitutionibus lib. XII. sub tit. de sponsoribus et fideiussoribus tenetur insertum.* Ita V. 1, Am. Bi. Ba. Reliquae edd. om. *et fidei.* Ott. om. *et.* Paullo post idem *adhebere suo fedeiussori.* Edd. 4, 5 add. *Desunt Constitutiones quamplures.* c) V. *Summa* add. edd. 4, 5, 7—9 et hic et supra. d) P. Pi. *dissolutionem.* Ott. *desolucionem.* Mox idem *creditas* et Pi. *creditorē.* e) Pi. et edd. 1586 (fol.), 1607 om. *eum.* Pi. *quid.* f) P. Pi. *exstiterat.* Ott. *extesterat.* g) Ita Ott. Am. Bi. Ba.; Vat. 1, P. Pi. et rell. edd. *debet.* Praeterea Ott. *quod t. ai iud.* (om. *creditor*) *profitere deb.* Mox Pi. om. *ad.* h) V. 1, Pi. et edd. 1586 (fol.), 1607 *eligere.* Edd. 1566, 1586 (4), 1593, Schult. *quem scilicet eorum malit eligere.* Edd. 7—9 add. *Ex Papiano Responsorum Titulo XVI.*

i) Codd. 3, 4, 7, 10 — 12 *XIII.* (id est tit. Br. Al.) *Liber XIII. Tit. I.* aut *Liber XIII. tit. De.* Cod. 1 *Graeg. lib. XII. XIII.* (i. e. Br. Al.) Cod. 6 *Lib. XII. XIIII.* (id est *XIV.* tit. Br. Al. cf. tit. de Sc. Maced., not. *k*) Cod. 8 *Lib. X. Tit. II.* Cod. 9 *Lib. XII. Tit. XIII.* (id est tit. Br. Al.) Codd. 16—18, 29, 34 *XIII. Lib. VI.* Cod. 12 *Lib. XIII.* De edd. vid. not. sup. h. tit. Quod cod. 8 habet, videtur mendum librarii esse, qui *III.* post *X.* om. Simili mendo laborant codd. 16—18, 29, 34. Difficilior ad explicandum est numerus *XII.*, quem nonn. codd. exhibent. Praeferendus est numerus XIII., propter tit. *de Sponsoribus et fideiuss.*, quem L. R. B. in *lib. XII.* exstitisse dicit. Neque enim probabile est, eundem librum complexum esse tit. *de Spons. et fidei.* et tit. *de Patria pot.* Fortasse tit. *de Patria pot.* primus erat *lib. XIII.*, scriba autem exempli, in quod primum numerus XII. irrepsit, antecedentem librum adhuc in mente habens, huius numerum apposuit, qui error deinde in codices propagatus est. k) Nonn. codd. *Antonius.* Cod. 11 *Antonianus.* l) Codd. 5, 11, 12 supr. lin. *Victoriae.* Cod. 16 *Victorinae.* Codd. 21, 23 *Victorianae.* Cod. 36 *Victore.* m) Codd. 4, 8, 10, 11 in m., 22, R. *Basiae.* Codd. 7, 12, 19, 23, 25, 29, 30, 34—36 *Bassiae.* n) Codd. 7, 35 *et Cassiae.* Cod. 4 *Cause hac.* Cod. 10 *Causie hac.* Cod. 11 *Castae.* Nonn. codd., ut 12, 22, 28, ed. 1 om. *Cassiae*, sed rep. in m. cod. 12. o) 35 *et tibi.* Nonn. codd. *eam quae*, alii

(II.*) TIT. ? DE DONATIONIBUS[e].

1. [f] *Imp. Alexander Flavio Menandro.* Professio donationis apud acta factae*), cum neque mancipationem neque traditionem subsecutam esse dicas, destinationem potius liberalitatis quam effectum rei actae continet, eapropter quod non habuit filius tuus dominium, si, quae affirmas, vera sunt, obligare pacto suo creditori non potuit; nec quod sine effectu gestum est, vindicationem tui iuris impedit. *PP. III. Kal. Jan. Alexandro Aug. III. et Dione II. Conss.* (229.)

2. *Divus[g] Imp. Probus Massiciae R.* . . . est, si quidem donaturam[h] te, quae d . . . menta[i] fecisti, aut eundem, cui don . . .
perfectam ac solam tibi p . . .
non posse, quando apud te eius rei proprietas. . .
functiones[k] vel per eum, cui donata *res non erat, vel ab actoribus ipsius nomine* celebratae non tibi obesse[l] . . .
iustam magistrum sum . . .
cum comminatione vido . . .
praefinitione allega, ut si prae . . .
latur. *PP. VI.*[ll] *Kal. Jan. Messala et Grato Conss.* (280.)

3. *Divi Diocletianus et Maximianus* *) *Aurelio Abanti.* Si filiae tuae possessiones, de quibus agitur, neque mancipasti neque tradidisti, frustra vereris, ne ex una professione vel . . . . [m] *praesertim* cum fundos tributarios . . .
etiam ab iniuria tempera[n] . . .
Maximo et Aquilino Conss. (286.)

(III.*) TIT. ? DE DONATIONIBUS QUAE SUB MODO.

1. *Divi Diocletianus et Maximianus*[o] *Juliae Marcellae. Quoties donatio ita conficitur, ut post tempus id,* quod donatum est, alii restituatur[p], *veteris iuris auctoritate rescriptum est*, si is, in quem liberalitatis compendium *conferebatur, stipulatus non sit, placiti* fide non servata[q] ei, qui liber*alitatis auctor fuit, vel heredibus eius condicticiae actionis* persecutionem competere; sed cum *postea benigna iuris interpretatione divi principes* ei, qui stipulatus non sit, *utilem actionem iuxta donatoris voluntatem* decernendam esse[r] admiserint, *actio, quae sorori tuae, si in rebus humanis* ageret, potuit decerni[s] a . . . . . *tibi* accommodabitur. *PP. Sirmii*[t] (290 ?) . . .

(IV.*) TIT. ? DE REVOCANDIS DONATIONIBUS.

1. *Imp. Philippus Agilio Cominio*[u] *suo salutem*[v]. Inter patronos [et[x]] libertos de iure donationum tractari

Tit. II. c. 1. Vat. fr. §. 266 a. — c. 2. Vat. fr. §. 288. Cod. Just. VIII, 54, 4. Bas. XLVII, 1, 38. — c. 3. Vat. fr. §. 285.
Tit. III. c. 1. Vat. fr. §. 286. Cod. Just. VIII, 55, 3. Bas. XLVII, 1, 72.
Tit. IV. c. 1. Vat. fr. §. 272. Cod. Just. VIII, 56, 1. Bas. XLVII, 2, 1.

eam quam. p) Ita plerique codd.; edd. *iussu patris.* R. *cum patris iussu.* q) Complures codd. *credidisti.* Edd. 2, 4, 6 om. *crevisti.* r) Cod. 4 *potestate ei ei.* Cod. 5 *eius.* In nonn. codd. om. *ei*, 35 om. *eam.* Idem mox *habeo i. e. e. nullam rationem.* s) Nonn. codd. *ablato p.*, alii *oblatio pretii* aut *oblegato pr.* Cod. 12 in m. *obligatione pcii t. r.* Cod. 30 *obtentio pretium.* Codd. 4, 10 *ablato preposito*, alii *oblatio praetium.* t) Ita fere omnes codd. Nonn. codd. et edd. *tibi rest.* Codd. 12, 28 *restituto.* u) Cod. 7 *deseras.* Codd. 4, 10 *differas.* Cod. 35 desinit in v. *desideras.* x) Complures codd. *Dat.* y) Ita plerique codd. Edd. *IV.* Codd. 5, 36 *II.* z) Codd. 3, 5 om. *Jan.* Cod. 12 *Jun.* Codd. 17, 29, 30, 34 *Jul.* a) Cod. 6 om. *augusto.* b) Edd. et nonn. codd. add. *V.* (cod. 11 *quinquies*), quem numerum iam Schultingio improbatum delevi auctoritate codd. 13, 16, 21. Codd. 3, 17, 22, 23, 29, 34 *VI.* Cod. 30 *VII.* c) Nonn. codd. *Evento.* d) Plerique codd. om. *Coss.* Totam subscriptionem in nonn. codd. ex hoc loco in finem legis 1 *Quib. res iud. n. n.* translatam esse iam supra dixi, not. *l* eiusd. tit. Plerique codd. add. *Explicit Gregorianus* aut *Explicit Gregoriani Lib. VI. s. XIII. s. XII.* aut *Expliciunt tituli Ex Corpore Gregoriani.*

e) Sequentes huius libri constitutiones recepi ex Vat. fragm. Ad eas secunda manus annotavit: *Greg. lib. XIII.*, quae vv. quin ex Cod. Gr. addita sint, dubitari non potest. Docet id scholiorum aetas, quorum specimen Maius dedit, quae aetas remotissima est. Deinde haec scholia scripta sunt, antequam codex, quo fragmenta continentur, rescriptus est. Quis autem unquam inanem operam posuisset in scholiis operi dilacerato discissoque et secunda scriptura imposita fere deleto adscribendis? Puto itaque, iuris studiosum quendam, qui librum, cuius fragmenta nobis servata sunt, legeret, ipsum Codicem Gr. in legendo adhibuisse et ex hoc constitutionibus, quas in Codice Gregoriano simul receptas reperiret, librum et titulum Cod. Gr., in quo legebantur, apposuisse. Quacum re ordo et Cod. Gr. et Cod. Just. optime convenit, cum nunc in utroque codice tituli *de Patria pot.* et *de Donationibus* uno libro contineantur. Haud dubie praeter quinque constitutiones, quibus scholion illud adscriptum est, aliae etiam sunt Vaticani libri constitutiones, quae in Cod. Gregoriano exstiterunt. Mihi tamen in re dubia intra fines constitutos standum est. Ad quem titulum hae constitutiones pertinuerint, non indicatur. Ipse generali titulo *de Donationibus* tres constitutiones (Vat. fr. §. 266, 288, 285) tribui, quae praeter unam in Cod. Just. non inveniuntur; reliquas (§. 286, 272) ad eosdem titulos revocavi, in quibus apud Justinianum exstant; illas vero ut titulo *de Donationibus* adscriberem, praeterquam quod una harum constt. apud Just. in titulo *de Donationibus* legitur, movit me inscriptio *De Donationibus Ad Legem Cinciam*, quam in summis paginarum oris appositam esse Maius ad §. 266 observat et similis rubrica §. 270 e Cod. Hermogeniano desumpta. f) In cod. Vat. recentior manus et hic et in seqq. constt. add. *Greg. lib. XIII. tit.*, quae vv. ed. Berol. uncis includit. *) Buchh. de cj. Meyerfeldii *facta.* g) Ita Maius; Vat. *D* linea traiecta. h) Errat Buchh., cum dicit, in Vat. esse *donaturum*, eundemque errorem repetiit Ho. i) Bg. Rudorff. coni. *documenta*, Buchh. *instrumenta.* k) Cod. Just. *Imp. Probus A. Marsiae. Si functiones (exactiones vel tributa) per eum etc.* Buchh. legi vult *Massidiae* aut *Maspitiae* pro *Massiciae.* l) Restituta haec sunt ex Cod. Just., qui habet: *celebratae sunt* (Buchh. *sunt cel.*), *tibi obesse non potest.* Paullo post Buchh. aut *praefinitione allegata* aut *praefinitionem allega* legi vult. ll) Cod. Just. *PP. V. Kal. Jan.* *) Vat. fr. *Idem.* m) Buchh. suppl. *vel apud acta facta perfecta sit donatio.* n) Buchh. *temperari aditus praeses provinciae praecipiet*, addito deinde numero *II.* post *Maximo.*

o) Ex Cod. Just.; Vat. fr. *Idem.* p) Mai. in add. *restitui*, in contextu habet *rescripti.* q) Cod. Just. *impleta.* r) Cod. Just. *competere.* s) Cod. Just. *competebat, tibi accommodabitur.* t) Cod. Just. *PP. XI. Kal. Octobr. ipsis IV. et III. AA. conss.* (290.)

u) Cod. Just. *Cosmino.* v) In marg. schol. *In libertos*

non oportet, cum, etsi [y] perfectis donationibus in possessionem inductus libertus, quantolibet tempore ea, quae sibi donata sunt, pleno iure ut dominus possederit, tamen [z] omnis donatio mutata patronorum voluntate revocanda sit [a]. Quod observabitur etiam [b] circa ea, quae libertorum nomine, pecunia tamen patronorum et beneficio comparata sunt; nam qui *obsequiis* suis liberalitatem patronorum provocaverunt, sunt digni, qui eam non retineant [c], cum coeperint obsequia negligere [d]: cum magis eos [e] collata liberalitas ad obsequium inclinare debeat [f], quam ad insolentiam erigere. Fundus [g] autem, quem Agilio liberto donasse te tribus et decuriis, quae ipsius nomine *parata* [h] . . sive partis est vindicatio cum consuetudo novo [i] . . . . [k] libertus obtinere debeat, circa quas voluntas patronorum in supremam usque diem perseveraverit. Hoc tamen ius stabit intra ipsorum tantum liberalitatem, qui donaverunt [l]: ceterum neque filii eorum neque successores ad [m] beneficium pervenient [n]: neque enim fas est, omni [o] modo *inquietari* donationes, quas is, qui donaverat, in diem vitae suae non revocavit [p]. *Dat. XV. Kal. Jul. Aemiliano II. et Aquilino Conss.* [q] (249.)

LIBER XIV.[r]

(I.*) TIT. ? DE ACCUSATIONIBUS.

1. [s] *Impp.* [t] *Diocletianus et Maximianus AA.* [v] *Aurelio Sacrato* [x] *militi.* Cum servum tuum vi [y] aegritudinis graviter oppressum fati munus [z] implesse proponas, propter immoderatam castigationem calumniae accusationem [a] emergere innocentiae [b] ratio, cuius fiduciam geris, non permittit. *Prop. Non. Decemb. Diocletiano* [c] *A. III. et Aristobulo* [d] *Coss.* [e] (285.)

(II.*) TIT. ? AD LEGEM JULIAM DE ADULTERIIS [f].

1. *Imp. Antoninus A.* [g] Sane meae literae nulla ex [h] parte caussae praeiudicabunt. Neque enim si penes te culpa

---

Tit. I. Coll. Tit. III, cap. 4. Edd. 4, 5 *Lib.* * (incerti i. e. ultimi libri) *Tit. I.* Edd. 7—9 (libXIX.) *Titulus I.* Eodem fere die *PP.* est c. 7 C. J. (VI, 24). — c. 1 est *un.* in edd.

Tit. II. c. 1. Augustinus ad Pollentium Lib. II, cap. 7 (ed. Bened. T. V, P. II, p. 299). Hincmari Opp. T. II, p. 232 (ed. Lut. Par. 1645, fol.). Spangenberg, Monumenta legal. p. 261. Eundem tit. attingere videtur Scholiastes Basilicorum ad c. 18 C. de Transact. (lib. XI. Bas. ap. Fabr. T. I, p. 811), quem locum emendatius edid. Reizius in Exc. XX. ad Theophil. p. 1243 et Heimbachius repetiit, De Basilicorum Origine p. 70 sq. et novissime in ed. Bas. T. I, p. 704 ita protulit: *καὶ μὴν ἡ μοιχεία οὐ δι' αἵματος οὐδὲ κεφαλικὴν ἔχει τὴν τιμωρίαν, ὡς πανταχοῦ μεμαθήκαμεν· ἀλλ' εἰς τὸ ἥμισυ μόνον δημεύεται ὁ σεμνὸς μοιχός. πῶς οὖν καὶ μετὰ τῶν δι' αἵματος ἐχόντων τὴν καταδίκην ὑπεξεῖλε τὴν μοιχείαν ἡ διάταξις αὕτη; μάθε, κατὰ τοὺς παλαιοὺς νομικοὺς καὶ τὰς ἐν τῷ Ἑρμογενιανῷ καὶ Γρηγοριανῷ διατάξεις. καλῶς λέγεις. Atqui adulterium neque sanguinis poenam neque capitalem irrogat, ut supra didicimus: sed adulteri honestioris conditionis bona pro dimidia parte publicantur. Quomodo igitur inter crimina, quae sanguinis poenam ingerunt, haec constitutio adulterium excepit? Disce secundum veteres Jureconsultos et constitutiones in Codice Hermogeniano et Gregoriano? Recte dicis.* Ed. 2 ex inc. tit. c. 5. Edd. 3, 6 ex inc. tit. c. 6. Edd. 4, 5 *Tit.* * (id est II. libri ultimi, post tit. *de Accus.*). Edd. 7—9 (lib. XIX.) *Tit. II*, c. 1, id e. *un.*

---

conlatam a patrono donationem, si ingrati existent, revocandam, vel si nomine eorum quid emptum sit. x) Copulam Mai. ins. y) L. 1 cit. a verbo *etsi* incipit. z) Cod. Just. add. *si ingratus sit.* a) Cod. Just. *est.* b) Cod. Just. *et.* c) Ita scripsi cum Buchh., Vat. *quin.* Cod. Just. *non sunt digni, quo eam retineant*, sed nonn. codd. *qui.* d) Vat. *neglegerent.* e) Cod. Just. *in eos.* f) Cod. Just. *eos incl. deberet.* g) Cod. Just. om. vv. *Fundus—perseveraverit.* Paullo post Buchh. vult *scribis* pro *tribus.* h) Mai. *parata*, sed praeter *p* omnia incerta esse, testatur Blum. i) In hoc versu incertos tantum ductus se vidisse dicit Blum. k) Rudorff. suppl. *donationes*, Buchh. *eas tamen res.* l) Cod. Just. *inter ipsos tantum qui liberalitatem dederint.* m) Cod. Just. add. *hoc.* n) Cod. Just. *pertinebunt.* o) Cod. Just. *ullo*, quam lectionem Buchh. immerito alteri anteponit. p) Cod. Just. *retractavit.* q) Restituta haec sunt ex Cod. Just. In Vat. tria circiter sunt verba literis inclinatis et obscuratis.

r) Omnes edd. praeter Bl. *XIX.*, cui libro Schult. hanc c. restituit. In edd. 4, 5 ponitur hic liber post *Lib. XII. tit. de Sponsoribus.* Bl. cj. *XIV.*, Schult., cui cum Pithoeo numerus *XIX.*, quem etiam P. Vind. habent, suspectus est, cj. *IX.* Tamen, cum numerus *XIV.* optime conveniat cum ordine Cod. Gr., neque adversetur ordini Cod. Just., cum Codice Theod. concinentis, non dubito adstipulari Ill. Blumio in Praef. ad egregiam, quam curavit, editionem Collationis hac de re ita disserenti: „Deinde Gregoriani codicis numerus librorum incertus nonnunquam est: nam inter sextum et septimum, inter quartum et decimum nonum vel ipsos libros manuscriptos variare videmus, tit. XV. kap. 3. tit. I. kap. 8. et tit. III. kap. 4. Nunc vero, cum ex Vaticanis fragmentis sciamus librum XIII. Gregoriani Codicis de iure donationum tractasse, ea quae ad publica iudicia et accusationes pertinent, liber XIV. continuisse videtur: sic enim et cum Theodosiani Justinianique codicibus Gregoriani ordo optime conveniet, et eum numerum praeferemus, qui facillime in IV. et XIX. detorqueri librariorum culpa poterat. Sed et tit. XV. kap. 3. lib. XIV. pro lib. VII. legendum videtur, quod in contextum tamen libri recipere ausus non sum. Illud certum est, numerum IX., qui Schultingio (et Jacobsonio) in omnibus istis locis reponendus videbatur, nunc cum Vaticanis fragmentis conciliari non posse.“ s) Coll. add. *Kp. IIII.* (P. DCXXII. Vind. XXVIII. Verc. XXX.) *Gregorianus Libro XIIII.* (cf. not. *r*) *Sub titulo de Accusationibus.* In Verc. des. *Greg. — titulo.* t) Vind. *Impr. pp.* Verc. om. omnem inscriptionem. v) Vind. om. *A.A.* Coll. *Augusti.* P. *august.* x) Vind. *sacrati.* y) P. Verc. om. *vi.* z) Vind. *favemur.* a) Ita Bl.; P. Pith. et rell. edd. *caussationem.* b) P. Verc. Pith. et edd. omnes praeter Bl. *innotitiae.* Scal. in m. (ibidem a manu rec. *innoxiae*) et Pith. in ed. Op. a. 1689 cj. *innocentiae.* Idem habent edd. 1586 (fol.), 1607 in m. In ed. Bas. et edd. 4, 5 ante v. *innotitiae* asteriscus positus est. c) P., edd. 4, 5, 7—9 *Dioclitiano.* d) Ita Scal. in m. Idem cj. Schult. recepitque Bl.; P. Pith. et rell. edd. *Aristone.* Leg. *Diocl. A. II.* Vind. et Verc. subscriptione prorsus carent. e) Scal. sec. Dorvill. *Coss. IIII.* Sane iste numerus sequentem titulum indicare videtur. Ed. 9 add. *Ex Collat. Leg Mosaic. et Rom. tit. 3.*

f) Ita edd. 4, 5, 7—9 ex coni. g) Aug. l. c. et Hincmar., qui Aug. exscripsit, *Legant quid imperator Antoninus, non utique Christianus, de hac re constituerit, ubi maritus uxorem de adulterii crimine accusare non sinitur, cui* (Hincm. l. c. *qui*) *moribus suis non praebuit castitatis exemplum, ita ut ambo damnentur, si ambos pariter im-*

fuit, ut matrimonium solveretur, et secundum legem Juliam uxor tua Euphrasia[l] nuberet, propter hoc rescriptum meum adulterii damnata erit, nisi constet esse commissum. Habebunt autem ante oculos hoc inquirere[m], an, cum tu pudice viveres, illi quoque bonos mores colendi auctor fuisti: periniquum enim mihi videtur esse, ut pudicitiam vir[n] ab uxore exigat, quam ipse non exhibet. Quae res potest et virum damnare, non ob compensationem mutui criminis rem inter utrumque componere vel caussam facti tollere[o]. (213—218.)

(III. *) TIT. ? AD LEGEM CORNELIAM DE SICARIIS ET VENEFICIS[p].

1. [q] *Imperator Antoninus A. Aurelio*[r] *Herculano*[s] *et aliis militibus.* Frater vester rectius fecerit, si se[t] praesidi[v] provinciae obtulerit; cui si[x] probaverit, non occidendi animo Justam[y] a se[z] percussam[a] esse, remissa[b] homicidii poena[c] secundum disciplinam militarem sententiam[d] proferet[e]. *Proposita*[f] *prid. Kal. Febr. Laeto II. Cons.*[g] (215.)

2. [h] *Imp. Alexander A. Aurelio Flavio*[i] *et aliis militibus.* Si modo pro quo[l] libellum dedistis, non dolo praestitit[m] mortem, minime perhorrescat: crimen quippe ita contrahitur[n], si et[o] voluntas occidendi intercedat. Ceterum ea, quae ex improviso casu[p] potius quam fraude accidunt, fato[q] plerumque, non noxae[r] imputantur[s]. *Prop. XIII. Kal. Aug. Alexandro Cons.*[t] (222.)

3. [v] *Diocletianus*[x] *et (Maximianus) Domini nostri*[y]. *Have Agato*[z] *carissime nobis*[a]. Qualitas precum Julii Antonini clementiam nostram facile[b] commovit: quippe quod assereret[c], homicidium se non voluntate[d], sed[e] casu[f] fortuito fecisse[g], cum calcis[h] ictu[i] mortis occasio praebita[k] videatur. Quod si[l] ita est, neque super hoc ambigi poterit, omni eum[m] metu ac suspicione, quod ex[n] admisso rei[o] discrimine sustinet[p] secundum id, quod annotatione nostra comprehensum est, volumus liberari. *Dat. prid.*[q] *Kal. Decemb.*[r] *Diocletiano Aug. IIII.*[s] *et Maximiano Cons.*[t] (290.)

(IV. *) TIT. ? DE MALEFICIS ET MANICHAEIS.

1. [u] *Impp. Maximianus*[v], *Diocletianus*[x]) *et Maximi-*

Tit. III. c. 1. Coll. Tit. I, cap. 8. Cod. Just. IX, 16, 1. Bas. LX, 39, 18. Est vero c. 1 Cod. Just. conflata ex c. 1 et 2 Cod. Greg. Decret. Grat. Dist. L. c. 47. Edd. 4, 5 *Tit.* * (post tit. *ad L. Jul. de Adult.*, id est libri ult. tit. III.) *c.* 1. Edd. 7—9 (lib. XIX.) *Tit. III, c.* 1. — c. 2. Coll. Tit. I, cap. 9. Cod. Just. IX, 16, 1 (fin.). Edd. 4, 5, 7—9 *c.* 2. — c. 3. Coll. Tit. I, cap. 10. Cod. Just. IX, 16, 5. Bas. LX, 39, 22. Decret. Grat. Dist. L, c. 46. Edd. 4, 5, 7—9 c. 3. Eodem fere die *PP.* est c. 5 C. J. (IV, 1) et c. 11 C. J. (IX, 41).

Tit. IV. c. 1. Coll. Tit. XV, cap. 3. Edd. 4, 5 *Tit.* * (post tit. *ad Leg. Corn. de Sicariis* i. e. *IV.* libri ult.) Edd. 7—9 (lib. XIX.) *Tit. IV. c.* 1. Mentio fit huius c. in commentario Pseudo-Ambrosiano in epist. ad Timoth. II, cap. 3 inter opera S. Ambrosii. Paris. 1614. T. II, col. 597, his verbis: „*Cum* (Manichaeos) *Diocletianus Imp. constitutione sua designet, dicens sordidam hanc et impuram haeresin, quae nuper egressa est de Perside.*" Praeterea ediderunt atque illustraverunt eam Baronius in Annalibus ad a. 287; Bynkershoekius in diss. de Cultu religionis peregrinae apud veteres Romanos (Opusc. T. I, 1761, p. 351 sqq.); Dominicus Carlinius in diss. apologetica ad calcem libri de Pace Constantiae. Veronae 1763. 4 p. 277 sqq.; Bilderdykius denique singulari libello. Rotterod. 1808, 1829. Partem edidit Cotelerius, in Monumentis ecclesiae Graecae T. I, col. 779. Cf. etiam Jac. Gothofredus ad c. 40 C. Th. de Haeret. (XVI, 5).

---

pudicos conflictus ipse convicerit. Nam supra dicti imperatoris haec verba sunt, quae apud Gregorianum leguntur. h) *ex* om. ap. Aug.; Hincm. *sane l. m.* i) Ed. Aug. cit. *Eupasia uxor tua.* Schult. ad h. l. not. 9: „Augustini editio novissima Benedictinorum habet: *Papasia uxor tua.*" Hincm. l. c. *E. u. t.* m) Ita Aug. et Hincm., sed edd. C. Gr. om. *hoc.* n) *vir* om. in edd. 2—6, add. Schult. ex Aug. ed. Bened. o) Ed. 9 add. *Ex D. Augustino ad Pollent. lib. 2, cap. 7.*

p) Cod. Just., edd. 4, 5, 7—9 om. *Et Veneficis.* q) Coll. add. *Kp. VIII.* (Vind. Verc. *VIIII.* P. *DCI.*) *Item Gregorianus Libro XIIII.* (omnes codd. et edd. praeter Bl. *IIII.* Sed vid. supra ad tit. de Accusationibus, not. *r*). *Ad Legem Corneliam* (hic rubricam finit Verc.) *de Sicariis et Veneficis* (Scal. *veneficiis.* Vind. *Beneficis.* P. Verc. *beneficiis*) *Talem Constitutionem Ponit.* r) Cod. Just. om. *Aurelio.* s) Vind. Verc. *Herculario.* Cod. Just. *Herculiano.* t) P. Scal. *si ne* (in m. *se*). Vind. *sive.* Verc. *si rem.* v) Vind. *praesidis.* x) Edd. 1586 (4), 1593 *cui se.* Cod. Just. *Qui si,* al. *Quod.* y) Vind. Verc. *iusta.* Cod. Just. *hominem.* z) P. Vind. Verc. *re.* a) Verc. *percussa.* Cod. Just. *percussum.* b) Vind. om. vv. *esse remissa.* c) Vind. Verc. *penam.* d) P. Scal. *proferret.* Vind. *profert.* Verc. *proferre.* e) Quae in Cod. Just. sequuntur, desumpta sunt ex c. 2 h. t. f) Vind. *propositam.* P. Scal. *propositio.* g) P. Scal. *Letio vis* (in m. *bis*) *conss.*, in marg. inferiore: *Aemilio Laeto II. Anicio Cerenti Coss.* Bi. *Laetovis.* Schult. Bl. *Laeto bis.* Cod. Just. *PP. II. Kal. Febr. Laeto II. et Cereale Conss.* In Vind. et Verc. haec omnia desunt. Ed. 9 add. *Ex Collat. Leg. Mosaic. tit.* 1. h) Coll. add. *Kp. VIIII.* (Vind. Verc. *X.* P. *DCII.*) *Item Gregorianus Eodem Titulo Et Libro Talem Constitutionem Ponit.* i) P. Pith. Bas. edd. 1586 (fol.), 1607, 4, 5, 7—9, Sch. Bi. *Favio.* l) Vind. om. *quo.* P. *quod.*

m) Edd. 1586 (fol. et 4), 1593, 1607, 4, 5, 7—9 comma post v. *praestitit* ponunt, quae res fecit, ut Schult. scribendum existimaret *percussit* aut *caussam mortis praestitit*, sed tamen *praestitit* suspectum est. n) In vv. *Crimen enim cont.* pergit Cod. Just. l. c. o) P. Scal. *et si.* Vind. *si et ita.* p) P. Scal. et Dorvill. om. vv. *ex improviso — fato*, indicante tamen lacunam asterisco. In Verc. deest *ex.* Vind. *ex improbis occasum.* q) Vind. *foto.* Verc. *facto.* r) Scal. sec. Dorvill. *noxa.* s) Vind. et Verc. om. omnem subscriptionem. t) Ed. 9 add. *ex eadem Collat. tit.* 1. v) Coll. add. *Kp. X.* (Vind. Verc. *XI.* P. *DCIII.*) *Item Gregorianus Eodem Libro et Titulo Tale Rescriptum Dedit.* x) Edd. 4, 5, 7—9 *Dioclitianus.* y) Huius inscriptionis manca tantum fragmenta in codicibus exstant: P. Pith. * *Quod si dnn* *. Vind. *quod si DNN.* Verc. *quod si dNN.* In Cod. Just. inscriptio ita se habet: *Exemplum sacrarum literarum. Diocletianus et Maximianus AA. et CC. Agatho.* „Nobis autem persuasum est, in verbis *quod si* latere: *diocl. et*; quam quidem opinionem tam in excursibus quam in tabulis, quae scripturae instar continent, probare studuimus." *Blumius.* Edd. 1586 (4), 1593 om. *Diocl. — nostri.* Edd. 1586 (fol.), 1607, Bas. Sch. Bi. ut Pith., sed nonnullae omissis asteriscis. Edd. 1586 (fol.), 1607 in m. *Imp. Dioc. et Maxim. AA.* Edd. 4, 5, 7, 8 *Diocl. et Max. AA. Agato.* z) Ita Blum.; Pith. edd. 1586 (fol. et 4), 1593, 1607, Sch. Bi. *Habe Agato.* P. Scal. *Habe Agatu* (sec. S. ap. Bl. *Agatů*). Edd. 4, 5, 7, 8 *Agato. Habe Agate.* Ed. 9 *Agatho H. Agatho.* Vind. *habe gatu.* H. Canneg. p. 15 conj. *Have Agatho.* In Cod. Just. vv. *Have — quippe quod* omissa sunt. a) Omnes codices et edd. *K. N.* aut *KN.* b) Vind. Verc. *facilem.* c) Cod. Just. *Eum qui adserverat.* d) Vind. *voluntatem.* e) Vind. om. *sed.* f) Verc. *casum.* g) P. Scal. Vind. Verc. *fecisset.* h) Scal. Vind. *calicis.* i) P. Scal. Vind.

nus[x] *Nobilissimi AAA.*[y] *Juliano Proconsuli*[z] *Africae.* §. 1. Otia[a] maxima[b] interdum homines in communionem[c] conditionis naturae humanae[d] modum[e] excedere hortantur, et quaedam genera inanissima[f] ac turpissima doctrinae superstitionis[g] inducere suadent, ut[h] sui erroris arbitrio[i] pertrahere et alios multos videantur, Juliane carissime. §. 2. Sed dii[k] immortales providentia[l] sua ordinare[m] et disponere[n] dignati[o] sunt, quae bona et vera sunt, ut[p] multorum et bonorum et[q] egregiorum virorum et sapientissimorum[r] consilio et tractatu[s] illibata[t] probarentur et statuerentur: quibus nec obviam ire nec resistere fas est, neque reprehendi a nova vetus religio debet[u]. Maximi enim criminis est[v], retractare[x], quae semel ab antiquis[y] statuta[z] et[a] definita suum[b] statum et[c] cursum[d] tenent ac possident[e]. §. 3. Unde[f] pertinaciam pravae mentis nequissimorum hominum punire ingens[g] nobis studium est: hi enim[h], qui[i] novellas et inauditas[k] sectas veteribus[l] religionibus opponunt[m], ut pro[n] arbitrio suo pravo[o] excludant[p], quae divinitus[q] concessa[r] sunt quondam[s] nobis[t]. §. 4. De quibus sollertia tua serenitati nostrae retulit Manichaeis[u]; audivimus[v] eos[x] nuperrime veluti nova inopinata[y] prodigia in hunc mundum de Persica[z] adversaria nobis gente progressa vel orta[a] esse, et multa facinora ibi[b] committere; populos namque quietos turbare[c], nec non et[d] civitatibus maxima detrimenta inserere[e]: et verendum est, ne forte, ut fieri assolet, accedenti[f] tempore[g] conentur[h] (per)[i] exsecrandas[k] consuetudines[l] et scae-

---

Verc. *ictum.* k) P. Scal. *praevitas* (in m. *praebita*). Vind. *praebuita.* Verc. *previta.* l) Cod. Just. *Si hoc* (om. *quod*). m) P. Scal. Vind. Verc. *omnium.* Cod. Just. om. *eum.* n) Cod. Just. *quam ex.* Vind. om. *ex.* o) Ita Scal. Blum.; Vind. *admiserit ei.* Verc. *admise rei.* Pith. et rel. edd. *admissi.* p) Vind. *sustinere.* q) Cod. Just. *VII.* r) Cod. Just. *Decemb. Sirmii.* s) Scal. *III.* t) Cod. Just. *ipsis AA. IIII. et III. Conss.* In Verc. omnis subscriptio omittitur. Ed. 9 add. *Ex ead. Coll. tit.* 1.

u) Coll. add. *Kp. III. Gregorianus Libro VII.* (Vind. *Kap. CXVIIII.*, ceteris omissis. P. *kp. DCCXVII.* Verc. *Gregorianus Lib. VI. Kp. CXXIII.* Schult. coni. *Lib. VIIII.*) *Sub Titulo* (Vind. om. haec vv., Verc. post *Manichaeis* ponit) *De Maleficis et Manichaeis.* P. Pith. Bas. edd. 1586 (fol. et 4), 1593, 1607, Sch. Bl. *Greg. libro VII. de malef. et manich. sub titulo comp.* Idem Scal., sed in m. *Impp.* pro *comp.* Vind. *imperatoribus.* Verc. *Imp.* v) P. Pith. Baronius, Bas. edd. 4, 5, 7—9, 1586 (fol. et 4), 1593, 1607, Sch. Bl. *Maximus.* *) P. edd. 4, 5, 7—9 *Dioclit.* x) P. Pith. et edd. not. *v* citt. *Maximianus.* Verc. *maximus.* y) P. Pith. Bas. et edd. not. *v* citt. *AA.* z) P. Scal. *proconsule.* a) Verc. *etiam.* Scal. *africa lotia*, sed in m. corr. Edd. 1586 (fol.), 1607 asteriscum ponunt ante v. *Otia.* P. *africa eotia.* b) Bilderd. in epistola de h. l. coni. *maxime*, deleto *interdum.* c) Ita codd. et edd. Bas. 7—9, 1586 (fol.), 1607, Sch. Bl. Edd. 4, 5 *in communiorem.* Edd. 1586 (4), 1593 *communionem*, om. *in.* Pith. coni. *communiorem*, H. Canneg. p. 317 *ex communione.* Bas. Sch. asteriscum posuit post v. *homines.* Blum. *incommodioris* ex cj. Fortasse leg. *in communi omnem.* d) Ita Blum.; Pith. et edd. not. *v* citt. *hominum.* P. *hominem.* Bilderd. delet *naturae hominum.* e) Vind. *modo.* Bilderd. hoc verbum delendum censet. f) Scal. Baronius *immanissima.* Idem coni. Pith. g) Ita codd. et edd. not. *v* citt. Bilderd. deleri vult *superstitionis*; Vonck. p. 46 coni. *superstitiosae*, postea (Lect. Lat. II, c. 10) *inanissimae ac turpissimae doctrinae superstitionibus*, H. Canneg. p. 319 *superstitioni suae*, Roever. cap. XII. *doctrinae et superstitionis*, Blum. *superstitioni.* Fortasse legendum *doctrina.* h) Verc. *et.* H. Canneg. p. 320 coni. *ut ad*, vel infra *ad alios.* i) H. Canneg. l. c. coni. *arbitria.* k) Vind. Verc. *redde.* P. *sediinmortale.* l) Scal. *prudentia.* m) P. Vind. Pith. Bas. edd. 1586 (fol.), 1607, Sch. Bl. *ornare.* n) Vind. om. *et*, Bilderd. vv. *et disponere* pro glossemate habet. o) Vind. *dignitati.* p) Ita Blum. de coni. Cuiac. Schult. et Bilderd., codd. et edd. not. *v* citt. *et*, quod ita demum aptum esset, si infra legeretur *probantur* et *statuuntur.* q) Vind. et Verc. om. *et.* r) Bilderd. delet *et sapientissimorum.* s) Bilderd. coni. *ut tradita.* t) Vind. *in inlibata.* Bilderd. h. v. delet. u) Ita Blum. de coni. Pith. et Schult.; Scal. Vind. Verc. *debere.* P. Pith. et edd. not. *v* citt. *deberet.* v) Bilderd. coni. *esset.* x) P. Pith. edd. 4, 5, 7—9, Sch. Bl. *sed tractare* (addito in omnibus praeter Bl. ante *sed* asterisco). Edd. 1586 (fol.), 1607, Scal. *sed tractare*, in m. *retractare.* Vera lectio debetur Pithoei coni. y) Baronius *antiquitus.* Bilderd. coni. *antiquitate.* z) P. Pith. et edd. not. *v* citt. *tractata*, quod delet Bilderd. a) Bilderd. delet *et.* b) Ita P. et Blum. de coni. Pith. et Cuiac. Codd. et edd. not. *v* citt., praeter edd. 1586 (4), 1593 *sunt*, sed edd. 1586 (fol.), 1607 in m. *suum.* c) Ed. Heidelb. *enim et.* d) P. Verc. Scal. *crusum.* Cuiac. coni. *cursum suum.* e) Bilderd. vv. *ac possident* pro glossemate habet. f) Baronius *unde et.* g) Verc. *ingens enim*, sed *enim* postea deletum est. h) H. Canneg. p. 323 coni. *hic enim sunt*, sec. Bluminm. i) Valde turbat pronomen *qui* orationis perpetuitatem, quod si abesset, omnia recte procederent. k) Bilderd. delet *et inauditas.* l) Ita Blum.; Pith. edd. 7—9, Bas. 1586 (fol.), 1607, Sch. Bl. *deterroribus* aut *de terroribus.* P. edd. 4, 5, 1586 (4), 1593 *deterioribus*, ut Pith. coni. Edd. 1586 (fol.), 1607 in m. *veterioribus*, prob. Schult. m) Verc. *KP. CXXIIII. IDEM.* Bilderd. delet *ut.* H. Canneg. l. c. et Bondam, Animadv. cap. I. coni. *et.* n) Verc. *per.* o) P. Pith. edd. not. *v* citt. *pravum*, sed edd. 1586 (fol.), 1607 in m. *pravo.* Edd. 1586 (4), 1593, Bas. in m. *. H. Canneg. l. c. coni. *scita proavum.* Bilderd. delet *pravum.* Bynkersh. (ed. 1761, T. I, p. 355) cj. *prave excludant* aut *pravum excudant.* p) Ita omnes codd. et edd. not. *v* citt. praeter Scal.; H. Canneg. coni. *excludunt*, quod recepit Blum., non tamen ceteras illius mutationes secutus. q) P. Scal. *divinitas*, sed in m. corr. r) H. Canneg. coni. *constituta.* s) Sic Blum. de coni. Cuiac. Omnes codd. et edd. not. *v* citt. *quoniam* s. *q̄m*, sed edd. 1586 (4), 1593, Bas. in m. *, et edd. 7—9, Sch. *sunt* * *quoniam* aut *sunt.* * *Quoniam.* H. Canneg. coni. *quos etiam*, Bondam l. c. *moliuntur.* t) H. Canneg. coni. *novimus*, Vonck. p. 47 *nocivos*, vel *etiam novis*, Bondam *nova*, Bynkersh. p. 217 transpositis verbis *nobis. Quoniam.* u) Sic Scal. in m., quam lectionem recepi, quia ita demum explicari potest v. *eos*, quod in omnibus codd. et edd. exstat. Quod autem deinde sequitur *progressa vel orta*, accommodavit auctor h. c. praedicatum verbis *nova inopinata prodigia.* Vind. et edd. not. *v* citt. *Manichaeos* aut *Manicheos.* P. Verc. et Scal. *manicheus.* H. Canneg. coni. *Manichaeos esse*, Bondam *et Manichaeos.* v) Ita Pith. et edd. not. *v* citt. Blum. *audimus.* x) *eos* omnes codd. et edd. not. *v* citt.; delevit Bilderd., quem secutus est Blum. H. Canneg. coni. *quoque nuper inde.* y) Bilderd. delet *inopinata.* z) Verc. *perfida*, in quo *persida* latere, susp. Blum. a) Vind. *horta.* Bilderd. induci vult vv. *vel orta esse et.* b) H. Canneg. et Bilderd. coni. *ubique.* c) Ita Blum.; P. edd. not. *v* citt. *perturbare.* d) Baronius om. *et.* e) Pith. coni. *inferre*, quod receptum est in edd. 4, 5, 7—9; edd. 1586 (4), 1593 in m. *for. inferre.* Schult. ad Cod. Gr. h. t. coni. *ingerere*, sed vide Bynkershoek. l. c. p. 356. f) Verc. Pith. Bas. edd. 1586 (fol.), 1607

vas[m] leges Persarum[n] innocentioris[o] naturae homines, Romanam gentem[p] modestam atque tranquillam, et universum orbem nostrum[q] veluti venenis suis[r] malevolis[s] inficere[t]. §. 5. Et[u] quia omnia, quae pandit prudentia[v] tua in relatione[vv] religionis illorum, genera maleficiorum statuis[x] evidentissimorum[y] exquisita[z] et adinventa[a] commenta[b]: ideo[c] aerumnas[d] atque[e] poenas debitas et condignas illis[f] statuimus. §. 6. Jubemus namque, auctores quidem ac[g] principes una cum abominandis scripturis[h] eorum severiori poenae[i] subiici, ita ut[k] flammeis ignibus exurantur: consentaneos[l] vero et usque adeo[m] contentiosos[n] capite puniri praecipimus et eorum bona[o] fisco nostro vindicari sancimus. §. 7. Si qui[p] sane etiam[q] honorati aut cuiuslibet dignitatis vel maioris, personae[r] ad hanc[s] inauditam et turpem atque per omnia infamem sectam vel ad doctrinam Persarum[t] se transtulerunt[u], eorum patrimonia[v] fisco nostro associari facies[x]; ipsos[y] quoque foenensibus[z] vel proconensibus[a] metallis dari. §. 8. Ut[b] igitur stirpitus[c] amputari mala[d] haec[e] nequitia[f] de saeculo[g] beatissimo nostro possit[h], devotio tua iussis ac[i] statutis[k] tranquillitatis nostrae maturius obsecundare[l] (festinet)[m]. *Dat. prid. Kal. April. Alexandriae*[n]. (287?)

---

accendendi. Scal. Baronius *accedente.* P. *accendenti* g) vv. *ut — tempore* delet Bilderd. h) Vind. *conveniatur.* Verc. *conventur.* i) *per* om. omnes codd. et edd. not. *v* citt., coni. Pith. sec. ed. Paris. a. 1689. k) Vind. *et grande.* Verc. *et grandes.* l) Vind. *consuetudinem.* m) P. Pith. et edd. not. *v* citt. *istebas* (praeter ed. 9, ubi *incestas*), praeposito in nonnullis asterisco. Vind. *seras.* Verc. *is sceras.* Vonck. p. 49 coni. *scaevas*, quod recepit Blum., Pith. sec. ed. a. 1689 et Barth. Advers. XXIV, 20 coni. *incestas.* Baronius *istas has.* Ed. Heidelb. *pristinas.* Bilderd. coni. *exteras*, H. Canneg. *detestabiles*, Alteserra sec. H. Canneg. *infestas*, Jo. Canneg. l. c. *inficetas.* Franc. Pith. sec. Cuiac. *Histaspeas*, et edd. 1586 (fol.), 1607 in m. Voss. ad Catull. p. 315 *Thyesteas.* Bynkersh. p. 356 cj. *Aegystheas* s. *Bestias.* n) Bilderd. deleri vult *Persarum.* o) Vind. *innocentiores.* Bilderd. coni. *in nocentioris.* Idem et H. Canneg. *in innocentioris.* Roever. l. c. cap. XII. *inducere et innocentioris.* p) Ita edidi cum Blumio. P. Pith. et edd. not. *v* citt. *romana gente.* H. Canneg. p. 327 coni. *et romanam gentem.* q) Vind. *universam urbem nostram*, sed corr. *urbem.* Scal. *ůrbem.* P. *urbem.* Ed. 9 add. *et.* r) Sic Blum. de coni. Pith.; codd. et edd. not. *v* citt. *venenis de suis.* Roever. l. c. coni. *de venenis suis*, Barth. Adversar. XXIV, 20 *venena de suis.* s) Verc. *malibolis.* Barth. l. c. coni. *malis ovis.* t) Haec lectio debetur coni. Cuiacii; codd. et edd. not. *v* citt. *infigere.* Pith. sec. ed. a. 1689 coni. *v. s. m. defigere*, prob. Schult. ad Cod. Gr., improb. ad Coll. u) Vind. *haec.* v) Verc. *prudentiam tuam.* vv) Vind. P. Pith. et edd. not. *v* citt. *relationem.* Bilderd. interpreti tribuit verba *in relatione* et *genera maleficiorum.* x) P. Pith. et edd. not. *v* citt. *statutis.* Vind. *statutum.* Verc. *statuti.* Sch. * *statutis.* H. Canneg. p. 329 coni. *statuimus.* Vonck. p. 51 *satis.* Blum. edidit *statuunt. statuis* edidi ex cj. mea. y) Scal. *evidentissimis.* Bilderd. coni. *evidentissime.* Ceterum Bas. edd. 1586 (4), 1593 in m. *. z) Vind. *arquisita.* Verc. *adquisita*, in quo Blumio *atque* latere videtur. Bondam coni. *sunt exquisita.* Blum. edidit *genera m. statuunt evidentissimorum (atque), exquisita etc.* Totus hic locus ita comparatus est, ut multa quidem coniici possint, vitium autem ipsum, ubi delitescat, difficillimum sit perspicere. Neque superiorum editorum quemquam verum coniectura assecutum esse existimo. Interim quae a me recepta lectio est, nec a codicibus multum discedit nec difficilem explicatum habet; sunt enim vv. *exquis. et a. c.* appositio antecedentium vv. *genera — evident.* Fortasse tamen in v. *statutis, statutum, statuti* (cf. not. *x*) latet v. *sunt*, ex cuius compendio *st.* facile illa oriri potuerunt, praesertim cum statim sequatur *statuimus.* a) Vind. *inventa.* H. Canneg. coni. *astu inventa*, Roever. l. c. cap. XII. et Bondam *adinventis.* Bilderd. vv. *et adinventa* pro interpretamento habet. b) Bilderd. coni. *comperimus.* c) Baronius *adeo.* d) Ita Blum. ex Vind. Verc., qui *erumnas* exhibent. P. Pith. et edd. not. *v* citt. *eorum maenas*; sed ed. 9 *Moenas*, sed Sch. *eorum* * *maenas* et edd. 1586 (4), 1593 in m. *. Baronius *eorum minas.* Ed. Heidelb. *eorum machinas.* Ceterum, ut coniecturas quoque commemorem, Cuiac. coni. *eorum manes*, Bondam *eorum naevis*, H. Canneg. p. 329 *ea removemus*, Vonck. l. c. *non romanas*, Struchtmeyer p. 85 *commeritas*, Bilderd. denique *coërcitiones.* e) Vind. *adque.* Vonck. l. c. coni. *at*, Bondam *poenas aeque* verbis transpositis. f) Sic ed. Genev. et Schult.; Verc. Pith. Bas. (addito in m. asterisco). Edd. 1586 (fol.), 1607 *illi.* Vind. *illas.* g) Vind. *hac.* P. Scal. *ad*, in m. *ac.* h) Bilderd. vv. *una cum abominandis scripturis* librarii culpa huc aberrasse suspicatur. i) P. Vind. Scal. *poena.* Verc. *pena.* k) Verc. *aut* et om. *ita.* l) Verc. *consentaneus.* Baronius *consectantes.* Bilderd. coni. *consectarios.* m) Ita Blum. de coni. Pith. et Cuiac.; codd. et edd. 7—9, Bas. 1586 (fol.), 1607, Sch. Bl. *ad eos.* n) Bilderd. delet vv. *et usque adeo contentiosos.* o) Vind. *nomina.* p) P. Scal. Vind. Verc. edd. 1586 (4), 1593, ed. 9 *quis.* q) Bilderd. *etiam* pro glossemate habet. r) Vind. *personam.* Bilderd. delet *aut — personae.* s) Vind. Scal. P. *huc.* Verc. *hunc.* t) Bilderd. delet vv. *vel ad doctrinam Persarum.* u) Ita Vind. Pith. et edd. not. *v* citt. Blum. *transtulerint.* v) Baronius *bona.* x) Vind. *facias.* y) Vind. *ipsi.* Verc. *ipso.* Baronius *ipsosque*, om. *quoque.* z) Ita Blum. conferri iubens Ulpian. fr. 8, §. 4 de Poenis (XLVIII, 19), Justin. Nov. XXII, Plin. natur. hist. (ed. Harduin.) lib. V, cap. ult. aliosque. Codd. et edd. not. *v* citt. *forensibus.* Scal. *focensibus*, ut coni. Bynkershoek. p. 357. Pith. coni. *elaphonensibus*, propter locum Plinii. S. Petitus Obss. II, 10 et edd. 1586 (fol.), 1607 in m. *fonensibus.* Schult. coni. *fennensibus* sive *phaenensibus.* a) Verc. *pconensibus.* Pith. coni. *proconnensibus*, prob. Schult. b) Scal. *uti.* Edd. 4, 5 *V.* pro *Ut.* c) P. Scal. sec. Pugg. *strepitus.* Bilderd. delet hoc verbum. d) Ita Blum. de coni. Vryhoff. Obss. p. 184 et Bondam, Spec. cap. I. Verc. *mali.* P. Vind. Pith. Bas. edd. 1586 (fol.), 1607, Sch. Bl. *malis*, addito in Bas. et apud Sch. ante *malis* asterisco. Edd. 1586 (fol.), 1607 in m. *salis haec*, et paullo post *nequitia.* Ed. Heidelb. *magis.* Pith. pro v. *malis* coni. *radix*, quod est in edd. 4, 5, 9, 1586 (4), 1593. Cuiac. coni. *messis*, H. Canneg. p. 331 *immanis*, Struchtmeyer p. 86 *inanis*, Bondam, Var. lect. 11 *magica.* e) Baronius *et.* f) P. Pith. et edd. not. *v* citt. *nequitiae.* Vind. *nequissi.* g) Vind. *de hoc seculo.* h) Baronius *possint.* i) Vind. Verc. *hac.* k) Verc. *statis.* Bilderd. delet vv. *ac statutis.* l) Vind. *ob secundari.* Bynkershoek. et Bondam, Spec. cap. I. coni. *obsecundato.* m) Hoc ex coni. add. Pith. receptumque est in edd. 1586 (4), 1593, quamquam aliis literis expressum. Edd. 4, 5, Bas. Sch. post v. *obsecundare* et edd. 1586 (fol.), 1607 in m. asteriscum ponunt. Ed. Heidelb. add. *procurabit.* Bilderd. coni. *studebit* vel *studeat.* n) Verc. om. subscr. et Vind. *Alexandriae.* Ed. 9 add. *Ex Coll. Leg. Mosaic. tit.* 15.

SERIES CHRONOLOGICA CONSTITUTIONUM

QUAE LIBRIS CODICIS GREGORIANI CONTINENTUR.

IMP. SEVERUS A.

196.

Dextro II. et Crispino (Prisco) Coss.

L. 1. C. Gr. de His, quae vi metusve c. (II, 1) — Julio Consertarino — Acc. Kal. Jul.

IMPP. SEVERUS ET ANTONINUS AA.

198.

Saturnino et Gallo Coss.

L. 1. C. Gr. Si minor ab hered. (II, 17) — Vetoriis, Frontino et aliis — PP. V. Non. Mart.

198—210.

L. 1. C. Gr. de Postulando (I, 12) — Manilio.

205.

Antonino (A.) II. et Geta Coss.

L. 1. C. Gr. Si debito persol. (X, 1) — Octavio Prisco — PP. prid. Id. Jan.

IMP. ANTONINUS A.

211—222.

In annott. ad L. 1. C. Gr. de Nupt. (V, 1) — Muciano.

211.

Gentiano et Basso Coss.

L. 1. C. Gr. de Confessis (X, 2) — Juliano — Acc. prid. Kal. Oct.

212.

Duobus Aspris Coss.

L. 1. C. Gr. de Petit. h. (III, 1) — Aurelio, Pontio Ingenuo — PP. XII. Kal. Jul. Romae.

213—218.

L. 1. C. Gr. ad L. Jul. de Adult. (XIV, 2).

213.

Antonino A. IV. et Balbino (II.) Coss.

L. 1. C. Gr. de Pactis (I, 10) — Julio Maximo — PP. VII. Kal. Aug.
L. 2. C. Gr. de His, quae vi metusve c. (II, 1) — Juliae Basiliae — PP. V. Kal. Aug.
L. 3. C. Gr. Si cert. pet. (III, 12) — Julio — PP. III. Kal. Sept.
L. 1. C. Gr. Si amissis v. debit. (IV, 2) — Septimiae Martiae — PP. Id. Sept.

215.

Laeto II. et Cereale Coss.

L. 1. C. Gr. de Sicariis et venef. (XIV, 3) — Aurelio Herculano et aliis militibus — PP. prid. Kal. Febr.
L. 1. C. Gr. de Transact. (I, 11) — Prisciano militi — PP. Kal. Jul.

IMP. ANTONINUS (ELAG.) A.

218.

Antonino A. et Advento Coss.

L. 1. C. Gr. de Patria pot. (XIII, 1) — Victorinae — PP. III. Kal. Jan. Romae.

IMP. ALEXANDER A.

222.

Antonino A. IV. et Alexandro A. (C.) Coss.

L. 13. C. Gr. Arbitr. tut. (VI, 18) — Aglao — PP. III. Kal. Maii.
L. 2. C. Gr. de Sicariis et venef. (XIV, 3) — Aurelio Flavio et aliis militibus — PP. XIII. Kal. Aug.

223.

Maximo II. et Aeliano Coss.

L. 1. C. Gr. de Inoff. test. (II, 6) — Valeriae Coelestinae — PP. III. Kal. Sept.
L. 2. C. Gr. eod. — Valeriae Rufinae — PP. III. Kal. Sept.

225.
Fusco II. et Dextro Coss.
L. 2. C. Gr. de Pactis (I, 10) — Donato militi — PP. IX. Kal. Jan.
L. 1. C. Gr. Si cum eo (III, 7) — Satiro, Modestino et Censorino — PP. XII. Kal. Aug.

226.
Alexandro (A.) II. et Marcello Coss.
L. 3. C. Gr. de Pactis (I, 10) — Dionysio — PP. prid. Id. Sept.

227.
Albino et Maximo (Aemiliano) Coss.
L. 1. C. Gr. Quib. res iud. n. noc. (X, 1) — Crescenti — PP. XI. Kal. Apr.

229.
Alexandro A. III. et Dione II. Coss.
L. 1. C. Gr. de Donation. (XIII, 2) — Flavio Menandro — PP. III. Kal. Jan.

230.
Agricola et Clementino Coss.
L. 1. C. Gr. Ad Sc. Maced. (III, 8) — Septimiae Musae — PP. prid. Kal. Mart.

234.
Maximo II. et Urbano Coss.
L. 1. C. Gr. de Deposito (IV, 8) — Mestrio militi — PP. VII. Kal. Jul.

IMP. GORDIANUS A.

238.
Pio et Pontiano Coss.
L. 2. C. Gr. de Transact. (I, 11) — Licinio Timotheo, Evocato — PP. X. Kal. Jan.
L. 33. C. Gr. de Postulando (I, 12) — Jovino — PP. VI. Kal. Sept.

238—243.
In annott. ad L. 1. C. Gr. de Nuptiis (V, 1) — Rufino.
L. 1. C. Gr. de Libertis princ. (VI, 2) — ad Trophimum et Calpurnium militem.

239.
Gordiano A. et Aviola Coss.
In annott. ad L. 1. C. Gr. de Nuptiis (V, 1) — Rationalibus — Dat. Kal. Apr. Antiochiae.

240.
Sabino II. et Venusto Coss.
L. 2. C. Gr. Si amiss. v. deb. redd. (IV, 2) — Aurelio Prisco et Marco militibus — PP. III. Kal. Jul.
L. 3. C. Gr. de Transact. (I, 11) — Flavio Herculano — PP. XIV. Kal. Nov.

241.
Gordiano A. II. et Pompeiano Coss.
L. 4. C. Gr. de Pactis (I, 10) — Clinine Antoniae — PP. Non. Octobr.

242.
Attico et Praetextato Coss.
L. 1. C. Gr. de Rei vind. (III, 2) — Aurelio Alexandro militi — PP. IV. Id. Mart.

243.
Arriano et Papo Coss.
L. 1. C. Gr. de Famil. herc. (III, 4) — Sextio Juvenali — PP. XV. Kal. Nov.

IMP. PHILIPPUS A. ET PHILIPPUS CAESAR.

244?
?L. 2. C. Gr. de Rei vind. (III, 2) — Aurelio, Victorino, Marco et Valerio — PP. Kal. Oct. (Coss. suprascriptis).

245.
Philippo A. et Titiano Coss.
L. 3. C. Gr. de Rei vind. (III, 2) — Aurelio Antonio — PP. XIV. Kal. Nov.
L. 1. C. Gr. Si maior fa. prob. (II, 5) — Aelio Maximo — PP. prid. Id. Nov. Aquis.

IMP. PHILIPPUS A.

249.
Aemiliano II. et Aquilino Coss.
L. 1. C. Gr. de Revocandis donatt. (XIII, 4) — Agilio Cominio — Dat. XV. Kal. Jul.

IMP. VALERIANUS A.

253—260.
In annott. ad L. 1. C. Gr. de Nuptiis (V, 1) — Probo. Cramerus (Opp. Pracf. XLIV) Valentiniano h. c. tribuit.

IMPP. VALERIANUS ET GALLIENUS AA. ET VALERIANUS CAES.

259.

Aemiliano et Basso Coss.

L. 4. C. Gr. de Transact. (I, 11) — Aurelio — PP. III. Kal. Jun.
L. 1. C. Gr. Si sub alter. nom. (III, 3) — Aurelio Ausonio — PP. Kal. Jun.
L. 1. C. Gr. Si adversus donationes (II, 3) — Avinio Octaviano — Dat. prid. Id. Jan.

260.

Seculari II. et Donato Coss.

L. 2. C. Gr. de Famil. herc. (III, 4) — Antonio Potito — PP. XI. Kal. April.

262.

Gallieno II. (V.) et Faustino Coss.

L. 2. C. Gr. Si debito persol. (IV, 1) — Metrodoro — PP. VI. Id. Jun.

IMP. PROBUS A.

280.

Messala et Grato Coss.

L. 2. C. Gr. de Donationibus (XIII, 2) — Massiciae R. — PP. VI. Kal. Jan.

IMPP. CARUS ET NUMERIANUS AA.

283.

Caro et Carino Coss.

L. 2. C. Gr. de Dolo (II, 2) — Aurelio — PP. VI. Id. Decembr.

IMPP. DIOCLETIANUS ET MAXIMIANUS AA.

285.

Diocletiano A. III. (II.) et Aristobulo Coss.

L. 1. C. Gr. de Accusationibus (XIV, 1) — Aurelio Sacrato militi — PP. Non. Decemb.

286.

Maximo II. et Aquilino Coss.

L. 4. C. Gr. de Rei vind. (III, 2) — Aureliae Philoxenae — PP. XIII. Kal. Maii.
L. 2. C. Gr. Si sub alt. nom. (III, 3) — Aeliano Ingenuo — PP. III. Id. Maii.
?L. 3. C. Gr. de Fam. herc. (III, 4) — Aproniae Mammae — PP. VI. Kal. Jul.
L. 3. C. Gr. de Donationibus (XIII, 2) — Aurelio Abanti.

287.

Diocletiano III. et Maximiano AA. Coss.

L. 5. C. Gr. de Rei vind. (III, 2) — Aureliae Mammae — PP. VIII. Kal. Mart.
?L. 1. C. Gr. de Maleficis et manich. (XIV, 4) — Juliano, Proconsuli Africae — Dat. pr. Kal. April. Alexandriae.
L. 32. C. Gr. de Nuptiis (V, 1) — Flaviano — PP. V. Id. Jan.
L. 2. C. Gr. Quib. res iud. s. noc. (X, 1) — Aeliae Matronae — PP. Kal. Sept.

290.

Diocletiano IV. et Maximiano III. AA. Coss.

?L. 3. C. Gr. de His, quae vi metusve c. (II, 1) — Aurelio Heraclidi — PP. VIII. Id. Sept.
L. 3. C. Gr. de Sic. et venef. (XIV, 3) — Agato — Dat. prid. Kal. Dec.
?L. 1. C. Gr. de Donationibus, quae sub modo (XIII, 3) — Juliae Marcellae — PP. Sirmii.

293—304.

Ipsis AA. Coss.

L. 5. C. Gr. de Transact. (I, 11) — Ulpiae Marcellinae — PP. III. Non. Oct.

294—302.

Caes. Coss.

L. 6. C. Gr. de Pactis (I, 10) — Sergiae et Anagio — PP. VIII. Id. April.
L. 7. C. Gr. de Pactis (I, 10) — Aurelio Hermogeni militi — PP. XIV. Kal. Nov.

295.

Tusco et Anulino Coss.

L. 2. C. Gr. de Nuptiis (V, 1) — Exemplum edicti — Dat. Kal. Maias Damasco.

296?

Ipsis VI. et Constantio (Caes.) III. (II.)

?L. 4. C. Gr. de Fam. herc. (III, 4) — Aureliae Severae — PP. XVII. Kal. Jul.

INCERT. ANN.

L. 5, 8, 9. C. Gr. de Pactis (I, 10).
L. 1. C. Gr. de Jureiur. (III, 11).
L. 1. C. Gr. de Operis libert. (VI, 3).
L. 1. C. Gr. de Sponsor. et fidei. (XII, 1).

TABULA

qua ordo, quo Schultingius Fragmenta Codicis Gregoriani collocavit, cum hac novissima editione comparatur, unde omnes loci, qui ex editione Schultingii proferuntur, facile in hac editione inveniri possunt.

Schulting.	Nostra Editio.
Liber I.	Liber I.
Tit. I. de Postulando	(III.*) Tit. XII.
c. 1.	c. 1 (?).
c. 2.	c. (2*) 38.
Tit. II. de Pactis et transact.	(I.*) Tit. X. de Pactis (II.*) Tit. XI. de Transact.
c. 1.	c. (1*) 8 de Pactis (I, 10)
c. 2.	c. 2 de His, quae vi (Lib. II. Tit. 1.)
c. 3.	c. 1 de Transact. (I, 11)
c. 4.	c. (3*) de Pactis (I, 10)
— in annot.	c. 1 de Dolo malo (II, 2)
c. 5.	c. (2*) de Pactis (I, 10)
c. 6.	c. 2 de Transact. (I, 11)
c. 7.	c. (4*) de Pactis (I, 10)
c. 8.	c. 3 de Transact. (I, 11)
c. 9.	c. 4 eod.
c. 10.	c. 2 de Dolo malo (II, 2)
c. 11.	c. 3 de His, quae vi (II, 1)
c. 12.	c. 5 de Transact. (I, 11)
c. 13.	c. (5*) de Pactis (I, 10)
c. 14.	c. (6*) eod.
c. 15.	c. (7*) eod.
c. 16.	c. (8*) eod.
c. 17.	c. (9*) eod.
Liber II.	Liber II.
Tit. I. de His, quae vi metusve	Tit. I.
Tit. II. Si adversus donationes	Tit. III.
Tit. III. Si minor ab her.	(IV.*) Tit. XVII.
Tit. IV. Si maior fuer. prob.	(V.*) Tit. XXI.?
Tit. V. de Inoff. test.	Tit. VI.
c. 1—2.	c. 1—2.
Liber III.	Liber III.
Tit. I. Si certum petatur	(VI.*) Tit. XII.
Tit. II. de Petit. her.	(I.*) Tit. I.?
Tit. III. de Rei vind.	(II.*) Tit. II.?
c. 1—5.	c. 1—5.
Tit. IV. Si sub alterius nom.	Tit. III.?
c. 1—2.	c. 1—2.
Tit. V. de Fam. herc.	Tit. IV.?
c. 1—4.	c. 1, 2, 4, 3.
Tit. VI. Quod cum eo	Tit. VII.?
Tit. VII. Ad Sc. Mac.	Tit. VIII.?
Titulus de Iureiur.	(V.*) Tit. XI.?
Liber IV.	Liber IV.
Tit. I. Si debito pers.	Tit. I.
c. 1—2.	c. 1—2.
Tit. II. Si amissis	Tit. II.
c. 1—2.	c. 1—2.
Tit. III. de Deposito	Tit. III.
Liber V.	Liber V.
Tit. I. de Nuptiis	Tit. I.
c. 1.	Vid. not. super.
c. 32.	c. (1*) 32.
c. 3 (s. num.).	c. 2.
Liber VI.	Liber VI.
Tit. XIX. Arbitrium tutelae	(I.*) Tit. XVIII.
Titulus de Operis libertorum	Tit. III.
Titulus de Bonis libertorum	Tit. II. de Libertis principis
Liber X.	Liber X.
Tit. I. Quibus res iud. non noc.	Tit. I.
c. 1—2.	c. 1—2.
Tit. II. de Confessis	Tit. II.
Liber XII.	Liber XII.
Tit. de Sponsoribus	Tit. I.
Liber XIII.	Liber XIII.
Tit. I. de Patria pot.	Tit. I.
desunt	Tit. II. de Donationibus Tit. III. de Donationibus, quae sub modo Tit. IV. de Revocandis donationibus
Liber XIX.	Liber XIV.
Tit. I. de Accus.	Tit. I.
Tit. II. Ad Legem Iuliam de adult.	Tit. II.
Tit. III. Ad Legem Corneliam de sicariis	Tit. III. Ad Legem Corneliam de sicariis et veneficiis
c. 1—3.	c. 1—3.
Tit. IV. de Maleficis et manichaeis	Tit. IV.

CODICIS HERMOGENIANI FRAGMENTA.

Titulorum Codicis Hermogeniani primus et secundus e Breviario Alariciano desumpti sunt et in omnibus exstant editionibus (1 — 10). Tertius, quem in duobus Breviarii Alariciani codicibus inveni, primum editus est in editione secunda, repetitus in posterioribus. Sequentes titulos, qui omnes in editione prima et in decima desunt, varii iuris veteris fontes suppeditaverunt; plurimos (tit. IV, c. 1—4, tit. V. VII.—XII.) Consultatio, duos (tit. XIII, XIV.) Collatio, tres (tit. XV.—XVII.) et unam constitutionem (tit. IV, c. 6) Lex Romana Burgundionum, unum (tit. VI.) Vaticana Fragmenta, item unum (tit. XVIII.) et unam constitutionem (tit. IV, c. 5) Scholiastes Basilicorum.

Quae ex Consultatione deprompta sunt, leguntur in editionibus 2—9 *), Collationis, Legis Romanae Burgundionum fragmenta et Scholiastae locum (tit. IV, c. 5) exhibent editiones 4, 5, 7—9 praeter verba c. 3 de Pignoribus (tit. XV.), quae Schultingius (edd. 7—9) ex Lege Romana Burgundionum recepit. Ipse adieci titulum sextum et titulum duodevicesimum. Praeterea in editionibus 2 — 6 post c. 3, tit. IV. tres constitutiones adduntur ex Consultatione, quas, cum in Consultatione Codici Gregoriano, non Hermogeniano attribuerentur, cum Schultingio in Codicem Gregorianum transtuli. Illo enim loco ut Cuiacius eas poneret, motus fortasse eo est, quod omnes Diocletianum et Maximianum auctores habent, unde putasse videtur, horum imperatorum constitutiones a Consultationis auctore ex solo Codice Hermogeniano desumptas esse **), in qua opinione sibi non constitit, cum, si sibi constitisset, c. 3 Cod. Greg. de His, quae vi metusve cau. (II, 1) et c. 3, 4 Cod. Greg. de Famil. herc. (III, 4) Hermogeniano, non Gregoriano Codici, in cuius appendice in editionibus Cuiacianis proferuntur, debuisset assignare. Ego in re dubia, praeeunte Schultingio secutus sum auctoritatem codicis, cui Consultationem debemus, praesertim cum in utroque Codice, et Gregoriano et Hermogeniano, Diocletiani et Maximiani constitutiones receptas fuisse certum sit, hoc discrimine, ut Gregorianus Codex antecedentium quoque imperatorum constitutiones amplecteretur, non item Hermogenianus. Quod vero septem illa rescripta, quae in Consultatione, cap. IX. dicuntur ex Corpore Hermogeniano desumpta esse, omisi, id iure fecisse mihi videor, cum propter temporis rationem, sunt enim omnia Valentis et Valentiniani, nullo modo credere possim, ea ex Codice Hermogeniano descripta esse, quicquid docti in contrariam sententiam disputant. Fortasse libro Codicis Hermogeniani manu scripto, quo Consultationis auctor usus est, ab alio homine addita erant, itaque etsi Consultationis auctor se decipi passus est, tamen in Codice Hermogeniano ipso non fuerunt, ut Legem Romanam Burgundionum, quae in codice, ex quo ad nos pervenit, cum Papiani fragmento cohaerebat ***), Papiani sive Papiniani Responsorum partem esse, etsi primus Legis Romanae Burgundionum editor hoc errore lapsus est, nemo facile affirmabit.

Quod ad meam editionem attinet, iam supra dixi, me tertii tituli fontem indicasse et duos titulos (VI. XVIII.) ex Vaticanis Fragmentis et ex Scholiis Basilicorum adiecisse, quamquam posterioris rubricam tantum, cum ipsa verba legis in fontibus non inveniantur. Effectum vero est titulo sexto addito, ut numeri titulorum, qui in editionibus 7 — 9 post titulum quintum sequuntur, deinceps usque ad titulum tertium decimum uno numero aucti sint, quod quidem in reliquis editionibus, quas Schultingius inde a quarto decimo titulo imitatus est, fieri non poterat, cum in his titulorum numeri plane deessent. Praeterea tituli septimi rubricam, quae in prioribus

*) Titulum V. *de Calumniat.* iam edidit Cuiacius anno 1564 in Observ. Lib. VII, c. 5, 28.
**) Vid. Cuiacii Paratitla in Libr. IX. Cod. Iust. Praef. Tom. III, pag. 2, A (ed. Francof. 1595. fol.).
***) Similis videtur fuisse conditio codicis Vaticani 1022.

editionibus *de Donationibus* est, mutavi, ut esset *de Donationibus inter virum et uxorem*, Consultationem potius sequendam esse ratus, quam Just. Codicem, ubi prima constitutio in titulo *de Donationibus* exstat. Eodem modo transposui constitutionem, quae hucusque in editionibus c. 2 *de Successionibus* erat, in titulum *de Pactis et transactionibus*. Nihil enim temere mutandum est in titulis et legibus, quas uni unius tantum fontis codici debemus. Constitutionem 5 *de Pactis et transactionibus*, cuius verba non sunt nobis servata, abieci in annotationem. Alias leges omisi, quod iam in Codice Gregoriano editae sunt, veluti c. 6 *de Pactis et transactionibus*, c. 1 *de Nuptiis*, aut praeter inscriptionem nihil in fontibus reperitur, veluti c. 2 *de Pignoribus*. His paucis exceptis, quae aliter a me disposita sunt, seriem titulorum, quam in editionibus 2—9 inveni, etsi non ipsius Codicis Hermogeniani est retinui, ne, cum in re tam difficili certi quid definiri nequeat, a prioribus editionibus nimis recessisse viderer. Est autem haec titulorum series ex eo nata, quod titulis Breviarii Cuiacius in Lugdunensi editione tertium titulum addidit, huic vero titulos Consultationis eodem ordine subiunxit, quo in Consultatione exhibentur, quibus titulis reliqui denique, qui ceteris fontibus debentur, in editione quarta et in posterioribus adiecti sunt, praeter duas constitutiones, quas editores titulo *de Pactis et transactionibus* interposuerunt.

Ceterum in edendis Codicis Hermogeniani fragmentis idem consilium secutus sum, quod in Codice Gregoriano mihi proposueram, neque quicquam in annotationis ratione neque in siglis mutatum est, nisi quod nonnulli codices Breviarii Alariciani, qui mutili sunt, non commemorantur.

Scribebam Lipsiae Id. Mai.
cIↃIↃCCCXXXVII.

EX CORPORE HERMOGENIANI[a].

TIT. I. DE CAUTA ET NON NUMERATA PECUNIA.

1. *Aurelius*[b] *Alexio*[c]. Ex cautione[d] non numeratae pecuniae[e] non anni, sed quinquennii[f] spatio deficere, super censuimus. *Scripta*[g] *VII.*[h] *Id. April. Sirmio*[i], *Caes. A. Cos.*[k] (293—304.)

Interpretatio. *Secundum legem ex corpore Theodosiano*[l]: *Si*[m] *certum petatur de chirographis, quia de quinquennio habetur expositum, ideo hanc legem ex Hermogeniano credidimus adiungendam*[n], *quae*[*]) *tempora, intra quae*[o] *contestari*[p] *convenit*[q] *de cauta et non numerata pecunia, id est intra quinquennium, evidenter ostendit.*

TIT. II. EX DELICTIS DEFUNCTORUM QUEMADMODUM CONVENIANTUR[r] SUCCESSORES.

1. *Aurelius*[s] *Ennio*[t] *Saturnino.* Licet[u] ante litem contestatam defuncto eo[v], qui ex proprio[x] delicto con-

---

Tit. I. Br. Al. Aeg. Edd. 1, 7—10 *Tit. I.*; edd. 2—6 om. num. Idem in seqq. titt. factum est. — c. 1, id e. un.; om. autem in ed. 1 num. c. et hic et in sq. tit. Codd. 3—12, 16, 17, 19, 22, 23, 25, 28, 29, 36. Cod. 21 om. textum et inscr., cod. 13 solum textum, cod. 30 textum et interpr. usque ad v. *pecunia*. In cod. 32 exstat lacinia tantum interpr.

Tit. II. In Aeg. ed. deest hic tit., sed in libr. mss. est *tit. II.*, ut in Br. Al. In ed. 1 hic tit. appellatur *III.*, sine dubio errore typothetae. — c. 1. Edd. 1—10 *c. 1*, id e. *un.*, sed in ed. 1 valde mutata. Codd. 3, 5—9, 11, 12, 16, 25, 28, 34, 36. Codd. 19, 21, 30 om. omnia praeter interpr., codd. 22, 23 textum cum inscr., codd. 13, 17, 29 solum textum. Particula interpr. est in cod. 32. Textum constitutionis, qualis est in edd. 2—10, restituit Cuiacius in Comm. ad L. 16 D. Quod met. caus. (IV, 2). Interpr. Ivo, Decr. lib. XVI, cap. 202.

---

a) Ita plerique Br. Al. codd.; nonnulli *Tituli Ex Corpore Hermogeniani.* Cod. 11 *Inc. lib. Hermogeniani ex corpore Gregoriani.* Cod. 30 in indice rubric. *Incipiunt capitula libri I. Hermogeniani.* Ed. 1 *Hermogeniani Corporis Liber.* Edd. 2, 4, 5, 7—9 *Tituli Ex Corpore Hermogeniani Codicis*, sed in ed. 2 ponitur in superiore margine paginarum, quae Cod. Herm. exhibent: *Tituli Ex Corpore Codicis Gregoriani*, err. typoth. Edd. 3, 6 *Tituli Ex Corpore Codicis Hermogeniani.* Ed. 10 *Codicis Hermogeniani fragmenta.* b) Ferendum non esse nomen *Aurelii* Schult. et alii, inprimis Pohl, p. 29 demonstrarunt, qui reponi volunt *Impp. Dioclet. et Maxim. AA.* Codd. 3, 7 *Imp. Aurelius.* Cod. 11 *Aurilio* (a m. sec. *Aurelio*). Fleetwood, Inscript. p. 117 *Imp. Caes. C. Aure(lius) Val. Diocletianus* etc. Fortasse v. *Aurelius* natum est ex mala interpretatione literae *A.* Cf. Cod. Gr. III, 1, c. 1, not. *e.* Vid. etiam Glück., T. XII, p. 101, not. 50. c) Codd. 12 (sed Argent. in m. *Alexio*), 16, 25, 28, ed. 1 *Alexandro.* d) Codd. 5, 7, 36 *Et cautionem.* Cod. 11 *Et ex cautione.* Cuiacius in not. ad Instit. III, 21 (ed. Francof. 1695. T. I, p. 117), edd. 2—6 in m. et R. emend. *Exceptionem*, prob. Schult. e) Nonnulli codd. *non numerata pecunia.* f) Codd. 3, 4, 6, 7, 9, 10, 17, 19, 34, R. *sed in q.*, quorum codd. mox nonnulli *spatium.* g) Nonnulli codd. *Scripta data*, alii et R. *Data.* h) Codd. 3, 5, 7—10, 12, 17, 19, 23, 25, 28, 29, 34, 36 *VIII.* Cod. 21 *III.* i) Ita fere omnes codd. et edd. 1—9, neque mutandum est in *Syrmii*, quod ed. 10 habet; significatur enim locus, ex quo missa est c., non ubi scripta est. Nonn. codd. *Firmio.* Edd. 1, 2, 4, 5, 7—9 *Syrmio.* Ed. 10 *Syrmii.* Edd. 3, 6 *Sirmio.* k) In nonn. codd. om. *A. Cos.*, in aliis *A.*, in cod. 13 *Caes. A.* Ed. 1 om. *Caes. A. Cos.*, edd. 2, 3, 5 *Cos.* l) Plerique codd. et R. *Theodosiani.* Significatur titulus 27 libri II. Cod. Theod. m) Nonn. codd. add. *id.* Cod. 12 *totum*, sed supr. lin. *certum.* Mox multi codd. *petitur.* n) Cod. 11 *credimus.* R., omnibus, quae sequuntur, deletis, haec tantum profert: *quae habet tempus, extra quod contestari convenit.* *) Ita plerique codd. et edd. Nonnulli codices *qui.* In m. cod. 12 rep. ex cod. Arg. totius loci vera script. o) In compluribus codd. *tempus intra quod* aut *quo.* p) Cod. 11, ed. 1 *constari*, sed cod. 12 et in m. ed. 1 *testari.* q) In v. *convenit* desinit cod. 4 et cod. 10 ex cod. 4 transscriptus.

r) Cod. 11 *Ex illicitis def.* Cod. 1 *quae ammodum.* Codd. 5, 29, 36 *Conveniuntur.* Cod. 7 *veniantur.* Cod. 36 *Ex deliciiš.* Cod. 12 *suo censoris*, sed in m. *successoris.* s) Cf. supra not. *b.* Codd. 5, 7 *Aurilius.* Cod. 36 *Imp̃. Aur.* t) Ed. 1 *Tennio* (in m. *Timeo*, ut cod. 12). Edd. 2—6 in m. *Tinio*, cum nonn. codd. Cod. 11 *Aurilio et Tennio.* Codd. 17, 34 *Hennio.* Cod. 29 *Binio.* u) *Licet* om. codd. 12 (in m. add. ex cod. Arg.), 28. v) Cod. 11 *contestato* (a m. sec. *contestata*). Codd. 5, 8, 11, 12, 28, 36 om. *eo.* x) Codd. 12, 28 *quem proprio.* Codd. 5, 36 et 12 in m. ex cod. Arg. *qui ex priori.*

venisi potuit, successores non possint*) poenali actione conveniri, tamen hos etiam in tantum[y], quantum ad[z] eos pervenit[a], teneri, ne[b] scelere ditentur[c] alieno, certissimi iuris est. Auditis itaque[d] partium allegationibus[e], V. C. proconsul[f] provinciae Africae, amicus noster, in pronuntiando formam[g] iuris sequetur[h]. *Scripta VII.*[i] *Kal. Oct. Sirmio*[k], *Aug. Cos.*[l] (293—304.)

INTERPRETATIO. *Haec lex praecipit, ut in criminalibus caussis, si quis, antequam moriatur, non fuerit de facti sui scelere conventus atque convictus, si post eius obitum, quod ab eo cum poena reddendum erat*[m], *apud successores eius fortasse repertum fuerit, hoc tantum ab heredibus*[n] *reddendum, quod ad eos cognoscitur pervenisse. Ceterum in tali re heredes nec ad poenam nec ad aliam quamcunque**) *satisfactionem tenentur obnoxii.*

TIT. III. DE JURE FISCI.

1. *Aurelius*[o] *Ennio Luccilo et Marco Severiano.* Si pro possessione[p] Titi Claudii[q] vos debita fiscalia exsolvisse constat[r], vestram esse possessionem, notissimi iuris est[s]. Ideo V. C. proconsul si[t] partium[u] vestrarum allegatione[v] solutam[x] ansariam[y] pro aliena re cognoscit, ut tradat[z] vobis hanc ipsam cum fructibus rem, aequitatis ratione[a] provisum est. *Scripta*[b] *X. Kal. Mart. Sirmio**). (293—304.)

TIT. IV. DE PACTIS ET TRANSACTIONIBUS.

1. [c]*Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Sebastiano*[d]. Neque ex nudo pacto nascitur actio[e], neque si contra bonos mores verborum intercessit obligatio, ex

Tit. III. Edd. 2—9 *Tit. III. c.* 1, sed in edd. 2—6 om. num. tit. Ed. 10 int. const. inc. or. Inveni hanc c. in codd. 22, 23, ubi inter interpretationem tit. II. et fragmentum Papiniani interposita est, his vv. praemissis: *Ex Corpore Ermogeniani Sub Titulum de Jure Fisci Aurelius Enhio* (cod. 23 *Enhi*) *L. et M. S.*

Tit. IV. c. 1—3. Cons. cap. IV. Edd. 2—6 sec. ord. titt., 7—9 *Tit. IV.* c. 1—3. — c. 4. Cons. cap. VI. Cod. Just. VI, 30, 7. Edd. 2—9 (*c. 2 tit. XII. de Successionibus*). In edd. 2, 3, 6 est c. ult. totius Cod. Herm. — c. 5. Ex scholiis Bas. ad L. ult. C. de Transaction. Cuiac. Obs. XII, 35. Edd. 4, 5, 7—9 hoc loco constitutionem quandam exhibent, cuius argumentum ex schol. Bas. desumptum est: *Imp. A.** (edd. 7—9 **Imp. A.***) *Deest constitutio quaedam* (haec vv. om. in edd. 7—9). *Haec lex irritam facit transactionem habitam de conditione servili, hac scilicet ratione, ne si aliter constituatur et revera servus sit is, cum quo transactum est de liberali caussa, eveniat, ut inter servum et dominum habita transactio rata sit, quod ius non patitur.* Edd. 7—9 add. *Ex Scholiis Basilicorum Ad L. Ult. Cod. De Transactionibus.* Edd. 4, 5 add. *Et haec constitutio postea interpretatione fuit porrecta ad adscriptitios, quoniam servorum conditionem imitantur et improbata etiam transactio inter adscriptitium et dominum de conditione adscriptitia. Basilic.*, quae vv. Schult. reiecit, cum non contineant nisi explicationem Scholiastae. Totam interpretationem ab eo, qui ed. 4 curavit, factam et in formam legis redactam esse, demonstrant ipsa vv. Scholiastae, quae haec sunt: Ἦσαν τὸ παλαιὸν διατάξεις μάλιστα ἐν τῷ ποτε λεγομένῳ Ἑρμογενιανῷ κώδικι λέγουσαι, τὴν περὶ τύχης διάλυσιν* (in m. μὴ) ἐῤῥῶσθαι· καὶ λογισμὸν εἶχον ἀκριβῆ, ὅτι, εἰ συνέβη τῇ ἀληθείᾳ, δοῦλον εἶναι τὸν περὶ τύχης διαλυσάμενον, δύναται μεταξὺ δούλου καὶ δεσπότην τὰ σύμφωνα κρατεῖν· ἐξ ἐκείνων τῶν διατάξεων ἐπεχείρουν τινὲς ἄνευ διαιρέσεως λέγειν, ὅτι οὐδὲ πρὸς ἐναπόγραφον ἔξεστι τῷ δεσπότῃ τοῦ ἀγροῦ περὶ τῆς τύχης αὐτοῦ διαλύεσθαι. Fabrot. T. I, p. 816 sq. ea sic reddidit: *Exstabant olim constitutiones, maxime in Codice Hermogeniano, quae irritam faciebant transactionem* (q. tr. de statu f. f.) *hac ratione ex summo iure petita* (idque subtili ratione), *quod si re vera servus sit* (quod si servus esse repertus sit), *qui de statu transegit, eveniat* (eveniret), *ut inter servum et dominum habita transactio rata sit* (ut tr. i. s. et d. r. esset). *Ex his constitutionibus quidam sine distinctione conabantur dicere, neque fundi domino licere cum adscriptitio de conditione eius transigere* (Ex h. c. c. q. s. d. d., nec. a. f. d. de statu tr. licere). Heimbachius vero in Bas. Tom. I, p. 726 sq. pleniorem Scholiastam edidit, quem repetimus. „Ἡ διάταξις κελεύει] Περὶ ἐναπογράφου καὶ δουλικῆς καταστάσεως διάλυσις γίνεται, εἰ μὴ [illegible] μέμνησο τῆς ιδʹ. διατ. τοῦ παρόντος τιτ., ἐξ ἧς ἔγνως, ὅτι δεσπότης πρὸς δοῦλον ἴδιον οὐ διαλύεται, δηλονότι ἐφ' ὅσον δουλεύει αὐτῷ, ἵνα μὴ ἐναντιωθῇ σοι ἡ παροῦσα διάταξις εἰς πολλὰς διατάξεις, μάλιστα ἐν τῷ ποτε λεγομένῳ

In v. *proprio* desinit cod. 11. Mox codd. 12, 28 *eiecto* pro *delicto.* y) Cuiac. l. c. *potuerint.* Codd. 6—9, 12, 16, 28, 34 *successor non potuit* (aut *possit*, ut cod. 36) *tamen. Hoc etiam* (codd. 12, 28 *hoc iam*) *tantum.* 34 *hoc etiam.* Ceterum multi codd. *convenire*, alii *successori* aut *successoris.* z) Codd. 12, 28 om. *ad.* a) Cod. 8 *pertinent.* b) Codd. 12, 28 *perr. terreris nec.* Codd. 3, 7, 34 *nec.* c) Codd. 5, 7, 9, 12, 16, 25, 28, 36 *detinentur* s. *detenentur.* Cuiac. *ne ex sc. al. dit.* d) Codd. 5, 6, 8, 12, 16, 28, 34, 36 *addidit etiam.* Cod. 3 *addidit itaque.* Codd. 7, 9 *adita etiam.* e) Codd. 12, 28 *parti obligationibus.* f) Cod. 34 *Afr. pr.* Codd. 12, 28 om. *proc.* et mox *amicus noster.* Cuiac. om. *prov.* g) Cod. 12 *forum* et cod. 28 *pronuntiano forum.* Ita etiam ed. 1. h) Nonn. codd. *forma* (9 *pr. primam*) *i.* (s. *iuri*) *sequitur* et mox alii *scriptura.* Cod. 25 om. *iuris.* i) Plerique codd. *Dat.* Cod. 6 *VI.* Codd. 12, 25, 28 om. *VII.* k) Multi codd. *Sermio.* Cod. 7 *iun. Simbria.* Cod. 17 *nov. Sirmio.* Edd. 1, 2, 4, 5, 7—9 *Syrmio.* Ed. 10 *Syrmii.* Cf. not. *i* ad tit. de Cauta et non num. pec. Edd. 3, 6 *Sirmio.* l) Nonn. codd. et ed. 1 om. *Aug. Cos.*, alii *Cos.* Edd. 3, 6 *Cons.* Ed. 1 hanc c. ita exhibet: *Licet — defuncto qui — successor non poterit poenali — hoc iam in — pervenit ex alienis, nec sc. detinentur alieno — est, addidis etiam parti* (in m.*) *obligationis V. C. prov. Afr. in pronuntiano forum sequitur.* m) Ed. 1 et nonn. codd. *fueras*; 12 *fuerit.* n) Cod. 12 et alii codd., ed. 1 *totum ab haerede*; iidem om. *ad eos* et habent *cognoscetur.* *) Cod. 12 *nec poenam nec aliquam satisf. t. obnoxius.* Ed. 1 *nec aliquam sat.* Post interpr., quae in plerisque codd. male scripta est, vulgo add. *Explicit Liber Ermogeniani.*

o) Cf. supra not. *b* ad c. 1 de Cauta et non num. pec. p) Cod. 23 *positione.* q) Codd. et edd. 2, 4, 5, 7—9 *Claudi.* Edd. 3, 6 *TitI. ClaudI.* r) Codd. *contest.* s) Codd. om. *est.* t) Codd. om. *si.* Cod. 23 *procul.* u) Cod. 22 *placium.* v) Cod. 23 *allegationem.* x) Cod. 22 *salutem.* y) Cod. 22 *asuriam.* Cod. 23 *ansuriam.* z) Codd. *cognoscitur tradere.* a) Cod. 23 *rationem.* b) Cod. 22, edd. 3, 6 *Subscripta.* *) Edd. 2, 4, 5, 7—9 *Syrmio.*

c) Cons. add. *Ex corpore Hermogeniani tit. de pact. et transact.* d) Ita edd. 2—9. Cons. *Sevastiano.* e) Ita edd. 2—9. Cons. *Neque ex nudo nascitur pacto actio.*

his actionem dari convenit et reliqua. *PP. IV. Kal. Jun. iisdem Coss.*[e]) (293—304.)

2. [f] *Iidem AA. et CC. Flavio Rumitalo.* (*Inter cetera et ad locum:*) Pactum neque contra bonos mores neque contra leges emissum valet et reliqua. *PP. Id.** *AA. Coss.*[g] (293—304.)

3. [h] *Iidem AA. et CC. Zeuxiano*[i] *Antonino.* Pacto transactionis exactio iudicati non tollitur. Unde si pater tuus condemnatus iudicio, post transegit et solvit, solutione magis quam transactione tuum defende negotium et reliqua *). *PP. XVIII.*[k] *Kal. Jan. ipsis AA. Coss.*[l] (293—304.)

4. *Iidem AA. Eusebio.* (*Inter cetera et ad locum*[ll]:) Manifesti atque evidentis iuris est, antequam cerneret vel pro herede gereret vel bonorum possessionem peteret defuncta[m], successionem eam non potuisse ad heredes suos transmittere. *PP. X. Kal. Mart. iisdem AA. Coss.*[n] (293—304.)

5. *Summa.*

6. *Summa.*

TIT. V. DE CALUMNIATORIBUS ET PLUS PETENDO.

1. [o] *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Aurelio Dextro.* (*Inter cetera et ad locum:*) Si tutor vel curator plus petierit, caussa cadit. Quod cum factum esse dicas, frustra a nobis remedium quaeris, quia te ratio iuris impugnat. *PP. IV. Id. Decembr. Nicomedia, Constantio et Maximo*[oo] *Coss.* (294.)

2. [p] *Iidem*[q] *AA. et CC. Claudio Menandro.* Quotiescunque ordinatis actionibus aliquid petitur, ideo *) petitor cogitur specialiter genus litis edere, ne plus debito aut eo, quod competit, postuletur[r]. Sive itaque fideicommissum, sive fundus sive pars fundi, sive domus sive pars domus, sive debitum aut quodcunque petatur, specialiter designari debet petitionis summa vel quantitas, cum genus litis editur. Si quis igitur[s] plus ab[t] eo, quod ei competit vel debetur, petierit, rem et caussam, de qua agitur, perdit. Plus enim petitur, sicut responsis prudentum continetur, summa, loco, tempore, caussa, qualitate, aestimatione *). Unde[u] istius lege rescripti excipe adversarium apud iudicem competentem; quem si iudex plus petiisse perspexerit, exstinctis adversarii *) tui petitionibus, pro partibus tuis sententiam dicet. *PP. Mediolani XII. Kal. Aprilis Tusco et Aquilino*[v] *Coss.* (295.)

3. *Iidem AA. Quintiano*[x]. Tibi[y] magis quam adversario, qui per calumniam petit, contra quem supplicas, iudicio[z] tutelae convenit excipere[a] actionem, ad quam respondere debes; quippe, si per calumniam hoc eum facere confidis, remedio repromissionis initio postulatae, calumniae decimae partis eius, quod petit, tibi

'Ερμογενιανῷ κώδικι λεγούσας, τὴν περὶ τύχης διάλυσιν μὴ ἐῤῥῶσθαι, καὶ λογισμὸν εἶχον ἀκριβῆ, ὅτι συνέβαινε τῇ ἀληθείᾳ δοῦλον εἶναι τὸν περὶ τύχης διαλυσάμενον. καὶ πῶς δύναται μεταξὺ δούλου καὶ δεσπότου τὰ συμφωνούμενα κρατεῖν; ἐξ ἐκείνων τῶν διατάξεων ἐπεχείρουν τινὲς [ἄνευ διαιρέσεως λέγειν], ὅτι οὐδὲ πρὸς ἐναπόγραφον γεωργὸν ἔξεστι τῷ δεσπότῃ τοῦ ἀγροῦ περὶ τῆς τύχης αὐτοῦ διαλύεσθαι. *Constitutio sancit. De adscriptitia et servili conditione transactio iniri potest, nisi lege prohibeatur. Memor sis const. 14. huius tituli, ex qua didicisti, dominum cum servo suo non transigere, quamdiu scilicet ei servit, ne haec constitutio multis aliis, potissimum in Codice Hermogeniano positis adversari tibi videatur, quae dicunt, transactionem de statu non valere, et rationem ex summo iure petitam habent, si revera servum esse eum, qui de statu transegit, eveniat. Nam quomodo inter servum et dominum pacta conventa valere possunt? Ex his constitutionibus quidam sine distinctione dicere conabantur, neque fundi domino licere cum adscriptitio de conditione eius transigere.*" Itaque cum non ipsa legis vv. proferantur, omnia in annotationem reieci. Ceterum in edd. om. num. c.; est autem sec. seriem h. c. in edd. 4, 5 *c.* 7 h. t. et *c.* 4 in edd. 7—9. — c. 6. L. 8. B. Tit. XXXVIII. Edd. 4, 5, 7—9 om. num., est autem sec. seriem in edd. 4, 5 *c.* 8 h. t. et *c.* 5 in edd. 7—9. Cf. c. 9 Cod. Greg. de Pactis (1, 10), ubi haec c. a nobis est.

Tit. V. c. 1 et 2. Cons. cap. V. Cuiacius Obs. VII, 28. Edd. 2—6 sec. ord. titt., 7—9 *Tit. V*, *c.* 1, 2. — c. 3. Cons. cap. VI. Cuiacius Obs. VII, 5. Edd. 2—9 *c.* 3.

e) Ed. 9 add. *Ex veteri consultatione.* f) Cons. add. *Item eodem corpore et lib.* Schult. cj. *tit.* Praeterea edd. 2—9 om. *et CC.* g) Ita Cons. Edd. 2—9 *PP. iisdem AA. Coss.* Ed. 9 add. *Ex vet. consultatione.* h) Cons. add. *Item eodem corpore et tit.* i) Edd. 2—9 *Zotiano.* *) Edd. 2—9 *et cetera.* k) Edd. 1586, 1607 *XVIIII.* l) Edd. 2—9 *iisdem.* Ed. 9 add. *Ex veteri consultatione.* Sequuntur in edd. 2—6 tres constitutiones, quas praeeunte Schultingio transtuli in Cod. Greg. Cf. Cod. Greg. lib. I, tit. 10, c. 6, 7 et tit. 11, c. 5. ll) Cons. *Item eodem corpore, titul. de pact. et transact. Impp. Dioclet. et Maxim.* etc. Cod. Iust. *Iidem AA. et CC. Eusebino. Quoniam sororem suam prius defunctam esse proponis, quam cognosceret, an a fratre sibi aliquid hereditatis fuisset relictum, manifestum atque evidens est, antequam* (om. *cerneret vel*) *pro.* m) Ita recte Cons. Edd. 2, 4, 5, 7—9 *defuncto.* Edd. 3, 6 *defunctam.* Cod. Iust. *posn. admitteret defuncti.* n) Cod. Iust. *PP. Kal. Maii, Tiralli, AA. Coss.*

o) Cons. add. *Ex corpore Hermog. titul. de calumniatoribus et plus petendo.* oo) Schult. ad Cod. Herm. coni. *Maximiano.* Paullo ante Cuiac. l. c. *Nicomediae.* Ed. 9 add. *Ex vet. consult.* p) Cons. add. *Idem eodem corpore.* q) Cons. *Et iisdem.* *) Cons. edd. 1586 (fol.), 1607 *petitur. Ideo p.* r) Cuiac. Obs. l. c. *ne plus ab eo quod comp. post.*, et des. seqq. usque ad v. *aestimatione*, quae sine dubio Icti verba esse putavit: errorem ed. Berol. videtur recepisse. In edd. Cod. Herm. a Cuiacio recepta sunt. s) Edd. 1586 (fol.), 1607 *Si q. itaque.* t) Schult. ad Cod. Herm. deleri vult *ab.* *) Vr. *qual. aest.* interpretationem esse v. *causa*, Schult. dicit ad h. l. not. 7. u) Edd. 3, 6, 1586 (fol.), 1607 add. *instructus.* Ceterum vv. *Unde — dices* Icti sunt, unde subscriptio ponenda est post v. *aestimatione.* v) Schult. ad Cod. Herm. coni. *Anulino.* Ed. 9 add. *Ex vet. consult.* x) Cons. add. *Ex corpore Hermogeniani tit. de calumniatorib. Impp. Diocl. et Max. AA. Quintiano.* y) Ed. 2 *Sibi.* z) Ed. 2 *petit supplicas* *Iudicio.* Edd. 3, 6, 1586 (fol.), 1607 *petis supplicas contra quem iudicio.* a) Edd. 2—6, 1586, 1607, Cuiac. in Obs. l. c.

condemnari[b] eum desiderare potes. *PP. Kalend.*[c] *Novembr. AA. Coss.* *) (293—304.)

TIT. VI. DE DONATIONIBUS.

1. [d] *Divi Diocletianus et Constantius Caeciliae Anagrianae.* Si donationibus in unam filiam collatis quarta non retenta patrimonium exhaustum[e] in fraudem ceterorum filiorum probetur, has rescindi ad instar inofficiosi testamenti[f] sacris constitutionibus parentum nostrorum evidenter continetur. Matre quoque filiae res venumdante nihil ei auferre *) posse non ambigitur. *Subscripta V. Kal. Mai. Sirmii, Caess. Coss.* (294.)

TIT. VII. DE DONATIONIBUS INTER VIRUM ET UXOREM[g].

1. *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Septimio Sabiniano*[h]. Cum de bonis tuis partem quidem tertiam[i] penes te retinuisse, partem vero tertiam[k] in eum, quem tu[l] in potestate habebas[m], ac tertiam in emancipatum donationis titulo contulisse commemores, non est iuris incerti[n], in eum quidem[o], qui in sacris familiae tuae remanet, destinationem magis paternae voluntatis factam, quam perpetuam[p] donationem pervenisse[q], nec in emancipatum translatam, si generaliter idem pater tertiam[r] bonorum donasti; quia generaliter bonorum portionem donare non posses[s], cum singulae res nominari debeant, quae donatione, mancipatione[t] vel in iure cessione transferuntur et reliqua. *Dat. prid. Kalend. Maii Heracleae, ipsis AA. Coss.*[u] (293—304.)

2. [v] *Iidem AA. Cretiano Maximo.* Nec venditio donationis causa bonorum omnium valet: sed rerum singularum nominatim donatio facta capit effectum etc. *Dat. VIII. Kal. Januar. Caesarib. Coss.* *) (294—302.)

3. [x] *Iidem AA.*[y] *et CC. Aurelio Altino.* (*Inter cetera et ad locum:*) Codicillis autem sine testamento legatum nec adimi, nec dari potest. *Datum sub die VIII. Kal. Januar. Nicomedia, CC. Coss.* *) (294—302.)

TIT. VIII. AD EXHIBENDUM.

1. [z] *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Aurelio Diogeni* *). Nimis grave est, quod petitis, urgeri ad exhibitionem partem adversam[a] eorum, per quos[b] sibi negotium fiat. Unde intelligitis, quod intentioni vestrae[c] proprias afferre debeatis[d] probationes, non adversum *) se ab adversariis adduci[e]. *PP. Kalend. Maii AA. et CC.*[f] *Coss.* (293—304.)

Tit. VI. c. 1. Vat. fr. §. 270.

Tit. VII. c. 1. Cons. cap. VI. Edd. 2—6 sec. ord. titt., 7—9 *Tit. VI, c.* 1. Cod. Just. VIII, 54, 11. Bas. XLVII, 1, 44. Vid. infra not. *g.* — c. 2, 3. Cons. cap. VI. Edd. 2—9 *c.* 2, 3 h. t.

Tit. VIII. c. 1. Cons. cap. VI. Cod. Just. IV, 20, 7. Bas. XXI, 1, 30. Decret. Grat. can. 3, cau. 4, qu. 4, §. 35. Edd. 2—6 sec. ord. titt., 7—9 *Tit. VII, c.* 1, id e. un. h. tit.

---

excipi, sed edd. 4, 5 in m. *excipere.* Mox ed. 9 *ad quem et consideis.* b) Ed. 2 *cal. in decimam partem eius q. petiit* (om. *tibi*) *cond.* Edd. 3, 6 *cal. in decimam partem eius q. CONpetiit* (om. *tibi*) *cond.* Edd. 4, 5 *cal. dec. p. in decimam partem eius q. petiit* (om. *tibi*) *cond.* Edd. 1586 (fol.), 1607 *quod competit.* Cuiac. Obs. l. c. *cal. in decimam partem eius q. petiit* t. c., quod valde placet Schult. c) Cuiac. l. c. et edd. 2—9 *Dat. XI. Kal.* Edd. 1586, 1607 *PP. XI. Kal.* *) Ed. 9 add. *Ex vet. consult.*

d) Vat. fr. *Hermog. tit. de donationibus*, sed haec alio scripturae genere inter versus addita esse, Maius ann. e) Ita Mai.; Vat. fr. *exhastum*; alia manu *exhaustum.* f) „Vat. fr. *ts.* superimposita *i.*" Mai. *) Buchh. cj. *auferri*, quo facile caremus; gravius illud est, quomodo cohaereant vv. *Matre quoque* cum antecedentibus. Aut excidit aliquid, aut legendum est: *M. q. f. r. v. nihilo, ei auf. p. n. a.* — Mox Vat. *Sirmi.*

g) Edd. 2—9 *Tit. VI. de Donationibus.* Sed Cons. *ex corpore Hermogeniani, tit. de donat. int. vir. et uxor.* Videntur quidem c. 1 et 2 huius tit. ad tit. *de Donationibus* pertinere, cui ipsi c. 1 in Cod. Just. interposita est, tamen consultius est non recedere a Consultatione, harum constitutionum fonte, praesertim cum Consultationis auctor lacinias tantum ampliorum constitutionum protulisse videatur. h) Cod. Just. *Iidem AA. et CC. Sabino.* i) Cod. Just. om. *tertiam.* k) Cod. Just. om. *tertiam.* l) Edd. 2—6 et Cod. Just. om. *tu.* m) Cod. Just. *habes* et om. *ac t. in m.* n) Cod. Just. *incerti iuris.* o) Cod. Just. om. *quidem.* p) Cod. Just. *perfectam.* q) Cod. Just., omissis, quae sequuntur: *Delegationes autem nominum in emancipatum collatae, perfectam donationem efficiunt.* r) Edd. 2—9 *eidem partem tertiam*, probante Schult. ad Cod. Herm. s) Edd. 2—9 *bonorum portio donari non potest.* Edd. 1586, 1607 *p. donari non posse.* t) Ita edd. 2—9. Cons. *emancipatione.* u) Cod. Just. *S. II. Kalend. Maii, CC. Conss.* Paullo ante edd. Cons. 1586 (4), 1593 *Heracleae.* Ed. 9 add. *Ex ead. vet. consult.* v) Cons. add. *Idem eod. lib. et tit. Impp. Diocletianus et Maximianus.* Admirationem movet haec inscriptio, quae indicare videtur, Cod. Hermogenianum non solum titulis constitisse, sed etiam in libros divisum fuisse. Fortasse excidit constitutio Cod. Greg., ut ad hanc et inscriptio et constitutio referenda sit, quae coni. firmatur inscriptione: *Ex corpore Hermogeniani tit. de donat. int. vir. et ux.*, quae in Cons. statim post hanc c. sequitur, quasi auctor significare voluerit, seriem constitutionum e Cod. Herm. prolatarum aliis constt. ex Cod. Greg. descriptis interruptam esse; alioquin suo more dixisset: *Idem eodem corpore et tit.* *) Ed. 9 add. *Ex ead. consult.* x) Cons. add. *Ex corpore Hermogeniani tit. de donat. inter vir. et uxor.* y) Edd. 1586 (fol. et 4), 1593, 1607 *Iisdem.* *) Ed. 9 add. *Ex ead. consult.*

z) Cons. add. *Ex corpore Hermogeniani tit. ad exhib.* *) Vide ne scribendum sit *Aurelio, Diogeni*, cum ad plures rescribatur. Cod. Just. *Iidem AA. et CC. Diogeni.* a) Edd. 2—9, 1586 (fol.), 1607 *diversam.* Cod. Just. *urg. partem diversam ad exhib. eor.* b) Schult. mavult *per quae.* c) Edd. 2—9, Cod. Just. *intentionis vestrae.* Edd. 1586 (4), 1593 *intentiones vestras*, quod etiam edd. 1578 et Opp. 1584 habere dicuntur in ed. Berol. not. *v* ad h. l. d) Edd. 2—9, Cod. Just. *debetis.* *) Cod. Just. *adversus.* e) Schult. in not. 3 ad h. l.: Forte quid excidit et scriptum fuit, *non petere ad s. a. a. adduci.* Perperam. f) Edd. 2—9 om. *et CC.* Cod. Just. *Dat. VI. Kal. Maii CC. et Coss.*

TIT. IX. UBI AGI DEBEAT.

1. [g] *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Flaviance. (Inter cetera et ad locum:)* Quaecunque ad te pertinentia*) detineri dicis ab his, quorum meministi, vel probaveris tibi [h] deberi, praeses provinciae restitui providebit. *PP. VII. Id. Januar. AA. Coss.* (293—304.)

TIT. X. DE INSTRUMENTIS.

1. [i] *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Julio Pancratio. (Inter cetera et ad locum:)* Omissis itaque istius modi moris, si intentionem suam incipiat adversarius tuus implere, praescriptionibus [k] temporis, vel alterius et [l] tu caussam magis tuam [m] defende, habens securitatem victoriae, si [n], quod intendit adversarius tuus, probationibus implere non possit. *PP. DD. Diocletiano A.* [o] *V. et Maximiano A.* [p] Coss. (293.)

TIT. XI. DE TESTAMENTIS.

1. [q] *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Aurelio Secundino Optioni* [r]. *(Inter cetera et ad locum:)* Scriptura [s], quae nec iure nec legibus consistit, nec a nobis hanc [t] confirmari convenit; quippe cum beneficia citra cuiusdam [u] iniuriam petentibus decernere minime soleamus. *PP. VII. Kalend. Novemb. Martianopoli, CC. Coss.* (294—302.)

TIT. XII. DE SUCCESSIONIBUS.

1. [v] *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. Aurelio Asterio. (Inter cetera et ad locum:)* Si secundum edicti formam testamentum obsignatum [x] exstitit, bona, quae, cum moreretur auctor [y] tuus, eius fuerunt, solenniter petes [z] et reliqua. *PP. III. Kal. April. Sirmio, CC. Coss.* [a] (294—302.)

TIT. XIII. DE DEPOSITO [b].

1. [c] *Idem Augustus et* [d] *Caesar Fl. Munatio.* Eum, qui suscepit depositum, dolum, non etiam casum praestare, certi [e] iuris est. Cum itaque [f] proponas, ignis [g] vi [h] quaedam cremata de his, quae tibi fuere [i] commendata, nec ullum dolum in subtrahendis rebus adhibitum [k], rector [l] provinciae nihil contra iuris rationem fieri*) patietur. Et quoniam nec tu [m] quereris moras [n], adhibita [o] varietate [p] negotium inter vos ortum [q] secundum iuris*) ordinem sua ratione [s] decidetur [t]. *Subscripta* [u] *VIII. Kal. Jul. Serdica* [v], *Augustis Coss.* [x] (293—304.)

2. [y] *Idem* [z] *Augustus et Caesar* [a] *Fl. Aurelio Atte-*

Tit. IX. c. 1. Cons. cap. VI. Edd. 2—6 sec. ord. titt., 7—9 *Tit. VIII, c.* 1, id e. *un.* h. tit.
Tit. X, c. 1. Cons. cap. VI. Edd. 2—6 sec. ord. titt., 7—9 *Tit. IX, c.* 1, id e. *un.* h. tit.
Tit. XI. c. 1. Cons. cap. VI. Edd. 2—6 sec. ord. titt., 7—9 *Tit. X, c.* 1, id e. *un.* h. tit.
Tit. XII. c. 1. Cons. cap. VI. Edd. 2—6 sec. ord. titt., 7—9 *Tit. XI, c.* 1. Vid. c. 4 C. Herm., de Pactis, not. sup.
Tit. XIII. c. 1. Coll. Tit. X, cap. 3. Edd. 4—5 sec. ord. titt., 7—9 *Tit. XII, c.* 1. Lex Baiuvar. XIV, 2. — c. 2. Coll. Tit. X, cap. 4. Edd. 4, 5, 7—9 *c.* 2.

g) Cons. add. *Idem eodem corpore titu. ubi agi debeat.* *) Edd. 2, 3, 6 add. *quae.* h) Edd. 2—6 *probaveris vel tibi.*

i) Cons. add. *Idem eod. corpore tit. de instrum.* k) Edd. 1586 (fol.), 1607 *perscriptionibus.* l) Edd. 2, 4, 5 *alterius' et.* Sine dubio aliquid excidit. m) Edd. 1586 (4), 1593 *tuam magis.* n) Edd. 2, 4, 5 *securitatem. victoria est si.* o) Edd. 2—9 om. *A.* Edd. 1586 (fol. et 4), 1593, 1607 *V. A.* p) Edd. 2—9 *Maxim. AA. Coss.* Schult. ad h. l.: *Excidit IV. sive quartum.*

q) Cons. add. *Eodem corp. tit. de testament.* r) Edd. 2—9 *optioni.* s) Edd. 2—9 *Scripturam.* Edd. 4, 5 in m. *scriptura.* t) Edd. 2—9 om. *hanc.* Edd. 4, 5 in m. *a nobis hanc conf.* u) Edd. 2—9, Col. 78, edd. 1586 (4), 1593, Schult. *cuiusquam.* Vulgata lectio sine dubio corrupta est. Admodum verisimile est, scriptum fuisse *circa cuiusquam iniuriam pet.*

v) Cons. add. *Ex corpore Hermogeniani tit. de successionibus.* x) Edd. 2—9, 1586 (fol.), 1607 *signatum.* y) Ita edd. 2—9, prob. etiam Schult. ad Cod. Herm. Cons. *actor.* Utrumque in libris mss. saepissime commutatur. z) Edd. 2—9 *petis.* Sch. coni. *pete.* a) Post hanc c. legitur in edd. 2—9 const. *Manifesti atque evidentis*, quam tit. de Pactis et transactionibus interposui, ex quo sec. Cons. deprompta est.

b) Coll. add. *Kp. III.* (P. *DCLXXII.* Vind. *LXXIV.* Verc. *LXXX. Idem.*) *Ermogenianus* (Vind. et Verc. om. *Ermogenianus — Munatio*) *Sub Titulo De Deposito* (P. Scal. *Depositi*) *Huiusmodi Inserit Constitutionem* (P. *inseri constitutione*). c) Edd. 4, 5 om. *Idem.* d) P. Pith. edd. 4, 5, 7—9, 1586 (4), 1593, Sch. Bl. om. *et.* Cuiac. coni. *Augusti et Caesares.* Leg. *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. et CC.* e) Verc. *et rei.* f) Scal. *igitur.* g) Verc. *pro paena signis.* h) Scal. (in m. *vi*) P. Vind. *sui.* Verc. *suis.* i) Verc. *fueris.* k) Scal. *adhibitis.* l) Vind. *rectorem.* *) Edd. 4, 5 om. *fieri.* m) Vind. Verc. om. *tu.* H. Canneg. l. c. p. 237 cum Anonymo coni. *metu* pro *nec tu.* n) Cuiac. coni. *morae*, Jo. Canneg. *moras aut*, Pauw., Obss. p. 70 *mora.* o) Vind. *adhibitam*, quod idem coni. Cuiac. et Jo. Canneg.; H. Canneg. l. c. coni. *adhibitas.* p) Sic edd. 4, 5, 7, 8, Blum. cum Scal. Verc.; Vind. P. Pith. Bas. edd. 1586 (fol.), 1607, Sch. Bl. *varietatem.* Ed. 9 et in m. edd. 1586 (fol.), 1607 *veritate.* Ed. Bas. in m.' H. Canneg. l. c. coni. *varie totum.* Pauw. l. c. *variatam rem.* Certum videtur post *moras* interpungendum esse; verba autem antecedentia duplici modo intelligi possunt, ut aut ad depositarium spectent intelligantur que *moras accipiendi* deponentis, aut ut ad deponentem referantur, qui moras reddendi queratur, quod posterius etsi parum probabile videatur, cum rescriptum ipsum nullum praebeat indicium orationis ad adversarium quoque conversae, tamen in his constitutionum fragmentis non omnino reiiciendum est. q) Vind. *certam* vel *acrtam.* *) Schult. Bl. om. *iuris.* r) Vind. Verc. *suam.* s) P. Scal. *rationem.* Vind. *nationem.* Verc. *natione.* t) Vind. Verc. *decidatur.* u) Verc. prorsus om. subscr. v) Vind. om. *Serdica — Coss.* x) Ita Blum. de coni. Cuiac. et Schult.; Pith. Bas. edd. 4, 5, 7—9, 1586 (fol. et 4), 1593, 1607, Sch. Bl. *Caesaribus.* P. *augustus cesarib;.* y) Coll. add. *Kp. IIII.* (P. *kp. DCLXXIII.* Vind. *LXXV.* Verc. *LXXXI. Idem.*) z) Vind. Verc. om. inscriptionem. Edd. 4, 5, 7—9 om. *Idem.* a) P. Scal. *Caesare.* Cuiac. coni. *Augusti et*

nico *Andronico*. Eos, penes[b] quos[c] vestem et argenti materiam[d] deposuisse[e] proponis, apud rectorem provinciae convenit interrogari. Quod[f] sive teneant sive dolo fecerunt[g], quominus possint restituere, secundum bonam fidem tibi satisfacere compellet[h]. *Subscripta*[i] *VI.*[k] *Kal. Aprilis Sirmi*[l], *Caess. Coss.*[m] (294—302.)

3. [n] *Idem*[o] *Augustus*[p] *et Caesares Aurelio et Eustatio et*[q] *Diosimo*[r]. Is, qui depositum accepit[s], ultra dolum, si non aliud[t] specialiter convenit, praestare nihil necesse habet. Cuius memor iuris, rector provinciae partium allegationibus auditis, pro ereptorum qualitate[u] suam[v] ordinabit[x] sententiam[y]. *Subscripta*[z] *XIIII. Kal. Nov. Appiaria*[a]. (294—302.)

4. [b] *Idem Augusti*[c] *et Caesares*[d] *Septimiae Quadratillae*[e]. Qui[f] dolo malo[g] depositum non restituit, suo nomine conventus[h], ad eius cum infamiae periculo restitutionem[i] urgetur[k]. *Subscripta*[l] *pridie*[m] *Idus Decembres Nicomediae*[n], *CC.*[o] *Coss.* (294—302.)

TIT. XIV. DE NUPTIIS.

TIT. XV. DE PIGNORIBUS.

1. *Summa.* [p] *Impp. Diocletianus et Maximianus AA. ad Viventium, Herennium, Antigonum*[q]. Debitor[r] solutionem differens potest ad satisfactionem pignorum usurpatione compelli. Quod tamen sine sententia iudicis fieri[s] non licebit[t].

2. *Iidem AA. ad Septimum*[u].

3. [v] *Summa.* Oblato debito vel deposito pignus a creditore[x] sine dilatione reddendum est[y].

— c. 3. Coll. Tit. X, cap. 5. Edd. 4, 5, 7—9 *c.* 3. — c. 4. Coll. Tit. X, cap. 6. Cod. Iust. IV, 34, 10. Bas. XIII, 2, 43. Coll. can. Ans. ded. VII, 127. Edd. 4, 5, 7—9 *c.* 4.

Tit. XIV. c. 1. Coll. Tit. VI, cap. 5. Edd. 4, 5 sec. ord. titt., 7—9 *Tit. XIII.* Exhibita est haec c. supra in tit. Cod. Greg. de Nuptiis (V, 1), ubi, quae ad Cod. Hermog. spectant, annotavimus.

Tit. XV. c. 1. L. R. B. Tit. XIV. Edd. 4, 5, 7—9 *Tit.* (id est XIV. sec. ord. titt.) *c.* 1 et textus *c.* 2. Vid. infr. not. *p.* — c. 2. L. R. B. Tit. XIV. Edd. 4, 5, 7—9 (inscriptio) *c.* 2. — c. 3. L. R. B. Tit. XIV. Edd. 7—9 *c.* 3. Vid. infra not. *v.* Cf. Cod. Just. IV, 24, 11.

Caesares. Mox P. *altenico.* b) Vind. *eas poenas.* Verc. *eas paenas.* P. Scal. *Eusperne* (sec. Roever. *Eos sperni*). c) Vind. *quae.* d) P. Vind. Verc. Scal. *materia.* e) H. Canneg. l. c. p. 241 coni. *te deposuisse.* f) Cuiac. coni. *quos.* g) Pith. et edd. not. *x* citt. *fecerunt*, quod ferri potest. Blum. corr. *fecerint.* h) Vind. Verc. *compellit.* i) Verc. om. subscriptionem. k) Vind. *VII.* l) Ita Blum. et edd. not. *x* citt., praeter edd. 1586 (fol.), 1607, quae habent *Syrmio.* P. *Syrmi.* m) Scal. *Cons.* n) Coll. add. *Kp. V.* (P. *DCLXXIIII.* Vind. *LXXVI.* Verc. *LXXXII. Idem.*) o) Vind. et Verc. om. inscriptionem et edd. 4, 5, 7—9 *Idem.* p) Cuiac. coni. *Augusti.* q) Scal. om. *et.* Ceterum leg. *Eustathio.* r) H. Canneg. l. c. p. 241 coni. *Diotimo*, potius leg. *Diosemo*, quod similiter, ut *Diocletianus, Asclipiodotus* et similia propter itacismum perperam a librariis scriptum est. s) Ita Blum.; P. edd. not. *x* c. 1 citt. *suscepit.* t) Vind. *alium.* u) Vind. *qualitatemque.* v) Ita Blum., sicut infra *sententiam.* Pith. et edd. not. *x* c. 1 citt. *sua.* P. Scal. Verc. *suae.* x) Omnes codd. *ordinavit*, sed edd. recte *ordinabit.* y) P. Pith. et edd. not. *x* c. 1 citt. *sententia.* z) Vind. et Verc. om. subscriptionem. a) Edd. 4, 5, Bas. 1586 (fol. et 4), 1593, 1607 post *Appiaria* asteriscum ponunt, sed vid. Schult. ad h. l. b) Coll. add. *Kp. VI.* (P. *DLXXV.* Vind. *LXXVII.* Verc. *LXXXIII.*) c) Ita Blum. cum Cod. Just.; P. Pith. Bas. edd. 1586 (fol. et 4), 1593, 1607, Sch. Bi. *Idem Augustus.* Edd. 4, 5, 7—9 *Augustus* et om. *Idem.* Verc. *IDEM.* Vind. haec omittit. d) Vind. Verc. haec omittunt. e) Ita Blum. edidit, et *Septimiae* quidem cum Cod. Just. (et Coll. c. Ans. ded.) sec. codd. Pistoriensem, Vaticanum 1427 et Montis Cassini, *Quadratillae* autem ex indicio cod. Vind., qui habet *quadrat illue.* Verc. om. prius nomen, Cod. Just. posterius. P. Pith., edd. Bas. 7—9, Sch. Bi. *VII. et Quadrat.* Idem edd. 1586 (4), 1593, sed in m.: „for. *Septimio et Quadrato.*" Edd. 4, 5 *Septimio et Quadrat.* Edd. 1586 (fol.), 1607 *Septimae et Quadrat. Quadrat.* etiam Verc. habet. f) Verc. Pith. et edd. not. *x* c. 1 citt. *Ille qui.* g) Vind. *dolum malum.* Cod. Just. et Coll. c. Ans. ded. haec omittit. P. *posito.* h) Cod. Just. et Coll. c. Ans. ded. add. *et condemnatus*, quod perperam factum esse censet Schult. i) Ita omnes codd. et edd. not. *x* c. 1 citt.; Blum. cum Cod. Just. *ad eius restitutionem c. inf. p.* k) Vind. *urguntur.* l) Ita Vind.; P. Pith. et edd. not. *x* c. 1 citt. *scripta.* m) P. Pith. et edd. not. *x* c. 1 citt. om. *pridie.* n) Ita Blum. et Scal. in m.; Pith. et edd. not. *x* c. 1 citt. *Nicomedia.* P. Scal. *H. Comedia*, sed in m. corr. *Nicomediae.* In Vind. des. vv. *Nicom. CC. Coss.*, Verc. om. totam subscriptionem, quae adhuc etiam in Cod. Just. desiderabatur, sed in cod. ms. bibliothecae Pistoriensis haec exstant: $\overline{D}.\overline{III}.\overline{K}.\overline{IV}.\overline{D}.\overline{CC}.$ o) Edd. 1586 (fol.), 1607 *Caesaribus.* Scal. *s. cons.*, sed in m. corr. *CC. conss.*

p) Edd. 4, 5, 7—9 *Imp. — Antigonum. Desiderantur verba huius constitutionis.* Deinde vv. *Debitor — licebit* in iisdem dicuntur *ad Septimium* rescripta. Efficit ergo in his edd. inscriptio *Impp. — Antigonum* primam c., omissis tamen verbis, c. 2 autem constat vv. *Iidem AA. ad Sept. Debitor* etc. Tamen L. R. B. accuratius inspecta, vidi, vv. *Debitor* etc. contineri sententiam rescripti ad *Viventium* etc., rescriptum autem *ad Septimum* deesse. Dicit enim L. R. B. *Debitor — non licebit secundum H. constitutionem — ad Viventium etc. et aliam ad Septimum datam*, ex quo perspicuum est, priora ex rescripto ad Viventium desumpta esse, deinde aliud rescriptum ad Septimum commemorari, sed omissis vv., cum de impp. sententia iam ex prioribus constaret. q) Edd. 4, 5, 7—9 *Desiderantur verba huius constitutionis.* r) Edd. 4, 5, 7—9 *II. Iidem Impp. ad Septimium. Desiderantur et huius. Summa. Debitor* etc. s) Vulgo *facere.* Cod. Par. *fuerit.* t) L. R. B. edd. *secundum Hermogeniani* (edd. 1566, 1586 (4), 1593 *Hermogeniam*) *constitutionem sub titulo de pigneribus Diocletiani et Maximiani ad Viventium* (Ott. *Viennium*), *Herennium, Antigonum* (Pi. *Antiguum*) *et aliam ad Septimum* (edd. 4, 5, 7—9, Am. *Septimium*) *datam* (Ott. *vel alia ad Septimum dato*). u) Cf. not. *p, r, t.* v) Edd. 7—9 *Imp.* A.* Desiderantur et huius.* Omnia des. in edd. 4, 5. x) Ott. *debeto. deposito pignora credetore* et om. *Oblato.* Am. *Obl. d.* (om. *vel*) *depositum p. a. cr.* y) Ott. Am.

4. *Summa.* [z] *ad Nonnusam*[1]. Obligatis cautione mancipiis debitor promisit, se usuras[a] praestaturum; ea mancipia creditor intra statutum tempus de domo debitoris abduxit; operas eorum in usuras specialiter imputandas[b].

TIT. XVI. DE EORUM CONTRACTIBUS, QUI ALIENO JURI SUBJECTI SUNT.

1. [c] *Summa.* [d] Nec servum nec colonum peculium suum posse[e] distrahere: insuper et ementes furti actione[f] tenendos[g].

TIT. XVII. DE JUREJURANDO[h].

TIT. XVIII. DE ADULTERIIS[i].

— c. 4. L. R. B. Tit. XIV. Edd. 4, 5 c. 3. Edd. 7—9 c. 4.

Tit. XVI. c. 1. L. R. B. Tit. XIV. Edd. 4, 5, 7—9 sec. ord. titt. *XV. Tit.*; om. enim, ut in antec. et in sq. tit. numerus tituli.

Tit. XVII. c. 1. L. R. B. Tit. XXIII. Edd. 4, 5, 7—9 sec. ord. titt. *Tit. XVI.* Vid. tit. antec., not. sup. Cod. Greg. de Jureiur. (III, 5).

Tit. XVIII. Schol. Bas. ap. Fabr. T. I, p. 811. Reizius ad Theoph. Exc. XX, p. 1243. Heimbachius de Bas. Orig. p. 70 sq. et in ed. Bas. T. I, p. 704. Cod. Greg. Ad L. Jul. de Adult. (XIV, 2), not. sup.

Pi. om. *est.* Cod. Par. *credendum est.* L. R. B. add. *sub eodem titulo.* z) Edd. 4, 5, 7—9 *Imp.* * *A.* * *Desideratur.* a) Pi. *cautionis — usuram — adduxit.* Ott. Am. Bi. *usuram*, om. *se*; paullo post Ott. *et* pro *ea.* b) Edd. 4, 5, 7—9 *operas specialiter imputare necesse habebit*, quibus vv. in edd. 7—9 add. *Sunt Ex Papiano Respons. Tit. XVI.* L. R. B. *imputandas, sub eodem Hermogeniani titulo lege ad Nonnusam data comprehensum est.* Ita Ba. Bi. Edd. 1566, 1586 (fol. et 4), 1593, 1607, Sch. om. *ad N. d.* P. Pi. om. *ad — est.* Ott. *sub eodem ermogeniani lib. legitimo ad Nonnusam datam.* V. 1 *lege ad Nanosam datam.* Am. *Herm. libro lege ad Nonnusam data.* Ott. V. 1, Am. om. *comprehensum est.*

c) Edd. 4, 5, 7—9 *Imp.* * *A.* ** *Desiderantur verba huius constitutionis.* d) In edd. 4, 5 praemittuntur vv. *Filiusfamilias — legitimus iudicatur*, quae in L. R. B. antecedunt, quamquam non videntur ex Cod. Herm. desumpta esse. e) Edd. 4, 5, 7—9, 1566, 1586 (fol. et 4), 1593, 1607 *Nec servus nec* (cod. Par. et Ott. *vel*) *colonus p. s. distr. potest.* f) Edd. not. e citt. *insuper emtor f. a. tenetur.* Ott. *ins. et ementis furti racionem tenendus.* Cod. Par. om. *et.* Idem habet *furati.* V. 1 *Ins. emptoris furti actione tenendus.* g) L. R. B. add. *Secundum constitutionem Hermogeniani sub titulo de eorum contractibus, qui alieno iuri subiecti sunt.* Cod. Par. *S. constitutione H. sub eodem tit. — iuri subtracti sunt.* Schult. add. *Ex Papiano Responsorum Tit. XVI.*

h) Huius argumenti constitutionem in Cod. Herm. extitisse, in L. R. B. l. c. disertis vv. declaratur. Cf. tit. Cod. Greg. de Jureiurando (III, 5). Edd. 4, 5, 7—9 *Imp.* * *A.* * *desideratur.* *Summa. Sacramenti ordo notatis infamia denegatur.* Edd. 4, 5 add. *Papian.*, sed edd. 7—9 *Ex Papiano Responsor. Tit. XXV. Titulorum Ex Corpore Hermogeniani Codicis Finis.*

i) Cf. Cod. Greg. tit. Ad legem Juliam de Adulteriis (XIV, 2).

SERIES CONSTITUTIONUM

QUAE CODICE HERMOGENIANO CONTINENTUR, CHRONOLOGICA.

IMPP. DIOCLETIANUS ET MAXIMIANUS AA.

287.

Diocletiano A. III. et Maximiano A. Coss.

L. 1. C. Herm. de Nuptiis (XIV).

293.

Diocletiano A. V. et Maximiano A. Coss.

L. 1. C. Herm. de Instrumentis (X) — Julio Paucratio — PP.

293—304.

Ipsis AA. Coss.

L. 1. C. Herm. de Cauta et non num. pec. (I) — Alexio — Scripta VII. Id. Apr. Sirmio.
L. 1. C. Herm. ex Delictis def. (II) — Ennio Saturnino — Scripta VII. Kal. Oct. Sirmio.
L. 1. C. Herm. de Jure fisci (III) — Ennio Lucello et Marco Severiano — Scripta X. Kal. Mart. Sirmio.
L. 1. C. Herm. de Pactis et transact. (IV) — Sebastiano — PP. IV. Kal. Jan.
L. 2. C. Herm. eod. — Flavio R[illegible]alo — PP. Id.*
L. 3. C. Herm. eod. — Zeoxiano Antonino — PP. XVIII. Kal. Jan.
L. 4. C. Herm. eod. — Eusebio — PP. X. Kal. Mart.
L. 3. C. Herm. de Calumn. (V) — Quintiano — PP. Kal. Nov.
L. 1. C. Herm. de Donatt. int. vir. et ux. (VII) — Septimio Sabiniano — Dat. prid. Kal. Maii Heraclea.
L. 1. C. Herm. ad Exhibendum (VIII) — Aurelio Diogeni — PP. Kal. Maii.
L. 1. C. Herm. Ubi agi debeat (IX) — Flavianae — PP. VII. Id. Januar.
L. 1. C. Herm. de Deposito (XIII) — Munatio — Subscripta VIII. Kal. Jul. Serdica.

DIOCLETIANUS ET CONSTANTIUS.

Caess. Coss.

L. 1. C. Herm. de Donationibus (VI) — Caeciliae Anagrianae — Subscripta V. Kal. Mai. Sirmii.

IMPP. DIOCLETIANUS ET MAXIMIANUS AA.

294.

Constantio et Maximo Coss.

L. 1. C. Herm. de Calumniat. (V) — Aurelio Dextro — PP. IV. Id. Dec. Nicomedia.

294—302.

Caess. Coss.

L. 2. C. Herm. de Donatt. int. vir. et ux. (VII) — Cretiano Maximo — Dat. VIII. Kal. Januar.
L. 3. C. Herm. eod. — Aurelio Altino — Dat. sub die VIII. Kal. Januar. Nicomedia.
L. 1. C. Herm. de Testamentis (XI) — Aurelio Secundino Optioni — PP. VII. Kal. Nov. Martianopoli.
L. 1. C. Herm. de Successionibus (XII) — Aurelio Asterio — PP. III. Kal. Apr. Sirmio.
L. 2. C. Herm. de Deposito (XIII) — Aurelio Attenico Andronico — Subscr. VI. Kal. Apr. Sirmi.
L. 3. C. Herm. eod. — Aurelio et Eustatio et Diosimo — Subscripta XIIII. Kal. Nov. Appiaria.
L. 4. C. Herm. eod. — Septimiae Quadratillae — Subscripta prid. Id. Decembr. Nicomediae.

295.

Tusco et Aquilino (Anulino) Coss.

L. 2. C. Herm. de Calumniat. (V) — Claudio Menandro — PP. Mediol. XII. Kal. Apr.

INCERT. ANN.

L. 1. C. Herm. de Pignoribus (XV) — ad Viventium, Herennium, Antigonam.
L. 2. C. Herm. eod. — ad Septimum.
L. 4. C. Herm. eod. — ad Nonnusam.
L. 3. C. Herm. eod.
L. 5. C. Herm. de Pactis et transact. (IV).
L. 6. C. Herm. eod.
L. 1. C. Herm. de Contract. emt., qui al. l. a. s. (XVI).
Tit. C. Herm. de Jureiurando (XVII).
Tit. C. Herm. de Adulteriis (XVIII).

GESTA
IN
SENATU URBIS ROMAE
DE RECIPIENDO
CODICE THEODOSIANO[a].

Domino Nostro[b] *Flavio*[c] *Theodosio Augusto et Anicio*[d] *Acilio*[e] *Glabriono*[f] *Fausto*, *V. C.*, *Consulibus*[g], Anicius Acilius Glabrio Faustus, V. C. et illuster[h], tertio ex-praefecto urbis, praefectus praetorio et consul ordinarius, in domo sua, quae est ad palmam, Flavius[i] Paulus, V. C.[k] et illuster, urbis praefectus, Junius Pomponius Publianus[l], vir spectabilis[m], vicarius urbis aeternae, proceres amplissimusque ordo senatus dum convenissent, habuissentque inter se aliquamdiu tractatum, ibi[n], ingressis ex praecepto Anastasio et Martio, constitutionariis, Anicius Acilius Glabrio Faustus, V. C.[o] et illuster, tertio ex-praefecto urbis[p], praefectus praetorio et consul ordinarius dixit: *Aeternorum principum felicitas*[q] *eo usque procedit augmento*[r], *ut ornamentis pacis instruat, quos bellorum sorte defendit*[s]. *Proximo superiore anno, cum felicissimam sacrorum omnium coniunctionem pro devotione comitaremur*[t], *peractis feliciter nuptiis*[u], *hanc quoque orbi suo sacratissimus princeps,*

Cod. 5, Cl. Pu.; Cr. (ubi vero laciniae tantum gestorum exhibentur et acclamationes desunt), W., sed omissis: *Ad similitudinem — Florentio et Dionysio Coss.* Warnkönig (Thémis VI. p. 497 sqq.) profert const. *Ad similitudinem* cum annott.

---

a) W. annotat: *E Cod. Ambros.*, quod falsum est; desunt enim haec verba et in Cod. Ambros. et in apographo Closii, neque Cl. haec vv. habet, nisi in praefatione (p. XII) et in indice titulorum (p. 157 et p. 159). Edd. *Theodosiano Codice* b) Ita Pu. prob. Schro. 5 *DNO.* Cl. Cr. W. om. *Nostro.* Sed vide infra, ubi in iisdem Gestis scribitur: *dominus noster Theodosius*; *dominus noster Valentinianus*; *Domini nostri Impp. Theodosius et Valentinianus.* Excidit in cod. 5 aut v. *nostro* aut punctum inter literas *D* et *NO.*, ut librario scribendum fuisset *D. NO* (Domino Nostro). Ita infra in eod. cod. scriptum est *D'D. N'N.* Ceterum vv. *DNO* usque ad v. *Illustris* maioribus litteris scripta sunt, praeter *aug.* et *aonici*, *onsulibus*, et post *VC.* c) 5 male *Filio.* d) 5 *aonici* transposita litera *o.* e) 5 constanter *Achillio*, *Achillius.* Sed v. Relandi Fastos Consulares p. 610, 13 sq., 274 et Amadutii Novv. An. p. 38 sqq. n. 2, ex quo Cl. sua deprompsit p. 125, not. 1. f) 5 *Glabrioni.* g) 5 *onsulibus.* h) 5 *illustris*, sed crasa est syllaba *ris*, ut legendum sit *illuster*, quod quum et in cod. 5 saepius legatur et non raro apud scriptores inferioris aetatis reperiatur, retinui. Pu. *illustris*, prob. Schro. i) 5 *ad palmā. FL.* non *FL.* ut ap. Cl. Locus impeditus. Cl. cj. *ad portam Flumentanam*, s. *Flaminium.* W. putat in *FL.* praenomen aliquod *Pauli* latere, quod mihi probatur, quum propter punctum ante *FL.*, tum propterea, quod *FL.* et sequentia usque ad v. *exspectabilis vicarius* in codice litteris maioribus scripta sunt, ut *FL.* ad v. *Paulus* referendum sit. Qua de causa auct. *Pu.*, *Cr.* et *Schr.* recepi *Flavius.* De vv. *ad palmam* quid statuendum sit, pro certo non potest dici; sed tamen hoc apparet, significari situm illius domus, quae commemoratur, ut igitur locus aliquis a palma ibi posita, quae arbor etiam nostro tempore Romae rarissima est, nomen acceperit, quae res, etsi non potest demonstrari, tamen verisimilis fit eo, quod Athenis eodem modo loca appellari solebant. Cf. Andocides de mysteriis §. 133. Bekk. *μετέσχον δ' αὐτῷ οὗτοι πάντες οἱ παρασυλλεγέντες ὑπὸ τὴν λεύκην, οὓς ὑμεῖς ἴστε οἷοι εἰσίν.* Cf. Hesych. v. *πλάτανος.* Harpocrat. Suid. v. *βόθυνος.* k) 5 *vici*, i. e. *vicarius.* mendose. Vid. Cl. p. 125, not. 3 et Cr. not. 6, p. 25. l) 5 *Publianus.* Cl. p. 125, not. 4 cj. *Publicius* s. *Publicianus*, quia nomen *Publiani* nusquam exstat. Pu., Cr. receperunt *Publicianus.* Schr. et Schro. retineri volunt nomen *Publiani.* m) 5 plerumque *expectabilis.* n) Cl. in apographo cod. 5 post *ibi* addit *in. g.* Idem in not. b): „*Lacuna quatuor circiter literarum, in qua hae tres erasae conspiciuntur.*“ Ego non vidi litteram *g.* in cod. 5, qui eraso *in* habet *ibi* **** *ingr.* o) 5 etiam hic *vicarius et illuster.* p) 5, Pu. Cr. *urbi.* Vid. Cl. p. 125, not. 5. q) 5 *felitas* mendose; cf. not. n. Cl. W. *felicitas.* Hu. Kl. Os. Ba. Pu. Cr. *felicitatis.* Wilken *feliciter.* r) 5, Cl. Pu. Cr. *augmentum* prob. Schro. Vix videtur defendi posse codicis lectio, neque assequor, quem Graecismum Cl. in hoc loco reperire potuerit. W. de cj. Ba. *augmenti.* Equidem scribendum putavi *augmento*, quod facilius quam alterum in *augmentum* corrumpi potuit. s) W. recte comparat prooemium Institutionum. t) Sic Hu. Kl. Cl. Cr. Pu. W.; 5 *comittare.* Tafel *comitaremur actis.* Ba. *committeret.* Cl. p. 126, not. 7 cj. *committere* s. *comitari nobis contigit.* u) Valentiniani III. cum Licinia Eudo-

dominus noster Theodosius, adiicere voluit dignitatem, ut, in unum collectis legum praeceptionibus, sequenda per orbem sedecim[v] *librorum compendio, quos sacratissimo suo nomine voluit consecrari, constitui iuberet. Quam rem aeternus princeps, dominus noster Valentinianus, devotione socii, affectu*[x] *filii comprobavit.* Acclamatum est: *Nove diserte, vere diserte*[y]. Anicius Acilius Glabrio Faustus, V. C.[z] et illuster, tertio ex-praefecto urbis[a], praefectus praetorio[b] et consul ordinarius dixit: *Vocatis igitur me et illustri viro, illius temporis Orientis praefecto, singulos*[c] *codices sua nobis manu divina tradi iussit, per orbem sui cum reverentia dirigendos, ita, ut inter prima vestrae sublimitatis*[d] *notioni provisionem suam sacratissimus princeps iuberet offerri. In manu est acceptus*[e] *codex, utriusque principis praeceptione directus. Constitutionarii praesentes sunt: si placet amplitudini vestrae, has ipsas leges, quibus hoc idem fieri iusserunt, amplitudo vestra relegi sibi iubeat, ut consultissimis aeternorum principum praeceptis consentanea devotione pareamus.* Acclamatum est: *Aequum est, placet, placet.* Anicius[f] Acilius Glabrio Faustus, V. C. et illuster, tertio ex-praefecto urbis[g], praefectus praetorio et consul[h] ordinarius legit ex codice Theodosiano, libro primo, sub titulo: *de constitutionibus principum et edictis: Domini nostri Impp. Theodosius et Valentinianus AA.*[i] *ad Senatum*[k]. Ad[l] similitudinem Gregoriani atque Hermogeniani[m] codicis cunctas colligi constitutiones decernimus, quas Constantinus inclytus, et post eum divi Principes Nosque tulimus edictorum viribus aut sacra generalitate subnixas, et primum tituli, quae[n] negotiorum sunt certa vocabula, separandi ita sunt, ut, si capitulis diversis expressis ad plures titulos constitutio una pertineat, quod ubique aptum est, collocetur[o]; dein, quod in utramque dici partem faciet varietas lectionum, probetur[p] ordine, non solum reputatis consulibus[q] et tempore quaesito imperii, sed ipsius etiam compositione operis, validiora esse, quae sunt posteriora, monstrante[r]; post haec, ut constitutionum ipsa etiam verba, quae ad rem pertinent, reserventur, praetermissis illis, quae sanciendae rei[s] non ex ipsa necessitate adiuncta sunt. Sed cum simplicius iustiusque sit, praetermissis eis[t], quas posteriores infirmant, explicari solas, quas valere[u] conveniet: hunc[v] quidem codicem et priores[x] diligentioribus compositos cognoscamus, quorum scholasticae intentioni tribuitur, nosse illa etiam, quae mandata silentio in desuetudinem abierunt[y], pro sui tantum temporis negotiis valitura. Ex his autem tribus codicibus et per singulos titulos[z] cohaerentibus prudentium tractatibus et responsis, eorundem opera, qui tertium[a] ordinabunt, noster erit alius, qui nullum errorem[b], nullas patietur ambages, qui nostro nomine nuncupatus, sequenda[c] omnibus vitandaque monstrabit[d]. Ad tanti consummationem operis et contexendos codices (quorum primus, omni generalium constitutionum diversitate collecta[e], nullaque extra se, quam iam proferri liceat, praetermissa, inanem verborum copiam recusabit; alter, omni iuris diversitate exclusa[f], magisterium *) vitae suscipiet) deligendi[g] viri sunt singularis fidei[h], limatioris[i] ingenii; qui, cum primum codicem nostrae scientiae et publicae auctoritati obtulerint, aggredientur alium, donec dignus editione fuerit[k], pertractandum. Electos[l] vestra amplitudo cognoscat[m]:

cia Theodosii II. filia a. 437 celebratis. Cf. W. p. 4. not. k. Cr. p. 26, not. 4. 5 *feliter nupciis.* v) 5 male *sub decim.* x) 5 mendose *affectum.* y) Ita recte Cl. Pu. Cr., W. *nove, diserte, vere, diserte.* De acclamationibus cf. Brissonius de Formulis ed. Bachii L. II. cap. LXVI.; c. 2 C. Th. de Veteranis (VII, 20), ex qua desumpta est c. 1 C. Just. eod. (XII, 47) et Gothofr. ad c. 2 cit. ed. Ritt. T. II. p. 432 sq. z) 5 et hic et infra *VC.* a) 5, Pu. Cr. *urbi.* b) 5 *urbi ppo et.* c) Ita em. sec. man. in cod. 5 pro *singulis.* d) 5 *vestra sublimitas.* e) 5 *acceptos*, idem mox *pcepcione.* f) 5 *Anichius.* g) 5, Pu. *urbi.* h) Ita Cl. Pu. Cr. W., 5 *collec.* Tafel cj. *collega.* Vid. Cl. p. 126, not. 9. i) W. om. *AA.*, sed add. in Opp. p. 449. k) Sequitur hic in cod. 5 et ap. Cl. Pu. c. 5 C. Th. de Constitutionibus principum et edictis (I, 1), in quo loco in cod. 1 exstat et a P. Pu. et W. edita est. Ego, Gestorum forma servata, eam bis edendam existimavi imitatus Pu. Vid. Schro. l. c. p. 846. l) Principium huius constitutionis restitutum est ex cod. 5, quum in cod. 1 desit. Cf. not. s. Ceterum eam edid. Cr. l. c. p. 20 sq. et Warnkönig Thémis VI. p. 497 sq. m) 5 *Ermogeniani.* n) Cr. *qui.* Vid. ad h. l. Const. Cod. Just.: Haec quoque necess. §. 2. Summa §. 1, 3. Cordi §. 3. o) 5 *cōstucio a. pertinat — collecetur* (sec. man. *collocetur*). Ceterum vid. c. 6. pr. C. Th. de Const. princ. (I, 1): *indicibus — distinguantur.* p) Ita Pu.; Cr. Cl. W. *varietas, lectionum probetur.* 5 *probatur* mendose. Ba. cj. *probabitur.* q) 5 *consulius*, sed ap. Cl. *consubus.* Vid. c. 6. pr. cit. *non solum—novissimae* et const. Just.: Haec quae necessario §. 2. r) 5 *monstrantes.* s) Ab hoc vocabulo incipit codex 1. Vid. ad h. l. c. 6. pr. cit. *Ac si qua—relinquatur.* t) P.: supple *constitutionibus* v. *legibus.* u) 5 mendose *uaedere.* Tafel cj. *vegere* (vigere). Cl. in not. 10. p. 126 cj. *vedere* (videre), id est, cognoscere, sed in ipsa Codicis Th. edit. recte restituit *valere*, quod etiam cod. 1 habet. v) 5 mendose *nunc.* Mox idem *compositis, scol. te intent.* x) P. add. *a*, id est iurisperitis, sed recte W. annotat, significari, quorum in usus isti codices compositi sint. y) 5 *nosse ethiam illa quem a data s. in desuetudine ambuerit.* 1, P. W. *deconsuetudinem.* z) 5 om. *titulos.* a) 5 om. *opera, qui tertium.* Cl. *et per titulos coh. pr. tr. et resp. eor. ordinandus (Nrē) erit.* 5 *Nrē.* Warnkönig cj. (in Commentar. Thémis T. VI. p. 501 sq.) *eor. op. qui tert. ordinabunt, ordinandus erit alius.* Sed vid. W. in Add. p. 413. b) Ita 5, non *errorum*, quod Cl. ed. Mox cod. 1 *nullus* (sed em. *nullas*) *p. ambagis.* c) 1 *nuncupantur sequenda*, sed em. *nuncupatus seq.* Cod. 5 *nuncupat.* d) Ad seqq. cf. Const. de Theod. Cod. auct. §. 7. Const. Just. Haec quae necess. §. 1. Summa §. 2. Const. Deo auct. §. 2. e) 5 *exclusa*, ex inferioribus repetitum. f) 1 *nulla quae—praetermissam—recusavit—diversitatem exclusa.* *) Vid. c. 6 §. 3 C. Th. de Constitt. princ. vv. *in omnibus negotiis iudiciisque valituri.* g) 5 *eligendi.* h) 1 *singulares* (sed em. *singulari*) *fide.* i) 5 mendose *limacionis.* Mox idem corrupte *codicem nam escīcie et publice—digno sedicione fuerint* et 1 *adgrediendientur.* k) 1 *edictione fuerint*, sed em. *editione fuerit.* l) 1, P. *edictos*, mendose et mox cod. 5 con-

Antiochum, virum illustrem [n], ex-quaestore et praefecto elegimus; *Antiochum*, virum illustrem, quaestorem sacri palatii [o], *Theodorum*, virum spectabilem, comitem et magistrum memoriae [p], *Eudicium* [q] et *Eusebium*, viros spectabiles, magistros scriniorum, *Joannem*, virum spectabilem, ex-comite nostri sacrarii, *Comazontem* [r] atque *Eubulum* [s], viros spectabiles, ex-magistris scriniorum, et *Apellem* [t], virum disertissimum, scholasticum [u]. Hos a nostra perennitate electos, eruditissimum quemque [v] adhibituros esse confidimus, ut communi studio vitae ratione deprehensa, iura excludantur fallacia [x]. In futurum autem, si quid promulgari placuerit [y], ita in coniunctissimi parte alia valebit imperii, ut non fide dubia nec privata [z] assertione nitatur; sed ex qua parte fuerit constitutum, cum sacris transmittatur affatibus [a], in alterius quoque recipiendum scriniis, et cum edictorum solennitate vulgandum [b]; missum enim suscipi et indubitanter [c] obtinere conveniet, emendandi vel revocandi potestate nostrae [d] clementiae reservata. Declarari autem invicem oportebit, nec admittenda [e] aliter, et cetera. *Dat. VII. Kal. April. Constantinopoli, Florentio et Dionysio Coss.* (429). — Acclamatum est: *Augusti Augustorum. Maximi Augustorum.* Dictum [f] VIII. *Deus vos nobis dedit, Deus vos nobis servet.* Dictum XXVII. *Romani Imperatores, et pii felices* [g], *multis annis imperetis.* Dictum est XXII. *Bono generis humani, bono senatus, bono reipublicae, bono omnium.* Dictum XXIV. *Spes in vobis, salus in nobis.* Dictum XXVI. [h] *Ut vivere delectet augustos nostros semper.* Dictum XXII. *Orbe placato praesentes triumphetis.* Dictum XXIV. *Haec sunt vota senatus, haec sunt vota populi Romani.* Dictum est X. *Liberis cariores, parentibus cariores.* Dictum XVI. *Exstinctores delatorum* [i], *exstinctores calumniarum.* Dictum XXVIII. *Per vos honores, per vos patrimonia, per vos omnia.* Dictum XXVIII. *Per vos arma, per vos iura.* Dictum XX. *Dispositioni vestrae gratias agimus.* Dictum XXIII. *Constitutionum ambiguum removistis.* Dictum XXIII. *Pii imperatores sic consulunt.* Dictum XXVI. *Causis consuluistis, quieti consuluistis.* Dictum XXV. *Plures codices fiant habendi officiis* [k]. Dictum X. *In scriniis publicis sub signaculis habeantur.* Dictum XX. *Ne interpolentur constituta, plures codices fiant.* Dictum XXV. *Nec* [l] *constituta interpolentur, omnes codices litteris conscribantur.* Dictum XVIII. *Huic codici, qui faciendus a constitutionariis, notae* [m] *iuris non adscribantur.* Dictum XII. *Codices in scriniis habendi sumptu publico fiant, rogamus.* Dictum XVI. *Fauste aveas.* Dictum XVII. *Bis consulem te.* Dictum XV. *Omnia explicas, neminem laedis.* Dictum XIII. *Codices conscripti* [n] *ad provincias dirigantur.* Dictum [o] XI. *Tantorum beneficiorum dignus perfruator.* Dictum X. *Paule aveas.* Dictum XII.

---

plitudo. m) Cr. *cognoscet.* Praeterea Cl. et W. post *cognoscat* perperam punctum posuerunt. n) Post *ul* in cod. 1 *rum inlustrem*, quod P. om., supra lineam adscriptum est. Idem, P. Pu. Warnk. et Cr. *eligimus.* o) Ita cod. 5 (qui constanter *anthiocum*) Cl. Cr.; sed 1 sic: *antiochumulsaeptheodorum* et adduntur post *ulsaep* supra lineam vv. *viruminlustremexquaestoreetprefecto.* W. cum P. delevit post *elegimus* vv. *Antiochum — palatii* dicens, verisimile non esse, duos simul eiusdem nominis, alterum *exquaestore*, alterum *quaestorem* esse electos, neque numerum octonarium, quem Imp. secutus videatur, hanc lectionem admittere. Sed plures Antiochos illa aetate floruisse P. p. 27 demonstrat. Praeterea recte videtur Cr. dixisse, vv. quae in cod. 1 supra lin. scripta sunt, ex superiore versu suppleta esse ab homine, qui compendium *ulsaep.* non recte intellexisset, quod si ita, ut Cr. vult, interpretabimur (*virum clarum sacri palatii*) et v. *quaestorem* excidisse statuemus, uterque codex plane congruit. — Antiochus commemoratur in Nov. Theod. de Theod. Cod. Auct. et c. 6. C. Th. de Const. princ. p) 5 *Teodorum — magistrum milicie memorie*, sed sec. man. del. *milicie.* Idem exstat in §. 7 de Theodos. Cod. Auctor. q) Ita codd. Sed Cl., quem secuti sunt Cr. et Warnk, *Eudoxium*, qui a. 427 praefectus praet. erat. Schr. *Eutychium.* Mox codd. *Johannem* et 1, P. *sagrarii.* r) Cod. 1 *comagotem* (sed em. *comagontem*). P. *Comagonem.* Warnk. *Comorontem.* s) 1 *euuulum.* 5 *Eubolum.* Eubulus nominatur in c. 6 C. Th. de Const. princ. (I, 1), c. ult. C. Th. de Cohort. (VIII, 4), c. 187 C. Th. de Decur. (XII, 1) et in inscript. lapid. Vid. Cl. p. 126, not. 13. t) *et* abest a cod. 1; idem *appellent*, sed em. *appellem*, quod etiam cod. 5 habet. u) 1 *scolasticus*, sed em. *scolasticum.* v) In cod. 1 scriptum erat *scol. qui | qumq.* (em. *quemque*) et deerant vv. *Hos — eruditissimum*, pro quibus inter lineas em. *hos a nostra serenitate . . . . . .*, ut etiamnunc desint vv. *electos, eruditissimum.* P. suppl. *electos pro se*, ut totus locus apud eum sic habeat: *Hos a nostra serenitate* (*electos pro se*) *quemque.* Quid praeferendum sit, *serenitate* an *perennitate* decerni nequit, quum utrumque de imperatoribus dicatur. Cf. de v. *perennitate* C. Th. XV, 1, 31. Sed retinui cum W. lectionem cod. 5 h. l. fide dignioris. Pu. Cr. *serenitate.* x) Ita cod. 1, Warnkönig, Cr., W., quos secutus sum, deleta tamen prava interpunctione post *studio.* P. Pu. *vitae ratione, deprehensa iura excludantur f.* W. in E. L. L. 1824 p. 1891 cj. *vitaeque rat.* Cod. 5 *iura excludatur fallacie* (non *fallaciee*). Cl. em. *iuris excludatur fallacia.* Ceterum W. errat, quum dicit, *rationem vitae deprehendere* esse: die Erfahrung zu Hülfe nehmen, quum potius imperator hoc velit, ut electi iurisconsulti communi studio investigent, quid vitae ratio requirat, id est, quaenam leges vitae rationibus accommodatae sint. y) 5, Cl. *potuerit.* Cf. ad h. l. Const. de Theodos. Cod. Auct. §. 5. Nov. Theod. de Confirm. Leg. Nov. Theodosii A. §. 3 (ed. Berol. p. 1220), Nov. Valent. de Confirm. Leg. Novell. D. Theodosii (ed. Berol. p. 1331), Gothofr. proleg. C. Th. ed. Ritt. p. CCXVII sq. z) 5 *privata nei asercione*, sed sec. m. del. *nei.* a) 5, Cl. *affectibus.* Ita Const. de Theod. Cod. Auct. §. 5 *divina pragmatica* et princ. Nov. Theod. de Confirm. Leg. Nov. Theod. A. *divina prosequentia scripta* memorantur. b) Ita 1, P. Pu. prob. Schro.; 5, Cl. Cr. W. *evulgandum.* c) 1 *dubitanter*, sed sup. lin. add. *in.* d) 5 *nostra.* e) 5 *amittinda.* f) Ad v. *Dictum* cf. Schro. l. c. p. 344 et Thémis T. VI. p. 413 sq. Numerus intelligendus est de repetitione singularum acclamationum. g) W. em. vult *pii et felices.* h) Cl.: *Numerus V suprascriptus est et in contextu lacuna erasa.* i) Ba. cj. *delictorum.* k) 5 *officii.* Os. cj. *in officiis.* Mox ad v. *scriniis* cf. Nov. de Theod. Cod. Auct. §. 3.: *et sacris hab. in scriniis.* l) Ita 5; Cl. Pu. W. *Ne.* m) 5 *noste*, non *nocte*, quod Cl. habet. Mox idem cod. *eplicas.* Cf. Isid. Orig. I, 22. Const. Just. Omnem §. 8. Deo auctore §. 18. Tanta §. 22. Δέδωκεν §. 22. Cordi §. 5. n) Ita in cod. 5 a sec. m.; antea *conscripte.* o) v. *Dictum* deest in cod. 5. Mox idem *sauli* pro *salvi.*

Consulem te. Dictum XI.[p] *Ut in scriniis publicis habeantur, rogamus.* Dictum XV. *Ad curam pertineat praefecturae.* Dictum XII. *Singuli praefecti signacula sua adhibeant.* Dictum XV. *In officiis suis singulos codices habeant.* Dictum XII. *Ut ad preces nullae leges promulgentur, rogamus.* Dictum XXI. *Aëti* *) *aveas.* Dictum XV. *Ter consulem te.* Dictum XIII. *Excubiis tuis salvi et securi sumus.* Dictum XII. *Excubiis tuis, laboribus tuis.* Dictum XV. *Fauste aveas.* Dictum XIII. *Bis consulem te.* Dictum X. *Desideria senatus ut suggeras, rogamus.* Dictum XX. *Conservator legum, conservator decretorum.* Dictum XVI. *His surreptionibus possessorum ius omne confunditur.* Dictum XVII. Anicius Acilius Glabrio Faustus, V. C. et illuster, tertio ex-praefecto urbis, praefectus praetorio et consul ordinarius dixit[q]: *Quae lecta sunt cui cum veneratione, gestis*[r] *adhaerebunt, et*[s] *hanc quoque partem inter beneficia aeternorum principum numero, quod per me magnitudini vestrae ea, quae pro legibus suis statuere dignati sunt, intimarunt.* Acclamatum est: *Fauste aveas.* Dictum XVI. *Bis te consulem.* Dictum X. *Consuli oraculi*[t]. Dictum XIII. Anicius Acilius Glabrio Faustus V. C. et illuster, tertio ex-praefecto urbis, praefectus[u] praetorio et consul ordinarius dixit[v]: *Erit nunc meae diligentiae secundum dominorum praecepta et desideria culminis vestri, ut hic codex fide spectabilis viri, Veroniciani, quem amplitudinis vestrae mecum consensus elegit, nec non et fide Anastasii et Martii*[x], *constitutionariorum, quos iam dudum huic officio inservire praeter culpam probamus, per tria corpora transcribatur*[y], *ut hoc, quem detuli, in officio praetoriani apicis remanente, paris*[z] *fidei viri magnifici, praefecti urbis, scrinia alterum teneant, tertium*[a] *vero constitutionarii sua fide et periculo*[b] *apud se, edendum populis, retinere iubeantur, ita ut, nisi a constitutionariis, ex hoc corpore, eorundem manu conscripta exemplaria*[c] *non edantur; si quidem erit meae diligentiae, etiam illam tractare partem, ut conscriptus per hos alius codex ad Africam provinciam pari devotione dirigatur, ut illic quoque par fidei forma servetur.* Acclamatum est: *Fauste aveas.* Dictum XVI. *Bis consulem te.* Dictum XV. *Omnium virtutum viro*[d]. Dictum X. Et alia manu[e]: Fl. Lau | rencio, exceptor amplissimi senat' edidi subd. VIII. k. ianuarii dominis impřs et cesaribus | Flaviis anastastio et hilario Martino quantum | consulé te viro inl̄l fausto p̄fo p̄tro nominis | nr̄is sub dicias senatus amplissimi gesta testanẽ[f].

---

p) Cl. antea in cod. fuisse putat *XII.* *) Is Consul fuit a. 432, 437 et 446. Itaque vv. *ter consulem te* (cod. 5 *consulente*) intelligenda sunt de quodam quasi augurio tertii consulatus, quem nondum gesserat. q) Ita Wenckius; cod. 5 *ordd.*, quod paullo infra repetitur. Cl. Cr. Pu. om. *dixit.* r) Os. et Bu. cj. *Q. l. s. senatui cum ven. gest.* male. s) 5 *et ad inter*; Cl. uncis inclusit *inter*; Pu. et Cr. *et, ad hanc quoque*, om. v. *inter.* W. cj. *interea.* Mihi utrumque ex errore librarii natum esse videtur. Mox Cr. om. *Dictum XVI—XIII.* t) Ita recte cod. 5. Appellatur enim Faustus consul oraculi, quoniam eo consule Cod. Th., tanquam oraculum quoddam senatui editus est. Oraculum enim pro *lege* dicitur in c. 17, 51 C. Th. de Haeret. (XVI, 5) Cl. Pu. W. *Consulis oraculis*, ex cj. Os.; Cl. prop. *consule.* u) 5 *praefecto.* v) Ita em. W. 5 *ordd.*, ut supra, v. not. q. Cl. Cr. Pu. om. *dixit.* x) 5 *Marcii.* y) 5 *transscribantur* non *transferibantur*, quod Cl. ed.; Cl. *transferatur* non *transscribatur*, ut W. asseverat fortasse errore typogr.; recte *transcribatur* habent Cr. et Pu.; nam ita transscribi iubetur codex, ut *cum ipso* tria exemplaria fiant. Similiter res explicatur Thémis T. VI. p. 415. z) 5 *pares.* Cl. *parem*, non *pares*, ut W. dicit; *pares* ed. Cr. et Pu.; Cr. intelligi vult codices et vv. *pares fidei* referri ad *alterum* et ad *tertium*, quod fieri nequit. a) 5 *termial.* b) H. l. cod. 5 add. *in pace*, sed sec. man. punctis suppositis delendam indicat. Mox in cod. 5 bis *ex*, sed alterum deletur. c) 5, Cl. *exempla tria.* Pu. Cr. W. *exemplaria.* Mox cod. 5 *alios.* d) Cod. 5 *vero*; Os. cj. *viro*, quod receperunt Pu. W.; Cl. cj. *vere exemplar.* e) Sequentia edidi cum mendis et compendiis scripturae codicis, quum viderem textum, quem Clossius, a se editum esse, qualis in codice est, affirmat (praef. p. XXVIII), hoc loco difficillimo et corrupto, non accurate exhibitum esse. In vv. *sub dicias* litterae *ci* male expressae sunt, literae *d* aut siglo *đ* non absimiles Certe in vv. *nominis nostris sub dicias* cardo rei versatur, ut ab explicatione v. *subdicias* pendeat, num *nominis nostri* an *nominibus nostris* legendum sit. Unde vero Cl. sumpserit *N* in v. *didN*, quod edidit, nescio, quum *as* in fine v. perspicue scriptum sit. Cl. auct. Sav. et Kl. totum locum ita legit: *Flavius Laurentius, — Dominis Imperatore et Caesare, Flavio Anastasio et H., Martino quartum consule et viro i. F. pr. pr., dominis nostris. Subscripsi. S. a. g. testantur.* Taf. cj. *Subdidi nomen, Senatus* etc. Pu. Cr.: *Flavius Laurentius — Dominis Imperatoribus et Caesaribus, Flaviis, An. et H. Martio Quarto, Consule te, viro illustri, F., p. p., dominis nostris. Subscripsi. S. a. g. testantur.* W.: *Flavius Laurentius —, Dominis Imperatoribus et Caesaribus, Flaviis, An. et H. Martio Quarto, Consule te, viro i. F. p. p. dominis nostris subdidi nomen* (de cj. Taf.). *S. a. g. testantur.* Bydr.: *Fl. Laurentius — dominis Imperatoribus et Caesaribus, Flavio An. et H. Martio C.* (i. e. *Constitutionariis*), *Senatum consulente viro i. F. p. p. Nominis nostri subdita signa Senatus a. g. testantur*, in qua cj. W. l. c. 1826 p. 1067 (opp. acadd. p. 446) desiderat copulam inter *Caes.* et *Fl.*, praeterea siglum *C.* pro *constitutionariis* poni negat. Vult igitur legi *et constitutionariis* pro *et Caesaribus.* Schro. l. c. p. 851 cj. *Subdita nomina senatus amplissimi gesta testantur.* Schr.: *Domino Imperatore et Caesare Flavio Anastasio quartum, et Hilario Martino Coss., et viro illustri Fausto* . . . totam subscriptionem ob „*alia manu*“ ad annum 517 referens et Hilarium Martinum in fastos consulares nondum relatum Agapito suffectum fuisse coniiciens. f) Sequuntur in cod. 5 complura sine distinctione quadam nisi puncto post v. *testanẽ*. posito, ut, quae sequuntur cum gestis ipsis in codice cohaereant. In codice enim hic locus ita se habet: *Senatus amplissimi gesta testanẽ. Vidimus id, quod etc.* Qua de causa non recte fecit Cl. quem W. secutus est, qui quum primam Codicis Ambrosiani editionem curaret, ne minimam quidem huius rei mentionem fecit, imo quae nunc sequuntur, spatio intermisso edidit, quasi nova inciperet lex, et in interpretatione scripturae codicis inscriptionem: *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ...., constitutionariis* suo ingenio fictam addidit; quod Wenckium induxit, non solum ut hanc inscriptionem reciperet, quae sequuntur ut separatam constitu-

Vidimus id, quod invictissimus princeps, pater clementiae nostrae, in custodiendi Theodosiani Codicis observatione praecepit, a senatu diligentia maiore munitum, ut hi ad edenda exemplaria haberent tantum licentiam contributam, quos manebat periculum, si quid edita falsitatis habuissent. Et ideo vir illuster, praefectus urbis, parens amicusque noster, ad cuius diligentiam pertinet, observare diligentius, quod pro omnium cautela decrevit senatus, sciet, vobis licentiam in edendis exemplaribus contributam, confectionem quoque memorati corporis vestro tantum periculo procurandam, nec habeat vel de editione vel de confectione [g] commercium, cum ad vos certum sit redundare de falsitate discrimen, interminatione mulctae precibus comprehensae; et sacrilegii poena constringit tam cognitionale officium, quam eos, qui nostris minime paruerunt [h] constitutis, omni obreptione cessante. *Dat. X. Kal. Jan. Romae, Maximo II. et Paterio VV. CC. Coss.* (443.)

DE THEODOSIANI CODICIS AUCTORITATE [i].

Impp. Theodosius et Valentinianus [k] *AA. Florentio* [l] *Pf. P. Orientis* [m]. Saepe nostra clementia [n] dubitavit, quae caussa faceret [o], ut tantis propositis praemiis, quibus artes et studia nutriuntur [p], tam pauci raroque [q] extiterint, qui [r] plena [s] iuris civilis [t] scientia [u] ditarentur, et in tanto [v] lucubrationum [x] tristi pallore, vix unus aut alter receperit soliditatem perfectae doctrinae. §. 1. Quod [y] ne quaquam [z] ulterius sedula ambiguitate [a] tractetur, si copia immensa librorum, si actionum diversitas difficultasque caussarum animis nostris occurrat, si denique moles constitutionum divalium, quae velut sub crassae [b] demersa [c] caliginis [d] et [e] obscuritatis [f] vallo [g], sui notitiam humanis ingeniis [h] intercludit [i]; verum egimus [k] negotium temporis nostri, et discussis tenebris compendio brevitatis lumen legibus dedimus, electis viris nobilibus exploratae fidei, famosae doctrinae,

---

Codd. 5—11, 14—18, 20, 21, 25—40, 42—44, 46, 47, 49, edd. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Rittershus. (1615) Go. Ri. Ri.* Be. Cl. W. Rubrica commem. ap. Pithoeum (1571), Zirardin., Amadutium. Inscr. deest in cod. 18, inscriptio et textus om. in codd. 31, 35, 39, 46, 47, 49. Solus textus deest in codd. 36, 40 inde a. v. *pallore*, item in cod. 28, sed ita, ut quae desint, post interpr. apposito v. *Intpr.* sub tit. *de Confirm. Novell.* suppleantur; solus, sed totus textus om. in codd. 32—34, 38, 42, 43, 44; sola §. 8. exstat in cod. 27, 30; textus et subscriptio om. in codd. 26, 37, subscr. et interpr. in cod. 25. Exstat haec const. etiam in Cod. Ott. 327 (olim Garampii), sed tantum a vv. *tavit, quae caussa faceret*, quum folium antecedens exciderit. Particulas c. profert Seldenus ad Fletam cap. V, 2, 3. Haec constitutio in codd. praemittitur Novellis Theod., codd. 5, 15 exceptis, in quibus ante Cod. Theod. posita est. In cod. 21 obis legitur; ante Cod. Theod. et ante Novv. Theod.; Sich., quem Be. secutus est, eam edidit ante Cod. Theod.; idem fecerunt auctoritate cod. 5. Cl. (sed annotata tantum lect. divers.) et W.

---

tionem ederet, verum etiam ex Clossii indice titulorum rubricam: „*Imp. Valentiniani Constitutio ad Constitutionarios*“ praefigeret. Certe inscriptio illa non est probanda, nimis enim generale est v. *constitutionariis*, neque utriusque imperatoris nomen verisimile, quum unius Valentiniani imperatoris constitutio specialis sequatur. Praeterea hoc loco non videtur aliquid excidisse, nam quamquam librarius nonnunquam negligentiae indulget, tamen non ita oscitans est, ut rubricas aut inscriptiones spatio, ubi ponendae essent, non indicato omittat, cuius negligentiae nullum in hoc codice detexi exemplum. Accedit quod vv. *Vidimus id, quod invictissimus princeps, pater clementiae nostrae — praecepit, a senatu diligentia maiore munitum etc.*, necessario ad gesta referenda sunt, itaque cohaerentiam gestorum cum iis, quae sequuntur, probant.

Ut dicam, quod sentio. Solebant constitutionarii in partibus Occidentis exemplis Cod. Theodosiani, quorum scribendorum curam habebant, gesta senatus addere, quibus receptio Codicis in Occidente probaretur. Haec vero non poterant sufficere, ut singulis exemplis a constitutionariis editis fides haberetur. Debebat speciale mandatum imperatoris accedere, quo singulis constitutionariis potestas scribendorum exemplorum data continebatur. Qua de caussa constitutionarii exemplis a se scriptis non solum gesta, verum etiam una cum gestis mandatum imperatoris addere solebant. Tale mandatum datum erat Anastasio et Martio iam in gestis nominatis. Exemplum vero, quo librarius codicis Ambrosiani usus est, ab his constitutionariis editum erat una cum gestis et mandato speciali. Utrumque, quamquam mendose scriptum exhibetur in Cod. Ambrosiano. Initium mandati cognoscitur non in v. *Vidimus*, sed in vv. *Anastasio et Hilario Martino*, ut finis gestorum in vv. *Flaviis* quaerendus sit; verba *Anastasio et Hilario M.* ad mandatum imperatoris his constitutionariis datum pertineant. Puto itaque, uno ita legendum esse: *Anastasio et Hilario Martio. Quantum consulente viro i. F. P. P. nominibus nostris subditis* (? Vid. not. e.) *senatus amplissimi gesta testantur, vidimus, id quod—praecepit—munitum, ut hi etc.* g) 5 *princes — ominium — habeant vel de edictione vel de conspecione.* Idem mox *nri, VVC. s. consul.* h) W. *discrimen. Interminatione m. p. c., et* etc., sed in ann. cj. *Interminatio igitur mulctae — constringat — paruerint* etc. Cl. *comprehensa*.

i) Cod. 15 *Epistola Theodosii Minoris de Confirmatione Legum Antiquarum.* Ott. Am. add. *Et De Legibus, Que Late Sunt Post Theudosiano Divi Theodosi Agusti.* Similiter Zir. Pertinent haec vv. ad Nov. Theod. de Confirm. Legum Novell. Divi Theodosii A. Multi codd. et Sich. *De Aut. C. Th.* k) 8 *Valente.* 40 *Valens.* 26 om. *AA.* 5 om. *et Valent. — Orientis*, et 33 *Florentio — Orientis.* l) 10, 16, 20, Rittershus. *Florentino.* m) 8 *v. inl. or.* 27 *viro illustri ppo. Or.* 10 *pfecto urbis.* 16, 20 *pfu.* 15 *praeposito Orientis*, de qua lectione cf. Zirardini, Impp. Theodosii et Valentiniani III Novellae Leges. Faventiae 1766. 8. p. 144 et Amadutii Leges Novellae V Anecd. Imper. etc. Romae 1767. fol. p. 3. not. 2.; 10, 16, 20, 21, 33, 34, 42, Sich. om. *Orientis.* n) 15 *clementia nostra.* o) 9 *casu fecerit.* 11, 40 *fecerit.* p) 20 *arceret et. n.* 11 *artesit et. nutriantur.* q) 5, 15, 23, Ottob. Cui. 1. Aur. Lugd. Go. *rarique*; 25 *paucis r. instituerint*; Rittershus. *carique.* r) 9, 20, 21 *a quibus.* s) 5, 9, 15, 21, Sich. *plene*; 6, 7, 11, 16, 17, 29, Cui. 2 et 2* *pleno*; 20 *plenae.* t) Rittershus. om. *civilis.* u) 9, 20, 21 *sententia*; 11 *sc. vitarentur.* v) Nonnulli codd. *in tantum*; 5, 15 *tam.* x) 20, 21 *loco rationum* (om. vv. *tristi pallore*) *vix unus ab altero recipere*; 18 *lugurationum*; 5 *et alter.* y) 20, 21 *Ut quod.* Sich. *Quia.* z) 5, 15 *ne a quoquam.* Edd. perperam *nequaquam.* a) 20, 21 *alterius sedulum ambiguitatis — liberorum sic a. d. de facultaa-*

quibus delegata [l] causa civilis officii, purgata interpretatione, retro principum scita [m] vulgavimus, ne iurisperitorum [n] ulterius severitate mentita, dissimulata scientia [o], velut ab ipsis adytis [p], exspectarentur [q] formidanda responsa, cum liquido pateat [r], quo pondere donatio deferatur [s], qua actione [t] petatur hereditas, quibus verbis stipulatio colligatur, ut [u] certum vel incertum debitum sit exigendum. Quae singula prudentium detecta vigiliis, in apertum lucemque deducta sunt [v] nominis nostri radiante splendore [x]. §. 2. Nec parvum pretium sibi hoc suspicentur esse delatum, quibus divina sensa [y] pectoris nostri mandavimus. Etenim si recte [z] mentis acie futura prospicimus, ad posteros usque devenient [a] laboris nostri consortia [b]. §. 3. Quamobrem detersa nube voluminum, in quibus multorum nihil explicantium aetates attritae [c] sunt, compendiosam divalium constitutionum scientiam ex d. Constantini temporibus roboramus [d], nulli [e] post Kal. Jan. concessa licentia, ad forum et quotidianas [f] advocationes ius principale deferre vel litis instrumenta componere [g], nisi ex his videlicet libris, qui in [h] nostri nominis vocabulum [i] transierunt et sacris habentur in scriniis; quamquam nulli retro principum aeternitas sua detracta est, nullius latoris [k] occidit nomen, imo, lucis gratiam mutuati [l], claritudine [m] consultorum augusta nobiscum societate iunguntur [n]. Manet igitur manebitque perpetuo [o] elimata gloria conditorum, nec in nostrum titulum demigravit [p], nisi lux sola brevitatis. §. 4. Et [q] quamvis nostris auspiciis totius operis instauratio deberetur, attamen magis imperatorium magisque credidimus [r] gloriosum, si, fugata invidia, perennitatis iure memoria remaneret auctorum. Nobis ad fructum [s] bonae conscientiae satis [t] abundeque sufficit [u], revelatis legibus, inventa maiorum obscuritatis [v] iniuria vindicasse. §. 5. His adiicimus [x] nullam constitutionem [y] in posterum velut latam in partibus Occidentis, aliove in loco ab invictissimo [z] principe, filio nostrae [a] clementiae, perpetuo augusto, Valentiniano posse proferri [b], vel vim legis aliquam obtinere, nisi hoc idem divina pragmatica nostris menti-

---

ribusq. — denique malis. Nonnulli codd. *inmissa copia*, alii *sed denique*, aut *denique molesti.* b) 5, 6, 7, 9, 10, 14, 16, 17, 18, 28, 29, Ott. *crassa aut grass.* 11 *vel. suppresso subcrassa.* 15, Sich. *crasso.* 8, 20, 21, Cui. 1. Aur. Lugd. Rittershus. Go. *suppressa.* c) Ita edidi de cj. Ri. Complures codd. *dimerse*, alii et edd. *demersae.* 20, 21 *dimerserit.* d) 5, 9, 21, 28, 29 *caligine.* Ott. *caligini.* 20 *caligines.* e) 5—9, 11, 14, 17, 20, 21, Ott. om. *et.* 10, 18 *inter.* f) 10, 14, Ott. *obscuritates.* 20, 21 *obscuritate.* g) 5 om. *valla*, et Rittershus. *eui.* h) 20 *generis.* 14 *igneis.* Ott. *humanetatis ing.* i) *G.* (quis ille sit, nescio) in Miscell. Observatt. Vol. IV. T. I. (Amstel. 1734, 8.) p. 164 cj. *interclucerunt.* 20 *interclusa.* k) Ita 5, 6, 7, 9, 10, 11, 15—18, 20, 21. 25, 29, Ott. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittershus. Go.; reliqui *exegimus.* l) 6, 7, 14, 16, 17 *delegamus causam.* 11 *deligate.* Ott. lectio ap. Ri. falsa est. m) 10, 14, 16, 18 *pr. scientia.* 11, 25 *pr. statuta.* 28 *notitia.* 6, 7, 20, 21, Ott. Sich. *scientiam*; praeterea nonnulli codd. *principium.* n) 15 *iurisconsultorum.* Mox 8 *alterius.* o) Nonnulli codd. *severitatem — scientiam.* 5, 15, 25 *inscientia.* p) Plerique codd. *aditis.* 20 *additis.* 10, 16, 18 *auditis.* 25 om. *adytis.* q) Nonnulli codd. *exepectentur.* r) 11, 20, Sich. in m. *appareat.* 9 *pateatur.* s) Complures codd. et Sich. *differatur*, crebra confusione. 15 *conferatur.* t) 14, 17 *quia actioni.* u) Go. *colligetur.* 10, 18 om. *ut.* v) 10, 18 *in apertam lucem d. s.* 20 *detecta s.* x) Ita 5, 8—11, 14, 15, 18, 28 (sed 11 *radiantis*); 20, 21, Sich. in m. *spl. nominis n. r.* 29 *nominis nostri suadeant splendorem.* *N. param.* Edd. *numinis.* Ri. prob. *luminis.* Isid. Orig. Lib. V. c. 1 *Theodosius minor Codicem — disposuit, quem a suo nomine Theodosianum vocavit.* Ceterum Cuiacius in Obs. XXVIII, cap. 1 *nostro numini* in constitutionibus scribendum esse censet. 6, 7 *luminis nostri radiante splendore.* 18 *huminis.* 17, Ott. *luminis.* Mox Go. *suspicientur.* y) 20, 21 *scientia.* z) 14, 17 *recta* et 6, 7, 29 *mentitis.* a) 20, 21 *pervenient.* Sich. in m. *provenient.* 25 *deveniunt.* b) 5, 8, 15, 28 *consortia.* 20, 21. 25 *consortium.* c) 15 *nihil agentium aet.*; alii *attrictae.* Rittershus. *aetates Christae sunt.* Supra Ott. *detersa nunc.* d) 11, 25 *compendiosa — scientia laboramus.* 20 *roboramur.* e) 5, 15 *nulli itaque.* 6, 7, 10, 17, 18, 20, 21 *nihil.* Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittershus. Go. *nulla.* f) 5 *ad fortum.* Rittershus. *ad fortem.* 20, 21, Sich. in m. *forum vel quot.* Go. *quotidianis.* 15 *concessa sit licentia.* Plerique codd. *cottidianas — differre.* 14 om. *deferre.* Ott. *advocatione eius.* g) H. 1. 11 add. *nullas leges, nisi in Theodosiano sunt inserte.* h) 21 om. *his* et 10, 15, 18, Selden *in.* i) 10, 18 *transierint ut.* Mox 20 *incrimiis*, sed in m. pro *is* ponitur *bus.* k) 14, 17 om. *nulli — est.* 20 *detractata.* 17 *aeternam suadet detr.* Ott. *latronis.* l) 10, 18 *in lucis gratiam mutati.* 6, 7, 16, 17, 20, 21, 25 *l. gratiam mutati.* 5, 14, 29, Ott. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri.* *gratia mutati.* 8 *lucris gratiam* et om. *mutati.* 9 *gr. multati.* 28 *gratia commutati.* 11, 15, Selden, Be. *munerati.* Sich. *gratia*, sed in m. *gratiam.* Anon. in Misc. Observ. l. c. p. 273. Ott. sec. Ri. W. *l. gratiam mutuati.* m) 20 in m. *claritate*, ut cod. 1 in c. 6. §. 1. C. Th. de Constit. pr. (I, 6). Idem *consolatorum*, sed in m. *consultorum.* Tentavit nonnemo *conditorum*, quia *consultorum* nomine *iurisperiti* intelligi solent (c. 10 C. Th. de Divers. rescr.); sed recte v. *consultorum* explicatur ab Anonym. in Miscell. Observv. l. c. per decreta, rescripta principum. n) 15 *aug. nob. soc. clar. iurisc. iung.* 6, 7, Ott. *nobis iung.* o) 5, 15 *in perpetuum.* Aur. Lugd. Rittershus. Go. *pro perpetuo.* 25 *man. qd. perp.* p) 5, 15, 28 et omnes edd. praeter Be. Cl. W. *demigrabit.* Ceterum vid. c. 6, §. 1. C. Th. de Const. princ. (I, 1). q) 11 *sed.* r) 16, 20 in m. *imperatorum.* 14, 20, Rittershus. *credimus.* s) 6, 7, 10, 14, 17, 18 *Ad fr. nobis bonae.* 20, 21 *a fructu.* Cui. 2, 2* *bona.* Rittershus. *fructuum.* t) Ita recte 5, 15, Rittershus. W.; in reliquis codd. et edd. om. *satis.* 28 *consc. scitis.* Ott. *consc. siat ab.* u) Nonnulli codd. *sufficiet*, alii et Sich. *sufficeret.* 21 *suffecerit.* Ott. *sufficiat.* Item nonn. *relevatis*; 25 *elevatis.* v) 20, 21 *maior. aut securitatis iniuriam*, sed 20 in m. em. *obscuritatis.* Complures codd. *iniuriam.* 14, 18 *maiore.* 11 *obscur. opportunitatis ini.* Rittershus. *ab obscur.* x) 10, 18 *His addicimus.* 21 *indicimus.* y) Ita 5, 6, 7, 9, 14—18, 25, 28, 29, Go.; reliqui *constitutionum.* Mox 15 om. *velut.* 5 *aliorumve.* z) In cod. Ott. desunt omnia post v. *invictissimo*, qua de causa, nescio, unde Ri. sequentium §phorum diversitatem lectionis deprompserit. a) 20, 21 *principe nostro fil.* Itaque codex 20, cuius apographum 21 est, ductus videtur ex codice in Occidente scripto, quum librarius Valentinianum, de quo hic sermo est, *nostrum principem* appellet. b) 20, 21 *proferre, quod Maximinus vel ex cantore* (21 *exquaestore*) *nostri palatii eminens omni genere literarum velut legis* (21 *lege*) *aliqua obtinere*; transposita sunt vv. *quod literarum* ex §. 7. Rittersh. *obtinere.*

bus intimetur [c]. §. 6. Quod observari [d] necesse est in his etiam, quae per Orientem nobis auctoribus promulgantur; falsitatis nota damnandis, quae ex [e] tempore definito Theodosiano non referuntur in Codice, exceptis his, quae habentur apud militum sancta principia [f], vel de titulis publicis expensarum [g] aliarumque rerum gratia, quae in regestis [h] diversorum officiorum relata [i] sunt. §. 7. Longum est memorare, quid in huius consummationem [k] negotii contulerit [l] vigiliis suis *Antiochus* [m], cuncta sublimis [n], ex-praefecto et consule; quid *Maximinus*, vir illustris, ex-quaestore [o] nostri palatii, eminens omni genere litterarum; quid *Martyrius* [p], vir illustris, comes et quaestor, nostrae clementiae fidus [q] interpres; quid etiam *Sperantius*, *Apollodorus*, *Theodorus*, viri spectabiles [r], comites [s] sacri nostri consistorii; quid *Epigenes* [t], vir spectabilis [u], comes et magister memoriae; quid *Procopius*, vir spectabilis [v], comes, ex-magistro [x] libellorum, iure omnibus [y] veteribus comparandi. §. 8. Quod restat, Florenti, parens carissime et amantissime, illustris et magnifica auctoritas tua [z], cui amicum, cui familiare est placere principibus, edictis propositis [a], in omnium populorum, in omnium provinciarum notitiam scita maiestatis augustae nostrae faciat pervenire. *Dat. XV.* [b] *Kal. Martii, Constantinopoli, Theodosio August. XVI. cos.* [c] *et qui fuerit nunciatus* [d]. (438.)

Interpretatio. *Haec lex dicit, ut Theodosiani Codicis auctoritas omni firmitate subsistat.*

---

c) 6, 7, 10, 14, 18, 20, 29 *intimentur.* d) Ita 5—10, 15, 16, 18, 25, 28, 29; reliqui codd. et edd. *observare.* e) 21 *damnandus qui ex.* f) 5, 6 *principium.* Aur. Lugd. Rittershus. Go. *principis.* Anon. in Misc. Obs. l. c. p. 275 cj. *sancita principem.* Sed *principia* legendum esse manifeste probat Ri. ad h. l. not. oo. Cf. c. 2 C. Th. de Veteranis (VII, 20) et c. ult. C. Just. Quae sit longa consuet. (VIII, 53). Vid. ad h. §. *Biener*, Geschichte d. Novell. Just. p. 40. g) Const. Just. Summa reipublicae §. 4. h) 5. 15 *gestis.* i) Nonnulli codd. *relaxata.* k) Perplures codd. *consumatione.* 20 *memoratione.* 21 *quod in h. immoratione.* l) 20 *cogitaverint.* 21, Sich. *cogitaverit.* Sich. in m. *contulerit.* m) 11 *Sanctio Diutius.* Codd. et Go. *Anthiocus.* Cf. c. 5, 6. §. 2 C. Th. de Const. Princ. (I, 1). n) 11 *sublimitas.* 15 *per cuncta sullimis* o) 20 *Maximus ul* (vir ill) *exctore.* 21 *quod Maximus vel exq.*; Sich. in m. *Maximus.* Ri.* *Maximins.* Praeterea plerique codd. et hic et infra *inluster.* Cf. c. 6 §. 2. C. Th. de Const. Princ. (I, 1), ubi etiam *Maximus* quidam commem. p) Plerique codd. *Martirius.* Ri. Ri.* Be. Cl. *Martyrus.* 21 *quod Mart. — quod etiam — quod Epig.* Martyrius est etiam in c. 6 C. Th. de Const. Princ. (I, 1) ibi etiam commemorantur Sperantius, Apollodorus. Mox 6 *inluster et comes*, 15 *qui et nostrae.* q) Aur. Lugd. Rittershus. Go. *fide.* Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Rittersh. Go. ponunt comma post *clementiae.* r) 20 om. *Theodorus.* Theodorus nominatur etiam c. 5 et 6 C. Th. de Const. pr. (I, 1). Plerique codd. et Sich. *exspectabiles.* 11 *viri illustri.* Sich. in m. *spectabiles.* s) 10, 18 *comites et magistri militum*, et om. *sacri nostri — memoriae.* t) Codd. *Epigenes*; *Epigenis*, *Epigenus*, *Epegenes*, *Ephygenis*, *Ephigenes.* 5 *Epeneges.* Sich. *Ephigenes*, in m. *Epigenes*; reliquae edd. *Epigenius.* 11 *Epigenium spem et comes.* Cod. 1 in §. 2. c. 6 C. Th. de Constitt. princ. (I, 1), *Epigenes*, sed em. *Ephigenes*, ubi W. quoque nominis forma *Epigenes* esse videtur. u) 20, 21, Sich. *vir illustris.* v) 11 *Proc. et comes et magister.* 20, 21, Sich. *illustris.* Sich. in m. *spectabilis.* Procopius commemoratur in c. 6 Cod. Theod. cit. x) 5, 8, 9, 15, 20, 21 *et magister.* y) Rittershus. *omnes*, sed in m. *omnibus.* z) Nonnulli codd. Sich. Cuiac. 1. Aur. Lugd. Rittershus. Go. om. *et* post *ill.* 5 *car. atque am.* 11 om. *et amantissime.* 9 *Fl. p. kt. aug.* 10, 18 *Florentinus praefectus aug. i. et magistratus cui.* 21 *illustris et magister at. auct. tua.* Eodem modo 20, sed praemissis *pa. a.*; R. *Parens. Karissime Augustorum.* Sich. *P. AA. Il. magn.*, sed in m. *PK. AA.* quae sigla ita explicat. „*Praefecte Augustorum Illustrissime.* Cod. 8 post *amantissime* interponit vv. *magisque—auctorum.* Ceterum de formula *P. K. AA.* cf. Anon. in Misc. Obs. l. c. p. 275 sq. Ri. ad h. l. not. e. et Zirardini l. c. p. 318 sqq. a) 10, 18 *cui familiare complacere pr. aedictis propositum.* 16, 20, 21 *et dictis.* Mox 10 *augusta.* b) 8, 11, 28 om. *XV.* 6, 9, 10, 16, 17, 18, 27, 38, 42 *XVI.* 33 *VIX.* Sich. in m. *XVI.* Cui. 1. Lugd. Aur. in m. *V.* Rittershus. *Dat. XV. alias V.* Ottob. (?) *Dat. prid. Kl. Febr.* c) 8 om. *XVI.* 11 *XI.* 5, 28 *Theod. a XVI cs.* 15 *augusto setletics consule Explicit Epistolo*; falsa enim est subscriptio, quam W. not. t. ad h. l. ex Codice Seldeni profert. Cf. Seldeni opp. Lond. 1726. fol. T. II. p. 1060. 38 *const. domino nostro Theod. a XVII.* 29, 42 *VI.* 6, 7, 14 *Theod. XVI. a.* 10, 16, 17, 18 *Th. a. XVI a coss. aut consulibus.* 21 *XV. cc. ss.* 20 *XV. aug. cc. ss.* 33, 34, 39, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Rittershus. Go. Ri. et Ri.* *XV.* Sed iam Seldenus l. c., Gothofr. prol. ad Codicem Theod. cap. 1., §. 3. (ed. Ritteri p. CCXII sq.), Anon. in Misc. Obs. l. c. p. 280 et Ritterus ad h. l. docuerunt, *XVI* legendum esse, quo numero annus 438 efficitur. Nunc res decernitur c. 6 C. Th. de Const. princ. (I, 1). Edd. praeter Sich. om. *cos.* contra optimorum codicum auctoritatem. d) vv. *et qui fuerit nuntiatus* desunt ap. Sich. et in omnibus codicibus, praeter 8, 11, 27, 33, 34, qua de causa ea spuria esse suspicor. Ceterum hoc anno *Faustus* consulatum Romae gessit; v. supra *Gesta Senatus urbis Romae de Recip. Cod. Theod.* et Relandi Fast. cons. p. 609 sq. De formula *et qui f. nunc.* cf. Du-Fresne in Gloss. Graec. voc. v. ὕπατος et Zirardini l. c. p. 248, not. et p. 440, not. M.

CODICIS THEODOSIANI

LIBER PRIMUS[e].

TIT. I.*) DE CONSTITUTIONIBUS PRINCIPUM ET EDICTIS[f].

1. *Imp. Constantinus A. ad Lusitanos*[g]. Si qua posthac[h] edicta[i] sive constitutiones sine[k] die et consule fuerint deprehensa[l], auctoritate careant. *Dat. VII.*[m] *Kalendas Aug. Sabariae*[n], *Probiano*[o] *et Juliano*[p] *VV. CC.*[q] *Coss.* (322.)

Interpretatio. *Quaecunque leges sine die et consule fuerint prolatae* *), *non valeant.*

2. *Impp. Valentinianus et Theodosius et Arcadius AAA.*[r] *Flaviano, Pf. P. Illyrici et Italiae*[s]. Perpensas[t] serenitatis nostrae longa deliberatione constitutiones nec ignorare quemquam, nec dissimulare permittimus[u]. *Dat. VI. Kal.*[v] *Junii*[x] *Vincentiae, Tatiano*[y] *et Symmacho Coss.*[z] (391.)

Interpretatio. *Leges nescire nulli liceat, aut quae sunt statuta contemnere.*

Tit. I. C. Th. Br. Al. Codd. 5 (sin. num.), 6, 8, 9, 10, 14, 16, 18—22, 24—33, 35—44, 46—51; edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2* Go. Ri. Ri.* Be. P. Pu. Cl. W. Aeg. L. R. U. *Tit. I.* Cod. Just. I, 14. Cod. 1, P. exhibent partem c. 5 et c. 6, Cr. Po. totam c. 5 et c. 6, quas W. recepit, apud quem sex constitutiones h. t. sunt. Reliquae edd. quattuor tantum habent const. — c. 1. Br. Al. codd. edd. c. 1. Cod. Just. I, 23, 4. Bas. II, 5, 23. Hincm. Opp. T. II. p. 527. Integra exstat cum interpr. in codd. 6, 8, 9, 10, 14, 16, 18—22, 27, 30, 32, 33, 38—40, 43, 44, 47, 50, 51. Omnia desunt praeter interpr. in codd. 46, 49, textus et inscript. om. in codd. 24, 31, 35, 41, 42, solus textus om. in codd. 25, 26, 28, 29, 36, sola inscriptio in cod. 5 et subscriptio in codd. 37, 48. Ap. Hincm. om. inscriptio, subscr. et interpr. — c. 2. Br. Al. codd. et edd. c. 2. Cod. Just. I, 18, 12. Bas. II, 4, 21. L. Vis. II, 1, 3. Hincm. Opp. T. II. p. 780, 795. Integra cum interpr. exstat in codd. 5, 6, 8, 9, 10, 14, 16, 18—22, 30, 33, 38, 47, 50, 51. Tota const. deest in codd. 26, 46, 48, qui interpr. tantum habent; inscr. et textus des. in codd. 24, 28, 31, 32, 35, 36, 40, 41; inscr. et subscr. cum interpr. in cod. 49; solus textus om. in codd. 25, 27, 29, 39, 42, 43, 44; subscr. in cod. 37 et ap. Hincm. Coniungenda cum c. 6 C. Th. de Contrah. empt. (III, 1). De interpr. cf. L. Vis. II, 1, 3 inscriptio. Hincm. l. c.

---

e) Plerique codd. *Incipit Theodosiani*, aut *Theodosii Liber Primus* aut *Incipit Liber Legum Theodosii De C. P. Et Ed.* Til. Pu. *Theodosiani Codicis Liber Primus.* Ceterae edd. *Codicis Theodosiani Liber Primus.* *) Huic titulo in Br. Al. praemittitur Commonitorium, quod quamquam non ad Codicem Theodosianum pertinet, tamen propter interpretationem Visig. in hac editione receptam in annotatione addendum esse putavi ex recensione Caroli de Savigny. *Alarici Regis Exemplar Auctoritatis. In hoc corpore continentur leges sive species iuris de Theodosiano et diversis libris electae, et sicut praeceptum est explanatae, anno XXII. regnante domino Alarico Rege, ordinante viro inlustri Goiarico Comite. Exemplar Auctoritatis. Commonitorium Timotheo V. S. Comiti.*

Utilitates populi nostri propitia divinitate tractantes hoc quoque, quod in legibus videbatur iniquum, meliori deliberatione corrigimus, ut omnis legum Romanarum et antiqui iuris obscuritas, adhibitis sacerdotibus ac nobilibus viris, in lucem intelligentiae melioris deducta resplendeat, et nihil habeatur ambiguum, unde se diuturna aut diversa iurgantium impugnet obiectio. Quibus omnibus enucleatis atque in unum librum prudentium electione collectis, haec quae excerpta sunt, vel clariori interpretatione composita, venerabilium Episcoporum vel electorum provincialium nostrorum roboravit adsensus. Et ideo subscriptum librum, qui in tabulis habetur collectus, Goiarico comiti pro distringendis negotiis nostra iussit clementia destinari, ut iuxta eius seriem universa causarum sopiatur intentio: nec aliud cuilibet aut de legibus aut de iure liceat in disceptationem proponere, nisi quod directi libri et subscripti viri spectabilis Aniani manu, sicut iussimus, ordo complectitur. Providere ergo te convenit, ut in foro tuo nulla alia lex neque iuris formula proferri vel recipi praesumatur. Quod si factum fortasse constiterit, aut ad periculum capitis tui, aut ad dispendium tuarum noveris facultatum. Hanc vero praeceptionem directis libris iussimus cohaerere, ut universos ordinationis nostrae et disciplina teneat et poena constringat.

Anianus vir spectabilis ex praeceptione D. N. Gloriosiss. Alarici Regis hunc codicem de Theodosiani legibus atque sententiis iuris vel diversis libris electum Aduris anno XXII. eo regnante, edidi atque subscripsi. Recognovimus. Dat. sub die IV. Non. Feb. anno XXII. Alarici Regis Tolosae. Et iterum anno XX. regnante Karolo Rege Francorum et Longobardorum et patricio Romanorum. Plura invenies in editione Breviarii Alariciani a me paranda. f) 5 om. rubricam. Cod. Just. *De Legibus et c. et ed.* g) 8, 26, 28 *Lucianos*; alii *Lusitanus*, *Lusetanos.* Sich. *Lusianum*, in m. *Lusitanos.* Cod. Just. *Lysitanos*, quod non displicet Ri. Lib. ms. Pist. Vat. Pl. 1. 2. Bg. ed. Nbg. *Lisitanos.* Cont. in m. refert, alios inscribere *ad Bassum P. P.* Nonnulli codd. om. *A.* h) 19 om. *qua.* Plerique codd. *haec* aut *hec.* Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Hincm. *haec.* i) 14, 16, 30 *dicta*, 39, 43 *edita* et om. *sive.* 18 *edicta sunt.* 32 om. *edicta sive* et 5 *sive — consule.* k) Cod. Just. *Si qua beneficia personalia sine.* l) 8, 9, 19—21, 27, 30, 32, 33, 37—39, 44 *deprehensae.* 14 *comprehensa.* m) 10, 14, 41, 44, in Aniano Regio (i. e. Codice Br. Al. Regio Par.) ap. Go., libro ms. Pist. *VI.* 16, Til., in m. Cui. 1. Aur. et Lugd., in Cod. Just. *V.*, sed Hal. Rose. *VII. Kal. Apr.* Cod. Pist. *Apr.* n) 10, 18 *Sabario et Probiano.* 19 *Salariae.* 38 *Sabine.* 39 *Subriae.* o) 21 om. *Probiano — Coss.* 8 eque *Proviano.* Nonnulli codd. *Proviano.* 28, 36 *Prolatio.* 40 *Problatio.* 20, Sich. *Robiano*, sed Sichardus in m. *Problatio.* p) 6, 10, 16, 18 om. *et Jul. VV. CC.* 14 om. *et Jul.* q) Plerique codd. om. *VV. CC.* *) Nonnulli codd. *delatae.* r) 6, 8, 10, 14, 16, R. *Id. 8* (aut *aug.*). 18 *Idem.* In nonn.

3. *Iidem AAA. Aureliano*[a] *Pf. U.*[b] Omnia constituta non praeteritis calumniam faciunt, sed futuris regulam ponunt[c]. *Dat. III.*[d] *Kal. Mart. Constantinopoli, Domino*[e] *Theodosio Aug. III.*[f] *et Abundantio*[g] *V. C.*[h] *Coss.* (393.)

Interpretatio. *Omnes leges non ea, quae anteriore tempore acta*[i] *sunt, damnant, sed in futurum observanda constituunt.*

4.[k] *Iidem*[l] *AAA. Victorio, Proconsuli*[m] *Asiae.* Generale praeceptum beneficio speciali anteferendum est. *Dat. XII.*[n] *Kalend. Sept. Constantinopoli*[o], *Theodosio Aug.*[p] *III.*[q] *et Abundantio V. C.*[r] *Coss.* (393.)

Interpretatio. *Legem, quae communiter*[s] *omnes tenet, unius persona vel una causa non evacuet*[t].

— — — — — — —
— — — — — — —

5. [u] *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad Senatum.* Ad similitudinem Gregoriani atque Hermogeniani Codicis cunctas colligi constitutiones decernimus, quas Constantinus inclytus, et post eum divi Principes Nosque tulimus, edictorum viribus aut sacra generalitate subnixas. Et primum tituli, quae negotiorum sunt certa vocabula, separandi ita sunt, ut, si capitulis diversis expressis ad plures titulos constitutio una pertineat, quod ubique aptum est collocetur; dein, quod in utramque dici partem faciet varietas lectionum, probetur ordine, non solum reputatis consulibus et tempore quaesito imperii, sed ipsius etiam compositione operis, validiora esse, quae sunt posteriora, monstrante; post haec, ut constitutionum ipsa etiam verba, quae ad rem pertinent, reserventur, praetermissis illis, quae sanciendae rei[v] non ex ipsa necessitate adiuncta sunt. Sed cum simplicius iustiusque sit, praetermissis eis, quas posteriores infirmant, explicari solas, quas valere conveniet: hunc quidem Codicem et priores diligentioribus compositos cognoscamus, quorum scholasticae intentioni tribuitur, nosse illa etiam, quae mandata silentio in desuetudinem abierunt, pro sui tantum temporis negotiis valitura. Ex his autem tribus Codicibus et per singulos titulos cohaerentibus prudentium tractatibus et responsis, eorundem opera qui tertium ordinabunt, noster erit alius, qui nullum errorem, nullas patietur ambages, qui, nostro nomine nuncupatus, sequenda omnibus vitandaque monstrabit. Ad tanti consummationem operis et contexendos Codices (quorum primus omni generalium constitutionum diversitate collecta, nullaque extra se, quam iam

— c. 3. Br. Al., codd. edd. *c.* 3. Hincm. Opp. T. II. p. 780. Integra c. interpr. exstat in codd. 5, 6, 8, 9, 10, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 26, 27, 30, 33, 37, 38, 47; omnia praeter interpr. des. in codd. 24, 48; inscr. et textus in codd. 28, 31, 32, 35, 36, 39, 40, 41, 43, 44, 49; solus textus om. in codd. 25, 29, 42; subscr. deest ap. Hincm. Coniungendae sunt cum hac lege c. 1 C. Th. de Praediis senat. (VI, 3), c. 26 C. Th. de Praetoribus (VI, 4), c. 130, 131, 132 de Decurion. (XII, 1), c. 29, 30 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1). Interpr. exstat ap. Hincm. l. c. — c. 4. Br. Al., codd. edd. *c.* 4. Integra exstat cum interpr. in codd. 5, 6, 8, 9, 10, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 30, 33, 38, 41, 48; tota const. praeter interpr. om. in codd. 31, 32, 37, 45; inscriptio et textus des. in codd. 24, 26, 35, 36, 39, 40, 41 (ubi vero Amerbach. ex cod. quodam, quae deerant, adscripsit), 43, 44; solus textus om. in codd. 25, 27, 28, 29, 42; interpr. ap. Sich. — c. 5. Cod. 1, P. sine num. Pa. *c.* 1. W. *c.* 5. Cod. 5, Cl. inter Gesta. Warnkönig, Thémis VI. p. 497 sqq.

codd. Cod. Iust. om. *et Arc.*; in cod. Pl. 1 et in ed. Nbg. huic legi tribuitur inscr. c. 11 antec. Cod. Iust. s) Ap. Hincm. om. *Imppp.* et *PF. P.* — *Italiae.* Nonnulli codd. ponunt *praeposito* pro *Pf. P.* mendose; item plerumque scribitur *Illirici, Yllirici, Illirice, Illirico, Hillirice.* Sich. Til. *Illyricae.* Paullo ante 5 *Claviano* et 44 *populo* pro *Pf. P.* In libris mss. Cod. Iust., apud Hal. Russ. abs. *Illyr. et It.* t) 6, 20, 21 *Perpensa.* 19 *Perpensa est.* Nota inter lin. in 20 *considerata.* Sich. Til. Cui. 1 *Perpensa.* Mox nonnulli codd. *ne ignorare.* u) Nonnulli codd. *permittemus.* Cod. Iust. *Constitutiones principum nec* etc. v) 33, 50, 51 *VII.* Nonnulli codd. om. *VI.* 28, 32, 40, Sich. in m. *Idus.* x) 5, 31, 35, 50, 51, L. R. U. Cod. Iust. ex ms. Pist. Hal. Russ. *Iul.* y) 19 *Vincentio.* 20, 21, Sich. *Vincentio Asiano*; sed 20 videtur em. *Vincenciae.* Sich. in m. *Vincentio et Aniano.* 28, 36 *Vincentii et Aniani VC.* et des. reliqua. 5, 30, 35, 39, 43, 44 *Vinc. Gratiano*; alii *Datiano, Cyciano, Taciano*; cod. Pist. *Zaciano.* Hal. Russ. om. *Vincentiae.* z) Nonnulli codd. *Simmaco, Simaco*, alii *VC.* aut *VV. CC.* a) Plerique codd. *Id. a.* aut *Idem aug.*, alii *Auriliano.* b) Ita codd. 5, 6, 8, 9, 10. 14, 16, 19, 26, 27, Til. in m. Go. Ri. Ri.* Be. Cl. W.; 26, 33 om. *U.*; reliqui codd. Sich. Cui. 1. — Cui. 2* *Pf. P.* aut *PO.* Leg. *Pfs.* Cf. leges cum h. c. coniungendas. 20 *praefecto.* R. *publio.* Go. legi vult: *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius* etc. c) Ita plerique codd.; edd. *imponunt.* d) 6, 8, 10, 16, 18, 20, 21, 33, 38, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2* *IIII*, sed eaedem in m. III. 26, 31, 36 *VI.* e) 10, 18 *Constantino praefecto.* 19 om. *Constantin., domino*, alii codd. *domino.* f) 26, 28, 36 om. *III* et 38 *Aug. III.* g) 33 *Th. et Arcadio et Abund.* Multi codd. *Habundantio.* h) 5 6. 8, *coss.* 8, 19, 31, 38, 40 om. *V. C.* 44 om. *C.* 10, 18 *viris claris.* 20 (gloss. interl.) *viris clarissimis.* 16, 20, 21, 29, 42 *VV. CC.* Mox nonnulli codd. om. *Coss.* i) 42 et alii codd. Hincm. *facta.* R. *futuro.* k) Hanc quoque const. Go. tribuit *Imppp. Theodosio, Arcadio et Honorio.* l) 9 om. *Iidem AAA.*; alii *Id. ag.* m) 10, 18, R. *praefecto Asiae*, similiter 5, qui *ppo.* n) 6, 35 *X*; 6, 8, 9, 14, 16, 18—21, 38, 39, 40, 42, 43, 44, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. L. R. U. *XI.* 26, 28 om. *XII.* o) 10, 18 *Constantino praefecto.* p) 24, 40 om. *Theod. aug.* et 26 *Const.* q) 14, 20, 21, 28, 33, 36, 40 om. *III.* r) 28, 42 *VV. CC.*; 10, 18, 19, 33 om. *V. C.* et 26 *Abund. V. C.*; in aliis deest *Coss.* s) Ita optimi codd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri.* Nonnulli codd. *qua communiter o. tenentur* aut *quam oms. c. tenent*, alii mox *una persona.* t) Cui. 1. Aur. Lugd. *Legem, q. generaliter o. t. in u. p. v. c. non posse vacuari* ex Summa, quam ed. Aegidius. Nonnulli codd., Cui. 2 *evacuet.* u) Putat W., propter temporis intervallum inter hanc et superiorem c. 4 nonn. excidisse constitutiones, quod verisimile est, qua de causa lacunam cum W. virgulis indicavi. Ceterum h. et sq. constitutionem extremas tit. I. de Constt. pr. et ed. fuisse, discimus ex cod. 1. cuius primum folium, omisso principio in hac c. incipit, tum c. sq. suppeditat, deinde vero rubricam et priores tres constt. tit. II. de Diversis rescriptis exhibet. v) Ab h. v. incipit cod. 1.

proferri liceat, praetermissa, inanem verborum copiam recusabit; alter, omni iuris diversitate exclusa, magisterium vitae suscipiet), deligendi viri sunt singularis fidei, limatioris ingenii; qui, cum primum Codicem nostrae scientiae et publicae auctoritati obtulerint, aggredientur alium, donec dignus editione fuerit, pertractandum. Electos vestra amplitudo cognoscat: *Antiochum*, virum illustrem, ex-quaestore et praefecto elegimus, *Antiochum*, virum illustrem quaestorem sacri palatii, *Theodorum*, virum spectabilem, comitem et magistrum memoriae, *Eudicium* et *Eusebium*, viros spectabiles, magistros scriniorum, *Joannem*, virum spectabilem, ex-comite nostri sacrarii, *Comazontem* atque *Eubulum*, viros spectabiles, ex-magistris scriniorum et *Apellem*, virum disertissimum, scholasticum. Hos a nostra perennitate electos eruditissimum quemque adhibituros esse confidimus, ut communi studio vitae ratione deprehensa, iura excludantur fallacia. In futurum autem, si quid promulgari placuerit, ita in coniunctissimi parte alia valebit imperii, ut non fide dubia, nec privata assertione nitatur; sed ex qua parte fuerit constitutum, cum sacris transmittatur affatibus, in alterius quoque recipiendum scriniis, et cum edictorum solennitate vulgandum: missum enim suscipi et indubitanter obtinere conveniet, emendandi vel revocandi potestate nostrae clementiae reservata. Declarari autem invicem oportebit, nec admittenda aliter, et cetera. *Dat. VII. Kal. April. Constantinopoli, Florentio et Dionysio Coss.* (429.)

6. *Iidem AA.* ....[x] Omnes edictales generalesque[y] constitutiones, vel in certis provinciis seu locis valere aut proponi iussae, quas[z] divus Constantinus posterioresque Principes ac[a] Nos tulimus, iudicibus rerum titulis distinguantur[b]; ita, ut non solum consulum dierumque[c] supputatione, sed etiam ordine compositionis apparere possint novissimae[d]. Ac si qua earum[e] in plura sit divisa capita, unumquodque[f] eorum, disiunctum a ceteris, apto subiiciatur titulo, et circumcisis ex quaque[g] constitutione ad vim sanctionis non pertinentibus, solum ius[h] relinquatur[i]. §. 1. Quod ut, brevitate constrictum, claritate luceat[k], aggressuris hoc opus et demendi supervacanea verba[l], et *adiiciendi*[m] necessaria, et mutandi ambigua, et emendandi incongrua tribuimus potestatem[n]. §. 2. Contextores huius Theodosiani Codicis *Antiochus*[o] amplissimus atque gloriosissimus praefecturis[p] ac consularis; *Eubulus*[q] illustris ac magnificus, comes et[r] quaestor noster; *Maximinus*[s], vir illustris, insignibus quaestoriae dignitatis ornatus; *Sperantius*, *Martyrius*[t], *Alipius*, *Sebastianus*, *Apollodorus*, *Theodorus*, *Oron* spectabiles, comites consistoriani; *Maximus*[u], *Epigenes*[v], *Diodorus*, *Procopius* spectabiles, comites et magistri sacrorum scriniorum; *Erotius*, vir spectabilis, ex-vicariis[x] .... tor; *Neuterius*, vir spectabilis, ex ... §. 3. Quorum si quis aut humano praepeditus casu, aut aliqua reipublicae detentus sollicitudine, ab[y] iniuncto fuerit abstractus[z] negotio, alius in[a] locum eius, si ita visum fuerit, nostro substituatur arbitrio;

— c. 6. Cod. 1, P. Pu. Cr. sin. num. W. c. 6.

x) Debetur haec lex soli cod. 1, sed omisso nomine eius, ad quem data est. Secundum W. inscripta fuit *Senatui*. P. Pu. putant, suo capite obtruncatam esse constitutionem. y) 1 *aedictales generalesquae*, sed em. *edict. generalesque*. z) 1 *iussas quas* | *quas*, sed prius v. *quas* del. est. a) 1 *ad*, sed em. *ac*. b) Vid. c. 5, pr. *primum tituli — collocetur*. c) 1 *consultum dierumquae*, em. *consulum dierumque*. d) Vid. c. 5, pr. *non solum — monstrante* et Just. const. *Haec quae necessario* §. 2. e) Ita 1, sed corr. *earum*. f) 1 *unumquoque*, sed em. *unumquodque*; mox idem, P. Cr. Pu. *diiunctum*. g) Syllabam *que* in cod. 1 abscissam supplet P. h) 1 *iu*, litera *s* sublata, quam P. addit; Cr. *solum id*. i) P. Cr. Pu. *relinquatur, quod — luceat. Adgressuris*. Nos tenuimus interpunctionem W., quae etiam Schro. probatur. Ceterum vid. c. 5 h. t. vv. *post haec — adiuncta sunt*. k) Vid. Const. de Theodos. Cod. Auct. §. 3. *nec in nostrum — brevitatis*. l) Ita 1, P. Cr. Pu.; sed W. om. *verba*. m) 1 *ciendo*, sed em. *ciendi*. P., quem Pu. sequitur, supplet *ini* (*iniciendi*); melius Cr. W. *adiiciendi*. n) 1 *potestate*, sed add. inter lineas *m* (*potestatem*). Similem quamquam ampliorem potestatem Justinianus tribuit Codicis conditoribus in Const. *Haec quae necessario* §. 2. Ceterum in cod. 1 post literam illam *m* inter lineas add. *sclhhismodisunaq̄q. ilustrata)stitu)e* ... quae vv. in f. mutila P. ita interpretatur: *scilicet ut his modis unaquaque inlustrata constitutione* (supple *omnia perspicua evadant*) et glossam esse dicit, improbante W., qui lacunam codicis h. l. odoratur. o) Cf. c. 5 huius tit. et Const. de Theod. Cod. Auct. §. 7. p) 1 *praefecturis ad* (em. *ac*) *consulares*. P. Pu. *gloriosissimus praefecturis*, quod quum commodam praebeat sententiam, retinendum putavi. Cr. *praefectus*. W. prob. Schro. cj. *praefectorius*, disiungens hoc v. ab anteced. v. *gloriosissimus* propter l. 1, pr. D. de Senat. (I, 9), l. 12, §. 1. C. Th. de Legatis (XII, 12), l. 10 C. Just. de Metatis (XII, 41), Const. Omnem ad Antecess. §. 4. q) Idem est in c. 5 h. t., ubi etiam *Antiochi* et *Theodori* mentio fit. r) Ita 1, P.; W. *ac*. s) 1, P. Cr. Pu. *Maximus*. Sed W. cj. *Maximinus*, quoniam duo *Maximi*, quos cod. 1 habet, ferri non possunt et *Maximinus* in Const. de Theod. Cod. auct. §. 7, quae a. 438 edita est, *vir illustris exquaestore nostri palatii* appellatur, itaque intra illum et h. c. annum, qui 435 est, *insignibus quaest. dign. ornatum fuisse oportet*. Et facile quidem mendosa scriptura nasci poterat virgulae supra syllaba *mus* ponendae omissione. t) 1, P. Cr. Pu. *Marturius*. W. *Martyrius*. Ceterum vid. Const. de Theod. Cod. Auct., ubi §. 7 etiam *Sperantius*, *Apollodorus*, *Procopius* et *Theodorus* commemorantur. u) P. Cr. Pu. *Maximinus*. Vid. not. *s*. v) 1 *Epigenes*, sed em. *Ephigenes*. P. Cr. Pu. *Ephigenes*, sed vid. §. 7 de Theod. Cod. Auct. not. *t*. x) Locus corruptus. Codex 1 ita habet: *ūs exvicariis quorum si quis au* | et adscriptum est supra lineam inde a syllabis *cariis*: .... *tor neuteriusūsex* ... et dicit P. in annott. ad h. l.: ante syllabam *tor* literas evanidas esse, fortasse leg. *tus actor*. Idem ita h. l. edidit: *ex-vicariis* (et quae)*stor*; *Neuterius vs. ex* ***. *Quorum*. Cr. *ex-vicarius et quaestor*; *Neusterius vir spectabilis* ... Pu. *exvicariis et quaestor*; *Neuterius vir spectabilis* ***. W. ut nos, sed in f. post *ex* quinque puncta ponit pro tribus, quam lacunam ita explet: *diligenter operi incumbant*. y) 1 *adiuncto*, sed em. *ab iniuncto*. P. Pu. *ac iniuncto*, mendose. z) 1 *abstratus*. a) 1 *negotio alius alium in l.*, sed deleto v. *alius* em. *neg. alius in l.*

ut absolutionem Codicis in omnibus negotiis iudiciisque valituri, nullumque extra se novellae constitutionis locum relicturi, nisi quae post editionem [b] huius fuerit promulgata, nullum possit inhibere obstaculum. *Dat. XII. Kal. Jan. Constantinopoli, DD. NN. Theodosio A. XV. et Valentiniano IV. A. Coss.* (435.)

TIT. II. [bb] DE DIVERSIS RESCRIPTIS.

1. *) *Imp. Constantinus A.* [c] *Antiocho, Praefecto Vigilum* [d]. Annotationes nostras sine rescriptione admitti non placet, ideoque [e] officium gravitatis tuae observet, sicut semper est custoditum, ut rescripta vel epistolas potius nostras [f], quam annotationes [g] solas existimes audiendas. *Dat. III. Kal. Jan. Treviris* [h], *Volusiano et Anniano Coss.* (314.)

2. *Idem A.* [i] *ad Populum* [k]. Contra ius rescripta non valeant, quocunque modo fuerint impetrata. Quod enim publica iura praescribunt [l], magis sequi iudices debent. *PP.* [m] *IV.* [n] *Kal. Septemb.* [o] *Romae, Constantino Aug. IV.* [p] *et Licinio IV.* [q] *Caes.* [r] *Coss.* (315.)

Interpretatio. *Quaecunque* [s] *contra leges a Principibus* [t] *fuerint obtenta, non valeant.*

3. *Idem A.* [u] *Septimio Basso P. U.* Ubi rigorem iuris placare aut lenire [v] specialiter exoramur [x], id observetur, ut rescripta ante edictum propositum impetrata suam [y] habeant firmitatem, nec rescripto posteriore derogetur priori Quae vero postea sunt elicita, nullam robur habeant, nisi consentanea [z] sint legibus [a] publicis; maxime cum inter aequitatem [b] iusque [c] *interpositam interpretationem, nobis solis et oportet et licet inspicere. Dat. III. Non. Decemb. Sabino et Rufino Coss.* (316.)

4. *Idem A. Crepereo* [d] *Donatiano* [e]. Rescripta, quibus usi non fuerint [f], qui in fata concedent, heredes possunt allegare, ut congrue impetrata successoribus emolumenta conquirantur [g]. *PP.* [h] *Id. Decemb. Constantino Aug. V. et Licinio V. Caes.* [i] *Coss.* (319.)

Interpretatio. *Beneficia Principum, quae illi, qui meruerunt, interveniente morte, non fuerint consecuti* [k], *successoribus eorum exsequi liceat, ut beneficia heredes ab auctoribus suis impetrata percipiant.*

Tit. II. C. Th. Br. Al., codd. 1 et 5 (sin. nom.), 6, 8—10, 14, 16, 18—21, 24—33, 35—43, 44, 46, 48, 49, R. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri.* Be. P. Cl. Pu. W. Aeg. L. R. U. *Tit. II.* Cod. Just. I, 23. Cod. 1, P. Pu. priores tres constt. tantum habent. Append. codd. 11, 12, 14, 17, 23 debentur constitutiones 11 et 12. Apud Sich. et Til. septem h. t. sunt const.; ap. W., qui primam et tertiam const. a. P. ex cod. 1 editam recepit, duodecim constitutiones, decem in reliquis edd. Ceterum nonnulli codd., ut 6, 8, 10, 14, 18 rubricam longiorem exhibent: *De d. r. id est Auctoritatibus*, quod ex titulorum interpretatione desumptum est. Til. add. (*item de auctoritatibus.*) — c. 1. Haec c. primum edita est a. P. ex cod. 1, ubi in primo folio legitur. C. Th. cod. 1, Pu. W. *c.* 1. Ceterum videtur cap. IV Edicti Athalarici ex h. c. depromptum esse. — c. 2. Cod. Th. cod. 1, P. Pu. W. *c.* 2. In Br. Al. et reliquis edd. et codd. est c. 1. Integra cum interpretatione exstat in codd. 5, 6, 8, 9, 10, 14, 16, 18—21, 30, 33, 38, R.; omnia desunt praeter interpr. in codd. 37, 46, 48, 49; inscr. et textus des. in codd. 24, 28, 31, 35; solus textus om. in codd. 25, 27, 29, 36, 39—44; textus et subscr. in codd. 26, 32. Cohaerere videntur cum h. c. cap. XXXIV et CXXIX Edicti Theodorici. Commemoratur haec lex ex Br. Al. in Docum. Franc. a. 838 ap. Baluz., Miscell. lib. III. (Paris. 1680) p. 139. — c. 3. Cod. Th. c. 3. Edidit primum h. c. P. ex cod. 1, ubi, ut ap. Pu. et W. *tertia* huius tit. est. Cod. Just. I, 14, 1. Bas. II, 6, 6. Cod. 1, P. Pu. om. reliquas h. t. constt. Cf. not. *c.* — c. 4. Br. Al. *c.* 2. Ap. W. est *c.* 4; in reliquis edd. et in codd. Brev. c. 2. Integra exstat cum interpr. in codd. 5, 6, 8, 9, 10, 14, 16, 18—21, 38; omnia praeter interpr. et in rell. h. t. constt. des. in cod. 37 et in cod. 48; inscriptio et textus in codd. 24, 26, 28, 30—33, 35, 36, 39—41, 43, 44, R.; solus textus om. in codd. 25, 27, 29, 42.

---

b) 1 *nullamquae extra se nobellas — aeditione*, sed em. *editionem*.

bb) Numerus deest in cod. 1; tota rubrica cum numero et hic et in sqq. tit. in cod. 5. *) Ad h. c. in m. folii primi cod. 1 haec vv. literis minutis adscripta sunt... *ni p. udultum* | ... *sum exemplum* | ... *graec lib. V.* Cod. Just. D. D. R. *Et Pragmaticis Sanctionibus.* c) *A.* deest in cod. 1. d) 1 *vigilium.* e) Literas eo, quae abscissae sunt in cod. 1, add. P. f) W. *ipsas* mendose; sed in corr. em. *nostras.* g) 1 *adnotitiones.* h) 1 *triv.* P. *Triveris.* Pu. *Triberis.* i) Cod. 1 *Id. dd.* Br. Al. codd. W. et veteres edd., in quibus haec c. prima h. tit. est, ponunt *Imp. Constantinus A.* k) 26, 36 om. *ad Populum.* l) 1, 19, 33, 38 et alii *perscribunt.* m) Nonnulli codd. *Proposita.* 21, 44 *pp.* (20 in m. *populo*) *data.* Sich. *P. P. Dat.* 1, 20, 28, 40, 41, R. P. Pu. *Data.* 33 *propensio.* n) 1, Pu. P. om. *IV.* 24, 30, 33 *III.* o) Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2* in m. *Martias*; item Go. Ri. Ri.* in annot. et 36, 40; sed 31 et Andeg. ap. Go. *Februarias* et 41 *Jun.* Mox 20 *Romano*, alii *Roma.* p) Nonnulli codd. *III.* q) *IV* om. 8, 10, 18, 20, 24, 30, 33, 38, 42, quorum nonnulli *Licinio VV. CC.*, om. v. *Coss.* 9, 14, *III.* 40 *Litio Jul. dd. Coss.* 43, 44 *Licinio d IV Cos.* r) *Caes.* primum exhibet cod. 1, ut legitur in c. 3 Cod. Just. de Advocato fisci (II, 9). s) 20 in m. *s. rescripta.* t) Nonnulli codd. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *principe*, sed Sich. in m. *principibus.* 20, 21 *fuerint a principe.* 5, 42, 43 *fuerint a principibus.* u) 1 *Id. dd.* Cod. Just. *Imp. Constantinus A. Basso P. U.*, sed *P. U.* deest in multis codd.; alii *PP.* ut Nbg. v) 1 *regorem* (em. *rigorem*) — *linire.* x) 1 *exoratur*, em. *exoramur.* y) 1 *sua*, em. *suam.* z) 1 *consentaneas*, em. *consentanea.* a) 1 *leges*, em. *legibus.* b) 1 *equitate*, em. *aequitatem.* c) In h. v. desinit textus folii primi codicis 1; sequentia restituit P. ex Cod. Just. I, 14, 1; sed codd. Pl. 1, 2. Bg. et Hal. *et ius.* d) 8, 10, 16, 18, Til. in m. *Czepereio.* 5, 42 *Creperio.* 19 *Decrepito.* 27 *Creperitio.* e) 27 om. *Donatiano.* 29, 42 *Donatiano augg.* f) 16 *fuerant.* 20 add. inter lin. *s. parentes.* Mox nonnulli codd. *concidunt.* g) 19 *adquirantur.* 5, 38 *adquirant.* 8 *conquirant.* 20, 21, Sich. Til. *Successoribus eorum exequi liceat*, ex interpr., sed Til. in m. ut nos. h) 5 *Datur.* Plerique codd., Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. *Dat.* Til. in m. *PP.* i) Ita W. ambiguitatis vitandae causa posuit, ne quis *V. C.* interpretetur *Viro Consulari.* Sich. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri.* Be. *V. C. Coss.* Cui. 1. Aur. Lugd. *Lic. C. Coss.* Plerique codd. et Til. om. *V. C.* k) Go. *γρ. exsecuti.*

5. *Idem A. Severo* [l] *Pf. U.* [m]. Quoties rescripto nostro praeiudicium [n] vel moratoria praescriptio [o] remittitur [p], aditus supplicandi [q] pandatur: quod autem totius negotii [r] cognitionem tollit et vires principalis [s] negotii exhaurit, sine [t] gravi partis alterius dispendio convelli non potest. Nec praescriptionis igitur peremptoriae relaxatio petatur, nec [u] contra edictum [v] supplicetur. *Dat. X.* [x] *Kal. Jun.* [y] *Nicaeae, Paullino et Juliano VV. CC.* [z] *Coss.* (325.)

Interpretatio. *Moratoria praescriptio* [a] *dicitur, quae caussam prolongat, id est, quando induciae a litigatore petuntur a Principe: peremptoria, quae caussam principalem tollit, id est, si litigator beneficio Principis sine iudicio caussam velit extingui. Et ideo moratoria praescriptio per rescriptum Principis supplicantibus concedi potest; peremptoria concedi non potest, et si concessa fuerit a Principe, non valebit.*

6. *Idem A. ad Barbarum* [b] *Pompeianum Consularem* [c] *Campaniae.* Etsi non cognitio, sed executio [d] mandatur, de veritate precum inquiri oportet, ut, si fraus intervenit [e], de omni negotio cognoscatur. *Dat. III.* [f] *Id. Novemb. Aquis* [g], *Dalmatio et Zenophilo* [h] *VV. CC.* [i] *Coss.* (333.)

Interpretatio. *Quicquid non vera, sed falsa petitio a Principe obtinuerit, quia fraus intervenit, non valebit.*

7. *Idem* [k] *A.* et [l] *Julianus Caesar* [m] *ad Taurum Pf. P.* Mulctabuntur [n] iudices, qui rescripta contempserint aut [o] distulerint. *Dat. III.* [p] *Non. Jul. Mediolani* [q], *Constantio* [r] *A.* [s] *VIII.* [t] *et Juliano Caes.* [u] *Coss.* (356.)

Interpretatio. *Feriantur iudices damno, qui data* [v] *secundum leges Principis praecepta contempserint aut* [x] *colludio quocunque distulerint.*

— c. 5. Br. Al. eiusque codd. *c.* 3. Ap. W. est *c.* 5, in reliquis edd. *c.* 3. Cod. Just. I, 19, 2. Bas. II, 5, 2. Integra exstat cum interpr. in codd. 5, 6, 8, 9, 10, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 35, R., ponitur vero textus pro interpr. in cod. 35; inscriptio et textus des. in codd. 24, 26, 28, 30—33, 36, 38—41, 43, 44; solus textus om. in codd. 25, 27, 29, 42. — c. 6. Br. Al., codd. *c.* 4. Ap. W. est *c.* 6, in reliquis edd. *c.* 4. Cod. Just. I, 22, 4. Bas. II, 5, 17. L. R. U. om. h. c. Integra c. interpr. exstat in codd. 5, 6, 8, 9, 10, 14, 16, 18—21, R.; inscriptio et textus des. in codd. 24, 26, 28, 30—33, 35, 36, 38, 40, 41, 43, 44; solus textus om. in codd. 25, 27, 29, 42; subscr. deest in cod. 48. Omnia des. praeter interpr. in cod. 49. Invenitur etiam h. c. in cod. 46, sed corrupte cum interpr. mixta. In cod. 39 omnia des., etiam interpr., praeter subscr., quae conflata est cum interpr. const. 7. Interpr. profertur in Docum. Franc. a. 838 ap. Baluz. l. c. — c. 7. Br. Al., codd. *c.* 5. Ap. W. est *c.* 7, in rel. edd. *c.* 5. Consult. cap. VIII. Integra cum interpr. exstat in codd. 5, 6, 8—10, 14, 16, 18—21, R.; omnia des. praeter interpr. in codd. 26, 28, 39—41; inscr. et textus in codd. 24, 30—33, 35, 36, 38, 43, 44; solus textus om. in codd. 25, 27, 29, 42; subscr. in cod. 48.

l) Cod. Just. *Imp. Constantinus.* 6, 16 et Anianus Rhemensis sec. Go. in Chronol. ad a. 325 *Severiano*; item Til. — Cui. 2* in m., 6 (sec. Ri. not. *b.* ad h. c.), 10, 18, R. *Severino.* Sed vid. Go. ad h. l. not. *b.* et in Prosopogr. v. *Severus.* m) 10, 18, R. *Publio.* 19, 29 *po.* 5, 20 *ppo.* 21 *praef. praet.* Nonn. libri mss. Cod. Just. et Nbg. *P. P.*, sed Pl. 1 om. *Sev. Pf. U.* et Montisp. H. 82. *Pf. U.* Sich. *PF. P.*; item Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*, sed in m. *P. V.* Vid. Relandum l. c. p. 318. n) 21, Sich. *post iudicium*, sed in corrig. p. 178 annot. ex cod. Augustensi *nostri praeiudicii.* Cod. Just. om. *pr. vel.* Plerique codd. *praeiudicio*, alii *moratoriam.* o) Sich. — Lugd. et nonnulli codd. *perscriptio.* p) 8, 9, 20 (em.), 21, Sich. *remittetur*, sed Sich. in corrig. p. 178 *emittetur* ex cod. August. Cod. Just. meliores libri mss. ed. Nbg. Schf. liber Auredani ap. Char. Herm. c. Cod. Th. conveniunt, alii etiam *petitur* habent, sed Hal. et rell. *permittitur.* q) Nonn. edd. Cod. Just. *supplicanti.* r) 20, 21, Sich. *ius negocii*, sed 20 interlin. gl. *vel vires* et Sich. in corr. ut nos. s) 20, Sich. *principales.* 8 *principaliter.* In cod. 21 om. *cognitionem — principalis* et in cod. 35 *et vires princip. neg.* Sich. in corrig. *principalis.* t) 20, 21, Sich. *neg. ex autoritate sine.* u) 20, 21, Sich. *potest peremptoria relaxatio petatur. Nec rescriptionis* (Sich. *contra rescriptiones*) *igitur, nec.* Til. *potest, peremptoria relaxatio petatur. Ne praescriptionis ig. per. rel. pet. nec.* v) 16, 20, 21, Sich. Til. add. *sublimium.* Cod. Just. om. *nec c. e. suppl.* x) 26, Hal. Russ. om. *X.* 32, 39 *XI.* y) 19, Hal. Russ. *Jul.* Mox nonnulli codd. *Niciae, Pollino, Juliniano.* Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Be. W. Cod. Just. *Niceae*, sed W. in corrig. *Nicaeae*, ut etiam Cont. 62, 66, 76; Cui. 2, 2*. Go. Ri. Bi.* *Niciae.* z) *VV. CC.* om. in plerisque codd. et in Cod. Just. a) Multi codd., Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. et hic et infra *perscriptio*, mendose. In m. cod. 20 haec vv. adscripta sunt: *Ordo verborum a principe moratoria perscriptio, que causam prolongat. concedi potest supplicantibus. peremtoria vero. que causam tollit principalem. concedi non potest. aut si concessa fuerit nihil valet.* b) Ri.* *Rarbarum* mendose. Cod. Just. om. *Barbarum.* 25 om. *Pompeianum*, pro quo in Cod. Just. ms. Pl. 1, Montisp. H. 82. ed. Nbg. *Pontianum.* c) 6 *pc.* Til. in m. *Proc.* 9, 10 *perfectum.* 18 *pfectum.* 27, 48 om. *consularem Campaniae.* 9 *Campaniae aug.* d) 19 (not. interlin.) *excusatio.* e) W. cum Cod. Just. *intervenerit*; ceterae edd. et plerique codd. *intervenit.* 5 *et — intervenit.* f) 33 *IIII.* Nonnulli codd. *kal.* g) Ad v. *Aquis* vid. Go. in Chronol. p. XXXIII. et ad h. l. not. *k*, ubi cj. *Apris*, non tamen improbans lect. vulg. Hal. Russ. om. *Aquis.* h) 8 *Genesio.* 19 *signafilo*, reliqui codd. *Zenofilo, Genofilo, Genofilio, Genofulo, Jenufico.* Sich. *Signophilo.* 20 *Signofilo* et post interpr. repetit nomina consulum, mendose scribens *Zenonifilio.* i) Plerique codd. et Cod. Just. om. *VV. CC.*, sed 28, 37, 40, 41 *et — Coss.* k) W. putat propter v. *Idem*, quod *Constantii* nomen significet, cuius haec c. est, non Constantini, nonnullas constitutiones Constantii a Br. Al. conditoribus omissas esse, quoniam nulla antecedente const. Constantii, ipsius imperatoris nomen ponendum fuisset: quod mihi non probatur. Quum enim librarii compendium scripturae *Const.* aut *Constant.* pro *Constantino* haberent, cuius superiores constitutiones sunt, illi suum scribendi morem, si eiusdem imperatoris constitutiones antecedere putabant, secuti, pro nomine ipso posuerunt v. *Idem.* Consult. *Imp. Constantinus.* Ceterum vid. Go. ad. h. l. not. *b.* l) Sich. in m. *forte Licinius, nisi Aug. sit Constantius, non Constantinus.* 9, 29, 42 om. *A.* m) 8 *Julius.* 10, 18 *consul*; mox multi codd. *praeposito.* n) 19 *Mutabuntur.* o) 16, Til. add. *iurgio rixae conludio quocunque.* Vid. not. *x.* p) 24, 30, 31, 38 *IIII.* q) Complures codd. *Mediolano.* 6, 14 om. *Mediol.* r) Ita scribi vult Go., quem Rl. Ri.* et W. in corr. secuti sunt;

8. *Imppp. Gratianus, Valentinianus* [y] *et Theodosius AAA. Floro Pf. P.* Universa rescripta, quae in debitorum [z] caussis [a] super praestandis dilationibus impetrata sunt, rescindantur, cum sit [b] acerbius perurgendus, qui, mansuetudinis nostrae pudore [c] fatigato, non quid utilitatibus publicis, sed quid [d] suis fraudibus conveniret [e], adspexit [f]. *Data VIII.* [g] *Kal. Martias Constantinopoli, Antonio et* [h] *Syagrio* [i] *VV. CC.* [k]. *Coss.* (382.)

Interpretatio. *Si cuiuslibet rei debitor convictus, propter differendam solutionem a Principe inducias impetraverit, beneficium, quod obtinuerit* [l], *non valebit, sed cautionem suam implere cogatur.*

9. *Iidem AAA. Principio* [m] *Pf. P.* In fraudem annonariae rei ac devotionis publicae elicitum damnabili surreptione [n] rescriptum, manifestum est, iure [o] non posse vires sortiri [p]. Circa omnes igitur par atque aequalis illationis forma teneatur. *Dat. VIII. Kalend. Octob. Aquileiae, Arcadio A. I.* *) *et Bautone V. C.* [q] *Coss.* (385.)

Interpretatio. *Si quis Principis beneficio impetraverit, ut cum reliquis possessoribus tributa non solvat, haec impetratio penitus non valebit: circa omnes enim possessores leges aequalem illationis formam servare praecipiunt.*

10. *Impp. Arcadius et Honorius AA.* [r] *Remigio* [s] *Pf. Augustali* [t]. Dubium non *) est, contestationem intelligi etiam, si [u] nostrae fuerint tranquillitati preces oblatae [v], easque adversus heredem quoque eius, in quem porrectae sunt, vel ab herede [x] eius, qui meruerit [y], exerceri. Nam [z] sicut ex caussis numerosis etiam haec [a] actio transmittitur [b] ad [c] heredem, quae testatori com-

— c. 8. Br. Al., codd. c. 6. W. c. 8., sed rell. edd. c. 6. Cod. Just. I, 19, 4 mutata sententia. Bas. II, 5, 4. Integra cum interpr. exstat in codd. 5, 6, 8—10, 14, 16, 18—21, R.; omnia desunt praeter interpr. in codd. 26, 48; inscr. et textus des. in codd. 24, 28, 30—33, 35, 36, 38—41, 43, 44; solus textus om. in codd. 25, 27, 29, 42. — c. 9. Br. Al. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri.* Be. c. 7. Ap. W. est c. 9. Primum c. interpr. „*Ne quis possessor*" prostat in Cui. 1. Ceterum haec c. deest in omnibus codd., quos inspexi. Solam interpretationem: „*Si quis principis*," quae primum exstat in Cui. 2, inveni in codd. 37, 48, subscr. c. interpr. in cod. 38; altera: *Ne quis possessor* ex Summa Aegidiana desumpta est, ubi h. t. *septima* est, qua de caussa haec c. huc pertinere videtur. Prior interpr. *Ne quis* exstat in Cui. 1. Aur. Lugd., altera in Cui. 2, 2*, utraque ap. Go. Ri. Ri.* Expunxi interpr. *Ne quis*, quoniam vera interpr. non est. L. 20 C. Th. de Annonis et trib. (XI, 1), ubi h. c. iisdem fere verbis legitur. Cod. Just. X, 16, 7. Bas. LVI, 8, 7. — c. 10. Br. Al. c. 8, sed in codd. praeter 37, 38, et ap. Sich. et Til. c. 7. Cui. 1, 2, 2*. Aur. Lugd. Go. Ri. Ri*. Be. c. 8. W. c. 10. Integra exstat in codd. 5, 6, 8, 9, 10, 14, 16, 18—21; omnia des. praeter interpr. in codd. 26, 28, 40, 41; inscr. et textus des. in codd. 24, 30—33, 35, 36, 38, 39, 43, 44; sola inscr. om. in cod. 37, solus textus in codd. 25, 27, 29, 42. Cod. Just. I, 20, 1. Bas. II, 5, 9. Jungenda est cum h. l. c. 7 C. Th. de Contrah. empt. (III, 1). Go. videtur esse fugitiva.

reliqui *Constantino*. s) *A.* om. nonnulli codd. et Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. t) 8 om. *VIII.* 20, 21, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. *VI.* 6, 10, 14, 18, 19 *VII.* 25, 30, 33, Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri.* *IX.* Sec. Go. not. g. ad h. l. habent *VIII.* Anian. Put., Rhem., And. Aut retinendus numerus *VIII.*, et lex referenda ad a. 356, ut nihil mutandum sit, aut scribendum *IX. et Juliano II.* et lex assignanda a. 357. Vid. Go. l. c. Ri. in Chron. p. LVI. et Reland. p. 379. u) Ita primum ed. W. e cod. 5, cui nunc accedunt 21, 27, 31, 44. v) 42 om. *data.* x) Aur. Lugd. add. *iurgio rixae.* y) 5 *Valentiniano Gr.* 5, 18 om. *Floro Pf. P.* Nonn. libri mss. Cod. Just. *Florentino, Florentio,* aut *Floriano*, ut Hal. et sqq. edd. ante Bk. z) Voc. *debitorum* et infra *qui mansuetudinis* abscissa sunt in cod. 8. a) 6, 10, 14, 16, 18 *caussam.* b) 5, 6, 8—10, 14, 16, 18, 19, W. *sit a. perurgendus* aut *perurguendus.* 21, Sich. — Be. *sint ac. perurgendi* s. *acervius perurguendi.* 20 *sit — perurguendis.* c) 19, 20, Sich. Til. *pondere*, sed Til. in m. *pudore*; idem Sich. in corr. p. 178 ex cod. August. d) Codd. *non quid — sed quid* aut *non qd — sed qd*, unde Sich. *non quod — sed quod.* Idem sequentes editiones ante Wenckium. e) 5, 10, 18, 20, 21, Sich. *convenerit.* f) Ita 5, 6, 9, 10, 14, 16, 18, W. *adspexerit.* 21, reliquae edd. *aspexerint.* s. *adspexerint.* Cod. Just. h. c. ita habet: *Universa — dilationibus promulgantur, non aliter valeant, nisi fideiussio idonea super debiti solutione praebeatur.* g) Ita 5, 6, 8, 9, 10, 14, 16, 18, 19, 25, 27, 29—33, 35, 39, 42, 43, Cod. Just. et in m. Til. — Cui. 2*; 20, 21, 37, 38, Sich., edd. citt., Go. Ri. Ri.* Be. W. *VII.* 24 *VI.* R. om. *VIII.* 28, 36, 40, 41 *Dat. Non. Mai. Const.* et des. sequentia. *Nonas* etiam Sich. in m. h) Nonnulli codd. om. *Constant.* 8 *Constantino et S.* 10, 18 *Constantino praefecto Anthonino et S. Antonino* R. et in Fast. Zizensibus. 20, Sich. *Anthemio.* i) Codd. pleraque *Siagrio.* 14, 19 *sagrio.* 39 *Suagrio.* 42 *syagorio.* k) Plerique codd. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cod. Just. om. *VV. CC.* l) Nonnulli codd. *differendas solutiones — obtinuit.* m) Cod. Just. et in c. 20 C. Th. de Annon. *ad Principium.* Ceterum ut hic, ita in c. 20 cit. et in Cod. Just. l. c. scrib. *Valentinianus, Theod. et Arcadius*, quum Gratianus iam a. 383 interfectus sit. Fortasse cum h. c. coniungenda est c. 16 C. Th. de Divers. off. (VIII, 7), sed tum in subscr. eiusdem legis legendum est *VIII.* n) c. 20 cit. *obreptione.* o) In c. 20 cit. om. *iure.* p) c. 20 cit. *v. n. p. s.* *) 38 om. *A. I.* q) *V. C.* om. in c. 20 cit. et in Cod. Just. r) Codd. *Id. a* aut *Id. aad.* Sich. *Idem AAA.* Til. *Idem AAA.* Cui. 1 et seqq. edd. *Impp. Arcadius et Honorius*, fortasse desumptum ex Cod. Just. s) 8, 9 *Remigi.* alii *Remegio.* t) 8, 9 *praeposito aug.*; reliqui codd. *po. aug.* aut *p. aug.* Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. *Pf. P.* Vid. Cui. Obs. VIII, 21. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri.* *Pf. P. Aug.* sive *Augustali.* Til. in m. *Augustali.* Similiter discrepant codices et editiones Cod. Just. *) Ed. Scht. Cod. Just. om. *non.* u) Edd. ante Go. et Cod. Just. *intelligi, etiamsi.* Mox 10, 18 *fuer. nostrae.* Nonn. edd. Cod. Just. *contest. litis.* v) 8, 9, 16, Til. in m. *sublatae.* x) 20, 21, Sich. Til. *vel ad heredem eius.* In 6, 14—16 om. *in quem — eius*, sed in cod. 6 a sec. manu adscripta sunt. y) 5, 16, Cod. Just. *meruit.* 8, 9 *meruerint.* Go. cj. *moeruerit*, id est precibus apud imperatorem conquestus fuerit. Contra Glückius, l. c. T. VI. p. 172, not. 28 *mereri* pro *impetrare rescriptum* habet. In v. *exerceri* h. c. desinit in Cod. Just. z) Go. cj. *Nunc* vel *Jam.* a) 6 *ea.* 14, 16, Til. *et.* b) Nonnulli codd. *transmittetur.* c) 8, 9 *ab herede.* 6, 14, 16, Til. om. *ad.* Til. *heredemque test.* Sich. *heredem, qua.*

petiisse monstratur, sic[d] et e diverso definitione iuris[e] consultorum omnium consona responsione firmatur[f], ab herede actionem non incipere[g], quae non competierit testatori. *Data III.*[h] *Kal. April. Constantinopoli*[i], *Arcadio IV.*[k] *et Honorio III. AA.* Coss.[l] (396.)

INTERPRETATIO. *Si quis Principi de negotio suo preces obtulerit, litem contestatus esse cognoscitur. Et si defunctus fuerit is, qui preces obtulerit, vel is, contra quem obtulit, actio et*[m] *heredibus defuncti et contra heredes pulsati salva permaneat: quia caussa actione contestata, ea, quae competebat*[n] *defuncto, competit et heredi. Si vero auctor quolibet ordine repetitionem suam praesens*[o] *non publicaverit, heres*[p] *eius, unde auctor actionem non proposuit*[q], *agere prohibetur.*

11. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Eutychiano Pf. P.*[r]. Rescripta ad consultationem[s] emissa[t] vel emittenda[u], in[v] futurum iis[x] tantum negotiis opitulentur, quibus effusa docebuntur[y] etc. *Dat. VIII.*[z] *Id. Decemb. Constantinopoli*[a], *Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.* (398.)

12. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Ioanni*[b] *Pf. P. Post alia:* Nulli habetur[c] ambiguum, etiam ab heredibus et pro heredibus posse rescripta[d] nostri numinis[e] allegari, nec excludi temporibus, nec aboleri casibus[f] impetratum etc. *Dat. XVI.*[g] *Kal. Mart. Rav. post consulatum*[h] *Honorii IX.*[i] *et Theodosii V.*[k] *AA. Coss.* (413.)

TIT. III. DE MANDATIS PRINCIPUM *).

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Eusignium*[l] *Proconsulem*[m] *Africae*[n]. Si quis asserat, cum mandatis nostris se venire secretis[o], omnes sciant, nemini quicquam, nisi quod scriptis probaverit, esse credendum, nec ullius dignitate terreri[p], sive[q] ille

— c. 11 et 12, quae in Br. Al. desunt, exstant in Append. codd. 11, 12, 14, 17, 23, add. rubrica *Lib.* 1. *Tit.* sive *Tit. I.* (id est Cod. Theod. in Append.) *De diversis rescriptis.* Primum editae sunt in Cui. 1, ubi et in posterioribus edd. h. t. c. nona et decima sunt, praeter W., ap. quem c. 11 et 12 sunt. Cum c. 12 coniungenda est c. 6 C. Th. de Inoff. test. (II, 19), in cuius subscr. plerique codd. habent *XVI.* Praeterea Go. coniungendam esse dicit c. ult. C. Th. de Iure lib. (VIII, 17) et c. 19 C. Just. de test. (VI, 23), quarum dies mutandus est in XVI.

Tit. III. C. Th. Br. Al., codd. I (sin. num.), 6, 8, 9, 10, 14, 16, 18—21, 24, 25, 27—33, 35—46, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri.* Be. Cl. W. Aeg. L. R. U. *Tit. III.* Cod. Just. I, 15. In cod. 45 positus est in extremo Br. Al. post Papiniani Responsum. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Cod. Just. I, 15, 1. Bas. II, 6, 18. Integra cum interpr. exstat in codd. 5, 8, 19, 20, 21. In codd. 6, 10, 14, 16, 18 mira est commixtio textus et interpr. Omnia des. praeter interpr. in codd. 37, 45. Totus tit. exc. in cod. 26, librarii culpa, quum in eod. cod. tit. de Resp. prud. huius libri quartus sit. Inscr. et textus des. in codd. 24, 28, 30, 31, 35, 36, 38; solus textus om. in codd. 25, 27, 29, 32, 33, 39—44; subscr. in codd. 6, 9, 10, 14, 18. Interpretationis duplex species exstat in Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri.* Priorem: „*Si quis asserat* etc. habet Sich.; alteram" *Nulli debere* etc. proferunt Cui. 1. Aur. Lugd. ex Summa Aegidii, qua de causa eam, ut falsam reiecimus.

d) Omnes codd. praeter 16 et 19 om. *sic.* 8 om. *sic et.* In cod. 20 est spatium trium literarum. e) Ita Til. et omnes codd. praeter 20 et 21, qui *iuris definitione* et sic reliquae edd. In cod. 20 est spatium 10 literarum post *responsione.* f) 20, Sich. *extimatur*, sed Sich. in corr. p. 178. *confirmatur.* 21 *eximatur.* g) 10, 18 *non act. inc.* 5 *recipere.* h) 5, 6, 9, 10, 14, 16, 18, 19, 29, 31, 32, 35, 42, 43, 44, fi. Til. in m. et Russ. in m. *XIII*, sed in 42 eras. est *X.* 24, 30, 33, 38, Cod. Just. lib. ms. Pist. et edd. Hal. Russ. Herm. *XII.* 25 *XIIII.* Sed leg. *III.* propter l. 7 C. Th. de Contrah. empt. i) 10, 18 *Constantino praefecto* mendose pro *Constantinop.* 36 om. *Constant.* — *Coss.* 28 *Medl.* (Mediolani). Hal. Russ. om. *Const.* k) 8, 9, 31 *III.* 32 *Arc. a. III.* 19, 24, 25, 30, 39, 42 *Arc. aug. IV.* l) 24 om. *et, AA.* et 31 *AA.* 25, 39 *Honorio aug. IIII.* 32, 44 *Hon. a. III.* 29, 42 *Honorio VV. CC. Coss.* 21, Sich. Til. *Const. Gratiano IIII. et Theodosio II. AA.* (21 om. *AA.*) *Coss.*, sed Til. in m. *al. Arcad. IIII. et Hon. III.* 33 *Const. et Hon. III. cons. et Archadio A. IIII.* 20 *gosda .... quarto .... duobus*, corrupte. Cui. 2, 2* *Hon. XII.* Etiam in Cod. Just. libr. mss. et edd. magna est diversitas scripturae. m) Nonnulli codd., Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. et hic et infra post *defuncti* om. *et*; item nonnulli codd. *obtulerit.* n) Complures codd. *petebat.* o) 20, 21, Sich. in m. *ad praesens.* p) Nonnulli codd. *heredes — prohibeantur.* Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. om. *eius.* q) 20, 21, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *proposuerit.* r) Ita 12, 14, 17. Edd. *Imppp. Arc. Hon. et Theod. AAA. E. PP.* s. *Pf. P.*, sed iam Go. inducendum esse existimavit nomen Theodosii, qui anno demum 402. ab Arcadio patre Augustus appellatus sit. Vid. etiam Reland. p. 529. 11, 23 *Impp. Arc. et Theod. AA.* etc. mendose. Codd. et hic et infra *Eutitiano* aut *Euticiano.* s) 17, 23 *ad consolationem.* 14 *ad consulatione.* t) 12 *missa.* u) 14, 17 *mittenda.* 12 om. *vel emittenda.* v) 11, 12 *si in.* 23 *nisi.* x) Codd. *his.* 11 *histatum.* y) 23 *ducebantur.* z) 12 *prid.* 14, 17 *VII.* a) Codd. *Constantinop.* Edd. *C. P.* b) Codd. *Johanni.* c) 14 *habituram.* d) 11, 19 *scripta.* e) Codd. *nominis.* f) 23 *an sibi.* g) 14, 17 *XV.* h) Ita scripsi auctoritate codd. 12, 23, qui habent *pc.* Ita etiam iam Go. scribi vult. 11 *ppo* mendose; item 14 *pp.* i) 23 *VIII.* k) 11, 12, 23 om. *V.* et 12, 14, 17 *Coss.*

*) Rubrica om. in cod. 5. l) Sich. Til. *Iidem AAA. ad Tuscium*, sed Til. in m. ut nos. 40, 41, Sich. in m. *Imp. Valentinianus* et des. reliqua. 19—21 *Eusenium.* 5, 25, An. Put. ap. Go., 44 *Euxenium.* 42 (Cod. Just.) codd. Cas. Pl. 2. *Eusignum.* 8 *Eusignitum.* *Fusignium* Cont. 71. Char. Pac. Bk.; *Visignium* cod. Vat.; *Eusigium* codd. Pl. 1. Bg.; *Eugenium* Nbg. Hal.; Be. post *AAA.* addi vult *et Arcadius A.* m) 8 *propos.* n) 19 om. *Africae.* Omnes edd., praeter Go. in annott. Ri.* Be. W. *Aphricae*; Cod. Just. ante Herm. *Eus. P. P.* o) Cod. Just. *m. n. s. se venisse.* Mox 20 et Sich. *praescriptis*, sed in corr. Sich. em. *exscriptis.* p) 19 *dign. atteri*, em. *terreri.* q) Post v. *terreri* desunt omnia in codd. 6, 10, 14, 16, 18 et sequitur statim interpr. inde a vv. *sed in omnibus.* Similiter videtur in cod. Put. et Reg. ap. Go. legi. Est ergo h. c. in illis codd. ita scripta: *Si quis — terreri, sed in omnibus scriptis Principis esse credendum.* Desunt ergo vv. *sive ille tribuni — Coss.* et ex interpr. *Si quis asserat — terreri.* Solus codex 16 addit subscr. Quae diversitas videtur

tribuni, sive notarii, sive comitis praeferat potestatem [r], sed sacras nostras litteras esse credendas [s]. *Dat. XV.* [t] *Kal. Jul.* [u] *Veronae* [v]. *Accepta* [x] *Prid.* [y] *Kalend. Aug. Merobaude iterum* [z] *et Saturnino Coss.* [a] (383.)

INTERPRETATIO. *Si quis asserat, cum mandatis Dominorum* [b] *se venire secretis, omnes sciant, nemini* [c] *quicquam, nisi quod scriptis probaverit, esse credendum, nec ullius dignitate terreri, sed in omnibus scriptis Principis* [d] *esse credendum.*

TIT. IV. DE RESPONSIS PRUDENTUM *).

1. *Imp. Constantinus A. ad Maximum Pf. P.* [e]. Perpetuas prudentium contentiones eruere cupientes Ulpiani ac Paulli in Papinianum notas, qui, dum ingenii laudem sectantur, non tam corrigere [f] eum, quam depravare [g] maluerunt, aboleri praecipimus [h]. *Dat. IV.* [i] *Kal. Oct.* [k] *Constantino II. et Crispo* [l] *II. CC. Coss.* (321.)

2. *Idem A. ad Maximum Pf. P.* [m]. Universa [n], quae scriptura Paulli continentur, recepta auctoritate firmanda sunt et omni veneratione celebranda. Ideoque Sententiarum libros, plenissima luce et perfectissima elocutione et iustissima iuris ratione succinctos, in iudiciis prolatos valere, minime dubitatur. *Dat.* [o] *V. Kal. Oct. Treviris* [p], *Constantino Caes. V.* [q] *et Maximo Coss.* (327.)

3. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA.* [r] *ad Sena-*

Tit. IV. C. Th. Br. Al. *Tit. IV.* Codd. 5 (sin. num.), 6, 8, 9, 10, 14, 16, 18—21. 24—29, 32, 33, 35—44, 46, 48, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri.* Be. Cl. Pu. W. Aeg. L. R. U. *Tit. IV.* In codd. 5, 30 exc. rubrica, legitur vero rubrica in indice titulorum. In cod. 31 totus titulus deest. Cf. ad h. t. Const. Deo auctore §. 2—6., c. 14 Cod. Just de Praed. min. s. decr. (V, 71), c. 5 Cod. Just. de Bonis quae liberis (VI, 61), c. 1 C. Just. de Communi servo (VII, 7), c. 10 pr. Cod. Just. de Adopt. (VIII, 48). — c. 1 et 2. Has constitutiones antea incognitas primum e cod. 5 edidit Clossius in commentariis Francogallicis: *Thémis ou Bibliothèque de Jurisconsulte* T. III. pag. 187. Cl. Pu. W. et Wenck. in praef. ad Haub. Opusc. T. II. p. XVI — XIX. Ad c. 1 de notis Ulpiani et Paulli conf. c. un. pr. C. Th. de Sententiam pass. (IX, 43), c. 3 h. t., et cum c. 2. Consult. Vet. Jurisc. cap. VII et c. 3 h. t. — c. 3. Br. Al. *c. un.* Item in codd. et edd. citt. praeter cod. 5, Cl. W., ubi h. t. const. *tertia* est. Ap. Pe. deest h. c. Edita est etiam et comment. instructa ab Hauboldo de Emendatione Jurisprudentiae ab Imp. Valentiniano III. instituta. Lips. 1796 (in Opusc. Acadd. T. II. p. 1—36); a Car. Witte, Abhandl. aus d. Gebiete des röm. Rechts. Berlin 1817. 8. p. 39, 70. Post Haub. et Witt. de hac c. exposuerunt Gottl. Hufeland in der vorläufigen Nachricht von den juristischen Schätzen der Würzburger Universitätsbibl. Bamb. 1805. 8. p. 51 — 86. Gust. Hugo, Lehrb. d. Geschichte d. Röm. Rechts. XI. Aufl. Göttingen 1832. 8. p. 883, 1022 — 1028. S. W. Zimmern, Geschichte des Römischen Privatrechts. T. I. p. 214 sq., quorum omnium sententias examinavit Wenckius in Praef. ad Haub. Opp. T. II. p. II — XIX. Puchta, über d. sogen. Citirges. v. J. 426 mit e. Nachtr. v. Blume (Rheinisches Museum T. V. p. 141 sqq. VI. p. 87 sqq. Integra cum interpr. exstat in codd. 5, 6, 8 — 10, 14, 16, 18—21, R. et in edd. citt. praeter Til. W., ubi om. interpr. Omnia des. praeter interpr. in codd. 28, 46, 48, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 35, 36, 38; solus textus om. in codd. 25, 29, 42; particula tantum textus adest in codd. 26, 27, 32, 33, 37, 39, 43, 44; textus et subscr. desunt in codd. 40, 41; particula interpr. in cod. 49. Est haec c. pars longioris orationis ad Senatum urbis Romae missae, cuius XII fragmenta supersunt et in qua sec. Go. imperator de duabus rebus egerat, *de Juris recensu* et *de Jure patrio et materno.* Ad posterius caput pertinent septem leges: c. un. C. Th. de Cretione (IV, 1), c. 8 C. Th. de Legitim. hered. (V, 1), c. ult. C. Th. de Revoc. donat. (VIII, 13), c. 9, 10 C. Theod. de Maternis bonis (VIII, 18), c. un. C. Th. de Bonis, quae filiis (VIII, 19) et c. 18 C. Just. de Jure delib. (VI, 30), ubi leg. *Dat. VIII*, pro *Dat. VI.*; ad prius caput pertinent, praeter hanc legem quattuor leges: c. 3 C. Just. de Legg. (I, 14), c. 7 C. Just. de Prec. imp. off. (I, 19), c. 5 C. Just. Si contra ius (I, 22), ubi leg. *VIII.* pro *VII.* Fortasse etiam huc referenda est c. 2 C. Just. de Legg., cuius subscriptio corrupta est. Vid. Go. in Comm. ad hanc constitutionem.

nata esse ex errore librarii scribentis exemplum, ex quo codices illi ducti sunt. Facile enim eum similitudo interpretationis, quae iisdem fere verbis atque constitutio ipsa constat, inducere poterat, ut interpretationem pro constitutione haberet. Ceterum interpretatio valde suspecta est. — Cod. Just. ed. Nbg. Hal. *sive ullius.* r) Cod. Just. *proferat dignitatem*; sed Cont. 62 *praeferat.* Edd. Nbg. Hal. *proferant.* s) Ita omnes codd., qui hunc locum suppeditant: solus 8 cum Cod. Just. *sed sacras nostras literas esse quaerendas.* 8 om. *lit.* Edd. *sed sacris nostris literis e. credendum*, quod ex interpr. ortum videtur. Char. in m. *credendus.* t) 8 *XVII.* 19, 24, 29, 30, 32, 33, 39, 40, 42, 43 et in m. Sich. Til. Cui. 1. 2, 2*. Aur. Lugd. Cod. Just. *XVI.* 21 *V.* 27 *XIII.* 5, 31, 35, 44, cod. Pist. *VI.* u) 33, 42 *Jun.* v) 20, 21, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. et nonn. edd. Cod. Just. *Romae.* 5 *Verona.* 8 *Verano.* Cod. Just. vulgo *Heracleae*; male. x) 28, 38 om. *Acc. — Coss.* 19 *Ver. ce. ppo. II. k.* 8 om. *Acc.* et Cod. Just. ante Be. *Acc. — Aug.* y) 21 *III.* z) Sich. *Merobude.* 5 *Mereb.* Nonnulli codd. om. *iterum.* a) In cod. 16 subscriptio ita legitur: *Dat. VIII. Kl. Mai. Constantinop. Antonio et Syagrio Coss.* (382). Item Til. in m. Russ in m. *Ant. et Siagrio.* b) Sich. et nonn. codd. *nostris.* Vulgo *Dominorum*, quo verbo ab interpr. Br. Al. reges Gothorum indicari Go. dicit. Vide de hac interpr. supra not. *q.* Sich. *venisse*, om. *se.* c) Ita complures codd., ut 21, 42 et Sich.; Cui. 2, 2*. Go. Ri. R.* *minime.* d) Sich. *principum.* 20 om. *sed — credendum.*

*) Nonnulli codd. *prudencium.* e) Thém. *aug. — Praef. Praet.* Dicit Cl. p. 123, not. 20. Inscriptiones annorum 321 et sequentis Maximum modo praefectum praetorio, modo praef. urbis laudare (Gothofredi Prosopogr. v. Maximus in ed. C. Th. T. VI. p. 66), itaque Maximum fortasse utramque praefecturam gessisse (Gothofredi Notit. dignit. p. 7.). — Ego puto *Pf. U.* (urbis) legendum esse, quod etiam codd. in c. un. C. Th. de Sent. pass. (IX, 43) habent et confirmatur a Vetere auctore de Praefect. urbis ap. Cuspinianum. Saepissime enim a librariis commutantur sigla utriusque dignitatis et Praefecti Praetorio et Praefecti Urbis, cuius erroris centena sunt exempla. Nostrum etiam librarium eiusmodi errorem commisisse apparet ex c. 5 C. Th. de Div. rescr. (I, 2), ubi pro *PF. V.* posuit *ppo*, alia infra invenies c. 2, 4—6, 12 de Off. praef. urb. (I, 6.) f) 5 *Papianum, ingenti — sectatur — corgere.* g) Thémis *depravari.* h) 5 *praecepimus.* i) Thémis *III.* k) Add. *Sirmio.* l) Pu. *Crispio.* 5 *Octob. et Constantino consul. et Crispo* et des. *II. CC.* In aliis h. a. constt. legitur *Cr. II. et Const.* m) Dicit Cl. p. 128, not. 21, huius anni Maximum praefectum

tum urbis Romae. **Post alia:** Papiniani, Paulli, Gaii [s], Ulpiani atque Modestini [t] scripta universa firmamus ita, ut Gaium [u] quae Paullum, Ulpianum et cunctos [v] comitetur auctoritas, lectionesque [x] ex *) omni eius [y] opere [z] recitentur [a]. Eorum quoque scientiam [b], quorum tractatus atque sententias praedicti omnes suis operibus [c] miscuerunt [d], ratam esse censemus [e], ut Scaevolae [f], Sabini, Iuliani atque Marcelli [g], omniumque [h], quos illi *) celebrarunt [i], si tamen eorum libri, propter antiquitatis incertum *), codicum collatione firmentur [k]. Ubi autem diversae sententiae proferuntur, potior [l] numerus vincat auctorum, vel, si numerus aequalis sit, eius partis [m] praecedat auctoritas, in qua excellentis ingenii vir Papinianus emineat [n], qui, ut singulos [o] vincit, ita cedit [p] duobus. Notas etiam Paulli atque Ulpiani in Papiniani corpus factas (sicut dudum statutum est) [q] praecipimus infirmari. Ubi autem pares [r] eorum sententiae [s] recitantur, quorum par censetur auctoritas, quod [t] sequi debeat, eligat *) moderatio iudicantis [u]. Paulli quoque Sententias semper valere praecipimus [v] etc. *Dat. VIII.* [x] *Id. Novemb. Ravennae* [y], *DD. NN.* [z] **Theodosio XII.** [a] *et Valentiniano II.* [b] *AA. Coss.* (426.)

INTERPRETATIO. *Haec lex ostendit, quorum iuris conditorum sententiae valeant; hoc est, Papiniani, Paulli, Gaii, Ulpiani, Modestini, Scaevolae, Sabini, Iuliani atque Marcelli: quorum si fuerint prolatae diversae sententiae* [c], *ubi maior numerus unum senserit* [d], *vincat. Quod si forsitan aequalis numerus in utraque parte est, eius partis praecedat* [e] *auctoritas, in qua Papinianus cum aequali numero senserit: quia ut singulos* *) *Papinianus vincit, ita et* [f] *cedit duobus. Scaevola, Sabinus, Iulianus atque Marcellus in suis Corporibus non inveniuntur, sed in praefatorum opere tenentur inserti. Gregorianum vero et Hermogenianum ideo lex ista praeteriit, quia suis auctoritatibus* [g] *confirmantur ex lege priore* [h], *sub titulo de Constitutionibus Principum et Edictis* [i]. *Sed ex his omnibus iuris consultoribus, ex Gregoriano, Hermogeniano, Gaio, Papiniano* *) *et Paulo, quae necessaria causis praesentium temporum videbantur, elegimus* [k].

---

praetorio nusquam inveniri. Anno seq. exstare constitutionem Maximo cuidam, sed sine dignitate inscriptam, quem Go. P. P. Galliarum fuisse autumet. Vid. c. 5 C. Th. de Veteranis (VII, 20). — Commemoratur etiam *Maximus Pf. P.* in c. 2 C. Th. de Off. Praef. praet. (I, 5), quamobrem dubitari non posse existimo, quin Pf. Praetorio fuerit. n) 5 *Invisa.* o) Cl. l. c. not. 22 explicat per *Reddita*, cum Constantinus h. anno in Gallia non fuerit, coll. Go. in Chronol. ann. 325, 328, 331, 339, ibique citt. constitt. Secutus est Cl. in hac re Go. ad. c. 5 C. Th. cit. (T. II. p. 433 not. *h.*), qui, quamquam *Treverim* in Gallia accipit, fortasse locum in Triballis et in Dacia, ubi Constantinus hoc tempore egit, indicari existimat. p) 5 *Trevereunt.* Thém. *Trevesunt.* In corr. Cl. legi vult *Constantio*, quod et Po. habet. q) *C. V.* deest in cod. 5 et in Thém. r) 37 om. *Impp. T. et V. AA.* et 40, 41 *ad Senat. — alia.* s) Codd. plerumque *Papiani, Pauli, Cai* aut *Gai, Savini.* 6 *Papyniani, Papynianus.* Veteres edd. sibi non constant, quum in Cui. 1, 2, 2*. Aur. Lugd. Go. Ri. *Gaii*, *Caium* inveniatur. Omnes habent *Pauli.* 14 om. *Pauli G. Ulp.* t) 37 desinit in v. *Ulpiani*, 32, 39, 43, 44 in v. *Modestini*, 26, 33 in v. *firmamus* et 27 in v. *universa.* Mox 5 *mandamus* pro *firmamus*, mendose. u) Conf. ad h. l. Go., Hugo p. 853, Zimmern l. c. p. 215, not. 11, *Wenck.* l. c. p. V, VII, IX. 8 *Gaiusque.* 5, 10, 14, 16, 18, R. *Gaiumque.* 6, W. *Gaium quae.* 9, 19, 20, 21 *Gaium atque.* Edd. praeter W. *Caium atque*, sed Til. *adque.* v) 5, 6, 10, 14, 16, 18, R. Til. in m. *cunctos.* 8, 19—21, edd. citt. praeter W. *ceteros.* 8 *ceteris.* Go. cj. *ut ceteros.* x) 5, 6, 10, 14, 16, 18, Til. in m., W. *lectionesque.* 8, 9, 19, 20 *lectionis que.* Sed *lectionis* in his codd. pro *lectiones* scriptum esse, ex eo apparet, quod omnes illi codices et Go. codd. *recitentur* habent. Ceterum constat, frequentissime in codd. *is* pro *es* confundi. 21 et edd. praeter W. *lectionis, quae.* *) 10, 18 om. *ex.* y) Go.: alias *eorum* et ita habet 8; 16, Cui. 1. Cui. 2, 2*. Go, Ri., Ri.*, Haub. Be. Witte om. *eius.* Go. suspic. *ex omnium opere.* z) 9, 10, 18—21, Sich. *corpore.* Pr. Novell. Valent. XXXV. de Episc. iud.: „*Theodosianum Corpus.* L. 52, §. 2 D. de Leg. III.: „*Homeri Corpus.*“ a) Vid. not. *x.* Sich. et Til. in m. *recitetur.* Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri.* Haub. Be. Witte *recitatur.* b) 8 *scientias.* 19 *ec. quoque.* 21 *Eorumque scientia.* c) 6, 14, 16, 18 *opibus* mendose pro *operibus.* Vid. W. l. c. p. V. d) 21 *inseruerunt.* e) 9 *concessimus.* 20, 21, Sich. *consuimus.* f) Codd. et hic et in interpr. *Scevole, Scebole, Scebule, Scipule.* Vid. W. l. c. p. XII. g) Til. *adque.* 5 om. *Marcelli.* h) 16 om. *que.* *) 9 *illic.* i) Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2* *celebrarunt: Si tamen.* Go. Ri. Ri.* Haub. Witte *celebrarunt. Si tamen.* Sed vid. W. l. c. p. V et XV. *) 9 corr. *insertum.* k) Nonnulli codd. *antiquitates — collationem firmantur.* Mox Go. in not. *proferentur.* l) 20, 21 et edd. praeter Be. et W. *potius.* m) 20, 21, Sich. *parti* (20 om. *partis*) *secedat*: Sich. in m. *accedat.* n) 20 *immineat.* o) 6, 10, 14, 18 *singulus.* 8 *aut sing. vindicat.* p) 8, 19 *cedat.* 9 *cedet.* Mox Go. in not. *corpus Papiniani* et 9 *nota* et 10 *facta.* q) Cf. c. 1 h. t. r) 10, 14, 18 om. *pares* et 16, 19 *eorum.* 5 *eorum pares.* Bertrandus in Bionomicis transponi vult vv. *Ubi autem pares* etc. ante: „*Notas etiam*,“ quam opinionem recte reiecit Go. s) 6, 14, 16 *praesentiae.* t) 5, 6, 9, 16, 18 *quos sequi.* Mox 20 *debeant.* *) 8 *delegat.* 9 *elegat.* u) Cf. Gaius I. §. 7. Theoph. ad §. 8 Iust. de Iure Nat. gent. et civ. v) Cf. c. 2 h. t. et Consult. l. c. Nonnulli codd. et hic et supra *praecepimus.* Ri. Ri.* om. *praecipimus*: sed add. in corrig. x) Ita leg. cum 5, 9, 14, 16, 24, 23, 42, Til. in m., et cum constitt. supra commemoratis in eundem diem incidat. 20, 21, 33, 44, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. *VI.* In rell. codd. et edd. est VII. y) 6, 10, 14, 18 om. *Ravenn.* z) Plerique codd., Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. om. *DD. NN.* a) 9 *XI.* 10, 14, 18, 30 om. *XII.* 20, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. *Theodosio aug. VII. aut septimo.* b) 8, 24, 32, 39, 42 om. *II.* et 29 *II. AA. Coss.*; alii ponunt *iterum.* Haub. l. c. *III.* Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. et nonnulli codd. om. *AA.* Nonnulli codd. *A.* 20 *Valentinianus s-ds cōpos.* (gl. interlin. *composuit*) R. *D. D. H. H. Theudo. et Val. iterum ag. aug. Coss.* c) Ita codd.: edd. *div. prol. sent.*; supra R. *iuris consultorum.* d) Nonnulli codd. *consenserit*; iidem mox *in utraque p. aequalis numerus.* Mox nonnulli codd. *sit.* e) Sich. *ad e. partes praecedet.* 10, 18 *eius numeri praec.* 6 *eius numerus.* *) Nonnulli codd. *singulus.* 8 *qui aut s.* f) *et* exc. in nonnullis codd., ut 5, 9, 10, 18, 20, 21, 42, 43; mox 6 *Sabinianus.* g) 20 *auctoribus*; nonnulli codd. *in auctor.* h) Sich. in m. *Ex lege priora.* i) Cf. c. 5 C. Th. de Const. princ. (I, 1). 8 *Ed. vel ex.* *) Seqq. om. in cod. 8. k) Complures codd. *eligimus.*

TIT. V. DE OFFICIO PRAEFECTORUM PRAETORIO [l].

1. *Imp. Constantinus A. ad Constantium* [m] *Pf. P.* [n] Edicto [o] omnes provinciales monemus, ut, si interpellantes proprios praesides contempti fuerint, gravitatem tuam interpellent, ut, si id culpa vel negligentia praesidum admissum esse constiterit, illico ad scientiam [p] nostram referat gravitas tua, quo possint congrue coërceri. *Dat. IV. Kal. Sept. Antiochiae, Paullino et Iuliano Coss.* (325.)

2. *Idem A. ad Maximum Pf. P.* [q] Qui de statutis praesidalibus conqueruntur, cum ea in detrimento [r] legum prolata arbitrantur [s], ad tuae auctoritatis iudicium pervenire faciant [t], ut (labe)factatis [u] atque convulsis, quae perperam impressa [v] sunt, ne nomen quidem sententiae possint retinere. *Dat. XII. Kal. Feb. Constantino* [x] *Caes. V.* [y] *et Maximo Coss.* (327.)

3. *Idem A. ad Bassum Pf. P.* [z] Super his, qui [a] a praeside vel a quolibet alio iudice [b] sententiam dictam [c] infirmari deposcant, sub eo fine sublimitatis tuae succedat examen [d], ut, si internis negotii [e] usquequaque decursis [f] ex evidenti claruerit [g], sententiam a iure [h] iustitiaque discedere, ea [i] penitus explosa, controversia de [k] aequitate terminum capiat. Quodsi consentanea sit legibus iam prompta [l] sententia, eius pronuntiationis improbus oppugnator, si patrimonio circumfluit [m], biennio [n] in insulam relegatione plectatur, eiusque bonorum media portio fiscalibus compendiis addicta cedat: quodsi agrestis vitae [o] sit aut etiam [p] egentis, ad biennali tempus in metallum detrudendus [q] est. Quam legem in annotationibus quoque nostris de iterando [r] post sententiam iudicio custodire debebis. *Dat. XIII.* [s] *Kal. Novemb.* [t] *Basso et Ablavio* [u] *Coss.* (331.)

Tit. V. C. Th. Br. Al. (quamquam ap. Sich. per errorem typ. *Tit. IV* est) *Tit. V.* Idem est in codd. 5, 6, 8, 9, 10, 14, 16, 18—21, 24—30, 32, 33, 35—44, 46, 47, 49 et in edd. Til. Cui. 1. 2, 2*. Aur. Lugd. Go. Ri. Ri.* Be. P. Cl. Pu. W. Aeg. L. B. U. Cod. Just. I, 26, 27. Infra VI, 6, 7. In cod. 1 exc. numerus tit. cum tribus prioribus constitt. et in cod. 5 rubrica, quae tamen exstat in indice titulorum, ex quo Cl. eam restituit. In Br. Al., in codd. citt. praeter 1 et 5 et in edd. ante Cl. hic tit. una tantum (3.) constat constitutione. In cod. Ambr. et ap. Cl. duodecim sunt constitt. et om. ibi 6 et 12. const. In cod. 1 et ap. P. undecim sunt constitt., id est 4—14, prioribus tribus temporis iniuria perditis. Incidit enim in h. t. secundum palimpsesti Taurinensis folium, in cuius aversa parte quum prima const. sit numero XI insignita, numeris subductis apparet, adversam a c. 4 huius tit. incipere, quae plane congruit cum ea, quae etiam in cod. 5 quarta est. Quattuordecim const. sunt ap. Pu. (quamquam is c. 3 om.) et W., qui inventa Cl. et P. ex codd. 1, 5 coniunxerunt. Soli cod. 5 debentur c. 1, 2, soli cod. 1 c. 6, 12, utrique cod. c. 4, 5, 7—11, 13, 14. — c. 1 et 2. C. Th., cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 1, 2. Vid. c. 1 C. Th. de Off. rect. prov. (I, 16). — c. 3. C. Th., cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 3. Br. Al. et eius codd., edd. Sich. — Be. *c. un.* Vid. supra. Integra cum interpr. exstat in codd. 5, 6, 8—10, 14, 16, 18—21; omnia des. praeter interpr. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus des. in codd. 24, 30, 35, 36, 38; textus et subscr. in codd. 37, 41; solus textus om. in codd. 25—29, 32, 33, 39, 40, 42, 43, 44. Putat Go. h. c. iungendam esse c. 1 (6, 7) C. Th. de Off. rect. prov. (I, 16), c. 3 C. Just. eod. (I, 11), c. 16, 17 C. Th. de Appellatt. (XI, 30), c. 1 C. Th. de His, qui per met. (XI, 34), c. 34 C. Just. de Iurisd. omn. iud. (III, 13). Quod quamquam propter argumentum et consules veritatis speciem prae se ferre videtur, tamen ob eam caussam improbandum est, quod neque dies, neque personae, ad quas scriptae sunt, conveniunt.

---

l) Nonnulli codd. Sich. Til. *Praetorii.* 9 om. *Praetorio.* In Cod. Just. duo sunt titt. *de Off. Praef. Praet. Orientis et Illyrici* (I, 26) et *de Off. praef. praet. Africae* (I, 27). m) 5 *Constantinum*, sed Cl. Pu. W. *Constantium*, recte, quum Constantius h. a. et saepius praefecturam gesserit. Vid. Cl. p. 128, not. 23. n) 5 *pu*, id est *praef. urbi.* o) 5 *dicto.* p) 5 *scienciencia*, non *sciencienciec.* q) Cf. c. 2 de Resp. pr. (I, 4) not. *m.* r) Schr. cj. *detrimentum*, sine caussa. s) Ita 5; Cl. *arbitrentur.* t) Ita 5, Cl. W. *facians pervenire*, sed Cl. et W. in Opp. p. 441 em. *p. f.* u) 5 *factatis*, cui, quod praeposui, facile excidere potuit. Sententiae certe aptius, quam *frangere.* Be. cj. *iactatis.* Cl. Pu. W. *fractis*, quod a scriptura cod. 5 nimis recedit. Mox idem cod. *perperperam.* v) Bijdr. em. *expressa*, coll. c. 47 C. Th. de Decurion. (XII, 1), sed videtur *imprimere* h. l. significare *per impressionem facere.* Vid. c. 11 C. de His, quae vi metusve (II, 20) et Manutius ad Ciceronis epist. ad Fam. V, 2. v. *Impressione.* x) Cl. in corr. *Constantio.* y) C. (Caes.) *V.* quod deest in cod. 5, recte add. Cl. z) 20 *ppu.* 28, 40 om. *ad Bassum Pf. P.* 27 *Imp. Const. Constantino Pfp.* 44 *Imp. C. ad Constantium ppi.* 8 add. *in loco ipsius legis.* a) 16 *Superbis qui.* 19, 20, 21 *que.* b) 5 *quolibet iudice alio.* c) 19 *sententia dicta.* Mox nonnulli codd. *infirmare.* d) 8 *examini.* e) 14, 19 *interni neg.* 20, 21, Sich. *inter negotia*, sed Sich. ex cod. Aug. ut nos, om. tamen v. *usquequaque. Interna neg.* ut *interna causae* in c. 1 C. Th. Unde vi (IV, 22) et c. 2 Si vagum pet. manc. (X, 12). f) 19 *decursi.* Sich. *decursa.* 21 *diversis.* Sich. in corr. p. 178 ex cod. Aug. *decursis.* g) 8 *caruerit.* 5 *evidenti.* h) 6, 8, 10, 18 *sententia maiore.* 20, 21, Sich. Til. *sententia, a iure*, sed Til. in m. *maiore.* 5, 14 *sententiam maiore.* Sich. *iustutiaque.* i) 18, Til. in m. *discere et.* Sich. in m. *et.* k) Sich. Til. *expl. controversia, de.* 5 *aequalitate.* l) 9, 18 *tam pr.* 19 *iam provida.* 21 *promota vel i. pr.* 20 *legibus* ... | *provida in prompta*, sed add. *vel iam* supr. v. *prompta.* Sich. Til. *provida, vel iam prompta.* Alterutram natum est ex glossemate, sed praestat *prompta*, i. e. emissa. m) Ita plerique codd.; edd. *circumfluat.* Alii *obpugnatur.* 8 *adpugnatur.* n) Multi codices *biennii.* W. cj. *bienni*, quo facile caremus. Mox nonnulli codd. *in insula r.* o) 9 *vita.* Paullo ante Sich. *una portio.* p) 5, 8, 9, 10, 14, 18—21 om. *etiam*, et nonnulli codd. *ad.* q) Ita 19, Aur. Lugd. in m., similiter 5 *detruendus* et 8 *detruendus.* 20, 21, Sich. *detrahendus*, vulgo *retrudendus.* r) 21, Sich. *dexterando*, sed Sich. in corr. p. 178 ex cod. Aug. *de iterando.* Cf. ad h. l. Biener, Geschichte d. Novellen Justinians p. 40 et const. de Cod. Theodos. Auct. §. 6. s) 20, 21, 28, 36, 40, Sich. *VI.* 5, 35, 44 *VII.* 8, 9 *XV.* 19, 24, 25, 29, 30, 32, 33, 39, 42, 43, Cui 2, 2* *XVI.* 27, 38 *XVII.* t) 28, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. in m. *Decembr.* Add. *Constantinopoli.* Vid. c. 6, 7 Cod. Th de Off. rect. prov. (I, 16). u) 5, 20, 21, 44, Sich. *et Albino.* 19 *Blavio.* 25 *Ablo-*

INTERPRETATIO. *Quicumque causa dicta discussoque negotio*[v] *a quocunque fuerit superatus et hanc ipsam litem postea reparare tentaverit, si pro ipso, qui antea*[x] *addictus*[y] *est, fuerit legibus lata sententia, prius iudicium non valebit. Nam si et*[z] *apud alium iudicem fuerit superatus, si digna idoneaque persona sit*[a], *biennio in exilium deputetur, et medietatem*[b] *facultatum suarum fiscus acquirat. Si vero indigna et pauperior persona est, in metallum biennio deputetur.*

4. *Imp. Constantius A.*[c] *ad Leontium Pf. P.* Moneantur iudices, qui provocationes vitantes sub praetextu relationis differunt causas civiles, coepta negotia terminare, ut, si quis appellandum crediderit, in auditorio sacro apud auctoritatem tuam vel eos, qui de appellationibus iudicant, negotium audiatur. *Dat III. Kal. Aug.*[d] *Constantio*[e] *III. et Constante II.*[f] *AA. Coss.* (342.)

5. *Impp. Constantius*[g] *et Constans AA.*[h] *ad Taurum Pf. P.* Inter cetera solita perpetrari[i] plerique dividere arbitrio suo annonarias species deteguntur, quod nulli omnino fas est praeter sublime fastigium[k] praefecturae. Nullus igitur iudex sine auctoritate tua in speciebus annonariis erogandis habeat[l] facultatem. *Dat. XII.*[m] *Kal. Aug. Mediolani, Arbetione*[*]) *et Lolliano Coss.* (355.)

6. *Idem A.*[n] *Musoniano Pf. P.* Nullum[o] patimur praefectorum in aliena dioecesi[p] emolumenta annonaria erogare. *Dat. VII. Id. Jun. .aerbillo*[q] *Datiano et Cereale Coss.* (358.)

7. *Idem A.*[r] *Musoniano Pf. P.*[s] Citra nostra praecepta[t] nulli annonas cognoscas esse praebendas.

— c. 4. C. Th., codd. 1, 5, P. Cl. Pu. W. *c.* 4. Vid. c. 2 C. Th. de Relat. (XI, 29), c. 1 C. Just. eod. (VII, 61), c. 55 C. Th. de Appell. (XI, 30), c. 6 C. Th. Quorum appell. (XI, 36). In inscr. h. c. inc. folium II palimps. Tauris. — c. 5. C. Th., codd. 1, 5, P. Cl. Pu. W. *c.* 5. Vide c. 3 C. Th. de Ann. (XI, 1), c. 4 C. Th. de Extraord. mun. (XI, 16). Fortasse haec c. cohaeret cum c. 2 C. Th. de Jurisd. (II, 1), c. 43 C. Th. de Decurion. (XII, 1), et cum c. 1 C. Th. de Legatis (XII, 12), quod si est, numerus diei, qui facile a librariis confundi poterat, ad eundem numerum revocandus est, quo facto has constitutiones unius maioris constitutionis ad Taurum missae lacinias esse apparet. — c. 6. Exstat in solo cod. 1, ubi, ut in C. Th. et ap. P. Pu. W. *c.* 6 est. 5 et Cl. om. h. c. — c. 7. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 7; cod. 5, Cl. *c.* 6. Videntur c. 6 et 7 laciniae esse maioris c., cuius mentio fit in c. 14 C. Th. de Navic. (XIII, 5).

uso. 38 *Abavio*, sed Sich. in m. *Ablavio*. v) 8 add. *in iuditio*. x) Plerique codd. *ante*. y) Sich. *dictus*. Cui. 1. Aur. Lugd. *victus*. 20, 21 *qui ante est legibus dictus fuerit lata*, sed supra *dict.* add. *ad*. z) Sich. et multi codd. *etsi*. a) Plerique codd. *est*, *in exilio*, *metallo*. b) Ita 8, 9, 19, 20, 21, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Reliquae add. *media*. c) 1, 5, P. Pu. *Imp. Constantinus A.*, quam mendosam temporis ratione habita inscr. Cl. em. *Imp.* (scr. *Impp.*) *Constantius* et *Constans AA.* prob. W., quum, si *Constantini* lex esset, scribendum fuisset *Idem*. Non raro in libris mss. *Constantium* et *Constantinum* confundi supra exposuimus ad c. 7 C. Th. de Div. rescr. not. *k*. Vid. etiam c. 5 h. t. not. *h*, c. 1 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6). Itaque codd. h. c. *soli* Constantio tribuunt, cuius rei et in C. Th. et in Cod. Just. multa inveniuntur exempla, quamobrem *Constantii* tantum nomen posui. Vid. c. 2 C. Th. de Off. vic. (I, 15), not. *d.*, c. 4 eod. not. *p.*, c. 1 de Off. praef. urb. (I, 5), not. *g*, c. 1 de Jurisd. (II 1), c. 4 C. Th. de Inoff. test. (II, 19). Cl. om. *AA.*, quod in corr. restituit. d) Nam *Antiochiae*, quo loco Constant. h. a. degit. Vid. c. 6 cit. ad eundem Leontium Antiochia datam. e) Hic *A.* add. 1, 5, P. Pu., licet 1, P. Pu. mox habeant *AA.*, quod in Ambr. om. suppleverat Cl. f) 5 om. *II. AA.* Schr. ap. Cl. p. 128, not. 26 ob numerorum diversitatem utrique imperatori addi vult lit. *A.* consentiente fere cod. 1. g) Vid. c. 4 h. tit. not. *c*. 5 *Constantn̄* i. e. *Constantinus*. h) Ita 1 et 5, sed scrib., ratione antec. c. habita *Idem A.*, quod et convenit cum seqq. constitt. Ceterum *Constante A.* iam a. 350 in Gallia interfecto Constantius hoc anno solus regnabat, quam ob rem Cl. vv. *et Constans* et posteriorem lit. *A.* uncis inclusit. Idem mendum aliis h. a. inscriptionibus inhaeret. Vid. c. 25, 26 C. Th. de Appell. (XI, 30), c. 11, 12 C. Th. Quorum appell. (XI, 36), c. 1 C. Th. de Leg. (XII, 12), c. 2 eod. Neque inscr. *Imp. Constantius* et *Constans C.* W. videtur admitti posse, quum *Constans C.* iam a. 354 obierit. i) 1 *perpetari*, sed add. *r* supr. *ta*. k) 1 *fastidium*, sed em. *fastigium*. l) 1 *habeant*. *) 5 *arbicione*. Vid. c. 2 C. Th. de Jurisd. (II, 1), not. *i*. m) 1, P. Pu. *XV*. n) Vid. not. *h*. 1 *AA.*, om. *Id.*, quod abscissum est et P. restit., qui *Id. AA.* Pu. *Impp. Constantius et Julianus AA.*, Juliano h. a. Caesare; sed tum scribendum fuisset *Imp. Constantius A. et Julianus C.* W. em. *Id. A.* i. e. Constantius, recte, nam in seq. c. cod. 5 habet *Id. aug.*, non *Iidem augg.* aut *AA*. Eodem a. solus Constantius nominatur in c. 1 C. Th. de Inoff. dot. (II, 21), in c. 4 C. Th. de Erogat. milit. ann. (VII, 4), c. 6 C. Th. de Cohort. (VIII, 4), c. 10 C. Th. de Curso publ. (VIII, 5), c. 2 C. Th. de Sacrileg. (X, 20), ut etiam in c. 14 cit. solius Constantii mentio fit. Quod Pu. affirmat, verba abscissa esse, falsum est; est enim unum tantum v. (*Id.*) abscissum. o) 1 *Nullam*. p) Ita restitui ex cod. 1. P. *in alienas dihoceses*. Pu. *in alienas deoceses*. W. *in alienas dioeceses*; sed sec. P. incerta est litera *s* in v. *alienas*; praeterea idem codex 1 habet *dihocesesi*. q) Ita 1. Ex vestigiis primae literae, quae supersunt, P. sibi videtur addendam esse literam *h*. Locus hucusque ignotus, fortasse in Pannonia, quum Constantius eodem mense Sirmii in Pannonia fuerit. Vid. P. p. 46. r) 1 *AA.*, abscisso v. *Id.* Sed vid. supra not. *n*. Cl. contra librorum fidem suppl. *et Julianus C.* s) 5 *Praeposito*, quod Cl. non displicet in ann. 28, p. 129 propter c. 2 C. Th. Quemadm. mun. civ. (XII, 5), c. 5, 8, 24 de Suscept. (XII, 6), ubi *praepositurae*, *praepositi annonarum*, *horreorum* commemorantur. Sed non raro siglum *p̄o*, aut *pp̄o* a librariis male explicari *praeposito*, vid. supra ad c. de Th. Cod. Auct. not. *m*, ad c. 7 de Div. rescr. (I, 2), not. *m* et c. 10 eod. not. *s*, infra c. ult. h. t. not. *s* etc., quocum convenit 1, ubi *pp̄o* et c. 2 C. Th. de Leg. (XII, 12) ad eundem Musonianum *pp̄o* missa. 5 *Musiniano*. t) In cod. 5 exciderat *praecepta*, unde Cl. ex cj. ed. *Citra iussa* (5 *Itra*, om. C.) *nostra*. Sed veram lectionem

Dat. III.[u] *Id. Jun.*[v] *Mediolani, Indictione XV.*[x] (358.)

8. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA.*[y] *ad Marianum Pf. P.*[z] Ex eorum corpore atque ordine, qui sacris cognitionibus praesunt propriamque[a] apparitionem[b] hanc potissimum sustinent, ut speciali officio eminentiae tuae iudiciis obsecundent[c], cum[d], interposita in aliis iudiciis[e] provocatione, definiendi negotii suscipiant curam, eos, qui ad proximatum[f] perveniunt vel militiae ordine vel exercitationis merito, deligere debebis, summotis ceteris, quos extra sortem positos et aliunde venientes secreto ordini non oportet adiungi. *Dat. VII.*[g] *Id. Mart. Valente VI. et Valentiniano II. AA. Coss.*[h] (378.)

9. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Tatiano*[i] *Pf. P.* Si quos[k] iudices corpore[l] marcentes et negligentes[m], desidiae somniis oscitantes[n], si quos servilis[o] furti aviditate degeneres[p] vel similium vitiorum[q] labe[r] sublimitas tua reppererit[s] involutos, in eos vindictam publicae ultionis exaggeret et amotis[t] vicarios subroget, ut ad nostrae mansuetudinis[u] scientiam[v] non crimina, sed vindicta referatur. *Dat. VI. Non. Mart. Mediolani, Timasio et Promoto Coss.*[x] (389.)

— c. 8. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. c. 8; cod. 5 et Cl. c. 7. Cf. cum h. l. c. 3 C. Th. de Accus. et inscr. (IX, 1).
— c. 9. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. c. 9; cod. 5, Cl. c. 8. Cod. Just. I, 26, 3 mut. Bas. VI, 4, 8.

praebet 1. u) P. *IV*; idem hanc legem ad a. 358 referens, quoniam Constantius illo tempore in Pannonia commorabatur, Mediolani non datam, sed redditam esse putat. v) 5, Cl. *Januarii* mendose, quum ita h. c. prius edita esset, quam antecedens. x) P. recte h. c. anno 358 tribuendam esse existimavit propter indictionem XV, cuius initium erat d. Kal. Sept. ann. 357, quocum congr. indictio X in c. 11 de Jure fisci, anno 367 data; ind. XI, quae sec. c. 9 et 10 C. Th. de Indulg. debit. (XI, 28), in consulatum divorum Valentiniani et Valentis iterum Augustorum (368) incidit; c. un. C. Th. de Classicis (X, 23), quae data indictione XII ad Auxonium, a. 369 tribuenda est, quum Auxonius illo tempore Pf. P. fuerit. Obstat quidem c. 2 C. Th. de Leg. (XII, 12) *data XVIII. Kal. Febr. Med. Indictione XV. Constantio A. VIII. et Juliano Caes. Coss.* (356) Sed iam Go. haec subscr. suspecta est, qui eam ad a. 357 *Constantio VIIII. et Juliano Caes. Coss.* refert, quam ob rem cum P. *XIII* pro *XV* ibi legendum esse puto. Quod Cl. subscriptionem huius c. ex c. 2 cit. propter similitudinem restituit, non improbandum erat, antequam P. inventa ad nos pervenissent cum c. 6 in Cod. Ambr. omissa. Nunc vero Cl. cj. obstat, quod c. 7 antiquior foret, quam c. 6. Praeterea P. cj. eo commendatur, quod c. 6 et 7 laciniae maioris ad Mus. datae c. esse videntur, quarum illa diem, quo c. data est, haec, quo reddita est, exhibet. y) 5 *Imp. V. et Gratianus AA*, om. *Valentiniano A.*, sed Cl. recte suppleverat. z) 1 *ad Marium pū.* P. *ad Marium PU.* Pu. *ad Marium Pf. U.* 5 *ad Marinum ppm.* Cl. *ad Marinum Pf. P.* W. *ad Marianum*, sed in corr. ut Cl. *Marii* s. *Marini* nomen in c. h. t. non invenitur, neque lectio cod. 1 *pū* propter rubricam tituli, quae *de Officio Praefecti Praetorio* est, ferri potest, quam ob caussam lectionem cod. 5, ut verisimiliorem, retinui. a) 1 *propriam quae*, sed em. *pr. que.* b) 1 (a)*dparianem*, em. (a)*dparitionem.* 5 *apparacionem.* c) 1 *obsecundes.* d) Schr. cj. *ut.* e) Ita 1, P. Pu. prob. Bijdr., Schro. 5, Cl. W. *iudicibus*, sed iam ante P. Schr. em. *iudiciis*, cui W. in E. L. L. 1826, p. 1086, in Opp. Acadd. p. 441 assentitur. f) Ita codd. P. Pu. Ho. Schr. W. prob. Schro.; Cl. cj. *adproximati* contra sententiam. g) 5, Cl. W. *VIII.* h) Cod. 1, P. Pu. *Valente II. et Valentiniano II. AA. Coss.* i. e. anno 368. 5 *Valentiniano II. cōsul*, om. vv. *Valente VI. et* et sigl. *AA.* Cl. *Valente VI. et Valentiniano II. AA. Coss.* W. *Valente et Valentiniano II. AA. Coss.*, sed in corr. ut Cl. Non dubitavi Cl. et W. sequi, cod. 1 lectione reiecta. Probavit enim W. Valentinianum I. ubique, et in inscriptionibus et in commemoratione consulatus a. 368, quemadmodum imperii ordo et ratio flagitet, Valenti praeponi (ut in c. 9 C. Th. de Indulg. deb. et aliis ap. Kalendam in Fastis ad a. 368), ideoque hanc legem propter inscriptionem (scribendum enim fuisset *Valentinianus, Valens et Gratianus*) et propter subscriptionis rationem ad Valentinianum II. referendam esse, praesertim quum facillima sit numerorum *II* et *VI* commutatio. i) 5 *Titiano*, quod etiam nonnulli libri mss. Cod. Just. habent, ut Pl. 1. Sed vid. Cl. p. 130, not. 82, qui cod. 1 lectionem recte defendit. k) 1 *quod*, sed em. *quos.* 5 *Hi quos.* l) Ita 1, 5, Cl. Pu., sed in cod. 1 corr. *torpore*, quam lectionem, ut elegantiorem, P. W. prob. Schro. receperunt et iam antea Ho. proposuit. Sed nostram lectionem tuetur Cod. Just.: „*propter adversam et longinquam corporis valetudinem.*" m) Vv. *et negligentes*, quae desunt in cod. 5 et ap. Cl. W. et a W. pro glossemate habentur in E. L. L. p. 1086 (Opp. Acadd. p. 441), recepi cum P. Pu. ex cod. 1, propter Cod. Just., qui: „*vel propter negligentiam.*" n) 1 *desideae* (em. *desidiae*) *somniisuscitantes.* 5 *somnii suscitantes*, avulsa lit. *s* a v. *somniis*, quod saepius et in hoc et in aliis codd. invenitur. Docti de hac codicis 5 lectione diversas proposuerunt cj. Ho. *des. somni* **suscitant.* Bard. et Taf. * *desidia somnii* s. *somni* (sive: **desidia et** *somno*) **oscitantes.* Os. *suscitandos.* Cl. ed. *desidia somnii se non suscitantes.* *Oscitantes* etiam P., sed leg. videtur *et negligentis des. s. osc.*, quum in cod. 1 lectione oratio nimis sit hiulca. o) 1, P. Pu. W. *servilis*, sed *serviles* 5 et Cl.; Cl. in corr. post *serviles* add. comma. p) 5, Cl. *ad f. aviditatem deg.*; 1 *detegeneres*, sed em. *degeneres.* q) 5, ap. Cl. *vicinorum*, sed in corrig. Cl. corr. *vitiorum.* Potius scrib. *viciorum*, quod codex habet. r) 1 *vel s. v. levelsimiliamvitiorumleves*, ubi integra ῥῆσις bis scripta est; sed sec. P. supra syllabam *le* verbi *leve* quattuor apparent evanidae literae a P. totidem stellulis indicatae, quas *visate* esse suspicatur, qua de caussa *levitate* ed. Reliqua vv. punctis supra lin. in cod. 1 positis deleta sunt et a P. omissa. Veram lectionem *labe* suppeditat cod. 5. s) 1, P. *repperit.* t) 1 *exaggere certis motis.* Est vero sec. P. supr. lin. add. *t* inter *exaggere* et *certis* (*exaggeret*), quam literam sequuntur aliae syllabae pendulae, a P. sex punctis indicatae supra deletum verbum *certis*, quae P., quum legere non posset, ex cj. scripsit *iisque sub* (*motis*). Veram lect. habet cod. 5. u) Praetuli *mansuetudinis*, quod 1, P. Pu. et Cod. Just. habent prob. Schro. *Mansuetudinis, clementiae nostrae* titulo imperatores in legibus se ornare solebant. Vid. c. 1 C. Th. de Off. com. sacr. larg. (I, 10), Vat. fr. §. 35, c. 2 C. Th. de Fisci debitoribus (X, 16). Verbo *magnitudinis*, quod ex cod. 5 edid. Cl. W., alloquebantur Praefectos Praetorio. Sed in corr. W. em. *mansuetudinis.* v) 1 *scientiā*, deleta tamen virgula. x) In Cod. Just. ita habetur: *Si q. i. vel propter adversam et longinquam corporis valetudi-*

10. *Iidem AAA.* [y] *Addeo Comiti* [z] *et magistro utriusque militiae* [a]. De ordinario iudice [b] semper illustris est cognitio praefecturae, licet militari viro ab eo facta fuerit iniuria [c]. *Dat. prid. Id.* [d] *Jan. Constantinopoli, Theodosio A.* [e] *III. et Abundantio* [f] *Coss.* (393)

11. *Impp. Arcadius et Honorius* [g] *AA. Vincentio Pf. P.* Omnes, qui provincias regunt, reliqua [h] sui temporis deposita administratione compellant; possessores vero, quos ad implendas necessitates nulla potest [i] verecundia commovere, conventi intra [k] annum trina vice [l], nisi omnes impleverint functiones, duplatum debitum per officium magnificentiae tuae [m] impleant [n]. *Dat. III. Id. Feb. Mediolani, Honorio A. IV.* [o] *et Eutychiano Coss* (398.)

12. *Iidem AA. Messalae Pf. P.* Per omnes provincias dioeceseos [p] tuae et [q] per Africam largitionalium titulorum Comitum *) summotis dispositionibus, magnificentiae tuae huius tituli curam necessitatemque [r] permittimus amotis palatinis omnibus. Sciant itaque omnes vicarii vel ordinarii iudices, ad se, si [s] dissimulata fuerit exactio, culpam esse referendam. *Dat. V. Id. Octob. Theodoro V. C. Coss.* *) (399.)

13. *Iidem AA. Messalae* [t] *Pf. P.* Iam dudum e [u] provinciis arceri iussimus palatinos [v], cum omnis [x] exactio ad diligentiam magnificentiae tuae [y] et virorum spectabilium vicariorum, nec non et [z] ordinariorum iudicum sollicitudinem debeat pertinere: et nunc eadem confir-

— c. 10. C. Th, cod. 1, P. Pu. W. *c.* 10; cod. 5, Cl. *c.* 9. Cod. Just. I, 26, 4. Bas. VI, 4, 9. Coniungenda est h. c., quam Pu. soli cod. 1 falso tribuit, cum c. 2 C. Th. de Off. mag. mil. (I, 7), quamquam imperatores differunt. Vid. not. *y*. Recurrunt enim in extrema c. 2 prima h. c. verba. — c. 11. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. c. 11; cod. 5, Cl. *c.* 10. Cl. cum h. c. conferri vult c. 3, 4, 6, 7, 16 C. Th. de Exact. (XI, 9), c. 1, 2 C. Th. de Distr. pign., Nov. Maior. de Indulg. crim. §. 4. Cf. c. 8 C. Th. de Off. com. sacr. larg. (I, 10). — c. 12. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 12. In cod. 5 et ap. Cl. deest haec c. — c. 13. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 13. In cod. 5 et ap. Cl. *c.* 11. Lacinia h. c. servatur in c. 2 Cod. Just. de Collat. fundorum fiscal. (XI, 73). Fort. coniungenda est cum c. un. C. Th. de His, qui pot. nom. (II, 14), c. 2 C. Th. de Discussor. (XI, 26), c. 59, 60 C. Th. de Curso publ. (VIII, 5) et c. 6 C. Th. de Locat. fund. (X, 3). Vid. not. *q*. Cl. cum h. c. conferri vult c. 3, 10 C. Th. de Palat. (VI, 30), c. 4—7 C. Th. de Exsec. (VIII, 8), c. 17, 18 C. Th. de Exaction. (XI, 7), c. 32 C. Th. de Suscept. (XII, 6), Novv. 1 et 2 Valent. de Palatinis. Cf. etiam c. 6, 8 de Off. com. sacr. larg. (I, 10).

nem vel propter negligentiam aut furtum vel simile aliquod vitium sublimitas tua inutiles esse repererit, his ab administratione remotis et vice (edd. Nbg. Ital. Russ. *in vicem*) *eorum aliis subrogatis furibusque poenis legitimis subactis ad n. m. scientiam* (ita mss. Pl. 1. Bg. Gt., Contii, edd. Nbg. Schf. Hal. Herm.; *sententiam* ms. Pl. 2. Russ. et rell.) *n. cr. s. v. r. Dat. V. Id. Dec. Const. Arcadio et Bautone Conss.*, qua subscriptione lex quadriennio antiquior fit (385). Sed proxime ad nostram, quam rec. Be. in ed. Cod. Just., accedit Hal., qui ed. *Dat. VII.* (W. *VIII.*) *Non. Maii Mediol. Timasio et Promoto Coss.* y) Ita 1, Cod. Just. P. Pu. W. Similiter c. 5 C. Th. de Domest. (VI, 24), quae ad eundem Addeum data est, et in aliis legibus eiusdem anni. Vid. Go. in Chron. ad a. 393. 5 *Id. dg.* Mendosam esse hanc inscriptionem, Valentiniano anno superiore per Argobastis comitis factionem Id. Mai. apud Viennam interfecto et Honorio IV. Id. Jan. Augusto renuntiato, iam Go. Geban. ad c. 4 C. Just. cit. et Batavi in Bijdr. monuerunt, prob. W. Num id oscitantiae librariorum, an Cod. Th. conditoribus tribuendum sit, inscriptionem h. c. cum inscr. superioris c., quae non multum differt, commutantibus, decidi non potest. Cl. Bijdr. ex c. 2 C. Th. de Off. mag. mil. et Bk. in c. 4 Cod. Just. recte quidem restit. inscr.: *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA.*, sed contra librorum mss. fidem. z) 5 *ad deocomen, et m. u. militum.* Ms. Pl. 1 Codicis Just. *addoro c.* a) Add. *per Orientem.* Vid. c. 9 C. Th. de Judaeis (XVI, 8). In cod. Bg. Cod. Just. om. *utriusque* et in cod. Pl. 1 *et mag. — mil.* b) 5 *E ordinariis iudicibus.* Cl *De ordinariis iudicibus*; sed retin. ex cod. 1 *De ordinario iudice* propter *ab eo*, quod sequitur. Ceterum 1 *ordinarios iudices*, sed em. *ordinario iudice.* Mox 5 *cognocio*, sed corr. *cognicio.* c) 5 *iuria.* d) Ita 1, P. Pu., quod congruit cum subscr. c. 2 C. Th. de Off. mag. mil., ubi *Dat. II. id.* Saepissime enim librarii in subscr. legum scribunt *prid.* pro II. 5, Cl. W. om. *prid.* Cod. Just. *Dat. prid. kal.*, quod etiam c. 5 C. Th. de Domest. cit. habet. Mendum hic in Cod. Just. latere perspicuum est, et ex multorum librorum mss. collatione cognovimus, saepe a librariis confundi *id.* et *kal.* aut *kal.* et *id.* Qua de causa scrib. in Cod. Just. *Id.* Vid. c. 2 C. Th. de Const. pr. not. *v*; c. 5 C. Th. de Divers. rescr. not. *f.* Similis error fortasse est in c. 5 cit., ut ibi scrib. sit *Id.* et c. 5 coniungenda cum hac c. et c. 2 cit., cui cj. hoc tantum obstat, quod in c. 5 Addeus comes domesticorum appellatur, hic comes et magister utriusque militiae. Sed in c. 9 C. Th. de Judaeis (XVI, 8), data *III. kal. Oct.* eiusd. anni, quacum et c. 2 C. Th de Off. mag. mil. congruit, Addeus dicitur magister militiae per Orientem. Memorabilis praeterea est hic annus propter alias ad magistros militiae datas constt. Vid. Go. in Chron. ad a. 393. e) 5 *AA.* f) Add. *V. C.* 5 *habundancio*, et pleremque in codd. g) 5 *Impp. A. et Theodosius.* Simile mendum correxi in c. 11 C. Th. de Div. rescr. (I, 2). h) 1 *reliquas.* i) 1 *posse*, sed em. *potest.* k) 5 *comm. convenit contra*, sed em. *intra.* Cl. *convenit*, quod verborum ordo non patitur. l) 1 *vicem*, sed em. *vice.* Post v. *vice* Schr. in cj. critt. ap. Cl. addi vult: *monere, quo facto.* m) Vv. *magn. tuae* desunt in cod. 5 et ap. Cl. n) 1 *inpleunt*, em. *inpleant.* o) 5 *III*, quod recte em. Cl., consentiente cod. 1. Mox codd. *Eusiciano*, quod saepe in libris mss. fit. p) 1 *diocereor*, em. *dioceseos*, quod etiam P. habet. q) Copulam in extremo versu abscissam suppl. P. *) *De Comitibus largitionalium titulorum* vid. c. 8 C. Th. de Off. com. s. l. (I, 10). r) 1 *Necessitatem quae*, sed em. *que.* s) *Si*, quod deerat in cod. 1, add. supra v. *se.* Mox in syllaba *dis* P. suppl. literas *is*, in cod. abscissas. *) Nominatur solus Theodorus, et in aliis constt. eiusd. a., Eutropio in magistratu occiso eiusque nomine e fastis eraso. Vid. Relandi fastos cons. ad h. a. p. 535. Go. in Chronologia p. CLIII et Cuiacii Observation. III, 19 De sim. re cons. Zirardini l. c. p. 247 sqq. t) Ita 1, P. Sed 5 *Id. s. ad Messalam* et Cl. Pu. W. Cod. Just. *Iidem AA. ad Messalam.* u) 1 *me*, sed em. *e.* 5 *ex provincii sarceri*, mendose. v) 1 *palatinis*, em. *palatinos.* x) 1 *omni*, em. *omnis.* y) *tuae*, quod exc. in cod. 5, recte suppl. Cl. z) *et* om.

mantes decernimus, ut, si quis palatinus ex officio viri illustris comitis sacrarum largitionum per provincias [a] repertus fuerit, qui exactionem sibi audeat vindicare, ad audientiam viri illustris comitis [b] sacri aerarii, ferro obrutus dirigatur, ut [c], si est idoneus, curiae vindicetur. Eos sane [d] palatinos, qui a viro illustri [e], comite rei privatae, cum publicis literis [f] destinantur [g], ad commonitionem [h] iudicis, quo [i] facilius ex praediis rei nostrae conferantur [k] debitae pensiones, cum summa degere [l] praecipimus disciplina: de quorum [m] nominibus, si temere versati fuerint, ad sublimitatem tuam referri per ordinarios iudices oportebit [n], ut in [o] eos severissime vindicetur [p]. *Dat.* [q] *Kal. Dec. Mediolani, Stilicone et Aureliano Coss.* (400.)

14. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA.* [r] *Anthemio Pf. P.* [s] Si qui posthac, velut [t] indebitis oneribus gravati *), ad preces [u] crediderint convolandum, sive de navicularis rationibus [v], sive de transvectionibus [x], sive de lustralis auri argentive collatione [y], de [z] omnibus his atque [a] huiusmodi ordinationibus rescripta, quae emitti [b] contigerit, ad sedem sublimitatis tuae rescribantur [c]. *Dat. VII.* [d] *Id. Dec. Constantinopoli, Stilicone II.* [e] *et Anthemio Coss.* [f] (405.)

TIT. VI. DE OFFICIO PRAEFECTI URBIS *).

1. *Imp. Constantius A. ad Senatum* [g]. Cum appellatio interposita fuerit per Bithyniam [h], Lydiam, Hellespontum, insulas [i] etiam ac Phrygiam salutarem [k], Europam ac Rhodopen [l] et Haemimontum [m], praefecturae

— c. 14. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 14 in cod. 5 et ap. Cl. *c.* 12. Cod. Just. I, 26, 5.

Tit. VI. C. Th., cod. 5 (sin. num.), Cl. Pu. W. *Tit. VI.* Sequuntur novem tituli, quos in Breviario Alarici omissos neque ex alio codice hucusque cognitos soli debemus cod. 5, id est Ambrosiano, ex quo Cl. eos primum edidit. Rubricam tituli, quae in cod. 5 om., quamquam spatio indicato, Cl. restituit ex indice titulorum. Cod. Just. I, 28. — c. 1. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 1. Cod. Just. VII, 62, 23. Bas. IX, 1, 115. Coniungenda est h. c. cum c. 12, 13 C. Th. de Praet. (VI, 4), c. 1 C. Th. de Metatis (VII, 8), c. 7 C. Th. de Annona et trib. (XI, 1), c. 1 C. Th. de Publ. comp. (XI, 15), c. 1 C. Th. de Protostasia (XI, 23), c. 48 C. Th. de Decurion. (XII, 1), c. 3 C. Th. de Lustr. coll. (XIII, 1), c. 7 C. Th. de Opp. publ. (XV, 1), quae omnes sunt partes orationis Constantii de senatoribus eorumque privilegiis, de praetura, de officio praef. urbis et de appellationibus.

5, Cl., paullo post 5 *viri inlustri comiti.* a) 1 *provinciarum*, em. *provincias.* b) 5 *inlustri com.* c) Ita W. Schro.; 1 *derigatur u.* P. *derig. ut.* Pu. *der. vel.* 5, Cl. *dir. vel.* d) 5 *Eos vero.* In v. *palatinos* incip. c. 2 Cod. Just. cit. e) Sigl. I (illustri) absciss. est in cod. 1. Idem *comis*, sed em. *comite.* Cod. Just. *rerum privatarum.* f) Cl. *lit. publicis* errore, ut iam Schro. et W. monuerunt. g) 1 *destinatur.* h) 5 *a commonicionē.* i) 1 *quod*, em. *quo.* 1 *reinnostrae.* k) 1 *conferatur*, em. *conferantur.* l) Ita 5, Cl. (prob. Schro.) et Cod. Just. 1 *consummandae ger.* | *re.* P., quem Pu. et W. secuti sunt, edidit *consummata se gerere.* Sed sec. P. p. 55 not. em. in cod. 1 *consummandegere*, quod fere ad lectionem cod. 5 redit, quam etiam Cod. Just. habet. m) 1 *de eorum*, em. *de quorum.* n) 5, Cl. *oportet.* o) *in* add. in cod. 1 supr. v. *eos.* p) 1, P. Pu. *vindicet.* q) Numeri nota abscissa est in cod. 1, plane deest in cod. 5. Tota subscriptio om. in Cod. Just. Add. fort. *V*, quo v. add. coniungenda est cum c. un. de His, qui pot. nom. (II, 14) etc. Vid. supra. r) 5 *Id. aug. et Theodosius A.* Cl. *Iidem AA. et Th. A.* Pleniorem inscr. habet 1 et Cod. Just. s) 5 *praeposito.* Vid. c. 7 h. t. not. *s.* t) 1 *veluti.* *) *Gravati* abest ab ed. Nbg. Hal. in textu. u) 1 *honeribus grabatio praeces*, sed add. *ad* supra v. *praeces.* v) In cod. 1 pro *rationibus* em. *stationibus.* x) 1 *t....actionibus*, sed em. *t....vectionibus.* In Cod. Just. om. *de.* y) 5 *argentive condicione.* Cl. *condutione*, sed in corr. *condictione*, utrumque sensu caret. In Cod. Just. om. *sive de lust. a. a. coll.* z) *de* abscissum est in cod. 1. a) 1 *adque*, sed corr. *absque.* b) 1 *qua.....ti*, sunt enim quinque literae absc. c) Cod. Just. *transvectionibus: rescripta quae de o. h. a. h. ordin. emitti cont.* d) 1 *VIII*, sed em. *VII.* Cod. Just. neutrum numerum habet, ubi etiam in nonn. edd. om. *Const.* e) 1, P. Pu. om. *II.* f) In hac lege finitur titulus in codice Ambrosiano, finitur etiam secundum folium codicis Taurinensis; tertium eiusdem codicis folium incipit in tit. C. Th. de Feriis (II, 8). Jam in seqq. huius libri supplementis utendum est codice 5.

*) Cod. Just. *Urbi*, sed codd. Montisp. H. 82. Vat. Pl. 1, 2. Gt. ed. Nbg. *urbis*, ed. Schf. *urbis Romae.* g) 5 *Imp. Constantiū a. ad S.* Cl., quem Pu. W. secuti sunt, ed. *Imp. Constantius A. et Julianus C. ad S.*, ubi *Constantius* recte em. est, sed praeter necessitatem add. *et Julianus C.*, quum a Constantio solo haec c. videatur data esse (vid. supra not. *c* ad c. 4 C. Th. de Off. pr. praet.), quocum et argumentum legis ad Senatum urbis Constantinopol. datae convenit, quod est de Off. praef. urbis Constantinop. circa a. 360 a Constantio instituti, et leges illae citt. congruunt, quae omnes solum Constantium in inscriptione habent, praeter tres (c. 7 de Ann., c. 48 de Decur., c. 7 de Opp. publ.), quamquam etiam in his Cod. Tilianus habet *Idem AA*, non *Iidem AA.* Cod. Just. *Iidem AA*, i. e. *Impp. Constantius et Constans*, sed nonnulli codd., ut Lips. *Id. A.* W. in E. L. L. 1826, p. 1092 (Opp. Acadd. p. 449) prob. lect. *Constantius A. ad S.* Vid. c. 4 C. Th. de Off. Vic. (I, 15), not. *p.* h) Cod. Just. add. *Paphlagoniam.* i) Schr. cj. *Hellesponti insulas* adversant. Cod. Just. et Bas. k) 5 *salutare.* l) 5 *rodopam*, ut libri mss. Cod. Just.; Bijdr. cj. *Eur. ad Rhod.*, cui cj. et Cod. Just. et Notitiam Dign. Orientis obstare, W. in E. L. L. l. c. p. 1093 (Opp. Acadd. p. 449) monuit. Erant enim sub Vicario Thraciae Europa, Thracia, Haemimontum, Rhodope, Moesia Secunda et Scythia, quarum provincia prima (Europa), in qua Constantinopolis sita erat, nomen suum inde duxit, quod omnium Europae partium proxima Asiae erat. Vid. Pancirolum ad Not. Dign. Or. cap. 133. Obstant etiam Bas. m) 5 *sedemimontū*, non *sedem imontum*, ut ap. Cl. est. Idem in not. crit. p. 132, not. 39 legentibus diiudicandum relinquit, utra lectio verior sit: *Aemum montem*, s. *Aemi montum*, s. *Aemi montem*; an *Haemum montem*, s. *Haemi montum.* Ipse ed. *Hemum montum.* Pu. *Hemum montem.* W. *Haemum montem*, sed in Add. et in E. L. L. l. c. em. *Haemimontum*, quae lectio, orthographia Cod. Ambr. spectata, in

urbis[n] iudicium sacrum appellator observet. *Dat. V. Non. Mai.*[o] *Tauro et Florentio Coss.* (361.)

2. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Symmachum Pf. U.*[p] Sacrae definitionis ius magnificentiae tuae detulimus, cum ab urbis Romae vicario[q] interposita provocatio[r] nostrae[s] cognitionis operiri videbitur dignitatem. *Dat.*[t] *VI. Id. Jun. Med., divo Joviano*[u] *et Varroniano Coss.* (364.)

3. *Iidem AA. Severo Vicario urbis.* Si quando provocatio[v] interposita adversus sententias vicariae potestatis nostrae cognitionis[x] videatur arbitrium operiri, nulla itineris fatigatione[y] laedatur; sed vir magnificus, praefectus urbis[z], rite solennibus ordinatis, vicem nostram sustinens, sacrae disceptationis arbitrium, suscepto litis examine[a] terminabit. *Dat. VI. Kal. Jul. Constantinopoli, divo Joviano et Varroniano Coss.* (364.)

4. *Iidem AA. ad Symmachum Pf. U.*[b] Si quis sacer ac venerabilis ppl's[c] deferri aliquibus consideratione vetustatis et gratia postularit, id non ante praebeatur, quam tranquillitatis nostrae fuerit consulta sententia. *Dat VI.*[d] *Id. Mart.*[e] *Valentiniano et Valente AA.*[f] *Coss.* (365.)

5. *Iidem AA. ad Volusianum Pf. U.*[g] Studentibus nobis statum urbis et rationem[h] annonariam aliquando firmare in animo est[i], eiusdem annonae curam[k] non omnibus deferre[l] potestatibus. Ac[m] ne praefectura urbis abrogatum sibi aliquid putaret, si totum ad officium annonarium *) redundasset, eidem[n] praefecturae sollicitudinis ac diligentiae[o] necessitatem mandamus, sed

— c. 2. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 5. Fortasse haec lex coniung. est cum c. 5 C. Th. de Poenis (IX, 40), c. 4—6 C. Th. de Pistor. (XIV, 3), c. 2 C. Th. de Calcis coct. (XIV, 6), c. 1 C. Th. de Canone frum. (XIV, 15), c. un. C. Th. de Saccariis portus (XIV, 22), c. 12 C. Th. de Opp. publ. (XV, 1). Cl. cum h. c. conferri vult c. 11, 13, 18, 44, 49, 61 C. Th. de Appellatt. (XI, 30), c. 3 C. Th. de Reparatt. appell. (XI, 31). Symmach. lib. II. ep. 30, lib. X. ep. 58. — c. 3. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 3. Vid. c. 2 h. t. — c. 4. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 4. Fortasse haec c. coniungenda est cum 9 C. Th. de Iure fisci (X, 1), ut sint laciniae maioris nunc deperditae const. Vid. not. *d.* — c. 5. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 5. Cod. Just. I, 28, 1. Bas. VI, 4, 10.

eiusdem codicis scriptura inest et defenditur a Cuiacio in Obs. I, 26. Ceterum pro *Haemimontum* in Bas. est Ἑλιμόποντον. Dirksen l. c. p. 477. n) 5 *praefecturi urbi ubi*, mendose. Est vero v. *ubi* non distincte scriptum et ante literam *u* virgula addita, ut facile quis *urbi* legat, itaque librarius errore v. *urbi* bis scripserit, cuius negligentiae non desunt exempla, v. *g.* in sq. c. 6 v. *meritum.* Cl. *praefecturae urbis (ubi).* Pu. *praefecturae urbis ubi*, perperam. W. ex Cod. Just. rest. *praefecturae huius urbis.* Sed v. *huius* non agnoscunt Bas, et om. optimi Cod. Just. libri mss., et Pl. 1. et Montispes. H. 82, qua de causa delevi. Bas. add. σὺν κοιαίστωρι. o) Locus non add. An *Gyfyrae s. Gephyrae?* Vid. c. 12 C. Th. *de Praetoribus.* p) 5 *ppm.* q) 5 *vic*, sed om. *vic.* r) 5, Cl. Pu. *provocatione.* W. *provocatio* ex cj. Hu., prob. Schro. Vid. seq. c. s) 5 *nostra.* t) Ita cod. 5, quod et *Mediolanum* significare potest et *Medianam*, suburbanum *Naissi*, urbis Daciae, in quo Impp. constitisse Ammianus narrat XXVI, 5. Eodem die (VI. Id. Jun.) Naissi ampla constitutio ad Symmachum Pf. urbis data est, cuius octo partes videntur per Cod. Theodosianum sparsae esse. Vid. supra et c. 4 C. Th. de Pistoribus (XIV, 3). Si Mediolanum accipimus, *Data* ponitur pro *Reddita*, imperatoribus Naissi versantibus, si *Medianae*, haec c. coniungenda est cum illis constitutionibus. Plura invenies infra lib. V. tit. 14, c. 3. u) 5 sec. Cl. *viviano*, sed cod. 5 habet *iuviano*, i. e. *iuviano.* *Divus* appellatur *Jovianus*, quia haec lex post mortem Joviani data est, quae accidit XIII. Kal. Mart. teste Eutropio aut sec. Pagium d. XVI. Febr. Vid. Go. in Chron. p. LXVIII. v) 5 *prouocacio*, mendose. x) 5 *potestati n. cognocionis.* y) Schr. addi vult *provocans.* z) 5 *pum*; similiter in inscr. c. 6 h. t. *ppum.* a) 5 *exanime*, sed em. b) 5 *ppm.* c) Ita cod. 5, sed ita, ut siglum v. *pro* una lineola bis expressum sit. Locus desperatus, quem sanare non potui. Cl. ed. *populus*, quod, ut ipse fatetur, sensu caret. Hu. cj. *parens s. potestas*, propter v. *deferre*, quod in const. sq. legitur: *eiusdem annonae curam non omnibus d e f e r r e potestatibus*, prob. W., quia saepe uno anno eiusdem vel similis argumenti constitutiones emissae sunt. Itaque W. *annonae curam* vel simile quid h. l. supplendum putat; sed ipse ed. *episcopus.* Pu. *potestates.* Schro. l. c. p. 363 reiecto v. *populus* cj. *praefectus*, quod praeter titulum rubricae et compendium scripturae convenire putat et sq. const. argumento et siglo *ppm*, quo librarius in inscr. h. c. usus sit; epitheta vero *sacer et venerabilis* explicari dicit per vv.: *consideratione vetustatis*, quae sequuntur. Bijnk. cj. *Si quis sacris ac venerabilibus potestatibus deferri aliquibus*, aut: *Si quis, sacer ac venerabilis potestate, def.* Similiter W. in E. L. L. 1826, p. 1093 (in Opp. Acadd. p. 450) om. commate post *quis.* Sed cj. illae hac difficultate laborant, quod partim neque cum siglo *ppls* congruunt, neque claram legis sententiam praebent. Fortasse leg.: *Si quis sacras ac venerabiles epistolas*, levi mutatione sigli *ppls*, quum *epistolas* per compendium scribatur *epls* et *eppls* (eppistolas); *sacer* nasci poterat ex *sac*; in v. *venerabil'* nihil mutandum est. *Epistolae* sunt dignitates beneficiis Impp. impetratae; vid. Go. ad c. 1 de Testimoniali (VII, 21), h. l. dignitates, quae sacris ac venerabilibus epistolis Impp. impetratae sunt. Quarum nonnullae, quae neque cum imperio neque cum iurisdictione coniunctae erant, ab iis, qui eas impetraverant, in alios transferri poterant, ut militiae. Vid. c. 30, §. ult. Cod. Just. de Inoff. test. (III, 28), c. ult. Cod. Just. de Pignor. (VIII, 14), c. 5 Cod. Just. Qui milit. poss. (XII, 34). Quoniam vero hac concessione abutebantur, abusus restringendi gratia Impp. volebant, ut ad ipsos de tali dignitate in alium transferenda referretur. d) Fortasse leg. *VII*, ut c. incidat in eundem diem, quo c. 9 cit. data est, aut leg. in c. 9, *VI.* e) Add. *Med.* Vid. c. 9 cit. f) 5 om. *AA.* g) 5 *Idem aug ad Volusanum ppm*, non *Volusian.* Hal. Russ. *P. P.* h) Post *rationem* in cod. 5 est lacuna trium literarum. Cod. Just. *ann. rat.* i) *est*, quod Cl. add., om. in cod. 5. Cod. Just. *in animum subiit.* Sed codd. Pl. 1. 2. Bg. Gt. edd. Nbg. Schf. Hal. *animo.* k) 5 *curam.* l) Cod. Just. *deferri*, sed Herm. ex codd. Pl. 1. 2. *deferre.* m) 5 *hac* pro *ac.* Cod. Just. *Et.* *) Codd. Pl. 1. 2 ed. Nbg. Codicis Just. *annonarum.* n) Hu. legi vult *eiusdem*, quod Cont. 76 (Cod. Just.) habet. o) Vv. *hac*

non ita, ut lateat officium [p] praefecturae, sed ut ambae potestates, in quantum sibi est negotii [q], tueantur [r] annonam, sitque societas muneris [*]) ita, ut inferior gradus meritum [s] superioris agnoscat [t] atque [u] superior potestas [v] se exserat, ut sciat ex ipso nomine, quid praefecto debeatur annonae. *Dat. II. Non. April Mediolani, Valentiniano et Valente* [x] *AA. Coss.* (365.)

6. *Iidem AA. ad Praetextatum Pf. U.* [y] Illustris sinceritas tua quasi in specula [z] tuebitur, quemadmodum singuli [a], quibus intra urbem Romam publicum munus iniungimus, credito sibi famulentur officio: et si aliquis indignum administratione se gesserit [b], referre non differat, ut [c] veritate comperta continuo alium idoneum vel tuae celsitudinis testimonio, vel nostro dirigamus arbitrio. *Dat. XII. Kal. Oct. Novae mansione* [d], *Valentiniano et Valente AA.* [e] *Coss.* (365.)

7. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA. ad Rufinum Pf. U.* [f] Suis partibus annonae praefectura moderatur, sed ita, ut ex veterum more praefecto urbis per publicum incedente [g], honoris eius et loci gratia, expensio panis habeatur. Eatenus tamen praefecturam annonae cedere volumus dignitatis fastigio, ut curandi partibus non cedat [h]. Neque tamen [i] apparitores [k] urbanae praefecturae annonario officio se inserant, sed apparitorum aemulatione secreta, ministerio suo annonae praefectura fungatur [l], non ut potentiae subiecta, sed ut negotii sui diligens tantumque se a contemptu vindicans, quantum non perget in contumeliam superioris [m]. Praefectura autem urbis cunctis, quae intra urbem sunt [n], antecellat potestatibus [o], tantum ex omnium [p] parte delibans [q], quantum sine iniuria ac detrimento alieni ho-

— c. 6. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 6. — c. 7. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 7. Duae constt. Cod. Just. desumptae sunt ex h. c. XII, 59, 1 et I, 28, 3. Bas. VI, 4, 12. Cl. conferri vult c. 1 C. Th. de Cond. in publ. horr. (XI, 14) et Cod. Just. I, 28, 1.

diligencie, quae 5 habet, om. in Cod. Just. p) Cod. Just. add. *annonariae*, quo v. sententiam illustrari W. dicit. q) Cod. Just. *neg. est.* r) Cod. Just. add. *civilem.* *) Cod. Just. ed. Nbg. *innumeris.* Mox cod. Pl. 1 om. *ita ut infer. — atque.* s) 5 bis habet *meritum*, mendose. Cl. Pu. *meritum* (*meritum*). t) 5 *ignoscat.* u) Cl. et W. ex Cod. Just. add. *ita*, quod recte improbant Schr. Taf. v) Ita 5, Pu. et Cod. Just. Cl. W. edd. *gradus*, quod mendum uterque postea corr., Cl. in Add., W. in E. L. L. 1826, p. 1086 (Opp. Acadd. p. 441). x) 5 *Val. et Valente aa. II. Coss.*, quae ann. 368 significant. Pu. *Val. et Valente II. Aa. Coss.* (365.). Cl. uncis includit *II.* recte monens, sequentem const. 6, quae a. 365 data est, tunc ante h. c. ponendam fuisse; deinde anno 368 neque Volusianum Pf. V. neque constitutionem Mediolani datam inveniri, denique in inscriptione commemorandum fuisse nomen Gratiani, quum contra deleto numero et inscriptio et subscriptio legis in annum 365 conveniant, et aliae leges ad Volusianum Pf. U. hoc anno datae inveniantur. Singulari modo numerus *II.* cum secundo regni anno convenit; anno enim superiore Valentinianus et Valens imperatores declarati sunt. Simile quid accidit in subscr. c. 7 h. t. Subscr. deest in Cod. Just., add. ex C. Th. ap. Bk. Herm. y) 5 *Idem a* (ut fere semper) *ad P. ppum.* z) 5 *specul.* Cl. Pu. W. *speculo*, sed recte in Add. W. proponit *in specula*, quum speculi imago sententiae loci non congruat. Similiter dicitur *speculatrix* (rectoris prov. seu vicaria potestas) in c. 5 de Off. rect. prov. I, 16. a) 5 *singulis*, mendose. b) 5 *administracionis gesserit.* Cl. Pu. *administrationis se gesserit*, sed Ba. Hu., quos W. secutus est, cj. *administratione se g.*, prob. Schro. c) *ut*, quod deest in cod. 5, Cl. recte suppl.; Hu. mavult *at*, quod etiam Pu. habet, sed Schro. damnat. d) 5 *Nove mansione.* Quid sint mensiones Go. docte exposuit ad c. 9 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1). W. cj. *Bona mansione*, ex quo loco in Thracia sito Valentinianus anno superiore ediderat c. 12 C. Th. de Erogat. milit. ann. (VII, 4) et c. 1 C. Th. de Privil. corp. urb. Rom. (XIV, 2), ubi vid. Go. Sed huic cj. obstat, quod imperatt. illo tempore in Thracia non fuerunt. e) *AA.*, quod om. in cod. 5, suppl. Cl. *Praetextatus Pf. U.* anno 365 nusquam commemoratur. Adderem *II.* post *AA.*, ut annus 368 efficeretur, nisi viderem ex c. 3 C. Th. de Reparatt. app. (XI, 31), Olybrium iam ante XIV. Kal. Apr. eiusd. a. Praetextato successisse. f) 5, Cl. Pu. W. *ad R. Pompeium*, sed recte Cl. et W. in Add. monuerunt, legendum esse *ad R. Pf. U.*, quemadmodum c. 3 Cod. Just. cit. inscripta est, neque obstat, quod Cuiacius in inscriptione c. 1 Cod. Just. cit. posuit *Rufino P. P.* — Natus est error ex siglo *ppum*, quo etiam in inscr. c. 4 h. t. librarius usus est. — Similis error est in inscr. c. 10 h. t., c. 12, 14 C. Th. de Off. rect. prov. (I, 16), c. 1 C. Th. de Off. iud. civ. (I, 17), c. 11 C. Th. de Iurisd. (II, 1), ex quibus locis patet, librarium siglum male interpretatum esse. Cf. etiam Bijdr. ad h. l. Ba. cj. *Pompeium.* In Cod. Just. *Pf. U.* abs. a codd. Montisp. H. 82. Pl. 1. edd. Nbg. Hal. Russ.; codd. Cass. Bg. $\overline{pp}$. g) Cl. *incedenti*, sed em. *incedense.* Ceterum W. dicit, huius honoris *Pf. U.* ex veterum more habiti, nusquam alibi mentionem fieri. Sed mihi his verbis nihil aliud significari videtur nisi hoc, expensionem panis fieri debere inspiciente Praefecto U., quoniam is summus magistratus est. h) Pu. *cedat, neque.* i) H. l. incipit c. 1 Cod. Just. de Apparit. praef. ann. (XII, 59). k) 5 sec. Cl. *apparitoribus u. p. a. o. inserl'ant.* Videtur autem in cod. 5 lit. *l* virgula deleta esse, ut leg. sit *inserant*, quod Cod. Just. habet. Cl. *apparitoribus u. p. annonarium officium inserviat.* Sed Hu. Os. Schr., quos Pu. W. secuti sunt, ex c. 3 Cod. Just. cit. em. *apparitores u. p. annonario officio inserviant* (Cod. Just. *sese non inserant*). Nos, apographum cod. 5, quod ipsi fecimus, antequam Cl. editio in nostras manus pervenisset secuti, ed. *inserant*, add. v. *se* ex Cod. Just. l) 5 *annonae praefecture fungatur.* Cod. Just. *ann. praefecturae funguntur.* Sed W. recte monet, propter seqq. singularem numerum retinendum esse. m) H. l. incipit c. 3 Cod. Just. de Off. praef. urb. (I, 23): *Praefectura urbis*, om. v. *autem*, quamquam ed. Schf. *Praefectus autem.* n) 5 *urbis qui cunctis intra u. s.* Cl. Pu. W. ex Cod. Just. edd. *cunctis quae intra u. s.* o) Cod. Just. *dignitatibus*, sed edd. Nbg. Hal. et Russ add. *et potestatibus.* Contius sec. W. in ed. Par. 1559 nostram lectionem e cod. ms. affert. Cod. Pl. 2 ed. Schf. *dignitatibus potestatibus.* p) 5 *ex omnibus*, mendose. Pleraeque Cod. Just. edd. *ex omni*, sed *ex omnium* habent codd. Montispes. H. 82. Bg. ed. Schf. Contius in m. Herm. q)

noris usurpet [r]. *Dat. III. Id. Jul. Valente V. et Valentiniano AA.* [s] *Coss.* (376.)

8. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Bassum Pf. U.* [t] Apparitoribus tuis stationes, quas habuere antiquitus, statuimus esse reddendas. Igitur pristino more servato ad omnes provincias, quas vel divi Constantini constitutio [u] dederat, vel Probus, vir illustris, permissa sibi a patre nostro potestate [v] reddiderat, praecelsa sinceritas tua principes [x] destinabit; qui sane meminerint, nihil morae [y] in his, quae primipili nomine res poscuntur [z], esse faciendum. *Dat. X. Kal. Dec. Mediolani, Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

9. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. ad Symmachum Pf. U.* [a] Disputari de principali iudicio non oportet: sacrilegii [b] enim instar est, dubitare, an is dignus sit, quem elegerit imperator [c]. Si quis igitur iudicum fuerit repertus, qui supercilium suum principali [d] aestimet iudicio praeferendum, quinque libras auri eius [e] officium, nisi formam nostrae sanctionis suggesserit [f], decem ipse fisci viribus [g] inferre cogatur. *Dat. V. Kal. Mai. Mediolani, Richomere et Clearcho Coss.* [h] (384.)

10. *Iidem AAA. Neoterio Pf. P.* [i] Sacrum iudicium

— c. 8. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 8. Cl. conferri vult ad h. l. c. 3 C. Th. de Lucr. off., sed titulus duabus tantum constat legibus. Fortasse intelligit c. 2 eod. aut c. 16 C. Th. de Cohort. (VIII, 4). — c. 9. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 9. Cod. Just. IX, 29, 3. Bas. LX, 45, 18. — c. 10. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 10. Cl. cum h. c. conferri vult c. 27 C. Th. de Appell. (XI, 30), Nov. Val. III. lib. II. tit. 19 de Trib. §. 12. Cassiod. Var. Lect. (Opp. Genev. 1656 4) VI, 4. Symmachi Epist. II, 30, 44; X, 51, 58.

Cod. Just. *derivatis*, sed cod. Bg. Cont. Herm. *derivans* et Bk. *delibans* ex Cod. Theod. r) Cod. Just. vulgo *q. sine omni ini. ac detr. hon. alieni usurpat*, sed Herm. del. *omni* et cod. Pl. 1 habet *alieno*. s) 5 *Valente A. III. et Valentiniano II. Consul.*, quam subscriptionem recte ut aperte falsam notavit Cl., quum Valentinianus I. et Valens uterque tertium Coss. fuerint a. 370, eiusdem autem Valentiniani secundus consulatus, quem et ipsum cum Valente gessit, incidat in a. 368. Cl., quem Pu. secutus est, ed. *Valente III. et Valentiniano III. AA. Coss.* (370.) Cod. Just. *Dat. VI. Kal.* (Bk. Herm. *III. Id.*) *Jul. Valente A. V. et Valentiniano Jun. Coss.* Cl. negat erui posse, utra subscriptio verior sit. W. autem probat, propter caussam iam ad c. 8 C. Th. de Off. praef. praet. (I, 5) allatam (vid. not. *h* ad c. 8 cit.), ratione inscriptionis et subscriptionis habita, lectionem Just. Cod. praeferendam esse. Esse enim h. c. a Valentiniano II., non I. profectam, W. vel ex eo apparere existimat, quod c. 2 h. t. *Valentiniano* et *Valenti*, sequentes constitt. *Iisdem Impp.*, haec autem *Valenti, Gratiano et Valentiniano* tribuitur. Non potuit autem idem *Valentinianus* modo praeponi *Valenti*, modo eidem ipsique Gratiano postponi, pariterque in subscriptione, si anni 370 consules designarentur, primus erat Valentinianus nominandus (vid. Relandi Fastos ad h. a.). — Valentinianus iun. X. Kal. Dec. anni 375, sexto die post patris Valentiniani I. obitum Carnuti, Illyriorum oppido, imperator ab exercitu in Pannonia declaratus est, quare iterum in cod. 5 numerus *II*. cum imperii anno, qui secundus erat, congruit. Vid. supra c. 5 h. t. not. *x*. Fortasse etiam indicat, Valentinianum non primum, sed secundum esse, nisi forte ex siglo *Jun.* natus est. Facilis praeterea est commutatio numerorum *III* et *V*. In dierum diversitate non est haerendum, quum haec frequens sit in subscriptionibus et *III* et *VI* saepius in libris mss. confundantur. t) 5 *ad Bassum ppm. praefectum urbis.* Cl. ed. *ad B.* (*Pf. P.*) *Pf. U.* Quum titulus de Officio praef. urb. agat, praeferendum est *Pf. U.* Bassus Pf. U. commemoratur ad a. 383 in inscr. ap. Reinesium Class. VI, num. 4, et Gudium pag. 114, 1. Cf. etiam Symmachus X, ep. 23 et 39. Plura inven. ap. Corsinium, series praef. urb. Pisis 1763, 4. p. 275. u) 5 *constituto*. Sec. W. et Bijdr. h. l. significatur c. 1 h. t. Qua de caussa Bijdr. h. l. *Constantii* em. Sed W. tacite se corr. monet in E. L. L. p. 1092 (Opp. p. 460), illam c. 1 ad Orientem, hanc ac Occidentem referendam esse, ubi Probus sub Valentiniano Sen. Pf. P. erat. Valentinianus autem Sen. intelligitur vv. *a patre nostro*. v) Putat W. indicari h. l. const. Valentiniani Sen. a librario cod. Ambros. neglectam. — Potest hoc negligentia conditorum Codicis Th. accidisse, cuius non unum est exemplum in Cod. Th. x) W.: i. e. qui praesint stationibus. Lib. VIII, tit. 4, ibique Go. T. II, p. 495 ed. Ritt. y) 5 *more*, pro *morae*. Cl. *more*, sed in corr. *morae*. z) Os. cj. *exposcuntur*, prob. W. et Schro. Ba. prob. Bijdr. cj. *reposcuntur* praeter necessitatem. a) 5 *Id. ā ad Simmacum praepositum*, mendose; Symmachum enim hoc anno *Pf. U.* fuisse, Cod. Just. demonstrat. Ceterum quum Gratianus iam a. 383 obierit, eodemque a. Arcadius ad Augusti dignitatem accesserit, iure videtur Cl. inscr. immutasse. Sed, quod mirum, etiam Cod. Just. habet *Iidem AAA.* (Grat. Val. et Theod.), ut error non a librario Ambros. cod., sed a Cod. Theodosiani conditoribus videatur proficisci. b) Ad v. *Sacrilegii* vid. c. 1 Cod. Just. de Domest. (XII, 17). Cod. Just. *Disputare* (Hal. Ros. Gt. *Disputari*). c) In v. *imperator* desin. c. 3 Cod. Just. cit. d) 5 *principalia*. e) 5 *eius auri*. f) Cl. Pu. *subgesserit*. g) 5 *uribus*, i. e. *viribus*. Cl. Pu. W. *iuribus*. Sed *fisci viribus inf.* dicitur in C. Th. II, 29, 1; VI, 30, 10; VIII, 5, 53 et 59; XI, 30, 34; XV, 11, 2 et praeterea multis in locis fisci vires commemorantur. h) Ita Cod. Just.; 5 *Data. V. K Mai. Med. post consulatum ricomeris et clearcīūū. ē. consul*, mendose. Cl. Pu. W. fere ut cod. 5 *Dat. — Richomeris et Clearchi* (385); sed Cl. Pu. add. a 384; verum praeterquam quod nulla c. a. 385 ad Symm. data invenitur, annus etiam certus incerto praeferendus est. Qua de caussa acquievi in Cod. Just. lectione. i) 5 *Impp. Valentinianus teod. et archadius āāā. neuterio pampeio.* Cl. Pu. *Iidem AAA. Neotherio Pampeio Pf. P.* W. *Iidem AAA. Neoterio Pampeio Pf. U.*, sed W. in Add. del. *Pampeio*. Natum esse Pampeium ex siglo *ppum*, quod librarius non intellexit, iam exposui ad c. 7 h. t. not. *f*, qua de caussa scribendum est aut *Pf. P.* aut *Pf. U.* W. propter totum titulum, qui de Off. praefecti urbis est, mavult *Pf. U.* pro *Pf. P.*, quod Cl. ed. Ego praetuli *Pf. P.*, quum *Neoterius Pf. U.* nullus inveniatur, contra *Neoterius Pf. P.* ad annos 380, 381, 384, 385, 390 in legibus commemoretur. Eum a. 380 Praefectum Pr. Orientis fuisse, probat Ritterus in Praefat. ad T. III, C. Th. p. 2, qua dignitate functus est usque

praefecti urbis aeternae paucis dabat reddebatque [k] regionibus: et ideo huic Bithyniam atque Paphlagoniam [l], nec non Phrygiam salutarem credidimus deputandas [m], ut appellationes suas ad illud mittant examen illudque exspectent [n] iudicium in sacrae cognitionis [o] eventu. *Dat. Ulpianis ad Julianam. Accepta IIId' ā. crágo* [p].

11. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Consulibus, Praetoribus, Tribunis plebis, Senatui suo* [q] *salutem dicunt. Post alia* [r]: Nihil sibi intra urbem agendum praesumat executio militaris: ac si quid erit forte praeceptum, in notitiam [s] prius urbanae veniat [t] praefecturae, quae aut compleat congrua iuri mandata aut contra ius imposita depellat. Itaque decernimus, ut, si quis in privato negotio adversus senatorem aut aliquem sacratissimae urbis corporatum, seu qui in urbe larem locaverit, sive trans urbem, sive [u] per provincias executionem poposcerit militarem, litis, etiam si bona sit, careat eventu: et si quis cuiuslibet honoris aut militiae intra urbem sacratissimam, vel in provinciis etiam in actu publico apparitionem habeerit [v] militarem, et senatorem vel corporatum urbis [x] aeternae, seu in urbe, seu in provinciis levi saltem [y] conventione pulsaverit, et [z] iudex non vindicaverit, in perpetuum honore privetur, ita ut, salvis de urbano foro praescriptionibus, negotia universa dicantur, et contra omnem exhibitionis iniuriam non modo senatorem, sed quemvis Romanis corporibus insertum leges tueantur. Quodsi in his tuendis vir illustris, praefectus urbi, negligentia aut trepidatione defuerit, careat dignitate, quam nescit tueri; eos autem, qui armato officio deputati desiderii temeritatem secuti sunt, afflictos supplicio corporali, praefecti vigilibus obsequio praefecturae urbanae sententia deputabit [a], ita ut perpetua eius officii apparitione devincti [b], mutandae militiae ademptam sibi intelligant potestatem; supplicio maiore retinendi, si quolibet genere ad id, quod prohibetur, irrepserint. *Dat. VIII. Id. Aug. Ravennae* [c], *Asclepiodoto et Mariniano* [d] *Coss.* (423.)

12. *Imp. Theodosius A. Constantio* *) *Pf. U.* [e] Primicerius, adiutor [f] tuae sedis officii, per biennium, quod in eodem gradu ex consuetudine priscae ordinationis emeruit [g], curam insuper personarum [h], usurpatione omni atque ambitione cessante, suscipiat; hoc etiam adiecto, ut, si quis ex memorato ordine vel conditionis humanae fine praeventus, vel alia quacunque ra-

— c. 11. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 11. Est haec c. desumpta ex ampliore constitutione de caussarum criminalium iure et ordine, cuius partes praeter hanc c. sunt c. ult. C. Th. de Jurisd. (II, 1), c. 2 C. Th. de Libertis (IV, 10), c. 19 C. Th. de Accusatt. (IX, 1), c. 4 C. Th. Ne praeter crimen mai. (IX, 6). Cl. conferri vult cum h. const. c. 10 C. Th. de Malef. (IX, 16), c. 4 Cod. Just. de Off. Pf. U. (I, 28). Vid. etiam c. 4 C. Th. de Off. com. s. larg. (I, 10). — c. 12. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 12. Cod. Just. I, 28, 5.

ad a. 385. Data est haec c. ad Pf. P., ut sciat, quarum provinciarum appellationes a se recipiendae sint, quarumve mittendae ad Pf. U. Constantinop., et titulus nullo modo dignitati Neoterii adversetur. De *Neuterio* vid. Go. in Chron. C. Th. et Reland. ad a. 390. k) Ita 5, neque quicquam mutandum est, quum his vv. significetur potissimum iudicis officium. Cl. W. *p. dabatur reddebaturque.* Os. Pu. *p. ius dabat reddebatque*, improb. Schro. Batavi in Bijdr. h. l. dicunt explicari vv. c. 8 h. t. *dederat — reddiderat*, contra quos W. (in Opp. Acadd. p. 450) monet, in c. 8 de Off. Pf. U. Romae agi, in hac de Off. Pf. U. Constantinop. l) 5 *pamflagoniam.* Cl. Pu. *Pamphlagoniam.* m) Sec. W. ex h. l. apparet, adhuc unam certe constitutionem huic tit. deesse. Destinaverat enim in c. 1 h. t. Constantius Bithyniam et Phrygiam salutarem praefecturae urbanae. Easdem vero provincias Impp. h. l. commemorant, ut dubitari nequeat, priorem legem, fortasse a Juliano abrogatam, hic restitui. — Non in Cod. Theod. ipso videtur c. quaedam excidisse, sed a C. Th. conditoribus ut abrogata consulto omissa esse. — Ceterum W. putat, c. 23 Cod. Just. de Appell. (VII, 62), superiori c. 1 superstructam, in ea ex h. c. interpolatum esse, quod Paphlagoniam addat. n) 5 *expectant.* o) 5 *cognacionis*, em. *cognicionis.* p) Edidi subscr. cum omnibus mendis cod. 5. *Ulpianis ad Julianam* videtur recte scriptum esse. *Ulpiana* s. *Ulpianae*, oppidum Illyrici, commemoratur apud Procopium de bello Gothorum III, 24 (Lugd. 1594 8). Vv. *ad Julianam* significatur situs urbis. *IIId'* videtur positum esse pro *II. Id.* et *ā.* pro *aug.* In v. *crágo* fortasse latet nomen *Clearchi*, qui a. 384 cum Richomere consul erat. Igitur, usque dum meliora proferentur, leg. esse videtur: *Dat. . . . . Ulpianis ad Julianam. Accepta II. Id. Aug. Richomere et Clearcho Coss.* (384.), quocum anno, quae de Neoterio Pf. P. diximus, optime concinnunt. Ceterum *Cragus mons*, *Cragum promontorium* in Lycia inveniuntur ap. veteres. Cl. Pu. W. *Dat. Ulpiae Julianae. Accepta III. Id. Aug.* (385). W. om. annum. Idem in App. (p. 400) cj. *Dat. ulpianis ad iuliana (II. Id. Jun. Mediolani?)*, minus recte, pertinet enim haec c. ad Orientem. q) 5 *suos.* Schr. Pu. *suis.* Sed leg. cum Cl. W. *suo.* Vid. c. ult. et c. 2 citt. r) Cl. Pu. *dicunt post alia*, improb. Schro. s) 5 *in nocencium* mendose. t) 5 sec. Cl. *veneit*, sed corr. *veniit.* Ego legi in cod. 5 *veniat.* u) 5 *urbem* ~ *sive.* v) Os. *adhibuerit.* x) 5 *ul'* *bis.* y) 5, sec. Cl. *levi sciltae*, sed in corr. *sciltāe.* Cl., quem W. sec. est, corr. *levis multae.* Os. cj. *levis cutis contusione*, quod Pu. rec., sed Schro. improb. Sed quamquam vv. illa in cod. 5 non distincte scripta sunt, tamen mihi visum est leg. esse *levi saltem conv.*, ut in apographum meum transscripseram, antequam acceperam Clossii librum. *Pulsare* pro iniuria aliquem afficere, convenire aliquem, pulsare aliquem iudicio, litigio, nota sunt. *Conventione* pro actione. Vid. c. 6 C. Th. Unde vi etc. z) 5 *aut.* a) Cl. *vigilibus, obs. pr. urbanae, s. d.*, sed in corr. *vig. obsequio, pr. u. s. d.* W. h. l. ita explicat: i. e. milites damnabuntur ad perpetuam apparitionem praefecto vigilum praestandam, quae molestissima erat. b) Ita recte cj. Ba. Hu. Os.; 5, Cl. Pu. W. *devicti.* c) 5 *Ravennam.* d) 5 *Mariano*, mendose. *) Cod. Just. edd., praeter Bk. Herm., *Constantino.* e) 5 *pfm.* Cl. Pu. *Pf. P.*, sed W. recte ex Cod. Just. (quamquam ms. Bg. Montispes. H. 82, edd. Hal. Rus. *P. P.* habent) em. *Pf. U.*, quod sententia legis flagitat. f) 5 *adiutor'.* Cod. Just. libri mss. Pl. 1, 2 *Primiceriis adiutorum tuae sed. officiis*; ms. Bg. *Primicerium adiutorium tuae sed. officiis*; in ed. Nbg. haec vv. cum sqq. permixta ita leguntur: *Primicerius adiutor quod in eodem gradu tuae sed. officium.* g) Cod. Just. *meruit.* h) Ita etiam

tione, militiae gradum propriae amisisse monstrabitur, solitae ambitionis iniuria vacante, locum is [i], qui iuxta [k] matriculae veritatem sequetur [l], obtineat. *Dat. XIII. Kal. Jan. Constantinopoli, Victore V. C. Cos.* *) (424.)

TIT. VII. DE OFFICIO MAGISTRI MILITUM.

1. *Imp. Constantius* [m] *A. et Julianus Caes. Hermogeni Pf. P.* [n] De cetero, quoties aliqua necessitas depoposcerit, transferri de loco milites ad alium locum, communicato tractatu cum magistro equitum ac peditum, id fieri oportebit, ut ad ea loca, quae publica utilitas depoposcerit, transferantur. *Dat. V. Kal. Jun. Sirmio* *), *Eusebio et Hypatio Coss.* (359.)

2. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA. Addeo Comiti et Magistro utriusque militiae.* Corrector quidem provinciae Augustamnicae [o] ob illatam duci contumeliam, ut cum officio suo condemnaretur, meruit; a sede autem sublimitatis tuae usurpari iudicii pars ista non debuit, quia [p] semper de ordinario iudice illustris est cognitio praefecturae. *Dat. II. Id. Jun. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio* *) *Coss.* (393.)

3. *Impp. Arcadius et Honorius Stiliconi Magistro militum.* Sicut clarissimis viris [q] comitibus et ducibus diversarum provinciarum et limitum, ita et viro spectabili comiti per Africam principes et numerarii ex officio magisteriae potestatis mittantur, sub ea tamen conditione, ut emenso unius anni spatio singuli, qui designati sunt, intra Africam officio functi, et actuum suorum et fidei, quam exhibuerint reipublicae [r], reddendam sibi non ambigant rationem. *Dat. Id. Sept. Mediolani, Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.* (398.)

4. *Impp. Honorius et Theodosius AA. ad Hypatium Magistrum militum per Orientem* *). Apparitores officii tuae [s] praestantiae ad aliud iudicium [t] trahi ex auctoritate sacrorum rescriptorum [u] minime oportebit, etiamsi quis id a nostra clementia vel exposita [v] vel suppressa veritate meruerit [x]. Sciat igitur illustris magnificentia tua, sub te, sive civiliter sive criminaliter appetantur [y], eos litigare debere. *Dat. Id. Dec. Constantinopoli, Constantio et Constante VV. CC.* [z] *Coss.* (414.)

TIT. VIII. DE OFFICIO QUAESTORIS [a].

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Florentio Magistro militum* [b]. Viro illustri, quaestore Eustathio [c]

Tit. VII. C. Th., cod. 5 (sin. num.), Cl. Pu. W. *Tit. VII.* Rubricam tituli, quae nullo spatio relicto inter c. ult. superioris tit. et c. 1 h. t. in cod. 5 omissa est, restituit Cl. ex indice titulorum. — c. 1. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 1. Conf. c. 4 Cod. Just. eod. (I, 29). — c. 2. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 2. Coniungenda est h. c. cum c. 10 C. Th. de Off. praef. praet. (I, 5). Vid. c. 10 cit. et ibid. not. *d.* — c. 3. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 3. — c. 4. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 4. Cod. Just. I, 29, 2.

Tit. VIII. C. Th., cod. 5 (sin. num.), Cl. Pu. W. *Tit. VIII.* Cod. Just. I, 30. Rubricam, quae in cod. 5, sed spatio vacuo om., Cl. restituit ex indice titulorum. — c. 1. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 1.

Cod. Just., sed quae sit cura personarum, W. se nescire fatetur. Char. in m. ex libro Auredani, Cuiacius (Obs. XIII, 1) em. *epistolarum*, quod nimium discedit a cod. 5 scriptura. Sec. W. Russ. in m. *ipsorum*. Mox edd. Nbg. Hal. om. *ex*. Pancirolus ad Not. Dign. Or. c. 12 intelligit *reos*, adiutoris custodiae commissos, provocans ad similem v. *persona* usum in c. 2 C. Th. de Cohort. (VIII, 4), qua in re recte reprehenditur a W., quod ibi *criminis* mentio accedit, quae ab h. l. abest. Neque tamen continuo reiicienda Panciroli cj., quae nititur potissimum c. 5 C. Th. de Cust. reor. (IX, 3), ex qua apparet, *curam personarum* significare *custodiam observationemque receptarum personarum.* Huius igitur muneris suprema cura h. l. imponitur primicerio. i) 5 *vacantem locũs is.* Os. legi vult *vacantem l.* k) 5 *iusta.* l) Ita cod. 5, Pu., prob. Taf.; sed Cl. W. Cod. Just. *sequitur.* *) De omissione alterius cons. cf. Zirardini l. c. p. 447 sq. In Cod. Just. om. subscr., quam Bk. et Herm. rec. ex C. Th.

m) 5 *Constantinus.* n) *Hermogenes Pf. P.* non commemoratur in Cod. Th., sed eum Pf. P. fuisse, constat ex Ammiano Marcellino XIX, c. 12. Vid. Go. in Prosopogr. v. *Hermogenes* et in comm. ad c. un. C. Th. de Grege dom. (X, 6), T. III. p. 442, in qua c. ut in c. 1 C. Th. de Equis cur. (XV, 10) sermo est de *Palmatiis* et *Hermogenianis* s. *Hermogenis equis.* *) Ita 5. Cl. Pu. W. *Sirmii.* o) De hac Aegyptiacae dioeceseos provincia cons. Go. in comm. ad c. 34 C. Th. de Decur. (XII, 1) et infra c. 1 C. Th. de Off. Pr. Aug. (I, 14). p) 5 *qc.* Seqq. exstant in c. 10 C. Th. de Off. Praef. Praet. (I, 5). *) Add. *V. C.* q) 5 sec. Cl. *iuris*, sed cod. 5 habet *uris*, i. e. *viris*. Cl. ed. *iuris*, impr. Schro., sed iam in corr. Cl. em. *viris.* r) Cl. *fidei, quam exhibuerint, reipubl. redd.*, sed in corr., ut nos. *) A vv. *Per Or.* ipsam legis orationem in Cod. Just. ordiuntur libri mss. Cas. Vat. Pl. 1, 2, ed. Schf. Eadem vv. absunt a cod. Montisp. H. 82. et ab edd. Nbg. Hal. Russ. s) Cod. Just. *App. per Orientem* (in codd. Gt. Pl. 1, 2. Montisp. H. 82, ed. Nbg. om. *p. O.*) *statutos off. tui.* t) 5 sec. Cl. *alium iudicem*, quod etiam Cl. et W. edd.; sed 5 habet *aliũ iudiciũ* i. e. *aliud iudicium*, ut Cod. Just., quem Pu. sec. est. Cl. in corr. em. *aliud iudicium.* u) Cod. Just. om. *ex a. s. r.* v) Ita 5, Pu. ex cj. Sav. Hu.; Cl. W. *ex posita.* x) Cod. Just. om. *etiamsi — meruerit.* Artificiosam h. l. interpr. tentant Bijdr. Vid. W. Opp. Acadd. p. 450 sq. 5, Cl. W. *vel ex suppr. severitate.* Hu. cj. *vel ex suppressa a se ver.* Sav. Pu. (om. v. *ex*, quod Pu. falso dicit in cod. 5 deesse) *vel s. severitate.* y) Ita 5, Cl. Pu., impr. Schro. praeter necess. W. *appetantur* ex Cod. Just. z) Ita recte Cl. em. subscriptionem mendosam cod. 5, ubi *Constantino. β. C. et Constante III c̄. c̄sul.* Ortus est ille numerus ex siglo ꝯꝯ, quod virgula demonstrat. Subscr. in Cod. Just. restitt. Bk. et Herm. ex Cod. Th.

a) 5 in indice titulorum, Pu. *quaestorum.* Cl. ex analogia reliquorum titulorum posuit *Quaestoris*, quod Cod. Just. habet. b) Bijdr. sagaciter demonstrant, h. c. quasi praeparasse ea, quod in c. 2 et 3 h. t. statuitur, et hac de causa c. 1 in Cod. Just. omissam esse. De argumento conf. Cuiacii Parat. ad Cod. Just. h. t. (ed. Francof. 1695, Tom. III. p. 14 sq.), Gutherium de Off. dom. Aug. lib. III. c. 9, et Brissonium de V. S. v. *Laterculum*, Go. ad c. 48 C. Th. de Dec. (XII, 1) not. *d*, T. IV. p. 407 et Ri. in Praef. T. IV. c) Eidem Eustathio quaest. et Helioni mag. off. in subscriptione commemorato inscripta est c. 17 C. Th. de Pro-

suggerente, cognovimus, per innovationem quorundam a minore laterculo praeposituras fuisse sublatas, quod iam in alteram consuetudinem derivatum ex integro revocare nolumus. Quadraginta vero praepositurae minori laterculo pro infra scripta instructione[d] eius restitui praecipimus, ut de scrinio memoriae de cetero emittantur, observaturo sublimitatis tuae officio, ut nihil de memorato numero sibi usurpet, quo[e] pro parte habeat inconcussum, quod contra rationem fuerat immutatum. *Dat. Id. Oct. Constantinopoli, Honorio X. et Theodosio VI. Coss. Scripta eodem exemplo Sapicio*[f], *Magistro militum, Helioni, Magistro officiorum et Eustathio Quaestori.* (415.)

2. *Imp. Theodosius A. Sallustio, viro illustri, Comiti et*[g] *Quaestori.* Laterculi curam totius scias[h] ad tuae sublimitatis sollicitudinem pertinere, ita ut tuo arbitratu ex scrinio[i] memoriae totius minoris laterculi dignitates, hoc est, praepositurae omnes, tribunatus et praefecturae[k] iuxta consuetudinem priscam clementiae meae auctoritate deinceps emittantur. *Dat. VII. Kal. Mai.*[l] *Constantinopoli, Victore V. C. Cos.*[m]. (424.)

3. *Idem A. Helioni Comiti et Magistro officiorum.* Omnes minoris[n] laterculi dignitates, quae sub cura quidem ac[o] sollicitudine viri illustris quaestoris esse antea videbantur, postea vero vel universae vel mediae ad magistrorum militum potestatem dispositionemque transierant, placuit nunc clementiae meae, vetusti temporis more renovato[p], ad prisca deinceps iura revocare. *Dat. III.*[q] *Kal. Mai. Constantinopoli, Victore V. C. Cos.*[r]. (424.)

TIT. IX. DE OFFICIO MAGISTRI OFFICIORUM.

1. *Imp. Constantius A. et Julianus Caes.* *) *ad Agentes in rebus.* Universi, qui indignis natalibus et conversatione deterrima ad scholam agentium in rebus adspiraverunt vel translati sunt, cognoscente vicario, comite[s] et magistro officiorum, vestro consortio secernantur, et ita vos privilegiis dudum indultis[ss] frui possitis. Ad ducenam etiam et centenam *) et biarchiam nemo **) suffragio, sed per laborem[t] unusquisque perveniat, suus omnium testimonio[tt]: principatum vero adipiscatur matricula decurrente[u], ita ut ad curas agendas et cursum[v] illi exeant *), quos ordo militiae[x] vocat et labor. Adiutor praeterea[y], in quo totius scho-

— c. 2. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 2. Cod. Just. I, 30, 1. — c. 3. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 3. Cod. Just. I, 30, 2. Bas. VI, 6, 3.

Tit. IX. C. Th., cod. 5 (sin. num.), Cl. Pu. W. *Tit. IX.* Rubricam, quae in cod. 5 om., restituit Cl. ex indice titulorum. Cod. Just. I, 31. — c. 1. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 1. Cod. Just. I, 31, 1. Bas. VI, 1, 57. Videtur propter argumenti similitudinem h. c. coniungenda esse cum c. 3—5 C. Th. de Curiosis (VI, 29), quarum subscriptiones corruptae sunt.

ximis (VI, 26), data anno seq. d) Recte W. in re satis obscura dolendum esse dicit, quod periit haec instructio legi sine dubio olim addita, ut factum est in c. 7 C. Th. de Palat. (VI, 30), Cod. Just. (XII, 24) et alias. e) Ita em. W. 5, Cl. Pu. *quod*, impr. Schro. f) Quoniam *Sapicii* nomen nusquam legitur, Cl. cj. *Simplicius*, qui a. 396 et 398 magister militum fuit. Mox 5 *Elioni*, ut etiam infra. g) Cod. Just. om. *viro — et*, sed Bk. add. *comiti et*. h) Cl. *totius curam*, sed in corr. *curam totius sc.* Cod. Just. *Totius minoris laterculi curam scias.* i) 5 *ex crinio.* Cl. et Cod. Just. vulgo *et scrinio.* Sed Pu. W. ex cj. Schr. Tal. *ex scrinio* cum cod. 5 leg., quod etiam optimi Cod. Just. codices, ut Montisp. H. 82. Pl. 1. Bg. Gt. et edd. Cont. 66, 71, 76 in m. Char. Bas. habent. Ceterum vid. Go. ad C. Th. lib. VI, tit. 11 et 26. k) Cl. *praepositurae, omnes tribunatus et pr.*, sed in corr. ex cj. Schr. em. *praep. omnes, trib. et pr.*, quod Pu. W. recep. Cod. Just. vulgo *Praefecturae* (codd. Gt. Pl. 2. Bg., ed. Schf. Herm. *praepositurae*), *omnes tr. et praepositurae castrorum*, sed Pl. 1 *proposito omni tribunatu et praefecturae castrorum.* l) Sic W. ed. ex Cod. Just., quum id, quod Cl. et Pu. ex cod. 5 edd.: *VII. Kal. Nov.*, rationi Codicis Th. adversetur; esset enim haec c. sequenti recentior. Ceterum Cod. Just. habet *Dat. VI.* m) 5 *Constantino p.* Cod. Just. *Const. Castino et Victore Coss.*, plenius. n) 5 *minores*, ut nonnulli Cod. Just. libri mss. o) *ac* deest in cod. 5, habet Cod. Just. p) Cod. Just. vulgo *revocato* (*novato* al. *renovato*. Cont. Russ. Char. in m. cod. Bg., ed. Schf. Bk. Herm.). Pl. 1, 2 *remoto.* q) Ita 5 et Cod. Just.; Cl., quem Pu. W. sec. sunt, ed. *IV.*, errore. r) Cod. Just. *Maii suprascriptis Conss.*, sed Bk. *Castino et Victore Conss.*

*) Cod. Just. *Imp. Constantinus A.*, sed. Bk. et Herm. corr. *Constantius* ex Cod. Th.; Bk. add. etiam *et Jul. C.*, quod vulgo om. in Cod. Just. s) 5 *vicarii comem*, mendose. ss) Hinc incipit c. 1 Cod. Just. cit. *Privilegiis dudum scholae vestrae* (edd. Nbg. Schf. *nostrae*) *indultis et* (*et* om. Pl. 1, 2. Bg. Gt., edd. Nbg. Schf. Herm.) *integris reservatis ad ducen.* *) Cod. Just. vulgo *ad ducenariam, centenariam.* (Pl. 1 *ad ducenciam etiam et centenam.* Mss. Pl. 2. Bg. Gt., edd. Schf. Nbg. Herm. *ducenam*). Mox om. *et* in ed. Nbg., *etiam* in ms. Bg., *etiam et* in plerisque edd. Cod. Just. *Centenam* habent etiam codd. Pl. 1, 2. Bg. Gt., edd. Nbg. Schf. Herm. W. ad h. l. nominat Cuiacium in comm. ad tres postr. libr. Cod. Just. tit. De Agentibus in rebus (XII, 20) ed. Francof. 1695. Tom. III. p. 453, Gothofredum ad c. 3, 7 C. Th. de Agentibus in rebus (VI, 27), ad c. 3 C. Th. de Cohortal. (VIII, 4), ad c. 1 C. Th. de Exact. (XI, 7). 5 *Ad duc.* Cl. pro *Ad* sigium quoddam habet, quod non intelligo. **) 5 *nomo.* t) Cod. Just. *nisi labore*, sed Russ. et aliae edd. *sed labore.* tt) Cf. c. 4 C. Th. de Curiosis (VI, 29). Cod. Just. om. *suus o. test.* u) Vid. c. 3 h. t. v) Vid. Go. ad lib. VI, tit. 29. *) Nonn. Cod. Just. libri mss. *exerceant.* x) 5 *militiciae.* y) 5 *vocat. et labor adiutor pr.* Cl. *vocat et laborum adiutor. Praeterea*, ex vulg. script. Cod. Just., qui *vocat et* (Pl. 1 om. *et*) *eius* (Gt. *eorum*) *laborum adiutor. Pr.* Pu. ex cj. Schu. *vocat, et labor adiutor. Praeterea.* Sed W. prob. Schro. et Bijdr. plene distinguens post v. *labor*, claram eruit h. l. sententiam sine ulla mutatione. Jubet enim Constantius *adiutorem* (qui secundum Notit. Imp. primus erat in Off. mag. officiorum de schola agentium in rebus) a magistro officiorum, addito tamen communi scholae testimonio, designari, de quibus adiutoribus vid. Go. ad c. 3 C. Th. de Agent. in reb. (VI, 27) et ad c. 10

lae status et magistri securitas constituta[z] est, omni schola testimonium praebente[a], idoneus probitate morum ac bonis artibus[b] praeditus, nostris per magistrum obtutibus offeratur, ut nostro ordinetur arbitrio[c], data omnibus contradicendi licentia, si hanc legem quisquam violare tentet. *Dat. et PP.*[d] *Romae in Foro Traiani, Kal. Nov. Eusebio et Hypatio Coss.*[e] (359.)

2. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. ad Principium Magistrum officiorum*[f]. Nefas est, a minoribus maiora vel posci vel sperari: ideoque nemo a nobis postulet, agentium in rebus aliquem militiae[g] sociari, nisi quem tua acceptio probari debere significat, ita ut petitorem constet loco esse potiorem[h]. Ordinem vero militiaeque stipendia[i] nemo praevertat, etiamsi nostri nominis[k] per obreptionem detulerit indultum: ac si[l] formam istiusmodi[m] docebitur obtulisse, in locum, ex quo indecenter emerserat, revertatur, ut is gradu ceteros antecedat, quem stipendia longiora[n] vel labor prolixior fecerit anteire. *PP. Hadrumeti*[o] *VII. Id. Mart. post consulatum Arcadii A. I. et Bautonis V. C. Coss.* (386.)

3. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius*[p] *AAA. Aemiliano Magistro officiorum.* Magnificentia tua matriculam scholae agentium[q] in rebus ex nostra auctoritate tractabit atque perficiet, ut sedula inspectione laboriosi segnibus, praesentes absentibus ac sibi perpetuo vacantibus praeferantur: ii quoque, quos sua virtus cum nostra munificentia gradibus honoravit sive dignos effecit[r], praemiorum sibi delatorum competenti firmitate potiantur, quo, secreta ignorabili[s] turba multorum, industrius quisque et labore non minus, quam genere nobilis, obsequiis nostris inhaereat. *Dat.*[t] *Kal. Aug. Ancyrae*[u], *Stilicone II. et Anthemio Coss.* (405.)

TIT. X. DE OFFICIO COMITIS SACRARUM LARGITIONUM.

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Syagrium Pf. P.*[v]. Palatinos[x] strenuos regionibus singulis attributos iubemus eam in cunctis[y] adhibere solertiam, ut non modo abire e provincia non sinatur[z], qui canonem propriae administrationis exactum certissimis nequeat[a] approbare documentis, verum etiam mansuetudinis nostrae instructa cognitio[b] eum graviore vindicta censeat corrigendum. *Dat. III. Non. Iul. Viminacio*[c], *Syagrio et Eucherio Coss.* (381.)

2. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Trifolio*[d] *Comiti sacrarum largitionum.* Palatini monitores

— c. 2. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 2. Cod. Just. I, 31, 2. Bas. VI, 1, 58. — c. 3. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 3. Cl. conferri vult c. 3, 7, 14, 15, 17 — 20, 23 C. Th. de Agent. in reb. (VI, 27). Puto, eam h. c. coniungendam esse c. un. C. Th. de Mensor. (VI, 34).

Tit. X. C. Th., cod. 5 (sin. num.), Cl. Pu. W. *Tit. X.* Rubricam tituli, quae deest in cod. 5, restituit Cl. ex indice titulorum. In cod. 5 est spatium duorum versuum. Cod. Just. I, 32. — c. 1. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 1. — c. 2. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 2. Cl. conferri vult c. 10 C. Th. de Palatinis sacr. larg. (VI, 30), c. 5, 6 C. Th. de Execut. (VIII, 8), c. 17, 18 C. Th. de Exact. (XI, 7), c. 32 C. Th. de Suscept. (XII, 6), Nov. Valent. III. de Palat., Nov. Maior. de indulg. reliq. §. 2.

C. Th. de Cohort. (VIII, 4). Congruit ita sententia cum c. 4 C. Th. de Curiosis (VI, 29), *ita agere debebitis, quatenus l a b o r e atque o r d i n e ad cursum regendum et ad curas agendas — dirigamini.* Eodem modo *ordo* et *labor* coniunguntur in c. 20, 21 C. Th. de Agent. in reb. (VI, 27). Cf. etiam finem c. 2 et 3 h. t. Ceterum in Cod. Just. Herm. ed. ex ed. Schf. *q. o. militiae vocat et laborum. Adiutor pr.* Bk. nostram lect. rec. Cod. Bg. *vocat eorum laborum adiutorio.* z) 5 *constuta.* a) Cod. Just. om. *omni sch. t. praeb.* b) 5 *actibus praedictus.* c) 5 *nostro ord. officio arb.* Cl. Pu. *nostri o. officii arb.* impr. W., qui prob. Bijdr. lectionem Cod. Just. recepit, om. v. *officio.* Seqq. des. in Cod. Just. usque ad vv. *Dat. et,* sed Herm. rec. *Dat. et.* d) 5 *ppo.* e) In Cod. Just. vulg. om. *Kal. — Coss.* et in nonn. edd. tota subscr. aut prior pars eius. 5 *hippacio.* f) Ita 5, Cl. Pu.; W., quoniam *Principius Praef. Praet.* saepius commemoratur, *magister* autem *officiorum* nullus, et propter consensum librorum Cod. Just. in inscr. c. 2 cit., ex Cod. Just. ed. Spangenb. recepit *Patricium.* Errat autem W. in eo, quod libros mss. Cod. Just. consentire putat, nam codd. Pl. 1, 2. Montisp. et Bamberg. habent *Principem,* quod fere ad lectionem cod. 5 accedit, et codd. Cas. Vat. *Principium,* quod nomen Herm. rec.; praeterea W. ipse fatetur, Patricii, magistri officiorum, mentionem alias non fieri, quas ob causas codicis scripturam retinui. g) Post v. *milicie* in cod. 5 est lacuna circiter 8 literarum. Ante 5 *agentiū* et paullo post *deberi.* h) Schr. cj. *potiore.* Hinc inc. c. 2 Cod. Just. cit. i) Ita 5, Hu. Pu.; Cl. W. ex Cod. Just. *militiae atque et.* Cod. Just. *Nemo agentium in rebus ordinem militiae atque stipendia praevertat* (nonn. codd. *pervertat* aut *pervertatur*). k) Retinui *nominis* ex cod. 5, neque id languet, ut W. existimat, qui ex Cod. Just. *numinis* ed.; sed complures Cod. Just. libri mss. et Pl. 1., meus, praeterea Cont. Russ. habent *nominis.* Vid. supra c. de Theodosiani Cod. Auct. §. 1, not. *z.* l) Ita recte 5. Cl. W. ex Cod. Just. add. *quis.* Sed iam Taf. vidit, subiectum in antecedenti *Nemo* latere. m) In Cod. Just. vulg. add. *admissi* (nonnulli codd. *amissi,* sed Hal. Russ. Cont. 62, cod. Gt. om. *admissi*), quod v. W. redundare videtur, sed plane ineptum est, quum forma per se denotet rescriptum Imp. auct. Brissonio h. v. n) *meliora* Cod. Just., sed rectius Hal. *longiora.* o) 5 *ad rumetū.* Seqq. des. in Cod. Just., sed add. a Bk. Herm. ex C. Th. Cl. adscribit a. 385, quo illi ipsi Coss. fuerunt, quod W. correxit propter vv. *post consulatum.* 5 *arcadiā* sec. Cl., sed apographum meum *arcadi ā.* p) 5 *Arc. et Hon. et Teodorus.* q) 5 *agentū.* Cl. cj. *agendum,* quod non intelligo. r) W. vv. *s. d. e.* iniuria pro glossemate habet. s) Retinui cum Pu. ex cod. 5 *ignorabili,* quod etiam Hu. probatur. Cl. et W. *ignobili.* t) Aut h. l. add. X, aut del. X in c. un. C. Th. de Mensor. cit. Malim prius. u) 5 *Ancyre.*

v) 5 *ā* et *popetū* mendose. x) Vid. C. Th. tit. de Pal. sacr. larg. (VI, 30) et c. 12, 13 C. Th. de Off. praef. praet. (I, 5). 5 *singulos.* y) Hu. cj. *eam iniunctis.* z) 5, Cl. Pu. *non sinantur;* sed W. em. *sinatur* propter sequens *eum.* a) 5 mendose *neque neque.* Cl. Pu. *nequeant.* W. *nequeat.* Vid. not. z. Ba. cj. *nequeant probare.* b) 5 *cognito.* c) Ita 5. Edd. *Viminacii.* d) Ad Trifolium com. sacr. larg. eod. a. datae

frequentissimi ad profligandos*) largitionales titulos iudicibus ordinariis semper assistant; deinde, si alicuius remissior super hoc fuerit cura detecta, tamdiu unusquisque iudex a palatinis intra provinciam a[e] se administratam peracto iam honore teneatur, quamdiu per eum id, quod debitum fuerit, exigatur. *Dat. VII. Id. April. Constantinopoli, Arcadio A. I. et Bautone Coss.*[f] (385.)

3. *Iidem AAA. ad Florianum Comitem sacrarum largitionum*[g]. In omnibus[h] caussis ita cognitioni iurgiorum operam dabis, ut extra[i] ordinem ac sine temporibus recognoscens[k], mature[l], cum ratio tulerit, ac rursus severius, si iustitia persuaserit, definitivam scias promendam esse sententiam. *Dat. V. Kal. Dec. Arcadio A. I. et Bautone Coss.*[m] (385.)

4. *Iidem AAA. Severino Comiti sacrarum largitionum**). Comperimus, inconsulto praefecto urbis ac penitus ignorante, raptos ad supplicium mercatores, corporalibus affectos iniuriis, gravis insuper mulctae acerbitate nudatos[n]. Cum igitur[o] omnia corporatorum genera, quae in Constantinopolitana urbe[p] versantur, universos quoque*) cives atque[q] populares, praefecturae urbanae regi moderamine recognoscas[r]: si cuiuspiam fortasse persona fisci flagitabit examen, vel in aliquem horum similis posthac redundabit invidia*), is non per officium palatinum, sed per apparitionem sedis urbanae cognoscendo negotio praeparatus**), ad eum cognitorem, cui[s] urbs tota subiacet, deducetur, ut[t] ab eo possit audiri aut, si necessitas suaserit, ad iudicium tuum, te petente, transmitti. *Dat. XVII. Kal. Mai. Mediolani, Tatiano et Symmacho Coss.* (391.)

5. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Anthemio Comiti*[u] *sacrarum largitionum.* Quia per negligentiam iudicantis quidam se perperam queruntur esse deiectos[v], cunctos, qui in hac iniuria continentur, locis debitis praecipimus reddi debere; illos vero, qui sine commeatu aut sine officii publici necessitate per provincias devagantur, tuo examini praesentatos, arbitrio celsitudinis tuae condemnatione percelli: deinde militia sententiae tuae, prout visum tibi fuerit, auctoritate pri-

— c. 3. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 3. Fortasse cum h. c. coniungendae sunt c. 46 C. Th. de Appell. (XI, 30) et c. 30 C. Th. Quor. app. non rec. (XI, 36). Vid. not. g. Praeterea Cl. conferri vult c. 21, 28, 39, 40, 45, 46, 64 C. Th. de Appell. (XI, 30). — c. 4. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 4. Desumpta est ex h. l. c. 4 Cod. Just. de Off. praef. urb. (I, 28). Bas. VI, 4, 13. Praeterea Cl. conferri vult c. 11 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6). — c. 5. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 5. Cf. c. 16 C. Th. de Palatinis (VI, 30).

sunt c. 8, 9 C. Th. de Palat. (VI, 30). *) 5 *profligendos.* e) Praepositionem, quae deest in cod. 5, recte suppl. Cl. f) Tota subscr. in cod. 5 mendosa est: *Dat. — Apr. id. ē. constantinop. archad. A.* (om. *I.*) *et trautone cons id ad florianum comsol'.* W. interpr. *id. ē.*: idibus augusti, ut ostendatur, quo die alterum constitutionis exemplum ad Florianum missum sit. Mihi videtur in his omnibus error librarii latere, quum, si W. cj. vera esset, *id. ē.* non post *April.*, sed post *Coss.* ponendum fuisset. Sed etiam, quae post v. *Coss.* sequuntur, sine dubio ex inscr. seq. c. huc translata sunt et a librario bis scripta; quam ob rem non dubitavi ea cum Pu. delere. Cl. et hic et in sq. c. add. a. 384, in corr. a. 385. g) Florianus h. a. comes sacr. larg. nusquam commemoratur. Ad *Florentium* s. *Florentinum* (utrumque saepissime confunditur in libris mss.) com. sacr. larg. eodem fere die (VII. Kal. Dec. 385) et eiusdem fere argumenti datae sunt c. 46 C. Th. de Appellatt. (XI, 30) et c. 30 C. Th. Quorum appell. (XI, 36). Quas ob caussas non dubito has tres constt., ut lacinias maioris constitutionis, coniungere et h. l. cum Cl. in not. *Florentium* scribere, cuius siglum *Flor.* facile poterat a librario in Florianum mutari, deinde vero in subscr. pro *V.* ponere *VII.*, ut illarum constt. idem fiat dies. Nolui vero quicquam mutare, cum soli Cod. Ambr. h. c. debeatur. h) 5 *largiti* | *nominibus.* Mox idem et Cl. *iurgionum*, sed Cl. in corr. *iurgiorum.* i) 5 add. *opa.* Cl. Pu. hoc v. uncis inclus. W. recte id delevit, ut per errorem ex anteec. repetitum. k) Ita 5. Cl., qui nimis duram ellipsin in his esse putat, ed. *ac sine temporum observatione* (*re*)*cognoscens*, quod sec. W. temerarium et sententiae Impp. non accommodatum est. Taf. defendit lectionem cod. Quid sit *sine temporibus*, discitur ex c. 1 C. Th. de Temporum cursu (II, 6). Item nihil mutandum est in v. *recognoscens*, quum neque syllaba *re* redundet, neque *recognoscere* pro *agnoscere* plerumque adhibeatur, ut W. dicit. Est enim h. l. sermo de caussa super fiscali debito orta, quae per appellationem ad com. s. l. pervenerat, quamque comes s. l. sine temporum dilatione recognoscere atque maturare iubetur, nisi *iustitia persuaserit*, *ut severius* i. e. *accuratius* caussa perpendatur. l) Ita 5. Edd. *mitius*, praeter necessitatem, quum *mature* optime conveniat cum antecedd., neque id v. pro glossa vv. *sine temporibus* adscripta habendum sit, quod W. existimat. m) Cl. suppl. *et Baut. Coss.*, quod deest in cod. 5. *) 5 *largiter.* Multae edd. Cod. Just. *Theod. Val. et Arc.* n) W. cj. *notatos*, sed optime convenit *nudatos*, i. e. bonis, patrimonio spoliatos gravis mulctae acerbitate per officium tuum s. palatinos impositae. o) Hinc usque ad v. *recognoscas* petita est c. 4 Cod. Just. cit. p) Cod. Just. *civitate.* *) Cod. Just. edd. Nbg. Hal. Russ. Herm., codd. Pl. 1, 2. Bg. Gt. *universosque.* q) Hal. et aliae edd. Cod. Just. *ac.* r) Cod. Just. *cognoscas* (Bg. *cognoscant*) et om. subscr., quam Rt. et Herm. rest. ex C. Th. Cl. minus recte (*re*)*cognoscas*, monente W. quum h. l., ubi apodosis sequitur, *quum recognoscas sit*, quum agnoscas, scias. In Cod. autem Just. omissa apodosi *cognoscas* scribendum erat, quasi hoc demum Impp. constitutione sanciverint. Nec W. satis recte de h. l. existimavit. Ponitur enim v. *recognoscas* eadem significatione, qua in c. 49 C. Th. de Operibus publ. (XV, 1). Mox 5 *ut in aliquem.* *) Schr. cj. *red. suspicio.* **) Hu. cj. *praeparatam*, quod rec. Pu. s) 5 mendose *cogn. aut urbs.* t) 5 *aut*, mendose. Hu. cj. *ut aut ab eo*; rec. Pu. u) 5 *Antemio* | . . . *sacr. larg.* Cl. recte suppl. *Comiti.* v) W. h. c. recte interpretatur ex c. 16 C. Th. de Pal., anno superiore data, qua definitus erat numerus eorum, qui in officio com. s. larg. militarent, cautumque, ut iudices admonerentur de numero statuto, *ut ceteri ad sua officia retrahantur, nec posthac sub specie militiae intra provinciam possit delitescere, qui sibi nec indultum nomen, nec publicam necessitatem docuerit esse mandatam.* Hinc nonnulli

vari; hos vero, qui hanc secuti militiam[x] cohortalina officia deseruerunt[y], a[z] perperam quaesita militia prohiberi. *Dat. VII. Kal. Sept. Constantinopoli, Stilicone et Aureliano Coss.* (400.)

6. *Iidem AA.*[a] *Hadriano Pf. P.* In exactionibus largitionalium titulorum iuxta[b] veterem consuetudinem palatinorum iudicibus incumbat instantia: ad hoc enim tantum videntur emitti, ut rectoribus vigilanter[c] immineant[d], et cetera. *Dat. III. Kal. Mart. Mediolani, Vincentio et Fravitta Coss.* *) (401.)

7. *Iidem AA. Limenio Comiti sacrarum largitionum* **). Observandum esse censemus, ut bini in singulis indictionibus per singulas provincias palatini dirigantur, ita ut singulorum librarum auri adiutores per singulos multa constringat[e], si legis nostrae definitiones neglexerint[f], vel minus idoneos destinaverint[g]. Quibus haec cura debet esse praecipue[h], ut, periculo proprio notariis destinatis, super negligentia[i] iudicum, si ita res exegerit, conquerantur, nec[k] eorum sit impunita desidia. Judices quoque de eorum nominibus referre convenit, quos commodis propriis magis quam utilitatibus publicis studere providerint: breves etiam quadrimenstruos ad officium palatinum noverint dirigendos, aurumque exactum ad sacras largitiones sine ulla dilatione mittatur[l]. *Dat. III. Kal. Mart. Mediolani, Vincentio et Fravitta Coss.*[m]. (401.)

8. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad Volusianum Pf. P.* Non amplius, quam semel, intra eandem provinciam quicquam publici muneris palatinus exerceat, sed adiutoris suggestio[n] gestis expressa teneatur, quae et nomen palatini et ei, qui dirigendus, in eandem provinciam nihil ante commissum[o], evidenter exprimat. Quodsi aut huiusmodi solennitate neglecta[p], aut repetito actu ad provinciam missus fuerit palatinus, adiutorem officii et primicerium atque secundicerium[q] triginta librarum auri poena percellat[r], nec uti licebit his fortasse praestigiis, quod eidem, non eadem tamen, possint gerenda committi: eundem enim[s] palatinum intra eandem provinciam quicquam publici muneris iterum procurare non licet. Palatini vero scient, sibi cum provincialibus nihil esse commune. Judicibus sane oportebit insistere. et si[t] inter eos breves, quos ad provinciam deferent, et eos, qui a[u] provinciarum tabulariis proferuntur, fuerit aliqua diversitas[v], adscitis[x] sibi in consilium ex provincia quinque honoratis, inter palatinum ac tabularium provinciae moderator cognoscat[y],

— c. 6. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 6. Coniungenda est cum c. 11 Cod. Just. de Annonis (X, 16), eodem die data, in cuius inscriptione pro *Eutychiano* pon. *Hadriano*, quod Cuiacius habet. Cf. c. ult. C. Th. de Off. Vic. (I, 15). Ceterum vid. c. 12, 13 C. Th. de Off. praef. praet. (I, 5), a. 399 et 400 datas, quibus adempta est palatinis exactio. — c. 7. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 7. Cod. Just. I, 32, c. un. Bas. VI, 31, 1. Sine dubio cum hac c. cohaeret c. 10 Cod. Just. de Off. rect. prov. (I, 40), cuius subscriptio ex h. c. supplenda est. — c. 8. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 8. Cl. conferri vult c. 14, 21, 22 C. Th. de Palat. (VI, 30), c. 4 C. Th. de Execut. (VIII, 8).

querebantur, se *iniuria deiectos* esse, qui *locis debitis*, i. e. palatinae militiae iubentur restitui. x) Ita 5, W.; Cl. Pu. *sententiam*, quod huc plane non quadrare iam W. monuit. y) Recepi W. cj., pro *desolverunt*, quod Cl. Pu. ex cod. 5 edd., improb. Schro. Multis enim legibus cavetur, ne cohortales sua conditione relicta vel *deserta* (hoc enim v. in ea re solenne est), alteri militiae se immisceant. Cf. c. 20, 21, 22 C. Th. de Cohort. (VIII, 4) et Go. ad h. t. Sic igitur etiam h. l. cohortales iubentur *a perperam quaesita militia* ad *cohortalina*, quae deseruerant, *officia* redire, unde apparet, de lectione *desolverunt* valde dubitari posse, nisi forte defendere velimus Graeco loquendi genere ἀπολύεσθαι τι. Propius ad codicis scripturam, quam *deseruerunt*, accedit *desolarunt*. z) 5 *ad*. a) 5 *Id. d.* b) 5 *iusta*. Pu. *veterem*, errore. c) 5 sec. Cl. *vigilāt*, sed apographum meum *vigilas*. He. cj. *vigilantissimis*. Pu. ex cj. Schr. *vigilantia*, *imm*. Cl. W. prob. Schro. *vigilent*. Melius et literarum ductui convenientius *vigilanter*. Similiter c. 8 h. t. dicitur *Judicibus insistere*. d) Schr. cj. *immineat*. *) 5 et hic et in seq. const. *vicencio et fravito*. **) Nonn. Cod. Just. edd. et mss. Pl. 1. Bg. om. *com. s. l.* e) 5 *constringuat*. f) 5 *exigerint*, quod e seqq. videtur huc illatum. Cl. em. *neglexerint*. g) Hinc incipit c. un. Cod. Just. tit.: *Palatinis haec c.* h) Ita 5, Cl. Pu.; W. ex Cod. Just. ed. *praecipua*. Mox ad v. *notariis* s. *notoriis* cf. Go. ad c. 31 C. Th. de Episc. (XVI, 2), not. *k* et Bijdr. ad h. l. i) 5 *neglegenciam*. k) 5 *exigeris*, *conquirantur nec*. Edd. ex Cod. Just. *conquerantur*, *ne*. Sed iam Taf. recte defendit *nec*. l) Cod. Just. *esse mittendum*. m) Cod. Just. *Dat. III. Kal. Maii* (om. *Mediol.*), *Honorio VII. et Theodosio II. AA. Coss.* (407), quam subscr. cum inscriptione non convenire Herm. monet, in qua, si illa vera esset, fuisset addendum Theodosii nomen. Falsum igitur est, quod W. dicit, diei notam in Cod. Just. cum h. c. congruere. Bk. et Herm. in Cod. Just. rec. subscr. ex Cod. Th. n) 5 *subiectio*, ut infra c. 3 C. Th. de Off. Vic. (I, 15), quam formam medio aevo usitatam fuisse iam W. docuit ex Cangio in v. *subiectio*; *suggestio* autem est relatio, quae h. l. intelligitur ad praef. praet. data. Cl. *subiectio*, sed in corr. *suggestio*. o) Ita 5, Pu., prob. Schro.; Cl. *pal. et eius, cui dirigendus in eandem provinciam n. a. commissam*, quod nullum sensum praebet; sed Cl. in notis se corr. lectionem codicis retineri iubet, posito commate post *provinciam*. Schr. *et, ei qui dirigatur, in eadem provincia n. a. c.* W. ablat. omnino necessarium esse putans huic loco duorum verborum transpositione succurrendum esse existimavit. Itaque ed. *pal. qui dir. et ei in eadem provincia n. a. c.* Ego puto retinendam esse codicis lectionem, ita tamen ut post *dirigendus* comma ponatur. Ceterum si locus corruptus esset, facili mutatione scribi posset *inl.* i. e. *intra*. p) 5 *nec lecta*. q) Cl. *sedicerium*, sed in corr. *secundicerium*. r) Cl. *percellas*, impr. Schr. Schro. et W. Vid. c. 15 C. Th. de Agent. in reb. (VI, 27), c. 32 C. Th. de Erog. mil. ann. (VII, 4). Mox infra *poena — off. feriense palatinum*. s) 5 *eenim*. t) Pu. *et se*. u) 5 *qui ad*. v) Cf. c. un. C. Th. de Quadrimenstr. brev. (XI, 25). x) 5 *ad sitis*. y) 5, Cl. Pu. *agnoscat*, impr. Schro. W. ut iam Schr. cj. *cognoscat*. Cf. ad h. l. Go. ad c. 1 C. Th. de Tabul. (VIII, 2), qui tamen inter *municipiorum et provinciarum tabularios* discrimen statuit,

et discussa brevium fide accelerari exactionem[z] iubebit aut censurae legum veterum subiacebit. Noverint sane provinciarum moderatores, nullam prorsus exactionis partem ad palatinum officium pertinere, nec unquam his adminicula praebenda; sed nec[a] susceptori quidem aut tabulario provinciae palatinus incumbet, neque a[b] susceptore summam[c] illatorum, neque[d] nominatorios breves[e] a tabulario postulabit, cum haec omnis sollicitudo sit iudicis. Comitibus quoque titulorum[f], si quando eos ad provinciam mitti ratio necessitatis exegerit, nulla adminicula de palatino dari iubemus officio, sed sola eis provincialis apparitio parebit, poena viginti librarum auri comitem titulorum et officium feriente palatinum, si quis palatinorum cuilibet comiti titulorum fuerit adiunctus. *Dat. III. Kal. Mart. Ravennae, Felice et Tauro Coss.* (428.)

TIT. XI. DE OFFICIO COMITIS REI PRIVATAE *).

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Minervio Comiti rei privatae*[g]. Manentibus fideiussorum atque subsignationum[h] meritis, et possessoribus[i] in eadem, qua[k] nunc habentur, conductione[l] durantibus, ad[m] palatinorum curam et ad rationalium officia omnium rerum nostrarum et totius perpetuarii[n] iuris exactio revertatur[o], nihilque omnino de exactione reddita, hoc est perpetuarii iuris, vel sacratissimae domus, ad ordinarios iudices pertineat[p]. Meminerint autem officia ordinariorum iudicum, non leve fortunis suis[q] imminere dispendium, nisi omnia reliqua praeteriti[r] temporis curaverint exigenda[s], quae penes conductores ipsorum desidia aut conniventia resederunt. *Dat. X.*[t] *Kal. Jan.*[u] *Mediolani, Caesario et Attico Coss.* (397.)

2. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Firmino* *), *Com. S. L.*[v] Divae memoriae Valentiniano iuniori[x] subreptum est, ut ordinariorum iudicum officiis actores seu conductores dominicos conveniendi licentia[y] negaretur: et idcirco ad rationales privatae rei exigendorum fiscalium debitorum ex illo tempore cura translata est. Ad hanc tamen[z] inutilem praecepti novitatem etiam illud adiectum est, ut, si quid[a] in rei privatae nostrae prae-

---

Tit. XI. C. Th., cod. 5 (sin. num.), Cl. Pu. W. *Tit. XI.* Rubricam, quae h. l. deest in cod. 5, Cl. restituit ex indice rubricarum. Cod. Just. I, 33. — c. 1. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 1. Cod. Just. I, 34, 1. Bas. VI, 1, 106. W. videtur rubrica tit. 34 Cod. Just. spuria esse et totus titulus antecedenti *de Off. com. rei priv.* iungendus. Cf. Witte, die Leges rest. p. 86, 89. Biener, Revision d. Justin. Codex p. 54, quare Herm. h. t. uncinis incl. — c. 2. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 2. Coniungenda est cum c. 4 C. Th. de Coll. fund. patrimon. (XI, 19).

---

quod h. l. refellitur. z) 5 *hu accelerari exaccionē*. Cl. *accione*, et in ed. *actionem*, sed utrumque corr. *exactionem*. a) Ita 5, Cl. Pu.; W. auct. Cl. in notis *ne*. Mox 5 *suscepturi*. b) 5 *aut*, sed corr. *a*. c) 5 *summa*. d) 5 *ill. neque neque*, mendose. Cl. Pu. *neque* (*neque*). e) Quid *nominatorii breves* sint, W. exponit, qui dicit: *nominatorios breves*, qui etiam c. 3 C. Th. de Indulg. deb. (XI, 28) memorantur, fuisse indices, quibus singuli debitores nominabantur, a quibus tributa vel reliqua erant exigenda, quive alia ratione, (veluti nominatione susceptorum, de qua potissimum c. 20 C. Th. et Cod. Just. de Susceptor. XII, 6. X, 70) principis aerario tenebantur. Huiusmodi nominatim breves debitorum exactores a tabulario civitatis accipere iubentur c. 1 C. Th. de Exactionibus (XI, 7. Cod. Just. X, 19, 1). Palatini igitur prohibentur sive a susceptore requirere, quid vere illatum (i. e. solutum) sit, sive e brevibus inspectis ipsi cognoscere, quantum singuli quique debeant. f) i. e. *largitionalium titulorum*, quae Cl. interpretatio confirmatur c. 12 C. Th. de Off. praef. praet., ubi commoventur *largitionalium titulorum comitum dispositiones*. Etiam in Notitia Dign. Imper. Or. sub dispositione comitis sacrarum largitionum commemorantur *comites largitionum per omnes provincias*. Vid. Pancir. c. 74.

*) Cod. Just. *Rerum Privatarum*. Hal. add. *sacri palatii sacrique patrimonii*. Vicissitudines exactionis W. profuse enarrat ad c. 1, not. p. g) Cod. Just. *rerum privatarum*, sed codd. Vat. Pl. 1, 2 *comiti pp.*, cod. Bg. *pp.* et ed. Nbg. *comiti et pp.* h) Vid. L. 5, §. 10, D. de Jure immunitt. (L, 6), c. 5 C. Th. de Censitt. (XIII, 11) et Go. comm. h. c. i) 5 *et ex poss.* Cl. Pu. *et* (*ex*) *poss.* k) 5 *quam*. l) Pu. ex Schr. cj. *conditione*, impr. Schro. m) Hinc ad v. *revertatur* petita est c. 1 Cod. Just. cit. n) In Cod. Just. add. gloss. *hoc est emphyteuticarii*. o) 5 *exaccione reddita hoc est rev.*, quae ex seqq. huc translata sunt; sed virgula inducta del. sunt vv. *r. h. e.* Cl. *exactio*, in corr. *exactionem*; prior lectio congruit cum Cod. Just. Seqq. des. in Cod. Just. p) Hinc sec. W. c. 13 C. Th. de Off. praef. praet. (I, 5) commemorantur *palatini, qui a viro illustri — pensiones*. q) 5 *officio — sui*. r) 5 sec. Cl. *praetenti*, sed apogr. meum habet *praeteriti*. s) Sec. Cl. 5 habet *cur. in exigenda peccata* (v. *peccata* deletum est linea subducta), sed in apographo meo deest *in*. Unde W. recte om. vv. *in* et *peccata*, prob. Schro. Cl. *cur. in exigendis pecuniis*. Pu. ex cj. Taf. *in exigenda pecunia*. t) Hic numerus deest in Cod. Just. u) 5 *kl. mr* (apographum meum *m*) *Jan.*, sed iterum *mr* del. est. Mox 5 *atti*. *) Male Cl. propter solam subscr. simul coniungere vult cum hac et c. 4 cit. c. 11 C. Th. de Jurisd. (II, 1), quae omnes ex una longiore constitutione ei videntur profectae esse. Tamen cum c. 11 cit. *Theodoro Pf. P.* data sit, c. 4 cit. *ad Firminum, com. s. larg.*, utriusque fons non potest idem esse, quamquam argumento non multum discrepant. Constitutionem autem 2 h. t. cum c. 4 coniungendam esse et inscr. c. 4 docet, quae *Firminum*, si non *com. rei priv.*, quam dignitatem demum post h. a. adeptus est (vid. not. ad c. 22 C. Th. de Petitt. X, 10), tamen *com. sacr. larg.* appellat, et constitutionis *divae memoriae Valentiniani* in utraque const. commemoratio. Ceterum vid. infra not. c. v) Lacunam inscriptionis in cod. 5 restitui ex c. 4 C. Th. de Collat. fundor. patrim. (XI, 19). Cl. Pu. W. *Impp. Arcadius et Honorius AA.* ... W. c. 11 C. Th. de Jurisd. (II, 1) cum h. c. iungendam esse censens suppl. vult *Theodoro Pf. P.*, sed vid. supra. Cl. *Eulogio*, sive *Firmino*, sive *Minervio*, h. a. comitibus rei privatae, h. c. inscriptam esse putat. x) Ita recte Pu. ex cj. Schr. 5 *Valentiniano iunioris*. Cl. W. *Valentiniani iunioris*. y) Cl. Pu. *conveniendi, licentia*. z) 5 sec. Cl., Pu. W. *tam*, sed 5 habet *tamen*. a) Ita ed. W. ex cj. Ba. Hu. Schr. 5 *sicut*, Cl. *si*(*cut*). Pu. ex cj. Taf. *si cui*, improbb. Schro. W.

diis sceleris esset admissum, quod pro sua atrocitate ulcisci potestas, nisi ferro accincta, non posset, exhibendorum reorum, nisi qui per dominicos deducerentur et defenderentur actores, ordinario iudici[b] copia non pateret. Quod ne deinceps fiat, hac sanctione prohibemus. *Dat. IX. Kal. Jul.*[c] *Mediolani, Honorio A. IV.*[d] *et Eutychiano Coss.* (398.)

TIT. XII. DE OFFICIO PROCONSULIS ET LEGATI.

1. *Imp. Constantinus*[e] *A. Aeliano Proconsuli Africae.* Omnes civiles caussas et praecipue eas, quae fama celebriores sunt, negotia etiam criminalia publice audire debebis[f], tertia, vel[g] tardissime quarta, vel certe quinta die acta conficienda[h] iussurus. Quae omnia legati quoque coërcitione commoniti observabunt. *Dat. III. Kal. Nov. Treviris, Constantino A. III. et Licinio III. Coss.*[i] (313.)

2. *Idem A. ad Proculum Proconsulem Africae*[k]. Et publicae disciplinae interest, et proconsulari convenit dignitati, ut publicarum exactionum ceterarumque rerum curam et notitiam ad tuam redigas potestatem, ita ut non officialium instructione et voce fraudulenta contentus sis, sed ipsorum iudicum curam responsionemque condiscas praefecti annonae[l] et rationalium, si fidelis est ea instructio[m]: ita enim provincialibus contra iniquas exactiones poterit subveniri. *Dat. VII. Kal. Jan. Constantino A. V. et Licinio Caes. Coss.* (319.)

3. *Idem A. Aeliano Proconsuli Africae*[n]. Legati non solum civiles, sed et[o] criminales caussas audiant, ita ut, si sententiam in reos ferendam perviderint[p], ad proconsules eos transmittere non morentur[q]: ab omnibus enim iudicibus hoc observari oportet, ut, supputato tempore competenti, quo necessaria caussae criminalis[r] instructio poterit adhiberi, maturam vel nocens poenam, vel absolutionem innocens consequatur. *Dat. Kal. Oct. Constantino A. VI. et Constantino Caes.*[s] *Coss.* (320.)

4. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Flaviano Proconsuli Africae*[t]. Officio, quod tuis meritis obsecundat, non curialem quemquam, nec plebeia stirpe progenitum[u] volumus aggregari: ac[v] si qui erunt inter apparitores huiusmodi, restitui eos debitis muniis mox iubemus[x]. Veteranorum filios[y] militare permittimus, ut, licet[z] diversa conditione, paternam tamen teneant sub cingulo viliore fortunam. *Dat. Non. Octob. Constantinopoli*[a], *Theodosio A. III.*[b] *et Abundantio*[*]) *Coss.* (393.)

Tit. XII. C. Th., cod. 5 (sin. num.), Cl. Pa. W. *Tit. XII.* Rubricam, quae h. l. deest, restituit Cl. ex indice titulorum. Cod. Just. I, 35. Bijdr. l. c. p. 35. — c. 1. Cod. 5, Cl. Pa. W. *c. 1.* Sine dubio coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1) et c. 1 C. Th. de Exact. (XI, 7) ad eundem Aelianum datis, quarum omnium subscriptiones mendosae sunt. Vid. infra not. *i.* Cl. conferri vult c. 3 C. Th. de Appell. (XI, 30). — c. 2. Cod. 6, Cl. Pa. W. *c. 2.* Coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Re iudic. (IV, 16). — c. 3. Cod. 5, Cl. Pa. W. *c. 3.* Cod. Just. I, 35, 1. Bas. VI, 2, 19. — c. 4. Cod. 5, Cl. Pa. W. *c. 4.* Cod. Just. XII, 56, 1.

---

b) Ita em. W. pro *ordinarios*, quod in cod. 5 est. Cl. Pa. *ordinarios, iudici*; tamen qui sint *dominici actores ordinarii*, nusquam dicitur. Sed *ordinarii iudices* h. l. sunt *rectores provinc.* Vid. c. 13 C. Th. de Assess. (I, 16) et c. 11 C. Th. de Jurisd. (II, 1). c) Aut hic leg. *Jun.* aut in c. 4 cit. *Jul.* d) Sic recte Cl.; 5 pro *A. IV.* habet *XIV.*

e) Cl. *Constantius*, sed in corr. *Constantinus.* f) Pa. ex cj. Hu. *debes*, impr. Schro. g) 5 *velvel.* Cl. Pa. *vel(vel).* h) 5 *confectendi.* i) 5 mendose *Constantino āā. XIII. et Licinio IV. consul.* Numerus *XIII.* plane falsus est; neque *IV.* congruit, quum is annum 315 indicet, quo tempore neque Constantinus Treviris constitit, neque Aelianus proc. Africae fuit, sed Probianus (vid. Go. Prosopogr. v. *Aelianus*, et Boo. l. c. p. 745). Treviris autem constitit Constantinus a. 313, *Coss. Constantino A. III. et Licinio III.*; eodem anno Aelianus proc. Africae fuit. Facile ergo poterant librarii in numeris errare et recte Cl. in corr. (nam in ed. habet *Lic. IV.*) subscriptionem a. 313 aptavit. Ob easdem rationes iam Go. vult c. 1 et 2 supra commemoratas ad a. 313 revocari, quae cum ita eodem fere die atque haec const. datae sint, sine dubio omnes unius maioris in Cod. Th. discerptae constitutionis laciniae sunt. Ceterum Cl. Pa. *A(A).* k) 5 *proculū.* Cl. recte ed. *Proculum*, quod etiam c. 2 cit. habet. Item Cl. recte suppl. *Proconsulem Africae*, quod in utroque c. omiss. cum titulus flagitat, tum c. 1 C. Th. de Itinere mun. (XV, 3) et c. 2 C. Th. de Privilegiis eorum (VI, 35) ad eundem Proculum datae habent. Fortasse vv. *Proculum Proconsulem* latent in siglo cod. 5. l) De Praefecto annonae v. Go. in Not. Dign. Cod. Th. m) W. *si* pro *num* h. l. positum esse contendit, unde cj. *cura, responsioneque.* Schr. *ut fidel. sit.* n) 5 *alieno*; sed Cod. Just. *Aeliano.* In cod. Pl. 1 om. *Aeliano.* De Aeliano h. a. Proc. Afr. vid. Go. Prosopogr. v. *Aelianus.* o) Cod. Just. *etiam.* p) Ita 5, recte. Schr. cj. *praeviderint.* Cl. Pa. W. Cod. Just. *providerint.* Russ. in m. *si sententia mox reos feriendos non providerint.* q) Post v. *morentur* omnia des. in Cod. Just. r) 5, Cl. Pa. *necessariae c. criminalis*, impr. Schro.; W. *necessaria* (ex cj. Ba.) *c. criminali.* s) Hanc subscr. recte suppl. Cl.; 5 (om. *VI.*) *et Constantancio consul.* Ceterum Cl. in corr. *Constantino* pro *Constantio*, quod ed. Subscr. deest in Cod. Just.; restitt. eam ex C. Th. Bk. et Herm. t) 5 *flactiano proconsule Afr.* Cl. *ad Flavianum Proconsulem Afr.*, in corr. *Flaviano Proconsuli Afr.* Cod. Just. *ad Flavium Proc. Afr.* Cuiacius *Flavianum.* Go. (in Prosopogr. v. *Flavianus*) inscriptionem in Cod. Just. falsam esse putans, corr. *Constantius* et iam Hal. ed. *Constantinus.* Utrumque falsum esse ex hac c. intelligitur; sed neque hic subscriptio convenit cum inscr., quum Valentiniano II. anno superiore apud Viennam trucidato, a. 393 Honorius a patre Theodosio Augustus creatus esset, itaque scribendum fuisset *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius.* Quod W. dicit, plures a. 357 ad Flavianum proc. Africae constitutiones datas esse, concedere non possum. Omnes enim coniectura Go. ad h. a. referuntur, subscriptiones earum corrigentis; const. 1 autem C. Th. de Opp. publ. (XV, 1), quam solum Go., etsi mendosam subscr. habet, in Chron. a. 357 profert, ad a. 320 referenda est. u) Cod. Just. *nec ex ceteris corporibus volumus.* v) Cod. Just. Cl. *at*, impr. Schr. Ba. Taf. x) 5 *munii.* Cod. Just. *muniis debitis iubemus*, et des. seqq. cum subscr. Schr. cj. *muneribus iub.* y) Ita 5, Pa., prob. Ba. Hu.; Cl. W. *filiis.* z) 5 *liceat.* a) Pa. om. *Dat. — Constant.* b) 5 *IIII.* mendose, quod Cl. em. *) Add. *F. C.*

5. *Impp. Arcadius et Honorius*[c] *AA. Simplicio Proconsuli Asiae.* Officium Hellesponti[d] consularis aeternae recordationis patrem [*]) serenitatis nostrae adiit et expositis suis incommodis, quibus a vicarianis apparitoribus urgebatur, oravit, sub [**]) tuae sublimitatis agere potestate. Cuius allegationes humanae proclivius[e] pium principem commoverunt[f]. *Dat. VIII. Kal. April. Constantinopoli, Arcadio A. IV. et Honorio III.*[g] *A. Coss.* (396.)

6. *Iidem AA. Victorio*[h] *Proconsuli Africae et Dominatori Vicario Africae*[i]. Apparitioni tuae et[k] legatorum quadringentos de his duntaxat, quos reipublicae membra non querentur sibi esse detractos, censuimus deputandos[l], ita ut, si modum hunc quisquam vitio temeritatis excesserit, quinis libris[m] auri per singulos negligentia iudicum, denis autem officium sine dilatione muictetur. Quisquis igitur vel ex curiis vel ex ceteris corporibus in officio repertus fuerit, origini suae reddatur. Quodsi praeter statutum numerum aliqui fuerint, quos, ab omni nexu liberos, vel curiae vel collegia forte non vindicent, arbitrii tui[n] officiique publicas necessitates instruant, ita ut idem circa statutum numerum officii[o] tui permaneat annonarum numerus, qui hucusque servatus est. *Dat. XII. Kal. Jun. Mediolani, Honorio A. IV. et Eutychiano*[p] *Coss.* (398.)

7. *Iidem AA. Messalae Pf. P. et Praefecto annonae*[r]. *Post alia:* Antiquam exigendi consuetudinem in omni annonario ac superindicto canone[s] servandam esse censemus, ut, summotis omnibus exactoribus, qui de diversis officiis extra morem[t] nunc usque[u] directi sunt[v], officium proconsulare postulet, quod exigere consuevit, nec alienis se partibus impudenter inserat[x] etc. *Dat. III. Kal. Octob. Altino*[*]), *Theodoro V. C. Coss.* (399.)

8. *Iidem AA. Pompeiano Proconsuli Africae.* Pravam[y] licentiam iudicum his cancellis severitatis includimus, ut, si quis proconsulum[z] vicem propriae potestatis in[a] legatum suum, velut ingratus nostro beneficio, repraesentaverit, triginta librarum auri illatione muictetur, eademque condemnatione legatus ferietur[b]. Primates quoque officii par poena contineat, nisi[c] deferentibus illicita et ambientibus[d] obviaverint. *Dat. pridie Kal. Jan. Mediolani, Stilicone et Aureliano*[e] *Coss.* (400.)

— c. 5. Cod. 5, Cl Pu. W. c. 5. Cod. Just. I, 35 (de Off. com. sacri patrim.), c. 2. Bas. VI, 2, 20. — c. 6. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 6. Cod. Just. XII, 56, 2. — c. 7. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 7. Cod. Just. XII, 56, 3. Coniungenda est cum c. 15 C. Th. de Exactionibus (XI, 7) et c. 6 C. Th. de Canone frum. (XIV, 15). Cf. praeterea c. 11 C. Th. de Off. praef. praet. (I, 5). — c. 8. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 8. Coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Concuss. advoc. (VIII, 10), c. 2 C. Th. ad L. Jul. de Amb. (IX, 26), c. 28 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1), c. 27 C. Th. de Suscept. (XII, 6), quae omnes ex una longiore c. desumptae sunt.

---

c) Cod. Just. vulgo *Honorius et Theodosius*, sed codd. Cas. Pl. 1, 2, edd. Nbg. Hal. Bk. Herm. ut cod. 5; Bg. *Arch. et Theodosius.* d) 5 sec. Cl. *Helliponti*, sed in corr. Cl. *Hellis ponti.* De consulari Hellesponti cf. c. 1 C. Th. de Off. praef. urb. et Pancirolus ad Not. Dign. Or. c. 102. *) Theodosius M., cuius h. l. mentio fit, superiore anno decesserat. **) Edd. Nbg. Hal. ins. *imperio.* Mox cod. Pl. 1 *potestates*, codd. Pl. 2, Bg. edd. Nbg. Hal. *potestatem.* e) 5 *prodivius*, errore librarii, qui literas *cl.* pro *d.* habuit, quod facile fieri potest, si literae in libris mss. cohaerent. f) Cl. quem Pu. secutus est, hic ex Cod. Just. add. *quod et nos obtinere censemus*, quae vv. in cod. 5 desunt et W. (Opp. Acadd. p. 451) non videntur necessaria esse. Bijdr. aliquid deesse putant. g) Recte Cl. add. hunc numerum in cod. 5 om. Sed idem et Pu. W. perperam *AA. Coss.* Subscr. in Cod. Just. om. restt. ex C. Th. Bk. et Herm. *Dat. — Arc. IV. et Hon. III. AA. Conss.* h) Non dubito, quin *Victorius* idem sit atque ille *Victor*, ad quem data est c. 3 C. Th. de Calumn. (IX, 39). Ceterum 5 *Idē ā*, ut frequenter. i) Cod. Just. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Dominatori Proc. Africae* et om. *Victorio Proc. Africae*, mendose. Nam *Dominatorem* non *Proconsulem* sed *Vicarium Africae* fuisse docet c. 35 C. Th. de Haeret. (XVI, 5); contra *Victorium Proconsulem Africae* testatur c. 3 C. Th. de Calumn. cit. k) Schr. deleri vult *et*, quod 5 et Cod. Just. habent. l) Cod. Just. ordine verborum mutato, *App. t. et l. quadr. censuimus deputandos de his duntaxat, quos esse sibi detractos reipublicae membra non queruntur* et desunt seqq. cum subscr. m) 5 *vicio demeritatis exc. qui in his libris.* Cl. *vicinis*, in corr. *vicenis*, quod W. rec. prob. Schro., cum verisimile sit, maiorem fuisse iudicis quam officii poenam. Pu. ex cj. Ba. *quinis*, quod Bijdr. et W. in E. L. L. 1826, p. 1094. (Opp. Acadd. p. 451.) prob., quia nonnunquam singulis iudicibus levior poena infligitur, quam toti ex compluribus personis constituto officio. Recte, nam exempla non desunt. Vid. c. 6 C. Th. de Jurisd. (II, 1), c. 22, 33, 51 C. Th. de Appell. (XI, 30) etc. Ceterum *quinis* propius ad codicis scripturam accedere, quam *vicenis*, non est quod probem. n) Ita em. W. 5, Cl. Pu. *sui*, impr. Schro. o) 5 sec. Cl. *officium*, sed Cl. in corr. *officii.* p) 5 *Euxenio*, mendose. r) 5 *Idē ag. Messale ppto et p̄. annone.* Cl. Pu. W. *Iidem — et praeposito* (scrib. *Praefecto.* Vid. Pancirolum in Notitia Dign. Imp. Occid. c. 5) *annonae.* W. h. l. nomen excidisse putat, cum Messalam praefectum et praepositum simul fuisse non verisimile sit. Mihi videntur propter inscr. c. 15 et c. 6 citt. haec vv. a librario aliunde huc translata itaque delenda. In Cod. Just. om. *Messalae Pf. P.*, quod Cuiacius add. s) 5 *canonis.* Bijdr. cj. *annuario* (annali) *et s. c.* t) Cl. Pu. *numerum*, impr. Schro. et W., sed in corr. Cl. *morem.* u) Ba. cj. *hucusque.* Vid. c. 39 C. Th. (V, 13). v) Hinc incipit c. 3 Cod. Just. cit.: *In proconsulari provincia officium* etc. x) Seqq. desunt in Cod. Just. *) Ita 5. Edd. *Altini.* Erasum est nomen Eutropii. Vid. Relandum l. c. p. 536 y) 5 *avam*, omm. a pictore literis *Pr.*, ut saepius. z) 5 *pc̄sulem*, corr. *pc̄sulum.* a) Ita 5, W.; Cl. Pu. *per* impr. Schro. Sine dubio hic est in v. *repraesentaverit* mendum latet. b) Ita 5, Cl. Pu., impr. Schro.; W. *feriatur*, inlarie, quoniam haec vv. antecedd. non cohaerent, sed per se adduntur. Praeterea 5 *legatur.* c) 5 *contineatur* (ap. Cl. *contineat*) *ñ in.* Cl. Pu. *contineat,' nisi(in)*, impr. Schro. W. *nisi hi*, inconcinne. Fortasse *in* natum est ex antec. siglo. d) Cl. *abientibus*, sed in corr. *ambientibus.* e) 5 *reliano.*

TIT. XIII. DE OFFICIO COMITIS ORIENTIS.

1. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA.*[f] *Rufino Pf. P. Orientis*[g]. In officio comitis Orientis non amplius, quam sexcenti apparitores habeantur, quos quidem publicis necessitatibus adeo[h] novimus abunde suppetere[i], ut per eos patrimonialium per Orientem possessionum maturetur exactio. *Dat. III. Kal. Jan.*[*]) *Heracliane, Arcadio III. et Honorio II. AA. Coss.* (394.)

TIT. XIV. DE OFFICIO PRAEFECTI AUGUSTALIS.

1. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Florentio Praef. Aug.* Per Thebaicam atque Augustamnicam[k] provincias officium tuum et officia iudicum competentium[l] omnia tributa exigere, suscipere, postremo compellere[m] iubemus, ita ut, si qui militares possessores in memoratis provinciis fuerint, hi in[n] tantum per militare officium exigantur. Iam si qui de provincialibus nostris ad inferenda, quae debent, audaces extiterint, ad nostram clementiam referes, ut, ubi nos iusserimus, per castrenses milites[o] exigantur. *Dat. XIII. Kal. Mart. Constantinopoli, Honorio N. P.*[p] *et Euodio Coss.* (386.)

2. *Impp. Arcadius et Honorius AA.*[q] *Rufino Pf. P.* Praefectus augustalis[r] ordinariorum sub se[s] iudicum examinandi flagitia ac super his referendi, non amovendi vel puniendi habeat[t] potestatem. *Dat.*[u] *pridie Non. Dec. Constantinopoli, Olybrio*[v] *et Probino Coss.* (395.)

TIT. XV. DE OFFICIO VICARII.

1. *Imp. Constantinus A. ad Silvium ....*[x] *Paul-*

Tit. XIII. C. Th., cod. 5 (sin. num.), Cl. Pu. W. *Tit. XIII.* Cod. Just. I, 36. Rubricam, quae h. l. deest in cod. 5, Cl. restituit ex indice titulorum. — c. 1. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c. un.* Cod. Just. XII, 57, c. un. Coniungenda est haec c. cum c. 18 C. Th. de Cohortal. (VIII, 4) et c. 139 C. Th. de Decurion. (XII, 1).

Tit. XIV. C. Th., cod. 5 (sin. num.), Cl. Pu. W. *Tit. XIV.* Rubricam tituli, quae h. l. deest in cod. 5, restituit Cl. ex indice titulorum. — c. 1. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 1. Cod. Just. I, 37, 1 mut. Bas. VI, 1, 91. — c. 2. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 2. Cod. Just. I, 37, 2. Bas. VI, 1, 92.

Tit. XV. Exstat hic tit. in codd. 5, 31, 35 et in F. 6. Primum editus est in Cui. 2, ubi et in sqq. edd. Go. Ri. Ri[*]. Be. *Tit. VI.* est. In cod. 5 et ap. Cl. W. est *XV. Titulus*, ut apparet ex serie titulorum, quam numeri titulorum in indice titulorum omissi sint, rubrica vero tituli h. l. in codice desit. Ipsum autem numerum *XV* habent codd. 31, 35, quorum librarii videntur, etsi Br. Al. tantum exemplar idque mutilum scripserunt, genuinum Cod. Theodosianum ante oculos habuisse, cum non solum huic titulo, sed etiam proximis duobus et vicesimo numeros ex ipso Cod. Theodosiano, nunc cum serie titulorum Ambrosiani exempli, quae ita confirmatur, congruentes, apposuerint. In F. 6, omisso numero, manu P. Pithoei scriptum est *Ex V. C. meo* | *De Officio Vicarii* (*Lex* 1). In codice 5 huius tit. sunt *XVII* constitutiones; in codicibus 31 et 35 et in editionibus *una* tantum exstat c., i. e. *XVII* (ult.), sed in codd. 31 et 35 omissa inscriptione et praescripto v. *Interpr.*, quasi *Interpretatio* legis alicuius esset, quod falsum esse nunc cod. 5 demonstrat. Praeterea teste Zirardinio (l. c. p. 26, not. *G.*) Ruggerius invenit hunc tit. in cod. quodam Reginae Sueciae. His expositis iudicari poterit, num verum sit, quod W. in annott. dicit, sine dubio ex eo codice, qui postea in bibliothecam Reginae Suecorum transierit et in quo solo illum titulum exstare Zirardinius testetur, a Cuiacio editum et ex illo codice a P. Pithoeo in illud ed. Lugd. 1566 exemplum, quod nunc servatur Parisiis (i. e. F. 6. Vid. quae Haubold. ex schedis meis dicit in Praetermiss. ad Brev. Alar. pertin. p. 14 et in Opp. T. II, p. 916) transscriptum et deinde cum Cuiacio communicatum esse. Codicem illum a Ruggerio inspectum, hunc enim W. intelligit, cod. Vat. Reg. Suec. 1023 (35) esse, ex Zirardinio p. 421 sqq. apparet, ubi codex fusius describitur. Reliqua falsa sunt, nam neque P. Pithoei hunc codicem unquam fuisse constat, neque ibi constitutionis ult. h. t. eadem est forma, quae est ap. Cuiacium. Dixi enim inscriptionem ibi deesse; apud Cuiacium inscriptio exstat. Deinde haec c. in cod. 1023 interpretationis signum prae se fert, cuius rei nullum est vestigium apud Cuiacium. Postremo Cuiacius tacet de numero tituli, quem cod. 1023 habet, quod gravissimum veri Codicis Theodosiani indicium Cuiacius, si quidem id scivisset, profecto non omisisset. Summa rei haec est, codicem 1023 non illum esse, ex quo Cuiacius hunc tit. cum c. un. (ult.) edidit aut Pithoeus transscripsit, neque pro eo haberi posse codicem 31, etsi Pithoei fuerit, cum is cum codice 35 concinat. Videtur ergo Pithoeus alio nunc deperdito codice usus esse, ex quo hunc tit. in exemplum illud transscriptum cum Cuiacio communicavit, fortasse eodem, qui Cuiacio alias Codicis Th. leges suppeditavit. Commemoratur hic tit. in chron. const. ed. Lugd. (1593). — c. 1. Cod. 5, Cl. Pu. W. c. 1.

---

f) 5 *ā. arufino.* Cod. Just. (om. vv. *et Honorius*) *AA.* Cl. Pu. *AA.* g) Cod. Just. om. *Rufino — Or.* Cuiacius supplet *Rufino P. P.* h) Cod. Just. om. *adeo.* i) Seqq. cum subscr. des. in Cod. Just. *) Leg. *Jan.* 5 *Heracliae.* k) 5 *Tebaidam atque aug'tā nicā.* l) 5 add. *cā*, quod W. del., et facile errore librarii oriri poterat ex antec. syllaba *cā* v. *competenciā.* Cl. Pu. *comp.* (*cum.*) m) W. in annott. prop. *complere*, eo sensu, quo *implere* invenitur infra c. 9 C. Th. de Off. vic. (I, 15). Sed vid. de *Compulsoribus* Go. ad c. 34 C. Th de Ann. et trib. (XI, 1). Etiam Just. Cod. habet *compelli.* n) Ita 5, quod servari potest, si temporalem fuisse const. sumimus. Cl. Pu. *hi* (*in*). Bijdr. cj. *hii* (*ii*) *n* (non) *tantum* improbb. Schr. et W. (Opp. Acadd. p. 451), cum non sit, ad quod haec vv. referantur. o) 5 *exeqgant*, sed alia manus induxit virgula literam *e*, ut *e* aut pro deleta aut pro *i* haberi possit. Cl. W. *exigantur.* Pu. ex cj. Taf. *exsequantur*, impr. W. in Add.; Cod. Just. similiter *exegerit. Castrenses milites* Just. om. p) Subscr. in Cod. Just. om. ex C. Th. rest. Bk. et Herm. 5 *Euodio.* q) 5 *Imp. Valentinianus, Teod. et Archadius.* Sed hanc inscriptionem cum subscriptione non convenire, cum his Coss. iam Valentinianus interfectus esset atque etiam die, quo data est c., Theodosius vita decessisset, iam Cl. et W. monuerunt. Neque rectius Cod. Just., qui *Theodosius, Arcadius et Honorius.* Quare Cl. recte videtur emendasse *Impp. Arc. et Hon*, quod etiam Bk. et Herm. in Cod. Just. rec. r) 5 *Rufino pro augustal.* | *Ordin.* etc. Cl. *Rufino, Praef. Aug.* | *Ordinariorum.* Similiter Pu. *Rufino Pf. P. Aug.* | *Ordinarium.* Itaque ap. Cl. et Pu. incipit h. c. in v. *Ordinar.* W. prob. Schro. ex Cod. Just. ed. *Rufino Pf. P. Praefectus augustalis ordinariorum*, ut nunc c. incipiat in v. *Praef.*, quod optime convenit cum tota sententia legis. Ceterum in Cod. Just. vulgo ed. *Praef. praetorio* (ed. Nbg. *praetorii*) *Augustali*, sed optimi codd. Montispes. H. 32, Pl. 1, 2. Bg. Gt. edd. Bk. Herm. ut hic. s) Ita 5, Pu. W., prob. Hu.; Cl. *sub se.* t) Ita 5, Pu. W, prob. Hu., Cl. *habeas.* u) Subscr. om. Cod. Just, rest. Bk. et Herm. ex C. Th. v) Correxi *Olybrio* pro *Olibro*, quod antea legeb.

x) Ita 5. Exciderunt ergo in extremo versu novem

lum mag Italiae[y]. *Post alia:* Ne[z] tua gravitas occupationibus aliis districta huiusmodi rescriptorum cumulis oneretur, placuit, has solas causas gravitati tuae iniungere, in quibus persona potentior inferiorem aut minorem iudicem premere potest, aut tale negotium emergit, quod in praesidali iudicio terminari fas non est, ut, quod[a] per eundem praesides diu tractatum[b], apud te debeat[c] terminari. *Dat. V. Kal. Mart. Nicomediae, Paulino et Juliano Coss.* (325.)

2. *Imp. Constantius A.*[d] *ad Caesonianum Vicarium Africae.* Relationes iudicum, qui provincias regunt, nec non et rationalium[e] ceterorumque, qui aliquid scientiae nostrae relatum cupiunt, susceptas, tua sublimitas nobis celeriter intimare debebit. *Dat. IV. Kal.*[f] *Oct. Philippo et Salia Coss.* (348.)

3. *Idem A.*[g] *Ilico Consulari Numidiae*[h]. Cum aliquid rectores provinciarum ad nos referre voluerint, id prius ad vicarium referatur, cui scriptum est, ut suggestiones[i] vel relationes per prosecutores[k] ad comitatum meum transmittendas suscipiat, et, quod faciendum viderit, expleat; quippe hoc*), praeter alia, cursus quoque publicus[l] magna relevatione[m] firmabitur. *Dat. III. Non. Dec. Syrmio*[n], *Constantio A. VI. et Constante C. II. Coss.*[o] (353.)

4. *Imp. Constantius*[p] *ad Mamertinum Pf. P.* Rectores provinciarum sublimitas tua conveniat, ut cunctis de rebus, quibus ad nos et ad vestram scientiam crediderint referendum, vicarios esse participandos sciant. *Accepta VIII. Id. Jun. Mamertino et Nevitta*[q] *Coss.* (362.)

5. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Dracontium Vicarium Africae.* Officium vicariae per Africam

— c. 2. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 2. — c. 3. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 3. — c. 4. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 4. — c. 5. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 5. Cl. cum h. c. conferri vult c. 2 Cod. Just. de App. proc. et leg. (XII, 56, quae est c. 6 C. Th. de Off. Proc. I, 12) et c. un. Cod. Just. de App. com. Or. (XII, 57, nunc c. 1 C. Th. de Off. com. Or. I, 13), c. 13 h. t.

literae post *Silvium*, ex quibus apparet, mendosam esse scripturam. Post Silvium videtur in C. Th. indicata fuisse dignitas eius, ut Paullus non sit nomen Silvii, sed alia persona. y) *mag.* significare potest et *magistrum*, quod W. ed., et *magistratum*, quod Pu. habet. Utrumque videtur dubium esse, nam *Magistri Italiae* nusquam mentio fit, et quod ad *magistratum* attinet, erant sane in partibus Italiae magistratus, ut consulares, rectores, *magistratum* autem *Italiae*, pro dignitate ipsa, v. c. consulari, correctoris in inscriptionibus legum poni, non recordor. Cl. *Vicarium Italiae*, quod nimis a siglo codicis remotum est. Fortasse in codice scriptum erat *pūi*, ex quo librarius fecit *paulum mag.* Hanc cj. probabilem facit non solum v. *gravitas tua*, sed etiam illud, quod huius a. nullus alius praefectus praetorio Italiae cognitus est. Tamen in re dubia acquiescendum esse putavi in ipsa scriptura codicis. z) 5 *De.* a) 5 *quos.* Pu. *qua.* b) Ba. cj. *tractum.* Sed vid. c. 4, 10, 12, 13 C. Th. de Legatis (XII, 12). c) 5 *debeant.* Pu. errore typ. *debet*, impr. Schro. d) 5 *Imp. Constantini* (sp. Cl. *constantinĭ*). Cl. Pu. *Imp. Constantius et Constans AA.*, improbb. Schro. et W., qui *Imp. Constantius A.* legendum esse recte contendunt, cum etiam in aliis legibus *Constantis* nomen in inscr. omittatur. Vid. c. 3 h. t. c. 6 C. Th. de Jure fisci (X, 1), c. 2 C. Th. Si petit. socius (X, 14), c. 4 C. Th. de Off. praef. praet. (I, 5). Ceterum de *Caesoniano Vic. Africae* nihil constat. e) 5 *racionales.* f) Num *Edessae*, ubi h. temp. Constantius degit? g) Ita 5; Cl. Pu. *Imp. Constantius A. et Constans C.*, impr. W., cum *Constantis* (Galli) rarissima mentio fiat. Vid. not. *d* anteced. h) 5 *Nimidiae.* Cl. *Proconsuli Num.*, sed in corr. *Consulari N.*; *Ilici* nomen in legibus non reperitur. De *Consulari Numidiae* vid. Go. in Not. dignit. v. *Consularis.* i) 5 *subiestiones*, ut supra c. 8 C. Th. de Off. com. S. L. k) 5 *relociones psecutat*, ad quod v. Cl. annotat: „Duae literae sequentes erasae sunt, quarum secunda *s* adhuc conspicitur; origineteuus, ut videtur, *persecutores.*" Sed in apographo meo, in quo *psecutur* est, huius rei nihil apparet. Cl. Pu. *rel. prosecutorias*, improbb. Schro. et W. qui *rel. per prosecutores.* Etenim *prosecutores* erant rerum ad principem transmittendarum, inprimis pecuniae custodes et satellites, de quibus vid. Go. ad tit. *de Auri publ. prosecutoribus* (XII, 8). Transmissionis eius cura vicario iniuncta erat. Vid. *c. ult. h. t.* Itaque rectores provinciarum iubentur de relationibus ad principem faciendis vicarium facere certiorem, qui si quas pecunias forte aliasve species habeat transmittendas, simul relationes illas prosecutoribus ad aulam ferendas tradat, ne propter has peculiari opus sit cursus publici usu. Praetuli hanc W. interpretationem Cl. cj., quamquam haec propius ad codicis lectionem accedit, cum non opus sit supplere *per.* *Relationes* autem *prosecutoriae* sunt *relationes* factae *ad prosecutoria*, id est, *prosequendi iussiones s. praecepta Comitis S. L.* Ceterum *Persecutores*, *persecutoria* pro v. *prosecutores*, *prosecutoria* poni, docet tit. Cod. Just. *De Auri publ. Persecutoribus* (X, 72) comparatio cum tit. C. Th. *de Auri publici Prosecutoribus* (XII, 8). *) H. e. *ita*, *hoc modo.* l) Cl. *publici.* m) 5 et Cl. *revelatione*, id est, ut cursus publici utilitas hoc quoque pateat, ut omnia cito ad principis scientiam referat, impr. W., cum Imp. noluerit per cursum publicum, utpote provincialibus molestissimum, transmitti relationes. W. ex cj. Ba. Hu. (qui etiam *publicus*) Schr. *relevatione.* *Relevare* ita accipi, docent, praeter Brissonium ad h. v., Nov. Theodosiana *de Relevatis* et Nov. Martiana II., ubi videbimus in codd. nonnunquam *revelatis* pro *relevatis* errore scriptum esse. *Relevationis* v., quamquam huius aetatis nullum reperi exemplum, tamen medio aevo saepissime adhibetur. Vid. Ducangium ad h. v. Vult ergo sec. W. Imp. dicere: „cursus publicus, quoniam relationes alia ratione transmittentur, maxime relevabitur atque firmabitur provincialibus ad ministeria ei praestanda tanto promptioribus, quanto magis sibi prospici intellexerint." n) Ita 5; Edd. *Syrmii.* o) 5 *Cesaris consul.* p) 5 *Imp. ppe Constantinus*, i. e. *Constantius.* Vid. supra ad c. 7 C. Th. de Div. rescr. not. *k*, c. 1 C. Th. de Off. praef. urb., c. 2 h. t. not. *d.* Cl. Pu. *Imp. Constantius A. et Julianus C.*, existimantes propter subscriptionis v. *Accepta*, h. c. datam esse anno superiore, Constantio adhuc vivente. Recte; sed tum inscr. non est mutanda, cum et alias solius Constantii mentio fiat. Vid. c. 1 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6) not. *g*, c. 4 C. Th. de Off. praef. praet. (I, 5) not. *c.* Quod W. dicit, omnes h. a. constt. Juliani nomen prae se ferre, verum quidem est, sed non tanti ponderis, ut cod. lectio

praefecturae intra eum numerum colligatur, ut trecentos*) minime possit excedere, sicuti ceterorum vicariorum esse praecepimus[r]. *Dat. VIII. Kal. Feb. Mediolani, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

6. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA.*[s] *ad Crescentem Vicarium Africae.* Si[t] quando ex allectis vel susceptoribus aut tabulariis quispiam ratiocinio sive fraude*) perhibetur obnoxius, non officialis ad exhibitionem eius dirigatur, sed rectori provinciae rei indago mandetur. Ubi primum tamen sinceritas tua provinciam introierit, requirat attente, quam ordinarius iudex iniunctis rebus diligentiam efficaciamque detulerit[u]: qui eorum titulorum, de quibus instructus est, non ad plenum vel discussionem egisse vel satisfactionem deprehenditur curasse, fas erit, eum pro neglectu utilitatis publicae dignam commotionis[v] subire censuram. *Dat. IV. Kal. Mart. Treviris, Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

7. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA. Antonio Pf. P*[x]. In civilibus caussis vicarios comitibus militum convenit anteferri, in militaribus[y] comites vicariis anteponi: quotiesque[z] societas in iudicando contigerit, priore loco vicarius ponderetur[a], comes adiunctus accedat[b]; si quidem, cum praefecturae meritum[c] ceteris dignitatibus antestet[d], vicaria dignitas ipso nomine eius se trahere indicet[e] portionem, et sacrae cognitionis habeat potestatem, et iudicationis nostrae*) soleat repraesentare reverentiam. *Dat. VIII. Id. Jan. Gratiano A. IV. et Merobaude Coss.* (377.)

8. *Iidem AAA. ad Hesperium Pf. P.* Relationes vicariorum, si quando usus attulerit, ad nostram mansuetudinem deferantur[f]. Nam etsi plura sunt, quibus etiam illustris censura tua, inconsultis quoque nobis, potest dare[g] responsum, scimus tamen, aliquanta esse, quae, nisi auctoritas principalis oraculi, solvere non potest: et relationes iudicum libenter audimus[h], ne administratorum decrescere videatur auctoritas, si eorum consulta, veluti profanorum preces, a nostris adytis[i] repellamus. *Dat. XII. Kal. Feb. Gratiano A. IV. et Merobaude Coss.* (377.)

9. *Iidem AAA.*[k] *ad Alypium*[l]. Omnes largitionales titulos laudabilitatis tuae officium more pristino curabit implere speciali cura et periculo, ut utique[m] post hanc praeceptionem culpam cum[n] rationalis officio communicare non possit, a quo etiam[o] curam alienam esse cognoscat. *Dat. Kal. Jun. Treviris. Accepta*) Non. Jul. Valente VI. et Valentiniano II. AA. Coss.* (378.)

— c. 6. Cod. 5, Cl. Pa. W. *c.* 6. Cl. conferri vult c. un. (17) h. t. — c. 7. Cod. 5, Cl. Pe. W. *c.* 7. Cod. Just. I, 38, 1. Bas. VI, 1, 112. — c. 8. Cod. 5, Cl. Pe. W. *c.* 8. Cod. Just. I, 38, 2. Bas. VI, 1, 113. — c. 9. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 9. Cl. conferri vult. c. 17, 18 C. Th. de Exact. (XI, 7), c. 28 de Appell. (XI, 30), c. 5 Cod. Just. Ubi caussae fisc. (III, 26).

mutanda sit, hac c. non anno 362 *data*, sed *accepta.* Neque Mamertinus me movet, qui fortasse iam a. 361 Constantio nondum mortuo magistratum iniit, si quidem ad Taurum Pf. P., antecessorem Mamertini, nulla a. 361 invenitur c. post *IIII. Kal. Sept.* aut si Go. cj. sequimur post *IIII. Kal. Febr.* data. Vid. c. 7 C. Th. de Cohortalibus (VIII, 4), c. 49 C. Th. de Decurionibus (XII, 1). q) 5 *Novisa.* *) 5 *trescentos.* r) Ita recte cj. Ba. He. Schr., improbb. Schro. et W., qui cum cod. *percepimus.* Pu. errore *praecipimus. Praecipere* de eadem re ponitur in c. 13 h. t. Ceterum *p* et *p̄* saepissime confunduntur in codd. Vid. supra tit. de Div. rescr. c. 1. s) 5 *Id. a.* Sed cum Gratianus iam IX Kal. Sept. a. 367 Augustus appellatus sit, Cl. recte nomen eius supplevit. *) 5 in apogr. meo *fraudi.* t) 5 *Di.* Mox idem *introiere, negletu, Treverunt.* u) W. h. l. particulam *nam* aut similem particulam excidisse putat. v) Ita 5, Cl. Schr. Ba. *commonitionis*, quod etiam Til. et Cuiac. in c. 62 C. Th. de Haeret. (XVI, 5) pro *commotione* malunt, impr. Go. W. in R. L. L. 1824, p. 1901. cj. *remotionis*, qua significatione v. *commotio* in c. 62 intelligendam esse putat. Perperam. Ego nihil mutandum esse censeo, cum commotio sit ira superioris contra inferiorem. Vid. c. 1 C. Th. de Palat. (VI, 30) et c. 14 C. Th. Quorum appell. (XI, 36). Cassiodor. lib. VII. var. in form. Commonitorii. x) 5 *Id. a. Val.* etc. Cl. Pe. *Iidem (A. Val., Gr. et Valentinianus) AAA.* etc., sed Cl. in corr. om. uncis: *Idem Valens* etc. Cod. Just. vulgo *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus*, perperam mutato ordine nominum, cum Valentinianus I. iam d. XV Kal. Dec. a. 375 mortuus sit. Sed cod. Bg. om. *Gr.*, et cod. Pl. 1 habet *Valerius, Valent. (et) Gr.*, cod. Pl. 2 *Val. et Val. et Grat.*, cod. Cas. *Val. et Arc.*, quod probat Cod. Just. libros mss. h. l. sibi non constare. y) Cod. Just. add. *negotiis*, sed Pl. 1 *officiis.* Mox 5 *vicarios*, sed corr. *vicariis.* z) Copula vulgo deest in edd. Cod. Just., sed codd. Pl. 1, 2. Bg. Montispess. H. 82, Herm. exhib. *quotiensque.* Cod. Gt. edd. Nbg. Schf. *quotienscunque.* a) Cod. Just. *ponetur*, sed codd. Pl. 1, 2. edd. Nbg. Schf. Herm. *ponderetur.* b) Ita 5, quamquam is sec. Cl. habet *accedet*, quod Cl. in corr. em.; item Pu. Cod. Just. *accedet*, sed cod. Pl. 1, Bg. et W. ex cj. He. et Taf. *accedat.* c) 5 *cum ad praefectura emeritum.* Cl. Pe. *cum (ad) praefecturae meritum.* Cod. Just. om. *cum.* d) He. ex Cod. Just. addi vult *et*, quod tamen deest in codd. Pl. 1, 2. Bg. Gt. ed. Schf. e) Cod. Just. vulg. *iudicet*, sed codd. Pl. 1, 2. Bg. edd. Schf. ms. Char. Bk. Herm. *indicet.* Hal. *indicat.* *) Herm. in Cod. Just. cj. *vestrae* propter Bas. Mox subscr. in Cod. Just. restt. Bk. et Herm. ex C. Th. f) Cod. Just. *referantur* et om. *Nam etsi — potest: et.* g) 5 add. *nobis*, quod v. Cl. et Pe. uncis incl. h) 5 *audivimus.* Cod. Just. *Relationes enim* (Pl. 1 om. *enim*) *iudicum libenter* (Spangenb. om. *libenter*) *audimus.* i) 5, Cl. *aditis*, sed Cl. in corr. *adytis.* Subscr. Cod. Just. restt. Bk. et Herm. ex C. Th. k) 5 *Imp. Valens, Gracianus et Valentinianus a*, quod Cl. recte corr. Ceterum Valens paullo post diem, quo c. data est, interfectus est. l) Cl. *Al. Pf. P.*, impr. W. cui dignitati non convenit allocutio, *laudabilitatis tuae*, qua utuntur Impp. in c. 166 C. Th. de Decur. (XII, 1) ad Pompeianum, Proc. Africae. Ceterum de Alypio, qui hic commemoratur, certi quicquam non constat. Vid. Go. in Prosopogr. v. *Alypius.* m) 5 om. *ut.* Cl. Pu. *periculo. Utique*, impr. Schro. n) 5 sec. Cl. *ac̄.* Potius non clare scriptus est, ut et *ai* et *cū* legi possit. o) 5 *ethiam.*

10. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Syagrium.* Vicario Africae aditus[p] provinciae proconsularis inhibendus est, tantumque ei consilii gratia in Thebestina civitate accessus*) pateat; canoni autem cogendo annonae praefectus immineat. Vestes largitionales sinceritatis tuae cogat officium, cui negotio etiam rationalis insistat, ita tamen, ut principe loco apparitores tuos maneat et coactionis instantia et deceptionis invidia[q]. Vectigalia sane apud Karthaginem constituta vicariae praefecturae apparitio procuret. PP. Karthagine. *Dat.*[r] *VII. Kal. Sept., Ausonio*[s] *et Olybrio*[t] *Coss.* (379.)

11. *Iidem AA. Justiano*[u], *Vicario Ponticae.* Cornicularios officii[v], quod meritis tuis paret, institutam antiquitus ordinationem militiae repetiisse cognovimus, ut peracto corniculario agentium[x] in rebus numero connectantur. Sed diu alia statuta obsistunt, quibus comperimus, virorum quoque illustrium praefectorum praetorio[y] cornicularios, comitis quin etiam Orientis, camelorum gregibus, peracto suo tempore[z], praefici[a]; quo vicariorum omnium cornicularii variae erogationis in urbe Constantinopolitana[b] constat impositam functionem. *Dat. II. Non. April. Thessalonicae, Gratiano V. et Theodosio I. AA.*[c] *Coss.* (380.)

12. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. omnibus Vicariis.* Singuli vicarii per dioeceses sibi creditas ter centenos tantum noverint militare debere, ita ut, quicunque maiorum nexu curiis debentur, municipum[d] functionibus reddantur[e], et nemo privilegii alicuius praetextu aut annositatis se defendat obstaculo. *Dat. VI. Kal. Nov.*[f] *Honorio N. P. et Evodio V. C. Coss.*[g] (386.)

13. *Iidem AAA. Have Tatiane Carissime Nobis*[h]. Officium dioeceseos Asianae, cuius octo provinciarum ambitus per spatia latiora tenduntur, ducentorum niti apparitione praecipimus. *Dat. IV. Kal. Mai. Mediolani, Timasio et Promoto Coss.* (389.)

14. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Eusebio*[i] *Pf. P.* Cavendum est, ne qua ob canonem Africae fiat frumenti deceptio. Vicarium itaque, virum spectabilem, per Africam volumus in proconsulari provincia exactionis et transmissionis[k] necessitates arripere. *Dat. XIV. Kal. Jan.*[l] *Romae, Olybrio*[l] *et Probino Coss.* (395.)

15. *Iidem AA. ad Vincentium Pf. P.*[m] Virum spe-

— c. 10. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 10. — c. 11. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 11. Cl. conferri vult c. 17 C. Th. de Tiron. (VII, 13). — c. 12. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 12. — c. 13. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 13. Vid. c. 5 h. t. Coniungenda est cum c. 5 C. Th. Ne quid publ. laet. (VIII, 11). — c. 14. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 14. Cl. conferri vult c. un. (17) h. t. et c. 13, 33 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5). — c. 15. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 15. Cl. conferri vult c. 13 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1). De septem provinciis, quae hic commemorantur vid. W. not. *m.* ad h. l.

Schro. cj. *et hanc.* *) 5 *accepit.* p) Ita edidi ex cj. Bijdr., quae probatur W. in E. L. L. 1826, p. 1094. (Opp. p. 451). 5 et edd. *Syagrium Vicarium Africae. Aditus*, sed tunc deest, quo referatur *ei*; neque de Syagrio, Vicario Africae h. a., quicquam constat. Cl. interpretatur *proconsularis*, qui pro *consulari* munere fungitur. Ipsa urbs Thebeste suberat consulari Numidiae. Sed tum scrib. erat *proconsulari.* Praeterea W. recte monet, *proconsularem provinciam* semper esse Africam proprie sic dictam, seu Carthaginensem regionem, hac de causa ita dictam, quia ceterae Africae regiones consularibus seu praesidibus regebantur, qui Vicario suberant. Vid. c. 14 h. t. et Go. ad c. 26 C. Th. de Erog. mil. ann. (VII, 4). Schr. cj. *proconsulari officio*, nimis audacter. Quam nos recepimus coniecturam, ea omnis difficultas loci tollitur. Quaerendum nunc est de dignitate Syagrii. Bijdr. eundem Magistrum Officiorum fuisse putant, qui in c. 2 C. Th. de Commeatu (VII, 12) commemoratur, qua cum dignitate sententia legis non concinit. W. apponi vult *Pf. P.*, quoniam et Syagrius Pf. Praet. Italiae iam anno 380 commemoratur (vid. c. 4 C. Th. de Desertor. VII, 18; c. 38 C. Th. de Appellat. XI, 30) et propter turbatam Praefectorum Italiae a. 379 notitiam. Sed *Hesperium* a. 379 praefectum praetorio Italiae fuisse multis C. Th. constt. probatur, (vid. Go. in Prosopogr. v. *Hesperius*), quare nihil apposui, quamquam W. sententia mihi arridet et titulo *sinceritatis*, qui in h. c. legitur, Praefecti praet. ornabantur. *) 5 *ascessus.* q) Ita W. ed. ex cj. Hu.; 5 *et quo accionis instancia hec deceptionis invidia vect.* Cl. *et, quia actionis instantia est deceptionis invidia*, vect. Pu. fere ut W., sed commate post v. *invidia* posito, quod Schro. impr. r) Ita 5. Cl. uncis incl. *Dat.*, putans *Dat.* retineri non posse, nisi vv. *PP. Carth.* ad ipsam legem relatis. Sed iam W. monuit, saepe in Cod. Th. locum atque tempus notari, quo leges *propositae* et quo *datae* sint (vid. c. 1 C. Th. de Off. mag. offic. I, 9; c. 5, 6, 16—18 C. Th. de Appell. XI, 30; c. 1 C. Th. Ne christ. manc. XVI, 9), atque id tantum insolens esse, quod prius commemoretur locus, quo proposita sit, et tum demum tempus, quo data sit sine loci mentione. s) 5, Cl. Pu. *Auxonio.* Sed vid. Go. in Chron. ad a. 379, not. *a* et in Prosopogr. v. *Ausonius*, p. 42. t) 5, Cl. *Olibrio*, sed Cl. in corr. *Olybrio.* u) Ita 5, W.; Cl. Pu. *Justiniano.* Cl. cj. *Juliano*, quem 380 Praef. Aegypti fuisse constat; sed si Praef. Aeg. erat, non poterat eodem tempore Vicarius Ponticae esse. v) 5 *Tornicolari' officii.* Cl. Pu. *Cornicularii officium*, improbb. Schro. et W. x) 5 *agentem.* y) Ita 5 sec. Cl.; sed Cl. in corr. *praetorios.* z) 5 *pcepto sic temporis.* Cl. Pu. *peracto sic tempore.* W. em. *suo*, ut intelligeretur tempus officio cornicularii destinatum, ut paullo ante *peracto corniculario*, quod tempus in praef. pr. cornicularis annuum fuit, quod recepi, etsi non adest, quo referatur seq. v. *quo.* Fortasse in cod. 5 *praecepto* et *temporis* recte se habent, sed quid lateat in v. *sic*, non potui invenire. Mox Schr. cj. *quam.* a) De camelasia vid. l. 1, §. 2. l. 18, §. 11 D. de Muner. (50, 4), Cuiacii Obs. IX, 9 et Heinnii locum apud Ritt. ad c. 28 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5), T. II, p. 557, not. *a.* b) 5 *Constantinopolinatana.* c) 5 *gracian*Ꝯ, om. vv. *et* et *I. AA. Coss.*; idem *tesul*. d) 5 *municipium.* e) 5 *f. debentur et.* Cl. em. *reddantur.* f) Num *Constantinopoli?* g) 5 *npeteuuodio vc.* (apographum meum *v̄. c̄.*) *Coss.* h) Ita recte Cl. em. corruptam cod. 5 lectionem *Id. &. abecaciane K. N. vē.* i) 5 *aeusebio.* Ceterum sec. W. hac. c. videtur immutatum, quod supra c. 10 h. t. legitur: *canoni autem cogendo annonae*

ctabilem, vicarium septem provinciarum, reliqua[n] praeteriti temporis exigere iubemus[o]; recentia vero debita ordinarios iudices maturare decernimus, quibus tamen vicarium convenit imminere. *Dat. XIV. Kal. Jul. Medioloni, Stilicone et Aureliano Coss.* (400.)

16. *Iidem AA.*[p] *Vigilio Vicario Hispaniarum.* Nullum penitus honoratorum publica salutatione sine chlamydis indumento vicariam potestatem adire oportet[q]. Officium itaque decem librarum auri mulcta tenebitur, si quis nostra statuta violare[r] tentaverit. *Dat. IV. Id. Sept. Mediolani, Vincentio et Fravitta*[s] *Coss.* (401.)

17. *Iidem AA. Messalae Pf. P*[t]. * Virum spectabilem, vicarium Africae[u], quem totius collationis[v] ac transmissionis cura constringit, iudicibus volumus imminere, ut, quantum singulis quibusque[x] mensibus collatum sit[y], quidve transmissum, maiore cautione disquirat, in eos procul dubio vindicaturus, quorum fuerit devota[z] desidia etc.[a] *Dat. III. Kal. Octob. Altino*[b], *Vincentio et Fravitta*[c] *Coss.* (401.)

TIT. XVI. DE OFFICIO RECTORIS *) PROVINCIAE.

1. *Imp. Constantinus A. Rufino Octaviano Correctori Lucaniae et Brittiorum*[d]. Quicunque extraordinarium iudicium[e] praefectorum vel vicariorum elicuerit, vel qui iam consecutus est, eius adversarios et personas causa necessarias[f] minime ad officium praefectorum vel vicarii pergere aut transire patiaris: sed de omni[ff] causa in tuo iudicio praesentibus partibus atque personis, ita his[g] temporibus ipse cognosce, quae ex eo die computabis, ex quo causa[h] in tuo iudicio coeperit inchoari; ut tunc demum, si ei, qui extraor-

— c. 16. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 16. Cl. conferri vult c. 4 C. Th. de Domest. (VI, 24). — c. 17. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 17. Cui. 2 — Be. *c. un.* Vid. quae supra de tit. ipso diximus. Commemoratur in Chron. constt. ed. Lugd. (1593).
Tit. XVI. Numerum tit. habent codd. 31, 35, quamquam ibi sec. seriem titulorum *VII. Tit.* est. In cod. 5 est *XVI. Tit.* secundum seriem titt., ipso numero om. et rubr. h. l. erasa. Vid. supra ad tit. *XV.* Numerum *XVI.* add. Cl. Pu. W. In reliquis codd. Br. Al. 6, 8—10. 12, 14, 16—21, 24—30, 32, 33, 36—44, 46, 47, 49, ap. Sich. (quamquam ap. Sich. numerus tit. om.) Til. et in Cui. 1. Lugd. Aur. Aeg. L. B. U. est *VI. Tit.*, sed *VII. Tit.*, propter add. tit. VI. de Off. vic., in Cui. 2, 2*, ap. Go. Ri. Ri*. Be. In plerisque Br. Al. codd., L. B. U., ap. Aeg. Sich. Til. quinque tantum h. t. sunt constt., des. enim c. 1—6, 8, 11, 13 et in Aeg. c. 1—6, 8, 10, 11. In Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2* hic tit. septem constat constitt., add. c. 11 et 13, quae posterior c., cum interpr. instructa sit atque etiam in Summa Aegid. indigitetur, ad Br. Al. pertinere videtur, ut in nonnullis huius libri codd. hic titulus sex constitt. constiterit. Vid. infra ad c. 13, 14. Go., qui primus c. 8 ed., Ri. Ri*. etsi septem tantum constt. enumerent, Be. octo habent constt., undecim cod. 5, qui c. 1—6 suppeditat et Cl., quattuordecim W.; Pu. recepit tantum c. 1—6. Ceterum monendum est, in nonnullis codd., ut 39, 44, transpositas esse subscriptiones. Deest enim in his subscriptio c. 7 et posita est ad interpr. c. 7 subscr. c. 9, ad interpr. c. 9 subscr. c. 10, ad interpr. c. 10 subscr. c. 12, ad interpr. c. 12 subscr. c. 14, om. autem interpr. c. 14, ut hi codd. quattuor tantum constitt. constent, quamquam id errore librarii videtur accidisse. Cod. Just. I, 40. — c. 1. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 1. Cl. conferri vult c. 2 C. Th. de Off. iud. omn. (I, 19), c. 8 C. Th. de Jurisdict (II, 1), c. 4, 5 C. Th. de Denunt. (II, 4), c. 1 C. Th. de Dilatt. (II, 7), c. 7 C. Th. de Navicul. (XIII, 5). Vid. etiam c. 1 C. Th. de Off. praef. praet. (I, 5).

praefectus immineat. k) 5 *exacciones et transmissiones.* *) Vid. c. 8 C. Th. de Jurisd. (II, 1), not. *e.* l) 5 *rōmo librio.* Cl. *R. Olibrio*, sed in corr. *Olybrio.* m) *vēncium ppo.* Cl. recte em. *Vincentium*, nam *Vincentium Praef. praet. Galliarum* hoc temp. fuisse, apparet ex c. 1—3 C. Th. de His qui cond. propr. (XII, 19) eodem anno datae *Mediol. III. Kal. Jul.* n) Ita 5, quamquam ap. Cl. *reliqui* est. o) 5 *debemus*, sed corr. *iubemus.* p) Ita Cl. recte em.; 5 *Idē ā.* q) 5 *clamidis — oporte.* r) 5 *nostra in st. violari.* Cl. Pu. uncis incl. *in*, uterque vero retinet *violari*, perperam. s) 5 *Flavito.* t) Edd. et F. 6. *Impp. Arcadius et Honorius AA.* omissa eius, ad quem data est constitutio, mentione, quam Go. cj. supplebat: *ad Hadrianum Pf. P.*, propter c. 11 Cod. Iust. de Annon. (X, 16). Vid. Go. not. *b* ad h. c. Quaestionem dirimit cod. 5, qui habet *Messolae ppo consul.*, ubi del. *consul.* 31, 35 om. inscr. *) 31, 35 pon. h. l. *Intp.* u) v. *Africae* suppl. cod. 5. v) 6, 35, Cui. 2, 2*. Go. *conlationis*, 31 *consolacionis.* 5 *ad.* x) Ita codd. Cui. 2, 2*, Go. et reliqui *quibuscunque.* y) 5 in apographo meo om. *sit.* z) Ita 31, 35, F. 6 et edd.; 5 *dicata.* Go. cj. *indevota*, impr. Ri. F. 6 in m. *nota desidia.* Cum neque *devota* neque *dicata* explicari possit, non spernenda videtur esse Go. cj. Ceterum cons. de vv. *Devotio, Indevotio* Zirardini l. c. p. 315—318, cuius disputatione Go. cj. confirmatur. a) Ita 5, 31, 35; F. 6 *et chytata*, sed in m. *excitata*, ut Cui. 2 — Be. b) Ita codd., F. 6. Cui. 2 — Ri.*; Be. Cl. W. *Altini.* c) Codd. *Fravito.*

*) 19 *rectorum.* d) 5 *ad rufino octaviano correctoribus lucanie et briciorum.* Cl. Pu. *A.* (*ad*) *R. et O. correctoribus* etc. W. om. *A.* et corr. *correctori*, probans ex c. 2 C. Th. de Episc. (XVI, 2) et c. 1 C. Th. de Filiis milit. app. (VII, 22) ad eundem Octavianum a. 319 datis et aliis constitutionibus a Constantino ad alios Lucaniae et Britt. correctores missis, ut c. 1 C. Th. ad L. Corn. de fals. (IX, 19), c. 1 C. Th. de Relatt. (XI, 29), c. 1 C. Th. de Appellatt. (XI, 30), c. 3 C. Th. de Decurion. (XII, 2), unum tantum fuisse Lucaniae et Brittiorum correctorem. Vid. etiam c. 1 C. Th. de Privil. appar (VIII, 3) et Pancir. ad c. 54 Not. Dign. Occid. Itaque Octaviani, quod incognitum hucusque erat, integrum nomen erat, *Rufinus Octavianus*, quod librarium induxit, ut compendium *corr.* interpretaretur *correctoribus.* e) 5 *iudicum.* f) 5 *causa necessarios.* Cl. quem Pu. et W. secuti sunt, *causae necessarias*, praeter necessitatem; est enim *causa* ablativus instrumenti. ff) 5 *de homini.* Cl. *de hominis* perperam, Pu. W. ex cj. Hu. *de omni.* Videtur error librarii ex aspiratione v. *omni* ortus esse. g) Ita scripsi, quamquam impr. Schro. cum cod. 5, qui tamen *personis.* Cl. Pu. *Ita his*, in quo *statis* latere putant Hu. et Bijdr., Schr. *pers. iustis.* W. em. *astatis*, prob. Schro., quae cj. omnes nimis recedunt a codicis scriptura. h) Pu.

dinarium[i] iudicium postulaverit, tua sententia displicebit, iuxta ordinem legum interposita eam provocatione[k] suspendat, atque ad suum iudicem[l] transitum faciat. *Dat. III. Non. Aug. Treviris, Constantino A. IV. et Licinio IV.*[m] *Coss.* (315.)

2. *Idem A. ad Bassum* ...[n] Decreta provincialium[o] non prius ad comitatum[p] perferri oportet, quam singuli quique iudicantes ea inspexerint atque probaverint suaque adscriptione[q] signaverint. Si quid fiat contrarium, competens ultio exerceatur[r]. *PP. VIII. Kal. Oct. Carali*[rr], *Gallicano et Basso Coss.* (317.)

3. *Idem A. ad Felicem Praesidem Corsicae*[*]). Cum sex menses transcurrerint, breves omnium negotiorum ab officio tuo descripti commeent ad scrinia eminentissimae praefecturae, ut his recensitis[s] et ad scrinia nostra periatis pandatur, quis iudicum et in quibus discingendis causis fidelem operam praestiterit[*]), quo vel dignus praemium mereatur, vel negligens[t] coërcitionem incurrat: adeundi[u] tuum iudicium de negligentia vel avaritia[v] tui officii data provincialibus facultate. De[x] eo sane, qui pretio depravatus aut gratia perperam iudicaverit, ei vindicta, quem laeserit[y] non solum existimationis dispendiis[z], sed etiam litis discrimine[a], praebeatur. *Dat. IX.*[b] *Kal. Nov. Sirmio*[c], *Constantino A. V. et Licinio Caes.*[d] *Coss.* (319.)

4. *Idem A. ad Maximum Pf. P.* Praesides provinciarum oportet[e], si quis potiorum[f] exstiterit insolentior, et ipsi[g] vindicare[h] non possunt, aut examinare, aut pronuntiare nequeant, de eius nomine ad nos, aut certe ad gravitatis tuae scientiam[i] referre: quo provideatur, qualiter publicae disciplinae et laesis minoribus[k] consulatur, etc. *Dat. IV. Kal. Jan. Treviris, Januario et Justo Coss.*[l] (328)

— c. 2. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 2. Cl. conferri vult c. 2 C. Th. de Temp. cursu (II, 6) perperam. Vid. c. 3. — c. 3. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 3. Cod. Just. VII, 49, 2. Coniungenda est h. c. cum c. 2 C. Th. de Temp. cursu (II, 6). — c. 4. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 4. Cod. Just. I, 40, 2. Bas. VI, I, 75. Coniungenda est h. c. cum c. 5 C. Th. de Veteranis (VII, 20).

quo ex c. i) 5 *extraordinariorum.* k) Ita recte Pu. ex cj. Hu., prob. Schro. 5 *int. eā provocationis.* Cl. *interposita causa provocationis.* W. *interposita provocatio causam.* l) Schr. cj. *ad superiorem iudicem.* m) *IV* deest in cod. 5, sed add. a Cl. n) Dignitas Bassi non commemoratur in cod. 5. Cl. W. Septimium Bassum intelligi putant h. a. Pf. Urb., quod mihi propter *decreta prov.* quorum h. l. mentio fit, non videtur admittendum esse. Fortasse est ille Bassus, qui sec. c. un. C. Th. Si quis eum (IX, 8) Vicarius Italiae fuit, quam c. Go. ad a. 320 revocat. o) De his decretis vid. Go. ad tit. et c. 3 C. Th. de Legatis et decretis legationum (XII, 12). p) Vid. c. 3 C. Th. de Off. vic. (I, 15). q) H. l. codex non distincte scriptus est, neque quod Cl. habet, clarius est, ubi *ad stiliccione* (?). Sec. apogr. meum leg. est aut *adsinccione* aut *adstruccione.* Cl. W. *adscriptione*, prob. Schro. Pu. ex cj. Taf. *adstipulatione*, impr. Schro. Videtur *adscriptio* idem significare quod *subscriptio* in c. 15 C. Th. de Legatis (XII, 12). r) 5, Pu. *execretur*, quod etiam Taf. videtur admittere, impr. Schro.; Taf. cj. *exsequatur*, ut supra ad c. 1 C. Th. de Off. praef. aug. (I, 14). Cl. W. em. *exerceatur*, prob. Schro. rr) 5 et edd. *Caralis*, sed iam W. in corr. *Carali.* *) Cod. Just. om. *Praes. Cors.* s) 5 *recensetis.* *) 5 et edd. *praestitit* pro *praestitit* i. e. *praestiterit.* t) Ita 5, Ba. Pu.; Cl. W. add. *in*, perperam. u) 5 *adeundis.* v) 5 *avaria.* x) H. l. inc. c. 2 Cod. Just. cit., ubi om. *sane.* y) 5 *iudicaverint ei v. q. laeserint.* z) Cod. Just. *aestimationis* (Hal. G. *existimationis*) *dispendii.* a) Cod. Just. *discriminis.* Eadem sententia inest in cod. 5 lectione, si distinguitur, ut nos fecimus. Edd. *q. laeserit, non — discrimine praebeatur.* b) Cod. Just. *VIII.*, sed leg. *VIIII.* c) Ita 5 sec. apographum meum. Cl. Pu. W. *Sirmii.* Cod. Just. *Constantinopoli*, perperam. d) 5 *Constantino a. IIII. et Licinio IIII. caes. consuli*, qui consules incidunt in a. 315, qua re haec c. antiquior fit antecedente, quod ferri non potest. Praeterea illo a. non *Licinius Caes.* (de quo Go. in chron. ad a. 317), sed *Licinius A.* consul fuit cum Constantino. Itaque Cl. recte ed. *Constantino A. V. et Licinio (IV.) C. Coss.* Pu. W. om. *IV.* post *Lic.* qua cum em. congruunt c. 2 Cod. Just. et c. 2 C. Th. de Temp. cursu citt. e) 5 *Id. āā. maximū p̄sidem provinciarū | Oportet.* Cl. Pu. *Idem A. ad M. Pr. Prov. Oportet.* Cod. Just. *Imp. Constantinus A. ad Maximum Praes. provinciae. Praesides provinciarum oportet.* W. *Idem A. ad Maximum .... Praesides provinciarum*, ut legis initium in v. *Praes. prov.*, non in v. *oportet* sit, cuius transpositionis exempla iam vidimus c. 2 C. Th. de Off. praef. aug. (I, 14) et c. 10 C. Th. de Off. vic. (I, 15). Etenim auctore W. inauditum est, *praesidem provinciarum* aliquem appellari sine provinciae, cui praesit, mentione. Deinde cum praeside prov. non conveniunt seqq. *ad nos gravitatis tuae scientiam referre*, aut quod pro his vv. Cod. Just. habet; *aut certe ad Praetorianae Praefecturae scientiam ref.* Denique illa, quae leguntur in c. 5 cit. *rectores provinciarum conveniat ad tuum iudicium referre*, manifeste declarant, tunc Maximum non fuisse Praesidem. Quas ob causas W. cum Go. ad c. 5 cit. Maximum illum Praef. praet. Gall. fuisse cj., quam cj. praeter c. 2 C. Th. de Resp. prud. confirmari puto c. 2 C. Th. de Off. praef. praet. ad *Maximum Pf. P.* de simili argumento superiore anno data. Ceterum W. sagaciter observat, Codicem Just. vitium inscriptionis iam eo, quo conficiebatur, tempore obsedisse, cum illa, quam dixi, verborum *ad gravitatis tuae sc.* mutatio vix alia de causa facta esse possit, quam ut inscriptioni vv. illa accommodarentur. Insignis est diversitas scripturae in edd. et codd. Cod. Just., nam codd. Montisp. H. 82, Pist. Cas. Vat. Pl. 2, Bg. edd. Schf. Bk. Herm. exhib. *Maximum*, sed Pl. 1, Hal. et rell. *Maximianum*; deinde om. dignitas Maximi in codd. Montisp. H. 82, Pist. Cas. Vat. Pl. 1, 2, Bg. et in edd. Nbg. Hal. Bk. f) Ita 5, Taf. Pu.; Cl. W. ex Cod. Just. *potentiorum.* g) Schr. addi volt *iudices.* h) 5 *vindicari.* Cod. Just. *vindicare*, sed Pl. 1 *iudicare.* i) Cod. Just. *certe ad praetorianae praefecturae sc.* k) Ita 5. Cod. Just. *tenuioribus*, quod opponitur superiori *potentioribus.* Sed *minoribus* h. l. opponitur *potioribus.* l) Cod. Just. ante Bk. *Dat. V. Kal. Maii Probiano et Juliano Coss.*, ut h. c. incidat in a. 322; sed tunc Maximus Pf. U. scrib. est, cum Maximus Pf. U. a. 322 commemoretur. Vid. infra Chron. constitt. a. 322. Nostram subscr. con-

5. *Idem A.*[m] *Secundo Pf. P. Orientis.* Ordinarii iudicis, provinciarum rectoris[n], seu vicarii[o] potestas, ut speculatrix[p], debet prave gesta corrigere; sed officiales vestrae celsitudinis et vicariae potestatis placet[r] ab exactionibus amoveri, et per provincialia officia atque rectores cunctos exigi titulos. Nam si exactio minime impleatur, ante tribunal nostrum[s] exhibitus capitis fortunarumque omnium periculum sustinebit. *Dat. XIV. Kal. Mai. Constantinopoli*[t], *Constantino A. VIII. et Constantio IV. Coss.**) (329.)

6. *Idem A. ad provinciales.* Praesides publicas notiones[u] exerceant frequentatis per examina tribunalibus, nec civiles controversias audituri in secretariis sese abscondant[v], ut iurgatures conveniendi eos, nisi pretio, facultatem impetrare non possit; et[x] cum negotiis omnibus, quae ad se delata fuerint, exhibuerint audientiam, et frequens praeconis[y], ut assolet fieri, inclamatio, nullum, qui postulare voluerit, deprehenderit, expletis omnibus actibus publicis privatisque sese recipiant. Iustissimos[z] autem et vigilantissimos iudices publicis acclamationibus collaudandi damus omnibus potestatem, ut honoris[a] eis auctiores proferamus processus: e*) contrario iniustis[b] et maleficis querelarum vocibus accusandis[c], ut censurae nostrae vigor eos absumat[d]; nam si verae voces sunt[e], nec ad libidinem per clientelas effusae[f], diligenter investigabimus[g], praefectis praetorio et comitibus, qui per provincias constituti sunt, provincialium nostrorum voces ad nostram scientiam referentibus. *PP.*[h] *Kal. Nov. Constantinopoli*[i], *Basso et Ablavio Coss.* (331.)

7. *Idem A.*[k] *ad provinciales*[l]. Cessent iam nunc[m] rapaces officialium manus, cessent inquam: nam si moniti non cessaverint[n], gladiis praecidentur[o]. Non sit venale[p] iudicis velum[q], non ingressus redempti[r], non infame licitationibus[s] secretarium, non visio ipsa praesidis cum pretio: neque[t] aures[u] iudicantis[v] pauperrimis ac divitibus reserentur. Absit ab inducendo eius[x], qui officii princeps dicitur, depraedatio. Nullus litigatori-

---

— c. 5. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 5. Cl. conferri vult c. 5 C. Th. de Exsec. (VIII, 8), c. 8, 17 C. Th. de Exaction. (XI, 7), c. un. C. Th. de Quadrimenstr. (XI, 25). — c. 6. Cod. 5, Cl. Pu. W. *c.* 6. Cod. Iust. I, 40, 3. Bas. VI, 1, 76. Coniungenda est h. c. cum c. 7 h. t. et fortasse cum c. 4 Cod. Iust. de Iurisd. omn. iud. (III, 13), quo casu in subscr. c. 4 leg. est *Nov.* (Vid. W. ad c. 3 C. Th. Fin. reg. (II, 26) not. *q.*) pro *Oct.* Vid. Go. in Chron. a. 331. — c. 7. Cod 5, Cl. W. *c.* 7. In Br. Al. codd. et edd. ante Cl. *c.* 1. Cf. Ed. Th. cap. IV. Coniungenda est cum c. 6 h. t. et fortasse cum c. 4 Cod. Iust. de Iurisd. omn. iud. (III, 13). Vid. annott. ad c. 6. Integra cum interpr. exstat in codd. 5, 6, 8—10, 14, 16—21, R.; omnia praeter interpr. des. in codd. 37, 44, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 26, 30, 31, 35, 36, 38, 47; textus et subscr. in cod. 41; solus textus om. in codd. 25, 27—29, 32, 33, 39, 40, 42, 43. Ceterum in hac const. incipit cod. 17.

---

firmat c. 5 C. Th. de Veteranis. Ceterum Cl. v. *Data* interpretatur *Reddita*, cum Constantinus h. a. in Gallia non fuerit. Vid. Go. in Chron. h. a. et ad c. 5 de Veter. cit. 5 om. *et.* m) 5 *AA.* Cl. Pu. *A(A).* n) Ita Pu. W. propter seq. *debet.* 5, Cl. *iudices, pr. rectores.* Hu. cj. *iudicis.* o) Ita Pu. et W. in E. L. L. 1826, p. 1899. 5, Cl. W. *vicaria.* p) c. 6 C. Th. de Off. praef. urb.: *quasi in specula.* r) 5, Cl. *placeat.* Pu. W. ex cj. Hu. *placet.* s) Cl. Pu. cj. *vestrum*, minus recte, monente W., nam praefectus praetorio vice sacra principis iudicabat. Vid. Haubold. de Consist. princ. cap. III, §. 4 (in Opp. T. I, p. 241 seqq.). t) 5 *Constantino* ꝑ*o.* Ap. Pu. om. *Constantino A. VIII. et Constantio.* *) Leg. *Constantino Caes. IV. Coss.* Vid. c. 2 C. Th. de In integr. rest. (II, 16) not. *v.* u) *naciones.* Cl. Pu. *rationes*, perperam. W. corr. *notiones*, prob. Schro. Vid. c. 8 C. Th. de Abolition. (IX, 37). v) 5 *auditoriis secr. sese abcondant.* Cl. Pu. uncis incl. *sese*, quo tamen deleto W. *auditorii* vel *auditoriis et secret.* emend. esse censet. W. loco succurrit distinguendo post v. *auditoriis*, quod non iuvat. Hu. cj. *controversiae.* Bijdr. cj. *audituri*, prob. W. in Opp. p. 452, quam em. recepi, interposito tamen *in* post *audituri*, cum sine dubio in Cod. Th. antea scriptum fuerit *auditurĩsecretariis.* Similiter in c. 9 sq. *Iudex — in audiendis ac discingendis litibus — non in secessu domus — referat, sed apertis secretarii foribus.* x) Ita recte 5, Cl. Pu.; W. corr. *sed*, male. y) Ita em. W.; 5, Cl. Pu. *praeconiis*, impr. Schro. z) In v. *Iustissimos* inc. c. 3 Cod. Iust. cit., ubi om. *autem.* a) Ita Cl. Pu. W. ex Cod. Iust., sed Pl. 1 *et hon.* 5 *honorẽ.* Hu. cj. *honorum*, ut cod. Bg. *) 5, Cl. Pu. *et.* W. *et e* ex Cod. Iust. b) Ita 5 et Pu., prob. Hu. Cl. et W. ex Cod. Iust. *iniustos et maleficos.* c) Ita 5, Pu., prob. Hu. Cl. W. ex Cod. Iust. *accusandi.* d) 5 *asũmat.* e) 5 *st* i. e. *sunt*, quod etiam Cl. et Pu. habent, recte, quamquam impr. Schro. W. ex Cod. Iust. ed. *sint*, sed ibi quoque optimi codd. habent *sunt.* Neque h. l. neque supra (I, 12, 2, not. m.) *si* significat *num*, ut W. putabat. f) 5 *effuge.* g) 5 *investigavimus.* h) Cod. Iust. *Dat.*, rectius, cum haec c. non Constantinopoli, sed in provinciis proponenda fuisset. Vid. etiam c. sq. h. t. eodem die *datam*, non *propositam.* Hal. *D. prid. Kal.* et om. *Const.* i) 5 *Constantino* p̄. Hic desinunt segmenta Codicis Theodosiani, quae codici Ambrosiano (5) debentur. In sequentibus librarius Breviarium tantum descripsit, nec supplementi quicquam suppeditat, quare Pu. omnia, quae sequuntur omittit et demum inde a tit. de Feriis (II, 8) in edendis palimpsesti Taurinensis supplementis pergit. k) Ita nunc e cod. 5 scribendum, antea in edd., cum h. c. prima h. t. esset, legebatur *Imp. Constantinus.* l) Nonnulli codd. om. *ad provinciales*, alii *provincialibus.* m) Nonnulli codd. *tunc.* Mox Sich. *officilium.* n) 5 *inq. nonnisi m.* (om. *non*) *cess.*; 6, 7, 9, 14, 16 *nisi m. n. c.* o) 10, 18 *praecidantur.* 5 *procedentur.* p) 6, 8, 17, Til. *venalis.* 9, 10, 14, 18, R. *sint venales iudices.* q) 8, 20, 21, Sich. *verbum.* r) 19 *redemtio.* s) 6 *infama elicitationis.* 10, 14, 17, 18, R. Til. *licitationis.* 19 *infames.* 20, 21, Sich. *infames ligitationibus.* 21 *scietarium.* t) 8 *preciosa que.* 19 *precioque aures.* u) 6, 16, 17 *auctores.* 14 *auctoris.* v) Ita edd. praeter W., qui tacite corr. *iudicantium*; sed codd. aut *iudicantis* aut *iudicantes*, solus 21 *iudicatis.* Mox 8 *pauperrimi.* x) 21, R. *indicendo.* 20 supr. lin. *ut ab seductione.* Cui. 1. — Lugd. in m. *ob inducendam.* Nonn. codd.

bus[y] adiutores eorundem officii principum concussiones[z] adhibeant; centurionum aliorumque[a] officialium, parva magnaque poscentium, intolerandi impetus oblidantur; eorumque, qui[b] iurgantibus acta restituunt[c], inexpleta aviditas temperetur. Semper invigilet industria praesidalis, ne quicquam[d] a praedictis generibus hominum de litigatore sumatur. Qui si de civilibus causis quicquam putaverint[e] esse poscendum, aderit armata censura, quae nefariorum capita cervicesque detruncet, data copia[f] universis, qui concussi[g] fuerint, ut praesidum instruant notionem[h]. Qui si dissimulaverint, super eodem[i] conquerendi vocem omnibus aperimus apud comites[k] cunctos provinciarum aut apud praefectum[l] praetorio, si magis fuerit[m] in vicino, ut[n] his referentibus edocti, super[o] talibus latrociniis supplicia[p] proferamus[q]. *Data Kal.*[r] *Novemb. Constantinopoli*[s], Basso et *Ablavio*[t] *VV. CC.*[u] *Coss.* (331.)

Interpretatio. *Officiales omnium iudicum venales esse non audeant, neque pretium de introitu occurrentium aut litigantium*[v], *vel egressu requirant.* Et[x] *interpellantes tam divites, quam pauperes sine ullo praemio audiantur. Quod si rapaces esse voluerint, gladio puniantur, aut certe de eorum rapacitate dominicis auribus referatur.*

8. *Imp. Iulianus A. Secundo Pf. P.* Quaedam sunt negotia, in quibus superfluum est moderatorem expectari[y] provinciae: ideoque pedaneos iudices, hoc est[*]) qui negotia humiliora disceptent[z], constituendi[a] damus praesidibus potestatem. *Dat. V. Kal. Aug. Antiochiae*[b], *Mamertino et Nevitta Coss.* (362.)

9. *Impp. Valentinianus* et *Valens AA.*[c] *Have Arthemi*[d], *carissime nobis*[e]. Iudex sibi[f] hanc praecipuam curam in audiendis ac[g] discingendis[h] litibus impositam esse non ambigat, ita ut non in secessu domus de statu hominum vel patrimoniorum sententiam ferat[i], sed apertis secretarii foribus, intro vocatis[k] omnibus, aut[l] pro tribunali locatus[m] et civiles et criminales controversias audiat, ne[n] congruae ultionis animadversio[o] cohibeatur[p]. Absit autem, ut iudex, popularitati et[q] spectaculorum editionibus[r] mancipatus, plus ludicris[s] curae tribuat

— c. 8. Cod. Iust. III, 3. 5. Haec lex deest in omnibus, quotquot contuli, codd. Br. Al., qua de causa et propter omissionem interpr. eam cum W. a Br. Al. alienam esse puto. Primus eam h. l., sed numero non add., ed. Go. ex Ms. P. Danielis, aliisque, quos non nominat; neque Go. indicat, qua ratione hic eam posuerit. Suspectum esse locum, intelligitur ex eo, quod om. in cod. 5. In libris illis manuscriptis inscripta est *Idem AA.*, quod ex Cod. Iust. a Go. em. est. — c. 9. Br. Al., codd. praeter 5. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. *Cui. 2, 2*. c. 2*; Go. Ri. Ri*. *c. 2*, sed revera *c. 3*, ut ap. Be.; cod. 5, Cl. *c. 8.* W. *c. 9.* Sec. Go. fortasse coniungenda est cum c. 6 C. Th. de Privil. eorum. (VI, 35), c. un. C. Th. de Privil. appar. (VIII, 3), c. 21 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5), quod si verum est, et hic et in c. 21 in subscr. leg. *Dat. XIII. Kal.* Integra cum interpr. exstat in codd. 5, 6, 8 — 10, 14, 16 — 21; inscr. et textus des. in codd. 24, 30 — 32, 35, 36, 38, 39, 43, 44; textus et subscr. in cod. 37; solus textus om. in codd. 25 — 29, 33, 40, 42; omnia, praeter interpr., des. in codd. 41, 47, 49.

eos. y) 21, Sich. Til. *praedatio ulla l. Adiutores.* Sed Sich. in corr. ex cod. Aug. *praedatio. Nullos litigatoribus adiutores*, et Til. in m. *depraed. Nullas litigatores adi.* 20 *ulla*, videtur tamen ibi antea scriptum fuisse *nulla.* 6, 9 *Nullus litigatoris.* 10, 16, 18 *litigatores.* 14 *litigatoris adiutoris.* z) Nonnulli codd. *officium*, alii *concutiones, concuciones, concussionis, concussionibus.* 21 *comissiones.* 5 *off. principis c.* a) 19 *aliorumve.* Sich. Til. *adhibeant Centurionum, al.*, sed Sich. in corr. em. b) 20, 21, Sich. *posc. dum imp. obligandae est eorum, qui.* Sed in corr. Sich. ex cod. Aug. *posc. intolerandi impetus obligentur, eorum qui.* 19 *intoleranda inpetita aboleantur.* 10, 18, R. *imp. obligantur.* c) Nonnulli codd., B. *praestituunt* et mox *vigiles.* d) Plerique codd., R. *nec quisquam.* 6 *nec quicq.* 16 *praes. vel ne quisq.* e) 8 *potuerint* et om. *esse.* f) 14 *culpa.* g) 5 *confusi.* 8 *concursi.* h) 8 *Instruat nationem.* 18 *instr. notatienem.* i) 8 *eorum conquirendi.* 20, 21, Sich. *s. eandem conquirendi.* Mox 16 *aper. aut apud.* k) 8 om. *comites.* 5, 10, 14, 16, 17, 19 om. *cunctos.* 8 *cunctis.* 9 *aper. quae cunctis apud com. provinciarum.* l) 5, 6, 16, 17 *praefectos*, mox alii *praetorii* aut *praetorium*, ut Sich. Til. m) 5, 6, 8, 10, 18 *fuerint.* n) 8 om. *ut.* o) Ita omnes codd. et edd. W. tacite corr. *de*; sed iam Go., quem Ri. (Ri*.) secutus est, recte interpungendo post *latrociniis* veram aperuerat loci sententiam; reliqui interpungunt post *edocti.* p) 8 *supplicio.* q) Ita Til. et in m. Aur. Lugd., Be. W. 5 *pferamus*; reliquae edd. et codd. 8, 20, 21, R. *referamus*; 19 *deferamus.* r) 38 *Dat. X. Kal.* Aniani cod. ap. Go. *XI.* s) 20, 39 om. *Constantinopoli.* 10, 18 *Constantino praefecto B.* t) 20, 39, Sich. *Albino*, sed Sich. in m. *Albio.* u) In plerisque codd. om. *VV. CC.* v) Complures codd. et nonnullae edd. *nec — occurrentium a. litigantium.* x) Permulti codd., Sich. Cui. 1 — Lugd. *Sed*; in aliis codd., ut 5 transponuntur vv. *quam pauperes* post vv. *sine ullo praemio.* y) Cod. Iust. *expectare.* *) Hal. om. *hoc est.* z) Cod. Iust. *disceptant.* Hal. et cod. meus *disceptent.* Aut leg. *hoc est — disceptant*, aut om. *hoc est* leg. *disceptent.* a) Ita Be. W. ex Cod. Iust.; Go. Si. Ri*. *distituendi.* P. Pithoeo placet *substituendi.* Go. prop. *destinandi* aut *instituendi.* b) Go. Ri. *Antiociae.* c) 17, 18, 28, 29, 40 om. *Have — nobis* et 33 *have.* 9 *habeant timi.* 20 *habeat* cum punctis infra lin. Multi codd. *habe.* d) Ita 25 et 5, 6, 9, 10, 16, 19, 37, 42, qui *artemi.* Idem iam Go. placuit. Vid. Go. in Prosopogr. v. *Artemius.* 21 *Antonio.* Sich. *Anthemio*, sed om. *Have*, rell. edd. *Anthemi.* e) Complures codd. et Til. *kar.*, alii, ut Cui. 1 — Lugd. *char.* 14 om. *nobis* et 33 *car. nobis.* Sich. *carissimo.* f) 20, 21, Sich. *Sibi iudex.* g) Complures codd., ut 20, 21, Sich. *aut.* h) 5, 8, 20, 21, Sich. et in m. Aur. Lugd. *discernendis.* 9, 10, 16, 18, R. *distinguendis.* Sed vid. c. 3 h. t. i) Ita 5, 6, 10, 14, 16 — 18, R. Til. 8, 19 — 21 et rell. edd. *referat.* k) Til. *evocatis.* l) 19 *et.* m) 5 et in m. Aur. Lugd. *locatis.* 8 *locatos.* n) Plerique codd. *nec.* o) 5, 6, 9, 10, 14, 16—19, R. *animadversione.* 8 *adversione.* p) 14 *habeatur.* q) 14, 20, 21, Sich. Til. — Lugd. *popularitate.* Sich. om. *et.* Permulti codd. *exspectaculorum.* r) 8 *e dissensionibus. In decretis curae*; nonnulli codd.

quam seriis[t] actibus. *Dat.*[u] *Kal. Oct.*[v] *Aquileiae*[x], *Divo Joviano*[y] *et Varroniano*[z] *Coss.*[a] (364.)

INTERPRETATIO. *Judex hanc sibi praecipuam curam in audiendis litibus*[b] *impendendam esse cognoscat, ut litigantium causas iugiter, adhibita aequitate, discutiat: sciturus, non se in secretis*[c] *domus aut in quibuscumque angulis finitivam*[d] *sententiam prolaturum: sed apertis domus suae*[e] *ianuis intromissisque*[f] *turbis, ut*[g] *neminem lateat, quicquid*[h] *secundum legum*[i] *vel veritatis ordinem fuerit iudicatum.*

10. *Iidem AA. ad Valerianum*[k] *Vicarium*[l] *Hispaniarum*[m]. Libellos iudicibus, postquam se receperint, vetamus offerri[n], ne super alienis causis vel statu pronuntient, quando ab officii conspectu atque[o] ab oculis publicis recesserint. *Praelata*[p] *VI.*[q] *Id.*[r] *Septembr. Veronae, Valentiniano et Valente AA.*[s] *Coss.*[t] (365.)

INTERPRETATIO. *Judices, postquam se de conspectu publico in domum suam*[u] *receperint, libellos a litigatoribus non accipiant, nec sine officio suo de causis alienis vel de*[v] *statu aliquid cognoscant*[x].

11. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Viventium*[y] *Pf. P.* Unusquisque iudex in his locis[z] sedem constituat, in quibus oportet omnibus praesto esse rectorem, non deverticula[a] deliciosa[b] sectetur. Addimus[c] sane, ut eius[d], qui provinciae[e] praesidentem propria[f] possessione susceperit, ager, quem[g] diversorium habuerit praedictus in transitu[h], fisci viribus vindicetur. Ita enim iudices mansiones instruere et instaurare nitentur[i]. *Dat. Kal. Apr. Trev.*[k], *Valentiniano N. P. et Victore Coss.*[l] (369.)

12. *Iidem AAA.*[m] *ad Probum Pf. P.*[n] Provinciis praesidentes per omnium villas[o] sensim atque usitatim vicosque cunctos discurrant et ultro rimentur a singulis[p], quid unusquisque compulsor[q] insolenter egisset[r] aut cupide[s]. Is enim, de quo aliqua ad nos querela pervenerit, ad ultimam poenam rapietur[t]. *Dat.*

— c. 10. Br. Al., codd. praeter 5, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2* c. 8; Go. Ri. Ri*. c. 3, sed revera c. 4, ut ap. Be.; cod. 5, Cl. c. 9; W. c. 10. Coniungenda est cum c. 4 C. Th. de Custodia reor. (IX, 3). Integra cum interpr. exstat in codd. 5, 6, 8—10, 14, 16—21, 29, 33; inscr. et textus des. in codd. 24, 26, 28, 30—32, 35, 36, 38—40, 43, 44; solus textus om. in codd. 25, 27, 42; omnia des. praeter interpr. in codd. 37, 41, 46. L. R. U. non consentit cum lege. — c. 11. Haec c. exstat in append. codd. 11, 12, 14, 17, 23, add. rubr. *II. Tit.* (id est Cod. Theod. in Append.) *de Off. rect. prov.* Primum ed. est in Cui. 1, ubi et in edd. Aur. Lugd. Cui. 2, 2* c. 4 est; ap. Go. Ri. Ri. est c. 4, sed revera c. 5, ut ap. Be.; ap. W. c. 11. Exstat etiam ap. Bou. l. c. p. 753. Haec quoque c., interpretatione destituta, in Br. Al. non recepta erat; om. etiam in cod. 5 et ap. Cl. De W. opinione, hanc c. ex cod. 4406 desumptam esse (p. 256, not. *a*), vid. c. 1 C. Th. de Sent. ex p. rec. (IV, 17) not. *e*. — c. 12. Br. Al., codd. praeter 5, Sich. Til. c. 4. Cui. 1. Aur. Lugd. c. 5; Go. Ri. Ri*. c. 5, sed revera ut ap. Be. c. 6. 5, Cl. c. 10. W. c. 12. Integra cum interpr. exstat in codd. 5, 6, 9, 10, 14, 17—21, 29, 33; inscr. et textus des. in codd. 24, 26, 30—32, 35, 36, 38—40, 43, 44; solus textus om. in codd. 25, 27, 42; omnia praeter interpr. des. in codd. 28, 37, 41, 47. In codd. 8, 16 om. interpr.

edictionibus. s) 19, 20, 21, Sich. *lucris.* t) 17 *miseriis.* 19 *series.* 20, 21 *seriei.* Sich. *severis.* u) Add. *XIII.* v) 31 om. *Oct.* x) 8 *Aquidino.* 9, 25, 39 *aquileia.* 16 *aquilinum.* 20 *aquilegia.* 21, Sich. *Aquilegiae.* Til. *Aquile.* y) 8 *Joviniano.* 9 *Viviniano.* 20, 21, Sich. *Juliano*, sed Sich. in m. *Joviniano.* 28, 33 *Juviniano.* 44 corr. *Juviano.* z) Complures codd. *varoniano*, alii *barroniano.* 8 *Varronini.* 20, 21, Sich. *Ursino*, sed 20, 28, Sich. in m. *Barbariano.* 31 *Veroniano.* 39 *barboriano.* a) Nonnulli codd. om. *Coss.* b) *In aud. lit.* om. in plerisque codd., ut 5, 6, 8—10, 14, 42—44, aliis. c) Nonnulli codd., ut 20, Sich. — Lugd. *secreto.* d) Sich. Cui. 1 — Lugd. *definitivam.* Nonnulli codd., ut 6, 8 *ad finitivam.* e) 20 om. *suae.* f) 5, 9, 10, 19 *immissisque.* g) Nonnulli codd. om. *ut.* h) Plerique codd. *quid.* 9 *lat. sed sec.* i) Sich. in m. *legem.* Cui. 1 — Cui. 2, 2* in m. *legis.* k) 5 *Valerium.* 33 *Valeriano.* l) 6, 10, 14, 16, 18, R. Til. *agentem Vic.* An. Reg. ap. Go. *agentem Vicariam.* 20 *vi. cl.* 21 *vicñ. clariss.* Sich. *VC.* m) 5, 10, 19 *Hyspanie.* 42 add. *augg.* n) Nonn. codd. *offerre.* 21 *afferri.* o) 33 om. *ab, atque.* Nonnulli codd. *officio.* p) 5, 19, 30, 33, 39 *Prolata.* 35 om. *Prael.* 20, 21, 24, 25, 27, 31, 38, Sich. Cui. 1 — Lugd. *Dat.* Til. *recesserint (praelata.) Dat.* q) Ita 5, 6, 10, 16, 18, 25, 27, 31, 35, 38, 44, Til. et sec. Go. An. Reg. et Andeg., recte, nam eodem die praelata est c. 4 cit. Sec. Ri. cod. 6 habet *VII.*, errore. 8, 20, 21, 26, 40, rell. edd. *VII.* 19, 24, 32, 33, 39, 43 *V.* 30 *VIII.* 9, 29, 42 om. *VI.* r) 38 *K.* (*Kal.*) s) 38 om. *et Valente AA.* 10, 18, 20 om. *AA. Coss.*, alii codd. *Coss.* et 21, Sich. Cui. 1 — Lugd. *AA.* t) In codd. 28, 36, 40 tota subscriptio mutila est. u) 5, 6, 8, 10, 14, 19, 20, alii *domo sua.* Sich. Cui. 1 — Lugd. *domos suas.* v) Sich. Cui. 1 — Lugd. om. *de.* x) Complures codd. *agnoscant.* y) 11, 23 *Impp. V. et V. AA. ad*, om. *Gratiano A.* Bou. om. *AA.* z) 17 *nihil locis.* a) 11, 14 *diverticula.* 12 *diversi cura.* b) Ita 11, Cui. 2 — W. 12, 14, 17, 23, Cui. 1 — Lugd. *religiosa.* c) 14, 17 *Addemus.* d) Ita 12, 14. 17 *eiusque.* 23 *quisqui*, in quo utroque latet lectio, quam recepi. 11 et edd. *quisque.* e) 11, 23 *provincia.* f) 12, 14 *praesidem tempore pr.* g) 23 *quam.* h) 11 *transito.* 23 *transitum.* i) 18 *inst. et in ista re vere nitantur.* 23 *mittatur.* k) Codd. *Triv.* l) 12 om. *N. P.* et *Coss.* 23 *N.* Cui. 1 — Lugd. *NP.* Bou. *NB. P.* m) Codd. (etiam 5) R. *Id. A.*, s. *augg. et Gratianus* propter c. 10 in his codd. antecedentem. Sich. Til. *Impppp. Valentinianus*, (Sich. add. *et*) *Valens et Gratianus.* n) 5 *pampeium.* Vid. not. *f* ad c. 7 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6). o) Nonnulli codd. *ullas* et mox *visitim* pro *usitatim.* Locus suspectus. Go. cj. *mussitatim*, impr. Ri. Neque v. *usitatim* usitatum est. p) 8 *ultrorum cultores singulis.* 33 *singulos agros — vindicandam* ex interpr., et des. reliqua textus et interpr. q) 19—21, Sich. *compulsus*, sed Sich. in corr. ex cod. Aug. *compulsor.* r) Nonnulli codd. *egisse.* Aur. Lugd. *egisset.* 19 *gessit.* s) 8 *cupiditatem.* t) 8 *rapia-*

Kal.[u] *April. Treviris*[v], *Valentiniano N. P.*[x] *et Victore V. C.*[y] *Coss.* (369.)

Interpretatio. *Judices provinciarum operam dare*[z] *debebunt, ut per singulos agros et loca sollicita inquisitione discurrant et*[a] *per se, qualiter in solutione publici debiti cum possessoribus agatur, agnoscant. Cuius rei curam si implere neglexerint, querelam civium non dubitent in se severissime vindicandam.*

13. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA. ad Antonium**) *Pf. P.* Ne quis domum iudicis ordinarii postmeridiano tempore ex occasione secreti ingredi familiariter affectet, eiusdem duntaxat provinciae, sive notus iudici, sive etiam ignotus gestet tamen honores[b] auctoritatem praeferens. *Dat. V. Kal. Aug. Mogontiaci*[c], *Gratiano A. IV. et Merobaude Coss.* (377.)

Interpretatio. *Ne quis notus aut ignotus, eius tamen provinciae homo meridianis horis aut secretis iudicem videat.*

14. *Impp.*[d] *Honorius et Theodosius AA. Theodoro**) *Pf. P.*[e] Moderatores provinciae[f] curam gerere iubemus, ne quid potentium[g] procuratores perperam illiciteque[h] committant. *Dat. VIII.*[i] *Kal. Dec. Ravenna*[k], *Basso et Philippo VV. CC. Coss.*[l] (408.)

Interpretatio. *Judices provinciarum summam sollicitudinem habere debent, ne actores potentum*[m] *aliquid circa inferiores personas illicite iniusteque committant.*

(XVII.) TIT. ? DE OFFICIO RATIONALIS SUMMARUM ET REI PRIVATAE[mm].

— — — —

— c. 13. Haec lex, sed sine interpr. primum edita est a Cuiacio in Obs. VI, 34 ex fonte ignoto et deinde recepta in Cui. 1 cum interpr. *Ut meridianis horis*, ex Aeg. sumpta, quam etiam Aur. Lugd. habent. Interpretatio *Ne quis notus* primum ed. est in Cui. 2. Vesm. h. c. a Breviario alienam esse putat, quia sine interpr. a Cui. divulgata est; sed [illegible] Br. eam pertinere, intelligitur cum ex interpr. addita, tum ex Summa Aegidiana, ubi in epitomen redacta est; praeterea etiam ex cod. 38, ubi inscriptio et subscr. cum interpr. *Ne quis notus* exstant et ex cod. 49, qui partic. interpr. *Ne quis notus* exhibet. In reliquis omnibus, quos inspexi codd., constitutio deest. Hunc vero locum legi tribuendum esse et Summa Aeg. docet, in qua eius summarium h. l. legitur, et codd. 38 et 49, ubi, quae adsunt, eodem loco posita sunt. In Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2* est c. 6; ap. Go. Ri. Ri*. c. 6, sed revera, ut ap. Be. c. 7; ap. W. est c. 13. In cod. 5 et ap. Cl. om. h. c. Utramque interpr., quam dixi, habent Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Ego omisi posteriorem interpr., cum non ab ipsis Visig. facta sit. Ap. Bou. h. c. legitur p. 758. Cf. cum h. lege c. un. tit. XX. — c. 14. Br. Al. c. 5 aut 6, sed in plerisque eius codd. c. 5. Vid. annott. ad c. 13. Sich. Til. c. 5. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2* c. 7; Go. Ri. Ri*. c. 7, sed revera, ut ap. Be. c. 8. 5, Cl. c. 11. W. c. 14. Cod. Just. I, 40, 11. Bas. VI, 1, 83. Integra exstat cum interpr. in codd. 5, 6, 8—10, 14, 16—21; inscriptio et textus des. in codd. 24, 30—32, 35, 36, 40, 43, 44; solus textus om. in codd. 25—29, 33, 38, 39, 42; omnia des. praeter interpr. in codd. 41, 46; interpretatio deest in codd. 37, 44. In eundem fere diem incidit c. 4 C. Th. de Testimoniali (VII, 21).

Tit. XVII. C. Th. *Tit. ?* Vesm. *Tit. XVII.* Hunc et sequentes huius libri titulos, XVIII, XIX, XXVIII, XXIX, c. 1—5, XXX—XXXIII, restituit Vesmius partim ex cod. I., partim ex indice titulorum, qui tegumento codicis 82 (Reg. Par. 4413) agglutinatus est, penultimum (XXXIV.) sumpsit ex Summariis C. Th., quae ipse divulgavi. Indicem illum detexi anno h. saec. XXIII., edidi vero XIII. Kal. Ian. ann. XXXVII. (vid. *Kritische Jahrbücher für deutsche Rechtswissenschaft*, T. I. p. 665 sq.) eodemque fere tempore communicavi cum Vesmio, quare falso scribunt l. c. p. 1126, eum inventum esse a Vesmio. Supersunt autem in indice rubra tantum titulorum, non leges, praeter pauca et corrupta quidem verba, quae rubris, ex constitutionibus videtur, aut aliunde adiecta sunt. Ita enim habet index: *De nomina officialiū qui curam gerebant antiquo iure In romam* | — *De officio prefecti urbis quando vicarius provocacionem vel reclama* | *cionem* tur.

u) 29, 32, 42 add. *X.* v) Complures codd. *trium* aut *Treveris.* Vesm. *Triveris.* x) 8 *Valentiniano civi* cons. et des. reliqua. 9 *Val. II. ppo.* 19 *Val. po.* 29, 42 *Val. II. bp. et.* 32, 39, 43, 44 *Val. II. et.* 38 *Val. IX. et.* 26 om. *N.P.* 20, 21 *Val.* (20 supra lin. *Valentino*) *VII.* et om. *et Vict.* Ita etiam Sich., ubi asteriscus post *VII.* est. y) *V. C.* deest in edd. Til. — Lugd. et in compluribus codd., in aliis *C.* 5 *Vic.* In codd. 8, 16 sequitur interpr. c. 10, om. interpr. h. c. z) 20 *reddere.* a) 20, 25 et alii codd., Sich. Cui. 1 — Lugd. *ut*, sed Sich. in m. *et.* *) Vid. infr. IX, 35, 2, not. *q.* b) Ita liber ms., ex quo Cui. in Obs. l. c. h. c. edidit, quod Cui. ibidem em. ign. *est et tum honoris*, quam cj. rec. Aur. Lugd.; Cui. 1. Aur. Lugd. (in m.), Cui. 2, 2*. Go. Bou. Ri. Ri*. Be. ign. *gestet tamen honoris.* Go., prob. Bou., legi vult ign. *exstet, tametsi*, quam cj. W. recepit. Sed cum neutra cj. probabilis videatur, neque ego melius quid invenire potuerim, restitui lectionem codicis. Id Vesm. quoque fecit, qui *si* vel *nisi* ante v. *gestet* supplendum esse censet. Ceterum in Cui. 1 vv. *sive notus* — *ignotus* uncis inclusa sunt et in Obs. *sive notus* — *est.* c) Liber ms. sec. Cui. et edd. *Morantiaco*, praeter Be., qui *Morantiaci* et W., qui *Mogontiaci*, auctore Go., qui *Mogantiaco* scribi vult, cum Gratianus hoc anno saepe *Moguntiaci* commoratus sit, et in f. comm. c. 2 C. Th. de Veteranis (VII, 20) reprehendit scripturam *Morantiaci.* Bou. scribi vult *Mogontiaco*, quod Vesm. rep. 38 *morociano a. IV.* et om. *Gratianus.* d) In Cod. Just. Hal. et sqq. edd. ante Bk. add. *Arcadius*, male, nam Arcadius obierat mense Maio h. a. *) 20, Sich. *Theodoto.* 21 *Theodato.* e) 5 *pampeio*, sed vid. not. *f* c. 7 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6). 10, 18, R. *praeposito.* f) Cod. Just. *provinciarum.* g) 8 *potentiam.* h) Ita 5, 9, Til.; reliquae edd., etiam Vesm., *illicitve.* 8, 19—21 om. *que.* Cod. Just. *iniusteque*, sed multi codd. *incesteque.* Cf. Dirksen l. c. p. 360. i) 16, Cod. Just. *VI.* 5, 6, 9, 10, 14, 18, 44, R. Til. Cui. 1 in m. Vesm. *VII.* 24 *IV.* 29, 36, 38, 40 *VIIII.* Sich. Cui. 1 — Lugd. *IX.*, sed Aur. Lugd. in m. *VIII.* 35 *XVIII.* Reg. Par. 4403[b]. *XIV.* 20, 21, 26 om. *VIII.* k) Nonn. codd. et edd. *Ravennae.* l) Plerique codd. et Cod. Just. om. *VV. CC.* 20 *dd. ss.* pro *VV. CC. Coss.* m) Sich. in m. add. *Provinciarum.* Vesm. *potentium.*

mm) Vesm. ut fragmenta const. alicuius deperditae recepit vv. *defensor* (nam recte em. *defensor* pro *defensoribus*, quod proposueram, ut lacuna quinque literarum post *def* expleretur) *domus principis* (vid. not. sup.) inter constitutiones ipsas iisque apposuit num. I. Similiter egit in tit. illis, qui ex solo cod. 82 innotuerunt. Rectius est propter ambiguitatem haec vv. ex illo loco depellere et transferre in inferiores notas. Idem feci in reliquis titt. Continent enim illa vv. librarii alicuius explanationem illorum titulorum, quam ipse fecit, raro sumpsit ex verbis legum.

(XVIII.) TIT. ? DE OFFICIO PRAEFECTI VIGILUM [n].

— — — —

(XIX.) TIT. ? DE OFFICIO TRIBUNI VOLUPTATUM [nn].

— — — —

(XX.) TIT. ? DE OFFICIO JUDICUM CIVILIUM *).

1. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA. Curtio* **) *Pf. P.* [o] Honorati, qui lites [p] habere noscuntur, his horis [q], quibus caussarum [r] merita vel facta [s] panduntur [t], residendi cum iudice [u] non habeant facultatem [v]: nec [x] meridianis horis a litigatoribus iudices vi-

---

sentencie interponebat ad ipsum primum veniebat: | — *De officio magistri militum hic erat sup milites;* | — *De officio questoris curam habebat laiculis;* | — *De officio comitis sacre largicionis sacre largicionum recipiebat* | tributa .... *principe.* | — *De officio comitis rei private quasi exactores privatorū* | — *De officio comitis orientis id est non amplius quā quingentis* | *aparitoribus habeanl quas quidem publicis necessitatib; ad* | *eo novimus abunde subpetere et quasi magistri exactorū* | — *De officia prefecti agustalis habebat officiū p agustā et reb; ....* | — *De officio vicarii quicquid reclamare aut referre ad princi* | *pem noluerint primū ad vicarium referebant;* | — *De officio racionalis summarū et rei private id est def ....* | *domus principis;* | — *De officio prefecti vigilum ministrabant erat p custodia urbis* | — *De officio tribuni voluptatū qd a temelicis et scenariis .....* | — *De officio defensoris senatorū ipse eligebat alios senatores singu* | *los vel binos p singulas quasq; pvincias;.....................* | — *De curatoribus civitatū* | — *De administratiuncolis intra urbem qui servabant p scrip* | *ta. qd in arbitrio dant' non in potestatem accipientium* | — *De primiceriis id est senior matricolis* | — *De adsessores hoc erant cancellarii.* Dudum quidem mihi persuasum erat, haec rubra ad primum C. Th. librum pertinere, neque vero ea addere potui, cum ambigerem, quo loco ponenda essent, inprimis cum ordo eorum discreparet a titulorum numeris, quos codd. 5, 31, 35 habent. Consultius igitur erat de hac de disserere in praefatione C. Th., quam vid. pag. XXXIII., not. 197. Omnis quidem dubitatio tollebatur, cum Vesmius nova palimpsesti Taurinensis folia a se inventa esse nuntiaret (vid. Carlo Vesme *del Codice Teodoriano e di alcuni frammenti inediti del medesimo da un manoscritto della R. Università di Torino in Ephemeridibus Taurinensibus, quibus titulus Il Susalpino* Vol. I. p. 354 sqq. et Richteri Annales l. c. p. 1837 p. 91 sqq.), quae titulos et constitutiones libri I. continerent; sed iam editus erat a me primus C. Th. fasciculus, neque sola rubra recipere poteram sine novis illis constitutionibus. Eas Vesmius divulgavit anno h. s. XXXIX., quo priores quattuor C. Th. libros edidit. Postea petiit a me Adolphus Marcus, bibliopola, cuius sumptibus C. Th. edidi, ut omnem illam novam suppellectilem libro meo adderem; diu restiti quidem, tandem cessi viro honestissimo. Reposui igitur omnes titulos, tum a me tum a Vesmio inventos, addidi autem ex constitutionibus Sirmondi *titulum XXVII. de Episcopali definitione.* Vid. praef. Const. Sirmond. p. 427. Ordinem, quem clar. Vesmius restituit, servavi usque ad tit. XXII.; reliquos titulos aliter numeravi, interposito XXVII. Differt quidem hic ordo ab indice cod. 32 et a numeris titulorum *de Off. rect. prov., de Officio iud. civilium, de Defensoribus civitatum, de Assessoribus*, quos codd. 5, 31, 35 habent; sed in indice illo nonnullos titulos, veluti *tit. IX. de Off. mag. off., tit. XII. de Off. procons., tit. XVI. de Off. rect. prov., tit. XX. de Off. iud. civ., tit. XXI. de Off. iud. mil., tit. XXII. de Off. iud. omn., tit. XXVII. de Episc. def.* omissos esse apparet, quod hac de caussa factum esse arbitror, quia librarius noluit conscribere nisi *nomina officialium, qui antiquo iure Romae curam gesserint*, quamquam ipse rem male perfecit, aliis titulis retentis, quos debebat omittere, aliis omissis, qui retinendi erant. Illorum vero titulorum numeros XVI, XVII, XX, XXI effictos esse a librario aliquo, qui, cum numerum tituli *de Off. vicarii* novisset, reliquos continua serie recensuerat, iam Vesmius exposuit. Constare enim ex codd. I. et 32, inter tit. *de Officio vicarii* et tit. *de Defensoribus civitatum* quattuor excidisse titulos. Vid. etiam infr. tit. XXVII, not. sup. Iam W. propter Cod. Iust. recte suspicatus erat, plures titt. inter tit. de Off. rect. prov. et tit. de Off. iud. civ. deesse. Vesmius inseruit h. t. hoc loco auctor. Cod. Iust., in quo tituli *de Officio praefecti vigilum* et *de Off. praefecti annonae* statim ante tit. *de Off. civil. iud.* leguntur. In Cod. Iust. om. hic tit., nonnullae autem const. ad ipsum pertinentes reperiuntur in tit. Ubi caussae fiscales (III, 26). Ceterum vid. not. *mm*.

Tit. XVIII. C. Th. *Tit.?* Vesm. *Tit. XVIII.* Cf. tit. XVII., not. sup. Cod. Iust. I, 43. Cassiod. Var. VII, 7 Apud Vesm. hic tit. ex duabus constat legibus; prioris c. fragmentum restit. Vesm. ex cod. 32; sed c. 2 ex Cod. Iust., ubi est c. un. h. t. Vid. not. *n*.

Tit. XIX. C. Th. *Tit.?* Vesm. *Tit. XIX.* Cf. tit. XVII., not. sup. Cass. VII, 10. Inter hunc et superiorem tit. Vesm. fuisse suspicatur tit. *de Officio praefecti annonae*, quamvis ex eo nullae leges in Cod. Iust. receptae sint, ideo fortasse, quod annonam Veteris potissimum Romae respiciebant.

Tit. XX. C. Th. *Tit. ?* Cod. 31, 35 *Tit. XVII.*, sed sec. seriem titulorum *Tit. VIII.* In cod. 5 est *XVII. Tit.*, ipso numero, quem Cl. W. H. add., et rubrica tit. omm. Br. Al. eiusque codd. 6, 8—10, 12, 14, 16—21, 24—30, 32, 33, 36—44, 48, Sich. (sed om. numero) Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Aeg. L. R. U. *Tit. VII.*; Cui. 2, 2*, ap. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. VIII.* propter additum tit. de Offic. vic. In omnibus, quos inspexi codd., in L. R. U., ap. Aeg. et in edd. hic tit. ex una tantum constitutione constat. Vesm. *Tit. XX.* Vid. etiam tit. XXIX. Cod. Iust. I, 45. — c. 1. Br. Al., codd. edd. c. un. Cod. Just. I, 45, 1. Bas. VI, 1, 114. Integra cum interpr. exstat in codd. 5, 6, 8—10, 14, 16—21, 25; omnia praeter interpr. des. in codd. 41, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 31, 35, 36; textus et subscr. in cod. 37; solus textus om. in codd. 26, 27, 29, 32, 33, 38—40, 42—44; sola subscr. in cod. 48.

---

n) Vv. ....*ministrabant, erat pro custodia urbis*, quae post rubr. exhibet 32, ita vero, ut literae *odia urbis* incertae sint, ap. Vesm. efficiunt fragmentum c. 1 h. t. Vid. not. *mm* antec.

nn) Vesm. ex cod. 32, ubi vero *temelicis* et post *scenariis* supersunt nonn. literae evanidae, fecit fragmentum c. 1: *quod a thymelicis et scenariis.* Vid. not. *mm*.

*) Cod. Iust. *de Offic. civ. iudicum.* **) Nonn. codd. *Cursio, Corcio, Quurcio.* o) 5 *Pompeio.* Vid. supra tit. XVI, c. 14, not. c. 10, 18, R. *praeposito.* 19 *Pros.* Nonn. codd. ap. Go. *Cons.* p) Cod. Just. *litem.* 19 *Hon. qualiter.* q) 8 *hic iuris.* 20, 21 *his honoribus.* Sich. *his temporibus.* In Cod. Just. add. *atque temporibus* sec. cod. Pl. 2, edd. Nbg. Hal., sed *vel temporibus* in edd. Schf. et Russ. et sqq. ante Herm. r) Cod. Just. vulgo *vel merita*, sed in codd. Montisp. H. 82, Pl. 1, 2. Bg. Gt., edd. Nbg. Schf. Herm. om. *vel*. s) 9 et Cod. Just. *fata* (vid. Cui. Obs. XVI, 9), sed codd. Montisp. H. 82, Pl. 1. Bg., edd. Schf.

deantur[y]. Quina[z] itaque pondo[a] auri tam iudici, quam eius officio et[b] honoratis parem mulctam adscribendam esse cognoscas[c], si quis contra praeceptum huiusmodi venire tentaverit. *Dat. III.*[d] *Non.*[e] *Feb.*[f] *Romae*[g], *Basso et Philippo VV. CC. Coss.*[h] (408.)

Interpretatio. *Honorati provinciarum (id est, ex curiae corpore), si et ipsi in lite sunt*[i] *constituti*[k], *tempore, quo causae aliorum*[*]) *a iudicibus ventilantur, cum iudice non resideant: et litigatores meridianis horis iudicem non salutent*[l]. *Si aliud*[*]) *praesumpserint, mulctam supra scriptae legis exsolvant.*

(XXI.) TIT. ? DE OFFICIO JUDICUM MILITARIUM[m].

1. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA.*[mm] *Comitibus et Magistris*[n] *utriusque militiae.* Nunquam omnino negotiis[o] privatorum vel tuitio[p] militis[q] vel executio[r] tribuatur. *Dat. pridie*[s] *Id.*[t] *Febr. Constantinopoli, Theodosio A. III.*[u] *et Abundantio*[*]) *V. C.*[v] *Coss.* (393.)

Interpretatio. *Nulli penitus in civilibus causis militaris vel tuitio vel executio deputetur.*

(XXII.) TIT. ? DE OFFICIO JUDICUM OMNIUM[*]).

1. *Imp. Constantinus A. ad Domitium*[x] *Celsum Vicarium*[y]. Nemo iudex officialem[z] ad eam[a] domum, in qua materfamilias agit[b], cum[c] aliquo praecepto existimet[d] esse[e] mittendum, ut eandem in publicum pro-

Tit. XXI. C. Th. *Tit. ?* Br. Al. eiusque codd. 6, 8—10, 14, 16—21, 24—30, 32, 33, 36—44, 46, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Aeg. L. R. U. *Tit. VIII.* Cod. 35, Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. IX.* propter add. tit. de Off. vic. Haen. *Tit. XVIII.* Vesm. *Tit. XXI.* Vid. tit. XVII, not. sup. In cod. 5 est *Tit. XVIII.* sec. seriem titt., ipso numero et rubrica omm. Numerum *XVIII.* add. Cl. et W. Totus titulus om. in cod. 31, uno eius folio exciso. Cod. Just. I, 46. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Cod. Just. I, 46, 1. Bas. VI, 1, 93. Integra cum interpr. exstat in codd. 5, 6, 8—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 37, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 29, 30, 35, 36, 40, 41; inscr. et interpr. in cod. 38; solus textus om. in codd. 25—28, 32, 33, 39, 42—44. Duplici interpr. instructa est h. c. in Cui. 2, 2*, ap. Go. Ri. Ri*., quarum posterior, quam nos cum Sich. exhibemus, Br. Alariciani est; prior „*Nec comes*" etc., quae sola in Cui. 1. Aur. Lugd. invenitur, ex Aegidio sumpta est, qua de causa h. l. om.

Tit. XXII. C. Th. *Tit. ?* Br. Al. eiusque codd. 6, 8—10, 14, 16—21, 24—30, 32, 33, 36—44, 46, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Aeg. L. R. U. *Tit. IX.* Haen. *Tit. XIX.* Vesm. *Tit. XXII.* Vid. tit. XVII, not. sup. Cod. 35, Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. X.* propter add. tit. de Off. vic. In cod. 5 est *Tit. XIX.* sec. seriem titt. Numerum *XIX.* add. Cl. et W. Totus titulus om. in cod. 31. In codd. Br. Al. et in edd. hic tit. tribus constat constt., nunc quattuor. Vid. c. 3 h. t. Cod. Just. I, 48. — c. 1. Br. Al., codd. edd. c. 1. Ed. Th. c. LXXIII. Cod. Just. I, 48, 1. Baron. ad ann. 316, n. LXXII. Integra exstat in codd. 5, 6, 8—10, 14, 16—21; omnia des. praeter interpr. in codd. 41, 46, 49; inscriptio et textus in codd. 24, 29, 30, 35, 36, 40; subscr. et textus in codd. 26, 37; solus textus om in codd. 25, 27, 28, 32, 33, 38, 39, 42—44.

Cont. 66, 71, 76, Char. Herm. *facta.* Cf. Dirksen l. c. p. 861. t) 5 *pandantur.* 14, 20, 21, Sich. Til. et nonnulli Cod. Just. libri mss. *penduntur.* Deinde nonn. codd. *sedendi.* u) Cod. Just. *iudicibus*, etsi al. *iudice*, s. *iudicem*, s. *iudicio.* v) 49 add. *id est licentiam.* In v. *facultatem* desinit Cod. Just. x) Nonnulli codd. *ne.* y) 5 *videant*; quidam ap. Go. *adeantur.* z) 10, 18 *Quino.* 20, 21, Sich. *quinque.* Til. *quin.* Pro *itaque* nonn. codd. *igitur.* Cod. Aug. ap. Sich. *Quinquaginta p.* a) Ita codd. praeter 10, 18, qui *pondere.* 21, Sich. Be. *pondera.* b) 6, 14, 17, Til. *atque.* c) 8—10, 19—21, 25 *cognoscant.* 18, 20 (corr.), Sich. *cognoscat.* 19 om. *si.* Mox nonn. codd. *huiuscemodi.* d) 20, 21, 25, R. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *IIII.*, sed Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. in m. *III.* e) *Non.* deest in nonnullis codd. f) Sich. in m. *Novemb.* Item 28, 40. g) 20, 21, 38, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. om. *Romae.* Cod. Just. vulgo *Ravennae*, male, sed Cont. 62. Bk. Herm. *Romae.* h) In omnibus fere codd. et in Cod. Just. om. *VV. CC.*, in aliis *VV.* i) Nonn. codd., ut 20, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *sint.* k) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. add. *eo.* *) 20, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *illorum*, prob. Ri. et Vesm., sed Vesmio textui quidem magis respondere, tamen, cum unius nec optimae notae codicis auctoritate nitatur, non videtur recipiendum esse. l) Aur. Lugd. add. *id est munera non offerant.* *) 20, Sich. *aliter*, sed Sich. in m. *aliud.*

m) Cod. Just. *de Off. mil. iud.*, sed cod. Montisp. H. 82, ut C. Th. Rein. add. *Abundantio*, *Stiliconi* ex c. 3 C. Th. de Salgamo (VII, 9). mm) 19 *Impp. Theodosius et Arc. augg.* et om. *Honorius A.* Cod. Just. *Imppp. Valentinianus*, *Th. et Arc.* in edd. Nbg. Hal. et sqq. ante Bk. Codd. Pist. Cas. *Val. Th. et Honor.*, cod. Bg. *Val. Th. et Max.*, cod. Pl. 2 *Val. Th. et Arc. et Hon.* Montisp. H. 82 *Imppp. Valerius Honorius et Th.* n) 5, 20, 21, Sich. *magistratibus.* 19 *maiestatibus.* 8 *magistrum.* 26, 32, 39, 43, 44 om. *comitibus — mil.*, 28 *et magistr. u. m.* et 27 *utr. mil.* 5 *milicie priv.* Cod. Montispes. H. 82 om. *et mag.* Edd. Nbg. Hal. et sqq. edd. ante Bk. *mag. et com.* o) 10, 18, Cod. Just. *in negotiis.* Aur. Lugd. *N. omnia neg.* p) 8 *divizio.* 16, 38 *vicia.* q) 20, 21, edd. et Cod. Just. *militaris.* Reliqui codd. *militis*, praeter 9, qui *milites* et 38, qui *multis.* r) Nonn. codd. *excusatio.* s) 19, 26, 29, L. R. U. *III.* t) 8, 20, 21 *Kal.* Idem Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd., sed in m. *Idus.* 24 om. *Id.* u) 19—21, 32, 39, Sich. *IV.* 26, 36 om. *III.* 29, 40, 41 om. *A. III.* *) Plerique codd. *Habundantio.* v) 21, 26, 41, Cod. Just. om. *V. C.* 5 *vicario.* 10, 18 *viris claris.* 19 *uucl.* Til. *VV. CC.*, similiter 20, sed cum signis compendii. 42 *vcc.* 43 *u cons.* Mox multi codd. om. *Coss.*

*) Sich. in titulorum indice om. h. t. 20 add. *Imperatorum.* x) Nonn. codd. *Domecium.* Cod. Pist. *Domitianum*, cod. Vat. *Dominicum*, cod. Montisp. H. 82 *Domitio Celso Vicario.* 10, 14, 16, 18, Til. add. *vel.* y) 8 om. *Vicarium.* 14, 16, Til. *VV. CC.* 39 *v. cons.* 42 *vcc.* 43 *vc. cons.* 10 *viris cl.* 18 *iurisd.* Rein. add. vult *Africae*, recte. Vid. Go. ad h. c., not. *b.* z) 5 *ad off.* 20, 21, Sich. *ex officialibus*, sed Sich. in corr. ex cod. Aug. *officialem.* Cod. Just. pler. edd. *aliquem off.*, sed al. om. *aliquem.* a) 5 *ad eum.* 16 *ad eandem.* b) Nonn. codd. *aget.* Cod. Just. *degit*, sed codd. Pl. 1, 2, Taur. 1, 2, Vercell., ed. Schf. *agit.* c) 16 om. *cum.* 19 *aliquod praeceptum.* d) 5, 6, 9, 14, 18 *aestimet*, quod saepe in codd. pro *existimet* ponitur. 8 *stimet.* e) Sich.

trahat[f], cum certum sit*), debita eius, quae intra domum, considerato sexu[g], semet[h] contineat, domus eius vel cuiuscunque rei habita distractione[i], publicis necessitatibus posse servari. Quodsi*) quis in publicum matremfamilias posthac[k] crediderit protrahendam, inter maximos reos, citra ullam[l] indulgentiam, capitali poena[m] vel exquisitis potius exitiis[n] suppliciisque[o] plectatur[p]. *Dat. III.*[q] *Id. Jan. Treviris*[r], *Sabino*[s] *et Rufino*[t] *Coss.* (316.)

Interpretatio. *Nullus iudicum matronam in domo sua*[u] *residentem per quemcunque apparitorem*[v] *ad*[x] *publicum existimet*[y] *protrahendam, sed circa eam, pro sexus reverentia*[z], *conventio honesta servetur: cum*[a], *si quid eam debere constiterit, constrictis eius auctoribus possit*[b] *exsolvi. Nam si quis contra fecerit, summo supplicio se afficiendum esse cognoscat.*

2. *Idem A. Andronico*[c]. Si contra pupillos, viduas vel morbo[d] fatigatos[e] et debiles impetratum fuerit lenitatis nostrae iudicium[f], memorati[g] a nullo nostrorum iudicum compellantur comitatui nostro sui copiam facere. Quin imo*) intra provinciam, in qua litigator[h] et testes[i] vel instrumenta[k] sunt, experiantur iurgandi fortunam, atque omni[l] cautela servetur[m], ne terminos provinciarum[n] suarum cogantur[o] excedere. Quodsi pupilli[p] vel viduae aliique[q] fortunae iniuria miserabiles[r] iudicium nostrae serenitatis[s] oraverint, praesertim cum alicuius potentiam perhorrescunt[t], cogantur[u] eorum adversarii examini nostro sui copiam facere. *Dat. XV.*[v] *Kal. Jul.*[x] *Constantinopoli*[y], *Optato et Paulino Coss.* (334.)

Interpretatio. *Quicunque*[z] *adversus*[a] *pupillos, viduas et aegrotos*[b] *nostra praecepta meruerit*[c], *eos de locis suis commovendi vel extra provinciam suam*[d] *usquam penitus protrahendi licentiam summovemus, ut*[e] *ibi causam suam dicant, ubi instructiores esse et testimonia possint*[f] *facilius invenire. Sane si ipsi, quorum fatigationi consulimus*[g], *nos crediderint expetendos*[h], *huic voluntati eorum veniendi aditum non negamus*[i]; *ita ut adversarii eorum sub praesentia principis adesse per rectorem provinciae compellantur.*

3. *Imp. Julianus A.*[k] *ad Mamertinum*[l]. Conventis

— c. 2. Br. Al., codd. edd. c. 2. Cod. Just. III, 14, 1. Bas. VII, 3, 37. Integra cum interpr. exstat in codd. 6, 8—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. mutil. des. in cod. 49; textus et inscr. in codd. 24, 26, 29, 30, 32, 35, 36, 39, 40, 43, 44; textus et subscr. in codd. 37, 41; solus textus om. in codd. 25, 27, 28, 33, 38, 42; sola inscr. in cod. 5. Nov. Mart. tit. I. — c. 3. Inveni h. c. in append. codd. 11, 12, 14, 17, 23 et in exempl. F. 6. In cod. 14 praemittitur rubrica *De Officiū Jud. Omniū*, quamquam *Jud.* fere deletum est; in cod. 17 rubrica *De Officiū . . . cō Omniū*. In codd. 11, 12, 23, cum omnis rubrica desit, cohaeret cum c. 11 C. Th. de Off. rect. prov. In F. 6 adscripta est post c. „*Eum qui sciens*" (vid. Haub. Opp. T. II, p. 931 sq.), rubrica non add., sed add. annot. marg. *tuam edi l. 6. de Accus.* Primus eam, cum in veteri exemplari Cod. Theod. ad finem eius invenisset, ed. Go. in comm. ad c. 6 C. Th. de Accus. (IX, 1), deinde Ri. eod. loco, T. III, p. 12, tum Hauboldus ex schedis meis in Praetermissorum, inprimis ad Brev. Alaricianum pertinentium etc. Promulside I. Lips. 1822. p. 26 (Opusc. T. II, p. 932), denique Klenze ex cod. Berol. Mss. Lat. 270 in Instit. Gregoriani (Zeitsch. f. gesch. Rechtswissensch. T. IX, p. 274), ubi est c. 2 C. Th. de Off. rect. prov. Go. Klenz. referunt eam in tit. de Accus. propter similitudinem c. 6 eiusd. tit. Ego auctoritate cod. 14, quocum congruere videtur cod. 17, qui cō pro cū saepissime ponit, huic tit. eam interponendam esse putavi. Cf. quae de hac re disserui in *Kritische Jahrbücher für deutsche Rechtswissenschaft*. 1838. p. 601, 602. Eodem fere die data est c. 16 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5).

sibi. f) 20 *pulicum*. 21 *adtrahat*. *) Sich. om. *sit*, sed in m. *Deest fortassis hic verbum, quale est* s i t. g) 14 *consideratu sexum*. 8 om. *sexu*. h) 8 *emit*. 14 *et*. i) 8 *habitandi d*. *) 19 *serv. ut si*. k) 10, 18 *matremfamilie posthec*. 8 *prohac*. l) 5 sec. apogr. meum, 8, 9 om. *ullam*. 20, 21, Sich. *ullam citra*. 10, 14, 17 *illam*. m) 5 sec. Cl. om. *poena*. In Cod. Just. om. sqq. *vel* — *suppliciisque*. n) 5, 10, 18 *aricii*. o) Nonn. codd. om. *que*, unde Vesm. *exitii suppliciis*. p) 5, 6, 8, 14, 16, 17, Cod. Just. Vesm. *plectetur*. q) 20, 21, 42, Sich. Cod. Just. *IV.*, sed Sich. in m. et Bk. Herm., codd. Pist. Par. *III.* Mox Hal. et sqq. edd. Cod. Just. *Id. August.*, Herm. *Jan.* L. R. U. *Kal. Jan.* r) Cod. Just. om. *Trev.*, rec. ex C. Th. Bk. et Herm.; nonn. codd. *trium*, alii *triv.* 20, 21, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *Treveris*. Vesm. *Triveris*. s) 10, 14, 18, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. *Sabiniano*. Complures codd. *Savino*. 24 *Sabiano*. t) 20, 21, Sich. *Rufo*, sed Sich. in m. *Crasso*. 36, 40 *Erasmo*. Multi codd. om. *Coss*. u) Complures codd. *in domum suam resid.*, prob. Vesm. v) 43 *ad praetorem*. x) 20, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *in*. y) Ita plerique codd., Sich. Cui. 1. Aur. Lugd.; Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. *destimet*. z) Nonnulli codices *reverencie*. a) 20, alii, Sich. *quod*, sed Sich. in m. *cum*. b) Nonnulli codices *actoribus*, quod mihi placet et a Vesm. restit. est, alii *actoris*. 20, Sich. *posse*. Ceterum haec videntur inculcata esse ex alia const. a Breviatoribus omissa; desunt enim in ipsa c. c) Nonnulli codd. add. *augg*. 14 *Idem andronico* et om. *A*. Cod. Just. *ad Andronicum*. 19 *andromacho*. 20 *anthronico*. 8 *Antronico*. 21 *Adronico*. 5 om. inscript. d) Cod. Just. *vel v. vel diuturno morbo*. 9 *et morbo*. 10, 18 *viduae v. m.* e) 8 *fatigatis*. Sich. Cui. 1 — Cui. 2* *fatigatas*. f) 8 om. *nostrae i.* 14 *nos i.* 20, 21, Sich. Til. *iudicio*. g) 14 *memoramus*. *) 14 *Qui nemo*. h) 8, 9, 21, Sich. *litigatur*. 20 *litigat'*. i) 8, 9, 20 add. *sunt*. 5 *hec testes*. 10, 18, R. *testis*. k) 16 *instructa*. l) Dirksen l. c. p. 422. m) 9 *servaturum*. 19, 20, 21, Sich. *serventur*. Deinde 20 *nec*. n) 5 *provincialem*. o) 6 *cogentur*. p) 5 *publici*. 8 *pupille*. q) 9, 20, 21, Sich. *aliaeque*. 10, 18, 19 *aliquae*. r) Nonnulli codd. *iniuriam miserabilis*. s) 5 *servitutis*, sed corr. *serenitatis*. t) Ita 14, 16—18, Cod. Just.; reliqui codd. et edd. *perhorrescant*. u) 18 *cogentur*. v) 32 *V.* 19, 24 om. *XV.* x) Anian. Rhem. sec. Go. *Jun.* y) 8 om. *Opt. et P. Coss.*; plerique codd. om. *Coss.* 14 *Obtatu*. 36, 40 *et Probato Pēc.* Sich. in m. *Probato*. z) 8, 10, 18, 42, 44, alii, Vesm. *Si quic*. Sich. in m. *qui*. a) Edd. et plerique codices *adversum*; etiam Vesm. b) 20, 36, 40, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *infirmos*, sed eaedem edd. in m. *vel aegrotos*. c) Permulti codd. *meruerint*. d) Nonn. codd. *nusquam*. 20 *ñ usq*. e) Nonn. codd. *et*. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *sed*, prob. Ri., quo vero non opus esse dicit Vesm. f) 5 *testimonio possunt*. g) Plerique codd. *consolemus* aut *consulemus*. h) 5, 8 *exspectandos*, deinde alii *hunc* aut *huc*. i) Multi codd. *negemus*. 5 *compellant*. k) *A.*

rectoribus a sublimitate[m] tua edi[n] non minus criminalia[o] acta, quam civilia iubemus, his videlicet, quorum[p] salus ad discrimen vocatur. *Dat. XI.*[q] *Kal. Dec. Antiochiae, Juliano*[r] *A. IV.*[s] *et Sallustio*[t] *Coss.* (363.)

4. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Pars Actorum habitorum*[u] *in Consistorio Gratiani Aug. Gratianus Augustus dixit*[v]. Det operam iudex, ut praetorium suum ipse componat. §. 1. Ceterum neque[x] comiti, neque rectori provinciae plus aliquid praestabitur[y], quam nos concessimus[z] in annonis seu cellariis etc. *Actum in Consistorio, Merobaude II. et Saturnino Coss.*[a] (383.)

Interpretatio. *Judicem*[b] *praetorium suum de proprio debere componere et nihil a provincialibus aliquid* *) *amplius petere, quam ei in annonis vel cellariis a principe fuerit deputatum.*

— — — —
— — — —
— — — —

— — — —

TIT. XXVII. DE EPISCOPALI DEFINITIONE.

1. [c] *Imp. Constantinus A.....* Iudex pro sua sollicitudine observare debebit, ut, si ad episcopale iudicium provocetur, silentium accommodetur. Et si quis ad legem Christianam negotium transferre voluerit et illud iudicium observare, audiatur, etiamsi negotium apud iudicem sit inchoatum, et pro sanctis habeatur, quicquid ab his fuerit iudicatum: ita tamen, ne usurpetur in eo, ut unus ex litigantibus pergat ad supradictum auditorium, et arbitrium suum enuntiet. Iudex enim praesentis caussae integre habere debet arbitrium, ut omnibus accepto latis pronuntiet. *Dat. IX. Kal. Iul. Constantinopoli, Licinio A. et Crispo Caes. Coss.* (318 aut potius 321.)

— — — —
— — — —
— — — —

— c. 4. Br. Al., codd. edd. *c.* 3. Integra cum interpr. exstat in codd. 5, 6, 8—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 28, 30, 40, 41; inscr. et textus in codd. 24, 26, 32, 35, 36, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 33, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 38, 42.

Tit. XXVII. Titulum *de Episcopali definitione* primi libri esse, demonstravi in Dissert. de Constitutionibus, quas Sirmondus ed. p. 13 sq. et in praef. Constitt. Sirmond. p. 426 sq., agnoscit etiam Vesm. Eum XXVII. tit. esse, apparet ex lemmate c. XVII. et XVIII. Sirmond. (vid. c. 1 et ult. h. t. not. *c*, *d*), quid quod vv. lemmatis c. XVIII. „*Lex alia — et hoc validior, quia omnibus posterior*," eum qui lemma scripserit, accurate inspexisse titulum C. Th. probant. Quaeritur, ubi interponendus sit. Retento Vesmii ordine ponendus est post tit. ap. Vesm. *XXVI. de Administrationibus intra urbem.* Quominus hoc fieri possit, impedit *tit. de Procuratoribus gynaecei*, quia folium II. codicis I., quod Vesm. detexit, utrumque titulum ita comprehendit, ut alter alterum subsequatur. Quare *tit. de Episcopali definitione* ante utrumque in C. Th. fuerit necesse est. Neque obstant numeri titulorum in Vesmii editione; eos enim apposuit Vesmius, Taurin. folium non habet (vid. tit. XXXII, not. sup.); praeterea non obstat cod. 32, ubi nihil est, nisi defectus titulorum. Quae cum ita sint, *tit. de Episcopali definitione* inter tit. *XXII. de Officio iudicum omn.* et tit. *de Defensoribus senatus* (ap. Vesm. *XXIII.*) interponendum esse censeo. Perrexisse enim C. Th. compositores, verisimile est, post tit. *de Officio iudicum omnium* ad titulos, qui de Officiis magistratuum civilium agerent, deinde egisse de ecclesiasticis iudiciis, eorum compositione atque ambitu; tum transiisse ad minores magistratus, qui vel nulla vel paucorum hominum officia haberent et ad personas, quae muneribus officiorum fungebantur. Qui tituli ante hunc tit. exciderint, incertum est; certum, quattuor excidisse inde ab tit. XV., cum hic tit. in utroque codice, et Justin. et Theod., eodem fere loco sit, detractis titulis, qui tit. *de Off. praef. praet.* antecedunt, et de aliis rebus, quam de Officiis mag. agunt. Videntur igitur deesse titt. *de Off. praetorum*, *de Off. praefecti annonae, de Comitibus rei militaris, de Officio eius qui vicem alicuius*, quos Cod. Just. post tit. *de Officio vicarii* habet; aut si quis horum titt. non fuit in C. Th., fortasse reponendus est *tit. de Officio comitis sacri palatii*, qui in Cod. Just. *tit. de Off. procons.* antecedit, ut iam ante tit. XII. C. Th. de Off. procons. exciderit. Jam titulorum quoque XXI. et XXII. numeros falsos esse puto, nolo autem eos mutare, usque dum veri inveniantur; reliqui, quos Vesmius apposuit, necessario mutandi erant, et, quod iam Vesm. divinavit, XXXIV. revocandus ante tit. de Assessoribus, qui nunc libri primi, quatenus ad nostram aetatem pervenit, ultimus est. Iam optime convenit XXXIV. ille titulus quem Summ. C. Th. nominant (vid. tit. XXXIV, not. sup.), cum ordine titulorum. De codd. edd. vid. nostram ed. Constitt. Sirm. p. 475 sq., ubi scripturae diversitas annotata est. — c. 1. c. *XVII. Sirm.* Eam primam h. tit. fuisse, colligo ex anno, quo data est.

add. ex codd. 11, 12, 17, 23, F. 6. Mox 11 *Mamaertinum.* Vesm. *Iovianus* pro *Iulianus.* Vid. infra not. *q.* l) Add. *PP.* m) Ita 12, 14, 17, quod iam Go. prop.; 23 *ad sublimitate.* 11, F. 6. Haub. Ri. Ri*. *ad sublimitatem.* n) Ita iam cj. Go., improb. Haub. 11, 12, F. 6. *tuendi non.* 23 *tue edi.* 14, 17 *tue*; sed F. 6. in m. *tuam edi*, prob. Haub. et Kl. Sequentia fere iisdem vv. leg. in c. 6 C. Th. de Accus. (IX, 1), quae Constantini est, et idcirco pro repetita huius forma habetur a Vesmio. o) 23 *nominis criminalalia.* p) 23 *eorum.* q) Ita 14, 17, 23, 12 om. *XI.* 11, cod. Berol. F. 6. Go. Ri. Ri*. Haub. Klenz. *XII.* Vesm. in inscr. h. c. *Iovianus* rep., quia Julianus iam VI. Kal. Iul. occidit. Verum *Dat.* pro *reddita* est. Cf. infra VIII, 1, 8, not. *q.* r) 12 *Ant. et Aureliano* et om. *et S. Coss.* s) Ita 11, 14, 17, 23 et F. 6. Go. Haub. om. *IV.* t) 11, 14, 17 *Salustio.* 23 *Salutio.* u) 5 *Valentin. Grat. et Th. a. P. A. habitatorum.* v) 8 om. *Grat. Aug. dixit.* 14 om. *Gratiani Aug.* et 5 *Aug.* 33, 38 om. *Pars — dixit.* 20, 21, 29, Sich. Cui. 1, 2, 2* om. *dixit.* 42 *det operam* pro *dixit.* Deinde 20 *et praet.* x) 8 *iterum nullus.* 20, 21, Sich. *nullus.* Cui. 1—Ri*. om. *neque.* 9 *comes.* y) 20, 21, Sich. *praestabit.* z) 5 *consensimus.* a) 8 *actutū constiterit — Vic. Coss.*, unde Vesm. add. *VV. CC.* 24 om. *Actum in Consist.* et alii codd. *Coss.* b) 38 *Haec lex iubet iudicem* et nonn. codd. *cancellariis.* *) *Aliquid* deest in multis codd. et a Vesm. deletum est.

c) In codd. et edd. hoc lemma add.: *Lex de Theodo-*

c. ult. [d] *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA. Theodoro Pf. P.* Episcopale iudicium ratum sit omnibus, qui se audiri a sacerdotibus acquieverint. Cum enim possent privati inter consentientes etiam iudicenesciente audire, his licere id patimur, quos necessario veneramur eamque illorum iudicationi adhibendam esse reverentiam, quam vestris deferri necesse est potestatibus, a quibus non licet provocare. Per publicum quoque officium, ne sit cassa cognitio, definitioni executio tribuatur. *Dat. Id. Dec. Basso et Philippo Coss.* (408.)

(XXVIII.) TIT. ? DE DEFENSORIBUS SENATUS.

1. *Imp. Constantius* [e] *A. ad Senatum.* Mandanda defensio sit his, quorum fides probabilis [f] aestimatur, ut in singulis quibusque provinciis obsistant, ne quid contra morem atque iustitiam aut competentem pensionum modum a senatoribus postuletur; praesertim cum ea tantum solvi oporteat, quae vel in delegatione manu nostrae mansuetudinis annotantur [g], vel a [h] praefectura pro rerum necessitatibus postulantur [i]. *Dat. V. Non. Mai.* *), *Tauro et Florentio Coss.* (361.)

2. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Clearchum Vicarium Asiae* [k]. Habeant senatores potestatem deligendi [l] ex corpore suo singulos vel binos per singulas quasque provincias, qui omnium patrimonia aptent usui ac munitione defendant, depensae quoque capitationis relevatione. Nam commodum principale [m] divalis Iuliani, quod ad solos decuriones per gratiam iudicum pervenisse dicitur, non ad curiales tantum, sed ad cunctarum lassas gentium utilitates iubemus communi lege transire. *Dat. prid. Non. Mai. Nicomediae* [n], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

3. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA. ad Vindaonium Magnum Pf. U.* Quotiens fiscalium functionum dispositio tractatur, absente senatus defensore nihil sibi praesumant vel curiales vel iudices ordinare, ne quid contra commodum coetus amplissimi, iustitiae ratione despecta, temerariae usurpationis decernat audacia; cum etiam hanc licentiam defensoribus dederimus, ut, si forte in contumeliam [o] senatus divalis fuerit forma neglecta, referre festinent. *Dat. IV. Kal. Iun. Antiochia, Valente* [p] *V. et Valentiniano AA. Coss.* (376.)

4. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA. Aureliano Pf. U.* Defensores [q] senatorum per provincias constitutos suscepti officii tenere convenit libertatem. Qua de re, si quando ab ordinario cognitore privilegia amplissimi ordinis deteruntur, ac renitendi sibi copia denegatur, ad nos referre non dubitent, ne [r] singulorum diffidentia cunctorum crescat iniuria. *Dat. III. Kal. Mart. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio V. C. Coss.* (393.)

(XXIX.) TIT. ? DE DEFENSORIBUS CIVITATUM.

1. *Imppp. Valentinianus et Valens AA. ad Probum*

— c. 2. c. *XVIII. Sirm.* Vid. c. 1 not. sup. Eam ultimam fuisse h. tit., persuadet lemma c. XVIII. cit. Vid. not. *d.* Cod. Just. I, 4, 8.

Tit. XXVIII. C. Th. *Tit. ?* Vesm. *Tit. XXIII.* Vid. tit. XXVII, not. sup. Hunc titulum Vesmius primus edidit e palimpsesti Taur. s. cod. I. fol. III. (inter ea, quae ipse detexit fol. I. Vid. praef. C. Th. p. VI.) Ex ordine foliorum in codice illo sequens folium huic olim praeponendum putaverat (cf. tit. XVII, not. sup.), sed postea mutavit sententiam auctoritate codicis 32, in quo rubr. *de Officio tribuni voluptatum* hic titulus subsequitur (*de Officio defensoris senatorū*) adiectis nonn. vv. c. 2 (cf. tit. XVII. l. c.) et post hunc demum tit. alter profertur, qui in proximo folio reperitur. Cf. tit. XXXI, not. sup. „Dicendum igitur, inquit Vesm., par foliorum III—IIII a rescriptore, antequam ea in novum librum insererentur, et detonso interiore olim margine alterum ab altero disiungeretur, fuisse inverso ordine complicatum, cuius facti unum hoc exemplum in cod. # (I.), sed permulta occurrunt in aliis palimpsestis." — c. 1. C. Th. cod. I. Vesm. c. 1. Coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6), c. 12, 13 C. Th. de Praetoribus (VI, 4), c. 1 C. Th. de Metatis (VII, 8), c. 7 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1), c. 1 C. Th. de Publ. comparat. (XI, 15), c. 1 C. Th. de Protostasia (XI, 23), c. 48 C. Th. de Decur. (XII, 1), c. 3 C. Th. de Lustr. coll. (XIII, 1), c. 7 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1). — c. 2—3. C. Th. cod. I. Vesm. c. 2, 3. — c. 4 C. Th. cod. I. Vesm. c. 4. Coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Const. pr. (I, 1), c. 1 C. Th. de Praediis senat. (VI, 3), c. 130, 131 C. Th. de Decur. (XII, 1), c. 29, 30 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1), c. 26 C. Th. de Praetorib. (VI, 4).

Tit. XXIX. C. Th. *Tit. ?* In cod. I. numerus tituli deest; in codd. 31, 35 add. numerus *XX.*, quamquam ibi secundum seriem titt. *tit. XI.* est. In cod. 5 est *XX. tit.* sec. seriem titt., numero et rubr. omm.; Cl. et W. add. numerum *XX.* Br. Al. eiusque codd. 6, 8—10, 14, 16—21, 24—30, 32, 33, 36—44, 46, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Aeg. L. R. U. *Tit. X.*; Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XI.* propter add. tit. de Off. vic. Haen. *Tit. XX.*

siano sub titulo XXVII. De Episcopali definitione. d) In codd. et edd. legi hoc lemma praefixum est: *Lex alia de Theodosiano sub titulo XXVII. De Episcopali definitione, et hoc validior, quia omnibus posterior.* Vid. not. sup. h. t.

e) l. *Constantinus.* Vesm. *Constantius.* Cf. c. 1 de Off. pr. urb. (I, 6). f) l. *probabiles.* g) l. videtur habere *adnotatus* et sec. man. *adnotatur.* h) l. *ad.* i) l. *postulatur.* *) Add. *Gyfyrae* ex legibus cum h. c. coniungendis. k) Ita l. a prima man., tum supra lin. scriptum *urbis*, quae tamen vox iterum erasa est. Fuisse sane hoc tempore Clearchum vicarium Asiae Vesm. dicit. l) l. *diligendi.* Post rubr. haec habet cod. 32 ex hoc loco fere ad verbum sumpta, quamvis in contrariam plane sententiam contorta: *ipse eligebat alios senatores singulos vel binos per singulas quasque provincias,* sequuntur 19 literae evanidae, ipsae fortasse, inquit Vesm., quas habet constitutio, seu *qui omnium patrimonia.* m) l. *principalem.* Habetne imperator in mente c. 50 aut 54 C. Th. de Decur. (XII, 1)? n) l. sec. Vesm. *niō* (an *Niomedia*?). o) l. *contumelia* et mox *dibalis* et *neclecta.* p) l. *antiovalente.* q) l. *Defensoris.* r) l. *nec*, quod sec. Vesm. item ferri potest.

Pf. P. Admodum utiliter edimus *), ut plebs omnis Illyrici [s] officiis patronorum contra potentium defendatur iniurias. Super [t] singulas quasque praedictae dioeceseos [u] civitates aliquos idoneis moribus, quorumque vita anteacta laudatur, tua sinceritas ad hoc eligere curet officium; qui aut provinciis praefuerunt, aut forensium stipendiorum egere militiam, aut inter agentes in rebus palatinosque [v] meruerunt. Decurionibus [x] ista non credat; his etiam, qui officio tui culminis vel ordinariis quibuscunque rectoribus aliquando paruerint [y], non committat hoc munus; referatur vero ad scientiam nostram, qui in quo oppido fuerint ordinati. *Dat. V. Kal. Mai. divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

2. *Id. AA. Senecae* [z]. Si quis de tenuioribus ac minuscularis [a] interpellandum te esse crediderit, in minoribus caussis acta [b] conficias: scilicet ut si quando quis vel debitum iustum, vel servum, qui per fugam fuerit elapsus, vel quod ultra delegationem dederit postulaverit, vel quodlibet horum [c], tua disceptatione restituas; ceteras vero, quae dignae forensi magnitudine [d] videbuntur, ordinario insinuato rectori, et cetera. *Dat. V. Kal. Jul.* [e] *Tyrici, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

3. *Id. AA. Probo Pf. P.* [f] Cum multa pro plebe a nobis studiose statuta sint, nihil providisse nos credidimus, nisi defensores idoneos dederimus. Igitur non [g] ex decurionum corpore, sed ex alio, videlicet ex administratoribus, qui vel consulares fuerint administratione vel praesides, aut ex palatinis vel agentibus in rebus, vel his qui principatus culminis vestri vicariatusque gesserunt, vel ex scholasticis [h] huic officio deputentur. *Dat. III.* [i] *Non. Nov. Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

4. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Probum Pf. P.* Qui ex schola [k] agentum in rebus, sedis culminis vestri munere, principatus nostro [l] quodammodo nomine paruerint, inter ceteros honoratos [m] iussione nostra diversarum urbium plebibus constituantur patroni; ita ut si quos ex his auctoritas tua putaverit eligendos, eadem his tutela mandetur: ab his autem eos repraesentet immunes [n]. *Dat. VIII. Id. Nov. Treviris* [o], *Valentiniano et Valente II. AA. Coss.* (368.)

5. *Id. AAA. ad Senatum.* Utili ratione prospectum [p] est, ut innocens et quieta rusticitas peculiaris patrocinii [q] beneficio fruatur, ne forensis iurgii fraudibus fatigata, etiam cum ultionem posceret, vexaretur; dum aut avarior instruitur advocatus, aut obsequio *donisque* [r] liminibus maioribus princeps praemiis exoratur, dum acta ab exceptoribus distrahuntur, et dum commodi nomine amplius ab eo, qui vicerit, intercessor exposcit, quam redditurus est ille, qui fuerit superatus. Hoc fieri dignitas non patitur senatoris, sed exortas contentiones cita definitione compescit; nam erepta perperam amota [s] dilatione restituit. §. I. Ordinaria sine dubio uti [t] rectoris habeatur auctoritas, quae meliore in bonos conditione retinetur; nam ille patitur

Vesm. *Tit. XXIV.* Vid. tit. XXVII, not. sup. In codd. Brev. et in prioribus edd. hic tit. constat ex tribus const. (6—8): Vesm. ex cod. I. quinque priores const. eruit addiditque. Nov. Maior. tit. III. Cod. Just. I, 55. — c. 1. C. Th. cod. I. Vesm. c. 1. — c. 2. C. Th. cod. I. Vesm. c. 2. Coniungenda est cum c. 4 C. Th. de Iis quae administr. (VIII, 15). Vid. not. *e.* Cod. Just. I, 55, 1. — c. 3. C. Th. cod. I. Vesm. c. 3. Cod. Just. I, 55, 2 mut. — c. 4. C. Th. cod. I. Vesm. c. 4. — c. 5. C. Th. cod. I. Vesm. c. 5. Cod. Just. I, 55, 3 mut. et mutil. Vid. not. *q.*

*) An *edicimus?* s) I. *Inlyrici.* t) I. *iniuriasuper.* u) I. *diocesesos.* v) I. *palatinosquae.* x) Ita Vesm.; I. *decuriones.* y) I. *paruerit.* Mox sec. Vesm. ea (an I?) *verascientiam*, sed secunda manus supra lin. adiecit *d* inter literas *a* et *s*; deest adhuc *o* inter *r* et *a.* z) Cod. Just. add. *Defensori*, quod v. etiam in c. 4 C. Th. cit. deest. a) Cod. Just. add. *rebus* et mox post *causis* add. *id est usque ad quinquaginta solidorum summam*, „contra legis mentem, inquit Vesmius, et contextum etiam in Cod. Just. servatum; non enim ex gravitate causae, sed ex ipsius magis qualitate definiendum erat, utrum ea coram defensore an coram ordinariis iudicibus esset agitanda." b) Cod. Just. add. *iudicialia.* Ibidem mox *conficiat*, improb. Vesm. et *fuerat — dederat.* c) Cod. Just. *huiusmodi.* d) I. *magnitudinem.* Mox Cod. Just. om. *et cet.* e) Cod. Just. *XV. Kal. Ian.*; sed c. 4 cit. ut cod. I. Mox Cod. Just. *Terici*, „locus, inquit Vesm., utroque modo ignotus." In c. 4 cit. deest urbis nomen. f) I. *Id āā proppo.*, i. e. *Probo PPo.* Vesm. *ad Probum PPo.* ut Cod. Just. g) Hinc inc. c. 2 Cod. Just. cit., sed ita interpolata est: *Defensores civitatum non ex decurionum seu cohortalium corpore, sed ex aliis idoneis personis huic officio deputentur.* h) Nondum satis diluto palimpsesto Vesm. legerat *ex ecclesiasticis*; in ed. dicit ea (I?) habere *excolasticis* et ar (an rec. man.?) *exscolasticis.* i) Numerum supplevit Vesm. ex Cod. Just., qui praeterea pro consulum nominibus habet *iisdem conss.* k) ea sec. Vesm. *exchola.* l) I. *nostro*, Vesm. mavult *nostri.* Sed *principatus* est pro dignitate magistri s. principali, pariter atque in c. 3 h. t. *Nostro quodam nomine* videtur esse pro eo, quod in c. 8 C. Th. de Agent. in reb. (VI, 27) scriptum est: *serenitatis nostrae nutu.* Quare puto mendum inesse aut in verbo *sedis* aut in v. *munere*, locumque ita emendandum: *Qui ex schola agentum in rebus sedi culminis vestri, munere principatus nostro quodammodo nomine paruerint* aut *Qui — rebus sedis culminis vestri muneri principatus* etc. m) I. *honoratus.* n) Corruptus locus, inquit Vesm., nec facile persanandus; aliqua exciderunt. o) I. Vesm. *Triveris.* p) I. *prosecutum*, sed *prospectum* in Cod. Just. mss. Bg. Pl. 2. Gt. Verc. edd. Nbg. Schf. Bk. Herm.; Hal. et rell. *perspectum.* q) Cod. Just. plerique omm. ita legem claudit: *patrocinii, id est defensoris locorum, beneficio perfruatur, ut* (ita mss. Bg. Pl. 2. Taur. 1, 2, Verc. ed. Nbg. Schf.; rell. *et*) *apud eum in pecuniariis causis litigandi habeat facultatem.* r) Quid Vesm. h. l. suppleverit, incertum est; nam „*utrum recte*, inquit, *hanc vocem suppleverim in resecti marginis lacuna, valde dubito.*" Locus obscurus. Vesm. debebat dicere, quot literae deessent, utrum *donisque* an sola syllaba *que*; nam cum neque signis lacunam descripserit, nec tabula folii picta meo quidem exemplo editionis addita sit, quid et quantum desit, a me perspici nequit. Si deest in fol. Taur. *donisque*, rep. esse puto *praestito* s. *dato.* V. *liminibus* significat aditum officii, loci, ubi esse solet, qui principatum officii gerit. Volt igitur imperator dicere: „dum adstantes semper ad aditum officii occasionem quaerunt obsequio aut maioribus praemiis principem exorandi, id est corrumpendi." s) I. *amotam.* t) Brevem hanc

humani cruoris horrorem, hic innoxiam sibi vindicat potestatem. *Dat. IV.*[u] *Id. Aug. Hierapoli, Valentiniano et Valente III. AA. Coss.* (370.)

6. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Eusignio Pf. P.*[v] Hi potissimum constituantur defensores, quos[x] decretis elegerint civitates[y]. Quod si quis ad locum defensionis ambitione pervenerit, confestim eum[z] sinceritas tua reiectum quinque[a] libras auri fisci utilitatibus cogat[b] inferre. *Dat. VIII.*[c] *Kal. Feb.*[d] *post Consulatum Honorii*[e] *N. P. et Euodii V. C.*[f] (387.)

Interpretatio. *Hi instituantur civitatum defensores, quos consensus civium et subscriptio universorum elegisse cognoscitur. Quodsi quis*[g] *defensorum ad hanc rem cupiditate propria, non interveniente decreto, pervenisse probabitur, pro hac praesumptione quinque libras auri fisco inferre cogatur.*

7. *Iidem AAA. Potamio*[h] *Praefecto Augustali.* Defensores nihil sibi insolenter, nihil indebitum[i] vindicantes, nominis sui tantum fungantur officio: nullas infligant mulctas, nullas[k] exerceant quaestiones. Plebem tantum*) vel decuriones ab omni improborum insolentia et temeritate tueantur, et[l] id tantum[m], quod esse dicuntur, esse non desinant[n]. *Dat. III.*[o] *Non. Mart.*[p] *Constantinopoli, Arcadio A. II. et Rufino V. C.*[q] *Coss.* (392.)

Interpretatio. *Defensores secundum suum nomen curiam vel plebem sibi commissam cum omni iustitia et aequitate defendant; nullum de innocentibus aut condemnare aut verberare praesumant.*

8. *Iidem AAA.*[r] *Tatiano Pf. P.*[s] Per omnes regiones, in quibus fera et periculi sui nescia[t] latronum fervet[u] insania, probatissimi quique atque[v] districtissimi[x] defensores adsint disciplinae et quotidianis actibus praesint, qui non sinant crimina impunitate[y] coalescere[z]. Removeantur[a] patrocinia, quae favorem reis et auxilium scelerosis impertiendo[b], maturari scelera fecerunt. *Dat. V.*[c] *Id. April. Constantinopoli*[d], *Arcadio A. II.*[e] *et Rufino*[f] *V. C. Coss.*[g] (392.)

Interpretatio. *Per omnes provincias*[h] *tales pro studio disciplinae iudices ordinentur, ut*[i] *cum omni sollicitudine in reos et latrones, remotis potentum patro-*

— c. 6. C. Th. cod. I. Vesm. c. 6. Br. Al. codd. edd. ante Vesm. c. 1. Integra cum interpr. exstat in codd. 5, 6, 8—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 41, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 36; textus et subscr. in cod. 37; solus textus om. in codd. 25—29, 32, 33, 38—40, 42—44. — c. 7. C. Th. cod. I. Vesm. c. 7. Br. Al., codd. edd. ante Vesm. c. 2. Cod. Just. I, 55, 5. Integra cum interpr. exstat in codd. 5, 6, 8—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 37, 41, 49; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 30—32, 35, 36, 39, 40, 43, 44; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38, 42; interpr. om. in reliquis codd. et sequitur interpr. c. 3 h. t. — c. 8. C. Th. cod. I. Vesm. c. 8. Br. Al., codd. edd. ante Vesm. c. 3. Cod. Just. I, 55, 6. Integra cum interpr. exstat in codd. 5, 6, 8—10, 14, 16—21; tota c. deest in codd. 27, 28, 33, 37, 40, 41; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35, 36, 39, 43, 44; textus et subscr. in cod. 26; solus textus om. in codd. 25, 29, 38, 42.

particulam adiecit Vesm., ne sensu prorsus careret locus, verius tamen supplendum esse putat *defensoris uti*. Neque hic Vesm. dicit, quot lit. desint. An leg. ei' (eius) ut? u) In hoc numero desinit fol. III. cod. 1, reliquam subscriptionis partem supplevit Vesm. ex Cod. Just. (*IV. Id. Aug. Hierapoli, Valent. et Val. AA. utrisque II. Coss.*) Delevit tamen insolitam in C. Th. vocem *utrisque* et emendavit *III.* pro *II.*, tum quia anno 368 non constitit Valens Marcianopoli (Hierapoli?), tum ut haec constitutio fieret recentior superiore. v) 5 *Euxemio*. 20, 21, 43, Sich. Til. *Euxinio*. 33, 44 *Eusemio*. 8 *Eusangio*. Alii *Eosignio*. 40 om. *Theodosius — Pf. P.* 10, 18 *Praeposito*, ut saepe. 43, 44 add. *IIII.* et 39 *III.* Nonn. codd. om. *Pf. P.* x) 5 *Si pot.* Mox 20 *quis*, sed corr. *quos*. y) 9 *civitatum*, nonn. codd. *civitatis*. z) Ita R. sec. Vesm. Bc. W. et codd. praeter 19—21, qui cum rell. edd. om. *eum*. a) 8 *senterit artus relictumque q.* 20, 21, Sich. om. *reiectum*. b) 8—10, 14, R. *cogatur*. c) 26 *III.* Etiam Go. in not. *al. III.* 33 *IX.* *Kal.* deest in Cui. 2, 2* et *VIII.* in L. R. U. d) 28, 35, 40, Sich. in m. *Sept.* e) 8 *Honorio ā.* et om. *N. P. — V. C.* 26 om. *post — V. C.* 39 *Hon. N. P.*, alii *NP.* Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *Honorio Aug. et Euodio V. C. Conss.* (386.), sed Cui. 1 et Aur. Lugd. in m., ut nos. 5, 28, 35, 40 male et improb. Vesm. *Constanīpl. Honorio et Euodio* (5 *euuodio*) v̄v. c̄c̄. 19 *Honorio IX. et Theodosio v̄v. c̄ss.* 21 *Hon. aug. et patuli.* 20 *Hon. aug. pratebi v̄c. c̄rul.* mendose. Cui. 1 in m. *Honori et Euodi*, ut multi codd. Aur. Lugd. in m. *Euodi*. Codd. plerumque *Euuodio*, alii *Euodio*. f) Nonn. codd. om. *V. C.*, alii habent v̄c̄c., aut v̄v̄c̄c̄. Til. 10, 14, 17, 18, alii add. *Conss.* Ceterum vid. not. e. g) Codd. plerumque et Cui. 2, 2* qui. Mox nonnulli *probatur*. h) 21 *Potomio*. Sich. *Potamio*. i) Nonn. codd. *indebito* u. *numinis*. 5 *fugantur*. k) Cod. Just. *saeviores* non ex., sed in nonn. codd. et edd. *severiores*, prob. Vesm. *) Cod. Just. om. *tantum*. l) 5, 8, 9, 14, 19—21, Sich. Cui. 1—Ri*. Vesm. Cod. Just. *ut*, sed Cui. 1—Cui. 2* in m. *et*. m) Sich. in m. *tandem*. n) 16 *non des. esse*. 18 *designant*. o) 20, 21, 28, 40, Sich. *IV.* 30, 33 om. *III.* 26 om. *Dat. III. Non.* p) Go. scribi vult *Maii*, quia Hypatius, cui Potamius successit, mense Aprili adhuc Praef. Aug. erat; sed ita haec c. recentior fieret sequenti. Mox nonn. codd. om. *A. II.*, alii *A.* aut *II.* q) Multi codd. et Cod. Just. om. *V. C.*, alii habent vcc̄. aut vv. cc. r) Rein. prop. *Th. Arc. et Hon.*, male. s) Sich. Cui. 1—Cui. 2* cum plerisque codd. *Taciano*. 16 *Titiano*. 38 *Tytiano*. 18 om. inscr., sed spatio relicto. t) 14 *nescira*. 8 *periculis venerant*. u) 10, 18 om. *fervet*. 16 *fuerit*. v) 5, 8, 14, 17, Vesm. *et*. 6 *quoque et*, prob. Ri., sed impr. Vesm. x) 5 *districtissime*, quod W. et Vesm., si pro *districtissimae* accipiatur, non ineptum putant. y) 10, 18, 19, Cod. Just. *impunita*. Vesm. *impunitate* elegantius videtur. 8 *de punitate*. 14, 16, 17 *certamina imp.* z) 8 *quodelescere*. 10, 18, 19 *conualescere*; ita etiam nonnulli Cod. Just. libri mss.; alii *calescere*. 20, 21, Sich. *coadolescere*, seu (20 *vel*) *conoualescere*. a) 19 *ammoveantur*. Cod. Just. *removeant*. 5 mox *eis*. b) 9 *inferciendo*. c) Ita 5, 6, 8, 9, 14, 16, 17, 19, 24, 29—32, 35, 39, 42—44 et Cod. Just.; 10, 18, 20, 21, Reg. Par. 4403[b], edd. *VI.*, sed Vesm. uti nos. d) 10, 18, 38 *Constantino praefecto*. e) 5 om. *II.* f) 8 *Rufo*. g) Nonn. codd. Sich.—Lugd. Cod. Just. om. *V. C.* h) Aur. Lugd. *provinciales*. i) Multi

ciniis[k], *districtionem debitam exercere non differant: ne per negligentiam suam aut venalitatem*[l] *crimina, quae debent puniri, proficiant.*

(XXX.) TIT. ? DE CURATORIBUS CIVITATUM.

— — — —
— — — —

(XXXI.) TIT. ? DE ADMINISTRATIONIBUS INTRA URBEM[m].

— — — —

1\. ? * * * [n]tuis annitentibus reformetur. Volumus enim eum morem sicut in omnibus etiam in hac administratione durare, quem priscorum virorum providentia consiliumque firmavit; neque aliquid, quod[o] ex sollemnitate eius procurationis et honesta consuetudine manarat, invidentium studiis derogari. *Dat. IV. Kal. Mart., Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

2\. ? *Id. AA. ad Olybrium Pf. U.* Vetustate consuetudinis[p] titulo aliquid incelli minusculi intra urbem administrationum officiis[q] fuerat attributum; sed de cetero omnis[r] haec dandi accipiendique consuetudo desistat, ut omnino de usu id quod vocatur formale tollatur. Sit sane in arbitrio dantium[s], non in potestate accipientium, an aliquid his administrati singulis velint*) pro sumptuum consideratione largiri; quod si quemquam hac causa dedisse aliquid invitum, nec ad iudicium detulisse constiterit, publica[t] continuo severitas non minus in dantem quam in accipientem vehemens exseratur[u]. *Dat. prid. Non. April. Treviris*[v], *Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

(XXXII.) TIT. ? DE PROCURATORIBUS GYNAECEI ET METALLORUM[x].

1\. *Imp. Constantinus A. ad Felicem* . . .[y] Procuratores rei privatae, baphii[z] et gynaecui[a], per quos et privata nostra substantia tenuatur, et species in gynaeceis[b] confectae corrumpuntur, in baphiis etiam admixta temeratio inquinatae naevum alluvionis[c] adde-

---

Tit. XXX. Hanc rubr. rest. Vesm. ex cod. 32 eique addidit num. *XXV*. In cod. 32 est post titulum de *Off. defensoris senatus*. Vid. tit. XVII. et XXVII., not. sup. Cf. Cassiod. Var. VII, 12. Deest hic tit. in Cod. Just.

Tit. XXXI. Vesm. *Tit. XXVI.* Vid. tit. XXVII, not. sup. Huius tituli extremam partem cum septem prioribus proximi tituli constitutionibus exhibet folium IIII. (inter ea, quae Vesm. detexit fol. II.) codicis I. Vid. praef. C. Th. p. VI. „In suprema, inquit Vesm., folii ora legitur *LIB I*, tum nota duorum titulorum ob marginem resectum mutila, ex qua id tantum erui potest, de quo iam satis constat, eos saltem *Tit. XX* et *XXI* huius libri fuisse. Inter hoc et superius palimpsesti folium duo, aut verius quattuor, vel, si quaternionis notam cum margine resectam dicamus, sex folia exciderunt, quibus extrema pars tituli *De defensoribus civitatum*, titulus *De magistratibus municipalibus* (cf. Cod. Iust. I, 56), titulus *De curatoribus civitatum*, aliquis adhuc fortasse alius, tum denique huius nostri initium continebatur. Quae ex C. Th. supersunt inter secundum et tertium palimpsesti folium, seu inter tit. *De officio praefectorum praetorio* (1, 5) et tit. *De defensoribus senatus* (1, 23) exaequant huius editionis lineas ferme 750, seu palimpsesti quaternionem I. et folium I. Si praeterea animadvertamus deesse titulos XVII, XVIII et XVIIII, extremam autem partem tituli XVI, tum titulos XX, XXI et XXII, si paucas leges excipias, nonnisi e Br. servatos, satis multa adhuc excidisse manifestum est; quapropter haec duo folia ad quaternionem V omnino revocaverim. Quae autem inter fol. III et IIII supersunt exaequant huius editionis lineas 25, seu unius folii ne tertiam quidem partem, quibus tamen adiicienda aliqua ad hos titulos pertinentia e Codice Justinianeo. Huic autem titulo, quem primum hoc folium exhibet, in Programmate meo (cf. notata ad tit. XXVIII.) rubricam ex coniectura praeposueram *De officio eorum qui in sacris scriniis militant*; verum genuinam rubricam servavit cod. 32 post titulum *De curatoribus civitatum*, ita tamen corruptam *De administratiuncolis intra urbem*: quia etiam in c. 3 h. t. memorantur *intra Urbem administrationum* officia. Eam vero rubricam ad hunc titulum pertinere docent verba, quae e c. 3 ibidem servata sunt." Cum accesserit tit. XXVII. *de Episcopali definitione* et post tit. XXII. aliquot tituli exciderint (vid. tit. XXVII.), equidem multo plura cod. I. folia deesse puto, illa vero duo, quae Vesm. detexit, ad quaternionem VI. aut VII. revocanda. Titulus *de Magistratibus municipalibus* post tit. *de Assessoribus* ponendus est. Nam in Cod. Iust. hic tit. LI. est, ille LVI. — Deest hic tit. in Cod. Just. — c. 1. C. Th. cod. I. c. ? Vesm. c. 2. Vid. not. m. Vesm. h. c. coniungendam esse censet cum c. 18 C. Th. de Fund. emphyt. (V, 13) et c. 4 C. Th. de Vend. patrim. (V, 14). — c. 2. C. Th. cod. I. c. ? Vesm. c. 3. Vid. not. m. Fortasse coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Mancip. therm. (XIV, 5), quae uno tantum die antiquior est.

Tit. XXXII. C. Th. *Tit. ?* Vesm. *Tit. XXVII.* Vid. tit. XXVII, not. sup. et tit. XXXI, not. sup.. In cod. 32 om. hic tit. Cod. Th. X, 19 et 20. Cod. Just. XI, 6 et 7. — c. 1. C. Th. cod. I. Vesm. c. 1. Cod. Just. XI, 7, 2.

---

codd. aut. Mox alii om. *omni*. k) 5 *patr. potentis*. l) Codd. plerumque *venalitate*. Sich. in m. *vilitatem*.

m) 32 *De administratiuncolis intra urbem qui servabant per scripta quod in arbitrio dant* (i. e. *dantur*) *non in potestate accipientium*. Ex vv. *qui servabant perscripta quod* Vesm. effinxit fragm. c. 1. Cf. tit. XVII, not. mm; vv. *in arbitrio* etc. ex c. 2 h. t. sumpta esse recte dicit. Vid. c. 2, not. s. n) Vesm. h. c. ita inscripsit: *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Florianum C. R. P.*, quae suppleta sunt ex c. 18 et 4 C. Th. citt. o) H. v. om. in cod. I. Idem paullo post *consuetudinem manarat*. Vesm. *manabat*. Rep. *manarat*, cuius v. mutandi causam non perspicio, praesertim cum h. c. mutila sit. p) I. *consuetudinisius*. Vesm. cj. *consuetudinisque*. q) I. *officii*. r) I. omnes. s) I. datum. Leguntur haec etiam in cod. 32. Vid. not. m. *) I. *vellint*. t) I. *publica*. u) I. *exaratur*. v) I., Vesm. *Trivevis*.

x) „Rubricae h. t. literae, inquit Vesm., quae in imagine (quae ab exemplo meo abest) folii IV. codicis I. erectis typis expressi, ceteris evidentiores sunt, evidentissimae apparent *DE* nec non *ET MET.*, reliquae vix ac ne vix quidem conspiciuntur." y) I. *Felice* et videtur om. dignitas eius, quia deest apud Vesm. Olim Cod. Just. *ad Felicem procuratorem rei privatae*, sed Cui. ab inscript. disiunxit vv. *Procuratores rei privatae* et ad legem ipsam revocavit. Id Herrm. quoque fecit, recte; nam in cod. I. ita scriptum esse dicit Vesm. z) I. *bafii*, atque ex lacunae spatio pari forma mox *bafiis* scriptum fuisse videtur Vesmio. Cod. Just. *et baphii*. a) I. *gynecei*. b) Cod. Just. om. *in*. I. *in genicaeis*. c) I. *adluhionis*. Cod. Just. *temeratio*

11**

Zweiter Carton zu den Seiten 165—176 des Codex Theodosianus.

cit: suffragiis, per quae[d] memoratas administrationes adipiscuntur, abstineant; vel si contra hoc fecerint, numero civium Romanorum exempti[e] gladio[f] feriantur. *Dat. . .* [g] *Kal. Nov. Aquis*[h], *Dalmatio et Zenophilo*[i] *Coss.* (333.)

2. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA. ad Hesperium Proconsulem Africae.* Officiis rerum salutisque volumus propositum esse discrimen, quod non ambigant per se domus nostrae compensanda esse dispendia, nisi eiusmodi fideiussoribus datis administratores[k] admiserint, quorum sint idoneae[l] facultates; ad quas facto recursu iacturam declinare[m] possumus[n], si quid in detrimentum rei privatae nostrae administratorum fraus et avaritia commiserint. *Dat. VIII. Id. Iul. Treviris*[o], *Valente V. et Valentiniano AA. Coss.*[p] (376.)

3. *Id. AAA. ad Eucherium Comitem S. L.* Quicunque in largitionibus nostris quocunque nomine atque*) apparitiones procurans nactus fuerit administrationem ratiociniis obnoxiam, primum maxime[q] idoneis satisdatoribus datis affectatum munus incipiat; deinde intra[r] triginta dies in his thesauris[s], qui negotii sunt minoris, intra quinquaginta autem in his, qui maiorum sunt, chartas[t] et ratiocinia cuncta restituat; plane conscriptum susceptoribus tradat, quid susceperit[u], quid erogaverit, quid in thesauris conditum manet. §. 1. Quamvis autem illico tradi[v] suscepta conveniat, tamen quoniam quibusdam casibus patens[x] praescriptum est[y], pecuniam minorem intra triginta dies, cetera intra quattuor menses, quae in conditis esse oportet, successori, qui advenerit, annumerari conveniet. Quod si tantulum aliquid reperietur etiam per eum, qui decedit, fuisse[z] dilatum, specie honoris exactus*) exauctoratusque omni pristina dignitate, verberum[a] supplicia digna et pro moribus tormenta sustineat, eo usque deformia et pudenda passurus, donec omnis[b] integritas largitionum nostrarum conditis inferatur. §. 2. Quae conditio ad procuratores textrinorum et monetariorum et vectigalium praepositos[c] pertinebit. *Dat. IV. Kal. April. Treviris*[d], *Gratiano A. IV. et Merobaude Coss.* (377.)

4. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Arborium Comitem.* Qui ex schola[e] palatina tuae sinceritatis actibus obsecundant, in speculis excubabunt[f], ubi quis eam administrationem, quae praedam indicet[g], sortietur, ne quaquam sponsorem decurionem offerre audiatur*). *Dat. V. Non. Mai., Ausonio*[h] *et Olybrio Coss.* (379.)

5. *Id. AAA. ad**) *Eusignium Pf. P.* Cum procuratores metallorum intra Macedoniam[i], Daciam mediterraneam, Moesiam[k] seu Dardaniam[l], soliti ex curialibus ordinari, per quos sollemnis profligetur[m] exactio, simulato hostili metu huic se necessitati subtraxerint, ad implendum munus retrahantur[n]; ac[o] nulli deinceps licentia laxetur prius indebitas[p] expetere dignitates, quam subeundam procurationem fideli sollertique exactione[q] compleverint. *Dat.*[qq] *IV. Kal. Aug. Mediolano, Honorio N. P. et Evodio V. C. Coss.* (386.)

6. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Cynegio*[r] *Pf. P.* Procuratores nostri perfectissimatus honore donati ab iniuriis vindicentur, ita ut his et introeundi secretarium ordinariorum iudicum pro suggestionum opportunitate facultas plena servetur. *Dat. prid. Kal. Ian. Thessalonica, Valentiniano A. III. et Eutropio Coss.* (387.)

7. *Id. AAA. Cynegio Pf. P.* Nec consuetudinis putamus esse, nec[s] legis alicuius, ut procuratores domorum nostrarum[t] vocentur ad instaurationem operum publicorum. *PP. Beryti*[u] *post consulatum Theodosii A. II. et Cynegii V. C.*[v] (389.)

— — — —

— — — —

— c. 2—4. C. Th. cod. I. Vesm. c. 2—4. Const. 3 in cod. I. negligenter scriptam esse Vesm. affirmat. — c. 5. C. Th. cod. I. Vesm. c. 5. Cod. Just. XI, 6, 4. — c. 6—7. C. Th. cod. I. Vesm. c. 6—7. Sub eodem titulo fuisse censet Vesm. c. 14 Cod. Just. de Murileg. (XI, 7). Praeterea constt. aliquas periisse dicit, quod probabile est; lacunam lineolis descripsi.

venenum adducit inquinatae adluvionis. Herrmann. in Cod. Just. „Fortasse inquit, locus valde depravatus sic restituendus: *in baphiis etiam admixta temeratione virus adducitur inquinatae alluvionis*; sed Vesmium exspectandum censeo, donec a vulgari lect. recedatur." Videtur igitur fol. Taurin. cum Cod. Just. convenire. d) I. *quem.* Cod. Just. hoc ord.: *suffr. abst., per q. mem. admin. adipiscuntur.* e) Vv. *numero — exempti* des. in Cod. Just. f) I. *glaudio.* g) Numerus deest in cod. I. et tota subscr. in Cod. Just. h) I. *Aquil.*; recte. Vesm. em. Aquis e c. 6 C. Th. de Divers. rescr. (I, 2), quae quindecim circiter dies ab h. c. distat. i) I. *zenonefilio.* k) I. *administratore.* l) I. *idonea.* m) I. *iactaturam declinarem.* n) Vesm. mavult *possimus.* o) Vesm. *Triveris.* p) I. *P̄c Valentis V et valano ãã*, id est ann. 377. Vesm. reposuit ann. 376, tum quia genuinae subscriptionis in ipso cod. I. vestigium superest in voce *valano*, tum ne haec const. recentior fieret posteriore, tum quia Hesperius anno quidem 376 proconsul Africae fuit, tribus autem proximis praef. praet. Italiae, recte. *) Videtur aliquid excidisse, fortasse *titulo.* Vesm. nihil notat.

q) I. *maximae.* r) *intra* deest in cod. I.; rep. Vesm. s) I. *quisauris.* Vesm. rep. *thesauris.* t) I. *carthas.* u) I. *sustenerit.* Vesm. rep. *susceperit.* v) I. *iliicontradi.* Vesm. *illi contradi*, sed em. *ilico tradi*, quod recep. x) I. *prtatens*, corr. a rec. man. *ptatens.* Vesm. *patens*, quod mihi displicet. Fort. rep. *plane* s. *plene.* y) I. *et.* Vesmio aliqua videntur excidisse inter *casibus* et *pecuniam.* z) I. *fuisset.* *) Malim *exutus.* a) I. *uerueruum.* b) I. *omnes.* c) I. *propositus.* d) I. Vesm. *Triveris.* e) I. *Quicxapalatina*, quod Vesm. em. f) I. *excurabunt*, quod Vesm. em. g) I. *indiget*, em. Vesm. *) Puto rep. esse *audeat.* h) I. *Auxonio*, em. Vesm. *) Cod. Just. *Eusignio.* i) I. *Machedoniam.* k) I. *Musiam.* l) I. *Dardaneam.* m) Cod. Just. *profligatur.* n) I. *retrahatur.* o) Cod. Just. *et.* p) I. *indebitus.* q) Cod. Just. *devotione.* qq) Subscriptio deest in Cod. Just. r) I. *Quynegio.* Vid. not. v sq. s) I. *neg.* t) I. *nostrorum.* u) Vesm. notat: „In *a* (I.) fuit *byrito*. Praeterea diei et mensis nota, si qua fuit, quod per lacunae spatium vix licet, cum margine periit." v) I. *quynegio.* Vid. not. r antec.

(XXXIII.) TIT. ? DE PRIMICERIIS[x].

— — — —
— — — —
— — — —

TIT. XXXIV.

1. . . . .

— — — —
— — — —
— — — —

(XXXV.) TIT. ? DE ASSESSORIBUS[xx], DOMESTICIS*) ET CANCELLARIIS**).

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Caesario Pf. P.* Si qui[y] iudicum[yy] vel civem*) provinciae, quam regit[z], vel certe peregrinum[a] consiliarium sibi voluerit adsciscere, tantum[b] quattuor sibi menses[c] ad retinendum eum, quem[d] ex[e] eadem provincia sumpserit, tributos[f] esse cognoscat, donec ab aliis evocatum locis suis actibus adhibuerit[g], ita ut, emensis[h] quattuor mensibus, crimini[i] detur, si quis ultra hoc tempus consiliarium crediderit retinendum. *Dat. VI.*[k] *Id. Dec. Constantinopoli*[l], *Stilicone*[m] *et Aureliano*[n] *Coss.*[o] (400.)

2. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Eustathio*[p]

Tit. XXXIII. Hanc rubr. habet c. 32 post tit. *de Administrationibus intra urbem.* Cf. tit. XVII, not. sup. Eam ex cod. 32 reposuit Vesm. et signavit num. XXVIII. Vid. tit. XXVII, not. sup. et infr. not. x. Cod. Just. XII, 7.

Tit. XXXIV. apud Vesm. ultimus libri primi est; revocavi eum ante tit. de Assessoribus. Vid. tit. XXVII, not. sup. Auctor enim Summariorum Codicis Theodosiani ex codice Vaticano 886 a me ed. Lips. 1834. 8. (p. 21) ad c. 1 C. Th. de Relationibus (XI, 29) haec notavit: „*Similis Lib. I. tit. 34, c. 1.*" Illo tempore, quo divulgabam Summaria, dubius eram, qui tituli libri primi deessent et quot, nec sciebam, supplementum libri I. a clar. Vesmio inventum esse; scripsi igitur haec: „*H. l. videtur Lib. I. genuini Cod. Th. proferri. Si vera est lectio, complures titt. illius libri desunt; tamen puto librarium errore lapsum scribere voluisse Lib. XI. tit. 30, c. 1 aut Lib. XV. Tit. I, c. 2.*" Contra Vesmius „*Sed postquam,* inquit, *partim ipsius* (Haenelii) *opera partim mea Liber I octo iam novis titulis auctus ad numerum, quem Summaria Vaticana exhibent, proxime accedit, facile eum sententiam mutaturum confido. Hunc tamen titulum, qui procul dubio fuit aut de Officio praefecti augustalis aut de aliquo id genus alterius loci magistratu, superiori praeponendum censeo; quamvis in re dubia titulorum ordinem turbare nolui.*" Titulum esse libri I. concedo, assentior etiam de loco, quo ponendus sit (cf. tit. XXVII, not. sup.). At *De Officio praef. august.* fuisse titulum, nego. Eum iam suppeditavit cod. Ambrosianus (5), ubi XIV. est libri I. — c. 1. Verba ipsa perierunt. Vesmius sententiam eius hoc modo restituit: „*Similis fuit constitutioni primae De Relationibus* (XI, XXVIIII.) *ad Claudium Hotianum correctorem Lucaniae et Brittiorum datae, cuius haec sunt verba:* Super paucis, quae iuridica sententia decidi non possunt, nostram debes consulere maiestatem, ne occupationes nostras interrumpas, cum litigatoribus legitimum remaneat arbitrium a sententia provocandi." Sed haec restituta sunt, quare a me reiecta. Quod constitutio prima in Summariis nominatur, demonstrat, plures fuisse huius tituli constt.; quae cum exciderint, lineolas posui.

Tit. XXXV. C. Th. *Tit. ?* In cod. 5 est *Tit. XXI.* sec. seriem titt., numero et rubrica omm.; Cl. et W. app. numerum. Br. Al., codd. eius, praeter 5 et 35, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Aeg. L. R. U. *Tit. XI.*; cod. 35, Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XII.* Haen. *Tit. XXI.* Vesm. *Tit. XXIX.* Vid. tit. XXVII, not. sup. Totus tit. om. in cod. 31, ubi vero numerus XXI. apponitur in indice rubricarum. Sunt enim nonnulla folia excisa, in quibus hic tit. et exordium libri II. C. Th. usque ad interpr. c. 7 tit. de Denunt. vel ed. rescr. (II, 4) exstiterant. In cod. 48 hic tit. exstat post Nov. Val. de Sepulcris viol. In Br. Al. eiusque codd. 5, 6, 8—10, 14, 16—21, 24—30, 32, 33, 35—44, 46, 49, ap. Sich. Til. Cl. hic titulus duabus constat constitt., tribus autem in Cui. 1 — W. Cod. Just. I, 51. — c. 1. Haec c. exstat in append. codd. 11, 12, 14, 17, 23, in quibus codd. praeter 14, cum omnis rubrica desit, cohaeret cum c. 3 C. Th. de Off. iud. omn. (I, 19), itaque in codd. 11, 12, 23 ad tit. de Off. rect. prov. pertinet (vid. annott. ad c. 3 C. Th. de Off. iud. omn.), in cod. 17 ad tit. de Off. iud. omn. In cod. 14 ei apponitur *Tit. IV.*, id est IV. tit. C. Th. in append. (non totius appendicis) huius cod., qui, quamquam ibi ex pluribus titt. C. Th. constitutiones servatae sunt, tamen eas quattuor tantum titulis et rubricis comprehendit, quare haec c. cum anteced. c. 3 non cohaeret et alii titulo assignanda est, quem h. tit. esse, sec. Go. et W. intelligitur ex c. 10 Cod. Just. h. t., ubi vv. „*divorum retro principum scita*" haec c. significatur; qua de causa a Cuiacio, primo eius in Cui. 1 editore, h. l. collocata est, prob. Vesm. Eodem loco exstat in seqq. edd. praeter Cl., apud quem deest. Cum interpr. non habeat, ad Br. Al. non videtur pertinere. — c. 2. Br. Al., codd. et ap. Sich. Til. Cl. c. 1, sed c. 2 in Cui. 1 et in sqq. edd. Cod. Just. I, 51, 7. Bas. VI, 1, 66. Coniungenda est cum c. ult. C. Th. de Postul. (II, 10). Integra cum interpr. exstat in codd. 5, 6, 8—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 48, 49; textus et inscr. in codd. 24, 30, 35; textus et subscr. in cod. 37; solus textus om. in codd. 25—29, 32, 36, 38—44; textus, subscr. et interpr. in cod. 33, et ponitur interpr. c. 3.

---

x) 32 add. *id est senior matricolis*, quare Vesm. vv. *senior matriculis* tanquam fragmentum primae const. rec. Vid. tit. XVII, not. sup. et not. mm.

xx) 9, 33, 37, 42 *Adsertoribus.* 10, 14, 16, Til. *Adsensoribus.* 20 *accessoribus.* Cod. Just. add. *Judicum.* *) 33 *Domestibus.* **) 20 *ancellabus.* y) 11 *Item si qui.* 12, 14, 17, 23, Vesm. *Si qui.* Edd. *Si quis.* yy) 17 *iudicium.* *) 14, 17 *civis eius.* Vesm. *civem eius prov.* 11 *civis.* 23 *cives.* z) 23, Vesm. *regit*, rell. *reget.* a) 11, 12, 14, 17 *peregrinus.* b) 11 om. *adsciscere tantum.* c) 14 *mensis.* d) 11 *eumq.* e) 14 om. *ex.* f) 11, 14 *tributus.* 23 *tributo se.* Mox 11 *alius.* g) Ita codd.; edd. *attribuerit.* h) 14 *ita autem menses.* 23 *id autem menses.* i) 14 *crimine.* k) 12 om. *VI.* 23 *Dat.* — *C.* et om. *VI. Idib. Dec.* Edd. *Datum.* l) Ita codd.; edd. *CP.* m) 23 *Stilicono.* Vesm. *Stilichone.* n) 11 *Auriliano.* 14 *Auriano.* o) 12, 14 om. *Coss.* 11 add. *Deo Gratias AMHN Explicit Liber Legum Theodosiani et Novellarum Deo Gratias Amen.* 12 add. *Expliciunt Tituli Juris Quae In Lege Romana Consistunt Feliciter Amen.* 14 add. longissimam subscr., quae huc non pertinet. In cod. 17 sequitur enumeratio regum Francorum. 23 add. *Explicit Liber Legum Romanorum Amen Feliciter.* p) 5, 8, 9, 20, 21, 29, 38, 42—

Pf. P. Post alia[q]: Velut castrense peculium filiifamilias assessores[r] post patris obitum vindicent, qui consiliis propriis administratores iuvare[s] consueverunt, si quid licitis honestisque lucris coadunare[t] potuerint*). *Dat. X.*[u] *Kal. April.*[v] *Constantinopoli*[x], *DD. NN.*[y] *Honorio XIII.*[z] *et Theodosio X. AA. Coss.*[a] (422.)

Interpretatio. *Si quis vivo patre cuiuscunque iudicis consilio adhaeserit*[b], *quicquid ex iustis et bonis caussis acquisierit, hoc sibi sic vindicet*[c], *sicut et ille filius, qui aliquid vivo patre in armis constitutus acquisierit*[d].

3. *Iidem AA. Asclepiodoto Pf. P.*[e] Nullus iudicum ad provinciam[f] sibi commissam quemquam secum ducere[g] audeat, cui[h] domestici vel cancellarii[i] nomen imponat, nec profectum[k] ad se undecunque suscipiat, ne famae[l] nota cum bonorum publicatione plectatur[m]. Periculo enim[n] primatum[o] officii, cancellarios[p], sub fide gestorum[q] electos[r] iudicibus applicari[s] iubemus, ita ut post[t] depositam administrationem[u] per continuum triennium[v] nec militiam deserant[x], et provincialibus praesentiam sui exhibeant, quo[y] volentibus sit accusandi eos facilitas[z]. Si enim idonea caussa exegerit[a], ad detegenda[b] iudicis flagitia et quaestioni eos subdi oportet etc. *Dat. prid.*[c] *Kal. Jun.*[d] *Constantinopoli*, *Asclepiodoto*[e] *et Mariniano*[f] *VV. CC.*[g] *Coss.* (423.)

Interpretatio. *Omnes iudices evidenter agnoscant, nullum in provinciam*[h] *sibi commissam, de eadem, de qua venit, provincia vel alia*[i] *regione, sibi cancellarium aut*[k] *domesticum*[l] *fortasse coniungere, nisi qui ei publice*[m] *fuerit civium electione*[n] *deputatus. Ita ut postquam*[o] *fuerit iudex ille remotus, is qui consiliarii vel domestici gessit officium, triennio sub alio iudice de provincia non discedat, ut, si quis accusator fortasse exstiterit, reddat accusantibus rationem. Et si forte*[p] *facta iudicis celare usquequaque voluerit*[q], *subdatur publicae quaestioni.*

— c. 3. Br. Al. eiusque codd., Sich. Til. Cl. c. 2; Cui. 1 et sqq. edd. c. 3. Cod. Just. I, 51, 3. Bas. VI, 1, 67. Integra cum interpr. exstat in codd. 5, 6, 8—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 39, 41, 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 35, 36, 40; subscr. et textus in codd. 26, 37, 38, 42—44; solus textus om. in codd. 25, 27—29, 33. Interpr. in cod. 33 scripta est ad c. 2. Extrema pars c. cum subscr. et interpr. exstat in cod. 7. Vid. infra not. x.

44, edd. praeter Ba. W. Vesm. *Eustasio.* 19 *astasio.* 25, 39 *Eustatio.* 10, 18 *ad Eustasium praepositum.* 5 sec. Ri., 14, 16 *ad Eustasium.* 17 *ad Eusthathium.* Cod. Just. (Hal. Cont. Russ. Char. *Eustachio*) Go. in annott. *Eustathio.* Similis error est in c. 1 C. Th. de Iurisd. (II, 1). Sich. in m. *Asclepiodoto* ex inscr. sq. c. q) 26, 28, 40 om. *Eust. — alia.* 25 *Pf. P. Post alia* et 6 sec. Ri., 20, 21, 33, 38, 39, 42—44, Sich.—Lugd. Cod. Just. om. *Post alia.* r) Nonn. codd. et Til. *adsensores* s. *adsensoris.* Cod. Just. add. *etiam*, ob ius in hac parte immutatum, inquit W. s) Ita 5, 6, 8—10, 14, 18, 19, Cod. Just. 20, 21 et editiones *adiuvare*, praeter Til., qui mendose *aediuvare.* t) 10, 18 *cui adunare.* 8, 20, 21, Sich. Til. *condonare*, sed secundum Sich. cod. Aug. et Til. in m. *coadunare.* *) 5, 10, 18 *potuerunt.* 8 *potuerit.* u) 19—21, 40, Sich. Til. Cod. Just. om. *X.* v) 40, Sich. Til. in m. *Id. Aug.* x) 10, 18 *Constantino praefecto.* In cod. 40 pro *Const. — Coss.* scribitur *Asclepiodoto pfo.*, mendose. y) Multi codd. et Cod. Just. om. *DD. NN.* 26 om. *DD. — Coss.* Sich. *Domino Nostro.* 20 *Domine Honorio.* z) 8 om. *XIII.* 32 *XIV.* 17, 19 *XII.* 20, 21, Sich. *IIII.* 9 *Hon. A. III.* 25 *III.* a) 5, 27 *Th. XI. ā. II. csl.* 8 *Th. III. cons.* 20, 21, Sich. om. *X. AA.* et plerique codd. *Coss.* b) Sich. in m. *assenserit.* c) Multi codd. Vesm. *vindicet*, rell. *vindicat.* 20 *dicat*, sed corr. *vindicat.* d) Plerique codd. Cui. 2, 2*. Go. et in m. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Vesm. *acceperit.* e) Sich. in m. *Asclepio.* 26 *Ascribio decio.* 42 *Ascl. et Mariniano* ex subscr. Plerique codd. *Asclipiodoto.* f) 20, 21, Sich. *ad patrocinia vel provinciam.* Mox 20 *commissa.* g) 5 *duceret.* h) 6, 16, Til. om. *cui.* i) 5 *concellarii*, at mox *concellarios.* 19 *cancellarius.* k) 8 *praesumptum.* l) 20 *Nec fame neq. famae.* m) 21 *plectitur.* n) 6, 9, 14, 16, Til. *periculorum* et om. *enim.* 5, 20, 21, Sich. *periculum.* 10, 18 om. *enim.* o) Plerique codd. *primacium.* Til. Vesm. *primatium.* Sich. in m. *Privatum forte.* Hue enim pertinet haec annott., non ad v. *periculum*, ut putabat Ri. p) Nonnulli codd. *cancellarius* s. *cancellarios.* q) 8 *fideiussorum.* Cod. Just. add. *ex eodem officio.* r) 16, 21, Sich. *electis.* 8, 14, 19 *electus.* s) 8, 19—21, Sich. Til. *applicare.* t) 6, 10, 18 om. *post.* u) 10, 18 *deposita administratione.* 5 *depositum administrationum.* v) 9 *tricennium.* Cod. Just. om. post c. tr. x) In *erant et prov.* incip. cod. 7. y) 19—21 *quod vel.* z) 8, 10, 18, 20, 21, Sich.—Lugd. Cod. Just. *facultas.* a) 21 *exigat*, alii *exigerit.* 20 *exigeret.* Ceterum in edd. ante Go. non interpungitur post *exegerit*, sed post *flagitia.* b) 19, 20 *dirigenda.* c) 8 *III.*, alii *II.* d) 19, 28, 33, 36, 40, Cod. Just. *Jul.* 8, 27 *Jan.* 10, 18 om. *Dat. — Jun.* e) 33 *Constantinopoli doto.* 35 *Asclipio.* 40 *doto.* Multi codd. Til. *Asclipiodoto.* 28 om. sqq. f) 33 *Mariano.* 35 *Amariano.* 36 om. *et Mar.* g) Plerique codd. et Cod. Just. om. *VV. CC.* h) 5, 6 *provincia.* i) Nonnulli codd. *vel de.* k) 5—7, 9, 10, 18, 20, 42, 44 *vel.* l) 8, 20 add. *praesumat.* m) 20, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *publica*, sed antea 20 om. *ei.* n) 5—7, 42—44 *civ. el. f. dep.* o) 5—7, 9, 10, 18 *postea.* 20, 25, 42—44, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Vesm. *si postea.* 8 om. *fuerit — remotus.* Mox multi codd. *triennium*, quod Vesm. rectius videtur. p) 5 om. *forte.* q) Plerique codd. *usquequaque cel. vel.*

CODICIS THEODOSIANI[q]

LIBER SECUNDUS[r].

TIT. I. DE JURISDICTIONE[s], ET[t] UBI QUIS CONVENIRI[u] DEBEAT[v].

1. *Imp.*[x] *Constantius*[y] *A. ad Eustathium*[z] *Pf. P.*[a] Judices provinciarum volumus vim debitae auctoritatis assumere, ut una actores[b] ceterosque rei privatae nostrae, quae provinciales, teneat disciplina. Sceleratos convictosque carceres teneant, tormenta dilacerent, gladius ultor interimat[c]. Eo enim[d] modo licentia[e] inveteratae[f] desperationis inhibetur[g], si[h] intelligant[i], uno sibi ac pari studio vivendum[k] esse cum[l] ceteris etc. *Dat. VIII. Id. Mart.*[m] *Limenio*[n] *et Catulino*[o] *Coss.* (349.)

INTERPRETATIO. *Quicunque in provinciis iudices ordinati sunt, hoc sibi sciant*[p] *esse permissum, ut, si aliquos*[q] *rei dominicae servos vel colonos reatus*[r] *involverit*[s], *sicuti et privatos, comprehendendi eos et puniendi, ut culpa exegerit, nullo contradicente*[t] *patrimoniorum nostrorum ordinatore, habeant liberam potestatem.*

2. *Idem A. ad Taurum Pf. P.*[u] Definitum est,

Tit. I. C. Th. (vid. tit. VIII), Br. Al., codd. 5—10, 14—21, 24—30, 32, 33, 35—44, 46, 47, 49, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. Cl. W. Arg. L. B. U. *Tit. I.* In cod. 5 rubrica et hic et in seqq. titt. abest, sed servatur in indice titt. In hoc tit. incip. cod. 15, praemissa Nov. Theod. II. de Theod. Cod. Auct. In eodem cod. hic liber est *primus* Cod. Theod., quod errore librarii factum est, qui, cum librum describeret, in quo primus Cod. Theod. liber deerat, hunc librum primum esse putavit. Qua de caussa sequentes libri et hic et in indice capitulorum (i. e. titulorum) deinceps ita numerantur, ut *XVI.* in hoc codice *XV.* sit. Priorum quattuor titulorum diversitatem scripturae, sed minus accuratam, iam Go. exhibet. Cf. ill. Witte, de Guilelmi Malmesburiensis Codice. Vratislav. 1831. p. 36—38. — Cod. Just. III, 13—26. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c.* 1. Integra cum interpr. exstat in codd. 5—10, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 35, 36, 40, 41; textus et subscriptio in codd. 25, 32, 37; solus textus om. in codd. 26, 27, 29, 33, 38, 39, 42—44. Coniungenda est haec c. cum c. 6 C. Th. de Exact. (XI, 7). Cf. etiam Witte l. c. p. 38. — c. 2. Br. Al., codd. edd. *c.* 2. Integra cum interpr. exstat in codd. 5—10, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 28, 37, 40, 41, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 26, 30, 32, 33, 35, 36, 39, 43, 44; solus textus om. in codd. 25, 27, 29, 38, 42. Witte l. c. p. 38. Fortasse haec c. cohaeret cum c. 43 C. Th. de Decurion. (XII, 1), c. 1 C. Th. de Legatis (XII, 12) et c. 5 C. Th. de Off. praef. praet. (I, 5). Vid. c. 5 cit. Cf. Leges Burgorum in Anglia c. 7, 55, 61, 116.

---

q) Til. Pu. *Theodosiani Codicis.* Vid. supra tit. de Const. pr. et ed. (I, 1) not. *e.* r) 15 *Lib. I.* Deest enim liber primus in cod. 15. s) 20, 21 *De Juredictionum*, alii *De Juredeccione.* Cod. Just. (III, 13) *De J. Omnium Judicum Et De Foro Competenti.* t) 20, 21, 48 om. *et.* u) Plerique codd. *convenire.* v) 20, 21 om. *debeat*, pro quo v. 20 ponit *provinciarum volumenosum* et 21 *provinciarum.* Cui. 1 — Lugd. in ind. tit. *c. queat.* x) 15 add. *augustus.* y) Ita 15 et W. ex cj. In rell. codd. et edd. *Constantinus.* Vid. c. 4 C. Th. de Off. praef. praet. (I, 5) not. *c.* Go. reponi vult *Constantinus et Constans.* z) Ita Go. in ann. et Be. W. Reliquae edd. et plerique codd. *Eustasium.* 14, 17 *Ostasium*, quod etiam Til. Cui. 1. Aur. et Lugd. in m. habent et cod. 6 sec. Ri. 19 *Eostasium*, ex quo natum est *Ost.* 26 *Eostanium.* 20 *Austasium.* 21 *Anustasium*, 15 *Eustasio.* 25 *Eustatium.* a) 8, 18 *praepositum.* 15 *praeposito*; alii codd. om. *Pf. P.* Go. in Chron. h. a.: „*sive Com. R. P.*" 20 *ppū.* b) Ita edd. post Cui. 2, in qua lectione mihi quoque acquiescendum videtur, cum tam multa in h. l. turbata sint, ut nulla certa emendandi norma reperiatur. Plerique codd. *auctores.* 19—21 *auctoritas.* Vid. c. 6 C. Th. de Exact. cit. 5 *auct. — nrēq.*; — *carcer teneat disciplina dilacerant.* 6, 16, 17 *auctores ceterosque — nostrae qua et pr. teneant d. adsceleratos* (16, 17 *ad scel.*) *c. carcer teneat* etc. 7 *auctores — n. et quae pr. teneant disciplinae. Sc. c. carcer teneat.* 8 *auct. quae et pr. t. d. adsceleratus convictusque carcer teneat — dilacerint.* 9, 10, 18 *auctores — qua et pr. — carcer teneat.* 20, 21 *auctoritas — nrēq.*; *pr. ten. tormenta disciplinae sc. convinctosque carcere teneant — delacerent.* 15 *carcer retineat.* 14 *act. — nostrae quae et — carcere teneatur.* R. *auctores c. r. p. n. quae — carcer teneat.* Sich. — Lugd. *auctoritas, quae ceteros rei pr., nostro* (Aur. Lugd. *nostros*) *quoque pr. teneat. Tormenta disciplinae sc. c. carcere teneant.* Cui. 1. Aur. Lugd. in m. *Actoresque r. pr. nostrosque pr. t. d. Sc. c. carcer teneat* etc. Ri. cj. *actores, caeterosque rei privatae nostrae, quae et provinciales, teneant disciplinae; ac sceleratos convictosque carcer teneat* etc. c) 21 *interveniat.* d) 8 *Eo quo.* 5 *ad eo* (?). e) Nonn. codd. *licencie.* f) 8 *invetere.* g) Go.: „*F. inhebebitur.*" h) 20, 21, Sich. Til. *sicque.* i) Nonn. codd., R. Sich. Til. *intelligent.* k) 6 *par. st. videndum.* 14 *par. st. vindendum.* l) 19—21 *esse quam.* m) c. 6 cit. add. *PP. Romae.* n) Sich. et codd. *Liminio*, praeter 21, 38, qui *Licinio*, et 26, qui *Limonio.* o) Ita plerique codd. et edd. praeter Be. W., qui *Catullino*, Nonn. codd. *Catolino.* 8 *Cartolino.* Etiam inscriptiones lapidariae et alios libros variare docent Go. in Prosop. v. *Catullinus*, Reinudus in Fast. Cons. pag. 364 et Corsinius, Series Praef. Urb. p. 203 sq. p) Sich. et nonnulli codd. *sciens.* q) Nonn. codd. *aliquis — servus v. colonus — privatus.* Sich. *aliquis.* r) 8, 14, 17 *reos.* s) 23, 40, Sich. in m. *oppresserit.* Mox multi codd. *sicus — comprehendi eos.* t) 20 *nullam contra dicendi a patr.* u) 15 *Tauro praepo-*

provinciarum rectores[v] in civilibus caussis litigia terminare, etsi[x] militantes exceperint iurgia vel moverint[y]. Ne igitur usurpatio iudicia legesque confundat aut iudicibus[z] ordinariis adimat propriam notionem[a], ad provinciarum rectores transferantur iurgia civilium quaestionum. In criminalibus etiam caussis, si miles popoScerit reum[b], provinciae rector inquirat. Si militaris[c] aliquid admisisse firmetur[d], is cognoscat, cui militaris rei cura[e] mandata est. *Dat.*[f] *VIII.*[g] *Kal. Aug. Mediolani*[h], *Arbetione*[i] *et Lolliano*[k] *Coss.* (355.)

Interpretatio. *Etsi civilia negotia ad provinciarum rectores*[l] *iussimus pertinere, tamen*[m], *quoties criminalis accusatio*[n] *intercesserit inter illos, qui armis nostris militant, atque privatos, si militans*[o] *privatum in iudicium vocaverit*[p], *rector provinciae audiendi et iudicandi habeat*[q] *potestatem. Si vero privatus servientem nobis*[r] *in armis vel militantem forte pulsaverit, ille caussam audiat, ad cuius ordinationem is respicit, qui militat, vel cui*[s] *arma tenuerit*[t].

3. *Idem A. et Julianus Caesar*[u] *ad Taurum Pf. P.*[v] Non solum in[x] agentes[y] in rebus, sed in alios etiam cuiuslibet homines[z] conditionis competentes[a] vigoris[b] aculei exserantur, si modo fuerit declaratum, delicto eos obnoxios detineri. Quicunque igitur aliquid improbe[c] turpiterque[d] commiserit aut libidinis[e] macula forte polluerit[f] pudicitiam, debet ad eum ultio severitatis congruae[g] propagari: cum tamen[h] direptionem[i] videantur esse conquesti, qui[k] gravia testantur esse[l] admissa[*]), quae obnoxios[m] claruerit invasisse, in duplum restituere[n] compellantur. *Data et accepta*[o] *VIII.*[p] *Kal. Octob. Constantio*[q] *A. IX.*[r] *et Juliano*[s] *Caes. II. Coss.*[t] (357.)

Interpretatio. *In omnibus personis, quas etiam praesentiae nostrae dignitas comitatur, hanc volumus observari sententiam: ut*[u], *si quis cuiuscunque pudicitiam violaverit*[v], *poenam statutam iure suscipiat. Et quicunque direptionem admiserit, in duplum violenter praesumpta*[x] *restituat.*

4. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Terentium*[y] *Correctorem Tusciae.* Actor rei forum sequatur, ita ut, si senatores aliquid a provincialibus poscunt, eo, qui[z] provinciam reget[a], cognitore[b] confligant. Si vero provincialis[c] non suscipiat, sed inferat actiones[d], prae-

— c. 3. Br. Al., codd. edd. *c.* 3. Integra cum interpr. exstat in codd. 5—10, 14—21; omnia praeter interpr. des. in cod. 49; textus et inscr. in codd. 24, 26, 28, 30, 32, 33, 35, 36, 39—41, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 38, 42. — c. 4. Br. Al., codd. edd. *c* 4. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—21. Particula textus profertur in cod. 29. Omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 39, 43; textus et inscr. in codd. 24, 26, 28, 30, 33, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 38, 42. Subscriptio in codd. 28, 40, 41 translata est ad c. 6 h. t. Addit. IV. Capit. 17. Epist. 1 Anacleti. Vid. etiam ad interpr. L. R. B. *Tit. XXXIII.*

sito. 10, 18 *praepositum.* 8, 20 *ppu.* v) 6, 7, 14, 17 *rectoribus.* x) 9 *et similantes.* 15 *etiamsi.* y) 5, 15 *commoverint.* z) Nonn. codd. *iudiciis, indicibus.* a) 8 *propriam notione.* 20, 21, Sich. *pr. ordinationem* ex interpr. b) 20, 21 *si militaris pop. rem.* Sich. *si militaris p. res.* c) Ita 5 (sec. apogr. meum), 6, 7, 9, 10, 14—19, R. Til. Cui. 1. Aur. Lugd., quod, quoniam latius patet quam *militans*, huic loco aptius est. Ceterum h. v. saepissime ita ponitur in Cod. Th. Cf. Go. ad c. 20 C. Th. de Erog. mil. ann. (VII, 4) not. *c.* 8, 20, 21, Cui. 2 et seqq. edd. *militans.* d) 6, 7, 10 *firmatur.* e) 5 *in cuius mil.* (om. *rei*) *curam.* f) Go. in Chron.: „*f.* (fortasse) *pro reddita vel dies alius huic l. subscribendus.*" g) 8, 9, 19, 27, 30 *VIIII.* h) Nonn. codd. *Mediolano* et *Mediolanis.* i) Codd. *Arbitione* aut *Arbicione.* Edd. praeter Be. W. *Arbitione.* Vid. Go. in Chron. ad h. a. et Reland. l. c. p. 376—378. k) 20, 21, Sich. *Tulliano.* 19 *Iulliano.* 6—8, 10, 14, 16, 18, 25, 27, 30, 32, 33, 38, Cui. 1, 2*. Go. Ri. Ri*. *Juliano*, sed Go. corr. esse censet *Lolliano*, quod Cui. 1 — Lugd. habent. 26 *Lioliano.* l) 6, 7, 14, 17 *rectoribus.* m) Nonn. codd. *attamen.* 5 *et tamen.* n) Multi codd. *actio.* o) 20, 24, alii *militaris.* 8 *militantes.* p) Ita plerique et optimi codd., Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Reliquae edd. *in iudicio provocaverit.* 5, 20 *in iudicio vocaverit.* q) 15 add. *liberam.* r) Sich. in m. *novis.* s) *cui* om. in multis codd.; Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *qui.* t) 15 *tenet.* u) 5 *Juliano C.* 8, 10, 19—21, Sich. *cons.* aut *consul.* 18 *consulibus.* 9 *claras.* 29, 42 *clars.* 15 om. *et Jul. C. ad.* Sich. in m. „forte legendum: *Constantius et Julianus Caesar.*" v) 15 *Tauro praeposito.* 25 *Tauro.* 10, 18 *praepositum.* 38 *Id. aug. ad Taur. ppo. et Juliano ces.* x) 10, 18, 20, 21, Sich. om. *in.* y) 20 corr. *gentes.* z) 20, 21, Sich. *aliis — hominibus.* 15 *cond. hom.* 9 *condictiones.* a) 6, 7, 14, 17 *competens.* 15 *competentis*, non male. 16 *compensens.* b) 8 *vigori aquilei.* 5, 10, 18 *vigores.* c) 15 *improbe aliquid.* d) 5 *turpiter.* e) 9 *tam lib.* f) 15 *polluerint forte.* 20 *palluerit.* g) Plerique codd. *congruo.* 9 *sever. contra.* h) Ita recte interpunx. Sich. Til.; Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2* pon. punctum ante *cum* (. *cum*), quod eodem redit; Go. Ri. colon et lit. maiusc. (: *Cum*); Be. W. punctum et lit. maiusc. (. *Cum*). Ceterum 15 sec. Go. *Cum autem.* i) 21 *depraestationem.* 16 *direptione.* k) 7, 10, 17, 18 *quia.* 19 *quos.* l) Ita 6, 7, 10, 17, 18, R. Til. et Go. in ann. 14 om. *esse — testantur*, rell. *esse.* *) 14 *admissam.* m) Nonn. codd. *obnoxius.* n) 5 *restituerit.* o) 26, 38 om. *et accepta.* 28, 40, 41 *et acta.* p) 5, 15 om. *VIII.* Sec. Go. nonnulli habent *VIIII.* q) 5 *Castantino.* 8—10, 18, 20, 21, 29, 42 et edd. ante Be. *Constantino.* Mox *A.* deest in multis codd. r) 6, 7, 10, 14, 16—18, Til. *VIII.* 15 *octavo.* s) 21, 43 *Julio.* 20 *Julio cerax* (sed. corr.) *secundus.* t) 5 *caesl. ċs.* 8 *caesarē coss.* 9 om. *Caes.* et *Coss.* 16, 28, 36, 40 *Caes. II.* et 29, 42 *Caes.* 10 *v̄clis.* 18 *J. vinculis Caesaribus.* 14, 17, 33, 41 *v̄c. coss.* 20 *consul.* u) Nonn. codd. *et.* v) 7 *voluerit*, sed corr. *violav.* x) 20, 40, Sich. *admissam*, sed Sich. in m. *praesumpta.* y) 19 *ad Corentium rectorem T.* 38 om. *ad T. C. T.* et 42 om. *Tusciae.* z) 21, Sich. *p. apud eum, qui.* 5 *p. ante eum, qui.* 8, 16, 20 *p. eum, qui.* 10, 18 om. *eo.* a) Ita 5—7, 16, 17, Til. 15 *regas.* Ceteri *regit.* b) 5, 16, 20, 21, Sich. *co-*

fecto urbis[e] disceptante decertet[f]. *Dat. Kal.*[g] *Jun.*[h] *Med.*[i], *Divo*[k] *Joviano*[l] *et Varroniano*[m] *Coss.* (364.)

Interpretatio. *Si quis alium crediderit lite pulsandum, apud provinciae illius iudicem, ubi is habitat, quem pulsat, negotium suum noverit proponendum.*

5. *Iidem AA. ad Felicem Vicarium*[n] *Macedoniae.* Si quis rem nostram coeperit[o] lite pulsare, rationali praesente[p] confligat[q]: quo defensante et[r] controversia omnis agitetur[s], et iudex eam sententiam decernat, quam iuris aequitas postulaverit. *Dat. Kal.*[t] *Decemb. Valentiniano et Valente*[u] *AA. Coss.* (365.)

Interpretatio. *Quoties a fisco nostro aliqua repetuntur, res*[v] *apud provinciae iudicem sub praesentia nostri ordinatoris*[x] *agatur: ut illo praesente, quicquid iustitiae ordo suaserit, iudicetur*[y].

6. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius*[z] *AAA. Neoterio*[a] *Pf. P.* Exceptis his, quibus extra ordinem subvenitur[b], omnes iacturam litis incurrant, qui non ante in proprio foro*) iurgaverint, siquidem possint[c] venire ad altioris iudicis[d] notionem, cum iudicatum[e], quod displicet, appellatio[f] excluserit[g]: ita ut[h], si quis litigator se vel*) fastidio vel gratia cognitoris aut non auditum aut dilatum[i] docuerit, et eius litis, quae protracta*) est, aestimationem fisco nostro iudex praestet[k], et in primores[l] officii poena deportationis[m] illico[n] depromatur[o]. *Dat. pridie Kal. Maii*[p] *Mediolani, Arcadio*[q] *A. I.*[r] *et Bautone*[s] *V. C.*[t] *Coss.* (385.)

Interpretatio. *Quicunque apud alium*[u] *et non apud suum iudicem negotium, quod habuerit, in initio*[v] *litis crediderit*[x] *proponendum*[y], *exceptis aetate minoribus, quibus lege consultum est, litis ipsius, de qua agitur, actione damnetur: nisi forsitan contra sententiam, quae adversus eum dicta*[z] *fuerit, crediderit appellandum, ut apud maioris dignitatis*[a] *iudices audiatur. Sane si quis causam habens, a iudice suo se vel per superbiam*[b] *vel propter amicitiam adversarii sui*[c] *probaverit non auditum, iudicem tantum, quantum res, de qua agitur, valuerit, fisco nostro iubemus exsolvere: et qui consiliis suis adhaerent*[d], *exsilii poenam pro districtione sustineant*[e].

— c. 5. Br. Al., codd. edd. c. 5. Plane om. in L. R. U. Integra cum interpr. exstat in codd. 5—10, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 37, 39, 43; textus et inscr. in codd. 24, 26, 28, 30, 35, 36, 40, 41, 44; inscriptio, textus et interpr. in cod. 33, sed addita interpr. c. 6 ad subscr. h. c.; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd 27, 29, 38, 42. Interpr. Ben. Lev. VII, 220. — c. 6. Br. Al., codd. edd. c. 6. Integra cum interpr. exstat in codd. 5—10, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 33 (vid. supra ad c. 5), 28, 40, 41 (vid. supra ad c. 4), 39, 43; textus et inscr. in codd. 24, 26, 30, 35, 36, 44: textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 38, 42. Fortasse h. c. cohaeret cum c. 8 C. Th. de Indulg. crim. (IX, 38). Vid. not. *p.* Interpr. Ben. Lev. VII, 220.

gnitorem. c) Nonn. codd. *provinciales.* d) 8 *intentionis.* 10, 18 *actionem.* e) 8 *deceptante* et om. *decertet.* f) 9 *decertent.* g) 20, 21, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. *Id.*, sed Til. Cui. 1. Aur. Lugd. in m. *kal.* 27, 38 *D. X. Kal.* h) 5, 9, 19, 27, 29, 38, 42 *Jan.* In cod. 7 abscissum est v. *Jun.* 15 *Jul.* 6, 8, 10, 14, 16, 18, R. et in m. edd. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. *Decembr.* i) Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. om. *Med.*, sed Til. Cui. 1. Aur. Lugd. habent *Med.* in m. Plerique codd. *Med.* Num *Medianae*? Vid. c. 2 C. Th. de Off. praef. urb. not. *t* et infra V, 14, 3 not. *e.* k) Nonn. codd. om. *Divo* et 14 *Divo — Coss.* l) 8, 16, 19 *Joviniano*, alii *Juviano* aut *Viviano.* 9, 29, 38, 42 *Juliano.* m) 5 *Variano*, alii *varoniano*, etiam *Barroniano.* 6, 7, 10, 16, R. *Valeriano.* 24, 30, 33, 38 *et Basso.* n) 10. 18 *virum clarum.* o) 10, 18 *acceperit.* 15 *occepit*, sed sec. Go. *occoeperit.* 6, 7, 20 *ceperit.* *) 5 *pulsandum.* p) 8 *rationalem praesentie.* 10, 18, 20 *rationale.* q) 5 *confliget.* r) 6, 7, 10, 14, 16—19 om. *et.* 9 *etiam.* s) 9 *controversiam omnes ageiuter.* 20, 21, Sich. om. *omnis.* t) 24 add. *X.* u) Nonn. codd. *Valentino.* 26 om. *et Valente* et multi codd. *AA.* 24, 30, 33, 38 *vc. Coss.* pro *AA. Coss.* v) 15 om. *res.* x) Codd. *ordinatoris* sive *ordinatores, ordinationis.* y) 15 *suaserit ordo servetur et iudicetur.* z) 5 *Gr. Val. et Valens.* Plerique codd. *Val. Gr. et Theodosius.* 18 *Valerianus* etc. Scrib. *Valent., Theod. et Arcadius.* a) Codd. *Neutherio, Neuterio, Neotherio, Neutrio.* Til. *Neotherio.* b) 16 *subveniuntur*, alii *omnis.* *) Sich. add. *suo.* c) 16 *possent.* 21 *subiurgaverint, si quid est p.* d) 9 *altiores iudices.* 8 *ulterioris iud.* e) 19, 20 de corr., Sich. *iudicantum*, sed Sich. in corr. *iudicatum.* f) 5—10, 16, 16, 18 — 21, Sich. *appellatione.* g) 7 ex corr., 9, 19 — 21, Sich. Cui. 1 *excluserint.* Probabile igitur est, antiquitus fuisse *appellatione excluserint.* h) Sich. — Cui. 2ª *Ita ut.* *) 21, Sich. *semel.* 20 corr., Sich. in corr. *se vel.* i) 10, 18 *dilatatum.* 16 *delatum.* *) 8 *prostrata.* k) 21 *index.* Nonn. codd. *praestitis.* Nonn. codd. om. *et.* 16, 19 *ut.* l) 10, 14, 16, 20, 21, Sich. Til. Cui. 1 *primoris*, sed Sich. in corr. *primores.* m) 19, Sich. *poenam deputatio*, sed Sich. in corr. *poena deportationis.* 20, 21 *poenam deputationis.* n) Sich. *exilii*, sed in corr. *ilico.* o) 5—7, 17, 19—21, Sich. Til. *deprometur*, sed Sich in corr. *depromatur.* 9 *deportetur.* 16 *deprivetur.* 10, 14, 18 *depromitur.* p) 8 *mado.* 10, 18, 20, An. Reg. ap. Go. *Mart.* 26, 36, Sich. in m. *Jan.* Similiter in c. 8 C. Th. de Indulg. crim. (IX, 38) nonn. codd. habent *prid.*, et *Maii* pro *Mart.*, quod ibi est, et in h. c. nonn. codd. habent, ut ambae constt. eiuis amplioris c. laciniae videantur esse. In codd. 28, 40 h. subscr. commutata est cum subscr. c. 4. Paullo post 20 *Mediolano.* q) 8 om. *Arcadio.* r) 19—21 *Arc.* (20 add. *Aug.*) *ipso I. Aug.* Sich. *Arc. Augusto ipso I.* Nonn. codd. om. *I.*, alii *A. I.* s) Sich. in m. *Varroniano V. C.* t) Plerique codd. Sich. — Lugd. om. *V. C.* u) 20, 24, Sich. *aliquem*, sed Sich. in m. *alium.* v) 5, 10, 15, 18, 20, multi alii codd., Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. om. *in*; alii codd. habent *in initium* aut *initium.* x) 20 *credidit.* y) 8, 9, 42, 43 *et exceptis.* z) 40, Sich. in m. *data.* a) 6, 7, 42, 44, alii *maiores dignitate.* b) 5, 15, 44 *suo vel propter superbiam.* In cod. 7 *per* add. est a manu rec. 20, alii codd., Cui. 1. Aur. Lugd. *vel superbia.* Sich. *si v. sup.* c) 15, Sich. add. *se.* d) 8 *adserint.* Sich. in m. *aderint*, mendose. 5 *aderens.* e) Multi codd. *destrictione*, alii *sustineat.* 5 *per di-*

7. *Impp.*[f] *Theodosius et Arcadius AA. Martiano*[g] *Comiti Orientis*[h]. Mulieres honore[i] maritorum erigimus[k], genere nobilitamus, iisdem[l] forum ex eorum persona statuimus et domicilia mutamus[m]. *Dat. IV. Id. Novembr.*[n] *Constantinopoli, Arcadio A. II. et Rufino Coss.* (392.)

Interpretatio. *Feminas secundum honorem, quem mariti*[o] *earum meruerunt*[p], *volumus appellari, ut, ad cuius domum nupta transierit, eius proficiat dignitate et pro negotiis suis in eodem foro, ubi est maritum secuta*[q], *respondeat.*

8. *Impp. Arcadius et Honorius*[r] *AA. Pasiphilo*[s] *suo*[t] *Salutem.* Causas plurimi instituentes[u] de fugaci servo, aut manifesto furto aut non manifesto, direpti etiam animalis, servi, vel[v] rei mobilis ac moventis, vel[x] vi bonorum raptorum[y], parvulae[z] etiam terrae, finium[a] et parvulae casae[b], sub specie criminis tuum pulsant iudicium. §. 1. Momentariae etiam[c] possessionis[d] interdictum, quod non semper ad vim publicam pertinet[e] vel privatam, ut[f] mox audiri, interdum etiam sine inscriptione[g], mereatur[h], abacti[i] etiam animalis causa proponitur[k]. §. 2. Cum[l] igitur de his rebus parvis ac minimis tuae sit[m] iniuria[n] potestatis iudicare, decretum est, eas tantum causas criminales a sinceritate tua audiri, quas dignus et meritus[o] horror[p] inscriptionis[r] impleverit, quae[s] magnitudinem videlicet criminis

— c. 7. Br. Al., codd. edd. *c.* 7, sed 15 *Tit. II, De Honore Mulierum, c. un.* Cod. Just. X, 39, 9 et XII, 1, 13. Bas. LI, 6, 9 et VI, 1, 30. Cohaeret h. c. cum c. un. C. Th. de Fideiuss. dot. (III, 15). Integra cum interpr. exstat in codd. 5 — 10, 14 — 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 39, 43, 46, 47, 49; textus et inscr. in codd. 24, 26, 28, 30, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38, 42. Plane om. in L. R. U. — c. 8. Br. Al., codd. edd. *c.* 8, sed 15 *Tit. III, De Criminosis Et Negligentibus Iudicibus, c.* 1. Cod. Just. VIII, 4, 8, IX, 2, 16 et IX, 37, c. un. Bas. L, 3, 56 (Meerm. T. V. p. 57), LX, 25, 5, LX, 33, 29. Cuiacii Obs. I, 20. Integra cum interpr. exstat in codd. 5 — 10, 14 — 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 39, 43, 47; textus et inscr. in codd. 24, 26, 28, 30, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38, 42.

stinccionem. f) Ita 9, 14, recte, om. nomine Valentiniani iam Id. Maii interfecti. Vid. Go. in not. ad h. l. et in Chron. a. 392. Vid. etiam infra not. *n.* g) Ita 6 — 8, 10, 17, 29, 33. 16 *Mariano.* 25 *artemio.* 27, 38 *Mamertino.* Reli. et edd. *Martiano.* h) 33, 37 *consul Orientis.* In nonn. codd. om. *Com. Or.*, in aliis *Orientis.* In codd. 10, 18 *Orientis*, ex inscr. translatum est in textum, ut hi incipiant: *Orientis mulieres.* In cod. 42 pro *Com. Or.* pon. *honorem mulieris.* 38 *commorientes.* i) 5 *honores.* 20 *honorē.* k) Cod. Just. X, 39, 9 add. *et.* l) Cod. Just. utroque l. n. *et forum.* m) Cod. Just. X, 39, 9 *statuimus. Sin autem minoris ordinis virum postea sortitae fuerint: priore dignitate privatae, posterioris mariti sequentur conditionem et domicilium mutamus.* Idem XII, 1, 13 *statuimus et domicilia mutamus. Si autem minoris ordinis — conditionem.* n) Ita 5 — 7, 9, 10, 14, 16 — 18, 24, 29, 36, 38, 40 — 42, Sich. in m. 19 *kal. nov.* 26 et Ms. optimae notae ap. Go. *III. id. Nov.*, prob. Go. 8 *Kal. Jul.* 20, 21, edd. Cod. Just. *Kal. Febr.* Emendavimus h. subscr., quoniam id omnes fere codd. et temporis ratio (vid. supra not. *f*) postulant; neque obstat Cod. Just., cum nesciamus, num ibi subscr. ex C. Th. restituta sit. Mox nonnulli codd. et edd. ante Be. om. *A.*, alii codd. om. *II.* o) Ita multi codd.; 20 et alii codd., edd. *viri.* p) Nonn. codd. *meruerint.* q) 20, Sich. *maritus s. r.*, sed Sich. in m. *maritum secutura.* r) 23 *Imp. Arc. et Theod.* Nonn. codd. *Honor. et Arc.*, de qua transpositione nominum cf. Zirardini l. c. p. 231, not. C. un. Cod. Just. *Imp. Hon. et Arc.* s) 6—8, 10, 16 — 18, 29, 43 *Passifilio.* 9 *Passifilo.* 14 *Basifilio.* 19 *Basifilio.* 20, 21, Sich. *Passibo filio suo.* 25 *Parsipilio.* 33 om. *Pas. suo Salut.* 5, 38 *Passivo filio.* 15 *Hon. filio suo Passivo.* Til. *Passibo filio.* Go. Ri. Ri*. *Pasiphylo*, in comment. *Pasiphilo.* t) 6 — 8, 14 — 17 om. *suo*, sed add. a sec. m. in cod. 7. Cod. Just. VIII, 4, 8 om. *suo Sal.* u) 6, 7, 10, 14, 16—18, R. *plurimis*; iidem codd. et 8, 9, 15, 19 — 21, itaque omnes codd., qui textum habent, add. *instituentes.* 5 *institucionem.* Edd. om. *instituentes* et add. infra post *mobilis* pro *ac moventis*, praeter Til. Vid. not. *x.* v) 15 *seu.* x) Omnes codd., R. Til. *rei mobilis ac moventis v.*, s. *mobiles ac moventes v.*, praeter 21, qui *res mobiles ac morientes, v.* Ceterum 9, Sich. *veluti* pro *vel vi* 20 *vel cui*, corr.; antea *vel curaptorum.* y) Ita plerique codd., Til. W.; 20, 21, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *rapt. bon.* Cui. 1. Aur. Lugd. add. in m. *parvulae etiam terrae finium et.* z) Ap. Til. om. *parv. et. t.* et 14 *parv. — ut et.* 20, 21 *parvo an etiam.* Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. in Obs. *parum*, sed Cui. 1. Aur. Lugd. in m. *parvulae.* Cui. l. c. in not. *parvulae.* a) Ita 5—7, 9, 10, 14—21, R. Til. Cui. 1 in m., Aur. Lugd. in m., Cui. 2, 2*. Cui. in not. ad Obs. l. c., om. v. *ut.* Sich. Cui. in Obs. l. c. Cui. 1 *fini et*, om. v. *et*; sed 8, Go. Ri. Ri*. Be. Cl. W. *fini, ut et.* Posui *finium et*, quod huic l. magis congruit, quam *fini, ut et*, quae lectio facile errore librariorum nasci poterat ex *finiū et.* Vid. Go. ad h. l. b) 5, 8 — 10, 15, 18 — 21, Sich. *causae.* Mox 9 *tum* et 20 *pulsat.* c) In v. *Momentariae* inc. l. 8 Cod. Just. Unde vi, om. v. *etiam.* d) 5—7, 16, 19—21 *possessiones.* Sich. *possessiones, int.* e) 6, 7, 16 *pertinent.* 19—21 *pertineant.* Sich. Til. *pertineat.* 15 *pert. aut.* f) 20, 21, Sich. Cod. Just. om. *ut.* 5, 9, 15 *quod.* g) 20 *etiam sim scriptionem.* 21 *etiam si inscriptionem.* Sich. Til. *etiamsi inscriptionem non.* 8 om. *sine — etiam.* Multi codd. *scriptione.* h) 6, 7, Cod. Just. *meretur.* 20, 21, Sich. Til. *mereantur.* In v. *mer.* desinit c. 8 cit. i) 8 *si ab actu.* 20, 21, Sich. Til. *abiecti.* In h. v. incipit c. un. Cod. Just. de Abigeis mut.: *Abacti animalis accusatio non solum cum inscriptionibus, sed etiam sine ea observatione proponitur.* k) 6—8, 10, 18 *proponetur.* l) Hinc multis mutt. desumpta est c. 16 Cod. Just. de Accus. (IX, 2): *In causis criminalibus dignum est, ut inscriptiones praeponantur, quae magnitudinem* etc. m) 8 *parum ac mutua sit.* n) 5, 19, 20 *iniurie.* o) 19—21, Sich. Til. *dignitas et meritus earum h.* p) 20, Sich. in m. *honor*, sed 20 corr. *horror.* 19 om. *horror.* r) Multi codd. errore librariorum, qui saepe *i* et *e* commutant, Sich. Til. *inscriptiones.* s) 6, 7, 20 *impleveritque.* Sich. Til. Cui. 2 — Be. *impleverit: Quae* s. *quae.*

tempusque designat[t], ut alterutram[u] partem digna legum terrere[v] possit austeritas[x]. §. 3. Quod statutum si fuerit[y] forte contemptum, hi, qui ex officio ingrediuntur secretarium[z], quinque librarum[a] auri condemnatione feriantur[b]. *Dat. VIII.*[c] *Kal.*[d] *Januar.*[e] *Mediolani*[f], *Olybrio*[g] *et Probino*[h] *Coss.* (395.)

Interpretatio. *Quoties de parvis criminibus, id est, unius servi fuga*[i], *aut sublati iumenti, aut modicae terrae, seu domus invasae, vel certi furti, id est, detenti aut praeventi*[k], *sub criminis*[l] *nomine actio fortasse processerit, ad mediocres iudices, qui publicam disciplinam observant, id est, aut defensores aut assertores pacis*[*]), *vindictam eius*[m] *rei decernimus pertinere. Ad rectorem vero provinciae illud negotium criminale perveniat*[n], *ubi de personarum inscriptione agitur, vel*[o] *maior causa est, quae non nisi ab ordinario iudice, recitata legis sententia debeat terminari. Quod praeceptum si fuerit praetermissum, officiales, qui negotia intromittunt, quinque libras*[p] *auri se noverint*[q] *esse damnandos*[r].

9. *Iidem AA. Archelao*[s] *Praef. Aug.* Si[t] quis neglectis iudicibus ordinariis[u] sine coelesti oraculo causam civilem ad militare iudicium crediderit deferendam, praeter poenas ante promulgatas intelligat, se[v] deportationis sortem excepturum[x], nihilominus et advocatum eius decem librarum[y] auri condemnatione feriendum. *Dat. VIII. Kal.*[z] *Dec. Constantinop.*[a], *Caesario et Attico*[b] *Coss.* (397.)

Interpretatio. *Quisquis*[c] *contempto provinciae iudice, ad illos, qui armatis praeesse noscuntur, causam suam crediderit transferendam, exsilio se deputandum esse cognoscat, et eum, qui causam illius susceperit propenendam, decem libras*[d] *auri esse damnandum.*

10. *Iidem AA. ad Eutychianum*[e] *Pf. P.* Judaei[f] Romano et communi iure[g] viventes de his[h] causis, quae non tam ad[i] superstitionem eorum, quam ad forum et leges ac iura[k] pertinent, adeant[l] solemni more[m] iudicia omnesque Romanis legibus inferant[n] et excipiant actiones[o]: postremo sub legibus nostris sint. Sane si qui[p] per compromissum[q], ad similitudinem arbitrorum, apud Judaeos[r] vel patriarchas[s] ex consensu

— c. 9. Br. Al., codd. edd. *c.* 9, sed 15 *Tit. III*, *c.* 2. Integra cum interpr. exstat in codd. 5—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 28, 32, 37, 39—41, 43, 46, 47, 49; textus et inscr. in codd. 24, 26, 30, 35, 36, 44; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38, 42; sola interpr. in cod. 15. — c. 10. Br. Al., codd. edd. *c.* 10, sed 15 *Tit. III*, *c.* 3. Cod. Just. I, 9, 8. Bas. 1, 1, 40. Integra cum interpr. exstat in codd. 5—10, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 39, 43; textus et inscr. in codd. 24, 26, 28, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in codd. 25, 30, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38.

Cui. 1 *impl., Quae.* Aur. Lugd. *impleverit. Quae.* 21 *implicuerit.* Mox Til. *magnitudo.* t) 6, 7, 9, 16, Til. *designant.* 8 *designans.* 14, 17, Cod. Just. *designent.* 19 *tempus dirigant, ut.* u) 20 *alterutrum*, idem mox *dignam.* v) Ita W. ex Cod. Just.; reliquae edd. et codd. *tenere.* x) 8, 20, 21, Cod. Just. *auctoritas.* Sich. *autoritas.* Aur. Lugd. in m. *authoritas.* y) 9 *Q. statuimus si f.* 10, 18 *Q. st. est si f.* 15 *Q. st. si forte f.* Cod. Just. *Q. si f. st.* z) Sich. *secretarii.* 21 *secreta in.* a) Nonnulli codd. *libras.* b) 5—7, 10, 14 *feriuntur.* Cod. Just. *ferientur.* c) c. 8 Cod. Just. cit. *VI.* d) Ita 8, 14, 17, 33, c. un. Cod. Just. cit. Reliqui codd., edd., c. 8 et 16 Cod. Just. citt. *Id.*, sed saepissime *Id.* et *Kl.* confundi, iam aliquoties indicatum est. e) Ita correxi antiquissimorum et plurimorum codd. (5—7, 9, 10, 15—20, 24, 27, 29, 33, 36, 38, 40—42, 44), edd., c. 16 et un. Cod. Just. citt. auctoritate; 8, Be. W., c. 8 Cod. Just. *Jun.*, quod Go. placet. Dicit enim Go. Theodosium ante XVII. Kal. Febr. obiisse; itaque leg. aut *Jun.* aut si *Jan.* legatur, in inscr. add. esse v. *Theodosius* (vid. etiam Reland. l. c. p. 525), sed restituta lectione *Kal. Jan.*, quam c. un. Cod. Just. habet, d. 25. mens. Dec. h. a. significatur. f) Nonnulli codd. *Mediolano.* g) Codd. plerumque *Olibrio.* Nonnulli om. *Ol.* h) 8 *Prohomo*, c. un. Cod. Just. cit. *Promoto.* 30 *Probo.* i) 20 *fugacis.* 42 *facta.* Antea 6 *pravis crim.* literis transpos. k) Ita 7 de corr.; in reliquis codd. et edd. *perventi.* Sich. in m. *superventi.* Aur. et Lugd. *perversi.* l) Ri*. *scriminis.* *) 20 add. *id est.* m) 20 et multi alii codd., Sich. *huius*, sed Sich. in m. *eius.* n) 5, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *perveniet.* *) Multi codd., ut 20, Sich. *scriptione.* o) 20, 40, Sich. add. *si*, quod sec. Sich. in cod. Arg. abest. 5 om. *maior.* p) Sich. et nonn. codd., ut 20, *librarum.* q) Nonnulli codd. *noveris.* r) Nonnulli codd. *damnandum.* s) Edd. ante Be. *Arcelao*; ita etiam fere omnes codd. 33 *Marcello.* 19 *Archadio.* 8 *arcellao.* 5 *archelauo praes.* Nonnulli codd. *Id. A.*, alii om. *Praef. Aug.* Go. in ann. *Archelaum* appellat. t) 17 *Sane si*, sine dubio ex integra const., cuius hic partem habemus. u) 19 *ordinars sine.* v) 5 sec. Cl. *s*; *condemnacionis*, sed in corr. *deportacionis.* x) Ita interpunx. Be. W.; anteriores edd. *excepturum. Nih.*, praeter Cui. 2, 2°, quae *except. nihilominus, et.* y) Ita 8, 9, 19—21, Be. W.; edd. ante Be. *libris* et reliqui codd. *libras.* z) 5 *V. Kal.* 38 *VIII. id.* 24 om. *VIII.* a) 5—10, 18, 20, 21, 24, 26, 27, 29, 30, 33, 42, Sich. — Lugd. om. *Const.*, pro quo v. nonn. codd., Sich. *Caesareae* habent. b) Sich. *Datiano et Attico.* 20 *cesareo datiano et adtico* 8 *Siagrio et Att.* c) Multi codd., Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *Si quis*, sed eaedem edd. in m. *quisquis.* d) Ita codd.; edd. *lib.* 9 *auri se damn. esse cognoscat*, alii, ut 20 *auri se d. esse.* *) Cod. Just. *Impp. Arcadius et Honorius AA.*, sed multi codd. et ed. Nbg. *Imppp. Grat., Valent. et Theod.* Hal. *Arc., Hon. et Theod.* e) Plerumque *Euticianum.* Edd. ante Be., praeter Til. et Go. in annot. *Eutichianum.* 8 *Eutianum.* 42 *Eutesciano.* Cod. Just. *Eutychiano*, sed Montisp. H. 82 *Euticiano.* f) 8, 20, 21 *Judaeos.* g) 15 *more.* Cod. Just. *J. c. Rom. iure.* h) 5, 20, 21, Sich. Cod. Just. *in his.* i) Cod. Just. om. *non*, quod fecit Tribon. ratione sui temporis habita. 8 om. *ad.* k) 20, 21, Sich. *legis iura.* 9 *iure.* l) 9 *audeant.* 19—21, Sich. *habeant.* m) Ita 5, 15, Aur. Lugd. in m., Cod. Just. W.; in rell. codd. et edd. est *iure.* n) Cod. Just. *conferant.* o) 15 *excip. et inf.* In Cod. Just. om. *postremo — Sane.* p) Nonnulli codd., Til. *si quis.* 14 *Si quid.* Cod. Just. *Si qui vero ex his communi pactione ad sim.* q) 20, 21, Sich. *commissum.* r) Cod. Just. om. *vel — partium.* s) 9 *patriarchas*

partium, in civili duntaxat negotio, putaverint[t] litigandum, sortiri eorum iudicium iure*) publico non vetentur: eorum etiam sententias provinciarum[u] iudices exsequantur, tanquam ex sententia[v] cognitoris arbitri[x] fuerint attributi[y]. *Data III.*[z] *Non. Febr. Constantinopoli*[a], *Honorio Aug. IV. et**) *Eutychiano*[b] *V. C.*[c] *Coss.* (398.)

Interpretatio. *Judaei omnes, qui Romani esse noscuntur, hoc solum apud religionis suae maiores agant, quod ad religionis eorum pertinet disciplinam, ita ut inter se, quae sunt Hebraeis*[d] *legibus statuta, custodiant. Alia vero negotia*[e], *quae nostris legibus*[f] *continentur et ad forum respiciunt, apud iudicem provinciae eo, quo*[g] *omnes, iure confligant*[h]. *Sane si apud maiores, legis suae consentientes ambae partes*[i], *de solo tamen civili negotio audiri*[k] *voluerint, quod**), *interveniente compromisso, arbitrali iudicio terminatur***), *tale sit, quasi ex praecepto iudicis fuerit definitum.*

11. *Iidem AA. Theodoro Pf. P.*[l] *Post alia*[m]: Minime[n] provinciae rector exspectet[o] in reos criminosos actorem dominicum, sed habeat[p] exhibendis noxiis[q] potestatem[r]: utatur legibus nullo interposito rationali[s]. Latebris reus[t] potestate ordinarii iudicis protrahatur, ne per colludium actorum iudiciorum[u] fiat dilatio. *Dat. IX.*[v] *Kal. Jun.*[x] *Mediolani*[y], *Honorio Aug. IV.*[z] *et Eutychiano*[a] *Coss.*[b] (398.)

Interpretatio. *Si quis in domibus dominicis criminosus potuerit inveniri*[c], *provinciae iudex praesentiam non exspectet actoris, sed mox reum*[d] *comprehensum, ne aliquo colludio effugiat, subdi iubeat*[e] *publicae disciplinae.*

12. *Impp. Honorius et Theodosius*[f] *AA. Consulibus, Praetoribus*[g], *Tribunis*[h] *plebis, Senatui suo Salutem dicunt. Post alia:* In[i] criminalibus caussis senatus[k], statuta iamdudum[l] quinqueviralis iudicii forma servabitur[m]. In quo[n] cum perfacile esse credamus, optimos legere*) de summis, sortito[o] tamen ad iudicium vocabuntur[p], ne de[q] capite atque innocentia alterius[r] iudicio[s] electi iu-

— c. 11. Br. Al., codd. edd. *c.* 11, sed 15 *Tit. III, c.* 4. Integra cum interpr. exstat in codd. 5 — 10, 14, 16 — 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 39, 43, 46, 47; textus et inscr. in codd. 24, 26, 28, 30, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38, 42. In codd. 28, 40, 41, 42 subscriptio mutila est. Interpr. om. in cod. 15, add. vv. *Explanatione non indiget.* Coniungenda est cum c. 6 Cod. Just. de Exact. (X, 19). Praeterea W. coniungi vult *c.* 2 C. Th. de Off. com. rei priv. (I, 11); sed vid. not. * et *v* c. 2 cit. — c. 12. Br. Al., codd. edd. *c.* 12, praeter 15, ubi est *Tit. III, c.* 5. In L. R. U. exc. Integra cum interpr. exstat in codd. 5 — 10, 14 — 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 37, 39 — 41, 43, 46, 47; textus et inscr. in codd. 24, 26, 28, 30, 35, 36, 44; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38, 42. Coniungenda est cum c. 11 C. Th de Off. praef. urb. (I, 6), c. 2 C. Th. de Libertis (IV, 10), c. 19 C. Th. de Accus. (IX, 1), c. 4 C. Th. Ne praeter crimen (IX, 6).

suos. t) 15 *neg. crediderint lit.* Mox 21, Sich. *sorti* et 20, 21 *iudicum in rep. utentur earum.* *) 5 *iure.* u) Cod. Just. om. *provinciarum.* v) 15 om. *ex sent.* x) 9 *arbitris.* 14 *arbitres.* 5, 15 *arbitrio.* 10, 18—21 *arbitrii.* y) 15 *attributae.* Ita etiam veteres codd. et edd. Cod. Just.; sed Hal. Russ. Cont. 66. Spangenb. *dati fuerint.* z) Cod. Just. VI. Multi codd. *IIII.*, sicut Sich. Cui. 1. Aur. Lugd., quae edd. in m. *III.* (Aur. Lugd. *IIII.* errore) habent. a) *Constant.* rec. Herm. in Cod. Just. 21 *decimo A. IIII. B.* b) 10, 18 *Dat. — Constantino augusto praefecto honorio aug. III. et Euticiano. Euticiano* plerique codd.; edd. ante Be., praeter Til., *Eutichiano.* c) Fere omnes codd. et Cod. Just. om. *V. C.* *) 5 *pertinent.* d) Nonnulli codd. *regionis*, alii *agantur*, *disciplina*, *ebriis.* e) 42 om. *quae sunt — negotia.* f) Complures codd. *leg. nostris.* g) 42 *prov. eius eo quo*, alii codd. *prov. eius quo* aut *prov. eius qui.* 5 *eoque.* h) Nonnulli codd., ut 20, 36 *confligat.* i) 20, 40, Sich. add. *elegerint.* k) Multi codd. *audire.* *) 5 *quicquid.* **) 5 *terminantur.* l) 38 *Theodero.* Codd. plerumque *Theudoro.* 10, 18, R. *T. Publio.* 6 *Pampeio.* Vid. c. 7 C. Th. de Off. praef. urb. not. *f.* m) 29, 33, 42 om. *post alia.* n) 19 – 21, Sich. *Neminem.* o) 15 *exspectet.* p) Ita 5, 9, 14, 15, 19 — 21, Sich. Cui. 1 — Ri°. Reliqui codd., Til. Be. W. add. *in.* q) 20, 21, Sich. *exhibendi noxios.* 5—8, 10, 15, 17, 18 *obnoxiis.* 19 *obnoxius.* r) 9 add. *ut.* s) 20, 21, Sich. *rationabili*, sed Sich. in m. *rationali.* 5—7, 14, 15, R. Til. *rat. e lat.* 16 *rat. et lat.* 17 *rationi e lat.* 20 *latebras.* Go. Ri. Ri°. *Rationali: latebris.* t) Nonnulli codd. *reos.* u) Edd. *iudicii.* 20, 21 *iudicis f. dilata*; reliqui codd. omnes *iudiciorum.* 9 *per consilium dium auctorum iudiciorum.* Ceterum codd. plerumque *auctorum.* v) 19—21 om. *IX.* 8, 9, 16, 28, 29, 33, 36, 38, 40—42, 44 *VIII.* x) 8, 20, 21 *Jan.* Sich. *Januarias.* 9, 29, 42 *Jul.* 28, 40, 41, Sich. in m. *VIII. Non. Jun.* 36 om. *Kal.* y) Nonnulli codd. *Mediolano.* z) Nonnulli codd. om. *aug.*, alii *IV.* a) Codd. plerumque *Euticiano*, *Eutyciano.* 38 *theuticiano.* Edd. ante Be. praeter Til. *Eutichiano.* b) 9 *v. c.* pro *Coss.*, quod multi codd. om. c) Nonnulli codd. *criminosos — invenire.* d) Sich. in m. *eum.* e) 20 et multi alii codd., Sich. Cui. 1 Aur. Lugd. *subiiciat*, sed in m. harum edd. *subdi iubeat.* Nonnulli codd. *iubeatur.* f) 14 *theud. et honor.* 20 *Honorio et Theodosio.* g) 27 *Constantinopoli ppo.* 42 *Constantino praet.* 29 om. *consulibus dicunt.* 38 om. *consulibus.* h) 20, 21, Sich. *Praetoribus plebis*, om. v. *tribunis.* Alii codd. om. aut *suo* aut *dicunt* aut *Post alia.* In cod. 9 vv. *tribunis — alia* transposita sunt in subscr. et in cod. 20 v. *Dicunt* transl. in textum. i) 6, 7, 10, 16, 18 om. *in.* 9 *Hac crim.* k) Cui. 1 — Cui. 2° *caussa, sen.* l) i. e. c. 13 C. Th. de Accus. et inscr. (IX, 1) ann. 376. Sec. man. in cod. 7 annot. *statuto*, quod etiam 15 habet. Sich. add. *et* post *iamdudum.* m) 15 *servetur.* 20, 21, Sich. *servabuntur.* n) 19—21, Sich. *In qua.* 19 om. *cum.* o) 19—21, Sich. *sortiti*, sed Sich. in m. *sortito.* 8 *sortitum.* *) 9 *obtimis elegere.* 20, 21 *legare*, alii codd. *optimus.* p) 6, 7, 14, 17 *vocabantur.* 9, 17 *nec.* q) 6, 7, 16, Til. improb. Bestio om. *de*, sed add. in codd. 7 a sec. manu. Best. prop. *ne de c. a. i. alterius, alterius iud. e. iud.* Vid. Ri. in Praef. Tom. I, p. XIV sq. r) 5 *alterum.* 16 *alter.* W. geminari vult *alterius*, quo non egemus, cum coniungenda sint vv. *alterius iudicio*, ut recte factum est in Cui. 1 — Cui. 2°.

dicent etc. *Dat. VIII. Id.*[t] *Aug. Ravennae*[u], *Asclepiodoto*[v] *et Mariniano*[x] *Coss.* (423.)

INTERPRETATIO. *Cum pro obiecto crimine aliquis audiendus est, quinque nobilissimi*[y] *viri iudices de reliquis sibi similibus missis sortibus eligantur: ne*[z] *studio videantur electi et de capitali re aut*[a] *innocentia alterius videantur facile iudicare*[b].

TIT. II. NE IN SUA CAUSSA QUIS JUDICET[c].

1. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus*[d] *AAA. ad Gracchum*[e] *Pf. U.*[f] Promiscua generalitate decernimus, neminem sibi esse iudicem debere. Cum enim omnibus in re propria[g] dicendi testimonii[h] facultatem iura[i] summoverint, iniquum[k] admodum est, licentiam[l] tribuere sententiae. *Lecta*[m] *Kal. Decemb. Valente V.*[n] *et Valentiniano*[o] *AA. Coss.* (376.)

INTERPRETATIO. *Omnes praeceptio nostra constringat*), ut nullus in sua caussa iudex sit: quia, sicut testimonium unusquisque pro se dicere non potest, ita nec pro se poterit iudicare.*

TIT. III. DE OMISSA ACTIONIS IMPETRATIONE[p].

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hierio*[q] *Pf. P. Post alia*[r]: Nulli prorsus non[s] impetratae actio-

---

Tit. II. C. Th. (vid. tit. VIII), Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—21, 24—30, 32, 33, 35—44, 46, 47, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. Cl. W. Aeg. L. R. U. *Tit. II.* Cod. Just. III, 5. 15 *Tit. VII.* Est enim sequentium titulorum et constitutionum mira in cod. Selden. (15) confusio, quam iam ill. Witte animadvertit l. c. p. 25, et exinde natam esse recte putat, quod in codice, qui huius codicis fons est, duo folia transposita erant. Ordo enim titt. et constitutionum is est: c. 3, 4 C. Th. de Tempor. cursu II, 6 (cod. Selden. *Tit. III, c.* 6, 7); c. 3 C. Th. de Dilatt. II, 7 (cod. Selden. *Tit. III, c.* 8); c. 1, 2, 4 C. Th. eod. (cod. Selden. *Tit. IV, c.* 1, 2, 3); c. 1, 19 C. Th. de Feriis II, 8 (cod. Selden. *Tit. V, c.* 1, 2); c. 3 C. Th. de Pactis II, 9 (cod. Selden. *Tit. VI, c. un.*); c. un. C. Th. Ne in sua caussa II, 2 (cod. Selden. *Tit. VII, c. un.*); c. 1 C. Th. de Omissa act. imp. II, 3 (cod. Selden. *Tit. VIII, c. un.*); c. 1—7 C. Th. de Denunt. v. edit. rescr. II, 4 (cod. Selden. *Tit. IX, c.* 1—7); c. un. C. Th. de Dominio rei II, 5 (cod. Selden. *Tit. X, c. un.*); c. 1, 2 C. Th. de Temporum cursu II, 6 (cod. Selden. *Tit. XI, c.* 1, 2); c. 4—6 C. Th. de Postul. II, 10 (cod. Selden. *Tit. XII, c.* 1—3) etc. Sed redeamus ad c. un. Ne quis in sua caussa (II, 2). Integra cum interpr. exstat in codd. 5—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 28, 30, 40, 41, 46, 47, 49; textus et inscr. in codd. 24, 26, 35, 36; textus et subscr. in codd. 25, 32, 37, 39, 43, 44; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38, 42; sola interpr. in cod. 15. In Cod. Just. haec c. discerpta est in duas, quarum prior est III, 5, c. un., altera IV, 20, 10. Bas. VII, 3, 32, XXI, 1, 33. L. R. B. Tit. XLII. Grat. Decr. can. 3, §. 39, cau. 4. qu. 4.

Tit. III. C. Th. (vid. tit. VIII), Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—21, 24—30, 32, 33, 35—44, 46, 47, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Cl. Aeg. L. R. U. *Tit. III.* 15 *Tit. VIII, c.* 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Cod. Just. II. 58, 2. Bas. VII, 14, 18. Integra cum interpr. exstat in codd. 5—10, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47; textus et inscr. in codd. 24, 26, 28, 30, 35, 36, 40, 41; textus et subscr. in codd. 25, 32, 37, 39, 43; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38, 42. Coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Sponsal. (III, 5), c. 3 C. Th. de Nuptiis (III, 7), c. ult. C. Th. de Dotibus (III, 13), c. 8 C. Th. de Natur. fil. (IV, 6), c. 9 C. Th. de Legit. her. (V, 1), c. 2 Cod. Just. de Bonis, quae lib. (VI, 61).

---

s) 20, 21. Sich. *iudicium.* 8 *indicum.* t) 17, 21 *Kal.* 38 om. *VIII.* u) Nonnulli codd. *Ravenna.* 33 *a. Gratiano.* v) Codd. plerumque *Asclip.* x) 5, 9, 21 *Mariano.* 24, 26 *Marciano.* y) 6, 7, 10, 18 et multi alii *nobiles.* z) 19, alii codd., Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. add. *aliquo.* 20 *nec aliquo.* Mox multi codd. *videatur.* a) 20, Sich. *cap. reatu.* b) 40, Sich. *videatur f. iud.* Plerique codd. *videatur f. indicari,* at 6, 7, Cui. 1. Aur. Lugd.

c) 5, 28, 36, 38, 40, Sich. add. *aut* (Sich. in titt. ind. *neque*) *testimonium dicat*, quae Til. uncis inclusit annotans in m. „*alias haec desunt.*" Ceterum 5 *De in sua c.* Cod. Just. add. *vel ius sibi dicat.* d) 7, 10, 11, 18 *V. Val. et Grat.* 19, 20 *et Valerianus.* 33 om. *et Val.* e) 5 *Grachum.* 6—8, 10, 14, 18, 19 *Gracum*, alii *Gracum.* 9, 16, 17, 20, 37, 42 *Grecum.* 21, Sich. — Lugd. *Graecum*, sed Cui. 1. Aur. Lugd. in m. *Gracchum.* 39 *Graphum.* 15 *Bassum.* f) Ita 5, 6, 16, 20, 25, Cod. Just.; codd. plerumque *p̄ro*, alii *pm.* 10, 18 *publium.* 5 *pampeium.* Alii om. *Pf. U.* Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *Praef.* Til. Cui. 2* — Ri*. *P. P.* g) Cod. Just. III, 5, c. un.: *Generali lege dec., n. s. esse iud. vel ius sibi dicere debere. In re enim pr.* et om. *dicendi — summoverint.* In vv. *omnibus in re propria* inc. Cod. Just. IV, 20, c. 10. W. e Cod. Just. ed. *in re propria.* 21, superiores edd. *in se propriam.* 6, 7, 10, 14, 17—19, R. *propria.* Interpr. optime *in sua caussa.* Go. in comm. cj. *in rem propriam.* Ceterum 7 om. *Cum e. omnibus.* 17 *Cum eam o.* h) 15 om. *test.* 6, 7, 10, 14, 17—19 *testimonia.* i) Ita 5—7, 9, 10, 15, 17, 18 et Cod. Just. IV, 20, 10. 21, edd. *iura facultatem submoverint.* Ceterum 9 *facultate* et 17 *facultatum.* Cod. Just. l. c. *submoverunt,* in quo verbo c. 10 desinit. k) 14 *inimicum.* 10 *in quem.* l) 8, 10, 18 *licentia.* 17 *his subitam.* Cod. Just. III, 5, c. un. *alicui lic.* m) 15 *sententiae dandae tribuere. Dat.* 5, 10, 18, 19 *sententia electa. Dat.* 8 *sententia lecta. Dat.* 17 *sent. lectura. Dat.* 20, 21, Sich. *sententiae electae. Dat. s. Data.* 33 *perlecta.* 26, 27, 29, 36, 42, Cod. Just. *Dat.* Vid. Reland. l. c. p. 459 sq. Cod. Just. IV, 20, 10 add. *V.* Mox nonnulli codd. om. *Dec.* n) 5—7, 10, 14, 15, 18, 21, 26, 35 om. *V.* 24 *Valentiniano V. et Valente.* Cod. Just. III, 5, c. un. *VI.* (378.). o) Nonnulli codd. et Sich. om. *AA.* Cod. Just. III, 5, c. un. add. *II.*, qua re annus 378 efficitur. Cod. Just. IV, 20, 10 *Valentin. Jun. Coss.* *) 9, 19—21, Sich. *praecepta — constringant*, sed Sich. in m. *praeceptio.*

p) Nonnulli codd. *Obmissa*, alii *Actiones Impetrationes* aut *Actione Imp.* 42 *Impetrationum.* 25 *De O. Actione* et om., ut in cod. 5 *Impetr.* 26 *De Commessationibus.* 28 *De ōme actiones impetrandas.* 21 *impetrata.* Cod. Just. *De Formulis Et Impetrationibus Actionum Sublatis.* q) 5 *A herio.* 8 *Egerio.* 38 *Hicerio.* Sich. *Hiero.* r) Multi codd. om. *Post alia.* s) 20, 21, Sich. *N. pr. nostris*, sed Sich. in corr. ex cod. Aug. *non.* 10,

nis[t] in maiore vel in minore[u] iudicio agenti[v] opponatur exceptio[x], si aptam rei[y] et proposito negotio competentem eam esse constiterit etc. *Dat. X.*[z] *Kal. Mart.*[a] *Constantinopoli, Felice et Tauro Coss.* (428.)

INTERPRETATIO. *Nullus per hoc praeiudicium*[b] *negotii videatur incurrere, quod in cuiuscunque audientia*[c] *causae suae actio non pervenerit ad effectum. Solum est, ut vox sua rationabilis cum proposuerit, approbetur.*

TIT. IV. DE DENUNTIATIONE VEL EDITIONE[d] RESCRIPTI.

1. *Imp.*[e] *Constantinus Aug. ad Symmachum*[f]. Si quando minoribus vel adultis[g] inferenda lis erit, vel ab ipsis minoribus vel adultis[h] cuidam[i] quaestio movenda sit, non alias[k] cursus temporis[l] inchoetur, nisi ab universis, quos officii sollicitudo constringit, hoc est tutoribus, sive[m] testamento, sive decreto dati sunt[n], vel curatoribus, per quos minores[o] defenduntur, vel iisdem[p] omnibus solemni more lis*) fuerit intimata. §. 1. Quodsi[q] divisum[r] administrationis periculum per provincias sit, his tantum*) omnibus insinuari convenit, et ab ipsis inferri litem[s], qui in ea provincia tutelae vel curae officium sustinent, ne[t] de aliis provinciis defensores minorum ad iudicia producantur[u]. *Dat. pridie Non. Febr.*[v] *Sirmio*[x]. *Accepta VIII.*[y] *Id. Mar. Corinthi*[z], *Constantino*[a] *Aug. V. et Licinio Caes.**) *Coss.* (319.)

INTERPRETATIO. *Si quis contra eos, qui in annis minoribus constituti sunt, litem forte commoverit, aut si a parte ipsorum reus aliquis***) *arguatur, ex eo tempora computanda sunt, ex quo tutor sive****) *curator minoris*[b] *aut*[c] *per iudicem aut per curiam intulerit seu exceperit actionem: ita tamen, ut si in diversis provinciis istius officii*[d] *homines sunt, id est, curatores vel tutores, qui minorum causas tueantur**), *qui in eadem provincia fuerint*[e], *ubi intentio nata probatur*[f], *ipsi aut ingerant aut excipiant actiones: quia nolumus*[g], *ut ad aliam provinciam defensores minorum pro audientiae necessitate ducantur*[h]. *Hoc de iure adiectum est.*

2. *Idem Aug.*[i] *ad Maximum Pf. U.*[k] Denuntiari vel apud provinciarum rectores[l] vel apud eos, quibus

---

Tit. IV. C. Th. (vid. tit. VIII), Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—21, 24—30, 32, 33, 35—44, 46, 48, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. Cl. W. Aeg. L. R. U. *Tit. IV.* 15 *Tit. IX.* Hic tit. abest a Cod. Just. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c.* 1. Integra cum interpr. exstat in codd. 5—10, 14—21; omnia praeter interpr. des. in cod. 49; textus et inscr. in codd. 24, 26, 28, 30, 35, 36, 39, 40, 41; textus et subscr. in codd. 25, 32, 37, 43, 44; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38, 42. In L. R. U. exc. c. 1—4. Cod. Just. V, 40, 2. — c. 2. Br. Al., codd. edd. *c.* 2. Integra cum interpr. exstat in codd. 5—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 28, 32, 37, 39, 40, 41, 43, 49; textus et inscr. in codd. 24, 26, 30, 35, 36, 44; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38, 42; sola interpr. in cod. 15. Coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Iudic. (II, 18), primum a Go. in comm. h. c. edita. In cod. 40 interpr. est tertia h. tit.

---

18 om. *non.* t) 8 *impetra . actiones.* 9 *impetrata ea act.* u) 6, 10, 14, 16, 18 *maiorem vel* (om. *in*) *minorem.* Etiam 5, 21, Aur. Lugd. Cod. Just. om. *in.* Sec. man. in cod. 7 corr. *maiore, minore* pro *maiorem, minorem,* quod ibi erat. v) Iidem codd. et 9, 15 sec. Go., 20, 21, Sich. Til. *agendi.* x) Sich. Til. *opp. Excepto, si.* 20, 21 *excepto.* y) 19—21, Sich. *si apta re.* 10, 18 *artem rei causam.* Sich. in corr. *exc. quam tamen rei caussam ex prop. n. comp.* (om. *eam*) *e. c.* R. *rei caussam.* z) 9, 28, 36, 40, 41 om. *X.* et *Felice.* a) 30 *Maias.* Cod. Just. *Maii.* b) Nonnulli codd. *praeiudicio — pervenit — cum prop. rat. appr.* c) 6, 7 *audientiam,* sed sec. man. in cod. 7 corr. *audientia.* Mox 5, 44 et alii codd. *cum prop. rat.*

d) Plerique codd. Sich. *Edictione* s. *Ediccione.* 15 *Indictione.* 10, 18 om. *vel Edit.* e) Aur. Lugd. om. *Imp.* f) Sich. add. *Barroniatum.* 20, 21 *Barroniacum.* Multi alii codices *Simmacum* aut *Simmachum.* Val. add. *Proconsulem Achaiae.* Cod. Just. *Imp. Constantinus et Licinius C. ad S.* Vid. c. 1 C. Th. de Tutor. et cur. cr. (III, 17) not. *x* et Heland. l. c. p. 302. g) Sich. in corr. prop. *adolescentibus.* h) 21 *velut.* 15 om. *lis erit* et *minor. v. adultis.* 16 *infer. laeserit.* i) 15 *cuiquam mov. sit questio.* 8 *cuiquam lesit.* k) 9, Sich. *alius.* l) Cui. 1 — Cui. 2* in m. *temporibus.* m) Aur. Lugd. *sine — sines* 9, 16 *ut tut. sibi test.* n) Ita 5—7, 10, 14, 16—21. 8 *dictata sint.* Edd. *sint.* 15 *datis.* o) 10, 18 *minoribus.* p) 15 *defend. si eis* et om. *omnibus.* *) 16 om. *lis.* Mox R. *insinuata.* q) In syllaba *si* inc. c. 2 Cod. Just. cit. r) Go. Ri. Ri*. *divisim.* *) Sich. *tamen.* s) 20, 21, Sich. *inferre l.* 15 *inf. legem.* t) 14, Cui. 2, 2* in m. *nec.* 6, 7, 10, 14, 16 — 18, R. *ne de alienis.* 5, 15, 19, Cod. Just. *de aliis.* 20, 21, edd. *aliis de.* u) 8, sed spatio interiecto, om. *produc.* 6, 7, 17—21, R. *perducantur.* 15 *pertrahantur.* v) 33 *Dat. IX. Febr.* 40 *Dat. kl. Mart.* 8 *Dat. III. Non.* 15 *Dat. II.* et om. *Non.*, alii om. *prid.* x) 20, 21 *Firmo.* Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *Firmio.* Ceterum plerique codd. *Sirmio*, ut Til. Cui. 2 — Ri*. (Be. W. *Sirmii*) aut *Syrmio.* 24, 30 om. *prid.* et *Sirm*; 26 *Acc. — et*; Cod. Just. *Sirm. — Cor.* y) 8, 9, 16, 19—21, Sich. *VII.* z) Edd. ante Be. et multi codd. *Corintho*, rell. codd. *Chorinto* aut *Corinto.* a) 8 *Constantio.* *) Edd. ante Be. om. *Caes.* **) 5 om. *aliquis.* ***) Sich. in m. *vel.* b) Nonnulli codd. *fortasse — aperte — tempore — minores.* c) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. om. *aut* et 20 mox *ut.* d) Multi codd., Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *istius modi hom.*, sed Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. in m. *istius officii.* *) 5 *cultores — tuentur.* e) 20 cum al. codd. et Sich. *fuerit.* f) 20 *proturbatur.* g) 5 *volumus.* h) Seqq. exstant in codd. 5 — 10, 12 — 14, 16 — 19; des. in rell. codd. et ap. Sich. i) 6, 7, 38 *Imp. Constantinus.* 10, 18 *Imperatio Constantinus.* Cui. 1, 2, 2* *Maximium.* k) Ita 6, 7, 14, 17, 19, 20, 25 et Cuspinianus in Notitia Praef. urb. *Pf. Urbis* legitur etiam in cod. 11 et in F. 6, qui c. 2 C. Th. de Iudic. (II, 18) exhibent; *Pf. U.* in c. 5 C. Th. de Lib. cau. (IV, 8) et in c. 5 Cod. Just. de Dilat. (III, 11), quae omnes ann. 322 datae sunt. 10, 18 *Publium* errore pro *pū.* 15 *praepositum*; reliqui codd. *ppo* aut *ppm.* Edd. *P. P.* aut *Pf. P.*, solus Sich. *PF.* Vid. Go. in not. *c* et W. not. *k* ad h. l., qui diversitatem scripturae ita explicant, ut Maximum hoc anno simul *praef. praet.* fuisse putent, quae cj. mihi non probatur, cum saepissime sigla harum dignitatum a librariis commutata esse ex innumeris locis constet. 14 *aug. Vellicinio*, errore libr. l) 6, 7, 14, 16 *rectoribus.* Mox nonnulli codd. *auctorum.* Aur.

actorum conficiendorum[m] ius est, decernimus, ne privata[n] testatio[o], mortuorum aut in[p] diversis terris absentium aut eorum, qui nusquam gentium sint[q], scripta nominibus, falsam fidem rebus non[r] gestis affingat[s]. *Dat. X.*[t] *Kal. Jun.*[u] *Sirmio*[v], *Frobiano et Juliano*[x] *Coss.* (321.)

Interpretatio. *Contestari*[y] *apud rectores provinciae vel defensores aut omnes, apud quos gesta conficiuntur, litem iubemus, ne*[z] *ullius nomen absentis aut mortui vel, qui non potuerit*[a] *inveniri, in litis**) *contestatione recipiat*[b], *ne falsitatis*[c] *inveniatur occasio*[d].

3. *Imppp. Valentinianus*[e], *Valens et Gratianus AAA.*[f] *ad Ampelium*[g] *Pf. U.*[h] Exigendae denuntiationis locus non est, cum quis ad luendum[i] debitum evidenti chirographo convenitur. *Dat. IV.*[k] *Kal. August. Contionaci*[l], *Gratiano Aug.*[m] *II.*[n] *et Probo Coss.* (371.)

Interpretatio. *Contestatio*[o] *locum habere non potest, quando aliquis ad solvendum debitum certa*[p] *cautione*[q] *convincitur.*

4. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA.*[r] *ad Romulum*[s] *Consularem*[t] *Aemiliae et Liguriae*[u]. Post celebratam denuntiationem[v], editione[x] rescripti (quod[y] tamen iure sit impetratum) lis[z] exordium auspicatur[a], inter iustas[b] videlicet legitimasque personas. Et si quis[c] perennitatis[d] nostrae pendentibus temporibus[e] responsa protulerit[f], non modo tempora, quorum erunt curricula[g], non diluentur[h], sed et quicquid elicitum[i] erit[k], frivolum iudicetur[l]. *Dat. XIII.*[m] *Kal. Jul.*[n] *Mediolano*[o], *Arcadio Aug. I.*[p] *et Bautone*[q] *V. C.*[r] *Coss.* (385.)

Interpretatio. *Posteaquam per scripturam lis fuerit contestata, et per*[s] *publicam conventionem**), *quisquis ille est, qui pulsatur, agnoverit, tunc lis inchoata dicatur*[t], *si tamen litigantium perfectae probentur aetates*[u]. *Nam si quis principis beneficio contra rationem legis causae suae tempora supplicaverit*[v] *prolongari*[x], *quicquid pro hac re meruerit, non valebit.*

— c. 3. Br. Al., codd. edd. citt. c. 3. Integra cum interpr. exstat in codd. 5—10, 14, 16—21; omnia des. in cod. 28; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 39, 41, 43; inscr. et textus in codd. 24, 26, 30, 35, 36, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38, 42; sola interpr. in cod. 15. In cod. 40 interpr. est secunda h. tit. — c. 4. Br. Al., codd. edd. c. 4, sed 28 c. 3. Integra cum interpr. exstat in codd. 5—10, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 39, 43, 46; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 30, 35—37, 40, 41, 44; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38, 42.

Lugd. in m. ex interpr. † *litem*, om. signo in texto, quod v. ad *Denuntiari* videtur referendum esse. m) 10, 18 *sufficiendorum.* n) Aur. Lugd. *et priv test.* o) Sich. *contestatione.* p) Nonnulli codd. om. *in.* q) 5 *sunt.* r) 19 om. *non.* s) Ita W. ex cj. Go. 5 *affigeat.* 6, 7, 14, 16, 19, 21, Cui. 2 — Cl. *affigat.* 10, 18 *adfigant.* 20, Sich. — Lugd. *affigant*, sed Sich. — Lugd. in m. *offingant.* 8, 9, 15 *adfligat.* t) Codd. 26, 33, 35, 38 om. *X.* 24 *XII.* 30 *XI.* u) Ita corr. auct. codd. 5—8, 10, 14, 17—20, 26, 38, 42, 44, R. et c. 2 C. Th. de Judic. cit., quae ipsa quoque *Jun.* habet. Rell. codd. et edd *Jul.* 24, 30, 33 *Jan.* v) Ita plerique codd. et edd.; sed Be. W. *Sirmii* et 20 *Syrmia.* x) 8 *Joviniano*, om. *Prob. et.* 15 *Coss explanatione non indiget.* y) 20, Sich. *Contestaturi.* z) Nonn. codd. R., *nec.* a) 6, 7 *poterit*, alii *potuerint.* *) 5 om. *in.* 43 *in eo lites.* b) Aur. Lugd. *ricipiat.* 7, 20 *recipiant*, sed in cod. 7 sec. man. *recipiat.* c) Nonnulli codd., ut 42 *falsi testes.* d) Multi codd., ut 9, 42 *accusatio.* e) 33 om. *Valens.* f) 33 *AA.*, alii *A.* Edd. ante Be. praeter Til. om. *AAA.*, quod Go. in not. addi iubet. g) 15 *Aurelio.* 16 *Ampellium.* 20, Sich. *Empelium.* 21 *Eupolium.* h) Ita 6, 7, 20, Go. in not., Be. W. 10, 18 *Publium* pro *pf.* 25 om. *Pf. U.* Reliqui codd. *pp*, aut *ppo*, *pōn*, *p̄m*, *pp̄m.* Edd. ante Be. *Pf. P.* aut *P. P.* i) 6—8, 15, *solvendum*, ut interpr. 10, 18 *ludendum.* k) 5, 15, 27, 30, 33, 35 *III.* 44 om. *IV.* l) Ita 5—7 et multi alii. 26 *Concinaci et Gr.* 8 *comprobant.* 21, Sich. *Concionati.* Reliquae edd. ante W. *Contionati* s. *Concionati*, ut 20. Vid. Go. in not. h. l. et infra c. 4 C. Th. de Nat. lib. (IV, 6), not. [illegible] m) 5 *Conc. Saturnino Graciano aug.* 44 *Conc. Saturnino Gratiano et Pr.* n) 5, 10, 15, 18 om. *II.* et 26 *II. et Pr.* 24 *III.* 15 *Coss. Expl. non eget.* o) 6, 7 om. *Cont.*, quod v. sec. man. in m. utriusque cod. apposuit. p) Nonnulli codd. *certe.* q) Sich. in m. *ratione.* r) 8 om. *ad — Lig.* s) Nonnulli codd. *Romolum.* 25 *Romulium.* 38 *s et promulo.* 15 *Romulo.* t) 6, 7, 10, 16, 18 *consulem.* 15 *consulari.* 9 *constpl.* 20 *[illegible]*. 42 om. *Cons. — Lig.* u) Codd. *Emilie, Emelie, Ligurie, Ligorie.* 29 om. *Aem. et Lig.* Sich. *Armeniae*, mendose. v) 15 *den. celebr.* 8 *celebratum denunciationes.* x) Hanc veram lectionem exhibent 8, 12, 14, 17, qui om., quod vulgo et in edd. et in codd. post *den.* additur: *sive* (*seu*) *edicto*, *sive* (*seu*), quae vv., et iam Go. suspicatus erat, glossema redolent. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *s. edicta sive edictionem*, sed in m. Cui. 1 — Cui. 2* *denuntiatione seu edicto editionem.* Sich. in m. asteriscum habet. Primum Go. placuit *secundum edictum* vel *seu dictum* pro *sive edicto*, ut haec vv. referrentur ad aliud h. constitutionis divulsum caput; deinde propter c. 2 h. t. restitui iubet *seu ad acta* (quod W. recepit, qui *sive ad acta*, improb. Bethmann-Hollweg., Handb. d. Civilprocesses, T. I, p. 249, not. 12) pro *seu edicto*, aut (om. v. *seu*) *ad acta sive editionem rescripti.* Be. cj. *den. seu ad acta editionem.* In cod. 7 sec. man. em. *editione.* y) 8, 20, 21, Sich. *quo.* z) 20, Sich. *bis*, sed Sich. in corr. *litis.* 5—7, 15, Til. W. *lis.* Rell. *litis.* a) Nonn. codd. *aspiciatur.* 5 *aus spicatur.* b) 16 *istas.* c) 6—10 *si qui.* d) 8 *serenitatis.* e) 15 *pend. temp. per. nost.* f) 8—10 *protulerint.* g) 19 *temporum quaerant pericula*, sed sec. man. corr. *curricula.* Sich. *modum temporum quaerant, curr.* 20, 21 *modum tempor* (21 *temporis*) *quaerant curr.* Cui. 1 — Cui. 2* in m. *temporum quae erant.* 9 *q. erant curr.* 5 *eorum curr.* Go. cj. *q. sunt curr.* h) 8 *detegentur.* i) 8—10, 18, R. *electum.* k) Ita plerique codd., Til.; 20, 21, Sich, Cui. 1 — W. *fuerit.* l) 6, 7, 14 *iudicatum.* 8 *iudicentur.* m) 9, 15, 17, 24, 26, 28—30, 38, 40, 41, 44 *XIIII.* Sich. Til. in m. *XIV.* 42 *IIIIX.* 8 *XV.* 33 *VIII.* 5 *VIIII.* (pro *XIIII.*) n) 16, 38 *Jun.* o) Ita plerique codd. et edd. ante Be., qui cum W. *Mediolani.* In nonn. codd. om. *Med.* p) 8 om. *Arc. Aug. I.*, alii codd. *Aug. I.* q) 36, 40, 41, Sich in m. *Votone.* r) In plerisque codd. et ap. Til. om. *V. C.* s) Nonn. codd. *post.* *) An. Put. *contestationem.* t) 20, 24, Sich *quia tunc — dicitur.* u) Multi codd. *aetatis.* v) Ita 6, 7, 10, 18 et multi alii. Rell. codd. et edd. *speraverit.* x) 20, 40, Sich. *prolongare.*

5. *Iidem AAA. ad Claudium Consularem Tusciae*[y]. Universa quidem negotia, quae ex rescriptorum auctoritate sortiuntur exordium, ad[z] cursum temporum pertinere, decretum est: ante omnia vero procurandum est, ne pervasionibus[a] improborum protelandae cognitionis[b] praebeatur occasio[c]. Idcirco, si quis possessione deiectus auxilium nostri poscat oraculi[d], nullis eum temporum, quae ex rescriptorum[e] editione defluunt, moris[f] esse ludendum[g], hac[h] lege decernimus, ne iuris suffragium, quod in celeri reformatione consistit[i], beneficiorum imperialium decreta suspendant[k]. *Dat. VI.*[l] *Non. Mai*[m] *Mediolano*[n], *Timasio*[o] *et Promoto*[p] *Coss.* *) (389.)

INTERPRETATIO. *Licet in negotiis, quae per actionem elicitam*[q] *inchoari videntur, legitimus ad respondendum temporum semper cursus*[r] *observandus sit, specialiter eos, qui aliqua pervaserint, non patimur per quamcunque occasionem differre*[s] *negotium. Ideoque cum ille, qui fuerit de possessione deiectus, audientiam impetraverit, iuxta iuris ordinem intra annum ad recipienda, quae perdidit, nullatenus differatur*[t]. *Nec aliqua pervasori dilatio concedatur, etiamsi pro hac*[u] *re differenda beneficium principis potuerit*[v] *obtinere*[x].

6. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius*[y] *AAA. Aemiliano*[z] *Pf. Urbis*[a]. Si quis[b] debiti, quod vel[c] ex foenore[d] vel mutuo data pecunia sumpsit exordium, vel ex alio quolibet titulo in literarum obligationem[e] facta cautione translatum est seu[f] fideicommissi dirigat *) actionem, aut momentariam possessionem pervasione[g] violatam vel quodlibet interdictum[h] efflagitet[i], seu inofficiosum[k] arguat testamentum, vel tutelae seu negotiorum actionem intendat, ruptis denuntiationum[l] ambagibus, inter ipsa cognitionum[m] auspicia rationem[n] exprimere[o] ac suas[p] allegationes iubeatur[q] proponere, denuntiatione et temporum[r] observatione remota, quam in ceteris civilibus caussis[s], quarum tamen aestimatio[t] centum solidorum summam excedat[u], volumus custodiri[v]. *Dat. XIII.*[x] *Kal. Aug. Constantinopoli, Arcadio A. VI.*[y] *et Probo*[z] *V. C.*[a] *Coss.* (406.)

INTERPRETATIO. *Pro repetendo*[b] *debito, unde certa scriptura profertur, seu de eo, quod alicui fideicommissum est, ut detur, aliquis*[c] *agat, aut aliquid*[d] *sibi allegat fuisse pervasum, aut quodlibet intra annum beneficium*[e] *momenti requirat, aut testamentum dicat non esse legitimum, vel de tutela aliquid proponat*[f], *non exspectetur,*

— c. 5. Br. Al., codd. edd. *c.* 5, sed 28 *c.* 4. Integra cum interpr. exstat in codd. 5—10, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 37, 39, 43, 49; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 30, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38, 42. Particula textus exstat in cod. 48 post interpr. c. 2 C. Th. de Assessor. — c. 6. Br. Al., codd. edd. *c.* 6, sed 28 *c.* 5. Cod. Just. VIII, 1, 4 multis omm. Integra cum interpr. exstat in codd. 5—10, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 33, 37, 39, 43; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 30, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27, 29, 34, 38, 42.

y) Ita plerique codd. et Til.; 20, 21, Sich. Cui. 1 et seqq. edd. *T. Cons.* 8 *Claudio Cons. T.* 18 *C. tertiae.* 5 *Claudianum c. t.* 33 om. *Cons.* z) 16 *aut.* a) 20, 21 *in persuasionibus.* 16, Sich. Til. *persuasionibus.* Til. in m. „*alias pervasionibus.*" 8 om. *improborum — nostri*, quae vv. in c. 6 post *rationem exprimere* translata sunt. Vid. c. 6, not. *o.* b) Ita 5 — 7, 9, 10, 17—21, Sich. Til. 7, 14, 16 *cognationis*, sed sec. man. in 7 corr. *cognitionis.* Cui. 1 — W. *cognitioni.* c) 9 *praeb. esse anno.* d) 9 *nostrum p. oraculis.* 14 *n. p. oculei.* e) Nonn. codd. *ex scriptorum*, alii *edictione defluunt.* f) Sich. *motibus.* 20, 21 *mortibus.* g) 19 — 21, Sich. *claudendum.* h) Multi codd. *ac.* Mox 5 *decernimur.* 20 *dicernimus.* i) 21 *nec.* Sich. *nec — consistet.* 8 *consistitis.* k) 8 — 10, 18 *suspendunt.* 16, 20, 21 *suspendat*, sed 20 corr. *suspendant.* l) 19—21, 26, Sich. *V.*, sed Sich. in m. *VI.* m) 10, 18 *Mart.* 5 *Mar.* pro *Mar.* 40, R. Au. Reg. ap. Go., Sich. in m. *Mart.* n) Ita codd. et edd. ante Be., qui *Mediolani.* o) 10, 18 *Antimasio.* 20, Sich. *Crinatio.* 21 *Crinano.* 28, 40, Sich. in m. *Timasiano.* 42 *Thimasio.* 19 *Timatio.* p) 8 *et Timoto.* 28 om. *et Pr. Coss.* et 27, 40 *et Prom.* *) In cod. 8 huic interpr. praepon. tit. *De Invasuris.* q) Nonn. codd. et Sich. in m. *electam.* r) Nonn. codd. *cursus semper.* Mox Cui. 2 *quacumque*, mendose. s) Multi codd. *deferre.* t) Nonn. codd. *recipiendam* aut *recipiendum — perdiderit — deferatur.* u) Cui. 1. Aur. Lugd. om. *hac.* v) 9 *postulaverit.* x) 40, Sich. add. *non valeat.* y) 20 *et Honor.* 15 om. *et Theod.* z) 8 *Emilio.* 38 *Cometiano.* 34 *et milstiano*, alii *Emiliano* aut *Emeliano.* a) 10, 18 *publio.* 15, 34 om. *Urbis.* Nonn. codd. *pō.* Cod. Just. *P. P.* b) Sich. in m. *Si quid.* 15 *Si quis dirigat actionem deb.* Cod. Just. om. *debiti — vel quodlibet.* c) Ita Be. W. ex cj. Go. 8 om. *quod vel.* 5, 9, 15, 19 — 21, Sich. om. *vel.* Rell. codd. et edd. *vel quod.* d) 6, 7, 16, 17 *ad foen.* 10, 18, R. *ad foenorem*, fort. pro *ab foenore.* 21 *mutuo.* e) 5, 8—10, 16, 18, Til. *obligatione.* f) Multi codd. *sive.* 14 *sibi.* *) 15 *inferat act.* g) 5, 10, 14, 18 *pervasionem.* 19—21, Sich. *persuasione* (21 *possessione*) *pervasam sive viol.* h) 8, 10, 18—20, Aur. Lugd. *quolibet.* 21, Sich. Til. et in m. Aur. Lugd. *quolibet interdicto.* Til. in m. *quodlibet interdictum.* i) Ita Til. in m., Be. W. et codd. praeter 21. Edd. ante Be. et 21 *efflagitat.* 10, 18 *effl. et.* k) 20 *in offitio suum.* Cod. Just. om. *seu inoff. — intendat.* l) Cod. Just. *ruptis veteribus amb.* 5 *denunciationem.* m) 8 *cognitione.* n) Cod. Just. *actionem.* o) Hoc l. in cod. 8 inseruntur vv. *improborum — nostri*, quae in c. 5 deerant. Vid. c. 5, not. *a.* p) 9 om. *suas.* q) 20, 21, Sich. Til. *iubeantur.* r) 15 *den. temporumque obs.* 5 *denuntiationem.* Cod. Just. om. *denunt. — custod.* s) 19—21, Sich. *quam rem etiam in c. c. c. praecipimus obs. Quarum tamen* etc. Til. *Quam etiam in.* t) 16 om. *aestim.* u) 5 *summa exc.* 15 *excedit.* v) 8, 9, 19—21 *custodire.* Sich. *nolumus cust.*, sed in m. *volumus.* x) 5, 9, 15, 19, 20 (sed ibi corr. *XIII.*), 24, 26—30, 40 — 42, 44, Sich. in m. *XIIII.* 8 *IIII.* 34 *XII.* 38 *XVI.* y) 6—8, 10, 14, 16—21, 26 om. *A. VI.* et 41 om. *VI. — Coss.* 28, 36, 40, Sich. *IX.* 34 *XVI.* z) 15 *Probino.* a) Plerique codd. et Cod. Just. om. *V. C.* b) 20, Sich. *Pro reparando vel repet.* 6 *Pro explendo.* Mox 5 *de hoc.* c) Cui. 1 *aliquis* et hic et in m., fortasse pro *si aliquis*, quod est in m. Aur. et Lugd. et in cod. 5, quae lectio non dubito, quin recipienda sit. d) 6, 7 et in m. Sich. Cui. 2, 2* *aliquis.* e) 7 a man. sec., 9, 10, 18, 20, 42—44, Sich. *quolibet*

ut prius, quod repetit, apud acta proponat, aut ordo ipsius caussae petatur scriptus[*]), *sed mox*[g] *apud iudicem sine ulla temporum mora, quae per hoc videtur afferri*[h], *caussam suam proponat et*[i] *omnes partes suae probationis exhibeat. Quam rem etiam in civilibus negotiis praecipimus*[k] *observari, quae tamen minus*[l] *quam centum solidorum summam*[m] *valere constiterit. Hoc de iure adiectum est*[n].

7. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Iovio Pf. P.*[o] *Post alia*[p]: Quaecunque forte ecclesiae venerabilis[q] negotia sunt, vel esse poterunt[r] actiones, celeri, legum ordine servato, iudicantum disceptatione finiantur[s]. Nec enim decet, defensione loci nominisque venerabilis suscepta, publica diu[t] secretaria praestolari. *Dat. VI.*[u] *Kal. Jul. Ravennae*[v], *Honorio VIII.*[x] *et Theodosio*[y] *III. AA. Coss.*[z] (409.)

Interpretatio. *Ecclesiarum*[a] *negotia, pro reverentia*[b] *sanctitatis ac fidei, oportet, cum ad publicum prolata fuerint*[c], *sine aliqua dilatione finiri. Nec debent defensores loci venerabilis ulla tarditate*[d] *suspendi.*

TIT. V. DE DOMINIO REI, QUAE POSCITUR, VEL CONSORTIBUS AB EO, CUI DENUNCIATUM FUERIT, POSTULANDIS[e].

1. *Imp. Julianus Aug. Secundo Pf. P.*[f] *Post alia*[g]: Explosis[h] atque reiectis praescriptionibus[i], quas litigatores sub obtentu consortium, studio protrahendae disceptationis[k], excogitare consueverunt[l], sive unius fori omnes sint, sive in diversis provinciis versentur[m], nec[n] adiuncta praesentia consortis vel consortium, agendi vel respondendi iurgantibus licentia pro parte pandatur[*]). Et amputata[o] constitutione Constantini, patrui mei[p], quae super *Consortibus* promulgata est, antiquum ius, quantum[q] pertinet ad huiusmodi[r] disceptationes, cum omni firmitate servetur[s], ut, interruptis artificiosis obstaculis, possidentum astutia comprimatur. *Dat. III.*[t]

— c. 7. Br. Al., codd. edd. *c.* 7, sed 28 *c.* 6. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 28, 32, 33, 39—41, 43; inscr. et textus in codd. 24, 26, 30, 35, 36, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 34, 38, 42; sola interpr. in cod. 15. Coniungenda est cum c. 47 C. Th. de Haeret. (XVI, 5).

Tit. V. C. Th. (vid. tit. VIII), Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—21, 24—30, 32, 33, 35—44, 46, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. *Tit. V.* Cod. 15 *Tit. X.* Vid. supra ad tit. II. In L. R. U. tit. V. et VI. conflati sunt et unum tantum tit. efficiunt, id est *quintum.* Cod. Just. III, 40. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Cod. Just. III, 40, 1. Bas. XII, 3, 12. L. R. B. Tit. XXX. et XLVII. Go. h. c. coniungendam esse putat cum c. 52 C. Th. de Decur. (XII, 1), etsi ad alium data. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—21, 24; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 26, 28, 30, 32, 35, 36, 38, 40—44; textus et subscr. in codd. 25, 33, 37, 39; solus textus om. in codd. 27, 29.

— *beneficio.* Cui. 2, 2* *beneficio.* f) 19, 20, 24, Sich. al. *requiratur.* Cui. 1. Aur. Lugd. *requirat*, sed Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. in m. *proponat.* *) 20 *inscripsus.* g) Sich. in m. *magis.* h) 6—7, 10, 18, R. et multi alii codd. *auferri* s. *auferre.* i) In vv. *proponat et* desinit cod. 5 et superest tantum index seqq. titt. *) R. *Omnes cartae.* Cui. 1. Aur. Lugd. *chartas.* k) Multi codd. *praecepimus.* l) 20, Sich. in m. *Quae t. non minus.* m) Multi codd. *summa est.* n) 6, 7 *Hic de iure addendum est.* 10, 18 *Hic.* Ceterum haec vv. des. in plerisque codd. et ap. Sich.. o) 8, 15 *Jovino.* 20 *Jobio.* 21 *Julio.* Sich. *Jubio.* 10, 18 *Jovio praepos.* p) Multi codd. om. *Post alia.* q) 6, 7 *venerabile*, sed sec. man. in cod. 7 corr. *venerabilis.* Sich. *venerabili.* In cod. 8 post v. *venerabilis* sequitur cap. XV. Ed. Theod.: „*Si quis p. ad te v. f. reppuleris n. abeatur omicidium, quod se prior salutis videtur in nullo peccasset liber ordo.*" Deinde duo versus et dimid. vacui sunt. Cf. de Savigny, Geschichte etc. T. II, p. 277, not. 38 (ed. I) et p. 292, not. *f* (ed. II). r) 8, 9, 15, 16, 19 *potuerint.* 6, 7, 10, 18, 20 *poterint.* s) 15 *l. ordinatione servata disceptatione iudicantum finiantur.* 16 *disc. firmentur.* t) 8 *susc. diu publicandum secr.* 19 *secr. diu.* u) 8 *Dat. VIII.* 26 *V.* 30 *III.* 38 *VIII.* 42 *XI.* v) Ita multi codd.; alii *Rav.*, pauci et edd. *Ravennae.* x) 19—21, Sich. *IX.* 10, 16, 18 et An. Reg. ap. Go. *VII.* 24, 30 om. *Hon. VIII. et Th.* y) Nonn. codd. *Theodosiano.* Mox multi codd., Sich. om. *III.*, alii *III. AA.* aut *III. AA. Coss.* z) 15 add. *Expl. n̄. egrt.* a) Sec. Go. in V. C. (vet. cod. an Ves. Cod.?) haec interpr. hanc inscript. habet: *Imp. Theodosius dixit ad Episcopos.* b) 6, 7 *reverentiam*, sed sec. man. in 7 corr. *reverentia.* c) V. C. sec. Go. *prolatae fuerint causae.* d) Ita etiam sec. Go. V. C.

e) 15 *De Consortibus Ab Eo, Cui Denunciatum fuerit, nominandis.* L. R. B. tit. XLVII. *de Consortibus.* Cod. Just. *De Consortibus Eiusdem Litis*, quae omnia fere conveniunt cum const. *de Consortibus*, quam Constantinum promulgasse haec c. testatur. 6, 7, 14, 16—18, Cui. 1 et Cui. 1. Aur. Lugd. in indice rubr. om. *vel — postulandis*, quod etiam Til. in m. monet uncis haec vv. includens, quem Be. secutus est. 5 om. *ab eo* etc. Ceterum 20 *potitur.* 21, Sich. *petitur*, sed Sich. in m., Til. *poscitur.* 19 *vel a cons.* 20 *vel ad cons.* 21 *vel a censorib.* Denique plerique codd., Sich. Til. Aur. Lugd. habent *Nominandis* pro *Postulandis* et 43 *Dominandis*, sed in indice *Nominandis*, quae omnia indicant, hanc rubricam suspectam esse et a Visigothis mutatam. Verus titulus fortasse latet in vv. cod. 15. f) 27 *Imp. Valentinianus aug.* Mox nonnulli habent *Praeposito* pro *Pf. P.* g) *Post alia* exc. in compluribus codd., ap. Sich. et in Cod. Just. h) 9 *Expulsus atque reiectus.* 10, 18—21, Sich. *Expulsis.* i) 8, 20, 21, Sich. Til. *perscriptionibus*, sed Sich. in m. *obiectionibus* et Til. in m. „*proscriptionibus* (ut 16), *alias praescriptionibus.*" 20 *obtentu vel obtatu.* k) 19—21, Sich. *descriptionis.* l) 10, 18 *consueverint.* 8 *consueverant.* m) 9 *serventur.* n) 8, 20, 21, Sich. Til. *ne.* *) In v. *pandatur* desinit c. 1 Cod. Just. o) 19 — 21, Sich. *postposita.* p) Haec c. Constantini M., quam propter rubricam tit. cod. 15 in hoc ipso tit. exstitisse, sed a Visigothis omissam esse puto, deest in Juris Anteiust. libris, qui supersunt. Ceterum vid. Go. ad h. l. q) 8 *tantum.* r) 9 *eiusmodi.* 16 *huiuscemodi.* s) 8 *ser-*

Non.[u] *Sept. Antiochiae*[v], *Mamertino et Nevitta*[x] *Coss.* (362.)

Interpretatio. *Remotis obiectionibus*[y], *quibus consortes*[z] *se ad respondendum invicem excusabant*[a], *ut si non in una provincia vel sub uno iudice omnes essent, dum praesentiam suam non simul esse*[b] *caussantur, repetentes*[c] *videbantur illudere: unde dilationem hanc removentes, quam patruus noster Constantinus consortibus in hac parte praestiterat, iubemus*[d] *secundum antiqui iuris ordinem, quicunque pulsatus fuerit, pro sua parte vel persona respondeat, nec diutius sub hac occasione repetentem*[e] *differat ille, qui possidet*[f].

TIT. VI. DE TEMPORUM CURSU ET[g] REPARATIONIBUS DENUNTIATIONUM.

1. *Imp. Constantinus Aug. Juliano V. C.*[h] *Praesidi Tarraconensi*[i]. Cum[k] semel negotium vel[l] necessitate vel casu temporibus fuerit exemptum[m], ac postea per indulgentiam clementiae nostrae redintegratio praestetur[n], intra quattuor menses iudicantis[o] arbitrium, non ulterius[p] litigatoribus praeberi[q] oportet, etiamsi per obreptionem aliquid a nobis iterata supplicatione meruerint[r]. *Dat. pridie Non. Maii*[s] *Viennae*[t], *Sabino et Rufino*[u] *Coss.**) (316.)

Interpretatio. *Quando aliqua caussa, necessitate intercedente***) *vel casu, promissum*[v] *tempus excesserit, et principali beneficio eam litigator meruerit reparare, non amplius ad definiendum*[x] *negotium iudices quam quattuor menses litigatoribus praestent. Quibus exactis, etiamsi aliud dominorum beneficio*[y] *obtinuerint, nullatenus audiantur*[z].

2. *Idem A. ad Felicem Praesidem Corsicae*[a]. *Post alia:* Si petitores probaverint, interpellantes se[b] saepius esse dilatos[c], atque ita lapsum temporis incurrisse per negligentiam[d] atque desidiam, gravitate tua[e] audientiam[f] differente[g], indemnitas petitorum pro modo litis*), quae in altercationem[h] fuerit adducta[i], de tuis facul-

---

Tit. VI. C. Th. (vid. tit. VIII), Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—21, 24—33, 35—44, 46, 47, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. *Tit. VI.* Cod. 15 *Tit. XI.* Vid. supra ad tit. II. In codd. 6—10, 14, 16—21, 24—31, 33, 36, 37, 40—42, 44, 46, An. Put. Reg. sec. Go., ap. Sich. Til. hic tit. quinque constat constitutionibus, translata tertia sequentis tituli constitutione in hunc tit., cuius ibi ultima const. est, id est quinta. In codd. 32, 35, 39, 43 huius tit. sex sunt leges. Tertia enim sq. tit. const., quae ibi in hunc tit. post c. 4 translata est, duas in illis codd. efficit interpretationes. Similiter in cod. 38 sex sunt h. tit. leges, c. 1—4 h. tit., c. 3 C. Th. de Dilat. (quinta h. tit.), et interpr. c. 1 C. Th. de Dil. (sexta h.). In cod. 15 hic tit. duas tantum habet constitutiones, id est primam et secundam, duabus posterioribus constitt. in tit. *III. de Crim. et Neglig. Judic.* translatis, ubi 6 et 7 const. sunt. Vid. ad tit. II. et infra ad c. 3 et 4. Una lex, id est interpr. c. 3 sq. tit., invenitur in cod. 49. Ordinem et huius et seq. tituli, quem in edd. sequimur, iam Cui. 1 restituit ex fonte ignoto, cum omnes, quos contuli codd., huius rei nihil habeant. Tamen cum Cuiacius sine dubio auctoritate codicis alicuius hunc ordinem restituerit, nolui quicquam innovare, quamquam temporis ratione habita, c. 3 C. Th. de Dilatt. cit., ultima huius tit. commode esse potest. Hic tit. abest a Cod. Just. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c.* 1. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28 30, 31, 35, 36, 40, 41, 43; textus et subscr. in codd. 25, 32, 37, 39; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38, 42, 44; interpr. in cod. 15. — c. 2. Br. Al., codd. edd. *c.* 2. Coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Off. rect. prov. (I, 16). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 37, 39, 43, 46; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 30, 31, 33, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in cod 25; solus textus om. in codd. 27, 29, 38, 42; sola interpr. in cod. 15. Ceterum haec lex intelligitur in c. un. C. Th. de Secundo lapsu (XI, 32). Cf. ad h. et sq. c. Cuiac. Obs. XVI, 7.

---

ventur. Mox sec. Go. „*Al. opprimatur.*" t) 10, 18, 24, An. Reg. ap. Go. *IIII.* u) 38 *k.* v) 26, Cod. Just. om. *Antiochiae.* x) 19—21, Sich. *Nevitiano*, sed Sich. in m. *Nevita.* Reliqui codd. pleramque *Nevita*, alii *Nivita.* y) 20 *adiectionibus.* z) 6—8, 20, 42—44 et multi alii, Sich. Cui. 1 — Cui 2* *se consortes.* a) An. Put. sec. Go. *dilatabant.* b) Nonn. codd. *omnes esse — simile esse.* c) Sich. *repetenti.* 9 *repetante.* d) Multi codd. add. *ut.* e) 20 *se petentem*, sed supr. lin. pon. *l rem.* f) Nonn. codd. *deferat, possedit.*

g) 15 om. *Temp. C. Et.* 28, 36 *De — Rep. Et Denuntiationibus.* Similiter 40 *De — R. et Denuntiat.* Cod. Just. (VII, 63) *De Temporibus Et Reparationibus Appellationum Seu Consultationum.* h) 6, 9, 10, 14, 17, 27, 44, R. An. Reg. et And. ap. Go. Til. in m. *Julio Vero.* 16, 18, 19, 42 *Julio Viro.* 38 *Julio Viro Urbo.* 25 *Nilio Viro*, et Put. ap. Go. 8 *Julio Auriliano.* 21, 44 *Jul. Viro clarissimo.* 7, 15, 39 *Julio* et om. *V. C.*, quod etiam alii codd. om. 29 om. *Juliano* et seqq. i) 20, Sich. *Tarraconae*, alii codd. *Taraconensi, Terraconensi.* k) 20, 21, Sich. *Si cum.* l) 6, 7, 9, 10, 14, 17—19 om. *vel.* m) 20, 21, Sich. *exceptum.* n) 8 *redemta gratia pr.* 9 *redente gratia pr.* 19 *praestatur.* o) 15 *indicantes.* 21 *iudicantibus.* p) 15 *et non ult.* 8 *alterius.* q) 8 20, 21 *praebeat op.* 10, 18, R. An. Reg. ap. Go. *praebere op.* Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *pateat op.*, sed Cui. 1. Aur. Lugd. in m. *praeberi.* r) Ita Til. Be. W. et omnes fere codd.; 21, Sich. Cui. 1 — Ri*. *meruerit.* s) 8 *Med.* 30 *Dat. IV. M.* t) 6, 7, 10, 14, 17—19, 24, 42 *Vianae.* 30 *Mannae.* 8 *Vihemie.* 9 *aviane.* 26 *Viano et S.* 20 *bienes.* u) 20, 21, Sich. *Ambrosio et Rufo*, sed Sich. in m. *Sabino et Rufino.* Til. *Severo et R.* 38 om. *et R.* Multi codd. *Savino et Ruffino.* *) 15 add. *Explanatione non indiget.* **) 20 *interc. vel veniente.* v) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *permissum.* 6, 7 *praemissum*, sed sec. man. in cod. 7 corr. *pro.* x) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *finiendum.* y) Sich. in m. Cui. 1. Aur. Lugd. *beneficium.* z) Sich. 20 et multi codd. *obtinuerit, n. audiatur.* 6, 7, *auditur.* a) 8 *Cursie.* 25 *Tusciae.* Nonn. codd. om. *Corsicae*, alii *Post alia* aut *C. Post alia.* b) 15 *se interpellantes.* Sich. *interpellatos se.* c) 21 *delatos.* d) 10—18 om. *atque — negl.* e) Ita 8, 10, 14, 15, 17—19, R., quo accedunt sec. Ri. cod. 6 et nonn. codd. ap. Go. 16 *gravitati tuae.* 9 *desidia gravitate tua.* 7, 20, 21 et edd. *gravitatis tuae.* f) 14 *audientia.* g) Ita 6, 7, 9, 10, 14—16, 18, 19 *differente.* 8, 17, 20, 21 *differentem.* Edd. *differentie.* *) 20 *lites.* h) 6—8,

tatibus[k] sarciatur[l]. *Dat. IX.*[m] *Kal. Novemb. Sirmio*[n], *Constantino Aug. V.*[o] *et Licinio*[p] *Caes.*[q] *Coss.*[r] (319.)

Interpretatio. *Si repetentem iudex per negligentiam usque eo distulerit, ut caussam suam transactis legitimis temporibus perdat, omnia, quaecunque in illius iudicio iuste*[s] *potuit*[t] *vindicare, ei de ipsius iudicis facultatibus, habita aestimatione, reddantur*[u].

3. *Idem A. ad Bassum Pf. P.*[v] Altero ex litigatoribus in lite defuncto cursum temporis reparandum esse[x], latis[y] iam dudum legibus continetur. *Dat. XIII.*[z] *Kal. Junii*[a] *Sirmio*[b], *Crispo II.*[c] *et Constantino II. C. Coss.*[d] (321.)

Interpretatio. *Si unus ex litigatoribus, sive pulsatus, sive petitor*[e], *intra constitutum per scripturam tempus*[f] *de hac luce*[g] *fortasse defecerit*[h], *tempora, quae fuerant statuta*[i], *successoribus renoventur.*

— — — — — — —*)

4. *Imppp. Constantinus, Constantius et Constans AAA.*[k] *ad Acyndinum*[l] *Pf. P.*[m] Si quis iurgantium ante litis terminum ultimum diem[n] obierit, non, ut ante statuimus[o], a[p] decedentium primo die cursus[q] temporis observari oportet[r], si successor legitimae aetatis sit, sed[s] ex die petitae bonorum possessionis vel aditae hereditatis ei tempora renovari[t]: ita tamen[u], ut ea res non lateat possidentem, nec clam, ut fraudem tempori faciat, pertentetur[v]. Quodsi[x] successor minoris aetatis sit, postquam datus tutor sive curator solennia susceptae defensionis[y] impleverit, tempus dinumerari[z] conveniet[a]. *Dat. et PP.*[b] *VI.*[c] *Kal. Jan. Antiochiae*[d], *Urso*[e] *et Polemio*[f] *Coss.*[g] (333.)

Interpretatio. *Si quis de litigatoribus ab*[h] *hac luce discesserit, heredi*[i] *eius non ex die, qua ille defunctus est, sed ex*[k] *quo hereditatem acceperat*[l], *actionis tempora, quae auctori*[m] *ad litem constituta fuerant, reno-*

— c. 3. Br. Al., codd. edd. *c.* 3, praeter cod. 15, ubi *c.* 6 *Tit. III. de Crim. et Neglig. Jud.* est. Coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Leg. her. (V, 1), c. un. C. Th. Si pend. app. mors interv. (XI, 35). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 37, 39, 43, 46; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 30, 31, 33, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in cod. 25; solus textus in codd. 27, 29, 38, 42. — c. 4. Br. Al., codd. edd. *c.* 4, praeter 15, ubi est *c.* 7 *Tit. III. de Crim. et Neglig. Jud.* Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 39, 43, 46; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 30, 31, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38, 42; sola interpr. in cod. 15.

10, 14, 16—20, 21, Til. *altercatione.* i) 8 *addicta.* 19 *fuerint deducta.* 20, 21 *fuerint addictae.* k) 9 add. *detur post fac.* 17 *fac. faciendum.* l) 8, 10, 14—16 et codd. ap. Go. *sarcietur.* 19 *sarcientur.* m) Ita 6 sec. Ri., 8, 10, 14—19, 29, 42, R. Til. et c. 3 C. Th. de Off. rect. prov. cit. 6, 7, 9, 20, 21, 26, 28, 33, 40, 41, Sich. Cui. 1 — W. *IV.* 24, 27, 30, 31, 35, 38, 44, codd. omnes sec. Go. et in m. Cui. 1 — Cui. 2* *VIII.* 36 om. *IX.* n) Sich. in m. *Non. Jul. Firmio*, ut 40. Nonn. codd. sec. Go. *Decembr.* Plerique codd. et edd. Sich. Til. — Ri*. *Sirmio.* Nonnulli *Sermio, Syrmio.* 30, 33 *Remedio.* 38 *Siromio.* Rell. *Sirmii.* o) Multi codd. om. *V.* p) 8, 26 *Liciniano.* 38 *Linio.* q) 24, 30, 33 *V. C.* Multi codd. Sich. — Lugd. om. *Caes.* r) 15 add. *Expl. n̄. indiget.* s) 6—9, 20, 42, 43 et multi alii, Sich. Cui. 1 — Cui 2* add. *sibi.* t) 6, 7 et alii codd. *potest.* u) 20, Sich. *reddatur.* v) Ita 8, 9, 15, 19, 21, Sich. prob. Go., Be. W. 10, 18 *publium.* In rell. codd. et edd. est *Pf. U.* aut pū. Cf. Corsinius p. 173, c. 1 C. Th. de Leg. her. (V, 1) not. c. x) 6—8, 10, 14, 15. 18, 19 *esse repar.* y) 6 *datis.* z) 9, 28, 29, 36, 40. 42, Sich. in m. *XII.* 24 *XIV.* 7, 17, Til. *XVI.*, ut nonn. codd. ap. Go. 33 *III.* a) 9, 26, 33 *Jan.* b) Ita plerique codd. et Sich. — Ri*., sed Sich. in m. *Firmio.* 33, 40 *Firmino.* Be. W. *Sirmii.* c) 24 *Crispo I.* 26 *Crispo V.* 28, 40, 41 *Crispoli et.* 29, 30, 33 *Crispino et.* 42 *Crispino II. et.* 31, 35 om. *II.* d) Multi codd. om. *II. C.*, aut *C.*, aut *II. C. Coss.* 24, 30, 33 *VC. Coss.* e) Sich. in m. *repetitor.* 6, 7 *petitus.* f) 20, 24, Cui. 1. Aur. Lugd. *const. praescriptumque t.*, sed Sich. *c. t. praescriptumque*, et Cui. 1. Aur. Lugd. in m. *per scripturam tempus.* g) 6, 7, 9, 20, 42—44 et multi alii om. *de h. l.* h) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *discesserit.* i) Sich. add. *a.* *) Vid. not. *o* seq. k) Ita W. restituit auct. Go. et flagitantibus fastis. 7, 14, 17, Til. *Impp. Constantius et Constans AA.* 9 *Imp. Constantinus A.* et om. et *Constantius et Constans.* Reliqui codd., Sich. Cui. 1 — Be. *Impp. Constantinus et Constans AA.* l) Plerique codd., Cui. 1 — Ri*. *Acindinum.* 20, 21, Sich. Til. *Aquindinum.* 27 *Aquinidium.* 8 *Acindeno.* 15 *Acendino.* 9 *Acentinum.* 42 *acendinum.* 16 *Acindanum.* 25 *adsindino.* 37 *ancindinum.* 38 *adcindino.* Vid. Go. ad h. l. not. *c* m) 20 *pp̄s.* 10, 18 *praepositum.* n) 10, 18, 20, 21, Sich. *ultimo die.* o) Id est in constitutione huius tit. deperdita, cuius locum auct. W. lineolis indicavimus. p) 19 om. *a.* 20, 21 *ad decidentium.* q) 6, 7, 10, 18 *cursu.* In nonn. codd. sec. Go. *cursum.* r) 15 *si si.* Mox Ri. *ligitimae*, mendose. s) 8, 20, 21 om. *sed.* t) 15 *renoventur.* 19 *renovarit.* 20, 21 *renovaverit.* Sich. *renovabit.* u) Post *ita tamen* in cod. 20 est spatium 22 literarum. v) Ita in m. Cui. 1 — Cui. 2* et sec. Go. in nonn. codd., quod latet in cett. codd. scriptura. 10, 18, R. *ne clam.* 21, Sich. — Ri*. *nec damnum.* 6, 7, 9, 14, 16, 17 *nec clam aut fr. aut t. f. p.*, sed sec. man. in cod. 7 delet *aut* post *fr.* 8 *nec clam ut fr. tempus f. p.* 19 *nec damna aut fr. temporis.* 15 *ne clam ei faciat fraudem temporis pertemptator.* Codd. praeter 15 et edd. ante W. *pertentetur* aut *pertemptetur.* Sich. in m. cj. *praecaveatur.* Be. cj. *pertendatur.* Go. cj. *pertentator* (vid. loca, quae Go. in Comm. ad h. l. et in Gloss. Nom. v. *Retentator* collegit) vel potius *retentator*, quod prius W. recepit. Sed *pertentator* non habet eam significationem, quam W. sec. Go. ei tribuit, et *retentator* recedit a codd. scriptura. Ceterum in cod. 20 post v. *faciat* est spatium quinque literarum et post v. *pert.* spatium octo literarum, sed nihil videtur excidisse. x) 8 *si.* y) 6. 7, 10, 14, 17—21, edd. ante Be. *definitionis*, sed in m. Cui. 1 — Cui. 2* *defensionis*, prob. Go., quod Be. et W. rec. et interpr. habet. z) Codd. plerumque *denumerare* aut *denumerari.* 15 *denuntiare.* a) 9, 19 *convenit.* b) 10 *Dat. publio*, sed sec. man. del. *Publio.* 18—21, 26, 28, 38, 40, 41, Sich. om. *et PP.* 42 *et prep.* c) 10, 15, 18 *VII.* 26 *XV.* d) Plerique codd. *Anthiociae.* 10, 18, R. *Anthemio.* e) 10, R. *Curso.* 26 *Ursio.* f) Sich. *Polemio*, sed in m. *Paulino.* 35, 41 *Paulo.* 40 *Pül.* g) 16 *cc.* 15 add. *Expl. n̄. indiget.* h) 8, 17 et alii *de hac.* i) Nonn. codd. *heredes.* k) 9 om. *sed*, alii codd. om. *ex.* l) 6, 7, 9, 42, 44 et multi alii codd. *acceperit.* m) Cui. 1.

ventur: ita tamen, ut fraus tempori[n], *ex quo res est possessa, non fiat, sed sciat, se rem tenere, qui petitur*[o]. *Quodsi heres in annis sit*[p] *minoribus constitutus, tutori vel curatori*[q] *ex eo tempora supputentur, ex*[r] *quo pro minore firmam personam defensionis accepit*[s] *et rem tenuit.*

TIT. VII. DE DILATIONIBUS.

1. *Imp. Constantinus A. ad Ursum Vicarium*[t]. Si quando quis rescriptum ad extraordinarium iudicem reportaverit, dilatio ei penitus deneganda[u] est. Illi autem, qui in iudicium vocatur, danda est ad probanda[v] precum mendacia vel proferenda aliqua instrumenta vel testes, quoniam instructus esse non potuit, qui praeter spem ad alienum iudicem[x] trahitur. *Dat. II. Non. Mart. Volusiano*[y] *et Anniano Coss.* (314.)

Interpretatio. *Quando ab aliquo principe*[z] *praeceptio fuerit sperata, ut ad alium iudicem, quam cui commissus est, adversarium suum pertrahat audiendum, sicut ille, qui petitor est, inducias si petierit, accipere non debet*[a], *ita illi, qui ad iudicium adducitur, dilatio petita*[b] *non negetur, ut facilius aut per scripturam aut per testes probare valeat, illum a quo pulsatus est, falsa supplicatione meruisse, quod petiit.*

2. *Idem A. ad Julianum Pf. U.*[c] Petendae in integrum restitutionis temporibus, ut iam constitutum est[d], observatis, si dilatio ab actore petatur, quae intra metas lege comprehensas valet[e] arctari, eandem, quocunque flagitante, caussis cognitis tribui oportebit: sin vero eiusmodi postulantur curricula[f], quae intra spatium lege[g] receptum angustari nequeunt[h] (quippe si in confinio legitimi temporis petantur[i] et eius terminos prorogabunt), dilationem petitori denegari[k] conveniet; in eius enim arbitrio fuerat, tunc inferre litigium[l], cum petitae dilationis mora superstite spatio[m] posset includi. §. 1. Quodsi defensio possidentium[n] dilationis suffragia[o] postulaverit, eandem asserta caussa, citra obstaculum temporis, deferri[p] sancimus, quia nequaquam steterat in ipsius[q] potestate, quando litigio pulsaretur. Dari igitur debet, etsi impetrata dimensio sese ultra constitutionis regulam[r] proferat. Qua dilatione, si[s] a possessore[t] impetratur, etiam actor[u] in requirendis probationibus uti minime prohibetur[v]. *Dat. XIV. Kal. Aug. PP.*[x] *Romae*[y], *Constantino Caes. V. et Maximo*[z] *Coss.* (327.)

Interpretatio. *Licet*[a] *quattuor mensibus constitutum*[b], *ut petentibus pro requirenda omni restitutione*[c] *induciae concedantur. Unde si illud spatium requiratur,*

Tit. VII. C. Th. (vid. tit. VIII), Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—21, 24—33, 35—44, 46, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*, Be. W. Aeg. *Tit. VII.* 15 *Tit. IV.* Vid. supra ad tit. II. L. R. U. *Tit. VI.* Cod. Just. III, 11. In codd. 6—10, 14, 16—21, 24—26, 29—32, 33—37, 39, 42—44, 46, ap. Til. hic tit. una tantum constat const., id est quarta, tertia in superiorem tit. VI. translata et omissis prioribus duabus. Similiter in cod. 38, ubi, quae interpretatio primae const. exhibetur, in extremo tit. VI. legitur. Vid. supra ad tit. VI. In cod. 15 tres sunt huius tit. constitutiones, id est prima, secunda et quarta. In codd. 27, 28, 40, 41 et ap. Sich. hic tit. tribus constat locis, id est interpretatione (cod. 27 add. inscr. et subscr.) priorum duarum constt. et constitutione quarta. Illas desumpsit Sich. ex cod. Argent., qui sine dubio nunc Bernensis est (vid. c. 2, not. *g*). Dicit enim Sich. in m. ad h. tit.: „*In Codice Moguntinensi deerant duae Leges, quantum colligere poteramus ex Codice Argentoratensi, unde Interpretationes has transcripsimus solas* (vid. Go. et Ri. ad c. 1, not. *a*).“ In Cui. 1, quae primum huius et anterioris tit. ordinem restituit (vid. supra ad tit. VI), Aur. — W. quattuor sunt constitutiones. — c. 1. Br. Al., codd. 15, 27, 28, 40, 41, Sich. Cui. 1 — W. c. 1. In cod. 38 translata est interpr. in extremum tit. VI. (vid. supra ad tit. VI. et h. tit.). Cod. Just. III, 11, 2. Bas. VII, 17, 12. Integra cum interpr. legitur in cod. 15, Cui. 1 — Ri*.; inscr., subscr. et interpr. exstant in cod. 27; sola interpr. in codd. 28, 38, 40, 41 et ap. Sich.; interpr. om. ap. Be. W. Omnia desunt in reliquis codd. et ap. Til. Ceterum hanc et seq. const. in Br. Al. exstitisse, propter interpr., quam habent, dubitari non potest. — c. 2. Br. Al. 15, 27, 28, 40, 41, Sich. Cui. 1 — W. c. 2. Cod. Just. II, 53, 6. Bas. X, 34, 6. Integra cum interpr. exstat in cod. 15, Cui. 1 — Ri*.; inscript., subscr. et interpr. exhibet cod. 27; sola interpr. habetur in codd. 28, 40, 41 et ap. Sich.; interpr. om. ap. Be. W. Omnia des. in reliquis codd. et ap. Til.

Aur. Lugd. *actori*. 10, 18 *auct. a lite*. n) Multi codd. et Sich. *temporis*. o) Nonn. codd. *petetur*. R. *quae pet*. p) 9 om. *sit*. q) 42 *tutor* et om. *vel cur*. Idem mox *tempore*. r) Ri*. *equo*. s) 8 *accipiat*. Ad h. interpr. referenda est vetus glossa, quae in cod. 32 praemittitur interpr. c. 4 C. Th. de Dilatt.: „*Debet fieri ut hereditas longe post mortem auctoris in manu heredis veniat ergo iubetur ut illa tempora non computentur ad annos quibus causa secundum leges defenditur set hoc solum spatium ad annos praecessoris iungendum est ex quo heres ceperit possidere.*“

t) 15 *Urso Vicario*. 27 *ad adversum vic*. Go. in comm. reponi vult *ad Verum Vi. Clarium* (Virum Clarissimum), aut *ad Verum Vicarium*, in notis autem *Vi. Clarissim.* i. Virum Clarissimum et in Chron. ad a. 314 *V. C.*, potius propter ep. Constantini ad Caecilianum ap. Eusebium X, 6, hunc Ursum rationalem Africae fuisse. u) 15 *neganda*. v) Cod. Just. *improbanda*, errore. Cf. Gebauer et Dirksen l. c. p. 417. x) Cod. Just. *iudicium*. 15 *iud. trahebatur*. y) Cui. 1 — Be. *Volusi*, sed Cui. 2 in corr. *Volusiano*. Be. addi vult *II*. 15, W. Cod. Just. *Volusiano*. 27 *Volosiano*. z) 15 *al. principis p. f. surrepta* et om. *ab*. a) 15 *debuit*. b) 15 *debita*. c) 15 om. *U*. 27 *Juliano ppõ*. d) Cui. 1. Aur. Lugd. Cod. Just. om. *ut i. c. est*. e) Cod. Just. *met. restitutionis val*. f) 15 *valeat artari eandem dari conveniet. Quocumque enim litigante caussis cognitis oportebit eiusmodi postulentur curricula*. g) Cod. Just. om. *lege*. Cf. Dirksen l. c. p. 402. h) 15 *non queunt*. i) 15 *conf. praedicti temp. petuntur* et om. *et*. k) 15 *prorogabunt. Petitori ergo dilationem den*. l) 15 *litigia*. m) 15 *spatio superstite*. n) Cod. Just. *rei*. o) Cui. 2, 2* *suffragio*. Cod. Just. *suffragium*. p) 15 *dari*. Aur. Lugd. *ferri*. Cod. Just. *differri*. q) 15 *in ips. stet*. r) Cod. Just. *ultra temporis definitionem*. s) 15 *et si*. t) Cod. Just. *a reo*. Cf. Dirksen l. c. p. 402. u) 15 *impetretur et iam petitor*. v) Cod. Just. *prohibebitur*. x) Cod. Just. om. *PP*. y) 15 add. *ad Senatum* et 27 *a senatũ*. z) 15 *Constantio et M.* et om. *Caes. V*. a) 15 *Liquet*. Go. reponi vult: *Licet constitutum sit, ut petentibus quatuor mensium*. b) Ita 15, 27, 28, sed 40, 41

quod indultum est, id est, quod quattuor menses non possit excedere, praestari convenit[d]. *Si vero tales petantur induciae, quae tempus lege constitutum excedant, petitori debet dilatio negari, quia*[e] *scire debuit actionem suam constituto tempore finiendam. Quodsi ille spatium, qui rem possidet, fortasse petierit, dari sine mora temporis, quod petentibus datum est, omnino debet*[f]: *quia scire non potuit, quando ab adversario provocaretur ad caussam, et ideo*[g] *possessor spatium, ut respondere possit, accipiat. Petitor etiam suis partibus necessaria poterit providere*[h].

3. *Impp. Constantius et Constans AA.*[i] *ad Petronium Vic.*[k] *Africae**). Inter privatos et fiscum[l], si privatus actionem[m] intendat[n], quattuor mensium tempora custodienda sunt: cum vero[o] fiscus privato inferet[p] aliquam quaestionem[q], sex[r] mensium curricula serventur[s], utrique[t] parti petendae dilationis per defensores suos copia non neganda[u], si hoc commoditatis ratio[v] postulaverit. *Dat. V.*[x] *Id. April. Aquileiae*[y], *Acyndino*[z] *et Proculo*[a] *Coss.*[b] (340.)

INTERPRETATIO. *Quando inter fiscum et privatum possessorem de repetitione aliqua fuerit orta contentio, si privatus fiscum*[c] *repetat, quattuor menses ad respondendum actor fiscalis habebit inducias: si vero fiscus*[d] *aliquid a*[e] *possessore crediderit repetendum*[f], *sex mensium ad respondendum dilatio non negetur, dummodo ad praestandas inducias iusta ratio*[g] *cognoscatur.*

4. *Impp. Arcadius et Honorius*[h] *AA. Messalae Pf. P.* *Post alia*[i]: De statu atque[k] patrimonio[l] litigantibus in[m] transmarina etiam dilatione[n] mensium novem spatium[o] creditur[p] posse sufficere[q] etc. *Dat. XII.*[r] *Kal. Dec.*[s] *Theodoro*[t] *V. C. Coss.*[u] (399.)

INTERPRETATIO. *Quoties de statu ingenuitatis vel de patrimoniis caussa vertitur, si necessaria negotii*[v] *in transmarinis partibus litigatores habere se dixerint, novem mensium spatium**) *indubitanter accipiant.*

— c. 3. Br. Al. Cui. 1 — W. *c.* 3 h. t. aut *c.* 5 superioris *tit. VI.*, ut in codd. 6—10, 14, 16—21, 24—31, 33, 36—38, 40—42, 44, An. Put. Reg. sec. Go. et ap. Sich. Til. In cod. 15 est *c.* 8 *Tit. III. de Crimin. et Neglig. Jud.* Vid. supra ad tit. II. In cod. 47 est *c. 2 Tit. III. de Om. act. imp.*; in codd. 32, 35, 39, 43 duae ex ea efficiuntur interpretationes in extremo tit. VI. positae (vid. supra ad. tit. VI). Ponitur enim ibi textus h. c. cum interpretationis siglo post c. 4 et deinde interpr. h. c., quasi alius deperditae const. interpretatio sit, quare sexto illius tit. loco est. Natus est ille error ex primo c. 3 verbo *Inter*, quod cum scriptum esset *Int'.*, librarii pro interpretationis siglo habuerunt. Cod. Just. III, 11, 6. Bas. VII, 17, 16. Coniungenda est haec c. cum c. 3 C. Th. de Advoc. fisci (X, 15). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21, ap. Sich. et in Cui. 1 — Ri°.; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47; inscr. et subscr. in codd. 32, 35, 39; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 31, 33, 36, 40, 41; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 30, 38, 42; sola subscr. in cod. 43 et sola interpr. in cod. 15 et ap. Til. Bo. W. — c. 4. Br. Al. c. 4, ut in Cui. 1 — W, aut *c. un.*, ut in codd. 6—14, 16—21, 24—26, 29—33, 36—39, 42, 44, 46, 47, Til.; sed tertia h. t. const. est in codd. 15, 27, 28, 40, 41 et ap. Sich. Cod. Just. III, 11, 7. Bas. VII, 17, 17. Integra cum interpr. exstat in codd. 6 — 10, 14, 16 — 21, ap. Sich. Cui. 1 — Ri°.; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 28, 40, 41, 46, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 36; textus et subscr. in codd. 25, 32, 37, 39, 43; solus textus in codd. 27, 29, 33, 38, 42, 44; sola interpr. in cod. 15 et ap. Til. Bo. W.

et edd. add. *sit*, quod sensum pervertit. c) 40, 41, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *instructione.* d) 15 *conveniet.* e) 15 *denegari qui.* f) 15 *debebis.* g) 40, 41, Sich. om. *ab — ideo.* 15 add. *quando.* h) 15 *possis spatium accepis etiam petitor s. p. poterit necessaria providere.* i) Codd. *Id. ãã* aut *Id. aug.*, sed 19, 20 *Dat. Id. aug.* Sich. *Iidem AA.* Til. *Idem AA.*, id est imperatores c. 4, tit. VI. Vid. not. *k* ad c. 4. Cui. 1 — Ri°. *Impp. Constantinus et C. AA.* Cod. Just. *Imppp. Constantinus, C. et C. AAA.*, perperam, Constantino d. VI. Id. Apr. iam apud Aquileiam occiso. Vid. Go. in Chron. h. a. et in Comm. ad h. c. Reland. tamen p. 347 Constantini et Constantis legem esse dicit. Solum Constantii nomen prae se fert c. 3 C. Th. de Advoc. fisci cit. k) 10, 18, R. *ad P. civilem Afr.* 29, 42 *Afr. Vic.* 14 *Petrinium.* 20, Sich. *Petronianum.* 25 *Petrunium.* 38 *Petronio auc.* 20, Sich. *Pet. V. C.* *) Sich. Til. et nonnulli codd. *Aphricae.* Plerique codd. *Affrice.* l) 39, 43 *Privatus ad f.* et om. *Inter.* 17 om. *fiscum* et 15 *Inter pr. et f.* In cod. 20 haec vv. videntur ad inscr. pertinere. Incipit enim v. *si* cum litera maiuscula (. *Si*), sicut 15. Cod. Just. *Inter pr. et f.* et om. *si privatus — serventur.* 10, 18 *Inter privatū et f.* m) 15 add. *contra fiscum.* n) 14 *pendat.* 32 *intendit.* o) 19, 20 add. *si.* 21, Sich. *sunt. Si vero.* p) Ita 6, 7, 10, 16—18; edd. *inferat.* 9 *inferre.* 32 *infert.* q) Sich. *questionem.* r) 16 *quinque.* s) 6, 7, 14, 16 *servetur.* t) 20, 21, Sich. *utrius-que parati*, sed Sich. in m.: „forte ita legendum: *Utrique enim parti.*" u) Cod. Just. *deneganda non est.* 15 add. *dilationis.* v) 6, 7, 10, 14 *actio.* x) Ita 6, 7, 10, 14—19, 24, 26, 28, 30, 33, 40, 41, Sich. in m., Til. c. 3 cit. et Cod. Just. 9, 29, 42 om. *V.* 8, 20, 21, 38, Sich. Cui. 1 — W. *VI.* Mox nonnulli codd. om. *Id.* y) Sich. Til. *Aquilegiae.* Multi codd. *Aquileia.* 38 *aquea.* 14 om. *Aquil.* z) Codd. *Acindino*, sicut Sich. Cui. 1 — Ri°, etiam *Cindino*, *Scindino*, *Accidino*, *Accendino*, *Acindano*, *ciridino*, *Aquindino.* Til. *Acindyno.* a) Nonnulli codd. om. *et Proculo.* 24, 33 *et Probo.* 36 *et Paulo.* 20 *poculo.* b) 15 add. *Expl. non ind.* c) Nonnulli codd. *fisco* aut *fiscus.* d) 9 *si pro fisco.* e) Nonnulli codd., ut 42 *ad.* f) 44 *expetendum.* 20 *ad repetendum.* g) Multi codd. *instaratione.* h) Plerique codd. *Hon. et Arc.* Mox 10, 18 *praeposito.* i) Nonn. codd. et Cod. Just. om. *Post alia.* k) 20, 21, Sich. *Ingenuitatis de statu atque* 15, 19 *De statu ingenuitatis ac.* 16—18, Til. *ac.* Cod. Just. *Nec de s. ac.* l) 20 add. *a.* m) 16 om. *in.* n) 6, 17 *dilationis.* o) 6 — 9, 15, 20 *spatia.* p) 6, 7, 10, 18 *creditae*, sed 7 in m. corr. *creditur.* 15 *creduntur.* q) 9 *sufferre.* Cod. Just. *sp. egredi concedatur* et om. *etc.* r) Cod. Just. *VI.* s) 38 om. *Dec.* Go. addi vult *Mediolan.* t) 33 *Theodosio.* Cod. Just. *Eutropio et Th.*, sed vid. Reland Fast. Cons. h. a. et Go. ad h. l. u) 10, 18 *viro claro C.* 16 *II. VCC.* 44 *VV. Coss.* v) 20, 21, Sich. et multi codd. *negocia.* *) Nonnulli codd. sec. Go. *spatia.*

TIT. VIII. DE FERIIS [x].

— — — — — —

— — — — — —

(1.) *Imp. Constantinus Aug. Elpidio* [y]. Sicut indignissimum videbatur [z] diem solis [a], veneratione sui [b] celebrem [c], altercantibus iurgiis et noxiis [d] partium contentionibus occupari, ita gratum [e] ac iucundum [f] est, eo die, quae sunt maxime votiva *), compleri. Atque ideo [g] emancipandi et [h] manumittendi die festo cuncti [i] licentiam habeant, et [k] super his rebus acta [l] non prohibeantur [m]. *PP.* [n] *V.* [o] *Non.* [p] *Jul.* [q] *Caralis* [r], *Crispo II.* [s] *et Constantino* [t] *II. Coss.* [u] (321.)

Interpretatio. *Quamvis sancto die dominico* [v] *omnes lites ac repetitiones quiescere iusserimus, emancipare tamen ac manumittere minime prohibemus, et de his rebus gesta confici pari ordinatione permittimus.*

— — — — — —

— — — — — —

18. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Principium Pf. P.* [x] *Solis die, quem domini-*

Tit. VIII. C. Th., Br. Al., codd. 1, 5—10, 14, 16—21, 24—33, 35—44, 46, 47, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. P. Pu. W. Aeg. *Tit. VIII.* 15 *Tit. V.* L. R. U. *Tit. VII.* Cod. Just. III, 12. Excidit quidem rubrica et initium tituli in palimpsesto Taurinensi, cuius tertium folium in h. tit. incidit, sed cum in dextra adversae partis ora numerus *VIII* legatur, idemque folium duas constt. habeat, quae in prioribus edd. secunda et tertia erant, dubitari non potest, quin hic titulus in cod. 1 octavus huius libri fuerit, et cum is veri Theodosiani Codicis fragmenta exhibeat, nullus hucusque titulus a Br. Al. conditoribus, in quo itidem *VIII.* est, omissus sit. In C. Th. huius tit. sunt XXVI constitt., ut ex eo apparet, quod in aversa tertii folii Taurinensis (sive codicis 1) parte ultima h. t. c. numerum XXVI. habet, post quam const. titulus de Pactis et transact. sequitur. Novem posteriores constitt., quarum sex cum fragmento unius c. hucusque in C. Th. edd. deerant, servatae sunt in eodem folio Taurinensi inde a vv. *vel iudiciis* c. 18, ita ut c. 18 manca sit, sequentes octo integrae. Desunt ergo in cod. Taurinensi priores XVII constitt. et initium c. 18. Hanc W. restituit (vid. c. 18). Inter illas ea est, quae in Br. Al. et in edd. ante P. primum locum obtinuit, qua numerata *nunc sedecim tantum constt. desunt.* Num vero c. illa, quae propter inscriptionem et consules add. reliquis, quas noveramus, antiquior est, prima h. t. fuerit nec ne, definiri nequit, codicibus de hac re nihil referentibus, quamquam prima h. c. vv. „*Sicut indignissimum videbatur*" indicant, constitutionem aliquam de simili argumento in C. Th. praecessisse, quae fortasse nunc c. 3 Cod. Just. h. t. est, ad eundem Elpidium eodem anno Non. Mart. data, vid. Go. ad h. t. p. 136, not. *b* et p. 138, col. *b*; unde h. c. lineolas praefixi. In reliquis codd. Br. Al., in edd. ante P. hic tit. tribus constat constitutionibus, 1, 19, 26; duabus, 1 et 19, in solo cod. 15, nam quod codd. 46, 47, 49 duas tantum interpretationes habent, non offendit, sed indoli horum codd. tribuendum est. Ap. P. Pu. habentur octo constitt. integrae, 19—26 et dimidia pars c. 18; apud W. decem constitt. integrae, 1, 18—26, priore c. 18 parte restituta. Ceterum hic tit. exstat etiam ap. Labat. T. I, p. 759, ex Go. aut Ri*. desumptus. — c. 1. Br. Al., codd. praeter 1, edd. Sich. — Be. *c.* 1. Cod. Theod. incerta. W. *c. 1. Ed. Th. cap. CLIV. Cod. Just. III, 12, 8 in f. et Coll. Ans. ded. ex capitulis Legis Romanae ad undecimam partem c. 2 in f. Est enim c. 8 cit. conflata ex c. 21 h. t. et extrema h. c. parte. Bas. VII, 17, 24. Baron. in Ann. a. 321, n. 11. De interpr. h. c. et c. 19 h. t. et de c. 2 Cod. Just. (III, 12) cf. v. Savigny, Geschichte d. Röm. R. T. IV, p. 316; Biener, krit. Zeitschr. T. IV, p. 352 et Revision d. Just. Cod. p. 79 sq. (Zeitschr. f. gesch. Rechtsw. T. VII, p. 193); Witte, d. leges restitutae d. Just. Cod. p. 165 sq. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 30, 31, 35, 36, 40, 41; textus et subscr. in codd. 25, 32, 37, 39. 43; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38, 42, 44; sola interpr. in cod. 15. — c. 18. C. Th. W. c. 18. Mutila et sine num. in cod. 1 et ap. P. Pu. Extrema const. pars, quam cod. 1 servavit, iisdem fere vv. legitur in c. 3 C. Th. de Executt. (VIII, 8) et c. 13 C. Th. de Exact. (XI, 7), unde W. priorem partem restituit. Cum ergo h. c. ter in C. Th. reperiatur, apparet, auctoribus C. Th. non tam hoc propositum fuisse, ut geminationes evitarent, quam ut omnes leges ad idem argumentum spectantes singulis rubricis subiicerent. Vid. W. ad h. l. not. *o*. Biener, Revis. d. Just. Cod. (Zeitschr. f. gesch. Rechtsw. T. VII, p. 343, not. 1) p. 193, not. 1. Laciniam c. Tribonianus intexuit c. 7 Cod. Just. h. t., ex quo transiit in Coll. Ans. ded. Vid. c. 19.

x) 28, 40, 41 *De Die Dominico Et Feriis.* y) Ita plerique codd., alii *Hilpidio, Helidio, Adilpidio, Helydio.* 38 *Hlepidio ag. cons.* 29 om. *Elpidio.* Sich. *Helvidio.* Bell. *Helpidio.* Sed vid. Go. in Prosopogr. Dignitas om. In c. 6 Cod. Just. de Aedif. priv. (VIII, 10), ad eundem Elpidium eodem a. VI. Kal. Jun. data appellatur *agens vicem Praef. praet.*, quam ob rem eum praesidem Sardiniae fuisse non puto, quod Go. videtur placuisse, quoniam haec lex *Caralis proposita* dicitur, Sardiniae oppido. z) 20, 21, Sich. *ut diem*, sed in cod. 20 scriptum est *ut* supra lin. a) 15 *quem dominicum dicimus.* Vid. Selden. de Jur. natur. gent. et civ. III, 19 et Go. ad h. l. not. *d.* b) Ita Be. W. ex cj. Go. et 6 (sec. Ri.), 8, 10, 15—19, R.; 6, 7, 14 *venerationem sui.* 9 *venerationi suae.* 20. 21, Sich. — Ri*. *venerationis suae.* c) 20, 21, Sich. *celebrent.* d) 20, 21 *iurg. innoxiis.* Sich. *in noxiis*, mox Sich. *occupati.* e) Be. *gradum*, mendose. f) Edd. ante Be. praeter Aur. et Lugd. *iocundum*, ut plerumque codd. Nonn. codd. *et iuc.* *) De h. v. vid. Go. not. *i* ad h. l. 19 *vota impleri.* g) In his vv. incipit extrema pars c. 8 Cod. Just. et Coll. Ans. ded. c. 2 citt.: *In his tamen et emancipandi.* h) 8 *ac manumittendi.* i) 15 *manumiss. cuncti d. f.* Cod. Just. Coll. Ans. ded. om. *die festo.* k) 20, 21 om. *et.* 16 *et supra his.* Cod. Just. et Coll. Ans. ded. om. *rebus.* l) 20, 21, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Go. Ri. Ri*. Lab. *actus*, quod Go. in Comm. defendit. Cui. 2, 2* *actu.* m) 20. 21, Sich. *prohibeatur.* n) 10 *publico.* 19, 21, 26, 28, 40, Sich. *Dat.* An. Reg. ap. Go. *publicata* pro *PP.* 20 *ppō.* o) Nonn. codd. om. *V.* et mox *Non.* 18 *IIII.* 38 *VI.* p) 8 *id.* 26 *kal.* q) Ita omnes fere codd., Sich. in m. Til. et in m. Cui. 1. Aur. Lugd., ubi *Julii calis* pro *Julii Caralis.* 20, 21, Sich. Cui. 1 — W. *Jun.* s. *Junii.* r) 8, Til. om. *Caralis.* 21, Be. *Carali.* s) Nonn. codd. *Crispoli* om. *II.*, aut *Crispoli II.* 38 *Pristo Ulpiano.* 20 *Crispio.* t) 10. 15, 18, 38 *Constantio.* u) Multi codd. om. *II.* aut *Coss.* 14, 24, 38 *II. CC. Coss.* 19 *II. ces. css.* 31, 35 *III.* 38 *VC. Coss.* In Cod. Just. prorsus est diversa subscriptio. v) 6—8, 20, 42—44 et multi alii codd., Cui. 2, 2* *sancto d. dominico.* Mox 6 sec. Ri. *iussimus.* x) Priorem partem c. restituit W. Vid. supra. Ceterum

cum rite dixere maiores[y], *omnium omnino litium, negotiorum, conventionum quiescat intentio; debitum publicum privatumque nullus efflagitet; nec apud ipsos quidem arbitros vel iudiciis*[z] flagitatos vel sponte delectos[a] ulla sit agnitio[b] iurgiorum. *Et*[c] non modo notabilis, verum etiam sacrilegus iudicetur, qui a sanctae religionis instinctu[d] rituve deflexerit. *PP. III.*[e] *Non. Novemb. Aquileiae. Acc. VIII. Kal. Dec. Romae, Honorio N. P. et Evodio*[f] Coss. (386)

19. *Imppp. Valentinianus**), *Theodosius et Arcadius AAA. Albino Pf. U.*[g] Omnes dies iubemus esse iuridicos[h]. Illos tantum manere[i] feriarum dies fas erit[k], quos geminis mensibus ad requiem laboris indulgentior annus[l] accepit[m], aestivis[n] fervoribus mitigandis, et autumnis foetibus[o] decerpendis. §. 1. Kalendarum quoque Januariarum consuetos[p] dies otio mancipamus[q]. §. 2. His adiicimus[r] natalitios dies urbium maximarum, Romae atque Constantinopolis[s], quibus debent[t] iura deferre[u], quia et[v] ab ipsis[x] nata sunt. §. 3. Sacros[y] quoque Paschae dies, qui septeno[z] vel praecedunt numero vel sequuntur, in eadem observatione numeramus[a], nec[b] non et dies solis[c], qui repetito[d] in se[e] calculo revolvuntur. §. 4. Parem[f] necesse est haberi[g] reverentiam[h] nostris etiam[i] diebus, qui vel lucis auspi-

---

— c. 19. C. Th., cod. 1. P. Pa. W. c. 19. Br. Al., codd. praeter 1 et 49 (vid. supra), edd. Sich. — Be. c. 2. Cod. Just. III, 12, 7. Bas. VII, 17, 23. Coll. Can. Ans. ded. l. c. cap. 1. Baron. ad a. 389, n. 62. De interpr. cf. L. R. B. *Tit. XI.*, Cod. Just. III, 12, 2. Cf. Car. de Savigny, Witte, Biener ll. cc. Vid. supra ad c. 1. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 24, 32, 39, 43, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 26, 28, 30, 31, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 15, 27, 29, 33, 38, 42.

W. monuit auct. Go. ad c. 3 C. Th. de Execut. cit., hanc c. propter subscr. referendam esse ad *Valentinianum, Theodosium et Arcadium*, tamen nihil mutandum esse et propter consensum librorum et propterea, quod seq. c. 19 etiam in cod. 1 eorundem impp., qui hic essent restituendi, nomina prae se ferat, non *Iidem Imppp.*, ut scribendum fuisset, si restitutio illa codicum auctoritate probaretur. Librarios saepissime in eiusmodi rebus errare constat et ex ipsa c. 3 cit. perspici potest, cuius inscr. in codicibus diversa est; accidere etiam poterat, ut constitutio aliqua alio tempore componeretur, alio proponeretur aut publicaretur, haberetque in inscriptione imperatorum nomina, quorum auspiciis in consistorio principis composita erat, in subscr. nomina consulum, in quorum annum promulgatio legis incidebat. Quod mihi videtur saepissime in illis constitt. accidisse, quorum inscriptiones et subscr. non congruunt. Ceterum lectionis diversitatem prioris partis vid. in c. 3 C. Th. cit. y) Vv. *q. d. r. d. m.* et infra *apud — iurgiorum* Tribonianus intexuit c. 7 Cod. Just. h. t. z) In vv. *vel iudiciis* inc. cod. 1, P. Pa. Cod. Just. *vel a iudicibus.* a) Cod. Just. et nonnulli codd. Br. Al. in c. 3 cit. *electos.* b) Cod. Just. *cognitio.* c) *Et*, quod abscissum erat in cod. 1, restit. P. d) Ita cod. 1 et c. 13 cit., sed c. 3 cit. *instituto.* Dubitari potest, utrum praeferendum sit. e) *III.* deest in cod. 1. f) c. 3 cit. add. *V. C.*, quamquam ibi quoque multi codd. om.; c. 13 om. *Acc. — Romae.* *) 20 *et Th.* g) Ita 1, 14, 17, 19, 25, 27, Cui. 2 in corrig., codd. ap. Go., Be. P. Pa. W. et Cod. Just., prob. Go.; in rell. codd. et edd. est *Pfp.* aut *ppo.* aut *P. P.* Coll. Ans. ded. *Papa.* 15 *Idem aug. eidem ppo.* h) 8 *heredieus.* 20 *iudicos*, sed corr. *iuredicos.* Sich. — Cui. 2* *iuridicos. illos.* i) 10, 18 *mane.* 21 *tm numero.* k) 8 *dies iusserit fas erit.* 20, 21 *dies vel fas iusserit*, mendose ex glossemate. Sich. *dies, quos vel phas iusserit, vel quos.* l) 20, Sich. *indulgentius animus vel* (20 supr. lin.) *annus.* Til. *indulgentius annus.* 8 *annis.* m) 16, Til. *accipit.* Cod. Just. *excepit*, sed etiam libri mss. Cod. Just. habent *accepit.* Cf. Dirksen l. c. p. 419. n) Cod. Just. *aestivos.* Coll. Ans. ded. *festivos.* 21 *mitigandos.* o) 20, 21, Sich. Til. *autumni f.* Cod. Just. Coll. Ans. ded. *autumnos fructibus.* Dirksen l. c. 1 *et ut omnis fetibus.* 8 *autumnos fitebus.* p) 1 *consuetudos*, sed cum duobus punctis supra *ud.* q) Ita 1, 6—10, 14, 16—18, Til. P. Pa. W. Cod. Just. Coll. Can. Ans. ded. et sec. Go. cod. Til. An. Reg. et alii mss. 19, Cui. 1 — Be. *o. sancimus.* Dirksen l. c. 20 *octo mancimus.* 21 *octo monuimus.* Sich. *octo sancimus.* Multi codd. *consuetus dies* et mox *natalicius dies.* r) 1, P. Pa. Til. *adicimus*, ut plerumque codd. 8 *adicemus.* 9 *adiecimus.* 10, 18 *addicimus.* Mox 1 *adque.* s) Cod. Just. add. *in.* Nonn. codd. Coll. Ans. ded. *Constantinopoli.* 20 *Constantinopolim*, idque saepe. t) 17 *debentur.* u) Ita 1, 6—8, 16, 19, Til. — Ri*. P. Pa. W., prob. Bijdr. 20, 21, Sich. *deferri.* Coll. Ans. ded. *d. illi deferri.* 10, 14, 18 *differre.* Be. ex Cod. Just. *differri*, ut 9, in qua lectione tautologiam inesse W. putat, dicens, *deferre alicui* cadentis latinitatis esse, etiam in Gallico Italicoque sermone superstitis pro: *honorem exhibere, venerari*, et ita cum seqq. *quia — sunt* congruere. Neque obstare, quod Go. ex Bas. afferat, ubi haec vv. ἀργεῖν τὰ δικαστήρια redduntur, cum ibi saepissime non verborum, sed sententiarum interpretatio sit. Mihi tamen praeferendum videtur *differri*, partim propter crebram utriusque verbi *differre* et *deferre* in libris mss. commutationem, partim propterea quod, si infimae latinitatis scriptores exceperis, nullum verbi *deferre*, ita ut W. dicit, usurpati exemplum suppetit. v) 10, 18 *qui et.* 16 *qui Idem et.* Til. om. *et.* x) 19—21, Sich. *ab his quoque n. s.* Cui. 1 — Be. *ab i. quoque n. s.* y) 19—21, Sich. Cui. 1 — Be. *sanctos*; reliqui codd. Cod. Just. Coll. Ans. ded. Til. P. Pa. W. *Sacros.* Dirksen l. c. p. 420. z) Nonn. codd. P. Pa. *pascae*, alii *septimo.* a) Cod. Just. et Coll. Ans. ded. add.: „*Dies etiam Natalis atque Epiphaniarum Christi et quo tempore commemoratio Apostolicae passionis totius Christianitatis magistrae a cunctis iure celebratur: in quibus etiam praedictis sanctissimis diebus neque spectaculorum copiam reseramus.*" (Coll. Ans. ded. *referamus.*) b) Ita Til. rell. edd. *num. Nec non.* Cod. Just. *In e. o. n.* (om. *nec non*) *et d. solis.* c) Nonn. codd. *die solis.* Cod. Just. et Coll. Ans. ded. ins. *quos dominicos rite dixere maiores nostri* ex c. 18 h. t. d) 1 *repetitio.* 8 *recepto.* 9 *repetiti.* 21 *repetita — calcula.* e) Cod. Just. *in sese*, sed Hal. *in se.* f) 21 *In parem.* Sich. *revolvuntur, parem.* Cod. Just. *in quibus parem.* Coll. Ans. ded. *et parem.* Dirksen l. c. g) 8, 14, 20, 21, Sich. Cod. Just. Coll. Ans. ded. *habere.* h) Cod. Just. et Coll. Ans. ded. ins. *ut nec* (Coll. Ans. ded. *ne*) *apud ipsos arbitros vel a iudicibus flagitatos vel sponte electos* (Coll. Ans. ded. *delectos*) *ulla sit cognitio* (Coll.

cia vel ortus imperii[k] protulerunt[l]. *Dat. VII.*[m] *Id. Aug. Romae, Timasio*[n] *et Promoto Coss.*[o] (389.)

Interpretatio. *Causas per anni spatium omnibus diebus secundum leges audiri*[p] *praecipimus*[q]. *Et licet lex quattuor menses ad fructus colligendos indulserit, sed ita pro provinciarum*[r] *qualitate et*[s] *praesentia dominorum credidimus faciendum, ut a die VIII.*[t] *Kalendarum Iuliarum usque in Kalendas Augusti messivae*[u] *feriae concedantur, et de*[v] *Kalendis Augusti usque in X.*[x] *Kalendas Septembris agendarum caussarum licentia tribuatur**). *A X. autem Kalend. Septemb. usque in Idus Octobr. vindemiales feriae concedantur*[y]. *Dies etiam*[z] *dominicorum**), *qui feriati sunt, ob*[a] *audiendis negotiis vel exigendis debitis sequestramus. Sanctos etiam Paschae dies, id est*[b] *septem qui antecedunt*[c], *et septem qui sequuntur*[d]. *Nec non et*[e] *dies natalis domini nostri vel Epiphaniae sine forensi strepitu volumus celebrari*[f]. *Natalem*[g] *etiam principis vel initium**) *regni pari reverentia convenit observari*[h].

20. *Iidem AAA.*[i] *Proculo Pf. U.* Festis solis diebus Circensium sunt inhibenda certamina, quo[k] Christianae legis veneranda[l] mysteria nullus spectaculorum concursus avertat, praeter clementiae nostrae natalitios dies[m]. *Dat. XV. Kal. Mai.*[n] *Constantinopoli, Arcadio A. II. et Rufino Coss.* (392.)

21. *Iidem AAA. Tatiano*[o] *Pf. P.* Actus omnes seu publici[p] seu privati diebus quindecim Paschalibus sequestrentur[q]. *Dat. VI.*[r] *Kal. Jun.*[s] *Constantinopoli*[t], *Arcadio A.*[u] *II. et Rufino Coss.* (392.)

22. *Impp.*[v] *Arcadius et Honorius AA. Heracliano Correctori Paphlagoniae*[x]. Solennes paganorum superstitionis dies inter feriatos[y] non haberi, olim lege[z] reminiscimur imperasse. *Dat. V. Non. Jul. Constantinopoli, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

23. *Iidem**) *AA. ad Aurelianum*[a] *Pf. P.* Die dominico, cui nomen ex ipsa reverentia inditum est, nec ludi theatrales, nec equorum[b] certamina, nec quicquam, quod ad molliendos animos repertum est, spectaculorum in civitate aliqua celebretur. Natalis vero Imperatorum, etiamsi die dominico inciderit, celebretur. *Dat. VI. Kal. Sept. Constantinopoli, Theodoro V. C. Cos.**) (399.)

24. *Iidem AA. Hadriano Pf. P.* Religionis intuitu

— c. 20. C. Th., cod. 1, P. Pa. W. c. 20. Vid. c. 23 et 25 h. t. — c. 21. C. Th., cod. 1, P. Pa. W. c. 21. Cod. Just. III, 12, 8 pars prior, cui Justinianus laciniam c. 1 h. t. agglutinavit. Coll. Ans. ded. l. c. c. 2. — c. 22. C. Th., cod. 1, P. Pa. W. c. 22. — c. 23. C. Th., cod. 1, P. Pa. W. c. 23. Vid. c. 20 et 25 h. t. — c. 24. C. Th., cod. 1, P. Pa. W. c. 24. Coniungenda est cum c. 35 C. Th. de Episc. (XVI, 2), desumpta ex c. 2 Sirmond. (vid. Append. C. Th. ap. Ri. p. V), quae c. 2, cum constitutionem 24 non habeat, una cum hac c. 24 maioris constitutionis de rebus ecclesiasticis pars esse videtur. Ceterum vid. c. 19 h. t. not. *a*.

Ans. ded. *agnitio*) *iurgiorum* ex c. 18 h. t. et c. 3 C. Th. de Exsec. (VIII, 8). Dirksen l. c. i) Sich. *reverentiam. Nostris etiam.* Til. om. *nostris etiam*; in cod. 6 add. haec vv. a sec. manu. k) 8 *imperio*. Ceterum vid. c. 25 h. t. l) Cod. Just. et Coll. Ans. ded. add. *„In quindecim autem Paschalibus diebus compulsio annonariae functionis et omnium publicorum privatorumque debitorum differatur exactio."* m) 21, 26, 28, 31, 36, 40, Sich. in m. *VIII.* 29, 33, 42, 44 *VI.* Cod. Just. *II.* Mox 36, 40 *kal.* n) 26 *Timano.* 21, Sich. *Ermano*, sed Sich. in m. *Timotheo.* 20 *Roma et Crinasio.* Nonn. codd. *Thimasio*, alii *Timatio.* 30 om. *Timasio.* o) 20 *promatho čsul.* 15 pro subscr. habet: *Acta hisdem Consulibus, quibus superius.* p) Multi codd. *audire.* q) 20 *petimus*, sed inter lin. *praecipimus.* Nonn. codd. *praecepimus.* r) Nonnulli codd. *praesentia* et om. *pro*, errore, ut 44; 20 om. *pro.* s) 6 — 10, 18 et multi alii codd. add. *pro.* Mox 9 om. *dominorum.* t) In his vv., sed aliis vv. ex interpr. c. 1 praemissis, incipit c. 2 Cod. Just. cit.: *Imp. Theodosius A. Vicenio. Ut in die Dominico emancipare ac manumittere liceat, reliquae caussae vel lites quiescant et a die octavo.* u) 7 om. *messivae*, alii habent *messil.* Cod. Just. *messis feria concedatur.* v) Cod. Just. *a.* x) Sich. *XI.*, sed Sich. in m. *X.* 20 *XI in.* Cod. Just. *trib. lic.* y) Cod. Just. *vindemialis feria concedatur.* 8 *vind. fuerint conced.* z) 20, Sich. *autem*, et est in cod. 20 spatium quattuor lit. Sich. in m. *etiam.* *) Nonn. codd. *dominicorum*, alii *dominicos.* a) 20 om. *ab.* b) Nonn. codd., ut 43 om. *id est.* c) 6, 7 et alii codd. *accedunt.* 20 *ant. vel a.* d) 9, 42, alii *consecuntur*, sed in 42 corr. *secuntur.* e) Vid. supra ad c. 19 h. t. not. *a.* f) Cod. Just. *concedatur. Sanctum quoque diem Paschae et diem Natalis* (leg. *natalem*, nam codd. habent *natal.*) *Domini et Epiphaniae, septem qui praecedunt et septem qui sequuntur sine strepitu volumus observari. Et quod contra hoc factum fuerit, omnibus modis irritatur* et des. seqq. g) Nonn. codd. *natale*, alii *natalis.* *) 6, 7 *aedictium*, sed rec. man. in 7 corr. *initium.* h) Multi codd. *observare*, alii *convenire obs.* i) In cod. 1 exc. *Iidem A.* P. (*Idem A.*) *AA.* Ad eundem Proculum hoc anno inscripta est c. 10 C. Th. de Annon. civ. (XIV, 17) et c. 1 Cod. Just. eod. (XI, 24). k) 1 *uo*, exscissa lit. *q.* P. (*q*)*uo.* l) 1 *venerandam*, sed corr. *veneranda* per punctum supra *m* positum. m) Vid. infra c. 23 et 25 h. t. n) Eodem die data est c. 2 C. Th. de Monachis (XVI, 3) et c. 8 C. Th. de Judaeis (XVI, 8) *ad Tatianum Pf. P.* Vid. c. seq. o) In cod. 1 abscissae sunt literae *Iidem AAA. T.* P. (*Idem AAA. T*)*atiano.* Coll. Ans. ded. *Titiano Papo.* Recte W. ad h. l. animadvertit, Valentinianum hoc ipso anno d. XV. Maii ideoque aliquot ante hanc c. emissam diebus occisum esse in Occidente, itaque h. c. Constantinopoli sub eius adhuc nomine emitti potuisse, imo debuisse. p) Cod. Just. add. *sunt.* Mox in cod. 1 exc. syllaba *pri* in v. *privati* et om. *privatis*, impr. P. q) Cod. Just. *conquiescant. In his tamen et emancipandi* etc. Vid. c. 1 h. t. not. *g, i, k.* r) Cod. Just. et Coll. Ans. ded. om. *VI.* s) Cod. Just. et Coll. Ans. ded. *Jan.*, et om. in Coll. Ans. ded. *kal.* quod ferri non potest. t) Pa. *Constinopoli.* Cod. Just. et Coll. Ans. ded om. *Constantin.* u) Coll. Ans. ded. om. *A.* et Pa. *II.* v) In cod. 1 exc. *Imp.* P. (*Imp*)*p.* x) 1 *paslagonicae.* P. Pa. *Paflagoniae.* y) 1 *feriarum*, sed corr. *feriatos.* z) Ita 1; P. Pa. W. om. *lege*, errore. Ceterum haec lex Arcadii non exstat. Pa. ad h. l. profert c. 2 C. Th. de Spectaculis (XV, 5) et c. 4. Cod. Just. de Paganis (I, 11), quarum illa huc non pertinet, haec recentior est, itaque neutra h. l. intelligitur. Cf. Bethmann-Hollweg, Handb. d. Civilpro-

cavemus[c] atque[d] decernimus, ut septem diebus quadragesimae, septem paschalibus, quorum observationibus et ieiuniis peccata purgantur, natalis etiam die et Epiphaniae[e], spectacula non edantur. *Dat. prid. Non. Febr. Ravennae, Stilicone[f] et Aureliano[g] Coss.* (400.)

25. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Jovio Pf. P. Post alia:* Dominica die, quam vulgo solis appellant, nullas edi penitus patimur voluptates, etsi[h] fortuito in ea aut imperii nostri ortus, redeuntibus in semet anni metis, offulserit, aut natali debita solennia deferantur. *Dat. Kal. April. Ravennae, Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.* (409.)

26. *Iidem AA.*[i] *Joanni*[k] *Pf. P. Post alia*[l]: Die Sabbato[m] ac reliquis[n], sub tempore, quo Judaei cultus sui reverentiam servant, neminem aut facere aliquid aut ulla[o] ex parte conveniri[p] debere praecipimus[q]: cum fiscalibus commodis et litigiis privatorum[r] constat[s] reliquos dies posse sufficere etc.[t] *Dat. VII.*[u] *Kal. Aug. Ravennae, DD. NN.*[v] *Honorio VIII.* *) *et Theodosio III. AA.*[x] *Coss.* (409.)

Interpretatio. *Die Sabbati nullum*[y] *Judaeorum aut pro fiscali utilitate aut pro quolibet negotio volumus conveniri*[z], *quia*[a] *religionis eorum dies non debet*[b] *actione aliqua perturbari.*

— c. 25. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. c. 25. Coniungenda est cum c. 19 C. Th. de Judaeis (XVI, 8). Cf. c. 20 et 23 h. t. — c. 26. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. c. 26. Br. Al., codd. eius et edd. Sich. — Be. c. 8. Cod. Just. 1, 9, 13. Bas. I, 1, 43. Denuo legitur et iisdem fere vv. infra in tit. de Exsecut. (VIII, 8), cuius c. 8 est. Fortasse coniungenda est cum c. 20 C. Th. de Judaeis (XVI, 8). Vid. infra not. *k*. Integra cum interpr. exstat in codd. 6 — 10, 14, 16—21; omnia desunt in cod. 15; omnia praeter interpr. in codd. 32, 39, 43; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 30, 31, 35, 36, 40, 41; textus et subscr. in codd. 25, 37, 44; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38, 42.

cessere, T. I, p. 228. *) *Id.* absciss. est in cod. 1, ut in c. 24. a) 1 *ad aureliano*, quod W. recte corr. in *ad Aurelianum*, cum haec commutatio literarum *um* et *o* saepissime in codd. inveniatur. P. Pu. *Aureliano.* b) 1, P. *aequorum.* *) 1 *cōs.* c) W. *iubemus*, mendose, quod in corr. em. d) 1, P. *adque*, more huius librarii. e) 1, P. Pu. *epifaniae.* Ceterum vid. c. 19 h. t. not. *a*. f) 1, P. *Stilichone.* g) Pu. *Aureliana*, mendose. h) Pu. *voluptates; et si*, mendose. Idem cum P. ad h. l. conferri vult c. ult. C. Th. de Spectaculis (XV, 5) et c. 3, 5—7, 13 C. Th. de Scenicis (XV, 7). i) Ita 1, P. Pu. Reliqui codd., superiores edd. et W. *Impp. Honorius et Theodosius AA.* ex Br. Al., ubi haec c. prima horum Impp. est. k) Ita omnes codd. (praeter 9, 29, 42, qui *Juliano*), Til. in m. Cui. 1 — Ri*. P. Pu. W. c. 8 de Exsec. cit., nonn. codd. et edd. Cod. Just. Solus Be. corr. *Jovio*, Cod. Just. ed. Spangenb. secutus sine dubio propterea, quod h. anno Jovium, ad quem superior c. data est, non Joannem Pf. Praet. fuisse constat, unde Go. propter summam cognationem, quae est huic c. cum c. 20 C. Th. de Judaeis (XVI, 8) *ad Joannem Pf. P. VII. Kal. Aug. Honorio IX. et Theod. V. Coss.* i. e. eodem die, sed alio anno (412.) data, subscriptionem huius c. et c. 8 cit. mutandam esse censuit, praesertim cum facilius subscriptionem alterutrius legis non nominibus, sed numeris additis diversam, quam inscriptionem corrumpi potuisse verisimile sit. Sed tamen propter consensum librorum mss., ad quos nunc Taurinensis accedit, non ausus sum quicquam mutare. Ceterum Sich. Til. *Joviano.* Etiam libri mss. et edd. Cod. Just. variant. 10, 18 *J. publio.* l) Nonn. codd. et Cod. Just. om. *Post alia.* m) 6, 7, 9 *Sabbata.* 21, Sich. — Be., nonn. edd. Cod. Just. *Sabbati.* n) 6 *reliqua.* 7, 16 *reliquam.* o) 19—21 *nulla.* In c. 8 cit. om. *aut* ante *ulla*. p) 20, 21 *convenire*, ut Hal. q) Cod. Just. add. *ita tamen, ut nec illis detur licentia eodem die Christianos orthodoxos convenire, ne Christiani forte ex interpellatione Judaeorum ab officialibus, praefatis diebus, aliquam sustineant molestiam.* r) 10, 18 om. *privatorum.* s) Ita omnes codd. et edd. ante W.; c. 8 cit. W. *constet*, quod etiam Russ. Cor. 66. Spangenb. et aliae edd. Cod. Just. habent. t) Cod. Just. om. *et cetera.* u) 16, 28, 36, Sich. Til. in m. *VIII.* 26 *VI.* 24, 30, 31, 33 om. *VII.* Mox multi codd. *Ravenna.* v) Nonn. codd. et c. 8 cit. om. *DD. NN.* Sich. *Domno nostro.* Ri. Ri*. *DD. NV. et H.*, sed corr. in add. *) 20, 21, Sich. *VII.* Multi codd. om. *VIII.* x) 20, 21, Sich. *aug. IIII.* Til. Cod. Just. *aug. III.*; nonn. codd. *II.*, alii om. *III.* aut *III. AA.* Hal. *Honor. IX. et Theod. V.*, similiter Russ. y) Nonn. codd. *nulli.* z) Plerique codd. *convenire.* a) Sich. *Quae*, sed in m. *Quia.* b) 20 *debent.*

*) (Vid. pag. sq.) Dixi, in Cui. 1 h. t. VII constt. auctum fuisse, quae res ita se habet. Postquam Cuiacius circa a. 1563 nactus est ab Ant. Loisello Consultationem Vet. Icti. (vid. Eius Obs. VII, 27 et Zirardinium l. c. p. 22), ex hoc fonte locupletavit in edit. Lugd. 1566 (Cui. 1) cum alios iuris veteris libros, tum Cod. Theodosianum, atque hunc quidem C. Th. titulum septem illis quas dixi, constitutionibus, illa unica, quam Br. Al. servaverat, antiquioribus. Et prima quidem *ex Corpore Theodosiani*, sed sine tit. mentione est *Constantini ad Maximum Pf. U.* const., ex cap. 9 Consultationis desumpta, *VI. Non. Febr. Sabino et Rufino Coss.* data, i. e. a. 316: cuius vv. haec sunt: *inter cetera et ad locum. Pactiones eas valere volumus, si cum legibus consentiant, et reliqua*, quam const. a Consultationis auctore truncatam et mutatam esse inspicienti statim apparet. Tamen nisi inscriptionem Consultationis falsam esse probetur, in Cod. Theod. exstitisse putanda est, quamquam in hoc titulo eam non exstitisse ex palimpsesto Taurinensi intelligitur, qui totum titulum, hac c. omissa, exhibet. Titulus ergo incertus est. Certius est eam cum c. 2 C. Th. de Admin. et peric. tut. (III, 19) et cum c. 1 C. Th. de Donat. (VIII, 12) ex Vat. Fr. §. 249 desumptam esse, ubi, quae Consultationis auctor suo more finxit, ita leguntur: *sub hac fieri debet* (donatio) *observatione, ut quas leges indulgent* (c. 1 cit. add. *actiones*) *condiciones pactionesque promantur* (c. 1 *contineat*). Obstat quidem, quod c. 1 cit. in noviss. edit. et Fr. Vat. §. 249 *Severo et Rufino Coss.* id est a. 323. *Datae s. pp.* sunt, lex illa Consultationis *Sabino et Rufino Coss.* i. e. a. 316. Sed videbimus infra, omnes codd. et edd. praeter Til., quem Be. secutus est, in subscr. c. 1 habere *Sabino et Rufino Coss.* (316), quocum etiam Hal. in c. 25 Cod. Just. (VIII, 54) consentit, quae lectio id commodi habet, ut nunc c. 1 cit. aetate antecedat secundam et tertiam eiusdem tit., quae ap. Til. et Be. antiquiores prima sunt contra Codicis Theodosiani et Justin. rationem. Neque magis obstat subscriptio Fr. Vat. §. 249, cuius vv. *III. non. feb. Severo et Rufino*, si primam editionem inspicimus, literis inclinatis impressa sunt, ideoque ab Angelo Maio ex editione

TIT. IX. *) DE PACTIS ET TRANSACTIONIBUS[c].

1. *Imp. Constantinus ad Rufinum Pf. P.* *Post alia:* Litigia sententiis vel transactionibus[d] terminata, non sinimus restaurari. *Dat. IV. Id. Mai.*[e] *ipso A. V. et*[f] *Licinio Caes. Coss.* (319.)

2. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Eutropio Pf. P.* Ubi pactum conscriptum est[g], atque *) Aquilianae[h] stipulationis[i] vinculis firmitas iuris innexa[k], aut gestis[l] secundum legem[m] accommodandus est consensus, aut poena una cum his, quae data[n] probabuntur, ante cognitionem causae[o] inferenda est[p]. *Dat. III. Non. Jun. Constantinopoli, Eucherio et Syagrio Coss.* (381.)

3. *Impp. Arcadius et Honorius*[q] *AA. Rufino Pf. P.*

Tit. IX. C. Th., Br. Al., codd. 1, 5—10, 14, 16—21, 24—33, 35—44, 46, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. *Tit. IX.* Deest quidem in cod. 1 numerus tit., quam ob rem P. Pu. vv. *Titulus IX.* uncis inclus., sed cum praecedenti tit. *de Feriis* numerus *VIII.* in m. adscriptus sit, dubitari non potest, quin hic titulus huius libri *nonus* fuerit. Cod. 15 *Tit. VI.* Vid. supra ad tit. II, L. R. U. *Tit. VIII.* Cod. Greg. I, 10 et 11. Cod. Just. II, 3 et 4. In C. Th., cod 1, ap. P. Pu. W. hic tit. tres complectitur constitt., quarum 1 et 2 debentur cod. 1, in reliquis codd. et ap. Sich. Til. Be. una tantum constat constitutione, quae nunc est tertia, sed in edd. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. auctus est septem constitutionibus, unde in his edd. octo h. tit. constitutiones sunt. — c. 1. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 1. Coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Sponsal. (III, 5). L. R. B. Tit. XXXIII. extr. — c. 2. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 2. Cod. Just. II, 4, 40. Bas. XI, 2, 57. Fortasse coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Censitor. (XIII, 11), uno tantum die differente, quod discrimen librariis tribuendum est. — c. 3. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 3. Br. Al. eiusque codd., Sich. Til. Be. *c. un.* Cui. 1 — Ri*. c. 8. Cons. cap. I. L. R. B. Tit. XXXVIII. Cod. Just. II, 4, 41. Bas. XI, 2, 58. Coll. Ans. ded. VII, 100. Conf. Form. Goldast. n. 36 et Docum. Ital. saec. IX. ap. Marin. Num. XCIX. vers. 21 sq. et pag. 320, not. 8. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 30, 31, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in codd. 15, 25, 32, 37, 39, 43; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38, 42. Ad interpret. cf. Form. Sirmond. XXV.

Be. aut de cj. Go. restituta sunt. *PP.* autem pro *Dat.* in libris mss. saepe a librariis poni, huius rei iam exempla habuimus (vid. supr. c. 2 C. Th. de Div. rescr.) et habebimus multa. Porro differentia diei magis speciosa quam vera est. Facile enim inter scribendum commutantur *III* et *VI*, praesertim si pro *III* scriptum est *uj*, quod in antiquissimis libris saepe invenitur, unde fortasse librarius Consultationis scripsit *VI* pro *uj* et quod ad mens. *Nov.* attinet, qui in subscr. c. 2 cit. in edd. Sich. — Ri*. legitur, iam W. corr. *Febr.*, quae cj. et Cod. Just. (V, 37, 21) et nunc complurium codd. auctoritate confirmatur. Natum est enim mendum ex antecedenti *Non.*, unde etiam in c 1 cit. nonnulli codd. secundi ordinis *Non. Nov.* habent pro *Non. Febr.* Res ergo eo redit, ut omnes illae constt. anno 316 datae sint, quo anno imperatorem expoliendo iuri de donationibus indulsisse ex c. 2 et 3 C. Th. de Donatt. patet. Tamen nondum omnia expedita sunt propter scrupulum Go. affirmantis, nos ignorare, num Maximus a. 316 *Pf. U.* fuerit, quae res Go. ita movit, ut omnes has constt. anno 323 datas esse vellet, aut legendum esse *Pf. P.* Sed cum Consultationis auctor et optimi codd. in c. 2 et 1 citt. *Pf. U.* habeant, non puto quicquam mutandum esse. Desunt enim nobis, ut W. ad c. 2 recte monuit, accurati magistratuum cuiusvis anni indices, unde si magistratus alicuius notitia in indicibus excidit, nondum contra codicum testimonium credendum est, eum non exstitisse. Praefecti autem urbis videtur propria quaedam de donationibus cognitio fuisse, quem in Fr. Vat. l. cit. Imp. alloquitur: *Maxime carissime ac iucundissime*; cum de praefecto praetorio usitata sit formula: *parens carissime atque amantissime.* Itaque, quod ad aetatem attinet, W. in Eph. L. L. 1824, Num. 174. p. 1389 in subscr. c. 1 et 2 citt. *Severo et Rufino* (323) legendum esse putat; sed mihi praeplacet sententia, quam ipse postea et in Praef. ad Haub. Opp. T. 1, p. LIV. et in edit. C. Th. ad h. t. p. 109 sq. not. *z* et p. 188, not. *l* proposuit. Neque me moverunt, quae cl. de Buchholtz (Vatic. Fragm. p. 200 sq.) contra W. doctissime disputat. Semper enim debemus in rebus dubiis primum codicum auctoritatem sequi, quae hic cum W. facit, neque si ordine constitutionum in tit. C. Th. de Donat. (VIII, 12) ad aetatem restituto nonnullae h. t. constitutiones difficiliores fiunt ad interpretandum, hoc tanti est, ut contra libros mss. et rationem Cod. Th. et Just. aliquid statuamus. Exstant enim in utroque codice eiusmodi dissensus multa exempla, ex eo nata, quod et constitutiones exciderunt, et quae aetatem tulerunt, mutilae sunt. — Jam reliquas sex leges Consultationis auctor affert *ex Corpore Hermogeniani*, sed quoniam omnes debentur imperatoribus, qui post Constantinum M. fuerunt, neque hac de caussa secundum receptam opinionem in Cod. Hermogenianum recipi potuerant, id viri docti corrigi voluerunt *ex Corpore Theodosiani*, in quem errorem etiam Schultingius, Consultationis editor incidit. Sunt enim illae constt. mera rescripta, qualia non exstant in Cod. Th., neque subscriptionum forma (*ipsis AA. Coss.*) in eo usitata est; quam ob rem Be. eas e C. Th. eiecit. Jam vero rem conficit cod. 1, integrum hunc tit. in tertio folio exhibens, in quo nulla harum ex Consultatione a Cuiacio in hunc tit. receptarum constitutionum invenitur, quod recte animadvertit P. in Comm., nonnullos ille tamen errores committens, de quibus cons. W. ad h. l. p. 110, not. *x*, quem secutus sum. Conf. etiam de Löhr, Uebersicht der Constitt. d. Röm. Kais. v. Theod. II. u. Val. III. etc. p. 9, 13, not. 4; p. 15, not. 2; Jacobson, de Codd. Greg. et Hermog. p. 19 sqq. et mea Praef. in edit. Cod. Hermog. Ceterum hic tit. in Cod. Greg. et in Cod. Just. in duos dividitur titulos: *de Pactis* et *de Transactionibus.* c) 1, P. *Trasactionibus.* 15 et Cons. Vet. Icti l. c. om. *et Transact.* 8 *De P. et Translatis actionibus.* Cui. 1 in titt. ind. *transactionidus.* d) 1 *tra . . actionibus.* P. *tra(ns)actionibus.* e) Fort. add. *Sirmio* Vid. c. 1 C. Th. de Sponsal. (III, 5). f) Seqq.: *..icinio Caes. Coss.*, quae abscissa sunt in cod. 1, restituit P. g) Cod. Just. *Ubi p. vel transactio scripta est.* *) 1, P. *adque*, ut semper. h) Ita corr. W.; 1, Cod. Just. vulgo *Aquilianae.* i) Cod. Just. add. *et acceptilationis.* k) Cod. Just. add. *est.* l) Cod. Just. *aut subsecutis.* m) Cod. Just. *leges.* n) Ita em. W. ex Cod. Just. pro eo, quod 1, P. Pu. habent: *poena (sc. una) quae data cum his prob.* Ceterum Cod. Just. *probuntur.* o) Cod. Just. add. *si adversarius hoc voluerit.* p) *a est* absc. est in cod. 1. q) 19, 21 *Hon. et Archadius.* 10, 18 *Publio.* Nonn. codd. *Ar-*

Si quis[r] maior[s] annis adversum[t] pacta vel transactiones[u] nullo cogentis[v] imperio, sed[x] libero arbitrio et voluntate confecta[y] putaverit esse veniendum, vel interpellando[z] iudicem[a], vel supplicando[b] principibus, vel non implendo promissa ea, quae[c] invocato dei omnipotentis nomine[d], eo[e] auctore, solidaverit, non solum inuratur[f] infamia, verum etiam[g] actione privatus[h], restituta[i] poena, quae pactis probatur[k] inserta, earum[l] rerum et proprietate careat et emolumento[m], quod ex pacto[n] vel transactione illa fuerit consecutus. Quae[o] omnia eorum mox[p] commodo[q] deputabuntur[r], qui intemerata[s] pacti iura servaverint[t]. §. 1. Eos etiam huius litis[u] vel iacturae dignos[v] iubemus esse vel munere, qui nomina[x] nostra placitis inserentes[y], salutem[z] principum confirmationem[a] initarum[b] esse iuraverint[c] pactionum. *Dat. V.*[d] *Id. Octob. Constantinopoli*[e], *Olybrio*[f] *et Probino*[g] *Coss.* (395.)

Interpretatio. *Si quis post XXV. aetatis suae annum adversus pactionem*[h] *vel definitionem suam, quam nulla potestate constrictus emisit, sed voluntate*[i] *propria fecisse dignoscitur, aut interpellare iudices aut potestatum animos contra hoc, quod fecit, precibus adire praesumpserit aut implere neglexerit ea, quae sub sacramenti interpositione definitionis suae scriptura testatur: non solum ex hoc facto pronuntietur*[k] *infamis, sed nec caussam ipsam agere permittatur*[l] *et poenam, quam in pacto constituit, cogatur exsolvere: et quicquid partibus suis per*[m] *eandem scripturam fuerit*[n] *deputatum, illis continuo conferatur, qui emissae pactionis definitionem*[o] *sine aliqua contrarietate servaverint. Illos quoque praecipimus similis*[p] *poenae conditione constringi, qui dominorum nomina coniurant*[q], *placitis inserentes*[r], *definita implere neglexerint: quod illis pro munere conservatae pactionis accrescat, qui sacramenta et**) *definita servaverint.*

TIT. X. DE POSTULANDO.

1. *Imp. Constantinus A. Antiocho Pf. Vigilum.* Iussione subversa, qua certus advocatorum numerus singulis tribunalibus praefinitus est, omnes licentiam habeant, ut quisque ad huius industriae laudem, in quo voluerit[a] auditorio, pro ingenii sui virtute nitatur. *Dat. Kal. Nov. Serdicae, Constantino A. V. et Licinio Caes. Coss.* (319.)

2. *Idem A. ad Antiochum Pf. Vigilum.* Destituuntur negotia et temporibus suis excidunt, dum advocati per multa officia et diversa secretaria rapiuntur; ideoque censuimus, ne hi, qui semel protestati fuerint, quod apud te caussas acturi sunt, apud alium iudicem agendi

Tit. X. C. Th., Br. Al., codd 1, 5—10, 16—21, 24—33, 35—44, 45, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. P. Pu. W. Aeg. L. B. U. (quamquam est *Tit. IX.*) *Tit. X.* C. Gr. 1, 12. Cod. Just. II, 6. Excidit quidem numerus tit. in cod. 1, qua de causa a P. Pu. vv. *Titulus X.* uncis inclusa sunt. Sed vid. supra ad tit. IX. et VIII. Cod. 15 *Tit. XII.* Vid. supra ad tit. II. In cod. 1, ap. P. Pu tres. sunt huius tit. constitutiones, id est 1, 2 et lacinia tertiae, quae nunc primum a P. ex cod. 1 editae sunt. In Br. Al. eiusque codd. citt. et in edd. Sich. — Be. hic tit. tribus constat constitt., i. e. 4, 5, 6; ap. W. 8 constitt., qui praeterea 3 et 5 ex Cod. Just. locupletavit. Ceterum nescimus, quot constitutiones huius tit. in C. Th. fuerint, cum integer titulus non servatus sit. — c. 1. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 1. Cohaeret h. c. cum c. 2 h. tit. Vid. W. ad h. c. not. *a.* — c. 2. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 2. Vid. c. 1.

fino aut *Ruphino.* r) 10, 18, Coll. Ans. ded. *Si qui.* Go. ad h. l. „an et *Si quae?*" s) Cod. Just. Coll. Ans. ded., interpret. add. *viginti quinque.* t) Ita plerique codd.; sed Sich. — Be. Cod. Just. *adversus.* u) 10, 18 *post acta v. transactionis.* 9 *pactum.* v) 8, 10, 18 *cogentes.* 6, 7, 16, Til. *cogente,* sed sec. man. in cod. 7 corr. *cogentis.* In seqq. desunt nonnunquam aliquot literae in cod. 1, quae abscissae sunt et a P. restitutae ex prioribus edd. x) Coll. Ans. ded. om. *sed.* y) Aur. Lugd. Cod. Just. *confectas.* 9 *putaverat.* z) 10, 18, 20 *interpellandum.* a) 10, 18 *iudice.* b) 8, 10, 18 *supplicandum.* c) 20 *et quae.* Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *promissa. Et quae.* Cod. Just. *eas autem.* Coll. Ans. ded. *eas* om. v. *quae.* Til. *eaque.* 18 om. *ea.* d) Ita 1, 6—10, 16, 18, 19, Til. P. Pu. W. Cod. Just. Coll. Ans. ded.; in rell. codd. et edd. est *inv. nom. d. o.* e) 8 *quo.* 10 *et.* Mox multi codd. *actore.* f) 9, 10, 14, 16, 19, 20, Sich. *minoratur.* 21 *notatur.* Cod. Just. *notetur.* Coll. Ans. ded. *intretur.* Mox 20, 21 *infamie.* g) 1 *esse,* sed supra lin. add. *tiam,* qua re corr. *etiam.* h) 9 *privata.* 10 *privatur.* i) 18 *restituas.* k) 16 *probatus.* l) Cod. Just. *et,* prob. W.; Coll. Ans. ded. om. *earum.* m) 10, 18—20 *emolumentum.* n) Cod. Just. *ex pactione.* o) Cod. Just. Coll. Ans. ded. *Itaque.* In cod. 1 absciss. est *Quae.* p) Ita 1, 8, 9, 19, 20, P. Pu. W.; Sich. 19, 21 *eorum morum.* In rell. codd. et edd. est *mox eorum.* q) Plerique codd. *quomodo.* 21, Coll. Ans. ded. *commoda.* r) Coll. Ans. ded. add. *eis.* s) 20 *in temeritate.* 21, Sich. *intemerate.* Til. Cui. 1. Cui 2 — Be. et plerique codd. *intemerati.* t) 10, 18 *servarent.* u) Ita omnes codd. et edd. praeter cod. 8, ubi *eius.* W. videtur redundare *huius,* quia nullius litis mentio praecesserat, etiamsi concedit Go., litem id vocari, quod in controversia sit, itaque cj. *hac litis,* sine caussa. Cod. Just. *h. legis.* v) P. Pu. *dignus.* x) Nonn. codd. *numina.* y) 6 *ingerentes.* 1, 10, 18 *inserentis.* 19 *inserta.* z) 19 *salutarium.* a) 10, 18, 19 *confirmatione.* b) 9, 10, 18 *ministrarum.* 8 *minitarum.* 20 *iniciorum.* 21 *minorum.* c) 10, 18 *iuraverit.* 6, 7, 16, 17 *iure,* sed 7 in m. *iuraverint.* Cod. Just. Coll. Ans. ded. *iur. esse.* d) 21 *VI.* 26, 30 om. *V.* e) Coll. Ans. ded. om. *Constant.* f) 8 *Libr.* 10, 18 *Olimbrio.* Plerique codd. Cui. 1 — Ri*. *Olibrio.* Nonn. codd. *Olebrio.* g) 10, 14, 18, 19 et sec. Ri. 6 *Paulino.* 20, 21, Sich. *Priminio,* sed Sich. in m., 28, 36, 40 *Provintio.* Alii codd., P. Pu. *Provino.* h) Nonn. codd. *petitionem.* i) Nonn. codd. add. *sua.* k) 20 *pnuntietur,* alii, ut 42 *pronuntiatur,* sed in 42 corr. *pronuntietur.* l) Codd. *promittatur, permittatur, permittitur.* m) 6, 7, 10, 18 *in,* alii *in eadem scriptura.* n) Multi codd. *fuerat.* o) 19, 20, alii *emissa — diffinitione.* p) 6, 7, alii *simili* q) 6, 7 om. *coniurant.* r) 20, 42, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. add. *et.* *) 20, Sich. om. *et.*

a) 1 *quae certu .[— omne .[— vol .[erit.* Literas

habeant potestatem[t]. *PP. Kal. Nov. Serdicae, Constantino et Licinio Caes. Coss.* (319.)

3. *Idem A. Helladio.* Saepius clariusque .....[u] advocatis existimationi suae immensa atque illicita compendia praetulisse[v], nomine honorariorum[x], *ex ipsis negotiis, quae tuenda susceperint, emolumenta sibi certae partis cum gravi damno litigatoris et depraedatione poscentes*[y]. *Placuit igitur*[z], *ut omnes, qui in huiusmodi saevitate*[a] *permanserint, ab hac professione penitus arceantur. Data III. Kal. April. Paulino et Iuliano Coss.* (325.)

4. *Idem*[b] *A. ad Bassum Pf. P.*[c] Advocatos[d], qui consceleratis[e] depectionibus[f] suae opis[g] egentes[h] spoliant[i] atque denudant[k], non iure[l] causae[m], sed fundorum, pecorum et mancipiorum qualitate rationeque[n] tractata, dum eorum praecipua poscunt[o] cuncta[p] sibi pactione transscribi, ab[q] honestorum coetu iudiciorumque[r] conspectu[s] segregari praecipimus. *PP.*[t] *VIII.*[u] *Id. Mart Constantinopoli, Constantino Aug. VIII.*[v] *et Constantio*[x] *Caes.*[y] *Coss.* (329.)

Interpretatio. *Advocati,* (*id est causam agentes*[z],) *qui per iniquam cupiditatem susceptos*[a], *quorum causam agunt*[b], *prius cogunt*[c] *de rebus suis taliter scriptura intercedente pacisci*[d], *ut omnia, quae meliora sunt in agris aut*[e] *mancipiis aut in pecoribus, ad eos sub promissa defensione*[f] *perveniant. Et ideo qui tam scelerati in eos, quibus patrocinium promittunt, fuerint deprehensi, et a conventu honestorum virorum et*[g] *iudiciorum communione praecipimus segregari.*

5. *Impp. Valentinianus et Valens AA. Olybrio*[h] *Pf.*

— c. 3. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. c. 3, sed mutila in cod. 1, ap. P. Pu. Cod. Iust. II, 6, 5, ex quo W., quae desunt, restituit, quamquam etiam in Cod. Iust. h. c. in compendium videtur redacta esse. Bas. VIII, 1, 14. — c. 4. Br. Al., codd. edd. Sich. — Be. *c.* 1. W. c. 4. Decr. Grat. cau. III, qu. 7, c. 2, §. 8. Baronius ad a. 326, n. 97. Eam revocari vult Go. ad a. 320, quod nunc ex cod. 1 refutatur. Profertur enim ibi c. 3, quae anno 325 data est, omittitur autem haec c., unde haec recentior est. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 30, 31, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in codd. 25, 32, 37, 39, 43; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38, 42; sola interpr. in cod. 15. — c. 5. Br. Al., codd. edd. Sich. — Be. *c.* 2. W. *c.* 5. Cod. Iust. II, 6, 6. Bas. VIII, 1, 15. Fort. coniung. est cum c. 19 C. Th. Quor. app. n. rec. (XI, 36) paucis dieb. differente. Integra cum interpr. exstat in codd. 8—10, 16, 18—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 32, 39, 43, 44, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 31, 35, 36, 40, 41; textus et subscr. in codd. 25, 37; textus, subscr. et interpr. in cod. 33 et ponitur subscr. et interpr. c. seq.; solus textus om. in codd. 27, 29, 38, 42; sola subscr. in codd. 6, 7 (in quo cod. add. a sec. m.), 14, 17; sola interpr. in cod. 15. W. pro hac c. recepit pleniorem c. 6 Cod. Iust. Illam enim a Visigothis truncatam esse, praeter formulam subscriptionis: *ipsis AA. Coss.*, in C. Th. non usitatam, tota eius forma ostendit. Vid. W. ad h. l. not. *h* et (Opp. Acadd. p. 438) in E. L. L. 1826, p. 1064. Secutus essem W., praesertim cum in Cod. Iust. non multa videantur a Triboniano mutata esse, nisi obstitisset interpr. et apparatus lectionum, quae non poterant una cum const. 5 in annotationem coniici. Qua de causa c. 6 huc transtuli. *Quisquis vult esse causidicus, non idem in eodem negotio sit advocatus et iudex: quoniam aliquem inter arbitros et patronos oportet esse delectum.* §. 1. *Ante omnia autem universi advocati ita praebeant patrocinia iurgantibus, ut non ultra, quam litium poscit utilitas, in licentiam conviciandi et maledicendi temeritatem prorumpant: agant, quod causa desiderat, temperent se ab iniuria. Nam si quis adeo procax fuerit, ut non ratione, sed probris putet esse certandum, opinionis suae imminutionem patietur: nec enim conniventia commodanda est, ut quisquam negotio derelicto, in adversarii sui contumeliam, aut palam pergat, aut subdole.* §. 2. *Praeterea nullum cum eo litigatore contractum, quem in propriam recepit* [illegible], *ineat advocatus: nullam conferat pactionem.* §. 3. *Nemo ex his, quos* (Bijdr. cj. *quae*) *licebit accipere vel decebit, aspernanter habeat, quod sibi semel officii gratia libero arbitrio, obtulerit litigator.* §. 4. *Nemo ex industria protrahat iurgium.* §. 5. *Apud urbem autem Romanam etiam honoratis, qui hoc officium putaverint eligendum, eo usque liceat orare, quousque maluerint, videlicet ut non ad turpe compendium stipemque deformem haec arripiatur occasio, sed laudis per eam augmenta quaerantur. Nam si lucro pecuniaque capiantur, veluti abiecti atque degeneres, inter vilissimos numerabuntur.* § 6. *Quisquis igitur ex his, quos agere permisimus, vult esse causidicus, eam solam, quam sumet tempore agendi, sibi sciat esse personam, quousque causidicus est: nec putet quisquam honori suo aliquid esse detractum, cum ipse necessitatem elegerit standi, et contempserit ius sedendi. PP. X. Kalend. Septemb. Valentiniano et Valente AA. II. Coss.* (368.)

in fine versuum abscissas P. restituit. Mox 1 *ingeniis virtute.* t) 1 *sui.*| — *secretaria ra..*|*untur* — *ap..*| — *potest.tem*, literae abscissae a P. restitutae sunt. u) Desunt hoc loco, serie literarum cod. 1 a P. exhibiti spectata quinque literae, etsi P. lacunam tribus tantum punctis indicat. P., quem Pu. secutus est, supplet *accidit*, impr. W., qui prop. *noscuntur* s. *inveniuntur advocati*, contra scripturam cod., qui habet *advocatis*. Ego, quoniam nihil inveniri posse videtur, quod conveniat, codicem repraesentavi. Cod. Iust. *Si qui advocatorum existimationi.* v) Cod. Iust. add. *sub.* x) In v. *honorarior* desinit folium tertium cod. 1; quae sequuntur literis inclinatis impressa, W. restituit ex Cod. Iust., ita tamen, ut sententiam tantum secutus sit, propter mutatam totius orationis structuram. y) Cod. Iust. add. *fuerint inventi.* z) Cod. Iust. om. *igitur.* a) Ita W. auct. Go. in Gloss. Nom. h. v. Cod. Iust. *huiuscemodi saevitate.* b) Edd. et codd. hic ponunt *Imp. Constantinus*, quoniam in his h. c. prima h. tit. est. 27 *Imp. Valentinianus.* c) 6, 7, 16, 20, 42 (a sec. man.) et codd. nonnulli ap. Go. *Pf. U.*, qui aut ad ann. 320 h. l. referri vult aut Vicarium Italiae Pro — Praef. ann. 326 intelligit. Vid. Go. ad h. c. not. *b* et in Prosop. v. *Bassus*, sed vid. infra, not. *v.* 15 *Basso ppo.* 10, 16 *Publium.* d) 8, 10, 18—21, Sich. *Advocatus.* Similis est c. 5 Cod. Iust., ad Helladium a Constantino a. 325 missa. e) 8, 10, 18, An. Reg. ap. Go. *quicumque sceleratis.* 16, 19, 20, Sich. *cum sceler.* f) 8, 9, 14, 15, 20, 21, Sich. Til. *depactionibus.* g) 6, 14 *opere.* 7, 19 *opes.* h) 6 *gentes.* 15 *agentes.* Aur. Lugd. *regentes.* i) 19—21, Sich. *expoliat.* 15 add. *eos.* k) 19—21, Sich. *denudat.* 6—10, 14, 16, 18, Til. *nudant.* l) 20, 21, Sich. *iuratae.* m) 19 *causa.* n) 8 *fedorum p. emancipiorum qualitatem rationemq.* o) 19 *possunt.* 21, Sich. *poscit.* p) 19—21, Sich. *in quo acta.* q) 19 *adscribere ab.* 20, 21, Sich.

U.[i] Quisquis[k] vult esse causidicus, ipsam solam sumat in causis agendis[l] personam[m], nec idem in eodem negotio defensor sit et quaesitor[n], quoniam aliquem[o] inter arbitros et patronos oportet[p] esse delectum[q]. *Acc.*[r] *XII. Kal. Septembr. ipsis*[s] *AA. Coss.* (365.)

Interpretatio. *Quicumque causas*[t] *suscipere vel agere voluerit alienas, hoc*[u] *sibi noverit vindicandum, ne velit in eo negotio, quod susceperit, et iudicis et assertoris habere personam.*

6. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Eustathio*[v] *Pf. P.*[x] [De re necessaria ad locum[y].] Altero beneficio[z] non solum per forum tuae magnitudinis, sed[a] in universis iudiciis valituro[b], ut[c] filiifamilias, quicquid ex huiusmodi[d] professione vel ipsius occasione conquisierint[e], id post patris obitum praecipuum[f], veluti peculium castrense, proprio dominio valeant vindicare[g]: sub tali forma, quam[h] militantibus, ex iure praecinctis[i], cinguli[k] praerogativa detulit. *Dat. X. Kalend. Aprilis Constantinopoli, DD. NN.*[l] *Honorio XIII. et Theodosio X.*[m] *AA. Coss.* (422.)

Interpretatio. *Quicquid*[n] *vivo patre filius advocatus de causarum susceptione acquisierit, sibi noverit vindicandum, sicut castrense peculium, quod in armis constituti*[o] *filii probantur acquirere vel illi, qui iudiciariam vivis parentibus meruerint potestatem*[p].

TIT. XI. DE ERRORIBUS ADVOCATORUM*).

1. *Imp. Constantinus A. Furio*[q] *Felici*[r]. Advocatorum errores in[s] competenti iudicio litigatoribus non praeiudicant. *Dat. V.*[t] *Kalend. Aug. Constantino*[u] *A. VI.*[v] et *Constantino*[x] *Caes.*[y] Coss. (320.)

— c. 6. Br. Al., codd. edd. Sich. — Be. c. 3. W. c. 6, sed retento numero 3, mendose. Coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Assess. (I, 21). Cod. Just. II, 7, 4. Bas. VIII, 1, 19. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 43, 44, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 30, 31, 33, 34, 36, 40, 41; textus et subscr. in codd. 25, 37, 39; solus textus om. in codd. 27, 29, 38, 42.

Tit. XI. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—21, 24—33, 35—44, 46, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XI.* Cod. 15 *Tit. XIII.* Cod. Just. II, 10. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 15—21; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 30, 31, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in codd. 25, 32, 37, 39, 43; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38, 42; sola subscr. in cod. 14.

transscripsit ex. r) 6—8 *et iudiciorum.* Til. *iudiciorum consp.* s) 14 *conscriptu.* 20 *conspectis.* t) 10, 15, 18—21, 26, 29, 36, 40, 42, Sich. *Dat.* u) 20, 21, Sich. *VI.* i. e. ann. 320, prob. Go. 19 *prid.* 15 om. *VIII.* 26, 36, 40, Sich. in m. *VII.* v) 6—8, 10, 14, 16, 17, Til. — Ri*. *III.* 19—21, Sich. Be. W. *VII.* i. e. ann. 326; sed 15, 24, 30, 31, 35 *VIII.* i. e. ann. 329, quae est verior lectio. Vid. supra not. c; hoc enim ann. Bassus Praef. Praet. Italiae fuit. Vid. Go. in Prosopogr. v. *Bassus.* 40 *C. praefecto.* 26 *Constantino I. et* et om. *aug.* 36 om. *VII. — Caes.* 33 om. *Constantino — Coss.* x) Nonn. codd. *Constantino.* y) Multi codd. om. *Caes.*, aut *Caes. Coss.*, nonnulli *VC. Coss.* Add. *IV.* z) Sich. in m. *dicentes*, ut 40. a) 19—21, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *susceptorum causam* et om. *quorum.* b) Plerique codd., Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *acturi sunt.* c) 40, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *cogantur.* d) 9 *placitis et ut.* e) *In* deest in edd., sed add. in omnibus fere codd. f) 20, Sich. *definitione*, sed Sich. in m. *defensione.* Ceterum animadvertendum est, post *perveniant* non sequi apodosin. g) Multi codd. add. *a.* h) Plerique codd. Sich. Cui. — Ri*. *Olibrio.* i) Nonn. codd. Sich. — Cui. 2* *Pf. P.* aut *ppo*, sed Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2* in m. *V.* pro *Pf. U.* k) 20, 21, Sich. *Si quis*, sed Sich. in m. *Quisquis.* Cf. ad h. c. Dirksen l. c. p. 374 sq. l) 6—8, 10, 14—19 *causas agendo.* 9 *causas egendo.* 20 *causas agendi.* 21 *solam in eo quod susceperit et iudicis et assertoris habere personam sumat* ex interpr. Eadem vv.: *in eo — personam* 20 habet supra lin. et om. in interpr. m) 15 om. *nec — quaesitor.* n) Nonn. codd. *questor*, alii *quisitor.* Sich. Cui. 1 — 2* *quaesitor. Quoniam.* Til. Go. Ri. Ri*. *quaesitor: quoniam.* o) 9, 10, 15, 18 *aliquid.* p) 20 *oporteat*; in eod. cod. est lacuna XVIII literarum post v. *esse*, sed nihil deest. q) Nonn. codd. *dilectum*, alii *delictum.* r) 8 *Dat. acc.* 19, 29, 40 *Dat. XII.* s) Add. *II.*, [illegible] e. annus 368, in quem incidit Olybrii Pf. U. t) 6, 7 *causam.* u) 8, 9 add. *solum.* v) Fere omnes codd. et edd. ante Be. *Eustasio*, sed iam Go. in annot. *Eustathio.* 20 *Eutasio.* 42 *Eustatio.* x) 14 *p̄p̄o.* [illegible] *praeposito.* y) Haec vv. des. in codd. 15, 25, 27, 29, 37, 38, 42. W. ad h. l. probat, hanc quoque c. a Visigothis truncatam esse. z) 20, Sich. *De — locum alterius b.* Til. *De — locum altero b.* 15 *Aeterno*, notabilis lectio, sicut mox *decernimus*, quibus receptis integra fit sententia. 19 *Alterum beneficium.* 14 *Alter obtinet ben.* a) 19 add. *et.* b) 10 *valiturum.* 15 *valituro decernimus ut*, optime. c) 7—9, 14, Til. add. *si.* 19 *quodsi.* d) Fere omnes codd. *filii filiae — huiuscemodi.* e) 6, 7, 10, 16—18 *quaesitura vel conquisierunt.* 8, 9 *quaesierunt vel conquesierunt.* 15, 20, 21 *quaesierint vel conq.* 19 *quesierant vel de qua quesierint.* f) 6, 7, 14, 17 *peculium.* 15 *praecipue.* g) Sich. *vindicare. Sub.* Til. — Ri. *vindicare, Sub* aut *sub.* In v. *vindicare* desinit c. 4 cit., quae sic: *Fori tui culminis et universorum iudiciorum advocati quicquid — occas. quaesierint, id etiam post — castr. ad exemplum militum pr. d. v. vind.* h) Ita 6, 7, W. et cj. Go.; 10, 18 *a qua.* i) 6—8, 10, 14, 16—18, Til., in m. Cui. 1 — Cui. 2* *procinctus.* 15 *procinctis.* 19 — [illegible] *praecinctos.* 20 antea *praecunctos.* *) 20, 21 *singulis.* 16 *singuli.* k) 20, 21 *praerogativā intuli.* Nonnulli codd. *prorogativa.* l) 28, 40, 41 om. *Const. DD. NN.* m) 14, 20, 21, 26, 42 om. *X.* n) 20 *Quicunque* et mox *causae.* o) Nonn. *constitutis*, alii *constitutis filiis.* p) 8 add. *requirendis Novellis similium.*

*) Cod. Just. *de Erroribus adv. vel libellos seu preces concipientium.* q) 10, 18 *Iorio.* 33 *Rufino.* r) 15 *Vicario.* Vid. c. 2 C. Th. de Temp. cursu (II, 6). s) 6—8, 16, 17, Til. *sine.* t) 38 *XV.* u) 20, Sich. *Constantinopoli.* 21, Til. *Constantinop.* v) 19, 35, 38 *VII.* 20, 21, 24, 26, Sich. Til. om. *VI. et*, sed Sich. in m. add. *V.* et Til. in m. *VI.* x) Fere omnes codd., Cui. 1 — Ri*. Sich in m. et Til. in m. *Constantio.* Go. in

INTERPRETATIO. *Advocatus, si in suscepti*[x] *causa aliquid in praeiudicium per errorem dixerit, praeiudicare ei, a quo adhibitus est, nullatenus debet: si continuo de ipso errore fuerit reclamatum*[a].

TIT. XII. DE COGNITORIBUS ET PROCURATORIBUS *).

1. *Imp. Iulianus*[b] *A. Secundo*[c] *Pf. P.*[d] Nulla dubitatio est, post caussam in iudicio publicatam[e], utpote dominum litis procuratorem effectum, etiam post excessum eius[f], qui defensionem mandaverat[g], posse inchoatam litem[h] iurgiumque[i] finire: quippe cum et*) procuratorem posse eum[k] instituere et ad[l] heredes suos inchoata transmittere[m], veteres[n] iuris voluerunt[o] conditores[p]. *Lecta*[q] *apud acta*[r] *pridie Non. Feb. Iuliano A. IV.*[s] *et Sallustio*[t] *Coss.* (363.)

INTERPRETATIO. *Qui*[u] *dominus et procurator de cuiuslibet rei petitione*[v] *fuerit institutus et*[x] *susceptam litem vivo mandatore per actionem repetendo fuerit contestatus, etiam si ille, qui ei mandatum tale fecerat*[y], *de hac luce discedat, liceat ei*[z] *rem, quam repetendam susceperat, sibimet*[a] *ipsi*[b] *defensare*[c] *et alium procuratorem in hac causa, si voluerit, qui repetat, ut dominus ordinare*[d] *atque*[e] *actionem ad heredes suos successoresque transmittere: quia sicut in rebus, quae possidentur*[f], *procuratores tantum adversus pulsantes nec non et domini*[g] *possunt firmiter ordinari: ita in rebus, quae repetuntur, dominos*[h] *procuratoresque facere is, qui pulsat ac repetit, iure permittitur. Solum est, ut mandatum ad vicem*[i] *donationis factum, actis habeatur insertum.*

2. *Impp. Valentinianus et Valens AA. Sallustio Pf. P.*[k] Commune negotium et[l] quibusdam absentibus agi[m] potest, si praesentes rem ratam dominum habiturum cavere[n] parati sunt[o], vel si, quod[p] ab his petitur, iudicatum solvi satisdatione[q] firmaverint. *PP.*[r] *VI.*[s] *Id. Decemb. Divo Ioviano*[t] *et Varroniano Coss.* (364.)

INTERPRETATIO. *Communes causas*[u] *absentibus consortibus alii*[v] *consortes agere*[x] *possunt, si illi, qui praesentes fuerint, caveant*[y] *acceptum*[z] *esse illis, qui absentes sunt, quicquid fuerit iudicatum, aut in praesenti fide-*

Tit. XII. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—21, 24—33, 35—44, 46, 49, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. *Tit. XII.* Cod. 15 *Tit. XIV.* Cod. Just. II, 13. — c. 1. Br. Al., codd. edd. c. 1. Cod. Just. II, 13, 23. Bas. VIII, 2, 97. Vid. Symmachi epist. X, 32. Ad interpr. vid. L. R. B. tit. XI. et L. Wis. II, 3, 8. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 30, 31, 35, 36, 40, 41; textus et subscr. in codd. 25, 32, 37, 39, 43; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38, 42, 44; sola interpr. in cod. 15. — c. 2. Br. Al., codd. edd. c. 2. Consult. cap. III. Cod. Just. III, 40, 2. Bas. XII, 3, 13. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 39, 43; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 30, 31, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 38. In cod. 42 praeter inscr., subscr. et interpr. est textus usque ad *agi potest.*

---

annott. *Constantino.* y) *Caes.* om. in multis codd. et in Cui. 1. Aur. Lugd. z) 20, 21 et alii codd., Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *suscepta.* a) Nonn. codd. *proclamatum.* *) 20 *cognitionibus.* Cui. 1 — Lugd. in titt. ind. *procuraribus*, err. typ. Cod. Just. (II, 13) om. *Cognitoribus et.* Monet W. ad h. t., in L. Rom. Burg. Tit. XXXV. secundum Legem Theodosiani de cognitoribus et procuratoribus haec proferri: *quod facta qualiter libet commutatio vicem obtinet emptionis*, quae cum absint ab hoc tit., qui septem tantum in codd., quos vidimus et in edd. constitutiones complectitur, quamquam alias legantur (v. c. 2 Cod. Just. de Rerum permut. IV, 64), hunc tit. mancum esse demonstrant. Putat praeterea W. c. 21, 22 Cod. Just. de Procur. (II, 13) in h. t. exstitisse. Vid. etiam Barkovium ad tit. L. R. B. cit. p. 100. b) 25 *Valentinianus* et sec. Go. in An. Put. c) Nonn. codd. *Secundum.* 20, 21, Sich. *Secundino*, sed Sich. in m. *Secundo.* d) 10, 18 *Publio.* e) Cod. Just. *agitatam.* f) 9 om. *eius.* g) Cod. Just. *qui agendum vel defendendam litem mand.* h) Cod. Just. *causam.* i) 10, 18 om. *que.* *) 16 om. *et.* Antea Cui. 1 — Ri*. *finire. Quippe.* k) 15 *eum posse.* l) 6—8 om. *et ad* et 17 *et.* m) Cod. Just. om. *et — transm.* n) Nonn. codd., Sich. et Cod. Just. *veteris.* 9 *iure.* o) 6—8, 10, 14, 16, 18 om. *voluerunt.* 19, 20 *voluerit.* An. *voluerint?* p) 19 *conditoris.* q) 20 *Lecti*, sed corr. *Lecta.* r) Cod. Just. om. *apud acta.* 9, 15, 19—21, Sich. — Lugd. *acta. Data prid.* 26, 28, 29, 35, 36, 38, 40—42, 44 *Dat. prid.*, om. vv. *Lecta apud acta.* s) Ita recte 6, 7, 10, 14, 16—21, 29, 35, 38, 42, Sich. — Cui. 2*. W. 26, 28, 36, 40, 41 om. *IV.* 27 *XIIII.*, rell. codd., Sich. in m. Go. Ri. Ri*. B. *III.*, quod W. corr. Vid. W. not. *a* ad h. l. et Relend. p. 399. t) 10, 18 *Psallustio.* 19 *Salustrio.* Nonnulli codd. om. *et Sal.*, alii *Coss.* u) 20 om. *Qui.* v) Nonn. codd., ut 6, 7 *repetitione.* x) Aur. Lugd. om. *et.* 20 post *contest.* add. *sibi.* y) 20 *fecerit.* z) Nonn. codd., ut 20, 44 om. *ei.* a) 20 *sibiet.* b) Nonn. codd., ut 20, 21, 42—44 om. *ipsi.* c) 40, Sich. in m. *vindicare.* d) 20 *aut dns* (corr. *dōs*) *ocius ord.* Sich. *ordinari.* e) 20 *aut.* f) Nonn. codd. add. *ita.* g) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *pulsatos manent, non domini* om. vv. *nec, et*, sed in m. Sich. *nam, non.* 6—8, 44 *pulsatos nam non et dom.* 9, 10, 42 *pulsatus nam non et dom.* 20 *pulsantes manent non dom.* In m. Cui. 1. Aur. Lugd. *Pulsantes, nam non et domini possunt.* h) Nonnulli codd. *dominus*, alii *dominis procuratorisquae.* i) 9 *ad iudicem.* k) *Sallustio Pf. P.* deest in omnibus, quos inspexi codd. praeter cod. 15, qui *Elio ppo.* Deest etiam in edd. Sich. — Lugd. et in Consult. Rell. *PP.* l) 21 *in.* Cod. Just. *C. neg. post litem legitime ordinatam etiam.* m) Cod. Just. *abs. in solidum agi sine mandato.* n) 20 *capere.* o) Ita plerique codd., Sich. — Ri*.; Be. et W. cum Cod. Just. *sint*, decepti propter sequens *firmaverint.* Cons. *sint parati.* Ceterum Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *sunt. Vel.* Til. Go. Ri. *sunt: vel.* Cui. 2, 2* *sunt: Vel.* p) 9, 15, 20, 21, Cod. Just. *quid.* 10, 16, 18 *vel sicut ab.* 7 *quos*, sed corr. *quid.* q) Nonn. codd. *petetur et satis dationem.* r) Multi codd., edd. Sich. — Lugd. *Dat.* s) 15 om. *VI.* 19—21, Sich. — Lugd. *V.*, sed Sich. — Lugd. in m. *PP. VI.* 27, 36 *VII.* 28 *V. viij.* 40 *VIIII.* t) 27, 42 *Iuliano.* Cod. Just. *Jov. A.* Ceterum multi *Juviano*, *Barroniano*, *uarroniano.* u) 10, 18 om. *causas.* v) 7 om. *alii.*

tuseram dederint, ut[z] omnia, quae definita fuerint, implere non differant.

3. *Imppp. Gratianus[b], Valentinianus et Theodosius AAA. Pancratio[c] Pf. U.*[d] In principio quaestionis persona[e] debet inquiri, et[f] utrum ad agendum negotium mandato utatur accepto. Quibus rite[g] et solenniter constitutis, potest esse sententia: praeteritis[h] autem his*), nec dici[i] controversiae solent, nec potest esse indicium etc.[k] *Dat. pridie Non.*) April. Constantinopoli, Antonio et Syagrio[l] Coss.* (382.)

INTERPRETATIO. *Cum primum ad iudicem[m] causa fuerit intromissa, personarum firmitas requiratur[n], ut[o] is, qui causam alterius prosequitur, mandatum eius, cuius causam agendam susceperat, proferre procuret[p].*

4. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA.[q] Victorio Proconsuli Asiae[r].* Procurator, licet maritus sit, id*) solum exsequi debet, quod procuratio[s] emissa praescripserit[t]. *Dat. V.[u] Kal. Iul. Theodosio A. III.[v] et Abundantio V. C.[x] Coss.* (393.)

INTERPRETATIO. *Qui uxoris suae negotium fuerit prosecutus, quamvis maritus sit, nihil aliud agat, nisi quod ei agendum per mandatum illa commiserit.*

5. *Iidem AAA. Rufino[y] Pf. P.* Nullo pacto feminae aut[z] amplius, quam sibi competit, agere aut pro[a] aliis possunt intervenire personis. *Dat. IV. Kal.[b] Octob. Constantinopoli, Theodosio A. III.[c] et Abundantio V. C.[d] Coss.* (393.)

INTERPRETATIO. *Nulla ratione feminae amplius[e] quam suas agendi causas*) habeant potestatem: nec alicuius causam a se noverint prosequendam.*

6. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Andromacho[f] Pf. P.[g] Post alia[h]:* Nemo militantium*) fiat susce-

— c. 3. Br. Al., codd. edd. *c.* 3. Consult. cap. III. Cod. Iust. II, 13, 24. Bas. VIII, 2, 98. L. Vis. II, 3, 2. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 39, 43, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 30, 31, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 38, 42. In cod. 33 integra quidem exstat, sed textu mutilo. — c. 4. Br. Al., codd. edd. *c.* 4. Consult. cap. VIII. Cod. Iust. II, 13, 21, cuius constit. extrema pars est. Bas. VIII 2, 95. Interpr. transiit in Form. Sirmond. XX. Cf. etiam L. Vis. II, 3, 6. Coniungenda est h. c. cum c. 5 C. Th. de Revoc. don. (VIII, 13). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 39, 43, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 30, 31, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in codd. 25, 33, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 38, 42. — c. 5. Br. Al., codd. edd. *c.* 5. Coniungenda est cum c. un. C. Th. de Carbon. ed. (IV, 3), c. 9 C. Th. de Liber. cau. (IV, 8) et cum c. 52 C. Th. de Appell. (XI, 30). Interpr. exstat ap. Regin. II, 176 et in Conc. Nannet. c. 8. Cf. ad h. c. Ed. Th. cap. CXXXIII. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21, 33; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 37, 39, 43, 46; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 31, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in codd. 25, 26; solus textus om. in codd. 27, 29, 38, 42; sola interpr. in cod. 15. — c. 6. Br. Al., codd. edd. *c.* 6. Coniungenda est cum c. ult. C. Th. de Commeatu (VII, 12). Eam recte Go. etiam cum c. 7 C. Th. de Execut. (VIII, 8) coniungendam esse putat. Praeterea Go. videntur nonnulla hinc in c. 7 Cod. Iust. de Procur. (II, 13) transiisse. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21, 26, 33; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 39, 43; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 31, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 38, 42; sola interpr. in cod. 15.

x) 7 *adigere*, sed corr. *agere*. y) 9 *paucams fuerit caveat*, idem mox *dederit, differat*. Nonn. codd. *fuerit et*. z) Multi codd. *accepturum*. a) 6, 7, 20, 21, alii codd., Sich. *aut*, sed in 7 corr. *ut*. b) 10, 18 add. *et*. 16 *Valentinus*. c) 20, 25, 33, Sich. *Prancasio*, sed Sich. in m. *Pancratio*. d) Plerique codd. Consult. Sich. — Lugd. *Pf. P.* aut *ppo.*, sed Cui. 1. Aur. Lugd. in m. *V. i. e. Pf. U.* e) 6, 7, 10, 18 *personam*, sed in 7 corr. *persona*. f) Cons. *inquiri debet*, et om. *et*, quod etiam deest in codd. 10, 18, 19, 21, pro quo 20 q. Perperam Go. ad h. l. statuit, *et* significare *id est*. g) 14, 20, 21 *recte*. 20 om. *et*. h) Sich. — Cui. 2° *sententia. Praet.* *) 20 *pr. autem quis vel his*. i) Cod. Iust. priorem partem legis ita habet: *Licet in pr. quaest. p. debeat i. procuratoris, an ad ag. n. mandatum a domino litis habeat: si tamen falsus procurator inveniatur, nec dici.* k) *etc.* om. in nonnullis codd. Sich. *iudicium earum*. *) Cod. Iust. *Kal.* l) 19 *sagritio*. 20 *sacritio*. 21 *sarsirio*. 24 *sigro*. 40 *sacrio*. 26 *Constantino et S.* om. v. *Antonio*. Plerique codd. *Siagrio*. m) 7 *a iudice*, sed corr. *ad iud.* n) 20 *inquiratur*. o) *ut* del. in cod. 20. p) 20 *proferas* et om. *proc.* q) 15 *Impp. Th. et Arc. AA.*, om. *et Hon.* 33 *Imppp. Grat. et Theod. aaa. et abundancius*. 6, 7, 10, 42, Cons. *Victori*. 9 *Victuriae*. 25 *Victuro*. Alii codd., etiam sec. Go. *Victurio*. Vid. Go. ad h. l. not. *b*. r) 8, 11 *Africae*. 29 om. *Asiae*. *) 20 om. *sit*. Sich. *hoc*. s) 14 *procuratione*, 20, 21 *missa*. t) Nonn. codd. *perscripserit*. u) Ita 14, 17, Cons. et c. 5 C. Th. cit. Rell. *XV*. v) 17, 38 *IIII*. 26 om. *III*. x) Edd. Cui. 2 — W. habent *V. C.*, sed omnes fere codd., Cons., c. 5 C. Th. cit. et Sich. — Lugd. om. *V. C.* 28 *cs. dd.* Fortasse exc. librariorum negligentia, cum etiam in aliis locis sibi non constent. Vid. not. *d* sq., c. 3 C. Th. de Const. princ. (I, 1), leges cum c. 8 coniungendas et c. 11—13 C. Th. de Bon. proscript. (IX, 42). Ceterum codd. pleramque *Habundantio*. y) 25 om. *Rufino Pf. P.* et 33 *Iidem*. 38 *Idus &. alia*. 20 *Imp. aug.* z) 33 *autem*. a) 14 om. *pro*. b) 36, 40, 41 *Dat. eisdem XIV. K.*; nonn. codd. om. *Oct.* 33 *Dat. III.* c) Nonn. codd. om. *A.* 21, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. om. *III.* et 28 *A. III.* d) Ita plerique codd., Cui. 2 — W., sed nonn. codd., Sich. Cui. 1. Aur. Lugd., c. un. C. Th. de Carbon. ed., c. 52 C. Th. de Appellat. et c. 9 C. Th. de Lib. cau. citt. om. *V. C.* Vid. not. *x*. Alii codd. habent *VV. CC.* aut *VCC.*, om. v. *Coss.* Til. om. *C.* e) 21, Sich. in m. *plus*. Nonn. codd. *causas agendi* et mox *noverit proponendam*. f) 9, 21, 33, 42, Sich. — Lugd. *Andronico*, sed Til. — Cui. 2° in m. *Andromacho*. 20 *anthronico*. Go. *Androniacho*, errore typoth. Codd. pleramque *Andromaco*. 26 *Andromago*. g) Ita 9, 14, 15, 17, 19—21, 26, 27, 29, 33, 42, Sich. — Ri°.; rell. codd., Bo. W. et in m. Cui. 1 — Cui. 2° *Pf. V.* Vid. Go. not. *b* et in Prosop. 10, 18 *Public*. h)

ptor defensorve[i] caussarum, nec ad cognitionem[k] alieni iurgii[l] suffragator accedat etc. *Dat. pridie Non.*[m] *Jul. Mediolani, Olybrio et Probino*[n] *Coss.* (395.)

Interpretatio. *Militantes non permittuntur legibus lites suscipere alienas, nec procuratores fieri possunt.*

7. *Imp. Theodosius A. et Valentinianus Caesar Asclepiodoto Pf. P.*[o] Si lite contestata[p] procuratorem vel cognitorem, qui litis minister est ordinatus[q], mori contigerit, minime eius quaerantur[r] heredes, neque[s] supervacua[t] domino[u] caussae*) laboris occasio protendatur[v], sed statim ad eum migrent omnes, qui dominus caussae fuerat[x], actiones. Et successoribus procuratoris[y] nulla super eo[z] petitio relinquatur, nisi tantum expensarum nomine vel factorum[a] litis caussa[b] sumptuum. Nec sane videtur[c] incongruum cognitori, cum[d] manifestum sit, si[e] cognitor vel praesentis procurator[f] usus fuerit[g] in iudicio prosperiore fortuna[h], vel eadem non flante[i] devictus, iudicati actionem*) sine ulla cunctatione[k] in dominum dari[l] vel domino. Et haec quidem in actoris persona de litis[m] ministro edixisse[n] sufficiat[o]; ceterum in rei[p] quoque idem licere*), non dubium est, quamvis abunde[q] legum veterum[r] observatione[s] munita[t] sit, quae, si[u] in rem quoque suam cognitor vel procurator quis[v] fuerit ordinatus, simili modo nihil novi requirere patiuntur[x] etc. *Data XVIII.*[y] *Kalend. Decemb. Constantinopoli, Victore*[z] *V. C. Cos.* (424.[a])

Interpretatio. *Procurator est, cui per mandatum caussa committitur*[b]. *Cognitor est, cui sine mandato caussam suam agendam praesens praesente iudice litigator iniungit. Si procurator aut cognitor*[c] *tantummodo, non dominus et procurator*[d] *effectus, post litem contestatam qualibet casu de hac luce discesserit, demandato sibi negotio ad suum nihil transmittit*[e] *heredem: nisi tan-*

— c. 7. Br. Al., codd. edd. c. 7. Coniungenda est cum c. un. C. Th. de Actionibus certo tempore fin. (IV, 14). Cf. L. Visig. II, 3, 6. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—21, 26, 32, 33; omnia praeter interpr. des. in codd. 39, 43, 49; inscr. et textus in codd. 24, 23, 30, 31, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus in codd. 27, 29, 38, 42. Hanc c. a Visigothis deformatam esse W. opinatur.

Multi codd. om. *Post alia.* *) 20, Sich. — Cui. 2* *militantum.* i) Sich. *causarum. Nec.* 9 *defensor sue.* 15 *susceptor actorve caus.* 20 *defensorque.* k) Sich. *conditionem*, in m. *cognitionem.* 9 *cognationem.* 33 *a cognitione.* l) 20, 21 *iuris vel iurgii.* 19 *iuris et iurgii.* Sich. *iuris*, in m. *iurgii.* 26 *iurgo.* m) Nonn. codd. om. *prid.*, alii *Non.* aut *Jul.* 20 *Mediolano.* n) 24, 30 *Probiano.* 28 *Albino et Promoto.* 36, 40, 41 *Albino et Promo.* 26 om. *Olybrio — Coss.* Ceterum codd. *Olibrio.* o) 6, 7 *Imp.* (om. *Theod. A. et*) *Val. et Caes.* 8 om. *Theod. A. et* et *Caes.* 33 *Imp. Val. et Theod. aa.* 15 om. *A.* et *caes.* 10, 18 *Val. et ceteri.* 14 *Val. et c̄.* Nonn. codd. *Val. augg.* ad *Ascl.* Til. *Impp. Valentinianus et Arcadius.* Plerique codd. *Asclipiodoto*, alii *asclipio.* p) 26 *Si litem c. tam.* 32 *litem contestatam.* q) 33 *ornatus*, om. v. *est.* 8 add. *si.* r) 9 *min. quis queruntur.* 20, 21, Sich. *requirantur.* s) Ita 9, 26, 32, W.; 16, 19, Til. *ne*, om. *que.* 6—8, 14, 17 *ne de.* 10, 18 *ne per.* 20, 21 *ne vel*, sed 20 antea *nec vel.* Sich. Cui. 1 — Be. *neve.* t) Ita 8, Cui. 1 — W. 6, 7, 9, 14, 16, 17, 20, 21, 26, 32, 33, Sich. Til. *supervacuum.* 10, 18 *vacuum.* 19 *supervacuo.* An fuit: *ne de supervacuo?* u) Ita 6—9, 14, 16, 19, Sich. Til. W.; 10, 18, 26 *dominum.* 33 *dominium.* 20, 21, Cui. 1 — B. *dominio.* 32 om. *dom.* *) Sec. Bi. exc. *caussae* in cod. 6. v) Nonn. codd., Sich. *praetend.*, sed Sich. in m. *protend.* Tota sententia in cod. 15 ita legitur: *neve domino causae supervacui laboris occ. praetendatur.* 33 om. *occasio.* x) 15, 20, 21, 26, 32 *fuerit.* 33 *fuerint.* Cf. ad h. l. Unterholzner, ausf. Entw. d. g. Verjährungsl. T. I, p. 61. y) 32 *et procurator et successoribus.* 33 om. *et — relinq.* z) 20, 21, 26, 32 *eum.* 19 *eus competitio.* a) 20 *nomina vel pactarum.* 21 *nomina vel pactorum.* Nonn. codd. *expensorum.* b) 15 *causa litis.* 20 *lites.* c) 7 *videntur.* W., auct. Go., add. *id*, quod delevimus, cum absit ab omnibus codd. d) Nonn. codd. *quod.* 20, 21 *cognitorem. Cum* (21 *cum*) *manifeste.* e) 6, 7, 16 *si sit.* 20 om. *si.* f) 20 *cognitu v p̄entes pr.* 21 *cognitum v. praesentes.* 32 *pr. praes.* 19 *praesens pr.* Go. cj. *cogn. pr. v. proc.* g) 20, 21 om. *fuerit.* 26, 32 *ausus f.* et om. *in.* h) 15 *fort. prosp.* 14, 16 *prosperior.* 19—21 *prosperioris fortunae.* 26, 32 *fortunam.* i) Ita 6, 7, 10, 14, 16, Til. in m. 18 *non stante.* 8 *refragante.* 9, 15, 33 *reflante.* 32 *eadem ante.* 26 *vel heredem reant devictis iudicato.* 19—21, edd. *reclamante.* *) Multi codd. *actione.* k) 20, 21 *cognitione vel cunctatione.* Sich. in m. *causatione.* l) 20, 21 *data.* 26 *dare.* m) 6, 7, 20, 21, 25, 33, Sich. *delictis.* 32 *dilectis.* Ceterum 26 *personarum delictis.* 15 *personam del.* R. Sich. in m. *et litis.* n) 19, 20 *dixisse.* 33 *ministrorum dixisset.* o) Plerique codd. *sufficiet.* 10, 18 *sufficit.* p) 6—8, 10, 14, 18 *in re ei.* 15, 20, 21 *in re*, sed antiquitus videtur *rei* in cod. 20 fuisse. 33 *ei re.* 26, 32 *rei his quoque.* Sich. *iure.* Til. *iure ei.* R. *reo.* *) Go. pro *licere* cj. *liquere* vel *dicere* vel *edicere.* 21 *eodem l.* q) 6, 7 *habendae.* 14 *abende.* r) 19—21, Sich. Til. add. *vel nostrarum.* 26 *verum.* s) Nonn. codd. *observationem.* W. cj. *observatio*, cum deesse putaret, quo referretur *munita*; sed omnis difficultas nostra interpunctione post *sufficiat* tollitur, cum antea esset *sufficiat.* §. 1. *Ceterum.* t) 10, 18 *unita.* 16 *mutaret.* 21 *munitus*, quae lectio fort. vera est, ref. ad vv. *cet. in rei q.* u) 19—21, Sich. *Quodsi.* Til. *sit. Quae.* v) Nonn. codd. *qui.* x) 33 *pat. req.* y) 6—8, 10, 14, 16—18, 25, 28, 32, 36, 40, 42, An. Reg. ap. Go. Til. *XVII.* 15 *IX.* 33 *XII.* 38 *XVIIII.* Ret. *XVIII.* propter c. un. cit., ubi codd. fere omnes consentiunt. z) Nonn. codd. *Victorio*; in c. un. cit. nonn. codd. add. et *Symmacho*, alii om. *V. C.* aut habent *vic.* Cur unus tantum consul in subscriptt. nonnunquam nominetur, exponit Zirardinius p. 247 sq. Ceterum Cui. 1 — Bi*. *Coss.* a) In cod. 32 inter const. eiusque interpr. haec add.: *Int. Si procurator aut cognitor post litem contestatam perierit ad su | um nihil transmittit heredem, nisi tantum sumptuum re | petione* (l. *repetitionem*). *Lis vero ad mandatorem redit praesentis procuratore victo | vel vivente in dominum vel domino tribui actionem idē et in possessoris | procuratoris servandum, si in rem suam factus sit procurator.* Quam interpr. epit., cum non in aliis Brev. libr. ms. reperiatur, h. l. describendam curavi. b) Sich. Cui. 1 — Lugd. *permittitur.* In cod. 7 add. *A N. quid distet inter procuratorem et cognitorem.* c) Sich. Cui. 1 — Cui. 2* in m. *Procurator. Cognitor.* d) Nonn. codd.

tum sumptuum vel expensarum repetitionem, quam auctorem suum in suscepta causa fecisse probaverit: lis vero ad mandatorem redit. Si praesentis[f] *procurator vincatur aut vincat, in dominum vel domino*[g]*, non in procuratorem vel*[h] *procuratori actio tribuetur iudicati. Idem est et in pulsati*[i] *possessoris procuratore servandum*[k]*, si aut vincatur aut vincat. Et si in rem suam quis factus* *) *fuerit dominus et procurator, et procuratorem ipse pro sua utilitate iam fecerit, similiter exitus rei iudicatae dominum respiciet, non actorem*[l].

TIT. XIII. DE ACTIONIBUS AD POTENTES TRANSLATIS[m].

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Joanni Pf. P.*[n] *Post alia:* Si[o] cuiuscunque modi[p] cautiones[q] ad[r] potentum fuerint delatae personas[s], debiti creditores iactura mulctentur[t]. Aperta enim credentium videtur[u] esse voracitas[v], qui alios[x] actionum suarum redimunt[y] exactores etc. *Dat. V.*[z] *Id.*[a] *Jul.*[b] *Ravenna*[c]*, DD. NN.*[d] *Honorio XIII. et Theodosio X.*[e] *AA. Coss.* (422.)

Interpretatio. *Qui cautiones exigendas potentibus dederint, omne*[f] *debitum perdant: quia, ubi potest esse repetitio, potestas ad exigendum non debet*[g] *a creditoribus invitari.*

TIT. XIV. DE HIS, QUI POTENTIORUM[h] NOMINA IN LITE[i] PRAETENDUNT[k] AUT[l] TITULOS PRAEDIIS AFFIGUNT[m].

1. *Impp. Arcadius et Honorius* *) *AA. Messalae*[n] *Pf. P.* Animadvertimus, plurimos iniustarum desperatione caussarum *) potentium titulos et clarissimae privilegia dignitatis his, a quibus in ius[o] vocantur, opponere[p]. Ac ne in fraudem[q] legum adversariorumque ter-

Tit. XIII. C. Th. *Tit. ?* Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—21, 24—33, 35—44, 46, 49, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. *Tit. XIII.* In cod. 15 est *Tit. XV.* In L. R. U. om. tit. Cod. Just. II, 14. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Ed. Th. cap. XLIII, XLIV et CXXII. L. Vis. II, 3, 9. Cod. Just. II, 14, 2. Bas. VII, 9, 2. Coniungenda est cum c. un. C. Th. de Proh. seq. pec. (II, 28), c. 2 C. Th. de Pignor. (II, 30), c. un. C. Th. Quod iussu (II, 31), c. un. C. Th. de Peculio (II, 32) et c. ult. C. Th. de Exsecut. (VIII, 8) in quibus omnibus constt. leg. est *Dat. V.* Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—21, 26, 33; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 31, 35, 36, 40, 41; textus et subscr. in codd. 25, 32, 37, 39, 43; solus textus in codd. 27, 29, 38, 42, 44.

Tit. XIV. C. Th. *Tit. ?* Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—21, 24—33, 35—44, 46, 49, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XIV.* Cod. 15 *Tit. XVI.* Cod. Just. II, 15. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Cod. Just. II, 15, 1. Bas. VII, 10, 1. Ed. Th. cap. XLV — XLVII. Ed. Athal. cap. III. L. R. B. Tit. XLIII. Coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Discuss. (XI, 26) et fortasse cum c. 13 C. Th. de Off. praef. praet. (I, 5), c. 59, 60 C. Th. de Cursu publico (VIII, 5) et cum c. 5 C. Th. de Loc. fund. (X, 3), quae omnes videntur esse partes maioris ab Honorio editae constitutionis. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—20, 33; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 48; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 31, 35, 36, 38, 40, 41; textus et subscr. in codd. 25, 26, 32, 37, 39, 43; solus textus om. in codd. 27, 29, 42, 44; sola interpr. in codd. 15, 21.

est pro *effectus.* e) Nonn. codd. *transmittat.* f) 6, 7, 42, alii *praesens.* g) 20, 42 *vel in d.* 6 *vel in dominae.* 7, 8 *domina*, sed in 7 corr. *dominam.* 8 *domino nostro in.* 20 om. *non.* h) Nonn. codd. *vel in* et mox *tribuitur i. I. esse.* i) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. add. *vel.* k) Nonn. codd. *pensandum sit*; alii *possessore procuratoris servandi.* *) 20 om. *factus.* l) 8 *iud. ad d. respicit, non ad act.* Multi codd. *respicit.*

m) 31, 39, Sich. in ind. rubr. *De cautionibus.* 24 *Actibus.* 44 in ind. rubr. *accusationibus.* Nonn. codd. *Potensis, Translatas.* Cod. Just. *Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus praestare vel actiones in se transferre.* n) 21 *Honorarius.* Codd. *Johanni.* Nonn. om. *post alia.* Cod. Just. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA. J. P.* o) 20, 21, Sich. om. *Si.* p) 20, 21 om. *modi.* q) 9 *causationis.* 14 *cautionis.* Cod. Just. *actiones.* r) 20, 21, Sich. add. *cuiuscunque.* Multi codd., Til. *potentium.* Cod. Just. *potentiorum.* s) 6—8, 10, 14, 17, 18 *personam.* 20, 21 *dilatatae pers. — creditoris.* t) 14 *creditoris iacturam utentur.* 15 *d. i. cr. m.* 19 *creditoris debitum i. multetur.* 21 *deberi.* 16 *diviti cr.* 26 *Scient cunque m. cautionis a p. f. dilatae personis d. creditori i. m.* u) 9 *videntur.* v) 19 *rapacitas.* x) Nonn. codd. *alias, aliis, alius.* y) Ita 6, 7, 10, 17, 18, 20, Til. Cod. Just. In rell. codd. et edd. est *redimens.* Mox Cod. Just. om. *etc.* z) 19—21, 28, 29, 33, 38, 40, 41, Sich. *VI.* a) 15, 44 *kal.* Sich. in m. *cal.* b) Nonn. codd. *Jun.* c) Ita plerique codd.; edd. *Ravennae.* 26 om. *Rav.* d) Sich. *Domino nostro.* Nonn. codd. *dno. nro.*, alii om. *DD. NN.* e) 19—21, Sich. *XI.* 28 *XII.* 26, 33, 36 om. *X.* et 28, 40, 41 *X. AA. Coss.* In Cod. Just. haec subscr. habetur *Dat. V. Jul. Honorio VII. et Theodosio II. AA. Cons.* (407.), quam subscr. simul cum inscr. Go. corruptam esse putat. Sed recte monet W., non plus auctoritatis tribuendum esse Visigothis, quam Cod. Just. f) Ita codd., sed Ri. Ri*. *omnes.* g) 7 *potestates — debent*, sed corr. *potestas — debet.* 6 sec. Ri. *potestatis.* 20 *debent.* om. *non.*

h) Nonn. codd. *potentorum*, alii *potentium, potentum.* 20 *potiorum.* i) 20 *inlicite.* 21, Sich. Til. *illicite*, sed Sich. in m. *in lite.* 5 om. *in lite.* k) 24, 30 *protendunt.* l) Multi codd. *vel.* 15, 25, 28, 31, 40 om. *aut — affig.* m) 8, 9, 26, 29, 30, 43 (in ind. rubr.) *adfligunt.* 33, 44 *adficiunt.* Cod. Just. (II, 15) *De h. q. p. nomine tit. pr. aff. vel eorum n. in litem praet.* L. R. B. *Ut nemo p. n. i. l. praetendat aut t. p. suis affigat.* *) 15 *Honorius et Arcadius*, de qua nominum transpos. vid. Zirard. l. c. p. 281, not. n) Multi codd. *Missalae.* *) 33 *iniusta ratione causae pot.* Mox 10, 18 *clarissima* et 15 *privilegia potestatis.* o) 20, 21, Sich. Til. *iniuste.* p) 19—21, Sich. *apponere.* q) Ita 6, 7, 9, 17, 19, 20. 10, 18 *opp. actionem in fraude.* 8 *at ne in accionem l.* 16 *opp. actione in*

rorem his nominibus[r] abutuntur et titulis, qui huiusmodi dolo[s] scientes connivent[t], afficiendi sunt publicae sententiae nota[u]. Quodsi nullum in hac parte[v] consensum praebuerint, ut libelli aut tituli[x] eorum nominibus[y] aedibus affigantur[z] alienis, eatenus in eos, qui fecerint, vindicetur[a], ut, affecti plumbo *), perpetuis metallorum suppliciis deputentur. Quisquis igitur lite pulsatus[b], cum ipse et rei sit possessor et iuris[c], et titulum illatae[d] solenniter pulsationis *) exceperit, contradictoriis libellis aut[e] titulis alterius nomen crediderit[f] inserendum[g], eius possessionis aut causae, quam *) sub hac fraude aut retinere aut evitare[h] tentaverit, amissione mulctetur, nec[i] repetendae actionis, etiamsi ei vel[k] probabilis negotii merita suffragantur[l], habeat[m] facultatem[n]. Eos sane, qui[o] se sponte alienis litibus inseri patiuntur, cum his neque proprietas, neque possessio[p] competat, veluti famae suae prodigos et *) calumniarum redemptores notari oportebit[q]. *Dat. V.*[r] *Kal. Decemb. Mediolani, Stilicone*[s] *V. C. et Aureliano*[t] *Coss.* (400.)

Interpretatio. *Cognovimus multos causas* *) *suas per potentium personas excusare vel prosequi, ita ut libellos vel titulos eorum nominibus, qui dignitate praeclari sunt, quo facilius terreant possessores, in his domibus, quae ab eis repetuntur, affigant*[u], *aut certe, si aliquid repetatur*[v], *nomine magnorum et clarissimorum virorum prolatis*[x] *libellis contradictoriis se specialiter excusare*[y]. *Quod si ex eorum voluntate factum fuerit, quorum nomina libelli testantur, publice*[z] *debet dignitas eorum pro omni vilitate notari. Illi vero, qui causas suas tali fraude agere praesumpserint, plumbatis caesi, in metallum*[a] *damnati perdurent. Unde quicumque de re conventus*[b], *in qua dominus esse dignoscitur, si alterius nomine se voluerit defensare aut alium alterius nomine inquietare praesumpserit, causam perdat: et rei* *), *de qua agitur, seu possessionem seu repetitionem amittat, quamvis boni meriti negotium possit habere*[c].

TIT. XV. DE DOLO MALO.

1. *Imp. Constantinus A. ad Symmachum V. C.*[d] Optimum duximus[e], non ex eo die, quo[f] se quisque admissum dolum didicisse memoraverit[g], neque intra anni utilis[h] tempus, sed potius ex eo die[i], quo[k] asseritur commissus dolus, intra continuum tempus[l] anni, eis[m], quibus esse[n] decertandi ius invenitur[o], eiusmodi[p] actionem causa cognita deferri[q]; ita ut, si forte

Tit. XV. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 14—20, 24—33, 35—44, 46, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XV.* Cod. 15 *Tit. XVII.* C. Gr. II, 2. Cod. Just. II, 21. In cod 48 interpr. h. tit. sequitur post tit. C. Th. de Off. iud. civ. (I, 8). — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Cod. Just. II, 21, 8 mut. Bas. X, 3, 48. Ad interpr. vid. Docum. Franc. a. 838. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—20, 33; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 48, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 31, 35, 36, 40, 41; textus et subscr. in codd. 25, 32, 37, 39, 43; solus textus om. in codd. 26, 27, 29, 38, 42, 44; sola interpr. in cod. 15.

fr. Sich. *actione hac ne in fr.*; rell. edd. *At.* r) 8 *omnibus.* s) 20, 21 *qui per h. dolos.* Sich. *q. in h. d.* t) Codd. *conibent, conhivent, quohibent, conivent,* solus 33 *conscribent.* Be. *conniverint* ex Cod. Just., impr. W. Hal. ut h. l. u) Sich. in m. *naevo.* v) Cod. Just. *h. in p.* x) 15 *tit. aut lib.* 10, 18 om. *eorum.* 33 *quod lib.* y) Cod. Just. add. *vel.* z) 33 *affligantur.* Cod. Just. *affigerentur.* *) R. *plumbatis caesi* ex interpr. a) 19 *fecerunt, vindicentur.* Ri. Ri*. *qui fuerint vind.* b) 20, 21 *Quisquis igitur a lite pulsatur.* c) 15 *p. sit et i.* 16 om. *et iuris.* d) 10, 18 *in prolatae.* 15, 20, Sich. *introlatae.* 21 *in introl.* *) 33 *possessionis.* e) 6—8, 10, 14, 18 *possessoris,* sed in 7 corr. *libellis.* Til. *contrad. possessionibus.* 16 *possessoribus.* Cui. 1 — Cui. 2* in m. „γρ. *possessoris titulis.* Alias *possessionis.*" 20 *contradicturis lib.* f) 10, 18 *reddiderit.* 20 *nomine cred.* g) Cod. Just. *ingerendum.* *) Sich. add. *sibi.* h) 9 *aut certe tent.* Nonn. codd. *vitare.* 15 *aut evertere t.* 19, 21 *ret. aut hereditare tent.* 20, 21, Sich. *evitare vel hereditare temptaverit.* i) 33 om. *nec — patiuntur.* k) 6—8, 10, 18 om. *ei.* 19—21, Sich. Cod. Just. om. *vel.* l) Ita 6—10, 14, 16, 17, Til. Cod. Just.; 19, 20, 21 et edd. *suffragentur.* m) 9 *habeant.* n) 19—21, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *potestatem.* o) 9 *Eius sane quis.* p) Cod. Just. *n. poss. n. propr.* 21 om. *competas* et 9 *cum his — competat.* *) 21 *ut.* q) 9, 15 *oportet.* 20, 21 *oportebat.* r) *XV.* Cod. Just., ut c. 59, 60 C. Th. de Cursu publ., sed c. 2 C. Th. de Disc. (XI, 26) *V.* s) 21 *Mediolano.* Codd. pleramque *Stilicone,* ut Sich. Cui. 1 — Ri*.; Til. *Stilichone.* Vid. de h. nomine Go. in Chron. p. CLV. sq. t) Fere omnes codd. et Sich. — Ri*. om. *et Aur.,* aut *et Aur. Coss.* 9 om. *C. et Aur. Coss.* *) In v. *causas* desinit prima pars cod. 21. Quarta eiusdem cod. pars incipit in interpr. tit. Comm. div. (II, 25). u) 9, 14 *adfligant.* v) 6—8, alii codd., Sich. Cui. 1. Cui. 2, 2* *repetantur.* x) Multi codd. *probatis.* y) Sich. add. *vel prosequi.* z) Ri. Ri*. *testari publice, deb.* a) Sich. et multi codd. *metallo.* b) Ita Sich. in m.; 40, Sich. *quac. de re convictus.* 20 *quae.* (antea *quic.* aut *quiac.*) *de re convinctus.* Multi codd. *conv. de re.* *) 20, Sich. *rem.* c) 9, 44 *amittat quam si alterius nomine voluerit defensare meriti p. neg. hab.,* et 44 add. *extinctum.*

d) 19, 20, Sich. Cod. Just. *Vicarium*; 6, 7, 16 *vic.,* impr. Go., quem vid. 10, 15, 18. 44 *virum clarum.* Sich. in m. *V. Clariss.* Nonn. codd. om. *V. C.* Ceterum codd. pleramque *Simacum.* e) 20, 33 *diximus,* sed 20 corr. *duximus.* f) 10, 18 *quod.* Mox 15 *amissum.* g) Cod. Just. *commemoraverit.* Cf. Dirksen l. c. p. 390. h) Ita Til. Cod. Just. et omnes codd. praeter 19, 20, qui *annum utile* et 15, ubi om. *utilis.* Edd. praeter Til. *utile.* Cf. Dirksen l. c. i) 33 *ex illo die.* k) 9 *quod.* Nonn. codd. *adsertor, adsertur.* l) Cod. Just. *intra continuum biennium de dolo actionem moveri: sive abfuerit, sive praesto sit is, qui dolum se passum esse conqueritur.* Tum omm. rell. statim sequuntur vv. *Omnes igitur sciant* etc. Cf. Dirksen l. c. p. 391. m) Ita 15, quo confirmatur cj. Go., qui legi vult *eis.* 9 *rei.* Rell. et edd. *reis.* n) 20, Sich. *est.* 33 om. *esse.* o) 6, 7, 14, 16—18 *imminetur.* 8 *iminetur.* 10 *imminitur.* p) Ita Til. et omnes codd., praeter 20, qui *huiusmodi,* quod Sich. et Cui. 1 — W. habent. q) 33 *causam cognitam defferre.* 20,

is, contra quem res agitur, longius[s] ullo genere discesserit, nec denunciandi necessitate[t] petitor oneretur[u], nec eius, qui aberit[v], praesentia postuletur. Nec tamen assistere[x], si velit[y], quisquam prohibeatur examini, contra quem decernenda intentio huiusmodi fuerit expetita[z]: ita ut, impetrata[z] doli actione, lis ad suum iudicem translata intra biennii spatium decidatur, ratione[a] temporis custodita, cum legitime fuerit apud suum iudicem coepta[b], exemplo[c] litium ceterarum. Perpetuo[d] vero silentio[e] conquiescat, nisi ex die, quo impetrata fuerit*) actio, intra[f] continuum biennium[g], quod sequitur, omnis lis fuerit decisa[h]. Omnes igitur sciant, neque incipiendae*) post biennium[i], neque ante completum biennium coeptae, post biennium[k] finiendae doli actionis concessam licentiam[l]. *Data VIII.*[m] *Kal. Aug. Naisso*[n], *Constantino A. V.*[o] *et Licinio Caes.*[p] *Coss.* (319.)

Interpretatio. *Dolus malus est, quoties per aliquam scripturam vel fraudem ea, quae definita sunt, per scripturae argumenta mutantur. Vel si quis per chartarum suppositionem aut surreptionem*[q] *aliquem id, quod contra se futurum sit*[r], *ut consentire videatur*[s], *inducitur, vel cum his similia*[t] *discutiente iudice probantur admissa. Et ideo ille, qui queritur dolose*[u] *fuisse gravatum*[v], *intra biennium suas et*[x] *incipiat et definiat actiones: ultra sibi nec ad inchoandum, nec ad definiendum*[y] *tempus noverit esse concessum. Nam si aut**) *illum, qui dolum*[z] *admisisse dicitur, aut illum, qui pertulit, absentem esse contigerit, a tempore, quo apud iudicem agere coeperit, biennium ad definiendam actionem sciat sibi esse permissum.*

TIT. XVI. DE INTEGRI RESTITUTIONE[a].

1. *Imp. Constantinus A.*[b] *ad Populum.* In integrum restitutione[c] minoribus adversus commentitias venditiones, et adversus tutorum[d] insidias[e] sanctionum praesidio cautum[f] esse, non dubium est[g]: ac si quid forte iidem[h] de suo in fraudem[i] tutelae alienasse docerentur[k], fraudatorio interdicto prospectum esse minoribus declaratur. *Dat. III.**) *Id. Mart. Sirmio*[l], *ipso A. VII. et Constantio*[m] *Caes.*[n] *IV. Coss.* (326.)

Tit. XVI. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—20, 24—33, 35—44, 46, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XVI.* Cod. 15 *Tit. XVIII.* Cod. Just. II, 22—44. C. Gr. II, 3—5 (17, 21). — c. 1. Br. Al., codd. edd. c. 1. Cod. Just. II, 28, 2. Bas. X, 10, 2. Iungenda est c. 3 C. Th. de Admin. tut. (III, 30), quae est c. 22 Cod. Just. eod. (V, 37) et c. 4 Cod. Just. Quando decr. op. n. est (V, 72) et fortasse cum c. 25 Cod. Just. de Usuris (IV, 32). Vid. praeterea c. 3 C. Th. de Contr. empt. (III, 1) not. *a.* Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—20; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 31, 35, 36, 40, 44; textus et subscr. in codd. 25, 32, 37, 39, 41, 43; solus textus om. in codd. 26, 27, 29, 38, 42; sola subscr. in cod. 33.

Sich. *differri*, sed Sich. in m. *deferri.* Ceterum Sich. *differri. Ita.* Cui. 1 — Ri*. *deferri. Ita.* Til. W. *def., ita.* Be. *def.: ita.* 10, 18 *def. aut si ut forte.* 20 om. *ut.* r) 6—8, 16 add. *qui.* s) 20, Sich. *longe*, sed Sich. in m. *longius.* t) Multi codd. *necessitatem.* u) 19, 20 *petere honoretur*, alii *honeretur.* v) 19, 20, Sich. Til. *abierit.* 16 *haberet.* 33 *habuerit.* x) 6—8, 10, 14, 16—18, Til. Aur. — Cui. 2* in m. *adsentire.* Cui. 1 *ascentire.* y) 16 *vellet.* 15 *ass. quisq. si velit praesenti.* z) 20 *f. appetita aut impr.* Sich. *fuerit. Appetita* (in m. *Expetita*). 9, 19 *exp. aut imp.* 15, 33 om. *ita.* a) Sich. Til. *sp. decidatur. Ratione.* 20 *sp. decidatur. Ratio.* 6, 7, 9, 10, 18 *spatia.* 33 *sp. de eo dantur.* 19 *spatio d. rationem custodiat.* b) 20 *praecepta.* c) 15 add. *vero.* 16 *litigium.* d) 20, Sich. *ext. perpetuum*, sed Sich. in m. *perpetuo.* 15 om. *vero.* e) 33 *silentium.* *) 9 *fuerat.* f) 19, 20, Sich. om. *intra.* g) 19, 20 *cottidiano biennio.* Sich. *quotidiano biennio*, sed in m.: „*continuato* forte legendum est." 33 *continuo biennio.* Noodt cj. *intra continuum tempus anni.* Sed cf. Glück. l. c. T. V, p. 434. h) 33 *concisa.* Sich. Til. *litis f. d.* *) 7 *excipiendae.* 33 om. *sciant neque* et mox *ante.* i) 20, Sich. *incipiendam p. b. quod sequitur.* k) Cod. Just. add. *vero.* 20 *finiendi* et om. *coeptae p. bienn.*; eadem vv. om. ap. Sich.; 9 *finiendi.* Ceterum 8 *coepte.* Go. *ceptae* Ri. *caeptae*, errore. l) 8, 16, 19 *concessa licentia.* Cod. Just. *esse conc. l.* m) 26 *XIII.* 36 *IX.* 40 non. n) Ita plerique codd. et Til. Ceterum codd. habent *Narso*, ut Sich., *Naissio, Naixio, Naiso, Nesio, Nesso, Natesso.* Cui. 1—Ri*. *Nasso.* Cod. Just. *Nesso.* 15 om. *Naisso.* Be. W. *Naissi.* o) 33 om. *V.* et *et Lic.* p) Nonn. codd. *VV. CC.*, alii *VCC.* 36, 40 *CC. SS.*, alii ut 16, Til. om. *Caes.* aut *Caes. Coss.* q) 6, 7, 10, 18, alii codd. add. *per.* 9 om. *aut surrept.* r) 6, 7, 20, 42, 43 om. *ut*, alii, ut 44 habent *ne* pro *ut.* s) Nonn. codd., Cui. 1 — Lugd. add. *vel.* Mox 44 *inducit.* t) 20 in m. *alit. familia* et *s. que* supra v. *similia.* 43 *addiscutiente.* Sich. *vel quae cum his simil.* u) 19, 20, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. add. *se.* v) Cui. 1. Aur. Lugd. *fraudatum.* x) 7, 10, 18 *ac*, sed 7 corr. *et.* y) Sich. in m. *diffindendum.* *) 43 *ut* et om. *Nam si.* z) 20 om. *dolum.* Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. add. *malum.* Mox 20 *cont. esse.*

a) 14, 19—21, 25, 26, Sich. *De Integris Restitutionibus*, alii, ut 38, 40, 42 *De Integra Restitutione.* Cod. Just. (II, 22) *de In integrum restitutione minorum viginti quinque annis.* b) Cod. Just. *Imppp. Constantinus, Constantius et Constans AAA.*, perperam; sed Hal. nostram habet lect. c) 20, Sich. *Integram restitutionem.* 6—8, 14—19, 33 *restitutionem.* d) Cod. Just. add. *seu curatorum.* e) 20 *inducias.* f) Sich. *cautam.* g) Seqq. des. in Cod. Just. h) Multi codd., Til. — Ri*. *idem.* 20, Sich. *eidem.* 33 om. *iidem.* Be. W. *iidem*, auct. Go., quod codd. scripturae consentaneum est, qui saepissime *idem* pro *iidem* habent. i) Multi codd. *in fraude.* k) 10, 18, Sich. *docentur.* 33 *ducentur.* *) Ita nonn. codd. Vid. c. 3 C. Th. de Admin. tut. (III, 30) not. *q.* l) Ita plerique codd., Sich. — Ri*.; Be. W. *Sirmii.* Mox nonn. codd. *VI.* 26, 40 om. *Sirmio — Coss.* m) 6, 7, 14, 34 om. *Const. C. IV.*, 16 om. *et — Coss.*, alii 9, 15, 19, 20, 29—31, 42, Sich. *Const.* et *IV.* 10, 18 om. *Caes. IV.* Til. — Be. *Constantino*, sed Be. in not. prop. nostram lectionem ex Go. in Chron. h. a. n) 9, 42, 44 *et Caesario.* Cod. Just. *Constantio II. et Constante CC. Coss.* (339.), quae lectio repugnat subscriptt. reliquarum constitt. cum hac c. coniungendarum et c. 2 h. t., quae ita fieret antiquior prima

INTERPRETATIO. *In annis minoribus constitutis multum legibus constat esse prospectum. Et ideo adversus tutorum[o] fraudes vel venditiones, quas**) *minoribus aliquibus commentis extorserint, aut quicquid*[p] *sub tutelae*[q] *nomine iniuste egerint, noverint legis beneficio revocendum.*

2. *Idem A. ad Bassum Pf. P.*[r] Placuit, post completum quintum et vicesimum[s] annum, ex eo, quo[t] vicesimi et sexti anni[u] dies illuxerit, ad interponendam contestationem in urbe Roma usque ad[v] anni tricesimi extremum[x] diem spatia prorogari[y], et intra centesimum[z] urbis Romae milliarium[a], si tamen ab his iudicibus, qui Romae sunt, fuerit iudicandum: per[b] omnem vero Italiam[c] usque ad finem anni vicesimi et noni[d]; in ceteris omnibus provinciis usque ad completum annum vicesimum et octavum. Quo transacto[e] tempore*) manifeste omnes sciant, legum sibi deinceps praesidia denegari[f], quandoquidem, contestationis necessitate depulsa[g], finiendas[h] integri restitutionum decidendasque[i] caussas certo genere clauserimus. §. 1. Eandem[k] autem custodiri[l] temporum convenit rationem[m], si forte quis beneficio nostro aetatis veniam fuerit consecutus, ex eo die, quo indulgentia nostra[n] in iudicio competenti fuerit intimata, eique[o] administratio rei propriae reserata[p], ut ad persequendas in integrum restitutiones[q] finiendasque[r] caussas lege tempus habeat praestitutum[s]. §. 2. Si quando[t] sane in minoris iura successerit[u] minor[v], minime prohibeatur[x], cum quintum[y] et vicesimum annum aetatis suae[z] transierit[a], integri restitutionis[b] beneficio uti, tempore illibato. §. 3. Quodsi maioris fuerit minor iura nactus*), quantum ad eas pertinet actiones[c], quas ex persona maioris fuerit consecutus[d], tantum temporis ad[e] exponendas integri[f] restitutiones decidendasque[g] caussas accipere debebit, quantum defuncto, cuius heres[h] aut bonorum possessor docebitur[i] exstitisse, reliquum fuerat[k]. §. 4. Cum vero maior successionem fuerit adeptus[l] minoris, siquidem civili iure ab intestato vel ex testamento successerit, mox cum creta[m] fuerit vel adita hereditas, si vero honorario iure, ex quo bonorum possessio fuerit accepta, examinando integri[n] restitutionis negotio solida, sine ulla deminutione, tempora supputentur[o], quae non

— c. 2. Br. Al., codd. edd. c. 2. L. R. B. Tit. XXXVI. Cod. Just. II, 53, 5. Bas. X, 34, 6. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—20, 26, 33, 40 (sed cum interpretationis siglo), 41; omnia des. in cod. 24 propter folium, quod exc. (vid. not. *o*); omnia praeter interpr. in codd. 32, 39, 43, 46, 49; inscr. et textus in codd. 23, 30, 31, 35, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus in codd. 27, 29, 38, 42; sola inscr. in cod. 35.

constitutione. Vid. Glück. l. c. T. XXXII, p. 476, not. 26. o) In hoc v. desin. fol. 25 cod. 24 et exc. proximum fol. cum c. 2 et 3 h. t. *) 20 *que si m.*, sed *si* add. supra lin. p) 20, Sich. *quicquam*, sed Sich. in m. *quicquid.* q) Nonn. codd., ut 9, 44 *tali.* r) 20 *ad Bassum Id. aug. Pf. P.* om. in omnibus fere codd. et in edd. Sich. — Ri*. Be. restit. *Pf. P.* ex Cod. Just. s) Codd. aut *vicesimum et quintum*, ut Til., aut *XX. et V.*, ut Sich. et Cui. 1 — Be. Ceterum 20 *post viginti et quinque annos expletos.* Sich. *p. XX. et V. annos expletos.* 19 *p. XXV ann. compl.* t) 26, 40, 41 *quod.* 20 *q*, sed corr. *quo.* Go. cj. *ex quo.* u) 10, 18 *vicesimo et sexto anno.* 26 *XXV.* v) 33 *in urbem Romam usque in.* 16 *in u. Romana.* x) 25 *ad annos XXX. et extr.* 33, 40, 41 *annum tricesimum* (40 *XXX*) *et ad extr. d.* y) 10, 18, 19 *praerogari.* 16 *propagari.* z) 19, 20, Sich. *tricesimum*, sed Sich. in m. *centesimum.* a) Codd., Sich. — Ri*. *miliarium.* b) Sich. — Cui. 2* *iudicandum. Per.* Go. Ri. Ri*. *Iudicandum: Per.* 36, 40 *iudicatum per.* 10 *iud. pro.* c) 9 *vero et alium.* 26 *vero et It.* d) Sich. — Cui. 2* *noni. In.* Go. Ri. Ri*. *noni: In.* e) 10, 18 *Qui tr.* 26 *quod transactum.* *) 26, 36, 40, 41 add. *anni.* Mox 20 *omnia.* f) Sich. Cui. 1 — Cui. 2* *denegari. Q.* Go. Ri. Ri*. *denegari: Q.* 9, 26, 40 *legem — denegare q.* 41 *d. pr. s. den.* g) 9 *depulsae.* h) 9, 26 *finienda.* 15 *finiendae in integrum* (om. *restit.*) *decid.* 19 *finienda sint in integrum r.* 20 *finienda sint integrum.* Sich. *finiendae sint in integrum restitutiones.* i) 19, 20 om. *que.* k) 8, 10, 14, 16, 18, 26, 33 *Eadem.* Ceterum in h. l. incipit c. 5 Cod. Just. cit.: *Ea quae de temporibus in integrum restitutionum legibus cauta sunt, custodiri convenit, et si forte.* 15 *cust. conv. temp. rat.* l) 14, 19, 20, 26, Sich. *custodire.* m) 40, 41 *ratione* et mox *quid.* n) Sich. *indulgentiae nostrae.* 33, 36, 40, 41 *indulgentiam nostram.* o) 10, 18 *quae.* 26 *instimati cui.* 33, 36 *si qui.* 40, 41 *ei cui.* p) 10, 14—20, 26, 33, 36, 40, 41, Sich. — Ri*. *reservata*, sed Til. — Cui. 2* in m. *reserata*, prob. Go. et Dirksen, Civ. Abh. T. II, p. 400. Cod. Just. *permissa.* q) Cod. Just. *restitutionum.* r) 9 *definiendasque.* 15 *diffiniendasque.* 36 *finiendas pro causis — institutum.* 40, 41 *finiendas pro causis iugi temporis h. institutum.* 33 om. *iuge*, multi codd. *iugi.* Cod. Just. *iure.* s) Hic in Cod. Just. fortasse ex alia const. haec inseruntur: *ita tamen ut nunquam minoribus viginti quinque annis constitutis de his, quae ante impetratam veniam aetatis gesserunt, auxilium in integrum restitutionis denegetur.* t) 19, 20, Sich. — Lugd. *Si quis*, sed Sich. Cui. 1 — Lugd. in m. *Si quando.* u) 6—8, 10, 14, 16, 18, 33, 36, 40, 41 *in minoribus i. successerint.* Cf. Dirksen l. c. p. 401. v) 33 om. *minor.* x) 6, 7, 10, 16—18 *probetur.* 8, 36, 40, 41 *prohibetur.* 26 *prohibentur.* y) 19, 20, Sich. *quartum*, sed Sich. in m. *quintum.* z) Plerique codd. *aetatis s. ann.* Cod. Just. *suae aet.* a) Sich. in m. *transegerit.* b) 33 om. *int. ben. — fuerit.* Multi codd. *in integris.* 19, 20, Cod. Just. *in integrum.* 40, 41 *integre.* Sich. *integrae.* *) Codd. pleremque *nanctus*, ut Til.; 20 *natus*, sed corr. *nactus.* 40, 41 *constitutus.* c) Cod. Just. *caussas.* 26 *naciones.* d) 18 *constitutus.* e) 6—8, 16 *id.* f) Multi codd. *integris.* 19, 20, Sich. Cod. Just. *in integrum.* Cf. Dirksen l. c. g) Sich. in m. *dicendasque.* h) 10, 18 *eris.* i) 8 *docentur.* k) Nonn. codd. *fuerit.* Sich. in m. *relictum.* l) 14 *adpetitus.* m) 20, Sich. mox *concreta accepta fuerit examin.* et om. *fuerit vel adita — possessio.* Sed Sich. in m. ex cod. Augustensi nostram restituit lectionem, retento tamen v. *concreta*, quod 9, 19, 33 habent. 36, 40 *cum cepta f. v. addita.* 10, 18 *cum creata vel addita.* Cod. Just. om. *creta* et *vel.* n) 10, 18 om. *ex quo — integri.* 20, Sich. *in integris restitutionibus.* 19 *in integro.* Cod. Just. *ex. ac terminando in integrum.* o) Seqq. des. in

pro locis, regionibus atque provinciis[p], in quibus morantur, qui heredes aut bonorum possessores sunt, observari iubemus, sed in quibus defuncti domicilia collocaverant[q]. *Dat. VII.*[r] *Kal. Aug. Naisso*[s]. *PP. Romae Non. Octob., Constantino A.*[t] *VIII.*[u] et *Constantino*[v] *Caes. Coss.* (320.)

Interpretatio. *Iustum videtur, ut post XXV. annum, ubi XXVI. annus fuerit ingressus, deposita apud iudicem contestatione*[x] *petat, qui*[y] *sibi voluerit ea*[z], *quae in annis minoribus aut per se aut per tutores vel curatores vitio*[a] *male acta sunt, salva et integra pro aetatis infirmitate*[b] *restitui*[c]. *In his duntaxat*[d] *provinciis, usque ad XXVIII. annum, si contestatus fuerit, integra*[e] *ei, salvo principali negotio, quae male amiserat*[f], *reformentur. Nam et*[g] *qui serenitati nostrae pro venia aetatis crediderit supplicandum, hoc sibi noverit esse concessum, ut*[h] *sine praeiudicio indulgentiae nostrae, quod*[i] *in sequenti*[k] *lege comprehensum est, usque*[l] *ad constitutum superius tempus liberum habeat in rerum*[m], *quas male gesserat, proprietatem*[n] *restitui. Quod si forsitan minor annis in illius hereditate successerit, qui et ipse in annis minoribus ab hac luce discessit, non prohibendus est, cum ad XXVI. annum pervenerit, ut sibi, unde illi* *) *competebat, reparationem agendarum rerum interposita contestatione*[o] *requirat. Sin vero minor hereditatem illius, qui plena et integra aetate defecit, acceperit, mox in*[p] *integrum fuerit restitutus, ea tempora in*[q] *negotiis prosequatur, quae defuncto maiori*[r] *legibus competebant. Cum autem maior minori seu ex testamento seu ex quocunque iure successerit, cum primum ad eum hereditas defuncti pervenerit, quicquid pupillo*[s] *potuit pro integri restitutione competere*[t], *in illius transeat actionem*[u]: *ita ut illius provinciae*[v] *forum sequatur, in qua defunctus minor habitasse dignoscitur*[x].

3. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Iuliano II.*[y] *Proconsuli Africae.* Et mulieribus et[z] minoribus in his, quae vel *) praetermiserint vel ignoraverint[a], innumeris auctoritatibus[b] constat[c] esse consultum. *Dat. prid.*[d] *Non. Mart.*[e] *Ravenna*[f], *Constantio*[g] *V. C.*[h] *Cos.* (414.)

Interpretatio. *Minoribus mulieribus*[i], *sicut et viris*[k] *ita in caussis omnibus subvenitur. Maioribus vero mulieribus, pro fragilitate sexus in multis*[l] *rebus, quas per ignorantiam praetermiserint, sicut lex ipsa loquitur, iubet esse consultum; id est, ut si fideiussores pro quibuscunque accesserint, pro ipsa fideiussione non teneantur*[m] *obnoxiae*[n]. *Et si in difficilioribus caussis ius vel leges nescientes, mandati chartulam pro negotiis*[o] *subscripserint, ut earum, cui mandaverint, negotium exsequatur*[p], *et ille in charta non solum procuratorem, sed et dominum si se scripserit*[q], *deceptis per hanc fraudem mulieribus subvenitur. Reliqui autem contractus, quos firma aetate publice et* *) *solennibus scripturis gesserint, in sua firmitate perdurent.*

— c. 3. Br. Al, codd. edd. *c. 3.* Consult. cap. IX. Cod. Just. II, 22. 3. Bas. X, 4, 58. Coniungenda est cum c. 6 C. Th. Unde vi (IV, 22). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—20, 33; omnia des. in cod. 24 (vid. c. 1, not. *o*); omnia praeter interpr. in codd. 32, 39, 43, 46, 49; inscr. et textus in codd. 26, 28, 30, 31, 35, 36, 40; textus et subscr. in codd. 25, 37, 41, 44; solus textus om. in codd. 27, 29, 38, 42.

Cod. Just. 15 *computentur.* p) 19, 20, Sich. *locis et religionibus*, sed Sich. in m. *aliis regionibus.* q) 6 — 8, 14, 16 *collocantes.* 10, 18 *collocantur.* r) 6 — 10, 14, 16 — 19, 27, 29, 35, 36, 40, 42, 44, Sich. Cui. 1 — Cui. 2° in m. *VIII.* 48 *non.* 33 om. *VII. — PP.* s) Ita plerique codd., Til. — Ri°. 20 *misso*, sed corr. *naisso.* Sich. *Missa. Pf. P. Accepta Non.*, ut Til., qui tamen *Naisso.* 25 om. *Naisso — Oct.* et 36 *N. PP.* 27, 38 *magissr.* 44 *Nosso.* t) Sich. add. *V. C.* 40 *aug. CC.* et om. *VIII. — Caes.* 19 *VII.* 20 *aug. u. c. ĉsul.*, reliquis omm. u) 36 om. *VIII. — Const.* v) Ita fere omnes codd., sed nonn. om. v. *Caes.* aut habent ita: *Constantio CC. s. VC. Coss.* Sich. *Constante A. Coss.* Til. *Constantio Conss.*, om. v. *Caes.* Cui. 1 — Lugd. *Constantio V. Coss.* Cui. 2 — Ri°. *Constantio Caes. Coss.*, sed vid. Ri. ad h. l. not. *e*, qui reponi vult *Const. Caes. IV. Coss.* 15 *aug. IIII. et Licinio Caes. Coss.* (315.) 40 *et Licinio Caes. Cons.* Cod. Just. *Dat. Non. Oct. Romae, Constantino A. et Licinio utrisque II. Coss.* (312.) x) 6, 7, 9, 19, 20, 43, alii *depositam — contestationem.* y) Sich. *quae.* z) 20 *et quae.* Sich. *Et quae.* a) Multi codd. *tutoris vel curatoris.* 42 (ex corr.), Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *tutoris v. curatoris vitium.* 20 *civium*, sed est lacuna septem literarum ante *civium.* b) 20, Cui. 1 — Lugd. *proprietatis* (20 *pro pietatis*) *firmitate.* c) 20 *restitutionis.* d) Nonnulli codices *dudum.* e) 6, 7 *integrata salve.* f) Nonnulli codices *admiserat.* g) 19, 20, Sich. *Hic etiam*, sed Sich. in m. *Nam et.* h) Nonn. codd., ut 9, 44 *quod* et mox *praeiudicii.* i) 20 add. *si.* k) 20, Sich. *consequenti.* l) 20 *comprehensum quantum.* m) 6, 7 om. *in rerum.* n) Multi codd. *gesserit proprietate* et mox *discesserit.* *) 20 add. *rerum.* o) Sich. Cui. 1, Aur. Lugd. *reparatione — interposita, contestationem req.*, sed Sich. *contestationem recipiat vel req.*, ut 20, qui praeterea *reparationem — interpositam.* Nonn. codd., ut 6, 7, 10, 18 *praeparationem, repetitionem* et mox *praepositam.* p) 42, 44, alii om. *in*, sed 42 int. lin. *ut ad.* q) 6—8, alii *tempora negotiorum.* 9 *prosequitur.* r) 6, 7 *maioris.* s) Nonn. codd. *pupillorum.* t) 9 *compleri.* u) 20 *transactione.* Multi codd. *actione.* v) 44 add. *forma.* x) 9, 44, alii *cognoscitur.* y) Sich. Cod. Just., primae Consult. edd. om. *II.* et 20 *Iuliano II.* Mox nonn. codd. om. *Africae* aut *Proc. Africae.* z) Cod. Just. om. *Et m. et.* Mox Consult. *in iis.* *) 10, 18—20 om. *vel.* a) Cod. Just. *praetermiserunt v. ignoraverunt.* 9 *praetermiserit v. ignoraverit.* b) 6 — 8, 14, 16, Til. in m. *actoribus.* Leg. *auctoribus.* c) 16 *contestare.* d) 20, Sich. *IIII.* 26 *III.* Cod. Just. *Non.*, et om. *prid.* e) 33, Cod. Just. *Maii.* f) Codd. aut *Rav̄.*, ut Til., aut *Ravenna.* Edd. *Ravennae.* Cod. Just. om. *Rav.* g) Multi codd. Consult. et Cui. 2, 2° *Constantino.* h) Sich. Til. *Const. A. V. C.* Nonn. codd. *Const. vc̄c̄.* 35 *Const. Vic. Caes. Const.*, alii, ut etiam Consult. om. *V. C.* aut *V.* aut *C.* aut *V. C. Cos.* Go. add. vult *et Constante*, probb. Be. et W. Vid. c. 6 C. Th. Unde vi (IV, 22). i) 9 *Min. muneribus.* k) Nonn. codd. *et sicut viris.* l) 20, Sich. add. *reliquis.* m) 6, 7, 42 *retenentur.* n) Sich. *obnoxii.* o) Plerique codd., Sich. Cui. 1 — Cui. 2° *negotiis suis forte subscr.* 43 *neg. suis forte sumpserint.* p) Ita 8, 20; 44 *negotio*

TIT. XVII. DE HIS, QUI VENIAM AETATIS IMPETRARUNT [r].

1. *Imp. Constantinus A. ad Verinum* [s]. Omnes adolescentes, qui honestate morum praediti [t] paternam frugem vel maiorum [u] patrimonia urbana vel rustica conversatione rectius [v] gubernare cupiunt, et [x] imperiali auxilio [y] indigere [z] coeperint, ita demum aetatis veniam impetrare audeant, cum vicesimi anni clausa [a] aetas adolescentiae patefacere sibi ianuam coeperit ad [b] firmissimae iuventutis ingressum: ita ut, post impetratam aetatis veniam, iidem [c] ipsi [d] principale beneficium allegantes, non solum praescriptorum [e] annorum numerum [f] probent, sed etiam testibus [g] advocatis, honesta [h] aut simili aut potiore [i] dignitate praeditis [*]), morum suorum instituta probitatemque animi testimonio [k] vitae honestioris [l] edoceant. Quod cum ea conditione effecerint [m], in alienatione praediorum ius tantum [n] aetatis obtinebunt, quantum per annorum dimensiones ac temporum leges et natura [o] singulis quibusque deferre [p] consuevit. §. 1. Feminas quoque, quarum aetas biennio [q] viros non sera pubertate praecedit, servato etiam in hoc temporis intervallo, decem et octo annos egressas [r] ius aetatis legitimae mereri posse sancimus [s]: sed [t] eas, quas morum honestas [u] mentisque solertia, quas certa fama [v] commendat. Has vero propter pudorem et [x] verecundiam in coetu publico demonstrari testibus non cogimus [y], sed percepta aetatis venia annos tantum probare tabulis vel testibus [z] misso procuratore concedimus: ut etiam ipsae [a] in omnibus contractibus [b] tale ius habeant, quale viros [c] habere praescripsimus [d]. §. 2.

Tit. XVII. C. Th. *Tit. ?* Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—20, 24—33, 35—44, 46, 49. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XVII.* Cod. 15 *Tit. XIX.* Cod. Just. II, 45. In cod. 49 hic tit. epitomatus est. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Cod. Just. II, 45, 2 mut. Bas. X, 27, 2. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21, 33; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 30, 31, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in codd. 25, 32, 37, 39, 43; solus textus om. in codd. 27, 29, 38, 42; sola interpr. in cod. 15.

---

exsequatur. 10, 18, 42, alii *prosequatur.* Valgo *exsequantur.* q) 8, 19, 20 *dom. se esse scrips.* Sich. *dom. si se esse scr.* 44 et alii codd. *sese scrips.* 43 *si rescrips.* 42 *dom. subscripserit*, sed corr. *subscripserint.* *) Nonn. codd. om. *publice et*, alii habent *Reliqua — perdurant.*

r) Complures codd., in titt. ind. edd. Sich. et Til. Cod. Just. *Impetraverunt.* 9, 42 *Impetrant.* 19 *Impetraverint.* 20 *Imperabunt.* s) 38 *ppo.* Cod. Just. *PP.*, improb. Go., qui *Pf. U.* poni vult, quod 15 habet, et in subscr. corrigendum esse putat *Crispo III. et Constantino III. Coss.*, id est 324, quod et hoc anno, non autem anno 321 Constantinus Thessalonicae commoratus est (vid. c. 4 C. Th. de Navicul. XIII, 5), et Loc. Verinus *Pf. V.* fuit, unde etiam inscr. et subscr. c. 1 C. Th. Famil. herc. (II, 24) emendandam esse censet. Quae cj. quamquam probabilis est, tamen non potuit me movere, ut quicquam mutarem, cum ne unus quidem codex neque hic neque in c. 1 Fam. herc. cit. subscriptionem a Go. propositam confirmet; quod autem 15 *ppm urbis* exhibet, non tanti est, ut contra omnium codd. auctoritatem alia subscr. ponenda sit. Be. aut *PPf. U.* addi aut *Coss.* mutari vult, sed Verinus huius anni *P. Pf. U.* nusquam commemoratur, Maximo Praefecturam urbis h. a. gerente. Monendum praeterea est, in c. 1 cit. deesse *Thessalon.* Ceterum memoratur Constantini ad *Verinum Vic. Africae* rescriptum A. D. 321 in collatione Carthaginiensi in indice collat. 3, cap. 548—552. Tom. I. Concil. p. 1143, ed. Harduini et ab Augustino in eius breviculi die tertio sub f. et post collat. cap. 31, 33 et epist. 52. Vid. Go. ad c. 1 C. Th. de Famosis libellis (IX, 34), Tom. III, p. 262. t) 20 *qui in honestā temporum pr.* 33 *praedicsi.* u) Cod. Just. *avorum.* v) Cod. Just. om. *urb. v. rust. conv. rectius.* 20 *conversatione secius gubernatione cup.* 19 *gubernationem.* x) Cod. Just. add. *super hoc.* y) 33 *imperiale consilium* et mox *audeatur.* z) 20 *degere ceperint.* a) 20 *vigenti annis cl.* 15 *vicesimo anno clauso.* 9 *clause.* 14, 16 *causa.* Cod. Just. *cum v. a. metas impleverint* pro *cum — ingressum.* b) 20 *ac.* c) 6, 7, 10, 14, 16, 17 om. *ingressum — iidem* et 10, 18 *ingressum — ipsi.* Be. Alterum secutus haec vv. omitti dicit in cod. 6 usque ad vv. *ita ut*, errore. d) 6, 7, 16 *in se.* Nonn. codd. *idem ipsi*, aut *ipse.* Cod. Just. add. *per se.* e) 6—8, 14, 19, 33 *perscriptorum.* 20 *pscriptoribus.* 10, 18 *perscripturarum.* Cod. Just. *per scripturam*, male, sed in nonn. eius edd. et codd. ut h. l. f) 33 om. *numerum.* g) Cod. Just. add. *idoneis.* h) 16 om. *sed — honesta.* *) Cod. Just. om. *honesta — praeditis.* i) 6, 7, 33 *similia aut potior.* 8, 16 *similia.* 9 *similia in p.* 10, 18 *potior.* 20 *similia ut potuere vel aut potiere.* k) 20 *probitateque a. testimonium.* Cod. Just. *et testimonium.* 33 *anni s.* l) Multi codd. *honestiori.* 33 *hon. edocent.* 20 *honestiores.* m) 33 *effecerant.* n) 9, 15, 19, 20, 33, Sich. add. *legitimae.* o) Ita 9, 10, 18—20 et in m. Cui. 1 — Cui. 2*. 6—8, 14, 16, 17 *legis et n.*, quod frequenti errore idem est. Explicandi rationem monstrat 33, qui habet *leges etiam n.* 15 *leges et naturas.* Sich. — Ri*. *legis n.* Be. W. *leges natura* contra omnium codd. fidem. p) Codd. plerumque *differre.* Cod. Just. om. *Quod cum — consuevit.* q) Nonn. codd. *biennium viro* aut *vero.* 33 om. *viros.* r) 6, 7, 16 *egressos.* 14 *egressus.* 10, 18, Aur. Lugd. *egressa.* s) Omnes codd., Sich. — Ri*. *sanximus*, sed Be. W. *sancimus* ex Cod. Just., qui sic: *Fem. q. quas mor. hon. m. sol. comm., cum octavum et decimum annum egressae fuerint veniam aetatis impetrare sancimus. Sed eas propter.* Vid. not. *y.* t) 20, Sich. in m. *si.* u) 19, 20 *etas.* v) Ita 6—10, 14, 18, 20. 15 *hon. quas m. sol. quas certa.* Sich. — Lugd. *quasi*, prob. Ri.; Cui. 2 — W. *et certa f.* x) 6, 7, 10, 15, 16, 18, Cod. Just. *ac.* y) 16, 20, Sich. *cogemus.* 33 *nunc cogemus.* 10, 18 *non cognovimus sed procepta.* Aur. Lugd. *praecepta.* Sich. Til. *demonstrare.* Cod. Just. *sed eas pr. p. ac ver. feminarum coetui puplico dem. non cogimus.* 15 *non cog. test.* z) 6—8, 14 *tabellis vel t.* 9, 16 *probares ab illis.* 10, 15, 18 *probare ab illis.* 20, Sich. *pr. t. vel ab illis vel t.* 33 *pr. tabellis vel vestibus.* 19 om. *vel test.* a) Cod. Just. *ann. tant. aetatis probari posse testibus quinque, vel instrumentis, m. proc. conc.: ut ipsae etiam.* 9 *concedimus ipsam in.* b) Cod. Just. *negotiis.* c) Cod. Just. *quale et mares.* 15 om. *habere.* d) 6—8 *perscripsimus.* 10, 18, 33 *proscripsimus*, sed 19, 20 *praecipimus.*

Ita ut senatores apud gravitatis tuae officium de suis moribus et[e] honestate perdoceant, perfectissimi apud vicariam praefecturam, equites Romani et ceteri[f] apud praefectum vigilum, navicularii[g] apud praefectum annonae. §. 3. Cui aetati[h] quoniam inter plenam perfectamque adolescentiam et[i] robustissimam iuventutem media est, firmatae[k] aetatis appellationem[l] imponimus, ut[m] prima aetas pueritiae sit, sequens adolescentiae[n], firmata haec tertia[o], quarta legitima, quinta senectus[p] habeatur. §. 4. In ipsis etiam contractibus hac[q] appellatione consignanda, ut non nudum nomen venditoris[r] inseratur[s] tabulis emptionum, sed ab illo, qui firmatae aetatis[t] et honestus vir habeatur[u], emisse illum significetur, et venditorem esse firmatae aetatis: ita[v] tamen, ut, quia spes adempta[x] perfidiae[y] est, et[z] in vendendis praediis diligentiores esse persistant, qui beneficium meruerunt[a] principale, nec[b] praedia sine decreto alienent. *Dat. V.*[c] *Id.*[d] *April. Thessal. PP. III.*[e] *Kal. Jun.*[f] *Romae, Crispo II. et Constantio*[g] *II. CC. Coss.*[h] (321.)

Interpretatio. *Adolescentes, qui honestis moribus esse probantur et ad gubernandas facultates suas idoneam cupiunt habere personam, oportet eos primum, antequam ad legitimam aetatem perveniant, id est, ubi vir viginti annorum esse coeperit*[i], *auxilium principis implorare, et accepto huius rei beneficio, eo ordine apud testificationem publicam allegare, ut probent se viginti annorum implesse curricula et honesta conversatione*[k] *transigere, et sic*[l] *praedia sua in aliena iura*[m] *cum decreti tamen interpositione, transferre liberam habeant*[n] *potestatem. Feminae vero, sicut biennio in pubertate minores sunt, ita et transacto*[o] *biennio, ubi ad XVIII. annum pervenerint, eas tamen, quas morum et*[p] *honestatis commendat opinio, non in publico annos probare suos*[q] *cogendae sunt, sed misso procuratore per scripturam annos eos, quos superius diximus, se habere demonstrent et similem, quam viri in contractibus habeant facultatem: ita ut qualis vel quam digna persona sit, apud talem iudicem haec, quae dicta sunt, debeat*[r] *approbare. Ergo cum fuerint post adolescentiam hac aetate firmati, in ipsis quoque scripturis vel venditionum instrumentis, honestos se et firmatos aetate conscribant. Hoc tamen illis liceat, qui beneficium, ut diximus, principis pro confirmanda aetate meruerint, ne*[s] *praedia sua sine iussu iudicis vel decreto, quod ex praecepto iudicum vel consensu curialium datur, alienare praesumant*[t].

TIT. XVIII. DE JUDICIIS[u].

1. *Imp. Constantinus A. ad Maximum*[v]. Judicantem oportet cuncta rimari et ordinem rerum plena in-

Tit. XVIII. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—20, 24—33, 35—44, 46, 49, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XVIII.* Cod. 15 *Tit. XX.* Cod. Just. III, 1. In Br. Al. codd. et edd. hic tit. duabus tantum constat constt. (1 et 3), nunc tribus, secunda addita. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c.* 1. Cod. Just. III, 1, 9 mut. Bas. VII, 6, 9. Capit. (Ben. Lev.) V, 400. Epist. Eleutherii et epist. 2 Julii (cf. de Fontibus — Ps. Isidor. coll. auct. Knustio p. 46, 69). Capitula Angilramni c. 26. Ivo, Par. VI, 316 sq. Grat. Decr. cau. 30, qu. 5, c. 11. Interpr. est ap. Regin. II, 309 et in cod. Univ. Litt. Lips. 668. Coniungenda est haec c. cum c. 11 C. Th. de Appell. (XI, 30). Integra cum interpr. extat in codd. 6—10, 14, 16—20, 33; omnia praeter interpr. dss. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 30, 31, 35, 36, 40, 41, 44; textus et subscr. in codd. 25, 32, 37, 39, 43; solus textus in codd. 27, 29, 38, 42; sola interpr. in cod. 15. In cod. 49 haec c. in epit. redacta est.

Cod. Just. add. *ita tamen, ut praedia sine decreto non alienent* e §. ult. e) 20, Sich. *et de hon.* f) 6, 7, 14, 16, 17 om. *et* et 16 *et ceteri.* g) 15 *praef. urbis navic.* 19 *pr. vig. cubicularii.* 20 *pr. praevigilium cubicularii.* Ceterum codd. *vigilium.* 33 om. *vigilum — praefectum.* h) 20 *annonae civitatis.* 19 *Cui etatis.* Cod. Just. *Sed senatores quidem clarissimi viri in hac regia urbe commorantes, apud sublimitatem tuam, ceteri vero apud praetorem, in provinciis autem omnes apud earum rectores de suis mor. et hon. perdoc.* Tum ceteris omm. praeter subscr., haec add. sententia: *Hi vero, qui contra memoratam dispositionem veniam aetatis a principali clementia impetraverint, sciant eam nullas vires obtinere.* i) 10, 14, 17, 18 *ac.* k) 6, 7, Sich. *firmitate.* 10, 18 *firmae.* 19 *robustissima iucunditate medie firm.* 20 *medie firmitate.* 33 *mediam firmitatem.* l) 15 *appell. aetatis.* 19 *appellatione.* 14 *appell. ponimus.* m) 33 om. *ut.* n) 15, 33, Sich. *pueritia s., s. adolescentia.* 20 *se quis* (corr. *sequens*) *adulescentie firma.* Sich. *firma*, sed in m. *secunda et firmata.* o) 19 *firmata sit tertia.* p) 6, 7 *senectutis.* q) 20 *et.* r) 6—8, 17 *vendentis.* 16 *vendentes.* 18 *vendicatoris.* s) 6, 7, 10, 16—18 add. *in.* t) 6—10, 15, 16, 18—20, Til. add. *sit.* Ceterum 9, 20, 33 *firmitate aetatis sit* et Cui. 1. Aur. Lugd. *firmitate aetatis.* 14 om. *et honestus — aetatis.* u) 10, 18 *habeas.* v) 20, 33, Sich. Aur. Lugd. *firmitate*, sed 20 int. lin. et Sich. in m. *firmatae.* 9 *firmitatis ita.* 10 *firmae aet.* Til. *aetatis, ita.* Cui. 1 — Cui. 2* *aetatis, Ita.* Ri. Ri*. *aetatis. Ita.* Go. Be. W. ponunt §phi signum ante *ita*, quod delevimus. x) Ri*. *exempta*, errore. y) 6—8, 10, 14, 16, 18 *perfidia.* z) Sich. *quod*, sed in m. *et.* 15 *et in diligentiores vendendis praediis esse.* 10 *praesidiis.* 20 *vendentis.* a) 15, 33 *meruerint.* b) 8 *et ne.* c) Ita corr. auctoritate codd. 6, 7, 9, 10, 14—19, 24, 26, 27, 29, 30, 32, 42 pro *VI.*, quod Sich. ex 20 ed. et rell. edd. habent. Cod. Just. om. *V. — PP.* Go. in Chron. consules a. 324 poni vult. d) 15 *kl.* e) 9, 20, 29, 42, Sich. *IIII.* 38 om. *III.* f) 9, 19, 20, 38, 40 *kal. Jan.* 35, Cod. Just. *Jul.* g) 6—8, 14, 16, 18, Aur. Lugd. Cod. Just. *Constantino.* 33 (om. vv. *PP. — Cr. II.*) *Const. A.* et om. *II.* h) Nonn. codd., Til. *VV. CC. Coss.* 19 *II. Caes. Coss.* 20 *ut ĉsul.* 9 om. *CC. Coss.*, 15 *II. CC.*, 26, 28 *II. CC. Coss.*, et 29, 31, 38, 40, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *CC.* Cod. Just. *Caes. II.* i) 20 *ann. aetate esse comprobaverit.* k) Nonn. codd., ut 20, 44 et Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *honestam conversationem.* l) 6, 7 *si.* m) 20 add. *transferre.* n) Multi codd. *habeat.* Mox 20 *min. sint.* o) 6, 7, 9, alii *retracto.* 42 *addito.* p) Multi codd., ut 6, 7, 20, 42 om. *et.* Mox 42 *honestates*, sed corr. *honestatis.* q) Plerique codd. *in publicum ann. s. pr. cog. s.* r) Aur. Lugd. *habeat.* Nonn. codd. *debeant.* s) 6, 7, 9, 20, 42, alii *nec.* t) Aur. Lugd. *praesumat*, ut 42—44, sed 42 corr. *praesumant.*

quisitione discutere, interrogandi ac proponendi adiiciendique[x] patientia praebita ab eo[y]: ut, ubi actio partium[z] limitata[a] sit[b], contentiones non occursu iudicis, sed satietate altercantium metas compresserint[c], saepius requiratur, et crebra interrogatione iudicis frequentetur[d], num[e] quid novi[f] resideat, quod annecti allegationibus in iudiciaria contentione[g] conveniat? cum[h] ad[i] alterutrum[k] hoc proficiat[l], sive definienda sit caussa per iudicem, sive ad nostram scientiam referenda. Nec ad nos mittatur aliquid, quod plena instructione indigeat[m]. *Dat. prid.*[n] *Id.*[o] *Jan. Sirmio*[p], *Crispo II.*[q] *et Constantino*[r] *II.*[s] *Coss.*[t]. (321.)

Interpretatio. *Judex cum caussam audire coeperit, litigatorum assertiones vel responsiones patienter accipiat et omnia plena discussione perquirat. Nec*[u] *prius litigantibus sua sententia velit obviare, nisi quando ipsi*[v] *peractis omnibus, iam*[x] *nihil amplius*[y] *in contentione habuerint, quod proponant: et tam diu actio ventiletur, quo usque rei veritas invenitur*[z], *frequenter interrogari oportet, ne aliquid praetermissum fortasse remaneat: quia si apud ipsum finienda caussa est, totum debet agnoscere. Sin*[a] *vero ita res exigit*[b], *ut ad principis notitiam deferatur*[c], *plena discussis omnibus data relatione debet esse suggestio*[d] *etc.*

2. *Idem A. ad Maximum Pf. U.*[e] *Ad locum.* Eum, qui sciens iudicio adesse neglexerit, ut contumacem iudex mulctabit[f]. *Dat. X. Kal. Jun.*[g] *Sirmio* *), *Probiano et Juliano Coss.*[h] (322.)

3. *Idem A. ad Severum Pf. U.*[i] Nulli prorsus audientia praebeatur, qui caussae *) continentiam dividit[k] et ex beneficii praerogativa id, quod in uno *) eodemque iudicio[l] poterat terminari, apud diversos iudices voluerit ventilare: poena proposita, si quis *) contra hanc supplicaverit[m] sanctionem atque alium super possessione[n], alium super principali quaestione iudicem postulaverit, ut, rei, quae petatur *), integra aestimatione[o] subducta, quintam portionem reipublicae eius civitatis[p] inferat, in cuius finibus[q] res, de qua agitur, constituta est. *PP.*[r] *III. Kal. Aug. Juliano et Paulino*[s] *Coss.* (325.)

Interpretatio. *Nullus penitus audiatur, qui unius caussae propositionem apud duos iudices partiri voluerit, ut apud unum de negotio principali proponat, et ab alio sibi momenti beneficio rem postulet consignari. Quod si quis hoc facere fortasse praesumpserit, eiusmodi poena se noverit*[t] *condemnandum, ut nec illud, quod repetit, ulla ratione recipiat, et quintam portionem facultatum suarum,*

— c. 2. Inveni hanc const. in append. cod. 11, fol. 56 et in F. 6. Primus eam Go. edidit ex veteri exemplari Codicis Theodosiani in comment. ad c. 2 C. Th. de Denunt. v. ed. rescr. (II, 4), quacum coniungenda est. Exstat etiam apud Ri. Ri*. et in Haubold. Promuls. p. 26 (Opp. T. II, p. 931), qui eam a me acceperat. — c. 3. Br. Al., codd. edd. c. 2. Cod. Just. III, 1, 10. Bas. VII, 6, 10. De interpr. vid. Regin. II, 304. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—20, 33; omnia praeter interpr. des. in codd. 32, 43, 46; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 30, 31, 35, 36, 39—41, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus in codd. 27, 29, 38, 42; sola interpr. in cod. 15.

u) Aur. Lugd. in m. *Judicibus.* v) Add. *Pf. U.* Vid. c. 1 C. Th. de Respons. prud. (I, 4) not. *e.* x) 10, 18 *aut pr. adhibendique.* y) 6, 7, 14 *probita.* 33 om. *ab eo — limitata.* z) 19, 20 *ut abiectio p.* Go. Ri. Ri*. Ben. Lev. Grat. *ibi.* Go. scribi vult *et ibi.* a) Sich. in m. *limata.* b) 15 add. *et*, non male. Go. cj. *fuerit, et.* W. prop. *et contentiones non occursus iudicis, sed satietas altercantium in metas compresserit*, aut eiiciendum esse putat *metas.* Sed nihil mutandum est. c) 20, Sich. add. *vel contempserint*, sed. Sich. in m. *Arrepsit in contextum aliunde.* 19 *compresserit.* d) 6—8, 10, 16—18 *requirantur — frequententur.* 14 *requirant.* e) 8, 19, 20, 33, Sich. et Cui. 1. Aur. Lugd. *ne*, probb. Go. et Ri.; sed Cui. 1. Aur. Lugd. in m. *num.* f) 6, 7, 16 *nobis.* 10 *nove.* 18 *novere sedeat.* g) 19 *iud. discussione c.* 20, Sich. *cont. vel discussione conv.* h) 15 *Ne ad.* i) 19, 20, 33 om. *ad.* k) 33 *alterutrorum.* Aur. Lugd. *alterum.* l) 20 add. *et.* Mox 20 *referendam.* m) Go. Ri. Ri*. *indiget.* In Cod. Just. haec c. ita habetur: *Judices oportet inprimis rei qualitatem plena inquis. discut., et tunc utramque partem saepius interrogare: num quid novi addere desideret? cum hoc ipsum ad alterutram partem proficiat, sive definienda caussa per iudicem, sive ad maiorem potestatem referenda sit.* Cf. Dirksen l. c. p. 408. n) 19, 20, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *IIII.*, sed Sich. in m. *II. Prid.* et Cui. 1. Aur. Lugd. in m. *prid.* 36, 40 om. *Dat. prid. Id.* 26 *III.* o) 15, 24, 33 *kal.* p) Ita sive *Syrmio* codd. et edd. Sich. — Ri*.; Be. et W. *Sirmii.* 24 *Remedio.* 33 *Rom.* q) 10, 18 *Cr. III.* r) Multi codd. *Constantio.* s) 6, 7, 10, 16, 18, Til. add. *VV. CC.* et 27, 33, 42 *V. C.* 24, 40 *CC. Coss.* pro *II. Coss.* Leg. *II. CC. Coss.* t) Cod. Just. *Licinio V. et Crispo Coss.*, ut referatur ad ann. 318. u) 20 *ne.* v) Ita 8, 9, 42, alii, Sich. Cui. 1 — Cui. 2*. 43 *ipse.* 6, 7, 20, alii codd. et Go. Ri. Ri*. *ipsis.* x) 20, Sich. *si iam.* y) Plerique codd., Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *iam* (om. *nihil amplius*) *cont. non hab. q. proponant* (om. *et tam diu actio ventiletur*): *quo usque.* z) Ita 6, 7; 8 *v. invenietur.* 10, 18 *invenit*, alii *pervenitur.* Multi codd. et edd. *perveniatur.* Cui. 1. Aur. Lugd. in m. *inquiratur* a) Multi codd. *Si.* b) Nonn. codd. *exigitur*, alii *exigerit.* c) Nonn. codd. *referatur—datur.* d) Sich. *suggessio*, err. e) 11 et F. 6 *Imp. Constantinus — P. V.* f) 11 *poenam multatur.* g) 11 om. *Jun.* *) Edd. *Sirmii.* h) 11 add. *Ex Corpore Theodosiani.* i) 8, 19, 29, 38, 42 *ppo.* Sich. *Pf. P.* *) 16, 19 *causam.* 20 *continentia.* k) 6, 7, 14, 16, 17 *dicis.* Cod. Just. *dividerit*, sed Hal. *dividet* Go. cj. *dividi.* *) 33 om. *uno.* l) 19 *vitio.* *) Cod. Just. *poena ex officio iudicis imminente ei, qui.* m) 38 *cum hoc supplicaverit.* n) Nonn. codd. *possessionem.* 20 *aliam s. possessionem aliam s. principalem quaestionem.* 38 om. *atque — postulaverit* et Cod. Just. omnia post v. *postulaverit.* Aur. Lugd. om. *alium super poss.* *) Ita 6—8, 14, 16, 17. 19 *ut res quae petebantur.* 20 *ut res q. p.*, rell. codd. et edd. *petebatur.* o) 6—8, 14, 16, 17 *in aest.* Til. om. *integra.* p) 20 *civitati.* q) 38 *de cuius*, om. *finibus.* r) Multi codd. Sich. — Lugd. *Dat.* Nonn. om. *III.* s) 15, 19, 20, 24, 29, 30, 33, 38, 40—42, 44, Sich. Cod. Just. *Paul. et Jul.* 9 om. *Jul. et*, alii *et Paul.* t) 6, 7, 43, alii *se p. nov.*

de[u] *quantum ibi possederit*[v], *reip. civitatis illius cedat, in cuius finibus res, de qua agitur, fuerit constituta.*

TIT. XIX. DE INOFFICIOSO TESTAMENTO[x].

1. *Imp. Constantinus A.* *) *ad Lucrium*[y] *Verinum*[z]. Fratres uterini ab inofficiosis actionibus arceantur, et germanis tantummodo fratribus adversus eos[a] duntaxat institutos heredes, quibus inustas[b] constiterit[c] esse notas detestabilis[d] turpitudinis, agnatione[e] durante[f], sine auxilio praetoris, petitionis aditus[g] reseretur[h]. *Dat. Id. April. Sirmio*[i], *Constantino A. V.*[k] *et Licinio*[l] *Caes.*[m] *Coss.* (319.)

Interpretatio. *Fratribus uterinis, id est*[n] *diversis patribus et una matre natis, non liceat de inofficioso contra testamentum fratris agere. Sed germanis fratribus praetermissis, id est uno patre natis, si turpibus personis, id est infamibus fuerit hereditas derelicta, hoc est aut pro libidine meretricibus, aut pro inhonesto affectu*[o] *naturalibus aut certe thymelicis*[p], *vel de*[q] *libertis suis, agendi contra testamentum licentia reservatur: si tamen is ipse germanus non pro crimine suo exsilio fuerit deputatus, aut per captivitatem fuerit servus effectus, aut per emancipationem successionis vel actionis iura perdiderit.*

2. *Idem A. ad Claudium Praesidem Daciae*[r]. Licet[s] legum auctoritas filiorum potius[t] quam matrum personis voluit[u] laborem incumbere, ut de inofficioso agentes intra praefinita tempora doceant[v], nullo suo vitio factum, nec[x] offensionem se parentibus praestitisse, sed iugiter obsecutos, ut naturae ipsius religio flagitabat, disciplinam illaesam inoffensamque servasse, ut his probatis *) removeant parentum voluntatem[y]: tamen si mater[z] contra filii testamentum inofficiosi actionem instituat, inquiri diligenter iubemus, utrum filius nulla ex[a] iusta caussa laesus matrem[b] novissima laeserit voluntate[c], nec luctuosam ei nec legitimam reliquerit portionem, ut testamento remoto[d] matri successio deferatur, si tamen defuncto consanguinei agnati[e] non sunt[f] superstites[g]: an mater inhonestis factis atque indecen-

Tit. XIX. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—20, 24—33, 35—44, 46, 49, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XIX.* Cod. 15 *Tit. XXI.* C. Gr. II, 6. Cod. Just. III, 28. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c.* 1. Cod. Just. III, 28, 27. Bas. XXXIX, 1, 56. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—20, 26, 33; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 31, 35, 36, 40, 41; textus et subscr. in codd. 32, 37, 39, 43; solus textus om. in codd. 25, 27, 29, 38, 42, 44. — c. 2. Br. Al., codd. edd. *c.* 2. Cod. Just. III, 28, 28 mut. Bas. XXXIX, 1, 58. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—20, 33; omnia praeter interpr. des. in codd. 23, 32, 37, 39, 40, 41 (est tamen in codd. 28, 40, 41 subscriptio c. 3 cum particula textus addita interpretationi h. c. Vid. not. *e* et *i* ad interpr. h. c.), 43, 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 36, 44; textus et subscr. in cod. 25; extrema pars textus et subscr. in cod. 26; solus textus om. in codd. 27, 29, 38, 42; sola interpr. in cod. 15. Extrema vv. interpr. post *praetermissa* des. in codd. 28, 40, 41. In 46 omnia epitomata sunt.

u) 19, 20, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. om. *de.* v) Multi codd., Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *possidere poterit.* 20 *possidere poterat.*

x) In marg. cod. 15 add. *Inofficiosum testamentum est quod frustra liberos exheredat contra officio* (l. *officium*) *naturalis pietatis.* *) 37 *Imp. C. et Theodos. ā.* y) 10 *Lugrium.* 15 *Lucrinum.* 16 *Lucretio Virino.* 25 *ad Lucricio Verino.* 26 *ad Ducarium Virinum.* 27 *ad Lucritium V.* 38 *ad L. Virinum.* 39, 42 *ad Lucrum V.* 44 *Locrium V.* Sich. in m. *Lucium.* Til. in m. *Lucretio Verino.* 33, Cod. Just. om. *Lucr.* et 29 *ad L. V.* Codd. ap. Go. *Lucretium* s. *Lucritium.* z) Add. *Vic. Africae.* Vid. c. 1 C. Th. de Famos. lib. (IX, 34) et Go. ad h. l. et in Prosop. v. *Verinus.* Cod. Just. *Verino.* a) 26 *eius.* b) 6—8, 14, 18—20, 33, Sich. Ri*. *iniustas.* c) 20, 33, Sich. *constituerit*, sed Sich. in m. *inustas constiterit.* 10, 18 *esse const.* d) Nonnulli codices *detestabiles*, alii *detestabili turpitudine.* e) 20 *hac natione.* 10, 15, 18, 26, 33 *turp. agnitione.* 19 *eo natione.* Sich. *hac notatione.* f) Nonn. codd. *durantis*, alii *durantes.* g) 9, 15 *auditus reseratur.* 33 *auditus recreatur.* 26 *a. servetur.* h) In Cod. Just. h. c. ita legitur: *Fratres vel sorores uterini ab inofficiosi actione contra testamentum fratris vel sororis penitus arceantur: consanguinei autem durante agnatione, vel non, contra testamentum fratris sui vel sororis de inofficioso quaestionem movere possunt, si scripti heredes infamiae vel turpitudinis vel levis notae macula adspergantur, vel liberti, qui perperam, et non bene merentes maximisque beneficiis suum patronum assecuti, instituti sunt; excepto servo necessario herede instituto.* i) Ita plerique codd. et Til.—Ri*. Nonn. codd et Sich. *Syrmio.* B. W. *Sirmii.* Cod. Just. *Id. Aug.* k) Multi codd. et Sich. — Lugd. om. *V.* l) 6—8, 14, 16 *Vicinio.* m) Multi codd. *V. C.*, nonn. et Til. om. *Caes.* n) 20, 42, Sich. add. *de.* o) 20 *effectu.* p) 6, 7, 20 et multi codd., Sich. *temelicis.* Cui. 1. Aur. Lugd. *timelicis.* q) Nonn. codd. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. om. *de.* r) 6, 7 *Dachiae.* 20 *Datiae.* 8 *Dacinie.* 10, 18 *Achaiae.* Cod. Just. *Pr. provinciae D.* s) 19 *Liceat.* t) 8 om. *potius.* u) 26 *laborare i., unde.* 33 *volunt l. i., et de.* v) 6—8, 10, 16—18 *in nullo.* 19, 20 *doceantur.* x) 10, 18 *ne.* *) 20 *servasset ut pro his orbatis.* 33 *illatam offensamque reservasse.* y) 9, 15, 19, 20, Sich. Cui. 1 — W. *removeri parentum valeant testamenta.* 6—8, 10, 14, 16—18, Til. *removeant p. voluntatem testamenta*, in quo vera lectio delitescit, sed eiiciendum est cum Bestio p. 41 *testamenta*, praesertim cum lectio vulg. ducta sit ex cod. 20, qui codex non raro glossemata habet. Contra Ri. codicum lectionem defendens interpunctione addita sensum restitui posse putat ita: *illaesam, inoff. servasse, ut hiis probatis removeant parentum voluntatem. Testamenta tamen, si mater* etc. Vid. Ri. in Praef. Tom. I, p. XIV. z) Haec sententia ita mutata est in Cod. Just.: *Liberi de inofficioso querelam contra testamentum parentum moventes, probationem debent praestare, quod obsequium debitum iugiter, prout ipsius naturae religio flagitabat, parentibus adhibuerint: nisi scripti heredes ostendere maluerint, ingratos liberos contra parentes exstitisse. Sin autem mater* etc. Ceterum 6—8, 14, 17 *matrem.* a) Ita omnes codd., Sich. — Cui. 2*, Cod. Just.; sed Go. — W. om. *ex.* b) Cod. Just. add. *in.* c) 9 add. *ut.* Cod. Just. *eo quod neque luct. ei et leg.* Hal. tamen om. vv. *eo quod.* d) Cod. Just. *recisso.* 16 *rem. marito matri.* 20, 33 *testamentum remotum matris.* e) 20, Sich. *ac nati.* f) Ita codd., Sich. Cui. 1 — Ri*., sed

tibus[h] votis[i] filium forte obsedit, insidiisque eum vel clandestinis vel manifestis[k] appetiit, vel inimicis eius suas amicitias copulavit, atque in aliis sic[l] versata est, ut inimica[m] potius quam mater crederetur: hoc[n] probato, invita etiam acquiescat[o] filii voluntati. *Dat. VIII.*[p] *Id. Febr. Serdicae, Crispo*[q] *Caes. II. et Constantino*[r] *II. C. Coss.* (321.)

Interpretatio. *Quamvis leges filiis, si praetermissi testamento fuerint, maiorem quam matribus agendi dederint potestatem, ut de*[s] *inofficioso matris testamento proponant, id est, si quarta debitae*[t] *portionis suae filio dimissa*[u] *non fuerit: ita tamen, si probare potuerint, quod matris in nullo laeserint*[v] *pietatem, sed se obsequium, ut decuit, praestitisse*[x]*: sic testamentum matris, in quo praetermissi fuerint, non valebit. Nam si mater contra testamentum filii, quod inofficiosum**) *dixerit, agat, debet diligenter requiri*[y], *si*[z] *contra filium mater nihil egisse probatur, aut si nullis insidiis vel publice vel secrete eum laedere fortasse tentaverit: ne*[a] *forsitan consilium*[b] *adversus filium*[c] *inimicis suis*[d], *quod impium est, auxiliumque*[e] *praestiterit**). *Quod si factum non fuerit, potest removere praetermissa mater, quia ei quartam de rebus suis portionem filius non dimisit, quod filius fecerat*[f] *testamentum: si tamen filio*[g] *fratres consanguinei agnati, id est uno patre nati, aut eorum filii per virilem sexum non esse probantur. Nam si mater, ut superius dictum est, pro manifestis inimicitiis*[h] *suis praetermissa*[i] *docebitur, invita acquiescat laesi filii voluntati*[k].

3. *Idem A. ad Concilium Byzacenorum*[l]. Servus necessarius heres instituendus[m] est, quia[n] non magis patrimonium quam infamiam consequi videtur. Unde claret[o], actionem inofficiosi[p] fratribus relaxatam, cum infamiae*) aspergitur[q] vitiis is[r], qui heres exstitit[s], omniaque fratribus tradi, quae per turpitudinem aut aliquam[t] levem notam capere non potest institutus. Ita[u] in hac quoque parte, si quando libertis heredibus institutis fratres fuerint alieni[v], inofficiosi actione proposita praevaleant in omnibus occupandis facultatibus[x] defuncti, quas ille perperam*) ad libertos voluerat[y] pertinere. *Dat.**) *VII.*[z] *Kalend. Aug. Coloniae Agrippinae*[a], *Pacatiano*[b] *et Hilariano*[c] *Coss.* (332.)

Interpretatio. *Si servo pro necessitate*[d] *debiti a domino cum libertate hereditas fuerit dimissa*[e], *quia huiusmodi persona videtur infamis, germanis fratribus, qui praetermissi sunt, agendi contra testamentum datur facultas: ut remota infami persona, salva tamen, quam meruit, libertate, hereditatem germani fratres ad se debeant revocare. Nam et si praetermissis fratribus liberti per testamentum heredes fuerint instituti, simili modo germani defuncti eos a bonis*[f] *fraternae hereditatis excludent*[g], *sibique omnia, quae reliquerit*[h], *vindicabunt.*

— c. 3. Br. Al., codd. edd. *c.* 8. Coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Libertis (IV, 10). Nonn. vv. h. c. translata sunt in c. 27 Cod. Just. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—20, 33; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 32, 37; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 31, 35, 36, 39, 43, 44; textus et subscr. in cod. 25; inscr. et particula textus in codd. 28, 40, 41 (vid. c. 2 h. t. not. *e* et *i*); solus textus om. in codd. 27, 29, 38, 42; sola interpr. in cod. 15.

Til. Be. W. *sint.* g) In Cod. Just., verbis *si tamen — superstites* omm., nova hic incipit sententia: *Si tamen mater.* Ceterum animadvertenda est mutatio modorum in seqq. h) 19, 20, Sich. *indigentibus.* i) 15 om. *votis.* Cod. Just. *machinationibus.* k) Plerique codd. *adpetit.* 20 *expetit et vel.* 15 om. *forte.* l) Nonnulli codd. *si versa e.* m) 6—9, 14, 15, 33, Cod. Just. add. *eius.* n) Ita 6, 7, 10, 14, 16—18, Til. Cod. Just.; 9, 15, 19, 20, Sich. Cui. 1 — W. *ut hoc*, sed 20 praeterea *probatum.* Mox Cod. Just. *etiam inv.* o) 19, 20, Sich. add. *laesi*, ex interpr. 20 *voluntate.* p) 15 *IX.*, alii codd. *VII.* Cod. Just. *III.* Mox Sich. et nonn. codd. *Sirdice*, alii codd. Cui. 1 — Cui. 2* *Serdice.* q) 6, 7 *Cr. K.* Multi codd. om. *Caes.*, ut Cod. Just. aut *Caes. II.* r) Multi codd. om. aut *II.*, aut *C.*, ut Sich. — Lugd. aut *II. C. Coss.* Cod. Just, *Cons. Caes. II.* Ceterum Sich. Cui. 1 — Ri*. *Constantio*, sed Ri. in not. ex cod. 6 prop. *Constantino.* Cui. 2—Ri*. *CC. Coss.* s) 20 *testamentum — unde — testamentum.* t) Nonn. codd., ut 20, 42 *debita.* 43 om. *suae.* u) Aur. Lugd. *demissa.* v) Nonn. codd., ut 9, 19, 20, 44 *potuerit — laeserit*, alii mox *fuerit.* x) 43 *praestaverit*, ex corr. et mox supra lin. *praetermissos — dixerat.* *) 20 *inofficioso.* y) 9, 20, 42, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *inquiri.* z) 9, 44, alii om. *si.* a) Multi codd. *nec.* b) 20 *conludium.* c) Nonn. codd. add. *mater.* d) 20, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. add. *et*, prob. Ri.; sed plerique codd. et Cui. 2 — Ri*. om. *et.* e) 9, 19, 20, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *quoque*, prob. Ri.; sed 20 ex corr. et Cui. 2 — Ri*. *auxiliumque.* *) Seq. des. in 40 et additur textus c. 3 inde a vv. *Unde claret* una cum subscr. c. 8. f) 43 *quod si f. fecerit.* g) 10, 18 *filii.* 6, 7, 20 *filius fratris.* h) Nonn. codd. *inimicis.* i) Seqq. des. in 28, 40, 41 et sequitur textus c. 3 inde a vv. *Unde claret* una cum subscr. c. 3. k) Multi codd. *voluntatem.* l) 20, Sich. *Baianorum*, sed Sich. in m. *Bizantinorum*, ut 25, 29 et Til. in m. 19 *Bissacinorum.* 42 *braclanorum.* 18 *Bizazinorum.* 15 *Bizacenorum.* Reliqui codd. plerumque *Bizacinorum*, ut Til. — Ri*. Vid. Go. ad h. l. m) 15 *necessario h. institutus* et om. *est quia*, quae memorabilis lectio est. 33 om. *heres.* n) 20, Sich. *qui non.* o) 9, Sich. *Ut declaret.* 10, 18 *unde caret.* 33 *unde declaret.* p) 20 *inofficiosis.* 40, 41 *inofficiosis actionibus relax.* q) 15 *fr. reservatam c. infamia asp.* et om. *vitiis.* 20, Sich. *respergitur.* 6, 7, 10, 18 *aspergetur.* r) 6, 7, 9, 10, 14, 16—18, 28, 33, 40, 41 om. *is.* 20 *his.* s) 15 et Go. in not. *existis.* 33 *instituit.* t) 6, 7, 10, 14, 17 *aliquem.* 40, 41 *aut.* u) 20, Sich. om. *Ita.* v) 15 *alienati.* x) 15 *fac. occ.* *) 41 *pro persona.* y) 20, Sich. *voluit.* *) Go.: „id est *reddita.*" 14 om. *Dat.* z) 15, 33 *VI.* Go. in Chronol. „al. *VI.*" Cf. infra c. 1 C. Th. de Libertis (IV, 10) not. *g.* a) Go. in comm. ad h. c. em. *Adrimitinae.* 9 *Coloniae Pacna.* b) Codd. plerumque *Pagatiano.* 8, 10, 18 *Paccatiano.* 88 *Picatiano.* c) 16 *Elariano.* 38 *Helariano.* Ri*. *Hilarione.* 20 *Agripino pac. et ilhariano colonia csul.* d) Multi codd., Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *per necessitatem.* e) Aur. Lugd. *demissa.* f) 20 *eos ab omni vel a bonis*, sed supra lin.: *glossa*; idem *fraternitate.* g) Multi

4. *Imp. Constantius*[i] *A. et Julianus*[k] *Caesar Olybrio*[l]. Cum scribit moriens, ut[m] arbitratu[n] boni viri[o], si[p] quid[q] minus[r] filiis sit[s] relictum, quam modus quartae, quae[t] per successionem bonis tantum liberis debetur, efflagitat, id ipsum[u] ab herede eisdem[v] in pecunia compleatur[x], manifestum est, nullam iam prorsus nec super[y] testamento, nec super donationibus querelam remanere[z], praesertim cum universam eadem[a] repellat et reprimat, quae ad pecuniam redigit[b], iusta taxatio[c]. *Dat. XIV.*[d] *Kal. Jun.*[e] *Tauro et Florentio*[f] *Coss.* (361.)

Interpretatio. *Quoties pater filiis*[g] *per testamentum de facultatibus a se dimissis quartam dari praeceperit portionem, et hoc*[h] *in nummo*[i] *fieri bonorum virorum arbitrio crediderit committendum, seu hoc testamento sive donatione conscripserit, nullam contra voluntatem patris*[k] *filius habeat actionem, dummodo quartam portionis suae, quam erat habiturus de omnibus, quae tempore*[l] *mortis suae pater reliquerit, consequatur in nummo.*

5. *Imppp. Gratianus*[m], *Valentinianus et Theodosius AAA. Hypatio*[n] *Pf. P.* Intra quinquennium, quod*) inofficiosis actionibus constitutum est, liberis quoque, parentum iudicia inofficiosa caussantibus, eadem temporis**) curricula praestituta[o] sunt. *Dat. V.*[p] *Kal. Jun.*[q] *Patavii*[r], *Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

Interpretatio. *Intra quinque annos a die mortis defuncti, quicunque inofficiosum dicere voluerit testamentum, inchoandae actionis licentiam se noverit habiturum. Quod temporis spatium etiam filii sibi, si contra parentum testamenta ac voluntatem*[s] *agere voluerint, agnoscant esse concessum. Quo transacto, si repetitio inchoata non fuerit, omnium personarum de inofficioso intentio*[t] *conquiescat. Ceterum intra quinquennium inchoata, usque ad tricennium obtineat actionem.*

6. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Joanni Pf. P.*[u] Adversus iudicium*) omnibus integris atque[v] servatis, quibus inofficiosi actio aut de immodicis[x] donationibus coeperit forte competere, vel qui se praeteritum esse testatur[y]. Nos enim[z] ita huiusmodi institutiones firmandas esse concessimus[a], ut competentibus actionibus[b] viam minime clauderemus[c]. *Dat. XVI.*[d] *Kal. Mart.*

— c. 4. Br. Al., codd. edd. Sich. Til. Go. — W. *c.* 4.; edd. Cui. 1 — Cui. 2° *III.*, errore; est enim sec. seriem constt. *c. IV.* Coniungenda est cum c. un. C. Th. de Inoff. donatt. (II, 20). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—20, 33; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 26, 28, 30—32, 35, 36, 39—41, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus in codd. 27, 29, 38, 42. — c. 5. Br. Al., codd. edd. c. 5. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—20, 33; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30—32, 35, 36, 39—41, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 38, 42; particula textus exstat in c. 3 C. Th de Apost. (XVI, 7) ad eundem Hypatium eod. a. missa. Cf. etiam L. R. B. Tit. XXXI. — c. 6. Br. Al., codd. edd. *c.* 6. Coniungenda est cum c. ult. C. Th. de Div. rescr. (I, 2) et sec. Go. cum c. 4 C. Th. de Jure lib. (VIII, 17) et cum c. 19 Cod. Just. de Testam. (VI, 23). Vid. not. super. ad c. ult. cit. W. propter ablativos: *omnibus integris a. servatis* et propter interpr., quae respiciat *superiorem legem*, hanc c. non intactam esse putat. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—20, 33; omnia praeter interpr. des. in cod. 26; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30—32, 35, 36, 39—41, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 38, 42.

codd. *excludunt.* 20, Sich. *excludant.* h) 6, 7, 9, 20, 42 *reliquerint.* 43 *requirant.* i) Ita 9, 15 et codd. ap. Go., quem W. secutus est, quocum convenit c. un. tit. seq. Rell. edd. et nonn. codd. *Constantinus*, plerique codd. *Const.* Vid. supra c. 4 C. Th. de Off. praef. praet. (I, 5) not. *c* et c. 7 C. Th. de Div. rescr. (I, 2) not. *k.* k) Plerique codd., Sich. — Lugd. om. *Julianus.* 15 om. *A.* — *Caes.* et 33 *et J. C.*, sed 25 *caesar*, pro quo v. 29 caesarianus et 42 *caesarius* habent. 10, 18 *A. et ceteri O.* l) Plerique codd., Aur. Lugd. *Olibrio.* Add. *Pf. U.* m) 6—8, 10, 14, 16—18 *Cum scriptus moriens aut.* n) 19, 20 *arbitrantur.* o) 15 *bonorum virorum.* p) 33 om. *si.* q) Sich. *si quidem.* r) 20 add. *bonis.* s) 6—8, 14, 17 *filiis suis rel.* 10, 18 *filiis suis sit rel. quarta parte.* In 20 ad v. *quartae* add. supra lin. *portionis*, quod v. Sich. in text. recepit. t) 6—8, 10, 14, 15, 19 *qui.* u) 20 *iustum.* v) 20, Sich. *ad heredem de e.*; nonn. codd. *isdem, hisdem.* x) 19, 20, Sich. *impleatur.* y) Seqq. des. in cod. 33 et annectitur verbo *super* interpretatio h. c. inde a vv. *testamentum de fac.*, quae omnia unam sententiam, interpretatione separatim addita efficiunt. 10, 18, 20 *testamentum.* z) 16, 17 *removere.* a) Ita posui auctoritate codd. 6—8, 10, 14, 15, 17, 18, Til., prob. Go., nisi quod vulgatam retinui pro *eandem*, quod iidem et 9, 20 habent. Rell. *universa.* b) Ita 7—10, 15—20, Til. 6 *redegit.* 14 *regit.* Sich. *redigat.* Cui. 1 — W. *redit.* c) Ita 6—8, 10, 14—18. Edd. *taxatio iusta.* 19 *iusta actio.* 20 *accio iuxta*, sed corr. *iusta.* Sich. *actio* (in m. *taxatio*) *iusta.* d) 14, 17, 27—30, 33, 36, 40, 41, Til. *XIII.* 19 *IV.* 20, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *XII.*, sed in m. edd. *XIIII.* e) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *Jul.*, sed in m. *Jun.* Etiam 19, 20 habent *Jul.* f) 27 *florentino.* 38 *Flaurentio.* 20 *frorentio.* g) Nonn. codd. *filios.* 20, Sich. *filiis familias.* h) 20 *aut.* i) 20, Sich. *nummum.* Sich. in m. *numero.* k) 6, 7, 43, alii codd. *patris vol.* l) Nonn. codd. *temporibus.* m) 8, 20, Sich. Cui. 1 — Ri°. add. *et.* Bo. addi vult *et Arcad. A.* n) Codd. plerumque *Hipatio.* 14 *ipati.* 19 *impatio.* 20 *sipasio.* 27 *Epatio.* *) Go. Ri. Ri°. add. *de.* Go. cj. *inofficiosi.* **) 9 *temporibus.* o) 20 *carricula, restituta.* p) Nonn. codd. *VI.* q) Ita 6, 19, 20, 24, 27, 31, 33, 35, 38, 39, edd.; reliqui codd. *Jan.* r) Edd. ante W. *Patavi.* s) 6—8, 10, 42—44, alii *voluntates.* 20 *hac voluntate.* t) Nonn. codd. *quos transactos — contentio.* u) Plerique codd. *Johanni.* *) 15 add. *defuncti.* v) Cui. 1 — Cui. 2° in m. *aeque.* x) 10, 18 *modicis.* y) 19 *causatur.* z) Cui. 1 — Cui. 2° in m. *etiam*, commate posito post *testatur.* a) Ita 6—8, 10, 14, 16—18, Til. et mss. ap. Go. 20 *censemus aut.* Sich. *censemus*; rell. *censuimus.* b) 14 om. *actionibus.* c) 20 *clauderimus.* Sich. *clauserimus.* d) Ita 6—10, 14—19, 27, 29, 38, 49, Til. et in m. Cui. 1 — Cui. 2°, prob. Go. 20, Sich. Cui. 1 — W. *XII.* 28, 33, 36, 40, 41, Sich. in m. *XV.* 32, 35, 43 *X.* 44 *VI.*

Ravenna[e], *post Consulatum Honorii IX.*[f] *et Theodosii V. AA.*[g] (413.)

INTERPRETATIO. *Contra voluntatem defuncti ita omnia, quae superiore lege sunt statuta, serventur, ut et de inofficioso agere liceat, et*[*]*), si quis se praeteritum dixerit, audiatur. Sed ita haec*[h] *omnia observari praecipimus, ut, si qua alia propositio fuerit de testamento vel donatione, quae possit opponi, in omnibus audiatur.*

7. *Imp. Theodosius A. Asclepiodoto*[i] *Pf. P.*[k] Si quis defuncti agnoverit voluntatem, de inofficioso agere prohibetur[l]. *Dat. VII.*[m] *Kal. Mart.*[n] *Constantinopoli, Victore V. C.*[o] *Cos.* (424.)

INTERPRETATIO. *Qui per testamentum sibi aliquid derelictum acceperit aut vindicaverit, et voluerit contra voluntatem defuncti agere, licentiam penitus non habebit*[p].

TIT. XX. DE INOFFICIOSIS DONATIONIBUS[q].

1. *Imp. Constantius*[r] *A. et Julianus*[s] *Caesar Olybrio*[t]. Illud omnino dubitare[u] non[v] convenit, quod immodicarum donationum omnis querela[x] ad similitudinem inofficiosi testamenti legibus fuerit inducta[y], et sit in hoc actionis utriusque vel una causa vel similis aestimanda[z], vel idem temporibus et moribus[a]. *Dat. XIV. Kal. Jun.*[b] *Tauro et Florentio*[c] *Coss.* (361.)

INTERPRETATIO. *Certum est, quod donatio facta de inofficioso testamento querelae*[d] *similis iudicatur*[*]*), contra quam similiter praetermissus*[e], *etsi*[f] *et*[g] *minus, cui haec actio competit, quam quartae portionis suae modus est, dimittatur, intra quinquennium superius constitutum agere permittitur. Et sicut de inofficioso testamento*[h], *ita potest agere, ut donatio evacuetur*[i].

TIT. XXI. DE INOFFICIOSIS DOTIBUS.

1. *Imp. Constantius*[k] *A. ad Maximum Praesidem Ciliciae*[l]. Cum omnis hereditas dote dicatur[m] exhausta, concordare legibus promptum est[n], ut ad exemplum inofficiosi testamenti adversus dotem immodicam

— c. 7. Br. Al., codd. edd. *c.* 7. Est particula c. 7 C. Th. de Testam. (IV, 4), in cuius tamen subscr. alius est dies. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—20, 32, 33; omnia praeter interpr. des. in codd. 40, 41, 43; omnia in codd. 26, 28, 36, 46, 49, est tamen in cod. 36 subscr. c. 1 seq. tit. ad hanc const. retracta. Inscr. et textus des. in codd. 24, 31, 35, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; textus et interpr. in cod. 39, particula textus et interpretationis una cum subscr. in cod. 30, ubi h. c. ita legitur: *Si quis — agere licentiam penitus non habebit.* Solus textus om. in codd. 27, 29, 38, 42; sola interpr. in cod. 15. Interpr. exstat in Capit. (Ben. Lev.) VII, 327.

Tit. XX. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—20, 24—33, 35—44, 46, 47, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XX.* Cod. 15 *Tit. XXII.* Cod. Just. III, 29. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Cod. Just. III, 29, 9. Bas. XLI, 4, 9. Coniungenda est cum c. 4 C. Th. de Inoff. test. (II, 19). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—20, 33; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 41, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 36, 44; textus et subscr. in codd. 25, 32, 37, 39, 43; solus textus om. in codd. 27—29, 38, 40, 42. De cod. 36 vid. not. ad c. 7 super. tit.

Tit. XXI. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—20, 24—33, 35—44, 46, 47, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XXI.* Cod. 15 *Tit. XXIII.* Cod. Just. III, 30. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c.* 1. Cod. Just. III, 30, c. un. Bas. XLI, 4, 10. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—20, 33; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 36, 44; textus et subscr. in codd. 25, 32, 37, 39, 43 et 41, in quo cod. pro h. c. subscriptione ponitur sequentis const. subscr.; solus textus om. in codd. 27—29, 38, 40, 42.

e) Ita plerique codd. Edd. aut *Rav.* aut *Ravennae.* f) Ita optimi codd., ut 6, 7, prob. Go., quem Be. W. secuti sunt. 20, Sich. — Ri*. *VIII.* Multi codd. om. *IX.* et mox *V.* g) 16, Til. add. *CC.*; alii codd., ut 6, 7 *čss.* *) 20 om. *et.* h) Nonn. codd. om. *haec* et mox *praecipimus.* i) Ita fere omnes codd. et Til. 9, 20, Sich. Cui. 1 — W. *ad Asclepiodotum.* Ceterum codd. *Asclip.* Vid. ad Cod. Hermog. tit. XIII, c. 3, not. *r.* k) 20, 25 *ppō.*, impr. Go. in Chron. ann. 424. 10, 18 *puplio.* l) 20 *prohibem'.* m) Nonn. codd. *VI.* 35 *III.* Go. dicit, omnes Aniani codd. melioris notae habere *VI.*, quod non verum est. Praeterea Go. in Chron. ann. 424, al. *VII.* vel *XIII.* vel *XV.* vel *XVI.* Leg. *XVI.* aut *X.* Vid. c. 7 C. Th. de Testamentis et codicillis (IV, 4) not. *p.* n) Sich. *Id. Mart.*, sed in m. *Cal. Mart.* o) Plerique codd., Sich. Cui. 1 — Ri*. om. *V. C.*, impr. Go. 20 *Vict. v̄c̄. čsul.* 10, 18 *V. viro claro Coss.* 15 *viro clarissimo Coss.* Aur. Lugd. *Coss.* p) Multi codd. *habeat.*

q) 9 *De I. Testamentis.* r) Plerique codd. *Const̄.*, i. e. *Constantius*, quod Cod. Just. habet; alii et Sich. — Ri*., *Constantinus.* s) Ex Cod. Just.; nam omnes, quos vidi codd., Sich. — Ri*. om. *Julianus* et 15 *et Jul. Caesar.* t) Codd. *Olibrio.* Go. addi vult *Pf. U.* u) 6 sec. Ri., 8, 10, 17, 20 *dubitari.* v) 33 om. *non.* Cod. Just. *Non convenit dubitari.* x) 20 *onē querelā.* 9 *omnes querelas.* Cod. Just. *omnibus q.* Dirksen l. c. p. 428 sq. y) 20 *iudicatā.* 15 *ind. sitque in.* Cod. Just. *introducta ut.* z) 15 *una vel sim. c. aestimanda.* Cod. Just. *existimanda*, sed Hal. *aestimanda.* a) 15 *quod idem temporibus datur et mor.* 6—8, 10, 14, 16, 33 *vel idem et moribus et temp. datur.* 9, 17—19 *v. idem et t. et m. datur.* 20, Sich. *tempore.* Til. (om. v. *vel*) *i. tempore et m. datur.* Go. ad h. l. monet: „Excerpta quaedam tentant *de iisdem temporibus,*" quod minus probo. Forte *ut et isdem temporibus* etc. pro *iisdem.* b) 20, Sich. Cui. 1 — Cui. 2*. Cod. Just. *Jul.*, sed Sich. in m. *Jun.* et Cui. 1 — Cui. 2* in m. *Jun.* c) Go. Ri. Ri*. *Florentino*, impr. Ri. d) 6 sec. Ri. *factae de inofficiosi testamento querellae similis.* 7—9, 42—44, alii *f. de inofficiosi querella testamento.* 10, 18 *f. de inofficiosum testamentum q.* 20 *f. de inofficiosi querela testamenti.* Sich. *f. de inofficiosi querela ad similitudinem inofficiosi testamenti iudicatur.* *) 20 add. *et.* e) 10, 42, alii om. *praetermissus.* 20 *praetermissis.* f) In 20 est lacuna 8 litterarum inter *et* et *si.* g) Nonn. codd. add. *alicui.* h) 6, 7, 9, 20, 42—44, Sich. *sicut* (om. *de*) *inofficiosum testamentum.* i) Multi codd., ut 6, 7, 42, 44 *vacuetur.*

k) Vid. supra not. *r.* l) 15 *A. Maximo praesidi Cil.* Aur. Lugd. *Ciliciae.* m) 14 *dic. ex causa ...* 20, Sich. add. *explicata, expleta, et evacuata*, quae vv. glossema esse indicatur in 20 verbo *glossa*, quod supra lin. scriptum est. Sich. in m. *Augustense exemplar exhausta habet.* n) Cod.

exercendae actionis copia tribuatur, et filiis conquerentibus[o] emolumenta[p] debita deferantur[q]. *Dat. XIV.*[r] *Kal. Januar.*[s] *Sirmio*[t], *Datiano*[u] *et Cereale*[v] *Coss.* (358.)

INTERPRETATIO. *Quoties per dotem ita omnis hereditas evacuata probatur, ut*[x] *quarta hereditatis*[y] *ipsius non fuerit reservata, liceat filiis ad similitudinem inofficiosi testamenti contra dotem agere et debitam sibi portionem ex lege repetere*[z].

2. *Idem A. et Iulianus Caesar Pomponiano*[a]. Dote ab uxore marito data, filios[b] ex priori matrimonio, si neque ultra[c] dodrantem, neque in*) fraudem[d] legis Papiae constituatur[e], de hac repetenda nullam constat habere actionem[f]. *Dat. XVI.*[g] *Kal. Jan.*[h] *Sirmio*[i], *ipso Augusto X.*[k] *et Iuliano Caes. III.*[l] *Coss.* (360.)

INTERPRETATIO. *Si mulier marito secundo dotem dederit, et ex priore marito filios habuerit, et non eis tres uncias, id est quartam portionem de rebus suis reservaverit, dos, quae contra legem Papiam*[m] *secundo marito data est, non valebit*[n]. *Hic de iure addendum, quid sit lex Papia.*

TIT. XXII. DE HEREDITATIS PETITIONE[o].

1. *Imp. Constantinus**) *A. et Caesar*[p] *ad Maximum Pf. U.*[q] Si is, qui[r] dignitate[s] Romanae civitatis amissa Latinus fuerit effectus[t], in eodem statu munere lucis excesserit, omne peculium eius a patrono, vel a[u] patroni filiis, sive[v] nepotibus[x], qui nequaquam ius agnationis amiserint[y], vindicetur. Nec ad disceptationem veluti[z] hereditariae[a] controversiae filiis[b] liceat[c] accedere, cum eius potissimum status ratio tractanda sit, non quem beneficio libertatis[d] indultae sortitus acceperit, sed[e] is[f], in quo munere lucis excesserit. *Dat. III.*[g] *Kal. Febr. Serdicae*[h], *ipso Augusto*[i] *VII.*[k] *et Caes. Coss.* (326.)

— c. 2. Br. Al., codd. edd. *c.* 2. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—20, 33, 40; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30—32, 35, 36, 39, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37, 41, 43; solus textus om. in codd. 27, 29, 38, 42.

Tit. XXII. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—20, 24—33, 35—44, 46, 47, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XXII.* Cod. 15 *Tit. XXIV.* C. Gr. III, 1. Cod. Just. III, 31. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—20; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 36, 41; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32, 33, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

Just. *Cum omnia bona a matre tua in dotem* (Hal. *dote*) *dicantur exhausta, leges legibus concord. pr. est.* Hal., prob. W., delevit *leges*, ut emblema Tribon., quod etiam in codd. deest. o) Plerique codd., Sich. Til. *conquirentibus.* p) 20 add. *emolumentum dicitur fructū lucrum praemium vel mercis laboris sive fructus laboris* et des. 6 literae, quae vv. ab ipso librario pro glossa habentur. Sich. add. (*emolumentum dicitur fructuum lucrum, praemium, vel merces laboris, sive fructus laboris*), sed add. in m.: *Parenthesis illa arrepsisse videtur aliunde.* q) Nonn. codd. *differantur.* 19, 20 *referantur.* Sich. Cod. Just. *conferantur.* Cui. 2, 2* *deserantur.* r) 6 *XVI.* 10, 14, 16—18, 42, 44, Til. et in m. Aur. Lugd. *XIII.* 20, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Cod. Just. *IV.*, sed Sich. Cui. 1 in m. *XIV.* 38 et codd. sec. Go. *XV.*; al. sec. Go. *III.* Nonn. codd. om. *XIV.* s) 9, 20, 29, 38, 42, Cod. Just. *Jun.* t) Ita plerique codd., Cui. 1—Ri*. Nonn. codd., Sich. Til. *Syrmio.* 40 *Firmio.* Be. W. *Sirmii.* Cod. Just. om. *Sirmio.* u) Sich. in m. *Donatiano.* Cod. Just. *Tatiano.* v) Codd. pleromque et Sich. Cui. 1 — Ri*. *Cereali*, sed vid. Atti de' Fratelli Arvali, p. 271. 20, Sich. add. *II.* 16 *Ceterale.* x) 20, Sich. add. *si.* y) Nonn. codd. *hereditas.* z) 19, 20, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *recipere.* 42 *petere.* a) 10, 18 *Jul. consul Pompiniano.* 19 *Pompediano.* 28 *Pampedio.* 42 *Pompeiano*, de quo *Pompon.* vid. Go. in not. ad h. l. b) 6, 7, 10, 18, 20, Til. *filius.* 19, Sich. *filiis* et mox codd. *priore.* c) 10, 18 om. *ultra.* *) 20, Sich. *dodr. nullus in.* d) Nonn. codd. *fraude.* e) 19 *constituitur.* f) 6—8, 10, 14, 17, 18, 33 *n. h. c. act.* 15 *nullam habet act.* g) Ita 6—8, 10, 14, 16, 17, 38, Til., alii codd. sec. Go. *III.* 19 om. *XVI.*, in rell. codd. et edd. est *XV.* h) 20, 24, 33, 35, 36, 38 *Jun.* 16, Til. *Mar.* i) Codd. et Aur. Lugd. *Sirmio*, aut *Syrmio*, ut Sich.—Cui. 1, Cui. 2—Ri*.; Be. W. *Sirmii*; solus 40 *Firmi.* Go. legi vult *Syrimio* (in Chron. h. a. *Syrrimio*), quod est nomen loci prope Antiochiam, in quam urbem Constantius exeunte a. 360 ex bello Persico rediit. Vid. Go. in comm. ad h. c. et Relandi Fast. Cons. p. 392.

k) Multi codd. om. *X.*, ut 6—8, 10, 14—18. l) 6—8, 15, 16, 18, 43, Til. om. *Caes. III.*; nonn. alii om. aut *III.*, aut *Caes.* In 20, quia subscriptio in m. apposita est, numerus partim a glutinario abscissus est; fortasse erat *IIII.*, quod Sich. Cui. 1 — Ri*. habent. 44 *Jul. II. conss. III.* est in 9, 10, 14, 17, 19, 24. m) Nonn. codd. *lege*, alii *Papiae.* n) Seqq. des. in plerisque codd. et ap. Sich. In cod. 6 literis, quae dicuntur Merowingicis, addita sunt a sec. manu. Cf. Car. de Savigny l. c. T. II, p. 54, not. 46; p. 55, not. 49 (I. ed.); p. 66, not. d et p. 56, not. g (II. ed.).

o) 9 *Petitiones.* Sich. Til. in titt. ind. *De haereditatum pet.* Cod. Just. *de Pet. her.* *) Nonn. codd. sec. Go. *Constantius*, male. p) 15, 39, 40, alii codd. om. *et Caes.* et hic et in subscr.; 20 om. *et.* 10, 18 *et ceteri*, natum ex siglo *et C.* q) 8 om. *U.* 10, 18 *publium.* 15 *praeposito.* Nonn. codd. *ppō.* Sich. *PF.* 20 *p̄fectū.* r) 19, 20, Sich. *Si quis*, sed Sich. in m. *Si is qui.* s) Nonn. codd. *dignitatem* et mox *emissa* (aut *amissam*) — *omnem.* t) 15 *eff. si in.* u) Ita 6, 7, 10, 14, 17, 18. Rell. codd. et edd. om. *a*, praeter 19, qui *ad patronum vel ad patroni* et 20, qui *ad patronum vel p.* v) Multi codd. *si vel.* x) Ita 6—8, 10, 14—18, Til.; in rell. codd. et edd. add. *eius.* y) 16 *admiserint.* 15 *agnat. ius am.* 14 *neq. eius agnitionem.* z) 20 *litis vel hered.* 19 *disc. vel litis hered.* Sich. *disceptationem litis, vel ut.* Til. *velut*, ut plerique codd.; Cui. 1. Aur. Lugd. *vel ut.* a) 6—8, 10, 16, 18 *hereditario*, sed 10, 18 add. *et.* b) 15 supra lin. add. *defuncti.* 16 *filii.* c) 10, 18 add. *licet.* d) Aur. Lugd. *libertati.* e) 15 *sortitus sit sed.* f) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. add. *vindicetur*, quod glossema in 20 intra lin. supra vv. *in quo munere* (s. *vindicetur*), et a Sich. in textum receptum in Cui. 1 — Lugd. [illegible] g) 16, 24 *IIII.* h) Codd. plerumque *Sirdicae*, nonn. *Sirdiciae.* Sich. Cui. 1 — Cui. 2* *Serdice.* i) Nonn. codd. om. *Aug.* k) Go., quem Be. secutus est, scribi vult *VI.* (320.), quia Maximi h. a. Prae-

INTERPRETATIO. *Si quis civis Romanus libertus, intercedente**) *culpa, Latinus libertus fuerit effectus, si in*[l] *eadem Latinitate, sine reparatione prioris*[m] *status, ab hac luce discesserit, facultates*[n] *illius patronus, vel patroni filii, vel nepotes, qui tamen per virilem lineam descendunt et emancipati non fuerint, sibimet vindicabunt. Nec si*[o] *filios, quos civis Romanus generavit, fortasse dimiserit, aliquid de eius hereditate praesumant: quia non requirendum*[p] *est, in qua libertate nati fuerint, sed in qua pater eorum positus conditione defecerit.*

TIT. XXIII. DE REI VINDICATIONE[q].

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Crispino*[r] *Comiti et Magistro Equitum.* Quisquis armatae militiae stipendiis communitus[s] in solo publico vel aedificium aliquod construxerit vel septis quibuslibet spatia certa concluserit, perpetuo iure et firmo dominio eadem ex nostra generali auctoritate possideat, nec per surreptionem aliquis postea eadem loca a nostra clementia audeat postulare. §. 1. Illud quoque sancimus[t], si quisquam militum simili conditione ante hoc tempus loca publica possidenda detinuit, ac postea eadem per alias competitionum nebulas detectus fuerit amisisse[u], reformari eadem; ita tamen[v], si probatum fuerit, a nullo antea possessum solum hac[x], qua ostendimus, a milite ratione[y] detentum: vel si[z], in alios[a] forte eorum militum voluntate translatum fuisse, quod tenuerant[b], potuerit edoceri[c]. §. 2. Ne quis sane[d] post[e] hanc definitionem nostri numinis[f] surripiendo postulare audeat haec[g] spatia, de quibus praesens oraculi nostri forma comprehendit, poenam viginti librarum auri iubemus adscribi. *Dat. V.*[h] *Kal. Mart. Ravennae, Asclepiodoto et Mariniano*[i] *Coss.* (423.)

INTERPRETATIO. *Quicunque militans*[k] *in solo publico aedificium fortasse extruxerit*[l] *aut aliquid pro utilitate sua crediderit faciendum, per nullius calumniam penitus repellatur, sed hoc perpetuo*[m] *in eius iure permaneat. Idem*[n] *miles*[o] *nostris utilitatibus serviens*[p], *si locum publicum construxerit vel ad excolendum fortasse tenuerit, si hoc tamen nullus antea tenuit, cui*[q] *miles ipse pervasor extiterit, simili ratione possideat. Contra quam rem*[r] *etiam si**) *surreptum principi fuerit, non solum impetrata*[s] *non valeant, verum etiam improbus petitor viginti libras auri fisco cogatur exsolvere.*

TIT. XXIV. FAMILIAE HERCISCUNDAE[t].

1. *Imp. Constantinus A. ad Verinum*[u]. Cum dividendae[v] res erunt, dubitari non potest, ab heredibus

---

Tit. XXIII. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—20, 24—33, 35—44, 46, 47, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XXIII.* Cod. 15 *Tit. XXV.* C. Gr. III, 2. Cod. Just. III, 32. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—20; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 36; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32, 33, 38—44; sola interpr. in cod. 15.

Tit. XXIV. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—20, 24—33, 35—44, 46, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XXIV.* Cod. 15 *Tit. XXVI.* C. Gr. III, 4. Cod. Just. III, 36. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c.* 1. Go., quem Be. secutus est, ex hac const. interpolatam esse dicit const. ult. Cod. Just. h. t., impr. W., cui assentior. Integra cum interpr. exstat in codd. 6 — 10, 14 — 20; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 36; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32, 33, 38—44, est tamen in 42 particula textus usque ad vv. *consensum* conflata cum inscr. In interpr. desinit cod. 41. Ceterum vid. Marculphi Form. II, 10 et Form. Sirmond. 21, 22.

---

fecti Urbis nulla est notitia. Constantinus non videtur hoc anno Serdicae constitisse, sed ann. 320, quo complures eodem mense ex hac urbe emisit leges. Vult etiam Go., h. c. coniungendam esse cum aliis constt., de qua re vid. c. 8 C. Th. ad Sc. Claud. (IV, 11) not. super. et not. *h.* 33 *VIII.* (i. e. 329.) 20 *Aug.* (om. *VII.*) *et tesant.* *) Aur. Lugd. *incercedense* et mox *reqirendum.* l) 9 *effectus qui sibi in.* m) 20, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *primi.* n) 6, 7, 44, alii *facultatem.* o) 9, 20, Sich. *Nec sibi fil.*, sed Sich. in m. *filii.* p) 6—10, 14, 17, 18, 44, alii *quaerendum.* 20 *requirenda.*

q) Nonn. codd. et Sich. Cui. 1 — Ri*. *Vendicatione.* r) 6—8, 10, 14, 16, 18, 25, 29, 42, Til. — Cui. 2* in m. *Crispioni.* An. Reg. et Put. ap. Go. *Costino*, prob. Go. in Chron. h. a. 28, 32, 39, 43 om. *Crispino — Equitum*, alii *Equisum.* s) 6, 7 *commonitur.* 8, 10, 18, 19 *commonitus.* 20 *comminutus.* t) 10, 18 *possideant — sanximus.* 9 om. *a.* u) 19, 20 *amissa.* 6 — 8, 16, 17 *admisisse.* v) 20 add. *ut.* x) 9 *solo ac qua.* 10, 18 *sol. hanc qua.* Be. cj. *et hac.* y) 19, 20, Sich. *ost. simili rat.*, sed Sich. in m. *a milite.* z) Go. cj. *nisi.* Be.: *vel nisi* seu *vel ni.* W. sententiam salvam esse affirmat, neque tamen eius explicatio cum vv. convenit. Fortasse leg. *contra militum voluntatem*, quae mutatio et palaeographicis rationibus commendatur et eam, quam Go. requisivit, sententiam praebet. a) 20 *in alia.* b) 19, 20, Sich. — Ri*. *tenuerat*, impr. Go. c) Ita 6—10, 14—18, sed 20, edd. *perdoceri.* 19 *perducere.* d) 19 *Ne q. tamen.* 20, Sich. *Si quis tamen*, sed in m. Sich. *Ne q. sane.* e) 6, 7, 10, 14, 18, Til. *per.* f) 15 *nostro nomini.* 8, 10, 16, 18—20 *nominis.* g) 15 *haec audeat.* 10, 18 *spatio.* h) 32, 39, 43 et An. And. ap. Go. *XV.*, nonn. codd. *VI.* i) 8, 10, 18, 19, 24, 38, Cui. 2, 2* *Mariano.* 14 *Martiniasco* et om. *Mart. — et.* Alii codd. om. *Rav.* 20 *Ravenna.* k) 6—8, 10, 18, alii *militum.* l) 6, 7, 9, 20, 42 — 44 *construxerit*, sed 9 *aed. constasse constr.* m) Muld codd. *perpetuum.* n) 20, Sich. *Id est*, sed Sich. in m. *Idem.* o) 20, Sich. Cui. 1 — Ri*. add. *si*, quod om. in omnibus fere codd., etiam 6, 7. p) 6, 7 *servilis.* q) 20 add. *si.* r) 6, 7 *Contrarius rem.* Ri. cj. *Contra ius remedium.* *) 20 *etiam sibi.* Sich. *etiam si ibi.* s) Aur. Lugd. *impetrara*, errore.

t) Codd. aut *De Familia Herciscunda*, ut in ind. titt. edd. Sich. Cui. 1 — Ri*., sive *Erciscunda*, ut edd. ante Be., praeter Til., aut *De Familia Erciscunde*, ut 20, 24, 25, 30, 40 (in ind.), 43, 44, aut *De Familiae Erciscunde* sive *Herciscundae*, ut 6, 7, 9, 16, 17, 42, Til. *Familiae Erciscundae.* Be. W. Cod. Just. *Familiae Herciscundae.* u) Vid. tit. de His, qui veniam aet. (II, 17) not. *s.*

suis[x] consensum[y] sine ulla controversia commodandum. Quod vero ad huiusmodi spectat[z] scripturas, in quibus talis defunctorum mens fuisse invenitur[a], ut de testamento intelligatur[b] tantummodo cogitatum, etsi repugnare ius videatur, huiusmodi quoque conscriptiones inter[c] suos duntaxat heredes valere oportet, quemadmodum valent scripturae simpliciter inchoatae, quas[*]) nulla solennitatis adminicula defendunt[d], solis nixae[e] radicibus voluntatis[f]. Licet enim sub testamenti vocabulo coeptae[*]), cum perfectae non sint, neque appellari aliter ullo modo possint, evanuisse videntur, tamen dispositiones[g] ultimae, coloratam iuris imaginem[h] referentes[i], iustius in se legum proclivem[*]) favorem debent[k] provocare. Quamobrem, cum filiis ac nepotibus civili[l] iure vel auxilio praetoris ut[m] suis heredibus defuncti successio deferatur[n], etiamsi coeptum[o], neque impletum testamentum esse memoretur[p], vel si ab utilitate[q] verborum vel solennitate iuris inanis[qq] scriptura esse dicatur, considerari specialiter voluntatem placet, et obsecundari protinus, cum res dividentur, nec retineri amplius, quam quod singulorum personis detegetur[r] adscriptum, ut et memoria defuncti non violetur parentis[rr], et occasiones litium dirimantur[s]. *Dat. IV.*[t] *Kal. Septemb.*[u] *Crispo*[v] *II. et Constantino*[x] *II. Coss.* (321.)

Interpretatio. *Quando facultas patris inter filios vel nepotes dividitur*[*]), *specialiter voluntas patris vel avi paterni debet in omnibus custodiri, cuius testamentum etiamsi non fuerit perfectum, aut si non legitimo numero testium subscribatur*[y], *nec gestis allegetur, tamen si agnoscitur defunctus, de quo supra dictum est, de facultate sua*[z] *aliquid ordinasse, quicquid unumquemque de filiis ac*[a] *nepotibus cuiuscunque sexus habere voluerit, hoc sibi sine consortis repetitione defendat: nec praesumat aliquis, quod alteri*[b] *consorti auctor ille dimiserit. Sed hoc inter filios ac*[c] *nepotes ex filiis masculis observetur, quod voluntate auctoris per quamcunque scripturam probabitur ordinatum*[*]).

2. *Idem A. ad Constantium*[d] *Pf. P.*[e] Nulli quidem de bonis usurpandis[f] vivorum[g], nec dividendi contra bonos mores concessa licentia est: sed si praecipiente matre bona eius inter se liberi diviserint[h], placuit omnifariam[i] nobis, huiusmodi divisionem durare, si modo usque[k] ad extremum eius vivendi spatium voluntas eadem perseverasse doceatur. *Dat. III. Id.*[l] *Jun. Constantinopoli*[m], *Constantino*[n] *et Maximo Coss.* (327.)

Interpretatio. *Licet vivorum*[*]) *bona, ut dividantur, iniustum sit, tamen si mater vivens facultates suas*[o] *filiis praeceperit et permiserit*[p] *dividendas, et usque ad exitum vitae suae in eadem voluntate*[q] *perstiterit, divisio inter filios facta perduret*[r].

— c. 2. Br. Al., codd. edd. *c.* 2. Capit. (Ben. Lev.) VII, 328. Significatur h. c. ap. Justinianum in c. 30 de Pactis (II, 3). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—20; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30—33, 35, 36, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 38, 40, 42; sola interpr. in cod. 15.

v) Multi codd. *dividundae.* 9 *divident heres.* x) 15 om. *suis.* 5 *ac h. s.*, errore. W. requirit *a suis her.* Bijdr. cj. *heredibus ttis*, i. e. *testamentis.* y) 19, 20, Sich. *concessum.* z) Plerique codd., Sich. Til. *exspectat*, quae est vulgaris in veteribus codd. scriptura pro *spectat.* a) Omnes codd., praeter 9 et 20 *fuisse mens inven.* b) 8 om. *ut — intelligatur.* 20 *intelligetur.* c) Sich. Til. *inscriptiones, inter.* Cui. 1. Aur. Lugd. *inscriptio, inter.* *) 20 *quos.* d) 20 add. *vel.* e) 6, 7, 14, 16, 19, 20 *nexae.* 10, 18 *nullas solemnitates—noxa.* 15 *nixas.* f) 8 *voluntas.* *) 20 *cepti.* g) Plerique codd. *dispositionis.* h) 6, 7 *coloratum i. imagine.* 14 *coloratu i. imagine.* i) 15 *praeferentes.* *) 20 *legem vel procl.* k) 6, 7, 14, 17 *debeat.* Mox 15 om. *cum.* l) 6, 7, 14 *civilis.* 10, 18 *civiles.* m) 19, 20 *eum.* 15 *suis ut her.* n) 6—8, 14, 16, 17 *defunctis accessio deferretur sive deferetur.* 9 *defertur.* 20 *defunctis.* 10, 18 *deferretur.* o) Ita 6—10, 14, 16—19, Til. aut *ceptum*, quod idem est. Edd. *inceptum.* 20 *ac si inceptum.* p) 15 *completum e. t. memoratur.* q) In m. Cui. 1 — Cui. 2* *lima vel subtilitate verborum*, quod recepissem, si codd. confirmassent. Go. cj. *a subtilitate vel a futilitate.* qq) Nonn. codd *inani.* 20 *considerare.* r) Ita 6—8, 17, prob. Go. 9, 10, 14—16, 20 *detegitur*, quod eodem ducit. Edd. *detegatur.* rr) 9 *violenter p.* 10, 20 *violent parentes.* Sich. *violentur parentes.* s) 10, 18 *derimentur.* 19 *derimatur.* t) 9, 29, 38, 42 *VI.* 17, 19, 24 et in m. Sich. — Cui. 2* *III.* u) 28, 36, 40 *Dec.* 33 *Febr.* v) Nonn. codd. *Crisponi.* 38 *Crispoli*; nonn. om. *II.* x) 8, 15, 29 *Constantio.* Multi codd., Sich. Til. om. *II.*, pro quo numero alii habent *I.* 6, 7 *Const. C.* pro *C. II. Coss.* 19 *II. clarissimo consulibus.* Ceterum vid. tit. de his, qui ven. aet. (II, 17) not. *s.* *) 6, 7 *dividetur.* y) 9, 44 *conscribatur.* z) Nonn. codd. *de facultatibus suis.* a) 6, 7 *vel de.* 9, 10, 18, 43, alii *vel.* b) 20, Sich. et multi codd. *alterius.* 42 *consortes.* c) Multi codd. *et.* *) Hic desinit cod. 41. d) Ita pler. codd., etiam 20 et An. Put. ap. Go.; 25, 29 *A. Constantio.* 10, 18, Sich. — Ri*. *Constantinum.* e) 42 *ex corr.*, 8, 20 *ppo.* 25 et An. Put. ap. Go. *proc.* f) 20, Sich. *observandis*, sed Sich. in m. *usurpandis.* g) 10, 18—20 *virorum.* h) 6—8, 10, 14, 16—18 *diviserunt.* i) 9, 19 *ob nefariam.* 20 *benefariam.* Sich. in m. *omni forma.* k) 6—8, 14, 16 *modo quoque.* l) Ita plerique codd., Til. et in m. Cui. 1 — Cui. 2*, prob. Go. 16 *ian.* 17 *Jul.* Nonn. codd. et edd. *IV. kal. Jun.*, sed Sich. in m. *III.* m) Hanc vocem Go. irrepticiam esse dicit occasione sequentis v. *Const.*, cum Constantinopolis triennio post fundata sit. n) 9, 10, 18, 19, 24, 27, 29, 32, 33, 35, 44, Sich. — Ri*. *Constantio*, impr. Go., qui prop. *Constantino Caes. V.* *) 20, Capit. *virorum.* o) 6—8, 44 et multi alii *facultatem suam—dividendam.* p) Nonn. codd *promiserit.* q) Nonn. codd. *eiusque exitum — eandem voluntatem.* Aur. Lugd. *perstiterit.* r) 6, 7 et multi codd. *perduras.* Aur. Lugd. *non valebit.*

TIT. XXV. DE COMMUNI DIVIDUNDO [s].

1. *Imp. Constantinus A. Gerulo* [t] *Rationali trium provinciarum* [u]. In Sardinia fundis patrimonialibus, vel emphyteuticariis per diversos nunc dominos distributis, oportuit [v] sic possessionum fieri divisiones, ut integra apud possessorem [x] unumquemque servorum [y] agnatio [z] permaneret [a]. Quis enim ferat [b], liberos a parentibus, a fratribus sorores [c], a viris coniuges segregari? Igitur qui dissociata [d] in ius diversum mancipia traxerunt [e], in unum redigere eadem cogantur [f]: ac [g] si cui [h] propter redintegrationem necessitudinum servi cesserunt [i], vicaria per eum [k], qui eosdem susceperit [l], mancipia reddantur [m]. Et [n] invigilandum, ne [o] per provinciam aliqua [p] posthac [q] querela super divisis mancipiorum affectibus perseveret. *Dat. III.* [r] *Kal. Maii* [s] *Proculo et Paullino Coss.* [t]

Interpretatio. *In divisione* [u] *patrimoniorum seu* [v] *fiscalium domorum sive privatorum observari specialiter debet, ut, quia iniustum est filios a parentibus vel uxores a maritis, cum ad quemcumque possessio pervenerit, sequestrari, ut *) mancipia, quae permixta fuerint, id est uxor cum filiis et* [x] *marito suo datis vicariis, ad unum debeant pertinere, cui necesse fuerit commutare* [y], *quod sollicitudo ordinantium debet specialiter custodire* [z], *ut separatio fieri omnino non possit.*

TIT. XXVI. FINIUM REGUNDORUM [a].

1. *Imp. Constantinus A. ad Tertullianum* [b] *V. P.* [c], *Comitem dioeceseos Asianae.* Si quis super invasis [d] sui iuris [e] locis prior [f] detulerit querimoniam, quae finali cohaeret cum proprietate controversiae [g], prius super [h] possessione [i] quaestio finiatur, et tunc agrimensor ire

Tit. XXV. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—20, 24—33, 35—40, 42—44, 46, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XXV.* Cod. 15 *Tit. XXVII.* C. Gr. III, 4. Cod. Just. III, 37. — c. 1. Br. Al., codd. edd. c. un. Cod. Just. III, 38, 11. Bas. XII, 3, 11. Ad interpr. cf. Regino II, 123. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—20; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 49 et 21, cuius quarta pars incipit ab interpr. h. t. Inscr. et textus des. in codd. 24, 28, 30, 31, 35, 36, 40; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 32, 33, 38, 39, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

Tit. XXVI. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—21, 24—33, 35—40, 42—44, 45, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XXVI.* Cod. 15 *Tit. XXVIII.* et cod. 50, ubi idem tit. una cum c. 2 profertur, *Ex libro II. Legis Theodosianae Tit. XXVII.* Cod. Just. III, 39. In Br. Al. eiusque codd., ap. Sich. Til. Be. hic tit. una tantum constat. const. (2); sed quinque constt. in edd. Cui. 1 — Ri*. W. Quae omnes, apposita inscriptione: *De finium regundorum*, leguntur in *Corpore finium regundorum*, quod Sichardus editioni Br. Al. adiunxerat. Hinc eas Cuiacius in prima sua editione non solum recepit, sed etiam huic tit. tribuit, quem sequentes editores secuti sunt, praeter Be. Breviario Al. nimis adhaerentem. Nam quod omnes hae constt. praeter tertiam vel integrae vel partim in Cod. Just. migrarunt et praeterea in aliis quoque iuris libris nominantur, quorum auctoribus e Cod. Th. tantum innotescere poterant, id si non probat, tamen satis luculenter indicat, eas in Cod. Th. extitisse. Quae res nunc duobus codicibus confirmatur, Medic.-Laurentiano (Plut. XXIX, cod. 32, fol. 8) et Barberiniano 1676 (cf. Blume, Frontinus de controversiis agrorum. II. Abh. p. 46—51), utroque scriptorum gromaticorum fragmenta exhibente, ubi *Ex Corpore Theodosiani libro secundo de* (Laur. om. *de*) *titulo finium regundorum* quinque illae constt. proferuntur. Quas ob causas non dubitavi has constt. h. l. retinere et una cum scripturae diversitate, cum ex superioribus edd., etiam Sich. (p. 170 b), Turnebi (p. 36), Rigaltii (p. 44), Goesii (p. 340), Berol. (Jur. Antei. p. 1551), tum ex codd., quos dixi, edere. — c. 1. Cui. 1 — Ri*. W. c. 1. Ap. Sich. Turn. Rig. Goes. Berol. (ed. Biener.) et in codd. citt. sine num. In Cod. Just. divisa est in duas leges, III, 39, 3 et VIII, 4, 5. Cf. praeterea Aggenus Urbicus in comm. ad Frontinum ed. Rigalt. p. 72, ed. Goes. p. 56 et Boethius, geometricor. lib. II. (Opp. ex ed. Basil. 1570, p. 1538 extr.)

s) Multi codd. *De Communi Dividendo*, alii *De Commune Dividendum.* Cod. Just. om. *De.* t) 20 *Jerolo.* Sich. Til. *Jerulae*, sed Sich. in m., et Cod. Just. *Caerulo* et Til. in m. „al. *Gerulo.*" 10, 14, 16, 18, 25 *Gerolo.* 19 *Jerolo.* Seqq. des. in nonn. codd.; alii omnia om. post *A.* u) 10, 18, 19, 25 *R. trium provinciarum in Sardinia* (ita etiam R.) *Fundis.* Ceterum 20 *rationale.* v) 16 *oportet.* Hinc inc. c. 11 Cod. Just. cit. *Poss. divis. ita f. oportet.* Mox 20 *integram.* x) Cod. Just. *successorem.* y) Cod. Just. add. *vel colonorum adscripticiae conditionis seu inquilinorum proximorum.* z) 16, 20 et Til. in m. *agnitio.* a) Cod. Just. *agnatio vel affinitas permaneat.* b) 6, 7, 14, 16. 17 *Qui ferat.* 20 *Q. e. referat.* Aur. Lugd. *Quis n. ferat.* c) 20 *sororem.* d) 20 *quod diss.* Cod. Just. *si qui sic sociata.* Dirksen l. c. p. 432. e) 20 *adtrax.* Sich. *attrax.* Cod. Just. *vel colonos distraxerint.* f) 15 *in unum eu red. c.* Cod. Just. *in u. eadem r. c.* et om. seqq. g) 15, 16 om. *ac.* h) 14 *sicut.* 19 *sicubi.* 15 *si cui ad pr.* i) 6—8, 10, 15, 16—19, Til. *cesserint.* k) 9 *vic. pro ea. eum.* Nonn. codd. *vicario.* l) 6—10, 14, 16—18 *susceperint.* m) 19, 20 *reddatur.* n) 10, 18 et Go. ex cj. *Sed.* R. *Sed invigila.* 15 om. *et.* o) 6, 7, 14 *invigilanse* (om. *ne*) *per.* 9 *et in vigilia.* 10, 18 *invigilans* (om. *ne*) *per.* 15 *invigilanse te per prov. ne aliqua.* p) 20, Sich. *aliquam.* q) Plerique codd. *posthaec.* r) 20. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *VII.*, sed in m. *III.* 19 om. *III.* s) 20, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *Jul.*, sed 20 ex corr. et in m. edd. citt. *Maii.* 33 *Mar.* t) Ita omnes codd. et Cod. Just. Sed non reperiuntur in fastis hi consules, quam ob causam alii alia commenti sunt. Go. in not. *Pub. Optato et Paulino Coss* (334). u) 20 *in* (in m.). *Definicione.* Sich. *In definitione*, sed in m. *divisione.* Nonn. codd. *divisionem.* Go. cj *patrimonialium.* v) Nonn. codd. hic *sive* et mox *seu.* Mox 21 in m., Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *dominorum.* *) 6, 7 om. *ut.* x) Ita plerique codd., ut 6—10, 14, 16—18, 43, 44; sed 19, 20, edd. *m. s. et fil.* y) Nonn. codd. *commutari.* z) Ita plerique codd., sed nonn. *custodiri*, alii *superatio.*

a) Plerique Br. Al. codd., Barb. Sich. *De fin. r.* sive *De finio reg.* b) Turn. Rig. Goes. *Tertulianum.* c) Barb. om. *V. P.* Cui. 1 — Ri*. *P. V.* Laur. *Virum perfectissimum*, recte. d) c. 3 Cod. Just. cit. om. *invasis.* e) Berol. *iuris sui.* f) Cod. Just. add. *de finibus.* g) Pith. in m. ed. Turn. ex mss. annot. *quae proprieta-*

praecipiatur ad loca, ut patefacta veritate huiusmodi litigium terminetur[k]. Quodsi altera pars, locorum adepta dominium[l], subterfugiendo moras[m] attulerit[n], ne possit controversia definiri locorum ordine, electus agrimensor dirigatur ad loca[o], ut, si fidelis inspectio tenentis locum esse probaverit, petitor victus abscedat; et si[p] controversia eius[q] claruerit, qui primo*) detulerit causam, ut[r] invasor ille poena[s] teneatur edicti[t], si tamen vi ea loca eundem[u] invasisse constiterit[v]. Nam si per errorem aut incuriam[x] domini loca data[y] ab aliis possessa sunt, ipsis*) solis cedere debent[z]. *Dat. VIII.*[a] *Kal. Mart. Veronae*[b], *Gallicano et Symmacho Coss.* (330.)

2. *Idem A.*[c] *ad Bassum Pf. P.*[d] Si constiterit, eum, qui finalem detulerit[dd] quaestionem, priusquam aliquid sententia[e] determinetur[f], rem sibi alienam usurpare voluisse[g], non solum id, quod male petebat[h], amittat, sed quo magis unusquisque[i] contentus[k] suo[l] rem non expetat[m] iuris alieni, is[n], qui irreptor[o] agrorum fuerit in lite superatus, tantum agri modum, quantum[p] diripere[q] tentavit, amittat. *Lecta apud acta*[r] *XII.*[s] *Kal. Iul.*[t] *Gallicano et Symmacho*[u] *Coss.* (330.)

Interpretatio. *Si quis pervasor*[v] *finium*[x] *fuerit approbatus, eo*[y] *quod priusquam aliquid iudicio finiretur, id, quod alter tenuerat, invasisset*[z], *non solum illud, quod male praesumpsit*[a], *amittat, sed ut non unusquisque*[b] *rem*

— c. 2. Br. Al. eiusque codd., Sich. Til. Be. *c. un.* Cui. 1 — Ri*. W. *c.* 2, quae est etiam, quamquam om. num. in Laur. Barb. et ap. Sich. (p. 170 b) Turn. Rig. Goes.; Berol. om. h. c. Cod. Just. III, 39, 4. Bas. LVIII, 9, 4. LX, 31, 4. L. R. B. Tit. XXXIX. Ad interpr. cf. Ivo, Decr. XVI, 248. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 36; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32, 33, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15, ap. Til. Be. W. et in edd. Corporis fin. regund. Legitur etiam haec c. cum interpr. in cod. 50.

tis controversiae cohaeret. Rigalt. propon. *prior finalem det. quer. quae cohaeret cum proprietatis controversia.* Cod. Just. *quae proprietatis controversiae cohaeret.* h) Barb. *sit per*, sed sec. man. corr. *super*; sunt enim huic cod. lectiones ex duobus codd. a sec. manu add., quorum unus Vaticanus est. i) Barb. Laur. *possessionem.* Cod. Just. *prius possessionis quaestio finiatur.* k) Aggenus hanc sententiam l. c. commemorat: *sicut lex ait* etc. Boethius ea tota utitur, sed nulla legis mentione facta. l) Ri*. Barb. *dominum*, sed sec. m. in Barb. corr. *dominium.* Putean. superscrips. in ed. Turn. *possessionem.* Goes. in m. *locum adepta dominum.* m) Goes. *moree*, errore. n) Pith. in m., Laur. *adferat.* Barb. *offerat.* o) Haec mihi videbatur codicum scripturae proxima emendatio. Barb. *def. locorum ordines et lectus* (sec. m. corr. *delectus*) *dirigat ad l.* Laur. *def. locorum ordines et electus agrimensor dirigatur ad loca.* Pith. in m. *nihilominus delectus agrim.* Sich. *def. ad locorum* (ita etiam Pith. in m.) *ordines directus Agrimensor dirigatur, ut loco.* Turn. Rig. Berol. *def. locorum ordines et directus agrimensor dirigatur ad loca.* Cui. 1 — Ri*. *def. ad locorum ordines directus agrimensor dirigatur ad loca.* W. *locorum ordines et delectus agrimensor dirigantur*, sec. Goes., qui tamen *dirigatur.* In Cod. Just. haec ita mutata sunt: *Quodsi altera pars, ne huiusmodi quaestio terminetur, se subtraxerit, nihilominus agrimensor in ipsis locis iussione rectoris provinciae, una cum observante parte hoc ipsum faciens perveniet.* p) Laur. Barb. *at si.* Puteanus ad ed. Turn. *at si in e.* Cui 1—Cui. 2* *etsi.* q) Ita Laur. Barb., Gudius ex msto in m. ed. Turn., edd. praeter W., qui ex cj. Bien. *controversiae ius*, quae vel propterea improbanda est, quod verbum *clarere* significationem activam non habet. *) Laur. Barb. add. *iudiciis.* r) Hinc incipit c. 5 Cod. Just. cit.: *Invasor locorum poena teneatur legitima: si tamen.* s) Ita Laur. Barb. Turn. Rig. Goes. Berol. Rell. edd. *poenae*, prob. W. t) Ita Pith. in m., Laur. Barb. et Goes. ex codd. prob. Bienero, nam et in Cod. Just. est *legitima*, sed improb. W., qui ed. cum rell. *addictus.* u) Cod. Just. (VIII, 4, 5) *vi loca eadem inv.* Laur. Barb. *t. vim ea l.*, sed sec. man. in Barb. corr. *vi in.* Sich. *t. in ea l.* Cui. 1 — Ri*. om. *vi* et mox Laur. Barb. *eundem.* v) Laur. Barb. *constiterint*, sed a sec. m. in Barb. corr. *constiterit.* x) Laur. Barb. *incuria*, sed sec. m. in Barb. *incuriam.* y) Cod. Just. Laur. Barb. om. *data.* Goes. *dicta.* Pith. in m. *deserta.* *) Goes. in m. „F. *solus is c.*" z) Turn. Rig. Goes. *debet*, improbb. Go. et W. Laur. Barb. *debere.* Praeterea Turn. *caedere.* a) Laur. Barb. *XVIII.*, c. 3 Cod. Just. *XVI.*, c. 5 Cod. Just. cit. *VI. Kal. Mai.* b) Ita W. ex c. 3 Cod. Just., quod confirmatur cod. Barb. Rell. om. *Ver.* c) Sich. Til. Be. *Imp. Constantinus A.* ex Br. Al. eiusque codd. d) Ita corr., iam suspic. Go. in chron. ann. 330, ad fidem codd. 9, 14, 15, 17, 19, 20, 27, 32, 38—40, 43, 44, 50, quocum const. quaedam superioris et seq. anni conveniunt, quae in inscr. *Bassum Pf. P.* ferunt. Rell. codd. et edd. *Pf. U.*, impr. Go., quoniam Bassus huius anni praefectus urbis non invenitur, sed Petronius Probianus, quae res Go. ita movit, ut mutata subscr. ponendam esse censeret *Gallicano et Basso Coss.* i. e. ann. 317, quo anno Bassus praefectus urbis fuit, contra omnium codicum fidem ordinemque legum, cum ita haec c. antiquior fieret prima h. t. constitutione, quod iam W. monuit. dd) Ita 10, 18, 19—21, 50, Goes. et ex Cod. Just. W. 9 *distulerit*, in rell. codd. et edd. *retulerit.* Vid. c. 1 h. t. e) 50, Laur. Barb. *sentiat.* f) Sich. in ed. Front. *terminaretur.* Laur. Barb. add. *nam si.* g) Laur. Barb. add. *constiterit.* h) 19 *male praesumpsit.* Barb. a sec. m. *expetebat.* Mox 30 *amittit.* i) 6, 7, 10, 16, 18, 20, Laur. Barb. Til. *sed quod m. un.* Sich. in Br. Al. ed. *sed et ut unusq.* Sich. in Front. ed. *sed quod m.* et om. *unusquisque*, sed in m. add. *ut unusquisque.* Turn. et Rig. om. *unusquisque.* k) 10, 18 *contemptus.* l) 20, Laur. Barb. *suam.* m) 9, 10, 14, 18, 21 a sec. man. *expectat.* Mox 9, 14 *alienus.* n) Cod. Just. om. *is.* Laur. Barb. add. *vero.* o) Barb. et Goes. in m. *direptor.* 9 *inrepto.* 19, 20 *inruptor.* 15 *irr. agri in l. f. sup.* 21 *in re praetor*, sed corr. p) 6, 7 *quam.* q) 50, Goes. in m. *dirimere.* Cod. Just. *adimere.* r) 21 a sec. m., Laur. Barb. Sich. in ed. Front. Turn. Rig. Goes. *senatum*, sed Sich. in m. *acta.* Cui. 2 — Be. add. *Dat.*, quod in his tantum codd. invenitur, qui om. *Lecta ap. acta*; in omnibus bonae notae codd. om. *Dat.* Nonn. codd. *PP.* s) 17, 24 *XV.* 30 *II.* 38 *XI.* Cod. Just. *XIII.* t) 39, 43 *iun.* 29 *id. iul.* Nonn. codd. om. *Iul.* u) Plerique codd. *Galicano, Simmaco* aut *Simaco.* 30 om. *et Symm.* v) Nonn. codd. *persuasor*, errore. x) Sec. Ri. deest *finium* in cod. 6. y) 6—8, alii *eum.* z) 6—8, 10, 18—21, 42—44, Sich. *invasisse.* a) 9, 42 *invasit.* b) 6, 7,

alienam occupet, cum fuerit in causa devictus pervasor iuris alieni, tantum spatii restituat, quantum praesumpsit[c] *invadere.*

3. *Idem A. ad universos provinciales. Post alia:* Si finalis controversia fuerit, tunc[d] demum arbiter[e] non negetur[f], cum intra[g] quinque pedes locum, de quo agitur apud praesidem[h], esse constiterit; cum de maiore spatio[i] causa quaedam[k], non finalis, sed proprietatis[l], apud ipsum praesidem debeat terminari. Et si socius quid[m] petat a socio, ante praeses iudicet, an praestari aliquid[n] oporteat, et tunc demum illud per arbitros restituatur, quod constiterit[o] esse solvendum. *Dat. Kal. Aug.*[p] *Basso et Ablavio*[q] *Coss.* (331.)

4. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et*[r] *Arcadius AAA. Neoterio Pf. Pr. Or. C. N.*[s]. Quinque pedum praescriptione[t] summota, finalis iurgii vel[u] locorum libera peragatur[v] intentio. Sola sit igitur huiusmodi legibus[x] una praescriptio, quae improbi petitoris refrenare possit invidiam, si veteribus[y] signis limes inclusus[z] finem congruum erudita arte praestiterit. Nec vero prolixioris temporis in huiusmodi iurgiis[a] locum habebit ulla praescriptio, cum diuturno otio alienum rus quisquam se asserat diligentius[b] coluisse, quando omne huiusmodi iurgium solo praecipimus iure discingi[c], quo artis[d] huius peritis omnem[e] commisimus sub fideli arbitrio notionem[f]. *Dat.*[g] *VII. Kal. Aug. Arcadio*[h] *A.*[i] *et Bautone Coss.* (385.)

5. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius*[k] *AAA. Rufino*[l] *Pf. P. Or.*[m] Cunctis molitionibus et machinis[n] amputatis, finalibus iurgiis ordinem modumque[o] praescripsimus[p], ac de eo tantum spatio, hoc est pedum quinque, qui veteri iure praescripti[q] sunt, sine observatione temporis arbitros[r] iussimus iudicare. Quodsi loca in controversiam veniant, sollemniter de his iudices recognoscent[s]; et[t] seu civilis seu criminalis actio competet[u], tribuetur ita, ut causa cognita, et redhibitioni[v]

— c. 3. Sich. in ed. Front. Turn. Rig. Goes. *c.* 3, sed om. num.; Berol. *c.* 2, sed om. num.; Cui. 1 — Ri*. W. *c.* 3 h. t. Est pars edicti Kal. Aug. h. anni a Constantino de Judiciis emissi, cuius laciniae sunt praeterea c. 4 C. Th. de Admin. tut. (III, 30), c. un. C. Th. de Litigiosis (IV, 5), c. 16, 17 C. Th de Appell. (XI, 30) et c. 1 C. Th. de His, qui per met. iud. (XI, 34), c. 2 Cod. Just. Ubi in rem actio (III, 19), ubi vero in subscr. del. *X.* Ab eo diversum est illud, quod Kal. Nov. eiusdem anni datum est, cuius partes sunt c. 6, 7 C. Th. de Off. rect. prov. (I, 16) et c. 4 Cod. Just. de Jurisd. omn. iud. (III, 13), in cuius subscr. W. corr. vult *Nov.* Postrema h. c. pars sec. W. fugitiva est, nec ad hunc tit. spectat, quam ob rem putat, eos, quibus collectio legum de finibus regundis debetur, tit. C. Th. hic descripsisse, non ipsos aliunde has leges petiisse. — c. 4. Sich. in ed. Front. Turn. Rig. Goes. *c.* 4, sed om. num. In Berol. est *c.* 3, sed om. num. Cui. 1 — Ri*. W. *c.* 4. Ex priori constitutionis parte usque ad v. *intentio* constat c. 5 Cod. Just. h. t. (III, 39). Coll. Ans. ded. VII, 105. Haec lex significatur in Concilio Hispal. II. (a. 619), can. 2, ap. Burch. I, 69, Ivonem III, 99 et in Decr. Grat. c. 6, C. 16, q. 3. — c. 5. Sich. in ed. Front. Turn. Rig. Goes. *c.* 5, sed om. num.; in Berol. est *c.* 4, sed om. num. Cui. 1 — Ri*. W. *c.* 5. Cod. Just. III, 39, 6 mut. Bas. LVIII, 9, 6. Coll. Ans. ded. VII, 105.

20, 42, 43 *unus quis*, alii *non quis.* c) 20 *quaerebat*, sed supra lin. *praesumpsit.* d) Barb. *tū.* e) Pith. Barb. *arbitri.* Laur. *arbitres.* f) Pith. Laur. Barb. *negentur.* g) Barb. *contra.* h) Seqq. des. in Laur. Barb. usque ad v. *praesidem.* i) Goes. in m. *spatio quodam c. non f.* k) Pith. in m. *quae iam.* l) Pith. Gud. in m. et Sich. add. *est.* m) Barb. *qui*, sed corr. *quid.* n) Barb. a sec. m. *pr. si quid.* o) Goes. in m. cj. *constituerit.* p) c. 17 et c. 1 citt. add. *PP. kal. Sept.* et c. 16 *PP. Kal. Sept. Constantinop.* q) Ita recte Sich. Gud. in m. Laur. Barb. Cui. 1—Cui. 2*; Rig. *Abladio.* Goes. *Abludeo.* Go.—Ri*. *Albavio.* r) Barb. ex corr. om. *et.* s) i. e. *carissimo nobis*, ut explicat Pith. in m. Sich. *Pf. P.* et om. *Or. C. N.*; item Laur. Barb., qui tamen *p̄p̄o.* Turn. Rig. Goes. *P. P. O. C. V.* Berol. *Pf. P. Or. K. V.* Cui. 1 — Cui. 2* *PF. P. O. C. N.* Go. Ri. Ri*. *Pf. P. O. K. N.* Cod. Just. *PP.* et om. *Or. C. N.* t) Laur. Barb. *perscriptione.* u) Goes. vult *veluti.* v) Barb. a sec. m. *peragitur.* x) Rig. *legis.* Gud. in m. *legi.* y) Edd. add. *finem cum*, quae vv. om. in Laur. et Barb. Pith. in m. delet *cum.* z) Laur. Barb. add. *finem*, quod h. l. deest in edd. a) Ita edidi ex codd. Laur. et Barb., idem v. ex libro ms. habet Pith. in m., prob. Unterholznero, Verjährungslehre, Tom. I, p. 182, not. In rell. edd. deest *iurgiis*, unde Goes. suppl. *quaestione.* b) Ita Laur. Barb.; Goes. *quisquam a. se d.* Edd. *quisque ass. se.* c) Sich. *discindi.* d) Laur. Barb. *arvis.* e) Ita Laur. Barb. Sich. Gud. in m.; rell. edd. *omne.* f) Ita Laur. Barb. Pith. in m. Goes in m. Rell. edd. *sub fid. arbitratione judicium.* g) Cod. Just. *PP.* Laur. *PP. Alexandria.* Barb. *PP. Alexandriae.* h) Ita Laur. Barb. Gud. in m., edd. Cui. 1 — Ri*. Cod. Just. et W. praeeunte Cuiacio. In edd. Corp. fin. reg. om. *Arc.* i) Laur. om. *A.* Cod. Just. *A. II. et Rufino Coss.* i. e. ann. 392, qui consules errore ex sq. const. 6 huc retracti esse videntur. Solus Contius in ed. 1562 nostram habet subscr., omisso Arcadii nomine. k) Go. deleri vult nomen *Honorii.* In Barb. a sec. m. del. *Arcadius et.* Cui. 1 — Ri*. Sich. Rig. Berol. om. *et.* Rig. *AA.* Cod. Just. om. *AAA.* l) Ita Berol. W. ex Cod. Just.; rell. *Rufo.* m) Sich. Cui. 2, 2* *PF. P.*; Laur. Barb. *p̄ō.* i. e. *Pf. P.* Cod. Just. *PP.* Turn. Rig. Goes. *P. P. C.* Berol. *Pf. P. K.* Fuit Rufinus Praefectus Praet. Or. n) Ita Laur. Barb. Putean. in m. Goes. ex ms. Cod. Just. Rell. *motionibus.* Laur. Barb. *magnis amp.* o) Ita Laur. Barb. Pith. in m. Goes. Go. in not. Berol. W. Sec. man. in Barb. *ordine.* Sich. Turn. Rig. Cui. 1 — Ri*. *iurg. omnem modum quem.* p) Laur. Barb. *perscripsimus*, sed Barb. a sec. m. *descripsimus.* Sich. Turn. Rig. *praescribimus.* Cod. Just. *Cunctis molitionibus et machinationibus amputatis decernimus, in finali quaestione non longi temporis, sed triginta tantummodo annorum praescriptionem locum habere.* q) Barb. Laur. *praecepti.* r) Ita omnes, quas vidi edd. praeter W., qui om. *arbitros.* s) Sic Pith. in m. Laur. Barb. Berol. W.; Goes. ex mss. *sol. iudices recognoscens.* Turn. Rig. *sol. iudica recognoscens.* Sich. Cui. 1 — Ri*. Gud. in m. *sol. iudicare cognoscas*, sed Gud. praeterea: „alias *cognoscens.*“ t) Laur. Barb. om. *et.* u) Laur. Sich. Cui. 1 — Ri*. *competit.* Barb. *competere*, sed sec. m. *competit.* v) Ita Laur. Barb. Goes. Be. W.; rell.

obnoxius[x] decernatur, nec poenam convictus aufugiat[y]. *Dat. prid. Non. Novemb. Constantinopoli*[z], *Arcadio A.*[a] *II. et Rufino Coss.* (392.)

TIT. XXVII. SI CERTUM PETATUR[b] DE CHIROGRAPHIS[c].

1. *Imppp. Honorius* *), *Theodosius et Constantius*[d] *AAA. Palladio Pf. P.*[e] Super chirographis mortuorum hanc servari volumus perpetua observatione[f] sententiam, ut, qui[g] inter absentes intra hoc iuge[h] quinquennium, inter praesentes vero biennium iudiciis competentibus non publicaverit[i] cautiones, nec convenerit[k] debitoris heredes[l], actione privetur[m]. §. 1. Hic tamen si intra tempora constituta[n] processerit, absque ullo sequestrationis obiectu prius manum[o] defuncti probare iubeatur[p]: hoc enim toto iure cantatum *) est, ut scripturam[q] prolator[r] affirmet; quam tamen adstrui *) non sola[s] manus collatione conveniet[t], (quid enim aliud falsarius[u] agit, quam ut similitudinem veritatis imitetur[v]?) sed aliis multiplicibus documentis, ut probet, magnae securitatis fuisse, quod siluit[x]. Nam si publicam iudiciorum aditionem[y] amicitiarum forsitan impedivit affectio[z], privatam[a] saltem conventionem[b] testis audivit[c], libertus aut servus agnovit[d], admonere etiam potuit sub mortis vicinitate languentem. §. 2. Quodsi se forsitan caussetur[e] absentem, maioribus[f] adstrui potest conventio longinqua[g] documentis, promissaeque solutionis epistolare rescriptum[h]. Ac ne id ipsum, qui cautionem fingit[i], imitetur[k], producat in medium portitores, qui alternae partis scripta confirment, a quibus tamen verum *) vel sacramento dignitas[l] vel suppliciis terror[m] exploret[n]: quamvis ad illuminandam hereditarii[o] debiti fidem[p] et caussas oporteat foenoris approbari, et[q] pecuniae baiulos[r] hinc inde produci. His ac talibus[s] si destituetur[t] taciturnitas longinqua[u] documentis, in evidenti est, veteratorum[v] calumnias non solum repetitione privandas, verum etiam severitate cohibendas *). §. 3. Sed si viventis ante hanc legem[x] facta cautio[y] proferatur, quam suam neget[z] ille, qui petitur[a], sequestret[b] pecuniam litigaturus ex[c] falso. Cavendum est enim, ne inficiandi[d] fomitem ministremus obnoxiis. Quod tamen tunc conveniet[e] custodiri, si inter praesentes utrosque[f] viven-

---

Tit. XXVII. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—21, 24—33, 35—40, 42—44, 46, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. B. U. *Tit. XXVII.* Cod. 15 *Tit. XXIX.* C. Gr. III, 12. Cod. Just. IV, 2. Commemoratur hic tit. in interpr. ad tit. Cod. Herm. de Cauta et non numerata pecunia. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Integra cum interpr. exstat in codd 6—10, 14—21, R.; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 36; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32, 33, 38—40, 42—44.

---

redhibitione. x) Goes: „fort. *obn. reus dec.*" y) Laur. Barb. Rig. Goes. *effugias.* z) Turn. *Constantino pio et.* Cod. Just. om. *Constantinop.* a) Laur. Barb. Sich. Turn. Rig. Cui. 1 — Ri*. om. *A.*, sec. man. in Barb. del. *II.*

b) Plerique codd., Til. in m. *Petitur.* 20 *Si rectum petitur.* 6, 7, 21 *Petetur.* Sich. Til. om. *De.* 26 add. *De Cautionibus Mortuorum* ex interpr. c) 16, Til. in m. add. *mortuorum.* Codd. *cyrografis, cirografis, cyrographis, cyrograffis.* Cod. Just. (IV, 2) om. *De Chir.* *) Cui. 2 — Ri*. *et Th.* d) 20, 27, 38, 43, 44, An. And. sec. Go. *Constantinus.* 33 om. *et Const.* e) 32, 39, 43 om. *Pall. Pf. P.* 25 *Pall. pfi.* An. Put. sec. Go. *P. V.* f) 10, 18, R. *perpetuam observationis.* 19, 20 *perpetuae observationis.* g) 21, Sich. *quod*, sed in m. *qui.* h) 19, 20 *iure.* 6 *vice.* i) 20 *publicaverint.* Sich. *cautionem.* k) 9 *nec contenuerint.* 18 *ne conv.* Multi codd. *debitores.* l) 20 ex corr. *si heres.* m) 6, 7, 14, 16, 17, 19 *priventur.* n) 15 *si ultra const. temp.* 20 *infra.* o) 9, 20 *manu.* p) Sich. *cogatur.* *) 20 supra lin. *lectum.* q) 10, 18, 19 *scriptura.* r) 19 *probat.* 20 *probator*, sed supra lin. *prolator.* *) 15 *asseri.* s) 10, 15, 18, 20 *solum.* t) 8 *conveniat.* 10, 18 *convenit.* u) 6, 7, 14, 17 *causator.* 8 *causatur.* 10, 18 *quid enim falsarius aliud.* 16 *falsatur aut.* 15 *q. enim levius fals.* 19 *q. enim est ut f.* v) 10, 18 *emittitur.* 9 *agat — emittetur.* 16 *emitetur.* 19 *emittetur.* 20 *imittetur.* x) 15 *solvit.* y) 19 *publica adicione.* 20 *publica iud. addicione.* z) 8, 9 *effectio.* a) 6—8, 16, Til. in m. *privatus.* 19 *privata.* b) 19 *conventione.* c) Ita 6-10, 14, 16, 20, 21, mss. ap. Go. Til. in m. 15 *testis libertus audivit.* R. *testi audivit.* Edd. *testes audierint.* d) Omnes codd., etiam mss. ap. Go. *agnovit*, prob. Ri. Edd. *agnoverit.* e) 19, 20 om. *se.* 14 *quod disse.* f) 14 *causatur a. m.* 20 *causentur absente praesertim maioribus.* 18 *potest adstrui.* g) 6—8, 10, 16, 18 add. *quae* sive *que.* Ceterum 6 habet *longinqua*, non *longinquae*, quod Ri. exhibet. h) Codd. *promisse solutionis epistulare rescriptum.* 20, Sich. — Lugd. *promissae solutionis epistolare rescriptum*, sed Cui. 1. Aur Lugd. in m. *l'cæç epistolari rescripto.* Cui. 2 — Be. *promisisse solutiones epistolari rescripto.* Go. cj. *promissaeque solutionis epistolare rescriptum*, quod recepi, nam sine dubio verbum *quae* s. *que* (vid. not. *g*) ponendum erat a librariis post *promissae*, non post *longinqua.* W. ex cj. Ri. *promissaeque solutionis expostulari rescriptum.* i) 8, 9 *finget.* 19, 20 *fecit*, sed 20 int. lin. corr. *fingit.* k) Nonn. codd. *imittetur*, alii *emittetur.* Mox 20 *in medio.* *) 15 om. *verum* et 20 *vel.* 19 *vero.* l) 6—8, 14, 16, 17, 21, Sich. — Lugd. *sacra dignitas*, sed Cui. 1. Aur. Lugd. in m. *l'cæç sacramenti.* 10, 18 *sacramentorum.* 9 *dignitatis.* Go. cj. *vel sacramenti dign. vel supplicii terror.* m) 15 *supplicio tortor.* n) Plerique codd., Sich. Cui. 1 — Ri*. add. *et.* o) 19, 20 *hereditariis.* p) 20 supr. lin. *finem.* q) 10, 18 add. *ea.* r) 20 supra lin. *vel portitores.* s) 7, 14, 16, 17 *His actibus.* 21, Sich. *His hastalibus.* t) 10, 18 *destituitur.* 19 *se destitutis.* 20 *se distutis*, sed supra lin. pon. *institutis.* u) 6, 7, 14, 16 *longinquitas.* 8 *longinquas.* 19 *longē in qua.* v) 8 *veteratorem.* 20 *veteratores*, sed supra lin. corr. *veteratorum.* *) 20 *corrigendas*, sed int. lin. corr. *cohibendas.* x) 6, 7, 10, 18, Til. *ante hac* (6 sec. Ri. *haec*) *lege.* y) 20 *acta c.*, sed corr. *facta c.* 21 *f. cautione.* z) 10, 18 *negat.* a) 6 *patiatur.* 7, 8, 14, 17 *patitur.* b) 10, 18 *sequestrat.* c) W. *de falso* ex cj. Go., prob. Ri., sed contra codd. fidem. 6—8, 14, 16, 17 *id falso.* 20 *et falsum*, rell. codd., 20 ex corr. et Sich — Be. *ex falso.* d) 8 *infinitiandi.* 9 *infiniendi.* 19, 20 *infi-*

tes necdum viginti anni, inter absentes necdum triginta doceantur emensi. Alioqui[g], si chirographi fides sub silentio iudiciariae conventionis statutum tempus excesserit, probari prius debitum conveniat[h], tunc reposci, sequestrationis necessitate summota; §. 4. sin*) vero suam quidem manum[i] fateatur obnoxius, sed nihil sibi numeratum pro hac obligatione causetur, tunc chirographi discuti oportebit aetatem*), ut, si iure delata contestationibus tempora debitor taciturnus exegit[k], cavillationis[l] istius perdat obstaculum. §. 5. De cetero vero sancimus[m], ut omnes deinceps cautiones intra duodecennium vim contestationis accipiant, quam debitor facta novatione promittat[n]. §. 6. Sed si mediis temporibus peregrinetur obnoxius, quo novationi longior obsit[o] absentia, volumus, creditorem ante duodecennium praestitutum[p] aditis iudiciis edictum mereri auctoritatemque postibus debitoris affigere[q], domesticas etiam convenire personas: nullus*) enim per[r] tanta contestationum poterit documenta mentiri. Quod ideo ante duodecennium iubemus agitari, ut per intervalla temporis longioris inclamatus[s] advertat[t], confutari debere[u], si fides non agnoscitur petitorum, nec[v] obesse iam post adscripta tempora creditori[x], si post has contestationum[y] voces longa debitoris absentia vel redhibitio protelatur[z], vel novatio iusta laedatur[a]. Et quamvis nescire promulgata non liceat, per omnem hunc annum pendere iubemus edictum. *Dat. V.*[b] *Kal. Aug.**) *Ravenna*[c], *Eustathio*[d] *et Agricola Coss.* (421.)

Interpretatio. *De cautionibus mortuorum hoc praecipimus*[e] *observari, ut si debitor absens defunctus fuerit, et mortuum eum creditor esse cognoverit, cautionem suam intra quinquennium iudici non differat publicare. Si vero praesente creditore defecerit, intra biennium defuncti publicet cautionem*[f]*: ita tamen, ut manus mortui conferatur, et agnosci possit illius esse subscriptio, aut convenisse**) *illum, dum viveret aliquibus scientibus, valeat approbare: et causas ipsius*[g] *debiti, unde pecuniam contraxit, exponat. Quod si supra personam mortui detegitur fortasse mentiri, non solum pecuniam non recipiat, sed etiam severitatem legis incurrat. Nam de reliquo inter viventes personas haec observanda decernimus, ut omnes cautiones debitorum intra duodecim annos debeant contestari: ita ut a debitoribus renoventur. Quod si forsitan ante*[h] *duodecim annos debitorem peregrinari contigerit, iudicis mereatur edictum, quod in postibus debitoris sui pro contestatione debiti*[i] *affigere, et homines**) *illius convenire non desinat, ut cum fuerit taliter*[k] *debitum contestatum, excusationem, qui peregrinatur, longi temporis habere non possit*[l]*. Nec ideo se excuset, quod non renovaverit cautionem. Sane si debitor suam esse dixerit cautionem, sed nihil se de ipsa cautione asserat accepisse, tempus debet inspici cautionis, ut*[m]*, si intra quinquennium cautio conscripta cognoscatur*[n]*, et probatum fuerit, quod in cautione continetur acceptum, debitor suam impleat cautionem. Si vero, quae in cautione scripta sunt, intra quinquennium tradita non probantur, is, cuius cautio est, non teneatur obnoxius: nam*[o] *transacto quinquennio, si de cauta et non consignata pecunia debitor*[p] *dixerit, nullatenus audiatur.*

TIT. XXVIII. DE PECUNIAE[q] SEQUESTRATIONE PROHIBITA[r].

1\. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Joanni Pf. P.*[s] *Post alia:* Quoties ex quolibet contractu pecunia po-

---

Tit. XXVIII. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—21, 24—33, 35—40, 42—44, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XXVIII.* Cod. 15 *Tit. XXX.* Cod. Just. IV, 4. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Cod. Just. IV, 4, c. un. Bas. XXIV, 1, 17. Coniungenda est cum c. un. C. Th. de Act. ad pot. transl. (II, 13), c. 2 C. Th. de Pignor. (II, 30), c. un. C. Th. Quod iussu (II, 31), c. un. C. Th. de Peculio (II, 32), c. ult. C. Th. de Execut. (VIII, 8). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 31, 35, 36, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 32, 33, 38—40, 42, 48; sola interpr. in cod. 15.

---

ciendi. e) 19—21 *Q. t. ita convenit.* f) 16 *utriusque*, mox 19 *annis.* g) Plerique codd. *alioquin.* h) 10, 16, 18, 20, Til. *convenit et.* 21 add. *et.* *) Til. et plerique codd. *si.* i) 6—8, 16—20 *sua q. manu.* 14 *sua q. manus.* *) 20 *oportet veritatem* et mox *dilata.* k) 10, 18 *delatam — exigit.* 19 *exigit.* l) 10, 18, R. *causationis.* 16 *causationes.* 9 *cautionis.* m) 10, 18, 20 *sanximus.* n) 6—8, 14, 16, 17, Til. in m. *debitae — novationi promittant.* 9 *novationes.* o) 20 *quo n̄ vocatione longiore absistat.* 9 *absentie.* 16, Til. *obsistat.* p) Ita 6—9, 17, 19, 20, Cui. 1. Aur. Lugd. 14 *adistis iudiciis* et om. *edictum*, quod v. deest etiam in cod. 17. 21 *ab istis iudiciis.* 19 *edicatum.* Sich. Til. *praestitum ad. i.*, sed Til. *aditus iud.* Rell. *aditi iudicia.* q) 9 *adfligere.* *) 20 *neque*, sed int. lin. *nullus.* r) 19, 20 *post.* 10, 18 *tantam contestationem.* s) 20 *declamatus.* t) 6—8, 10, 15—17, R. Til. *adversarium.* u) 8 *non futari d.* 15 *conf. non d.* 19, 20 *conf. debitorem.* v) 16, 17 *ne.* 19 *petitores non obesse.* 20 *petitoria*, sed supr. lin. *petitorum.* x) 20 *creditori*, sed int. lin. *creditores.* y) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *constitutionum.* z) 20 *postelatur*, sed intra lin.: „*vel protelatur.*" a) 10, 18, 20 *laudatur*, sed 20 int. lin. corr. *ledatur*, ut in 19. Mox 20 *nesciri.* b) Nonn. codd. om. *V.* *) 15, 44 *Jan.* c) Ita plerique codd.; edd. *Ravennae*, quod v. in nonn. codd. om. d) Plerique codd. et Sich. — Ri*. *Eustasio*; alii codd. *Hostasio, Eustadio, Eustatio.* Vid. Cod. Herm. tit. XIII, c. 3, not. *q.* 9 *Rav. Constantino et Agric.* e) Nonn. codd. *praecepimus.* f) Nonn. codd. *actionem.* *) 43, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. add. *se.* g) 42, 44 *causam ips.* Sich. in m. *ipsas.* h) 9, 42, alii om. *ante.* i) 6 sec. Ri. *debita.* 7—10, 14, 17—20, 21, 42—44 et alii codd. *debet* aut *debeas.* Mox nonn. codd. *adfligere* pro *affigere.* *) 20 add. *loci.* Idem mox *desinant.* k) 21, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *aliter.* l) 20 *peregrinantur h. n. possint l. t.* et mox *si deb. dix. s. e. c.* m) 20 *quod si* et mox *scripta.* n) 6—8, 20, 21, 42, alii *cognoscitur.* 10, 18 *esse cogn.* o) 20 add. *si.* p) Nonn. codd. om. *debitor*, alii *dixeris.* Supra 21 *rationem*, sed in m. *cautionem.* q) 8, 15 *Pecunia.* r) 20 om. *Prohibita.* 9 *Prohibite.* Cod. Just. *De Proh. S. Pec.* s) Codd.

stulatur *), sequestrationis necessitas conquiescat: oportet enim debitorem primo convinci[t] et sic solutioni succumbere[u]. Quam rem *) cum iuris ratio, tum[v] ipsa aequitas[x] persuadet, ut probationes secum afferat debitoremque convincat pecuniam petiturus etc.[y] *Dat. V.[z] Id. Iul. Ravennae*[a], *Honorio XIII.*[b] *et Theodosio X. AA. Coss.* (422.)

Interpretatio. *Quoties ab aliquo pecunia repetitur, non prius cogatur*[c] *sequestrare pecuniam ille, qui petitur, quam ille, qui repetit, debitorem suum certa prius probatione convincat*[d], *et sic pecuniam, quam se dedisse convicerit, adhibita probatione*[e] *recipiat.*

TIT. XXIX. SI CERTUM PETATUR[f] DE SUFFRAGIIS[g].

1. *Imp. Iulianus A. ad populum*[h]. Foedis commentis, quae[i] bonorum merito deferuntur[k], quidem[l] occupare meruerunt, et, cum meruissent in republica[m] quolibet pacto versari, repetendam sibi pecuniam, quam inhoneste solverant, imprudentius[n] atque inhonestius arbitrantur: alii etiam, quae tunc donaverant[o] vel potius proiecerant ob immeritas causas, invadenda denuo *) crediderant[p]. Sed quia leges[q] Romanae huiusmodi contractus penitus ignorant, omnem[r] repetendi eorum[s], quae prodige nefarieque proiecerint[t], copiam prohibemus. Qui itaque repetere nititur[u] vel repetiisse[v] convincitur, et[x], quod dedit, apud suffragatorem eius manebit[y], vel extortum restituet[z], et alterum tantum[a] fisci viribus[b] inferre cogatur[c]. *Dat. Kal. Febr.*[d] *Constantinopoli*[e], *Mamertino*[f] *et Nevitta*[g] *Coss.* (362.)

Interpretatio. *Aliquanti pro sua voluntate suffragia dedisse probantur, et postea, cum ad militiam pervenerint*[h], *ea, quae dederant*[i], *repetere vel auferre contra rationem inhoneste et illicite*[k] *praesumpserunt. Ideoque praecipimus*[l], *ut quicunque aliquid pro praestandis sibi, quae petiit*[m], *dedisse dignoscitur, non habeat licentiam repetendi: qui vero repetere fuerit conatus, hoc ille habeat, qui accepit, aut certe, si*[n] *sublatum ei fuerit, reformetur, et aliud tantum ille, qui abstulit, fisco cogatur inferre.*

2. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius*[o] *AAA. Rufino Pf. P.* Si qui[p] desideria sua explicare *) cupientes ferri sibi a quoquam suffragium postularint[q], et

Tit. XXIX. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—21, 24—33, 35—40, 42—44, 46, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Ba. W. Aeg. L. B. U. *Tit. XXIX.* Cod. 15 *Tit. XXXI.* In Cod. Just. ponitur tit. de Suffragio (IV, 3) ante tit. de Proh. seq. pec. (IV, 3). — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c.* 1. Commemorat h. c. Ammian. Marcellinus XXII, 6. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in cod. 26; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 38; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32, 33, 36, 39, 40, 42—44; sola interpr. in cod. 15; in cod. 49 conflata est particula textus cum interpr. c. 2. — c. 2. Br. Al., codd. edd. *c.* 2. Cod. Just. IV, 3, c. un. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 25, 32, 39, 43, 49. De cod. 49 vid. not. super. Inscr. et textus des. in codd. 24, 30, 31, 35, 38, 44; textus et subscr. in codd. 26, 37, 39; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 36, 40—42; sola interpr. in cod. 15.

Iohanni. 10 *I. praeposito.* 18 *I. praeposito. Post alia.* 42 *praeposito.* 15, 29, 33, 38, 42, Cod. Just. om. *Post alia* et 25 *Ioan. Post alia.* Alii codd. om. *Pf. P.* *) 20 *postuletur.* t) 20 *cognosci*, sed int. lin.: pon. *convinci.* u) Cod. Just. *et sic deinde ad solutionem pulsari.* *) 18 add. *primo.* v) 20 *tam* et mox *persuadis* (ut alii codd.) *ut probationis*, sed corr. *probationes.* x) Cod. Just. *non tantum iuris ratio, sed et i. aeq.* y) Nonn. codd. *debitorumque*, alii *petiturus* et om. *etc.*, ut Til. et Cod. Just. z) Ita 14, 15, 17, 24, 35, rell. codd. plerique, Til. Cui. 2 — W. et in m. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *VII.* 20, 28, 40, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *VIII.* 30, 33, Cod. Just. *VI.* a) Codd. *Ravenna* aut *Rav.*, sed edd. et Cod. Just. *Ravennae* aut *Rav.* Nonn. codd. om. *Iul.* et mox *X.* aut *X. AA.* b) 15, 20, 28, 40 *XII.* 16, 33 *XVI.* 18 *III.* Mox 20 om. *X.* c) 6, 7 *cogantur.* d) 6, 7, alii *convincetur.* e) Ita plerique codd., Sich. Cui. 1 — Cui. 2*; sed Go. Ri. Ri*. *approbatione.* 20 *adprobata probatione.*

f) Plerique codd. *petitur.* 6, 7 *petetur.* g) 28, 36, 38, 40 add. *ab eo, cui denuntiatum fuerit, nominandis.* Cod. Just. *De Suffragio*, omm. vv. *Si C. P.* h) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. om. *Imp.* et nonn. codd. *ad populum*, alii pro his vv. ponunt *C.* i) 8 *fides commentes q.* 9, 10, 14, 16—20 *fides commentisq̃* aut *fides commentisque.* 6, 7 *fedis commentisq̃.* 15 *F. comm. aliqua que.* k) 20 *b. meritorum defferantur.* 19 *bonorum ob merita differuntur.* l) 6, 7, 14, 16, 17, 21, Sich. — Lugd. *quam*, sed Cui. 1. Aur. Lugd. „*ve. quidam.*" m) 9 *rempublicam.* 20 supr. lin. *iure* pro *in re (publica).* n) 15 et Go. ex cj. *impudentius*, speciosa lectio. o) 8, 9 *donaverunt, proiecerunt.* 10, 18 *qui t. d.* 20 *q. tanto donaverint.* *) 10, 18 *c. sinu addendas d.* p) Sich. Cui. 1 — Ri*. *crediderint.* 6 sec. Ri. *crediderant.* q) 6, 7, 10, 16, 18 *legis.* r) 19, 20 *oĩe*, sed supr. lin. *omnem.* s) Fallitur W., cum latinitatem aut *repetendorum quae*, quod etiam 20 habet aut *repetendi ea, quae* poscere dicit. t) 6—8, 10, 16, 18 *proiecerunt*, sed 6 sec. Ri. *proiecerant.* 20 *proiecer̃.*; in rell. codd. et in edd. *proiecerint.* u) 9 om. *nititur.* 10, 18 *nituntur.* v) Go. cj. *rapuisse.* x) Nonn. codd. *convincetur.* 9, 19, 20 om. *et.* y) 19, 20 *mandavit*, sed 20 int. lin. *manebit.* z) 6—10, 16, 18, 20 *restituit.* 16 *restituat.* 19 *restitui.* a) 8 om. *tantum.* b) Sich. *visceribus.* R. *iuribus.* c) 6—8, 14, 16, Sich. — Lugd. *cogetur.* 10, 18 *cogitur.* Nonn. codd. *inferri.* d) Go. em. *Ian.* ex Ammiano Marc. et ita habent 15, 35, 38 et Anianus optimae notae ap. Go. e) 10 *Constantino praefecto.* 15 om. *Const.* f) 20 *archadio.* 6 sec. Ri. *P. Mamertino.* g) Plerique codd., Sich. Cui. 1 — Ri*. *Nevita.* Nonn. codd. *Nivita.* h) 6, 7, 9, 10, 18, 44, alii *pervenerunt.* i) 6—8 *dederunt.* 19, 20 *dederint.* k) 9 om. *et illicite.* l) Ita optimi codd., veluti 6—10, 14, 18, 20; alii et 42, 44 *praecepimus* 19, edd. *prohibemus* ex ipsa const. m) Multi codd. *quae petit.* n) Plerique codd. *si certe.* o) 20 *Th. et Hon. Arc.* Praeterea in 20 pro *Imp̃.* per errorem scriptum est *Interpr.* p) 10, 18 et antea 20 *quis*, sed in 20 corr. *qui.* 9 *Si quid de caussa sua.* *) Nonn. codd., Cod. Just. *explere.* q) 20 *sibi suffragio a quocunque postulaverint.*

ob referendam vicem[r] se sponsione constrinxerint, promissa restituant, cum ea, quae optaverint, consequantur[s]: si artibus moras nectent[t], ad solutionem debiti coarctandi sunt. §. 1. Sed[u] si quid eo nomine in auro vel *) argento vel in ceteris mobilibus[v] datum fuerit, traditio sola sufficiat[x], et contractus habebit perpetem[y] firmitatem, quoniam collatio[z] rei mobilis inita integra *) fide hac[a] ratione cumulatur. §. 2. Quodsi praedia rustica vel urbana placitum continebit, scriptura, quae ea[b] in alium transferat, emittatur[c], sequatur[d] traditio corporalis, et rem fuisse completam, gesta testentur; aliter enim ad novum dominum[e] transire non possunt, neque de veteri iure discedere. §. 3. Quodsi quis[f], dum[g] solo commonitorio de[h] suffragio nititur, bona duxerit[i] occupanda, reus[k] temeritatis ac violentiae retinebitur, atque in[l] statum pristinum possessio reducetur[m], eo a petitione excluso, qui non dubitavit invadere, quod petere[n] debuisset. *Dat. IV.*[o] *Non.*[p] *Martii Constantinopoli*[q], *Arcadio III. et Honor. II. AA. Coss.*[r] (394.)

Interpretatio. *Si quis, dum necessitates suas expedire*[s] *desiderat, aliquid se commodi*[t] *daturum esse promiserit*[u], *perceptis, quae voluit, constrictus hoc sine ulla dilatione implere cogatur. Quod si aliquid in auro vel in* *) *argento vel in ceteris rebus mobilibus obtulerit, firmum sine*[v] *scriptura permaneat: quia res mobiles in suffragiis scripturam penitus non requirunt, sed sola traditione firmantur*[x]. *Quod si loca urbana vel rustica dare placuerit, scriptura sequatur atque traditio*[y], *et de completis omnibus vel re tradita gesta*[z] *confecta proferantur, nam aliter possessio ad alterum dominum transire non poterit. Sane si quis sine*[a] *tali scriptura possessionem alterius crediderit occupandam, reus violentiae tenentur, et integrum, quod invaserit*[b], *reddat omni sua repetitione damnata*[c].

TIT. XXX. DE PIGNORIBUS[d].

1. *Imp. Constantinus A. ad universos Provinciales*[e]. Intercessores a rectoribus provinciarum dati[f] ad exigenda debita ea, quae civiliter poscuntur[g], servos aratores aut boves[h] aratorios[i] pignoris causa de possessionibus abstrahunt[k], ex quo tributorum illatio retardatur[l]. Si quis igitur intercessor aut creditor aut[m] praefectus pacis[n] vel decurio in hac re[o] fuerit dete-

---

Tit. XXX. C. Th. *Tit* ? Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—21, 24—40, 42—44, 46—49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XXX.* Cod. 15 *Tit. XXXII.*, in quo codice hic tit. tribus constat constt., cum ibi c. un. seq. tituli, cuius rubrica omissa est, ad hunc tit. referatur. Cod. Just. VIII, 14. — c. 1. Br. Al., codd. edd. c. 1. Cod. Just. VIII, 17, 7. Bas. XXV, 5, 26. Cum h. c. incipit cod. 34. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46 et in cod. 49, in quo interpr. c. 1 et c. 2 conflatae sunt; inscriptio et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; particula textus inde a vv. *non servos* in codd. 33, 34; solus textus om. in codd. 27—29, 32, 36, 38—42; sola interpr. in cod. 15.

10, 16—18 *postularent.* 19 *postularunt.* r) 19 *et ob rem referendam invicem.* 10, 18 om. *et ob — constrinxerint.* 20 *sponsionis.* s) 16 *consequentur.* t) 19 *necterent.* 20 *necterint.* Cod. Just. *nectant.* u) 8 *vel si q.* 19 *sed si qui.* 20 *sed si q. eorum.* Cod. Just. *Et*, quod sec. W. ap. Hal. et Contium 1562 abest. Go. utrumque (*Sed et*) retineri posse putat. *) 20 add. *in.* v) Cod. Just. *vel c. rebus mob.* 15 om. *in cet.* x) 6—10, 14, 16—20, Til. *sufficiat*; solus 11 et Cod. Just. *sufficiet*, ex quo in Sich. et rell. edd. praeter Til. transiit. y) 10, 18, Cod. Just. *perpetuam.* 20 *habebis perpetim.* z) 6, 7 *conlocatio.* *) 20 *integraque.* a) Ita plerique codd. et codd. ap. Go. Sich. Til. Go. in not., et sic legi voluerunt Russardus et Contius 1562. 14, 17—20, Cui. 1 — Ri*. Cod. Just. *ac rat.* b) 6 om. *ea.* c) 20 *transferre nitatur.* d) 6, 7, 15, 17, 21, Sich *sequetur.* 16 *sequitur.* 8, 10, 18 *consequatur.* Cod. Just. add. *et.* e) 6—8, 14, 17 *completa — dominium.* Mox 20 *testantur.* f) 20 *Nam si qui.* g) 10, 18 *de.* h) Cod. Just. om. *de.* *) 20 *nituntur* supr. lin. i) 19 *iunxerit.* 20 *duxerint*, supr. lin. k) 20 *eos.* l) 6—8, 14, 16—18 *ad*, sed 8 om. *atque.* Cod. Just. *ac in.* m) 10, 18—21 *reducitur*, sed 19 *red. poss.* Sich. *reducatur.* n) Cui. 2 — Ri*. add. *non*, impr. Go. o) 9, 24, 28, 33, 35, 38, 40, Cod. Just. *III.* 20 om. *IV.* p) 28, 36 *id.* q) 20, Cod. Just. om. *Const.* et mox nonn. codd. *III.* et *II.* r) 20 *Archadio II. et Theod. II. Coss.* s) 20 *expetere.* t) Multi codd., ut 9, 10, 18, 20, 42 *commodi se.* u) 20 add. *pro.* Idem mox *noluit.* *) Nonn. *auro et arg.*, alii h. l. aut post *arg. vel* om. *in.* v) 44, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. add. *ulla* 6, 7 *firmitate sine scr.*

x) 6, 7, 9, 43, 44, alii *firmatur.* y) Nonn. codd. *traditione.* z) 20 *vel traditis gesta* et om. *omnibus.* a) 20 *sibi.* b) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *invasit.* c) Sich. *calcata*, sed in m. *damnata.* Nonn. codd. *damnatam.*

d) 26 add. *militi pro fiscali debito.* Nonn. codd., ut 16 et Til. *De Pigneribus* et mox *pigneris.* Cod. Just. (VIII, 14) add. *et Hypothecis.* e) Nonn. codd. om. *ad u. Pr.* f) 10, 18 *Intercessoribus—datis.* 6, 7, 14, 16, 17, 21 *datis.* 8, 16 *ac r.* 21 *a senatoribus.* 19, 20 om. *a.* Cod. Just. *Executores a quocunque iudice dati.* g) Ita omnes codd. et Til. propter seqq. *ex quo tr. ill. retardatur*, probb. Go. et W. Unus 21 et omnes edd. praeter Til. add. *non.* h) 6, 7, 14, 16, 17, 21, Sich. Til. om. *aratores aut boves.* Vid. Cuiacii Obs. IV, 20. 8 *servos cultores aut b.* ex interpr. 10, 18 *vel boves.* i) Sich. add. *veteranos*, sed in m. *vercararios.* Cod. Just. *ar. aut instrumentum aratorium pign.* k) Ita 6—8, 10, 14—19, Til. — Go., sed in not. aut abiiciendum censet v. *non*, aut scribendum *abstrahant.* Vid. not. *g.* 20 *abstrauntur.* In rell. codd. et edd. *abstrahant.* Cod. Just. *non abstrahant.* l) 16 *inlatione tradatur.* 19, 20 *reddatur.* 9 add. *ut.* m) 6—8, 10, 14—18, 20, Til. et Cod. Just. *vel.* Ceterum W. pro *creditor* cj. *curator.* n) Ita omnes codd. et edd. praeter Be., qui auct. Go. in not. et Cod. Just. posuit *pagi.* Cod. Just. *pagi vel vici.* Cui. in Comm. ad c. 9 Cod. Just. de Iure fisci (X, 1) legi vult *pagis.* Confirmatur lectio *pacis* interpretatione Gothica, quae: *curator* (aut *curam*) *pacis* et Basilicis, in quibus l. c. est *εἰρηνάρχος.* W. probatur *pacis*, cum etiam in c. [illegible], §. 2 C. Th. de Decurion. (XII, 1) *praepositi pacis* commemorentur, ubi Go. em.

etus, a rectoribus provinciarum capitali sententiae subiugetur[p]. *Dat. IV.**) *Non. Junias Sirmio*[q], *Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss.*[r] (315.)

INTERPRETATIO. *Multi pro fiscali debito servos cultores aut boves aratorios de possessionibus causa pignoris auferre praesumunt, de quorum laboribus tributa redduntur, et ideo si quis creditor*[s] *vel curator*[t] *pacis vel curialis aut quicunque exactor hoc facere praesumpserit, a provinciae iudice puniatur.*

2. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Joanni*[u] *Pf. P. Post alia*[v]: Nexum non faciat[x] praediorum, nisi persona, quae *) iure potuit obligari[y]. Per servum autem[z] vel[a] procuratorem, colonum vel actorem[b] seu conductorem[c] praeiudicium[d] possessioni invito vel inscio domino imponi non posse[e], et iuris[f] et legum auctoritatibus[g] decantatur etc. *Dat. V. Id.**) *Jul. Ravenna, Honorio XIII.*[h] *et Theodosio X.*[i] *AA. Coss.* (422.)

INTERPRETATIO. *Non obliget possessionem, nisi ille, qui proprius dominus* *) *esse dignoscitur: nam neque per servum, neque per procuratorem*[k] *sive*[l] *colonum aut actorem aut conductorem, si res fuerit obligata, praeiudicium domino*[m] *poterit exhiberi* *).

TIT. XXXI. QUOD JUSSU[n].

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Joanni*[o] *Pf. P. Post alia*[p]: Dominos ita constringi manifestum est actione praetoria *), quae appellatur Quod iussu[q], si certam numerari praeceperint[r] servo[s] actorive pecuniam. Igitur[t] in perpetuum edictali lege sancimus[u], ut, qui servo, colono, conductori, procuratori actorive[v] possessionis pecuniam commodat[x], sciat, dominos possessionum cultoresve terrarum[y] obligari non posse. Neque familiares epistolas, quibus homines plerumque[z] commendantur absentium[a], in id[b] trahere[c] convenit, ut

— c. 2. Br. Al., codd. edd. *c.* 2. Cod. Just. VIII, 16, 8. Bas. XXV, 4, 12. Particula constt. *Per colonum praeiudicium possess. etc.* repetita est in Cod. Just. XI, 47, 17. Ed. Th. cap. CXXI. Ivo, Pannorm. V, 109. Coniungenda est cum c. un. C. Th. de Act. ad pot. transl. (II, 13), c. un. C. Th. de Pec. seq. prob. (II, 28), c. un. C. Th. Quod iussu (II, 31), c. un. C. Th. de Peculio (II, 32), c. ult. C. Th. de Execut. (VIII, 8). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46—48 (ubi ponitur post c. 5 C. Th. de Denunt. v. ed. rescr.), 49 (vid. ad c. 1); inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42; sola interpr. in cod. 15.

Tit. XXXI. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—21, 24—40, 42—44, 46, 47, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Col. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. *Tit. XXXI.* In L. B. U. conflatae sunt rubricae h. et sq. tit. In Aeg. epit. haec rubrica mutata est. In cod. 15 om. rubrica tituli. Cf. tit. XXX, not. super. Cod. Just. IV, 26. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.*, sed in cod. 15 *c.* 3 *tit. XXX.* Vid. not. ad tit. XXX. Cod. Just. IV, 26, 13, quae c. 13 ex hac c. et c. un. seq. tit. conflata est. Bas. XVIII, 2, 20. Coll. can. Ans. ded. VII, 49. Coniungenda est cum c. un. C. Th. de Act. ad pot. transl. (II, 13), c. un. C. Th. de Pec. seq. prob. (II, 28), c. 2 C. Th. de Pign. (II, 30), c. un. C. Th. de Peculio (II, 32), c. ult. C. Th. de Execut. (VIII, 8). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44.

pagis. Praepositi pagorum et horreorum commemorantur in c. 1 C. Th. de Erogatione militaris annonae (VII, 4), *praepositura horreorum et pagorum* in c. 8 C. Th. de Susceptor. (XII, 6). Vid. Go. et W. ad h. l. o) 15 *d. in hoc f.* 8 om. *in.* p) 8 *s. subietiatur.* 9 *sententia subiungitur.* 6 sec. Ri., 10, 14, 17, 18 *sententia.* 19, 20 *sententia iudicetur.* Cod. Just. *aestimando a iudice supplicio subiug.* *) Nonn. codd. *VI.* 28, 30, 33, 34, 38, Aniani codd. optimae notae sec. Go. et Cod. Just. *III.* Mox om. 23, 40 *Junias.* 33 *Jan.* 20 *Jul.* q) Ita plerique codd. et ed. Til. — Ri*.; nonn. codd. *Syrmio.* 21, Sich. *Firmio.* Be. W. *Sirmii.* r) Nonn. codd. et Cod. Just. *Constantino A. et Licinio.* 10 *cilinio.* 18 *cilmio*; alii *Lycinio.* Ceterum 40 *Const. A. III.* Go. Ri. Ri*. om. *IV.* post *Const.* 20 *Constantinopolim IV.* s) 20 *intercessor.* t) Nonn. codd., ut 10, 18, 42 *cura*; alii, ut 21 in m., 36, 40 et edd. Sich. Cui. 1 Aur. Lugd. *curator.* Rell. *curam.* Mox 20 *aut curialis.* u) Codd. *Johanni.* 10, 15, 18, 42 *praeposito.* v) 15, 18, 20, 25, 29, 33, 38, 40, 42, Cod. Just. om. *Post alia.* 10, 18 *prae alia.* x) 20, Cod. Just. *facit.* *) 20 add. *in.* y) 9, 10, 15, 18, Cod. Just. *obligare.* z) 6, 7, 10, 16, 18, Til. om. *autem.* 15 *enim.* a) 6—8, 14—17, Til. *aut.* 21, Sich. om. *vel.* Cod. Just. *aut per.* b) 21, Sich. Cod. Just. *colonumve act.* 15 om. *vel.* c) 14 om. *col. v. a. s. c.* d) 15 add. *fieri.* Cod. Just. *ullum praeiud.* e) 15 om. *imp. n. p.* f) Cod. Just. *iure.* g) 19 *auctoritates decantantur.* Cod. Just. *a.* (in c. 17 *auctoritate*) *declaratur*, impr. Go. Sich. — Lugd. Cod. Just. om. *etc.* *) Ita em. auctor. codd. 8, 35 et codd. Go., quod constt. cum h. c. coniungendae postulant. Rell. om. *V.* Mox nonn. codd. *Jun.* h) 15, 19 *XII.* 20 *XVI.* 33 *IIII.* i) 15, 20, 32, 36, 40 om. *X.* *) 7 om. *dominus.* 20 *pr. esse dom.* 21 *qui prius dom.* k) Nonn. codd. *per curatorem.* l) 20 *nec.* Mox nonn. codd. *vel act.* m) Ita 6, 7, 42, 44, alii, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd., prob. Ri*.; in rell. codd. et edd. add. *non.* *) Ita nonn. codd., Sich. Cui. 1. Aur. Lugd.; rell. *exhibere.*

n) 6, 7, 10, 14, 21, 36, 40 *Quo Jussu.* 8, 20 *De Q. Jussum.* 19 *De Q. J.* Nonn. codd. *iusso.* Cod. Just. (IV, 26) *Quod cum eo, qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicetur, vel de peculio, sive quod iussu, aut de in rem verso.* o) Codd. *Johanni.* 10, 18 *J. Praeposito.* Ceterum nonn. codd. *Theod. et Hon.* p) Nonn. codd. et Cod. Just. om. *Post alia.* *) 10, 18 *praeterita.* q) 6—8, 10, 14, 16—18, 21, Sich. *quo iussu.* 15 om. *quae app. q. i.* r) 9, 19 *praeceperit.* 16 *si certa n. praeciperent.* 20 *si certum nominari pr.* s) 14 *seu.* t) Cod. Just. add. *hac.* u) 10, 18—20 *sanximus.* v) 6, 7, 14, 16, 19—21, Sich. — Lugd. *procuratorive* et om. *actori.* x) Cod. Just. *mutuam dat.* 20 *commendati* et infr. lin. *commodati.* y) 10, 18 *cultori seu t.* 20 *dñe possessionem cultores veterarum.* 21 *cultori veterarum.* z) 20 *N. per fam. ep. q. hominum ñ nūquā pl.* 19 *hominū.* a) 19 *commendatur absentia.* Cod. Just. *commendant absentem.* b) 6—8, 10, 14, 16—18 *in his.* c) 6 sec. Ri., 8, 16—19 *tra-*

pecuniam quoque[d], quam non rogatus[e] fuerat, impendisse se[f] pro praediis mentiatur[g]: cum, nisi*) specialiter, ut pecuniam commodet, a domino[h] fuerit postulatus, idem dominus teneri non possit[i]; creditaque quantitate[k] mulctari volumus creditores, si huiusmodi personis non iubente domino, nec[l] fideiussoribus specialiter acceptis fuerit commodata[m] pecunia. *Dat. V.*[n] *Id. Jul.*[o] *Ravenna* *), *Honorio XIII.*[p] *et Theodosio X. AA.*[q] *Coss.* (412.)

Interpretatio. *Nullus dominum*[r] *ad reddendum debitum, sicut*[s] *hucusque fiebat, adstringat, nisi*[t] *servo suo vel actori pecuniam rogante domino praestitisse convicerit*[u]. *Et ideo si quis servo, colono, conductori*[v], *procuratori vel actori*[x] *pecuniam non rogante domino dederit, sciat, dominos*[y] *terrarum propter hoc debitum nullatenus posse teneri; sed qui non rogante domino pecuniam talibus personis crediderint aut fideiussores non acceperint, ea, quae commodata sunt, se noverint*[z] *perdituros, nec a domino posse reposci*[a].

TIT. XXXII. DE PECULIO.

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Joanni Pf. P.*[b] *Post alia:* Hoc quoque[c] creditoribus non[d] negamus, ut, si liber a rationibus[e] fuerit[f], quas regebat[g], inventus actor, servus procuratorve praediorum, utilis actio petent de peculio etc. *Dat. V.*[h] *Id. Jul. Ravenna*[i], *Honorio XIII. et Theodosio X. AA. Coss.* (412.)

Interpretatio. *Hoc sane creditoribus volumus esse praestandum, ut actor vel servus sive procurator possessionis, qui pecuniam a creditore susceperit*[k], *si nihil de rationibus suis domino debuerit, pro pecunia, quam accepit de peculio, quod habet, creditoribus reddat.*

TIT. XXXIII. DE USURIS *).

1. *Imp. Constantinus A. ad Dracilianum*[l] *agentem vices Pf. P.*[m] Quicunque fruges humidas vel arentes indigentibus mutuas dederint, usurae nomine tertiam partem superfluam[n] consequantur, id est ut, si summa crediti in duobus modiis fuerit, tertium modium amplius

---

Tit. XXXII. C. Th. *Tit. ?* Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—21, 24—40, 42—44, 46, 47, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. *Aeg. Tit. XXXII.* Cod. 15 *Tit. XXXIII.* Cod. Just. IV, 26. — c. 1. Br. Al., codd. add. *c. un.* Ed. Th. cap. CXXI. L. Visig. V, 5, 6. Cod. Just. IV, 26, 13 extr. Vid. tit. XXXI, not. super. Coniungenda est cum c. un. C. Th. de Act. ad pot. transl. (II, 13), c. un. C. Th. de Pec. seq. proh. (II, 28), c. 2 C. Th. de Pign. (II, 30), c. un. C. Th. Quod iussu (II, 31), c. ult. C. Th. de Exsecut. (VIII, 8). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—21, 32; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38—40, 42—44.

Tit. XXXIII. C. Th. *Tit. ?* Br. Al., codd. 5—10, 14, 16—21, 24—40, 42—44, 46, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. *Aeg. Tit. XXXIII.* Cod. 15 *Tit. XXXIV.* L. R. U. *Tit. XXXII.* Titulum non integrum esse, docet L. R. B. *Tit. XXXI.* Cod. Just. IV, 32. — c. 1. Br. Al., codd. add. c. 1. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 32, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 33—36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. Interpr. exstat in L. Vis. V, 5, 9. In m. cod. 21 satis ampla h. c. explanatio a rec. man. scripta est.

---

dere. 20 *extrahere.* d) Cod. Just. om. *quoque.* e) Cod. Just. *rogatus non.* 20 om. *non.* f) 10, 18, Cod. Just. om. *se.* 19 *impedisse.* g) 10 *pro pretiis m.* 20 supr. lin. *nuntiatur*, quod 19 habet. *) 20 *nihil*, sed supra lin. *nisi.* h) 6—10, 14, 16—18, Til. *prout pecunium commodatam dominus.* 19 *pecunia commodata.* 20 *pecuniam commendata.* 21 *commodat a d.* Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *commodaret domino.* Cod. Just. *praestet a d.* i) 10, 18, 21 *posse.* k) 10, 18, 21 *quantitatem.* 20 *creditamque quantitatem — creditoris.* l) 20 add. *pro.* m) 10, 18 *commendata.* Cod. Just. *credita pec.*, in quo sequitur c. un. seq. tit. n) Ita 8, 9, 19, 21, 24, 28, 29, 31, 32, 34, 36, 38, 40, 42, codices Go., Sich. Cod. Just.; 15 om. *V.* Rell. codd., Til. — Cui. 2*. Be. W. *VI.* Go. Ri. Ri*. *VII.* o) 28, 29, 36, 42, Cod. Just. *Jun.* *) Cui. 1 — Be. W. *Ravennae.* p) 6, 7, 14, 16—18, Til. et An. Reg. ap. Go. *XVI.* q) 15 *Th. A. X. coss.* Nonn. codd. om. *X.* aut *X. AA.* Cod. Just. *Honorio X. et Theodosio VI. AA. Coss.* (415.) r) 6, 7, 21, alii *dominus.* s) 6, 7 om. *sicut.* t) 6, 7, 9, 21, 43, alii add. *si.* u) 20 *convincitur*, alii codd., Cui. 2. Cui. 2*. Ri*. *convinceris.* v) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *cultori.* x) 9, 19, 20 om. *proc. v. actori.* y) 6—8, 21 *dominus*, alii *dominum.* z) Multi codd. *tenere—dederit aut f. n. acceperit — noverit.* a) 9 *possessore rep.* 42 *possessore posci.* 20 add. *alia hoc quoque creditoribus non negamus* ex c. un. seq. tit.

b) Vid. tit. XXXI, not. *o* et *p.* c) 15 om. *quoque.* 20 *Post hoc quoque.* 32 *Hoc sane.* In Cod. Just. haec c. coniungitur cum antec. his vv.: *Sane creditori damus licentiam, ut, si liber.* d) 20 om. *non.* e) 6—8, 16, Til. om. *a.* 14 *liberationibus.* 19, 20 *libertationibus.* Sich. *libera rationibus.* f) 20 *fuerat.* g) 15 *servus actor.* Sich. *quas inventus actor regebat servo procuratorive.* Cod. Just. *quas gerebat, fuerit.* 20, R. *gerebat.* h) Cod. Just. om. *etc.* 15 om. *V.* 24 *VIII.* 32, 33 *VI.* i) 6 sec. Ri., 8, 14, 21, Sich. — Lugd. om. *Rav.* 9, 39, 40, 42, 43 add. *DD. NN.* et 32 *domino nostro.* Mox nonn. codd. om. *XIII.* et *X.* De Cod. Just. vid. supra not. *q.* k) Nonn. codd. *suscepit* et mox *deb.* (om. *pro*) *pecuniam.* 20 *debuerint — reddant.* 21 *debuerat.*

*) In L. R. B. l. c. haec leguntur, quae cum non inveniantur in C. Th., unam saltem c. huius tit. periisse perspicuum est: *Si quis duas centesimas sibi pro cautione stipulari fecerit, aut fieri pertulerit, etiam eius pecuniae, quam praestitit amissione mulctabitur sec. legem Theodosiani de usuris.* l) 6—8, 10, 14, 17, 18, Til. in m. Cui. 1. Aur. Lugd. *Tracilianum*, sed vid. Go. ad b. l. not. *b.* 15, 28, 40 *Gracilianum.* 16, 25 *Rasilianum.* 33 *Dracidiano.* 42 *Dracidianum.* m) In his vv. multum differunt codd. Plerique add. *actorem* post *Dracilianum.* Pro *vices Pf. P.* multi habent *vicar.* aut *vicarium ppō*; nonnulli *vicariam praefecturam* aut *vic. praefectus praetorio.* 9, 20 *actorem agentem vices pfectus praeturio.* 28 *actorem agentem vices ppō Caesa-*

consequantur[o]. Quodsi conventus creditor propter commodum usurarum debitum recipere noluerit[p], non solum usuris, sed etiam debiti quantitate privandus est. Quae lex ad solas pertinet fruges: nam pro pecunia *) ultra singulas centesimas creditor vetatur[q] accipere. *PP. Caesareae XV. Kal. Maias*[r], *Paullino et Iuliano Coss.* (325.)

INTERPRETATIO. *Quicunque fruges humidas (id est vinum et oleum) vel quodcunque annonae genus alteri commodaverit, non plus* *) *ab eo propter usuram quam tertiam partem accipiat, id est ut supra*[s] *duos modios*[t], *qui accepit, tertium reddat. Quod si conventus fuerit ille, qui commodat, et pro maiore usura* *) *noluerit debitum suum, adiecto tertio modio, a debitore recipere, etiam debitum perdat*[u]. *Quam rem* *) *ad solas fruges praecipimus*[v] *pertinere. Nam quando pecunia fuerit commodata*[x], *nisi unam tantum centesimam a creditoribus exigi non iubemus*[y].

2. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Cynegio*[z] *Pf. P.* Quicunque ultra centesimam iure permissam quicquid[a] sub occasione necessitatis eruerit *), quadrupli poenae[b] obligatione constrictus, sine cessatione, sine requie[c] protinus ablata redhibebit[d]. Hi vero, qui antea pari furore grassati aspiam detegentur[e], in duplum extorta restituant. *Dat. VIII.* *) *Kal. Novemb. Constantinopoli, Honorio NB. P.*[f] *et Evodio V. C.*[g] *Coss.* (386.)

INTERPRETATIO. *Si quis plus quam legitima centesima continet, hoc est*[h] *tres siliquas in anno per solidum amplius a debitore sub occasione necessitatis accipere vel auferre*[i] *praesumpserit, post datam legem*[k] *sine ulla dilatione ea, quae amplius accepit, constrictus quadrupli poena restituat*[l]. *Ea vero, quae ante legem tali ratione data sunt, in duplum volumus reformari.*

3. *Impp. Arcadius et Honorius* *) *AA. Eutychiano*[m] *Pf. P.* Frustra *) debitores in annis minoribus constitutorum[n] usuras se restituere[o] non debere contendunt[p], quia senatoria[q] eos dignitate praeditos[r] esse testantur. Unde sortem cum usuris in stipulationem[s] deductis restituant. *Dat. VIII.*[t] *Kal. Decemb. Constantinopoli, Caesario et Attico Coss.* (397.)

INTERPRETATIO. *Sine causa senatoribus in annis minoribus constitutis, debitum cum usuris*[u] *reddere dissimulant debitores, propter hoc, quod senatorio genere nati debitum cum usuris integris recipere non iubentur: et ideo, quod cautione per stipulationem promissum est, reformetur.*

4. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA. Optato Pf. U.* Senatores sub medietate[v] centesimae

— c. 2. Br. Al., codd. edd. c. 2. Coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Fugit. col. (V, 9), c. 30 C. Th. (V, 13), c. 1 Cod. Iust. de Colon. Palaest. (XI, 50), c. 5 Cod. Iust. de Agric. et manc. (XI, 67) et fortasse cum aliis Cod. Iust. constt. Vid. infra c. 2 C. Th. de Fugit. col. cit. not. super. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35, 36, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42; sola interpr. in cod. 15. Ad interpr. vid. L. Vis. V, 5, 8. — c. 3. Br. Al., codd. edd. c. 3. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42. — c. 4. Br. Al., codd. edd. c. 4. Cf. Ed. Th. cap. CXXXIV. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—21; omnia praeter interpr. des. in cod. 26; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 40, 42; sola inscr. in cod. 38.

rea. Sich. Til. *Vicariae Praefectum*, sed Til. in m. *Vic.* n) 19 *superflua consequatur.* 20 *superfluum consequatur.* Sich. om. *superfluam.* o) 15 *amplius modium c.* 19, 20 om. *id est — consequantur.* p) 9, 10, 18, 21, Sich. Cui. 1 — Ri*. *recuperare.* 15 *recuperare voluerit.* 20 *noluerint.* *) 8 add. *vel.* q) 19, 20 *non vet.*, sed 20 *creditoribus non vet.* Go. in not. *vetetur.* r) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. om. *PP.* 19, 20 *Dat. XI. Kal. M. Ces.* Nonn. codd. *V. Kal.* 31 *pp. Causa Rañn. XV. K. Mar. Peculino* etc. 40 *kl. oct.* *) 21 in m., Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *amplius.* Mox 6—8, 20, alii *accipit.* Ceterum 21 *et oleum*, sed corr. *ut*; deinde in eod. ponitur *mutuaverit* supra *commod.* 20 *vel ol.* s) Plerique codd. *super.* *) 21 supr. lin. *mutuas ut maiorem usuram solvat.* t) Aur. Lugd. om. *modios.* u) 19, 20 *suum perdat abiecto tertio m. a deb. suo accipere.* 21 *modio tertio — etiam suum* (a man. sec.) *deb.* *) L. Vis. *Quam legem.* v) Multi codd. *praecepimus.* x) Sich. in m. *summam.* 21 supr. lin. *mutuata.* y) 43 *debemus*, alii, ut 20 *exigere.* z) 9, 29, *Genesio*, nonn. codd. *Cinegio*, alii *Cinidio.* a) Ita 6—8, 10, 14, 16—18, 21, Til., in m. Cui. 1 — Cui. 2*. Sich. in m. *quicquam.* In rell. edd. et codd. *aliquid.* Eadem significatione *quicquid*, pro *aliquid*, *quippiam* invenitur ap. Ciceronem et alios. *) 20 *servaverit.* b) 8, 10, 14—21, Sich. — Lugd. W. *poena et obl.* c) 19, 20 *sine requie sine cess.* Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *sive.* d) 9, 14, 16 *re debebit.* 19 *reddat.* 20 *redemit.* e) 8 *detegetur.* 20 *denegentur*, sed supr. lin. *detegentur.* *) 20, Sich. *VII.* 19 *VI.* f) Plerique codd., Sich. — Lugd. *Hon. IX.* 6 sec. Ri., 8, 19, 20 *VIII.*, sed 19, 20 *Hon. VIII. et Theodosio* etc. g) Multi codd. et Til. om. *V. C.* Ri*. *V. D.* h) Ita plerique codd.; edd. *id est.* Mox Sich. *ampl. debitori.* i) 20, Aur. Lugd. *offerre.* k) Nonn. codd. *sine data lege.* l) Sich. *restituet.* *) 19 *Theodosius.* m) Plerique codd. *Euticiano.* *) 20 add. *oms.* n) 6, 7, 10, 14, 16—19, Sich. Til. An. Reg. ap. Go. *constitutis.* Cui. 1. Aur. Lugd. *constitutis*, sed in m. *constitutorum.* 20 *constitorum.* o) 15 *usuras restitui.* p) 21, Sich. *contendent.* q) 16 *quia se naturalia.* r) 10, 18 *creditos.* 16 *praedictos.* s) 15 *us. institutionem.* 20 *in stipulatione deducti* (des. sex literae erasae) *rest.* t) Ita fere omnes codd., Sich. — Lugd.; rell. *IX.* 20 *Dat. lex XVII — et adgrecio css.* u) Nonn. codd. *cum us. deb.* Mox nonn. codd. *integrum.* v) Cui. 2 — Ri*.

usurae ad contractum creditae pecuniae censemus[x] admitti. Itaque omnes intelligant, nullum[y] florentissimo coetui[z] sociatum, foenus exercentem, ultra medietatem centesimae*) vel iure stipulari vel poscere[a] posse usuram: quia etiam, si quid[b] praeter moderatam nostri numinis[c] definitionem fuerit flagitatum, imminuendae sorti[d] pro huius legis auctoritate cessurum[e]. *Dat. pridie*[f] *Id. Jun. Niceoae, Stilicone*[g] *II. et Anthemio V. C.*[h] *Coss.* (405.)

Interpretatio. *Senatores, qui pecuniam ad centesimam*[i] *praestare voluerint, non amplius usurae nomine quam medietatem legitimae centesimae a debitoribus suis*[k] *accipiant, nec amplius ut**) *careant aut se cautione constringant*[l], *qui commodatam suscipiunt pecuniam*[m], *forte cogantur. Nam si ab eis*[n] *amplius fuerit requisitum, sciant se senatores hoc, quod commodaverint, perdituros.*

medietatem. x) 19, 20 *censuimus.* y) 16 *nullo.* z) 19 *cetu his soc.* *) 20 *centesimo.* a) 6, 7, 9, 10, 14, 15 — 20, 38, Til. *petere.* b) 6, 7, 10, 14, 15 — 21, 38 *nominis.* c) 9 *si quis — flagitati tam imm.* d) Sich. Til. *sortis.* 21 *sortes* et om. *pro huius*, pro quib. vv. a sec. man. ponitur *provius.* e) 19, 20 *censuram.* 14 om. *pro h. l. a. c.* f) 19, 20 *IIII.* Mox multi codd., Cui. 2 — Ri*. *Niciae.* 21 *Nicea*; rell. edd. *Niceae*, sed W. in corr. *Niceoae.* g) Multi codd. et Sich. Cui. 1 — Ri*. *Stullicone*, alii codd., Til. *Stilichone.* h) Plerique codd. *antemio* et om. *V. C.* i) Nonn. codd. ad *centesima.* 6 sec. Ri., 21 *centesimas.* Sich. Cui. 1 — Lugd. *c. dare.* k) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *a debitore acc.* *) 21 *aut.* Del. *ut.* l) Sich. *car. etiamsi se c. constringere.* Go. cj. *constrinxere.* m) 19, 20 add. *nisi.* Lug. *suscipere p.* n) Ita plerique codd. Edd. *ampl. ab eis.*

CODICIS THEODOSIANI[o]

LIBER TERTIUS[p].

TIT. 1. DE CONTRAHENDA EMPTIONE *).

1. *Imp. Constantinus A.*[q] *ad Profuturum Pf. annonae*[r]. Venditionis[s] atque emptionis fidem, nulla circumscriptionis violentia facta, rumpi minime decet[t]. Nec enim[u] sola pretii vilioris querela contractus[v] sine ulla culpa celebratus litigioso *) strepitu turbandus[x] est. *PP. Id.*[y] *Aug. Constantino A. V.*[z] *et Licinio Caes.*[a] *Coss.* (319.)

INTERPRETATIO. *Cum inter ementem et vendentem*[b] *res fuerit definito pretio comparata*[c], *quamvis plus valeat quam ad praesens venditur*[d], *hoc tantummodo requirendum est, si nihil fraudis vel violentiae egit*[e] [f] *ille, qui comparasse probatur. Et si voluerit revocare, qui vendidit, nullatenus permittatur.*

2. *Idem Aug. ad Gregorium*[g]. Qui[h] comparat, censum rei comparatae cognoscat: neque liceat[i] ali-

---

Tit. I. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 14—21, 30—40, 42—44, 46—49, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. I.* Cod. Just. IV, 38. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c.* 1. Cf. Ed. Th. cap. CXLVII et L. R. B. tit. XXXV. Coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Pistor. (XIV, 3). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 34, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32, 33, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. Ad interpr. cf. Docum. Franc. a. 949 (Car. de Savigny l. c. Tom. II, p. 110 (ed. I.) et p. 114 (ed. II.); Ivo, Decr. XVI, 244. — c. 2. Br. Al., codd. edd. *c.* 2. Vat. *Fr.* §. 35, quae verum et uberiorem huius const. fontem exhibet, maiorem Constantini legem. L. R. B. tit. XL. Priorem partem const. (*Qui comparat — vendere*) Justinianus intexuit c. 2 Cod. Just. Sine censu (IV, 47), quae desumpta est ex c. 1 C. Th. eod. (XI, 3). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 33, 37, 44, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 34, 35, 39, 43; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 36, 38, 40, 42.

---

o) Til. Pa. *Theodosiani Codicis.* Vid. supra tit. de Const. pr. et ed. (I, 1) not. *e.* p) 15 *Lib. II.* Vid. tit. C. Th. de Jurisd. (II, 1) not. *r.* *) Cod. Just. add. *et venditione.* q) Nonn. codd. et edd. Sich. — Ri*. om. *A.* r) 20 *Profuturam pp* anno vind.* etc. 42 *Prof. pres.* et om. *annonae*, quod v. etiam deest in codd. 29, 36, et in codd. 10, 18, 19, 21 ex inscr. in textum (*Annonae vend.*) transfertur. 37 om. *Pf. ann.* s) Sequentia et in codd. et in edd. Sich. — Lugd. corrupte scripta sunt. Nostram lectionem habent codd. 9, 16, 17, 19, 20 et edd. Cui. 2 — W., nisi quod in his edd. *factam* pro *facta* est et in cod. 20 *factarum* pro *facta, rumpi.* Codd. 6 — 8, 10, 14, 16, 18 *V. a. e. idem* (7 *fidem*) *n. circuminscriptionis* (8 *circuminscriptionem*) *violentia* (8, 10, 18 *violentie*) *facta.* 21 *Annonae venditiones atq. emptiones idem n. circuminscriptionis v. factam.* Sich. — Lugd. *Venditiones atque emptiones, id est nulla c. violentia factas*, sed in m. Cui. 1. Aur. Lugd. ad vv. *id est* etc.: „*γρ. Fide nulla circūscriptionis aut violentiae facta,*" et in m. Cui. 2, 2*: „*γρ. Venditiones atque emptiones fide nulla circumscriptionis aut violentiae facta.*" Go. in comm. prop. *circumscriptione aut violentia.* t) 17 *nocet.* u) 15 add. *pro.* In cod. 20 post *enim* est lacuna 8 literarum. v) 17 *contractu.* 9 *viliores querelae.* *) 8 *litigiosoe.* 20 *litigiosus.* x) 15 *vexandus.* 16 *turbatus.* y) 9, 19, 27, 29, 33, 42 *Dat. Id.* 20 *Dat. II. Id.* 28, 40 *Dat. prid. Id.* 39, 44 *Dat. VI. id.* 10, 18 *est propterea Idem augustus.* Sich. *est. Pridie Idus.* Til. *PP. est. Pridie Id.* z) Nonn. codd. om. *A.*, alii *V.* aut *A. V.* a) 10, 17, 18, 21, 28, 31, 33, 38 et edd. Sich. — Ri*. om. *Caes.* 9, 29, 42 *Lic. aug. Coss.* 20 *et L. IIII. Coss.* b) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *emptorem et venditorem*, sed in m. *ementem et vendentem.* 6, 7, 9, 20, 39, 43, alii codd. *atque vend.* c) 20 *quae fuerit res definita pr. comparata.* Multi codd. *fuerit res.* d) 6, 7 *vendita.* e) 9 *agit.* 20 *egerit* et mox *comprobatur.* f) Sich. add. *ille.* 6, 7 *vel. rev. rem venditam n. p.* g) Nonn. codd. *Graeg.* Add. *Pf. P.* Cf. infra c. 3 de Nat. lib. (IV, 6) not. *g.* 38 *Item alia ad Gr.* In Vat. Fr. pro inscr. haec tantum vv. ponuntur: *A. et Caes.*, neque magistratus, ad quem data sit, nomine addito, neque imperatoris. Diversa etiam ibi est subscriptio (vid. not. *k* sq.), de qua re disputaverunt Wenckius in edit. C. Th. p. 152 sq., not. *a*, A. de Buchholtz in ed. Vat. Fragm. p. 393 et Schillingius, Bemerk. über röm. Rechtsgesch. p. 392, not. 1090. Mihi videtur lex secunda h. t. Constantinianae in Vat. Fr. servatae legis repetitio esse, mutata inscriptione et subscriptione, cuius rei multa sunt apud Romanos exempla. h) In Vat. Fr. haec vv. praecedunt: *Nulla verecundiae vel quietis mora vel qualibet intervallo cunctandi passim, nunc singuli, modo populi, proruentes in nostros obtutus* (V. *inobtutus*), *sic uniformes querellas iisdem fere sermocinationibus voluerunt, ut nec interpellantium credulitati valeret occurri, nec allegationum qualitas disparari, parens carissime atque amantissime* (V. p. *k. atq. a. a.* Mai. et Buchh. *parens karissime atque augustalis.* Cf. Buchh. et Schill. ll. cc.). *Pari* (V. *paris*) *siquidem exemplo vociferationibus consules, multitudines memorarunt* (V. *memorabunt*), *non iuste res suas esse divenditas; aliis possidentibus se fiscalia luere: frequenti denique obsecratione delata remedium cupiverunt. His sumus valde permoti, verentes ne alicuius calliditatibus adversabili emolumento persuasi res suas venderent sine censu ac post subsidia nostrae mansuetudinis precarentur; itaque versutiis calliditatis commenta miscentibus, dum insidiarum* (V. *insuarum*) *fallentium non suspicamur arcana, pro innocentiae nostrae natura ceteros aestimantes, detrimento census nocentes* (V. *nocentis*) *levaremus. Has fraudes, hos dolos, istas argutias* (V. *argutitas*) *lege prohibemus, constitutione excludimus: et idcirco iustae providentiae consulta deliberatione sancimus, ut omnino, qui* etc. Ill. de Schroeter l. c. p. 349 vult totum §phum ex Vat. Fr. in ipsum Cod.

cui[k], rem sine censu vel[l] comparare vel vendere. Inspectio autem publica[m] vel fiscalis esse debebit hac lege[n], ut, si aliquid sine[o] censu venierit[p], et id[q] ab alio deferetur[r], venditor quidem possessionem[s], comparator vero id, quod dedit pretium[*]), fisco vindicante, perdat[t]. §. 1. Id etiam placuit, neminem ad venditionem rei cuiuslibet accedere[u], nisi eo tempore, quo[v] inter venditorem et emptorem[x] contractus solenniter explicatur[y], certa et vera proprietas a vicinis demonstretur[z]; usque eo legis istius cautione currente[a], ut, etiamsi[b] subsellia[c] vel, ut[d] vulgo aiunt[e], scamna vendantur, ostendendae proprietatis probatio compleatur[f]. §. 2. Nec inter emptorem et venditorem solennia in exquisitis[g] cuniculis celebrentur, sed[h] fraudulenta venditio penitus sepulta depereat[*]). *Dat. prid.*[i] *Non. Febr. Constantinopoli, Feliciano et Titiano Coss.*[k] (337.)

Interpretatio. *Quicunque*[l] *villam comparat, tributum rei ipsius, sicuti et ius possessionis*[m] *se comparasse cognoscat*[*]), *quia non licet ulli*[n] *agrum sine tributo vel solutione fiscali aut comparare aut vendere*[o]. *Quod si suppressa fiscali solutione aliquis vendere ausus fuerit vel comparare*[p] *praesumpserit, noverint, inter quos talis fuerit secreta*[q] *transactione contractus, quod et ille pretium perdat, qui*[r] *emptor accesserit, et venditor possessionem amittat, quia iubetur, ut vicini*[s] *rei, quae venditur, testes esse debeant*[t] *et praesentes, in tantum*[u] *ut etiam de mediocribus rebus si quid in usum venditur*[v], *ostendi*[x] *vicinis*[y] *placeat, et sic comparari, ne*[z] *aliena vendantur.*

3. *Imp. Iulianus Aug. ad Iulianum Com. Orientis*[*]). Patrui mei Constantini constitutionem[a] iubemus aboleri[b], qua praecepit, minores feminas consortio virorum[c] copulatas sine decreti interpositione venditiones posse celebrare, si viri earum consensum pariter atque subscriptionem instrumentis putaverint esse praebendam, quon-

— c. 3. Br. Al., codd. edd. c. 3. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42.

Th. recipi, sed vid. Wenck. in E. L. L. 1826, n. 136, p. 1084 (Opp. p. 439). i) Cod. Iust. *cum necesse sit eum qui comparavit, censum rei comparatae agnoscere, nec liceat.* Vat. Fr. *qui conparat rei conparatae ius cognoscat et censum neque l.* k) Cod. Iust. *cuiquam.* l) Vat. Fr. et Cod. Iust. om. *vel.* m) V. *publicae.* Mai. *publice.* 15 *vel publ. f.* n) Nonn. codd. *ac legi.* 8 *debit ac l.* 10 *debet.* o) 19 et Go. in not. *aliquis sine.* 15 om. *sine.* p) Hanc Bo. cj. confirmant Vat. Fr. et cod. 15. Similiter 9 *veneris.* Rell. codd. et edd. Sich. — Ri°. *vendiderit,* quod defendi potest. q) Vat. Fr. *et post ab aliquo.* 19 *id ad alium.* r) V. Mai. Hollw. *deferretur.* 8, 9, 19—21, Sich. *defertur,* non male. 15 *deferatur.* s) 8, Sich. add. *amittat* et 21 *amittit,* ex interpr. 18 *poss. perdat.* Mox 20 om. *vero.* *) 20 *pretio.* Aur. Lugd. om. *pretium.* t) Vat. Fr. *deperdat.* u) Vat. Fr. *Id etiam volumus omnibus intimari, nostrae clementiae placuisse, neminem debere ad venditionem rei cuiuslibet adfectare et accedere, nisi.* 20 *cuiuslibet liceat acc.* 21 add. *ut.* v) V. *quom.* 8 *quod.* x) 19 *vend. et tempore c.* y) Ita W. edid. ex Vat. Fr. Omnes edd. et codd. *ut certa et vera,* sed iam Go. inducendam esse statuit voculam *ut,* ortam ex praecedente v. *explicatur.* z) Vat. Fr. *prop.* (om. *a*) *vicinis praesentibus dem.* 10 *demonstratur.* a) Ita Vat. Fr., omnes codd. et Sich. — Lugd.; *decurrente* Cui. 2 — W.; ceterum 9 *ratione.* b) 6—8, 10, 14, 16, 17, 21 om. *si.* c) Nonn. codd. *subsellie.* d) 6, 7, 10, 14, 17, 18 om. *ut.* e) 10, 18 *agunt.* Mox 21 *vendentur* et 19, 20 *ostendite.* f) 10, 18 *impleatur.* V. Mai. *conpletur.* g) 20 *adquisitis.* h) 10, 18 *celebrantur se.* *) Haec §phus contracta est, paucis verbis retentis, e longiore et verbosa oratione, quam Vat. Fragmm. nobis servarunt: *Hinc* (V. *Hunc*) *etenim iurgia multa nascuntur, hinc proprietatis iura temerantur, hinc dominiis vetustissimis molestia conparatur, cum caecitate praepropera, et rei inquisitione neglecta, luce veritatis omissa, nec perpetuitate cogitata dominii, iuris ratione postposita, ad rei conparationem accedunt, omissis omnibus, dissimulatis atque neglectis, id properant atque festinant, ut quoquo modo cuniculis nescio quibus inter emtorem et venditorem sollemnia celebrentur: cum longe sit melius, sicuti diximus, ut lucem veritatis fidei testimonio, publica voce, subclamationibus populi idoneus venditor adprobet* (V. *adprobetur*), *quo sic felix conparator atque securus aevo diuturno persistat; quod pro quiete totius successionis eloquimur, ne forte aliquis venditor suum esse dicat, quod esse constat alienum: ita conparator, malo venditore deterior, incautus et credulus, cum testificantibus vicinis omnia debeat quaerere, ab universorum disquisitione dissimulet, quoniam sic oporteat agere, ut nec illud debeat requiri, quod ex iure dicitur: si a domino* (V. *si ad omnino*) *res vendita sit* (Formulam iuris Wenckius esse putat). *Ita ergo venditionum omnium est tractanda sollemnitas, ut fallax illa et fraudulenta venditio paenitus sepulta depereat. Cui legi deinceps cuncti parere debebunt, ut omnia diligenti circumspectione quaesita, per universas successiones tuto decurrant: neque aliquem ex improvidentia casum* (ita V. Vid. W. ad h. l. et in Opp. p. 425. Praeterea Hollw. ad Vat. Fr. §. 36, not. 54. Bg. cj. *casus* aut *casuum*) *malignae captiones obruant.* i) 42 add. *id.* k) 20 *Felice.* 28, 40 om. *Fel. et T. Coss.* et 16 *et Titiano.* Nonn. codd. *Tetiano.* Vat. Fr. *Dat. IIII. kal. sept. ap. PP.* (Vid. Hollw. l. c. not. 56) *ad correctorem Piceni. Aquileia. Accepta XIIII. kal. Oct. Albae. Constantino Aug. III. conss.* (313.) l) 6, 7, 10, 18 add. *Homo.* m) 20 add. *quam.* *) 20 *agnoscat.* n) 6, 7, 9, 10, 42 *nulli.* 20 *agrum nulli.* o) Nonn. codd. *aut vendere aut comp.* p) Sich. om. *praes. — quod et.* q) 20 int. lin. *celebrate.* r) 6, 7 *pretium ipsum qui.* 8 *pr. ipsum perdat qui.* s) 6, 7, 10, 18 *iubentur vicini.* Sich. om. *quia iubetur.* 9, 20, 21, 42 et Sich. in m. *quia iubet.* 43 om. *iubetur — praesentes.* t) 6, 7 *esse ut debeant.* 20 *debeant esse.* u) 6—8 et alii codd. om. *in tantum.* v) 7, 42, 43 *vendito.* 6 sec. Ri. *venditor.* 20 *in usum ē venditor.* x) 6—8, 10, 18 *ostendis.* y) 20 add. *scientibus.* z) Nonn. codd. *nec.* *) 20 *Iul. Constantinopolitanum cō mittē.* a) Haec Constantini sanctio non superest, quae sine dubio pars erat maioris constitutionis, cuius lacinias enumeravimus supra in not. ad c. 1 C. Th. de In int. rest. (II, 16). b) 6, 7 *aboliri.* 10, 18 *abolire.* 16 *ius aboliri.* 19, 20 *ab. qui praec.* c) 15 *virorum consortio.* Mox nonn.

iam absurdum[d] est, maritos eis[e] interdum inopes obligari *), cum possint, venditionis[f] iure ipso[g] non valente[h], res proprias recipere[i] ab iis, qui se illicitis contractibus miscuerunt[k]. Vetus igitur ius revocamus, ut omnis venditio, quaecunque fuerit a minore, viro sive femina, sine decreti interpositione celebrata, nulla ratione subsistat. *Dat. VIII.* *) *Id. Decemb. Antiochiae*[l], *Mamertino et Nevitta*[m] *Coss.* (362.)

Interpretatio. *Constantini imperatoris fuerat lege praeceptum, ut minores aetate feminae, si maritos haberent*[n], *cum illorum consensu possent de facultatibus suis aliqua vendere*[o]. *Sed hoc praesenti lege remotum est, atque id observandum erit, ut in annis minoribus constituti, seu vir, seu femina*[p], *si ita necessitas exegerit, ut aliquid vendere velint, qui comparare*[q] *voluerit*[r], *auctoritate iudicis aut consensu curiae muniatur: nam aliter a*[s] *minoribus facta venditio non valebit*[t].

4. *Imppp. Gratianus, Valentinianus*[u] *et Theodosius AAA.*[v] *ad Hypatium*[x] *Pf. P.* Quisquis maior aetate[y] atque administrandis familiarum suarum curis idoneus[z] comprobatus[a] praedia, etiam[b] procul posita[c], distraxerit[d], etiamsi praedii[e] forte totius quolibet casu minime[f] facta distractio est[g], repetitionis in reliquum[h], pretii nomine vilioris, copiam[i] minime consequatur. Neque[k] inanibus immorari sinatur obiectis, ut vires[l] sibimet locorum causetur incognitas[m], qui familiaris rei scire vires vel merita atque emolumenta debuerit[n]. *Dat. VI.*[o] *Non.*[p] *Maii*[q] *Mediolani*[r], *Merobaude II.*[s] *et Saturnino Coss.* (383.)

Interpretatio. *Quaecunque persona iam perfecta*[t] *aetate domum suam regere potest, si villam, domum vel quodlibet* *) *aliud, habito pretii definitione vendiderit* **), *et forsitan postea opponere*[u] *velit, quod minus pretii acceperit, quam res valebat*[v], *quia forte agrum, quem vendidit, longe positum* *) *ignorasse se dicat, non ideo*[x] *venditio poterit revocari: quia aetas perfecta potuit*[y] *scire, quid venderet, aut quo pretio res vendenda valere potuisset*[z].

— — — — — —

5. *Iidem AAA.*[a] *Cynegio*[b] *Pf. P.*[c] Ne quis omnino Iudaeorum Christianum comparet[d] servum neve ex Christiano[e] Iudaicis[f] sacramentis[g] attaminet[h]. Quod si factum publica indago[i] compererit, et servi abstrahi

— c. 4. Br. Al., codd. edd. *c.* 4. Cod. Just. IV, 44, 15. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 39, 43, 44; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42; sola interpr. in cod. 15. In cod. 32 om. textus et interpr., subscriptio autem translata est ad c. 6 h. t. — c. 5. Br. Al., codd. edd. *c.* 5. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 31, 37, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 33, 34, 39, 43, 44; textus et subscr. in cod. 25; textus et interpr. in cod. 32; inscr. et initium textus in cod. 12; solus textus om. in codd. 27—29, 36, 38, 40, 42; sola interpr. in cod. 15.

codd. *celebrari.* d) 15 *praeb. sed abs.* e) Nonn. codd. *maritus* et mox *inopis.* 10, 15, 20 *maritus eius.* *) 20 *sublegari.* f) 15 *venditores.* g) 19, 20 om. *ipso.* h) 20 *valeant.* i) Ita 6—8, 10, 14, 15, 17, 18, 20, 21 et Til. Rell. edd. et codd. 9, 16, 19 *propr. res rec.* Mox nonn. codd. *ab his.* k) 18 *miscuerint.* *) 10, 18, 32 *VII.* l) Nonn. codd. *Anthiociae, Antiociae, Antiochia.* m) Multi codd. et edd. Sich. Cui. 1 — Ri°. *Nevita.* 9 *Nevita VV. CC.* 20 *Mamortino et Navita.* Sich. in m. *Nemita.* 40 *Namertino et Nemita cc. aa. coss.* n) 6, 7, 20, 21 *habuerint.* o) Ita plerique et optimi codd. Edd. *aliqua de f. s. v.* Nonn. codd. *possint* aut *possunt.* p) Ita plerique codd., quod accedit ad legis verba; alii *sive v. sive femina.* Sich. Cui. 1 — Ri°. *seu viri, seu foeminae.* q) 42 om. *velint, qui comparare.* 20 add. *seu* post *velint* et 43 *ut.* r) 20 *voluerint.* s) 42 om. *a.* t) Ita multi codd.; edd. *vend. facta n. v.* 20 *valeat.* u) Sich. *Valens.* v) Be. addi vult *et Arcadius A.* 34 *Gr. Val. et Honorius.* x) Codd. *hipatium, hipacium, hebatium, epatium, eppatium, epacium, ipatio, eptacium, impatium, epasio.* 36 *Optatium.* 38 *Item alia ad epaciū ppō Imp. — ad epatiū ppō.* y) 9, 21, Sich. *Q. ut m. a.* 15 *Q. maiore iam aetate* et om. *atque.* 19 *Qui ob maiorem aetatem.* 20 *Q. ob maiorem aetatem.* 21 *Q. ut maior aetati.* z) 6, 14 *ideo.* a) 6, 7, 10, 16, 18, 20, 21, Sich. *comprobatur.* 14 *comprobator.* 15 *comprobat si praedia.* Cod. Just. om. *atque — comprob.* b) 15 om. *etiam.* 18 *etiamsi.* c) Ita 6—8, 10, 14—16, 18—20, Cod. Just. more scriptorum inferioris aetatis; in rell. codd. et edd. *sita.* d) 20 *contraxerit.* e) 15 *pretii* et om. *forte.* 8, 20 *praediis.* f) Be. et Bijdr. em. *minimi.* g) Cod. Just. om. *etiamsi — distr. est.* 19, 20 *min. sit f. distr.* h) 19 *repetitio nisi in reliqua.* 20 *in reliquam.* Sich. *in reliqua.* i) 15 *nomine vilioris pretii copiam min. cons.* k) Cod. Just. *paulo vilioris pretii nomine, repetitionis rei venditae cop. min. cons. Neque enim.* l) 20 *obiectus sua vi* (des. 4 literae) *res.* 10, 18 *iuris.* m) Ita 6—8, 10, 14—21. Edd. *caus. loc.* Cod. Just. *vir. loc. sib. c. inc.* Mox 6, 7 *familiari.* n) 15 *mer. et emol. debuerat.* Cod. Just. *ante debuerat.* o) 15, 42 *III.* 33 *XI.* p) Cod. Just. *Kal.* q) 24 *Mart.* Nonn. codd. *Mad.* r) 40, Sich. — Lugd. Cod. Just. om. *Med.* Nonn. codd. *Mediolano* et mox *Merobaudie.* s) 8, 15, 30, 33, 34 om. *II.* t) 6, 7 *profecta.* *) Nonn. codd. *quolibet* et *habeat.* **) [illegible] *adhibita precii acceperis* et om. *definitione — pretii*, sed in m. nostra restit. scriptura. Sich. *definititione*, errore. u) 6—8, alii codd. *proponere.* v) 20 *valeat.* *) 20 *positum.* x) Sich. *nullo modo.* y) 7, 20 *poterit.* Sich. — Lugd. *poterat*, non male. Mox 20 *vendidit aut q. p. r. vendita.* z) In cod. 35 h. l. excid. nonn. folia et des. seqq. constt. usque ad interpr. c. 4 C. Th. de Dotibus (III, 13). a) Scrib. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA.*, qui imperatores nominantur in c. 14 Cod. Just. h. t. sive sexta h. t. Deesse igitur videtur una constitutio ab auctoribus Br. Al. reiecta, quare haec inscr., quae vera erat in Cod. Th., in Br. Al. mendosa facta est. Lacunam cum W. indicavi. Ceterum cf. c. 2 tit. C. Th. Ne christ. manc. (XVI, 9), quam Constantini legem Baronius h. l. repetitam esse censet. b) Plerique codd. *Cinegio.* 18 *Sinegio.* 21 *Negio.* 29 *Genesio.* 42 *Cenesio.* 28 *ad Cinegium.* 38, 40 *Item alia ad Cinegio.* c) 10, 18 *praeposito* et hic et in sqq. constt. d) 17 *comparare.* 19 *comperit.* e) 6, 7, 10, 14, 16 *servum vel ex Chr.* 20 *Nec quis — servum ne expianū.* 21 *neve ex Christianum.* Sich. *neve Christianum.* Til. *servum, vel Christianum*, prob. W.

debent, et tales domini congruae atque aptae facinori[k] poenae subiaceant: addito eo, ut, si qui*) apud Judaeos vel adhuc Christiani servi, vel ex Christianis Judaei[l] reperti fuerint, soluto per Christianos competenti pretio ab indigna servitute redimantur[m]. *Accepta*[n] *X. Kal. Octob. Regio*[o], *Richomere*[p] *et Clearcho*[q] *Coss.* (384.)

INTERPRETATIO. *Convenit ante omnia observari, ut nulli Judaeo servum Christianum habere liceat*[r], *certe nullatenus audeat, ut Christianum si*[s] *habuerit ad suam legem transferre praesumat. Quod si fecerit, noverit se sublatis servis poenam dignam*[t] *tanto crimine subiturum: nam ante legem datam id fuerat statutum, ut pro*[tt] *Christiano servo, si inquinatus fuisset pollutione Judaica, sciret sibi pretium**), *quod dederat, a***) *Christianis esse reddendum, ut servus in Christiana lege permaneret*[u].

6. *Iidem AAA.*[uu] *Flaviano*[v] *Pf. P. Illyrici et Italiae.* Dudum proximis consortibusque[x] concessum erat[y], ut extraneos ab emptione removerent[z], neque homines suo arbitratu[a] vendenda[b] distraherent[c]. Sed quia[d] gravis haec videtur iniuria, quae inani honestatis colore[e] velatur, ut homines de rebus suis facere aliquid[f] cogantur inviti, superiore lege cassata[g], unusquisque suo arbitratu quaerere[h] vel probare possit emptorem[i]. *Dat. VI.*[k] *Kal. Jun.*[l] *Vincentiae, Tatiano*[m] *et Symmacho* Coss. (391.)

INTERPRETATIO. *Prior ordinatio legis fuerat, ut si unus ex consortibus pro quacunque necessitate*[n] *rem vendere voluisset, extraneus emendi*[o] *licentiam non haberet. Sed hoc melius probatur indultum, ut quicunque de rebus suis libero utatur arbitrio, et praetermissis consortibus vel propinquis, cui voluerit, vendendi liberam habeat facultatem*[p].

— — — . — —

7. *Iidem AAA.*[q] *Remigio*[r] *Pf. Augustali.* Semel inter personas legitimas initus empti[s] contractus et venditi ob[t] minorem annumeratam[u] pretii quantitatem nequeat infirmari. *Dat. III. Kal. April. Constantinopoli, Arcadio A. IV.*[v] *et Honorio A. III.*[x] Coss. (396.)

INTERPRETATIO. *Cum inter duas quascunque personas de pretio*[y] *cuiuscunque rei convenerit, quamvis vilius quam valebat**) *res fuerit comparata, nullatenus revocetur.*

8. *Iidem AAA. Messalae Pf. P. Post alia***): Hi[z],

— c. 6. Br. Al., codd. edd. *c.* 6. Cod. Just. IV, 38, 14. Coll. Ans. ded. VII, 129. Coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Const. pr. (I, 1). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26. 32 (vid. not. ad c. 4), 37, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 31, 33, 34, 39, 43, 44; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27, 29, 36, 38, 40, 42; sola interpr. in cod. 15. Interpr. exstat ap. Ivonem, Decr. XVI, 245. — c. 7. Br. Al., codd. edd. *c.* 7. Coniungenda est cum c. 10 C. Th. de Div. rescr. (I, 2). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 30, 37, 44, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 31—33, 39, 43; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27, 29, 36, 38, 40, 42; sola interpr. in cod. 15. In cod. 34 textus et interpr., nonnullis vv. omissis, in unum conflata sunt et deest subscr.; in cod. 32 interpretatio pro textu ponitur. — c. 8. Br. Al., codd. edd. *c.* 8. Cod. Just. IV, 44, 17. Coniungenda est cum c. 6 C. Th. de Quaest. (IX, 35) et c. 161 C. Th. de Decur. (XII, 1). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37, 44, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30—34, 39, 40, 43; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27, 29, 36, 38, 42

Fortasse scriptum erat *nevexpianū*, ex quo a librariis factum est *neve exchristianum*, deinde *exchristiano*. f) 20 *iudeis*, sed int. lin. *iudaicis*. g) Go. Ri. Ri°. *sacramenta*, sed Ri. in add. corr. *sacramentis*. h) 10, 18 *attamen*. 14 *att. id quod*. Cum vv. *Quodsi* incipit cod. 12 (Aurelianensis). i) 10, 18 *iudasco*. k) 10, 18, 20 *facinoris*. 20 *f. poena subiacent*. *) 19, 20 *quis*. l) 6, 7, Til. *ex Christ. servi*. 10, 18 *Chr. iudei servi* et om. *vel ex Chr.* 19, 21 om. *ex*. Sich. *vel Christianos Jud.* m) 21 *redimatur*. n) 12 *Data et acc.* 19, 20, 33, 42, 43 *Dat.* o) Ita codd. (sed 20 *remigio*) et edd. Sich. — Ri°., sed Bc. W. *Regii*. p) Plerique codd. et edd. Cui. 1 — Ri°. *Ricomere*; alii codd. *recomere*. 21, Sich. *Rigomere*. 40 et Sich. in m. *Ricimere*. q) 10, 18 *cleriarco*. 20 *que arco*. 38—40 *cliarco*. 42 *clyarco*; rell. codd. et edd. Sich. Cui. 1 — Ri°. *Clearco*. r) 20 add. *aut*. s) 20 *si christ.* 44 *ut servum christ. si hab.* t) Ita multi codd.; edd. *dignam poenam*. tt) Nonn. codd. om. *pro*. *) 20 *fuerit p. J. noverit*. 42 *scire*. 43 *Jud. noverit pr.* 21 in m. *proprium* pro *pretium*. **) Sich. om. *a*. u) Nonn. codd. *permaneat* aut *maneret*. uu) Cod. Just. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA.* v) 36 *Faviano*. 40. Sich. in m. Cod. Just. *Fabiano*. Mox codd. *Illirici*. 25, 40, 42 *Illirice*. 29 om. *Ill. et It.* Coll. Ans. ded. om. *et Italiae*. x) 15 *D. consortibus proximisque*. 20 om. *que*. y) 16 *concesserat*. z) 10, 18 *removerint*. a) 9 *suo arbitrio*. b) 10, 18 *vendita*. c) 6, 7, 14, 16, 17 *distraxissent*. 10, [illegible] *distraherint*. d) 6—8, 10, 12, 14, 16—18 *et quia*. e) 19, 20 *scelere*. f) 15 *aliquid facere*. g) 20 *superiori lege cessata et unusq.*, sed int. lin. *caussata*. Sich. *lege, cassata un.* h) 20 *arb. iubemus ut quaer.* i) 8 *possit temporem*. 20 *emptore*. Cod. Just. add. *nisi lex specialiter quasdam personas hoc facere prohibuerit*. k) 20, 43 *V.* l) Nonn. codd. *Jul. Vincentia*. m) Plerique codd. et Sich. Cui. 1 — Ri°. *Taciano*. 28, 38 *Datiano*. Mox codd. *Simmaco, Symmaco, Simaco, Symacho*, pauci *Symmacho*. n) Ita 6—10, 12, 14—21, 42—44 et multi alii codd.; Sich. Cui. 1 — Lugd. c. *ex qualibet nec.* Cui. 2 — Ri°. om. *pro*. o) 20 *extraneis* et om. *emendi*, sed int. lin. add. *adhibendi*. p) Nonn. codd. *suis rebus — hab. lib. facultatem*. 20 *utantur* et *habeant lib. fac.* q) Neque haec, neque const. 8 h. t. iisdem imperatoribus debetur, quibus antecedentes constt., sed *Arcadio et Honorio*, quibus in Cod. Just. constitutio 8 tribuitur. Unde cum W. aliquot constt. inter 6 et 7 constt. ab auctoribus Breviarii omissas esse puto. r) Nonn. codd. *Remegio*. 40 *Remedio*. Cui. 2 — Ri°. *PF. P. Aug.*, sed iam Go. in notis inducendam esse putavit literam *P.* 20 *ppo. austali*. s) 19, 20 *emtionis*. t) 9 *venditionibus* et om. *ob*. 15 *venditio*. u) 19 *adnumerati*. v) 8, 27, 36 om. *A. IV.* 24 *Arc. III.* 31, Go. *Arc. A. III.* 32 *Arc. XIIII.* 39 *Arc. XIII.* 28, 40, Sich. in m. *II.* 20 *Archadio IV.* x) 8 om. *A. III.*; 20 *A.* et 31, 32, 38 *III.* 15, 42 *Hon. III. augg.* 28, 36, 40 *Hon. II. aa.* (28 *a.*) *cons.* 39 *Thd. aa. cons.* 43 *et Theodosio coss.* y) Nonn. codd. *pretii*. *) 20 *quam res val. res f.* **) Multi codd. *Missale*; nonn. om. *Post alia*. z) 6, 7, 16—18, Til.

qui imposita fuga[a] munera civitatis provinciarumque destituunt et[b] ineundos furtim existimant[c] esse contractus[d], intelligant, sibi nihil[e] haec profutura esse commenta, et pretio emptorem[f] mulctandum esse, quod dederit[g] etc. *Dat. XII.*[h] *Kal. Septemb. Theodoro V. C. Cos.*[i] (399.)

Interpretatio. *Quicunque debita curiae servitia aut patriae suae fugientes, res suas occulte vendere voluerint, sciant non posse valere, quod fecerint, et se ipsos ad debita servitia revocandos, et illos, qui emerint*[k], *pretium perdituros.*

9. *Impp. Honorius et Theodosius AA. ad Populum*[l]. Venditiones[m], donationes, transactiones, quae per potentiam extortae sunt, praecipimus infirmari. *Dat. XIII.*[n] *Kalend. Mart. Constantinopoli, Honorio X. et*[o] *Theodosio VI. AA. Coss.*[p] (415.)

Interpretatio. *Sciant omnes, quaecunque*[q] *a*[r] *potentioribus personis oppressi aut donaverint aut vendiderint, posse revocari.*

TIT. II. DE COMMISSORIA RESCINDENDA *).

1. *Imp. Constantinus A. ad Populum.* Quoniam inter alias captiones praecipue commissoriae[s] legis crescit asperitas, placet infirmari eam, et in posterum omnem eius memoriam aboleri[t]. Si quis igitur tali contractu laborat, hac sanctione respiret[u], quae cum[v] praeteritis praesentia[x] quoque depellit[y] et futura prohibet. Creditores enim, re amissa *), iubemus recipere[z], quod dederunt. *Dat. pridie*[a] *Kalend. Febr.*[b] *Serdicae*[c], *Constantino A. VI.*[d] *et Constantino Caes.*[e] *Coss.* (320.)

Interpretatio. *Commissoriae cautiones dicuntur, in quibus debitor creditori suo rem, ipsi oppignoratam ad*

— c. 9. Br. Al., codd. edd. *c.* 9, quamquam ei in edd. Go. Ri. Ri*. numerus *VIII* apponitur. Cod. Just. II, 20, 12. Bas. X, 2, 35. Coll. Ans. ded. VII, 116 et 139. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14, 16—21, 33, 34; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 48; inscr. et textus in codd. 24, 27, 28, 30—32, 39, 40, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 29, 36, 38, 42; sola interpr. in cod. 15 et in Coll. Ans. ded. Interpr. in cod. 48 praecedit c. 2 C. Th. de Pignor. (II, 30).

Tit. II. C. Th. *Tit.?* Br. Al., codd. 5—10, 12, 14—21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Arg. L. B. U. *Tit. II.* Cod. Just. VIII, 35. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Cod. Just. VIII, 35, 3. Bas. XXV, 7, 62. Coniungenda est cum c. un. C. Th. de Infirm. poen. coel. (VIII, 16) et cum c. 3 C. Th. de Exact. (XI, 7) et sec. Go. cum c. 3 C. Th. ad Sc. Claudianum (IV, 11). Vid. h. c. not. *h.* Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 31, 39, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 32, 36, 38, 40, 42, 43; textus cum tota fere interpr. in codd. 33, 34, in quibus ordo constitutionum, quae sequuntur, valde turbatus est, cum is ita se habeat: cum vv. *Commissoriae cautiones dicuntur* coniungitur interpr. c. 2 de Sponsalibus inde a vv. *largitatis vir in sponsam*, quasi haec omnia ad interpr. tit. II. pertineant; deinde sequuntur subscriptiones et interpretationes c. 3, 4, 5 de Sponsalibus, quae vero omnes ad tit. II. de Commiss. resc. referuntur. Post haec ponuntur tit. III. de Patribus etc., tit. IV. de Aedil. act. et tit. V. de Sponsal. cum interpr. c. 1, 2, 6—8.

om. *Hi.* Sich. Cui. 1 — Ri*. *Hii*, ut multi codd. a) 10, 18 *impositam.* b) Cod. Just. *Hi q. i. m. civitatum fuga destit. vel* et om. *provinciarumque.* c) 14 *furti existimantis.* d) 10, Sich. *contractos.* e) 20 *nihil sibi.* f) Cod. Just. add. *fugae conscium.* g) 19 *dederat.* Nonn. codd. et Cod. Just. om. *etc.* h) 15 *XI.* 28, 36, 40 *VI.* 33, 34 *X.* i) 10, 18 *Theodosio viro claro cons.* 16 *Theod. viro clarissimo.* 20 *Theodosius aug. Esul.* 28, 36, 40 *Theodosio AAA. cōss.* 31 om. *V. C.* Go. Ri. Ri*. *Th. V. Coss.* et om. *C.*, sed Ri. in corr. *V. C. Cos.* Ceterum 6, 7 *Theod.*, ut fere semper et in his et in aliis codd. k) Nonn. codd. *voluerit, a debito servitio, emerunt.* 20 *ei dederint.* l) 16 *Arcadius et Honorius.* m) 12 *Vindicationes.* n) Ita 6—8, 10, 12, 15—21, 30, 31, 33, 34, 38, 39, 43. Cod. Just. Til. — Cui. 2*. 9 *XI.* 24 *IIII.* 27, 32 *XIIII.* 28, 36, 40 *III.* 29, 42, Sich. *X.* Go. — W. *XII.* o) 9 om. *X. VI. Coss.*, 20 *X.*, 14 *X. et Coss.*, 6, 7, 10, 16—18, 21, Sich. Til. *Hon. X. et* et Cui. 1 — Ri*. *et.* Nonn. codd. *Hon. A. et.* p) Nonn. codd. *Theod. viro aug. cons.*, alii *Th. AAA. coss.*, alii, ut codd. 6, 7 et edd. Sich. Til. Go. Ri. Ri*. *A. Coss.* s. *Cos.* s. *Cons.* 31 *VII.* 28, 30, 32, 34, 36, 40 om. *VI.* In Cod. Just. haec subscriptio est: *Dat. — Mart. ipsis AA. VIII. et III. Coss.* q) Ita paene omnes codd.; 21 in m., edd. *quicunque.* r) 20, Sich. om. *a.*

*) Nonn. codd. *De commissuria* aut *commissura rescendenda.* 33 *recedenda.* In inscr. nonn. codd. om. *ad Populum.* Cod. Just. (VIII, 35) *de Pactis pignorum et de Lege Commissoria in pignoribus rescindenda.* s) Cod. Just. add. *pignorum*, quod v. auct. Go. Be. recepit, uncis inclusum, contra codd. et priorum edd. fidem et obstante rubrica', quae in universum *De Commissoria Rescindenda* loquitur, quare W. v. *pignorum* delevit, prob. Bijdr. p. 321. Praeterea W. recte annotat, v. *creditores* per se commissoriam in pignoribus h. l. significari, neque aliter id intellectum esse ab interprete; sanctionem autem hac de caussa h. l. positam esse ab auctoribus Cod. Th., quia lex commissoria pignori adiecta venditionem involvat. Multi codd. *commissuriae.* Ceterum Aur. Lugd. *Quonian.* t) 20 *e. o. m. oboleri*, alii *aboliri.* Go. *memoram*, errore. u) 20 supr. lin. *fecerit.* v) 19, 20 *quecumque.* x) 19 *praesentiam.* y) Cod. Just. *repellit*, sed nonn. libri mss., ut hic. *) 19 *re missa.* z) Cod. Just. *recuperare*, sed Hal. *recipere.* a) Nonn. codd. et Cod. Just. *II.* b) 28, 40, Sich. in m. *Septemb.* 36 om. *Febr.* c) 21 om. *Serdicae*, 28 *Serdicae — Coss.* 15, Sich. Cui. 1 — Go. *Sardice.* Ri. Ri*. *Sardicae.* In codd. legitur etiam *Syrdicie, Serdicie, Syrcidie, Serditiae, Sirdici, Serdice*, ut etiam Til. Go. supplendum esse putat *PP. Kal. April. Romae*, ex c. un. C. Th. de Infirm. poen. coel. (VIII, 16). d) Ita 6—8, 10, 12, 14, 16—21, 36, 40 et edd. Sich. — Ri*. 24, 32 *II.* 27 *XVII.* 33 *VIII.* 39 *XIII.* 43 *III.* Cod. Just., quem Be. et W. secuti sunt, et Sich. in m. *VII.*, ut haec const. ad annum 326 referatur; sed praeterquam quod Constantinum h. a. Serdicae constitisse nescimus, contra anno 320, lex convenit cum illis constitutionibus, quas coniungendas esse dixi. Vid. etiam not. *k* ad c. un. C. Th. de Hered. pet. (II, 22). e) Ita 9, 21, 24, 31;

tempus, vendere per[f] *necessitatem conscripta cautione*[g] *promittit*[h]*: quod factum lex ista revocat, et fieri penitus prohibet*[i]*: ita ut, si quis*[k] *creditor rem debitoris sub*[l] *tali occasione visus fuerit comparare, non sibi de instrumentis blandiatur, sed cum primum voluerit ille, qui oppressus debito vendidit*[m]*, pecuniam reddat*[n] *et possessionem suam recipiat.*

TIT. III. DE PATRIBUS*), QUI FILIOS DISTRAXERUNT[o].

1. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius*[p] *AAA. Tatiano*[q] *Pf. P.* Omnes, quos parentum miseranda fortuna in servitium, dum victum[r] requirunt[s], addixit[t], ingenuitati pristinae reformentur. Nec sane remunerationem*) pretii debet exposcere, cui[u] non minimi temporis[v] spatio[x] satisfecit[y] ingenuus[z]. *Dat. V.*[a] *Id.*[b] *Mart. Mediolano*[c]*, Tatiano*[d] *et Symmacho*[e] *Coss.* (391.[f])

Interpretatio. *Si quemcunque*[g] *ingenuum pater, faciente egestate*[h]*, vendiderit, non poterit in perpetua servitute durare*[i]*, sed ad ingenuitatem suam, si servitio suo*[k] *satisfecerit, non reddito etiam pretio, revertatur.*

TIT. IV. DE AEDILITIIS ACTIONIBUS[l].

1. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA.*[m] *Nebridio*[n] *Pf. U.*[o] Habito semel[p] bonae fidei*) contractu, mancipioque[q] suscepto et pretio dissoluto[r], ita demum repetendi pretii[s] potestas est ei[t], qui mancipium comparaverit[u], largienda, si illud, quod dixerit fugitivum, potuerit[v] exhibere. Hoc enim non solum*) in barbaris, sed etiam in provincialibus[x] servis iure praescriptum[y] est. *Dat. III.*[z] *Kal. Jul.*[a] *Constantinopoli, Honorio N. P.*[b] *et Evodio*[c] *V. C.*[d] *Coss.* (386.)

Tit. III. C. Th. *Tit. ?* Br. Al., codd. 5—10, 12, 14—21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. III.* Cod. Just. IV, 43. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 34, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 31, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 32, 33, 36, 38, 39, 40, 42, 43; sola interpr. in cod. 15. Particula textus cum interpr. profertur in cod. 48 post §. 3 Paulli de Quer. inoff. test. (IV, 5).

Tit. IV. C. Th. *Tit. ?* Br. Al., codd. 5—10, 12, 14—21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 49, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. IV.* Cod. Just. IV, 58. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Cod. Just. IV, 58, 5. Bas. XIX, 10, 18. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 31, 38; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 32—34, 36, 39, 40, 42—44, quorum vero nonnulli vv. *Habito s. b. fidei*, quae prima sunt textus, cum inscr. coniungunt. Sola interpr. deest in cod. 15.

6—8, 12, 14—17, 19 *Theud. C. Coss.* 20 *Theod. Csul.* 10 *Theod. clarus cons.* et 18 *Theodosius clar. C.*, corrupte. 33 om. *et Const. Coss.* Itaque pauci tantum codd. et omnes edd. *Constantio*, mendose. 32, 34, 38, 40 om. *Coss.* Nonn. codd. ponunt *&* pro *Caes.* f) 20 *pro necessitate.* g) Nonn. codd. *conscriptam cautionem* aut *conscriptam cautione.* Cui. 1 — Lugd. *conscriptae cautionis.* h) 21 in m., Sich. *permittit*, sed Sich. in m. *promittit.* i) Ita plerique codd.; edd. *penitus fieri pr.* k) 6, 7, alii *qui.* 10, 18 *quid.* l) 20 *rem a debitore suo sub.* m) Sich. *vendendi.* n) Ita emendavi auctoritate codd. Edd. *revocet*, quod non aptum est.

*) Nonn. codd. *de Parentibus.* o) 6, 7, 20, 21, Sich. *Distraxerint*, quam lectionem Novella Valentiniana *de Parentibus, qui filios* confirmari, Iti. falso affirmat, cum ibi etiam vetusti codd. habeant *distraxerunt.* 24, 38 *Distruxerunt.* Ceterum 24 et Cod. Just. (IV, 43) *filios suos distr.* p) 38 *Val. et Arc. et Th.* 20 om. *et.* 21 *Val. et Th. et A.* q) 6, 7, 16, 20, Til. *Titiano.* 19 *Datiano.* 37 *abatiano.* 39, 43 *Tat. ff. ppō.* r) 8 *Cum victum.* 10, 18 *dictum.* 16 om. *victum.* s) 6—10, 14—16, 18, 19 *requirit.* 20 *adquirit.* Sich. Til. *acquirant.* t) 20 *adduxit*, sed supr. lin. *indixit.* *) Go. cj *renumerationem*, id est ut interpr. habet: *non reddito etiam pretio*, sed omnes codd. *remunerationem.* Utraque lectio eodem redit. u) Restitui h. l. ex codd.; nam 6—8, 17 *cui non minimi tempus.* 14, 16 *cui non minime tempus.* 10, 15, 18, 20 *cui non minimi temporis.* 9, 12 *cui non minime temporis*, quae omnes lectiones ad nostram emendationem iam a Rittero propositam faciunt. Vid. etiam not. *x, z.* Edd. *cui etiam min. temp.* v) 17, 19—21 *spatium.* x) 6—8, 12, 14, 16, 17 om. *servitium*, quod edd. add., sine dubio ex interpr. desumptum. y) 12, 20 *satisfacit.* z) Edd. *ingenui*, sed codd. 6—8, 10, 15—18, 20 *ingenuus.* 12 *ingenuos.* a) 10, 18, 21, Sich. — Lugd. om. *V.* 32, 33 *VI.* b) 20, 38 *Kal.* c) Ita plerique codd.; rell. *Med.* 38 *Mediolanensium.* Edd. *Mediolani.* d) 10, 18, 19 *Datiano.* 32, 39 *editiano.* 38 om. *Tat.* e) Cf. c. 6 C. Th. de Contrah. empt. (III, 1) not. *m.* f) Ri*. 491, mendose. Ceterum W. h. l. profert Constantini ad Rutiliam Primam rescriptum in eandem fere sententiam editum in Vat. Fr. §. 33. g) Ita paene omnes codices. Edd. *quenquam.* h) 21 in m., Sich. Cui. 1 *necessitate.* Aur. Lugd. *egest. vel necessitate.* i) Nonn. codd. *donare*, alii *durari.* k) 20 om. *suo.* Aur. Lugd. add. *quantocunque tempore.*

l) Multi codd. *De edilicia act.* 24, 40 *De dilectis act.* 32 *De Ediliciis Donationibus.* Nonn. *actionum.* 10, 18 *De debitis act.* m) Cod. Just. *Imppp. Gratianus et Val. et Th. AAA.* n) 6, 7, 10, 14, 16—18, 27 *Nimbridio.* 8, 12, 20 *Nimbrio.* 32, 40, Sich. Cui. 1 — Ri*. *Nibridio*, sed in not. Go. placet *Nebridio.* 39 *Nibrido.* Nonn. codd. *Nebrido.* o) Multi codd. *ppō*, sed vid. Go. ad h. l. not. *c.* p) 10, 18 *semen.* *) Go.: vel *bona fide.* q) 19 *mancipio quo.* r) Cod. Just. *soluto.* s) 7, 8, 10, 20 *pretiique p.* 18 *pretii quae p.* t) 20 *es* et sunt erasae tres literae. u) Cod. Just. *comparavit.* v) 15, Cod. Just. *poterit exh.* In cod. 15 haec sententia ita legitur: *potestas est ei largienda, q. m. c. si illud mancipium poterit exhibere esse fugitivum.* *) Go. in notis mavult *Et hoc non solum.* x) 9 add. *et.* y) 6, 7, 10, 18—20 *perscriptum.* z) 10, 18, 29, 32—34, 42 *IIII.*, nonn. codd. om. *III.* a) 9, 24, 29, 34, 42 *Jun.* 38 om. *Jul.* et 36 *Kal.* — *Const.* Mox nonn. codd. *constantinopolim.* b) 6, 7, 9, 10, 12, 16—18, 21, 27, 32, 36, 38, 39, 43, 44, Sich. — Lugd. *Hon. IX. s. VIIII.* 8, 14 *Hon. VIII.* 20 *Hon. VII.* 19 *Hon. ces. III. et.* 29, 42 *VIIII. np.* Cui. 2 — Be.

INTERPRETATIO. *Cum inter emptorem ac*[c] *venditorem de mancipii*[f] *pretio convenerit et fuerit*[g] *conscripta venditio, nullatenus poterit revocari, nisi forte ille, qui emit mancipium, probaverit fugitivum*[h], *et tunc habebit licentiam pretium recipere, si mancipium reddiderit venditori.*

TIT. V.[i] DE SPONSALIBUS ET ANTE NUPTIAS DONATIONIBUS.

1. *Imp. Constantinus*[k] *A. ad Rufinum Pf. P.*[l] Pater noster[m] nullam voluit liberalitatem[n] valere, si actis inserta non esset. Nos etiam inter sponsos[o] ac sponsas omnesque personas eam solam donationem ex promulgatae legis tempore valere sancimus[p], quam testificatio actorum secuta est. *Dat. IV.*[q] *Id. Mai.*[r] *Sirmio*[s], *Constantino A.*[t] *V. et Licinio Caes.*[u] *Coss.* (319.)

INTERPRETATIO. *Ante tempus legis istius donationes etiam sine gestorum testificatione valebant. Nunc vero post hanc legem, nec nuptialis, nec qualibet alia*[v] *inter quascunque personas donatio, de quibuscunque rebus, valere*[x] *potest, si gestis non fuerit allegata*[y].

Tit. V. C. Th. *Tit. ?* Br. Al., codd. 5—10, 12, 14—21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 49, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. V.* Vesmius *Tit. XI.* Habita enim ratione cum palimpsesti Taurinensis, in quo duo ultimi h. libr. tituli numeris XXXI. et XXXII. signati sunt, tum Cod. Just., mutavit numeros titulorum inde ab tit. *de Patribus.* Et ingeniose quidem Vesmium versatum esse in pristino titulorum ordine restituendo, nemo negabit. Hunc enim ordinem statuit: C. Th. III, 1 (Cod. Just. IV, 38); C. Th. III, 2 (Cod. Just. VIII, 39, err. pro 35?); C. Th. III, 3—5 (Cod. Just. IV, 40—42); C. Th. III, 6 (Cod. Just. IV, 44); C. Th. III, 7 (Cod. Just. IV, 43); C. Th. III, 8 (Cod. Just. IV, 58); C. Th. III, 9 (Cod. Just. IV, 60); C. Th. III, 10 (Cod. Just. IV, 63); C. Th. III, 11 (Cod. Just. V, 1 et 3); C. Th. III, 12 (Cod. Just. V, 2); C. Th. III, 13 (Cod. Just. V, 4); C. Th. III, 14, 15 (Cod. Just. V, 9, 10); C. Th. III, 16 (Cod. Just. V, 8); C. Th. III, 17 (Cod. Just. V, 7); C. Th. III, 18 (Cod. Just. V, 5); C. Th. III, 19 (Cod. Just. V, 12); C. Th. III, 20 (Cod. Just. V, 14); C. Th. III, 21 (Cod. Just. deest); C. Th. III, 22 (Cod. Just. V, 20); C. Th. III, 23 (Cod. Just. V, 17); C. Th. III, 24 (Cod. Just. V, 26); C. Th. III, 25 (Cod. Just. V, 28—30); C. Th. III, 26 (Cod. Just. V, 31); C. Th. III, 27 (Cod. Just. V, 33); C. Th. III, 28 (Cod. Just. V, 34); C. Th. III, 29 (Cod. Just. V, 34, 35); C. Th. III, 30 (Cod. Just. V, 37, 38); C. Th. III, 31 (Cod. Just. V, 62); C. Th. III, 32 (Cod. Just. V, 71). Sed valde dubito, hic ordo verus sit et numeri illi titulis huius libri apponi possint. Id quidem feci in titulis libri I. et III. Codicis Gregoriani, neque vero alios numeros apposui, nisi quos veterum codicum librarii conservaverant et quos cum serie titulorum Cod. Just. ita convenire perspexi, ut omissis paucis tantum titulis, quos Justiniani Codicis compositores inculcaverant, eadem utriusque Codicis series titulorum esset et simul appareret, in componendo Justiniani Codice non Theodosiani, sed Gregoriani Codicis ordinem observatum, periculosum igitur esse, titulorum Codicis Theodosiani ordinem ex Justiniani Codice restituere. Accedit quod tituli Codicis Theodosiani in alium vel remotum Justiniani Codicis librum translati sunt, inter quos huius libri secundus est. Alii C. Th. tituli discerpti sunt in duos Cod. Just., veluti tit. *de Sponsalibus*, *de Tutoribus*, *Qui dari tutores, de Administratione et periculo tutorum.* Denique alii Codicis Justiniani converso ordine fuerunt in Theodosiano Codice (vid. Cod. Just. IV, 44, 43; V, 9, 10, 8, 7, 5, 20, 17), alii exciderunt, quos habet Justinianeus, v. g. Cod. Just. IV, 45—57; 59, 61, 62, 64—66; V, 6, 11, 13, 15, 16, 18, 19, 21—25, 32, 36, 39—61, 63—70, 72—75, quae res omnes tanti momenti sunt, ut ordinem, quem Vesmius restituit, ipsius Codicis Theodosiani fuisse negem. Verum quidem est, titulos, quos modo nominavi, praeter paucos, nullam habere Codicis Theodosiani legem, neque vero exinde colligi potest, omnes illos titulos a Theodosiano Codice abfuisse. Fieri enim poterat, ut pariter atque XXXVIII. titulus libri V. Codicis Justiniani, qui nullam legem Codicis Theodosiani habet, etsi ibi libri III. titulus XXX. est, hic vel ille titulus leges comprehenderet Justiniani tempore abrogatas, quod de iis quoque titulis valet, quorum leges ex aliis titulis vel libris Codicis Theodosiani sumptae sunt, veluti IV, 46, 47, 62; V, 11, 16, 18, 19, 40, praesertim cum ignoretur, unde hausta sit c. 4 Cod. Just. Vectigalia nova (IV, 62). Id quidem ex iis, quae monui, apparere puto, omnem titulorum Codicis Theodosiani compositionem Justiniani Codicis ope incertam et periculosam esse. In codd. Brev. et in edd. hic tit. habuit octo leges, iis Vesm. add. c. 4, 7—10 ex fol. VI. (inter ea, quae ipse detexit fol. III.) palimpsesti Taurinensis (s. cod. I.), quare nunc XIII sunt constitutiones. Deesse leges iam Barkovius ad tit. XXVII. L. R. B. (p. 81) dixerat. Imaginem folii Taurinensis in lapide accuratissime pinxit Vesm. et in fine editionis suae dedit. Cod. Just. V, 1 et 3.

NP. IX. Sed recte W. delet *IX.* auct. Go. et Be., qui numerus deest etiam in codd. 30, 33, 34. Rein. pro *IX.* em. *I.* 40 *Honor. teod. uddb.* Cod. Just. *Honorio A. IX.* c) Nonn. codd. *euuodio.* 20 *et avocio.* d) Nonn. codd. om. *V. C.*; alii *viro claro* aut *vcc.* e) Sich. Cui. 1—Lugd. *et.* f) Multi codd. *de mancipio.* g) 20 *facta l' conscr.* h) 21 in m. *furiosum.* Sich. add. *aut furiosum.* i) Multi codd. et Til. *Nubtias*, alii *nuptiis* et mox *nupt. donationis.* 5 *De — nuptias | De Donacionib' sponsolias dederint.* Cod. Just. *V*, 1 *de Sp. et arris sponsalitiis et proxeneticis.* Cod. Just. V, 3 *de Donationibus ante nuptias vel propter nuptias et sponsalitiis.* k) 19 add. *et Honorius.* Nonn. codd. *A. Rufino ppō.* 20 *ppū.* 38 om. *ad R. Pf. P.* l) H. l. Wenckius gravissimis argumentis oppugnat Go., qui et hic et in Prosopogr. v. *Rufinus* hanc legem et duas alias h. a. (c. 3 C. Th. de Priv. eorum, VI, 35, c. un. C. Th. de Bonis dec., V, 2) ad Rufinum Pf. P. datas errore auctorum Codicis Th. ad Constantinum relatas esse putat, cum potius essent Constantio tribuendae et ad ann. 352 referendae. Vid. Rel. p. 369. m) 15 add. *Constantinus.* n) 9 *libertatem.* 16 om. *voluit.* o) 6—8, 10, 14—16, 18—21, Cui. 2—Ri*. Vesm. add. *quoque*, quod ferri potest. Opponitur enim v. *nullam*, neque obstat *etiam*, cum vv. *Nos etiam* se referant ad vv. *Pater noster.* Nonn. codd. *inter sponsis.* p) 10, 18 *sanximus.* q) Ita 9, 12, 19—21, 24, 33, 34, 44, Sich.; L. R. U. Til. — W. *III.*, sed vid. c. 1 C. Th. de Pactis, quacum haec lex coniungenda est. 10, 18 om. *IV.* r) Nonn. codd. *Mad.* 32, 36, 40 *Mart.* 10 *Marci.* Sich. *Calend. Maii.* s) Ita codd. et edd. Sich.—Ri*., etsi nonn. codd. *Sermio*, alii *Syrmio* et *Firmio.* Be. et W. *Sirmii.* t) 21, Sich.—Lugd. om. *V.* u) 10 *Lic. clarus.* 14 om. *Caes. Coss.* 6, 7, 18, 20, 32 et Til. om. *Caes.* et 38 *et Lic. Caes.* 33, 34, Sich. *Lic. V. C. Coss.* 24 *Sirmio V. et Constantio ā Coss.* et om. *Licinio.* v) Nonn. codd. *qualibet alias.* 20 *nuptiales nec quaslibet alias.* 21 *nuptiales nec qualibet alia.* x) 20 add. *non.* y) 20 *olligata.* 21, Sich. in m. *alli-*

Carton zu den Seiten 293—304 des Codex Theodosianus.

2. *Idem A.*[z] *ad Maximum Pf. U.*[a] Cum veterum sententia displiceat, quae[b] donationes in sponsam nuptiis *) quoque non secutis decrevit valere, ea, quae largiendi animo inter sponsos et sponsas iure celebrantur, redigi ad huiusmodi conditiones iubemus, ut[c], sive in potestate patris[d] degere, sive ullo modo proprii *) videantur esse iuris, et[e] tanquam futuri caussa matrimonii[f] aliquid sibi ipsi vel[g] consensu parentum mutuo largiantur, siquidem sponte vir sortiri noluerit uxorem[h], id, quod[i] ab eo donatum[k] fuerit, nec[l] repetatur traditum, et si quid apud[m] donatorem resedit, ad sponsam[n] summotis[o] ambagibus transferatur. §. 1. Quodsi matrimonii *) non[p] contrahendi caussa ab sponsa[q], vel in cuius agit potestate, detegatur exstitisse[r], tunc sponso eiusque heredibus sine aliqua deminutione[s] redhibeatur[t]. §. 2. Quae similiter observari oportet, et si ex parte sponsae in sponsum[u] donatio facta sit[v]; nullis caussis ulterius requirendis, ne forte mores[x] aut origo dicatur, vel quicquam aliud opponatur, quod sibi quisquam[y] non convenire existimat[z], cum longe ante, quam sponsalia contrahantur[a], haec cuncta prospici[b] debuerint. Sola igitur indagetur[c] voluntas, et mutata[d] animi sententia ad restitutionem seu repetitionem[e] rerum donatarum sufficiat, cum universis cautionibus[f] pulsis, nihil amplius[g] constare debeat, nisi ut appareat, qui sibi contrahendum[h] matrimonium dixerit displicere. §. 3. Et quoniam[i] fieri potest, ut moriatur alter adhuc incolumi voluntate prius, quam nuptiae contrahantur[k], congruum duximus[l], eo[m], in quem fuerat facta donatio, ante matrimonii diem functo[n], quae sponsaliorum titulo vel data vel ullo[o] genere donata sunt, ad eum, qui donaverat, revocari: eo etiam[p], qui donaverat, ante nuptias mortuo, mox infirmari donationem, et ad eius heredes sine aliqua difficultate retrahi[q] res donatas. §. 4. Quod beneficium usque ad personam patris aut[r] matris, filiorum etiam, si qui de[s] priore matrimonio fuerint[t], stare decernimus, si quocunque modo ex his persona[u] aliqua defuncto successerit. Quodsi ex his

L. R. B. tit. XXII. et XXVII. — c. 1. Br. Al., codd. edd. c. 1. Cf. Form. Sirm. XVII. Coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Pactis (II, 9). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 31, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 32—34, 36, 38—40, 42, 43. W. h. c. fugitivam esse putat. — c. 2. Br. Al., codd. edd. c. 2. Cod. Just. V, 3, 15. Bas. XXVIII, 3, 15. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37; inscr. et textus in codd. 24, 30—34, 38, 39, 43, 44; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 36, 40, 42. Ad interpr. cf. Form. Sirm. XIV. et XVII. et Marculfi Form. II, 15.

gata, sed 21 in m. *obligata*. z) Cod. Just. *Imp. Constantinus.* a) Nonn. codd. *Maximo ppō.* 10 *publium.* 28 *Maximinum ppō.* 8 om. *Pf. U.* Edd. *Praefectum V. s. U.* Cod. Just. *Praefectum urbi.* b) W. ad h. l. conferri vult Vat. Fr. §. 262 et l. 1, §. 1 D. de Donatt. (XXXIX, 5). *) 20 *in sponsas n.* Mox 20 *animus*, sed supr. lin. *animo.* c) Nonn. codd. *eam, quae — eiusmodi c. i., ut.* Cod. Just. h. l. add. *sive affinitatis coeundae caussa sive non ita, vel*, quae vv. W. in ann. c ad h. l. ex Vat. Fr. l. c. repetita esse multis vv. docet. d) Be. *paris*, err. typ. 14 *p. redigere.* *) 6, 7, 14 *propriis.* e) Cod. Just. *degentes, vel ullo modo proprii iuris constituti, tanquam* etc. 15 *esse videantur iuris.* 20 *iuris esse.* f) 6—8, 12, 14, 16, 17, Til. in m. *mancipii.* g) 9 om. *vel.* 20 *quid sibi*, sed int. lin. *aliquid.* h) 19 *noluerit sortire ux.* 20 *nol. sort. ux.* Cod. Just. *siquidem sponsus, vel parens eius sortiri filium noluerit uxorem.* 15 *si quid vir sponte.* Rell. codd. *sponso* pro *sponte* et 6—8, 10, 14, 16, 18 *uxore.* Vesm. pro *sponte vir* vel *vir sponte* cj. *sponsus.* i) 9 add. *amplius.* k) 6—8, 10, 14, 18, 21, Sich.—Lugd. *datum.* l) 10, 18 *ne.* Mox nonn. codd. *residet.* m) 16 om. *apud.* n) Cod. Just. add. *et heredes eius.* o) 6 *submortis.* 20 *remotis.* 8 om. *summ. amb.* *) 20 *matrimonium.* p) 10, 18 om. *non.* q) 6, 7, 12, 14, 17, 20 *tradendi c. ad sponsam*, sed 20 intr. lin. *ab sponso.* 15, 19 *ab sponso.* 10, 18 *ad sponsam.* 8, 16 *trahendi ad sponsam.* r) Plerique codd. *potestatem d. e.*, bene, sed improb. Vesm. 20 *detegitur.* 16 om. *in* post *vel.* Cod. Just. *Quodsi sponsa, vel is, in cuius agit potestate, causam non contrahendi matrimonii praebuerit: tunc sponso.* Mox 15 *tunc sponsae.* s) 12 *imminutione.* 20, Sich. Cui. 1—Ri *. Cod. Just. *diminutione.* Cod. Just. add. *per condictionem, aut per utilem actionem in rem.* t) 9 *redebantur.* 12 *retebebantur.* 16 *redebeantur.* 19 *reddantur.* 20 *reddebuntur.* Rell. codd. *redibeantur.* Edd. ante W. et Cod. Just. *redhibeantur.* W. ex Be. cj. em. *redhibeatur*, Vesm. autem repos. *redhibeantur.* u) Nonn. codd. *in sponso*, quod defendi potest. 19, 20 *oportet* (om. *et*) *si ex p. s. eius sponso.* v) Hic des. c. 15 Cod. Just., omissis reliquis, quae etiam interpres dicit *sequentibus legibus vacuari.* x) 20 *requirendendis ne f. mortis.* Mox 15 *dicantur.* y) 10, 18 *quidquam.* 12 *quod si q.* 21 *sibi quod.* Sich. *quo sibi ea non.* 8 om. *aliud — quisquam.* z) Multi codd. *estimat.* 15 *existimet.* 21, Sich. *extimat.* a) 6—8, 14, 16, 17 *contradantur.* 20 *trahantur.* b) Sich.—Lugd. *perspici.* 9 *prosp. debuerant.* c) Nonn. codd. *indigetur.* 9 *inde agitur.* d) Ita 6—8, 10, 12, 14, 16—21, Sich.—Lugd., sed 20 intr. lin. *inmutata*, ut in reliquis codd. et in edd. scriptum est. e) 20 intr. lin. *reparationem*, qui etiam *sententiam.* 14 om. *seu rep.* Mox 19 *sufficit.* Ceterum Sich. *donaturum*, mendose. f) Ita 6, 7, 10, 12, 14, 16—20, Til. Aur. Lugd., sed Til. in m. *causationibus*, quod in rell. codd. et edd. legitur et a Vesm. repos. est. g) 12 om. *nihil amplius.* h) 6—8, 10, 14, 16, 18 *quid sibi contradendum.* 15 *quis.* i) Nonn. codd. *quod* et mox *incolumis.* k) 6—8, 14, 16, 17 *contradantur.* l) 9 *diximus.* 14 *duxerimus.* m) 10, 18 om. *eo.* 6—8, 14, 20 *eum.* 9 *et in.* n) 10 *ante matrimonium d. f.* 15 *ante matrimonium die f.* 18 *aut matrimonium d. f.* 20 *defuncto.* An: *ante matrimonium defuncto?* o) 6, 7, 10, 14, 18, 21, Sich. Til. *vel uno g.* p) 20 *eum etiam, cui donata sunt ad eum q. d. mortuo ante nupt.* q) 6—8, 10, 12, 16—18, Til.—Ri *. *detrahi.* 14 *detraheris don.* 20 *detrahere.* Go. cj. *retrahi*, quod codd. 9, 15, 19, 21 et Sich. tuentur. r) Plerique codd. et Til. *aut.* Rell. et Vesm. *ac.* Ceterum 6, 7, 10 *persona.* s) 10, 18 *si quis.* 20 *etiam eius si qui de.* 21, Sich. Lugd. *si quidem e pr.* t) 9 *proprio m. fuerunt.* u) 20 intr. lin. *personis.* Mox nonn. codd. *defuncti*, alii om. *si* post

nulla persona defuncti heres habetur[v], sed ex reliquis gradibus quisquam succedat, donationes convenit*) etiam non insecutis ex causa mortis nuptiis convalescere, quoniam illis tantum personis credimus[x] consulendum. *Dat. XVII.*[y] *Kal. Novemb. Prop. VI.*[z] *Kal. SStas*[a] *Romae**), *Constantino A. V.*[b] *et Licinio Caes.*[c] *Coss.* (319.)

Interpretatio. *Quoties inter sponsos et sponsam de futuris nuptiis specialiter fuerit definitum, et donationem sponsalitiae largitatis vir in sponsam suam aut ex consensu parentum aut ipse, si sui iuris est, propria voluntate conscripserit et omni eam*[d] *scripturarum solennitate firmaverit*[e], *ita ut et*[f] *gesta legitime facta doceantur, et introductio locorum vel rerum traditio subsequatur: quicquid tali et tam*[g] *solenni donatione ad ius**) *dominiumque sponsae transierit, si vir postea*[h] *sponte eam, quam*[i] *depectus*[k] *est, factis supra scriptis solennibus chartis, accipere noluerit uxorem, omnia, quae sunt*[l] *tradita, non repetat*[m]. *Et si quid de nominatis tam solenniter rebus et traditis apud se habere dignoscitur*[n], *ad sponsae dominium, quam accipere noluit, sine dilatione aliqua transferatur*[o]. *Reliquum legis istius*[p] *opus*[q] *non fuit explanare, quia sequentibus*[r] *legibus vacuatur.*

3. *Idem A.**) *Valeriano agenti Vicariam Praefecturam*[s]. Quamvis in lucro nec[t] feminis ius[u] ignorantibus*) subveniri soleat[v], contra aetatem adhuc imperfectam locum hoc non habere, retro principum statuta[x] declarant. Ne igitur soluta matrimonii caritate[y] inhumanum aliquid statuatur, censemus, ut[yy], si futuris coniugibus tempore nuptiarum*) intra aetatem[z] constitutis res fuerint donatae et traditae[a], non ideo eas[b] posse revocari, quia[c] actis consignare donationem quondam[d] maritus noluit. *Dat. IV.*[e] *Kal. Mai.*[ee] *Gallicano et Symmacho*[f] *Coss.* (330.)

Interpretatio. *Quamquam et feminis, quae per*

— c. 3. Br. Al., codd. edd. *c.* 3, praeter codd. 33, 34, in quibus est c. 2 C. Th. de Comm. rese. (III, 2), vid. supra c. 1 eod. Cod. Just. I, 18, 11. Bas. II, 4, 20. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 37, 44; inscr. et textus in codd. 24, 30—34, 39, 43; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 36, 40, 42; tota c. exc. in codd. 26, 38. L. R. B. tit. XXII. De cod. I. vid. infra not. *.

quod. v) Ita 6—8, 10, 12, 14, 16—18, 20 et Vesm. *habeatur*; rell. editiones *erit*, quod 9, 15, 19, 21 habent. *) 15 *conveniet.* 21 *donationis.* x) 9 *credidimus.* y) 8 om. *XVII.* 12, 24 *XV.* 29 *VII.* 20, 30, 33, 34, Anianus optimae notae ap. Go. et Cod. Just. *XVI.*, sed Hal. *XVII.* 31 *VIII.* 44 *XVIII.* z) 8, 12 *X.* Cod. Just. Sich. in m. *PP.* pro *Prop.* a) Ita plerique codd., in quo siglo fortasse vitium subscriptionis, quam edd. proferunt, latet, cum lex prius proponi non posset, quam *data* esset. Bo. et W. invertenda mensium nomina esse censent: *Data VI. Kal. Sept. Prop. XVII. Kal. Nov.* 10, 18 *supradictas.* 21 *Ss.* Edd. et Cod. Just. *Septembres.* Vesm. *suprascriptas.* *) Codd. *Roma* aut *Rom̄.*, sed edd. (etiam Vesm.) et Cod. Just. *Romae.* b) 32 *XV.* 43 *X.* c) 6, 7, 9, 14, 21, Sich. Til. *VC. Coss.* 24, 29 *L. VCC.* 19 *Linio aug. Coss.* Ceterum om. *Nov.* — *Kal.* in codd. 9, 33, 42; *Prop.* — *SStas* in codd. 19, 20, 24; *kal. SStas* — *Coss.* in cod. 28; *Romae* in codd. 16, 31, 32, 44; *V.* in codd. 8, 10, 18, 40; *Caes.* in codd. 8, 15, 20, 30, 31, 33, 38, 40 et in Cod. Just. d) Nonn. codd. *omnia ea.* e) 20 *script. firmitate sollempniter adstrixerit.* Aur. Lugd. *scripturam.* f) 6 *aut et.* 20 om. *et.* g) Nonn. codd. *etiam.* Mox 42 om. *don.* et *que.* *) 21 in m. *eius.* h) 6—9, 20, 42—44 et multi alii om. *postea*, quod etiam abesse potest. In cod. 21 add. a sec. manu. i) 20 *de qua.* k) Nonn. codd. *despectus, depictus.* Sich. *depactus* et *subscriptis*, sed in m. *suprascr.* l) 20 *cartas.* Nonn. codd. *sint.* 42 *praedita*, sed corr. *tradita.* m) 6, 7 tr. *reposcuntur.* n) 42 *noscetur*, sed corr. *dinoscitur.* Aur. Lugd. *dinocitur.* o) Sich. *conferatur.* p) Multi codd. *istius legis.* q) 6, 7 et alii codd., Sich. Cui. 1 — Lugd. Vesm. *necessarium.* Mox multi codd. *explanari.* r) 8 *inferioribus.* *) Cod. Just. *Imp. Constantinus A.* s) 19 *vicarie ppo.* 20 *vicariū ppō.* t) 15 *et.* Go. in ann. *Nequidem.* 10, 18 om. *in.* u) 6, 7, 10, 14, 16—18, Til. om. *ius.* *) A literis *atib.* incip. fol. III. cod. I. Nonn. vv. et literae cum marg. cod. abscissa sunt, videlicet *ignora*(ntibus), *locum*, (igi)*tur so*(luta), *cense*(mus), (aeta)*tem co*(nstitutis), *posse*, *marit*(us). v) Cod. Just. add. *tamen*; id Go. quoque suppl. vult. x) Wenckius, cui haec statuta ignota sunt, cf. vult c. 8 et 9 pr. D. de Iur. et f. ign. (XXII, 6) et c. 8 h. t. In v. *declarant* desinit c. 11 Cod. Just. rell. om., cum c. 8 h. t. in Cod. Just. recepta sit. 21 *principium.* y) 6, 7, 10, 16, 18, 20 *solutam* m. *caritatem*, sed 14 *sola tam caritatem.* I. (so)*luta* (sed corr. est *luta*) *matrimonii caritatem.* Mox 19 *coniugiis.* yy) Ex cod. I. rest. Vesm.; rell. om. *ut.* Vesm. enim „Hanc vocem, inquit, supplevi ex α (I.); deest in Br. codd. et in edd.; cf. Forcellini in Lexico, v. *Ut*, §. 25. Haec autem dicendi forma tunc potissimum usurpatur, cum, uti hoc loco, et verbum, quod a particula *ut* pendet longo ab eo intervallo disiungitur, et alterum interpositum est verbum in subiunctivo modo, quod cum eadem particula non cohaereat. Seriore aevo ea constructio frequentius usurpata, Graecorum more, saepe in Institutionibus occurrit. Cf. etiam Miraei praefatio ad Iulianum, p. III; ubi tamen lectio, quam auctoritate Antonii Augustini affert e Pandectis Florentinis, falsa est, ut me docuit amicus meus V. Cl. Dr. Wilhelmus Doenniges, qui Florentiae me rogante hunc locum contulit." Cf. Nov. Th. tit. VI. de Bonis Fabric. §. 3 *decernimus ut* — *bona* — *pertinere.* *) I. *coniugis*, a sec. man. corr. *coniugibus*, literis *bu* supr. *is* positis. Go. ad h. l. annotat: „*Vel nuptiarum* appellatione sponsalia hic intelligas, vel hae voces *tempore nuptiarum* loco motae fuerunt, ita ut post vocem *traditae* collocentur; hunc in modum: *Si futuris coniugibus intra aetatem constitutis res fuerint donatae et traditae tempore nuptiarum*: Vel denique haec sententia, *tempore nuptiarum intra aetatem constitutis*, parenthesi includenda fuerit. Quod existimo." Parenthesis Bl. recepit. z) 19, 20 *in c̄tra aet.*; nonn. codd. *aetate.* a) 6, 7, 16 *const. respuerint donatam et traditam.* b) I., 8, 9, 12, 14, 15, 20, 21, Til. Vesm. *eas posse*; rell. *posse eas.* c) 9 *qui act.* 14, 19, 20 *q͞d actis.* d) 6, 7, 10, 17, 18 *quoddam.* In cod. 21 *maritus* add. a sec. manu. e) 9, 15, 16, 28—31, 42, Cod. Just. *III.*, sed in cod. Pist. *Dat. V. k. iun. c̄c̄ s̄s̄* ex c. 10 antec. 32 *XIIII.* ee) I. *mart.*, sed Cod. Just. convenit cum Br. Al. f) Vid. c. 6 C. Th. de Contr.

*fragilitatem interdum excusari possunt**), *in aliquibus causis, si negligentes fuerint, lex subvenire noluerit*[g], *hic tamen specialiter voluit esse consultum, ut si qua in pupillaribus*[h] *annis marito fuerit copulata, et sponsalitiam largitatem*[i] *per negligentiam*[k] *actis non allegaverit, huius legis beneficio, et si gesta desint, inviolabilem in suo dominio donationem noverit permanere.*

4. *Id. A. Pacatiano Pf. U.**) Si is, qui puellam suis nuptiis pactus est, intra biennium exsequi nuptias**) supersederit, eiusque spatii fine decurso in alterius postea coniunctionem puella pervenerit; nihil fraudis ei sit, quae[l] nuptias maturando vota sua diutius eludi[ll] non passa est. *Dat. prid. Id. April. Martianopoli, Pacatiano et Hilariano Coss.* (332.)

5. *Idem A. ad Pacatianum Pf. U.*[m] Patri[n] puellae aut tutori aut[o] curatori aut cuilibet[p] eius affini non[q] liceat, cum prius militi[r] puellam desponderit[s], eandem alii in matrimonium tradere. Quod si intra biennium[t], ut perfidiae reus[u] in insulam relegetur. Quod si pactis[v] nuptiis, transcurso biennio, qui puellam desponderit alteri eandem sociaverit, in culpam sponsi potius quam puellae referatur, nec[x] quicquam noceat ei, qui post biennium puellam marito alteri tradidit[y]. *Dat. prid.*[z] *Id. April. Martianopoli, Pacatiano et Hilariano*[a] *Coss.* (332.)

Interpretatio. *Si quis aut privatus aut militans, postquam sponderit, cum*[b] *patre, tutore vel curatore*[c] *puellae vel propinquis de puellae coniunctione definierit, debet post definitionem*[d] *intra biennium nuptias celebrare. Quod si tarditate aut negligentia*[e] *sponsi biennii tempus excesserit, et alio*[f] *viro se puella coniunxerit, absoluta erit a*[g] *calumnia, vel ipsa, vel quicunque suorum*[h] *eam tradiderit: quia culpa est illius, qui differendo coniunctionem suam alteri nubendi locum patefecit. Nam si intra biennium data fuerit, quid observetur, evidentius sequente*[i] *lege cognoscetur*[k].

— c. 4. C. Th. cod. I. Vesm. c. 4. Deest in rell. codd. et edd. Cf. not. sup. h. t. Coniungenda est cum c. 5 h. t. Cod. Just. V, 1, 2. Bas. XXVIII, 1, 16. In cod. I. nonn. abscissa sunt. Vid. not. *ll*. L. R. B. tit. XXVII, §. 2. — c. 5. C. Th. cod. I. Vesm. c. 5. Vid. not. sup. h. t. et c. 4. L. R. B. tit. XXVII, §. 2. Br. Al., rell. codd. edd. c. 4, praeter codd. 33, 34, in quibus est c. 3 C. Th. de Comm. resc. (III, 2), vid. c. 1 eod., et codd. 26, 38, ubi est c. 3 h. t. Cf. c. 4 h. t., not. sup. Integra cum interpretatione exstat in codd. 6—10, 12, 14, 16—21; omnia praeter interpretationem des. in codd. 26, 37, 38, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30—33, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 28, 40; solus textus om. in codd. 27, 29, 34, 36, 42; sola interpr. in cod. 15. Interpr. hausta est ex hac et superiore c. 4. In cod. I. cum margine nonnulla detonsa sunt. Vid. not. *m*.

---

empt. (III, 1), not. *m*. *) 20 *possint*. g) Nonn. codd. *noluit*. 8, 10, 18, 42, 44, Sich. Cui. 1 — Cui. 2* *voluerit*. h) 6, 7, 20, Sich. in m. *puellaribus*, sed 20 supr. lin. *pupillaribus*. i) 20 *sponsalitia in largitate*. k) Sich. Cui. 1 — Lugd. *pro negligentia*. Mox 20, Sich. *alligaverit*. *) Cod. Just. *ad Pacatianum*. **) Cod. Just. add. *in eadem provincia degens*. l) I. *qui*. ll) Cod. Just. *ludi*. I. *passus* et *marcianp̄*. Ceterum literae *Id*, *intra*, *decur* (decurso), *ritni* (pervenerit nihil), *uselu* (diutius eludi), *ano* (Pacatiano) abscissae sunt in cod. I. m) 9, 15, 29, 42 *pp̄o*, prob. Go. et W., sed cf. Corsini l. c. p. 184. Cui. 2 in Chron. Const. *Pf. P.* Rein. corr. *Praef. V.* Be. cj. *PPf. U.*, quod non intelligo. 16, 28 om. *Pf. U.* Edd. *Praefectum V.* aut *Praef. V.* aut *Praef. U.*, praeter Til., qui *P. V.* 15, 25 *Pacationo* et 34 *agatiano*. Go. c. 2 Cod. Just. (V, 1) ex hac c. a Triboniano interpolatam esse dicit, quod W. recte negat, nam c. 2 hausta est ex c. 4 C. Th. h. t. In cod. I. des. literae *Idem A*, *libet* (cuilibet), *deri* (desponderit), *enni* (biennium), *tis n* et prior scapus lit. *u* (pactis nuptiis), *teri e* (alteri eandem), *lae r* (puellae referatur), *ellam m* (puellam marito), *pacatiano et*. n) Ita Ri. ex cj. in Praef. Tom. I. C. Th. (p. XV). Codd. I., 6—9, 12, 14, 16, 17, 21, edd. Sich. — Lugd. Vesm. *Patri aut puellae*, sed iam Ri. auct. Bestio monet, v. *aut* a librariis alieno loco positum esse. Primum in Cui. 2, quam posteriores edd. secutae sunt, editum est *Patri, aut matri puellae*. Errat igitur Bestius l. c. p. 280, qui v. *matri* a Go. tacite appositum esse existimat. Idem prop. *Patri*, *avo puellae*, cum v. *aut* ex *avo* facile oriri potuisset, quae cj. non congruit cum codicibus. 19 om. *aut*. Ex quibus omnibus apparet, et v. *aut* et v. *matri* suspectam, itaque utrumque delendum esse. Neque interpres *matrem* commemorat, quam commemorasset, si v. *matri* in ipsa lege exstitisset, quemadmodum fecit in interpr. c. 6 h. t. Non dubitavi ergo iub. Ri. delere *aut matri* et restituere *Patri puellae*, praesertim cum quinque codices 10, 15, 18—20 hanc lectionem tueantur et cod. I. fides h. l. haberi nequeat, qui om. *aut tutori*. o) Ita 6—10, 12, 15, 18—21, Til. Vesm.: Aur. Lugd. om. *aut cur.* Rell. edd. *vel cur.* p) 8 *cuiuslibet*. q) 6, 7, 14, 16 om. *non*. 21 *affinem non*. r) 15 *alicui*, memorabilis lectio. s) 6 — 10, 12, 14, 18 *desponderint*. Mox I. *in matrimonio*. t) Ita plerique codd. et omnes edd. Best., prob. Ri. l. c. (cf. not. *n*) h. l. ita em.: *quod si intra biennium sit perfidiae reus, in insulam rel.* Go. cj. *fiat* aut *fecerit* (biennium fecerit). *Fecerit* confirmatur tribus codd. 10, 14, 18, qui praeterea add. *quis* post *quodsi*, sed vulg. scriptura convenit cum latini sermonis ingenio, haud raro omittentis verbum, quod ex antecedenti membro per se supplendum est. Vesm. haec cum sqq. videtur cohaerere, quare post *relegetur* punctum delet, quod edd. habent. 20 intr. lin. *sit* pro *si* in v. *Quodsi*. Ceterum 12 *infra*. u) 15 *reus perfidiae*. Mox I. *religetur*. v) 15 *Si vero pactis*. x) 8, 10, 18 *ne*. y) 6 — 10, 14 — 18, 20, Til. Vesm. *tradidit*; in rell. codd. et edd. *tradiderit*. z) Nonn. codd. om. *prid*. 10 *Dat. I.* 18, 32, 39, 43 *Dat. V.* a) 8, 16 om. *et Hil.* I. *Marcianp̄*. 10, 18 *Apr. Martiano praefecto Pac. et H.* 20 *Martiano pp̄o Paccatiano et illariano*. 21, Sich. *Apr. Martiano et Hil. Coss.* 33 *Gratiano et Hil.* b) 21, edd. h. l. add. *et*, quod orationem turbat. c) 20 *procuratore*. 6, 7 *patrem tutorem vel curatorem vel prop.* d) 6, 7, 9, 10, 18, 20, 42, 44 et multi alii codd., Sich. Cui. 1 — Lugd. Vesm. om. *si aetas permittat*, quod alienum ab ipsa lege in Cui. 2 — Ri*. h. l. additur. e) 6, 7 *aut per negligentiam*; alii *tarditatem aut negligentiam*, sed 6 sec. Ri. *Q. si tarditatem per negligentiam*. f) Ita codd., impr. Go., sed *alio viro* est ablativus, qui recte pendet a v. *coniunxerit*. g) 20 om. *a*. h) Nonn. codd. add. *qui*.

6. *Idem A. ad Tiberianum Vicarium Hispaniarum*[l]. Si ab[m] sponso rebus sponsae[n] donatis interveniente osculo ante nuptias hunc vel illam[o] mori contigerit, dimidiam partem rerum donatarum ad superstitem *) pertinere praecipimus, dimidiam ad defuncti vel defunctae heredes, cuiuslibet gradus sint, et quocunque[p] iure successerint, ut donatio stare pro[q] parte media et solvi pro parte media[r] videatur: osculo vero non interveniente, sive sponsus sive sponsa obierit, totam infirmari donationem et donatori[s] sponso sive[t] heredibus eius restitui. §. I. Quodsi sponsa, interveniente vel non interveniente[u] osculo, sponsaliorum[v] titulo, quod raro accidit, fuerit aliquid sponso largita, et ante nuptias hunc vel illam mori contigerit, omni donatione infirmata, ad donatricem sponsam sive eius successores donatarum rerum dominium transferatur. *Dat. Id. Jul. Constantinopoli*[x]. *Accepta XIV.*[y] *Kal. Mai. Hispali, Nepotiano et Facundo*[z] *Coss.* (336.)

Interpretatio. *Si quando sponsalibus celebratis, interveniente osculo, sponsus aliquid sponsae donaverit, et ante nuptias sponsus forsitan*[a] *moriatur, tunc puella, quae superest, mediam donatarum solenniter rerum portionem poterit* *) *vindicare, et dimidiam mortui heredes acquirunt*[b], *quocunque per*[c] *gradum successionis ordine venientes. Si vero osculum non intervenerit*[d], *sponso mortuo nihil sibi puella de rebus donatis vel traditis poterit*[e] *vindicare. Si vero a puella*[f] *sponso aliquid*[g] *donatum est, et mortua fuerit, quamvis aut intercesserit aut non intercesserit osculum*[h], *totum*[i] *parentes puellae sive propinqui, quod puella donaverat, revocabunt.*

7. *Impp. Constantius et Constans AA.*[k] * * * .... dumtaxat[l] servata oblatio habeat integrum robur, etsi *neuter*[m] testationi fidem accommodavit actorum; quippe satis est *idoneus* testium convocatorum in haec[n] vota conventus: dummodo in ceteris universis donationibus, secundum constituta *divi patris nostri* *), actorum confectio requiratur. *Dat. V. Id. Ju*[o] *Agrippinae*[o], *Amantio et Albino Coss.* (345.)

8. *Imp.*[p] *Julianus A. ad Hypatium Vicarium Urbis Romae.* Quoties *sponso* in minori constitutae aetate futurae coniugi aliqua *conferente* in praediis italicis vel stipendiariis seu tributariis, *intercedente* stipulatione donantur, largitas perpeti firmitate *subsistat*, etiamsi traditionis sollemnitas defuisse videatur; ita *tamen*, ut etiam in his donationibus, quae in minores conferuntur, actorum confectio omnifariam flagitetur. *Dat. IX. Kal. Mart. Antiochiae, Juliano A. IV. et Sallustio Coss.* (363.)

9. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Probum Pf. P.* Multa ad *nuptias* sponsaliorum nomine pro sollemnitate *traduntur*, quae nequaquam in

— c. 6. C. Th. cod. I. Vesm. *c.* 6. Sextam enim esse in cod. I., perspicitur ex antecedd. et seqq. constitt., nam paucae tantum literae supersunt ab initio legis, verborum scil. *Si — donatis.* Br. Al., codd. edd. ante Vesm. *c.* 5, praeter codd. 33, 34, in quibus est *c.* 4 C. Th. de Comm. resc. (III, 2), vid. c. 1 eod., et codd. 26, 38, ubi est c. 4 h. t. Cod. Just. V, 3, 16. Bas. XXVIII, 3, 16. L. R. B. tit. XXV. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37; inscr. et textus in codd. 24, 30—34, 39, 43, 44; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 36, 38, 40, 42. — c. 7. C. Th. cod. I. Vesm. c. 7. Mutila est in cod. I. Vid. not. *k—o.* — c. 8. C. Th. cod. I. Vesm. c. 8. Partem c. 8 Vesm. divulgaverat in not. 60 ad interpretationem italicam libri perillustris viri Caroli de Savigny, quam edidit sub titulo: *Delle imposizioni dirette sotto gli Imperatori Romani. Torino* 1838. A marg. fol. Taurin. nonn. literae abscissae sunt. Vid. not. p. — c. 9. C. Th. cod. I. Vesm. *c.* 9. Etiam c. 9 nonnullae literae cum margine fol. Taurin. detonsae sunt. Vid. not. *q.*

l) Cf. c. 11 (6) h. t. k) 6, 7, 20, 21, 44, multi alii codd. et Vesm. *cognoscitur.* l) 6—8, 14, 16—18, Tit. *Hispaniae.* 15 *Hisp. vic.* 10 *viro claro Hisp.* 25 *Vic. Vices Hisp.* Nonn. codd. *Span.* Praeterea 8 om. Vic. et 42 *Hisp.* m) 15 om. *ab.* n) 6—10, 12, 14, 17—20 *sponsoribus sponsae.* 15 *sponsalibus donatis sponsae interv. osc.* o) 17 *vel hunc.* 19 *vel puellam.* 20 *vel puella.* *) Aur. Lugd. *susperstitem.* p) 12 *quicunque.* q) 8 *non.* r) 8, 12 *dimidia — dimidia vid.* 15 om. *ut donatio — videatur.* 9 *media teneatur.* s) Nonn. codd. *donatoris.* t) Cod. Just. *vel.* 20 *sive sponso vel her.* u) 14 om. *vel non interc.* v) Cod. Just. *donationis.* x) Be. addi vult *Constantio et Albino coss.* (335.), quia lex non poterat esse *accepta*, antequam *data* esset, prob. W. Vesm., aut legi *Id. Jan.* y) Ita fere omnes codd., Sich. — Cui. 2* Vesm.; 39, 43 *XVII.* Sich. in m. Go. — W. Cod. Just. *XIII.* z) Nonn. codd. om. *Hispali.* 21, Sich. *Spalis*, sed in m. *Hispali.* Multi codd. *Hispalis* aut *Spalis.* 20 *spaniis neposiano.* Cod. Just. olim *Pacato*, male. a) Ita multi codd. Vesm.; 21, 42, rell. edd. *aliqua — forsitan sponsus.* *) 20 *potuerit.* b) 19, 20, Sich. Cui. 1 — Lugd. *acquirant.* c) 8 *quoscunque per gradus.* 20 *quoc. gradus p. gr.* d) 8 *osculo non interveniente.* Nonn. codd. *intervenit.* e) Nonn. codd. *potuerit.* f) Nonn. codd. add. *forsitan.* g) Ita plerique codd. Edd. praeter Vesm. *aliquid sponso.* h) 8, 20, 21 *aut interc. osc. aut non totum.* i) 20 add. *sibi.* k) Magistratus deest in cod. I. et ap. Vesm. Propter subscr. Vesm. recte rep. *Impp. Constantius et Constans AA....* Vid. not. sq. l) Cum v. *duntaxat* inc. aversa pag. folii Taurin. Initium enim c. detonsa folii inferiore parte periit. Vesmius lacunam deficientium literarum numero servato ita rest.: *Si sponsus in sponsam tempore nuptiarum aliquid conferat, traditionis sollemnitate.* Displicet mihi illud *tempore nuptiarum.* Praeterea sponsus dicitur *in* sponsam aliqua contulisse, cum in sequenti lege, quam Vesm. respexit, sermo sit de sponso futurae coniugi aliqua conferente, ut in hac quoque lege imperatorem eodem modo scripsisse mihi persuasum sit. Quare aliter explere tentavi lacunam sequentis constitutionis ope et observato quidem lacunae spatio: „*Quoties a sponso futurae coniugi aliqua conferuntur traditionis sollemnitate.* m) I. *ets* et abscissae sunt septem literae. Vesm. rest. *i* (etsi) *neuter.* Mox I. *fides.* n) I. *In hac vota.* Literas *est ido*(neus), quae des. in cod. I., rest. Vesm. et mox *mmodo* (dummodo) et *divi pa*(tris). *) c. 1—5 C. Th. de Donationibus (VIII, 12). o) I. *I* et superest prior tantum scapus lit. *u*, reliqua abscissa sunt usque ad *pinae.* Vesm. ed. *Ju*° *Agrippinae.* Sitne *Jun.* an *Jul.* scribendum, incertum est. p) I. *Impp.* Literas *onso* (sponso), *nferente* (conferente), *erceden* (intercedente), *ubsistat* (subsistat), *tamen*, *ur* (conferuntur) *ac* et *mart* (literae m primus tantum

damnum debeat dantis accrescere, *sed* mortua in matrimonio puella ad dantis commodum revocari, veteri scilicet iure neglecto. Patris igitur explosa persona propinquorumque, his personis, quae ante coeptum matrimonium videntur obtulisse, incunctanter ea redhiberi oportet. *Dat. III. Id. Jul. Treviris, Valentiniano et Valente AA. II.*[q] *Coss.* (368.)

10.[r] *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Eutropium**) *Pf. P. Arrhis sponsaliorum nomine datis, si interea sponsus vel sponsa decesserit, quae data sunt, iubemus restitui, nisi caussam, ut nuptiae non celebrentur***), *defuncta persona iam praebuit. Dat. XV. Kal. Jul. Thessalonica, Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

11. *Iidem*[s] *AAA. Eutropio Pf. P.*[ss] Patri, matri, tutori vel cuicunque, ante decimum puellae*) annum datis sponsalibus, quadrupli poenam[t] remittimus, etsi nuptiae non sequantur[u]; et si[v] interea puella decesserit[x], sponsalia iubemus sponso restitui. §. 1. Quodsi decimo anno vel ultra pater quisve[y] alius, ad quem[z] puellae ratio pertinet, ante duodecim annos[a], id est usque ad undecimi metas[b], suscepta crediderit pignora esse retinenda[c],

— c. 10. C. Th. cod. I. Vesm. c. 10. Cod. Just. V, 1, 3, ex qua Vesm. suppl. c. 10, quae in cod. I. mutila est. Vid. infr. not. *r*. Bas. XXVIII, 2, 2. De legibus cum h. c. coniungendis vid. c. 11 h. t., not. *sup.* — c. 11. C. Th. ? Vesm. c. 11. Br. Al., codd. edd. ante Vesm. c. 6, praeter codd. 33, 34, in quibus est c. 3 h. t. et 26, 38, ubi est c. 5 h. t. L. R. B. tit. XXVII. Coniungenda est cum c. 10 h. tit., c. un. C. Th. Si provinciae rector (III, 6), c. un. C. Th. de Usur. rei iud. (IV, 19), c. 2 C. Th. ad L. Jul. rep. (IX, 27), c. 8, 9 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42), c. 16 Cod. Just. de Testam. (VI, 23) et fortasse cum c. 1 C. Th. de Primic. (VI, 10). Vid. c. 1 C. Th. de Prim. cit., not. *q*. Existimat Go. praeterea cum ea coniungendam esse c. un. C. Th. Si quac. praed. pot. (III, 11), c. 6 C. Th. de Iis quae administr. (VIII, 16) et c. 3 Cod. Just. de Litig. (VIII, 37), sed vid. Ritterum in Praef. Tom. III. C. Theod. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42.

scapus superest) rest. Vesm.; in cod. I. abscissae sunt. 1. *anthiochiae*. q) Recte Vesm. repos. *II.*, qui numerus abest a cod. I. Omisso numero esset ann. 365, sed illo anno neque Treviris fuit Valentinianus, neque Gratianus imperator. I. *triū*. Vesm. *Triveris*. Literae *dnub* (ad nuptias), *vntur* (traduntur), *resed* (adcrescere sed), *voca* (revocari), *erso* (persona), *matri* (matrimonium), *eriopor* (redhiberi oportet), *ss* (coss.) abscissae sunt in cod. I., rest. a Vesm. r) In cod. I. apparent solae literae *Imp̄p̄p̄ Grati*..... *anus et T*.... *ā ad*. Reliqua cum inferiore membranae parte deiossa sunt. Ea rest. Vesm. ex Cod. Just. V, 1, 3, glossa aliqua quamvis ob resectum marginem et perforatam membranam mutilata unus, quae in marg. cod. I. adscripta est: *o* (?) *c*ɔ ... *aq̄ ē et posterior* | ..... ı *ITI* ᵓ° *V*. Haec Vesm. ita interpretatur, ut *constitutio* haec *et posterior* in cuiusdam legum Codicis libro aliquo fuerint *tituli I constitutio V*. „Haec de ipso C. Th., inquit, intelligi non posse manifestum est; refero igitur ad quampiam collectionem privata opera ante Th. Codicem confectam, in qua, uti in Vaticanis Fragmentis vel in Codicibus in quibus Novellae post Th. Codicem constitutiones receptae fuerant (cf. Justiniani const. Haec quae necessario, *De novo Codice faciendo*, §. 2), non discerpta per varios titulos legum fragmenta, sed ipsae integrae constitutiones sub certis libris et titulis dispositae fuerint; unde utraque haec nostra necessario una fuit constitutio. Quidquid tamen hac de re dicendum sit, id ex allato scholio indubie constat, duas hic positas fuisse constitutiones arcto aliquo inter se sive fontis sive argumenti vinculo connexas." Equidem aliter interpretor glossam; nam *haec* legi non potest, cum ante *q̄* non *c* sit, sed *a*. Lego igitur *constitutio alia quae et posterior* ... (T)*it I. c. V.*, refero autem glossam ad c. 5 Cod. Just. *de Sponsalibus*, qui titulus libri quinti primus est. Neque igitur id concedere possum, quod Vesm. scribit, ex glossa illa constare, duas hic positas fuisse constitutiones arcto aliquo inter se argumenti vinculo connexas. Videtur enim scholiasta quidam hic et illic in palimps. Taur. similes Cod. Just. leges annotasse. Vid. aliud scholium palimpsesti Taurinensis ad tit. C. Th. de Diversis rescriptis (I, 2), not. *bb*, quod const. graecam (ita enim interpretor illud *exemplum*...... *graec.*) *lib. V.* commemorat. Et in quinto quidem Cod. Just. libro fuisse constitutiones graecas, cognoscitur inter alios iuris fontes ex rescripto potissimum codice Capituli Cathedralis Veronensis (cf. Herrmann praef. Cod. Just. p. XIV. et Haenel in Richteri et Schneideri Annalibus criticis [Kritische Jahrbücher für deutsche Rechtswissenschaft] 1844, p. 193 sqq.) N. 60, ubi c. 12 Cod. Just. de Repudiis (V, 17) graece scripta est (cf. Herrmann. ed. Cod. Just. p. 799), quae si integra esset, fortasse scholion illud illustraret. Iam quod ad c. illam quintam attinet, agitur in ea de arrhis sponsalitiis, idem fit in c. 3 eiusd. tit., est etiam c. 5 posterior tertia, cum haec anno 380, illa anno 469 a Leone data sit; itaque si c. tertia Cod. Just. decima h. t. fuit, scholion illud in hunc locum optime quadrat. Voluit enim scholiasta demonstrare, in posteriore aliqua Cod. Just. lege de eadem re actum esse, et id quidem est in quinta, cum quarta nihil habeat quod eo faciat. Quare Vesm., etsi aliter intelligo glossam, recte videtur c. 3 cit. ad hunc Cod. Theod. locum revocasse, neque eum imitari dubitavi. *) Cod. Just. *Eutropio*. Vesm. edidit *ad Eutropium*, quia in fol. Taur. v. *ad* superest. **) Cod. Just. *celebrarentur*. Vesm. *celebrentur*. s) Br. Al. codd. edd. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius*, quod quia c. 10 recepit, Vesm. recte mutavit. ss) Hanc c. in Cod. Just. (V, 1, 3) interpolatam esse Go. affirmat, W. vero negat. Vesm. Wenckio assentitur: sicuti enim c. 2 Cod. Just. non interpolata sit ex c. 5 h. t., sed ipsa c. 4 h. t. (vid. ibid.), ita c. 3 Cod. Just. non interpolatam esse ex c. 11 h. tit., sed haustam ex c. 10. Accedit glossa ad marginem c. 10 in cod. I. adscripta. Vid. not. *r*. 20 *Valent. Grat. et Theod.* inverso ord. 25 om. *Valentinianus*. 38 *Valentianus*. Nonn. codd. *Eutropio*. 42 *Eoiropio*. *) 20 *ante dec. ann. puellae*. t) 6—8, 10, 16, 18—20 *poena*. 14 *pene*. De qua poena W. auct. Gothofredo cf. vult c. un. C. Th. Si prov. rector (III, 6), c. un. C. Th. Si nupt. ex rescr. pet. (III, 10) et c. 5 Cod. Just. h. t. (V, 1), qua sublata est. u) 8, 12 *nuptias non sequatur*. v) 9, 20 *et si*. Edd. plene distinguunt ante *et*, impr. Vesm. x) Nonn. codd. *discesserit*. y) Fere omnes codd. *quis vel*. 19 om. *ve*. z) 6 *ad aliquem*. a) 19, 20 *ante duodecimum annum*. b) 21, Sich. *usque ad undecimum annum, aetas*, ex interpr. sec. Ri. 6—8, 10, 16—18, Til. — Lugd. *usq. ad und. m.* 12, 20 *usque ad undecimum etas* et 19 *usque in undecimum etas*, sed 20 *idem* pro *id est*. 14, 15 *usque ad undecimum etatis*. Recepi ex codd. *ad* pro *in*, quod duo tantum codd. et Cui.

deinceps adventante[d] tempore nuptiarum a fide absistens, quadrupli*) fiat obnoxius. §. 2. Viduae autem ratio diversa est, cui**) auxilium non suffragatur aetatis, scilicet ut ea, matrimonium[e] non implens, ad quadruplum ex veteri constitutione teneatur[f]. §. 3. Duodecimo autem anno impleto quisquis de nuptiis paciscitur, si quidem pater, semetipsum*) obliget, sive**) mater curatorve aut[g] alii parentes, puella fiat obnoxia. §. 4. Cui quidem contra matrem, tutorem, curatorem eumve[h] parentem actio ex bono et[hh] aequo integra reservetur[i] eorum pignorum, quae ex propriis, iuxta poenam iuris, reddiderit facultatibus, si ad consensum accipiendarum arrarum ab his[k] se ostenderit fuisse compulsam. *Dat.*[l] *XV.*[m] *Kal. Jul.*[n] *Thessalonica*[o], *Gratiano A. V.**) *et Theodosio A.*[p] *I. Coss.* (380.)

Interpretatio. *Pater vel*[q] *mater puellae, aut si pater defuerit*[r], *tutor, curator vel aliquis*[s] *ex propinquis, si, antequam decimum annum puella contingat, de nuptiis pacti fuerint et sponsalia susceperint, si postea mutata voluntate renuere voluerint, quem*[t] *prius susceperant, non addicuntur ad quadruplum, sed ea tantum, quae sunt suscepta, restituant: nam et*[u] *si puella mortua fuerit*[v], *hoc tantum, quod acceperant, reddunt*[x]. *Sin vero*[y] *iam puella decimum agens annum usque ad undecimum plenum, susceptas arras vel ipsa, vel parentes, tutores curatoresve tenuerint, id observandum est, ut si fidem placiti mutare voluerint et illum renuant*[z], *cuius sponsalia suscepit, ad quadrupli poenam sine dubio teneatur persona, quaecunque de puellae nuptiis placitum fecit. Quod si antequam annus undecimus compleatur*[a], *pignora suscepta reddiderint, nullam de susceptis arris calumniam pertimescant*[b]. *Nam si vidua fuerit, nihil per aetatem poterit excusare*[c], *si animum alibi diverterit et priorem sponsum renuere voluerit. Tunc*[d] *quaecunque suscepit sponsaliorum titulo, in quadruplum reddat. Puella vero post duodecimum aetatis suae annum, si pater de nuptiis illius aliud facere voluerit, quam promisit, ad quadrupli poenam et ipse tenendus est. Si pater mortuus est, et de nuptiis puellae mater, tutor aut curator aut propinquus aliquis definierit, et puella alteri nubere maluerit, ipsa sponso*[e] *priori*[f] *de propriis facultatibus satisfaciat*[g] *in quadruplum, quod accepit: hac*[h] *tamen conditione servata, ut postmodum contra praedictas personas agere possit*[i], *si illius arras, quem renuit, illis cogentibus invita suscepit*[k].

12. *Impp. Honorius et Theodosius AA. ad Marinianum Pf. P.*[l] *Post alia:* Si pater pactum de filiae nuptiis[m] inierit et humana sorte consumptus[n] ad vota non potuerit[o] pervenire, id inter sponsos firmum ratumque permaneat, quod a patre docebitur definitum[p],

— c. 12. C. Th. ? Vesm. c. 12. Br. Al., codd. edd. ante Vesm. c. 7, praeter codd. 33, 34, in quibus est c. 4 h. t., et codd. 26, 38, ubi est c. 6 h. t. Coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Dotibus (III, 13) et cum c. 4 Cod. Just. de Sec. nupt. (V, 9). Cod. Just. V, 1, 4. Bas. XXVIII, 1, 18. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; inscriptio et subscriptio in cod. 26; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42; sola interpr. in cod. 15; textus pro interpretatione ponitur in cod. 26.

2—W. habent. c) 6, 7, 10, 16—18, 20 *reddenda.* d) 9, 14 *adveniente.* *) 20 add. *paena.* **) 20 *cum.* e) 9 *sc. minoris antea patrimonium.* 15 *aetatisque matrimonium.* 16, 17, 21 *ut eam m.* f) 8 om. *teneatur.* 9 *teneantur.* Mox nonn. codd. *pascitur* pro *paciscitur.* *) Cui. 1 *semeptipsum.* **) Ita 6, 7, 10, 14, 16, 17—20, Til.; 9, 12, 15 *sin.* 8, 21, Sich. Cui. 1—W. *si.* g) 9 *curatori aut.* 10, 18 *curatori ut* et mox *obnoxium.* h) 6, 7, 14, 16, 20 *curatorumve*, sed 6 sec. Rl. *tutorum Curatorumve parentum.* 15 *curatorem tutorem.* 19 om. *curatorem eum.* hh) 6, 7, 10, 14, 18—20, Til. om. *ex*, quod add. 21, Sich. Cui. 1—W. i) Ita 8—10, 12, 15, 18, 20, Til. 6, 7, 14, 16 *reserventur.* 19 *reservato.* 15 *ex integro aequa reservetur*, quae omnia ducunt ad lectionem *reservetur*, quam reposui et Vesm. etiam recepit. 17, 21, edd. *reservatur.* Mox 20 *rerum* pro *arrarum.* k) Sich. Cui. 1—Rl. *hiis.* Rl*. *iis.* 19, 20 *eis.* l) In sqq. nonn. codd. om. *Thess.*, *A. V.*, *I. Coss.* Sich. om. *A. V.* m) 19, 20, 28, 40, Sich. in m. *Dat. XII.* 39 *Dat. XVI.* n) 33 *Jun.* o) Ita plerique codd.; 20 *tesalonice.* 40 *terratocae*, reliqui *tess̄.* Edd. *Thessalonicae*, praeter Til., qui *Thessa.* Cod. Just. *Thess.* *) 38, 42 cum aliis codicibus om. *V.* p) 8, 21, Sich. *Th. AA. Coss.* 27 *Th. ā II. Coss.* 24 *Dat.—tess. theud. V. Coss.* Ex rell. codd. plerique om. *A. I.* aut *I.* Vesm. *AA. Grat. V.—Th. I.* q) 19 add. *Si.* Sich. Cui. 1—Lugd. *Pater aut mater.* r) Ita plerique codd. Edd. *def. pat.* s) 8, 9, Sich. Cui. 1—Lugd. *vel alius quis.* t) Nonn. codd. *quae* et mox *addicantur*; 21 et alii, Sich. *quam*, impr. Rl.; nihilosecius Rl*. *quam.* In m. cod. 21 a sec. man. pos. *quem.* u) 19, 20 om. *sunt* et 8, 21, Sich. *et.* v) Rl*. add. *et.* x) 9, Rl*. *reddant.* y) 6, 7, 10, 18, 19 *Si quid vero.* 20 *si quid iam vero* et mox *quod si.* z) Nonn. codd. *tenuerant* aut *tenuerunt — immutare voluerit — renuat.* 20 *renuunt.* 44 *renuit.* a) Ita fere omnes codd. pro *impleatur*, quod est in edd. b) Nonn. codd. *reddiderit — pertimescat* et paullo infra *excusari.* 20 *propter aetatem.* c) Melius *excusari.* Aur. Lugd. add. *si se emutaverit et.* d) 19, 20 *vol. Nunc hec.* Sich. *Nunc* et mox *sponsaorum*, err. typ. Vesm. *voluerit, tunc.* e) Nonn. codd. *Quod si — aliquid — voluerit ipsi sp.* 20 om. *et post mortuus est.* f) 42 om. *priori.* g) Multi codd. *facult. quadruplum satis faciat quod.* h) 42 *ea tamen.* i) 44 om. *possit.* k) Nonn. codd. *suscipiat*, alii *susciperat.* Sich. *invite suscepit.* l) 15, 19, 25 *Mariniano.* 10, 18, 28, 29, 33 *Marianum.* Cf. etiam Spangenb. not. 17 ad c. 4 Cod. Just. Nonn. codd. *ppū.* Multi codd., Cod. Just. om. *post alia.* m) Ita omnes codd., etiam 6, Til. et Cod. Just.: Sich. Cui. 1—W. *de nupt. fil.* 20 *finieriet*, sed supr. lin. *ingerit*, quod etiam 9, 26 habent. n) Rl. annotat, Sich. male habere *consumptis*, sed Sich. *consumptus.* o) 6, 7, 9, 10, 17, 18, 26 *poterit.* p) 10, 18 *decebitur def.* 26 *quod percipitur a p. definite.* Cf. Dirksen l. c. p. 447.

nihilque permittatur habere momenti, quod cum[q] defensore, ad quem minoris[r] commoda pertinebunt, docebitur fuisse transactum[s]. Periniquum[t] est enim, ut contra patriam voluntatem redempti forsitan tutoris aut curatoris admittatur[u] arbitrium, cum plerumque etiam ipsius feminae[v] adversus commoda propria inveniatur laborare consilium etc.[x] *Dat. IV.*[y] *Non. Nov. Ravenna*[z], *DD. NN.*[a] *Honorio XIII. et Theodosio X. AA. Coss.* (422.)

Interpretatio. *Ubi de coniunctione filiae patris sententia fuerit definitum, si humano casu, antequam puella iungatur, mortuus fuerit pater, mutari*[b] *placitum nulla poterit ratione, nec habebit puella licentiam aliud faciendi, etiamsi mater aut tutor aut curator vel propinqui alium fortasse voluerint suscipere, quam pater elegit* *). *Sed patris promissio circa sponsum, quem ipse suscepit, firma permaneat: nec ipsi puellae suo consilio* **) *contra voluntatem patris aliud velle ulla ratione permittatur.*

13. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hierio*[c] *Pf. P.*[cc] *Post alia* *): Si donationis instrumentum[d] ante nuptias actorum solennitate firmatum sit, de traditione, utrum nuptias antecesserit[dd], an secuta sit vel penitus praetermissa, minime perquiratur[e]: in illa donatione, quae *) in omnibus intra[f] ducentorum solidorum est quantitatem[g], nec actorum confectione quaerenda. Haec enim *) commoda nec mariti fraude, nec successorum eius improbitate, nec scrupulositate[h] iuris, si[i] et imperite vel callide rerum offerendarum in[ii] dotem habeat donatio mentionem[k], denegari uxoribus deceptis[l] patimur vel his *), qui in earum iura[m] succedunt, sed a marito vel ab heredibus eius exacta restitui; illa manente lege[n], quae minoribus aetate feminis etiam actorum testificatione omissa, si patris auxilio destitutae sint[o], iuste consuluit[p] etc. *Dat. X.*[q] *Kal. Mart. Constantinopoli, Tauro et Felice Coss.*[r] (428.)

Interpretatio. *Si donatio sponsalitia ante nuptias gestis inseritur, etiamsi res donata non traditur, non poterit*[s] *infirmari. In illa vero donatione, cuius summa infra*[t] *ducentorum solidorum pretium invenitur, etiamsi gesta defuerint*[u], *nulla feminis poterit sub quacunque calliditate aut obiectione calumnia commoveri, sed qualiscunque cum die et tempore scriptura sufficiet. Et ideo seu*[v] *illa donatio, quae sine traditione gestis habetur inserta, seu*

— c. 13. C. Th. ? Vesm. c. 13. Br. Al., codd. edd. ante Vesm. c. 8, praeter codd. 33, 34, in quibus est c. 5 h. t., et codd. 26, 38, ubi est c. 7 h. t. Coniungenda est cum c. un. C. Th. de Omissa act. impetr. (II, 3), c. 3 C. Th. de Nuptiis (III, 7), c. ult. C. Th. de Dotibus (III, 13), c. 8 C. Th. de Natur. fil. (IV, 6), c. 9 C. Th. de Legit. her. (V, 1) et cum c. 2 Cod. Just. de Bonis quae liberis (VI, 61). Cod. Just. V, 3, 17. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 49: inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42; sola interpretatio in cod. 15.

q) 20 *quodcunque.* r) 20 supr. lin., Sich. Cui. 1—Lugd. *minora.* 15 om. *quem.* 20 *adqueminoris.* 19 *atque min.* s) Ri*. *transasactum*, errore typ. t) 6 sec. Ri., 7, 14, 16, 17, Til. *Iniquum.* 19, 20 *Perinitium.* u) 16 *tutores aut curatores admittantur.* v) 6, 7, 10, 14, 17, 18, Til. *familiae.* x) Cod. Just. om. *etc.* y) Aut hic leg. *III.*, aut in c. 3 C. Th. de Dotibus cit. *IV.*, ne diverso die hae constitutiones videantur datae esse. Uterque numerus exstat in codd.; 8, 19, 21, 29—31, 33, 34, 36, 40, 42, Sich. *Dat. III.* 38 om. *IV.* z) Ita plerique codd.; Til. *Rav.*, rell. edd. *Ravennae.* a) Multi codd. om. *DD. NN.*; nonnulli *DD. A. Hon.*, alii *dominis nostris.* Mox 40, 44, Sich. in m. *XIIII.* 9, 29, 38, 42, 44 *Theod. XIII. et Hon. X.* 20 om. *X.* post *Hon.* b) Ita 6, 7, 9, 20 et multi alii codd., Sich. Cui. 1—Lugd.; Cui. 2—Ri*. *mutare.* Mox 20 om. *aut* post *mater.* *) In his vv. non conciunt codd.; 6, 7 *mater tutor vel curator aut prop. alium voluerint quam pater elegit, fortasse suscipere*, prob. Vesm. 8, 9 *alium voluerint eligere aut fortasse suscipere, quam pater elegit.* 20, 42—44 *voluerint fortasse*; alii codd. om. *voluerint* aut *fortasse.* 21 *mater tutor — alium voluerint quam p. el. fortasse suscipere.* **) Sich. *cosilio*, errore. Multi codd. et edd. ante Vesm. *permittitur.* c) 8 *Jerio.* 15 *Icelio.* 19, 28, 33, 34, 40 *Igerio.* 20 *Hiero.* 27 *Higerio.* 38 *Lirio.* cc) Tich. Til. *Praefecto.* Cui. 1. Aur. Lugd. *Praefecto P.* Cui. 2, 2* *PR. P.* *) *Post alia* exc. in multis codd. et in Cod. Just. d) 20 *instrumenta.* dd) 8, 19, 20 *antecesserint*, sed 20 corr. *antecesserit.* 7, 8, 14, 17 *accesserit.* 10 *anteaccesserit.* 18 *accesserit ante secuta.* e) 19 *vel minime requir.* 20 *intermissa vel minime perq.* *) Sich. Til. *min. perquiratur in illa donatione, quae.* f) 15 *ultra.* g) 6, 7, 10, 14, 16, 18, 19 *quantitate.* Mox 10, 18 *ne auctorum.* *) 20 *confectionem quaer. hec enim.* Aur. Lugd. *querenda.* Be. annotat, *nec* ante *mariti* deesse in Sich.—Cui. 1, quod potius referendum est ad id, quod annot. i expressimus. h) 6, 7, 14, 17 *nec scrupulosi fuit.* i) Ita 6, 7, 14, 16, 17, 21, Sich.—Lugd.; Cui. 2—W. *nec si et.* 8—10, 12, 15, 18, Vesm. *iuris etsi.* 19, 20 *iuris etati imperite.* ii) 6, 7, 10, 14, 16—18 om. *in.* 8, 20 *in dote.* k) 6, 7, 12, 14, 16 *hab. donationem* et om. *mentionem.* Til. in m. *donationem.* 17 om. *donatio.* l) 8 *patiamur.* 10, 15, 18—20, Cui. 1—Ri*. add. *non*, quod in rell. codd. et edd. om., prob. Ri. Ceterum 9 ux. *demptis pat. vitiis.* 16 *certis non p.* *) Sich. Cui. 1—Ri. *hiis.* Ri*. *iis.* m) 18, 20 *iure.* Mox 20 om. *ab* ante *heredibus.* n) Intelligitur sec. W. c. 3 h. t. Contra Vesmius „quod, inquit, mihi secus videtur, tum ob conditionem, si patris auxilio destitutae sint, quam lex illa non requirit, tum quod ea per c. 8 h. t. abrogata fuisse videatur. Haec igitur magis refero ad recentiorem deperditam sub h. t. constitutionem, qua, Juliani constitutione remota, privilegium a Constantino indultum minoribus aetate feminis fuerit restitutum, si quidem patris auxilio destituerentur." Assentior Vesmio. Hinc petita est c. 17 Cod. Just. cit., ita tamen mutata et aucta: *Minoribus aetate foeminis, etiam actorum testificatione in ante nuptias donatione ad eas facta omissa, si patris auxilio destitutae sint, iuste consulitur, ut firma donatio sit.* o) 10, 18 *destituit sin.* 19, 20 *distituta sit.* p) 15 *omissa gestorum si dest. s. patr. aux.* i. Sich. — Lugd. om. *etc.* q) 19, 20 *XI.* 36 *XIIII.* 31 om. *X.* r) 19, 20 *Felice II. coss.* Zirardini l. c. p. 439. s) Ita 6—8, 20, 21, 43, 44; rell. *potest.* t) 7, 20 *in-*

illa, quae infra ducentorum solidorum summam[x] *consistit, nullis calumniarum argumentis in aliquo vacuentur, sed a marito vel ab heredibus eius*[y] *feminis iubentur exacta restitui: illo tamen beneficio legis circa eas feminas, quae in minoribus annis defuncto patre nuptae sunt, permanente, ut de quantalibet summa fuerit conscripta donatio, etiamsi gestis allegata non fuerit, omni firmitate subsistat*[z].

TIT. VI. SI PROVINCIAE RECTOR VEL *) AD EUM PERTINENTES SPONSALIA[a] DEDERINT.

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Eutropio Pf. P.*[b] *Post alia*: Si quis in potestate publica positus atque honore[c] administrandarum provinciarum[d], qui parentibus aut tutoribus aut curatoribus aut ipsis, quae matrimonium contracturae sunt, potest esse terribilis, sponsalia[e] dederit, iubemus, ut deinceps, sive parentes, sive eaedem mutaverint[f] voluntatem, non modo iuris laqueis liberentur[g] poenaeque expertes sint[h], quae quadruplum statuit[i], sed extrinsecus data pignora lucrativa habeant, si ea non putent esse reddenda[k]. Quod[l] ita late patere volumus, ut[m] non solum circa administrantes*), sed et[n] circa administrantium filios[o], nepotes, propinquos, participes domesticosque censeamus[p], quibus tamen administrator operam dederit[q]. Impleri autem id postea matrimonium[r], non vetamus, quod tempore potestatis[s] ob[t] eas personas, de quibus locuti sumus, arris fuerat obligatum[u], si sponsarum consensus accedat. *Dat. XV.*[v] *Kal. Jul.*[x] *Thessalonica*[y], *DD. NN. Gratiano A. V. et Theodosio A. I.*[z] *Coss.*[a] (380.)

Interpretatio. *Iudex provinciae cuiuslibet vel quicunque in administratione constitutus, si habeant aliqui**) *adultos secum filios*[b] *in praedicto honore positi aut propinquos, vel qui ipsis*[c] *in consortio administrationis**) *videntur adiuncti, si per potestatem aut comminando parentibus aut terrendo forte tutores sive curatores vel ipsas quoque puellas sponsaliorum nomine aut arrarum ad obligandam*[d] *cuiuslibet domum aliqua dederint, si contra hanc voluntatem aut parentes aut*[e] *ipsae puellae resultare voluerint, habeant liberam facultatem renuere, quod ita*[f] *suscepisse videntur. Nec**) *poenam sibi noverint quadrupli exigendam, sed etiam ea*[g], *quae sub terrore visae sunt accepisse, in lucrum suum, si voluerint, retinebunt, nec constringi possunt, nisi forte ex suo arbitrio reddere voluerint. Nam si**) *post administrationem, aut parentum aut puellarum circa eos, qui sponsalia dederint, voluntas nubendi permanserit, sequatur electa coniunctio.*

Tit. VI. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 12, 14—21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Bo. W. Aeg. L. R. U. *Tit. VI.* Cod. Just. V, 2. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Cod. Just. V, 2, c. un. Bas. XXVIII, 1, 20. Coniungenda est cum c. 6 C. Th. de Sponsal. (III, 5), c. un. C. Th. de Usur. rei iud. (IV, 19), c. 2 C. Th. ad L. Jul. repet. (IX, 27), c. 8, 9 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42) et c. 16 Cod. Just. de Testam. (VI, 23). Vid. ann. super. ad c. 6 C. Th. cit. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

---

tra et hic et infra. u) 6, 7, 9, 10, 18, 20 *non fuerint.* v) 20 *submoveri sed qualicunque die et tempore scripta sufficiat. Et ideo siv-.* 21 *comm. et qual.* x) Multi codd. *summa constitit.* y) Nonn. codd. *ab eius her.* 8, 44 om. *ab.* z) Nonnulli codices *qualibet — consistat.*

*) 15, R. *et ad.* 10, 18 *Si De Prov.* Cod. Just. *Si R. Pr.* Sich. in titt. ind. *Si pr. rectores.* a) *Sponsalitia* ed. Contius ex uno libro ms. in rubrica Cod. Just., sed alii codd. habent *sponsalia* aut *sponsalitias arrhas.* Utrumque exstat in meis codicibus. Cf. Spangenb. not. 1 ad tit. Cod. Just. cit. qui ed. *Sponsalitia* et Cui. Obs. XI, 17. 5 *sponsolias.* 32 om. *Spons. Ded.* Nonn. codd. *dederit.* b) Sich. *Praefecto.* Til. — Lugd. *Praefecto P.* 10 *aug. et Itropio praeposito.* 25 om. *Valent. et,* 28 *AAA. — alia,* 37 *et Theod.,* 38 *Eutropio Pf. P.* et 15, 29, 42 Cod. Just. *Post alia.* 39, 43 *AAA. ad Senatum.* c) 12 om. *honore.* d) Ita codd., Til. et Cod. Just.; rell. edd. *prov. admin.* e) Cod. Just. *arrhas sponsalitias.* 19 *potestates se terribilia sp. dederint.* 20 *contractae sunt potestates se terribilia sp. dederunt.* f) 8 *eandem mut.* 9, Til. *eadem mut.* 10, 18 *sive heredes mut.* 14, 16 *sive eadem demutaverint.* 15 *sive heredes eandem mut.* 19, 20 *sive alii eandem mut.* 21 *sive eaedem demutaverint.* Sich. *par., sive haec eadem demutaverit.* g) 20 *liberantur.* 15 *laq. iur. lib.* h) 19, 20 *poenaque experte sunt,* sed 19 corr. *pena, quam.* Cod. Just. *poenaeque statutae exp. sint.* i) 19, 20 *statuisset.* Cod. Just. om. *quae quadr. st.* k) 10, 18 *non potest e. r.* 16 *non potentes se r.* 19 *non potuerint esse r.* 20 *non putaverunt esse r.* l) 8 *Qui ita.* Mox 19, 20 *latere pat.* m) 19 om. *ut* recte. *) 20 *administratores.* n) 19, 20 om. *et.* Cod. Just. *sed etiam.* o) Sich. om. *circa adm. fil.* 16 *filias.* 20 *filiorum.* p) 6, 7, 10, 14, 16—20 *censemus.* Cod. Just. *nepotes ac propinquos et participes, id est consiliarios, domesticosque locum habeat: quibus* etc. W. ex Go. ad h. l. profert c. 5 C. Th. de iis, quae administr. (VIII, 15). q) Nonn. codd. *dedit.* r) 15 *matr. postea.* Sich. *matrimonii.* s) 19, 20 *quo potestatis tempore.* t) 6, 7, 14, 16, 17, 20 *ut.* 10, 19 *ad.* 18 *adeat.* Cui. 1 — Cui. 2* in m. *inter,* impr. Go. u) 8, 12 *fuerint obligatae.* v) 8, 17 *XII.* 32 *V.* 39, 43 *XVII.* x) 9 om. *Jul.* y) Ita plerique codd.; rell. codd. *tess., tessal., tesalonice, thessalo.* Til. *Thessal.* Rell. edd. et Cod. Just. *Thessalonicae.* z) 6, 7 *et Honorio I.,* impr. Ri. 10, 18 *et Honorio Coss.* Ceterum nonn. codd. om. *DD. NN.,* alii *A. V.* aut *A. I.* aut *I.*, ut Cod. Just. 20 *domino Gr. V. aug. et Th. ĉsul.* a) 32, 39, 43 *I. simile Coss.* *) 20 *in eodem adm. — aliquos.* b) Ita plerique codd.; edd. *fil. secum.* c) 42 supra lin. add. *cum.* *) Ri. *administationis,* err. typ. d) Nonn. codd. interponunt *aut.* 20 *aut obl.* e) 6, 7, 20, 21, 42, 44, alii *vel.* f) Permulti codd. *quod si ita* et mox *visa.* *) Add. *tantum.* g) Sich. *etiam hae quae.* *) 20 om. *si.*

TIT. VII. DE NUPTIIS.

1. *Imppp. Valentinianus, Valens*[h] *et Gratianus AAA. ad Senatum.* Viduae intra vicesimum et quintum[i] annum degentes etiamsi emancipationis libertate gaudent[k], tamen in secundas nuptias non sine patris sententia conveniant. In oppugnationem[l] cessent itaque[m] sequestres atque interpretes, taciti nuntii renuntiique[n] corrupti. Nuptias nobiles nemo redimat, nemo sollicitet, sed publice consulatur[o] affinitas, adhibeatur frequentia procerum[p]. §. 1. Quodsi in conditionis delectu[q] mulieris voluntas certat sententiae[r] propinquorum[s], placet admodum[t], ut in[u] pupillarum coniunctionibus sanctum[v] est, habendo[x] examini[y] auctoritatem[z] quoque iudiciariae cognitionis[a] adiungi, ut, si pares sunt[b] genere ac moribus petitores[c], is potior aestimetur[d], quem sibi consulens mulier approbaverit[e]. §. 2. Sed ne forte hi[f], qui gradu proximo[g] ad viduarum successiones[h] vocantur, etiam[i] honestas nuptias impediant, si huius rei suspicio processerit[k], eorum volumus auctoritatem[l] iudiciumque succedere, ad quos, etiamsi fatalis sors intercesserit, tamen hereditatis commodum pervenire non possit. *Dat. XIII.*[m] *Kal. Aug. Gratiano*[n] *A. II.*[o] *et Probo*[p] *V. C.*[q] *Coss.* (371.)

Interpretatio. *Viduae intra vicesimum et quintum annum si fuerint*[r] *constitutae adhuc*[*]) *vivis patribus*[s], *tametsi emancipatione acquisierint libertatem*[t], *si ad secundas nuptias venire voluerint, noverint coniunctionem suam in patrum potestate*[u], *non in propria voluntate consistere, et eorum electione, non quorumcunque*[v] *amicorum aut familiarium sequendum*[*]) *esse consensum. Si vero patres mortui sunt*[x], *nec sic quoque ex suo singulariter*[*]) *arbitrio nubendi habeant potestatem, sed pro honestate coniunctionis*[y] *iudicium sequendum est propinquorum*[z]. *Quodsi duo petitores exstiterint, consulendi sunt quidem parentes, nec praetermittendus est etiam*[a] *iudex, qui*[b] *voluntatem feminae pro honestiore duntaxat parte prospiciat. Nec illis tantum propinquis praestet assensum, qui suspicione hereditatis utuntur*[c], *qui forte, dum nuptias differunt, pro successione hereditatis mulieris mortem exspectare videntur: sed illorum magis, si talis conditio*[d] *intercedit, electio sequenda est, qui nihil possunt de ipsius hereditate conquirere.*

2. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Cynegio Pf. P.*[e] Ne quis Christianam mulierem in matrimonium[f] Judaeus accipiat, neque Judaeae Christianus coniugium[g] sortiatur. Nam si quis aliquid hu-

---

Tit. VII. C. Th. *Tit.* 7 Br. Al., codd. 5—10, 12, 14—21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. VII.* C. Gr. V, 1. Cod. Just. V, 4 — c. 1. Br. Al., codd. edd. c. 1. Cod. Just. V, 4, 18. Bas. XXVIII, 4, 34. L. Visig. III, 2, 1. Integra cum interpr. exstat in codd 6—10, 12, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37, 46; inscr. et textus in codd 24, 30, 31; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. — c. 2. Br. Al., codd. edd. c. 2. Iterum haec lex exhibetur in c. 5 C. Th. ad L. Jul. de adult. (IX, 7). Fortasse coniungenda est cum c. 14 C. Th. de Haeretic. (XVI, 5). Vid. not. k. Cod. Just. I, 9, 6. Bas. I, 1, 38. Integra cum interpr. exstat in codd. 6, 7, 9, 10, 12, 14, 16—21; omnia des. in cod. 31; omnia praeter interpr. in codd. 26, 46; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 32, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 34, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 36, 38, 41, 42; sola subscr. in cod. 8 et sola interpr. in cod. 15. In cod. 40 una const. facta est ex inscr. c. 2 et ex subscr. et interpr. c. 3 h. t.

---

h) 8, 16 *Val. Valent.* 10, 18 *Valentinus Valentius.* Til. *AA.* i) Codd. *vicesimum et quintum* aut, ut edd. XXV., praeter W., qui *quintum et vicesimum*, ex Cod. Just. k) 19, 20 *gaudeant.* l) Cod. Just. *sine p. s. non conveniant* et des. seqq. usque ad v. *procerum.* 6—9, 12, 14, 21 *conv. aut in oppugnationem.* 10, 16—18 *conv. aut in oppugnatione.* 15, 19 *conv. aut in oppignerationem.* 20 *oppigneratione*, sed int. lin. *in oppugnatione.* Cui. 1. Aur. Lugd. in m. *aut in oppugnatione. Cessent.* m) 19 add. *qui.* n) 15 om. *renuntiique* et mox *nobiles.* 19 *renuntii itaque.* o) Multi codd. *consolatur.* 20 *consuleatur.* p) Sich. in m. *procorũ.* q) 6, 7 *delectum.* 10, 14, 18 *conditiones delictum.* 20, 21 *conditionis delictum.* 16 *dilectum.* Cod. Just. *conventionis.* Cf. Dirksen l. c. p. 447. r) 8, 19, 20 *certa sententia.* 10, 18 *certa.* 6 sec. Bl. *certat K sententiae.* 9 *sequentia* pro *sent.* s) Cod Just. *patris repugnat sententiae et propinq.*, ubi Cuiacius Obs. III, 5 em. *matris*, prob. W., sed impr. Dirksen. l. c. p. 448. t) 6, 7 *placit ammodum.* 10, 18 *placens adm.* 14 *placitum modum.* 15 om. *admodum.* u) 19, 20 om. *ut in.* Iidem *pupillorum.* Cod. Just. *virginum.* v) 10, 18, Cod. Just. *sancitum.* 20 *sc̃o* 19 om. *est.* x) 10, 18 *habendum.* Sich. Til. *est habendum examen*, sed Til. in m. *habendo examini.* y) 19, 20 *exanimi*, sed 20 supr. lin. *examini.* z) Plerique codd. *auctoritate.* a) 8 *cognationis.* b) Cod. Just. *sint.* c) 19, 20 *g. aut mor. pet.* Cod. Just. *competitores.* d) Codd. *his potior* aut *his potius e.* Nonnulli *extimetur.* 14, 17, Cod. Just. *existimetur.* e) Ita plerique codd. et Cod. Just. 19 *adprobaret.* 21, edd. *approbarit.* f) Codd. et edd. Sich. Cui. 1 — Ri. *hii*, sed 20 *alii* et Til. Ri*. *ii.* g) 19, 20 *proximi.* h) 20, Cod. Just. *successionem.* i) 10, 18 *etiamsi.* k) 19, Cod. Just. *praecesserit*, impr. Go. l) 6, 7, 10, 18 *auctoritate.* 19 *iudiciumque.* m) 8, 38 *XVI.* 15, 24, 44 et Anianus optimae notae ap. Go. *XVIII.* 16 *XV.* 19, 20, 28, 36, Sich. in m. *VI.* 27, 31 *XIII.* 34 *VII.* n) 20, alii codd. *Juvino.* o) *A. II.* deest in multis codd. p) Nonn. codd. *Provo.* 20 *Probino.* q) Pler. codd., Sich. — Lugd. et Cod. Just. om. *V. C.* r) Nonn. codd. *Si viduae — annum fuerint.* *) 6—8 et multi alii codd. *et adhuc.* 9 *fuerint contestatae.* s) Restitui *patribus* ex fide permultorum codicum pro *parentibus*, quod edd. habent. t) 20 *emancipationes — libertatis.* u) 6, 7 *potestatem.* 20 *voluntate.* v) 7 *quorumharum.* *) 6, 7, 9 *consequendum.* x) Edd. *sint.* *) 21 in m., Sich. *singulari.* y) Sich. add. *pro aetate.* z) Ri*. *popinquorum*, err. typ. a) Nonn. codd. om. *etiam.* b) 20 cum aliis *quo.* c) Nonn. codd. *utantur.* Paullo post 20 *mortem mulieris.* d) 6, 7 om. *conditio.* Nonn. codd. *intercedat.* e) Sich. Til. *Praefecto.* Cui. 1 — Lugd. *Praefecto P.* Nonn. codd. *Valentinus, Quinigio, Cinegio* (ut etiam Aur. et Lugd.), *Cynedio.* f) Fere omnes codd.

iusmodi admiserit, adulterii vicem commissi huius[h] crimen obtinebit, libertate in accusandum publicis quoque vocibus relaxata[i]. *Dat. prid.*[k] *Id.*[l] *Mart. Thessalonica*[m], *Theodosio A. II.*[n] *et Cynegio V. C.*[o] *Coss.* (388.)

INTERPRETATIO. *Legis huius*[p] *severitate prohibetur, ut nec Judaeus Christianae matrimonio utatur, nec Christianus homo Judaeam uxorem accipiat*[q]. *Quodsi aliqui contra vetitum se tali coniunctioni miscuerint, noverint se ea poena, qua adulteri damnantur, persequendos, et accusationem huius criminis non solum propinquis, sed etiam ad persequendum omnibus esse permissam*[r].

3. *Impp. Theodosius et Valentinianus*[s] *AA. Hierio Pf. P.*[t] Si donationum[u] ante nuptias vel dotis instrumenta defuerint, pompa etiam aliaque[v] nuptiarum celebritas omittatur, nullus aestimet[x], ob id deesse recte[y] alias inito matrimonio[z] firmitatem, vel ex eo natis liberis[a] iura posse legitimorum auferri, si[b] inter pares[c] honestate personas, nulla lege impediente, fiat[d] consortium, quod ipsorum consensu atque amicorum fide*) firmatur etc. *Dat. X.*[e] *Kal. Mart. Constantinopoli, Felice et Tauro Coss.* (428.)

INTERPRETATIO. *Si occasio talis emerserit, ut nuptiae solennitate debita careant, aut etiam donationes sponsalitiae**) *fieri, aut dos celebrari non possit, sed convenientibus animis*[f] *se matrimonio copulaverint, sufficiet*[g] *aequalibus personis conveniens electio atque consensus, sic tamen, ut conscientia intercedat amicorum, et tunc, si ita res cesserit*[h], *et coniunctio stabilis, et filii legitimi probabuntur*[i].

TIT. VIII. DE SECUNDIS NUPTIIS.

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus*[k] *et Theodosius AAA Eutropio Pf. P.* Si qua ex feminis perdito marito intra[l] anni spatium alteri festinaverit[m] iam nubere[n], (parvum[o] enim temporis post decem menses servandum adiicimus[p], tametsi id ipsum exiguum putemus) probrosis inusta[q] notis, honestioris[r] nobilisque[s] personae et[t] decore et iure[u] privetur, atque omnia*), quae de prioris mariti bonis vel iure sponsaliorum[v]

— c. 3. Br. Al., codd. edd. *c.* 3, praeter cod. 31, ubi est *c.* 2 h. t. et cod. 40, de quo vid. annot. ad c. 2. L. R. B. Tit. XXXVII. Cod. Just. V, 4, 22. Coniungenda est cum c. un. C. Th. de Omissa act. impetr. (II, 3), c. 8 C. Th. de Sponsal. (III, 5), c. 4 C. Th. de Dotibus (III, 13), c. 8 C. Th. de Natur. fil. (IV, 6), c. 9 C. Th. de Legit. hered. (V, 1), c. 2 Cod. Just. de Bonis quae liberis (VI, 61). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14, 16—19, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 39, 40, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 42; sola interpr. in cod. 15.

Tit. VIII. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 12, 14—19, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 49, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. VIII.* Cod. Just. V, 9. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c.* 1. Cod. Just. V, 9, 2. L. Visig. III, 2, 1. Lex Canuti LXXI (ap. Cancian. Tom. IV, p. 310). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14, 16—19, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38, 40, 42; sola interpr. in cod. 15.

---

matrimonio. g) 9, 12, 19, 20, Cui. 2 — Ri*. *Judaeam C. coniugio sort.* 15 *Judaeam C. in coniugio s.* 8 *coniugio socictur.* 10, 16, 18 *sociatur.* h) 15, Cod. Just. *huiusmodi.* i) 6, 7, 10, 14, 21 *libertatem.* 8, 12, 19, 20 *libertatem — relaxatam.* k) Plerique codd. *II.* 12, 14, 17 *III.* 19, 20, 24 om. *prid.* Numerus *VI.*, quem c. 16 cit. habet, et *III.* forma non multum discrepant in codd., quam ob rem in omnibus constitutionibus, quas cum c. 2 h. t. coniungendas esse dixi, scriptum fuisse puto *III.*, ex quo factum est a librariis *VI.*, ab aliis *II.*, qui numerus denique mutatus est in *prid.* l) 24, 38 *kal.* m) Ita plerique codd.; edd. *Thessal.*, praeter W., qui ex Cod. Just. *Thessalonicae.* Hal. om. *Mart. Thess.* n) Ita Be. W. ex Go. cj., quacum multi codd. faciunt, 6, 7, 10, 12, 16, 18—20, 24, 29, 30, 44, Sich. — Ri*. *XII.* 38 *IIXX.* 32, 39, 43 om. *A.* — *Cynegio* et 20, 21, Sich. — Ri*. *A.* o) *V. C.* om. in permultis codd., ap. Til. et in Cod. Just. p) In v. *huius* desinit fol. 241 codicis 20, et desunt octo folia, unde orta est lacuna usque ad vv. *erunt multa condemnatione* interpretationis c. 1 C. Th. de Liber. causa (IV, 8), quae prima folii 250 sunt. 15 et hic et saepe utitur formula *Planum est*, et deest interpr. q) 43 *Christiana mulier iudaeum maritum accipiat.* r) Nonn. codd. *coniunctione — permissum.* s) 14 *Valent. et Th.* 10, 18 *Valentinus.* t) Nonn. codd. *Higerio, Igerio, Hiri.* 28 om. *Hierio.* u) 6—8 *Si donatio.* 10, 14, 18 *Si donationem.* 16 *Si donatio manente nupt.* v) 10 *aliquae.* x) Cod. Just. *existimet.* y) 6, 7, 12, 14, 17, 18 *rectam.* 15 *deesse taliter inito.* Sich. Cui. 1 *omittatur. Nullus aestimet ob id deesse, recte.* Til. *omittatur: nullus aestimet ob id deesse, recte.* Eodem modo interpungitur in Cod. Just. z) 10, 16, 18 *patrimonio.* a) 8 *nati.* 19 *natis filiis iura.* b) 15 et Cod. Just. om. *si*, fortasse recte. Vid. not. *d* sq. c) 8, 21 *partes*, sed corr. in cod. 21. d) Cod. Just. et omnes codd., praeter 21 om. *fiat.* Itaque suspectum est v. *fiat.* Veram scripturam proferunt 15 et Cod. Just., cum omm. vv. *si* et *fiat*, tota sententia perspicua sit. *) Aur. Lugd. *fide amicorum.* Paullo post deest *etc.* ap. Sich. et in Cod. Just. e) 14, 21 *XI.* 28, 38 om. *X*, et mox 8 *Const.* *) 6, 7 *debitam — sponsalitiarum.* f) 8, 42 *amicis.* g) 9, 44 *sufficiat.* h) 7, 9, 42, Sich. *recesserit*, sed Sich. in m. *res cesserit* et 42 corr. *permanserit.* i) Permulti codd. *probantur.*

k) 28 om. *Valent.* l) 10, 18 om. *intra.* Mox nonn. codd. *spatio.* m) Ita 10, 14, 17—19, Cod. Just.; edd. *festinarit.* 9, 12, 16 *festinaret.* n) Ita 6—8, 10, 12, 14, 16, 17, 19; 18 *tam nubere.* 21 om. *nubere* et Sich. — Lugd. Be. W. *iam. Innubere*, quod 9, Cui. 2 — Ri*. habent, ortum est ex *iam nubere.* Quae Go. not. *c* profert ad v. *innubendi* retinendam, h. l. non apta sunt. o) Ita 6, 7, 10, 12, 14, 15, 17—19. Cod. Just. *parvum enim tempus.* Rell. codd. et edd. *parum*, quod propter sententiam ferri non potest. p) 8 *adiecimus.* 15 *serv. praecipimus.* q) 10 *iuxta.* 18 *iusta.* r) 6, 7, 14 *honestiori.* 10, 18 *honestior.* s) 6, 7, 14 *nobisque.* 21 *honestiores nobilesque pers.* t) 10, 18 *persona et.* Cod. Just. om. *et.* u) 8 om. *et iure.*

vel iudicio defuncti coniugis consecuta fuerat[x], amittat et sciat[y], nec de nostro beneficio vel annotatione sperandum sibi esse subsidium. *Dat. III.*[z] *Kal. Jun.*[a] *Constantinopoli, Eucherio*[b] *et Syagrio*[c] *Coss.* (381.)

Interpretatio. *Mulier*[d], *quae post mortem mariti intra annum*[e] *alteri viro nupserit, sciat se infamiae subiacere et notabilem usque adeo reddi, ut quaecunque sponsalitia largitate percepit, vel si per testamentum ipsi aliquid prior maritus donavit, amittat, et totum illius filiis cedat: si filii non fuerint, illis profuturum**) *personis, qui priori marito gradu proximiori iunguntur et hoc sibi per successionem poterunt vindicare.*

2. *Iidem AAA. Floro*[f] *Pf. P.* Feminae, quae[g] susceptis ex priori matrimonio filiis ad[h] secundas[i] transierint[k] nuptias, quicquid ex facultatibus priorum maritorum sponsaliorum[l] iure, quicquid etiam[m] nuptiarum solennitate perceperint, quicquid aut[n] mortis causa[o] donationibus factis, aut testamenti[p] iure directo[q], aut fideicommissi[r] vel legati titulo, vel cuiuslibet munificae liberalitatis praemio[s] ex bonis[t] maritorum fuerint assecutae, id totum, ita ut[u] perceperint[v], integrum ad filios, quos ex praecedenti coniugio habuerint, transmittant, vel ad quemlibet ex filiis (dummodo ex his[x] tantum[y], quos tali successione dignissimos iudicamus), in quem[z] contemplatione meritorum[a] liberalitatis suae[b] iudicium mater crediderit dirigendum. Nec quicquam eaedem[c] feminae ex iisdem facultatibus abalienandi[d] in quamlibet extraneam personam, vel successionem ex alterius matrimonii coniunctione susceptam praesumant, atque habeant potestatem possidendi tantum[e] in diem vitae, non etiam abalienandi[f] facultate concessa. Nam si quid ex iisdem rebus per fraudem saevioris animi[g] in alium quemlibet fuerit a possidente[h] translatum, maternarum redintegrabitur compensationibus facultatum[i], quo illibata ad hos, quos statuimus, heredes[k] bona[l] et incorrupta perveniant. §. 1. Illud etiam addimus[m] legi, ut, si aliquis ex iisdem[n] filiis, quos ex priore matrimonio susceptos esse constabit[o], forte decesserit[p], qui sorores vel sororem, non etiam fratrem relinquens, Senatusconsulti[q] beneficio matri simul ac sororibus successionis[r] locum fecisse videatur, seu[s] etiam filia, quae, nullo exsistente fratre et[t] superstitibus matre ac sororibus tantum[u], adeundae[v] hereditatis locum matri pro dimidia portione*) servabit[x], quod successionis beneficio[y] mater videbitur consecuta[z], in diem vitae[a] pro sibi debita portione sola tantum possessione*) delata, omne his[b], qui supererunt ex priore suc-

— c. 2. Br. Al., codd. edd. *c.* 2, praeter codd. 33, 34, in quibus subscriptio et interpretatio in titulum decimum huius libri translatae sunt. Vid. infra titulum Si nuptiae ex rescripto pet., not. •. Cod. Just. V, 9, 3. Coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Abolitionibus (IX, 37). Ad interpr. cf. L. Burg. Tit. XXIV, §. 1 sq. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14, 16—19, 21; omnia praeter interpr. des. in cod. 49; inscr. et textus in codd. 24, 26, 30—34, 38, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 36, 40, 42.

*) Sich. *omniß.* v) 15 *sponsalicio.* Cod. Just. *sponsalium.* x) 8 *fuerit.* y) 10, 18 *amittant et scient.* In v. *amittat* desinit c. 2 Cod. Just. z) 10, 18, 28, 33, 36, 39, 40, 43, Sich in m. *IIII.* 38 *XIII.* 32 om. *III.* a) 6, 7, 10, 12, 14, 18, Til. — Lugd. *Januar.* 9, 28, 36, 42, Sich. in m. *Jul.* b) 8, 24 *Eukario.* 10, 18, 19, 21 *Eucerio*, quod fere convenit cum Fastis Zilensibus, in quibus: *Syagrio et Eucaerio.* 14, 39 *Eucyrio.* 36, 40, Sich. in m. *Eutropio.* 33 *Eucelio.* c) Plerique codd. *Siagrio*, nonn. *Suagrio, Sigragrio.* d) 6, 7 om. *mulier*, sed add. in cod. 7 a manu rec. e) Nonn. codd. *intra annum post mortem mariti* et mox *illis* aut *illius profutura personis.* *) 21 *profutura.* f) Til. *Idem.* 25 *Flebino.* g) 16 om. *quae.* h) 8, 12 *fil. eum ad.* i) Cod. Just. add. *post tempus luctui statutum.* k) 6, 7, 14 *transieris.* l) Cod. Just. *sponsalium.* m) 19 *nuptiarum etiam.* 16 om. *etiam.* Til. *nubtiarum*, in qua scriptura sibi non constat, cum et *nubtiis*, *nubtiarum*, *nubtias* et *nuptiis* etc. scribat, quod semel moneo. n) Cod. Just. *aut quicquid.* 8 *quicq. autem.* o) 9 add. *de.* p) Cod. Just. *testamento*, impr. Go. 19 *testamentis.* q) 8, 10, 18 *directum.* r) 19 *fideicommisso.* s) Nonn. codd. *praemium.* t) Cod. Just. add. *ut dictum est, priorum.* u) 6 sec. Ri. *aut.* v) 10, 18 *perceperunt* et mox *habuerunt.* 16 *praeciperent.* x) Sich. Cui. 1 — Ri*. *hiis.* y) Cod. Just. add. *sit.* 16 om. *quos.* z) 19 om. *quem.* Sich. — Ri*. *quos*, sed Go. em. *quem* ex Cod. Just. a) 10, 18 *contemplationem maritorum.* 14 *contemplationem.* 19 *maritorum.* b) 16 om. *suae.* 21 *suae iuditio.* c) Nonn. codd. *Ne q. eadem — hisdem.* d) 8, 12 *alienandi.* Cod. Just. *alienandum.* e) Cod. Just. add. *atque fruendi.* f) 8, 12, Cod. Just. *alienandi.* Sich. — Lugd. *ab alienandi.* Mox plerique codd. *hisdem.* g) 6, 7, 10, 18 *scebioris.* 14 *sceviorie.* 15 *lasciviorie.* 19 *executoris.* 21 *scaevioris.* Cod. Just. om. *per — animi.* Til. *avimi*, mendose. h) Cod. Just. *ob ea.* Nonn. codd. *ad p.* i) Cod. Just. *ex maternis redintegrabitur facultatibus.* Mox 8, 10, 18, 19 *quod.* k) 6, 7, 14, 16 — 18, Cui. 2 in corr. *instituimus.* 10 *instituemus.* 21 *ad ūs quo statuimus.* Cod. Just. *ad eos, quos stat. liberos.* l) 8, 14 *salva.* m) Cod. Just. add. *huc.* 8 *addemus.* n) Nonn. codd. *hisdem.* o) 15, 19 *constat.* p) 6, 7, 14, 16, 18 *decessent.* 8 *decesserint.* 19 *discesserit.* Sich. — Lugd. *decesset.* 9 om. *forte decesserit.* Jam sequentia in Cod. Just. ita sunt immutata: *matre iam secundis nuptiis funestata, aliis etiam ex eodem matrimonio progenitis liberis superstitibus, id, quod per eandem successionem ab intestato, vel ex testamento suae posteritatis mater videbitur consecuta, in diem vitae* etc.; nempe ann. W. ex Go., quia Sc̄ti Tertulliani rationes immutatae erant a Justiniano L. 7 Cod. Just. ad Sc. Tert. (VI, 56). q) 10, 18 *sororem vel etiam — Senatusconsulto.* Sich. *beneficiß.* r) 8, 12 *successioni.* s) Sich. *videatur. Seu etiam.* 8 *Sed etiam.* t) 8, 12 om. *et.* u) 10, 12, 14, 16, 17, 19 *ad eundem her.*, impr. Ri. 18 *ad eum her.* v) Sich. *sororibus, tantum.* *) 14 *debitam portionem.* x) 8, 9, 19, 21, Be. in not. *servavit.* 15 *servaverit.* 12 om. *serv. — portione.* y) Sich. *beneficiß.* Til *beneficium*, sed in m. *beneficio.* z) 8 om. *successionis — consec.* a) Cod. Just. add. *suae.* *) Lugd. *postessione*, sed Aur. *possessione*, quae diversitas memorabilis est. b) 9 *omnes hii.* Sich. Cui. 1 —

cepti[c] matrimonio, filiis relinquat*), nec super istiusmodi[d] facultatibus testandi[e] in quamlibet aliam[f] extraneam personam vel quicquam abalienandi[g] habeat potestatem. §. 2. Quodsi nullam ex priore matrimonio habuerit successionem[h], vel natus natave decesserint, omne, quod[i] quoquomodo percepit[k], pleni proprietate iuris[l] obtineat, atque ex iis[m] nanciscendi[n] dominii[o] et testandi[p], circa quem voluerit, liberam habeat potestatem*). §. 3. Similiter[q] etiam admoneri maritos volumus[r] et pietatis et legis exemplo; quos, etsi vinculo[s] non adstringimus, velut impositae severius sanctionis, religionis tamen iure cohibemus*), ut sciant id a se promptius sperari contemplatione iustitiae[t], quod necessitate propositae[u] observationis matribus imperatur: ne, si[v] ita necessitas persuaserit[x], circa eorum personam*) subsidio sanctionis exigi ab eis[y] oporteat, quod optari interim sperarique condeceat. *Dat. XV.*[z] *Kal. Jun.*[a] *Constantinopoli, Antonio*[b] *et Syagrio*[c] *Coss.* (382.)

Interpretatio. *Mulieres, quae amissis maritis ad alias postea nuptias legitimo tempore, id est expleto anno, venerint, si ex priori marito filios habuerint, quicquid per sponsalitiam largitatem vel nuptiarum tempore consecutae sunt, totum filiis conservabunt, nec in alias vel extraneas personas noverint transferendum. Quicquid vero*) *prior maritus per testamentum seu fideicommissum*[d] *seu legati titulo vel mortis causa uxori donaverit, de his rebus, quas tali*) *mulier donatione percepit, seu omnibus filiis, seu in unum pro merito servitii, si conferre voluerit, liberam habebit facultatem*[e], *ita ut ei de bonis prioris mariti a filiis ipsius quicquam alienare non liceat. Quod si praesumpserit, de propriis facultatibus noverit*[f] *compensandum. Hoc specialius huic legi credidit*[g] *inserendum, ut mulieri, cum ad alias nuptias venerit, si de filiis, quos ex matrimonio priore susceperat, masculus moriatur, eo casu, ut matrem et*[h] *sorores aut certe sororem superstitem dimittat et fratrem non dimittat, qui matrem possit excludere, tunc beneficio legis mater*) *cum filiabus vel filia aequali sorte succedat. Si vero filia moriatur et matrem et sorores tantum*[i] *dimittat, dimidiam*) *defunctae filiae hereditatem mater acquirat, et media sororibus seu una, seu plures sint, proficiat: ea*[k] *tamen ratione, ut dum advixerit*) *mater, acquisitam ex hac filii aut filiae*[l] *medietatem tantummodo in usufructu possideat, et reliquis, si supererunt ex priore matrimonio, filiis, post obitum derelinquat, ad alias personas in transferendo nec per testamentum, nec per donationem habitura licentiam. Cui mulieri si de priore marito filii non supersint, tunc quaecunque, quae sub hac occasione percepit*[ll], *sibi velut propriam vindicet facultatem, et in quemcunque voluerit, iure transmittat. In hac etiam lege similem et patribus*[m] *mortuis uxoribus conditionem, si ad alias nuptias venerint, voluit observari, ut, si de priore uxore filii vel filiae fuerint, ex quibus aliqui moriantur, et in suam portionem locum patri faciant, post illius obitum fratribus vel sororibus, qui supererunt de ipso coniugio, portio relicta proficiat, nec poterit per patriam potestatem ad alias transire personas.*

3. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Joanni Pf. P.*[n] Nulli videatur ambiguum, eorum[o], quae nuptiarum tem-

— c. 3. Br. Al., codd. edd. *c.* 3, praeter codd. 32, 33, ubi est. *c.* 2. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14, 16—19, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 26—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42. H. c. cit. in L. R. B. Tit. XVI.

Ri*. *hiis.* 17 *hisque* c) 18 *suscepta.* 19 *susceptione.* 21, Cod. Just. *susceptis.* *) 10, 18 *relinquant.* 14 *relinqui.* d) 6—8, 10, 14, 17, 18, Til. *huiusmodi.* e) 10, 18 *testantur.* f) Cod. Just. om. *aliam.* g) 8, 12, Cod. Just. *alienandi.* 19 *inalienandi.* h) Sich. Til. *habuerint succ.* 12 om. *successionem.* i) 6, 7, 18, Til. *omnem* et om. *quod.* 8 *omne quomodo.* 9 *omne quodcunque m.* 10 *omnem quoque m.* 14, 16, 17 om. *quod.* k) 6—8, 10, 14, 16—18, Til *perceperint* et om. *pleni.* 12 *perciperent.* 19, 21, Cod. Just. *perceperit.* l) 6—8, 10, 14, 16—18, Til. *proprietatem.* Cod. Just. *pleno proprietatis iure.* Mox 8, 9, 16 *obtineant.* Fort. ex codd. em. *omnem quoquomodo perceperit proprietatem iuris obt.* m) Codd. praeter 21, Sich. *hiis.* 21, Til. *his.* Cod. Just. *in his.* n) 19 *faciendi.* o) 6, 7, 14, 16, 21, Til. *dominis.* Sich. *dominos*, impr. Ri. p) 16 *testandis.* *) Cod. Just. *facultatem*, in quo lex finitur, sequentibus omm. propter Nov. Theodos. XX. de Patern. seu mat. bonis. q) 6, 7, 9, 10, 16, 18, 19, 21, Cui. 2, 2* in corr. *Simili.* r) 15 *volumus maritos.* 19 *etiam more ad mar.* s) 12, 16, 19 add *interim.* Ceterum 19 *exemplum q. e. vinculo interim* et 8 *quos si.* *) 21 *prohibemus*, sed in m. *cohibemus.* Paullo post 15 om. *id.* t) 16 om. *iustitiae* u) 19 *necessitati profuturae.* 21, Sich. *necessitati prop.* v) 9, 12, 16, 19 *nisi.* x 6, 7, 14, 16, 17, 21, Sich. — Lugd. *necessitus erit.* 8, 10, 15, 18, 19 *necessitas suaserit.* 8, 9, 12, 15, 19 add. *et.* *) Til *personae.* Pler. codd. Sich. Cui. 2, 2* *personâ.* y) 6, 7, 10, 12, 14, 15, 17, 18 *his.* z) Ita 14, 24, 26, 27, 31, 32, 39, 43, Anianus optimae notae ap. Go., et c. 8 C. Th. de Abol. (IX, 37), quacum coniungenda est haec lex. 6, 7, 16—18, Til. *XVII.* 8—10, 12, 15, 29, 30, 33, 34, 38, 42, Cui. 1. Aur. Cui. 2, 2* in m. *XVI.*, sed in Lugd. margine omissus est hic numerus, quod mirum est. 19 *XI.* 21, Sich. Cui. 1 — W. Cod. Just. *VI.* a) Ita 6, 7, 14, 16—18, 24, 28, 31, 36, Sich. in m., Til. Cod. Just. et c. 3 cit. 19 *Aug.* 30 *Mai.* 32, 33 *Mart.* 38 om. *Jun.* Rell. codd., Sich. Cui. 1 — W. *Jan.* b) Nonn. codd. *Antonino.* c) Vid. c. 1 h. t. not. *e.* *) 9 om. *vero.* d) 6, 7 *fideicommisso* et 7 mox *meriti.* *) Sich. Cui. 1 — Lugd. *talis.* Supra Go. *perfonas*, err. e) Plerique codd. *hab. lib. fac.*, nonn. *habeat lib. fac.* f) Permulti codd. *noverint.* g) 21 in m., Sich. *credimus*, sed Sich. in m. *credidit.* Mox nonn. codd. *et* (7 *uti*) *mulier cum* et om. *ad.* h) 21, Sich. in m. *aut.* *) Aur. Lugd. *ausperstitem* err. et mox 7 *matrem.* i) 9 om. *tantum.* *) 7, 21 *mediam.* k) 9 om. *Ea tamen — reliquis.* 21 *et*, sed corr. *ea.* *) Cf. c. 1 C. Th. de Leg. her. (V, 1) not. *h.* l) Ri. Ri*. *filii* et paullo post Aur. Lugd. *donationum*, err. typ. ll) Nonn. codd. *perceperit.* m) Nonn. codd. diversimode *patris* aut *patres* et mox *conditione — volunt observare — fuerint quibus — et sor. vel qui superfuerint.* n) Multi codd. *Johanni.* 10 *J. praeposito.* o) 6, 7, 9, 10, 14, 16, 18, 21, Sich. Til. *ea-*

pore mulieres accipiunt, etiamsi ad secundas nuptias, exstantibus[*]) ex priore matrimonio liberis, emenso tempore[p] forte migraverint, in diem vitae usumfructum[q] circa eas debere durare, salva iis[r] proprietate, quibus ius[s] integrum post earum obitum leges sacratissimae[t] reservarunt, ut manifestum est, quod delatum ex priori coniugio liberis constat. *Dat.*[u] *X.*[v] *Kal. Jul.*[x] *Ravenna*[y], *DD. NN. Honorio IX.*[z] *et Theodosio V. AA. Coss.* (412.)[a]

Interpretatio. *Notissimum valde est, has facultates, quas tempore nuptiarum mulieres a maritis accipiunt, suo dominio vindicare: et si maritum mori contigerit, qui tamen filios derelinquat, et post transacta luctus tempora legitime ad alias nuptias venerint, in diem vitae suae donatarum rerum teneant usumfructum. Post obitum vero earum ad prioris*[*]) *mariti filios omnia revertantur, nec exinde aliquid matribus vivis filiis in aliorum*[b] *iura transferre permissum est.*

TIT. IX. SI SECUNDO[c] NUPSERIT MULIER[d], CUI MARITUS USUMFRUCTUM RELIQUERIT.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Asterio*[e] *Com. Orientis.* Aperta definitione[f] signamus, longe aliud esse, quod de rebus ante nuptias a[g] nostra mansuetudine constitutum est[h], aliud, quod de iis, quae ex patrimonio proprio vir suo arbitrio ad usumfructum uxori dereliquit[i]. Nam in eo usufructu, quem vir extremam constituens voluntatem[k] de rebus propriis uxori dimiserit[*]), statim post secundas nuptias[l] mulieri volumus imminere[m] iacturam, secundum eam[n] legem, quae de hoc articulo non dubitatur emissa[o]: de usufructu vero rerum ante nuptias donatarum ea servari[p], quae saluberrima lex[q] anterior[r] plena definitione decrevit[s]. *Dat. XVI.*[t] *Kal. Mart.*[*]) *Constantinopoli, Honorio A. IV.*[u] *et Eutychiano*[v] *Coss.* (398.)

Interpretatio. *Clara interpretatione has duas sententias explanavit, ut praeter sponsalitiam donationem*[x], *si maritus moriens de patrimonio*[y] *suo usumfructum reliquit*[z] *uxori, iuxta voluntatem eius relicta possideat*[a], *ita ut si mulier postea alio viro nupserit, mox usumfructum ex testamento acquisitum filiis eius refundat, a quo usumfructum fuerat consecuta: usumfructum vero de sponsalitia largitate usque ad obitum suum sicuti superius*[b] *alia lex locuta est, merito retinebit: unde haec ipsa post obitum matris ad illius mariti filios, qui donavit, proprietas reditura est.*

Tit. IX. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 12, 14—19, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 49, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. IX.* Cod. Just. V, 10. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Cod. Just. V, 10, 1, ubi extrema h. c. vv. recepta sunt. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14—19, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 26, 27, 29, 31—34, 36, 38—40, 42—44.

rum. 8, 12, 17 *earum rerum*; rell. edd., 15, 21 *eorum.* 19 *quae in nupt.* *) 8 *stantibus.* p) 9 *emisso tempore.* 14 *lib. feminas emense.* q) 19 *in die v. usufructu.* r) Codd., Til. *his.* Sich. *hiis.* s) 8, 10, 18 om. *ius.* t) Go. W. significari putant c. 2 h. t. u) In seqq. nonnulli codd. om. *DD. NN.*, alii *Rav.* aut *Hon.* aut *et — Coss.*, 8, 29, 35 *V.* et 24 *IX. et Th.* v) 30 *XV.* x) 30, 32 *iun.* y) Ita codd., quorum tamen nonn. *Rav.*, ut Sich. Cui. 1 — Lugd.; Til. *Ravennae.* Rell. edd. *Ravenn.* z) 6, 7, 9, 10, 16, 18, 21, 30, 34, 36, 38, Sich. — Lugd. Go. Ri. Ri*. *VIII.* In Cui. 2, 2* ponitur numerus *VIIII.* in corrig. pro *VIII.*, qui in ipsa edit. est. *VIIII* etiam Go. reponi vult ex Aniani quodam codice optimae notae et ex Fastis consul. Tillemont l. c. T. V, p. 82, n. XXXIV. omnes h. a. ad Joannem missas leges reiicit in ann. 413. 19, 26, 29, 42 *VII.* 17, Til. in m. *VI.* a) 33 *Th. VII. aa. vv. Coss.* 42 *Th. VII. vv. cc.* 9 *Th. vvcc.* Sec. W. hic ponenda est c. 4 Cod. Just. (V, 9). *) 21 *pprios*, sed in m. *prioris.* b) Sich. *alia*, sed in m. *aliorum.* Ceterum multi codd. *quae tempore — maritus* (nonn. *marito*) *mori — derelinquant — nuptias pervenerint — revertuntur.*

c) 19 *secunda.* 8, 31, 33 *secundum.* d) 18 *mulierem maritus.* 33 *Cum maritus ususfructu.* 15, 25 et 5, 44 in ind. rubric. om. *Cui — Reliq.* Nonn. codd. *reliquit.* e) Multi codd. *Astirio.* 8 *Asteterio.* 19 *Impp. Honorius et Theodosius aug. Gasterio ppo. Cum morientis aperta def.* 38 om. *Orientis* et 40 *Com. Orientis.* 44 *ppo Orientis.* f) Go. ex hoc loco colligit, duas de hoc argumento ab Arcadio leges datas fuisse, sed rectius W. hanc c. pro interpretatione c. un. Cod. Just. (V, 10) habendam esse demonstrat, quae fortasse in Codice Theod. c. un. h. tit. antecesserit, cum utramque const. Tribonianus in unam conflaverit. g) 10, 18 om. *a.* 19 *ac nostra.* h) W. hunc locum non intelligendum esse volt de singulari constitutione, sed referendum ad vv. c. un. Cod. Just. cit.: *De usufructu vero rerum ante nuptias donatarum ea observari, quae anteriores constitutiones decreverunt, sancimus*, quae quia in priore lege non clara fuerint, non dubitat. Ceterum 10 *est* (om. *aliud*) *quam de his.* 18 *est* et om. *aliud.* 6, 7, 14, 16 *est ut quod de his.* 17 *est et quod.* Paene omnes codd. et Til. *his.* Sich. *hiis.* i) 6, 7, 14—17, 21, Cui. 1 — Ri*. *derelinquit.* Sich. *ux. de se relinquit.* k) 6, 7, 16, 17 *extremus constituens vol.* 21 *extremus const. voluntate.* 8—10, 12, 15, Sich. Cui. 1 — Ri*. *extrema const. voluntate.* *) Go. *uxoride miserit*, err. typ. l) 12 om. *de rebus — nuptias.* m) Sich. *imminere volumus iact.* 17 *immin. acturam.* n) 16 *eandem.* o) Significatur c. un. Cod. Just. cit. p) 19 *servari ea.* 15 add. *volumus.* q) Ita codd.; sed edd. *lex sal.* r) Sec. Go. et W. est c. 2 C. Th. de Sec. nupt. (III, 9) a Theodosio data, quare h. l. non de Arcadii lege accipiendus est. s) 15 *tractavit.* t) 6, 7, 9, 17, 26, 29, 30, 33, 34, 42, 44, Til. *XVII.* 31 *XVIII.* 34 *VI.* 15 om. *XVI.* *) 26 *Mai.* u) 24, 33, 38 *a. III.* 39 *a. VII.* 43 *a. septimo.* 15 *XIII.* Nonn. codd. om. *IV.* aut *A. IV.* 31 *Const. ipsis aaa. et.* v) 26 *et Comiano et itaciano.* Rell. codd. *Eutitiano, Euticiano.* Sich. Cui. 1 — Ri*. *Eutichiano.* x) 21 in m., Sich. *largitatem*, sed Sich. in m. *donationem.* y) Ri. Ri*. *matrimonio*, err. typ. z) Multi codd. *relinquit* aut *reliquerit* et mox *iusta.* a) 6, 7 om. *possideat.* b) 6, 7 *superior.*

TIT. X. SI NUPTIAE EX RESCRIPTO PETANTUR *).

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Theodoro*[c] *Pf. P.* Quidam, vetusti iuris ordine praetermisso, obreptione[d] precum nuptias, quas[e] se intelligunt non mereri, de[f] nobis aestimant[g] postulandas, se[h] habere puellae consensum confingentes[i]. Quapropter tale sponsalium[k] genus praesentis[l] legis definitione prohibemus. Si quis igitur contra hanc definitionem nuptias precum surreptione[m] meruerit[n], amissionem bonorum et poenam deportationis subiturum se esse[o] non ambigat, et[p] amisso iure matrimonii, quod prohibita usurpatione meruerit[q], filios se iuste hac ratione susceptos non habiturum[r], nec unquam*) postulatae indulgentiae annotationisve principis indulto[s] efficacem se veniae effectum meruisse[t]: exceptis his[u], quos consobrinorum, hoc est quarti gradus, coniunctionem lex[v] triumphalis memoriae patris nostri[x], exemplo indultorum*), supplicare non vetavit[y], exceptisque his[z], qui parentum sponsionem[a] de nuptiis filiarum[b] impleri[c] desiderant, vel sponsalia, hoc est arrarum data nomine, reddi sibi praecepto[d] legum cum quadrupli poena[e] deposcunt. Nos enim peti de nobis nuptias supplicatione prohibemus, quas deceat de voluntate parentum vel de[f] ipsis adultis puellis aut mulieribus impetrari. Nam si negato coniugio, quod fuerat[g] ante promissum, lis[h] aliqua legum[i] praecepto nascatur, de iure nos consuli non vetamus[k]. *Dat.*[l] *Kal. Febr. Ravenna, DD. NN.*[m] *Honorio VIII.*[n] *et Theodosio III. AA.*[o] *Coss.* (409.)

Interpretatio. *Fit aliquoties a quibusdam, ut obliti severitatem legum, obrepere principis audeant maiestati et coniugia sibi expetant ex praecepto, quae consequi non merentur, ut de consensu parentum vel puellae mentiantur: qua de causa huiusmodi*[p] *audaciam interdicit. Quicunque ergo sub tali obreptione matrimonium se obtinere putaverit**), *et amissione bonorum et exsilii relegatione se noverit esse damnandum: nec matrimonium, quod taliter quaesierit, habiturum, nec filios tali ordine et ambitione susceptos legitimos appellandos: nec etiam per supplicationem huius praesumptionis veniam promereri. His vero*[q], *quos in quartum*[r] *gradum originis coniunctio praesumptiva copulaverit, quia notabile est, tamen**) *si supplicaverint, veniam*[s] *relaxabit*[t]. *Nec his interdici, ut prae-*

Tit. X. C. Th. *Tit.*? Br. Al., codd. 5—10, 12, 14—19, 21, 24—34, 36—40, 42, 49, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. X.* Cod. Just. V, 8. — c. 1. Br. Al, codd. edd. *c. un.* Cod. Just. V, 8, 1. Bas. XXVIII, 5, 40. Hincm. Opp. T. II, p. 239. L. Baiuv. Tit. VI, c. 1. Const. Chlotar. a. 560, c. 7. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14, 16—19. 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 33, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 31; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 26, 27, 29, 32, 34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

---

*) 24 *Ne N.* etc. 33 *Si N. Ex R. P. Personis qui priori marito grado proximiore vincuntur et hoc sibi pro successione poterit vindicare.* Deinde, et in cod. 34, pro const. h. t. pon. interpretatio c. 2 C. Th. de Sec. nupt. (III, 8) una cum subscr. eiusdem constitutionis, et sequitur interpretatio h. t. In Cod. Just. (V, 8) hic tit. ponitur ante tit. de Sec. nupt. (V, 9) et tit. Si secundo nupserit mulier (V, 10). Cf. Glück l. c. Tom. XXIII, p. 321, not. 77. c) Nonn. codd. *Theudoro.* d) 10, 18 *ob ratione.* 21 *subreptione*, sed in m. *obreptione.* Mox Go. *nuptia*, err. typ. e) 12 add. *in.* f) Cod. Just. *a.* g) 8, Cod. Just. *existimant.* 21, Sich. *extimant.* h) Cod. Just. *saepe.* i) 8, 10, 18 *confringentes.* k) Ita plerique codd. et Cod. Just.; alii *sponsal*; edd., rell. codd. *sponsaliorum.* l) 6, 7, 14, 17, 18 *praesenti.* m) 15 *precum supplicatione.* n) 6, 7, 10, 14, 16, 18 *meruerint.* o) 15 *se subit. esse.* p) 10, 18 om. *et.* Edd. *ambigat. Et* aut *ambigat: Et* s. *et.* q) 9, 19 *meruit.* 15 *meruerat.* 16 *meruerint.* W. *eruerit*, err. typ. r) 9 *ac rat.* 19 *se iure hac.* 16 *mer. amissione ac ratione susc.* etc. Cod. Just. *fil. se ex hac coniunctione susc. iustos n. hab.* *) 21 *utrum*, sed supra lin. *ne cum que.* s) 6, 7, 10, 14, 16—18 *indulgentiae ad principis* (sed 10, 16, 18, Til. in m. *ad principes*) *vel* (6 sec. Ri. *ve*) *indultu* (16 *indulturum*) et om. *annotationisve.* 8, 9, 19 *adnotationis suae indultu* (19 *indultū*). 12 *adnotationi suae.* 21 *annotatione sue sive principis indultum*, sed corr. *suae* pro *sue sive.* 15, Cod. Just. om. *principis*, sed 15 scrib. *indultu.* Til. in m. *vel indultu.* t) 15 *efficacem effectum venie meriturum.* u) Sich. Cui. 1 — Ri. *hiis.* Ri*. *iis.* Sequentia: *quos — exceptisque his* in Cod. Just. deesse propter mutatum ius, iam W. ex Go. annotavit. v) 19, Sich. Til. *gradus coniunctione, lex.* Cui. 1 — Cui. 2* *gradus coniunctionem, lex.* x) Periit haec Theodosii M. constitutio, quae etiam commemoratur ab Arcadio in c. 3 C. Th. de Inc. nupt. (III, 12) et significatur c. 5 Cod. Just. de Inc. nupt. (V, 9), quae Go. videtur constitutioni 3 cit. inhaesisse. Alia scriptorum veterum testimonia congessit Go. in comm. ad h. c. (Tom. I, p. 330 sq.), ex quibus eam anno p. C. n. 384 aut 385 datam esse colligit. Ceterum Aur. Lugd. *nostris* et mox Sich. *supplicar*, err. typ. *) Multi codd. *indulturum.* 6 *indultarum.* y) 15, 19 *vetuit.* z) Ri*. *iis*, sed Ri. *his.* 12 om. *qui* et 19 *que* post *exc.* a) 6, 7, 10, 14, 18, 21, Sich. Til. *sponsione.* b) 6, 7, 10, 14, 16, 18, Til. in m. *filiorum.* c) Til. in m., Cod. Just. *implere.* d) 8 *sibi praeceptum.* 9 *sibi iure praecepto.* e) Cod. Just. *cum statuta poena.* Vid. c. 6 C. Th. de Sponsal. (III, 6) not. *l.* Seqq. des. in Cod. Just. f) Go — Be. om. *de.* Mox Go. *muileribus*, err. typ. g) 9 *fuerit.* 12 *q. defuerat.* h) 21 *lex.* i) 15 *legis.* k) 14 *vetamur.* l) Go. in Chron. addi vult *XVI.* aut *XVII.*, ut coniungatur c. un. h. t. cum c. 46 C. Th. de Haeret. (XVI, 5). 28, 36, 40, Sich. in m. *Dat. X. Cal. Jul.* m) *Rav.* et *DD. NN.* deest in multis codd. et in Cod. Just. Ceterum plerique codd. *Rav.* aut *Ravenna.* Til. *Rav.* Cui. 1 — W. *Ravennae.* Sich. om. *Rav.* n) Nonn. codd. *IX.* 34 *III.* 26 om. *VIII.* et 24 *et Th. III.* o) 38 *Th. IIII. aāā.* Sich. *A.* p) Multi codd. *severitate — eiusmodi.* *) 43 *matr. tenere put.* Idem mox om. *habiturum nec filios.* q) Sich. *ergo*, sed in m. *vero.* r) Ita Cui. 1 — Lugd. et plerique codd. 21, Sich. Cui. 2 — Ri*. add. *tertium et*, sed in ipsa c. quartus tantum gradus commemoratur. Praeterea multi codd. *quarto gradu.* *) 21 *nota tñ*, sed in m. *notabile est tamen.* Idem *si supplicaverit.* s) Sich. Cui. 1 — Lugd. *venia.* t) Ita 7 (ex corr.), 8, 12, 14, 17 et alii codd., Sich.

ceptum expectant[u] *maiestatis, qui*[v] *parentum placito copulantur. Illi vero, qui, pactis sibi vivis parentibus puellis, ab ipsis puellis post parentum obitum contemnuntur, praecepti tenore in quadruplum arrarum nomine data vel donata recipiant; nam de reliquo si ante definita non fuerint, per supplicationem coniugia postulari omni severitate prohibuit. Ceterum si cum parentibus puellae aut*[x] *cum ipsa puella quis de nuptiis pactus fuerit, et unus ex his voluerit de placito eius*[y] *resilire, nos ab eo, qui despicitur*[z], *consuli non vetamus*[a]. *Reliqua pars legis istius alibi iam habetur exposita.*

TIT. XI. SI QUACUNQUE[b] PRAEDITUS POTESTATE NUPTIAS PETAT INVITAE.

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius*[c] *AAA. Neoterio Pf. P.*[d] Si quis ordinaria vel qualibet praeditus potestate[e] circa nuptias invitis ipsis vel parentibus*) contrahendas, sive pupillae[f], sive apud patres[g] virgines sive viduae erunt, sive et[h] sui iuris viduae, denique cuiuscunque sortis, occasione potestatis utatur, et minacem favorem[i] suum invitis iis[k], quorum utilitas agitur, exhibere aut exhibuisse detegitur[l], hunc et[m] mulctae librarum auri decem obnoxium[n] statuimus, et, cum honore abierit, peractam[o] dignitatem usurpare prohibemus: tali scilicet poena, ut, si circa honorem eum, quo[p] male usus est, vindicandum, statuti nostri sanctioni[q] parere noluerit, semper[r] eam provinciam, in qua sibi hoc[s] usurpaverit[t], habitare per iuge[u] biennium non sinatur. §. 1. Quia[v] tamen contra latentem malitiam praeterea[x] quasdam domos vel quosdam parentes[y] intelligimus muniendos[z], iubemus, ut, quicunque[a] iis[b], et quaecunque erit latentibus per iudicem promissis minisve tentata[c], ad id matrimonium[d], cui adspernatur praestare consensum, confestim, contestatione[e] pro-

---

Tit. XI. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 12, 14—19, 2?, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 49, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XI.* Cod. Just. V, 7. — c. 1. Br. Al., codd edd. *c. un.* Coniungendam eam esse existimat Go. cum multis aliis maioris constitutionis laciniis, per Theodosianum et per Justinianeum Codicem sparsis, sed cf. c. 6 C. Th. de Sponsal. (III, 5), not. sup. Ed. Theod. cap. XCIII. Cod. Just. V, 7, 1. Bas. XXVIII, 5, 39. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14, 16—19, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 26—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

Cui. 1 — Lugd., prob. Ri. 6, 7 *relabit.* 43 *relevavit.* 21, Cui. 2 — Ri*. *relaxavit.* Paullo post 21 *aut praec.*, sed in m. *ut pr.* u) 6, 7, 21 *expetat*, alii *exspectant.* v) Multi codd. *qm*, *quoniam* aut *quum*, et mox *pacta* (6 sec. Ri. *pactas*, sed 7 *pacta se*) *se* (nonn. om. *se*) — *puellas* — *contemnantur.* 21, Sich. *pactas* — *puellas.* x) 21, Sich. in m. *vel.* y) 6—8, 14, 17, 21 et alii *de placitis resilire*, non male. z) Ita vetustiores codd.; Sich. in m., Cui. 1 — Ri*. *dispicitur.* Ceterum multi codd. *displicet*, ut etiam Sich.; alii *displicitur.* a) Seqq. des. in codd. 6—8, 10, 18, 21, 25.

b) 12 add. *quis.* 18 *potestate praeditus.* 26 *Praedictus Postea Ante Nuptias Inv.* 5 om. *Petat Invitae.* Ceterum in hac rubrica magna est discrepantia codicum, cum in iis scribatur *quicunque*, *quaecunque*, *praedito potestatem*, *petant*, *invite*, *invitus*, *invitas*, ita vero, ut iidem codices hic et in indice rubricarum aut in corr. non raro differant. Etiam in Cod. Just. (V, 7) rubrica valde mutata est: *Si q. pr. p. vel ad eum pertinentes ad suppositarum iurisdictioni suae adspirare tentaverint nuptias* et ponitur hic tit. ante titt. 8—10 C. Th. c) 19 *Imppp. Val. Gr. et Th.* d) Plerique codd. *Neuterio.* Til. et in Chronologia ap. Go. Ri. et Ri*. *Neotherio.* Cod. Just. *Theodoro.* Go. cj. *Eutropio*, prob. Be., contra codd. fidem. 28, 33 om. *Neoterio.* e) 19 *pot. praeditus.* *) Cod. Just. add. *earum.* f) 9 *puellae.* 15 om. *sive pup.* et mox *virgines.* g) Cod. Just. *patrem.* W. h. l. restituit notam commatis, quam edd. ante Go. habent, „cum sibi opponantur: *pupillae et quae apud patres sunt virgines et viduae.*" Ego eadem de caussa sustuli notam commatis post *patres* et post *virgines.* Removit etiam W. uncinos, quibus vv. *sive pup.* — *sorte* ap. Go. Ri. Ri*. Be. inclusa sunt, propterea quod in his vv. latet subiectum, ad quod v. *ipsis* referendum sit. h) 8, 9, 21, Til. *iuris sui.* 6, 7, 10, 14, 16, 18 *sive et in iuris sui.* Ortum est *et in* ex v. *etiam*, quod in cod. 15 est, qui *sive etiam iuris sui.* 9, Til. Cod. Just. om. *et.* Verum lectionem esse puto *etiam.* 8 om. *erunt sive et.* i) Cod. Just. *fervorem*, improbb. Go. et W., quamquam etiam libri mss. habeant *favorem.* 10, 18 *factorem.* k) Plerique codd., Til. Cod. Just. *his.* Sich. *huis.* l) Cod. Just. *detegatur*, prob. W., propter antecedens *utatur.* m) 19 *multa.* 10, 18, Cod. Just. om. *et.* Cod. Just. add. *licet prohibitas nuptias non peregerit, attamen pro tali conamine.* n) 15 *obnoxium esse.* o) 6, 7, 10, 14, 16—18 *stat. haberi qui peractam* 8. 9 *st. honorem habuerit.* 12 *st. honorem habueri.* 21 *honorẽ haberet.* Sich. *st. et cum honore abiret.* Til. *stat. haberi, quẽ peractam.* Cf. Dirksen l. c. p. 449. Mox nonn. codd. *talis.* p) 19 *eum cum quo.* 21, Sich. *hon. in eum, quo*, sed Sich. in m. *in eo, quod.* Antea 17 *honorem meum.* q) Cod. Just. *nostris statutis* et om. *sanct.* 6 *sanctione p. n.* 7, 10, 12, 16—18 *sanctione p. voluerit.* 9 *sanctione parare voluerit.* r) 15 et Cod. Just. om. *semper.* s) 19 *provincia.* Cod. Just. om. *hoc.* t) 15 *usurpare voluerit.* u) W. *periuge*, err. typ. Nonn. codd. *iugi* et paullo post *num. signatur*, male. v) Ita 15 et ex cj. in m. Cui. 1 — Cui. 2*, probb. Go. Be. et W., qui recepit *Quia.* Ceterae edd. in contexta legis *Qui.* Ceterum vv. *Quia* — *desinat pertinere* a Triboniano ita contracta sunt: *Illo videlicet adiiciendo, ut et in potestate adhuc constituto, liceat personae, quam huiusmodi ambitu circumvenire tentaverit, confestim contestatione proposita, cum sua suorumque domo iurisdictionem eius evitare: curaturis etc.* x) 6, 7, 10, 14, 16—18 add. *enim.* 8, 9, 12, 15, 21, Sich. Cui. 1 — Ri*. *malitiam parum quasdam*, sed iam ap. Til. et in m. Cui. 1 — Cui. 2* legitur *praeterea*, quod prob. Ri., Be. et W. receperunt. y) 15 *parietes.* z) 8, 12 *puniendos.* 17 *muniendo si iubemus.* Ab antiqua manu in m. exemplaris Cui. 1, quod possideo, hic locus optime ita emend.: *Quia t. c. l. m. parum q. d. vel q. p. i. munitos, iubemus, ut q. iis et q.* etc. a) 9 *iubemus ubicunque.* 14, 15 om. *quicunque iis et* et 8, 12 *iis et quaecunque.* b) Multi codd. et Til. *his.* Sich. *huis.* c) 8 *tempore.* d) Ita Til. et omnes codd. praeter 21, qui *ad dismatrimonium*, mendose. Rell. edd. *ad eius matrim.* e) 15 *cons. statim*

posita, cum sua suorumque *) domo ad iurisdictionem eius[f] desinat pertinere: curaturis[g] hoc uniuscuiusque civitatis vindicibus[h] et eiusdem iudicis apparitoribus. Equidem[i] si haec pravitas ordinarii iudicis erit, universa eius domus[k] ratio atque omnia vel civilia vel criminalia negotia, quamdiu idem[l] in administratione fuerit, vicario[m] competant; sin autem vicarius vel similis potestatis, vim in huiusmodi[n] contrahendo matrimonio *) molietur, vicissim ordinarius iudex intercessor exsistat; si[o] erunt uterque[p] suspecti, ad illustrem praefecturam specialiter talium domorum, quamdiu idem[q] administraverit, tutela[r] pertineat. *Dat. XV. Kalend. Jul.*[s] *Thessalonica*[t], *Gratiano A. V. et Theodosio A. I.*[u] *Coss.* (380.)

Interpretatio. *Si aliquis de his iudicibus, qui provincias administrant, vel etiam his, quibus civitates vel loca commissa sunt, per potentiam*[v] *invitis parentibus virgines aut etiam viduas, si sui iuris sint, per potestatem ad nuptias suas addixerint, aut si pupillae sint*[x], *et earum utilitatibus obviantes per terrorem*[y] *aut per quorumcunque colludium addicantur, ut*[*]) *his personis, de quibus loquitur, invite iungantur*[z]: *quicunque hoc praesumpserit*[a], *decem pondo*[b] *auri se noverit condemnandum*[c], *et in ea provincia, in qua iudex fuerit*[d], *dignitate amissa, biennio prohibeatur accedere. Beneficium tamen*[e] *lex ista adversus eiusmodi homines parentibus vel ipsis mulieribus, quae in suo iure sunt, vel qui minorum*[f] *aetates tuentur, indulsit, ut contestationes ad alios iudices vel civitates proximas deferant et eorum patrociniis defendantur: ut, si in eadem provincia sit alia potestas, utpote si sint duo iudices, unus privata et alius dominica iura gubernans, si ab altero sub hac conditione quaecunque persona prematur, alterius tutela debeat defensari, aut certe ad magnificam potestatem, quae principis auribus hoc possit*[g] *intimare, recurrat.*

TIT. XII. DE INCESTIS NUPTIIS *).

1. *Impp. Constantius*[h] *et Constans*[i] *AA. ad provin-*

Tit. XII. C. Th. *Tit.?* Br. Al., codd. 5—12, 14—19, 21, 24—34, 36 - 40, 42—44, 46, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2°. Go. Ri. Ri°. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XII.* Cod. Just. V, 5. In codd. 8, 11, 12, 15, 19, 28, 36, 40, in codice Guelpherbytano et in Lege Romana, quam ex codice Utinensi edidit Canciani, ego vero duobus aliis codicibus adhibitis, Sangallensi et Piperino, quos inveni, auctam editurus sum, denique in edd. Cui. 1 — W. hic tit. quattuor constat constitutionibus; tribus (2—4) et interpretatione c. 1 in cod. 25; quattuor et interpretatione c. 1 in cod. 21 et ap. Sich., qui c. 1 sq. tit. in h. tit. transferunt, quod etiam Til. fecit, qui ut antiquitus cod. 21 (in quo tamen a rec. man. c. 1 sq. tit. in suum locum reiecta est), quattuor h. t. constitutiones numerat. In rell. codd. tres (2—4) tantum sunt constitutiones h. tituli. Vid. c. 1 et 2 not. — c. 1. Br. Al., codd. 8, 11, 12, 15, 19, 28, 36, 40, cod. Guelph. et L. R. Utin., Cui. 1 — W. c. 1. Apud Sich. sola interpretatio huic tit. ante c. 1 adscripta est ex Argentoratensi codice. Cf. Sich. in m. editionis suae: *Deerat in omnibus exemplaribus una lex, ut conicitur ex interpretatione, quam sumus ex Argentoratensi codice mutuati.* Interpr. tantum legitur in margine cod. 25, quo loco etiam est in cod. 28 et in cod. 21 marg. infer. a Sichardo, ut videtur, adscripta. Apud Til. et in rell. codicibus haec constitutio una cum interpr. excidit. Ex illis vero codd., quibus hanc c. debemus, 15 om. interpretationem, 25 textum et subscr.; solus autem textus om. in codd. 28, 36, 40. Ceterum quod ad cod. 11 attinet, hic titulus legitur in quattuor foliis octuplicatis, quae ex deperdito quodam codice servata extremae codicis 11 parti agglutinata sunt. Cf. Haub. Opusc. T. II, p. 909, ubi memorabilis ille codex 11 ex literis meis ad Hauboldum datis accurate descriptus est.

cont. *) 19 *suarumque.* f) 9 om. *eius.* g) Sich. *pertinere. Curatores*, impr. Ri. Til. — Cui. 2° *pertinere. Curaturis.* 6—10, 17, 18 *curatores.* 14, 15, 19 *curatoris.* h) Cod. Just. *defensoribus*, quod non male dictum esse, ait Go. 15, 19 *iudicibus.* i) 8, 14, Cod. Just. *Et quidem*, quod mihi probatur. Go. defendit *Equidem*, pro *Enimvero.* k) Cod. Just. *domus eius.* l) 14 *item.* Sich. *ibidem*, sed in m. *idem.* m) 6, 7, 10, 14, 18, Til. in m. *vicariae.* n) Ita scripsi auct. codd. 6—8, 14, 19, 21, Til. Cod. Just. Etiam 10, 12, 16—18 habent *huiusmodi.* 9 *vim in eiusmodi.* 15, 21, Sich. Cui. 1 — W. *eiusmodi*, om. v. *in.* *) Cod. Just. *matr. contr.* o) Plerique codd., Sich. — Lugd. *si*; rell. edd. *sin.* Cod. Just. *sin autem.* p) Cod. Just. *utrique.* 21 *si nolunt* (corr. *erunt*) *ut.* q) Cod. Just. *ibidem administraverint.* r) 9 *tutelae.* 10, 18 *tutelam.* 16 *pertinet.* Cod. Just. *tuitio.* s) 16 *Dat. XII. kal. Mai.* Til. *Dat. XV. Kal. Mai.* 24 *Dat. V. kal.* 28, 36, 40 *Dat. X. kal.* 6, 7, 14, 21, Sich. om. *Jul.* t) Cf. c. 6 C. Th. de Spons. (III, 5), not. *i.* u) 8 om. *Grat. A. V.* et 23 *Gratiano — Coss.* In aliis exc. *A. V.* et *A. I.* aut alterutrum horum siglorum. 40 *Daciano aug.* 42 *Theod. AA.* v) 9 et alii *sint per potestatem* et paullo post *adduxerint.* x) 6, 7 *pupillae species.* y) 6, 7, 21, 42, 43, Sich. *per errorem.* *) 7, 21, Sich. om. *ut*, sed add. in m. cod. 21. z) Plerique codd. *invitae.* 8 *inv. cogantur.* a) Sich. *praesumpserint.* b) 6, 7, Sich. *libras*, sed Sich. in m. *pondo.* Nonn. codd. *pondera.* c) Multi codd. et Sich. *se noverint condemnandos.* d) Nonn. codd. *fuerit iudex.* e) 8 *bienn. iubetur excedere.* Sich. *accedere beneficium. Tamen*, sed in m. *officium.* Nonn. codd. *beneficio* et paullo infra *huiusmodi h. p. v. ipsas mulieres, qui in suo.* f) Sich. *minores aetates.* g) Permulti codd. *utputa — alias — certe per — qui — posset.*

*) In cod. 11 praemittitur: *Iste titulus est primus de incestis nuptiis.* 5 *De incertis n.* Cod. Just. (V, 5) *De i. et inutilibus nuptiis* et ponitur statim post tit. de Nuptiis. h) Edd. *Impp. Constantinus et Constans AA.* et in subscr. *Constantino et Constante AA. Coss.* (339.), quam inscriptionem et subscriptionem corruptam esse, iam Go. Be. et W. viderunt. Itaque Go. praeterquam quod cj. *Constantium* pro *Constantino* legendum esse, prob. Be., inscriptionem hanc esse voluit: *Imppp. Constantinus, Constantius et Constans AAA.*, prob. W. In subscr. Go. corr. *Constantio* pro *Constantino*, Be. et W. em. *Constantio II.* Uterque locus sanatur codicibus illis, in quibus h. c. inveni. Etenim 12, 25, 28, 36, 40 in inscr. pro v. *Constantinus* habent *Const̄.* aut *Cōst.*, quo compendio scripturae h. l. non *Constantinus*, quemadmodum librarii aut editores opinati sunt, significatur, sed *Constantius*; de qua re iam supra dixi ad c. 4 C. Th. de Off. pr. praet. (I, 5), not. *o.* In subscr. autem codd. 12, 19 habent *Const̄.* (id est *Constantio*) *III.* et *Con-*

ciales Phoenices[k]. Si quis filiam fratris sororisve[l] faciendam crediderit abominanter uxorem aut[m] in eius amplexum, non ut patruus aut avunculus[n] convolaverit[o], capitalis sententiae poena teneatur. *Dat. prid.*[p] *Kal. Apr. Antiochiae, Constantio III. et Constante II. AA. Coss.* (342.)

INTERPRETATIO. *Quicunque hominum cum fratris*[*]) *filia vel sororis*[q] *incestam coniunctionem se habere crediderit, capitale periculum*[r] *se noverit*[*]) *subiturum*[s], *et*[t] *spurios esse convenit, qui de tali coniunctione nascentur.*

2. *Impp.*[u] *Constantinus et Constans AA. et Julianus Caesar ad Volusianum Vicarium Urbis*[v]. Etsi licitum veteres crediderant, nuptiis fratris solutis ducere[x] fratris uxorem[y], licitum etiam, post mortem mulieris aut

— c. 2. Br. Al., codd. 8, 11, 12, 15, 19, 28, 36, 40. cod Guelpherb. et Lex Rom. Utin., edd. Cui. 1 — W. c. 2; rell. codd., edd. Sich. et Til. c. 1, sed vid. supra c. 1, not. super. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—12, 14, 16—19, 21; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27 — 29, 32 — 34, 36, 38 — 40, 42 — 44; sola interpr. in cod. 15.

stante II., quo ducunt etiam 28, 36, 40, qui *Const. iij. et Constantio* (28 *Constante*) *Coss.* Neque multum differt 15, qui, om. vv. *III. et Constante*, exhibet *Constantio II. aug.* Est igitur haec c. referenda ad a. 342 et scribendum, ut nos fecimus, in inscr. *Impp. Constantius et Constans AA.* etc., in subscriptione *Constantio III. et Constante II. AA. Coss.* (342.) Antiochiae autem Constantium h. a. fuisse, ex chronologia constitutionum certum est. — L. R. Utin. *Impr. Constant.* (cod. Sang. et Pip. *Imp. const.*) — *Dat. III.* (Sang. et Pip. *II.*) *kl. Mar. Rom.* (Sang. *kal. mar. Roma.* Piper. om. *Rom.*) ex. sq. c. i) 25, 40 *Constantius.* k) 8, 11 *Finices.* Cui. 1 — Ri*. *Fenices.* 19 *ponicis.* 28, 36, 40 om. *ad pr. Ph.* l) 8 *sororis sue.* 19 om. *sororisve.* m) 15 om. *aut* et 10 *in eius amplexum.* n) 15 *avunculusve.* o) 8 *convolarit.* 19 *conviolaverit.* p) 15 *II.* 8, 12, 19, *III.* 28, 36, 40 *XII.* Reliqua vid. supra not. *h.* *) 19 *patris.* q) 8 *vel sororis filia.* r) 19 *iudicium.* 21, Sich. Cui. 1 — Lugd. *capitalem sententiam.* *) 25 *nolueris* et des. seqq. s) 8, 11 *incursurum.* 19 *incursuros.* t) 8, 21, 28, 40, Sich. Cui. 1 — Lugd. om. *et — nascentur*, quae vv. ex sq. c. 2 ab interprete addita censet Go. In L. R. Utin. haec c. ita in epitomen redacta est: *Intpr. Quicunque homo cum sui patris* (Piper. *parentes*) *filiam quem* (Sang. et Piper. *filia que*) *de altera* (Piper. *alia*) *uxorem habet, aut cum filiam* (Sang. et Piper. *filia*) *matris suae, quem de altero marito habet* (Piper. *habuit*) *si se in coniugio* (Sang. *coniugium*) *acciperint* (Piper. *acceperint*) *capitale iudicium se esse incursurum cognoscat.* Guelpherb. epitome: *I. Fratris vel sororis filiam uxorem ducere non licit. si quis fecerit capite puniendus.* u) Ita omnes edd. praeter Sich., qui *Constantius et C.*, sed falsam esse inscriptionem monuerunt Go. Ri. T. I, praef. (p. XVI.), Be. et W. Quod *Constantini* mentio fit, aperte mendosum est. Errore irrepsit etiam in inscriptionem nomen *Constantis*; utrumque nomen ex siglo *Const.* depravatum est. Neque significatur nomen *Constantii* (Galli) iam superiore anno 354 Polae interfecti, iussu Constantii patrui. Est etiam nomen Juliani suspectum, habita temporis ratione, cum Julianus VIII. Id. Nov. huius anni Caesar declaratus Galliisque praepositus sit, non *prid. Kal. Maii*, quo die haec c. edita est. Tentarunt igitur docti emendare hanc inscriptionem et quidem Go. ita: *Imp. Constantius A. et Constans* (Gallus) *Caesar*; Ri. autem, qui in praef. ad tom. I, p. XVI. *Constantium* pro *Constante* ponendum esse probat, ita: *Imp. Constantius A. et Constantius* (Gallus) *Caesar*; Be. denique et W. sublatis nominibus *Constantis Caes.* sive *Constantii Galli* et *Juliani Caesaris* restituerunt *Imp. Constantius A. ad Vol.*, quarum coniecturarum nulla codicibus confirmatur. Sed etiam codices praeter paucos nihil auxilii ferunt, quorum plerique vulgatam lectionem tuentur, reliqui hunc in modum differunt: 8, 25 *Id.* $\bar{a}\bar{a}$. *et Jul. C.*; 19, 40 *Id.* $a\bar{g}$. *et Julianus C.*; 15 *Imp. a. et Jul. Caesar*; 36 *Imp. A. Julianus ad*; 10, 18, 38 *Impp. Const. et Constantius AA. et J.* (om. *Caesar* in codd. 10, 18) *ad*; 33, 34 *Impp. Const. et Jul.* $\bar{a}\bar{a}$. *ad*; 37 *Imp. Const. et Julianus Caesar ad*, in qua scripturae diversitate fortasse codd. 19, 40, 37, 8, 25, 15, 33, 34 ducunt ad veram inscriptionem, si sublatis mendosis siglis $\bar{a}\bar{a}$. (8, 25, 33, 34), *Imp.* (15), scriptum fuisse existimamus *A.*, *Id.* etc. Etenim quod ad Constantini et Constantis nomen attinet, videtur in Cod. Th. lex aliqua Constantii antecessisse a Visigothis omissa, et ex hac omissione diversitas scripturae orta esse. Nonnulli enim Breviarii librarii retinuerunt *Id.* $\bar{a}$, quod in ipso Cod. Th. repererant (vid. 8, 15, 19, 25, 40), alii pro *Id.* ipsum imperatoris nomen recte posuerunt, ex antecedente Codicis Th. const. transferentes (vid. 33, 34, 37), alii autem pro *Id.* nomina imperatorum ex superiori constitutione in Br. Al. recepta restituentes, non ex ipso Codice Theodosiano, hoc modo legis corruptam inscriptionem introduxerunt, quae transiit in editiones. Quae si ita sunt, scribendum est cum Be. et W. *Imp. Constantius A.* Quod autem Julianus commemoratur, obstare quidem videtur, praeter Idatium, Chronicon Alexandrinum, quorum librorum ille Julianum demum VIII. Id. Nov. levatum esse Caesarem dicit, hic eum a Constantio VIII. Id. Oct. Arbetione et Lolliano Coss. purpura insignitum et Caesarem initiatum esse refert. Sed praeterquam quod in his libris corruptis dies diversus itaque suspectus est, reliqui etiam, quos inspexi, illius temporis scriptores hanc rem, omissa mensis mentione narrant, et ita quidem, ut Julianus ante profectionem in Galliam Arbetione et Lolliano Coss. Mediolani publice quidem purpura insignitus et Caesar initiatus sit, sed iam antea Caesar nominatus esse videatur. Quibus ex caussis non dubito, quin scribendum sit *Imp. Constantius A. et Julianus Caesar*, quod 37 habet, quamquam om. *A.* Sed quia omnis coniectura, ubi imperatorum nomina incerta sunt, lubrica est, firmorum argumentorum auxilio destitutus, nolui ipsam inscriptionem corrigere, satis esse arbitratus, opinionem meam indicasse. v) Valde dubito, an *Volusianus* recte appelletur *Vicarius urbis*, cum hac dignitate functus esse aliis in locis non dicatur. Contra Volusianus Praefectus praet. in aliis eiusdem anni legibus nominatur. Vid. c. 2 C. Th. de His, qui per metum (XI, 34), c. 26 C. Th. de Appellat. (XI, 30), c. 12 C. Th. Quorum appell. (XI, 36), et ita habent etiam h. l. codices 9, 19, 42. Sed tamen cum plerique codd., quibuscum consentiunt omnes edd., *Vic. Urb.* tueantur, non mutavi inscriptionem. 10, 18 *viro claro urbis.* 33, 34 *V. C.* et om. *Urb.* 25 *Vol. a.* $\bar{N}$. 26 $p\bar{s}$., id est Praef. urb. Praefectus urbis dicitur Volusianus in c. 6 Cod. Just. de Test. (VI, 22), qua de caussa Corsinius l. c. p. 215 reponi vult *PPV.* i. e. *Pro — Praefect. Urbis.* 40 om. *Vicarium* et 38 *ad — Urbis.* In nonn. codd. scriptum est *Volosianum.* x) 8 om. *ducere.* y) 8

divortium contrahere cum eiusdem sorore coniugium[z], abstineant[a] huiusmodi nuptiis universi nec sentiment[b], posse legitimos liberos ex hoc consortio procreari: nam spurios[c] esse convenit, qui nascentur. *Dat. prid.*[d] *Kal. Maii*[e] *Romae, Arbetione*[f] *et Lolliano*[g] *Coss.* (355.)

Interpretatio. *Fratris uxorem ducendi vel uni viro duas sorores habendi penitus*[h] *licentia denegatur*[i]*; nam ex tali coniugio procreati filii legitimi non habentur.*

3. *Impp. Arcadius et Honorius*[k] *AA. Eutychiano Pf. P.*[l] Manente[m] circa eos sententia[n], qui post latam dudum legem quoquomodo absoluti sunt aut puniti, si quis incestis[o] posthac[p] consobrinae suae vel sororis aut fratris filiae[q] uxorisve[r] vel eius postremo, cuius vetitum damnatumque[s] coniugium est, sese[t] nuptiis funestarit[u], designato quidem lege[v] supplicio, hoc est ignium et proscriptionis[x], careat, proprias[y] etiam, quamdiu vixerit, teneat facultates: sed neque uxorem neque filios ex ea editos[z] habere credatur, ut[a] nihil[b] prorsus praedictis, ne[c] per interpositam quidem personam, vel donet superstes vel mortuus[d] derelinquat. Dos[e], si qua forte solenniter aut data aut dicta[f] aut promissa fuerit, iuxta ius antiquum fisci nostri commodis cedat. Testamento suo extraneis nihil derelinquat[g], sed[h] sive testato[i] sive intestato legibus ei *) et iure succedant[k], si qui forte[l] ex iusto et legitimo matrimonio editi fuerint[m], hoc est de descendentibus filius, filia, nepos, neptis, pronepos, proneptis, de[n] adscendentibus[o] pater, mater, avus, avia, de latere frater, soror, patruus, amita. Testandi sane ita[p] demum habeat[q] facultatem, ut his[r] tantum[s] personis pro iuris ac legum, quod voluerit, arbitrio relinquat[t], quas succedere imperialis praecepti tenore mandavimus; ita tamen, ut[u] hereditate defuncti[v] penitus arceatur, si quis ex his[x], quos memoravimus, in contrahendis incestis nuptiis participatum atque[y] consilium iniisse[z] monstrabitur[a], successuro[b] in locum illius *), qui post eum gradum[c] proximus invenitur. Id[d] sane, quod de viris cavimus[e], etiam de feminis, quae praedictorum[f] se consortiis[g] com-

— c. 3. Br. Al., codd. 8, 11, 12, 15, 19, 23, 36, 40, cod. Guelpherb. et Lex Rom. Utin., edd. Cui. 1 — W. *c.* 3; in rell. codd. et in edd. Sich. Til. *c.* 2, sed vid. supr. c. 1, not. super. Cod. Just. V, 5, 6 mut. Cf. L. Baiuv. Tit. VI, c. 1. L. Alemann. Tit. XL. et ad interpr. Conc. Turon. II, 21. L. Sal. Ant. Tit. XIV, art. 12. Capit. (Ben. Lev.) VI, 410. Coll. can. Ans. lib. X, cap. 34. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—12, 14, [illegible]—19, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 28; interpr. et textus in codd. 24, 30—32, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 34, 36, 38, 40, 42; sola interpr. in cod. 15.

uxoris. 9 *uxore* et om. *licitum.* 15 *uxorem et etiam.* z) 9 *coniugio.* 19 *sororis coniugio abstineant.* a) 11 add. *ab.* b) 15 *extiment.* 18 *aestimant.* 19 *ne estiment.* Sich. Cui. 1 — Cui. 2 *coniugium. Abstineant,* dissuadente Go, Til. Go. — Ri*. *coniugium: abst.* c) 9 *superius.* d) 8, 12 *III.* 36 *X.*; alii codd. *II.* e) 19, 24. 30, 34 *Mar.* s. *Mart.* Mox codd. *Rom̄.* aut *Roma.* Edd. *Romae.* f) Plerique codd. et edd. Sich. — Ri*. *Arbitione.* Cf. c. 2 C. Th. de Iurisd. (II, 1), not. *i.* 8 *Arbitone.* 39 *arbiciano.* 34, 43 *arbitiano.* g) 8, 33, 38 *et Juliano.* 19 *Iuliano.* 24 *Loviano.* 23, 36, 40 om. *et Lolliano.* h) 6, 7, 21, Sich. *vel duobus fratribus unam mulierem nubendi penitus.* Fortasse haec vv. sunt interpretamentum antecedentium *Fratris uxorem ducendi.* i) Nonn. codd. *denegetur.* k) 37 *et Theod.* l) Plerique codd. *Euticiano.* 8 *Eutitiano.* 25 *Eutithiano.* Sich. Cui 1 — Ri*. *Eutichiano.* 10, 18 *E. praeposito.* 38 om. *Pf. P.* m) Sich. in m.: „*Apparet legem esse alicunde obiter, ita ut fit, et mutilam citatam,*" quae vv. sine dubio ad prox. annot. referenda sunt. n) 6, 7, 14, 16, 17, 19, 21, Sich. Til. om. *qui post — incestis.* o) 10, 18 *quomodo — vel puniti — incesti.* 11 *incestus.* p) 10, 18 *posthec.* Sich. Til. *posthac qui.* q) 8, 11 *filiam.* 15 *fratris aut sor. fil.* r) 6—8, 10, 14, 17, 18 om. *ve.* 9 *uxoris suae.* s) 9, 21, Sich. — Lugd. om. *vel* et ita interpungunt: *uxorisve eius, postremo cuius* etc. 8 *uxoris ex postr.* 6, 7, 14, 16, 17 *cuius vel tantum damnoque,* impr. Ri. Mox 8, 12 om. *est.* t) 8, 11 *se se.* u) 10, 18 *funestari.* 16, 17, 19 *funestaret.* v) 10, 18, 19 om. *lege.* 14 *quidem de suppl.* Til. *legis.* Intelligitur lex Theodosii M., de qua vid. supra c. un. Si nuptiae ex rescr. pet. (III, 10) not. *x.* Go. ad h. l. fuse disserit de conciliandis c. 3 h. t., c. un. cit. et c. 19 Cod. Just. de Nupt., quae c. 19, si integrum C. Th. haberemus, sine dubio in hoc titulo inveniretur. Vid. W. p. 177, not. *n.* Ceterum cf. Huschke, Studien d. römischen Rechts, T. I, p. 220. x) 21 *praescriptionis.* Sich. *et praescriptione,* impr. Ri. y) 11 *proprite.* z) 14 *ex se editos* 15 om. *ex ea editos.* a) 9, 15, 19 om. *ut.* b) Initium huius const. in Cod. Just. propter nuptias consobrinorum in c. 19 Cod. Just. permissas ita immutatum est: *Si quis incesti vetitique coniugii sese nuptiis funestaverit: propr. quamd. vix., ten. facult., sed — credatur. Nihil prorsus* etc. c) 8, 15 *nec per.* Cod. Just. *neque per.* d) 11, 14, 19 *mortuos.* Cod. Just. *moriturus,* prob. Go. e) 9 *duos.* 10, 18 *dum.* f) 15 *aut dicta aut data.* 19 *data aut directa.* In Cod. Just. om. *aut dicta,* quoniam dotis dictio in desuetudinem abierat. Vid. Go. comm. ad c. 3 C. Th. de Dotibus (III, 13). g) 9, 15, 19 *relinquat.* h) Sich. Til. om. *sed.* i) 10, 18 *sive testamento.* *) 15 *ei legibus.* 12 om. *ei.* k) Sich. *succedent.* Sich. et Til. hic plene interpungunt. l) 6—8, 10—12, 14, 16, 18, 21, Sich. Til. *Qui si.* m) 10, 18 *fuer. editi.* n) 8 om. *de.* o) Cod. Just. add. *autem.* Post *amita* ap. Sich. et Til. commate interpunctum est. In Cui. 1 — Ri*. colon ponitur. p) 10, 18 *Testandis an ita.* q) 8, 12 *habeant.* r) Sich. Cui. 1 — Ri. *hiis.* Ri*. *iis.* s) Cod. Just. *tantummodo.* t) 8 *relinquant.* 15 *rel. arb.* 19 *rel. qua.* u) Cod. Just. add. *ab.* v) 6—8, 10, 14, 16, 18 *hereditatem diem functi.* 15 *her. die functi.* 21, Sich. — Lugd. *diem functi.* Alii *her. defuncti.* Vid. c. 2 C. Th. de Sponsal. (III, 5), not. *n.* x) Ita 6, 7, 10—12, 14—19, 21, Til. et Cod. Just.; rell. *ex iis.* y) Cod. Just. om. *participatum atque.* z) 6, 7, 11, 14, 16 *in his monstr.* 8, 12 *inesse.* 10, 18 *inhisse.* 21, Sich. — Ri*. *inisse.* a) 12 *monstrat.* b) 8 *successurum.* 10, 18, 19 *successurum in loco.* *) 21 *ipsius,* sed supr. lin. *illius.* c) 9, 15, Cui. 2, 2° in corr., Cod. Just. *gradu.* d) 6, 7, 11, 14 *Is.* Cod. Just. *Ea sane quae.* e) 9 *censemus.* 14—16, 19 *cavemus.* f) Sich. *proditorum.* 8,

maculaverint[h], custodiatur[i]. Memoratis[k] vero personis non exstantibus, fisco locus patent[l]. Ad cuius legis nexum et conditionem pertinere iubemus, si qui[m] forte iam dudum, hoc est[n] ante promulgationem huiusco[o] legis, illicitis memoratarum nuptiarum[p] sceleribus commaculati quoquo[q] modo latere potuerunt. *Dat. VI.*[r] *Id.*[s] *Decemb.*[t] *Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA.* Coss. (396.)

INTERPRETATIO. *Post prioris legis sententiam, quae de talibus personis lata est, id*[u] *praecipit observari, ut districtione legis, supplicio et proscriptione liberi*[v]*, quisque ille aut sororis aut fratris filiam aut certe ulterioris*[x] *gradus consobrinam aut*[y] *fratris uxorem sceleratis sibi nuptiis iunxerit, huic poenae subiaceat, ut de tali consortio separetur. Atque etiam si filios habuerint* *), *non habeantur heredes, sed*[z] *infamia sint notatae utrimque*[a] *personae, ita ut*[b] *possidere tantum proprias facultates principis beneficio videantur. Ceterum nullum*[c] *praesumant*[d] *subire contractum*[e]*, donandi atque testandi facultate summota: sed nec*[f] *ipsis feminis, quae taliter sortiti sunt, aliquid conferant*[g]*, et si etiam aliquid tempore nuptiarum sibi dederint, revocetur ad fiscum: aut etiamsi*[h] *filios habuerint, non per suppositam aut per aliam personam aut per commenticiam donationem ad illos quicquam ex eorum facultate perveniat, sed ipsis mortuis ad legitimos heredes, quoscunque gradus admittit, usque ad certum originis locum ab intestato ipsi succedant. Testandi etiam eis in his tantum personis, quibus lege concessum est, permissa potestas, ita ut ex his, quos elegerint, scribant*[i] *heredes, ita tamen, ut, si qui in tali consortio consensum cum his habuisse doceantur, hereditate exclusi, aliis* *) *in proximo gradu venientibus locum faciant: nam si desunt*[k] *personae propinquorum, quas ad successionem vocat lex*[l]*, tunc in eorum facultatibus fiscus accedat.*

4. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Aureliano*[m] *II.*[n] *Pf. P.* Tanquam[o] incestum commiserit, habeatur, qui post prioris coniugis amissionem[p] sororem eius in[q] matrimonium proprium[r] crediderit sortiendam[s]; pari ac simili ratione etiam, si qua post interitum mariti in germani eius nuptias crediderit adspirandum *): illo sine dubio[t] insecuturo, quod ex hoc contubernio nec filii legitimi habebuntur, nec in sacris patris erunt, nec paternam[u] ut sui[v] suscipient[x] hereditatem. *Dat. XVII.*[y] *Kal. Jun.*[z] *Constantinopoli, DD. NN. Honorio X. et Theodosio VI. AA.* Coss. (415.)

INTERPRETATIO. *Quaecunque mulier sororis suae maritum post illius mortem acceperit, vel si quis ex viris, mortua uxore, sororem eius aliis nuptiis sibi*[a] *coniunxerit, noverint tali consortio se esse notabiles, et filii, qui exinde fuerint procreati, ex*[b] *successione excludantur, nec*[c] *inter filios habebuntur* *).

— c. 4. Br. Al., codd. 8, 11, 12, 15, 19, 28, 36, 40, cod. Guelpherb. et Lex Rom. Utin., edd. Cui. 1 — W. *c.* 4; in rell. codd. et in edd. Sich. Til. *c.* 3, sed vid. supr. c. 1, not. sup. Ad interpr. cf. Capit. l. c. et acta Conc. Turon. II, 21. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—12, 14, 16—19, 21; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30—32, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; subscr. et interpr. in cod. 15; solus textus om. in codd. 26, 27, 29, 33, 34, 36, 38, 40, 42.

Cod. Just. *sese.* g) Codd. *consortis* aut *consortiis*, ut etiam Cod. Just. Edd. *consortio.* h) 6, 7, 10 *commacularint.* 14, 16, 19 *commacularent.* i) 15 *quae se praed. comm. cons. volumus custodiri.* Cod. Just. *Ea — quae — sese consortiis — custodiantur.* k) 9 *Minoratis.* l) Cod. Just. *nostro fisco locus pateat* et des. seqq. m) 8, 19 *si quis.* 10, 18 *si quid.* n) 6—8, 10, 12, 14, 16—18, Til. om. *hoc est*, quod non ineleganter factum esse, Ri. dicit. o) 10, 18 *huiusmodi.* 19 *huius.* p) 6—8, 10, 14, 16 add. *in.* 9 *nupt. celeberrimus mac.* q) 19 *quomodo.* 21 *q. m. l. poterant.* r) 6—8, 11, 14, 16, Til. *V.* 9, 15, 29—32, 39, 42, 44 et codd. ap. Go. *VII.* 34 *X.* 36, 40 *III.* 38 *VIII.* s) 9, 12, 15, 19, 21, 24, 27, 29—34, 36, 38—40, 42—44, Cui. 2 — Be. *Kal.* t) 15 om. *Const. Arc. IV.*, alii codd. om. *Const.* aut *III.* post *Hon.* u) 21, Sich. *praecepit* et in m. Sich. *hic.* v) Nonn. codd. *destrictione — subscriptione liberis.* 21 in m. *praescriptione.* x) Multi codd., Sich. om. *ulterioris.* Ceterum Sich. *certi.* Conc. Tur. l. c. *aut certe gradu consobrinam.* y) Plerique codd., Sich. Cui. 1 — Lugd. add. *certe.* *) Aur. Lugd. add. *qui spurii appellantur.* z) 6 sec. Ri., 11, 43 et multi alii *heredes legitimi.* 21, 42, 44, Sich. Cui. 1 — Lugd. *heredes legitimi, nec heredes, sed* 7—9 et alii *habuerit legitimi nec heredes sed.* a) Nonn. codd. *uterque, utraque* aut *utrique.* 21, Sich. Cui. 1 — Lugd. *utraeque.* b) Seqq. des. in cod. 26. 6 *ita aut.* c) Sich. add. *negocium.* d) Cui. 2 — Ri*. add. *sibi*, quod delevi plurimorum codd. et rell. edit. auctor. e) Sich. Cui. 1 *contractuum.* f) Multi codd. add. *in.* Ri. cj. *in ipsas feminas.* g) Cui. 2 — Ri*. *conferant, his si etiam* et om. *aliquid*, quod corr. ex codd. Nam 6—8, 10 et alii habent *transferant etsi etiam aliquid tempore.* 9, 11, 42—44 et multi alii codd. *conf. etsi etiam aliquid tempore.* Secuti sunt etiam 21, Sich., qui *conferant ei. Si etiam aliquid tempore* et Cui. 1 — Lugd., ubi *conferant, et si aliquid tempore.* h) Multi codd. *etiam*, om. *si.* Mox alii *earum — quascunque — potestas perm. est* aut *pot. est perm.* i) 6—9, 21, 42, alii codd. et Sich. *elegerit scribat.* *) 21, Sich. om. *aliis*, sed appon. a sec. man. in cod. 21. k) Permulti codd. *desint.* l) 8, 11, 21 *quos lex ad succ. v.* 9, Ri. Ri*. *vacat*, mendose. m) 14 *Juliano Secundo ppo.* n) 15, 19, 25, 29, 33, 34, 36, 38, 40, 42, Sich. Til. om. *II.* 26 *Arelio ppo II.* 29, 38, 42 *ad Aurelianum ppo.* Multi codd. *Auriliano.* o) 11 add. *si.* p) 11 *missionem.* q) Sich. *sororis eius* et om. *in.* r) 15 om. *proprium.* s) 6—8, 14, 17, Sich. *sortiendum.* 16, Til. *sociandam.* *) Sich. — Cui 2* ponunt comma, Go. — W. punctum. t) 10, 17, 18 *Illud sine dub.* 10 *insecuturum.* u) 19 *nec paterna.* v) 15 om. *ut sui.* x) 18, 21, Sich. *suscipiant.* y) 9, 27 *VII.* 14 *XII.* 24 *XVIII.* 26 *VI.* 28, 30, 33, 34, 36, 40, Sich. in m. *XVI.* 32 *XVIIII.* Anianus optimae notae ap. Go. *VIII.* z) 19, 28 *Jul.* Cui. 1. Aur. Lugd. *Jan.* 6—8, 10—12, 14, 16—18, Til. *Jan. Constantino X. et Th.* et om. *DD. NN. Hon. X.* Alii codd. in seqq. om. *DD. NN.*, ut etiam Sich., aut *X.*, aut *VI.* 21 om. *DD. NN. Hon.* a) 9 *se.* b) Cui. 2, 2*. Go. *et.* c) Plerique codd. *excluduntur.*

TIT. XIII.[d] DE DOTIBUS.

1. *Impp. Constantius*[e] *et Constans*[f] *AA. ad Philippum Pf. P.*[*]) De moribus[g] actio ultra personam[h] extendi non potest, nec in heredem dabitur[i], nec tribuetur[k] heredi. *Data XII.*[l] *Kal. Octobr. Limenio et Catulino*[m] *Coss.* (349.)

Interpretatio. *Si de moribus maritus uxorem*[*]) *accusat, hoc est in maleficio, in adulterio, similibus aliisque criminibus, si mortua uxor fuerit, heredes eius accusari non possunt, quia crimina cum auctore deficiunt: tamen et si maritus mortuus fuerit, quia*[**]) *accusabat uxorem, ab herede mariti mulier non potest accusari.*

2. *Imp. Julianus A.*[n] *ad Mamertinum*[o] *Pf. P.* In dote reddenda et retentiones[p] ex iure venientes[q], et pacta, quae legibus consentanea esse monstrantur, placet, etiam ex huius sanctionis auctoritate, intemerata inviolataque servari. *Dat. IV.*[s] *Kalend. Mart.*[t] *Juliano A. IV.*[u] *et Sallustio*[v] *Coss.* (363.)

Interpretatio. *Pacta inter maritum et uxorem, quae de dote inita*[x] *sunt et cum lege concordant, haec lex, sicut reliquas pactiones valere praecepit. De retentionibus*[y] *vero, quia hoc lex ista non evidenter ostendit, in iure, hoc est in Paulli Sententiis*[*]) *sub titulo*[z] *de Dotibus requirendum*[*]) *aut certe in Paulli Responsis sub titulo de Re Uxoria.*

3. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Mariniano*[a] *Pf. P. Post alia*[b]: Si constante matrimonio maritus fatali fuerit sorte consumptus, dos, quae data dicitur[c] vel promissa ex eius uxoris facultatibus, ad feminam[d] revertatur, nihilque sibi ex hoc[e] defuncti heres audeat[f] vindicare, quod ad[g] mulierem recurrere fecit obitus maritalis[h]. §. 1. Et si[i] fortasse constante matrimonio a marito[*]) uxori dos[k] refusa est, quod legibus stare non

---

Tit. XIII. C. Th. *Tit. ?* Br. Al., codd. 5—10, 12, 14—19, 21, 24—27, 29—34, 36—40, 42—44, 46—49, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XIII.* Cod. Just. V, 11—15. In cod. 48 hic tit. ponitur post interpr. c. 9 C. Th. de Contrah. empt. (III, 1). Apud Sich. et Til. hic tit. tribus tantum constat constit. Vid. tit. XII, not. et c. 1 h. t., not. sup. — c. 1. Br. Al., codices, edd. Cui. 1 — W. c. 1; sed ap. Sich. et Til., ut olim in cod. 21, haec c. est *quarta* superioris tit. de Inc. nuptiis. Coniungenda est cum c. 1 et c. 2 C. Th. de Revoc. donatt. (VIII, 13). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14—19, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 48, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. — c. 2. Br. Al., codd. edd. Cui. 1 — W. c. 2. Sich. Til., olim in cod. 21 c. 1. Eodem die data est c. un. C. Th. de Longa consuet. (V, 12) et c. 4 C. Th. Sine censu (XI, 3) et fortasse c. 3 eod., quare Go. omnes has leges coassandas esse censet in comm. ad c. un. (V, 12) cit., impr. W. in ed. C. Th. p. 300, not. *u*. Integra cum interpr. exstat in codd. 6, 7, 9, 10, 12, 14—19, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42; sola subscriptio in cod. 8. — c. 3. Br. Al., codd. edd. Cui. 1 — W. c. 3. Sich. Til., olim cod. 21 c. 2. Cod. Just. V, 18, 11 et V, 19, c. un. Bas. XXVIII, 9, 1. Coniungenda est cum c. 7 C. Th. de Sponsal. (III, 5) et c. 4 Cod. Just. de Sec. nupt. (V, 9). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14, 16—19, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42; sola interpr. in cod. 15. Ad interpr. cf. Ivo, Decr. XVI, 246.

Sich. *excl. sed et nec.* 10, 18, 21, Cui. 1 — Lugd. *excl., sed nec.* *) Cod. 11 add. *De Incestis Nuptiis*, et sequitur interpretatio et antecedentis et huius constitutionis desumpta ex epitome, quam Aeg. edidit. Cod. 46 add. *quod hic minus est in Libro Gagi require.*

d) Numerus et rubrica huius tit. des. in cod. 28, quod negligentia librarii factum est, cum seqq. tit. ita numerentur, ac si nihil excidisset. Sich in m. annotat: *Hic titulus non erat in codice Murbacensi, emendatissime alioqui scripto.* Til. haec habet in m.: *Hic titul' in nostris codicib' ante legẽ superiorem De morib' actio* (i. e. primam h. t., quae ap. Sich. et Til. quarta antecedentis tituli est) *etc. positus est.* e) 10, 15, 16, 18, 38, 42, 44, Til. *Constantinus*, rell. codd. *Cõst., Const.* aut *Constant.*, quod posterius Sich. Cui. 1 — Cui. 2* exhibent. f) 10, 18, 19, 25 *Constantius.* *) Nonn. codd. *Philippo*, alii *Filippum, Filipum, Fylipum, Fylippum, Phylipum.* Deest etiam in nonn. codd. *Pf. P.* g) 12 *De m. et actio.* h) 6, 7, 10, 14, 18 *persona.* i) 6 — 8, 10, 12, 14, 18, 21, Sich. Til. *habetur.* 16 *non habetur.* k) 15, 19 *tribuitur.* l) 19 *XVI.* 27, 31, 33, 34 *XIIII.* 38 *XI.* m) Fere omnes codd. et edd. Sich. Cui. 1 — Ri*. *Liminio et Catulino.* 9 *Leminio.* 18, 38 *Limio.* 42 *Lyminio.* Be. W. *Catullino*, sed vid. supra c. 1 C. Th. de Jurisd. (II, 1), not. *o*. *) Multi codd. *uxorem maritus.* Paullo post nonn. codd. *accuset* et 6, 7 *hoc est in manifesto adulterio similibus* etc. **) 6, 9, Sich. *qui*, improb. Ri. 21 in m. *accusat* et paullo post *potest causari.* n) 36, 40, Sich. in m. add. *et Caesar.* o) 8, 15 *Mamertino.* 37 *Mamericium.* p) 6—8, 10 *retentationis.* 14 *reddendae retentationis.* 18 *retentationes.* q) 8, 10, 12, 14, 18, Til. in m. *venientibus*, sed 18 *et i. v.* r) 9 *monstrabitur.* s) 15, 28, 30, 33, 34, 36, 40, Sich. in m. *III.* 19 *prid.* 24 *XIV.* 8 om. *IV. — Coss.* t) 28, 36, 40, Sich. in m. *Maii.* u) 15, 34 *III.* 19 *II.* 38 om. *IV.* v) 19 *Sal. IV.* Plerique codd. *Salustio.* 6, 7, 10, 14, 18 *Psallustio.* 28 *Salusio.* x) 44 *scripta.* y) 6, 7, 21, Sich. Cui. 1 — Lugd. *retentationibus.* 42 *retemptationibus.* *) Sich. Cui. 1 — Lugd. in m. *Julius. Paulus.* z) 21 *sub titulo XXII.* Multi codd. om. *sub titulo.* Vid. Car. de Savigny l. c. T. II, p. 44, not. 30; p. 48, not. 85 (ed. I.), sive p. 46, not. *b* et p. 50, not. *d* (ed. II.). *) 6, 7 *relinquendum.* a) 9 *ad Maximinianum.* 16, 25 *Mariano.* 27. 37 *Marciano*, ut Char. in c. 11 Cod. Just. cit. 29, 33 *ad Marinianum.* 42 *ad Marianum.* b) 6—8, 10, 15, 17, 18, 21, 25, 29, 33, 34, 38, 42, Til. Cod. Just. om. *Post alia.* c) 10, 13 *dicetur.* d) c. 11 Cod. Just. cit. *ad eandem.* 15 om. *ex e. u. fac.* e) 16 *ex his.* f) 9 *heredes audiat.* 10, 14, 18, 19 *heredes audeant.* g) 16 om. *ad.* h) In h. v. desinit c. 11 Cod. Just. 10 *fecit opus mar.* i) H. l. incipit c. un. Cod. Just.: *Si const. mat. a mar.* 15 *forte.* *) 6, 7 om. *a.* k) Cod. Just. add. *sine causa legitima.*

potest, quia donationis instar perspicitur[l] obtinere[m], eadem uxore defuncta[n] marito ab eius heredibus cum fructibus ex die refusae dotis restituatur[o], ita ut proprietas eiusdem *) a[p] liberis ex eadem susceptis[q] alienari[r] a marito[s] non possit etc. *Dat. IV.*[t] *Non. Novembr.*[u] *Ravenna* *), *Honorio XIII.*[v] et *Theodosio X. AA. Coss.* (422.)

INTERPRETATIO. *Si contigerit*[x], *ut maritus uxore superstite moriatur, quaecunque a muliere marito in dotem* *) *data fuerant, ad suum dominium femina revocabit*[y], *nec heredes defuncti mariti hoc vindicare praesumant: nam si maritus dum adviveret, hoc ipsum, quod a muliere in dote perceperat, fortasse refuderit, quia similitudo donationis est refusio, nullam obtinet firmitatem* *). *Si mortua fuerit mulier, non poterunt*[z] *eius heredes hoc sibimet vindicare, sed marito etiam cum fructibus hoc iubetur debere restitui: sic*[a] *tamen, ut si erunt filii, non*[b] *sibi hoc, dum advixerit*[bb] *pater eorum, quasi ex bonis maternis vindicent, nec* *) *pater aliquid aliud nisi usumfructum exinde habere debebit, nec transferendi in aliam personam habebit*[c] *liberam potestatem*[d], *sed omnia post obitum eius*[e] *ad communes filios revertantur.*

4. *Impp. Theodosius et Valentinianus*[f] *AA. Hierio*[g] *Pf. P. Post alia*[h]: Ad[i] exactionem dotis, quam semel praestari placuit, qualiacunque sufficere verba censemus[k], etiamsi dictio[l] vel stipulatio in pollicitatione rerum dotalium minime fuerit subsecuta[m] etc. *Dat. X.*[n] *Kal. Mart. Constantinopoli, Felice et Tauro Coss.* (428.)

INTERPRETATIO. *Ad implendam vel exigendam dotem, hoc est, quae a muliere tempore nuptiarum*[o] *viro datur, etiamsi*[p] *desit stipulatio promittentis et verba iuridica, dos valere iubetur.*

TIT. XIV. DE NUPTIIS GENTILIUM.

1. *Impp. Valentinianus et Valens*[q] *AA. ad Theodosium*[r] *Magistrum equitum*[s]. Nulli provincialium, cuiuscunque ordinis aut loci fuerit, cum barbara sit[t] uxore coniugium, nec ulli gentilium provincialis femina[u] copuletur. Quodsi quae[v] inter provinciales atque gentiles affinitates ex huiusmodi nuptiis exstiterint *) (quod in

— c. 4. Br. Al., codd. edd. Cui. 1 — W. *c.* 4. Sich. Til., olim cod. 21 *c.* 3. Cod. Just. V, 11, 6. Bas. XXIX, 1, 86. Coniungenda est cum c. un. C. Th. de Om. act. imp. (II, 3), c. 8 C. Th. de Sponsal. (III, 5), c. 3 C. Th. de Nuptiis (III, 7), c. 8 C. Th. de Natur. fil. (IV, 6), c. 9 C. Th. de Legit. hered. (V, 1), c. 2 Cod. Just. de Bonis, quae lib. (VI, 61). Integra cum interpr. exstat in codd. 6–10, 12, 14, 16–19, 21; omnia praeter interpr. des. in cod. 35 (vid. interpr. c. 4 C. Th. de Contr. empt. III, 1, not. z); inscr. et textus in codd. 24, 30–32, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; subscr. et interpr. in cod. 15; solus textus om. in codd. 26–29, 33, 34, 36, 38, 40, 42.
Tit. XIV. C. Th. *Tit.* 7 Br. Al., codd. 5–10, 12, 14–19, 21, 24–40, 42–44, 46, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XIV.* Abest hic tit. a Cod. Just. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Bou. l. c. p. 755. Cf. L. Vis. III, 1, 2. Integra cum interpr. exstat in codd. 6–10, 12, 14, 16–19, 21; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27–29, 32–34, 36, 38–40, 42–44; sola interpr. in cod. 15.

l) 6, 7, 16, 21 *praespicitur.* 17 *prospicitur.* m) 8, 12 *tenere.* n) 19 *donationibus instar praecipitur obt. et eandem uxorem defuncto.* o) Cod. Just. *defuncta ab eius her. — dotis marito rest.* *) 19 add. *ut superius dictum est.* p) Cod. Just. om. *a* et 9 *a liberis ex eadem.* q) Cod. Just. add. *competens.* r) Cod. Just. add. *contra leges.* 9 *alienare maritus.* 6 om. *a.* s) Nonn. codd. *posset.* Sich., multi codd. et Cod. Just. om. *etc.* t) Ita corr. auct. codd. 8, 9, 12, 14, 17, 24, 30, 32, 39, 40, 43, 44. Rell. codd. et edd. *III.*, sed vid. c. 7 C. Th. de Sponsal. (III, 5), not. *s.* c. 11 Cod. Just. om. *IV.*, sed c. un. habet *V.* u) 15 om. *Nov.* c. 11 Cod. Just. *Decemb.* *) Ita plerique codd.; rell. et edd. Sich. — Be. *Rav.* W. et c. 11 Cod. Just. *Ravennae*; c. un. Cod. Just. om. *Rav.* v) Nonn. codd. om. *XIII.*, alii *X.* post *Theod.* 15 *Hon. aug. XIII.* et om. *AA.* 32, 36, 39 *Hon. XII.* Sich. *Hon. XIII.* (in m. *XII.*) *et Theod. XII.* (in m. *X*) *A. Coss.* Cui. 1. Aur. Lugd. *Th. XII. A. Coss.* Cod. Just. in utraque lege *Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.* (409.) Sed obstant subscriptiones et huius c. et rell. legum, quas cum hac c. coniungendas esse dixi. x) 6–8, 10, 18, 21, alii codd. et Sich. in m. *constiterit*, sed 21 in m. *contigerit.* *) Multi codd. *in dote.* Mox Go. *dominum*, err. typ. y) 6–9, 12, 14, 17, 19, 21, 42, alii codd. et Sich. *feminae revocabunt.* Mox 21 *praeceperat.* *) H. l. in Aur. et Lugd. edd. haec add.: *Est enim refusio, quando res quae iuste possidetur alteri habenda ceditur, nulla praecedente solenni donatione. Ergo si.* z) Multi codd., etiam 6, 7 *poterunt hoc eius heredes sibimet vindicare.* a) 6–8, alii *si tamen* et paullo post *nec tamen*, sed in 7 corr. *sic.* b) *non* om. in nonn. codd. bb) Cui. 1 *ad vixerit*, vid. c. 1 C. Th. de Leg. her. (V, 1), not. *h*, et supra Sich. Cui. 1 *ad viveret.* *) 6, 7, 42, 44, alii, Sich. Cui. 1 — Cui. 2* *nec.* Go. Ri. Ri*. *ne*, perperam. c) Sich. Cui. 1 — Cui. 2* repet. *nec transferendi.* d) 6, 7 *facultatem.* e) Plerique codices *post eius ob.* 10 *post opus.* f) Nonnulli codices male *Valentinus* aut *Valens.* g) 6–8, 10, 12, 14, 16–18 *Pierio.* 19, 28, 37 *Higerio.* 40 *Igerio.* 25 *Hyerio.* 38 om. *H.* — *Post alia.* h) Plerique codd. om. *Post alia.* i) 10, 18 om. *Ad.* Mox 14, 19 *praestare.* k) Cod. Just. add. *sive scripta fuerint sive non.* l) Cod. Just. om. *dictio vel.* Cf. c. 3 C. Th. de Incest. nupt. (III, 12), not. *f.* m) 12 *consecuta.* Sich. et Cod. Just. om. *etc.* n) 9 *XI.* Nonn. codd. om. *X.* o) Nonn. codd. *quod mulieri t. n. a viro.* p) In h. v. continuatur cod. 35. Vid. interpr. c. 4 C. Th. de Contr. empt. (III, 1), not. *z.*
q) 10 *et Valentius.* 37 om. *et Valens.* 39, 43 *Imppp. V. et V. et Gratianus AAA.* Vid. infra not. *b.* Bou. *Iidem Impp. ad.* r) 6, 7, 10, 12, 14, 25, 37 *Theodorum* s. *Theudorum.* Multi codd. et edd. Sich. — Cui. 2* *Theod.* Vid. Go. not. *b.* s) Nonn. codd. om. *equitum.* 36, 40 om. *ad — equitum.* t) 9 om. *sit.* u) 6–9, 14, 16, 17 *provinciali femine*, prob. Ri., modo leg. *ullus*, quod 9 habet. 10, 18 *provinciales femine copulentur.* v) 6–8, 10, 14, 16–18, Til. (qui punctum ponit post *exstiterint*) *nisi quae.* 19 *Quodsi qui.* 21, Sich. *Quo si quae*, sed Sich. in m. *quod.* *) 19 om.

fis suspectum[x] vel noxium detegitur), capitaliter expietur[y]. *Dat. V.*[z] *Kal. Jun.*[a] *Valentiniano et Valente*[b] *AA. Coss.* (365).

INTERPRETATIO. *Nullus Romanorum barbaram cuiuslibet gentis uxorem habere praesumat, neque barbarorum coniugiis mulieres Romanae in matrimonio coniungantur. Quod si fecerint, noverint se capitali sententiae subiacere*[c].

TIT. XV. DE FIDEJUSSORIBUS DOTIUM[d].

1. *Impp. Theodosius et Arcadius AA.*[e] *Martiniano*[f] *Comiti Orientis*[g]. Omnium sponsorum vel fideiussorum deinceps in[h] cavenda dotis sponsione promissiones[i] absolvimus. *Data. IV. Id.*[k] *Novemb. Constantinopoli, Arcadio A. II.*[l] *et Rufino Coss.* (392.)

INTERPRETATIO. *Si quis impendae dotis causa pro muliere fideiussor accesserit, pro hac fideiussione non tenentur*[m] *obnoxius.*

TIT. XVI. DE REPUDIIS *).

1. *Imp. Constantinus* **) *A. ad Ablavium*[n] *Pf. P.*[o] Placet[p], mulieri non licere propter suas pravas[q] cupiditates marito repudium mittere[r] exquisita causa, velut ebrioso aut aleatori[s] aut mulierculario, nec vero maritis per quascunque occasiones[t] uxores suas dimittere[u], sed in repudio mittendo a femina haec sola crimina inquiri, si homicidam vel medicamentarium vel sepulcrorum dissolutorem[v] maritum suum[x] esse probaverit, ut ita demum laudata omnem suam dotem[y] recipiat. Nam si praeter haec *) tria crimina repudium marito miserit, oportet eam usque ad acuculam[z] capitis in domo[a] mariti deponere, et pro tam magna sui confidentia in insulam deportari[b]. In masculis[c] etiam, si repudium mittant, haec tria crimina inquiri conveniet, si moecham vel medicamentariam[d] vel conciliatricem repudiare voluerit[e]. Nam si ab his[f] criminibus liberam eiecerit[g], omnem dotem restituere debet[h] et aliam non ducere. Quod si fecerit, priori coniugi[i] facultas dabitur, domum eius[k] invadere et omnem dotem posterioris uxoris *) ad semet ipsam[l] transferre pro iniuria sibi illata. *Dat. III. Non. Maii*[m] *Basso et Ablavio Coss.* (331.)

Tit. XV. C. Th. *Tit. ?* Br. Al., codd. 5—10, 12, 14—19, 21, 24—40, 42—44, 46, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XV.* Cod. Just. V, 20. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Coniungenda est cum c. 7 C. Th. de Jurisd. (II, 1). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14—19, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 24, 46, 49; inscr. et textus in codd. 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34. 36, 38—40, 42—44.

Tit. XVI. C. Th. *Tit. ?* Br. Al., codd. 5—10, 12, 14—19, 21, 24—40, 42—44, 46, 49, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XVI.* Cod. Just. V, 17. Ba. ad Tit. XXI. L. R. B. unam alteramve c. h. t. excidisse censet. — c. 1. Br. Al., codd. edd. c. 1. L. R. B. Tit. XXI. Ed. Th. cap. LIV. Ad interpr. cf. L. Burg. Tit. XXXIV, §. 3 et 4. Form. Sirm. XIX. Selden. edid. h. c. ex cod. 15 in Opp. II, 829 (s. Uxor. hebr. III, c. 28). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—19, 21; omnia praeter interpr. des in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37, 42; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 43, 44; sola interpr. in cod. 15. Eodem die videtur data esse c. 1 Sirmond. app. Cod. Th. (c. 1 de Episc. iud. in edd. Cui. 1 — Ri*.).

---

ex post *gentiles affinitates.* 21 *exstiterit.* x) 6, 7, 9, 10, 16, Sich. Cui. 1 — Ri*. *susceptum*, impr. Go. Etiam Bon. *susceptum*, sed in m. ann.: „Leg. *suspectum*.“ Ceterum codd. et Til. *his.* Sich. *hiis.* y) 10, 18 *excipietur.* 15 *extegetur.* z) 16, 19, 42, Til. in m. *XV.* 32 *VI.* 31 om. *V.* a) 6—8, 10, 14, 16, 18 et Anian. Reg. ap. Go. *Januar.* 19, 30, 33 *Jul.* b) Go. addi vult aut *III.*, quocum numero convenit inscriptio h. c. in codd. 39, 43 (vid. supra not. *g*) aut (quod ipsi minus placet) *IV.* Priore numero admisso, haec c. incidit in annum 370, hoc addito in annum 373. Sed nullus codex habet *IV.* c) Ita plerique codd.; edd. *habere praes. uxorem — se cap. sent. noverint subiacere.* Ceterum nonn. codd. *sententia.*

d) 17 *De Fideiussore D.* 24 *De Fideiussuri D.* 37 om. *Dotium.* e) Edd. et plerique codd. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA.*, sed vid. c. 7 C. Th. de Jurisd. (II, 1) not. *f*, *n* et Go. not. *b*, qui Valentiniani nomen expungendum esse censet, prob. Be. et W. Nonn. codd. om. *Mart. — Or.* f) 9, 25 *Martiano.* 19, 32, 38, 44 *Mamertino.* 26, 42, in m. Sich. Cui. 1 — Lugd. *Mariniano.* Cui. 2, 2* in m. *Mariniano vel Martiano*; sed vid. Go. not. *c* et in Prosopogr. v. *Mart.* g) 33, 34 *comiti orientali.* h) 9 om. *in* i) 6, 7, 16, 21, Sich. *promissionis.* k) Ita multi codd. Vid. c. 7 C. Th. de Jurisd. cit. not. *n.* 19 *Dat. IV. Non.* In rell. codd., veluti 21 et in edd. *III. Id.* 40 om. *Id.* l) Plerique codd. om. *A.* 32 *Arc. A. I.* m) 6—9 et multi alii codd. *retineatur.* Sich. Cui. 1 — Lugd. *tenebitur.*

*) Cod. Just. (V, 17) add. *et iudicio de moribus sublato.* **) Edd. Sich. Cui. 1—2* *Constant.* In h. c. inc. cod. 13. 8, 15, 25 *Ablavio.* 14, 34 *ad albinum.* 26 *ad flavio.* n) 32 *ad albino.* 33 *ad libanum.* 38 *ad bravium.* o) Nonn. codd. om. *Pf. P.*, pro quo alii *preposito.* p) 13 *Placet et mul.* q) 9 *parvas.* Sich. *malas.* r) 19 *mittere nisi exquis.* s) 9 *adulatori.* 10 *eleatori.* 15, 18 *elatori.* Mox 21 *mulierculariam.* t) 6, 7, 14, 16, 17 om. *per q. occ.* 8 *per quacunque accusationem.* u) 10 *suas dim. ux.* 9 *dimitterint.* v) 15 (Seld. ms. ap. Go.) *violatorem.* 17 *med. sed sep.* Mox 13 om. *ut.* x) 14 *marito suo.* y) 10, 18 *dotem suam.* *) 12 om. *haec.* z) Sich. Til. *aciculam*, sed Til. in m. *acuculam.* Nonn. codd. *acuculam.* 15 sec. Go. *acticulam.* In cod. 21 h. v. add. a sec. manu. a) 15, 19 *in domum.* b) Nonn. codd. *in insula deputari.* c) 12 *in masculinis.* d) Codd. *moecum, moccam, moccam.* 14 *si moecamentariam vel conc.* e) 6, 7, 10, 16, 18 *voluerint*, non male. f) Sich. Cui. 1 — Ri*. *hiis.* g) 13 *eiecerit.* 15 add. *aliquis.* h) 19 *debeat.* i) 9 *priore coniugii.* k) Ita plerique codd., Til.; rell. edd. *eius domum.* 9 *domus eius.* 18 *dabitur d. e.* *) 15 om. *uxoris.* l) 16 *semet ipsum.* m) 10, 18 et codd. ap. Go. not. *h. Dat. X. kal. iun.* 28, 36, 40 *Dat. X. kal. Jul.* 39 *Dat. VII. k. Julii Toleto R.* Codd. ap. Go. not. *h Dat. III.*

Interpretatio. *Certis rebus et probatis caussis, inter uxorem et maritum repudiandi locus patet; nam levi obiectione matrimonium solvere*[n] *prohibentur. Quod si forte mulier dicat maritum suum aut ebriosum* *) *aut luxuriae deditum, non propterea repudiandus est, nisi forte eum aut homicidam aut maleficum aut sepulcri violatorem esse docuerit, quibus criminibus convictus sine culpa mulieris merito videtur excludi, et mulier recepta dote discedit: nam si haec crimina mulier non potuerit approbare, hac poena mulctatur*[o], *ut et dotem, quam dederat, vel*[p] *pro ipsa data fuerat, et donationem, quam percepit, amittat atque etiam exsilii relegatione teneatur. Quod si a viro mulier repellatur, nec ipse, nisi certis criminibus ream docuerit*[q], *pro levi, ut assolet*[r], *iurgio, repudiare non*[s] *permittitur, nisi fortasse*[t] *adulteram aut maleficam aut conciliatricem eam*[u] *probare sufficiat*[v]. *Quod si* *) *docere non potuerit, dotem mulieri restituat et aliam ducere non praesumat uxorem*[x]. *Quod si forte tentaverit, habebit mulier liberam*[y] *facultatem, quae innocens eiecta est, domum mariti sui atque omnem eius substantiam sibimet vindicare. Quod dignoscitur ordinatum, ut etiam secundae uxoris dotem repudiata*[z] *iniuste mulier iubeatur acquirere.*

2. *Imppp. Honorius, Theodosius et Constantius*[a] *AAA.*[b] *Palladio*[c] *Pf. P.* Mulier, quae repudii a se dati oblatione[d] discesserit, si nullas[e] probaverit divortii sui caussas *), abolitis donationibus, quas sponsa perceperat, etiam dote privetur, deportationis addicenda[f] suppliciis: cui non solum secundi viri[g] copulam, verum etiam postliminii ius negamus. Sin vero morum vitia ac mediocres *) culpas mulier matrimonio relectata[h] convicerit, perditura dotem, donationem viro refundat[i], nullius unquam penitus socianda coniugio[k]: quae ne viduitatem stupri procacitate commaculet, accusationem[l] repudiato marito iure deferimus[m]. Restat[n], ut, si graves caussas atque involutam criminibus magnis[o] conscientiam probaverit, quae recedit, dotis suae compos[p], sponsalem quoque obtineat largitatem, atque a repudii die post quinquennium nubendi recipiat[q] potestatem; tunc enim videbitur[r] sui magis viri id[s] exsecratione quam alieni appetitione fecisse *). §. 1. Sane si divortium prior[t] maritus obiecerit ac[u] mulieri grave crimen intulerit, persequatur legibus accusatam, impetrataque vindicta et dote[v] potiatur, et suam recipiat largitatem et ducendi mox alteram[x] liberum sortiatur[y] arbitrium. Si vero morum est culpa, non criminum, donationem recipiat et[z] dotem relinquat *), aliam post biennium ducturus uxorem. Quod si matrimonium solo[a] maluerit separare dissensu, nullisque vitiis peccatisque gravetur exclusa, et donationem vir perdat et dotem, ac[b] perpetuo coelibatu insolentis divortii poenam *) de solitudinis moerore sustineat, mulieri post anni metas nuptiarum potestate[c] concessa. §. 2. Super retentionibus[d] autem dotium propter liberos iuris antiqui prae-

— c. 2. Br. Al., codd. odd. c. 2. Cod. Iust. IX, 9, 35. L. R. B. Tit. XXI. L. Vis. III, 6, 1. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—19, 21; omnia praeter interpr. des. in cod. 49; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42; sola interpr. in cod. 15.

---

kal. Jul. Sich. in m. *Cal. Jul.* Til. in m. *Kal. Jul.* 19 *Non. Decemb.* Til. *Dat. — Maij. Jul.* 9, 13 — 16, 24, 27, 29—35, 38, 43, 44 om. *III. Non. Maii*, sed relicto in nonn. codd. (veluti 6, 7) spatio. Itaque pauci tantum codices tuentur diem, quem in hac subscriptione editiones exhibent. Unde fluxerit *Toleto* in cod. 39, nescio. n) Sich. Cui. 1 — Lugd. *solvi prohibetur.* 43 add. *non.* *) Nonn. codd. om. *aut ebriosum.* Mox 6 *quodsi forte* pro *nisi forte* et 21 *sepulchrorum viol.* o) Nonn. codd., Cui. 1 — Lugd. *mutatur.* 43 *mutetur.* p) Sich. in m. *ad.* In cod. 21 *pro* add. a sec. manu. q) 44 *repelletur nec ipse convincerit.* 21, Sich. *eam doc.* r) Multi codd. *solet.* s) 6—8, 10, 14, 18 et alii codd., Sich. Cui. 1 — Lugd. add. *non*, prob. Ri. Cui. 2 — Ri*. om. *non*, perperam. t) Multi codd. *forte.* u) 6—8, 43, alii codd. om. *eam*, sed 6 *probarea.* v) Aur. Lugd. h. l. add. *tunc enim donationem sibi recipiat, et eam dimittere liceat.* *) Sich. add. *hoc.* Mox 6, 7 *poterit.* x) Nonn. codd. *al. ux. duc. n. praes.* y) Nonn. codd. om. *liberam* et mox *omnem.* z) 21, Sich. *repudiatam.* a) 17 *Imppp. Hon. et Theod. et Arcad.* 13, 25, Til. Cod. Iust. om. *et Const.*, quod sec. Go. recte additum est in rell. edd. Ceterum Sich. Cui. 1 — Be. *Constant.* 27, 37 *Imppp. — Theod. et Valentinianus.* 6, 7 om. *et.* b) 13, 25, Til. Cod. Iust. *AA.* c) Nonn. codd. *Paladio.* 10, 18 *Pallidio praeposito.* 19 *bladio.* d) 15 *obligatione.* e) 6—8, 14, 17 *nullus.* *) 17 *causa.* f) Ri*. *addiscenda.* g) 9 *secundo vero.* Mox nonn. codd. *si vero.* *) 6, 7, Til. in m. *vitia in mediocres.* h) 8, 12 *relicta.* i) 6—8, 12—14, 16, 17, Til. in m. *peritura dotem vero donationem ref.*, impr. Ri., sed 13 *donationemque ref.* 10, 18 *periclitura dotem vero donat. ref.* 19 *viro donat.* 21, Sich. Til. *vero ref.* k) 17 *penitus sociis de coni.* 6, 7, 10, 18, 21 *sociam de coni.* l) 19 *commaculet et accus.* m) H. l. desinit c. 35 Cod. Iust. cit., quae ita concepta est: *Si mulier repudii oblatione sine ulla legitima caussa a se dati discesserit, ne viduitatem — deferimus.* n) 9, 21, Sich. *praestat.* 15 *Deferimus. Quod si.* o) 15 *caus. et inv. magnis crim.* 19 *gravis causa atque involuta magnis criminibus.* 8 *magis crim.* 9 *magni crim.* 10, 18 *magnis crim.*, quod fortasse praestat. 6, 7 *inviolatam magnis crim.* p) 10, 18 *cum post.* q) 19 *atque* (om. *a*) *rep. diem — recipiat nubendi.* r) 10, 18 *videtur.* s) 9 *id est.* 10, 18 *id ex hac ratione.* 15 *viri exsecr. — appetitione id fecisse.* 9 *fecissent.* 21 *quam in alieni adpetitionem fecissent.* t) 15 om. *prior.* 10, 18 *Sane* (om. *si*) *d. prius.* u) 6 — 8, 12, 16, Til. in m. *aut.* 21 *obierit*, sed corr. *obiecerit.* v) Nonn. codd. *accusata — dotem.* 10, 18 *impetret atque vindicta.* x) 6 (a man. sec.), 7, 14, 16, 17 add. *qui*; ceterum 17 *qui liberet.* y) 10, 18 *lib. potiatur arb.* z) 6 — 9, 12, 13, 17, 18, 21, Sich. — Lugd. om. *et.* 21 add. *ad.* a) 9 *se.* 17 *solum voluerit.* 21 *reparare.* b) 15 *vitiis aut peccatis—dotem et.* Sich. *exclusa est, et.* *) 6, 7 *poena.* c) Sich. *nuptiarum tempus* (et incipit fol. 34[b]) *potestate*, sed *tempus* in f. paginae antec. positum est sub v. *nuptiarum.* d) 8 *tentationibus.* 10

cepimus cauta servari. *Dat. VI. Id. Mart.*[e] *Ravenna*[f], *Eustathio*[g] et *Agricola Coss.* (421.)

Interpretatio. *Si mulier prior repudium marito*[h] *intulerit et statutas lege non docuerit causas, amittat sponsaliciam largitatem nec repetat*[i], *quod marito in dotem dedit, atque insuper exsilio relegata, nec nubendi locum habeat nec ad propria*[k] *revertendi. Nam si leves culpas edocuerit, quibus divortium videatur appetere, et dote**) *careat et donationem refundat neque alteri viro nubendi habeat potestatem. Si vero postea maritum dimittens, adulterio se forte miscuerit, maritus etiam post repudium habeat licentiam persequendi*[l]. *Quod si mulier quae discedit, in virum gravia crimina et certa*[m] *probaverit, et**) *dotem revocabit, et quod ei maritus in sponsaliciam largitatem*[n] *contulerat, vindicabit et post quinquennium nubendi habebit*[o] *liberam facultatem. Nam si maritus repudium prior intulerit, probatis caussis, vindicta percepta expulsae uxoris dotem vindicet, donationemque recipiat et continuo, si voluerit, aliam ducat uxorem: nam si crimina certa non fuerint, sed ut solet fieri, femina morum levitate displiceat, maritus donationem suam revocet, et illi quicquid ab ea perceperat, mox*[p] *refundat et*[q] *post biennium aliam ducat uxorem. Quod si nec morum culpa docebitur, et sola est dissensio animorum, mulier, quae innocens expulsa est a marito, et donationem a viro factam sibi vindicet et suam dotem revocet; ille vero in perpetuum solitarius permanebit nec praesumat alterius mulieris coniugio sociari*[r]: *mulier vero post annum ad**) *aliud*[s] *coniugium, si voluerit, transire permittitur**). *Propter communes vero liberos*[t], *si fuerint, ea praecepit observari, quae in iure de retentionibus statuta pro numero filiorum, quod Paullus in libro Responsorum dicit**) *sub titulo de Re Uxoria*[u].

TIT. XVII. DE TUTORIBUS ET CURATORIBUS[v] CREANDIS.

1. *Imp. Constantinus**) *A. et Caes.*[x] *ad Bassum Pf. P.*[y] In universis litibus[z] placet non prius puberem iustam habere personam, nisi interposito decreto aut administrandi patrimonii gratia aut ad[a] litem fuerit curator datus; ut[b] iuxta praecedentia nostrae provisionis[c] statuta legitime initiatae[d] litis agitatae[e] in iudiciis controversiae finiantur[f]. *Dat. IV.*[g] *Id. Octob. Aquileiae, Constantino*[h] *A. V. et Licinio Caes.*[i] *Coss.* (319.)

Tit. XVII. C. Th. *Tit.?* Br. Al., codd. 5—10, 12—19, 21, 24—40, 42-44, 46, 49, edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. XVII.* In codd. 24, 28, 31, 37, 40, 43, 44, om. c. 2, et constat hic tit. tribus tantum legibus; cf. c. 2, not. sup. Cod. Just. V, 33—35. De tutela agitur in VI. C. Gr. libro. — c. 1. Br. Al., codd. edd. c. 1. Cod. Just. V, 34, 11. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—19, 21; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 38; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 39, 40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

12, 13 *retentationibus.* Sich. *aut dotium.* Mox nonn. codd. *praecipimus.* e) 9, 29, 30, 33, 34, 42 om. *VI.* 28 *Dat. V. kl. Mart.* 30 *Dat. VIII. id. M.* 34 *Dat. id. Mai.* Cod. Just. *Dat. XII. Kal. Mart.* Sec. Go. in Aniano et in aliis mss. quibusdam codicib. *VII. Id. Novemb.* f) Nonn. codd. om. *Rav.* Plerique codd. *Rav.* Ita etiam edd. praeter Til. W. et Cod. Just., qui *Ravennae.* g) Codd. *Eustasio*, ut edd. ante Be., *Eustatio, Eustadio, Hostassio, Hostasio.* Cod. Just. *Eustachio.* Mox om. *Agricola* in nonn. codd. h) Ita plerique codd.; 6, 7 *mar. rep. prior.* 21 *rep. mar. pr. int.* Edd. *mar. rep.* i) Ita plerique codd., Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rell. edd. *amittat et spons. largit., nec id repetat.* k) Nonn. codd. *in dote — proprium.* *) 6, 7 *dotem.* l) 6, 7 *licentiam habeat consequendi.* Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *hab. potestatem pers.* m) 8 *certas causas.* *) Ri*. om. *et.* n) Nonn. codd. *quod in sp. larg. ei mar.* 6, 7 *et quod mar. sponsalitia largitate.* 21 *sponsalitia largitate.* o) Sich. *habeat.* p) Sich. *praeceperat.* Sich. Cui. 1 — Lugd. om. *mox.* Cui. 2, 2* *ille quicquid.* q) Sich. Cui. 1 — Lugd. *refundat statim, et.* r) Multi codd. *Ille viro — in perpetuo.* 10 om. *Ille — sociari.* *) 8, 9 om. *ad.* s) Sich. Cui. 1 — Lugd. add. *viri.* *) Nonn. codd. *permittetur.* t) 6, 7 *filios* et mox *praecipit.* *) Sich. *dicet.* u) Vid. Boet. Comm. in Top. lib. II. Sich. in m. *Responsa Pauli.*

v) Rubrica exc. in cod. 38, neque vero mutatis numeris titulorum sqq. 24, 44 *Procuratoribus.* 12, 25, 26, 33, 40 om. *Creandis.* Cod. Just. (V, 33) *de tut. vel curatoribus illustrium vel clarissimorum personarum.* *) Sich. Cui. 1 — Be. *Constant.* x) Cod. Just. add. *et Constantin.* In c. 2 Cod. Just. Si ex plurib. tutt. (V, 40) petita ex c. 1 C. Th. de Denunt. (II, 4) atque eodem anno data add. *Licinius*, quare W. dubitat, quis Caesar intelligendus sit, *Crispusne*, an *Constantinus iun.*, an denique *Licinius.* Go. *Crispum* intelligi vult. Vid. Reland. p. 303. 8 om. *et Caes.*, 15 *et Caes. ad.* 33 *Conssti.* y) 15 *Basso.* 33, 34 *Pf. urbis Romae.* Cod. Just. *Praefectum urbi*, improbb. Go., Corsinio p. 173 et W., cum Maximus iam a Kal. Sept. h. anni Basso in praefectura urbana successerit. Mihi probatur *Pf. U.*, propter totius tituli argumentum, quod ad praef. urb. iurisdictionem pertinet. Videtur ergo Basso urbana praefectura usque ad mensem Octobr. h. a. prorogata esse, praesertim cum leges ad Maximum Pf. U. datae demum inde a *XVII. Kal. Nov.* h. a. reperiantur (cf. c. 2 C. Th. de Spons. III, 5 et non obstet c. 1 C. Th. de Maleficis IX, 16, cuius subscriptio aperte falsa est). Vid. c. 4 C. Th. de Donatt. (VIII, 12), c. 3 C. Th. ad L. Jul. de Vi (IX, 10) et Corsinium l. c. p. 174. Confirmatur haec cj. codd. 33, 34, quorum scriptura *Pf. urbis Romae* alias non facile potest explicari. Sed nihil mutavi, propter ceteros codd., qui fere omnes habent *ppo.* 40 om. *Pf. P.* z) 10, 18 om. *litibus* et paullo post 15 *puberem.* a) Cod. Just. *in litem.* b) 6—8, 10, 12, 13, 16 — 18, Til. *aut*, qua scriptura sententia legis mutatur. 21, Sich. om. *ut.* c) Cod. Just. *pietatis.* 15 *pr. decreta.* 16 *prov. et.* 9 *statute.* d) 6—8, 10, 12, 13, 17 *initiator.* 14 *initiatur.* Ri*. *curator, ut — statuta datus: leg. init.* Ceterum 6, 7 *legitimae.* e) 19 *nostrae serenitatis statuta leg. initia lit. agitate.* f) 15, Cod. Just. *agitata — controversia finiatur.* 21 *firmantur*, sed in m. *finiantur.* g) 10, 18 *Dat. id. IIII. O. Aquileia.* 15, 28, 34, 36, 40, Sich. in m. Cod. Just. *III.* Go. not. *c* et *l* alium mensem poni vult cum propter rationem not. *x* expositam, tum quia Constantinus hoc mense Aquileiae non constiterit. Sed obstant codd. h) 32 *Constantio.* 21 *Const. A. II.*

Interpretatio. *Si pupillis actio inferatur, quamvis adulti videantur, ad litem venire non possunt, nisi forte aetas eorum curiae testificatione firmetur, aut certe provisus curator patrimonium*[k] *pupilli vel negotium tueatur.*

2.[l] *Idem A. et Caes.*[m] *ad Populum*[n]. In feminis*) tutelam legitimam[o] consanguineus patruus non recuset. *Dat. pridie*[p] *Kalend.**) *Jan. ipso A. VII.*[q] *et Caes. Coss.* (326.)

Ista *lex expositione non indiget*[r].

3. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Proculo Pf. U.*[s] Illustris[t] praefectus urbis*) adhibitis decem viris e numero[u] senatus amplissimi, et praetore clarissimo[v] viro, qui tutelaribus cognitionibus praesidet[x], tutores curatoresve ex quolibet ordine*) idoneos faciat retentari[y]. Et sane id[z] libero iudicio expertesque damni[a] constituent iudicantes, et si regendis pupillaribus[b] censibus[c] singuli[d] creandorum pares[e] esse non possunt, plures ad hoc*) secundum leges veteres[f] conveniet[g] advocari, ut, quem coetus ille administrandis negotiis pupillorum dignissimum iudicarit[h], sola sententia obtineat[i] praefecturae[k]. Itaque hoc modo remoti a metu*), qui consilio adfuerint[l], permanebunt, et[m] parvulis adultisque[n] iusta defensio sub hac prudentium deliberatione proveniet[o]. §. 1. Quod tamen circa eorum personas censuisse*) nos palam est, quibus neque testamentarii defensores, neque legitimi vita, aetate[p], facultatibus suppetunt. Nam ubi forte huiuscemodi homines offerentur[q], si nihil ad defensionem sui[r] privilegiis comparabunt, ut*) teneri possint[s], iure praescribimus[t]. §. 2. Ceterum alia, quae in caussis minorum antiquis legibus cauta sunt, manere[u] intemerata

— c. 2. Br. Al., codd. edd. *c.* 2. Integra exstat in codd. 6—10, 12—19, 21, 30, 32, 42; omnia des. in codd. 24, 31, 37, 43, 44; inscr. et textus in codd. 33 — 36; inscr. et subscr. in cod. 38; solus textus in codd. 27, 29, 39; sola subscr. in codd. 25, 26. De codd. 28, 40 vid. const. sq. Eodem die data est c. 5 C. Th. de Iure fisci (X, 1) ad Volusianum Pf. U. — c. 3. Br. Al., codd. edd. c. 3, praeter codd. 24, 28, 31, 37, 40, 43, 44, in quibus est c. 2. Cod. Just. V, 33, 1. Integra cum interpr. exstat in codd. 6 — 10, 12 — 14, 16—19, 21, 30; omnia praeter interpr. des. in codd. 28, 40; est vero in his codd. inscr. et subscr. c. 2 coniuncta cum interpretatione huius constitutionis; inscr. et textus des. in codd. 24, 31, 32, 35, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 26, 39; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 34, 36—38, 42; sola interpr. in cod. 15.

Nonn. codd. om. *A.* i) 30 om. *et Lic. Caes.* Multi codd. Sich. — Lugd. et Cod. Just. om. *Caes.* k) Ita codd. et edd. Sich. Cui. 1 — Cui. 2*; Go. Ri. Ri*. *patrimoniorum*, impr. Ri. l) Hanc legem ab Imp. Leone confirmari in c. 3 Cod. Just. de Legit. tut. (V, 30). W. ex Go. annotat, quam Bijdr. l. c. p. 323 potius referunt ad aliam deperditam Constantini legem de agnatis. m) 10, 18 *et cetera.* 15, 21 om. *et Caes.* 28, 40, Sich. in m. *Valens.* 32 *Id. ag. Imp. et C.* Intelligitur *Caesar Constantius* (Go. *Constantinus*), qui hoc anno consul fuit. n) 30 *ad peculum.* Go. in not.: *urbis Romae.* *) Go. cj. *In foeminas.* o) 6, 7, 14, 16, 17 add. *et*, non male; est enim haec const. a Visigothis valde truncata. Ceterum 6, 7, 17 *sanguineos patruos*, sed 6 *sanguinios.* 8, 18 *tutela legitima consanguineos patruos.* 10 *tutela legitima consanguineos patres.* 42 *consanguineus*, sed corr. *consanguineus.* In m. Cui. 1 — Lugd. *vel patruus*, quod Vetranius Maurus de Jure liberorum c. 31, impr. Go. recepit et praeter Glück. l. c. T. XXVIII, p. 455, not. 98 etiam Rudorff, d. Recht der Vormundschaft, T. I, p. 215, not. 85. 8 om. *prid. Kal. Jan.*; alii *et Caes.* Heinecc. in Comm. ad LL. Iul. et Pap. Popp. p. 237 *vel patronus*, impr. Glück. l. c. p) Nonn. codd. *II.* Sich. *I. Cal.*, sed in m. *Pridie.* 28 *Jul. pf.* 30, 33, 36, 40 *iun.* *) Add. *Sirmii.* q) 19 *S. VI. et Caes. II. Coss.* 32 om. *VII.* 36 *ipso Pfo. VII.* Be. ins. vult *Constantio* post *et.* r) Cui. 1 — Ri*. *Ista interpretatione non indiget.* Nonn. codd. *Hec lex expositione non eget.* s) 9, 15, 21, 30, 33, 34 *ppo.* Sich. *PF. P.* Til. *P. P.* 12 *proc. inl. pfu.* Nonn. codd. om. *Pf. U.* De Proculo Pf. U. vid. Go. not. *b* h. c. t) Restitui v. *Illustris*, quod codd. et edd. Sich. — Be. habent. W., suadente Go., qui h. c. pertinere proprie putat ad senatorios pupillos vel adultos, edid. *Illustribus* e Cod. Just., prob. Bijdr. l. c. p. 324, motus cum totius legis consilio, tum rubrica Codicis Justin. huic constitutioni praeposita, quae haec est: *de tutoribus vel curatoribus illustrium vel clarissimarum personarum.* Tamen ut mittam, in multis Cod. Just. libris mss. scriptum esse *Illustris*, et rubricam Codicis Just. cohaerere cum mutatione iurisdictionis praefecto urbi in rebus pupillaribus competentis posteriore tempore facta, hoc verbum optime convenit cum dignitate praefecturae urb., quae illustris est. Certe W. argumenta nihil probant. Vid. c. 4 h. tit., Gluck. l. c. T. XXIX, p. 433., Rudorff. l. c. T. I, p. 353, not. 62. 10, 18 om. *Illustris — numero.* *) Cod. Just. et hic et in inscr. *Urbi.* u) 14 om. *Senatus — viro.* 10, 18 *Proculo pfecto urbis in senatus.* 19 *et numerus.* Sich. *X viris.* Cui. 1 — Cui. 2* *X. viris.* Go. — W. *decemviris.* v) 15 *amplissimi senatus.* 30 *amplissimo* et om. *et praet. clar.* 19 *viro clarissimo.* x) 19 *praesedit.* 9 *praesidii.* *) Vid. Go. not. *d* et in comm. h. c. y) 30 *retenere.* De Cod. Just. cf. Dirksen l. c. p. 452. z) 8 *a.* a) 6—8, 12, 16 *ex litis quae damni.* 17 *in litisq' d.* 21 *expertis quedam in const.* b) 6 – 8, 13, 17 *puellaribus.* c) Cod. Just. *in reg. p. substantiis.* d) Plerique codd. *singulis.* e) 9 *patres.* 30 *patris.* *) Nonn. codd. *adhuc.* f) 15, Cod. Just. *veteres leges* g) 9 *conveniat.* h) 15, Cod. Just. *iudicabit.* 16 *iudicaret.* 30 *iudicare.* i) 19 *teneat.* k) Cod. Just. interponit *super cuius nomine, solemnitate servata, postea per Praetorem interponatur decretum*, quae vv. W. ex alia lege desumpta esse putat. *) 30 *remoti ab eo.* l) 9 *adfuerunt.* m) 10, 18, Ri*. om. *et.* n) Cod. Just. add. *clarissimis.* 6, 7 *adultis quae.* o) 10, 18, 30 *conveniet.* Cod. Just. *perveniet.* *) 15 *persona nos censuisse.* 30 *persona.* p) 7 *legitima vivita.* 8, 12 *legitimae aetates* et om. *vita.* 15 *neque leg. suppetant aetates* et om. *vita* et *facult.* 19 *legitima vitae aetate.* Sich. *via* pro *vita*, err. q) 8 *offerunt.* 6, 7, 10, 13, 14, 16, 18, 19 *offeruntur.* Cod. Just. *huiusmodi — offeruntur.* Ceterum 17 om. *ubi.* r) 6—8, 10, 14, 15, 17, Cod. Just. *suis*, quod recepissem, si scriptum esset *privilegiis suis.* *) 21, Sich. om. *ut.* s) 10, 18 *ten. non poss.* 12 *aut t. possunt.* 15 *tenere.* 21 *possunt.* t) 15 *proscribimus.* 19 *con-*

decernimus[v]. *Dat. VI.*[x] *Kal. Jun.*[y] *Mediolani*[z], *Timasio*[a] *et Promoto*[b] *Coss.* (389.)

Interpretatio. *Quoties de pupillorum tutela tractatur, debent primi patriae cum iudice, secundum aetates minorum, aut tutorem aut curatorem eligere, ut ille, qui susceperit tutelam tali electione, possit esse securus. Quae tamen electio circa eas personas observabitur, quae nec testamento decretae sunt, nec propinquitate ad id officium**) *adducuntur. De aliis sane minorum commodis legum priorum statuta praecepit observari.*

4. *Iidem AAA. Tatiano Pf. P.*[c] Matres[d], quae amissis viris tutelam administrandorum negotiorum in liberos postulant, priusquam confirmatio officii talis[e] in eas iure veniat[f], fateantur actis[g], ad alias se nuptias non venire. §. 1. Sane in optione huiuscemodi[h] nulla cogitur[i], sed libera in conditiones, quas praestituimus, voluntate descendat[k]; nam si malunt alia[l] optare matrimonia, tutelas filiorum[m] administrare non debent. §. 2. Sed ne*) sit facilis in eas post tutelam iure susceptam irruptio, bona eius primitus, qui tutelam gerentis affectaverit nuptias, in obligationem venire[n], et teneri obnoxia[o] rationibus parvulorum praecipimus[p], ne quid[q] incuria, ne quid[r] fraude depereat. §. 3. His[s] illud adiungimus, ut mulier, si aetate maior est, tum[t] demum petendae tutelae ius[u] habeat, cum tutor[v] legitimus defuerit, vel privilegio a*) tutela excusetur, vel suspecti genere[x] summoveatur, vel ne suis quidem per animi[y] aut corporis valetudinem[z] administrandis facultatibus idoneus inveniatur. §. 4. Quod si feminae tutelas refugerint et praeoptaverint nuptias[a], neque quisquam legitimus ad pares possit caussas vocari[b], tum demum[c] vir illustris praefectus urbi, adscito[d] praetore, qui impertiendis tutoribus praesidet[e], sive iudices, qui in provinciis iura restituunt, de alio ordine per inquisitionem dari minoribus defensores iubebunt[f]. *Dat. XII.*[g] *Kalend. Febr. Mediolano*[h], *Valentiniano A. IV.*[i] *et Neoterio*[k] *Coss.* (390.)

Interpretatio. *Mulieres mortuis maritis, si ipsae voluerint tutelam suscipere filiorum, priusquam hoc assumant, actis profiteantur, se non esse nupturas*[l]. *Sed hoc ipsum non extorquendum est; sed si maluerint, hoc voluntate propria fateantur: nam si ad alias nuptias migrare voluerint, tutelam filiorum administrare non possunt. Sciant hoc etiam viri, qui sibi iungendas matres postulant parvulorum, quod, si mulieres tutelam administrare coeperint filiorum et postea nupserint, ille, qui in consortio recipitur maritali, bona sua noverit obligata et se ad rationem reddendam minoribus obnoxium esse futurum. Additur etiam illud, quod mulier, nisi maiore aetate*[m] *fuerit, tutelam suscipere prohibetur. De his vero*[n], *qui cum lege veniunt ad tutelam, si quis ex his videbitur aut deceptus*[o] *facultatibus aut moribus vilis, admitti non poterit, ne minorum**) *bona depereant: sed illi accedant in tutelam, qui integritate mentis et certa propinquitate iunguntur. Nam si defuerint personae, quas di-*

— c. 4. Br. Al., codd. edd. *c.* 4, praeter codd. 24, 28, 31, 37, 40, 43, 44, in quibus codd. est *c.* 3, quo numero etiam in edd. Cai. 1 — Cui. 2* insignitur, sed err. typ., cum ex ordine quarta c. sit. Cod. Just. V, 35, 2. L. Vis. IV, 3, 3. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—19, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 32, 37, 46, 49, ponitur autem in cod. 32 subscr. c. 3, quamquam suo loco iam aderat. Inscr. et textus des. in codd. 24, 30, 31, 33—35, 38, 39, 43, 44; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 36, 40, 42; sola interpr. in cod. 15.

scribimus. u) 18 om. *manere.* v) In Cod. Just. add.: *In provinciis autem curiales in nominandis tutoribus et curatoribus clarissimarum personarum exhibeant debitam cautionem et discriminis sui memores cognoscant, indemnitati minorum obnoxias etiam suas deinceps esse facultates*, in quibus vv. W. agnoscit fragmentum deperditae alicuius legis. x) 19, 32, 34 *V.* Cod. Just. *III.* 24 om. *VI.* y) 32 *Mart.* 39 *Marc.* z) 10, 18 *Mediolanis.* a) Nonn. codd. *Thimasio.* 38 *timatico.* 8 om. *Tim. et.* b) 24 *p̄bro.* *) Cui. 1 *offitium*, err. c) Cod. Just. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA.* 15 *Id. 8.* 6 *Praefect.* d) 6, 7, 13, 14, 16 *Matribus.* e) 15, Til. *talis officii.* f) Cod. Just. *eveniat*, impr. Go. g) Cod. Just. add. *sacramento praestito. Fateantur* pro *profiteantur* sec. Go. h) 8, 19 *obiectione.* 18 *huiusc. opt.* i) 14, 15 *cogetur.* 19, Cod. Just. *cogatur.* k) 14 *quas restituimus.* 15 *quas diximus voluntate discedat.* 19 *praestitimus vol. discedat. Descendat* pro *condescendat*, Go. l) 21 *talia.* 15 *nam si matres malunt.* m) Cod. Just. *tutelam* (om. *filiorum*) *admin.* *) 6, 7, 13, 16 om. *ne.* 14 *sed si.* n) 15 *eius, qui nuptias tut. ger. aff., primitus in obl. ven.* o) 19 *tenere obnoxiā.* Sich. Til. *tenere.* p) Sich. Cui. 1 — Ri*. *praecepimus.* q) 19 *neque incuria.* r) Ita 6—8, 10, 14, 15, 18, 21, Sich. — Lugd. Cod. Just., prob. W.; Cui. 2 — W. *neque.* s) Plerique codd., Sich. Cui. 1 — Ri*. *hiis.* t) 6—8, 12, 14, 16, 17 *et demum.* 9, 13, 15, 19, Cod. Just. *tunc demum.* 10, 18 om. *tum.* u) 10, 18 *tutelam eius.* 14 *petenda et tut.* v) 19 *habeat et cum.* Cod. Just. add. *vel testamentarius vel.* *) 12 *aut.* x) 19 *vel ius suscepti generis.* 13 *submoveantur.* y) 6—8, 10, 16—18 *quidem aut animi.* z) 15, Cod. Just. *pro — valetudine.* 10, 18 *valetudine.* a) 15 *nuptias praeoptaverint.* b) Cod. Just. om. *neque — vocari.* 19 *legitimus patruus p. ad causā vocari tunc demum.* Nonn. codd. *appares.* 14 *leg. apparere.* c) Nonn. codd. et Cod. Just. *tunc demum.* 8 sec. Ri. *et demum*, errore; referendum est ad not. *t*, sed mox 6 *urbis.* d) Nonn. codd. *urbis, acito*, alii et Cod. Just. *accito.* e) 8 *praesedit.* 19 *praecedit.* 18 *qui in precrendis t. pr.* f) 8 *debebunt.* 19 *iubentur.* g) 24 *XIII.* 28 *XVIII.* 38 *XI.* h) Ita plerique codd. 10, 18 *Mediolanis*; rell. codd. *Med.*, *Medl.*, *Mediol.* Sich. Cai. 1 — Be. *Mediolan.* Til. W. et Cod. Just. *Mediolani.* i) 16, 34 *A. III.* 40, Sich. in m. *IX.* Nonn. codd. om. *IV.*, alii *A.* 43 *M. Constantino A. IV.* k) Plerique codd. *Neuterio.* Cui. 2, 2* *Neoterio*, sed in meo exemplo ed. Cui. 2 pro *r* ponitur litera, quae potius litera *s* esse videtur. Nonn. codd., Til. et Cod. Just. *Neotherio.* l) 9 *nuptiis copulandas.* m) Multi codd. *in consortium recipitur maritale — maior aetate.* Sich. *recipitur, maritalia.* n) Sich. *De his quoque*, sed in m. *vero.* Ri*. add. *videbitur*, quod v. om. infra post *ex his*, errore. 6, 7 *quis.* o) Cui. 1 — Lugd. in m. *defectus*,

ximus [p], *et mater tutelam suscipere noluerit**), *tunc, sicut prius* [q] *constitutum est, electio* °) *iudicis vel provincialium tutores minoribus deputabit* °°).

TIT. XVIII. QUI PETANT [r].

1. *Imp. Constantius* [s] *A. et Julianus Caes.* [t] *Have Orfite carissime nobis.* Avos quoque et avias tutoris [u] necessitas postulandi teneat obligatos [v], si nepotibus pupillaris aetatis [x] testamentaria vel legitima tutela defuerit. Nam si tutor forte petitus [y] non fuerit [z], secundum ea, quae priscis legibus [a] statuta [b] sunt, emolumentum successionis amittant [c], ad quos poterat hereditas pervenire [d]. *Dat. Id. Jul.* [e] *Constantio* [f] *A. IX.* [g] *et Juliano Caes. II.* [h] *Coss.* (357 *.)

INTERPRETATIO. *Si avus paternus defuerit, avos* **) *maternos etiam atque avias, tam paternas quam maternas iubet ad tutores parvulorum petendos legis praeceptione constringi, si tamen testamentarii vel legitimi deesse probantur. Quod si nepotibus parvulis tutores providere despexerint, iubet eos huiusmodi dispendio subiacere, ut, si forte cesserit luctuosa hereditas, de successione minorum, quibus tutores aut non petierint aut noluerint providere, habeantur extranei.*

— — — — — —
— — — — — —

2.***) *Iidem AAA.* . . . . . [i]. Si mater defensorem legitimum filiis non poposcit, vel tutor pupillis inventarium rerum [k] propria avaritia [l] vel temeritate [m] non conscripserit, ita plectantur [n] infamia [o], ut nec testandi nec donandi habeant libertatem. *Dat. prid. Kal. April.* [p] *Modesto et Arintheo* [q] *Coss.* [r] (372.)

Tit. XVIII. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 12—19, 21, 24—40, 42—44, 46, 49, Aeg. L. R. U. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. *Tit. XVIII.* In cod. 8 et ap. W. hic tit. duabus constat constitutionibus; in rell. codd. et edd. una tantum const. Cod. Just. V, 31. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.*, praeter cod. 8 et W., ubi est *c.* 1. Ad interpr. cf. Form. Sirmond. XXIV. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—19, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. — c. 2. Inveni hanc c. in codice 8 (Reg. Par. 4403) post c. 1 h. t. et edidi in Commentariis Gallicis, qui inscribuntur: Thémis ou Bibliothèque du Jurisconsulte, Tom. IV, p. 191. Deinde edita est et illustrata, addita etiam, quae scripturam codicis exhiberet, tabula aeri incisa ab Hauboldo in: Praetermissorum in primis ad Breviarium Alaricianum pertinentium e codicibus a Gustavo Haenelio Prof. Lips. novissime collatis Promuls. I. Lipsiae. 1822. 4. p. 15—18, et cum emendatt. in eiusdem Opuscc. T. II, p. 918 — 922, unde deprompta est ab A. W. de Schroeter l. c. p. 333 et ab aliis.

---

probb. Go. et Ri. Mox 6 *viris* pro *vilis*. *) Nonn. codd. *minoribus*. p) Aur. Lugd. *duximus*. °) Sich. *voluerit*, err. q) Multi codd. *prioribus*. °) 6, 8, 21, 42 ex corr., alii, Sich. *electione*. °°) Ita 10, 18; 21, edd. *deputabunt*. r) Nonn. codd. *De q. p.*, alii *Qui petunt*. 34 *Qui petent*. 28 om. rubricam. Cod. Just. *Q. p. tutores vel curatores*. s) Multi codd. et Til. *Constantinus*. Sich. Cui. 1 — Cui. 2* *Constant.* t) 10, 17, 18 *consul.* 14, 44 *Imp. Constantinus A. et Constans augg.* 15 *Imp. Constantius et Constans aug.* Seqq. inscr. des. in multis codd. aut corrupte scripta sunt. 9, 42 *habe orpite kl. novb.*; similiter 44. 10 *abe orfite fenicis*. 19 *abe orfice*. 25 *ave orfete*. 33 *ē hāb. curs. k. iun.* 38 *ave oripite*. 6, 7 et multi alii *Habe*. Sich. *Haveorphito charissimo n.* Cui. 1 — Ri*. *Orphite* et Cui. 1 — Lugd. *charissime n.* u) 6, 7, 10, 14. 16—18, Til. in m. *tutelae*. v) 16 *oblitos*. x) 15 om. *aetatis*. 14 *aetatibus*. 19 *pupillaris et test.* y) 9 *potius*. 14 *petitur*. z) 12 *defuerit*. a) Go., prob. W., intelligi putat epistolam D. Severi, quae legitur l. 2, §. 2 D. h. t. (XXVI, 6), sed Glück l. c. T. XXX, p. 101, not. 5 intelligit Sc. Tertullianum. b) 9, 15, 21, Sich. *instituta*. 19 *legibus priscis constituta*. 6, 7 *stat. sint*. c) 10, 18 *admittant*. Sich. *amittat, ad quem poterat*. d) 15 *pertinere*. e) 33, 34 *Mart.* 42 *kl. iul.* Add. *Med.* f) Multi codd., Cui. 1 — Cui. 2* *Constantino*. Sich. Til. *Constant.* In seqq. nonn. codd. om. *A. IX.* et *Caes. II.*, aut solum *II.* g) 19, 33, 34, 39, 40, 43, Sich. *VIII.* h) 29, 30, 42 *Jul. III.* 33, 34 *Jul. IV.* *) W. 557, err. typ. **) Sich. *avus*, err. Mox multi codd. *dispexerint*. ***) Hanc legem in Codice Theodosiano fuisse Go. in comm. c. 1 h. t. collegerat ex interpretatione Nov. Theod. lib. I, tit. 5 (Nov. XVII, ed. Berolin.), ubi ad Theodosii sanctionem: *constitutionem, quae matres pupillis vel minoribus defensionem legitimam non petentes, vel relictarum rerum inventarium non facientes, mori praecepit intestatas, utpote amaram, ac matres immoderata poena plectentem, antiquari decernimus*, interpres haec addit: *Lex ista liberat matres a poena illa, quae fuerat in Theodosiani Codicis Corpore constituta, ut si non providissent filiis tutores, vel rerum inventarium non fecissent, faciendi de rebus suis testamenta, vel donandi cui voluissent, non haberent liberam potestatem, et insuper notarentur infamia*, unde non intelligo, quid Ritterum moverit, ut existimaret, c. 2 h. t. promulgata Novella ex ipsis Codicis Theodosiani exemplis expunctam, interpreti ex optimis libris, quos Breviarii Alariciani conditores consuluissent, innotuisse, quae opinio cod. 4403 refellitur. Num haec c. Breviarii Al. pars fuerit, quod W. putat, quaeri potest. Mihi videtur ipsius Codicis Th., non Breviarii pars fuisse propter vv. interpretis: cui sententiae non obstat formula in codice 4403 adiecta „*Expositione non eget*,“ quae a librariis sine certo consilio additur locis ad Breviarium non pertinentibus, in aliis autem, ubi addenda erat, omittitur. i) 8 *Id. A.* W. em. *Id. AAA.* i. e. *Valentinianus* (*I.*) *Valens et Gratianus*, quibus regnantibus Modestus consul fuit cum Arintheo. Vid. Haub. Prom. p. 17 et Opuscc. l. c. p. 919 sq. Exciderunt igitur nonnullae leges inter 1 et 2 constitutionem h. t., quam lacunam auct. W. lineolis interiectis indicavi. k) 8 *inventa in eo rerum*. Haub. in Prom. ed. *inventarium*, om. v. *rerum*, in schedis suis et in exemplo Promulsidis, quod mihi dono dedit, suppletum est v. *rerum*. l) Primum legeram *auctoritate*, sed mutavi sententiam ab Hauboldo et a Car. de Savigny edoctus. m) 8 *temeritatē*, mendose. n) Codex non claro scriptus est, cum et *plectuntur* et *plectantur* legi possit; sed sententia flagitat *plectantur*. o) 8 *infamie*. Vid. Haub. Prom. p. 16, not. z et in Opp. l. c. p. 919. p) 8 *moste* pro *mōsto*, i. e. *Modesto*. Vid. supra not. *i* et Haub. l. c. q) *et Arintheo* add. W. ex fastis consul. r) 8 *conss. expositio non egit*.

TIT. XXX. *) DE ADMINISTRATIONE ET PERICULO TUTORUM ET CURATORUM[r].

1. *Imp. Constantinus A.*[s]) . . . . .[t]. Pro officio administrationis tutoris vel curatoris bona, si debitores exsistant, tanquam pignoris titulo obligata, minores sibimet[u] vindicare minime prohibentur *). *Dat. VII.*[v] *Kal. April. Treviris*[x], *Volusiano et Anniano Coss.* (314.)

Interpretatio. *Quicunque tutor sive curator negligentia administrationis suae debitor minoribus comprobatur, noverit facultates suas ita obligatas, ut, si non satisfecerit, ratione deducta, bona sua a minoribus loco pignoris teneantur.*

2.[y] *Idem A.*[z] *ad Maximum Pf. U.*[a] *Post alia:* Minorum[b] defensores, si per eos donationum[c] conditio neglecta est, rei amissae periculum praestent etc. *Dat. III.*[d] *Non. Febr.*[e] *Romae, Sabino*[f] *et Rufino Coss.* (316.)

Interpretatio. *Si in his, quae minoribus donari possunt, per tutoris negligentiam sive colludium, donationis solennitas vel conditio*[g] *impleta non fuerit, id, quod minori deperierit, de proprio cogitur*[h] *exsolvere.*

3. *Idem A. ad Populum. Lex quae tutores cura-*

Tit. XXX. C. Th., cod. 1 (om. num.), P. Pu. W. *Tit. XXX.* Br. Al., eius codd., edd. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. *Tit. XIX.*; sed W. uncis apponit numerum *XXX.* In Br. Al. eiusque codd. et in edd. Sich. — Be. hic tit. quattuor tantum constat constitutionibus (1, 2, 5, 6); in cod. 1, ap. P. Pu. inveniuntur extrema vv. c. 3 et constitutiones 4 — 6. W. sex exhibet constitt. — c. 1. Br. Al., eius codd. edd. *c.* 1. Cod. Just. V, 37, 20. Bas. XXXVIII, 9, 34. Integra cum interpr. exstat in codd. 6 — 10, 12, 13, 15 — 19, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 36; textus et subscr. in codd. 25, 37, 42; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 43, 44; sola subscr. in codd. 14. 26. — c. 2. Br. Al. eiusque codd. edd. *c.* 2. Coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Donatt. (IX, 12) et const. cap. IX. Consultationis; quae sunt fragmenta maioris constitutionis in Vat. Fr. §. 249 servatae. Cod. Just. V, 37, 21. Bas. XXXVIII, 9, 35. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—19, 21; omnia praeter interpr. des. in cod. 37; inscr. et textus in codd. 24, 30—35, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 26; solus textus om. in codd. 27 — 29, 36, 38, 40, 42; sola interpr. in cod. 15. — c. 3. W. *c.* 3. Extremam partem constitutionis inde a vv. *vel curatore* primum ex quarta cod. 1 membrana edid. P., quem Pu. secutus est. Reliqua W. inclinatis literis expressa restituit ex c. 22 Cod. Just. h. t. (V, 37), quod cum improbaret Schro. l. c. p. 349, W. defendit ex consilio editionis suae in E. L. L. l. c. p. 1085 (Opp. p. 439). Postrema legis vv. cum eadem inscriptione et subscriptione repetuntur in c. 4 Cod. Just. Quando decr. op. non est (V, 72). Vid. not. *o.* Bas. XXXVIII, 9, 36 et 63. Coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Integri rest. (II, 16) et fortasse cum c. 25 Cod. Just. de Usuris (IV, 32). Ap. Pu. numeri libri et partim titulorum in summa posici ora paginarum, quae constitutiones codice 1 servatas exhibent, falsi sunt.

---

*) Numerus quidem XXX. non exstat in cod. 1, quam ob rem ap. P. Pu. W. uncis inclusus est; sed cum in quarta cod. 1 membrana seqq. libri tertii titulis, qui antea incogniti cum extremis huius tituli constitutionibus ibi proferuntur, numeri XXXI et XXXII praefixi sint, necessario hic titulus tricesimus fuit Codicis Theodosiani. In Br. Al., eius codd. 6 — 10, 12 — 19, 21, 24 — 40, 42, 46, 49 et edd. Sich. — Be. hic tit. *XIX.* est; exciderunt igitur undecim huius libri tituli a Visigothis omissi. W., retento numero XIX., apponit seqq. titulis numeros *XX.* XXI., et uncis includit veros Cod. Theodosiani numeros XXX., XXXI., XXXII., contra cod. 1 auctoritatem et improbb. Schr. l. c. T. I, p. 148 et Schro. l. c. p. 348, quos secutus ipsius Cod. Theodosiani numeros restitui, quicquid W. in E. L. L. a. 1826, p. 1085 (Opp. p. 440) in contrariam partem disputat. In eo vero W. recte egisse videtur, quod huic titulo lineolas non superimposuit, cum, quamquam undecim titulos periisse scimus, tamen nesciamus, an inter hunc et superiorem titulum unus alterve titulus a Visigothis suppressus sit. r) 39 om. *Et Periculo,* 15 *Et Curatorum.* 21 *De adm. tradictione et per.* etc. 26 *et virorum.* 31 *et viatorum.* Pu. *Tuorum*, err. typ. Cod. Just. (V, 37) *De Adm.* (om. *Et Per.*) *tutorum vel curatorum et pecunia pupillari foeneranda vel deponenda.* s) Sich. — Lugd. om. *A.* Sich. Cui. 1 — Be. *Constant.* t) 8, 12, 21, Sich. Cui. 1 — Ri*. add. *et Julianus Caes.*, quod cum ferri non possit, Go. pro *Juliano* scribendum esse censet *Licinium*, cui cj. codices adversantur. 6, 7, 9, 13, 14, 16, 17, 26—29, 32, 33, 36—40, 42. Til. add. *et C* (*et ces.* aut *et Caesar*). 34 *et consl.* 10, 18 add. *et ces.* Fortasse intelligitur *Crispus Caes.*, quem Constantinus contra Licinium proficiscens Galliae, ubi const. data est, praeposuerat. Verum inscriptionem non dubito, quin suppeditet cod. 15, qui sic: *Imp. Const. aug. Basso ppō*; sed cum unius tantum codicis scriptura sit, neque constet, num Bassus hoc a. praef. praet. fuerit, nolui eam recipere. Cod. Just. *Imp. Const. A. Eufemianae*, quod nomen unde fluxerit, ignoro. u) 10, 18 *tutores v. curatores — tit. oblita minoris semet.* 14 om. *vel curatoris.* 21 *tutores vel curatores b. se debit.* 26 *deb. et exist.* *) Cod. Just. add. *Idem est, et si tutor vel curator quis constitutus res minorum non administraverit.* v) 8, 19, 28, 36, 40, Sich. in m. *V.* 31 *VIII.* 32, 38, 39 et libri mss. Go. *VI.* x) Codd. plerumque *Triv.* 15 *trium.* 33, 34 *tribus.* Sich. — Ri*. Cod. Just. *Treveris.* Mox multi codd. *Volosiano* et *Aniano*, quod posterius est in edd. Sich. Cui. 1 — Ri*. Alii codd. om. *Trev.* aut *et Aniano.* Be. post *Volusianum* ins. vult *II.* y) De inscriptione et subscriptione h. c. vide, quae a nobis disputata sunt ad tit. C. Th. de Pactis (II, 9). z) 36, 40 add. *et Caesar* et Sich. in m. *et Julianus Caesar.* a) Ita 5 — 8, 12, 14, 16, 17, 36. Rell. codd. et edd. Sich. — Lugd. Cod. Just. *Pf. P.*, quod Be. recepit. 15 et Cod. Just. *Maximo.* Ceterum multi codd. om. *Post alia.* b) Cod. Just. *Pupillorum seu minorum.* c) 14 *donatio negl.* et om. *num conditio.* 9 *conditione electa.* 16 *conditione.* 18 *negl. est cond.* In Vat. Fr. §. 249 ex rec. Hollw. haec vv. partim pleniora, partim corrupta ita leguntur: *Quorum tamen defensores, si forte per eos in obeundis donationum officiis, neglecta* (fuerit) *utilitas minoris, quare, cum res erit recepta, commodis spoliabitur, rei amissae periculum praestabunt* (V. Mai. habent *officiis, quare cum res erit recepta, neclecta utilitas minoris commodis* etc.). Sich. Til. Cod. Just. om. *etc.* d) 8, 10, 12—14, 16—19, 21. Sich. — Be. *IV.*, sed Sich. in m. *III.* 6 *VII.* Nonn. codd. om. *III.* e) Ita pler. codd., quorum tamen nonn. ut Cod. Just. *kal. Febr.*; rell. inter quos 6, 7 et edd. Sich. — Be. *Kal. Novemb.* f) Nullus cod. *Sebero* (s. *Severo*), quod Go. propter c. 25 Cod. Just. de Don. poni vult, ut efficiatur annus 323, improbb. Be. et W.; quare falsa est subscr. §. 249 Vat. Fr. a Maio rest. Nonn. codd. *So-*

toresque necessitate adstrinxit, ut aurum, argentum, gemmas, vestes ceteraque mobilia pretiosa, urbana etiam praedia et mancipia, domos, balnea, horrea atque omnia, quae intra civitatem sunt, venderent omniaque ad nummos redigerent, praeter praedia et mancipia rustica, multum minorum utilitati adversa est[i]. *Praecipimus itaque, ut haec omnia nulli tutorum curatorumve liceat vendere, nisi hac forte necessitate et lege, qua rusticum praedium atque mancipium vendere vel pignorare vel in donationem propter nuptias*[k] *vel in dotem dare in praeteritum licebat: scilicet per inquisitionem iudicis et probationem caussae interpositionemque decreti, ut fraudi locus non sit. Ante omnia igitur urbana mancipia, quae totius supellectilis notitiam gerunt, semper in hereditate et in domo retineantur; nam boni servi fraudem fieri, prohibebunt: mali, si res exegerit, sub quaestione positi, poterunt prodere veritatem; atque ita omnia observabunt*[l], *ut nec inventarium minuere nec mutare vel subtrahere aliquid tutor valeat. Quod in veste, margaritis, gemmis et vasculis ceteraque supellectili necessarium est. Et tolerabilius est, si ita contigerit, servos mori suis dominis, quam servire extraneis: quorum fuga potius tutori adscribitur, sive negligentia dissolutam esse patiatur disciplinam sive duritia vel inedia atque verberibus eos afficiat. Nec enim dominos exsecrantur, sed magis diligunt, ita ut haec lex per hoc quoque melior antiqua sit. Tunc enim remota servorum custodia, etiam vita minorum saepius prodebatur. Nec vero domum vendere liceat, in qua defecit pater, minor crevit, in qua maiorum imagines aut non videre fixas aut revulsas videre satis est lugubre. Ergo et domus et cetera omnia immobilia in patrimonio minorum permaneant, nullumque aedificii genus, quod integrum hereditas dabat, collapsum tutoris fraude depereat. Sed et si parens vel ille, cuiuscunque heres est minor, reliquerit deformatum aedificium, tutor testificatione operis ipsius et multorum fide id reficere cogatur: ita enim annui reditus plus minoribus conferent, quam per fraudes pretia diminuta*[ll]. *Servi etiam, qui aliqua sunt arte praediti, operas suas commodo minoris inferant, et reliqui, qui in usu minoris domini esse non poterunt, quibusque ars nulla est, partim labore suo, partim alimoniarum taxatione pascantur*[m]. *Lex enim non solum contra tutores, sed etiam contra feminas immoderatas atque intemperantes prospexit minoribus, quae plerumque novis maritis non solum res filiorum, sed etiam vitam addicunt. Huic accedit, quod ipsius pecuniae, in qua robur omne patrimoniorum veteres posuerunt, foenerandi usus vix diuturnus, vix continuus et stabilis est: quo subsecuto, intercidente saepe pecunia, ad nihilum minorum patrimonia deducuntur. Jam ergo venditio tutoris nulla sit sine interpositione decreti: exceptis his duntaxat vestibus, quae detritae usu seu corruptae servando servari non potuerint*[n], *e t i a m t u t o r e*[o] vel curatore sollicito, ut easdem inspiciat frequenti recognitione incolumes. Animalia quoque supervacua minorum[p] quin veneant, non vetamus. *Dat. III.*[q] *Id. Mart. Sirmii*[r], *Constantino A. VII. et Constantio*[s] *Caes.* *) *Coss.* (326.)

4. *Idem A. ad* **) *universos provinciales. Post alia:* Minorum defensores, *uti ut*[ss] tutores vel curatores, si participes rei, quae lite[t] poscitur[u], ad acta, ut

— c. 4. Cod. 1, P. Pu. sine num. W. c. 4. Primam a P. e cod. 1 eruta pars maioris constitutionis de Judiciis, cuius laciniae servatae sunt in c. 3 C. Th. Fin. regund. (II, 26), c. un. C. Th. de Litigiosis (IV, 5), c. 16, 17 C. Th. de Appellatt. (XI, 30), c. 1 C. Th. de His, qui per metum (XI, 34), c. 2 Cod. Just. Ubi in rem actio (III, 19). Vid. c. 3 C. Th. Fin. reg. cit.

biano, multi *Savino*. 39 *Silino*. g) Cui. 2 — Ri*. om. *vel conditio*, quod paene omnes codd. habent. Mox 6, 21 *deperiet* pro *deperierit*, sed corr. in cod. 21. h) Multi codd. *cogetur*. Sich. Cui. 1 — Lugd. *cogatur*. i) W. contra eos, qui orationem Severi pro parte servatam l. 1, §. 2 D. de Reb. eor., qui sub tut. v. cur. s. (XXVII, 9) h. l. intelligunt, producit Hauboldi Diss. Histor. iur. civ. de reb. eor. etc. (Lips. 1798. 4.) cap. II, §. 1, p. 27—29 (Opp. T. II, p. 184—190). Ceterum in sqq. W. annotationes, quamquam breviores retinui. k) Sine dubio Constantinus scripserat *ante nuptias*, cum nomen *donationis p r o p t e r nuptias* per Justinianum demum invaluerit. l) W., cui haec in servos, praesertim *malos*, vix quadrare videntur, cj. *observabuntur*. ll) Bas. l. c.: κρεῖττον γάρ ἐστι τῷ ἀνήβῳ ἡ πρόσοδος, τῶν τοῦ τιμήματος ἀργυρίων. Russardus *praedia demolita*, perperam. m) Bas.: ἢ διὰ τῶν διαρίων αὐτῶν ἀποτρεφέσθωσαν, i. e. certa singulis diebus, alimenta accipiant. In sequentibus nova periodus incipit: nam vv. *Lex enim* etc. non tantum ad proxime praecedentia, sed ad omne legis argumentum spectant. Bas.: Καὶ οὐ μόνον etc. n) Hic in Cod. Just. statim sequuntur vv. *Animalia* etc. Sed folium Taurinense, incipiens a v. *vel*, probat, aliquid in Cod. Just. esse omissum. Cum tamen v. *easdem* manifesto ad *vestes* sit referendum, recte Wenckius, insertis duobus vocabulis, quae typis distincta sunt, nexum per coniecturam restituit. o) Postrema legis pars in c. 4 Cod. Just. Quando decr. op. non e. (V, 72) sic concepta est: *Et sine interpositione decreti tutores et curatores quarumcunque personarum vestes detritas, et supervacua animalia vendere permittimus.* p) Sic cod. 1. Cod. Just. *quamvis minorum*. Fort. leg. *An. min. quominus ven., n. v.* q) Ita cod. 1, sed Cod. Just. utroque loco (c. 22 et c. 4 citt.) et c. 1 C. Th. de In int. rest. (II, 16) om. *III*. r) Cod. 1 *Sir.* P. Pu. *Sirmi*. W. *Sirmii*, ut c. 1 C. Th. cit., sed Cod. Just. utroque loco *Constantinopoli*, quod W. recte putat errore librariorum e nominibus seqq. ortum esse. s) Ita cod. 1 et c. 4 Cod. Just. cit.; sed c. 22 Cod. Just. cit. *Constantino*, mendose. Ceterum literae *cogni* (recognitione), *quin v*(eneant), *A. VII. e*(t) a membrana Taurinensi avulsae a P. restitutae sunt e Cod. Just. *) c. 4 Cod. Just. add. *IV*. **) 1 *niversos provinciales*, et avulsae sunt literae *Id. A. ad u*. Jam in seqq. omnes literae in quarta cod. 1 membrana avulsae et ab editoribus restitutae a me brevitatis caussa literis inclinatis indicatae sunt. Solent autem P. et Pu. ea, quae a se restituta sunt, uncis includere, quod semel moneo. ss) 1 *defensores* | . . . . *t*. Perierunt iterum quattuor literae, quas P. restit. Bijdr. l. c. p. 325 auct. Gaii cj. *velut*. t) 1 *litae*. u) H. l. in cod. 1 est lacuna sex circiter literarum. P. cj. *pos(citur act)a*. Ita etiam Pu. Sed

iussum est, edere detrectaverint *); eosdemque[w] contra *veritatem*[x] nominaverint, quoniam pupillo nihil vel adulto perire oportet *in* *) quolibet litis eventu[y], tantum de proprio pecuniae fisco inferant, *quantum* *), aestimatione[z] habita, ex tertia parte colligitur. Quodsi *pau*peres[a] sint, capitis deminutione plectantur, et desinant cives esse *Romani*, ita ut ius integrum ipsis minoribus reservetur etc. *Dat.*[b] *Kal. Aug. Basso et Ablavio*[c] *Coss.* (331.)

5. *Idem A. Felici*[d]. Quoniam[e] per negligentiam seu proditionem *) tutorum et curatorum possessiones iuris[f] emphyteutici[g], vitio intercedente commissi, e[h] minorum fortunis avelluntur, placet, ut tutor curatorve, cuius[i] officio manente possessio[k] minoris iuris emphyteutici praerogativam[l], commissi offensa, perdiderit[m], tantum de facultatibus propriis, censura imminente, minoribus restituat, quanto[n] rem valere potuisse constabit[o]. *Dat. XIV.*[p] *Kal. Maii*[q] *Constantinopoli, Dalmatio et Zenophilo*[r] *Coss.* (333.)

Interpretatio. *Si forte evenerit, ut minores possessionem iuris emphyteutici*[s], *hoc est, quod ex fisci bonis parentes eorum habere meruerant, sub qualibet praestatione tenuerint, et hoc per negligentiam sive proditionem*[t] *tutoris*[u] *aut imminutum fuerit aut certe sublatum, quicquid perierit, a tutore vel curatore*[v] *esse reddendum.*

6.[x] *Impp. Arcadius et Honorius AA. Eutychiano*[y] *Pf. P.* Tutores eodem momento, quo fuerint ordinati, mox adeant[z] cognitores, ut praesentibus primatibus, defensore[a], officiis etiam publicis, inventario solenniter facto, omne aurum argentumque[b], et quicquid vetustate temporis non mutatur, si in pupilli[c] substantia reperiatur, iudicum ac[d] senatorum, officiorum etiam publicorum inustum[e] signaculis, in tutissima, publicae auctoritate sententiae[f], sine spe aliqua usurarum, custodia collocetur; non prius qualibet occasione mutandum[g], quam adultus, legitimam ingressus aetatem, non tam litibus vacare incipiat *), quam integro se mox gaudeat[h] pa-

— c. 5. Cod. 1, P. Pu. sin. num. W. *c.* 5. In rell. edd., Br. Al. eiusque codd. c. 3. Cod. Just. V, 37, 23 mut. Bas. XXXVIII, 9, 37. Praeterea integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—19, 21. Omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37; inscr. et textus in codd. 24, 30—35, 39, 43, 44; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 36, 38, 40, 42. — c. 6. Cod. 1, P. Pu. sine num. W. *c.* 6. In rell. edd., Br. Al. eiusque codd. est *c.* 4. Cod. Just. V, 37, 24 mut. Praeterea integra cum interpr. exstat in codd. 6 — 10, 12 — 14, 16—19, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 37, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30 — 32, 35, 39, 43, 44; subscr. et textus in cod. 25; solus textus om. in codd. 26—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42; sola interpr. in cod. 15.

W. in E. L. L. 1824, p. 1903 et in editione Codicis Th. rectius *poscitur ad acta.* *) 1 *detructaverint.* v) P. in notis ad h. c. mavult *eandemque*, non *eandem*, quo modo Pu. not. *b* praetendit. x) 1 *contra ve| . . . . . nominaverint.* P. legi vult *contra ve(ndere) nominaverint*, locum contorte explicare tentans ex c. 4 Cod. Just. de Litigiosis (VIII, 37), improbb. W. et Bijdr. l. c. Vid. W. p. 192, not. *b*. Pu. lacunam indicat triplici eoque uncis incluso puncto. W. in E. L. L. l. c. et in editione Codicis Th. supplet *contra veritatem*, quo supplemento quid aptius sit, me nescire fateor, praesertim cum admodum verisimilia sint, quae W. dicit, hunc locum cum c. un. C. Th. de Litigiosis (IV, 4) cohaerere et sese referre ad necessitatem reis sub iactura tertiae partis impositam nominandi ad acta eos, qui rei litigiosae participes sint, quamquam huius necessitatis aliud in iure Romano non reperiatur vestigium. An cum argumento tit. C. Th. Ne potentiorum nomina (II, 14) cohaereat, dubium est. y) 1 *eventus*, sed corr. *eventu*. z) 1 *aestimationem.* a) P. in notis ad v. *Pauperes* haec annotat: „Ante litteras *eres*“ apparet tale litterae extremum lineamentum, quod innuit vel *d* vel *p*. b) Literae *etc. Dat.* a codice avulsae sunt. c) 1, P. *ablabio.* Pu. *Ablutis*, inepte. d) Hic quoque et in sq. const. multa in cod. 1 resecta sunt, quae cum a P. ex Ritteri ed. suppleta sint, indicare supersedeo. Nonn. codd. *ad Felicem*, quem Go. not. *b* *PP.* fuisse putat, Proconsulem autem Africae in Chronologia constit. h. anni. e) 8 *Quod.* Mox nonn. codd. *neglegencia.* *) 10, 18 *prodire.* f) Pu. *possessiones suris*, mendose. Aur. Lugd. *possessionis iuris.* g) Hic et paullo post 1 *enfateutici.* P. *enfyteutici.* Sich. *enphiteutici.* Cui. 1 — Lugd. *emphit.*, ut mox etiam W. h) 19 *et.* i) 1 *cuiusq.*, impr. W., quamquam *cuiusque* sententiam legis non turbat. k) 1 *possessione.* 15 om. *possessio.* In cod. 21 a sec. m. pro *poss.* ponitur *traditiones.* l) Pu. in not. *pracrogativam*, mendose. m) 1 . . . *diderint.* 9 *perdiderint.* 19 *praerogativa — perdiderint.* W. monuit, pluralem hunc in locum non quadrare; tamen quadrat, si legitur: *possessiones — perdiderint*, quemadmodum initio legis dicitur *possessiones — avelluntur.* n) Ita 1, 6, 7, 14, 16, 17, Til. P. Pu. W. Edd. Sich. Cui. 1 — Be. *quantum.* o) 1, 14 *constavit.* Tota const. in Cod. Just. ita depravata est: *Si tutoris vel curatoris culpa vel dolo, eo quod vectigal praedio emphyteutico impositum minime dependere voluissent, minoris praedium fuerit amissum, damnum quod ei contigit ex substantia eorum resarciri necesse est.* p) 15, 24, 29, 40, Sich. in m. et Cod. Just. *XIII.* 28, 30, 33, 34 *IIII.* q) 10, 18 *Martii.* 24, 39, 43 *Mart.* 8 om. *Const. Dalm. et.* r) 6, 7 *Zenopilo.* 10, 18, 42 *Zenofilio.* 14, 15 *Zenofilo.* 28 *Zemopilo.* 1, 38, P. *Genufilo*, sed P. in not. *Zenophilo.* 40, Sich. in m. *Azamopilo.* Cod. Just. *Xenophilo.* Pu. *Genophilo.* s) Cui. 1 — Lugd. *emphiteutici.* Sich. *enphit.* t) 6 *proditione.* u) 42 inter lin. add. *procuratoris.* v) 42 supra lin. *procuratore.* x) In Cod. Just. haec c. ita se habet: *Tutores vel curatores mox quam fuerint ordinati, sub praesentia publicarum personarum inventarium rerum omnium et instrumentorum solemniter facere curabunt. Aurum — reperiatur, in tutissima custodia collocent: ita tamen ut ex mobilibus — accessio; quarum exactio ad periculum tutorum* (sed multi codd. *tutoris*) *pertinet.* De cod. 1 vid. supra not. *d*. y) Nonn. codd. *Euticiano* sive *Eutitiano*, alii *Eutichiano*, et Sich. Cui. 1 — Ri. 38 om. *et Hon.* z) Ita 1, 8—10, 12, 15, 18, 19 et in m. Cui. 1 — Cel. 2*, prob. G., P. Pu. W. pro *audiant*, quod ex cod. 21 Sich. — Be. exhibent. De cognitoribus vid. Go. ad h. l. a) 6—8, 10, 14, 17, 18, Til. *defensoribus.* 19 *defensor.* 15 *cogn. et praes. — def. et off. publ.* 21 *defensores.* Pu. *praesentibus*, err. b) 15 *argentum, aurum.* c) 8, 21 *pupillis.* d) Plerique codd., Til. P. Pu. W. *ac.* Nonn. codd. *hac* pro *ac.* 21 *haec.* Sich. Cui. 1 — Be. *et.* 14 *repper. iudicium hac sen.* e) 8, 10, 18 *iniustum.* 16 *officiorumque etiam* (ita etiam Til.) *publ. inostium.* f) 6, 7, 15, 19, Sich. Til. *publicae autoritatis* (Til. *auct.*) *sententia*, sed Til. in m. *publicae*

trimonio restitutum. §. 1. Et quoniam etiam mediocris pensanda fortuna[i] est, si cui forte in hereditate mobilia tantum, non etiam immobilia[k] relinquantur, nec aliqui[l] fundorum reditus supputentur, ex quibus vel familia pupilli sustentari valeat vel pupillus, ex mobilibus aut praedia idonea comparentur, aut, si forte, ut assolet[m], idonea*) non potuerint[n] inveniri, iuxta antiqui iuris formam[o] usurarum crescat accessio[p]; ut et[q] hic, unde fundorum reditus non sperentur, ex[r] incremento[s] rei mobilis minoris necessitas[t] adiuvetur, et ibi sine periculo tutoris usurae penitus non petantur. *Dat. VI.*[u] *Kal. Mart. Constantinopoli*[v], *Arcadio IV.*[x] *et Honorio III.*[y] *AA. Coss.**) (396.)

INTERPRETATIO. *Mox ad tutelam quis accesserit, adhibitis continuo*[a] *primatibus civitatis vel defensore cum officio suo*[a], *suscepta*[b] *pupilli bona facto rerum conscribat inventario: et si quid erit in pecunia vel argento, vel quae*[c] *non possunt vetustate perire, praedictorum anulis*[d] *obsignata reponat, et nulla occasione*[e] *minuatur*[f], *neque*[g] *id pupillo, dum in annis minoribus fuerit, pro litibus aut aliis causis noverint**) *committendum*[h], *sed usque ad perfectam aetatem omni integritate servetur**): *in reliquis*[i] *rebus proficiente diligentia. Nam si minores*[k] *eius sunt facultates, ut non sit patrimonium illis, et*[l] *tantummodo substantia in rebus mobilibus invenitur, sciant tutores sibi esse permissum, ut vendere praesumant mobilia et agros comparare, ut minoribus in ea parte prospiciant*[m]; *si vero non est eiusmodi substantia, unde praedium comparetur, hanc iubentur habere diligentiam, ut pecunia colligatur, et compendiis usurarum aut quibuslibet aliis rebus commodum*[n] *pupillis*[o] *acquirant; aut si forte tenuitas substantiae erit, exinde salva re pupillis substantia ministretur; et si ita egerint, a tutore pupillus non erit*[p] *quaesiturus usuram*[q].

TIT. XXXI.[r] DE EXCUSATIONE TUTORUM*).

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Flaviano Pf. U.*[s] *Post alia:* Excusationem naviculariis tutelae sive curae hactenus ipsis tribuimus, ut in huiusmodi officiis minoribus sui tantum corporis obligentur. *Dat. III. Non.*[t] *Mart. Mediolani, Stilicone et Aureliano Coss.*[u] (400.)

Tit. XXXI. C. Th., cod. 1, P. Pa. *Tit. XXXI.*, sed P. (*Titulus*) *XXXI.* 1 om. *Tit.* W. *Tit. XX.* (olim *XXXI.*) Sed vid. tit. XXX, not. super. Cod. Just. V, 62. — c. 1. C. Th., Cod. 1, P. W. c. 1, i. e. *c. un.* Pa. om. num. Cod. Just. V, 62, 24. Bas. XXXVIII, 1, 74.

---

auctoritate sententiae. g) 19 *sine specie al. us. studia* (a man. sec. *studio*) *conlocetur. N. p. q. occ. ventilandum.* Rell. Br. Al. codd., Sich.—Be. *mutilandum*, sed cod. 1, P. Pa. W. *mutandum*, rectissime. Vetat enim lex, ut W. annotat, ne patrimonium pupillorum melioris fortunae *mutetur* (germanice: *umsetzen*). Sed ne *mutilaretur*, i. e. deminueretur patrimonium, iam dudum constitutum erat. *) Ri'. om. *quam — incipiat*, err. typ., quod Peyronium, qui ed. Ri*. usus est, movit, ut falso putaret, haec vv. in prioribus C. Th. editt. omissa esse. h) Ita 8, 19. In cod. 1 desunt literae *se m*, quare W. non omnino recte dicit, hunc ordinem verborum in cod. Taur. obvium esse; sed P. (*se m*)*ox gaudeat.* 15 (om. v. *mox*) *se patr. gaud. rest.* 6, 7, 9, 14, 16, 17, 21 om. *se.* Edd. Sich. — Be. *mox gaudeat se p. r.* Ceterum 1 *patrimonium*, sed corr. *patrimonio.* i) 8 *Et quod.* 15 *fortuna pens. est.* k) Non solum cod. 1 haec tria vv. suppeditat, sed etiam 19, add. v. *et* post *etiam* (*non etiam et immobilia*). E cod. 1 recepta sunt a P. Pa. W.; in rell. codd. et edd. omittuntur. 14 *mobili t. — relinquatur.* l) 9, 12 *nec alia.* 13 *nec aliquid.* 21 *aliquis.* m) 13, 21 om. *comparentur — assolet*, sed add. in m. cod. 21 a sec. manu. 16 *comparantur.* *) Sich. om. *idonea.* n) 6—8, 10, 13, 16, 21, Sich. Cui. 1 — Cui. 2* *poterint.* o) 10, 18 *iusta antiqui iuris forma.* 7, 8 *forma.* p) 6—8, 12—14, 16, 17, Til. *capiat acc.* 21, Sich. om. *crescat*, quare Sich. in m.: *Deest verbum quale est captetur.* q) 10, 18, 19 om. *et.* r) 19 *speratur et.* In Cui. 1 pag. 59 finitur in v. *non*, et supponitur *sperant*, sed pag. 60 inc. in v. *sperantur.* s) Ita P. Pa. W. ex cod. 1; rell. codd. et edd. *incrementis.* t) 6—8, 12, 13, 17, Til. *mobilis terris necess.* u) 26 *V.* 31, Cod. Just. *VII.* v) 8 om. *Const.* x) 8 om. *IV.* 15 *Arc. III.* y) 6, 7, 10, 12—14 *VI.* 24, 42 *IV.* 16, Til. *II.* 8, 18, 26 om. *III.* In cod. 1 hic num. avulsus est. *) Nonn. codd. om. *AA.*, aut *Coss.*, aut utrumque verbum. z) Ita plerique codd., Sich. Cui. 1 — Lugd.; Cui. 2 — Ri*. *continuato.* a) 6, 7 om. *primatibus — suo.* b) 6, 7 *praecepta.* c) Nonn. codd. *vel in quae.* d) Sich. Cui. 1 — Lugd. *anulis.* e) Nonn. codd. *nullam occasionem.* f) 8 *inveniatur.* 10, 18 *minuetur.* g) Sich. *ne quid*, sed in m. *neque id.* 10 *neque a pupillo.* *) 6, 7 *noverit.* h) Ri*. *tommittendum.* *) Multi codd. *serventur.* i) 43 *In omnibus.* k) 21, Sich. Cui. 1 — Lugd. *minoris.* Plerique codd. *min. e. fac. sunt.* l) 42 *illius et.* Sich. in m. *sed.* m) 8, 10, 12, 14, 17, 18, 40, 42 et alii, Sich. Cui. 1 — Lugd. *proficiant.* n) Ri*. *compendiis — commoda.* o) 6, 7 *ut illis.* p) 21 *pusillos non erit*, sed in m. *pupillus.* Sich. *noverit*, in m. *non erit.* q) Nonn. codd. *pupillus — quaesiturus* et om. *usuram.* In cod. 40 post v. *usuram* add. *Impp. teod. Valentinian. aa.*, translatum ex prima const. libri IV., quae ibi proxime seq.

r) Hic et sq. tit. debetur soli Cod. Taurinensi. Brevitatem tituli W. ex Vat. Fr. explicat, quae doceant, argumentum tituli magis rescriptis et interpretatione prudentum quam edictis imperatorum excultum esse. Excusatio ab administranda tutela, quam inter alias excusationes Constantinus M. naviculariis Orientis tribuerat in c. 7 C. Th. de Navic. (XIII, 5), hac c. ab Honorio etsi restricta datur naviculariis Occidentis. *) Cod. Just. (V, 62) *de Excusationibus tutorum et curatorum et de temporibus eorum.* s) 1 *pu.* P. *PU.* Pa. *Pf. U.*, recte. Cod. Just. *P. P.*, impr. W., cum in compluribus h. a. constitt. Flavianus praefectus urbi appelletur. Vid. c. 61 C. Th. de Appell. (XI, 30), c. 29 C. Th. de Navic. (XIII, 5), c. 9 C. Th. de Aquaed. (XV, 2) et nom. *Flaviani* ap. Go. in Prosop. Nihilosecius vero W. et hic et in Serie constt. *Pf. P.*, err. typ. Cod. Just. om. *Post alia.* t) Literas inclinatas, quae in cod. 1 resectae sunt, restituit P. ex Cod. Just. u) Nomina consulum, quae des. in Cod. Just., is enim *Med. AA. Coss.*, debentur cod. 1. Ceterum 1, P. *Stilichone.*

TIT. XXXII.[v] DE PRAEDIIS MINORUM SINE DECRETO NON ALIENANDIS[x].

1. *Imp. Constantinus A.*[y] *ad Severum*[z]. Minores, qui intra *viginti quinque* annorum aetatem[a] sunt, praedium vel mancipium rusticum[b] *sine* decreti interpositione alienatum, etiam non petita in *integrum*[c] *restitutione*, poterunt vindicare; ita ut, si, hac lege proposita[d], *tantum temporis*[e] ad metas vicesimi et quinti[f] anni supererit, ut coepta[g] lis *intra*[*]) eiusdem anni finem terminari non possit, inchoata lis[h] *possit protendi*[i]. Sed et hi[k], quos eadem lex, exacto vicesimo[l] et quinto *anno*, intra viginti et sex annos deprehenderit, inchoare *petitiones* suas non morentur, quoniam usque ad vicesimum[m] et *sextum* annum ita inchoatae illis tempora concludantur. *Qui igitur*[n] post hoc tempus agere tentaverit, expellatur, ut iam *certus* securusque possessor sit.[p] *Dat. XV. Kal. Jan. Serdicae, Probiano*[o] *et Ju*[p]*liano Coss.* (322.)

2. *Impp.* . . . .[q]. Etsi[r] minores vel ex patris nomine vel ex suo, debitis dun-

Tit. XXXII. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *Tit. XXXII.*, sed P. Pu. *(Tit.) XXXII.* 1 om. *Tit.* W. *Tit. XXI.* (olim *XXXII.*) Cod. Just. V, 71. — c. 1. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c. 1.* P. Pu. conferri iubent cum h. l. c. 2 C. Th. de Int. rest. (II, 16) et c. ult. Cod. Just. de Tempor. in int. rest. (II, 53). — c. 2. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c. 2.* Cod. Just. V, 71, 18. VII, 62, 17. Bas. XXXVIII, 9, 59 et IX, 1, 110.

v) Cf. tit. XXX, not. sup. et not. *s* et tit. XXXI, not. *r.* x) Cod. Just. *de Pr. et aliis rebus min. s. d. n. al. vel obligandis.* y) W. om. *A.*, quod 1, P. Pu. habent. z) Siglum dignitatis om. in cod. 1. P. W. reponi volunt *Pf. U.* Pu. *Serverum*, err. typ. a) 1 *aetate.* b) Literae *cum sine* avulsae sunt in cod. 1. Rustica tantum praedia et mancipia hic commemorantur. Quattuor annis post cautum est a Constantino M. etiam de urbanis praediis et mancipiis in c. 3 C. Th. de Admin. et peric. tut. (III, 30). c) Literas inclinatas rest. P.; Bijdr. malunt *integri*, provocantes ad rubr. C. Th. *de Integri restitutione* (II, 16), praeter necessitatem et contra cod. 1 fidem, ubi *in* latet in litera *m* verbi *petitam.* d) 1 *praeposita.* e) Literas hoc loco de membrana resectas supplet P., quem Pu. secutus est, *ta(men usque)*, improb. W., qui *tale tempus* et in E. L. L. 1824, p. 1904 et in ed. Codicis Th. Sed cum haec quoque mihi displiceant, praetuli coniecturam Batavorum. Vid. Bijdr. l. c. p. 325 et c. 2 C. Th. de Int. rest. (II, 16). f) P. dicit: „In palimpsesto librarius primum scripserat *quingenti*, postea syllabam *gen.* delevit." g) 1 *caepta.* *) V. *intra* rest. est a P. h) 1 *inquatalis.* Non raro in codd. pro *inchoata* mendose scriptum est *incoata, incuata* et similiter. i) Ita rectissime P. restituit, quae avulsa sunt in cod. 1, qui *pos* . . . . *di.* k) 1, P. Pu. *hii.* l) 1 *vigesimo.* m) 1 *deprehenderit, incoare — vicensimum.* n) In cod. 1 post *Qu* est lacuna circiter quinque literarum. P. Pu. suppl. *Qu(i ergo).* W. ed. *Qui igitur*, quod praefero. o) 1 *proviano.* p) 1 *sit* et des. seqq. P. suppl. *liano css.* et in ipsa const. editione *Ju(liano conss.).* q) Dolendum est, et inscriptionem et subscriptionem h. c. periisse, quibus servatis magnae tollerentur difficultates ex eo natae, quod duae Codicis Just. leges, c. 18 de Praediis minorum (V, 71) et c. 17 de Appell. (VII, 62) ex hac const. videntur depromptae esse, sed diversis inscriptionibus et subscriptionibus. Etenim c. 18 in ed. Spangenb. haec inscriptio praeponitur: *Impp. Constantinus A. et Constantinus C. ad Senatum*; contra c. 17 ita inscribitur: *Idem A.* (i. e. Constantinus M.) *ad Julianum Praefectum urbi.* Subscriptiones autem in eo differunt, ut scribatur in c. 18: *Dat. XII. Kal. Januar. Probiano et Juliano Conss.* (322.), in c. 17: *Dat. III. Non. August. Heracleae, Constantino A. VII. et Constantio C. III. Conss.* (326.) Et W. quidem hanc diversitatem subscriptionum ita explicaret, ut c. 17 pro repetita huius constitutionis forma post aliquot annos emissa haberet, nisi Constantiniani praetoris mentio, hanc constitutionem Orienti datam esse, doceret, posterior autem pars ad praefecturam urbis in c. 17 memoratam pertineret, quam Constantinopoli demum a Constantio a. 360 institutam esse, ex optimorum scriptorum testimoniis constat. Ad quas difficultates id impedimenti accedit, quod Julianus in inscriptione c. 17 commemoratur, quem Romae praefectum fuisse, Gothofredus et Corsinius l. c. p. 179 demonstrant. Dereliquit igitur W. doctioribus rem decernendam. Alio modo Batavi (Bijdr. p. 327) difficultatem tollere studuerunt. Negant enim c. 17 ex hac c. desumptam esse, cum utriusque legis sententia diversa sit, et in c. 17 iubeatur, ad praefectum urbis appellari, contra in hac c. id interdicatur, nisi apud utrumque praetorem, dum quaestio ventiletur, ab aliqua parte auxilium provocationis fuerit obiectum: quod autem magna sit in utraque lege verborum similitudo, id non tanti esse, ut c. 17 ex c. 2 h. t. hausta videatur, cum non raro priorum et posteriorum legum similes locutiones reperiantur. Quae coniectura, sagacissima illa quidem, primum valde mihi probabatur, qua admissa c. 17 neque huic constitutioni neque c. 18 Cod. Just. adversatur, et quod in c. 17 de praefectura urbana dicitur, non de Constantinopolitana, sed de praefectura urbis Romae accipiendum est. Simillima vero esse saepenumero verba legum, ceteroquin argumento inter se differentium docet ipsius constitutionis 18 Cod. Just. ex hac lege desumptae cum c. 16 C. Th. de Praetor. (VI, 4) comparatio, quae Go. movit, ut c. 18 ex c. 16 desumptam esse putaret, quamquam id falso factum esse, ex Taurinensi membrana cognoscitur. Verum quo minus huic sententiae adstipulari possim, hoc me impedit, quod ea admissa non omnes difficultates removentur. Nam duorum legislatorum nomina praeponuntur c. 18, quae triduo tantum recentior est c. 1 h. tituli, in qua unus tantum imperator commemoratur. Quis vero unquam tantam diversitatem nominum imperatorum admitti posse arbitratur in duabus constitutionibus trium tantum dierum spatio a se distantibus, fortasse nullo, cum non raro a librariis commutentur numeri XII et XV? Puto itaque, omnem difficultatem non in legis verbis, sed in eo sitam esse, quod in utroque codice et inscriptiones et subscriptiones corruptae sint. Quam quidem corruptelam iam Go. vidit, qui c. 18 Constantio et Juliano C. vindicare et cum c. 16 C. Th. de Praetoribus coniungere studens, inde ab editione Contiana 1571 receptam inscriptionem *ad Senatum* pro eo, quod antea legebatur *ad Severum*, defendit, contra fidem librorum mss. Codicis Just., quos inspiciendos mihi concessit amicissimus Herrmannus, Codicis Just. probatissimus editor. Codd. enim Pl. 1, Bg. Vat. et Pist. a Blumio collati, denique etiam Montispess. H. 82 et 83 a me ipso inspecti omnes *ad Severum* habent aut *Severo*, non *ad Senatum*. Corruptas autem esse et inscriptiones et subscriptiones membrana Taurinensis demonstrat, ubi librarius in inscriptione post v. *Impp.* septem literarum lacunam posuit, quamquam ea non sufficit ad reliquam inscriptionem reci-

taxat fiscalibus ingruentibus[s], vel ex privatis contractibus reperientur[t] obnoxii, decreti interpositio[*]) a Constantiniano praetore celebranda est, probatis examussim[u] caussis, ut patefacta rerum fide, firma venditio perseveret[v]. Haec cum *ita sint*[x], etiam suspecti tutores sub eius debeant examine postulari, *contraria*[y] quoque actione tribuenda; scilicet ut tunc demum ad experientiam tuam[z], servatis legibus, recurratur, si[a] apud utrumque praetorem dum quaestio ventilatur, ab aliqua parte auxilium provocationis fuerit obiectum, ut provocationis merita sublimis disceptator expendas. *Dat.* . . . .[b].

---

plendam, et in subscriptione post *Dat.* aliam lacunam 18 literarum, quinque literis, quae avulsae sunt, non computatis, ex quibus patet, iam ipsius Codicis Th. scriptores de vera legis inscriptione et subscriptione dubitasse. Cuius dubitationis fortasse haec caussa fuit, quod c. 2 ex duabus constitt. conflata est, quarum una a Constantino M. ad Iulianum data est, altera a Constantio et Constante. Certe duorum impp. lex indicatur siglo *Impp.* in cod. 1. Cum vero constitutionarii in conscribendo Cod. Th. ambigerent, utrius constitutionis inscriptio aut subscriptio recipienda esset, neutram receperunt; Iust. autem Codicis conditores, qui leges illas ad pristinam formam reduxerunt, male utriusque legis inscriptiones et subscriptiones aliunde expleverunt. Fortasse c. 18 tribuenda est subscriptio c. 17, modo facili medela emendatis nominibus imperatorum et consulum reponatur annus 354 et legatur: *Impp. Constantius A. et Constans C. ad Senatum. — Dat. III. Non. Aug. Heracleae* (?) *Constantio A. VII. et Constante Caes. III. Coss.* (354.) Sed nolo his cj. insistere. Ceterum quod de praefectura urb. in c. 17 dicitur, non obstat, cum emblema sit. — Pu. rest. inscript. ex c. 18 cit., appositis tamen uncis. r) Ita 1, quod indicat, hanc constitutionem laciniam maioris legis esse, W. autem accommodatum videtur removendae dubitationi, quam de magistratuum provinciis ortam haec lex sopivit. P. Pu. *Si* ex c. 18 Cod. Iust. s) Cod. Iust. *urgentibus*, sunt tamen libri mss., qui *ingruentibus* cum C. Th. exhibent. t) Cod. Iust. *reperiantur*. *) Pu. *interposito*, mendose. u) Cod. Iust. *examinatisque*. v) Hic desinit c. 18 Cod. Iust. Quae sequuntur usque ad v. *si*, debentur codici 1. In superioribus nonnulla in cod. 1 resecta sunt, quae P. ex c. 18 restituit. x) Ita P. supplevit octo literas a cod. 1 avulsas, quod supplementum, a Pu. et W. quoque receptum retinui, quamquam non aptum esse videtur. Tamen non inveni meliora. Antea cj. W. *Haec* (sc. fides) *cum deerit*. Cramerus cj. *Haec cum aguntur*. y) Hoc supplementum debetur W., qui propter l. 4 D. de Contrar. tut. (XXVII, 4) putat, sermonem esse de contraria actione tutori remoto danda, neque coram praetore Constantiniano, sed coram eo, cui ordinaria iurisdictio competeret, instituenda. P., quem Pu. secutus est, rest. *postul* (*ari, ut tibi*), impr. W. In not. P. mavult *actio est* pro *actione*. z) Literas *erienti* in cod. 1 avulsas restituit P., provocans ad c. 16 C. Th. de Petitionibus (X, 10), quod an recte fecerit, dubitat W., cum ibi vv. *experientia tua* vera significatione positae sint, hic formulam hucusque non cognitam exprimant. Vv. *utrumque praetorem* Go. ad c. 13 C. Th. de Appell. (XI, 30) explicat urbanum et peregrinum. Idem facit glossa interl. cod. Pl. 1. Sed utriusque praetoris munera alias neque in Cod. Th. neque in Cod. Iust. discerni, W. affirmat. P. cogitat de tutelari praetore, quem M. Antoninus instituerat, et Constantiniano eosque iunctim de suspectis tutoribus cognovisse putat, quam opinionem W. refutat, interpretans ipse *utrumque* per *alterutrum*, de qua vocabuli significatione disputat Car. de Savigny, Recht des Besitzes p. 345, not. *r*. Rudorff l. c. T. III, p. 179, not. 2 utrumque praetorem Byzantinum a Constantino institutum intelligit propter Lydum de Magistr. II, 30 δύο *πραίτωρσιν ἀρκεσθῆναι συνεῖδε*. a) Hinc incipit c. 17 Cod. Iust., postremis tamen vv. mutatis: *Si — obiectum praefecturae urbis iudicium sacrum appellator observet*. b) Hic finitur quarta membrana Taurinensis, in cuius inferiori parte librarius literis uncialibus adiicit: *THEOD. LIB. III. EXP*-, unde de fine et de numero titulorum libri tertii constat.

CODICIS THEODOSIANI

LIBER QUARTUS[c].

TIT. I. DE CRETIONE[d] VEL BONORUM POSSESSIONE[e].

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad Senatum.* *Post alia*[f]: Patrem aliqua ex parte minorem esse matribus, non sinemus[g]. Nam cum etiam infantis[h] filii morientis mater bonorum solatia consequatur, cur de[i] aetate eius[*]) pater graves patiatur tendiculas, non videmus[k]; et cum legitima successio non modo in[l] matre, verum etiam in successoribus[*]) longius constitutis non bonorum possessionis petitionem[m], non cretionis solennitatem cogitur[n] custodire, qualicunque[o] contenta[*]) aditae vel adeundae hereditatis indicio[p], quanto magis pater talibus est vinculis exuendus[q]? Atque ideo hac oratione[r] sancimus, ut pater etiam[s] infantis filii successionem[t], sive ille matre eius moriente adeundae hereditatis vel petendae bonorum possessionis[u] fuerit executus officium[v], sive ista neglexerit, morienti filio infanti in[x] qualibet aetate sine ambiguitate[y] succedat. *Dat. VIII.*[z] *Id. Novemb. Ravennae, DD. NN. Theodosio XII. et Valentiniano II. AA.* Coss. (426.)

INTERPRETATIO. *Cretio et bonorum possessio antiquo iure a praetoribus petebatur: quod explanari opus non est, quia legibus utrumque sublatum est. Et ideo infans, licet loqui non possit, tamen hereditatem sibi debitam capit, cui morienti pater aut is*[a], *qui proximus fuerit, ex lege succedit*[b].

TIT. II. UNDE LIBERI.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Aureliano*[c] *Pf. P.*[d] Filia[*]), quae dote a patre suscepta matrimonio

---

Tit. I. C. Th. *Tit.?* Br. Al., codd. 5—10, 12—19, 21, 24—40, 42—44, 46, 47, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. I.* Abest hic tit. a Cod. Just. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Respons. prud. (I, 4), c. 8 C. Th. de Legit. her. (V, 1), c. ult. C. Th. de Revoc. donatt. (VIII, 13), c. 9, 10 C. Th. de Matern. bon. (VIII, 18), c. un. C. Th. de Bonis, quae filiis (VIII, 19), c. 3 Cod. Just. de Legibus (I, 14), c. 7 Cod. Just. de Prec. imp. off. (I, 19), c. 5 Cod. Just. Si contra ius (I, 22), c. 18 Cod. Just. de iure del. (VI, 30). Vid. c. 3 C. Th. de Resp. prud. (I, 4), not. super. Integra cum interpretatione exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—19, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 25, 28, 36, 40, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in cod. 37; solus textus in codd. 26, 27, 29, 32—34, 38, 39, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

Tit. II. C. Th. *Tit.?* Br. Al., codd. 5—10, 12—19, 21, 22, 24—40, 42—44, 46, 47, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. II.* Cod. Just. VI, 14. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Coniungenda est cum c. 5 C. Th. de Legit. her. (V, 1). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—9, 12—14, 16, 17, 19, 21, 22; omnia praeter interpr. des. in codd. 33, 34, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; sola inscr. om. in cod. 30; solus textus in codd. 27—29, 32, 36, 38—40, 42—44; sola subscr. in codd. 10, 18 et sola interpr. in cod. 15.

---

c) 15 *Lib. III.* Til. Pa. *Theodosiani Codicis.* Vid. supra tit. de Const. pr. et ed. (I, 1), not. *e.* et tit. de Jurisd. (II, 1), not. *r.* d) Multi codd. *De Decretione*; nonnulli *De Discretione.* 9 *De Critione.* 31 *De Creditionem.* 10, 18. 38 *De Creatione.* e) 15 om. *Vel B. P.*, sed add. ex Isidoro definitio v. *Cretionis.* f) Nonn. codd. om. *ed S. P. alia*, multi *Post alia.* g) 15, 18 *sinimus.* Item Go. in not. h) 9 *nam et inf.* 10, 16, 18 *infantes f. morientes.* i) 19 *cons., quid de.* *) 8, 10, 12—15, 17, 19, Til. *aetate eius.* Rell. codd. *eius aetate.* k) Sich. — Cui. 2* *videmus. Et.* Go. — Ri*. *videmus: Et.* l) 10, 18 om. *in.* *) Go. in not. prop. *successionibus.* m) 15 *pet. possessione.* 6—8, 10, 14, 17, 18 et in m. Til. *petitione* et mox *solennitate.* 19 *petitiones.* n) 19 *cogetur custodiri.* Be. de cj. Go. cj. *cogatur.* o) 16, Til. in m. *qualemcumque.* 18 *c. q. cust.* *) 15 om. *contenta.* p) 6—8, 10, 12, 13, 16—18, Til. in m. *her. in indicio.* 19 *iudicio.* q) 10 *exuendas.* r) Ita solus 15 et Go. de cj., quod rec. Ri. — W. 9 *ac ratione.* 19 *hac ratione.* 21, Sich. Cui. 1 — Cui. 2* *ratione*, sed Cui. 1 — Cui 2* in m. „*γρ. oratione*, alias *ordinatione*," quod posterius exhibent 6—8, 10, 12—14, 16—18, R. Til. s) Ita omnes codd. et edd. praeter W., qui add. *in* de cj. Go., duplici modo h. l. restituentis: *Atque ideo hac oratione sancimus in patre, etiam infantis filii successionem; ut sive ille* etc., aut: *ut pater etiam in infantis filii successione.* Deleto v. *successionem*, oratio optime procedit. t) 8 *successione.* 21, Sich. *successionem, si de illo, matre.* Til. *sive matre.* Be. add. vult *habeat, et.* u) 6, 7, 10 *possessione.* v) Nonn. codd. *officio.* Aur. Lugd. *excecutus*, err. x) 15 *inf. sive qual.* y) 8 om. *sine ambig.* Sich. *suie amb.*, err. z) Ita corr. auct. codd. 6—8, 10, 12—14, 16—18, 32, Til. et propter leges, quibuscum haec c. coniungenda est. 19, 24, 33, 38, 44 *VI.* Rell. codd. et edd. *VII.* In seqq. nonn. codd. om. *Id.*, alii *Rav.* aut *II.* aut *DD. NN.* 26 om. *DD.—Coss.* a) Nonn. codd. *Quo expl. — moriens — his.* b) 6, 7 *fuerit*, (om. *ex*) *l. s.* 9, 19, 44, Sich. *succedat.*

c) Multi codd. *Auriliano.* d) 6—8, 10, 12, 16, 17 pu (praef. urb.). 19 *ppo. urb.* Til. — Ri*. *PP. V.* Rell. codd., Sich. Be. W. *Pf. P.*, quod retinui propter c. 5 C. Th. de Legit. her. cit., ubi omnes codd. *ppo* habent. Neque Aurelianus Pf. U. in serie praefectorum urb. h. a. commemoratur. *) 30 *Si filia* et om. mox

sociata est, intestato [e] patre mortuo, si hereditatem velit adire cum fratribus, dotem, quam susceperat, miscere cogatur paternae substantiae atque ita in [f] subeunda hereditate sociari [g] cum fratribus. *Dat. pridie Non.* [h] *Octob.* *) *Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III.* [i] *AA. Coss.* (396.)

Interpretatio. *Filia, si tempore nuptiarum a patre fuerit dotata* [k], *et postea pater* [l] *intestatus moriatur, si in reliqua* *) *patris substantia vult cum aliis fratribus aequalis accedere* [m], *dotem vel quicquid accepit tempore nuptiarum hereditati paternae cum fratribus dividendam* *) *confundat. Quod si noluerit, sit his, quae percepit, pro sua portione contenta.*

TIT. III. DE CARBONIANO EDICTO **).

1. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA. Rufino Pf. P.* [n] Carbonianum edictum sub personis legitimis *) indubitato matrimonio, custodito partu et [o] probata legitima successione defertur: scilicet ut [p] in possessione novus heres locatus [q] usque ad pubertatis annos sine inquietudine rebus utatur [r] interdum alienis. *Dat. IV.* [s] *Kal. Octob.* [t] *Constantinopoli, Theodosio A. III.* [u] *et Abundantio* [v] *Coss.* (393.)

Interpretatio. *Si quis moriens, ex legitimo matrimonio praegnantem reliquerit uxorem, iubet lex, mulierem a propinquis, quo usque ad partum veniat, custodiri: quae cum legitimo tempore ediderit* [x], *is, qui natus fuerit, pro sua portione in patris hereditate succedat et usque ad quintum et decimum aetatis suae annum, quae a patre derelicta sunt, sine ullius* [y] *repetitione possideat: futurum, ut suas postmodum per curatorem aut excipiat aut exserat actiones.*

TIT. IV. DE TESTAMENTIS ET CODICILLIS [z].

— — — — — — [a]

1. *Imp. Constantinus A. et Constantius* [b] *Caes. . . . . . .* [c] *Pf. U.* In codicillis, quos testamentum non praecedit, sicut in voluntatibus *) testamenti septem testium [d] vel quinque interventum [e] non deesse oportet: sic enim fiet [f], ut testantium successiones [g] sine aliqua captione [h] serventur. Si quando igitur testium numerus defecerit, instrumentum codicilli habeatur infirmum. Quod et in ceteris voluntatibus placuit observari. *Dat. XI.* [i] *Kal. Jan.* [k] *Constantino A. VII.* [l] *et Constantio* *) *Caes. Coss.* (326.)

Tit. III. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 12—19, 21, 22, 24—40, 42—44, 46, 47, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. B. U. *Tit. III.*, quamquam Aur. Lugd. *Tit. II.*, err. typ. Cod. Just. VI, 17. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Cod. Just. VI, 17, 2. Bas. XL, 5, 18. Coniungenda est cum c. 5 C. Th. de Cognit. et proc. (II, 12), c. 9 C. Th. de Liber. can. (IV, 8) et c. 52 C. Th. de Appell. (XI, 30). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—19, 21, 22; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44.

Tit. IV. C. Th. *Tit.* ? Br. Al., codd. 5—10, 12—19, 21, 24—40, 42—44, 46—49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. B. U. *Tit. IV.* Cod. Just. VI, 23 et 36. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Ed. Theod. cap. XXVIII. L. Burg. Tit. XLIII, §. 1. Hincm. Opp. T. I, p. 640. Capit. A. 789 ap. Bal. T. I, p. 245. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—19, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 38; textus et subscr. in codd. 25—27, 37; solus textus om. in codd. 28, 29, 32—34, 36, 39, 40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

---

a patre. e) 6, 8, 12, 16, Til. *ab intestato.* f) 10, 18 om. *in.* 30 *ita.* g) 16 *sociatur.* 21 om. *cum.* h) 15 *Id.* Nonn. codd. om. *prid.*, alii *Const.* aut numeros consulatus. *) 29 *Nov.* i) 27 *XIII.* k) Aur. Lugd. in m. et nonn. codd., ut 42 *donata.* l) 6—9, 21, alii *pater postea.* *) 21 *relicta*, sed corr. in m. m) 21 in m., Cui. 1 — Lugd. *succedere.* *) 6, 7, 21 *dividenda.* Sich. Cui. 1 — Lugd. *dividendum.* Mox nonn. codd. *is* pro *his.*

**) 6, 7 *De Corboniano Ed.* n) Omnes codd. et edd. Sich. — Ri*. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius*, perperam, cum Valentinianus II. perierit mense Maio anni 392. Be. de cj. Go. ex Cod. Just. rest. veram inscr. Sed etiam ex c. 5 C. Th., quam cum h. constitutione coniungendam esse dixi, restitui poterat. Nonn. codd. om. *Ruf. Pf. P.* Cod. Just. *ad Rufinum.* 15 *Rufo.* In cod. 40 inscr. et subscr. ita conflatae sunt: *Impp. Valentin. teod. a. III. et abundancio Coss.* *) Cod. Just. add. *ex*, impr. W. o) 9 om. *et.* Idem *prolata.* p) 16, 19 om. *ut.* q) 9 *locatusque.* Cod. Just. *constitutus.* r) 9 *inquiet. refutetur.* 6—8, 13, 17 *utetur.* 10, 12, 14, 21 *utitur.* 19 *interdum utitur.* s) 24, 34, Cod. Just. *Dat. III.*, impr. Go. 32 *Dat. IV. Id.* t) 8 om. *Const.* — *et* et Cod. Just. *Const.* 28 om. *Dat.* — *Theod.* u) 19, 33—36, Go. Ri. Ri*. *IV.*, sed impr. Ri. v) Multi codd. et Cod. Just. *Habundantio.* x) Sich. *adiderit.* Nonn. codd. *tempora dederit his.* y) 21 in m. *inquietudine.* Sich. add. *inquietudine seu.*

z) Cod. Just. (VI, 23) *De T. et quemadmodum testamenta aperiantur.* 15 om. *Et Codicillis.* Multi codd. *codicellis.* a) Vid. infra not. o. b) Ita corr. ex codd. 10, 18, 25. In codd. 8, 19, 27, 36, 40 om. *Constantius.* Rell. codd. plerumque *Cōst.* Edd. *Constans.* c) Lacunam punctis primum W. indicavit. Locus corruptus. 8, 12, 14, 17 add. *asterio*, quasi *Asterius* praef. urb. fuisset. Tamen Asterium nullo in loco inveni hac dignitate ornatum. An scrib. *Asterio?* 15 *Constans populo*, rell. om. 9, 29, 42 *Const. augg.* et om. *Caes. Pf. U.* 10, 18 *C. ē̄oṗū.* 25 *C. āā. Caes. pf. urb.* 33, 34 *Impp. C. et C. āā. p̄ū. urbis.* 37 om. *Caes.* 40 om. *Pf. U.* 8, 21, 26, 39, 42 et sec. Go. cod. Til. *ppō.* Be. auct. Go. mavult hanc c. *Constantio* tribuere et ad ann. 354 referre. Quare etiam in subscr. pro *Constantino* rep. *Constantio.* *) 16 *voluntate.* d) 19 add. *successione.* 6 *septe t.* e) 19 *interventu.* f) 10, 16, 18 *fit.* g) 6, 7, 16, 17 *successioni.* h) 14 *captivatione.* i) 28, 30, 36, 40 *Dat. X.* 31 *Dat. XII.* 8 om. *XI.* et mox *VII.* Go.: „*al. V.*" k) 24, 35 *iun.*, quod etiam Go. cj. l) 19 *Constpl. archadio aug.*

INTERPRETATIO. *Si quis non fecerit testamentum, sed vice*[m] *testamenti fecerit codicillum, in quo codicillo legitima heredis institutio tenentur, et hunc ipsum eodem numero testium, hoc est septem aut quinque subscriptionibus faciat*[n] *confirmari: si minus quam quinque, valere non poterit, sicuti et ceterae voluntates. Nam secundum superiorem legem*[o]*, si condito testamento postea*[p] *factus fuerit codicillus, et in eo alium, quam in testamento fecerat, heredem voluerit nominare, in eo codicillo heredis institutio non valebit.*

2. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius*[q] *AAA. Proculo Pf. U.*[r] Quae codicillis aut epistolis nobis necessitudinibusve[s] nostris relinquuntur[t], non admittimus[u]; sit[v] ille usus inter privatos ratus. Et sane hoc loco[x] praebemus licentiam, ut civiliter[y] sive criminaliter, ut[z] actor elegerit, super prolata epistola requiratur, et[a] incumbat probatio[b] ei primitus, qui scripturam obtulerit[*]). Ceterum quod ad nos nostrosque attinet[c], codicillos et epistolas adeo refutamus, ut ex illis, etiamsi veras eas[d] esse quaestionum regula[e] approbarit[f], quicquid nobis relictum nostrisve constiterit[g], ad liberos defuncti vel, si hi[h] non sint, ad proximum quemque iudicii nostri humanitate[i] pertineat. §. 1. Testamenti vero scripturam legitimam vel nuncupationem, quae in nomen nostrum forte[k] processerit, iure capiemus[l], nec[m] in ea re distare ius[n] nostrum a privatis heredibus profitemur. *Dat.*[o] *Mediolani X. Kal. Febr.*[p]*, Timasio*[q] *et Promoto Coss.* (389.)

INTERPRETATIO. *Si quis moriens principi vel*[r] *propinquis vel amicis eius aliquid per codicillum aut per epistolam*[s] *crediderit relinquendum, pietatis intuitu id praecipit*[*]) *non valere: sed si quid tali modo privatis fuerit derelictum, et de talibus chartulis orta fuerit fortasse contentio, in iudiciis discussione consistat, utrum possit scriptura prolata iure subsistere. Ceterum principi vel eius*[t] *proximis, quicquid testamento aut nuncupatione dimittitur, hoc sibi legibus valere permittitur*[u].

3. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Aeternali*[v] *Proconsuli Asiae*[x]. Testamentum non ideo infirmari debebit[*]), quod diversis hoc deficiens nominibus appellavit, cum superflua non noceant. Praetermissa namque[y] necessaria, non abundans cautela vel contractus imminuit[z]

— c. 2. Br. Al., codd. edd. *c.* 2. Cod. Just. IX, 22, 24. Bas. LX, 41, 58. Symmachi Epp. II, 13. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—19, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46—48; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35, 38, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 40, 42; sola interpr. in cod. 15. Ceterum in cod. 48 interpr. h. c. ponitur post interpr. c. 1 C. Th. de Dotibus (III, 12). Go. et W. ante h. c. alias nunc amissas constt. exstitisse arbitrantur, ex quibus manaverint c. 15, 16 Cod. Just. h. t. — c. 3. Br. Al., codd. edd. *c.* 3. Ed. Th. cap. XXVIII. L. R. B. Tit. XLV. Cod Just. VI, 23, 17. Coniungenda est cum c. 12 C. Th. de Fide test. (XI, 39). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—19, 21; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35, 38, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 40, 42.

33, 34 *C. &. IV.* 38, 42 *Constantio A. VII.*, quod iam Go. cj. Vid. supr. not. *c.* *) 10, 18. 25 *et Constantio.* Rell. codd. *cōst.* s. *Constant.*, sed 21 et edd. *Constante.* m) Ita corr. optimorum codd., Sich. Cui. 1 — Lugd. auctor. Rell. edd. *sed ad vicem.* n) Nonn. codd. *hereditas — id est — faciet* et mox *voluntatis.* o) Ita plerique codd. Edd. *leg. sup.* Ceterum hic locus demonstrat, legem aliquam excidisse, ad quam interpres provocat. Cf. Go. in comm. p) Multi codd. *post.* q) 37 om. *et Arc.* et 28 *AAA. — Pf. U.* 15 *Valentinus.* r) 9, 15, 19, 21, 29, 37, 42 *ppo.* Sich. Cui. 1 — Lugd. *P. P.*, sed in m. Cui. 1 — Lugd. *V.* s) 6—8, 10, 14, 18 *necessitudinibus vel.* Sich. *necessitudinibusque.* t) 14 *relinquantur.* 19 *derelinquuntur.* u) 8 *amittimus.* v) 19 *sed.* x) Go. in not.: „*Et tamen adhuc.*" Hinc incipit c. 24 Cod. Just. cit. y) 10, 15, Cod. Just. *ut sive civiliter.* z) 15 om. *ut.* Mox multi codd. *auctor.* a) Cod. Just. *super prolatis codicillis vel aliis instrumentis req.* et om. *et.* b) Cod. Just. add. *fidei instrumenti.* *) Cod. Just. *obtul. deinde ei, qui stricta instantia falsum arguere paratus est*, et des. omnia, quae seqq. in C. Th. Cf. Dirksen, p. 437. c) 8, 12, 14, 18, 19, 21, Sich. Til. *ad nostros att.* et om. *nos* et *que.* 13 om. *nostrosque.* 6, 7, 10, 18 *nostros quae.* 14 *adtendit.* d) 10, 18 *esse eas.* 6—8, 16 om. *eas.* e) 6, 7, 10, 12—14, 17—19, 21, Sich. Til. *regulas.* 9, 15 et in m. Cui. 1 — Cui. 2* *series*, quae fort. vera scriptura est. f) 8 *approbare.* 6, 7, 10, 12, 13, 16, 21 *approbaret.* 19 *approbaverit.* Go. *quicqid.* g) 8 *constituerit.* h) Multi codd., Sich. Cui. 1 — Ri. *hii.* Ri*. *ii.* i) 6—8, 13, 17, Til. in m. *hereditate.* 14 *hereditatem.* k) 10, 13 om. *forte.* l) 15 *capimus.* 12 *capiamus.* m) 6—8, 12—14, 16, 17, Til. om. *nec*, quod defendi potest, si puncto post v. *capiemus* posito, ultima sententia ad totam legem refertur. n) 9 add. *etiam.* o) Quod Go. ab omnibus codd. exhiberi dicit *PP.*, id falsum est; nam 9, 15, 19 (qui codd. saepissime cum vero C. Th. conveniunt), 24, 29, 42, 44 habent *Dat.*, ut Cod. Just., prob. Go. (quia Theodosius hoc tempore Mediolani fuit), et 28, 33, 34, 40 om. *Dat.* Edd. *PP.*, quod sine dubio ita ortum est, quia codd., qui solum textum om., solent inscriptiones et subscriptiones coniunctas interpretationi praeponere, unde in nonnullis codd., quibus editores usi sunt, siglum dignitatis transiit in subscr. et ansam dedit supprimendo proximo v. *Dat.* Qua re recepi *Dat.*, neglecta cj. Beckii, qui prob. W. statuit, aliud h. c. exemplum Mediolani propositum, aliud Constantinopolin missum esse. In seqq. Cod. Just. et nonn. codd. om. *Med.*, alii *X.* et *Timasio et.* p) 15, 29, 40, 44, alii codd. *X. Kal. Febr. Mediol.* 31, 35 *XI. Kal.* q) Multi codd. *Thimasio* aut *Timatio.* r) Multi codd. om. *vel.* s) 6. 7, 10, 18, 43, alii codd. *aut epistulis.* *) 21, Sich. Cui. 1 — Lugd. *praecepit.* t) Sich. *ei*, sed in m. *eius.* u) Nonn. codd. *permittit.* Aur. Lugd. add. *et in perpetuum possidebitur*, ex ignoto fonte. v) 14 *Acternali.* Codd. plerumque *Eternali.* x) 24, 42 om. *Asiae.* 33, 34 *Impp. Arc. et Theod. Aet. cons.* et om. *Asiae.* *) 19 *debet* et paullo post *adpellans.* y) 6, 7 *nam quae nec.* Sich. Cui. 1 — Lugd. *noceant praetermissa: nanque* (Aur. Lugd. *nāque*). Cui. 2, 2* *noceant, praeterm.* Go. Ri. Ri*. *noceant: Praetermissa.* Til. *noceant. praetermissa.* 6, 7, 12, 16 *praemissa.* 21 *praetermissam.* 15 om. *praetermissa — voluntati.* Ceterum 6, 7 *nam quae*

vel testatoris[a] officit[b] voluntati*). §. 1. Nec patimur fidem conditi arbitrii ob hoc debere convelli[c], si aut[d] maiorem in principio signatorum*) aut minorem aut nullum[e] numerum conditor esse praedixerit[f] voluntati, cum quinque huic non ignari subscripserint testamento*), licet non eisdem[g] series fuerit recensita[h], sed hic[i], qui extremum disponit arbitrium, obsignandum porrexerit[k] testamentum. §. 2. Nec enim novum promulgamus, sed divi Constantini sanctionem[l] et inclytae recordationis sententiam patris serenitatis nostrae nostraque*) super huiusmodi causse, quae sunt ex antiquioribus propagata, secuti[m] decreta statuimus, iis[n], qui extremas ordinant voluntates, haec esse servanda, ut et[o] praesentes videant subscriptores, et ii[p], cur venerint, non ignorent, etiamsi iisdem[q] scripturae continentia non fuerit intimata. §. 3. Nec si quid ex munificentia morientis fuerint[r] consecuti, infructuosum subscribentes facient testamentum, cum hoc auctorem*) prudentissimum iurisconsultorum[s] non sit ambiguum Scaevolam comprobasse[t]. *Dat. XII.*[u] *Kal. April. Arcadio IV.*[v] *et Honorio III.*[x] *AA. Coss.* (396.)

Interpretatio. *Si moriens, cum scribit*[y] *aut dictat chartulam testamenti, praetermiserit forsitan*[z] *vocabulum ponere, aut civilis, id est, quod quinque testium, aut praetorii iuris, quod septem testium erit subscriptione firmandum; aut si maiorem*[a] *vel minorem testium numerum se testator in principio dixerit evocasse, usque ad quinque subscriptorum numerum, etiamsi non relegant**) *testamentum, valere permissum est, ita ut, sicut minor numerus*[b] *impedit voluntatem, sic, quicquid superfuerit, non noceat testamento: quia et lex ipsa constituit, quod superflua iuri*[c] *impedire non debeant. Hoc etiam observandum, ut testator signandum testibus offerat testamentum, nec ideo habeatur infirmum, si alicui de subscriptoribus testator aliquid legati nomine dereliquit*[d].

4. *Iidem AA.*[e] *Africano Pf. U.*[f] Testamenta omnium[g] ceteraque, quae[h] apud officium censuale publicari solent, in eodem*) reserventur[i], nec usquam permittatur fieri ulla translatio. Mos namque retinendus est fidelissimae vetustatis, quem si quis in hac urbe voluerit immutare[k], irritam mortuorum videri faciet[l] voluntatem. *Dat. VI.*[m] *Kal.*[n] *Octob. Constantinopoli, Caesario et Attico Coss.* (397.)

Interpretatio. *Testamenta omnia vel reliquas scripturas apud censuales in urbe Roma*[o] *voluit publicari, hoc*

— c. 4. Br. Al., codd. edd. *c.* 4. Cod. Just. VI, 23, 18. Eidem legi Go. et W. alterum caput adhaesisse putant, quod commemoratur c. 23 Cod. Just. eod. Marculf. Form. II, 37, 38. Append. Marc. cap. 53—55. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—19, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 30, 37, 46, 49, sed in cod. 46 interpr. posita est in locum interpretationis tituli sequentis, huius vero tituli interpretatio pro ipsa lege. Inscriptio et textus des. in codd. 24, 28, 31—34, 38, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 26; solus textus om. in codd. 27, 29, 35, 36, 40, 42.

n. n. habundans. 19 *habundant.* z) 9 *eminuit.* a) 8 *testatore.* 9 *testatores.* 10, 14, 16 *testatori.* 19 *testari.* b) 8, 10, 14, 18, 19 *sufficit.* 9 *officii.* *) 6, 7, 10, 14, 16, 18 *voluntate.* Cod. Just. *Namque necessaria praetermissa imminuunt contractus, et testatoris officiunt voluntati, non abundans cautela,* et des. omnia, quae seqq. in C. Th. c) 10, 17, 18 *fide c. arbitri ob hoc* (10 *hac*) *de re conv.* 12 *fidem codici.* 19 *arbitrii ab hoc.* 6, 7 *de re* pro *debere.* d) 12 *sicut.* 17 *si autem.* *) 6, 7, 10, 14, 18, 21 *signatorem.* e) 6, 7, 10, 13, 18 *ut nullum.* f) Sich. in m. *praefixerit.* *) 21 *testamentum.* g) 19 *eadem.* Mox Sich. Cui. 1 — Cui. 2* *V. huic.* h) 9 *fuerit senariis recensita.* i) Ita 6, 7, 13, 14, 17, Til., prob. W.; in rell. codd. et edd. *his.* 10, 18 *sed si qui.* 15, 21 de corr. *sed is qui.* k) 10, 18 *correxerit.* l) Et haec Constantini et quae statim commemoratur Theodosii M. lex, desunt. Utramque olim in C. Th. fuisse, putat Go., prob. W. Suspicatur etiam Go., prioris partem esse c. 15 Cod. Just. de Test. mil. (VI, 21). 6, 7, 10, 18 *sanctione.* *) 19 *nostrae qui super.* m) 6—8, 10, 13 *sicuti.* 18 *sicut.* n) Sich. *hiis.* 6, 7, 10, 14—16, 18, 19, 21, Til. *his.* Mox 19 *ordinat.* o) 9, 12 om. *et.* p) 6, 7, 10, 15, 18, 21, Til. *hi.* 19 *ibi.* Sich. *hii.* q) Plerique codd. *hisdem.* 18 *etiam sit isdem.* 15 *Nam etsi hisdem.* 19 *eiusdem.* r) 9 om. *morientis fuerint.* *) 8, 12, 14 *auctore.* s) Ita Sich. — Lugd. W.; sed Cui. 2 — Be. *iurisconsultorem,* perperam. Vid. Haub. Opp. T. II, p. XIV. t) 15 *Sc. n. e. a. compr.* u) 10, 18 *XIIII.* 15 *V.* 36 *XI.* v) 28, 29, 31, 33 *III.* x) Nonn. codd. om. *III.* Ap. Go. add. ann. 369, err. typ. y) 42 *Si quis moriens scribat.* 6, 7 *scribet.* z) Nonn. codd., edd. add. *ut.* Vid. prox. not. Mox nonn. codd. *civile.* a) Sich. *forsitan, ut voc. poneret, aut — V. testium — iuris, quod est VII. testium numero erit — firmandum; unde si maiorem.* Similiter rell. edd., sed Cui. 1 *quod VII. testium numerum erit.* Aur. Lugd. *quod VII. testium numero erit,* et Cui. 2 — Ri*. *quod VII. testium erit subscr.* Locum in edd. corruptum correxi ex codd.; nam multi, ut 6—8, 12, 14, 17 habent *forsitan vocabulum ponere* pro *forsitan ut v. poneret,* alii exhibent *unde* pro *aut,* a quo *ut,* quod in nonn. codd. est, non multum recedit. Effectum vero est his emm., ut interpr. cum lege congruat. Ceterum 6, 7 (qui etiam *numero* pro *numerum*), 8, 12, 14, 17 om. *erit — testium* et nonn. codd. *se* ante *testator.* *) 6 *relegat.* b) Ita plerique codd.; edd. *numerus minor.* Mox multi codd. *voluntati* et *si quid aut si cui suprafuerit* pro *voluntatem sic quicquid superfuerit,* et *testamentum* pro *testamento.* Etiam Sich. *si quid,* sed in m. *quicquid.* c) 43, Sich. *iuris non impedire deb.* 21 *iuris.* d) 6, 7 *dereliquit.* 9 *derelinquat.* 19 add. *etc.* e) Sich. Til. *Idem A.* f) 10, 18 *aug. Publio.* 13, 15, 16, 19, 21, 29, 40, 42 *ppo.* Nonn. codd. om. *Pf. U.* g) Cod. Just. *omnia.* h) 7 *cetera quaeque.* *) Cod. Just. add. *loco.* i) 19, Sich. in m. Cod. Just. *reserventur,* probb. Bataviis in Bijdr. l. c. p. 329, propter seqq.: *nec usquam permittatur fieri ulla translatio.* Accedit, quod languida est oratio repetitione v. *reserentur,* i. e. publicentur. Go. in comm. et Cont. II. Subsec. 16 defend. *reserentur,* quod in omnibus cdd. legitur et in nonn. libr. mss. Cod. Just. Mox Sich. Cui. 2, 2* *nanque* et 6 *retinendum.* 21 *mox,* sed corr. *mos.* k) 10, 18 *immutari,* Cod. Just. *mutare.* l) Sich. *facit.* 8 *faciat.* m) 19 *III.* 34 *V.* Cod. Just. *XII.* n) Sich. om. *Kal.* et 8 *Const. — et.* W. post h. c. positam fuisse putat c. 19 Cod. Just. h. t. a Visigothis omissam. o) 6, 7, 42, 44, alii, Sich. *in urbem Romam.*

est, ut[p] *in reliquis regionibus apud curiae viros testamenta, vel quaecunque scripturae*[q] *actis firmari solent, gestorum allegatione muniantur. Si vero mortuorum* *) *voluntates actis reservatae non fuerint, nihil*[r] *valebunt.*

5. *Impp. Honorii et Theodosii AA.*[s] *Edictum ad Populum urbis Constantinopolitanae et ad*[t] *omnes Provinciales.* Nolumus convelli deficientium scriptas[u] iure ac solenniter voluntates, dum quoddam[v] morientis supremum[x] et non adscriptum[y] processisse confirmatur[z] arbitrium, tanquam patrimonium suum ad nos deficiens maluerit pertinere. Omnibus enim[a] privatis et militantibus interdicimus, ne[b] huiusmodi perhibeant[c] testimonia, et falsi[d] criminis reos teneri praecipimus, si, cum[e] scriptae iure ac solenniter deficientium[f] exstiterint voluntates, non scriptum aliquid sub nostrorum nominum mentione[g] falso adstruere moliantur. Nemo itaque relictus heres[h] vel legibus ad successionem vocatus nostrum vel potentium nomen horrescat; nemo ferre testimonia in hunc modum vel suscipere gestis[i] huiusmodi voces audeat[k] nostrorum[l] vel etiam privatorum potentium[m] nomine. Maneat arbitrium, quod vera et solennis scriptura commendat; excludatur, si quid adversus eam[n] vel deficientis animum sub deferenda hereditate nostrae perennitati[o] per testimonia non scripta et falso contexta[p] asseveratur; nemo scriptis proprium auferat robur et non scriptis sub praetexto nostri vel potentium nominis ingerat firmamentum[q]. *Dat. IV.*[r] *Id.* *) *Mart. Constantinopoli, Theodosio A.*[s] *VII.*[t] *et Palladio*[u] *Coss.* (416.)

Interpretatio. *Placuit, voluntatem defunctorum ea ratione servari, ut, si deficiens quis non perfecerit*[v] *testamentum, non potest quicunque pro perfecto uti*[x], *quod imperfectum reseдit. Nec admittit hanc testificationem principis clementia, si forte dicat aliquis: audivi morientem velle hoc*[y] *principi vel etiam his personis, quae potestati adiunctae sunt, vel cuiuscunque potentis taliter deputatum: hanc vocem admitti non patitur. Et sicuti legitimas scripturas vel in suam personam vel in quascunque alias potestates sive in privatos valere mandavit, ita imperfectam et sub tali testificatione prolatam penitus valere non voluit.*

6. *Iidem AA. Palladio Pf. P.*[z] Ne quis post diem mortis scriptis[a] ante decennium testamentis praestetur assensus, nullisque penitus viribus scriptura huiusmodi, tempore antiquata *) taxetur: praesertim cum, si[b] voluntas continuata perstiterit[c], brevis mora[d] sit, recentibus vetustatem innovare temporibus. Vix enim fieri potest, ut[e] per haec tempora, quae fidei amore contraximus, omnem testium conscientiam mors conlerata surripiat, et revera nefas est, ut antiquae deliberationis ordinatio voluntas postrema dicatur[f]. *Dat. X. Kal.*

— c. 5. Br. Al., codd. edd. *c.* 5. Cod. Just. VI, 23, 20. Integra cum interpr. exstat in codd. 6 — 10, 12 — 19, 21, 25; omnia praeter interpr. des. in cod. 37; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30—32, 35, 38, 39, 43, 44; textus et subscr. in cod. 26; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 34, 36, 40, 42. — c. 6. Br. Al., codd. edd. *c.* 6. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 37, 46, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30—35, 38, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 26; solus textus om. in codd. 27 — 29, 36, 40, 42. Hanc legem abrogavit Justinianus in c. 27 Cod. Just. h. t.

p) 6, 7, 21 et multi alii codd., Sich. Cui. 1 — Lugd. add. *et.* q) Sich. Cui. 1 — Lugd. *scriptura.* *) 6, 7 *mortui.* 21 *mortuum,* sed in m. *mortuorum.* r) Ita multi codd. Edd. *reseratae — non.* s) Cod. Just. *Eorundem AA.* t) *Ad* add. ap. Til. et in omnibus fere codd., om. in rell. edd. et Cod. Just.; 40 om. *Edict. — prov.,* 29 *urbis — provinciales* et 33, 44 *et — prov.* u) 6—8, 10, 13, 16, 18 *scripturas.* 25 *scripta.* v) 19 *def. convelli scr. ac i. sol. v., d. quondam.* 25 *Nolumus def. scripta conv. iure* etc. x) 16 om. *et.* y) Cod. Just. *scriptum.* z) 9 om. *firmatur.* 25 om. *proc. conf. arb.* a) 10, 18 om. *enim.* b) 6—10, 12, 18, 19, 21 *interdicimus, ut,* id est *non volumus, ut perhibeant,* aut *dicimus non fieri, ut perhibeant.* Ita etiam nonn. libri mss. Cod. Just., veluti meus, Gt. Bg. Pl. 1 et 2. Russ. in m. Char. Similiter Cic. pro Roscio Amer. c. 52: *Di prohibeant iudices, ut hoc — praesidium sectorum existimetur.* c) 10 *prohibeant.* 6, 7 *perhibeat.* d) Nonn. codd. *falso* et mox *praecepimus.* 16 *cr. eos.* e) 19 om. *cum.* 25 *sicut.* f) 19 *definientium.* g) 16 *nomine* et om. *mentione.* 6, 7, 16, 18 *mentionem.* h) Ita Sich. Til. (ap. Til. v. *haeres* uncis inclusum est) Be. W. Cod. Just. In codd. et in rell. edd. deest v. *heres,* quo om. non valde mutatur sententia. Paullo infra 21 *petentium nomen.* i) 17, Til. *testes.* Cod. Just. *in gestis.* k) 19 *audiat.* l) 15, Cod. Just. *nostro.* m) 15 add. *principum.* In v. *nomine* desinit c. 20 Cod. Just. n) Til. in m., 16 *si quis adversus ea.* 19 *adv. ea.* o) Plerique codd. *deficientes — perennitatis.* Etiam 21, Sich. Til. *perennitatis,* sed Til. *perennitatatis,* per err. 15 *her. n. perenn. def.* p) 19, 21, Sich. Til. *contestata adseverantur.* Paene omnes codd. *adseverantur,* praeter 15. q) In 10, 18 pro subscr. h. c. ponitur subscr. c. 6 h. t. r) 6, 7, 13, 14, 16, 17, Cod. Just. *VII.* 9, 19, 21, 28, 29, 32, 35, 38, 40, 42, 43, Sich. Cui. 1 — Lugd. et codd. opt. notae ap. Go. *III.,* sed Sich. Cui. 1 — Lugd. in m. *IIII.* 12, 15, 44, Til. *VIII.* 33 *VI.* 8 om. *IV.* *) 8 *Kal.* pro *Id.* s) Sich. cum nonn. codd. om. *A.* Idem in m. *Arcadio,* quod num additum sit, ut in cod. 40 (*Theod. Arcad. AA.*), an pro *Theod.* positum, non indicatur. t) 6, 7, 13, 14, 16, 17, 19, 21, 24, Sich. Til. — Cui. 2° *VI.* 28 *XIV.* 31—34 *VIII.* 35, 36, 38, 40 *III.* u) Nonn. codd. *Paladio.* Annus ap. Go. omissus est. v) Sententia postulat *perfecerit,* quod plerique codd., ut 6—8, 10 et Sich. Cui. 1 — Lugd. habent. *fecerit* Cui. 2 — Ri°. x) Sich. *qcunque.* 6, 7 *potest profecto uti.* y) Ita multi codd., Sich. Cui. 1 — Lugd.; rell. *velle, ut.* Paullo post 6, 7 *cuiusque pot.* z) 15, 21, 28, 36, 40, Sich.—Ri°. *po.* sive *PF. V.,* impr. Go. 10, 18 *praeposito.* 19 *populo.* a) 8 add. *penitus.* 15 *Ne quis scr. ante dec. t. post d. mort. praebeatur assensus.* *) 8, 10, 16, 18 *antiqua.* 15 *huiusm. scr. temp.* b) Ita plerique codd., Be. auct. Go. et W. Edd. Sich. — Ri°. *si cum,* impr. Go. 8, 12 om. *si.* c) 10, 14, 18, 19, 21, Sich. *praestiterit,* impr. Ri. Ceterum 19 *voluntate.* d) 6—8, 10, 14, 17, 21 *brevi mora.* 15 *sit mora.* e) Go., prob. W. et Bijdr. l. c. p. 329, sed non prob. Be. add. putat negationem *non;* sed omnes codd. *ut per,* om. v. *non,* quo facile carere possumus, cum aliquid duri habeat locutio *ut non,* et tota sententia addita sit explicandorum causa verborum: *brevis mora sit* etc. f) 9 *post*

Dat.[g] *Ravenna*[h], *DD. NN.* *) *Honorio XII.*[i] *et Theodosio VIII. AA. Coss.*[k] (418.)

INTERPRETATIO. *Si quis condito testamento decennio superstes fuerit et suam*[kk] *non mutaverit voluntatem*[l], *quod ante decennium factum est, vacuum remanebit.*

7. *Imp. Theodosius* *) *A. Asclepiodoto*[m] *Pf. P.* Si quis agere ex testamento, quolibet modo, sive scripto, sive sine scriptura confecto[n], de hereditate voluerit, ad fideicommissi persecutionem[o] adspirare cupiens, minime permittatur. Tantum enim abest, ut aditum cuiquam[p] pro suo migrandi desiderio concedamus[q], ut etiam illud sanciamus, ut[r], si testator faciens testamentum in eodem *) pro codicillis etiam id valere[s] complexus sit, qui[t] hereditatem petit[u] ab ipsis intentionis exordiis, utrum velit, eligendi habeat potestatem, sciens, se unius electione alterius sibi aditum praeclusisse; ita ut, sive[v] bonorum possessionem secundum tabulas vel[x] secundum nuncupationem ceterasque similes postularit[y], aut certe ex edicto divi Hadriani se mitti[z] ad possessionem ex more petierit, statim inter ipsa huius iuris auspicia propositum suae intentionis[a] explanet. Sic[b] enim, si quis[c] defuncti agnoverit voluntatem, de inofficioso agere prohibetur, et patronus[d], liberti muneribus electis et operis[e], contra tabulas bonorum possessione repellitur *): sic[f] mulier in edicto, quod de alterutro[g] est, cum suam explanaverit optionem[h], ne poenitentia possit ad[i] aliud *) transire, etiam satisdatione cogetur praecavere, nisi si[k] aetatis iuvetur[l] auxilio. §. 1. Illud quoque pari ratione servandum est, ut testator, qui decreverit[m] facere testamentum, si id implere[n] nequiverit, intestatus[o] videatur esse defunctus, nec traducere liceat[p] ad fideicommissi[q] interpretationem, velut ex codicillis ultimam voluntatem, nisi si[r] id ille complexus sit, ut vim[s] etiam codicillorum scriptura[t] debeat obtinere; illo iure electionis videlicet[u] perdurante, ut, qui ex testamento agere voluerit, ad fideicommissum migrare non possit. §. 2. Si quis vero ex[v] parentibus utriusque sexus ac liberis usque ad gradum quartum agnationis *) vinculis alligatus vel cognationis nexu[x] constrictus ad tertium usque[y] scriptus heres fuerit vel nuncupatus, in eo[z] videlicet testamento, quod testator[a] vicem quoque codicillorum voluit obtinere, licebit ei, si de hereditate[b] ex testamento secundum mortui voluntatem agens fuerit forsitan[c] superatus, vel certe ipse sponte voluerit, ad fideicommissi subsidium convolare[d]. Non enim par eademque[e] ratio[f] videtur, amittere[g] debita et lucra non capere[h]. In[i] omni autem genere testamenti, sive id praetorio iure sive civili consistat[k],

— c. 7. Br. Al., codd. edd. *c.* 7. Cod. Just. VI, 36, 8 et VI, 13, 2. Bas. XL, 7, 5. Desumpta est ex hac lege c. 7 C. Th. de Inoff. test. (II, 19), quae tamen diversum diem habet. Vid. c. 7 cit., not. sup. et infra not. *p.* Omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscriptio et textus in codd. 24, 30—33, 35, 38, 39, 43, 44; textus et subscriptio in cod. 37; solus textus in codd. 26—29, 34, 36, 40, 42; particula textus in codd. 6—10, 12—18, 21 exhibetur et in edd. Sich. — W. Desunt enim in his codd. et in edd. extrema huius legis verba, quae diu desiderata, sed a me inventa in cod. 19 (Wallersteinensi) s. h. saeculi XXVIII., primum ex schedis meis edita sunt in Haub. Opp. T. II, Praef. p. CLI, deinde ap. Glückium T. XXXIV, p. 269, quem vide etiam p. 273, 280.

rem addicatur. g) 15, 32 *iam.* h) Ita multi codd.; Til. et W. *Ravennae* et nonn. codd.; rell. *Rav.* 21 *DD. IIII.* i) 24 *X,* 38 *XI.* k) Plerique codd. et in m. Sich. *X.*, sed 21, 40, Sich. Cui. 1 — Lugd. *Honorio et Theod. XII. et Theo. VIII. AA. Coss.* Nonn. codd. om. *DD. NN.* et numeros consulatus. kk) Go. in not. *etsi suam.* l) 6, 7 *moverit*, nonn. codd. *revocaverit* aut *renovaverit.* *) Cod. Just. (VI, 13, 2) *Anastasius* et om. *Pf. P.* Cui. 2, 2* *Thodosius*, mendose. m) Codd. plerumque *Asclipiodoto*, nonn. *Asclipiedoto.* n) 15 *sive inscripto* et om. *confecto.* o) 15 *prosecutionem.* p) 19 *cuicumque.* q) 15 *nigr. pro suo des. conc.* r) 10 *sentiamus.* Cod. Just. om. *ut.* *) 10, 18 *eorum.* s) Sich. add. *non.* t) 9 *si.* u) Nonn. codd. *petiit* et mox 6, 7 *electioni.* v) 9 *ita ut de bon.* 19 *ut sibi bon.* x) Cod. Just. *sive.* y) 6 — 8, 16, 17, 21, Sich. *postularet.* 10, 18 *postulari.* 19 *postulaverat.* Cod. Just. *postulaverit.* z) 6 — 8, 12, 14, 17 *Hadr. emitti.* 10, 18 *Hadr. eos mitti.* Cod. Just. *aut certe* (om. *ex ed. d. H.*) *mitti se in poss.* a) 21 *seu intent.* Sich. *seu intentionem* (in m. *suae intentionis*). b) Ita W. de cj. Go. et Be. recte scripsit pro *Sicut*, quod in edd. est. Confirmatur haec cj. codd. 9, 15, 19, qui saepissime veram C. Th. scripturam proferunt. Rell. codd. *Si enim.* Ceterum in c. 8 Cod. Just. des. seqq. usque ad v. *auxilio.* c) Vv. *Si quis — prohibetur* constituunt c. 7 C. Th. de Inoff. test. (II, 19). d) Ex vv. *patronus — repellitur* facta est c. 2 Cod. Just. cit. e) 8 *libertinorum relictis operis.* 6, 7, 16, 17 *lib. minoribus e. et op.* Til. *illectus et op.* Cod. Just. h. l. add. *a*, prob. W. *) Sich. Cui. 1 — Lugd. *pellitur.* f) 6 – 8, 10, 12, 13, 16—18 *Si.* g) 8 *alterutrō.* Sich. *alterutrō*, mendose. h) 6 – 8. 10, 12, 14, 18, Til. *opinionem.* 9 *portionem.* i) 6, 7, 13, 14 om. *ad.* *) 13 *alio.* 19 *alium.* k) 10, 18, 19 om. *si.* l) Plerique codd. *iubetur.* m) 9 Cod. Just. *decrevit.* n) Cod. Just. *adimplere.* o) Cod. Just. *intestato.* p) Sich. *defunctus. Nec tr. licet.* Cod. Just. *transducere l.* q) Sich. *fidei commissae.* r) 9, 12, 15, 19, Cod. Just. om. *si.* s) 13 om. *vim.* t) Be. recte rest. v. *scriptura*, prob. W., quod ap. Go. et ap. Ri. errore exciderat. Habent id omnes codd. et Sich. — Cui. 2*. u) Cod. Just. *elect. videl. iure.* 15 *videl. i. el.* v) 6, 7, 10, 12—14, 16 — 18, Til. *Sin* (aut *Si*) *vero is* (aut *his*) *a par.*, quae scriptura ex antecedente sententia explicanda est. 8 *Sive solus a par.* *) 19, Sich. *agnitionis.* Ceterum Cod. Just. *ad quartum gradum.* x) 6 — 8, 10, 11, 17 *sexu.* 19 *cogn. vero nexu.* y) Cod. Just. *usque ad tertium.* z) 19 *nuncupatione habitus in eo.* a) 21 *quo.* 19 *quod dies test.* Aur. Lugd. *testato*, mendose. b) 10, 18, 19 *licebit eis adire hereditatem.* c) 19 *voluntatem aut si f. forsan.* 8 *fortassis.* Cod. Just. om. *forsitan.* d) 19 *convolvere.* e) 6 — 8 *eadem* et om. *que.* Ceterum 6 sec. Ri. *eadem videtur ratio.* f) 19 *questio.* g) 6—10, 12—14, 16—19, 21, Sich. Til. *admittere.* Ita etiam Cont. Russ. et multi

seu codicilli[l] conscribantur, sive non scripta voluntas ultima praetendatur, id volumus observari, ut eodem die, quo coeptum[m] quid eorum fuerit, ad perfectum sui plenitudine[n] sortiatur, nihilque eius in diem alterum differatur; quod quidem nullam habeat firmitatem, nisi aut septem aut quinque vel rogati aut qui fortuitu venerint, possint iure testimonium perhibere, videlicet ut post hanc sanctionem divinis et liquescentibus apicibus, qui trium testium numero sint contenti[o]. *Dat. X.*[p] *Kal. Mart. Constantinopoli*[q], *Victore V. C. Cos.*[r] (424.)

INTERPRETATIO. *Si quis per scripturam condiderit testamentum et postmodum sine scriptura, hoc est per nuncupationem suam iterandam crediderit voluntatem, vel si codicillis, quod est fideicommissum, potestatem heredi suo commiserit, ut, ex*) qua voluerit, testatoris ordinatione succedat: tunc in primordio adeundae hereditatis suam publicare non desinat voluntatem, utrum ex testamento, an per nuncupationem, an per fideicommissum hereditatem sibi eligat vindicandam. Quod si prima electio eius fuerit superata, ad alteram ei transire non liceat: quia unius petitione concessa, de reliquis se noverit excludendum, quia una petitio alias aperte et*[s] *evidenter excludit*). Extrema pars legis istius ideo non habetur scripta vel*[ss] *exposita, quia Novella lege calcatur.*

TIT. V.[t] DE LITIGIOSIS.

1. *Imp. Constantinus A. ad Provinciales. Post alia*[u]: Lite pendente[v] illud, quod in[x] controversiam devocatur[y], in coniunctam personam vel[z] extraneam donationibus vel emptionibus vel quibuslibet aliis contractibus[a] minime transferri oportet, tanquam nihil[b] factum sit lite nihilominus peragenda[c]. §. 1. Quodsi tutelae[d] caussa vertitur, post examen iudicis in supplementum pronuntiationis dentur arbitri, qui non iam[e] arbitri, sed executores putandi sunt etc. *Dat. Kal.*[f] *Aug.*) Basso et Ablavio Coss.* (331.)

INTERPRETATIO. *Res, quae proposita actione repetitur, transferri a possidente ad alterum nullis contractibus potest; neque inde aliqua fieri scriptura permittitur, nisi prius lis, de qua agitur, fuerit iudicio definita*[g].

Tit. V. C. Th. *Tit. ?* Br. Al., codd. 5—10, 12—19, 21, 24—40, 42—44, 46, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. B. U. *Tit. V.* Cod. Just. VIII, 37. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Cod. Just. VIII, 37, 2 mut. Bas. XXVII, 1, 2. Cf. L. R. B. Tit. XXXV., et ad interpr. L. Baiuv. Tit. XIV, cap. 5. Coniungenda est cum c. 3 C. Th. Fin. regund. (II, 26), c. 4 C. Th. de Administr. et peric. tut. (III, 30), c. 16 et 17 C. Th. de Appellat. (XI, 30), c. 1 C. Th. de His qui per metum (XI, 34), c. 2 Cod. Just. Ubi in rem actio (III, 19). Vid. c. 3 C. Th. Fin. reg. cit., not. super. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—19, 21; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 38; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 39, 40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. Ceterum Aur. Lugd. Go. Ri. Ri*. duas proferunt interpretationes, quarum posterior deest in codd. commem. et in edd. Sich. Cui. 1. Cui. 2, 2*.

---

libri mss. Cod. Just.; Cui. 1 — W. *amittere.* h) 19 *nuncupari.* i) Hinc incipit clausula legis, quam a Visigothis om. inveni in cod. 19 (Wallersteinensi). k) Ita codex 19. Stieber ap. Haub. l. c. Glück *existat.* l) 19 *codicelli.* Stieb. Glück *codecilli.* m) 19, Stieb. Glück *ceptum.* n) Ita 19. Stieber *et perfectam sui plenitudinem*, quam cj. Glück recepit. Fort. leg. *ad perfectam sui plenitudinem sortiatur.* o) Postrema vv. mendosa sunt. Stieb. putat, nonnulla h. l. deesse, mihi contra videtur v. *ut* abundare, quo deleto reliqua sententia clara est, modo *et* pro *etiam* accipiatur. Sunt autem huc referenda vv. interpretationis: „*Extrema pars legis istius ideo non habetur scripta vel exposita, quia Novella lege calcatur.* Intelligitur Nov. Val. II. de Testam. (Berol. LXIV). In Cod. Just. h. clausula ita mutata est: *In omni autem ultima voluntate, excepto testamento, quinque testes vel rogati, vel qui fortuitu venerint, in uno eodemque tempore debent adhiberi: sive in scriptis sive sine scriptis voluntas conficiatur: testibus videlicet, quando in scriptis voluntas componitur, subnotationem suam accommodantibus.* p) Ita paene omnes codd., Sich. — Lugd.; 8, 42 *XVII.* 9 *VI.*, quod fere convenit cum c. 7 C. Th. de Inoff. test. (II, 19). Vid. ibid., not. *m.* 15, 19, Cui. 2 — W. *XVI.*; c. 8 Cod. Just. cit. *Dat. XV.*, sed c. 2 Cod. Just. cit. *XIII.* q) 8 om. *Const.* r) c. 2 Cod. Just. cit. *Viatore et Aemiliano Conss.* (495.) Sich. *V. Vic. Cos.* 10, 18 *V. viro claro Coss.* 30, 32—34, 38 *V. urbis Romae Coss.* 17, 26, 40 om. *V. C.* 21 *vic. Coss.* *) Sich. in m. *ea.* Nonn. codd. om. *ex.* Mox Aur. Lugd. *ordine* pro *ordinatione.* s) Multi codd. om. *et* et paullo post *istius.* *) Plerique codd. *exclusit.* ss) 6—8, 10, 21 et alii codd., Sich. Cui. 1 — Lugd. om. *scripta vel.* Cf. Car. de Savigny l. c. T. II, p. 51, not. 40 (I. ed.); p. 53, not. b (II. ed.).

t) W. propter argumenti diversitatem putat, plures inter hunc et antecedentem titulos excidisse. u) Nonn. codd. om. *ad Provinciales. Post alia,* alii aut *Post alia,* ut Cod. Just., aut *ad Provinciales.* v) 6, 7, 21 *pandente.* 10, 18 *pensante.* x) 10, 18 om. *in.* 6, 7, 16 *controversia.* y) Cod. Just. *Lite p. actiones, quae in iudicium deductae sunt, vel res, pro quibus actor a reo detentis intendit in coni.* 15 om. *devocatur.* 9 *devoc. si coniuncta.* z) 10, 18 *coniunctam et solam vel.* a) 10 *contractionibus.* Mox 12 *litem peragendam.* b) Cod. Just. *tr. ab eodem actore liceat, tanquam si nihil.* c) Hic finitur c. 2 Cod. Just. cit. Seqq. omnino fugitiva sunt et Go. videntur propter arbitros, qui commemorantur, ad c. 3 C. Th. fin. reg. (II, 26) pertinere, Wenckio ad c. 4 C. Th. de Admin. tut. (III, 30). Quod posterius mihi placet. Fortasse hic incipit decreti pars, quae ad tutelam spectat. d) 8, 12, 16 *quod* (12 *quid*) *sit utile* (pro *q. si tutile,* i. e. *tutelae*). 19 *quod si utilis causa videtur post.* Nonn. codd. in sqq. *vertis — examine — supplendum — datur arbitrio* s. *arbitrium.* e) 15 *iam non.* Mox Sich. et Til. om. *etc.* f) 16, 28, 35, 36, 40, Sich. — Cui. 2*. Be. add. *X*, quem numerum Ri. Ri*. W. auct. Go. recte delent. Nam in omnibus C. Th. legibus, quas cum hac c. coniungendas esse dixi, deest X. Praeterea cum W. faciunt omnes codd., praeter quinque a me nominatos. *) Cod. Just. *Datum Kal. Mart. — Ablabio,* mendose. g) Nonn. codd. *permittitur, si prius lis de qua agitur non f. in iud. definita.* Aur. Lugd. Go. Ri. Ri*. add. „Vel sic: *Res litigiosa nullatenus ante dari nec vendi potest, quam elitigetur.*“ Quae vv. ex Aeg. desumpta pro interpretatione haberi non possunt.

TIT. VI. DE NATURALIBUS FILIIS ET MATRIBUS EORUM[h].

— — *Deest una constitutio*[f]. — —

— — — — — — — —

2. *Imp. Constantinus A.* . . . .[k]

. . . .
ri fecit[l], vel si ipsorum nomine comparavit, totum legitima soboles recipiat. Quod si non sint filii legitimi, nec frater[m] consanguineus aut soror aut pater, totum fisci viribus *vindicetur*[n]. Itaque Liciniani etiam filio, qui per rescriptum sanctissimum dignitatis culmen adscendit, omnis substantia *auferatur*, et secundum hanc legem fisco adiudicetur, ipso verberando, compedibus vinciendo, ad suae originis primordia redigendo[o]. *Lecta III. Kal. Mai. Carthagine, Nepotiano et Facundo Coss.* (336[p].)

3. *Idem A. ad Gregorium*[q]. Senatores seu perfectissimos[r], vel quos in civitatibus duumviralitas*) vel quinquennalitas[s] vel flaminis[t] vel sacerdotii provinciae ornamenta condecorant, placet maculam subire infamiae, et peregrinos[u] a Romanis legibus fieri, si ex ancilla vel ancillae filia, vel liberta vel libertae filia, sive Romana facta seu Latina[v], vel scenica[x] vel scenicae filia, vel ex[y] tabernaria vel ex tabernarii filia[z], vel humili vel abiecta[a], vel lenonis aut arenarii filia, vel quae merci-

---

Tit. VI. C. Th. *Tit. ?* Cod. 1 sin. num. et rubr. Vid. not. *h.* Br. Al., codd. 5—10, 12—19, 21, 24—40, 42—44, 46, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. P. Pu. W. Aeg. L. R. U. *Tit. VI.* Est autem apud P. Pu. rubrica una cum num. tit. uncis inclusa. Cod. Just. V, 27. In Br. Al. codd. et in edd. Sich. — Be. hic tit. duabus tantum constat constitutionibus, quae nunc quarta et octava sunt, sed in ipso C. Th. saltem octo complexus est constitutiones, ut ex cod. 1 et ex Br. Al. perspicitur. In cod. 1 et ap. P. Pu. exhibentur praeter extremam const. secundae partem c. 3—6 et initium c. septimae. W. add. c. 8 ex Br. Al. Vid. not. *h, i* et *l.* Cf. ad h. tit. L. R. B. Tit. XXXVII. — c. 2. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c. 2*, sed in cod. 1, ap. P. Pu. sine inscr. et initio legis. — c. 3. C. Th., cod. 1 (sin. num.), P. Pu. W. *c. 3.* Nov. IV. Martiani (ed. Berol. LXXXIV.), §. 1. Cod. Just. V, 27, 1. Vid. praeterea Nov. Just. LXXXIX, cap. 15, Nov. Just. CVII, quibus haec c. et Nov. Martiani abrogatae sunt, et W. ad h. c., not. *e.*

---

h) Maximam partem tituli exhibet quintum palimpsesti Taurinensis folium, et quamquam rubrica cum prima parte tituli deest, tamen, quod inter medias constitutiones ea profertur, quae in edd. ante W. prima huius tit. erat, ex eo colligi potest, omnes illius folii constitutiones huic titulo tribuendas esse. Cod. Just. add. *et ex quibus causis iusti efficiantur.* i) Ipsa const. deest in cod. 1, sed in aversa folii parte ad c. quartam, quintam, sextam, septimam additi sunt numeri IIII, V, VI, VII, quibus numeris subductis apparet, folium incipere a media c. 2, periisse autem primam. k) Inscriptio deest in cod. 1. P. add. (*Legis II a Constantino latae fragmentum*). Pu. add. (*Const. 2. A. Constantino Latae Fragmentum*). P. Pu. W. de cj. recte supplent nomen imperatoris. Sed magistratus, ad quem lex missa sit, nomen cj. assequi non potui. W. eundem Gregorium fuisse arbitratur, ad quem eodem anno c. 3 h. t. et c. 3 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1) missae sunt, quae cj. mihi probatur, minus quidem propter Gregorii dignitatem, quem W. praefectum praetorio Africae fuisse ex Go. asseverat; nam etiam ad Felicem Pf. P. eodem anno nonnullae leges missae et Carthagine propositae sunt (vid. c. 1 C. Th. Ne Christ. manc. (XVI, 9) et c. 4 Sirmond.), quam propter eiusdem, qui in hac c. nominatur, Liciniani in c. 3 h. t. commemorationem. l) In vv. *ri fecit* inc. folium quintum Taurin.; P. suppl.: *Si pater aliquid naturalibus filiis donavit, aut donari fecit*, prob. W. Ceterum W. maximam h. c. partem periisse putat. m) Folii Taurinensis versus secundus finitur in syllaba *fra*, tertius, a quo nonnullae literae resectae sunt, incipit in syllaba *con*, unde P., quem Pu. secutus est, supplet: *fra(ter aut) consanguineus.* W. improbans v. *aut* in P. supplem. delet, et quod non sit, qui h. l. κατ᾽ ἐξοχὴν dicatur *consanguineus*, et quia, quemadmodum fratres consanguineos uterinis in instituenda inofficiosi querela Constantinus praetulit, ita h. l. consanguineum quidem fisco praeferri voluit, non uterinum. De *sorore* nihil erat addendum, quam *consanguineam* esse oportuit, cum aliam ad civilem successionem non fuisse admissam constet. n) Ad h. l. vid. prolixam W. annotationem de Constantini circa liberos naturales placitis et Batavos in Bijdr. l. c. p. 329. o) 1 *verbe| . . . . . conpedib.—primordiaredi* | . . . . . *lect.* P., quem Pu. secutus est, rest. *verbe(ribus et) compedibus — primordia redi(gatur.) Lect.*, impr. W., cui displicet, quod *verberibus vinciri* dicatur aliquis, et quod v. *redigatur* non habeat, quo referatur. W., probb. Bijdr. p. 330, ed. *ipso verberando, comp. vinciendo et ad — primordia redigendo*, in qua cj. praeter necessitatem addita est copula *et*, quae in cod. 1 inter medium versum, non in extremo deest. p) P. 388, err. typ. q) Gregorii dignitas deest et hic et in Cod. Just. et supra in c. 2 C. Th. de Contrah. empt. (III, 1), anno sq. data. Eum praefectum praetorio fuisse, intelligitur ex c. 3 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1). Cf. Go. ad c. 3 cit. Praefectus autem fuit Italiae et Africae. Cod. Just. *Imp. Constantinus A.* r) Hoc v. ab Hal. Cont. in Paris. Russ. Spangenb. ex libr. mss., ut Bg., in Cod. Just. receptum defendit Cuiac. ad Ulpiani Fragm. Tit. XIII, §. 2 (ap. Schult. p. 607) contra *praefectos*, quod v. in vulg. edd. est. *Perfectissimos* etiam codd. in Nov. IV. Martiani. Plura vid. ap. W. l. c., not. f. Ex seqq. multa vv. transierunt in Nov. IV. Martiani. *) Cod. Just. *duumviralitas.* s) Vv. *vel quinquenn.* des. in Nov. Mart. et in Cod. Just. Cf. W., not. *g.* t) *Flamines* sec. W. sunt municipiorum sacerdotes, unde in Nov. Martiani: *Flamini municipali, sacerdoti provinciae.* Cod. Just. om. *flaminis* mentione: *duumvir vel sacerdotii, id est Phoeniciarchiae vel Syriarchiae, ornam. condec.*, eaque in Nov. Just. LXXXIX. ita repetuntur, quasi a Constantino ipso sint profecta; ait enim φοινιαρχῶν γὰρ καὶ Συριαρχῶν — — μιαίνηται, sc. διάταξις. Putat igitur W., aut nonnulla verba in Taurinensi membrana excidisse, aut Tribonianum potiora et suo tempore sola sacerdotii provincialis exempla de suo addidisse, quod posterius W. recte praetulit. u) Cod. Just. *alienos.* v) In Cod. Just. om. *sive — Latina* propter c. un. Cod. Just. de Latina libert. toll. (VII, 6). Nov. Martiani (§. 1 et §. 3) *civem Romanam vel Latinam factam.* x) 1, P. Pu. *scaenica* et om. *vel scenicae*, quod W. e Cod. Just. restituit. Nov. Mart. utroque loco *scenicam vel scenicae filiam.* y) Praepositio *ex* hic et paullo post om. in Cod. Just. z) Cod. Just. *tabernariae filia.* 1, P. Pu. *tabernari*, impr. W., sed Nov. Mart. *tabernariam vel tabernarii filiam.* a) Cod. Just. add. *persona.* Haec le-

moniis publicis[b] praefuit, susceptos filios in numero legitimorum habere voluerint, aut proprio iudicio *) aut nostri praerogativa rescripti; ita ut, quicquid talibus liberis pater donaverit, sive[c] illos legitimos seu naturales dixerit[d], totum retractum legitimae soboli reddatur, aut fratri aut sorori, aut patri aut matri. Sed et si uxori tali quodcunque[e] datum quolibet genere fuerit vel emptione collatum, etiam hoc retractum reddi praecipimus: ipsas etiam, quarum venenis inficiuntur animi perditorum[f], si quid quaeritur vel commendatum dicitur, quod his[g] reddendum est, quibus iussimus, aut fisco nostro, tormentis subiici iubemus. Sive itaque per ipsum donatum est, qui pater dicitur, vel per alium[h], sive per suppositam[i] personam, sive ab eo emptum, vel ab alio, sive ipsorum nomine comparatum, statim retractum[k] reddatur, quibus iussimus; aut si non exsistant, fisci viribus[l] vindicetur. Quod si exsistentes[m] et in praesentia rerum constituti *) agere noluerint, pacto vel iureiurando exclusi: totum sine mora fiscus invadat. Quibus tacentibus et dissimulantibus, a defensione fiscali[n] duum mensuum[o] tempora limitentur, intra quae si non retraxerint vel propter[p] retrahendum rectorem provinciae[q] interpellaverint, quicquid talibus filiis vel uxoribus liberalitas impura contulerit, fiscus noster invadat, donatas vel commendatas res[r] sub poena quadrupli severa quaestione perquirens[s]. Liciniani[t] autem filius, qui fugiens comprehensus est[u], compedibus vinctus ad gynaecei[v] Carthaginis ministerium deputetur. *Lecta*[x] *XII.*[y] *Kal. Augusti Carthagine, Nepotiano et Facundo Coss.* (336.)

4. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA.*[z] *ad Ampelium*[a] *Pf. U.*[b] Placuit, manentibus ceteris[c], quae de naturalibus liberis *) Constantinianis[d] legibus cauta sunt, haec tantummodo temperare, ut is, qui heredem heredesve[e] filios ex legitimo matrimonio vel nepotes, qui filiorum loco[f] habendi sunt, patrem quoque matremve dimittit[g], si ex consortio cuiuslibet mulieris naturales susceperit, unam tantum[h] bonorum suorum et[i] hereditatis unciam naturalibus vel *) mulieri donandi[k] aut relinquendi habeat facultatem. Si quis vero nullo ex his, quos excipimus[l], superstite morietur[m], atque ex muliere, quam[n] sibi adiunxerat, naturalem pluresve dimittet[o], usque ad tres tantum, si volet[p], uncias tam in mulierem quam in naturales, quo maluerit[q] iure,

— c. 4. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 4. Br. Al. eiusque codd. et edd. Sich. — Be. *c.* 1. Integra sine interpr. exstat in codd. 1, 15; integra cum interpr. in codd. 6—10, 11—14, 16—19, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 38; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 39, 40, 42—44. Commemorant h. c. Libanius de Vita sua, p. 48 ed. Morelli, et Justinianus in Nov. LXXXIX, cap. 12. Vid. Go. comm. ad h. c.

primis vv., cum ad egenos omnes referrentur, sec. W. videntur Martianum ad edendam Novellam quartam impulisse. b) Nov. Mart. utroque loco, Cod. Just. *publice.* *) Pu. *iudiio*, mendose. c) Cod. Just. *seu.* d) 1 *di* .... et des. in medio versu nonnullae literae. e) 1 *quocumque*, quod P. em. ex Cod. Just. f) 1 *infacientur — perdatoru͞*, mendose. g) 1 *hi*, sed a man. sec. ponitur *s* supra literam *i*. h) 1 *aliam*, mendose. i) Similiter L. R. B. *per suppositam quamcunque personam*. Cod. Just. *interpositam*, ut etiam in c. un. §. 2 C. Th. de Maleficibus, quae est s. pr. (IX, 9). k) 1 *retractus*, sed corr. a man. sec. *retractum*. l) Cod. Just. *iuribus*, sed plerique codd., etiam mei *uribus*, i. e. *viribus*. Vid. supra c. 3 C. Th. de Off. mag. mil. (I, 7), not. *q*. m) Cod. Just. *existant*, improbb. P. et W. *) Pu. *constitui*, mendose. n) 1 *addefensionefiscali*. Similiter Cod. Just. multi libri mss., veluti mei, Pl. 1 et 2, Bg. *a defensione fiscali* aut, ut Gt., *defensione fiscali*, om. praepositione. P. Pu. ex edd. Cod. Just. corr. *ad defensionem fiscalem*, prob. W., cum defensio fiscalis sit, quae ad fiscum excludendum suscipiatur. Quae quamquam vera, tamen non impediunt, quominus cum codd. scribatur *a defensione fiscali*. o) Ita 1, P. Pu., impr. W., qui *mensum* ed., dicens archaismum esse, in quo nonnunquam sibi placuerint iurisct. et imperatores, quod exempla ex Ulpiano (D. XXVI, 7, 7, §. 11), Pandectis Florentinis et ex aliis scriptoribus petita probent. Sed tam crebra est in vetustis codicibus scriptura *mensuum*, ut non videam, cur aliquid mutandum sit. Cod. Just. *duorum mensium*. p) *propter*, quod excidit in cod. 1, recte restitutum est a P. ex Cod. Just. q) Cod. Just. add. *non*, praeter necess. r) 1 *commentasrescommendatasres*, sed verba *commendatas res* delentur punctis supra lineam positis. s) Seqq. des. in Cod. Just. t) 1 *licinniani*. Vid. c. 2 h. t. u) 1, P. Pu. *comprachensus*. v) 1 *gynecei*. P. Pu. *Gynecei*. x) 1 *l* et des. literae sqq., quae avulsae sunt. Cod. Just. *Dat.*, improb. W. Etenim Constantinus hoc anno Carthagine non fuit. y) Numerum, qui deest in cod. 1, apud P. et Pu., W. primus restituit ex Cod. Just. z) 8 *Impppp. Val. et Theod. et ach̄s.* 33 *I. V. et Gracianus V. et Grat.* a) 15 *Ampelio*. 8 *Ampilio*. 36, 40 *Pampelium*. Sich. Cui. 1 — Lugd. *Ampilium*. b) Nom. codd. *p̄po.* aut *p̄pm.* Sich. *Pf. P.* c) Ita 1, 9, 12, 15, 18, 21, Sich. P. Pu. W., quam ob rem W. non recte dicit, omnes edd. ante P. exhibere *cunctis*. Dicere debebat omnes edd. praeter Sich. 10 om. *ceteris — Constantinianis*. *) 1 *liberum*, sed ponitur *s* supra syll. *um*. 15 *natural. filiis*. d) 14, 18 *Constantiniani*. Mox nonn. codd. *sint* et *his* pro *is*. e) Nonn. codd., Sich. Til. *heredisve*. 10 *heredi suae*. f) 15 *loco filiorum*. W. recte sustulit parenthesin, qua vv. *qui f. l. h. s.* in edd. Go. — Be. inclusa sunt. Cf. Wenckii docta disputatio (p. 218, not. *f*) contra Go. Sich. *habiti*. g) 1 *dimitti*, sed corr. *dimittit*. Minus usitata vox pro *relinquere*. Cf. Bijdr. l. c. p. 331. h) 10 *tantummodo*. i) 6, 7, 10, 16, 18, 19, Til. om. *et*. *) Go. *vel* pro *et* positum esse censet. k) Aur. Lugd. *donanti*. l) 1, 8, 16, 19, P. Pu. W. *excipimus*. 21, Sich. — Be. *excepimus*. m) Ita 1 (de corr., nam antea scriptum erat *moriatum*), 6—9, 13, 16, 17, 19, P. Pu. W. 21, Sich. — Be. *moriatur*. n) Sich. *cum sibi*. o) 1, 6, 7, 17, P. Pu. W. *dimittet*. 8, 10, 12, 14, 16, 19 *dimittit*. 9 *dimittitur que ad*. Sich. — Be. *dimittat*. Ceterum 19 *prolem dimittit*. p) Ita 1, 9, P. W.; Pu. *voluit*. Rell. codd. et Sich. — Be. *voluerit*. q) 1 *naturalestrivomaluerit*, sed supra syll. *tri* ponitur ..*q*., qua re corr. *quo* pro *trivo*. 15 *voluerit*.

transscribat. *Dat. XVII.*[r] *Kal. Septembr. Constantionaci*[s], *Gratiano A. II.*[t] *et Probo Coss.* (371.)

Interpretatio. *Observandum de naturalibus filiis lex ista constituit*[*]), *ut, si quis habens ex legitimo matrimonio filios vel*[u] *filias, sive masculos nepotes ex filiis, vel patrem aut matrem ex quacunque muliere, id est ingenua nata vel facta susceperit naturales*[v], *non amplius quam unciam unam de facultatibus suis noverit naturalibus conferendam. Nam si defuerint ex omni parte personae superius nominatae, tunc naturalibus filiis vel mulieri, de qua nascuntur, tres uncias tantum, non amplius noverit, quisquis*[x] *ille est, se posse conferre.*

5. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Petronio Vicario Hispaniarum*[y]. Legibus[z] Constantini et genitoris nostri praeceptis edocti, *praecipimus*[a], ut exclusis naturalibus filiis, ad fiscum totum *deferatur*[b], quod ab[c] ipsorum persona decidit[d]; si ne . . . . . | cipitur[e], et omne, quod[*]) legitimis[f] competit, leg . . . . | tia[g]

— c. 5. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 5.

r) Ita 1, 27, 30, P. Pu. W., quem numerum in magna codd. diversitate praetuli. Proxime accedunt 6—8, 10, 12, 13, 16—18, 21, Sich. — Lugd., qui habent *VII.* Excidit in his codd. *X.* 9, 14, Cui. 2 — Be. *XVIII.* 15, 34, 42, 44 *VIII.* 19, 24 *XV.* 28, 31, 32, 35, 36, 39, 40, Sich. in m. *XVI.* Mox nonn. codd. om. *Sept.* s) Ita 1, P. Pu. W., quo nomine P., prob. W., intelligit urbem, mutata scriptura *Constantiam* dictam ad Acronium lacum, et revera in c. 5 C. Th. de Cust. reor. (IX, 3), c. 3 C. Th. de Denunt. (II, 4) 19 exhibet *Constantio* pro *Contionato* s. *Contionaco*, quod in illis legg. edd. et rell. codd. exhibent. Nihilosecius vera loci, qui hic intelligitur, scriptura non facile restitui poterit, nam omnes codd., quos inspexi, exhibent *Concionati* (ut edd. Sich. Til. Cui. 1) aut *Concionaci* et *Contionati*, ut Aur. Lugd. Go. — Be., aut *Contionaci.* Cui. 2, 2* *Consionace.* Praeterea aliae eiusdem anni sunt constitutiones Contionati datae. Cf. c. 3 C. Th. de Denunt. (II, 4), not. *l*, c. 5 C. Th. de Cust. reor. (IX, 3), c. 17 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1). Go. coni. *Cortionaci*, i. e. *Kreutznach*, oppidum in Palatinatu situm. Verum hoc scriptores rerum Gallicarum *Crucıniacum* appellatum fuisse existimant. t) 28, 36, 40, Sich. in m. *III.* Nonn. codd. om. *II.* *) Sich. *constitut*, err. typ. u) Ita paene omnes codd.; rell. codd. et edd. *aut.* Paullo post delevi uncos, quibus vv. *id est ingenua* ap. Go. et Ri. inclusa sunt. v) 8 *susc. patruelis.* 21 *susceperint naturales — noverint.* Sich. *naturaliter.* In seqq. nonn. codd. et Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. om. *unam*, item nonn. codd. exhibent *noverint.* x) Ita multi codd., Sich. Cui. 1 — Cui. 2*; Go. Ri. Ri*. *quisque.* y) Dolendum est, h. c. tantis lacunis in membrana Taurinensi hic etiam resecta deformatam esse, ut nemo facile veram legis sententiam assequi eiusque verba restituere possit. Mihi quidem multum de hac constitutione cogitanti nihil in mentem venit, quod recipiendum esse putarem. Ex W. coniecturis nulla quidem praeter primam, quae tamen Puggaeo debetur, mihi probatur; contra annotationes, quibus cum P. supplementa oppugnat, tum sententiam legis illustrare studet, dignae erant, quae servarentur. Ita enim primo loco disputat: „Ad sententiam tamen refero Justin. verba Nov. LXXXIX, c. 12 princ., ubi, postquam legis antec. argum. exposuit, pergit: καὶ εἰ καθ' οἱονδήποτε τρόπον λάβοιέν τι (sc. νόθοι), εἰς τοῦτο συναιρεῖσθαι καὶ μόνον (sc. in portionem lege definitam)· τοῦ πλείονος ἐπὶ τοὺς ἐκ τοῦ νόμου καλουμένους ἰόντος. τοῦτο ὅπερ καὶ οἱ Θεοδοσίου τοῦ πρεσβυτέρου παῖδες, εἰ καὶ οὐ τελείως, ἐνομοθέτησαν (*et si quocunque modo aliquid acceperint* (sc. *naturales*), *ut in hoc solum imputetur: eo quod excedit, ad eos, qui a lege vocantur, perveniente; id quod etiam Theodosii senioris filii, licet non perfecte, sanciverunt*). Jam Arcadii et Honorii duas tantum hoc titulo leges exstitisse, membrana Taurin. comprobat. Sententia autem, quam Justinianus maxime ad eos refert, quod nimirum id, quod ultra modum lege constitutum donatum aut relictum fuerit, ad legitimos heredes, (non ad fiscum) pervenire iusserint, cum sequenti legi manifesto non insit, hac sine dubio fuit comprehensa: ita tamen, ut, cum Justinianus addat, non plenam et perfectam istam sanctionem fuisse, videantur Impp. quosdam reliquisse casus, quibus fiscus legitimis praeferretur. Qui locus si Peyrono ante oculos fuisset, alia excogitasset lacunarum supplementa, vel potius, ut a nobis factum, earum indicia reliquisset.“ z) W. monet: „Cum in Cod. literae syllabam *le* sequentes rescissae sint, Peyronus scripsit: *legitimis.* Sed habent, quo me offendant haec verba: *legitimis — — praeceptis edocti, praecipimus*, quae ne hoc quidem aevo puto ferenda. Contra *legibus* (quae cj. Pu. est) *et praeceptis edocti* denuo legibus ferendis operam dare poterant. Accedit quod *genitoris* Theodosii M. *legitima praecepta* nulla de hoc argumento adsunt, quae haud dubie hoc ipso titulo legerentur: unde, si Peyronum sequimur, de Gratiano cogitandum est, praecedentis legis ex parte saltem, auctore, qui et Theodosium M. et Arcadium in societatem imperii receperat, et, pro Impp. more, *pater* aut *genitor* dici fortasse poterat. Sed his omnibus nihil opus, si nostrum supplementum sequaris et filios ad patris de hoc argumento sententiam, sibi privatim cognitam provocare statuas, cum praesertim Theodosius anno demum CCCXCV. obierit.“ a) Ita Pu. W. de cj. P.; 1 *edoc* . . . . . . |*cipimus.* b) 1 *t* . . . . |*ratur.* Supplevi *totum deferatur.* P. *t(otum infe)ratur*, quod W., quamquam ei non probatur, retinuit. Pu. et Batavi in Bijdr. l. c. p. 332 cj. *ad fiscum t(ransfe)ratur.* c) 1 *ad*, sed corr. *ab* a man. sec. d) Nova igitur sec. W. oriebantur *caduca.* Hinc igitur clara sunt verba Justiniani *οὐ τελείως*; iusserant enim hi principes ea, quae naturales percipere non possent, fisco vindicari: et certis tantum casibus, legitimis permitti. e) Peyronus (dubitante Pu.) supplet: *si nemo heres concipitur*, et interpretatur de hereditate patris ab intestato defuncti, cuius, cum solos naturales filios reliquisset, legitimus heres non ita facile praesumi atque concipi possit. Sed sec. W. inaudita est formula, et hoc sensu non latina: *heredem concipere.* Deinde neutiquam hic est de successione ab intestato cogitandum, quae naturalibus hoc aevo in bonis paternis prorsus nulla competebat, omninoque a Justiniano demum Nov. LXXXIX, c. 12 videtur esse tributa. Coniiciebat igitur W.: *si nemo adest qui excipitur*, respiciens ad personas, qui c. 2, 3 et 4 h. t. excipiuntur et fisco praeferuntur. Sed non ita haec cj. ei satisfecit, ut in contextum haec vv. recipere auderet, praesertim cum sequentia iis accommodari vix possent. Batavi ferendam esse putant W. cj., dummodo mutata interpunctione ita legatur: *praecipimus — ad fiscum t(ransfe)ratur, quod ab ipsorum persona decidit, si ne(mo adest, qui ex)cipitur; et omne* etc., qua cj. admissa W. sententia in annott. *y*, *d* prolata quodammodo restringitur. *) 1 *quo*, sed corr. *quod.* f) 1 *noncompetit*, sed *non* deletum est a man. sec. g) *legitima instantia* supplet Peyronus, qui putat inculcari, ne legitimis heredibus instantibus, bona vacantia denegentur. Quae sententia sec. W. huic legi non congruit; imo his vv. alter casus comprehensus fuisse videtur, quo ea, quae a naturalium persona decidant, non debeant ad fiscum in-

non negatur. *Dat. IV. Kal. Mai. Mediolani, Caesario et Attico Coss.* (397.)

6. *Iidem AA.* et *Theodosius A.*[h] *Anthemio Pf. P.*[i] Damus patrum arbitrio, *si tamen* legitima prole careant, nec filios vel nepotes *ex filio* matremve habeant, naturales filios, quos ex *quolibet* *) susceperint[k] contubernio, eorumve matrem[l], tres *bonorum* suorum uncias largitate prosequi, seu[m] *ultima* voluntate: matre vero vel ceteris personis, quae ex *connubio* sunt, hoc est legitimis[n] filiis vel nepotibus ex[o] filio, *viventibus* vel exsistentibus, pater bonorum suorum unam *tantum* unciam naturalibus filiis eorumque *) genetrici largiendi *aut*[p] relinquendi habeat potestatem. *Dat. Id. Novemb. Constantinopoli, Stilicone*[q] *II. et Anthemio Coss.* (405[r].)

7. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad Bassum Pf. P.*[s] Naturalium nomen sancimus imponi iis, quos[t] sine honesta *celebratione* matrimonii procreatos, legitima coniunctio fuderit *in lucem*; servos autem ex ancillae utero ipso iure generatos. Et quamvis per vim naturae ne illis quidem possit naturalium nomen auferri, in hereditariis *) tamen cor[u] . . . .

. . . .

8. *Iidem AA.*[v] *Hierio Pf. P.*[x] *Post alia:* Naturales liberi eorumque matres nec parentum arbitrio in successionibus *) ceterisque modis, quibus rel mobilis vel immobilis dominium confirmatur, passim et sine legis distinctione congrua permittantur[y], nec[z] tamen legis[a], quae nuper lata[b] est, asperitate premantur, cum satis sit, eos secundum priorem constitutionem[c], aut exstantibus iustis liberis aut etiam non[d] exstantibus, id tantum consequi, si patris deferatur arbitrio[e], quod per eam iusta moderatione decretum est; ceteris, quae *) de eorum matribus, libertis libertinisque per novam constitutionem[f] decreta sunt, in sua manentibus firmitate. *Dat. X. Kal. Mart. Constantinopoli, Tauro et Felice Coss.* (428.)

Interpretatio. *Haec lex interpretatione non indiget*[g], *quia ad hoc solum intromissa est, quia posterior*

— c. 6. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 6. Cod. Just. V, 27, 2 mut. — c. 7. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 7. Fortasse coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Libertis (IV, 10). L. R. B. Tit. XXXVII. — c. 8. C. Th. c. ult. W. *c.* 8. Br. Al. eiusque codd., Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 2. Coniungenda est cum c. un. C. Th. de Om. act. imp. (II, 3), c. 8 C. Th. de Sponsal. (III, 5), c. 3 C. Th. de Nuptiis (III, 7), c. 4 C. Th. de Dotibus (III, 13), c. 9 C. Th. de Legit. her. (V, 1) et c. 2 Cod. Just. de Bonis quae lib. (VI, 61). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—19, 21, 33—35; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus des. in codd. 24. 30, 32, 38, 39, 43, 44; inscr. et subscr. in cod. 26; inscr. et interpr. in cod. 31; textus et subscr. in codd. 25, 28, 37, 40; solus textus om. in codd. 27, 29, 36, 42; sola interpr. in cod. 15. Ceterum h. l. codices valde turbati sunt. Etenim in cod. 26 textus h. c. extremam constituit partem interpretationis c. 4 (in Br. Al. c. 1) h. t.; in codd. 28, 36 inscriptio h. c. translata est in c. 1 sq. tit., et in cod. 40 subscr. c. 1 sq. tit. ponitur pro subscriptione h. c. De rell. ipsius textus lacunis et mendis vid. not. *a*, *d*, *e*.

ferri. Etiam Pu. dubitat, an P. cj. firma sit. Neuter, neque W. neque Pu. aliam cj. proponit. Batavi servata cj. P. verba *legitima instantia* ablativa vi accipiunt, i. e. *si legitimo modo petitur.* — Similiter in c. 2 Cod. Just. h. t. „*legitimis filiis vel matri vel ceteris successoribus iure reddatur*“ et in L. R. B. Tit. XXXVII. „*ab herede legitimo legibus revocetur.*“ Multa hic coniici possunt, veluti *legum sententia*, aut *legum providentia*. Ceterum sec. P. in margine folii Taurinensis (ut videtur ad v. *Constantini*) exstat scholion minutis literis descriptum, sed adeo evanidis, ut vix una et altera syllaba legi possit. h) In Cod. Just. om. *et Theodosius A.* i) Lacunas folii Taurinensis explevit P. Repetitur hac c. in Oriente, quod c. 4 h. t. in Occidente decretum erat. In Cod. Just. vv. legis hunc in modum mutata sunt: *Matre vel legitimis filiis vel nepotibus aut pronepotibus cuiuscunque sexus, uno pluribusve exsistentibus, bonorum suorum unam tantum unciam pater naturalibus filiis seu filiabus, eorumque genitrici, vel si sola sit concubina semiunciam largiendi vel relinquendi habeat potestatem. Quicquid vero ultra modum concessum relictum sit, legitimis filiis vel matri, vel ceteris successoribus iure reddatur.* *) Supplevi *quolibet*. Vid. c. 4 h. t. *Si ex consortio cuiuslibet mulieris naturales susceperit.* P. Pu. W. *quaesito*. k) 1 *susceperit*, mendose. l) 1 *patrem*, mendose. m) Ita 1 et W.; male P. *sua*, quod repetiit Pu. n) 1 *legetimis*. o) 1 *seu* pro *ex*, mendose. *) W. *earumque*, mendose. p) P. supplevit *et*; idem edid. Pu.; sed rectius W. *aut*. Similiter c. 4 h. t. *donandi aut relinquendi* et in Cod. Just. *largiendi vel relinquendi*. q) 1, P. Pu. Cod. Just. *Stilichone*. In Cod. Just. om. nomen urbis. r) Spangenb. in ed. Cod. Just. apponit annum 403, mendose. s) Hic Bassus anno 426 praefectus praet. fuit, postquam anno superiore Valentinianus III. Augustus creatus est. t) 1 *inponimusquo*, addita *s* supra lit. *o* verbi *quo*. *) Pu. *heredetariis*. u) Abrumpitur hic folium quintum Taurinense, et periit postrema pars legis, ex qua W. petita esse putat, quae in L. R. B. de naturalibus ita scripta sunt: *Naturales sane, si ex ancilla nati fuerint, et non manumittantur a domino, inter hereditaria mancipia computantur.* Porro: *Inter ingenuum vero et ancillam, sive servum et ingenuam, sicuti consensus nuptias facere potest, ita nuptiae non vocantur: et qui ex his nati fuerint, deteriorem lineam secuti dominis acquiruntur.* Ceterum ex sententia W. nihil excidit inter hanc et sequentem legem, cum haec lex sequente et aliud eius caput, quod periit, constitutione 9 C. Th. de Legit. her. tollatur. Contra sentiunt Batavi in Bijdr. p. 333 propter vv. sq. legis: *nec legis, quae nuper lata est, asperitate premantur* a sententia h. c. discrepantis. Postea mutavit W. sententiam suam de c. 9 cit. Vid. infra c. 9 cit., not. *x*. v) Ita de cj. W. propter constitutionem septimam. Antea ex Br. Al., ubi c. septima omissa est, scripti erant *Impp. Theodosius et Valentinianus AA.* x) Codd. *Ierio*, *Hiero*, *Hygerio*, *Ingerio*, pauci *Hierio*. Praeterea nonn. *pū*, pro *ppo.*, alii om. *Post alia*. *) 24 om. *tres* (matres) *nec — successio*. y) 9 *permittatur*. 15 *congr. dist. perm.* z) 8 *ne*. 16 *nam*. a) 14, 33, 34 om. *distinctione — legis*. b) 19 *lecta*. 31 *q̄. nobis lata*. c) Puta c. 4 h. t. d) Locus in codd. depravatus. 9 om. *non*, 13, 14 *iustis — exstantibus* et 15 *etiam*. e) Nonn. codd. *patri def. arbitrium*. Ceterum codd. in seqq. miro modo mendose scripti sunt, quae menda hic proferre inutile est. *) Aur. Lugd. *caeterisque*. f) W. intelligit

omnibus est[h] *et priorem*[i], *quae a posteriore*[k] *damnata fuerat, confirmavit.*

TIT. VII. DE MANUMISSIONIBUS IN ECCLESIA[l].

1. *Imp. Constantinus**) *A. Osio Episcopo*[m]. Qui religiosa mente in ecclesiae gremio servulis[n] suis meritam concesserint[o] libertatem, eandem eodem[p] iure donasse videantur, quo civitas Romana*) solemnitatibus[q] decursis dari consuevit. Sed hoc duntaxat iis[r], qui sub adspectu antistitum dederint[s], placuit relaxari. §. 1. Clericis autem amplius concedimus, ut, cum suis famulis[t] tribuunt libertatem, non solum in conspectu ecclesiae ac religiosi populi[u] plenum fructum libertatis[v] concessisse dicantur, verum etiam cum postremo iudicio libertates dederint[x], seu[y] quibuscunque[z] verbis dari praeceperint; ita ut ex[a] die publicatae[b] voluntatis, sine aliquo iuris teste vel interprete, competat directa libertas. *Dat. XIV.*[c] *Kal. Maii, Crispo*[d] *II. et Constantino II.*[e] *Coss.* (321.)

INTERPRETATIO. *Qui manumittendi in sacrosancta ecclesia habuerit*[f] *voluntatem*[g], *tantum est, ut*[h] *sub praesentia sacerdotum servos suos velit absolvere*[i], *noverit*[k] *eos, suscepta libertate cives esse Romanos: nam*[l] *si clerici suis mancipiis dare voluerint libertatem*[m], *etiamsi extra**) *conspectum fecerint sacerdotum vel sine scriptura verbis fuerint absoluti, manebit, sicut civibus Romanis, integra et plena libertas.*

TIT. VIII. DE LIBERALI CAUSSA[n].

— — — — — — — — —

— — *Desunt tres constitutiones.* — —

— — — — — — — — —

4. *Imp. Constantinus A. ad Maximum Pf. U.*[o] . .

. . . .

Tit. VII. C. Th. *Tit.?* Br. Al., codd. 5—10, 12—19, 21, 24—40, 42—44, 46, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. B. U. *Tit. VII.* Cod. Just. I, 13. Videtur hic tit. tribus ex legibus constitisse, quas de hoc argumento a Constantino datas esse, testatur Sozomenus lib. I. Historiae Ecclesiast. cap. IX. Prima autem periit; secunda ad *Protogenem Episcopum* ann. 316 data, nunc est c. 1 Cod. Just. h. t., tertia a Visigothis ex C. Th. hic servata est. Vid. Go. in comm. ad h. c., secundum quem prima c. in c. 1 Cod. Just. h. t. significatur vv. *Placuit iamdudum* et intra ann. 312 et 316 data est. — c. 1. Br. Al., codd. edd. Lab. *c. un.* L. R. B. Tit. III. Cod. Just. I, 13, 2. Bas. XLVIII, 14, 3. Marculfi Form. App. cap. LVI. Form. Sirm. cap. XII. L. Visig. V, 7, 2. L. Ripuar. Tit. LVIII (LX), cap. 1. Ad interpr. cf. Regino I, 406. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—19, 21; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et part. textus in cod. 27; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 38; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 29, 32—34, 39, 42—44. De codd. 28, 36, 40 vid. c. 8 antec. tit., not. sup.

Tit. VIII. C. Th. *Tit.?* Cod. 1 sin. num. et rubr. Vid. not. *n.* Br. Al., codd. 5—10, 12—20 (vid. supra interpr. c. 2 C. Th. de Nupt. (III, 7), not. *p*), 21, 24—40, 42—44, 46, 47, 49, Aeg. L. B. U. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. P. Pu. W. *Tit. VIII.*, sed ap. P. Pu. numerus et rubr. uncis incl. sunt. In C. Th. hic tit., ut ex cod. 1 et Br. Al. perspicitur, saltem novem complexus est constitutiones, quarum quinta usque ad nonam ex edd. Cui. 1 — Be. innotuerant, quarta vero, neque tamen integra cod. 1 debetur, ex quo primum edita est a P. et Pu. una cum quinta c. et initio constitutionis sextae; tres adhuc desiderantur. W. constitutionibus in prioribus edd. receptis add. particulam c. 4 ex P. In edd. Sich. Til. hic tit. quattuor tantum complectitur constt. (5—7, 9) et om. octava, quae primum in Cui. 1 edita in omnibus deest Br. Al. codicibus, quos inspexi. Concinunt igitur hac in re codd. Br. Al. cum edd. Sich. Til. In Cui. 1 duodecim huius tit. numerantur constitutiones, quamquam revera quinque tantum sunt. Vid. tit. sq. de His qui a non dom., not. *s* et tit. ad Sc. Claudian. (IV, 11), not. *x.* Ceterum cf. ad h. t. L. Vis. VII, 2, cap. 3—8. — c. 4. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. c. 4, sed in cod. 1, ap. P. Pu. sine inscr. et initio textus. Cod. Just. VII, 16, 42. Bas. XLVIII, 20, 42.

c. 7 h. t. Vid. not. *u.* g) Ita plerique codd.; Sich. Cui. 1 — Ri*. *eget.* h) Fuit igitur c. 8 ultima h. tit. i) Go. et W. intelligunt c. 4 h. tit. Ego puto c. 6 h. t. significari propter urbem, unde utraque const. data est. k) W. intelligit c. 7 h. t.

l) 8 *ecclesiam.* 6, 7, 19 et epit. Guelpherbyt. add. *factis.* *) Cod. Just. *Idem A.*, quia secunda c. h. t. est. m) 9 *po epo.* In Cod. Just. v. *Episcopo* deest. Primum receptum est a Bk. et Herm. ex C. Th. n) Cod. Just. *servis*, sed codd. Pl. 1, Gt. *servulis.* o) Pluralem hic et mox in v. *videantur* recte restt. Be. et W. ex Sicharde et Cod. Just., quorum scripturae consentiunt codd. 9, 12, 14, 15, 17, 19, 21. In rell. codd. et edd. scribitur *concesseris — videatur*, praeter 6, 7, 10, 18, ubi *concesseris — videantur.* p) Ita etiam in Cod. Just. mss. Pl. 1, 2. Hal. Russ. Cont. 62. Herm., sed ms. Bg., edd. Nbg. Schf. Cont. 66 et rell. *eo iure.* *) Lab. *Romae.* Sich. Cui. 1 — Cui. 2* *Rom.* q) 6—8, 10, 12—14, 16, 17, Til. *sollemnibus.* r) Plerique codd., Til. Cod. Just. *his.* Sich. *hiis.* s) Go. in not. add. *libertatem.* 6, 7, 10, 14, 16, 18 *dederis.* t) 15 *famulis suis.* u) 6—8, 12, 14, 17 *religiosi publici.* v) 15 *libertatis fructum.* Multi codd. *libertatis.* x) Cod. Just. *ded. lib.* y) Sich. Til. *sed.* z) Cod. Just. edd. Nbg. Hal. Russ. Cont. 66 et seqq. edd. ante Herm. *quibuslibet*; sed mss. Pl. 1, 2. Bg. Gt., edd. Schf. Cont. 62. Herm. *quibuscunque.* a) 6—8, 10, 12, 14, 16—18, 21, Sich. Til. — Lugd. *praec. aut*, sed in m. Cui. 1 — Lugd. „*vg. ita ut ex die publicatae,*" sine dubio ex codd., quod transiit in posteriores edd. et in nonn. codd. exstat, veluti 9, 15, 19. Cod. 14 et Lab. om. *ita.* b) 6—8, 10, 14, 16, Sich. — Lugd. Lab. *publicae*, sed Lab. in not. „*leg. publicatae.*" Vid. not. *a.* c) 15 *XIII.* 30 *VIII.* 31 *XVIII.* Numerum in Cod. Just. habent Russ. in m., Bk. Herm. d) Nonn. codd. *Crispoli*, alii om. *II.* e) 38 *Const. S. VC. coss.* 6, 7, 10 *II. cl. coss.* Nonn. codd. om. *II.* f) Ita plerique codd., Sich. Cui. 1 — Lugd.; *habuerint* Cui. 2 — Ri*., impr. Go. g) 6, 7 *voluntate.* h) Lab. om. *ut.* i) Go. in not.: „*Absolvat.*" k) Go. in not.: „*Et noverit.*" l) Go. in not.: „Pro *at.*" m) 6, 7, 9, 10 et multi codd. *libertates.* *) 21 in m., Sich. *etiamsi non ante consp. fuerit*, sed 21 *fecerint.*

n) Rubrica desumpta est ex Br. Al., ex quo transiit in edd., P. except., ubi: (*De Libertatis Causa*). o) Inscriptionem (sed om. *A.*) W. rest. ex Cod. Just., om. autem propter const. sq. *PF. U.*, pro *PF. P.*, quod edd. vulg. habent. W. om. tuentur codd. Bg. Montispess. H.

. . . .
. . . .[p]ixisset, eorum omnium iudicio fieret *) copia. Quod quidem[q] *ita*[r] interpretati sunt, ut, contractis in litem omnibus, et assertionibus iam ordinatis *) et profligatis, exactisque paene iudiciis, si qui earum personarum, quae in quaestione sunt, partus accidissent[s], quasi accessiones absentiae necessariae spectataeque personae, novari tempora iuris esse affirment[t]. Sed cum aliud sit abesse, aliud necdum natum esse, placuit[u] eos, qui nascuntur, matrum conditionibus et iure[v] uti, quarum mox visceribus exponuntur, neque ideo, quod natus quidam est, tempora iudicii renovari[x]. Ante litem vero[y] nati suo omnes nomine in quaestionem vocentur; quoniam hos solos, qui in lite[z] nati erunt, in omnem[a] fortunam matrum complecti oportet, et[b] aut iustis tradi dominis, aut libertate frui cum lucis auctoribus[c]: cum eorum nulla propria veriorve possit esse defensio quam matrum. *Dat. prid. Id. Jun.*[d] *Sirmio*[e], *Probiano et Juliano Coss. (322.)*

5. *Idem A. ad Maximum Pf. U.*[f] Si quis[g] libertate utentes[h] eiusque[i] compotes inopinatos[k] in discrimen ingenuitatis adducat[l], si eos[m] forte assertio defecerit, circumductio praebeatur, assertorem quaeri[n] titulo per literas indicante[o]; ne[p] causa[q] per silentium[r] ignoretur[s] vel absurde etiam proclametur[t]: ut, qui comperissent *), vellent[u] asserere[v], vel cunctantes etiam cogerentur; neu[v], si assertor defuerit, vincti[x], multis eos scientibus liberos, a dominis[y] ducantur[z]. §. 1. Ideoque sancimus: si quis assertoris[a] inops atque ignotus[b], circumlustratis provinciae populis, desertus trada-

— c. 5. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 5, sed cod. 1 om. num., quem P. uncis inclusit. Br. Al. eiusque codd., edd. Sich. — Be. *c.* 1. Huius legis meminit Constantinus in c. proxima h. t. Cf. L. R. B. Tit. XLIV. L. Burg. Add. XIX. Go. cum hac c. coniungendam esse putat c. 42 Cod. Just. h. t., sed vid. c. 2 h. t. Integra sine interpr. exstat in cod. 1 et ap. Til. P. Pu. Be. W.; cum interpr. in rell. edd. et in codd. 6—10, 12—19, 21, R.; omnia praeter partic. interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 38; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 39, 40, 42—44. De cod. 20 vid. infra interpr., not. *b*.

82. P. add. (*Legis IIII Fragmentum*) et Pu. (*Const. 4. Fragmentum*). p) Hinc incipit sextum folium Taurinense. Quartam autem esse h. t. const., ex eo patet, quod in aversa folii parte constitutioni, quae hucusque secunda fuit, numerus VI appositus est. Videtur ergo, ut iam Batavi cj., inter quintum et sextum folium Taurinense unum tantum folium periisse; quod praeter extremam tituli sexti partem continebat titulum septimum et tres priores h. t. constitutiones una cum exordio h. c. — P. suppleri vult *dixisset*, prob. Bijdr. W. prop. *addixisset*. *) P. *fierat*, mendose. q) Ita 1, P. Pu., sed P. in not. scribi vult *quidam*, quod a W. receptum est praeter necessitatem. r) De cj. P.; nam in cod. 1 hoc v. avulsum est. *) Pu. *omnibus asser(tio)nibus etiam ordinatis*, contra codicis 1 fidem. s) Ita P. Pu. W. de cj.; nam in cod. 1 avulsae sunt literae *qu* in v. *qui* et *sen* in v. *accidissent*, unde Batavi l. c. p. 334 legi volunt *si cui — partus accidisset*. Sed necessario v. *accessiones* referendum est ad *partus*, ideoque leg., ut editum est. t) 1, P. Pu. *adfirmant*, impr. W., qui em. *affirment*, in notis autem prop. *adfirmarent*. u) Hic incipit c. 42 Cod. Just. cit., quam Go. cum c. 5 et 6 h. t. coniungendam esse putabat. v) *et iure* deest in Cod. Just. x) Verba *neque ideo — renovari* desunt in Cod. Just. y) Cod. Just. *Ante v. lis*, et mox *suo nom. omnes*. z) 1 *qui in litem*, impr. P. a) Ita 1 et W., sed P. Pu. ex Cod. Just. *erunt omnem* et om. *in*. *Complecti* passiva significatione saepe dictum est. b) Copula deest in Cod. Just., quamquam non in omnibus Cod. Just. libr. mss. c) Cod. Just. *cum luc. auctor. frui*, et des. sqq. d) Cod. Just. *Dat. prid. Id. Julii*, et des. sqq. e) 1, P. *Sermio Proviano*. Pu. *Sermii. Proviano*. f) 13, 15, 21, 29, 32, 33, 39, 42, 44 et codd. nonn. sec. Go. pro *Pf. U.* exhibent siglum praefecti praet., perperam. 15 *Maximo*. 25 *Maximo proc*. Ceterum Br. Al. codd. et edd. ante P. *Imp. Constantinus A.* pro *Idem A.* Sed nunc ex cod. 1, ubi c. 2 eiusdem imperatoris est, mutanda erat inscriptio. g) 15 *Si qui*. h) Sich. *utentem*. 6—8, 21 *libertatem ut*. i) 1 *cuiusq*. 19 *eorumque compotes*. k) 1, Sich. *inopinatus*. l) Ri*. *ducat*. m) 6—8, 10—14, 18, Til. *si in eos*. n) Til. — Cui. 2* *queri*. Sich. *assertoreque tit.*, non *assertorque*, ut ap. Ri. dicitur. 21 *assertor quae si tit*. 10, 18 *quaerit*. o) 1, P. Pu. *indicantes*, impr. W., hic multis vv. contra Go. disputante. 10, 18 *dicante*. p) 8, 10, 18 *nec*. q) 6 — 10, 14, 17, 18, 21 *causas*. [illegible] *cause*. r) 9 *per se litigio*. 15 *per sil. cau*. s) 8, 12, 14, 17, 19 *ignorentur*. 10, 18 *minoretur*. t) Male edd. ante W. *proclametur, ut*, cum seqq.: *ut — cogerentur* pendeant ex v. *proclametur*; sunt enim ipsa absurdae proclamationis verba, qua nonnulli magistratus videntur usi esse. Rectissime igitur etiam W. uncinos sustulit, quibus Be. vv. *ne — proclametur* incluserat, cum ita vv. *ut qui* etc., quae cum v. *indicante* iungi non possint, non habeant, quo referenda sint. *) 6, 7, 10, 13, 16, 19, Til. *comperisse*. u) Ita recte P. Pu. W. cum Til. et plerique codd.; Sich. Cui. 1 — Be. *velint*, minus apte propter sq. *cogerentur*. v) Til. om. *asserere*. 15 *asserere et vel*. 10, 18 *cogeretur*. Go. in not. placet *cunctanter*, displicet Wenckio. v) 1, 8, 12, 16, 17, 19 *nisi*. 21 et edd. ante P. *ne, si*. W. mutavit scripturam *nisi* in *neu, si*. Mihi videtur scribendum esse *nec* aut *neve si*. x) Ita 1, 8, 10, 13—18, codd. ap. Go., edd. Sich. — Cui. 1. P. Pu. W. Infra *clausi* dicuntur. 6 sec. Ri. *vinctus*; potius *vincti*. Aur. Lugd. *vinctis*. Cui. 2 — Be. *victi*, quod defendere studet Go. 15 *def. mult. e. s. lib. v*. y) 1 *adominos*. 10, 16, 18, 21, Sich. — Lugd. *ad omnes* aut *ad oēs*, sed Cui. 1 — Lugd. in m. „*rq. a dominis desertus*," quod R. habet. Leg. *a dominis*, non *ad dominos*, quod innuit cod. 1. Ceterum 9 *in dom*. z) Revocavi *ducantur*. Cui. 2 — Be. W. *deducantur*. Praeferendum *ducantur*, quod omnes codd. et edd. Sich. — Lugd. P. Pu. exhibent et ea significatione, qua hic ponitur, a Romanis in rebus iudiciariis adhiberi solet. a) Cj. Go., qui in notis *assertoris* legendum esse demonstrat, confirmatur cod. 1, unde *assertoris* transiit in edd. P. Pu. W., sed etiam 15 praebet veram scripturam, qui sic: *sancimus ut si quis assertoris*. Sec. Go. nonn. tentarunt *ab assertore*, quod exhibent codd. 6, 7, 10, 12, 13, 18 et R.; *ab assertorem* cod. 16; 21 *adsertores*. Rell. codd. et edd. Cui. 1. Cui. 2 — Be. *assertore*. Sich. Til. *assertori*. Aur. Lugd. *assertor*. b) 1 *ignatus*, sed corr. posita litera *o* supra *a*. 15 *inops aut ign*. Mox 8 *circumlustrantis*.

tur[c] ei, qui servum dixerit, non infracta[d], sed dilata libertate, assertore invento vires recolligat[e], et suis renovatis defensionibus resistat in iudicio, possessoris iure privilegiisque subnixus[f], quamquam de[g] domo illius processerit. Neque enim[h] illa possessio est in tempus accepti[i], sed exspectatio assertoris in tempore non reperti; ita ut[k], si instaurata lite, restitutisque in sua[l] iura partibus, pro libertate[m] fuerit lata sententia, iniuriae impudentiaeque caussa[n] adversarius pari numero servorum[o] mulctetur, quotquot[p] erunt[q], qui in servitutem[r] petiti sunt: iis[s] vero non condemnatur[t], qui in ipsa fuerint[u] lite progeniti. §. 2. Quod si quis ante assertorem repertum vel ante sententiam[v] fuerit mortuus, heredibus caussam status[x] probantibus mulctaticius[y] servus tradetur[z]: et heredes eius[a], qui libertatem temerabat, si implacabilem*) animum indicant[b], eadem maneat mancipiorum lex atque conditio; si[c] liberos sinent, quos clausos repererint, occidunt[d] cum personis delicta[e]. §. 3. Minorum defensores[f] eadem manebit mancipiorum mulcta: ac iudicio his, quos[g] defenderant, reposcentibus, rei male gestae dabitur[h] aestimatio. §. 4. Cum id[i] proprio periculo fecerit[k] assertor, ut rem salvam[l] fore promittit[m], ita satis accipiat de mulctae redhibitione. §. 5. Libertatem[mm] victis hostibus victorum dominatio abstulit; leges vero iniuriosos poena afficiunt[n] et[o] fama spoliant, dictumque[p] in iurgio[q] in adversarium immodestius iactatum petulantiusque[r] fusum poenam subire cogitur[s]: atque[t] non erit impunita labefactatio atque oppugnatio libertatis, quae[u] in convictis[v] quoque ponitur. Iniustum est autem, alienum[x] ad servum recepisse[y], et[z] alterius servi abductione[a] condemnatur[b]. *Dat. XIII.*[c] *Kal. Aug. Sirmio*[d], *Probiano*[e] *et Juliano*[f] Coss. (322.)

Interpretatio. *Si aliquis in libertate positum ad*

c) 10 *traditor.* Sich. Til. *assertus trad.* d) 12 *non fracta.* 19 *infractae et deletae libertatis.* e) 8 *colligat.* 9 *recolligant.* 15 *vir esse colligat.* 19 *qui res recolligat* et om. *et.* f) 6—9 *subnexus.* 10, 18 *subnexu.* 14 *subnexas.* 21 *possessores i. pr. subnexus.* g) 1 *quamquā* | . *e domo.* P. suppl. (*d*)*e d*, quod Pu. et W. recep., et ita plane cod. 15. Cod. 6 sec. Ri. *quanquam homo illius*, sed 5—8, 10, 13, 16, 18 *q. et homo ill.* In rell. codd. et edd. *q. e domo ill.* h) 17 om. *enim.* Paullo post Pu. *possessio.* i) 1, 21 *acceptis.* k) 6, 7, 16, 17 *repetiit aut.* 14 *repeti aut.* 10, 18 *ita ut sit.* l) Pu. *sna.* m) 15 om. *pro libertate.* n) 10, 18 om. *caussa.* o) 15 *pari serv. num.* p) Erat in cod. 1 *quod*, sed secunda manus suprascripsit *squot*, unde P. Pu. W. edidd. *quotquot.* Rell. codd. *quod* aut *quot*, quod posterius edd. ante P. habent. q) Sich. *habuerint*, non *habuerunt*, ut Ri. refert. 21 *fuerint.* 9, 15 *erant cui in.* r) 1, 19, P. Pu. *servitute*, improbb. P. et W. s) 1, P. Pu. *his.* 21, ut nos; rell. codd. aut *hi*, ut Til. aut *hii*, ut Sich., male. t) Ita cod. 1, W., quod iamdudum cj. Go.; 14 *condemnentur.* Rell. codd. et edd. ante W. *condemnantur*, sed in m. Cui. 1 — Lugd.: „*rg. contineantur* vel *connumerantur*" et in m. Cui. 2, 2*: „*rg. contineantur* vel *connumerantur* vel *computentur.*" Similiter interpres: *Non annumerandis his.* Be. in not.: „*rep. pro iis — condemnetur* vel *condemnentur.*" W. oppugnat vulg. scripturam *condemnantur*, cum h. v. non habeat, quo referatur; antea autem dicatur *adversarius.* u) Ita Sich. Til. P. Pu. W. pro *fuerit*, quod cod. 1 habet. Cum W. consentiunt 7, 13. Rell. codd. aut *fuer̄* aut *fuerunt*, ut edd. v) Sich. Cui. 1 *ante sententia.* 6 ante *assertore.* x) 8 *statutus.* 19 *statuti.* 15 om. *status.* y) 10 *multa cuius.* 15 *multa* et om. *servus.* 18 *multasitius.* 19 *multati cuius.* Sich. *multaitius.* z) Ita P. Pu. W. ex cod. 1, legitur etiam in Aur. Lugd. edd. Rell. codd. et edd. *traditur.* Be. emend. vult *tradatur.* a) 15 *tr. Heredes autem eius.* 1 *eiuseius*, sed deletur alterum *eius.* 21 *heredis.* *) Quod P. in not. *siuinplacabilem* in cod. 1 esse dicit, non conspicitur in apographo. b) Ita luculenter 1, 9, 15, 19, 21 et Sich. — Lugd. P. Pu. W. 16 *inducat.* Rell. codd., in m. Cui. 1 — Cui. 2* et ap. Be. *inducant*, prob. Go., cui displicet *dicant*, quod ex Cui. 2 transiit in edd. Go. Ri. Ri*. c) Ita scripsi cum codd.; edd. praeter P. Pu. *sin.* 15 *Si vero liberos.* d) Ita 1, P. Pu. W. Rell. *occidant.* e) Multi codd., Sich. *delecta.* 6 *delictam.* Male Ri. dicit, Sich. habere *electa.* Ceterum Sich. Til. *occidant, cum pers. del. min. defens.* f) 1, P. Pu. *defensorum*, quod certe non falsum est. Cf. P. 14, Sich. *defensoris.* g) 1 *iudicioquishiedef.* h) 8 *debitor.* 12 *debetur.* i) 19 *in.* k) 1 *fecerint.* l) Nonn. codd. *salva* et mox alii *multa redh.* 1 *redhibitionem.* 6 sec. Ri. *ut ita satis.* m) Ita plerique codd., etiam 1. Cohaerent enim *ut* et *ita.* Vv. autem *Cum — assertor* referenda sunt ad antecedentia. Edd. et rell. codd. *promittat.* Mox 6 *multa.* mm) Go. addi vult *enim.* n) 1 *adfaciunt.* Nonn. codd. *poene adf.* Mox 6, 7 et alii *legis v. iniur. p. adficiant.* 15 *legis v. iniuriosus poene adfigunt.* 10, 18 *iniur. teneat aff.* 21 *legis v. i.* o) 8 om. *et.* 10 *et fame sp.* Go. cj. *qui fama spoliant.* 18 om. *fama.* p) 19 *spoliat victusque.* q) Ita 1, P. Pu. W. Rell. om. *in.* Multi codd. *iurgium.* *) Aur. Lugd. *adversariam.* r) 9 *petulantibus quae.* 19 *iactatus p. fusus.* s) Ita 1, 16, P. Pu. W. Rell. codd., Til. et in m. Cui. 1 — Cui. 2* *cogetur*, praeter 6, qui *cogeretur* et 21, qui *cogent*, quod est in edd. Sich. Cui. 1 — Be. Go. vult *cogunt.* t) Multi codd. *atq.*, unde W. in B. L. L. 1824, p. 1905 et in ed. sua em. *atqui*, quod Pu. recepit pro *atque*, quod est in rell. codd. et edd. praeter cod. 1 et Til., qui *adque.* Go. tentavit *utique non* vel *acque non*; sed non est, cur mutetur *atque*, cum non construatur *atque iniustius est — recepisse, ergo non erit — punitur*, sed in v. *atque* continuetur oratio vv. *leges — cogitur.* 9 om. *atque — labefactatio* et 15 *non.* 13 *oppigneratio.* u) P. *libertatis. Quod*, de cj. v) 1 *convic* . . . | P. Pu. de cj. Go. edd. *conviciis*, probb. Bijdr.; reliquae editiones *convictis*; similiter plerique codd. *conwctis*, sed 8, 10, 18 *conunctis*, quod et *coniunctis* et *convinctis* legi potest, in qua scriptura verum verbum fortasse latet. Mox multi codd. et Pu. *ponitur.* Seqq. in codd. et in edd. mendis deformata sunt. x) 1, 6—8, 12, 13, 16, 21 *alienus autem ad s.*; similiter P. Pu. (quamquam Pu. *alienum*), qui tamen *se* inserunt post *ad*, probb. Bijdr. p. 335. 9 *alienus ante serv.* 10, 18 *alienos autem servos.* 19 *alienos* et om. *autem.* Go. in not. scribi iubet, prob. Be., *ut servum. Ad servitium* propositum est in m. Cui. 1 — Cui. 2*. Ceterum Pu. *iniustius*, ex cj. Go. y) 1, P. *recepisset.* P. totum locum ita interpungit: *libertatis. Quod in conviciis — est: alienus autem ad se s. recepisset: et alterius* etc., in quibus totidem syllogismi partes P. minus probabiliter reperisse sibi videtur. Ri. Ri*. *alienum; ad.* Unum alterumve v. excidit. z) 8 *ad.* 15 *ex.* Go. in not.: *Et ideo alterius.* a) Ita 1, 6—10, 12, 15—18, 21, Sich. — Lugd. P. Pu. W., sed 8 *abductionem.* Cui. 2 — Be. *addictione*, quod a Go. defenditur, vituperatur a P. et W. b) 6, 7, 13, 14, 16 *condemnatus.* 18

servitium conetur addicere[g], *iubet pulsatum ex ordinatione iudicis per populos et per*[h] *publicum duci, ut defensorem sui status inveniat et inventum assertorem per chartam petat a iudice, ne silentio ingenuitas opprimatur*[i]. *Quod si aut ipse sibi adesse aut assertorem non potuerit invenire, tradatur domino repetenti ad servitium, non ad poenale supplicium: ita ut non per hanc traditionem ex integro**) *spem libertatis amittat, nisi cum habuerit locum, invento assertore libertatis suae statum asserat legibus audiendus. Quod si tali ordine reparata lite, qui pulsantur, ingenuos se esse docuerint*[k], *tunc ille, a quo ingenuitas iniuste fuerat appetita, tot mancipia his, quos ad servitutem vocabat, eius aetatis et sexus dare cogatur*[l], *illis in condemnatione*[m] *non annumerandis his, qui, dum caussa protrahitur, in lite*[n] *nati esse probantur. Quod si*[o] *ex his, qui ad servitutem vocantur*[p], *dum per assertorem*[q] *requirendum aut alia occasione*[r] *caussa protrahitur, aliqui moriantur*[s], *et heredes eorum statum ingenuitatis obtinuerint, pro illius persona, quae in*[t] *lite mortua est, heredibus suis eius compensatio, sicut et pro vivis, a pulsante reddenda est. Si vero ille moriatur, qui liberos conabatur addicere*[u], *et filios aut heredes dimittat, si*[v] *persequi*[x] *voluerint caussam, quam pater aut auctor*[y] *inchoaverat, et victi fuerint, ad supra scriptam satisfactionem tenendi sunt, ut alia*[z] *tot mancipia male pulsatis satisfaciant. Si vero agere noluerint, nec persequi eos tentaverint, sed etiam in custodiam ab auctore redactos*[a] *absolverint*[b], *erunt a*[c] *mulctae*[d] *condemnatione securi, quia non in auctoris sui vitio*[e] *perstiterunt*[f]. *Quod si*[g] *forte minores sint, et tutor*[h] *eorum vel curator caussas eorum adversus ingenuitatem prosequi*[i] *velit, et fuerit superatus, ipse de propria facultate ad satisfactionem tenendus est. Si vero post secundam reparationem assertor inventus periculo suo*[k] *addicti*[l] *caussam crediderit replicandam, ut, si vincatur*[m], *peculium aut servitia*[n] *susceptorum*[o] *vel ipsos*[p] *reddere debeat: similiter et ille, qui pulsat, dato fideiussore*[q] *promittat se praedictum numerum vel meritum*[r] *mancipiorum*[s], *vel*[t] *quod ab his*[u] *in*[v] *peculio reposcit, satisfaciat, cum fuerit superatus*[x].

6. *Idem A. ad Maximum*[y] *Pf. U.* Libertati[z] a maioribus[a] tantum impensum est, ut patribus, quibus ius vitae in liberos necisque[b] potestas permissa est, eripere libertatem non liceret[c]. §. 1. Si quisquam[d] minor venumdatus actum[e] maior administravit, quoniam[f] minoris emptio scientiam non obligat, eum ad libertatem venientem[g] emptionis actusque a maiore[h] administrati praescriptio[i] non tenebit: §. 2. nec vero[k] ille,

---

— c. 6. Cod. 1, P. Pa. W. *c.* 6. Br. Al. eiusque codd., edd. Sich. — Be. *c.* 2. Ed. Th. cap. LXXXII. Cod. Just. VIII, 47, 10. VII, 18, 3. Bas. XLVIII, 9, 4 et Scholiasta ap. Fabr. T. VI, p. 478. Particula tantum c. est in cod. 1 et ap. P. Pa. Vid. not. *p.* Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12, 14—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 37, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30—35, 38, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 26; solus textus om. in codd. 27—29, 36, 40, 42; sola subscr. in cod. 13.

---

condemnatos. 9 *condemnatum.* c) 8 *XI.* 10, 15, 16, 18, 19, 24, 39, 43 *XIV.* 32—34, Go. Ri. Ri*. *XII.* d) Ita plerique codd. Nonn. *Sermio* aut *Firmio.* 40 *Firmi.* Be. Pa. *Sirmii.* 8 om. *Aug.* — *et.* e) Nonn. codd. et Sich. in m. *Probino.* 1, Pa. *Proviano.* 16 *Priviano.* f) 9 *Juvino.* g) 21 *positus* et in m. *cogitur addici.* Sich. *Si aliquis in libertate positus* (in m. *positum*) *ad servitium cogitur adjici* (in m. *conetur addicere*). Alii codd. *positus* — *addici.* Cui. 1 — Lugd. *adducere.* Mox multi codd. *pulsato* aut *pulsatus.* h) Sich. Cui. 1 — Lugd. om. *per.* i) 21 in m., Sich. Cui. 1 — Lugd. *supprimatur.* *) 21 *et integrō*, sed in m. *ex integro.* k) Nonn. codd. *pulsatur ingenuus se e. docuerit.* l) 10, 18, 42, alii om. *his* — *cogatur.* m) Sich. Cui. 1 — Lugd. *ad condemnationem.* 6, 7, 21 *ad serv. vocabant* — *illis non in c. adnumerandis, qui dum caussa trahitur.* Plerique codd. *trahitur.* n) Multi codd. *in litem.* o—q) Nonn. codd. *Quod* (om. *si*) — *vocatur d. pro assertore.* r) 6, 7 *aut aliam occasionem.* 44 *per aliam occasionem.* s) Plerique codd. *moriuntur.* t) Multi codd. om. *in.* u) Cui. 1 — Lugd. *adducere.* In exemplo meo Cui. 1 a manu rec. corr. *abducere.* v) Nonn. codd. *prosequi.* x) 44 add. *eos.* y) Sich. cum multis codd. *actor.* z) Sich. *sunt: aut alia*, sed in m. *ut.* a) Multi codd. *in custodia ab actore reductus.* b) Hinc iterum incipit cod. 20. Vid. supra tit. de Nuptiis (III, 7), c. 2, not. *p.* c) 20 om. *a.* d) Nonn. codd. *multa.* e) 6, 7, 21, 42, alii *vitium.* f) Multi codd. *praestiterunt.* g) 6—9, 12, 14, 17, 19 et multi alii *Nisi forte.* h) 20 supra lin. *auctor.* i) 20 *persequi.* k) 6—8 *sui.* 20 *periculi sui.* l) Cui. 1 — Lugd. in m. *adducti.* In exemplo meo Cui. 1 a man. rec. corr. *abducti.* m) Ita 6, 7, 20, 42, 44, alii, Sich. Cui. 1 — Lugd., prob. Ri. Rell. *vindicatur.* n) Nonn. codd. *servitium.* o) 20 *subscriptorum*, sed a man. sec. corr. *susceptorum.* 21 *susceptorum*, sed in m. *susceptorum.* p) 20 *ipsas.* Sich. *ipsa.* Nonn. codd. *ipsū.* q) Nonn. codd. *datis fideiussoribus.* r) Cui. 1 — Lugd. om. *vel meritum.* s) 12 *servorum.* t) Nonnulli codices *aut.* u) Multi codd. *iis.* v) 20, 21 in m., Sich. Cui. 1 — Lugd. *de* pro *in*, sed in m. Cui. 1 — Lugd. *in.* x) 44, Sich. Cui. 1 — Lugd. *reposcit, cum fuerit victus satis faciat.* 6, 7 *reposcit satisfacere cum f. super.* y) 15, 26 *Maximo.* Nonn. codd. *M. ppō.* aut *ppm̄.* et c. 3 Cod. Just. cit. *Pf. P.* Ita legi vult Be. Vid. p. 389, not. z. Ceterum 6, 7 *Id. AA.* z) 19, 20 *Libertis.* 16 *Liberti.* P. *Libertatis*, err. typ. a) 8 *minoribus.* 15 *tantum a maior.* b) Multi codd. *nec his quae.* 19, 20 *nec his quibus.* 15 *vitae necisq. in liberos.* c) Cod. Just. *olim erat permissa, libert. erip. non lic.*, et desinit in h. v. c. 10 cit. Go. in comm. legi vult *permissa esset.* d) 15 *Si ergo q.* 19. 20 *Sed si q.* 17 *Sic quisq.* 6—8, 14 *quicquam.* e) 6—8, 14, 20 *actuum*, quod in codd. 6—8, 14 ferri potest propter antecedens *quicquam*, neque displicet Ri. Go. in not. add. *servilem.* 20 *maiore.* f) Nonn. codd. *quod* et mox, ut Sich. *obliget.* 15 *obligavit* et om. *eum.* g) 10, 18 om. *venientem.* 20 *emtionem.* h) 10, 18 *actusque maior.* 1 *admaiore.* 16 *ad maiorem.* i) Multi codd. *perscriptio.* 19, 20 *perscriptione.* 1 *praescribtiono . . . . | caturtenebit*, sed deletur *catur* punctis supra positis. k) Be. propter sq. *non allegabitur* prop. *nec non* vel *nec minus*, aut deleri vult *non* ante *alligabitur*, quod posterius ipse praefert, prob. W., cum Sich. legat *praescriptio non alleg.* Nihil est autem mutandum, modo putemus, impe-

qui apud quempiam pro servo educatur[l], ac maior effectus vendenti[m] veluti domino acquievit actuque administrato iam paene extremam relegit libertatem[n], (quoniam neque maior effectus originem suam noverat[o], neque eam, quam ignoraverat[p], venditionem[q] patiens deseruisse iudicandus est) minori similis, eadem emptionis atque actus administrati[*]) praescriptione non[r] alligabitur[*]), sed utrique[s] dabitur assertio. §. 3. Paria[t] etiam in libertinis erunt[u], qui quaestu quodam in eandem[*]) rursus servitutem[v] relabuntur[x]. Sed[y] eorum[z] hac exceptione[*]) caussa distinguenda est, ut, qui impuberes[a] intra annum quartum decimum manumissi ac[b] deinceps in servitio retenti ignorata libertate[c] non[d] utantur, maioresque venumdati[e] actum gerant, ab[f] assertione non arceantur: cum illi aetati tributae libertatis ignoratio aut[g] oblivio concessa est[h]. Qui[i] vero memoria firma venditioni post factae[k] non nescius innectitur, huius legis beneficio carebit. §. 4. Et quoniam vicissim etiam ipsis, qui his rem[l] commiserunt, medendum est, si[m] quisquam omnium, qui supra comprehensi[n] sunt, in libertatem proclamaverit[o], id, quod apud se esse[p] eius, qui se dominum dicit, profitebitur, quoniam[q] de eo non[r] dubitatur[s], reddi ac referri iudex protinus pronuntiabit[t]. §. 5. Quod vero petitur, si id[*]) fuerit negotiatione[u] controversum[v], per cautionem assertoris, ut alia lege comprehensum est[x], conservabitur, ac petitio[y] differtur[z], ut, si fuerit approbata propria libertas[a], gestarum rerum[b] ab eodem ratio atque[c] omne, quod debebitur[d], reposcatur, ut[*]) servitute depulsus[e], qui pro domino quondam[f] fuerat, habeat, quod ut servo domini[g] iure largitus est, et[m] quae ex earum rerum[h] quaestu ac fructibus conciliata[i]

---

ratorem voluisse priorem negationem satis remotam in memoriam revocare. Sich. usque ad Go. interpung. *liceret, si — tenebit. Nec vero.* l) Ita 1, P. Pu. W.; in rell. codd. et edd. *educatus*, quod aeque bonam sententiam praebet et videtur praeferendum esse. Vid. supra: *Si q. m. venumdatus.* m) 1 *vendendi.* 6 sec. Ri. *eff. ex vendendi*, potius *eff. et vend.* 8, 13, 17, Til. *eff. et vend.* 10, 18 *eff. et venditus.* 14 *eff. et vendendi.* 16 *eff. et venditi.* Mox plerique codd. *velut* aut *velud* et *poene.* n) 9 *elegit.* 10, 18 *religat.* 20 *religit.* 21, Sich. *extr. se redegit lib.*, sed Sich. in m. *servitutem.* Antea 10, 18 om. *iam.* o) 6—9, 12—14, 16, 17 *noverit.* p) Ita recte 1, P. Pu. W.; rell. *ignorabat.* q) 19, 21, Sich. *venditionis.* *) 20 *administrante.* r) Be. et W. videtur redundare *non.* Vid. supra not. *k.* Ceterum multi codd. *perscriptione.* *) Multi codd. et Sich. *allegabitur.* 9 *obligabitur.* s) Ita 1, 9, 10, 15, 18, Sich. Cui. 1 — W. Similiter 19, 20 *utrisque.* Rell. codd. et Til. *utique.* Sed retin. *utrique*, i. e. cum minori venumdato, tum ei, qui pro servo educatus est. Natum est *utique* ex siglo *uique*, quod a librariis male intellectum est. t) 8, 10, 12—14, 17—19, 20 *Pari.* 15 *Par etiam.* u) 8 *eorum.* 15 *erit.* Aur. Lugd. om. *in* post *etiam.* *) 1, 14 *eadem.* v) Ita 10, 13—15, 19, 20, Til. et P. Pu. W. ex cod. 1. Rell. *serv. rursus.* Ceterum nonn. codd. et Til. *rursum* et cod. 14 *servitute.* x) 6—8, 12—14, 16 *relabitur.* y) 6—8, 12, 13, 16, 17, Til. *Sic.* z) 1 *earu.* | etc. *) 20 supr. lin. *adsertione.* a) 14 *in pueris.* 20 *ut puberis* et om. *qui*, sed supra lin. *impuberes.* Idem paullo post *annos.* 21 *impuberis.* b) 12 *aut.* Mox multi codd. *servitium.* c) 14, 16, 17 *ignoras libertatem.* 12, 13 *ignorans libertatem.* 21 *ignorata vel lib.* 6, 7 *ignorat.* d) 7, 8, 15—18 add. *vi.* e) Sich. *maiores qui v.* 15 om. *venumdati.* 8, 17 *actum generant.* 15 et Sich. *gerunt.* f) 1 *ad*, sed corr. a man. sec. *ab.* g) Ita 9, 10, 15, 18 — 21 et ex cod. 1 P. Pu. W. Idem cj. Go. Rell. *ut.* Be. legi vult *et.* 6, 7, 13, 17, Til. *ignorat ius* (s. *ignoratius*). Til. add. *ut abolitio.* 8 *ignorationis abolitio.* 12 *ignorans ius abolitio.* 14 *ignorat ius absolutio.* 20 *ignorantibus*, sed supra lin. corr. *ignoratio.* 21, Sich. *cum illis aetate distributae libertatis ignoratio ut oblivio*, non impr. Ri. Ceterum Til. *libertati.* h) 15 *sit.* i) 16 *Quia vero.* k) 9 *perfectae.* 20 *venditione post facta.* l) Ita P. Pu. W. ex cod. 1; rell. edd. *rem his c.* 10, 18 *ipsis his rem c.* et om. *qui.* 19, 20 *quibus rem comm.* 15 *etiam his q. rem c.* 6, 7, 12, 14, 16 om. *rem*, quod v. ap. Til. uncinis inclusum est. 10, 18 *commiserint.* m) Hinc incipit c. 3 Cod. Just. cit.: *Si quis in libert. proclam. id quod apud se esse* etc.

n) 1 *superaconpraeh.* o) 9, 10, 18 — 21 *proclamaverint.* Ceterum 6, 7, 10, 13, 16, 18, 21, Sich. Til. *in libertate.* p) In syllaba *es* finitur folium Taurinense et desinit haec c. ap. P. Pu. Pu. *apud se ei.* 15 *esse is qui eius se dom.* Cui. 1 — Cui. 2* *esse, eius qui.* q) 21 *profiteretur.* Sich. *profitetur, quoniam*, sed in m. *quando.* Ri*. *quoniam.* 8 *quod.* r) Cod. Just. *non de eo.* s) 20 supr. lin. *dicas.* t) 6, 7, 10, 12, 14, 16—19 *pronuntiavit.* *) 6, 7 *Q. v. petitor.* Cod. Just. om. *id.* u) 19 et in m. Sich. Cui. 1 — Cui. 2* *negatione.* 20 *adfuerit negationem contraversium.* Cod. Just. *negatione dubium*, cui verbo sec. W. nexus favere videtur, (opponi enim videtur *id quod negatione controversum est* ei, quod quis *apud se esse profitetur*), et in Cod. Just. adstipulantur Basilicorum Scholia, (nam in texto ipso liberioribus verbis sententia legis redditur) in quibus T. VI, p. 478 verba haec sic translata legimus: ὅπερ δὲ ἀπαιτεῖται ἐὰν γένηται τῇ ἀρνήσει ἀμφίβολον etc. Neque tamen ausus est W. scripturam immutare, cum v. *negotiatione* possit cum Go. intelligi de negotio, cui servus tanquam institor, fuerat a domino praepositus, et cuius nondum reddiderat rationes. Quam interpretationem confirmant sequentia et interpr. Visigothorum. Ceterum codd. 10, 18 *negotiatio nec.* 12 *defuerit negotiationem.* v) 9, 21 *controversiam.* 15 *quaesitum.* 6 *controvertium.* x) 6—8, 10, 13, 14, 17, 18, Til. *ut aliud iuste compr. e.* Vv. *assertoris — est* des. in Cod. Just. *Alia lex* est sec. Go. c. 1 h. t., sec. W. antec. §. 4. y) 21, Sich. *cons. appetitio*, sed non substituitur ap. Sich. *forte* verbo *ac*, quod Ri. dicit. Pertinet potius *forte* ad cj. *negatione*, quam Sich. in m. habet. Ri. *petititio.* z) 14 *differatur.* 15, Cod. Just. *differetur*, prob. W. 9, 10, 18, Sich. *defertur* et om. *ut* in codd. 10, 18. a) 15, Cod. Just. om. *propria.* 6 sec. Ri. *approbat his propriata*, sed 6, 7, 16, Til. *approbata his propriata.* 8, 13, 14, 17 *appr. his propria.* 9 *appr. spoliata lib.* 19, 20 *appr. expoliata lib.* 10 *adpr. liata lib.* 18 *appr. licita lib.* In m. Cui. 1 — Lugd. „*et stipulata*, alias *spoliata*," quibus vv. in m. Cui. 2, 2* add.: „alias *his propriata*." Ceterum Ri*. *libertus.* Hic in Cod. Just. e superioribus add. *quoniam et ipsis, qui his rem commiserunt, medendum est.* b) 19 add. *atque.* c) 10, 18 add. *hoc.* 6, 7 *omnem.* d) 14, 19, 20, Cod. Just. *debetur.* *) Go. cj. *et.* e) 9, 15, 19, Cod. Just. *depulsa.* Similiter Bas. et Scholiast. 20 *repulsa.* A Go. defenditur *servitute depulsus.* Mihi placet *depulsa*, quod v. aptius est h. l., quam *depulsus.* f) 20 *quod fuerat commendatus habeat.* g) 6—8, 14, 16, 17, 20, Til. Bas. in m. Cod. Just. *servus*, prob. Spangenb., sed Schol. Bas. ὡς δούλῳ. 9 *servum.* 10, 18 *ut servos dominus.* 13, 15 *ut servo*

sunt, et quae[k] de furtivis compendiis obscure capta[l] ac parta[m] sunt, cum liberum esse non oporteat, quod apud servum dominus peculii nomine[n] collocaverat. §. 6. Ea vero, quae testamento aut[o] donatione quaesita sunt, aut[p] quae ex earum rerum emolumentis[q] empta confectaque sunt, eidem ingenuo deputentur. §. 7. Quae tamen universa exacto libertatis iudicio[r], quo[s] a supra dictis rebus discernuntur[t], in sequestri[u] esse oportet, ut, his*) ab utroque deductis[v] atque in medio iure locatis[x], ad eorum proprietatem uterque contendat*). *Dat. XV. Kalend. Mart.*[y] *Thessalonica*[z], *Severo et Rufino Coss.* (323.)

Interpretatio. *Minor venditus, si post viginti et quinque aetatis suae annos, iam maior effectus*[a] *servierit aut in rebus emptoris actor aut cuiuslibet rei ordinator fuerit constitutus, cum de ingenuitate sua proclamaverit*[b], *sine praeiudicio servitii*[bb], *quod gesserit, audiatur, nec hoc ei praeiudicium generet, quod eius, a quo emptus est, domum aut utilitates in annis maioribus**) *positus visus est ordinasse. Hoc etiam de libertis lex haec praecepit custodiri, ut, qui intra quattuordecim annos fuerint manumissi*[c] *et actum in maiore aetate positi gesserint patronorum, libertati eorum actus non praeiudicet servitutis, sed cum voluerint, suas aut*[d] *de ingenuitate aut de*[e] *libertinitate, intra tempora legibus constituta, proferant actiones. Sic etiam, si quis minor ingenuus a quolibet fuerit educatus et, liberum esse se nesciens, fuerit a nutritore distractus*[f] *et actum vel utilitatem illius, a quo emptus est, ut servus gesserit, priusquam, triginta annorum praeiudicio teneatur, potestatem habeat reclamandi**), *et quasi minor is, priusquam tempora suppleantur, amissam recipiat*[g] *libertatem. Quicquid vero ille eis, a quo empti sunt, vel tradidit vel donavit vel quaecunque*[h] *ex rei suae administratione profecit, totum retinendi ac revocandi habeat potestatem. Si vero huiusmodi personis*[hh] *aliquid a quibuscunque aliis, aut testamento aut donatione collatum est, id solum sibi iam liberi vindicent: nam quod de re patroni libertus vel emptoris ingenuus, dum serviret, profecit*[i], *libertati redditus libertus patrono, ingenuus emptori restituat. Hi vero, qui in*[k] *annis maioribus constituti sunt, scientes se esse ingenuos vel*[l] *libertinos, si vendi acquieverint, in ea, ad quam**) *scientes sua voluntate transeunt, servitute permaneant.*

7. *Idem A. ad Bassum Pf. P.*[m] Legis promulgatio[n], quae per sedecim annos bona fide in libertate durantes contra eos, qui inquietant, praescriptione[o] defendit, non opitulatur his[p], qui ex[q] ancillis matribus et ingenuis*) patribus orti per id[r] tempus in libertatis affectu[s] cum parentibus perdurarint[t], quandoquidem, nullo praecedente iusto legitimae possessionis initio,

— c. 7. W. c. 7. Br. Al., codd. edd. Sich. — Be. c. 3. Integra cum interpr. exstat in codd. 6 — 10, 12 — 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 37, 46 — 48; inscr. et textus in codd. 24, 30 — 35, 38, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 26; solus textus om. in codd. 27—29, 36, 40, 42. De interpr., quae in plerisque codd. et ap. Sich. mutila est, cf. infra not. r.

dominus. Cod. Just. *dominii.* Schol. Bas. *ἰδικῷ δεσποτείας.* W. tuetur nostram scripturam. gg) 10, 18 *largitus est in re atque.* 19 *largitus fuerat hec que.* h) Go. Ri. Ri°. om. *rerum,* err. typ., sed add. apud Ri. in corr. i) Cod. Just. *congregata.* k) Copula deest in omnibus codd. praeter 15. Deest etiam in edd. Sich. — Ri°.; Be. rest. *et* ex Cod. Just.; Go. cj. *quaeque.* l) 10, 18 *causa.* m) 9, 16, 19, 20, Cod. Just. *parata.* 14 *partisa.* 20 supr. lin. *pervasa.* n) 10 om. *nomine.* o) 19, 20, Cod. Just. *vel.* p) 9 *ut quae.* q) 8 *aut qui ex earundem rei emol.* 20 *earundem.* 6, 7 *earundem rei.* r) 7, 8, 10, 14, 16—18, Til. *exacto liberalique iud.* 6 *a. libertatique iud.* 9 *quod tamen u. exactio liberalitatis iud.* 21 et in m. Cui. 1 — Cui. 2° *liberalitatis.* Go. in not. *liberali iud.* s) 9 *quod*; item 15, sed om. *a.* 20 *quia supr.* Cod. Just. *quatenus.* W. dicit, *quo* pro *quoad, donec* poni. Go. pro *usque quo* accipit vel poni vult *quoad.* t) 15 *discernitur.* u) 15, Cod. Just. *in sequestro.* 20 intra lin. *vel ro res,* i. e. *sequestro res oportet.* *) Multi codd., Sich. Cui. 1 — Ri. *hiis.* Ri°. *iis.* v) Go. cj. *diductis.* x) W. ann.: „Vulgata in Cod. Just. *in medio collocatis,* om. voce *iure.* Sed et Schol. Basil. l. c. habet *ἐν μέσῳ δικαίῳ* et Cuiac. Observv. XII, 6 in vett. Cod. Just. libris *in medio iure* legi testatur aliumque affert locum similem." Mox 20 supr. lin. *ad eadē.* *) 9 *contendant.* 19, 20 *concedant.* 6 — 8, 10, 12, 14, 16, 18 *concedat.* y) 9, 15, 19, 24, 30, 33, 34, 36, 40, 44, Cui. 2 — Ri°. et in m. Sich. Cui. 1 — Lugd. *Jan.* 27 — 29, 31, 42, c. 10 Cod. Just. cit. Be. *Jun.*; Be. in inscr. reponi vult *Pf. P.* pro *Pf. U.*, impr. W. 35 *Jul.* 21 *Mai.* z) Ita plerique codd.; in nonn. om. *Thess.* Reil. *Thess.* aut *Thessal.*, et edd. ante W., qui ipse cum Cod. Just. *Thessalonicae.* Paullo post aliquot codd. *Rufo* pro *Rufino.* a) 6—9, 19—21, 42, 44, alii add. *si.* b) 9, 10, 18 om. *constitutus — proclam.* bb) Sich. *servitutis.* *) 20, 21 in m. *minoribus.* c) Nonn. codd. *quam eius utilitatibus — praecipit custodire aut qui — fuerit manumissus — gesserit.* 20 *propositi.* Idem paullo post *patronum* (corr. *patronorum*) — *praeiudicent.* Cui. 2, 2° *XIII.* pro *XIV.* d) 6—9, 20, 21 om. *aut,* sed add. in m. cod. 21. e) 20 om. *de.* f) Nonn. codd. *ingenuus minor — liberum se esse — detractus.* *) 20 *proclamandi.* Mox 21 *quasi minoris p.* g) 6, 7, 20, 21 *recipiant.* h) 6—9, 20, 21, 42, 44 *eis ille — quaecunque.* hh) 20 *proficer — persona.* i) Nonn. codd. *testamentum aut donationem — profuit.* 21 *libertis.* k) Ri°. *Ii vero qui* et om. *in.* l) 20 add. *vel.* 8—10, 18, alii codices om. *ingenuos vel lib.* 6, 7, 20, 21, Sich. in m. *libertos.* *) 20 *vendensi — in eadem adq.* 21 *si vendendi,* sed in m. *se vendi.* m) 39, Sich. in m. *proconsulem.* 10, 18 *praepositum.* 20 *pposum.* 21 *pfā.* 15 et alii codices om. *Pf. P.* Go. in Chron. h. a. „al. *Pf. V.* male." n) 20 *qui.* Quae sit lex, non constat. An, quod Go. cj., lex Aelia Sentia, argum. l. 16, inscr. et §. 3 D. Qui et a quib. manum. (XL, 9)? Recte tamen Go. deperditam aliquam Constantini legem significari putat, in quam opinionem accedit Unterholzner, Entwickelung d. gesammten Verjährungslehre. Leipzig 1828. 8. T. II, p. 396, not. 809. o) 10, 19, 20 *perscriptione.* 15 *inquiet. hoc pr.* p) Multi codd. *defendi — hii.* Sich. Cui. 1 — Ri. *hiis.* Ri°. *iis.* Paullo post 20 *opitulantur.* q) 8 om. *ex.* *) Ri°. *igenuis.* r) 19, 20 *idem.* s) 15 *effectu.* 19 *effectum.* 20 *affectum.* t) 10

usurpatio[u] libertatis[v] nuda iactetur, cum neque redemptio a servitute[x] neque vicarii traditio servuli vel peculii assignatio[y] valeat demonstrari; qui tituli*) possint famulatus nexibus liberare eum, qui convenitur, si quo ex iis[z] genere usus in libertate esset per annos sedecim demoratus[a]. Iure[b] enim communi maternam conditionem natum sequi necesse est[c], ita ut, etsi[d] herilem[e] lectulum ancilla adscenderit, non liberorum domino, sed servorum partum suscipiat[f]. *Dat. prid. Kal. Mart. Basso et Ablavio*[g] *Coss.* (331.)

Interpretatio. *Lex aliquando fuerat promulgata, ut, si quis*[h] *sedecim annos sine ulla*[i] *molestia, nullo repetente vel pulsante, vixisset, et*[k] *postea in servitium non veniret. Sed hoc*[l] *illis prodesse non poterit, quos**) *de ingenuis patribus*[m] *et colonis mulieribus vel ancillis constiterit procreatos, nisi forte patres eorum pro filiorum capite dominis, quorum ancillas in consortio habent, aut vicaria mancipia cum peculiis aut redemptionem status eorum solverint. Si vero patres*[n] *hoc se persolvisse non docent, non poterunt matrum conditionem*[o] *mutare, aut mancipia*[p] *dominis deperire, etiamsi de propriis dominis nascantur*[q], *nisi per manumissionem servili conditione carere non possint*[r]. *Si quis in libertate positus ancillam sibi copulaverit in coniugium, si filii ex ipsis nati fuerint, origo matrem sequatur: simili modo, si liberta servum duxerit maritum, agnatio servum sequatur, quia ad inferiorem personam vadit origo.*

8. *Idem A. . . . . . .*[s]. Si post assertionem defensionemque ordinatam alius in iudicium acciri[t] petiverit, assertio quidem et defensio inter omnes ordinetur, ipse vero tot mancipia, quot petebat, fisco cogatur inferre. Quod si assertor defecerit vel praedictam mulctam agnoscat, vel si per inopiam id implere non possit, in metallum detrudetur. Eadem circa minorum defensores, cum liberalis caussa agitur, forma servanda etc. *Dat. VII.**) *Kalend. Novemb. Constantinopoli*[u], *Pacatiano et Hilariano Coss.* (332.)

Interpretatio. *Si post assertionem defensionemque dispositam alius in iudicium, qui se dominum dicit, petierit exhiberi, inter omnes quidem ordinabitur assertio, sed ipse ad certam poenam tenebitur. Idem et in assertore vel defensoribus minorum.*

9. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius*[v] *AAA. Rufino Pf. P.*[x] Si[y] cui super statu suo quaestio moveatur, qui diuturno tempore, hoc est per viginti annorum spatia in libertatis possessione duravit, vel quem[z] asserant[a] suffragia munerum et privilegia meritorum, quive iis[b] praesentibus, qui dominos se esse conten-

— c. 8. W. *c.* 8. Br. Al., edd. Cui. 1 — Be. *c.* 4. Tota c. una cum interpr. deest non solum in omnibus, quos examinavi codd., verum etiam ap. Sich. et Til.; quare ab initio in Br. Al. non videtur extitisse, sed postea addita fuisse. Ex quo fonte a Cuiacio hausta sit, non indicatur. Sec. Go. coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Fugit. col. (V, 9). — c. 9. W. *c.* 9. Br. Al. codd. *c.* 4 aut 5. Sich. Til. *c.* 4. Cui. 1 — Be. *c.* 5. Coniungenda est cum c. 5 C. Th. de Cognitt. (II, 12), c. un. C Th. de Carbon. ed. (IV, 3), c. 52 C. Th. de Appell. (XI, 30). Integra cum interpr. exstat in codd. 5—10, 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 38, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 40, 42; sola interpr. in cod. 15.

perdurarunt. 14, 16, 17 *perdurarent.* 15, 19, 20 *perduraverint.* u) 6—8, 12, 14, 16, 20 *poss. integro usurp.*, sed 20 supra lin. *initio.* v) 20 *usurpati libertate.* 21 *usurpati.* Sich. *usurpata libertas.* x) 9, 15, 19 — 21, Sich. *ex servitute.* 6 — 8, 10, 12, 14, 17, 18 *ad servitutem* s. *ad servitute.* y) 6 — 8, 12, 14, 16, Til. *adsertio.* Idem prop. Go. Mox 20 *tituli p. pro famulatus*, sed *tituli* supr. lin. pos. est. z) 6, 7, 16 *si suo ex his.* 20 *ex is.* Plerique codd., Til. *his.* Sich. *hiis.* Paullo post 13 om. *quo.* a) 15 *ex his g. u. et p. a. XVI in lib. dem. esset.* 20 *libertatem et sint* (sed supr. lin. *essent*) — *demonstratur.* b) 10, 18 *In iure.* c) 10, 18 om. *est.* d) Multi codd. om. *et.* 6 *nam ut et si.* e) 9 *heredem.* 10 *hilarem.* 14 *servilem.* 20 *virilem.* f) 15 *sed serv. part. dom. susc.* Nonn. codd. *dominum*, alii *partem.* g) 24 *et albino.* Nonn. codd. om. *et Ablavio.* h) Multi codd. *qui.* i) Sich. Cui. 1 — Lugd. *aliqua.* k) *et* deest in multis codd., in aliis, ut in cod. 8 *postea.* 43 pro *et* habet *sed.* l) 9, 42, alii *nec.* *) Nonn. codd. *quod.* m) 8 *parentibus.* 20 *patribus vel de col.* et paullo post cum aliis *procreatus — in consortium.* n) 7, 8 *partes*, sed 7 em. *patres.* 20 add. *patr. aut vicaria mancipia aut quae supra dicta sint* (corr. *sunt*) et om. *hoc.* o) Ita plerique codd.; edd. *non poterint cond. matr.* p) 20 *de proprio alio* (supr. lin. *alieno*) *reddere similiter* et om. *dominis deperire.* 6, 7, 21 *de priore*, sed 7 corr. *deperire.* q) Seqq. des. in cod. 15. Multi codd. *nascuntur.* r) 6—10, 20, 42—44, alii *servilem conditionem — possunt.* 21, Sich. Cui. 1 — Lugd. *servilem conditionem capere* (ita 21 in m.) *n. p.* 20 *possunt.* Quae sequuntur, des. in codd. 6—10, 13, 17—21, 25—34, 36—40, 42—44, ap. Sich. et in vett. libris ap. Go.; des. etiam in epitt. Br. Al. praeter L. R. U. In cod. 47 sola proferuntur, antecedentibus omm. In cod. 14 gravis h. l. confusio est, quae tamen non aliena est a Go. opinione, haec vv. ad constitutionem aliquam deperditam referentis. Etenim in cod. 14 post vv. *non possint* primo loco ponitur rubrica *Si quis in libertate positus*, sequitur deinde post hanc rubricam inscriptio c. 9 h. t., quasi nova lex incipiat; pro textu autem legis proferuntur vv. interpretationis *Ancilla — origo* et pro interpretatione statim post v. *origo* ipsa legis 9 h. t. verba. s) Go. propter c. 1 C. Th. de Fugitivis col. (V, 9) suppleri vult *ad Provinciales.* In Cui. 1 — Lugd. post *Idem A.* asteriscus est. t) Go. „γρ. *adsciri* i. e. admitti.“ In comm. autem rep. vult *adsciri* vel *adscisci.* *) Aut scrib. *III.*, ut in c. 1 C. Th. de Fug. col. cit. aut in c. 1 cit. *VII.*, quod praefero. Vid. ibid. not. n. Sec. Go. in Chron. h. a. „alias *Dat. III.*“ u) Cui. 1 — Be. *CP.* W. *Constantinop.* v) Ita correxi ex cod. 12 et propter leges, quas cum h. c. coniungendas esse dixi. Idem iam Go. Be. et W. cj. Edd. et rell. codd. *Imppp. Valent., Theod. et Arcad. AAA.*, sed 6, 7 om. *AAA.* x) Nonn. codd. *ppō.* aut *prō.* et *ad rufinū.* y) 10, 18 om. *Si.* 19, 20 *statū suū questio.* z) 6—8, 12, 21, Sich. Til. *cum.* a) 9 *asserant.* 21 *adferant.* 20 *asserē.* b) 6—10, 12—14, 16—18 *qui vel his.* 15, 21

dunt[c], in hominum erit[d] celebritate versatus, nulla[e] ei dandi assertoris[f] necessitas imponatur, sed liber assistat et statum suum ipse tueatur, calumniantem repellat, redarguat persequentem, ne fluctuet dubius[g], si de alieno[h] necesse habebit[i] pendere[k] fastidio. De aliis vero, quos nec honor aliquis, nec superscriptione[l] praedicti temporis privilegium militare*) defendit, antiqui iuris forma servetur. *Dat. IV.*[m] *Kal. Octobr. Constantinopoli, Theodosio A. III.*[n] *et Abundantio Coss.* (393.)

Interpretatio. *Qui viginti annos non occulte, sed publice in libertate duraverint*[o] *et aliquid*[p] *officii vel militiae, praesente et tacente petitore, gesserint, assertorem quaerendi eos*[q] *necessitas non manebit, sed ipsi per se, si voluerint, adversus petitorem, quod libertati eorum competit, exsequentur. Circa alios vero, qui nescientibus dominis latuerint, prioris legis*[r] *ordo servabitur.*

TIT. IX.[s] DE HIS, QUI A NON DOMINO[t] MANUMISSI SUNT.

1. *Imp. Constantinus A. ad Bassum*[u]. Si a non[v] dominis libertas detur mancipio alieno, si quidem ab his[x] iudicibus impetrabitur[y], quibus dandi ius est[z], sine ulla trepidatione poenae facilis dissolutio est. Si vero iubentibus[a] nobis quicquam lege actum esse doceatur, et non dominus, ut alienum mancipium[b] manumitteretur, petisse[c], tunc eodem, qui in[d] conspectu nostro

---

Tit. IX. C. Th. *Tit.?* Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, 47, 49, Sich. Til. Cui. 1. W. Aeg. L. R. U. *Tit. IX.* Cui. 1 (in erratis). Aur. — Be. *Tit. X.* Vid. not. *s.* Cod. Just. VII, 10. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Cod. Just. VII, 10, 7. Bas. XLVIII, 16, 7. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 38; textus et subscr. in codd. 25, 26, 28, 37, 40; solus textus om. in codd. 27, 29, 32—34, 36, 39, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

---

quive his. 19 *mer. sive his.* 20 *quia vel his.* Sich. *hiis.* c) 6—8, 10, 13, 18 *esse tendunt.* 14 *esse ostendunt.* d) 6—8, 13, 14, 16, 17, 20 *hom. enim.* 9 *in dñm. erit.* e) 6—8, 14 *celebritatem v. ulla.* 17 *ulla* et om. *celebr.* f) 6—8, 13, 14, 16, 20 (supr. lin.) *adsertionis.* 10, 18 *nulli ei adsertis.* g) 9 *dubio.* h) 6—8, 12, 14, 16 *alio.* 20 *nec fluctuet dubius idem,* sed supr. lin. *si de.* i) 10, 18 om. *habebit.* k) 10, 18 *appendere.* l) 9 *suprascriptione.* 10, 18 *superscriptio.* 14 *superstitione.* 15 *nec praescriptione.* 19, 20 *nec superscriptio nec.* In m. Cui. 1 — Cui. 2* „*re. sub praescriptione,*" probb. Go. Be., cui cj. W. id obstare dicit, quod e superioribus praescriptio sola et privilegium solum ad tollendam assertoris necessitatem sufficiant. Go. rep. vult aut *suprascriptio praed. t. nec* aut *nec praescriptio supra dicti temporis nec.* Fort. leg. *nec praescriptio nec pr. t. pr. m. d.* Mox 19, 20 *meditare.* m) Ita iubente Go. correxi et codd. auct. et propter leges, quibuscum haec c. coniung. est. 16, 31 *VIII.* 19, 43 *VI.* 20 *V.* Edd. et multi codd. *VII.* n) 32, 36, 40, Sich. in m. *IIII.* 20 *Theodore* et corr. *Theodoro.* 15, 21 om. *III.* 8 om. *Const. — III. et,* 10, 18 *III. et Abund.* et 33, 34 *III. et.* o) Nonn. codd. *annis libertatem — duraverit.* p) 20 *alicuius officium*, sed supr. lin. *aliquid officii* et *munis* supr. v. *mil.* Ceterum 6—8 *alicuius.* q) 6, 7, 20 *eorum*, sed 20 supr. lin. *eis.* r) Nonn. codd. *exsequantur — priore lege.* 21, alii *latuerunt.*

s) Series titt. IX. — XII. non eadem est in edd.; et apud Sich. quidem, Til., in indice rubric. Cui. 1 — Lugd. habentur *tit. IX. de His, qui non a dom., tit. X. de Libertis, tit. XI. de Vectigalibus* et om., ut in Br. Al. codd. a me collatis factum est, titulus *ad Sc. Claudianum.* Cuiacius in prima ipsius Cod. Th. editione primo loco ponit titulum *ad Sc. Claudianum* tunc primum editum, sed om. numero et ita, ut in singulis constitutionibus numeri antecedentis tituli continuentur et duodecim constitutiones tituli *de Liberali caussa* numerentur (vid. infra tit. XI, not. *x*); sequantur deinde *tit. IX. de His qui non a dom., tit. X. de Libertis, tit. XI. de Vectigalibus.* Sed in Erratis eiusdem editionis hic ordo a Cuiacio mutatus est. Dicit enim Cuiacius: „*Pag. 69. lin. 36. ubi legitur, ad S. C. Claudianum. Ibi statuendus est titulus IX. et linea sequenti pro numero VI. repone numerum I., ut lex quae sequitur proxime, tituli noni sit prima: numerum in aliis deinceps quoque eo quo decet ordine corrigens.*" Separavit igitur Cuiacius non solum constitutiones tituli ad Sc. Claudianum a tit. de Liberali caussa, sed disposuit etiam titt., quos dixi, hoc ordine, ut tit. *ad Sc. Claudianum nonus* sit, *decimus* tit. *de His qui non a dom., undecimus* tit. *de Libertis, duodecimus* tit. *de Vectigalibus*, qui ordo deinceps in edd. Aur. — Be. servatus est. Postquam vero folium Taurinense VII. a Peyrono inventum est, hunc ordinem non verum, sed a Cuiacio ad arbitrium suum, non a Breviatore Alariciano, quod P. affirmat, factum esse apparuit. Ibi enim post constt. tituli *ad Sc. Claud.* sequitur tit. *de Vectigalibus*: quod cum sit, necessario tituli *de His, qui a non dom.* et *de Libertis* in C. Theodosiano debebant positi esse ante tit. *ad Sc. Claudianum.* Quare W., auctore Pe., qui titulum *ad Sc. Claudianum* huius libri *undecimum* appellat, ordinem titulorum recte ita restituit, ut tit. *de His, qui a non dom.* huius libri *nonus* sit, *decimus* tit. *de Libertis, undecimus* tit. *ad Sc. Claudianum, duodecimus* tit. *de Vectigalibus.* Non haesitavi igitur ordinem titt. a W. restitutum recipere, quamquam *numeri* titulorum sine dubio non ipsius Cod. Th. sunt, uno alterove titulo, qui antecessit, a Breviarii conditoribus omisso. Hos vero titulos ad librum quartum pertinere, cum ex Br. Al. constat, tum ex vv. *lib. IIII.*, quae in superiore margine fol. V. — VII. Taurin. leguntur. t) Ita em. Be. et W. ex cod. 6 et Cod. Just., quae em. confirmatur codd. 7, 10, 14, 16, 18. Reliqui codd., Sich. — Ri*. *de His, qui non a domino.* Sec. Go. nonn. codd. habent *non a suo domino*, quod quidem in ipsius Br. Al. codd. non inveni, sed in codd. L. R. U. u) Add. *Pf. U.* Cf. infra c. 4 C. Th. de Donatt. (VIII, 12), c. 2 C. Th. ad L. Iul. de Vi (IX, 10) et c. 8 C. Th. de Appellat. (XI, 30). Nonn. codd. et Cod. Just. *Pf. P.*, improbb. Go. Be. et W. Ceterum plerique codd. et Sich. Cui. 1 — Ri. *De Hiis.* v) Ita Be., prob. W., em. ex Cod. Just., quocum praeter Bas. concinunt codd. 14, 16 et cod. 40; nam quamquam is textum omittit, tamen post inscriptionem ex textu ponitur *Si N.*, i. e. *Si non*, quae prima legis vv. sunt. 10, 18 *Si non lib. a dom.* Rell. *Si non a d.* x) Sich. Cui. 1 — Cui. 2* *hiis.* Ri*. *iis.* y) Go. cj. *imperabitur*, quamquam ipse praefert *impetrabitur.* z) 9 *quibus damni ius exstet sine.* Sich. in m.: „Forte legendum est, *quibus dandi ius non est.*" Vid. Go., not. *e.* a) 10, 18 *iubentur.* b) 16 om. *mancipium.* c) 12 om. *petisse.*

libertatem monstrabitur[e] consecutus, ei protinus, ad cuius proprietatem pertinet, restituto[f], is, qui mancipium alienum fallendo principis conscientiam manumisit, mancipia duo cogatur domino eius dare, cuiusmodi[g] sexus, aetatis atque artis*) constiterit esse manumissum, et alia tria fisco[h] eademque ratione similia. Quae mulcta non semper imponitur, sed[i] potius conquiescit, si[k] forte manumissus inferentem sibi[l] quaestionem status obiecta[m] legitima praescriptione[n] potuerit excludere; cum sibi amissi[o] mancipii damna debeat[p] imputare[q], qui in perniciem suam gesta taciturnitate firmaverit[r]. *Prop. Id.*[s] *Iul. Constantino A. V.*[t] et *Licinio Caes.*[u] *Coss.* (319.)

Interpretatio. *Si aliquis mancipium manumittere praesumpserit alienum et id sub praesentia principis vel in ecclesia fecerit, hac poena tenebitur, ut et manumissus a domino revocetur, et alia duo mancipia eiusdem aetatis aut sexus aut certe artificii, quod ille, qui est manumissus, scierit*[v], *dare cogatur. Si vero ille, qui manumissus dicitur, repetentem dominum sub hac praescriptione*[x] *superaverit, ut iam firmitatem*[y] *status sui temporibus tueatur, tunc ille, qui manumisit, non est constringendus ad poenam, dum ille, qui repetit, praeiudicium domini sui incurrerit aut taciturnitate nutrierit*[z].

TIT. X. DE LIBERTIS ET EORUM LIBERIS[a].

1. *Imp. Constantinus**) *A. ad Concilium Byzacenorum*[b]. Libertis ingratis[c] in tantum iura adversa sunt, ut, si quadam[d] iactantia vel contumacia cervices erexerint aut levis offensae[e] contraxerint culpam, a patronis rursus sub imperia[f] ditionemque mittantur. *Dat. VI. Kalend. August. Coloniae Agrippinae, Pacatiano et Hilariano*[g] *Coss.* (332.)

Interpretatio. *Quaecunque persona servilis a domino suo fuerit consecuta libertatem, si**) *postea superbire coeperit aut patronum, id est manumissorem suum laeserit, amissa*[h] *libertate, quam meruit, in servitium*[i] *merito*[k] *revocetur*[l].

Tit. X. C. Th. *Tit.*? Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, 47, 49, Sich. Til. Cui. 1. W. Aeg. L. B. U. *Tit.* X., sed Cui. 1 in erratis (cf. tit. IX., not. *a*), Aur. — Be. *Tit. XI.* In omnibus, quos inspexi, Br. Al. codd., ap. Sich. et Til. hic tit. una tantum lege constat, sed in Cui. 1—W. tribus constitutionibus. Cod. Iust. VI, 7. L. Vis. V, 7, cap. 9—12, 20. — c. 1. Br. Al. codd., quos vidi, Sich. Til. *c. un.* Rell. *c.* 1. L. Burg. Tit. XL. Coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Inoff. test. (II, 19). Cod. Iust. VI, 7, 2 mut. Bas. XLIX, 2, 2. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 38; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 39, 40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

Cod. Iust. add. *probetur.* d) 18 om. *in.* e) Cod. Iust. add. *a non domino.* f) 19, 20 *restituta.* Iidem paullo post *conscientia* et Go. *manumisit.* g) 9 *de re huiusmodi.* 19, 20 *huiusmodi.* 10, 18 *eiusmodi.* Cod. Iust. *eiusdem.* *) 20 add. *ut* et Cod. Iust. *cuius.* h) Hanc vocem, quae in plerisque codd. Br. Al. et in edd. Sich. — Bi*. deest, supplendam esse iam in m. edd. Cui. 1 — Cui. 2* annotatum est, hac tamen differentia, ut in m. Cui. 1 — Lugd. scriptum sit: „deesse videtur *a fisco*,“ in m. Cui. 2, 2*: „deesse videtur *fisco*.“ Be. et W. eam receperunt e Cod. Iust., quod recte factum esse confirmatur codd. 12, 14, 17. Go. tentavit *et alia tria eademque aerario ratione similia.* Ceterum 16 om. *tria fisco* et in Cod. Iust. scriptum est *eadem rat.* i) 8 *se.* 20 supr. lin. *vel saepius.* k) 14 om. *si.* l) 8, 10, 12, 14, 16 *man. in parentem sibi.* m) 14, 21 *subiecta*, sed 21 in m. *obiecta.* n) 19, 20 *perscriptione.* o) 19, 20 *amissa.* p) 16 *debeant.* q) Cod. Iust. add. *is.* r) Cod. Iust. *firmavit.* s) 13, 20, 24 *Dat. prid. id.* 15, 19, 32 *Dat. id.* t) 8, 20 *Constantinopol. A. II.* 19 *aug. II.* 31, 32, 39 om. *V.* u) Multi codd. et Til. om. *Caes.* v) 20 *Si quis — haec poena — ad dnm̃ — artificio — manum. est* (etiam 21 *man. est*) *scire cogatur.* 8, Sich. *sciret, d. cogatur.* 7 *manum. est.* 6 *artificii — sciret.* x) 20 *hac inscriptione*, alii *perscriptione.* y) 20 *ut etiam f.* 6, 7 *firmitate.* z) 20 *constr. ut impleat poen. — repetitur — incurrit per taciturnitatem nutr.* Go. mavult *dominii*, quod 6 habet.

a) 6—8, 10, 12, 16—18, 38, Til. *De L. et eorum moribus*, quod reprehendit Go., defendit Ri. propter harum const. arg. Sed cf. c. 3 h. t. Cui. 1 — Lugd. *De l. et e. liberis*, alias, *moribus.* 15 *Eorundem.* *) Sich. — Be. *Constans.* Cod. Iust. *Constantius.* b) Plerique codd. *Bizacinorum*, et etiam Til. 8, 10, 18 *Bizazinorum.* 13 *Bizantinum.* 14 *Bizaniorum.* 15 *Bizancenorum.* [illegible] *Bezazinorum.* 25 *Bisazinorum.* 26 *Bizanorum.* 20, 40, 43 *Bizancinorum.* 21, Sich. *Byzantinorum.* Cui. 1 — Be. *Byzacinorum.* Cod. Iust. *ad Maximum Pf. Urb.* c) 9 om. *ingratis.* d) 12 (om. v. *si*) *quisdam.* e) 10, 16, [illegible]—20 *levi offensa.* 21 *leves offensa.* Fornerius ad l. 70 D. de Verb. sign. (L, 16) legendum putat *haud levis offensae*, perperam, cum lex non de gravi culpa, sed de qualibet *offensa* loquatur, pro qua interpres utitur v. *laeseris*, id est: *si libertus aliquid commiserit, egerit contra patronum.* Vid. Go. in comm. h. c. Cod. Iust. *Si manumissus ingratus circa patronum suum exstiterit et quadam — cervicem adversus eum erexerit, aut l. o. contraxerit culpam: a patrono rursus sub imperium d. mittatur*, et seqq. multa, quae huc non pertinentia ex alia c. videntur translata esse, quod etiam inscr. et subscriptio in Cod. Iust. discrepantes innuunt. f) 19 *imperiali.* 10, 18 *sub imperio dictionemque.* g) 20, 24, 28, 40, Sich. in m. *V.* 32, 33 *VII.* 8, 31 om. *VI.* Aut scrib. *VII.*, aut rep. in c. 3 C. Th. de Inoff. test. (II, 19) *VI.*, ut idem sit dies. Utrumque tuentur codd. 8 om. *Agr.*, *Pac. et*, 28 *Agr.* et *et Hil.* et 33, 34 *Pacatiano.* Nonn. codd. *Pagatiano* et *elariano.* Ceterum Go. scribi vult *Adrimitinae* pro *Agrippinae.* Cod. Iust. *Dat. Idib. April. Romae Constantio A. V. et Constante C. Conss.* (319), quod etsi falsum cohaeret cum inscr. *) 6, 7 om. *si.* Alii codd. *libertate* et om. *si.* Aur. Lugd. *posteas.* h) Aur. Lugd. *missa.* Mox 6, 7 *eruit.* i) 6, 7, 20, 43 *servitio.* k) 6—8 et multi alii codd. om. *merito.* l) Ita plerique codd., quod melius convenit cum tota

2. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Consulibus, Praetoribus, Tribunis plebis, Senatui suo Salutem dicunt*[m]. *Post alia*: Liberti adversus patronos non modo non[n] audiantur, verum etiam eandem, quam patronis ipsis[o], reverentiam praestent heredibus patronorum, quibus ingrati actio, sicut ipsis manumissoribus deferetur, si illi, datae sibi libertatis immemores, nequitiam receperint servilis ingenii. [p]§. 1. Quod si delatores accusatoresve manumissorum heredumve esse praesumpserint, eodem, quo servi, supplicio tenebuntur, luituri poenas ante adhibitae delationis exordium etc. *Dat. VIII. Id. Aug. Ravennae, Asclepiodoto et Mariniano*[q] *Coss.* (423.)

Interpretatio. *Libertos non solum contra patronos, sed et contra patronorum heredes audiendos non esse: ingratos etiam ab heredibus in servitutem revocari: delatores etiam contra patronorum heredes, antequam audiantur, puniendos.*

3. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Basso Pf. P. Post alia*[r]: Libertinae conditionis homines nunquam ad honores vel palatinam adspirare militiam permittimus. Sane hanc distinctionem volumus custodiri, ut ex manumissis nati ad locum usque proximum protectoris, (licitum nullatenus[s],) adire mereantur ita, ut patronis patronorumve heredibus reverentiae privilegia conserventur. Nam[t] si militantes etiam docebuntur ingrati, ad servitutis nexum procul dubio reducentur. Ipsos vero, qui manumissi sunt, nulla ratione ad ullum, quamvis humilis, militiae locum sinimus admitti. *Dat. III. Kal. April. Ravennae, Theodosio A. XII. et Valentiniano A. II. Coss.*[u] (426.)

Interpretatio. *Libertos ad nullos honores militiamque adspirare: eorum filios ingenuos usque ad protectoris locum posse conscendere: etiam*[v] *militantes ingratos in servitutem revocari.*

— c. 2 et 3. Hae constt. desunt cum in omnibus, quos perscrutatus sum codd., tum ap. Sich. et Til., sed ad Br. Al. eas pertinere, probant interpretationes his legibus subiunctae. Primum autem editae sunt in Cui. 1, ex qua in posteriores edd. transierunt. Unde Cuiacius eas desumpserit, nescio equidem, neque tamen dubito, quin ex eodem codice editae sint, cui Cuiacius tit. ad Sc. Claudianum acceptum refert, codicem opinor P. Pithoei. Cod. Just. VI, 7, 3 et 4. Bas. XLIX, 2, 20 et 21. Constitutio 2 coniungenda est cum c. 11 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6), c. 12 C. Th. de Iurisdict. (II, 1), c. 19 C. Th. de Accus. (IX, 1) et c. 4 C. Th. Ne praeter crimen (IX, 6), quae leges omnes fragmenta sunt maioris orationis, missae illius ab Honorio ad Senatum urbis Romae de iudiciis in criminalibus caussis et de accusationibus. Proxime autem cum h. c. cohaeret c. 4 C. Th. cit. Constitutionis tertiae mentio fit in extremis vv. c. 8 C. Th. de Natur. fil. (IV, 6), secundum quam alterum h. c. caput de Naturalibus filiis egit, quod videtur esse c. 7 C. Th. de Natur. fil. (IV, 6), nunc e palimps. Taur. eruta. Ceterum in edd. Ri. Ri'. c. 3 praefigitur numerus *II.*, errore; nam revera *III.* est.

oratione quam *revocatur*, quod in edd. est. m) Cod. Just. *Impp. H. et Th. AA. ad Senatum*, et des. rell. vv. inscriptionis. n) Negationem, quae in Cui. 1 — Ri'. deest, recte recepp. Be. et W., auctore Go. ex Cod. Just., ubi *non m. adv. p. non aud.* Negationem postulat interpr. legis. o) Cod. Just. add. *debent.* p) Seqq. des. in Cod. Just. q) Cui. 1 — Cui. 2' *Mariano.* Cod. Just. *Dat. VII. Id. Aug. R. Mar. et Ascl. Coss.* r) Cod. Just. om. *Post alia.* s) Dubito, an h. vv. in ipso C. Th. exstiterint, cum in Cui. 1 — Ri'. uncis inclusa sint. Praeterea non conveniunt cum interpr.: *eorum filios ingenuos usque ad protectoris locum posse conscendere*, neque cum distinctione, quae hic fit. Iubetur enim hac lege, homines libertinae conditionis non admittendos esse ad honores etc.; distinguendum tamen esse inter manumissos et liberos manumissorum, illos nullo modo pervenire posse ad honores, hos autem usque ad locum proximum protectoris. Restitui igitur uncos a Be. et W. sublatos. Go. cj. *licitum his* (i. e. *manumissis*) *nullatenus.* Fortasse participium *licitum* solvendum est per: *qui nullatenus licitus erat.* t) Hinc interpolata est c. 4 Cod. Just. cit.: *Libertinae conditionis homines vel eorum filii, etiamsi militantes docebuntur ingrati, ad servitutis nexum procul dubio reducentur.* u) Subscriptio in Cod. Just. haec est: *Dat.* (om. *III.*) *K. — Th. XI. et Val. AA. Coss.* (425.), improbb. Ri. et W. Ri'. *Dat. II.* v) Ita Cui. 1 — Lugd.; *etiamsi* Cui. 2 — Ri'. Utrumque potest dici. Vid. not. *t.* Ad hunc tit. refert Huschke, Studien d. Röm. Rechts. T. I, p. 165 sq. locum memorabilem, quem inveni in exemplo Parisino Cuiacianae primae a P. Pithoeo adscriptum his vv. praemissis: *In veteri scheda. In qua scripta etiam sunt L. si quis eum* (rectius: *Si qui eorum*) *C. Th. Ne damna provincialibus infligantur* (XI, 11, 1). Locus autem, quem primus ex literis meis cum annot. ed. Hauboldus in Promulside cit., p. 23. (Opuscc. T. II, p. 928. Praef., p. CL. et ex Hauboldo Schro. l. c. p. 335, Huschke l. c.) ita legitur: *Si qui libertatem a propriis dominis fuerint consecuti, sciant, se dominis suis esse subiectos, sicut* (Haub. p. 928 *scut*, mendose) *libertis lex praecipit custodire. Et si in aliquo proprios dominos laeserint, ad servitutem revertentur. Patronatus autem tamdiu* (Huschke cj. *tantum*) *prolongatur usque ad tertiam generationem, qua expleta patronatus desiit* (Huschke cj. *desinit*) *esse, et qui nati fuerint ex libertis in sua redigat* (ita F. 6, sed Haub. *rediant*, pro quo recte conj. *redigant*, prob. Huschkio, sed dubit. Schro.) *potestate et testamenta facere et testimonia prbre.* (ita F. 6. Haub. Huschke *potre*, sed Haub., prob. Huschk. corr. *praebere*, quod Schro. recepit in contextum.) Haub. putat, hunc l. aut ex hoc tit. aut ex Nov. XXV. Valent. III. (ed. Berol. pag. 1329—1331) ab incerto auctore in epitomen redactum esse, rectius autem Huschke ex utroque fonte. In hoc autem errat Haub., quod totum locum propter vv. in m. illius editionis adscripta: „*videtur esse ex concilio aliquo provinciali*“ in concilio aliquo provinciali exstitisse putat, cum haec vv. ad c. XIX. Sirmond., quae sequitur, pertineant, praeterea etiam non verisimile sit, in concilio antecessisse c. 1 C. Th. Ne damna provincialibus inflig. (XI, 11), quam in scheda, cui debetur hic locus, Pithoeus antecessisse expresse dicit. Cf. Hauboldi Opp. T. II, p. CL.

TIT. XI.[x] AD SC. CLAUDIANUM[y].

1. *Imp. Constantinus A. ad Probum.* Si quae mulieres liberae vel a servis vel a quolibet alio vim perpessae contra voluntatem suam servilis conditionis hominibus iunctae sint, competenti legum severitate*) vindictam consequantur. §. 1. Si qua autem mulier suae sit immemor honestatis, libertatem amittat, atque eius filii servi sint domini, cuius se contubernio[yy] coniunxit. Quam legem et de praeterito custodiri oportet. *PP. Kal. April. Volusiano**) *et Anniano*[z] *Coss.* (314.)

INTERPRETATIO. *Per vim contra voluntatem servo iuncta alieno et vindictam consequitur. Si vero sponte fit ancilla, et eius filii servi sunt.*

2. *Idem A. . . . . .*[a]. *Dat. V. Kal. Febr.*[b] *Gallicano et Basso Coss.* (317.)

INTERPRETATIO. *Septem testibus, civibus Romanis, praesentibus, tertio ex SC. Claudiano denuntiandum.*

3. *Idem A. ad Populum.* Cum ius vetus ingenuas fiscalium servorum contubernio coniunctas ad decoctionem natalium cogat, nulla vel ignorantiae venia tributa vel aetati, placet, coniunctionum quidem talium vincula vitari: sin vero mulier ingenua, vel ignara, vel etiam volens[c], cum servo fiscali convenerit, nullum eam ingenui status damnum sustinere; sobolem vero, quae patre servo fiscali, matre nascetur ingenua, mediam tenere fortunam, ut servorum liberi et spurii liberorum Latini sint, qui, licet servitutis necessitate solvantur, patroni tamen privilegio tenebuntur. Quod ius et in fiscalibus servis, et in patrimoniorum[d] fundorum origine coërcentes, et ad emphyteuticaria praedia, et quae ad privatarum rerum nostrarum corpora pertinent, servari volumus. Nihil enim rebus publicis ex antiquo iure detrahimus, nec ad consortium huius legis volumus urbium quarumcunque servitia copulamus[e]: ut civitates integram teneant interdicti veteris potestatem. Si[f] vel error improvidus vel simplex ignorantia vel aetatis infirmae lapsus in has contubernii plagas depulerit, haec nostris sanctionibus sint excepta. *Dat. VI. Kal. Febr. Serdicae*[g], *Constantino A. VII.*[h] *et Constantio Coss.* (325.)

Tit. XI. C. Th. *Tit.* ? Cui. 1 (in err.) — Be. *Tit. IX.* Cod. 1, P. sine num. et rubr. Pu. *Tit. XI. (IX.)* W. *Tit. XI.* (Cf. supra tit. IX. h. libri, not *s.*) Hic tit. deest in omnibus, quos vidi Br. Al. codd. et ap. Sich. Til. Primum editus est in Cui. 1, ubi septem h. t. constitutiones sunt. Totidem constt. sunt in Aur. — Ri*. Apud Be. sex tantum inveniuntur constitutiones. Vid. not. *x.* Cod. 1, cuius septimum folium in subscriptione c. 4 incipit, praeter hanc subscr. exhibet c. 5 antea incognitam et c. 6 — 8, sin. num. et rubrica tituli, item P. Pu.; W. censura Beckii cum invento Peyroni contexens octo edidit h. t. constitutiones. Num plures in C. Th. fuerint, ignoratur quidem, cum margo folii Taurinensis, in quo numeri constitutionum fuerunt, abscissus sit; nullam autem, solo constitutionum numero spectato, deesse, admodum verisimile est. Cod. Just. VII, 24. Cf. infra C. Th. IX, 9. Cod. Just. IX, 11. — c. 1. Cui. 1 c. ▪ *de Lib. cau.* (IV, 8). Cf. not. *x.* Br. Al., Cui. 1 in erratis, Aur. — W. c. 1. Sec. Go. fort. coniungenda est cum c. 3 Cod. Just. de Servis fugit. (VI, 1). — c. 2. Cui. 1 c. 7 *de Lib. cau.* (IV, 8). Cf. not. *x.* Aur. Lugd. *c. VII.* ad Sc. Claud., errore. Br. Al., Cui. 1 in err. Cui. 2 — W. c. 2. — c. 3. Cui. 1 c. 8 *de Lib. cau.* (IV, 8). Cf. not. *x.* Br. Al. Cui. 1 in err. Cui. 2 — W. c. 3. Aur. Lugd. *c.* II (sed sec. seriem c. 3). Sec. Go. coniungenda est cum c. un. C. Th. de Comm. resc. (III, 2), c. un. C. Th. de Infirmandis poenis coelibatus (VIII, 16) et c. 3 C. Th. de Exaction. (XI, 7). Vid. not. *h.*

---

x) Sec. Cuiacium in praef. editionis Lugdunensis 1566 *Constitutiones perelegantes de Scto Claudiano — — contulit ultro P. Pithoeus.* De septem autem constitutionibus in Cui. 1 editis sex tantum (1—3, 6—8 h. edit.) videntur in Pithoeano codice ms. fuisse, cum una a Cuiacio ex Consultationis cap. IX. recepta et inter 6 et 7 h. t. const. inculcata sit, contra fidem Consultationis, quae *ex Corpore Hermogeniani*, non ex *Corpore Theodosiani* h. c. desumptam esse dicit. Vid. supra tit. de Pactis et transact. (II, 9), not. *e*, i. f. Rediit igitur Be. ad Pithoei codicem et delevit constitutionem ex Cons. huc translatam, quod recte ab eo factum esse, probatur codice Taurinensi, ubi haec c. inter c. 6 et 7, quo loco propter aetatem a Cuiacio posita est, prorsus omittitur. Sec. W. ex eo, quod constitutiones h. t., etsi eius ponitur rubrica, antec. tit. de Lib. cau. (IV, 8) in Cui. 1 annumerantur (vid. supra tit. IX., not. *s*) explicandi sunt numeri 9 et 11. qui et in Cuiac. Obs. XXI, 16. ubi de Sc. Claud. agit, et in aliis eius operibus leguntur. Quando igitur nominat *L.* 9 vel *L.* 11 C. Th. *ad Sc. Claudianum*, eae in editionibus non exstant, sed quaerendae sunt in tit. de Lib. cau. (IV, 8), connumeratis eiusdem tit. legibus. Abrogatus est hic tit. Cod. Just. VII, 24. c. un. et Inst. III, 13, 1. quare nulla h. t. c. in Cod. Just. transiit. y) P. om. rubricam; ap. Pu. uncis inclusa est; deest etiam in cod. 1, qui extremam tantum tituli partem exhibet. *) Aur. Lugd. *severitatem* et mox *custodire.* yy) Georgius d'Arnaud, Var. Coni. lib. I, c. 20 tentavit *cuius servi se contubernio*; sed *contubernium* hic *servum* denotare, probb. Go. in not. h. c. et Cramerus, in Dispunct. iur. civ. cap. XIII, p. 117. *) Be. addi vult *II.* z) Cui. 1 — Ri*. *Aniano.* a) Lex ipsa interiit, neque ex interpr. vera eius sententia colligi potest. Ceterum de trina denuntiatione et de trina conventione vid. Go. in comm. h. c., W. not. *t*, Zimmern. l. c. T. I, p. 730, not. 5, Hauboldi Opp. T. II, p. 912, not. *c* et Tractatum de Trina Conventione ex schedis meis ap. Hauboldum l. c. p. 910 editum. b) Go. — Be. om. *Febr.*, mendose. c) Sec. Go. a nonn. cj. *nolens*, quod Go. recte improbat. d) Cui. 1 — Be. *patrimoniorum.* W. verisimillimam recepit cj. Go. et Be.: *patrimonialium.* Nolui autem textum mutare, quem uni tantum et deperdito quidem codici debemus, satis esse putans, rem indicasse. e) Cui. 1 — Be. *legis volumus — copulamus, ut* impedita oratione. W. igitur de cj. Go. pro *volumus* posuit *ullatenus.* Be. rep. vult *legis urbium — copulamus; volumus.* Utraque cj. nimis arbitraria est. Non dubito, quin legendum sit *copulari.* Nata autem est confusio ex compendio scripturae. f) Go. — Be. mendose om. *Si*, quamquam Ri. annotat, ap. Cuiac. esse *Si vel.* Be. suppl. vult aut *si* aut *quae*, W. *Si quam* vel *Si quas* g) Cui. 1 — Ri*. *Sardicae*, sed Be. W. auct. Go. *Serdicae.* h) Go. rep. iubet *VI.* et h. c. referri ad a. 320, ut legibus supra nominatis coniungatur, quod, quamvis verisimilitate non careat, tamen a me non est receptum, eadem de

INTERPRETATIO. *Ingenua, quae se fiscali servo iunxerit, sive sciens sive ignara, ipsa manebit libera; filii vero eius et Latini et spurii erunt, qui, quamvis liberi sint, iuri tamen obtingunt patronorum. Idem est, et si servo emphyteuticario se sociarit ingenua vel patrimoniali aut ex privata re principum; excepto iure reip., quod lex praesens voluit observatum.*

4\. . . . .
. . . .
L.[i] *Kal. Sept. Serdicae, Constantino A. VII. et Constantio Caes. Coss.* (326.)

5\. . . . .[k]. Quaecunque mulierum post hanc legem servi contubernio *se* miscuerit, et[l] non conventa per denuntiationes, sicut ius statuebat antiquum, statum libertatis amittat. *Dat. prid. Non. Octob. Basso et Ablavio*[m] *Coss.* (331.)

6\. *Imp. Iulianus A. Secundo*[n] *Pf. P.* Senatusconsultum[o] Claudianum firmum esse censemus, omnibus constitutionibus, quae contra id latae sunt, penitus infirmatis, ut libera mulier, sive procuratori sive actori privato sive alii cuilibet[p] servili conditione polluto fuerit sociata, non aliter libertate amissa nexu conditionis deterrimae adstringatur*), nisi trinis fuerit denuntiationibus ex iure pulsata. Quod quidem circa privatas personas convenit observari; nam eas mulieres, quae fiscalibus vel civitatis servis sociantur, ad huius sanctionis auctoritatem minime pertinere sancimus. *Data et PP. in Foro Traiani VIII.*[q] *Id. Decemb., Mamertino et Nevitta Coss.* (362.)

INTERPRETATIO. *SC. Claudiani auctoritas confirmatur etiam circa eas, quae procuratoribus et privatorum iunguntur, exceptis his, quae servis fiscalibus vel civitatum sociantur*[r].

7\. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA.*[s] *ad Secundum Pf. P.* Si apud libidinosam mulierem plus valuit[t] cupiditas quam libertas, ancilla*) facta est non bello, non praemio[tt], sed connubio, ita ut eius filii iugo servitutis subiaceant. Manifestum est enim, ancillam esse voluisse eam, quam liberam esse poenituit. *Dat. prid. Non. April. Treviris*[u], *Gratiano N. P. et Dagalaipho Coss.* (366.)

INTERPRETATIO. *Si mulier ex contubernio servi fiat ancilla, filii quoque eius servi erunt*[v].

8\. *Impp. Arcadius et Honorius AA. ad Anatolium*

— c. 4. Cod. 1, P. Pu. sin. num. et om. inscr. et textu, quae in folio antec. cod. 1, quod deest, exstitit. Inscr. partim restituta est ap. W. ubi est *c.* 4. — c. 5. Cod. 1, P. Pu. sin. num. W. *c.* 5. Inscr. avulsa est in cod. 1, partim restituta ap. P. Pu. W. — c. 6. Cod. 1, P. Pu. sin. num. Cui. 1 *c.* 9 *de Lib. cau.* (IV, 8). Cf. not. *x.* Br. Al., Cui. 1 in erratis, Cui. 2 — Be. *c.* 4. Aur. Lugd. *c.* 3, sed sec. seriem *c.* 4. W. *c.* 6. — c. 7. Cod. 1, P. Pu. sin. num. Cui. 1 *c.* 11 *de Lib. cau.* (IV, 8). Vid. supra not. *x* et infra not. *r.* Br. Al., Aur. Lugd. *c.* 5, sed in Aur. Lugd. sec. seriem c. 6; Cui. 1 in erratis, Cui. 2 — Be. *c.* 6, sed ap. Be. sec. seriem constt. *c.* 5. W. *c.* 7. — c. 8. Cod. 1, P. Pu. sin. num. Cui. 1 *c.* 12 *de Lib. cau.* (IV, 8). Vid. supra not. *x.* Br. Al., Aur. Lugd. *c.* 6, sed in Aur. Lugd. sec. seriem *c.* 7; Cui. 1 in erratis, Cui. 2 — Be. *c.* 7, sed ap. Be. sec. seriem constt. *c.* 6. W. *c.* 8.

caussa, ex qua supra abstinui a corrigendo. Accedit, quod proximae c. subscriptio ex cod. Taur. eruta eorumdem consulum nomina prae se fert, ut utraque aut corrigenda sit aut retinenda, quod posterius praeferendum est propter duorum codicum consensum. Ri. Ri°. Be., auct. Go. adscribunt a. 320, sed non mutato numero consulatus, ut Go. placet. Be. in annot. add. *Caes.* post *Const.* i) Ab hac constitutionis Constantinianeae deperditae subscriptione incipit folium Taurinense septimum. W. inscr. *Idem A.* finxit, quod, etsi non falsum, tamen non est in codice. Pu. et Batavi in Bijdr. hanc subscriptionem ad c. tertiam, i. e. antecedentem h. t. pertinere putant, qua cj. admissa, h. t. una constitutione diminueretur et scrib. esset in utraque subscr. aut *Febr.* aut *Sept.* Sed nihil tentandum est contra codd., praesertim cum non desint exempla duarum vel trium legum de eadem re eodem anno ad eundem magistratum ab imperatoribus iisdem promulgatarum. Vid. c. 2, 3 tit. sq. Ceterum Pu. 1 pro *I.* k) Haec quoque lex hucusque incognita debetur folio VII. Taurin. Inscriptio una cum marg. folii avulsa est. Rep. *Idem A.*, quod P. in ipso folio VII. restituit, W. recepit. Sed P. in apographo et Pu. *Imp. Constantinus*, contra morem librariorum, qui, si qua lex eiusdem imp. in eodem tit. praecedit, *Idem A.* ponunt, nomen ipsum imp. non repetunt. Hic autem Constantini legem aliquam antecessisse, intelligitur ex subscriptione, in qua fol. VII, incipit. l) P. in comm. pro *et* videtur reponere voluisse *etiam.* m) 1, P. Pu. *ablabio.* n) Ita codex Taurinensis, P. Pu. et W., et antea iam cj. Go.; Cui. 1 — Ri°. *A. + II. P. P.*, facili errore librariorum numerum et nomen permutantium. Be. (om. asterisco) *A. II. Pf. P.* o) 1 *senatusconsultus*, mendose. Idem paullo post *poenitus* — *mulierisibe* — *libertatem* — *auctoritateminime.* p) 1 *quoslibet.* P. Pu. *quoilibet.* *) Aur. Lugd. *obstringatur.* q) Ita cod. 1, P. Pu. W.; Cui. 1 — Lugd. *V.*, qui numerus in Cui. 2 — Be. om. r) Sequitur in Cui. 1 — Ri°. constitutio ex Cons. desumpta. Cf. supra c. 1 h. t., not. *x.* Sed cum haec c. historiam doctrinae de Sc. Claudiano illustret, non incongruum esse videtur, eam h. l. repeti: „*Impp. Valentinian. et Valens AA. Felici consulari Macedoniae* (Cui. 1 — Ri°. *Campaniae* et om. *inter—locum*). (*inter cetera et ad locum:*) *Si servilibus contuberniis sese mulieres quondam ingenuae subdiderint, et nunc contemnentes dominum minoris aetatis, servitutis iugum conantur effugere, gravitas tua his, qui servilem conditionem non statim in ipsis coniunctionum* (Cui. 1 — Ri°. *coniunctionis*) *primordiis refugerunt, necessitatem subeundae servitutis imponat. Dat. XIV. Kalend. Aug. Mediolani, ipsis AA. Coss.* (365.)" s) Sic etiam 1, etsi Gratianus mense demum Aug. 367. Augustus factus est, neque decet, eundem in inscr. *Augustum*, in subscr. *Nobilissimum Puerum* appellari. Vid. W. ad h. c., c. 6 C. Th. de Vect. (IV, 12), not. *x*, Go. in Chron. h. a. et in not. h. c., ubi Gratiani nomen inducendum esse existimat. Go. — Ri°. *Impp. — AA.* t) Ri°. om. *valuit.* 1 *cupidas.* Utrumque mendose. *) Ri°. *nulla* pro *ancilla*, err. typ. tt) Rad. Fornerius lib. III. Rer. Quotid. cap. 12 (Otton. Thes. T. II, p. 208) em. *pretio*, quam cj. iam ante Forn. propos. reprobat Go. in not. u) 1, P. Pu. *triu gr. ñb* (P. Pu. *N. B.*, rell. *NB. P.*) *et Dagalaifo Coss.* Go. et in not. h. c. et in Chron. h. a. em. iubet *Remis*, quia Valentinianus h. a. Treviris non constiterit. Ceterum Cui. 1 — Ri°. *Treveris* et P. Pu. *Triveris.* v)

Pf. P.[x] *Illyrici.* Cuncti provinciales agnoscant, nisi trinis denuntiationibus*) liberae feminae servorum consortiis arceantur[y], nullo modo posse[z] eas ad servitium detineri. *Dat. II.*[a] *Non. Mart. Constantinopoli, Honorio A. IV. et Eutychiano*[b] *Coss.* (398.)

INTERPRETATIO. *Sine trina denuntiatione mulier servo iuncta non fit ancilla.*

TIT. XII. DE VECTIGALIBUS ET COMMISSIS[c].

1. *Imp. Constantinus A. ad Junium*[d] *Rufum*[e] *Consularem Aemiliae*[f]. Penes[g] illum vectigalia manere oportet, qui superior in licitatione*) exstiterit, ita ut[h] non minus, quam triennii fine locatio concludatur[i], nec ullo modo interrumpatur tempus exigendis vectigalibus praestitutum[k]. Quo peracto tempore, licitationum iura conductionumque[l] recreari oportet, ac[m] simili modo aliis collocari[n]; capitali sententia subiugando[o], quem plus aliquid, quam statutum est, a provincialibus exegisse constiterit. *Dat.*[p] *Kal. Jul. Crispo II. et Constantino II. Coss.* (321.)

INTERPRETATIO. *Vectigalia sunt, quae fisco vehiculorum*) subvectione praestantur, hoc est aut in litoreis*[q] *locis navibus*[r] *aut per diversa vehiculis merces deportant, cuius rei conductelam apud strenuas*[s] *personas triennio esse praecipit*[t], *et continuo hanc exactionem aliis iterum permittendam, qui maiorem summam praestationis obtulerint*[u]. *Ex qua conductione aut exactione, si quis*[v] *plus quam praeceptum fuerit, exigere tentaverit, ita ut mercatorem vel*[x] *provincialem sub hac exactione gravare coeperit*[y], *periculo capitis se noverit esse damnandum*[z].

2. *Idem A. Menandro*[a]. Universi provinciales[b] pro his rebus, quas ad usum proprium vel ad fiscum inferunt vel exercendi ruris[c] gratia revehunt, nulla vectigalia a stationariis[d] exigantur. Ea vero, quae extra praedictas[e] causas vel negotiationis gratia portantur, solitae praestationi[f] subiugamus. *Dat. III. Id. Jul. Crispo II. et Constantino Coss.* (321.)

Tit. XII. C. Th. *Tit.* ? Br. Al. aut *Tit. XI.* aut *XII.*; est autem *XI.* in codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, 49, Aeg. L. R. U. et ap. Sich. Til. (propter tit. ad Sc. Claud., qui in his deest) et in Cui. 1 (cf. supra tit. IX. h. lib., not. *s*), sed *XII.* in err. Cui. 1, in Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Bi. Ri*. Be. W. Cod. 1, P. Pu. om. num. In Br. Al. eiusque codd. et in edd. ante P. h. t. una tantum const. (1) exhibetur; sed ap. P. Pu. W. ex cod. 1 add. c. 2 — 8 et prior pars c. 9. Cod. Just. IV, 61. — c. 1. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 1. In Br. Al., rell. codd. edd. *c. un.* Cod. Just. IV, 61, 4. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 38; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 39, 40, 42—44. — c. 2 et 3. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 2 et 3. Cod. Just. IV, 61, 5.

Go. Bi. Ri*. *servierunt.* x) 1 om. *ad* et 1, P. Pu. literam *P.* *) 1 om. *denuntiationibus.* y) 1 *arceatur.* z) Pu. *postea*, mendose. a) 1, P. Pu. om. *II.* b) Cui. 1 — Ri*. *Eutichiano.*

c) Rubrica evanida est in cod. 1, quapropter ap. P. Pu. inclusa est, sed cum prima lex, quam cod. 1 profert, eadem sit, quae hucusque unica h. t. fuit, dubitari nequit, quin ceterae quoque leges huc pertineant. d) 25 *Juvianum.* 28, 40, Sich. in m. *Julium.* 10, 34 *Juvium.* 33 *Juvinum.* 20 supra lin. *Jovinum.* 8 om. *ad J. R.* et Cod. Just. *Junium.* e) Ita 1, 15, 28, 34, 40, 43, cod. Andeg. ap. Go. Cod. Just. Sich. in m. P. Pu. W. Rell. *Rufinum.* Nonn. codd. om. *Rufum.* f) 9, 15 (qui *consulem*), 19. 44 *Italiae.* 39, 43, cod. Andegav. ap. Go. add. *et Liguriae*, prob. Go. in comm. h. t. 27 add. *et legat aliae* pro *Italiae* et 32 *edeiure.* 28, 29, 33, 34, 36, 40 om. *Aemiliae* et 37, 42, Cod. Just. *Cons. Aem.* In cod. 18 haec vv. cum textu perperam ita coniunguntur: *Consolare memilitiae penes.* Multi codd. *emelie.* g) 1, 8 *Poenis.* 16 *Paene.* *) 9 *litigatione.* h) 17 *aut.* Mox 18 om. *quam.* i) 14 *concludetur.* k) 20 *exigendi.* 10, 18 *praestitum cum peractio.* 8 *quo cum peracto* 6, 7, 14, 17 *cum peracto.* l) Ita 1, 20, P. Pu. W. Cod. Just., quamquam 1 *conductionumquae.* Rell. *conductionemque.* Similiter 9, 12 *conductio neque.* Ceterum 12 *creari.* 20 *segregari* (corr. *recreari*). 9 *licitatio non iura.* m) 1, 9, 10, 15, 18, Cod. Just. P. Pu. W. *ac* (nonn. codd., ut 1 *hac*) *simili.* 19, 20 *ad hanc.* Rell. *et hanc*, quod referendum est *ad conductionemque*, praeter 6 - 8, 21, ubi deest *et* et Go., ap. quem om. *ac — subiugando.* n) Plerique codd. *conlocare.* 20 *alios c.* Seqq. des. in Cod. Just. o) Ita 1, 9, 12, 14, 15, Be. ex Til. et de cj. Go., P. Pu. W.; 16 *subiugantium.* Rell. *subiugandum.* Be. rep. esse dicit *sententiae*, recte. Vid. c. sq. Mox 6, 7 *provinciales.* p) Paene omnes codd. (praeter 27—29, 36, 40, 43, 44), P. Pu. W. om. num. *X.*, h. l. in edd. et in Cod. Just. additum. Seqq. in codd. valde mutata sunt. Nam nonn. codd. om. *Const. II.*, alii, ut Sich. — Lugd. P. Pu. Cod. Just. solum numerum post *Const.*, alii utrumque numerum post consulum nomina. Iterum nonn. codd. 24, 28, 29, 42, 44, Sich. Cui. 1 — Lugd. et Cod. Just. add. *Caes.* post *Cr.*, pro quo 30, 33, 38 *Cr. clarissimo* (sed 38 *clar. III.*), exhibent, alii autem, ut 1, 24, 28 et Be. in not. P. Pu. idem siglum habent post *Const.* aut add. *A.*, ut 30, 32 — 34. Denique in nonn. codd. scriptum est *Constantio* et om. in edd. Sich. Cui. 1 — Ri*. *et* ante *Const.* *) Go. in notis *Pro vehiculorum* et paullo post *deportantur*, praeter necessitatem. q) 20 *in litore his*, sed supra lin. *in litoreis.* 21 in m. *littoris.* r) 6—8, 10, 18, alii *locis conductoribus.* 20 *loc. navibus conductoribus.* s) 6—8, 10, 18—20 et alii codd., Sich. Cui. 1 — Lugd. *extraneas.* t) Multi codd., Sich. *praecepit.* u) 6, 7, 9, 20, 42, 44 *obtulerit*, sed in 42 corr. *obtulerint.* v) 6 — 8, 21 et multi alii codd. *si qui.* 20 *is qui.* 42 *si plus.* x) Ita cum codd. 6, 7, 20, 21 plerique codd.; edd. *aut merc. aut.* y) 6—8, 21 om. *coeperit*, sed add. in cod. 21 *voluerint.* 20 *gravaverit peric.* 42, Sich. *gravare voluerit.* z) Multi codd. *noverint esse damnandos.* Sich. *periculum* (ita etiam Cui. 1) *capitis se n. subiturum*, sed in m. *damnandum.* 20 *captis.* a) Menandrum, cuius dignitas et hic et in sq. const. etiam in cod. Just. omissa est, Go. putat praef. pr. Italiae fuisse, sed P. Comitem Africae, impr. W. b) 1 *provincialis.* W., auct. P., monet, vv. *univ. prov.* nominativos absolutos esse. Nolo in lege agnoscere nominativos absolutos, sed potius eandem verbi *exigendi* constructionem accipio, qua est ap. Gell. Noct. Att. XV, 14 *exigor portorium* i. e. de me exigitur portorium. Aliter etiam Cod. Just. scriptura defendi non potest. c) Pu. *iuris.* d) Ita P., prob. W., et Pu. 1 *nullavectigalstationariis* et om. *a.* Cod. Just. *nullum vectigal a stat. exigantur.* e) 1 *praedictis.* f) Cod. Just. add.

3. *Idem A. Menandro.* Rusticanos[g] usibus propriis vel culturae ruris necessaria revehentes, vectigal exigi non sinimus: capitali[h] poena proposita stationariis et urbanis militibus et Tertiis Augustanis, quorum avaritia id tentari firmatur. Pro ceteris autem *rebus*, quas quaestus gratia comparant vendituri, solitum oportet[i] vectigal agnoscere. *Dat. Kal. Aug. Crispo II. et Constantino Coss.* (321.)

4. *Imp. Constantius*[k] *A. ad Proclianum Proconsulem Africae*[l]. Praestatio *v*ectigalis, maximam continens utilitatem, tanta debet dili*g*entia custodiri, ut assiduis licitationibus sumat augmentum. *Gravitas* igitur tua, vetustate praestationis, augmenta[m] viribus, *deinde*[n] titulis vectigalium servari iubebit. *Dat. XIV. Kal. Februar. Med.*[o] *Constantio A. VIII. et Juliano Caes. Coss.* (356.)

5. *Idem A. ad Martinianum Vicarium Africae*[p]. Divalibus iussis addimus firmitatem et vectigalium quartam provincialibus et urbibus Afri*c*anis hac ratione concedimus, ut ex his moenia publica resta*u*rentur, vel sarciendis[q] tectis substantia ministretur. *Data*[r] *epistola ad V. C. Vicarium prid. Id. Jul. Cilio, Datiano et Cereale Coss.* (358.)

6. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Archelaum Comitem Orientis.* Ex praestatione vectigalium nullius omnino nomine quicquam minuatur, quia octavas[s] solite[t] constitutas omne hominum genus, quod commerciis voluerit interesse, dependat, nulla super hoc militarium[u] exceptione facienda. *PP. Beryto*[v] *IV. Kal. Febr., post Consulatum Valentiniani et Valentis AA. Coss.*[x] (366.)

7. *Iidem AAA. ad Constantium Proconsulem Africae*[y]. Ex reditibus reipublicae omniumque titulorum ad singulas quasque pertinentium *civitates*, duae partes totius pensionis ad largitiones nostras *deveniant*; tertia[z] probabilibus civitatum deputetur expen*sis*. *Dat. VII. Id. Sept. Mogontiaci, post Consulatum Gratiani A. III. et Aequitii V. C. Coss.*[a] (375.)

8. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Palladio Comiti S. L.*[b] A legatis gentium devotarum ex his tantum speciebus, quas de locis pro-

— c. 4. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 4. Fortasse coniungenda est cum c. 10 C. Th. Quorum appell. (XI, 36). Vid. not. *o.* — c. 5. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 5. — c. 6. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 6. Cod. Just. IV, 61, 7. — c. 7. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 7. — c. 8. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 8. Cod. Just. IV, 61, 8. Bas. LVI, 4, 8.

vel pensitationi, et sequuntur, quae in Cod. Just. ex c. 3 h. t. in c. quintam ex utraque C. Th. constitutione conflatam translata sunt. Deest autem subscr. in Cod. Just. g) 1 *rusticanousibus.* P. Pu. *Rusticani*, quod W. propter sqq. *exigi non sinimus* improbans, recte em. *Rusticanos.* h) Hinc desumpta est in Cod. Just. clausula legis 5 cit. *cap. poena prop. stat. et urb. mil. et ceteris personis, quor. avar. id tent. firm.*, sed sec. W. inconcinne, cum statim praecedat mentio eorum, qui sint vectigalibus subiugandi. i) Ad h. v. P. annotat: „Revera prima vocabuli littera est *e*, ita tamen ut ad *s* pendere videatur, quare supplevi *oportet.*" k) Pu. *Constantinus.* l) Huic inscripta est etiam c. 10 C. Th. Quor. appell. (XI, 36). m) H. v., quamquam ap. P. in ipsius palimpsesti Taur. imagine non deest, tamen om. in legis apographo, quae res P. induxit, ut tentaret *vetustatem praestationis novis viribus.* n) Videtur hic locus Bataviis l. c. p. 836 obscurus esse. Cf. etiam W. in E. L. L. l. c. p. 1907. P. secundum W. recte monet, magistratus nova vectigalia propria auctoritate exigere non potuisse, per eas leges, quas Cod. Just. lib. IV, tit. 62: Vectigalia nova institui non posse, exhibet, quibuscum cf. Vespasiani rescriptum in lapide ap. Gruter. p. 164 (in Spangenberg. Monum. Legal. p. 226 sq.). Putat etiam W. eiusdem argumenti titulum olim in C. Th. fuisse. o) Hic membrana Taur. resecta est, qua re loci mentio intercidit. P., probb. Pu. (qui *Mediolani*), et W. rest. *Med.*, cum Constantium h. temp. Mediolani fuisse constet ex Gothofr. Chron. C. Th. ad a. 356. Ibidem videtur esse c. 10 C. Th. Quorum app. (XI, 36) eodem fere die (*XV. Febr.*) ad eundem magistratum data de simili argumento; unde utramque c. eodem anno, i. e. a. 356 emissam et maioris c. lacinias esse puto. Quod si ita est, in c. 10 ponendum est *Med.* pro *Const.*, quod Go. irrepticium videtur esse et scribendum *C. A. VIII.* pro *VII.*, facili medela. p) Eidem eodem anno inscriptae sunt c. 44—46 C. Th. de Decur. (XII, 1). De simili argumento cf. infra V, 13, 35 et ibidem W., not. *m.* q) Cod. 1 *Sarcientib. tectis*, sine dubio mendose. Corr. igitur P. Pu. *sarciendis.* W. in not. cj. *sarcientibus tecta*, quod mihi non probatur. r) Voc. *Data*, quod abscissum in cod. 1 ab editoribus rest. est, P. accipit pro *reddita*, cum Constantinus h. a. non in Africa, cuius provinciae oppidulum obscurum fuit Cilium, sed in Pannonia commoratus sit, quare W. mavult *Cilii* pro *Cilio* scribi, praeter necessitatem, cum vv. *epistola ad V. C. Vicarium* demonstrent, hanc epistolam a praefecto praetorio Africae ad Martinianum ex oppido illo missam, i. e. redditam fuisse. In seqq. rest. est *eale Coss.* s) Cf. ad h. l. W. p. 247, not. *s.* t) 1 *solitaeconstituas.* Cod. Just. *more solito.* u) Cod. Just. *militarium personarum.* Sed *militares* saepe in C. Th. pro *militibus* poni, ostendit Go. in Gloss. Nom. v. *Militares.* v) Subscriptio deest in Cod. Just. x) P. Pu. perperam adscripserunt annum 365, cum h. a. Valentinianus et Valens Coss. fuerint. Debet igitur, ut W. recte monuit, annus post consulatum Valentiniani et Valentis annus 366 esse. Sine dubio coss. h. a., Gratianus et Dagalaiphus, die, quo h. c. proposita est, nondum erant in Oriente noti. Ceterum in inscr. sec. Go. in Chron. pag. LXXVII. et LXXIX. etiam hic del. *Gratianus*, quocum concinunt c. 20 (V, 13) et rell. h. a. leges, praeter has, quas nominabo; tamen cum Taur. cod. et hic et in c. 1 C. Th. de Postlim. (V, 5) agnoscat *Grat. A.*, idem in aliis huius anni legibus fiat, ut in c. 7 C. Th. ad Sc. Claud. (IV, 11), c. 9 C. Th. de Veteranis (VII, 20), c. 10 C. Th. de Poenis (IX, 40), c. 2 C. Th. de Canone frum. (XIV, 15), nihil mutandum est. Probat haec res, quantum iam in ipso Cod. Theod. inscriptiones fuerint corruptae. Saepe leges videntur ab imperatt. alio tempore factae esse, alio ad magistratus missae. y) Eidem inscripta est c. 33 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5), uno anno superior, sed om. dignitatis titulo. z) Cf. W., not. *z* et p. 315, not. *n.* P. in comm. c. 35. (V, 13) p. 147. a) *Dat.* abscissum est in c. 1. In eodem est *mobontiaci* et $\overline{vc}$., quod posterius ab edd. omissum est.

priis, unde conveniunt, huc deportant[c], octavarii[d] vectigal accipiant; quas vero ex Romano solo, quae sunt tamen lege concessae, ad propria deferunt, has habeant a praestatione immunes ac liberas. *Dat.*[e] *prid. Non. Iul. Constantinopoli. Accepta XII. Kal. Aug. Syagrio et Eucherio Coss.* (381.)

9. *Iidem AAA. Palladio*[f] *Comiti S. L.* Ad virum clarissimum, Aegypti Comitem literas dedimus committentes*), ut sciant usurpationem[g] totius licentiae summ[h]overi *circa vectigal Arabarchiae*[i] *per Aegyptum atque Augustamnicam*[k] *constitutum: nihilque super traductione animalium, quae sine prohibitione*[l] *solita minime permittenda est, temerarie per licentiam vindicari concedimus*[m] . . . .

— — — — — —

— — — — — —

TIT. XIII. DE LONGI TEMPORIS PRAESCRIPTIONE.

1. *Imp. Constantinus A. ad Vettium*[n] *Rufinum Pf. U.* Ex donatione principum aut quocunque modo rem ad fiscum pertinentem usque ad nostra decennalia sine aliqua interpellatione possidentes (secundum ius enim haec intelligitur esse possessio) securi possideant. *PP. X. Id.*°) *Ian. Romae, Sabino et Rufino Coss.* (316.)

2. *Impp. Constantius*[o] *et Constans AA. Argyrio Praesidi.* Annorum XL.[p] praescriptio, quam vetustatem leges ac iura nuncupare voluerunt, admittenda non est, cum actio personalis intenditur. Quare in praesenti et in ceteris causis id potissimum servabis atque custodias[q], nisi iure veteri comprehensum sit, actionem, quae movetur, propter vetustatem non debere moveri[r]. Sed quamvis actio pecuniae postulatae exceptione temporis non finiatur, iudex tamen debet inspicere, quae temporis intervalla nullis iustis causis existentibus fluxerint, et instrumenti vetustatem; ut, diligentius his consideratis, ex officio iudicantis, quid pronuntiari super huiusmodi actionibus oporteat, aestimetur. *Dat. X. Kal. Iul. Limenio et Catulino*[s] *Coss.* (349.)

TIT. XIV. DE ACTIONIBUS CERTO TEMPORE FINIENDIS*).

1. *Imp. Theodosius A.*[t] *Asclepiodoto Pf. P.*[u] Sicut[v]

— c. 9. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 9 mutil. Cod. Iust. IV, 61, 9.

Tit. XIII. C. Th. *Tit.* ? In Br. Al. eiusque codd., ap. Sich. Til. deest hic tit. Primum cum duabus, quae hic proferuntur, constitutionibus ex fonte ignoto editus est in Cui. 1, in qua *Tit. XII.* est, sed in erratis eiusdem ed. mutatur in *Tit. XIII.* Eundem numerum et easdem constitutiones habent posteriores edd. Cod. Iust. VII, 33.

Tit. XIV. C. Th. *Tit.* ? Br. Al. *Tit. XII.* aut *XIII.* Est autem *XII.* in codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—40, 42—44, 46, 47, 49, R. Aeg. et ap. Sich. Til.; *XIII.* in Cui. 1 et Cui. 2, 2*; sed *XIV.* in Cui. 1 (in erratis, cf. supra tit. IX., not. *a*), Cui. 2, 2* sec. seriem titt., Aur. Lugd. Go. Ri. Ri*. Be. W. Totus titulus deest in cod. 19 (errore, cum sqq. titt. numeri non sint mutati) et in L. R. U. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Ed. Th. cap. XII. L. R. B. Tit. XXXI. Cod. Iust. VII, 39, 3. Bas. L, 14, 3 (ap. Meermann. V, p. 73). L. Vis. X, 2, 4. Const. Chlotarii a. 560, cap. 13. Conc. Aur. 1, c. 25 (Bin. T. II, P. 1, p. 562). Conc. Arvern. I, c. 20 (Bin. l. c. P. 2, p. 32). Form. Sirm. XL. Coll. can. Ans. V, 20. Bern. Pap. coll. 1. Tit. de Praescr. Decr. Grat. can. XIII, qu. 2, c. 1; can. XVI, qu. 3, c. 3. Cap. 5 X. de Praescr. Plura vid. in Go. comm. h. c. Coniungenda est cum c. 7 C. Th. de Cogn. et proc. (II, 12). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 11—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 30, 31, 35, 38; textus et subscr. in codd. 24—26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 39, 40, 42—44. Appellatur haec lex in Nov. Val. de Triginta ann. praescr. (ed. Ber. LXX., p. 1332) et Nov. Val. de Episc. iud. (ed. Ber. LXXVIII., p. 1347) §. 13.

Ceterum vid. W. not. *a*. b) Pu. *Palladis*, mendose. c) 1 *pr* . . . . . . | *convenitushancdeportas.* P. igitur locum rest. ex Cod. Iust. Ita etiam Pu., sed W. praeeunte Peyrono putat, in C. Th. fuisse *quas de locis propriis convenis, ut huc deportent*, quod mihi non probatur, cum propter sententiam legis, quae ita pervertitur, tum propterea, quia non raro ubi *iunt* in tertia persona pluralis scribendum est, librarii tertiam singularis et *ut* ponunt, male intelligentes compendium scripturae *ūt* (*convenīūt*). Similiter conturbatio vv. *huc* et *hanc* nata est ex siglo *hč*. d) 1 *octavari.* Idem mox *tame*, sed ponitur *n* supra *e*. e) Subscriptio deest in Cod. Iust. f) Pu. *Palladis*, mendose. Cod. Iust. *Iidem AAA. eidem Comiti sacr. larg.* *) Dubitari potest, an ita recte restitutum sit. Cod. 1 *co* . . . . | *tentes.* g) Hinc incipit, omm. prioribus, c. 9 Cod. Iust. cit. *Usurpationem totius licentiae summovemus*, unde ego auct. W. mutata oratione posui *summoveri.* h) In literis *subm.* desin. cod. 1 et P. Pu. i) Cf. Cuiacii Obs. VIII, 37 et Spangenberg in not. ad h. c. Dirksen l. c. p. 444. k) Sic ed. W. pro vulg. *Augustoneam.* Cf. c. 1 C. Th. de Off. pr. aug. (I, 14). l) Ita W. ex cod. Gt. cod. Cher. et ex Cuiac. l. c. Vulg. *prohibitione*, impr. W. m) Ita Cod. Iust. et deest subscr.; W. propter nexum orationis scripsit *vindicare concedi*, sed nihil mutandum. Idem putat, complures h. t. deesse leges, et c. 10—13 Cod. Iust. hic etiam positas fuisse.

n) Cui. 1 — Ri*. *Vetium*, sed rectius Be. et W. edd. *Vettium*, quod reperitur apud Murator. in marmore eidem Vettio dicato. Cf. Corsinius l. c. p. 170. °) Go. reponi vult *Kal.* o) Ita recte em. Be. et W., auct. Go.; Cui. 1 — Ri*. *Constantinus*, quod propter annum h. c. ferri non potest. Sed iam a. 1579 a Cuiacio in Obs. XVIII, 28 editum est *Constantius*, quod mirandum, cur in Cui. 2 non sit receptum. p) Ita edd. ante W., sed sine dubio in codice Cuiacii scriptum erat *XXXX.*, more veterum librariorum. W. pro numero posuit vocabulum. Aur. Lugd. in m. *XX.* Cui. 2, 2* in m. „alias *XX.* Cuiac. 18. Obser. cap. 28," quae tamen vv. in nonnullis exemplis dicuntur charta agglutinata obtecta esse, quasi Cuiacium sententiae in Obs. l. c. prolatae poenituerit. Referenda enim haec sunt sec. W. ad sententiam Cuiacii in Obs. l. c. et in Recitt. in Cod. ad c. 5 de Praescr. XXX vel XL. ann. (Opp. Post. T. V, p. 1078 ed. Fabrot.), ubi *XX* pro *XL* legi vult, mutata opinione, quam ipse manifestaverat in Recitt. ad c. 7 D. de Iust. et iure (Opp. Post. T. IV, P. I, p. 41) et ad c. 8 X. de Praescr. (Opp. Post. T. III, p. 155). Sed recte Go. in comm. defendit vulgatam lectionem. Cf. Unterholzner, von der Verjährung durch fortgesetzten Besitz, p. 300 in annot. et p. 344 sq. et Eiusdem, ausführl. Entwickelung d. ges. Verjährungslehre, T. I, p. 65, not. 54; p. 507, not. 508; p. 510, quem tamen non possum intelligere, cum p. 55 asseveret, scripturam *XX*

in rem speciales, ita[x] ad universitatem*) ac personales actiones ultra[y] triginta annorum spatium[z] minime protendantur[a]. Sed si qua res vel ius aliquod postuletur[b], vel persona qualicunque actione vel persecutione pulsetur, nihilominus erit agenti triginta annorum praescriptio metuenda: eodem etiam in eius valente persona[c], qui pignus vel hypothecam non a suo debitore, sed ab alio*) possidente nititur[d] vindicare. Nam petitio finium regundorum in eo scilicet, quod[e] nunc est, iure durabit[f]. §. 1. Quae ergo ante[g] non motae sunt actiones[h], triginta annorum iugi[i] silentio, ex quo competere iure[k] coeperunt, vivendi[l] ulterius non habeant facultatem. Nec sufficiat precibus oblatis speciale*) quoddam, licet per annotationem, meruisse responsum vel etiam iudiciis allegasse, nisi[m], allegato sacro rescripto aut in iudicio postulatione deposita, fuerit subsecuta conventio[n]. In eandem rationem[o] illis[p] procul dubio recasuris[q], quae post litem contestatam, in iudicium actione deducta[r] habitoque inter partes[s] de negotio principali conflictu, triginta denuo annorum devoluto[t] curriculo, tradita[u] oblivioni ex[v] diuturno silentio comprobantur[x]. §. 2. Non sexus fragilitate, non absentia, non militia contra hanc legem defendenda*), sed pupillari aetate[y] duntaxat, quam diu sub tutoria defensione consistit[z], huic eximenda sanctioni. Nam cum[a] ad eos annos pervenerit[b], qui ad sollicitudinem pertinent curatoria[c], necessario ei[d], similiter ut[e] aliis, annorum triginta intervalla servanda sunt*). §. 3. Hae autem[f] actiones annis[g] triginta continuis extinguantur, quae perpetuae videbantur, non illae, quae antiquitus fixis temporibus limitantur*). §. 4. Annorum autem curricula ita numerari conveniet[h], ut et illa in demensionem[i] tempora reducantur[k], quae ante nostrae mansuetudinis sanctionem iugi taciturnitate*) fluxerunt. §. 5. Verum ne qua[l] otioso[m] nimis ac desidi querimonia relinquatur, ei[n], qui se fiducia perpetuitatis actionem*) non movisse commemorat, decem post hanc legem annorum spatia continua superioribus addi praecipimus, ut, si quidem ante[o] sanctionem hac lege praefinitos annos decurrisse patuerit, praeter ea[p] tempora, quae manarunt, decem actori[q] annorum spatia prorogentur, ita ut tempus illi hoc continuum ex legis tempore nume-

---

codicibus defendi. Nunquam enim audivi, pluribus h. t. deberi codicibus, sed uni tantum debetur codici nunc deperdito, neque recepta est h. c. in Cod. Just. q) W. legi vult *custodies* et ita editum est in Aur. Lugd. Ri*., quod ut elegantius recepissem, si esset in prioribus edd. r) Ap. Go. legitur *deberi*, om. v. *moveri*. s) Ita Cui. 1 — Ri*.; Be. W. *Catullino*, sed vid. supra c. 1 C. Th. de Jurisd. (II, 1), not. *o*.

*) 20 *De Vectigalibus et Commissis*, errore. t) Cod. Just. *Impp. Honorius et Theodosius AA.*, sed Hal. Cont. in Par. Russ. *Arc. et Hon.*, perperam. Go. propter c. ult. C. Th. de Proc. et cogn. cit. addi vult *et Valentinianus Caesar*. Cf. Zirardin. l. c. p. 278, not. *D*. 20 *Theodius*. u) Plerique codd. *Asclipiodoto*. 42 *Asclepiodotho*. 34 *Asclipio*. Nonn. om. *Pf. P.* 20 add. *post alia*. v) Quae Theodosius hac lege in Oriente sanxerat, translata sunt in Occidentem per Novellam Valentiniani de Praescr. triginta ann., qua simul Valentinianus cavit pravas h. c. interpretationes. Cuiacio in Obs. XVIII, c. 26, in Recitt. ad tit. C. de Praescr. et ad cap. 5 X. de Praescr. Theodosium M. tricennalis praescriptionis auctorem esse affirmanti gravissima opponit argumenta Go. in comm. h. c. Cf. Merill. Variant. ex Cuiac. lib. II, c. 12. Unterholzner, Entw. d. ges. Verj. T. I, p. 60 sq. Ephesinus legislator, qui in c. 5 X. cit. nominatur, est ipse Theodosius II., concilii oecumenici, quod Ephesi habitum est, auctor. Cf. Püttmann, Diss. de legislatore Ephesino; Unterholzner l. c. p. 315, not. 315; W. ad h. c. not. *r*. x) 6—8, 10, 13—18, 20 *S. in re speciali est ita*. Sich. *S. in r. speciale est, ita*. Til. *S. in re speciali, ita*. *) Cod. Just. *de universitate*. y) 15 *actiones ut ultra*. 20 *personalis accionis ut ultra*. Quod Be. dicit, ap. Sich. et Til. post *actiones* inseri *movendi*, hoc non verum est. Vid. infra not. *l*. z) 20 *spatio*, sed corr. *spatia*. a) 10, 18 *protendatur*. b) 20 *postulatur — qualiscũque — perscriptio*. 15 *ann. tr. p.* c) Cod. Just. *E. e. iure in e. p. val.* Etiam R. add. *iure*. 15, 21 *Eadem etiam* etc. Mox 20 *epotheca* (supr. lin. *cellariñ*) *non* (om. *a*) *suo*. *) Cod. Just. add. *per longum tempus*. d) Ita 6, 7, 10, 12, 16, 18, 20, 21, Til. Cod. Just.; rell. *nitetur*. e) 6—8, 20, Til. *quo*. 15 *scil. in quo*. 16, R. *qui*. f) 10, 18, 20 *duravit*. In Cod. Just. om. *Nam — durabit*. g) 20 *Q. eo ante*. Cod. Just. *antea*. h) 15 *quaestiones*, alii *actionis*. 10, 18, R. *mutatae s. a.* i) 14 om. *iugi*. k) Cod. Just. *iure comp.* 20 *compete*. l) Sich. Til. *movendi*. *) Nonn. codd. *speciali* et mox *adnotatione*. m) Cod. Just. *promeruisse — etiam in i. a., n.* 9 *allegassint si*. 20 *alligassent. si allegatos agros rescripto*. Cf. ad h. l. Zirard. l. c. p. 238. Mox nonn. codd. *ut* pro *aut*. n) Cod. Just. *f. s. per executorem conventio*, et des. sqq. usque ad v. *comprobantur*. Cf. ad h. l. Unterholzner l. c. T. I, p. 456, not. 444. Bethmann - Hollweg, Handb. d. Civilpr. T. I, p. 253, not. 36. o) 8, 9, 20 *in eadem ratione*. p) 6—8, 13, 14, 20 *illius*. q) 9 *recusares*. 20 *recusari* et om. *quae — habitoque*. r) 9 add. *sunt*. 18 *actione debita*. s) 10, 18 *habituque in patres*. 20 *paces*, sed corr. *rapaces* et mox *conflicto*. t) 15 *evoluto*. u) Multi codd. et R. *tradite*. v) 6, 7, 10, 14, 16, R. *et*. x) 20 *comprobatur*. Cui. 1 — Cui. 2* *comprobantur, non*. *) Ita 9, 12, 14, 15, 20, Til. Be. et W. auct. Go. Cod. Just. 6, 7, 10 *deferendam*. Rell. *defendendam*, sed 21 *fragilitatem — defendendum*. y) 20 *milia — sub pupillaritate*. z) Cod. Just. *quamvis — consistat*. 8 *defensionem*. a) Sich. *eximenda sunt: nam cum*. 6, 7, 12, 20 *e. s. etiam cum*. 8, 16 *e. s. Nam etiam cum*. b) Cod. Just. *pervenerint*. 21 *perv. quia soll.* 16 om. *ad*. c) 10, 18 *qui a soll.* Nonn. codd. *curatore*. 20 *curatores*. d) 20, Cod. Just. *eis*. Cf. Dirksen l. c. p. 471. e) 10, 18 om. *ut*. 20 *S. et*. *) 6 *sint*. f) 9 *ea autem*. 10, 14, 18, 20, 21 *Haec autem*. g) 20 *actionis* et om. *annis*. *) 21 *quod perpetuae*. Cod. Just. *non illae, quae antiquis temporibus limitabantur*, et des. sqq. usque ad v. *impleatur*. Cf. Dirksen l. c. h) Nonn. codd. *qui p. v. n. illa — numerare convenit*. i) Plerique codd., Sich. Til. *dimensionem*, prob. W.; Cui. 1 — W. *demensionem*. 20 *diminutione*. Constitt. 2, §. 1 C. Th. de Dilat. (II, 7), c. un. pr. C. Th. de His qui ven. aet. imp. (II, 17), quas W. pro sua sententia affert, non quadrant. k) 8, 10 — 13, 15 — 18, 20, R. *redigantur*, prorsus eadem sententia. 14 *redicantur*. Go. in not.: „Tentat nonnemo *redigantur*. Nil necesse." Mox 20 *antea*. *) W. *tracisurnitate*. l) 8, 12 *V. inaequa*. m) Aur. Lugd. *occisio*. n) 10, 18 *et ei*. Paullo post 20 om. *post*. *) 20 *fiduciam p. accione n. m. cum memorat X.* et om. *post*. o) 15 add. *hanc*. Mox 6 *ac* pro *hac* et 20 *praefiniter*. p) 15, 20 om. *ea*.

retur. Quod si decem illi[r] anni superesse videbuntur aut amplius, ulterius eum nihil desiderare conveniet[s], sed proprio lapsu temporis decurrente ad triginta usque[t] consummationem debere suo spatio esse contentum*); sin annos[u] quidem restare[v] non dubium est, sed infra[x] decem eorum intervalla concludi, nihilominus etiam sic[xx] eum spatium tantum oportebit accipere, ut decem[y] integer numerus[z] compleatur[a]; postquam[b] hac definitione nulli movendi ulterius facultatem[c] patere censuimus, etiamsi se legis ignorantia excusare tentaverit. *Dat. XVIII.*[d] *Kalend. Decemb.*[e] *Constantinopoli, Victore V. C. Cos.*[f] (424.)

INTERPRETATIO. *Haec lex, licet in reliquis rebus*[g] *fuerit abrogata, propter hoc tamen ut poneretur oportuit, quia de tricennio loquitur, quod pupillis, quam diu sub tutoribus agunt, non debeat imputari, sed, ubi ad eos annos pervenerint, quibus curatores habere possent*[h], *id est vir ad quintum decimum et puella ad tertium decimum annum, ex eo in causis eorum tricennalis actio, quemadmodum omnibus, supputetur: sicut et Novella*[i] *Valentiniani testatur, quae videtur haec obscurius inter cetera posuisse, quae tamen ita dicit: „excepto privilegio pupillaris aetatis, quod Divi*[k] *memoriae patris nostri, Theodosii lege concessum est, intra eadem tempora terminentur.“ Nam et hoc*[l] *lex ista evidenter exponit*[m], *ut, sicut illa, quae perpetua erant, ad tricennium*[n] *iussa sunt revocari, ita omnes causae, quibus*[o] *infra tricennium tempora constituta sunt, suis quibusque locis et temporibus observentur, hoc est ut*[p], *quaecunque*[q] *seu de vicennio seu de decennio*[r] *seu de quinquennio seu de anni spatio posita sunt et his similia, nullatenus ad tricennium perducantur* *).

TIT. XV. DE QUINQUENNII PRAESCRIPTIONE[s].

1. *Impp. Honorius et Theodosius*[t] *AA. Palladio Pf. P. Post alia:* Competitorem quinquennii possessor eliminet[u]: debet enim iuxta Constantinianae legis[v] indultum hoc privilegio petitor[x] arceri[y], quo fiscus noster excluditur. Quod si quando fortassis*) emerserit[z], ordinarios iudices, competitionis obreptione rescissa, tuitionem[a] pulsatis praestare iubemus entixam, quibus ta-

Tit. XV. C. Th. *Tit.* ?. Br. Al. *Tit. XIII.* aut *XIV.* Est autem *XIII.* in codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, 47, 49 et ap. Sich. Til. Aeg.; *XIV.* in Cui. 1, sed *XV.* in Cui. 1 (in erratis, cf. supra tit. IX., not. *s*), Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. In L. R. U. est *Tit. XII.* Cod. Just. VII, 37. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Coniungenda est cum c. 23 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42) et c. 29, 30 C. Th. de Petition. (X, 10), e quibus legibus fluxerunt c. 3 Cod. Just. de Requir. reis (IX, 40), c. 10 Cod. Just. de Iure fisci (X, 1), c. 4 Cod. Just. de Bonis vac. (X, 10), quas leges omnes Go. falso pro diversis laciniis unius maioris constitutionis habet. Integra cum interpr. exstat h. c. in codd. 6—10, 12—21, 42; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 38; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 39, 40, 42—44.

q) Nonn. codd. *actoris* s. *auctoris.* 15 *ann. sp. act. pr.* r) 21, Sich. om. *hoc — illi*, sed add. *hoc* in cod. 21 a sec. man., et est lacuna spatio indicata. Sich. tamen lacunam indicat et annotat in m. „*Deerat una linea in exemplari.*“ s) 10, 18 *convenit.* t) 9, 19 add. *ad.* *) 20 *acturis — continuo — temporis numerentur — illis annis superesse videantur — alterius — decurrens et ad tr. usu consūmacione — spatium esse contemptum.* u) 6—8, 12, 14, 16, 17, 20, Til. *Si annos.* Be. W., auct. Go. *Sin.* Rell. *Si in annos.* Go. cj. *quosdam* pro *quidem.* v) Ita W. de cj. Go. Confirmatur haec lectio cod. 15, qui *restare.* Rell. *praestare.* In m. Cui. 1 — Cui. 2* *x. superare.* x) Go. *intra.* xx) Nonn. codd. *si.* 14 om. *sic eum.* 20 *sic* et paullo post alii codd., ut 6, 7 *tantum.* Ceterum 20 *eat in fraudem eorum.* y) 10, 18, R. Go. de cj. *decimus.* z) 20 *integri numero*, sed supr. lin. *anni.* a) Plerique codd. *compleatur*; rell. et edd. *impleatur*, sed illud significantius. b) Ita distinguitur in edd. Sich. — Cui. 2*. W.; Go. — Be. plene distinguunt post *impleatur*, Impr. W.; Go. Be. tentant *Post quem*, sc. *numerum.* Cod. Just., omm. antecc. *Post hanc vero temporis definitionem.* Similiter 12 *Post hanc definitionem*, quae est vera scriptura. 20 *post quam hanc definicionem.* c) 6, 8, 17 *ult. facile pat.* 20 *ult. facere patere cens.* Cod. Just. *censemus.* d) 9, 29, 42 *XVII.* 12, 17, 32, 39, Cod. Just. *VIII.* 28, 36, 40, Sich. in m. *X.* e) 28, 36, Sich. in m. *Maij.* 40 *Mad.* pro *Mai.* et om. *Const.* 31 *Sept.* 32 *Octobr.* f) 21, Cod. Just. *Victore et Symmaco Coss.*, sed add. in cod. 21 *et S.* a sec. man. 28, 36, 40 *Simmaco Coss.* pro *Victore V. C. Cos.* Sich. — Ri*. *Victore V. C. et Symmacho Coss.* Sed vid. Cuiac. Obs. XVIII, 26, Go. in not. h. c., Relandi Fast. cons. ad h. a. p. 316 sq., ex quibus patet, alterum h. a. consulem in legibus non commemorari. Rell. om. *et Symmacho.* In nonn. codd. om. *V. C.* g) 21 in m., Sich. *legibus*, sed Sich. in m. *rebus.* h) Nonn. codd. *abrogata — debeant importari — possint* s. *possunt.* 8 om. *ad eos — id est.* Mox 6 *suppetetur.* i) 8 add. *Divi.* k) 6—8, 20, 21 *divae.* 9 *divinae.* Supra nonn. codd. *tricennales — videtur* (om. *haec*) *obscuris in — dicet. pupillares aetates* et mox *terminetur.* 9 *est usque hic intra.* l) Sich. *Nam de hoc.* 42, 44 *Nam et in hoc.* m) 6—8 *exponet.* n) 20 *perpetue sunt, a tricennio tempore const.* et om. *iussa — tricennium.* Eadem vv. des. in cod. 8. Cui. 1 — Lugd. *ad triennium.* o) Sich. in m. *intra.* p) 20, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. om. *ut.* q) Sich. *quicunque.* r) 6, 20, 21, alii codd. om. *seu de dec.*, sed add. in m. cod. 21. Ceterum multi codd. et hic et supra *triennium* pro *tricennium.* *) 6 *perducatur.*

s) Multi codd. *perscr.* Cod. Just. *De quadriennii pr.* t) Go. addi volt *Constantius A.*, qui nom. in c. 29, 30 C. Th. de Petit. (X, 10) et in c. 2 C. Th. de Rep. (III, 16), prob. Be. 28 om. *et Theod.*, 20 *Palladie* et multi codd. *Post alia.* u) 10, 18 *inlumines.* v) Go. censet, intelligendam esse c. 3 C. Th. de Iure fisci (X, 1); contra W. putat, legem aliquam anteriorem h. tit. a Visigothis omissam esse. 42 *Constantine.* x) 20 supr. lin. *vl possessor.* y) 7 *arcari.* 8, 12 *artari.* 10, 18 *arciri.* Mox 21 *excludetur.* *) 15 *forte.* 20 *fortasse.* z) 6—9, 12—15, 17 add. *ordinarios* et 10, 18 *ordinario.* 16, 21, 42 *emers. ordinarius iudicis* (sed 21 *iudices*) *comp.* 20 *ordinarius iudex — pulsatus.* In edd. deest v. *ordinarios.* Vid. c. 2 C. Th. de Off. com. rei priv. (I, 11), not. *b.* a) Nonn. codd. *rescisa* aut *re-*

num lustralis aderit absque[b] interpellatione possessio. *Dat. VIII.*[c] *Id. Jul.*[d] *Ravenna*[e], *Eustathio*[f] *et Agricola* Coss. (421.)

Interpretatio. *Quicunque rem fiscalem per quinquennium possedisse probatur, ita ut a nullo exinde*[g] *fuerit expulsus, et hanc ipsam rem aliquis sibi petere a principe voluerit, possidenti*[h] *in tantum lege consultum est, ut etiam tuitionem ferre*[i] *possessori iudicem iusserit et competitionis constitutionem ordinaverit rescindendam, si tamen ille, qui possedit, sine ulla inquietudine per quinquennium se docuerit possidere, quia hoc spatio temporis ab eo, qui sine molestia possedit, etiam fiscum suum iussit excludi*[k].

TIT. XVI. DE RE JUDICATA.

1.[l] *Imp. Constantinus A. ad Proculum*[m]. Impetrata[n] rescripta non placet admitti, si decisae semel caussae fuerint iudiciali[o] sententia, quam provocatio nulla suspendit; sed eos[p], qui tale rescriptum meruerint, etiam limine[q] iudiciorum expelli. *Dat. VII.*[r] *Kal. Jan. Constantino A. V. et Licinio*[s] *Coss.* (319.)

2. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Potitum*[t] *Vicarium*[u]. *Post alia:* In privatorum caussis huiusmodi forma[v] servetur[x], ne quemquam litigatorum sententia non a suo iudice dicta constringat*). *Dat.*[y] *X.*[z] *Kalend. Octob. Rom., Ausonio*[a] *et Olybrio*[b] *Coss.* (379.)

Interpretatio. *In caussis privatorum talis ratio observetur, ut nullus alterius iudicis, nisi sui sententia teneatur* *).

TIT. XVII.[c] DE SENTENTIIS EX PERICULO RECITANDIS[d].

1.* *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA.*

Tit. XVI. C. Th. *Tit.* ? Br. Al. *Tit. XIV.* aut *Tit. XV.* Est autem *XIV.* in codd. 5 — 10, 12 — 22, 24—40, 42—44, 46, 47, 49, 50 et ap. Sich. Til. Aeg., *XV.* in Cui. 1, sed *XVI.* in Cui. 1 (in erratis, cf. supra tit. IX., not. *s*), Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. In L. R. U. est *Tit. XIII.* In codd. Br. Al., ap. Sich. Til. hic tit. unam tantum habet constitutionem, duas in edd. Cui. 1 — W. Cod. Just. VII, 52. — c. 1. Haec c. exstat in app codd. 8, 11, 12, 14, 17, 23. Primum edita est in Cui. 1, ex qua transiit in posteriores edd. Cum interpr. non habeat, a Br. Al. est aliena. Cod. Just. VII, 50, 3. Bas. IX, 1, 94. Coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Off. proc. (I, 12) et sec. Go. fortasse cum c. 2 Cod. Just. Quae sit longa consuet. (VIII, 53). — c. 2. Br. Al. eiusque codd., Sich. Til. *c. un.* Cui. 1 — W. *c.* 2. Integra cum interpr. exstat in codd. 6 — 10, 12—14, 16—21, 42, 50; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 38; textus et subscr. in codd. 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 39, 40, 43, 44; sola subscr. in cod. 25; sola interpr. in cod. 15. Cod. Just. VII, 48, 4. Bas. IX, 1, 91. Greg. M. lib. XI, ep. 54, ex quo transiit in Coll. can. Ans. ded. P. III, cap. 221. Zephyrini ep. 1. Callisti ep. 2. Fabiani ep. 3. Sixti II. ep. 2. Felicis I. ep. 1. Eusebii ep. 3. Julii I. ep. 2, cap. 34 (cf. Knust, de Fontibus et consilio Ps. Isidorianae Collectionis p. 47, 49, 54, 58, 59, 64, 68, 69). Regino II, c. 304. Capit. (Ben. Lev.) VII, 308. Add. IV, cap. 23 et loci ap. Bal. citt. Decr. Gr. cau. II, qu. 1, c. 7, §. 9. cau. III, qu. 8, c. 1, §. 1.; c. 3 X. de Consuet. (I, 4), c. 4 X. de Jud. (II, 1).

Tit. XVII. C. Th. *Tit.* ? Br. Al. *Tit. XV.* aut *Tit. XVI.* Est autem *XV.* in codd. 5 — 10, 12 — 22, 24 — 40, 42 — 44, 46, 47, 49, 50 et ap. Sich. Til. Aeg., *XVI.* in Cui. 1, sed *XVII.* in Cui. 1 (in erratis, cf. supra tit. IX., not. *s*), Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. In L. R. U. est *Tit. XIV.* In Br. Al., ap. Sich. Til. hic tit. duabus tantum constat legibus, sed quinque in Cui. 1 — W. Cod. Just. VII, 44. — c. 1. Haec c. deest in Br. Al., exstat autem in app. codd. 8, 11, 12, 14, 17, 23. Primum h. lex prodiit in Cui. 1, ex qua recepta est in posteriores editiones. Ed. Th. cap. VI. Cod. Just. VII, 44, 3. Bas. IX, 1, 66. Hincm. Opp. T. II, p. 501, 527. Coll. can. Ans. ded. P. III, cap. 221. Decr. Gr. cau. II, qu. 1, c. 7, §. 14.

---

cessa tuitione et paullo infra *innexam*. b) 15 *sine.* c) 8, 20 *VIIII.* 14 *VII.* 15 *I.* d) 31, 35 *Jun.* e) Codd. *Ravenna* aut *Rav.* Edd. *Raven.* s. *Ravenn.* f) Ita Be. W., iub. Go. Rell. edd. et plerique codd. *Eustasio.* Nonn. codd. *Hostasio.* 8 om. *Eust. et.* 28, 36, 40 om. *et A. Coss.* g) Ita codd.; edd. *exinde a nullo.* Mox 21 *pulsus.* h) 20 *petieris a pr.* (om. *voluerit*) *possidendi.* 21 in m., Sich. *possidendam*, sed Sich. in m. *possidenti.* i) 20 *referre.* Mox 21 *spatium.* k) Ita codd.; edd. *excludi iussit.*

l) Codd. add. *XI. tit. theud. lib. IIII.*, id est undecimus titulus appendicis. m) 8, 12, 23 add. *preces et.* 11, 14 *preces sit.* 17 *precessit*, in quo latet aut dignitas Proculi, qui Proconsul Africae fuit (vid. supra c. 2 C. Th. de Off. proc. I, 12), aut ita legendum est: *Imp. — Proculum. Preces et impetrata.* Go. Ri. Ri*., ut honorem Proculi deesse significarent, posuerunt puncta post *Proculum.* n) 14, 17 *impetrare.* o) 8 *iudicialia.* 23 *iudicialis.* 11 *iudiciale.* p) 11 *eos vitale.* 23 *eos ut tale.* Cod. Just. *eos qui talia rescripta meruerunt.* q) Cod. Just. vulg. *lumine*, impr. W. r) 8, 12 om. *VII.* Cod. Just. *VI.*, impr. Go. s) 8 om. *V. et Lic.* Be. post *Lic.* addi vult *Caes.* Recte. Cf. c. 2 C. Th. de Off. proc. cit. Cod. Just. *Const. et Licinio AA. Coss.* (312.), quocum subscr. fere convenit cod. 11, qui add. *A.* post *Lic.*, sed numerus *V.* docet, *Caes.* addendum esse. t) 21 a sec. man., 36, 40, Sich. in m. *Optatum.* 37 om. *ad P.* u) 33 *ad P. praeposito.* 34 *ad P. ppo.* 43 *ad P. vi. cm.* 39 *vic. com.* 42 *vir.* 10, 18 *Potito viro claro.* Greg. M. *ad Pontium Mutium*, perperam. Add. *Urbis.* Vid. c. 2 C. Th. Unde vi (IV, 22), c. 1 C. Th. de Princ. ag. in reb. (VI, 28). Item in c. 2 C. Th. de Exsec. (VIII, 8) om. *Urb.* Nonn. codd. om. *Post alia.* v) 9, 42 *firma.* Cod. Just. *Et in priv. c. h. f.* x) 19 add. ex interpr. *ut nullus alterius iudicis*, 20 *serv. ut nullus alterius quemquam*, et des. nonn. literae post *alterius.* *) 20 supr. lin. *consurgat.* 6 *non ad iudice d. c.* y) W. auct. Go.: „*i. e. reddita Vicario.*“ Go. rescribi vult aut *reddita* aut *proposita* aut *accepta.* z) 9, 42 om. *X.* Coll. can. Ans. ded. *XI.* a) Nonn. codd., Til. Cod. Just. *Auxonio.* 32 *causonio.* 33 *ausinio.* 34 *ausunio.* 38 *ausmicio.* 8 om. *Ausonio et* et 28 *Ausonio — Coss.* b) Codd., Sich. Cui. 1 — Ri*. *Olibrio.* 20 *Olibribrio.* *) Nonn. codd. *iudex nisi sua s. t.*

c) Ap. Hincm. hic tit. *decimus nonus* est *libri sexti.* Libri numerus sine dubio falsus est. Facile enim nasci poterat ex confusione numerorum, crebro librariorum errore. Tituli nu-

ad Probum Pf. P. Statutis generalibus inseruimus[f], ut[g] universi iudices[h], quibus reddendi[i] iuris in provinciis permittimus[k] facultatem, cognitis causis ultimas definitiones de scripti[l] recitatione proferant. Huic adiicimus sanctioni[m], ut sententia, quae dicta[n] fuerit, cum scripta[o] non esset, ne*) nomen quidem sententiae habere mereatur, nec ad rescissionem[p] perperam decretorum appellationis solennitas requiratur. *Dat. III. Non. Dec.*[q] *Treviris*[r], *Gratiano A.*[s] *III. et Equitio V. C. Coss.*[t] (374.)

2. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA.*[u] *Clearcho Pf. P.*[v] Parere sublimitatem tuam nostris legibus convenit, ut in omnibus negotiis ex periculo[x] promatur deliberationis[y] plena sententia. *Dat. XVI.*[z] *Kal. Jun.*[a] *Constantinopoli, Antonio*[b] *et Syagrio*[c] *Coss.* (382.)

Interpretatio. *Observare iudices specialiter debent, ut in omnibus causis sententia**), *quae deliberata fuerit, constitutis*[d] *pariter partibus recitetur, ut ab his, a quibus causa dicta est, ad integrum, quae data fuerit sententia, cognoscatur.*

3. *Iidem AAA. Clearcho Pf. P.*[e] Judex in profe-

— c. 2. Br. Al. eiusque codd., Sich. Til. *c.* 1. Cui. 1 — W. *c.* 2. Ad interpr. cf. L. R. B. Tit. XXXIII. Hincm. Opp. T. II, p. 500. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 11—14, 16—21, 42, 50; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24. 30. 31, 35, 38; textus et subscr. in codd. 25, 25, 37; textus et interpr. in cod. 39; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36. 40, 43, 44; sola interpr. in cod. 15. — c. 3. Haec c. deest in Br. Al. codd. et ap. Sich. Til., exstat in app. codd. 8, 11, 12, 14, 17, 23. Primum edita est in Cui. 1, ubi et in posterioribus edd. *c.* 3 h. t. est.

merus sec. W. (not. *f*, p. 256) est ipsius C. Th. numerus, ut in nostris edd. duo desint h. lib. tituli. Vid. etiam Car. de Savigny l. c. T. II, p. 266 — 270 (ed. I.) et p. 280—283 (ed. II.). Sed tamen neutrum numerum ad C. Th. referendum esse, suadent et Coll. can. Ans. ded. et Decr. Gr. ll. cc., ubi eadem vv., quae ap. Hincm. sunt, non ex C. Th. proferuntur, sed ap. Grat. ex *tit. XLIV. libri VII. codicis* i. e. Justiniani et in Coll. can. Ans. ded. *e tit. XVIIII.* (pro *XLIIII.*, facili commutatione numerorum *V.* et *L.*) *lib. VII.* Desumpsit ergo Hincm. illum locum sine dubio ex Cod. Just. et sunt numeri illi ap. Hincm. a librariis corrupti. 8, 11, 12, 14, 17, 23 *XII.*, id est appendicis. d) Ita 9, 19, 20, 28, 40, app. codd. 8, 11, 12, 14, 17, 23, cod. Guelpherb. L. R. U. Cui. 1 — Lugd. in ind. tit., W. ex Cod. Just. et auct. Go. Rell. *recitatis*, praeter cod. 14, qui om. *Ex Per. Rec.* 19, 20 *Et Periculis.* 6, cod. Sirmondi *Pariculo*, prob. nescio quo in m. Cui. 2*, qua utor, sed impr. Go. in comm. c. 2 h. t. Nonn. cj. *breviculo.* Ceterum vid. ad h. t. praeter Go. ad c. 2 h. t. a W. exscriptum inprimis Zirardinium l. c. p. 90 sq., not. *G.* e) Putat W. praeter c. 1 C. Th. de Re iud. etiam hanc c. et c. 3 atque 4 huius tit. Cuiacio a P. Pithoeo oblatam esse, quod perquam verisimile est, etsi id probari non potest, cum ap. Cuiacium huius rei nihil inveniatur. Quod autem W. has constt. ex eodem codice Paris. 4406, qui ex literis meis in Hauboldi Opp. T. II, p. 906 sq. accurate descriptus est, fluxisse dicit, haec mera coniectura est, nata illa ex P. Pithoei nomine huic codici inscripto. Eiusdem autem nomen invenitur etiam in cod. 23, in cuius appendice omnes illae constitutiones exhibentur, quare ex hoc quoque codice in Cui. 1 receptae esse possunt. Sed neutro codice Cuiacium usum esse, probatur diversitate scripturae, quae est in codd. illis et in Cui. 1. Vid. infra not. *g*, *h*, *l*, *m*, *o — q*, *s*, *t* et inprimis de cod. 4406 Summaria Codicis Theodosiani nunc primum a me edita p. X. Sententia igitur mea haec est, omnes illas constitutiones ex eodem codice P. Pithoei nunc deperdito a Cuiacio desumptas esse, ex quo prodierunt tituli ad Sc. Claudianum et de Longi temporis praescriptione. f) Cod. Just. *iussimus*, quod, praeeunte Go. W. refert ad c. 2 Cod. Just. h. t., quattuor fere annis ante ad eundem Probum datam et hic *statutorum generalium* nomine designitam; quare c. 2 in C. Th. ante hanc c. exstitisse, sed a Visigothis omissam esse existimat. g) 8, 11, 12, 17, 23 om. *ut.* h) Ita codd. et Cod. Just., prob. W.; edd. *iud. univ.* i) 14 *reddendis.* 11 *iures.* k) Cod. Just. *permisimus.* l) 11 *diffinitionis.* 14, 17 *diffinitionis describere rec.* 12 *d. rescripti.* 23 *d. descripta.* Ceterum 8 *ultima his d. de scr.* De Cod. Just. cf. Dirksen l. c. p. 474. m) 11 *H. adicimus sanctiones.* 14 *adicimus sanctione.* 8 *H. diducimus.* n) 12 *lecta.* o) 23 *conscripta.* *) Cod. Just. Hincm. *nec.* Etenim ap. Hincm., in Coll. can. Ans. ded. et in Decr. Gr. hic locus ita habetur: *Ut sententia si* (Coll. can. Ans. ded. Gr. Decr. *quae*) *sine scripto dicta fuerit nec* (Gr. Decr. *ne*) *nomen* (Coll. can. Ans. ded. Gr. Decr. add. *quidem*) *sententiae habere mereatur.* p) 11 *recessionem.* 23 *rescensionem.* Mox 8 *properam.* q) 11, 23 *Dat. id. Dec.* Cui. 1 — Lugd. om. *Dec.* r) 11, 12, 14, 17 *triū.* Cui. 1 — Lugd. *Triv.* 8, 23 om. *Trev.* Cod. Just. *Tribus.* s) 11 om. *A.* et 8 *A.* — *Coss.* t) 11 *Equitiū vī. Coss.* 12 *et aventio* et om. *V. C. Coss.* 23 *aequiti vic.* et om. *Coss.* Cod. Just. om. *V. C.* 8 add. *Imp. n. eg.* u) 6, 7, 10, 18, 20, 21, Sich. Til. *Imppp. Valentinianus, Valens* (s. *Valent. Val.*) *et* (20 om. *et*) *Gratianus AAA.*, impr. Go., sed Sich. in m. *Theodosius* pro *Valente.* 8 *Imppp. Val. Theod. Valente āāā.* 16 *Imppp. Valentinus Valentius et Gr. āāā.* 15 *Id. aug.*, quasi in hoc cod. antecessisset c. 1 h. t., quae tamen deest. v) Plerique codd. *Clearco*, ut Sich. aut *Cliarco ppō.*, id est *Pf. P.*, quod edd. Sich. Cui. 1 — Lugd. W. habent. 10, 18 *pū.* 20 *pō. urbis.* Til. Cui. 2 — Be. *Pf. U.* Go. rep. vult in omnibus h. et sqq. ann. legibus *Pf. U.* In re ancipiti secutus sum plurimorum codd. auctoritatem, praesertim cum in sq. c. omnes codd. habeant *ppō*, quamquam mea quidem sententia Go. verum vidit, neque mihi B. et W. opinio probatur, quibus Clearchus h. a. et praefectus praetorio et praefectus urbis fuisse videtur. Error tribuendus est librariorum negligentiae. Ceterum 26 *doarcho.* 32 *clearto.* 33 *arco.* 34 *archo.* 28, 36 om. *Clearcho Pf. P.* x) 20 *periculis.* y) 9 *liberationes.* 16 *plenam sententiam.* z) 32 et Anianus opt. not. ap. Go. om. *XVI.* 10, 16, 18, 20, 34, 38, 44 *XV.* 24 *VI.* 28 *XIII.* 31, 43 *X.* a) Ita 8—10, 18—20, 24, 31, 32, 36, Anian. opt. not. ap Go., prob. Go. in Chron. h. a. et W. in addend.; rell. *Jan.*, sed rep. est *Jun.*, propter c. sq. h. t., quae alias hac lege antiquior esset. 8 om. *Const.* b) 16 *antonino.* 28 *antimo.* 32, 40 *antimio.* c) Plerique codd., Sich. Cui. 1 — Ri*. *Siagrio.* 20 *siacrio.* 42 *siragrio.* 8 *s.* (om. *et*) *s.* *) Aur. Lugd. *sententiae.* d) 20 supr. lin. *institutis.* 42, 44 *fuerat.* e) Codd. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Clearcum* (23 *ad Clearco*) *ppō.* Go. h. c. coniungi vult cum c. 4 C. Th. ad L. Jul. repet. (IX, 27),

renda sententia, quae iurgantibus possit[f] ad plenum recensere[g], quicquid negotii[h] fuerit illatum, quod senserit, scribat et relegat; ne per errorem iudicis iterum a primordio[i] novae litis sentiantur eventus. *Dat. X. Kal. Sept. Constantinopoli, Antonio et Syagrio*[k] *Coss.* (382.)

4. *Iidem AAA.*[l] *ad Symmachum Pf. U.* Sententia[m] non valeat, quae ex libello data non fuerit. *Dat. III.*[n] *Kal. Dec. Mediolani, Richomere*[o] *et Clearcho*[p] *Coss.* (384.)

5. *Iidem AAA. Timasio*[q] *Comiti*[r] *et Magistro equitum.* Conditio*) praeceptorum partibus[s] praesentibus habita non potest immutari. *Dat. X.*[t] *Kalend. April. Constantinopoli, Honorio N. P.*[u] *et Evodio*[v] *Coss.* (386.)

Interpretatio. *Quicquid praesentibus partibus**) *in causis fuerit ordinatum, plenissimam habebit firmitatem, nec poterit immutari.*

TIT. XVIII. DE FRUCTIBUS ET LITIS[x] EXPENSIS.

1. *Impp. Valentinianus et Valens*[y] *AA. Olybrio*[z] *Pf. U.*[a] Litigator victus, quem invasorem alienae rei praedonemve[b] constabit, sed et[c] qui post conventionem[d] rei incubarit[e] alienae, non in sola rei redhibitione[f] teneatur, nec tantum simplorum fructuum praestationem aut eorum[g], quos ipse percepit, agnoscat, sed duplos fructus et eos, quos percipi oportuisse[h], non quos eum redegisse constabit, exsolvat. Et praedoni[i] quidem ratio a[k] die invasi loci usque ad exitum litis habeatur; ei vero, qui simpliciter tenet, ex eo, quo, re[l] in iudicium deducta, scientiam malae possessionis accepit[m]. Heredis quoque succedentis[n] in vitium par habenda[o] fortuna est[p]. Addimus[q] etiam, ut impensas sumptusque litis, re[r] ad finem deducta, petitoribus praestent[s]. Ac ne ipsos quidem petitores, qui inanes lites

— c. 4. Deest in Br. Al. codd. et ap. Sich. Til., exstat in app. codd. 8, 11, 12, 14, 17, 23. Primum edita est in Cui. 1, in qua, ut etiam in posterioribus edd. *c.* 4 h. t. est. Coniungenda est cum c. 44 C. Th. de Appell. (XI, 30). — c. 5. Br. Al. eiusque codd., Sich. Til. *c.* 2. Cui. 1 — W. *c.* 5. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 33. 34, 42, 50; omnia praeter interpr. des. in codd. 25, 26, 37, 46, 47; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 31, 35, 38 — 40, 43, 44; solus textus om. in codd. 27, 29, 32, 36; sola interpr. in cod. 15. L. R. B. Tit. XXXIII. Docum. Franc. a. 984; ad interpr. cf. Docum. Franc. a. 838, 968 et Rincm. l. c.

Tit. XVIII. C. Th. *Tit.?* Br. Al. *Tit. XVI.* aut *Tit. XVII.* Est autem *XVI.* in codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, 47, 49, 50 et ap. Sich. Til. Aeg.; *XVII.* in Cui. 1, sed *XVIII.* in Cui. 1 (in erratis, cf. supra tit. IX., not. *s*), Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. In L. R. U. est *Tit. XV.* Cod. Just. VII, 51, mutato ergo ordine titulorum C. Th. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c.* 1. L. R. B. Tit. VIII. et XXXV. Cod. Just. VII, 51, 2 mut. Bas. IX, 3, 66. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 42. 50; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 38; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 39, 40, 43, 44; part. textus in cod. 11; sola interpr. in cod. 15.

mutato nomine *Clearchi* aut *Flori* in c. 4. f) Seqq. non possunt legi in cod. 14. g) 11, 17 *recenseat.* 12 *pl. reverse ad.* 23 *plenē ire censeat.* Be. cj. aut *quam* aut *recenseri* rep. esse, perperam. Falso etiam W. haec explicat. h) 8, 12, 17 (8 *quiquam*) *negotio.* 11, 23 *negotium.* i) 23 *redegat — ad primordia.* 11 *novos lites.* k) 11, 17, 23 *Honorio et Siagrio Coss.* 8 *Honorio Coss.* et om. *et S.* l) 11, 23 *Id. ūg.* Go. Be. W. rep. volunt *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius,* cum a. 383 obierit Gratianus, et Symmachus lib. X, ep. 15 (al. 22) a solo Valentiniano Iun. praefecturam urb. delatam sibi esse profiteatur. Codd. *simmacum* aut *simacum.* m) 11 add. *res donationis.* In cod. 8 post *data* des. sqq. cum reliqua parte app. n) Ita 12, 14, 17; 23 *V.* 11 et edd. om. numerum, quo admisso haec lex convenit cum c. 44 cit. o) 11 *Dec. Medriconiere.* 23 *Ricomero.* Rell. et Cui. 1 — Ri*. *Ricomere.* p) Codd. *Clearco.* q) Multi codd. *thimasio.* 20 *timotheo.* r) 15 *consuli.* 29, 42 *cons.* Mox nonn. codd. *equitatum.* *) Go. in not.: „tentaret hic quis *cognitio*: verum nil mutandum." s) 15 *praesentibus partibus.* 50 *praefectorum p.* t) 20, 28, 31, 32, 35, 39 om. *X.* u) Multi codd. *Hon. IX. et.* 12, 18 *Hon. VIII. et.* 20 *Hon. VII. et.* 6, 7, Sich. *Hon. IX. P.* Cui. 1 — Cui. 2* *Hon. IX. N. P.*, impr. Ri. 9, 20, 24, 40, 42, 44 om. *N. P.* 8, 33, 34 om. *Const. — et.* v) 10 *Eudio.* 28, 43, Sich. in m. *Boëtio.* 32, 40 *Betio.* 20 *Evocio.* In cod. 6 sec. Ri. add. *C.* post *Evodio.* *) Aur. Lugd. *praes. utrisque adsertoribus* ex Aeg.; 20 *in caus. part. f. o. hab. plen. firm.* 21 *plen. firm.*

x) Cod. Just. *litium.* 50 *talis.* y) 6, 7 *Impp. Val. et theud.*, impr. Ri. 16 *Valentinus et Theodosius.* Til. *Valentinianus et Theod.*, perperam. 8 *Imp. V. Valente et Theud. āāā.* Be., auct. Go. add. iub. *et Grat. A.* z) Codd., Sich. *Olibrio.* 25 *Elibrio.* a) Nonn. codd. *ppō* et Sich. Cod. Just. *Pf. P.* i. e. praefecto praetorio, reprob. Go. 28, 42 om. *Ol. Pf. U.* et alii *Pf. U.* 11 add. *ad locum.* b) 6—8, 13, 16, 17 om. *ve.* 20 *praedonemque constabat.* 15 *quem al. r. praedonem invasoremve esse constat.* 42 *alieni — constavit* (corr. *constabit*). Cui. 1 *perdonemve.* c) In Cod. Just. om. *quem invas. — sed et.* d) 14 *coniunctionem.* e) 16 *incubaret.* 17 *incubari.* 19, 20 *incubat.* 42, 50 *incubans.* Cod. Just. *incumbit*; sed vid., quae a Go. pro v. *incubandi,* not. *e* proferuntur. Ceterum 20 *aliena.* 42 *alieni.* f) 6—8, 12, 14, 16, 17 *rei minoratione* s. *menoratione.* 20 supr. lin. *in minoratione.* 15 om. *in* post *non.* 33 a sec. man. *teneantur.* g) Ita 6 — 10, 12 — 14, 16, 19 — 21, 42, 50; rell. codd. et edd. *ipsorum.* Mox 20 *percipit.* Cod. Just. *nec tantum fructuum praest. eorum quos* etc. h) 9, 15, 19, 42, 50 *oportuisset,* rell. *oportuisse,* utrumque recte. Sich. in m. *percipere potuisse.* 12 om. *quos* post *eos.* i) 19, 20 *redigisse — praedonis.* k) 9, 42 *ex die.* l) 8, 9, 42 *res.* 10, 18 *rem — deductam.* m) Haec in Cod. Just. ita mutata sunt: *sed etiam eos quos percipere potuisset, non quos eum redegisse constat, exsolvat ex eo tempore, ex quo re in iudicium deducta, scientiam malae fidei possessionis accepit.* 20 *tenuit ex eo quod re in iudicio.* n) 6—8, 10, 16, 17, 19—21, 42 *Heredes q. succedentes.* 15, 50 *Circa heredes quoque succedentes.* Go. *sucedentis.* o) 10, 18 *perhibenda.* 6, 7, 16, 17, 20, 42 *habendi.* 15 *forma.* p) Seqq. des. in Cod. Just. q) Ita W., auct. Go. (et Be. in not.), quocum em. conveniunt codd., tribus exceptis, qui cum edd. Sich. — Be. *addemus.* Solus 20 *addidimus.* r) 10, 18 *impensa — rei.* 20 *expensas — rem,* impr. Ri. s) 10, 18 *praestiterit.* 12 om. *prae-*

et iurgia non movenda ingerunt[t] possidentibus, ab ipsius cautionis[u] merito segregamus[v]; iubemus enim, ut, si intentio petitoris improba iudicetur, praestet possessori sumptus[x], praestet[y] impensas, quas eum toto litis tempore sustinuisse claruerit[z], etiamsi super hac re expressior cesset[a] sententia iudicantis. *Dat. VII.*[b] *Kalend. Maii*[c] *Treviris*[d], *Valentiniano N. P. et*[e] *Victore*[f] *Coss.* (369.)

Interpretatio. *Quisquis*[g] *rem alienam male possederit, si in iudicio fuerit superatus, quod rem sibi*[h] *non debitam occupare praesumpsit: sed et ille, qui conventus*[i] *a certo domino reddere pervasa*[k] *noluerit*[l], *non solum pro hac ipsa re*[m] *reddenda, cum superatus fuerit, teneatur, sed*[n] *fructus rei ipsius duplos*[o] *ex eo tempore, quo res pervasa**) *est, cogatur exsolvere, non quales se ipse dixerit collegisse, sed quales per diligentem culturam consequi proprii domini utilitas potuisset. Ille*[p] *etiam, qui rem alienam scienter*[q] *usurpare praesumpserit**), *a die invasi loci usque ad consummatam litem simili ratione*[r] *exigatur. Nam qui simpliciter sine praesumptione aliquam rem tenuerit, ex eo similiter solvat, ex quo, re*[s] *in iudicium deducta*[t], *quod rem male possideat, conscientiam ipsius coeperit non latere. Heredes quoque eorum*[u] *in his damnis, si victi fuerint, quibus auctor ipsorum, simili modo succumbant. Addimus*[v] *quoque, eiusmodi**) *personis ut et sumptus et expensas litis, ex eo die a quo de tali re coeperint litigare*[x], *usque dum finiatur, pulsantibus*[y] *reddant: nam et ipsi, qui alios possidentes*[z] *pulsare tentaverint, si ea in iudicio repetant, quae sua probare non possint, similiter sumptus et expensas litis pulsatis possessoribus*[a] *reddant, quantum eos toto litis tempore perdidisse constiterit*[b].

2. *Impp. Honorius et Theodosius*[c] *AA. Asclepiodoto*[d] *Pf. P.* Terminato transactoque negotio posthac nulli[e] actio, neque ex[f] rescripto, super sumptuum repetitione praestetur[g], nisi cognitor[h], qui de principali negotio sententiam promulgarit, cominus[i] partibus constitutis iuridica pronuntiatione signaverit[k]: victori caussae[l] restitui debere expensas[m], aut: super his querelam iure competere. Post absolutum enim dimissumque iudicium nefas est, litem[n] alteram consurgere ex litis primae[o] materia. *Dat. III.*[p] *Kalend. April. Constantinopoli, Asclepiodoto et Mariniano*[q] *Coss.* (423.)

Interpretatio. *Posteaquam inter partes fuerit definitum, iudicio intercedente, negotium*[r], *quaecunque actio propter repetendos sumptus vel expensas litis obtenta fue-*

— c. 2. Br. Al., codd. edd. c. 2. Cod. Iust. VII, 51, 3. Bas. IX, 3, 67. Coniungenda est cum c. 67 C. Th. de Appellatt. (XI, 30) et c. 9 C. Th. de Reparatt. appell. (XI, 31). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 42, 50; inscr. et textus des. in codd. 24, 28, 30—32, 35, 38, 39, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 34, 36, 40, 42; sola interpr. in cod. 15.

stent. t) 6, 7 *ingerent.* 9, 42 *ingerant.* 10, 18 *ingerint.* u) 6—8, 17, 20 *ab istius cautione*, sed 20 a sec. man. *auccionis.* 9, 10, 13, 18, 19, 21, 33 *ab istius cautionis.* Ceterum 9, 42 *poss. avis istius*, sed 42 a sec. m. corr. *p. ab istis.* 8 om. *merito — improba.* v) Hinc inc. partic. c. in cod. 11, fol. 53[b]. 21 *segregantur*, sed corr. in m. Paullo post 6, 7 *petituris.* x) 9 *praestet et possessores fructus.* 20 *sumptos.* 42 *praestat et possessores* (a sec. m. *possessoris*) *s.* 16 om. *pr. p. s.* 11 om. *possessori.* y) 9, 42 add. *et.* Mox 15 *expensas*; item 6 a sec. manu. z) 6—8, 10, 12—14, 16—20 *crediderit.* 9, 42 *claruit.* 20 sup. lin. *claruerit.* a) Ita 9—11, 15, 16, 18, 42, Cui. 2, 2* in m. (ubi: „alias *cesset* contius"), prob. Go., et W. Qui locus Contii in Cui. 2 intelligatur, neque ego, neque W. scimus. 14, 17, 19, 20 *recessit.* Rell. et edd. *cessit*, perperam. *Nec sit*, quod Go. ab aliis proponi dicit, non potest ferri. Ceterum 14, 17 *expressio.* b) 15, 19, 28, 36, 39, 40 *VI.* 11, 38 *VIII.* 14 om. *VII.* c) 9, 11, 12, 15, 19, 20, 42, Go. in not. *Mart.* 40 *Mad.* Eodem quidem mense ad Olybrium data est c. 6 C. Th. de Fide testium (XI, 39). d) 12, 42 *Ravn.* 8 om. *Trev. — et.* 38 *trium.* Til. *Treveris.* Rell. *Treu.* e) 6, 7, 10, 17, 18 *Val. VIIII. P.* 11 *Val. novies P.*, quem errorem natum esse, patet ex compendio scripturae *N.* (*nobilissimo*), quod librarii pro prima numeri litera habuerunt. 12 *Val. VIII. P. et.* 19, 20 *Val. VIII. et.* 30 *Val. VIII. pp̄ur.* 38 *Valentium VIIII. et.* 13, 16 *Val. VIIII. et.* 14 *Valentini VIIII. et.* 34 *Val. VII. ppuret et.* Sich. *Val. NB. PC.* Cui. 1 — W. *NB. P.* 15, 24, 28, 31, 50 om. *N. P.* f) 36, 40, Sich. in m. *Nepotiano.* 34 *Viviore.* 10 *Victorie.* 18 *Victorio*, alii *Victure.* g) 20, 21 in m., Sich. *Si quis*, sed Sich. in m. *Quisquis.* h) Ita plerique codd. Rell. *sibi rem non debitam.* i) 20 supr. lin. *tentus.* k) 21 *persuasa.* Sich. Cui. 1 — Lugd. *invasa*, ut 21 in m. l) Nonn. codd. *voluerit.* m) Go. Ri. Ri*. om. *re*, sed add. in corr. ap. Ri. Ri*. n) Nonn. codd. add. *et.* o) Cui. 1 — Lugd. *duplo.* Nonn. codd. *duplices.* *) 21 *persuasa*, sed in m. *pervasa.* p) Nonn. codd. *Illi — praesumpserint — exigantur.* 21 in m., Sich. *Illi enim*, sed Sich. in m. *etiam.* 43 *et illi.* q) Nonn. codd. *scientes.* *) 6, 7, 20 *praesumpserint* et mox 6, 7 *sine praesumptione aliqua.* r) Sich. cum cod. 21 et multis aliis codd. *similis ratio* et 20 *exigantur.* s) 20 *simpliciter — res.* t) 44 *in iudicio fuerit deducta.* u) 20 h. l. habet lacunam 6 literarum. Aur. Lugd. ex fonte ignoto add. *si in vitiō actoris stare voluerint.* v) Ita plerique codd.; 21, edd. *addemus.* *) Ita fere omnes codd.; edd. *huiusmodi.* x) Multi codd. *coeperit litigari.* Mox 21 in m. *finiantur.* y) 44 add. *possessoribus.* 6 *p. reddat.* z) 20 *possidentibus* et mox *repetantur.* a) Aur. Lugd. add. *male pulsantes* ex Aeg. b) Multi codd. *consisteret.* c) 40 *Imppp. Theod. Hon. et Arcadius āāā.* d) Plerique codd. *Asclipiodoto* et hic et infra. 20 *pf̄to.* e) 10, 18 *nulla.* f) 15 *nec etiam ex.* 20 *n. ex pscripta*, sed supr. lin. *rescripto.* 21 *actionem quae ex.* g) Cod. Iust. *petitione pr.* 10 *sumptū repetitum est ne petitor.* Cf. Dirksen l. c. p. 476. h) Cod. Iust. *iudex.* 20 *cognitor quidem pr.* 21 *cognitus*, sed in m. *cognitor.* i) 6, 7, 21, Sich. — Ri*. *comminus*, sed 21 in m. *quo minus.* 9, 19, 20 *cumminus.* 10, 18 *pr. cum in p.* 15 *cummunibus p.* Ceterum 9 *parentibus.* k) Cod. Iust. *significaverit.* l) 15 *causa.* m) Nonn. codd., ut 20 *expensas.* n) 15 om. *litem.* o) 10, 14, 15, 17, 18 *prima* et 10, 14, 18 *materies.* p) 20, 32 *IIII.* 42 *VIII.* q) Multi codd. *Asclip. et Mariano.* 20 *Martiniano.* 42 *Marinianunum.* 39 om. *et M. Coss.* r) Ita corr. ex nonn. codd. Edd. *negotio.* Aliquot codd. *iudicium — negotium — quia quecunque — petit.* In cod. 50

rit, nullam habeat firmitatem, quam iudicati forma non continet: quia quicunque, quod in iudicio adversario praesente non petiit, postea de eadem re litem aliam non poterit inchoare.

TIT. XIX. DE USURIS REI JUDICATAE [s].

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Eutropio Pf. P.*[t] Qui post iudicii finem, exceptis duobus mensibus, quibus per leges solutionum[u] nonnunquam est concessa[v] dilatio, moram afferent solutioni[x], a die patrati[y] iudicii, quo[z] obnoxii redditi[a] sunt, in duplicium[b] centesimarum conveniantur usuras [extrinsecus scilicet medietatem debiti[c], de quo litigatum est, sicut prius constitutum est, inferentes] usque in id tempus[d], quo debitum solutione diluerint[e]. Quod a nobis exemplo aequabili ex iuris[f] prisci est formulis[g] introductum, ut, quia malae fidei possessores in fructus duplos*) conveniuntur, aeque malae fidei debitores simile**) damni periculum persequatur[h]. §. 1. Sed tamen creditor[i], ternis interiectis mensibus post sententiam, contestari[k] moram debebit adhibitae tarditatis, ut[l] ei[m] centesimarum[n] duplicium fructus possit acquiri. Cavendum quippe ex diverso[o] est etiam contra illam malitiam creditorum, ne, iudicatis[p] ad solutionem cunctantibus, incipiant spe[q] dupli foenoris imminere; quamquam[r] iudicatum, si hanc poenam a se removere festinet[s], contractam pecuniam vel apud iudices obsignatam[t] locare vel iudicio conveniat[u] offerre, ut periculum duplicium usurarum incurrere ex ea die, qua[v] obnoxius esse coeperit, desistat[vv]. §. 2. Distinguendum vero hoc[x] quoque arbitrati sumus, ut, si contractus debiti ex stipulatione descendit, et casu*) usurae per annorum curricula summam capitis impleverint[y] (scilicet ut quantitas[z] sortis quantitati foenoris adaequetur), post sententiam usurae duplices[a] non utriusque debiti currant[b], sed capitis quidem duplae[c], usurarum vero simplae. *Dat. XV. Kal. Jul.*[d] *Thessalonica*[e], *Gratiano V. et Theodosio I.*[f] *AA. Coss.* (380.)

INTERPRETATIO. *Debitor, qui post emissum*[g] *iudicium, a quo victus fuerit, debiti*[h] *summam implere neglexerit, transactis duobus mensibus, duplam**) *centesimam*

Tit. XIX. C. Th. *Tit.* ? Br. Al. *Tit. XVII.* aut *Tit. XVIII.* Est autem *XVII.* in codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, 49, 50, Aeg. et ap. Sich. Til., *XVIII.* in Cui. 1, sed *XIX.* in Cui. 1 (in erratis, cf. supra tit. IX., not. *s*), Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Bi. Bi*. Be. W. In L. R. U. est *Tit. XVI.* Cod. Just. VII, 54. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Coniungenda est cum c. 6 C. Th. de Sponsal. (III, 5) (vid. etiam c. 1 C. Th. de Primic. (VI, 10), not. *g*), c. un. C. Th. Si provinciae rector (III, 6), c. 2 C. Th. ad L. Jul. rep. (IX, 27), c. 8 et 9 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42) et c. 16 Cod. Just. de Testam. (VI, 23). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—21, 42, 50; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 38, 39; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32-34, 36, 40, 43, 44.

post interpr. h. c. add.: *Secundum has leges decrever. canones cartagn. concilii cap. XV et cap. XVIIII et cap. XX et africani concilii cap. LXV et cap. LXXII et cap. LXXXVIII et LXXXVIIII et XC et sanctus Gregorius multotiens sicut Gregorius subsequitur* etc.

s) 24 *Vindicatae.* t) 15 om. *et.* 28, 40 om. *Eutropio Pf. P.* Ceterum 10, 16, 18 *Valentinus* et 10 *B. praeposito.* 20 *pfto.* u) Ita 10, 18 et W. auct. Go., quem Be. in notis secutus est; similiter in m. Cui. 1, 2, 2* „*vel per legem solutionis*“ et in m. Aur. Lugd. „*vel per legē solutionis,*“ pro *legis solutionem*, quod in rell. codd. et edd. praeter W. est. Natus est error ex compendio scripturae *leg̃. solution̄.*, a librariis male explicato, non ex confusione syllabarum *is* et *es*, *em* et *um*, ut W., praeeunte Go. affirmat. *Solutionum* habent etiam codd. 6—8, 12, 16, 17, sed *locis* pro *legis* et quidem 12 *pro locis.* 20 *quibus legis p solutionem*; sec. man. add. *per locis* supra v. *quibus.* v) 15 *concessa est.* x) 10, 18 *adferant dilationi.* 42 *adferunt* ex corr. y) 19 et 20 supr. lin. *impetrati.* 9, 42 *parati.* 20 *prefati.* z) 6—8, 12, 14, 16, 17 om. *quo.* 10, 18, 50 *qui.* 19, 20 *quod.* a) 15 om. *redditi.* 19, 20 *obnoxii sunt hereditate.* b) 15 *dupli crim̄. centes.* c) 9 om. *debiti.* Ceterum hic l. inde a vv. *extrinsecus — inferentes* nonnullis videtur mendosus esse. Vid. Go. in comm., Löhr. l. c. p. 67, W. not. *c*, quare Go. eum primus uncis inclusit. Batavi in Bijdr. p. 337 haec vv. pro glossemate marginali in ipsam legem translato declarant. Interpr. *ita tamen, ut medietatem rei iudicatae mox cogatur inferre.* Sed omnia recte se habent. Primum enim constituitur, ut, qui post iudicii finem moram afferunt solutionis, a die patrati iudicii in duplicium centesimarum conveniantur usuras, deinde ut praeterea statim medietatem debiti solvere cogantur. Sequitur ergo, ut, si haec medietas soluta sit, superstitis tantummodo medietatis duplices usuras solvant, non totius debiti, quod sibi illi videntur in his vv. invenisse. Congruit cum his interpretatio. d) 50 *usque in diem tempus.* e) 6—8, 10, 12, 16, 42 *quod d. s. diluerit.* 9, 13 *deluerit.* 19, 20 *quod debitam solutionem diliberent.* f) 19, 20 *exemplam equali ex iure.* g) 20 *prisdem formulis.* *) 42 *duplos fructus.* **) 20 *debitorē similis.* 10, 18 *debitor similis.* 21 *simili.* 42 *similem.* h) 19, 20, 42 *persequantur.* i) 19 *creditorem.* k) 15 om. *contestari.* l) 19 *moram debitam debitae tarditatis adicientes, ut.* 20 *moram debitum* (supra lin. *debes*) *adhibitae* (supra lin. *debitae*) *tarditatis adicientes ut.* m) 50 *eis.* 19 om. *ei.* n) 18 *centesima.* o) 10 *ex adverso.* p) 9, 42 *nec iud.* 10 *de iudicatis.* 19, 20 *nec iudicantis.* 18 *ne i. absolutionem.* q) 6, 7, 13, 14, 17, 20 *spem.* r) 6—8, 12—14, 16, 17, 20, Til. *quicquid s. quidquid.* 42, 50 *quemquam iudicatus.* 9 *q. iudicatus.* 10, 18 *quia iudicatum sit hac poenam.* s) 6—10, 12, 14, 16—21, Til. *festinent.* t) 19, 20 *obsignata.* u) 15 *conveniet.* Mox Aur. Lugd. *usurararū.* v) 10, 18 *quod.* vv) 15 *cepit d.* 42 *c. non desistat.* 50 *c. non desistit.* x) 42 *huc.* *) 19, 20 om. *casu.* 15 *casus.* y) 15 *usura — impleverit.* z) 19, 20, 42 *quantitatis.* 14 *quantitate sortis quantitate.* Go. melius legi dicit: „*scilicet ut quantitati sortis quantitas* foenoris adaequetur.“ Haec quoque a Batavis pro spuriis habentur. a) 9 *dupli.* 6, 7, 42, Sich. Til. *duplicis.* b) 12 *incurrant.* c) 6—8, 10, 12, 16—18 *capitis est duplae.* 19, 20 *duplex* et mox *simplex.* d) 6, 7, 14, 17, 21, 38, 44, Sich. — Lugd. Go. in not. *Jun.*, sed rectius *Jul.* propter leges cum hac c. coniungendas. 20 *Jan.* e) Ita plerique codd.; nonn. om. *Thess.* Edd. *Thessal.* f) Pler. codd. om. *I.* g) Nonn. codd. *commissum.* h) 8 om. *debiti — noverit.* *) Multi codd. om. *duobus*, alii, ut 6, 7, 21 *duplam*, sed add. in m. cod. 21.

debiti ipsius usque in diem solutionis[i] *se noverit redditurum; ita tamen, ut medietatem rei iudicatae mox cogatur inferre: quia non immerito sicut malae fidei possessor duplos fructus, ita et qui post iudicium tardior ad reddendum fuerit, duplam centesimam reddat. Sed*[k] *tamen et hoc contra creditorum*[l] *malitiam, quibus debitores*[m] *addicti fuerint, ordinamus, ut non velint*[n] *pro spe*[o] *duplicandae centesimae suo vitio tardius exsequi, quod fuerit*[p] *iudicatum: unde debebit*[q] *creditor, ternis interiectis mensibus, post datum iudicium contestari, ut sic duplam centesimam possit exigere. Nam si*[r] *collectam pecuniam habuerit debitor et oblatam; et*[s] *ille, qui vicit, noluerit pro lucro*[t] *duplandarum*[u] *centesimarum*[v] *accipere signatam, cum debitor apud idoneas faciat sequestrari personas, ut damnum usurarum postea non possit incurrere. Hoc quoque praecipimus*[x] *observari, ut si debitoris cautio cum omni firmitate proferatur, et usurae per annos plures cum capitali debito se aequaverint, a debitore amplius non petatur. Sane post iudicium duplam*[y] *centesimam, quam reddi iussimus, taliter solvat, ut de capitali debito tantum duplae usurae reddantur: de illo**) *vero, quod in usuris ante iudicium crevit, simpla tantum centesima detur*[z].

TIT. XX.[a] QUI[b] BONIS EX LEGE JULIA[c] CEDERE POSSUNT[d].

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Basilium Comitem S. L.*[e]. Ne quis omnino vel fisci debitor vel alienae*) rei in auro atque in[f] argento diversisque mobilibus retentator[g] ac debitor[h] bonorum faciens cessionem, liberum a repetitione plenissima nomen effugiat[i]; sed ad redhibitionem[k] debitae quantitatis congrua atque dignissima suppliciorum acerbitate cogatur: nisi forte propriorum[l] dilapidationem[m] bonorum aut latrociniis abrogatam[n] aut fortasse naufragiis incendioque[o] conflatam vel quolibet[p] maioris[q] impetus infortunio[r] atque dispendio[s] docuerit afflictam[t]. *PP.*[u] *Romae*[v] *prid. Id.*[x] *Octob., Ausonio et*[y] *Olybrio*[z] *Coss.* (379.)

Tit. XX. C. Th. *Tit. XXIX.* (?) Vid. c. 2, not. *hh.* Br. Al. *Tit. XVIII.* aut *Tit. XIX.* Est autem *XVIII.* in codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42, 46, 47, 49, 50, Aeg. Sich. Til., *XIX.* in Cui. 1, sed *XX.* in Cui. 1 (in erratis, cf. supra tit. IX., not. *s*), Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. In L. R. U. est *XVII.* Cod. Iust. VII, 71. In codd., quos nominavi, et in edd. huius tit. duae tantum sunt leges, sed eum pluribus constitisse legibus, perspicitur ex L. R. B. Tit. XXXVIII. Vid. not. *a.* Nunc tres sunt huius leges. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c.* 1. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 42, 50; inscr. et textus des. in codd. 24, 30, 31, 35, 38; textus et subscr. in codd. 25, 26, 33, 34, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32, 36, 39, 40, 43, 44; sola interpr. in cod. 15.

i) 20 *solutionis fuit* et mox *id tamen.* 21 *in die.* k) 6, 7, 43 *reddet.* 20 *r. Si tamen ex hoc.* l) 6, 7 *debitorum*, male. m) 20 supra lin. *creditores.* n) 19, 20 *ord. si velint.* 9 *ordinabimus quod non v.* o) Multi codd. *per spem*, sed 8 sec. Ri. *in spem*, male; potius 6 *ut non vel inTRO spem.* 20 *duplicandi.* p) Sich. Cui. 1 — Lugd. *fuerat.* q) Multi codd. *debet* et mox *ut si.* r) 19 *sic.* s) 6—8, 43, alii om. *et.* t) 6—10 et multi alii codd. om. *lucro.* u) Nonn. codd. *duplandorum.* Sich. *duplicandarum*, sed in m. *duplandarum.* 20 *duplarum.* v) 6, 7 add. *modo* et 43 *modum* et om. *lucro* post *pro.* x) Multi codd. *praecepimus* et paullo infra *aequaverit.* y) Seqq. ap. Sich. ita habentur: *cum capitali debitor amplius n. p. Sane p. iudicium, duplā se aequaverit a debitore centesimam* etc. *) 6, 7 *illud.* z) Multi codd. *debetur.*

a) In L. R. B. l. c. haec leguntur: *Cessionis vero ita firmitatem subsistere, si eius rei per evidentem professionem voluntaria et evidens cessio teneatur, hoc est, si cessionis nomine scriptura cuiuslibet rei cedentis voluntaria professione et subscriptione firmetur. Quodsi de vi et metu is qui cessit queri voluerit, intra annum similiter institutam peragat actionem, secundum Theod. legem lib. IV. tit. Qui lege Julia cedere possunt,* quae cum in codd. et in edd. desint, hunc titulum docent non integrum ad nos pervenisse. b) 5, 8—10, 15, 18, 33, 34, 42, 43, alii *Quibus.* 19, 20, cod. Guelpherb. *De quibus.* c) Cod. Iust. om. *Ex L. J.* d) 31 *Accedere.* Nonn. codd., Sich. — Lugd. *possint.* 5, 15 *possit.* e) Plerique codd. aut *consulem*, quod est in edd. Sich. — Cui. 2* aut *consul*, ut Go. — Be.; Go. cj. *Com. S. L.*, quae cj. a W. recepta est, et quia Basilius hoc anno consul non fuit, neque fisci cura, de qua h. l. sermo est, ad consulem spectavit, et quia, praeterquam quod in aliis legibus (vid. c. 3 C. Th. de Murilegulis, X, 20 et c. 91 C. Th. de Decurion., XII, 1), sigla *cansl.* et *consl.* a librariis commutata sunt, ad eundem Basilium comitem sacrarum largitionum datae sunt quadriennio post c. 40 C. Th. de Appell. (XI, 30) et c. 101 C. Th. de Decurion. (XII, 1). Go. cj. confirmatur codd. 27, 44, 50 et cod. 19, quorum illi *com. s. l.* habent, hic *com. sacra.* Memorabilis est scriptura cod. 15, ubi scriptum est *ad Basum ppō.* 9 *ad Bas. vel.* 29 *ad B. v cl.* 37 *ad B. vāl.* 42 et L. sec. Be. *ad B. vicar.*, prob. Be. 38, 40 om. *ad B. Com. S. L.* Ceterum nonn. codd. *AA. Basilio* etc. 42 *Basel.* *) Go., postquam cj. *aliae, alterae, alicuiae* (secundum veterum usum loquendi), *aeternae*, i. e. largitionalis principis, retinendum esse censet v. *alienae* pro *alterius*, totum c. ad solos fisci debitores referendum esse putans. Vid. supra not. *e.* f) Plerique codd., Til. om. *in.* g) Vid. supra c. ult. C. Th. de Temp. cursu (II, 6), not. *v.* 9, 42 *retentor.* 8 *retentatur.* h) 15 om. *ac debitor.* i) 19, 20 *nomen efficiat.* 21 om. *effugiat*, sed add. in m. k) 15 *ad repetitionem.* l) 17 *priorum.* m) 10 *dilabi dationē.* 7, 16—18, 20, 42, Til. *dilapidatione.* 19 *delatione.* 20 supr. lin. *dilatione.* n) W. rec. Go. coniecturam *adrogatam*, quae cj. etiam Be. placuerat in not. h. c. Ceterum Go. explicat *adrogatam* per *irrogatam, adsertam, conflatam.* Edd. et codd. ut nos, sed 19 *abrogata*, 20 *abrogatum* et 42 *abrogate.* Dubito, an alterum v. ferri possit, cum totus locus videatur mendosus esse, et omnia pendeant ex vera v. *dilapidationis* aut scriptura aut explicatione. Restitui ergo *abrogatam*, in re dubia de consilio editionis meae codices secutus. o) 20 *forte n. incendiisque.* p) Nonn. codd. *conflata quotlibet.* q) 10, 18 *maiori.* 20 *maiores.* r) 15 *infortunii impetu.* s) 19 *infortunium atque dispendium.* t) 19, 20 *inflictam.* 16 *adflictum.* u) 9, 15, 28, 29, 42, 44, 50 *Dat.* 19, 20 add. *Dat.* post *PP.* v) 9, 15, 28, 31, 35, 39 om. *Rom.* x) 9, 27, 31, 32, 35, 36, 39, 40, 43 *Kal.* Sich. in m. *Cal.* 24 *Non.* y) Plerique codd. et Til. *Ausonio.* 18 *Auximio.* 20 *audoxio.* 7, 28 *Auxanio.* z) Permulti codd., Sich. Cui. 1 — Ri*. *Olibrio.*

INTERPRETATIO. *Nullus, qui aut fiscali debito aut privato probatur obnoxius*[a], *si aurum*[b], *argentum vel mobile**) *quodcunque*[c] *debuerit, ob hoc se*[d] *credat a debito excusandum, quod*[e] *dicat, de rebus suis*[f] *se facere cessionem, sed poenis afflictus, quaecunque debuerit, cogatur exsolvere: nisi forte eiusmodi*[g] *persona sit, quae se probet omnem substantiam suam aut naufragio aut latrocinio aut incendio aut cuiuslibet maioris violentiae impetu perdidisse*[h].

2.[hh] *Iidem AAA.**) *Floro Pf. P.***) Professio uniuscuiusque immutari contra statuta legum nostrarum pro calumniantium inconstantia et varietate***) non poterit. *Dat. Kal. Jan. Constantinopoli, Antonio et Syagrio*[i] *Coss.**) (382.)

3. *Apud acta Imp. Theodosius A. dixit*[ii]: In omni cessione[k] professio sola quaerenda est. *Idem dixit**): In omni cessione sufficit voluntatis sola professio. *Dat.*[l] *Kal. Maii*[m] *Honorio*[n] *N. P.*[o] *et Evodio Coss.* (386.)

INTERPRETATIO. *Quaecunque aliquis alteri cesserit, profiteatur, se tantum rem cessisse, vel caussam*[p], *hoc*[q] *est aut gestis aut scriptura aut testibus, et sola voluntatis illius professio pro omni firmitate sufficiat*[r].

TIT. XXI. QUORUM BONORUM[rr].

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Petronio Vica-*

— c. 2. C. Th. *c.* 6 (?). Codd. 11, 16, F. 6. Haub. Prom. p. 21 sq. et eiusd. Opusc. T. II, p. 926, Praef. p. CXLIX, CLVII, ubi haec c. ex literis meis ad Haub. datis primum edita est. Schro. l. c. p. 335. — c. 3. Br. Al., codd. edd. *c.* 2. Cod. Just. VII, 71, 6. Bas. IX, 5, 15. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—21, 33, 34, 39, 42—44, 50; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 31, 35, 38; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27, 29, 32, 36, 40.
Tit. XXI. C. Th. *Tit.* ? Br. Al. aut *Tit. XIX.* aut *Tit. XX.* Est autem *XIX.* in codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, 47, 49, 50, ap. Sich. Til. Aeg.; *XX.* in Cui. 1, sed *XXI.* in Cui. 1 (in erratis, cf. supra tit. IX., not. *s*), Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. In L. R. U. est *Tit. XVIII.* Cod. Just. VIII, 2. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Cod. Just. VIII, 2, 3. Bas. XL, 9, 5. Integra cum interpr. exstat in codd. 6 — 10, 12—14, 16—21, 42, 50; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 38; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 39, 40, 43, 44; sola interpr. in cod. 15.

a) 6, 7, 19, 20 et multi alii codd. om. *sed*, quod in edd. omnibus additur. b) Sich. Cui. 1 — Lugd. add. *aut* et nonn. codd. *si.* *) 21 in m. *mobilia.* c) Sich. Cui. 1 — Lugd. *mobilia quaecunque.* d) In nonn. codd. positum est *se* post *credat.* 21 om. *se.* e) 6, 7, 21, 43, alii codd., Sich. in m. *quo.* Mox 6, 7 *poenae.* f) 20 *dicat heredibus suis.* g) Ita codd. Edd. *huiusmodi.* h) V. *perdidisse* in plerisque codd. ex inscr. c. 3, quae in his seq., adiungitur *apud acta. Perdidisse* etiam 6, non *perdisse*, ut ap. Ri. est. hh) Inveni hanc c. primum in cod. 11, fol. 53[b] statim post c. *Eum qui sciens* (cf. supra c. 2 C. Th. de Iudiciis, II, 18), sed sine numero et libri et tituli, ad quos pertineret; deinde in Parisino exemplari editionis Lugdunensis, quod F. 6 insignitum est, sine dubio ex eodem codice a P. Pithoeo descriptam, cum etiam hic neque tituli neque libri mentio facta sit; denique in cod. 16, ubi in fine Codicis Theodosiani exstat, his vv. praemissis: *Ex corpore theodosiani librii sub titulo XXVIIII. constit. sexta.* Fuit igitur constitutio sexta tituli XXIX. libri incerti alicuius, quare disquirendum est, in quo libro et titulo Codicis Theodosiani posita fuerit. *Professionis* v. legitur in c. 12 C. Th. de Petitt. (X, 10), c. 2 C. Th. Si petitionis socios (X, 14), c. 32 C. Th. de Navic. (XIII, 5), c. 27 C. Th. de Episc. (XVI, 2), c. 7 C. Th. de Her. (XVI, 5); sed ibi tamen prorsus alia significatione atque h. l. accipiendum est. Est igitur haec const. ab illis titulis aliena. Praeterea commemoratur in c. 7 C. Th. de Praet. (VI, 4), c. 5 C. Th. de Accus. (IX, 1), c. 3 C. Th. Ne collationis transl. (XI, 22), c. 1 C. Th. de Censu (XIII, 10): quorum titulorum alicui quominus eam tribuam, duae potissimum rationes me impediunt, primum quidem, quia neque titulorum numeri concinunt neque constitutionum, cum tamen haec c., si unquam propter *professionis* commemorationem in horum titulorum aliquo exstiterit spectato tempore, quo edita est, debeat esse aut c. 25 C. Th. de Praet. (VI, 4), aut c. 14 C. Th. de Accus. (IX, 1), aut c. 8 C. Th. de Censu (XIII, 10), aut c. 2 C. Th. Ne collationis (XI, 22), sed in cod. 16 sexta tituli XXIX. sit. Deinde vero quod in appendicibus codicum, quibus nonnullas C. Th. leges deberi iam supra vidimus, inprimis priorum C. Th. librorum constitutiones proferuntur, non posteriorum. Iisdem de caussis non potui accedere ad opinionem Hauboldi et Schroeteri, qui h. c. propter professionem censualem, de qua hic agi sibi persuadent, inter c. 1 et 2 C. Th. de Censit. (XIII, 11) ponendam esse existimant. Retuli igitur eam in hunc tit., a cuius argumento non abhorret, si statuimus, imperatores prohibere voluisse, ne professionis in cessione bonorum, de qua proxima c. loquitur, mutatio ad arbitrium debitoris fieret. Quod si verum est, et cod. 16 fides haberi potest, perierunt ante hunc tit. novem huius libri tituli et quattuor h. t. constitutiones. *) Ita recte 16, ubi vero *Idem.* 11, F. 6 *Impp. Valentinianus* (Haub. Schro. add. (*II.*)) *et Theodosius* (Haub. Schro. add. (*I.*)) *AA.* **) Haub. Schro. ex cod. 11 add. *Sub titulo . . . . .* Item F. 6, sed sine punctis. ***) Ita 16 et F. 6; 11, Haub. *per calumn. inconstantia* (Haub. em. *inconstantiam*) *et varietecte* (Haub. em. *varietatem*). Schro. in contextum rec. Haub. emendatt. Ceterum 16 *inmutari — calumniantum.* i) 11, F. 6. Haub. Schro. *Dat. III. Kal. Janr.* (F. 6 *kl. Jan.*) *Ant. et Siagrio.* Ceterum 16 *Constantinopolim.* *) Omnes praeter F. 6 om. *Coss.* 16 *Syagrio* | *Expl. lib. theodosiani numero sedecim feliciter.* ii) Vid. supra not. *h.* 15 *Apud Th. Senatui d.* 19 *Apud a. Idem ä. dixit.* 36, 40 *Imp. Const. ä.* (ita etiam Sich. in m.) *d. fessio* et sequitur subscr. 39, Cod. Just. *Imp. Theodosius A. apud acta dixit.* 16, 20 om. *dixit.* k) 25 om. *In o. c. — dixit.* Cod. Just. h. l. add. *bonorum, ex qualibet caussa facienda, scrupulositate priorum legum explosa.* *) [illegible] om. *Idem — professio.* 20 *dd.* pro *Id. dixit*, sed supra lin. *dandi*, impr. Ri. l) Delevi numerum *VIII.*, qui ap. Go. — W. legitur, sed deest in codd. a me inspectis, in Cod. Just. et in edd. Sich. — Lugd. Primum in Cui. 2, 2* editum est *VIIII.*, quod non dubito, quin errore hic irrepserit. Vid. not. *o* sq. Ceterum in Aur. Lugd. edd. duo asterisci positi sunt ante *Dat.* m) Nonn. codd. om. *Maii.* 20 *Mad.* n) 40, Sich. in m. *Nepotiano* et *Claudio* pro *Evodio.* o) Codd. *Honorio VIIII. et* aut *Hon. VIIII. PC. et*, unde fortasse numerus *VIIII.* in Cui. 2 translatus est post *Dat.* Sich. *NB. PC.*

rio*) *Hispaniarum.* Quid iam[s] planius, quam ut heredibus traderentur, quae in ultimum usque[t] diem defuncti possessio vindicasset[u], etiamsi quod[v] possit tribui de proprietate iactamen? §. 1. Constat[x] autem, virum ab intestatae uxoris bonis[y], superstitibus consanguineis[z], esse extraneum, cum prudentium omnium[a] responsa, tum[b] lex ipsa naturae successores eos faciat[c]. §. 2. Insuper etiam mansura perpetua sanctione[d] iubemus[e], ut, omnibus[f] frustrationibus amputatis[g], in petitorem[h] corpora transferantur, secundaria[i] actione proprietatis non exclusa[k]. *Dat. VI.*[l] *Kalend. August. Mediolano*[m], *Olybrio*[n] *et Probino*[o] *Coss.* (395.)

Interpretatio. *Iustum esse decernimus, ut, quodcunque auctor usque in diem vitae suae tenuerit, petentibus heredibus debeat consignari, illi postea, cui competit, actione servata. Virum*[p] *quoque intestatae*[q] *uxoris suae facultatem, quae sine filiis recessit* *), *consanguineis eius, qui legitimi sunt, tradere mox sine ulla dilatione praecipimus et maritum proponere minime prohibemus, si quas sibi competere putaverit*[r] *actiones.*

TIT. XXII. UNDE VI.

1. *Imp. Constantinus A. Severo*[s]. Iudices absentium, qui cuiuslibet rei possessione privati sunt[t], suscipiant in iure personam[u], et auctoritatis suae[v] formidabile ministerium obiiciant, atque ita tueantur absentes[x]. Hos tamen iudices[y], quos[z] absentium iussimus[a] subire personam, intra hos terminos*) ministerii retinemus, ut, illibatis atque omnibus integris[b] caussae principalis internis, id solum[c] diligenter inquirant, utrum*) eius, quolibet pacto, qui peregrinatur[d], possessio ablata est[e], quam propinquus vel amicus vel servulus[f] quolibet titulo retinebat[g]. Nec hos, qui deiecti sunt, absentium nomine possidentes, quia minime ipsis dictio[h]

Tit. XXII. C. Th. *Tit.?* Br. Al. *Tit. XX.* aut *Tit. XXI.* Est autem *XX.* in codd. 5 — 10, 12 — 22, 24—40, 42—44, 46, 49, 50, ap. Arg. Sich. et Til., *XXI.* in Cui. 1, sed *XXII.* in Cui. 1 (in erratis, cf. supra tit. IX., not. *s*), Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. In L. R. U. est *Tit. XIX.* Cod. Just. VIII, 4 et, sed diversa rubrica, tit. 5. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c.* 1. Ed. Th. cap. LXXVI. Cod. Just. VIII, 5, 1. Bas. L, 3, 60. (Meerm. T. V, p. 58.) Significatur ab interpr. ad c. 3 C. Th. ad L. Iuliam de vi (IX, 10). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 11—14, 16—22, 42; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 43, 44; sola interpr. in cod. 15. Repetit eam cum comm. Menochius, Comment. de recuperanda possessione, remed. VI. Coloniae Agrippinae 1572. 8. p. 237 sqq.

et. Til. *Nob. P.* Ceterum vid. Ri., not. *e* et supra c. 6 C. Th. de Fruct. et lit. exp. (IV, 18), not. *e*. 20 *Hon. p̄c. Ev.* p) Nonn. codd. *Quaecum — caussa.* q) Multi codd. om. *hoc* et paullo post *omni.* r) 21 in m. *voluntate* pro *firmitate.* Aur. Lugd. ex L. R. B. add.: *Quod si de vi et metu is qui cessit, queri voluerit, intra annum similiter instituat et peragat actionem.*

rr) 20, alii codd. *De quorum bonorum.* *) Ri. Ri*. *Arcadius Impp. et H.* etc., mendose. 15 *Hon. et Arc.* 8 om. *et Hon.* Nonn. codd. *P. viro claro* s. *clarissimo.* 28 om. *Petronio — Coss.* et 40 *Hispaniarum.* s) Omnes codd. praeter cod. 15, Sich. in m. Til. — Ri*. *tam.* Be. W. ex Sich. et cj. Go. *iam*, quamquam W. in notis fatetur, neque v. *iam* in ipso constitutionis exordio sibi placere. Tentavit praeterea Go. in not. *Quid tam plani iuris* et *Quidnam planius*, plane cum cod. 15, qui sic: *Quidnam planius in legibus quam*; denique autem nihil mutandum esse censet, pleonasmum his vv. contineri putans, quo nonnunquam comparativi eleganter augeantur. Praeterea nonn. voluerunt *tradantur* pro *traderentur*, sed Go. vulgatam scripturam defendens primis h. c. verbis sequelam superioris orationis a Visigothis resectam et decretum iudicis contineri dicit. Quod ad meam sententiam attinet, ego quidem non dubito, quin amputato legis exordio Visigothi prima vv. mutare neglexerint, ceteroquin autem scriptura cod. 15 recipienda sit. 10, 13, 19 *plenius.* t) 10, 18 *quo usque.* u) Sich. *vindicavit.* v) 6 — 8, 10, 12, 15, 18, Sich. — Ri*. W. *quod* s. *quot*, i. e. *aliquod.* Be. e cod. 20 corr. *quid*, praeter necess. x) Hinc incipit c. 3 Cod. Just. cit.: *Constat virum* etc. 10, 18 *verum.* y) Cod. Just. *a bon. int. ux.* 6 sec. Ri. *incontestatae*, falso; nam in cod. 6 aperte scriptum est *ab intestatae.* Vid. not. *q* sq. z) 6, 7, 14, 16, 17 *et sanguineis.* a) Cod. Just. *omnia.* b) 8 *tamen.* 9, 19, 42, 50 *tunc*, sed 9 *tunc ex.* Mox nonn. codd. *natura.* Cod. Just. *et.* c) Cod. Just. *faciant.* d) 16 *perpetua lege.* e) Cod. Just. brevius *Ergo iubemus.* f) 9 add. *ita.* g) Cod. Just. add. *per interdictum quorum bonorum.* h) 8, 20 *petitore.* Sich. Til. *petitorum.* i) Cod. Just. *secunda.* k) 50 *excludat.* l) 8, 19, 28, 36, 40, Sich. in m. *V.* m) Ita plerique codd. Edd. *Mediolani.* 8 om. *Med. Ol. et.* n) Fere omnes codd., Sich. Cui. 1 — Ri*. *Olibrio.* o) Multi codd. *Provino.* p) Nonn. codd. *Verum.* Ri*. *Utrum.* q) 6—8 et alii codd. *incontestatae*, mendose. Nonn. codd. *intestata uxore* s. *facultate* et paullo post *praecepimus.* *) Go. in not.: „Pro *decessit.*" r) 19, 20, 42 et multi alii codd. *potuerit*, male.

s) Dignitas deest et hic et in Cod. Just.; sed codd. 8, 33, 34 *ppo*, mendose; scrib. *pu*, i. e. *Pf. U.*, quod Go. cj., probb. Be. et W. 15 *Imp. C. A. Senatui*, non male. Vid. Go. in comm. h. c. 6, 16, 17, 38 *Severus*, sed in 6, 7 corr. *Severu.* 37 om. *Severo.* t) 15 om. *absentium — privati sunt.* u) 15 add. *absentium.* Cod. Just. *personas.* 42 *personae.* v) 14 om. *suae.* x) Cod. Just. *absentes ut id solum diligenter* etc. et om. *Hos — internis.* y) 15 om. *iudices.* 8 *Hos tñ non iudices.* z) 10, 18 *quod* et paullo post *ministri — libatis.* 42 *quos discentibus iustitiae subire personam — ministeriis.* a) 15 *abs. diximus s.* *) 6 *Inter alios terminus.* b) 15 *illibatis omnibus atque int.* W. mavult *integris omnibus*; utrumque recte. c) 42 *id scelus.* 12 *ut solum.* Mox nonn. codd. *inquirat.* *) Cod. Just. *an.* d) Ita Be. et W. ex Til. et cod. 6, quocum plerique codd. conveniunt. 9, 19, 20, 42, Sich. Cui. 1 — Ri. Cod. Just. *eius qui quol. pacto peregr.*, sed Cod. Just. *modo* pro *pacto.* 15, 21 om. *qui.* e) Cod. Just. *sit.* f) Cod. Just. *propinquus vel parens, vel proximus, vel amicus, vel colonus, vel libertus* (ex c. 4 h. t.) *seu servus.* 13 *servus.* g) 6 sec. Ri. *Ore hos.* 6—8, 10, 13, 14, 18, 21, Til. *ne hos.* 20 *ne his.* 9, 15, 42, 50, Cod. Just. *nec eos.* 19 *nec eorum.* In Sich. — Cui. 2* ponitur comma post *retinebat*, sed colon ap. Go. Ri. Ri*. h) Ita codd., a quo non abhorret Cod. Just., ubi

caussae mandata sit, ab experiunda re[i] secludant[k], nec si servi sint[l], eorum reiiciant[m] in iure personas[n], quia huiuscemodi[o] conditionis hominibus caussas orare[p] fas non sit; sed post*) elapsa quoque spatia recuperandae possessionis[q] legibus praestituta litigium[r] eis inferentibus largiri conveniet[s], ut eos momentariae perinde possessioni[t] restituant, ac si reversus dominus litigasset. Cui tamen[u], quolibet tempore reverso, actionem recuperandae[v] possessionis indulsimus[x], quia fieri potest, ut restitutio propter servulos[y] infideles vel negligentes propinquos vel amicos et colonos interea differatur. Absenti[z] enim officere[a] non debet[b] tempus emensum[c], quod recuperandae possessioni*) legibus praestitutum est, sed reformato statu, qui per iniuriam sublatus[d] est, omnia, quae supererunt, ad disceptationem[e] litigii immutilata*) permaneant; iudicio reservato[f] iustis legitimisque[g] personis, cum valde sufficiat, possessionem tenentibus absentium nomine contra praesentium violentiam subveniri[h]. *Dat. X.*[i] *Kalend. Nov.*[k] *Mediolano*[l], *Constantino A.*[m] *VII.*[n] et *Constantio*[o] *Caes.*[p] *Coss.* (316.)

Interpretatio. *Omnes iudices specialiter admonemus, ut nullus, absentibus dominis, res eorum praesumat invadere, sed contra improbos homines omnia per personam iudicis vindicentur, salvo principali negotio. Quod si quis se*[q] *adversus absentem negotium habere causatur, et si, cui illi, qui peregrinantur, rem suam commiserint gubernandam, nec actor nec procurator eorum aut aliquis servorum ad dicendam caussam domino aut absente aut non iubente*[r] *cogatur, sed si quid eis fuerit sublatum, mox his*[s]*, qui domino absente*[t] *exclusi sunt, cum interpellaverint, reformetur. Ipse vero dominus, si forte per negligentiam servorum res recepta non fuerit, cum de*[u] *peregrinis redierit, possessionem suam*[v] *momenti beneficio*[x]*, etiamsi annus excesserit*[y]*, nullatenus*[z] *recipere prohibetur, sed restitutis in integrum omnibus, quae eo absente sublata sunt, integra caussae actio proponatur*[a]*, inter legitimas duntaxat et integra aetate*[b] *personas: quia dignum est, ut contra malitiam eorum, qui praesentes sunt, taliter*[c] *absentibus iubeamus esse consultum.*

2. *Imppp. Gratianus, Valentinianus**) et *Theodosius AAA. ad Potitum Vicarium Urbis*[d]. Quisquis neque

— c. 2. Br. Al., codd. edd. *c.* 2. Cod. Iust. VIII, 4, 6 mut. Bas. L, 3, 53 et 54 (Meerm. T. V, p. 57). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—22, 50; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 39, 44; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38, 40, 42, 43; sola interpr. in cod. 15. Exstat cum comm. apud Menochium, remed. VIII. l. c. p. 264 sqq.

decisio caussae, quamquam ap. Hal. et alios legitur *dictio*. Edd. *causae dictio*. 8 om. *dictio*. Ceterum 6, 13, 14, 16—20 *ipsius*. 15 *ipsis minime* et mox 21 *emendate sit*, sed 42 *m. est*. i) Plerique codd., Til. *experiundo rei*. 6 *experiunde rei*. k) Nonn. codd. *seducant*. 21 *redundant*, sed in m. *secludant*. l) 9, 42 *secl. et si s. s.* 20 *sunt*. 10, 12, 18 *sine* pro *sint*, mendose. 21 *servis in eorum*. m) 6, 7, 10, 12, 17, 18, 20 supr. lin., Til. *requirant*, ex quo fortasse male huius loci interpretatio nata est. Videtur ergo *requirendi* verbum iam in aliquot ipsius Codicis Theod. libr. mss. librariorum culpa irrepsisse. n) 6, 7, 12, 15, 18, 20, 50, Til. *personam*. Aur. Lugd. *sint eorum, reiiciant*. o) 15, 19, 20, Cod. Iust. *huiusmodi*. p) Nonn. codd. *orire* aut *oriri*. Cod. Iust. *perorare*. Cf. Dirksen, civ. Abh. T. II, p. 479. *) 10, 18 *postea*. Go. non recte scribi vult *sed et p.* q) Ita corr. plurimorum codd. et Cod. Iust. auctoritate. 13 *recuperanda possessio in leg.* Edd. *rec. possessioni*. r) 9, 10, 18, 19, 42 *praestet* (9, 42 *praestent*) *ut ad* (10, 18 *a*) *lit.* s) 10, 18, 42, Cod. Iust. *convenit*. 20 *largire*. t) Multi codd. *possessionis*. Cod. Iust. add. *sine ulla cunctatione*. u) Cod. Iust. add. *domino*. 21 *quod libet*. v) 42 *recompensandae*. Cod. Iust. *poss. rec.*, impr. W. x) Cod. Iust. *indulgemus*. 8 add. *hic*. y) Cui. 1 *servulo*, mendose. Cod. Iust. *servos*. z) Cod. Iust. *propinquos vel parentes, vel proximos, vel am., vel col., vel libertos inter. diff. Absentibus*. a) 9 *efficere*. 14 *sufficere*. 42 *officere*, sed supr. lin. *hoc facere*. b) 9, 42 *debent*. 12 *debebit*. 16 *dabit*. c) 19 *emersum*. Cf. Dirksen l. c. *) 19, 20, Ri*. *possessionis*, sed 19 *p. legibus praestituta rest.* 20 *praestitum*. Mox Ri*. *roformato*. d) 20 *sublevatus*, sed supra lin. *sublatus*. Go. in not. *ablatus*. e) 7, 8, 13, 20, 21 *a disceptatione*. 42 *ad dispensationem*. *) 19, 20 *immaculata*. f) Cod. Iust. *servato*. 19 *res. iuste*. g) Cod. Iust. add. *absentibus*, impr. W. Vid. Dirksen l. c. 42 *legitimis qui*. Aur. Lugd. *ligitimisque*. h) Nonn. codd. *nomina — violentia — subvenire*. *Subvenire* etiam Aur. Lugd. i) 24, 31, 35, 38, 39 om. *X*. k) 40, Sich. in m. *Decembr.* l) Ita aut *Med.* plerique codd. Edd. *Mediol.* 8, 16 om. *Med. — VII.* et 32 *Med.* Cod. Iust. ponit *Constantinopol.*, qua re W. h. c. in utraque imperii parte propositam esse putat. Mihi videtur mendum esse in illo nomine, natum ex sq. *Constant.*, cuius rei iam nonn. exempla in superioribus constt. vidimus. m) Nonn. codd. et Til. om. *A.* n) 13, 19, 20 *VI.* 33, 34 *VIIII.* 28, 36, 40, Sich. in m. *III.* 42 *Vicī.* 44 *VIII.* In nonn. codd. deest numerus. o) Nonn. codd. *Constantino*. Cod. Iust. *Constante*. p) 6, 7, 10 *II.* 18 *claro*. 19 *virum clarum*. 21 *Const. clar. Coss.* Cod. Iust. *C. III.* Nonn. codd., Sich. — Lugd. om. *Caes.* q) Multi codd. om. *se*, quorum nonn. *si quis absentem adv. neg.* et mox *causetur — ille qui peregrinatur — commiserit — actor vel pr. — domini*. r) Ita 6—10, 16—20 et multi alii, Cui. 1. Aur. Lugd.; rell. et 20 supr. lin. *iniungente*. 21 *cogetur*. s) Edd. *his*, praeter Ri*., ubi *iis*. t) 20 *absente domino*. u) Sich. *a*, sed in m. *de*. v) 21, 42, 44 add. *nullatenus*. x) 20 *redigerit — beneficiis*. y) 42, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *annos excesserit*, 6, 7, 9 *annos excesserint*. z) 42, 44 om. *nullatenus*. Vid. not. *v*. a) 42 *opponatur*. b) 20 *integritate*. c) 6, 7, 42 *aliter*. *) 33, 34 om. *Valent.* d) Nonn. codd. *Potito viro claro u.* aut *ad P. virum clarum u.* 20 *ad oppitum &c urbis*. 42 *ad Pontium*. Cod. Iust. *Potito Pf. U.* 15, 37 om. *Urbis*, 38 *Vic. Urb.* et 28, 36, 40 *ad — Urb.* W. refert ad h. c. vv. interpretis Gothici ad c. 8 C. Th. ad L. Iul. de Vi (IX, 10): *De reliquo haec lex* (i. e. c. 8) *praetermittenda est, quia in quarto libro sub titulo* U n d e v i*, quae tamen temporibus posterior inventa est, habetur exposita*, quibus vv. Go. significari primum putavit c. 1 h. t. in notis eiusdem legis, deinde in not. c. 3 cit. legem 4 h. t. Rectius W., cum utraque lex, et haec et c.

vulgato rescripto neque adversario solenniter intimato possessorem quietum[e] dominio suo huiusmodi terrore turbaverit, ea in perpetuum lite[f] multetur[g], quam praeoccupaverit[h] violentia, cum precibus poposcisset[i] audiri. Quae[k] non minus etiam eum[l] tenebit conditio, qui, iudicis interlocutione suppressa[m], sub specie iudicati ius alienum improba temeritate pervasit, ita ut neuter reparationem interfecti[n] hoc pacto semel negotii[o] audeat postulare. Si autem, habito plerumque colludio, curatores vel tutores minorum his rem[p] debitam ea occasione pervadant, ut pupillis vel adultis iurgandi[q] copia et fructus[r] adimatur, his[s] eatenus subvenimus, ut eosdem non atterat damno[t] culpa temeritatis alienae, sed illico quidem possessio ei[u], a quo est ablata, reddatur; curatores autem[v] vel tutores aeterna deportatione punitos[x] bonorum quoque publicatio persequatur[y]. *Dat. prid. Idus*[z] *Octob. Treviris*[a], *Syagrio*[b] *et Eucherio*[c] *Coss.* (381.)

Interpretatio. *Quicumque caussam suam non ita agere voluerit, ut adversarium suum publice patefacta actione*[d] *conveniat, et dominum possessionis*[e] *illa*[f] *ratione*[g] *conturbaverit*[h], *ita negotio ipso*[i] *careat*[k], *ut eam caussam nunquam*[l] *valeat reparare, qui prius rem voluit*[m] *auferre, quam sperare a iudice, ut deberet*[n] *audiri*[o]. *Similiter et ille omni causa*[p] *privetur, qui iudicis ordinatione suppressa, iudicium se habere dicens, alienam possessionem sua praesumptione pervaserit. Quod si tutores etiam vel curatores minorum colludio aliquo*[q] *pro eorum negotiis alienam rem sub ea, qua*[r] *diximus, temeritate pervaserint*[s], *ut minorum causae depereant, nullum minoribus praeiudicium fieri ex tutorum vel curatorum temeritate permittimus*[t], *sed proprietatem suam*[u] *sine dilatione recipiant; curatores autem vel tutores, amissis rebus suis, perpetuo exsilio deputentur.*

3. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. ad Messianum*[*]) *Comitem R. P.*[v] Plerosque[x] detectum[y] est[z] rem privatam nostram, quam[a] publicatio celebrata[b] quaesiverat[c], invasisse: quam nos a retentatoribus ereptam sociari iubemus aerario, punientes[d] contumacius, quam[e] decus publicum sinebat, erectos[f],

— c. 3. Br. Al., codd. edd. c. 3, etsi in Cui. 1 — Cui. 2* numero *II.* insignita est, err. typ. Ed. Th. cap. X. Ed. Athal. §. 2. Cod. Just. VIII, 4, 7 mutt. vv. Bas. L, 3, 55 (Meerm. T. V, p. 57.). Coll. can. Ans. ded. P. VII, cap. 35. Decr. Grat. cau. I, qu. 4, c. 13. Ad interpr. vid. L. Vis. VIII, 1, 2. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—22, 50, sed vide de cod. 8 infra not. *r*; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 44; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; textus, subscr. et interpr. in cod. 40. Conflata enim ibi est cum c. 4, cuius subscr. et interpr. cohaerent cum inscr. h. c. Solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38, 39, 42, 43; sola interpr. in cod. 15. Legitur cum comm. ap. Menochium, remed. IX. l. c. p. 317 sqq.

8 loquatur de eo, qui ius sibi dicit sine iudice. e) 15 *inquieto* et om. *dom. s. huiusm.* 16 *quieto.* 20, Ri. Ri*. mendose *domino suo.* f) 12 *eam perpetuo litem.* 19, 20 *in perpetuo.* g) 18 *mutetur.* h) 15 *praeoccupavit.* Nonn. codd. *violentiam.* i) 15 *posset.* 10, 18—20 *poposcit.* k) 12, 16 *quia.* l) 15 *eum etiam.* 12 *non minus aequam.* m) 20 *interlocutiones suppressas.* n) Vid. Go. ad h. l., not. *h.* 15 *infecti.* o) 14 *hoc tamen negotii.* Mox 20 *curatoris v. tutoris.* p) 15 *rem eis.* 19 *minorum hoc rem.* q) 6, 8, 10, 20, 21 *ingrandi*, sed 20 supr. lin. *migrandi.* r) 15 *facultas.* 20 *copie fr.* s) Ita codd., Til. Cod. Just.; Sich. *hiis.* Rell. *iis.* t) 20 *iterato damnum*, sed supr. lin. *adterat dãnatio.* u) 15 *possessio quidem ei.* 19 *sed illi quo quidem p. ei.* 16 *poss. et.* v) 9 om. *autem.* x) 10, 18 *punitus.* 14 *penitus.* 16 *punitur.* y) 19 *prosequatur.* 20 *publico*, sed corr. *publicatio.* In Cod. Just. l. c. haec c. hunc in modum interpolata est: *Meminerint cuncti sive vulgato rescripto mansuetudinis nostrae, sive sententia cuiuslibet iudicis utantur in caussis, conveniendos dominos locorum esse: aut si forte defuerint, eorum actores ad insinuandas sententias, procuratoresque esse quaerendos, ne inde iniuriarum nascatur occasio, unde iura nascuntur: quodsi praecepta nostra implere neglexerint, omni negotio de quo iurgare coeperant privabuntur. Sin autem habito etc.* z) 8, 38 *Kal.* a) 6—8, 12, 17, 20, 21, 28, 36, 40, Sich. — Lugd. om. *Treviris.* Nonn. codd. *Triveris*, *Triberis.* Cui. 2 — Ri*. *Treveris.* b) Plerique codd., Sich. Cui. 1 — Ri*. *Siagrio.* 19 *Sagrio.* 6 *Syagro.* c) Plerique codd. *Eucerio*, nonn. *Euchirio* aut *Euterio* aut *Eugerio*, sed 36 *Obrio* et 40, Sich. in m. *Olibrio.* 8 om. *et Euch.* Prorsus diversa est subscriptio c. 6 Cod. Just. cit.: *Dat. II. Non. April., Antonino et Syagrio Coss.* (382.) d) 20 *accio non.* e) 21, Sich. in m., Cui. 1. Aur. Lugd. *dominium possessoris*, accommodatius ad ipsa verba legis, sed 21 in m. *dominum possessionis.* 6—8, 42, 44 et multi alii codd. *possessoris.* 9 *domino possessores.* f) Ita 6—10, 18, 20 supra lin. et multi alii codd., quod concinit cum vv. legis *huiusmodi t. turb.* Rell. *aliqua.* g) 20 supra lin. *ratio.* h) 6, 7, 20, 21, 43, 44 et alii codd. *turbaverit*, sed 20 supra lin. *perturbaverit.* i) Plerique codd. *negotium ipsum.* k) 20 *gerat*, sed supr. lin. *careat.* l) Ri*. *unquam.* m) 6, 7, 20, 43 *voluerit.* n) Nonn. codd. *debuerit.* o) In edd. Aur. Lugd. add. *et perdat causam, qui contemsit expectare Judicium*, ex Aeg. p) 6, 7, 10, 18, 21 *cura*, sed in m. *causa.* q) 9, 19 *alieno.* r) Plerique codd., Sich. Cui. 1 — Cui. 2* *qua*; rell. *quam.* Utrumque recte, sed scripsi *qua.* s) 6, 7, 21 *pervaserit.* t) 6—10, 12, 18, 21 (corr.) et alii *permittitur*, sed *permittimus* respondet v. *subvenimus.* Antiquitus 21 *permittunt.* u) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. om. *suam.* *) 10, 18 *Messionẽ.* 15 *Misianum.* 19 *Missianum.* 25 *Massianum.* 27 *Missionum.* 38 *Mincianum.* v) Codd. plerumque aut *c̄rp.* aut *crlp.*, i. e. comitem rerum privatarum. 6, 7, Sich. Til. *cesp.* s. *CC. SP.*, sed 6 sec. Ri. *cesp.* 10, 12, 18 *c̄c̄s.* 13 *ūc.* 20 *v̄c. lusp̄.* 21 *cesp̄.* 25 *caes.* 38 *epm̄.* 39 *Crispum.* Bo. *Pf. P.*, mera operarum negligentia. 8 om. *Com. R. P.* et 40 *ad M. — P.* Male Go. *Imppp. Val. Th. et AAA. Arc.* x) 9, 20 *Plerumque.* y) 6, 7, 13, 17 *depectum*, impr. Ri. 16 *depactum.* z) 6, 7, 14, 15, 17—20, Til. Cod. Just. et nonnulli sec. Go. om. *in*, quod edd. habent. a) 10, 18 *quia.* b) 9 *celebratam.* c) 16 *c. quae statuerat.* Go. intelligit publicationem bonorum Maximi tyranni eiusque satellitum d) 9 *iubemus ac p.* Go. ante *punientes* colon poni vult et deleri comma post *sinebat.* e) 19, 20 *contumaces quos.* f) 6—8, 12, 13, 17, 19, 20, Til., in m. Cui. 1 — Cui. 2* *ereptos.*

ut, qui[g] litem inferre potuissent, nollent exspectare iudicium ac[h] spernerent victoriam, quam iustitiae praescripsisset eventus, et*) amplecterentur, quod[i] dedisset audacia. Cadat[k] igitur lite, quisquis operiri noluerit litis eventum, et quod recipere lege potuisset, contemptor examinis violentus amittat. Illi[l] vero, quos in tantum furorem provexit audacia[m], ut, quod iurgaturi apud examinis fidem sperare non possent[n], ante eventum iudicialis arbitrii illicita praesumptione temerarent*), aestimationem[o] rei, de qua litigari convenerat, cogantur exsolvere. Quod quidem etiam in privatis*) observandum negotiis generali lege sancimus[p]. Illud autem ab officio magnificentiae tuae cavendum esse decernimus, ut sacratissima domus nostra litem exspectare[q], non inferre cogatur, neque expetat[r], sed patiatur examen. *Dat.*[s] *XVIII.*[t] *Kal. Jul.*[u] *Treviris*[v], *Timasio*[x] *et Promoto*[y] *Coss.* (389.)

Interpretatio. *Cognovimus, rem fisci nostri*[z] *violenter aliquos invasisse, sed nos evidenti lege praecipimus, ut, si quis aut fiscalem rem aut privatam ante sententiam a iudice*[a] *prolatam invaserit et noluerit exspectare litis eventum, perdat negotium, qui contempsit exspectare iudicium. Ille vero, qui hoc praesumpsit*[b] *invadere, quod per iustitiam apud iudicem non*[c] *poterat*[d] *obtinere, habita aestimatione, talem rem aliam illi domino restituat, qualem noscitur ante iudicium pervasisse.*

4. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Arriano Consulari Liguriae*[e]. Legis iteranda sunt beneficia[f], quae tantum absentibus detulerunt[g], ut, si perturbatus possessionis status sit, vel direptum aliquid, ad repetendum momentum, redintegrationemque fortunae servis etiam praebeatur facultas[h], amicis praeterea, parentibus, proximis vel[i] libertis. Iudicem quoque absentium commoda tueri oportet[k] atque in his, quae comprobantur[l] ablata, celeri redhibitione[m] consulere[n], nec iudicium dilatione suspendi. Sub quocunque*) igitur nomine vel titulo possidenti repetendi copia praebeatur, qui[o] utendae rei habuit facultatem, ut[p], quae in militia[q] constitutis vel absentibus erepta esse constiterit, sub[r] cuiuslibet personae repetitione reddantur. *Dat. XV. Kalend. Januar.*[s] *Mediolano**), *Arcadio*[t] *IV. et Honorio III.*[u] *AA. Coss.* (396.)

— c. 4. Bc. Al., codd. edd. c. 4. Ad interpr. vid. Capit. (Bon. Lev.) VII, 226. Legitur cum comm. ap. Menochium l. c. p. 238. Integra cum interpr. exstat in codd. 6, 7, 9, 10, 12—14, 16—22, 28, 50. De cod. 8 vid. supra not. *r* et de cod. 40 c. 3 h. t., not. super. Omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 30, 46; inscr. et textus in codd. 24, 31, 35, 44; textus et subscr. in codd. 25, 37, 38, ponitur autem in cod. 38 subscriptio c. 5 h. t.; solus textus om. in codd. 27, 29, 32—34, 36, 39, 40, 42, 43; sola interpr. in cod. 15. Cf. L. Vis. VIII, 1, 12.

10, 16, 18 *ereptus.* 14 *ereptas.* Sich. in m. „*detectos* forte." Ret. *erectos.* Vid. Go. ad h. l., not. *n.* Ceterum 8 *ereptos in litem* et 9 *sinebat criminali qui litem.* g) 6—8, 10, 12, 13, 16—18, Til. om. *qui.* Go. cj. *ut qui, cum litem.* h) 10, 18 *et.* 19, 20 *spernere.* *) Nonnulli sec. Go. volunt *ut* pro *et*, impr. Go. i) 9 om. *praescr. — quod.* 15, 20 *perscripsisset.* 10, 18 *praescripsissent.* k) 9 *perdidisset audaciam. Cedat.* 6—8, 10, 14, 15, 17—20, 50 *audacie s. audacia cedat* et paullo infra *opperire.* 21, Sich. *audacia. Accedat*, impr. Ri. Offendit h. l. v. *cedat*, quod fere omnes codd. tuentur, hac fortasse significatione, ut sit: *agere prohibeatur.* l) Multi codd. *ille.* Hinc incipit c. 7 Cod. Just., sed vv. mut.: *Si quis in tantam furoris pervenerit* (Coll. can. Ans. ded. *pervenit*) *audaciam, ut possessionem rerum apud fiscum vel apud homines quoslibet constitutarum ante adventum* (Coll. can. Ans. ded. *eventum*) *iudicialis arbitrii violenter invaserit, dominus quidem constitutus possessionem quam abstulit restituat possessori et dominium eiusdem rei amittat. Si vero alienarum rerum possessionem invasit, non solum eam possidentibus reddat, verum etiam aestimationem earundem rerum restituere compellatur.* Cf. Witte, Rhein. Mus. für Jurisprudenz. T. III, p. 464 sq. et Dirksen l. c. p. 478 sq. m) 6—8, 10, 13, 14, 18, Til., in m. Cui. 1 — Cui. 2* *furor pr. audaciae*, quod aeque bonam sententiam praebet, atque rell. edd. scriptura. 19 *quem in tanto furore.* 20 *Ille vero* (om. *quem*) *in tanto furore pr. audaciam.* Mox 19, 20 *iurgatur.* n) 6 — 8, 12, 14, 16, 17, 21 *possint.* 10, 18 *possunt.* 19, 20 *possit.* *) 19 *temerarit.* 20 *temerari.* o) Multi codd. *existimationem.* *) 20 *cogatur — privandis*, corr. *privatis.* p) Be. in not. scribendum videtur *sanximus.* q) 15, 19, 20, 50 *exspectare litem.* 6—8, 10, 12—14, 17, 18, 21, Sich. Til. om. *exspectare.* Ceterum nonn. codd. *nostram.* r) Nonn. codd. *expectat.* In h. v. desinit folium 69 codicis 8, et deest unum folium cum seqq. usque ad vv. *persona agere* interpr. c. 6 h. t. s) Sec. Go. et Bou. pro *reddita, accepta, tradita.* t) 9, 19, 32, 35, 50, Cod. Just. *XVII.* 14, 29, 33, 42 *XVIIII.* 16 *XIIII.* 24 *VII.* 39 *VIII.* 40 *XV.* u) 15 om. *Jul.* et 33 *Kal. Jul.* Cod. Just. *Jun.* Valesius in rebus Francicis et Tillemont l. c. T. V, p. 134, not. 1 em. *Jan.* v) Multi codd. *Triv.* Sich. — Ri*. Cod. Just. *Treveris.* 38 *trevera.* Coll. can. Ans. ded. *Triberi.* x) Nonn. codd. *thimasiano.* 21, Sich. Cui. 1 — Cui. 2* *Timatio.* y) 30, 33 *et pomponio coss.* 38 *primoto.* 40 *et BON* pro *et Hon.* ex subscr. c. 4. 42 *et pmuto.* z) Nonn. codd., Sich. Cui. 1 — Lugd. om. *nostri.* Mox multi codd. *praecepimus.* a) Multi codd. *ad iudicem.* 20 *sent. iudicis.* b) 19, 20 add. *eua.* Ceterum 20 *praesumpserit.* c) Nonn. codd. om. *non.* d) Sich. Cui. 1 — Lugd. *poterit.* 9, 19, 43 et alii codd. *potueras.* e) 6 *ariano conss.* 15 *Honor. et Arcad. adriano comiti Liburiae.* 38 *Imppp. arc. theod. et hon. aaa.* 28 *Arrio.* 37 *Ario.* Til. *Ariano.* Nonn. codd. *Lyguriae, Leguriae*, alii om. *Lig.* Ceterum 10, 18 *consule.* 19 *consulibus.* 20 *consuli.* 38 *cons.* f) Nempe c. 1 h. t. 15 *Leges iterande sunt* et om. *beneficia.* 21 *iterande.* g) 19 *pertulerunt.* Mox 21 *aus repet.* h) 15 *integrationemque rei fort. etiam servili praebeat fac.* 14 *servis autem praeb.* 28 *fac. praeterea amicis.* i) 15 om. *vel.* k) 16 *absentibus favorem commodare op.* 14 *absentibus commodaturi op.* 20 *oportet in his adque compr.* l) 15 *probantur.* m) 18 *abl. sceleri reditione.* n) 16 *consolare.* 20 supr. lin. *consoluere.* *) 6 *sub quo igitur.* o) 19 *copia tribuatur.* 9, 19, 20 *quia.* In cod. 15 om. *qui — facultatem.* p) 9 om. *ut.* q) Nonn. codd. *militiam.* r) 15 *erepta fuerint sub.* 6, 7, 10, 18, 20, 50 *constiterint sub.* s) 16, 33, 50 *Jun.* 20 *Jul.* *) Multi codd. *Mediolano.* 10 *Mediolanis.* Rell. codd. plurimi *Med.* Edd. *Mediolani.* t) Nonn. codd. om. *Arcadio*,

INTERPRETATIO. *Propter absentes legem volumus iterare, ut, quicquid fuerit iis a qualibet persona sublatum, totum amicis eorum vel proximis vel servis*[y], *cum iudicem interpellaverint, sine dilatione reddatur*[z]: *ut res, quam*[*]) *discedens dominus in sua proprietate dimisit, integra ab actoribus domini, quousque*[y] *redeat, vindicetur*[z]. *Quaecunque autem in militia constitutis vel absentibus pervasa fuerint, sine aliqua iubemus dilatione restitui*[a].

5. *Iidem AA.*[b] *Petronio Vicario Hispaniarum*[c]. Nec imperiale rescriptum[d], quod supplicatio litigatoris obtinuit, nec interlocutio cognitoris interpellare[e] possessionis statum eo, qui rem tenet[f], absente permittitur[g], quia negotiorum merita partium assertione panduntur[h]. §. 1. Vitia autem a maioribus contracta perdurant, et successorem[i] auctoris sui culpa comitatur[k] etc. *Dat. XV.*[l] *Kal. Jan.*[m] *Mediolano, Caesario et Attico*[n] *Coss.* (397.)

INTERPRETATIO. *Nec per principis praeceptionem, si a litigatore fuerit obtenta, nec per responsum iudicis, si fuerit interpellatus, absente domino possessio ullius auferatur, quia prius conveniri debet ille, qui possidet*[o], *et nisi inter praesentes iudicium dari non potest, nec negotium terminari. Nam quicunque alienam vel absentis rem crediderit occupandam, noverit, etiam heredes suos similiter pro hac auctoris praesumptione obnoxios*[p] *esse mansuros.*

6. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Juliano II. Proconsuli Africae*[q]. Momenti actio[r] exerceri[s] potest per quamcunque personam. Sub colore autem adipiscendae possessionis obrepta[t] petitio alteri obesse non debet, maxime cum absque conventione personae legitimae[u] initiatum iurgium videatur. Nihil autem[v] opituletur[x] conventio circa minorem habita, cum id rectius circa curatorem debuerit custodiri. *Dat. prid. Non. Mart. Ravennae*[y], *Constantio*[z] *et Constante*[a] *Coss.* (414.)

INTERPRETATIO. *Ad recipiendum momentum, id est infra*[b] *anni spatium cuiuslibet persona agere*[c] *potest. Si per obreptionem fuerit facta petitio, alterius parti praeiudicare non poterit. Praeterea cum legitima persona non sit, nihil valeat*[d] *actio contra aetatem minorem, quae*[e] *contra curatorem suum potius debuit iusta ratione proponi.*

— c. 5. Br. Al., codd. edd. *c.* 5, exc. cod. 40, ubi est *c.* 4. Vid. c. 3 et 4 h. t., not. sup. In Cod. Just. h. c. in duas partes divulsa est, vid. VIII, 5, 2 et VII, 32, 11. Bas. L, 3, 61 et L, 2, 62. (Meerm. T. V, p. 58 et 50.) Integra cum interpr. exstat in codd. 6, 7, 9, 10, 12—14, 16—21, 50; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37, 46; inscr. et textus in codd. 24, 30—35, 39, 43, 44; inscr., textus et interpr. in cod. 42; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 36, 38, 40; sola interpr. in cod. 15. — c. 6. Br. Al., codd. edd. *c.* 6. *Quinta* appellatur ap. Til., err. typogr. Cod. Just. III, 6, 3. Bas. VII, 19, 3. Coniungenda est cum c. 8 C. Th. de int. rest. (II, 16). Integra cum interpr. exstat in codd. 6, 7, 9, 10, 12—21, 38, 50; omnia praeter interpr. des. in codd. 24, 37, 46, 49; inscr. et textus in codd. 30, 31, 35, 43, 44; textus et subscr. in codd. 25, 26; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 39, 42. In codd. 36, 40 haec c. conflata est cum tit. sq. Primum enim ibi ponitur inscr. h. c., deinde, omm. h. c. textu, subscr. et interpr., sequitur subscr. c. un. sq. tit., additis vv. *Utrum Vi*, et post subscr. interpretatio eiusdem c. un. Particula tantum interpr. est in cod. 8. Vid. const. 3 h. t., not. *r.*

alii *IV.* 42 *arc. III.* et om. *et Hon.* u) Ita recte 9, 15, 19, 27, 28, 31, 33—38, 39, 44, Bo. in not., W. de cj. Go. Rell. om. *III.* et nonn. codd. *AA.* v) Aur. Lugd. add. *actoribus.* 21 in m. *cum ad iud.* x) Aur. Lugd. in m. *consignetur.* *) Edd. *quas*, male. y) Multi codd. *ab auctoribus d. quiusque* et paullo post *in militiam.* 20 *quiusque dum red.* z) 6, 7, 20, 42, 44, alii codd., Sich. Cui. 1 — Cui. 2* *vindicetur.* Go. Ri. Ri*. *vindicentur*, male. a) 20 *in militiam — sine al. dilatione iub. rest.* b) 6, 7, 21 *Id. A.* 38 *Impp. Hon. et theod. aa.* 40 *Imppp. Hon. Grat. et Valent. aaa.* et om. *Petronio* etc. 13 om. *Vicario.* c) Nonn. codd. *viro claro Hisp.*, alii *Spaniarum.* d) Ita scripsi auct. codd. 6, 7, 9, 10, 12—14, 17—20, Til. Similiter Bas.; 21, edd. Cod. Just. *responsum*; ita etiam 20 supr. lin. Tamen in Cod. Just. nonn. habent *rescriptum.* e) 6, 7, 12, 13, 17, Til., in m. Cui. 1 — Cui. 2* *interpolare*, quod aeque ferri potest. 20 *interpellatore.* Cod. Just. add. *ex quacunque parte innovare possessionem.* f) 10, 18 *Teneat.* 16 *et. eum qui r. detinet.* 20 *eum q. r. t.*, sed em. *eo.* g) Cod. Just. *permittit*, sed vid. Dirksen. l. c. p. 480. h) 6, 7, 10, 12—14, 16—18 *conduntur*, non male. Vid. Go. ap. Ri., not. *g, h* et supra I, 17, c. 1. Hic desinit c 2 Cod. Just. cit. Sqq. leg. in c. 11 Cod. Just. cit., quae ita incipit: *Vitia possessionum a maioribus* etc. i) 19 et supr. lin. 20 *successionem.* k) 13 *committatur.* 20 *committetur*, sed corr. *committitur.* 9 add. *burgario.* Cod. Just. om. etc. l) 9, 15, 24, 27—29, 31—36, 38—40, 42, 50, Sich. in m., c. 11 Cod. Just. cit. *V.* m) 31, 50 *ian.* Codd. aut *Mediolano* aut *Mediol.*; edd. *Mediolani.* n) Nonn. codd. *atico* aut *adtico.* 42 *asthico.* o) Nonn. codd. *praeceptione — illius — convenire — possedit.* p) Ap. Sich. deest *obnoxios.* q) 12, 15, 26, Sich. Til. om. *II.* 10, 18 *Iul. Secundo praefecto Afr.* 33, 34 *aa. Iurio ppo.* et om. *Afr.*, ut in cod. 28. 40 *Juliano BRISPA proc. Afr.* r) 21, Sich. *momentatio.* Cod. Just. *Momentaneae possessionis actio.* Dirksen l. c. p. 415. s) 38 *experiri.* Mox 6 *adipiscenda — absque conventionem.* t) 15, 50, Cod. Just. *obreptitia pet.* 19 *subrepsio alteri.* 20 supr. lin. *subreptio.* 38 *autem displicendae poss. obretitia alteri o. n. debens.* Sich. *obreptio petitionis.* u) 15 *leg. pers.* v) 38 om. *autem.* Til. *nihil autem.* x) Ita codd., Sich.; rell. edd. et Cod. Just. *opitulatur.* y) Nonn. codd. om. *Rav.* z) 12, 21, 30—35 *Constantino.* 20 *Constantias* a sec. man. a) 21, 50, Cod. Just. *Constantino.* 30, 33, 34 *Constantio.* 20 *Constans.* b) Nonn. codd. *intra* et paullo post *potest nisi.* c) 42 *habere* et mox *parte iudicare.* Mox 20 *acta petitio.* d) Ita plerique codices, Sich. Cui. 1 — Lugd.; rell. *valet.* e) *quae* deest in multis codicibus.

TIT. XXIII. UTRUBI[ee].

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Vincentio*[f] *Pf. P. Galliarum. Post alia*[g]: Si coloni[*]), quos bona fide quisque possedit[h], ad alios fugae vitio transeuntes, necessitatem conditionis propriae[i] declinare tentaverint, bonae fidei possessori primum oportet et[k] celeri reformatione succurri, tunc caussam[l] originis et proprietatis agitari[m], non expectatis temporibus nec denuntiatione solenni, quae[n] locum in his[o] negotiis non habebunt[p] etc. *Dat. III. Kal.*[q] *Jul.*[r] *Mediolano*[s], *Stilicone*[t] *et Aureliano*[u] *Coss.* (400.)

Interpretatio. *Si coloni rei alienae*[*]) *ad alios dominos forte confugerint, primum est, ut fugitivos suos, de cuius re exisse noscuntur, momenti beneficio possessor sine dilatione recipiat, et sic de eorum origine audiatur, nec requiratur in iudicio, ut prius titulum litis petitor scribat, quia initium litis* [**]) *ad momentariam non pertinet actionem.*

TIT. XXIV (?). DE AEDIFICIIS PRIVATORUM[v].

[x]Summa. *De servitute luminis*[*]) *vel aëris similiter*[y] *constitutum est, ut inter privatorum fabricas decem pedes, inter publicas quindecim dimittantur*[z].

Tit. XXIII. C. Th. *Tit. ?* Br. Al. *Tit. XXI.* aut *Tit. XXII.* Est autem *Tit. XXI.* in codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, 47, 49, et ap. Aeg. Sich. Til., *Tit. XXII.* in Cui. 1, sed Cui. 1 (in erratis, vid. supra tit. IX., not. s), Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. *Tit. XXIII.* L. R. U. *Tit. XX.* — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Cod. Just. XI, 47, 14. Coniungenda est cum c. 1—3 C. Th. de His qui cond. pr. rel. (XII, 19). Legitur etiam ap. Bou. I. c. p. 765. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 36, 40 (sed cf. de codd. 36, 40 c. 6 antec. tit., not. super.); textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 38, 39, 42—44.

Tit. XXIV. C. Th. *Tit. ?* L. R. B. *Tit. XVII.* Aur. Lugd. *Tit. s.* Go. Ri. Ri*. *Tit. XXIV.* Be. in not., neque vero adiectis vv. W. in notis cum ipsis L. R. B. vv. Cod. Just. VIII, 10.

---

ee) Recte W. de cj. Go. et Be. scripsit *Utrubi*, quod ipsum, quamquam non est in codd., tamen cum propter alios iuris fontes, qui hanc scripturam tuentur (cf. Gai. IV, 148—151, 160. Inst. de Interd. IV, 15 et Theoph. eod. et tit. Dig. XLIII, 31) ponendum est, tum etiam confirmatur simili scriptura codd. 6, 7, 12, 14, 15, 24, 35, 38, qui *Utruvi* habent. Hinc natum est in rell. codd. *Utrūri* aut *Utrum Vi*, quod in edd. Sich. — Be. legitur. Cf. Paul. V, 6, 1 ed. Arndts. ibique meam annott. f) 29, 42 *Imppp. Arc. et Hon. et theodosius.* 20 *Impp. Honor. et theodosius — pf'o Gallie.* Sich. Til. om. *P.* g) Nonn. codd. om. *Post alia.* *) 12 add. *et.* h) Ita pler. codd., Sich. Cui. 1 — Ri*. 20 *possedet. Possidet* Til. Be. Cod. Just. Savigny, Recht d. Besitzes, ed. V, p. 449 sq., sed veteres Cod. Just. edd. *possedit*, quod W. recte revocavit. 16 om. *ad.* Idem mox *fuga.* i) Cod. Just. *prop. cond.* Nonn. codd. *necessitate.* 20 *necessitates.* k) 15 *oportet prima et.* Til. Cod. Just. om. *et.* l) 6—8, 10, 12, 14, 16, 17, 20 *succ. hanc c.*, sed 20 supr. lin. *tunc.* 13, Til. *succ. ac caus.* 15 *succ. tum c.* Cod. Just. *succ. et tunc c.* m) Nonn. codd. *agitare.* 21 *agitati non exspectat his temp.* Seqq. des. in Cod. Just. n) Multi codd. om. *quae.* o) Ita recte codd., Til.; *hiis* Sich.; rell. *iis.* p) *etc.* add. in permultis codd., prob. Ri.; om. in edd. et Cod. Just. q) Mutavi diem, iubente Go. in Chron. h. a. et auct. codd. 9, 12, 15, 19, 31, 36, 40, etsi in 36, 40 *prid.* pro *III.* scriptum est, ut haec lex congrueret cum illis, quas coniungendas esse dixi. Rell. codd., edd. et Cod. Just. *Dat. IV. Id.* r) 29 *April.* s) Plerique codd. *Mediolano.* Edd. *Mediol.* t) Nonn. codd. et Sich. Cui. 1 — Ri*. *Stillicone*, alii *Stelicone* aut *Stilichone*, ut Til. Cod. Just.; 21 *Stillicona.* Rell., ut nos. u) Plerique codd. *Auriliano.* Cod. Just. *Anthemio*, id est annus 405, sed Spangenb. nihilominus apponit annum 400. *) Sich. *aliani.* 20, 21 *alienos.* **) 8 om. *prius — litis.* Mox 20 *momentum*, sed corr. *momentariam.*

v) Primum et hoc quidem loco, sed sine numero apparet hic titulus in edd. Aur. et Lugd. Apud Go. Ri. Ri*. appellatur *XXIV.*, harum scilicet editionum, non Codicis Theodosiani. Non igitur audiendus est Wenckius, qui Go. reprehendit, quasi ordinem Codicis Th. hoc numero indicaverit. Quod autem hic titulus hoc loco positus est, id mihi videtur recte ab editoribus factum esse. Nam quamquam W. utriusque codicis ordinem nonnunquam discrepare dicit, haec tamen discrepantia non tanta est, ut praesumenda sit. Hic autem non video, cur Justinianum ab ordine C. Th. defecisse existimemus. Primum enim apud Justinianum sermo est de Interdictis eorumque speciebus insignioribus, quibus expositis transit deinde ad reliqua, inter quae ea sunt, quae habentur in tit. de Aedificiis privatis. Idem ordo erat sine dubio in C. Th. Certe ante tit. *Quorum bonorum* non potest hic titulus in C. Th. exstitisse; fuit ergo post tit. *Utrubi* ponendus, quas ob caussas a W. discessi, proferente eum in annotatione. Cod. Just. *De A. Privatis.* x) Aur. Lugd. Go. Ri. Ri*. (sed ap. Go.—Ri*. omm. astericis) add. *Imp. Theodosius. A* * *| * * *desiderantur verba huius constitutionis.* *) Aur. Lugd. *luminum.* y) Aur. Lugd. om. *similiter.* z) Aur. Lugd. add. *Papian.* L. R. B. Go. — W. add. *secundum legem Theodosiani* (edd. ante Am. Go.—Ri*. *Theodosii*) *lib. IV. sub tit.* (P. *III.*) *de aedificiis privatorum* (Ott. A. *privatis et publicis.* W. *privatis*).

CODICIS THEODOSIANI[a]

LIBER QUINTUS.

TIT. I. DE LEGITIMIS HEREDIBUS[b].

1. *Imp. Constantinus A. ad Bassum Pf. P.*[c] Matri[d] ius liberorum non habenti, interveniente[e] licet patruo ceterisque, inter quos agnationis*) incorrupta iura per ordinem porriguntur, et[f] quicunque deinceps agnati erunt, a quibus consanguinitatis iure mater poterat excludi, placet omnium filii[g] bonorum, quotiescunque ab intestato venitur, deferri tertiam portionem; etiam[h] patruo eiusque filio et duntaxat nepoti[i], agnatione minime[k] durante, (si forte per emancipationem cuiusquam fuerit consanguinitas diminuta[l]) beneficio pari deferri[m] tertiam portionem[n], licet habeat mater ius liberorum. Nec immerito, si quando supra dicto[o] subnixa mater fuerit privilegio, agnatione dirempta[p] ultra nepotis gradum nostrum beneficium[q] minime[r] placuit extendi, ne[s], multis personis vocatis, plus ablatum matri, minus additum[t] videretur. Sive igitur unus exstiterit[u] pluresve patrui, eorumque filius aut etiam filii[v] et nepotes neptesve, non amplius quam sola tertia universorum bonorum simul omnibus[x] vel singulis pro suis quibusque gradibus[y] deferenda est. Et[z] eodem genere, si plures erunt[a], a quibus mater possit excludi, non plus quam tertia[b] bonorum matri[c] adversus omnes competere debebit. Supra dictae ergo originis existentibus[d] personis agnatis in infinitum, matri adversus omnes censuimus subveniendum, licet non omnibus adversus matrem, sed certis superius[e] comprehensis personis hoc auxilium tribuatur; ita ut, nec petita bonorum possessione, (quoniam huius legis, non praetoris*) est beneficium) illico, ut sibi delatae[f] portionis dies exstiterit, aditione simplici, arrepto rerum quolibet corpore, vel

---

Tit. I. C. Th., Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42, 46, 47, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. I.* (vid. infra tit. IV, c. 2, not. *k* et tit. XIII.) Cod. Just. VI, 55—58. — c. 1. Br. Al., codd. edd. c. 1. Nominatur in c. 2 h. t. et in L. R. B. Tit. X. Respicit eam Just. in §. 5 Inst. ad Sc. Tert. (III, 3) et Theophilus eod. Coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Temp. cursu (II, 6) et c. un. C. Th. Si pend. appell. (XI, 35). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. Abrogata est per c. 7 Cod. Just. ad Sc. Tert. (VI, 56).

---

a) Til. Pu. *Theodosiani Codicis.* 15 *Lib. IV.* Vid. supra tit. de Const. pr. et ed. (I, 1), not. *e* et tit. de Jurisd. (II, 1), not. *r.* b) Ita correxi plurimorum codd. auct. Item Sich. — Lugd.; sed 21 a sec. man., Cui. 2 — W. *Hereditatibus.* c) Edd. *Pf. U.* Be. et W., praeeunte Go. aut inscr. vulg. aut subscriptionem mendo laborare putant, cum tempore, quo haec c. proposita, i. e. promulgata est, iam Valerius Maximus Basilius praefecturae urbanae dignitate functus sit. Reponi igitur iubent aut *Pf. P.* pro *Pf. U.* in inscriptione, aut alios eosque anni 317 vel 318 consules in subscr. Sed ipsi se a priori cj. revocant, quia in c. 2 h. t. et in L. R. B. l. c. Bassus expresse dicatur praefectus urbis. Quin etiam W. cj., Bassum per aliquod tempus urbanam simul cum praetoriana gessisse praefecturam, sed nullis additis argumentis. Be. denique fortasse scriptum fuisse putat *ad Basilium* (Maximum) *Pf. U.* Sed omnibus his cj. non opus est, et emendandum *Pf. P.*, quod temporis ratio flagitat et permulti optimique codices et hic et in c. 2 h. t. (vid. c. 2, not. *u*) agnoscunt, praeterea etiam rell. h. a. leges, veluti illae, quibuscum haec constitutio coniungenda est et c. 3 C. Th. de Malef. (IX, 16) habent, ubi optimorum codicum auctoritate scribitur *ppō*, id e. *Pf. P.*, non *Pf. U.* Quod autem in L. R. B. Bassus nominatur Pf. urbis, hoc non tanti esse videtur, ut scrupulum inicere possit, cum tot libri manuscr. *ipsius Codicis Theodosiani* nostram emendationem tueantur. Quis enim ignorat crebram siglorum *ppō*, *ppūm*, *ppū* confusionem, postquam in unaquaque fere const. huius rei exempla e codicibus a nobis edita sunt? Cedere ergo debet L. R. B. auctoritati ipsius Codicis Theodosiani. Nam *ppō*, i. e. praef. praet. est in codd. 8, 9, 12, 14, 17, 19, 25—28, 32—34, 38, 39, 43, 44. *publio* 10, 18. *ppm* 15, 36, 40. 29 *praepositum.* Perpauci igitur codd. cum edd. *Pf. U.* d) 15 *Patri.* e) Aur. Lugd. *interveniente.* *) Nonn. codd. *agnitionis.* f) 15 *iura perdurant et.* 8, 10, 13, 14, 16 — 18, 20 *corriguntur*, sed 20 supr. lin. *porriguntur.* g) 19 *placeat o. filiis.* h) 10, 12 — 15, 18 *etiam* aut *et iam.* Rell. et edd. *et tam.* i) Ita 6—10, 12—14, 16—21. 15 *filio et nep. dumtaxat agn.* Edd. *filio, quam et nepoti*, minus recte propter sqq. *ultra nepotis gradum nostrum beneficium minime placuit extendi.* k) 20 *accionem enim*, sed supra lin., ut hic. l) Nonn. codd., Til. *deminuta.* m) 16 *patri deferret.* n) 19, 20 add. *et.* o) 19 *supradicta.* p) Fere omnes codd. *direpta.* q) Sich. *gradum iurium ben.* 19 *nostro beneficio.* r) 15 om. *minime.* s) 19, 20 *nec.* Mox nonn. codd. *matris* et 8 *oblatum.* t) 15 *et minus aditum.* u) 15 add. *patruus.* v) 13, 21 *eorumque filii vel etiam filiae.* 15 (om. v. *etiam*) *nepos.* Multi codd. *neptisve.* 9 *nepos nepotesve.* 20 *eorumque filios — et neptisve.* Alii codd. *filios*, crebra mutat. litt. u et o. x) Cui. 1 — Ri*. *bonorum simul, omnibus.* 21 *bon. univ.* 10, 13 om. *bonorum.* y) 20 *defensa* pro *defendenda.* 19 om. *gradibus.* z) 10, 15, 18 om. *Et.* a) 14 *erant.* b) Nonn. codd. *tertiam.* c) 16 om. *matri — in infinitum.* 18 *omnes adversus.* d) 19, 20 *debet — exstantibus.* e) 12 *matrem secretis superius.* 15 *m. sub certis.* *) 12 *petitoris.* f) 21, Sich. *ut si datae.* 9, 19, 20 *ut si delatae*, sed 20 supr. lin. *ubi.* 10,

animi destinatione patefacta, plenum dominium delatae sibi portionis consequentur[g], facultate eis perpetua, dum advixerint[h], tribuenda in adeunda concessa sibi parte successionis. Nec enim ad eos, qui eorundem successores*) erunt, nisi ipsis[i] prius, quos indulgentiae nostrae ratio complectitur[k], quaesita fuerit hereditas, transire quicquam iubemus, sed penes eos manere[l], apud quos ante istam legem residere potuisset[m]. *Dat. XIV. Kal. Jun.*[n] *Sirmii*[o], *Crispo II.*[p] *et Constantino II.*[q] *Caess. Coss.* (321.)

INTERPRETATIO. *Si mater ius liberorum non habeat, hoc est, si ingenua tres partus vivos et*[r] *libertina quattuor non*[s] *ediderit et unicum filium intestatum fortasse*[t] *perdiderit, et filius moriens patruum unum vel plures aut certe patrui*[u] *vel patruorum filios vel*[v] *nepotes plures cum matre reliquerit, qui tamen emancipati non fuerint, mater in tertia portione in**) *filii intestati hereditate succedat, et duas partes patruus, vel si plures patrui fuerint, aut filii vel nepotes sibimet vindicabunt. Quod si mater liberorum ius*[x] *habeat, et patruus vel patrui cum matre superfuerint, etiamsi emancipati sunt*[y], *duas partes de bonis filii intestati morientis mater consequatur*[z], *quae ius liberorum habet, et tertiam patruus vel patrui: qui si defuerint*[a], *filii patruorum, quanti fuerint, aequales sibi per capita faciant portiones. Quod si filii patruorum defuerint, simili etiam nepotes patruorum*[b] *divisione succedant. Sed in hac successione sola constitutio praesens sufficit, ut inter matrem, patruos eorumque filios et nepotes bonorum possessio praesumatur; quae si**) *fortasse adita non fuerit hereditas*[c], *et hi*[d], *qui adire debuerant, moriuntur, heredes eorum a successione*[e] *non aditae*[f] *hereditatis excludit**)*: quia evidenter haec lex*[g] *constituit, ut non adita hereditas non transeat ad heredes*[h].

2. Impp. *Valentinianus et Valens*[i] *AA. ad Auxonium Pf. P.**) [k]Quia non solum filius consanguineus[l],

*— c. 2. Br. Al., codd. edd. c. 2. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 37, 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola subscr. in cod. 15. Ad interpr. cf. Form. Sirm. XXIII, et Lindenbr. LIX.

18 *ut si dilatae.* 15 om. *sibi.* Sed vid. sequentia. g) Ita 9, 15, 19, 20, Be. de cj. Go., et W. Rell. *consequentur*, impr. W. h) 12 om. *eis.* 19 *vixerint.* Sich. Til. Cui. 1 *dumad vixerint.* Go. *dum ad vixerint.* Cf. Cuiacius, Obs. VIII, 36, quem corrigit Go. in not. h. l., et Heineccius ad Brissonium h. v. *) 20 *successiones*, sed supr. lin. *successores.* Antea 6 *suae cessionis* pro *successionis.* i) 6—8, 10, 18—20 *ipsi.* k) Restitui *complectitur*, et ita quidem habent fere omnes codd. et Be., auct. Go. pro *complectetur*, quod est in cod. 21 et ap. Sich. — Ri*.; W., cui futurum h. l. longe gravius esse videtur, iterum ed. *complectetur.* l) 20 supr. lin. *tenere.* Idem *penis.* m) Ita 7, 8, 10, 13, 14, 17, 18 et W., iubb. Go. et Be. in notis. 9 *potuisse.* Rell. *potuissent*, impr. W., nisi fortasse superius excidit v. *omnia*, ut esset *sed omnia penes eos.* Sed saepe ab imperatoribus post *quicquam* et simile pronomen collectivum ponitur pluralis; quare nec *potuissent* falsum est. n) Ita corr. et permultorum codd. fidem secutus et postulantibus constitutionibus, quibuscum haec c. iungenda est. Vulgo *PP. XIV. Kal. Jan.* 15 *IIII.* An. opt. not. ap. Go. *XV.* (Ri. *XIV.*, err.) 20 *XIII.* Go. in Chron.: „*X.* al. *XIII.*" Memorabilis est subscr. in codd. 36, 40 et ap. Sich. in m.: *XII. Kal. Maij.* o) Ita scripsi auct. codd. 13, 14, 17 et flagitantibus legibus, quibuscum hanc c. coniungendam esse dixi. Rell. codd. *Roma* aut *Rom̄.* In codd. 30, 33, 34 om. *Sirm.* Edd. *Rom.* Est ergo in codd. duplex huius c. subscr., quarum illa, quae a nobis recepta est, spectat et ad tempus et ad locum, quo data est lex, altera huc usque cognita ad tempus et locum, quo proposita est. p) Nonn. codd. *III.*, negligentia librariorum. q) 6, 7, 13, 14, 16, 17 om. *et C. II.* 8, 12 om. *et — Coss.* 10, 18 om. *et — Caess.* et 36, 40 *II.* 33, 34 *Constante* et om. *II. Caess.* 42 om. *Caess.* et 9 *Caess. Coss.* Ceterum 29, 39 *Constantio.* In cod. 15 ponitur subscr. c. sq.: *prop. IIII. K. Jan. Constantinopoli Valentiniano et Victore Coss.* Til. om. *Constant. II.* Ceterum Sich. — Ri*. *Caes.* 20 *cesare.* r) *et* exc. ap. Ri. Ri*., sed add. in corr. Nonn. codd. *libertinos.* s) 6, 7 om. *non.* t) 36, 40, Sich. Cui. 1 — Lugd. *fort. int.* u) Nonn. codd. *patruum.* v) 6—8, 10, 16, 21, alii om. *vel.* Nonn. codd. *filius.* *) 20 om. *in.* 21 *portione tertia.* x) Multi codd. *ius lib.* 9, 10, 18 om. *ius.* y) 20 *superstites fuerint — fuerint.* z) Sich. *acquirat*, sed Sich. in m. *consequatur.* 43 *consequitur.* a) 19, 20, 42 — 44 et alii add. *patrui.* Ceterum 43 *quod si.* b) Nonn. codd. add. *modo* post *etiam* et *in* post *patruorum.* Item mox nonn. codd. *succedunt — matrem sufficiat — et patruos.* *) 20 *quodsi fortasse addita.* c) 6 — 9, 19, 20, 42, 44, alii, Cui. 2, 2*. Go. om. *hereditas*, impr. Ri. d) Ri*. *et ii.* e) 20 *ad successionem.* 21 om. *a.* f) Nonn. codd. et hic et supra *addita, additae.* *) 6, 7 *excludi.* g) Ita plerique codd.; edd. *lex ista.* 9 om. *haec.* h) 6—8, 20, alii add. *Hic de iure addendum.* Vid. interpr. c. 3 h. t. i) 38 *Imppp. V. et Theodosius et Valens AAA.* 40, Sich. in m. *et Theodosius* post *Valens.* 32 *Valerianus et.* Be. addi vult *et Grat. A.* *) 10, 18 *auxanium praepositum.* 6, 7, 13 *auxaniam.* 8 *ausanium.* 14 *auxentium.* 15 *ad. ausonio ppō.* 16, 17, 20, 32, 38, 39, 43, Til. — Ri*. *Auxonium.* 28 *oxonium.* 33 *ausunium.* 21 *ad auxilio pf. pō.* Sich. *ad Auxilium.* Codex Rhem. sec. Go., ut nos. 20 *pfo pō.* k) Authentica legis primae, sed hac ipsa obscurior interpretatio, cui videtur ansam praebuisse disputatio orta in foro, primum quidem, an praeferendi essent fratres consanguinei emancipati patruis, et deinde, an inter matrem et fratres, quos dixi, defuncti, idem ius succedendi locum haberet, quod Constantinus in lege prima huius tit. inter matrem et patruum etc. defuncti constituisset. Firmatur igitur hac lege ius fratrum consanguineorum, licet emancipatorum. Hoc verum esse huius legis argumentum, intelligitur cum ex interpretatione eius, quacum Summa Lugdunensis et reliquae Br. Al. Summae conveniunt, tum ex c. 7 h. t., qua ius illud hac lege per Orientem constitutum ad Occidentem transfertur, nexumque esse interiorem inter has leges, docet interpretatio c. 7. Et primum quidem in hac lege describitur antiquum ius, secundum quod mater excluditur a fratribus defuncti consanguineis, etiam adoptivis, neque tamen emancipatis, contra tamen a matre emancipati fratres, quod posterius hac lege corrigitur. Augetur enim ius fratrum emancipatorum, ut non solum a matre non excludantur, verum etiam, ut gradu

sed etiam[m] per adoptionem quaesitus, nulla capitis deminutione intercedente eius[n], matrem excludit; si quidem[o] patiatur mater[p] defunctorum excludi a fratribus[q] consanguineis, exsistentibus, quibus ipsa praeferatur intercedente capitis deminutione, proximior[r] gradus ineatur[s]. Nam[t] constitutio divi Constantini ad Bassum praefectum praetorio[u] emissa patrui tantummodo ius[v] antiquum temperavit, ut[x], si unus patruus seu duo pluresve sint, sive filius[y] filiive eorum usque ad nepotem exstiterint, beneficio constitutionis[z] in partem tertiam componant; de consanguineis[a] vero fratribus nullam fuisse mentionem[b] cognovimus. Evidenter[c] licet antiquo iure servato, ac divalis memoriae Constantini[d] constitutione comprobata, prospectum esse videatur a nostra clementia[e], ut[f] in[g] huiusmodi litibus, qui[h] frater consanguineus debet excludi secundum ius antiquum, praeferatur iuxta memoratam destinationem[i]; vel certe[k], si patrui persona intercesserit, usque ad nepotem ius constitutionis temperatum suum teneat robur[l] atque firmitatem. *Dat. IV.*[m] *Kal. Jan.* *) *Constantinopoli*[n], *Valentiniano N. P.*[o] *et Victore V. C.*[p] *Coss.* (369.)

INTERPRETATIO. *Si moriatur quis et relinquat*[q] *matrem et fratrem consanguineum, id est uno patre natum vel etiam adoptivum, id est gestis ante curiam affiliatum, qui consanguinei loco habendus est, consanguineus frater vel adoptivus matrem in totum*[r] *a successione mor-*

---

proximiores una cum matre ante patruum etc. succedant in bona defuncti fratris ex mente Constantinianae legis (*ut in huiusmodi litibus, qui frater consanguineus debet excludi secundum ius antiquum, praeferatur iuxta memoratam constitutionem*). Verbo *tantummodo* indicatur caussa legis. Lex enim Constantini prospicit solis patruis eorumque filiis etc., non emancipatis fratribus consanguineis, quamquam hi proximiores gradu sint, quod iniustum videbatur. Debet igitur, pergit imperator, emancipatus, ceteroquin iure antiquo servato et Constantini lege approbata, in posterum iuxta memoratam legis Constantinianae destinationem potiore iure quam antea gaudere, ut prospectum est a nostra clementia, quae vv. videntur referenda esse ad sententiam ab imperatore approbatam eorum, qui fratrum illorum emancipatorum ius augeri voluerunt, non ad antiquiorem aliquam nunc deperditam legem. Admissa hac explicatione, quacum, ni fallor, Batavi in Bijdr. l. c. p. 340 consentiunt, removentur omnes difficultates, quae Go., Gebauerum et W. offendunt. Go., quocum Gebauerus concinit, fratres emancipatos semper excludi dicit a matre, ita ut patruus una cum matre succedat, sed cum ipse hanc sententiam absurdam esse dicat propter melius ius, quod patruis remotioribus contra fratres proximiores gradu tribuatur, non multis eam esse refutandam putavimus. Ceterum interpungendo tentavimus legem illustrare. l) Insolens appellatio filiorum, quam omnes codd. tuentur. Cuiacius Obs. XV, 36 et in Recitt. ad tit. C. ad Sc. Orphit. T. V. Opp. Postb. p. 954 ed. Fabrot. em. *frater consanguineus*, impr. quidem Go., sed probb. Batavis in Bijdr. l. c. p. 340 et W. *Filius consanguineus* sec. nonnullos esset filius matris defuncti, qui ergo simul est frater consanguineus defuncti. Sed tamen scrib. *frater*, quod etiam interpr. defenditur. Natus est error aut ex confusione siglorum similium *fi.*, *fr.* (filius) et *fr.* (frater) aut ex siglo *f.*, quod et pro *filio* et pro *fratre* in codd. scriptum inveni. 9, 20 *filios consanguineos* et mox *quaesitos*. Aur. Lugd. *consangnineus*. m) 9 om. *etiam*. n) 15 om. *eius*, non perperam. Male Gebauerus, Diss. de Success. inter ingen. iure sanguinis ab int. civ. (Exercitt. Acad. Vol. I, p. 376) v. *eius* intelligit defunctum. Sich. — Ri*. comma ponunt ante *eius*, ut *eius* sit pro *suam*. Nos posuimus comma post *eius*, referentes h. v. ad *cap. deminutionem fratris*. Be. et W. male delev. omnem interpunctionem. o) 15 *excludet* (om. *si*) *quidem*. 21, Sich. *e., ut q.* Go., prob. Geb., cj. *sic idem* et Be. *sic item*, recte impr. W., cum hoc loco transitus fiat ad antiqui iuris mutationem, quare semicolon post *excludit* posui pro commate, quod in edd. est. p) 15 *matrem*. q) Sich. *excludi se, fratr.* Go. in not. *excl. scilicet fr.* In seqq. diverse interpungitur in edd.; Sich. Til. quidem ita: *fratr. — praeferatur, intercedente — ineatur*; Cui. 1 — Cui. 2* *fratr. c. existentibus, quibus ipsa praeferatur, int. c. diminutione, p. g. i.*; Go. — Be. *fratribus*, (Be. om. comma) *consanguineis existentibus, quibus — diminutione, pr. gr. in.*, probb. Bijdr. l. c. W. propter pleonasmum intolerabilem, quem hac interpunctione *fratr. cons. existentibus, q.* contineri censet, ponit comma post *consanguineis* (*consanguineis, existentibus quibus*), sine dubio accommodate ad sententiam, quare eum secutus sum, ita tamen, ut etiam post *exsistentibus* perspicuitatis caussa comma ponerem. Ceterum 8 om. *quibus*. r) [illegible] *proximiorque*, ut Be. in not.; Go. cj. *et proximior*. s) 19, 20 *initiatur*, sed 20 supr. lin. *sinatur*. Batavi explicant *inire* per *suscipere*, *calculo subiicere*, sed nihil opus expl. t) 19, 20 add. *si*. u) 8, 9, 12, 14, 17, 19, 20 *ppo*, i. e. praefectum praetorio; 15 *ppm*, quod idem est. Rell. codd. et edd. *praefectum urbis*, sed vid. c. 1 h. t., not. *c*. v) 18 *ius tantummodo*. x) 19, 20 *t. quod*. y) Sich. *sine filiis*, impr. Ri. 9 *filios filiosve*. 15, 20 *filii filieve*. 21 *sine filios*. z) 19 *beneficium constitutionem*. Sich. *compositionis*. 9, 19, 20 *componatur*. 15 *comparatur*. Edd. *componant. De*. a) 10, 18 *De sanguineis*. b) 15 *mentionem fuisse*. 16 *nulla f. mendationem*. c) Edd. ante W. *cognovimus evidenter*, (Be. *evidenter*; *L.*) *licet ant.*, sed Aur. Lugd. comma ponunt etiam post *licet*. Gebauer cj. *cogn. evidenter, sic et antiq.* et Batavi l. c. *cognovimus evidentem*; *licet*. W. *cognovimus*; *evidenter licet, ant.* Nos plene interpunximus post *cognovimus* et delevimus comma post *licet*. Go. prop. *evidenter. Ilicet*, novam hic sententiam inchoare putans. Be. cj. *licet*, — *comprobata, ut prosp. — clementia, in h.*, quam cj. his vv. confirmare studet: „Certe ut ab. a S. (Sich.),“ quod prorsus falsum est. Sed nihil opus est emm. Vid. supra not. *k*. d) 15 om. *Constantini*. e) Batavis l. c. haec vv. videntur ad deperditam aliquam legem referenda esse, sed vid. supra not. *k*. 19 *hac nostra*. f) 15, 19, 20 om. *ut*. 6—8, 13, 14, 16, 17 *aut*, mendose. g) 15 om. *in* et 9 *huiusmodi — secundum*. 12 *uniusmodi*. h) 15, 19, 20 *quibus*. Gebauer cj. *quis*. Mox 15 *debeat*. i) 10, 18 *destitutionem*. In m. Aur. Lugd., prob. Go. *distinctionem*, scil. utrum frater capite deminutus sit nec ne; sed rectius *destinationem*, id est ut proximior praeferatur ex mente legis. k) Pro *certe etiam*, sec. Batavos. l) 19, 20 *suum roborem teneat*. m) 9, 12, 24, 28, 29, 31, 32, 35, 42, 44, Go. in Chron. *III*. 27, 30, 33, 34, 38, 39 *XIII*. 40, Sich. in m. *V. Kal. Maij.* *) 20 *Jun.* et *Constantinopolim*, quod saepe. 42 *Mar.*, sed corr. *Janr.* n) 3 om. *Const. — et*. o) Edd. *NB. Puero*. Nonn. codd. *Val. IX. et* aut *Val. II. et*, alii om. *P*. 24 *Val. XXIII*. 6 *NOBP vero*. 20 supr. lin. *nobili praefecto*, impr. Ri. p) Permulti codd. et Til. om. *V. C.*, nonn. *V. C. Coss.* 9 *Victore VIIII*. q) Nonn. codd. *reliquerit*. r) 6—8, 20 *in toto*. Alii codd., ut 21 in m., 42, Sich. Cui. 1 — Lugd. *in tota*

tui fratris excludunt[s]. *Quod si emancipatus fuerit consanguineus aut adoptivus, et moriatur frater, superstitibus emancipatis fratribus et matre, patruos eorumque filios vel*[ss] *nepotes etiam emancipati* *) *fratres evidenter excludunt: ita tamen, ut, si*[t] *ius liberorum mater habuerit, duas partes de morientis filii hereditate praesumant, et tertiam emancipati fratres, quos constat esse superstites. Quod si mater ius liberorum non habuerit, tertiam mater consequetur*[u], *et duas partes etiam emancipati filii, exclusis patruis, possidebunt.*

3. *Imppp.*[v] *Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Hilarium*[x] *Pf. P.*[y] [z]Quoties de[a] emancipatae filiae successione tractatur, seu[b] eam fiduciae nomen obstrinxit, seu etiam[c] nulla comitantur[d] suffragia liberorum, filiis ex ea genitis[e], etiamsi talis casus *) avo[f] vivente contingat, intacta[g] pro solido successio deferatur, neque ulla defunctae patri matrique concedatur intestatae successionis hereditas, cum satis superque sufficiat adversus omnes legitimo gradu ad successionem venientes in hereditatibus matrum, incolumes ac superstites optabili sorte genitoris[h], successio liberorum. *Dat. XI.*[i] *Kal. Mart. Mediolano*[k], *Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

Interpretatio. *Filia, quam fiduciatam nominavit*[l], *hoc est emancipata, si intestata moriatur et relinquat*[m] *superstitem*[n] *patrem, matrem et filios, exclusio patre et*[o] *matre, etiamsi ius liberorum defuncta non habeat, filii soli in eius hereditate succedunt*[p]. *Hic de iure addendum, quid sit fiducia.*

4. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Constantiano*[q] *Pf. P. Galliarum.* Si defunctus cuiuscunque sexus aut numeri reliquerit filios et ex filia defuncta[r] cuiuscunque sexus aut numeri[s] nepotes, eius partis, quam defuncti filio, superstes[t] patri[u], inter fratres suos fuisset habitura, duas partes consequantur nepotes ex eadem filia *), tertia pars fratribus sororibusve[v] eius, quae defuncta est, id est filiis filiabusque eius, de cuius bonis agitur, avunculis scilicet sive[x] materteris eorum, quorum commodo legem[y] sancimus, accrescat. §. 1.[z] Quod si hic defunctus, de cuius bonis

— c. 3. Br. Al., codd. edd. c. 3. Cod. Just. VI, 57, 4 mut. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—21; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. — c. 4. Br. Al., codd. edd. c. 4. Nominatur in L. R. B. Tit. X. et XXII. Cod. Just. VI, 55, 9. Cf. Marculfi Form. II, 10 et Go. in comm. h. c. Bou. l. c. p. 761. Significatur haec lex in c. 5 h. t. et in §. 15, 16 Inst. de Hered. q. ab int. def. (III, 1). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; textus, subscr. et partic. interpr. in cod. 33; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 39, 40, 42—44. Subscr. et interpr. inde a vv. *Si vero* una cum indice titt. Br. Al. profertur in cod. Vat. Alexandr. 982, fol. 34a: quod propterea commemorandum est, quia praeter hoc fragmentum nihil ex Br. Al. in cod. Alex. reperitur. Vid. quae ap. Haub. Opp. T. II, praef. p. CXVIII sq. num. 38 ex schedis meis proferuntur.

successione. s) Sich. Cui. 1 — Lugd. *excludant.* 20 om. *excludunt — moriatur frater.* ss) Nonn. codd. *eorum qui filios filias vel.* 21 *filius*, sed in m. *fratribus sor. fil. v. nepotes vel emancipatos fratres evid.* Supra 6 *et matrem.* *) Cui. 2 — Go. *mancipati.* t) 6—8, 10, 18 et multi alii codd. *etsi.* 20 add. *mater* et om. *mater* post *liberorum.* Idem paullo post om. *esse* et *partes.* u) Multi codd. *consequitur* aut *consequatur.* v) Sich. in m. *Constantinus et Gratianus.* 40 *Imppp. Constantinus Gratianus et Th. AAA.* 20 *Val. Gr. et Th.* 38 om. *Valent.* Se. addi vult *et Arcad. A.* post *AAA.* x) Codd. 29, 33, 34, 40, 42 *Elarium.* 18 *Hillarium.* Go. in Chronol. h. a. cj. *Hypatium.* Cod. Just. *Hilarianum.* y) Cod. Just. *P. U.* Sich. *PF.* z) Lex 4 Cod. Just. hinc ita interpolata est: *Quotiens de emancipati filii filiaeve successione tractatur, filiis ex his genitis deferatur intacta pro solido successio, neque ulla defuncti defunctaeve patri matrive concedatur intestatae successionis hereditas.* a) 16 om. *de.* b) 19, 20, Til. *sive eam.* 10, 18 om. *seu — obstrinxit.* c) 8 *eam.* d) 6—8, 10, 12—14, 18 *comitante* s. *commitante.* 20 *commitantur.* e) 16 om. *ex ea gen.* *) 12 *casus.* f) 9 *aut.* g) 16 *intactae.* 20 *intestata*, sed supr. lin. *intacta.* h) Ita corr. hunc l., quem W. insanabilem putat, auct. codd. 9, 15, 19 (sed 19 *genitos*), qui proxime accedunt ad C. Th. Referenda enim sunt haec vv. ad patrem defunctae. Incolumes sunt, qui vivunt tempore mortis filiae. Rell. codd. praeter 16, ubi *sorte genitis accessio* et edd. *geniti*, corrupte. Go. em. *Si inc. — geniti* (id est nati, vel filii) *sint*, impr. W. In m. Cui. 1 — Cui. 2a *incolumis ac superstitis optabili sorte genitoris*, impr. W., cui nonnulla excidisse videntur. Go. Ri. Ri*. uncis includ. vv. *incolumes — genitoris.* 20 *obtali.* i) Cod. Just. *XV.* 31 *XII.* 40, Sich. *X.* 36 om. *XI.* k) Ita plerique codd. Edd. et Cod. Just. *Mediolani.* 8 om. *Merobaude — Saturn.* et nonn. codd. *II.* 42 *Merobaude.* Go. om. numerum anni. l) 20 *Si filia q. f.* Nonn. codd. *quae fiduciata n.* 44 *fiduciata nomen habet.* Mox 8 *hoc est si int.* m) 9, 10 18 et alii *relinquant.* n) Multi codd. *superstes.* 6, 7, 20, 21 *superstites*, sec. Ri. eleganter. o) 6, 7 om. *et.* p) Multi codd. *succedant.* Seqq. des. in codd. 9, 19, 42 et aliis. 20 *hereditatem — quod sit fiduciata.* q) Multi codd., Sich. Cui. 1 — Cui. 2a *Constant.* 19, 20, 32, 42, 44, Cod. Just. L. R. B., impr. W. *Constantino* s. *ad Constantinum.* 6, 7, 21 *Constantiniano.* 38 *C. Galliarum ppo.* 20 *Gallie.* 44 *Gallearum.* 9 *praes. Gall.* 15 *C. praefecto Gall.* 10 *praeposito G.* 40 om. *C. Pf. P. G.* et Cod. Just. *Gall.* Ceterum Til. *Valeninianus* et Cod. Just. *Valentinianus.* Bou. *Iidem Impp.* r) Cod. Just. *diem functa.* 10 om. *cuiuscunque — defuncta* et 18 *numeri — aut.* s) 9 *noluerit.* Mox 21 *nepotes.* t) 19, 20 *nepotes ex eius parte qua d. filia superstis.* Cod. Just. *defuncta* et om. *filia.* 8 *defunctis f.* Nonn. codd. *superstites* aut *superstis.* Ceterum 9 *eius patris.* u) 6, 7, 12, 13, 18 om. *patri.* Cod. Just. *patri in fr.* *) 8 om. *filia.* 15 *filia eadem.* v) 18 om. *sororibusve.* 15 *sororibusque.* x) 20 *si licet.* 15 *ac. et materi.* Cod. Just. *seu.* y) 19, 20 *lege.* 15 *commoda lege.* 14, 20 *quomodo lege*, sed 20 supr. lin. *commodo.* z) Tota haec §phus abest a Cod. Just., quo spectare videntur §. 16 Inst. l. c. *memoratam quidem*

loquimur, habebit ex filia nepotes, et[a] praeterea filios non habebit, sed[b] qui praeferri nepotibus[c] possint, habebit agnatos[d], in quandam *) Falcidiam et in dodrantem nepotes iure succedant. §. 2. Haec eadem[e], quae de avi materni bonis constituimus[f], de aviae maternae[g] sive etiam paternae simili aequitate sancimus; nisi forte avia elogia[h] inurenda impiis nepotibus iusta semotis[i] ratione monstraverit[k]. §. 3. Non solum autem, si intestatus avus[l] aviave defecerit[m], haec[n] nepotibus, quae sancimus, iura servamus[o], sed et[p] si avus vel avia, quibus huiusmodi nepotes erant[q], testati[r] obierint[s] et praeterierint nepotes aut exheredaverint[t] eosdem[u], et de iniusto avorum testamento, et si quae filiae poterant vel de re[v] vel de[x] lite competere actiones nepotibus deferimus[y], secundum iustum nostrae legis modum[z], quae de[a] parentum inofficiosis testamentis competunt filiis. *Dat. V.*[b] *Kal. Mart.*[c] *Mediolani*[d], *Timasio*[e] *et Promoto Coss.* (389.)

INTERPRETATIO. *Si aliquis moriatur intestatus et filios vel filias superstites vel nepotes ex filia mortua dereliquat* *), *filii in sua portione succedunt* **); *nepotes ex filia*[f] *de portione matris suae tertiam perdunt, quae superstitibus avunculis eius et materteris*[g] *proficit. Si vero quis moriatur intestatus et relinquat ex filia nepotes et filios non dimittat, sed*[h] *fratrem et sororem*[i] *superstites derelinquat, tres partes hereditatis avi materni sibi nepotes vel*[k] *neptes ex filia vindicabunt, quartam frater vel soror avi defuncti*[l] *iuxta legis huius ordinem consequantur. Si vero mulier, id est paterna vel materna avia intestata moriatur et relinquat filios et ex mortuo filio vel filia nepotes, aequaliter de patris vel*[m] *matris portione*[n] *nepotes vel neptes tertiam perdunt, quam*[o] *patruis et amitis ex aviae paternae bonis, avunculis et materteris ex aviae maternae bonis, sicut et de avi materni conquirunt. Nam si patruus et amita vel avunculus et matertera fortasse defuerint, ad fratres vel sorores aviarum* *) *tres unciae et ad nepotes novem perveniant: nam in avi paterni hereditate nepotes vel neptes ex filio mortuo de patris sui*[p] *portione nihil perdunt. Si vero avus vel avia nepotes ac*[q] *neptes ex filia in testamento suo praeterierint aut non probatis*[r] *caussis exheredaverint, actio illis de inofficioso contra testamentum avi vel aviae, quae matri eorum competere potuit, legis beneficio tribuetur*[s].

5. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Aureliano Pf. P.*[t] Nepotes ex[u] filia avis[v] pro rata parte[x] hac conditione succedant, qua et matres[y], si viverent, hereditatem pe-

— c. 5. Br. Al., codd. edd. c. 5. Coniungenda est cum c. un. C. Th. Unde lib. (IV, 2). Commemoratur etiam in c. 19 Cod. Just. de Collat. (VI, 20). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. In edd. Cui. 1 — Cui. 2* haec c. appellatur *IIII.*, err. typogr.; nam sec. seriem constt. est c. 5.

constitutionem a nostro codice segregavimus, neque inseri eam ex Theodosiano Codice in eo concessimus. a) Ita recte 15, Sich. W.; Til. Be. om. *et*. Rell. *sed*, incommode sec. W. b) 6—8, 14, 17 add. *si*. 15, 20 om. *sed*. c) 21, Sich. add. *non*. Nonn. codd. *possent*, quod Go. placet. d) Cui. 2, 2* *agñtos*, sed in corr. *agnatos*. Go. scribi vult *ii in*, scilicet *agnati*. *) 15 *agn. vim quandam*. 18 *quadam*. 19, 20 *quartam*, quod nonn. ap. Go. cj., impr. Go. et W. e) 19, 20 *succedans et haec eadem*. 15 *Haec autem eadem*. f) Cod. Just. add. *et*. g) 21, Sich. *aviae et mat*. 19, 20 *avia materna s. etiam paterna*. 15 om. *etiam*. h) 6—8, 13, 14, 16—18, 21 *delogia*, impr. Ri. 19, 20 *logia*. i) 19, 20 *iuxta se motus*. 9, 18 *se motibus*. 6—8 *semotus*. 14 *simotus*. 21 *semotos*. k) Plerique codd. *monstraverint*. Cod. Just. *dixerit* (W. cj. *duxerit*) *et hoc fuerit legibus approbatum*. Vid. Cuiac. Obs. XVIII, 17. l) 6, 7, 12, 16—18 *int. cum avus* et mox 16 *aviae d*. 19 *autem avus si cum avia intestatus d*. 20 *autem in avos si cum avia intestatus d*. m) 10, 16, 18 *defecerint*. 19 *defecerit ac*. 9 om. *defecerit*. Cod. Just. *decesserit*. n) Edd. add. *de*, sed codd. 6, 7, 10, 11—21, Cod. Just. om. *de*, prob. W. o) 20 *reservamus*. p) Nonn. codd. om. *et*. q) 15, 19, Cod. Just. *erant*. 20 *er̄*. r) 15, 19 *intestati*. s) 20 *obviaverint*, sed supr. lin. *obierint*. t) Ita plerique codd. et Cod. Just. Rell. *exheredarint*. In Cod. Just. hic plene distinguitur et mox post v. *testamento*. u) Cod. Just. *Eadem*. v) 19 *et si qui e filiis poterint vendere*. 20 *poterint vendere*. 15, Sich. *poterunt*. Go. deleri iubet *et*, sine caussa. x) 9, Sich. Til. om. *de*. y) Ita codd., Til. et Cod. Just.; rell. edd. *deferemus*. z) Vid. pr. et §. 1 h. c. Go. etiam de c. 5 C. Th. de Inoff. test. (II, 19) cogitat. a) 19 *quae res par*. 15 supr. lin. add. *sancimis de his quae*. b) Nonn. codd. om. *V*. c) 36, 40, Sich. in m. *April*. d) Multi codd. om. *Mediol*. et 8 *Mediol. — et*. e) Nonn. codd. *Timatio*. 20 *thiadio*; alii *Thimasio* et mox *praemoto*. *) Nonn. codd. *relinquat*. **) Multi codd. *succedant*. f) Sich. Cui. 1 — Lugd. om. *ex filia*. g) 42 add. *profectis*. h) 6, 7 *ex filia nepotem — et*. i) Nonn. codd. *fratres et sorores*. k) Ita plerique et optimi codd. Edd. *ac*. l) Nonn. codd. *consequantur* et om. paullo post *et* post *filios*. m) 6, 7, 20, 21, alii add. *de*. n) Nonn. codd. add. *sive*. o) Multi codd. *perdant pro patruis* aut *perdunt pro p*. Seqq. usque ad v. *tres unciae* valde depravata sunt in codd.: ut unum nominem cod. 20, qui sic: *parvis et amicis ex — bonis avunculis sicut et* (om. *de*) *avi — nam parvus et amita tres uncias* et des. *vel avunculus — aviarum*; sed supr. lin. add. *quam de patruus testamentis vel et amitis ex aviae maternae bonis sicut et de avi materni conquirunt nam si patruus. et amita et avunculis et matertera fortasse defuerint. ad fratres. vel sorores aviarum l. sorores*. 6, 7 *fortassis defuerint* (nonn. codd. *defuerunt*. Sich. *defecerint*, sed in m. *defuerint*) *ad fratres v. s. avi eorum* (ita etiam in m. Sich. Cui. 1 — Cui. 2*, impr. Ri.) *tres uncias et abnepotes*. 8 om. *avunculis — maternae bonis*. *) 21 *avi eorum*, sed in m. *aviarum*. Mox 6, 7 *abnepotes novem* et 6 *hereditatem*. p) Nonn. codd. om. *sui*. q) Nonn. codd. *vel*. r) 6, 7 *aut reprobatis — quam matri*. 42 *provocatis*. s) Multi codd. *tribuatur*. t) Vid. c. un. cit., not. c et d. 38 *Impp. Honorius et Theodosius* ex lege sq. u) 15 *de*. v) 19, 20 *avi*. x) 20 supr. lin. *patris*. 9 *probata pateris ac cond*. y) 9, 12 *s. que matr*. 15 *s. quam matr*. 16 *s. que ei matr*. 20 *s. quia et matr*. Aur. Lugd. *fratres* et paullo post *patri-*

trum sibi[z] cum fratribus vindicarent, scilicet ut mixtis matrum *suarum*[a] dotibus avi[b] hereditatem pro rata parte, quam lex divalis *) censuit, cum avunculis partiantur[c]; nec amplius his[d] quicquam de avitis facultatibus tribuatur, quam legis dudum latae[e] sanctio comprehendit, scilicet detracta[f] tertia partis eius, quae eorum matri, si dotem iungeret, debebatur[g]. Si vero dotem matris[h] miscere noluerint, maternis et[i] paternis facultatibus oportet esse contentos, quos constat alienae iam[k] familiae esse procreatos. *Dat. pridie*[l] *Non. Octobr. Constantinopoli*[m], *Arcadio IV. et Honorio*[n] *III. AA. Coss.* (396.)

Interpretatio. *Haec lex similis est superiori: sed hoc amplius habet, quod dotem pro filia in generum factam*[o], *vel quicquid ipsa*[p] *filia accepit tempore nuptiarum*[q], *post mortem avi intestati nepotes confundere iubet, ita ut de*[r] *dote in hereditatem*[s] *confusa duas partes de eo*[t], *quod mater eorum erat habitura, percipiant: aut, si noluerint confundere nepotes, sint acceptis tempore nuptiarum rebus vel sola dote contenti*[u].

6. *Impp. Honorius et Theodosius*[v] *AA. Maximo*[x] *Pf. U.*[y] Ubi aviarum successio occasu[z] interveniente discutitur, capitis deminutio materna[a] quaerenda non est. Tunc enim in *) huiusmodi hereditatibus filiorum status aut[b] persona spectatur[c], quoties de eius bonis, qui[d] potestatem familiae potuit habere, tractatur. *Dat. V.* *) *Kal. Octobr.*[e] *Ravennae, Theodosio*[f] *A. IX.*[g] et *Constantio*[h] *III. Coss.* (420.)

Interpretatio. *In bonis aviae emancipatio patris aut*[i] *matris nepotibus non impediat: sed perdito triente, in ea, quam lex eis tribuit, portione succedant* *).

7. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Albino Pf. U.*[k] Sicut mater, quae *) liberorum iure subnixa[l] est, patruo capite deminuto dare iussa est[m] tertiam portionem, ita etiam[n], quae[o] nullo huiusmodi fulcitur[p] auxilio, patruo[q] quattuor cedat unciis[r] facultatum. §. 1.

— c. 6. Br. Al., codd. add. *c.* 6. Cod. Just. VI, 55, 10. Bas. XLV, 2, 23. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 11—21; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 44; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42, 43. In edd. Cui. 1 — Cui. 2* haec c. appellatur *V.*, err. typogr., nam sec. seriem constt. est *c.* 6. — c. 7. Br. Al., codd. add. *c.* 7. In Cui. 1 — Cui. 2* *VI.* quidem appellatur, sed sec. seriem constitt. est c. 7 h. t. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—21; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; subscr. deest in cod. 26.

bus pro *fratribus.* z) 15 om. *hered. patr.* et 12 *sibi.* 20 *patruum sibi.* a) 15 *matr. s. mixtis.* 20 *matris suar.* b) 12, 15 om. *avi.* *) Nonn. codd. *hereditate — qua lex divalis*, scil. c. 4 h. t. c) 20 *parciatur.* Aur. Lugd. Go. *patiuntur.* d) 15, 16 om. *his.* 20 *amplius is quam de.* 9 *quippiam.* e) 18 *lata.* f) 8, 10, 13, 16, 17 *scil. et detr.* 20 *detr. p. e. tertia.* g) 9 *debeatur.* 20 *iungere debeatur.* h) 6, 7, 10, 12, 13, 16, Til. *maternam,* Sich. *matres.* Mox 13, 20 *voluerint.* i) Ita multi codd. et Til.; rell. *ac.* Mox 21 *contemptos.* 15 *materna ac paterna facultate.* k) 13, 14 *aliena in fam.* 20 *alienam in familio*, sed supr. lin. *aliene etiam familie.* 16 om. *iam.* Mox 6, 7 *procreatus*, quam confusionem literarum *a* et *o* in sqq. non commemorabo. l) Nonn. codd. *II.* m) 8 om. *Const.* et *IV.* et *III.*, 36 *et Hon.*, 40 *Hon. III. AA.* et alii codd. *AA.* s. *AA. Coss.* n) 12 *Arch. III.* 31 *Arc. II.* 9, 29, 42, 44 *et theodosio.* 34, 40 *honor. IIII.* Ceterum 40 *cccs.* pro *Coss.* o) Multi codd. *facta.* 6 *pro filias — factum.* p) Ita fere omnes codd.; in edd. om. *ipsa.* Mox 21 *accipit.* q) 6—8, 13, 14, 17, 19, 20 et alii codd. add. *cum.* r) In nonn. codd. exc. *de.* s) Nonn. codd. *hereditate.* t) Multi codd. *de id*, sed 20 supra lin. *hoc.* u) Multi codd. *contempti.* v) 15 *Impp. Honorius et Archadius.* Cod. Just. *Impp. Theodosius et Valentinianus*, cui accommodatur etiam subscriptio. x) 6, 7, 10, 14, 16, 21, 37, 42, Sich. — Lugd. *Maximino*, sed Sich. Cui. 1 — Lugd. in m. *Maximo.* 20 *Maximiano et Archadio.* y) 10, 13—15, 29, 37, 39, 40, 42—44, Cui. 1 — Lugd. in m., Cui. 2 — Ri*. Cod. Just. *Pf. P.* s. *P. P.*, sed leg. esse *Pf. U.*, ex inscr. ap. Gruter. p. 449, num. 7, docuit Go. et hic et in Prosopogr. Cf. etiam Amadut. l. c. p. 50, not. 2. z) Ita 9, 10, 13, 15, 18—21, Sich. Vid. supra c. 3 h. t. Rell. *casu.* Cod. Just. *morte.* a) Ita omnes codd. et edd., probb. Cuiacio et Glück. Intestaterbf. p. 274, not. 84, quacum scriptura sec. Cui. consentiunt Bas. l. c., ubi non modo in textu lex restringitur ad τοὺς ἀπὸ θυγατρὸς ἐκγόνους, et sequuntur verba: κἂν τὰ μάλιστα ἡ μήτηρ αὐτῶν αὐτεξουσία ἦν, μὴ ἀδικουμένοις ἐκ τῆς ἐκείνῃ συμβαινούσης καταστάσεως ἐναλλαγῆς, sed etiam in Scholiis p. 80, ubi τὸ κατὰ πόδας exhibetur, est: ἡ κάπιτις δεμινούτιων τῆς μητρὸς οὐκ ἐπιζητεῖται. Vid. Cuiac. Obs. XVIII, 17. Sed Cod. Just. *paterna.* Mirum igitur est, quod interpres Gothicus habet: *emancipatio patris aut matris nepotibus non impediat.* Go. et Löhr. (Constitutionen der Röm. Kaiser von Constantin I. — Valentinian III.) p. 93, not. 4, utrumque teneri posse censent. Sine dubio lex non integra est. 20 *diminutione.* *) Ap. Go. Bl. Ri*. om. *in*, sed add. in corr. ap. Ri. b) 8 *et.* c) Codd., Sich. Til. *exspectatur*, impr. Ri. Sed constat, in codd. *spectare* et *exspectare* confundi. 20 *persone exsp.* d) 6—8, 12, 14, 16, 17, 21, Til. *ei.* Sich. om. *qui.* 15 *bonis eius qui.* *) 39 *XIII.* e) 40, Sich. in m. *Novemb.* Nonn. codd. *Ravenna.* f) 8 om. *Theod. — Coss.* et 20 *A. — III.* g) 9 *nubp.* 24 *Nob.* 34 *Th. et nb.* 44 *nobp* (Nobilissimo Puero). 43 *th. a. nuper.* 32, 39, 43 *Th. a. montes et.* Nonn. codd. om. *IX.* h) Ita 9, 15, 19, 24, 32, 39 et Ri. Ri*. in corr., probb. Be. et W.; 42, 44 *Constante.* Rell. *Constantino* s. *Constant.* Cod. Just. *Dat. XV. Kal. Octob. Ravennae, Theodosio XIII. et Valentiniano III. AA. Coss.* (430.), sed editores posuerunt annum 420, perperam. i) Ita codd.; edd. *ac.* *) Multi codd. *mancipatio* (6, 7 *emancipati*, sed in 7 corr. *mancipatio.* 20 *et manc.*) — *impediunt — triante* (20 *trientem.* 6, 7 *triante*) *in ea que* (6, 7 *ea qua*) *l. eius*, mendose. k) Ita 6—8, 10, 12, 14, 17—19, 21, 27, 28, 36, 38, Sich. — Lugd. Go. in Chron. Be. W. Rell. *ppo* s. *PP*, sed vid. Corsinium l. c. p. 345, qui scribendum esse probat *Pf. U.* *) 10, 18 *quod.* l) 6, 7, 17, 21 *subnexa.* 20 om. *est.* Mox nonn. codd. *deminuto — tertia.* m) Nempe c. 1 h. t., quae paullo post *Constantinianae legis* nomine repetitur. 20 *tercia.* n) In m. Cui. 1 — Cui. 2* *γρ. ita ei*, impr., ut videtur, Go. o) 20 add. *in.* p) 20 *fulciatur.* 26 add. *aut.* q)

In illa quoque parte matris[s] non est privilegium transeundum, in qua Constantinianae[t] legis potissimum constitutum tenendum esse censemus[u], ut, sicuti nulli umquam vel[v] ex prioris[x] generis parte venientium vel ex consequenti sanguine probatorum[y] agnationis compositionisve[z] nomine de*) successione filii[a] iusta cum matre potuit esse contentio[b], praeterquam patruo[c], filio patrui et eius nepoti[d], ita contra omnes reliquos[e], sicut custoditum[f] hactenus arbitramur, persona potior matris[g] habeatur. §. 2. Emancipati quoque fratris merita tractamus, qui, ut agnationis iure integro matrem in totum[h] a successione filii decedentis excludit, ita capite deminutus nihil penitus consequitur[i]. Exemplo igitur patrui etiam huic cum[k] matre hanc volumus esse rationem, ut quattuor uncias hereditatis accipiat. §. 3. Laxa[l] vero decernimus sanctione, ut statuta nostra non solum futurarum ambigua quaestionum, verum etiam pendentium negotiorum hoc ordine fata discingant[m]. *Dat. III.*[n] *Kalend. Febr.*[o] *Romae*[p], *Theodosio XII.*[q] *et Valentiniano II.*[r] *AA. Coss.* (426.)

Interpretatio. *Similis est haec lex superiori, sed quia evidentior est, et istam inseruimus*[s]. *Nam illa**) *hoc amplius habet, quod et*[t] *de adoptivo filio loquitur.*

8. *Iidem AA. ad Senatum urbis Romae.**) *Post alia:* Mater[u], quae habens ius liberorum defuncto filio sine liberis[v] filiave cum eius sorore succedit[x], pari[y] sortis paternae teneatur exemplo, ut, si[z] torum priorem secundo non mutarit amplexu, omnia filii morte delata pleno iure conquirat; si vero alterius elegerit coniugium[a] mariti, extrinsecus quidem quaesita filio filiaeve*) simili firmitate possideat, rerum vero paternarum defuncti solo usufructu humanitatis contemplatione potiatur[b], proprietatem fratribus[c] transmissura defuncti[d]. Si

— c. 8. Br. Al., codd. edd. *c.* 8. In Cui. 1 — Cui. 2° *VII.* quidem appellatur, sed sec. seriem constt. est *c.* 8. Cod. Just. VI, 56, 5 et VI, 55, 11. Bas. XLV, 1, 38 et XLV, 2, 24. Coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Resp. prud. (I, 4), c. un. C. Th. de Cret. (IV, 1), c. ult. C. Th. de Revoc. don. (VIII, 13), c. 9, 10 C. Th. de Matern. bonis (VIII, 18), c. un. C. Th. de Bonis, quae filiis (VIII, 19), c. 3 Cod. Just. de Legib. (I, 14), c. 7 Cod. Just. de Prec. imp. off. (I, 19), c. 5 Cod. Just. Si contra ius (I, 22), c. 18 Cod. Just. de Iure delib. (VI, 30). Vid. c. 3 C. Th. cit., not. super. Integra cum interpr. exstat in codd. 6 — 10, 12 — 14, 16 — 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 37, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 34, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26; solus textus om. in codd. 27—29, 32, 33, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

In m. Cui. 1 — Cui. 2° „γρ. *patruus,*" impr. Go. 8 *patrum.* r) 20, 26 *uncias.* s) 9 *patris.* 6, 7, 10, 14, 18, 20, 21 *matri.* t) 26 *Constantini.* u) 13, 19 *censuimus.* 21 *cens. ita sicut in nulli.* v) 9 om. *vel — probatorum.* x) Ita 6 (sec. Ri.), 8, 10, 12, 17 — 21, Sich. — Lugd. Go. in not.; 6, 7, 13, 14, 16 *ex priori.* Rell. et in m. Cui. 1 — Lugd. *superioris.* Mox Sich. *venientum.* y) 10, 16, 18 *probaturā.* 20 *probaturiā.* 15 *prolaturum.* 26 *procreatorum* a sec. man. z) 20, 26 *compositioni sue.* *) 10, 18 *dum.* a) 15 add. *nulla.* Nonn. codd. *iuxta.* b) 21 *contemptio.* c) 15 add. *et.* d) 9, 19 *et in eius nepote.* Etiam 6, 7, 20 *nepote.* e) Ita 6 — 8, 10, 12—14, 16—21, Sich. Til. Go. in not. Rell. *ita omnibus reliquis*; sed illud gravius atque significantius. 26 *ita constitum est hactenus.* f) Sich. *custodito hactenus, arbitr.* g) 9 *pot. patris.* 20 *pocius m.* 15 *matris potior.* 14 *personā p. m. h. et mancipate.* Sich. *pars potior m. h.* h) 15 om. *in totum.* Idem mox *decedentis filii.* i) Nonn. codd. *consequetur* s. *consequatur.* k) 26 *in totum hac — igitur* (om. *patrui*) *etiam hic cum.* l) Ita 6, 7, 10, 12 — 14, 16 — 18, 21, Sich. — Lugd. 8 *laxata.* 15 *Hac,* optime. 19 *Latam v. sanctionem.* Rell. *Lata.* Praetuli *Laxa,* id e. ampliore, propter seq. *decernimus,* quod non quadrat, si scribitur *Lata.* Mox 20 *ambiguam.* m) Ita plerique codd., Be. W. et in m. Cui. 1 — Cui. 2°, probb. Go. Ri. 10 *distringant.* 15, 18—20 *facta distinguant.* 21 *distingant.* Sich. Cui. 1 — Ri°. *distinguant,* sed Sich. in m. *discindant.* Til. *facta discinguant,* unde mendum ortum est in edd. Sich. Cui. 1. — Ri°. Fortasse *distinguant* idem est, quod distinguendo diiudicent. n) 36, 40, Sich. in m. *prid.* o) 20, 32, 33 *Sept.* p) Multi codd., Sich. — Lugd. om. *Romae.* q) Nonn. codd. *XIII.*, in aliis om. *XII.* r) 8 om. *Theod. — AA.* et 10, 18 *et Val. II. AA.* 6, 7, 15, 20, 21, 30—33, 39 om. *II.*, ut Sich. Til. aut *II. AA.* s) Nonn. codd. *est ista inseruimus.* Sich. *statuimus,* sed in m. *inseruimus.* 9 *evidenter testamento servimus.* *) Sich. om. *illa.* t) Ita plerique codd. et Sich., prob. Ri.; Cui. 1 — Lugd. cum nonn. codd. om. *et.* Rell. *Nam illa quod a. h. hoc de ad. f. loq.* *) c. 5 Cod. Just. *Senatui urbis Romae* et om. *Post alia,* ut nonn. codd. Br. Al. u) 15 om. *Mater.* Hinc petita est c. 5 Cod. Just. cit., initio tamen ita mutato: *Mater quae defuncto filio filiave* (ita enim legendum pro *filiaeve*) *sine liberis, ex testamento vel ab intestato succedit, si matrimonium secundum post mortem filii vel filiae non contraxerit, omnia filii seu filiae morte delata vel derelicta pleno iure acquirat* etc. v) 16 *defunctos filios in lib.* x) Nonn. codd. *succedat.* 8 *sor. sua cedit.* y) 6—8, 12, 18, 20 supr. lin., 21, Sich. — Ri°. *patri,* perperam, cum in edd. Sich. Til. scriptum est *succedit patri, sortis* et in Cui. 1 — Cui. 2° *succedit, patri, sortis.* *Pari* Sich. in m. Rell. codd., in m. Cui. 1 — Cui. 2° *pari sortis,* quod recte, iubente Go., Be. et W. tenuerunt. Mox multi codd. *sortes.* z) 18 *sit horum.* 19, 20 *ut si tutorem.* Mox 20 *scdm* (supra lin. *scdo*) *n. mutaret a. o. f. m. delicta* (supra lin. *re vl delata,* 19 *derelicta*) *pleno.* 21 *ut sit horum priorum n. mutaret amplexum.* a) 15 *consortium.* Cod. Just. *Sin v. alt. mar. coni. eleg.* *) Sich. *q. a filio, filiave.* 21 *filiave.* b) 9 *patiatur.* 10, 18 *ponetur.* c) Ita omnes codd. et edd., sed interpretatio *sorores,* quod totius orationis contextus postulare videtur, cum in superioribus mater cum *sorore* tantum successisse dicatur. Cod. Just. *et sororibus et fratribus.* Cuiacius in Recitt. ad tit. C. ad Sc. Tertull. (Opp. Post. T. V, p. 950) reponi iubet *sorores,* probb. Go. et Be. Tentat Go. praeterea alias huius loci explicationes. Nominatos enim fuisse putat in hac quoque lege emancipatos fratres in superiore c. commemoratos, sed propter emancipationem a matre et sorore fratris successione exclusos, aut recantatam videri legem superiorem et reductam legem 2. Denique fratrum appellatione etiam sorores comprehensas fuisse existimat, quam opinionem c. 2 C. Th. de Sec. nupt. (III, 8) firmare studet, ubi filiorum nomine sorores accipiendae sint,

vero filius, qui moritur, filium vel filiam[e] dereliquit, omnimodo patri suo matrive[f] ipso iure succedant[g]. Quod sine dubio[h] et de pronepotibus[i] observandum esse censemus[k] etc. *Dat. VIII.*[l] *Id.*[m] *Novemb. Ravennae*[n], *DD. NN. Theodosio XII. et Valentiniano II. AA. Coss.**) (426.)

Interpretatio. *Mater ius liberorum habens, mortuo filio vel filia, si superstites alias*[o] *filias habuerit, et filium*[p] *non habuerit, cum filiabus aequali sorte succedat, hoc est ut mater mediam*[q] *et filiae, quantae*[r] *fuerint, mediam vindicent portionem: ita ut si alium maritum non acceperit, portionem**), *quam consecuta est, faciendi de ea, quod voluerit, habeat potestatem; si vero alium maritum acceperit, quicquid filius vel filia mortui*[s] *aliunde acquisitum reliquerint, mater perpetuo iure vindicet. De bonis vero prioris mariti portionem, quam ex hereditate filii morientis fuerit consecuta, sorores mortuorum fratrum sibi post matris obitum vindicabunt. Quod si filius vel*[t] *filia, qui moriuntur, matrem ius liberorum habentem superstitem dimiserint et sorores, sed tamen*[u] *filios habeant, filii eorum in integra patris vel matris facultate succedunt*[v], *ita ut mater vel sorores ab hac successione habeantur extraneae. Hoc et de nepotibus et pronepotibus filiorum lex ista constituit.*

9. *Iidem AA. Hierio Pf. P.**) Pridem latae constitutionis[x] pars quaedam[y] abroganda*) est, ne ullis parentibus aut propinquis, quos[z] naturae legisque pariter praerogativa defendit[a], in capiendis ab intestato

— c. 9. Br. Al., codd. add. c. 9. In Cui. 1 — Cui. 2* appellatur quidem *VIII.*, sed sec. seriem constt. est *c.* 9. Cod. Just. VI, 24, 11. Vid. not. *h.* L. Vis. IV, 2, 11. Coniungenda est cum c. un. C. Th. de Om. act. impetr. (II, 3), c. 8 C. Th. de Sponsal. (III, 5), c. 3 C. Th. de Nupt. (III, 7), c. 4 C. Th. de Dotibus (III, 13), c. 8 C. Th. de Nator. fil. (IV, 6), c. 2 Cod. Just. de Bonis, quae lib. (VI, 61). Integra cum interpr. exstat in codd. 8—10, 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37, 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 33—35; textus et subscr. in codd. 25, 40; solus textus om. in codd. 27—29, 32, 36, 38, 39, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

probante W., qui *fratres* latiore sensu pro vernacule *Geschwister* habet, ut interpres Gothicus casum in constitutione propositum, Tribonianus veram legislatoris sententiam expresserit. Quae quamquam vera sunt (vid. l. 35 D. de Pactis (II, 14), l. 93, §. 3 D. de Leg. III), tamen hac difficultate laborant, quod non verisimile est, legislatorem, qui in reliquis huius maioris constitutionis partibus ubique expresse filios filias, fratres sorores, nepotes neptes discernit (cf. inprimis c. 9 et 10 C. Th. de Matern. bon. cit.) ceterasque personas suis nominibus enumerat, in hoc solo loco generali notione usum esse, sine ulla nominum, quibus diversum genus demonstretur, appositione. Est igitur scribendum aut ex interpretatione *sororibus* aut cum Cod. Just. *et sororibus et fratribus*, ut aliquid excidisse putandum sit. d) 6, 7, 16 — 18, 21, Sich. *transmissuram d.* Hic desinit c. 5 Cod. Just. cit. Ex sequentibus facta est c. 11 Cod. Just. cit., quae incipit: *Si matre superstite filius vel filia, qui quaeve moritur, filios dereliquerit, omnimodo* etc. 10, 18 om. *Si.* e) 6, 7, 9, 19, 21. Sich. *moritur filiave filios der.* 15 *moritur filios vel filias der.* 20 *moritur* (om. *filium vel*) *filiasque der.* 8, Til. *filiumve vel filiam der.* f) Cod. Just. add. *suae.* g) 20 *matrive proprio succ.*, sed supr. lin. *ipso* pro *proprio.* h) 15 add. *de nepotibus.* i) In m. Cui. 1. Cui. 2, 2* *et pro nepotibus*, impr. Go. et W., quamquam scriptura illa defenditur codd. 10, 18, in quibus om. *de.* In m. Aur. Lugd. *et pronepotibus.* k) Ita non impr. Ri. plerique codd., Til. et Cod. Just.; 15 *decernimus.* Rell. *censuimus* et om. *etc.*, quod etiam deest ap. Til. et in Cod. Just. l) Ita plerique codd. Vid. c. 8 C. Th. de Resp. prud. (I, 5). In cod. 13 et in c. 11 Cod. Just. cit. om. *VIII.* 24, 36, 40 *VI.* 21, Sich. — W. et c. 5 Cod. Just. *VII.* m) Nonn. codd. *Kal.* n) Multi codd., Sich. — Lugd. et c. 11 Cod. Just. cit. om. *Rav.* et mox *II.*, qui numerus deest etiam in Cui. 2 — Ri*. Ceterum ex codd. addidi *DD. NN.* *) c. 11 Cod. Just. cit. *Theodosio XV. et Valentiniano III. AA. Coss.*, id est a. 435, si unius Theodosii, sed 430, si Valentiniani consulatus spectatur. Et hunc numerum habent editores, quos severius perstringit W. l. c. pag. 278, not. *x.* 20 *Valentinianus.* o) 19, 20 *alteras.* 20 *filia superst. al.*, om. v. *si.* p) 6—8, 10, 20, 21 et alii codd. *filios.* Mox 20 *habens*, sed corr. *habuerit.* q) Sich. Cui. 1 — Lugd. *dimidiam.* r) Sich. *filii quanti.* *) Cui. 1 — Lugd. *portione.* Mox 20 *que voluerit.* s) Nonn. codd. *filia mortua* et paullo post *fuerat. Mortui* cave ne pro genitivo habeas. t) Ita scripsi auct. codd. et ipsius legis pro *aut*, quod in edd. est. 20 *post patris — filios de filia.* u) 20 *et tamen.* 6, 7 *tamen si fil.* v) Nonn. codd. *in integram — facultatem succedant.* *) Sich. *Iidem A.* Til. *Idem A.* Nonn. codd. *Ierio.* x) Non exstare hodie hanc c. omnes concedunt; sed de vestigiis eius disputatur. Et Cuiacius quidem in Obs. III, 12 et in Recitt. ad titt. D. et C. Unde vir et ux. (Opp. Post. T. IV, P. II, p. 244 et T. V, p. 703) abrogatae constitutionis laciniam esse censet legem un. Cod. Just. Unde vir et ux. (VI, 18) anno 427 ad eundem Hierium datam; contra Go., quem Glückius (Intestaterbfolge, p. 372, not. 58 secutus est) intelligi putat eandem c., ad quam imperatores in alia eiusdem legis parte (c. 8 C. Th. cit.) respexerint, cuiusque reliquiae c. 7 C. Th. de Nator. fil. (IV, 6) et c. 3 C. Th. de Libert. (IV, 10) videntur esse; c. un. Cod. Just. autem licet alia subscr. instructam ex hac c. 9 interpolatam esse. Denique W. in notis ad c. 7 cit. (vid. supra d. c., not. u) primum quidem cum Go. sentire non dubitavit, deinde autem in huius c. notis mutata sententia recte in Cuiacii partes transiit et propter subscriptionem c. un. *XII. Kal. Mart. Hierio et Ardaburio Coss.*, quae ad annum 427 pertinet, neque igitur ad h. c., quam fortasse praecessit, transferri potest, et propter argumentum. In illa c. coniugem superstitem etiam cum propinquis defuncti concurrentem in partem aliquam (nobis ignotam) hereditatis vocatum fuisse aucto iure, quod ex edicto praetoris competeret; in hac c. 9 sequenti statim anno ius illud nuper coniugibus tributum rursus ademptum (unde *medium breveque tempus* nominetur) et eam tantum legis partem salvam relictam esse, quae coniugem propinquis deficientibus semper fisco praeferri iuberet, Tribonianum igitur, ut saepe, duas constt. comprehendisse, ita et subscriptionem ex priori depromeret. Ceterum nonn. codd. *dilate.* y) 6, 7, 14, Sich. Til. *quidem.* 19 *quaedam absoluta est nullis.* *) 20 *abr. est nec ullis* et supra lin. *absoluta.* z) 6, 7, 10, 13, 16, 18, 21, Sich. — Lugd. om. *quos.* a) Sich. — Lugd. *legisque pariter* (non *pari*, ut W. affirmat) *prae-*

hereditatibus praeferantur coniuges vel etiam comparentur[b]; cum, si sanctitas[c] inter eos sit digna[d] foedere coniugali, non ita laboriosa vel sumptuosa est testandi occasio, ut desiderio suo quisquam subvenire differat, quod[e] interdum ita sensu*) leviore concipitur, ut[f] antiqui nec, quod extraneis ac saepe ignotis in donationibus successionibusque tribuatur[g], coniugibus concesserint[h], reprimendum inter hos[i] potius, ut in loco ancipiti, quam incitandum favorem[k] mutuum arbitrati[l]. Verum lex alia, quam*) pridem tulimus[m], ut matrimoniis auxilium impartiret[n], deficientis hoc totum credidit arbitrio permittendum[o]. Nunc vero[p] parentibus exstantibus vel propinquis ab intestato venire coniuges prohibemus. Itaque nulla mentio prioris legis sit, si qua hoc[q] medio brevique tempore contigisse alicui dicatur coniugis[r] ab intestato hereditas; et lege*) proposita divulgetur, omnem huiusmodi spem successionis, quae ab intestato[s] defertur[t], coniugibus deponendam[u], nisi si[v] ille casus emerserit, ut nemo de propinquis successionem mortui vindicare possit ex lege, cum fisco nostro qualiacunque iura*) matrimonii praeponamus[x] etc. *Dat. X.*[y] *Kalend. Mart. Constantinopoli, Tauro et*[z] *Felice Coss.* (428.)

Interpretatio. *Haec lex id*[a] *constituit, ut omnes propinqui uxorem ab intestati mariti successione prohibeant*[b] *et maritum similiter a successione intestatae uxoris excludant. Sed si propinqui omnino defuerint, tunc sibi invicem, excluso fisco, maritus vel uxor succedant.*

TIT. II. DE BONIS DECURIONUM[c].

1. *Imp. Constantinus A. Rufino Pf. P.*[d] Si decurio sine liberis intestatus diem vitae solverit, cui neque voluntas*) postrema legibus fulta[e], neque alio[f] iure gradu proximo heres exstiterit, bona eius curiae suae commodis cedant, id est ordinis utilitati proficiant, cuius corpori fatali necessitate exemptus est, nulli[g] praebenda licentia postulandi haec bona ut[h] vacantia de nostra clementia, etiamsi revera et testamentum et successor deesse legitimus approbetur; omni etiam beneficio[i], si quod[k] fuerit impetratum[l], protinus infirmando. *Dat.*[m] *Kal. Decemb. Sirmio*[n], *Constantino A. V.*[o] *et Licinio Caes.*[p] *Coss.* (319.)

Interpretatio. *Si curialis intestatus moriens*[q] *neque filios neque proximos derelinquat, curia, cuius ordini subducitur*[r], *quicquid reliquerit, vindicabit, ita ut nullus audeat ea quasi bona caduca a principibus postulare.*

Tit. II. C. Th. (vid. infra tit. IV, c. 2, not. *k* et tit. XIII.), Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. II.* Cod. Just. VI, 62. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Ed. Th. cap. XXVII. Integra cum interpr. exstat in codd. 6 — 10, 12 — 14, 16—21, 25; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

---

rogativa donatis, non impr. W. 6, 7 et alii codd. *legis quae.* 20 *quos natura legis quas p. pr. d.* b) 18 *comparantur.* Go. cj. *comparientur.* c) 10, 18, R. *sanctus.* d) 15 *sit digna inter eos.* Ri. *in eos*, sed corr. *inter eos.* e) 19, 20 *quod si int.* 6, 7 *quo*, mendose. *) R. *sensum.* f) 10, 18 om. *ut.* g) 6, 7, 10, 12, 16, 18, 20, 21, R. *tribuetur.* 13 *tribuitur.* 20 om. *que* post *success.* h) 14 *successerint.* 20 *cesserint.* Ex his desumpta est c. 11 Cod. Just.: „*Extraneum etiam penitus ignotum, heredem quis instituere potest.*" Putarunt Cuiacius et Go. etiam c. 29 Cod. Just. de Donatt. (VIII, 54) hinc depromptam esse, impr. W., propter diversam subscriptionem, cum c. 29 *XI. Kal. Maii* data sit et alias etiam res contineat, quae hic desint. i) 15 *eos.* k) Edidi *favorem*, quod v. habent 6—10, 12, 14 — 16, 18 — 21, R. Til. — Lugd. Cuiac. in Obs. l. c. Rell. *fervorem*, probb. Go. et W. Sich. *quam incitantium filiorum mut.*, mendose. Sed Sich. add. asteriscum in m. l) Til. *arbitratus fuerit.* Cuiac. in Obs. l. c. *arb. fuerint.* *) 6, 7, 16 *lex aliquam.* m) intelligitur c. 2 C. Th. de Iure lib. (VIII, 17). 20 supr. lin. *colimus.* n) 6, 7, 9, 19, 20 *matrimonii aux.* et 9, 14, 15, 18 — 21 *impertiret.* Mox nonn. codd. *credit.* o) 15 *committendum.* p) 16 add. *ab.* q) 6 — 8, 12, 13, 17 *si cui hoc.* 10, 18, 21, R. *si quis hoc.* Sich. Til. *si quid hoc.* r) 10, 18 *coniugi si ab.* Sich. *aut coniuge ab.* Til. *dicatur, coniugi ab.* *) 20 *hac lege.* s) 6—8, 10, 12—14, 16—18, 21, Sich. Til. om. *hereditas — ab intestato.* Orta est lacuna ex vv. *ab intestato* repetitione. Ceterum 20 *her. hac l. prop.* t) 6—8, 10, 12, 13, 16 — 18, Til. *deferatur.* Sich. *deferetur.* 20 *deferitur.* u) 6 sec. Ri., Til. *deponendū.* Sich. *coniugibus, deponendum.* 19 *deponenda.* Aur. Lugd. *coniungibus.* v) Multi codd. om. *si.* *) 21, Sich. *qualiscunque* (ita etiam Cui. 1 — Lugd., impr. Go. in comm.) *iussa.* x) 19 *praeponimus.* 20 *matrimonio praeponanī.* Sich. om. *etc.* y) 8 om. *X.* 9, 15, 19, 24, 27—35, 39, 42 — 44, c. 11 Cod. Just. cit. *XI.* z) 8 om. *Const. T. et.* 9, 24, 29, 30, 39, 42, 44, Til. et Reg. sec. Go. pro vulg. subscr. *Tauro et qui fuerit nuntiatus.* 28, 31, 32, 38 *Tauro v̄c. Coss.* Cod. Just. l. c. *Fel. et Tauro Coss.* a) Nonn. codd. *lex haec.* 9 om. *lex id.* b) Nonn. codd. *uxores — prohibeantur.* 9 om. seqq. 20 *succedat.* Mox nonn. codd. *desunt.*

c) In nonn. codd. om. v. *Bonis* et scribitur *De Curionum* (s. *Decurionum*) *idē Curialium.* Similiter in m. Aur. Lugd. *de bonis, curionum, id est, curialium.* Sunt autem vv. *idē* etc. translata ex interpretatione titulorum, de qua exponam in editione Breviarii Alariciani. 15, Cod. Just. *De Hereditatibus Dec.* d) Vid. c. 1 C. Th. de Spons. (III, 5), not. *l.* *) 15 *voluntate non falsum.* e) 9 *functa.* 16 *leg. sola.* f) Cui. 2 — W. add. *quo*, quod 6, 7, 10—14, 17, 18, 21, Sich. — Lugd. om. 8 om. *iure.* 9, 16, 19, 20 ex corr. *aliquo.* Mox 21 *cedat.* g) Nonn. codd. *exceptus est nulla.* 8 *praebendi.* 9 *privanda.* h) 6, 7, 9, 13, 14, 17, 19—21, 25, Sich. *aut*, impr. Ri. i) 19, 20 *omne etiam beneficium — infirmandum.* k) 9 *si cui.* 6, 10, 18 — 20 *sicut.* 15, Sich. *si quid.* 25 *adprobatur etiam omnia sicut fuerat.* l) Multi codd. *imperatum.* m) 36, 40, Sich. add. *V.* et 20, 39 *X.* n) Ita codd., Sich. — Ri*., sed 21, 40, Sich. in m. *Firmio.* Be. W. corr. *Sirmii.* o) Multi codd. om. *A. V.* aut *V.* 10 *C. p̄fecto A. V.* 15 *A. II.* 40, Sich. in m. *VII.* p) Multi codd. et Til. om. *Caes.* aut *Caes. Coss.* q) Nonn. codd. *moriatur.* r) 6, 7, 10, 18, 21, alii, Sich. *subdu-*

Quod si fecerit, non valebit: nam testamentum faciendi curialibus lex ista tribuit potestatem.

TIT. III. DE BONIS[s] CLERICORUM ET MONACHORUM.

1. *Impp. Theodosius et* *) *Valentinianus AA. ad Taurum*[t] *Pf. P. et Patricium*[u] Si quis episcopus aut[v] presbyter aut diaconus aut diaconissa aut[x] subdiaconus vel[y] cuiuslibet alterius loci clericus[z] aut monachus aut mulier, quae solitariae vitae dedita[a] est, nullo condito testamento decesserit[b], nec ei parentes utriusque sexus vel liberi, vel si qui[c] agnationis cognationisve[d] iure iunguntur vel uxor[e] exstiterit, bona, quae ad eum pertinuerint[f], sacrosanctae ecclesiae[g] vel monasterio, cui[h] fuerat destinatus *), omnifariam[i] socientur: [[k] exceptis iis facultatibus, quas forte censibus *) adscripti vel iuri[l] patronatus subiecti vel curiali conditioni obnoxii clerici vel monachi cuiuscunque[m] sexus[n] relinquunt[o]. Nec[p] enim iustum est, bona seu peculia, quae aut[q] patrono legibus debentur aut domino possessionis, cui quis eorum fuerat adscriptus *), aut ad curias pro tenore dudum latae constitutionis[r] sub certa forma pertinere noscuntur, ab ecclesiis[s] detineri; actionibus videlicet competenter[t] sacrosanctis ecclesiis[u] reservatis, si quis forte praedictis[v] conditionibus obnoxius aut ex gestis negotiis aut ex quibuslibet aliis ecclesiasticis actibus[x] obligatus obierit[y]:] ita ut[z], si qua litigia ex huiusmodi competitionibus[a] in iudiciis pendent[b], penitus sopiantur[c], nec liceat petitori[d] post huius legis publicationem[e] iudicium ingredi, vel oeconomis[f] aut monachis aut procuratoribus inferre molestiam[g], ipsa petitione antiquata, et bonis, quae relicta sunt, religiosissimis ecclesiis vel monasteriis, quibus dedicati fuerant[h], consecratis. *Dat. XVIII.*[i] *Kal. Jan.*[k] *Ariovindo*[l] *et Aspare*[m] *Coss.* (434.)

Interpretatio. *Si quis episcopus, vel quos lex ipsa commemorat, aut quilibet religiosi vel religiosae intestati sine filiis, propinquis vel uxore decesserint, qui*

Tit. III C. Th. (vid. infra tit. IV, c. 2, not. *k* et tit. XIII.), Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. B. U. *Tit. III.* — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Ed. Th. cap. XXVI. Cod. Just. I, 3, 20. (Coll. eccles. const. I, 3, 20 in Voelli et Justelli Bibl. iur. can. T. II, p. 1281. Balsamo, Parat. I, 2 et 4 ap. Voell. et Just. l. c. T. II, p. 1249 et 1281.) Profertur etiam ap. Bon. et Lab. et meminit eius Baronius ad ann. 434, n. 14. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—21; omnia praeter interpr. des. in cod. 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; particula textus, subscr. et interpr. in cod. 46; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; subscr. in cod. 26. Fortasse coniungenda est cum c. 39 C. Th. (V, 13) et cum c. 15 C. Th. de Indulg. deb. (XI, 28). Vid. infra not. *k*.

---

cetur. 8 *subdicitur.* 9, 42, 44 et alii *obducitur.* 20 *subditur.* 43 *submovetur.* Multi codd., Sich. Cui. 1 — Lugd. *ordini;* rell. *ordine.*

s) 13 *De Clericis et Monachis.* Multi codd. om. *Bonis*, etiam 20, ubi a sec. man. add. post *Mon.* Add. etiam in cod. 21 a sec. man. post *De.* Nonn. codd. *Aut Cler.* *) Nonn. codd. om. *et.* t) 15, 25, 36 *AA. Tauro.* u) Sich. *et Patroc.* Nonn. libri mss. et C. Th. et Cod. Just., edd. Nbg. Hal. Russ. om. *et Patr.* 20 *ppō.* Ita etiam 42 a sec. manu. v) *episc. aut* om. in Cod. Just. Nonn. codd. *vel pr.* x) Cod. Just. *seu.* 15 om. *aut diaconissa.* y) Nonn. codd. *aut.* 26 *diaconus vel cuius libet alt. loci aut diaconissa aut subdiac.* 9, 20 *subdiaconissa.* z) 12 *clerici.* 26 om. *clericus.* a) 10, 18 *debita.* Edd. Nbg. Hal. *dedicata.* 15 *religiosae vitae ded.* b) 13 *discesserit.* 20 *discesserint nec eis.* 26 *decesserint.* 9 *dec. nec et.* c) 10, 18 *si quis.* 20 *si qua.* In nonn. edd. et codd. Cod. Just. deest *si* et 26 om. *agnationis.* d) 10 *cognationi seu.* 8, 12, 17 *cognationis suae.* 20 *condicionisque.* e) Schf. *iung. vir et ux.* Nbg. *vel nec.* f) Cod. Just. *ad eum vel ad eam pertinuerunt.* g) 15 *sacrosancta ecclesia.* h) 8 *quod.* 6, 7, 10, 13, 14, 16, 17, Til. *quo.* 20 *cui fuerit distinatus.* Cod. Just. add. *forte*, deest autem in nonn. libr. mss. *) Cod. Just. add. *aut destinata.* i) Multi codd. *omnifaria* et mox *his.* 9 *ob nefariam.* k) Uncinos ad vv. *exceptis — obierit* perspicuitatis causa primus posuit W. Sich. *socientur. Exceptis hiis.* Cui. 1 — Cui. 2* *socientur, Exc. iis.* Go. Ri. Ri*. *socientur; Exceptis iis.* Plerique codd., Til. *exceptis his.* 13 *exc. his qui fac.* 26 *exc. et fac.* *) 10, 18 *censemus.* l) Ita recte Be. et W. ex Cod. Just. restitt. pro *iure*, quod edd. et nonn. codd. habent, impr. W. m) In nonn. libris mss. et edd. Cod. Just., praeter Schf. Herm. add. *sint.* Nonn. codd. om. *monachi.* 15 om. *cuiusc. sexus.* 10, 14, 18, 19, 21, 26 *monachi vel c.* n) Contius ed. 62 add. *vel conditionis.* o) 9, 10, 14, 17—21, 26, Sich. *relinquuntur.* p) Cod. Just. *Neque.* 20 *est iustum.* q) 16 add. *in.* *) 21, Sich. *adsumptus.* r) Go. hanc c. in tit. de Decurionibus quaerendam esse censet et fortasse intelligendam c. 172 eius tit., contra W. non Theodosii sed Constantini legem, quam titulus antecedens exhibet, significari putat. 15 inverso ordine *ad curias pertin. s. c. f. pro ten. d. l. c. noscuntur.* s) Cod. Just. add. *aut monasteriis.* 20 *ab ecclesiasticis.* 26 *nosc. cur eccl.* t) 21 *competentes.* Cod. Just. *competentibus*, quod sec. Go. sine causa nonnulli restt. u) Cod. Just. add. *vel monasteriis.* 20 *competere sacrosancte ecclesie.* v) 15 *si quis autem pr.* 26 *si quid.* Sich. *supradictis.* Mox 20 *obnoxiis.* x) Cod. Just. *actionibus*, non pr. Go., sed ms. Pl. 2 *obligationibus.* y) Nonn. codd. *obiecerit.* Seqq. des. in Cod. Just. Go. — Be. *obierit. Ita.* z) 15 om. *ita ut.* a) 9, 15, 19, Cui. 2 — Ri*. *petitionibus.* 20 *petionibus.* b) 10, 18 *pendant.* c) 9 *subeatur.* 26 *sopiatur.* d) 20 add. *aut.* e) 10, 18 *leg. supplicationem* et paullo post om. *aut* post *oecon.* f) 19 *in gr. vel colomonis.* 20 supr. lin. *dispensatoribus.* 21, Sich. *ingr.*, *vel hac omissa, aut.* 26 *integri tivelle oec.* g) 12 *modestiam.* 20 *ipsum petitionem.* h) Nonn. codd. *fuerint.* i) 8 *X.* 9, 16, 27, 29, 31, 40, Sich. in m. *VIII.* 15, 44 *VII.* 30 *XVI.* 33, 34 *XII.* 39 *XVIIII.* 42 *VIIII.* 32 om. *XVIII.* Cod. Just. edd. Cont. 66, 71, 76. Char. Pac. Sp. *XIV.* Totam subscr. om. Hal. k) 32—34, 38, Anian. Rhem. ap. Go. *iun.* 40, Sich. in m. *Jul.* Puto leg. esse aut *XII.* aut rectius *XIV. Kal. Jul. Constantinopoli* et iungendam h. c. cum c. 39 C. Th. (V, 13) et c. 15 C. Th. de Ind. deb. (XI, 28), cuius igitur dies mutandus est in *XIV.* propter c. 39 (V, 13) et c. 12 Cod. Just. (XI, 61) ex c. 39 desumptam. l) 8 om. *Ariov. et*

tamen nec curiae quicquam debuerint nec patrono, quicquid dereliquerint[n], *ad ecclesias vel monasteria, quibus obsecuti fuerint, pertinebit. Qui si testari voluerint, habebunt liberam potestatem.*

TIT. IV. DE BONIS MILITUM[o].

1. *Imp. Constantius*[p] *A. ad Bonosum Magistrum*[q] *equitum*[r]. Universis tam legionibus quam vexillationibus[s] comitatensibus[t] seu cuneis[u] insinuare debebis, uti cognoscant, cum[v] aliquis fuerit rebus humanis exemptus atque intestatus[x] sine legitimo herede decesserit[y], ad vexillationem, in qua militaverit[z], res eiusdem necessario pervenire[a]. *Dat. V.*[b] *Id.*[c] *Maii Hierapoli*[d], *Rufino*[e] *et Eusebio Coss.* (347.)[f]

Interpretatio. *Si milites sine*[g] *legitimo herede intestati decesserint et proximos*[h] *non habuerint, eorum bona, qui in eodem officio militant, vindicabunt*[i].

— — — — — —
— — — — — —

2. *Impp. Honorius et Theodosius Anthemio Pf. P.*[k]

. . . .
. . . . . . ex ba|rbarorum praeda et ereptis manubiis noster provincialis promeruisset[m], domum suam reportaret ita, ut quoscunque libertate conspicuos aut servos[n] vel alias[o] traxit vel deinceps a suis sedibus hostis depulerit, si interea, eo depulso, defendi potuerint, minime sub detestandae praedae[p] occasione teneantur: sed iudiciarius[q] vigor liberos quidem patriis naturalibus, servos autem dominis[r] pro recenti legis intercessione consignet. *Dat. X. Kalend. April.*[*]) *Honorio*[s] *VIII. et Theodosio III. AA. Coss.* (409.)

3. *Iidem AA. Anthemio*[*]) *Pf. P.* Scyras, barbaram nationem, maximis Hunnorum, quibus se coniunxerunt[t], copiis fusis, imperio nostro subegimus[u]. Ideo-

Tit. IV. C. Th. (vid. infra c. 2 h. t., not. *k* et tit. XIII.), Br. Al., codd. 1 (sin. num.), 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. P. Pu. (unci incl.) Aeg. L. R. U. *Tit. IV.* In edd. ante P. Pu. W. hic tit. unam tantum habet const., nunc tres sunt, postquam P. const. secundam et tertiam eruit e cod. 1, in quo numerus et rubrica tit. cum constit. 1 desunt. P. Pu. exhibent c. 2 et 3. Cod. Just. VI, 62. — c. 1. Br. Al., codd. praeter 1, edd. Sich. — Be. *c. un.* W. *c.* 1. Cod. Just. VI, 62, 2. Bas. XLV, 1, 12. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 29; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27, 28, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. — c. 2. C. Th. *c. ?* Cod. 1, P. Pu. sin. num. W. *c.* 2. Coniungenda est cum c. 30 C. Th. de Erog. mil. ann. (VII, 4). — c. 3. C. Th. *c. ?* Cod. 1, P. Pu. sin. num. W. *c.* 3.

Codd. *Ariavindo, Ariovendo, Ariobinda, Ariūdo.* m) 19 *Aspero.* 24 *Aspure.* 28 *Asparte.* 38, 42, 44, Til. edd. Cod. Just. ante Bk. *Aspere.* 43 *Asparti.* n) Codd. diversimode *Si qui — intestatae — patronum quicquam reliquerint.* 20 *testare vol. habeat.*

o) 8, 12, 14, 17 *De B. M. Intestatorum.* 9 *De Bonis mil.* Cod. Just. *de Hereditatibus decurionum, naviculariorum, cohortalium militum et fabricensium.* p) 8, 10, 15, 18, 20, 32, 43, 44, Ri*. *Constantinus*, impr. Go. in comm. Multi codd. et Sich. — Cui. 2* *Constans.* Go. *Imp. C. AA.* Be. scribi vult *Impp. Constantius et Constans AA.* q) 8, 9, 15, 25, 26, 28, 29, 32, 42—44, Cod. Just. *Bonoso magistro.* r) 15, 25—29, 32, 34, 38, 39, 42—44, sec. Go. An. Rhem. et Til., et libri mss. Cod. Just. *militum*, non impr. Go., sed Til. *equitum.* s) Nonn. codd. *vix illacionibus* et paullo infra *vix illacione in*, mendose. t) 6, 7 *comitacensibus.* 19, 20 *comitantibus.* 15 om. *comit.* 14 *comitacinsibus.* 16 *cum ita censibus.* u) 15 *et cun.* 19, 20 *cunctis.* 9, 29 *seu cum sis.* v) Cod. Just. *ut c. cum eorum*, impr. Go. Multi codd. *ut.* x) Cod. Just. add. *si*, non mendose, ut W. dixerat. y) 29 *cesserit.* z) Cod. Just. *militavit.* 21 *in quam mil.* a) Nonn. codd. *provenire.* 20 *pertinere.* b) 8, 10, 14, 16—18, Til. Cod. Just. *VII.* 6, 7, 13 *VIII.* 19 *prid.* 27 *VI.* 20, 24 om. *V.* c) 28, 31, 32, 35, 38, 39, nonn. codd. sec. Go. *Kal.* Nonn. codd. *Maias.* d) Codd. h. l. diverse *Geropoli, Gerapoli, Hieropoli, Ariapoli, Ariopoli, Erapoli, Hieranopoli.* 8 om. *Hier. R. et.* e) Nonn. codd. *Rufo.* f) Hunc annum recte W. posuit pro 345, qui numerus habetur in edd. Go. — Be. g) Multi codd. *Milites si sine* aut *Milites qui sine.* h) Sich. *proximum.* 6, 7 *proximus.* i) Nonn. codd. *militantum dicabunt.* k) In hac c. incipit folium octavum Taurinense, quo praeter particulam huius c. et constitutionem sequentem, quae ex eo primum a P. editae sunt, continentur titulus quintus et prior pars const. primae tituli sexti. Dubitavit W. ab initio, an c. 2 et 3 h. tit. huc pertinerent, cum non de successione in bona militum, sed de praeda bello capta sermo esset; sed tamen, quia in margine folii decimi Taurinensis numerus *tit. XIII.* exstat, ex quo apparet, nullum in hac libri V. parte titulum a Breviarii Al. conditoribus omissum esse, has constitutiones h. l. posuit, probb. Bataris in Bijdr. l. c. p. 338, qui de sola successione in bona militum hunc tit. agere negant, hoc modo omnem dubitandi rationem removentes. Integram inscriptionem W. restituit ex c. 30 C. Th. cit., quae cum hac c. coniungenda est et eodem ad Orientem spectat. Imperatorum nomina iam P. et Pu. suppleverant. Ceterum nonn. constt. inter primam h. t. et hanc c. videntur periisse, quod annorum intervallum suadet. Monendum praeterea est, initio singulorum versuum in folio Taurinensi resectas literas et syllabas in constt. 2 et 3 ab editoribus suppletas et inclinatis literis a me indicatas esse. l) P. Pu. tale supplementum praemittunt: (*concessum est, ut quidquid ex ba)rbarorum*, non impr. W., modo v. *ita*, quod sequitur, accipias pro *ita tamen*. Contra Batavi l. c. p. 342 supplementum requirunt, quo v. *ita* suam notionem retineat. Notio restrictiva v. *ita* minuitur, si ponitur comma post *ita*. Potest igitur locus fortasse ita restitui: *Militaribus commodis prospicientes concessimus, ut, quicquid ex barbarorum — reportaret ita, ut.* P. Pu. *reportaret. Ita.* m) 1 *promeruisse.* n) Ita recte P. pro eo, quod cod. 1 habet: *conspicuusautservus.* o) 1 *aliam.* P. Pu. *olim*, sed rectius W. *alias*, quod et ad codicis scripturam et ad sententiam legis propius accedit. p) 1 *praede*, sed ponitur *a* supra *e.* q) 1 *iudicarius*, sed ponitur *i* supra *a.* r) 1 *dominos.* *) Add. *Constantinopoli.* s) Pu. *Honoris*, mendose. *) Literas *Idem AA. A* in cod. 1 avulsas rest. P. t) 1 *coniunxe-*

que damus omnibus copiam[v], ex praedicta *gente* hominum[x] agros proprios frequentandi[*]), ita ut omnes *sciant*[y], susceptos non alio iure quam colonatus apud se futuros: nullique licere ex hoc genere colonorum ab eo, cui *semel* attributi fuerint, vel fraude aliquem abducere[z] vel *fugientem* suscipere, poena proposita, quae recipientes *alienis*[*]) censibus adscriptos vel non proprios colonos insequitur. Opera autem eorum terrarum domini libera *utantur*[a]; ac nulli subacta peraequationi vel censui *subiaceant*[b], nullique liceat, velut donatos[c] eos a iure census *in* servitutem trahere urbanisve obsequiis addicere. *Porro*[d] intra biennium suscipientibus liceat, pro rei frumentariae angustiis, in quibuslibet provinciis transmarinis tantummodo eos retinere et postea in sedes perpetuas *collocare*[e], a partibus Thraciae[f] vel Illyrici habitatione eorum penitus prohibenda et intra quinquennium duntaxat intra *eiusdem* provinciae fines eorum traductione, prout libuerit, concedenda, iuniorum quoque intra praedictos[g] viginti annos[h] praebitione cessante. Ita ut[i] per libellos sedem tuam ad*euntibus*[k] *his*, qui voluerint, per transmarinas provincias eorum *distributio* fiat. *Dat. prid. Id. April. Constantinopoli, Honorio VIII. et Theodosio III. AA.*[l] *Coss.* (409.)

TIT. V. DE POSTLIMINIO[m].

1. *Imppp. Valentinianus*[n], *Valens et Gratianus*[o] *AAA. ad Severinum Ducem*[p]. Si quos[q] forte[r] necessitas captivitatis abduxit[s], sciant, si non transierunt[t], sed hostilis[u] irruptionis necessitate transducti sunt, ad proprias terras festinare[v] debere[x] recepturos iure postliminii ea, quae[y] in agris vel mancipiis[z] ante tenuerunt, sive[a] a fisco nostro possidentur, sive[b] in aliquem principali liberalitate transfusa sunt. Nec[c] timeat quisquam alicuius contradictionis moram, cum hoc solum requiren-

---

Tit. V. C. Th. (vid. tit. antec. c. 2, not. *k* et infra tit. XIII.), Br. Al., codd. 1 (sin. num. et rubr.), 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, 49, Aeg. L. R. U. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. P. Pu. (uncis incl.) W. *Tit. V.* Cod. Just. VIII, 51. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. *c.* 1. L. R. B. Tit. XLI. Cod. Just. VIII, 51, 19. Ad interpr. vid. Capit. (Ben. Lev.) VII, 229. Integra exstat in cod. 1 et cum interpr. in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 29; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 26, 37; solus textus om. in codd. 25, 27, 28, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

---

runt, quod non falsum est. Edd. *coniunxerunt.* u) 1 *maximus* | . . . . . *norum* etc. P., quem secutus est Pu., *maximis* (*tyran*)*norum*, impr. W., cum nullus tunc tyrannus (significatione vocabuli illi tempori propria, vid. tit. VI. sq.), nedum plures Orientem infestaverint. Restituit igitur W. auctt. Zosimo lib. IV, c. 34, lib. V, c. 22 et Sozomeno in Hist. eccl. lib. IX, c. 5 *Hunnorum*, quod etiam Batavis l. c. p. 342 probatur et mihi aeque. Longiorem hac de re disputationem cum ipsis antiquorum testimoniis vid. ap. P. p. 122 sq., W. p. 284 sqq., not. *s.* v) 1 *copia.* x) 1, P. Pu. *hominum.* W. propter pleonasmum corr. *hominibus. Frequentare* enim *hominibus agros* esse, agros receptis hominibus reddere frequentes, et ita intelligendas esse c. 19 C. Th. de Petitt. (X, 10) et c. 18 C. Th. de Agent. in reb. (VI, 27). Sed tamen ferri potest codicis lectio, modo *ex praedicta gente hominum* accipiatur pro *ex praedicto hominum genere.* *) Cf. ad h. l. Car. de Savigny, über den römischen Colonat (Zeitschr. f. gesch. Rechtsw. T. VI, p. 317 sq.) et Bijdr. l. c. p. 343. y) Ita suppl. P. z) 1 *fraudemaliquaobducere.* P. Pu. *fraude aliqua abducere*, sed cum substantivum deesset v. *abducere* iungendum, recte W. emend. *fraude aliquem abducere.* *) Ita suppl. P. et mox in v. *insequitur* literas *sequ.* a) 1 *libera* | . . . . . *ac* etc. P. Pu. *libera* (*esse sciant*): *ac.* Melius W. suppl. *utantur.* b) 1 *acnullussubactaperaequationevelcensui* | . . . . *ace.nt*, quod P., quem Pu. secutus est, tenuit, modo *sub acta* scribens et (*subi*)*aceat*, cuius supplementi prior pars ut obscura W. displicet, cum non sit, quo referatur *sub acta* et quomodo ferendum sit *peraequatione vel censui.* Recte igitur W. cum palimpsesto ed. *subacta*, id est agri inculti, iam per colonos aratro subacti, quemadmodum *arva subigere* dicuntur coloni infra c. un. C. Th. Ne coloni inscio dom. (V, 11). Fortasse leg. *nullius.* c) 1 mendose *donator.* d) Ita suppl. P. e) 1 *sedesperpetuae* | . . . . . . *ocare.* P. Pu. W. edd. *sedis perpetuae fundo locare.* Ego recepi cj. Batavorum in Bijdr. l. c. p. 344 propos. f) 1, P. *Trachiae.* Pu. *Traciae.* g) Id est praescriptos, lege definitos, in ipsa colonorum concessione constitutos. Vid. W. ad h. l. p. 288, not. *n* et Dirksen, Beiträge zur Kunde des Röm. R. (Lips. 1825. 8.) p. 269—271. Vid. not. sq. P. sibi non constitit in explicando hoc loco. Nam in notis quidem: *Ergo haec lex* inquit *pars est longioris constitutionis*, in comm. autem dominum dicit, qui tironem militiae conferre debuerit, potuisse offerre Scyram, modo eius aetas non excederet annum vigesimum, quod utrumque W. argumentis validis impugnat. h) 1 *an* | . . . . *raebitione.* P. Pu. W. suppl. *annos.* Batavi l. c. p. 344 legi volunt *annorum*, sed tum non est, cui iungatur *praedictos.* i) Recte W. plene interpunxit post *cessante* pro commate, quod ap. P. et Pu. est. k) 1 *tuamade* | . . . . . *his.* P. Pu. suppl. *ade*(*ant*; *et*) *his.* W., probb. Batavis l. c. p. 344 *adeuntibus.* l) 1, P. Pu. om. *AA.*

m) Plerique codd., Sich. Til. add. *id est post captivitatem regressis* (20 *regressi*), alii *id est post* (s. *per*, ut An. Rhem. ap. Go.) *captivitatem reversis.* Utrumque ex interpr. titt. huc translatum est. Cod. Just. *De postl. reversis et redemptis ab hostibus.* n) 21, Sich. Cui. 1 — Cui. 2* add. *et.* 34 om. *Valens.* o) Vid. c. 6 C. Th. de Vectig. (IV, 12), not. *z.* Cod. Just. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius ad Severinum D.*, non accommodate ad subscr., quae in vulg. edd. est et impr. Go. p) 15 *Severiano Duci.* 40 om. *ad S. D.* An. Rhem. ap. Go. *Severinum.* q) 20 *quis*, sed corr. *quos.* r) 19 *forsitan.* s) 9, 10, 12, 29, Aur. Lugd. *adduxit.* 15 *abduxerit* et om. *sciant.* 19 *abd. an si.* t) 16, Cod. Just. *transierint.* u) 29 *sed hos lites.* v) Cod. Just. add. *se* et 15 *sciant se*, non male. Sed rell. codd. omnes, etiam Taurin. om. *se.* Pu. err. *fertinare.* x) Delevi cum P. Pu. W. comma, quod hic in prioribus edd. et in cod. Just. ponitur, ne abesset accusativus iungendus cum infinitivo. y) 9, 12 *postlim. aequo.* Nonn. codd. *postliminium.* 1, P. *postliminii.* z) Cod. Just. add. *seu aliis rebus.* a) Cod. Just. *etsi* a. *f.* b) Cod. Just. om. *sive in al. — transfusa sunt.*

dum sit, utrum [d] aliquis cum barbaris voluntate fuerit, an coactus. *Dat. XVI.* [e] *Kalend.* [f] *Jul.* [g] *Remis* [h], *Gratiano A.* [i] *et Dagalaipho* [k] *Coss.* (366.)

Interpretatio. *Quicunque necessitate captivitatis* [l] *ducti sunt et non sua voluntate, sed hostili depraedatione ad adversarios transierunt, quaecunque in agris vel* [m] *mancipiis antea tenuerunt, sive a fisco possideantur, sive aliquid ex his per principem cuicunque donatum est, sine ullius contradictione* [n] *personae, tempore, quo redierint, vindicent ac praesumant, si tamen cum adversariis non sua voluntate fuerint, sed captivitate se detentos**) *esse probaverint.*

2. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Theodoro* [nn] *Pf. P.* Diversarum homines provinciarum cuiuslibet sexus, conditionis, aetatis *), quos barbarica feritas captiva [o] necessitate transduxerat [p], invitos [q] nemo retineat, sed ad propria redire cupientibus libera sit facultas. §. 1. Quibus si quicquam in usum vestium vel alimoniae [r] impensum est, humanitati sit [s] praestitum, nec maneat victualis sumptus repetitio [t]: exceptis iis [u], quos barbaris vendentibus emptos esse docebitur, a quibus [v] status sui pretium, propter utilitatem publicam, emptoribus aequum est redhiberi. Ne quando enim damni consideratio in tali necessitate positis negari [x] faciat emptionem, decet redemptos aut datum pro se pretium [y] emptoribus restituere aut labore, obsequio [z] vel opere quinquennii vicem referre [a] beneficii, habituros incolumem, si in ea nati sunt, libertatem [b]. §. 2. Reddantur igitur sedibus [c] propriis sub moderatione, qua [d] iussimus [e], quibus iure postliminii etiam veterum responsis [f] incolumia cuncta servata [g] sunt. §. 3. Si quis itaque huic praecepto fuerit conatus obsistere actor [h], conductor procuratorque [i], dari se metallis cum poena deportationis non ambigat; si [k] vero possessionis dominus [l], rem suam fisco noverit [m] vindicandam [n] seque [o] deportandum. §. 4. Et ut facilis executio proveniat [p], Christianos [q] proximorum locorum volumus huius [r] rei sollicitudinem gerere [s]. Curiales quoque proximarum

— c. 2. C. Th., Br. Al., codd. edd. c. 2. Desumpta est, sed multis mutt. aut omm. ex const. XVI. Sirmond. (ap. Ri. in append. C. Th. T. VI, part. alt., p. XII). Ed. Th. cap. CXLVIII. Cod. Just. VIII, 51, 20. Bas. XXXIV, 2, 20. Cod. Just. I, 4, 11. Concil. Hispal. II, can. 1. Fortasse coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Lit. cust. (VII, 16), c. 25 C. Th. de Petition. (X, 10), c. 8 Cod. Just. de Episc. aud. (I, 4) et cum c. 3 Cod. Just. de Commerciis (IV, 63). Vid. infra not. *g*. Integra exstat in cod. 1 et cum interpr. in codd. 6—10, 12—14, 18—21, 29; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27, 28, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

18 *in aliquam.* 20 *in aliqua.* c) 19 *Ne,* 20 *quicquam.* d) Cod. Just. add. *forsitan.* e) 1, P. Pu. *XII.* 9, 29, 42, codd. ap. Go. *XVIIII.* 15, 19, 20, 27, 28, 31, 32, 39, 40, 43, codd. ap. Go., Sich. Cui. 1 — Cui. 2* in m. *XVII.* 20 *XV.* 24, 30, 33 *XVIII.* 34 *VIIII.* 8 om. *XVI.* et mox *Remis.* Cod. Just. *V.* f) Til. *Cal.* g) Sec. Go. omnes codd. *Jun.*, quod non verum est et tantum de codd. 32, 34, 42, 43 dici potest. 28, 31, 33 *Jan.* 20 *feb.*, impr. P. Go. prob. *Jun.* h) 9, Cod. Just. *Romae,* impr. Go. 6 *Primis.* i) Be. W. sec. Go. in Chron. p. LXXIX. et LXXXI. ed. Ri. (vid. etiam Reland. l. c. p. 419) rep. volunt *N. P.*, omisso in inscr. *Imp. Gratiano A.*, sed etiam Taur. habet *Gr. A. et,* quamquam minus recte. Nonn. codd., Til. Cui. 2 — Be. add. *I.*, impr. Go. et W., et 20 *II.* Hal. in Cod. Just. *Grat. A. V.* (sic etiam Spangenb.) *et Theodosio Coss.* (380.), quod congruit cum inscr. in Cod. Just. k) Codd. *Dagalaifo* sive *Dugaleifo.* Illud est in edd. Sich. — Ri*. P. et Cod. Just.; Pu. *Dagalaiso.* 13 add. *II.* Nonn. codd. om. *et Dag.* l) 20 *captiv. necess. d.* m) Multi codd. add. *in.* 20 *sive in.* n) 6—8, 10, 18, alii *conditione*, reprehendente Ri. *) 20 *detentos se.* nn) 25 *Theodosio.* 40 *AA. et Th. ppo.* Nonn. codd. *praeposito.* *) Nonn. codd. *condiciones* aut *aetates.* o) 14 *captivas.* Cod. Just. *captivitatis nec.* Const. Sirmond. cit. *barbaricae feritatis discursus.* p) Ita 1, const. Sirmond. cit. P. Pu. W. Rell. *transvexerat.* q) 1 *invito.* Multi codd. *invitus.* Ceterum v. *invitos* in cod. 20, ed. Til. Sirmond. const. cit. et in Cod. Just., quem P. Pu. secuti sunt, iungitur seqq. vv. *nemo retineat,* ut apud nos; rell. trahunt *invitos* ad *transduxerat,* quod W. elegantius dicit ad discernendos captivos a transfugis: sed maior est vis, si sibi opponuntur *invitos* et *redire cupientibus.* r) 1 *alimonia.* s) 6, 7, 10, 14, 18 *humanitatis id.* 20 *humanitate.* 21, Sich. *praestitum.* t) Nonn. codd. *victuali.* Ceterum haec vv. fusius leguntur in const. Sirmond. cit. u) Codd., P. Pu. Til. *Exc. his.* Sich. *hiis.* 1 *exc. his b. quos,* mendose. v) 15 *vend. constat emptos esse a quibus* et ponitur bis v. *status.* 21 *esse emptos.* 20 *emptus.* x) Sequuntur multa in const. Sirmond., quae hic omissa sunt. 1 *negare,* ut alii codd., quod W. sine ratione vitiosum esse dicit. y) 20 *de cetero redemptus aut dato pro se pretio.* 19 *dato pro se pretio.* z) Sich. Cod. Just. *laboris obsequio.* 15 *labore et obsequio.* a) 1 add. *n.* 15 *beneficiū — incolume.* 20 *beneficio habiturus.* b) Ita 1, const. Sirmond. cit. Cod. Just. P. Pu. W., sed 1 *libertate.* 9 *incol. in ea in qua n. s. libertati.* 15 *inc. in ea qua n. s. libertate.* 6—8, 14 *si in ea in qua n. s. libertate.* 10, 12, 17 *inc. in ea qui nati sunt libertate.* 13, 19—21, 29 *inc. si in ea qua n. s. libertate* (21 *libertatem*). Sich. *inc., eam in qua nati sunt libertatem.* Til. — Be. *inc. eam in qua n. s. lib.* Sequuntur complura in const. Sirmond. cit., quae hic desunt. c) 13 *de rebus.* Sich. in m. Cod. Just. *aedibus*, impr. Go. 20 *in sedibus.* d) Cod. Just. *quam.* e) 1 *iusiussimus*, mendose. 19 *iuss. quove iure.* f) Vid. tit. Dig. de Captiv. et postl. rev. (XLIX, 15). g) 12 *conservata.* Cod. Just. *servanda sunt*, impr. W. 20 *revocata.* Sequuntur multa in const. Sirmond. cit., quae hic desiderantur. Ceterum seqq. fusius scripta sunt in eadem const. Sirmond. h) Multi codd. *auctor.* i) 1, 15 om. *que*, non male. k) 15 *dare — ambigant si.* Cod. Just. *sin.* l) 20 add. *est.* m) 15, 20 *noverit fisco.* Cod. Just. *a fisco.* n) 1 *domini — noverint — vindicande.* o) 19, 20 *seu*, sed corr. *seque.* p) Cod. Just. *perveniat.* q) 1 *christianus.* 10, 18 *christiano.* 19, 20 *christianis*; mox 20 *curialis.* r) Cod. Just. *huiusmodi.* s) Formata est ex hac legis particula c. 11 Cod. Just. de Episc. audientia (I, 4): *Christianos proximorum locorum volumus sollicitudinem gerere, ut Romanos captivos, qui reversi fuerint, nemo teneat,*

civitatum placuit admoneri, ut emergentibus talibus caussis sciant, legis[t] nostrae auxilium deferendum; ita ut noverint rectores[u] universi[x], decem libras auri a se et tantundem a suis[y] apparitionibus[z] exigendum[a], si praeceptum[b] neglexerint. *Dat. IV.*[c] *Id.*[d] *Decemb.*[e] *Ravenna*[f], *Honorio*[g] *VIII. et Theodosio III.*[h] *AA.*[i] *Coss.* (409.)

INTERPRETATIO. *Hi*[k], *qui ab hostibus tempore captivitatis ducti sunt, si ab aliquibus vel ad victum vel ad vestitum* *) *aliquid acceperunt, cum redire ad propria voluerint, minime aliquid*[l] *pro eorum requiratur expensis. Tamen si*[m] *pretium pro captivo suo praedator acceperit, quod dedisse*[n] *emptor probaverit, sine dubitatione recipiat. Quod si pretium non habuerit, quinquennio*[o] *serviat captivus emptori et post quinquennium sine pretio ingenuitati*[p] *reddatur, qui, cum ad*[q] *propria redierit, omnia sua integra et salva recipiat*[r]. *Si quis itaque* *) *huic tam iustae praeceptioni resistere tentaverit, noverit se in*[s] *exsilio deputandum*[t]*: si vero possessor fuerit, facultatem suam*[u] *fisci viribus addicendam. Sane Christianos, qui redemptioni studere debent, pro captivis volumus esse sollicitos. Ad curiales etiam ista sollicitudo*[v] *pertineat, ita ut omnes iudices sciant, decem libras*[x] *auri fisco se daturos* *), *qui huius legis praecepta neglexerint.*

TIT. VI. DE INGENUIS, QUI TEMPORE TYRANNI[y] SERVIERUNT.

1. *Imp. Constantinus A. ad Volusianum*[z]. Universi devotionis studio contendant, si quos *) ingenuis natalibus procreatos sub tyranno ingenuitatem amisisse[a], aut propria[b] contenti *) conscientia, aut aliorum indiciis[c] recognoscunt, natalibus[d] suis restituere, nec exspectata iudicis interpellatione[e]. Nam si quis contra[f] conscientiam suam vel certissima testimonia plurimorum in eadem avaritiae tenacitate[g] permanserit, severissima[h] poena mulctabitur. Placet autem[i], etiam eos periculo subiugari[k], qui scientes ingenuos servitutis[l] necessitatem per iniuriam[m] sustinere, dissimulant. *Prop.*[n]

Tit. VI. C. Th. (vid. supr. tit. IV. h. l. c. 2, not. *k* et infra tit. XIII.), Br. Al., codd. 1 (sic. num. et rubr.), 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, 47, 49, Aeg. L. R. U. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. P. Pu. W. *Tit. VI.* — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Fortasse coniungenda est cum c. 2 Cod. Just. de Dignitt. (XII, 1). Vult etiam Go. iungi huic legi c. ult. Cod. Just. de Longi temp. praescr., quae pro libertate (VII, 22), modo pro vv.: *ad Dionysium vicariam praefecturam agentem*, legatur: *ad Volysium Vir. Claris. Praefecturam agentem* vel *Urbicariam Praefecturam agentem*, in qua cj. Go. nimis audax est. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 29; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27, 28, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

nemo iniuriis aut damnis afficiat. t) 1 *legi.* u) 15 *recentiores.* x) Nonn. codd. *universis* et mox *librarum.* y) 6—8, 10, 12, 13, 18 *a se tantundem suis.* 19, 20 *a se tantum et de suis.* 21 om. *a se et tantundem*, sed adscrib. in m., omissa part. *et.* z) Ita 1, P. Pu. W. et Hal. in Cod. Just.; in rell. codd. et edd. est *apparitoribus.* 6, 7, 21, Sich. Til. om. *a* ante *suis* et praeterea 6, 7 *et.* a) Ita 1, 6, 7, 10, 15—18, 20, 21, Cod. Just. P. Pu. W. et const. Sirmond. cit.; rell. *exigendas.* b) Cod. Just. add. *nostrum.* c) 1, P. Pu. om. *IV.*, qui numerus etiam exc. in c. 8 Cod. Just. de Episc. aud. (I, 4). 27 *XVI.* 28 *II.* 30, 31 *VIIII.* 33, 38, const. Sirmond. cit. Cod. Just. *III.* d) 34 *kal.* Const. Sirmond. *Nonas.* e) 15 *Nov.* f) Ita multi codd.; 20 et c. 11 Cod. Just. cit. om. *Ravenna.* Rell. et edd. *Rav.*, praeter P. Pu., qui *Ravennae.* g) 8 om. *Hon. — Coss.* Nonn. codd. *Hon. VIIII.* 21, Sich. *Hon. V.*, sed Sich. in m. *VIII.* 20 *VII.* Go. propter constt. cum h. c. coniungendas, const. Sirmond. reponi vult *Basso et Philippo Coss.* (408.) h) 10, 18, 24, 34 *Th. IIII.* i) 1, 16 et multi alii codd., P. Pu. om. *AA.* k) 6, 7 et multi codd., Sich. *Hii.* *) 20 *vestimentum* et mox 21 *eum ad pr. red. vol.* l) 6—8, 10, 18—20 et multi alii codd., Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *a nemine aliquid.* m) 8 *exp. quam si.* 44 add. *suprascriptum.* n) 6—8, 20, 21 add. *se.* o) Multi codd. *quinquennium* et mox *post quinquennio.* p) 19, 20 *ingen. sine pretio.* 42 *ingenuitas ei redd.* q) 8 *quicumque ad.* 44 *qui dum ad.* r) Multi codd. *redierint — recipiant* et om. *sua* post *omnia.* *) Aur. Lugd. *ita* pro *itaque.* s) 6—9, 14, 17, 21, Sich. om. *in.* t) 6, 7, 10, 18—20, 21 in m. et multi codd., Sich. Cui. 1 — Lugd. *deportandum*, sed Sich. in m. *deputandum.* Ceterum 19, 20, Cui. 1 — Lugd. *in exilium deport.* Scrib. aut *exsilio deputandum* aut *in exsilium deportandum.* u) 44 add. *noverit.* v) 20, 44 *etiam soll. ista.* Mox 20 om. *ut.* x) Multi codd. *librarum.* *) 21 *reddituros*, sed in m. *se daturos.*

y) Intelligitur Maxentius anno 312 a Constantino debellatus. Nonn. codd. *Tirannis Servierint.* 6, 7 *Servierint.* 15 om. *Temp. Tyr.* z) 37 *Volucrum.* Nonn. codd. *A. Volusiano.* 40 om. *ad Volus.* Volusiani dignitas deest in omnibus codd., praeter 32, ubi appellatur *p̄rp.* Deest etiam in c. 1 C. Th. de Navicul. (XIII, 5). In c. 2 Cod. Just. de Dignitt. (XII, 1) nominatur *P. P.*; sed repon. *Pf. U.*, quod siglum habet c. 2 C. Th. Quor. appell. (XI, 36) anno 315 proposita. Vid. Go. in comm. h. c. et Corsinium l. c. p. 169. Sec. Go. et W. Volusianus eodem anno 314 consulis et praefecti munere functus fuisse videtur. *) 20 *si quis.* Mox 12, 16 *procreatis.* a) 10, 18 *ingenuitatis amissae.* 6, 7 *amissae.* 16 *manumisse.* Sich. *ingenuitate amissa.* b) 9 *proprie.* *) Ri. in not. „non mutandum in convicti.“ c) 20 *aliarum indices recognoscant.* Sich. Til. Aur. Lugd. *iudiciis.* d) W. *naturalibus*, err. typ. e) 19, 21 *nec exspectent* (21 *exspectant*) *iud. interpellationes.* 1 *interpellationem — certissimam*, mendose. Go. *nec* pro *non* habet. f) 6—8, 10, 13, 14, 16, 18, 20, 21 add. *id.* Mox in cod. 20 a sec. manu ponitur *per* supra vv. *conscientiam* et *certissima.* g) Ita 1, 6, 7, 10, 13—19, 21, Sich. Til., quam scripturam W. recte defendit contra vulgatam in edd. Cui. 1 — Pu. receptam: *avaritia et tenacitate.* Ceterum 12 *avaritiam tenacitatem* et 20 antea *avaritie et ten.*, sed corr. *avaritia.* h) 1 *siverissimam*, sed corr. *severissima.* 12 *severissima testimonia mult.* i) Pu. om. *autem.* k) 1 *subiudari*, mendose. Mox Sich. *scienter.* l) In literis *servit* abrumpitur folium octavum codicis 1 et desinunt P. Pu. Sich. *necessitate.* m) 6, Sich. Cui. 1 — Lugd. *incuriam*, mendose. 20 *iniurias.* n) Multi

VIII.[o] *Kal. Maii*[p] *Romae*[q], *Volusiano*[r] *et Anniano Coss.* (314.)

INTERPRETATIO. *Ingenui, qui tyranni temporibus*[s] *addicti* *) *sunt servituti, ingenuitati reddantur. Quod si quis sciens hoc ordine*[t] *addictum ingenuum in servitute tenuerit*[u], *noverit in se legibus vindicandum.*

TIT. VII. DE EXPOSITIS.

1. *Imp. Constantinus A.*[v] *ad Ablavium Pf. P.*[x] Quicunque puerum vel puellam proiectam[y] de domo, patris vel domini voluntate scientiaque, collegerit[z] ac suis alimentis ad robur[a] provexerit, eundem retineat sub eodem statu[b], quem apud se collectum[c] voluerit agitare[d], hoc est sive filium sive servum eum esse maluerit: omni repetitionis[e] inquietudine penitus summovenda eorum, qui servos aut liberos[f] scientes propria voluntate domo *) recens natos abiecerint[g]. *Dat. XV.*[h] *Kal. Maii*[i] *Constantinopoli*[k], *Basso et Ablavio Coss.* (331.)

INTERPRETATIO. *Quicunque expositum recenti partu, sciente patre vel matre vel domino, collegerit ac suo labore educaverit, in illius, a quo collectus est, potestate consistat, seu ingenuum seu servum, quem nutrivit, esse voluerit*[l] *et, si adoptare voluerit in filium vel libertum aut in servitium permanere, propria utatur potestate.*

2. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Melitio Pf. P.*[m] Nullum[n] dominis vel patronis repetendi aditum relinquimus[o], si expositos quodammodo *) ad mortem voluntas misericordiae amica collegerit (nec enim dicere suum[p] poterit, quem pereuntem contempsit); si modo testes[q] episcopalis subscriptio fuerit subsecuta, de qua nulla penitus ad securitatem possit[r] esse cunctatio. *Dat. XIV.*[s] *Kal. April. Ravennae* *), *Honorio IX.*[t] *et Theodosio V.*[u] *AA. Coss.* (412.)

Tit. VII. C. Th. (vid. supr. tit. IV, c. 2, not. *k* et infra tit. XIII.). Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, 49, Aeg. L. R. U. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. *Tit. VII.* Cod. Iust. VIII, 52. Cf. L. Vis. IV, 4. Conc. Vasens. I, can. 9. Synod. Arelat. II, can. 51 (ap. Hardnin. T. I, p. 1790; T. II, p. 777). — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c.* 1. Abrogata est haec lex c. ult. Cod. Iust. (VIII, 52). Capit. circ. a. 744 ap. Baluz. T. I, p. 151. Capit. (Ben. Lev.) VI, 144. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 29, sed de cod. 29 vid. infra not. *b*; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27, 28, 32—34, 36, 39, 40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. In cod. 38 ex interpretatione utriusque legis huius tit. una facta est interpretatio eidemque add. inscriptio huius c., subscriptio vero c. sq. Interpr. legitur ap. Regin. II, 70. — c. 2. Br. Al., codd. edd. *c.* 2. Cod. Iust. VIII, 52, 2, mutt. inscr. et subscr. Bas. XXXIII, 2, 2. Integra cum interpr. exstat in codd. 5—10, 12—14, 16—21, 29; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27, 28, 32—34, 36, 39, 40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. De cod. 38 vid. c. 1 h. t., not. super. Interpret. legitur ap. Regin. II, 71.

---

codd. *Dat.*, sed rectius *PP.*, cum Constantinus hoc tempore non fuerit Romae. 24 *Dat. prop.* o) 19, *prid.* 20 *VII.* 36, 40 *IIII.* Anian. And. ap. Go. *XVIIII.* p) 19, 20 *Mad.* 32, 38, 43 et Anian. opt. not. ap. Go. *Mart.* s. *Mar.* q) Nonn. codd. om. *Rom.* 20 add. *III.* r) Add. *II.*, quod iam Be. voluit. Multi codd. *Volosiano.* 8, 20 om. *et Ann.* Plerique codd., Sich. *Aniano.* s) Fere omnes codd. *tyr. temp.* Edd. *temporibus* (sed Sich. Cui. 1 — Lugd. *tempore*) *tyr.* *) 21 *adiecti*, sed in m. *addicti.* t) Ita iterum codd., paucis exceptis. Edd. *hoc ord. sciens.* u) Sich. *tenuerint.*

v) 6, 7, 10, 18, 21, 40, 44, Sich. Til. *Idem A.*, sine dubio propter const. antecedentis tit. Cui. 1 — Be. *Constant.* x) Nonn. codd. *ablavio.* 19 *ad albinū pfō.* y) 15 *proiectos.* z) 12 *sc. quaeque coll. a suis.* 14 *volunti scienti atque coll.* 15 *scientiaque eius coll.* 20 *scientia quae coll.*, sed corr. *scientiaque coll.* a) Vv. *ad robur* des. in codd. 6—8, 10, 12—14, 16—18, 21, ap. Sich. Til.; primum recepta sunt in Cui. 1. b) Vv. *statu quem — maluerit* transponuntur a librario cod. 29 in c. un. sq. tit. post v. *debito.* c) Recte Be. et W. revocaverunt *collectum* pro *recollectum*, quod ex Cui. 2 manaverat in edd. Go. Ri. Ri*., sed omnes codd. a me inspecti et Sich. — Lugd. *collectum.* d) 10, 18 om. *agitare — maluerit.* e) 15 om. *repetitionis.* f) Plerique codd., Sich. — Lugd. *servos ac lib.* *) 20 *dominis.* g) 15 *eiecerint.* 20 *amoverint*, sed supr. lin. *obiecerint*, ut 19. h) 18, 15 *XII.* 19 *XVI.* 20, 40, Sich. in m. Go. in not. ad Chronol. h. anni *V.* i) Multi codd. *Mad.* 8 om. *Mai. Const.* k) 20 et alii *Constantinopolim.* Multi codd., Sich. — Lugd. om. *Const.* l) Seqq. des. in omnibus, quos vidi, codd. et ap. Sich. Cui. 1 — Lugd. Cum argumentum eorum in hac lege non inveniatur, aut spuria sunt aut addita a librario, qui codice in hac parte pleniore usus est. Primum edita sunt in Cui. 2. Ceterum leg. *servitio.* m) Multi codd., Sich. — Ri*. W. *Militio.* 15 *Meditio.* 19 *Meledio.* 20 *Miledio*, sed rectius *Melitio*, quod Be. rec. Vid. Go. in Prosopogr. v. *Melitius.* Ceterum Til. *TEEODO.*, mendose. 40 *Impp. Teod. ag. Honor.* **. n) Maxima pars huius legis inserta est c. 2 Cod. Iust. cit., quae sic se habet: *Impp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Probum P. P. Unusquisque sobolem suam nutriat. Quodsi exponendam putaverit, animadversioni quae constituta est, subiacebit. Sed nec dominis vel patr.* etc. Iam enim sequuntur verba constitutionis nostrae ad v. *contempsit*, addita hac subscriptione: *Dat. III. Non. Mart. Gratiano A. III. et Equitio Coss.* (374.) Vid. not. super. h. tit. o) Nonn. codd. *reliquimus.* Cod. Iust. add. *ab ipsis* post *si.* *) ** *quod admodum* et mox *amici.* p) 10, 18 *suum dicere.* Cod. Iust. *suum quis dicere.* q) Codd. aut *testis episcopalis*, ut Sich. Be., aut *testes episcopales*, ut Til., sed W. ex Cui. 1 — Ri*. revocavit *testes episcopalis*, recte. Nam imp. requirit, primum ut testimoniis probetur, expositum ab eo, qui convenitur, esse collectum; deinde ut testimonia illa subsequatur episcopalis subscriptio. r) Multi codd. *posset.* s) 12, 28 *XIII.* 8, 9, 15, 17, 29, 30, 33, 34, 36, 40, 42, in m. Sich. Cui. 1. Cui. 2, 2* *XV.* Aur. Lugd. in m. *XX.* Utrumque edd. numerum memorat Go. in Chron. h. a. 20 *XII.* 24 *III.* *) Ita plerique codd.; edd. *Raven.* s. *Ravenn.* t) *Hon. nubp. et.* 24 *Hon. nob. et.* 29, 30 *Hon. nbp.* 33, 34 *Hon. nb et.* Cui. 2 — Ri*. *Hon. NB. P. VIIII. et*, impr. Go. et W. Hunc enim titulum Honorius gesserat annis ante XXVI, id est ann. p. C. n. 386. 10, 18, 42, 44, Sich. *VIII.* 20 *VII.* Tillemont l. c. T. V, Not. 81, n. XXXIV. requirit ann. 410 aut 411, cuius praefecti pr.

Interpretatio. *Qui expositum puerum vel puellam, sciente domino vel patrono, misericordiae causa collegerit, in eius dominio permanebit: si tamen contestationi*[v] *de collectione eius episcopus*[x] *clericique subscripserint*[y], *quem postea suum*[z] *dicere quisquam non poterit*[a], *quem proiecisse probatur ad mortem*[b].

TIT. VIII. DE HIS, QUI SANGUINOLENTOS EMPTOS VEL NUTRIENDOS[c] ACCEPERINT.

1.[d] *Imp. Constantinus*[e] *A. Italis suis*[f]. Secundum statuta priorum principum[g], si quis infantem[h] a sanguine quoquo modo[i] legitime comparaverit vel[k] nutriendum putaverit, obtinendi eius servitii habeat potestatem: ita ut[l], si quis post seriem annorum ad libertatem eum repetat[m] vel servum defendat, eiusdem modi alium praestet aut pretium, quod potest valere, exsolvat[n]. Qui enim pretium[o] competens instrumento confecto dederit, ita debet firmiter possidere, ut et distrahendi pro suo debito *) caussam[p] liberam habeat: poenae[q] subiiciendis[r] iis[s], qui contra hanc legem venire tentaverint. *Dat.*[t] *XV.*[u] *Kalend. Septemb. Serdicae*[v], *Constantino A.*[x] *VIII.*[y] *et Constantino Caes.*[z] *IV. Coss.* (329.)

Interpretatio. *Si quis infantem a sanguine emerit et nutrierit, habendi eum et possidendi liberam*[a] *habeat potestatem. Sane si nutritum dominus*[b] *vel pater recipere voluerit*[c], *aut eiusdem meriti mancipium nutritori dabit, aut pretium nutritor*[d], *quantum valuerit, qui nutritus est, consequatur*[e].

Tit. VIII. C. Th. (vid. supr. tit. IV, c. 2, not. *k* et infra tit. XIII.), Br. Al., codd. 5 — 10, 12 — 21, 24 — 40, 42 — 44, 46, 49. Sich. Til. Cul. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. VIII.* Cf. supra lib. III, tit. 3. Cod. Just. IV, 43, VIII, 52. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Ad interpr. cf. Form. Sirmond. XI. Regino II, 72. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 29; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26; solus textus om. in codd. 27, 28, 32—34, 36, 38—40, 42—44; ponitur autem in cod. 32 pro inscr. et subscr. h. c. inscriptio et subscriptio c. un. sq. tituli. Sola interpr. deest in cod. 15. In cod. 37 confunduntur hic et sq. titulus. Etenim primo loco ponitur interpretatio c. 2 sq. tit., deinde interpr. et inscr. c. un. h. tit.; porro rubrica tit. IX., denique inscr. et interpr. c. 1 tituli noni, ut hic tit. duos locos complectatur, tit. IX. unum tantum locum.

---

ignorentur. u) Multi codd. om. *V.* aut *V. AA.* aut *AA.* v) Nonn. codd. *in contestatione.* 20 *contestationem.* x) Sich. ex m. cod. 21 add. *presbyteri*, sed in m. annot.: „*Non erat in emendato alioqui codice Morbacensi.*" 6 *clerique.* 20 *clericusque.* y) 42 *subscripti sunt.* 44 *conscripserint.* z) 20 *suum postea.* a) Multi codd., Sich. Cui. 1 — Lugd. *quisque non potest*, alii, ut 6, 7 *quisquis n. p.* b) Ri*. *montem*, mendose. c) 15 *emptos susceperunt* et om. *Vel Nutr.* Multi codd. *emptis vel nutriendis* aut alterutrum. Nonn. etiam *acceperunt.* 37 *susceperint.* 8 om. *His, Qui*; 6, 7, 16 *His* et 20 *Emptos.* d) Eiusdem argumenti alia Constantini lex *Provincialibus* inscripta, sed subscriptione destituta continetur in c. 2 Cod. Just. de Patribus, qui fil. distr. (IV, 43), quam W. non dubitat hoc loco in ipso Codice Theodosiano fuisse, sed a Visigothis omissam esse. Praeterea huc pertinet Constantini rescriptum, quod in §. 34 Vat. Fragm. his vv. conceptum est: *Aug. et Caess. Fl. Aprillae. Cum profitearis te certa quantitate mancipium ex sanguine comparasse, cuius pretium te exsolvisse dicis et instrumentis esse firmatum: hoc a nobis iam olim praescriptum est, quod, si voluerit liberum suum legitimum reciperare, tunc in eius locum mancipium domino daret, aut pretium quo valuisset numeraret; etiam nunc si a suis parentibus certo pretio comparasti, ius dominii te possidere existimamus. Nullum autem ex gentilibus liberum approbari licet. Subscripta XII. kal. Augg. Constantino Aug. III. coss.* (313.) Zimmern l. c. T. I, p. 670. e) 40, Sich. in m. *Theodosius.* f) 15 *a civibus Italiae.* Nonn. codd. om. *Italis suis.* g) Haec vv. coniunguntur cum inscr. in codd. 10, 18—20. Ceterum vid. not. *d.* 16, 17 *priora.* Haec statuta ignorantur. Constantinus in §. 34 Vat. fragm. cit. id a se olim praescriptum esse dicit. h) H. v. in omnibus edd. omissum recte W. restituit ex interpr. Gothica, consentiente cod. 15, qui unus solus ex omnibus codd. hoc v. exhibet. i) Sich. *a sanguine quemquam eiusmodi.* 20 *sanguinei quoq; modum*, sed sec. man. corr. *a sanguine quoquo m.* 10, 18 *quomodo.* 21 *quoquo eiusmodi.* 15 om. *quoq. modo legit.* k) 15 *et nutriendi.* l) 15 *ita D si*, cum virgula supra *D.* m) Sec. W. hoc novum videtur et hic et in c. 2 Cod. Just. cit., cum in §. 34 cit. de solis parentibus sermo sit. 20 om. *ad libertatem.* n) Hoc sustulit Theodosius M. in c. un. C. Th. (III, 3), restituit Valentinianus III. in Novell. tit. XI. (XXXIII. ed. Berol.) Vid. Go. in comm. h. c. 20 *praestat.* o) 14 om. *quod potest — pretium.* *) Vid. c. 1 super. tit., not. *b.* p) 15 *ut et p. s. debiti distr. c.* q) Codd. aut *poena*, ut edd. Sich. — Be., aut *poenam*; nullus *poenae*, quod W., iubente Be. recepit. r) Nonn. codd. *subiciendi.* s) Codd., Til. *his.* Sich. *hiis.* Mox 6 *temptaverit.* t) Scripsi cum compluribus codd., quibus accedit Anian. Rhem. ap. Go., *Dat.* pro *Prop.*, quod edd. habent, improbb. Go. et W. Neque enim haec lex, *Italis* inscripta, *proponi* potuit Serdicae, quae est Daciae urbs, ubi tunc commorabatur Constantinus. 24, 28 *Dat. prop.* u) 8, 10, 18 om. *XV.* 20 V. v) Multi codd. *Sirdicae* s. *Serditiae.* 20 *Syrdice.* Sich. Cui. 1 — Ri*. *Serdice.* x) *A.* add. in codd. 13, 14, 17, 28, 30, 31, 35, 39, 43. Idem placuerat Go. Be. W. In edd. h. l. om. est. y) 20 *Constantinopoli aug. Coss.* et des. rell. 24 *Conspl. et* et om. *VIII.* 28 *VII.* 30, 36, 40, Sich. in m. *VIIII.* Be. in not. rep. vult *III.*, err. z) Plerique codd. *Const.*, quod et *Constantium* et *Constantinum* significat. Correxi igitur auctt. Go. Be. et W. *Constantino* pro *Constantio*, quod in edd. est. Vid. Reland. in Fastis h. a. 24 *Constante.* *Caes.* add. in codd. 9, 15, 19, 24, 30, 33, 34, 42, addique voluerant Be. et W. Edd. *Constantio IV.* (Sich. *III.*) *AA.*, pro quo nonn. codd. *Const. IV. A.* aut *Const. A. IV.* Nonn. codd. *III.*; alii et Til. om. *IV.* Vid. supra II, 16, 2, not. *e.* a) Multi codd., Sich. Cui. 1 — Lugd. om. *liberam.* b) 42 add. *eius.* 20 *vel mater.* c) 20 add. *qui nutritus est* et om. haec vv. post *valuerit.* d) Ita 6, 7, 8, 9, 13, 14, 17, 19, 20, 21, 42, 44 et permulti alii codd.; edd. *nutr. pr.*

TIT. IX. DE FUGITIVIS COLONIS, INQUILINIS ET SERVIS[f].

1. *Imp. Constantinus A. ad Provinciales*[g]. Apud quemcunque colonus iuris alieni fuerit inventus, is non solum eundem[h] origini suae restituat, verum super eodem capitationem temporis agnoscat[i]. §. 1. Ipsos etiam colonos, qui fugam meditantur*), in[k] servilem conditionem ferro ligari conveniet[l], ut officia, quae liberis congruunt, merito servilis condemnationis compellantur[m] implere. *Dat. III.*[n] *Kal. Novemb.**) *Pacatiano*[nn] *et Hilariano Coss.* (332.)

Interpretatio. *Si quis alienum colonum sciens in domo sua retinuerit, ipsum prius domino restituat et tributa eius, quam diu apud eum fuerit, cogatur exsolvere: ipse vero, qui noluit**) *esse, quod natus est, in servitium redigatur.*

2. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius*[o] *AAA. Cynegio*[p] *Pf. P.* [q]Quisquis colonum iuris alieni[r] aut sollicitatione susceperit aut occultatione celaverit[s], pro eo, qui[t] privatus erit, sex auri uncias, pro eo, qui patrimonialis[u], libram auri cogatur inferre. *Dat.*[v] *VIII. Kal. Novemb. Constantinopoli, Honorio N. P.*[x] *et Evodio*[y] *Coss.* (386.)

Interpretatio. *Si quis colonum alienum aut sollicitaverit aut*[z] *occultaverit, si privati*[a] *hominem sua sol-*

Tit. IX. C. Th. (vid. supra tit. IV, c. 2, not. *k* et infra tit. XIII.), Br. Al., codd. 5 — 10, 12 — 21, 24 — 40, 46, 47, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. Aeg. L. R. U. *Tit. IX.* Cod. Just. XI, 63. Cf. L. Vis. IX, 1. Titulum detruncatum esse et a Visigothis unam certe constitutionem omissam, perspicitur ex L. R. B. Tit. VI. In edd. Sich. — Cui. 2*. Be. W. duae sunt h. tit. constitt.; sed ap. Go. Ri. Ri*. tres. Vid. infra not. *f.* Cf. ad h. tit. Car. de Savigny, über d. Röm. Colonat in d. Zeitschr. f. gesch. Rechtsw. T. VI, p. 273 sqq. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c.* 1. Coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Liber. cau. (IV, 8). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 29; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26; solus textus om. in codd. 27, 28, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. De cod. 37 vid. c. un. tit. antec., not. super. — c. 2. Br. Al., codd. edd. *c.* 2. Cod. Just. XI, 63, 2 mut. Coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Usuris (II, 33) et cum c. 30 C. Th. (V, 13). Censet praeterea Go., coniungendam esse cum c. 10 Cod. Just. de Agricolis (XI, 47), c. 1 Cod. Just. de Colonis Palaest. (XI, 50), c. ult. Cod. Just. de Mancip. et col. (XI, 62), quibus add. c. 5 Cod. Just. de Agric. et manc. (XI, 67), quae leges omnes ad eundem Cynegium Pf. P. datae, sed subscr. destitutae sunt. De c. 10 autem et c. ult. cit. dubitari potest, quamquam earum inscr. fortasse corruptae sunt. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 29; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in cod. 26; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27, 28, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. De cod. 37 vid. c. un. tit. antec., not. super.

---

e) Ita paene omnes codd. et Sich., neque obstat antec. *dabit*, cum eiusmodi temporum consecutionis non desint exempla neque in interpr. nec in Cod. Theod. quidem. Cui. 1 — Ri*. *consequetur.*

f) 15 om. *Et Servis.* In ind. rubr. ap. Sich. Til. om. *Inquil. Et S.* Nonn. codd. *ac s.* a. *aut s.* a. *vel s.* Locus L. R. B., ex quo apparet, hunc titulum a Visigothis truncatum esse, ita se habet: *Quodsi servum aut colonum alienum, regionis duntaxat nostrae, sciens in domo vel in agro suo consistentem iudicibus non praesentat, aut admonitus a fugitivi domino eum assignare dissimulat, mulctam retentatoris incurrat, sicut ultima Theodosiani lege: de fugitivis colonis, inquilinis et servis legitur constitutum, ad Florentium Comitem sacrarum largitionum data:* quam legem frustra hic quaerimus. Prima huius loci mentio est ad c. 2 h. t. in m. Aur. Lugd. Vid. infra not. *p.* Go., quem Ri. secutus est, ex eo ultimam huius tituli facit constitutionem addita inscriptione: *Impp. Theodosius et Valentinianus A.A. ad Florentium Com. S. L.*; ap. W. in notis legitur, quod iure factum est, cum certus locus huic legi assignari non possit, etsi Florentius C. S. L. commemoratur ad ann. 364—366 et 385, ideoque haec lex inter c. 1 et 2 h. tit. videtur interponenda esse. Go. coniungi eam vult cum c. 4 C. Just. de Agric. et manc. (XI, 67). g) Sich. Cui. 1 — Cui. 2* *Constant.* In aliquot codd. om *ad Prov.* h) 6—8, 10, 18 *eosdem.* 9 *eodem.* 21 *his* ¶ *in solum — super eosdem capitat.* Mox Sich. *captationem*, impr. Ri. i) 6, 7, 10, 12, 13, 14, 16, 17, 21 *agnoscant.* 18 *agnoscunt.* Ceterum 6, 7 *super eosdem.* *) Go. cj. *meditabantur.* k) 10, 18 om. *in.* 19, 20 *in servili conditione.* l) W. tacito corr. *conveniet*; ita etiam 10, 18, sed rell. codd. omnes et Sich. — Be. *conveniet*, quod revocavi. Mox 20 *et offic. — meritum.* m) Sich. *cogantur*, sed in m. *compellantur.* 9, 29 *compellatur.* n) 21, Sich. Cui. 1 — Lugd. *VI.*, sed in m. *III.* 35 et alii codd. *VII.*, recte, ut in dicta c. 8 cit., quod non multum differt a cod. 21 et ed. Sich. — Lugd. 9 *III. id.* *) Add. *Constantinopoli.* Vid. c. 8 C. Th. cit. nn) Codd. aliquot mendose *Pagatiano*, *Pacatio* s. *Pacacio*, *Patiano*, *Pecatiano*, *Pasciano*; mox alii *et erario.* 8 om. *Pacatiano et.* *) Nonn. codd. *in domum suam — voluit* et mox *in servitio.* Sich. Cui. 1 — Lugd. et nonn. codd. *noluerit.* o) Ita corr. W. ex c. 2 Cod. Just. cit. et ex c. 2 C. Th. de Usur. (II, 33), quod Go. et Be. propter Gratiani mortem, quae ante accidit, rep. inserant, pro inscr.: *Imppp. Gratianus* (Sich. in m. *Constantinus*), *Valentinianus et Theodosius*, quam omnes codices et editiones ante W. exhibent. p) Multi codices *Cinigio* s. *Cinegio.* 25 *Sinegio.* 38 *Cynigio.* 33, 34, in m. Cui. 1, Cui. 2, 2* *Remigio*, impr. Go., sed in m. Aur. Lugd. sic: „*Remigio* vel: *ad Florentum Comitem* 8. (sic!) *L. Papiñ. tit. 7.*" q) In Cod. Just. haec c. ita legitur: *Q. c. patrimonialem aut — celaverit non solum ipsum restituere, sed etiam libram auri poenae nomine inferre cogatur.* r) 9 *iuri alienum.* s) 25 om. *aut occult. celaverit.* t) 10, 12, 18 *eo quod.* 20 *erat sex uncias auri.* u) 25 add. *id est fiscalis.* v) Cod. Just. *PP.* x) Multi codd. *Hon. VIII.* aut *VIIII.*, ut Sich. in m.; 20 *XVII.* Anian. Rhem. ap. Go. *No. Puero*; alii om. *N. P.* 33, 34 *Honorio VIIII. et Theod. Coss.* 36, 40 *Honor. VIIII. et Theod. IV. Coss.* Cui. 1 — Cui. 2* in m. *Honorio VIII. et Theodosio Coss.* y) 32, 39 *Eudetio*, alii *Euuodio*, *Euuocio.* z) 20 supra lineam *vel susceperit.* Idem mox *uncias auri* et Aur. Lugd. *occultaverit.* a) Sich. Cui. 1 — Lugd. *privatum.* 21 *priv. homines.* Mox 6, 7, 8, 43, alii codd. *inferre* pro *implere.*

licitatione susceperit, sex auri uncias domino reddat; si fiscalem sollicitatum tenuit, libram auri cogatur implere.

TIT. X. DE INQUILINIS ET COLONIS [b].

1. *Impp. Honorius et Theodosius* [c] *AA. Palladio Pf. P.* [d] Si quis colonus [e] originalis vel inquilinus ante hos triginta annos [f] de possessione discessit, neque ad solum *) genitale silentii continuatione repetitus [g] est, omnis ab ipso, vel a quo forte possidetur, calumnia penitus excludatur *); quem annorum numerum futuris quoque temporibus volumus observari [h]. §. 1. Quod si quis originarius intra hos triginta annos de possessione discessit [i], sive per fugam [k] lapsus, seu sponte seu sollicitatione [l] transductus, neque de eius conditione dubitatur, eum, contradictione *) summota, loco, cui natus est, cum origine iubemus sine dilatione restitui. §. 2. Quod si forte ipse, de cuius proprietate certatur, fatali sorte consumptus est, eius posteritatem agrorum iuri [m] cum omni peculio atque mercedibus, velut eo superstite, qui decessit, celeri iubemus executione revocari [n]. §. 3. In feminis sane observationem volumus esse diversam [o]. Itaque mulierum, quae fuisse originariae docebuntur *), si ante vicesimum annum de solo [p], cui debebantur, abcesserint *), universa repetitio cesset; earum [q] vero, quarum intra comprehensum tempus discessio comprobatur [r], ac [s] de conditione nulla dubitatio est, prorsus dominis perire non sinemus [t], ea tamen conditione servata, ut vicaria cum agnatione partis tertiae [u] non negetur, quae de colono suscepta est alieno, ita ut pro filiis quoque contrarii praebeantur *). §. 4. Quod si non ad [v] alienum praedium [x], sed cuiuscunque [y] liberi hominis ac sui iuris secuta consortium in urbibus vel in quibuscunque locis victura consistit, si modo intra praefinitum tempus reposcitur, eius omnem originem [z] secundum vetera constituta conveniet [a] revocari. §. 5. Contestatas autem lites, si tamen quisquam [b] docebitur solenniter fuisse conventus [c], salvas repetentibus esse decernimus [d]. *Dat. VI.* *) *Kal. Jul. Ravennae* [e], *Monaxio* [f] *et Plinta* [g] Coss. (419.)

INTERPRETATIO. *Si quis colonum alienum in re sua vel in fuga lapsum vel sua voluntate migrantem triginta annos *) habuerit, ac si suum vindicet. Qui si intra* [h] *triginta annos inventus fuerit a domino, cum filiis secundum legem sibi* [i] *debitis et omni peculio revocetur. Quod si forte mortuus fuerit, filii eius cum mercedibus suis vel patris mortui a domino revocentur. Colona etiamsi *) viginti annis in alieno dominio et iure permanserit, a priore domino non requiratur* [k]*; si tamen intra viginti*

Tit. X. C. Th. (vid. supra tit. IV, c. 2, not. *k* et infra tit. XIII.), Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, 47, 49, Aeg. L. R. U. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. *Tit. X.* — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Ed. Th. cap. LXVII. et LXVIII. Cod. Just. XI, 47, 16, multis omm. et mutt. Ad interpret. cf. Capitul. Wormat. ann. 829, cap. III (ap. Baluz. T. I, p. 674, col. 2). Regino I, 22. Integra cum interpr. exstat in codd. 6 — 10, 12 — 21, 29; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27, 28, 32—34, 36, 38—40, 42—44. Interpr. a cod. Ottob. (Garampii) scriptore perperam posita est in fine L. R. B., add. rubr. *tit. XLVIII. De colonis migrantibus vel in fuga lapsis.* Vid. Amad. l. c. praef. p. LXXII. et p. 238. Car. de Savigny l. c. T. II, p. 30, (ed. I.) et p. 31 (ed. II.). Barkow l. c. p. 133. In cod. 37 duae sunt h. titt. constt., cum c. un. sq. tit. omissa rubrica in hunc tit. translata sit. Vid. infra not. *p*.

---

b) 15 om. *Inq. Et* 34 *De i. colonum.* Go. in not. rubricae subiectis: „In MS. optimae notae Titulus ita habet. *Si quis colonum alienum in re sua triginta annos habuerit, ac si suum vindicet*", quae verba ex interpretationis initio huc deducta esse videntur. c) 6, 7, 12, 14, 16—18, 21, 36, 40, 44, Sich. Til. *Imp. Constantinus s. Constant. A. et Julianus C. s. Caes.* 10, 18 *Imp. Constantinus A. et Julianus consul*, utrumque male. 8 om. *et Theod.* d) Nonn. codd. *Pf. U.* Cod. Just. om. *Pf. P.* e) 12 *Si quae colona.* 6, 7, 14, 16 *colona.* f) Nonn. codd. *annos triginta.* *) 21 *ne quod sol.* g) 19, 20 *sil. repetitione* (20 *repetione*) *petitus*, sed supr. lin., ut nos. 29 *continuo cautione repetitur.* *) 29 om. *cal. pen. excl.* h) Sich. *futuris aliisque temporibus volumus conservari.* 21 *futuris aliaque t. v. conservari.* Plerique codd. *observare.* i) 6, 7, 10, 12, 14, 16, 18 *discessisse.* 19, 20 *discesserit.* k) 8 *sive fuga.* 21, Sich. Til. *perfuga.* Similiter 6, 7 *per fuga.* l) Sich. *seu sollicitatus, vel transductus.* *) Aur. Lugd. *contractione.* m) 12 *s. consultus est poster. magnorum iuri.* 19, 20 *agrum iuris.* n) 19, 20 *recessit c. i. exaccione rev.* 21 *celari iub.* o) 20 add. *his.* *) 19 *docebantur.* p) 14 om. *de solo.* 29 *de loco cui.* Idem antea *mercibus — mulier q̄.* *) Sich. *discesserint.* q) 20 *cessit eorum.* r) 8, 16, 17 *probatur.* s) 6—8, 10, 12, 14, 16—18 *haec.* 13 *nec.* 20 *hac* et mox *domini.* t) 6—8, 10, 15, 18, 19, 21 *sinimus.* Sich. *sinamus.* 12 *sin. et t.* 20 *sin. at t.* u) W., auct. Go., cui Be. in not. assent., em. ex interpr.: *cum agnationis parte tertia*; sed omnes codd. et edd. Sich. — Be. *agnatione partis tertiae*, quamobrem, etsi W. emendatio apertior est, codicum scripturam restitui. 20 *vicarie c. a. p. t.* *) Aur. Lugd. *praebeantur.* v) 10, 18, 20 om. *ad.* 29 om. *si.* x) 9, 20, 29 *praeiudicium*, sed 20 supr. lin. *praecium.* Ceterum multi codd. *pr. vel c.* y) Hinc deprompta est c. 16 Cod. Just. cit., quae ita se habet: *Mulier quae fuisse originaria docebitur, si cuiuscunque l. hom. secuta — vict. constiterit, eius omnem sobolem sec. v. c. conveniet rev. Dat.* etc. Mox 20 *infra.* z) 19 *omnem eius or.* a) W. tacite corr. *conveniat*, sed omnes codd. (praeter 10, 18, qui *convenit*) et omnes rell. edd. et Cod. Just. *conveniet.* b) 6—8, 10, 13, 16, 21 *quisquis.* c) 6—8, 10, 12, 14, 17, 18, 21 Sich. — Lugd. *convictus*, male. d) 6—8, 10, 14, 17, 21, Sich. *docemus.* *) Multi codd. *VII.* e) 8 om. *Rav. — et* et 20 *Rav.* Til. et Cod. Just. *Ravennae.*; rell. *Rav.* aut *Ravenn.* f) 6, 7, 10, 16, 18—21, 24, 30, 32, 33, 34, 39, Sich. — Lugd. Cod. Just. *Maximo*, perperam, sed in m. Cui. 1. Aur. Lugd. *Monaxio.* 35 *Moncatio.* 38 *Monatio.* 36, 40 om. *Mon. — Coss.* et 39 *et P. Coss.* g) Multi codd. *Planta.* *) 6, 7 *vel in suam voluntatem.* Cod. Ott. *annis* et nonnulli codd. *ann. hab. ac sic suum.* h) Multi codd. *vind. si quis intra.* i) Sich. *sive*, sed in m. *sibi.* *) Cod. Ott. *Colonā vero si XX annus.* Mox 20 om. *et* post *dom.* k) 6 *quaeritur.* 7 *queritur.* 8 *quiratur.* 20, 21 in m.

annos inventa fuerit et de alieno colono filios susceperit, cum agnationis parte tertia revocetur: quia[l] colonum duae partes agnationis sequuntur. Sane ne separatio coniugii fiat, illum, cuius colonus est, vicariam mulierem et[m] pro tertia agnatione[n] mulieris domino compensare praecipimus. Si vero mulier iuris alieni ingenuum maritum duxerit, omnis mulieris agnatio ad eius dominium pertinebit[o]. Quod hic minus est de colonae agnatione[p], in Novellis legibus invenitur.

TIT. XI. NE COLONUS INSCIO DOMINO SUUM[q] ALIENET[r] PECULIUM VEL LITEM INFERAT EI[s] CIVILEM.

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Clearchum[t] Vicarium Asiae[u].* Non dubium est, colonis arva, quae*) subigunt, usque adeo alienandi ius non esse, ut, et**) si qua propria habeant[v], inconsultis atque ignorantibus patronis in alteros transferre non liceat. *Dat. VI.[x] Kal. Febr.[y] Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

INTERPRETATIO. *In tantum*[z]) *dominis coloni in omnibus tenentur[z] obnoxii, ut nescientibus[a] dominis nihil colonus*[*]) *neque de terra neque de[b] peculio suo alienare praesumat.*

2.[c] *Impp. Arcadius et Honorius AA. ad Nebridium Vicarium Asiae[d].* *Coloni censibus duntaxat adscripti, sicuti ab his liberi sunt, quibus eos tributa subiectos non faciunt, ita his, quibus annuis functionibus et debito conditionis obnoxii sunt, paene est, ut quadam dediti servitute videantur. Quo minus est ferendum, ut eos audeant lite pulsare, a quibus ipsos, utpote dominis, una cum possessionibus distrahi posse non dubium est: quam de cetero licentiam summovemus, ne quis audeat domini nomen in iudicio lacessere, et cuius ipsi sunt, eiusdem omnia sua esse cognoscant. Cum enim saepissime decretum sit, ne quid de peculio suo cuiquam colonorum ignorante domino praedii aut vendere aut alio modo alienare liceret, quemadmodum contra eius personam aeque poterit iure consistere, quem nec propriis quidem leges sui iuris habere voluerunt, et acquirendi tantum, non etiam transferendi potestate permissa, domino et acquirere et habere voluerunt? Sed ut in causis civilibus huiusmodi hominum generi adversus dominos vel patronos aditum intercludimus et vocem negamus, exceptis superexactionibus, in quibus retro principes facultatem eis super hoc interpellandi praebuerunt, ita in criminum accusatione, quae publica est, non adimitur eis propter suam suorumque iniuriam experiendi licentia.*

Tit. XI. C. Th. (vid. supra tit. IV, c. 2, not. k et infra tit. XIII.), Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—36, 38—40, 42—45, 46, 49, Aeg. L. R. U. Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. *Tit. XI.* L. R. B. Tit. XIV. Sec. Go. cod. Just. XI, 49. — c. 1. Br. Al., codd. edd. ante W. *c. un.* W. c. 1. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—21, 29; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 45; textus et subscr. in codd. 25, 37, sed vid. de cod. 37 tit. antec., not. super. et not. *p*; solus textus om. in codd. 27, 28, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola subscr. in cod. 26. — c. 2. W. *c.* 2. In codd. et in rell. edd. deest haec c. Cod. Just. XI, 49, 2.

42, cod. Ott. *queratur.* Alii codd., Sich. in m. *quaeretur.* Paullo post 20 *et fil. de al. col.* l) Nonn. codd. *quem.* Cod. Ott. *agnatione parte terciā.* Idem post *sequuntur* add. *et tertiā colonā.* m) 42 add. *dare.* Cod. Ott. *illum cui col.* Sich. om. *et.* n) Cui. 1 — Lugd. *agnationem.* o) Seqq. des. in codd. 21 et Ott. Pro his in hoc est: *in quinto libro theudosiani lex ista requirenda titul. nono; expl. lex roma.* p) Nonn. codd. *praecepimus — omnes mulieres — dominum — agnitione.* In cod. 37 statim sequitur c. un. sq. tit., cuius rubr. om. Cf. Nov. Valent. de Colonis vagis (ed. Berol. p. 1338). q) Ita 6—8, 10, 12—15, 17, 18, 26, 29—31, 38, 42, 44, Cui. 2 - Ri*.; rell. *Suo;* sed gravius est *Suum* et commendatur ipsis L. R. B. vv. *Nec serv. n. c. peculium suum posse distr.* et praeterea sq. legis h. tit. verbis: *ne quid de peculio suo.* Edd. L. R. B. *suo,* sed Ott. Am. *suo peculium suum posse* (Am. *possit*) *distrahere.* r) *Vel,* quod in edd. Go. — Be. add., recte a W. deletum est, cum et incommodum sit et in compluribus codd. et Br. Al. et L. R. B. om. 20 Ne *colunus i. d. suo alienentur* (sec. man. corr. *alienetur*) etc. s) Recte W. revocavit *Ei,* quod Be. auct. Til. et cod. 6 deleverat. Exstat autem ap. Til. in indice titt. 21 om. *Ei,* sed habetur in permultis et opt. codd. Br. Al. et in L. R. B. Be. h. l. annotat: „*In L. punctis notatum est.*" Quid significet sigium *L.,* quod saepe in notis ap. Be. adhibetur, nescio, cum neque hic neque in ceteris locis, ubi commemoratur, cum codd. aut edd. congruat. t) 20 *Eufarcum.* 6 *Clearium.* Ceteri codd. *Cliarcum* aut *Clearcum,* ut Sich. Cui. 1 — Ri*.; Aur. Lugd. in m. *ad Nebridiū* ex L. R. B. In cod. 20 imperatores inverso ordine scripti sunt. u) Sich. *Vic. Cariae.* 19 *Africe.* 21 om. *Asiae.* *) Cui. 1 — Lugd. *que.* **) 20, 21, Sich. — Lugd. om. *et.* v) 19, 20 *habuerint.* x) 16, 36, 40, Sich. in m. *V.* 30 *XVI.* 33, 45 *VII.* In subscr. h. c. incip. cod. 45. y) 40, Sich. in m. *Septemb.* *) 20 add. *a.* z) Nonn. codd. *tenentur.* a) Go. Ri. Ri*. *ne scientibus.* *) Sich. Cui. 1 — Lugd. om. *colonus.* b) *de* om. ap. Go. Ri. Ri*., add. autem in corr. c) Primus W. auct. L. R. B. recepit hanc c. ex Cod. Just. Multa enim huius tituli deesse, cum ex ipsa rubrica tituli apparet, quae plura promittit, quam a Visigothis dantur, tum ex L. R. B. Tit. XIV. cognoscitur, ubi haec leguntur: *Nec servum nec colonum peculium suum posse distrahere, insuper et ementes furti actione tenendos, secundum constitutionem Hermogeniani sub tit. de eorum contractibus qui alieno iure subiecti sunt, et Theodosiani legem lib. V. sub tit. ne colonus inscio domino suo alienet peculium, vel litem inferat ei civilem, ad Nebridium, Vicarium Asiae* etc. Eam igitur constitutionem omiserunt Gothi; sed Tribonianus illam recepit congruo Iustinianei Cod. titulo, puta c. 2 C. Just. In quibus caus. coloni censiti dominos accusare poss. (XI, 49). Iure igitur W. eam, sed literis inclinatis scriptam, huc revocavit. Vid. W. in E. L. L. 1826, p. 1084 (Opp. Acadd. p. 438), quo loco se defendit contra eorum sententiam, quibus hoc non recte factum esse visum erat. d) Cod. Just. vulgo *N. Comiti Asiae;* sed Hal. Cont. Russ. nomen Nebridii et dignitatem om., Cuiacius in Comm. c. 2 cit. (Opp. ed. Francof. 1595. fol. T. III, p. 386) solam digni-

TIT. XII. DE LONGA CONSUETUDINE[e].

1. *Imp. Julianus*[f] *A. ad Maximum*[g]. Venientium est temporum disciplina [*]), instare veteribus institutis. Ideoque cum[h] nihil per caussam publicam intervenit[i], quae diu servata sunt, permanebunt. *Dat. IV. Kalend. Mart. Constantinopoli, Juliano A. IV.* [*]) *et Sallustio Coss.* (363.)

Interpretatio. *Longa consuetudo, quae utilitatibus publicis*[k] *non impedit, pro lege servabitur.*

TIT. XIII.[l] . . . .

— — — — — — — — — —

— — *Desunt tredecim constitutiones.* — —

— — — — — — — — — —

14. *Impp.*[m] *Valentinianus et Valens AA. ad Mamertinum*[n] *Pf. P.* *Quicunque deserta praedia meruerint sub certa immunitate, ad possessionem impetratorum non prius sinantur accedere, quam vel fideiussoribus idoneis periculo curialium datis vel maxime utilium patrimonii sui fundorum*[o] obligatione securitatis publicae firmaverunt[p] cautionem, susceptos[q] scilicet semel *fundos*[r] post emensa immunitatis spatia, inconvulsa a se vectigalium pensione retinendos. *Dat. VII. Kal. Jun. Divo Joviano et Varroniano Coss*[s]. (364.)

Tit. XII. C. Th. (vid. supra tit. IV, c. 2, not. *k* et tit. sq.), Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—36, 38—40, 42—44, 46, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. W. *Tit. XII.* In cod. 37 est *Tit. XI.* Cod. Just. VIII, 53. — c. 1. Br. Al., codd. edd. *c. un.* Go. eam coniungi vult cum c. 2 C. Th. de Dotibus (III, 12), c. 3 et 4 C. Th. Sine censu (XI, 3). Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—21, 29; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 28, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola subscr. in cod. 25.

Tit. XIII. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *Tit. XIII.* Cod. Just. XI, 61. — c. 14. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 14. Vid. not. *m*. Cod. Just. XI, 58, 3. Fortasse coniungenda est cum 3 C. Th. de Legatis (XII, 12) aut cum c. un. C. Th. de Equestri dignit. (VI, 36). Vid. infra not. *s*.

---

tatem. In c. 56 C. Th. de Appell. (XI, 30) Nebridius vocatur *Proconsul Asiae*, unde Go. (Prosopogr. v. Nebridius), quem Spangenb. sequitur, in c. 2 Cod. Just. poni volunt *Procons. Asiae.* W., quem secutus sum, tenuit scripturam L. R. B.

e) „Titulus hicce cur huc relatus sit, iam clarius intelligitur. Nempe quia consuetudinis non levis auctoritas erat in re agraria, quae mox tractatur." W. f) 6—8, 10, 15, 18—21, 27, 29, 32, 38, 40, 42, 44 *s. Const.* s. *Constantinus*, ut Til., s. *Constant.* Hoc etiam est in edd. Sich. Cui. 1 — Ri*., Impr. Go. et W. Sed *Const.* s. *Constantin.* significatur etiam *Constantius.* Si ponitur *Constantius*, v. *Dat.* in subscr. habendum est pro *Reddita*, ut vivo Constantio lex facta, hoc autem anno promulgata sit; si vero *Julianus* scribitur, quod Be. W. auct. Go. receperunt, nihil mutandum est. Sed mihi videtur nomen *Constant.* ex deperdita aliqua antiquiore lege huc translatum esse a librariis, quibus Juliani apostatae nomen invisum erat. g) Dignitas deest in codd. praeter 15, qui *Maximo praefō.*, et 33, 34, ubi Maximus *ppō.* nominatur. Go. in Prosopogr. propter Symmachum X, ep. 47, Ammian. Marcell. XXI, 12 *Pf. U.* hunc Maximum fuisse putat. *) 20 *disciplinam.* h) 29 *I. quod n.* 20 *I. c. nichil colon' per* etc. i) Nonn. codd. *interveniet.* 26 *intervenit qui ex serv.* *) 6, 20 et Til. om. *A.* VI, Sich. om. *IV.* Ceterum 20 *Julio* et 6 sec. Ri. *et P. Sall.*, sed rectius 6, 7 cum aliis codd. *Psallustio.* k) Nonn. codd., Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *utilitates publicas.* 20 *utilit. iudicis.* Batavi in Bijdr. l. c. p. 350 multas huius tituli constitutiones periisse opinantur.

l) Non dubito hic Wenckii verba recipere, quae haec sunt: „Sequuntur, Taurinensis Cod. et Peyroni beneficio, fragmenta extremae libri quinti partis, quam ad ius agrarium spectantem, sibique inutilem, Gothi plane neglexerunt. Et folium quidem quod proxime sequitur nonum nullam habet nec libri nec tituli notam: argumentum tamen et numeri legibus aversae partis adscripti, hunc ei locum assignant. In folii autem decimi, quo argumentum, et legum numeri continuantur, ora superiore *libri V.*, in dextra *tit. XIII.* nota comparet, ut igitur hic in quo nunc versamur tit., etiam in genuino Codice illum, qui est *De longa consuet.* statim secutus, neque omnino in priore libri V. parte ullus titulus a Gothis omissus esse videatur. Deest autem rubrica, quam Peyronus effinxit talem: *de Fundis Patrimonialibus, Emphyteuticis et Saltuensibus*, accommodate ad argumentum, et Cod. Just. lib. XI. tit. 61. Sed malui vacuum rubricae locum relinquere, quam coniecturam sequi, in re admodum fallace." Ceterum P. et Pu. numerum et rubricam tituli uncis inclus. m) Cum in aversa folii noni parte primus constitutioni adscriptus numerus sit *XVIIII.*, supputatis retro numeris W. recte docet, folium in media c. 14 incipere, deesse igitur tredecim priores huius tit. constitutiones. Numeros etiam c. 14—18, qui in cod. 1 avulsi sunt, P. restt. et uncis inclusit. Iam impp. huic fragmento praefigendorum nomina P. e subscriptione supplevit et uncis inclusit. Item Pu.; W. cum propter vv. et argumentum, tum propter congrua imperatorum nomina, c. 3 Cod. Just. de Omni agro des. (XI, 58) putat ex hac lege desumptam esse, qua re et ipsa verba et inscriptionem h. c. ex Cod. Just. supplevit. Ceterum haec lex est illa *divi patris sui* (Valentiniani) *aperta praeceptio*, ad quam provocat Gratianus in c. 1. Cod. Just. de Locat. praed. civ. (XI, 70), authentica h. c. interpretatione, et Arcadius et Honorius respiciunt in c. un. C. Th. Qui conductores rei privatae (X, 5). n) Cod. Just. vulgo *Mamertium*, sed recte W. corr. *Mamertinum.* Vid. c. 15 h. t., Gothofr. in Prosopogr. v. Mamertinus et Cuiac. in Comm. ad c. 3 Cod. Just. cit. *Ad Mamert.* deest ap. P. Pu. o) W. „Ordinem verborum paullulum immutavi, ut fragmentum Taurinense cum lege Justinianei Cod. coalesceret, in quo haec in compendium redacta sunt. Sic enim ibi: *vel fundis patrimonii sui maxime utilibus obligatis, idonea cautione firmaverint, susceptam a se possessionem nullo detrimento publico relinquendam.*" p) Restitui ex cod. 1 *firmaverunt*, quod W. ex Cod. Just. mutav. in *firmaverint.* Hoc est concinnius et ingenio Latino aptius, illud certius et magis definitum. q) Ita 1, quod plane congruit cum Cod. Just. *susceptam a se possessionem.* Sed P. et Pu. mendose *suspectos.* r) V. *fundos* deest in apographo cod. 1, edidit autem nihil de omissione eius monens P. p. 129. Etenim cod. 1 ita habet: *susceptosscilicetsemelpostemensainmunita.....*] Sed quia ita secunda folii linea brevior prima est, Wenckius verbum illud plane necessarium typographi negligentia ibi excidisse, legi autem revera in ipsa membrana arbitratur. s) Subscriptio deest in Cod. Just. Aut leg.

15. *Iidem* *) *AA. ad Mamertinum Pf. P.* Emphyteutica[t] praedia, quae senatoriae fortunae viris, praeterea variis[u], ita sunt per principes veteres elocata[v], ut certum vectigal annuum ex his aerario penderetur[x], cessante licitatione, quae recens statuta est[y], sciat magnifica[z] auctoritas tua a priscis possessoribus sine incremento licitandi esse retinenda[a]; ita, ut quaecunque in commissi fortunam inciderint[b], ac pleno dominio privatis occupationibus retentantur[bb] a[c] Leontii et *) Sallustii consulatu, ius pristinum rursus agnoscant. *Dat. IV. Kalend. Aug. Sirmio, Divo Joviano et Varroniano Coss.* (364.)

16. *Iidem AA. ad provinciales Byzacenos.* Nequaquam emphyteuticos fundos ante commissi vitium ad alterum transire debere, sancimus etc. *Dat. prid.* [cc] *Id. Septemb. Aquileia, Divo Joviano et Varroniano Coss.* (364.)

17. *Iidem AA. ad Mamertinum Pf. P.* Super fundis emphyteuticis seu patrimonialibus[d] divus Julianus[e] legem consultissimam dedit, scilicet, ut, qui ex his vel ad privatorum iura transissent, vel minuto canone conditionis[f] fisco locationibus tenerentur, ad statum retraherentur antiquum[g]. Hanc legem quidam iudicum interpretati pravius sunt, quam utilitas publica postulabat: ut eiusmodi praedia[h] ex rebus privatis nostris eruentes, ibi tantummodo satisfacerent legi, ubi non intererat fisci vectigalibus, utrumne privato iure an emphyteutico possideret[i]. Quamquam igitur animadvertimus esse consultius[k]: in eodem statu fundi[l] maneant, in quo ante legem divi Juliani fuerant; de quibus tamen nihil specialiter statuit, ab his, quibus omnia deinceps erogata[m] sunt, auctoritas tua redhiberi eos maturo iubebit auxilio. Erga ceteros sane fundos, quos recentium principum effusio aut perpetuo iure donavit aut deminuto canone concessit emphyteuticariis obtinendos, edictum comprehensi principis auctoritas tua valere praecipiat. *Dat. et PP. Romae VI. Kal. Novemb., divo Joviano et Varroniano Coss.* (364.)

18. *Iidem AA. ad Florianum Com.*[n] Quotiescunque emphyteutici[o] iuris praedia in vitium delapsa commissi, actis legitimis ac voci fuerint subiicienda praeconis, super facto licitationis et augmento nostra[p] peren-

— c. 15. C. Th., cod. 1 (sed absciss. num.), P. Pu. W. c. 15. Significatur c. 3 C. Th. de Locat. fund. iur. emph. (X, 3), c. 4 C. Th. de Collat. fund. patrim. (XI, 19). Cf. etiam c. 3, 4 Cod. Just. de Fundis patrim. et salt. (XI, 61) et c. 2 Cod. Just. de Locat. praed. civ. (XI, 70). — c. 16. C. Th., cod. (sed absciss. num.) 1, P. Pu. W. c. 16. Coniungenda est cum c. 9 C. Th. de Petitionibus (X, 10), c. 3 C. Th. de Collat. fund. patrim. (XI, 19), c. 59, 60 C. Th. de Decurion (XII, 1), c. 17 C. Th. de Episcopis (XVI, 2). Vid. not. *cc*. — c. 17. C. Th., cod. 1 (sed absciss. num.), P. Pu. W. c. 17. Cf. Bijdr. l. c. p. 346 sq. Vid. etiam c. 1 C. Th. de Equestri dign. (VI, 36), not. *d*. — c. 18. C. Th., cod. 1 (sed absciss. num.), P. Pu. W. c. 18. Fortasse coniung. cum c. 4 sq. tit.

III. et add. *Serdicae*, ut in eundem diem h. c. incidat, quo data est c. 3 C. Th. de Legatis (XII, 12), aut in c. 3 leg. *VII.* pro *III.*, quae numerorum commutatio facilis est; si vero h. c. coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Equestri dign., tum add. *Philippopolis*. Vid. infra c. 1 cit., not. *d*. *) P. et hic et in sqq. constt. *Idem* pro *Iidem*, codicem 1 secutus, qui semper *Idem* habet, ubi scrib. est *Iidem*, quod brevitatis caussa semel moneo. H. l. *Iidem* suppletum est. t) Codex et P. fere semper *enfyteutica* etc. u) P. Pu. *Sen. Fortunae, viris pr. var.*, quam interpunctionem W., propter insolentem vv. *senatoriam fortunam* pro ipsis senatoribus usum, recte mutavit. v) Syllaba *ta* om. a librario cod. 1. x) 1 pen[. *iretur*. y) Sec. W. a Constantio, quo regnante Leontius et Sallustius, qui paullo post commemorantur, consules fuerunt. z) 1 *magnificas*, mendose. a) Id est sec. W., ut non liceat augere annuam pensionem. b) Apte W., spectatis c. 3 et 4 Cod. Just. citt., his vv. intelligi censet emphyteutica praedia, quae erepta sunt possessoribus, quia maiorem canonem persolvere noluerunt. Neutiquam igitur transferenda sunt ad eam iacturam, quam non soluto canone patiuntur. bb) Haec vv. P. habet pro: „fundis rei privatae accensentur", impr. W., qui ea interpretatur: „ab ipsis actoribus et procuratoribus dominicis exercentur." Sed P. idem dicit atque W. Cf. P. comm. circa fin. c) Praepositionem in cod. 1 om. add. W., qui comma post *retentantur* a P. Pu. positum delet. Si codicis scriptura tenetur, vv. *ita — consulatu* referenda sunt ad possessores tantum Leontio et Sallustio consulibus (ann. 344.) expulsos; si vero W. emendatio recipitur, ad quoslibet possessores ab his inde consulibus usque ad ann. 364, quo haec c. data est, praediis electos. Sed illi interpretationi obstat praesens *retentantur*, quod non commode cum anno huius legis coniungi potest, quare praetuli W. emend. *) Ita 1, sed edd. *ac*. cc) Rep. in c. 3 cit. *II.* sive *prid.* et in c. 59 et 17 *II.* sive *prid.* pro *IV.*, ut omnium illarum constt., quas inter se coniungendas esse dixi, unus dies fiat, quam levem mutationem nemo improbabit, qui meminerit librariorum in scribendis numeris negligentiam. d) Ita 1, P. Pu.; sed W. *provincialibus*, err. typogr. e) Haec lex non exstat. f) P. tentat *conductionis*, sine caussa. Conditio hic est pro pacto, conventione. g) Cf. de h. l. P. p. 133 et W. p. 304, not. *p*. h) 1 *praeda* mendose. i) P. W. legi volunt *possiderentur*. k) W. add. particulam *si* et propter orationis nexum et propter scripturam cod. 1 *consultiusneod.*, in qua facile geminatio excidere potuit; praeter necessitatem. Nam tria in seqq. iubentur: primum: „fundi in eodem statu maneant, in quo ante legem Juliani fuerant, quamquam *consultius* est eam sequi, quae nunc optime conveniunt cum exordio legis: *Super fundis — Julianus legem consultissimam dedit;*" alterum: „fundi, de quibus lex Juliani nihil specialiter statuit, redhibeantur ab his, quibus omnia deinceps erogata sunt"; tertium: „erga ceteros sane fundos" etc., in quibus inest applicatio legis. l) P. in comm. prop. *in eodem statu aliqui fundi maneant*, cum ipsi haec vv. cum illis, quae antea de consultissima D. Juliani lege dicta erant, pugnare videantur. Contra W. Peyroni coniectura non omnem caliginem, quae hanc sententiam premat, tolli, sed vv. quaedam post *specialiter*, in quo v. versus finitur, a librario omissa esse existimat. Sine caussa; vid. nostram annotationem *k*. m) Haec vv. W. intelligit de remissione tributorum, a quibus ii tantum, qui fundos rei privatae, non qui emphyteuticos vel patrimoniales possidebant, immunes erant. n) Scilicet *rei privatae*. Vid. Go. in Prosopogr. h. v., c. 4 sq. tit. et c. 11 C. Th. de Exact. (XI, 7). Ceterum

nitas consulatur; nec prius eius *dominio*, qui ceteros oblatione superavit, perpetuae firmitatis robur accedat, quam si super pensionis modo, conductoris nomine, enthecae quantitate[q], nostrae tranquillitatis arbitrium, fideli ratione consultum, observanda praescripserit[r]. *Dat. IV. Kal. Mart. Treviris*[s], *Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

19. *Iidem AA. ad Germanianum*[t] *Com. S. L.* Fundi emphyteutici patrimonialisque iuris in antiquum ius praestationemque redeant, ne quoque exempti ab emphyteutico patrimonialique titulo, veluti privato iure teneantur[u], rectoribus provinciarum et rationalibus monendis, ut sciant, contra commoda largitionum nostrarum specialia non admittenda esse rescripta[v]; his tantummodo exceptis, quos in re privata nostra secundum legem datam iam dudum[x] in hoc nomine manere praecipimus[y]. *Dat. V. Kal. Aug.*[z] *Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

20. *Iidem AA. ad Germanianum Com. S. L.*[a] Placuit, ut *emphyteuticorum* fundorum patrimonialiumque[b] possessores, quo voluerint, quo potuerint[c] tempore, et quantum habuerint pensionis paratum, [dummodo non amplius, quam in tribus per singulos annos vicibus[d]] officio rationalis assignent ac de suscepto ab eodem securitatem[e] eodem die pro more percipiant: modo ut intra[f] Januariarum Iduum diem omnis summa[g] ratiociniis publicis inferatur: gravissimae poenae subdendo officio[h], si cuiquam, quolibet anni tempore [dummodo nequaquam numerum trinae[i] illationis excedat] solutionem facere gestienti, negaverit susceptionis officium vel si moram fecerit in chirographo securitatis edendo[k]. Super quo possessores apud curatores[l] vel magistratus, aut quicunque in locis fuerit, qui conficiendorum actorum habeat potestatem, conveniet[m] contestari, ut et[n] de officii insolentia constet, in quod[o] exercenda vindicta est, et[p] his possit esse consultum. *Dat. XIV. Kal. Jun. Remis, Gratiano N. P. et Dagalaipho Coss.*[q] (366.)

21. *Iidem AA. ad Auxonium Pf. P.*[r] Si fundos patrimoniales *) vel emphyteuticos quispiam postularit, super nomine suo ad nostram clementiam sciat esse referendum, ut temeritatis notam subeat. Sane si rationalis vel eius officium per conniventiam[s] fundum huiusmodi tradendum esse crediderit, summo supplicio sese afficiendum esse cognoscat, ademptis facultatibus. *Dat. pr.*[t] . . . .

— — — — — — — — — —
— — *Desunt octo constitutiones.* — — —
— — — — — — — — — —

— c. 19. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. c. 19. — c. 20. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. c. 20. Cod. Just. XI, 64, 4. — c. 21. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. c. 21.

ad suppl. est a P. o) 1 *enfyteuticis*, mendose. p) 1 *nostro*, mendose. q) 1 *quantitatae*. r) Pu. *praescriperit*. s) 1 *triu*. P. *Triß*. Pu. *Triv*. t) Ita 1, sed P. Pu. mendose *Germanicum*, impr. W. Cf. Go. in Prosopogr. v. Germanianus, quod nomen etiam P. in comm. habet. u) W. de h. l. ita disserit: fundorum rei privatae, i. e. ipsius principis, possessores ab omni alio tributo, praeter canonem, immunes erant; emphyteutici et patrimoniales non ita. Intererat igitur fisci, ne utrumque fundorum genus confunderetur. v) „Similiter Valentinianus in fine c. 3 Cod. Just. de Fundis patrim. (XI, 61) ad eundem Germanianum datae.“ W. x) W. intelligit c. 15 h. t., Batavi in Bijdr. l. c. p. 347 c. 17 h. t.; mihi vero videtur h. l. ad deperditam aliquam legem respicere. y) 1 *praecipimus*. P. Pu. W. *praecepimus*, sine caussa. Ret. est *praecipimus*, id est quos manere volumus, ex mente illius legis iubemus. z) W. putat, supplendum esse *Mediolani*, ubi tunc commoratum esse Valentinianum Go. docet in Chronol. h. a. a) Cod. Just. *ad Germanum*, impr. P. W.; idem om. *Com. S. L.* b) 1 *utfundorumpatrim.|nialiumq. poss.*, unde P. Pu. om. *q.* edd. *ut f. patrim(o)nialium possessores*, allata simul a P. Codicis Just. scriptura, quam W. recepit et nos comprobamus. Videtur ergo v. *emphyteuticorum*, quod et apud nos et ap. W. literis inclinatis expressum est, per errorem librarii cod. 1 excidisse, neque vero litera *q.* mendose addita esse, ut P. et Pu. arbitrantur. c) *quo potuerint* om. in Cod. Just. d) 1 *civibus*, mendose. e) Id est apocha. Cod. Just. VI, 38, 3. f) 1, P. Pu. *intro*; recte W. ex Cod. Just. ed. *intra*. g) 1 mendose *summam*. h) Ita P., quem Pu. et W. secuti sunt, edd. ex Cod. Just. Neque enim recte legitur in cod. 1 *subdendaofficiisicuiquam*, ex cuius scripturae vestigiis non improbabiliter W. colligit, olim scriptum fuisse: *subdendis officiis* et mox *negaverint — fecerint*. i) Cod. Just. *ternae*; sed Cui. et cod. Gott. *trinae*. k) 1 *edendu.|*, mendose. l) Cod. Just. *poss. aut procuratores*, impr. P. et W. Intelliguntur enim curatores civitatum, qui saepe in hoc Codice commemorantur et nonnunquam iuri dicundo praeerant. Cf. Car. de Savigny, Geschichte des R. R. im Mittelalter, T. I, p. 41—43, 86 sq. (ed. 1); p. 64—69, 112 sq. (ed. 2). Rectius etiam auctore W. dicitur *contestari apud aliquem* quam *aliquem*, si de iudice sermo est. m) Cod. Just. *fuerint — habeant — conveniat*. *Conveniet* rectius dicit P. n) Ita Cod. Just. In palimps. deest *et*. Sed cum in vocale *ut* finiatur linea, in quarum singulis etiam hic literae aliquot, licet paucae, recisae sunt, recte W. non dubitavit copulam addere, a P. Pu. neglectam, sed necessariam, ut duplex finis, cuius caussa requiritur contestatio, elucescat. o) Cod. Just. *in quo*. p) Hanc quoque copulam in cod. 1 omissam suppleverunt edd. ex Cod. Just. q) In cod. 1 abscissae sunt literae *ipho*. P. Pu. *Dagala(ifo.)* Tota subscr. deest in Cod. Just. r) Fuit Auxonius Pf. P. Orientis ann. 368, 369. Videtur ergo Wenckio haec lex alterutro anno a Valente data esse eo consilio, ut etiam in Oriente emphyteuses perpetuae essent, neque fundum, quem alius possideret, sine poena petere liceret. P. hanc legem pro fugitiva habet. In annorum commemoratione errat W. *) Pu. *patrimomniales*. Paullo post P. Pu. ita interpungunt: *postularit super nomine suo, ad nostram* etc., male. s) 1, P. *conhibentiam*. Pu. *cohibentiam*. t) Hic abrumpitur folium nonum codicis Taurinensis.

30. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Cynegio Pf. P.*[u] *Quicumque defectum*[v] *fundum* patrimonialem exercuerit, instruxerit[x], fertilem idoneumque praestiterit, salvo patrimoniali canone, perpetuo ac[*]) *privato* iure defendat, velut[y] domesticum et avita[z] successione[a] *quaesitum* sibi habeat, suis[b] relinquat, neque eum aut promulgatione rescripti[c] aut reverentia sacrae annotationis quisquam *a fructu*[*]) impensi operis excludat. Ceterum eos, qui opimas ac *fertiles* retinent[d] terras aut etiam nunc sibi aestimant[e] eligendas, pro defecta[f] scilicet portione[g] summam debiti praesentis iubemus implere: eos[h] etiam, qui emphyteuticario *nomine* nec ad plenum idoneas nec omnimodis[i] vacuas detinent, sic *ex*[k] illis quoque, quae praesidio indigent, iustam ac debitam quantitatem debere suscipere, ut indulto temporis spatio, *post biennium* decretum canonem[l] solvendum esse meminerint. Ii[m] autem, qui proprio voluntatis assensu[n] nunc, quod permisimus[o], elegissent[p], neque sibi nunc opimum aliquid et conducibile vindicarint[q], sed tantum nuda et relicta *susceperint*, triennii immunitate permissa, debitum canonem pendant[*]). Nemo tamen qualibet[r] meriti et potestatis obiectione *summoveatur*, quo minus[s], ad diacatochiae[t] vicem, defectas *possessiones* patrimonialis iuris accipiat, earum tributa et canonem soluturus: illud speciali observantia[u] procurantes, ut primum[v] vicinas et in eodem territorio sortiatur; *dehinc* si neque finitimas neque in iisdem[x] locis repererit constitutas[y], tunc demum etiam longius positas, sed in quantum *fieri* valet pro interiecto spatio sibimet cohaerentes, *pro modo* et aequitate suscipiat, ut[z] consensu omnium fiat, *quod* omnibus profuturum est. *Dat. VIII. Kalend. Novembr. Constantinopoli, Honorio*[a] *N. P. et Evodio Coss.* (386.)

— c. 30. C. Th., cod. 1 (sed absciss. num.), P. Pu. W. c. 30. Cod. Just. XI, 58, 7. Bas. LVI, 8, 7. Coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Usuris (II, 33), c. 2 C. Th. de Fugit. col. (V, 9), c. un. Cod. Just. de Colon. Palaest. (XI, 50), c. 5 Cod. Just. de Agric. et manc. (XI, 67) et fortasse cum aliis Cod. Just. constt. Vid. supra c. 2 de Fugit. col. cit., not. super.

u) In syllaba *um* proximi v. *fundum* incipit decimum cod. 1 folium, quod totum propter luculentissimam in superiori ora inscriptionem *Lib. V. T. XIII.* ad eundem titulum idemque argumentum pertinet, et cum in aversa folii parte primae legis numerus sit *XXXIII*, a c. 30 incipiat necesse est, ut unum tantum inter hoc et antecedens folium absit cum octo constitutionibus. Incipit autem hoc folium in eadem c., quae est septima Cod. Just. de Omni agro des. (XI, 58), ita tamen ut inscriptio et duo prima h. c. verba una cum syllaba *fund* verbi *fundum* in cod. 1 perierint. Et prima quidem vv. W. ex Cod. Just. restituit; nomina autem imperatorum, quamquam uncis inclusa, P. (quem Pu. et W. secuti sunt) ex fastis atque adhibita subscriptione, quae in cod. 1 exhibetur, deest in Cod. Just.; vv. denique *Cynegio Pf. P.* in cod. 1, ap. P. Pu. et in Cod. Just. omissa idem W., auctoritate Cuiacii, reposuit, cum ad Cynegium multae similis argumenti constt. hoc anno datae sint. Cod. Just. habet *Iidem AAA.*, id est, si antecedentem legem inspicimus: *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius.* Cuiacius autem in Comment. (Opp. ed. Francof. 1695. T. III, p. 395) ed. *Iidem AAA. et Arcadius A.*, sed del. *Gratianus*, qui iam ann. 383 perierat. Advertendi sunt praeterea haec legentes, in sqq. constt., quae solis Taurinensibus foliis debentur, propter laceratam eorum conditionem multa restituta esse ab editoribus, pleraque autem a P., in quibus locis indicandis ita versati sumus, ut, ubi nihil dicitur, quis lacunam primus expleverit, P. intelligendus sit, in reliquis autem is, quem auctorem annotatio nominat. Quae suppleta ex Cod. Just. sint, per se apparebit. v) Vulgo in Cod. Just. *desertum*, male. Cuiacius et codd. Russardi *defectum*. Etenim *defectus* ex W. sententia dicitur fundus sterilis et inanis, qui ideo onera ipsi imposita sustinere non potest, *ἀγρὸς ἄπορος*, ut redditur in Bas. l. c. Is igitur commode h. l. opponitur *fertili et idoneo*. Cf. c. 3 et 12 C. Th. de Censitor. (XIII, 11), c. 3 C. Th. de Indulg. deb. (XI, 28). Itaque v. *desertum* hic nullus locus. Et quamquam ipsum principium in cod. 1 deest, idem tamen nostram lectionem infra confirmat, ubi pro vulg. *deserta* exhibet *defecta* et paullo post *defectas possessiones*. Olim *defecta* appellabantur *aphantica.* x) Cod. Just. *exerc. et fert.* et om. *instruxerit.* *) W. *atque*, sed 1, P. Pu. Cod. Just. *ac.* y) Cod. Just. *et velut*, sed nonn. codd. om. *et.* z) 1 *habita*, ut infra V, 15, 11. a) Pu. *successione.* b) 1 *sui;* a m. sec. corr. *suis.* Cod. Just. vulgo *suisque*, sed cod. Gt. et Cuiac. *suis.* c) 1 *proscripti*, mendose. *) ....*ctum*, sed corr. *ctu*, puncto supra posito. d) Cod. Just. *possident.* e) Cod. Just. *existimant.* 1 *aestimas.* f) Cod. Just. vulg. *deserta*, sed Cuiac. *defecta*, ut cod. 1. g) 1 *portionem;* a m. sec. corr. *portione.* h) Cod. Just. *illos.* Recte W. notam puncti ab edd. Cod. Just. atque ab ipso P. Pu. ante hoc v. positam cum distinctione minus plena permutavit, quoniam sequentes infinitivi *debere suscipere* et ipsi pendent a v. *iubemus.* i) Vid. c. 7 pr. C. Th. de Honor. cod. (VI, 22). Cod. Just. *omnibus modis.* k) Haec vv. in cod. 1 abscissa restituit W. ex Cod. Just. Male P. Pu. *si ex.* l) 1 *canone.* m) 1 *i* et ponitur alia litera *i* supra lin., ut leg. sit *ii.* P. Pu. *Hii*, ortographiam cod. 1 secuti. Incipit enim in litera *i* versus novus, cuius priores literae avulsae sunt. Tota sententia a vv. *Ii — pendant* deest in Cod. Just., quia de triennii immunitate iam cautum erat c. 1 Cod. Just. eod. n) 1 *adsensum*, a man. sec. em. *adsensu.* o) 1 *quod*|...*imus.* P. Pu. suppl. *dic* (*dicimus*), quod et W., quamquam renuens, retinuit. Edidi *permisimus* (*pmis*). p) 1 *eligissent.* q) 1, P. Pu. *vindicarent*, sed W. *vindicarint*, recte propter sq. *susceperint.* r) 1 *qualibent*, a man. sec. *qualibet.* s) 1 *potestatisubiectio*|....*submoveatquominus.* P. Pu. edd. *potestatis subiectio(ne eum)submoveat.* Nostram lectionem W. hausit ex Cod. Just., quae commendatur per facilem commutationem literarum *u* et *o* in v. *obiectionis* et omissionem virgulae compendium scripturae in v. *summoveat* indicantis. Deinde v. *eum*, quod P. inserit, plane non habet, quo referatur; praecedit enim pluralis. t) 1 *diacatochiam.* Cf. de notione v. *diacatochia* Cuiac. l. c., Go. in comm. c. 1 C. Th. de Fisci deb. (X, 16) et W. ad h. c. pag. 311, not. *y* et *c.* u) 1 *observantiam.* Cod. Just. *observatione.* v) Cod. Just. *primo.* x) 1, P. Pu. *hisdem.* y) 1 *reppererint*|....*tituas.* z) Cod. Just. add. *id.* a)

31. *Iidem AAA. Floro Pf. P.*[b] Saltuenses[c] fundi iurisque patrimonii, in Orientis regionibus siti, turbata exactione dispositionis[d] annuae, maximo dicuntur dispendio fatigari et immanissima opprimi mole[e] reliquorum, eo, quod ad ordinarios sollicitatio transducta, latiorem dependendi[f] praebuit facultatem. Illustris itaque auctoritas tua memoratos fundos ad rationalium curam praecipiat revocari. *Dat. IX.*[g] *Kal. . . .*[h] *Constantinopoli, Timasio et Promoto Coss.* (389.)

32. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius*[i] *AAA. Rufino Pf. P.* Fundos patrimoniales semel expetitos et traditos refundere, conductoribus omnino non liceat[k]; et *si* huiusmodi facultatem quolibet tempore, qualibet auctoritate meruerunt, impetratis in fraudem publicam no . . . . | tur[l]. *Dat. XVIII. Kal. Aug. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.* (393.)

33. *Iidem*[m] *AAA. Rufino Pf. P.* Jus emphyteuticum, quo[n] iuris patrimonialis vel rei publicae[o] praedia possessoribus sunt adiudicata perpetuariis[p], ita inconcussum[q] cum nostris tum maiorum[r] nostrorum[s] sanctionibus[t] esse retinemus, ut, quod semel traditum fuerit, nec a *nobis* unquam possit nec ab alio, aliis possidentibus, occupari. *Sed quando* improborum impotentia[u] factum est, ut optimis[v] quibusque lucri cupiditati[x] et quaestui servientibus[y], deteriores agri provincialibus relicti sint, quos nemo eorum dignatus[z] fuerit obtinere, *sublimis*[a] magnitudo[b] tua iudicibus, officiis ac defensoribus[c] eam poenam constituet, ut, nisi desertis ac deterioribus fundis utilium confusione admixta[d] subvenerint, sciant a se mulctam aut poenam, *quae* proposita fuerit, sustinendam. *Dat. III. Kalend. Aug. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.* (393.)

34. *Iidem AAA.*[*]) *Rufino Pf. P. Orientis*[e]. Qui fundos patrimoniales *iure* privato, salvo canone, susceperunt[f], hanc omnes *sine ullius* exceptione personae propositam[g] intelligant optionem, ut aut ea loca, quibus minor est soli[h] foecunditas, cum *his*, *ex* quibus fructus uberes capiunt, suscipere et tenere non abnuant, aut, si eorum refugiunt sterilitatem[i], opimioribus ce-

---

— c. 31 et 32. C. Th., cod. 1 (sed absciss. num.), P. Pu. W. *c.* 31 et 32. — c. 33. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 33. Coniungenda est cum c. 20 C. Th. de Erog. mil. ann. (VII, 4). — c. 34. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 34. Cod. Just. XI, 58, 9.

V. *Honorio* in cod. 1 avulsum rest. P. Tota subscr. deest in Cod. Just. b) Florus Pf. P. hoc anno ignoratur, quo Tatianus Cynegio in praefectura Orientis successit. Vid. Reinesii notam exhibitam a Ri. in Chron. C. Th. T. I, p. CXXX. et Go. in Prosopogr. v. Florus. W. cj., eum hoc anno praefecturam Orientalis Illyrici gessisse. De argumento legis cf. W. in notis ad c. 1 C. Th. de Off. com. rei priv. (I, 11), pag. 55. Ceterum literae *Iidem AA* abscissae sunt in cod. 1, quare P. ed. (*Idem AA*) *A.* et Pu. (*Iidem AA*) *A.*; Pu. *Flor.*, mendose. c) 1 *saltuensis.* d) Id e. sec. W. provisionis, necessitatis. Cf. Go. Glossar. nom. h. v. e) 1 *more.* f) Ita P. Pu. W.; 1 *deprachendi.* An *depraedandi?* g) Pu. om. *IX.* h) Mensis abscissus est in cod. 1. i) In cod. 1 abscissa sunt nomina imperatorum. P. rest. (XXXII *Idem AAA*), quod Pu. omn. uncinis rec., W. improbavit et de cj. P. mutavit in *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius*, sed vix spatium, quod in cod. 1 superest, tot verba continere potest. Puto igitur, a P. recte restitutum esse *Idem* (rectius Pu. *Iidem*) *AAA.*, si codicis ratio habetur, si vero temporis, W. emendationem tenendam esse. Ceterum W. errat, quod in cod. 1 tertiam literam *A* superesse dicit, cum ne haec quidem adsit. Sine dubio Wenckium induxit in errorem c. antecedens. Vid. supra not. *b*. P. Pu. interpung. *traditos, refundere cond. o. n. l.* k) Idem iam cautum est in Occidente c. 3 Cod. Just. de Fund. patrimon. (XI, 61) anno 365 data, quare W. haec c. videtur a Cod. Just. conditoribus neglecta esse. l) Ita plane cod. 1. P. suppl. *notationib. vacuetur*, edidit autem *no(tationibus vacue)tur.* Item Pu. Uterque provocat ad vv. c. 7 C. Th. de Locat. fund. iur. emphyt. (X, 8), *subreptio ista vacuatur*, alia vero orationis structura, ut W. monet. Hic igitur proponit *nominibus vacuetur*, sc. auctoritas, i. e. imperatorum nomina eiusmodi rescripto praeposita, pro non adlectis habeantur, ipsumque adeo rescriptum non valeat, et cf. vult vv. c. 1 C. Th. de Matern. bon. (VIII, 18): *salva reverentia et pietate sacris nominibus debita*, i. e. legibus, quae prae se ferunt sacra nomina. Ipse conieceram *nominibus priventur* (sc. *conductores*), quacum cj. nunc video concinere Batavos in Bijdr. l. c. p. 349. Praetuli autem in lubrica hac re W. exemplum sequi et lacunam punctis indicare. m) 1, P. *Idem.* Cf. c. 15 h. t. not. *). Multa in hac c. restituta esse, cognoscitur ex iis, quae literis inclinatis scripta sunt. n) 1 *enfyteuticusquos*, mendose. P. *pa(trimonia)lis.* Pu. *pa(trimonia)lis.* o) Sec. W. intelliguntur praedia civitatum, de quibus c. 35 h. t. Quare postea defensores commemorantur. p) Cf. c. 14 C. Th. de Tiron. (VII, 13). q) 1 *concussum*, mendose. r) 1 *tancmaiorum.* s) W. cf. vult c. 15, 16 h. t. t) Ita suppl. P.; W. cj. *constitutionibus* vel *legibus*, sine causa. Verbum *esse* melius abesse dicit W. u) Id e. sec. W. violentia, qua potentiores utuntur adversus infirmiores. Conf. c. 8 C. Th. de Censitor. (XIII, 11). v) Optimi sec. W. sunt homines gente, honoribus, dignitate et opibus conspicui. P. monet, ne pro *optimis* corr. *opimis*; refert igitur vv. *optimis quibusque* ad agros hosque *deterioribus* opponi putat. x) 1 *cupiditatis.* y) P., quem Pu. secutus est, contra codicis 1 planam scripturam add. *delectis*, ne contextus, ut ait, hiaret. Recte hoc impr. W. et del. *delectis*; in err. enim induxit P. falsa interpretatio v. *optimis.* z) 1 *dignatur.* a) Hoc v. rest. P. ex c. 52 C. Th. de Cursu publico (VIII, 5). In Novellis Valentiniani saepe legitur *illustris et praecelsa magnitudo tua* ita in compendium redact. *ill. et pc. mag. t.* b) 1 *mag.* c) Nempe sec. W. civitatum. 1 *defensoris.* d) P. Pu. suppl. *permixta*, sed melius W. *admixta.* Ceterum W. observat, ad hanc confusionem perficiendam spectare legem sequentem, ideoque hanc legem in Cod. Just. omissam esse. *) W. *AA.* e) In Cod. Just. om. *Orientis.* f) Cod. Just. *canone salvo susceperint.* g) 1 *proposita.* In Cod. Just. add. *sibi*, sed om. in multis libris. h) 1 *proli*, mendose. i) 1 *refugium* et 1, P. *sterelitatem.*

dant[k]. *Dat. VIII. Id. Novemb. Tyro metropoli*[l], *Arcadio III.*[m] *et Honorio II. Coss.* (394.)

35. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Hadriano Com. S. L.*[n] Restaurationi[o] *moenium* publicorum tertiam portionem eius canonis, qui ex locis *fundisve* rei publicae annua praestatione confertur, certum est satis posse sufficere[p]. De vectigalibus itaque publicis, quae semper ex integro nostri aerarii conferebant expensas, nihil omnino decerpi nomine civitatum permittimus. *Dat.*[q] *VIII. Id. Aug.*[r] *Olybrio et Probino Coss.* (395.)

36. *Iidem AA. Eutychiano Pf. P.*[s] Repetitae legis[t] iussione *mandamus*, ut, quicunque patrimoniales fundos detinere *detegatur*[u] aut domum se apud Constantinopolitanam urbem habere vere perdoceat: aut si non habet vel talem habere *monstratur*[v] in fraudem legis locum, qui, velut praedia *numerariorum*[x], nobilissimae urbi deformitati sit potius quam decori, *ad exstructionem* eiusdem intra annum, si possessionibus *se privari*[y] non patitur, magnificentiae tuae vigore cogatur. *Pari* etiam illos iubemus conditione retinendos[z], qui iuxta legem divi patris nostri[a] nonnulla ex praedicto iure fundo[b] . . . .
. . . .
— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

— c. 35. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 35. Cod. Just. XI, 69, 3. Bas. LV, 13, 11. — c. 36. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. c. 36. Fortasse cohaeret cum c. 38 aut 40 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1).

k) Hoc est sec. W.: „aliis suscipiendos permittant, qui etiam sterilibus operam impendere non abnuant. Cf. c. 4 C. Th. de loc. praed. civ. (X, 3), quae est c. 6 Cod. Just. de omni agro des. (XI, 58). L. autem 17 Cod. Just. eod. agit de iis, qui, cum omnes rei publicae agros conduxissent, steriles relinquerent incultos." l) V. *metropoli* deest in Cod. Just. Gothofr. in Chron. C. Th. ad h. a. p. CXLI. cj. „f. Dat. *Athyrae*, vel Dat. *Therae*, vel *Dat.* pro *PP. Reddita*," quae cj. per codicem 1 refelluntur. W. dicit, hanc legem, cum Theodosius Eugenii tyranni debellandi causa hoc anno in Occidente fuerit, Arcadio deberi, hancque iter in Phoeniciam suscepisse, ex ea colligi posse; similem etiam subscriptionem esse in c. 11 C. Th. de Tiron. (VII, 13). m) W. mendose *VII.*, sed in corr. *III.* n) Prima huius legis pars est c. 3 Cod. Just. de Divers. praed. urb. (XI, 69), quam Go. ex c. 33 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1) desumptam esse existimavit (vid. not. *r*); desunt autem in c. 3 vv. *Hadriano Com. S. L.* De Hadriano, quem Com. S. L. hoc anno in Occidente post Eusebium fuisse huc usque ignorabamus, cf. Peyroni doctissima observatio p. 146, exscripta a Wenckio p. 315, not. *m* et Go. Prosopogr. h. nom. o) De argumento huius c. et de diversis eodem anno super eadem re a Valentiniano latis legibus cf. Peyronus in comm. h. c. pag. 147, Wenckius p. 315, not. *n*. p) In v. *sufficere* desinit c. 3 Cod. Just. cit. q) In cod. 1 deest *Dat.*, quod rest. P. et rec. Pu. W. r) Cod. Just. *Dat. III. Non. Jul. Mediol.*, qui dies etiam in c. 33 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1) est, quare Go. c. 3 Cod. Just. ex c. 33 cit. excerptam esse existimavit, P. autem c. 3 Cod. Just. cit. ex hoc loco emendari iussit, opinatus, c. 33 C. Th. cit. ab Honorio in Occidente, hanc c. et c. 3 Cod. Just. cit. ab Arcadio in Oriente promulgatam esse. Cui cj. W. validissimis argumentis contradixit, primum ex emendationis violentia depromptis, deinde ex eo, quod Hadrianus Com. S. L. in Occidente fuit. Censet igitur, omnes illas constitutiones ad Occidentem pertinere et, cum v. *Dat.* P. suppleverit, h. l. fortasse scribendum esse *PP.*, Codicem igitur Just. diem, quo lex *data*, Theodosianum, quo *proposita* sit, nempe *Mediolani* continere, neque ullam utriusque subscriptionis vere esse discrepantiam. Quae praeterea a W. adduntur, ea levia sunt, cum non raro constitutiones eodem die de simili re ad diversos magistratus datae inveniantur. s) Cum subscriptio legis desit, certi quicquam de aetate eius definiri nequit; hoc tantum constat, eam post c. antecedentem, h. e. post annum 395 et ante Arcadii mortem, quae anno 408 accidit, latam esse aut ante ann. 405, quo tempore Anthemius Eutychiano in praefectura successit. Fortasse incidit in annum 398, quo multae leges ad eundem Eutychianum datae sunt et inter alias c. 38 et 40 C. Th. de Oper. publ. de simili re, id est de amplificanda urbe Constantinop. Confirmat meam opinionem folii XII (XI). Taurinensis et folii decimi, quae cohaerent, comparatio. Nam cum illud incipiat cum extrema parte const. alicuius anno 409 datae, decimum autem folium in prima h. c. parte desinat, necessario unum saltem folium cum nonnullis constt. excidit, ut annus huius legis appropinquandus sit anno 395, non 405. Potest vero etiam anno 397 lata esse, cuius anni aeque nonnullae leges ad Eutychianum inscriptae sunt, ut c. 3 C. Th. de Usur. (II, 33), c. ult. C. Th. de Praediis senat. (VI, 3), c. 3 C. Th. ad L. Corn. de Sic. (IX, 14). Certe mihi persuasum est, h. c. non recentiorem esse anno 398. t) Scilicet Constantini. Vid., quae ad illustrandam caussam huius legis doctissime proferunt P. p. 148 et W. p. 316, not. *p*. u) Nempe in Oriente. 1 *detenere*. v) 1 *monst.....*| *in fraudem*. P. Pu. *monst(ret, ut)in fr.* W. *monstraverit*. Ego non dubitavi recipere cj. Batavorum in Bijdr. l. c. pag. 349, mutato tamen coniunctivo in indicativum propter antecedens *habet*. x) Locus desperatus, quem sanare non potui. 1 *locumsivelitpraedaenumerar......*|*bilissimae*. P. ed. *locum sibi elegerit, vel ex praeda Numerar(iorum no)bil.* Item Pu., in qua cj. recte W. primum iustam sententiam desiderat, deinde rationem criticam idoneam, cum illa: *sibi elegerit* plane sint insititia eo loco, quo nullum sit lacunae in cod. 1 indicium. W. igitur cj. *locum, qui, velut praedia numerariorum* etc., quasi *praedia numerariorum* vicum aliquem urbis Constant. inelegantem et deformem significent, ducto nomine a numerariis, satis exoso hominum genere, quorum fortasse maior pars ibi habitaverit. Sed neque haec cj. mihi placet, quamquam eam melioribus destitutus retinui. Coni. aliquis: *vel talem habere monstratur in fraudem legis locum* (*mille solidos*) *velit pro aede numerare, si nobilissimae u. def. s. pot. q. decori aut ad exstructionem* etc. y) 1 *possessionib.......*|*re*, unde P. Pu. suppleant *decedere*. Hoc autem improbans W. et negans dici posse *decedere non patitur* de eo, qui decedere recusat, suppl. *se privari*, quae cj. satis bonam sententiam praebet. Vid. c. 18 C. Th. de Ann. civ. (XIV, 17). Velim tamen aliam cj., qua servetur syllaba *re*. z) 1 *condicioniretinendi*. Pu. *retinendos*, err. a) Theodosii M., quam ignoramus, cum extrema pars huius c. desit. b) Hic desinit folium decimum codicis 1; P. Pu. W. *fundo(rum)*.

37.*) *Impp. Honorius et Theodosius* . . . .[c] . . . . nentibus[d] indulgentiis a nobis praestitis, ut in | . . . . itatur, quicquid exactum fuerit amplissima | . . . . cae. *Dat. III. Non. Novemb. Ravennae, Honorio VIII. et Theodosio III.*[e] *AA. Coss.* (409.)

38. *Iidem AA. Aureliano Pf. P.*[f] Nulli penitus liceat[g] salvo canone *privato iure*, sive cum imminutione canonis *patrimoniali iure*[h] limitrophos[i] sive saltuenses per Orientem *fundos* patrimoniales postulare. Nemo potiatur *iis*, *etsi surreptiva* quidem id promeruerit petitione *per* speciale beneficium, vel exquisita fraude *vel quolibet* artificio ultro in quemquam liberalitas *nostra* processerit*): quandoquidem nec emphyteuticario *dari* proprium ius per petitionem huiusmodi *poterit* nec canoni aliquid detrahi vel imminui, et cum priv | . . . .[k] revocari debuerit. Futuras prohibere contentiones[l] *cupientes*, *improbas* petitiones arcemus, ut a principio . . . . tru . eas generali sanctione mandemus . . . . . . ras, *et labor* emphyteuticarius per Orientem propriam *praerogativam* retineat, nec novus[m] possessor iura *aliena* perturbet. *Dat. Non. Augusti Constantinopoli, Honorio A. X. et Theodosio A. VI. Coss.* (415.)

39. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Tauro Pf. P. et Patricio*[n]. Possessores[o] *vel emphyt*euticarii patrimoniales, qui fundos minime nunc *usque compararunt*[p], *eodem largitatis modo*[q] nequaquam ad *eorum comparationem urgeantur*, sed tanquam pretiis *depensis*,

— c. 37, 38. C. Th., cod. 1, P. Pu. *c. ?* Abscissus est numerus utriusque c. in cod. 1, neque legitur apud P. Pu. Vid. etiam supra not. *s.* W. *c.* 37, 38. — c. 39. C. Th., cod. 1, P. Pu. *c. ?*, propter numerum in cod. 1 avulsum. W. *c.* 39. Cod. Just. XI, 61, 12. Attal. Tit. LII. Fortasse coniungenda est cum c. un. C. Th. de Bonis cleric. (V, 3) et cum c. 15 C. Th. de Indulg. debit. (XI, 28). Vid. c. un. cit., not. *k.*

*) Seqq. palimpsesti Taurinensis folia apud P. ita collocata sunt: a) pag. 150—156 folium dimidiatum, quod P. ad tit. *de Agro deserto* refert et constitutiones continet, quae apud W. *tit. XV.* tribuuntur; b) pag. 157—168 alterum folium cum tribus in adversa parte truncatis constt., quas P. ad. tit. *de fundis Patrimonialibus, limitotrophis et saltuensibus* pertinuisse statuit, W. extremas *tit. XIII.*, quatenus servatus est, fuisse censet, et in aversa pagina cum quattuor constitt. ap. W. ad *tit. XIV.* relatis, quibus P. praeponi vult rubricam *de fundis rei privatae*; denique c) pag. 169—175 folium laceratum cum fragmentis sex constitutionum, quae ap. W. *c.* 5—10 *tit. XIV.* sunt. Folium igitur, quod P. primo loco posuit, apud eum XI. palimpsesti est; XII. illud, quod secundo loco; XIII. quod ultimo loco habetur, qui ordo probantibus Batavis a Pu. et W. mutatus est. Nam cum perspexissent, folium decimum et duodecimi paginam primam et argumento et chronologia constitutionum inter se cohaerere, in folio autem decimo tertio continuari titulum in aversa folii duodecimi pagina exhiberi coeptum, folium undecimum palimpsesti XIII. esse iusserunt, duodecimo autem et decimo tertio undecimi et duodecimi locum assignaverunt. Factum est autem hac mutatione primum, ut titulum, quem W. *XIV.* esse vult, eodem numero in C. Th. signatum fuisse constet, deinde per se tollatur rubrica *de Fundis patrimonialibus, limitotrophis et saltuensibus*, a P. folio XII. praefigi iussa, Wenckio vero hac quoque de caussa suspecta, quod P. iam aliam rubricam fecerat *de Fundis patrimonialibus, emphyteuticis et saltuensibus*, quae iunctim in C. Th. ex sententia W. poni non potuerunt. Ceterum W. nescit, utrum inter folium X. et XI. (apud P. XII.) folium aliquod desit, an infesta sectione in ima antecedentis et suprema huius folii parte lacuna orta sit. Equidem habita aetatis constitutionum ratione non dubito, quin integrum folium exciderit. Vid. supra c. 36 h. t., not. *s.* Quod autem W. priorum constitutionum numeros continuavit, hoc mihi ille videtur commode fecisse, cum definiri nequeat, quot constitutiones exciderint. c) Impp. nomina W. add. subscriptionis ope, quod iam P. in sq. c. fecit, unde cum W. consentire videtur. Indicavi in hoc mutilo fragmento finem singulorum versuum perspicuitatis caussa. d) W. suppl. *ma* (manentibus). e) 1, W. *IV.*, sed P. Pu. et W. in corr. *III.*, recte. f) Vv. *Iidem — Aurelian* a P. restituta sunt, prob. W. Ita etiam Pu. g) P. Pu. tacite add. v. *sive*, quod non est in cod. 1. h) 1 *limitotrofis.* P. in comm. h. c. defendit scripturam *limitotrofi* et ed. *limitotrofos*, quod etiam Pu. habet. i) P. mavult *pristino titulo*, quod Pu. videtur arridere. W. tamen probantur P. supplementa usque ad v. *postulare* et cf. iubet Nov. Theod. II. de Patrim. rei dom. (ed. Berol. p. 1223 sq.) et §. 4 Nov. Theod. de Ambitu et loc. limit. (ed. Berol. p. 1274). *) P. Pu. *concesserit*, sed recte W. *processerit*, nam cod. 1 habet *liberalitas* | . . . . *ocesserit.* k) Ita 1; P. *privatis rebus*, quod Pu. et W. recep., quamquam neque P. neque W. hoc suppl. satisfacit. Batavi in Bijdr. l. c. p. 350 sagaciter tentant *imminui: et cum privilegium rev. debuerit, futuras.* Quid, si legatur *Nemo p. iis, et, si — processerit, quandoquidem — imminui, et cum privato datum sit revocari debuerit?* l) 1 *contec*|et des. sqq. usque ad v. *obas petitiones.* Non igitur scribitur *contenc.*, quod sec. P. Pu. W. videtur esse in cod. 1. m) Pu. *nvus*, mendose. n) P. ex Cod. Just., qui priorem h. legis partem exhibens et inscriptionem et alia supplevit. Desunt autem ibi vv. *et Patricio.* De argumento legis cf. P. in comm. p. 163 et inprimis W. a P dissidens p. 319 sq., not. *e* et *g*, a quo ad illustrandam legem recte adhibentur c. 15 et 16 C. Th. de Indulg. deb. (XI, 28). Statuit enim W., ortas esse dubitationes de ambitu indulgentiae in c. 16 concessae, quarum alia ad extraordinarias collationes donatis vel relevatis possessionibus impositas spectans remota sit c. 15 C. Th. cit., alia hac c. removeatur. o) 1 *Possession*| . ., sed v. *Possessiones*, quod scriptum fuisse credit P., non concinit cum sqq. et cum Cod. Just., qui *Possessores* habet. p) Cod. Just. *comparaverunt.* P. refert haec vv. ad c. 34 cit., idque putat indulgeri agrorum fertilium possessoribus, ne steriles etiam fundos compararent, cui interpretationi extremam legis partem supplementis suis accommodavit, improb. W. propter vv. Cod. Just. *tanquam pretiis — habeat* aliasque caussas, de quibus fuse exponit p. 320, not. *g.* De vv. *nunc usque* vid. C. Th. I, 12, 7, not. *n.* q) Miratur W., haec vv., quae propter exiguum lacunae spatium in C. Th. necessario exstiterunt, in Cod. Just. esse retenta, cum non habeant, quo referantur. Sed sine dubio pertinent ad maiorem illam legem de indulgentiis reliquorum, cuius haec c. lacinia est.

sic eis, nostri nominis[r] beneficio, potiantur, ut, *quod iuris* alter inferendo pretium consecutus est, hoc nostra *liberalitate* praedictus emphyteuticarius habeat: *illud quoque ius*, in quibus coluit praediis, quod aut ex successione aut *ex comparatione*[*]) privata aut nostri nominis liberalitate aut *quocunque* modo possedit, sciat illibatum intemeratumque *servari*[s]. *Sane* quia praestitis a nostra pietate[t] *indulgentiis a sexta ad* undecimam nuper transactam indictionem, omnium reliquorum sarcina universis concessa est *provincialibus*, *ab annis, qui* post decimam indictionem secuti sunt, *ad hoc* usque tempus, in quod patrimonialium fundorum *possessor* exsistit, nullum reliquorum exactio premat; nam *illa praedia*, quae colebat, minime teneatur comparare[u]. *Sancimus enim*[v], nullum pristinum colonum vel possessorem *super spatiis* temporis subsecutis[x] molestiam aut inquietudinem *sustinere*. *Dat. XIV. Kal. Jul.*[y] *Constantinopoli, Ariovindo*[z] *et Aspare Coss.* (434.)

TIT. XIV.[a] . . . .

1. *Impp. Constantius et Constans AA. ad edictum Constantinopolitanorum*[b]. Universi cognoscant, has possessiones, *quas* de fisco nostro comparasse noscuntur[c], *nulla a nobis* iure retrahi: sed propria firmitate *possessas*, *etiam ad* posteros suos domini perpetis[d] durabilitate *dimitti*[e]. *Dat. prid. Id. Februar. Antiochiae, Marcellino et Probino Coss.*[f] (341.)

2. *Iidem AA. ad Cuprycium*[g] *Rationalem*. Comperimus, *aliquorum* lugationem, quam hastis decursis[h] a fisco *legitime compararunt*, in medium produci ac retractari: cum *certum sit*, quemque iure comparatas possessiones vel *villas*[i] serenitatis nostrae tempore[k] firmius obtinere *atque ad posteros* suos transmittere. *Dat. prid. Id. Febr. Antiochiae, Marcellino et Probiano*[l] *Coss.* (341.)

Tit. XIV. C. Th., W. *Tit. XIV.*, etsi numerus cum rubrica in cod. 1 deest. Vid. c. 87 tit. antec., not. *) P. Pu. om. num., est autem hic tit. ap. Pu. *XIV.*, ap. P. *XVI.* sec. seriem tit. Cod. Just. XI, 65. — c. 1. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. c. 1. Cod. Just. XI, 65, 1. Bas. LVI, 15, 1. Eodem die data est c. 2 h. t. — c. 2 et 3. C. Th., cod. 1, P. Pu. W. *c.* 2 et 3. Cf. tit. Cod. Just. Ne fiscus rem, quam vendidit, evincat (X, 5).

r) 1, P. Pu. *nominis* et hic et infra. Vid. supra const. de Theod. Cod. Auct. p. 91, not. *x*. W. *numinis* ex c. 15 cit. et ex Cod. Just., ubi Cuiacius in Comm. h. c. (ed. Francof. 1595. T. III, p. 402) in omnibus libris mss. *numinis* se invenisse testatur. Sed vett. edd. *nominis*, quod recepi, etsi adversatur c. 15 cit. *) Ita Cod. Just.; P. — W. om. *ex*. s) Seqq. des. in Cod. Just., unde lacunae difficile restitui possunt. W. ann. „Tribonianus hanc iis ῥῆσιν substituit, nescio unde depromptam: *licentia eis concedenda, etiam libertates mancipiis ex fundis patrimonialibus atque emphyteuticariis, cum fundorum sint domini, praestare.*“ t) 1 *pietatem*, mendose. u) Ita supplevit W. locum difficillimum, verbis membranae ceteroquin, quantum fieri potuit, retentis; a qua in eo solo recessit, quod pro *praemat* scripsit *premat*, tum pro *minime euatur*, quod ibi corrupte legitur, edidit *minime teneatur*. Sententia sec. W. est ea, quam statim clarius enunciat imp., ut legis beneficio etiam ii fruantur possessores, qui, a tempore indulgentiae finito, i. e. ab anno 428 ad tempus huius legis promulgatae, fundos acquisiverint. Et quamquam W. ipse sibi in hoc loco neutiquam satisfecisse fatetur, tamen videtur cj. eius praestare Peyronianae, qui pro sua de argumento legis opinione ita locum exhibet: *pro(p t e r e a e o r u m q u i) post decimam indictionem (o b)secuti sunt, (p e r h o c q u o)que tempus, in quod patrimonialium fundorum (c a n o n p e r)sistit, nullum reliquorum exactio praemat; nam (a l i a u l t r a e)a quae colebat, minime tenebatur comparare.* Item Pu. In qua cj. W. primum non intelligit vv. *in quod — persistit*, deinde reprehendit suppl. *propterea eorum qui*, pro quo necessario legendum sit *provincialibus* propter id, quod antecedit *universis*. Equidem postquam multum sudavi in hoc loco emendando, non potui meliora invenire, neque Batavis videtur res successisse, cum prorsus sileant. v) Ita W.; P. Pu. suppl. *san(cimusque)*. Illud accommodatius est orationi. x) Ita 1, P. Pu.; W. corr. *subsecuti*, putans literam *s* ex antecedenti v. a librario male retentam esse. Sine causa. y) Vid. supra not. super. z) Corr. *Ariovindo*. 1, P. Pu. W. *Hariovindo*. Cod. Just. *Ariobindo*.

a) Vid. c. 87 cit., not. *). *Tit. XIV.* rest. W.; Pu. (*Tit.* . .); ap. P. prorsus nihil est, praeter asteriscos, evanidam esse in cod. 1 rubricam et numerum indicantes. Putat autem P. hunc titulum propter legum argumenta et similem Codicis Just. titulum inscribendum esse *De Fundis rei privatae*, quam rubricam uncis inclusam Pu. praefixit, W. recte in notas reiecit. b) Cod. Just. vulg. *Imp. Constantinus A.* et om. *ad* etc., perperam. Rectius sec. W. Cuiacius in Comm. l. c. *Impp. Constantius et Constans. Edictum ad Populum*, sed in ed. Francof. 1595 l. c. p. 406 est *Impp. Constantinus et Constans.* In aliis libris notatur *Impp. Constantinus et Constans AA. ad Heliodorum.* Denique Contius ad oram Lugdun. in uno Ms. scriptum se reperisse dicit *Imp. Constantini Edictum ad Constantinopolitanos.* Vid. ad hunc l. doctissimam W. annotationem de edictis civitatum, qua simul refellit, quae a Go. ad c. 3 C. Th. de Extraord. vel sord. mun. (XI, 16) disputantur. Literae *m Constantinopoli* ab editoribus restitutae sunt. c) Cod. Just. *comparaverunt* seu *comparant*. d) Cod. Just. *perpetui*. e) W. cf. vult c. 2 C. Th. de Jure fisci (X, 1) et tit. Cod. Just. Ne fiscus rem, quam vend., evincat (X, 5). f) Subscr. deest in Cod. Just. g) Sec. P. legi quoque potest in cod. 1 *Eupricium*. Utriusque nominis rationalis hic usque ignotus erat. P. lacunas legis eleganter explevit. h) Eadem formula est in c. 1 C. Th. de Fisci deb. (X, 16), c. 1 C. Th. de Fide et iure hastae (X, 17). W. eam illustrari putat per c. 1 C. Th. de Domibus ad rem priv. (X, 2), ubi auctio fieri iubetur *hastis habitis et licitatione currente*. i) Harum mentionem fieri in sq. lege, monuit P. Recte W. intell. c. 4 h. t. k) Nescio, quid difficultatis W. in hoc v. quaerat, qui id modo putat verbis *serenitatis nostrae* iungendum esse, ut impp. laudem imperii sui in possessionum firmitate quaerant, modo haec vv. antecedentibus *possessionibus et villis* copulari vult, ita vero v. *tempore* pro ieiuno admodum et otioso habet. Leg. *serenitatis nostrae tempore firmius* (quam antea) *obtinere*. l) Ita cod. 1, P. W., quamquam plerumque *Probino* scribitur, quod etiam Pu. ed.; sed Fasti Floriac. min. Προβιανός exhi-

3. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Mamertinum Pf. P.*[m] Universa, quae ex patrimonio nostro per arbitrium divae memoriae Juliani in possessionem[n] sunt translata templorum, *sollicitudine* sinceritatis tuae cum omni iure ad rem *privatam rursus* *) redire mandamus. *Dat. X. Kal. Januar. Med.*[o], *divo Jovi*[p]*ano et Varroniano Coss.* (364.)

4. *Iidem AA. ad Florianum*[q] *Com. R. P.* Provincialium opibus *comparandas* possessiones concedimus, videlicet, ut de *fundis ad divae domus dominium perti-*

— c. 4. C. Th., cod. 1, P. Pa. W. c. 4. Cod. Just. XI, 65, 2. Fortasse coniungenda est cum c. 18 C. Th. (V, 13).

bent. Literae *iae Marcel* restitutae sunt. m) De argumento legis vid. P. pag. 166 et W. pag. 324 sq., not. *g* et *h*, quibuscum cf. Go. comm. c. 8 C. Th. de Jure fisci (X, 1). n) 1, P. *possessione.* Pa. *possesione.* Recte W. em. *possessionem.* *) Pro *ad rem privatam rursus redire* melius fortasse est legere *ad rem privatam nostram redire*, quamquam etiam talia dicuntur *rursus redire.* o) P. Pa. W. *Mediolani*, recte quidem, sed cod. 1 *Med.*, quod siglum etiam in aliis huius anni constt. legitur et aut *Medianam* aut *Mediolanum* significare potest. Vid. supra c. 2 de Off. praef. urb. (I, 6), not. *s* et c. 4 de Jurisd. (II, 1), not. *i*. Inquirendum igitur est, quod iam Go., Tillemont. l. c. T. V, Notes p. 8, n. XIV. et W. fecerunt, utrum in omnibus h. anni constt. *Medianae* an *Mediolani* legi debeat, an denique temporis ratione habita, quo singulae constt. editae sunt, modo hoc modo illud nomen ponendum sit. Quod mihi placet. Et primum quidem, quo clarius haec res decidatur, historia h. a. breviter exponenda est, deinde instituenda enumeratio constitutionum, quae in hanc quaestionem incidere possint. De historia autem h. a. constat ex Go. chronologia et ex Pagii Crit. ad Baronii Ann. pag. 507, Jovianum d. XVI. Febr. supremum diem obiisse, porro die XXVI. eiusd. mensis Valentinianum Joviano successisse in imperio eundemque exeunte mense Mart. in societatem imperii Valentem fratrem Constantinopoli recepisse, deinde post XXX dies Constantinopoli peractos utrumque per Thraciam in Daciam se contulisse ibique per aliquot tempus (mens. *Jun.*) dividendi inter se imperii causa *Naissi* et *Medianae*, Naissi suburbano constitisse (Ammianus Marcell. XXVI, 5), denique facta divisione et Valentinianum et Valentem ad suam quemque imperii sedem perrexisse, Valentinianum in Italiam, Valentem Constantinopolin. Clarum igitur est, omnes h. a. leges, veluti c. 5, 6 C. Th. de Pistoribus (XIV, 3), quae ante Joviani mortem datae Valentiniano et Valenti tribuuntur, mendo aliquo subscriptionis laborare; nullam praeterea constitutionem ante mensem *Jun. Med.* datam esse, porro omnes constitutiones, de quibus quaestio illa agitari possit, incidere in mensem Junium, post hunc autem mensem singulas quasque leges non ab utroque simul imperatore sive *Naissi* sive *Medianae* sive alio in loco, sed ab alterutro aut in Oriente aut in Occidente datas esse. Quod igitur ad leges ipsas hoc anno *Med.* datas attinet, has inveni: *a*) c. 8 C. Th. de Jure fisci (X, 1), Dat. prid. Non. Feb. Med. ad Caesarium Com. R. P. (Or.); *b*) c. 32 C. Th. de Appell. (XI, 30) et c. 15 C. Th. Quorum appell. (XI, 36), Dat. prid. Non. Febr. Med. Ordini Karthaginiensium; *c*) c. 17 C. Th. de Cursu publico (VIII, 5), Dat. prid. Id. Mart. Med. ad Menandrum; *d*) c. 4 C. Th. de Jurisdict. (II, 1), Dat. Kal. Jan. Med. ad Terentium Correctorem Tusciae; *e*) c. 2 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6), Dat. VI. Id. Jan. Med. ad Symmachum Pf. U.; *f*) c. 13 C. Th. de Operib. publ. (XV, 1), Dat. XIII. Kal. Jul. Med. Tautomedi Duci Daciae Ripensis; *g*) c. 2 et *h*) c. 3 C. Th. de Domesticis (VI, [illegible]), Dat. XIIII. Kal. Sept. Med. ad Severum Com. domesticorum; *i*) c. 6 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42), Dat. VII. Kal. Dec. Med. ad Symmachum Pf. U.; *k*) c. 62 C. Th. de Decur. (XII, 1), Dat. IIII. Id. Dec. Med. ad Symmachum Pf. U.; *l*) Haec c. 3 h. tit., Dat. X. Kal. Jan. Med. ad Mamertinum Pf. P. Et primum quidem ex his, quae attuli, apparet, falsam esse subscr. c. 8 cit., quam Go. quidem ita emendare studuit, ut pro *Prid. Non. Febr.* scribendum esse censeret *Prid. Non. Novembr.* et *Medianae* pro *Med.*, quae tamen emendatio non sine difficultatibus est, quia, si *Medianae* corrigitur, hoc tempore imperatores iam discesserant hoc loco, sin autem *Mediolani*, haec lex ad Comitem R. P. *Orientis* a Valentiniano *Occidentis* imperatore data est, quod fieri non poterat. Puto igitur in hac lege pro *Febr.* ponendum esse *Jun.*, *Febr.* autem errorem librarii esse. Idem censeo faciendum esse in c. 32 C. Th. de Appellatt. et c. 15 Quorum appell., inter se coniungendis, ubi Go. reponi vult *Nov.* pro *Febr.*, quae cj. hac de causa non admittenda est, quia tunc c. 32 recentior fieret sequenti eiusdem tituli. Neque rectius scripta est c. 17 C. Th. cit., cum neque locus neque dies cum chronologia h. a. conveniat, cui rei iam Go. et Ri. prospexerunt, corrigentes illi *Prid. Id. Maii Nicomediae.* Deinde autem ex eadem, quam protuli, singularum constitutionum comparatione cum chronologia h. a. perspicitur, omnes illas constitutiones literis *d* — *f* nominatas *Medianae*, non *Mediolani* datas esse. Haec cj. egregie confirmatur c. 2 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6), quae cum propter diem, quo data est, necessario cum compluribus aliis constitutionibus Naissi ad eundem Symmachum Pf. U. datis (vid. c. 2 cit.) coniungenda sit, tamen pro *Naisso* in subscriptione *Med.* habet, ut nullo modo dubitari possit, quin omnes eiusdem mensis constitutiones siglo *Med.* in subscriptione munitae non *Mediolani*, sed *Medianae*, suburbano Naissi datae sint. Denique etiam id clarum est, leges reliquas, quas additis literis *g* — *k* enumeravi, *Mediolani* datas esse, tribuendas illas *Valentiniano*, non *Valenti*. Illis haec quoque lex annumeranda est, in cuius subscr. recte ab editoribus pro *Med.* plenius scriptum est *Mediolani.* Hoc modo tolluntur omnes difficultates, quas W. ubique in constt. h. a. perspicit, sed evitare facile poterat, si accuratius inquisivisset in h. a. chron. Refutatur etiam singularis eius de coniuncto utriusque imperatoris per totum annum imperio coniectura, quae nullius antiqui scriptoris testimonio confirmatur. Solius c. 3 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6) (*Dat. VI. Kal. Jul. Constantinopoli*) subscriptio primo adspectu offendit, cum imperatores die VI. Kal. Jul. Constantinopoli non fuerint; sed tamen sine dubio error latet in v. *Dat.*, quod, ut in aliis legibus pro *Redd.* positum est. Summa igitur disputationis haec est: neutrius sententia admittenda est, neque Wenckii, qui siglum *Med.* in omnibus, quas dixi h. a. constt., *Mediolanum* significare putat, neque Go., in quantum in constt. post mensem Junium scriptis pro *Med.* reponi vult *Medianae*; sed Go. coniectura cum his tantum constt. concinit, quae incidunt in illud tempus, ubi commorati sunt imperatores Naissi et Medianae, id est in mensem Junium et nonnullos dies postea. p) Seqq. restitt. sunt ab edd. q) Quod P. in c. 2 Cod. Just. male edi dicit *Flavianum Com. R. P.*, id recte a W. restringitur. Nam in multis Cod. Just. edd., quas W. in-

nentibus eligat unus quisque, *quem velit*, eumque perpetuo iure suscipiat *), palatiis tantum . . . . | am[r]in rei privatae[s] sollicitudine retentandis. Hi[t] *vero*, *quos* commoditas praediorum ad eadem[u] postulanda *sollicitat*, adeant tune dicationis[v] officium et modum suae *deliberationis* indicent per libellos certumque habeant, *quod cum*[x] *unaquaeque* villa cum ea dote[y] vel forma, cui nunc habetur obnoxia, ad novi domini[z] iura migraverit, si quid ad*iecerit*[a] *sumptus*, cura[b], sollertia, quicquid mancipiorum vel *pecoris accreverit*, capitationis aut canonis augmenta non *patiatur*, sed solis dominis heredibusque dominorum sit *secura felicitas*[c]. *Neque autem conferant* ad glebam senatus[d], *neque ad conlationes* auri sive argenti[e], *neque extraordinariis* ceteris teneantur *oneribus, sed*[f] ea sola devotione fungentur, quam annonaria *statuti*[g] census publici ratione canon solennis *efflagitat*[h]. *Qui autem* in annis singulis non solverit debitum, e *re ipsius* cetera[i], quod in reliquis remansisse *claruerit*, *sine aliquibus dependere* cogetur induciis[k]. Sane si quem postea minus *idoneum factum esse constet, nec ita, ut expedit, rationem reddere pensionis, res, quas ex nostris rebus acceperat, ad alium idoneum iure, quo sancimus, transferentur, nec tamen decoctoris cuiusque reliquis, qui novus accedit, onerabitur* *).

— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

5. *Impp. Arcadius et Honorius* . . . .[m]. . . . .
. . . .
. . . . m officium rei privatae[n] canonem[o] emphyteutici, annonas sacris[p] largitionibus pen-

— c. 5. C. Th., cod. 1, P. Pu. *c. ?*, cum numerus et tit. et legis in cod. 1 prorsus desit. Vid. not. m. W. c. 5, quae etiam ap. Pu. est, si tantum editionis, non ipsius C. Th. ordinem spectamus.

spexit, ut Hal. Cont. Russ. Char. om. vv. *Flor. Com. R. P.* Supplementum autem debetur Cuiacio in Comm. c. 2 cit. l. c. p. 406, idque scripturae cod. 1 plane congruum reperitur etiam in ed. Gebauero-Spangenbergiana. Quod igitur in Leeuweniana aliisque Dion. Gothofredi commentario instructis editionibus, etiam in Elzevirianis scriptum est: *Flaviano*, id sec. W. ex mero operarum errore ortum est crebra repetitione auctoritatem aliquam nacto. *) Pu. *sucipiat*, errore. r) P., quamquam sibi diffisus, suppl. (*hortisque eor*)*um*, mutata syllaba *am* in *um*. Item Pu. Rectius W., quem secutus sum, lacunam codicis 1 punctis indicavit, cum, quid supplendum sit, neque ex hac c. neque ex reliquis iuris fontibus colligi possit. Ipse in not. tentavit *per omnem provinciam* vel *quae ornant rempublicam*. Posterius minus placet. s) 1 *reprivatae*. t) Hinc incipit c. 2 Cod. Just. cit.: *Hi quos comm. privatae rei praediorum ad ea postulanda sollicitat* etc. u) 1 *eandem*. v) Cod. Just. *dignationis*, sed retin. v. *dicationis*, id est devotionis, qui titulus eorum solennis est, ad quos imperatores rescripserunt. Vid. Go. in Gloss. Nom. h. v. et W. ad h. l. x) *cum* deest in Cod. Just., rest. autem a P. una cum v. *quod*, prob. W. Cod. Just. enim haec habet: *quod unaquaeque* (cod. 1 *habeant* . . . . | *quaq.*) — *migrabit: ut si quid* etc. Apparet igitur, in cod. 1 cum desit voc. *ut*, quae in Cod. Just. est, legatur etiam *migraverit*, aliter atque in Cod. Just., nexum orationis copulam flagitare, qualem P. rest.; Pu. W. ut P. Aut servanda P. scriptura, aut retento v. *migrabit* ex Cod. Just. scrib. *quod unaquaeque — migrabit: si quid* etc. y) Id est sec. W. instrumentum, maxime in mancipiis et pecore consistens, quod in c. 18 cit. *enthecae* nomine venit. Cod. Just. *cum eo onere vel forma*, sed onerum mentio sec. W. ab h. l. plane aliena est. z) 1 mendose *nomini*. a) 1 *adi* . . . . . . |*tus*. b) P. Pu. ex Cod. Just. add. *vel*, sine caussa, modo cum W. comma ponatur ante v. *cura* et de triplici, qua fundorum reditus augeri possunt, ratione cogitetur. *Vel* om. in libro ms. G. ap. Spangenb. c) H. l. evanidae sunt 13 literae in medio versu cod. 1. Item paullo post legi non possunt 12 literae post v. *argenti*. Cod. Just. conditores del. seqq. usque ad vv. *canon sol. efflagitat*. d) Vid. tit. C. Th. de Senat. (VI, 2) ibique Go. e) W. cf. iubet c. 6, 9 C. Th. de Senat. (VI, 2) et c. 3 C. Th. de Collat. fund. patrim. (XI, 19). Intelligendum esse dicit *follem*, quem c. 2 Cod. Just. de Praetor. et hon. praet. (XII, 2) una cum gleba abrogavit, de qua lege vid. Cuiacii Comm. l. c. p. 423 et Spangenb. in not. Tribuitur autem haec lex a Cuiacio Valentiniano et Martiano, a Go. (in Parat. de Senat. prop. fin.) Justiniano; denique etiam in ipso Cod. Just. Arcadio et Honorio, quorum nomina c. 1 eod. inscripta sunt. f) Supplementa inde a vv. *Neque autem* debentur W., qui tamen *n. ad pensiones a.*; P. Pu. totum locum ita ediderunt: *Munera vero, quae ad glebam senatus nec non ad pensiones auri sive argenti spectant, quin ceteris teneantur oneribus, ea sola devotione* etc., in qua restitutione Wenckius et dictionem *munera fungi* omnino soloecam reprehendit et se non intelligere fatetur vv. *quin ceteris teneantur oneribus*. Sed cum apud P. XII tantummodo desint literae, restituerit autem W. XVIII, satius videtur servata eadem totius loci sententia scribere: *neq. functionib. ceteris teneantur obnoxii, sed* aut *et*. g) Pu. *statui*, mendose. h) Ita P. suppl., prob. W. Idem Pu. W. Ceterum cf. W. ad h. l., not. *b*. Iam seqq. leg. in Cod. Just. ita coniuncta cum prioribus: *Si quis autem*. i) Ita 1 et edd. clarius quam Cod. Just., qui *ex re ipsius*, om. v. *cetera*. Indicantur enim cetera possessoris bona. k) Ita Cod. Just., sed cod. 1 *claruer* . . . . |*b. cogetur*. Videtur ergo, nisi v. *dependere* a librario omissum est, ordo vv. in C. Th. alius fuisse atque in Cod. Just., fort. *d. s. a. c. i.* l) Hic abrumpitur folium Taurinense. Seqq. a W. addita sunt ex Cod. Just. *) De subscr. vid. not. super. et P. et W. de anno, cui h. c. assignanda sit, disputantes, quorum ille eam anno 365 tribuit, hic intra annos 364 et 367 datam esse credit, quibus annis Florianum Com. rei priv. fuisse Go. in Prosopogr. docet. m) Huc referendum esse videtur folium, quod P. ordine XIII. esse voluit. Vid. tit. XIII, c. 87, not. *). Est autem hoc folium dimidiatum, h. e. superiore sua parte truncatum, ut nexus utriusque paginae desit et ne hoc quidem dici certo possit, an utriusque paginae fragmenta, uti P. opinatur et W., ad eundem tit. pertineant. Ac primum quidem fragmentum est eius legis, quae munera et officia comitis sacrarum larg. et rei priv. quoad reditus fundorum rei privatae accurate descripsit. Sed tam pauca supersunt, ut nihil inde, quod proficiat, percipere liceat. Inscr. rest. W. ope subscr. n) 1 *res privatae*. o) 1 *canon*|..*enfateutici*. P. *canon(es) enfyteutici*. Pu. *canon(es) emphyteutici*. Rectius W. *canonem*. Praeterea W.: „V. *emphyteutici*, inquit, aut pro *emphyteutae* accipiendum, quamquam eius usus aliud exemplum ignorem, aut corrigendum est: *emphyteuticum*, ut subiectam ora-

dant; illud etiam, quod his fundis vel iuris rei publicae praeter annuum canonem peraequatio imposuit, privatis largitionibus *inferatur*. *Dat. V. Kal. Iul. Theodoro V.**) *C. Coss.* (399.)

6. *Imppp. Arcadius*[q], *Honorius et Theodosius AAA. Silvano Com. R. P.*[r] Qui praedia domus nostrae perpetuo iure detentant, iuxta tenorem praesentis iussionis materias[s] exigantur, tum[t] etiam omnia reliqua, quae huc usque officii palatini negligentia *reliquerunt*[u], pari cura compulsa, protinus privato aerario nostro inferantur. *Dat. III. Non. Octobr.* *) *Ravennae, Stilicone et Anthemio Coss.* (405.)

7\. . . . . . .[v]. *Volusiano Com. R. P.* Quicquid praediorum ex tempore, quo clementiae nostrae pater iam[x] humanam in coelestem aeternitatem mutavit, de re privata nostra vel donatum[y] iure directo pervenire monstratur ad quamcunque personam, auferendum serenitas nostra decernit[z]. *Dat. III. Kalend. Decemb. Ravennae, Basso et Philippo Coss.* (408.)

8\. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Cereali*[a] *Com. R. P.* Ne omni patrimonio *domus* aeternabilis venditionibus denudetur, *praeceptis*[b] praeteriti temporis antiquatam distractionem, *volumus* conquiescere, atque in domo[c] aeternabili universa praedia, quae ex promulgatae auctoritatis[d] die *reliqua* fuerint, retinere. Illud tamen sollicita praecipimus *ordinatione* constitui, ut si pretia, quae ab emptoribus *illata* sunt, intra provincias retinentur, nec ad sacratissimum[e] . . . .
. . . .
— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

9\. *Impp.*[f] *Theodosius et Valentinianus AA. Valerio Com. R. P.*[g]. . . . .
necess . . . .
turae constitutionis . . . .
possideri . . . .
tran . . . .
non de eiusdem . . . .
tur qu . . . .
tributo . . . .
verum quoties[h] *alicui colonorum agrum privati patrimonii* nostri placuerit venumdari, *non unus tantum, qui forte* consortibus *suis* gravis *ac molestus exsistat*, sed *alii quoque* duo vel plures ex simili origine ac iure venientes *in supra* dicta emptione socientur. *Dat. . . Dec. Constantinopoli, Theodosio . . . et Valentiniano . . . Coss.*[i].

— c. 6. C. Th., cod. 1, P. Pe. *c. ?* W. *c.* 6. Vid. c. 5, not. super. — c. 7. C. Th., cod. 1, P. Pe. *c. ?* W. *c.* 7. Vid. c. 5, not. super. Fortasse coniungenda est cum c. 19 C. Th. de Tiron. (VII, 13). — c. 8. C. Th., cod. 1, P. Pe. *c. ?* W. *c.* 8. Vid. c. 5, not. super. — c. 9. C. Th., cod. 1, P. Pe. *c. ?* W. *c.* 9. Vid. c. 5, not. super. Cod. Just. XI, 67, 6.

tionis: possessores, vel simile vocabulum, cum maxima legis parte perierit." Sed nimis subtiliter W. de h. l. misere lacerato existimavit. p) V. *sacris* deest ap. W., mendose. *) P. $\overline{UC}$. Pe. *U. C.* q) Vv. *Imppp. Arc.* restituta sunt ab edd. r) Eidem *Silvano* Com. R. P. in Occidente inscripta est c. 1 Cod. Just. de Cupress. ex luco Daphn. (XI, 77). s) Recte W.: „*sine aliquibus induciis*, et erat in c. 4." t) 1 *tuum*. u) 1 *re*|.....*runt*. P. Pe. W. *reliquerunt*. Rectius Batavi in Bijdr. l. c. cj. *remanserunt*. Legi etiam potest *resederunt*. *) Pe. *Octbris*, mendose. v) Priores inscriptionis literae avulsae sunt in cod. 1. P. Pe. W. restt. *Iidem* (P. *Idem*) *AAA.*, spatium enim lacunae angustum plenam inscriptionem cum imperatorum nominibus comprehendere non potest. Sed sine dubio inscriptionem illam falsam esse, cum Arcadius iam ante Stiliconem d. *X. Kal. Sept.* h. a. interfectum decesserit, haec autem lex *III. Kal. Dec.* data sit, iam W. intellexit. Honorii et Theodosii Impp. nomina, quae sola h. c. praeponenda W. quoque censet, habet c. 1 Cod. Just. Ut nemo privatus titulos (II, 16), quae eadem diei, anni et loci nota insignita est. Cf. etiam c. 14 C. Th. de Off. rect. prov. (I, 16) et Go. in Chron. h. anni. Pertinet autem haec lex ad illas, quibus donationes praediorum post mortem Theodosii a Stilicone in Occidente factae irritae declarantur: de qua re cf. P. in comm. h. c. pag. 172 sq. et W. p. 330, not. *o*. x) W. in E. L. L. 1824, p. 1910 pro *iam* cj. *vitam* vel *imbecillitatem*, quod ipse recte revocat in ed. C. Th. Decesserat Theodosius M. d. XVII. Jan. anni 395. y) 1 *dona*|...*iure*. P. Pe. W. *donatum iure*. *Vel* nonnunquam poni pro *etiam*, P. dicit provocans ad Go. Glossar. Nom. sub v. Vel, quam significationem huic loco congruere cum negaret W., quaedam vv. deesse putavit veluti: *vel emtum* aut similia, quod tamen quo minus accipiamus, impedit P. in comm. ita disserens: „Si qui autem velint alterum *vel* supplere, atque legere ex. gr. *vel donatum*, *vel iure directo*, eos moneo, vix quatuor litteras supplendas esse initio cuiusque versus, et consonam *m* spatium duarum litterarum occupare solere." An leg. *de re privata nostrave donatum iure directo?* Similiter de hoc loco cogitasse videtur W. p. 331, not. *s* ad vv. *iure directo*, ubi: „Cf., inquit, c. 2 C. Th. de Jure fisci (X, 1), ubi Go. haec vv. explicat: iure firmo, et stabili. An fortasse *directo iure donatum* praedium opponitur ei, quod iure emphyteutico confertur?" z) 1 *decernat*. Mox P. cum 1 *filippo*. V. *Dat.* restitutum est ab edd. a) 1, P. Pe. *Chereali*. W. ex C. Th. corr. *Cereali*, quamquam *Cerealis* h. temp. Com. R. P. non commemoratur in C. Th. *Impp.* rest. est a P. Pe.; male W. *Imppp.* De argum. legis vid. Peyron. comm. p. 174 et W. ab eo paullo discedentem p. 332, not. *x*. b) 1 *praecep*|... *praeteriti*. P. *praecep(tam) pr.* Pe. *praecep(tum) pr.* Nostra lectio debetur W. Anne melius *praecepti?* P., prob. W. haec ad super. c. 4 h. t. refert. c) 1 *domino*. d) *Auctoritatem* hic pro *lege* poni, demonstratur a W. ex c. un. C. Th. de Centurion. (XII, 15), c. 31 C. Th. de Petition. (X, 10). e) Hic abrumpitur prima folii XIII. (XII.) pagina, et videntur multa deesse, cum hoc folium dimidiatum sit, et in aversa eius parte pauca tantum antiquae scripturae vestigia appareant. f) 1 *Imp̃.*, et dee. seqq. P. Pe. restt. imperatorum nomina, primus autem W. plenam ed. inscriptionem, falso tantum scribens *Imppp.* Vid. not. sq. g) Cod. Just. *Valerio P. P.*, sed iam Cuiacius in Comm. c. 6 cit. l. c. p. 410 emend. *Valerio Com. Rerum Privat.*, prob. Spangenb., quod et natura legis postulat et cum inscript. c. 32 C. Th. de Petitt. (X, 10) concinit, argumento huius constit. omnino congruae, qua de caussa W. totam inscriptionem explere non dubitavit. Ceterum etiam P. l. c. p. 175 monuerat, inscriptionem Cod. Just. falsam esse et corr. ex c. 32 cit. h) Ab h. v. incipit c. 6 Cod. Just. cit. i) Subscriptio

10. *Iidem AA. Joanni Com. R. P.*[k] . . . . ius privatum diu . . . . . mus per . . . . consensus . . . . possessionibus[l] . . . .

— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

TIT. XV[m]. . . . .

— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

7. *Impp. Valentinianus et Valens AA*[n]. . . . . ei[o] emeritis veteranis vel gentibus dividamus. *Dat. XVII*[p]. *Kalend. Febr. Mediolani, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

8. *Iidem AA. ad Rufinum*[q] *Pf. P.* Quicunque possidere loca ex desertis voluerint, triennii immunitate potiantur. Qui vero ex desertis nonnihil agrorum sub certa professione perceperunt, si minorem modum professi sunt, quam ratio detentatae[r] possessionis postulat, usque ad triennium ex die latae*) legis in ea tantum possessione[s] permaneant, quam ipsi sponte obtulerunt; exacto autem hoc tempore, sciant, ad integrae iugationis pensitationem se esse cogendos. *Ille*, qui hoc sibi incommodum iudicarit, e vestigio restituat possessionem, cuius in futurum onera declinat[t]. *Dat. VIII. Id. Aug. Mediolani, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

9. *Iidem AA. ad Mamertinum Pf. P.*[u] Per Italiam aphanticiae[v] iugerationis onere consistentibus patrimoniis superfuso[x], unumquemque *tributarium* adiectionem alieni debiti baiulare[y], non dubium est; *ideoque*[z] deserta iugatio, quae personis caret, hastis subiiciatur, ut[a] *licitationis* competitione futuros dominos sortiatur. Ea enim*) . . . .

— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

— c. 10. C. Th., cod. 1, P. Pe. *c. ?* W. *c.* 10. Vid. c. 5, not. super.

Tit. XV. C. Th., cod. 1, P. Pe. *Tit. ?* W. *Tit. XV.*, id est huius edit., non ipsius C. Th. Secundum seriem titt. idem est ap. Pe. et *XIV.* ap. P. — c. 7—9. C. Th. c. 7—9? Cod. 1, P. Pe. sin. num. W. c. 1—3. Vid. not. m. Fortasse c. 9 coniungenda est cum c. 10 C. Th. de Suscept. (XII, 6).

deest in Cod. Iust. Peyrono videtur in cod. 1 post vocem *valñno* superstes esse litera *c* initialis tituli *Caesaris*. Quod si re vera ita se habet, scribendum est *Theodosio A. XI. et Valentiniano Caes. Coss.* (425.) et in inscriptione repon.: *Imp. Theod. A. et Valentinianus Caes. Valerio Com. R. P.* Vid. c. 32 C. Th. cit. Sin vero secus, haec const. incidit in ann. 426, non in annum 430, quod P. putat, quamquam hic quoque annus inscribitur Theod. et Valent. Coss.; sequenti enim anno 427 Valerius nominatur Comes S. L. in c. 17 C. Th. de Murilegulis (X, 20). Vid. not. sq. k) 1, P. *Johanni*. Huic inscripta est, sed omissa subscr. c. un. Cod. Iust. de Palat. (XI, 76); anno 429 inscripta est c. 17 Cod. Iust. de Iudaeis (I, 9) *Joanni Com. S. L.* et anno 430 c. 15 C. Th. de Metatis (VII, 8) *Joanni Comiti et Magistro officiorum*. Videtur ergo haec c. antecedentis legis ratione habita intra annos 426—429 data esse. l) Hic abrumpitur folium XIII. ap. P., XII. in cod. 1 sec. nostram computationem.

m) Iam denique sequitur illud folium XIII., idem dimidiatum, quod ap. P. ordine undecimum est. Vid. tit. XIII, c. 37, not. *). P. Pe. constitutionibus et constitutionum fragmentis in eo exhibitis anteponunt rubricam: (*Titulus* * *) et (*De Agro Deserto*), quam W. non quidem improbavit, tamen recipere non ausus est. Numerum autem W. praefixit, ut facilius hic tit. nominari posset. Quod ad numeros constitutionum attinet, in ultima huius folii const. servatus est numerus *XII.* Antecedens igitur c. est c. 11 h. t.; huius autem initium periit, cum hoc folium in superiore parte mancum sit; item periit eius constitutionis, quae in adversa huius folii pagina ultima est, clausula, quae necessario in superiore aversae paginae parte exstitit. Scripta igitur erant in aversa pagina et extrema pars huius c. et initium c. 11, unde calculo subducto et collatis iis, quae ab his const. absunt, cum totius folii ambitu, apparet, inter const. undecimam et c. ultimam adversae paginae unam tantum constitutionem (*decimam*) periisse, constitutionem igitur illam ultimam olim *nonam*, reliquas in adversa pagina scriptas *octavam* et *septimam* huius tituli fuisse, quas ob causas non dubitavi suos numeros his legibus addere. Desunt ergo sex constitutiones. n) Inscr. huius legis misere truncatae ex subscr. restituta est ab editt. o) Habet cod. 1 has literas ab edd. omissas. p) Eodem fere die, id est *XVIII. Kal. Febr.* datae sunt ad Symmachum Pf. U. c. 8 C. Th. de Poenis (IX, 40) et c. 8 C. Th. de Pistor. (XIV, 3). q) Ita 1, sed P. *ad Rufino*, mendose. Ceterum vv. *Iidem AA. a* restt. sunt ab edd. et hic et in sq. c. r) 1 *detentas*. *) 1 *late*. s) Ita 1, P. Pe.; W. corr. *professione*, sed nihil mutandum et propter v. *permaneant* (aut *permanebunt*, quod mallem, quia quattuor literae in codice desunt), quod melius componitur cum *possessione* quam cum *professione* et propter sq. v. *obtulerunt*, quod per se professionem factam exprimit, denique propter ultimam legis sententiam: *Ille — declinat*. Sententia eodem redit: per triennium adhuc ab hac legis promulgatione tantum possessionis habere accipiantur, quantum ipsi sponte professi sunt (*obtulerunt*); consequens igitur est, ex hoc tantum modo possessionis tributa solvenda esse. t) Recte W. dicit, his vv. significari: „tantum agri reddat, quantum ultra professionem a se factam possidet.“ u) Sec. W. fragmentum legis aut anni 365 aut 367, quibus annis Mamertinus Pf. P. fuit. v) 1, P. *afanticiae* ex Graeco ἀφαντικός, cui respondet Latinorum *evanidus*. Designantur igitur h. l. deserta, sterilia praedia. Vid. c. 8 C. Th. de Censit. (XIII, 11) ibique Go. x) *Consistentia* patrimonia sunt opima, fertilia, quae per se consistere possunt. *Superfundi* dicuntur ea tributa, quibus quis oneratur, licet alienis. Vid. c. 4 C. Th. de Censit. (XIII, 11). Praestare enim debebant locupletes de patrimoniis suis tributa eorum etiam fundorum, quorum possessores ad inopiam erant redacti. Vid. W. ad h. l. y) H. e. ferre, suscipere. Cf. Plaut. Asin. III, 3, 70. Gellius V, 3. L. 235 D. de V. S. (L, 16). C. Th. II, 27, c. un. §. 2. Festus et Paullus Diac. Lib. II. v. Baiulus et Comm. in Paull. Diac. ed. Lindemanni p. 350 et 582 v. Promiscam. P. olim scriptum fuisse suspicatur *baiulare non debere dubium non est*, cui cj. omnis loci nexus, peculiaris potissimum Italiae mentio repugnare videtur Wenckio. z)

11. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA.*[b] . . . . babuntur[c], diu tracta et iam[d] paene sine debitoribus debita condonentur; ea tamen ratione servata, ut prius domini *longioribus* temporum metis et edictis[e] celeberrimis *evocentur*, quo facilius spe impunitatis ad avitos[f] lares et propria *praedia* revocentur: ac tum demum, si*) intra Maium mensem[g], *quod spatium dissitis*[h] idoneum et volentibus longum est, non advenerint*), quicunque se sponte obtulerit[i], non obligandus de onere praeterito, pro portione hoc[k] modo possessionis *in* futurum annonarii canonis vectigal expendat, de iure domini[l] et perpetuitate securus. *Dat. VIII. Kal. Octobr. Constantinopoli, Honorio N. P. et Evodio Coss.* (386.)

12. *Iidem AAA. Tatiano Pf. P. Orientis*[m]. Qui agros, domino cessante, desertos vel longe positos vel in finitimis ad privatum pariter publicumque compendium excolere festinat, voluntati suae nostrum noverit adesse responsum: *ita* tamen, ut si vacanti ac destituto solo novus cultor *insederit*, ac vetus dominus intra biennium eadem ad s[n] uum *ius voluerit revocare, restitutis primitus, quae expensa constiterit, facultatem loci proprii* consequatur. *Nam si biennii fuerit tempus emensum, omnis possessionis et dominii carebit iure, qui siluit* . . . .[o]

— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

— c. 11. C. Th. *c.* 11. Cod. 1, P. Pu. sic. num. W. *c.* 4. Vid. supra not. *m.* — c. 12. C. Th., cod. 1, P. Pu. *c.* 12. W. *c.* 5. Vid. supra not. *m.* Cod. Just. XI, 58, 8.

„Scil. ne nimis diu haec alieni debiti adiectio duret." W. a) Ita 1; edd. *et*, sine causa. *) Hic finitur ap. P. folii XI., apud nos folii XIII. pars adversa. P. Pu. add.: *Desunt complures versus.* b) Inscr. edd. restituerunt ex subscr. Similis quidem huius legis argumento est c. 11 Cod. Just. de Omni agro des. (XI, 58), neque tamen eadem, ut Pu. videtur sententia esse. c) Ita 1; antecedd. enim ibi desunt. P. Pu. W. rest. *lababuntur* ex c. 4 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1). d) P., quem Pu. secutus est, de cj. *etiam(si)*, sed recte W. cum codice *et iam.* In hoc autem mihi discedendum erat a W., ut vv. *diu tracta* ad seqq. referrem, non ad antecedentia, itaque non post *diu tracta*, sed post *labuntur* minus plene interpungerem. e) Ita recte P. ed. pro *dictis*, quod in cod. 1 est. *Edicta celeberrima* sunt edicta in locis celeberrimis proposita, itaque omnibus nota. Etiam c. 11 Cod. Just. (XI, 58) *edictis vocati.* f) 1 *habitos*, ut supra V, 13, 30. *) *Si* add. supra lin. in cod. 1. g) Hoc loco Wenckius refutat Peyr., qui maxime ex c. 11 Cod. Just. de Omni agro des. (XI, 58) hanc legem explicare studuit. W. ipse eam temporariam et certae regioni propriam falso putat. h) Ita recte P. Pu. W.; 1 *sitis.* *) Pro *advenerint* fortasse pon. *adfuerint*, ut in c. 11 Cod. Just. cit. i) 1 *optulerint.* k) Ita 1, P. Pu.; W. corr. *ac*, sine causa et violenter; nam quod nonnunquam in codd. *hac* pro *ac* scribitur, id non quadrat in hunc locum. *Hoc modo* se refert ad totam legis sententiam. l) Ita 1, P. Pu.; W. *dominii.* Utrumque recte, etsi W. cj. magis concinat cum sq. v. *perpetuitatis* quam *domini.* m) Cod. Just. om. *Orientis.* n) In hac litera abrumpitur sec. P. folium undecimum, sec. nostram rationem XIII. folium cod. 1, desinit etiam haec c. apud P. Pu.; W. reliquam legis partem ex Cod. Just. supplevit. o) Subscriptio deest in Cod. Just. Sec. W. haec c. emissa est intra annos 386, cui antecedens const. debetur, et 393, per quod omne tempus Tatianus praetoriana praef. functus est. Eum autem a. 393 proscriptum esse, ex veteribus fontibus demonstrat Go. in Prosopogr. v. Tatianus et in comm. ad c. 9 C. Th. de Indulg. crim. (IX, 38) et ad c. 13 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42). Cf. praeterea Pagius in annot. ad c. 13 cit.

CODICIS THEODOSIANI

LIBER SEXTUS*).

TIT. I. DE SENATORIA DIGNITATE.

— — — — — —
— — — — — —
— — — — — —

TIT. II[p]. DE SENATORIBUS ET DE GLEBALI VEL FOLLIUM SEPTEMVE SOLIDORUM COLLATIONE ET DE AURO OBLATICIO.

— — — — — —
— — — — — —

7.[q] *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA. ad Procopium.* . . . legatur . . . . . . e coelesti oraculo . . . . glebalis necessitas auferatur. Quod non solum circa viros dignoscitur constitutum, verum etiam circa filias simili conditione servandum[r]. *Dat. XVIII.*

Tit. II. — c. 7. Edd. *c.* 1. Vid. c. 12, not. *s*. Cod. Just. XII, 1, 11 mut. Bas. VI, 1, 28.

*) Libros Codicis Theodosiani VI. — VIII., a Stephano Charpino, canonico Lugdunensi, in veteri codice Lugdunensi (vid. infra not. *r* et tit. IV, c. ult., not. *r*) inventos primum edidit Cuiacius in Cui. 1 (Lugduni 1566. fol.) p. 91—212, ex qua editione sequentes editiones omnes (Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be.) ductae sunt. Quod igitur ad hos libros attinet, cum in iis non magna sit editionum, praeter leviores quasdam res discrepantia, superiorum annotationum rationem huc usque observatam in solis iis legibus retinendam esse putavi, quae — et paucae quidem illae — in Breviario Alariciano receptae sunt, in reliquis autem legibus brevitatis causa hoc modo eam mutandam esse duxi, ut editionum enumerationem plane omitterem et tantum indicarem, si quando una alterave constitutio iam a Cuiacio in Comm. ad X. — XII. librum Codicis Just. commemoratur aut in aliis iuris fontibus, veluti Codice Just. legitur aut novis, i. e. nostra aetate inventis subsidiis locupletatur aut cum aliis C. Th. constitutionibus coniungenda est. Ceterum hinc incipiunt libri illi Codicis Theodosiani, qui ex codicibus, paucis locis exceptis, integri nobis servati sunt. Til. *Theod. Cod.* 15 *Lib. V*. Vid. tit. de Const. pr. (I, 1), not. *e* et tit. de Iurisd. (II, 1), not. *q* et *r*. p) Edd. Cui. 1 — Cui. 2* *Deest Tit. I. et initium II.*, et deest prorsus rubrica, unde aperte cognoscitur huius libri primum titulum, secundi autem et rubricam et initium periisse in cod. Lugd., ex quo solo Codicis Theodosiani libros VI. — VIII. a Cuiacio editos esse supra dixi. Cf. not. *r* sq. Ex Br. Al., in quo duae tantum tituli *Ut dignitatum ordo servetur* constt. proferuntur, auxilii quicquam peti non potest. Iacobus igitur Gothofredus Codicem Just. restituendis rubricis adhibuit et primum quidem titulum *de Dignitatibus* fuisse statuit, qui Codicis Just. primus libri XII. est, prob. Be.; huius autem rubricam, quam non solum Ri. (Ri*.) et Be. receperunt, sed nos quoque edidimus, ex argumento constitutionum fecit ad similitudinem tituli Cod. Just. *De Praetoribus et Honore Praeturae et Collatione et Gleba et Folii et Septem Solidorum Functione sublata* (XII, 2). In qua re W. (ed. Cod. Theod. Append. II, p. 346 sq.) recte id reprehendit, quod titulus *de Dignitatibus* contra morem compilatorum Codicis Th. factus sit, qui a titulis generalibus, quibus delectaretur Tribonianus, plerumque abstinuerint. Iam vero in Ambrosiano (cod. 5) rubricarum indice, qui vere quidem Breviarii Alariciani est, sed tamen hic illic locupletatus est e C. Th., illi titulo: *Ut dignitatum ordo servetur* haec rubrica praemittitur: *de Senatoria dignitate*, quae aut ad deperditum primum aut ad hunc titulum pertineat necesse est. Et Clossius quidem p. 22 eam ad primum refert, sed tamen in praef. p. XXVII. dubius est. Equidem non dubito cum W. ad priorem Clossii sententiam accedere et, cum rubrica: *de Senatoria dignitate* non congruat cum constitutionibus secundi tituli, quae supersunt, ipsam hanc rubricam in hac mea editione primo loco ponere. — In Cui. 1. Aur. Lugd. constitutionibus tit. II. non sunt appositi numeri. q) Inscr. restituit Go. et ex subscriptione et ex Cod. Just. Go. in Prosopogr. Procopium Pf. U. Constantinop. fuisse statuit. r) In Cui. 1. Aur. Lugd. haec c. ita legitur: »*Coelesti oraculo glevalis n. auferatur. quod n. s. viros — Kal.* » *Hierapoli — Cons.* Om. igitur *circa* ante *viros*. Cui. 2 — Ri*. *Leg . . . . e caelesti oraculo glevalis* et in sqq. ut Cui. 1, praeterquam quod in his edd. legitur praepositio *circa* et in edd. Ri. Ri*. *Kalend.* pro *Kal.* » est. Discrepant igitur edd. maxime in primis huius legis verbis, quae, ut apud nos leguntur, a Beckio ex Go. commentario (T. II, p. 9 ed. Lugd. 1665. fol. et T. II, p. 8 ed. Ri.) restituta sunt. Ibi Go. haec refert: „MS. cuius copiam mihi perhumaniter fecit vir CL. P. Pithoeus, Petri et Francisci nepos, fidem hic exprimere iuvat; ubi nonnulla quoque apparent quae Cuiacij aciem fugerunt, et ut restituere ea possimus, litterarum erosarum numerus subducendus nobis est. Igitur sic habet MS.

LEGATVR . . . . . . E CAELESTI ORACVLO . . . .
GLEVAL . . NECESSITAS AVFFERATVR : QV . . . .
CAVIR. S. I. NOSCITVR CONSTITVTVM, V . . . .
FILIAS SIMIL . . ONDICIONE SERVANDV . . . .
HIERAPOLI GRATIANO A. IIII. ET MERO . . . .

Nos sic hanc legem restituimus.

Si qui senator, vel alius Clarissimus, privatos habeat filios, quippe editos (Be. falso *editos quippe*) *antequam susciperet dignitatem, posteaque is in Amplissimum ordinem allegatur, iubente, vel* (Be. *vel*) *mediante coelesti oraculo, ab hisce filiis glebalis n. auferatur: — servandum est. Dat. XVIII.* vel *XVI. Kal.* . . . . . *Hierapoli* etc. Et ita quidem hanc *legem* repleo, plano iam et perspicuo quem initio dixi sensu.“ Quo codice Go. usus sit, clarius intelligitur ex commentario c. 8 (9) h. t. (l. c. T. II, p. 13) ubi Go. ita loquitur: „pervenit in manus meas beneficio Amplissimi, et Integerrimi Viri P. Pithoei Senatoris Parisiensis, ut iam indicavi *ad l. 1. sup.* Authenticum huius libri, unde Cuiacius primum hunc li-

Kal.[s] . . . *Hierapoli*, *Gratiano A. IV. et Merobaude Coss.* (377.)

8. *Imppp. Gratianus*, *Valentinianus et Theodosius AAA.*[t] *ad Hypatium*[u]. Si quis senatorium consecutus *nostra largitate fastigium* vel generis felicitate *sortitus possessionis* alicuius professionem *senatui crediderit occulendam*, praedium fisco noverit vindicandum, *quodcumque* subtractum publicis[v] iure *compendiis erit*. §. 1. Quique[x] consularitatis insignia fuerit *assecutus*, *dignitatis*[y] obeundae atque exercendae *administrationis* huius copiam non habeat, nisi propria *annotatione* digesserit, senatorium[z] nomen agnoscere et larem habitationemque vel sedes certas in *provincia atque oppido* collocasse nihilque amplius quam *certum professionis* modum[a] varias intra *provincias possidere*. *Cuius* indicio palatinis scriniis quaesito, *quam primum* omnis instructio facile

— c. 8. Edd. c. 2. Cf. c. 12, not. e. Commemoratur a Cuiacio in Comm. c. 2 Cod. Just. de Praet. (XII, 2) ed. Francof. 1595. fol. T. III, p. 423. Seqq. h. tit. constt., praeter c. 19, neglectae sunt a Cod. Just. conditoribus.

brum una cum septimo et Octavo eduxit, primis paginis adhuc quam antea cum Cuiacius eos ederet, magis erosis.“ Usus est igitur Go. eodem codice Lugdunensi, ex quo Cuiacius lib. VI. VII. VIII. edidit, estque hic codex intelligendus, ubicunque Go. in notis et in comm. horum libr. siglo MS. utitur. Simul constat, hunc codicem in bibliothecam P. Pithoei transiisse, deinde successionis iure in manus nepotis eius pervenisse et Gothofredi adhuc aetate exstitisse. Ubi nunc sit, non potui eruere. — Haec scripta erant et a typotheta typis expressa, sed nondum prelo excusa, cum fortuito ad me perferretur catalogus bibliothecae Rosniensis (de Rosny) Parisiis publice vendendae, in quo praeter alios codices pretiosissimos, maximam partem ex bibliotheca Pithoeana provenientes, Codex quidam Theodosianus erat, numero 2383 insignitus et his vv. a P. Pithoeo, P. et Francisci nepote notatus: „*Hoc vetustissimum exemplar libror. VI, VII et VIII Codicis Theodosiani, quo V. C. Jacobus Cuiacius in edendo eo libro usus est dono mihi dedit V. C. Franciscus Pithoeus, patruus anno* 1620. *Pithou.*“ Obstupui neque dubitavi, quin idem esset codex ille Lugdunensis Stephani Charpini, quem a Cuiacio editum et a Gothofredo adhibitum esse constat, postea autem deperditum esse deploravimus. Extemplo me contuli Parisios, ut eum investigarem emeremque, aut, si id non contingeret, cum editis conferrem. Neque me huius consilii poenitet; nam a Bossangio, in cuius taberna libri vendendi erant, ea humanitate et liberalitate animi exceptus, qua Franco-Gallos excellere notum est, omnes mihi vir officiosissimus, quos cuperem, libros mss. ante venditionem concessit non solum inspiciendos, verum etiam cum editis conferendos et inter eos Codicem illum Theodosianum, quo ipso Cuiacium in edendis libris VI. — VIII. usum esse, prima specie perspexi. Eum autem a Bibliotheca Regia Parisiensi emptum esse, certe omnes antiquarum literarum cultores mecum gaudebunt. Vid., quae de hoc codice a me dicta sunt in Richteri Annalibus iuris (Kritische Jahrbücher für deutsche Rechtswissenschaft. 4. Heft. 1837, p. 377.) et quae dicam in Praefatione huius editionis. Jam vero inter alia hic quoque locus clarus est. Primum enim codicis folium misere laceratum est et truncatum. Eiusdem formae est secundum folium. Utriusque folii fragmenta tantum supersunt. Primi autem folii fragmentum incipit in v. *Legatur*, quod ex c. 7 h. t. est. Deest igitur primus libri sexti titulus et desunt praeterea sex priores secundi tituli constitutiones una cum principio constitutionis septimae. Vid. not. *p* antec. et infra c. 12, not. *e*. Jam vero Go. totam legem septimam accurate e codice depinxit, versuum ambitu retento et punctis, quae lacunas describerent, interiectis. Paucae literae post Go. interierunt, veluti literae S. I. N. post v. VIR., quae lacuna, ut illae post LEGATVR, CLEVAL et SIMIL ex eo nata est, quod membrana in medio versu humore perforata est. Non igitur aliquid in Go. apographo mutandum esse censui. In Cod. Just. haec c. ita se habet: *Senator* (Hal. Russ. *Si senator*, impr. Cuiacio et Go.), *vel alius clarissimus privatos habeat filios*, *editos quippe*, *antequam susciperet dignitatem*, *quod non solum circa masculos dinoscitur* — *servandum*. *Cum autem paternos honores invidere filiis non oporteat*: *a Senatore*, *vel solo* (quidam codd. *vel alio*, prob. Cuiacio) *clarissimo susceptum*, *in clarissimatus sciendum est dignitate mansurum*. *Dat. XV.* e *Hier.* etc. Ceterum monendum est, in loco supra a Go. ex MS. prolato Be. v. *legatur* anteponere tria puncta, deinde Be. et Ri. post LEGATVR quattuor tantum puncta habere, post ORACVLO Be. tria, Ri. novem, denique Ri. post QV quinque, post V octo, post SERVANDV et MERO septem tantum puncta proferre. Dicendum est etiam, marginem exteriorem triginta quinque foliorum, quae initio codicis post illa duo folia habentur, humore, qui membranas corrupit, plus minusve damnum fecisse, quo quidem nonnullae literae, nonnunquam etiam integra verba in extremis versibus aut, ubi hi in aversa pagina incipiunt, in principio versuum perierunt, has autem lacunas a Cuiacio in ipso codice plerumque restitutas et sua ipsius manu expletas esse. Ut igitur has lacunae accurate perspicerentur et Cuiacii reliquorumque editorum restitutiones prima specie intelligerentur, hoc consilium inii, ut lacunas ipsius contextus literis inclinatis indicarem, lacunas, quae in inscriptiones et subscriptiones inciderent, in annotatione enumerarem, codicem autem ipsum, ubi nominandus esset, aut Lugdunensem de origine sua aut, cum is horum librorum unus solus esset, simpliciter *codicem* appellarem, retento nihilosecius verbo: *Ms.*, ubicunque Go., qui quidem hoc verbo uti solitus est, de hoc codice loquitur. s) De lacunis subscriptionis in codice Lugd. vid. not. *r* antec. Mensis deest etiam in Cod. Just. In Cui. 1 — Go. asteriscus ponitur, omissus ille ap. Ri. Ri*. et Be. An *Jul.* aut *Aug.*? Hoc enim tempore Valens Hierapoli commoratus est. Cf. c. 8 C. Th. de Milit. veste (VII, 6) et c. 3 C. Th. de Fisci deb. (X, 16). t) Be. add. vult *et Arcad. A.*, sine causa. *Arcadius* enim Constantinopoli a patre suo Theodosio Augustus creatus est his Coss. *XVI. Kal. Febr.*, haec autem c. data est *IV. Id. Jan.* u) Cui. 1 — Ri*. *Hipatium*. Add. *Pf. P.* Hypatium enim Pf. P. Italiae fuisse, ostendit Go. in comm. ad c. 17 C. Th. de Suscept. (XII, 6) et in Prosopogr. v. Hyp. In codice perierunt omnia post v. *Theodosius*. v) Go. in not. „Forte *ea re*, id est, ob professionem possessionis Senatui occultatam: vel *non iure*: vel denique *curiae*.“ Be. cj. *sine iure*. Sed nihil mutandum, modo coniungatur *iure* cum v. *publicis*, id est quae *de iure publica* sunt. x) Go. in notis: „Secunda sententia, abrupta. Certe in MS. maior hic lacuna exstat, ut non amplius aliquid supplendum videatur.“ Pertinent haec ad edd. Cui. 1 — Cui. 2*, in quibus interpungitur *erit*, *quique consularitatis* etc. Ut sententia clarior esset, punctum ex Go. cum Ri. et Be. recepimus. *Quique* autem accipiendum pro *et qui*. y) MS. sec. Go. *dignitates*, recte. z) Go. in notis cj. *se senatorium*, quo cj. non opus est. a) Go. scribi vult *quam insertum professioni modum*; addit autem, *certum modum* etiam pro *expresso*, *designato*

declaret, *quibus quantisve nominibus* quove in modo perennis aerarii *emolumenta* succreverint. §. 2. Duorum vero *follium maneat cunctos* indiscreta professio, etiamsi *possessionem forte* non habeant, quos *dignitas consularis vel clarior*[b] atque sublimior potestas *ulla provexerit*, *neminem*[c] ad insignia potestatis *admittendo*, *nisi professionem* vinxerit[d], et *his tantum a necessitate huiusmodi segregandis*, quos *palatinae honore militiae et stipendiis* approbatos[e] *debita potius quam postulata senatorii ordinis societas advocaverit*. *Dat. IV. Id. Jan.* *) *Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

9. *Iidem*[f] *AAA. Clearcho Pf. U.*[g] Omnes, qui ex Macedoniae rar[h] . . .[i] *amplissimo* Constantinopolitanae urbis *ordine nati*[k] *sunt*, *ad* Thracum[l] *similitudinem* senatorum *glebali iubemus* praestatione reddi immunes. *Dat.* . . . .[m] *Sept. Constantinopoli, Richomere et Clearcho Coss.* (384.)

10. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius*[n] *AAA. ad Aurelianum*[o] *Pf. U.* *Quod ad* eorum querimonias, qui se glebalia non *posse ferre onera* testabuntur[p], amplissimorum *virorum consilio* definitum est, scilicet ut septenos *quotannis solidos* pro sua portione conferret, qui[q] *praebitiones* implere follium[r] non valeret, catenus *confirmamus*, ut omnes, quibus est census angustia, *contemplatis* patrimonii sui viribus, liberam *habeant optionem*, quatenus, si collatio ista non displicet, *a consortio* amplissimi ordinis non retendant[s]; *sin vero grave*, *id est*[t] *damnosum* videtur, dignitatem *senatoriam* non requirant. *Dat. prid. Kalend. Septemb. Constantinopoli*, *Theodosio August. III. et Abundantio V. C.*[u] *Coss.* (393.)

11.*) *Impp. Arcadius et Honorius AA. Florentino*[v] *Pf. U.* Omnes senatores, *qui in sacratissima* urbe consistunt, licet habeant *per longinquas* provincias atque diversas possessiones, *aurum oblaticium*[x] in urbe persolvant, *quod a procuratoribus* et actoribus suis ad urbem *reditus perferuntur*. *Sane his* senatoribus, qui in provinciis[y] *larem fovent*, *per provincias* censuales, qui plenam *habent* notitiam, *immineant*, quo cognoscant, *sine dilatione aurum profuturum* aerario nostro *quantocius inferendum*. *Dat. XVIII. Kalend. Octob.*[z] *Olybrio et Probino Coss.* (395.)

12.*) *Iidem AA. ad Senatum et Populum.* *Post alia:* *Censualibus*, quibus onerosa glebae affirmatur *exactio*, onus quidem negotiosum movemus[a], sed quia *eis plurimam* scimus harum rerum esse notitiam, et disquisitionis curam et rationem manifestae *instructionis* eis imponimus[b]. *Dat. XVII. Kal. Mai. Mediolani*[c], *Caesario et Attico Coss.* (397.)

— c. 9. Edd. c. 3. Cf. c. 12, not. *. Go. putat coniungendam esse cum c. 5 Cod. Just. de Dignitt. (XII, 1). — c. 10. Edd. c. 4. Cf. c. 12, not. *. — c. 11. Edd. c. 5. Cf. c. 12, not. *. — c. 12. Edd. c. 6. Vid. not. *.

accipi posse. Et ita est. b) Ita Cui. 1 — Cui. 2*; Go. — Be. *carior*, perperam, sine dubio err. typ. ap. Go. et Ri., cum in comm. Go. sit *clarior*. c) Go. prop. *nemine*, prob. Be., sed praeter necessitatem. d) Ita etiam MS. sec. Go., (recte) qui, etsi scripturam codicis non improbat, tamen prop. *professione se vinxerit*, provocans simul ad c. 21 C. Th. de Praet. (VI, 4) *in professionem habebunt*; hic vero locus non videtur huc quadrare. e) Aur. Lugd. *ad probatos*, pro *adprobat.*, quod in codice est. *) Hinc incipit pag. secunda primi folii. Vv. *Dat.—Jan.* des. f) Go. Be. scribi iubent *Imppp. Val. Th. et Arc.* g) Ita recte Go. ex MS., ubi vero perierunt priora inscriptionis verba. Cui. 1—Ri*. *PP.* sive *P. P.* Ceterum vid. supra IV, 17, 2, not. *v* et Go. in not. et in comment. h) In Cui. 1 — Lugd. haec c. ita expressa est: *Omnes qui ex Machedonia erat* ∘ *amplissimo — sunt* ∘ *similitudinem sen. gleuali — Dat.* ∘ *Sept.* etc. Cui. 2, 2* *Omnes qui ex Machedoniae rar* ∘ *amplissimo — sunt* . . . . . . *dum similitudinem — Dat.* ∘ *Sept.* etc. Go. — Ri*. *Omnes, qui ex Machedoniae erar. Amplissimo — sunt similitudinem — Dat.* ∘ *Sept.* etc. (in Ri. Ri*. om. astericus). Sed in comm. Go. in haec vv. loquitur: „in eo vero MS. (vid. supra c. 7 h. t., not. *r*), ubi in editis lacuna hactenus notatur, Syllabaque ∘ *dum*, exprimitur literis etsi fugientibus, lego . . . *d. Trachum similitudinem*: id est, *ad Trachum similitudinem*. *Trachum* scilicet pro *Thracum* scriptum, ut passim alibi," recte. i) Sec. Go. MS. hic erosus est: verba autem *MACHEDONIAERAR* lineam in MS. finiunt. Recte. Vid. not. *h*. Praeterea Go. dicit: „Alii *Machedoniae ar. ampl.*" Qui hi sint, nescio, cum alibi hanc scripturam non invenerim. Go. cj. *partibus* (Macedoniae partibus, i. e. dioecesibus). k) Go. Be. rep. volunt *ordini dati*. l) Ita ed. Be. ex MS., quod Go. vidit, et auct. Go. Vid. supra not. *h*. Antea Go. cj. *secundum similitudinem*, quod ipse postea damnat. m) Reposui lacunam, quam Ri. Ri*. Be. prorsus neglexerunt indicare; in Cui. 1—Cui. 2* habetur astericus. n) Scrib. auct. Go. et Be. *Theodosius, Arcadius et Honorius*. In codice des. literae *Imppp. Valens.*, *Th.* et mox *Pf. U.* o) Cui. 1 — Ri*. *Aurilianum* ex codice. p) Ita MS. Go., qui, quamquam non impr. codicis scripturam, cj. *testabantur* (*testabuntur, deinceps*). q) MS. sec. Go., qui recte vidit, Cui. 1—Ri*. *quid*. Be. recte *qui*, quae scriptura a Go. approbata invenitur in m. Cui. 2, 2*, ubi haec annotata sunt: „*in aliis lib. legitur, qui praebitionis implere follium.*" Videtur ergo Cuiacius ad editionem Parisinam a. 1586 praeter codicem Lugdunensem alios quoque libros mss., cum sexto Codicis Th. libro instructos adhibuisse, quorum hodie nulla exstat notitia. r) Vir doctus ap. Go. cj. *follium II.* s) Ita Cui. 1—Ri*. et MS. sec. Go., recte; sed in m. Cui. 2, 2*: „*al. non recedant*," quod probat Go. et Be. recepit. Putat tamen Go. *retendere* significare *recedere*, *retro tendere*. Item ab antiqua manu in m. exempl. Cuiacianae 1, quod possideo, annotatur: „nihil muta cum Jureto. Retendant enim idem est quod recedant." t) Ita MS. ap. Go., qui om. *id est*, sine causa. u) Codex *VRCL.* Go. — Ri*. *VR. CL.* Ceterum Ri. Ri*. *Abundatio*, err. In codice des. *stantinop. Theod.* *) Vid. infra c. 15 h. t., not. *h*. v) Ita Be. de cj. Go., quem vid. in Chron. h. a., in notis h. c. et in Prosopogr. Rell. et codex *Florentio*. In codice des. omnia ante *AA.* x) Cui. 1. Aur. Lugd. *oblaticium*, mendose. y) Go. *proinciis* et mox *cognoscanns*, mendose. z) Add. *Mediolani*. In codice des. *Dat. XVIII.* et *et Probino Coss.* *) Hic numerus a librario adscriptus est in m. codicis Lugdunensis. Perierunt ergo sex priores h. t. constitutiones. Superstitibus autem constitutionibus veros numeros apponendos erat, quod a me factum est. Ceterum hinc incipit folium secundum codicis. Literae *opulum. Post alia* abscissae sunt. a) H. e. amovemus,

13. *Iidem AA. ad Senatum et Populum.* *Post alia:* *Senator*[d] patrimonium proprium in quemcunque qualibet ratione transtulerit, imminutio ....[e] signationis tempore probata[f] non valeat, *sed* causa prius erit actis provincialibus *approbanda.* *Dat. XVII. Kalend. Maii*[g] *Mediolani, Caesario et Attico Coss.* (397.)

14. *Iidem AA. Caesario Pf. P.* Qui in *sacro mansuetudinis nostrae* palatio militarint, si coetui senatus *consortioque fuerint* sociati, iuxta istam *dudum legem* *) *glebalem tantum sustineant* functionem, *ad praeturae vero functionem* atque onera non *vocentur.* *Dat. III. Kal. Mai. Constantinopoli, Caesario et Attico Coss.* (397.)

15. *Iidem AA. Florentino Pf. U.* Dudum *praecepimus*[h], *ut aurum oblaticium* senatores, *qui in sacratissima urbe degunt, in* urbe complerent; *hi*[i] *vero, qui in provinciis larem foverent*, per *consualium officia in provinciis solverent.* Sed quoniam *cognovimus, praedictum officium* non posse exsecutioni *sufficere*, *ad praedictum negotium* auxilia *congrua ab ordinariis iudicibus volumus ministrari.* *Dat. VII.*[k] *Kal. Jan. Mediolani, Caesario et Attico Coss.* (397.)

16. *Iidem AA. Felici Pf. U.*[l] *Glebam possessionum, non personarum esse perspicimus*[m], *ac propterea necesse est, ut illis immineat* exactio[mm], *qui ex re eadem reditus* consequuntur: nam cum *censibus* deferantur[n], non potest auri *professio* perire *domino.* Hac itaque sanctione decernimus, ut Hispaniae *) *in praesens* tantum tempus beneficiis indultis *utantur*, servaturi posthac in solvendis functionibus provinciarum consuetudinem ceterarum. *Dat. IV. Kal. April. Mediolani, Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.* (398.)

17. *Iidem AA. Troino*[o] *Com. S. L.* A collatione glebalis auri vel i . . . n . . . . li[p] tituli ne domum quidem nostram immunem[q] esse praecipimus. *PP. IV. Kal. Mart. Mediolani, Vincentio et Fravitta*[r] *VV. CC. Coss.* (401.)

18. *Impp. Honorius et Theodosius AA. ad Monaxium Pf. U.*[s] Si quis ....[t] *nostris* tota impleta militia ad proximatum *et comitivam dispositionum* vel magisterium *admissionum pervenerit*, nulla penitus functione vel *glebatione senatoria tum* primum ob dignitatem vicariam *fatigetur*, *sitque* immunis a septem quo-

— c. 13. Edd. *c.* 7. Cf. c. 12, not. *. Ceterum c. 12 et 13 laciniae sunt maioris constitt. et coniungendae cum c. 31 C. Th. de Praetor. (VI, 4), c. 24 C. Th. de Suscept. (XII, 6), c. 27 C. Th. de Navicul. (XIII, 5), c. 5 C. Th. de Naufr. (XIII, 9), c. 3 C. Th. de Canon. frum. urb. Rom. (XIV, 15), c. 3 Cod. Just. Quae res venire non poss. (IV, 40). — c. 14. Edd. c. 8. Cf. c. 12, not. *. — c. 15. Edd. *c.* 9. Cf. c. 12, not. *. Coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Com. rei milit. (VI, 14), c. 19 C. Th. de Div. off. (VIII, 7), c. 153 — 156 C. Th. de Decur. (XII, 1). Praeterea Go. existimat coniungendam esse c. 1 Cod. Just. Ubi quis de curiali (III, 23). — c. 16. Edd. *c.* 10. Cf. c. 12, not. *. Commemoratur a Cuiacio in Comm. ad c. 2 Cod. Just. de Praetor. (XII, 2) l. c. p. 423. Bos. l. c. p. 763 sq. — c. 17. Edd. *c.* 11. Cf. c. 12, not. *. Tota c. profertur a Cuiacio in Comm. c. 8 Cod. Just. de Dignitt. (XII, 1) l. c. p. 430. — c. 18. Edd. *c.* 12. Cf. c. 12, not. *.

removemus. Go. cj. *submovemus*, ingeniose quidem, neque tamen vere. b) Cui. 1 — Ri°. *INponimus.* c) Edd. et hic et in seqq. constt. aut *Med.* aut *Mediol.*, quod semel moneo; neque codex sibi constat. d) Go. suppl. *Si senator*, prob. Be. Non recte, opinor. Sententia haec est: In quemcunque senator patrimonium transtulerit, talis imminutio, quae designationis tempore facta esse probatur, non valeat. Ceterum pro fugitiva hanc legem habet Go. eamque refert ad titulum de Praetoribus (VI, 4). e) Go. supplet *eius de* (designationis), probabiliter. Vid. c. 31 C. Th. de Praet. (VI, 4). Symmachus X, ep. 59. Cui. 1. Aur. Lugd. *imminutio* *e* *sign.* In Cui. 2, 2° recte ponuntur septem puncta post *imminutio*, sex ap. Go. et Ri., octo in ed. Ri°. et quattuor ap. Be. f) Go. in notis: „Id est, si probatus fuerit Senator imminuisse. Quare errat qui *hic* reponit, *non probata.*“ g) Edd. ante Be. *Mai*, etiam in sq. constitutione. Codex fere ubique *MAĪ.* In seqq. abscissa sunt *o et Attico Coss.* *) Go. annotat: „Intelligitne Legem 28 inf. de Praetoribus?“ Lex ipsa videtur periisse. In subscr. perier. *Dat.* — *Constanti* —. h) Ita Cui. 1. Aur. Lugd. Go. in notis et Be.; Cui. 2 — Ri°. *praecipimus*, male. Intelligitur c. 11 h. t. i) Cui. 1 — Cui. 2° *CONplerent. hij.* Go. Ri. Ri°. *CONplerent, hij.* k) Leg. *XII.*, qui dies est in rell. constt. cum hac lege coniungendis. Et facile a librario commutari poterant numeri *VII.* et *XII.* In codice omnia abscissa sunt post *Dat.* — l) Go. em. *Pf. P.* propter Symmachi lib. IV, ep. 62: Erat enim Pf. P. Galliarum. In codice periit siglum dignitatis. m) Vv. *Glebam* — *perspicimus* exstant ap. Cuiacium in Comm. l. c. mm) V. *exactio* videtur primum esse secundae paginae folii secundi; literae ipsae evanidae sunt. n) Ita Go. — Be. et MS. (non MSS., quod Ri. edid.) sec. Go.; Cui. 1 — Cui. 2° *deferuntur.* *) Go. in not., vel hic, inquit, reponendum *Hispani* vel infra restituendum *servaturae*: quod mavult propter illa: *provinciarum ceterarum.* Sed frequentes sunt hac potissimum aetate et in hoc Codice huiusmodi locutiones, in quibus subito a terrae nomine ad ipsos incolas transitur. o) Cui. 1 — Lugd. *AA.* *e* *Troino.* Go. ex Synesii ep. 26 em. *Troilo*, impr. Tillem. l. c. T. V, Not. p. 75, n. XV. In codice des. vv. *Iidem AA.* p) Ita Go. Ri. Ri°.; Cui. 1 — Lugd. *vel* *e* *Tituli.* Est enim spatium trium literarum post *vel* et post *e* dimidius versus vacuus est. Cui. 2, 2° *vel I . . . . . N . . . . ii tituli.* Be. *vel i . . . n . . . . li tituli.* Go. cj. *coNparatitii* vel *oblatitii*, ut in c. 3 C. Th. de Milit. veste (VII, 6) et in c. 11 et 15 h. t.; addit autem: „Neutrum ferunt reliquiae et spatia fugientis vocis: quae ut nos fecimus exprimenda sunt,“ et a Go. recte expressa sunt. Cuiacius l. c. om. *vel* — *tituli.* q) Cui. 1 — Lugd. *nostram. INmunem esse.* Cui. 2, 2° *nostram INmunem . . . . esse.* Go. *Nostram INmunem . . . . esse.* Ri. *Nostram inmunem . . esse.* Ri°. *Nostram inmunem . . . . esse*, sed Go. in notis: „ad plenum sensum nihil hic deest.“ Nunc res perspicua est. Ceterum cod. Lugd. *praecepimus.* r) Ita Cui. 2, 2° in corr. Be.; rell. *Avito.* Go. rep. vult *Fravito*, vel *Fravita.* Codex . . . *vito* (Fravito) et perierunt literae *tio et Fra.* s) Cui. 1 — Ri°. *PV.* Codex *PŪ.* Go. et Be. em. iubent *Pf. P.* t) Cui. 1 — Lugd. *Si quis.* *e* *Nostris.* Cui. 2 — Ri. *Si quis . . . . Nostris.* Ita etiam Ri°., sed ibi octo tantum puncta ponuntur. Be. *Si quis . . . . . nostris.* Go. supplet *ex* sive *de scriniis.* Conieceram *e palatinis nostris*, sed in codice Cuiacii aetate defecerant 21 literae, nunc autem

que solidorum praestatione, quae tenuissimos senatorum assolet obligare. *Dat. VI. Id. Maii Constantinopoli, Constantio et Constante Coss.* (414.)

19. *Iidem AA. Sebastio Com.*[u] *Si quis desertam* possessionem sub *peraequationis sorte* perceperit, cum a praestatione glebae *senatoriae*, *etiamsi antiquitus hoc* onus fundum manebat, *alienum esse praecepimus*[v]. *Illa* vero praedia, quae *navalem sustinent functionem* et[x] in desertis huc usque *iacuerunt*[y], *meliore conditione in* omnibus titulis convenit *relevari*[z], *ut gravis sors pro ea*, *qua**) resederit, *portiuncula navalis esse non possit*, cum aliis fuerit dispendiis *liberata*[a]. *Dat. prid. Id. Maii*[b] *Ravennae, Honorio A. XI. et Constantio II. Coss.* (417.)

20. *Impp. Theodosius et Valentinianus*[c] *AA. ad Senatum urbis Romae. Post alia:* Oblationem nobis amplissimi *ordinis prompta* liberalitate[cc] promissam partim remittimus *vobis, partim* patriae*) communi urbique largimur. *Dat. VI Kal. MTR.*[d] *Recitata in Senatu per Theodosium Primicerium Notariorum, DD. NN. Theodosio XII. et Valentiniano II. AA.*[e] *Coss.* (426.)

21.*) *Iidem AA. Proculo Pf. U. Post alia:* Praeter eos, qui notariorum nostrorum scholae praeclaro sunt sacrati collegio vel *silentiariorum***) praerogativa nostrorum aut etiam *sacri* consistorii decurionum militia muniuntur, vel qui e schola agentium in rebus expletis stipendiis *ad* principatum ducenae pervenerunt, *togati*[f] praetorianae atque etiam urbicariae praefecturae ceterique omnes, qui delatis sibi senatoriis dignitatibus *fruuntur*, pro suis viribus glebales*) tantum functiones agnoscunt: *palatinis*[g] sacrarum et privatarum largitionum, quoniam renuntiandum senatoriae dignitati edita nostra clementia crediderunt, senatoriis functionibus eximendis, et[h], quamvis senatorum consortio segregentur, in omni *securitate mansuris**), nec non etiam filiis eorum atque nepotibus, *secundum* divi Constantini atque Constantii[i] constitutiones[k]: *ita ut* omne beneficium omnisque annotatio specialis super immunitate, contra huius sanctionis formam a quocunque officio, persona, schola vel professione elicita, nullam habeat firmitatem, sed allegata quoque et ab amplissimo, si ita contigerit, suscepta ordine, denuo, cum libuerit, retractetur: totius temporis, qui[l] interea fluxerit, ab eo, qui hoc impetrare studuerit, descriptionibus extorquendis, etsi[m] hoc idem praeiudicium annotationis tenore elicitae remittatur. *Dat. prid. Kalend. Feb. Constantinopoli, Felice et Tauro*[n] *Coss.* (428.)

TIT. III.*) DE PRAEDIIS SENATORUM.

1. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA.*

— c. 19. Edd. *c.* 13. Cf. c. 12, not. *e*. Coniungenda est cum c. 9 C. Th. de Praediis navic. (XIII, 6) et c. 14—16 C. Th. de Censitt. (XIII, 11). Eodem die data est ad Ursacium c. 7 C. Th. de Locat. fundor. iur. emph. (X, 3). Cod. Just. XI, 58, 15. — c. 20. Edd. *c.* 14. Cf. c. 12, not. *e*. Sec. Go. coniungenda est cum c. 33 C. Th. de Petitt. (X, 10) et c. 2 C. Th. de Conduct. et hom. dom. Aug. (X, 26). — c. 21. Edd. *c.* 15. Cf. c. 12, not. *e*. Coniungenda est cum c. 22 C. Th. de Agent. in reb. (VI, 27).

Tit. III. c. 1. Coniungenda est cum c. 9 C. Th. de Const. pr. (I, 1), c. 26 C. Th. de Praetor. (VI, 4), c. 130—132 C. Th. de Decurion. (XII, 1), c. 29, 30 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1). Praeterea Go. coniungendam esse censet c. 11 C. Th. de Ann. civ. (XIV, 17), quam vid.

literis $\overline{nri}$(s) abscissis, desunt 24 literae. u) Cod. Just. *Sebasto.* C. 14—16 C. Th. de Censit. et c. 15 Cod. Just. citt. add. *primi ordinis*, quod Go. etiam h. l. addendum esse censet. In codice periit tota inscr. v) Go., prob. Be., scribi vult *praecipimus*, et ita est in Aur. Lugd. Hinc inc. c. 15 Cod. Just. cit. Go. non solum hanc c. potissimum ad Africam refert propter argumentum eorum, quae de Navicularii fundis loquuntur, sed ultimam etiam partem, tanquam ab hoc titulo alienam ad tit. C. Th. de Praediis naviculariorum (XIII, 6) referendam esse dicit. x) *Et* deest in Cui. 1 — Ri*.; recte restituit Be. ex Cod. Just., auctore Go., qui aut *et* scribendum esse censet aut *sustinentia.* y) Ita MS. ap. Go. et Be., auct. Go. Recte, nam hodie superest syllaba *ia.* Similiter in Cod. Just. *remanent.* Cui. 1 — Ri*. *tacuerunt*, male. z) Cui. 2, 2* *relevati.* *) Ita MS. Go., qui recte ex Cod. Just. em. *quae.* Hodie in codice apparent tantum literae *ua.* a) In Cod. Just. haec c. ita se habet: *Si quis deserta praedia, quae navalem — desertis nunc usque remanent superaequationis iure perceperit: meliore — convenit ea relevari ut g. sors navis esse n. possit, pro ea, quae resederit portiuncula cum aliis f. d. l.* b) Aut hic scrib. *Mart.*, ut in c. 14—16 C. Th. et c. 15 Cod. Just. citt., aut in his constt. corr. *Maii.* In codice abscissae sunt syllabae *Dat. — Hon.* et *et — Coss.* c) Ita Cui. 2, 2* in corr. et Be., auct. Go. et ex subscr.; Cui. 1 — Ri*. *Arcad.*, impr. Go. In codice perierunt vv. *Impp. — urbis.* Folium tertium incipit in vv. *Post alia.* cc) Recentior manus corr. *liberalitate.* *) Aur. Lugd. *partias*, err. d) Ita codex, non *M.*, ut Go. dicit, qui em. *Jan.*, quod c. 33 et 2 C. Th. citt. habent. e) Go. — Ri*. *II. A. Conss.* In codice des. literae *Notario.* *) Huius legis meminit Theodosius in c. ult. C. Th. de Medicis et profess. (XIII, 3). **) Go. ad h. l. annotat: „*Vix* haec vox *hic* stetisse videtur. Quandoquidem post vocem *collegio* nonnisi quinque literae interciderunt ante syllabam *rum.*" Recte. Videtur ergo esse v. *silentiariorum* supplementum Cuiacii; sed quid melius quadret in h. l., non video. Mox Go. ad v. *decurionum*: „Porro in MS. ita haec vox expressa," quae quid sibi velint, nescio. Codex *decorionum.* Idem paullo post *iurib.* pro *in rebus*, mendose. f) Go. in notis: „Antea male *rogati.*" Potius sola Cui. 2, 2* *togari.* *) Codex *glevalis.* g) Cui. 1 — Cui. 2* *agnoscant, pal.* Go. — Ri*. *agnoscant; Pal.* Be. *agnoscunt. Pal.* h) Be. cj. *sed*, qua cj. facile carere possumus. *) Codex ...*sueris*, mendose. i) Be. err. *Constantii.* Go. in notis putat, nonnullas constitutiones, quae huius tit. initio exciderint, et inter alias c. 6 quoque C. Th. de Extraordin. s. sord. mun. (XI, 16). k) Cui. 1—Cui. 2* *eximendis, et — constitutiones, ita.* Go. — Ri*. *eximendis; (et — Constitutiones) Ita.* Be. *constitutiones. ita.* Mox codex *omnesq. adnotatio speciales*, sed in v. *speciales* em. *i.* l) Go. Be. recte em. *quod.* m) Ita Be., auct. Go., qui in MS. literas cohaerere affirmat. Cui. 1—Ri*. *et si.* n) c. 22 C. Th. de Agent. in reb. cit. *Tauro et Felice*, de qua re cf. Zirardinius l. c. p. 489, not. Ceterum Ri*. mendose *Felicis et Tauro.* In codice subscriptio fere evanuit. Rec. manus in m. inf. apposuit *Feb.*

*) Cum titulo tertio incipit secunda pagina folii tertii.

Aureliano *) *Pf. U.* Si quid syriarchiae a senatoriis possessionibus annua collatione confertur, iubemus aboleri. *Dat. III. Kal. Mart. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.* (393.)

2. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Caesario Pf. P.* Senatoriae functionis curiaeque sit nulla coniunctio; et ne laedendi curialibus praebeatur occasio, per apparitores rectorum provinciae de senatorum fundis fisco postulentur[o], habeatque hanc disponendi curam, cui defendendi senatus sollicitudo mandata est. Si curia sibi censitorem vel peraequatorem *) voluerit postulare, sibi postulet, non senatui. *Dat. prid. Id. Aug. Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

3. *Iidem AA. Africano Pf. U.* A curialibus terris senatoria gleba discreta sit, nec ulla fiat in possidendo[p] clarissimarum domorum curialiumque coniunctio, nec ullo exactionis genere vinciantur; idque curent hi, qui per civitates defensorum senatus officium susceperint *): quorum periculo teneatur, si quid dispositum fuerit in dispendium senatorum. Sin vero curiales censitorem vel peraequatorem suis terris voluerint postulare, ab eorum petitione sit senatus alienus. *Dat. prid. Id. Aug. Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

4. *Iidem AA. Eutychiano*[q] *Pf. P.* Docuit tua sublimitas, exactionem tributorum senatus non posse concurrere, adeo ut in nonnullis provinciis senatorii canonis medietas in debitis resideret[r], atque ideo, ceteris in prioris legis[s] serie permanentibus, id solum corrigi atque emendari iubemus *), ut senatorii fundi non per officia sed per curiales potius exigantur, ad eosque iterum sollicitudo recurrat. *Dat. prid. Non. Sept. Ancyra*[t], *Caesario et Attico Coss.* (397.)

TIT. IV. DE PRAETORIBUS[tt] ET QUAESTORIBUS.

1. *Imp. Constantinus A. Aeliano Pf. U.*[u] Religiosis vocibus senatus amplissimi persuasi decernimus *), ut quaestores ea praerogativa utantur, qua consules et praetores, ita ut, si quis intra annum sextum decimum nominatus fuerit absens, cum editio muneris celebratur, condemnationis frumentariae nexibus minime teneatur, quoniam memoratae aetati placet hoc privilegium suffragari. *Dat. VII. Id. Mart. Sirmio*[v], *Constantino A. VI. et Constantio*[x] *C. Coss.* (320.)

2. *Idem A. Iuliano Pf. U.* Minores XX[y] annis, aetatis contemplatione infirmae, hoc etiam remedio sublevamus, ut eius necessitudinis titulo minime teneantur, cuius laqueis vinciantur[z] hi, qui post vicesimum[a] aetatis *) suae annum trans mare positi, et in provinciis commorantes nequaquam ludis circensibus ac scenicis exhibendis sui copiam faciunt**), et ideo certo genere[b] multationis obiecti sunt. *Dat. prid. Non. Mart. Acc. Romae, Constantio*[c] *et Maximo Coss.* (327.)

3. *Imp.* *) *Constantius A.*[d] *ad Mecilium*[e] *Hilaria-*

— c. 2. Eodem die data est c. 3 h. t. In Cui. 2, 2* err. typ. insignitur numero *I.* — c. 4 coniungenda est cum c. 3 C. Th. ad L. Cornel. de Sicariis (IX, 14) et fortasse cum c. 36 C. Th. (V, 13). Vid. ibid. not. *s.*

Tit. IV. Cod. Iust. XII, 2. — c. 1 commemoratur a Cuiacio in Commentar. c. 1 Cod. Iust. de Praetor. (XII, 2) l. c. p. 423. — c. 3. Go. dicit, h. c. coniungendam esse cum c. 4 et fortasse c. 7 h. t. et cum ea, quae memoratur et abrogatur c. 23 C. Th. de Appell. (XI, 30). Vid. not. *m.*

*) Codex (ubi et hic et in inscr. c. 2 periit v. *Imppp.*), Cui. 1 — Lugd. *Aurihano.* In nonn. aliis h. a. legibus, veluti c. 131 et 132 de Decur. citt. appellatur *Pf. P.* Sed vid. c. 8 de Const. pr. cit., not. *b* et infra c. 131 cit. Mox in codice excidit *A. III.* o) Go. Be. recte em. *postuletur*, senatoria scilicet functio. *) Aur. Lugd. *solicitudo — vel per aequatorē.* Mox in codice exc. *Aug.* et ex inscr. sq. c. *Iidem AA. A.* p) Go. probatur *possidendo*, id est circa possessiones, quamquam antea cj. *deponendo*, tanquam id esset pro *disponendo.* *) Codex *susceperant*, mendose, sed em. a rec. man. q) Aur. Lugd. *Eutichiano.* r) Codex, Cui. 1 — Cui. 2* *resederet.* Go. cj. *resederit*, non recte. s) Intelligitur sec. Go. c. 3 aut potius c. 2 h. t. ad Caesarium antecessorem Eutychiani data. *) Hinc incipit folium quartum codicis. Paullo post ibidem *exantur*, sed corr. a librario *exigantur.* In subscr. periit *o Coss.*, sed man. rec. adscr. *co Consul.* t) Ita codex, Cui. 1 — Ri*.; Be. *Ancyrae*, sine caussa.

tt) Codex *PAETORIB.*, mendose. Ibidem mox *cum* pro *cum.* u) Aelianus Pf. U. h. a. non invenitur. Go. igitur cj. aut scribendum esse: *Iuliano Pf. U.* et in subscr. *Constantino A. VIII. et Constantino C. IV. Coss.* (329.), quo anno Iulianus Pf. U. fuit, aut *Aeliano Proc. Afr.*, quod rectius esse arbitror et ipse Go. concedere videtur et habent aliae huius anni leges: c. 3 C. Th. de Off. procons. (I, 12), c. 2 C. Th. de Famosis libell. (IX, 34). Facile etiam commutari poterant a librario sigla *PC.* et *PU.*, praesertim si in inscr. provinciae nomen omissum erat. Be., praeterquam quod non impr. *Ael. Proc. Afr.*, cj. *P. Pf. U.*, quod non intelligo. *) Aur. Lugd. mendose *decermus.* v) Ita Cui. 2 — Ri*.; codex, Cui. 1 — Lugd. *Sirmi.* Be. *Sirmii.* x) Go. et Be. recte rep. volunt *Constantino.* Similis error est in c. 2 C. Th. cit. y) MS. sec. Go. *Minoris XXV*, quod Go. — Ri*. retin.; Cui. 1 — 2*. Be. *Minores viginti* (Aur. Lugd. *vigenti*). Codex Lugd. *Minores XXII.* aut *XXti*; utramque scripturam mihi videor in codice invenisse. Reposui igitur cum Cuiacio XX, cum hoc loco non sit cogitandum de legitima aetate. Negari quidem non potest, numeros II et V in antiquis codicibus, qualis Lugdunensis est, fere nihil inter se forma differre, sed quia deinde *vicesimum* plene scriptum est, scripturam XX servandam esse putavi. *Minoris* accusativum pluralis esse secundum veterem scribendi rationem, notum est. z) Go. in not. *vinciuntur*, sine caussa. a) Vid. not. *y.* Edd. ante Be. *vicensimum* ex codice, qui paullo post *sciaenicis*, quod tamen emend. *) Cod. fol. 4b. **) Cod. Lugd. *faciant.* b) Be. rep. vult *generi*, i. e. mulctationis generi subiecti, expositi. Recte. c) Go. em. *Constantino C. V.*, Be. *Constantino.* *) V. *Imp.* deest in edd. et abscissum est in codice. d) Inscr. *Imppp. Constantinus, Constantius et Constans AAA.* h. et sq. c., nisi quis eas Go. coniect. secutus ad annum 353 retulerit. e) Ri*. *Mecillium*, mendose. f) *Pf. U.* hac et sq. leg. Go. em., itemque Corsini in Ser. Pf. U. (propter pervetustum auctorem notitiae Praefecturae urbis a Gallieni temporibus usque ad ann. 354). Huic em. adversatur Be. „Suadent, inquit, et lectionis constantia, et dioeceseos mentio prox. c. et diserta Pf.

num *Pf. P.*[f] *Post alia: Praetores*, et*) quibus imminet[g] iudicandi[h] necessitas modo *sortis*[i] adscriptae, ne parvo quidem tempore copiam sortiantur abeundi ex urbe: qualiter[k] fecerit, mulctae obnoxius sit, quae iam pridem divo principi placuit, et perscriptam[l] omnem summam mox inferre cogatur. *Dat. VIII. ...*[m] *April. Constantio II. et Constante AA. Coss.* (339.)

4. *Idem A. ad Mesilium Hilarianum Pf. P.*[n] Omnes clarissimi, qui per dioecesis sublimitatis tuae degunt, nostri auctoritate praecepti ad urbem Romam venire cum impensis[o] *suis*,[p] ludi scenicorum vel circensium vel muneris ratio poscit, cogantur etc. *Dat. IV. Kal. Iul.*[q] *Constantio II. et Constante AA.*[r] *Coss.* (339.)[s]

5. *Idem A.*[t] *ad Senatum.* Primae praeturae, quae flaviali*) nuncupatione signatur[u], viginti et quinque millium follium et quinquaginta librarum argenti erogationem sumptusque praescripsimus; in secunda vero constantiniana viginti milia follium et quadraginta libras argenti largiendas[uu] esse censemus; tertia[v] triumphalis quindecim milia follium ac triginta argenti libras sine incommodo editoris expendat*). *Dat. V. Id. Sept. Antiochiae, post cons. Constantii*[x] *II. et Constantis*[y]. (340.)

6. *Idem A.*[z] *ad Senatum.* Pro eo, quem absentem tempus editionis invenerit, erogationem debitam fiscus expendat, post adventum cuncta, quae praerogata fuerint, soluturo. *Dat. V.*[a] *Id. Sept. Antiochiae, post cons. D. N. Constantii*[b] *II. et Constantis.* (340.)

7.*) *Idem*[c] *A. ad Orphitum Pf. U.* Literis*) ad Hilarianum Pf. P. destinatis praecepimus, senatores ad urbem Romam venire compelli[d], et muneribus iniunctis operam possint praestare solennem, et professionem edere compellantur[dd]; eos autem editores, qui tempore praestituto praesentes esse neglexerint, iuxta leges venerabiles divi Constantini[e] quinquagena milia modiorum tritici urbis

---

— c. 4. Vid. c. 3 not. super. et not. *m.* — c. 5 et 6 inter se coniungendae sunt. Commemoratur c. 5 a Cuiacio in Comm. c. 2 Cod. Iust. de Praet. (XII, 2) l. c. p. 423. Ipsa vv. c. 5 proferuntur a Car. Lud. Frid. Schultzio, Grundlegung zu einer geschichtl. Staatswissenschaft d. Römer. Köln am Rhein 1833. 8. p. 616, et ipsa vv. c. 6 a Cuiacio in Comm. c. 20 Cod. Iust. de Decur. (X, 31) l. c. p. 276.

P. appellatio c. 7 inf., ut aut eundem Praefectura quoque Pr. simul functum, aut ad Pf. U. et Pf. Pr., quorum nomina exciderint, legem scriptam putemus.“ In tanta siglorum perturbatione quid dicam, nescio. Sententia huius et sq. c., quae refertur in c. 7 h. t., postulat Pf. P. Debebant enim praefecti praetorio clarissimos in provincia residentes, inprimis senatores, quibus munus edendorum ludorum erat, in urbem mittere, ut hi functiones ederent, de quo complures sunt leges in Codice Theodosiano. Huic autem sententiae adversatur auctor notitiae a Go. adhibitus. Res igitur dubia est, nisi statuamus, duos fuisse hoc anno diversae dignitatis Hilarianos. *) Go. in notis: „Id est, et caeteri; vel tollenda vox, *et;* quia non omnes Praetores editionibus et ludis vacabant.“ Illud rectius. g) Cui. 1—Ri. *INminet.* h) Ita MS., sententia non apta. Go. cj. *ludicra dandi*, non male, aut *luditandi*, id est *ludos edendi*, barbara vox. Melius Be. *ludi dandi.* De singulari vid. c. sq. h. t. i) Be. ex Cui. 1 — Lugd. *quantitatis;* Cui. 2, 2* *modo ....tis.* Verum Go. in not. dicit: „in MS. spatium deficientis scripturae non tantum est, ut eam vocem admittat: trium enim tantum literarum lacuna est: quare repone *sortis.*“ Recte, qua de causa Go. coniecturam recepi. Tria igitur sunt puncta ap. Go., quattuor in edd. Ri. Ri*. Ceterum codex *adscribta* et mox *parva*, sed corr. a librario *parvo.* k) Reposui scripturam codicis ex edd. Cui. 1 — Ri.*; Be. *urbe. quod si aliter* de cj. Cuiacii in m. Cui. 1 — Cui. 2*; Go. Be. in notis em. *qui aliter;* quod mihi verisimillimum esse videtur. Scrib. fortasse *qualiter si fecerit.* l) Aur. Lugd. *praescriptam*, quod etiam Go. cj. m) In codice des. tres literae. Cui. 1 — Lugd. *Dat. VIII.* *Ap.* In rell. edd. om. lacunae signum. Sec. Go. add. *Kal.* Idem nimis audacter rep. vult: *Dat. IV. Kal. Iul.* et hanc c. cum proxima const. coniungi. Sed ipse videtur se corrigere in comm. c. 4. n) Rep. auct. Go. *Pf. U.* Vid. not. *f.* In codice des. literae *Idem A. ad.* o) Cui. 1 — Ri. *INpensis.* p) Edd. *suis ubi ludi.* Go. in not. ad v. *ubi* dicit: „Huius vocis nullum vestigium in MS. Ibi enim litera *S* praecedit vocem *ludi.*“ An leg. *si?* Certe deest aliquid et optime quadrat vulgata scriptura a Cuiacio restituta. Rec. man. in m. rep. *tiobe* (rationis). Ibidem mox abest *II.* q) Ita MS. sec. Go., recte. r) Be. h. l. recte add. *AA.* ex c. 3 h. t., easdemque literas prox. 2 legg. add. vult. s) Go. (329), mendose. Go. in comm. annotat: „Constantii Imp. constitutiones undecim sequuntur: Eaeque omnes, una excepta l. 7 ad Senatum datae, seu orationum Constantii ad Senatum segmenta, utpote cum iis de Senatu et Senatoriis editionibus agatur“. t) In codice des. literae *Idem A.* Be. hanc et sq. legem inscr. vult *Impp. Constantius et Constans AA.*, sed vid. c. 4 C. Th. de Off. praef. praet. (I, 5), not. *c.* Accedit quod haec et sq. c. desumptae sunt ex oratione Constantii ad Senatum urbis Constantinopolitanae missa. *) Go. in not. „*Flavialis?* Nil opus.“ Recte. u) Sqq. Schultz. ita legi vult: *viginti quinque millia vel follium vel etiam quinquaginta — viginti millia vel follium vel etiam quadraginta — tertia Fl.* (an *Tr.* i. e. triumphalis?) *quindecim millia sive follium vel autem triginta.* Male. Vid. c. 13 et 25 h. t. uu) Ita codex; edd. *largienda.* v) Ita Cui. 2, 2* in Corr., Go. — Be. et diserte MS. sec. Go.; recte. Cui. 1— Cui. 2* *tertiae*, impr. Go. *) Cui. 2, 2* *expenpendas*, mendose. x) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Constanti* et hic et in sq. c. y) Vid. not. *r.* Go. mavult hanc c. referre ad ann. 347 *post Cos. Constantii IV. et Constantis AA.* z) Vid. not. *s.* a) Ita Be. ex Cui. 1 — Cui. 2* convenienter cum cod. Lugd.; Go. — Ri*. om. *V.*, quod Ri. ipse pro err. typ. habet. Cum v. *soluturo* incipit folium quintum codicis. b) Vid. not. *r*, *x* et *y.* Cui. 1 — Cui. 2* *post Conss.* Go. — Ri*. *post Conss.— Constantis Conss.* *) Ri. in summa paginae ora falsam huius legis rubricam ponit: *De Senatoribus, et de Glebali, etc.*, sed em. in Corr. c) Be. rep. vult *Imp. Constantius* propter em. ipsius not. *s* commemoratam; sed vid. quae eod. l. a nobis dicta sunt. Codex *Orfitum.* *) His literis Go. intelligit c. 3 et 4 h. t. Sed vid. c. 3 h. t., not *f.* d) Cui. 1 — Ri. et hic et in fine legis *CONpelli.* dd) Cod. *compella ....* Supplevi *compellantur.* Edd. *compelli.* e) *Constantini* non fuisse in MS. recte notat Go., sed statim post v. *divi* sequi *qu.* Recte. Est igitur uncis inclusum in edd. Go. — Ri*.

Romae horreis inferre[e]) compelli. *Dat. prid. Id. Mart. Constantio*[f] *A. VI. et Constantio Caes. II. Coss.*[g] (353.)

8. *Idem A. ad Senatum.* Hac lege sancimus, arbitrio vestro nominationes solitas fieri, usurpatione iudicum cessante[*]). *Dat. III. Id. April. Mediolano. Lecta a Brasio proconsule*[h] *die VI.*[i] *Id. Maii Constantio A. VIII. et Iuliano Caes. I. Coss.* (356.)

9. *Idem A. ad Senatum.* Placet, ne minus quinquaginta clarissimi veniant in senatum: certum est namque hoc numero large abundare substantiam virtutis honorandae[k]. *Dat. III. Id. April. Mediolano. Lecta a Brasio proconsule die VI. Id. Maii Constantio*[l] *A. VIII. et Iuliano Caes. I. Coss.* (356.)

10. *Idem A. ad Senatum.* Die natali meo [Constantii A.[m]], Id. August., ac deinceps designationibus curiam operam dare sancimus. Quod si forsitan dies unus alterve non sufficit, tot haec utilitas occupet, quot esse monstraverit necessarios negotii magnitudo. §. 1. Et quicunque forsitan impetraverit pretio[n] functorum coetibus aggregari, indulta ei cesset[o]; allectionis quaerendus est honor: secernimus enim ab his, patres conscripti, quibus meriti[oo] suffragatio conciliat nostra beneficia, et quicunque[p] cessante *suffragio*, illustribus meritis, praetorii vel aliam meruerit *dignitatem*, praesidio muneris nostri perpetuo perfruantur. §. 2. Nemo sane in filium transferat vel nepotem aliumve[*]) quemlibet, quod personae eius incumbit, sed honorem suum capiat, designatus expleat munus impositum[pp]. *Dat. VII. Id. Maii Constantio A. VIII. et Iuliano Caes. I. Coss.*[q] (356.)

11. *Idem A.*[*]) *ad Senatum.* Si quos in urbe Roma perfunctos esse claruerit magistratibus, ad nulla[qq]) editionum genera devocentur. Urbis autem Romae curiam callide declinantes clarissimo[r] praeditos nomine per Achaiam, Macedoniam[rr] *totumque* Illyricum iussimus quaeri, raro vel numquam sedem dignitatis propriae frequentantes; quibus locorum grata confinia possint esse iucunda, ut[s] careas moris[*]) longinquae peregrinationis debeat dignitas concupisci. *Lecta prid. Id. Aug. Constantio A. IX. et Iuliano Caes. II. Coss.* (357.)

12. *Idem A. ad Senatum.* Praetores designentur senatusconsulto legitime celebrato, ita ut adsint decem e procerum numero, qui ordinarii consules fuerint, quique praefecturae gesserint dignitatem[**]), proconsulari[t] etiam honore sublimes[u], Themistius quoque philosophus, cuius auget scientia dignitatem; etiam his praesentibus, qui praeturae insignia honoremque ante susceperint, latis per ordinem sententiis designentur, ita ut, si qui forte medio tempore humana sorte decesserint, alii in eorum locum, qui[v] eandem dignitatem (ut utamur[x] veterum verbis) subsortiti fuerant, subrogetur[y]: scilicet ut, qui sequenti post eum anno eandem suscepturus praeturam fuerat, in demortui locum senatusconsulto et sententiis substitu-

---

— c. 8 et 9 coniungendae sunt. Iisdem iungendam esse censet Go. c. 10 h. t. Vid. not. *q*. — c. 12 et 13 ipsae inter se cohaerentes, coniungendae sunt cum c. 1 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6), c. 1 C. Th. de Metatis (VII, 8), c. 7 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1), c. 1 C. Th. de Publ. comp. (XI, 15), c. 1 C. Th. de Protostasia (XI, 23), c. 48 C. Th. de Decurion. (XII, 1), c. 3 C. Th. de Lustr. coll. (XIII, 1), c. 7 C. Th. de Opp. publ. (XV, 1). Vid. c. 1 C. Th. de Off. praef. urb. cit., not. super. Meminit illius orationis, cuius fragm. his legibus servata sunt, Themist. Or. XIV. ed. Petau., II. ed. Hard. Poni debent c. 12 et 13 aetatis ratione habita post c. 16 h. t.

Ceterum vid. c. 1 et 2 h. t. e) Go. *horreis nferre.* f) Ita recte em. Go. Be.; edd. *Constantino* de cj. Cuiacii in m. codicis, ubi hic locus ita habetur *Constanti..* | *VI* etc., etsi in ed. Go. per errorem expressus est numerus *II.* g) Go. et Be. em. *A. VII. et C. C. III.* (354.) Dicit enim Go.: „Orphitus a 6. Iduum Decembris primum Constantio VI. et Constantio Caes. II. P. U. factus est: ut diserte prodit Auctor de Praefectis urbi.“ Eadem de caussa Be. legi etiam posse putat *Dat. prid. Id. Dec.* *) Cod. *iudicum......* | *te;* sec. man. suppl. *cio manē* i. e. *manente*, male. h) Cui. 1 — Lugd. *proconsule.*° *die.* i) In codice erat *VID*, sed librarius app. literam *Ī* supra *D*, quo fit *VIĪD*. Recte Go. et Be. legi volunt *VII.*, ut in c. 9 et 10 h. t. Mox ap. Go. *A. V. III.*, err. k) Go. h. l. annotat: „Haec vox in MS. non erat, neque id spatium literarum quae interciderunt, fert: quinimo post vocem *virtutis* extet vestigium literae *F* vel *P*.“ Sed clare in codice est *virtutis hono...* | *dae.* Male Beckius Go. annotationem de v. *virtutis* accipit. l) Be. rest. *A.*, quae lit. deest in codice. m) In m. Cui. 1 — Cui. 2° annotatur: *Haec* (*Cōstanti A.*) *vidētur abūdare. satis enim* (Cui. 1 *nā*, sed in Corr. *enim*) *est quod dicit meo.* Assentiuntur Cuiacio alii, ut Pithoeus et Claverius in Claudianum. Sed Go. defendit vv. *Constantii A.* in comm. h. c. inprimis propter c. 21 C. Th. de Palatinis (VI, 30), ubi etsi inscriptio duos impp. fert, tamen solus Theodosius nominatur, in qua mihi re Go. recte vidisse videtur. Ceterum codex et edd. citt. *Constanti.* Ri. Ri°. de cj. Go. *ConstantI*, id e. Constantii. Unci sunt in omnibus edd. Paullo post codex *quod* pro *quot.* n) Go. cj. *prece* vel *precibus*, sed in comm. videtur cj. suam revocare. Vid. c. 16 h. t., not. *q*. Praeterea annotat: „Est qui legat, *Praeturae functorum, quo nil opus.*“ o) Go. Be. rep. volunt *cessent.* Malo *indultū.* oo) Codex *meritis.* p) Codex *allegationis*, sec. man. *allectionis.* Go. annot.: „Est qui legat, *ut quicunque*, male: Duae enim immunitatis species *hic* tractantur.“ Codex *cessantes* ‖ inc. fol. 5ᵇ ‖ ... *fragio.* *) Codex habet *a* | ... *m ul* cum virg. transv. (*vel*) pp) Go. Ri. *INpositum.* q) Go. rep. vult subscr. c. 9 et 10 h. t. *) In inscr. c. 11, 12 exc. literae *Idem A.a* sive *ad* in codice. qq) Codex *nullam.* r) Codex .... *issima.* rr) Go. — Ri°. *Machedoniam.* Codex *Machedoni* | .. Idem paullo post *iudunda*, err. s) Go., etsi non improbans *ut*, cj. *et.* Vulgata scriptura optime potest retineri. *) Aur. Lugd. per err. *mortis.* Eaedem edd. in f. legis *C. II. Cons.* **) Go. *dignitatem.* t) Aur. Lugd. *pro cons.* u) Go. — Ri°. *celebrato*, (*ita ut — sublimes.*) *Them. quoq. Phil.* (*cuius — dign.*). *Etiam.* Non apte Cui. 1 — Cui 2° *sublimes. Themistius — dignitatem, etiam.* Be. *sublimes, Th. — dignitatem. Etiam.* v) Ri. Ri°. Be. add. *in*, repugnante sermone latino. Ceterum codex *ali in.* x) MS. sec. Go., Cui. 1. Aur. Lugd. *utantur*, impr. Go. Recte. y) Go. Be. recte em. *subrogentur.* Go. ad v. *designentur* cf. vult c. 14 h. t. hac lege antiquiorem.

tus praeturae insignia dignitatemque suscipiat. *Dat. V. Non. Maii Gyfyrae*[z]; *Tauro et Florentio Coss.* (361.)

13. *) *Idem A. ad Senatum.* Ex quinque praetoribus, qui *solenniter* designati editionem celebrare consuerunt, tres numero editionis necessitati et populi voluptatibus[a] dent, duo vero argentum inferant eiusdem urbis *fabricis*, provida ratione profuturum. Namque Constantiniana, quae prior est, ita deputari fabricis debet*), ut libras[b] argenti praetor expendat; Flavialis vero, *quae* tertia est, quingentas operibus eiusdem urbis exhibeat. §. 1. Quod si qui ex *his*, qui praetores fuerint designati, ad editionem subeundam venire non potuerint vel *aetate* vel aegritudine retardati, cum pondere, quod *a* nobis moderantibus conditum[c] est, ad officium *praefecti* urbi procuratorem debebunt illico *destinare*, scilicet ut sub eius praesentia opus, quod exerceri*) coeptum fuerit, construatur; hac pollicitatione duntaxat[d], ut eidem operi ex eius nomine titulus scribatur[e]. §. 2. In potestate censualium denominatio non sit, sed ante decennium legitimo senatusconsulto praetores designati editionem praeturasque ipsas senatus arbitrio sortiantur, ita ut, si conventi iidem[f] venire neglexerint, dimidium plus, quam quanti sumptuum necessitas postulat, vel in argento vel in ipsis pignoribus ad praefecti urbi officium destinetur: quod quidem pondus operibus publicis debebit*) adscribi sine ulla commendatione atque inscriptione eius nominis, qui officia dignitatis per contumaciam detrectarit. §. 3. Quod si iudices, qui praefecti urbi fuerint inscriptione conventi, rem segnius exsequantur, et nequaquam aut ipsos ad urbem aut pignora destinarint, per singulos praetores ipsi iudices denas auri libras, officia vero eorum quinas denas *inferre***) debebunt, ita ut exserto vigore praefecti urbis librae auri pondus exactum operibus faciat *mancipari*. Nec ulla protrahendi sit caussa, cum in tantum praefecturae urbi dignitatem auctam esse velimus, ut haec condemnatio ob segnitiem conventionis inflicta missis *ab* eodem praefecto urbi officialibus debeat postulari. §. 4. Quod si qui *forte* vicaria potestate perfuncti praeturam *hinc* ceptum aferri[g] student, statutum pondus argenti viribus inferre nostrae urbis adigantur, videlicet ut tantum inferant, quantum eos praetores inferre iussimus, *qui* editionis necessitate cessante argentum fabricarum contemplatione praebituri sunt. *Dat. V. Non. Mai . . . . . . yrae*[h], *Tauro et Florentio Coss.* (361.)

14. *Idem A. ad Senatum.* Placuit, patres conscripti, eos solos designare[i] praetores, qui aliquibus editionibus functi sunt, si cui *displicet*[k], ut praevaleat numerus; isque praedictum accipiat magistratum, quem plures crediderint eligendum. *Dat. XI. Kal. Iun. Sirmio*[l], *Eusebio et Hypatio Coss.* (359.)

15. *Idem A. ad Senatum.* Meministis profecto, patres conscripti, nec ullius temporis avellet oblivio, quod Facundus, ex-proconsule, et Arsenius, ex-vicariis[m], praetorum[n] insignibus splenduerunt, nec quisquam horum putavit esse praeturam intra[o] propriam dignitatem. Quid autem illustrius his reperitur exemplis? Debuerat profecto

— c. 14 et 15 coniungendae sunt et ponendae una cum c. 16 ante c. 12 et 13 h. t. Fortasse cohaerent cum c. 18 h. t.

z) In cod. Lugd. per corr. add. *V* supr. lin. Aur. Lugd. *Gifyrae.* Be. ex Go. man. rep. vult *Gephirae.* Vid. supra c. 1 de Off. praef. urb. (1, 6), not. *o.* *) Hinc incipit folium sextum codicis. a) Go. Be. add. volunt *se.* In m. Cui. 1 — Cui. 2* add. *operam.* Videtur tamen locus recte se habere, modo v. *argentum* consilio omissum esse putemus propter seqq. *duo vero argentum inferant*, quod inusitatum non est. Qua de causa cum Aur. et Lugd. deleto commate post *inferant* interpunximus post *fabricis.* *) Codex *priores ita—debetur*, sed a manu rec. corr. *debet ut.* Mox codex *flaviales.* b) Sec. Go. numerus excidit in MS.; recte. Go. rep. *M.* id est *mille*, recte. Vid. c. 25 h. t. §. 1. c) Go. prop. *condictum*, id est statutum. Sed locus sanus est. *) Go. mavult *exciturі*, etsi non impr. v. *exerceri.* In codice apparent solae literae *re.* Utrumque igitur v. admitti potest mutata litera *e.* d) Go. annotat: „Est qui hunc locum ita mutet. *Hac pollicitatione ut eidem operi ex eius nomine duntaxat titulus scribatur.* Verum nil mutandum. *Duntaxat* hic est δηλαδή, ut in Glossis Philoxeni etc.“ e) Cui. 1. Cui. 2, 2* *scribatur in.* Aur. Lugd. *scribatur, in.* In m. codicis suppletur *tulus* i (*titulus inscribatur*). f) Codex et edd. ante Be. *idem.* Go. in not: „pro *iidem.*“ *) Aur. Lugd. mendose *debet.* Paullo post codex *Quodsi iudicis.* **) Hinc incipit in codice pagina secunda folii sexti. Litera *s* v. *denas* abrasa est, quando codex fuit compactus. Paullo ante codex *vere* pro *vero* et paullo infra *actam* pro *auctam.* g) Locus corruptus. Go. in comm. cj. *Quod si qui forte vicaria potestate perfuncti, Praeturae incertum a se auferri student* aut *praeturam in acceptum ferri*, vel *referri student.* Melius Be. prop. *h. acceptam auferri*, cum in prox. lege dicatur *accipiat magistratum.* An *coeptam?* h) *yrae* MS. sec. Go. Suppl. *Gyfyrae*, ut in antec. const. Vid. not. z antec. Cui. 1 — Lugd. *Mai.* *Nae.* Cui. 2, 2* *Mai. Veronae*, impr. Go., cui etiam displicet *Veroeae*, id est *Beroeae*, quae prope Antiochiam sita erat. Mihi videntur in cod. esse *Mai* | . . . . *MAE* aut *NAE.* Go. *Mai . . . . . nae.* Ri. Ri*. *Mai . . . . . nae.* Be. *Maji*, ... *nae.* Ex sq. inscr. des. literae *Idem A. ad S* in codice. i) Go. em. *designari.* Non recte. Cf. c. 12 h. t. et not. sq. k) Go. cj. *sic ut dispiciant* aut *sicuti id placet*, quod posterius mavult. Go. dubitatio orta est ex lacuna codicis. Rec. man. suppl. *disperes* et *displicet.* In edd. male interpungitur: *sunt: si cui displicet, ut praevaleat numerus, isque* (ita Go. — Be.; Cui. 1 — Cui. 2* *sunt, si cui* etc. ut Go.). Cohaerent tamen vv. *ut praevaleat numerus* cum vv. *si cui displicet* necessario ad antecc. referendis, qua de caussa meliorem interpunctionem substitui. V. *plures* de his tantum accipiendum est, quibus nunc mutato ordine munus eligendi delatum est. Codex | . . . . *INET*, sed del. *N* et scrib. *C* (icet). Mox codex *is quae.* l) Be. *Sirmii*, reli. *Sirmio.* m) Be. cj. *ex — vicario.* n) In m. exempl. Cui. 1, quod possideo, ab antiqua manu annotatur: „leg. *praefectorum*,“ contra legis argumentum. o) Iuretus in Symmach. X, ep. 4. Reinesius in annott. ad exemplar editionis Cui. 2, quod est in Bibliotheca Capituli Zizensis et Be. cj. *infra*; sed antiqua manus, quam dixi in m. Cui. 1 nihil mutandum esse censet, cum *intra* significet, minus aliquid esse, et *infra* fere pro *intra* apud scriptores se-

res ista, debuerat alios etiam commonere proconsulari ac vicariae praefecturae praeditos *) potestate, non esse praeturam minorem propriis meritis. Oportuit appeti splendidos fasces, decuit tanti nominis gloriam concupisci [p], nec aliquem omnino fas erat nominationibus reluctari, quas nec ratio prohibet, et exempla confirmant. A vobis ergo praetores placuit designari *), et vestro eligi arbitrio iussimus, qui *suscipiant* fasces, editionibus operam praebituri, nec ad notit*iam* nostram praefective praetorio, clarissimi viri, super nominationibus [q] ullis referri. *Dat. XI. Kal. Iun. Sirmio* [r], *Eusebio et Hypatio Coss.* (359.)

16. *Idem A. ad Senatum* [s]. Praetori *) defertur haec iurisdictio sancientibus nobis, ut liberale negotium ipse disceptator examinet assertionibus ordinatis, quas iuxta ordinem iuris convenit celebrari [t]. Sane interponi ab eo decretum conveniet [u], ut, sive in *) integrum restitutio deferenda est, probat*is* duntaxat caussis ab eodem **) interponatur decretum, seu [v] tutoris dandi, seu ordinandi curatoris [x], impleatur *ab eo interpositio* decretorum: quippe cum *apud* *) eum quoque *adipisci* iubeat [y] patronorum iudicio sedula servitus *libertatem*. Nec sane debita filiorum votis patrum *) vota *cessabunt*, ut patente copia liberos suos exuant potes*tate*, magis propriis obsequiis mancipatos, *cum se* **) intelligant his obsequii [z] plus debere, quibus sese meminerunt vinculis curiae [a] exutos. *Dat. III. Kal. Ian.* [b] *Eusebio et Hypatio Coss.* (359.)

17. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Olybrium Pf. U.* Divinum parentem nostrum Constantinum sanxisse *) perspeximus, ut, quando vivo patre atque omnia cognoscente munera senatoria, eundem nominatum praetorem diem functum esse, proponeretur [c], ac superstites viderentur esse filiae, masculorum natura minime exstante, nullam exsecutionem *) haberent [d] feminae. Igitur [e], quando evenerit, non solum masculos successuros [f] esse patri suo, verum etiam feminas hereditario iure succedentes advenire, tam praeturam quam etiam oblationes [g] universas personis earundem nullo modo concedas, sive [g] plenae aetatis, sive adultae constitutae fuerint, sed iuxta portionem *) hereditariam singularum personarum attributa [h] paterna subire et ipsas compellere [i] curabis. Etsi iniustum enim atque dedecus videtur, mulieres ad laticlavum atque insignia procedere, tamen car. . nariam [k] praeturam iuxta glebam paternae substantiae

---

— c. 16. Cod. Iust. I, 39, 1, VII, 1, 4 mut. Bas. VI, 7, 6. Go. putat non solum coniungendam esse cum c. 23 Cod. Iust. de App. (VII, 62) et c. ult. Cod. Iust. de Praediis min. (V, 71), verum etiam has constt. desumptas esse ex c. 16 h. t.; sed vid. c. 1 C. Th. de Off. praef. urb., not. super. et c. 2 C. Th. de Praed. min. (V, 32), not. *q*. Fortasse coniungenda est cum c. 14 et 15 h. t. Vid. not. *b*.

---

quioris aevi dicatur. Recte etiam Go. ferri posse dicit *intra*. *) Codex *praedictos*. p) Cai. 1 — Ri. *CONmonere proCONsulari* (Aur. Lugd. *pro CONsulari*) — *CONcupisci*. *) Cum literis *nari* incipit folium VII. codicis. q) Edd. *donationibus*. Go. annotat: „*yp. Denominationibus*, vel *Nominationibus*. Et certe in MS. post vocem, *super*, apparet vestigium literae *N*." (*super n . . . | nationibus*), recte. Reinesius mavult *Denominationibus*. Be. et antiqua manus in m. Cai. 1, quam possideo, rep. volunt *nominationibus*, sed eadem manus annotat: „Nescio an hic aliquid mutandum cum Iureto. Potest enim intelligi pro donationibus, quas solebant facere in editionibus etc." Quae si recte se habent, fortasse lucem afferunt c. 10 h. t. vv. *et quicunque — aggregari*. r) Be. *Sirmii*, sed rell. *Sirmio*. s) c. 4 Cod. Iust. cit. *Maximo P. P.* *) MS. sec. Go. *Praetoris*, recte. Mox in codice a rec. manu suppletur *tione ex* (*disceptatione examinet*), non male. t) c. 1 Cod. Iust. cit. om. *assertionibus — celebrari*. Ibidem paullo post *decreta*. u) Ita in c. 1 Cod. Iust. mss. Pl. 1, 2. Gt. Bg. ed. Schf. Herm., sed edd. Nbg. Hal. et rell. *convenit*; eaedem edd. paullo post *referenda*, praeter Bk., qui cum C. Th. *deferenda*. *) In MS. sec. Go. deest *in*, recte. **) Cod. Iust. add. *etiam*, sed in multis libris mss. deest. v) Ita Be. auct. Go. et ex c. 1 Cod. Iust. cit. propter antec. *sive in int. rest.* In prioribus edd. deest *seu*. In codice h. v. abscissum est. Ibidem paullo post *se*, sed a rec. manu corr. *sive*. x) Go. et Be. recte rep. volunt *tutores — curatores*, quod Herm. rec. in c. 1 Cod. Iust. cit., ubi rell. edd. et codd. *tutoris — curatoris* ut C. Th., excepto ms. Pl. 2, in quo est *curatores*. *) Go. ann: „*Stare haec possunt*: ut etiam exstant *Cod. Iust.*, neque mutanda in, *quin etiam apud*." y) Go. Be. recte cj. *iubeatur*. Similiter Cod. Iust. l. c. *debeat*. Hinc etiam incipit c. 4 Cod. Iust. cit., quae sic: *Apud concilium nostrum vel apud Consules, Praetores, Praesules, Praesides, Magistratusve earum civitatum, quibus huius modi ius est, adipisci potest patronorum iudicio sedula servitus libertatem* et deest subscr. *) Codex *patruum*. **) Cod. Iust. *sese*. z) Ita Be. auct. Go. em. ex c. 1 Cod. Iust. cit.; Cai. 1 — Ri.* *obsequiis*, quod etiam nonn. edd. et libri mss. Cod. Iust. habent. Codex *obequiis pancipaplus — viculis*, sed corr. a librario *obsequiis, vinculis* et del. *pancipa*. a) Cod. Iust. l. c. *a quibus* (quod Go. prob. praeter necess.) *sese meminerint sacris vinculis exutos*. Go. et Be. pro *curiae* em. *curae*, quod Go. in comm. multis vv. explicat. b) Cod. Iust. *VI.*, qui numerus et numerus *XI.* in libris mss. crebro a librariis confunduntur. Item *Ian.* pro *Iun.* in codd. scriptum esse saepe in superioribus vidimus; quare colligo in hac subscr. leg. esse: *Dat. XI. Kal. Iun.* et coniungendam h. c. cum c. 14 et 15 h. t. In cod. abscissus est mensis. *) Haec Constantini lex non exstat. Cod. *parentum*. c) Go. ex codice *proponetur*. Antea etiam in codice scriptum erat *unctum*, sed antiqua manus app. *F*. *) Go. ann. „Vel exactionem *vel ex eo actionem; vel conventionem*." d) MS. *haberent* sec. Go., recte; qui tamen sine caussa cj. *subirent* et ipse *haberent* teneri posse dicit. e) Ita Be. interpunxit iubente Go.; priores edd. *haberent. Feminae igitur*, male. f) Go. annot.: „Et hoc sustineri potest: rectius tamen *successores*. Et certe in MS. habetur, *successures*, pro *successores*." Sed cur hoc rectius illo sit, non video. ff) Hinc in codice incipit pagina secunda VII. folii. In ima pagina exstat numerus quaternionis XXXIII. g) Codex *si | . . plenae* et adiicitur a sec. manu *re ple*. Go. ex MS. *si . . . . plenae*. Ri. Ri*., ut Go. Cai 1 — Cai. 2* *sive plenae*, impr. Go., qui suppl. *sive non plenae*. Hoc etiam vult Reinesius in notis. Be. *sive . . . plenae*. *) Aur. Lugd. *proportionem*. h) Cai. 1 — Ri*. *ad tributa*. Go. v. *ad* vel abundare dicit, vel una voce scribendum esse *adtributa* (id e. tributa, quae adstringunt). Be. rec. *attributa*. i) Cai. 1 — Ri. *CONpellere*. k) Cai. 1 — Be. *carbonariam*, impr. Go. In m. Cai. 1 — Cai. 2*

cognoscere poterant. *Dat. XIV. Kal. Febr. ipsis AA.*[l] *Coss.* (365.)

18. *Iidem*[m] *AA. ad Volusianum Pf. U.*[n] Legem divae memoriae Constantini[o], qua editores munerum sive ludorum, si editionis *tempore* abesse voluissent, condemnari pro dignitatis *gradu* certa tritici quantitate praecepti sunt, fixam *atque inviolabilem* volumus permanere. Sinceritas tua igi.... bique[p] bis, quibus liberum commeatum[q] clementia nostra concesserit, in omnes reliquos promulgatam[r]. Med. . . . . *IV.*[s] *Kal. Iul. Constantinopoli*[t], *Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

19. *Iidem AA.*[u] *ad Senatum.* Satos de Phrygiae[v] gregibus equos ... quattuor[x] subiugandos quadrigis, hoc est simul octo[y], duobus maximarum editionum praetoribus dari sancimus. *Dat. Id.*[z] *April. Antiochiae, Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

20. *Iidem AA. Clearcho Pf. U.* Ineundi magistratus unum omnium[a] diem praetoribus quattuor esse oportet, Ianuariarum[b] scilicet Kalendarum. Et si quis vel differendum vel contemnendum esse crediderit, non solum statum*) editionis pretium cogatur exsolvere, verum etiam mulctae quoque nomine dimidium extrinsecus pretii cogatur inferre. *Dat. VIII. Id. Maii Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

21. *Imppp. Valentinianus***), *Valens et Gratianus AAA. ad Rapponem Pf. U.* Tempore, quo temonarii[c] designantur, etiamsi nominatio celebretur, fiatque conventio, quam *officium* Pf. U. curare oportet, et, si ita res expetit, *officiis*[d] provinciarum ad pervestigandum fide uti, quam commodatur[e], ipsi potissimum super designatorum nominibus consulamus, quo missis[f] et

— c. 18 coniungenda est cum c. 67 C. Th. de Decur. (XII, 1). — c. 20 coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Stud. lib. (XIV, 9) et sec. Go. cum c. 7 C. Th. de Ann. civ. (XIV, 17), modo in c. 7 scrib. *Id.* pro *Kal.* — c. 21 commemoratur a Cuiacio in Comm. c. 2 Cod. Iust. de Praet. (XII, 2) l. c. p. 423.

annotatur: „forte, *cur non onerariam*,“ quod Go. a veteri MS. scriptura nimis recedere videtur. Expressi lacunam, ut est in codice. Go. enim in comm. haec refert: „Manuscriptus apertissime habet *car . . nariam* (Ri. tria puncta ponit): exesis duabus tantum literis (recte). Itaque restituo ego *Carbonariam*, pro *Charonariam* (quem locum Ri. recte em. *Charonariam* pro *Carbonariam*). *Charonia* (leg. cum Ri. *Charonaria*) scilicet Praetura dicta, quae nomine *diem functi* (ut hic *initio leg.* dicitur) seu defuncti praestabatur, edebatur,“ quam em. multis exemplis illustrare studet. Et paullo post: „Caeterum, ne quis orthographia offendatur, *Carbonaria* in MS. scriptum, pro *Charonaria*, translata aspiratione in secundam syllabam: quomodo et alias passim: sic vel hoc ipso Codice *Diacathoci* pro *Diacatochi* — *Traches*, pro *Thraces* etc.“ Antea Go. cj. *corporariam*, (id est, quae corporum nomine vel ex corporibus hereditariis praestanda est) vel *corpora* (id e. res hereditariae) *earum*. Est etiam sec. Go. qui tentat, *Carbonariam* praeturam vel functionem forte dictam a carbonibus pro excoctione calcis, de qua cf. c. 8 C. Th. de Decur. et silent. (VI, 23), vel pro excoctione panis, de qua vid. c. 15, 18 C. Th. de Extraord. s. sord. mun. (XI, 16) et tit. de Excoct. (VII, 5), quam opinionem recte Go. reprehendit. In m. ed. Cui. 1, quam possideo, ab antiqua manu em. *ordinariam*, male. Reinesius prop. *Carbonsanam*, i. e. extraordinariam. l) Go. in not. suppl. *III.* (370.) propter seriem Pf. U.; in ed. ipsa om. annus. Ri. 370. m) Cui. 1 — Ri*. *Idem* et hic et in sqq. c. 19, 20. In codice perierant literae *Iidem AA.* et in prox. c. 19 *Iidem AA. a.* n) In nonn. h. a. constt. Volusianus nominatur *Pf. P.*, de qua re vid. Go. et Ri. not. *b* et Ri. in Prosopogr. v. *Sallustius* (T. VI, P. 2, p. 84, col. a). o) Cf. c. 1, 2 h. t. Codex *editiones*. p) Go. MS., ut dicit, secutus em. *absque*, h. e. exceptis, pro *ubique*, quod rell. edd. habent. Vid. c. 17 C. Th. de Extraord. s. sord. mun. (XI, 16). Dicit enim Go.: „Et vero ita quoque in MS. legere mihi videor: ubi literae, *S*, vestigia apertissime comparent.“ Go. cj. prob. Cramero. Vid. Crameri Opp. praef. p. XXIII. Sed vereor, ne emendandi libido Gothofredum in errorem duxerit, nam codex apertissime habet | .... *BIQ*. Repraesentavi igitur codicem. q) Cui. 1 — Ri. *CONmeatum*. Codex *concesserit*. r) Go. scribi vult *noveris in o. r. pr.* Be. cj. *memoratam legem nov.*, non male, sed retin. *promulgatam* pro *memoratam*. Sine dubio integer versus omissus est a librario. Reinesio extrema pars legis videtur fugitiva esse. s) Ita codex. Cui. 1 — Lugd. *Med.* * *IIII.* Cui. 2, 2*. Go. *Med.* ...... *IV.* Be. in not. recte suppl. *Dat. IV.* Vid. c. 67 cit. t) Hanc voc. Go. delendam esse censet, et certe deest in c. 67 de Decur. cit. Ceterum Go. in Chron. (p. XCV.) propter legis inscriptionem (vid. supr. not. *n*) huic c. consules anni 373 apponi vult, cui Ri. adstipulatur in notis h. c., doctissime quidem de hac re disputans, sed contra indolem Codicis Th. et annorum seriem. u) Be. auct. Go. add. vult *et Grat. A.* h. et sq. l. v) Cui. 1 — Lugd. *Frigiae*. Codex, Cui. 2 — Ri*. *Frygiae*. Sec. Go. nonn. inepte corr. *Frisiae*. x) Ita codex. Cui. 1 — Lugd. *equos* * *XX. quat.* Rell. *equos XX. quattuor*. Etiam Go. aetate numerus *XX* in MS. deerat. Dicit enim Go.: „MS. hac parte exesus, exhibet tantum, *Equos ... quattuor* (Ri. mendose *Equos ..... quattuor* et Ri*. *Equos .... quattuor*), sic ut internoscere non possim quid ibi replendum sit.“ Videtur igitur numerus ille de cj. Cuiacii additus esse, cuius rei suspicionem facit asteriscus in illis edd. appositus. y) Ita MS. teste Go., recte. Bene hanc rem explicat Go. in comm. simulque revocat cj. a se antea propositam: *hoc est septem vel octo diebus, duobus* h. e. *usum horum equorum concedi ad septem vel octo dies tantum.* Vid. c. 2 C. Th. de Venat. fer. (XV, 11). z) Aur. Lugd. *Idib*, mendose. Codex *Anthiociae*. a) Go. quamquam non impr. *omnium*, in not. prop. *omnino*. b) Go. — Ri*. *Ianuarium*, mendose. *) Go. in notis: „*STATUM*, id est, *statutum*: ut leg. 13 sup.: *statutum pondus*. Sed neque *statum* h. l. incongrue ponitur“. Vid. Scheller. v. *Sistere*. **) Edd. add. *et*. c) Go. scribi vult *remorarii*, *remotarii*, imo *telonarii*, quod ipsi prob., vel *telotharii*, id est in longinquo et longinquis provinciis positi ex graeco τηλωπός et τηλουρός, longe positus, procul semotus. Vid. Go. in comm. h. l. Videtur Go. sententiam cepisse, sed verba ex arbitrio finxisse. Ceterum folium VIII. codicis incipit cum v. *Tempore*. d) *Codex curari oportet ut si — expetit . . | ficiis.* Cui. 1 — Lugd. *curare o. ut si i. r. expetit* * *officiis*. Go. em. *officii* et in sqq. *quam commodat tamen ipsi potissimum super designatorum nominibus consulamur*, ut *tamen* respondeat super. v. *etiamsi*. An leg. *commodat*, id est officium Pf. U. *officiis provinciarum uti oportet* ad pervestigandum, ea fide, quam ipsum commodat? e) Cui.

strenuis obligatisque[g] iudicibus non modo temonarii[h], verum complices quoque eorum in exhibitionem proprii muneris urgeantur[i]. Fingamus enim, posse fieri, ut designati primo et secundo vel tertio anno subterfugere inquirentium sollicitudinem possint, certe septem reliquis haud dubie[k] poterunt reperiri[l]. §. 1. Denique, ut prius statuimus, eorum, qui per annos *singulos* ad candidatum atque honores certos *nominantur*[m], in scientiam nostram post designationem *debitam* insinuatione fida vocabula deferantur[n]. §. 2. Et in subrogandis certis quibus[o] in diem functorum *locum* ordo teneatur. §. 3. Et licentia molita*) derogetur[p] officiis, quae ex denuntiatione huiusmodi quaestum saepe secuta sunt. §. 4. Simul provinciales nostri aut animentur spe levioris impensae*), aut certe, si editionis suae tempore communem patriam declinarint, metu congruae severitudinis urgeantur. §. 5. Nec sane excipimus eos, quos ad praesens labor publicus officiumve detentat, providentia secutura, ut aut conventi[q] a nobis in vicem propriam idoneos[r] dirigant, aut ipsi, quia res exegit[s], sumpto temporario[t] commeatu Romam ire deproperent. §. 6. Super provisione autem senatus egregii atque consulto, quo definiri a nobis reverentissime*) depoposcit, ut duo vel tres de his, qui nominantur candidati, *socae possint* certo argenti pondere sociari, tunc melius aestimare poterimus, cum duos folles aut quattuor aut certe *amplius* in professionem habebunt, quid sustinere in muneribus possint aut debeant, quive editionis ordo sit. Cum enim populo[u] fuerit intimatum, collata a nobis editionis necessitate cum subsidiis facultatum et professionis modo *rite* poterit definiri, quid unusquisque[v] expensae pro captu virium *debeat* sustinere. §. 7. Sane eorum arbitrio nulla lege praescribimus, qui pro consideratione patrimonii nataliumque *merito*, secundum splendorem honoris proprii, enormitatem impendii non recusant. His enim providendum nos hac ratione censemus, qui non solum admonendi sunt, ne muneri suo desint, verum praescriptorum sumptuum utilitate ac moderatione provocandi. *Dat. XI. Kal. Sept.**). *Nasonael*, *Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

22. *Iidem AAA. ad Senatum.* Ante decem annos cuiuslibet editionis praetorem nominari, et intra quinque menses designatum iussimus commoneri[x], ut aut[y] editurus praestet assensum, aut, *si* refert contrariam*) voluntatem, futuri examinis iudicium non moretur. §. 1. Nam intra septem menses accelerandae cognitionis**) terminus constitutus, dilationis licentiam imperio fundatae definitionis excludit[z]. Nec enim allegationibus cuiusquam ulla poterit esse reparatio, per ignaviam silentii pigrioris si[a] definitum tempus fuerit evolutum, *si* post habitam taciturnitatem[b] sero voluerit merita defensionis ostendere. §. 2. Decem vero auri libras ab universo officio per singulas nominationes iubemus inferri, si designatus praetor intra quinque menses nulla fuerit admo-

— c. 22 et 23 Go. coniungendas inter se esse putat.

1 — Go. *CONmodatur* et paullo post Cai. 1 — 2° *CONplices*. f) Cai. 1 — Lugd. *missis • Strenuis*. V. *et* primum add. in Cai. 2. Sec. Go. in vet. MS. desunt aliquot literae, tres vel quattuor. Mihi videntur duae tantum literae deesse et post verbum *missis* apparere litera *p*. Go. suppl. *a me*. Fortasse *missis eo*, sed ferri potest *et*, quod convenit cum spatio lacunae. g) Go. em. *ablegatisque indicibus* (Ri. recte *iudicibus*). Nihil mutandum. h) Vid. supr. not. *c* et *i*. Edd. *temonarios*. i) Edd. *urgeamus*, sed MS. sec. Go. *urgueantur*, impr. Go. Est ita in codice et recte sine dubio, si *temonarii* suppletur pro *temonarios*, quod edd. habent. k) Codex *haut dubiae*. l) Edd. *referri*. In m. Cai. 1 — 2° *reperiri*. Go. ad h. l. annotat: „*το Efferri*, id est, e latebris erui, vel *reverti*. Alii *reperiri* legunt, quod MS. persuadet, ubi *P*. litera internoscitur sed nihil mutandum: *referri*, id est de iis referri." Codex habet *rep*... | *ri denique*. Reposui *reperiri*. m) Scripsi *nominantur* auct. Go., qui apertissimis literis in MS. expressum esse dicit *no*..... *tur*, ita ut quinque literae desint; recte. Edd. *noscuntur*, sed in m. Cai. 1 — Cai. 2° *vocantur*. Go. prop. etiam *poscuntur*. n) Ita scripsi auct. Go., et flagitante sententia pro *deferant*, quod codex et edd. habent, cum in MS. sec. Go. duarum literarum spatium sit; recte. o) Go. cj. *certus quoque* vel *certis quibusque*; sed *certus quis* pro *certus aliquis* et similia hac aetate saepe dicuntur. *) Cai. 2, 2° in Corr. et MS. sec. Go. *inolita*; recte, sed Ri. Ri°. afferunt de cj. *molita*, quod, si sententiam spectamus, videtur rectius esse. p) Ita Be. ex MS. auct. Go. et iam antea Aur. Lugd.; Cai. 1. Cai. 2 — Ri°. *deroge*, sed Cai. 2, 2° in Corr. *deroget*. Sec. Go. in excerptis Caiacianis em. *de rogae officiis*, impr. Go. *) Cai. 1 — Ri. *impeNsae* et paullo post *CONmunem*, *CONmeatu*, *INpendii*. q) Ita Be. auct. Go., sec. quem hic locus in MS. ita se habet, *ut aut* | *conventi a* (codex *conventia*. Be. om. *a*) *nobis in vicem propriam idoneas diri|gans*. Recte. Edd. ante Be. *convenientia nobis invicem*, inepte. r) Go. Be. rep. volunt *idoneos*, recte. s) Go. in not. *exigit*; neque tamen *exegit* falsum est, etsi convenientius est *exigit*. t) In MS. sec. Go. *temporariae*; recte. *) Aur. Lugd. *reverentissime*. Mox cum v. *tres* incipit in codice secunda pagina folii VIII. Ibidem scriptum est *sociare*, et *possint au debeant*, sed utrumque correctum est a manu rec. u) Go. annotat: „MS. habet excisis tribus literis initio lineae...*ulo*, unde efficio, non, *populo*, (quid enim hic faciat populus?), verum *gerulo*: Missus scilicet gerulus ab Imp. ad Senatum." Sed clare in codice habetur | ..*pulo*, qua re Go. cj. refellitur. Antea cj. *libello*. v) Recte restit. Be. scripturam Cai. 1—Lugd. et codicis; nam Cai. 2 — Ri°. *uniusquisque*, mendose. Mox Ri. *peaescriptorum*, err. *) Codex *sempt*. Literae *Na* desunt in codice et in inscr. c. sq. literae *Iidem AAA. a.* x) Cai. 1 — Ri. *CONmoneri* et infra *INprobas*, *CONpesci*, *INportuni*, quam scripturam maxime in syllabis IN, CON, eNs in editionibus, quas dixi usurpatam huc usque annotavi, ut singularem, sed in seqq. commemorare supersedeo, cum non sit vera scripturae diversitas. y) Go. in not. *vel*. Cur tandem? *) Cod. *referse contr*. **) Go. in not. cj. *cognitioni*, sine idonea causa. z) Go. in not.: „vel *excludet*." Neque hoc opus est. a) *Si* abest a MS. sec. Go., recte. b) Go. prop. *si posthabita taciturnitate*, quamquam et illud defendi posse ipse concedit et concedere debet. *) Hinc incipit fo-

nitione conventus*): ita ut cum praefecto urbi electi ex ordine candidato, cum allegationes suas praetor nominatus exponit[c], suscipiant officium, audirique[d] singulos cupiant*) patienter, et, si admittenda sunt, quae dicuntur, arbitrio iustitiae vindicari, sin vero inanis probatur assertio, improbas voces severioris sententiae auctoritate compesci[e]. Disceptandi ergo moderatio cuncta componat; cesset potentia, ac similiter ambitionis patrocinium repellatur; nullum inique temporibus nostris a quoquam vel opprimi patimur vel defendi. §. 3. Quod si quisquam iudicum haec praecepta transscenderit, vel novae[f] praesumptionis insania, quae sunt sanctionibus consecrata, violarit, ut hostis publicus, aut expugnator utilitatis inventae contra senatusconsulta importuni furoris*) temeritate congrediatur, et arbitrio nostro et vestro iudicio notam perpetrati criminis sortietur; similis culpae insimulatione[g] nectendis, qui cum eodem residentes, propriae nobilitatis obliti, adulantis gratiae turpissimam praetulerint vilitatem[h]. Nec sane fas erit huiuscemodi reis veniam relaxari, qui per patrocinia iudicum[i] distrahentes et senatus tentaverint infamare collegium, et sub auctione vendiderint ius Romanum. §. 4. Nominatores autem praetorum iudices esse non patimur, qui, dum arbitrium suum cupiant[k] approbari, insolentius aliquid, quam moderatio patitur, sui contemplatione decernunt. §. 5. Si quem vero ex nominatis praetoribus, pro huius auctoritate, gravior condemnatio sauciaverit, ab editionis eum placet onere summoveri; duabus videlicet exsistentibus[kk] caussis, quod vel erogationi idoneus esse non valeat, vel suscipere, qui culpam meruit, non debeat dignitatem. Cavendum est autem, ne sub hac permissione concessa etiam illis, qui levi fuerint emendatione correcti, huiusce patrocinii gratia deferatur, cum his utique tantum debeat provideri, quos gravissimi dispendii mole fatigatos subitum pondus oppressit. Quod si probabilis fuerit et iusta conquestio, relevatae necessitatis*) gratiam consequatur. *Dat. V. Id. Iun. Valentiniano et Valente IV. AA. Coss.* (373.)

23. *Iidem AAA.***) *ad Senatum.* Ab illis editionis peti ordinem non debere, iustitia pariter et consuetudo declarat, qui consulares ac praetorios codicillos suo excellenti merito ac nostro sunt beneficio consecuti. *Lecta Id. Iun. Valentiniano et Valente IV. AA. Coss.* (373.)

24. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA. ad Senatum.* Ne quis praetorum semel praestitutae expensionis transeat modum; sed ne[l] officiis aliquid largiatur. *Dat. III. Kal. Iun. Antiochiae, Valente V. et Valentiniano Iuniore AA. Coss.* (376.)

25. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius*[m] *AAA. ad Senatum.* Praetores quattuor vobis tot addimus, quot fuerunt. Prima igitur, patres conscripti, Constantiniani et Constantiani nominis est praetura; Theodosianum enim et Arcadianum praetores primis praetoribus addidistis. Veteres Triumphalem praetorem bellicae felicitatis caussa repererunt*); nos iniunximus Augustalem. His omnibus honorum[n] insignibus Romani nominis praetura sociatur; huic sociavimus Laureatum[o]. §. 1. Constantiniana et Constantiana praetura per duos danda libris argenti mile, Theodosiana vero et argenti[p] mile[q]. Triumphalis vero et Augustalis libris argenti quadringentis et quinquaginta, Romana vero et Laureata libris argenti ducentis et quinquaginta peragantur; ita tamen, ut ad unamquamque[r] praeturam conveniens summae medietas a singulis, ut iam diximus, conferatur, ac bini posthac incipiant agnoscere, quod singuli antea transigebant. *Dat. X. Kal. Nov. Constantinopoli, Richomere et Clearcho Coss.* (384.)

— c. 25 mendose ap. Go. *XXVI.* dicitur.

lium IX. codicis. In superiore primae h. folii paginae margine leguntur hh. vv.: „*hic legum codex vetustissimus nondum publicatus* 1557.“ c) Go. annotat: „In MS. exstat vestigium literae, *p.* itaque malim *proponis.*“ Ego nihil vidi. d) Go. et Be. em. *audireque* et mox *vindicare.* *) Secunda man. in cod. reponit *m'*, i. e. *cupiamus.* e) Be. rep. vult *compescere.* Vid. not. *d.* Sed nihil mutandum. Ceterum codex *severiores.* Idem paulo post *mabitionis*, sed corr. est a libr. *ambitionis.* f) Cui. 1. Aur. Lugd. *nonae*, err. *) Go. in comm. cj. *favoris*, sed paulo ante similiter: *novae praesumptionis insania.* g) Codex, Cui. 1 — Cui. 2° *insimulatione.* Go. *insinuatione*, err. typ., cum non dicat, utrum ex Ms. an de cj. h. v. ediderit. Ri. — Be. ut Go. h) Ita codex, Cui. 1 — Ri°. Be. tacite em. *utilitatem*, sine caussa. i) Go. recte em. *iudicium.* k) Go. in not.: „*cupiunt.*“ et ita codex et recte. Edd. *cupiant.* kk) Codex *extentib.*, sed corr. a librario *exsistentib.* Paullo post cum vv. *esse non valent* incipit secunda pagina folii IX. codicis. *) Cui. 1 — Cui. 2° ita interpung.: *conquestio relevatae necessitatis, gratiam cons.* Ceterum Go. *relatae* et paullo supra codex *fatigatos ubitum.* **) Literae *Iidem* des. in codice. De subscr. h. c. cf. c. 22, not. sup. l) Go. et Be. prop. *nec*, praeter necessitatem. Edd. *modum. Sed.* m) Go. Reinesius et Be. inscr. volunt *Valentinianus, Theod. et Arcad.* *) Aur. Lugd. *Thedosianum*, mendose. Codex *quod fuerunt — Arcanianum*, (sed corr. ab antiqua manu *arcadianum*) — *Veteris — reppererint.* n) Go. em. *honorum*, neque vero *bonorum* falsum est, modo hoc v. pro neutro accipiatur. o) Be. em. *Laureatum.* Sed ad Laureatum sponte suppl. *praetor.* p) Locus corruptus. Go. scribi vult *ArcadI* aut *Arcadiana*, rectissime ita disputans: „ubique duae praeturae *hoc loco* iunguntur. Et nisi ita legas Arcadianae, cuius antea mentio facta est, nullus modus impositus fuerit: quod absurdum.“ Videtur igitur v. *Arcadiana* depravatum esse in *argenti mile* et deinde deesse numerus. Si mathematica hic uti licet aequatione, ut horum numerorum fiat proportio, res ita se habet:

$$1000 : X = 450 : 250$$
$$X = \frac{1000 \,.\, 250}{450} = \frac{5000}{9}$$
$$= 555\tfrac{5}{9}$$

Rotundus igitur numerus fuisse videtur librae argenti 550. q) Hunc numerum mendosum esse, iam Go. et Be. monuerunt. Vid. not. antec. Mox in literis *talis libris* incipit folium X. codicis. r) Cui. 1 — Cui. 2° *unamque*, male.

26. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA. Aureliano*[s] *Pf. U.* Nominandorum praetorum sollicitudinem illustris magnificentia tua ad officium censuale sciat esse revocandam[t]. *Dat. III. Kal Mart. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio V. C. Coss.* (393.)

27. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Dextro Pf. P.**) Cunctos quaestores et praetores, qui in agris degunt, susceptum et promissum munus pro notitia officii censualis, pro eorum dignitate, vel quod spontanea voluntate professi sunt, dare praecepimus[u]. *Dat. Kal. Nov. Brixiae, Olybrio*[v] *et Probino VV. CC. Coss.* (395.)

28. *Iidem AA. Simplicio Pf. P.*[x] *Post alia:* Qui ducatum administrarunt, ad editionem vel nominationem praeturae pertineant, praeter eos, qui gravissimam armatae militiae sollicitudinem longa temporum serie pertulerunt, et eos, qui sacri consistorii nostri arcanis interesse meruerunt. Hos enim a praeturae munere*) alienos esse censemus. *Dat. X.***) *Kal. Ian. Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

29. *Iidem AA......*[y] *Pf. U.* Nuper quidem huiusmodi praecesserat[z] sanctio principalis, ut theatralis per praetores facienda depensio in aquaeductus fabricam verteretur*); nunc vero iusta moderatione facias custodiri, ut praetores Romanus et Laureatus natalibus nostri numinis[a] scenicas populo praebeant voluptates. *Dat. IV. Kal. Ian. Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

30. *Iidem AA. Eutychiano Pf. P.*[b] Ex quinque praetoribus, qui aquaeductus[c] Theodosiaco fuerant deputati, unum, qui centum librarum argenti munificentiam suam definita erogatione praecludit, aeterni principis ac fratris mei Honorii natalium festivitatibus praecipio deputari. *Dat. prid. Kal. Ian. Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396[d].)

31. *Iidem AA.**) *ad Senatum et Populum. Post alia:* Neminem editorum, quos votivi sumptus[e] designarit electio, responsum nostrae tranquillitatis solvat, sed designationum ordo servetur etc. *Dat. XVII. Kal. Maii Mediolano, Caesario et Attico Coss.* (397.)

32. *Iidem AA......*[f] Praetor divini numinis[g] nostri pro his praetoribus, qui primae editionis[h] fuerant attributi, praebeat populo voluptates[i]. *Dat. VI. Kal. Iul. Nicomedia*[k]*. Acc. prid. Kal. Aug. Constantinopoli, Caesario et Attico Coss.* (397.)

33. *Iidem AA. Severo Pf. U.* Praetores, qui loco primo sunt, trecentas libras argenti in explicando[l] munere non cogantur excedere[m], hi vero, qui primos se-

— c. 26 coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Constit. pr. (I, 1), c. 1 C. Th. de Praed. sen. (VI, 3), c. 130—132 C. Th. de Decur. (XII, 1), c. 29, 30 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1) et sec. Go. etiam cum c. 11 C. Th. de Ann. civ. (XIV, 17), quam cons. — c. 28 fortasse coniungenda est cum c. 56 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5). Eodem die, si non mutatur dies subscr., data est c. 26 C. Th. de Navic. (XIII, 5). — c. 29 et 30 Go. coniungendas esse existimat. Vid. not. *y*. — c. 31 coniungenda est cum c. 12, 13 C. Th. de Senat. (VI, 2), c. 24 C. Th. de Suscept. (XII, 6), c. 27 C. Th. de Navicularils (XIII, 5), c. 5 C. Th. de Naufragiis (XIII, 9), c. 3 C. Th. de Can. frum. urb. Rom. (XIV, 15), c. 4 Cod. Iust. Quae res venire n. p. (IV, 40). — c. 33 Go. coniungendam esse opinatur cum c. 39 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1). Vid. infr. not. *g*.

— s) Cui. 1 — Cui 2° *Auriliano* et ita codex. Ceterum Aur. Lugd. *AA.* t) Codex, Cui. 1 — Ri°. *revocandum.* *) Cui. 1 — Lugd. *Praeposito*, impr. Go. et contra codicis auctoritatem, qui *ppo.* u) Go. et Be. em. *praecipimus.* Sed saepissime iam aderat perfectum (*placuit*, *iussimus* pro *placet*, *iubemus*), ut in eo non offendamus. Reinesius add. *Arcadiana.* v) Cui. 1 — Ri°. *Olibrio.* x) Cui. 1 — Lugd. *Praeposito.* Go. legi vult *Simplicio magistro militum.* Recte. Vid. c. 56 de Cursu publ. cit. Nam de Simplicio h. tempore praefecto praet. nihil constat. Sunt autem ad eundem Simplicium magistrum militum tres Synesii epistolae, 24, 28 (119?), 130; denique Simplicius biennio post appellatur comes et magister utriusque militiae in c. 3 C. Th. de Pascuis (VII, 7), ubi vid. Go. annot. Ceterum haec lex significatur in c. 13 C. Th. de Proximis (VI, 26). *) Aur. Lugd. *numero.* **) Aut hic leg. *XI.*, ut in c. 56 cit., aut in c. 56 leg. *X.* y) Cui. 1 — Lugd. *Idem AA. • Pf'.* In codice in medio versu desunt sex literae. Sec. Go. etiam in MS. asterisco lacuna notatur. Cui. 2 — Ri°. octo puncta pro asterisco posuit, Be. septem. Go. supplendum esse censet *Africano*, qui Pf. U. nominatur in c. 8 C. Th. de Praed. sen. (VI, 3), c. 1 C. Th. de Dilat. ex cons. (XI, 33), c. 152 C. Th. de Decur. (XII, 1), c. 13 C. Th. de Ann. civ. (XIV, 17); sed haec cj. non convenit cum ipsius opinione de c. 29 et 30 h. t. inter se coniungendis, cum ita ad diversos magistratus datae sint. Sec. Go. quidam supplet *Severo Pf. V.* Be. suppl. *Claudio*, propter c. 1 C. Th. de Usu sellar. (XV, 13) eodem fere die datam. z) Go. Be. cj. *processerat*, etsi Go. *praecesserat* ferri posse censet. Lex ipsa sec. Go. non exstat. *) Hinc in codice incipit secunda pagina folii X. a) Cui. 1 *numinis.* Infra Go. appon. ann. 390, err. b) Cui. 1 — Lugd. *praeposito.* Go. cj. *Pf. U.*, de quo cons. not. *y*. c) Recte Go. Be. cj. *aquaeductui.* An etiam *Theodosiano* pro *Theodosiaco?* Mox codex *deputationum qui.* d) Go. — Ri°. om. annum. *) *Iidem AA.* absc. est in codice. e) Go. annotat: „*rp. senatus.* Nil muto.“ Explic. Go. vid. in comm. h. c. Paullo post codex *tranquillitates.* f) In codice hic locus ita se habet | ... *A* ..... *Praetor* etc. Desunt ergo quinque literae post *A*. Literae autem *Iidem A* abscissae sunt. Cui. 1 — Go. *Iidem AA.* • *Pr.* Ri. — Be. nullum habent lacunae signum. Magistratus, ad quem missa est lex, nomen deest. g) Go. non vult h. v. mutari in *nominis*, etsi eadem utriusque v. sit significatio. h) Go. cj. *qui primae editioni* vel *qui primo editioni* vel *qui pridem.* Nobis cum Be. prob. *editioni.* i) Haec lex Go. videtur indicari extremis vv. c. 33 h. t. k) Ita codex et Go. Rell. *Nicomediae.* Item Go. in Chron. et in not. huius const. legi vult *Aug.* pro *Iul.*, ratione non addita. l) Codex, Cui. 1. Cui. 2, 2°. Ri. Ri°. *explecando.* m) Ri°. *cxedere*, mendose. Go. prop. *cogantur non excedere* arg. eorum, quae mox sequuntur: *nec cuiquam —tribuatur*, sed recte nihil mutandum esse dicit.

quatur, centum quinquaginta libras argenti depensuros esse[n] cognoscant, at vero hi, qui loco tertio numerantur, centum libras argenti dependant, nec cuiquam profundendi licentia tribuatur. Quia vero theatralibus et circensibus ludis per annos singulos celebrandis unus praetor nutu[o] nostrae clementiae quingentarum librarum argenti nuper[p] fuerat deputatus, nunc vero hanc quantitatem constat in prioribus praetoribus[q] . . . .

— — — — — — — —

— — — — — — — —

c. ult.[r] *Impp. Honorius et Theodosius Monaxio Pf. U.*[s]

. . . .

. . . .

. . it praeiudicium fieri non patimur[*]), cum his in sero examine iudicii[t] constitutis, quod quidem actorum intra tempus exhibitorum tenore[u] monstrabitur, occupatio amplissimi senatus vel quaelibet ratio iudiciariae dilationis nocere nequeat. Itaque, hac amota formidine[v], caussa cuiusque pro suo merito ventiletur, ut si quid in huiusmodi caussa iam de praeiudicio temporis ex sententia[x] statuetur, firmum permaneat. In *officiales*[y] vero, nisi intra quinque menses nominatos admonuerint, intra septem etiam caussas excusationis[z] cognosci pro *viribus*[*]) instanter monendo perfecerint, poenam lege divi Valentis statutam[a] imminere praecipimus[b]. Et quia multis[c] rei *familiaris* angustiae in hac editione dilationem ne-

— c. ult. C. Th. c.? sed ult. h. t.; 1, P. Pu. s. num.; vid. not. *r* versus finem. W. (in App. I. p. 342 sqq.) *c.* 34.

n) Go. cj. *sese* pro *esse.* Codex *depensurus esse.* o) Go. cj. *natalibus.* Vid. c. 29 et 30 h. t., neque tamen aliquid mutandum esse putat; et nobis etiam satisfacit vulgata scriptura. p) Vid. sec. Go. c. 32 h. t. q) Go. in comm. lacunam ita explet: *moderatione nostra temperatam, neque hic eam summam excedere deinceps poterit. Dat. . . . . Constantinop. Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.* (398), ut ita haec lex fortasse coniungenda sit cum c. 39 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1). Quae si recte se habent, post *Dat.* add. est *V. Id. Oct.* Ceterum vid. not. sq. r) Demonstravi supra, codicem, Lugd. cui libri VI. VII. VIII. C. Th. pleniores debentur, quam in Br. Alar. sunt, mutilum esse (vid. tit. II. h. lib., not. *r*); item apparuit ex aliis huius libri locis, libros nominatos non integros esse in codice illo (vid. c. 9, 13, 17, 18 tit. II. c. 13, 17, 18, 29 h. t.); cognoscitur etiam ex manca c. 33 h. t., neque hunc titulum integrum ad nos pervenisse. Desunt enim omnia in Cui. 1 post v. *praetoribus*, ut non solum sententia legis abrumpatur, verum etiam subscriptio perierit. Lacunam Cuiacius indicat in Cui. 1 his verbis: « *desunt quaedam*, quae vv. retinentur in ed. Aur. Lugd., in Cui. 2, 2* autem rem accuratius ita definit: *Hic folium integrum deest in authentico.* Item Go., qui tamen haec addit: „*Nempe in Cod. Lugd. vet.* (hunc enim Charpinus obtulerat) *folium integrum deest: — Pithoeus in Codice suo notavit, in veteri Exemplari videri deesse* 45. *versus: quorum singuli quique* 43. *vel ad summum* 46. *literis constat. Imo, cum folium integrum desit, et paginae singulae illius Codicis Manuscripti* 30. *lineis seu versibus constant,* 60. *versus seu lineae omnino desiderantur: et sic non una constitutio, de Praetoribus, et Quaestoribus, Arcadii, Honorii, et Theodosii Jun. Unde apparet aliquot hic constitutiones de Praetura desiderari, quare proculdubio crescenti in dies profusioni et immodicae Praetorum largitioni, vel etiam contumaciae eorum subinde latae fuerunt.*" Corrigit igitur Go. Pithoeum, qui 45 versus deesse affirmaverat, cum tamen 60 desint. Quae quidem dubitatio nunc codice inspecto remota est. Exsectum est enim in codice quartum membranae quadruplicatae XXXIII. folium cum extrema h. tituli parte. Hanc Pithoeus, etsi unaquaque codicis pagina triginta versibus constat, non totum folium, non LX igitur versus explevisse putat, sed hac de caussa XLV tantum versus, quia titulus IV. in hoc folio desinat, et librarius post singulos titulos maius aliquod spatium, nonnunquam X—XV versuum facere solitus sit. Contra Go. totum folium his constitutionibus perscriptum fuisse existimat. Ceterum Go. sine dubio loquitur de codice ipso Lugdunensi, (ubi in superiore folii XI. margine illa annotatio legitur), qui quidem in bibliothecam P. Pithoei transierat et in manus Gothofredi ipsius pervenerat (vid. supra tit. II, c. 1, not. *r*); neque pro hoc codice habendum est exemplar illud Cui. 1, quod Parisiis in bibliotheca Regia numero F. 6 insignitum asservatur et eadem Pithoei verba exhibet, ex quo solo exemplari numerum versuum, si definire voluisset Go., id non potuisset. Iam vero Peyronus ex codice 1 folium XIV. protulit, cuius in superiore adversae paginae margine nota libri VI. comparet et deinde XXIII versibus lacinia maioris huc usque incognitae constitutionis exhibetur. Hanc laciniam continuo sequitur versus scriptura vacuus, in quo sq. tituli, id est tituli quinti rubrica exstitit. *Ut dignitatum ordo servetur,* ex quo duae leges in reliqua paginae parte proferuntur. Quae cum ita sint, nec ullus huius libri titulus nisi primus exciderit, dubitari plane nequit, quin in lacinia illa tituli (*de Praetoribus et quaestoribus*) lacunaeque in codice Lugdunensi hic obviae supplementum et extremae quidem huius tituli constitutionis pars servetur, quare W. recte eam post fragmentum c. 33 poni vult, in hac sola re errans, quod eam numero 34 designavit, cum potius *ult.* sit. Ipse enim inter utramque constitutionem leges alias adhuc deesse non negavit, quid quod lineolis praemissis indicavit. Qua de caussa ego non numerum, sed v. *ult.* huic legi praefixi. s) Inscr. deest in cod. 1.; P Pu. add. (*Legis* [Pu. *Const.*] *postremae datae ab Honorio et Theodosio fragmentum*). Nostram inscr. rest. W., et quia Arcadius hoc anno, ut plerique putant Kal. Maii, obierat, unde iam c. 18 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8) IV. Kal. Iun. data, Honorii et Theodosii nominibus insignita est, et quia ad Monaxium Pf. U. aliae h. a. constitutiones (vid. Go. in Prosopogr. h. v.) exstant; ad praefectum urb. autem hanc legem datam esse, ex vv. h. c. intelligitur: *iudicio id magnitudinis tuae atque ordinis amplissimi dandum statuimus.* Vid. not. *f* extr. *) 1, P. Pu. *putemur.* P., quem Pu. sequitur, cj. legendum esse *patiemur* vel *putamus.* W. rest. *patimur* propter sqq. vv. *cum his — nocere nequeat* et propter orationem in constitutionibus usitatam. t) Ita suppl. P., prob. W. Vid. princ. et §. 1 c. 22 h. t. u) 1 *tenorem.* v) Hanc formidinem W. in deperdita legis parte propositam fuisse putat. Mihi videtur in lege deperdita, quae post c. 33 h. t. in C. Th. recepta erat, proposita fuisse. x) 1 *exsententia.* y) 1 *permaneatin* | . . . . *alis.* Similiter c. 22, §. 2 h. t. z) 1 *excusationes.* *) W. non recte literis inclinatis exprimit v. *pro*, quasi id desit in cod. 1. An *pro munere*? Nam *pro viribus* fere idem est atque *instanter.* a) 1 *statuata.* b) 1 *siraecipimus.* Intelligitur c. 22 h. t., quam Go. Valentiniano tribuit, utpote in Occidente la-

cessariam faciunt, triennii dilatio, quae lege[d] iisdem[e] concessa fuerat, ob excusationem nimirum muneris, exolebit. Quia scilicet in excusando eo non tam longis ad reparationem spatiis indigent, *iudicio* id magnitudinis tuae, atque ordinis amplissimi dandum *statuimus*[f], ut consideratis allegationibus et *fortunis hominum*, his quibus merito deferri[g] potest, biennii vel *triennii* aut etiam quinquennii, si res exegerit[h], induciae praebeantur, quod quidem necessitatis est vel etiam mediocritatis *solatium*, non[i] voluntariae et deliciosae[k] voluptatis *vacatio*, ut copiosi[l] et iam[m] affluentes divitiis his induciis[n] *abutantur*[o]. *Dat. prid. Id. Iun. Constantinopoli, Basso et Philippo*[p] *Coss.* (408.)

TIT. V. UT DIGNITATUM[q] ORDO SERVETUR *).

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius*[r] *AAA. ad Clearchum*[s] *Pf. U.*[t] Nihil est tam iniuriosum in conservandis *) et custodiendis gradibus dignitatum quam usurpationis ambitio. Perit enim omnis[u] praerogativa meritorum, si absque respectu *et contemplatione*[v] vel qualitate etiam provectionis emeritae[x] custodiendi honoris locus praesumitur[y] potius quam tenetur[z], ut aut potioribus eripiatur id, quod est debitum, aut inferioribus prosit[a], quod videtur indebitum. *Dat. IV.*[b] *Kal. Iun.*[bb] *Constantinopoli, Merobaude II.*[c] *et Saturnino Coss.* (383.)

Interpretatio. *Nemo sibi honores*[d] *vel dignitatem, quam a principe ipse*[e] *non meruerit*[f], *praesumat, quia,*

Tit. V. C. Th. cod. Lugd. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. V.* 1 sine num. et rubr. (vid. c. ult. tit. antec., not. *r*), ex cuius codicis folio XIV. P. huius et sqq. titt. diversitatem scripturae usque ad v. *adscendendi* c. 1 de Praepositis sacri cubic. (VI, 8) descripsit, quam Pu. et W. iterum typis, sed hic adspersis annotationibus exprimendam curaverunt. Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—46, 49, Sich. Til. Aeg. L. R. U. *Tit. I.* h. e. *un.* huius libri. Cod. Iust. XII, 8. — c. 1. C. Th. Br. Al., codd. edd. *c.* 1. Integra exstat in codd. 1, Lugd. (nunc Par.); integra cum interpr. in codd. 6—10, 12—14, 16—21. Omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. Go. coniungendam esse dicit c. 7 C. Th. de Honor. cod. (VI, 22), etsi haec alium magistratum in inscr. habet. Commemoratur in c. ult. eod.

---

tam; imperatores autem hic Valenti adscribunt, quia haec lex in Oriente lata est. c) 1 *multi.* d) 1 *lige.* W. in notis „Haec lex, inquit, hodie deest, et sine dubio inter leg. 33. nostramque olim interposita fuit." e) 1, P. Pu. *hisdem.* f) 1 *quiascilicetin* | ..... *eo non — indigent* | ..... *id — dandum* | ..... *imus.* P., quem Pu. secutus est, totum locum ita componit: *exolebit*; *quia scilicet in* .... (Pu. tria tantum puncta ponit) *eo non — indigent.* (*Tamen*) *id — amplissimi* (*iudicio*) *dandum* (*statu*) *imus*, nihil igitur de lacuna illa in literis *eo* decernens. Dicit enim ipse in notis (quae vv. Pu. tanquam sua repetit): „Non habeo, quod reponam; pronomen *eo* substantivo nomini subiunctum male me habet. Sensus postulat *plerumque.*" Hoc tamen P. supplementum Wenckio displicet, et quia dubitat, impp. sic locutos esse: *Et quia — faciunt, triennii dilat. — exolebit*, *quia scilicet* etc., et quia, si de dissipatis facultatibus breviori spatio reparandis sermo erat, imperatores non poterant permittere, ut longior adeo, nempe quinque annorum dilatio daretur. Praeterea Peyronianae scripturae obstare censet v. *tamen* abrupte positum et v. *iudicio* in medium palimpsesti versum inculcatum. Quibus caussis motus W. hanc scripturam restituit, quae a nobis recepta est. Batavi in Bijdr. l. c. p. 354 prop. *exolebit*, *quia — indigent. Itaque iudicio id*, cui cj., quamquam sagacissimae obstat primum argumentum a W. contra P. allatum, deinde spatium lacunae tot literas non admittens. Praeterea W. haeret in v. *reparationem*, pro quo prop. *praeparationem.* Pro *iudicio* cj. etiam potest *arbitrio*, quod saepe in constt. invenitur. Ceterum 1 *magnitudis.* Magnitudinis titulo appellabatur pf. urb. g) *deferri* om. ap. W., add. autem in Corr. h) 1 *etiamquinniiisreexigerit.* P. *exigerit*, impr. W. i) 1 *mediocrita* | ..... *la* ... *m non*; non igitur dignosci possunt literae *tiu.* k) 1, P. Pu. *voluntariae deleciosae.* Copulam add. W. l) 1, P. Pu. *cupiosi*, barbare. W. *curiosi*, probb. Batavis l. c. Adducit W. c. 16 C. Th. de Petitionib. (X, 10), quae tamen nihil probat. Simplicior et magis ad codicis scripturam accedens nostra emendatio est, quae etiam cum totius loci structura melius convenit. m) 1, P. Pu. *etiam*, impr. W., qui ed. *et iam*, probb. Batavis l. c. n) 1, P. Pu. *hiis indutiis.* o) 1 | ..... *ntur.* P. Pu. *fruantur.* W. aptius rest. *abutantur*, probb. Batavis l. c. p) 1, P. *filippo.*

q) 6, 7 *Ut In Dign.* 21 *Ut in dignitate.* In cod. 1 inscr. huius tituli et reliquorum sec. W. ita evanida est, ut dispici non possit. In cod. Lugd. inc. fol. XI. 20 *dictatum*, corr. *dignitatum.* 32, 39, 43, alii *dignitatis.* *) 37 *sectatur.* r) 15, 24, 38 *Val. Gr. et Th.* 37 om. *Val.* 40 *Imp. Pap. Gr.* etc. Nonn. codd. *Gr. et Val. Th.* Go. eumque secutus Be. et hic et in c. 7 C. Th. de Hon. cod. (VI, 22) rep. volunt *Valent. Th. et Arcad.* aut in subscr. *Iun.*, Gratiano VIII. Kal. Sept. h. a. occiso. Posterius recepi. Vid. not. *bb.* s) Permulti codd. Sich. *Clearcum*, alii *Cliarchum.* 20 *Clear.* In codice des. literae *d Clear.* t) Permulti codd. *ppo* s. *po* s. *PP.*, impr. Go. 10, 15, 18 *praepositum.* 20 *ppa*, sed corr. *ppu.* 21 *Pf.* Sich. Til. *Pf. P.* Vid. c. 2 C. Th. de Sent. ex peric. rec. (IV, 17), not. *v.* *) Cod. Lugd. *co* .... | *vanidis.* u) 9 om. *omnis.* v) 1 *cunc* | ... *tione*, quod P. oscitantia librariorum pro *cunctemplatione* scriptum esse putat. An *cunctatione*, h. e. intempestive? x) 21 *emeritate.* 1 *emeritae* ... *diendi*, quare lectiones *caste adeundi*, *caste ambiendi*, *conscendendi* a Go. propositae refutantur. Nihil in hoc v. tentandum esse, apparet ex supp. vv. *custodiendis gradibus.* Codex Lugd. *custudiendi.* y) 6—8, 16, 21, Sich. Til. *praesumetur*, minus apte. z) 13 *teneatur* et om. *ut.* a) Nonn. codd. add. *id.* b) 12, 29, 33, 40, Sich. in m. *III.* 42 *VIII.* L. R. U. om. num. bb) Corr. *Iun.* Codex Lugd. edd. *Ian.* Vid. infra c. 7 de Hon. cod. (VI, 22). c) 9, 38, 40, 42 *III*; alii codd. om. *II.* d) Nonn. codd. *honorem*, sed plerique *honorē v. dignitatē*, concinnius fortasse. Aur. Lugd. *honoris.* e) Permulti codd., ut 6, 7, 9, 20, 21, 42 et edd. Sich. Cui. 1 — Cui. 2* om. *ipse*, et sane abesse potest. f) 6, 7, 20, 21, alii

sicut eis, qui meruerunt, dignitas ornamentum[g] *est, ita nota maculandi*[h] *sunt, qui praesumunt.*

2. *Iidem*[i] *AAA. ad Praetextatum Pf. P.*[k] Coelestis[l] recordationis Valentinianus, genitor nominis[m] nostri, singulis quibusque dignitatibus certum locum *meritumque* praescripsit[n]. Si quis igitur indebitum sibi *locum* usurpaverit, nulla se[o] ignoratione[p] *defendat*[q], *sitque* plane sacrilegii reus, qui divina praecepta *neglexerit*[r]. *Dat. XII.*[*]) *Kal. Iun.*[s] *Mediolano*[t], *Richomere*[u] et *Clearcho*[v] *VV. CC.*[x] *Coss.* (384.)

Interpretatio. *Si quis praesumpserit, quam non meruerit*[y] *a principe*[z] *dignitatem, sacrilegii reus habeatur. Hic*[*] *de iure addendum, quae sit poena sacrilegii.*

TIT. VI. DE CONSULIBUS, PRAEFECTIS, MAGISTRIS MILITUM*) ET PATRICIIS.

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Severum Pf. U.*[a] Universa[b] culmina dignitatum consulatui cedere, *evidenti* auctoritate decernimus. Sed ut consulatus anteponendus[c] est omnibus fastigiis dignitatum, in omni etiam curiae senatoriae actu, sen-

— c. 2. C. Th. Br. Al., codd. edd. *c.* 2. Cod. Iust. XII, 8, 1. Bas. VI, 1, 55. Interpr. exhibetur in (Ben. Lev.) Capit. VI, 396. Integra h. c. exstat in codd. 1 et Lugd. (nunc Paris.); integra cum interpr. in codd. 6—10, 12—21, 32, 42; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37, 45, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 44; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38—40, 43.

Tit. VI. exstat etiam in cod. 1 et in aversa quidem folii XIV. pagina. Vid. supra tit. V. not. super. Cod. Iust. XII, 3. — c. 1 coniungenda est cum c. 4 C. Th. de Calcis coct. (XIV, 6).

codices, Sich. *meruit.* g) Multi codd. Sich. Cai. 1 — Lugd. *ornamento.* h) 6 sec. Ri. habet *mutilandi*, sed potius 6, 7 *mutulandi.* i) Til. — Ri°. *Idem.* Sich. *Iidem A.* Nonnulli codices *Id. A.* Go. et Be. em. *Valentinianus, Theodosius et Arcadius* (vid. c. 1 h. t., not. *r*); sed etiam in Cod. Iust. est *Gratianus, Valentinianus et Theodosius.* k) Hanc scripturam auct. Go. a Be.' receptam, iam exhibent Sich. Til., et exhibet sec. Go. cod. Lugdunensis, habent etiam codd. 1, 6—9, 20 (in quo tamen a sec. manu corr. *pu*), 21, 27—29, 43 et nonn. codd. ap. Go., qui omnes aut *ppo* aut *PP.*, probb. P. et W. Reil. codd. et edd. Cod. Iust. siglum Praef. Urb. prae se ferunt, nonn. codd. exceptis, qui *ppositum.* Etiam cod. Lugd. habet *PPV.* 15 *Praetextato.* l) 13 *Celsitis.* m) Restitui *nominis*, quod 1, 8, 10, 14, 16—20, 32, 42 habent et aptius h. l. est quam *numinis*, quod in codd. Lugd. 21, et in edd. legitur. Vid. lib. V, tit. 13, c. 39, not. *r.* Ceterum 15 *rec. gen. n. n. Valent.* et 18 *nomine.* n) Vid. c. 1 C. Th. de Praef. praet. (VI, 7) et leges ibi commemoratas. 1 *praescribsi*, perperam. 20 *pscripsit.* Vv. *Coel.* — *praesc.* des. in Cod. Iust. et incipit const. verbis: *Si quis* (om. *igitur*) *indebitum.* o) 17, 21, Sich. *rei* pro *se*, quod ap. Sich. ferri potest. Vid. not. *q.* p) 19, 20, Cod. Iust. *ignorantia*, sed Cui. in Cod. Iust. *ignoratione.* q) Sich. *defendatur.* r) 1 *neglixerit*; alii *neglexit.* *) Multi codd. om. *XII.* s) 8, 15, 20, 35, 39, 40, Sich. in m., nonn. codd. ap. Go. *Ian.*, impr. Go. t) 10 *Mediolanis.* 8 om. *Med. — et.* Plerique codd. *Med.* 1 *Merichum et*, mendose pro *medrichomet.* u) Codd. *Ricimere* (ut Sich.), *Ricomero*, *Ricemero*, *Ricomere* (Lugd.), *Richimere.* 16 om. *Rich. — Coss.* v) Vid. supra c. 1, not. *s.* x) Multi codd. Sich. Til. om. *VV. CC.*, pro quo siglo in cod. Lugd. Cui. 1 — Lugd. *viris clarissimis.* y) 20, 21, 42, alii, Sich. *meruit.* z) Seqq. des. ap. Sich. et in permultis codd., veluti 9, 19, 20, 40, 42, 43, aliis. In cod. 7 add. sunt a sec. manu. Vid. Car. de Savigny l. c. T. II. p. 44, not. 30, p. 174, not. 2 (1. ed.); p. 46, not. *b*, *c*, p. 182, not. *b* (ed. II.).

*) Go. abundare videntur vv. *Praefectis*, *Magistris Militum*, quia de his agatur tit. prox. Sed eorum mentionem facit etiam Cod. Iust., in quo l. c. haec rubrica habetur: *De C. et non spargendis ab his pecuniis, et de pr. et mag. mil. et patr.*, et tamen sq. tit. IV. eadem rubrica insignitus est, atque is, qui VII. h. e. sequens in Cod. Th. est. — Ceterum cum rubrica h. t. incip. secunda pag. fol. XI. codicis Lugd. a) Ita cod. 1, quo Gothofredi cj. confirmatur, qui *Severum* scribi vult, non *Senatum*, quod v. mendose in codice Lugdunensi et in edd. Cui. 1—Be. legitur. Pro siglo praefecti urb. autem, quamquam etiam in codice Lugd. et in cod. 1 *PU* est, quod manifesto probat, librarium codicis Lugd. in v. *Senatum* peccasse, P. auct. Gothofredo em. *Pf. P.* (praefect. praet.), nisi duos hoc anno Severos diversis praefecturis praefuisse ponamus. W. observat secundum marmora unum Severum utraque praefectura functum esse. Cf. Hagenbuch epist. epigr. p. 222 et Corsini de Praef. urb. p. 271 sq., qui contra Go. in plerisque h. a. constitutionibus *Pf. P.* pro *Pf. U.* reponentem disputant. Rectius est cum codd. scribere *Pf. U.*, inprimis cum in codicibus saepe ex siglo *Pf. $\overline{U}$* factum sit *Pf. $\overline{O}$*, raro ex *Pf. $\overline{O}$* illud siglum. Accedit quod ad Severum *Pf. U.* hoc anno datae sunt c. 8 C. Th. de Legatis (XII, 12) — *PP. VIII. Kal. April. Karthag.*; c. 4 C. Th. de Calcis coct. (XIV, 6) cum h. l. coniungenda — *Dat. Kal. Apr.*; c. un. C. Th. de Mendic. non inval. (XIV, 18) — *Dat. XII. Kal. Iul. Patavi*; c. 2 C. Th. de Lucris offic. (VIII, 9) — *Dat. Kal. Aug.*, ergo quinque constitutiones; duae tantum et secundum Go. quidem inter se coniungendae ad Severum Pf. P.: c. 6 C. Th. de Desert. (VII, 18) — *PP. Rom. IV. Non. April.* et c. 13 C. Th. de Cohortal. (VIII, 4) — *Dat. III. Non. Apr. Mediolani*, unde patet, has duas auctoritati quinque constitutionum cedere debere. Neque obstat marmor apud Graterum 493, 5, ad quod Be. in notis ad dictam c. 13 de Cohort. provocat, ut probet, utramque uno tempore a Severo gestam fuisse praefecturam, cum hoc in universum de dignitatibus Severi loquatur, non de duabus eodem tempore aut hoc anno una simul administratis muneribus. Scribendum est igitur *Pf. U.* in omnibus, quas attuli, huius anni legibus. Ceterum Go. prop. *ad Senatum R. V.* (id est Senatum urbis Romae), vel *ad Senatum et ad P. V.*; Be. autem *Rom. U.*, quae cj. omnes codicis 1. auctoritate refutantur. Severi et Senatus sigla confundi perspicitur ex c. 1 C. Th. de Praed. min. III, 32, not. *z.* b) 1 *Un . . . . culmina* unde P., prob. W. recte restt. *Universa*, quod recepi. Nam cum edd. habeant *Diversa culm.*, codex 1 *Un . . . . culmina*, cod. Lugd. *..versa culmena* (supr. lin. *culmina*), utraque scriptura inter se collata, per se apparet, legendum esse *Universa*, quocum v. multo magis concinunt, quae paullo post in eadem lege dicuntur: *consulatus anteponendus est omnibus fastigiis dignitatum*, quam cum v. *diversa.*

tentia, coetu, *ita*, si quis consulatu*) et praefectura vel culmine militari conspicuus est, pridem consulari praeferendus haud dubio[d] est. Porro si contigerit, ut ad duas has praerogativas etiam patriciatus splendor addatur, quis dubitet[e] huiusmodi virum praeter ceteros eminere. *Neque enim unus tantum* honor potest duobus aut pluribus[f] anteferri, dummodo consulatui ex his, quae designatae sunt, dignitas quaecunque societur. *Dat. Kal.*[g] *April. Antonio et Syagrio VV. CC. Coss.* (382.)

TIT. VII. DE PRAEFECTIS PRAETORIO SIVE URBIS ET MAGISTRIS MILITUM.*)

1. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Ampelium Pf. U.*[h] Praefectum urbis, praefectum praetorio[i], magistros equitum ac peditum indiscretae ducimus dignitatis, usque adeo videlicet, ut, cum ad privatam secesserint[k] vitam, eum loco[l] velimus esse potiorem, qui alios promotionis tempore et codicillorum adeptione praecesserit. Quocirca[m] expressum ordinem civitatum[n] illic potissimum volumus custodiri, ubi intra secretaria extraordinariosque conventus subest ratio viscendi salutandive*) iudicis. Ceterum in amplissimo curiae nostrae intimoque consessu**) digestae[o] ordinationibus priscis obtineant dignitates. *Dat. III. Non. Iul. Nasonaci*[p]. *Acc. IV.*[q] *Non. Sept. Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

2. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Restituto*[r] *Pf. U.* Quisquis magisterium equitum peditumque susceperit et gesserit[s] ante captam[t] a quoquam praefecturam, is[u], cum privatus erit honoremve deposuerit[v], ex-praefectis, qui post[x] provecti fuerint, praeferatur. Sit igitur sedes[y] prior ante provectis, locus conspectior[z], decernendi loquendique facultas antiquior, cui est splendor adepti magistratus vetustior etc.*) *Dat. VIII. Kal. Iul.***) *Thessalonicae, Gratiano V. et Theodosio I.*[a] *AA. Coss.* (380.)

Tit. VII. Vid. tit. V. et VI. not. super. Cod. Iust. XII, 4. — c. 1 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Quaestor. (VI, 9), c. 1 C. Th. de Comitibus rei milit. (VI, 14), c. 4 C. Th. de Honor. codic. (VI, 22), c. un. C. Th. de Magistris scrin. (VI, 11). Sec. Go. etiam coniungenda est c. 5 Cod. Iust. de Off. rect. prov. (I, 40), emendata eius inscr. et subscr., quod non puto. Cod. Iust. XII, 4, 1. Bas. VI, 4, 17. — c. 2 coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Quaest. mag. off. (VI, 9), et sec. Go. in comm. h. c. cum c. 4 Cod. Iust. de Modo mulctarum (I, 54), em. subscriptione. Neque hoc mihi probatur. Cod. Iust. XII, 4, 2. Bas. VI, 4, 18.

---

c) Ita 1, sine dubio praeferendum scripturae vulgatae *praeponendus est.* Nam paullo post *pluribus anteferri.* *) Codex Lugd. *fastigus — consultu*, sed em. a librario *consulatu.* d) 1 *aut dubius*, mendose. Mox codex Lugd. *patriciatus plendor.* e) Egregiam cj. Go. confirmat codex 1, in quo est ... *bitet*, eamque probb. P. W. Edd. *oportet*, sed iam Go. monuerat, Cuiacium hanc vocem de suo addidisse, nam in MS. esse .... *dutet* (Ri. Ri*. sex puncta ponunt). In cod. Lugd. est *addatur* | .. *retet*, sed ponitur punctum infra lit. *e*. f) Ita 1, recte quidem et prob. P. et W.; edd. *tribus*, sed cod. Lugd. *aut* | ...*ribus*, plane ut cod. 1. Ceterum idem codex *anteferi.* g) Addidimus *Kal.* ex cod. 1, qui K̄., quo die edita est ad eundem Severum Pf. U. c. 4 C. Th. de Calc. coct. cit. (XIV, 6). Assentiuntur nobis P. et W. Cui. 1— Lugd. *Dat. Apr. — Syagrio* • *VV. CC. Conss.* Cui. 2— Be. *Dat* ..... *April.* etc. Desunt enim in codice Lugdunensi nonnullae literae post *Dat.*, nihil autem deest post *Srio*, i. e. *Syagrio.*

*) Cod. Iust. add. *in dignitatibus exaequandis.* Folium XII. codicis Lugd. incipit cum hoc titulo et abruptae sunt in inscript. literae *d Am.* h) Cod. Iust. *P. P.*, male. i) 1 *prefe .... bis* (*urbis*: ap. Pu. tria tantum puncta sunt). *Praefectus praetorio*, unde fortasse erat *praefectos praet.* Cod. Lugd. et edd. *urbi.* Cod. Iust. *Pr. urbi et pr. pr. et mag.* k) Ita Be. auct. Go. em. ex Cod. Iust., quacum em. nunc concinit codex 1. Rell. edd. et codex Lugdunensis *secesserit*, mendose. l) Cod. Iust. *locum*, impr. Go., sed ita etiam codex 1, frequentissima horum casuum permutatione et recte igitur impr. W. Praeterea cod. 1 *velimus es .... one praecesserint* (impr. W.), integra linea omissa. Pu. post *es* duo tantum asteriscos ponit. In v. *praecesserit* desinit c. 1 Cod. Iust. m) Hanc egregiam Rud. Fornerii, Rer. quotid. lib. III, c. 12 (Otton. Thes. T. II. p. 208), Go. et Reinesii (qui praeterea prop. *idcirco*) cj. confirmat cod. 1. In cod. Lugd. sec. Go. erasae erant tres vel quattuor literae (recte), quam lacunam edd. Cui. 1 — Lugd. asterisco post v. *praecesserit* (praecesserit • circa) posito indicant, Cui. 2, 2* sex punctis, quattuor Go. — Be. *Quodcirca* cj. Be. n) 1 *ordinem .... tum*, ut iudicari nequeat, utrum scribendum sit *civitatum* an *dignitatum*, quod posterius a Fornerio l. c. Go. Reinesio et Be. requiritur, prob. W., recte. *) Ita 1; edd. ex cod. Lugd. *salutandique iudicis.* **) 1 *legitimoque consensu.* o) Ita 1, prob. P., quam em. iam tentaverat Go. Codex Lugdunensis *digestae ordinationib.* Edd. *digestas* et Pu. *digesta*, mendose. p) 1 *Nasonnaci.* In cod. Lugd. abscisa est *IIII. Non.* q) c. 1 C. Th. de Quaest., c. un. C. Th. de Mag. scrin. et c. 1 Cod. Iust. citt. *III.* Vid. infra tit. IX, c. 1, not. *a*. r) MS. Go., Cui. 1— Lugd. *Restuto* impr., Go. et W. Iam codex Lugd. *Restut* .... | *Quisquis.* Mox idem codex *usc* (eperit), sed librarius corr. *susc*(eperit). s) Vv. *et gesserit*, quae sec. W. glossema sapiunt, desunt in cod. 1. Sed sunt etiam in Cod. Iust., cuius copiae vv. multa hac aetate inveniuntur exempla et statim sequitur exemplum: *cum privatus erit honoremve deposuerit.* t) Go. cj. *coeptam*, qua cj. non opus est. u) H. v., quod sec. Go. in MS. om., nec necessarium certe est, videtur a Cuiacio in Cui. 1 ex Cod. Iust. additum esse; id autem in C. Th. fuisse, ex eo colligi potest, quod P. nihil de eius omissione dicit, quod fecisset, si deerat in cod. 1: et certe in codice Lugd. hic nonnullae literae abscissae sunt. v) Cod. Iust. *erit et hon. dep.* x) 1, Cod. Iust. om. *post.* y) Ita Be. auct. Go. corr. ex Cod. Iust.; codex Lugdun. et edd. ante Be. male *sedis.* Videtur etiam in cod. 1 esse *sedis.* z) 1 *prospectior.* *) Cod. Iust. om. *etc.* **) Go. in Chron. h. a.: „al. *Iun.*" Leg. hic et in c. 2 C. Th. de Quaest. cit. aut *Iul.* aut *Iun.* Cod. Lugd. *Thessall.*, sed librar. del. secundum *l*. Ceterum fere ubique a librario codicis scribitur *Thessall.* aut *Thessallonicae.* a) Cod. Iust. om. *I.*

TIT. VIII. DE PRAEPOSITIS SACRI CUBICULI *).

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Florentio Pf. U.* Qui sacri cubiculi nostri fuere praepositi, vel nunc esse coeperunt, vel quos postea sors ad adscendendi huius gradum fastigii devocarit, ea dignitate fungantur[b], qua sunt praediti, qui eminentissimam praetorianam vel[c] urbanam meruerint praefecturam[d] aut certe militarem magisterium potestatem, ita ut sit[e] inter eos post depositas administrationes nulla discretio, sive nostrae serenitatis adoraturi admittantur[f] imperium, sive pro suo arbitrio solennes festivitates et coetus vel salutationes vel quaslibet alia officia frequentent, ut in sedibus et consessu ii eis ordo[g] servetur, quem ordo provectionis ostenderit, sub habitu ipsis videlicet consueto, cum manifeste decretum sit, eum esse, qui praecesserit, potiorem, vel illum[h] subsequi, quem recentius probaverit examen[i]. Sed ut nos ad hanc promulgationem Macrobii[k] viri illustris merita provocarunt, ita observationem quoque legis ab eius volumus sumere provectionis[l] auspicium, ut, qui ante ipsum fuerunt, sub hac conditione praestituto[m] honore laetentur, ut non eius promotionis tempora ad legis usurpationem revolvant, nec praeferri se postulent his[n], qui praetorianam vel urbanam praefecturam vel militare magisterium post eorum provectionem sortiti sunt, sed perinde habeantur, ac si nunc coeperint, et in eodem ordine permanentes, in quo nunc eos liberalitas nostra constituit, provectionis viri illustris Macrobii tempora metiantur[o], ut ex huius administrationis exordio, prout quisque provectus est vel fuerit provehendus, suae locum vindicet dignitatis. *Dat. VIII. Id. Nov. Constantinopoli, Honorio XIII.*) et Theodosio X. AA. Coss.* (422.)[p]

TIT. IX. DE QUAESTORIBUS, MAGISTRIS OFFICIORUM, COMITE SACRARUM LARGITIONUM ET RERUM PRIVATARUM[q].

1. *Imppp. Valentinianus*[qq], *Valens et Gratianus AAA. ad Ampelium Pf. U. Post alia:* Eorum honores, qui sacrario nostro explorata sedulitate obediunt, hac volumus observatione distingui, ut quaestor atque*) officiorum magister, nec non duo largitionum comites proconsularibus[r] honoribus praeferantur etc. *Dat. III. Non. Iul. Nasonaci. Acc. III.*[s] *Non. Sept. Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

2. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Restituto*[t] *Pf. U. Post alia*[u]: Qui ex-quae-

---

Tit. VIII. Vid. tit. V. et VI. not. super. et infra not. *d.* Cod. Iust. XII, 5. — c. 1. Cod. Iust. XII, 5, 1, poster. part. om. Bas. VI, 25, 1.

Tit. IX. Vid. tit. VIII. not. *d.* Cod. Iust. XII, 6. — c. 1 commemoratur a Cuiacio in Comm. ad c. 1 Cod. Iust. Ut dignit. ordo (XII, 8) l. c. p. 432. Coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Praef. praet. (VI, 7), c. 1 C. Th. de Comit. rei milit. (VI, 14), c. 4 C. Th. de Honor. codic. (VI, 22), c. un. C. Th. de Magistr. scrin. (VI, 11). Indigitatur haec lex in c. 2 C. Th. Ut dignit. ordo (VI, 5). — c. 2 coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Praef. praet. (VI, 7). Cod. Iust. XII, 6, 1 mutil. Bas. VI, 6, 2.

---

*) Cod. Iust. add. *et de omnibus cubiculariis et privilegiis eorum.* In cod. Lugd. periit numerus tituli, quocum incipit pagina secunda folii XII. Paullo post ibidem deest *Impp.* b) Cod. Iust. l. c. ita incipit: *Sacri cubiculi praepositi ea dignitate fungantur*, om. igitur vv. *vel nunc — devocarit.* 1 *Sacris — ascendi*, mendose. Codex Lugd. *ascendenti.* c) Cui. 1 — Ri°. et. Cod. Iust. *vel*, quod Go. recte cj. ex vestigiis MS., in quo comparet litera *l.*, et Be. rec. d) In literis *vinspraefecturam* incipit folium XV. codicis 1, in quo supersunt seqq. constt. usque ad verba *insinuatparemgradumcumconsu* c. 8 C. Th. de Primicerio (VI, 10). An fol. XIV. codicis desinat in literis *urbanam merue* a P. non indicatur. e) 1 *magesteriam potestatem ita ut si*, mendose. Mox cod. Lugd. *administrationis.* f) Ita Be. ex Cod. Iust. propter *frequentent*, quod paullo infra legitur. Codd. 1 et Lugd., Cui. 1 — Ri°. *admittuntur.* Paullo post cod. Lugd. *sollemnis* et *cum manefeste.* g) 1 om. *eis.* Cod. Iust. *et in consessu* et om. *is.* Go. cj. *processu*, ne bis idem dicatur, sed nihil mutat, neque quicquam mutandum est propter Cod. Iust.; accedit nunc cod. 1, qui vulgatam scripturam tuetur. h) Cod. Iust. *videlicet ipsis — esse pos. q. pr. vel ill.* Go. *vel* pro *et* positum esse affirmat, sine caussa. 1 *illud*, nam sec. P. ibi scriptum est ... *dsubsequi* i) 1 *probabit examen.* In verbo *examen* desinit c. 1 Cod. Iust. cit.; rell. enim ad ipsa legis tempora pertinent. k) Cod. Lugd. *Ma* | ... *bi.* Go. — Ri°. *Macrobi.* Cf. Ritterus ad T. II. C. Th. circa finem praef. l) Locus corruptus. *Provectionis* etiam 1, qui praeterea *auspicuus.* P. igitur em. *auspiciis*, prob. W., qui add.: „Scilicet *observationem sumere* dictum pro *inchoare.*" Be. auct. Go. legi vult *provectione*, probabilius, et saepe a librariis confunditur genitivus cum ablativo in tertia declinatione. m) 1 *praestito.* n) Ita 1. Cui. 1 — Cui. 2° *hiis*, probb. Go. et P., unde iam Be. rest. *his.* Go., quem Ri. secutus est, ex MS. *hii*, repugnante totius legis sententia. *Hii* revera est in codice Lugd. Ri°. *ii.* Ceterum 1 *proferri se .... ent his qui* (Pu. tres modo asteriscos habet). o) Ita 1, recte et iam antea prop. Go. et Be. Cod. Lugd. Cui. 1 — Be. *metiant*, perperam. Mox cod. Lugd. *prohendus.* *) Aur. Lugd. *XIIII.*, err. p) Cui. 1 — Lugd. add. • *Desunt quaedam.* Sed Go. in comm. h. c. monet: „*notandum* hic, Cuiacianam editionem ad calcem *huius l.* adnotare, *Hic deesse quaedam.* At Pithoeus notavit, in veteri Codice nihil videri deesse: sed quod apparet, intercisum pergamenum ex superiori defectum esse." Confirmat haec cod. 1, in quo si fuisset lacuna, eam tacere non poterat P.

q) Cod. Iust. *De q. et m. o. et comitibus rei privatae.* Syllabae *rum* vv. *officiorum* et *erum privatarum* des. in cod. Lugd., cuius folium XIII. incipit cum h. tit. qq) Edd. add. *et.* Deleri auctoritate codicis Lugd. *) 1 *adque* et ita plerumque, quod semel monuisse satis est. r) 1 *pro ... arium*, ergo *proconsularium*, substantive, ut in c. un. C. Th. de Comit. cons. (VI, 12). Aur. Lugd. *pro cons.* s) 1 *V.* c. 1 C. Th. de Praef. praet. *IV.* Vid. supra tit. VII, c. 1, not. *q.* In cod. Lugd. exc. *aso.* t) MS. sec. Go. (recte), Cui. 1 — Lugd. *Restuto*, mendose. 1 *restitutoppo*, falso. u) Cod. Iust.

sturae[v] honore aut efficaci magisterio[x] aut comitiva utriusque aerarii nostri attonito[y] splendore viguerunt, acclamatione excipiantur solita, nec praetereantur ut incogniti[z], atque ut non aequandi illis, qui gesserint praefecturas, sed eo[a] observentur cultu omni *) coetu omnique conventu. Neque enim[b] impar est ratio meriti, etiamsi intervenit dilatio ulla, quoniam cohaerent his dignitatibus, quae iisdem[c] iure debentur. §. 1. Interuit aliquid inter tempora magistratuum vitamque privatam; actus depositi[d] dignitas pares eos viros praestat[e] atque honore consimiles[f]. Quid enim in his quattuor dignitatibus non ex congrua diversitate putemus esse commune? Quod cum ita sit, hos viros haberi volumus, non ut qui meruerint tantum, sed quasi qui gesserint[g] praefecturas, cum *) non privilegiis temporis praeferantur, sed honoris aequalitate laetentur. *Dat. VIII.*[h] *Kal. Iun. Thessalonicae, Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

TIT. X. DE PRIMICERIO ET NOTARIIS[i].

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Eutropio Pf. P.*[k] Praecipua est nostrae pietatis intentio circa notariorum nomen, atque ideo, si unquam huius ordinis viri laborem quiete mutaverint[l] vel senectute posuerint, seu cum alia *) dignitate post hanc[m] qualibet usi sunt, non omittant *) prioris vocabulum militiae, sed compendium sequentis honoris assumant. Et si quis ex officio, vel praecipuae[n] sublimitatis tuae, temerarius in census[o] discussiones, peraequationes, aliam denique ullam rem inquietator[p] extiterit, officium suum noverit, vel levis culpae offensione detecta, gravis mulctae discrimine fatigandum, et numerariorum corpus, exstincto iniuriae auctore, minuendum. *Dat. XV.*[q] *Kal. Iul. Thessalonicae, Gratiano V. et Theodosio*[r] *I. AA. Coss.* (380.)

2. *Iidem*[s] *AAA. ad Valerianum Pf. U.* Notariorum

Tit. X. Vid. tit. VIII., not. *d*. Cod. Iust. XII, 7. — c. 1. Cod. Iust. XII, 7, 1. Bas. VI, 25, 8. Commemoratur h. c. a Cuiacio in Comm. ad tit. Cod. Iust cit. l. c. p. 430. Ceterum vid. infra not. *q*. — c. 2 commemoratur in c. 1. C. Th. de Privilegiis eorum, qui in sacro pal. (VI, 35) et a Cuiacio in Commentario ad tit. Cod. Iust. cit. l. c. Coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Proximis (VI, 26) et cum c. 5 C. Th. de Honor. codic. (VI, 22).

---

om. *Post alia* et in cod. Lugd. abus. est v. *Post.* v) Edd. ante Be. et Cod. Iust. aut *ex quasturae* aut *ex Quaesturae.* x) Ita praeter Cod. Iust. (qui vulg. *officiali magisterio*, sed in antiquis libris plerumque est *efficaci magist.*, prob. Cuiacio) cod. 1; codex Lugd. edd. *magisteria*, quae vox pro substantivo non invenitur. y) MS. sec. Go. *acconito*; potius *atconito.* Mox idem codex *culto omni coeto*, sed corrigitur a librario *coetu.* z) In hoc verbo desinit c. 1 Cod. Iust. cit. Errat Go. v. *atque* pro *et quasi* positum esse putans. a) H. e. sec. Go. *eo ipso, eodem.* *) Go. in not. *in omni coetu*, sine caussa. Vid. infra c. 8 de Hon. cod. §. 1 (VI, 22): *omnibus conventibus, officiis atque consessibus.* b) Ita scripsi ex cod. 1. Mendose enim legebatur in Cui. 1. Cui. 2, 2° *neque enim pars est tio*; sed in m. h. edd. annotatur: „forte *impar est ratio*," quae cj. proposita etiam a Go. prorsus cum scriptura cod. 1 concinit, prob. P.; Aur. Lugd. *neque enim par est ratio*, et proferunt in m. annott. Cui. 1.; Go. — Be. *neq. e. pars est . . tio.* Scriptum fuisse putat Go. *neque eniMparrio.* In comm. tamen vult *dispar est ratio.* In codice Lugd. post *est* abscissae sunt tres literae, quae in m. a rec. manu male suppl. literis *estima* (*estimatio*). c) 1 cod. Lugd. et edd. ante Be. *hisdem.* d) 1 *acdepositi.* Go. in not. *attamen actus depositi* etc. e) Go. et Be. cj. *praestet*, sed recte se habet indicativus, quo antecc. explicantur. f) P. errore annotat: „Honores consimiles] *Honore consimiles*;" quasi haec sit lectio codicis 1; sed ita habent edd., quare W. haec tacite om. Puto voluisse P. dicere, in cod. 1 legi *honores*, quod ferri potest. Ceterum codex Lugd. *praestatq. hon.* g) 1 *ut quicumque fuerint t. ut quasi q. g.*, corrupte. Codex Lugd. *gesserit.* *) v. *cum* pro *sic ut* sec. Go. h) 1 *VII.* Cod. Iust. et c. 2 C. Th. cit. *Iul.* Vid. c. 2 cit. not. **).

i) Cod. Iust. *De Pr. et Secundicerio et Notariis.* Numerus tit. abscis. est in cod. Lugd., ubi fol. XIII. secunda pagina hic incipit. k) Cui. 1. Aur. Lugd. *Eutropio* + *PP.* Codex Lugd. *Eutropio* | . . *U.* Ibidem paullo post *no . . orum*, sed pon. a librario *ot* supra *no*, et in m. a rec. man. *notariorum.* l) MS. sec. Go. *mutuaverint*, recte. Cod. Iust. add. *vel abiecerint*, impr. Go. Mox Aur. Lugd. *senectutem*, mendose. *) Go. in not. cj. *cumulata* et conferri vult similem c. 14 infr. de Proximis (VI, 26), in comm. autem *commutata*, sed non recte videtur intellexisse v. *cum*, quod hic non praepositio sed coniunctio est. m) Cod. Iust. *post hac*, sed Cui. l. c. et multi libri mss. recte et prob. Go. *post hanc.* Mox Cod. Iust. *usi sint.* *) Go. propter vv. c. 14 cit. *adiectu alterius dignitatis perire non patimur* mavult *amittant*, quod non spernendum est. n) Go. Be. malunt *praecipue*, quod etiam Cod. Iust. habet, neque dubito, quin ita scriptum fuerit in cod. Lugd. o) 1 *accensus*, inepte sec. W. Male Cui. 1 *adsensus.* Peius etiam Aur. Lugd. *adsensus, discutiones, per aequationes*, Cui. 2 — Be. *ad census.* Cod. Iust. *temerario adsensu in discussiones*, quam scripturam impr. Go. et Cui. in Comm. l. c. pag. 431 ita corr.: *temerarius adcēsus, discussiones* etc., quod in nostra lege fuisse affirmat. Quare in cod. Lugd. videbatur scriptum fuisse *adcēsus*, non *adsensus*, quod Cui. 1 exhibet, sed scriptura codicis Lugd. est | . *ncensus.* Sec. Go. in comm. comma ponendum est inter vv. *census* et *discussiones.* p) 1 *rei iniquitator.* Codex Lugd. *extoterit — norit*; sed emend. *extit.* q) Cod. Lugd. habebat *XII*, sed librarius posuit numerum *V* supr. num. *II*; unde legi potest *XV.* et *XVII.* Puto legendum esse *XV.*, nam eodem die (XV. Kal. Iul.) ad eundem Eutropium datae sunt c. 6 C. Th. de Sponsal. (III, 5), c. un. C. Th. Si provinciae rector (III, 6), c. un. C. Th. de Usur. rei iudic. (IV, 19), c. 2 C. Th. ad L. Iul. rep. (IX, 27), c. 8, 9 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42), c. 16 Cod. Iust. de Testam. (VI, 23), quare omnes illae constt. cum hac c. coniungendae sunt. Edd. *XVII.* r) Edidi plenum nomen imperatoris et hic et in aliis locis non solum subscr., sed etiam inscript., ubi imperatores in edd. compendiose scripti sunt. s) Cui. 1 *Idem.* Aur. Lugd. *Idem AA.* In codice Lugd. des. literae *Iidem AA.* t) Codex Lugd. Cui. 1 —

primicerios, si, prout eorum voluntas fuerit, de consistorio nostro sine administratione discesserint, non solum vicariis anteponi, sed etiam proconsulibus aequari sancimus, ita ut nihil nisi tempus intersit. Eodem honore atque eodem ordine sequens primicerium, tribunus ac notarius, perfruatur. Alios porro notarios et tribunos vicariis iubemus aequari, ac, si priores id vocari coeperint, anteferri. At[t] vero domesticos et notarios consularibus simili ratione componimus etc. *Dat. III.*[u] *Kal. April.**) *Acc. XII. Kal. Maii Syagrio et Eucherio VV. CC. Coss.* (381.)

3. *Iidem AAA. Floro Pf. P.*[v] Notariorum primicerium in numero proconsulum habemus, tanquam comites ei[x] semper fasces cum curulibus[y] dederimus. Praetorianos non[z] longe ab hoc abducimus, ut, qui ad tribunatum nominis huius accesserint, Orientis sive Aegypti *comitivae* videantur infulas consecuti. Tribunos residui nominis[a] nemo dubitet vicariis exaequandos et praeferendos his, quos adepti honoris[b] praecesserint; reliquos vero, quos domesticum inter notarios et familiares[c] nobis nomen insinuat, parem gradum cum consularibus[d] obtinere sancimus etc. *Dat. Id. Dec. Constantinopoli, Syagrio et Eucherio Coss.* (381.)

4. *Impp. Theodosius A. et Valentinianus C. Hierio*[e] *Pf. P.*[f] *Orientis.* *Eos*, qui ex primiceriis notariorum ad illustrem meruerint magistri[g] a vigiliis atque laboribus procedere summitatem, minime redigendi sunt in ordinem ceterorum, qui honorarios meruerint codicillos, quoniam et res ipsa, quod primum locum sint militiae nobilis assecuti, et publica saepe impleta commoditas nunquam otiosos fuisse testatur etc. *Dat. X. Kal. Oct. Topiso*[h], *Theodosio A. XI. et Valentiniano C. Coss.* (425.)

TIT. XI. DE MAGISTRIS SCRINIORUM *).

1. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Ampelium Pf. U. Post alia:* Magistros scriniorum nostrorum praeferri volumus vicarianae potestati etc. *Dat. III. Non. Iul. Nasonaci. Acc. III. Non. Sept. Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

TIT. XII. **) DE COMITIBUS CONSISTORIANIS.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Severino Pf. U.* Comasii nos et Clearchi virorum spectabilium dignitas admonuit, ut[i] eos, qui tranquillitatis nostrae consistorii dici comites meruerunt, proconsularibus[k] aequari generaliter iuberemus, ut eorum menso[l] ordine ante omnes alios[ll] ipsi vindicent dignitatem *). *Dat. VII. Kal. Oct. Constantinopoli, Theodoro V. C. Cons.* (399.)

— c. 3 coniungenda est cum c. 6 C. Th. de Honor. codic. (VI, 22). Commemoratur a Cuiacio in Comm. l. c. — c. 4 coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Honor. codic. (VI, 22).

Tit. XI. Cod. Iust. XII, 9. — c. 1 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Praef. praet. (VI, 7), c. 1 C. Th. de Quaestor. (VI, 9), c. 1 C. Th. de Comit. rei milit. (VI, 14), c. 4 C. Th. de Honor. cod. (VI, 22). Commemoratur a Cuiacio in Comm. ad c. 1 Cod. Iust. Ut dignit. ordo l. c. p. 432.

Tit. XII. Cod. Iust. XII, 10. — c. 1. Cod. Iust. XII, 10, 1.

Ri°. *ad.* Be. auct. Go. recte scripsit *at.* u) 1 *III.* Codex Lugd. et edd. *IIII.* *) Add. *Mediolano.* Vid. c. 2 de Proximis et c. 5 de Hon. codicill. citt. v) Cui. 1 — Lugd. *Idem* — *Pl. praeposito*, impr. Go. Codex Lugd. *PPO.* x) 1 *comitis ei.* Cui. 1 — Be. *comites eis*; corr. *ei*, quod plac. P. et W. Et ita habet etiam codex Lugd.; nam ibi scriptum erat *ESSE* | *PER*, sed librarius ipse pos. supr. syll. *ES* literam *I*; voluit igitur em. *EI.* Ceterum cum syll. *PER* incipit folium XIV. codicis Lugd. y) Codex Lugd. Cui. 1 — Be. *curialibus*; sed iam dudum Go., prob. Zirard. l. c. p. 119, not., prop. *curulibus* (sc. sellis), quae cj. nunc confirmatur cod. 1, probb. P. et W. Ceterum Go., quamquam ipse sibi diffisus, proposuerat etiam *securibus*, ut in c. 7 C. Th. de Honor. codic. (VI, 22). z) 1 add. *non*, quod recepi suadente W. Cod. Lugd. Cui. 1 — Be. om. *non.* Paullo post codex Lugd. *aducimus*, sed librarius corr. *abducimus.* a) Recepi scripturam codicis 1, nam in codice Lugd. ante syllabam *nis* abscissae sunt quattuor literae; quare *ordinis*, quod in edd. habetur, pro, ceterum non contemnenda, coniectura Cuiacii habenda est. b) Be. cj. *honores*, et Go. *adeptu honoris*, sive *adeptis honoribus.* Malim *honores*, saepe enim in codice Lugd. confunduntur syllabae *res* et *ris.* c) Go. in notis: „Nolo mutari in familiare." Recte. Ceterum de familiarium appellatione et similium vv. vid. Go. in comm. de Comitibus et trib. scholarum (VI, 13). d) In literis *consu* desinit folium XV. codicis 1. Codex Lugd. *sncimus*, sed em. *sancimus.* In subscr. ibi abscissae sunt literae *ucherio Coss.* e) Aur. Lugd. *Hiero.* f) Cui. 1 — Lugd. *praeposito*, impr. Go. Codex *PPO.* g) Cui. 1 — Lugd. *meruerint. Magistri.* Cui. 2, 2° *meruerint Mag.* Go. interpung. *meruerint Magistri, a vigiliis atque laboribus, proc. summ.* Cave ne iungas *magistri a vigiliis atque laboribus*, cum sermo sit de magistro officiorum. Mox codex *impleta mmoditas n. otiosus*, sed a librario emendatur *commoditas.* h) Ita codex, Cui. 1 — Ri°.; Be. *Topisi.*

*) Cod. Iust. *de M. sacrorum scrin.*

**) Hinc incipit in codice secunda pagina folii XIV. In ima pagina exstat numerus quatern. XXXIIII. Ibidem des. vv. *Tit. XII.* et *Impp.* Similiter in sq. tit. exc. *Tit. XIII.* et *Impp.* i) *ut* deest in Cui. 1 — Ri°. sed adest in MS. sec. Go. et recte rec. est a Be. Go. verum vidit. k) Aur. Lugd. *pro consularibus.* Perperam sec. Go. Cod. Iust. *Proconsulibus.* Vid. c. 1 C. Th. de Quaestor. (VI, 9), not. *r.* l) Go. cj. *emenso.* Cf. infra c. 8 §. 1 de Honor. codic. (VI, 22): „*emensis sudoribus.*" Sed recte etiam dicitur *menso.* Cf. Cic. de Nat. Deor. II, 27, §. 69. Reinesius cj. *everso.* ll) Ita codex, Cui. 1 — Cui 2.°; sed Go. — Be. tacite *alios omnes.* *) In Cod. Iust. haec const. in epitomen redacta ita legitur: *Eos qui — meruerunt, spectabilibus Proconsulibus aequari generaliter decernimus.* Mox Cui. 1 — Ri°. *Conss.*, err. Codex *css.* Ceterum hac refertur in append. Cod. Bibl. de Rosny 2391 fol. 15b locus *de agnationibus dividendis* ita scriptus: *Cap. XII. teudosii lib. VI. de agnationibus dividendis inter duos homines. Inter*

TIT. XIII. DE COMITIBUS ET TRIBUNIS SCHOLARUM.

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Prisciano Pf. U.* Praepositos ac tribunos scholarum, qui et divinis epulis[m] adhibentur, et adorandi principis facultatem antiquitus meruerunt, inter quos tribunos[n] etiam sacri stabuli et cura palatii numerantur, si primi ordinis comitivam cum praepositura meruerint[o], et casu ad altiora non pervenerint, deposito sacramento inter eos, qui comites Aegypti vel Ponticae dioeceseos fuerint, quorum par dignitas est, haberi praecepimus. Sin absque honore[p] comitivae cuiuslibet scholae[q] regimen fuerint nacti*), absolutos militia inter eos, qui duces fuerint provinciarum, numerari iubemus etc. *Dat. XII. Kal. April. Constantinopoli, Lucio V. C. Cons.* (413.)

TIT. XIV. [qq]DE COMITIBUS REI MILITARIS.

1. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. Ampelio Pf. U. Post alia:**) Qui contemplatione meritorum, ducto intra provincias transmarinas strenuissime[r] *milite*, primi ordinis comitivam fuerint consecuti, ea reverentia altissimorum dignitatum viris subiungantur[s], ut his locum praestent, qui proconsulatus insignibus adornantur etc. *Dat. III. Non. Iul. Nasonaci[t], Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

2. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Florentino Pf. U. Post alia:* Neminem militaris corporis virum revocari ad curiam liceat post primi ordinis comitivam, dummodo tam probata merita sudati diu laboris, quam fructum*) anteacti operis assequatur. Ceterum si a quoquam haec fuerint sine usu prioris militiae vel prima vel sola dedecorando ambitu turpiter impetrata, quia videntur in fraudem quaesita, non proderunt. Diutius tamen repeti non licebit, etiam cum secundi ordinis comitivam praemiis impetrarit[u] etc. *Dat. XII. Kal. Ian. Mediolani, Caesario et Attico Coss.* (397.)

3. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Prisciano Pf. U. Post alia:*[v] Eos, qui sub comitivae[x] primi ordinis dignitate peculiariter ad quamlibet provinciam vel provincias defendendas, milite credito, auctoritate nostri numinis destinantur, et eos, qui vicem illustrium virorum magistrorum militum susceperint peragendam, ducibus, qui, praeter Aegyptum et Ponticam, in aliis provinciis administraverint, adaequamus. *Dat. XII. Kal. April. Constantinopoli, Lucio viro clarissimo Cons.*[xx] (413.)

TIT. XV. *)DE COMITIBUS, QUI ILLUSTRIBUS AGENTIBUS ASSIDERUNT.

1. *Impp. Honorius et Theodosius***) *AA. ad Priscia-*

Tit. XIII. Cod. Iust. XII, 11. — c. 1. Cod. Iust. XII, 11, 1. Coniungenda est h. c. cum c. ult. C. Th. de Comit. rei mil. (VI, 14), c. un. C. Th. de Comit., qui illustr. (VI, 15), c. un. C. Th. de Comit. et archiatr. S. palatii (VI, 16), c. un. C. Th. de Comit., qui prov. regunt (VI, 17), c. un. C. Th. de Comit. ord. primi (VI, 20).

Tit. XIV. Cod. Iust. XII, 12. — c. 1. Cod. Iust. XII, 12, 1. Coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Praef. praet. (VI, 7), c. 1 C. Th. de Quaestoribus (VI, 9), c. un. C. Th. de Magistris scrin. (VI, 11), c. 4 C. Th. de Honor. codic. (VI, 22), quae c. 4 iisdem fere vv. scripta est. — c. 2 coniungenda est cum c. 15 C. Th. de Senat. (VI, 2), c. 19 C. Th. de Diversis off. (VIII, 7), c. 153—156 C. Th. de Decur. (XII, 1) et sec. Go. cum c. 1 Cod. Iust. Ubi quis de Curiali (III, 23). — c. 3. Cod. Iust. XII, 12, 2. Coniungenda est h. c. cum c. 1 C. Th. de Comit. et trib. schol. (VI, 13), c. un. C. Th. de Comit., qui illustr. (VI, 15), c. un. C. Th. de Comit. et archiatr. S. palatii (VI, 16), c. un. C. Th. de Comit., qui prov. reg. (VI, 17), c. un. C. Th. de Comit. ord. primi (VI, 20).

Tit. XV. deest in Cod. Iust. — c. 1. quibus legibus coaesanda sit, dixi ad c. 3 antec. tituli.

---

colonā et colonā inter duos dominos talit' dividatur agnatio ita ut dominus coloni duas partes agnationis accipiat et dominus colonae tertiā partē agnationis accipiat. Si colona ingenuum hominem acceperit omnis agnatio matrem sequitur. Et si servus feminam liberam acceperit omnis agnatio filiorum patrem sequitur. Ubi aequalis non est coniunctio matrem sequatur agnatio. In agnationibus dividendis pater primūs primam divisionem accipiat. Secundam mater si ita coniuncti fuerint sicut superius dictum est. Sed tamen hunc locum huc non pertinere, per se patet. Sine dubio referendus est ad tit. C. Th. de Inquilinis (V, 10), cuius sententiam anonymus quidam contraxit.

m) Cod. Iust. corrupte *qui inquietudinis epulis*, sed iam Cuiacius in Comm. l. c. p. 435 sine dubio ex C. Th. scribi iussit *qui et divinis epulis*. Cf. Dirksen. l. c. p. 622. n) A Go. Be. prop. *tribunus*, et ita scrib. est. Cod. Iust. *inter quos comites*. o) Cod. Iust. *meruerunt*. p) Cod. Iust. *praecipimus* (prob. Go.): *alios qui honore*; sed Cuiacius l. c. sine dubio ex Cod. Th. legi vult *pr. Sin absque honore*. q) Cod. Iust. om. *cuiuslibet scholae*. *) Cui. 1 — Cui. 2* *nancti*. In codice scriptum est: *Praep. ac tribunus* (a librar. corr. *tribunos*) — *devinis* — *sacri tabuli* — *meruerunt* (a librario em. *meruerint*) — *praecepimus in absq.* — *scolae* — *nancti*.

qq) Cum titulo XIV. incipit folium XV. codicis. *) Cod. Iust. om. *Post alia* et in extrema lege *etc.* r) Cod. Iust. *strenuissimo*, quod Go. mavult, sine causa. Mox Go. mendose *revevereniia*. s) Be. auct. Go. et propter c. 4 C. Th. de Honor. codic. (VI, 22) h. c. coaesandam restituit *subiungantur* pro *subiugantur*, quod in Cui. 1 — Ri*. et in Cod. Iust. est. Scriptura *subiungantur* in dicta c. 4 confirmatur codice 1 et aptior est quam *subiugantur*. Codex Lugd. *SUBIVVGAN...* t) Codex, Go. — Ri*. Cod. Iust. *Nasonnaci*. Add. *Acc. III. Non. Sept.*, quod est in c. 1 de Praef. praet., c. 1 de Quaest. et c. 1 de Mag. scrin. citt. *) Ita codex. Edd. *fructum* u) Cui. 1 — Cui. 2* *impetraverit*. Ceterum cod. Lugd. *etiam consecundi ord.* v) Cod. Iust. om. *Post alia*. x) Cod. Iust. *comitiva*. Vid. c. 1 C. Th. de Comit. ord. pr. art. div. (VI, 20). xx) Cui. 2 — Ri*. *Conss.*

*) In codice incipit secunda folii XV. pagina cum rubrica h. tit.; sunt autem praeter numerum tit. abscissae literae *Impp.* Ceterum in cod. Lugd. syll. *runs*

rum Pf. U. Post alia: Assessores, qui cum primi ordinis comitiva virorum *illustrium* in acta positorum, sive in provinciis, sive in sacro comitatu, iuverunt consilia vel iuvabunt, inter eos, qui vicariam praefecturam administrando meruerint, haberi post militiam[y] iubemus depositam, quoniam absurdum est, primi ordinis comitiva decoratos inferiores esse vicariis sedis excelsae, quorum crescit dignitas, cum vicaria potestate comitis primi ordinis insignibus decorentur[z] etc. *Dat. XV.*[a] *Kal. April. Constantinopoli, Lucio**) *V. C. Cons.* (413.)

TIT. XVI. DE COMITIBUS ET ARCHIATRIS SACRI PALATII.

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Prisciano Pf. U. Post alia:*[b] Archiatros intra palatium militantes si comitivae primi ordinis nobilitaverit gradus, inter vicarios taxari praecipimus, sive iam pridem deposuerunt militiam, sive postea deposuerint, ita ut inter vicarios et duces, qui administraverint, et hos[c], qui comitivam primi ordinis meruerint, nihil intersit nisi tempus, quo[d] quis administraverit vel comitivae est indeptus[e] insignia etc. *Dat. XII. Kal. April. Constantinopoli, Lucio V. C. Cons.* (413.)

TIT. XVII. DE COMITIBUS, QUI PROVINCIAS REGUNT.

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Prisciano Pf. U. Post alia:**) Silentio non praeterimus hos, qui[f] in*) administratione civili ac provinciae gubernaculis, sub iurisdictionis licentia, comites quoque primi ordinis esse *meruerint*. Nam hos quoque[g] vicariae dignitatis post depositam administrationem privilegiis frui oportet etc. *Dat. XII. Kal. April. Constantinopoli, Lucio V. C. Cons.* (413.)

TIT. XVIII. DE COMITIBUS VACANTIBUS.

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Epiphanio Pf. U.* Nullam honorabiles viri in publicis salutationibus patiantur iniuriam, neve se illis ullus anteponat, qui primi ordinis comitivam aut pretio impetravit aut gratia. Licet enim unum*) nomen sit, tamen est meritis aestimandum, eosque solos tempora[h] observare conveniet, qui post probatos labores in nostro palatio comites esse meruerunt. Ac ne impune ullius temeritas contra statutum nostrum possit audere, decem librarum auri officiis omnibusque, quos salutationis cura constringit, damnum praecipimus imminere. *Dat. Id. Oct. Ravennae, Honorio IX.*[i] *et Theodosio V. AA. Coss.* (412.)

TIT. XIX. DE CONSULARIBUS ET PRAESIDIBUS[k].

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Messalae Pf. P.* Eos, qui consularitatis functi sunt dignitate, comitibus italicianorum et gallicianorum iure praeferimus; si quidem haud*) exiguus sit titulus meritorum, regere et gubernare provincias. *Dat. III. Kal. Oct. Aquileia*[l], *Stilicone et Aureliano*[m] *VV. CC. Coss.* (400.)

Tit. XVI. Cod. Iust. XII, 13. — c. 1. Cod. Iust. XII, 13, 1. Bas. VI, 26, 1. De legibus cum hac c. coniungendis vid. c. 3 C. Th. de Comit. rei milit. (VI, 14).

Tit. XVII. Cod. Iust. XII. 14. — c. 1. Cod. Iust. XII, 14, 1. Bas. VI, 26, 2. De legibus cum hac c. coniungendis vid. c. 3 C. Th. de Comit. rei milit. (VI, 14).

Tit. XVIII. deest in Cod. Iust. — c. 1 commemoratur a Cuiacio in Comm. c. 2 Cod. Iust. Ut dignit. ordo (XII, 8) l. c. p. 433. Go. h. c. coniungendam esse censet cum c. 14 C. Th. de Prox., com. disp. (VI, 26), em. eius subscr.

Tit. XIX. et XX. des. in Cod. Iust. — c. 1 (tit. XX.) coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Comit. et trib. schol. (VI, 13), c. 3 C. Th. de Comit. rei milit. (VI, 14), c. 1 C. Th. de Comitibus, qui ill. ag. assid. (VI, 15), c. 1 C. Th. de Comitibus et archiatr. (VI, 16), c. 1 C. Th. de Comit., qui provinc. reg. (VI, 17).

---

posita est supra *adside*. **) Cui. 1 *Thodosius*, err. Paullo post codex *viorum*, sed em. y) Edd. *habere*. Go. cj. *haberi* (prob. Be.) *post mulitiam*, mendose pro *militiam*, quod Ri. in annot. habet. Scrib. cum Reinesio *haberi*; vid. similem c. un. C. Th. de Comit. et trib. schol. (VI, 13), quod recipere hac de causa non dubitavi, quia in codice post *habe* duae literae desunt, et syllaba *re*, quae in codice non legitur, a Cuiacio restituta est. Reinesius cj. etiam *habere locum*. In Cui. 1 — Cui. 2* male interpung. *meruerint habere*, *post* etc. z) Go. leg. esse censet *cum*, *cum vicaria — decorantur*, quod durum est; neque opus est emendatione loci, qui per ablativum absolutum explicandus est. Si quid mutandum, malo *cum in vicaria pot.* a) Go. em. *XII.*,) quod rell. leges huic coniungendae habent. *) Be. *Lucio*, mendose. Male Go. apponit annum 381.

b) Cod. Iust. om. *Post alia.* c) Cod. Iust. *eos*, rectius arbitror. d) Codex, Cui. 1 — Ri*. *quod*. Be. ex Cod. Iust. corr. *quo*, recte. e) Cod. Iust. *adeptus*. Idem om. *etc.*

*) Cod. Iust. om. *Post alia.* Cum rubrica h. tit. incipit folium XVI. codicis. f) Cod. Iust. *Eos qui*, omm. vv. *Silentio non praeterim.* *) Cod. Iust. om. *in*. g) Cod. Iust. *meruerint*, *vicariae* et om. *Nam hos quoque*. Ibi etiam deest *etc.*

*) Go. in comm. pro *unum* a Gather. de Off. dom. Aug. I, 14, p. 47 scriptum esse dicit *vanum*, quod ipse reprehendit. Codex in inscriptione habet *Epifanio*. h) Cui. 1 — Ri*. *tempore*; sed Go. ex MS. recte legi iubet *tempora* i. e. de tempore certare. Be. igitur rest. *tempora*. Mox codex *praecepimus*. i) Ri. Ri*. *VIII.*

k) De Praesidibus nihil dicitur in hoc titulo, quocum in codice incipit secunda folii XVI. pagina; abscissae autem sunt, praeter numerum tit., literae *Impp.* in inscr. Idem est in sq. tit. *) Codex *aut*. l) Be. *Aquileiae*. Tillemontio l. c. T. V. Notes, p. 70, n. XIII. suspecta est subscriptio, quia hoc die subscriptionis admisso confunduntur praefecturae Messalae et Hadriani, ad quem paucis diebus post (III. Non. Oct.) c. 3 C. Th. de Collat. donat. (XI, 20) Ravenna data sit, quod ferri non possit. Pote tamen errorem delitescere in c. 3 cit. m) Codex

TIT. XX. DE COMITIBUS ORDINIS PRIMI ARTIUM DIVERSARUM.

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Prisciano Pf. U. Post alia*: Hi[n], quos aut[o] vulgaris artis cuiuslibet obsequium, aut operis publici cura temporalis[oo] iniuncta, aut rerum publicarum procuratio levis commissa adeo commendarit, ut comitivae primi ordinis dignitate donentur, sciant, se inter eos, qui consulares fuerint, amoto officio, quod susceperant, nominandos, nisi forte emolumentis contenti, quae tempore militiae perceperunt, spreto nomine ac[p] dignitatem consularis viri duxerint respuendam, ne collationis onus sustineant, vel frequentare senatum aliosque huiuscemodi[q] conventus, qui honoratorum frequentiam flagitant, compellantur etc. *Dat. XII. Kal. April. Constantinopoli, Lucio V. C. Cons.**) (413.)

TIT. XXI. DE PROFESSORIBUS, QUI IN URBE CONSTANTINOPOLITANA DOCENTES EX LEGE MERUERINT[r] COMITIVAM.

1. *Imp.*[rr] *Theodosius A. et Valentinianus C. Theophilo Pf. U. Grammaticos* Graecos Helladium et Syrianum[s], Latinum Theophilum, sophistas[t] Martinum et Maximum et[u] iurisperitum Leontium placuit honorari codicill*is* comitivae ordinis primi, iam nunc a nostra maiestate perceptis, ita ut eorum, qui sunt ex-vicariis[v], *dig*nitate potiantur. Qua in re quicunque alii ad id doctrinae genus, quod unusquisque profitetur, ordin.... dentur[x], si laudabilem in se probis moribus vitam esse monstraverint, si docendi peritiam facundiamque[y] dicendi, interpretandi subtilitatem copiam*que**) disserendi se habere patefecerint, et coetu amplissimo iudicante digni fuerint aestimati, qui in memorato auditorio professorum fungantur officio[z], hi quoque, cum ad viginti annos observatione iugi ac sedulo docendi labore pervenerint, iisdem*), quibus praedicti viri, dignitatibus perfruantur. *Dat. Id. Mart. Constantinopoli, Theodosio A. XI. et Valentiniano C. Coss.* (425.)

TIT. XXII. DE**) HONORARIIS CODICILLIS.

1. *Imp. Constantinus A. ad Severum Pf.*[a] *U.* Si

Tit. XXI. Cod. Iust. XII, 15. — c. 1 commemoratur a Cuiacio in Comm. ad c. 1 Cod. Iust. *h. t.* (XII, 15) l. c. p. 437. Sec. Go. coniungenda est cum c. ult. C. Th. de Studiis liber. urb. Rom. (XIV, 9) et cum c. ult. C. Th. de Oper. publ. (XV, 1), quamquam hae constitutiones ad alios magistratus missae sunt et alium subscr. diem habent. Tillemont. l. c. T. VI, p. 90, not. 1 consentit cum Go., modo in subscr. har. legum scrib. *III. Id. Mart.* Cod. Iust. XII, 15, 1 mut. Bas. VI, 36, 3.

Tit. XXII. deest in Cod. Iust. In Aur. Lugd. err. typogr. appellatur XXI. Constitutiones 3—8 h. t. leguntur in folio XVI. codicis 1. Vid. infra not. *s.* — c. 1 commemoratur a Cuiacio in Comm. ad c. un. Cod. Iust. de Perfectiss. (XII, 33) l. c. p. 470. — c. 2 Go. cassandam esse censet c. 24 C. Th. de Decur. (XII, 1), quae iisdem fere ex verbis composita est, et utrique iungendas c. 25 et 26 eiusd. tit. mutt. earum subscriptionibus. Commemoratur haec c. in Cuiacii Comm. c. 1 Cod. Iust. Ut dignit. ordo (XII, 8) l. c. p. 432.

Cui. 1 — Ri*. *Auriliano.* Cui. 1 — Lugd. *Cons.* Go. om. num. anni.

n) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Hii* et ita saepe. o) Go. cj. *haud*; tamen retinendum esse putat *aut*, quia sibi respondent vv. *aut vulgaris artis — aut operis publici — aut rerum publicarum procuratio levis.* oo) Codex *temporales.* p) Go. cj. *hanc* aut, quod ipse mavult, *hoc.* Sine dubio excidit verbum aliquod. q) Cui. 1 — Cui. 2* *huiusmodi.* Go. — Be. cum codice scripserunt *huiuscemodi.* *) Go. — Ri*. *Conss.*

r) Folium XVII. codicis incipit cum rubrica h. tit. Cui. 1 — Cui. 2* in indice titt., Cui. 2, 2* in ipsa C. Th. edit., Cod. Iust. *Meruerunt.* In codice perierunt literae *ntino* et *t comitivam.* rr) Ita codex. Edd. *Impp.* Paullo post codex *theofilo.* s) Ita Go. ex MS.; Cui. 1 — Cui. 2* *Syriamum*, sed iam in Corrig. Cui. 2 em. *Syrianum.* t) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Theofilum, Sofistas.* Maximi nomine Go. suspicatur intelligendum esse *Maximinum* quaestorem. u) In Cui. 1 — 2* non legitur *et*, quod a Go. recte additur ex MS., nam ibi est *e.. | ris peritum.* v) Cui. 1 — Cui. 2* *ex vicariis* et ita saepe in his edd. *ex praefecto, ex proconsulibus* etc., quod semel moneo. x) Cui. 1 *ordin dentur* et est lacuna duarum literarum inter haec vv.; Aur. Lugd. *ordin* | * *dentur*; rell. quattuor punctis lacunam indicant. Go. in comm. de hoc loco ita disserit: „a Senatu Constantinopolitano Professores electos apertissimis verbis indicat (lex): idque duobus locis ibi, *coetu Amplissimo iudicante*: et antea in illis verbis, *Ordin .... dentur*: quae in MS. erosa sunt (recte): quae alii aliter atque aliter refingunt: Fornerius 3. *Quotidianarum* 12. tentabat, *ordinentur*: male: nam de ordinatione postea demum in sequentibus agitur. Pithoeus ad oram Codicis sui notabat ex vestigiis veteris Codicis, *ordini addentur* vel *ordinabuntur*: Quod neque ipsum admittendum. Reponebam aliquando, *ordinari nitentur*: proxime ad verum. Nunc vero inspecto MS. omnino, ubi vocis *dentur* reliquiae aperte comparent initio lineae; et fine superioris lineae *ordin.* erosis post haec quatuor literis, repono *Ordini prodentur.*“ Quam em. ipse explicat de nominibus eorum Senatui prodendis, qui professionem petant, quive ea digni dicantur. Non potui invenire, quod quadret. An fort. scrib. *ordine suo dentur*? In Cod. Iust. exordium, quod tempus tantum, quo lex data est, respicit, ita mutatum est: *Grammaticos, tam Graecos, quam Latinos, Sophistas et Iurisperitos in hac regia urbe professionem suam exercentes, et inter statutos connumeratos, si laudabilem* etc. y) Cod. Iust. om. *que.* *) Go. annotat: „In MS. non tantum spatii arrosum est, ut vox, *quae* (etiam Ri. *quae* refert, sed sine dubio Go. vult *que*) addi possit: forte, *copiamve.*“ Sed etiam in Cod. Iust. est *que*, quod per compendium a librariis *q.* scribitur et ita ubique a librario huius codicis scriptum est. Paullo post codex *patefacerint.* z) Vv. *digni fuerint aestimati — officio* proferuntur a Cuiacio in Comm. c. un. Cod. Iust. cit. In Cod. Iust. om. *qui — hi quoque.* Ceterum male interpung. in Cui. 1 — Cui. 2* *officio. Hi.* Go. — Ri*. *officio, hii.* Codex *hii.* *) Codex, Cui. 1 — Ri*. *hisdem.* In Cod. Iust. mutatis vv. extrema legis pars ita legitur: *pervenerint, placuit honorari, et his, qui sunt ex vicaria dignitate, connumerari.* Cui. 1 mendose *dignitatibus.*

**) Hinc incipit pag. secunda folii XVII. codicis. a) Severus Pf. U. h. a. non commemoratur, sed Valerius Maximus; demum inde a prid. Non. Ian. ann. 325 Severus dicitur Pf. U. fuisse, quare Go. in not. *b* h. c. in subscr. *Crispum III. et Constantinum III. Coss.* (324)

quis iudicio nostro se adeptum codicillos adstruxerit, et idem vel superna codicillorum impressio vel scriptura adstipuletur interior, tamen si ad hoc pecuniam constabit speratam*), nihilominus reiectus in plebem, quo plus extorquere conatus est, abdicetur. Hos enim solos, qui intra palatium versati sunt vel administrationibus functi, ad honores excipi[b] oportebit, ceteris cunctis exemptis et suis restitutis. Si qui tamen bonorum virorum suffragio, nulla data pecunia, vel provinciae legatione suscepta nostris sunt obtutibus illustrati, hi[c] duumviratus, curas, *testimonium*[d] provinciae lucrati, cetera munerum publicorum obire non abnuant. Qui vero coemptis procurationum administrationibus[e] post lucra de fisco captata vacationem meruerunt*), sive perfectissimi sunt[f], sive inter[g] egregiorum ordinem locumque constiterint*), decuriones nominentur. Quibus illi quoque addendi sunt, qui neque ex administrationibus[h] sunt, et tamen ut perfectissimi delitescunt. *Dat. X. Kal. Feb. Sirmio*[i]. *Acc. Non. Apr. Crispo II. et Constantino II.*[k] *CC. Coss.* (321.)

2. *Imp. Constantius A.*[l] *Aconio*[m] *Vicario Africae.* Ab honoribus mercandis per suffragia vel quolibet ambitione quaerendis certa mulcta prohibuit. Cui addimus, ut,[n] quicunque fugientes obsequia curiarum[o], umbras et nomina affectaverint dignitatum, tricenas libras argenti inferre cogantur; manente illa praeterita[p] illatione auri, qua perpetua lege[q] constricti sunt. *PP.* *) *V. Kal. Dec. Acc. XVII. Kal. Iun. Thamugadi, Urso et Polemio Coss.* (338.)

3. *Idem A. ad Marcellinum Pf. P.*[r] Cuncti, qui per suffragia praesidum aut rationalium adepti sunt dignitatem, a*) iudicibus iniuncta[s] protinus exsequi debent. Nam si *saepe*[t] de palatio serenitatis nostrae ad exactiones mittuntur[u], neque his honor, in quo sunt positi, opem praestet, utilitate publica[v] praevalente: tanto magis oportet[x] iussis obsequi, parere praeceptis, inservire mandatis eos, qui dignitatis fructum, antequam mererentur, adepti sunt, praesertim cum et statum suarum[y] noverint civitatum, et nullius exactionis rationem ignorent. Illos autem[z] ad huiusmodi officia minime devocari oportet, quicunque in republica[a] provinciarum assecuti sunt debitas dignitates, et per administrationis seriem[b] atque actus in summo splendore versati sunt. *Dat. IV. Kal. Iul. Acyndino*[c] *et Proculo Coss.* (340.)

4. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. Ampelio Pf. U. Post alia:* Qui contemplatione meri-

---

— c. 3. Vid. not. *s.* — c. 4 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Praef. praet. (VI, 7), c. 1 C. Th. de Quaestor. (VI, 9), c. un. C. Th. de Magistr. scrin. (VI, 11), c. 1 C. Th. de Comit. rei milit. (VI, 14), quae iisdem fere vv. scripta est. Commemoratur a Cuiacio in Comm. c. 1 Cod. Iust. Ut dign. ordo (XII, 8) l. c. p. 432. Vid. c. 3 h. t., not. *a*, indigitatur haec lex c. 2 C. Th. Ut dign. ord. (VI, 5). Vid. ibid. not. *n.*

---

reponi vult, in Chron. autem h. a. legi iubet *ad Maximum Pf. U.*, aut h. c. referri ad ann. 326. Sed etiam in c. ult. C. Th. de Privileg. eor. (VI, 35) anno 320 proposita, Severus dicitur Pf. U. et in c. 1 C. Th. de Praediis min. (III, 32), quae c. incidit in annum 322, dignitas Severi omissa est, ubi tamen argumentum legis, quod ad praefecturam potissimum urb. spectat, videtur postulare, ut in inscr. reponatur *Pf. U.*: quas ob caussas omnis mutatio lubrica est. Be. cj. *PPf.* (Propraef, sive Vicar.), male. In codice periit v. *Imp.* *) Go. mendose edid. *separatam.* b) Tentaverat aliquando Go. *erigi* vel *evehi* vel *exciri*, sed postea ipse mutavit sententiam. c) V. *hi* deest in edd., exstat autem sec. Go. in MS.; recte. d) Go. em. *testimonio*, quo facile caremus. Idem primum commata posuit post *duumviratus* et post *curas*, nam in Cui. 1 — Cui. 2* vv. *duumviratus — lucrati* continuo scripta sunt. e) Go. in not. *procurationib.* vel *administrationibus*, non recte. *) Codex *meruerunt.* Edd. *meruerint.* f) Be. mavult *sint.* g) Go. cj. *intra*; sed vid. infr. c. un. C. Th. de Perfectiss. dign. (VI, 37): *in aliquo negotio constiterint.* *) Go. err. *constiterit.* Codex *decoriones* et infra *delitiscunt.* h) Sec. Go. pro *administratoribus*, recte, si haec est explicatio. i) Be. *Sirmii.* Mox Aur. Lugd. mendose *Crispo II.* (om. *et*) *Constantinop. II.* k) Vid. supra not. *a.* l) Be. inscr. vult *Imppp. Constantin. Constantius et Constans AAA.* Go. in comm. hanc legem tribuit *Constanti.* m) *Aconius* modo integro nomine *Aconius Catullinus* ponitur, ut in c. 24 C. Th. de Decurion. (XII, 1), modo vocatur *Catullinus* tantum, veluti in c. 26 eod., c. 5 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1), c. 4 C. Th. Quorum appell. (XI, 36). n) Ex seqq. vv. usque ad v. *cogantur* facta est c. 24 C. Th. de Decurion. (XII, 1), paucis mutt.: *Quicunque — curiarum affectaverint adumbratae nomina dignitatis etsi eos spes falsi honoris illuserit, trigiata arg. l. i. c.* o) Cum Go. Bl. Ri*. perspicuitatis caussa addidimus comma post *obsequia curiarum*, nam lex 24 cit. *Quicunque fugientes obsequia curiarum affectaverint adumbratae nomina dignitatis.* Codex *umbra et numina adfectaverint.* p) Go. et Be. cj. *praeterea*, non male. q) Haec lex, sine dubio Constantini, non exstat. *) Sec. Go. pro *Data.* Mox Go. em. anni numerum. r) Go. Be. inscr. volunt *Impp. Constantius et Constans AA. ad M. Com. S. L.* *) Sec. Go. in MS. apparet vestigium literae *a*, ut scribendum sit *a iudicibus iniuncta*, qua scriptura evitatur ambiguitas, quae in dativo inest. Rell. om. *a*, neque potui hanc literam in codice detegere. Ceterum codex Lugd. *susffragia*, sed corr. a librario *suffragia.* Fol. XVIII. codicis incipit in literis *sidum* (*praesidum*). s) A v. *protinus* incip. fol. XVI. codicis 1, quod desinit in vv. *se in officiis publicis si postferendu* const. octavae h. t. t) Cui. 1 — Lugd. *debent: nam si de.* Cui. 2 — Go. *debent: nam fis.... de*, sed Ri. — Be. *debent nam* (s. *Nam*) *si s .... de*, quod Go. in MS. invenerat (recte) et em. in *Nam si soluti de.* Iam vero in codice Lugd. litera *s* post *si* periisse videtur bibliopegi culpa. Verum scripturam probatam illam P. W. et a nobis receptam exhibet codex 1. u) Hanc cod. 1 scripturam P. et W. probatam iam prop. Go. ex vestigiis MS. Lugd.: „*m . . . . . tur*". Cui. 1 — Be. *ordinentur*, quod propter lacunae spatium in MS. Lugd. ferri non posse, Go. recte asseverat, quare v. *ordinentur* ex ingenio Cuiacii additum esse dicit. v) 1 *utilitatem publicam.* Cuiacius in m. cod. Lugd. cj. *praestat.* x) Cui. 1 — Be. *quanto magis opus est.* Nostram scripturam, quam Go. in MS. Lugd. agnoscere sibi videbatur, habet cod. 1. Etiam P. et W. praeferunt scripturam cod. 1. Codex Lugdunensis clare *quanto magis opus* | *. . . iussis*, sed in m. est *oportet* et a rec. manu *oportebit.* y) 1 om. *suarum.* z) 1 *rationeignorenullusautemabhuiusmodi*, perperam. a) 1 *inpublica*, mendose. b) Cui. 1 *sersiem*, mendose. c)

torum honorarios magisterii equitum[d] adepti sunt codicillos, ea reverentia altissimarum*) dignitatum viris[e] subiungantur, ut his locum praestent, qui proconsulatus insignibus adornantur etc. *Dat. III.*[f] *Non. Iun. Nasonaci*[g], *Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

5. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius**) *AAA. ad Valerianum Pf. U. Post alia:* Omnes, qui extra palatium constituti[h] codicillis proconsularibus vel epistolis vicariorum vel insignibus consularium emendicatis atque assimulaticiis vestiuntur, his, quos administratio vel militia provexit[i], volumus esse postpositos. *Dat. IV.*[k] *Kal. April. Mediolano, Syagrio et Eucherio VV. CC. Coss.* (381.)

6. *Idem AAA. Floro Pf. P. Post alia:* Officiis publicis atque militiae*) muneribus expertes, quos habent secretae quietis umbracula, quibus honorum omnium species suffragio est magis parta quam merito, inter se potius volumus de tempore agitare discrimen, quam cum his ulla usurpatione coniungere, quos non adumbratis honoribus, sed in actu positis immortalitate[l] coniunximus. *Dat. Id. Dec.*[m] *Constantinopoli, Syagrio et Eucherio Coss.* (381.)

7. *Iidem*[n] *AAA. Postumiano Pf. P.* In honoribus hunc ordinem volumus custodiri, ne singulorum quorumque codicillariae dignitates[o] his, qui insignia administrationis gesserint, praeferantur;[p] scilicet ut, quoniam sublimis apicem praefecturae ordo proconsularium sequitur dignitatum, quisquis vicariae potestatis administratione*) perfunctus ex-praefectis impetraverit codicillos, intelligat, sibi **) omnimodis non usurpandum, ut inter eos, qui gestae gaudent amplitudine praefecturae, ordinem salutationis officiumque praesumant,[q] sed inter proconsulares viros, qui tamen eiusdem potestatis securem[r] meruerint, fascesque susceperint, in publicis officiis rite praebendum locum sibi patere cognoscant, his tamen anteferendum se, qui impetratis forte proconsularibus codicillis absque administrationis privilegio imaginarias tantum atque honorarias meruerint dignitates. Et id quidem circa illos censemus esse servandum, qui vicarias gesserint potestates. § 1. Ceterum quisquis ex numero ordinariarum potestatum (seu consularis administrationis seu nominis praesidalis) ex-praefectis aut etiam ex-proconsulibus honorarios impetraverit codicillos, praestitutum in deferendis*) obsequiis ordinem post eos sibi intelligat esse[s] servandum, qui administrando[t] vicarias gesserint potestates; hac tamen, quantum ad ordinariarum potestatum spectat meritum, discretione servata, ut his, qui praesidalis*) administrationis gesserint dignitates, seu epistolas ex-vicariis, sive ex-proconsulibus, seu (quod appeti intempestivius[u] solet) ex-praefectis meruerint codicillos, cessante omni ambitionis studio, debeat anteferri, qui[v] perfunctae privilegio administrationis, susceptae in provinciis consularitatis gesserit dignitates. § 2. Memor*) quisque tamen honorum, memor quisque meritorum ex his, qui qualibet administratione perfuncti

— c. 5 coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Primicerio (VI, 10) et c. 2 C. Th. de Proximis (VI, 26). Sec. Go. h. c. meminisse videtur Valentinianus Iun. in c. 13 C. Th. de Privil. eorum, qui in S. pal. (VI, 35). Vid. supra not. *s.* — c. 6 coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Primicerio (VI, 10). Vid. supra not. *s.* — c. 7 Go., etsi inscriptio variet, coniungendam esse putat cum c. 1 C. Th. Ut dign. ordo (VI, 5). Vid. supra not. *s.*

1 *Aquyndino, Go. Proculo C. Cons.* (405), mendose. Etiam Ri. Ri*. et ex his P. Pu. *Proculo C. Cons.* Consentit nobiscum Cui. 1 — Cui. 2*. Be. et codex 1, nam quod Pu. ex codice 1 refert: *Proculo* **ss.* (i. e. conss.), id non verum est. d) 1 *aequitum* et ita pleromque sec. P. *) Go. err. typ. *altiisimorum.* e) Ita Be. de cj. Go. ex c. 1 C. Th. de Comit. rei mil. (VI, 14) cum hac c. coniungenda. Codex Lugd. et edd. ante Be. *vires*, quod caret sententia. 1 *direi*, male. f) Ita Be. auct. Go. ex rell. legg. cum hac c. coniungendis. Cod. Lugd. Cui. 1 — Ri*. *IV.* Scrib. *Iul.* pro *Iun.* Vid. leges supra nomin. g) Cod. Lugd. Cui. 1 — Ri*. *Nasonnaci.* Vid. supra c. 1 de Com. rei mil. (VI, 14), not. *t.* *) Ri. *Theodosus*, err. h) *Constituti* deest in cod. 1. i) 1 *adsimilaticiis — provixit.* k) Cui. 1 — Ri*. *III.*, sed Be. auct. Go. rep. *IV.*, quod praeter rell. leges huic c. coniungendas MS. Go. habet et nunc etiam cod. 1 confirmatur, probb. P. et W. Ceterum in c. 2 de Primicerio cit. post *April.* add. *Acc. XII. Kal. Maii.* *) Codex Lugd. *miliae*, sed em. a rec. man. Ibidem a v. *munerib.* incipit secunda pagina folii XVIII. l) Ita MS. Go., quacum scriptura concinit cod. 1, nisi quod in MS. Lugd. sec. Go. scriptum erat *in immortalitate.* Ego autem legi in codice Lugd. *positi sint mortalitate coniuximus.* Cui. 1 — Go. *positi sint mortalitate*, ponitur autem in Aur. et Lugd. comma post *sint.* Go. cj. *immortalitati*, quod a Be. rec. est, secundo autem loco cj. *positos immortalitate*, non male, sed contra codd. fidem. Ad v. *ulla* a rec. manu in m. cod. Lugd. annotatur *ꝗ nulla.* Ri. Ri*. et inde P. Pu. *positi sint* (Pu. *sunt*, err.) *moralitate*, quam mendosam scripturam Be. et W. iniuria vulgo legi dicunt, cum ea non sit in Cui. 1 — Go. m) Aur. Lugd. *Decemb.* n) Vid. supra c. 1 C. Th. Ut dign. ordo cit., not. *r* et infra not. *b.* o) 1 *codicellariae dignitatis.* p) Ita Cui. 1 — Lugd. Be. et MS. Lugd. sec. Go., recte pro eo, quod in Cui. 2 — Ri*. male legitur: *praeferentur.* Etiam Go. et P. suadent *praeferantur*, quam scripturam confirmat cod. 1, in quo *praeferturantur.* *) Cod. Lugd. *administrationis* et deletur deinde *s* a librario. **) 1 *intellegat si*, mendose. q) Be. recte cj. *praesumat* et paullo post *cognoscat.* r) Vid. ad h. l. Zirardinium l. c. pag. 450. *) In literis *ferendis* v. *deferendis* incipit fol. XIX. codicis Lugd. s) 1 om. *esse.* t) Recte Be. auct. Go. ed. *administrando*, quod recte Go. in MS. Lugd. viderat et cod. 1 confirmatur. Rell. edd. *administrandi.* *) Cui. 2, 2* *praesidialis* et paullo post 1 *gesseris.* u) Recepi cj. Go. et P., quam confirmat cod. 1, qui *intempestativius.* Codex Lugd. Cui. 1 — Be. *intempestivis*, non apte. v) Addidi *qui* ex cod. 1, prob. P., quod Go. prob. Be. inserendum esse putavit post *administrationis.* Codex Lugd. et edd. om. *qui*, sed in cod. Lugd. v. *anteferri* finitur versus et abscissum esse aliquid videtur. *) Cui. 1 — Cui. 2*

sunt[x], cum gradum honorariae aditionis *) petat, quem[y] proximiore confinio loco ordinis sui cognoscit esse contiguum. Quod si quis neglexerit ordinem constitutum, vel amplius in iisdem *) honorariis dignitatibus usurpandum impetrandumque crediderit, quam proprii loci ratio et forma permittit, sciat, se[z] non solum eo, quod contra legem impetraverit, esse privandum,[a] sed viginti quoque auri libris mulctandum. *Dat. IV. Kal. Iun.*[b] *Constantinopoli, Merobaude II. et Saturnino*[c] *Coss.* (383.)

8. *Imp. Theodosius A. et Valentinianus C. Hierio Pf. P.* *) Lege avita probatum est[d], si quis per gradus suo ordini competentes impetratis honorariis codicillis ad summum praefecturae pervenisset usque fastigium, non praerogativa temporis uteretur, nec adversus eum, qui indeptus insignia magistratus re ipsa, quod meruisset, implesset, quia intervallo fuisset[e] forte praegressus, aut praevenisset imaginario eandem, quam ille actu illustravit, apice dignitatem, sibi crederet arrogandum, sed modis omnibus sciret, se in officiis publicis ei postferendum[f], qui eundem locum positus in potestate gessisset. *Id* nos quoque volumus custodiri, ne quis sibi expetat sive imaginarios sive inter agentes codicillos acceperit, ut ei, qui egerit, ratione temporis praeferatur *). §. 1. Quin et de consistorianis comitibus hoc nobis universi placere cognoscant, ut hi[g], qui vel absentes sunt, vel testimonialibus tantum adepti sunt dignitatem, praecedant, qui admitti intra consistorii arcanum meruerunt, et actibus interesse, et nostra adire[h] responsa; praeterquam si de aliquibus professionum et militiae meritis, scriniorumque sacrorum amensis sudoribus lege specialiter est statutum, quod et avi nostri[i] sanctio promulgarit, et nostra mansuetudo constituit. Ita ut omnibus *) conventibus, officiis atque consessibus legem executioni tradi tua celsitudo provideat, id est ut prior sit semper ille, qui loci sui administratione perfunctus est, nec unquam honor delatus ex debito **) ei, qui ad similitudinem tribuitur, comparetur. Nemo igitur sibi arbitretur annorum annumeratione plaudendum; quod inter eos tantummodo valere decernimus, qui se aut actibus subsequuntur, aut codicillorum parili imagine fulciuntur. Non alias aspiraturo quoquam ad consistorianorum comitum dignitatem, nisi ad eius claritudinem viam sibi ex constitutionis avitae norma praestruxerit[ii]. *Dat. X. Kal. Oct. Topiso*[k], *Theodosio A. XI. et Valentiniano C. Coss.* (425.)

TIT. XXIII. DE DECURIONIBUS ET SILENTIARIIS[l].

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Urso Pf. U. et Aureliano *) Comiti*[m] *Orientis et Strategio Pf. P. Illyrici.* Decuriones nostri palatii post emensum fideliter obsequium, post[n] deposita sacramenta[o] militiae, ex quo haec sanximus, inter eos, qui ex-ducibus sunt, tanquam et ipsi administraverint, esse praecipimus in adoranda nostra serenitate, et in salutandis administratoribus, et reliquis praedicti honoris privilegiis, sed ita, ut in amplissimo et venerabili ordine inter *) allectos et immunes a senatoriis descriptionibus[p] habeantur, nec descriptio glebalis eos ideo attineat. *Dat. prid. Kal. Nov. Constantinopoli, Honorio X. et Theodosio VI.*[q] *AA. Coss.* (415.)

— c. 8 commemoratur a Cuiacio in Comm. ad c. 2 Cod. Iust. Ut dignit. ordo (XII, 8) l. c. p. 433. Coniungenda est cum c. 4 C. Th. de Primic. (VI, 10). Vid. supra c. 3 h. t., not. *s*.

Tit. XXIII. Cod. Iust. XII, 16. Cf. Lauhn, Florum Sparsio ad rubrum tituli Cod. Theodosiani et Iustiniani de Silentiariis et Decurionibus eorum. Erfordiae 1743. 4. — c. 1. Cod. Iust. XII, 16, 1, mut. Bas. VI, 26, 14. Commemoratur a Cuiacio in Comm. Cod. Iust. de Praep. labor. (XII, 18) l. c. p. 442.

dignitates, memor. x) Ita 1, prob. W. Codex Lugd. *perfunctis.* Male Cui. 1 — Be. *perfunctus sum.* Ceterum P. annotationes ex cod. 1, de quibus in hac et in antec. annot. exposuimus, ap. Pe. confunduntur. *) Go. cj. *administrationis s. additionis* (i. e. adiectae dignitatis) pro *aditionis.* Sed non dubito, quin etiam *aditionis* commode dicatur. y) Edd. cod. 1 *quod.* Go. et Be. in ann. recte rep. *quem*, et ita mihi videtur scriptum esse in cod. Lugd., qui *qu.m.* *) Codex Lugd. Cui. 1 — Ri*. *hisdem.* z) 1 *ei*, mendose. a) Vv. *sed — mulctandum* desunt in cod. 1, oscitantia librarii. b) Ita 1, ut volebat Go. et hic et in c. 1 C. Th. Ut dignit. ordo (VI, 5). Codex Lugd. edd. *Ian.* c) Ri. Ri*. *Saturnio*, mendose et impr. P. Mox Ri*. *Cons.* *) Add. *Orientis* ex c. 4 de Primic. cit. d) Intelligitur c. 7 h. t. a Theodosio data. e) Ita cod. 1, postulante grammatica ratione. Codex Lugd. edd. *fuerit.* Mox cum literis *ginario* incipit in cod. Lugd. secunda pagina folii XIX. f) In literis *postferendu* desinit fol. XVI. codicis 1. Mox cod. Lugd. videtur habere *c nos.* *) Vv. *ne quis — praeferatur* exstant ap. Cui. l. c. Codex Lugd. habet: *ne quis siquisbi | expetat*, sed librarius deletis vv. *siquisbi* corr. *sibi.* Ibidem paullo post *Qui nec de consist. — cognocant*, sed corr. *cognoscant.* g) Go. prop. *hos*, probabilius Be. *his.* Codex, Cui. 1 — Ri*. *hii.* Vulgata lectio falsa est. h) Go. em. *audire*, quod eodem redit. i) Go. *Avni ostri*, mendose. *) Go. *in omnibus*, sed vid. supra c. 2 de Quaestor. (VI, 9) not. *). **) Aur. Lugd. *ex debibito*, err. typ. ii) Cod. Lugd. *praestuxerit.* k) Corr. auct. Go. *Oct. Topiso* pro *Oct. Piso*, quod est in codice, Cui. 1 — Cui. 2 aut *Octo Piso*, ut edd. Go. — Be. *Topiso* flagitat c. 4 de Primicerio cit. Vid. ibid. not. *h*. Mox Go. — Ri*. *Cons.* l) Cod. Iust. *De Sil. et Dec. eorum.* Cum rubrica h. tit. incipit fol. XX. codicis, ubi vero periit numerus tit. *) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Auriliano* et Cod. Iust. *Aemiliano.* m) In codice abscissum est v. *Comiti.* Go. ex MS., in quo vestigia literae *P* compareant, reponi vult *Pf. P.*, prob. Be. Ego literae *P* nullum inveni vestigium Cod. Iust. *Com. ord. pr.*, impr. Go., sed prob. Reinesio. n) Cod. Iust. *postque.* o) Seqq. in Cod. Iust. hunc in modum mutata sunt: *militiae electionem habeant, sive ex Magistro officiorum, velut agentes, dignitatem consequi a nostra maiestate maluerint: sive inter viros illustres Comites domesticorum, videlicet inter agentes taxari: ut tam in adoranda n. seren. quam in salut. — privilegiis, nec non in nostro consistorio his honor omnifariam observetur.* *) Ap. Go. Ri. Ri*. mendose excidit *inter.* p) MS. Lugd. sec. Go. *distributionibus*; est potius *destributionib.* Sed solcanius h. l.

2. *Iidem AA. Venantio Pf. P.* *) Unusquisque decurio vel silentiarius, sive post hanc militiam honoratam quietem elegisse fuerit approbatus, sive ad superiorem gradum successu meliore transscenderit, nihil, quod honoratis pro rerum necessitate iniungitur, cogatur exsolvere; sed[r] a tironum et equorum praestatione habeantur[s] immunes, nudam collationem, quae plerumque poscitur, solvant[t], nihil his ulla potestas iniungat, aut necessitas imponat[u]. *Dat. VII. Id. Mart. Ravennae, Asclepiodoto et Mariniano Coss.* (423.)

3.[v] *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Flaviano Pf. P.* Decurionibus et silentiariis vel his, qui post hanc militiam honoratae quietis otio perfruuntur, vel ad superiorem gradum successu meliore transscendunt, omnia privilegia, quae iamdudum divorum principum iudicio meruerunt, legis latius praeceptione noveris[x] esse firmata. Illa quoque, quae prioribus indultis omissa videntur, adiicienda[y] esse censemus, ne angarias vel parangarias sive paraveredos ulla eis amplissimae praeceptionis imponat auctoritas. A *sordidis* quoque muneribus, excoctione calcis et superindicticiis *) titulis, non praeiudicatura quacunque generalitate pragmatici, peculiari eos beneficio esse iubemus alienos; permissa veniendi ad comitatum licentia, praeter evocatoriae securitatem, et mulcta decem librarum auri iudicibus provinciarum eorumque officiis infligenda, si statuta numinis nostri crediderint esse temnenda. *Dat. IX. Kal. April. Ravennae* **), *Aetio et Valerio Coss.* (432.)

4.[z] *Iidem AA. Dario, viro illustri, Pf. P. Orientis.* Decurionum et silentiariorum meritis provocati, collata in eos beneficia, quae dominus ac filius noster Valentinianus semper Augustus erga eos contulit, confirmamus *), specialibus eosdem privilegiis honorantes, ut eorum videlicet possessiones nullas angarias sive parangarias vel etiam paraveredos[a] alicuius calumnia dare cogantur, nec *sordidis* sint adstricti muneribus. Omni quoque eos excoctione calcis, omni superindicti gravamine liberamus, licentiam post militiam tribuentes, ut, ubi eis fuerit visum, etiam accedendi ad sacratissimum comitatum habeant facultatem, provinciarum rectoribus eorumque apparitionibus denarum librarum auri dispendio feriendis, si mansuetudinis nostrae statuta violare tentaverint. §. 1. His addimus, ut, cum optatam quietem acceperint, et inter senatores coeperint numerari, honore curiae sine aliqua functione laetentur, immunitatisque gaudio plena dignitatis laetitia potiantur, nec praetoriano nomine pulsandi, nec glebali onere praegravandi, sed ut dignitatem solam habeant ex senatu. *Domos* quoque eorum, vel in hac sacratissima urbe, vel *in* qualibet alia positas *) civitate, immunes ab omni hospitum cuiuslibet dignitatis inquietudine *vindicamus*: sub hac videlicet definitione, ut triginta tantummodo numero haec privilegia consequantur, decuriones quoque tres, quos numero plures fieri inveterata consuetudo permisit. §. 2. *Sed* eos tum demum potiri decernimus beneficiis supra scriptis, cum continuos **) tredecim annos inculpatas excubias peregerint. Illustris auctoritas *tua* statuta nostrae clementiae edictis propositis ad omnium notitiam faciet pervenire. *Dat. XVIII.* [b] *Kal. April. Constantinopoli, post consulatum Isidori et Senatoris.* (437.)

— c. 2 commemoratur a Cuiacio in Comm. c. 1 Cod. Iust. h. t. l. c. p. 438. Cod. Iust. XII, 16, 2. Bas. VI, 26, 5. — c. 3 et 4. Ex his constt. conflata est c. 3 Cod. Iust. h. t. (XII, 16). Bas. VI, 26, 6.

est *descriptionibus*. Cf. supra c. 15 de Senatoribus (VI, 2). q) In Cui. 1 — Lugd. pro *VI.* ponitur asteriscus. In codice Lugd. post *Theod* videtur abscissum esse duarum literarum spatium. *) Go. rep. esse arbitratur *Comiti R. P.* ex c. 13 C. Th. de Indulg. deb. (XI, 28), anno 422 data. r) In Cod. Iust. om. *sive post — sed.* Codex *exsulvere.* s) Aur. Lugd. *habentur.* t) Cod. Iust. *a tironum equorumque praestationibus habeatur immunis: nullam coll. — solvat* etc. Cui. et Go. in comm. impr. *nullam* et provocant ad c. 14 C. Th. de Proximis com. (VI, 26). u) Subscr. deest in Cod. Iust. v) Confirmatur haec lex a Theodosio Iun. in c. prox. h. t. Ceterum hanc constitutionem Valentiniani III. ultimam in hoc Codice esse, iam Go. vidit. In seqq. codex habet *quieti potio perfruantur — transcendant*, sed literis *s* supra *p* et *u* supra *a* positis a librario em. *quietis otio — transcendunt.* x) Ita Be. em. auct. Go. et convenienter cum MS. Lugd., quod sec. Go. *noveres*; recte. Cui. 1 — Ri*. *novere.* Diversitas scripturae ex eo nata est, quod in codice litera *S* a librario deleta est. Cod. Iust. *noverint*, impr. Go. Cum v. *omissa* incipit in codice secunda pagina folii XX. y) Cui. 1, 2, 2* *adicienda.* Codex *dicienda*, sed corr. a rec. man. *adicienda.* *) Aur. Lugd. *super indictitiis.* Paullo infra codex *evocatoriaes secur.* **) In codice nihil h. l. periit, sed tamen in Cui. 1 post *Rav.* est spatium quattuor literarum. Mox Cui. 2, 2* *Cons.* et Go. — Ri*. *Aetio* (om. *et*) *Val. Cons.*, male. Vid. Zirard. l. c. p. 436, not. z) Confirmatur haec c. a Theodosio Iun., cuius ultimam esse in hoc Codice Go. dicit, in Nov. Theod. de Metatis. Ceterum in extremis h. c. verbis contra morem C. Th. servata est solennis illa formula, qua imperatores in Novellis integris uti solent. In codice periit *Iidem AA.* *) Vid. c. 3 h. t. a) Cui. 2, 2* *praraveredos*, mendose. Mox codex *accedenti.* Folium XXI. codicis incipit cum vv. *tentur, inmutatisq.* Deinde codex pro *dignitatis laetitia potiantur* habet *dignitati .... titia patiantur.* *) Vid. supra c. 1 de Contrah. empt. (III, 1), not. c. **) Codex *continuus.* b) Be. pro *XVIII.*, quod est in Cui. 1 — Ri*., em. *XVII.* Censet enim, nisi alius mensis rep., numerum illum stare non posse. Recte quidem; sed an reponendus sit numerus *XVII.*, certo dici non potest. Codex *XV.. Kal.* Ceterum in Cod. Iust. haec et antecedens c., retentis inscr. et subscr. c. antecedentis, hunc in modum conflatae sunt: *Decurionibus et silentiariis etiamsi ad superiorem — noverint esse firmata non praeiudicatura q. g. pragmatica nec angarias — auctoritas* (om. *a*): *sordidis — et superindicti gravamine eos liberamus* (seqq. nonn. ex c. 4 h. t.). *Domos quoque eorum non tantum in hac s. u. sed — vindicamus* (iam sequitur ultima pars c. 3 h. t.): *permissa eis veniendi — securitatem* (om. *et*): *multa — esse contemnenda.* (Seqq. desumpta sunt ex c. 4 h. t.) *His addimus — et inter viros illustres senatores — potiantur* (om. *nec — praegravandi, sed*) *ut — senatu, sub hac videlicet def. — numero ea privilegia — tres* (om. *quos: permisit*), *sed eos tunc demum perpotiri decernimus — cum per continuos — peregerint* et des. sqq.

TIT. XXIV. DE DOMESTICIS ET PROTECTORIBUS.

1. *Imp. Iulianus A. Secundo*[c] *Pf. P.* Scias, senum capitum domesticis per singulas quasque scholas quinquagenas[d] iussis in praesenti esse iuxta morem, debere praestari, ceteris, qui ultra numerum in praesenti esse voluerint, neque annonarias[dd] neque capitum esse mandandum *), sed omnes cogendos ad plurimos[e] suos ac terminos redire. *Dat. XV. Kal. Sept. Antiochiae, Mamertino et Nevitta Coss.* (362.)

2. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Severum Comitem domesticorum.* Domesticorum filios vel propinquos parvos vel impuberes domesticorum coetibus aggregamus, ita ut non solum matriculis inserantur, verum etiam annonarum subsidiis locupletentur. Quaternas[f] etenim annonas eos, quos armis gestandis et procinctibus bellicis idoneos adhuc non esse constiterit, in sedibus iubemus adipisci his conditionibus, ut annonae, quae amplius insumuntur, vel per tractorias deferuntur, recidantur. *Dat. XIV.*[g] *Kal. Sept.*[h] *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

3. *Iidem AA. ad Severum Comitem domesticorum.* Sicuti variis itineribus protectorum domesticorum schole comprehensos ad eam venire perspicimus, ita etiam sportularum diversa esse debebit insumptio. Grave enim admodum est, viros post emensum laborem, qui nullius rei cupidiores fuere quam gloriae, huiuscemodi erogationibus fatigari; eos tamen penitus solennitas inter quinos et denos[i] solidos sportularum nomine primatibus distribuere praecipimus. Eos autem, qui vel suffragio vel potentia vel gratia[k] sacram purpuram adorare pervenerint *), quinquagenos solidos volumus insumere. *Dat. XIV. Kal. Sept.*[l], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

4. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. ad Eusignium Pf. P.*[m] Domestici ac protectores osculandi, cum salutaverint, vicarios tui *) culminis habeant potestatem. Poena enim sacrilegii similis erit, si his honorificentia non deferatur, qui contingere nostram purpuram digni sunt aestimati. *Dat. prid. Non. Mart. Mediolano, Valentiniano A. III. et Eutropio Coss.* (387.)

5. *Iidem* **) *AAA. Addeo Comiti domesticorum.* Omnes, qui domesticorum iniuncti[n] nomini nunquam nostris obsequiis inhaeserunt, neque certis quibusque officiis deputati publicas executi sunt iussiones, protinus matriculis[o] eximantur. Deinde hi[p], qui amissam militiam nostro iudicio receperunt, si quidem[q] post unius anni sive biennii spatium loco sunt pristino restituti, in suo ordine permanentes fructum beneficii non amittant. Sin vero longo post tempore ambitione atque suffragiis ut rursus sociarentur, enisi[r] sunt, ita novissimorum nu-

Tit. XXIV. Cod. Iust. XII, 17. Numerus et libri et tituli suprascriptus est in fol. I. cod. 1. Vid. infra c. 8 h. t. — c. 2 et 3 inter se coniungendae sunt. Commemoratur c. 2 a Cuiacio in Comm. c. 1 Cod. Iust. de Tractoriis (XII, 52) l. c. p. 507. — c. 4. Cod. Iust. XII, 17, 1. Bas. VI, 27, 1. Go. in comm. h. c. coniungendam esse opinatur cum c. 1 Cod. Iust. de Off. mag. mil. (I, 29). — c. 5. Go. h. c. cum c. 4 Cod. Iust. de Off. praef. praet. (I, 26) coniungendam esse dicit. Sed vid. c. 10 C. Th. de Off. praef. praet. (I, 5), not. *d*. Ceterum vid. c. 6 h. t., not. *rr*.

c) Id est *Secundus Sallustius*. Cf. Ri. in Prosopogr. v. *Sallustius*. In codice cum rubrica h. tit. incipit secunda pagina folii XXI., sed absciss. est numerus. Etiam in inscr. c. 1 deest v. *Imp.* et in c. 2 v. *Impp.* d) Go. cj. *quinquagenis*, prob. Be. dd) Go. in not.: „Sustineri istud potest: *Annonariae* absolute, pro praestationibus et delegationibus annonariis; Quemadmodum *privatae* absolute, pro rebus privatis, et similia. Sunt tamen qui reponant *Annonas*." *) Sec. Go. Valesius rep. in Marcell. lib. XIV, p. 46 *dandum*, impr. Go. Mox Aur. Lugd. *congendos*. e) Nonn. rep. *proximos*, impr. Go., qui *pleromos* em., id e. numeros militares, sc. sedes. Alii sec. Go. in comm. cj. *numeros*, Valesius autem in Marcellinum XIV, 10. *manipulos*. Mox codex *Anthiociae*, et ita semper, quod semel moneo. f) Go. add. *et*, quod non errore irrepsit, quamquam Go. de eo tacet, sed in cod. Lugd. est (sc. *etenim*). Secutus igitur sum Go.; edd. *enim*. Paullo post codex *procinctib. bellicis idoneus*. g) Cui. 2 — Ri°. *IV.*, mendose; sed Cui. 2, 2° in Corr. *XIV.*, quem numerum in MS. Go. exstare recte dicit, nec solum c. 3 h. t. postulat cum hac c. iungenda, verum etiam Cui. 1 — Lugd. exhibent. Sec. Go. in Chron. h. a.: „al. III.", sine dubio errore pro *IIII.* h) An add. *Med.*? Vid. not. *l*. c. 3 h. t. Go. in Chron. rep. vult *Dec.*, quoniam Novembri demum mense Valentinianus Mediolan. venit. Contra Tillemont. l. c. T. V. Notes, p. 3, n. XIV. vulg. script. defend. i) Locus aperte corruptus, Go. em. *tamen, ne p. s. intereat, quinos et d. sol.* etc. Pith. mavult *eos tamen penitus solemniter quinos et denos* etc. Valesius in literis ad Go. datis prop.: *Eos tamen penitus solemnia intra quinos et denos solidos*, impr. Go. Sed omnibus his cj. res non conficitur. Quid si *protinus solenniter?* Ceterum sec. Go. *inter quinos et denos* aperte in MS. scriptum est, recte. Edd. *quinos denos et solidos*, sed codex, Cui. 1 — Lugd. *solidus*. Mox in literis *pimus* v. *praecipimus* incipit fol. XXII. codicis. k) Go. in notis: „ex ingenio hic reposuit ista Cuiacius: malim *potentium gratia*, id enim hactenus ferunt crosae membranae." *) Go. in notis *promeruerint*, sed aptius h. l. est *pervenerint*. l) Cui. 2 — Be. add. *Med.* Vid. supra lib. V, 14, 3, not. *o*. In codice, Cui. 1 — Lugd. om. *Med.* et in codice abec. est numerus XIV. m) Cod. Iust. *Impp. Valent. et Valens AA. Eusignio P.P.* In codice perier. literae *ignium* et in subscr. *entiniano* (Valentiniano). *) Aur. Lugd. Cod. Iust. *osculandi, cum salutaverint vicarios, tui culminis h. p.*, quam interpunctionem Go. merito vituperat. **) Be. inscr. vult *Imppp. Theod. Arc. et Honor.*, cum in locum Valentiniani ann. 392 interfecti, IV. Id. Ian. ann. 393 Aug. creatus esset Honorius. Vid. c. 10 C. Th. de Off. praef. praet. (I, 5), not. *y*. n) Aur. Lugd. *iniunctis*, mendose. o) Cui. 1 — Lugd. *patriculis*, quod ipse Cuiacius sec. Go. non semel tanquam legitimum et singulare notavit, et quod sec. Go. MS. *habent*; sed qui sint, nescio, cum in uno tantum libro Ms., Lugdunensi, haec c. servata sit. Codex habet *patriculis*. Scripturam *matriculis*, quae inde a Cui. 2 editur, probat praeter Go. etiam Valesius. Vid. c. 2 et 7 h. t. p) Codex, Cui. 1 — Ri°. *hii*. q) Cui. 1 — Cui. 2° *eximantur: d. — receperunt. Si*. Go. ad v. *post* annotat: *intra*. Sed cf. extrema vv. h. c. Mox codex *restitu in suo*. r) Cui. 1 — Lugd. *enisi*, rell. *nisi*, ut MS.

mero iungantur, non ut nunc aternantur extremi, sed ut eum unusquisque obtineat locum, in quo esse eo tempore potuit ultimus, cum esset post biennium restitutus. *Dat. prid. Kal. Ian. Constantinopoli, Theodosio et Abundantio V. C. Coss.* (393.)

6. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Addeo Comiti et Magistro*[*]) *utriusque militiae.* Divale praeceptum[rr], quod, supplicantibus domesticis dudum devotissimis, laboriosos praetulit otiosis, et abuti prohibuit temporis privilegio eos, qui sibi potius[*]) quam rei publicae omni militiae suae tempestate vixissent, erga protectores quoque valere praecipimus, ac volumus inconcussum aeternumque durare, ut semper renovari possit. Illustris itaque auctoritas tua et eos militia solvere non morabitur, quos nihil unquam vel necessitatibus nostris vel expeditionibus bellicis profuisse constiterit, et his locum priorem auctoritate huius legis decernat, quos viderit otiosis oportere praeferri. *Dat. V. Non. Oct. Constantinopoli, Olybrio*[s] *et Probino Coss.* (395.)

7. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Epiphanio*[ss] *Pf. U.* Domestici atque protectores, cum primum ad decemprimatus gradum ordine militiae temporis prolixitate pervenerint, statim sibi praeter primicerium decem sequentes senatoriam vindicent dignitatem, seque cum allectione clarissimos nostro iudicio gratulentur; recedentibusque[t] proceribus, succedens sibi per matriculae ordinem usque ad praescriptum modum vindicet, quisquis accedit. Ad[u] nullas praeterea senatorii ordinis vocentur expensas, quibus non ambitio, sed meritum et nostrum spontaneum cognoscitur iudicium detulisse. *Dat. VI. Kal. Ian.*[v] *Ravenna, Constantio et Constante Coss.*(414.)

8. *Idem AA. Monaxio Pf. P.* Devotissimis domesticis, quos nobis, ut indicio nominis apparet, familiarius militando[x], optatam protulimus sanctionem, ut praeter primicerios decemprimi eorum, cum ad memoratum decemprimatus gradum pervenerint, statim clarissimo nomine decorentur, et inter allectos velut ex-consulares habiti[xx] senatoria se praeditos gaudeant dignitate; ad eandem clarissimatus honorem sequentibus, cum priores[*]) exierint, accessuris; ita tamen, ut immunes a senatoriis functionibus penitus habeantur. *Dat. XV. Kal. Dec.*[y] *Constantinopoli, Theodosio A. VII. et Palladio Coss.* (416.)

9. *Iidem AA. Monaxio Pf. P.* Devotissimos protectores, qui armatam militiam subeuntes non solum defendendi corporis sui, verum etiam protegendi lateris[*]) nostri sollicitudinem patiuntur, unde etiam protectorum nomen sortiti sunt, inglorios[z] esse non patimur, sed ut devotissimis nuper protectoribus domesticis[*]), ita his quoque honorem congruum condonamus, ut praeter primicerium decemprimi eorum clarissimatus dignitate fulciantur[**]) et per ordinem, primis exeuntibus, qui ad decemprimorum numerum vocante gradu subierint, continuo[a] cum ipsa loci accessione clarissimatus sibimet vindicent dignitatem, et in amplissimo ordine inter allectos velut ex-consularibus habeantur, nullis senatoriis muneribus adstringendi. *Dat. XV. Kal. Ian. Constantinopoli, Theodosio A. VII. et Palladio Coss.* (416.)

10. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hierio Pf. P.* Praeter primicerios[aa] protectorum domesticorum[b] decemprimi scholarum, cum ad huius vocabuli dignitatem devote ac strenue militando pervenerint, statim clarissimatus honore decorati inter allectos veluti ex-consularibus esse mereantur, ita ut et[bb] a senatoriis functionibus peni-

— c. 6 commemoratur a Cuiacio in Comm. c. 1 Cod. Iust. de Domest. (XII, 17) l. c. p. 440. — c. 8 sec. Go. fortasse cum c. un. C. Th. de Praepos. lab. (VI, 25) coniungenda est. Vid. not. *y* et de cod. I. not. *xx*. Putabat etiam Go., h. c. coniungendam esse cum c. 9 h. t., quod tamen ipse in not. ad c. 9 reprobat. Commemoratur una cum c. 9 et 10 h. t. a Cuiacio in Comm. ad c. 1 Cod. Iust. de Praepos. lab. (XII, 18) l. c. p. 442. Sec. Go. indigitatur una cum c. 10 in c. 11 h. t.

Go. Codex clare habet *enisi.* Paullo post codex *ternantur*, sed corr. a librario *aeternantur* literis *ae* supr. *tr* additis. Idem *optinuat.* *) Aur. Lugd. mendose *magistris* et paullo post Go. *devotissisimis.* rr) Intelligitur c. 5 h. t. *) Hinc pag. secunda XXII. folii codicis. Idem paullo post *praecepimus.* In ima pagina habetur numerus quatern. XXXV. s) Aur. Lugd. *Olibrio.* ss) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Epifanio.* t) Ri*. *preced.*, mendose. Suspecta est vox *proceribus.* Fortasse scrib. *prioribus.* Vid. c. 8 et 10 h. t. In c. 9 *primi* appellantur. u) Cui. 1 *accedit ad.* Aur. — Cui. 2* *accedit, ad.* v) Go. in Chron. cj. *Iun.* x) Be. videtur vox aliqua, fort. *cognovimus* excidisse. Go. legi vult *qui — militant* etsi in MS. aperte est *militando*; potius codex *militandoptatam* habet. Assentior Go. xx) In literis *iti senatoria* inc. fol. quartum cod. I. (totius palimpsesti Taurinensis folium vicesimum) industria ill. Veamii inventum, in quo pergitur usque ad c. 4 tit. XXVI. h. libri, vv. *cumulamus ut int.* Diversitatem scripturae debeo benevolentiae Veamii. In superiore folii margine scriptum est *Lib VI T XXIIII.* Codex Lugd. *abiti.* *) Cod. I. *prioris.* Cum literis *ores* *exierint* incipit folium XXIII. codicis Lugd. y) Mensis deest in codice Lugd. (ubi abscissus est) et in Cui. 1 — Ri*., sed add. *Ian.* in Erratis Cui. 2, 2*, unde Be. edid. *Dat. XV. Kal. Ian.* Go. cj. *Nov.* aut *III. Id. Nov.*, ut coniungatur cum c. un. tit. sq. Certe *Ian.* vix ferri potest propter c. 9 h. t., quam recentiorem esse, apparet ex vv. *ut devotissimis nuper protectoribus domesticis* ad c. 8 referendis. Iam res deciditur cod. I., qui habet *K Dec.*, quod recepi. *) Cod. I. *lateri.* z) Go. in notis: „*inglorius.*" Vv. *protectorum — patimur* des. in cod. I. *) Vid. not. *y* antec. **) Cod. Lugd. *fulcia* | *.tur*, fere evanidis literis *fulcia.* Rec. man. in m. annotat *fruā*, unde editum est *fruantur*, sed cod. I. habet *fulciantur.* Praeterea est in cod. I. *dignitatem.* a) Cod. Lugd. *contin..*, sed apparet pars literae seq. post *n* (*i*). Cod. I. *continuo*, quod recepi. Edd. *consularem.* Paullo infra est in cod. I. *uuindicent* et pro *nullis* habet *..lla* i. e. *nulla.* aa) Cod. I. *Praetermicerios*, sed add. *i* supr. *rm.* b) Go. *domesticiorum*, err. typ. Cod. Lugd. *protectortum*, sed corr. *protectorum.* bb) Go., quem Ri. — Be. secuti sunt, ex codice add. *et.* Cui. 1 — Cui. 2* om. *et.*, Lacera membrana cod. I. habet . . . *nato . ib.* Mox ibidem.

tus habeantur immunes, nulloque extrinsecus onere praegraventur, ceteris quoque *), ubi egressis prioribus ad praedictum suo ordine numerum locumque conscenderint, privilegiis paribus honorandis. *Dat. XVII. Kal. April.*[c] *Hierio et Ardaburio*[cc] *Coss.* (427.)

11. *Iidem AA. Heliodoro Pf. U.* Constantinopolitani *) amplissimi coetus[d] consensu, nostroque iudicio domestici decursis gradus stipendiis sub eo sint genere senatores, ut primicerius quidem post acceptum tribunatum inter eos *dignitate* potiatur, qui ducatum agere meruerunt, alii vero, qui decursis *stipendiis* ab eodem decem usque numero subsequuntur, quibus iam ante decretum est *dignitatibus* perfruantur[e], sed ita, ut inter eos sine *dubio* censeantur, qui immunitatem sibi laboribus redemerunt; ut[ee] fructus domesticis, impio termino consequenti, etiamsi mortalitas intervenerit, perire non possint *), sed quodammodo superstes illis solatii[f] servetur occasio, ac, si primicerii limen ingressi in ipsa desideratae spei longa exspectatione fructus interruperit fati necessitas, non statim, qui praecerpat eos, quem vocat secundus ordo, succedat, sed liberis successoribusque tantum gradu venientibus agnatorum, quorum *) maxime cura emolumentorum perceptione gaudebat, residui temporis usque ad annum, quae debeantur, solenniter colligantur. *Dat. III. Id. Iun. Constantinopoli, Valerio et Aetio VV. CC. Coss.*[g] (432.)

TIT. XXV. DE PRAEPOSITIS LABORUM[gg].

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Monaxio Pf. P.* Qui ex *devotissimis* domesticorum scholis praepositi laborum *) nostro iudicio et stipendiorum sudoribus promoventur[h], ad similitudinem decemprimorum[hh] domesticorum clarissimi sint inter allectos, ita ut ex-consularibus habeantur. Nam et *) senatorio nomine et immunitate digni sunt, quos nostri lateris comitatus illustrat. *Dat. III. Id. Nov. Constantinopoli, Theodosio A. VII. et Palladio Coss.*[i] (416.)

TIT. XXVI. DE PROXIMIS, COMITIBUS DISPOSITIONUM CETERISQUE, QUI IN SACRIS SCRINIIS MILITANT[k].

1. *Imp. Iulianus A. ad Secundum Pf. P.* In rebus prima militia est: secundus[kk] in literarum praesidiis pacis ornatus. Ideoque scriniorum nostrorum merita perpendentes[l], secundum eis in privilegiis locum tribuimus,

— c. 11. Cod. Iust. XII, 17 2 mut. Bas. VI, 27, 2.

Tit. XXV. Cod. Iust. XII, 13. — c. 1. Vid. c. 8 antec. tit., not. super. et not. *y*. Cod. Iust. XII, 18, 1 mut. Commemoratur a Cuiacio in Comm. c. 2 Cod. Iust. de Excus. mun. (X, 47) l. c. p. 307 et ap. Baron. ad ann. 312, n. XXXVII.

Tit. XXVI. Cod. Iust. XII, 19. — c. 1 commemoratur a Cuiacio in Comm. tit. Cod. Iust. de Proximis sacr. scrin. (XII, 19) l. c. p. 442 et tit. Cod. Iust. de Agent. in reb. (XII, 20) l. c. p. 451. Confirmatur haec lex ab Arcadio in c. 7 h. t.

deest *penitus*. *) Vv. *extrinsecus* — *quoque* des. in cod. I. c) Go. addi vult *Constantinopoli*. cc) Codd. et edd. *Ardabure* praeter Be., qui *Ardaburio*. *) Hanc vocem ad inscriptionem retrahendam esse Go. putat, ut legendum sit *Iidem — Pf. U. Constantinopolitan.* et ipsa const. ordiatur in v. *Amplissimi* etc. Dissuadere hoc videtur Cod. Iust., in cuius inscriptione simpliciter *P. U.* nominatur. Post *amplissimi* incipit in codice Lugd. pagina secunda fol. XXIII. d) Edd. *senatus*. Restitui *coetus*, nam ita habet cod. I. et similiter cod. Lugd. . . | *etus*. Mox cod. I. *con* | . . . *sum nostroquae*, et paullo infra post v. *quidem* om. *post*. e) Cod. I. *dignitatem — numerum subs. his* (non male) *quibus iam — fruantur*. ee) Go. rep. vult *et*, sine caussa. Supra cod. Lugd. *numeros obsequuntur*, sed em. a librario. *) Cod. I. *possit*, prob. Vesm. Cod. Lugd. *quod ad modo*. f) Go. ex codice Lugd. em. *solatii* pro *solaciis*, quod in edd. est; recte et ita habet cod. I., qui sic: *supers* | . . . . *lius* (superstes illius) *solatiis* (sed deletur *s*) *servetur*. Sed quod Go. paullo post cj. *ingresso* (non *egresso*, ut Be. scribit), id non probo. Genitivus pendet a v. *fructus* (*fructus eius, qui ingressus est limen pr.*), quod pro plurali habendum est, quia sequitur v. *eos*. Cod. Lugd. *ingressus*, sed corr. a librario *ingressi*. Rec. manus in m. em. *ingressis*. Ita etiam librarius em., quae infra mendose scripserat: *expepctatione — statimp qui*. Sed etiam cod. I. in seqq. multa menda habet, qui sic: *praecespat eos — successionib. q. tantum — praeceptione g. residus temp. . . . usq.* *) Go. in notis: „*adgnationis durantis*. g) Cod. I. *Attico et Valerio*. In Cod. Iust. h. c. in haec vv. contracta est: *Primicerius quidem domesticorum et protectorum utriusque scholae post adeptum tribunatum inter eos spectabili dignitate perfruatur, qui ducatum gerere meruerint: alii vero — subsequuntur, Consulari, id est clarissimatus dignitate perfruantur cum ipsa loci decemprimorum accessione. Dat. — Const. Aetio et Valerio VV. CC. Conss.* Cf. Zirardin. l. c. p. 436 et 438 not.

gg) Sec. Go. pro *labarorum*, s. contracta forma *labarum*. Cf. Cuiacius l. c. p. 442 et Go. in comm. h. c. Convenit cum Go. cj. cod. I., qui in c. un. h. t. (nam rubrica ipsa evanida est) habet *lavarum*. Cum h. tit. incip. fol. XXVI. cod. Lugd. Mox Go. in inscr. *FP.* pro *Pf. P.* *) Vid. not. *gg*. h) Vv. *Qui ex — promoventur* citantur a Cuiacio l. c. hh) Aur. — Cui. 2* *decem prim.* Go. — Ri*. *Decem — prim.* Mox Cui. 1 — Cui. 2* Cod. Iust. *ex cons.* *) Ex cod. I; nam in cod. Lugd. et in edd. om. *et*. i) In Cod. Iust. multis vv. om. h. c. ita legitur: *Qui praepositi l. n. iudicio promoventur clarissimi — habeantur. Nam et immunitate — Coss.* Go.—Ri*. *Cons.* In cod. Lugd. des. literae *adio Coss.*

k) Cui. 1 — Cui. 2* uno tenore *De proximis comitibus dispositionum*, sed dividenda esse haec vv. apparet ex c. 2, 12, 18, aliis locis h. t., neque opus esse coniunctiva *et*, quam hic omissam putabat Gutherius de Off. dom. Aug. III, 7, p. 564 (ed. Lips.), demonstrat Go. Cod. Iust. *De proximis sacrorum scriniorum ceterisque* etc. In cod. Lugd. des. literae *um* ex v. *Dispositionum*. In cod. I. rubricae (quae duo versus explet) aliquae tantum literae apparent. kk) Cod. I. sic: *In reb. primatumilitia se . . . | dus.* l) In cod. I. om. *Ideoque — perpendentes* et mox *in* post *eis*. Ibidem paullo infra scriptum est *ceerisq.* (pro *ceterisque*), *ac* (pro *hac*), *iuriam* (pro *curiam*). *) Cod. I. *devocentur*. In cod.

ut omnes, qui quindecim annis in scriniis laboraverunt memoriae ac dispositionibus epistolarum ac libellorum, licet patre vel avo ceterisque maioribus curialibus orti ac proditi sint, tamen ab omni hac necessitate habeantur immunes, nec ad curiam devocentur *). *Dat. VII. Kal. Oct. Antiochiae. Acc. V. Id. Nov. Naisis* [ll], *Mamertino et Nevitta V. C. Coss.* (362.)

2. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Valerianum Pf. U.* [m] Clarissimos viros proximos scriniorum et magistros dispositionum vicariorum ordini copulamus ita [n], ut prior [o] aliunde provectus *), palatinis honorariis *praeferatur*, ut [p] prius e palatio cum huiusmodi dignitate dimissus, priorem locum aliis post, etiam vera administratione, venientibus sortiatur. *Dat. IV. Kal. April. Mediolani, Syagrio et Eucherio Coss.* (381.)

3. *Iidem AAA. ad Hypatium Pf. P.* Obsecundatoribus sacrorum *scriniorum*, quorum [pp] mentibus ingeniisque committimus, quic*quid* in alios quoque *) perennium saepe proferimus sanctionum, equorum ad militare subsidium ab honoratis proxime venire iussorum missam [q] faciamus [r]. Nullis igitur vel aetate praesenti, vel in reliquum tale si quicquam emerserit, aut equorum oblationibus aut quibuscunque praeterea de collatiro omnium postulatis parere cogantur. *Dat. XVIII. Kal. Ian. Patavi, Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

4. *Iidem AAA.* [s] *Cynegio Pf. P.* Proximos memoriae, epistolarum ac libellorum [t] ita vicariorum honore cumulamus, ut inter [tt] eos merito dignitatis habeantur, qui pro-praefectis dioeceses sibi creditas temperarunt, ex eo tempore, ex quo eos splendor indepti proximatus ostentat [u], insequentibus praeponendi, qui vicarias [v] postea administraverunt [x]. *Dat. prid. Kal. Ma.* [y] *Constantinopoli, Honorio, nobilissimo puero, et Evodio Coss.* (386.)

5. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Constantio Pf. P.* [z] In sacris scriniis nostris militantes ordinarii iudices a salutatione non arceant, etiam inviti in consessum accipiant *); scituris vel principe vel cornicul*ario* vel capitibus, *ternas* [a] *libras auri ex suis facultatibus* eruendas, si consistorium nostrum

— c. 2 coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Primicerio (VI, 10) et c. 5 C. Th. de Honor. codic. (VI, 22). Commemoratur haec lex in c. 13 C. Th. de Privilegiis eorum, qui in sacro pal. (VI, 35). — c. 4. Cod. Iust. XII, 19, 1. Bas. VI, 28, 1. Coniungenda est h. c. sec. Go. cum c. 111 C. Th. de Decur. (XII, 1), sed verius videtur coniungenda esse cum c. 3 C. Th. de Princip. agent. in reb. (VI, 28). Cf. infra not. *y*. Fortasse etiam omnes illae constitutiones una cum c. ult. C. Th. de Sepulcr. viol. (IX, 17), c. 5 C. Th. de Agent. in reb. (VI, 27), c. 48 C. Th. de Cursu publico (VIII, 5), quarum subscriptiones suspectae sunt, in unum diem (prid. Kal. *Mart.*) incidunt, ut sint unius eiusdemque amplioris ad Cynegium datae legis per C. Th. dispersae laciniae. Nam quod nonnullae earum diversi argumenti sunt, hoc non obstat, cum ea sit maiorum constitutionum indoles, ut diversa in iis argumenta tractentur, cuius rei complura sunt exempla in Novellis Theodosii posteriorumque imperatorum et in constitutionibus illis, quas a primo editore Sirmondiacas appellare solemus. Significatur haec lex in c. 10 h. t. Vid. etiam infra not. *tt*. — c. 5. Cod. Iust. XII, 19, 2 et I, 48, 3 mut. Bas. VI, 23, 2 et Bas. VI, 1, 117. Integra profertur ap. Bou. l. c. p. 761. Respicitur in c. 7 et 16 h. t.

Lugd. cum literis .. | *vocentur* incipit pagina secunda folii XXIV. Cui. suppl. *revocentur*, quod transiit in edd. Sed vid. infr. VIII, 4, 1. Paullo ante cod. Lugd. *habiantur*. ll) Reinesius annotat: „Neque tempus, neque locus recte annotatus est. Legam *VII. Kal. Nov. Ancyrae*. Iulianus enim Sept. exeunte movit Constantinopoli Antiochiam. Eo itinere Ancyram venit, deinde m. Novembri Antiochiam intendit vel potius *VII. Id. Oct.*" Go. et Be. cj. *Naissi* in Dacia, quocum videtur congruere cod. I.; sed Secundus non videtur Pf. P. Illyr. fuisse. An *Nassonaci* in Gallia, cuius Pf. P. Sallustius Saturninus Secundus fuit? Vid. Ri. in Prosopogr. ad v. *Sallustius*. Sed hic plerumque Sallustius, non Secundus in actis publicis appellatur, quas ob causas locus incertus est. Cod. Lugd. *Nov̄* | . . . *isis*. In inscr. c. sq. deest v. *Imppp*. m) In Cui. 1 — Lugd. positus est asteriscus post *Valerianum* pro *Pf. U.*, quod in codice Lugd. abscissum quidem, sed addendum est. Vid. c. 2 et 6 citt. Et habet cod. I. *pū*. n) Go. in notis: *ita quidem*. Cod. Lugd. *ita aut* et cod. I. *copulemus ita ut*. o) Putabat Go. scribendum esse *prius*, sed tamen nihil mutavit. *) Go. retinendum esse dicit v. *provectus*, neque mutandum in *provectis*, recte. p) Go. em. *at*, quo non opus est. Mox cod. I. *dimissus*. pp) V. *quorum* deest in codice I. *) Go. cj. *quosque*, non male. Paullo ante cod. Lugd. *ingenuisq.*, sed corr. a librar. q) In m. Cui. 1 — Cui. 2*: „forte deest *oblationem*" (sed Aur. Lugd. mendose *oblutionē*). Aut *collationem* aut *oblationem* aut *praebitionem* aut simile quid addendum, si quid addendum. Missam enim facere pro missionem, remissionem, indulgentiam, hac aetate dici, Go. demonstrat in comm. h. c., ubi vide plura. r) Go. in notis non displicet *facimus*. s) Be. legi vult *Imppp. Valent., Theod. et Arcad.*, sed etiam Cod. Iust. cum vulgata C. Th. inscriptione conspirat et c. 7 Cod. Th. de Sep. viol. (IX, 17), ubi tamen Cod. Iust. cum Be. consentit. t) Cod. Iust. *atque dispositionum*, impr. Go. tt) In vv. *cumulamus ut int* desinit folium quartum codicis I. u) Cod. Iust. *ostendat*, impr. Go. Supra codex *habiantur — dioecesis*. v) Aur. Lugd. *vicaria*, mendose. x) Cod. Iust. *administraverint* et add., ut videtur, ex c. 12 h. t. *et nullam iniuriam descriptionis perhorrescant*. y) Cui. 1 — Cui. 2* *Ma.*, quod siglum et *Maii* et *Mart.* significat; illud recepit Go. hanc c. coniungens cum c. 111 C. Th. de Decur. cit. Item Ri. — Be. Mihi videtur *Mart.* legendum esse, et haec c. coniungenda cum c. 3 C. Th. de Princip. ag. in reb. cit. propter consonantiam argumenti utriusque legis, etsi codex *Mai̅* habet. Ceterum in codice bis scriptum est v. *prid*. z) Cod. Iust. utroque loco *Constantino PP. Galliarum*. Go. in Chron. h. a. improbat *Constantio* et addi vult *Galliarum* post *Pf. P.* Aur. Lugd. *AA*. *) In literis *sum accipiant* incipit folium XXV. codicis. a) Cod. Iust. *In — militantes, in provinciis ordinarii, vel spectabilis* (impr. Cui. l. c.) *iudicis ad salutationem* (impr. Go.) *non arceantur et inviti — accipiantur — capitibus officii ternas*. Memorabile praeterea est, vv. *ternas libras auri ex suis facultatibus* te-

saepe ingredientibus secretarii iudicum[b] non patuerit ingressus, aut reverentia non *fuerit* in salutatione delata, aut sedendi cum iudice societas denegata. *Dat.*[c] *VI. Id. Nov. Treviris*[d], *Timasio et Promoto VV. CC. Coss.* (389.)

6. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Osio Magistro officiorum.* [De his, qui in sacris][e] scriniorum proximi*) transacto *biennio* conquiescant, deinque locum ceteris, qui ad ultimum gradum pervenire festinant. Eos sane, qui ante hoc statutum in locis memoratis inventi sunt, ad *metam* triennii concedimus pervenire. *Dat. XV. Kal. Febr.* **) *Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

7. *Iidem AA. Caesario Pf. P.* Privilegia, quae divae memoriae Iulianus[f] in *sacris scriniis* militantibus tribuit, et illum honorem, quem augustae memoriae Valentinianus iisdem[g] detulit, confirmantes, scilicet ut ingredientes sponte[h], sine ullo nuntio secretarium iudicantum considendi etiam iudicibus habeant potestatem, id etiam nostra moderatione decernimus, ut viginti annis in militia scriniorum, memoriae, epistolarum libellorumque versatus, consularis inter allectos dignitate cumulatus abscedat, eumque honorem vel apud rectorem vel*) in coetu amplissimi senatus obtineat. Ita autem eos post militiam esse volumus otiosos, ut ab omni publica molestia habeantur immunes, nec iniungendi quicquam quis in eos habeat potestatem. *Dat. XVI. Kal. Mart. Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

8. *Iidem AA. Claudio Pf. U.* In scriniis palatii militantes[i] post viginti annos transactae militiae si discedendum sibi esse *decreverint*, consulari honore fulti inter allectos *habeantur*, hancque honorem dignitatis in senatu[k] teneant, qui ex-consularibus deferri consueverit[l]: nec eos quisquam iniungendo aliquid vel iubendo possit ab impertito[m] otio separare. *Dat. XV. Kal. Mart. Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

9. *Iidem AA. Caesario Pf. P. Inter alia**): His, a quibus dispositionum nostrarum norma seriesque servatur, eadem privilegia honoresque peractae militiae tribuimus, quae scriniorum nostrorum meritis nuper praecepimus[n] custodiri. *Dat. VI. Id. April. Constantinopoli, Caesario et Attico Coss.* (397.)

10. *Iidem AA. Caesario Pf. P.* Ad similitudinem*) proximorum, qui in scriniis militantes comitum dignitatibus adornantur, hi[o] quoque, qui priores in scrinio dispositionum fuerint, et comitis acceperint dignitatem, ex eo die, quo promoti in scriniis fuerint, eorum numero sociëntur, qui potestates vicarias perceperunt; scilicet ut a Nestorio, viro clarissimo, qui nunc in loco memorato versatur, dignitatis huius sumatur exordium. *Dat. IX. Kal. Iul. Constantinopoli, Caesario et Attico Coss.* (397.)

11. *Iidem AA. Hadriano Magistro**) *officiorum.* Per omnia scrinia nostra, singulis annis emensis, qui sunt in capite constituti, uno anno teneant proximatum, locum per ordinem succedentibus dantes: manente penes eos nihilominus dignitate, quam divus pater noster[p] huius ordinis viris, singularis meritorum arbiter, dedit, scilicet ut quicunque ex-proximo post stipendia tandem acta discesserit, vicariis conferatur, ac si*) eam ipsam egerit dignita*tem*; integris omnibus privilegiis[q], quae cunctis scriniis omnes retro principes diversis legibus praestiterunt. Atque[r] nulla posthac de statuto tempore possit esse contentio, genuinus natalis

— c. 6 Go. coniungendam esse putat cum c. 14 C. Th. de Palatinis (VI, 30), c. 8 et 9 C. Th. de Agent. in reb. (VI, 27) et praeterea cum c. 4 C. Th. de Milit. veste (VII, 6), etsi c. 14 et c. 4 ad alium magistratum datae sunt. — c. 7 et 8 sec. Go. inter se coniungendae sunt. Vid. Go. in comm. c. 8 h. t. — c. 8. Cod. Iust. XII, 19, 3. Bas. VI, 28, 3. Vid. c. 7 h. t. — c. 10 commemoratur a Cui. in Comm. tit. Cod. Iust. de Proximis (XII, 19) p. 448.

ste Go. abesse a MS. Lugd., qua de causa videntur a Cuiacio ex Codice Iust. restituta esse. Recte, nam revera in codice des. b) Ita Be. iubente Go. ex utraque Codicis Iust. lege. Male codex, Cui. 1 — Ri°. *iudicium.* Vide similem locum c. 7 h. t. *ut ingredientes — potestatem.* In Cod. Iust. I, 48, 3 h. c. ita legitur: *Sciant principes, et cornicularii, et primates officiorum, et iudices etiam, ternas l. a. a suis f. e. et honoratis viris, quibus etiam consistorium n. ingrediendi facultas praebetur secretarii — Conss.* c) Sec. Go. et Bou. pro *Reddita*, *Accepta.* Vid. Go. in Comm. h. c.; c. 3 Cod. Iust. cit. *Dat. V.* d) *Triveris* codex, Cui. 1 — Ri°. Bou.; c. 2 Cod. Iust. cit. *Treveris — VV. CC. Coss.*, sed c. 3 Cod. Iust. cit. *Tyberiade* et om. *VV. CC.* e) Haec vv. addito v. *scriniis* Go. ad inscriptionem retrahi iubet. Be. ea primus uncis inclusit. *) In m. Cui. 1 — Cui. 2° annot.: „*forte deest militarunt*, impr. Go. et Ri. **) Go. addi vult *Constantinopoli* ex legibus, quas cum hac coniungit. f) Intelligitur c. 1 h. t. Ceterum nota, quod Iulianus *divus* appellatur a Christiano imperatore. g) Codex, Cui. 1 — Ri°. *hisdem.* Vid. c. 5 h. t. h) Codex, Cui. 1 — Cui. 2° em. *ac*, quod ap. Go. — Be. tacite additur. Sed tamen cum oratio sine hoc v. procedat, delendam esse duxi voc. *ac.* Cod. Lugd. *spontae.* *) *vel* pro *et* sec. Go. Codex *epistularum — consulares — aput — otiosus — inmunis.* Pagina secunda folii XXV. codicis incipit cum inscr. c. 8 h. t., sed des. literae *Iidem AA.* Scriptum erat etiam *Cladio*, sed em. a libr. *Claudio.* i) Cod. Iust. add. *id est memoriae, epistolarum, libellorumque ac dispositionum.* Ceterum cf. ad prima h. c. vv. c. 4 h. t. k) Cod. Iust. om. *in senatu*, impr. Go. in comm. Cod. Lugd. *senatu* | *.eneant*, a sec. m. supra add. *habe.* l) Cod. Iust. *consuevit.* m) Codex, Cui. 2 — Ri°. *imperito*, mendose. *) Haec sec. Go. interciderant omnia. In codice deest v. *Iidem.* n) Ita em. Be. auct. Go.; rell. cum codice *praecipimus.* Significantur c. 7 et 8 h. t. *) Vid. c. 4 h. t. o) Codex, Cui. 1 — Ri°. *hii.* Cui. l. c. *et ii*, a quo haec vv. ita proferuntur: *Ad s. prox.* (om. *qui — adornantur*) *et ii quoque — acceperint dignitatem.* Paullo infra codex *comites.* *) Ri. *Magisto*, err. p) Vid. c. 4 h. t. *) Ri. Ri°. mendose *ac sic.* Folium XXVI. codicis incipit *cariis conferatur.* q) Cf. c. 1, 3, 5 h. t. r)

nostri dies quotannis _comitivam_ proximatus, mansura in longum aetate, celebrabit[s], ut expeti ambitione non possit, quod laboris praemium speciali munere aestimavimus. _Dat. III. Non. Iul. Mediolano, Caesario et Attico Coss._ (397.)

12. _Iidem AA. Clearcho Pf. U._ *) Omnes, qui ex-proximis venerando coetui senatus fuerint aggregati, sive hi de scrinio memoriae sive **) epistolarum vel libellorum sive dispositionum comites fuerint, ad septenos duntaxat annuos solidos teneantur[t], nullaque extrinsecus collatione vexentur, nec molem promissionis *) nec scriptionis iniuriam perhorrescant **). _Dat. prid. Id. Sept. Constantinopoli, Vincentio et Fravitta_[u] _Coss._ (401.)

13. _Iidem AA. et Theodosius A. ...._[v] Sicut iampridem *) a praetura immunitatem tribuimus his, quos[x] post emeritam in armis militiam ad honorem ducatus nostrae serenitatis provexit iudicium, ita nostrorum scriniorum proximi etiam deposita militia praeturae immunitate potiantur. _Dat. VIII. Kal. Febr. Constantinopoli, Honorio VII. et Theodosio II. AA. Coss._ (407.)

14. _Iidem AAA._[y] _Epiphanio Pf. U._ Quamvis innumeris legibus[z] scriniorum[a] gloria decoretur, iubemus tamen, ut primo omnium sit eorum secura possessio ab omnibus sordidis muneribus excusata, superindictum non timeant, venalitium non petantur[b], solumque canonicae indictionis praestent tributum; glebalis auri solutionem nesciat labore dignitas conquisita, extraordinarium munus ignoret, nec ullam temonis patiatur iniuriam; equorum tironumque praestationem _nullus agnoscat_, qui honorem proximi et comitivam primi _dispositionum_ longi temporis sudore quaesivit. Et haec _quidem_[c] patrimoniis censuimus deferenda, quibus omnia illibata servamus, quaecunque divi genitoris nostri[d] et cunctorum principum statuta detulerant. §. 1. Ipsis vero veniendi ad comitatum liberam licentiam perpetuamque praestamus, nec in eorum personis exspectari augustam praecipimus iussionem. §. 2. Quod autem omnibus constat deferri, adiectu alterius dignitatis perire non patimur; ut, etiamsi prosperioris fortunae iudicio ad honoris ornamenta processerint, vetera tamen eis scriniis[e] labore privilegia quaesita serventur, et integrum circa eos eorumque facultates semper maneat, quod anterioris aetatis industria conquisivit[f] etc. _Dat. Id. Oct. Ravenna, Honorio VII. et Theodosio II._[g] _AA. Coss._ (407.)

15. _Impp. Honorius et Theodosius AA. Melitio Pf. P._ Quoties equorum aliarumque rerum procedit indictio, in sacris scriniis militantes *) immunes ac segreges habeantur, ita ut neque in militia neque post militiam huius sollicitudinis molestiam sustineant. Quibus exceptis, circa alios, cum ratio flagitaverit, indictio postulabitur; scientibus iudicibus eorumque apparitionibus[h], decem librarum auri mulcta[i] se subiiciendos, si ab eorum in futurum conventionibus non temperarint. _Dat. XVI. Kal. Dec. Ravenna, Varane_[k] _V. C. Cos._ (410.)

16. _Iidem AA. Faustino Pf. P._ Peculiari prae-

— c. 12 Cod. Iust. XII, 19, 1. Vid. infra not. **). Commemoratur a Cui. in Comm. tit. Cod. Iust. de Proximis (XII, 19) l. c. p. 442 et c. 1 Cod. Iust. eod. p. 443 et c. 2 Cod. Iust. de Praet. (XII, 2) l. c. p. 423. — c. 14 Go. coniungi vult cum c. un. C. Th. de Comit. vac. (VI, 18). Vid. not. v et g. Cod. Iust. XII, 19, 4 mut. Bas. VI, 28, 4. Commemoratur h. c. in Comm. Cuiacii ad c. 11 Cod. Iust. de Palat. sacr. larg. (XII, 24) l. c. p. 462. — c. 16. Cod. Iust. XII, 19, 5. Bas. VI, 28, 5.

Go. em. _Utque_, prob. Be., vel _Atque ut._ Mihi placet _Atque ne ulla._ s) Ita Be. auct. Go.; Cui. 1 — Ri°. _celebravit._ Frequentissima est talium formarum futuri et perfecti in codicibus permutatio, cuius rei in superioribus libris centena vidimus exempla. Codex _celebrar.._ | _ut._ *) Aur. Lugd. om. _Pf. U._ **) Cui. 2, 2° mendose _sine._ Paullo ante codex _adgraegati sive hii._ t) Initium h. c. usque ad _teneantur_, om. tamen v. _annuos_ exhibetur ap. Cui. l. c. p. 442. Codex _extrensecus._ *) Reinesius cj. _professionis._ **) Extrema h. c. vv. rec. esse videntur in c. 1 Cod. Iust. h. t. ibique ita se habent: _et nullam iniuriam descriptionis perhorrescant._ Vid. c. 4 h. t., not. x. u) Codex _Vincenti et Fravito._ Cui. 2 — Ri°. _Fravitto._ Cui. 1 — Lugd. _Franitto._ Ceterum Aur. Lugd. _Cons._ v) Nomen et dignitas eius, ad quem missa est h. c., non solum om. in edd., sed sec. Go. etiam in MS., recte; nam in codice scriptum est _Theodosius A. Sicut._ In Cui. 1 — Go. lacunam indicat asteriscus. Apud Ri. Ri°. deest lacunae signum. *) Vid. c. 28 Cod. Th. de Praetor. (VI, 4). x) Be. rec. _quos_, quod Go. in MS. esse recte dixit; rell. _qui_, male. y) Cui. 1 — Ri°. _Iidem AA._ Go. rep. vult _Honorii et Theodosii_ nomina, quae sunt in inscr. c. un. cit., sed vulgatam tuetur Cod. Iust., in quo _Iidem AA. et Theodosius A._ Codex, Go. — Ri°. _Epifanio._ z) Vid. c. 1, 3, 5, 7, 8, 9 h. t. a) Go. sine causa cj. _scriniariorum_ argumento: „_eorum secura possessio._“ b) Be. auct. Ri. ex Cod. Iust. rest. _petatur._ Sed reponendum ex codice, Cui. 1 — Ri°. _petantur_, etsi Be. retento v. _petantur_, add. esse existimat _ad_ ante _ven._ Rectissime enim dicitur _venalitium petor._ Accedit, quod vv. _timeant — petantur — praestent_ inter se cohaerent, ut Be. cj., quippe quae orationem impedit, ferri nullo modo possit. Ceterum codex _timemeant_, sed corr. _timeant._ Deinde in v. _... orum_ incipit pag. secunda folii XXVI. codicis. c) Ita Cod. Iust., probb. Go. et Be., atque MS. sec. Go. Edd. _eadem_, quod non aptum est. Codex habet _Et haec_ | _.. dem_, quae lacuna non adversatur scripturae a nobis receptae. Rec. man. in codice supra addit _ea._ d) Intell. c. 4 h. t. e) Sic etiam Cod. Iust. Go. mavult _scrinii._ In comm. autem haec vv. sic refert: _vetera tamen privilegia in scriniis labore quaesita eis serventur._ Codex mendose _labores privilegia._ f) Ita codex, Cui. 1 — Ri°., Be. _consequitur_, male. In Cod. Iust. h. c. his vv. legitur: _Iubemus, ut primum o. s. eorum, qui in sacris scriniis nostris, id est, memoriae, epistolarum, libellorum et dispositionum referuntur, secura — timeant aut ven. non petatur_ (sed nonn. edd. habent _petantur._ Vid. supra not. b) — _tributum, ut labore — temonum patiatur — agnoscat, qui vel adhuc in scriniis militat, vel honorem — Et haec quidem patrimoniis c. deferenda_ (et om. _quibus — iussionem_). _Quod autem — etiam si pro superioris fortunae — serventur_, et des. sqq. g) Go. poni vult ex c. un. cit. _Hon. IX. et Theod. V._ (412.) Cod. Iust. plane ut nos. Vid. Go. in not. *) Codex _sacriscriniis militanter immunes._ h) Sec. Go. pro _apparitoribus._ i) Go. Be. rep. volunt _multae._ Codex _subiciendo._ k) Cui.

ceptionis nostrae favore praestamus, ut in scriniis memoriae, epistolarum libellorumque ab exceptoribus, usque ad melloproximos dignitatem clarissimorum honoremque percipiant; et sicuti reliqui, qui in iisdem[l] *scriniis* militant, liberum cum ordinariis iudicibus ingressum *in secretarium*[m] consessumque habere legibus *) *meruerunt, ita* hi quoque, in quos hanc, stipendiorum meritis, *clarissimatus* conferimus[n] dignitatem, cum spectabilibus etiam se habere reverentiam recognoscant, ut consedendi ingrediendique secretarium sciant a nobis licentiam contributam[o], sub mulctae interminatione, quam officio sanctio dudum indulta constituit. *Dat. VIII. Id. Iun.*[p] *Ravenna, Lucio V. C. Cos.* (413.)

17. *Iidem AA. Eustathio, viro illustri, Quaestori et Helioni, viro illustri, Magistro officiorum* *). Pro biennio annum solum agere deinceps **) decernimus eos, qui in tribus scriniis, memoriae, epistolarum libellorumque, ordine ac merito stipendiorum ad gradum pervenerint proximorum[q]; sed inter cetera privilegia, quae divalibus beneficiis sacris scriniis attributa sunt, quaeque[r] salva atque intemerata in perpetuum manere decernimus, ut[s] eorum, qui potestatem vicariam administraverint, pro tenore veterum et nostrarum sanctionum hi, qui proximatum egerint, honore censeantur. §. 1. Secundi etiam ordinis comitivae codicillos accipiant, cum eum locum nacti[t] fuerint, in quo hactenus tertiae comitivae gradu fruebantur, ita ut ex lege iam debitos atque solennes codicillos genuino die natalis meae clementiae in posterum, dum agunt proximatum, singulis quibusque annis accipiant, post depositum actum inter eos, qui vicariam potestatem egerit[u], honorandi. Quam legem secundum ipsorum petitionem praeterea[v] tres melloproximos, id est Benagium, Hypatium et Theodorum, circa omnes alios valere praecipimus[x]. *Dat. VIII*[y]. *Id. Febr. Constantinopoli, Theodosio A. VII. et Palladio Coss.* (416.)

18. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Acacio Comiti S. L.* Tam proximo scriniorum, quam comiti dispositionum *), pro delata eis comitivae secundi ordinis dignitate, vestem ex integro[z] in posterum praeberi, tua celsitudo *) disponat. *Dat. VII. Kal. Dec. Constantinopoli, DD. NN. Theodosio XII. et Valentiniano II. PP. AA. Coss.* **) (426.)

TIT. XXVII. DE AGENTIBUS IN REBUS.

1. *Imp. Constantius A. . . . . ad PPO. Post alia de Agentibus in rebus*[a]: Si quis annos viginti transierit in obsequio, minime eum ad curiam revocari[b]. Quod et circa scrinia nostra et cancellarios *) et largitionales et officiales comitum rerum privatarum volumus observari etc. *Dat. VIII. Id. Mart. Constantio A. VII. et Constante C.* [c] *Coss.* (354.)

— c. 17. Cod. Iust. XII, 19, 6. Bas. VI, 28, 6. Meminit huius legis suae Theodosius infra c. 21 de Pal. sacr. larg. (VI, 30). — c. 18 commemoratur a Cuiacio l. c. p. 442.

Tit. XXVII. Cod. Iust. XII, 20. — c. 1 Go. coassandam esse ducit cum c. 5 C. Th. de Cohortal. (VIII, 4) et cum c. 4, 5, 6 C. Th. de Diversis off. (VIII, 7).

1 — Cui. 2*. Ri. Ri*. *Varone*. Codex, Go. *Varonae*. Vid. de hoc nomine Go. in Chron. h. a. ed. Ritteri T. I, p. CLXXIII. sq. Mox Go. Ri. Ri*. *Conss.* l) Ita Be. ex Cod. Iust.; codex, Cui. 1 — Ri*. *hisdem* et paullo post *hii* quae fere constans codicis et harum editionum scriptura a me in sqq. non annotabitur. Folium XXVII. codicis incipit in vv. *proximos dignitatem.* m) Cod. Iust. *sicut — ingressum secretarii.* *) Vid. c. 5 et 7 h. t. n) Go. *conferrimus*, err. Idem supra *Clarissimatum.* o) Cod. Iust. *etiam habere sese — ingrediendique secr. sibi sciant a n. l. c.* et om. *sub mulctae — constituit.* p) Sec. Be. Cui. 1 *Iul.*, quod falsum est; habetur enim *Iu.* in codice, Cui. 1 — Lugd. *) Male Cod. Iust. *Iidem AA. et Valent. A.* et om. *Eustathio — officiorum.* **) Abrogatur c. 6 h. t. q) Seqq. des. in Cod. Iust. r) Ita codex, Cui. 1 — Ri*.; Be. *quae* (om. *que*), err. s) Go. inducendam esse putat voc. *ut.* Sed errat Go.; v. enim *decernimus* primum accusativos cum infinit. sequitur; deinde cum v. *ut* construitur. Recte igitur punctum ante *sed*, quod erat in Cui. 1 — Ri*., a Be. mutatum est in minorem interpunctionem. t) Codex, Cui. 1 — Cui. 2* *nancti.* Paullo infra codex *accepiant.* u) Scrib. *egerint*, quod Go. et Be. prop. v) Go. recte cj. *praeter*, sed Be. male *praeter eos.* In literis *tereatres* incipit pagina secunda folii XXVII. codicis. x) Ita codex, Go. et Be. de cj. Go.; Cui. 1 — Cui. 2*. Ri. Ri*. *praecepimus.* y) Ita codex, Cui. 1 — Go. et Cod. Iust.; Ri. — Be. *VII.* *) Exordium legis usque ad h. v. profertur in Comm. Cuiacii l. c. Codex *pro dilata eis.* z) Cui. 1 — Be. *ex integro*, quam scripturam Go. Cuiacio falso tribuit. Dicit enim Go. ad vv. *ex integro:* „Ita Cuiacius ex coniectura," fuit enim in MS. sec. Go. *ex in . . . Ro* (Ri*. quattuor puncta ponit). Go. cj. *intexto* i. e. ἐκλογχος, vestis', cui aurum intextum est, vestis inaurata aut *integro bero*, id est oloveram vestem, priori tamen cj. adhaerens. Sed tamen in codice, etsi evanidis fere literis, habetur *ex integro*, quare nihil mutandum est. Vid. Go. in comm. h. c. *) Cui. 1 — Lugd. *cessitudo*, err. **) *Del. PP.* Aur. Lugd. *Cons. VII.* abscisa est in cod.

a) Ita codex, qui praeterea *Post alia de ag. | tib. in reb. Si quis* etc. Cui. 1 — Lugd. *Imp. Constantius A.* ad PP. Post alia — rebus. | Si quis*; retrahuntur igitur in his edd. vv. *de Ag. i. r.* ad inscriptionem, prob. Go.; Cui. 2, 2* *Imp. Constantius A. . . . .* (om. *ad*) *PP. Post alia* et referuntur vv. illa ad textum. Similiter Go. — Ri*., nisi quod ap. Go. post *A.* decem puncta ponuntur, sex ap. Ri. Ri*. Nos secuti sumus Be. cum Cui. 1, nisi quod quinque puncta post *ad* ponit, concinentem, in hoc tamen errantem, quod v. *ad* quod iam in Cui. 1 est, a Go. ex MS. restitutum esse dicit. Adesse tantum in MS. hanc voculam et omitti nomen Praef. Go. affirmat. Neque ego magistratus nomen potui invenire. Ceterum Go. — Ri*. *Impp.* b) Go. cj. *volumus* vel simile quid; Be. *censemus.* Cum lex non integra sit, sed longioris constitutionis pars, facile apparet, tale verbum (*sancimus, statuimus, iubemus, placuit*) Codicis Theodosiani conditorum, non librariorum culpa excidisse. *) Cod. Lugd. *cancellarius* (supra lin.) et mox *privatam.* c) Be. add. vult III. *) Go. — Ri*. *Impp.* Reinesius vult *Salustio Secundo.* d) Suspectus numerus. Vid. Go. in comm. ad h. c. Go. cj. *decimus tertius.*

2. *Imp.* *) *Iulianus A. Secundo Pf. P.* Ex his, qui in palatio agentes in rebus militaverint, post tertium[d] annum militiae nemo curiae tradatur; nec ille, qui in consulatu meo quarto missione donatus est. *PP. Beryto*[e] *die Kal. Mart. Iuliano A. IV. et Sallustio Coss.* (363.)

3. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Florum Magistrum officiorum.* Non plures in aliquem gradum *honoris* adscendant, quam quantos singuli quique *anni*[f] agentum in rebus schola ad finem emeriti laboris invitant; ita duntaxat, ut per singulos gradus binorum nobis tantum addendorum extra ordinem servetur potestas, quorum eximius labor, ut vim hanc legis exclu*da*mus, extorserit: quod quidem servandum usque ad circitores erit. Nam ut aterni continuo quisque possit *sine* quaestione aliqua, et sine praescripto numero, sine annotatione nostra, sufficiat impetrari. In ceteris autem etiamsi annotatio specialis exstiterit, quae tamen duorum[g] numero[h] transeat, eam esse iubemus infirm*am*, ita ut ne insequenti quidem anno habeat firmitatem, nisi insequens annus nullos *) numero duos, qui ex annotatione nostra augmentum accipere debeant honoris, invenerit. §. 1. Quod si post antiquam aliquis missionem veteremque militiam, praepostera sacramentorum cupiditate, per ambitionem ad stipendia redire tentaverit, hac proposita **) optione socientur, ut ultimos se militaturos noverint equitum. Quod de universis quibusque officiis specialiter cavemus, a quibus nonnulli ad agentum in rebus scholam cum propria dignitate transierint[i], ut scilicet hi ex quacunque militia sinantur excedere. Quod in posterum custodiendum ita ratum sit, ut[k] periculum se et adiutor et subadiuvae subituros esse cognoscant, si huius sanctionis nostrae normam unquam, etiam insequentibus magistris, desierint intimare. *Dat. XVI. Kal. Iul. Thessalonicae, Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

4. *Iidem AAA. Palladio Magistro officiorum.* In schola[l] agentum[m] *in* rebus nemo facile sub nostra quoque annotatione speciali prorumpat, nisi sub maiore scholae parte, quisque advenerit, probandus *) assistat, qualis moribus[n] sit, unde domo, quam officiorum originem ac sortem fateatur. §. 1. Novi quinquennio vacent a primi quoque honoris auspiciis; ante missionibus crebris futuris pareant, prodanturque nominibus[o]; dehinc per singulos gradus iusta et firma praecedentium dimissione succedant. Sane si[p] militantibus, probeque in actu rei publicae diversatis singulorum graduum, quos meruerint, non negamus accessum, ita ut ipsis quoque sit praecedentium ordo venerabilis, ac sub maiore parte scholae etiam de huius gradu bonorum attestatio et consensus accedat. *Dat. XII. Kal. April. Constantinopoli, Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

5. *Iidem AA. et Arcadius A.*[q] *Cynegio Pf. P.* Quoniam agentibus in rebus huiusmodi praestitimus codicillos, ut post principatum in amplissimo ordine inter allectos consulares habeantur, id etiam huius legis auctoritate praestringimus, ut eodem gradu vel ordine *) ab universis iudicibus honorentur. *Dat. III. Non. Mart. Constantinopoli, Honorio, nobilissimo puero, et Evodio Coss.* (386.)

6. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Proculo Pf. U.* Privilegia erga eum, qui ex agente in rebus princeps fuerit, antiqua custodiri praecepimus[r]; sit senator, et[s] merito consularibus aggregetur, sed ut eum functio ulla non teneat, collatio non defraudet. *Dat. VI. Kal. Dec. Mediolano, Valentiniano A. IV. et Neoterio Coss.* (390.)

7. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Osio Magistro officiorum.* [t]Agentes in rebus, quos divae memoriae pater noster[u], petitionem[v] secutus, unius gradus dicitur adiectione cumulasse, delato honore potiri praecepimus[x], ita ut ad centenam dignitatem hic ordo ser-

— c. 3 commemoratur a Cuiacio in Comm. c. 4 Cod. Iust. h. t. (XII, 20) l. c. p. 453. — c. 5 sec. Go. coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Princip. agent. in reb. (VI, 28), quam cum c. 4 de Proximis (VI, 26) coniungendam esse dixi. Vid. c. 4 cit., not. super. et not. *y*.

impr. Be. An *tricesimum*? Codex *consulatum | eo.* e) Ita codex, Cui. 1 — Ri*.; Be. *Beryti.* Mox Go. *Iuliano AA.* Cum v. *Mart.* incipit folium XXVIII. codicis. Mox codex *Florum* ..... | *trum off.* f) Go. Be. inser. videtur *in*, recte. Aur. Lugd. *annis*, male. Codex *agentum.* Edd. *agentium.* g) Go. om. *duorum*, impr. Ri. h) Go. Be. cj. *numerum*, recte. *) Vid. infra VII, 8, 10, not. *o*. Codex *nullus* et infra *accepere — cognascant*, sed corr. a librario *accipere, cognoscant.* **) Aur. Lugd. *praeposita*, err. i) Go. annotat: „*transierunt*," quo non opus est. k) Seqq., sed om. v. *nostrae* et deinde vv. *unquam, etiam*, exhibentur in Comm. Cuiacii l. c. Codex *subituros.* Pagina secunda folii XXVIII. codicis incipit cum vv. *et Theodosio.* l) Go. placet *scholam*, sed ipse sustineri posse concedit *schola.* m) Ita codex, Cui. 1 — Cui. 2*; Go. — Be. *agentium.* Utraque forma in his titulis legitur, ut cum prioribus editionibus in singulis locis faciendum esse duxerim. *) Aur. Lugd. *advenerit. Probandus.* Videtur ita interpunctum esse, quia non recte intelligebatur v. *quisque*, quod h. l. pro *quisquis* est. Codex *probamdus*, sed corr. *probandus.* n) Go. *realibus*, err. typ. Mox codex *origine.* o) Go. em. *pareant — hominibus.* Locus obscurus; sed tamen Go. recte em. *pareant.* p) Go. em. *sic*, recte. q) Go. et Be. inscr. volunt *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA.* *) Go. in not. *et ordine.* r) Codex, Cui. 1— Ri*. *praecepimus.* Be. de cj. Go. *praecipimus*, quo facile caremus. s) Cui. 2, 2* om. *et*. Ibidem paullo post *defrudet*, mendose. t) Go. addi vult aut *Eos* aut *Illos* ex vestigiis MS., in quo trium vel quattuor literarum spatium erosum esse dicit. Sed tamen non magni facienda est haec lacuna, etsi in codice post *officiorum* duae videntur literae periisse. Ceterum incipit folium XXIX. codicis in inscript. c. 7. u) Huius legis nullum superest vestigium. v) Go. annotat: „In MS. habetur *peditionem*, et ante eam vocem quattuor vel quinque literae erosae, forte, *eorum*." Probabile est. x) Ita Cui. 1 — Ri*.; Be. de cj. Go. *praecipimus*, et ita quidem scriptum erat in codice, sed li-

vetur. Si quis *igitur* centenarius est secutus[y] (quoniam primis non patimur praeiudicari, quos constat ad hunc locum longo *tempore* et probato labore venisse) his praeponatur, quos merito praecedit. Quisquis autem adipiscitur gradum, hoc honore contentus[z], praeponi his, qui ordine priores meruerint, non labore. *Dat. VI. Kal. Iun.*[a] *Constantinopoli, Olybrio et Probino VV. CC. Coss.* (395.)

8. *Iidem AA. Osio Magistro officiorum.* In numero agentum[aa] in rebus crescant, quos comitum secundi ordinis vel cubiculariorum nostrorum primi duntaxat loci vel tribunorum urbanicianorum petitio fecerit militare, ita ut urbanicianis semel tantum per anni totius spatia suffragandi licentia*) sit: ceteros diversorum officiorum ab omni copia huius petitionis excludimus. §. 1. Celsioris vero militiae ac fastigii viros numerari non necessarium fuit, cum eos, quos superius numeravimus, inserendo non unde incipere, sed quo usque procedere[b], quod inferioribus denegatum est, curaverimus exprimere. §. 2. Sed et sumentibus ducenariis principatum hanc tribuimus facultatem, ut his pro se liberos ac fratres suos in eadem militia serenitatis nostrae[c] nutu liceat collocare. *Dat. VII. Kal. Febr. Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III.*[d] *AA. Coss.* (396.)

9. *Iidem AA. Osio Magistro officiorum.* Is, qui nutu nostro in schola agentum in rebus augmenta perceperit, in eo gradu, in quo promotus est, ultimus habeatur, nec praeponatur *alteri*, qui in eodem gradu militiae primus antea militav*it*. *Emissa*[e] *prid. Kal. Febr. Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

10. *Iidem AA. Caesario Pf. P.* Inter eos, qui consularitatis gesserint *dignitatem*, et eos, qui meruerint principatum, is gradu pot*ior* habeatur, qui prior locum dignitatis acceperit. Quam sanctionem omnia debebunt officia custodire, non[f] defutura poena quindecim librarum auri, quam in contumaces olim divalis sanctio definivit. *Dat. IV. Kal. Mart. Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III.*[g] *AA. Coss.* (396.).

11. *Iidem AA. Hadriano Magistro officiorum.* Consultissima definitione statuimus, ut exsecutionem agentis in rebus inconsultis nobis nemo mereatur, concessum[h] vero quisquam revocare non audeat. *Dat. XVII. Kal. April. Mediolano, Theodoro V. C. Cos.**) (399.)

12. *Iidem AA. Theodoro Pf. P.* Agentum in rebus schola, nobis maxime necessaria, nullo beneficio impetrati muneris utitur, quo sibi in ordinem[i] splendidissimae curiae praestitam humanitate licentiam vindicaret, cum divae memoriae pater noster iisdem[k] agentibus in rebus voluerit esse consultum. Magnificentia igitur tua ordinum[l] iudices admonebit, ut his lex divae memoriae patris nostri inviolata servetur. *Dat. VIII. Kal. Nov. Mediolano, Theodoro V. C. Cos.* (399.)

13. *Iidem AA. et Theodosius A. Hadriano Pf. P.* Agentibus in rebus, qui post iugis militiae tempus veluti praemium*) laboris exacti gesserint principatum, etiam illud beneficio nostrae liberalitatis adiungimus, ut collatione iuniorum, qui nuper honoratis indicti sunt**), ea duntaxat conditione habeantur exsortes[m], si post principatus officium nulla ulterius[n] honoris fuerint administratione perfuncti. *Dat. Kal. Iul. Ravennae, Theodosio A. I. et Rumorido Coss.* (403.)

14. *Iidem AAA.*[o] *Anthemio Magistro officiorum.* Nullus de schola agentum in rebus de cetero locum mor-

— c. 8 et 9 Go. inter se coniungendas et utramque cum c. 6 C. Th. de Proximis (VI, 26) et c. 14 C. Th. de Palatinis Sacr. Larg. (VI, 30) coassandam esse existimat. Vid. c. 6 cit., not. super. Ceterum c. 9 in Cui. 2, 2* per err. appellatur VIII. — c. 10. Laciniam c. inveni in cod. 11, fol. 53[b] (Vid. Hauboldi Promuls. p. 11. Opp. acad. T. II, p. 907) et in codice bibliothecae Rosniensis 2391 (nunc Reg. Berol.) fol. 12 (Cf. Institutio Gregoriani ed. Klenze Berol. 1838. 8. p. 49). — c. 13 commemoratur a Cuiacio in Comm. c. 1 Cod. Iust. de Princip. ag. in reb. (XII, 21) l. c. p. 454 et c. 10 Cod. Iust. de Palat. sacr. larg. (XII, 24) l. c. p. 462. — c. 14. Cod. Iust. XII, 20, 1. Bas. VI, 29, 1. Huic c. in Cui 2, 2* err. apposita est num. *XIII.*

brar. em. *praecepimus.* y) Go. cj. *secundus.* Sed *secutus* eodem redit. z) Go. in comm. h. l. em. „*Quisquis autem adipiscitur gradum hunc, hoc honore contentus sit, praeponi his qui ordine* (temporis scilicet) *priores m., n. l.* Multo simplicior sententia est, si legitur *non laboret*, qua cj. admissa h. c. congruit cum c. 9 et 10 h. t. Haec a me scripta erant, antequam accepi Reinesii exemplar, in quo eandem cj. inveni a Reinesio annotatam. Codex Lugd. *hishordine* et supr. *h* ponitur *in* a librario. a) Go. in Chron. h. a. rep. *Iun.* aa) Ita Lugd. Edd. *agentium.* *) Codex *licena*, mendose. b) Go. prop. *incipis* et *procederet*; contra Be. excidisse putat *debeat* aut simile verbum. Scrib. *unde inciperet, sed quo usque procederet.* Iusta haec est temporum consecutio. c) Ap. Go. exc. *nostrae*, err. d) Ita Be. ex MS. Go. et Cui. 2, 2* in Corr.; Cui. 1 — Ri*. *IV.*, male, nam numerus *III.* manifesto legitur in codice; ibidem in sq. c. scriptum est *In qui* pro *Is qui.* e) Vid. Go. in Prolegom. C. Th. cap. IX. p. CCXXVIII. (ed. Ri.) Pagina secunda folii XXIX. codicis incipit post *praeponatur.* f) Hinc exhibetur h. c. in dictis codd., sed in cod. 11 praemiss. vv. *Ex Corpore Theodosiani Lib. VI Tit XXVI, ad locum.* In cod. Rosn., nunc Reg. Berol. haec vv. praemittuntur: *Ex Corpore Theodosiani Lib. VI. Tit. XXVII. Imp. archadius et honorius aa Caesari ppo ad loc.* g) Cod. Berol. *Mart. consul — AA.* et om. *Coss.* Aur. Lugd. *II.* Go. praetendit eodem die ad eundem Caesarium datam esse c. 10 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8), contra Ri. recte negat de magistratu in c. 10 cit. constare, cum et in C. Th. et in Cod. Iust. Caesarii nomen desideretur. In cod. Lugdunensi ex inscriptione huius legis excidit *Iidem AA.* et in inscr. legis sq. *Iidem.* h) Go. Be. cj. *concessam*, non male. *) Aur. Lugd. Go. Ri. et hic et in sq. c. *Conss.* i) Go. cj. *ordine* et mox *immunitatis* pro *humanitate.* Neutra cj. opus est. Codex *nollo — spendidissimo* et in sq. c. *conlatine*, sed ponitur *o* supra *in* (conlatione). k) Codex, Cui. 1 — Ri*. *hisdem.* Cf. c. 5 et 6 h. t. l) Go. cj. *ordinarios*, sine causa. *) Codex *primium.* **) Vide infra c. 15 de Tir. (VII, 13). m) Codex, Cui. 1 — Ri*. *exortes.* n) An *alterius*? Cf. c. 14 C. Th. de Proximis (VI, 26). o) In c. 1 Cod.

tui conetur invadere, *sed* is[p], qui ordine stipendiorum et laborum merito ad *gradum* militiae sequebatur, statim atque illum fata *subduxerint*, in eius praemia percipienda succedat, omni obreptione[q] cessante. *Dat. prid. Kal. Iul. Constantinopoli, Honorio A. VI. et Aristaeneto*[r] *Coss.* (404.)

15. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Namatio Magistro officiorum.* Omnes omnino agentes in rebus, quibus vel spatium commeatus vel iniuncti negotii tempus emensum est, ad comitatum reversi approbent causas necessariae tarditatis, ut diligenti constet examine, qui ordinem suum tenere mereantur. Quod nisi intra diem Kalendarum Februariarum fecerint, in perpetuum matriculis eximantur. Meminerint igitur rectores provinciarum per singulos agentes in rebus senas auri uncias eruendas, si in provincia sibi credita quemquam huiusmodi desertorum post diem praestitutum*) latere permiserint. Ideoque sub prosecutione latitantes transmittant, ut tandem aliquando ad comitatum retractos non sola percellat**) iactura militiae. *Dat. VII. Id. Dec. Ravenna, DD. NN. Honorio IX. et Theodosio V.*[s] *AA. Coss.* (412.)

16. *Iidem AA. Anthemio**) *Pf. P.* Nemo post insignia principatus, quae stipendiis ac sudore promeruit, nec revocari ad originem, si forte natus est curialis, nec nominari, quod nefas quidem dictum[t] est, perhorrescat. In medio sane militiae tempore si quem huiusmodi lis iurgiumque perculerit, sua defensione nitatur; nec enim ordines civitatum suis decurionibus passim spoliari oportet. §. 1. Quod si forte quis, ut assolet, honorarii principatus insignibus impetratis iisdem[u] privilegiis uti voluerit, ita impetrata largitate fruatur, si incassum se pulsari sub iudiciaria cognitione probaverit; nisi forte, annosa militia et longa stipendiorum mole vexatus, et in ordine non temnendae militiae constitutus, principatum non ut laborum compendium voluit exspectare, sed ut portum quietis maluit indipisci. §. 2. Quod*) etiam in his custodiri oportet, qui armata militia perfruuntur, ita ut divi Valentiniani constitutio[v] valeat, potianturque et ipsi fructu stipendiorum suorum, si eadem sine ullo naevo excusationis incurrere valuerunt[x]. §. 3. Sed his addimus, ut, si quis ex lucrativa causa de substantia aliquid perceperit curialis, pro contingenti portione onera, quae huiusmodi facultates sequuntur, et universas descriptiones sustineat. *Dat. VIII. Id. Oct. Lucio*[y] *V. C. Cos.* (413.)

17. *Iidem AA. Helioni Magistro officiorum.* Merito magnificentia tua concessam sibi pridem a nostra maiestate licentiam[z] pro removendis his, quorum consortio agentum in rebus schola laborabat, ad nostram denuo auctoritatem credidit revocandam. [a]Nulli igitur posthac sine nostrae maiestatis auctoritate discingendi agentem in rebus, nulli eximendi pateat copia; nam probata schola et animadversionem vereri iudicio, et nullam debet timere[b] contumeliam vilitatis. *Dat. III. Id. Nov. Constantinopoli, Honorio X. et Theodosio VI. AA. Coss.* (415.)

18. *Iidem AA. Helioni Magistro officiorum.* Ad scholam agentum in rebus passim plurimi, velut ad quoddam asylum, convolarunt, quos vita culpabiles et origo habet ignobiles, et ex servili faece proruppisse demonstrat. Et quoniam sublimitati tuae annuimus eam, quam quaesierat, potestatem, adhibenda est competens medicina, ut, exploratione diligenter agitata, discingendo abiicias punias..... hercendos[c], quo, remotis abiectis, pessimis*), criminosis, spectata militia, in statum pristinum revocata, *bonorum* virorum collegio frequentetur. *Dat. XIII. Kal. Febr. Constantinopoli, Theodosio A. VII. et Palladio Coss.* (416.)

19. *Iidem AA. Helioni Magistro officiorum.* Agentum in rebus indiscreta merita esse non sinimus, nec indignos frui privilegiis laborantum. Ideoque sancimus, ut nullus ex his emendicato suffragio ad honorem principatus audeat adspirare, nisi quem ordo militiae ac laborum testimonium ad hunc honoris gradum provexe-

— c. 15 commemoratur in Comm. Cuiacii ad c. 14 Cod. Iust. de Proximis (XII, 19) l. c. p. 450. Cum ea sec. Go. concordat c. 2 C. Th. de Commeatu (VII, 12). — c. 16 commemoratur in Comm. Cuiacii ad c. 1 Cod. Iust. de Impon. lucr. descr. (X, 35) l. c. p. 296 et ad c. 1 Cod. Iust. de Princip. ag. in reb. (XII, 22) l. c. pag. 454. — c. 17 err. in Aur. Lugd. appellatur *XVIII.* Cod. Iust. XII, 20, 2. Bas. VI, 29, 2.

Iust. rep. imperatorum nomina. Codex, Cui. 1 — Ri*. *Id. AA.*, impr. Go. Cum v. *in rebus* incipit folium XXX. codicis. p) Be. auct. Go. rep. *is* ex Cod. Iust.; codex, rell. *his.* Saepe vidimus hanc corruptelam. q) Cod. Iust. *obiectione*, impr. Go.; sed Cuiacius et libri mss. Cod. Iust. *obreptione.* Cf. Dirksen l. c. p. 523. r) Codex, Cui. 1 — Ri*. Cod. Iust. *Aristeneto.* *) Codex *praetitutum* et *samdem*, sed corr. *tandem*, et mox *prosecutionealatit.* **) Cf. supra I, 10, 8, not. *r.* s) Be. rep. vult *V.* *) Cod. Lugd. *Antemio.* Aur. Lugd. *Antimio*, mendose. t) Go. et Be. em. *dictu*, recte. u) Codex, Cui. 1 — Ri*. *hisdem.* Cum v. *fruatur* incipit secunda pagina folii XXX. codicis. In ima pagina habetur numerus quatern. XXXVI. *) Hanc legis partem Go. pro fugitiva habet. v) Intelligitur sec. Go. Valentiniani constitutio, cuius pars est c. 6 C. Th. de Re milit. (VII, 1), c. 64 C. Th. de Decurion. (XII, 1) et quae commemoratur in c. 28 C. Th. de Cohortal. (VIII, 4). x) Bi. Bi*. *voluerunt*, mendose. Similiter infra VI, 30, 7, not. *n.* Mox codex *curiales.* y) Aur. Lugd. *Lucio*, err. typ. z) Intelligitur supra I, 9, c. ult. Supra codex *magnificentia.* a) Hinc incipit c. 2 Cod. Iust. cit., antecc., quae ad sola huius ipsius legis tempora spectant, resectis et om. v. *igitur.* Mox codex *discengendi.* b) Cod. Iust. *tim. deb.* c) Repraesentavi codicem in reliquis faciens cum Go., qui haec annotat: „In MS. habetur *punias*, quinque ferme literis erosis ante *hercendos*, unde conficio *puniasque cohercendos.*" Impliciti enim aliquid habet vulgata editionum scriptura *punitione cohercendos.* Iam in codice bibliopegi incuria periit litera *s* in v. *punias.* Ceterum folium XXXI. codicis incipit cum v. *adhibenda* *) Cui 2, 2* *remotis*, *abiectis*, *pessimis.* Go. in comm. ita interpungit: *remotis, abiectis pessimis, crim.*, expli-

rit. Quod si quis corporis[d] imbecillitate quassatus, eoque modo laboris impatiens[e] longam militiae seriem tolerare non patitur, is non ante dignitatem principatus[f] honorariam mereatur, quam si viginti quinque[g] annorum stipendia complevisse scholae totius attestatione docuerit. Hos sane, qui quoquomodo per ambitionem, sine ullo stipendiorum suffragio, memoratum principatus adepti sunt dignitatem, post eos, qui laborum merito consecuti sunt, numerari decernimus. *Dat. V. Kal. Dec. Constantinopoli, Honorio A. XI. et Constantio II. V. C. Coss.* (417.)

20. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Helioni Patricio et Magistro officiorum.* Qui ex agentum in rebus numero, militiae ordine ac labore*) decurso, ducenae dignitatis meruerit principatum[gg], aut qui viro illustri magistro officiorum ut*) probatus fuerit adiutor eo tempore, quo iam honoratis viris coeperit aggregari, eorum, qui vicariam egerint praefecturam, honore potiatur; conservatis sine dubio veteribus privilegiis divorum in eos principum largitate collatis. *Dat. X. Kal. Ian. Constantinopoli, Theodosio XII. et Valentiniano II. AA. Coss.* (426.)

21. *Iidem AA. Hierio Pf. P.* Quicunque impleto militiae suae ordine, ac labore finito ad ducenae pervenerit principatum, quique magistri officiorum iudicio probatus adiutor exstiterit tempore, quo iam honoratorum virorum coetibus inseritur, eorum, qui vicariam egerint praefecturam, insignibus perfruantur; privilegiis procul dubio iisdem[h], quibus antehac usi videntur, reservatis. *Dat. X. Kal. Ian.**) *Theodosio XII. et Valentiniano II. AA. Coss.* (426.)

22. *Iidem AA. Proculo Pf. U.* Agentum in rebus schola, quae nostro iudicio vicarianam dignitatem adepta est, id quidem suos primates**) post stipendiorum finem mereri non ambigat. Verum amplissimi ordinis assertioni pareat; ut[i] quoniam hi, quos militiae finis ad principatus honorem*) adduxit, senatoriis se aestimant functionibus eximendos, in priore dignitate permaneant, cuius immunitatem amplexi sunt etc. *Dat. prid. Kal. Febr. Constantinopoli, Tauro et Felice***) *Coss.* (428.)

23. *Iidem AA. Paullino Magistro officiorum.* Cuncta, quae super agentum in rebus militia, ordine, loco, numero statuisti, amplectimur. Illustris igitur auctoritas tua, quae novellae matriculae[k] super statutorum numero vel ordine confirmando, quaeque de reliquis ordinandis huius legis sanctione decernimus, naviter servanda et custodienda cognoscat; videlicet ut statutorum numero in mile centum septuaginta quattuor nominibus[l] assignato, qui recenti matricula definitus esse cognoscitur, reliqui, qui extra memoratum statutorum numerum positi esse noscuntur, ita concessa potiantur militia, ut hi*) quoque, certis locis laborum ac stipendiorum meritis collocati, vacantes praeeuntium gradus obsequendi ordine mereantur. Nec tamen hi, qui plurimis iustissimisque caussis matricula videntur exclusi, militia, quae eis humanitatis intuitu sub huiusmodi forma indulta est, tamquam penitus spreti aut abiecti deiiciantur[m]. Quibus beneficii loco ponendum est, quod, cum tertio evocati non venerint, tamen eis militare permisimus. *Dat. XVI. Kal. Maii Constantinopoli, Theodosio A. XIII.*[n] *et qui fuerit nuntiatus.* (430.)

TIT. XXVIII. DE PRINCIPIBUS AGENTUM IN REBUS.

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Potitum Vicarium urbis.* Nemo officialium in

— 20 et 21 propter argumenti similitudinem Go. inter se coniungendas esse dicit, quamquam ad diversos magistratus datae sunt. Sed iam supra (cf. V, 13, 35, not. *r*) vidimus, interdum diversas constitutiones eiusdem arg. eodem die datas quidem, neque tamen hac sola de caussa inter se coniungendas esse. Ceterum c. 20 commemoratur in Cuiacii Comm. ad c. 5 Cod. Iust. de Princip. agent. in reb. (XII, 22) l. c. p. 456. — c. 22 coniungenda est cum c. 21 C. Th. de Senator. (VI, 2).

Tit. XXVIII. Nov. Val. tit. XXVIII (ed. Berol. p. 1335). Cod. Iust. XII, 22. Cf. L. R. B. Tit. XXX. Hic tit. et sqq. tit. usque ad tit. de Privilegiis cor. (VI, 35) dee. in indice titulorum Cui. 1.

cans *abiectis* per *remotis*, *eiectis*, *matricula expunctis*. d) Ex MS. Go. *corporis* restitui vult. Edd. *corporali*, quod inferioris aetatis est. In codice dee. post *corpor* duae literae, et si recte vidi, discerni adhuc potest *i*, ut una tantum litera desit. e) Edd. *impatientia*. Go. annotat: „In MS. non aliud spatium, quam ad collocandam vocem *iNpatiens*", recte; nam in codice una tantum litera exesa est. Praeterea codex *miliae*. f) Go. om. *principatus*, impr. Ri. g) Non dubito, quin ita legendum sit, cum in MS. sec. Go. sit *XXV* et haec scriptura confirmetur §. 1 constitutionis octavae proximi tit. ab eodem Theodosio datae. Etiam Be. probabilior videtur *XXV*. Et revera in codice non facile discernitur, utrum scriptum sit *XXu* an *XXV*. Edd. *viginti*, om. v. *quinque*. *) Cf. ad haec vv., quae a Cuiacio l. c. proferuntur, c. 1 C. Th. de Off. mag. off. (I, 9), not. *y* et c. sq. h. t. gg) Codex Lugd. *principatam*. *) Commode deesse potest v. *ut*. Vid. c. sq. h. t. Mox in codice Lugd. cum syll. *llatis Dat.* incipit secunda pagina folii XXXI. In eodem exc. vv. *Iidem AA.* ex inscr. c. sq. et *Iidem A.* inc. 22. h) Codex, Cui. 1 — Ri°. *hisdem*. *) Add. *Constantinopoli*, ut in c. 20 h. t. **) Aur. Lugd. *primatus*, mendose. i) Go. vult *adscriptioni pareat: At*, sine caussa. Malim tamen *aut* pro *ut*. Mox codex *nis*, sed om. *finis*. *) Ri. — Be. mendose *honorum*. Paullo post codex *amplexi sunt*. **) Vid. c. 21 cit., not. *n* et Zirardin. l. c. p. 439, not. k) Go. cj. *novella matricula* et Be. *novellam matriculam*. Probo Go. cj. l) Sec. Go. pro *hominibus*. *) Codex, Cui. 1 — Ri°. *hii*, quod brevitatis caussa semel moneo. Paullo post cum v. *ordine* incipit folium XXXII. codicis. m) Go. in not.: „*Et eiiciantur.*" n) Go. cj. *XV.*, et refert h. c. in Chron. inter constt. anni 435. V. *nunciatus* deest in codice, sed addit. in marg.

o) Edd. *Triverini*. MS. sec. Go. *Triverim*, recte, quod in

munus aliquod nisi principe ordinante mittatur. Si quis autem scriniariorum vel cuiusquam alterius loci quemquam officialium in aliquod munus principe nesciente direxerit, trium librarum auri condemnatione plectetur. *Dat. prid. Non. Aug. Triverim*[o]. *Acc. VII. Id. Sept. Romae, Ausonio*[p] *et Olybrio Coss.* (379.)

2. *Iidem AAA.*[q] *ad Probum Pf. P.* Agentes in rebus, si principatus*) forte[r] deposita forsitan provinciae gubernacula iisdem*) non evenerint, par erit, salutationis loco his quidem, qui praesidatum gesserint, cedere, sed eos, qui rationales fuerint, praevenire. *PP. IV. Id. Mart. Hadrumecio*[s], *DD. NN. Gratiano A. V. et Theodosio A. I. Coss.* (380.)

3. *Iidem AAA. et Arcadius A.*[t] *Cynegio Pf. P.* Agentes in rebus post palmam laboris emeriti principatus honore muneramus[u]. Atque ideo officiales tam ad necessitates publicas quam privatas nonnisi principe mittantur[v] auctore, nullarumque sine ipso cuiquam mandetur exhibitio personarum[x]. *Dat. prid. Kal. Mart. Constantinopoli, Honorio N. P. et Evodio*[y] *Coss.* (386.)

4. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. ad Pinianum Praef.....*[z] Nulla executio sine annotatione principis, usurpatione officii, concedatur; hoc adiecto, ut, etiamsi intercessio in locis degentis officii fuerit impertita, adscriptio tamen principis executionem fieri oportere demandet. Quae definitio si fuerit praeterita, decem libras[a] auri fisco nostro ab officio sinceritatis tuae statim iubemus inferri. Qua admonitione etiam caussarum patronos volumus esse conventos, ne ignorante principe ullam postulationem introducant, neve sub unius persona suscepti fraude quadam aliena negotia[b] inserenda esse pertentent. *Dat. VI. Id. Sept. Mediolano, Valentiniano A. III. et Eutropio Coss.* (387.)

5. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Theodoto*[c] *Pf. U.* Omnia[d] citatoria, omnium scilicet caussarum atque personarum, licet sint senatoriae dignitatis, ad principes specialiter revocari praecipimus, actus vero ceteros, qui in sacratissimo[e] coetu senatus tractari consuerunt[f], censualium sollicitudine celebrari, nec aliquid praeiudicii ex surreptivo[g] rescripto supplicibus inferri. *Dat. XII. Kal.**) *Iun. Constantinopoli, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

6. **) *Iidem AA. ad Anatolium Pf. P. Illyrici.* Crebrae a nobis legis[h] missae[hh]...... sine notione principum*), qui de agentum in rebus numero *ad* gubernanda officia diriguntur, nulla urgentium rerum praeceptio, quae de iudicio prolata fuerit, impleatur; *siquidem* decet diuturno[i] fatigatos obsequio hac saltem consolatione fulciri, ut adiuti commodis de principatu discedant. *Dat. prid. Id. Nov. Theodoro V. C. Cos.* (399.)

7. *Impp. Honorius*[ii] *et Theodosius AA. Palladio Proconsuli Africae.* Proconsularis apicis dignitatis adiectione principes agentes[k] in rebus praecipimus decorari.

— c. 3. Vid. c. 5 C. Th. de Agent. in reb. (VI, 27) et c. 4 C. Th. de Proximis (VI, 26), not. super. et not. *y*. Cod. Iust. XII, 22, 1, quae c. conflata est ex hac c. et c. 4 h. t., retenta inscriptione et subscriptione c. 3; sed vid. not. *z*. Bas. VI, 29, 6. — c. 4. Vid. c. 3 h. t. — c. 5. Cod. Iust. XII, 22, 2. Bas. VI, 29, 7. — c. 6, sed falso numero (9) commemoratur in Comm. Cui. ad c. 1 Cod. Iust. h. t. l. c. pag. 455. — c. 7. Cod. Iust. XII, 22, 3. Bas. VI, 29, 8.

codd. pro *Treveris* saepe poni, iam aliquoties diximus. Eo autem Gratianus h. a. pervenit. Similiter legitur *Triberini* in c. 9 C. Th. de Privileg. eor., qui in s. p. (VI, 35) et in c. 6 C. Th. de Re mil. (VII, 1) *Treverini*, ubi iam Go. veram scripturam *Triveris* restitui iubet. Go. suspicatur, *Triverinum* oppidum Rhaetiae fuisse, sed in comm. c. 3 C. Th. de Palatinis sacr. larg. (VI, 30) rep. vult *Tridenti*. Vid. etiam Go. in Chron. h. a. p) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Auxonio*. q) Ita Be. ex MS. Go.; recte; edd. *AA.*, impr. Go. *) Aur. Lugd. *principatus*. r) Ita MS., pro quo Go. rep. vult *sorte*, recte prob. Be. *) Codex, Cui. 1 — Ri*. *hisdem*. s) Ita codex, Cui. 1 — Ri*.; Be. *Hadrumeti*. Mox Aur. Lugd. *Thod.*, mendose. *A.* post *Theod.* deest in codice, Cui. 1 — Ri*. Cum v. *Gratiano* incipit secunda pagina folii XXXII. codicis. t) Go. et Be. inscr. volunt *Imppp. Valent. Theod. et Arc. AAA.* Cod. Iust. *Grat. Val. et Theod. AAA.* et om. *et Arcadius A.* In codice abscissae sunt literae *Iidem A.* u) Aur. Lugd. *muneramur*. Cod. Iust. *remuneramus*. Go. in comm. princ. *munere honoramus*. v) Codex, Cui. 1 — Ri*. *mittatur*. Go. legi vult aut *mittantur*, quod Be. rec. ex Hal. et Cui. ed. Cod. Iust., aut supra *officialis*. Cod. Iust. vulg. *officialis — nonnisi a pr. mittatur*. x) Cod. Iust. *personarum* et sequuntur ex proxima const. 4 haec vv.: *etiamsi intercessio in locis degentis officii fuerit impertita. Caussarum etiam patronos ita volumus — inferenda esse pertentent: quod si fuerit definitio contempta, decem libras auri fisco nostro ab officio suo iubemus inferri.* y) Codex, Go. Ri. *Euuodio*. Ri*. *Euvodio*. z) Cui. 1 — Lugd. *Praef.** Add. *Urbi*. Vid. Go. not. *b* h. c. et in Prosop. In codice, Cui. 2 — Be. nullum est indicium lacunae. Mox codex *concidatur* et *principes* et *conventus*. a) Go. prop. *libras* ex Cod. Iust., quod recepi, nam codex habet *lib.* Edd. *librarum*. b) Ri. Ri*. Be. *negotio*, mendose. c) Ita MS. sec. Go., recte, et edd.; Go. in Chron. et sec. Go. Cod. Iust. *Theodoro*, sed etiam Cod. Iust. *Theodoto*. d) Cui. 2, 2* *Omni*, sed in Corr. em. *Omnia*. e) Cod. Iust. *qui a sacr.* f) Cod. Iust. *consueverunt*. g) Cod. Iust. *aliquod praeiudicium ex surreptitio*. Codex *nec nec aliquid*. *) Aur. Lugd. om. *Kal.*; mox codex, edd. plene scribunt *consulibus*. **) Hinc incipit folium XXXIII. codicis. h) Ita MS. sec. Go., recte; qui prop. *leges*, prob. Be. hh) Go. annotat: „γρ. *Missas ut* (prob. Be.) vel tale quid, forte *quatenus*: Et sane in *MS.* in ora excisae et erosae sex fermo literae.“ In codice post *missae* vestigia sunt duarum literarum hac fere forma: *IV* et des. deinde quattuor literae, sed Millerus, qui post me contulit codicem, legit *missae e...* | *sine*. Ratione igitur lacunae in codice habita simplicissimum est legere: *leges missae sunt, ut sine* etc. Ceterum codex *cribrae* et mox *nomero — consulutione*. i) Codex, edd. *diurno*. Go. et rec. man. in cod. em. *diuturno*. ii) Cod. Iust. *Imp. Honorius A.* et des. sqq., sed plenam inscriptionem suppeditat Cuiacius, qui praeterea pro *Palladio* quosdam codices *Arcadio* habere affirmat. k) Cod. Iust. *agentium*, prob. Be. (cf. supra VI, 27, 4, not. *m*), et mox *Varana*. Codex *Pr. apices dignitates adi. prin-*

Dat. VII. Kal. Oct. Ravennae, Varane V. C. Cos. (410.)

8. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Valerio Magistro officiorum.* Ex agentibus in rebus principibus domesticos in suis actibus habere liceat eos, quorum fidem industriamque probatam sibi aestimant[kk], etsi saepe eodem officio fuerint ante perfuncti. §. 1. Et si qui[l] agens in rebus post viginti quinque annorum curricula ob adversam corporis valetudinem militiae finem minime valuerit exspectare, sed ad honorariam ex-principe dignitatem, testimonio scholae, prosilierit[ll], iisdem eum privilegiis muniri censemus, quibus hi, qui ad principatus actum progressi sunt, potiuntur. §. 2. Sed in salutationibus iudicum consessibusque priores eos, qui per longae militiae metas ad principatus actum pervenerint, etsi actus tempore posteriores sint, esse praecipimus. Nihil censualibus[m] vel apparitoribus adversus privilegia eorum excogitantibus, tanquam in actu principatus fuerint versati; vicenarum librarum auri condemnatione[mm] proposita. *Dat. IV. Kal. Febr. Constantinopoli, Theodosio A. XV. et qui fuerit nuntiatus.* (435.)

Eodem exemplo Isidoro Pf. P., Regino Pf. P. Illyrici[n], *Leontio Pf. U., Theodoto Comiti*[o] *Aegypti, Abthartio*[p] *Comiti Orientis, Cleopatro Praefecto augustali, Hesychio*[pp] *Proconsuli Achaiae, Eustathio Vicario Asiae, Nectario Vicario Ponticae*[q].

TIT. XXIX. DE CURIOSIS[r].

1. *Imp. Constantius A. ad Lollianum Pf. P.* Hi[s], quos curagendarios sive curiosos provincialium consuetudo appellat, proprio arbitrio quos esse reos putaverint, feralibus carcerum tenebris mancipare non dubitant. Memorati igitur curiosi et stationarii *), vel quicunque funguntur hoc munere, crimina iudicibus nuntianda meminerint, et sibi necessitatem probationis incumbere, non[t] citra periculum sui, si insontibus eos calumnias nexuisse constiterit. Cesset ergo prava consuetudo, per quam carceri *) aliquos immittebant. *Dat. XI. Kal. Aug. Mediolano. Acc.* **) *XII. Kal. Sept. Arbetione*[u] *et Lolliano Coss.* (355.)

2. *Idem A. et Iulianus C. ad Taurum Pf. P.*[v] Agentes in rebus in curis agendis et evectionibus[x] publici cursus inspiciendis, nostrorum memores praeceptorum, credimus in omnibus velle profutura rei publicae[y]; sed accedunt ex officio mirandae prudentiae tuae, qui parem sibi licentiam vindicent; contigit etiam, ut vicarii quoque mittant ex officiis suis huiusmodi negotiis operam praebituros. Adimatur ergo haec licentia facinoribus et officiis universis[z], curarumque publici cursus copia denegetur: nam solos agentes in rebus in hoc genere iussimus obsequium adhibere[a]. §. 1. Nec vero multos esse per singulas provincias iussimus, quippe sufficit duos tantummodo curas gerere, et cursum publicum gubernare, ut, licet in canalibus publicis haec necessitas explicetur, numerus tamen amplior esse non debeat. §. 2. Hi vero pervigili diligentia providebant, ne quis citra[b] evectionis auctoritatem moveat cursum, vel amplius postulet, quam concessit evectio[c], ut habens unius copiam rhedae flagitet[d] duas, aut rhedam usurpet, cui birotam vel *) ve-

—— c. 8. Cod. Iust. XII, 22, 4. Bas. VI, 29, 9.

Tit. XXIX. Cod. Iust. XII, 23. — c. 1. Cod. Iust. XII, 23, 1. Bas. VI, 30, 1. Commemoratur in Comm. Cuiacii ad c. 1 Cod. Iust. cit. l. c. p. 457. — c. 2. Cod. Iust. XII, 23, 2. Bas. VI, 30, 2. Commemoratur h. c. a Cuiacio in Comm. c. 2 Cod. Iust. de Cursu publ. (XII, 51) l. c. p. 502 et ad c. 22 eod. l. c. p. 506.

cipis et periit in subscr. v. *Cos.* De *Varane* vid. supra VI, 26, 15, not. *k*. Go. om. annum h. c. kk) Cod. Iust. *existimant*. Cui. 1 — Go. et hic et infra *et si* l) Aur. Lugd. Cod. Iust. *quis*. ll) Cod. Iust. *prosiluerit, hisdem. Hisdem* etiam Cui. 1 — Ri*. Mox eaedem edd. *hii*. Codex *haberaeleceat — valitudinim — prosilerit hisdem — hii — posterioris*. m) Aur. Lugd. *sensualibus*. mm) Cod. Iust. add. *contra eos*. n) Cui. 1 — Lugd. *Illyrictori*, sed om. in Aur. Lugd. *Pf. P.* Valesius ad Acta Ephesini Concilii pag. 269 *ppp. illyrici et Orientis*. o) Ita codex. Cui. 1 — Lugd. *Theodo Comiti*. Go. *Theodoro*. p) Go. cj. *Abthorito* et sic quidem Aur. Lugd. pp) Codex *augli Esycio*. q) Tota haec memorabilis subscr., de qua multis verbis agit Go. in comm. h. c., om. in Cod. Iust. inde a vv. *Eodem exemplo*.

r) Cod. Iust. add. *et Stationariis*. Cum h. tit. incipit secunda pagina folii XXXIII. codicis. Numerus tit. abscissus est. Item periit v. *Imp.* in inscr. c. 1 et v. *Idem* in c. 2. s) Edd. ante Be. *Hi*, ut codex, qui paullo post *curiosus*. *) Cod. Iust. prima sententia resecta ita incipit: *Curiosi et stat.* Paullo post codex *nuntiandam*. t) Cod. Iust. *nec*. *) Codex *quam* | . *arcari*. **) Go. *Acceptam* vel *Propositam* esse suspicatur Capuae. In codice est numerus *II.*, sed tamen non absimilis num. *XII.* u) Codex, edd. ante Be. Cod. Iust. *Arbitione*. v) Dignitatis siglum, quod deest in Cui. 1 — Ri*., flagitante Gothofredo rep. Be. ex Cod. Iust.; Cui. 1 — Lugd. *Taurum.* *Ag.* Cui. 2 — Ri*. om. asteriscum ad codicis fidem, in quo sec. Go. nullum est lacunae vestigium, etsi dignitas Tauri deest. Recte: nam codex habet *Taurum Agentes*. x) Codex, Cui. 1 — Ri*. et MS. sec. Go. *avectionibus*. Be. auct. Go. ex Cod. Iust. ed. *evectionibus*. Item Reinesius. Ita saepe in hac ipsa lege. y) Cod. Iust. *reipublicae: ideoque solos agentes* et om. *sed — copia denegetur*. Paullo post codex *praebeturos*. z) Reposui hoc comma ex Cui. 1 — Cui. 2*; quod cum Go., quem Ri. — Be. secuti sunt, transtulisset post *facinoribus* (*facinoribus, et o. universis curarumque* etc.), ille quidem cj. *curarumque et publici cursus*, Be. autem *curarum atque publ. c.* a) Cod. Iust. *adhibere: et non ab alio penitus officio. Hi vero* et om. tota §. 1. b) Cod. Iust. *contra*. c) Seqq. usque ad vv. *permissum est* des. in Cod. Iust. Codex *cupiam raede*. d) Edd. add. *mulas*. Go. in notis: „Haec vox male hic inserta: nam in MS. non exstat aliud vestigium, quam vocis *duas*, vel *binas* potius" et in comm. h. c.: „In eo vero tantum *hic* menda subest: *ut habens unius copiam rhedae, flagitet mulas duas.* rescribam, *Mulares duas*, id est, rhedas duas, quae a mulabus trahebantur —. Verum inane id: vox enim *mulas* hic perperam infarta: neque enim in MS.,

redum . . . lare permissum est **). Quisquis igitur aliquid tale perpetrare tentaverit, improbi coepti privetur effectu. §. 3. Demonstretur etiam iudicibus[e] vel curiosis evectio, etsi[f] quis nobis iubentibus festinare memoret in obsequium necessarium, nec praevaleat contumacia vel dignitas. §. 4. Contin . . .[g] etiam in cursu clabulari, ut forte quis pro animalibus minime praebitis pecunias pendere cogatur lucro eius, qui cursui praesederit[h], improbe vindicandas. Ergo numum vetamus exposci pro animalibus in cursu minime constitutis. Quod si forte aliquis peraestimaverit *) perpetrandum, eius quadruplum, quod accepit, inferre cogatur. *Dat. XV. Kal. Maii Mediolano, Constantio A. IX. et Iuliano Caes. II. Coss.* (357.)

3. *Idem A. ad Agentes in rebus.* Per id tempus, quo cursus tuendi sollicitudinem **) sustinetis, condemnationes praefectorum praetorio erga eos[i] solos irritae sunt futurae, qui servaverint honestatem; erga eos vero, qui inhoneste et contra decus saeculi vel honorem militiae versabuntur, non solum condemnatio mansura est[k], verum etiam, si ad nostrae serenitatis notitiam culpabilia gesta pervenerint, in eos erit acrius vindicandum. *PP. prid. Kal. Dec.*[l] *Eusebio et Hypatio Coss.* (359.)

4. *Idem A. ad Agentes in rebus.* Cesset omnis ambitio atque suffragium in schola vestra. Etenim cuncti ita agere debebitis, quatenus labore atque ordine ad cursum regendum et ad curas agendas iudicio scholae et ordinis merito dirigamini *); ita ut nihil vestri principis ex his, quae geri in re publica videritis, notitiae subtrahatis, scientes, poenis eum debitis subiugari[m], qui tantum facinus ausus fuerit perpetrare. *PP. eodem die iisdem*[n] *Coss.* (359.)

5. . . . .[o] In his duntaxat provinciis, in quibus cursus a provincialibus exhibetur, quoniam avaritiae occurri paene iam non potest, singulos solidos per singulas rhedas, id est quas quadrigas vel flagella appellant, percipiatis per id tempus, quo curarum et cursus tuendi sollicitudinem sustinebitis. §. 1. E cursu vero clabulari singulas angarias, in his scilicet stationibus, in quibus cursus est collocatus ad exhibendam humanitatem, venientibus excusetis, nec[p] quis audeat contra praeceptum hoc amplius accipere aut sperare quicquam aut aliquid excusare ultra, quam continet forma praecepti. *Dat. prid. Kal. Nov.*[q] *Eusebio et Hypatio Coss.* (359.)

6. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Florum Magistrum officiorum.* Felicis[r] natalis nostri die iidem ut principis[s], primi quoque scholarum[t] mittantur ad provincias curiosi anniversarium munus acturi, ita caute atque ita sollerter, ut sub binorum tantum copia veredorum, ultra usurpationem[u] cessante, ne

— c. 3. Cod. Iust. XII, 23, 3. Bas. VI, 30, 3. Videtur h. c. coniungenda esse cum c. 4 et 5 h. t. et cum c. 1 C. Th. de Off. mag. off. (I, 9). — c. 4 et 5. Vid. c. 3 h. t., not. super. Commemoratur c. 4 in Comm. Cuiacii ad c. 5 Cod. Iust. de Princip. ag. in reb. (XII, 22) l. c. p. 456 et c. 5 ad c. 22 Cod. Iust. de Curso publ. (XII, 51) l. c. p. 506.

maius spatium *hic initio lineae* occurrit quam pro voce *binas.*" Iam res, inspecto codice, clara est. V. *flagitet* est ultimum folii XXXIII. Primus autem versus folii XXXIV. ita se habet *duas aut redam* Cum igitur nihil desit initio folii XXXIV., v. *mulus*, quod Go. deleri recte vult, a me deletum est. *) Go. in comm. *aut.* **) Go. in comm. „Nihil hic mutandum. Male vero, qui ita refingebat, *vel veredum postulet, cui clabulare permissum est.*" Edd. *veredum postulare vel clabulare permissum est.* Nos dedimus imaginem codicis, ex qua patet aut vv. *postulare*, aut *vel clabulare* abundare in edd.: *postulare vel* ab edd. additum esse puto. e) Ita etiam Cod. Iust. Go. cj. *indicibus*, h. e. curiosis, etsi non audet huic em. insistere. Codex *evectu*, sed supr. lin. em. *effectu.* f) Cod. Iust. *etiamsi.* g) Cui. 1 — Lugd. *Contin.* *etiā.* Rell. edd. quattuor puncta ponunt post *Contin.* Codex habet *contintin* ..., ultima enim huius v. litera non perspicua est. Go. et Reinesius bene supplent *contingit.* Cod. Iust. om. *Cont.* — *vindicandas.* h) Codex, Cui. 1 — Ri°. *praesiderit*, impr. Go.; Be. auct. Go. scripsit *praesederit.* Paullo post codex *accept*, sed em. *accepis.* *) Singularis vox, quae hoc tantum loco legitur. Cod. Iust. *nummum iam vet.* — *aliq. existimaverit.* **) Go. *Sollcitudinem*, mendose. i) Cod. Iust. *praefectorum* (om. *praetorio*) *circa eos.* k) Seqq. in Cod. Iust. ita habentur: *verum etiam gravior poena est statuenda. PP. prid.* Codex *Rer id* — *condemnationis* — *solus inritae* — *inhonestae.* l) An *Nov.*? Vid. c. 5 h. t. Ceterum c. 1 C. Th. de Off. mag. off. cit. *Dat. et PP. Romae in Foro Traiani Kal. Nov.* etc. *) Vv. *quatenus* — *dirigamini* exstant ap. Cuiac. l. c. Mox codex *repulica* (sed corr. *republica*) — *scientis.* m) Go. in not. *subiugatum iri.* n) Codex, Cui. 1 — Ri°. *hisdem.* Vid. etiam not. *l* antec. o) Cui. 1 — Ri°. *V.* * et om. *A.* Be. ex subscr. et ex vestigiis MS. rep. *Idem A.*; sed sec. Go. in MS. superest sola litera *A.* Nunc ne haec quidem litera in codice cernitur. Folii enim XXXIV. pagina prima desinit in vv. *hisdem Conss.* Iam in adversa, quae sequitur pagina, evanidae sunt sex, ad summum octo priores primi versus literae, aut potius librarius lacunam tot literarum quot dixi, ipse fecit. Prima igitur huius paginae vv. sunt: *In his dumtaxat.* Go. propter c. 3 et 4 h. t. legi vult *Idem A. ad Agentes in rebus*, quod et huius c. vv. *percipiatis*, *sustinebitis*, *excusetis* postulare videntur, sed non videtur admittere spatium lacunae: quare nonnisi puncta posui. p) Go. em. *excuretis nec* et infra *excurare*, i. e. adcurare, praebere, sed quia haec §phus evidenter opponitur primae h. c. parti, non puto mutandum esse v. *excusetis* et paullo post v. *excusare*, etsi concedo, Go. recte vidisse in em. voc. *ne*; nam in codice revera est *nec.* Edd. *ne.* Ceterum codex *varitiae*, *sigulos*, quae tamen ab ipso libr. em. q) Be. legend. videtur *Dec.*, ut in c. 3 h. t., sed vid. supra not. *l.* r) Go. cj. *Felici*, nec tamen ipse valde h. cj. confisus est. s) Verba *iidem ut principis* in Cui. 1 — Cui. 2° uncis inclusa sunt, impr. Go., qui em. *itidem ut principes.* Ioretus in Symmach. IV, 8, cui assentitur Reinesius, cj. *itidem ut principis*, impr. Go. Neutra cj. placet; sed tamen non successit, meliorem invenire. t) Putat Go. fortasse leg. esse *scholarium.* Ego non puto. u) Go. em. *ultra usurpatione* (prob. Be.) *cessante capita contrahantur*, recte, modo retineatur v. *ne*; nam vv. *ne capita contrahantur* cohaereant cum antecc. *ultra usurpatione cessante.* Ceterum Cui. 1 — Cui. 2° *contrahantur. Remotas.* v) Go. Be. recte cj. *peragant*;

capita contrahantur, remotas quoque peragent [v] stationes, et callida machinamenta commeantium ac simulatae observationis [x] ingenia et fraudes depellant. *Dat. III. Non. Febr.* [y] *Constantinopoli, Eucherio et Syagrio Coss.* (381.)

7. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Neoterio Pf. P.* Qui [z] vel honore militiae vel fiducia iussionis agentibus in rebus [zz] maiorem ad obsistendum remur futuram esse constantiam, ex his, quos *) in eminentioribus tantum urbibus sollicitudinem cursualem agere mandavimus, magnificentia tua noscat unum esse considerandi [a] transeuntium evectionibus relictum, neque eos quicquam ultra hanc formam in cursum habere commune. *Dat. V. Kal. Iun.* [aa] *Valentiniano A. IV. et Neoterio Coss.* (390.)

8. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Marcello Magistro officiorum* *). Agentes in rebus singulos per singulas provincias mittendos esse censemus, quibus tamen speciendarum [b] evectionum tantum debeat cura mandari, ut nihil prorsus commune aut cum iudicibus aut [c] provincialibus habeant. Nec naves debebunt illicita *) concussione vexare, nec libellos aut contestationes [d] suscipere, aut in carcerem quemquam tradere [e], sed cursui solum vacare. *Dat. Kal. Iun. Constantinopoli, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

9. *Iidem AA.* [ee] *Euchario Proconsuli Africae.* Cursus publici praepositos scire praecipimus, si sibi et militiae suae consulunt, nihil eos contra veterem disciplinam debere praesumere: cui cum generatur iniuria, haud dubie sacrilegii crimine obligantur. §. 1. Libera quin etiam facultas mancipi [f] sit, contemplatione proprii discriminis coempta sanitate robusta usui cursus animalia sua sollicitudine praeparare etc. *Dat. prid. Kal. Mart.* *) *Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.* (412.)

10. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Synesio* [g]. Constitutione cessante *), qua super curiosis ex viri illustris comitis et **) magistri officiorum iudicio dirigendis intra certum numerum forma concluditur, antiqua consuetudo servetur, ut curiosi idonei per diversas regiones atque provincias, littora insuper portusque et loca alia transmittantur, commonitoriis competentibus atque mandatis instructi pro administratione tuae sublimitati commissa, proque huius legis auctoritate. Ad quod [h] nos ablatarum imperialium specierum movit occasio, ut impensiorem sollicitudinem adhiberi magnopere iuberemus, quo idoneus quisque a tua magnificentia destinatus, inter alia adiuncta *) et congrue procuranda, haec quoque studeat observare. *Dat. V. Id. Nov. Constantinopoli, Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.* (412.)

11. *Iidem AA.* [hh] *Hadriano Pf. P. Post alia:* Curiosos praecepimus [i] removeri [k]. Curialibus insuper et naviculariis omnibusque corporibus ita subveniri volumus, ut nihil apparitoribus universorum iudicum liceat, qui ex collecta provincialium praeda ad maiores militias festinant. *Dat. V. Non. Mart. Ravenna, Constantio et Constante Coss.* (414.)

12. *Iidem AA.* [l] *Palladio Pf. P.* Dalmatiae littora omnesque insulas eorum, qui sibi curas vindicant, enormibus commodis praegravari compertum est, ut nullus audeat ad loca tutiora, etiam acerbitate temporis cogente, succedere [ll]: atque ideo omnes omnino ex memoratis partibus censemus removendos, ut securitas antiqua vel consistentibus vel commeantibus reparetur.

— c. 8. Cod. Iust. XII, 23, 4. — c. 9 coniungenda est cum c. 23 C. Th. de Cohort. (VIII, 4), c. 32 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1), c. 19, 20 et 21 C. Th. de Exaction. (XI, 7), c. 31 C. Th. de Susceptor. (XII, 6) et sec. Go. cum c. 22 et 24 C. Th. de Cohort. (VIII, 4), etsi hae constitt. ad alios magistratus datae sunt. Commemoratur h. c. ap. Cuiacium in Comm. c. 18 Cod. Iust. de Cursu publ. (XII, 51) l. c. p. 505. Go. h. c. fugitiva esse videtur et referenda potius ad tit. C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5). — c. 10 commemoratur in Comm. Cuiacii ad c. 3 Cod. Iust. de Castrensianis (XII, 26) l. c. pag. 464. Vid. etiam infra VII, 16, 3, not. sup. — c. 11 coniungenda est cum c. 33 C. Th. de Erogat. milit. ann. (VII, 4) et c. 12 C. Th. de Metatis (VII, 8).

antea Go. prob. *peragrent.* Idem vult Reinesius. x) *Obversationis*, quod Go. primum in mentem venerat, ab ipso postea et a Ri. reprob. y) Eodem die data est c. 11 C. Th. de Privil. eor. (VI, 35). z) Go. et Be. cj. *Quia.* zz) In Aur. Lugd. om. v. *rebus.* Codex *maiorem ab obs.* *) Go. em. *eos, quos.* a) Go. et Be. recte em. *considerandis* et mox *cursu*; sed *cursum* defendi potest. Codex *in cusū*, sed corr. *in cursum*, et incipit cum v. *habere* folium XXXV. codicis. aa) An *Constantinopoli*? In codice abscissae sunt literae *oterio Coss.* *) Codex *offō*; edd. *offi.* b) Cod. Iust. *quibus* (om. *tamen*) *inspiciendarum.* c) Cod. Iust. add. *cum.* *) Go. male *in licita.* d) Cod. Iust. *nec libellos, aut attestationes, vel contestationes litis gratia*, impr. Go. in comm. e) Cod. Iust. *trudere.* Codex *carcar.. | quemquam.* ee) Be. inscr. vult *Impp. Honor. et Theod.* Paullo post codex *verem* (sed em. *veterem*) — *haut* — *coemta* (em. *coempta*) *rub. ta.* f) Vid. Cuiac. l. c. pag. 505. *) Add. *Ravennae.* Vid. constt. cum hac constitutione coniungendas. g) Ri°. *Theodosius XX. Sinesio*, mendose. Go. probb. Reinesio et Be. add. vult *Com. S. L.*, quia infra mentio fit specierum imperialium. Praeterea Go. reprehendit eos, qui pro *Sinesio* rep. vol. *Cynegio.* Codex *Synesio Constitutione | cessante.* Siglum igitur dignitatis om. est a librario. Mox codex *consuitudo* — *comonit.*, sed corr. *conmonit.* *) Haec c. non exstat. **) In Aur. Lugd. bis legitur v. *et.* h) Aur. Lugd. *quos*, err. Ante codex *proquae.* Cum syll. *nopere iuberemus* incipit pag. secunda folii XXXV. codicis. *) Go. *adiuncta* pro *iniuncta* habet. hh) Cui. 1 — Cui. 2° *Idem AAA.* et hic et in sq. c. Ibidem in codice exc. *Iidem.* i) Ita codex, Cui. 1 — Ri°.; Be. post. Go. ed. *praecipimus*, de qua re supra diximus. Vid. c. 27 C. Th. de Praet. (VI, 4), not. *u.* k) Cui. 1 — Cui. 2° *removeri, curialibus.* Be., quia seqq. inde a v. *curialibus* fugitiva sunt monente Go., *removeri*; §. 1 *curialibus.* Semicolon etiam ap. Go. — Ri°. Paullo post codex *inper*, sed non *insuper.* l) Vid. not. *hh.* ll) Go. in comm. ad v. *succedere*: „vel *secedere.*" Codex *adque.* Idem paullo post *et*, sed corr. *vel.* *) Aur. Lugd. *quis.* Utrum hoc errore an consilio factum sit, non audeo di-

Si qui *) igitur ausus fuerit post hanc praeceptionum formam id officium, a quo depulsus est, usurpasse [m], ferro vinctus ad vindictam cura iudicum dirigatur ad sacratissimum comitatum. *Dat. VI. Id. Ian. Ravenna, Honorio X. et Theodosio VI. AA. Coss.* (415.)

TIT. XXX. DE PALATINIS SACRARUM LARGITIONUM ET RERUM PRIVATARUM.

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Aselliae....* [n] Palatini omnes, quos consistorii nostri comites propter diversas necessitates ad provincias dirigendos putaverint, sine ullo metu iudiciariae commotionis propter quae diriguntur impleant; conveniendis iudicibus more solenni. *Dat. VI. Kal. Mart. Sirmio* [o], *Ausonio et Olybrio Coss.* (379.)

2. *Idem AAA.* [p] *Pancratio Comiti R. P.* Prisco iam nunc ordine revocato, de palatino potius officio ad gerendum principatum officii comitis domorum per Cappadociam mittantur, quales comes etiam domorum, si secus se gesserit [q], vereatur. Idoneos itaque singulis annis e numero mittendariorum ad hoc eligere debebis et mittere. *Dat. prid. Non. Iul. Scopis* [r], *Ausonio et Olybrio Coss.* (379.)

3. *Iidem AAA. Catervio Comiti S. L.* Primicerii scriniorum, receptoriorum [s] etiam, per triennium, iuxta [t] instar sacrorum scriniorum, administratione fungantur, ita ut nullus ambitu tempora aevi [u] longioris usurpet. *Dat. XIV. Kal. Sept. Bauzare* [v], *Ausonio* [x] *et Olybrio Coss.* (379.)

4. *Iidem AAA. ad Hesperium* *) *Pf. P.* Nihil omnino ullis iudicibus cum palatinis nostrae clementiae, quicunque a consistorianis [y] comitibus diriguntur, commune atque coniunctum sit [z], sed excepta reverentia, quae non solum ab inferioribus sed etiam a maioribus rectori provinciae debetur [a] atque defertur, suis quisque necessitatibus obsecundet. [b] §. 1. Nec temere apparitor provincialis debiti reum, quem rationalis officium ad solutionem cogit, abducat. *Dat.* [c] *VIII. Id. Dec. Sirmio* [d]; *Ausonio* [e] *et Olybrio Coss.* (379.)

5. *Iidem AAA. Nebridio Comiti R. P.* Quidam post impletum [f] ordinem militiae palatinae, quam gesserant, honoremque transactum ad exceptorum scrinia transire nituntur. Hac igitur lege sancimus, ut nulli prorsus dehinc ista audendi relinquatur occasio, sed unusquisque eius scrinii, quod [g] primum militando delegit, ordinem persequatur, nec in alterius loco finem militiae requirat, qui iam proprii ordinis transegerit principatum. *Dat. V. Id. Oct. Constantinopoli, Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

6. *Iidem AAA. ad Probum Pf. P.* [h] Ab officiis palatinorum excellentia tua sciat ita penitus recedendum [i], ut neque [k] ipsa postmodum licitum sibi credat iisdem [l] aliquid iniungere, et praeterea provinciarum rectores prohibeat, quicquam ulterius tale conari. *Dat. VII. Kal. Nov. Mediolano, post cons. Merobaudis II.* [m] *et Saturnini.* (384.)

7. *Iidem AAA.* *) *Trifolio Comiti S. L.* Scriniis omnibus largitionum comitatensium infra scriptas decernimus dignitates **), ut, his contenti, ambiendi sibi aditum interclusum esse cognoscant, etiamsi speciale beneficium emendicato suffragio quisquam voluerit [o] impetrare. Annonas

---

Tit. XXX. Nov. Valent. III. de Palatinis (ed. Berol. p. 1294 sqq.). Cod. Iust. XII, 24. — c. 2. Cod. Iust. XII, 24, 3. Bas. VI, 31, 4. — c. 4. Cod. Iust. XII, 24, 4. Bas. VI, 31, 5. — c. 5. Cod. Iust. XII, 24. 5. Bas. VI, 31, 6. — c. 6. Cod. Iust. XII, 24, 6. Bas. VI, 31, 7. — c. 7 in Aur. et Lugd. appell. VIII., err. Cod. Iust. XII, 24, 7. Bas. VI, 31, 8.

---

esse. Utramque recte se habet. m) Be. vult *usurpare*, sed errat Be.

n) Codex *Haselle*, sed del. *H* virgula transducta. Cui. 1 — Ri*. *Asellae*. Go. annotat: „MS. habet *Hasello*, expuncta tamen ibi litera *H* ubi et *P. V.* internoscere mihi videor, quod si ita est, tum fuerit Hic, *Fl. Eugenius Asellus Praef. urbi*, qui memoratur in vet. Inscript Romae p. 193. n. 6. (Ri. ap. Grut. CXCIII, 6)". In inscr. ap. Gruterum CXLIII, 6 commemoratur *Fl. Eugenius Asellus* Praef. Urb. Be. igitur ad fidem Go. rec. *Asello*. Hodie in codice siglum dignitatis non apparet. Cum rubrica h. tit. incipit folium XXXVI. codicis. o) Ita codex, Cui. 1 — Ri*.; Be. *Sirmii*. p) Codex *Id. AA.* In Cod. Iust. ponuntur ipsa imperatorum nomina. q) Cod. Iust. *regendam princ.* — *si inhonestum aliquid gesserit*, minus eleganter sec. Go. r) Go. rep. vult *Stopis*. s) Go. *receptoriorum*, non *exceptoriorum*, quod alii volunt, legendum esse probat in comm. h. c. t) Go. repr. *iusta*, quod alii cj. videntur. De explic. vid. Go. u) Ita codex, Go. — Be.; Cui. 1 — Cui. 2* *aevi tempora*. Ceterum codex *nul | nulus a. t. evi*, sed corr. *nullus* et *aevi*. v) Go. em. *Bauzanis* s. *Bauzane* in comm. h. c., quem vide. x) Ita Be. auct. Ri., qui in notis tacite corr. Go. reponentem et hic et in sq. c. *Antonio* pro *Ausonio*, quod est in codice in edd. Cui. 1 — Ri*. *) Cod. Iust. *Hesperio*. y) Cod. Iust. om. *consistorianis*. z) Cod. Iust. *sit c. atque coni.* a) Cod. Iust. *maioribus et in provincia degentibus rectoribus provinciarum deb.* Mox codex *sus*, sed corr. *suis*. b) Seqq. des. in Cod. Iust. et videntur Go. fugitiva esse. Cum vv. *quem rationalis* incipit secunda pagina folii XXXVI. codicis. c) Go. v. *Dat.* pro *Reddita* s. *Accepta* accipit. d) Ita codex, Cui. 1 — Ri*.; Be. et Cod. Iust. *Sirmii*. e) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Auxonio*, impr. Go. Vid. not. *x* antec. Cod. Iust. *Ausonio*. f) Go. in notis: „*Expletum*." Supra et in inscr. sq. c. erosum est in codice v. *Iidem*. g) Cod. Iust. *quem*, impr. Go. Idem mox *elegit*. Paullo ante codex *reliquatur*. h) Go. modo ne subscriptio sit mendosa, inscr. vult *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius*, prob. Be. Vid. not. *m* sq. Cod. Iust. ut nos. i) Cod. Iust. *esse recedendum*. k) Go. explicat *nequidem*, non recte. l) Codex, Cui. 1 — Ri*. *hisdem*. Codex *a* (corr. *tua*) *sciat ita paenitus* — *rovinciarum* (corr. *provinc.*) — *Satni* (corr. *Satnini*). m) Ita Cod. Iust.; codex, Cui. 1 — Ri*. *secundo*; Be. *secund.* Go. existimat, tollenda esse vv. *post cons.*, cum haec subscr. plane sit singularis neque alias inveniatur. Vid. not. *h* supr. *) Go. rep. vult *Impp. Theodosius et Arcadius*, err. Vid. not. *h* antec. **) Ita codex, Go. et Cod. Iust.; rell. *dignitates decernimus*. Go. in notis: *Altiores dignitates*. o) Go. cj. *valuerit*, quod etiam libri mss. Cod.

etiam iuxta definitum dignitatum modum volumus postulari[o], nec amplius quicquam praesumi. §. 1. *Brevis. Quas dignitates, per singula scrinia, officium sacrarum largitionum habere statutum est*[p]. Scrinium[q] exceptores perf. ord. p̄. ñ. I. ducenarii. n. II. scrin. tabulariorum perf. ord. III. centenarii ñ. II. perfectiss. ord. III. *) n. I. perfectiss. cum consulares[r] ñ. II. epistolarii. n. II. ducenarius ī. I.[s] forma prim. ñ. III. centenarius ī. I. centenarii ñ. II. form. sec. ñ. II. epistulares ñ III epistularii *) ñ. III. form. III. ñ. II. forma. I. ñ. III. forma. prim. n. VI. scrinia cañ. form. sec. ñ. III. mittendarii form. sec. ñ. V. perfectiss. sat. ñ. III.[t] ducenarii[u] ñ. II. formae. tertię ñ. III. centenarii ñ..[v] centenarii n. VI. scriniarii numeror.[x] epistulares ñ. III. epistular. n. XII.[y] perf. ord. secundi ñ. I. formam[z] prim. ñ. IIII. form. prim. ñ. XI. form. sec. ñ. IIII. form. sec. ñ. XVIII.[a] *Dat. IIII.*

Iust. habent et optime quadrat. Similiter supra VI, 27, 16, not. *x*. o) Cod. Iust. *praestari*. p) Cod. Iust. *statuimus, hic est*. Vv. *Brevis — est* ap. Go.—Ri°. ita distinguuntur, ut quasi rubricam totius Brevis faciant. Ceterum sequentia, quod valde dolendum est, corrupte scripta sunt in codice Lugdunensi, solo huius loci fonte. Edidi igitur totum locum accurate ex codice, ubi vero omnia literis uncialibus, quas dicunt, scripta sunt, depictum, ut, qui coniecturis indulgerent, de loci habitu, qualis in codice est, iudicare possent. Hoc solum a me mutatum est, ut nonnulla verba auct. Go., quem Ri. — Be. secuti sunt, perspicuitatis caussa literis inclinatis describenda curarem. In edd. partim literae maiores in minores mutatae sunt, partim (ubique in edd. Go. et Be.) signa omissa, quibus compendium scripturae indicatur, partim puncta hic illic deleta et pro punctis commata posita, partim per compendium scriptis verbis aliae literae additae, aliae detractae. Maioris momenti diversitates indicatae sunt. Proxime ad codicem accedit Cui. 1. Ri. (Ri°.) denique, signis compendiorum receptis, ed. principem neque tamen omni ex parte restituere tentavit, a quo Be. iterum discessit. q) Go. cj. *in scrinio* aut, quod Be. prob., *per scrinium*. Cod. Iust. *Scrinii*. Edd. *exceptoris*, recte. *) Hic inc. folium XXXVII. codicis. r) Locus sec. Be. desperatus. Go. cj. *Cent. N. I.* aut *inter Consulares*. s) Vv. *ducenarius ñ. I.* bis scripta sunt in codice et ap. Go. — Ri°., errore. Be. ex Cod. Iust. quaedam excidisse suspicatur. *) Ita codex; edd. *epistulares n. II: epistulari n. III*, praeter Be., qui *epistolarii*. t) Ita codex. Cui. 1 *Sat. N.* et est spatium duarum literarum. Aur. Lugd. *Sant. N.*, sine spatio. Item Cui. 2, 2°, sed retenta scriptura *Sat*. Primum Go. *Sat.. N. III.*, quod receptum est in edd. Ri. — Be., ita quidem, ut in ed. Ri. et Be. post *Sat.* quattuor puncta ponantur, tria in ed. Ri°. Ri. non recte indicat diversitatem scripturae ed. Cui.; Be. cj. *perf. scrinii aureae massae ordinis* ex Cod. Iust., ubi scrinium mittend. excipit hoc scrinium. u) Cui. 2 — Ri°. *Ducennarii*. v) Ita codex; in edd. add. *II*. Cod. Iust. om. *cent. n. II*. x) Go. cj. *numerariorum* ex Notit. Imp. y) Haec *ep. n. XII.* non habentur in Cod. Iust. z) Be. cj. *forma*. Aur. Lugd. *Form. prim.* Go. — Be. *Formam prim.* a) Ita cod. Lugd. convenienter cum Cod. Iust. Edd. *XIII*. Ap. Be. brevis ita est: *Scrinium exceptoris perf. ord.p. n.I., ducenarii n. II.; scrin. tabulariorum perf. ord. III., centenarii n. II., perf. ord. III. n. I., perfectiss. cum consulares (?) n. II., epistolarii n. II., ducenarius n. I., form. prim. n. III., centenarius n. I., centenarii n. II., form. sec. n. II., epistolares n. II., epistolarii n. III., for. III. n. II., forma I. n. III., forma prim. n. VI.; scrinia can. for. sec. n. III.; mittendarii for. sec. n. V.; perfectiss. Sat.... n. III., ducenarii n. II., formae tertiae n. III., centenarii n. II., centenarii n. VI; scriniarii numeror., epistolares n. III., epistolar. n. XII., perfect. ord. sec. n. I., formam prim. n. IV., form. prim. n. XI., form. sec. n. IV., form. sec. n. XIII.* In Cod. Iust. etsi multis aliis mutatis, aliis resectis h. c. inde a vv. *Scrin. exceptor.* plenior ita legitur. *Scrinii exceptorum perfectissimus ordinis secundi numero unus, id est, primicerius exceptorum unus: ducenarii duo, id est tertiocerius, et quartocerius: centenarius unus, id est primicerius instrumentorum: epistolares numero duo: formae primae numero triginta sex: formae secundae numero quatuor: formae tertiae numero tres. Scrinii numerorum perfectissimus ordinis tertii numero unus: ducenarius numero unus: centenarii numero duo: epistolares numero duo: formae primae numero tres: formae secundae numero unus: formae tertiae numero duo. Sacri scrinii tabellariorum perfectissimus ordinis tertii numero unus: ducenarius numero unus: centenarius numero unus: epistolaris numero unus: formae primae numero tres: formae secundae numero quinque. Scrinii canonum perfectissimus ordinis tertii numero unus: ducenarius numero unus: centenarius numero unus: epistolares numero duo: formae primae numero quatuor: formae secundae numero quatuor. Scrinii mittendariorum ducenarius numero unus: centenarii numero duo: epistolares numero octo: formae primae numero septem: formae secundae numero triginta tres. Scrinii aureae massae perfectissimi ordinis tertii numero unus, id est, primicerius sacrae massae, numero unus: item secundocerius numero unus: ducenarii numero duo, id est, tertiocerius, et quartocerius: centenarii numero sex: epistolares numero quatuor. Aurifices specierum perfectissimus numero unus: ducenarii numero quatuor: centenarii numero sex: epistolares numero octo: formae primae numero decem et septem: formae secundae numero quatuor. Aurifices solidorum ducenarii numero unus, centenarii numero octo: epistolares numero sex: formae primae numero novem: formae secundae numero triginta. Sculptores et ceteri aurifices centenarii numero unus: epistolares numero quinque: formae primae numero sex: formae secundae numero decem et octo. Scrinii auri ad responsum perfectissimi ordinis primi numero unus: perfectissimi ordinis secundi numero duo: ducenarius numero unus: centenarii numero duo: epistolares numero tres: formae primae numero quatuor: formae secundae numero duo: formae tertiae numero unus. Scrinii a miliarensibus perfectissimus ordinis primi numero unus: ducenarius numero unus: formae primae numero unus: formae secundae numero duo: formae tertiae numero tres. Scrinii vestis perfectissimus ordinis tertii numero unus: perfectissimus ordinis secundi numero unus: ducenarii numero unus: centenarii numero unus: epistolares numero duo: formae primae numero septem: formae secundae numero decem: formae tertiae numero quatuor. Officialium sacrorum vestium ducenarii numero tres: centenarii numero tres: epistolares numero duo: formae primae numero duodecim: formae secundae numero decem: formae tertiae numero octo. Deputati sacrae vestis perfectissimi secundi ordinis numero duo: ducenarii numero duo: centenarii numero duo: epistolares numero duo: formae primae numero tres. Scrinii ab argento perfectissimi ordinis secundi numero unus: epistolares numero unus: formae primae numero sex: formae secundae numero tres: formae tertiae numero unus. Scrinii a pe-*

Id. Iun. Heracleae[b], *Richomere et Clearcho Coss.* (384.)

8. *Iidem* *) *AAA. Trifolio Comiti S. L.* Placuit iusta et omnibus mittendariis palatini offici[c] profutura suggestio, qua *) insinuasti, ut ex iisdem[d] annui singuli ex ducenariis, terni ex centenariis[e], habito provisionis intuitu, cingulo liberentur. *Dat. IV. Id. Mart. Constantinopoli, Arcadio A. I. et Bautone V. C. Coss.* (385.)

9. *Iidem AAA. Trifolio Comiti S. L.* De mittendariis palatinis annui singuli ex ducenariis, terni ex centenariis, habito provisionis intuitu, cingulo liberentur, et, prioribus decedentibus, locus sequentibus detur. *Dat. IV. Id. Mart. Constantinopoli, Arcadio A. I. et Bautone Coss.* (385.)

10. *Iidem AAA. ad Principium Pf. P.* Si quis iudicum palatino vel profligationem debitorum putaverit esse mandandam, vel eius impertiendum litigatori auxilium in lite privata, tam ipse quam eius officium per singulos, quibus vetita curanda commiserit, quinas auri libras fisci viribus inferre cogatur. *Dat. prid. Kal. Sept. Aquileia, Arcadio A. I.*[f] *et Bautone Coss.* (385.)

11. *Iidem AAA. Proculo Comiti S. L.* Olim[g] statuimus, ut ultra definitas dignitates nullus nec annonas nec strenas perciperet. Sed quia plerosque de diversis palatinis officiis sub occasione indepti honoris strenas et vestes ceteraque solennia ultra statutum numerum percepisse cognovimus, et id, quod ex superfluo praebitum est, exigi facias, et deinceps ultra statutas dignitates nihil praeberi permittas. *Dat. Non. Maii Constantinopoli. Acc. a Valerio Comite S. L. Honorio N. P.*[h] *et Evodio Coss.* (386.)

12. *Imppp.* *) *Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Severo*[i] *Comiti et Castrensi.* Nullus eorum, qui palatinis intra aulam obsequiis deputandi sunt, ad aliquod munus debet admitti, nisi cui annotatio nostra sortiendae talis militiae copiam patefecerit. *Dat. XVIII. Kal. Febr. Mediolani, Valentiniano A. IV. et Neoterio Coss.* (390.)

13. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Osio Comiti S. L.* Officium, quod sublimitatis tuae iussionibus obsecundat, eas tantummodo teneat dignitates, quas divae recordationis Valentis *) constitutio comprehendit. Nihil ultra nec peti convenit, nec sperari. *Dat. IV. Kal. Dec. Constantinopoli, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

14. *Iidem AA. Martiniano*[k] *Comiti S. L.* Officiorum palatinorum scriniorumque primicerii biennio transacto discedant, nec ulterius in eadem militia commorentur. Eos sane, qui ante hoc statutum in locis memoratis inventi sunt, ad metas triennii concedimus pervenire. *Dat. XV.* *) *Kal. Febr. Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

15 *Iidem AA. Constantio* **) *Comiti S. L.* His abiectis de officio palatino, qui inconsiderate ac vulgo sunt congregati, statutos ducentos viginti quattuor, supernumerarios sexcentos decem electissimos inhaerere praecepimus[l], et iuxta instructionem eminentiae tuae, quae annexa est, singulis scriniis vel rectoribus definitum numerum supernumerariorum deputari. §. 1. Si quis sane ad memoratam militiam accedere voluerit, ostensa generis fide tunc demum annotatione nostri numinis[m] palatinorum coetui societur. *Dat. XIII. Kal.* .....[n] *Constantinopoli, Theodoro V. C. Cos.* (399.)

— c. 8 coniungenda est cum c. 9 h. t. Cod. Iust. XII, 24, 8. Bas. VI, 81, 9. — c. 9 ap. Go. *VIII.* dicitur, err. Ceterum vid. c. 8 super. — c. 12 Go. fugitivam esse putat et coniiciendam in tit. de Castrensianis (VI, 32). — c. 14 commemoratur in Comm. Cuiacii ad c. 11 Cod. Iust. h. t. l. c. p. 462. Sec. Go. coniungenda est cum c. 6 C. Th. de Proximis (VI, 26) et cum c. 8, 9 C. Th. de Agent. in reb. (VI, 27). Vid. c. 6 cit., not. sup. In notis autem c. 4 C. Th. de Militari veste (VII, 6) rectius hanc c. iungi vult c. 4 cit.

cuniis perfectissimus ordinis secundi numero unus: formae primae numero unus: formae secundae numero duo: formae tertiae numero quinque. Argentarii comitatenses ducenarii numero unus: centenarii numero duo: epistolares numero tres: formae primae numero octo: formae secundae numero viginti quinque. Barbaricarii centenarii numero duo: epistolares numero quinque: formae primae numero octo: formae secundae numero unus. b) Codex, Cui. 1 — Ri°. Cod. Iust. *Heracliae.* Go. annum 394 apponit, mendose. Vid. supra not. *. *) Reinesius rep. *Imppp. Val. Th. et Arc.*, recte. c) Aur. Lugd. *iusta.* Cod. Iust. *iuste omnib. m. et palatinis officiis*, male sec. Go. *) Cod. Iust. *quam.* d) Codex, Cui. 1 — Ri°. *hisdem.* Cod. Iust. *annis singulis*, impr. Go. e) Codex, Cui. 1 — Ri°. *centuriis.* Go. cj. *centunariis* vel *centenariis*, quod c. 9 h. t. habet et Be. ex Cod. Iust. rec. In Cui. 1 — Cui. 2° hic locus ita interpungitur: *singuli ex ducenariis terni, ex centuriis habito pr. i. c. l.* Prorsus eadem ratione interpung. in Cod. Iust.: *annis singulis ex d. terni, ex c.*; simili distinguitur in sq. c., hac sola differentia, ut in Cui. 1 — Cui. 2° comma etiam post v. *singuli* ponatur. Go. hunc numerum improbans et hanc conturbationem cum ex prava interpunctione, tum ex interpretatione vv. *habito provisionis intuitu* derivans (addi hoc etiam potest, quod non intellexisse videntur, quomodo vv. *ex iisdem* in uno eodemque membro cum vv. *ex ducenariis* componenda essent) edidit *Ducenariis: terni, ex Centuriis, habito pr. i., c. l.*, quod Ri. Ri°. sec. et nos cum Be. paucis mutatis servavimus. f) Codex, Cui. 1 — Ri°. *II.*, mendose, quod Be. tacite correxit. Cum v. *cogatur* incipit in codice secunda pag. folii XXXVII. Ibidem periit in inscr. c. sq. v. *Iidem.* g) Vid. c. 7 h. t. h) Edd. aut *nob.* aut *Nob. P.* Codex *NOB. P.* *) Cui. 1 — Lugd. *Impp.* i) MS. sec. Go. *Severiano.* Ita est. Mox codex *Neotherio.* *) Haec Valentis c. sec. Go. non exstat. k) Go. *Martiano*, err. Vid. c. 4 cit., not. m. Mox codex *Offorum* et Ri. *primicerrii.* *) Vid. c. 4 cit., not. e. **) Codex *Constano.* l) Ita codex, Cui. 1 — Ri°.; Be. auct. Go. *praecipimus.* Ceterum codex *inconsideratae — congragati* (ponitur e supr. a). In eodem cum v. *ducentos* incipit folium XXXVIII. m) Cf. ad h. l. Zirardin. l. c. p. 243. n) Go. ex vestigiis MS. suppl. *Ian.* In Cui. 1 — Cui. 2° omiss. spatio scribitur *Kal. Cōst.* (s. *Constantinop.*) *Theod. V. C. Cons.* (Aur. Lugd. *Conss.*). Ap. Go. sex puncta ponuntur post *Kal.*, quinque tantum in ed. Ri, Ri°. Be. Mihi videntur quattuor lite-

16. *Iidem AA. Messalae Pf. P.* Salutari definitione censuimus[o], DXL et sex[p] de officio comitis sacrarum largitionum, trecentos privatarum[q], qui tamen nullis sint corporibus obligati; reliquos suis officiis et ordinibus esse reddendos, singulis tamen ita matriculis retinendos, ut *) patriae provincia pariter conscribatur; iudicibus admonendis de numero statuto, ut ceteri ad sua officia retrahantur, nec posthac sub specie militiae intra provinciam possit delitescere, qui sibi nec indultum commeatum nec publicam necessitatem docuerit esse mandatam. Curialem suum municipes vindicent, collegiatum proprium corpus adstringat, nec iudicem suum apparitor quondam desertor evadat. Sibi quisque, iure tamen, obnoxium exsequatur[r], adiutoribus quoque, qui matriculas tractant, supplicium deportationis cum amissione facultatum subeuntibus, si quemquam ultra numerum praestitutum siverint militare. *Dat. XI. Kal. Ian. Mediolano, Theodoro V. C. Cos.* (399.)

17. *Iidem AA. Longiano[s] Comiti S. L.* Serenitas nostra salubri sanctione disposuit *), ut quingenti quadraginta sex, qui tamen nullis sunt corporibus obligati, palatini sint, supernumerarii autem[t], ex quibus in decedentium locum, quos ratio invenerit, singuli subrogentur ad originem tractis desertoribus: sciente adiutore officii palatini, si qui supra statutum[u] numerum vel conniventia[v] vel negligentia eius irrepserit, avaritiam eius proscriptione omnium facultatum ac *) deportatione plectendam. Reliquos[x] autem, qui superflui fuerint, provinciis sine dilatione, datis auctoritatibus, restituantur. *Dat. X. Kal. Ian. Mediolano, Theodoro V. C. Cos.* (399.)

18. *Iidem AA.*[y] *Nestorio Comiti R. P.* Non aliter quilibet in officio sacrarum privatarum cingulum[z] militiae sibi sumendum existimet, nisi nostrae mansuetudinis annotationem *) meruerit. *Dat. prid. Id. Aug. Ancyrae, Stilicone[a] II. et Anthemio Coss.* (405.)

19. *Iidem AA. et Theodosius A.*[b] *Monaxio Pf. P.*[c] Domninum[d] ex-primiceriis sacrarum largitionum speciali beneficio ex-vicariis, ad similitudinem proximorum sacrorum scriniorum, esse praecipimus *). Ceteros primicerios scriniorum, et qui post illum primicerii totius erunt officii palatini ex-consularibus inter allectos esse decernimus. *Dat. XVI. Kal. Febr. Constantinopoli, Basso[e] et Philippo VV. CC. Coss.* (408.)

20. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Ioanni[f] Pf. P.* Palatinos, qui, sacrarum remunerationum rationem tractantes, inculpatim *) ad calcem terminumque militiae pervenerint, praeccepimus[g] ea habere privilegia, adiutorem et primicerios diversorum officiorum, quae nuper agentum in rebus scholae a[h] nostra sunt mansuetudine contributa; scilicet ut a tironum praebitione memorati reddantur exsortes, ceteraque onera non agnoscant, quae antea, cum nihil de hac re statuissemus *), ad dignitatis dispendium sustinebunt[i]. *Dat. VII. Id.*

— c. 16 commemoratur a Cuiacio in Comm. c. 10 Cod. Iust. eod. l. c. p. 462. Cf. c. 5 C. Th. de Off. com. sacr. larg. (I, 10). Go. putat, cum hac c. coniungendam esse c. sq. h. t., quamquam alii magistratui inscribitur. — c. 17. Vid. c. 16 h. t. Commemoratur a Cuiacio l. c. p. 462. — c. 18. Cod. Iust. XII, 24, 9. Bas. VI, 31, 10. — c. 20. Cod. Iust. XII, 24, 10. Bas. VI, 31, 11. Cf. Cuiacius l. c. p. 462. Fortasse coniungenda est cum c. 12 C. Th. de Censitor. (XIII, 11). Vult enim Tillem. l. c. T. V, p. 82, not. XXXIV, omnes constitutiones ad Ioannem anno 412 datas aut anno 422 aut 413 assignari. Quod si recte se habet, non dubitare licet, quin illae c. coassandae sint; distant enim uno tantum die, quod librariorum culpa factum est.

rae periisse. o) Go., nisi quid desit, *censuimus* pro *numerum constituimus, aestimavimus* dictum esse putat. Vid. not. *q*. p) Ita MS. sec. Go., recte; numerus autem antiquo more scriptus est et congruit hic numerus cum c. sq. Paullo post codex *offo com.* q) Be. suppl. vult *manere* vel *retineri*. Fortasse caussa erroris latet in vv. *et sex*, ut ibi add. sit *esse*. Vid. c. 17 h. t. *ut quingenti quadraginta sex — palatini sint*. Vid. not. *o*. *) Codex *uus* et paullo post *proproum*, sed em. *ut* et *proprium*. r) Go. in notis *persequatur*. s) Go. em. *Longiniano*. *) Vid. c. 16 h. t. Codex *quadaginta* (em. *quadrag.*) *sex quid tamen*. t) Go. suppl. *alii*, scil. *fiant*. Be. pro *autem* em. *etiam*. Fortasse exc. numerus. *Sexcentos. decem* statuerat c. 15 h. t. In v. *autem* incipit pag. secunda folii XXXVIIII. codicis. In ima pagina habetur numerus quatern. XXXVII. u) Aur. Lugd. *quis s. statum*. v) Ita auct. Go. reposuit Be. pro *cohibentia*, quod est in codice, Cui. 1 — Ri*. et fere semper in codd., etiam 1, scribitur pro *conniventia*. *) Bi. Ri*. mendose *ab*. x) Go. Be. recte em. *Reliqui*. y) Go. et Be. rep. volunt *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA.* Cod. Iust. *Impp. Theod. et Arcad. AA.*, impr. Go. z) Cod. Iust. *sacr. largitionum vel privatarum rerum cing.*, impr. Go. *) Cf. Zirardin. l. c. p. 491. a) Codex, Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. *Stilichone*. Cf. Zirardin. l. c. p. 438, not. b) Go. emendata antecedentis c. inscriptione (vid. supr. not. *y*) rep. vult *Iidem AAA.* c) Go. Reinesius em. *Pf. U.* d) Ita codex; edd. *Dominum*. *Dominum* vel *Domninum* nomen proprium hominis alicuius esse, Go. asseverat et vehementer vituperat Gutherium, qui de Officiis dom. August. lib. III, c. 9, p. 580 sq. ed. Lips. *Dominum ex - Primiceriis* pro nomine appellativo (Primicerio notariorum totius officii) acceperat. Reinesius recte cj. *Domninum*. *) Codex *praecepimus*. e) Aur. Lugd. *Basso*. Cf. Zirardin. p. 438, not. f) Codex, Cui. 1 — Lugd. *Iohanni*. Mox codex *ratione*. *) Cod. Iust. *tractantes inculpantur, ad*. g) Be. auct. Go. ex Cod. Iust. rec. *praecipimus*; rell. cum codice *praecepimus*. Deinde codex *primicerius*. h) Hic locus ita legitur in Cod. Iust. *pervenientes, nec non etiam adiutores et pr. div. off. praecipimus hab. priv. q. n. agentium in r. scholae* et om. *a*. Be. post v. *adiutorem* addi vult ex Cod. Iust. *etiam*. Go. existimat, vv. *adiutorem — officiorum* explicari exordium legis: *Palatinos — pervenerint* (*Adiutorem scilicet* etc.). Vult etiam pro *diversorum* aut *diversos* aut *universorum* scribi. Utrumque videtur Be. improb. Certe ordo verborum turbatus est. Codex *sholae*, sed corr. *scholae*. *) Codex *de hac restituissemus*. i) Em. *sustinebant*, quod Go. propos., prob. Be. Etiam Cui. l. c. habet *sustinebant*. In Cod. Iust. omnia

Iun. Ravennae, post cons.[k] *Honorii IX. et Theodosii V. AA.* (413.)

21. *Iidem AA. Anysio Comiti S. L. et Tauro Comiti R. P.* Ad similitudinem sanctionis*), quam de proximis sacrorum promulgavimus scriniorum, etiam in officio sacrarum largitionum atque privatarum[l] pro biennio annum sub perpetua observatione praecipimus custodiri. In[m] venerabili natali perennitatis meae, Theodosii[mm], exemplo*) proximorum, annus suscipiat exordium promotionis, et privilegia[n], quae huius modi officiis, vel primicerio[o] sacris legibus deferuntur, integra illibataque serventur. *Dat. III. Kal. Iul. Constantinopoli, Theodosio A. VII. et Palladio Coss.* (416.)

22. *Iidem AA.**) *Anysio Comiti S. L.* Cessantibus cunctis, quae super biennio de actu mittendariorum olim[p] statuta sunt, ad similitudinem exceptorum eiusdem militiae completo anno recedere eos, subituris eundem locum sequentibus, praecipimus; illis, qui nunc agunt, biennii actum, ex quo coeperunt, complentibus. *Dat. IV. Non. Maii Constantinopoli, Monaxio et Plinta Coss.* (419.)

23. *Iidem AA. Asclepiodoto Comiti S. L.* Quattuor mittendarios, qui per annos singulos[pp] ex officio palatino exire solenniter consuerunt, beneficiis, quibus tuo culmini visum fuerit, ex his videlicet, quae suae iurisdictionis esse, nec aliis ex consuetudine coelitus deputata cognoverit, tua sublimitas prosequatur. Etiam in posterum hac consuetudine permansura, ut, circumventione damnata, prolixa stipendia sive*) debita solatia consequantur. *Dat. III. Kal. Maii Constantinopoli, Honorio XIII. et Theodosio X. AA. Coss.* (422.)

24. *Imp. Theodosius A. et Valentinianus C. Hierio Pf. P.*[q] Nostrae moderationis arbitrio praestitutum est, ut privatiani privilegia largitionalis officii perpetuo consequantur, hoc est ut tam primicerius officii privatarum, quam alii quattuor reliquorum primicerii scriniorum*) eiusdem contemplatione militiae ex-consularibus inter adlectos esse mereantur, et tam in hac alma urbe, quam in provinciis honore potiantur; cum illustres viri memoratarum comites dignitatum ita simili iugiter infularum splendore decorentur, ut non culmine discingantur aequali[r], sed tempore. *Dat. XV. Kal. Dec. Constantinopoli, Theodosio A. XI. et Valentiniano C. Coss.* (425.)

TIT. XXXI. DE STRATORIBUS.

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Zosimum Praesidem Novae Epiri.* Per omnes provincias edictum generale misimus, ut ab[s] stratoribus unus tantum solidus*) probae nomine posceretur, et in offerendis equis certam formam, staturam, aetatem provinciales nostri custodiendam**) esse cognoscerent. Quos etiam fisco certo solidorum modo obnoxios[ss] fecimus, si, quod stratores petere nunquam metuunt[t], illi dare stratoribus[u] non timerent. Officium quoque gravitatis tuae centum argenti libris[v] mulctabitur, si[x] sciens praedictam rem gestam fuisse, non illico eam severitati iudiciariae prodidisset[y]. *Dat.**) *XIII. Kal. Iul. Apolloniae, Valentiniano et Valente*[z] *AA. Coss.* (365.)

— c. 21. Cod. Iust. XII, 24, 11. Bas. VI, 31, 12. — c. 24 commemoratur in Comm. Cuiacii ad c. 7 Cod. Iust. de Palat. sacr. larg. (XII, 24) l. c. p. 461.

Tit. XXXI. Cod. Iust. XII, 25. — c. 1. Cod. Iust. XII, 25, 1. Bas. VI, 32, 1.

dat. inde a v. *quae*. k) Ita Cod. Iust. et Go. in not.; Cui. 1 — Cui. 2* p̄ *Consulatum*. Ri. Ri*. *p. Consulatum*; et Go. Be. *p̄. Consulatum*. Codex *pcss* et incipit fol. XXXIX. Mox codex *Anyso*, sed corr. *Anysio*. *) Est c. 17 C. Th. de Proximis (VI, 26). l) Cod. Iust. add. *rerum*. m) Go. pro *in* vult vel *et* vel *ut*, sine dubio, quia in Cui. 1 — Ri*. est *custodiri in venerabili*. Sed v. *In*, quod cum Be. puncto seiunximus a v. *custodiri*, suo loco est. mm) Go. tenendum esse dicit v. *Theodosii*, quod nonnullis irrepticium esse videtur. Vid. c. 10 C. Th. de Praet. (VI, 4), not. *m*. *) Ita Cui. 1 — Cui. 2*. Be.; codex *exemplum*, unde Go.—Ri*. *ad exemplum*. Ceterum Cui. 2, 2* mendose *proximiorum*. n) Cod. Iust. *custodiri: ita ut et privilegia* et om. *In venerabili — promotionis et*. o) Cod. Iust. *primiceriis*. *) Go. — Ri*. *Idem AAA*. p) Haec lex periit. pp) Codex *singolus*. *) Codex *sine*. q) Codex *Hierierio PP*. Cui. 1 — Ri*. *Impp*. Cui. 1 — Lugd. *praeposito*. Cui. 2, 2* *PP. P.* Utrumque reprehendit Ri. *) Vv. *tam primicerius — scriniorum* proferuntur ap. Cuiacium l. c. In vv. *hoc est* incipit pag. secunda folii XXXIX. Paullo post codex *etiam in — iugeter*, sed corr. *iugiter*. r) Go. recte cj. *distinguantur*. De mutatione vv. *distinguendi* et *discingendi* vid. c. 7 C. Th. de Legit. her. (V, 1), not. *m*. Quod autem Go. *inaequali* em. pro *aequali*, id non iure factum esse videtur, cum haec vv. ita solvi possint: *non d. c., quoniam id aequale est, sed d. t.*

s) V. *ab* deest in Cod. Iust., sed tamen habetur in ed. Cui. Codex *generalem misimus*. *) Reinesius cj. *semper*, i. e. equus. **) Ita Cui. 1 — Cui. 2* et Cod. Iust.; Go. — Be. tacite edid. *custodienda*. Codex *custodiendā ese*, sed corr. *esse*. ss) Codex *obnoxius*. t) Cod. Iust. *formam staturam et aetatem — cognoscant — certo modo solidorum — petere interdictum est*. u) Codex, Cui. 1 — Lugd. *statoribus*. Utrum errore an consilio ap. Cui. non dixerim. Cuiacius enim in Comm. c. un. Cod. Iust. eod. l. c. p. 463 „Nihil, inquit, refert, stratores dixeris an statores.“ Sed illud h. v. rectius. Reinesius delet *non*, sed postea ipse se revocat. v) Ita Be. ex Cod. Iust.; codex, Cui. 1— Ri*. *libras*. x) Be. ex Cod. Iust. add. v. *si*, quod in Cui. 1 — Ri*. deest, sed iam Go. placuit. Etiam in codice deest *si*. y) Ita Be. auct. Go.; male enim codex, Cui. 1 — Ri*. *prodidisse*. Cod. Iust. *prodiderit*, quod haud scio an non praeferendum sit. *) Sec. Go. pro *Reddita*. z) Go. et Reinesius inserunt *IV.*, h. e. ann. 373, propter c. un. C. Th. Ne praefectianus (XII, 10) ad eundem Zosimum anno 373 datam et propter c. 22 C. Th. de Episcopis (XVI, 2) Paulino, Zosimi antecessori, anno 372 inscriptam. Hac de caussa deest anni nota apud Go.; Ri. Ri*. ponunt ann. 373.

TIT. XXXII. DE CASTRENSIANIS [a].

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Narsi, viro spectabili, Comiti et Castrensi S. P.* In officio*) spectabilitatis tuae, secundum formam divalium responsorum**), post completum tempus praefinitum, id est biennium, prioribus decedentibus [b] insequentes ad locum pro merito laborum stipendiorumque succedant. Nec ulla licentia tribuatur his, qui impletum deposuerint officium, denuo ad eandem militiam vel sollicitudinem remeandi. *Dat. VI. Id.* [bb] *Febr. Constantinopoli, Theodosio A. VII. et qui fuerit nuntiatus.* (416.)

2. *Iidem AA. Scholastico*), viro spectabili, Comiti et Castrensi sacri palatii* [c]. Nonnulli divinis impetratis apicibus primae vel secundae formae sacri ministerii supernumerarii ordinati sunt, quibus interpositis, et locum, qui vacaverit, occupantibus, statuti [d] secundae vel tertiae formae de superioribus gradibus excluduntur. Ideoque decernimus, ut, qui in prima vel secunda forma divino beneficio supernumerarii reperiuntur, statuti quia etiam secundae vel tertiae formae, alternis vicibus, hoc est per vicissitudines, promoveantur, ut nunc unus ex isto, nunc alter ex illo ordine ad superiorem statutorum locum, si vacaverit, progrediatur. De cetero observando, ut, si quis [e] primae vel secundae vel tertiae formae specialiter inter*) statutos gradum coelitus valuerit impetrare, supernumerarius [f], ultimus formae tertiae in matriculis habeatur. *Dat. prid. Id. Ian. Constantinopoli, Honorio XIII. et Theodosio X. AA. Coss.* (422.)

TIT. XXXIII. DE DECANIS.

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Helioni Comiti et Magistro officiorum.* Quattuor, qui ex corpore decanorum ad primum militiae gradum pervenerint, biennii spatio primiceriatus [g] gerant officium; neque ulterius cuiquam hoc loco liceat immorari [h], ut, omni gratia et ambitione cessante, post duorum annorum curricula succedant prioribus subsequentes. *Dat. prid. Non. Nov. Constantinopoli, Theodosio A. VII. et Palladio V. C. Coss.* (416.)

TIT. XXXIV. DE MENSORIBUS.

1. *Imppp. Arcadius* [i], *Honorius et Theodosius AAA. Aemiliano Magistro officiorum.* Primicerius mensorum, ad instar scriniorum [k], biennio expleto agentis in rebus ultimi militiam [l] sortiatur. *Dat. X.*) Kal. Aug. Ancyrae, Stilicone II.* [m] *et Anthemio Coss.* (405.)

TIT. XXXV. DE PRIVILEGIIS*) EORUM, QUI IN SACRO PALATIO MILITARUNT.

1. *Imp. Constantinus A. Palatinis* [n] *bene meritis suis* [o] *Salutem.* A palatinis, tam his, qui obsequiis nostris inculpata officia praebuerunt, quam illis, qui in scriniis nostris, id est memoriae, epistolarum libellorumque versati sunt, procul universas calumnias sive nominationes iubemus esse summotas, idque beneficium ad filios eorum atque nepotes ipso ordine sanguinis*) pervenire, atque immunes eos a cunctis muneribus sordidis et personalibus permanere cum universis mobilibus et mancipiis urbanis, neque iniurias**) eis ab aliquibus inferri; ita ut, qui haec contempserit, indiscreta dignitate, [p] poenas debitas exigatur. *Dat. IV. Kal. Nov. Treviris* [q], *Volusiano* [r] *et Anniano Coss.* (314.*))

Tit. XXXII. Cod. Iust. XII, 26. — c. 1. Cod. Iust. XII, 26, 1. Bas. VI, 32, 2. — c. 2. Cod. Iust. XII, 26, 2 mutil. Bas. VI, 32, 3.

Tit. XXXIII. Cod. Iust. XII, 27. — c. 1. Cod. Iust. XII, 27, 1. Bas. VI, 33, 1.

Tit. XXXIV. Cod. Iust. XII, 28. — c. 1. Cod. Iust. XII, 28, 1. Bas. VI, 33, 3. Coniungenda est h. c. cum c. 8 C. Th. de Off. mag. off. (I, 9). Cf. c. 8 cit., not. *i*.

Tit. XXXV. Cod. Iust. XII, 29. — c. 1. Cod. Iust. XII, 29, 1. Bas. VI, 33, 4.

---

a) Cod. Iust. *De C. Et Ministerianis.* Codex *Castrinsianis* et incipit cum hac rubrica fol. XL. codicis. Ibidem *Theodiosius.* *) Codex *Com. et Castrensi R P.* Aur. Lugd. *In officioso*, mendose. **) Haec responsa non inveniuntur. b) Ri°. *decedentium*, mendose. bb) In Cod. Iust. deest *Id.* et mox ap. Go. om. annus. Cf. Zirardin. l. c. p. 443, not. *) Cf. Heimbachius in Proleg. Athanasii Scholast. pag. IV. c) *S. Palatii* add. in m. Cui. 1 — Cui. 2°. Inde si cui probabile videretur, h. vv. non fuisse in cod. Lugd. et de cj. Cuiacii ex Cod. Iust. apposita esse, valde erraret, nam in codice sunt *sa* . . . | *palatii.* d) Go. *statutis.* Ita etiam codex. e) In vv. *Si quis* inc. c. 2 Cod. Iust. cit., omm. antecedd. *) Aur. Lugd. *in statutos.* f) Codex, Cui. 2 — Ri°. *supernumerarios* (prius etiam Cui. 1. Aur. Lugd. *supernumerios*), quod Be., auct. Go., ex Cod. Iust. em. Codex *minesterii* (corr. *ministerii*) — *vicisitudinis* — *supernumerarios* — *forfae tert.*

g) Codex, Cui. 1 — Cui. 2° *primiceratus.* Pagina secunda folii XL. codicis incipit cum rubrica h. tit. h) Cod. Iust. *cuiquam liceat in hoc immorari.* Mox codex *cassante*, corr. *cessante.*

i) Cod. Iust. *Impp. Honorius et Theodosius AA.* et om. *Arcadius.* Cui. 1 *Impp.* k) In Cod. Iust. des. vv. *ad instar scriniorum.* Codex *agentes.* l) Cod. Iust. *agentis in rebus militis militiam.* *) Vid. not. super. h. c. m) Cod. Iust. *Stilichone* et om. *II.* Codex *Stilichone II. et Antemio Coss.* Cf. Zirardin. l. c. p. 438, not.

*) Cui. 2 — Ri°. in ind. titt. *De privilegio.* Mox Cod. Iust. *militant.* n) *Et*, quod v. Cui. 1 — Ri°. add., deest prob. Go. in Cod. Iust. et sec. Go. in MS. Lugd., quam ob caussam a Be. recte deletum est. Non est et in codice. o) Cod. Iust. om. *suis.* Idem *S.* pro *Salutem.* Mox codex *tam in his.* Deinde fol. XLI. codicis incipit cum vv. *lorumq. versati sunt.* *) Codex *sanguinis varvenire* et corr. *per* a manu rec. Paullo post codex *unversis*, sed corr. *universis.* **) Go. *iniuria*, err. et Cod. Iust. *hoc* pro *haec.* p) Be. in not. add. *ad*, sine caussa. Vid. supra VI, 26, 14, not. *b* et infra VIII,

2. *Idem A. ad Proculum***) *Proconsulem Africae.* Si ex memorialibus vel ex palatinis nostris aliquis ad agendas curas rei publicae vel alterius officii fuerit destinatus, minime ab eo repraesentatio postuletur equorum. Qui autem in palatio obsequia non praebuerunt, sed ex alio hominum genere sunt, equos solennes pro huius modi actu[s] repraesentent. *Dat. VI. Kal. Aug. Constantino A. IV.*[t] *et Licinio Coss.* (319.)

3. *Idem A. ad Rufinum Pf. P.*[u] De cubiculis nostris vacatione donatos, vel diversis obsequiis palatinis, aut scriniis memoriae, epistolarum libellorumque, vel officio largitionum comitatensium singularumve urbium, sed et officio admissionum, ad legum nostrarum privilegia volumus pertinere, ut nec ipsi, nec filii, nec nepotes eorum ad curiam vel honores vel onera vel[v] munera municipalia devocentur. Meritoque his iungimus*) largitionales urbium singularum, ne privilegio separentur, quos dignitas propemodum similis copulavit, (memorati namque palatinorum matriculis attinentur) quique sub castrensi militant. Quibus omnibus condonamus, ne exactorum vel turmariorum**), quos capitularios vocant, curam subeant, vel obsequium temonariorum vel prototypiae[vv]. Nam beneficiis nostris ita digni sunt, ut, etiamsi quis ad diversas administrationes post obsequia palatina pervenerit, iisdem[x] debeant uti privilegiis, quoniam maior dignitas nulla[y] debet praeiudicium facere. §. 1. Nemo igitur ex filiis praedictorum vel servis castrensi peculio conquisitis[z] professionibus censualibus inseratur, vel numero accrescentium loco vel[a] deficientium subrogetur, si non fuerit innexus voluminibus censualibus. §. 2. Personalibus etiam et corporalibus muneribus liberentur, sive adhuc in palatio observent, sive optata quiete donati sint[b]. §. 3. Quibus omnibus privilegiis coniungimus agentes in rebus, licet meritis[c] militaribus videantur esse subnixi[cc]. *Dat. V. Kal. Mai. Sirmio*[d], *Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* (319.)

4. *Idem A. ad Iulium Verum Vicarium Italiae.* Palatinis nostris, qui ob spectatum laborem otio donati sunt, sub obtentu pensitationum, quae repraesentari consuerunt, tolerantia munerum sordidorum atque indigni oneris quorundam temeritate imponitur. Quod facinus, licet graviore poena plectendum est, tamen ita volumus emendari, ut gravitas tua ex officio rationum aeris speciem postulet, et in tabulas ei formatae[e] legis huius apices imprimat, ut, si quid tale sustineant, ad eas illico, quasi ad praesentia remedia, perfugiant, atque ab intentato onere liberentur. *PP. Id. Mart. Crispo II. et Constantino II. CC. Coss.*[f] (321.)

5. *Idem A.**) *ad universos Palatinos.* Ab his, qui post impleta officia fidelis obsequii administrationes publicas meruerunt, concessa quidem conantur privilegia

— c. 3 commemoratur in Cuiacii Comm. c. 8 Cod. Iust. de muner. (X, 41) l. c. p. 303 et c. 2 Cod. Iust. h. t. l. c. p. 466. Cod. Iust. XII, 29 2, mut. et c. 3 Cod. Iust. de Dignitt. (XII, 1). Bas. VI, 33, 5 et VI, 1, 20. Vid. infra not. u.

1, 1, not. *f*, X, 20, 2 et Prim. Nov. Theod. de Amota milit. praescr. (in ed. Berol. p. 1236). Cod. Iust. *p. d. exsolvat*, impr. Cramero in Opp. p. 85, not. 2, cui neque prob. *ad*, quod Be. add. vult, etsi ita habent codd. Haffnienais et Gottingensis. q) Codex, Cui. 1 — Ri°. *Triveris.* Cod. Iust. *Treveris.* Go. in Chron. h. a. alterius mensis vel loci nomen desiderat. r) Be. em. *Volusiano II.* *) Go. 316. **) Go. *Proculum* mendose. Mox codex *merialibus*, sed corr. *memorialibus.* s) Go. cj. *curatoricio.* Cf. c. 2 C. Th. de Equor. coll. (XI, 17). Codex *equosollemnes.* t) Go. em. *V.* (319) propter c. 1 C. Th. de Itin. mun. (XV, 3) eodem anno eidem Proculo Proc. Africae inscriptam. Adde c. 2 C. Th. de Off. proc. (I, 12). Be. prop. aut *V. et L. Caes.*, quod ad Go. sententiam redit, aut *Lic. IV.* (315), impr. Go. in Chron. ann. 319. Illi cj. obstat, quod haec c. contra consilium conditorum C. Th. recentior fit sequenti, huic, quod Proculus Proc. Africae ann. 315 non invenitur. Error sine dubio in mense latet. u) Codex *PPO.* Cui. 1 — Ri°. *Praepositum.* Go. abiecta sua ipsius cj. *Praepositum Cubiculi* prop. *Praefectum Praetorio*, quod Be. rec., nec solum Cod. Iust. et scriptura codicis Lugd., sed aliae etiam h. anni leges commendant, et iam ante Go. emend. erat in Corr. Cui. 2, 2°. In c. 3 Cod. Iust. cit. pro *ad Rufinum Pf. P.* est *ad Numphidium PP.*, sine dubio mendose. Ceterum vid. supra c. 1 de Sponsalibus (III, 5), not. *l*, Wenckium ad eandem c. 1, not. z. v) Be. ex Cod. Iust. add. *vel*, quod deest in codice et in Cui. 1 — Ri°.; Go. in comm. *munerave.* *) Ita codex; edd. *ingerimus*, male (vid. §. 3 h. c.). Go. Ri. *Meritoque*, err. Paullo post codex mendose *copulatuit* et incipit pagina secunda fol. XLI. in vv. *trensi militant.* **) Reinesius cj. *temonariorum.* Codex *capitularius.* vv) Cod. Iust. *pentaprotiae.* x) Cui. 1 — Ri°. *hisdem.* Ceterum Aur. Lugd. *perveverit*, err. y) Vv. *maior — facere* translata sunt in c. 3 Cod. Iust. cit., quae ita efformata est: *Maior dignitas nulli debet circa prioris dignitatis, seu militiae privilegia praeiudicium facere* et seq. h. c. subscr. z) Codex, Cui. 1 — Lugd. *cunquisitis.* a) Go. em. *locove*, recte. b) Ita Be. ex Cod. Iust.; codex, Cui. 1 — Ri°. *sunt.* c) Supra codex mendose *corpolibus muner.* V. *Meritis*, quod excidit in Cui. 2 — Be., neque est in Cod. Iust., ex Cui. 1 — Lugd. recipiendum esse duxi, inprimis cum Cuiacius in Comm. l. c. p. 467 hanc Codicis Theod. scripturam afferat, quare Go. ad h. l. sine necess. annotat: „privilegiis scilicet." Et revera in codice habetur v. *meritis.* cc) In Cod. Iust. h. c. aliis mutt., aliis additis aut resectis ita legitur: *De — palatinis, memoriales etiam, qui in scriniis memoriae, ep., libellorum, sacrarumque dispositionum referuntur: nec non, et si qui in utroque officio palatinorum comitatensium s. urbium et off. admissionum et castrensis sacri palatii militant: privilegia volumus habere, ut nec ipsi, — eorum ad honores vel mun. m. devocentur* (om. *Meritoque — militant*): *Quibus — temonariorum vel pentaprotiae, aut etiam tyronis praesentationem agnoscant. Nam beneficiis — ut etiam censualibus, vel personalibus vel corporalibus muneribus liberentur, et habeant castrense peculium, sive adhuc palatium observent, sive optata etc.* d) Ita codex, Cui. 1 — Ri°.; Be. ex Cod. Iust. *Sirmii.* Mox Aur. Lugd. *Licino.* e) Go. em. *efformatae.* Mihi placet *eius* (sc. *aeris*) *formatae legis.* f) Cui. 1 — Be. *Consulib.* Codex *oten u* (corr. *obtentu*) — *plectendum — ilico — abq. ab int.* *) Go.

detorquere, nec intelligunt, fastigiis promotionum in sublime provectos ab immunitate legitima exui minime oportere. Ideoque praecepimus[g], ut palatini nostri expleto munere fidelis obsequii, cum ad dignitatum cumulos elati fuerint, nihil de concessis privilegiis perdant, sed incrementis dignitatum utilis augeatur immunitas. De qua re ad praefectos praetorio et ad praefectum urbis scripta direximus. *Dat. III.**) *Non. Iul. Vacoi, Ianuarino et Iusto Coss.* (328.)

6. *Impp. Valentinianus et Valens AA. Have*[h], *Arthemi*[i], *karissime nobis.* Mirati admodo[k] sumus, te, non consideratis privilegiis palatinorum, quosdam ex eorum numero susceptoribus velle coniungere, cum id minime legis nostrae[l] sententia comprehendat etc. *Dat. XIII. Kal. Oct. Aquileia*[m], *divo Ioviano et Varroniano*[n] *Coss.* (364.)

7. *Iidem AA.*[o] *ad Praetextatum Pf. U.* Omnes, qui intra consistorii secreta veneranda notariorum funguntur officio, quique in scriniis militant, quique inter agentes in rebus plenum vigiliarum munus exercent, admissionales etiam, et qui sub castrensi*) officio sive comitatensibus sive privatis largitionibus obsecundant, cum pro merito probitatis et fidei accessu istius**) fuerint splendoris ornati, constetque[p] eos tunc temporis honoratos, cum a palatinis mitterentur obsequiis, a primis quibusque gradibus usque ad perfectissimatus ordinem, tametsi prosecutoriarum adiumenta non habeant, praerogativa concessi honoris utantur. Comitibus autem, quorum iam celsior locus est, et tribunis[q] ita demum prosit allectio, si sacra ad urbanae officium praefecturae scripta pertulerint, quibus eorum vita laudetur. Haec peculiariter Romae servetur, ut, habito[qq] loci honorisque delectu, habito etiam virium fortunarumque discrimine, et laboribus singulorum congrua praemia rependantur, et hi ad impetratam allectionem pertineant, quos post gloriosum laborem exhauriri senatoriis sumptibus non oportet. *Dat. XIV.*[r] *Kal. Dec. Treviris.*[s] *Acc.*[t] *IV. Id. Dec. Lupicino et Iovino Coss.* (367.)

8. *Iidem AA. ad Probum Pf. P.*[u] Circa palatinos nostros quies illibata permaneat, quo intelligant cuncti, ne[v] officia impunitum habere, nec iudices, si inquietentur hi, quibus post documenta fidelis obsequii, sub nostris acta conspectibus, plena est impertienda tranquillitas. *Dat. III. Kal. Sept. Brisiaci, Valentiniano N. P. et Victore Coss.* (369.)

9. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Arborium Pf. U.**) Omnes, qui e palatio sacro vel privilegiis ambiuntur, vel provinciali administratione donati sunt, nullis volumus conventionibus fatigari. Quisquis igitur agentem in rebus aliumve palatina dignitate subfultum, qui vel post administratam provinciam honorati auctoritate fulcitur, vel testimonii nostri assertione confidit, frequenter[x] super dignitate sua interpellatione pulsaverit, quinque librarum auri illatione tenebitur. *Dat. XV. Kal. Mart. Triberini*[y], *Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

10. *Iidem AAA. ad Probum Pf. P.**) Rectores provinciarum illicitum esse cognoscant, quemquam, qui e palatio gloriosa administratione perfunctus, seu vacatione donatus sit, ulli**) necessitati extra ordinem subiugandum, praeterquam semel[z] ad professionem proprii la-

— c. 5 fortasse coniungenda est cum c. 9 C. Th. de Off. rect. prov. (I, 16), c. un. C. Th. de Privil. appar. (VIII, 3), c. 21 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5). Cf. c. 9 cit., not. super. et not. *u*. — c. 7 commemoratur in Comm. Cuiacii ad c. 14 Cod. Iust. de Murileg. (XI, 7) l. c. p. 346, c. un. Cod. Iust. de Praepos. lab. (XII, 18) l. c. p. 442 et c. un. Cod. Iust. de Perfectiss. (XII, 33) l. c. p. 470. — c. 9 in Cui. 1 — Lugd. numerum *VIII.* habet.

Ri. *Idem AA.* Ri°. *Iidem AA.* Codex *offici*, sed corr. *officia* et incipit folium XLII. cod. cum v. *fidelis.* g) Codex, Cui. 1 — Ri°. *praecepimus*, quod ferri potest, dummodo forma epistolari h. c. scriptam fuisse cogitemus. Be. de cj. Go. *praecipimus.* *) In codice numerus *III.* abscissus est. h) *Have* desideratur in MS. Go., recte. i) Cui. 1 — Lugd. *Artemi.* Ita etiam MS. Go., sed potius codex *Harsemi*: quare levi mutatione rest. *Arthemi.* Cui. 2 — Be. *Anthemi.* Cf. c. 9 C. Th. de Off. rect. prov. (I, 16), not. *d* et constitutiones cum h. c. coniungendas. k) Go. Be. recte prop. *admodum.* l) Haec Valentiniani lex non exstat. m) Ita codex, Cui. 1 — Ri°., sed Be. *Aquileiae.* n) Cui. 2, 2° *Varriano.* Ceterum h. c. est *Accepta XV. Kal. Nov. Salerni.* Cf. c. un. C. Th. cit. o) Be. huic et prox. c. addi vult vv. *et Gratianus A.*, qui anno 367 a Valentiniano creatus est Augustus IX. Kal. Sept. Cf. Go. in Chron. h. a. p. LXXXI. sq. Mox codex *quibq.*, sed corr. *quique.* *) Go. annotat: „Est qui *hic* tentat *Castrensis*: vel ita, *et qui sub Castrensi*, *et qui in officio sive Comitatensium sive privatarum largitionum.* Quo nil opus: *Sub Castrensi officio*, id est, Castrensiano.“ **) Ex h. v. *istius* sec. Go. apparet, huius legis partem periisse. Ceterum codex habet *probatis* pro *probitatis.* p) Go. cj. *constiteritque*, quod non probamus. q) Go. em. *tribuni*, sine causa. Infra in syll. *sit allectio* inc. pag. sec. fol. XLII. cod. qq) Cod. *prosesecutoriorum* (sed em) — *habitu* — *rependatur.* r) Go. in Chron. h. a. *XIII.* s) Codex, Cui. 1 — Ri°. *Triveris.* t) Be. putat add. esse *Romae*. Go. in Chron. h. a. *Acc. V.* u) Codex, Cui. 1 — Cui. 2° *PPO*, sed Go. — Ri°. *PP. O.*, impr. Go., cum Probus non Orientis, sed Italiae, Illyr. et Afr. praefectus pr. fuerit. Recte igitur Be. ed. *Pf. P.* Nam siglum illud, quod in codice et in primis edd. est, fere semper in codd. pro *Praef. Praet.* positum est. Vid. c. 10 h. t., c. 4 C. Th. de Salgamo (VII, 9), not. *p*, VII, 6, 2, not. *z*, VII, 13, 1, not. *r*. Ceterum in codice periit sigl. *Iidem.* v) Go. Be. em. *nec*, recte. *) Go. in Chron. h. a. *Pf. P.* x) Go. pro *frequenter* prop. *nequiter* vel *frequente*. Lego *frequentius et super* etc. Codex *nostri ad adsertione.* y) Ita Cui. 1 — Be. et MS. Go.; sed codex habet *Triberim*. Cui. 2, 2° in Corr. *Trever.* Etiam Go. in not. em. *Triberis*; sed in comm. habet *Treviris* et in Chron. *triberi*, impr. Be. et inconstantiae Gothofredum accusante, propter c. 1 C. Th. de Princ. ag. in reb. (VI, 28); sed tamen alio mense data est c. 1 cit., alio haec c. Vid. c. 1 cit., not. *o*. Ambigit praeterea Go., Gratiano an Valentiniano haec c. tribuenda sit. *) Codex, Cui. 1 — Lugd. *PPO*, i. e. Pf. P. Cui. 2, 2° *PPP.* Vid. c. 8 h. t., not. *u*. Ceterum Aur. Lugd. *Iidem AA.* **) Folium

beris non modo ulla conventione cogendum, verum etiam[a] levi saltem commonitione pulsandum. Quod si quis iudex hoc praeceptum temerare contenderit, eius officium, penes quod culpam neglectae iussionis haerere manifestum est, quinque librarum auri condemnatione mulctandum est. *Dat. V. Kal. Iul. Aquileia*[b], *Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

11. *Iidem AAA.*[c] *Eutropio Pf. P.* *) Ab omnibus ex aula nostra decedentes viri iniunctis habeantur immunes; numerariorum fastus vel rapaces quaestus, tanquam experientes et idonei, non patiantur[d], nec post emeritam missionem ad ministeria senes, debiles seu vacantes, obliterata laboris exacti consideratione, revocentur. *Dat. III. Non. Febr. Constantinopoli, Eucherio et Syagrio VV. CC. Coss.* (381.)

12. *Iidem AAA.*[e] *ad Cynegium Comitem S. L.* Quoscunque palatinae militiae officiis deputatos per decem annorum spatia quisquam ad ordinem sibi debitum repetere cessaverit, postea super petitione personae agere nihil poterit. *Dat. III. Non. Mart. Constantinopoli, Merobaude II. et Saturnino VV. CC. Coss.* (383.)

13. *Imppp. Valentinianus et*[f] *Theodosius et Arcadius AAA. ad Pinianum Pf. U.* Omnes, qui in palatio militando diversis actibus paruerunt, secundum legem domini germani[g] nostri in tantum[h] eius dignitatis, cuius meruerint missionem, obtinere norint[i] insignia, ut his omnibus praeferantur in ordine atque consessu, qui posteriore tempore regendas provincias dignitatesque susceperint palatinas[k]. Hoc autem generale decretum si quisquam temeraria usurpatione violare tentaverit, sacrilegii *) reus legibus censeatur. *Dat. prid. Non. Iul. Mediolano. Acc. IV. Kal. Sept.* **) *Honorio N. P. et Euodio Coss.* (386.)

14. *Impp. Honorius et Theodosius AA. ad Asclepiodotum Pf. P.* Qui intra nostra scrinia vel agentum in rebus vel palatinorum tam comitis largitionum, quam comitis privatarum, vel apparitionis amplissimae praefecturae praetorianae sacramenta[l] se devoverit, et quindecennii[m] transcursu curriculo nulla fuerit a collegis conventione pulsatus, assumpti cinguli honore laetetur, nec emensa[n] militia relictae originis invidia quatiatur. §. 1. In cohortalinorum autem militia praedicta tempora propaganda censemus, non quod maiores[o] in ipsis rei publicae vires sint, quam in curialibus constitutae, sed quod non iisdem[p] privilegiis inferioris sortis homines debeant honorari. Ideoque decernimus, ut, si in ea militia, ad quam transire conati sunt, viginti quinque annos singula[q] fortunae suae conventione peregerint, et in officiis sine inquietudine et intermissione permanserint, quibus se, quamvis illicite, sociarunt, ipsi quoque securi sint, et a prioris*) conditionis macula liberentur. §. 2.[r] Liberos autem curialium vel cohortalium *) quandoque susceptos, sive ante praerogativam et tempora expressa praesumptae militiae, sive post decursa stipendia, originalem sequi conditionem oportet, quoniam satis[s] est, parentibus eorum vacationem a nostra clementia pro remuneratione fuisse concessam. §. 3. Haec autem lex non ad illos pertinet, qui vel curiis vel suis officiis per sententias *) iudicum traditi sunt, quos quidem[t] propriam necesse est, cui addicti sunt, fortunam amplecti, sed ad eos, de quorum conditione in iudiciis

— c. 11. Cf. c. 6 C. Th. de Curiosis (VI, 29), not. *y*. Cod. Iust. XII, 29, 3. extr. vv. res. Bas. VI, 33, 6. — c. 12 sec. Go. in Chron. h. a. coniungenda est cum c. 96 C. Th. de Decur. (XII, 1), quamquam alii magistratui inscripta. — c. 13. Cod. Iust. XII, 29, 4. Bas. VI, 33, 7. — c. 14 coniungenda est cum c. 25 C. Th. de Cohort. (VIII, 4). §. 2 h. c. consonat cum c. 184 C. Th. de Decur. (XII, 1). Vid. infr. not. *r*. Fortasse etiam cohaeret cum c. 3 C. Th. de Assessor. (I, 21), cuius dies videtur corrigendus esse.

XLIII. codicis incipit cum vv. *sit ulli.* z) Go. em. *propterea que senem*; Be. *senes.* Vid. c. sq. h. t. Neutrum placet. Quid, si scrib. *simul?* a) Go. om. *etiam*, etsi in not. add. et a r. m. add. in m. cod. Em. Go. *ne*, contra Be. antea *nulla* pro *ulla* legi vult. Uterque errat, nescius hos accusativos cum infinitivo coniungendos esse cum vv. *illicitum esse.* b) Ita Cui. 1 — Ri°.; Be. *Aquileiae.* c) In codice huic c. apponitur numerus *XII*, in quo aut error librarii latet aut indicium, unam h. t. constitutionem in antecc. omissam esse. In Cod. Iust. pon. ipsa imperatorum nomina. *) Vid. c. 10 h. t., not. *. d) Cod. Iust. *Ex a. n. discedentes v. ab omnibus iniunctis — numerariorumque fastus — patiantur* et des. seqq. Codex, edd. ante Be. *idonei potiantur* et om. *non.* Probabilius tamen est scriptum fuisse *immunes: nec numerariorum — idonei patiantur.* e) Be. add. abet *et Arcadius A.* f) Cod. Iust. recte om. *et.* Idem *AAA. Piniano.* g) Go. intelligit constitutionem illam, quam Gratianus ante quinquennium anno 381 ad Valerianum Pf. U. dedit, cuius partes sunt c. 2 C. Th. de Primicerio (VI, 10), c. 5 C. Th. de Honor. cod. (VI, 22), c. 2 C. Th. de Proximis (VI, 26). h) Cod. Iust. *paruerint, volumus in tantum.* i) Cod. Iust. om. *norint.* k) Cum v. *palatinas* incipit secunda pagina folii XLIII. codicis. Sqq. ita mutata sunt in Cod. Iust.: *Si quis autem temeraria usurpatione statuta violare tentaverit, sacrilegii poenam sustineat.* *) Sec. man. repos. in codice *collegii.* **) Go. in Chron. h. a. annotat: „Quinquagesimo quinto post die: nisi malimus hic reponere *IV. Kal. Sext.* (Ri. *Sept.*, mendose) et sic vigesimo secundo post die." Mox Go. *Eunodio.* l) Be. cj. *sacramentis.* An *sacramento?* Go. *sacramenta* pendere facit a praepos. *intra.* m) Cui. 1 — Be. *quindecimi in tr.*, sed MS. Go. *quindecennii*, quod recepi, etsi in codice est *quindecē | in tr.* Go. cj. *quindecennii transcursus curriculo*, sed Be. *quindecennii transcurso*, quod mihi prob. Sine dubio in MS. in finis est v. *quindecennI.* n) Pro *emensa.* o) Go. em. *minores*, sine causa. In codice supra *ipsis* ponitur *in.* Idem mox *viris.* p) Codex, Cui. 1 — Ri°. *hisdem.* q) Go. recte cj. *sine ulla*, Be. *singulari.* *) Codex *officis sene* (sed em. *sine*) — *inlicitae — priores*, sed em. *prioris.* r) Ex hac §. 2 facta est c. 184 C. Th. de Decur. (XII, 1) eodem anno eidem Asclepiodoto inscripta. Mirationem ergo movet discrepantia subscriptionis utriusque legis, quarum haec data est *XV. Kal. Iun.*, illa 184 cit. *XVII. Kal. Maii.* *) c. 184 cit. *cohortalinorum.* s) Ri°. *fatis*, err. *) Hinc incipit folium XLIV. codicis. Idem paullo post *sunt quo fortunoam*, sed corr. *fortunam.* t) Suspectus est lo-

quaestio vertitur, ut datam formam cognitores observent. *Dat. XV. Kal. Iun. Constantinopoli, Asclepiodoto et Mariniano Coss.* (423.)

15. [t] *Imp. Constantinus A. ad Severum Pf. U.* Omnes palatinos, quos edicti nostri iam dudum certa privilegia superfundunt, rem, si quam, dum in palatio nostro morantur, vel [u] parcimonia propria quaesiverint, vel donis nostris fuerint consecuti, ut castrense peculium habere praecipimus. Quid enim tam ex castris est, quam quod nobis consciis, ac prope sub conspectibus nostris acquiritur? Sed nec alieni sunt a pulvere et labore castrorum, qui signa nostra comitantur, qui praesto sunt semper actibus, quos intentos eruditis [v] studiis itinerum prolixitas et expeditionum difficultas exercet. Ideoque palatini nostri, qui privilegiis edicti uti potuerint [x], peculia sua praecipue retineant, quae, dum in palatio [y] constituti sunt, aut labore, ut dictum est, propcio aut dignatione [z] nostra quaesiverint. *PP. X. Kal. Iun. Constantino A. VI.* [a] *et Constantio C. Coss.* (316.)

TIT. XXXVI. *) DE EQUESTRI DIGNITATE.

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA.* [b] *ad Mamertinum Pf. P.* Equites Romani, quos secundi gradus in urbe omnium obtinere volumus dignitatem, ex indigenis Romanis et civibus eligantur, vel his peregrinis, quos corporatis non oportet annecti [c]. Et quia vacuos huius modi viros esse privilegiis non oportet, corporalium eos iniuriarum et prosecutionum formido non vexet; ab indictionibus quoque, quae senatorium ordinem maneat, habebuntur immunes. *Dat. prid. Kal. Nov.* [d] *Philippopoli, divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

TIT. XXXVII. DE PERFECTISSIMATUS DIGNITATE.

1. *Imp. Constantinus A.* *) *ad Paternum Valerianum* [e]. Codicillis perfectissimatus fruantur, qui impetraverint [f], si abhorreant a conditione servili, vel fisco aut curiae obnoxii non sint, vel si pistores non fuerint, vel non in aliquo [g] *negotio constiterint, nec sibi honorem venali suffragio emerint, nec rem alicuius administraverint......*

— — — — — —

— — — — — —

— c. 15. Cod. Iust. XII, 31, 1. Bas. LVII, 2, 1.

Tit. XXXVI. Cod. Iust. XII, 32. — c. 1. Cod. Iust. XII, 32, 1. Bas. VI, 34, 1. Fortasse coassanda est cum c. 14 C. Th. (V, 18) aut c. 17 eod. In indice rubricarum Cui. 1 huic tit. praefigitur numerus *XXVIII.* et sequenti numerus *XXIX.* Vid. supra tit. XXVIII. huius libri, not. sup.

Tit. XXXVII. Cod. Iust. XII, 33. — c. 1. Cod. Iust. XII, 33, 1. Bas. VI, 34, 2.

cus, ubi haec lex in C. Th. legitur, nam propter consules subscriptos necessario ponenda erat inter c. 4 et 5 h. t., non in extremo titulo. Neque ea quidem ad h. t. pertinet, quod et argumentum docet et rubrica eidem legi in Cod. Iust. praemissa: *De Castrensi Omnium Palatinorum Peculio* (XII, 31). Non dubito igitur, quin haec rubrica in codice Lugdunensi, etsi hic nullum lacunae vestigium habet, exciderit, quam recepissem, nisi seqq. tituli suum quisque numerum haberent. u) Codex, Cui. 1 — Ri*. add. *et*, quod Cod. Iust. et Be. recte om. et Go. displicet. v) Cod. Iust. *intentos et eruditos*, sed Go. prob. C. Th. scripturam. x) Cod. Iust. *potuerunt*, impr. Go. y) Cod. Iust. add. *nostro.* z) Cod. Iust. *donatione*, sed Go. praefert scripturam C. Th. a) Go., prob. Be., etsi *VI.* etiam in Cod. Iust. habetur, em. *VII.*: nam *Constantino A. VI. et Constantino Caesare*, h. e. ann. 320 (hunc annum etiam Cod. Iust. habet) non Severus Pf. U. fuit, sed Valerius Maximus. Cf. supra c. 1 C. Th. de Honor. codicillis (VI, 22), not. *a*. In Chron. autem anni 320 Go. annotat: „ye. *Pro praef.* V. sup. A. 319.“

*) Hinc incipit secunda pag. fol. XLIV. codicis. Codex *XVI.* et excid. *Tit. XX.* Similiter in sq. c. erosum est v. *Tit.* b) Cod. Iust. *Imp. Valentinianus A.* c) Cod. Iust. *Equites Romanos secundum gradum post Clarissimatus dignitatum obtinere iubemus* et dcs. rell. Go. em. *dignitatum*, male. Codex *indignis* et paullo infra *ordinum*. d) In Chron. h. a. Go. retrahit h. c. ad *VIII. Kal. Ian.*; quod si est, huic legi coassanda est c. 14 C. Th. (V, 13); sed in comm. Go. rep. *Romae*, qua em. admissa haec c. fortasse coniungenda est cum c. 17 eod.

*) Go. in not.: „Hactenus MS. Theodosianus: nam caetera quae sequuntur hic, Cuiacius supplevit ex Cod. Iust.“ Sed haec vv. ab editoribus h. l. falso apposita esse, nunc patet ex codice, quem contuli. Is enim non hic desinit, sed in vv. *vel non in aliquo.* Omnes libri MSS. Cod. Iust. *Iustinianus*; a Cuiacio editum est *Constantinus.* e) In codice deest dignitas *Valeriani.* Go. cj. Valerianum *PPf.* sive Vicarium urbis fuisse. Tum lex ad ann. 330 commode referri potest, quo Valeriano agenti Vicariam praef. inscribitur c. 3 C. Th. de Sponsalibus (III, 5). Dignitas abest etiam a Cod. Iust.; Aur. Lugd. *Impp.* pro *Imp.* f) Cod. Iust., etiam ap. Cuiacium, *fruentur qui impetraverant.* g) Vid. not. * antec. Sequentia reposuit Cuiacius ex Codice Iust. Pro asterisco, quo in Cui. 1 — Cui. 2* lacuna indicatur, lineolas in eundem finem posui. Cum vv. *in aliquo* finitur folium XLIV. (Vid. not. * anteced.), quod est sextum quaternionis XXXVII., qui numerus est in folio XXXVIII. Iam vero quaternionis XXXVIII. numerus cernitur in m. folii XLVI., quae res docet, nullum huius quaternionis folium deesse. Nihilosecius autem post folium XLIV. membrana interiecta aliqua excisa est, in qua praeter extremam h. c. partem scriptum erat rubrum libri VII., quae quidem res ansam dedit membranae excidendae; nam cum librarius nitoris caussa spatium aliquod scripturae vacuum reliquisset, haec membrana in alium usum sublata est, similiter atque in aliis codicis locis, veluti in extremo libro VII., ubi illa, quae librarius splendoris caussa non expleverat, a barbara manu excisa sunt. Iam vero, quantum perierit cum membrana excisa, fortuito definiri potest. Contigit enim, ut in secunda folii XLIV. pagina superessent vestigia rubri coloris, qui fuerat in prima excisae membranae illius pagina. Eo solebant librarii scribere formulam, si qua librum, hic ergo sextum claudebant. Apparet igitur, unam tantum paginam desiderari cum extrema huius constitutionis parte et cum formula, quam dixi: ut omnino C. Th. h. l. consonet cum Cod. Iust., in quo statim post hunc titulum transitur ad rem militarem, septimi C. Th. libri argumentum. In adversa autem folii excisi pagina sine dubio splendidissimis literis scripta erat formula, quae novum librum, hic septimum incipere indicabat. Initium autem libri septimi integrum esse, docet numerus *tituli de Re militari* servatus, qui *primus est.*

CODICIS THEODOSIANI*)

LIBER SEPTIMUS.

TIT. I. DE RE MILITARI.[h]

1. *Imp. Constantinus A.* et *Caesar*[i] .... Si quis[k] barbaris[l] scelerata factione[m] facultatem[n] depraedationis[o] in Romanos dederit[p], vel si quis alio[q] modo factam diviserit[r], vivus comburatur[s]. *Dat. IV.*[t] *Kal. Maii*[u] *Severo*[v] *et Rufino Coss.* (323.)

INTERPRETATIO. *Si quis cum*[*]) *quibuslibet hostibus praedas egerit aut praedam cum praedonibus diviserit, incendio concremetur.*

2. *Imp. Constantinus A.*[x] *ad Silvanum*[y] *Comitem et*[z] *Magistrum equitum et peditum.* Si quis miles per commeatum dimissus fuerit a tribuno vel praeposito, aut inconsulto eodem[a] ab obsequio militari signisque discesserit, per singulos milites tribuni et praepositi quina pondo auri fisco inferant. *Dat. VI. Kal. Iun. Sirmio*[b], *Limenio et Catulino*[*]) *Coss.* (349.)

3. *Idem A.*[c] *ad Titianum*[d] *Pf. P.* Quicunque militum ex nostra auctoritate familias suas ad se venire meruerint, non amplius quam coniugia[e], liberos, servos etiam de peculio castrensi emptos neque adscriptos censibus ad eosdem excellentia tua dirigi faciat. *Dat. III. Kal. Iun. Limenio et Catulino*[f] *Coss.* (349.)

4. *Idem*[g] *A. ad Cretionem V. C. Comitem*[*]).

Tit. I. C. Th., cod. Lugd. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. I.* Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, 49, Sich. Til. Aeg. L. Utin. *Tit. I.* h. e. *un.* huius libri. Cod. Iust. XII, 36. — c. 1. C. Th., cod. Lugd. Cui. 1 — Be. *c.* 1. Br. Al. eiusque codd. Sich. Til. *c.* 1, h. e. *un.* Coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Commeatu (VII, 12). Cod. Iust. XII, 36, 9. Bas. LVII, 3, 9. Capit. (Ben. Lev.) VI, 384. Canon. Isaac. tit. VI, 5. Decr. Grat. cau. VI, qu. 1, can. 22. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 42; omnia des. in cod. 33, etsi libri numerus positus est; omnia praeter interpr. in codd. 31, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 35; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in codd. 15, 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32, 34, 36, 38—40, 43, 44. — c. 2 coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Divers. off. (VIII, 7). Bou. l. c. p. 747. — c. 3, Cod. Iust. XII, 36, 10. Bou. l. c. p. 747. — c. 4. Baron. ad ann. 350, n. XXXIX.

---

*) Til. *Theodosiani Codicis.* Vid. supr. pag. 95, not. *e* et pag. 177, not. *q.* Hinc incipit fol. XLV. codicis Lugd. h) Nonn. codd. add. *et Depraedationibus*, quod ex titulorum expositione translatum, simul demonstrat, cur in aliis codd., ut 43, et aliquot apud Go. *De Depraedationibus* pro *De Re Militari* scriptum sit; sed tamen in cod. 43 a sec. man. reponitur verus titulus. Go. inde explicat, quod interpretatio huius legis et tituli sola in Br. Al. recepta est. De interpr. rubricae in nonn. codd., etiam 5, titulo adscripta vid. ed. meam Br. Al. i) Sich. *Constan.* Cui. 1 — Cui. 2* *Constantinus A.** et om. *et Caesar*, quae vv. des. etiam in codd. 15, 25 et sec. Go. in MS. archetypo huius Codicis. Recte nuntiat Go. Magistratus deest; sed c. 1 Cod. Iust. de Commeatu (XII, 43), quae desumpta est ex c. 1 C. Th. eod. cum hac c. coniungenda, inscripta est *Leontio PP.*, quod tamen non prob. Go., et magnam etiam Cod. Iust. h. l. esse diversitatem scripturae, perspicitur ex annot. Spangenb., quam vide. Reinesius add. *ad Proculu.* Go. — Ri*. pro hoc ponunt quinque puncta post v. *Caesar*, Be. quattuor tantum. k) 9, 15, 16, 19, 20, 25, 42 add. *cum*, quod Ri. ex interpr. desumptum esse existimat, sed ferri potest. l) 6—8, 10, 12—14, 17, 18 *barbarus*, impr. Ri. m) 42 ex corr. *actione.* 10, 18 *satisfactione.* n) 19, 20 *facultatum.* 25 *facultate.* o) 6, 7, 10, 18 *depraedationi.* 8 *depraedationē.* 13, 19, 20 *depraedatione.* p) 9 *deferit.* 25. *dederint.* 42 *in romanus fecerit*, sed antiquitus *defecerit.* Go. annotat: „Tentet quis *in Romano S.* id est solo: Quo nil opus." q) 15 *aliquo.* Sich. Til. *vel si quo alio.* r) 21, Cui. 1 — Lugd. (contra codicis auctorit.) *factum div.* 9 *facta div.* 12 *diviserint.* s) Ita 8, 10, 12, 14, 17, 18, 20, 25, Cod. Iust. Capit. l. c.; rell. *amburatur*, quod non insolens quidem est, sed tamen minus aptum, quam *comburatur*; et facile nasci poterat *am* ex *com.* Ceterum v. *vivus* a sec. man. adscr. est in cod. 20. t) 19, 20 *V*, impr. Ri.: 13, 40 *III.* 42 *VIII.* Nonn. codd. om. num. u) 39 *Mart.* 43 *Mar.* 20 *Mad.* v) 38 *revero.* Nonn. codd. *Siviro.* 8, 40 om. *Severo — Coss.* *) Go. annotat „male." x) Go. vel *Constanti*, Galliarum Imp. hanc c. tribuit consentiente Bou. l. c. p. 747 vel *Constantio*, etsi hoc improbat in Chron. const., quare em. *Impp. Constantius et Constans AA.*, probb. Bou. et Be., sed tamen c. 3 cit. *Constantius.* Vid. not. *c* sq. et c. 3 cit., not. *p.* y) Cf. Go. not. *c* et *e.* Tillem. l. c. T. VI, p. 284, not. XVI. duos Silvanos fuisse statuit, alterum magistrum equitum, alterum magistrum peditum, sed in c. 3 cit. appellatur *Comes et Magister militiae*, i. e. utriusque militiae, quod saepe legitur. Vid. c. 7 et 13 h. t. z) Ita codex, Cui. 1 — Go. Ri. in Chron. const. Bou.; sed Ri. Ri*. Be. om. *et.* a) Go., quamquam nihil mutandum esse concedit, tamen in comm. prop. *aut haud inconsulto eodem* vel *aut consulto eodem.* Mox codex *discessirit.* b) Ita codex et edd. ante Be., qui *Sirmii.* Go. propter dignitatem Silvani scribi vult *post consulatum Limenii et Catulini*, sed ita haec c. contra rationem C. Th. recentior fieret seq. lege. *) Vid. c. 1 C. Th. de Iurisd. (II, 1), not. *o.* c) Sec. Go. Bou. Be. scrib. *Iidem AA.* Sed etiam c. 10 Cod. Iust. habet *Idem A.*, unde uni tantum imp. i. e. *Constanti* aut *Constantio* haec c. tribuenda esse videtur. Vid. supra not. *x.* d) Cod. Iust. *A. Titiano.* e) Cod. Iust. *coniuges.* Mox in cod. Lugd. scriptum est *castrens*, sed ponitur *i* supr. ult. *s.* f) Ita Cui. 2 — Ri*. Cod. Iust. Rell. *Catullino.* Vid. supra not. *e.* g) Go. prob. Be. h. c. *Constantio*

Quamvis omni tempore opera[h] dari debuerit, ne sacramentis militaribus separatio[i] traderentur, qui nec stipendiorum numero, nec contraria corporis valetudine quiete perfrui debent, tamen prudentiae tuae prosecutione admissa, quae[ii] apud nos verbis facta est, praecepimus *), ut, qui aut stipendia emensa vel integra corporis valetudine otio mancipati sunt, restituantur pristinis numeris. *Dat. V. Kal. Iul. Sergio et Nigriniano* **) *Coss.* (350.)

5. *Impp. Valentinianus et Valens AA.*[k] ... Eorum liberos, qui armis inhaeserunt, ad usum bellicum et castra revocantes eis quoque eorum stipendiorum copiam deferemus[l], qui alterius[m] gradus militiae salutarem maximae[n] rei publicae operam persequuntur. Quod si quosdam aut imbecillitas valitudinis, aut habitudo corporis, aut mediocritas proceritatis ab armatae militiae conditione summoverit, eos iubemus in officiis ceteris militare. Nam si post definitam a nobis aetatem ignobile otium adamaverint, curiis[o] obnoxii erunt sine controversia pro virium qualitate, ita ut hi, quos debilitas fortuita aut morbus et corporis valitudo confecta[p] ita enervaverit *), ut ad usum castrorum militiaeque[q] idonei esse non possint, vacationem perpetuam, depulsis[r] curialium munerum sollicitudinibus, consequantur etc. *Dat. III. Kal.*[s] *Maii Hadrianopoli, divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

6. *Iidem AA. Mauris Sitifensibus*[t]. Si quis armatae sacramenta militiae impigro[u] quinquennali labore pertulerit, avo licet ac patre sit decurione progenitus, ab omni nexu curiali personam dumtaxat propriam vindicaverit. §. 1.[v] Diversis autem officiis servientes quinque et viginti annis in militia decursis pari securitate donamus etc. *Dat. IX. Kal. Maii Treverisi*[x], *Valentiniano et Valente*[y] *AA. Coss.* (365.)

7. *Iidem AA. Iovio*[z] *Magistro equitum et peditum* *). Plures de diversis numeris ante impleta stipendia ad indebitos honores suffragiorum ambitione perveniunt. Sive igitur eos purpuram adorasse constabit, sive excepisse aliquas dignitates, eo, quem ceperint, honore solvantur, ita ut, qui ceteros in labore positos festina cupiditate **) transierint, nec[a] testimonium quidem emeriti laboris accipiant. Quod si aliquibus fortasse rationibus attinentur impliciti, ad eos numeros, de quibus per ambitionem exierant, revertantur. *Dat. prid.*[b] *Kal. Iun. Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

8. *Iidem*[c] *AA. ad Equitium Comitem et Magistrum*

— c. 5 sec. Go. coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Cohort. (VIII, 4), c. 18 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5), c. 58 C. Th. de Decur. (XII, 1). — c. 6 coniungenda est cum c. 64 C. Th. de Decur. (XII, 1). — c. 7 recte Go. cum c. 10 C. Th. de Numerar. (VIII, 1) coniungendam esse existimat, modo in alterutra c. dies subscript. mutetur. Exstat etiam ap. Bon. l. c. p. 749. — c. 8 sec. Go. coniungenda est cum c. 3 Cod. Iust. de Agric. et manc. dom. (XI, 67).

tribuit, Constante interfecto. *) Add. sec. Go. *rei militaris per Africam*. Cf. Ammianus Marcellinus XXI, 7 et XXVI, 5. h) Go. *operi*, mendose. i) Aur. Lugd. *seperatio*, mendose. In m. Cui. 1 — Cui. 2* de cj. Cuiacii probabiliter em. *separati otio traderentur*, prob. Go. Cf. hanc ipsam legem, c. 5 h. t. et c. 45 C. Th. de Decurion. (XII, 1). Minus verisimilis nobis videtur esse Go. cj. *sacrati otio tr.* ii) Codex *qui*. *) Ita codex, Cui. 1 — Ri*., sed Se. auct. Go. corr. *praecipimus*, etsi Go. neque nostram scripturam reprehendit. **) Go. — Ri*. *Nigrianino*, mendose. k) Magistratus deest in editionibus; deest etiam in codice Lugd. In editione Cui. 1 asterisco lacuna indicatur, quem Aur. — Ri*. retinuerunt, Se. om., nos in puncta mutavimus. Go. dubitat, utrum *Edictum* debeat poni an inscribi *Mamertino Pf. P.*, quod posterius ni fallor Go. probatur et recipiendum est propter leges sec. Go. cum hac c. coniungendas. Idem vult Reinesius. l) Go. annotat: „Recte. Neque reponendum *deserimus*." Pagina secunda folii XLV. codicis incipit cum vv. *. is quoque*. m) Nihil mutandum esse putat Go. Dicit enim: „Locus corruptus videri possit: Proinde ita quis restituat. *Qui in altiore gradu*: vel, *Qui altioris gradus*, scilicet existentes: argumento *legis 2. inf. quis in grad. praefer.* vel, *Qui alicuius gradus*, arg. *l. 14. inf.* Quasi diceret, gradum qui aliis praebetur post laborem, ut *l. 2. de fil. milit. apparit.* Nihil tamen muto: *Alterius* (quam Tironum scilicet) arg. *l. 14. inf. ut d. l. 8. inf. de Cohortalib.* ubi ita quoque dicitur *alterius gradus sacramentum*." n) Go. recte em. *maxime*. Mox codex *procritatis*, sed em. *proceritatis*. o) Aur. Lugd. *curis*, mendose. Mox codex, Cui. 1 — Ri*. *hii*. p) Go. cj. *confectos*, non recte et ipse Go. vulg. scripturam teneri posse concedit. *) Codex *enarraverit*, sed corr. a rec. manu *enervaverit*, recte. q) Go. annotat *armata officialis*, quod Ri. recte se non intelligere dicit et propter locum ex cap. II. de S. Martini vita a Go. prolatum in schedis Go. scriptum fuisse putat: *armata militia*. Paullo post codex *possunt*, sed corr. *possint*. r) Go. videtur in not. add. *quoque*. s) Go. propter leges cum h. c. coniungendas em. *Id.* t) Indicatur h. c. supra in c. 16 de Agent. in reb. (VI, 27), ubi vid. not. *v* et infr. in c. 28 C. Th. de Cohort. (VIII, 4). u) Codex, Cui. 1 — Lugd. *impegro*, mendose. Ante codex *sacramentae*. v) Haec §. sec. Go. fugitiva est et referenda ad tit. C. Th. de Divers. off. (VIII, 7) propter c. 5 et 6 eod. tit. x) Ita edd. et MS. sec. Go., qui em. *Treviris*. Cf. c. 1 C. Th. de Princip. ag. in reb. (VI, 28), not. *o*: ego legi in codice *Treverim*. y) Go. in notis h. c. addi vult *IV.* (373.), prob. Bon. l. c. p. 754, not. *k*; in Chronol. autem const. a Go. haec c. ponitur una cum c. 64 C. Th. de Decur. cit. inter const. anni 370 (hac de causa ap. Go. — Ri*. deesse videtur anni nota). Utraque scriptura admissa inscriptioni addendum fuisset nomen *Gratiani*, quod Se. recte monuit ad annum 373. z) Sec. Go. et Be. ex c. 9 et 10 C. Th. h. t. em. *Iovino*, de quo vid. Go. in not. et comm. h. c., sed, quod offendit, etiam in c. 10 de Numer. cit. inscripta est *Iovio*. Ceterum Bon. *Impp. Valentinianus et Valens AA. Iovio Mag. peditum et equitum.* *) Vv. *et peditum* videntur Go. tollenda esse. Paullo post codex *perveniant*, sed em. *perveniunt*. Idem *coeperins* — *transsierint*. **) Ri. *cupiditare*, mendose. a) Go. ann.: *ne quidem testimonium*, unde Be. prop. *ne*. Codicis folium XLVI. incipit cum lit. *tinentur* (*attinentur*). b) Aut hic scrib. *VIII.*, aut in c. 10 de Numer. cit. *prid.* c) Go. h. c. videtur fugitiva esse et reiicienda in tit. C. Th. de Fil. milit. appar. (VII, 22). De Equitio cf.

militum. Omnibus omnino veteranis auctoritas tua denuntiet, quod, si quis filium suum armorum honore condignum non propria voluntate militiae, quam ipse sudarit, obtulerit, nostrae sit legis laqueis implicandus. *Dat.*[d] *VIII. Kal. Oct. Heracleae, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

9. *Iidem AA.*[dd] *ad Iovinum Magistrum equitum.* Tam duces, quam etiam comites, et*) quibus Rheni est mandata custodia, sinceritas tua protinus admonebit, ut neque regalibus, neque legatis sua milites iumenta suppeditent. Etenim cum propriis animalibus eo usque veniendum est, ubi obsequium cursuale succedit. Sane sollicitudinem competentem auctoritas tua iubebit adhiberi, ut eorum pecoribus, ubi collocaverint mansionem**), alimenta non desint. *Dat. IV. Kal. Febr. Remis, Lupicino et Iovino Coss.* (367.)

10. *Eidem AA. ad Iovinum Magistrum militum.* Plerique milites secum homines conditionis ingenuae propinquitate simulata vel conditione lixarum frequenter abducunt, ideoque, ut numerosissima pube crescat exercitus, moneantur, ut ipsi sponte huiuscemodi homines, quos penes se esse meminerint, tribunis suis sive praepositis offerant ad tuum officium dirigendos, aut sciant, se non absque devotionis[e] nota, et morsu honoris alieni commilitonibus esse postponendos. Etenim his, qui occultatores perfidos publicaverint, pro praemio huius indicii gradus unus addetur, hi vero ad inferiorem ordinem revolventur, qui castris idoneos iuvenes studio inertis obsequii putaverint occulendos. *Dat. XVI. Kal. Mart. Remis, Lupicino et Iovino Coss.* (367.)

11. *Iidem AA.*[ee] *ad Severum Magistrum militum.* Hi, qui inter accrescentes matriculis attinentur, tam diu alimoniam a parentibus sumant, quoad gerendis armis idonei fuerint aestimati, ita ut cesset super eorum nomine praebitio fiscalis annonae. *Dat. VIII. Kal. Maii Treviris*[f], *Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

12. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius*[g] *AAA. Cynegio Pf. P.* Tribuni vel milites nullam evagandi[h] per possessiones habeant facultatem; cum signis propriis in mansionibus solitis ac publicis maneant: aut[i] si quis tam necessaria scita contempserit, de eo ac tribuno eius ad nostram scientiam, rectorum ac defensorum relationibus, protinus deferatur[k]. *Dat. IV. Id. Apr. Constantinopoli, Richomere et Clearcho Coss.* (384.)

13. *Iidem AAA. Richomeri*) *Comiti et Magistro utriusque militiae.* Cum supra virentes fluminum ripas omnis legionum multitudo consistit, id provida auctoritate decernimus, ut nullus omnino immundo fimo sordidatis fluentis commune poculum polluat, neve abluendo equorum[l] sudore deproperus*) publicos oculos nudatus incestet[m], atque ita et turbido potum coeno misceat, et confundat adspectum; sed procul a cunctorum obtutibus, in inferioribus partibus fluviorum[n], id est infra tentoria*) vagus[o] natatus animalium, prouti*) libitum videtur, exerceat. Sublimis igitur magnificentia tua [illegible] sollicitudinis studio et admonitionis praecepto faciet

— c. 9 profertur ap. Bou. l. c. p. 750. — c. 10 et 11 exstant ap. Bou. l. c., illa pag. 750, haec p. 756. — c. 12 coniungenda est cum c. 45 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5). Cod. Iust. XII, 36, 11. Vid. infra not. *p*. — c. 13. Cod. Iust. XII, 36, 12. Bas. LVII, 3, 12. Exstat etiam ap. Bou. l. c. p. 762.

Go. in notis et in comm. h. c. Codex *Idem* pro *Iidem*, more suo. d) Go. *Dat.* pro *Reddita* accipit, cum Valentinianus hoc tempore in Illyrico non fuerit. Existimat enim Go. Heracleam, quae hic commemoratur, urbem Macedoniae Illyrici fuisse, in qua Equitius magister militum per Illyricum tum constiterit; neque hanc Heracleam habendam esse pro Heraclea, Syriae oppido, neque pro Heraclea in Asia trans Bithyniam sita, in qua Valentem illo tempore commoratum esse doceat Ammianus Marcellin. XXVI, 6, 8. Sed tamen fieri potuit, ut etiam imperator Orientis propter imminens periculum invasionis Gothorum communis salutis caussa legem aliquam ad Equitium, exercitus contra Gothos ducem, emitteret. Ceterum Aur. Lugd. *Dat. VII.* dd) Ap. Bou. reponuntur nomina imperatorum. De Iovino vid. c. 7 h. t., not. z. *) Go. voculam *et* a plerisque temere expungi affirmat. Vid. Go. in comm. **) Codex supr. lin. repon. *mansionum*. e) Go. in annot. defendit v. *devotionis* contra *indevotionis*, quod alii proposuerant. Similis locus aderat supra c. 17 de Off. vic. (I, 15), not. z. Paullo post Go. pro *etenim* cj. *at enim*, etsi vulg. script. non reprob. Codex *condiciones ingen.* — *penenessecessemem.* (sed del. n ante *esse*) — *raemio* (em. *praemio*) — *his* — *iuvenis*, cum quo verbo incipit secunda pagina folii XLVI. In ima pagina est numerus quatern. XXXVIII. ee) Go. Be. addi volunt *et Grat. A.* Go. haec lex, ut fugitiva videtur reponenda esse in tit. C. Th. de Erogatione militaris annonae (VII, 4). f) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Hii* — *Triveris*, sed Aur. Lugd. *Treviris*. Ceterum codex *accresentes* (sed ponitur c supr. literas *se*) — *quod ger.* (rec. man. corr. *quos*) — *Arintho*, sed ponitur a librario *e* supra *o*. g) Go. Be. em. *Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA.* Cod. Iust. ut C. Th. Reinesius rep. *Valentinianus et Theodosius.* h) Aur. Lugd. *evaganda*, mendose. i) Cod. Iust. *fac.*: *sed cum* — *at* (prob. Be.) *si quis*. Be. sine caussa prop. *ac*. k) Cod. Iust. *referatur, quatenus severissime in eos animadvertatur.* Ceterum sec. Go. haec lex concordat cum c. 16 h. t. et cum c. 4 et c. ult. C. Th. de Pascuis (VII, 7). Paullo post Go. — Ri*. *Clearco*. Vid. supra III, 1, 5, not. *q*. Codex *Ricomere et Clearco*. *) De hoc Richomere cf. Go. in comm. h. c. Ceterum vid. supr. not. *g*. l) Go. cj. *hirquorum*, sed in comm. prop. *neve abluendo equorum suove sudore*. Nihil mutandum esse demonstrat Cod. Iust., in quo nostra scriptura servata est. Congruunt cum ea, quae infr. seqq. *vagus* etc. Etiam Cramerus *hirquorum* impr. *) Cod. Iust. *ideo provida* — *sudores deproperans*. m) Codex Lugd. *nudatos*. Reinesius cj. *natatus*. Aur. Lugd. *incesset*. In Cod. Iust. seqq. des. usque ad v. *adspectum*. n) Cod. Iust. *fluviorum hoc ipsum faciat* et des. seqq. *) Restitui ex codice, Cui. 1 — Cui. 2* *tentoria*. Go. — Be. mendose *tentatoria*. o) Go. Reines. Be. Bou. em. *vagos*, quo facile caremus. *) Edd. *prout*. Codex *prouti* — *tribunos agn.* — *quam agnoscit*. Supra Aur.

custodiri, ut unusquisque tribunus agnoscat, gravi se subdendum esse supplicio, in cuius parte neglectum probabitur, quod agnoscit imperatum. *Dat. VI. Kal. Iun.*[p] *Vincentiae, Tatiano et Symmacho Coss.* (391.)

14. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA. Theodoto Magistro officiorum.* Quicunque infantes vel pueri militare coeperunt, aeterni eos inter ultimos iussimus, ita ut ex eo tempore, ex quo parere coeperint, locum sibi incipiant vindicare, ut laborum suffragiis incrementa militiae consequantur[q]. *Dat. III. Kal. Mart. Constantinopoli, Arcadio III. et Honorio II. AA. Coss.* (394.)

15. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Rhemistheo*[r] *Duci Armeniae.* Si quis posthac militem in private obsequio repertus[rr] fuerit retinere, quinque libris[s] auri muletae nomine feriatur. *Dat. XII. Kal. Mart. Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

16. *Iidem AA. Theophilo*[t] *Vicario Asiae.* [u]Si quos milites per provincias, relictis propriis numeris, passim vagari cognoveris, correptos*) facias custodiri, donec de his clementiae nostrae auribus intimetur, et quid fieri oporteat decernamus; ita ut, si quis miles in provincia sine suo numero repertus fuerit, ac post elapsum esse nuntiabitur, facultatum suarum, periculo totius officii, condemnatione gravissime vindicetur. *Dat. V. Kal. Febr. Constantinopoli, Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.* (398.)

17. *Iidem AA. Romuliano Pf. U.* Si qui**) miles ex his, qui praesentes divino obsequio nostrae clementiae deputati sunt, et qui in hac esse urbe praesente comitatu concessi sunt, quive de aliis numeris vel legionibus sunt, repertus fuerit vel sibi vacans vel alieno obsequio contentus[v], nobis illico nuntietur, ita ut conscii, qui talium praesentiam non praebuerint, viginti libras auri sciant[x] esse[y] mulctandos. §. 1. Sin vero quisquam missus a numero vel a tribuno ad comitatum serenitatis nostrae pervenerit, illico se viris illustribus comitibus offerre festinet, et caussas profectionis exponat, ut et responsum coeleste mereatur, et citam remeandi accipiat[z] facultatem[a]. *Dat. Kal. Febr. Constantinopoli, Honorio A. IV. et Eutychiano*[b] *Coss.* (398.)

18. *Iidem AA. Stiliconi*[c] *Magistro militum.* Contra publicam utilitatem nolumus a numeris ad alios numeros milites nostros transferri. Sciant igitur comites vel duces, quibus regendae militiae cura commissa est, non solum de[d] comitatensibus ac palatinis numeris ad alios numeros militem*) transferri non licere, sed ne ipsis quidem seu de comitatensibus[e] legionibus, seu de[f] ripariensibus, castricianis ceterisque cuiquam eorum transferendi militem copiam attributam[g], quia honoris augmentum non ambitione, sed labore ad unumquemque convenit devenire. Quod si qui*) contra fecerint, per singulos milites singulas auri libras a se noverint exigendas[h]. *Dat. XIV. Kal. April. Mediolano, Stilicone*[i] *et Aureliano*[k] *Coss.* (400.)

TIT. II. QUID PROBARE*) DEBEANT AD QUAMCUNQUE MILITIAM VENIENTES.

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius*

— c. 15. Conflata est ex hac c. et ex c. 16, 17 h. t. c. 13 Cod. Iust. h. t. Vid. not. *a.* — c. 18. Cod. Iust. XII, 36, 14.

Tit. II. — c. 1 coniungenda est cum c. 102 C. Th. de Decurionibus (XII, 1).

Lugd. *praeceto*, err. p) Eodem die datae sunt c. 2 C. Th. de Const. pr. (I, 1) et c. 6 C. Th. de Contrah. empt. (III, 1). q) Codex *iussimos — locos*, sed em. a mano rec. In v. *officiorum* incipit folium XLVII. codicis. Go. h. c., quacum concordat c. 5 h. t., fugitivam esse dicit. r) Codex, Cui. 1 — Cui. 2* *Remistheo.* rr) Codex .. | *pertus*; in marg. a rec. manu suppletur *expertus* et ponuntur supra *ex* literae *re.* s) Ita Be. ex Cod. Iust.; rell. cum codice *libras.* Vid. infra VII, 17, 1, not. *s.* t) Codex, Cui. 1 — Ri. *Theofilo,* Ri*. *Theodosio.* Go. *Vicariae Asiae,* mendose. u) Go. h. c. cum c. 12 et 17 h. t. concordare dicit. *) Cod. Iust. *correctos*, impr. Cui. **) Aur. Lugd. *Si quis.* v) Go. cj. *intentus*, etsi v. *contentus* retineri posse ipse concedit. x) Codex, Cui. 1 — Lugd. *vinginti* et Go. *scant*, mendose. y) Sec. Go. Be. em. *sese*, praeter necess. Praeterea Be. scrib. vult *libris.* Vid. not. *s* antec. z) Ita Be. auct. Go. ex Cod. Iust.; rell. cum codice *accipiant.* a) Vv. *reatur et citam — facultatem*, antea omissa in cod. ponuntur a sec. manu supra lineam. Cum v. *profectionis* incipit secunda pagina folii XLVII. codicis. In Cod. Iust. c. 15—17 h. t. ita conflatae sunt: *Impp. Arc. et Hon. Romuliano P. U. Nemo miles* (vid. c. 17 h. t.) — *et qui in hac alma urbe — legionibus sunt, vel sibi vacet, vel aliena obsequia sine nutu principali peragere audeat: qui autem in huiusmodi facinore fuerint convicti: militia exuti poenas consentaneas luere compellantur: hi vero* (vid. c. 15 h. t.), *qui in private obsequio militem retinere fuerint reperti, quinque — feriantur.* §. 1. *Si vero quisquam* (vid. c. 17, §. 1 h. t.) — *pervenerit, aliter enim eos hoc facere vetamus, illico — comitibus, sub quorum regimine constituti sunt, offerre — facultatem.* §. 2. (vid. c. 16 h. t.) *Si quos autem milites — vagari praesides earum cognoverint, correctos faciant custodiri — decernamus* et add. subscr. c. 17 h. t. b) Aur. Lugd. *Euthychiano Cons.* c) Codex, Cui. 1 — Ri*. Cod. Iust. *Stilichoni.* V. *Iidem* absciss. est in codice. d) Cod. Iust. *a.* Codex *regendae*, corr. *rigendae.* *) Cod. Iust. *milites.* e) Plane eodem modo Cod. Iust., sed Cuiacius in Obs. I, 25 ad c. 14 Cod. Iust. cit. em. *sed ne (de) ipsis quidem pseudocomitatensibus*, probb. Go. et Reinesio; quod an recte factum sit, videndum, cum numeri legionibus hic opponantur. f) Cod. Iust. add. *castris.* Idem mox *castrensianis* pro *castricianis.* Ceterum scripsi cum Go. — Ri*. *ripariensibus*, ubi Cui. 1 — Cui. 2*. Be. Cod. Iust. *riparensibus* habent. Vid. c. 14 C. Th. de Erog. mil. ann. (VII, 4). Et codex quidem habet *ripariensibus.* g) Cod. Iust. add. *nisi hoc Augusta maiestas publicae utilitatis gratia fieri iusserit.* *) Codex, Cui. 1 *q*, sed in codice add. *ui* supra *q.* Aur. Lugd. *quid.* Rectius *qui.* h) Cod. Iust. *Quod si quis c. fecerit — noverit exig.* i) Cui. 1 — Ri*.

AAA.[l] *Postumiano Pf. P.*[m] Quotiescunque se aliquis[n] militiae crediderit offerendum, statim de natalibus ipsius ac de omni vitae conditione examen habeatur, ita ut domum, genus non dissimulet et parentes. Nec tamen huic ipsi[o] rei, nisi honestissimorum hominum testimonio adstipulante, credatur; ita enim fiet, ut et curias nemo declinet, et ad militiam nullus adspiret, nisi quem penitus liberum aut genere aut vitae conditione inquisitio tam cauta deprehenderit. *Dat. XIV. Kal. Aug. Constantinopoli, Merobaude II. et* *) *Saturnino Coss.* (383.)

2. *Iidem AAA.*[p] *ad Neoterium*[q] *Pf. P.* Quisquis cinguli sacramenta desiderat, in ea urbe *), qua natus est, vel in qua domicilium collocat, primitus acta conficiat, et se ostendat non patre, non avo esse municipe, penitusque[r] ab ordinis necessitatibus alienum, sciturus, se in perpetuum revocandum, nec temporis nec militiae praerogativa, si[s] ita non gesserit, defendendum. Ordines etiam urbium noverint[t], si cuiquam praestitisse gratiam doceantur, ac non vera actis promendo per mendacium quemquam abire[u] permiserint, se periculo subiacere. *Dat. VI. Id. Iul. Mediolano, Arcadio A. I. et Bautone Coss.*[uu] (385.)

TIT. III. QUIS IN GRADU PRAEFERATUR.

1. *Imppp.* *) *Theodosius, Arcadius et Honorius AAA. Rufino Pf. P.* In omnibus, qui militiae nomen dederunt, ratio est habenda meritorum, et is[v] potissimum potiorem adipiscatur gradum, qui meruerit de labore suffragium, nec quaeratur, quis militarit[vv] primus, sed quis manserit in studio apparitionis assiduus. *Dat. prid. Id. Febr. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio V. C. Coss.* (393.)

2. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio Pf. P.* Cum alios in altiores militiae gradus iugis observatio, nonnullos in eadem militiae statione coeleste pervexisset[x] oraculum, ac tempore provehendae dignitatis exoriretur *) contentio, quisnam prior incederet, quisve[y] subsequeretur, cum uterque pari eiusdem gradus niteretur auspicio: non immerito placuit, ut, quoties codicillis vel sacris affatibus ullus ex alio ad alium gradum cum iisdem[z] stipendiis emigrarit, triennio ei postponatur, quem sors militiae in eum progressum *) duxerit. *Dat. X. Kal. Oct.*[a] *Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.* (409.)

TIT. IV. DE EROGATIONE MILITARIS ANNONAE *).

1. *Imp. Constantinus*[b] *A. Have Felix, carissime nobis*[c]. Tribunos sive praepositos, qui milites nostros curant, annonas, per dies singulos scriptionis indicio[d] sibi debitas, in horreis derelinquere non oportet, ut procuratores seu susceptores vel praepositi pagorum et horreorum eam[e] comparent: hinc enim fit, ut a provincialibus non annonas, sed pecunias postulent memorati, ipsis etiam speciebus remaneant[f] vitiatis atque corruptis[g]. Constituimus ideoque derelictae annonae

Tit. III. Concordat supra VI, 5. — c. 1 coniungenda est cum c. 13 C. Th. de Metallis (X, 19). — c. 2, quam Go. fugitivam esse existimat, coniungenda est cum c. un. C. Th. de Nili aggeribus (IX, 32) et fortasse cum c. 18 C. Th. de Exact. (XI, 7), c. 169 C. Th. de Decur. (XII, 1). Vid. c. un. cit., not. m.

Tit. IV. Cod. Iust. XII, 38. — c. 1 commemoratur in Comm. Cuiacii ad c. 9 Cod. Iust. de Iure fisci (X, 1) l. c. p. 229 et c. 3 Cod. Iust. de Apochis (X, 22) l. c. p. 259.

Cod. Iust. *Stilichone.* k) Codex, Cui. 1 — Ri°. *Aureliano.*

*) Codex, *qui probare* et post *i* additur a librario *d* supra lineam (*quid*). l) Be. add. vult *et Arcad. A.* m) Go. om. *Postumiano Pf. P.* In c. 102 cit. scrib. *P. II. s. iter. Pf. P.* n) Ita Aur. Lugd. Be.; codex, Cui. 1. Cui. 2 — Ri°. *aliqui.* Go. annotat: „*Aliquis*, vel *alicui quis.* Alicui porro, etiam Legionariae. v. l. 1. infr. de Tironib." (VII, 13). Cum literis *diderit* (*crediderit*) incipit folium XLVIII. codicis. o) Ita Be. ex MS. Go. et auct. Go., recte; rell. *ipsa.* *) V. *et* bis scriptum est in codice. p) Sec. Go. et Be. inscr. *Imppp. Val. Th. et Arcadius AAA.* q) Codex, Cui. 1 — Ri°. *Neotherium.* *) Codex *desiderat ineaurbe.* r) Go. *penitiusque*, err. s) Go. cj. *si se.* Nobis satisfacit vulg. scriptura. t) Aur. Lugd. *urbium non erint*, err. u) Fornerius, Rer. Quotid. III. cap. XXVI. (Otton. Thes. II, 220), quia hoc l. de iis agitur, qui militiam ambiunt, em. *ambire*, impr. Go., qui *abire permiserint* interpretatur: curia et curiali nexu liberos dimiserint, i. e. e curia ad militiam abire permiserint, et provocat ad vv. similis c. 1 C. Th. de Tiron. (VII, 13): *Decurionibus — e militia abscedat.* uu) Hic excisa est inferior pars folii XLVIII., sed integro Codice Theodosiano, cum utraque pagina non esset perscripta. Erant enim post hunc titulum octo versus in adversa folii pagina vacui. Item erat post titulum sequentem in aversa folii parte. Simile quid vid. supra in fine libri VI. not. *g* et infra post tit. de Oblatione equorum (VII, 23), not. *o*.

*) Cui. 1 — Lugd. *Impp.* Cum rubrica h. tit. incipit secunda pagina folii XLVIII. codicis, sed periit numerus tituli. Ceterum vid. c. 13 cit. not. *q*. v) Ri°. *iis.* Secundum Go. haec c. fugitiva est. Fortasse pertinet ad tit. C. Th. Ut dignitatum ordo serv. (VI, 5). vv) Codex *militare.* x) Be. auct. Go. em. vult *provexisset*, recte, et saepe in libris Mss. confunduntur sigla *R* et *p*. Supra codex *Cum aliis in alt.* *) Codex, Cui. 1. Cui. 2* — Ri°. *exoreretur*; rell. ut nos. y) Ita codex, Cui. 1 — Go.; Ri. — Be. *quisque*, mendose. z) Codex, Cui. 1 — Ri°. *hisdem.* Codex *trennio*, corr. *triennio.* *) Ri. *progessum*, err. a) Go. recte add. vult *Constantinopoli* ex c. un. cit.

) Cum rubrica huius tituli incipit folium XLIX. codicis Lugd. b) Cui. 2, 2 *Constantius*, sed in Corr. rep. *Constantinus.* c) Codex *KNB.* Cui. 1 — Lugd. *HABE Felix R. NB.* Cui. 2 — Ri. *HABE Felix k. NB.* Ri°. Be. *habe* (Be. *have*) *Felix k. nb.* Similiter inscr. supra c. 9 de Off. rect. prov. (I, 16), c. 1 Qui petant (III, 18) et infra c. 4 de Oper. publ. (XV, 1). d) Cui. 1 — Lugd. *iudicio*, recte impr. Go., nam codex *indicio.* e) Go. Be. em. *eas*, etsi *eam* sustineri posse Go. arbitratur. Praestat *eas*. Cf. ad h. l. c. 1 C. Th. de Pignor. (II, 30), not. *n*. f) Go. annotat: „*γρ. remanentibus.* Vel sustineri illud potest, quasi ita scriptum

fisco compendium vindicari, subscribendario et optione gladio feriendis, quoniam fieri[h] non potest, ut vel[i] provinciales iterata collatione graventur, vel militibus corruptae[k] species dividantur, detrectantibus[l] memoratis ad diem sumere annonas suae congruas dignitati. In qua culpa si quis fuerit apprehensus, nec personae merito, nec honoris fastigio defendendus est. *Dat. XIV. Kal. Nov. Aquis*[m], *Paulino*[n] *et Iuliano Coss.* (325.)

2. *Imp. Constantius*[o] *A. ad Taurum*[p]. Cum militibus per Africam constitutis laridum vel recens forsitan caro deinceps erogabitur, ungulas orisque tantummodo summitatem praecidi amputarique praecipimus, ne porcina integra separetur, sed erogationi proficiat annonariae. *Dat. VIII. Id. April.* *) *Arbetione*[q] *et Lolliano Coss.* (355.)

3. *Idem A. et Iulianus C. ad Taurum.* Comes militaris rei per Africam constitutus contra vetitum species annonarias de conditis arbitrio suo dicitur usurpasse. Hoc de cetero citra vicarii[r] arbitrium fieri non potest, nisi *) vicarius, comitis scriptione conventus, didicerit, qui **) numerus annonarum, et quibus debet erogari, atque id fieri oportere censuerit. *Dat. XV. Kal. Ian. Sirmio*[s], *Constantio A. IX. et Iuliano C.*[t] *Coss.* (357.)

4. *Idem A. Elpidio Pf. P.*[u] Cum in expeditione milites degant[v], biduo expeditionalem annonam, tertio die panem consequantur ac vinum. *Dat. IV. Kal. Ian. Doridae*[x], *Datiano et Cereale Coss.* (358.)

5. *Idem A. Elpidio Pf. P.* Expeditionalem annonam ex horreis milites viginti dierum debent suscipere, ut eam transvehant propriis in expeditione necessitatibus profuturam. *Dat. prid. Id. Mart. Constantinopoli, Eusebio et Hypatio Coss.* (359.)

6. *Idem A. et Iulianus C. Elpidio Pf. P.* Repetita consuetudo monstrabit[y], expeditionis tempore buccellatum *) ac panem, vinum quoque atque acetum, sed et laridum[z], carnem, et vervecinam etiam, milites nostros ita solere percipere: biduo buccellatum, tertio die panem; uno die vinum, alio die acetum; uno die laridum, biduo carnem vervecinam. *Dat. XVI. Kal. Iun. Hierapoli, Constantio*[a] *X. et Iuliano Caes. III. Coss.* (360.)

7. *Imp. Iulianus A. Sallustio Pf. P.* Milites ad vicesimum lapidem capitum petere iussimus. *Dat. VIII.* *) *Id. Ian. Mamertino et Nevitta* **) *Coss.* (362.)

8. *Idem A. Secundo Pf. P.* Militibus ad Kalendas Augustas capitatio denegetur, ex Kalendis Augustis praebeatur. *Dat.*[aa] *Kal. Aug. Nicomediae, Mamertino et Nevitta VV. CC. Coss.* (362.)

9. *Imp. Iovianus*[b] *A. Secundo Pf. P.* E[c] vicesimo, non amplius, lapide milites sibi iubemus paleas

— c. 2 in Ri. Ri*. signatur *XI.*, sed em. err. in Corr. — c. 6. Cod. Iust. XII, 38, 1. — c. 9. Cod. Iust. XII, 38, 2.

foret, et *annonae* remaneant, ipsis speciebus vitiatis: eademque sensu forte pro *ipsis*, reponendum *ipsae*." Reinesius em. *remanentibus*, ad quam emendat. facit fortasse etiam codicis scriptura, qui *remanens*. g) Cui. 2, 2* *adque* (ita etiam codex, Cui. 1 — Lugd. Go. — Ri*.) *corruptae*. Reinesius corr. *corruptis*. Vid. not. *k*. h) Be. cj. *ferri*, non male quidem, neque tamen vere. i) Go. em. *ut ne*. Sed recte se habet *vel*. k) Ita Be. ex MS. Go. et auct. Go., recte. Ita etiam em. Reinesius; rell. *corruptis*. Fortasse hoc ponere voluit Cuiacius scripturam Cui. 2, 2* not. *g* a nobis indicatam. l) MS. Go. *detrectationibus*. Ita est in codice. m) Go. in Chron. cj. *Aplis*. n) Edd. *Paulino*. Ita etiam codex. o) Aur. Lugd. *Constantinus*. p) Go. et Be. recte add. volunt et hic et in prox. c. *Pf. P.* Vid. supr. II, 1, 2 et al. legg. Deest siglum dignitatis etiam in codice, etsi ibi nullum est lacunae indicium. *) Add. *Mediolani*. q) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Arbitione*. Cf. c. 2 C. Th. de Iurisd. (II, 1), not. *i*. r) Ita Aur. Lugd. Be.; codex, Cui. 1. Cui. 2, 2* *vicari*. Go. — Ri*. *vicarI*. Paullo ante codex *annonaerias*. *) Go. ann.: „Addendum videtur, *Et* vel, *id est*, vel *nisi scil.*," praeter necessitatem. **) Hinc incipit pagina secunda folii XLIX. codicis. s) Ita codex et edd. ante Be., qui *Sirmii*. t) Sec. Go. et Be. add. *II.*, recte. u) Dignitatem, quae etiam in codice deest, Be. adiecit ex Corr. Cui. 2, 2*; Go. videtur in annott. haesitare, an addendum sit *Pf. P.* Scripsi et hic et in c. 5 et 6 h. t. *Elpidio* pro *Helpidio*, quod in codice, edd. est. Vid. c. 1 C. Th. de Feriis (II, 8), not. *y*. In codice abscissum est *Idem* ut in c. 5 h. t. v) Go., etsi *degant* teneri posse putat, tamen cj. *degunt* aut *degent*. x) Go. in Chron. h. a. et in annott. h. c. not. *d*. *Dat.* pro *Reddita* accipit aut *Doride*, Macedoniae regione scribendum esse existimat. Deinde codex *Cerale*. y) Cod. Iust. *monstravit*, neque tamen aliquid h. l. mutandum sec. Go. *) De buccellato cf. Go. in comm. h. l. et Spangenb. ad c. 1 cit. not. 6. z) Be. auct. Go. ex c. 17 C. Th. de Cohort. (VIII, 4) prop. *laridam*. Paullo post codex, Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. *verbecinam*. Aur. Lugd. *BerBecinam*, et in extr. lege codex, Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. *berbecinam*, Aur. Lugd. *BerBecinam*. In Cod. Iust. hic locus et seqq. ita leguntur: *lardum, carnem etiam vervecinam milites — percipere: in duobus diebus bucc. in tertio — lardum*, unde Go. etiam cj. *Et, laridum, et carnem vervecinam*, quod praestat et propter extr. h. c. vv. et propter Cod. Iust. Paullo post codex *uno dei vinum*, mendose. a) Edd. *Constantino*. Go., prob. Tillem. l. c. T. IV, p. 292, not. XLVI. em. *Ian.* et ex Cod. Iust. *Constantio*, quod Reinesio et Be. placet. Ritterus, non mutato mense suspicatur legem a Constantio datam quidem, sed a Iuliano repetitam esse, putat igitur scriptum fuisse: *P. Co.* (post consulatum) *Constantii X. et Iuliani C. III. Coss.* (361.) Vid. Ri. ad h. l., not. *g* et in Chron. h. a. Sed tamen nescio, quid artificiosi Ri. argumentatio habeat. — Ego restitui *Constantio*, nam in codice puncto supra *n* (*no*) a librario posito, corrigitur vulgata scriptura. Balduinus perperam hanc legem, qua c. 4 h. t. abrogatur, inter Constantinianeas retulit. *) Go. in Chron. *III.* Sec. Ri. in subscriptione addendum *Constantinopoli*. Ceterum haec lex concordat c. 9 inf. **) Go. — Ri*. *Nevita*. aa) Sine dubio, quod iam Go. in Chron. h. anni vidit, exc. numerus diei, cum Iulianus Kal. Aug. non fuerit Nicomediae. Etiam sententia legis videtur postulare alium diem. b) Ita Be., auctor. Go., ex Cod. Iust.; rell. edd. et codex male *Iovinus*. Reinesius em. *Valentinianus et Valens*, modo subscriptio recte se habet. Sed tamen paullo post recte putat subscriptionem vitiosam esse. c) *E* om. in Cod. Iust. d) Be. *Aedesae*.

convectare. *Dat. V. Kal. Oct. Aedessa*[d], *Ioviano et Varroniano*[e] *Coss.* (364.)

10. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Symmachum Pf. U.* [f]Protectores fori rerum venalium iuxta veteris moris observantiam in[g] annonarum suarum commoda[h] pretia consequantur. *Dat. X. Kal. Maii Antiochiae, divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

11. *Iidem AA. ad Mamertinum Pf. P.* Susceptor antequam diurnum pittacium authenticum ab actuariis[i] susceperit, non eroget. Quod si absque pittacio fuerit *) erogatio, id, quod expensum est, damnis eius potius supputetur. In qua re officium gravitatis tuae in speculis esse debebit, non sine detrimento propriarum facultatum id futurum sciens, si neglexerit, ut praescriptae[ii] formae tenor custodiatur; nec prius de horreis species proferantur[k], et maxime capitationis, quam, ut dictum est, ad diem pittacia authentica fuerint[l] prorogata. *Dat. Id. Dec. Treviris*[m], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

12. *Iidem AA. ad Victorem Magistrum militum.* In provinciis stationes militum affici[n] possidentes, Ursicini comitis suggestione cognovimus, a quibus superstatutorum[o] grave atque insuitatum quoddam nomen coenaticorum[p] fuerit introductum: quod magnifica auctoritas tua missis competentibus literis in omnibus provinciis iubebit aboleri, ut milites recordentur, commoda sua, quae in annonarum perceptione adipiscuntur, extrinsecus detrimentis provincialium non esse cumulanda[q]. *Dat. VI. Kal. Ian.*[r] *Bonamansione, divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

13. [s]*Iidem AA. ad Populum* *). Actuarii per singulos, vel ut multum binos dies authentica pittacia prorogent, ut hoc modo immissis[t] pittaciis species capitum *) annonarumve ex[u] horreis proferantur. Quod nisi fuerit custoditum, actuarius et susceptor, sed et officium iudicantis, quod non institerit huic iussioni, statutae obnoxium[v] tenebitur. *Dat. Kal. Oct. Aquileia, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

14. *Iidem AA. Secundo Pf. P.* Riparienses milites mensibus novem in ipsa specie consequantur anno-

— c. 11 commemoratur a Cui. in Comm. c. 5 Cod. Iust. eod. l. c. p. 481. — c. 12. Cod. Iust. XII, 38, 3 mut. — c. 13 commemoratur a Cuiacio in Comm. c. 5 Cod. Iust. h. t. (XII, 38) l. c. p. 481.

e) Sec. Go. aut reponendus est dies *V. Kal. Febr.* aut emendandi sunt consules; contra Ritterus, prob. Be. in annott., reprobata diei mutatione, cui ne Go. quidem multum tribuit, ex scriptoribus antiquis probat, corrigendos esse consules et referendam potius hanc legem ad superiorem annum, cum Iovianus hoc tempore iam decessisset. Cf. etiam Spangenb. ad c. 2 Cod. Iust. cit., not. 15. Reinesius legi vult *Divo Ioviano*. Anni numerus deest in edd. Go. — Ri°. f) Haec Valentiniani lex, quae videtur esse pars maioris constitutionis, commemoratur et confirmatur c. 22 et 23 h. t. Vid. Go. g) Go. — Ri°. *Protectores, fori r. v.* (*iuxta Veteris moris observantiam*) *in*, ad quem locum Go. annotat: „Ita distinguendus hic locus, ne alioquin *Protectores fori venalium* (sic!) ab aliis Protectoribus diversos, quod nonnulli fecerunt, hic somniemus.“ Go. in mente habet Gutherium de Off. dom. aug. III, 12. h) Go. *commodo*, err. in ead. ed. exc. annus. Cum v. *observantiam* incipit fol. L. codicis. i) Codex *actaris*, sed corr. *actuaris*. Cui. 1 — Cui. 2° *actuaris*, sed Cui. 2, 2° in Corr. *actuariis*. *) Go. prop. *Fuerit facta*: vel *fieret*, quo non opus est. Codex *pettacio* et supr. lin. repon. *pittacio*. ii) Cui. 1 — Cui. 2° *facultatum: id — praescribae*, perperam. Codex autem *praescribtae*. Idem paullo ante *sciens n si*, deleta est igitur litera *n*. k) Aur. Lugd. *proferatur*, err. Vid. c. 13 h. t. Codex *maximae*, sed corr. *maxime*. l) Ita Be. auct. Go. pro *fuerit*, quod male in rell. edd. est et in codice. m) Codex, Cui. 1 — Ri°. *Triv.* Be. *Trev.* Go. mavult *Trid.* (Tridenti), cum hoc tempore Valentinianus in Gallia non fuerit. Ceterum sec. Go. huic legi concordat c. 13 et 16 h. t. n) Go. ex codice *possi possidentes*. Rell. *affici posse possidentes*. Locus corruptus. Delevi *possi* quod negligentia librarii ortum est ex primarum verbi *possidentes*, quod sequitur, syllabarum repetitione. Legendum aut *stationibus* aut *afficere*, quod est in m. Cui. 1 — Cui. 2°, ubi *adficere possidentes*. Go. diverse prop. cj.: *adflixisse possidentes* aut *adficere passim possidentes*, mavult tamen *ad officia poscere possidentes*, id est ad officium, xeniolum, praestandum: *depascere* vocare cogere, et cf. iubet c. 1 et 3 C. Th. de Salgamo (VII, 9) et c. 1 C. Th. Ne comitib. (VII, 11). Reinesius cj. *adfligere* et Be. m. *male afficere*. o) Cui. 1 — Cui. 2° *super statutorum*. Reinesius cj. *super statuta*. An *super statutum onus*? p) Codex, Cui. 1 — Ri°. *cenaticorum*, impr. Be., qui ex Cod. Iust. ed. *coenaticorum*. Utrumque recte; illud more veterum librariorum, qui pro *ae*, *oe* solent ponere *e*. q) In Cod. Iust., exordio om., haec c. ita se habet: *Coenaticorum nomine milites et eorum superinstantes* (al. *super his stantes* aut *insuper stantes*) *nihil penitus a provincialibus accipere audeant. Sciant etenim milites, quod oportet eos commoda sua quae — adipiscuntur, accipientes, extrinsecus detrimentis provinciales non adficere.* r) Ita edd. et Cod. Iust. Go. in Chron. ann.: „*Ian. hactenus*“ et om. mensem in ipsa subscriptione. Sine dubio voluit ponere *Iun.*, quam em. in notis h. c. prop. propter c. 1 C. Th. de Priv. corp. (XIV, 2) eodem fere die datam et itineris hoc anno a Valentiniano facti ratione habita. Tillemont. l. c. T. V, Notes, p. 3., n. XIV. utroque loco corr. *Iul.*, quod ferri non potest, nam sine dubio Valentinianus cum fratre Bonamansione constitit, antequam Med. se contulit, ubi mense Iun. commoratus est. Cf. supra V, 14, 3, not. o. Ceterum frequens est in libris Mss. confusio mensium *Iun.* et *Ian.* s) Sec. Go. haec c. concordat c. 11 et 16 h. t. *) Go. in comm. h. c. dicit: „non videtur haec inscriptio *ad Populum* stare posse: quia si ad Provinciales haec *lex* pertineret, ita ea inscriberetur, *ad Provinciales*, vel ita plenius, *ad Provinciales et Possessores*: Cum enim ad *Populum* lex emittitur, intelligitur Populus V. R. Itaque reponam hic, *ad P.o Praefectum*: id est, *ad Praetorio Praefectum*. Vel quid si legamus *ad Probum*. Et tamen *ad Populum* quoque data *lex* 9. *de desertorib.*“ (VII, 18). t) Go. in not. cj. *emissis* aut *ante missis* seu *praemissis*, sine causa. *) Tentaverat Go. *capitum* vel *capituum*, sed ipse monet, in plurali *capitum* dici, neque h. v. aliter inflexum esse quam *caput*. u) Cui. 1 — Cui. 2° *annonarum ve ex*. Cum v. *custoditum* incipit pag. secunda folii L. codicis, ubi etiam *quonici — iudicantes*, sed em. v)

nam, pro tribus pretia percipiant. *Acc. Kal. Dec. Chalcedone* [x], *Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

15. *Iidem AA.* [y] *ad Auxonium* [z] *Pf. P.* Sicut fieri per omnes limites salubri prospectione praecipimus, species annonarias a vicinioribus limitibus provincialibus [a] ordinabis ad castra conferri; et invito oneris [b] castris constituti milites duas alimoniarum partes ibidem de conditis sumant, nec amplius, quam tertiam in [c] partem ipsi vehere cogantur. *Dat. V. Non. Maii Martianopoli, Valentiniano N. P. et Victore Coss.* (369.)

16. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Probum Pf. P.* Actuarii nisi expleto triginta dierum spatio pittacia authentica confestim tradiderint, species, quas ex fiscalibus conditis dissimularint excludere, vel numero, cuius ratiocinia pertractant, supersederint erogare, de propriis facultatibus vel militibus ipsis, vel *) fiscalibus horreis adigantur [d] inferre. *Dat. VI. Id. April. Sirmio* [e], *Valentiniano et Valente* [f] *AA. Coss.* (373?)

17. *Iidem* [g] *AAA. ad Modestum Pf. P.* Fortissimi ac devotissimi milites, familiae quoque, sed et ceteri quibuscunque praediti dignitatibus [h] annonas et capitum [i] singulis diebus aut certo competenti tempore, id est priusquam annus [k] elabatur, de horreis consequantur, aut si perceptionem suam ac si [l] debitam studio voluerint protelare, id, quod competenti tempore minime perceperint, fisci nostri commodis vindicetur. *Dat. prid. Non. April. Antiochiae, Gratiano A. IV. et Merobaude V. C. Coss.* (377.)

18. *Imppp.* *) *Valentinianus, Theodosius et Arcadius* [m] *AAA. Abundantio, Stiliconi* [n] *et ceteris Comitibus et Magistris utriusque militiae.* Ne quis pro speciebus annonariis pretia tentet exigere: vel, si contra legem datam venire tentaverit [o], nec illud, quod in pretio expetiit, permittatur exigere, nec illud, quod [oo] suo tempore accipere in speciebus neglexerit, consequatur. *Dat. IV. Kal. Aug. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio V. C. Coss.* (393.)

19. *Iidem AAA.* [p] *Tatiano Pf. P.* Officiorum [q] annonas dispositione providentissima his provinciis distributas, quae nec transvectioni publicae, nec arcae possunt aliquod deferre compendium, comprobamus. *Dat. prid.* *) *Kal. Aug. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio V. C. Coss.* (393.)

— c. 15. Cod. Iust. XII, 38, 4. Commemoratur h. c. in Comm. Cuiacii ad c. 4 Cod. Iust. cit. l. c. p. 481. Vid. c. 9 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1), not. sup. — c. 16. Cod. Iust. XII, 38, 5. — c. 17. Cod. Iust. XII, 38, 6. — c. 18 coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Salgamo (VII, 9).

Cui. 1 — Cui. 2° *iussioni statutae, obnoxium.* Videtur suppl. esse *poenae.* x) Edd. ante Be. *Calcedone,* et codex. y) Be. add. vult *et Grat. A. V. Iidem* perfit in codice. z) Aur. Lugd. *Auxonitm*, mendose. Ceterum sec. Go. h. c. concordant c. 9, 11, 21, 22 infr. de Ann. et trib. (XI, 1). a) Reinesius cj. *limitis.* Cod. Iust. *ann. vic. lim. a prov.* Ceterum Go. in notis pro *praecipimus* cj. *praecepimus* aut *percipimus.* Codex *ad vicin.* b) Ita Cui. 1 — Lugd. Go. — Be.; Cui. 2, 2° *et e invito oneris.* Codex *et invito oneris castris constitutis*, sed corr. *s* in syll. *tis* Cod. Iust. *conferri: sed in veteranis castris.* Cuiacius l. c. dicit: „C. Th. *vitoneris*, Graeci βετρανοῖς.“ Alii (veluti Salmas. ad Spart. fol. 26) tentant sec. Go. *ut in limitaneis castris.* Go., Cuiacium secutus cj. *et vel ut in Vetorinis castris*, prob. Spangenb., ut sint vetorina castra Betorina illa in limite Arabico Persis opposito: quae cj., etsi sagacitatis speciem prae se fert, tamen teneri non potest. Obstat enim Zosimus lib. IV, cap. 10, ex quo loco Go. non ignoto patet, Valentem hoc tempore Martianopoli, unde haec c. data est, constitisse, ibique Auxonium, cui haec c. inscribitur, Praef. praet. designasse, Auxonium autem curam militaris annonae habuisse in limitibus Scytharum, contra quos imperator bellum moturus erat. Haec omnia probant, hanc legem non ad castra Arabiae, de quibus sec. Go. praeter Notitiam imperii et Auctorem incertum huic Notitiae subiectum etiam Ammianus Marc. XIV, 7 loquitur, referendam esse, sed ad castra in limitibus Scytharum posita. Be. cj. *et inviti oneris.* Conieceram antea *in vicinioribus.* c) Cod. Iust. om. *in*; Rein. delet *in.* Supra codex *ibi idē.* Infra cod. edd. *Marcianopoli.* *) Aur. Lugd. *ut*, err. d) Cod. Iust. *dissimulaverint — addicantur.* Go. in not. defendit *excludere* contra *excudere*, quod alii videntur cj., veluti Iuretus in Symmach. IX, 121. *Excludere* est pro efferre, desumere, depromere. e) Be. *Sirmii.* Go. *Dat.* pro *Reddita* accipit. Erat enim Probus hoc tempore Sirmii. f) Go. Be. addi volunt aut *III.* (370.) aut *IV.* (373.), Rolandus autem l. c. p. 414 et 437 refert hanc c. ad ann. 365, quod ferri non potest propter c. 15, quae ita recentior esset. Pon. *IV.* (373.); demonstrat enim Go. ex Ammiano Marcell. XXIX, 6 et ex Ausonio, ep. XVI., Probum hoc tempore Sirmii fuisse propter Valentiniani bellum cum Quadis. Go. — Be. om. annum. Cod. Iust. 370 habet. g) Ita etiam Cod. Iust. Go. Be. rep. volunt *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus.* h) In Cod. Iust. om. *familiae — dignitatibus.* i) Cod. Iust. *capita.* k) Go. cj. *priusquam mensis*, contra Cod. Iust. auctoritatem; deinde vero se ipse revocat. Cui. 2, 2° *elebatur*, mendose. l) Go. cj. *et si*, vel *ac sibi.* Be. recte prob. *sibi*, nisi *ac si* pro *quasi* accipiendum est, quod videtur praeferendum esse propter Cod. Iust., qui idem habet. Paulo post in subscr. Go. mendose *Meraubaude.* Ceterum cum v. *protelare* incipit folium LI. codicis, in quo praeterea *debus — nostro c. vendicetur* (sed corr. *diebus — nostri c. vendicetur*) — *Anthiociae.* *) Go. err. *Impp.* m) Go. Be. rep. volunt *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius* et hic et in c. 3 C. Th. cit. et confirmari videtur haec cj. c. 32 et 33 C. Th. (V, 13); sed etiam c. 7 Cod. Iust. h. t., quae ex prox. c. 20 eiusdem anni et eiusdem fere diei desumpta est, eosdem imperatores, qui his nominantur, in inscr. habet. Vid. infr. not. *p.* Ceterum c. 18 — 20 h. t. in eundem fere diem incidunt, ita tamen ut c. 19 una die recentior sit c. 20; puto igitur, mendum esse in subscr. c. 19 et pro *prid.* (II.) scrib. aut *IV.* aut *III.*, non in subscr. c. 20, cuius dies concinit et cum Cod. Iust. et cum c. 33 C. Th. (V, 13). Codex *Abundandtio*, sed del. *d.* n) Codex, Cui. 1. Cui. 2 — Ri°. *Stilichoni.* o) Codex, edd. ante Be. *temptet, temptaverit.* oo) Vv. *in pretio — quod*, quae in codice omissa erant, adduntur a librario supra lin. Vid. c. 20 h. t. p) Vid. supra not. *m* et c. 10 C. Th. de Off. praef. praet. (I, 5), not. *y.* Ceterum Go. h. c. videtur fugitiva esse. q) Be.

20. [r] *Iidem AAA. Rufino Pf. P.* Nulli militarium pro his annonis, quae in provinciis delegantur, repudiata ad tempus specierum copia, et inopiae occasione captata, pretia liceat postulare; ita ut, si quis propter anni abundantiam suscipere oblata neglexerit, ac postea, impositis pro necessitate rerum pretiis [s], repudiata taxaverit, neque id, quod contra hanc legem expetit, sinatur exigere, neque illud [t], quod accipere dissimulaverit, consequatur. *Dat. III.* *) *Kal Aug. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio V. C. Coss.* (393.)

21. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Caesario Pf. P.* Si a militaribus provinciales [u] quaelibet damna pertulerint, ac *) non ipsas species, quae in provinciis a possessoribus congregantur, fuerint consecuti, illico, interpellato iudice, admissum crimen ad nostram clementiam perferatur, ut admissum crimen congrue vindicetur. Sin [v] vero tantum nefas simili taciturnitate contexeriat *), praeter eam mulctam, quam rectores officiaque subire conveniet, etiam detrimentorum quantitas in duplum de eorum facultatibus exigitur [x], reddenda ac restituenda his, qui dispendia talia pertulerunt. *Dat. XV.* [y] *Kal. Maii* [z] *Arcadio IV. et Honorio III. AA.* Coss. (396.)

22. *Iidem AA. Hilario Pf. P.* Neque scholae, neque vexillationes comitatenses aut palatinae, neque legiones ullae, neque auxilia, qualeslibet ad provincias delegatorias de specierum praebitione pertulerint, audiantur, si pretia poscant ultra ea, quae generali lege divi patris, senioris Valentiniani *), constituta sunt. Nec enim fas est, ut exigendis annonis militum nostrorum servientes [a] nova possessoribus pro arbitrio proprio indicant. §. 1. Sive mentionem [b] etiam pretiorum nullam delegationem valere praecipimus. *Dat. III. Kal. Ian.* [c] *Mediolano, Arcadio IV. et Honorio III. AA.* [d] *Coss.* (396.)

23. *Iidem AA. Hilario Pf. P.* [e] Provincialium commodis nos [f] convenit subvenire. Ad omnium utique *) numerorum, sive vexillationum, aut etiam scholarum tribunos per [g] viros illustres comites sublimitas tua faciat pervenire, ut meminerint, foenum militibus iisdem [h] capitibus praestandum, iuxta legem divi Valentiniani *) de quinta [i] decima indictione, nec tamen ad oppidum deferendum. *Dat. XVI. Kal. Iul.* [k] *Arcadio* *) *IV. et Honorio III. AA.* Coss. (396.)

24. *Iidem AA.* [l] .... Excellentia tua erogationis per susceptores factae modum quantitate brevium conferri perficiat, ita ut, ex [m] quo die numeris datum sit, diligentius exploretur, ac, si quid amplius actuarios vel optiones accepisse constiterit, quam brevium datorum *) scriniis nostris veritas continet, memorati in duplum reddere compellantur; susceptoribus ea summa imputanda, quam semel flagitantibus iisdem [n] erogasse monstraverint. Nam ad illustres quoque magistros [o] utriusque militiae sacri apices cucurrerunt, quibus provida sanctione decrevimus, ut breves ante indictionis principium [p] summa fide ac veritate confecti ad nostra scrinia dirigantur, secundum quos a susceptoribus erogatio celebretur. *Dat. VIII. Kal. April. Constantinopoli, Honorio A. IV. et Eutychiano V. C. Coss.* (398.)

25. *Iidem AA. Eutychiano Pf. P.* [q] Quoniam clementia nostra poscenti Epiphanis [r] ordini consen-

— c. 20 coniungenda est cum c. 33 C. Th. (V, 13). Cod. Iust. XII, 38, 7. — c. 22 Go. iungendam esse recte putat c. 2 C. Th. de Coll. aer. (XI, 21). Vid. not. *c.* — c. 23. Cod. Iust. XII, 38, 8. — c. 24. Cod. Iust. XII, 38, 9. — c. 25. Cod. Iust. XII, 38, 10 mutil. et mut.

annotat: Go. restituendum initium ita censet: *A Tatiano Pf. P. off.* quoniam, deiecto superiore anno Tat., iamque suffecto Rufino (ad quem fort. data est h. l.) plurima illius acta infirmata erant, ita ut, quae servanda visa essent, speciali confirmatione egerent. *) Vid. supra not. *m.* r) Vid. supra not. *m* et *p.* s) Codex, Cui. 1 — Ri°. *praediis*, sed recte Be. auct. Go. ex Cod. Iust. restituit *pretiis.* Item Reinesius. In codice est *taxerit*, sed repon. supr. lin. *taxaverit.* t) Cod. Iust. *neque id.* *) Cui. 2, 2* *IIII.* u) Codex, Cui. 1 — Ri°. *provincialis.* Be. auct. Go. em. *provinciales*, recte. Crebro in libris antiquis ponitur *is*, ubi nostra ratione scribendi requiritur *es.* Vid. not. *a* sq. *) Codex *hac.* Mox in vv. *pellato iudice* incipit pagina secunda folii LI. v) E codice, Cui. 1 — Cui. 2* revocavi *Sin*, quod ap. Go. — Be. mutatum est in *si.* Vid. infra c. 1 de Comm. (VII, 12). *) Go. prop. *contexerit*, iudex scilicet. x) Be. auct. Go. *exigetur*; codex, Cui. 1 — Ri°. *exigitur.* y) Go. in Chron. *al. XVI.* z) An *Constantinopoli*? *) Vid. c. 10 h. t., not. *f.* a) Ita Be. auct. Go.; Cui. 1 — Ri°. *servientis*, ex codice, qui *qualislibet — braebitione — servientis — arbitri.* Vid. antec. not. *u.* b) Go. cj. *Sine mentione*, quae cj. magnam probabilitatis speciem habet. c) Go. rep. vult *Ian.*, ut haec c. in eundem diem incidat, quo c. 2 cit. data est. Sed ita haec c. recentior fieret constitutione seq., quod non ferendum est. Scrib. in c. 2 *Iun.* pro *Ian.*; habet enim c. 1 Cod. Iust. de Coll. aer. (X, 29) *Iun.* et hoc vult Go. in Chron. et in comm. c. 2 cit. Utroque loco pon. *III.* aut *V.* d) Go. — Ri°. om. *AA.* e) Cui. 1 — Lugd. *Praeposito*, male. Codex *PPO.* f) Ita Be. auct. Go. ex Cod. Iust. Codex, Cui. 1 — Ri°. *non*, male. Reinesius add. *non* post *convenit.* *) Cod. Iust. *itaque*, impr. Go. g) Cod. Iust. *vel*, impr. Go. Codex *meminerit*, sed em. h) Codex, Cui. 1 — Ri°. *hisdem*, quod fere ubique in antiquis libris Mss. pro *iisdem* scribitur. Cod. Iust. *iustis*, impr. Go. *) Vid. c. 10 h. t., not. *f.* i) Go. em. *sequente decima.* A Cod. Iust. abs. vv. *de quinta decima indictione.* k) Add. *Mediolano.* *) Omnes edd. ante Be. h. l. ex codice addunt *A.*, mendose. l) Ita edd. ante Be., nisi quod novem puncta lacunae, quae in codice est, indicandae caussa addidi. Be. autem add. *ad* *e Pf. P.* ex Cod. Iust., ubi vero deest *ad.* Cui. l. c. p. 482 ed. *Iidem AA. Eidem*, id e. Hilario Pf. P., non addita ratione et improbb. Ri. et Spangenb. Ceterum iam Go. in Chron. h. a. suppl. vult *ad ...... Pf. P.*, quod et arg. legis et formula: *Excellentia tua* comprobatur. Be. suppl. esse putat Eutychiani nomen. Paullo post cum v. *susceptores* incipit fol. LII. codicis, qui infra *subceptoribus.* m) *Ex* om. in Cod. Iust. *) Go. in not. „*In scriniis nostris.*" n) Codex, Cui. 1 — Ri°. *hisdem.* Cod. Iust. *eosdem.* o) Cod. Iust. *quoque viros Mag.* Mox Go. *militiae.* p) Cui. 2, 2* *principum*, err. q) Cui. 1 — Lugd. *praeposito*, impr. Ri. Codex *PPO.* r) Codex, Cui. 1 — Ri°. *Epi-*

sit, ut Novembri mense novellum vinum militi praeberetur, propterea quod veteris dispendiosa videtur erogatio: illustris[s] auctoritas tua per omnes provincias[t], cunctis numeris ac militibus a Novembri mense de novello vino annonam dari disponat. *Dat. X. Kal. Iun. Constantinopoli*[u], *Honorio A. IV. et Eutychiano V. C. Coss.* (39..)

26. *Iidem AA. Provincialibus provinciae proconsularis*[v]. Opinatoribus nullum sit cum provinciali[x] commercium; ita ut a iudicibus[y] vel officio provinciali omnis summa debiti postuletur, intra anni spatium conferenda. *Dat. prid. Kal. April. Mediolano, Vincentio et Fravitta*[z] *Coss.* (401.)

27. *Iidem AA. et Theodosius A. Anthemio Pf. P.*[a] Nullus protectorum vel domesticorum, cui aut tuitio locorum, aut quaedam longior est commissa necessitas, aut certe iudicum nostrorum praeceptis iussus*) obtemperat, annonas vel emolumenta percipiat, nisi circumacto anni tempore post completum consulatum in alterius anno consulis commonitorium reparare curaverit. *Dat. Kal. April. Constantinopoli, Arcadio A. VI. et Probo V. C.***) *Coss.* (406.)

28. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA. Anthemio Pf. P.* A provinciarum rectoribus caveatur, ut tam numeris quam familiis nec non et impedimentis praeter eas annonas[b], quae adaerantur, id tantum in specie praebeatur, quod militis flagitarit inspectio, ne actuariorum fraudibus ulla relinquatur superpostulationis occasio, cum per praepositos pistorum et diadotas[bb] legis forma caveatur, ut nulli omnino nulla in specie praebeatur*) annona, nisi quem substantem atque in praesenti constitutum postulare constiterit. §. 1. Hoc quoque legis auctoritate complexo, ut semper[c] dierum, per quos*) resistentes tribuni emolumenti gratia solenniter stellaturae[d] nomine consequuntur species, non aliter adaerentur, nisi ut in foro rerum venalium distrahuntur[e]. *Dat. V. Id. April. Constantinopoli, Arcadio A. VI. et Probo V. C. Coss.* (406.)

29. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio Pf. P.*[f] Si quas sub gratia donationis a militibus auferunt[g], quam merentur, annonas duces seu tribuni, iuxta nummaria defixa pretia sine ulla dubitatione percipiant. *Dat. IV. Non. Maii Constantinopoli, Honorio VII. et Theodosio II.*[h] *AA. Coss.* (407.)

30. *Iidem AA. Anthemio Pf. P.*[i] Limitanei militis[k] et possessorum utilitate conspecta, per primam, secundam ac tertiam Palaestinam huiuscemodi norma processit, ut, pretiorum certa taxatione depensa, specierum intermittatur exactio; sed ducianum officium sub Versamini[l] et Maenaeni[m] castri nomine salutaria statuta conatur evertere. Ideoque lege repetita censemus, ut, si[n] quis interclusam specierum exactionem refricare tentaverit, vel adaerationes statutas ausus fuerit immutare, tam vir spectabilis dux centum librarum auri, quam etiam eius[o] officium pari condemnationis summa quatiatur, adiecta sacrilegii poena, quae divalium scitorum violatores patam inse-

— c. 26. Cod. Iust. XII, 38, 11. Coniungenda est haec c. cum c. 63 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5) et c. 29 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1) et sec. Go. cum c. 1 C. Th. de Indict. (XI, 5). Vid. c. 1 cit., not. sup. Sec. Go. cum h. c. concordat c. 16 C. Th. de Exact. (XI, 7). — c. 28. Cod. Iust. XII, 38, 12 om. pr. — c. 29 tota exhibetur in Comm. Cuiacii ad c. 12 Cod. Iust. cit. l. c. p. 483. — c. 30 coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Bonis mil. (V, 4). Cod. Iust. XII, 38, 13 om. pr.

fanis. Valesius in m. edit. 1593, quae servatur in bibl. publ. Aurelian. em. *epifanensi*, praeter necess. s) Cui. 1 — Cui. 2* *erogatio. Inlustris.* t) Hinc inc. c. 10 Cod. Iust. cit.: *Iubemus per omnes provincias — dari: quoniam veteris dispendiosa videtur erogatio.* Ceterum codex *novelle vino.* u) Cod. Iust. om. *Constantinopoli.* v) Cf. Go. ad h. l., not. *b.* x) Cod. Iust. *Opinatoribus, id est exactoribus militaris annonae nullum s. c. provincialibus.* Non opus est plurali (*provincialibus*). Similiter c. 16 C. Th. de Exact. cit.: *nihil his* (opinatoribus) *sit cum possessore commune.* y) Cod. Iust. *ducibus.* z) Cui. 1 — Lugd. Go. *Fravitto.* Codex *Fravito.* a) Cui. 1 — Lugd. *praeposito.* Codex *PPO.* Cum vv. *aut quaedam* incipit secunda pagina folii LII. codicis. *) Codex *iussus aut | certe obtemperas*, sed del. *aut certe.* Go. in not. cj. *iussis* et paullo post *in alterius Consulis anno*, utroque loco sine caussa. **) Ri. Ri*. om. *C.* Go. appon. ann. 506, err. b) Codex *praete | reasiannonas.* Cui. 1 — Lugd. *eas si annonas.* bb) Rein. cj. *divisores.* *) Go. ann.: „Involuta oratio: Clarius ita, *Cum legis forma caveatur, ut nulli omnino per Praepositos pistorum et Diadotas nulla in specie* etc." Mox Reinesius ad v. *substantem* ann. *susceptores.* c) Cod. Iust. *septem*, prob. Go.; contra Ri. (in annot. subiecta Go. commentario) assentitur Pancirolo, qui Codicem Iust. ex Cod. Th. emendandum esse affirm. et retin. *semper.* Ceterum in vv. *septem diebus* inc. c. 12 Cod. Iust. cit. *) Reposui *quos* ex Cod. Iust.; codex, edd. *quas*, quod etiam Go. impr. d) Ita Be. ed. ex Script. Hist. Aug. et ex Cod. Iust.; codex, Cui. 1 — Ri*. *stillaturae*, quam scripturam def. Go., reprehendit Ri., demonstrans, leg. esse *stellaturae.* Vid. utriusque amplam disputationem in comm. h. c. T. II, p. 321 — 323. e) In Cod. Iust. h. c. ita scripta est: *Septem diebus, per quos tribuni praetoriani emolumenti — nomine species consequuntur: species resistentes non — distrahuntur.* Ceterum Be. recepit interpunctionem a Ri. propositam in annot. commentario Go. subiecta; Cui. 1 — Ri*. *consecuntur, species non aliter* etc. f) Cui. 1 — Lugd. *praeposito.* Codex *PPO.* g) Go. suppl. *amplius sive magis.* De omissione horum vv. vid. Go. Gloss. Nom. v. *Magis.* h) Sec. Go. et Be. aut mut. inscr. (*Iidem AAA.*) aut em. subscr. (*H. VIII. et Th. III.*) In Chron. h. a. Go. rep. vult consules anni 409, quod etiam Be. praefert propter ll. sqq. i) Cui. 1 — Lugd. *Praeposito*, male. Codex *PPO.* k) Codex, Cui. 1 — Ri*. *milites.* Be. auct. Go. em. *militis*, recte. Ex Reinesii sententia abundant vv. *Limitanei militis et.* Paullo post cum v. *Palestinam* incipit folium LIII. codicis. l) Ri*. *Versabini* ex Go. notis. Be. auct. Go. in comm. cj. *Bersabini.* m) Ita Be.; Cui. 1 — Cui. 2*. Ri. Ri*. *Moenaeni.* Codex, Go. *Moenoeni*, in comment. Go. *Maenani.* Ceterum codex *retiorum*, sed corr. *pretiorum*, et paullo infra *adaerationis.* n) Hinc inc. c. 13 Cod. Iust. cit. *Lege repetita censemus, ut si quis militum.* o) Cod. Iust.

quitur. *Dat. X. Kal. April Constantinopoli, Honorio*[p] *VIII. et Theodosio III. AA. Coss.* (409.[q])

31. *Iidem AA. ad Anthemium Pf. P.*[r] Militaribus commodis prospicientes adaeratarum annonarum[s], quae familiis apud Orientem vel Aegyptum praeberi consuerunt, certa ac distincta locis et numero pretia statuimus. Verum quia in hoc et provincialium nobis habenda est cura praecipua, ne nimia festinatione poscendi collatorum vires atteri videantur, certum constitui tempus placet, quo eadem pretia debeant praeberi poscentibus. Qua propter uniuscuiusque indictionis annonariam in pretiis rationem, transacta ea, sequentis indictionis mense Novembri completo praeberi praecipimus. *Dat. prid. Kal. Dec. Constantinopoli, Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.* (409.)

32. *Iidem AA.**) *Leontio, viro illustri, Pf.*[t] *Illyrici.* Procuratores *) curiarum annonarum et cellariensium specierum gratia minime fatigentur, quas in dignitatibus constituti, id est rectores provinciarum et comites solent accipere. Nam cum adaerationis aestimatio prius per centum et viginti capita exactione solidi teneretur, per sexaginta recens redegit aviditas, exindeque iam nutrita licentia ad tredecim[u] tributarios non dubitavit arctare, procuratore damnum, quo *) ipse subditus fuisset, provincialibus infligente. Ideoque per cornicularium cuiuscumque provincialis officii hanc sollicitudinem impleri conveniet, ita ut nulla ab eodem exactionis molestia provincialibus inferatur; sed erogandas species ex horreis publicis et cellariensium nomine aurum ex titulo manifesto eidem delegatum pro erogationis qualitate suscipiat, etiam pretium his, qui adaerare voluerint, dependurus iuxta nundinationem, quae aut foro rerum venalium continetur, aut amplissimae praefecturae est culmini deputata: nec enim queri[v] poterunt[x], qui vel species accipient debitas dignitati, vel si auri perceptione laetentur, aequari[y] se tanto culmini, non debebunt[z]. Temerantium etiam audacia punienda; officio tui culminis quinquaginta librarum auri mulcta continuo percellendo, si rite disposita observare neglexerit. *Dat. XVI. Kal. Sept. Constantinopoli, Honorio IX. et Theodosio IV.*[a] *AA. Coss.* (412.)

33. *Iidem AA. Hadriano Pf. P.*[b] Ne interiecti aequoris tractus[c] querelae provincialium pereant, Flavianum et Caecilianum, viros illustres, per Africam audientiam cunctis praebere decernimus. Militarem quoque annonam, quae intra Africam contubernalibus erogatur, eorum diligentia indagari *) praecipimus, ut nihil his post eorum examen addatur etc. *Dat. V. Non. Mart. Ravenna, Constantio et Constante VV. CC. Coss.* (414.)

34. *Iidem AA. Constantio Magistro militum.* His scholaribus, quibus laborum intuitu regendos numeros dederimus **), de aerariis annonis singulos solidos per opinatores, caballationis[d] quoque rationem *) pro administrato[e] tempore debitam, quando militibus erogatur, sine mora praeberi oportet, vel, si quis eorum antequam accipiat in fata concesserit, quod ex utraque causa ei debebatur, heredibus eius restitui. *Dat. XIII. Kal. Dec.*[f] *Constantio et Constante VV. CC. Coss.* (414.)

35. *Iidem AA. Asclepiodoto Pf. P.*[g] Annonas omnes, quae universis officiis atque sacri palatii ministeriis et sacris scriniis *) ceterisque cunctarum administrationum dignitatum adsolent delegari, quasque hi[h], qui ad earum exactionem mittuntur, pro cupiditate ac libidine[i] sua graviter ex provincialium visceribus eruebant, ad similitudinem militum, quibus aerariae praebentur annonae, adaerari praecipimus, ut omnibus superius[k] designatis emolumenta debita in pretiis dispositio culminis tui pro publica auctoritate taxatis *) praecipiat erogari. *Dat. XVI. Kal. Mart. Constantinopoli, Asclepiodoto* **) *et Mariniano Coss.* (423.)

— c. 33 coniungenda est cum c. 11 C. Th. de Curiosis (VI, 29) et c. 12 C. Th. de Metatis (VII, 8). Priorem partem legis Go. fugitivam esse putat. — c. 34. Cod. Iust. XII, 38, 14. — c. 35. Cod. Iust. XII, 38, 15.

eius etiam. p) Codex, Cui. 1 — Ri°. add. *A.* q) Go. 396, err.; nam in comment. habetur annus 409. r) Cui. 1 — Lugd. *Praepositum*, male. Codex *PPO.* s) Cui. 2, 2° *annorarum*, sed em. in Corr. Infra codex *iundictionis*, sed corr. *indictionis.* *) Aur. Lugd. om. *AA.* t) Be. inser. vult *P.*, recte. *) Cui. 1 mendose *Procuratotes.* Cum v. *gratia* incipit pagina secunda folii LIII. codicis. u) Go. om. *ad.* Idem cj. *triginta* pro *tredecim*, probabiliter, quia iusta proportione cohaeret cum antec. *centum et viginti — per sexaginta* etc. Supra codex *exindequae.* *) Scrib. *cui.* Ceterum Aur. Lugd. *dānum* et paullo infra Cui. 2, 2° *nudinationem*, mendose. v) Codex, Cui. 1 — Cui. 2° *quaeri*; sed iam Reinesius em. *queri.* x) Ita codex, Cui. 1 — Ri°.; Be. err. *potuerunt.* Mox Cui. 2, 2° *accipiant* (accipient) et codex, Cui. 1 *debetas.* y) Aur. Lugd. *aequare.* z) Go. em. *dolebunt.* Quo non opus est, modo referantur vv. *non debebunt* ad v. *queri* (*vel queri non debebunt, aequari se tanto culmini, si auri perceptione laetentur*) et ponatur comma post *culmini*, ut nos fecimus. Codex *cumini*, sed corr. *culmini.* a) Go. Be. rep. volunt *V.* b) Cui. 1 — Lugd. *praeposito*, male. Codex *PPŌ.* c) Go. in not. em. *in tractu* (Ri°. err. typ. *in tractatu*), impr. Be., qui melius ex Go. comment. prop. *tractu.* Etiam Reinesius vult *tractu.* Sed nihil mutandum, cum v. *perire* primitiva notione pro *percurrere* hic accipiendum sit. Mox in v. *cunctis* incipit fol. LIV. codicis. *) Go. in not.: „Tentaret quis *integrari.* Quod non probo." Mox annus legis excidit ap. Go. **) Cod. Iust. *dedimus.* d) Go. etsi non impr. nostram scripturam, quam Cod. Iust. habet, tamen cum Val. in m. l. c. em. *capitationis* et Reinesius *cataballationis* s. *catabolationis.* Annotat enim ad h. v. „καταβολή, praestatio, solutio, hodie die Löhnung. Vocabulum stipendii militaris in pecunia. De Catabolensibus, qui frumenta molienda animalibus comportarent est alibi in hoc ipso codice". *) Go. aliquando cj. *erogationem*, sed ipse hanc cj. postea damnavit. Vid. c. 31 h. t. c. f. e) Codex, Cui. 1. Cui. 2, 2° *adminastrato*, err. f) Add. *Ravennae.* g) Cui. 1 — Lugd. *praeposito*, male. Codex *PPŌ.* *) Ap. Go. negligentia typ. exc. v. *scriniis.* h) Codex, Cui. 1 — Ri°. *hii.* i) Cod. Iust. *et libidine.* k) Cod. Iust. *supra.* *) Cod. Iust. *tui culminis p. publica utilitate t.* **) Codex

36. *Iidem AA.*[l] *Procopio Magistro militiae per Orientem.* Si quando tribuni sive comites vel praepositi numerorum per provincias annonas voluerint, hoc est quas pro dignitate sua consequuntur, in aere percipere, non aliis eas pretiis, nisi quae in foro rerum venalium habeantur, adaerandas esse cognoscant; si[m] alias annonas, quae non suae dignitatis erunt, sed alio modo, dum tamen licito, suis commodis acquisitas in auro sibi dari duces sive tribuni voluerint, illis pretiis contenti sint, quae in forma aerariarum annonarum universis militibus solenni observatione praebentur. Sanctionis temerator sciat, se et administratione, simul et dignitate spoliandum, et facultatum suarum percellendum dispendio. *Dat. III. Non. Dec. Constantinopoli, Victore V. C. Cos.**) (424.)

TIT. V. DE EXCOCTIONE ET TRANSLATIONE[n] ANNONARUM.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Stiliconi**) *Comiti et Magistro utriusque militiae.* Opinatores, quibus species in diversis provinciis delegantur, ut pretium maiore taxatione deposcant[o], contra omnem consuetudinem*), nullis consistentibus familiis, excoctionem panis efflagitant[p]. Illustris igitur auctoritas tua novam usurpationem congrua auctoritate percellat, ut, cum opinatores in provinciis[q] delegantur, vetus consuetudo servetur. *Dat. Id. Sept.*[r] *Mediolano, Theodoro V. C. Cos.* (399.)

2. *Iidem AA. et Theodosius*[s] *A. ad Hadrianum*[t] *Pf. P.* In excoctione buccellati*), quod devotissimis militibus convenit praeparari, in translatione etiam annonae nullius excipiatur persona, videlicet ut ne[u] nostra quidem domus ab his habeatur immunis. Et si quisquam, quod non opinamur, implere quae sunt praecepta neglexerit, in procuratorem eius severissime vindicetur, ita ut, si huius modi contumaciae dominum conscium esse constiterit, quadruplum id, quod pro eius capitatione poscitur, posthabita dilatione solvatur[v]. *Dat. IX. Kal. April. Romae, Honorio A. VI. et Aristaeneto*[x] *Coss.* (404.)

TIT. VI. DE MILITARI VESTE.

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Mamertinum Pf. P.* Sive ex principalium sive ex honoratorum numero susceptor vestium nominetur, (exceptis videlicet his, qui palatinae militiae privilegiis fulciuntur, vel qui officiis ac ministeriis perfuncti merito stipendiorum consecuti sunt dignitates) et[y] vir spectabilis proconsul Africae moneatur, ut ad excludendas fraudes uno anno, non*) plus, haec necessitas procuretur; ita tamen ut creationis periculum a proconsulari officio non recedat. *Dat. XIV. Kal. Maii***) *Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

2. *Iidem AA. Ausonio Pf. P.*[z] Omnem canonem vestium ex Kal. Sept. ad Kal. April. nostris largitionibus[a] tradi praecipimus: proposita rectori provinciae vel eius officio condemnationis, quae tuae iustitiae videbitur, poena[b]. *Dat. XIV. Kal. Dec. Martianopoli, Valentiniano et Valente*[c] *Coss.* (365.)

3. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA. Modesto Pf. P.* Provinciae Thraciarum[d] per viginti iuga seu capita conferant vestem; Scythia et Mysia[e] in tri-

Tit. V. Cod. Iust. XII, 39. — c. 1. Cod. Iust. XII, 39, 1. — c. 2. Cod. Iust. XII, 39, 2.
Tit. VI. Cod. Iust. XII, 40. — c. 1 sec. Go. repetitur, inverso tamen ordine sententiarum c. 4 C. Th. de Suscept. (XII, 6), contra abrogatur partim c. 31 eod. — c. 2. Cod. Iust. XII, 40, 1. — c. 3. Cod. Iust. XII, 40, 2.

Asclepiotodo. l) Sec. Go. in Chron. rep. *Imp. Theodosius A. et Valentinianus Caesar*, sed sec. Be. *Imp. Theodos. A.*, om. Valentiniani nomine. Vid. Zirardin. l. c. p. 273, not. Mox codex *annas*, sed corr. *annonas*, et in vv. *aliis eas* incipit secunda pagina folii LIV. codicis. In ima pagina habetur numerus quatern. XXXVIIII. m) Cui. 1. Cui. 2, 2* *cognoscant, si.* Aur. Lugd. Be. *cognoscant, si.* Go. — Ri*. *cognoscant: si.* *) Codex, Go. Ri. *Conss.* Cf. Zirardin. l. c. p. 438, not.

n) Cod. Iust. add. *militarium.* *) Codex et Cod. Iust. *Stilichoni.* Go. err. *Stilicone.* Ceterum edd. et libri MSS. Cod. Iust. sibi non constant in imperatorum nominibus. o) Cod. Iust. om. *ut — deposcant*, impr. Go. *) Cod. Iust. add. *a*, sed om. *a* ap. Hal. et Cui. Paullo ante codex *omneam*, sed corr. *omnem* deleta litera *e*. p) Cod. Iust. *efflagitent*, sed Hal. Cui. ut C. Th. q) Cod. Iust. *auctor. repellat — provincias.* Cum v. *servetur* incipit folium LV. codicis r) Go. in Chron. rep. esse censet *Dec.* s) In Cod. Iust. om. *et Theodosius A.* Sed Cui. nostram servavit scripturam, prob. Spangenb., si quidem Theodosius anno 402 creatus erat Augustus; nonn. edd. Cod. Iust. *Id. A. et Valentinianus*, male. t) Cod. Iust. *Adriano* et om. *ad.* *) Codex *buccillati.* u) Cod. Iust. *ut nec*, etsi nonn. edd. *ut ne.* v) Cod. Iust. *solvetur*, sed Cui. *solvatur.* x) Codex, Cui. 1 — Ri*. Cod. Iust. *Aristeneto.* Vid. Reland. l. c. p. 548 In codice supra VI positus numerus SII, qui tamen videtur deletus esse.

y) Go. v. *et* aut inducendum esse censet aut accipiendum pro *etiam.* Errat Go. vv. *sive — nominetur* pro protasi habens, pro apodosi autem vv. *et vir — moneatur.* Sententia haec est: *Aut ex principalium aut ex honoratorum numero — nominetur et (si hoc factum est) vir spectabilis proconsul Afr. moneatur.* *) Go. om. *non*, mendose. Cum literis *cessitas* (necessitas) incipit pagina secunda folii LV. codicis. **) c. 4 cit. *Kal. Iul.* z) Be. ex Go. annot. add. *Or.*, sed codex, edd. ante Be. habent aut *PPO*, ppō aut *PPō*, h. e. Praef. praet. Cod. Iust. *PP.* Vid. infra VII, 9, 4 et supra VI, 35, 8, not. *u.* V. *Iidem* periit in codice. a) Cui. 2, 2* *lagitionibus*, mendose. b) Cod. Iust. *prop. poena rect. prov. — videbitur. Dat.* c) Annus om. in edd. Go. Ri. Ri*. Sec. Go. scrib. *Valente II. Coss.* (368.), prob. Be., modo in inscr. add. *et Gratianus A.* Cf. etiam supra V, 13, 21, not. *r.* Cod. Iust. *Val. et Val. AA.* Aur. Lugd. *Cons.* d) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Trachiarum.* Similiter supra in c. 9 de Senatt. (VI, 2), not. *h Trachum* et cod. 1 in c. 3 C.

ginta iugis seu capitibus interim annua solutione dependant [f]; per Aegyptum et Orientis partes in triginta terrenis [g] iugis; per Asianam [h] vero et Ponticam dioecesim ad eundem numerum in capitibus seu iugis annua [i] vestis collatio dependatur, ita ut per Orientem provinciae in titulo auri comparaticii, quod per iugationem redditur, compensationis gratia perfruantur, exceptis Osroene *) et Isauria [k]; nam easdem constat aurum comparaticium minime redhibere [l]. *Dat. V. Id. Aug. Hierapoli, Gratiano A. IV. et Merobaude V. C. Coss.* (377.)

4. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Martiniano* [m] *Comiti S. L.* Fortissimis militibus nostris per Illyricum non binos tremisses [n] pro singulis chlamydibus [o], sed singulos solidos dari praecipias [p]. *Dat. XVI.* *) *Kal. Febr. Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

5. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Asclepiodoto Pf. P.* Militaris adaeratio vestis a collatoribus exigatur **) (sacratissimis videlicet largitionibus inferenda) ita, ut quinque eius partes fortissimis militibus erogentur in pretio, sexta vero portio, a gynaeciariis clementiae nostrae absque ulla vel ipsorum vel publica incommoditate pro eadem contextione [q] suscepta, iunioribus [r] gregariisque militibus in ipsa, quam maxime eos desiderare constitit [s], specie *) praebeatur. *Dat. VII. Id. Mart. Constantinopoli, Asclepiodoto et Mariniano Coss.* (423.)

TIT. VII. DE PASCUIS [t].

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Germanianum* [u] *Comitem S. L.* Dedimus literas ad viros clarissimos praefectos *) praetorio, ut ab his conventi rectores provinciarum scirent, in locis rei privatae augmenta pensionum non esse facienda, neque sinerent, pascua animalium ex rebus privatis nostris provincialium licitatione [v] praeberi. *Dat.* [x] *V. Kal. Febr. Romae, Valentiniano et Valente AA. Coss.* *) (365.)

2. *Iidem AA.* **) *ad Rufinum Pf. P.* Cum nulla ratio sit, cur in pascuis saltibus rei privatae [y] debeat ampliari, nequaquam pro libidine ordinum augmenta facienda sunt. Etenim idcirco graviorem pensionem imponi ab ordinibus accipimus [z], ut animalia ex rebus privatis nostris a locorum pastibus arceantur, quod fieri non oportere divae memoriae Iulianus prorogata iussione constituit *). Quare excellens auctoritas tua, conventis rectoribus **) provinciarum, non eam licitationis necessitatem patiatur inferri, quam repentinam faciunt civitates [a], sed eam manere decernant [b], quam statuit anti-

— c. 4. Cod. Iust. XII, 40, 3. Sec. Go. h. c. coniungenda est cum c. 14 C. Th. de Palatinis (VI, 30). Vid. ibid. not. super. Praeterea etiam iungendam esse censet c. 6 C. Th. de Proximis (VI, 26). Sed vid. c. 6 cit., not. sup. — c. 5. Cod. Iust. XII, 40, 4.

Tit. VII. Cod. Iust. XI, 60. In indice rubric. Aur. Lugd. est VI. tit., err. — c. 1. Go. videtur fugitiva esse prior h. c. pars et ponenda in tit. C. Th. de Locat. fund. iur. emph (X, 3). — c. 2. Cod. Iust. XI, 60, 1. Ceterum sec. Go. huius legis mentio fit non solum infra in c. 3 de Loc. fund. iur. emph. (X, 3), c. un. Qui conductores rei priv. (X, 5) et in c. ult. de Coll. fund. (XI, 19), sed etiam in c. 1 h. t., quare Go. cr 2 praeponi vult c. 1 h. t. Vid. infra not. c.

Th. de Bonis mil. (V, 4) *Trachiae*, not. *f.* e) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Musia*, ex graeco, cuius literas librarii non intell. Be. auct. Go. rest. *Mysia* ex Cod. Iust. Codex etiam *Scyta*, sed em. *Scytia.* f) Ita Be. ex Cod. Iust. auct. Go. pro *defendant*, quod in codice et in Cui. 1 — Ri*. perperam est. Etiam Reines. em. *dependant.* g) Cod. Iust. *in trecenis ternis* et Be. quidem videtur h. l. rep. esse *ternis*, quae cj veri specie se commendat. Cui. in ed. Cod. Iust. habet *terrenis*, ut Cod. Th. h) Aur. Lugd. *Asiam.* i) Cod. Iust. *annuae.* Codex *vestes*, sed corr. *vestis.* *) Cod. Iust. *Osroëna.* Codex *Osroenae.* k) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Hisauria.* l) Cod. Iust. *nam eas demum constat — minime debere.* m) Cod. Iust. *Martiano*, impr. Ri. Vid. c. 14 cit., not. *k.* n) Ita Be. auct. Go. ex Cod. Iust.; edd. ante Be. *trimisses* s. *trimesses.* Vid. infra VII, 11, 2. Ceterum sec. Go. in notis etiam alii (quos ignoro) rep. *tremisses.* Codex *trimusses.* o) Ita Be.; codex *clamydib.* Cui. 1 — Cui. 2*, Ri. Ri*. *chlamidibus*, Go. *clamidibus.* Mox codex *solidus.* p) Cod. Iust. *praecipimus.* *) Aut hic rep. *XV.*, aut in c. 14 cit. scrib. *XVI.*, ut ambae leges in eundem diem incidant. Go. placet *XV.*, mihi vero *XVI.*, quem numerum etiam Cod. Iust. habet. Anni numerus deest ap. Go. **) Hic incipit folium LVI. codicis. q) Aur. Lugd. *contexione*, mendose. r) Cod. Iust. *minoribus.* s) Cod. Iust. *constiteris* prob., ut videtur, Go., sed etiam *constitit* recte se habet. Reinesius corr. *constiteris.* *) Go. *species* et in f. deest anni numerus ap. Go.

t) Cod. Iust. *de Pascuis Publicis et Privatis.* u) Aur. Lugd. *Germaniarum* et Go. *Germananium*, err. typ. Vid. V, 13, 19, not. *s.* *) Aur. Lugd. *praefecto*, err. Codex *ppō ut — sinirent.* v) Be. cj. *licitationi*, sed recte se habet nostra scr. x) *Dat.* sec. Go. fort. pro *Redd.* In Chron. p. LXXII. Go. add.: „Forte referenda haec lex ad A. D. 367." Putat enim Go. c. 1 recentiorem secunda h. t. constitutione esse ideoque ponendam post c. 2 propter vv. *Dedimus literas*, tanquam necessario ad eam referenda, quare ap. Go. annorum notae in utraque c. videntur omissae esse. Sed ut taceam, vv. *Dedimus literas — praetorio* non accipienda esse de lege, quae est c. 2 h. t., *ad literas* potius haec vv. spectant ab imperatore ante utramque legem ad relationes praefectorum praet. de earum argumento datas. Iam vero imperator, cum c. 1 ad Comitem S. L. mitteret, caussam legis addidit, quo non opus erat in c. 2 ad praefectum praet. missa. Censeo igitur nihil mutandum esse. *) Be. *Romae* et Aur. Lugd. *Cons.* Anni numerus deest ap. Go. **) Cod. Iust. *Imppp. Valent. Theod. et Arcad. AAA.* y) Cod. Iust. add. *pensio*, quae tamen vox Go. non videtur necessaria esse. Recte, nam *ampliari* est *amplificationem fieri.* Pagina secunda folii LVI. ita incipit: *Etenim idcirco m graviorem*, sed del *m.* z) Cod. Iust. *accepimus.* *) Haec Iuliani iussio in libris nostris non habetur. Fortasse illa ipsa est, cuius pars asservatur in c. 1 C. Th. de Loc. fund. iur. emph. (X, 3). **) Cod. Iust. *provinc. rect.* a) Ita Be. recte ex Cod. Iust. em. auct. Go.; codex, Cui. 1 — Ri*. *civitatis.* Supra codex *excellans.* b) Cod. Iust. *decernes* aut *decernas*, (ut

quitas[c]. *Dat. IX. Kal. Oct. Lucerias, Valentiniano et Valente AA. Coss.* *) (365.)

3. *Impp.* **) *Arcadius et Honorius AA. Simplicio Comiti et Magistro utriusque militiae*[d]. Insignis auctoritas tua hac conditione a publicis pratis Apamenis[e] animalia militum prohiberi praecipiat, ut universi cognoscant, de emolumentis eorum, tuique officii facultatibus duodecim libras auri fisci commodis exigendas[f], si quisquam posthac memorata prata mutilare tentaverit; non minore decernenda poena, si etiam prata privatorum Antiochenorum fuerint devastata; ita tamen, ut sine laesione provincialium provideant curiales, quo pacto animalium militarium pastui consulatur. *Dat. V. Id. Mart. Constantinopoli, Honorio A. IV. et Eutychiano V. C. Coss.* (398.)

4. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Aureliano*[g] *Pf. P. et Patricio.* Possessores *) nihil plus debent, quam quod nostro arbitrio, nostrae perennitatis et magnificae sedis tuae dispositione per annos singulos iubentur inferre. Nec vero milites aliquid praesumere debent, nisi quod largitate nostri numinis consequentur. Ideoque possessores vel coloni super pratis nullam **) molestiam patiantur. *Dat. Non. Sept. DD. NN. Honorio X. et*[gg] *Theodosio VI. AA. Coss.*[h] (415.)

5. [*] *Iidem AA. Comitibus et Magistris*[hh] *militum.* Prata provincialium nostrorum[i] perniciosum[k] est militum molestiis *) fatigari, ideoque lege[l] ad amplissimam praefecturam promulgata censuimus[m], ne hoc deinceps usurpetur. Super qua re universos, quorum interest, convenire tua magnificentia non moretur, ne[n] permittant, possessores vel colonos pratorum gravi qualibet importunitate vexari[o]. *Dat. Non. Sept. Honorio X. et Theodosio VI. AA. Coss.* (415.)

TIT. VIII. DE METATIS *).

1. *Imp. Constantius*[p] *A. ad Senatum.* Invitis senatoribus nostris in eorum domibus nullus hospitali iure commaneat *). *Dat. V. Non. Maii* **) *Gyfyras, Tauro et Florentio Coss.* (361.)

2. *Impp. Valentinianus et Valens AA. Remigio Magistro officiorum*[q]. In synagogam Iudaicae legis hospitii velut merito irruentes iubeas[r] emigrare, quos privatorum domus non religionum[s] loca habitationum merito convenit attinere[t]. *Dat. prid. Non. Maii*[u] *Treviris*[v], *Valentiniano et Valente*[x] *AA. Coss.* (365?)

3. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius* *) *AAA. Palladio Magistro officiorum.* Ab hospitalitatis

— c. 3. Cod. Iust. XI, 60, 2, quam Cuiacius in Comm. h. c. l. c. p. 399 in Bas. legi dicit, etsi non est in edd. — c 4 commemoratur a Cuiacio in Comm. c. 3 Cod. Iust. de Pascuis (XI, 60) l. c. p. 399. — c. 5. Cod. Iust. XI, 60, 3. Bas. LV, 7, 3. Go. c. 4 et 5 h. t. eodem die quidem sed ad diversos magistratus datas inter se coniungendas esse censet.

Tit. VIII. Cod. Iust. XII, 41. — c. 1 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6). c. 12 et 13 C. Th. de Praet. (VI, 4), c. 7 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1), c. 1 C. Th. de Publ. comp. (XI, 15), c. 1 C. Th. de Protostasia (XI, 23), c. 48 C. Th. de Decur. (XII, 1), c. 3 C. Th. de Lustr. coll. (XIII, 1), c. 7 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1). Vid. c. 1 de Off. praef. urb. et c. 12, 13 de Praet. citt., not. sup. — c. 2. Cod. Iust. I, 9, 4. Bas. I, 1, 37.

Cuiacius) id e. auctoritas tua (Praefectus praet.). Requiritur h. l. *decernat.* c) Go. huius et primae quoque h. t. legis mentionem fieri existimat in legibus not. sup. commemoratis; sed vide supra V, 13, 15, not. sup. et ibidem W., not. *e.* *) Cod. Iust. *VIII.* Anni numerus deest ap. Go., qui etiam om. *AA.* De subscr. vid. infr. VIII, 6, 1, not. *v.* **) Ita Be. et Cod. Iust., sed in Cui. 1 — Ri°. om. *Impp.* et in codice abscissum est. d) Cod. Iust. *ad Simplicium Magist. mil.* et om. *utriusque.* e) Go. ann.: „Ita diserte habet MS. Authenticus: ita quoque Codicem Iustinianeum *emendavit* Cuiacius I. *observat.* 19. cum antea legeretur *ac amoenis*, et in MSS. *ab amoenis*; de quo mox.“ Nam in extr. comm. h. c. Go. tuetur scripturam Cod. Iust. (*amoena.* Ceterum Cod. Iust. *ac amoenis pascuis*). Sed tamen nihil mutandum esse demonstrant ea, quae Cui. in Comm. ad c. 2 Cod. Iust. cit. ex Bas. profert: *μηδεὶς τοῖς λειμῶσιν Ἀπαμείας καταβοσκέτω*, quae vv. des. in editt. Bas. f) Cod. Iust. *exhibendas.* Codex *mmodis*, sed ponuntur literae *co* supra *mm.* Paullo post codex *pa | tra.* g) Codex, Cui. 1 — Ri°. *Auriliano.* *) Go. *Possessores.* Paullo infra Aur. Lugd. *inbentur* pro *iubentur.* **) Codex *magnifice* — *militis* — *nulla* et incip. cum v. *molestiam* fol. LVII. codicis. gg) Codex, Cui. 1 — Cui. 2° om. *et.* h) Aur. Lugd. *Cons.* hh) Aur. Lugd. *mogistris*, mendose. i) Cod. Iust. add. *et praecipue rei privatae nostrae*, impr. Go. k) Cod. Iust. add. *vel periculosum.* *) Cod. Iust. *molestia.* l) Ita Aur. Lugd. et rest. Be. auct. Go. ex Cod. Iust. Codex, Cui. 1 Cui. 2 — Ri°. *legem.* Intui videtur c. 4 h. t. m) Cod. Iust. *censemus.* n) Cod. Iust. *neque permittas*, impr. Go., sec. quem haec vv. referenda sunt non ad Magistros militum, verum ad duces vel rectores provinciarum et defensores civitatum. Fortasse scrib. in Cod. Iust. *permittat* (permittatur). o) Cod. Iust. *pratorum gratia q. i. v.*

*) Cod. Iust. *De Met. et Epidemeticis.* Codex *Metalis*, rec. man. corr. *Metatis.* p) Ita Be. auct. Go. rest. ex m. Cui. 1. Cui. 2 (add. etiam Aur. Lugd. Cui. 2°) pro *Constantinus*, quod est in codice et in edd. ante Be. Sed Constantii nomen et constt. suadent, quas cum h. c. coniungendas esse dixi, et postulat tempus, quo habita est oratio, cuius haec lex particula est. *) In literis *maneat* (*commaneat*) incipit secunda pagina folii LVII. codicis. **) Recte Go. addi vult *Gyfyras*, quod nomen deest in cod. Lugd. et in edd. Vid. c. 1 de Off. praef. urb. cit., not. *o* et c. 12 de Praet. cit., not. *z.* Mox Aur. Lugd. *Cos.* q) Aur. Lugd. *Imp.* et mox *ma — magistro* et Go. Ri. *Mastigio*, mendose. Ceterum sec. Go. haec lex in MS. superiorem antevertit, recte. r) Cod. Iust. *veluti hosp. mer. irr. milites iubeas*, de quo conf. Dirksen, l. c. p. 359 et Herm., a quibus magna h. l. script. diversitas diligenter annotata est. Neque minus sec. Go. videtur fuisse C. Th. emendandi studium, cum nonn. docti prop. *In Synagoga Iudaica velut hospitio milites irruentes*, Ranchinus autem Var. I, 6 *velut in hospitia meritoria irruentes*, impr. Go., qui recte vulg. scr. defendit. Ceterum codex *Iudaicoae.* s) Nonn. Cod. Iust. add. *religiosarum*, impr. Go. Vid. Herm. ad h. l. t) Cod. Iust. *attingere.* u) Ita etiam Bk.

munere domum privatorum nullus excuset, praeter eos, qui ex-praefectissimum[y] sibi fastigium dignitatis agendo pepererunt[z], et ex-magistris[a] equitum ac peditum, quos decursi actus illustrat[b] auctoritas, atque ex-comitibus[c] consistorianis, qui participantes[d] augusti pectoris curas agendo claruerunt, ex-praepositis[e] quoque sacri cubiculi, quos tanta et tam assidua nostri numinis cura inter primas posuit dignitates; ea tamen lege, ut singulas domos sibi ad manendum, quas voluerint, teneant, hospitibus vero ceteras solito iure praebeant. *Dat. XVI. Kal. Oct. Constantinopoli, Richomere et Clearcho Coss.* (384.)

4. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius**) *AAA. Theodoto Magistro officiorum.* Si quis mensorum[f] nostrorum manum[g], qua deputatas singulis quibusque domus enotant[h], et postibus hospitaturi nomen adscribunt, delere non dubitaverit, ad instar falsi reus ex hac auctoritate tenentur[i]. *Dat. VI. Kal. Nov. Constantinopoli, D. N. Theodosio A. III. et Abundantio V. C. Coss.* (393.)

5. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Osio Magistro officiorum.* In qualibet vel nos ipsi urbe fuerimus, vel hi, qui nobis militant, commorentur, omni tam mensorum[k] quam etiam hospitum iniquitate summota, duas dominus propriae domus, tertia hospiti deputata, ea tenus intrepidus ac securus possideat portiones, ut in tres domo[l] divisa partes primam[m] eligendi dominus habeat facultatem, secundam hospes quam voluerit exsequatur, tertia domino relinquenda. Plenum enim aequitate atque iustitia est, ut, qui aut successione fruitur, aut empto[n], vel exstructione gaudet, electam praecipue iudicio suam rem[o] teneat et relictam. §. 1. Ergasteria vero, quae mercimoniis deputantur, ad praedictae[p] divisionis iniuriam non vocentur, sed quieta sint et libera, et ab omni[q] hospitantium[r] iniuria defensata, solis dominis conductoribusque deserviant. Sane si stabulum, ut adsolet militari viro*) in tertia domus parte defuerit, ex[s] ergasteriis, nisi id dominus qualibet occasione providerit, pro animalium*) numero vel domus qualitate deputabitur. §. 2. Illustribus sane viris non tertiam partem domus, sed mediam[t] hospitalitatis gratia deputari decernimus; ea duntaxat conditione servata, ut alter ex his quilibet, quive maluerit[u], divisionem arbitrii[v] aequitate faciat[x], alter eligendi habeat optionem. §. 3. Et firmissimum

— c. 4. Cod. Iust. XII, 41, 1. Baron. ad ann. 393, n. XLI. — c. 5. Cod. Iust. XII, 41, 2. Bas. LVII, 12, 2.

et Herm. ex C. Th., sed rell. Cod. Iust. edd. ap. Herm. citt. *Mart.*, om. v. *Treviris.* v) Codex, Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. *Triueris* s. *Triveris.* Aur. Lugd. *Triu.* x) Go., quia Valentinianus hoc anno in Gallia non fuit, post v. *Valente* addi iubet aut *II.* (id e. ann. 368.) aut *III.* (id e. ann. 370.). Illam num. rec. Herm. in Cod. Iust., hunc praetulit Go. (prob. Be.) in comm. et in Chron. ann. 368 l. c. p. LXXXIII. propter c. 10 C. Th. de Medicis (XIII, 3) de simili arg. eodem anno paullo ante h. c. datam. Utroque anno admisso in inscr. add. esse *et Grat. A.*, iam vidit Be. Mea sententia aut v. *Dat.* habendum est pro *Redd.*, neque consulibus neque imperatorum nominibus mutt., aut restituendi sunt consules anni 370, et hoc quidem commendant, praeter c. 10 cit., c. 71 et 72 C. Th. de Decur. (XII, 1) eodem fere die Treviris datae. Mox Aur. Lugd. *Cos.* *) Sec. Go. et Be. inscr. *Valentinianus, Theodosius et Arcadius.* Codex *Imp.* sed supra lin. add. *pp* (*Imppp.*). Paullo infra idem *Ad hospitalitatis* et Ri. mendose *praetor.* y) Cui. 1 — Cui. 2* *expraef.*; Go. Ri. *ex Praef.* Ri*. *ex Perfectissimum.* Go. et Be. bene cj. *Ex — Praefectis summum.* z) Cui. 1 — Ri*. *repererunt.* Go. ann. „γρ. *Pepererunt*: et ita postea deprehendi in MS.“; recte. Be. primum rec. *pepererunt*, recte. a) Cui. 1 — Cui. 2* *ex magistris*, Go. — Ri*. *ex Magistris.* b) Go. recte. em. *illustrat* ex codice. Edd. *illustrata.* c) Cui. 1 — Cui. 2* *excom.* Go. — Ri*. *ex Com.* Codex *consistorianis.* d) Ita Be. auct. Go., facili mutatione edid. pro *participantis*, quod est in codice, Cui. 1 — Go.; Ri. Ri*. mendose *participandis*, quam scr. Be. non recte vulgatam esse dicit. e) Cui. 1. *expraep.*; Aur. Lugd. Cui. 2, 2* *ex praep.*; Go. *ex Praepositis*, mendose. Ri. Ri*. *ex Praep.* Mox codex *tantaetam adsidua.* *) Be. rep. vult *Th. Arc. et Honorius.* f) Cod. Iust. *metatorum*, sed Cuiac. et libri Mss. *mensorum*, apprime convenienter scripturae C. Th. g) Codex, Cui. 1 — Ri*. et nonn. libri mss. Cod. Iust. *manu*; sed Cui. 2, 2* in Corr. et vulg. Cod. Iust. edd. *manum*, quam scr. ut veram Be. auct. Go. rec. ex Cod. Iust. Mox codex *inl'gulis* pro *singulis.* h) Cod. Iust. *denotant*, sed Cui. cum C. Th. *enotant.* ad v. *domus* ann. Go.: „*Seu domos.*“ i) Cod. Iust. *reus constituti huius auct. ten.*, etsi non des. libri Mss., qui scr. C. Th. habent. k) Cod. Iust. *vel in qua hi, qui — omnium tam metatorum*, sed Cuiacius veram C. Th. script. retinuit. Codex *fuirimus vel hii qui.* l) Codex, Cui. — Ri*. *domus.* Go. vult *domui* vel *domo. Domo*, quod in Cod. Iust. est, rec. Be., recte. Poterat tamen et scriptum fuisse: *in tres domus divisae partes*, ut legitur in cod. G. Cod. Iust. Et ita etiam iam veteres edd., veluti mea Voluminis Lugd. 1528. fol. (sign. lilil rubeat.) m) Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. *divisa partes, primam*; Aur. Lugd. *divisas, partes, primam*, quod utrum err. an consilio editum sit, ignoro; sed tamen non aptum est. Vid. not. antec. Codex *prima in.* Idem paullo post *hospis* et incipit folium LVIII. cum v. *voluerit.* Deinde ibi habetur *ut a qui aut*, sed em. *ut qui aut.* n) Cod. Iust. *emptione*, sed libri Mss. et Cui. *empto*, ut hic. o) Cod. Iust. *partem*, prob. Go. p) Cod. Iust. *praedictam*, sed Ri. praefert scripturam C. Th. q) Codex, Cui. 1 — Ri*. *omnibus.* Go. ann.: „γρ. *Ab omni*, ut est quoque in Cod. Iust. vel *ab omnium.*“ Ri. scriptum fuisse putat *ab omnibus hospitantium iniuriis.* Be. ex Cod. Iust. rec. *ab omni*; recte, ut mihi videtur. r) Cod. Iust. *hospitum.* *) Codex *defensata lis* (om. *solis*) — *vero.* s) Cui. 2, 2* *et.* Go. prop. *in*, impr. Ri., qui tuetur scr. *ex* et *et.* Cui. in Cod. Iust. *id ex erg.* Nostra sententia v. *ex* hic recte se habet. *) Ri. *animaliam*, err. t) Cod. Iust. *dimidiam.* Ri. tuetur nostram scr., uti debet. Codex *hospitalitatiu deputari.* u) Cod. Iust. *cond. observata, ut alter ex his, si libet, atque maluerit*, sed Cui. l. c. ut hic. Ri. vult *cui libet, quive maluerit*, qua mutatione non opus est. v) Cod. Iust. *arbitraria*, impr. Go., sec. quem *arbitrii* elegantius et rectius est. Codex *firmissimus — illustris sunt praebiti.* x) Copula *et* add. in Cod. Iust., sed om. ap. Cui. Hal. in codice G. et in editione Lugd. 1528.

perpetuo quod iussimus perseveret, ita ut triginta libras auri qui illustri sunt praediti dignitate fisco nostro se illaturos[y] esse cognoscant, ceteri vero militia sciant se esse privandos, si generale praeceptum amplius usurpando, quam iussimus, reprehensibili temeritate violaverint. *Dat. VIII. Id. Febr. Constantinopoli, Honorio IV. et Eutychiano Coss.* (398.)

6. *Iidem AA. Vincentio Pf. P.* Cunctos iudices scire volumus, a praetoriis[z] ordinariorum iudicum, his praesentibus, abstinendum. *Dat. XVI. Kal. Febr. Mediolano, Stilicone et Aureliano*[a] *VV. CC. Coss.* (400.)

7. *Iidem* *) *AA. Pompeiano Proconsuli Africae.* Praedia ex Gildonis hostis publici et satellitum eius bonis sociata domui nostrae ne transeuntes hospitii gratia intrent, decernimus, ut sciant omnes, a possessoribus[b] nostris penitus abstinendum; quinque auri libras mulctae nomine inferre cogendo, quisquis praedium nostrum manendi caussa importunus intraverit. *Dat. VI. Id. Iun. Mediolano, Stilicone et Aureliano*[c] *Coss.* (400.)

8. *Iidem AA. Aemiliano Magistro*[d] *officiorum.* Secuti[e] suggestionem tuam, a fabricensium domibus omnem molestiam hospitum praecipimus amoveri. De qua re et ad illustrem virum comitem et magistrum militum per Orientem sacras literas dedimus, ut det[f] Antiochenae civitatis fabricensibus excusandorum hospitiorum facultatem, absente scilicet sacro comitatu, quo et Antiochensibus et[g] ceterarum civitatum fabricis similis domorum excusatio praebeatur[h]. *Dat. XI. Kal. Febr. Constantinopoli, Stilicone*[i] *et Aureliano Coss.* (400.)

9. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Sapidiano*[k]. Licet proxime[l] iusserimus, quinque librarum auri condemnatione proposita, praedia, quae ex Gildonis bonis ad nostrum aerarium delata sunt, ab hospitibus excusari, nunc etiam praecipimus, ut omnes domus ex eodem iure venientes, in quibuslibet civitatibus sunt constitutae, ab hospitibus excusentur, quo possint conductores facilius inveniri. Si quis igitur contra nostram fecerit iussionem[m], mulcta pridem ferietur inflicta. *PP. Karthagini VIII. Id. Aug. Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.* (409.)

10. *Iidem*[n] *AA. Ioanni Pf. P.* Devotum possessorem ab omni inquietudine liberamus. §. 1. Primo igitur omnium ad nullum praedium per Africam *) vel publicum vel privatum domus nostrae vel cuiuscunque iuris, ullus[o] mensor[p] accedat, si a quoquam fuerit destinatus. Licentiam enim domino, actori ipsique plebi serenitas nostra commisit, ut eum, qui praeparandi gratia ad possessionem venerit, mulctandi[q], expellendi habeat facultatem, nec crimen aliquod pertimescat, cum sibi arbitrium ultionis suae sciat esse concessum, recteque sacrilegium arceat, qui primus[r] invenerit. Administrantem vero eiusque[s] officii proceres, quorum praeceptio[t] inhibitam personam ad agrum aliquem destinarit[u], in tempore[v] proscribi debere censemus. §. 2.

— c. 6. Cod. Iust. XII, 41, 3. Bou. l. c. p. 764. — c. 7 meminit c. 9 h. t. Vid. infra not. *l.* — c. 8. Cod. Iust. XII, 41, 4 mut. Bas. LVII, 12, 4. Commemoratur h. c. a Cuiacio in Comm. c. 4 Cod. Iust. cit. l. c. p. 490. — c. 10. Cod. Iust. XII, 41, 5. Iungendam esse censet Go. c. 16 C. Th. de Desert. (VII, 18) eodem die quidem sed ad alium magistratum datam. Fortasse cohaeret cum c. 20 C. Th. de Palat. S. L. (VI, 30). numero diei mut. Ceterum Go. hanc c. significari putat in c. 12 h. t.

y) Cod. Iust. *librarum a. q. illustrissima — se poenam ill.*, sed ap. Cui. l. c. servata est C. Th. scriptura. z) Bou. *praetorio.* a) Codex, Cui. 1. Cui. 2 — Ri°. *Stilichone et Auriliano.* Aur. Lugd. Cod. Iust. Bou. *Stilichone et Aureliano.* Ceterum Bou in inscr. *Iidem Impp. V. Pf. P.* *) Cum c. 7 incipit pagina secunda folii LVIII. codicis, sed abscissum est v. *Iidem*, uti etiam in c. seq. b) Go. Be. leg. esse putant *possessionibus*, ut melius respondeat seqq. *praedium nostrum.* Sane multo aptius legitur *possessionibus* quam *possessoribus.* Codex *hospitiis — possessoribus.* c) Vid. supr. not. *a.* d) Go. *Ministro*, mendose. In codice abscissum est v. *Iidem.* e) Aur. Lugd. *Sicuti*, err. typ. Mox codex *modestiam*, sed corr. a librario *molestiam.* f) Cui. 1 — Ri°. *ut de*; sed MS. sec. Go. *ut det*, recte. Be. hanc veram revocavit scripturam. Praeterea codex *Anthiocenae* et infra *Anthiocensibus.* g) Go. ann.: Malit quis, *ut*, quod videantur *h. l.* primum exaequari Antiochenses Fabricenses caeterarum civitatum Fabricensibus; sed restituendum est, *Et.*" h) In Cod. Iust. h. c. ita scripta est: "*Fabricensium domibus ubicumque constitutis omnem molestiam hospitum praecipimus amoveri: quod et Antiochensibus — praebeatur, absente scilicet sacro comitatu.* Ceterum vid. Dirksen. l. c. p. 523. i) Codex, edd. ante Be. et Cod. Iust. *Stilichone.* k) Add. ex sententia Go. et Be. *Vic. Africae.* l) Go. ann.: „Quam proxime ante novennium *l. 7. sup.* Et sane mox in *fine legis*, ait *pridem.* Igitur hic forte rescribendum *praecise*, vel *proprie*, id est, praediorum tantum facta mentione non domorum, nisi alia *lex* recentior indicetur, vel nisi Consulatus in *hac l.* emendandus videatur." Sed sine dubio intelligitur c. 7 h. t., quod v. *proxime* non impedit. Mox codex *quique librarum — excsari nunc — invenirei — Theodosius*, quae omnia a librario em. m) Go. *iussionem*, mendose. n) Cod. Iust. *Impp. Hon. et Theod.* Codex, Cui. 1. *Iohanni.* In vv. *quietudine liberamus* incip. fol. LIX. codicis. *) Cod. Iust. om. *per Africam vel.* o) Ita recte Be. ex Cod. Iust.; codex, Cui. 1 — Ri°. et Cui. in Cod. Iust. *nullus*, quod ferri potest. Cf. VI, 27, 3 *nisi insequens annus nullos numero duos*; VII, 20, 2 *ne quis eorum nullo munere civili — neque in nulla collatione*; VIII, 4, 22 *Neque iisdem in futurum nulla — potestas sit.*; XII, 1, 189 *nec senatoriis minime functionibus obstringatur.* p) Cod. Iust. *metator*, sed Cui. *mensor.* In codice h. v. fere evanidum est et solae literae *men* apparent. q) V. *mulctandi*, quod a Reinesio del., om. in Cod. Iust. Paullo post codex *crimine*, sed del. *e* a librario puncto supra add. r) Cui. 2, 2° *primis*, sed in Corr. *primus*, ut Reinesius. Cod. Iust. *sacrilegum prior arceat — invenit*, sed nonn. codd. *invenerit.* s) Cui. 1 — Cui. 2° *eius quoque.* Codex *veroueiusq.*, sed deletur *u.* t) Codex, Cui. 1 — Ri°. et Cui. in Cod. Iust. *praecepto*; sed Be. auct. Go. ex Cod. Iust. vulg. edd. revocavit veram script. u) Cod. Iust. *destinaverit.* v) Cod. Iust. *in tempus* et paullo post *censuimus*, etsi etiam libri Mss. Cod. Iust. habent *in*

Solam sane hospitalitatem sub hac observatione concedimus, ut nihil ab hospite, quod vel hominum vel animalium pastui[x] necessarium creditur, postuletur, omniumque sit acceleratum iter atque continuum, nec ulli*) liceat residere, ne diuturnitas commanentium ulla ex parte praedium vexet. Decem etiam librarum auri multa ferietur, quisquis administrator, togatus[y], apparitor ullus, aut militans, vel iter agens[z] ullo in loco aliquid ab hospite postularit. In tantum enim inhiberi sceleratum morem iubemus, ut ipsis quoque praebentibus impunitum esse non patiamur[a], si quid vel[b] sponte contra praeceptum nostrum probati fuerint obtulisse. *Dat. prid. Id. Iun. Ravennae, post consulatum Honorii IX. et Theodosii V. AA.*[c] (413.)

11. *Iidem AA. Probo Comiti S. L. Post alia:* De hospitalitate iudicum et omnium personarum, quid sibi etiam ipse possessor praesumere debeat, quave censura omnia, quae ad sui dispendium pertinebunt[d], submota sint, iam missa super hac re auctoritas declaravit. *Praelata literis ad Eutychianum Praef. urbi die IV.*[e] *Id. Ian. Constantio et Constante VV. CC. Coss.* (414.)

12. *Iidem AA. Hadriano Proc. Africae* hoc[f] prospectum est, ut infausta hospitalitatis praebitio tolleretur[g], nec privatum[h] quisque a domino aedium postulet etc.[i] *Dat. V. Non. Mart. Ravennae, Constantio et Constante Coss.* (414.)

13. *Iidem AA. Eustathio*[k] *Pf. P.* Devotissimos milites ex procinctu redeuntes vel proficiscentes ad bella muri novi[l] sacratissimae urbis singulae turres in pedeplanis suis suscipiant[m]. Nec aliquis possessorum graviter ferat, quasi illa dispositione, quae[n] super publicis aedificiis processerat, violata, cum privatae quoque domus tertiam partem talis rei gratia soleant exhibere. *Dat. V. Non. Mart. Constantinopoli, Honorio XIII. et Theodosio X. AA. Coss.*[o] (422.)

14. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Helioni**) *Patricio et Magistro officiorum.* Universi cuiuslibet ordinis, cuiuslibet etiam dignitatis, si quidem felicibus pro salute rei publicae expeditionibus occupati, aliarum provinciarum, aliarumque urbium domiciliis detinentur[p], propriis domibus, nullo vetante, pro dignitatibus suis, vel praestitis sibi beneficiis perfruantur; si vero, secundum communia vota, securi intra huius florentissimae urbis tecta residemus, nullius specialiter de-

— c. 12 coniungenda est cum c. 11 C. Th. de Curiosis (VI, 29), c. 33 C. Th. de Erog. mil. ann. (VII, 4). Cod. Iust. XII, 41, 6. Ibi in Comm. Cui. l. c. p. 491 particula h. c. ex C. Th. commemoratur. Vid. not. *k*. — c. 13. Cod. Iust. XII, 41, 7 mutil. et in Cui. Comm. c. 7 cit. Ceterum ut apertior sit sententia legis, Go. cum ea conferri vult c. 51 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1). — c. 14 sec. Go. mentio fit in c. 18 C. Th. de Medicis (XIII, 3).

tempore, quod Go. non displicet, pro *ex tempore, illico*. x) Cod. Iust. *pascuis*, sed Cui. ut hic. Paullo post codex *omni..| quae sit adceleratum*. *) Go. *ulla*, mendose pro *ulli*. y) Cod. Iust. *rogator*, impr. Cui. in Comm. (qui rest. *togatus*), Go. in comm. h. c. et Be. Vid. etiam Spangenb. ad c. 5 Cod. Iust. cit., not. 58 et Dirksen. l. c. p. 524. Togatus a Go. accipitur pro mensoribus finitionum et limitum, a Cui. pro patrono caussarum. z) Cod. Iust. *apparitorve ullus, militans scilicet, vel iter agens* et mox *postulaverit*, sed Cui. in Comm. ut hic, nisi quod *ullus vel mil.* habet. Quod autem Cui. pro *iter agens*, rep. vult *interagens* vel *interagentes* (vid. Cui. Comm. ad c. 5 Cod. Iust. cit. et ad c. 2 Cod. Iust. Ut dign. ord. serv. (XII, 8) l. c. p. 433), id non probatur Go. Neque tamen rectius interpretatus est Go. *vel iter agens* per *nequidem iter agens*, v. *vel* pro *nequidem*, *vel sane* positum esse opinatus. Vid. Ritterum ad h. l., not. *t*. a) Ita Be. auct. Go. ex Cod. Iust., recte. Codex, edd. ante Be. *patimur*. b) *vel* om. in Cod. Iust. c) Codex *prid pd* (deletur *p* a libr.) — *Honori — Theodosio V. AA. Conss.* Cui. 1 — Cui. 2* *Honori*. Cui. 1 — Ri*. *Theodosio V. AA. Conss.* Mendose Go. annum 412 habet. d) Go. em. *pertinebant*, quae quidem cj. speciosa, neque tamen necessaria est. Pagina secunda folii LIX. codicis Lugd. incipit cum vv. *dium pertinebunt*. e) In codice vv. *declaravit — Conss.* duos versus continue scriptos efficiunt, nulla interpungendi nota. In Cui. 1 — Cui. 2* *declaravit praelata — urbi. Die IIII.* et coniunguntur vv. *praelata — urbi* cum contextu legis. Similiter ap. Go. (qui in notis haec vv. ad contextum revocari vult) Ri. Ri*., ubi tamen comma ponitur post *declaravit* (*declaravit, Praelata*) et ap. Ri. Ri*. *Dat.* pro *die*. Primum a Be. haec vv. disiuncta sunt a contextu et revocata ad subscr. legis. Vid. supra I, 16, 10 et infra IX, 3, 4; XI, 12, 4; XI, 13, c. un.; Go. in Paratitl. de Const. ppr. (I, 1) et in comm. c. un. cit. Ceterum Go. ann. in MS. perperam esse *Fundi*. Et ita est. Codex enim habet *praef. fundi die*. Idem etiam *Etychianum*. f) Cui. 1 — Be. *Proc. Africae. Hoc* etc. Cod. Iust. *Adriano Procur. Africae. Hoc* etc., impr. Ri. Sed Go., cui adstipulati sunt Ri. et Spangenb. l. c., not. 62, probat ex legibus cum hac c. coniungendis leg. esse *PP.* et v. *Africae* trahendum ad contextum legis; confirmandae sententiae caussa Go. provocat ad c. 10 h. t., quam recte primis h. legis verbis indigitari existimat. In codice inscriptio et prima legis vv. usque ad *ut in* cohaerent et unum versum explent. Perierunt vero in inscr., ut et in inscr. sq. legis, literae *Iidem A.* Non dubitavi igitur v. *Africae* ab inscr. ad contextum revocare, quo facto scriptura codicis, cui haec lex debetur, non mutatur. Recepissem etiam ex constt. citt. et de Go. cj.: *PP.*, sed nolui ex lege, quam mihi in his libris constitui, nullo alio auxilio scripturam codicis mutare. g) De vv. *ut i. h. pr. t.* vid. Cui. in Comm. l. c., Go. in Comm. h. l. et Spangenb. l. c., not. 63. h) Cod. Iust. *nec balneum quisquam*. Vid. Cui. et Go. ll. cc. Go. *privatum* pro balneo habet. Ceterum vv. *nec privatum quisquam a d. a. p.* proferuntur in Comm. Cui. l. c.; scriptura C. Th. a Cui. ex Cod. Iust. mut. est; nam cod. habet *quisq.*, edd. *quisque*. i) Ita Cui. 1 — Cui. 2*; sed Go. — Be. Cod. Iust. om. *etc.* Codex *et cetera*. k) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Eustatio*. l) V. *novi* deest in Cod. Iust., sed rec. a Cui. ex C. Th. et ex Graecorum metaphrasi. Vid. Cui. in Comm. l. c. Codex *devotissimus — aduela muri novi*. A rec. manu em. *devotissimos*. m) Seqq. des. in Cod. Iust. Paullo ante codex *turris*. n) Ita Be. de cj. Go. optima et facillima. Mendose codex, Cui. 1 — Ri*. *dispositio neque*. Ceterum Go. ann.: „Minus recte qui nuper emendabat: *quasi illa dispositio, quae super aedificiis publicis praecesserat, violetur*." o) Cui. 1 *Cons.* *) Codex *Haelioni*. p) Go. Be. em. *detinentur*, recte; nam

mum, illustrium quoque, etiamsi ad summa conscenderent[q] fastigia dignitatum, praeter singulas tantum, in quibus eosdem manere constiterit, excusari ab hospitibus praecipimus, cessante omni beneficio principali *). *Dat. X. Kal. Iul. Constantinopoli, Hierio et Ardaburio*[r] *VV. CC. Coss.* (427.)

15. *Iidem AA. Ioanni*[s] *Comiti et Magistro officiorum.* Nemo in hac alma urbe, qui propriae domus possessione laetatur, militari sacramento munitus alterius domum infestare pertentet, sed aut sua contentus abstineat alienis, aut certe in suis recipiat, qui in alterius sibi metatum existimat vindicandum. Nec enim videtur esse conveniens, cum illustribus viris *) unam, in qua ipsi habitant, domum excusare concessum sit, alios et suas omnibus domus exstruere[t], et alienis aedibus inferre molestiam. *Dat. VIII. Kal. Mart. Constantinopoli, Theodosio A. XIII. et qui fuerit nuntiatus*[u]. (430.)

16. *Iidem AA. Valerio Magistro officiorum et Ex-consuli* *) *ordinario.* Consulares[v] viri binas proprias domos in hac alma urbe ab hospitum molestia habeant sibi immunes. Sin vero fati munus expleverint, atque ad liberos vel parentes, fratres sororesve, uxores etiam domus eorum fuerint[x] delatae, una e duabus aliena sit a metatorum molestia. Sed et si unam quis eorum dereliquerit domum, illa ipsa in memoratorum excusetur personis. §. 1. His vero, qui praefecturae dignitatem *) aut ipsius apicis administratione, aut actu magisteriae militum potestatis, aut quod praepositi sacri nostri cubiculi fuerint, aut quod honorarios eiusdem praefecturae meruerint codicillos, cum priore lege una domus excusaretur, alterius etiam, si habere in hac alma urbe eos contigerit, dimidiam partem nostra liberalitate, dum in vita versantur, ita excusari decernimus, ut de altera parte dimidia pars tertia hospitibus deputetur, post fata vero si ad parentes, liberos, fratres, sorores uxoresve fuerint delatae, duas ab una[y] domo partes, ipsis electionem habentibus, metatorum molestia liberari, tertiae videlicet partis parte tertia hospitibus praestanda. Aliis sane illustribus viris, quibus una domus honoris excusatur gratia, hoc praebendum esse censemus, ut, si ipsi decesserint, et eorum domus ad suprascriptas personas pervenerint, medietatem domus, quam ipsi elegerint, habeant excusatam, altera videlicet parte dimidia hospitiorum praebitioni in parte tertia subiicienda. *Dat. IV. Id. Mart. Constantinopoli, D. N. Theodosio A. XV. et qui fuerit nuntiatus.* (435.)

TIT. IX. DE SALGAMO HOSPITIBUS NON PRAEBENDO[z].

1. *Impp. Constantius et Constans*[a] *AA. ad Provinciales.* Quicunque propria voluntate eum, quem[b] domum receperit, necessariis rebus, oleo et ligno aliisve huiusmodi voluerit adiuvare, facultatem sibi istius rei sciat esse concessam. Quod si quis contra interdictum nostrum eadem ipsa a vobis violenter voluerit usurpare, interpellandi praepositum habebitis copiam, de qua[c] iniuria conquerendi liberam facultatem, ut nec spontanea in vobis humanitas retardetur, nec contra voluntatem vestram ac patronorum *) vestrorum familiaris res atteratur. *Dat. prid. Id. Aug. Acc.*[d] *Capuae, Acyndino*[e] *et Proculo Coss.* (340.)

— c. 15, quacum Go. Novellam Th. de Metat. (ed. Berol. p. 1227) concordare recte dicit, sec. Go. fortasse coniungenda est cum c. un. Cod. Iust. de Palatiis (XI, 76). — c. 16 a Theodosio datam ab eodem imp. in Nov. de Metat. cit. commemorari et ampliari iam Go. vidit.

Tit. IX. Cod. Iust. XII, 42. — c. 1. Eodem die data est c. 30 C. Th. de Decur. (XII, 1), de simili, ut videtur argumento.

paullo post opponitur *residemus.* q) Go. Be. em. *conscenderint*, sed Go. concedit, tolerari posse vulg. script. Malo tamen et ego *conscenderint.* Codex *fastidia.* *) Cui. 2, 2° *principio.* r) Ita Be.; codex, Cui. 1 — Ri°. *Artabure.* Vid. supra VI, 24, 10, not. *cc.* s) Codex, Cui. 1 *Iohanni.* Go. in notis et in Prosopr. v. Ioannes hanc legem ad duos magistratus missam esse putat; ad Ioannem hoc tempore Com. S. L. (vid. infra c. ult. de Iudaeis (XVI, 8) et acta Conc. Ephes. ann. 431 habiti) et ad Paullinum Magistrum offic. Cum inscr. h. c. incipit pag. LX. codicis. Paullo infra codex *hac aliena urbe q. proprie.* Rec. manus in marg. corr. *alma.* *) Codex *auris.* t) Codex, edd. ante Be. *extruere.* Go. non male cj. *et suis omnes domibus extrudere.* Be. *suis omnibus domibus extrudere.* An *excusare*, quae vox huius rei propria est? Vid. praeter Nov. cit. c. antec. h. t. et c. ult. h. t. u) Codex *Theudosio.* In Chron. Go. hanc legem referri vult ad ann. 435, quod repugnat coniecturae supr. not. *s* commemoratae. Neque mihi innotuit Ioannes hoc anno Magister off. *) Codex, Cui. 1 — Cui. 2° *excons.* Go. — Ri°. *Ex — Cons.* v) Ita Aur. Lugd. et Be. de cj. Go. Codex *consularis vir binas — expliverint adque — uxoris etiam — honorarius — excuisaretur* (corr. *i*) — *brebitioni* (corr. *braeb.*). Cui. 1. Cui. 2 — Ri°. *Consularis.* x) Aur. Lugd. in extr. vers. *fuerin* et mox *qui* pro *quis*, err. typ. *) Be. ann.: „scil. *meruerint.*“ Go. ann.: „*habent.*“ y) Cui. 2, 2° *uno*, mendose. Hinc incipit pag. secunda folii LX.

z) Cod. Iust. *Praestando*; sed Cui. et libri Mss. ut C. Th. a) Codex, Cui. 1 — Ri°. male *Impp. Constantius et Honorius*, sed recte Be. auct. Go. et Ri°. in Chron. p. XLII. em. *Constantius et Constans*, quod etiam prob. Reines. Idem antea coniecerat *Constantinus et Licinius.* Vid. Reland. l. c. p. 348. Similiter Cui. 2, 2° in Corr. em. *Const. et Constans.* b) Go. Be. addi volunt *in*, male. Paullo infra codex *rescias esse*, mendose. c) Cui. 1. Cui. 2, 2° *copiam. de qua ini.* Aur. Lugd. *copiam: de qua ini.* Go. em. *deque ea ini.* vel *deque iniuria.* Alterutram recipi debet. Codex *conquaerendi — ut nec pontanea.* *) Aur. Lugd. *patronū*, mendose. d) Go. videtur abundare v. *Acc.* et Constans hoc tempore Capuae fuisse argumento eorum, quae Athanasius scribit in Apol. I. ad Constantium ed. Lips. p. 675. Sed tamen mihi obstare videtur c. 30 C. Th. de Decur. cit. Fortasse leg. *Bessae* (*Dat. pr. Id. Aug. Bessae Acynd.* etc.) aut add. *Bessae* post *Aug.* Reinesius

2. [f] *Idem AA. Leontio Pf. P.* Ne quis comitum vel tribunorum, aut praepositorum, aut militum nomine culcitas [g], lignum, oleum a suis extorqueat hospitibus, nec invitis vel magistratibus vel hospitibus [h] in praedictis speciebus aliquid auferat [i]; sed provinciales sint [k] nostri ab hac praebitione securi, comitibus, tribunis, vel certe praepositis militibusque gravi vexationi subiacentibus. *Dat. V. Id. Oct..... Coss.* [l] (342—344.)

3. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius* [m] *AAA. Abundantio, Stiliconi* [n] *et ceteris Comitibus* [o] *utriusque militiae.* Nemo militans a suo hospite salgami aliquid nomine postulet; id est ne lignum aut oleum culcitaeve poscantur. *Dat. IV. Kal. Aug. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio V. C. Coss.* (393.)

4. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Aureliano II. Pf. P.* [p] Nullus eorum, qui per quaslibet aedes habitaculi causa recepti fuerint, vel oleum et ligna flagitare contendat; nam et sic militibus nostrae sufficient largitates, et collatoribus annua [q] tantummodo semper imminebit indictio. *Dat. VI. Id. Maii* [r] *Theodosio A. VII. et Palladio V. C.* [s] *Coss.* (416.)

TIT. X. NE QUIS IN PALATIIS *) MANEAT.

1. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA.* ad *Anthemium Pf. P.* Nulli manendi intra palatia nostra in qualibet civitate vel mansione facultas pateat, sed eas [t] provinciarum rectores, et vicarios illustrissimae praefecturae per dioeceses, quas sortiti *) sunt, maneat cura, ut ab eorum usurpatione, qui in his transeuntes manere consueverant, sacrae domus serventur immunes. [Et eorundem provisione nulla negligentia vel senio quatiantur.] [u] §. 1. Quod nisi omni instantia fuerit observatum, triginta libras [v] a vicariis, viginti a consularibus seu praesidibus, totidemque ab eorum officiis mulctae nomine profligentur, ita ut [x] ne curiales quidem a condemnatione se cognoscant immunes futuros. §. 2. Hi quoque, qui huius modi sibi mansionem prava temeritate praesumpserint, si vel dignitate aliqua vel fortunis nituntur, XX [y] librarum auri condemnatione *) subiaceant: qui humilioris fortunae sunt, exilio tradantur. §. 3. Equos sane nostros [z] ab stabulis prohiberi palatiorum, supervacuum iudicamus. *Dat. VI. Id. Iul. Ancyrae, Stilicone* [a] *II.* [b] *et Anthemio Coss.* (405.)

— c. 2. Cod. Iust. XII, 42, 1. — c. 3 coniungenda est cum c. 18 C. Th. de Erog. mil. ann. (VII, 4). Baron. ad ann. 393, n. 41.

Tit. X. — c. 1 mentio fit in c. 2 h. t., qua partim abrogatur. Vid. Go.

errorem quaerit in consulum nominibus. In v. *prid.* incipit fol. LXI. codicis. e) Mendose codex, Cui. 1 — Ri°. *Acindyno.* f) Ri. hic annotat: „Vulgat. Cod. Iust. *Imp. Constantinus A.* et Cuiacii Cod. *Imp. Constantinus et Constans AA.* uterque male. *Constantinus* enim iam *anno* 340 caesus fuit, et *Leontius* — demum ab anno 342. Praefecti Praetorio dignitate inclaruit. Vides iam quid seduxerit Balduinum (de Legibus Constantini M. Lib. II, p. 89, ed. Lips.) ut hanc legem *Constantino* tribueret, errore duplici, patrem etiam cum filio confundens. Sunt Codd. praeferentes inscriptionem: *Imp. Constans AA. Leontio PP.* Sed recte noster (hic est Go.) Constantio tribuit legem, *Leontius* enim *PP. Orientis* erat, testantibus id legibus," quas notatas vid. in Chron. Similiter de h. l. sentit Spangenb. in notis c. un. Cod. Iust. cit. g) Cod. Iust. *nomine, salgami gratia, culcitras.* h) Codex *necvitis — hac b praebitione* (del. *b* puncto supra add.) — *vexationis* (corr. *vexationi*). Cod. Iust. *extorqueat hospitibus, sed nec volentibus hospitibus.* i) Ita placuit Ri. et ed. Be. ex (Aur.) Lugd. et ex Cod. Iust.; rell. et Cui. in Cod. Iust. *auferant.* Codex *auferat*, sed corr. a librario *auferant.* k) Hanc v. Go. recepit ex MS., recte. Cui. 1 — Cui. 2* om. *sint.* Cod. Iust. *sed sint prov.* l) Consules des. in edd. et sec. Go. in MS., recte et des. quidem in codice sine ullo lacunae indicio. Desunt etiam una cum v. *Coss.* in Cod. Iust. Cui. 1 — 2* et Be. asteriscum habent post *Octob.*, sed Go. — Ri°. post *Conss.* et om. anni notam, quae etiam ap. Be. deest. Go. refert h. c. ad annos 342—344, quibus annis Leontius Praef. praet. fuit; mavult autem eam anno 344 tribui. Reinesius suppl. *Sabino et Proculo* vel potius *Acindino et Proculo.* m) Go. Be. rep. volunt *Theodosius, Arcadius et Honorius.* Vid. c. 18 cit., not. *m.* Neque Reinesio probatur inscr. n) Codex, Cui. 1 — Ri°. *Stilichoni.* Infra codex *salmi*, sed corr. *salgami.* o) In c. 18 cit. add. *et Magistris.* p) Codex, Cui. 1 *PPO.* Aur. Lugd. *ppō.* Cui. 2, 2* *PP. O.* Go. Ri. Ri°. *PP. ō.* Vid. supra VI, 35, 8, not. *u*, ibid. c. 10, not.* et VII, 6, 2, not. *z.* Significatur igitur illis siglis dignitas praefecti praetorio, non Orientis, etsi Aurelianus Praef. Pr. Or. fuit. Similiter Cui. 1 — Lugd. in constitutionibus sequentis tituli habent *PP. O.* pro *Pf. P.* et ita saepe; quas ob causas *Or.*, quod Be. apposuit, a me deletum est. Const. 2 C. Th. de Crim. pec. (IX, 28) inscr. *Aureliano Pf. P. II.* q) Ita Be. recte edidit ex MS., in quo sec. Go. *annua* est. Clare codex *annua.* Vid. supra c. 4 de Pascuis (VII, 7): „*Possessores nihil plus debent, quam quod nostro arbitrio — per annos singulos iubentur inferre.*" Cui. 1, 2 — Ri°. *annona.* Go. em. *annonae*, quod v. iam legitur in Aur. Lugd.; Reinesius *annonaria.* Ceterum codex supra *et si milit.* r) Add. *Constantinopoli.* s) Codex, Cui. 1 — Lugd. *viro clarissimo.*

*) Aur. Lugd. *palatinis*, mendose. Cum rubro h. t. incipit pag. secunda folii LXI. codicis. t) Go. Reinesius, Be. recte em. *ea*, scil. maneat cura. *) Aur. Lugd. err. *sortiri.* u) Vv. *Et — quatiantur* sec. Go. fugitiva sunt et reiicienda in tit. C. Th. de Opp. publ. (XV, 1). Cui. 1 — Lugd. *INmunes, et — quatiantur, quod.* Similiter Cui. 2, 2*, ubi vero punctum ponitur post *quatiantur* (*quatiantur. quod*). Go. — Ri°. *INmunes: Et — quatiantur: Quod.* Uncinos Be. primum apposuit. Codex *quo nisi.* v) Go. Be. prop. *librae.* Vid. infra VII, 17, 1, not. *s.* x) Cui. 1 — Ri°. *ita ut nec ne*, sed Go. recte annotat: „MS. habet solummodo, *ita ut ne Curiales quidem*," quare Be. recte delevit particulam *nec.* Ceterum codex *dioecesis quas — cualos quidem — se cogcant — Hii quoq. — praesumpserit — librasrum — qui humioris*, sed corr. *librarum.* y) Cui. 1 — 2* *viginti librarum.* Go. ex MS. edidit *XXV*, qui num. rec. est in edd. Sed codex *XXsi.* *) Scrib. *condemnationi.* z) Go. recte em. *nostris*, sed in comm. rep. vult *nostros*, in quo videtur mendum latere pro *nostris.* Be. cj. *nostror.* Go. mendose *Equos saue.* a) Codex, Cui. 1 — Ri°. *Stilichone.* Go. *Dat. VI. Iul. Id. Anc.* Ceterum codex *Anchyrae.* b) Codex *II.*, qui num. perperam omissus est ap. Go.

2. *Iidem AAA.*[c] *Anthemio Pf. P.* Ordinarii iudices in remotis ab aggere publico civitatibus si praetoria non sint, metu legis adempto, quae de palatiis lata est*), in aedibus, etiamsi palatii nomine nuncupentur, commanendi habeant facultatem. *Dat. IX. Kal. Dec. Constantinopoli, Honorio VII. et Theodosio II. AA. Coss.* (407.)

TIT.[d] XI. NE COMITIBUS ET TRIBUNIS LAVACRA PRAESTENTUR.

1. *Imppp.*[*]) *Arcadius, Honorius et Theodosius AAA. Anthemio Pf. P.* Omnem vel ex pristini severitate decreti vel ex hoc sacro praecepto, quod sub eadem poena profertur, inquietudinem a curiis et civitatibus praecipimus prohiberi, nec ullas privatas ab his succendi balneas ad tribunorum sive ad minorum comitum usus; sed illustribus tantum viris comitibus ac magistris militum, si tamen id voluerint, concessum esse cognoscant hoc ministerium. *Dat. V. Kal. Dec. Constantinopoli, Arcadio A. VI. et*[e] *Probo V. C. Coss.* (406.)

2. *Impp. Honorius et Theodosius*[ee] *AA. Monaxio Pf. P.* Lege dudum lata*), quae omnem licentiam exigendi ab provincialibus lavacra tribunis et comitibus inferioribus denegavit, duci[f] limitis Euphratensis[g] diurnos tremisses pro lignis et balneis exegisse[h] comperimus. Ideoque praecipimus, memorati limitis duces[i], quos abhinc triennio talia sibi contra legem*) lucra vindicasse constiterit, in duplum ea redhibere, et in posterum sub eiusdem poenae[k] metu hanc exactionis licentiam prohiberi[l]. *Dat. V. Kal. Aug.*[m] *Constantinopoli, Honorio A. XI. et Constantio II. V. C. Coss.* (417.)

TIT. XII. DE COMMEATU.

1. *Imp.*[n] *Constantinus*[*]) *A. et C.*[o] Ne cui liceat praepositorum vel decurionum[p] vel tribunorum cohortium[q] quocunque genere cuiquam de militibus a[r] castris atque a signis, vel his etiam in locis, quibus[s] praetendant[t], discedendi[u] commeatum dare. Si quis vero contra legem facere ausus fuerit, et militem contra indictum[v] commeatu[x] dimiserit, atque id temporis nulla eruptio erit, tunc deportatione cum amissione bonorum afficiatur; sin vero aliqua barbarorum incursio[y] exstiterit, et tunc, cum praesentes in castris atque apud signa milites esse debeant*), quisquam abfuerit[z], capite vindicetur. *Dat. IV. Kal. Maii Severo et Rufino*[a] *Coss.* (323.)

2. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Syagrium Magistrum*[b] *officiorum.* Quicunque de scrinis, aut agentibus in rebus, vel etiam ex officiis

---

Tit. XI. Cod. Iust. I, 47. — c. 1 fit mentio in c. 2 h. t. — c. 2 Go. iungendam esse censet c. 2 C. Th. de Venat. ferar. (XV, 11) ad eundem Monaxium datae. Vid. infra not. *m.* Lex un. Cod. Iust. h. tit. (I, 47) ex utraque h. t. constitutione conflata est, sed retent. inscr. et subscr. c. 1. Bas. VI, 1, 98. Ceterum h. c. in Aur. Lugd. err. dicitur *I.*

Tit. XII. Cod. Iust. XII, 43. — c. 1 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Re mil. (VII, 1). Cod. Iust. XII, 43, 1. — c. 2. Cod. Iust. XII, 43, 2. Sec. Go. cum hac lege concordat c. 15 C. Th. de Agent. in reb. (VI, 27).

— Ri*. Be. ex edd. ante Go. rest. *iterum.* c) Codex, Cui. 1 — Cui. 2* *Idem AA.* *) Vid. c. 1 h. t.

d) Hinc incipit folium LXII. codicis. Cod. Iust. *Ne Comitibus Rei Militaris Vel Tribunis.* *) Codex, Cui. 1 — Cui. 2* *Impp.* Mox Ri. err. typ. *praecipipimus* et codex *severeritate* (em. *severit.*) — *profertur.* e) Go. perperam *Arc. XII. et.* Apud Ri. Ri*. om. *A.* In Cod. Iust. om. *V. C.*, deerat etiam *Constant.*, quod Herm. rec. ex Cod. Th. ee) Ri. err. *Theodisius.* *) Haec est lex prima h. t. Mox codex Aur. Lugd. *ad provincialibus*, mendose. f) Go. in not.: *ye. Ducis*, ut *infra*, mox: idque pro *Duces*, ut mox *infra.* Recte. g) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Eufratensis.* h) Go. om. *exegisse*, err. i) Ita Be. auct. Go. Vid. supr. not. *f.* Cui. 1 — Ri*. *ducis* et codex *ducis quos abhic.* *) Scil. c. 1 h. t. k) Aur. Lugd. *poena*, err. l) c. un. Cod. Iust. cit. hunc in modum concepta est: *Omnem inquietudinem — nec ulla privata ab his succendi balnea ad tr. vel ducum aliorumve militarium comitum usus, nec adaerationem aliquam pro hac causa profligari* (Herm. em. *flagitari*). *Illustribus enim tantummodo viris — voluerint hoc ministerium indulgemus*: (seqq. ex c. 2 h. t.) *dupli poena violatoribus huius sanctionis imminente.* m) c. 2 C. Th. de Ven. fer. cit. *Octobr.*, qua de causa non est coniungenda cum c. 2 h. t., etsi in c. 2 de Ven. fer. *officium Euphratense* commemoratur.

n) Ita codex, Cui. 1 — Go.; sed Ri. Ri*. Be. om. *Imp.*, sine causa. *) Aur. Lugd. mendose *Constantius.* o) Ita Be. auct. Go. et c. 1 de Re milit. cit. Cui. 1 — Ri*. *A. &c* (et cetera), quod siglum Go. diductis literis accipit pro *& C.* id est *& Caesar*, recte, nam codex habet *A ETC.* Est igitur virgula, quae pro compendio posita est, paullulum protracta. Annotat praeterea Go. in Chron. h. anni: „Inscriptio huius l. praefert *Constantinum A. Caes.*“ Cod. Iust. *Impp. Constantinus et Constans AA. Leontio P. P.* Vid. c. 1 C. Th. cit., not. *i.* Ceterum cum rubrica h. tit. incipit fol. LXII b. codicis, in cuius ima pagina legitur numerus quatern. XL. p) Cod. Iust. om. *vel dec.* q) Cod. Iust. add. *vel vicariorum et familiarium eorum tempore expeditionis.* r) Ita Cod. Iust. (prob. Go.) et Be. In codice, Cui. 1 — Ri*. om. *a*, minus apte. s) Cod. Iust. *atque* (om. *a*) *signis v. h. etiam locis in quibus.* t) Codex, Cui. 1 — Ri*. *pertendant.* Sed Be. auct. Go. ex Cod. Iust. rec. *praetendant*, quod etiam Val. habet. Vid. de h. v. longam Go. in comm. disputationem. u) Go. *discendi*, err. Mox Cod. Iust. *contra hanc legem.* v) Cod. Iust. *interdictum*, prob. Reinesio, sed Go. tuetur *indictum*, id est legem, constitutionem. x) Ita MS. prob. Go., quam scr. Be. restituit. Codex *commeatu miserit*, sed ponitur a librario *de* supra *miserit.* Cui. 1 — Ri*. *commeatum* (hoc etiam Cod. Iust.) *demiserit*, impr. Go. y) Cod. Iust. *dimiserit eo tempore, in quo Barbarorum incursio* et des. vv. *nulla eruptio erit — aliqua.* *) Aur. Lugd. *arque.* Go. mavult *debebant*, sine causa. z) Codex, edd. ante Be. *afuerit.* Ita etiam in sq. c. *afuerit.* a) Aur. Lugd. *Ruffino.* b) Cod. Iust. *Syagrio, Magistro off.* Ceterum vid. c. 10 C. Th. de Off. vic. (1, 15), not. *p* et Wenck. Opp. p.

palatinis, his videlicet, qui sacrarum et privatarum remunerationum comitibus obsecundant, sex mensium *) spatium supra diem commeatus aut iussionem evectionis abfuerit, is in inferiorem[c] locum, quinque antelatis[d] posterioribus, revolvatur[e]; is vero, qui anni vacationem arbitratu proprio, iudiciarii praecepti oblitus, assumpserit, a decem post se militantibus transeatur; ac deinde, cum iam aliquis desidia quadriennio officium proprium adire neglexerit, quadraginta de sequentibus postferatur; qui vero ne[f] post quadriennali quidem tempus, militantium[g] non immerito matriculis auferatur. *Dat. Kal. Oct. Ausonio*[h] *et Olybrio Coss.* (379.)

3. *Impp. Arcadius et Honorius AA. ad Andromachum Pf. U.*[i] *Post alia:* Hi, qui vacationem temporariam, ut saepe adsolet, impetrarint, nihil[ii] sibi necessitatis usurpent, nullorum actibus misceantur. Quorum si quis post exactum commeatus diem indultum beneficium morando corruperit, nihil agere intra provinciam possit, intelligens, se praeterea praecepto rectoris provinciae ea tenendum legis poena, qua desides *) gradus proprii deminutione puniti sunt. *Dat. prid. Non. Iun.*[k] *Mediolani, Olybrio et Probino Coss.* (395.)[l]

TIT. XIII. DE TIRONIBUS.

1. *Imp. Constantius A. ..... ad PO.*[m] *Post alia:* Quoties iuniores exhibendi sunt, non ante probentur, nisi praesentibus decurionibus origo eorum quaeratur; ita tamen, ut decurionibus haec fiducia denegetur, ne forte quis fugiens militiam addito nomine decurionis e militia abscedat[n], (de auxiliaribus sane cuneis minime ducibus licentia concedatur, nisi prius certus redditus iudex rescribat, utrum minime decurio sit) ita *) ut ab anno[o] decimo et nono ad militiam eligantur. *Dat. prid. Non. Iul. Constantio A. VI. et C.*[p] *Coss.* (353.)

2. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Fortunatianum*[q]. Domum nostram ad exhibenda tironum corpora per eas provincias, a quibus corpora flagitantur, nolumus perurgeri; ceterum sinimus conveniri, in quibus pretia postulantur, ita ut ex certa praebitione redituum vicem concessionis istius repensemus. *Dat. prid. Kal. Febr. Martianopoli, Valentiniano et Valente AA.*[r] *Coss.* (365.)

3. *Iidem AA. ad Magnum Vicarium*[s] *urbis Romae.* In quinque pedibus et septem unciis usualibus delectus habeatur. *Dat. V. Kal. Maii*[t] *Lupicino et Iovino* *) *Coss.* (367.)

4. *Iidem AA. ad Magnum Vicarium urbis Romae.* Eos, qui amputatione digitorum castra fugiunt, secundum[u] divi Constantini decretum[v] tua sinceritas non sinat manus deformatione defendi; si quidem possint

— c. 3 coniungenda est sec. Go. cum c. 6 C. Th. de Cognit. et proc. (II, 12) et cum c. 7 C. Th. de Exsecut. (VIII, 8).

Tit. XIII. Cod. Iust. XII, 44. Cf. etiam C. Th. XI, 18 et Nov. Valent. de Tiron. (ed. Berol 1291). — c. 3 et 4 inter se coniungendae sunt. Praeterea sec. Go. cum c. 4 concordant c. 5 et 10 h. t. et c. 1 C. Th. de Filiis milit. appar. (VII, 22).

452. Ri°. *Magistrium.* *) Codex, Go. et Ri. *mensum*; scrib. aut *mensium* aut *mensuum*. c) Aur. Lugd. *inferiore*, mendose. d) Go. in not. „*Praelatis.*" e) Cf. c. 10 C. Th. de Re mil. (VII, 1). Cod. Iust. *devolvatur.* Codex *afuerit — revolutur.* f) Cod. Iust. *nec.* g) Ita Be. ex Cod. Iust.; codex, Cui. 1 — Ri°. *militandum* (*tempus militandum, non*), ad quod v. Go. annot.: „Hic aliquid desiderari videtur: neque hanc lacunam supplet Codex Iustinianeus. Itaque verbum *veneris*, vel quid simile suppleri oportet: ita, *qui vero ne post quadriennii quidem tempus venerit, militantum non immerito*, etc. *Militantum*; ita enim reponendum, ut in *l. 6. supr. de cognitor.* (quae *prox. sequenti legi* coniungenda est) *Codice Iustin. Militantium.* Quanquam ex superioribus suppleri potest ita, *ne post quadriennii tempus quidem officium proprium adire curaverit militantum, etc.*" Sane hac ratione explicandus est hic locus, in quo, si Cod. Theod. vestigia premimus, *militantum* potius scrib. esset, quam *militantium*, nisi in codice Lugd. supra lineam emendatum esset *militantium*. h) Cui. 1 *Anxonio*, err. Codex, Aur. — Ri°. et Cod. Iust. *Auxonio.* i) Go. mavult *Pf. P.*, recte. Vid. c. 6 C. Th. de Cognit. (II, 12), not. *g.* ii) Codex *impetrari ut nihil.* Cum v. *diem* incip. codicis folium LXIII. *) Go. em. *resides.* Sed de *desidia* loquitur etiam c. 2 h. t. Codex *leg.. | poenam — proprie.* k) Rep. *Iul.* Vid. c. 6 cit. et c. 7 C. Th. de Exsec. (VIII, 8). l) Ap. Go. app. annus 393 et in comm. (ed. Ri. Ri°.) annus 395, utrumque mendose. Aur. Lugd. *Cons.*

m) Ita codex, deest igitur nomen magistratus. Cui. 1 — Ri°. *ad PP.* Be. *ad* * *Pf. P.*, fortasse recte, sed in loco mendoso praetuli siglam codicis repetere.

n) Codex *militiae | abscedat*, Go. *abscendat*, mendose. Seqq., quae in edd. Go. — Be. uncis inclusa sunt, videntur Go. fugitiva esse. *) Hanc vocem abundare Go. dicit. o) Ita MS. sec. Go. (recte), Cui. 1 — Lugd. et Be. In edd. Cui. 2 — Ri°. mendose add. *et*, (*anno et decimo*), impr. Go. p) Go. rep. vult *Constante Caes. II.*, sed rectius Be. *Constantio C. II.* Praeterea Go. in Chron. h. anni p. LI. annotat: „Forte referenda ad A. prox. 354." q) Sec. Go., quem Be. secutus est, et sec. Reinesium add. *Com. rei priv.*, quod et argumentum legis Go. suadere dicit. Siglum dignitatis deest etiam in codice. Vid. c. 5 C. Th. de Metallis (X, 19), c. 2 C. Th. de Aquaeductu (XV, 2), c. 3 C. Th. de Fisci debit. (X, 16), Ammianum Marcell. initio libr. XXIX. et Zosimum IV, 14, denique etiam Go. in Prosopogr. r) Annus om. ap. Go. — Ri°., hac de caussa, quia sec. Go. incertus est. Vult enim Go. non dissentiente Be. post *AA.* rep. *II.* (368.), propter Ammianum Marcell. XXVII, 5, qui narrat, Valentem secundo belli Gothici anno Martianopoli per aliquod tempus constitisse. Si Go. cj. accipitur, add. est in inscr. *Gratianus A.* Sed quominus ei adstipuler, hoc me in primis impedit, quia per cj. illam haec lex contra rationem Codicis Theodosiani recentior fit sequenti lege. Videtur igitur aut mendum latere in v. *Martianopoli*, aut v. *Dat.* positum esse pro *Redd.* s. *Acc.* Ceterum in vv. *sionis istius* incipit pagina secunda folii LXIII. codicis. s) Cui. 1 — Cui. 2° *magnum Vicarium*, sed in sq. c. ut nos. t) An add. *Romis?* Vid. c. 4 C. Th. de Praediis navic. (XIII, 6). *) Aur. Lugd. mendose *Iopino.* u) Codex, Cui. 1 — Lugd. *fugiunt securi, dam*, male. v) Vid. c. 1 C. Th. de Filiis mil. app.

in quacunque rei publicae parte prodesse, qui se sponte truncaverunt. *Dat. V. Kal. Maii*[x] *Lupicino et Iovino Coss.* (367.)

5. *Iidem AA.*[y] *ad Viventium Pf. P. Galliarum.* Si quis ad fugienda sacramenta militiae fuerit inventus truncatione digitorum damnum corporis expedisse[z], et ipse flammis ultricibus concrematur, et dominus eius, qui non prohibet, gravi condemnatione feriatur. *Dat. VI. Kal. Maii Treviris*[a], *Valentiniano et Valente AA. Coss.*[b] (365?)

6. *Iidem AA.*[c] *ad Modestum Pf. P.* Si oblatus iunior fuerit, qui censibus tenetur insertus, ex eo tempore, quo militiae sacramenta susceperit, proprii census caput excuset, ac, si quinquennii tempus fida obsequii devotione compleverit, uxoriam quoque capitationem[d] merito laborum praestet immunem, ea scilicet servanda ratione, ut, quam[e] sibi uxorem copulaverat affectu, et in priore lare derelictam memorarit, inprobata census sarcinam[f] sustineat. §. 1.[g] Nullus vero tironem vagum aut veteranum possit offerre, cum ad spontaneam singuli militiam propositae immunitatis commodis invitentur. Circa eos enim legis[h] iubemus valere[i] beneficium, qui indigenas atque ipsius provinciae finibus innutritos, vel affixos censibus*), vel accrescentibus suis[k] obtulerint iuniores; neque enim convenit illum immunitate gaudere, qui vana*) oblatione vagi atque fugitivi vel veterani filii statum futurae conventionis irriserit. §. 2. Quod hactenus decernimus custodiri, ut oblatus[l] numerus ex accrescentibus primitus reparetur, ac, si compensatio non potuerit convenire, neque ex iunioribus modus, qui oblatus fuerit, quiverit reparari, ita demum de publicis fascibus hi, qui ex superfluo veniunt, eximantur. *Dat. XIV. Kal. Oct. Hierapoli, Valentiniano et Valente III.**) *AA. Coss.* (370.)

7. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Modestum Pf. P.*[m] Tironum praebitio in patrimoniorum viribus*) potius, quam in personarum muneribus colloccetur, ut proto . . .[n] munus, quod provinciarum interna depascitur*), ab imis, ut dicitur, radicibus eruatur. Nam inter reliqua vitia haec duo vel maxime intolerabilia iudicamus, quod aurum saepe pro corporibus immane deposcitur, atque advenarum coemptio iuniorum insolentius, quam convenit, aestimatur. Contra haec[o] sane reperta est et facilitas et commoditas exigendi, cum neque excusari quisquam poterit, ut ante privilegio[p] consueta fuerat hominis vindicatio, nec ullus,

— c. 5 legitur apud Bou. l. c. pag. 755. — c. 6. Cod. Iust. XII, 44, 1 multis omm. Commemoratur c. 6 in Comm. Cuiacii ad c. 1 Cod. Iust. de Classicis (XI, 12) l. c. p. 353. — c. 7 commemoratur in Comm. Cuiacii ad c. 8 Cod. Iust. de Muner. patrim. (X, 41) l. c. p. 303 ad c. 1 Cod. Iust. de Classicis l. c. p. 358 et ad c. 4 Cod. Iust. de Dignit. (XII, 1) l. c. p. 419.

(VII, 22). Mox codex *difendi — reipublice* (corr. *reipublicae*) — *tranctaverunt*, sed corr. *tractav.* x) Vid. supra not. *t.* y) Bou. *Iidem Imp.* Be. addi vult *Grat. A.* Vid. infra not. *b.* V. *Iidem* abscissum est a codice. z) Go. ann.: „Non muto in *expetiisse*". Codex *fuerit iinventus*, em. *inventus.* a) Codex *TRIBERIS.* Cui. 1 — Lugd. *Triberis.* Cui. 2 — Ri°. Bou. *Triberis.* b) Consules sunt anni 365, qui cum non quadrent, annus apud Go. — Be. om. est. Go. Be. addi volunt *II.* (368.) aut *III.* (370.) Posterius Go. mavult. Alterutro numero recepto add. inscr. *et Grat. A.* Vid. not. *y.* c) Go. Be. add. iubent *et Gratianus A.*, prob. Spangenb. l. c. Cod. Iust. *Impp. Valent. et Theod. AA. Modesto P. P.* Mox codex *insertur.* d) Aur. Lugd. *captionem*, err. Mox eaedem edid. *servanda.* e) Go. in not.: „*ut ea quam.*" Vid. sq. annot. Codex *populaverat.* f) Ita codex. Cui. 1. Cui. 2, 2° et Be. *in probata census sarcina.* Aur. Lugd. Go. Ri. *INprobata census sarcina*; ita etiam Ri°., quae tamen *inprobata.* Go. recte distinguit inter uxorem in domum mariti deductam et inter eam, quae in priore lare derelicta, id est in domum non deducta est, et ita in comm. de hoc loco disserit: „Ergo huiusmodi uxor per quinquennalem tironis militiam a censu non eximitur; qui sensus est versiculi, *ea scilicet servanda ratione*: ubi tamen in *fine* eius locus corruptus videri possit, et sic legendus: *improbam census* (Ri°. *sensus*, err.) *sarcinam sustineat*: ut *improba* sarcina, sit gravis et molesta: vel ita, *memorarit*, *improbatam census sarcinam sustineat*: vel retineri quoque possit ita, *improbata*, scilicet uxor, non sarcina. Verum nil muto temere: *sustineat*, id est, duret, maneat in census sarcina *probata*, cui probabitur iam ante subiecta: *sustinere*, pro durare, manere, ac nominatim ut *sustinendi*, ita *sustentandi* vox in censuum negotio propria: vid. *l.* 1 *inf. de protostasia.*" (XI, 23) Est igitur admittenda sola ultima Go. cj., quae cum scriptura codicis congruit et bonam sententiam praebet; *inprobata uxor*, est non legitima uxor, quae lege non habetur pro uxore. Ea igitur huius legis dispositione non fruitur beneficio, id est immunitate census, quae conceditur uxori militis in domum mariti deductae. g) Hinc incipit c. 1 Cod. Iust. cit. *Nullus tyro vagus, aut veteranus, aut censibus obnoxius ad militiam accedat.* Mox codex *posset*, sed corr. *possit.* h) Codex, Cui. 1 — Ri°. *leges*, sed Be. auct. Go. *legis.* Ceterum Aur. Lugd. *invitentur circat eos e. l.* i) Aur. Lugd. *avalere.* *) Aur. Lugd. *ad fixos censibus.* Codex *innutritus vel adfixus c. vel ad* et incipit in syllabis *crescentib.* folium LXIV. codicis. k) Go. em. *suos*, recte, ut videtur. Praeterea Be. observat: „Ex commentar. videtur, eum (Go.) *ex accresc.* legi voluisse, quod vix ferendum." Errat Be. Suppl. sane vel *ex* vel *ab.* *) Ri. err. *una.* Paullo post codex *fili statem*, em. *filii.* l) Go. hic et paullo infra cj. *ablatus.* Recte se habet *oblatus.* Paullo infra codex *minorib.* err. et *hii.* *) Tillem. l. c. T. V. Notes, p. 15, n. VII. corr. *IV.* (373.) Sed vid. Pagium ad ann. 370 et 372. ap. Ri. in Chron. p. XC. XCIII. sq. Ceterum codex *Hieropoli.* m) Codex, Cui. 1 — Lugd. *PPO.* Vid. supra c. 4 de Salg. (VII, 9), not. *p.* *) Go. in not.: „*Oneribus.*" n) In Cui. 1 est lacuna trium literarum, sed non ponuntur puncta, recte. Codex enim ita habet *proto* . . . | *munus.* Aur. Lugd. *proto* * *munus*; in Cui. 2 — Ri°. quinque puncta ponuntur. In m. Cui. 1 et ap. Cui. in Comm. ad c. 4 Cod. Iust. cit. em. *protostasiae.* Impr. hoc Go. et suppl. *prototypiae*, quam emendationem commendant vv. quae mox sequuntur: *advenarum coemptio iuniorum — aestimatur.* In m. Cui. 2, 2° *protostasiae* et in m. Aur. Lugd. *protostasia.* *) Vv. *Tironum — depascitur* citantur a Cui. in Comment. ad c. 4 Cod. Iust. citt. o) Cui. 2, 2° *nec*, err. p) Go. em. *privilegia.* Hoc probari non potest. Codex *consuetas fueras.* *) Codex *in-*

qui relevandus fuerit, perpetuae ingravationi *) addici. §. 1. Illud etiam similiter definitum est, ut hi tantum a consortibus segregentur, quorum iugatio ita magna est, ut accipere non possit adiunctum, cum pro suo numero in exhibendo tirone solus ipse respondeat. Inter quos vero possessionis[q] exiguae necessitas coniunctionem postulat, functionis[r] annorum[s] et praebitionis[t] vicissitudo servetur; quippe ut senatores ceterique, qui primo anno et suo et consortis nomine tironem dederint, in sequenti vice habeantur immunes, illique in praebitione succedant, a quorum conventione fuerit ante cessatum. Quem ordinem cum corpora postulantur conveniet custodiri. Sin vero *) aurum fuerit pro tironibus inferendum, unumquemque pro modo capitationis suae debitum redhibere oportet. §. 2. Ne **) aliquid dubium relinquatur, et solidorum numerum, qui temonario inferendus est, designamus, ut, sive senator, honoratus, principalis, decurio, vel plebeius tironem suo ac sociorum nomine ex agro ac domo propria oblaturus est, ita se a coniunctis accepturum solidos noverit, ut integri pretii modus in triginta tantummodo et sex solidis colligatur, ut deducta portione, quae parti ipsius competit, reliquum consequatur, sex tironi gratia vestis ac sumptuum praebiturus. §. 3. Ipsorum etiam, qui militaturi sunt, privilegibus[u] accedentibus facilius devotio provocatur[v], videlicet ut universi, qui militaria sacramenta susceperint, eo anno, quo fuerint numeris aggregati, si tamen in suscepto labore permanserint, immunes propriis capitibus mox futuri sint. Completis vero quinque annorum stipendiis, qui comitatensibus numeris fuerit sociatus patris quoque et matris, nec non et uxoris suae capitationem meritis suffragantibus excusabit[x]. Hi vero, qui in ripa per cuneos auxiliaque fuerint constituti, cum proprio capite uxorem suam tantum post quinque annos, ut dictum est, praestet[y] immunes, si tamen eos censibus constiterit attineri. Et quia publica utilitas quoque cogitanda est, ne sub hac indulgentia insertae capitationis numerus minuatur, ex incensibus[z] atque accrescentibus in eorum locum, qui defensi militia fuerint, alios praecepimus[a] subrogari. *Dat. IV. Non. Iun. Antiochiae, post consulatum Gratiani A. III. et Aequitii V. C.*[b] (375).

8. *Imppp.* *) *Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Edictum ad Provinciales.* Inter optimas lectissimorum militum turmas neminem e numero servorum dandum esse decernimus, neve ex caupona ductum, vel ex famosarum ministeriis **) tabernarum, aut ex cocorum, aut pistorum numero, vel etiam eo, quem obsequii deformitas[c] militia secernit, nec tracta de ergastulis nomina. Poenam etenim gravis dispendii nulla excusatione fugituri[cc] sunt, si hoc cuiusdam[d] indicio illustribus viris magistris equitum peditum[dd] fuerit intimatum. Sed cum illum animadversio dura damnabit[e] offerentem, triplicata nobilioris tironis *) fatigabit illatio. *Dat.*[f] *IV. Kal. Febr. Constantinopoli, Gratiano A. V. et Theodosio A. I. Coss.* (380.)

9. *Iidem AA.* *) *Neoterio Pf. P.*[g] Ex opportunis regionibus supplementa numeris mansuetudo nostra decrevit agitari. In id *) delectos quosque **) viros at-

— c. 9 sec. Go. coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Desert. (VII, 18).

gravationis. q) Codex, Cui. 1. Cui. 2 — Ri°. *possessiones.* Aur. Lugd. et Be. auct. Go. *possessionis.* De hac re saepe disputavimus. Vid. etiam not. *r* et *s* sqq. r) Codex, Cui. 1 — Ri°. *functiones*; sed Be. auct. Go. *functionis.* s) Go. cj. *iuniorum* pro *annorum*, sed ipse propter seqq. concedit, servandum esse *annorum.* t) Codex *praebitiones necessitudo*, sed corr. *vicessitudo.* Cui. 1. Cui. 2 — Ri°. *praebitiones*, sed Aur. Lugd. et Be. auct. Go. *praebitionis.* Paullo infra codex *suae et* — *habiantur* — *capitationesuae dibitum.* Pagina secunda folii LXIV. incipit in v. *succedant.* *) Citatur hic locus a Cui. in Comm. l. c. ad c. 4 Cod. Iust. cit. hoc modo: *Si aurum* — *relinquatur*, *solidorum* — *designamus.* Ibidem est *aliquod* pro *aliquid*, quod non spernendum. **) Edd. *oportet. Et ne.* Delevi *Et* auct. cod., in quo deest, et transtuli hoc signum §phi 2, quod antea erat ante vv. *Sin vero.* u) Cui. 1 *privi legib.* Codex Aur. Lugd. *privilegib.* Cui. 2, 2° *privi legibus. Privilegibus* est sec. Go. pro *privilegiis*, qui tamen in notis tuetur *privilegibus* provocans ad Cicer. (de Legibus III, 19 et Or. pro Domo, cap. 17. edit. Orell.) v) Cui. 1 — 2° *denotio* et Cui. 1 — Ri°. *provocatior*, sed Go. in not.: „vg. *Devotio provocatur*, ut diserte habet *MS.* forte *provocabitur.*" Be. igitur rec. *provocatur* pro *provocatior.* Codex *devotio provocator* et posita est *i* supra *o*, quae tamen litera etiam pro *u* haberi potest (*provocatur*). Ceterum multa in codice h. l. male scripta sunt, sed partim correcta, veluti: *praetii p* — *es sex* — *que parti* — *reliqum* — *vestiee* — *fuerit* — *permanserit* — *u dictum* — *Inserte c. numerus.* x) Be. auct. Go. *excusabit* pro *excusavit*, quod est in codice, Cui. 1 — Ri°., err. frequentissimo. y) Cum Go. Be. em. *praestent.* Codex *immune.* z) Codex, Cui. 1 — Ri°. *incessibus*, sec. Be. archaice pro *incensis.* Cui. in Comm. l. c. ad c. 1 Cod. Iust. de Classicis cit., ubi vv. *ex incessibus atque adcrescentibus* proferuntur, em. *incensitis*, impr. Go., qui prisca scriptura *incessibus* pro *incensibus*, id est incensis, scriptum esse putat, ut *Cessoribus* pro *Censoribus.* Sed vid. infra X, 23, 1, ubi *incensitis vel accrescentibus.* a) Codex et edd. ante Be. *praecepimus.* Sed Be. auct. Go. *praecipimus.* b) Codex *Anthiociae* — *Equiti Viri Clarissimi Conss.* Cui. 1 — Lugd. *Equiti viri clarissimi Conss.* Cui. 2, 2° *Equiti* et Go. — Be. *Equit.* *) Cui. 1 — Ri°. *Impp.* Hinc incipit folium LXV. codicis. **) Cui. 2, 2° *ministris*, err. c) Ri. *quem Obsequi, deformitas*, mendose. cc) An *subituri?* d) Go. in notis: *Cuiusquam.* Codex *Inter optimos* — *e nomero* (corr. *numero*) — *quae obsequii* — *numina* — *cuiusdam* (corr. *cuiusdam.* dd) Be. cj. *peditumve.* Videtur omnino deesse copula, quae tamen diversa esse potest. e) Ita Be. de cj. Go., qui etiam em. *damnaverit.* Codex et edd. ante Be. *damnavit.* Vid. supra not. *x.* *) Go. mendose *tironi.* Codex *tirones* (corr. *tironis*) *fatigarit.* f) Go. in Chron h. a. p. CVI. v. *Dat.* accipit pro *Reddita* s. *Proposita.* *) Scrib. *AAA.* Vid. c. 8 h. t. g) Codex, Cui. 1 — Lugd. *ppō*, id est Praef. praet. Ceterum codex *Neotereio*, sed corr. *Neoterio* et Go. in Chron. h. a. *Neotherio.* *) Male Cui. 1 — Cui. 2° *agitari in id* — *destinari, in his*, praeter Aur. Lugd., ubi est comma post *viros.* **) Ri. mend. *quoque.*

que ab omni suspicione pravitatis alienos iussimus destinari. In his, si male se gesserint, corrigendis non mediocrem fore damnationem, severa animadversione, sententiam, cum iudices supplicium existimationis extremum, et ultio inexpiabilis exceptura videatur; ne his quidem provincialibus temperatura, quos in officium ministeriumque praedarum vel capiendi ubertas vel formido simulata dederit. *PP. VI.*[h] *Kal. Maii Antiochia, Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

10. *Iidem AA.**) *Eutropio Pf. P.* Qui sparca amputatione digitum[i] declinat usum armorum, non evadat illa, quae vitat, sed insignitus *) macula ferat impositum militiae laborem, qui declinaverit dignitatem. Ipsis quin etiam provincialibus, qui ex horum ausis iuniorum saepe patiuntur penuriam praebendorum, haec optio immobilis decernatur, ut tempore delectus agitandi, ubi[k] commune coeperint convenire, duos mutilos iuniores pro uno integro eminentiae tuae dispositionibus offerant. *Dat. Non. Sept. Hadrianopoli, Eucherio et Syagrio Coss.* (381.)

11. *Iidem AA...*[l] Quisquis mancipium iuris alieni in tirocinium militiae duxerit offerendum, convictus[m] ac proditus auri libram aerario nostro cogatur inferre[n]. *Dat. Id. Maii Tyro*[o] *metropoli. PP. Beryto*[p], *Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

12. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Sperechio*[q] *Comiti R. P.* Publica suasit utilitas*) iuniores in arma conscribere; ideoque ne patrimonium quidem nostrum a praestatione praesenti immune esse patimur. Igitur per omnes provincias, per quas res nostra distenditur, ex patrimonio sacro maturitate, qua convenit, praeberi volumus iuniores. *Dat. XV. Kal. Iul.*[r] *Mediolani, Caesario et Attico VV. CC. Coss.* (397.)

13. *Iidem AA. Theodoro Pf. P.*[s] Amplissimi ordinis petitionibus annuit nostra clementia, ut pro tironibus pretia inferantur. Damus itaque optionem, ut, quod condecibile senatui videtur, eligendi habeat potestatem, id est aut tirones aptos officiis militaribus praestent*), aut pro singulis viginti quinque solidos numerent, post initam videlicet sumptuum rationem et vestium et pastus. Quod si aurum dare maluerint, mox ad nostrum aerarium deferatur. *Dat. VIII. Kal. Oct. Patavi, Caesario*[t] *et Attico VV. CC. Coss.* (397.)

14. *Iidem AA. Minervio Comiti R. P.* Aeternae urbis merita[u] reverendam nobis amplissimi senatus effecit voluntatem. Ideoque pro tironibus in corporibus postulatis pretia conferri iubemus ab amplissimo ordine. §. 1. Quod in fundis etiam perpetuariis*) nostrae rei privatae servari praecipimus. *Dat. prid. Id. Nov.*[v] *Caesario et Attico Coss.* (397.)

15. *Iidem AA.*[x] *Decio Pf. U.* Ad collationem iuniorum eos tantum oportet attineri, quos constat dignitates legitimas beneficiis consecutos, non tamen iusta privilegia suffragantur. *Dat. VIII. Id. Dec. Ravennae, Arcadio A. V. et Honorio A. V. Coss.* (402.)

16. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA.*

— c. 10 sec. Go. concordat c. 4 et 5 h. t. et c. 1 C. Th. de Filiis milit. app. (VII, 22). — c. 11. Cod. Iust. XII, 44, 2 add. nonnulli. Commemoratur h. c. in Comm. Cuiacii ad c. 2 cit. l. c. p. 494. — c. 12 sec. Go. fort. coniungenda est cum c. 14 C. Th. de Iure fisci (X, 1). Vid. not. *r* sq. — c. 13. Symmachi ep. VI, 62. — c. 14 concordat cum c. 13 h. t. Vid. Go. in not. — c. 15 sec. Go. significatur in c. 13 C. Th. de Agent. in reb. (VI, 27) et c. 12 (leg. 14) C. Th. de Desert. (VII, 18). — c. 16 et 17 inter se coniungendae sunt. Vid. infr. not. *x*.

Codex *veros*, sed corr. *viros*. h) Aut hic scrib. *III.*, quem numerum exhibet c. 3 C. Th. de Desert. cit., aut in c. 3 cit. *VI.*, ut utraque lex in eundem diem incidat. Edd. *Antiochiae*. *) Scrib. *AAA.* Vid. c. 8 h. t. i) Ita Cui. 1 — Go. Be. pro *digitorum*, Ri. Ri*. *digitum*, male. Codex *Qui sparcam a. digitû declinaturus armorum*. *) Go. *insignitus*, mendose. k) Go. inseri iubet *in* et conf. c. 1 C. Th. ad L. Iul. de Adult. (IX, 7), c. 15 C. Th. de Extraord. etc. (XI, 16), c. un. C. Th. Qui a praeb. tir. (XI, 18), c. ult. §. 2 C. Th. de Coll. donat. (XI, 20), c. 9 C. Th. de Legatis (XII, 12), c. 2 C. Th. de Navibus non excus. (XIII, 7). Vir doctus ad Symmach. lib. IV. epist. 46 reposuit: *ubi commune coeperit convenire*, impr. Go. In vv. *delectus agitandi* incipit secunda pagina folii LXV. codicis. l) Ita codex, Cui. 1 — Ri*., nisi quod in codice *Id.* et in Cui. 1 — Ri*. *Idem* est et nos lacunae causa duo puncta addidimus. Est enim in codice post *AA.* spatium duarum literarum; Be. asteriscum apponit. Ceterum Go. *Idem AAA.*, recte. Vid. c. 8 h. t. Cod. Iust. ut c. 8 h. t., sed in Hal. ed. et al. *Theod. Arc. et Hon. AAA.* Magistratus, ad quem missa est lex, deest in omnibus edd., etiam in Cod. Iust. praeter Cui. ed., ubi Comment. l. c. pag. 494 add. *Eutropio PP*; ex quo fonte, equidem nescio, sed puto propter c. 10 h. t. Go. hanc legem inscriptum fuisse putat Consulari Phoenices propter subscript. vv. *Dat. Tyro Metropoli*. m) Cod. Iust. *Q. a. i. m. in tyrocinio militiae scribi curaverit: convictus*. Aur. Lugd. mendose *coniunctus* pro *convictus*. n) Cod. Iust. add. *mancipio scilicet domino, si factum ignoraverit, reddendo*. Haec vv. non desumpta sunt, ut Cuiacii sententia est, ex c. 6 Cod. Iust. Qui milit. poss. (XII, 34), sed similia sunt ei, quod c. 6 cit. constituitur. o) Ita codex, Cui. 1 — Ri*. et Cod. Iust.; Be. *Tyri*. Similis subscriptio supra V, 13, 34. Vid. etiam Go. in not. h. c., qui *Dat.* accipit pro *Recit.*, prob. Tillem. p) Ita Cod. Iust.; Be. *Beryti*. Codex, Cui. 1 — Ri*. *Byrito*. Ceterum codex *Mai — Syagri*. q) Go. em. *Hyperechio*. Vid. Go. in not. h. c., in Prosop. v. *Hyperechius* et *Sperechius* et Symmach. ep. V, 54 et 66. *) Ri. Ri*. mendose *ut litas*. Codex *iunioris* et mox *Her* pro *per*. r) c. 14 C. Th. de Iure fisci cit. *Dat. XVI. Kal. Ian.*, quae diei diversitas demonstrat, h. c. cum c. 12 h. t. non esse coniungendam. s) Codex, Cui. 1 — Lugd. *pf.ô*, h. e. Praef. praet. *) Non debet offendere pluralis. Mendose codex *prestent auit — quenque s. numerent — nostram* (em. *nostrum*) *a. deferetur* (em. *deferatur*). t) Go. mendose *Caesaris*. u) Go. annot.: „Nisi *merita, meritae*, primae declinationis, huius aevi et barbarici vox fuerit, quod non puto, reponendum omnino *meritum*." Etiam Be. suspicatur *meritum*: recte, nisi potius mendum latet in singulari v. *effecit*. Cj. meam postea confirmavit codex, nam is habet *effeciet voluntatem*. *) Vid. supra V, 13, 33. not. *r*. v) An *Patavi*? Vid. c. 13 h. t. et Go. in Chron. h. a. x) Be. auct. Ri. addi vult *et Theod. A.*

Provincialibus. Contra hostiles impetus non solas iubemus personas considerari, sed vires, et licet[y] ingenuos amore patriae credamus incitari, servos etiam huius auctoritate edicti exhortamur, ut cum primum se bellicis sudoribus offerant, praemium libertatis, si apti ad militiam arma susceperint, pulveratici etiam nomine binos solidos accepturi: praecipue sane eorum servos, quos militia armata detentat, foederatorum nihilo minus et dediticiorum, quoniam ipsos quoque una cum dominis constat bella tractare. *Dat. XV.*[z] *Kal. Maii Ravenna, Arcadio A. VI. et Probo V. C. Coss.* (406.)

17. *Iidem AAA. Provincialibus.* Provinciales pro imminentibus necessitatibus omnes invitamus edicto *), quos erigit ad militiam innata libertas. Ingenui igitur, qui militiae obtentu arma capiunt amore pacis et patriae, sciant, se denos solidos paratis[a] rebus de nostro percepturos aerario, quibus tamen ternos ex summa supradicta iam nunc solidos praeberi mandavimus; nam optimos futuros confidimus, quos virtus et utilitas publica necessitatibus obtulit. *Dat. XIII.*[b] *Kal. Maii Ravenna, Arcadio A. VI. et Probo Coss.* (406.)

18. *Iidem AAA. Stiliconi*[c] *Comiti et Magistro militum.* Iuniorum collatione, vel qui proxime *) in pretio ab honoratis pro rerum necessitate petiti sunt, vel si unquam tale aliquid rei publicae ratio flagitaverit, immunes haberi oportere decernimus, qui militiae praerogativa ad tribunatus praepositurasve pervenerint. *Dat. XI. Kal. April.*[d] *Honorio IV.*[e] *et Theodosio II. AA. Coss.* (407.)

19. *Impp. Honorius et Theodosius AA.*[f] ... *Comiti S. L.* *) Tirones in scholis loco semper posteriore ponantur. Nec enim patimur quemquam celsiorem gradum obtinere, nisi cui et laborum assiduitas et stipendiorum prolixitas suffragatur **). *Dat. VII. Kal. Dec. Ravenna, Basso et Philippo Coss.* (408.)

20. *Iidem AA. Macedonio*[g] *Comiti R. P.* Tirones tricenis solidis aestimatos ab omnibus officiis iudicum *) Africae, exemplo praecedentis temporis, postulamus; quod[h] simul etiam[i] ab honoratis memoratarum provinciarum, nec non Sardiniae, Siciliae et Corsicae. Eos sane honores[k] excipi ab his conveniet, quibus aut praesenti tempore publicum munus iniunctum est, aut in[l] Italiae sive urbis solo barbara vastitate depulsi sunt. *Dat. VI. Id. Febr. Ravenna, Varane*[m] *V. C. Cos.* (410.)

21. *Iidem AA. Hadriano Pf. P.* *) Tempore tironatus eorum procuratores, qui refugas occultandos putaverint[n], aut non ipsi sponte produxerint, in iudicio praesententur, ac poenas veluti rebelles ac decretorum temeratores compellantur exsolvere. *Dat. III. Kal. Febr.* *) *Theodosio A. VII. et Palladio V. C. Coss.* (416.)

22. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Volusiano Pf. P.* Mansura in seculum auctoritate praecipimus, proconsularis provinciae non eandem[o] sacerdotalium, quae est de ceteris, in praebendis tironibus habendam esse rationem. Non inique si quidem ea potissimum ab hoc officio provincia videtur excepta, quae omnium intra Africam provinciarum obtinet principatum, cuiusque[p] maioribus sacerdotes fatigantur expensis, in quorum solatium indemnem esse convenit dignitatem.

— c. 17. Bar. ad ann. 406, n. 2. — c. 18 coniungenda est cum c. ult. C. Th. de Veter. (VII, 20). Similis argumenti est etiam c. 15 h. tit. — c. 19 Go. videtur fugitiva esse, quia de in schola militantibus sermo est. Cod. Iust. XII, 44, 3. — c. 22 fortasse coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Off. Com. S. L. (I, 10). Haec c. commemoratur in Comm. Cuiacii ad c. 11 Cod. Iust. de Erog. mil. ann. (XII, 38) l. c. p. 482.

In inscr. h. c. incipit fol. LXVI. codicis. Ibidem paullo infra *consecutus.* y) Go. in not.: *Et quoniam.* z) Aut hic scrib. *XIII.*, ut in c. sq., aut in c. sq. *XV*, ut utraque lex in eundem diem incidat. *) Similiter c. 16 cum hac c. iungenda: *huius auctoritate edicti exhortamur.* a) Go. annotat: „*γρ. pacatis*: nisi *paratis*, pro *reparatis*: vel *paratis rebus*, id est, posteaquam paratus legitime exercitus fuerit. Cui tamen postremae interpretationi ultima *huius legis* verba refragari videntur.“ Ego puto *paratis rebus* accipiendum esse pro fisco instaurato, fisci viribus paratis: quamquam non nego, propter vv. *iam nunc* etiam de bello feliciter confecto cogitari posse. Paullo infra codex *futurus* — *Mai* — *Acadio*, corr. *Arcadio.* b) Vid. not. z sup. c) Codex, Cui. 1. Go. *Stilichoni.* *) Aur. Lugd. err. *proximi.* d) Add. *Romae.* Vid. c. ult. C. Th. de Veter. cit. e) Huic legi male adscribitur *Cons. Honorius IIII.* Recte igitur Go. Be. em. *VII.* Sed etiam c. ult. cit. in mendo cubat. Supra codex *aliqui*, sed em. *aliquid*. Cum v. *praepositurasve* incipit secunda pag. folii LXVI. cod. f) Asteriscum lacunae, quae tamen in ipso codice non est, indicandae causa apposuerunt Cui. in c. 3 Cod. Iust. cit. pag. 494 et Be. Cod. Iust. *Imp. Honorius A.* et dei. reliqua; sed Cui. l. c. ex C. Th. rest. inscriptionem. *) Go. ei, qui pro *Com. S. L.* reponendum putaret *Comitibus* (sc. rei militaris), non assentitur. **) Cod. Iust. *suffragantur*, sed Cui. l. c. ut Cod. Th. Paullo post tamen Cui. *Dat. VI. Kal.* g) Codex, Cui. 1 — Ri*. et Go. in Chronol. h. a. *Machedonio.* Reinesius corr. *Com. Imp. mil.* *) Aur. Lugd. *iudicium*, mend. Vv. *tempores* — *honoratis* in codice supr. lin. addita sunt: nam antea deerant. h) Go. haec vox videtur abundare, vel alia eius loco substituenda esse. Sine causa; omissum est secundo loco v. *postulamus.* i) Go. *iam*, err. typ. k) Ita codex et Cui. 1 — Lugd. Be.; male Cui. 2 — Ri*. *honore.* Go. em. aut *eo sane onere excipi hos* aut *eos sane honoratos.* Hoc rectius. l) Go. legi vult *aut qui in.* Hoc non necessarium est. Altero loco ponere pronomen relativum neglexerunt Romani, etiamsi diversos casus erat. Vid. c. 15 h. tit. *quos constat* — *consecutos, non (sc. quibus)* — *suffragantur.* m) Vid. supr. VI, 26, 15, not. *k.* Aur. Lugd. *Conss.* *) Codex, Cui. 1 — Lugd. et hic et in sq. c. *ppō.* In codice absciss. est *Iidem A.* n) Go. annot.: „Constructio duriuscula et obscurior est: perspicua magis ita: *Procuratores qui refugas, tempore tironatus eorum, occultandos putaverint.*“ Codex *putaverit.* *) Add. *Ravenna.* Ceterum haec subscriptio Tillemont. l. c. V, Notes, p. 83, n. XLI. suspecta est. o) Codex, Cui. 1. Cui. 2, 2* *eadem*, male. Reinesius haec vv. ita ordinanda esse censet: *prov. proc. sacerd. non eandem quae est de cet.* etc. p) MS. sec. Go. *cuiuscumque* et ita est. Antea codex *prov?* et positae sunt literae *cia*

Dat. V.[q] *Kal. Mart. Ravennae, Felice et Tauro VV. CC.*[*]) *Coss.* (428.)

TIT. XIV. DE BURGARIIS.[qq]

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA.*[*]) *Vincentio*[r] *Pf.P.*[rr]. *Post alia:* In burgariis eadem volumus observari, quae de mulionibus lex nostra[s] praecepit, ut hi quoque, qui intra Hispanias vel in quibuscunque locis ausi fuerint burgarios vel sollicitare vel receptare, eodem modo teneantur, similisque eos, qui publicis vestibus deputatos sollicitaverint vel receperint, et de coniunctione[ss], et de agnatione, et de peculiis, et de cunctis rebus, quas in illis deprehendimus, poena cohibeat. *Dat. XI.*[t] *Kal. Mart.*[u] *Mediolano, Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.* (398.)

TIT. XV. DE TERRIS LIMITANEIS.

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Gaudentio*[v] *Vicario Africae.* Terrarum spatia, quae gentilibus propter curam munitionemque limitis atque fossati antiquorum humana fuerant provisione concessa, quoniam comperimus aliquos retinere, si eorum cupiditate vel desiderio retinentur, circa curam fossati tuitionemque limitis studio vel labore noverint serviendum, ut illi, quos huic operi antiquitas deputarat. Alioquin sciant, haec spatia vel ad gentiles, si[*]) poterint inveniri, vel certe ad veteranos esse non immerito transferenda, ut, hac provisione servata fossati limitisque, nulla in parte timoris esse possit suspicio. *Dat. III. Kal. Maii Ravennae, Honorio VIII.*[x] *et Theodosio III. AA.*[*]) *Coss.* (409.)

2. *Iidem AA.*[y] *Asclepiodoto Pf. P.*[z] *et Consuli ordinario.* Quicunque castellorum loca quocunque titulo possident, cedant ac deserant, quia ab[a] his tantum fas est possideri castellorum territoria, quibus adscripta sunt, et de quibus iudicavit antiquitas. Quod si ulterius vel privatae conditionis quispiam in his locis, vel non castellanus miles fuerit detentator inventus, capitali sententia cum bonorum publicatione plectatur.[b] *Dat.*[c] *Non. Mart. Constantinopoli, Asclepiodoto et Mariniano Coss.* (423.)

TIT. XVI. DE LITORUM ET ITINERUM CUSTODIA.

1. *Impp. Honorius et Theodosius*[cc] *AA. Theodoro Pf. P.* Hostis publicus Stilico[d] novum atque insolitum repererat, ut litora et portus crebris vallaret excubiis, ne cuiquam ex Oriente ad hanc imperii partem pateret accessus. Huius iniquitate rei moti, et ne rarior sit diversarum mercium commeatus, praecipimus hac sanctione, ut litorum desistat ac portuum perniciosa custodia, et eundi ac redeundi libera sit facultas. *Dat. IV. Id. Dec. Ravennae, Basso et Philippo Coss.*[e] (408.)

2. *Iidem AA. Anthemio Pf. P.* Omnes stationes navium, portus, litora, omnes abscessus[*]) provinciarum, abdita quin etiam loca et insulae tuae magnificentiae dispositione solerti custodiantur indagine, ut nullus vel vi vel clam vel aperto vel etiam occulto nostri possit

Tit. XIV. commemoratur ap. Cui. in Comm. c. 6 Cod. Iust. de Fundis rei priv. (XI, 65) l. c. p. 405. — c. 1 sec. Go. coniungenda est cum c. 58 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5), ita tamen, ut c. 58 huic legi praemittatur. Est etiam ap. Bou. l. c. p. 763.

Tit. XV. Cf. Nov. Theod. de Ambitu et locis limit. (ed. Berol. p. 1273). — c. 2. Cod. Iust. XI, 59, 2.

Tit. XVI. Cod. Iust. XII, 45. — c. 1 coniungenda est cum c. 25 C. Th. de Petit. (X, 10). Praeterea huic legi Go. iungi vult c. 2 C. Th. de Postlim. (V, 5), desumptam ex c. 16 Sirmond. (prob. Wenck. ad c. 2 cit.) et c. 3 Cod. Iust. de Commerciis (IV, 63). Vid. c. 2 cit., not. super. et not. g. In eundem fere diem incidit c. 18 Sirmond., quae est fons c. 8 Cod. Iust. de Episc. aud. (I, 4.) Ceterum vid. Wenck. ad V, 14, 7, not. o, nostram ed. ibid., not. v et infra IX, 40, 20, not. bb. Baron. ad ann. 408, n. 14. — c. 2 Go. in notis et in comm. putat coniungendam esse cum c. 4 Cod. Iust. de Commerciis (IV, 63), quam opinionem retractat ipse in Chron. h. a., prob. Ri. in not. h. c. Baron. ad ann. 410, n. 13.

supra v. *videtur.* q) c. 8 C. Th. cit. *III.* *) Go. om. *VV. CC.*

qq) Cum rubrica h. t. incipit folium LXVII. codicis. Reinesius mavult *Bulgariis*, sed ipse se revocat. *) Bou. l. c. *Iidem Impp.* r) Aur. Lugd. mendose *Vicensio.* rr) Codex, Cui. 1 — Lugd. *ppō.* Cui. 2, 2° *PP ō.* Go. *PP. O.* Ri. Ri°. *PP. ō.* Be. ann.: „Galliarum, unde male vulg. *P. P. ō.*"; sed vid. supra VI, 35, 8, not. u. Ceterum Bou. l. c. om. *Post alia.* s) Go. ann.: „Id est, caput *legis* nostrae huius, quod continetur *lege* 58. inf. *de cursu publico.*" Vid. not. super. ss) Reinesius propter c. 58 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5) prop. *coniugibus.* t) c. 58 cit. *XII.* et ita etiam Go. in Chron. et Reinesius. u) Bou. l. c. not. d mavult *Maii.* Edd. *Mediolani.*

v) Aur. Lugd. *Gardentio*, err. Go. ex arg. legis reponi posse arbitratur *V. C. Comiti Africae.* Similiter in Chron. h. a. cj. *V I. CL. Comiti*, sed tamen nihil mutandum esse ipse fatetur in comm., quem cons. Infra codex *munitionēquae — tuitionemquae.* *) In litteris *siloesi* incipit pag. secunda folii LXVII. codicis. Idem deinde *certa.* x) Ita recte Be. ex MS. et auct. Go.; Cui. 1 — Ri°. *VII.*, male. *) Ita Ri. — Be.; codex, Cui. 1 — Go. *AAA.*, male. y) Cod. Iust. *Impp. Honor. et Theod. AA.* z) Codex, Cui. 1 — Lugd. et hic et in sq. tit. *ppō*, id est Praef. praet. Vid. supra VI, 35, 8, not. u. Cum hoc siglum in sqq. titt. saepe inveniatur, id hoc loco monuisse sufficit. a) Cod. Iust. om. *ab.* Idem mox *possidere*, sed alii cum Cuiac. edd. *possideri.* Cod. Lugd. *qui ab his.* b) Cod. Iust. *publ. bon. plectetur.* c) Cod. Iust. add. *V.*

cc) c. 25 cit. male *Id. AA.* (Arcad. et Honor.) *Theodoro.* d) Codex, Cui. 1 — Lugd. Go. — Ri°. *Stilicho.* Mox codex *adq. — adahanc* (sed deletur *a*) — *ac* (em. *hac*) *sanctione.* In vv. *ac redeundi* incip. fol. LXVIII. codicis. e) Cui. 1 *Cons.* *) Go. vetat, ne quis reponat *accessus. Abscessus* enim esse abdita loca et recessus. **) Go. annot.: „*Honorii* nomen *h. l.* bis in textum irrepsisse quis putet: non ego." Vid. etiam, quae de hac re disputavimus ad c. 10 C. Th. de Prae-

imperii regiones irrepere, qui non aut interiectis prohibeantur obicibus, aut, cum accesserit, illico teneatur, nisi sacros apices a domino patruo meo Honorio **) ad me perferre apertissima ratione monstraverit. Cum eadem diligentia observando, ut, si ad alium quemquam a memorato principe dixerit habere affatus, portitore[f] detento sacrae literae cum omnibus chartis signatae ad meam clementiam transmittantur, hoc enim et tyrannici furoris et barbaricae feritatis occasio persuadet, et inter me dominumque et patruum meum Honorium, vicissim recurrente admonitione, convenit. *Dat. VIII. Kal. Maii Constantinopoli, Varane V. C. Cos.*[g] (410.)

2. *Iidem AA. Eustathio Pf. P.* Saluberrima sanctione decrevimus[h], ne merces illicitae[i] ad nationes barbaras deferantur, et quaecunque naves ex quolibet portu seu litore demittuntur *), nullam concussionem vel damna sustineant[k]; gestis apud defensorem locorum praesente protectore seu duciano, qui dispositus est, sub hac observatione confectis, ut, et ad quas partes navigaturi sunt, et quod nullam[l] concussionem pertulerunt, apud acta deponant, quorum authenticum naucleras sive mercator habebit[m], scheda apud defensorem manente. *Dat. XIV. Kal. Oct. Constantinopoli, D. N. Theodosio A. IX. et qui fuerit nuntiatus*[n]. (420.)

TIT. XVII. DE LUSORIIS DANUBII[o].

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Constanti Magistro militum per Thracias*[p]. Nonaginta recenti fabricatione contextas, decem his adiectas ex veterum reparatione lusorias[q] limiti Mysiaco, centum vero decem novas, additis antiquarum instauratione quindecim Scythico, qui in latius diffusiusque porrigitur, sub hac deputari conditione sancimus, ut per singulos annos, veterum renovatione *) curanda, quattuor iudiciariae[qq] in Mysiaco limite et decem agrarienses, in Scythico vero quinque iudiciariae et *) duodecim agrarienses novae[r] de integro constructae, instrumentisque suis universis armatae ducis instantia; apparitionisque eius periculo contexantur, ut hoc supplemento per septennium integri numeri constituti reparatio maturetur[rr]; sublimitate tua pro sua industria disponente, unde earum contextio vel constructio debeat procurari. Quod quidem iam recte credimus constitutum, nobisque indicari praecepi-

— c. 3. Cod. Iust. XII, 45, 1. Huic legi sec. Go. concordat c. 10 C. Th. de Curiosis (VI, 29). Putat etiam Go., caussam legis indicari in c. 10 Cod. Iust. de Aedif. priv. (VIII, 10).

Tit. XVII. Cf. Nov. Th. de Ambitu et Locis limit. (ed. Berol. p. 1273.)

tor. (VI, 4). f) Recepi ex codice *portitore*. Edd. male *petitore*. Sed iam Go. legi voluit *portitore* et ita quoque Vales. in m. Codex *addita quin* — *custodiantur* (corr. a librario *custod.*) — *sacraere littere* (corr. *litterae*) — *oc* (em. hoc) — *tyrannci furores* (corr. *tyrannici furoris*) *et b. feretatis o. persuadit et i. m. domnumq. et.* g) Aur. Lugd. Ri. Ri*. *Cons.* Ceterum Go. h. l. descripsit c. 4 Cod. Iust. de Commerciis (IV, 63), quod, cum c. 4 ad eundem Anthemium de eodem argumento data hanc c. illustret, imitari non dubitavi: „*Iidem AA. Anthemio PP. Mercatores tam imperio nostro, quam Persarum regi subiectos, ultra ea loca, in quibus foederis tempore cum memorata natione nobis convenit, nundinas exercere minime oportet: ne alieni regni, quod non convenit, scrutentur arcana. Nullus igitur posthac imperio nostro subiectus, ultra Nisibin, Callinicum, et Artaxatam emendi, seu vendendi species caussa proficisci audeat: nec praeter memoratas civitates cum Persa merces existimet commutandas. Sciente utroque, qui contrahit, et species quae praeter haec loca fuerint venundatae, vel comparatae, sacro aerario nostro vindicandas: et praeter earum rerum ac pretii amissionem quod fuerit numeratum, vel commutatum, exilii se poenae sempiternae subdendum. Non defutura contra iudices, eorumque apparitores, per singulos contractus, qui extra memorata loca fuerint agitati, triginta librarum auri condemnatione, per quorum limitem ad inhibita loca mercandi gratia Romanus vel Persa commeaverint. Exceptis videlicet his, qui legatorum Persarum quolibet tempore ad nostram clementiam mittendorum iter comitati merces duxerint commutandas: quibus humanitatis et legationis intuitu extra praefinita etiam loca mercandi copiam non negamus: nisi sub specie legationis diutius in qualibet provincia residentes, nec legati reditum ad propria comitentur. Hos enim mercaturae insistentes, non immerito una cum his cum quibus contraxerint, seu resederint, poena huius sanctionis persequetur.*" De *Varane* vid. supr. VI, 26, 15, not. *k*. h) Codex *Eusthasio*. Cod. Iust. *Impp. Honorius et Theodosius — Sal. sanct. censemus.* i) Ita codex et Cod. Iust. aptius quam *illicite*, quod in edd. est. Etiam Go. probatur nostra scriptura; sed etiam *illicite* sustineri posse, non negat Go. Codex *mercis* et in seqq. habet *adnotationes* (male pro *ad nationes*) — *vel damno — depunant — habebit schia apud.* *) Cod. Iust. *dimittuntur*. Rectius est *demittuntur*. k) Quae sequuntur, ita se habent in Cod. Iust.: *ita tamen, ut earum naucleri deponant in quam provinciam ituri sunt: ut hoc manifestato nulla contra eos postea indignatio seu concussio quoquo modo procedat.* l) Ri. *nullam*, err. m) Be. noctor. MS. Go. secutus recte del. v. *forte*, quod hic inseritur in edd. ante Be., sed ineptum est. Ceterum Go. err. typ. *schida* (vid. not. *i*). n) Delevi v. *Coss.*, quod deest in codice et in edd. ante Be., sed add. ap. Be. De formula vid. Zirardin. l. c. p. 440 sqq. not. et supra const. de Theod. Cod. auct., not. *d* (p. 94).

o) Codex, Col. 1 — Col. 2* et hic et in indice tit. *Danuuii*. Go. Ri. *Danvvii*. Ri*. *Danuvii*. Ri. cf. iubet Gronovium, not. ad Tacit. Annal. lib. XII. cap. 30. Cum rubro h. tit. incipit pag. secunda folii LXVIII. codicis. p) Codex, edd. ante Be. *Trachias*. Literae similiter inter se commutatae sunt supra V, 4, 3, VI, 2, 9. q) Codex, edd. ante Be. *lusurias* et infra *lusuriarum*. Mox codex *diffususq.* *) Aur. Lugd. *revovatione*, mend. qq) Reinesius h. l. et paullo post prop. *codiciariae* pro *iudiciariae*. *) V. *et* in Col. 1 bis positum est. r) Codex, edd. novę. Recte Go. Be. em. *novae*; Mox codex *duces*, sed corr. *ducis*. rr) „Error calculi videri possit: *septies enim septendecim* non nisi centum novendecim efficiunt. Sex igitur desiderantur. Item septies quatuordecim nonnisi nonaginta octo efficiunt. Sed neque error est in calculo, neque in numeris: duo enim vel sex

mus[s]. Nam si memoratus lusoriarum numerus cum omni suo instrumento non fuerit apparatus, dux quidem, cuius tempore dispositio fuerit ista neglecta, triginta librarum auri, officium vero eius quinquaginta procul dubio multabitur, etiam sublimitatis tuae officio quinquaginta libras[t] auri condemnatione subiiciendo, si non per singulos annos aut completum numerum, aut certe negligentia praetermissum magisteriae potestati suggesserit *). Illo nihilo minus observando, ut, istis secundum dispositionem tuae praestantiae ad belli aleam praeparatis, atque in conflictus specula munitissima statione vel discursus opportunitate deligentibus[u], hac[v] duntaxat, quaecunque ex veteribus fuerint reformatae, transvectioni speciei annonariae secernantur. *Dat. V. Kal. Febr. Constantinopoli, D. N. Theodosio A. V. et qui fuerit nuntiatus*[x]. (412.)

TIT. XVIII. DE DESERTORIBUS ET OCCULTATORIBUS EORUM.

1. *Impp.*[y] *Valentinianus et Valens AA. Edicta duo per Italiam et Alpes.* Unusquisque, apud quem desertor fuerit deprehensus, si plebeiae et humilioris conditionis est, metalli se sciat supplicio puniendum; qui autem superioris cuiuscunque loci dignitatisve sit, media se bonorum parte cognoscat esse mulctandum. In hac poena sit et officium uniuscuiusque iudicis, quod forte desertores in consortio sui probatos habet, nec eos prodit. *Dat. VII. Kal. April. Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)[z]

2. [a] *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Hesperium Pf. P.* Actor eius fundi, in quo alienigena vel idoneus militiae vel ante iam traditus latuerit, ultimo *) flammarum animadversione consumatur. Hoc interim nos constituisse sufficiat; nam si parum profecerit in servos interminatio constituta, in dominos peccatum deinceps emendatura decernat[b]. *Dat. VI. Non. Iul. Aquileiae*[c], *Ausonio*[d] *et Olybrio VV. CC. Coss.* (379.)

3. *Iidem AAA. Neoterio Pf. P.* Si temonarius prodiderit desertorem, protostasiae onere biennio relevetur. *PP.*[e] *III.*[f] *Kal. Maii Antiochiae, Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

4. *Iidem AA. ad Syagrium Pf. P.*[g] Si quis latebram praebuerit desertori, possessionis, in qua latuerit, amissione mulctatus etiam graviorem sententiam pertimescat. Porro actorem flammis subiiciendum esse non dubitet, qui in perniciem fortasse domini aut sceleris participatione confovit, aut *) dissimulatione neglexit. §. 1. At vero **) si desertorem servus prodiderit[h], libertate donetur; si mediocris loci ingenuus, immunitate potiatur. §. 2. Neque solum eos loquimur, qui *) proxime signis felicibus applicati militiae rudimenta timuerunt, verum qui stipendiis militaribus degenerem latebram praebuisse monstrantur. §. 3. Desertor autem[i] habebitur, quisquis belli tempore aberit a signis. Horum qui sponte processerit, peccati anterioris supplicium non timebit. Sin vero flagitiosa ignavia delitescat, per eum, in cuius domo fuerit, invigilantibus forinsecus[k] quoque officiis publicis, ubicunque correptus severitati iudicis offeratur, degeneri morte gladium subiturus. §. 4.

Tit. XVIII. Cod. Iust. XII, 46. — c. 1 sec. Go. concordat c. 8 h. t. — c. 2 coniungenda est cum c. 11 C. Th. de Lustrali coll. (XIII, 1) et exstat ap. Bon. l. c. p. 759. — c. 3 profertur tota (sed falso dicitur c. 2) in Comm. Cui. ad c. 4 Cod. Iust. de Dignitt. (XII, 1) l. c. p. 419 et est coniungenda cum c. 9 C. Th. de Tiron. (VII, 13). — c. 4. Cod. Iust. XII, 46, 1, VII, 13, 4. Bas. XLVIII, 18, 4.

rotundum numerum non destruunt." Go. in comment. h. c. s) Ita Cui. 1 — Cui. 2*. Ri. Ri*.; Go. Be. *praecipimus.* Codex *praecipemus*, mendose. t) Go. cj. *libris* et Be. *librar.* Similiter supra VI, 31, 1, not. *v*, VII, 1, 15, not. *s*, VII, 1, 17, not. *y*, VII, 10, 1, not. *v*. Videtur igitur *libras* incognitae formulae pars superstes esse aut natum ex siglo *librarum*; sed quominus posteriorem sententiam praeferam, id impedit, quod nonnunquam *libras* ponitur, ubi libris exspectatur. Pro *condemnatione* scrib. est *condemnationi*. Ceterum Aur. Lugd. perperam *condemnatiove*. *) Codex *potestatis suggesserit.* u) Codex, Cui. 1 *deleginsibus*, err. Aur. Lugd. *delegentibus.* Salmasius, Obs. ad Ius Atticum cap. 28, p. 740 rep. *diligenter positis*, quod Go. nimis remotum videtur esse, et profecto est. Go. em. *degentibus* aut *diligintibus* (prob. Be.), id est assiduis atque huic rei incumbentibus. Displicet mihi *diligentibus*, placet vero *degentibus*. Scribi etiam poterit *delitentibus* vel *delitescentibus*. Vid. Ammian. Marcellin. XVII, 2 et XVIII, 2. Mendose codex *sancrimus* — *limete* — *trigenta* — *obsaervando* — *ac* — *ferint ref.*, quae fere omnia a librario emendantur. v) Go. em. *hae*, prob. Be. Facile apparet, Go. rectum vidisse. x) Delevi v. *Coss.*, quod Be. solus habet. Vid. supra not. *n*. In codice vv. *qui f. n.* in ima pagina addita sunt. y) Aur. Lugd. *Imp.*, mendose. Cum rubro tit. incipit folium LXIX. codicis. z) Go. om. annum. Supra codex *poniendum*, sed corr. *puniendum*. Edd. *Mediolani.* a) In edit. Aur. Lugd. h. c. mendose appellatur *I.* *) Aur. Lugd. *ultimarum flammarum.* Paullo infra codex *dumonos*, sed corr. a librario *dominos.* b) Go. cj. *decurrat* et Be. *decernatur*, uterque praeter necessitatem. c) Ita codex, Cui. 1 — Ri*. Bon.; sed Be. *Aquileiae.* Ceterum c. 11 cit. *Dat. III. Non. Iul. Aquil.* d) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Auxonio.* Be. auct. Go. corr. *Ausonio.* e) *PP.* deest ap. Go., mend. Codex *revetur* (sed ponitur syll. *le* supra *ve*) *Proposita* — *Mai Anthiociae.* f) Vid. c. 9 C. Th. de Tiron. cit., not. *h.* g) Vid. Wenck. Opp. p. 452. Codex *Id AA ad* etc.; c. 1 Cod. Iust. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA.* (ita etiam c. 4 Cod. Iust. cit.) *Syagrio P. P.* *) Go. *ac*, sine dubio err. typ. **) Codex, Cui. 1 — Lugd. *Advero.* h) Cui. 1 — Ri*. *perdiderit*; sed Be. iub. Go. recte em. *prodiderit* ex MS. Go. et ex Cod. Iust. utraque lege. Mavult etiam Reinesius *prodiderit* et ita est in codice, qui *servos prodiderit libertatem.* Ceterum ex vv. *Si* — *donetur* facta est c. 4 Cod. Iust. cit.: *Si desertorem militiae* (v. *militiae* a MS. recte abesse Go. observat. Vid. Stewech. ad Veget. II, 3) *servus prodid., l. donetur.* *) Cum v. *qui* incipit secunda pag. fol. LXIX. codicis. i) Go. prop. *item*, non recte. Etiam Cod. Iust. *autem* habet. Codex *haberit* (corr. a libr. *aberit*) — *anteriores* — *sint vero* — *degeniri* — *siveritatem* — *exestimationis* — *primoria.* k) Cod. Iust.

Si autem rector provinciae propositam severitatem vel gratia vel dissimulatione distulerit, patrimonii atque existimationis damno subiicintur, et in officii primores capitaliter vindicetur. *PP.*[l] *Id. Iul. Romae*[m], *Gratiano VI.*[n] *et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

6. *Iidem AAA.*[o] *Neoterio*[p] *Pf. P.* Si quis forte desertorem agro tectoque susceperit, atque apud se diu passus fuerit delitescere, actor quidem vel procurator loci[q] hoc sciens prudensque commiserit, capitali supplicio subiugetur, dominus vero, si huius rei conscius fuerit, praedii, in quo latuerit desertor, amissione puniatur. *Dat. XVII. Kal. Febr.* *) *Eucherio et Syagrio VV. CC.*[r] *Coss.* (381.)

6. *Iidem AAA. ad Severum Pf. P.*[s] Desertorum iugiter pretia vindicamus, quos intra annui temporis metas, inter ipsa traditionis exordia, deseruisse constiterit. Ipsorum quippe est providentiae, quos huius modi munus amplectitur, militaturis potius, quam fugacibus instruere necessaria supplementa. §. 1. Si vero in desertoribus occulendis actorum scelus atque commissum sit, flammis scelera puniantur. Si dominum quoque conscientia talis involverit, praediis, quae latebram praestiterunt, sacro patrimonio vindicatis, gravioris exitii dominum quoque casus involvat. *PP. Romae IV.*[t] *Non. April., Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

7. *Iidem AAA.*[tt] *Constantino*[u] *Vicario dioecesis Ponticae.* Quisquis in fundo suo desertores vel latrones habere se meminerit, nisi eos ex die constitutionis emissae in sex menses prodiderit, aut comprehensos etiam severitati iudiciariae obtulerit, sciat, dissimulatione convictus *), fundum ipsum, in quo praedicti postea potuerint inveniri, fisci nostri viribus esse nectendum. §. 1. Quod si forte contigerit, ut inscio domino memorati latuisse videantur, pari constituti temporis dimensione servata, actores capite damnentur. Quam conditionem et circa actores rerum nostrarum volumus custodiri. *Dat. IV. Id. Iul. Constantinopoli, Merobaude II. et Saturnino Coss.*[v] (383.)

8. *Iidem AAA.* *) *ad Flavianum Pf. P.* Quisquis desertorem vel a se receptum vel in suo latitantem cognoscit, nisi eum ex die publicati huius edicti intra duos menses, adhibita inquisitione **) correptum, ordinario iudici offerre curaverit, detectus in crimine pro qualitate atque ordinis[x] personae incurrat in legem. Et si quidem potuerit corporali iniuriae subiacere, servata ex iure substantia et fustibus coerceatur, vel metalloperi[y] publico deputetur, et nonnunquam, se alterius[z] erigente censura, exilio perpetuae relegationis plectatur. Quod si eiusmodi fortasse fuerit, ut iniuria corporali intuitu generis aut honoris excipiatur, non procrastinata auctoritate sententiae, per singula capita eorum, quos contra interdictum *) retinere atque occultare non timuit, denos iuniores maxime idoneos militiae offerat, aut quinquaginta pondo argenti restituat. §. 1. Quod si procurator possessionis sive actor vel etiam colonus latebram desertori domino ignorante praestiterit, detectus in cri-

— c 5. Cod. Iust. XII, 46, 1. Est enim c. 1 Cod. Iust. cit. conflata ex c. 4 et 5 h. t., desumpta inscr. et subscr. ex c. 4 h. t. Vid. not. *l.* Go. h. c. concordare dicit c. 7 h. t. Significatur etiam una cum c. 7 h. t. in c. 13 et 14 h. t. — c. 6 sec. Go. coniungenda est cum c. 13 C. Th. de Cohortal. (VIII, 4). Vid. Go. in not. h. c., qui etiam extrema h. c. vv. similia esse dicit c. 4 h. t. Sed tamen vid. c. 13 cit., not. *l.* — c. 7 similem esse c. 12 h. t. iam Go. probavit. Vid. etiam c. 5 h. t. Ceterum h. c. debebat poni post c. 8 h. t., qua recentior est. — c. 8 coniungenda est cum c. 2 C. Th. de His, qui latrones (IX, 29). Vid. c. 1 h. t., not. sup.

extrinsecus. l) c. 1 Cod. Iust. cit., quam ex h. c. et c. 5 h. t. desumptam esse dixi, ita scripta est: *Si quis forte desertorem agro tectove susceperit — loci qui hoc sciens — amissione puniatur.* (Hue usque ex c. 5 h. t. Iam quae sequuntur, deprompta sunt ex c. 4 h. t.) *Si quis autem desertorem prodiderit, mediocris — solum de his loquimur — verum etiam qui — invigilantibus extrinsecus quoque — degeneris mortis* (sed Cui. l. c. et Cod. Th.) *gladium subiturus. Sin autem — vindicetur. Dat.* etc. m) Be. ann.: „fort. *Rav.*, siquidem statuerimus, edictum propositum demum esse ab ipso Pf. P., aut nisi *PP.* pro *Dat.* dictum putemus". Et ita quidem Cod. Iust. In c. 4 Cod. Iust. cit. tota subscr. mutilavit: *Id. Iul. Romae.* n) Ita codex, edd. et Cod. Iust. Go. in not. rep. vult *II.*, quem err. typ. Ri. tacite em., illum numerum mutans in *V.* Etiam Be. rep. vult *V.* o) Codex, Cui. 1 — Cui. 2° *Idem AA.* et hic et in c. 6 — 8 h. t. p) Codex, Cui. 1 — Lugd. *Neotherio.* q) Cod. Iust. add. *qui.* Etiam Go. supplet *qui.* Sane vel *qui* vel *si* vel simile quid deest. Cod. Iust. supra *tectove.* Codex *gro* (corr. a librario *agro*) — *delitescere auctor* (corr. a libr. *actor*) — *uius* (corr. a libr. *huius*) — *praedutri quo — amissione.* *) An *Constantinopoli?* r) Codex, Cui. 1 — Lugd. *viris clarissimis.* s) Recte Go. et Be. scribi volunt *Pf. U.* Cf. supra VI, 6, c. un., not. *a.* Codex in seqq. *traditiones — constiterit — supplimenta — occulendi — scelus — graviori exitii*, quae tamen praeter. vv. *conss.*, *suppl.* et *graviori* a librario em. Cum vv. *casus involvat* incipit fol. LXX. codicis. t) Vid. infra c. 13 cit., not. *l.* tt) Be. et hic et in sq. c. addi vult *et Arcad. A.* u) Go. em. *Constantiniano.* Eidem inscriptas fuisse dicit c. 42 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5), c. 12 C. Th. de Exaction. (XI, 7), c. 94 C. Th. de Decur. (XII, 1), c. 10 C. Th. de Haeret. (XVI, 5). Ri. ad c. 42 C. Th. cit., not. *b* plerasque leges *Constantiano*, non *Constantiniano* inscriptas esse contendit. Mox codex *hebere — comprehensus — contegerit.* *) c. 12 h. t. cit. *si in dissimulando convictus fuerit.* Reinesius cj. *de simulatione.* v) Aur. Lugd. *Cons.* *) Aur. Lugd. *Idem ad AA. Flav.*, mendose. Ceterum vid. not. *o* et *tt.* **) Aur. Lugd. err. *inquisitiane.* x) Go. cj. aut *pro qualitate ordinis atque personae*, ut mox *intuitu generis aut honoris*, aut propter c. 2 C. Th. cit., ubi tantum *qualitatis personae* mentio fit, *pro qualitate et* (nescio cur Go. *atque* abiecerit) *ordine pers.* Be. prob. *ordine.* Hoc est simplicissimum. y) Ita codex, Cui. 1. Cui. 2, 2°; Be. *metalli operi.* Aur. Lugd. *metallo peri.* Go. — Ri°. *metallOperi.* Go. in notis h. c. et in Gloss. ex hoc scripturae compendio fingit vocem *metallopus* pro *metalli opus.* Go. sententia mihi displicet. Compendium est vel *metalli* vel *metallorum operi publico.* z) Go. annotat: „Est qui reponat *altius*: mihi placet *ulterius.*" Bene. *) Aur. Lugd. nescio unde *edictum* pro *interdictum.* In vv. *colonus latebram* incipit secunda pagina folii LXX. codi-

mine capitali supplicio mancipetur; ceteros quoque similis conscientiae exemplum triste deterreat. Illorum tantummodo, probationibus evidenter ostensis innoxiis[a], relinquatur habitatio, quos iam dudum fiscus adaeravit. §. 2. Oblati autem iudicibus, nisi in continua[b] quacunque provincia vel tuae praestantiae potestatis, vel hi duntaxat ordinis militaris[c] viri, qui possint de capite eorum ferre sententiam, degere videbuntur, interrogati et severitati necessariae subiaceant, et ad sinceritatem tuam per ordinarii iudicis executionem, vel officia rectoris dirigantur cum prosecutione etc. *Dat. III. Kal. Mart. Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

9. *Impp. Arcadius et Honorius AA. ad Populum.* Quisquis in domo patrimoniove suo vel qualibet*) obstrusa et longissime[d] a se possessione discreta desertorem latere cognoscit, ad eos, quibus cura indagandi mandata est, vel, si forte defuerint, ad rectorem provinciae protinus spontanea oblatione deducat, veniam delicti veteris habiturus. Exactis enim quattuor mensibus, postquam edictum nostrum intra eam urbem, quam quisque habitat, fuerit publicatum, si quis noluerit moderationi praesentis obedire praecepti, haec in eum poena imponetur, ut et qui occultatus fuerit eruatur, et latebrae auctor pro uno desertore vel pro ......[e] duas praeterea auri libras vel duos iuniores militaris roboris ac staturae cogatur fisco, abscisa spe totius defensionis, inferre. §. 1. Et quoniam plurimos cognovimus, priusquam victricibus aquilis socientur, vel illuc, unde electi*) fuerant, vel quo placuerit abire, alios autem literarum[f] initiatos auspicio, quamquam necdum dicantur meruisse sub signis, praecipimus, ut post tempus definitum quicunque ex iunioribus fuerit retentus, praeter eum vel duos tirones per singulos vel duas auri libras malo coactus fisco nostro annumeret. §. 2. Qui vero causarias vel honestas indepti sunt missiones, ab invidia et formidine desertionis amoveantur*), etsi haec sunt tyrannico tempore consecuti, dummodo eos meruisse vel peracto militiae labore vel probata debilitate pateat. §. 3. Si qui etiam ex servorum numero militiae se sociarunt, quos dominis suis legitima iudicum reformavit auctoritas, sine metu legis ab his, quibus recte docentur redditi**), tenebuntur. *Dat. VI. Kal. Maii Mediolano, Arcadio IV. et Honorio III. AA.*[g] *Coss.* (396.)

10. *Iidem AA.**) *Vincentio Pf. P. Galliarum.* Protectores, qui ad inquisitionem vagorum per provincias diriguntur, nullas in retinendis fugitivis duntaxat indigenis iniurias**) possessoribus pareant, quia hoc illis tantum permittitur, ut desertores veteranorum filios ac vagos et eos, quos militiae origo consignat, ad delectum iuniorum provocent[h]. *Dat. XVI. Kal. Iun. Mediolano, Stilicone*[i] *et Aureliano*[k] *VV. CC. Coss.* (400.)

11. *Iidem AA. et Theodosius A. Hadriano*[l] *Pf. P.* Si qui desertores oberrare in provinciis fuerint comprehensi[m], eos et comprehendi protinus volumus, et ad iudicem deduci, ut auditi, cum de crimine desertionis suae confessi fuerint, carceris custodiae deputentur: de quorum nominibus ad tuam sublimitatem subditis confessionibus referatur, et instructi magistri militum, quid de iis fieri oporteat, pro sui auctoritate[mm] constituant. Sin vero inventi resistendum atque armis obtinendum[n] puta-

— c. 10 legitur ap. Bou. l. c. p. 761. — c. 11. Cod. Iust. XII, 46, 2 om. princ. Cui. in Comm. c. 2 cit. l. c. p. 496. Vid. not. n.

cit, in cuius ima pagina est numerus quatern. XLI. a) Go. vult *innoxia habitatio*, id est, quae nullam poenam meretur. Sed Go. annotat: „Si retineas, *innoxiis*, sensus hic erit; Actores vel dominos possessionum citra poenae metum habitationem praestare posse, illis tironibus, pro quibus iam pretia exacta sunt.“ Cui. 1 — Cui. 2° nullam interpunct. habent, sed ita procedit oratio: *tantummodo probat. ev. ostensis innoxiis rel.* Sed Go. — Ri°. *tantummodo, prob. evid. ostensis, innoxiis relinquatur.* b) Be. cj. *contigua*. Hanc cj. repetiit Be. ex Go. comment. et nos etiam repetimus. c) Ita Be. auct. Go.; codex, edd. ante Be. *his d. ordines militares*. Codex *relelationis — excipitur n. procarastinata auctortate — similes conscientiae — praetd . sia — es severitati — et ad sinceritatem — exsecutione — derigantur*, quae partim a librario corriguntur. *) Codex *qualibet*. Go. cj. *quamlibet*. Deinde ad v. *obstrusa* haec Go. annotat: „Nisi hoc tolerari possit, legendum *abstrusa*.“ d) Edd. *longissima*. Recte Go. em. *longissime* et prob. Be. Codex *longissimae a se poss. decreta*, sed corr. a librario *descreta*. Codex igitur confirmat Go. cj., nam ibi *ae* et *e* inter se confundi, saepe vidimus. Mox Aur. Lugd. *defuerius*, mendose. e) In Cui. 1 — Lugd. h. l. ponitur asteriscus (*pro • duas*) lacunae signo. In codice, Cui. 2 — Ri°. nullum est lacunae indicium. Go. restituit: *pro uno desertore unam libram auri, vel pro duobus duas praeterea.* Etiam Be. deesse quaedam putat, sed Go. supplementum improbat, respiciendam potius fuisse arbitratus ad l. 7 sup. poenam, l. 12 inf. repetitam. Sed tamen hae leges aliam poenam imponunt, quam quae hic videtur statuta fuisse atque Go. restitutio admittenda est, si sola sententia spectatur, si ordo verborum, improbanda. Mihi vero tantum abest ut addendum aliquid videatur, ut delendum censeam v. *pro* et orationem ita constituam: *pro uno desertore vel duas praeterea* etc. Vid. §. 1 h. c. *praeter eum — annumeret.* *) Go. cj. *unde delecti*, quod non opus est. Codex *sociearentur*. Cum v. *placuerit* incipit fol. LXXI. codicis. f) Go. em. *militarium*, recte. Minus placet altera Go. cj. *militiae armatae*. *) Cui. 1 — Cui. 2° *amoveantur. Et si — pateat: si qui.* **) Cui. 1 — Cui. 2° *docentur, redditi tenebuntur.* Codex *nomerum*, sed em. g) Aur. Lugd. *AAA.*, mendose. *) Bou. *Iidem Impp.* **) Aur. Lugd. *iniurias*, err. h) Codex, Cui. 1 — Ri°. *provocet*, sed Be. auct. Go. recte *provocent*. i) Codex, Cui. 1. Ri. Ri°. *Stelichone*. De scriptura huius nom. vid. Chron. ed. Ri. p. CLV. sq. k) Codex, Cui. 1 — Lugd. Go. — Ri°. *Auriliano* et Aur. Lugd. *Cons.* Ceterum codex supra *PPO Gilliarum* (om. a libr. *Gall*) — *inqui | in .. sitionem* (deletur *in* punctis supra additis) — *filiosfilios ac vagos — dilectum.* l) Cod. Iust. *Imppp. Arcad. Theod. et Honor. AAA. Adriano.* m) Go. mavult *deprehensi*, ut infra *inventi*. mm) In codice vv. *magistri — auctori* deerant prius et supra versum addita sunt. Incipit etiam pagina secunda folii LXXI. codicis in literis *tendum atq.* n) Cod. Iust. *oppugnandum*; sed Cui. l. c. restituit *obtinendum*, quod etiam in m. vet. edd. legi-

verint, tanquam rebelles in ipsis temeritatis suae conatibus opprimantur. §. 1. Ita tamen, ut provinciarum iudices sollicita cautione disquirant, ne sub falsarum tractoriarum nomine desertionis suae crimen defendere moliantur, ne suppositis aut commenticiis[o] epistolis evadendi habeant facultatem. §. 2. In[p] desertorum quoque occultator[q] iuxta promulgatas leges severissime vindicetur[r]. *Dat. VI. Kal. Mart. Ravenna, Theodosio A. I. et Rumorido Coss.* (403.)

12. *Iidem AAA. Hadriano Pf. P.* Si quis militem profugum desertoremque castrorum in praedio suo susceperit, nisi eum ipse prodiderit, aut comprehensum severitati iudiciariae potestatis obtulerit, sciat, si in dissimulando convictus fuerit, fundum ipsum, in quo praedictus postea potuerit inveniri, fisci nostri viribus sociandum. §. 1. Quod si forte contigerit, ut inscio domino in eius praediis habitarit, fundo a nexu huius legis exuto, actorem conscium severo supplicio damnandum esse censemus. Quam conditionem etiam circa actores *) domus nostrae volumus custodiri. *Dat. VIII. Kal. Aug. Ravenna, Theodosio A. I. et Rumorido Coss.* (403.)

13. *Iidem AAA. Hadriano Pf. P.* Desertores modis omnibus attinendos esse censemus. Universi igitur provinciales sciant, opprimendorum sibi desertorum facultatem esse permissam, quibus ne sit tarditas **) poenae solatio, velox ubicunque iubemus esse supplicium. Quod ad notitiam primatium urbium, vicorum castellorumque deveniat, quo scire possint, etiam occultatores eorum ad subeundam poenam, quae divi genitoris nostri[s] est constituta legibus[t], attineri. *Dat. II. Non. Oct. Theodosio A. I. et Rumorido Coss.*[u] (403.)

14. *Iidem AAA. Hadriano Pf. P.* Opprimendorum desertorum facultatem provincialibus iure permittimus: qui si resistere ausi fuerint, velox ubicunque*) iubemus esse supplicium. Cuncti etenim adversus latrones publicos desertoresque militiae ius sibi sciant pro quiete communi exercendae publicae ultionis indultum **). §. 1. Hac tamen conditione servata, ut ab his iunioribus, qui proxima indictione praesenti tempore conferuntur, supplicio temperetur, qua[v] per provinciales intra praescriptum legibus tempus ad ea signa, quibus destinati fuerant, redhibendi sunt, ne possessores redhibitionis damna percellant propter eos, qui necdum poenae*) auspicati militiam fugerunt. §. 2. Sed ut in his patientiam tenemus, ita omnes, qui ultra memoratam indictionem et nostrae beneficia sanctionis **) castra et militiam deseruere, condemnationibus obnoxios esse praecipimus, occultatoresque eorum ad subeundam poenam, quae divi genitoris nostri[x] constituta est legibus[y], volumus retentari. *Dat. VI. Non. Oct. D. N. Theodosio A. I. et Rumorido V. C. Coss.*[z] (403.)

15. *Iidem*) AAA. Longiniano*[a] *Pf. P.* Qui relictis militaribus castris se ad depraedationes[b] vel latrocinium contulerint, severitatem publicam non[c] evadant. *Dat. IX. Kal. April. Ravenna, Arcadio A. VI. et Probo V. C. Coss.* (406.)

16. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Gaisoni*[d], *Comiti et Magistro militum.* Qui[e] sine commeatu aliquo annum in penatibus propriis vel in quibuslibet locis desidiosa quiete transegerit, decem sequentibus postponatur; in quo vero biennium talis[f] culpa deprehenditur, viginti sibi antepositos congemiscat; tertius autem annus triginta praelatos iure deflebit[g], ita ut quartus exemplo

— c. 12 ex c. 7 h. t. repetita est, totidem paene verbis, paucis tantummodo immutatis. Vid. c. 7 h. t., not. sup. — c. 13 et 14 inter se coniungendae sunt. Priorem partem c. 14 rec. c. 2 Cod. Iust. Quando liceat (III, 27). Eidem concordare dicit Go. c. 2 C. Th. ad L. Corn. de Sic. (IX, 14). — c. 15. Cod. Iust. XII, 46, 3. — c. 16. Cod. Iust. XII, 43, 3. Go. h. c. coniungendam esse putat cum c. 10 C. Th. de Metatis (VII, 8). Sed vid. ibid. not. sup. Debebat temporis ratione habita c. 16 poni post c. 17 h. t.

tur et in codd. *Obtinere* (*obtinere id, de quo agitur*) enim idem est atque *obniti*, ut in c. 4 C. Iust. de Aedil. priv. (VIII, 10) et rectissime hoc loco dicitur. Graeci sec. Cui. in Comm. l. c. vertunt διὰ τῶν ὅπλων κρατῆσαι. In libro Aurelani, Charonda monente, *obnitendum*, et sic reponit Fornerius Quotid. II, 9, non improb. Go. o) Ita Be. ex Cod. Iust. auct. Go., qui *commentis*, quod scilicet v. est in codice et in edd. ante Be., err. ex *commenTIS* ortum esse putat. Etiam Reinesius prop. *commentitiis*. p) *In* om. in edd. Cui. 1 — Ri°., sed exstat sec. Go. in MS., recte; quare primus Be. h. v. recepit. q) Ita Cui. 1 — Ri°.; sed Be. punctum ponit post *occultator* (*occultator. iuxta*), verisimiliter quidem (*occultatores*), sed contra codicis a Go. h. l. exscripti auctoritatem. Itaque a me vulgata scriptura revocata est. Sed tamen aut *In d. q. occultatores* scrib. est aut servanda priorum librorum scriptura *Desertorum quoque occultator* etc. Ceterum Go., nescio an errore, in MS. *desertorem* esse dicit. r) In Cod. Iust. h. c. ita formata est: *Si* (om. *qui*) *desertores* (om. *oberrare — sin vero*) *inventi — nec* (aptius est *nec* quam *ne*) *suppositis et comm. e. e. h. f.* et om. *In — vindicetur.* *) Codex *desertorūq. — comprehensus — potestati — nixu — exto — danandum* (sed corr. a libr. *exuto — damnandum*) *— circa auctores.* **) Codex *traditas.* s) Theodosii M. t) Vid. c. 5, 7 h. t. u) Aur. Lugd. *Cons.* Cum sq. c. incipit fol. LXXII. codicis Lugd. *) Cod. Iust. *fuerint, in his velox ubique iubemus.* **) Reliqua usque ad finem desunt in Cod. Iust. Mox codex *servata aus ab.* v) Go. Be. em. *quia*, recte. *) Codex *poenae.* **) Vid. supra VII, 18, 15. x) Theodosii M. y) Vid. c. 5. 7 h. t. z) Codex, Cui. 1 — Lugd. *viro clarissimo.* Go. om. *V. C.* Aur. Lugd. *Cons.* In Cod. Iust. subscriptio haec est: *Dat. V. Non. Octob. Theodosio A. et Rumoridio Conss.*, male. *) Apud Ri. Ri°. deest. *Iidem.* a) Ita Be. iubente Go. propter c. 2 C. Th. de Navibus non excus. (XIII, 7), c. 10 C. Th. de Censit. (XIII, 11) et Zosim. V, 32. Cod. Iust. *Longino*, improb. Go. Codex, Cui. 1 — Ri°. *Langiano.* Etiam Reines. prob. *Longiniano.* b) Cod. Iust. *depredationem*, sed Hal. Cuiac., ut nos. c) Cod. Iust. *sever. iudicis non.* d) Cod. Iust. *Hausoni*, alii *Haisoni*, sed Cui. ut nos. e) Cod. Iust. *Si quis.* f) Cod. Iust. *biennalis culpa*, prob. Be., qui etiam cj. *per biennium*; sed Cui. in Cod. Iust. ut nos. Nec quicquam mutandum est. g) Ita cj. Go. Rei-

matriculae nulli[h] veniam derelinquat etc.*) *Dat. prid. Id. Iun. Ravenna, post consulatum Honorii IX.*[i] *et Theodosii V. AA.* (413.)

17. *Iidem AA. Constantio Magistro militum.* Omnes tribunos, qui per Africam vagorum et desertorum requirendorum sumpserunt officium, ne sub huius modi professione vastent provinciam, submoveri praecipimus. In futurum autem istud[k] nequaquam vocabulum vel officium infaustum constituimus per Africam esse debere, ita ut, si quis ad condemnatam huius officii qualitatem praedae caussa adspirare tentaverit, capitalis in eum severitas exseratur. *Dat. prid. Kal. Mart. Ravenna, Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.* (412.)

TIT. XIX. DE SATURIANIS[l] ET SUBAFRENSIBUS ET OCCULTATORIBUS EORUM.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Messalae Pf. P.* Saturianorum[m] coniurationem armis sumus, ut oportuit, persecuti. Sed aliquoties imminentis poenae evitatione ad diversa semet latibula contulerunt; quorum occultatores huic severitati sciant se esse subdendos, ut hae possessiones, in quibus latebram collocaverint, fisci nostri corporibus aggregentur, nisi protinus post edicti huius auctoritatem poenae ac legibus fuerint restituti. §. 1. Simili etiam se conditione retinendum esse cognoscat, si qui e Subafrensibus, qui in Saturianorum se coniurationem miscuerunt, quempiam praeviderit[n] occultandum. Quisquis igitur huius modi hominem adversus salubris decreti auctoritatem existimaverit latebris subtrahendum, sciat, sibi*) cum eo facinus esse commune, et si eiusmodi personae fuerint, quae mulctari rerum amissione non possint, proprii capitis luendum esse supplicium[o]. §. 2. Nec hi sane poenae se[p] exsortes futuros esse credant*), qui deprehensos in quolibet iure[q] tantorum scelerum machinatores silentio praetermiserint, et non statim sub publica testificatione, quibus in locis inventi fuerint, publicaverint. §. 3. Id quoque observandum esse censemus, ut ad ea loca, quae a memoratis latronibus tenebantur, diligens dirigatur inspector, oblaturus primitus veteribus dominis, ut, si haec possidere desiderant, ne abductis moereant[r] cultoribus, translatis abunde*) familiis rura, quae huc usque infructuosa apud eosdem perditorum**) temeritas fecisse videbatur, exerceant, vel certe, si inconvenientia[s] existimaverint, salva tributorum praestatione ad idoneos possessores transferant. *Dat. XIII. Kal. Aug. Theodoro V. C. Cos.*[t] (399.)

TIT. XX. DE VETERANIS.

1. *Imp. Constantinus A. Floriano Pf. P.*[u] Veteranis, qui ex die V. Nonarum Iuliarum, cum prima per Thraciam[v] victoria universo orbi illuxit, et qui postea apud Nicomediam nostram*) missionem meruerunt, certa per edictum indulsimus, quae scribendi tabulis, vel encauto et cerussa conscribere detur eis licentiam[x]. Edictum autem continens indulgentiam nostram ad devotionem tuam misimus, ut et[y] tua dicatio, et cuncti alii recognoscant, quid praestitimus memoratis. *PP. IV. Id. April. Licinio V. et Crispo C.*[z] *Coss.* (318.)

Tit. XX. Cod. Iust. XII, 47. — c. 1. Baron. ad ann. 317, n. 1.

nesius et ed. Be. ex Cod. Iust. Codex, Cui. 1 — Ri°. *deflerit*, frequenti in antiquis libris errore. In v. *triginta* incipit pagina secunda folii LXXII. codicis, ubi praeterea *Qui ne* (corr. a libr. *sine*) — *transigerit* — *congemescat.* h) Cod. Iust. *nullam.* *) Cod. Iust. om. *etc.* i) Cod. Iust. male *VIII.* Manifestus err. est etiam in cod. et in edd. Cui. 1 — Ri°., ubi *Honorio — Theodosio — Augustis Conss.* (codex *Consulibus*) legitur, quam subscr. iam Go. sanare vult ope Cod. Iust. et Be. ex eodem em. k) Codex *itut nequaquam.* Cui. 1 *itut* (et est lacuna duarum literarum) *nequaquam.* Aur. Lugd. *itut* • *nequaquam.* Cui. 2 — Ri°. *istut nequaquam.* Paullo infra codex *praediae* pro *praedae.*

l) Vid. not. sq. m) Codex *Saturanorum.* Val. in m. *Susurrianorum.* Go., a quo non multum discrepat Reinesius, in comm. em. *Ausurianorum* s. *Austurianorum* s. *Asturianorum* s. *Auxurianorum*, sed tamen etiam nostram scripturam defendi posse affirmat, ut Saturiani sint *quasi Miscelliones* undique collecta conflataque miscella latronum manus. *Saturianos* ita interpretantur nonnulli, quomodo Horatius *Satureianos caballos* dixit Satyr. I, 6, 59, qui *Apuli* sane fuerunt. In vv. *sed aliquotiens inmenendis* (ita cod.) incipit folium LXXIII. codicis. Ibidem est *diversas semet.* n) Go. in notis: „*crediderit.*" *) Mendose Be. *sibi.* o) Go. vult *supplicio*, quamquam et *supplicium* sustineri posse ipse dicit. p) V. *se*, quod om. in edd. Cui. 1 — Ri°., Be. auct. Go. recepit ex MS. *) Aur. Lugd. err. *credat.* q) Go. em. *rure*, recte. r) Edd. ante Be. cum codice *mereant.* Be. de cj. Go. corr. *moereant*, frequenti *oe* et *e* permutatione. Similiter Virgil. Georg. I, 507 *squalent abductis arva colonis.* Codex *nene abductis.* *) Go. cj. *aliunde* vel *abinde.* Alterutrum necessario recipiendum est et in promptu haec emendatio. **) Ri. mendose *perdiaotum.* s) Aur. Lugd. *in convenientia.* t) Codex, Cui. 1 — Lugd. *viro clarissimo.* Aur. — Ri. *Cones.* Ceterum codex in hac c. *siveritati — commone — sublica* (pro *sub publica*) — *tamiritas — prastatione*, quae partim a librario corriguntur.

u) *Pf. P.* recepi ex Corrig. Cui. 2, 2. 3. Codex, Cui. 1 — Go. *Praes.*, sed Go. in not. *Floriacum* pro *Pf. P. Orientis* vel certe Praeside aut Proconsule Asiae habet. Ri. Ri°., Be. *Praef.* Ceterum cum rubro h. t. incipit pag. secunda folii LXXIII. codicis. v) Codex *Traciam victaria universo urbi inl.* Go. annot.: „Apud Calcedona alii, quod eodem recidit." Loquitur Go. non de libris Mss. aut h. l. interpretibus, sed de Romanarum rerum scriptoribus. *) *nostram* nonnulli eiecerunt. Vid. Go. in Chronol. p. XIV. Coniungendum est autem cum *Nicomediam.* Mox codex *eruerunt* pro *meruer.* x) Go. Reinesius et Be. scribi iubent *licentia*, et recte quidem. y) Ita emendavit Be. ex MS. Go., recte. Edd. ante Be. inverso ordine *et ut.* Reinesius vult *dignatio* pro *dicatio.* z) *PP. IV. Id. April. Cyzici* s. *Cyzico* (*Constantino III. et*) *Crispo III. Caes. Coss.* (324.) reponendum esse, docuit Go. in comment. h. c. et in Chronol. p. XIV. et p. XXIV., Petavius Doctrin. Temp. Tom. II. lib. XI. cap. 43, Pagius Crit. ad ann.

2. *Idem A.*.......[a] Cum introisset[b] principia, et salutatus esset, a praefectis et tribunis et viris eminentissimis acclamatum est[c], Auguste Constantine, Dii te nobis servent[d], vestra salus nostra salus; vere dicimus, iurati dicimus. Adunati veterani exclamaverunt: Constantine Auguste, quo nos veteranos factos, si nullam indulgentiam habemus? Constantinus A. dixit: Magis magisque conveteranis meis beatitudinem augere debeo quam minuére. Victorinus veteranus dixit: muneribus et oneribus universis locis conveniri non sinamur. Constantinus A. dixit: Apertius indica; quae sunt maxime[e] munera, quae vos contumaciter gravant? Universi veterani dixerunt: Ipse perspicis scilicet[f]. Constantinus A. dixit: Iam nunc munificentia*) mea omnibus veteranis id esse concessum perspicuum sit, ne quis eorum ullo[g] munere civili, neque in operibus publicis conveniatur, neque in ulla*) collatione, neque a magistratibus, neque vectigalibus[h]. In quibuscunque nundinis interfuerint, nulla proponenda[i] dare debebunt. Publicani[k] quoque, ut solent*) agentibus supercompellere[l], ab his*) veteranis amoveantur; quiete post labores suos perenniter perfruantur. §. 1. Fisco nostro quoque**) eadem epistola interdiximus[m], ut nullum omnino ex his inquietaret[mm], sed liceat eis emere et vendere[n], et integra beneficia eorum sub saeculi nostri otio et pace perfruantur[o], et[p] eorum senectus quiete post labores perfruatur. §. 2. Filios quoque eorum defendant decertationes[q], quae in patris persona fuerunt, quosque[r] optamus florescere sollicitius*), ne si contumaces secundum eosdem veteranos comprobari potuerint, decimentur his sententiis, cum praesidali officio adiungentur probabilius, iussionem meam[s]. Curabunt ergo stationarii milites cuiusque loci cohortis, et parentes eorum desperationem, et[t] ad sanctimoniam conspectus mei sine ulla deliberatione remittere, ut sint salvi, cum senuas[u] consequuntur poenas indulgentiae. *Dat. Kal. Mart. in[v] civitate Velocorum[x], Constantino A. VI. et Constantio[y] C. Coss.* (320.)

3. *Idem A. ad universos veteranos.* Veterani iuxta

— c. 2. Cf. c. 6 h. t. not. sup. et VII, 22, 4, not. *. Cod. Iust. XII, 47, 1 mutil. Baron. ad ann. 320, n. 4. — c. 3. Cf. c. 8 b. t.

316, 317, 318, Reinesius in notis l. c. Falsam esse vulgatam subscriptionem, etiam Vales. l. c. notavit, addita caussa, quia Constantinus Nicomediam non venit nisi post debellatum Licinium. Vid. Go. comment. eique suppositas Ri. annotationes, Reland. p. 300 et Petav. et Pag. ll. cc. Ceterum anni numerus deest apud Go. a) Lacunae significandae caussa addidi puncta, quae praeter Go. nulla editio habet. Magistratus deest etiam in Cod. Iust., qui habet *Imp. Constantinus A.* Nec in codice ullum est lacunae indicium. b) Cod. Iust. *introissent*, sed Cui. *introisset.* Ad v. *principia* vid. p. 93, not. *f.* c) Vid. Gesta de Rec. C. Th. p. 83, not. *y*, Rob Schneiderum in Indice omnium rerum et sententiarum, quae in corpore iuris Iustinianei continentur. Vol. I. fasc. 1. Lips. 1837, 4. p. 40 v. *Acclamatio*, et Indicem Latinitatis, quem nostro libro subiungemus. Praeterea acclamationes commemorantur supra I, 16, 6, VI, 9, 2. d) Cod. Iust. *Deus te nobis servet.* Codex *serven vestra* et infra *Victurinus.* e) Cod. Iust. *maxima*, sed Cui. *magnificentia*, impr. Go. g) Ita ed. Be. auct. Go. ut nos. f) Cod. Iust. om. *scilicet.* *) Cod. Iust. ex Cod. Iust., qui tamen *eorum in ullo.* Codex, Cui. 1 — Ri*. *nullo.* Duplicem tamen negationem exemplo non carere, iam Go. concedit. Vid. §. 1 h. c. *interdiximus, ut nullum ex his omnino inquietaret* et supra VII, 8, 10, not. *o.* *) Ita Be. ex Cod. Iust. auct. Go. Codex, Cui. 1 — Ri*. *nulla.* Vid. not. antec. In vv. *a magistratib.* incipit folium LXXIV. codicis. h) Cod. Iust. *nec in — conveniatur nec ulla coll. nec a mag. nec vectigalibus.* Ceterum in Cui. 1 — Cui. 2* nulla est interpunctio inter v. *vectigalibus* et v. *in*, sed oratio ita procedit *neque vectigalibus in quibuscunque* etc. i) Cod. Iust. *interfuerint, ullam* (Cui. *ullo*) *ob venditionem proponendam dare.* k) Ita Be. auct. Go. ex Cod. Iust. Codex, Cui. 1 — Ri*. male *publicanis.* *) Cod. Iust. *adsolent.* l) Cod. Iust. *supplere*, sed not. Cui. vetus liber *superpellere.* Go. *super conpellere.* *) Cod. Iust. *eisdem.* **) Cod. Iust. *Fisco quoque nostro.* m) Cod. Iust. *interdicimus*, prob. Go., sed impr. Be. propter seq. v. *inquietaret.* Cui. *interdiximus.* mm) Cod. Iust. *inquietet*, sed Cui. ut C. Theod. Mox codex *eius* pro *eis.* Ibidem supra *prspicis*, sed corr. *perspicis.* n) Cod. Iust. add. h. l. *optimis negotiis pecuniam tractare et mercimonia agitare nec solum* (om. *ut*) *integra.* o) Ita quoque Cod. Iust. Quod si ita est, h. v. passiva significatione accipiendum est. Similiter c. 1 C. Th. de Matern. bon. (VIII, 18) *potestas et ius fruendi res liberorum — manent.* Vid. Iaret. ad Symmach. Epist. II, 21. Go. cj. *perferantur*, Be. *permaneant* vel simile quid. Ortum est sine dubio *perfruantur* ex repetit. v. *perfruatur*: olim aliud v. hic fuisse videtur, quod diverso modo coniici potest. An *praestentur?* p) Sqq. in Cod. Iust. hoc modo amplificata sunt: *sed etiam nullo munere civili id est corporali seu personali vel deportatorio onere eos affici concedimus*, et desunt sqq. usque ad finem. q) Go.: „An? inquit, *Filii quoque eorum dependant decertationes?* An? *In filios quoque eorum descendant decertationes?* Nil tale mihi probatur: lectio *hic* retinenda." Cf. cum hac §pho Vat. fr. 195. r) Go. vult vel *eosque* vel *quos et* vel *quasque* (decertationes scil.) vel *ut quos.* *) Go. cj. *solito citius* propter sqq. Vid. not. sq. s) Ita (*ne si contumaces — iussionem meam*) edd. omnes et MS. Go. Go. locum obscurum satis audacter ita emendavit: *Nam si contumaces sec. eosd. veter. compr. potuerint, decimo aetatis sextoque* (vid. not. anteced.) *cum Praesidali officio adiungentur probabili iussione mea* s. *probabilius iuxta iussionem meam.* Be. vult *per iussionem meam.* Scribendum mihi esse videtur: *ne si — potuerint, eximantur his sententiis cumque praesid. off. adiung. probabilius iussione mea*, hac quidem sententia: veteranorum filii et ipsi militent et efflorescant, ne si militiam detrectare velint contumaciter, privilegiorum beneficiis eximantur et in officiis praesidalibus potius militare iubeantur. t) Go. cj. *et parentes eorum et desperationem* vel *explorantes eorum desperationem eos ad.* Be. vult *parentes eorum et desperationem ad*, probabiliter. u) Hunc mendosum locum Go. ita emend.: *ut si sine salvi, consonas consequantur poenas indulgentiae.* Nescio meliorem emendationem. v) Cod. Iust. om. *in.* x) Cod. Iust. *Belovocorum*, impr. Go. Nonnulli viri docti inde fecerunt *Belovacorum*, sed Bou. p. 746 probat, hanc sententiam admitti non posse, quia Constantinus iam anno 316 Gallia decesserit. Bou. assentitur Go., qui cj. *Velanorum* (in Moesia superiore). Ceterum vid. Reland. l. c. p. 307. y) Be. reponendum

nostrum praeceptum vacantes terras accipiant, easque perpetuo habeant immunes; et *) ad emenda ruri necessaria pecuniae in nummo [z] viginti quinque milia follium consequantur, boum quoque par, et frugum promiscuarum modios centum. Qui autem *) negotii gerendi habuerit voluptatem, huic centum follium summam immunem habere permittimus. Praeter hos ergo, qui vel domiciliis vel negotiis detinentur, omnes, qui vacatis, et nullum negotium geritis, ne inopia laboretis, ad hoc remedium debetis concurrere [a]. *Dat. III. Id. Oct. Constantinopoli* [b], *Constantino A. VI. et* *) *Constantio* [c] *C. Coss.* (320.)

4. *Idem A. ad Maximum Pf. U.* [d] Comitatenses et ripenses milites atque protectores suum caput, patris ac matris, et uxoris, si tamen [e] eos superstites habeant, omnes excusent, si censibus inditi habeantur. Quod si aliquam ex his personis non habuerint vel nullam habuerint, tantum pro suo debent peculio excusare, quantum pro iisdem [f], si non deessent, excusare potuissent, ita tamen, ut non pactione cum alteris facta, simulato dominio, rem alienam excusent, sed vere proprias facultates. §. 1. Veteranos autem post emeritae missionis epistolas tam suum quam uxoris caput excusare sancimus; at *) si honestam missionem meruerint, suum caput tantummodo excusare. Ceteros omnes veteranos de quocunque exercitu una cum uxore sua unius [g] capitis frui excusatione praecipimus. §. 2. Ripensis autem veteranus [h], qui ex priore lege [i] post viginti quattuor stipendia *) honesta missione impetrata unius excusatione capitis fruebatur, etiamsi viginti stipendiis completis honestam missionem meruerit, ad exemplum comitatensium militum unum caput excuset [k]. Intra viginti etiam stipendia dimissus, quoniam imbecilli et debiles censibus non dedicantur, eodem beneficio utatur [l]. §. 3. Alares autem et cohortales dum militant, propria capita excusent; veteranis quoque eadem excusationis solatia habituris, qui quocunque tempore in quibuscunque partibus [m] meruerint missionem, si ex comitatensi *) militia senectutis vel debilitatis causa dimissi fuerint, indiscreto stipendiorum [n] numero, duo capita excusaturis, id est suum atque uxoris; et ripensibus indiscrete idem privilegium habituris, si se ob belli vulnera dimissos probaverint: ita ut, si quis eorum post quindecim stipendia intra viginti et quattuor annos ex militia *) decesserit, sui tantum capitis excusatione fruatur; uxorem enim ripensis si [o] militia decesserit [sui tantum capitis excusatione] [p] post viginti et quattuor annos excusari oportet. *PP. XV. Kal. Iul. Antiochiae* [q], *Paulino et Iuliano Coss.* (325.)

5. *Idem A. Maximo Pf. P.* [r] Providendum est, ne veterani protectoria dignitate cumulati, aut qui [s] honores varios pro meritis suis consecuti sunt, incongruis pulsentur iniuriis, cum, si quis [t] in hoc [u] crimine fuerit de-

— c. 5. Cod. Iust. XII, 47, 2 interpol. Bon. l. c. p. 746. Coniungenda est haec c. cum c. 4 C. Th. de Off. rect. prov. (I, 16).

censet *Constantino* et hic et in seqq. legibus. *) In codice est *eademenda.* Ceterum Go. in comm. propter c. 8 h. t. cj. *vagantes*; mavult etiam infra legi *pecunias*, sine caussa. Neque rectius Reinesius cj. *in pecunia.* z) Aur. — Be. *nummum.* Codex, Cui. 1 *nummu*, mendose, est autem in codice syllaba *mu* non absimilis syll. *mo.* Go. cj. *in nummis.* Sec. Cui. 1 et codicis scripturam probabilius est *nummo*, quod recepi. Volebat nescio quis *immunis*, impr. Go. Schultz l. c. p. 617 et 629 em. *pecuniam immunem v. q. m. sive follium c.* Codex *militia* pro *milia.* *) Cui. 1 *aũt* i. e. *autem.* Hoc compendium scripturae Cui. 1 saepe habet in c. 4 h. t. In vv. *vel negotiis* incipit pag. secunda folii LXXIV. codicis. a) Ita Go. — Be. ex MS., recte. Cui. 1 — Cui. 2* *recurrere*, impr. Go. b) Non recte se habet locus, unde haec c. data est. Ortum est *Constantinop.*, ut in aliis etiam locis, occasione v. sequentis *Constantino*, et hac de caussa expungendum est auct. Go. et Be. Minus probabilis est eorum opinio, qui censent, huius Codicis auctores hanc legem, quae Licinii erat in nomen Constantini mutasse atque adeo etiam cum huic legi subscriptum esset nomen *Byzantii*, substituisse *Constantinopol.* Cf. Le Gendre, Episcopale iud. p. 33—35, c. 1 App. C. Th., not. *a*, c. 2 C. Th. Fam. herc. (II, 24), not. *m.*, infra XI, 30, 12, not. *i.* *) In Aur. Lugd. bis scriptum est v. *et.* c) Ri. cj. *Constantino.* Be. aut *Constantino* scribi iubet (vid. supr. not. *y*) aut antea *Constantino A. VII.* Vid. etiam Reland. p. 307. Mox Aur. Lugd. *Cons.* d) Go. em. *PP.* i. e. Pro — Praef. sive, ut in c. 12 C. Th. de Decur. (XII, 1), Vicarius Orientis. Maximi enim Praef. urb. in ann. 319—323 incidit. Cf. de h. c. Schultz l. c. p. 630. e) Ita codex, Cui. 1 — Ri*. Sed Be. sine dubio err. typ. *tam.* Ceterum codex *patres aetris*, mendose et paullo infra *vel P*, sed deletur *P.* f) Codex, Cui. 1 — Ri*. *hisdem.* *) Codex, Go. mend. *aut.* Codex paullo ante *post temeritate missionis epistulas tam suo quam.* g) Go., quamquam etiam vulgatam script. recte se habere concedit, mavult *sui unius.* h) Edd. *Ripenses autem veteranos*, sed codex habet *ripensis autem veteranos*, unde Go. et Be. recte emendare *Ripensis autem veteranus*, facile apparet: quod recepi; nam in codice *o* et *u* confundi saepe vidimus. i) Haec lex sec. Go. non superest. Paullo post codex *missionem imp.* k) Go. vult *excuset; et intra* (*excuseT*), sine ulla idonea caussa. l) Scripsi *utatur* ex Aur. Lugd. et auct. Go. Be. Mendose codex, Cui. 1, Cui. 2 — Be. *utantur.* Ceterum codex *invecilli* — *halares* — *propri* — *adque uxores ei* (corr. *uxoris et*) *ripensib. indiscretae* — *dimissus.* m) Go. err. *patribus.* *) In literis *tatensi* (v. *comitatensi*) incipit folium LXXV. codicis. Ibidem paullo post *causa admisso*, sed post *d* add. *i* supr. lin. et *i* supr. *e* ponitur (*causa adimissi*). n) Go. cj. *stipendiorum* et ita quoque Vales. in m., quod sine dubio recte coniectum est. *) Go. mend. *malitia.* o) Ita Aur. Lugd. Be. et Cui. 1. Cui. 2, 2* in m. Codex, Cui. 1, Cui. 2 — Ri*. om. *si.* Go. cj. *uxorem etiam Ripensis militia*, quod non intelligo. p) Vv. *sui — excusatione* ex superiore linea huc translata et expellenda esse, iam Go. et Be. viderunt. Primum apud Be. uncis inclusa sunt. q) Go. mendose *Antiochae.* Codex *Anthiociae* et ita fere semper. r) Dignitas Maximi deest in codice et in edd., etiam in Cod. Iust.; sola Cui. edit. habet *P. P.*, recte et prob. Go., qui addidit puncta lacunam indicantia. Apposui dignitatem ex c. 4 cit. cum hac lege coniungenda. Vid. etiam supra I, 4, 2. Ceterum codex *Id. AA.* — *de veterani*, mendose. s) Cod. Iust. *veterani qui protectoria de c. aut honores.* t) Cod. Iust. *quod si quis.* u) Ita

prehensus[v], rectores provinciarum conveniat ad tuum iudicium referre atque ad tuum officium praedictos dirigere, ut factum pro sui qualitate possit facillime coerceri. *Dat. IV. Kal. Ian.*[x] *Treviris*[y], *Ianuarino et Iusto Coss.* (328.)

6. *Imp. Constantius A. ad Elpidium*[z] *Consularem*[a] *Pannoniae.* Privilegia concessa veteranis, qui stipendia iuste meruerunt, prout se quisque in officiis competentibus militasse declaret, omnia conserventur; corporalium seu personalium munerum vacatione eisdem tribuenda. *Dat. VIII. Kal. Iul. Sirmio*[b], *Constantio A. VII.*[c] *et Constante I.*[d] *Coss.* (352.)

7. *Idem A.**) *Euagrio Pf. U.*[e] Quosdam veteranos, hoc nomine indignos, latrocinia perpetrare comperimus, ideoque praecipimus, ut veterani, quibus bona mens est, aut arva versent, aut certe in optimis[f] negotiis pecuniam tractent, et mercimonia agitent. Qui vero neque rus colant, neque utilem vitam commerciis exhibent, mox in ipsos capitaliter exsurgendum. Exui enim omnibus privilegiis debent, per quos publica quies perturbatur, ita ut, si levissimum aliquid deliquerint, omnibus subiiciantur poenis[g]. *Dat. III. Id. Aug. Constantio A. VI.*[gg] *et Constante II. Coss.* (353.)

8. *Impp.**) *Valentinianus et Valens AA. ad universos Provinciales.* Omnibus benemeritis veteranis quam velint patriam damus, et immunitatem perpetuam pollicemur. Habeant ex vacantibus[h], sive ex diversis, ubi elegerint, agros, et a[i] lege habeant, ut sibi soli*) eorundem fructus cessuros esse cognoscant; nullum ex his agris stipendium, nullam annuam praestationem postulabimus[k]. Amplius addentes, ut etiam ad culturam eorundem agrorum et animalia et semina praebeamus, ita ut is, qui ex-protectore[l] dimissus erit, duo boum paria et centum modios utriusque frugis consequatur, alii vero, qui honestas missiones sive caussarias consequuntur, singula paria boum et quinquaginta*) modios utriusque frugis**) accipiant. Super quibus praebendis ad competentes iudices scripta congrua destinata sunt. Si quos etiam veterani servulos familiasve ad agrum duxerint, immunes perpetuo possideant. *Dat. XV. Kal. Dec. Romae*[m], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

9. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus*[n] *AAA. ad Dagalaiphum*[o] *Magistrum militum.* Remotis iniuriis iussimus, veteranis nostris vel agnatis licere emere, vendere, negotiari: quos secundum veterem consuetudinem parentum[p] nostrorum ab omni munere universisque reditibus auri argentique, sed et portorii indemnes esse oportet. *Dat. VIII. Id. Dec. Veronae*[q], *Gratiano NB. P. et Dagalaipho Coss.* (366.)

10. *Iidem AAA. ad Probum Pf. P.*[r] Si quis praepositus fuerit aut fabricae aut classi aut laetis, ideat-

— c. 6 concordat c. 2 h. t. — c. 7. Cod. Iust. XII, 47, 3 interpol. — c. 8 simillima est argumento c. 3 h. t. — c. 9 legitur etiam apud Bou. p. 750. Commemoratur haec c. in Comment. Cui. l. c. ad c. 1 Cod. Iust. h. t. p. 496.

etiam Cod. Iust. Sed recte Go.: „Vel, inquit, ad priorem huic legi praemissam partem (in qua de aliquo nominatim crimine actum fuerit) haec vox referenda, vel eius loco reponendum *quo*, id est aliquo." v) Sqq. in Cod. Iust. ita se habent: *rectores provinciarum pro iurisdictione sua examinantes factum pro sui qualitate eos coerceant* et seq. subscript. x) Cod. Iust. *Iun.* y) MS. Go. *Triverei*; potius *Triveros*, ut Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. *Triveris.* Aur. Lugd. et Be. *Treviris.* Go. in notis, in Chronol. p. XXX., Prosopogr. p. 67 et Bou. p. 746, not. *g*, quia Constantinus hoc anno in Gallia non fuit, coniiciunt, aut locum extra Galliam, fortasse in Triballis aut Dacia, substituendum esse aut, quod ipsi malunt, *Dat.* accipiendum esse pro *Reddita.* Vid. etiam c. 2 C. Th. de Respons. prudent. (I, 4), not. *m.* z) Scripsi *Elpidium.* Vid. sup. II, 8, 1, not. *y.* Codex, Cui. 1 — Be. *Helpidium.* a) Aur. Lugd. mend. *consulalarem.* Mox codex *personalium n*, sed deletur *n* puncto supra addito. b) Ita codex, Cui. 1 — Ri*.; Be. *Sirmii.* c) Go. em. *V.*, recte. d) Go. err. *Constante II. Cons.* (351.), sine dubio seductus a codice, qui *et Constanta II. Conss.* Be. post *I.* inseri iubet *Caes.* Vid. Go. comment. *) Cod. Iust. *Idem A.* i. e. *Constantinus.* Codex infra *aut arva versint* (cum quibus vv. incipit pag. secunda folii LXXV. codicis) — *quiex* — *deliqueris.* e) Ita etiam Cod. Iust. praeter Cui., qui om. *U.* Go. cj. *Pf. P.* f) Go.: „Non audio reponentem *opimis.*" Haec vv. ex hac c. videntur translata esse in c. 1 Cod. Iust. eod. tit., desumptam ex c. 2 h. t., ubi (vid. supr. c. 2, not. *n*) additur in Cod. Iust. *optimis negotiis pecuniam tractare et mercimonia agitare.* g) c. 3 Cod. Iust. cit., quae ex hac c. facta est, ita se habet: *Veterani, qui ex negligentia vitae nec rus colunt nec aliquid honestum peragunt, sed latrociniis sese dederunt: omnibus veteranorum privilegiis exuti, poenis competentibus a provinciarum rectoribus subiiciantur.* gg) Reinesius corr. *III.*, male. *) Aur. Lugd. *Imppp.* Codex *universor*, mendose. h) Ita Be. ex c. 3 h. t., *quae vacantes terras accipiant*, et auct. Go. Sed tamen Go. dicit, etiam *vagantes* ferri posse, quod codex et edd. ante Be. habent. Verum illud rectius. i) Go. cj. *hac lege*: rectius Be. *ea lege.* Qui *a lege* tenent, explicant per exleges, immunes, ἀνόμους. *) Multo rectius *solis.* k) Ita Be. auct. Go. Codex, Cui. 1 — Ri*. male *postulavimus*, crebra commutatione literarum *b* et *v*, quam hic iam Reinesius animadv. l) Cui. 1 — Ri*. *ex protectore.* Codex *his qui ex pro . . . | tore* — *pari* (emend. *paria*) — *servulus.* *) Aur. Lugd. *quinquanginta*, err. **) c. 3 h. t. *frugum promiscuarum.* m) Suspectum hoc nomen Go. videtur. Si Valentiniani haec lex est, vult *Mediolani* (vid. c. 8 C. Th. de Iure fisci [X, 1]), si Valentis, *Romesianae* prope Naissum. Vid. etiam Go. in Chron. h. a. p. LXX. n) Go. et Be. delendum esse censent nomen *Imp. Gratiani A.*, qui sq. demum anno in Gallia *Augustus* renuntiatus est et in subscr. h. c. *nobilissimus puer* vocatur. Vid. etiam c. 6 C. Th. de Vectigalibus (IV, 12), not. *x.* o) Codex, Cui. 1 — Ri*. et Bou. *Dagalaifum.* Mox codex *licere etmere* — *porturii* — *Dagalaifo.* p) Sunt antecessores Constantinus et Constantius Impp. In vv. *dinem parentum nostrorum* incipit folium LXXVI. codicis. q) Go. cj. *Vironi* in Veromanduis. Petitus in Legg. Attic. pag. 39 et Reinesius emend. *Viroduni*, impr. Go. Vid. Go. comment. et Chron. h. a. p. LXXVIII., praeterea Reland. pag. 424. r) Codex, Cui. 1 — Cui. 2* *PPO* i. e. Praef. praet. Go. *PP. O.* Ri. Ri*.

idem *) si praepositus Rom̄ largitionum [s], vel cohortis gesserit tribunatum, aut quicunque his administrationibus, ad quas nonnisi cum certis fideiussoribus singuli quique veniunt, fortasse praefuerit, qui non vel intra palatium congruo labore meruisse, vel armatam invenitur sudasse militiam, his privilegiis careat, quae militaribus [t] palatinisque tribuuntur. *Dat. X. Kal. Ian. Treviris* [u], *Valentiniano NB. P.* [v] *et Victore Coss.* (369.)

11\. *Iidem AAA.* [vv] *ad Iovinum Magistrum militum.* Commoneat tua sinceritas hac sanctione veteranos, ut loca absentium squalida, et situ dissimulationis horrentia de solida [x] fructuum indemnitate securi, quantum vires uniuscuiusque patientur, exerceant. Namque decernimus, ut his, qui soli relicti terras sulcaverint, sine molestia praeiudicioque dominorum [xx] provectuum [y] emolumenta quaerantur, nihilque illis, qui messium tempus adsolent aucupari, agratici nomine deferatur. *Dat. XVI. Kal. Febr. Valentiniano et Valente AA. IV.* [z] *Coss.* (373.)

12\. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Stiliconi* *) *Magistro utriusque militiae.* Plerique testimonialibus fraude quaesitis fiunt veterani, qui milites non fuerint, nonnulli inter exordia militiae in ipso aetatis flore discedunt. Quisquis igitur luctus [a] Alamannus, Sarmata, vagus [b] vel filius veterani, aut cuiuslibet corporis delectui [c] obnoxius, et florentissimus [d] legionibus inserendus testimonialem ex-protectoribus [e] vel cuiuslibet dignitatis obtinuit, vel eas, quae nonnunquam comitum auctoritate praestantur, ne delitescat, tirociniis castrensibus imbuatur. §. 1. Si quis praeterea vel prima stipendia, vel nondum, ut oportebat, impleta missionis colore deseruit, nihil impetrata valeant, nisi forte quempiam aut defessae [f] aetatis, aut corporis aegritudo, aut gloriosorum vulnerum cicatrices caussaria vel honesta missione defendunt; dummodo hos ista non adiuvent, qui aetate solida et integro corpore haec occuparunt [g]. §. 2. Et quoniam plurimos vel ante militiam vel post inchoatam vel [h] perfectam latere obiectu piae religionis agnovimus, dum se quidem vocabula [i] clericorum, et infaustis defunctorum obsequiis occupatos non tam observatione cultus, quam otii et socordiae amore defendunt, nulli omnino tali excusari obiectione permittimus, nisi qui aut fractus senio, aut membris debilis, aut parvitate *) deformis indignus consortio virorum fortium reperitur. §. 3. Illius quoque sanctionis oportet admoneri, ut, si quis decurionum, primipilariorum, collegiatorum, civilium apparitionum vel aliorum necessitatibus irretitus militiae sacramenta durasset [k], defendi castrensium [l] stipendiorum excusatione non possit. *Dat. III. Kal. Febr. Mediolano, Stilicone* [m] *et Aureliano* [n] *VV. CC.* [o] *Coss.* (400.)

13\. *Impp. Honorius et Theodosius AA.* [p] *Stiliconi* *) *Comiti et Magistro utriusque militiae.* Oportet inter eos, qui ambitu ac suffragiis ad tribunatus [q] praepositurasque perveniunt, et eos, qui labore, periculis, atque ordine militiae decurso huius modi dignitates acceperint, esse discretionem. Quare immunes eos haberi decernimus, qui militiae praerogativa, ut dignum est, ad tribunatum praepositurasve perveniunt [r]. Commonendi autem sunt comites aut duces militum, ut et ipsi eos

— c. 11 legitur etiam apud Bou. l. c. pag. 754. — c. 12 commemoratur a Cui. in Comment. ad c. ult. Cod. Iust. de Profess. et med. (X, 52) l. c. p. 317. — c. 13 Go. iungendam esse censet cum c. 18 C. Th. de Tironib. (VII, 13).

PP. 5. Ceterum haec lex recte tribuitur Valentin., Valenti et Gratiano. Vid. supr. not. *n.* *) Go. in not. *itidem.* s) Go. Reinesius et Be. recte em. *Legionum.* Gother. de Offic. dom. Aug. III, 16 et 22 cogitavit de Romae Largitionum Praeposito eundemque suspicabatur esse cum Comite Largitionum Italicianorum, impr. Go. t) Cui. 2, 2* nescio unde *militantibus.* Codex *careatq. mil.* u) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Triveris.* v) Codex, Cui. 1 — Lugd. *nobilissimo puero.* vv) Codex, Cui. 1. Cui. 2, 2* *Idem AA.* Bou. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus.* x) Ita scripsi ex Cui. 1 — Cui. 2*. Codex *solidae fructuum.* Go. *solita*, errore, qui error deinde transiit in edd. Ri. Ri*. Be. Errorem autem illum Go. scripturam esse, id demonstrare videtur, quod in comment. h. vv. Go. ita explicat: *fructus solidos et integros sibi adquirant.* xx) Reinesius cj. *dominicorum.* y) Go. Reinesius em. *proventuum*, admodum verisimiliter. Fortasse tamen etiam *provectuum* sustineri posse, Go. opinatur. z) Go. cj. aut *II.*, i. e. ann. 368 aut *III.*, i. e. ann. 370. Haec est etiam Vales. sententia ad Ammian. Marcellin. lib. XXVIII. cap. 4 et Reinesii. Ceterum Bou. om. *AA.* et Go. — Ri*. anni notam. *) Codex, Cui. 1 — Lugd. Go. Ri*. *Stilichoni.* a) *Laetus* em. Go. et sic Vales. et Reinesius in m. habent. Ita etiam in MS. sec. Go. fuisse videtur, sed non est. De Laetis vid. c. 10 h. t. et Go. longam disputationem in comment. Praeterea Reinesius cj. *Lugius.* Lugi gens Suevorum. Ceterum codex *ipse aetatis flore.* b) Cui. 1 — Cui. 2*. Be. interpunct. inter *Sarmata* et *vagus* om., quam Go. — Ri*. habent. Go. annot.: „Fuit cum putarem ita interpungendum hunc locum, *Sarmata — Vagus.* Sed inanis hoc est." Reinesius cj. *Quadus.* Cum v. *Sarmata* incipit secunda pag. folii LXXVI. codicis. c) Ita Be. emend.; Go. cj. *dilectibus.* Male codex, Cui. 1 — Ri*. *dilectus*, pro quo v. Reinesius em. *delectus.* d) Go. vult *florentissimis*, et ita Vales. quoque in marg. Recte. e) Cui. 1 — Cui. 2*. Ri. Ri*. *ex protectoribus.* f) *Defessae* aetati mox opponitur *solida.* Codex *defensae*, err. g) Edd. *occuparint*, sed Go. err. *occuparent.* Codex *delitiscat — portebat* (corr. *oportebat*) — *adiubent — occuparunt — inisi* (em. *nisi*) *qui aut fructus — indignos.* h) Go. recte cj. *nec.* i) Apparet, Go. Reinesium et Be. rectum vidisse, cum coniicerent *vocabulo.* *) Reinesius corr. *pravitate.* k) „Non audio reponentem *iurasset.*" Go. l) Cui. 1. Cui. 2, 2* *castrensum*, sed Cui. 2, 2* in Corrig. emend. *Castrensium*, ut est in codice. m) Codex, Cui. 1 — Lugd. Go. — Ri*. *Stilichone.* n) Codex, Cui. 1 — Lugd. *Auriliano.* o) Codex, Cui. 1 — Lugd. *viris clarissimis.* Cui. 2 — Be. *V. C.* Ceterum Go. *Cons.* p) Go. addi iubet nomen *Arcadii*, et additur in c. 18 de Tironib. cit. Vid. infra not. *s.* *) Codex, Cui. 1 — Lugd. *Stilichoni.* q) Ita recte edidit Be., auct. Go. Male in codice et in Cui. 1 — Ri*. *tribunatos.* Mox in literis *situraeq. perv.* incipit fol. LXXVII.

revelatos[s] esse cognoscant, neque aliquid hoc nomine ab his flagitandum. De quibus ad omnes militares iudices paria scripta direximus. *Dat. XI. Kal. April. Roma, Honorio VIII. et Theodosio III.*[t] *AA. Coss.* (409.)

TIT. XXI. DE TESTIMONIALI EX-TRIBUNIS[t] ET PROTECTORIBUS.

1. *Imp. Constantinus A. ad Rufinum Pf. P.*[u] Ferri non potest, in titulo[v] militaris laudis irrepere eos, qui nec aciem viderint, nec signa perspexerint, nec arma tractaverint. Ideoque si qui ex-protectoribus vel ex-praepositis[x] vel ex-tribunis epistolas reportaverint, non habeant privilegium, quod merentur[xx], qui ordine militiae sub armorum labore decurso ad hunc honorem pervenerint. *PP. IV. Id. Aug. Sirmio**), *Constantino A. III. et Licinio III.*[y] *Coss.* (313.)

2. *Imp. Constantius A. ad.....*[z] *Pf. P. Post alia:* Si quis de paganis vel decurionibus*) ambierit ad honores protectoriae dignitatis, nec tempus, nec stipendia ei post hanc legem computanda sunt. Hoc et circa eos, qui ad praeposituras ambitu pervenerint, custodiri praecipimus etc. *Dat. Kal. Maii Constantio A. VI. et Constante II. Coss.* (353.)**)

3. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Florentino Pf. U.* Quicunque ex-protectoribus[a] aut domesticis honorarias missiones[b] meruerint, sub hac norma penes eos dignitas maneat, ut neque municipes[bb] curiam, neque collegiatus obsequium propriae urbis effugiant, neque negotiator a pensionis aurariae institutа[c] summa militiae suffragio subtrahatur, neque ab alio postremo officio, militia vel corpore talis se impetrati quisquam obiectione defendat; sed manente norma solvat omnia, quae ab illo vel conditione nascendi vel iure proprii postulantur officii. §. 1. De liberis etiam eorum censemus, ne de his edicti[d] originis munus per privilegia emendicatae dignitatis effugiant. §. 2. Quae quidem omnia officere illis aliquando non patimur, quos emeritos felicibus castris, vel honesta interdum adversae valetudinis missio, vel vulnerum laudabilis excusatio, vel emensum sub signis tempus absolvit. *Dat. XIV. Kal. Maii Mediolano, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (395.)*)

4. *Impp. Honorius et Theodosius***) *AA. Theodoro Pf. P.* Eos, qui testimoniales non suo merito, sed eorum contemplatione sunt adepti, qui pro his nostram clementiam sunt precati, par severitas persequatur. Eos tamen esse in urbe sacratissima non vetamus, qui posuerunt illic larem atque domicilium. *Dat. X. Kal. Dec.*[e] *Ravenna, Basso*[f] *et Philippo*[g] *Coss.* (408.)

TIT. XXII. DE FILIIS MILITARIUM[h] APPARITORUM ET VETERANORUM.

1. *Imp. Constantinus A. ad Optavianum*[i]. Veteranorum liberos aptos militiae, quorum quidam ut desides recusant militarium munerum functionem, quidam adeo ignavi sunt, ut cum dispendio corporis militiae velint neces-

---

Tit. XXI. commemoratur a Cui. in Comment. ad c. ult. Cod. Iust. de Profess. et medic. (X, 52) l. c. pag. 317. — c. 3 sec. Go. memoratur et ex parte abrogatur c. 153 C. Th. de Decur. (XII, 1). — c. 4 Go. et Be. coniungendam esse putant cum c. 20 C. Th. de Poenis (IX, 40). Certe coniungenda est cum c. 22 C. Th. de Bonis proscript. (IX, 42) Vid. infra IX, 40, 20, not. *bb*.

Tit. XXII. Cod. Iust. XII, 48. — c. 1 memoratur simulque confirmatur in c. 4 C. Th. de Tiron. (VII, 13). Vid. ibid. not. *v*.

---

codicis. r) Go. *pervenerint*, nescio unde. Codex mendose *praeposituras supervenium*. s) Probatur mihi Go. et Reinesii cj. *relevatos*. t) Go. et Reinesius em. *Honorio VII. et Theodosio II.* (407.), prob. Be. quia Stilico, cui haec lex inscripta est, mortuus erat ann. 408, consules autem qui vulgo subscribuntur respondent ann. 409. Vid. supra VII, 13, 18. Apud Go. — Ri°. adscriptus est igitur annus 407.

t) Cui. 1 — Lugd. Go. Ri. Ri°. *ex tribunis*. Cui. 2, 2° *Extribunis*. u) Cui. 1 — Lugd. *ppō* et codex, Cui. 2, 2° *PPŌ* i. e. Praef. Praet. Go. *P. P. Ō.* Ri. Ri°. *PP. ō.* Go. in Chronol. pag. X. cj. *Pf. U.*, non recte. Ceterum codex *Rufinũe*, sed del. *s*. v) Go. vult *in titulum* sive potius *in titulos* et hoc Reinesius. x) Aur. Lugd. om. *vel ex-praepositis*. Ceterum Cui. 1. Cui. 2 — Ri°. *qui ex protectoribus* (ita etiam Aur. Lugd.) *vel ex praepositis vel ex tribunis* (ita quoque Aur. Lugd.). xx) Reinesius add. *nisi*. Codex *inripere — ordinem militiae*. *) Ita codex, Cui. 1 — Ri°. Sed Be. *Sirmii*. Cum subscr. incipit pagina secunda fol. LXXVII. codicis. y) Go. cj. *Constantino A. IV. et Licinio IV.* i. e. ann. 315. Vid. etiam Go. in Chron. a. 315 p. X., qui hanc legem male tribui dicit Licinio a Morino in Hist. Constant. p. 2. p. 361. Deest anni numerus apud Go. — Ri°. Ceterum Aur. Lugd. mend. *Lcinio*. z) Nomen magistratus deest in omnibus edd. Nam Cui. 1 — Be. *ad * Pf. P.* In codice nullum est lacunae indicium, sed arcte cohaerent *adppō*. Tamen nomen deesse; clarum est. *) Aur. Lugd. *decurioribus*, mendose; item mox codex *dignitates — conpotanda — praeposituras mbitu*. **) Go. — Ri°. om. annum. a) Cui. 1 — Cui. 2° *ex protectoribus*. b) Go. mavult *iussiones*. Sed vid. c. 153 de Decur. cit. *nonnulli decurionum honorarias ex-protectoribus vel domesticis vel qualibet alias obtinent missiones*. bb) Reinesius mavult *municeps*. Codex *municipis*. c) Go. in not. *praestituta*. d) Scrib. est cum Go. et Be. *editi*. *) Go. om. annum. **) Go. mend. *Thecdosius*. De huius legis et occasione et sententia vid. Go. comment. et Wenck. ad V, 14, 7, not. *o*. Codex *precati* (corr. a libr. *praecati*) — *posuenerunt*. e) Ita quoque c. 22 de Bonis proscr. cit. Sed c. 20 de Poenis cit. *Octobr.*, quod, si hae constitt. inter se cohaerent, quod sane Go. videtur, mutandum est in *Dec.* et in c. 39 C. Th. de Episc. (XVI, 2) add. *X.* Sed vid. c. 20 cit., not. *bb*. f) Aur. Lugu. mend. *Bassa*. g) Codex, Cui. 1 — Lugd. *Filippo*.

h) Cui. 1 — Ri°. in indice tit. *militarium et apparitorum*. Cod. Iust. *De filiis officialium militarium, qui in bello moriuntur.* Cum rubro h. tit. incipit folium LXXVIII. codicis. i) Go. em. *Octavianum*, qui fuit hoc anno Corrector Lucaniae et Bruttiorum. Vid. c. 2

citatem evadere, iubemus, si ad militiam inutiles resectis digitis iudicentur, curialibus sine aliqua ambiguitate muneribus atque obsequiis aggregari. *Dat. XIV. Kal. Mart. Sirmio*[k]. *Accepta VII. Id. April. Regio*[l], *Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* (319.)

2. *Idem A. ad Severum....* [m] Veteranorum filios propter *) privilegia parentibus eorum indulta vacare non patimur, sed, programmate per omnes civitates proposito, diligenter quaesitos ad alterutrum compelli iubemus, ut aut decurionatus muneribus obtemperent, aut militent; observaturo devotionis tuae officio, ut qui probentur ab annis viginti usque ad viginti et quinque annos aetatem agant. §. 1. Si autem veteranorum filii, qui equestrem militiam toleraverunt, inter equites probari voluerint, habeant facultatem, ita ut cum singulis equis idoneis praedicto aggregentur obsequio. §. 2. Quod si quis duos equos habeat, vel unum idoneum, et servum unum, cum circitoria militet dignitate, et binas annonas accipiat, qui gradus praebetur aliis post laborem. §. 3. Singularum autem civitatum decurionibus intimetur, ut veteranorum filios, qui praedictae aetatis sunt, si militare noluerint, vel minus inveniantur idonei, ad curialia vocare non morentur obsequia, si tamen patrimoniis idonei esse noscuntur. §. 4. Ex his autem, qui militare voluerint, si qui minus apti sunt equestri militiae, deficiente[n] calamitate membrorum, et legionariae congruisse[o] noscuntur, deducendi ad nos protectori, qui ob hoc missus est, consignentur. *Dat. III. Kal. Aug.*[p] *Aquileia*[q], *Constantino A. VII. et Constantio C. Coss.* *) (326.)

3. *Idem A. ad Euagrium*[r]. Hi, qui ex officialibus quorumcunque[s] officiorum geniti sunt, sive eorundem parentes adhuc sacramento tenentur, sive iam dimissi[t] erunt, in parentum locum procedant. *Dat. prid. Non.*[u] *Aug. Basso et Ablavio Coss.* (331.)

4. *Idem A. ad Leontium Pf. P.* Iam dudum *) sanximus, ut veteranorum **) filii, qui post sedecim annos militiae munus subire non possunt, vel armis gerendis habiles non exstiterint, curiis mancipentur[v]. *Dat. III. Id. April. Pacatiano et Hilariano Coss.* *) (332.)

5. *Idem A. Ablavio Pf. P.* Veteranorum filii, vel eorum, qui praepositi vel protectores fuerunt, vel ceteroquemlibet gradum militiae tenuerunt, si invalidi et imbecilles rem, qui sint, curiis aggregentur, ita ut rei[x] familiari gaudentes et ineptos[y] militiae curiarum societati coniungas. Quod etiam nos fecimus sub conspectu nostro his, quos deliciosis nutrimentis enervatos esse perspeximus. Qui igitur ex his patresfamilias sunt, et idonei functionibus publicis, eligentur[z] ad augendum curialium numerum[a]; singularum civitatum ordinibus commonendis[b], ut, quos norunt idoneos, nominare non dubitent, praeter eos, quos vigor et fortitudo defendendae rei publicae idoneos facit. Nam et duces singulorum limitum convenimus, ne deinceps veterani filius inutilis sacramento cingatur. Eos etiam, qui iam probati sunt, diligenter inspiciant, ut, qui minus idonei[c] reperiuntur, sacramento soluti ad gravitatem tuam mittantur. *Dat. et PP. Id. Nov. Dalmatio et Zenophilo*[d] *Coss.* (333.)

6. *Imp. Constantius A.*[e] *Antonio Duci Mesopotamiae. Post alia:* Observetur, ne veteranorum seu militum filii officiis praesidialibus[f] aggregentur. *Dat. IV. Non. Febr. Limenio et Catulino*[g] *Coss.* (349.)

7. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Petronium Patricium.* Quicunque castrensi stirpe progeniti

— c. 2 meminit c. 13 C. Th. de Decurion. (XII, 1). Commemoratur h. c. a Cui. in Comm. ad tit. Cod. Iust. de Agentib. (XII, 20) l. c. pag. 451. In eundem diem in super. edd. incidit c. un. C. Th. Si quis eam, cuius tut. (IX, 8). Vid. not. *p.* — c. 3. Cod. Iust. XII, 48, 1. Coniungenda est haec c. cum c. 19 C. Th. de Decurion. (XII, 1), fortasse etiam cum c. 20 eiusd. tit. — c. 4 intelligit et repetiit Constantinus c. 35 C. Th. de Decurion. (XII, 1). — c. 6 coniungenda est cum c. 4 C. Th. de Cohortal. (VIII, 4). — c. 7 maximam partem repetita et exscripta est in c. 9 h. t. et in c. 83 C. Th. de Decurion. (XII, 1).

C. Th. de Episcopis (XVI, 2). k) Ita codex, Cui. 1 — Ri°. Sed Be. *Sirmii.* l) Ita codex, Cui. 1 — Ri°. Sed Be. *Regii.* Mox Aur. Lugd. Go. *Cons.* m) Addidi, etsi in codice lacuna non est, puncta, quae unus solus Go. habet. Go. vult *Pf. P.*, impr. Be., qui Severum iam hoc tempore *Pf. P.* fuisse negans, cj. *Pf. U.* *) Ri. *propter*, err. Mox codex *programmatae.* n) Go. cj. *id efficiente*, apte ad sententiam, Be. deesse cj. vocabulum. Scribi etiam potest *deficiente alacritate* s. *qualitate* (vel simile v. *Qualitate* cj. Reinesius) *membrorum.* Ceterum in vv. *idonei esse noscuntur* incipit pag. secunda folii LXXVIII. codicis; in ima pagina est numerus quatern. XLII. o) Go. reponi iubet *congrui esse*, quod non necessarium est. p) Go. in Chronol. h. a. cj. *April.*, ut coniungatur cum c. un. C. Th. Si quis eam, cuius tutor (IX, 8), sed vid. c. un. C. Th. cit., not. *n.* q) Ita codex, Cui. 1 — Cui. 2°. Sed Go. — Be. *Aquileiae.* *) Aur. Lugd. *Cons.* r) Dignitas deest in edd., deest etiam in codice, sed sine ullo lacunae signo. Cod. Iust. *Imp. Constantinus A. Euagrio.* Fuit Euagrius *Pf. P.* Vid. c. 20 de Decur. cit. s) Ita Be. recte edid. ex Cod. Iust. auct. Go.; codex, Cui. 1 — Ri°. *quorumque.* t) Cod. Iust. *dimissi sunt, in parentum militiam vocentur.* Nostram scripturam Go. pro elegantiore habet. u) c. 20 de Decur. *prid. Id.*; quod mutand. est in *prid. Non.* *) Go. de c. 2 C. Th. de Veteranis (VII, 20) cogitat. **) Go. *vereranorum*, mend. v) Codex *extiterit*; c. 4, quae exscripta est in c. 35 cit., ibi ita legitur: *Iterata lege sancimus ut v. f. si post — possint — non exsistant c. m.* *) Aur. Lugd. *Cons.* x) Clarum est, scrib. esse *re*, ut Go. et Be. voluerunt. y) Codex, Cui. 1 — Ri°. *inaptos.* Supra codex *el* (post *filii*, sed corr. *vel*) — *inbecillis.* z) Codex *patrisfamilias s. et idoneis.* Aur. Lugd. *eligatur*, mendose. a) Cui. 1. Aur. Lugd. mend. *munerum.* b) Ita Go. — Be., quod aptius mihi videtur quam *commovendis*, quae est scriptura codicis, Cui. 1 — Cui. 2°. Vid. praeter alios locos c. 13 de Veteranis (VII, 20). Infra codex *defendande — sungolorum*, sed em. a librario *singulorum.* c) Cui. 2, 2° err. *idoni.* Hinc incipit folium LXXIX. codicis. d) Codex, Cui. 1 — Ri°. *Zenofilo.* e) Be. addi iubet *et Constans A.* f) Codex, Cui. 1 — Cui. 2° *praesidalibus.* g) Codex *Liminio* et codex, edd. *Catullino.* Vid. de hoc

diversorum se nexibus officiorum tradiderunt, manu iniecta retrahantur, sciantque veterani, quibus quies[h] post arma concessa est, liberos suos, quos militaribus aptos ministeriis insitum robur ostendat[i], offerendos esse militiae. Nam si quis militaris prosapiae degeneri mente officiorum se consortiis aggregavit, ita ut fractis viribus grandaevam praeferat[k] senectutem, aut debilitatis obtentu bellico operi inconveniens iudicetur, eundem, ignaviae latebris vel sera indagatione[l] protractum[m], curiarum functionibus placuit manciperi. *PP. Beryti Id. April., Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

8. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Probum Pf. P.* Filios[n] veteranorum, qui armatae militiae paruissent, si in officiis publicis, vel ministerio chartulariorum, atque observatione rationum inveniuntur, sciat tua sinceritas esse revocandos. Etenim hi, quibus vel corporis robur vel statura defuerit, qui[o] comitatensi digni possint esse militia, ripensi[p] poterunt[q] copulari. *PP. Romae XV. Kal. Mart., Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

9. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA.* Quicunque castrensi stirpe progenitos diversis se[r] officiis indiderunt, etiam manu iniecta retrahantur, sciantque veterani, liberos suos, quos*) militaribus aptos muniis insitum robur ostendat[s], aut offerendos esse militiae, aut obnoxios nostrae*) legis laqueis iam futuros. *Scripta Petro Consulari Phoenicis Damasco[t] prid. Id.[u] Maii, Gratiano A. V. et Theodosio A. I. Coss.*)* (380.)

10. *Iidem AAA. ad Felicem Comitem Orientis.* Non solum in diversis officiis militantes, sed etiam vacantes rebus propriis veteranorum ac militum filios armatae militiae volumus sociari. Nulla igitur sit excusationis occasio. *Dat. VIII. Id. Iul. Thessalonicae, Gratiano V.[v] et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

11. *Iidem AAA. Have[x], Neoteri, karissime nobis.[y]* Si filii primipilarium reperti fuerint, qui ingressi legitimos annos nullis stipendiis fulciuntur, sed anno proximo, quo ad[z] curiam fuerint lacessiti, semet militiae manciparint, ad curiam teneantur, ita ut ne officii quidem, cum transacto anno esse coeperint[a] curiales[b], praepostera audiatur circa eius personam ac sera petitio. §. 1. Quod si in eadem domo duo filii erunt, et latum adeo felixque patrimonium, quod possit duplicium necessitatum suscipere functiones, unum oportebit militiae, unum curiae vindicari. Quod servandum pari norma erit, si tres aut quattuor liberi vel etiam plures numero familiam eiusdem stirpis ornaverint, ut etiam ex numerosis fratribus unus ad curiam devocetur. *Dat. VI. Id. Sept. Sirmio[c], Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

12. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Stiliconi[d] Comiti et Magistro utriusque militiae.* Quoniam filii veteranorum ad diversa officia se contulerunt, hac[dd] sanctione praecipimus, ut ab his, qui nunc sunt in officiis occupati[e], nulli iuniores repetantur, ac[f] deinceps, post hoc edictum aditum veteranorum filiis militandi per civilia officia esse praeclusum. *Dat. VI. Kal. Oct. Mediolano, Honorio A. IV. et Eutychiano[g] Coss.* (398.)

TIT. XXIII. DE OBLATIONE EQUORUM.

1. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Probum Pf. P.* Quicunque honorariis codicillis habetur ex-comite[h], tres protinus equos, qui digni sunt comprobari, curet offerre. Quicunque autem eodem est ex-praeside[i] factus indulto, duos pari devotione mox tradat; ita enim promptius instruitur[k] usus armorum. Quod munus in posterum ea lege novetur, ut quinto quoque[l] anno, hoc est magis[m] aliquando, quam saepe, similis recurrat[mm] exactio. *Dat. VIII.*) Id. Iun. Sirmio[n], Valentiniano NB. P. et Victore*) Coss.[o]* (369.)

— c. 9 repetita est et transscripta ex c. 7 h. t., pariter ut c. 83 C. Th. de Decurion. (XII, 1), quae c. 9 iungenda est. — c. 11. Cod. Iust. XII, 48, 2 contract. et interpol.

nomine c. 1 C. Th. de Iurisdict. (II, 1), not. *o*. h) Aur. Lugd. mendose *dies* et codex *veruni quib. quies post* — *offerrendos* (sed delet. *r*) — *degenere*, sed em. a librario *degeneri*. i) Ita etiam c. 9 cit. Apud Go. nescio quis vult *ostentus*, impr. Go. k) c. 83 cit. *praeferat*, quod etiam hic melius fore putat Go. et ego reponendum esse duxi, pro *proferat*, quod codex et edd. habent. l) Ita scripsit Be. auct. Go. ex c. 83 cit. Codex, Cui. 1 — Ri°. male *indagatio*. m) c. 83 cit. *retractum*. In subscr. codex habet *Byriti*. Go. in comm. cj. *Berinti*. n) Ita codex, Cui. 1 — Ri°.; Be. err. *filius*. o) Go. cj. vel *quia* vel *quis*, quamquam et *qui* sustineri posse concedit. Apud Go. vult aliquis *qua*, impr. Go. p) Ita codex et Go. — Be., recte; Cui. 1 — Cui. 2° male *repensi*. q) Scrib. cum Go. et Be. *poterunt*. r) Go. in not. *progenitos se diversis*. Sed etiam c. 7 h. t. cit. *progeniti diversorum se*. Cum v. *indiderunt* incipit pag. secunda folii LXXIX. codicis. *) Hoc v. deest in codice. s) Vid. c. 7 h. t., not. *i*. *) Codex *nostra*. t) Ita Aur. Lugd. Go. — Ri°.; Be. *Damasci*. Cui. 1, 2, 2° *Damusco* ex codice. u) Cui. 2, 2° om. *Id*. *) Aur. Lugd. *Cons*. v) Aur. Lugd. om. *V*. x) Codex, Cui. 1 — Ri°. *habe*. y) c. 2 Cod. Iust. cit. *Imppp. Grat. Valent. et Theod. AAA.*: (om. reliqua inscript. parte) *Filios primipilariorum paternam sequi conditionem oportet* et deest subscript. z) Aur. Lugd. *quoad*. a) Ita codex, Cui. 1 — Lugd. Be., recte. Cui. 2 — Ri°. *ceperint*, sed Go. in not. *coeperint*. b) Ita Be. auct. Go.; Cui. 1 — Ri°. *curialis*, solito errore. Codex *curiales propostera*, sed mut. a librario in *curialis*. c) Ita codex, Cui. 1 — Ri°.; Be. *Sirmii*. d) Codex, Cui. 1 — Lugd. Go. Ri°. *Stilichoni*. dd) Codex *hanc*. Infra cum v. *praecipimus* incipit fol. LXXX. codicis. e) Aur. Lugd. mend. *nuncupati*. f) Go. melius dictum videretur *at*. g) Go. err. *Euthyciano Cons*.

h) Cui. 1 — Cui. 2° *excomite*. Go. — Ri°. *ex Comite*. i) Cui. 1 — Cui. 2° *expraeside*. Go. — Ri°. *ex Praeside*. k) Go. cj. *instrueretur*. Hoc nullo modo concedi potest. Codex *proptius*, sed corr. *promptius*. l) Go. vult *quoquo*. Neque hoc probandum est. m) Go. vult *iugis*. mm) Codex *recurret*. *) Go. err. *VII*. n) Ita codex, Cui. 1 — Ri°. Be. suo arbitrio *Sirmii*. *) Cui. 1 *victore*. o) Iuvat

TIT. XXIV. DE OBLATIONE VOTORUM.

1. *Impp. Arcadius et Honorius*[p] *AA. Basilio Pf. U.* Quando votis communibus felix annus aperitur, in una libra auri solidi septuaginta duo obryziaci[q] principibus offerendi devotionem animo libenti suscipimus, statuentes, ut deinceps sequentibus annis uniuscuiusque sedulitas principibus suis talia ingerat[r] semper et deferat[s]. *Dat. III. Non. Mart. Mediolano, Olybrio et Probino Conss.* (395.) *)

Tit. XXIV. Cod. Iust. XII, 49. — c. 1. Cod. Iust. XII, 49, 1 interpol. In Cui. 1 haec c. falso appellatur c. 2.

---

h. l. repetere Go. nostri verba. „Videtur, inquit, hic deesse brevis lex: quae fine folii in MS. excisa est.“ Lacuna apud Go. — Ri°. asteriscis notatur. Excisa est quidem pars folii LXXX., sed tamen nihil deest, quare sustuli lacunae signa. Solet enim librarius nitoris caussa, si quis titulus pagina non expleta finitur, aut spatio complurium versuum facto in eadem pagina ad alium titulum pergere, aut si hoc fieri non potuit, reliquam paginae partem scriptura vacuam relinquere et titulum, qui sequitur, in sequentem paginam differre. Et hoc quidem hic factum est. Nam post hunc titulum tres aut quattuor versus in pagina adversa folii LXXX. explendi erant; eos librarius more suo non explevit. Iam vero aversa pagina incipit cum ultimo huius libri titulo, post quem haec vv. in codice leguntur: *Explicit Liber VII | Incipit Liber VIII* et supererant octo versus. Deinde folium LXXXI. incipit cum prima primi tituli lege. Ergo vacui scriptura remanserant octo versus. Hanc autem inferiorem folii LXXX. partem, quae in neutra pagina perscripta erat, barbara quaedam manus, sed intacta codicis scriptura, exsecuit, cuius rei simile exemplum iam supra vidimus in fine libri VI. (vid. p. 606, not. g) et post titulum Quid probare debeant (VII, 2), not. uu.

p) Vid. Zirardin. l. c. p. 273, not. Aur. Lugd. *honorius.* q) Cod. Iust. *auri et solidis obryziacis principibus.* Probabilis admodum vid. Go. cj. *solidi Septuaginta duObryziacis* i. e. *solidis septuaginta duobus obryziacis* vel *solidos septuaginta duos, obryziaci.* r) Codex, Cui. 1 — Ri°. *ingerant.* Be. *ingerat* ex Cod. Iust. qui tamen *inferat.* s) Ita Be. ex Cod. Iust. Codex, Cui. 1 — Ri°. *deferant.* Go. *deferant* legitimam esse scripturam dicit propter vocem collectivam *uniuscuiusque.* Hoc tamen non probo. Vid. not. antec. *) Vid. not. o.

CODICIS THEODOSIANI[a]

LIBER OCTAVUS[b].

TIT. I. DE NUMERARIIS, ACTUARIIS, SCRINIARIIS ET EXCEPTORIBUS[c].

1. *Imp. Constantinus A. ad Leontium*[d]. Dudum sanximus[e], ut nullus ad singula officia administranda ambitione perveniat, vel maxime ad tabularios, nisi qui ex ordine vel corpore officii uniuscuiusque est. Hos enim officia sibi iniuncta tam diu agere iubemus, quoad idoneos esse manifestum est, aut aetate non impediente complere id posse monstrantur, ut, administratione apud unum iugiter permanente, fides quoque eius appareat. Si quis ergo ex suffragio ambitionis ad officia fisco obnoxia accesserit, mulctae nomine[f] denas libras auri exigatur. *PP. V. Id. Ian. Hierapoli*[g], *Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* (319.)

2. *Idem A.......*[h] Ne hi[i], qui procul ab officio sublimitatis tuae sunt, nullum meritum per sedulitatem vel obsequia praeferentes locum possint laborantibus debitum irrepere[k], exceptores placet pro loco et ordine suo ad commentarios accedere, et eorum administrationi subrogari, et[l] ceteris propulsatis, ita ut inter exceptores, prout quisque locum tempore adipisci meruerit, ordine et merito consequatur. *Dat.*[m] *Kal. Iul. Treviris*[n], *Basso et Ablavio Coss.* (331.)

3. *Idem A. ad Maximum Pf. P.* Utilitate suadente, annonarios et actuarios conditionales esse praecepimus[o], annonis etiam adiuvari[p], et capitationem eorum, qui censiti[q] sunt, haberi immunem. Ideoque tua solertia competentia monebit[r] officia, ut actuariis binas annonas, annonariis vero singulas protinus subministrent, capitationem quoque[s], ipsorum tantum, qui ex his censiti sunt, faciat *) haberi immunem, quoad in actu fuerint constituti; nam postea vel laus eos et dignitas honorabit, vel, si in culpa fuerint deprehensi, poena comitabitur. *Emissa III. Non. Maii Dalmatio et Zenophilo*[t] *Coss.* (333.)

4. *Idem A.*[u] *ad Veronicianum*[v] *Vicarium Asiae.* Vorax et fraudulentum numerariorum propositum, qui diversis[x] rectoribus obsequuntur[y], ita inhibendum est, ut et[z] antea sancivimus[a], et nunc itidem sancimus[b],

---

Tit. I. Cod. Iust. XII, 50. — c. 1 et 2 Go. concordare dicit cum c. 1 C. Th. de Divers. off. (VIII, 7). — c. 3. Commemoratur haec c. in Comm. Cuiacii ad c. 7 Cod. Iust. de Iure fisci (X, 1) l. c. p. 228 c. 3 Cod. Iust. de Apochis (X, 22) l. c. p. 259 et c. 6 Cod. Iust. h. t. (XII, 50) l. c. p. 499. — c. 4. Cod. Iust. XII, 50, 1. Bas. VI, 35, 1. Coniungenda est cum c. 2 C. Th. de iis, quae administr. (VIII, 15).

---

a) Til. *Theodosiani Codicis.* Vid. supra tit. de Const. pr. et ed. (I, 1), not. *e* et tit. de Iurisdict. (II, 1), not. *q*. b) 15 *Lib. VII.* In indice rubricarum ap. Sich. et Til. deest numerus libri, quare tituli ex hoc libro a Breviarii Alarici conditoribus recepti apud Sich. et Tilium l. c. libro septimo annumerantur et pro uno titulo, id est *de Re militari* undecim libri septimi tituli efficiuntur, quorum secundus *de Tabulariis, holographis* est, undecimus autem titulus *de Bonis quae filiisfamilias.* Sed tamen illum in Breviario primum libri VIII., hunc decimum eiusdem libri titulum esse, inter omnes constat et ex ipsa Sich. et Tilii editione perspici potest. c) Cod. Iust. *De N. a. et chartulariis, et adiutoribus, scrin. et exc. sedis excelsae ceterorumque iudicum, tam militarium quam civilium.* Aur. Lugd. *Scrinariis.* d) Dignitas deest in codice et in edd.; Go. prob. Be. ex c. 1 C. Th. Si quis solidi circulum (IX, 22) et ex c. 1 Cod. Iust. de Commeatu (XII, 43) addi vult *Pf. P.* Cum rubrica huius tituli incipit folium LXXXI. codicis. e) Hanc sanctionem ad nostram aetatem non pervenisse, iam Go. annotavit. f) Be. in not. add. *in* vel *ad.* Sed vid. supra VI, 26, 14, not. *b*, VI, 35, 1, not. *p* et infra X, 20, 2. g) Aur. Lugd. om. *Id.* Go. annotat: „Ex hac subscriptione colligi videtur, hanc *legem* a Licinio, non a Constantino latam fuisse: quandoquidem ei hoc tempore Oriens parebat: vide Zosimum *lib.* 2. p. 679" (cap. 20); qua de caussa fortasse ap. Ri. Ri°. rep. 316 pro 319. h) Pro asterisco, qui in edd. est, posui sex puncta; tot enim literarum lacuna apparet in codice, etsi nihil erosum neque abscissum est. Ceterum Go. propter subscriptionem praefecto praetorio cuidam Galliarum, cuius sedes Treviris erat, hanc legem inscriptam fuisse existimat. i) Codex et edd. ante Be. *hii.* k) Go. em. *in locum — inrepere* vel *locum — praeripere*, sine caussa. l) Be. auct. Go. delet in notis hanc particulam. m) Go. et Bon. l. c. p. 747, not. *a* *Dat.* pro *Reddita* habent. n) Codex, Go. Bon. *Triberis.* Cui. 1 — Cui. 2°. Ri. Ri°. *Triveris.* o) Ita Go. ex codice; rell. *praecipimus.* p) Go. mendose *adiuuari.* q) Codex et edd. ante Be. *censeti.* Hoc etiam paullo infra. Be. auct. Go. em. *censiti.* r) Cui. 1. Cui. 2, 2° *amonebit*, errore propter antecedentem literam *a.* Aur. Lugd. *admonebit.* Go. ex cod. rest. *monebit*, quod Ri. Ri°. Be. rec. s) Hinc inc. pag. secunda folii LXXXI. codicis. *) Ne coniicias *faciant.* t) Codex, Cui. 1 — Lugd. *Zenofilo.* u) Cod. Iust. *Imp. Constantinus*, quia est prima h. t. lex. v) Be. auct. Go. ex c. 2 cit. (vid. not. sup.) et ex Cod. Iust. rest. *Veronicianum* pro *Benoricianum*, quam mendosam scripturam codex et edd. ante Be. habent. x) Cod. Iust. add. *obsequiis*, sed deest ap. Cuiacium. y) Cui. 1 *obsequntur.* z) Cod. Iust. om. *et.* a) Codex, Cui. 1 — Lugd. *sancxerimus.* Cui. 2 — Ri°. *sanxerimus.* Go. in not. em. *sanximus* vel *sanxeramus.* Be. ex Cod. Iust. rec. *sancivimus*, sed Cuiacius ibi *sanximus.* b) Aur.

conditioni esse subdi tormentorum [c], et eculeis atque lacerationibus subiacere, nec ultra biennium hoc fungi obsequio etc. [d] *Dat. XIV. Kal. Iun. Optato et Paulino Coss.* (334.)

5. *Imp. Constantius* *) *A. ad Taurum Pf. P.* Actuarii conditionales sollicite proprio fungantur officio, nec ad quasdam irrepant dignitates, quibus eos perfrui divalia statuta [e] prohibent. Hoc vitium corrigentes nos etiam iussimus, utiliter a patre praecepta servari; et literis ad magistros [ee] peditum et equitum datis iussioni effectum praecipimus commodari. *Dat. prid. Non. Maii Romae, Constantio A. IX. et Iuliano Caes. II. Coss.* (357.) *)

6. *Imp. Iulianus A. ad Ausonium Correctorem Tusciae.* Numerarii, qui publicarum [f] rationes civitatum versutis fraudibus lacerare didicerunt, subiaceant tortori, nomine artis ac fraudis. Verum cum quinquennio administraverint chartas publicas, unum integrum annum vacent, ut ad incusantium iurgia facilis appetitu sit vita privata. Septimo porro anno, cum eosdem bene creditum munus administrasse claruerit, ex-perfectissimis dimittantur [g]. Hic abolebit honor dignitatis [h] additae veterem vilitatem [i]. *Dat. XVI. Kal. Febr. Constantinopoli, Mamertino et Nevitta Coss.* (362.)

7. *Idem* [k] *A. Secundo Pf. P.* Quamquam praecedente iussione [l] omnes numerarios conditionales esse praecepimus, tamen etiam nunc eos, qui sumpserint chartarum notitiam, et eodem [m] officio inhaeserint [n], conditionales esse iubemus, ut scientes, nullo se privilegio esse munitos [o], ac facile per tormenta fraudium suarum astutias [p] detegi posse, nihil committant in damna rei publicae. *Dat. Kal. Mart. Mamertino et Nevitta Coss.* (362.)

8. *Idem A.* [q] *ad Mamertinum Pf. P.* Iubemus omnes numerarios, non eos modo, quos plebe confusa [r] vulgus abscondit, sed primos etiam [s] et magistros eorum officii sedis amplissimae, tum autem iudicum ceterorum, solutos penitus militaribus sacramentis, conditionales etiam fieri, ne dignitas fraudibus [t] faciat umbraculum, per quinquennium perinde *) inservire scriniis. Quippe admodum iniquum videtur, pro alienis fraudibus rudes et nuper adscitos adiutores compelli ratiociniis praestare, atque his imminere periculum. *Dat. epistola pp°.* [u] *V. Kal. Dec. Viminacio* [v], *Iuliano A. IV. et Sallustio Coss.* (363.)

9. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Clearchum* [x]. Numerarii, qui [y] appellari consueverant consula-

— c. 5 commemoratur in Comm. Cuiacii ad c. 7 et c. 6 Cod. Iust. cit. ll. cc. Vid. c. 3 h. t., not. super. — c. 6 commemoratur in Comm. Cuiacii ad c. 13 Cod. Iust. de Suscept. (X, 70) l. c. p. 331. Videtur indigitari in c. 7 h. t., ubi vid. not. *l.* — c. 7 et 8 commemorantur in Comm. Cui. ad c. 7 Cod. Iust. de Iure fisci (X, 1) l. c. p. 228. Alterutra videtur significari in c. 11 h. t. Numerus c. 7 habetur in codice, et in Aur. Lugd. *VIII.* est pro *VII.* — c. 9. Cod. Iust. XII, 50, 2. Bas. VI, 35, 2. Eodem die data est c. 7 C. Th. de Famosis libellis (IX, 34). Ceterum vid. c. 15, not. *m.*

Lugd. *sanximus.* c) Codex, edd. ante Be. *subditorum.* Go. annotat: „γρ. *subditormum*, id est, tormentorum, ut Cod. Iust." Be. hanc Go. cj. recte in contextum recepit. Vid. c. 6 h. t. *subiaceant tortori* et c. 9 h. t. *tormentis esse subiectos.* d) Vv. *nec — etc.* des. in Cod. Iust. *) Go. mendose *Constantinus.* e) Go. legem Constantini M. intelligi putat. ee) Codex *magistris*, sed em. *magistros.* Edd. *magistrum.* *) Go. huic c. mendose apponit ann. 395. f) Go. em. *publicas*, proponit etiam *publicarum rationes divitiarum* vel *publicorum rationes ψηφισμάτων*; sed illud probabilius. g) Cui. 2, 2° *dimittatur*, err. h) In syllabis *tatis* incipit folium LXXXII. i) Cui. 2, 2° *utilitatem*, recte impr. Go. in not. h. c. Cf. etiam Go. in comm. c. 6 et in not. c. 11 h. t. k) Ri. Ri°. *Imp.*, err. l) Go. dubitat, an hac iussione significetur c. 6 h. t., sed tamen, cum ipse concedat, simile esse utriusque legis argumentum, non video, cur dubitet aut potius id neget. Suadere autem videtur opinionem meam vox *praecedente*, quae iussionem aliquam paullo ante hanc c. 7, quae Kal. Mart. data est, emissam esse indicat; iam vero c. 6 data est XVI. Kal. Febr. iisdem consulibus. Codex *numerarorios.* m) Go. annotat: „Pro *eidem*: vel supplendum *in eodem.*" n) Codex *inhaerint.* o) Codex *munitus.* Mox Ri°. *fraudum*, etiam infra in c. 11. p) Cui. 2, 2° *tutelas*, err. qui em. a Reinesio. q) Go. prob. Be. h. c. tribuit Ioviano: VI. enim Kal. Iul. huius anni Iulianus decesserat testibus Socrate III, 18, Ammiano Marcellino XXV, 5, Chronico Alexandrino et Consularibus Idacianis. Vid. Go. in notis h. c. et in Chronologia h. a. p. LXVIII. ed. Ritteri. Postero die Iovianus imperator factus est. Quare admirationem movent septem illae constitutiones, quae, quamquam post mortem Iuliani datae, tamen Iuliano tribuuntur. Vid. c. 2 C. Th. de Metallis (X, 19) ad Rufinum Com. officiorum. Dat. XI. Kal. Nov. Antiochiae; c. 1 C. Th. de Collat. donat. (XI, 20) Aginatio Cons. Byzacenae. Dat. prid. Id. Nov. Mampsystae; c. 3 C. Th. de Off. iud. omn. (I, 19) ad Mamertinum. Dat. XI. Kal. Dec. Antiochiae; c. 16 C. Th. de Cursu publico (VIII, 5) ad Mamertinum. Dat. VII. Kal. Dec. Antiochiae; haec c. 8; c. 3 C. Th. de Suariis (XIV, 4) Aproniano. Dat. V. Id. Dec. Antiochiae; c. 56 C. Th. de Decurionibus (XII, 1). Dat. XII. Kal. Ian. Antiochiae. Accedit quod c. 11 h. t. de iussione aliqua Iuliani loquitur, quae haec lex potius est, quam c. 6 aut 7 h. t. Error sine dubio in eo latet, quod aut in subscriptionibus harum legum v. *Dat.* accipiendum est pro *Reddita*, (cui opinioni favere videtur locus, quo quinque constitutiones datae sunt, id est Antiochia et Mampsysta, Ciliciae civitate, in quam Iovianus Antiochia profectus erat) aut subscriptiones si non omnium constitutionum, sed tamen hic illic contractae sunt a Codicis Theodosiani conditoribus. Et hoc quidem accidisse puto in hac c. 8, cuius subscriptionem ita legendam esse existimo: *Data epistola* (excidit dies et locus). *Proposita V. Kal. Dec.* etc. Nam siglum ppo non *Pf. P.* significat, quod Go. et Be. placuit, sed *proposita*, quod v. saepe in codicibus eo compendio expressum est. Ceterum c. 15 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5) et leges cum hac c. 15 coniungendae huc non sunt referendae. r) Codex *consusa*, mendose. s) Go. om. *etiam.* t) Codex *faudibus*, mendose. *) Go. monet, ne quis velit *proinde.* u) Vid. not. *q* antec. v) Ita codex et edd. ante Be., qui *Viminacii.* x) Cod. Iust. *AA. Clearcho.* Dignitas Clearchi deest in codice et in edd.; Cuiacius in Comm. c. 2 Cod. Iust. cit. add. *PP.*,

rium ac praesidum duntaxat[z], tabularii posthac nostra sanctione[a] vocabuntur, scientes, sese tormentis esse[b] subiectos, nisi iudicibus vel his, qui provecti nostro iudicio ad provincias venerint vel his, qui[c] ibidem[d] diutius fuerint commorati, debitorum ac reliquorum modum[e] frequenter ingesserint sub actorum testificatione, quos[f] scire oportet, cum his, qui debitores sunt, sese ad solutionem esse retinendos, nisi omnia debita ipsis fuerint indicantibus *) persoluta. §. 1. Triennii tamen spatio tabulariorum decet tempus omne concludi[g]. Denique cum peregrinos delegi, atque ad singulas quasque provincias oporteat destinari, peractis triennii spatiis, atque hoc tempore completo biennio post administrationem in provinciis residere debebunt, obsequia iudicum praestolantes, ut edant rationem torporis[h] atque segnitiae, ac subiaceant dispendiis, quae communicari iisdem[i] cum exactoribus convenit, si detractasse[k] fidem praetermissis suggestionibus monstrabuntur. *Dat. XIV. Kal. Mart. Constantinopoli, Valentiniano et Valente AA. Coss.*[l] (365.)

10. *Iidem AA. Iovio*[m] *Magistro equitum.* Actuariis palatinorum et comitatensium numerorum senas annonas, senum etiam capitum, pseudocomitatensium etiam quaternas annonas et quaternum capitum ex horreorum conditis praecepimus[n], per decennium curam eius officii sustinere, ut perspicue manifesteque fides eorum et industria comprobetur. Quod cum ad nos iuxta numerorum testificationem[o], suggestione excellentiae tuae, pervenerint *), honore perfectissimatus in palatio nostro potientur, etiam maiorem gradum dignitatis postmodum adepturi. Post hoc vero beneficium qui fraudibus ac rapinis minime[p] temperarint, in eos iudiciorum auctoritas exseratur. *Dat. VIII. Kal. Iun. Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

11. *Iidem AA. ad Rufinum*[q] *Pf. P.* Super numerariis celsissimi officii tui aliter est nostra sententia, quam divae memoriae Iulianus[r] duxerat sanciendum. Ille lege proposita numerarios omisso cingulo, conditionis conscios vilioris, necessitati publicae obsecundare praecepit: nos, qui malumus obsequia hominum esse voluntaria quam coacta, sumere cingulum, et militiae ordinem tenere numerarios iubemus, cum, si in aliquo fraudium scelere[s] fuerint deprehensi, nullo modo possint[t] a corporali iniuria vindicari[u]. *Dat. prid. Id. Dec. Parisiis*[v], *Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

12. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. omnibus Rectoribus provinciarum.* In provinciis singulis duo tabularii[x] collocentur, quo ad[y] unum fiscalis arcae ratiocinium, ad alterum largitionales pertinere tituli iubeantur; scituri[z], quod, si ex alienis[a] quicquam actibus ad alteram partem illicita fuerit usurpatione translatum, is, qui iudicis culpam dissimulatione texerit, gravissimo sit supplicio subiugandus. *Dat. III. Kal. April. Constantinopoli, Antonio et Syagrio Coss.*[b] (382.)

— c. 10 fortasse coniungenda est cum c. 7 C. Th. de Re mil. (VII, 1), ubi vid. not. sup. et not. *h*. Eodem die data est c. 11 C. Th. de Exact. (XI, 7). Commemoratur in Comm. Cuiacii ad c. 6 Cod. Iust. h. t. (XII, 50) l. c. p. 499. Ceterum numerus legis annotatur a librario in m. codicis. — c. 11. Cod. Iust. XII, 50, 3 ex hac lege desumpta est et contracta. Bas. VI, 35, 3. Indigitatur una cum aliis h. anni legibus in Chronic. Paris. Pith. Vid. Go. ad c. 13 C. Th. de Ann. (XI, 1). — c. 12. Cod. Iust. XII, 50, 4. Bas. VI, 35, 4. Eodem die data est c. 2 C. Th. de Vestibus holov. (X, 21). Numerus legis conspicitur in codice.

non impr. Go. propter argumentum legis. In c. 1 C. Th. Ne colonus (V, 11) data VI. Kal. Febr. iisdem atque haec c. consulibus, appellatur Vicarius Asiae, quod etiam sec. Go. suadet Eunapius in vita Maximi p. 106 edit. Commelini. Nihilominus vero dubitat Go. et in notis h. c. et in Prosopogr. v. Clearchus, utrum Vicarius an Proconsul Asiae fuerit, ad quam dignitatem eum idem Eunapius pervenisse testatur l. c. p. 106. Sed illud probabilius est propter c. 1 cit. paucis diebus interiectis datam ante hanc c.; et placet Be. y) Cod. Iust. *Qui numerarii.* z) Ita recte edd. ante Be., qui comma ex edit. Spang. Cod. Iust. ante v. *duntaxat* ponit. Sed numerarios consularium ac praesidum duntaxat imperator tabularios appellari volt, non praefectorum praetorio aut vicariorum. a) Cod. Iust. *post hanc nostram sanctionem.* b) Cod. Iust. *se tormentis.* Codex mendose *scienscientes sesese* i. *esse.* c) Cod. Iust. *vel exactoribus* et om. *qui — commorati.* d) Hinc inc. pag. secunda folii LXXXII. codicis. e) Cod. Iust. *aut reliquorum nomen et modum,* sed Cui. om. *nomen et.* f) Cui. 1 — 2* *testificatione, quos.* Go. — Ri*. Cod. Iust. ed. Spang. *testificatione: quos.* *) Codex *in iudicantibus.* g) Seqq. des. in Cod. Iust. h) Cui. 2, 2* mendose *corporis.* i) Codex, Cui. 1 — Ri*. *hisdem.* k) Codex *detrectase,* sed corr. *detrectasse.* Go. *detractasse.* l) Go. annotat: „An *II. Coss.* quod est anno 368." Sed vide c. 1 C. Th. Ne colonus (V, 11) cit. m) Vid. c. 7 C. Th. de Re milit. (VII, 1), not. *z*.

n) Ita codex, Cui. 1 — Cui. 2*. Ri.; Go. Ri*. Be. *praecipimus.* Aliquid excidisse apparet. Go. igitur supplet *ex h. c. dari praecipimus, et per* etc.; Reinesius *ex h. c. praeberi pr. et per* etc.; Be. *ex h. c. praecipimus dari et per* etc. Sed cum neque ita oratio plene restituatur, versus a librario sine dubio omissus est. o) Codex *decennium — testificationē*; utrumque em. a librario. *) Scrib. *pervenerit,* ut etiam Go. voluit. p) Hinc incipit folium LXXXIII. codicis. q) Aur. Lugd. *Ruffinum.* Cod. Iust. *Rufino.* r) Go. dubitat, utrum intelligatur c. 8 h. t., quam Ioviano tribuit (vid. c. 8 cit., not. *q*), an c. 7 h. t.: immo anteriorem illam, de qua dicta c. 7 loquitur significari putat. Mea sententia indicatur c. 6 propter v. *vilitatem*, quod ibi est et hic repetitur in vv. *conditionis vilioris* aut c. 8 ex argumenti similitudine. Vid. etiam c. 7 cit., not. *l*. s) Codex *selere*, sed ponitur a librario *c* supra *e*. t) Codex, Cui. 1 — Cui. 2*. Ri. Ri*. *possint.* Go. *possunt,* mendose, neque rectius Be. *possit.* u) In Cod. Iust. h. c. verba haec sunt: *Numerarios amplissimae tuae sedis cingulum habere, et militiae ordinem tenere iubemus.* v) Codex, Cui. 1 — Ri*. Cod. Iust. *Parisis.* Ceterum de anno huius subscr. vid. infra VIII, 6, 1, not. *v*. x) Cod. Iust. *duo numerarii qui et tabularii.* y) Codex, Cui. 1 — Cui. 2* *quoad.* z) Cod. Iust. *hoc scituri.* a) Cod. Iust. *alterius* et paullo infra *culpam iudicis.* b) Codex *Sygrio*, sed emend.

13. *Iidem AAA.* [*]) *Floro Pf. P.* *Post alia:* Numerarii nonnisi exacto triennali tempore divinam nostri numinis purpuram venerentur, capitali supplicio subiugandi, si in fraudem constituti vel statuta tempora subterfugere voluerint, vel ambitu usurpare maioris militiae dignitatem. *Dat. XVIII. Kal. Oct. Constantinopoli, Antonio* ■ [c] *Syagrio Coss.* (382.)

14. [d]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Severo Pf. U.* Ne [*]) diutius ad cunctorum perniciem actuarii numerariorum consortiis adiuventur, illustris auctoritas tua cunctos ex numerariis ab [e] actuariorum societate praecipiat abstinere, atque ab eorum communione discedere. Quod si haec [f] moniti custodire neglexerint, iisdem [g] poenis se, quibus actuarios, non ambigant subiacere [h]. §. 1. Actuarios vero cunctos intra quinquaginta dies urbis nostrae terminos compellat excedere, scituros, quod, si ultra statutum tempus praesentes fuerint comprehensi, XXV [i] librarum auri dispendium subituri sunt. *Dat. IV. Kal. Iul. Nicaeae* [k], *Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.* (398.)

15. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Hypatio Magistro militum per Orientem.* Ex insinuatione magnificentiae tuae cognitis his, quae a scrinlariis officii [l] tui crudeliter perpetrantur, dum actuariis sua pravitate permixta, freti [*]) potestate chartarum, rationes eorum pro sua voluntate perscribunt, generali lege censemus, ut ad exemplum numerariorum, quorum ob fraudes haec dudum [m] forma processit, a chartarum cura triennio finito pellantur, nunquam ad eam ulterius admittendi, cum his, qui ante ab huius modi consortio quoque [n] pacto recesserunt, ita ad principatum officii, si maluerint, praestolentur; hac pecunia, quam actuariis quolibet genere extorserint, fisco vindicanda. Quod et in posterum observabitur, si quis ex scriniariis eiusdem officii aliquos cum actuariis contractus habuerit, quoniam hoc collegium commerciumque penitus convenit inhiberi. *Dat.* [o] *XVII.* [p] *Kal. April. Constantinopoli, Honorio X. et Theodosio VI. AA. Coss.* (416.)

16. *Iidem AA. Vitaliano Duci Libyae* [*]). Nemo de numerariis tui officii seu domesticis vel scriniariis sive adiutoribus post completum sui temporis actum ad eandem rursus sollicitudinem audeat adspirare, decem auri librarum [q] condemnatione proposita, si quis [r] hanc violare voluerit sanctionem: eadem poena officio quoque proposita [s], si per ambitionem vel avaritiam ex his aliquid temerari concesserit [t]. *Dat. IX.* [u] *Kal. Nov. Constantinopoli, Honorio A. XI. et Constantio II. V. C.* [v] *Coss.* (417.)

17. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Tauro Pf. P.* Qui ad numerariorum gradum veniunt in officio tuae sedis excelsae, quamdiu eodem funguntur officio, domesticorum militiam non affectent, ne in alio actu constituti alterius sacramenti privilegiis perfruantur. Completo sane triennii tempore eam tantummodo militiam consequantur, quae instituto antiquitus more defertur. Intra alterius autem triennii metas [x] altiorem quamcunque militiam seu potius dignitatem nullam penitus adipiscendi habeant facultatem etc. *Dat. V. Non. Iul. Constantinopoli, Theodosio A. XIV. et Maximo Coss.* (433.)

TIT. II. [y] DE TABULARIIS, LOGOGRAPHIS ET CENSUALIBUS [z].

1. *Impp. Constantius et Constans AA. ad* [a] *Catu-*

— c. 13, quae cum c. ult. h. t. concordat, coniungenda est cum c. 7 C. Th. de iis, quae administr. (VIII, 15). Commemoratur a Cuiacio in Comm. c. 11 C. Th. h. t. l. c. p. 501. Vid. c. 15 h. t., not. *m.* — c. 14. Cod. Iust. XII, 50, 6 omisso fine. Bas. VI, 35, 6. — c. 15 sec. Go. coniungenda est cum c. 2 Cod. Iust. de Off. mag. mil. (I, 29), sed tamen vid. c. 4 C. Th. eod. (I, 7), not. sup. Commemoratur a Cuiacio in Comm. c. 6 Cod. Iust. h. t. (XII, 50) l. c. p. 499. — c. 16. Cod. Iust. I, 51, 6. Bas. VI, 1, 65. Commemoratur a Cuiacio in Comm. c. 12 Cod. Iust. de Suscept. (X, 71) l. c. p. 830. — c. 17 coniungenda est cum c. 9 Cod. Iust. de Assessor. (I, 51). Commemoratur a Cuiacio in Comm. c. 11 Cod. Iust. h. t. l. c. p. 501. Vid. etiam c. 13 h. t., not. sup.

Tit. II. C. Th., codex Lugdunensis, Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. II.* Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—47, 49, Sich. Til. Aeg. L. R. U. *Tit. I.* (cum una tantum c., id c. 5), sed ap. Til. in indice rubricar. *Tit. II.* libri septimi. Similiter ap. Sich. in indice rubr. Vid. supra tit. I. h. libri, not. *b.* Cod. Iust. X, 69. — c. 1. Cod. Iust. X, 69, 1. Bas. LIV, 8, 1. Repetitur infra in c. 31 C. Th. de Decur. (XII, 1).

Go. *Cons.* [*]) Codex *Id AA.* c) *et* bis scriptum est in codice, ubi verba *et Syagrio cōs* infra versum posita sunt. d) Cum hac c. incipit pagina secunda folii LXXXIII. [*]) Aur. Lugd. *Nec.* e) Haec vox deest in Cod. Iust. f) Cod. Iust. *hoc.* g) Codex, Cui. 1 — Ri*. *hisdem.* h) Seqq. om. in Cod. Iust. Codex *Actuarius vero*, qui error frequens est. i) Ita codex et Go., etsi codex *XX. V*; rell. *XX.* s. *viginti.* k) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Niciae* Be. *Niceae.* Cod. Iust. *Iun. Niciae.* l) Codex *officiis*, sed corr. a librario puncto supra literam *s* posito. Paullo supra Cui. 2, 2* *magificentiae.* [*]) Cui. 1 — 2* sine ulla interpunctione. Go. — Ri*. *actuariis, sua pravitate, permixta freti* etc. Recte restituta est interpunctio a Be. m) Go. dubitat, utrum intelligenda sit c. 9 an c. 13 h. t. Videtur imperator non definite sed in universum loqui, utraque igitur lex significari et fortasse plures nostra aetate incognitae. n) Go. prob. Se. em. *quoquo.* Codex *quoq.*, h. e. *quoque*, quod tamen vix ferri potest. Paullo infra Go. *vindicanda*, mendose. o) Cum subscriptione h. c. incipit fol. LXXXIV. codicis. p) Aur. Lugd. Ri. Ri*. mendose *XVI.* [*]) Codex, Ri*. *Lybiae.* q) Cod. Iust. *Nemo de domesticis ducum vel comitum militarium officiis eorum connumeratus post — eandem rursum — decem librarum auri.* r) Ita optime codex, Go. et Cod. Iust.; rell. om. *quis.* s) Cod. Iust. *quoque eius coërcendo.* t) Cod. Iust. *temeraris*, sed nonn. codd. *temerare* et Schf. Hal. ut nos. Praeterea in nonn. codd. et edd. est *consenserit* pro *concesserit.* u) Cod. Iust. *VIII.* et om. *Constantinopoli.* v) Cod. Iust. om. *V. C.* x) Cui. 1 — Lugd. *metas* * *altiorem.* Codicem habere *metastiorem*, iam Go. annotavit. Voluit igitur Cuiacius asterisco illo indicare, hic, haud scio an festinatione librarii, aliquid in codice excidisse, etsi prima specie nullum ibi sit lacunae indicium; et revera tam aptum est supplementum Cuiacii, ut praeter syllabam *al* nihil desideretur.

y) Hinc incipit pag. secunda folii LXXXIV. codicis. z) Codd. *locografis*, *logografis*, ut codex Lugdunensis,

linum[b] *Pf. P.* Nullus[c] omnino ex tabulariis vel scribis vel decurionibus *) eorumque[d] filiis in quocunque officio militet[e], sed ex omnibus officiis, nec non et si intra nostrum palatium militent[f], necdum impleto quinquennio, reperti et retracti protinus curiis[g] officiisque municipalibus[h] reddantur. *Dat. VIII. Kal. Iul. Lauriaco*[i], *Marcellino et Probino*[k] *Coss.* (341.)

2. *Impp.* *) *Valentinianus et Valens AA. ad Artemium Vicarium Hispaniarum.* Si qui tabulariorum necessitate perfuncti vel adspirare coeperint ad curias vel vocari, non prius eos ordo suscipiat, quam fideliter dederint administratarum[l] suo tempore chartularum apud acta rationem. *Dat. Kal. Ian. Treviris*[m], *Valentiniano et Valente III. AA. Coss.* (370.)

3. *Imppp.* *) *Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Neoterio*[n] *Pf. P.* Comperimus, aliquantos relictis muneribus curiarum scribas, sed et logographos[o] civitatum in nomen irrepsisse militiae: his retractus[p] legem hanc tulimus, ne quis ex hoc hominum numero paria audeat usurpare. Hoc admodum sufficiente numero militiae supplementis, qui ex vagis veteranorumque filiis vacantibusque potuerit fida pervestigatione compleri. *Dat. IV. Non. Febr. Thessalonica*[q], *Gratiano A. V. et Theodosio A. I. Coss.* (380.)

4. *Iidem AAA.*[r] Quicunque decurionum sponte se censuali ministerio manciparit, conditionem habeat, quam ipse delegit[s], depositurus sui ordinis penitus dignitatem, si eum necessitas quaestioni subdendum[t] invenerit. *Dat. XV. Kal. Oct. Constantinopoli, Richomere et Clearcho Coss.* (384.)

5. [u] *Impp. Arcadius et Honorius*[v] *AA. Hadriano*[x] *Pf. P.* Generali lege sancimus, ut, sive solidis provinciis sive singulis civitatibus[y] necessarii fuerint tabularii[z], liberi homines ordinentur, neque ulli deinceps ad hoc officium[a] patescat aditus, qui sit obnoxius servituti[b]; sed et si quis[c] dominorum servum suum sive colonum chartas publicas[d] agere permiserit, (consensum enim, non ignorantiam[e] volumus obligari) ipsum *) quidem, in quantum interfuerit publicae utilitati, pro ratiociniis[f], quae servo sive colono agente tractata sunt, obnoxium

— c. 4. Cod. Iust. X, 69, 2. — c. 5. C. Th., codex Lugdunensis, Cui. 1 — Be. c. 5. Br. Al. eiusque codd., Sich. Til. c. 1, h. e. *un.* Integra cum interpr. exstat in Br. Al. codd. 6 — 10, 12 — 14, 16 — 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 45 — 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26; solus textus om. in codd. 27 — 29, 32 — 34, 36 — 40, 42 — 44; sola interpr. in cod. 15. Cod. Iust. X, 69, 3.

Cui. 1 — Ri*. aut *olografis* s. *olographis*, ut codd. 6, 7, 20, 21; cod. 23 *hologographis.* Sich. Til. *De t. holographis, id est censualibus scribis.* 40, 43, 44 *De t. l. id est cens. et scriptis*, sed plerique codd. et inter eos 6, 7 *De t. l. et c. id est scribis*; alii *De t. et c. id est censualibus* aut *id est scribis censualibus.* Epitome Guelpherbytana sec. Ri. *De t. holographis et censualibus id est et scribis* (potius *sacribis*). Cod. Iust. *De t., scribis, l. et c.* Vv. *id est scribis* desumpta sunt ex interpretatione titulorum in nonnullis Breviarii Al. codicibus servata, de qua exponam in editione Breviarii, quam paro. a) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Imp. Constantius A. ad*; sed Be. suadente Go. ex c. 31 C. Th. de Decurionibus (XII, 1) recte pleniorem scripturam restituit, quam etiam Cuiacius in c. 1 Cod. Iust. cit. rep., ubi vulgo habetur *Imp. Alexander A.*, male et impr. Ri. b) Codex, edd. praeter Go. *Catullinum.* Be. cj. *PPf.* sive *Vicar. U.* c) Cod. Iust. *Nulli*, sed Cui. *Nullus.* *) Go.: „Est qui reponit *decurialibus.*" d) Cod. Iust. *scribis vel logographis eorumque.* e) Cod. Iust. *militent*, sed Cui. *militet.* f) Cod. Iust. *etiamsi — militant.* g) Hoc v. deest in Cod. Iust. h) Cod. Iust. *officiis munic.* i) Codex *Lauriacco.* Cui. 1 — Ri*. Cod. Iust. *Lauriaco.* Be. *Lauriaci.* k) Rep. *Probiano.* Vid. supra V, 14, 2, not. *l.* *) Ri. Ri*. *Imp.* l) Codex *administratorum.* m) Hoc v. om. est ap. Be., err.; codex *triū.* Cui. 1 — Ri*. *Triu.* s. *Triv.* *) Asr. Lugd. *Impp.* Go. *Gratianus et Valent.* n) Go. in Chron. h. a. *Neotherio.* o) Codex, Cui. 1 — Ri*. *logografos.* p) Go. em. *retractis*; putat enim v. *retractus* huic aetati non convenire et melius legi *retractis* propter seqq. Vid. c. 1 h. t. et c. 11 C. Th. de Div. off. (VIII, 7). q) Go. et codex *Thessalonica*; rell. *Thessalonicae.* r) Codex *Id AAA. Quicumq.* Cuiacius in c. 2 Cod. Iust. h. t. (X, 69) l. c. p. 326, ubi vulgo *Imp. Gordianus A.* mendose scriptum est, inscriptionem proximae c. 3 C. Th. h. t. restituit, haud scio an propter habitum inscriptionis in codice Lugd.; sed impr. Go. Cui. 1 — Ri*. *Idem AA.* Be. *Iidem AA.* *., quod vere quidem factum est, nam magistratum, ad quem c. missa est, deesse apparet, tamen non consentit cum codice, in quo nullum est indicium lacunae. Error autem non librario codicis Lugd., sed primis Codicis Theodosiani scriptoribus sive constitutionariis tribuendus, quippe cum etiam in Codice Iust. magistratus desideretur, suppletus ille a Cui. ex c. 3 h. t. Go. Reinesius et Be. non antecedentis c. 3 h. t. imperatores, ad quos vv. *Iidem AA.* aut rectius *AAA.* referenda sunt, agnoscunt, sed reponi volunt *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA.* Occisus est enim Gratianus VIII. Kal. Sept. anni 383. Reinesius denique add. *Cynegio Pr. P.* s) Cod. Iust. *mancipaverit — elegerit*, sed Cui. ut nos *delegit.* t) Cod. Iust. *quaestionis subeundae*, sed Cui. ut C. Th. u) Cum hac c. incipit folium LXXXV. codicis. v) Sich. Til. *Arcad. et Theod.* ex codice 21. Ita etiam aut *Theud.* pro *Theod.* 6 — 8, 19 et alii. Sich in m. *Gratianus et Honorius* et ita etiam codd. 28, 40, impr. Ri. Nonn. codd. *Archadius.* x) Plerique codd. *adriano* (ita etiam Sich.) et om. nonn. sigium dignitatis. 24 *Triano.* 34 *ad Alariano.* 15 *adriano p̄posito.* y) 19, 20 add. *si.* z) Sich. Til. *tabellarii.* In m. cod. 15 annot. *Tabularii qui rationes publicas tractant*, ex interpr. a) *officium* abest ap. Go., err. Go. em. *patescat* pro *pateat.* Mox nonn. codd. mendose *auditus.* b) 19, 20 *servitutis.* c) 20 *sedetsaliquis*, pro *sed et si aliquis.* Nonn. codd. om. *sed*, alii et Til. *et.* d) 15 om. *suum* et *publicas.* e) Ita codd. Lugd. 9, 20, 21, Cod. Iust. Cui. 1 — Be.; 6, 7, 8, 10 — 12, 16 — 18 *consensu e. n. ignorantia*, impr. quidem Go., sed aeque bona sententia et non impr. Ri. Sich. Til. *consensum e. n. ignorantiā*, quod etsi ferri potest, unde tamen id fluxerit, nescio. In exemplo meo editionis Til. ab antiqua manu em. *ignorantiam.* Ceterum 20 *ei* pro *enim.* Go. mendose om. *obligari.* *) Notandum est subito hic a particula *ut* (*sancimus, ut — ordinentur — patescat*) pergi ad constructionem accusativi cum infinitivo. f) 15 om. *in.* Idem *interfuerint — utilitatis rationi.*

attineri[g], servum autem competentibus affectum[h] verberibus fisco addici[i]. In praeteritum quoque decernimus, cura[k] dominorum praecavari eos, qui ratiocinia tractaverint, quorum interfuit*) ab initio providere, ne publicis actibus[l] privata servitia immiscerentur, ut[m] temporis sui quisque rationem[n] positus in quaestione[o] depromat. *Dat. VIII.*[p] *Kal. April. Mediolano*[q], *Vincentio*[r] *et Fravitta*[s] *Coss.* (401.[t])

INTERPRETATIO. *Sive in solida provincia sive per singulas civitates tabularii fuerint*[u] *ordinati, hoc est, qui rationes publicas tractant, ingenui a provincialibus ordinentur: coloni vel*[v] *servi ad hoc officium nullatenus admittantur, quia quibus fides publica committenda est, tales eligi debebunt*[x], *de quibus querela esse non possit. Quod si dominus colonum vel*[y] *servum suum tabularium esse consenserit*[z], *pro consensu dominus hac mulcta feriatur, ut quicquid**) *colonus ille vel servus detrimenti*[a] *admiserit, hoc dominus sine mora restituat: colonus ille vel servus verberatus fisci viribus addicatur.*

TIT. III. DE PRIVILEGIIS APPARITORUM MAGISTERIAE POTESTATIS[b].

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Arthemium*[c] *Correctorem*[d]. *Post alia:*[e] Qui sese in officiis magistrorum equitum ac peditum militasse ac[f] militare monstraverint, ab omni nominationis iniuria*) excusentur[g]. Eligendi autem erunt susceptores e diversis officiis, etiam ex largitionalibus civitatum, qui utique extra palatium degunt. *Dat. XIII. Kal. Oct. Aquileia. Acc. XV. Kal. Nov. Salerni*[h], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

TIT. IV. DE COHORTALIBUS, PRINCIPIBUS, CORNICULARIIS ET[i] PRIMIPILARIBUS[k].

1. *Imp. Constantinus*[l] *A. ad Constantium Pf. P.*[m] Quoniam iniquissimus tyrannus[n] constituit, ut, qui ex cohortali militia honestam missionem et vacationem rerum suarum meruerint, civilibus officiis et curiae necessitatibus inserviant, placet, hac lege cessante, eos, qui cohortali militia completis XX[o] stipendiis discesserint, ad nulla deinceps civilia munera vel curiae devocari. Quam rem et circa officiales praesidum observari conveniet. *Dat. IV. Kal. Maii Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss.*[p] (315.)

2. *Idem A.*[q] *edicto suo ad Afros.* Stationariis primipilarium, quorum manifesta sunt loca[r], coram man-

Tit. III. Cod. Iust. XII, 55. — c. 1. Cod. Iust. XII, 55, 1. Commemoratur a Cuiacio in Comm. c. 2 Cod. Iust. de Privil. eor., qui in s. pal. mil. (XII, 29) l. c. p. 466. Sec. Go. coniungenda est cum c. 9 (olim 2) C. Th. de Off. rect. prov. (I, 16), c. 6 C. Th. de Privil. eor. (VI, 35), c. 21 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5). Indigitatur haec lex in c. 6 C. Th. de Suscept. (XII, 6).

Tit. IV. Cod. Iust. XII, 58. — c. 2. Cod. Iust. XII, 58, 1 mut. Bas. LVI, 17, 1.

Etiam Cod. Iust. vulgo *utilitatis*, etsi nonn. libri mss. cum C. Th. congruunt. Rectius *utilitati*. *Interesse* hic pro *immiscere*. Vid. paullo infra *ne publicis actibus — immiscerentur*. g) 20 *deteneri*. Cod. Iust. *detineri*, sed Cui. *attineri*. h) 12 *effectum*. 15 om. *affectum*. i) Nonn. codd. *adici*. k) 20 *In praeterito — cura*, sed v. *cura* supra scrib. corř. 12 *discernimus*. *) Cod. Iust. *addici*. *Dominorum enim interfuit* et des. intermedia vv. l) 20 *providentiae ne p. actionibus*. m) Nonn. codd. *et*. 15 et Cod. Iust. om. *ut — depromat*. n) Nonn. codd. *in ratione* aut *quisquis in ratione*. 20 *ratione*. o) 8, 19, 20 *inquisitione*. 21 *quaestionem*. p) 13 *VII*. 15 *IX*. 19 *III*. L. R. U. ap. Canc. *VI*., in cod. S. Gall. *VII*., sed in cod. Pip. ut nos. q) Ita plerique codd.; edd. *Med.* aut *Mediol.*; Cod. Iust. *Mediolani*. 40 et Sich. in m. *Cōstātinop*. r) Nonn. codd. *Vicencio*. s) Ita nonn. codd. Cod. Iust. et Til. Plerique codd., etiam Lugdunensis, Cui. 1 — Lugd. Go. — Ri°. *Fravito*. Cui. 2, 2° *Fravita*. 28, 36, 40, Sich. *Fabritio* s. *Fabricio*; alii codd. *Fabrito*, *Fraudo*, *Frausto*, *Frauto*. t) Go. mendose 40. u) Hoc v. deest in cod. 6; 21 om. *ord.*, sed add. in m. v) Multi codd. Sich. Cui. 1 — Lugd. *aut*. x) Edidi ex codd. 6, 7, 14, 20, 21, multis aliis, Sich. Cui. 1 — Lugd. *debebunt* pro *debent*, quod est in Cui. 2 — Ri°. y) Multi codd. *aut*. z) Propter seqq. vv. *pro consensu* et ex ipsa lege, deinde auctoritate plurimorum codd., etiam 6, 7, et prob. Go. Ri. recepi *consenserit*, etsi *concesserit*, quod Sich. Cui. 1 — Ri°. habent, aeque bonam sententiam praebet. 20 *constituerit*. *) 21 *feriatur quicquid*, sed in m. ut nos. a) *detrimenti* deest ap. Sich., sed restituitur in m. 20 hic mutilus erat, nam deerant vv. *detrimenti — vel servus*, quae tamen recentior manus ad finem folii ita adscripsit: *detrimentū amiserit hoc* etc. Mox 21 in m. *iuribus* pro *viribus*.

b) Cod. Iust. *De apparitoribus magistrorum militum et privilegiis eorum*. Cum hoc titulo incipit pagina secunda folii LXXXV. codicis. c) Vid. c. 9 C. Th. de Off. rect. prov. (I, 16), not. *d*. Codex, edd. *Artemium*. d) Leges 9 et 6 citt. cum hac c. coniungendae *carissime nobis*, et facile *correctorem* nasci poterat ex compendio *car. n.* Go. Arthemium correctorem Lucaniae et Brittiorum fuisse putat, etsi is in c. 2 Cod. Iust. de Cond. in publ. horr. (X, 26) appellatur Praeses. In re dubia offendit omissa dignitas in c. 21 cit. et in c. 6, 7 C. Th. de Poenis (IX, 40). e) *Post alia* om. in Cod. Iust. f) Vv. *militasse ac* des. in Cod. Iust. *) Codex *iniuriae exc.* g) Sqq. om. in Cod. Iust. h) Est haec subscriptio plenior legibus cum h. c. iungendis; in iis enim des. vv. *Acc. — Salerni*. Ceterum Aur. Lugd. *Cons.*

i) Cod. Iust. *ac*. k) Vid. Vat. Fr. §. 141, 143. Cod. Iust. *Primipilariis*, sed Cui. *Primipilaribus*. l) Aur. Lugd. *Constantius*, mendose. m) Ita cum vulgo (h. e. Ri.; ita etiam Ri°.); sed codex *PP.* s. *PPO*. Cui. 1, 2, 2° *PPō*.; Go. *PP. O.* et Aur. Lugd. *ppō*., quae compendia ad idem redeunt et praefectum praetorio significant. Vid. supra VII, 13, 9 et VII, 14, 1. n) Utrum Maxentius, de quo agit c. un. C. Th. de Ingenuis, qui temp. tyr. serv. (V, 6) anno 314 data, intelligendus sit, an Licinius Go. dubitat, sed in commentario, prob. Gluckio l. c. T. XXXI. p. 427, Licinium accipiendum esse putat, qui anno superiore in praelio Cibalensi debellatus sit. Certe de constitutione aliqua deperdita sermo est. Ceterum codex *niquissime*, sed corr. *iniquissime*. o) Go. ed. ex MS. *XXV*. Cui. 1 — 2° *viginti*, impr. Go.; sed codex *XX.ti stipendiis*. p) Aur. Lugd. *Cons.* Cum numero *IV Kal.* incipit fol. LXXXVI. codicis. q) Cod. Iust., quia est prima tituli lex, *Imp. Constantinus*. r) Go. om. *lucra*, apte. Altera Go. cj. est *loca curarum* pro *loca, coram*. Si v.

statutum est, ut, si extra modum aliquid extorserint, sciant[r], se capite puniendos; praeterea ne carcerem habeant, neve quis personam pro manifesto crimine apud se habeat in custodia, neve quis amplius quam duos agasones[s] ex provincia secum habeat, vel de Numidia sibi adiungat, neve[t] ex aliis provinciis agasonem habeat, vel qui alicuius[u] iam stationarii minister fuit*). *PP. VI. Id. Maii*[v] *Karthagine*[x], *Constantino A. IV. et Licinio VI. Coss.*[y] (315.)

3. *Idem A. ad Bithynos.* Primipilaribus post emeritam militiam perfectissimatus, vel ducenae vel centenae vel egregiatus dari dignitas potest. *Dat. XII. Kal. Aug. Gallicano et Basso Coss.**) (317.)

4. *Imp. Constantius*[z] *A. Antonio Duci Mesopotamiae.* Iuxta suggestionem vicarii*) Mesopotamiae de his, qui officia praesidalia[a] deserentes ad sacramenta militiae adspirasse noscuntur, iteranda statuti[b] desideratur auctoritas; ideoque etiam nunc[c] iubemus, ut, retentis his[d], qui veteranorum seu militum filii esse noscuntur, ceteros gravitas tua officiis propriis restituere non moretur etc. *Dat. IV. Non. Febr. Limenio et Catulino*[e] *Coss.* (349.)

5. *Idem A.*[f] *ad viros clarissimos Pf. P.*[g] *Post alia:* Beneficiarios in eodem obsequio perseverare volumus etc. *Dat. prid. Non. Maii*[h] *Constantino*[i] *A. VII. et Constante Caes. II. Coss.* (354.)

6. *Idem A.*[k] *ad Taurum Pf. P.*[l] Primipilaribus, qui ad pascendos milites solenniter ad limitem destinantur*), gravia sustinentibus detrimenta hoc modo credidimus consulendum[m], ut duces, qui multa vis extorquere firmantur, nomine munerum vel sportulae nihil amplius percipiant, quam percipiebant a[n] patre nostro[o] perennis memoriae regente rem publicam, ita ut species a primipilaribus ipsa praestetur, nec in nummum aurumve dirigatur, ne super immensitate pretiorum necessitas conquerendi exsurgat. Hac igitur remota iniuria[p] idonei mittantur, qui, ex more susceptis omnibus alimoniis militaribus, easdem pervehere contendant, actis apud rectorem provinciae conficiendis, per quae designabitur, quantus specierum modus in usum alimoniae militaris a primipilaribus praebeatur, et quid ob munera ducibus mittenda vel sportulam, cuius habet notitiam officium praesidale. *Dat. epistola praefecto, cui haec sacra fuerat antelata, XI. Kal. Iun. Mediolani, Datiano et Cereale Coss.**) (358.)

7. *Idem A.*[q] *ad Taurum Pf. P.* Beneficiarii vel officiales rationalis[r], si exhibitione cursus seu primipili necessitate neglecta, interversa etiam ratione fiscali ad ecclesias putaverint transeundum, curialium retrahantur exemplo[s]. Si vero obnoxii ratiociniis vel necessitatibus non sint, sub notione iudicum, officiis consentientibus, si id probabilis vitae studium postularit[t], transferantur, nec cessionem metuant facultatum. Quod si clandestinis artibus putaverint irrependum, ad curialium similitudinem[u] duas concedant liberis, aut, si proles defuerit, propinquis e propria substantia portiones, tertiam sibi-

— c. 3 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Caesarianis (X, 7), c. 1 C. Th. de Murileg. (X, 20) et c. 5 C. Th. de Decur. (XII, 1). Commemoratur a Cuiacio in Comm. c. 1 Cod. Iust. de Exact. trib. (X, 19) l. c. p. 253. Ceterum h. c. in Aur. Lugd. err. appellatur *IIII.* — c. 4 coniungenda est cum c. 6 C. Th. de Fil. milit. app. (VII, 22). — c. 5 sec. Go. coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Agent. in reb. (VI, 27) et c. 4, 5, 6 C. Th. de Divers. off. (VIII, 7), etsi die inter se discrepantibus. — c. 6 commemoratur in Comm. Cuiacii ad c. 3 Cod. Iust. h. t. (XII, 58) l. c. p. 511. — c. 7. Cod. Iust. I, 3, 4. Commemoratur in Comm. Cuiacii ad c. 8 Cod. Iust. de Canone largit. tit. (X, 23) l. c. p. 261. Coniungenda est cum c. 49 C. Th. de Decur. (XII, 1).

loca recte se habet, significat *stationes, limites.* s) Codex *agason ex provincia.* t) Codex *nve*, addita litera *e* supra *n.* Paullo post Ri*. mendose *provincias.* u) Edd. *alicui.* Go. em. *alicuius*, recte. Codex habet *alicui* | *iam.* Minus probanda est altera Go. cj., qua *stationario* preponit pro *stationarii.* *) In Cod. Iust. haec c. hunc in modum deformata est: *Omnes stationarii neque superexactionem audeant, neque carcerem habeant, neve quis personam, licet pro manifesto crimine — custodia, sciens quod si quid tale fuerit commissum, capite puniendus est.* v) Codex et edd. ante Be. *Mai.* x) Edd. ante Be. *Kartag.* Cod. Iust. *Carthag.* y) Go. perperam om. *IV.* ante *Coss.* Aur. Lugd. mendose *Cons.* et ita etiam in sq. lege. *) Go. in Chron. p. XIII. ad hanc legem et illas, quas supra dixi cum hac c. cohaerere, annotat: „Vel *Licinio* hae leges tribuendae, qui Bithynia potiebatur: vel ad alios Coss. referendae esse, et forte, *ad Gallicanum et Symmachum*, id est, ad A. D. 330." Si hoc est, add. *Constantinopoli.* Vid. Vat. Fr. §. 248. z) Be. auct. Go. scribi vult *Impp. Constantius et Constans AA.*, sed iam Go. annotat, plurimas esse huius anni (adde: et aliorum annorum) constitutiones, quae soli Constantio tribuantur. Vid. supra I, 5, 4, not. *e* et c. 5 h. t., not. *f.* *) Codex *vicaria.* a) Go. *praesidialia.* b) Huius legis sive statuti nullam alibi esse mentionem, Go. dicit. c) Ita recte codex, Go. — Ri*.; rell. *etiamnum.* d) Hoc v. in codice supra versum a librario additum est. e) Vid. c. 1 C. Th. de Iurisd. (II, 1), not. *o.* Codex, edd. *Catullino.* f) Go. scribi vult *Iidem AA.*, Constantius scilicet et Constans. Vid. c. 4 h. t., not. *z.* g) Vid. c. 1 h. t., not. *m.* h) Aur. Lugd. *Maii.* Rell. *Mai.* i) Go. et Be. in not. em. *Constantio A. VII. et Constante C. III.* Aur. Lugd. *Constanse.* k) Go. em. *Imp. Constantius A. et Iulianus C.* Sed vid. supra c. 6 C. Th. de Off. praef. praet. (I, 5), not. *n.* l) Vid. c. 1 h. t., not. *m.* *) Hec usque h. c. vv. leguntur in Cuiacii Comm. l. c. p. 511. m) In v. *ut* incipit secunda pagina folii LXXXVI. codicis. In ima pag. est numerus quatern. XLIII. n) Haec praepositio abundat sec. Go. et Be., etsi est in codice. o) Go. em. *nostro* et ita habet codex. Edd. *nostrae.* p) Codex *conquirendi.* Ibidem *immensitate* et *inuria*, sed haec menda em. a librario. *) Go. *Cons.* De v. *sacra* vid. Iuretum ad Symmachum IV, 54. q) Go. em. *Imp. Constantius A. et Iulianus C.* et ita edid. Herm. in Cod. Iust., recte. Vid. infra c. 49 de Decurion. cit. (XII, 1). r) Codex *rationales*, sed em. *rationalis.* In Cod. Iust. om. *Beneficiarii vel.* Vv. *Beneficiarii — rationales — neglecta* proferuntur ap. Cuiacium l. c. s) Cod. Iust. *ad clericatus honorem putaverint transeundum, ad priorem conditionem retrahantur* et om. *exemplo.* t) Cod. Iust. *si pr. v. st. id postulaverit.* u) In Cod. Iust. om. *ad cur. simil.*

mat retentari[v]; sin vero propinquorum necessitudo defuerit, geminae portiones[x] officiis, in quibus militant, relinquantur, portione tertia tantummodo retentata*). *Dat. IV. Kal. Sept. Tauro et Florentio Coss.* (361.)

8. *Impp.*[y] *Valentinianus et Valens AA. ad Mamertinum Pf. P. Post alia*: Qui in proconsulum, consularium, correctorum vel praesidum[z] officiis ita stipendia merentur, ut rei publicae partes pro virili-captusperui[a] laborum procurent, si cursui veredorum obnoxii vel pastui primipili militiam clariorem aditu obstricti itineris[b] occupaverint, ita infulas affectati honoris amittent[c], ut necessitatem vetustae procurationis agnoscant. Liberi vero eorum si ab ineunte aevo alterius gradus sacramenta meruerint, paternae necessitatis conditione non alias fatigentur, quam si adhuc eos loci, quamquam altioris, tamen eius modi docebitur retinere mensuram[d], ut parva contumelia dignitatis paterni muneris subdantur impensis. §. 1. Et quoad huius modi homines in his provinciis militabunt, quos aut primipili pastus aut necessitas veredariae non adigat functionis[e], XXV eos stipendia a nexu curialis nominationis absolvant; liberis eorum ea conditione obnoxiis municipum complexui relinquendis, si militiae[f] detrectaverint voluntatem. Subscribendarii vero, tabularii, diurnarii, logographi[g], censuales, si et censu[h] opulenti erunt, et exercitatione quantulacunque[i] eruditionis, post emensum munus ea conditione curiis aggregentur, si, cum in officiis essent viliorihus, nulla*) eos suppliciorum macula turpaverit. §. 2. Et quoniam infinitum est, virilim cuncta complecti, hoc quasi generale conclusio legis amplectitur, ut quicunque alii sine defensione praedictorum privilegiorum in quibuslibet urbibus, oppidis, municipiis reperiantur, pro captu virium[k] et mediocritate censuum curialia officia suae sortis agnoscant etc. *Dat. III.*[l] *Id. Maii Hadrianopoli, divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

9. *Iidem AA. ad Probum Pf. P.*[m] Secundum divi Iuliani statuta[n] sportula duci in quinquaginta libris[o] argenti non ab uno primipilari, sed ab universis pariter inferatur, nihilque amplius duces sportulae solemnis praetexto[p] conentur exsculpere. *Dat. VIII. Kal. April. Treviris*[q], *Valentiniano et Valente*[r] *AA. Coss.* (365.)

10. *Iidem AA. ad Dracontium Vicarium Africae.* Principes seu[s] cornicularios stationes, quae personis suis merito deferuntur, non aliis vendere, sed ipsos potissimum[t] his administratiunculis perfrui[u] iubemus. Quod si post pastum primipili de his putaverint suadendum, non alteri quam adiutoribus suis, et tamen his ipsis, qui numquam eius modi*) stationes egisse doceantur, habeant li-

— c. 8 coniungenda est cum c. 18 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5) et c. 58 C. Th. de Decur. (XII, 1) et sec. Go. cum c. 5 C. Th. de Re mil. (VII, 1). Vid. c. 5 cit., not. sup. et not. *s*. Praeterea Go. annotat: „Forte ea *lex* 2. *Cod. Iust. de apparitor. Magistr. mil.* quae sine die et Consule est.“ Commemoratur h. c. in Comm. Cuiacii ad tit. Cod. Iust. de Tabulariis (X, 69) l. c. p. 326. — c. 10 fortasse coniungenda est cum c. 5 C. Th. de Off. vic. (I, 15). Vid. infra not. *v*.

v) Cod. Iust. *retineant*. x) Aur. Lugd. *portionis*, mendose. *) Cod. Iust. *retenta*. y) Aur. Lugd. *Imp.* Cum inscr. h. c. incipit fol. LXXXVII. codicis. z) Codex *praedum*, sed em. *praesidum*. a) Codex *captusperui | laborum*. Edd. *captu spernui*. Locus impeditus. Videtur, si non totus versus, aliquid certe excidisse, fortasse literae *gili* post *pervi*. Legendum igitur esse censeo *pro virili captu sibi pervigili labore procurent*. Scriptum enim erat fortasse in libro, unde noster codex depictus est, *S. pervigili labor.*, quae compendia librarius male intellexerit. Similiter dicitur in c. 6 C. Th. de Suariis (XIV, 4): *Porcinarii — cum pervigilem laborem populi Romani commodis exhibeant.* Val. sec. Be. cj. *strenuus*, quod non quadrat in h. l. Potius Val. cj. *strenui*, speciosa cj., quae etiam a Go. memoratur. Praeterea Go. annot.: „*Spernui laborum*, si vera est lectio, fuerint qui labores spernant. Quae vox alibi non occurrit: sed vox, *spernax*.“ Confecit quis, ut literam *S* servaret, *pro virili captu sive pro* (*p* i. e. *per*, *p* i. e. *pro*) *vi laborum* aut etiam *pro virili captu sive periti laborum* etc. b) Hoc est sec. Go. *interdicti itineris*. Go. prob. *obstructi itineris*, non male. Ceterum codex *iteneris*, sed corr. a librario. c) Cui. 1 *admittet*, rell. *admittet* s. *admittent*. Go. et Reinesius em. *amittent* et ita habet codex. d) Go. em. *mensura*, sed nulla est idonea mutandi causa. Ceterum ap. Go. *et parva* pro *ut parva*. e) Aur. Lugd. *adigat. functionis*. Mox eaedem edd. *stipenpendia*. f) Codex *militae*, mendose. Cui. 2, 2* *detractaverint*. g) Edd. ante Be. et codex *logografi*. h) Aur. Lugd. *sensu*, err. typ. i) Be. cj. *quantulaecunque*, quo facile caremus. *) Aur. Lugd. *perperam nullas*. k) Hinc incipit pagina secunda folii LXXXVII. codicis l) Go. mendose *Dat. II.* m) Quaeritur, ad quem annum haec lex referenda sit. Go. quidem in Chron. h. a. p. LXXXIII. eam tribuit anno 368 aut 370, huic soli anno in notis h. c.; sed obstat, quod tunc haec c. recentior fit c. 10 h. t. contra rationem Codicis Theodosiani, neque c. 10 in alium annum transferri potest, quippe cum post annum 367 nulla ad Dracontium Vicarium Africae constitutio data sit, neque in C. Th., neque in Cod. Iust. (vid. etiam c. 10 h. t., not. sup.). Contra, si codicis scriptura tenetur, offendit id quod Valentinianus his consulibus non fuit Treviris; *Dat.* autem pro *Redd.* positum esse, quod Be. placet in Serie praef. praet. (Ius civ. Antei. p. 1405, not. *c*) hac de causa certo dici non potest, quia de Probi hoc tempore praefectura Galliarum non constat, etsi aliquando praefectus Galliarum fuisse dicitur in inscriptione apud Gruterum CCCCL. a Go. in Comm. ad c. 1 C. Th. Ne damna provinc. (XI, 11) et in Prosopogr. prolata; sed tamen ego hanc sententiam veram esse puto. Nihil mutandum est. Mecum etiam Relandus consentit l. c. p. 414. n) Hanc Iuliani legem deesse, Go. meminit. o) Edd. *libras*. Be. in notis em. *libris*, recte, nam in codice scriptum est in :L: ta lib. p) Ita codex, edd. ante Be., qui ex err. Cui. 2, 2* ed. *praetextu*. Utrumque recte. Iniuste igitur notavit Be. vulgatam scripturam. q) Codex *Triß.*, edd. *Triu.* praeter Ri*. qui *Triv.* et Be. qui *Trev.* r) Go. em. *III.* (ita recte ed. Ri., nam Go. in not. h. c. male habet *II.*), id est 370, sed tum in inscr. addendum est *et Gratianus A.* Vid. supra not. *m*. s) Go. in notis: *Et*. t) Codex *potissimus*. Cui. 1 *potissimu*. u) Codex mendose *perfui*.

bertatem licentiamque vendendi. *Dat. III.*[v] *Kal. April. Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

11. *Iidem AA.*[x] *Festo Consulari Syriae.* Solita cohortalibus Syriae privilegia, quae a divo Diocletiano porrecta sunt atque concessa *), nos quoque porreximus, ac iubemus, eos non ad sollicitudinem bastagae[y], non ad functionem naviculariam devocandos, non invitos curialibus coetibus adscribendos, verum peracto labore militiae, pastus[yy] primipili competenti sedulitate functione transacta, praerogativam his recusationis offerimus. *Dat. VI. Non. Oct. Valentiniano et Valente AA.* *) *Coss.* (365.)

12. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Probum Pf. P. Post alia:*[z] Officia rectorum provinciarum tuae magnificentiae literis volumus admoneri, ut susceptos in officio[a] proprio vel probatos, cohortium nomine[b] legionumve privilegiis aestiment[c] inserendos. *Dat. XVI. Kal. Iun.*[d] *Modesto et Arintheo Coss.*[e] (372.)

13. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Severum Pf. P.*[f] Primipilarium liberos sacramentis atque militiae[g], quae eorum maioribus fuerat, elapsos[h] ad ultima quidem apparitionis et eandem necessitatem minime devocamus, variis[i] tamen, quas tempus[k] efflagitat, iuvare rem publicam statuimus expensis. *Dat. III.*[l] *Non. April. Mediolano, Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

14. *Iidem AAA.*[m] *ad Proculum Comitem Orientis.* Qui relicto principatus *) officio, quod gerebat, ad senatoriae dignitatis nomen ambiit, propriae redditus militiae, plumbatis coercendus est. *Dat. prid. Non. Iul. Constantinopoli*[n], *Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

15. *Iidem*[o] *AAA. ad Neoterium*[p] *Pf. P.* Si apparitor diffugerit[q] criminosus, edictum, quo revocari possit, adiecta conditione legibus[r] subsequatur; cui nisi fuerit satisfactum, merito in latitantem a iudice pro qualitate peccati sententia proferetur: veniam enim[s] talibus nos promittimus non daturos[t], ut saltem huius modi oraculi sanctione perterriti, cum de indulgentia desperare coeperint, aut scelera nulla committant, aut noverint crimina nec fugae latebris, nec indulgentiis relaxanda.

— c. 11. Cod. Iust. XII, 58, 3. — c. 12. Cod. Iust. XII, 58, 4. Sec. Go. coniungenda est cum c. 78 C. Th. de Decur. (XII, 1). De codice 1 vid. infra annot. *d.* — c. 13 sec. Go. coniungenda est cum c. 6 C. Th. de Desert. (VII, 18). Sed vid. not. *l.* — c. 15. Cod. Iust. XII, 58, 6 mut. fin. Commemoratur a Cui. in Comm. c. 18 Cod. Iust. h. t. l. c. p. 506.

*) Aur. Lugd. nescio unde *huiusmodi.* v) c. 5 C. Th. de Off. vic. (I, 15) *VIII. Kal. Febr.*, neque dubito, quin facili mutatione utroque loco scribendum sit aut *Dat. VIII. Kal. Febr. Med.* aut *Dat. III. Kal. April. Med.* Fateor tamen hanc cj. non recipiendam esse, etsi non raro subscr. in cod. 5* mendose scriptae sunt. x) Cod. Iust. *Imppp. Valent. Valens et Grat. AAA.*, quod si verum, tum sec. Go. et Be. in subscr. *II. Coss.* (368.) rep. debet; recte, nam Festus Consularis Syriae demum inde ab anno 368 invenitur. *) Huius const. nullam usquam esse mentionem, Go. annotat. y) Codex, Cui. 1 — Ri*. *vastagae.* Sed etiam Go. in not. et Reinesius *bastagae.* Ceterum Go. annotat: „Neque tamen hic *bastagiu* reponendum, quod putavit vir doctus." yy) Reinesius prop. *gestus*, i. e. *gestationis* vel *militiae pastus et p.* *) Vid. not. *x* antec. z) Cod. Iust. *Iidem AA. et Gratianus A. Probo PP.* et om. *Post alia.* a) Hinc incipit folium LXXXVIII. codicis. b) Ita codex, Cui. 1 — Ri*. Cod. Iust. Go. em. *nomini*, quod Be. fortasse recte rec. c) Codex *legionūvevtlegiis estiment.* Cod. Iust. *vel legionum pr. existiment*; sed Cuiacius habet *aestiment.* Graeci interpretati sunt *et legionum*, prob. Cui. d) Cum subscriptione h. c. incipit folium XVII. (palimpsesti Taurinensis XXI.) a Peyrono inventum (cod. 1), quod desinit in c. 22 h. t.; c. 78 C. Th. de Decur. cit. *Dat. XVII. Kal. Iun. Patavione.* Go. igitur in alterutra lege diem mutari vult. Sed etiam cod. 1 habet *XVI*, quare dies mutandus est in c. 78 cit. De loco, qui in cod. 1, ut in codice Lugd. deest, vid. infra c. 78 cit. et Go. in Chron. h. a. pag. XCII. e) Aur. Lugd. *Cons.* f) Rep. *Pf. U.*, etsi etiam codex 1 tuetur vulgatam scripturam qui tamen *Severo ppo.* Vid. supra VI, 6, c. un., not. *a.* g) In codice Lugd. inter lit. v. *milisi* et *ae* est spatium dimidii versus, sed integra oratione. Fecit enim librarius hanc lacunam propter malam membranae conditionem. h) Cod. Lugd. *elabsus.* i) Cod. Lugd. Cui. 1 — Ri*. *auriis*, mendose et impr. W. Cui. 1 in m. *auxariis*, sed in Corr. em. *aurariis.* Hoc habent etiam in m. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*, cj. Go. et rec. Be., sed non ex libro aliquo ms., ut Be. videtur, fluxisse arbitror. An *variis*? Hanc meam cj. confirmat codex 1, cuius scriptura prob. P. Pu. Nihilosecius vero W. praetulit Cuiacii cj., dicens, nimis amplae significationis esse verbum *variis*, et *variis* a librario scriptum esse literis inversis, cum iam fuisset lectio depravata *auriis*, ne nihili verbum scriberet. Sed quamquam dicitur *auraria pensio*, *auraria functio*, tamen non video, quid hic sibi velint *aurariae expensae.* *Variis* explicatur per vv. *quas tempus efflagitat.* Volunt igitur imperatores, rem publicam a primipilarium liberis variis, id est secundum opportunitatem temporis definiendis expensis iuvari. k) Go. in notis: *Hoc.* l) Si, quod Go. existimat, haec c. cum c. 6 C. Th. de Desert. (VII, 18) coniungenda est, huius, non c. 6 dies mutandus est, quia c. 6 *Romae* (non *Mediolani*) *proposita* (non *data*) est *IV. Non. April.*, ergo iam aliquot tempus ante data fuerit necesse est. Sed nihil mutandum esse, docet cod. 1, qui in hoc numero non differt; qua de caussa hae constitutiones non sunt coniungendae. m) Ita codd. 1 et Lugd. et edd.; Be. addi vult *et Arcad. A.* Vid. sq. not. *o.* *) Codex Lugd. *principalitus.* n) *Constantinopoli* om. in cod. 1. o) Ita etiam cod. 1. Reinesius et Be. scribi volunt *Imppp. Valent. Th. et Arc.*, sed Cod. Iust. conveniens cum C. Th. habet *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius*, qui sunt supra apud nos nominati in c. 13 h. t. p) Cod. Lugd. Cui. 1 — Lugd. Ri. Ri*. *ad Neotherium.* Cod. Iust. *Neotherio.* q) Cod. Iust. *defugerit.* r) Codex 1 *condicione ne legibus.* P. deesse videtur *conditio*, quam formula *ne legibus* expressam fuisse putat. W. cj. *ni legibus*, sc. morem gerat. Videtur enim W. aliquid deesse. Sed nihil deest, modo *legibus* referatur ad vv. *adiecta conditione.* *Ne* ortum est ex geminatione ultimae syllabae v. *conditione.* Consentit nobiscum Go. explicans v. *legibus* per *secundum leges*; dissentit in eo, quod vult *condicione comminationis* vel *condemnationis.* Cum C. Th. congruit Cod. Iust. s) Seqq. in Cod. Iust. hunc in modum mutata sunt: *talibus non permittimus, nec indulgentiis crimina sublevamus.* t) Cod. Lugd. *da-*

Dat. prid. Id. Iun. Mediolano, Arcadio A. I.[u] *et Bautone Coss.* (385.)

16. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Tatiano Pf. P.* Ordinariorum iudicum apparitores, qui vel speculatorum vel ordinariorum attigerint gradum, nullo annorum[v] numero, nulla stipendiorum contemplatione laxentur prius, quam[x] primipili pastum digesta ratione[y] compleverint. Quod si ante debitum locum qui huic functioni habetur[z] obnoxius vel aegri corporis labem vel defessae senectutis extrema ad impetrandam quietem crediderit praetendenda, non prius otio condonetur, quam[a] omne, quod primipilo debetur, expenderit. §. 1. Eos etiam, qui pro sceleribus suis soluto[b] militiae cingulo addicuntur infamiae, ne integro peculio sub hac occasione laetentur, ita condignae ultioni*) volumus subiacere, ut functioni quoque, quae extrema[c] militiae debebatur[d], nihil ex eorum facultatibus subtrahatur. *Dat. III. Non. Maii Mediolano, Timasio et Promoto Coss.* (389.)

17. *Iidem AAA. Cynegio*[e] *Pf. P. per Orientem.* Cum ante placuisset*); ut a primipilaribus secundum dispositionem divi Gratiani[f] species horreis erogandae comitatensibus militibus ex more deferrentur, limitaneis vero pretia darentur, nunc placuit, ut aurum ad officium illustris per Illyricum praefecturae cum certa*) taxatione, id est pro octoginta libris laridae carnis, pro octogenis etiam libris olei, et pro duodenis modiis[g] salis singuli solidi perferantur. *Dat. V. Kal. Iul. Timasio et Promoto Coss.* (389.)

18. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA. Rufino Pf. P.*[h] Ex his, qui de numero comitianorum vel ex[i] apparitione culminis vestri consulari officio deputati[k] sunt, nullus ambiendi et transfugiendi in alterius militiae ordinem[kk] habeat facultatem*). *Dat. III. Kal. Iun.*[l] *Heracleae*[m], *Arcadio A. III. et Honorio II. AA. Coss.* (394.)

19. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Euthymio**) *Vicario Asiae.* In[n] speciebus primipilaribus adaerandis[o] eadem pretiorum taxatio[p] servetur, quae in venalibus publicis poterit reperiri[q]. Is enim, qui excedere praecepta nostra tentaverit, severa iudicis sententia coercebitur. *Dat. V. Kal. Mart. Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

20. *Iidem AA. et Theodosius A. Anthemio Pf. P.* [r]Quicunque ad[s] chartas vel[t] tabulas vel quodcunque aliud ministerium cohortalis optaverit[u], non ante accedere permittatur, nisi eius nomen matriculis receptum primitus fuerit; poena proposita his, qui contra statuta coelestia crediderint suscipiendos aliquos, aut quodlibet eis officium iniungendum[v], et attinendis his[x] nihilo minus in officio, qui, etiam post haec praecepta, meditatione[y] quadam futurae fraudis clam[z] for-

— c. 16. Cod. Iust. XII, 58, 7. Coniungenda est cum c. 17 C. Th. de Haeret. (XVI, 5). — c. 17 sec. Go. fugitiva est et ponenda in tit. de Erogatione mil. ann. (VII, 4). — c. 18 coniungenda est cum c. un. C. Th. de Off. Com. Or. (I, 13), c. 139 C. Th. de Decur. (XII, 1) et c. 12 C. Th. de Scenicis (XV, 7). Vid. infra not. *l.* — c. 19. Cod. Iust. XII, 58, 8 om. fine. Go. melius posita fuisse videtur h. c. in tit. de Erogat. milit. annon. (VII, 4). — c. 20. Cod. Iust. XII, 58, 10 princ. rec. Coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Maternis bon. (VIII, 18).

turus et paullo infra *indulgentiam — crimenaec*, sed corr. a librario *nec*. Mox Go. *huiuscemodi*. u) Numerus deest in cod. 1. v) Codex 1 et Go. *annonarum*, impr. W. Cum v. *nullo* incipit pagina secunda folii LXXXVIII. codicis Lugd. x) Edd. ante Be. *priusquam*. y) Codex 1 *patum deges .. ratione*, mendose. z) Ita codex 1 et Cod. Iust.; codex Lugd. et Cui. 1 — Be. *habeatur*. a) Sic plane codex 1 cum Cod. Iust., prob. W. Recte igitur Be. auct. Go. ex Cod. Iust. reposuit v. *quam*, quod deest in cod. Lugd. et in edd. Cui. 1 — Ri*. Ceterum cod. 1 *quamom.equod*. Supra codex Lugd. *praetendanda*. b) Go., etsi *soluto*, quam scripturam codex 1 confirmat, teneri posse dicit, non male em. *soluti*, ex codice, ut praetendit, Iust. Vid. c. 8, 22, 23 h. t., c. 9 C. Th. de Exsec. (VIII, 8), c. 11 C. Th. de Indulg. crim. (IX, 38), not. z et c. 14 C. Th. de Decur. (XII, 1). *) Cod. Iust. add. *eos*. c) Cod. Iust. *extremae*. d) Cod. Iust. *debetur*, impr. Go. e) Go. in Chron. h. a. pag. CXXX. reponi vult aut *Tatiano* aut alios consules. Similiter sentic in notis h. c., ubi vero contra indolem C. Th. hanc c. anno 386 tribuit, qua re antiquior fit proxima c. 16 h. t. Codex 1 *Epinecio*, prob. P., qui annotat: „*Epinecius* ex hac una lege innotescit.“ Contra W. monet: „*Equidem licet Zosimi lib. IV. c. 45 aliorumque testimoniis compertum habeam Cynegium iam anno ante, suo ipsius Consulatu, esse defunctum, nihil tamen ausim decernere; quum videam et Epinecii nomen esse ἅπαξ λεγόμενον, et emendandas similiter esse inscriptiones L. 23. C. Th. de susceptor.* (XII, 6) *et L. 5. C. Th. trib. in ips. spec.* (XI, 2).“ *) Videtur esse sec. Go. Theodosii lex, quae nunc non superest. f) Hanc Gratiani constitutionem non haberi, iam Go. vidit. *) Cod. Lugd. *deferentur — aut aurum — erta taxatione*, sed corr. *ut* et *certa*. g) Cod. Lugd. Cui. 1 — Lugd. *modis*. h) Be. annotat: „Inscriptio quidem solum Rufini profert nomen, data tamen ad omnes Pff. Pr. videtur.“ Ego aliter sentio propter reliquas leges cum hac c. coniungendas. i) *ex* deest in codice 1. Ceterum codex Lugd. paullo ante *qui demero*, sed em. a librario. k) Go. mendose *deputari*. kk) Go. om. *alterius* et pro *ordinem* male habet *ordidinem*. *) Aur. Lugd. *facultatatem*, err. l) c. un. C. Th. de Off. Com. Or. cit. *Ian.* et c. 12 C. Th. de Scen. cit. *Iul.* Videtur autem in omnibus his legibus legendum esse *Iun.*, licet in c. 12 etiam cod. 1 habeat *Iul.* m) Cod. Lugd. Cui. 1 — Ri*. *Heracliae*. Ita etiam cod. 5 in c. un. cit.; c. 139 C. Th. de Decur. cit. *Constantinopoli*, male. *) Cod. Lugd. *Eutymio*. n) *in* om. in Cod. Iust. o) Aur. Lugd. *aederandis*, err. typ. p) Hinc incipit folium LXXXIX. codicis Lugd. q) Seqq. des. in Cod. Iust. r) Go. annotat: „Scatet autem haec lex passim συγχύσεσι et ἐλλειψεσι.“ Iam multo emendatior edita est ope codicis 1. Vid. infra not. *z*, *b*, *d*. s) *ad* deest in Cod. Iust.; sed repon. ap. Cui. t) Cod. 1 add. *ad*. u) Go. annotat: „*An optare ad ministerium* hic, pro ambire ad ministerium? Nihil tale: σύγχυσις tantum hic est (ut *tota leg.*) *optaverit accedere non ante permittatur*“, i. e. v. *accedere* in utroque membro repetendum est. v) Seqq. des. in Cod. Iust. x) Go. om. *his*. y) Cui. 1 *praecepta meditatione, quadam*, male. z) Ita cod. 1,

tamis ita eorum ordinum actibus interfuerunt, ut obtentu[a] non dati militiae nominis, liberum sibi, cum id expedisset[b], praecogitarent abscessum. De[c] his sane, qui huius modi*) artibus antehac usi[d] evitanda officia rescriptorum impetratione crediderint*), id statuimus, ut rescriptis, quae ad tuae sublimitatis iudicium emittuntur, nullis praeterea ad alios iudices elicitis, eos uti patiamur; vel, si obreptio aliqua fuerit impetrata[e], a nullo alio iudice suscipiantur. *Dat. XVI.*[f] *Kal. April. Constantinopoli*[g], *DD. NN. Honorio VII.*[h] *et Theodosio iterum AA. Coss.* (407.)

21. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio Pf. P.* Polychronio[i], qui ex primipilaribus in memorialium[k] scrinia irrepsit, conditioni propriae restituto, generali lege decernimus, omnes, qui ex huius modi conditione palatinis*) semet indecenter inseruerunt obsequiis, omissis[l] assignari natalibus, atque omnes, quorum interest huius rei sollicitudo, observare, ne quis desertis[m] adsuetis officiis ad palatina unquam sacramenta adspiret. *Dat. prid. Non. April. Constantinopoli, Varane*[n] *V. C. Cos.* (410.)

22. *Iidem AA. Seleuco Pf. P.* Quicumque post militiam provincialis officii, vel certe adhuc militans ad maius privilegium militiae ditatus spoliis provincialium properavit, absolutus sacramento eius militiae, originario solo atque status suis[o] reddatur[p] obsequiis. Neque iisdem[q] in futurum nulla[r] attentandi*) maioris splendoris officii atque sacramenti potestas sit. *Dat. prid. Kal. Mart. Ravenna, DD. NN. Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.* (412.)

23. *Iidem AA. Euchario Proconsuli Africae.* Quia plurimi consuetam proconsularem ceterorumque iudicum[s] fugientes militiam diversis palatinis seu illustrium potestatum officiis se sociasse dicuntur, decernimus, omnes, absolutos cingulo militiae, ad propriam functionem reduci. In futurum sane praecipimus, ut, si quis comprehensus ad militiam palatinam adspirare aliquibus indiciis[t] approbetur, in aeternum mancipatui vel susceptioni socictur, non ante ex eius officii conversatione removendus, quam vitae finis huius modi sententia eundem potuerit liberare. *Dat. prid. Kal. Mart. Ravenna, Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.* (412.)

24. *Iidem AA. Probo Comiti S. L.* Quisquis in officio palatino apparitor, vel exutus eodem munere ex proconsulari officio vel ordinarii iudicis potuerit reperiri, sublatis militiae privilegiis functioni propriae regionique reddatur. *Dat. prid. Kal. Mart. Ravenna; DD. NN. Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.* (412.)

25. *Iidem AA. Liberio Pf. P.* Quicunque ex diversis officiis[u] omnium moderatorum officiales contra vetitum altioris[v] militiae gradum indebite obtinuisse noscuntur, in propria revocentur officia. Universos igitur apparitores[x], quos extra conscientiam tuam vel stipendiorum meritum claruerit ad militiam convolasse, praecipimus revocari, similique praeceptione diversorum iudicum officiales antiquae militiae restitui etc. *Dat. VI. Kal. Dec. Ravenna, Honorio*[y] *IX. et Theodosio V. AA. Coss.* (412.)

26. [z]*Iidem AA. Anthemio Pf. P.* Si quis e grege cohortalinorum urgente criminis insectatione stipendiis fuerit exemptus, aut otio traditus quietis artibus immoretur, aut, si ad pristina sacramenta precum miseratione meruerit repedare, indultum nostrae maiestatis

---

— c. 22. Vid. c. 9 C. Th. de Curiosis (VI, 29) et c. 23 h. t., not. sup. — c. 23 coniungenda est cum c. 9 C. Th. de Curiosis (VI, 29), c. 32 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1), c. 19, 20 et 21 C. Th. de Exaction. (XI, 7), c. 31 C. Th. de Suscepter. (XII, 6). Putat etiam Go. cum hac lege cohaerere c. 22 et 24 h. t.; hae autem leges eodem quidem die et de eadem re, sed ad alios magistratus datae sunt. — c. 24. Vid. c. 23 h. t., not. sup. — c. 25 coniungenda est cum c. 170 C. Th. de Decur. (XII, 1) et c. 2 C. Th. de Collegiatis (XIV, 7). Vid. c. 170 cit. — c. 26. Cod. Iust. XII, 58, 11 om. fin. Eodem die data est c. 9 C. Th. de Contrah. empt. (III, 1).

---

optime et probb. P. W. pro *olim*, quod est in Cui. 1 — Be. Codicis Lugd. scriptura non multum discrepat ab illa codicis 1; est enim in codice Lugd. scriptum *olam*, levi errore librarii in prima huius v. litera. Nititur ergo vulgata scriptura sola Cuiacii coniectura. a) Codex Lugd. *obtentau*, sed litera *a* deletur a librario puncto supra addito. b) Codex Lugd. et Cui. 1 — Be. *expedissent*. Hic Go. annotat: „ἑλληνισμός: *cum id expedissent*, neutro ID relativo ad superiora illa eorum Ordinum actibus. Nisi malit quis hic legere, *cum id expetissent*, quod non puto." Iam vero non indigemus his Go. coniecturis, cum, quae a nobis recepta est vera scriptura, suppeditetur a codice 1, recte eam probantibus P. W. P. tamen praeter necessitatem addit: „scilicet *sibi*." c) Codex Lugd. *he* aut *ne*. Est enim prima litera aliquantulum evanida. *) Go. mavult *cuiusmodi*, i. e. *quibuscumque*; nobis optima videtur esse script. vulgata. d) Hanc speciosam et P. W. probatam scripturam recepi ex codice 1. Codex Lugd. *antehac si*; edd. *antehac sibi*, male. *) Cod. Lugd. *crediderit*. e) In cod. Lugd. posita est litera *n* supra syll. *tra*. f) Aur. Lugd. mendose *XII*. g) *Constantinopoli* deest in cod. 1. h) Codex 1 *VIII*, recte impr. W. i) Codex Lugd. *Polycronio*. k) Ita codex Lugd. et sine dubio etiam cod. 1 et Be. auct. Go.; edd. ante Be. *memoralium*. *) Cod. Lugd. *patinis*. l) Codex 1 *omissi*, impr. W. m) Cum verbo *adsuetis* incipit secunda pagina folii LXXXIX. cod. Lugd. n) Vid. VI, 26, 15, not. *k*. Cod. Lugd. (sed em.) Aur. Lugd. Ri. Ri°. *Conss*. o) Ita cod. 1, Lugd. et edd.; Go. em. *sui*. Aptius est *sui* quam *suis*. p) Go. *redeatur*, mendose. In literis *reddat*.. desinit fol. XVII. cod. 1. q) Codex, Cui. 1 — Ri°. *hisdem*. r) Be. in not. rep. *ulla*. Go. annotat: „Duplex hoc abnutivum ferri potest, ut alibi non semel, vid. Gloss." (v. *Negativae*). Vid. supra VII, 8, 10, not. *o*. *) Ri°. *adtemptandi*. s) Aur. Lugd. *iudicium*, mendose. t) Ita codex, Cui. 1 — Go. Be.; Ri. Ri°. male *indiciis*; itaque non vulgo *iudiciis*, ut Be. affirmat. u) Hinc incipit fol. XC. codicis Lugd. v) Go. em. *alterius*; Be. nihil mutandum esse dicit, recte. Neque Go. improbatur *altioris*, cum afferat c. 22 h. t.: *ad maius privilegium militiae*. x) Aur. Lugd. *aparitores*. y) Go. *Honorio*, mendose. z) Cod. Iust. *Impp. Honor. et*

oraculum amplissimae tuae sedi offerat allegandum[a]. Sanctione hac edictis propositis divulgandum[b], ut provinciarum iudices sciant, si quas coelestes praescriptiones[c] super reddenda militia elicuerit provincialis apparitor, quas non ante praecelsa sedes[d] tua libravit*), auditionem huius legis intercessione depulsam**). *Dat. XIII. Kal. Mart. Constantinopoli, Honorio X. et Theodosio VI. AA. Coss.*[e] (415.)

27. *Iidem AA. Eustathio*[f] *Pf. P.* Pro singulis libris argenti, quas primipilares viris*) spectabilibus ducibus sportulae gratia praestant[g], quaterni solidi praebeantur, si non ipsi argentum offerre sua sponte maluerint. *Dat. XIII. Kal. Iul. Constantinopoli, Honorio XIII. et Theodosio X. AA. Coss.* (422.)

28. *Iidem AA. Asclepiodoto Pf. P.* Valentinianae[h] ceterarumque legum, quae diversa super temporibus usurpatae[i] militiae statuerunt, auctoritate cessante, haec praecepimus[k] observari: primum ut neque curialis, neque cohortalinus, neque curialis aut cohortalini filius conditione deserta ad*) aliam[l] audeat adspirare fortunam, cui maiorum suorum exempla praeiudicant. Dein, si quis memoratarum conditionum laqueis irretitus ad militiam armatam per subreptionem vel illicitum patrocinium transierit, et[m] id curia, ex qua tiro ortus est, per decennium[n] iugiter siluerit, ut is, qui in castris sine aliqua fortunae pristinae conventione incessanter stipendia meruerit designata[o], et strenue susceptis armis insudaverit, minime conveniatur ulterius, sed privilegia et praemia viri fortis exspectet etc. *Dat. XV. Kal. Iun. Constantinopoli, Asclepiodoto et Mariniano VV. CC. Coss.* (423.)

29. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio Pf. P.* Hi[p], quorum nomina excellentiae tuae suggestio comprehendit, omnesque, qui ex primipilaris[q] ex quacunque provincia quamlibet militiam[r] contra licitum praesumpserunt, etiamsi obtinuisse eam speciali annotatione nostrae indulgentiae videantur, spoliati cingulo ad priorem statum et conditionem pristinam revocentur, omni aditu cuiuslibet dignitatis ita huius modi conditioni praecluso, ut non solum impetratis iam beneficiis careant, verum etiam, si quid postmodum elicere tentaverint, id omne in irritum devocetur. Praeceptis enim vestris et publicis utilitatibus in perpetuum[s] debent esse subiecti, nec exsequendarum necessitatum munia declinare. [t] *Dat. VI. Id. Iul. Constantinopoli, Felice et Tauro Coss.*[u] (428.)

30. *Iidem AA. Isidoro Pf. P. Post alia: Eodem exemplo Eubulo Pf. P. Illyrici*[v]. Si cohortalis apparitor, aut obnoxius cohorti ad ullam posthac[x] adspiraverit dignitatem, spoliatus omnibus impetrati honoris insignibus ad statum pristinum revocetur; liberis etiam in tali eius conditione susceptis fortunae patriae mancipandis. §. 1. [y] Si qui vero cohortalis vel subiectus cohorti ullam ante hanc legem gessit militiam, aut coeptam dudum etiam nunc gerit, aut causidicinam in foro amplissimae praefecturae Orientis atque Illyrici vel urbano profitetur iudicio, in eodem iamdum pridem constitutionum sanctio observetur. §. 2. Post hanc vero legem si quis ex his[z] ausus fuerit ullam affectare militiam, nulla praescriptione temporis muniatur[a], sed ad conditionem propriam retrahatur, ne[b] ipse vel eius li-

— c. 28. Cod. Iust. XII, 58, 12, §. 2 prim. part. rec. In reliquis c. 12 Cod. Iust. cit. maximam partem desumpta est ex c. ult. h. t. Coniungenda est cum c. 14 C. Th. de Privilegiis eor., qui in sacro pal. mil. (VI, 35) et sec. Go. cum c. 184 C. Th. de Decur. (XII, 1). Vid. c. 14 cit., not. sup. Pars constitutionis Go. videtur fugitiva esse et collocanda sub tit. C. Th. de Decurionibus (XII, 1). Vid. not. *m.* — c. 30. Cod. Iust. XII, 58, 12, princ. et §. 1. Coniungenda est cum c. 187 et 188 C. Th. de Decur. (XII, 1) et sec. Go. cum c. 21 Cod. Iust. de Episc. (I, 3). Recte Go.; nam quamquam lex 21 ad alium magistratum, Thomam, data est, tamen ibi cum Be. reponendum est nomen Isidori, cum Thomas h. a. praefectus praetorio in fontibus iuris Romani non inveniatur et simile harum legum argumentum eundem fontem prodat. Vid. Herm. ad c. 21 cit. et infra c. 187 cit. Quod autem ad c. 188 cit. attinet, eam potius geminatam legem dicerem, quam coniungendam cum c. 30 h. t. Vid. infra not. *y.* Ceterum h. c. commemoratur a Cuiacio in Comm. c. 55 Cod. Iust. de Decur. (X, 31) l. c. p. 284.

Theod. et mox *ex.* a) Seqq. des. in Cod. Iust. b) Go. cj. *divulganda.* Be. putat, ante *Sanctionem* excidisse v. *quod.* Annotat enim: „fort. *quod sanct.* etc." quo facile caremus. Probabilior est Go. cj. c) Go. in notis: „Nil temere mutem, quamvis probabiliter quis reponat *rescriptiones*: id est rescripta." Be. em. *perscriptiones.* Hoc rectius quidem est, neque tamen recipiendum. Ceterum crebra est vv. *per* et *praescriptiones*, *perscriptae* et *praescriptae* in codd. confusio. Vid. c. 12 sq. tit., not. *o.* d) Codex Lugd. *sedis.* *) Ri*. mendose *liberavit.* **) Codex *depulsa.* e) Aur. Lugd. *Cons.* f) Cod. Lugd. *Eustatio*, sed em. a librario *Eustathio.* *) Go. cj. *primipilares Viri*, praeter necessitatem. Ceterum Aur. Lugd. *spectabilibs*, err. g) Codex Lugd. *praetans.* Mox Go. err. *paebeantur.* h) Vid. c. 16 C. Th. de Agent. in reb. (VI, 27), not. *v* et c. 6 C. Th. de Re mil. (VII, 1), not. *t.* Codex *ceterarsquae.* i) Hinc incipit pagina secunda folii XC. codicis Lugd. k) Be. in not. *praecipimus.* Loquitur imperator epistolari forma. *) Go. om. *ad* ante *aliam.* l) Hinc incipit §. 2 c. 12 Cod. Iust. cit.: *Sed nec ad aliam cohortalinus vel cohortalini filius audeat — praeiudicant.* m) Haec pars legis sec. Go. fugitiva est. Vid. not. super. n) Cui. 1, 2, 2* *decennium.* o) In codice add. *est*, err. p) Codex et edd. ante Be. *hii.* q) Cui. 1, 2, 2* *exprimipilariis.* r) Codex *militia.* s) Codex *pertuum*, sed corr. a librario *perpetuum.* t) Cum subscriptione h. c. incipit folium XCI. codicis Lugd. u) Vid. Zirardin. l. c. p. 437, not. v) In c. 187 C. Th. cit. et in Cod. Iust. des. vv. *Post alia — Illyrici* et in c. 188 vv. *Eodem — Illyrici*; sed in dicta c. 187 adiecta sunt post subscriptionem legis. Ceterum Cod. Iust. *Impp. Theodos. et Valent.* x) In Cod. Iust. om. *posthac.* Mox Cui. 1 *renocetur.* y) §. 1 deest in Cod. Iust.; haec autem simul cum §. 2 repetita est iisdem fere vv. infra c. 188 de Decur. cit., quae ita incipit: *Si quis decurio aut subiectus curiae ullam.* z) In Cod. Iust. post *mancipandis* ita pergitur: *Quod si quis ex his ausus fuerit.* a) In Cod. Iust. add. *praeter eam scilicet, quae ex triginta* (Contii liber ms. *quadraginta*) *annis colligitur.* b) Cod. Iust. *nec ipse* et ita

beri *) post talem ipsius statum procreati, quod cohorti**) debetur, valeant declinare[c]. *Dat. III. Non. April. Constantinopoli, Isidoro et Senatore*[d] *Coss.* (435.)

TIT. V. *) DE CURSU PUBLICO[e], ANGARIIS ET PARANGARIIS.[f]

1. *Imp. Constantinus A. ad Constantium*[g]. Si quis iter faciens bovem non cursui destinatum, sed aratris deditum duxerit abstrahendum, per stationarios[h] et eos, qui cursui publico praesunt, debito vigore correptus aut iudici, si praesto fuerit, offeratur, aut magistratibus municipalibus competenti censura tradatur, eorumque obsequio transmittatur; aut[i] si eius fuerit dignitatis, ut nequaquam in eum deceat tali vigore consurgere, super eius nomine ad nostram clementiam referatur. Qui enim explicaverit[k] mansionem, si forte boves non habuerit, immorari debet, donec fuerint exhibiti ab his, qui cursus publici curam egerunt[l], nec culturae terrae inservientes abstrahere. *Acc. XI. Kal. Febr. Caralis, Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss.* (315.)

2. *Idem A. ad Titianum*[m]. Quoniam plerique nodosis et validissimis fustibus inter ipsa currendi primordia animalia publica cogunt quicquid virium habent absumere, placet, ut omnino nullus in agitando fuste utatur, sed aut virga[n] aut certe flagro, cuius in cuspide infixus brevis aculeus pigrescentes artus innocuo titillo poterit admonere, non ut exigat tantum, quantum vires valere non possunt. Qui contra hanc fecerit sanctionem, promotus regradationis humilitate plectetur *), munifex poenam deportationis excipiat[o]. *Dat. prid. Id. Maii Sabino et Rufino Coss.* (316.)

3. [p] *Idem A. ad Acyndinum*[q] *Pf. P.*[r] Praesidibus et rationalibus ceterisque, quibus propterea res publicae[s] et annonas et alimenta pecoribus subministrant, usurpandi agminalis seu[t] paraveredi licentia[u] derogetur[v]. Quibus illud quoque licere non patimur, ne quid de provincialibus citra ordinem poscant[x], nisi hi tantum, quorum fides cognita est, cum usus necessitatis exegerit. Vestrae vero gravitatis *) ubi ratio exegerit, cursus publicus praesto est; quibus si a pu-

---

Tit. V. C. Th., codex Lugdunensis, Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. V.* Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, Sich. Til. Aeg. L. Il. U. *Tit. II.* (cum una tantum h. t. c., id est 59), sed ap. Til. in ind. rubric. est *Tit. III.* Similiter Sich. in ind. rubric. Vid. supra tit. I. huius libri, not. *b*. Cod. Iust. XII, 51. — c. 1 commemoratur a Cuiacio in Comm. c. 6 C. Th. de Dignit. (XII, 1) l. c. p. 420, ad tit. Cod. Iust. de Cursu publ. (XII, 51) l. c. p. 501 et in Observ. lib. IV. c. 20. — c. 2. Cod. Iust. XII, 51, 1 mut. Bas. LVII, 17, 1. Haec c. commemoratur a Cuiacio in Comm. ad c. 3 Cod. Iust. de Domest. (XII, 17) l. c. p. 441. — c. 3. Cod. Iust. XII, 51, 2 mut. Bas. LVII, 17, 2. Ap. Go. err. typ. appellatur c. *IV.*

---

etiam Be. in c. 188 cit., sed ne praeferendum est. *) Cod. Iust. *vel liberi eius.* **) c. 188 *patriae* pro *cohorti.* c) c. 188 cit. add. *etc.* Post *declinare* sequitur in Cod. Iust. §. 2 ex c. 28 h. t. desumpta (vid. supra not. *l*) et post hanc alia sententia his vv. expressa: *Sed etiam cunctos, qui diversarum rerum negotiationibus detinentur, trapezitas scilicet, vel gemmarum argentique vestiumve venditores, apothecarios etiam ceterosque institores aliarum mercium, quibuscumque ergasteriis adhaerentes, iubemus a provincialibus officiis removeri: ut omnis honor atque militia a contagione huiusmodi segregetur.* d) Vid. supra not. *v*. *) Cum hoc tit. incipit pag. secunda folii XCI. codicis Lugd. e) 16 *coangariis.* Sich. et Cod. Iust. *et angariis.* Ita etiam Sich. et Til. in indice titulorum. f) Nonn. codd. *perangariis,* in aliis om. *et parang.*, in aliis add. *hoc ē qui veredū praesumit.* Cod. Lugd. *Paranga* et supr. lin. add. *riis.* g) Go. et Be. in not. add. *Pf. P.*, recte. In Chron. h. a. Go. Praesidem Sardiniae accipit. h) Be. annotat: „recte Gfr. emendavit interpunctionem Cui. 1. Il., quae commata non habent, et alium plane sensum efficiunt.“ Uti nunc interpunctum est ante *st.*, erat iam in Aur. Lugd. i) Be. em. *at*, non male quidem, sed sine necessitate. Revocandam esse duxi priorum edd. interpunctionem; Be. enim interpunxit *transmittatur. Aut.* k) Codex *explecaverit.* Aur. Lugd. *qui. n. explic.* Go. em. *applicaverit* et diversas tentat vocis *explicaverit*, quae Reinesio quoque suspecta est, explicationes. Commendat etiam *appellere ad mansionem*, impr. Ri. in not. *f* ad c. 15 C. Th. h. t. Sed neque Ritteri explicatio admittenda est, qui *explicare mansionem* accipit pro digredi ab ordinaria cursus publici statione in aliam, ubi cursus publicus non stat, nisus vv. c. 2, §. 1 C. Th. de Curiosis (VI, 29): *licet in canalibus publicis haec necessitas explicetur,* quae tamen in hunc l. plane non quadrant. Explicare mansionem nihil aliud, ut videtur, significat, quam *pervenire ad mansionem*, *viae spatium aliquod confecisse* (Station zuruecklegen). Similiter Plin. Epist. VIII, 1: *iter commode explicui.* l) Go. Reines. apte em. *gerunt.* m) Dignitas deest et hic et in Cod. Iust., neque sec. Go. in C. Th. alia est Constantini lex, quae huic Titiano inscribatur. Be. eum Praef. praet. fuisse existimat. In Chron. Go. eum *Tatianum* appellat. Cod. Iust. *Imp. Constantinus A. Titiano.* n) Codex *viga*, sed apponitur *r* supra literam *g*. *) Vv. *promotus — plectetur* leguntur ap. Cui. in Comm. ad c. 3 Cod. Iust. cit. o) In Cod. Iust. haec c. ita se habet: *Equos, qui publico cursui deputati sunt, non lignis vel fustibus, seu flagellis tantummodo agitari decernimus: poena non defutura contra eum, qui aliter fecerit.* p) Hinc incipit fol. XCII. codicis Lugd. q) Cui. 1 — Ri*. *Acindinum.* Cod. Iust. *Acyndino.* Go. mavult hanc c. Constantio tribuere et referre ad annum 339. r) Be. annotat: „sed et ad reliquos PPf. P. scripta est.“ Qua ratione id contendat, non addit. s) Codex, Go. et Cod. Iust. *respublica*, et Cod. Iust. paullo infra convenienter cum hac scriptura *subministrat*, impr. tamen Cuiacio. Apud Go. singularis ortus esse videtur errore, nam pluralem huius legis lectionem esse, singularem Codicis Iust. definite dicit in comm. h. c. t) Vv. *agminalis seu* des. in Cod. Iust. u) V. *licentia* videtur ab editoribus ex Cod. Iust. desumptum esse, nam codex Lugdunensis habet *diligentia*, quod ex repetit. syllabae *di* facile poterat oriri. v) Hinc in Cod. Iust. ita pergitur: *Sed nec per aliam viam eundi quisquam habeat facultatem, nisi per quam cursus publicus stare dignoscitur: excepta videlicet tua sublissima sede, cui cursus publicus, et proficiscendi per eum licentia, et ubi ratio exegerit, praesto est.* x) Go. mendose *poscaut*; mox codex et edd. ante Be. *hii* et Aur. Lugd. *tatum.* *) Go. ej. *gravitati*; nisi quis cum Be. *gravitatis* re-

blico itinere aliqua militari via devertendum fuerit, ubi evectio non erit, publicis utemini agminalibus, sed modice et temperate[y] tantum ad usum proprium necessariis. Quae res si neglecta fuerit, vobis aestimationis vestrae notam incurrentibus, praesides periculum sustinebunt, cum super hac re exploratores iam missi sint. Quae enim[z] mala nostris provincialibus inferantur, conlici ex eo etiam potest, quod nostris itineribus, quos publica utilitas movet[zz], magna atque anxia dispositione vix vicenorum agminalium*) numerus subministrari queat. *PP. XV. Kal. Mart. Constantino A. VII. et Constantio C. Coss.* (326.)

4. *Idem A. Menandro*[a]. Certis nuntiis compertum est, quod plures veluti sibi ac necessitatibus propriis petitas angarias[b] taxato pretio distrahant. Quamvis itaque raro posthac et non nisi merentibus evectiones praebendae sint, omnes tamen, qui ubique sunt cursus publici observatione destricti[bb], inquirant, si quis in hoc genere criminis possit intercipi, ut emptor et venditor in insulam relegetur; illis etiam[c], qui observare iussi sunt, pro dissimulatione vel negligentia idem supplicium luituris[d]. §. 1. Non improbum tamen est, si is, qui angarialem habet copiam, ad tutelam vitae[e] vel laborem adeundum[f] itineris pro solatio sibi quendam sociaverit. Namque hoc factum meretur veniam, nec latere poterit explorantes[g]; illud poena superius dicta plectendum est. Super qua re proconsules, rectores provinciarum[h], praefectos vehiculorum atque omnes, qui cursui publico praesunt, admoneri conveniet. *Dat. X. Kal. Iul. Constantino*[hh] *A. VII. et Constantio C. Coss.* (326.)

5. *Idem*[i] *A. ad Musonianum Pf. P.* Iam dudum nostrae clementiae iussa[k] exsistunt, ut rectoribus provinciarum evectionum faciendarum copia denegetur, quoniam cursui publico magna infertur pernicies, si haec licentia latius panderetur[l]. Ideoque hoc ipsum repetimus, quod ante placuerat, ac iubemus, eos auctoritatis tuae literis commoneri, ut iussis parere festinent. *Dat. VIII.*[m] *Kal. Aug. Constantio*[n] *A. VII. et Constantio C.*[o] *Coss.*[p] (354.)

6. *Idem A.*[q] *Magno Agenti vicariam praefecturam*[r]. Hoc interdicto prohibemus, ne quis agminales ac[s] paraveredos aestimet postulandos[t]; in eos enim, qui hoc temere praesumpserint, vindicari acrius oportebit, iussione nostra cunctis provincialibus intimata. *Dat. Kal. Aug. Constantino*[u] *A. VII. et Constantio*[v] *C. Coss.*[x] (354.)

7. *Imp. Constantius*[y] *A. Olybrio Proconsuli Africae.* Paraveredorum exactio patrimonia multorum evertit et pavit avaritiam nonnullorum. Ideoque praelata iussione nostra provinciarum rectores excellentia tua commoneat*), ut exceptis agentibus in rebus, qui ad movendum[z] militem mitti[a] consuerunt, quisquis alius paraveredum exegerit, non ei cedat impune, sed nec[b] illi, qui dederit. *Dat. III. Non. Aug. Antiochiae, Constantio*) A. VII. et Constantio C.*[c] *Coss.* (354.)

— c. 4 sec. Go. concordat cum c. 41 h. t. — c. 7 commemoratur a Cuiacio in Comm. ad c. 1 Cod. Iust. Ut armorum (XI, 46) l. c. p. 375. In hac c. incipit fol. XVIII. codicis 1, totius palimpsesti fol. XXII. Vid. infra not. *b.*

ferri vult ad v. *ratio.* Cod. Iust. suadet Go. cj. y) Codex *temporate*, sed corr. *temperate* et infra *conici*, ut Cui. 1, 2 — Ri*. z) In codice hic locus ita scriptus est: *enim potest* (additum autem supra vers. v. *mala*) *quod nostris | itinerib. provincialib.*, quae tamen a librario delentur, exceptis vv. *enim mala* et *nostris provincialib.* Apparet a libr. nonn. vv. ex sq. versu huc retracta esse. zz) Leg. *quae p. u. movet.* Codex *moves.* Edd. *monet.* *) Codex *magminalium*, sed deleta est a libr. litera *m* in syll. *mag.* a) Codex Lugd. *Id A. MenandroCertis* etc. Deest igitur dignitas Menandri. Om. ea etiam in omnibus C. Th. legibus ad Menandrum datis. Vid. supra IV, 12, 2 et 3, infra XI, 27, 2 et XV, 1, 2, quare inter viros doctos de dignitate Menandri disceptatur. Vid. supra IV, 12, 2, not. *a.* b) Go. — Ri*. *petitas, angarias*, male. bb) Reinesius cj. *districti.* c) Hic incipit pag. secunda folii XCII. codicis Lugd. d) Codex *luiturias*, mendose. e) Go. cj. *viae*, prob. Bondam in Animadv. crit. ad loca quaedam i. civ. depravata (Oelrichs, Thes. nov. Dissertt. iurid. Vol. II. T. II. p. 221). Speciosa est Go. cj., sed nescio an recipienda. f) Go. annotat: „Forte *adimendum*: Sed nil temere muto." Bondam l. c. cj. *obeundum.* Nihil mutandum est. g) Codex *explorante*, sed appon. *s* supra *e.* h) Go. annotat: „Ita locus hic interpungendus. Nam error est viri docti qui *Provinciarum Praefectus*, pro Rectoribus hic somniat: Imo *Praefecti vehiculorum* hic alii sunt." hh) Reinesius corr. *Constantio.* i) Sec. Go. et Be. hic et in sq. c. inscr. est *Imp. Constantius.* Erroris caussam iam saepe indicavimus. Mirum autem est, quod in c. 7 imperatoris nomen pleno scribitur, cum ex ratione Codicis Th. ibi ponendum fuisset *Id. A.* k) Hae Constantii constitutiones non habentur. Vid. Go. in not. l) Sec. Go. loco *pandatur.* m) Codex *III*, sed ponitur *V* supra *III.* n) Codex *Constantino*; Go. mendose *Constantinop.*, rell. edd. *Const.* Leg. *Constantio.* o) Be. et huic et sqq. duabus constt. recte vult addi *III.* p) Aur. Lugd. *Cons.* et hic et in sq. c. q) Vid. supra not. *i.* r) Be. ann.: *urbanam* scil. s) V. *ac* Go. accipit pro *vel.* t) Mendose Be. *postulando in eos enim.* u) Be. om. *Constantio.* Vid. supr. not. *n.* v) Vid. supr. not. *o.* Ap. Go. om. *C.* x) Vid. supr. not. *p.* Go. — Ri*. om. annum. Vid. not. *c* sq. y) Male Be. *Constantinus*; codex et edd. ante Be. *Constantius.* Ceterum vid. supr. not. *i.* *) Go. mendose *commoveat.* z) Aur. Lugd. *monendum*, err. typ., etsi hoc vult Reinesius. a) Hinc incipit fol. XCIII. codicis Lugd. b) Hinc incipit fol. XVIII. codicis 1, quod desinit in vv. *amputari oportere decernimus quem maxi* c. 16 h. t. *) Aur. Lugd. *Constantino.* c) Go., quem etiam vide in Chron. h. a. p. LII. annotat: „Huius loci (Antiochiae) adscriptio suadet, hanc *leg.* non tribuendam A. 354. quo Constantius vel in Galliis, vel in Italia fuit: verum potius ad A. D. 342 referendam: arg. subscriptionis *legis* 33, 34 *inf. de Decurionib.* (XII, 1) l. 6 inf. quorum appellat. (XI, 36) et sic ad Consulatum *Constantii et Constantis* 2." Hanc ob caussam videtur Go. annum huius c. omisisse. Neque vero potui eruere, cur idem fecerit in antec. c., in qua loci nulla fit mentio. Be. contra Go. recte monet: „Impp.

8. *Idem A.*[d] *et Iulianus C. ad Taurum Pf. P.* Evectiones ab omnibus postulentur, quaecumque conspicui fuerint dignitate; non enim debet esse unquam[e] efficax usurpatio, quae possit animalibus publici[f] cursus inferre perniciem. Quod si *) quis putaverit[g] resistendum, et sine evectione iter facere detegitur*), ubi repertus fuerit, eundem iussimus detineri, ac de eius nomine ad prudentiam tuam et ad Musonium, clarissimum virum, comitem et magistrum officiorum referri. §. 1. Statuimus rhedae[h] mille pondo tantummodo superponi, birotae[i] ducenta, veredo triginta; non enim ampliora onera perpeti videntur. §. 2. Octo mulae[k] iungantur ad rhedam aestivo videlicet tempore, hiemali decem; birotis trinas[l] sufficere iudicavimus. Atque haec cuncta regionibus praestitutos curare praecepimus, poena eis proposita*). *Dat. VIII. Kal. Iul.*[m] *Mediolano, Constantio A. IX.*[n] *et Iuliano Caes. II. Coss.* (357.)

9. *Idem A. et C.*[o] *ad Taurum Pf. P.* Miranda sublimitas tua nullos evectioni dies addendos esse cognoscat, nec passim rhedarum tractorias vel evectiones birotûm[p] faciat. §. 1. Et agentibus in rebus a tua sublimitate[q] tribui[r] vel fieri evectionem vetamus; sufficere namque posse confidimus, quae iisdem[s] a nobis vel magistris officiorum, comitatus nostri iussis necessaria habita ratione praebentur. *Dat. VIII. Id. Dec.*[t] *Mediolano, Constantio A. IX. et Iuliano Caes. II.*[u] *Coss.* (357.)

10. *Idem A. et C*[v] *ad Flavianum Proconsulem*[x] *Africae.* Nulli de cetero subiunctorio privato animalia publica praebeantur; nec rei huius modi[y] facultas mulionibus[z] relinquatur, sed penitus conquiescat. *Dat. VI. Kal. Nov. Sirmio*[a], *post consulatum*[b] *Constantii*[c] *A. IX. et Iuliani Caes. II.* (358.)

11. *Idem A. Elpidio*[d] *Pf. P.* Ne qua posthac legio amplius[e] quam duas angarias, et hoc eorum, si[f] qui aegri sunt, causa usurpare conetur, cum ad destinata proficiscitur; ita tamen, ut pro singulis angariis bina tantum boum paria consequantur[g]. Si qui post hanc legem amplius moverit, in maximam se reprehensionem sciat esse venturum. *Dat. XVI.*[h] *Kal. Dec. indictione IV.*[i] (360.)

12. *Imp. Iulianus A.*[k] *ad Mamertinum*[l] *Pf. P.* Quoniam cursum publicum[m] fatigavit quorundam immoderata praesumptio et evectionum frequentia, quas vicaria potestas et praesidum atque consularium officia prorogare non desinunt, curam ac sollicitudinem huius rei nos*) subire compulsi, faciendarum evectionum licentiam[n] cunctis abduximus. Exceptis igitur vobis nulli

— c. 8. Cod. Iust. XII, 51, 3 mut. Bas. LVII, 17, 3. H. c. commemoratur in Comm. Cuiacii ad c. 1 Cod. Iust. de Tractoriis (XII, 52) l. c. p. 507.

Constantio et Constanti, iisque III. et II. Coss. hanc const. male tribuit Gfr. quod et Olyb. proc. Afr. mentio satis indicat." Olybrius enim ann. 353, 354 proconsul Africae fuit et c. 7 post c. 6 quoad aetatem data fuerit necesse est. Sine dubio *Dat.* pro *Redd.* scriptum est. Ceterum vid. supr. not. *o* antec. d) Ita cod. 1, probb. P. W.; recte igitur Go. addi voluerat vv. *et Iulianus C.*, quae des. in cod. Lugd. et in edd.; Cod. Iust. *Imp. Constantius* (Cui. *Constantinus*) *A. Tauro PP.* e) Cod. Lugd. *cumquam*, mendose. f) Cod. Lugd. *publicis*, sed corr. a libr. *publici*. *) Cod. Iust. *Evectiones ab o. p. et tam iudices, quam custodes publici cursus minime transire patiantur antequam seriem evectionis aspexerint. Quod si.* g) Edd. add. *esse* (*putaverit esse resistendum*), pro quo v. in cod. Lugd. add. *se*. Utrumque om. in cod. 1 et in Cod. Iust., quos secutus sum. *) In Cod. Iust. add. *vel ultra tempus quod evectioni insertum est, publico cursu uti conatus sit.* h) Ita interpungunt Go. et Be.; rell. edd. male *referri statuimus, redae.* i) Cod. Lugd. *birote*. Cod. 1 *biroti*. Dicitur et *birota* et *birotum*. k) Ri. Ri*. mendose *multae*, impr. Be. Ad hunc err. referenda est nota P., qui ex cod. 1 leg. esse putat *octo mulae*. l) Cod. Lugd. *trina* et mox *praetitutos*. *) Cod. Iust. *ibidem iubemus retineri: et si quidem dignitate praeditus sit, de eius nom. ad providentiam* (Cui. ut C. Th.), *tuam, et ad illustrem virum — referri: adversus* (quae sequuntur, desumpta sunt ex c. 22 h. t.) *vero ceteros protinus indignatio competens exercenda est, quos sinceritas tua pro loco graduque militiae ibidem coerceri posse crediderit,* m) Cod. 1 *Iun.* n) Cod. 1 *VIII*, mendose. o) *et C* probb. P. W. cod. 1, i. e. *et Iulianus C*, quod Go. addendum esse censuit. Edd. om. *et C.* Vid. supr. not. *d.* p) *birotum* cod. 1, ut cod. Lugd. et edd. Cui. 1 — Ri*. Itaque Go. in notis et Reinesius em. *birotarum*, ut etiam Gutherius de Off. dom. Aug. III, 15, p. 647 ed. Lips. q) Ita cod. 1, quod inserat Go. et prob. P.; perperam antea edd. ex cod. Lugd. *in rebus tua sublimitas*. r) Cod. Lugd. *ribui*, mendose. s) Cod. Lugd. edd. *hisdem*. t) Aur. Lugd. *Decemb.* u) Cod. 1 *Iuliano C V.* v) Codex 1 *et C*, prob. P. In cod. Lugd. et in superioribus edd. om. *et C.* Vid. supr. not. *o* et *d*; sed hic Go. nihil monet de addendo Iuliano Caesare. x) Cod. 1 *p̄pō*, mendose et impr. W. y) Cum v. *modi* incipit secunda pagina folii XCIII. codicis. z) Cod. Lugd. *molionibus*. a) Be. *Sirmii*; rell. ut nos. b) Codd. et edd. *conss.*, sed Be. *cons.* c) Codd. edd. ante Be. *Constanti*, sed Go. *Constanti*. Mox cod. Lugd. *Iuliani*, sed em. *Iuliano*. d) Cod. 1 *Elpidio*. Edd. *Helpidio* ex cod. Lugd. Vid. Go. in not. *b* h. c. e) Cod. Lugd. *Ne qua post hac legi amplius*. Cod. 1 *Ne qua post legio amplius*, quod probat P., modo *posthac* legatur. Edd. *Ne quis post hanc legem amplius*, quae scriptura est mera Cuiacii coniectura, et nititur extremis h. c. vv.: *Si quis post hanc legem amplius* Go. ad v. *quis* in not. intelligendum esse *militem* suspicatur. W. ad h. l. sagacissime annotat: „Et sane militibus de loco in locum transferendis adhibitas esse angarias, praeter alia docet L. 22 Cod. Iust. *h. t.* (XII, 51). Quumque singulis angariis mille quingenta pondo liceret imponere (L. 28. 30. C. Th. h. t.), omnino duae sufficere poterant aegrotis cuiusque legionis transferendis. Egregie igitur nexui huius const. congruit Taurin. lectio." Equidem non dubitavi ex utroque codice veram scripturam restituere. Etenim v. *qua* ab utroque codice defenditur. In vv. autem *posthac legio* codices mutuo inter se corrigunt. Vid. etiam not. *g* sq. f) Go. — Ri*. *hoc, eorum si*. In Cui. 1 — Cui. 2* non interpungitur. g) Cod. Lugd. *paria consequantur*. Fortasse librarius voluit literam *n* addere v. *legi* (vid. not. *e*), sed errore ductus incidit in inferiorem versum. Non opus est monere, nos non offendere in plurali. h) Cod. 1 *VI.* i) De hac indictione cf. Go. in comm. h. c. k) Cui. 1 — Cui. 2* om. *A.* l) Cui. 1 — Lugd. *Mamertium*. m) Cod. Lugd. *pl'ublicum*, sed del. a libr *l*. *) Ri*. male *non* pro *nos*. n) Cod. Lugd. *licentie*.

evectionem licebit facere de cetero. Sed ut necessitates publicae impleantur, vicariis denas vel duodenas evectiones manu mea perscriptas [o] ipse permittam, praesidibus vero binas annuas faciat vestra sublimitas, quibus ad separatas provinciarum secretasque partes necessariis ex causis officiales suos dirigere possint. Sed his quoque nostra etiam mansuetudo evectiones singulas dabit, ut ad nos referre possint, cum id fieri necessitas quaedam exegerit. *Acc. VIII. Kal. Mart. Syracusis, Mamertino et Nevitta* *) *Coss.* (362.)

13. *Idem A. ad Mamertinum Pf. P.* Ad suggestionem comitis atque eorum, qui largitionibus praesunt, illationi specierum largitionalium [p] competentes evectiones rectores provinciarum, cum absit vicarius, facere debent [q]. Quod universis rectoribus tua sublimitas indicare non differat [r]. *Acc. XII. Kal. Iul. Mamertino et Nevitta Coss.* [s] (362.)

14. *Idem A. ad Mamertinum* *) *Pf. P.* Qui contra annotationem manus nostrae **) plures, *quam* [t] evectio [u] continebit, veredos crediderit usurpandos, capitalem rem fecisse videbitur, et si instantis necessitatis gratia non retineatur, quis tamen ille sit, ad censurae tuae, tum ad [v] serenitatis nostrae conscientiam referendum est. §. 1. Et quamquam, quid sit parhippus, et intelligere et discernere sit proclive, tamen, ne forte interpretatio depravata aliter hoc significet, sublimitas tua noscat, parhippum [x] eum videri et habendum esse, si quis [y] usurpato uno vel duobus veredis, quos solos evectio continebit, alterum tertiumve extra ordinem commoveat. §. 2. Nihil autem interesse debet, nec ad crimen vocari, utrum agens in rebus suo, anne mulionis itineri subiugando, modo evectionis datae formam et licentiam non excedat [z]. *Dat. V. Id. Sept. Mamertino et Nevitta Coss.* (362 [a].)

15. *Idem* [b] *A. ad Avitianum Vicarium Africae.* Mancipium [c] cursus publici dispositio proconsulis forma teneatur [d]. Neque tamen sit cuiusquam tam insignis audacia, qui parangarias aut paraveredos in civitatibus ad canalem [e] audeat commovere, quo minus [f] marmora privatorum vehiculis provincialium transferantur, ne otiosis aedium cultibus provincialium patrimonia fortunaeque lacerentur. *Dat. VII.* [g] *Kal. Nov. Antiochiae* [h], *Iuliano A. IV. et Sallustio Coss.* (363.)

16. *Idem A.* [i] *ad Mamertinum Pf. P.* In pro-

— c. 13 commemoratur in c. 20 C. Th. h. t. — c. 14. Cod. Iust. XII, 51, 4 om. pr. — 15 commemoratur ap. Cui. in Comm. c. 2 Cod. Iust. h. t. l. c. p. 502 et c. 18 eod. l. c. p. 505. Coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Indulg. deb. (XI, 28), c. 2 C. Th. de Itin. mun. (XV, 3) et c. 7 Cod. Iust. de Aedif. priv. (VIII, 10). — c. 16 fortasse coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Off. iud. omn. (I, 19). Vid. infr. not. **.

o) Cod. 1 *praescribtas.* Vid. c. 26 antec. tit., not. c. *) Ri. mendose *Navirta.* p) Cum literis *gitionalium* incipit fol. XCIV. codicis Lugd. q) Cod. Lugd. *debet.* r) Cod. 1 *Cum univ. — indicare differat*, impr. W. s) Aur. Lugd. *Cons.* *) Cod. Iust. *Imp. Iulianus A. Mamertino.* **) Cf. Zirardin. l. c. p. 241. t) *quam* deest in Cui. 1 — Lugd. ibique ad m.: „γρ. *pedagogam* (Aur. Lugd. *pedagogā* sine γρ.)", recte impr. Go.: deest etiam v. *quam* in cod. Lugd.; primum affertur in Cui. 2, 2*, ex quibus rec. a Be.; in edd. Go. — Ri*. includitur uncis. Videtur h. v. legi in cod. 1, cum Peyronus, qui ed. Ri*. usus est, de huius v. omissione nihil dicat. u) Cui. 2, 2* *evictio*, mendose, quod iam a Reinesio em. est. v) Ita codex 1. Cod. Lugd. *cum ad.* Cui. 1 — Cui. 2* *gratia non retineatur quis, tamen ille sit ad censurae tuae cum ad.* Go. — Ri*. *gratia, non retineatur quis, tamen ille sit ad censurae tuae cum ad.* Be. *gratia, non retineatur quis, tamen ille sit ad censurae tuae, cum ad.* Locum scriptura cod. Lugd. dillicillimum Go. in comm. hunc in modum sanare aggressus est: *et si instantis necessitatis gratia movet* (ut infra *commoveat*) *retineatur; et quisquis tandem ille sit, ad censuram tuam, non ad Serenitatis* etc.;" ut sententia loci sit: licet instantis necessitatis gratia quis proficiscatur, quamlibet dignitatem praeferat, retineri eum oportere et sistendum censurae praefecti praetorio, non vero ad principem referendum. Ut commendaret hanc emendationem haec addit: „concordat, quod Constantius *l. 2. sup. de curiosis,* voluit demonstrari Iudicibus vel Curiosis evectionem, etsi quis Principe iubente festinare se memoret in obsequium necessarium, nec praevaleat contumacia, vel dignitas." W., codicis 1 scriptura fultus, Go. moliminibus non opus esse, sed potius distinguendis verbis locum in superioribus edd. impeditum ita restituendum esse existimat: *et si instantis necessitatis gratia non retineatur, quis tamen ille sit? ad censurae tuae, tum ad serenitatis nostrae conscientiam referendum est,* quae restitutio partim cum Go. interpretatione congruens mea sententia admittenda est, modo signum interrogandi in comma, quemadmodum feci, mutetur et cum Go. *quisquis* pro *quis* legatur. Similiter infra in c. 22 h. t. dicitur: *Sane cuiuscunque fuerit dignitatis, qui nostra interdicta calcaverit, retentetur* etc. Reinesius cj. *tamen ille sit addictus* vel *subsit censurae tuae.* x) Hinc inc. c. 4 Cod. Iust. cit. y) Cod. Iust. *esse, qui,* sed Cui. *esse, si quis.* Deinde codex Lugd. *solus.* z) Cod. Iust. *suo itineri, an* (Hal. Cui. *anne*) *mulionis subiugando, modo evectionis datae formae licentiam* (Cui. et C. Th.) *non excedat.* Cod. 1 *mulionis itineris subiugando* (W. falso affert *subiungando*) *ut evectionis.* Locus difficilis et sec. W. non facile sanabilis. Go. et in C. Th. et in Cod. Iust. em. *subiungat,* (scilicet veredum) *dommodo* (*dummodo*) etc. et dicit in comm. h. c.: „Nempe cum Iulianus cursui et veredorum quidem usurpationi arctissimum modum impositum iret, merito dubitari potuit, utrumne saltem alius adsciaci comes itineris ab Agente posset, et sic hoc casu ab alio quam cui is concessus esset usurpari. Id quod affirmat." Certum est, hoc dici debuisse. Valde verisimilis igitur est Go. em. aut facta ex Go. em. cj. *subiungat modo.* a) Go. 361, err. b) Reinesius, Be. prop. *Imp. Iovianus.* Sed vid. not. *h.* Ferunt praeterea omnes leges cum hac c. coniungendae, imo c. 7 Cod. Iust. in inscriptione nomen Iuliani, de qua re disputavi supra VIII, 1, 8, not. *q.* c) Go. Be. recte em. *Mancipum.* d) Cui. 1 — Cui. 2* *M. c. publici, d. proconsulis, forma ten.* Go. — Ri*. *M. c. p. dispositio, Pr. f. t.* e) Cod. 1 *canale.* Vid. Ri. in not. *f* h. c. f) Go. Reinesius em. *Quo nimirum.* g) Cod. 1 *VI* et ita etiam c. 7 Cod. Iust. cit. h) Add. cum Go. ex c. 1 C. Th. de Indulg. deb. (XI, 28) *Acc. XV. Kal. Apr. Karthag.* Est igitur h. c. superiore anno 362 vivo Iuliano data, neque quicquam mutandum in inscr. i) Go. Be. em. *Imp.*

vincia Sardinia, in qua[k] mali paene*) discursus veredorum seu paraveredorum necessarii esse noscuntur, ne provincialium status subruatur, memoratum cursum penitus amputari oportere decernimus, quem maxime[l] rustica plebs, id est pagi, contra publicum decus tolerarunt. Excellens igitur auctoritas tua officio praesidali necessitatem tolerandae huius modi exhibitionis imponat; aut certe, si hoc existimant onerosum, suis animalibus uti debebunt, quoties eos*) commeare per provinciam necessitas publica persuaserit. §. 1. Sane angariarum cursum summoveri non oportet propter publicas species, quae ad diversos portus deferuntur. Proinde considerata rerum necessitate, pro locorum situ atque itineris qualitate, tantum numerum angariarum collocari oportere decernas, quantum necessarium esse adhibitae plenissimae deliberationes suaserint. *Dat. VII.* **) *Kal. Dec. Antiochiae*[m], *Iuliano A. IV. et Sallustio Coss.* (363.)

17. *Impp. Valentinianus et Valens AA.*[n] ad *Menandrum*[o]. Vehiculis nihil ultra mille librarum mensuram patiemur imponi; ita ut veredariis, ut habeant[p], quod bis triginta libras equis vehere concessimus. Quicquid igitur supra mensuram exsuperare constiterit, ad dispendium eius, qui in legem commiserit, fisco conveniet[q] adscribi. §. 1. Illud sane, ut penitus enormium vehiculorum usus intercidat, sanciendum esse decernimus, ut, quisquis opificum ultra hanc, quam perscripsimus[r], normam vehiculum crediderit esse faciendum, non ambigat sibi, si liber sit, exilii poenam[s], si servus, metalli perpetua supplicia subeunda. *Dat. prid.*[t] *Id. Mart. Med.*[u], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

18. [v]*Iidem AA. ad Mamertinum Pf. P.* Si quando praepositus largitionum species transmittendas necessarias*) esse suggesserit, ac brevem diversarum[x] specierum, cui subvectio[y] vehiculorum poscitur, designaverit, a praesidibus[z] diversorum officiorum evectio competens praebeatur. §. 1. Illud etiam sublimitas tua observari omni cautione praecipiat, ne amplius in[a] singulis quibusque carpentis, quam bini aut, ut[b] summum, terni homines invehantur, quos tamen directarum rerum custodes vel prosecutores esse constiterit. *Dat. III. Id. Maii*[c] *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

19. *Iidem AA. ad Symmachum Pf. U.* Magnifica[d] sedes tua evectionum faciendarum arbitrium in publicis tantum caussis usurpet. Verum ingenti procurabitur cautione, ne parum considerata facilitas ita publicis incipiat visceribus imminere, ut fatigatione nimia poenitentiam huius concessionis[e] suscipere cogamur. *Dat. IX. Kal. Iul.*[f] *Philippopoli*[g], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

20. *Iidem AA. ad Florianum Comitem R. P.* Iuxta divi Iuliani consultissimam legem[h] ad transferendas largitionum res necessarias competentia iudices evectionum subsidia perferant. §. 1. Illud quoque adiectum*) est, ne quicquam oneris vehiculis publicis cumulatius[i], quam ratio fiscalis posceret, superponeretur; si quidem non amplius in singulis quibusque vehiculis, quam binos aut,

---

— c. 17 legitur ap. Bou. l. c. p. 748. Go. eam indicari putat in c. 28 et 30 h. t. — c. 18 coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Cohort. (VIII, 4), c. 58 C. Th. de Decur. (XII, 1) et sec. Go. fortasse cum c. 5 C. Th. de Re mil. (VII, 1), ubi vid. not. sup. et not. *s*. Ceterum h. legem cum c. 20 h. t. concordare iam Go. dixit. Eodem die data est c. 9 C. Th. de Exact. (XI, 7). — c. 19. Go. dubitat, sitne haec c. coniungenda cum c. 11 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1). Ri. has leges inter se coniungendas esse existimat. Vid. infra not. *g*. — c. 20. Vid. c. 18 h. t., not. sup. Eodem die datae sunt aliae constt. Vid. infra not. *i*.

Iovianus A., sed vid. supra VIII, 1, 8, not. *q* et c. 15 h. t., not. *b*. k) Hinc incipit pag. secunda folii XCIV. codicis Lugd. In ima pagina est numerus quatern. XLIV. *) Ri°. perperam *poenae*. l) Cum literis *maxi* desinit fol. XVIII. cod. 1. Vid. c. 7 h. t., not. *b*. *) Noli sollicitare v. *eos*. **) Fortasse scrib. *XI*. aut in c. 8 cit. *VII.*, ut hae constt. inter se coniungantur. m) Cod. Lugd. *satus* — *exhibitiones* — *Anthiochiae*, sed corr. haec menda a librario. Ibidem *Kal. Kal.* n) Be. auct. Go. soli Valentiniano h. c. tribuit, sed ipse Go. (prob. Ri. in notis) in Chron. a. 364 subscr. ita corr.: *Dat. pr. Id. Maii Nicomediae*, qua emendatione admissa nihil mutandum est. Vid. supra V, 14, 8, not. *o*. o) Go. Be. in not. add. *Pf. P.* p) Go. em. *Ut vehiculis — mensuram patimur imponi ita et Veredarii sat habeant*, speciose quidem, sed haud scio an probabiliter. Deesse hic aliquid opinati sunt nonnulli, ut refert Go. Si c. 8, 28 et 30 h. t. respiciuntur, quae de eodem argumento agunt, omnino aliquid excidisse existimandum est. Bou. *Vehiculi*. q) In codice errore add. *et*. r) Codex *perscripsimus*. Edd. *praescripsimus*. Vid. c. 12 h. t., not. *o*. s) Codex *poena*. t) Codex *pirid*. u) Vid. not. *n* antec. Vv. *Varroniano oss.* in codice infra versum posita sunt. v) Cum c. 18 incipit fol. XCV. codicis. *) Ri°. mend. *necessaria*. x) In m. Cui. 1 — 2° ann.: „*γρ. directarum*“, recte impr. Go. y) In m. Cui. 1 — 2° ann.: „*γρ. directorum.*“ Be. hoc annotatum esse falso dicit post *vehiculorum*. Nisi me fallit, v. *directorum* Cui. addi voluit. z) Go. ann.: „An, *ab officiis* (Ri. err. *officio*) *diversorum Praesidum*? an vero, *a Praesidibus diversarum provinciarum*? Ego nil mutem: *Praesides diversorum officiorum*. Iidem recte dicti, qui et praesides provinciarum: praesidebant enim *officiis*.“ a) In codice add. *e*, sed del. a librario. b) Go. ad c. 20 h. t. em. *ad*. Nos assentimur Go. c) Recte Go. ex c. 8 et 58 cit. add. vult *Hadrianopoli*. d) Codex *Magnificae*, sed corr. *Magnifica*. e) Codex *concessiones*. f) Go. in Chron. h. a. *Iun.*, et c. 11 C. Th. de Oper. publ. cit. Ri. falsam esse iudicat subscr. c. 11 cit., ibique em. *Dat. VIIII. Iul.* Sine dubio in alterutra subscr. latet mendum, quod potius in c. 11 quam in hac lege inesse videtur. Vid. not. sq. g) Codex, Cui. 1 — Ri°. *Philippopolim*. Be. iub. Go. ed. *Philippopoli*. Go. autem in not. add.: „Nisi mavis, ut in d. l. 11. inf. de operib. publ. *Philippis*.“ Sed Ri. validis argumentis in notis h. c. demonstrat, legendum esse et hic et in dicta c. 11 *Philippopoli*. h) Intelligit c. 13 h. t. *) Go. c. 18 potius h. t. quam c. 13 existimat significari. i) Codex *cumulatis*, sed post.

at[k] summum, ternos sedere praeceptum sit. *Dat. prid. Id. Sept.*[l] *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

21. *Iidem AA. ad Arthemium*[m]. Competenti ratione prohibemus, ne hi, qui familiae praesunt, novum rapinarum aut fraudium[n] genus exerceant, ut pro rotarum tritura ac ministeriis pecuniam ab[o] angariarum praebitoribus[p] poscant. Pro rotis[q] igitur et pro angariis[r] praebitores dispendia nulla patiantur. *Dat. III.*[s] *Kal. Oct. Aquileia*[t], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

22. *Iidem AA. ad Volusianum Pf. U.* Cunctos iudices laudanda tua sinceritas[u] monebit, ut minime quosque transire patiantur, antequam seriem evectionis adspexerint, et congrua subnotatione dimiserint. Sane cuiuscunque fuerit dignitatis, qui nostra interdicta calcaverit, retentetur, dum super ipsius nomine ad mansuetudinem nostram querela dirigatur, cui vindicta non deerit. In eos autem protinus ultio competens exerceanda est, quos sinceritas tua pro loco graduque militiae ibidem coerceri[v] posse crediderit[x]. §. 1. Praeterea illud adiungimus, ut parhippum vel avertarium nullus accipiat, nullus impune praesumat, nisi eum nostrae serenitatis arbitrio, aliqua necessitate cogente, vir illustris magister officiorum textui evectionis addiderit. *Prolata*[y] *literis sub die XII. Kal. Mart. Romae. Acc. IV. Kal. April. Venafri*[z], *consulatu Valentiniani et Valentis AA.*[a] (365.)

23. *Iidem AA. Mamertino Pf. P.* Ad procurationem clabularii cursus eligendi sunt ex eo hominum genere, qui in provinciis codicillis[b] comitivae et praesidatus, aut rationum epistolis honorariis sibi ab omnium[c] se civilium[d] et publicorum officiorum ministerio removerunt. His tamen ab hac molestia segregatis, qui legationum reverentia, principalium beneficiorum iudiciis honorem, ipsis principibus tradentibus, sunt adepti, vel qui emeritis officiis palatinis missione[e] donati sunt. §. 1. Locandi autem erunt per singulas mansiones vel longius, ut[f] sinceritas tua procurationem eorum existimaverit porrigendam. In quo negotio si quid neglectum secusve gestum fuerit, ad eorum, quicquid peccatum erit, crimen invidiamque referetur. §. 2. Quanto autem tempore unusquisque iniuncti officii sarcinam debeat sustinere, celsitudinis tuae arbitriis relinquimus sanciendum. §. 3. Qui viri et evectiones commeantium exactissima cura inspicere debebunt, et animalibus alimenta, quae fiscus noster suggerit, ministrare. *Dat. VI. Id. Mart. Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365)

24. *Iidem AA. ad Bulcforum Consularem Campaniae.* Nonnullos[g] id agere compertum est, ut, si forte detecta[h] fuerint animalia, quae vehiculis deputata sunt, veredorum numerum, qui alteri[i] serviunt necessitati, ad rhedas, quibus utuntur, usurpent. Hanc licentiam per mancipes locorum omnifariam prohiberi conveniet, ut, si quis exstiterit, qui formam nostrae sanctionis excedat, cuiuscunque fuerit dignitatis, tam diu resistere[k] ac residere cogatur, quam diu animalia, quibus iter peragat, revertantur. *Dat. IX. Kal. April. Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

25. *Iidem AA. ad Symmachum Correctorem Lu-*

— c. 21 sec. Go. coniungenda est cum c. 9 C. Th. de Off. rect. prov. (I, 16), c. 6 C. Th. de Priv. cor. (VI, 35), c. un. C. Th. de Priv. appar. (VIII, 3). Vid. infra not. *s*. — c. 22. Particula h. c. transiit in Cod. Iust. XII, 51, 3. Vid. infra not. *x*. — c. 23. Hanc legem in c. 26 h. t. memorari iam Go. dixit. — c. 24 ap. Go. insignita est num. *XIV.*, err. — c. 25. Cod. Iust. XII, 51, 5 (non 3, ut ap. Be. est) nonn. om.

tur *e* supra *a*. k) Go. em. *ad summum*. Vid. not. *b* antec. l) Go. addi vult *Aquileiae* ex c. 9 C. Th. de Petit. (X, 10), c. 3 C. Th. de Coll. fund. patrim. (XI, 19), c. 60 C. Th. de Decur. (XII, 1). Add. supra V, 13, 16, quae omnes leges hoc die ad provinciales Byzacenos datae sunt, ut et c. 33 C. Th. de Appellationibus (XI, 30) ad Dracontium. m) Codex *aRartemium*, sed ponitur *d* supra *a* et del. *R*. Edd. *Artemium*. Pleniorem inscr. habent constitutiones cum hac c. coniungendae, quas vid. et ibidem ann. nostras. n) Pag. secunda folii XCV. codicis incipit cum vv. *aut fraudium*. Antiquitus in codice scriptum erat *faudium*, sed add. *r* supra *a*. o) Be. *ac*, err. typ. p) Go. in comm. dicit: „Obscurum videatur, quinam illi sint *Praebitores*? Et substituenda videatur alia vox: qua indicentur, iter agentes, cursu publico agentes forte *praebitores*, aut *praesumptores*? Ego accipiam Provinciales, qui angarias et vehicula praebebant." q) Val. in m. *redis*, impr. Go. r) Go. em. *angaria*, i. e. ministris, quo facile caremus. Aur. Lugd. *angariiis*. s) An *XIII.*? Et hanc num. postulat Go. Vid. c. 9 de Off. rect. prov. cit., not. sup. et not. *u*. t) Pleniorem subscriptionem habet c. un. C. Th. (VIII, 3) cit. Edd. *Aquileiae*. u) Codex *sinceritis*, sed corr. *sinceritas*. v) Codex *cohereere*, sed corr. *coherceri*. x) Vv. *protinus — crediderit*, sed paullo mutata transierunt in Cod. Iust. XII, 51, 3. Vid. supra c. 8 h. t., not. *e*. Paullo infra cod. Lugd. *cogente viri inl.* y) Go. placet *Praelata*, sed ipse in comm. h. c. et in Chron. tueri videtur *Prolata*. z) Go. em. *Venafri*. a) Go. — Ri*. om. ann. Go. enim in not. monet: „Forte III. id est A. D. 373." Quod non quadrat cum hoc anno, cui inscr. *Valentiniano et Valente IIII. AA. Coss.*; sed ita turbatur ordo constitutionum, quod inprimis grave est hoc in loco, ubi septem constitutiones eiusdem anni continuo proferuntur. b) Hoc v., quod optimam sententiam praebet, manifestis literis scriptum est in codice. Cur desit in edd., ignoro. c) Ita codex; edd. *omni*. d) Codex *culium*, sed corr. *civilium*. e) Hinc incipit folium XCVI. codicis. f) *ut* deest in codice et in Cui. 1 — Lugd.; primum apparet in Cui. 2, 2* de cj. Cui., quare ap. Go. — Ri*. uncis includitur; sine uncis receptum est apud Be.; recte. Codex *singulas mansionis*. g) Cod. Lugd. *Nonnullus*. h) In m. Cui. 1 — Cui. 2* *defecta*. Go. ann.: „Quod equidem probo. An autem *defecta fuerint*, pro deficiant? An eo sensu, quo alias *defecta praedia* pro desertis foenels et inutilibus, l. 3. 12. de censitor. (XIII, 11) l. 3. de indulg. debitor. (XI, 28) l. 31. de Annon. et tribut. (XI, 1) l. 11. §. 1. D. de Usur. (XXII, 1) *defecta nomina*, et *urbes defectae*, Salviano. Similiter igitur *defecta*, id est, iam cursui inutilia. Prior interpretatio videatur cui amplectenda, propter ea quae fin. leg. dicuntur." Quid si legitur *deducta* vel *devecta fuerint*. Fortasse etiam exc. *non*. i) Cod. *alterio* cum puncto supra *u*. k) Sec.

caniae et Brittiorum *). Compertum est, usurpatione quorundam in publici cursus damna grassante ab itinere solito deviari. Proinde[l] si quis iter faciens, cuiuscunque dignitatis fuerit militans, ab itinere recto deverterit[ll] quingentis passibus, poena in eum competens proferatur, et ad nostram scientiam referatur. *Dat. VIII. Kal. April. Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

26.[m] *Iidem AA. ad Mamertinum Pf. P.* Cursus mancipes clabularii *) ex quo genere hominum debeant ordinari, apertissima lege[n] decrevimus. Quorum si praedictae numerus functioni non potuerit occurrere, curiales ad hoc munus[o] sunt vocandi. *Dat. VI. Kal. Maii Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

27. *Iidem AA. ad Fortunatum Consularem Pannoniae secundae.* Neque plures parhippos dimittendos, nec emensis evectionibus dandam commeandi cuiquam facultatem, gravitas tua cognoscat. In eo autem ne admonitionem quidem adhibendam putamus, ut a nullo omnino cursus publicus sine *) evectionis auctoritate moveatur. *Dat. V. Kal. Iun.*[p] *Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

28. *Iidem AA. ad Probum Pf. P.* Quod iam Galliis[q] prodest, ad Illyricum etiam Italiaeque regiones convenit redundare, ut non amplius rheda quam mille pondo subvectet[r], et angariae mille quingenta sufficiat[s], veredo ultra triginta nullus imponat. *Directa V. Kal. Ian. Sirmio*[t], *Valentiniano et Valente*[u] *AA. Coss.* (365.[v])

29. *Iidem AA.*[x] *ad Domnum Consularem Siciliae*[y]. Hi tantum parhippum praesumant, quibus nos ipsi in evectione, quam facimus, veredum cum parhippo[z] tribui iusserimus. Si quis vero citra nostrae annotationis indultum id licenter exegerit, severissimae subiaceat ultioni. *Dat. IV. Non. Dec. Treviris*[a], *post*[b] *consulatum Lupicini et Iovini VV. CC.* (368.)

30. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Viventium Pf. P.*[c] Perspicue *) sanxeramus[d], ut in carpentis rhedarum mensuram subditam *) nullus excederet, nemo[e] amplius rhedae quam mille pondo, angariae quam mille quingenta, veredo quam triginta[f] auderet imponere[g]. Ideoque ad illustres magistros equitum et peditum scripta porreximus, ut per[h] loca, quae huiusce modi observationis excubiis munienda sunt, sollicitos protectores diligentesque constituant, quo iidem[i] et mensuram vehiculorum et vim onerum semper inspiciant, nihilque fieri contra haec iura patiantur. Quin etiam, quotiescunque aliquis fuerit inventus excessisse legem vel vehiculi enormitate[k] vel ponderis, quemlibet[l] locum, quamcunque ille protulerit[m] dignitatem, quicquid ultra mensuram esse constiterit, apud se protector, qui insolentiam deprehenderit, retentabit, donec super eo, qui interdicta contempserit, ad clementiam nostram relatio dirigatur. *Dat. IX. Kal. Oct. Valentiniano et Valente II. AA. Coss.*[n] (368.)

31. *Iidem AAA.* *) *ad Catafronium Vicarium Italiae.* Nec mulionibus, nec carpentariis, nec mulomedicis cursui publico deputatis mercedem a quoquam sinceritas tua fuerit[o] ministrari, cum iuxta publicam dispositionem annonas et vestem, quam iisdem[p] credimus posse sufficere, consequantur etc. *Dat. XVIII. Kal. Sept. Treviris*[q], *Valentiniano et Valente III. AA. Coss.*[r] (370.)

32. *Iidem AAA. ad Ampelium*[s]. Evectionum co-

— c. 30 exstat ap. Bon. l. c. p. 752. — c. 31 coniungenda est cum c. 2 C. Th. Ne operae a collat. (XI, 10). — c. 32 sec. Go. cum c. 10 C. Th. de Maleficis (IX, 16) coniungenda est, alterutrubi tamen mutato die. Vid. infra not. *u* et Go. in Chron. p. XCI. Cod. Iust. XII, 51, 6 mut.

Go. *resistere* pro *residere*, ut supra in c. 28 de Erog. mil. ann. (VII, 4). *) Go., sine dubio err. typ., om. *et Brittiorum.* l) Prior h. c. particula resecta est in Cod. Iust. Seqq. ibidem ita leguntur: *Si quis per publicum cursum iter faciens c. d., vel militiae ab i. r. diverterit* (om. *quingentis passibus*), *poena — proferatur* et des. rel. ll) Reinesius abesse putat *amplius.* m) Cum c. 26 incipit pag. secunda folii XCVI. codicis. *) Cod. Lugd. *clabulariis.* n) Go. c. 23 h. t. intelligi putat, recte. o) Codex *functio — curialis ad hoc minus.* *) Codex *fine evectionis.* p) Eodem die datae sunt c. un. C. Th. de Nupt. gent. (III, 14) et c. 65 C. Th. de Decur. (XII, 1). q) Go. prob. Be. vult *GallIS*, id est *Galliis* et c. 17 h. t. significari opinatur. r) Aur. Lugd. mendose *Illiricum — subnectet.* s) Go. Be. recte em. *sufficiant.* t) Be. *Sirmii.* u) Go. addi vult *II.*, id est ann. 368, quo anno Probus Pf. P. fuerit. Vid. Go. in not. h. c. et in Chron. h. ann. et Reland. l. c. p. 414. Sed tunc h. c. recentior fieret sqq. const. (vid. etiam infra not. *b*) et mutanda esset inscr. legis. v) Go. — Ri*. om. ann. x) Go. et Be. in not. add. *et Grat. A.*, sine necessitate. y) Aur. Lugd. *Siciliciae.* z) Codex *Hii — parhippum.* a) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Triveris.* b) Go. deleri hoc v. vult et legem ad ann. 367 revocari. Annotat enim: „Vel quid deest, vel quid superest in hac subscriptione; vel inquam intercidit dies Acceptae *huius leg.* vel sane tollendum *Post.* Nam cur IV. Nonas Decembr. anni 368 (quo sane Valentinianus et Valens II. Coss. fuerunt) adsignaretur ita Consulatus, *Post Coss. Lupicini et Iovini.*" A Go. etiam in Chron. (p. LXXXV.) ad annum superiorem hanc c. revocari Ri. observavit. c) Edd. ante Be. *PPO.*, *ppo.*, *PP. O.*, *PPō.*, Bon. pro *PP. O.*, quod sigl. Go. habet mavult *Pf. P.* Falso enim illud habet pro *Praef. Praet. Or.*, de qua re iam saepe diximus. *) Cod. Lugd. *perspue*, mendose, sed rep. *perspicuae.* d) Sec. Go. in c. 17 et 23 h. t. *) Codex *sumditam*, sed em. *subditam.* e) Edd. *et nemo*, sed in codice om. *et*, multo rectius. f) Salmasius in Hist. Aug. ad Lamprid. Sever. c. 39 *trecenta*, impr. Go. g) In literis *nere* incipit folium XCVII. codicis. h) Codex *pe*, sed em. *per.* i) Codex, edd. ante Be. *idem.* Iussu Go. ed. Be. *iidem.* k) Codex, edd. ante Be. et Bon. l. c. *inormitate.* Go. utrumque, *inorme* et *enorme* promiscue dici observat. l) Codex, Bon. *quamlibet.* Reinesius vult *horum* pro *locum.* m) Go. em. *praetulerit*, quod haud scio an non praeferendum sit. Reinesius add. *et* post *dignitatem.* n) Go. in Chron.: „male refertur ad ann. 365." Bon. requirit ann. 364, male. *) Cui. 2, 2* *Iidem AA.* o) Cui. 1 — 2* in m. ci. *faciat*, sed Go. prop. *siverit.* Emendari etiam potest *fecerit.* p) Codex, edd. ante Be. *hisdem.* q) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Triveris.* r) Aur. Lugd. *Cons.* s) Dignitas Ampelii om. etiam

piam senatui, cum proficiscendi ad nos necessitas fuerit, serenitas nostra largita est[t]. Nam si acclamationibus populi Romani nostri aliisque antiquis et solennibus*) rebus concessa iugitas illibata servatur, provincialibus etiam, quando e re esse censerent, evectionum copia non negata est, ut ad nos sumpta evectione contendant: quanto magis huius arbitrii his facultas est deferenda, quos collegii merito videre frequentius cupimus? *Dat. III.*[u] *Id. Dec. Treviris*[v], *Gratiano A. II. et Probo Coss.*[x] (371.)

33. *Iidem AAA. ad Constantium*[y]. Evectionum emittendarum[z], etiam per ceteras provincias, duntaxat in translationem vestium tua sinceritas habeat facultatem, ut, si forte in itinere vicarius non fuerit, cum vestes eaedem transferuntur, [zz]tarditas nulla generetur: certe, ubi idem vicarius forte morabitur, aut dimittet tuas, aut alias ipse renovabit[a]. Et hoc quidem eo*) constituitur exemplo, quo aurum argentumque transfertur, in quo[b] utique nullum evectionibus tuis affertur obstaculum, quominus id, quod transmissum fuerit, ad loca statuta perveniat. §. 1. Easdem[c] autem vestes militares usque ad ea loca sunt transferendae, ubi ipsi milites sunt constituti. Neque enim paullo deverticulo[d] abducendi sunt ab excubiis sibi pro publica utilitate commissis. §. 2. Tales igitur vestes[dd] a provinciis dirigantur, quae, priusquam moventur, inspectione gravitatis tuae displicere non possint. *Dat. VI. Id. Iul. Robore,* *) *Gratiano A. III. et Equitio V. C.*[e] *Coss.* (374.)

34. *Iidem*[f] *AAA. ad Hesperium Pf. P.*[g] Quia in omnibus aliis provinciis veredorum pars quarta reparatur, in proconsulari provincia tantum detur, quantum necessitas postulaverit, et quicquid absumptum[h] non fuerit, hoc nec*) pro debito habeatur, nec a provincialibus postuletur. Non dubitamus autem, plus quam quartam ad reparationem necessariam non esse iumentorum. §. 1. Praeterea in singulis mutationibus arbitramur, ternis veredis muliones[hh] singulos posse sufficere. §. 2. Nam ut stabula impensis publicis extruantur, contra rationem est, cum provincialium[i] sumpta citius arbitremur et utilius apparanda[k]. §. 3. Iam vero mancipum[l] non ab ordine, nec a magistratibus accipienda videntur obsequia, sed ab officio proconsulari, qui missione donantur, vel ex aliis officiis, quos idoneos atque emeritos[ll] esse constiterit. Non enim improbabilis haec dispositio est, cum et[m] in suburbicariis[n] regionibus haec consuetudo servetur[o]. *Dat. III.*

— c. 33. In hac c. incipit fol. V. cod. I. (aut totius palimpsesti Taur. fol. XXIII.) Vid. not. zz. — c. 34. Cod. Iust. XII, 51, 7 mut. Sec. Go. ad c. 46 h. t. concordat cum c. 42 et 46 h. t.

in Cod. Iust., sed Cui. in Cod. Iust. l. c. recte add. *P. V.* Vid. c. 10 C. Th. cit. Ceterum Cod. Iust. *Iidem AA. et Gratianus A.* t) Sqq. ita mutata sunt in Cod. Iust.: *ita tamen, cum aut a nobis evocatur, aut a clementiae nostrae veneratione discedit. Si quis ergo posthac contra vetitum sibi cursum publicum illicita temeritate praesumpserit, motum in se nostrae mansuetudinis excitabit.* *) Cod. Lugd. *solemninibus*, mendose. u) Aut hic scrib. *VIII.* (ut est ap. Go. in Chron. l. c.) aut in c. 10 cit. *III.*, ut utraque lex in eundem diem incidat. v) Cum h. v. incipit pag. secunda folii XCVII. codicis, qui ut Cod. Iust. et edd. ante Be. *Triver.*, exc. Cui. 1, in qua *Trivēr.* x) Aur. Lugd. *Cons.* y) Dignitas deest, sed in c. 7 C. Th. de Vectig. (IV, 12) Constantius appellatur Proconsul Africae. Go. propter formulas: *Tua sinceritas, Tua gravitas*, quibus Impp. hic utuntur, Constantium Rectorem provinciae et quidem per Gallias fuisse existimat. z) Codex *Evectionum et mittendarum*, minus recte. zz) Hinc (*tarditas nulla*) incipit fol. V. cod. I. (s. codicis 1 fol. XXIII.) a clar. Vesmio inventum et pergitur in eo usque ad vv. *et Syagrio Cos.* c. 39 h. t. Diversitatem scripturae ex eo annotatam debeo benevolentiae Vesmii. Cod. Lugd. *eadem transferuntur.* a) Ita I. et Be. auct. Go.; codex Lugd. et edd. ante Be. *renovavit*, frequenti err. *) Go. om. *eo*, mendose. Cod. Lugd. *constitiitur.* b) Vv. *quo aurum a. tr. in quo* antiquitus deerant in codice Lugd., sed add. sunt a librario supra lin. c) Codex I. et Lugd. *eadem*, falso. Mox Cod. I. *ferendae* pro *transferendae.* d) Reposui *deverticulo* ex codice Lugd. et Cui. 1 — Cui. 2*; Go. — Be. *diverticulo*, sed praestat *deverticulo*. Etiam Go. in Gloss. Nom. *deverticulo* habet, non *diverticulo*. Congruit nobiscum etiam cod. I. dd) In cod. I. videtur excidisse v. *vestes.* *) De h. l. vid. Go. comment. e) In Cod. Iust. om. *V. C.* et ap. Go. *C.* f) Ita etiam Cod. Iust., sed Go. et Be. in not. rep. *Imppp. Valens, Grat. et Valent.*, recte quidem habita temporis ratione, deinde autem scribendum fuisset C. Th. conditoribus in c. sq. *Iidem AAA.*, quod cum non factum sit, non dubito, quin h. c. alio tempore scripta sit, alio data, praesertim cum c. 8 C. Th. de Off. Vic. (I, 15) ad eundem Hesperium Pf. P. eodem anno datae praefixa sit inscriptio illa a Go. et Be. h. l. proposita. g) Sec. Go. vir doctus (quem ego ignoro) hic reponendum esse putat *P. C. Afr.*, quomodo vocatur anno superiore 376 in c. 8 C. Th. de Scenicis (XV, 7), propter Proconsularis provinciae et officii mentionem in hac lege. Sed etiam c. 8 cit. ante hac c. data habet *Pf. P.* Consentit nobiscum Cod. Iust. et habent idem codd. I. et Lugd. h) Cui. 1 — 2* *adsumptum* (sed Go. ex MS. recte repos. *absumptum*, quod v. rec. Ri. — Be.) et cod. Lugd. Cui. 1 — Be. *non habuerit.* Locum corruptum Go. ita em. tentaverat: „*et quidquid ad sumptum non opus erit*; ad *sumptum*, id est, ad reparationis cursus publici expensas.“ Ipsi coniecceramus *quicquid assumptum non opus erit*, i. e. si quid assumptum fuerit, quod non opus est, aut potius *quicquid absumptum non fuerit.* — Ecce! Nostra coniectura confirmatur cod. I., ubi distincte scriptum est *absumptum non fuerit*, quae lectio praeclara videtur Vesmio. *) Go. err. *ne* pro *nec.* hh) Cod. I. *mulionis in sing.* Paullo ante codex Lugd. *in sinsingulis.* i) Hinc inc. fol. XCVIII. codicis Lugd. k) Aur. Lugd. *ad paranda.* Go. *adaptanda*, mendose quidem, neque tamen inepte. l) Cod. Lugd. *Pancipum non obordine* Go. *mancipium*, mendose. ll) Cod. I. *adq. meritos.* m) Ap. Go. deest *et.* n) Cod. Lugd. et edd. *cubiculariis*, sed Val. in m. Gother. em. *suburbicariis*, recte. Pro vulg. scr. aliquis prop. *urbicariis.* Utramque cj. reprehendit Go. Ipse proponit *clabiculariis*, de qua re vid. eum in comm. h. c. Valesii cj. confirmat cod. I., qui *subur* | . . *cariis*, quare eam non dubitavi recipere. o) In Cod. Iust. h. c. in hanc formam mutata est: *In omnibus provinciis veredorum quarta pars reparetur: stabula autem ut impensis publicis extruantur, contra*

Kal. Mart. Treviris[p], *Gratiano A. IV. et Merobaude Coss.* (377.)

35.[q] *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA.*[r] *ad Ausonium Pf. P.* A nullo unquam oppido aut frequenti civitate, mansione denique atque vico uno die ultra quinque veredorum numerus moveatur[s], ac si quis eorum, qui praepositi vocantur aut mancipes, publico denique cursui nomine aliquo praesunt, hunc, quem praescripsimus, modum patiatur excedi, severissimae[t] sinceritatis tuae auctoritate compescetur, aut militans exauctorationem[u] subibit, aut decurio vel manceps[v] relegatione annua plectetur. Hi autem, qui suprascriptum numerum supergredi molientur, cuiuscunque sint honoris aut nominis, quinque argenti libris in unius veredi usurpatione mulctentur. §. 1. Si tamen necessitas maior coegerit[vv], super solennem numerum iubemus admitti, quos aut sacras literas ferre constiterit, aut habere in evectionibus annotatum: ut aliqua de causa instantius ire iubeantur, quod vel spectabilis*) viri officiorum magistri vel sinceritatis tuae literis oportebit adscribi, ut exsistet[x] evidens caussa, quae praescriptum legis excedat. §. 2. In vehiculis etiam hac volumus[y] ratione moderari, ne*) supra assium numero[z] rheda moveatur. Quod facinus[a] sublimis auctoritas tua si contra vetitum cernat admitti, pro motu[b] suo severitate cohibebit. *Dat. XII. Kal. Maii Treviris*[c], *Valente VI. et Valentiniano II. AA. Coss.* (378.)

36. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Syagrium Pf. P.* Mancipibus supra lustrale[d] tempus cura non immineat mancipatus: nec intra triginta dies[e] amplius cuiquam liceat ex mutatione discedere. Quod si quis supra praescriptum numerum dierum ab statione[f], quam receperit, excesserit, capitali animadversione puniatur. Idcirco enim quinquennio[g] devoluto eos honorem perfectissimatus munere praecipimus, omniumque aliarum necessitatum immunitate fovemus, ut tempus procurationis impositae[h] solerti fide et integritate succedant. *Dat. III. Kal. Mart.*[i] *Syagrio et Eucherio Coss.* (381.)

37. *Iidem AAA. ad Palladium Pf. Augustalem.* Eum, qui sagum hippocomerum notabili populatione voluerit[k] usurpare vel scindere, cuiuslibet fuerit dignitatis, sine aliqua exceptione iubeas detineri, ut cum de eius nomine relatio fuerit destinata[kk], quid super eius contumacia statuendum[l] sit, opportunius aestimemus. *Dat. prid. Id. Maii*[m] *Constantinopoli*[n], *Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

38. *Iidem AAA. Floro Pf. P.* Proficiscente vicario triginta asini, veredi decem tantummodo[nn] moveantur; quinquaginta*) librarum auri dispendio eius officio, si haec fuerint contempta, non immerito subiugando. Illud etiam similiter observetur, ne quis faciendae evectionis sibi vindicet facultatem. *Dat. VIII. Kal. Maii*[o] *Constantinopoli, Antonio et Syagrio Coss.*[p] (382.)

39.[q] *Iidem AAA. Floro Pf. P.* Quisquis seu ci-

— c. 35 exstat ap. Bou. l. c. p. 759. Vid. infr. not. *q*. — c. 37 sec. Go. concordat cum c. 50 h. t. Vid. infra not. *m*. — c. 38. Vid. infra not. *o*. — c. 39. Desinit in hac c. folium quintum codicis I. Vid. infra not. *s*.

rationem est: cum provincialium sumptu, in quorum locis stabula constituta sunt, citius arbitremur apparanda, et utilius sit, tam publico, quam his, quos stercus animalium pro suo solatio habere concedimus. p) Codices, edd. ante Be. *Triveris*. Cod. Iust. *Triver.* q) Go. ann.: „Abest haec *lex* a *Cod. Iustin.* Nisi quod ex hac partim, partim ex *l.* 40. *in fin. inf. lex* 8. *Cod. Iust. eod. tit.* interpolata et conflata est." Idem Be. existimat in not. h. c. et c. 40 cit. Mihi videtur praeter poenam quinque librarum nihil transiisse in c. 8 Cod. Iust. cit., quae non Ausonio, sed Floro Com. R. P. in vulg. edd. inscripta est, etsi Cui. in Comm. c. 8 cit. pag. 503 affirmat, in nonn. libris esse inscriptionem *ad Ausonium PP.*, prob. Spangenb. r) Go. *AA.* s) Ri°. perperam *moneatur*. t) Ita I.; rell. *severissimae*. Go. mavult *severissima*. u) Ita I. Edd. et cod. Lugd. *exauctoritatem*, pro quo v. iam Reinesius cj. *exauctorationem*. Mox Ri°. *at*, male. v) Go. cj. *municeps*. vv) Cod. I. *cogeris*. *) Cod. I. *specta .. lib.* (spectabilibus). x) Go. cj. *existat* s. *exstet*. Illud rep. vult Be. et nos quoque volumus. Cod. I. *exisset*. y) Hinc incipit pag. secunda fol. XCVIII. codicis Lugd. *) In cod. I. videtur excidisse *ne*. z) Go. cj. *supra duûm numerum*, vel *supra adscriptum* (utrumque cj. prob. Bou. l. c.), vel *assignatum numerum*. Putat enim in comm., cum Ms. *Supra Assium* habeat, scribendum esse *SUPRASIGN.* Ita enim ex notis Magnonis et ex mente ipsius Go., ut ait, corr. Ri., nam in Go. comm. pro *SUPRASIGN.* scriptum est *SUPRA ASSIUM*, err. typ. Rittero ipsi locus videtur esse desperatus et in defectu Mss. librorum vix restituendus. Si ex c. 40 h. t. auxilii aliquid peti potest, non spernenda est prima Go. cj. Certe in v. *assium* numerum latere, verisimile est. Similiter sentit Reinesius, a quo em. *ne supra adscriptum numerum*. Ceterum Cui. 1 — Cui. 2° *redamoveatur*. a) Cod. Lugd. *ficinus*, mendose. b) Codex Lugd. *moto*. Cave ne suspiceris *modo*. Cod. I. *severitatem*. c) Codex Lugd. Go. *Triveri*. Bou. *Triviri*. Cui. 1 — Cui. 2°. Ri. Ri°. *Triver.* et ita videtur habere cod. I. d) Cod. Lugd. *M. supra inlustrale*, sed rest. nostra scriptura. Cod. I. *super*. e) Ita etiam cod. I. Go. probabiliter add. vult *die*. Vid. eum in comm. h. c. Minus probabiliter aliquis coniiceret *interea*. f) Cod. Lugd. *dierum enim ad statione*. g) Cod. Lugd. *quenquennio*, sed em. *quinquennio*. h) Go. *impositi*, sed in comm. recte est *impositae*. Supra codex Lugd. *immutate* pro *immunitate*. i) An add. *Mediolani*? k) Cod. I. *volueris* et mox *dignitates*. kk) Cod. I. *destinari*. l) Cod. Lugd. *statuendoum*, sed corr. *statuendum*. m) Go. ann.: „Praeposteratio hic admissa ab *huius Codicis* Conditoribus: nam sequens lex, quae data est *VIII. Kal. Maii* hanc tempore anteverterat." Fortasse scrib. *Mart.* pro *Maii*, quod tamen codd. habent. n) Reposui et hic et in sqq. c. *Constantinopoli*. Cod. Lugd. *Cstp.*; edd. *CP.*; in cod. I. om. urbis nomen. nn) Cod. I. *vērediXtant .. | modo*. *) In cod. I. om. *quinquaginta*. o) In hac c. dies non mutandus est legis antecedentis caussa, sed si corr. in c. 8 C. Th. de Div. rescr. (I, 2) *Maii* pro *Mart.*, haec c. coniungenda est cum c. 8 cit. p) Aur. Lugd. *Cons.* q) Cum h. c. incipit fol. XCIX. codicis Lugd.

vili seu militari deposita dignitate aget otium, non prius usquam[qq] fiducia evectionum prodeat, quam editis[r] caussis, nostra maiestate consulta, utendi itidem cursus publici[rr] acceperit potestatem. Reliquos vero, etiamsi expresserint tali tenore copiam latius evagandi[s], a fructu furtivae[t] impetrationis arcemus. *Dat. XVII. Kal. Aug. Constantinopoli, Antonio[u] et Syagrio Coss.* (382.)

40. *Iidem AAA. Floro Pf. P.*[v] Iudicibus[x] faciendae evectionis copiam denegamus, cum id nostro numini et vestris tantum sit potestatibus reservandum[y]. His enim tantum ambulandi facultatem iudices ex suo arbitrio praebituri sunt, quos in transmissione largitionalium titulorum prosecutores[z] viderint constitutos; scituri, si definitionem nostram excesserint, se quidem viginti quinque auri libris, officium *) vero quinquaginta esse mulctandos. §. 1. Sane[a] et etiam[b] agendi itineris possit *) esse moderatio, seni[c] veredi, singulae etiam rhedae[d] per dies singulos[e] dimittantur[f]. *Dat. X. Kal. Aug. Constantinopoli, Antonio et Syagrio Coss.*[g] (382.)

41. *Iidem AAA. Philagrio*[h] *Comiti Orientis.* Capitalis periculi acerbitate proposita evectionum contractus asinorumque merces et ementis et distrahentis poena prohibemus[i]. *PP. Beryto*[k]. *Dat. XII.*[l] *Kal. Oct. Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

42. *Iidem AAA. Constantiano*[m] *Vicario dioeceseos Ponticae.* Reparationis collatione ab officialium persona summota, idoneos mancipes constitutos quinquennii tempus implere praecipimus. *Dat. III. Kal. Ian. Constantinopoli, Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

43. *Iidem*[n] *AAA. ad Neoterium Pf. P.* Quibus ius ante non fuit evectionum, abstinentia, quibus fuit, faciendarum moderatione rei publicae prosciant[o]. Illustres

— c. 40. Cod. Iust. XII, 51, 9 et 8. Vid. supra c. 35 h. t., not. *q.* — c. 41. Cod. Iust. XII, 51, 10. Sec. Go. *h.* c. concordat cum c. 4 h. t. — c. 42 sec. Go. ad c. 46 h. t. concordat cum c. 34 et c. 46 h. t. — c. 43 sec. Go. concordat cum c. 56 h. t.

qq) Cod. I. *priusquam.* Idem mox *evictionum.* r) Ita cod. I. Cod. Lugd. et edd. *edictis*, pro quo iam Go. mavult *editis.* rr) Cod. I. *publicus.* s) Cod. Lugd. *evangandi — aremus*, sed emend.; cod. I. *evandi.* t) Cod. Lugd. *fructivae*, err. nato ex antec. v. u) Cod. I. habet *XVIII. — Anthonio* et finitur in vv. *Syagrio sss.* folium quintum huius codicis. Vid. c. 33 h. t., not. *zz.* v) In Cod. Iust. c. 8 cit. ita inscr. est: *Imppp. Valent. Grat. et Valens AAA. Floro Com. R. P.* (vid. supra not. *q*), sed c. 9 sic: *Imppp. Grat. Valent. et Theod. AAA. Floro P. P.* x) Hoc v. deest in Cui. 1 — Cui. 2*, recte autem ex MS. rest. a Go. Exstat etiam in Cod. Iust. y) Cod. Iust. *id tantum nostro numini et tuae sedi nec non viro illustri magistro officiorum sit reservandum, cum neque praefecto urbi, nec magistris militum, nec ducibus, nec vicariis, nec cuiquam alii praeter memoratas duas potestates a nobis hoc concessum sit.* z) Cod. Iust. *transmissionem publicarum functionum persecutores* (Cui. *prosecutores*). Mox cod. Lugd. *constitutus.* *) Cod. Iust. *officia.* Noli offendere in v. *mulctandos*, quod sequitur. a) Hinc Go. c. 8 Cod. Iust. incipere dicit, sed om. *sane.* b) *etiam* om. in Cod. Iust. *) Cod. Lugd. *possint*, sed corr. *possit.* c) Cod. Iust. *deni.* d) In Cod. Iust. om. *sing. e. rhedae.* e) In Cod. Iust. add. *ex utraque parte.* f) In Cod. Iust. add. *poena quinque librarum auri minime defutura contra eos, qui statuta nostra neglexerint* et deest subscr. Vid. c. 35 h. t., not. *z.* g) Aur. Lugd. *Cons.* h) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Filagrio.* Cod. Iust. *Philagio Com. Ord.*, male et impr. Ri., sed Cui. veram inscr. rest. ex C. Th. iam Ri. dixit. i) Cod. Iust. *Gravissimae poenae acerb. — contractus, animalium quoque publicorum merces — distr. coërcitione pr.* k) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Byrito*, sed Go. in comm. *Berythi.* In Cod. Iust. leg. *PP. Byato*, male et impr. Ri.; sed Cui. recte rec. scripturam C. Th. Be. *Beryti.* l) Cod. Iust. *XV.*, sed Cui. ut nos. m) Vid. supra c. 7 de Desert. (VII, 18), not. *a.* Go. *Constantino.* Codex *dioeceseos.* n) Go. Be. in hac et duabus seqq. ll. rep. volunt *Imppp. Val. Th. et Arcad.* Sed in c. sq. 44 etiam Cod. Iust. ut C. Th. o) Locus corruptus. Etenim in Cui. 1 — Ri*. *non fuit evectionum* (des. vv. *abstinentia — fuit*) *faciendarum* (Go. — Ri*. hic comma ponunt) *moderatione Reipub. prosciant.* In m. Cui. 1 — 2* legitur: *Iamq prorsus sciant abstinendum.* Go. in comm. h. c. de h. l. ita disputat: „Quod (h. e. in m. Cui. 1 — Cui. 2*) prorsus et nimis recedit a vulgata scriptura, neque satis cohaeret superioribus illis, *moderatione Reipublica* (scr. *Reipublicae*). Itaque hic malim: vel *moderatione sua Reipublicae prospiciant*, ut *infr.* cum *et amantes Reipublicae sint*: vel (quod malo) *Moderationem Reipublicae porro servent. Porro* ait lex, ut mox *in posterum patientius abstinebunt: Moderationem* ait lex, *Moderatio* pro abstinentia, itaque et mox, abstinebunt: *Reipublicae*, ait lex. Ita quoque: l. 44. *inf. Reipublicae providerunt.* Et haec quidem hactenus antequam MS. vidissem, qui ita habet: *Quibus ius ante non fuit evectionum abstinent iam quibus fuit faciendarum moderatione Reipublicae prociant*, ubi tamen litera *S* superius superscripta, ut sit *prosciant.* Male. Ego locum ita restituo: *Quibus ius ante non fuit evectionum, abstineant: cum iam ii quibus fuit faciendarum moderatione reipublicae proficiant.* Nempe huius loci idem sensus est qui *d. legis* 56. in eodem argumento, ubi Arcadius filius Theodosii pariter: *Tunc namque metu praeceptum custodire oportet, Iudices inferiores, cum cognoverint a Potioribus custodiri.* — Sensus igitur huius quoque loci est; ut maxime Magistrorum militum caeteroquin culmen summum sit — et pompam Magistri Equitum et Peditum — Splendorem — attamen hac parte *moderationem Reipublicae debitam porro servare* seu eorum moderationem Reipublicae proficere, imo tanto patientius hac facultate abstinere oportere, quod et amantes ipsi Reipublicae sint et Principis moribus vivendum sibi sciant circa communes utilitates.“ Be. igitur ed. *Quibus — fuit evectionum, abstinent, iam quibus fuit faciendarum, moderatione reipub. prosciant.* Sed in codice hic locus ita scriptus est: *Quib. — fuit evectio | num abtinentiam* (sed rep. *s* supr. *t* et deletur *m* puncto supra addito, ut leg. sit *abstinentia*, quod miror Go. non vidisse) *quib. fuit faciendarum moderatione | reipublicae prociant* (sed ponitur *s* supra *c*, quod iam Go. dixit). Quae scriptura si restituitur, ut a nobis factum est, aptissimam sententiam praebet, modo legatur *prosint* (aut *proficiant*, quod tamen nimis a codice recedit) pro *prociant* s. *prosciant.* Imperatores

enim viri[p] militiae equestris ac pedestris magistri, qui hac usurpatione caruerunt[q], multo in posterum patientius abstinebunt, cum et amantes rei publicae[r] sint, et circa communes utilitates nostris sibi animadvertant moribus[s] esse vivendum. *Dat. Kal. Febr. Richomere et Clearcho*[t] *Coss.* (384.)

44. *Iidem AAA.*[u] *Cynegio Pf. P.* Nullus evectione utatur privatus, tametsi valuerit impetrare[u], exceptis his, quos sublimissimae administrationis illustravit indeptio, et quos magistri equitum ac peditum pompa sublimat, qui tamen omnes in actu ipso positi rei publicae providerunt, non hi, quos honorarii tantum nominis suffragia prosequuntur; sub hac videlicet definitione, ut, cum semel ad propria vel optata pervenerint, utendae eiusdem evectionis[v] non habeant facultatem, nisi consulta iterum clementia nostra geminae iisdem[x] beneficium detulerit largitatis, etiamsi*) administratione deposita ad larem proprium revertuntur. *Dat. VI. Non. Mart. Constantinopoli, Richomere et Clearcho*[y] *Coss.* (384.)

45. *Iidem**) *AAA. Cynegio Pf. P.* Nullus numerum[z] amplius quam singulas vel binas angarias secundum prius nostrae praeceptum[a] serenitatis usurpet. *Dat. IV. Id. April. Constantinopoli, Richomere et Clearcho*[b] *Coss.* (384.)

46. *Imppp. Valentinianus**), *Theodosius et Arcadius AAA. Cynegio*[c] *Pf. P.* Diversorum officiorum veterani mancipatum debitum cursui publico repraesentent, etiamsi post, contra vim legis[d], aliquam indepti sint dignitatem, aut per suffragium ad curiarum honorarium patronatum, aut ad societatem consortiumque laurentum[e], aut ad[f] decurias herculeae suffragium adspirasse doceantur. In his vero, qui non terrena, sed coelestia privilegia quaesiverunt, hoc custodiendum esse sancimus, ut, si quemquam ex huiusmodi genere hominum iam tenet religio sacrosancta, eiusque[g] operam non potest accipere[h] mancipatus, facultates memorati cursus publicus consequatur. *Dat. V. Id. April. Mediolano, Arcadio A. I. et Bautone V. C. Coss.* (385.)

47. *Iidem AAA. Cynegio Pf. P.* Rhedae mile librarum onus imponi debet, carro sexcentarum[i], nec amplius; addito eo, ut aurum ceteraeque species largitionales non ad libidinem prosecutorum[k] vel susceptorum, sed aptis oneri ac ponderi vehiculis deferantur. Quibus utique non licebit, sub capitalis exitii minis, quicquam oneris privati secus quam lex nostra[l] praescribit imponere, neque alios mercede subvehendos, velut*) proposita licitatione, conducere, exceptis his, quos necessitas**) prosecutionis adiunxerit. §. 1. Et[m] quoniam veredorum quoque cura pari ratione tractanda[n] est, sexaginta libras sella cum frenis, triginta quinque vero averta[o] non transeat; ea conditione, ut, si quis praescripta moderaminis imperatorii libramenta transscenderit, eius sella in frusta caedatur[p], averta vero fisci viribus[q] deputetur[r]. *Dat. XV. Kal. Iul. Constantinopoli, Arcadio A. I. et Bautone Coss.*[s] (385.)

48. *Iidem AAA. Cynegio Pf. P.* Si aurum sacrarum largitionum vel argentum ad comitatum nostrum destinatur, una rheda quingentis[t] auri libris, mile vero argenti, si vero privatarum, auri trecentis[u], quingentis vero argenti libris oneretur. Sint praeterea duo palatini

— c. 44. Cod. Iust. XII, 51, 11 mult. om. Vid. infra not. *u.* — c. 45 coniungenda est cum c. 12 C. Th. de Re mil. (VII, 1). Sec. Go. indigitatur in c. sq. — c. 46 sec. Go. concordat cum c. 34 et 42 h. t. — c. 47. Cod. Iust. XII, 51, 12 om. pr. Bas. LVII, 17, 12. — c. 48. Vid. supra VI, 26, 4, not. sup.

enim utilitati publicae consulentes hoc constituunt, ut ii, quibus non sit ius evectionum, eas non usurpent, ab iis abstineant, ii vero, quibus sit illud ius, iure suo non abutantur. Nam contra utrumque statutum saepe a diversae dignitatis hominibus actum esse, aliae h. t. leges comprobant. Consonat etiam cum hac interpretatione c. 56 h. t. a Go. adducta. Quod autem pronomen deest, hoc non offendit. Ceterum pagina secunda folii XCIX. codicis incipit cum v. *reipublicae.* p) Go. in not.: „Pro, *Quare illustres*: vel *Illustres enimvero.*" q) Go. cj. *claruerunt*, quo non opus. r) Ita codex et hic et in c. sq.; edd. *reip.* s. *reipub.* s) Go. ann.: *Et motibus*, sine caussa. t) Codex, Cui. 1 — Lugd. *Ricomere et Clearco.* t) Vid. supra not. *n.* In Cod. Iust. om. dignitas Cynegii, est vero repos. ap. Cui. u) Sqq. des. in Cod. Iust. v) Codex *evectiones*, sed em. x) Codex, Cui. 1 — Ri*. *hisdem.* *) Codex *etiā* | *quadministratione.* y) Codex, Cui. 1 — Lugd. *Clearco.* *) Vid. supra not. *n.* z) Go. ann.: „Sustineri quis istud posse putet: nisi malit quis, *Nullus numerus*: vel *numerûm* pro *numerorum*: numerus scilicet militaris, *arg. d. l.* 12. *sup. de re militari*" (VII, 1). Addit his cj. in comment: *Nullus Tribunus numeri*, vel *Nullus numero amplius*, vel *Nullus Numerariorum*? Quid si *numero*? a) Deest sec. Go. haec Theodosii constitutio. b) Codex, Cui. 1. Cui. 2, 2* *Clearco.* *) Go. err. *Valentinianus.* c) Go. in Chron. nomen Cynegii mutandum esse in *Neotherii* existimat. Ri. rem dubiam esse fatetur. Cynegius enim Pf. P. Orientis fuit et haec lex data dicitur *Mediolani.* Si recte hic habet subscriptio, et *Valentiniano* haec lex tribuenda et ad *Neoterium* dari debuit, qui *PP. in Occidente* fuit. Vid. Ri. not. *b* h. c. d) Hoc est legis 45 h. t. sec. Go.; codex *lelis* pro *legis.* e) Codex *laurentium.* f) Hinc incipit folium C. codicis. g) Codex *sacrosancteiusq.*, mendose. h) Codex *accepere*, sed corr. *accipere.* i) Codex et edd. ante Be. *sescentarum.* k) Codex *lividinē prosecutorum*, mendose. l) An c. 40 h. t.? Sed puto significari deperditam aliquam Theodosii legem. *) Ita codex; edd. *veluti.* **) Aur. Lugd. mend. *necessitate.* m) Hinc inc. c. 12 Cod. Iust. cit. n) Codex *tretanda*, sed em. *tractanda.* o) Cod. Iust. *libras auri* (*v. auri* deest ap. Cui.) *sella cum frenis, sexaginta itidem averta.* p) Cui. 1 — Ri*. *cedatur*; Be. ed. *caedatur*, recte et ita habet codex et Cod. Iust. q) Cod. Iust. (Cui. ut Cod. Th.) *fisci iuribus*, recte impr. Go. r) In Cod. Iust. add. *exceptis auri centenariis, quae necessarium est ab hippocomis in solitis sacculis reportari.* Vid. Dirksen ad h. l. p. 524. s) Aur. Lugd. *Cons.* t) Codex *quinquentis*, sed praeter literam *g*, quae ibi supr. *u* addita est, corrigendi caussa ponuntur duo puncta supra *g*, ut leg. sit *quingentis.* u) Cui. 2, 2* *tricentis.* v) Hinc

prosecutores singularum rhedarum cum tribus servis, [v]habentes quinquagenarum librarum avertas et saga, quibus par erit eos pro itineris necessitate muniri, ita ut, si quid ultra perscriptum[x] nostrae serenitatis inventum fuerit, ad comitatum nostrum protinus dirigatur. §. 1. Lineae vel amictoria, quibus hactenus onerari rhedae solebant, nec[y] ulterius rhedis, sed angariis vel navibus dirigantur, et si alicubi repertae fuerint huius modi species, thesauris[z] eius urbis, in qua deprehensae fuerint, deputentur, per angarias, ubi facultas fuerit, destinandae; reliquae vero delicatae vestes, sed et linteamen amictorium nostrorum usibus *) necessarium, rhedis sub mile librarum ponderatione mittantur. *Dat. IV. Non. Mart. Constantinopoli, Honorio NB. P. et Euodio V. C.*[a] *Coss.*[b] (386.)

49. *Iidem AAA. Caesario Magistro officiorum.* Hi[c], qui provinciis praesunt, inspectis evectionibus ex quacunque parte *) venientium, ad vehiculorum vicem comites quattuor veredos cum parhippo, tribunos militum ternos **) movere permittant; ceteros domesticos, protectores et agentes in rebus binis uti tantummodo patiantur. *Dat. III. Non. Sept. Valentiae*[d], *Timasio et Promoto Coss.* (389.)

50. *Iidem AAA. Pf. P.*[e] Non patimur hippocomos per eos, qui veredis uterentur[f], indigna spoliatione vexari, si quidem nonnulli[g] veredarii saga eorundem dicantur auferre[h]. Quo circa per omnes iudices et curiosos miserabilis removeatur iniuria, scientibus cunctis, quod, si observata non fuerit nostra *) sanctio, non solum damna resarcire, verum[i] etiam notam et mulctam, qui neglexerit, subire cogetur[k], ut his retentis *), qui fuerint detecti hippocomis saga abstulisse, super eorum nominibus[l] ad nostram clementiam referatur. *PP.*[m] *XV. Kal. Iul. Treviris*[n], *Valentiniano A. IV. et Neoterio*[o] *Coss.* (390.)

51. *Iidem AAA.*[p] *Potamio Pf. Augustali.* Publici cursus exhibitio, antiqua ex consuetudine[pp] inducta, curialibus viritim per curias debet pensata locorum, hominum, facultatum qualitate distribui[q]. *Dat. III. Kal. Aug. Constantinopoli* *), *Arcadio A. II. et Rufino Coss.* (392.)

52. *Iidem AAA.*[r] *Rufino Pf. P.* Faciendarum evectionum licentiam in excidium publici cursus a comitibus Aegyptiaci limitis usurpatam sublimis magnitudo tua auctoritate huius legis inhibebit. *Dat. VII. Kal. Aug.*[rr] *Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio V. C. Coss.* (393.)

53. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Dextro Pf. P.*

— c. 49. Incipit in hac c. folium sextum codicis I. Vid. infra not. **. Go. h. c. coniungendam esse putat cum c. 113 C. Th. de Decur. (XII, 1) et cum c. 22 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1). — c. 50. Cod. Iust. XII, 51, 13 mut. et om. fin. Bon. l. c. p. 761. Sec. Go. concordat c. 37 h. t. — c. 51. Cod. Iust. XII, 51, 14 mut. — c. 52 coniungenda est cum c. 15 C. Th. de Medicis (XIII, 3). Vid. infra not. *rr.* — c. 53. Cod. Iust. XII, 51, 15 om. pr. Bas. LVII, 17, 15. Ceterum dubito, an ad legum, quae sequuntur, aliquam referendum sit Arcadii de cursu publico statutum, quod Iohannes Lydus de Magistr. reipubl. rom. II, 10 et III, 23 et 40 memorat, de quo loco pluribus loquar in praefatione.

incipit pag. secunda folii C. codicis. x) Go. em. *praescriptum.* Vid. c. antec. y) Go. vult *ne.* Recte se habet *nec* propter sq. *et.* z) Codex *huiusmodis species thensauris*, sed em. *huiusmodi* puncto supra *s* addito. Etiam Cui. 1. Cui. 2 — Go. *thensauris.* *) Codex *ub.*, sed em. *usib.* a) Cui. 1 — Cui. 2* om. *V. C.* b) Aur. Lugd. *Cons.* c) Codex Lugd. *Hii.* *) Hinc Go. videtur mutuatus esse Tribonianus vv. *ex utraque parte* in c. 8 Cod. Iust. eod. **) In literis *itumter nosmovere* incipit fol. VI. codicis I. (s. XXIV. cod. Taurinensis) industria clar. Vesmii inventum, in quo seqq. habentur usque ad vv. *propublicofact* c. 69 h. t. Diversitatem scripturae Vesmius humanissime mecum communicavit. Idem ille codex paullo infra *vinis* pro *binis.* d) Codex Lugd. *Valentinae*, sed corr. *Valentiae.* Go. in Chron. h. a. p. CXXX. hanc legem fortasse coniungendam esse existimat cum legibus in not. sup. nominatis, quae eodem die et loco (sed ann. 386) datae sunt. Ipsum sibi esse contrarium in Chron. ann. 386, iam Ri. monuit, cum in legg. commemoratis pro *Valentiae* legere malit *Melantiae.* Vid. infr. c. 22 cit., not. *s.* e) Codd. Lugd. et I. *Id AAA PPO*, uterque nullo lacunae signo. Videtur nomen magistratus, h. e. praefecti praetorio Galliarum, ad quem h. lex missa est, hac de caussa excidisse, quod nescirent constitutionarii, quo praefecto praet. Galliarum lex proposita esset. Neque praefectus praetorio Galliarum h. a. noscitur. Edd. asteriscum ponunt post *AAA.* Cod. Iust. *Iidem AAA. Floro PP.*, sed Florus h. a. praefectus pr. Gall. non commemoratur. Go. igitur in Prosop. v. *Constantianus* supplet *Constantianus*, etsi dubitanter propter Cod. Iust. Be. tamen in notis prob. *Constantianus.* Ceterum Bon. *Impp. PP. O.*, male. Male etiam et hic et in multis aliis locis nonn. edd. ut Ri. habent *PP. s.* pro *pps.* f) Restitui *uterentur* ex codd. Lugd. et I. et ex edd. ante Be., qui ex Cod. Iust. ed. *utentur.* g) Codex I. et Cod. Iust. *nonnulli veredarii.* Editiones ex cod. Lugd. *nonnullis veredarii.* Vid. ad h. l. Go. in not. h. c. h) Cod. Iust. *eorum dicuntur auf. vel praecidere.* *) Cod. Lugd. *nostri.* i) Cod. Lugd. *verum verum etiam*, err. k) Cod. I. *cogatur.* Non facile dixeris, utrum *cogetur* praeferendum sit an *cogatur.* Seqq. des. in Cod. Iust. *) Go. *retenti*, err. l) In literis *minibus* incipit fol. CI. codicis Lugd. m) Cod. I. *defertur.* A Go. in Chron. *PP.* pro *reddita* accipitur. n) Codex I., arbitror, cod. Lugd. edd. ante Be. *Triveris.* Cod. Iust. *Triver.* Bon. *Triviris.* o) Cod. I. *Neotherio* et ita semper, prob. Vesmio. Cod. Iust. *et Neobario Conss.* 387., male. p) Go. Be. solis *Impp. Theod. et Arcad. AA.* h. c. tribuunt, Valentiniano iam Id. Maii hic coss. in Galliis interfecto. Sed cum ne Cod. Iust. quidem differat a C. Th., hanc legem statuo vivo adhuc Valentiniano scriptam, defuncto datam esse, nec quicquam muto. pp) Cod. I. *ex* | ... *sductione.* Vesmius suppl. *conductione.* q) In Cod. Iust. h. c. forma haec est: *P. e. c. secundum locorum consuetudinem, vel curialibus, vel cohortalibus debet committi, vel his, qui suo periculo ab eminentissima praefectura sub competenti cautela excipiunt.* *) *Constantinopoli* deest in cod. I. r) Go. et Be. rep. volunt *Imppp. Theod. Arc. et Honor. AAA.*, cum Honorius his coss. a patre Theodosio Augustus creatus sit IV. Id. Ian. Codex I. Cui. 1 — 2*. Ri. — Be. *AA.* rr) Ita codex I., qua scriptura recepta congruit subscriptio cum c. 15 C. Th. de Medicis (XIII, 3), quae cum hac lege coniungenda est. Cod. Lugd. et edd. *Kal. April. Sept.*

Quia comperimus[s], quosdam animalia publica subtraxisse, ea per inquisitionem mulionum et mancipum volumus redhiberi; atque ideo per muliones et mancipes, nisi animalia perducta[t] fuerint, diligenti inquisitione et plenae cognitioni locus non negetur, et cum manifesta ratione deprehenderit[u], illicita usurpatione cursum publicum fuisse vexatum[v], in quadruplum superductorum[x] animalium pretium inferri censemus. Et ne[xx] idem etiam in futurum admittatur, praecipimus, ut, si qui vel per[y] unam mutationem veredum mulamve aut[z] bovem superducendum esse crediderit, memoratam fisci viribus mulctam inferat. *Dat. XV. Kal. April. Mediolano*[a], *Olybrio et Probino Coss.* (395.)

54. *Iidem AA. Dextro Pf. P.* Meminimus, evectiones illustribus viris[aa] honori potius quam usui detulisse.*) Ne igitur[b] cursus publicus pereat, hac lege sancimus, ne quis sibi deinceps cursum publicum privatus[c] usurpet, nisi cum[d] aut a nobis[e] evocatur, aut a clementiae nostrae veneratione discedit. Si quis ergo posthac contra vetitum sibi cursum publicum illicita temeritate praesumpserit, motum in se nostrae mansuetudinis excitabit etc. *Dat. VI. Kal. Maii Mediolano, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

55. *Iidem AA. Florentino Pf. U.**) Duorum veredorum evectiones te praesumpsisse, propria relatione signasti. Cuius facti veniam indulgemus, sed nihil tale posthac nec usurpari volumus, nec licere. *Dat. XII. Kal. Mart. Mediolano*[f], *Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

56. *Iidem AA. Simplicio*[ff] *Magistro militum.* Sufficiunt iudicum potestatibus evectiones, quas a nostra serenitate vel sede illustrium praefectorum necessitatibus publicis accipiunt servituras*). Insignis igitur auctoritas tua statutis nostrae clementiae sibi faciendarum evectionum usurpatam licentiam negatam fuisse cognoscat. Tunc namque metu praeceptum custodire oportet iudices inferiores, cum cognoverint a potioribus custodiri. Si vero[g] posthac eadem culpa permanserit, in officium auctoritatis tuae gravi supplicio vindicabitur. *Dat. XV. Kal. Ian. Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

57. *Iidem AA. Remistheo**) *Duci Armeniae.* Repetita lege[h] sancimus, ne experientiae[i] tuae post hoc[k] prorsus sit licentia aut evectiones facere, aut sine evectionibus nostris facultatem cursus publici vindicare. Cuius rei temeritatem si posthac laudabilitas tua crediderit[l] esse repetendam, scias a te X libras auri, X etiam[ll] ab officio, quod tuis iussionibus obsecundat, protinus exigendas; his*) tantummodo utendi cursus publici facultate concessa**), qui legati de diversis gentibus[m] ad nostram clementiam properare festinant. *Dat. V.*[mm] *Kal. Mart. Constantinopoli, Caesario et Attico Coss.* (397.)

58. *Iidem AA.**) *Vincentio Pf. P.* Si quis mulionem mutationibus deputatum[n] vel sollicitatione vel receptione subtraxerit, per singula capita humana X libras argenti inferre cogatur[nn]. Et ne sollicitatoribus et occultatoribus sit ullum in aliqua excusatione perfu-

— c. 55. Scripsit clar. Vesmius: „*Cum hac lege incipit pagina aversa, et sequentes leges inscribuntur numeris LIIII — LVIII; unde ex incuria librarii videtur una lex omissa in folio quod fuit inter XXIII, et hoc XXIV.*" — c. 56. Cod. I. c. 55. Cf. c. 55, not. sup. Fortasse coniungenda est cum c. 23 C. Th. de Praetor. (VI, 4), quam vid. not. **. Eodem die data est c. 4 C. Th. Unde vi (IV, 22). Sec. Go. h. c. concordat cum c. 48 h. t. — c. 57. Cod. I. c. 56. Cf. c. 55, not. sup. Cod. Iust. XII, 51, 16 om. pr. — c. 58. Cod. I. c. 57. Cf. c. 55, not. sup. Cod. Iust. XII, 51, 17 multis om. et mutt. Coniungenda est cum c. un. C. Th. de Burgariis (VII, 14), in qua etiam commemoratur. Vid. c. un. cit., not. super. et not. *s* et *u*. Exstat ap. Bou. l. c. p. 763.

(edd. *CP.*) *DN. Theod.* etc. s) Cod. Lugd. *nonperimus*, sed corr. *conperimus*. t) Pro *reducta* sec. Go. u) Go. addi vult *magnitudo tua*; sed tamen ipse praefert *deprehenderit*, h. e. *inquisitio et cognitio*. Be. prop. *deprehenderint*, quo non opus; recte enim Go. h. v. coniungit cum antec. vv. *diligenti inquisitioni et plenae cognitioni locus non negetur*. Consentiunt etiam codices. Cod. I. *licita*. v) Hinc, sed transversis vv. desumpta est c. 15 Cod. Iust. *Si quis vel pro una mutatione veredum* (om. *mulamve aut bovem*) *superducendum esse crediderit, in quadruplum superductorum animalium pretium fisci iuribus* (sed Cui. l. c. *viribus*) *inferat*. x) Codex Lugd. *superdictorum*, sed corr. *superductorum*. xx) Cod. I. om. *ne*. y) Codex Lugd. *qui per*, sed app. *vel* supra *per*. Mox cod. I. *notationem* pro *mutationem*. z) Cod. Lugd. *mulamveat*, mendose. a) Ita codex Lugd. et edd. ante Be., qui *Mediolani*. Cod. I. *med.* et mox *prouino*. aa) Cod. I. om. *viris*. Ibidem *honeri*. *) Go. ann.: „Nos scilicet. Hoc vero indultum non exstat." b) Hinc incipit pag. secunda folii CI. codicis Lugd. c) Cod. Lugd. *privatos*. d) Cod. 2, 2* *eum*, err. typ. e) Go. Be. om. *a nobis* et ita habet cod. I.; edd. et cod. Lugd. om. *a*. Ceterum cod. I. *altanobis*. Ibidem mox *beneratione discendit — excitavit*. *) Cod. I. *Florentio* $\overline{ppo}$ — *evectioneis*. f) Go. *Medioiani*, err. typ. Codices *med.* Rell. *Mediolani*. ff) Cod. I. *simulicio*, et paullo infra om. *a* post *quas*. *) Codex Lugd. err. *servituras* et infra *evectionu*. g) Codex Lugd. *potiorib. cos* | *dirinvero*, mendose. Cod. I. *usurpata lic. — tum namque — cognoverit a p. c. Sint vero*. Utriusque codicis scriptura verisimile est legendum esse *Sin vero*. *) Cod. Iust. *Remistheo*. h) Haec lex periit sec. Go. i) Aur. Lugd. *experimentiae*, mendose. k) Codd. I. et Lugd. *posthoc*; edd. *posthac*. Cod. I. *prossus*, mendose. l) In literis *derit* incipit folium CII. codicis Lugd. Ceterum cod. Lugd. et edd. *lib.* ll) Cod. I. *iam*. *) Cum v. *his* inc. c. 16 Cod. Iust. cit. Ceterum Go. ex codice Lugd. male *exigenda*. **) Cod. Iust. *facultas concessa est*. m) Cod. I. *legib.* Cod. Lugd. edd. ante Be. *generibus*. Cod. Iust. *gentibus*, prob. Go. et hoc primum a Be. rec. est. mm) Cod. I. habet *VI*. *) Bou. *Iidem Impp. Vincentio PP.* Cod. Iust. *Lucentio*, sed recte Cui. ut nos. n) Aur. Lugd. *de putatum* et infra *infuturum*. nn) c. 17 Cod. Iust. in hunc modum mutata est: *Nemo mulionem m. d. vel per solicitationem, vel per receptionem subtrahere audeat, decem libras argenti poenae nomine inferre reformidans* et des. rell. Mox cod. I. *inaliquainexcusat. — simulationis.*

gium, nec mutari quemquam per compensationis simulationem, vel absolvi sub aetatis aut debilitatis[o] alicuius obtentu licebit. Meoque iudex, qui sibi hoc vindicaverit, ut servum publicum liberet, unam[oo] libram auri per homines singulos, officium quoque eius, si legem*) supprimendo consenserit, simili poena mulctetur. Haec in futurum mansuetudo nostra constituit. In praeteritum autem hoc statuisse sufficiat, ut, si muliones publici reperti fuerint, licet senes aut debiles, cum uxoribus suis et omni peculio atque agnatione retrahantur etc.[p] *Dat. XII.*[pp] *Kal. Mart.*[q] *Mediolano, Honorio A. IV. et Eutychiano*[r] *Coss.* (398.)

59. *Iidem*[s] *AA. Messalae Pf. P.* Si quispiam paraveredum*) aut parangariam[t] non ostensa evectione[u], quae tamen pro[v] publica facta[vv] sit necessitate, praesumpserit[x], periculo curatoris[y] sive defensoris et[z] principalium[a] civitatum ad ordinarium iudicem dirigatur[b], singulas libras auri per singulos paraveredos[c] vel parangarias fisci viribus illaturos. Qua[d] in parte si rector provinciae atque officium eius colludium praebere*) voluerit, duplum ex suis[e] bonis noverit exigendum*). *Dat. XV.*[f] *Kal. Dec.*[g] *Stilicone*[h] *et Aureliano*[i] *Coss.* (400.)

HANC LEX *interpretatione non indiget*[k].

60. *Iidem AA. Messalae Pf. P.* Animalia publica dum longe maiore ac periniquo pretio pabula aestimantur per mancipes atque apparitores aperte vexantur. Ne id contingat, sublimitas tua disponat, ut neque*) pabula mutationibus desint, neque provinciales ultra, quam iustitiae sinit ratio, praegraventur. *Dat. V.*[l] *Kal. Dec. Mediolano, Stilicone*[m] *et Aureliano*[n] *Coss.* (400.)

61. *Iidem AA.* *) *Vincentio Pf. P.* Macrobium illicita praesumptione evectiones fecisse constitit, cum necessitas publica non flagitaret, quique mulctam temeritatis excepit. Ne autem idem in futurum contingat, sublimitas tua vicarios admonebit atque eorum officia, interminatione**) proposita, ut ab huius modi usurpatione noverint abstinendum. *Dat. V. Id. Dec. Mediolano, Stilicone*[o] *et Aureliano Coss.* (400.)

62. *Iidem AA. Caesario Pf. P.* Usurpationem cursus publici penitus iussimus amputari, scilicet ut, excepta magnitudine tua, praesumendi velocis et clabu-

— c. 59. C. Th., cod. Lugd. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 59. Cod. I. c. 58. Cf. c. 55, not. sup. Br. Al., eius codd. Sich. Til. *c.* 1, i. e. *un.* Particula tantum legis est in codice I. (vid. infra not. *vv*); tota c. habetur in cod. Lugd., sed om. vv. interpretis. Integra exstat in codd. 6—10, 12—21, 27, 29, 31, 33—35, 37, 42; inscr. deest in codd. 24, 30; subscr. in codd. 25, 26, 28, 32, 36, 39, 40, 41, 43, 44; inscr. et subscr. om. sunt in cod. 46; omnia mutata sunt in codd. 38, 49. Similiter textus pro interpr. habetur in codd. 24—26, 43, 44. Fortasse coniungenda est cum c. 13 C. Th. de Off. praef. pr. (I, 5), c. un. C. Th. de Iis, qui pot. nom. (II, 14) et c. sq. h. t., c. 5 C. Th. de Loc. fund. (X, 3), c. 2 C. Th. de Discuss. (XI, 26). Vid. c. un. cit., not. sup. et not. *r*; c. 13 cit., not. sup. et not. *q*. — c. 60. Vid. c. 59 h. t., not. sup. Cod. Iust. XII, 51, 18. Vid. etiam infra c. 9 de Ann. et trib. (XI, 1), Symmach. II, 27. — c. 61 exstat ap. Bon. l. c. p. 765. — c. 62. In h. c. incipit fol. XIX. codicis I (s. totius palimpsesti fol. XXV.). Vid. infra not. *q*.

o) Codex Lugd. mendose *autdebilitatis*. oo) Be. om. *una*. Nostram scripturam tuetur cod. I.; edd. et cod. Lugd. *lib*. *) In cod. I. add. *gesserit*. p) Ad v. *etc.* Reinesius annotat: „quae constituunt legem de burgariis unicam, sup." pp) *XI.* c. un. cit. Vid. ibidem. q) Bon. mavult *Mai.* r) Cod. Iust. *Eutychio* et Cui. *Eutychiu*. Cod. I. *hon au IIII* (om. *et*) *eucherio* et om. *Coss.* s) Nonn. codd., veluti 6, 7, 10, 12, 13, 21, 40, 42, Sich. Til. *Imp. Constant.* s. *Constantinus A.*, male. Rell. codd. Br. Al. *Impp. Arcad. et Honor. AA.* et ita etiam Sich. in m. Mox nonn. codd. *Missale*. *) 6, 7 et alii codd. *veredum*. t) Multi codd. et inter eos cod. I. *perangariam*. u) Discrepant codd. in his vv., nam pro *evectione* alii habent *evectionem*, alii *vectione*, alii *effectione*; praeterea in nonn. scr. est *ostense*, *ostendat*. v) 15 om. *tamen pro*; mox nonn. codd. *sint necessitatem*. vv) In literis *propublicafact* desinit folium sextum codicis I. ab ill. Vesmio inventum. Vid. supra c. 49 h. t., not. **. x) 20 add. *id*. y) 10, 12, 13 *procuratoris*. Vv. *sive defensoris* bis sunt in codice Lugd., sed altero loco tolluntur punctis supra additis. z) 19, 20 om. *et*. Cod. Lugd. *principaliumcipalium civitatum*. a) 21, 32 *provincialium*, sed in 21 *principalium*. b) 32 om. *dirigatur*. c) Multi codd. *veredos* (ita etiam 21 et Sich., sed 21 in m. *paraveredos*) et mox *perangarias* (Sich. *per angarias*) *fisci virib. inlaturos* (et ita etiam codex Lugd.) — *voluerint* (et ita Sich. Til.) — *noverint*. d) 10, 18 *Quia*. Cum v. *Qua* incipit secunda pagina folii CII. codicis Lugdunensis. In ima pagina est numerus quatern. XLV. *) 21 in m. *prohibere*. e) 20, 25 *bonis suis*. Cod. Lugd. *exegendum*, sed om. *exigendum*. In cod. 38 h. c. ita scripta est: *Si q̄ veredum aut paravendum aut angariū non hostensa publica evectione praesumpserit singulas libras auri per singulos veredos et angarias detenendus a principalibus vel defensoribus et a iudici civitatis fisci viribus cogatur exsolvere. Si iudex ille defensor vel principalis a quo conludio que ē praecepta implere vel exegere fortasse ne deserint de suo proprio que ex ere praesumptore noluerit duplū fisci viribus reddant.* In cod. 15 ad m. ann. *Paraveredi sunt publici equi angarii et parangarii publici cursores.* f) Scrib. *V.* Vid. c. un. cit., not. *r* et c. sq. h. t., not. *l*. Idem numerus est in subscr. c. 2 C. Th. de Discuss. cit. et in codd. Phill. 1735, Par. 4403[b]. 12, 15 et alii *XIIII*. L. R. U. *XIII*. g) Add. *Mediolano*. Vid. c. sq. h. t. et c. un. cit. h) 21, Sich. *Stilicone*. Plerique codd. Til. Cui. 1 — Lugd. Go. — Ri*. *Stilichone*, et ita etiam cod. Lugd. In nonn. codd. om. *Stil. et*. i) Multi codd. *Auriliano*, ut cod. Lugd. et Go. Male vero 21, Sich. Til. *Aureliano II. Coss.* k) Nonn. codd. *Ista — indiget*, alii *eget*, et Sich. Ri. vituperat, quod in edd., praeter Sich., h. vv. om. sunt, sed tamen excusandus est Til., qui interpr. omnino non edidit. *) Cod. Iust. *nec — nec*. l) Ita cod. Lugd. et edd.; solus Be. suadente Ri. ex Cod. Iust. ed. *XV.*, propter anteced. legem. Sed vid. supra not. *f*. m) Cod. Lugd. Cui. 1 — Ri*. Cod. Iust. *Stilichone*. n) Cod. Lugd. et Go. *Auriliano*. *) Bon. l. c. *Iidem Impp.* **) Aur. Lugd. err. *interminatione*. o) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Stilichone*. Mox Go. *Auriliano*. p) MS. sec. Go. *clabulariis* et ita habet. Fortasse scriptum erat *clabularis*, quod vide-

larii[p] cursus nullus habeat potestatem. Quod si quis iudicum vel contemptus vel ignorantiae vitio scita nostri numinis temeranda censuerit, eius quoque officium[q], quod ei paret *), sciat se **) triginta libris auri esse mulctandum. *Dat. III. Non. Febr. Constantinopoli*[r], *Vincentio et Fravitta*[s] *Coss.*[t] (401.)

63. *Iidem AA. Provincialibus provinciae proconsularis.* Quoniam multos perspeximus illicita praesumptione paraveredos vel parangarias postulare, hac lege sancimus, ut nulli deinceps usurpandi licentia concedatur, nisi in causa[u] publica vel manifestis evectionibus destinato. Si quis contra fecerit, una libra auri mulctetur etc. *Dat. prid. Kal. April. Mediolano, Vincentio*[v] *et Fravitta*[x] *Coss.* (401.)

64. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius*[y] *AAA. Septimino*[z] *Proconsuli*[a] *Africae.* Comperimus, provinciales et pabula et pecuniam pro equorum[b] cursualium solenni ratione conferre, et[c] extrinsecus *) paraveredorum onere praegravari. Provinciarum **) igitur rectores procurent, ne unquam cursus publicus veniat in querelam, et occasio deceptionis[d] curiales[e] animalia indebita praestare compellat. *Dat. VII. Kal. April. Ravennae, D. N.* *) *Theodosio A. I. et Rumorido Coss.* (403.)

65. *Iidem AAA. Hadriano Pf. P.* Per[f] stationes singulas idoneos mancipes volumus collocari, amotis ne[g] deinceps usurpantium praesumptionibus *) atteratur[h]. *Dat. IV. Kal. Mart. Romae, Honorio A. VI. et Aristaeneto*[i] *Coss.* (404.)

66. *Iidem AAA. Anthemio Pf. P.* Nemo ducum ingressus semel provinciam suam postmodum itineribus[k] faciendis cursu atque angariis ipse sive suum[l] utatur officium, sed expeditionem militarem iumentis propriis exsequantur[m]. §. 1. De cohortalinis etiam officiis eadem lege sancimus, ne quis ex his per provinciam suam discurrens veredo uti conetur in posterum, cum sacra prohibitum[n] sanctione cognoscant[o]. §. 2. Quod si quis ducum vel apparitorum[p] vel cohortalium[q] temerario animo ea, quae decernimus, contemnenda putaverit, per singula animalia, quibus usus fuerit, singularum librarum auri illatione *) mulctabitur. *Dat. IV. Non. Aug. Constantinopoli, DD. NN. Honorio VII. et Theodosio II. AA. Coss.* (407.)

[r]TIT. VI. DE TRACTORIIS ET STATIVIS.

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA.* *) *ad Rufinum Pf. P.* Nemini ex his, qui ex castrensibus muniis absoluti ad domum redeunt post labores, tractoria praebeatur a sacro separata iudicio, sed unusquisque in epistolis nostris, quibus ad aevi reliqui testimonium singulos sequimur, viaticum conficiendi itineris consequatur. Hanc igitur sanctionem sinceritas tua congrua auctoritate custodiat, ac, si quando aliquis ex hoc genere hominum annonas poposcerit, imperialibus literis **) sua subscriptione subiecta modum debitae[s] praebitionis impertiat. Sed ne quis, ut hactenus factum est, quas superfluas impetraverit, largiatur aut vendat, ne[t] quis ad quaestum de hac erogatione capiendum ulterius[u] nomen

— c. 63 coniungenda est cum c. 26 C. Th. de Erog. mil. ann. (VII, 4) et c. 29 C. Th. de Ann. et trib. (XI 1) et sec. Go. cum c. 1 C. Th. de Indictionibus (XI, 5), fortasse etiam cum c. 23 C. Th. de Suscept. (XII, 6), quod equidem non puto. Intelligit sine dubio Go. c. 29 eod., ut cum c. sq. h. t. coniungatur. Vid. etiam c. 1 cit., not. sup. — c. 64. Cod. Iust. XII, 51, 19. Coniungenda est cum c. 19 C. Th. de Lustr. coll. (XIII, 1). Commemoratur apud Cuiacium in Comm. c. 19 Cod. Iust. cit. l. c. p. 505. Cf. Cramer in libro, cui inscribitur Zeitschrift fur geschichtliche Rechtswissenschaft, T. I, p. 298. — c. 66. Cod. Iust. XII, 51, 20. Bas. LVII, 17, 30.
Tit. VI. Cod. Iust. XII, 52.

tur Go. velle. Infra codex *ignorantie.* q) Ms. sec. Go. habet *unium quoq. officium*, recte, quare Go. em. *unumquodque off.* Hinc quoque inc. (*quodei*) fol. XIX. cod. 1 dimidiatum, cuius recta pag. desinit in verbis c. 65 h. t. *deincepsusurpantiumpraesumptionib.*, aversa pag. inc. a verbis c. 1 sq. tit. *literissuasubscribtione*, desinit in vv. c. 1 tit. VII. h. libri *ordocustodiendusestutpr....* *) Cod. 1 male *parit.* **) Go. om. *se.* Edd. *lib.* r) Loci non fit mentio in cod. 1. s) Codex 1 et cod. Lugd. Cui. 1 — Lugd. *Fraviso.* Go. *Fravit.* t) Aur. Lugd. *Cons.* u) Hinc incipit fol. CIII. codicis Lugd. v) Codex Lugd. *Vicentio*, sed ponitur n supra c. x) Cui. 1 — Lugd. Ri. *Fravitto.* Codex 1, cod. Lugd. Go. *Fravita.* y) Codex Lugd. post *Arcadius* add. *et.* Cod. Iust. *Iidem AA. et Theodosius A.* z) Cod. Iust. *Septimio*, impr. Go. a) Cod. Iust. *Procur.* b) Cod. Lugd. *eoquorum*, Cod. Iust. *pro cursu equorum curs.*, impr. Go. c) Ita cod. 1 et (prob. Go.) Cod. Iust. In cod. Lugd. et in edd. om. h. particula. Reinesius pro *extrinsecus* cj. *et non secus* id e. nihilominus, etsi tolerandam esse dicit scripturam vulg. *) In Cod. Iust. add. *etiam.* **) Go. *provinciarium.* d) Cod. 1 *decepotiones*, mendose. e) Cod. Lugd. et edd. *curialis*, sed cod. 1 congrue cum Cod. Iust. *curiales*, quam script. W. probatam restituere non dubitavi. Vid. Cui. in Comm. c. 19 h. t. et Go. in comm. h. c. Cod. Iust. add. *vel provinciales.* *) Cui. 2, 2* *D. V.* errore. f) Codex Lugd. *praestationas* mendose. Non recte igitur MS. habere affirmat Go. *praestationes.* g) Ita codex 1, neque, ut W. recte monuit, cum P. ita transponenda sunt vv. *ne amotis deinceps*, quod iam Be. prop. In cod. Lugd. et in edd. om. *ne.* Go. igitur cj. *ut amotis.* Vid. not. sq. *) Vid. c. 62 h. t., not. *q.* h) Ita etiam cod. 1, recte; modo intelligatur cursus publicus. Neque igitur opus est cj. Go., qui prop. *haud atterantur* (*ut amotis — haud atterantur stationes*) vel *ad te referatur*, neque Be. cj., qui em. *atterantur* (*ne amotis — atterantur sc. stationes*). i) Codex 1, cod. Lugd. Cui. 1 — Ri'. *Aristeneto.* k) Cod. Iust. *suam postmodum in* (Cui. om. *in*) *itiner.* l) Cod. Lugd. Cui. 1 — Lugd. *suam*, mendose. m) Cod. Iust. *exequatur*, cod. Lugd. *exequantur*, sed ponitur s supra e. n) Cui. 2, 2* *prohibitu*, err. typ. o) Cod. Iust. *cognoscat.* p) Go. in not.: „*Dacis.*" q) Cod. Iust. add. *officiorum.* *) Go. err. *illatiove.*
r) Cum hoc tit. incipit pag. secunda folii CIII. codicis Lugd. *) Cj. Go. (vid. infra not. v) et Reinesii add. est *Grat. A.* **) Vid. c. 62 tit. antec., not. *q.* s) Codex Lugd. *debetae*, sed corr. *debitae.* t) Go. mavult *nec*, quo non opus est. u) Hanc scripturam

opponat*). *Missa sub***) *die VIII. Kal. Febr. Romae, Valentiniano et Valente AA.*[v] *Coss.* (365.)

2. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA.*[x] *Rufino Pf. P.* Tractoriae cum stativis solitis[y] bidui tantummodo tempus[z] accipiant. Nulli vero penitus cum necessariis[a] praebeantur, nisi his tantummodo, qui animalia atque equos sacro[b] usui necessarios prosequuntur; ita tamen, ut his dimissis in tractoriarum corpore praefinitus[c] quinque dierum numerus adscribatur, ut nullus ultra[d] hoc temporis spatium ad residendum, in quo libitum fuerit loco, copiam nanciscatur. *Dat. VII.*[e] *Kal. Sept.**) *Constantinopoli, Arcadio A. II. et Rufino Coss.* (392.)

[f]TIT. VII. DE DIVERSIS OFFICIIS ET APPARITORIBUS[ff] ET PROBATORIIS EORUM.

1. *Imp. Constantinus A.*[g] *ad Vettennium Fortunatum Consularem aquarum*[h]. Promotionis ordo custodiendus est, ut primus[i] in officio[k] sit, qui prior fuerit in consequendo beneficio principali. *Dat. VIII. Id. Mart.**) *Thessalonicae*[l], *Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss.* (315.)*)

2. *Idem A.*[m] *ad Philippum Pf. P.* Officiales, quos ex diversis officiis ex-protectoribus epistolas impetrasse constiterit, pristinae reddi iubemus militiae. *Dat. III. Non. Nov. Arelato*[n], *Constantino A. VII. et Constantio C. Coss.* (326.)[o]

3. *Imp. Constantius A.*[p] *ad Silvanum*[q] *Comitem et Magistrum militiae. Post alia:* Universi officiales diversorum officiorum, qui ex-protectoribus epistolas meruerunt, officiis pristinis militiaeque reddantur, nec opponant quaesitae sibi vocabulum dignitatis. *Dat. VI. Kal. Iun. Sirmii*[r], *Limenio et Catulino*[s] *Coss.* (349.)

4. *Idem A. ad VV. CC. Pff. P.*[t] *Post alia:* De

— c. 2. Cod. Iust. XII, 52, 1. De Bas. vid. Cui. in Comm. ad c. 1 cit. l. c. p. 507. Symmachi Ep. IX, 25.
Tit. VII. Cod. Iust. XII, 60. Conferri cum h. t. Go. vult titulos quattuor priores h. libri et 52—56 libri XII. Cod. Iust. Cf. etiam L. R. B. tit. XXX. — c. 1 sec. Go. concordat cum c. 1 et 2 C. Th. de Numer. (VIII, 1). In hac c. incipit fol. XX. cod. 1 (s. totius palimpsesti fol. XXVI.). Vid. infra not. *k*. — c. 2 sec. Go. concordat cum c. 3 h. t. — c. 3 coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Re mil. (VII, 1). Vid. c. 2 h. t. Exstat ap. Bou. l. c. p. 748. — c. 4. Go., etsi diversitatem scripturae in subscriptionibus agnoscit, tamen hanc c. coniungendam esse existimat non solum cum c. 5 et 6 h. t., sed etiam cum c. 1 C. Th. de Agent. in reb. (VI, 27) et c. 5 C. Th. de Cohort. (VIII, 4).

ex cod. Lugd. in edd. translatam tuetur cod. 1; in m. Cui. 1 — Cui. 2* em. *alterius*. Idem prop. Go. Suspectum esse videtur v. *ulterius* etiam P., neque nos dubitamus, quin *alterius* scrib. sit. *) An *apponat*? **) Cod. 1 *Emissa sud*, mendose. v) Quia Rufinus Pf. P. Italiae his consulibus ignoratur, (vid. Amm. Marc. XXVII, 7) fuit enim Mamertinus Pf. P., Go. add. esse censet *II.* (368.), Gratiano in imperium cooptato; ideoque in edd. Go. — Ri*. annus deest. Sed obstat cod. 1, qui vulgatam scripturam tuetur; obstant etiam supra V, 15, 8, c. 2 C. Th. de Pascuis (VII, 7), c. 11 C. Th. de Numer. (VIII, 1), c. 3 C. Th. Quib. equor. us. (IX, 30), ubi vid. not. *f*, c. 66 C. Th. de Decur. (XII, 1), in quibus legibus omnibus, etsi his coss. datis, Rufinus Pf. pr. appellatur. Consultius igitur est in re lubrica abstinere ab emendandi ardore. Cum Go. consentit Tillem. l. c. T. V, Notes, p. 9, n. XXXII. etsi mavult coss. anni 370 reponi, et Reinesius et hic et ad VII, 7, 2. Ceterum c. 6 C. Th. de Off. vic. (I, 15) eodem die data est. Aur. Lugd. *Aae* pro *AA*. x) Sec. Ri. in inscr. abundat Honorii nomen; cum is anno sequenti demum, IV. Id. Ian. a Theodosio patre Augustus creatus sit. Be. consentit cum Ri. Sed hic quoque praeter cod. Lugd., ex quo vulgata scriptura C. Th. desumpta est, cod. 1 et Cod. Iust. contra Ri. et Be. faciunt. y) Go. ann.: „Forte *solis*, sed nihil muto." z) Cod. Iust. *tantummodo biduum* (Cui. *bidui*) *tempus*. a) In Cod. Iust. add. *sibi personis*, impr. Go. in comm., quem vid. b) Cod. 1 *sacros*, recte impr. W. c) In Cod. Iust. om. *praefinitus*. d) Cod. 1 *intra*, quod contra sententiam legis esse W. recte contendit. *Intra* habetur etiam in nonn. codd. et edd. Cod. Iust. e) Cod. 1 *VI.* *) Go. in Chron. em. vult *Octobr.*, impr. Ri.

f) Hinc incipit fol. CIV. codicis Lugd. ff) Cod. Iust. app. *Iudicum*. g) Cod. Lugd. *AA*. h) Sec. Go. in Chronol. add. *Romae*. i) In literis *pr* h. v. desinit fol. XIX. cod. 1. k) Cum literis *ficio* incipit fol. XX. cod. 1, quod desinit in vv. c. 12 h. t. *officiimquoparensvocabulocense* ..... *) Go. in Chron. cj. *Mai*. l) Cod. Lugd. *Thessali'*. Edd. *Thessalonicae*. *) Go. in Chron. p. X.: „Forte etiam recte referatur ad A. 319." m) Go., prob. Bou. l. c., not. *c* Constantio hanc legem tribuit. Sed cum ap. P. nulla sit diversitas scripturae indicata, etiam cod. 1 videtur cum impressis convenire. Convenienter cum mutata inscr. subscriptionem quoque Go. em. in Chron. annorum 326 et 353 (p. XXVII, et LI.) et in comm. c. 3 h. t. Verba eius in comm. l. c. haec sunt: „Constantii, eadem mens, est, *l.* 2. Is enim eius Auctor est, tum argumento *Philippi Praefecti Praetorio* in Inscriptione, tum subscripti loci, *Arelato*; sic quidem ut ea referenda videatur ad *Constantium VI. et Constantem Caes. II. Coss.* id est, ad A. D. 353, quo sane tempore Constantius Arelate fuit, ut testatur Athanas. ad *solit. vit. ag.* p. 641. et Am. Marcell. *lib.* 14. *p.* 9 *et* 25. Nisi potius eam referendam putemus ad A. D. 346. In id enim ferme tempus incidit *Philippi* Praefectura: certe eo anno 346 data ad eum *lex* 1. *infr. ne conlationis translatio*: Cui tamen obstaret subscriptio, *Dat. Arelato*: nam eo anno 346. Constantius Imper. non in Gallia fuit, verum in Oriente: Et sic, ut dixi, referenda fuerit ad A. D. 353." Vid. Go. in Prosopogr. v. Philippus. Be. sana omnia putat, cui assentiri hac de caussa non dubito, quia cod. 1 cum vulg. scr. concinit. Certe h. c. ad ann. 353 referre non licet, recentior enim esset sq. c. 3 contra rationem C. Th. n) Ita cod. Lugd. et edd. ante Be., qui *Arelati*. Videtur cod. 1 cum nostra scr. consentire. o) Go. haesitans, quemnam ad annum h. c. referenda sit (vid. not. *m*), om. annum; omissus est etiam ap. Ri. Ri*. p) Go. prob. Be. *Constanti* soli h. c. tribuit, in qua re aliquantulum a cj. ad inscr. c. 2 de Re mil. cit. proposita recedit, ubi non a *Constante* solo, sed a duobus impp.: *Constantio et Constante*, et hoc quidem assentiente Be. hanc legem datam esse putat. Vid. c. 2, not. *x*. Sed etiam cod. 1 cum nostra scriptura facit, quare ego nihil muto. q) Go — Ri*. *Sylvanum*. r) Codd. 1, Lugd. Cui. 1 — Ri*. Bou. *Sirmi*. s) Codex Lugd. Cui. 1 — Cui. 2*. Be. *Catullino*. Vid. supra II, 1, 1, not. *o*. t) Id est viros clarissimos praefectos praetorio, ut in c. sqq. Cod. Lugd. Cui. 1 — Lugd. *ppd*,

cohortalibus atque magistrorum equitum et peditum officialibus iubemus, ut minime de cetero ad[u] adorandam purpuram nostram veniant, nisi si[v] sub armis militiam toleraverint, et omnibus expeditionibus adfuerint. *Dat. prid. Id. Maii Constantio A. VII. et Constante II.*[x] *Caes. Coss.* (354.)

5. *Idem A. ad Pff. P.*[y] *Post alia:* De chartulariis magistrorum[z] equitum et peditum si quis post viginti quinque annos obnoxius curiae fuerit repertus, habeat privilegium militiae. Omnes autem, qui probati fuerint quacunque ratione vel quocunque tempore, perseverent[a] in militia, duntaxat qui ministeriales et paedagogiani[b] et silentiarii et decuriones existunt, ita ut post quindecim annos minime ab aliquo inquietentur etc. *Dat. XV. Kal. Iun. Constantio A. VII. et Constante**) *Caes. II.*[c] *Coss.*[d] (354.)

6. *Idem A. ad Pff. P.*[e] *Post alia:* De largitionalibus comitatensibus et officialibus *) rationales[f] rerum privatarum custodiri praecipimus*), ut[g] post viginti et quinque annos ad curiam minime revocentur. Hoc idem de officialibus praefectorum vicariorum observari sanximus. De primipilaribus vero, quia[h] cursum exhibeant, anni decem observandi sunt. Officiales enim praefecti urbi[i] propterea, quod non exhibeant primipili pastionem, post viginti quinque annos minime persequantur*). Quod sane ad logographos[k] pertinet, prius promulgatam legem*) firmam esse volumus. *Dat. prid. Non. Oct. Constantio A. VII.*[l] *et Constante Caes. II.*[m] *Coss.* (354.)

7. *Impp. Constantius et Constans AA.*[n] *ad Taurum Pf. P.* Instaurata necessaria sanctione, id volumus de cetero custodiri, ne ullus quemquam iudicum probare audeat vel provehere. Excipimus tamen officia cursus publici sollicitudinem sustinentia; nec enim tanto muneri adminiculum denegari publica[o] permittit utilitas. Quae cum ita sint, ceteris officiis universis, eique, quod paret laudabili prudentiae tuae, nullus, nisi nostro exsistente statuto, debebit adscribi. *Dat.**) *VI. Kal. Iun.*[p] *Med.*[q] *Acc. VIII. Id. Iul. Datiano et Cereale Coss.* (358.)

[r]8. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Mamertinum*[s] *Pf. P.* Praefecturae cornicularios, qui annis singulis ex numero deputatorum[t] exeunt, post transactos corniculos nostram adorare purpuram volumus: quo honore perfunctis, cum iam missionem tenuerint, liberum otium damus, ut ad susceptionem vel cuiuslibet necessitatis officium, qui ex-corniculario[u] adoraverint[v], minime devocentur[x]. Haec igitur missio ea habeat privilegia, quae veterum principum[y] sanctiones habere constiterit. *Dat. III. Kal. Febr. Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)[z]

9. *Iidem AA. ad Germanianum**) *Pf. P.* Qui

— c. 5. Vid. c. 4, not. sup. — c. 6. Vid. c. 4 h. t., not. sup. — c. 8. Cod. Iust. XII, 53, 1 nonn. om. Coniungenda est cum c. 70 C. Th. de Decur. (XII, 1). Symmachi Ep. X, 56.

Cui. 2 — Ri*. *Pf. P.* Ita etiam in c. sqq. u) Cui. 2, 2* om. *ad.* v) Cod. 1 om. *si.* x) Be. rep. vult *III.* et hic et in sqq. duabus legibus. In cod. 1 om. numerus. Vid. tamen c. sq., not. *c*, ubi scriptura cod. 1 cum hac vulg. scr. convenit. Pu. male *Constate.* y) Vid. not. *s* antec. z) Hinc incipit pag. secunda folii CIV. codicis Lugd. a) Restitui h. l. in edd. corruptissimum codicis Taurinensis ope. Antea ex cod. Lugd. legebatur *privilegium militiae; et* (Cui. 1 — Ri*. *militiae. Et*) *omnes autem, qui probaverint in militia hi* (cod. Lugd. et edd. ante Be. *hii*) *duntaxat.* Go. igitur em. *Ex omnibus autem qui militaverint in Palatio* etc. vel *qui perduraverint in Palatio,* vel *qui se probaverint in militia,* quae ultima cj. paullum recedit a scr. cod. 1, ex quo apparet, unum versum in cod. Lugd. excidisse. Locus enim in cod. 1 ita scriptus est: *militiae omnes autem qui probati fuerint quacumq. ratione vel quocumq. tempore perseverent .. militiam dumtaxat.* P. suppl. *in* post *perseverent* et em. *militia*, recte prob. W., nam utramque cj. tuetur scriptura cod. Lugd. V. *duntaxat* W. habet pro veluti, potissimum. b) Cod. Lugd. edd. *dagogiani,* male. In m. Cui. 1 — Cui. 2* em. *paedagogiani*, quam em. etiam Go. probatam confirmat cod. 1; is enim habet *pedagogiani.* *) In cod. 1 recte add. *Constante*, quod nomen deest in cod. Lugd. et in edd. Cui. 1 — Be. c) Ita cod. 1. In cod. Lugd. et in super. edd. om. numerus. Vid. supra not. *x.* d) Aur. Lugd. *Cons.* e) Vid. c. 4, not. *s.* *) In cod. 1 add. *et.* f) Reposui *rationales.* Be. auct. Go. *rationalis*, sed codd. 1 et Lugd. congruunt in v. *rationales.* *) Cod. Lugd. et edd. anteriores *praecepimus;* sed cod. 1 *praecipimus*, ut cj. Go. g) In cod. 1 add. *si quis.* h) Cod. 1 *qui;* rectius *quia.* i) Aur. Lugd. *officiales .n. P. V.* *) Go. ann.: „*Curiae* scilicet, nisi hoc passive accipias." Praestat *curiae* s. *curiales.* k) Codd. Cui. 1 — Ri*. *logografos.* *) Hanc legem periisse Go. dicit. l) Recte Go. Be. em. *VII.*, et ita habet cod. 1 pro *VIII.*, quod ex cod. Lugd. antea editum erat. In Chron. h. a. Go. hanc legem fortasse ad ann. 326 retrahendam esse opinatur. Qua ratione, equidem ignoro. m) Vid. c. 4, not. *x.* n) Be. soli Constantio h. c. tribuit, Reinesius *Constantio Aug. et Iuliano Caes.* Cod. 1 *constãnus et grãt*, mendose. o) Cod. 1 *publici,* male. *) Sec. Go. in Chron. h. a. pro *Reddita.* p) Cod. Lugd. edd. *Ian.*, pro quo Go. in Chron. h. a. em. *Iun.*, et ita habet cod. 1. Quod autem Go. dicit, etiam in Cod. Iust. esse *Ian.*, non intelligo; nam haec lex non transiit in Cod. Iust.; Ri. cj. *Iun.* (non *Iul.*, quod Be. dicit) q) Edd. *Mediol.* Ri. em. *Sirmii* et post *Id. Iul.* add. iubet *Mediolan.*, non recte, nam *VI. Kal. Iun.*, quae est vera lectio, Constantius nondum regressus erat Sirmium. Est autem in cod. Lugd., quocum concinere videtur cod. 1, non *Mediol.* scriptum, sed *Med.*, quod siglum nonnunquam significat *Medianam*, suburbanum Naissi. Constitit fortasse imperator in hac urbe, cum in expeditione esset adversus Sarmatas et Quados. Ita etiam supra in c. 7 de Off. praef. praet. (I, 5) scribendum est cum codd. 1, 5 *Med.*, non *Mediolani*, quod falso edidi. r) Cum h. c. incipit fol. CV. cod. Lugd. s) Cod. Iust. *AA. Mamertino.* t) In Cod. Iust. om. *ex numero dep.* u) Cui. 1 — Cui. 2* *ex corniculario.* Ri. Ri*. *ex Corniculario.* v) Vv. *qui — adoraverint* des. in Cod. Iust. Cod. 1 *adoraverunt.* x) Seqq. des. in Cod. Iust. y) Cod. Lugd. *principium.* z) Ap. Go. deest annus. *) Go. *Geminianum*, etsi Go. ipse testatur, hunc magi-

de ordinariorum[a] officiis iudicum vel amplitudinis tuae (exceptis his, qui cornicularii honore perfuncti sunt vel his, qui secundum legem purpuram nostram adorarunt)[b] inter protectores[c] domesticos vel scholares militant, ad eius, quod declinare tentarunt[d], muneris functionem et ad necessitates[e] constringantur mancipatus. *Dat. VII. Id. April. Remis, Gratiano et Dagalaipho*[f] *Coss.* (366.)

10. *Iidem AA.*[g] *ad Viventium Pf. P.* Probabile et celebrandum tuae sinceritatis examen lege firmamus, quod ex officio tui culminis inere vulgus eiecisti, et indignos militia diversis iussisti inhaerere muneribus. Ideoque nulli eorum, quos illustris praestantia tua propositis publicavit edictis, habendi vel adipiscendi gradum alterum sit facultas. Quin etiam, si quis de his unquam interdictam affectaverit dignitatem, iniecta manu a quocunque rectore retrahantur[h], ut a conditione sententiae non recedant. *Dat. XVI. Kal. Iun.*[i] *Complati*[k], *Valentiniano NB. P. et Victore Coss.*[l] (369.)

11. [m] *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA.* *) *Severo Magistro militum.* Si quando praefectus praetorio vel vicarius aut rector provinciae significaverit, eum, qui chartis ac ratiociniis publicis invenitur obnoxius, ad praepositurum[n] castri[nn] ac militum transiisse, retractus[o] illi assignetur officio, a quo ad *) necessitatem praestandi ratiocinii devocatur; tamen[p] in reiecti vero locum[q] is potissimum destinetur, cui meritorum adstipulentur[r] insignia. *Dat. X. Kal. Ian. Gratiano A. II.* *) *et Probo Coss.*[s] (371.) *Emissa*[t] *ad magistros militum et comites et duces omnes.*

12. *Iidem AAA. ad Iulianum Proconsulem Africae.* Nullum militem a quolibet numero ad stationes agendas per consulares Byzacenam et Tripolitanam provincias destinari iubemus, sed probati in obsequiis praesidalibus[u], eius officii, in quo parent, vocabulo censeantur[v], nec quicquam his sit cum armatae militiae nuncupatione commune. Sed et[x] si quis forte ex his, qui in legionibus vel in numeris deputentur[y], gestandis armis idoneus sit, qui tamen pastui primipili neutiquam obnoxius[z] detegatur, ei, cui adscriptus est, militiae indubitanter iungatur *). *Dat. III. Kal. Iun.*[a] *Nasonaci*[b]. *Acc. VI. Kal. Dec. Modesto et Arintheo Coss.* (372[c].)

13. *Iidem AAA. ad Romanum Comitem Africae.* Nunquam officiales iudicum in quolibet militum numero deputentur; probatos enim eius officii, in quo parent[d], appellatione congruit nominari. Si qui sane in quolibet numero ex apparitoribus praesidentium nunc reperientur adscripti, neque pastui primipili detegantur obnoxii, hique[dd] armis gestandis pro statura ac robore[e] corporis idonei sunt, revocentur ad numeros, quibus de more hactenus[ee] deputati sunt. *Dat. III. Kal. Iul.*[f] *Modesto et Arintheo Coss.*[g] (372.)

14. *Iidem*[h] *AAA. Titiano Comiti S. L.* Nullus

— c. 10 exstat ap. Bou. l. c. p. 753. — c. 11. Cod. Iust. XII, 60, 1. Exstat ap. Bou. l. c. p. 756. — c. 12 et 13 Go. inter se coniungendas esse dicit. Vid. not. *a*. In v. *necquicquam* c. 12 incipit fol. VII. codicis I. s. totius palimpsesti folium XXVII. Vid. infra not. *v*. — c. 14. Cod. Iust. XII, 24, 2 om. fin. Bas. VI, 31, 8.

stratum in MS. *Germanianum* appellari. a) Cod. Lugd. *ornariorum*, sed ponitur *di* supra *or*. b) Cui. 2, 2* add. *et*. Cod. 1 *adoraverunt*. c) Cod. Lugd. *protectoros*, sed em. a librario. d) Cod. 1 *temptaverunt*, pro quo Pu. *temptraverunt*, err. e) Cod. 1 *necessitatem*. f) Codd. Cui. 1 — 2*. Bl. Ri*. *Dagalaifo*. Go. *Digalaifo*, err. et impr. Relando l. c. p. 416. g) Go. et Be. in annot. add. *et Grat. A*. Bou. *ad Viventium PP. O.*, et em. *Pf. P.* Vid. de hac re supra VIII, 5, 30, not. *c*. h) Vv. *dignitatem — retrahantur* in codice 1 exciderunt. i) Cod. 1 *XV K Iun.* k) Cod. Lugd. Cui. 1 — Cui. 2* *Conplati*. Cod. 1. *Constp* i. e. Constantinopoli. Itaque sec. cod. 1 haec c. in Oriente data est. Sed Viventius Pf. praet. Galliarum fuit et Valentinianus constitit hoc tempore in Gallia: quocirca sine dubio Complati nomine locus aliquis in Gallia indigitatur. l) Cod. 1 *Valentiniano et Valente A ..* (W. tria puncta habet) *Cos.*, ut haec lex referatur ad ann. 368. Vid. not. antec. Ap. Go. err. appositus est annus 396. m) Cum h. c. incipit pag. secunda folii CV. codicis Lugd. *) Bou. *Iidem Impp. Severo*. n) Cod. Iust. *praepositum*, sed Cui. ut Cod. Th. In cod. Lugd. vv. *tiociniis — praepositu* antea omissa a librario posita sunt supra versum. nn) Go. ed. *castris*. Ita etiam est ap. Bou. o) Falso cod. 1 et Cui. in Cod. Iust. *retractatus*. Pu. *retractatus*, mendose. *) Perperam om. Go. *ad*. Mox cod. Lugd. *praetandi*, sed em. *praestandi*. p) In Cod. Iust. om. *tamen*. q) Ita cod. 1 et prob. Go. Cod. Iust.; cod. Lugd. et edd. *loco*. Totus locus sec. Go. corruptus est, qui eum ita emendare tentat: *devocatur, ut tamen*: vel *devocatur et examen*: *In reiecti vero loco*, aut si hae em. improb., *viri* pro *vero*. r) Cod. Iust. *adstipulantur*. *) Cod. 1 *V*, male. s) Aur. Lugd. *Cons.* t) Cod. Lugd. et edd. perperam *Emensa*; sed v. *Emissa*, quod iam Go. Reinesius et Be. rep. iusserant et Val. in m. habet, id nunc a me ex cod. 1, ubi clare ita scribitur, restitutum est. Probat etiam W. v. *Emissa*. Ceterum vv. *Emissa — omnes* des. in Cod. Iust. et ap. Bou. u) Go. *praesidialibus*, nescio utrum consilio an errore. Codex Lugd. *obsequis*. v) In literis *cense* .... desinit fol. XX. cod. 1. Cum vv. *necquicquam* incipit fol. VII. cod. I. et pergitur usque ad vv. *sed pari diligen* ... c. 21 h. t. Diversitatem scripturae debeo humanissimo et doctissimo Vesmio. x) *et* ex Go. sententia supervacuum est. y) Go. in not. *deputantur*. z) Codex Lugd. et edd. *obnoxium*. Go. Rein. et Be. recte em. *obnoxius* et ita habet cod. I. Quod autem in eodem scribitur *detegitur*, id minus quadrat ad totius loci scripturam, quam *detegatur* cod. Lugd. et edd. *) Cod. Lugd. *uingatur*, sed em. a librario. Cod. I. *indubitantur*. a) Go. aut hic *Iul.* aut in sq. c. scribi vult *Iun.*, ut utraque c. in eundem diem incidat, quas etsi ad diversos magistratus datas, tamen propter similitudinem argumenti inter se coniungendas esse putat. Errare Go. clarum est. b) Cod. Lugd. Go. in Chron. h. l. *Nassonaci*. Cod. I. *sunonnaci* pro *Iun. Nason.* c) Bl. Ri*. Be. 371, err. typ. d) Sec. Go. pro *apparent*. dd) Cod. I. *hiiquae*. e) Hinc incipit fol. CVI. codicis Lugd. ee) Cod. I. *moriactenus*. f) Vid. supra not. *a*. g) Aur. Lugd. *Cons.* h) Go. Be. in not. rep. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus*, id est Valentinianus iun., quia Valentinianus sen. Gratiano A. III. et Equitio V. C. Coss. (375.) defunctus est; sed cum praeter cod. Lugd. etiam

thesaurensis[i] vel*) officialis comitis thesaurorum semel deprehensus eversor quocunque**) pacto aut repetat militiam suam, aut aliam sibi requirat per ambitum dignitatem, vel sese transferat ad aliam quamcunque militiam. §. 1.[k] Sed neque hi, qui nuper thesaurorum custodiam susceperunt, scriniarii etiam comitum thesaurorum vel ceteri thesaurenses alterius militiae sperent se occasione defendi vel ad honores aliquos dignitatesve transire, sed ea perpetuo tenendos esse[l] militia, qua sunt a principio*) mancipati. *Dat. VIII. Kal. Febr. Antiochiae*[m], *Gratiano A. IV. et Merobaude Coss.* (377.)

15. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Syagrium Pf. U.*[n] Qui abhinc quinquennio, desertis propriae apparitionis obsequiis, in ordines indebitos evolarunt, pristinis officiis reddantur etc. *Dat. VII. Id. Oct. Syagrio*[o] *et Eucherio Coss.* (381.)

16. *Iidem*[p] *AA. et Arcadius A. ad Principium*[q] *Pf. P.* Praeter eos, qui de officio eminentium potestatum numero stipendiorum et curriculis evolutis, urbique praefecti[r], vicariae etiam potestatis[s] serenitatis nostrae annis singulis attingere purpuram venerarique*) praecepti sunt, nulli prorsus vel ex eo[t] numero vel illorum certo[tt], qui provincialia officia peregerunt*), tranquillitatis nostrae muricem adorare[u] sit liberum, omnium suffragiorum obreptione cessante. §. 1.[v] Adeo autem unumquemque ea, quibus[x] vel sponte initiatus est vel suorum retinetur consortio maiorum, non sinimus civilium officiorum sacramenta defugere, ut etiam ad palatina*) hos atque agentum in rebus transire vetemus officia, nisi omnibus expeditis, quae eorum peragi poscit**) ordo militiae. §. 2. Si quis igitur ea, quae sunt salubriter cauta, violarit[y], non solum se illico sciat esse retrahendum, verum etiam bonorum media parte mulctandum, ac mancipatus statim muneri subiugandum, ita ut per hoc tempus, quod hac lege praescriptum est, istius[z] functionis muneri se norit esse*) subdendum. §. 3. Omnes itaque iudices civiles arbitrii[a] tua magnificentia moneat, curam his oportere inesse quam maximam[aa], ne quis apparitionis propriae desertorem ad indebitam adspirare patiatur. Retrahi enim oportet contumacem, ac legis*) laqueis implicari. *Dat. XIV.*[b] *Kal. Oct. Aquileia, Arcadio A. I.*[c] *et Bautone V. C. Coss.* (385.)

17. *Iidem AAA.*[d] *ad Principium Pf. P.* Exceptores omnes iudicibus obsequentes, qui nec militiam sustinent[e], neque a fisco ullas consequuntur annonas, absque metu navare[f] coeptis operam, etiamsi decuriones sint[ff], minime prohibemus, dummodo munia[g] propriae civitatis agnoscant, et peracto secundum morem exceptionis officio ad propriam sibi curiam redeundum esse non nesciant. *Dat. IV.*[gg] *Id. Dec. Aquileia, Arcadio A. I.*[h] *et Bautone Coss.* (385.)

— c. 16. L. R. B. tit. XXX. Cod. Iust. XII, 54, 1 compler. om. Fortasse coniungenda est cum c. 9 C. Th. de Div. rescr. (I, 2) et c. 20 C. Th. de Annon. (XI, 1). Vid. c. 9 cit., not. *m.* — c. 17. Cod. Iust. XII, 50, 5. Bas. VI, 85, 5. Coniungenda est cum c. 17 C. Th. de Extraord. s. s. mun. (XI, 16). Vid. not. *gg.*

cod. I. et Cod. Iust. habeant *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus*, errorem ipsi C. Th. insidere probabile fit. Cod. I. *Tasianus*, sed del. *s* (*Tatianu*). i) Cod. Lugd. Cui. 1 — Ri*. *thensaurensis, thensaurorum, thensaurenses.* Mox cod. I. *comites.* *) Go. ann.: „Recte Cuiacius hic monuit, *vel* hoc loco esse διασαφητικόν." **) Cod. Lugd. *quacumque*, sed em. *quoc.* k) Cod. I. *quamcumq. pac | militiam.* Ibidem paullo infra *casheri* et *defensi* pro *defendi.* Seqq. des. in Cod. Iust. l) Go. corr. *sese*, Be. *se sciant.* Prorsus nulla est mutandi caussa. *) Perperam Go. *a proprio.* m) Codex Lugd. *Anthiociae.* Ceterum Go. in Chron. *Oct.* pro *Feb.* n) Go. Be. em. *Pf. P.*, recte. o) Aur. Lugd. *Siagrio.* p) Ita cod. I., nisi quod habet *AAA.* Vid. infra inscr. c. 18. Cod. Lugd. et edd. *Iidem AAA. ad.* Recte igitur Go. Reinesius et Be. em. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius* in hac lege et in proximis duabus legibus. Mirum quod neque hic neque in sqq. legibus Cod. Iust. dissentit a cod. Lugd. q) Cod. Iust. *AAA. Principio.* Go. *Principum*, err. r) Cod. Iust. *urbisque praefecturae.* s) *vicariae etiam pot.* om. in Cod. Iust. *) Cod. Lugd. *verariq.*, sed em. *venerariq.* Cod. I. *venerariquae.* t) Cod. Lugd. edd. om. v. *eo*, quod est in cod. I. tt) In Cod. Iust. *prorsus* (om. *vel — certe*) *eorum, qui.* *) Cod. Iust. *peregerint.* Cod. Lugd. *tranquillitates.* u) Aur. Lugd. *addorare*, err. typ. v) Seqq. des. in Cod. Iust. Cod. I. *A. a. unumquemquem.* x) Hinc incipit pag. secunda folii CVI. cod. Lugd. *) Aur. Lugd. *ad palatinos ADque.* **) Cod. I. *expeditisq. eorum peragi pascit.* y) Cod. I. *ea | ea quae.* Cod. Lugd *violaret.* z) Edd. *iustius*, corrupte. Go. em. *istius*, optime et convenienter cum cod. Lugd. et cod. I. Mox cod. I. *numeri se.* *) Cui. 1 *se esse noverit esse subd.* Cod. Lugd. *norit*; edd. *noverit*, ut cod. I. a) Go. add. *iubet tua*, probabiliter quidem, sed contra codd. I. et Lugd. auctor. Cod. I. *civilis.* aa) Cod. I. *quam maxime.* *) Cod. Lugd. *leges*, sed em. *legis* et mox cod. I. *inpleri* pro *implicari.* b) Go. et in not. h. c. et in Chron.: „Al. *XVIII.*", quod non intelligo. Fortasse referendum est ad Cod. Iust., ut in libro aliquo Cod. Iust. ms. hic numerus a Go. inventus sit, cum alio Th. C. libro ms. usum eum esse quam Lugdunensi, id est Stephani Charpini, plane non sit verisimile et altum hac de re ap. Go. silentium. An rep. *VIII.*? Vid. supra c. 9 C. Th. de Div. rescr. cit., not. *m.* Et hunc quidem numerum Go. sine dubio in mente habuit; err. autem calami scripsit *XVIII.* pro *VIII.* c) In Cod. Iust. deest *I.* d) Vid. supr. not. *p.* Ceterum Cod. Iust. *AAA. Principio.* Go. *Idem AA.* et Ri. Ri*. *Principum*, male. e) Cod. Iust. *iudicibus provincialibus obsequentes, qui nec cohortalem militiam sustinere videntur.* f) Cod. Iust. *dare.* ff) Cod. I. *sunt.* g) Cod. Iust. *munera*, sed Cui. *munia.* gg) c. 17 C. Th. cit. *III.* Nisi igitur hic subditur *III.*, in c. 17 scrib. *IIII.*, ut eod. die data sit utraque const. Puto in c. 17 scrib. esse *IIII.*, quem numerum h. l. etiam cod. I. habet. h) Cod. Iust. om. *I.* i) Ita habetur etiam in Cod. Iust., qui sic: *Impppp. Grat. Valent. Theod. et Arcad. AAAA.*, impr. Go., qui quattuor imperatores contra historiae fidem nominari dicit. Puto Go. recte dicere, etsi cod. I. cum vulg. scr. faciat et iam supra in c. 16 eandem inscriptionem exhibeat. Aur. Lugd.

18. *Iidem AAA. et Arcadius A.*[i] *ad Eusignium*[k] *Pf. P.* Nullus ex his, quos claruerit militia resolutos[l], indebita denuo sacramenta*) suscipiat. Si quis autem id per obreptionem forte meruerit, quinque librarum auri mulctetur incommodo. *Dat. prid. Id. Iul. Mediolano, Honorio NB. P. et Evodio***) *Coss.* (386.)

19.[m] *Impp. Arcadius et Honorius AA. Florentino*[n] *Pf. U. Post alia:*[o] Cuiuslibet iudicis[oo] apparitores, inter quos etiam praefectianos locamus, ad quamcunque aliam militiam vel palatinam vel militarem ambiendo transierint*), retrahendi hos copiam illis[p], quos deseruere, tribuimus, ita ut vilissima quaelibet officia ac mancipatus quoque, si modo ab his cui nati sunt ordo exegerit, administrent. §. 1. In quorum idem servandum, quod[q] in curialium, successione decernimus, ut etiam si patres haec fugerint*), teneatur agnatio etc. *Dat. XII. Kal. Ian.*[r] *Mediolano, Caesario et Attico Coss.*[s] (397.)

20. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Graccho*[t] *Pf. U.* Quicunque apparitores ob culpam vel negligentiam fuerint iudicato discincti*), ad nullam militiam adspirandi habeant facultatem[u]; nec ex rescripto his ullus aditus reseretur, quos congruit poenae gravissimae[v] subiugari, si contra inhibita quoque sacratissimis constitutis*) adspirare praesumpserint[x]. *Dat. VIII. Kal. Aug. Ravenna, Honorio X. et Theodosio VI. AA. Coss.**) (415)

21. *Impp. Theodosius et Valentinianus*[y] *AA. Hierio Pf. P.**) Nemo aliter ad tuae sublimitatis admittatur officium, nisi cum emissa ex sacris scriniis probatoria consecrarit. Quod et in ceteris officiis, quibus similis erat consuetudo*) militiae, diverso quidem modo, sed pari diligentia[z] sublimitas tua iubeat custodiri; sed[zz] in his quoque, id est virorum spectabilium, proconsulis Asiae, comitis Orientis, praefecti augustalis et vicariorum, quos etiam monuimus sub viginti[a] interminatione librarum auri. Irenarchas[b] quoque et actuarios[c], et cornicularios tam classium urbis Constantinopolitanae, quam thymelae equorumque curulium civitatum diversarum non aliter, nisi, ut consueverat, manus sanxerit*) principalis, praecipiat ordinari. Quis si quis talis sub tua fuerit indicatione[d] convictus, profecto irritis his, quae vetita contrectavit*), etiam congruam indignationem incurret, his retentis in suo ordine et gradu militiae, qui qualitercunque ad praesentem diem admissi sunt etc. *Dat. X.*[e] *Kal. Iul. Nicomediae, DD. NN.**) *Theodosio XII. et Valentiniano II. AA. Coss.* (426.)

22. *Iidem AA. Theophilo*[f] *Pf. U.* Nemo aliter ad tuae sublimitatis in postero[ff] admittatur officium, nisi cum emissa ex sacris scriniis probatoria consecrarit. Actuarios quoque thymelae et equorum curulium, scenarios[g] etiam et optiones per omnes regiones urbis Con-

— c. 18. Cod. Iust. XII, 60, 2. — c. 19. Cod. Iust. X, 31, 48 multis om. Coniungenda est cum c. 15 C. Th. de Senat. (VI, 2), c. 2 C. Th. de Com. rei mil. (VI, 14), c. 153 — 156 C. Th. de Decur. (XII, 1. Vid. c. 15 cit., not. *k*) et c. 1 Cod. Iust. Ubi quis de Curial. (III, 23). Vid. Ri. ad h. c. in annot. *a*. — c. 20. Cod. Iust. XII, 60, 5. — c. 21. Cod. Iust. XII, 60, 6 mut. (vid. not. zz) et XII, 50, 7 (vid. not. *c*). Desinit in hac c. folium septimum codicis I. a Vesmio inventum. Vid. infra not. z. Go. h. c. cum c. 22 et 23 h. t. coniungendam esse putat, etsi illae ad diversos magistratus datae sunt. Certe similes sunt et fortasse eiusdem legis diversa exempla. Commemoratur h. c. simul cum c. 22 h. t. in Comm. Cui. ad c. 7 Cod. Iust. de Numer. (XII, 50) l. c. p. 499. Vid. de his legg. Zirardin. l. c. p. 488, not. *N*. — c. 22 et 23. Vid. c. 21 h. t., not. sup.

om. *et*. k) Cod. Iust. *Eusignio*. Mox cod. I *hiis*. l) Ita cod. I. Cod. Lugd. et edd. ante Be. *militare, solutus indebita*, quod aeque defendi potest et prob. Go. Be. retinuit quidem priorum editionum scripturam, sed addidit *militia* post *solutus* ex Cod. Iust., qui sic: *quos claruerit militia resolutos*. Id igitur tulit auxilii codex I., ut Codicem Iustinianeum consentire cum C. Th. videremus. *) In Cod. Iust. add. *sine Augusti affatibus*. **) Cod. Lugd. Go. *Euvodio*. m) Hinc incipit fol. CVII. codicis Lugd. n) Cod. Lugd. *Florentio*, sed ponitur *n* supra *o*. o) Cod. Iust. om. *Post alia*. oo) Cod. I. *iudices*. *) Go. *transirint*. Mox cod. Lugd. *ho*, sed em. *hos*. p) Go. *illi*, err. q) Hinc incipit Cod. Iust.: *In successione curialium decem*. Codex Lugd. *inacurialium*, mendose. *) Cod. Iust. *patres decesserint*, contra mentem Honorii, ut ait Go. Mox om. *etc.* in Cod. Iust. r) Ri. Ri°. Be. *Iun.*, mendose. s) Aur. Lugd. *Cons.* t) Cod. Lugd. Cui. 1 — Lugd. Go. — Ri°. *Gracco*. Ut nos, etiam cod. I. *) Go. *fuerint, iudicato discincti*. u) Cod. Iust. *discincti, iam* (Cui. om. *iam*) *ad n. m. habeant facultatem adspirandi*. Go. mendose *nec*. Mox cod. I. *hiis*. v) Cod. Lugd. *poena gravissimae*. Cui. 1, 2, 2° *gravissime*. *) Go. ann.: „veluti *l.* 14. *sup. h. t.*" x) Cod. Iust. *contempserint*, impr. Go. Iam Cui. in Comm. c. 5 cit. *praesumpserint* legendum esse dixerat. *) Aur. Lugd. Ri. *Cons.* y) Aur. Lugd. *Valentinianus*, err. *) c. 7 Cod. Iust. *P. U.*, sed Cui. *P. P.* **) Codex Lugd. *consetudo*, quod tamen em. z) In literis *sedparidilugen*. .. desinit folium septimum codicis I. Vid. supra c. 12 h. t., not. *v* et not. sup. zz) Go. in not. add. *et*. Hinc incipit c. 6 Cod. Iust. cit.: *In his officiis, id est — librarum auri, nemo aliter admittatur, nisi cum emissa sacri scrinii probatoria consecraverit* (quae in c. 6 nunc desunt, leguntur in c. 7 cit.). *Quod* (ita etiam c. 7 cit. pro *quia*) *si quis talis* etc. a) Vulg. edd. Cod. Iust. *triginta*, sed Cui. et alii, et C. Th. b) Codex, Go. — Ri°. *Hirenarchas*. c) Hinc incipit pag. secunda folii CVII. codicis et c. 7 Cod. Iust. cit., quae sic: *Actuarios tam classium*. Vv. *Actuarios — diversarum* proferuntur ap. Cui. in Comm. ad c. 7 Cod. Iust. cit. Mox cod. Lugd. *civitatum*, sed corr. *civitatium*. *) Aur. Lugd. *consueverat manus, sancxerit*. c. 7 Cod. Iust. *principalis sublimitas tua praecipiat ord.* c) Cod. Iust. in c. 6 cit. *abdicatione*, sed Cui. et c. 7 Cod. Iust. ut C. Th. *) c. 6 et 7 Cod. Iust. *contrectaverit*, sed Cui. in c. 6 *contrectavit*. Mox c. 7 cit. *incurret*, et des. sqq. in utraque Cod. Iust. lege. e) Go. Be. del. volunt *X.*, ut coniungatur h. c. cum duabus sqq., quo non opus est; sunt enim hae constitutiones similes tantum leges ex eodem exemplo eodem quidem fere tempore, sed tamen diversis diebus, mutatis mutandis descriptae et ad diversos magistratus datae. Etiam in utraque Cod. Iust. lege servatus est hic numerus. *) *DD. NN.* om. in c. 7 Cod. Iust. f) Codex et edd. ante Be. *Theofilo*. ff) Go. in not. *in posterum*.

stantinopolitanae, et alia omnia, quae vel in militiā vel gradibus actibusque autem pro solemnitate priscae institutionis desiderant principalem, non aliter, nisi ut consueverat, manus *) sanxerit principalis, praecipiat ordinari. Quia si quis talis sub tua fuerit indicatione convictus, profecto irritis his, quae vetita contrectavit, etiam congruam indignationem incurret [gg]: his retentis videlicet *) in suo ordine et gradu militiae, qui qualitercunque ad praesentem diem videntur admissi. *Dat. Kal. Iul. Nicomediae, Theodosio XII. et Valentiniano II. AA. Coss.* (426.)

23. *Iidem AA. Acacio Comiti S. L.* Comitum thesaurorum [h] dioeceseos provectiones, et ipsos thesaurenses vetus observatio principali dexterae reservavit, nec aliter [i] voluit eos vel in iudicum suorum obedientiam, vel *) in committendis publicis necessitatibus habere progressum, nisi militiam eis emissa ex sacris scrinlis probatoria **) condonasset. Quod ita esse decretum, ad notitiam eorum, quibus hoc videtur esse conveniens, pervenire tua magnitudo constituet, non absque indignatione arbitrium principale passura quorundam temeraria usurpatione diminui; his retentis videlicet in suo ordine et gradu militiae, qui [k] qualitercunque ad praesentem diem videntur admissi. *Dat. Kal. Iul. Nicomediae, DD. NN. Theodosio *) XII. et Valentiniano II. AA. Coss.* (426.[l])

TIT. VIII. DE EXSECUTORIBUS *) ET EXACTIONIBUS [ll].

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Florianum Consularem Venetiae* [m]. Die solis, qui dudum faustus habetur, neminem Christianum [n] ab exactoribus volumus conveniri; contra eos, qui id facere ausi sint, hoc nostri statuti interdicto [o] periculum sancientes. *Dat. XI. Kal. Maii Treviris* [oo], *Valentiniano et Valente AA. Coss.* [p] (365.)

2. [q] *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Potitum Vicarium.* [r] Quisquis fuerit exhibitus, usque ad negotii terminum ab eo, cui primum traditus fuerat, observari eum apparitore decernimus [s]; si qua praesumptione fuerit haec mansuetudinis nostrae postbabita praeceptio, primiscrinio, qui iussa *) temeraverit, quinque librarum auri condemnatione mulctando. *Dat. VIII. Kal. Nov.* [t] *Ausonio* [u] *et Olybrio Coss.* (379.)

3. *Iidem AAA.* [v] *ad Principium* [x] *Pf. P.* Solis die, quem dominicum rite dixere [y] maiores, omnium omnino

Tit. VIII. C. Th., codex Lugd. Cai. 1. Aur. Lugd. Cai. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. VIII.* Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—47, Sich. Til. L. Utin. Aeg. *Tit. III.* (et est ibi una tantum, id est 3 h. t. c.); sed ap. Til. in ind. rubr. est *Tit. IV.* Similiter Sich. in ind. rubric. Vid. supra tit. I. huius libri, not. *b.* Cod. Iust. XII, 61. Vid. infr. XI, 7, not. super. — c. 1 iisdem vv. repetitur infra XI, 7, 10. Concordat sec. Go. cum c. 3 h. t. — c. 2. Cod. Iust. III, 2, 1. Bas. VII, 6, 17. Go. h. c. fugitivam esse putat et transponendam in tit. de Custodia reorum vel in tit. de Exhibendis reis. — c. 3. Cf. c. 18 C. Th. de Feriis (II, 8), not. super. C. Th., cod. Lugd. Cai. 1. Aur. Lugd. Cai. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 3. Br. Al., eius codd. Sich. Til. *c.* 1, i. e. *un.* Cod. Iust. III, 12, 7 mut., sed vid. c. 18, 19 C. Th. de Feriis (II, 8), not. sup. et Herm. not. *h* ad c. 7 Cod. Iust. cit. Similis est c. 1 h. t. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 45—47; inscr. et textus om. in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37, 43; solus textus deest in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42, 44.

g) Rein. em. *cornicularios.* Codex *currulium.* *) Aur. Lugd. *consueverat manus, sanxerit.* Mox Ri*. male *indicatione* et Aur. Lugd. *versta* pro *vetita.* gg) Codex *incurrat,* sed additur *e* supra *a.* *) Delevi v. *et,* quod in edd. quidem, neque tamen in codice legitur. Eodem modo c. 21 et c. 23 h. t. h) Edd. ante Be. *thensaurorum — thensaurenses.* Vid. c. 14 h. t., quam scripturam in sqq. commemorare supersedebo. Ita etiam codex, etsi is *thensaurerenses.* Mox codex *reervavit,* sed em. *reservavit.* i) Hinc incipit fol. CVIII. codicis Lugd. *) V. *vel* bis est in codice. **) Ap. Go. err. om. *probatoria.* k) Go. — Ri*. *cui,* mendose et paullo infra Cai. 2, 2* *admissis.* *) Cod. edd. add. *A.* Be. mendose *DN. NN.* l) Annus deest ap. Go.

*) 14 in ind. rubr. *de Excusatoribus.* 42 *actionibus* et del. est syll. *ex.* ll) Multi codd. Sich. in m. (ut 21 in m.) et Cod. Iust. *Exactoribus.* 37 *et actionibus.* In nonn. codd. add.: *hoc est, ut die dominico actio conquiescat,* ex interpr. titt., de qua in editione Br. Al., quam paro. m) Codex *cō | sularem Venetiae.* Florianus *Cons.* appellatur etiam in c. 10 cit., sed *Com. rei priv.* in c. 11 eod., quare Go. prop. *Comitem rei privatae.* n) Codex *cristhianum.* Mox Aur. Lugd. *actoribus* et *quid id* pro *qui id.* o) In c. 10 om. *interdicto.* oo) Codex, edd. ante Be. *Triveris.* p) Ap. Go. — Ri*. om. annus. Go. enim, prob. Tillem. l. c. T. V, Notes, p. 2, not. VIII., addito *Gratiano A.* in inscr., rep. vult consules anni 368, quo anno Valentinianus Treviris constitit. Addit praeterea Go.: „Possis quoque referre ad *III. Coss.* id est A. D. 370. vel *IV.* i. e. 373."; c. 10 cit. eosdem impp. habet atque haec c. q) Hinc incipit pagina secunda folii CVIII. codicis Lugd.; in ima pagina est numerus quatern. XLVI. r) Id e. urb. Rom. Vid. Go. not. *b.* s) Cod. Iust. *ab eo apparitore cui — fuit obs. eum dec.,* prob. Go. Aur. Lugd. *cum* pro *eum.* *) Codex *iusta,* sed em. *iussa.* t) Cod. Iust. *Dat. Kal. Iul. Mediolani,* impr. Go. u) Codex, Cai. 1 — Ri*. *Auxonio.* v) Sec. Go. Ri. (ad c. 4, ubi vid. not. *b*) et Be. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius* et hic et in sq. c. Ita etiam c. 7 Cod. Iust., quae tamen ex diversis C. Th. legibus conflata alium magistratum, alios etiam consules habet. In plerisque codicibus signati sunt imperatores c. 2 h. t.; sed tamen 6, (cuius scriptura falso indicata est ap. Ri.) 7, 13, 14, 21 et alii, Sich. (sed hic in m. *Gratian. et Theod.*) Til. *Impp. Valentinianus et Valens AA.* 16 *Impp. Valentinus et Valentius AA.* 40 *Imppp. Valent. Grat. et Theod. AA.* Vid. supra c. 18 de Feriis (II, 8), not. *x.* 15 *Id. A. Maximo* $\overline{pfo}$. Cod. Iust. *Albino P. U.* x) Nonn. codd. *Principē.* Sich. Til. *Praecipuum,* impr. Ri. y) 6, 7, 8, 10, 13, 14, 16, 18 *merito* (nonn. *meritē*) *dixere* (16 *dixerim*). Sich. *merito edixere.* Sine dubio *merito* ex interpr. huc migravit. 20 *S.* (supr. lin. *per*) *diē q. d. recte diximus maior* (supr. lin. *qm̄.*) *est omnium.* 19 *S. diē q. rite dom.* 21 *e ritū edixere,* sed corr. *di-*

litium, negotiorum[z], conventionum quiescat intentio; debitum publicum privatumque nullus efflagitet[a]; ne[b] apud ipsos[c] quidem arbitros vel in[d] iudiciis flagitatos vel *) sponte delectos[e] ulla sit agnitio[f] iurgiorum. Et non modo notabilis, verum etiam sacrilegus iudicetur, qui a[g] sanctae religionis instituto rituve deflexerit[h]. *PP.*[i] *III. Non. Nov. Aquileiae. Acc.*[k] *VIII.*[l] *Kal. Dec. Romae, Honorio NB. P.*[m] *et Evodio V. C.*[n] *Coss.*[o] (386.)

INTERPRETATIO. *Die *) solis, qui dominicus merito dicitur*[oo], *omnium hominum actio conquiescat, ut nec publicum nec privatum debitum requiratur *), nulla iudicia neque publica neque privata fiant. Quod qui non observaverit, reus sacrilegii teneatur*[p].

4. *Iidem AAA.*[pp] *ad Eusignium Pf. P.* Nullus apparitor amplitudinis tuae vel de officiis palatinis ad eam provinciam, ex qua oriundus est, vel in qua collocaverit larem[q], obtentu publicae necessitatis vel executor privati negotii dirigatur. Etenim officii celsitudinis tuae[r] primiscrinius tres libras auri fisci utilitatibus sine dilatione persolvet, si statuta fuerint temerata; apparitor vero, qui huic se muneri passus est deputari, solutus militia, mancipum corpori sociabitur. Haec[s] vero poena etiam ceteris irrogata est, ut, si domesticus aut protector[t], strator vel agens in rebus vel palatinus utriusque officii vel ad eam[u] provinciam, in qua natus est, vel ad eam, in qua collocarit larem *), cum huius modi usurpatione perrexerit, matriculis quidem exemptus ipse, qui se voluit[v] mitti, auri libram unam fisci viribus[x] inferre cogatur[y], adiutores vero officiorum palatinorum[z] ac numerarii comitum illustrium virorum sive actuarii libram fisci viribus solvant, nisi statuta fuerint custodita. *Dat. III.*[a] *Non. Dec. Mediolano, Honorio NB. P. et Evodio V. C.*[b] *Coss.* (386.)

5. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Dextro Pf. P.* Sive a palatinis petantur, quae sunt sacris largitionibus inferenda, sive quid res privata nostra desideret, vel si quod[bb] subsidium publicarum necessitatum magnificentia tua per apparitionem suam arcae nomine deposcit, remota exigentium permixtione per rectorem provinciae, instantibus officiis memoratis, exactionem celebrari *) de-

— c. 4. Cod. Iust. XII, 60, 3. Commemoratur ap. Cui. in Comm. ad c. 3 Cod. Iust. de Divers. off. (XII, 60) l. c. p. 515. Sec. Go. in Chron. h. a. coniungenda est cum c. 114 C. Th. de Decur. (XII, 1) et fortasse cum c. 4 Cod. Iust. de Metallariis (XI, 6). — c. 5. Vid. c. 6 h. t., not. sup. Incipit in h. c. folium octavum codicis I. (s. totius palimpsesti Taurinensis folium XXVIII.) inventum a clar. Vesmio. Vid. infra not. *.

xere. Til. *dixerunt.* z) c. 13 cit. *et negotiorum* et om. *conventionum.* 19, 20 *conventionumque.* Ri. Ri°. mendose *conventionem.* a) Nonn. codd. *efflagitatus.* b) Ita codd. Lugd. 20, Cui. 1 — Ri°. ut infra XI, 7, 13 cod. 4, Til. — Ri°. Rell. *nec.* 10, 18 om. *ne — flagitatos.* c) 20 *istos.* d) 6, 7, 16, 17, 21, Sich. Til. c. 13 cit. *e*; 9 *velle iud.* et om. *in*, quae praepositio deest etiam in c. 18 cit., in codd. 14, 15 et in 20, qui *vel iudices flagitatos.* 13 *a ind.*, ut Cod. Iust. Mox cod. Lugd. *ponte*, sed ponitur *s* supra *p.* *) 6 sec. Ri. *nec* pro *vel.* e) 10, 18 *delectus*; 12, 19, 20 *electos.* Go. *deluctos.* f) Nonn. codd., ut 7, 14, 17, 20 *agnatio* s. *agnacio.* Cod. Lugd. *adgnitio*, sed em. *agnitio.* g) 7, 8, 13, 14, 17, Til. om. *a.* 20 *quia.* h) Multi codd. *instituti ritive* (s. *vel.* 20 *que*). Similiter Til.; 21, Sich. *instincto ritu vel def.* c. 18 et 13 citt. *instinctu rituve.* Vid. c. 18, not. *d.* In 15 add. *se* post *rituve.* In c. 7 Cod. Iust. cit., cui haec lex infarta est, vv. legis huic in modum mutata sunt: *In eadem observatione numeramus et dies Solis, quos Dominicos rite dixere maiores, qui repetito in sese calculo revolvuntur: in quibus parem necesse est habere reverentiam; ut nec apud ipsos arbitros vel a iudicibus flagitatos, vel sponte electos, ulla sit cognitio iurgiorum.* i) Nonn. codd. *Dat.* et ita *PP.* accipitur a Go. In codd. 15, 40, 42 om. *III. — Acc.* et 28 *PP. — Aquil.* 24 *PP. IIII.* Similiter 20, ubi *PP. data IIII Kal. Nov.*, sed supra *PP.* add. *poplo*, impr. Ri. 39 *PP. X Nov.* Epit. Mon. (Phil. 1735 *III*) L. R. U. *Dat. IIII. Non. Nov.* Ceterum nonn. codd. *Aquileia.* 20 *Aquilegia.* k) Permulti codd. *Dat.* pro *Acc.*; in aliis deest *Acc.* l) Nonn. codd. *IX.* In cod. 8 om. *VIII. — V. C.* et in c. 13 cit. *Acc. — Romae*; in 20 deest *Dec.* m) Nonn. codd. *Honorio IX* aut *Honorio Nep.*, ut Sich. 20 om. *NB. P.* n) Multi codices *Euvodio* (ita etiam cod. Lugd. et Go.) *vv cc Coss.* 20 *Evocio*; in aliis om. *V. C.*, ut ap. Sich. Til. et in c. 13 cit.; in aliis est *Coss.* 32 *Honorio IX et Theod. 88 Coss.* Cod. Iust. *Dat. VII. Id. Aug. Romae, Timasio et Promoto Coss.* (389.) Quare memorabilis est subscr. in cod. 38, qui eosdem hic consules profert: is enim sic habet: *Dat. IIII Kal. Mai Mediol. Timasio et Promoto Coss.* Sed errore librarius haec vv. transtulit ex subscr. c. 5 C. Th. Ne quid publ. laet. (VIII, 11), quae in Br. Al. hanc const. sequitur. Vid. c. 5 cit., not. sup. o) Ap. Go. deest annus. *) 20 *Diem*; alii *solius*; in 20 supr. *Diem* add. *p.* oo) Nonn. codd. *dicitur merito.* *) Permulti codd. *conquiescat* (Cui. 1 *conqueiscat*) *ita ut nec privatum nec publicum debitum* (in 21 h. v. in m. additur) *requiratur.* Similiter 20; in vero *ita veniet nec pr.* etc. Sich. mendose *privarum.* p) Aur. Lugd. add. *quod est violator legis* ex Aeg. pp) Vid. supra c. 3 h. t., not. *v.* Cod. Iust. *Iidem AAA. Eusignio*, sed antea ibi in c. 2 *Imppp. Gratian. Valent. Theod. et Arcad. AAAA.* q) In Cod. Iust. add. *vel qui iam in huiusmodi officio fuerit commoratus*, sec. Cui. et Go. ex c. 8 Cod. Iust. eod. de Offic. rect. prov. (I, 40). Cui. 2, 2°. Go. Ri. *obtemptu.* r) Cod. Iust. *tuae cels.* s) Cod. Iust. *deputari, militia spoliabitur. Haec*, neglectis illis de mancipatu. t) In Cod. Iust. *protector aut stator.* u) Cod. Iust. *eandem.* *) Codex *conlocaritsolatriculisquidemcum* et ponitur *r* supra *o*, sed punctis corrigendi causa adhibitis supra *o* (quae tamen litera non absimilis est siglo syllabae *con*) post *conlocarit* et supra literas *triculis quid* rest. est scriptura *conlocaris larem.* Ceterum in vv. *utriusq. officii* incipit fol. CIX. codicis Lugd. v) Cod. Iust. *voluerit.* Go. *qui voluit* et om. *se.* x) Cod. Iust. et hic et infra *iuribus*, crebro err., sed Cui. ut Cod. Th. y) Ita Be. ex Cod. Iust. recte; cod. Lugd. edd. ante Be. et Cui. in Cod. Iust. *cogetur.* z) Cod. Iust. *et pal.*, impr. Go. a) Cod. Iust. *II.* b) Codex Lugd. Go. *Euvodio.* In Cod. Iust. om. *V. C.* bb) Cod. Lugd. *desiderit — quo*, sed em. *quod.* *) In v. *decernimus* incipit fol. octavum cod. I. (s. XXVIII. totius cod. Taur.) et pergitur in eo usque ad vv. *transire permittant Dat III* c. 2 de Concessionibus tit. decimi huius libri. Diversitatem scripturae in usum meum, qua est urbanitate, enotavit doctis-

cernimus, qui ad se intelligit vel desidiae invidiam vel industriae gloriam pertinere. *Dat. XVII.* **) *Kal. Iun. Mediolano, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

6. *Iidem AA. ad Provinciales et ad Proconsules.* Ne per diversas provinciarum[c] partes aut palatinus exactor accederet, aut illustrium virorum apparitor vagaretur, vel militaris terror inferret formidinem, hac lege sancimus, ut omnis memoratis intentio[cc] ad provinciae rectorem sit, cum eo[d] agant, illo insistente *), disponente atque agnoscente suo periculo rem peragendam compleant universa[e]. *Dat. XVII. Kal. Iul. Mediolano, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

7. *Iidem AA. Andromacho Pf. U.*[f] Quicunque e palatio nostro cuiuslibet tituli ad provinciam commearit[g] compulsor *), exactor, admonitor portitorve praecepti, agens in rebus vel palatinus vel apparitor **) illustrium potestatum, hoc tantum potestatis arripiat, quod mandatum curae[h] suae specialiter approbatur, nec, quod iniunctum alteri fuit[i], collegii iure praesumat, ne, dum hoc sibi invicem[ii], mutui officii licentia, partiuntur *), agant cuncti, quod singulis credebatur etc. *Dat. prid. Id. Iul.*[k] *Mediolano, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

8. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Ioanni*[l] *Pf. P. Post alia:*[m] Die Sabbato[n] ac reliquis sub tempore, quo Iudaei cultus sui reverentiam servant, neminem[o] aut facere aliquid aut[p] ulla ex parte conveniri debere praecipimus[q]: cum fiscalibus commodis et litigiis privatorum constet[r] reliquos dies posse sufficere etc. *Dat. VII. Kal. Aug. Ravenna*[s], *Honorio VIII. et Theodosio III. AA.*[t] *Coss.* (409.)

9. *Iidem AA.*[u] *Palladio Pf. P.* Sive ex praetoriano officio, sive illustris comitivae sedis largitionum[v], nec non et rei privatae nostrae[x], vel ex quacunque apparitione ad quamcunque necessitatem profligandam quis fuerit destinatus, sciat, intra[y] anni metas debere collectis ratiociniis ad proprium iudicem remeare, eique suam efficaciam *) ostendere, quid eius[z] instantia exactum fuerit, quidve in debitis habeatur, vel penes quos[a] resederit, vel cuius culpa aut[b] causa in eadem provincia *) fuerit derelictum. Quod si exacto spatio anni eius[c] regionis visceribus praedator insidens[d] deprehensus fuerit remorari, tunc absolutus cingulo militiae[e] abiicietur, primoribus eiusdem[f] militiae decem librarum auri mulcta proposita. Sin redire dissimulet, ligatus[g] ferreis nexibus cura provincialis officii sub elogio[h] ad debitum mittatur examen, nec ei liberum sit, ut hoc se privilegio[i] aut occasione defendat, quod sibi aliud negotium vel aliam necessitatem post iniunctam esse causetur, cum iisdem[k] licentiam auferamus, in eadem provincia iterare[l] exactionem etc. *Dat. X. Kal. Oct. Ravenna*[m], *D. N. Theodosio A. VII. et Palladio Coss.* (416.)

10. *Iidem AA. Ioanni*[n] *Pf. P. Post alia:* Nul-

— c. 6. Cod. Iust. XII, 61, 1. Secundum Go. huic c. iungenda est c. 5 h. t., sed neque mensis, neque personae, ad quas leges datae sunt, inter se conciliant. — c. 7. Cod. Iust. XII, 61, 2. Bas. LVI, 17, 2 (ap. Fabr. T. VI, p. 741). Leuncl. Not. II, 237 (in Thes. Otton. T. III, 1552). Sec. Go. coniungenda est cum c. 6 C. Th. de Cognitoribus (II, 12) et cum c. ult. C. Th. de Commeatu (VII, 12). Vid. infra not. *k*. — c. 8 iisdem fere verbis legitur supra in tit. de Feriis (II, 8), cuius est c. 26. Fortasse coniungenda est cum c. 20 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8). Vid. c. 26 cit., not. *k*. Cod. Iust. I, 9, 13. Bas. I, 1, 43. — c. 9. Cod. Iust. XII, 61, 3. Bas. LVI, 17, 3. Commemoratur h. c. a Cuiacio in Comm. c. 3 Cod. Iust. h. t. (XII, 61) l. c. p. 519. — c. 10. Cod. Iust. XII, 61, 4. Coniungenda est h. c. cum c. un. C. Th. de Act. ad pot. transl. (II, 13), c. un. C. Th. de Pec. seq. proh. (II, 28), c. 2 C. Th. de Pignor. (II, 30), c. un. C. Th. Quod iussu (II, 31), c. un. C. Th. de Peculio (II, 32) et sec. Go. cum c. 17 Cod. Iust. de Agricolis (XI, 47).

simus Vesmius. Mox codd. *intellegit.* **) Cod. I. *XII.* Aur. Lugd. *Cos.* c) Cod. I. *provincias.* cc) Cod. Iust. *ut omnes memorati intenti sint*, sed Go. C. Th. h. l. sanum esse recte contendit. d) Cod. Iust. *rectorem et cum eo.* Cui. om. *et.* Cod. I. *sint* pro *sit.* *) Codex Lugd. *insisten*, et exc. *te.* e) Cod. Iust. *et agnoscente et suo periculo rem peragant et impleant universa.* Cod. I. *compleantur* et mox *prouino.* Cui. 1 *peragendam. compl.* Annus legis deest in Go. edit. f) Go. mavult *PP.*, recte. Vid. c. 6 C. Th. cit., not. *g.* g) Cod. I. *provinciamearit.* Cod. Iust. *ad provincias commeaverit.* *) In codice Lugd. supra literas *pulsor e* scriptae sunt literae *mearis con.* **) Cod. I. *apparitio* et paullo infra *in hoc.* In vv. *vel apparitor* incipit pag. secunda folii CIX. codicis Lugd. h) Cod. Iust. *curiae*, recte impr. Ri.; Cui. ut nos. i) Cod. I. *nequod.* Cod. Iust. *fuerit.* ii) Cod. I. om. *invicem.* *) Cui. in Cod. Iust. *patiuntur*, impr. Go. Mox in Cod. Iust. om. *etc.* k) c. 6 cit. *Non.* et c. ult. cit. *Non. Iun.*, sed ibi vid. not. *k.* Cum Go. igitur huius legis subscriptio falsa putanda est et scrib. *Non.*, ut Go. in Chron. edidit. l) Vid. c. 26 cit., not. *k.* Cod. Lugd. Cui. 1 — Lugd. *Iohanni.* Cod. Iust. et Be. *Iovio.* m) Vid. c. 26 cit., not. *l.* n) Be. ex Cod. Iust. *sabbati.* Codd. I. et Lugd. *sabbata.* Vid. c. 26 cit., not. *m.* o) Cod. Lugd. *nemineminem.* Cod. I. *quod Iudaei c. rei rever.* p) In codice Lugd. et in edd. ante Be. om. *aut*; rest. ap. Be. auct. Go. et ex Cod. Iust. et est in c. 26 cit. Scriptum etiam h. l. in codice I. *aut ulla.* q) Vid. c. 26 cit., not. *q.* r) Vid. c. 26 cit., not. *s.* s) Vid. c. 26 cit., not. *v.* t) Go. *Honor. VII. et Theodosio IV.* et om. ap. Go. — Ri°. annus. Vid. c. 26 cit., not. *x* et *k.* Ceterum Till. T. V, Notes, p. 82, n. XXXIV. omnes h. anni constitutiones Ioanni inscriptas transferri vult in annum 413 (an 412?). Cod. Iust. *Theod. Aug. III.* u) In Cod. Iust. ponuntur Impp. *Honorius et Theodosius.* v) Cod. Iust. *com. sacrarum largitionum.* x) In Cod. Iust. add. *militiae.* y) Cod. Iust. *sciat se intra.* *) Cf. Cuiacius l. c. z) Cod. Iust. *et quid in* (Cui. om. *in*) *eius.* a) Cod. Lugd. et edd. ante Be. *habetur.* Cod. Iust. *in debitis habeatur* (*habeatur* etiam cod. I.) *et penes quos.* Cod. I. *quidvae — paenes quos.* b) Cod. Iust. *aut qua.* *) Ri°. mend. *proviacia.* c) Cod. Iust. *anni in eius.* d) Cod. Iust. *insidians*, quo non opus est sec. Go. e) Cod. I. *absolutos.* Cod. Iust. *cingulo militiae*, sed Cui. ut C. Th. f) Cod. Iust. *eius.* g) Cod. Iust. *proposita, si redire dissimulet: et per vices officiorum legatus.* Aur. Lugd. *legatus.* h) *sub elogio* om. in Cod. Iust. i) Hinc incipit fol. CX. codicis Lugd. k) Cod. I., cod. Lugd. Cui. 1 — Ri°. Cod. Iust. *hisdem.* l) Cod. Iust. *continuare* et paullo post om. *etc.* m) *Rav.* deest in Cod. Iust. et in cod. I. *D. N.* n) Codex Lugd. Cui. 1

lam possessionem alterius pro alienis debitis, publicis sive[o] privatis, praecipimus conveniri etc. *Dat. V.* *) *Id. Iul. Ravennae, Honorio XIII. et Theodosio X. AA. Coss.* (422.)

TIT. IX. DE LUCRIS OFFICIORUM[p].

1. *Imp. Constantinus A. ad Pacatianum*[pp]. Ordines[r] decuriarum scribarum, librariorum[s] et lictoriae consularis oblatis precibus meruerunt, ut in civilibus caussis et editionibus libellorum, officiorum solennitate fungantur, ita ut vetusta aetate servatum est; eo usque[t] praerogativa veniente, ut militares[u] intercessiones procul usque a liberalibus caussis sese contineant. Rectores itaque, quae iussimus, observabunt[v]. *Dat. XV. Kal. Maii Constantinopoli, Constantio et Albino Coss.* (335.)

2. *) *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Severum Pf. U.*[x] Emolumenta[y] ceteraque compendia, quibus magnitudinis tuae apparitio sustinetur, neque his auferri sancimus, quibus[z] pro eiusdem officii liberalitate collata sunt, neque in eos, veluti ex necessitate, transferri futura aetate permittimus, quos huius modi largitate vel praemio opinantur *) indignos; modo ut nihil ab eo necessarii moris aut ordinis pandat[a] antiquitas, sed volentium potius fuisse doceatur, quam principatus[b] ipsius atque administrationis[c] officium. *Dat. Kal. Aug.*[d] *Antonio et Syagrio Coss.* *) (382.)

TIT. X. DE CONCUSSIONIBUS ADVOCATORUM SIVE APPARITORUM[e].

1. *Imp. Constantinus A. Aeliano*[f] *Proconsuli Africae* *). Si quis se a ducenariis vel centenariis, ac praecipue fisci advocatis laesum esse[g] cognoscit, adire iudicia[h], ac probare iniuriam non moretur, ut in eum, qui convictus fuerit, competenti *) severitate vindicetur. *Dat. VI. Id. Nov.*[hh] *Treviris*[i]. *Acc. XV. Kal. Mart. Karthagine*[k], *Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss.* (315 ?)

2. *Imp. Constantius A.*[l] *Eubolidae, V. C. Vicario Africae.* Praeter solennes et canonicas pensitationes multa a provincialibus[m] Afris indignissime postulantur[n] ab officialibus et scholasticis, non modo in civitatibus singulis, sed et *) mansionibus, dum ipsis et animalibus eorundem alimoniae sine pretio ministrantur **). Nec latet mansuetudinem nostram, saepissime scholasticos, ultra modum acceptis honorariis, in defensione caussarum omnium et annonas et sumptus accipere consuesse, quibus tantis commodis fulti itinere[o] suam avaritiam explere nequeunt[p]. Provinciales itaque cuncti iudices tueantur, nec iniurias inultas *) transire permittant. *Dat. III.*[pp] *Kal. Iul. Leontio et Sallustio Coss.* (344.)

Tit. IX. — c. 1. Haec lex sec. Go. in comm. fugitiva est et transferenda in tit. de Decuriis (XIV, 1).

Tit. X. Cod. Iust. XII, 62. Concordant sec. Go. tituli C. Th. de Superexactionibus (XI, 8) et Ne damna provincialibus infligantur (XI, 11). — c. 1. Cod. Iust. XII, 62, 1. Coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Advocato fisci (X, 15). Putat Go., etiam coniungendam esse cum c. 2 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1) et c. 1 C. Th. de Exact. (XI, 7), et cum his quidem propter argumentum, nam dies diversus est. Sed vid. not. *hh*. — c. 2. Cod. Iust. XII, 62, 2. Commemoratur haec c. in Comm. Cuiacii ad c. 2 Cod. Iust. cit. l. c. p. 521. Desinit in subscriptione h. c. folium octavum codicis I. Vid. infra not. *pp*.

— Lugd. *Iohanni.* In Cod. Iust. om. *Post alia* et in extr. c. *etc.* o) Cod. Iust. *vel.* *) Vid. c. un. C. Th. de Act. ad pot. transl. cit., not. sup. Cod. I. *Ravdann hon.*

p) Vid. tit. sq., not. *e.* pp) Go. Reinesius, Be. in not. add. *Pf. P.* r) Cod. Lugd. *Ordinis.* Cui. 1 — 2*. Ri*. *decuriarum, scribarum.* Cod. I. *Scr. | batur.* s) Cod. Lugd. *librarorum*, em. *librariorum.* Mox cod. I. *consolaris.* t) Codex Lugd. *utusq.* Edd. *hucusque.* Recepi ex cod. I. *eo usque.* Mox om. cod. I. *s* post *usque.* u) Cod. Lugd. *umilitares*, et posita est *i* supra *u.* Infra idem codex *contineat.* v) Cod. Lugd. *oservabunt*, add. *b* supra *o.* *) Hinc incipit pag. secunda fol. CX. codicis Lugd. Cui. 2, 2* *Impp.* x) Go. prop. siglum praefecti praetorio. Vid. supra VI, 6, 1, not. *a.* y) Cod. Lugd. *Emolummenta*, sed del. prior lit. *m* puncto supra add. z) Cod. Lugd. *qub.*, et add. *i* supra *u.* *) Go. ann.: „Officiales scilicet admissa ἐναλλαγῇ numeri sup. *officii liberalitate.*" An scrib. *opinamur?* a) Go. em. *perdat.* b) Cod. Lugd. *principiatus*, sed corr. *principatus.* c) Cui. 1 — Lugd. *administrationi.* In codice Lugd. est *administrationis.* d) An add. *Patavi?* *) Ri*. *Siagrio Conss.* (582.)

e) Cod. Iust. *De Lucris advoc. et concussionibus officiorum seu appar.*, rubrica ex hoc et antec. C. Th. titulo composita. f) *Aeliano* deest in codicibus et in edd. ante Be. nullo lacunae signo; rep. ap. Be. suad. Go. ex c. 1 C. Th. de Adv. fisci cit. et ex Cod. Iust., qui tamen *ad Aelianum Proconsulem Afr.* *) In c. 1 C. Th. de Adv. fisci add. *Post alia.* g) Cod. Iust. *Si quis a d. v. cent. vel fisci a. l. se esse.* Cod. Lugd. *fisi advocatus.* Cod. I. *praecipuae.* h) Aur. Lugd. *adiri.* Exemplar meum Cui. 1 *iudi ia.* Cod. Iust. *iud. et probare.* *) Codex Lugd. *conpetensti*, em. autem *conpetenti.* Cod. I. *conpetente saeveritate.* hh) Cod. Iust. (sed Cui. ut C. Th.) *Dat. Kal. Nov.*, congruenter cum c. 2 C. Th. de Ann. et trib. et c. 1 C. Th. de Exact. citt. Vid. not. sup. Vult Go. in Chron. p. VII. consules anni 313 reponi. Vid. c. 1 C. Th. de Off. proc. (I, 12), not. *i* et c. 1 C. Th. de Advoc. fisci cit., not. *m.* i) Cod. Lugd. Cui. 1 — Ri*., cod. I. ut videtur, *Triveris.* Cod. Iust. *Treveris.* k) *Acc. — Karthag.* om. in c. 1 C. Th. cit. et in Cod. Iust., excepto Cui.; Ri*. *Constantio.* l) Go. Be. in not. add. *et Constans A.* Male cod. I. *Constantinus* et Cod. Iust. *Idem A.* (h. e. Constantinus) *Eubulidae* et om. *V. C.* Ceterum codex Lugd. *VC Vic. o Afric̃.* m) Cum syllabis *vincialib.* incipit fol. CXI. codicis Lugd. Cod. I. *multa e pr.* In Cod. Iust. deest *Afris.* n) Aur. Lugd. *postulatur.* *) Cod. Iust. *sed etiam m.* **) Cod. Iust. *ministrentur.* Cui. ut nos. Paullo infra cod. I. *consuisse.* o) Go. tentat *interim.* Recte se habet vulg. scriptura. p) In Cod. Iust. des. *Nec latet — nequeunt.* Ap. Cui. l. c. proferuntur vv. *non latet scholasticos — in defensionem caussarum* (om. *omnium et*) *annos — consuesse.* *) Go. *multas*, err. typ. pp) In vv. *transirepermittant Dat III* desinit folium octavum

3. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Pompeiano Proconsuli Africae.* Quoties compulsor arguitur in depraedatione convictus[q], non consulta clementia nostra poenam subeat legibus competentem. *Dat. prid. Kal. Ian.*[r] *Mediolano, Stilicone et Aureliano*[s] *Coss.* (400.)

4. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Euchario Proconsuli Africae.* Universa compulsorum genera ex Africanis provinciis constituimus esse pellenda, his videlicet restitutis, quae forsitan per temeritatem sustulerant. *Dat. VI. Id. Aug. Ravenna, DD. NN. Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.* (412.)

TIT. XI. NE QUID PUBLICAE LAETITIAE NUNTII EX DESCRIPTIONE VEL AB INVITIS ACCIPIANT[t].

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Eugrammimum*[u]. Cum anni exordia certis inchoanda consulibus nuntiantur, a tenuioribus sportulae specie*) collationis necessitas separetur, ne scilicet, descriptione facta, pro capitatione aut iugatione quicquam iisdem[v] veluti legitimi muneris exprimatur[x]. §. 1. Iubemus tamen[y], ut viri per provincias emerito iam honore pollentes, praeterea curiales, quos his gradus honore, et in collationibus honestate functionis convenit esse finitimos, arbitratu suo tribuant, quantum putaverint largiendum; porro tenuioribus ab hac sorte iniuriosae necessitatis alienis. §. 2. Quod quidem interdicti severitate fieri vetamus in posterum, ut rectores provinciarum vicenis auri libris, porro[z] officia quadragenis constituamus esse mulctanda, si quicquam pauperes hac*) adscriptione praebuerint, vel his extorqueri quicquam passi fuerint, aut neque, quos contra vetitum fecisse cognoverint, taciturnitate alicuius dissimulationis aboleverint. *Dat. XVII. Kal. Ian. Constantinopoli, divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

2. *Iidem AA. Provincialibus salutem dicunt.* Si quando victoriae, si quando laetitiae publicae nuntiantur, vel novorum consulum nomina perferuntur, collationi nullus locus, nulla sit licentia; nihil quisquam exigat, nihil audeat postulare. Si quis vero honoratorum**) sponte quid offerre voluerit, id tantum recte dandum iudicamus. Ceterum quicquid expostulatum, quicquid fuerit indictum, rector quidem provinciae eius, in qua res ita gesta erit, duplum, quod indixerit, quodve dare[a] coegerit, ex suo fisci viribus pendet, officium autem quadrupli summam pro eadem necessitate persolvet. *Dat. III. Id. Ian. Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.*°) (365.)

3. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Mamertinum Pf. P.*[b] Si quando faustorum nuntiorum gaudia provincialibus intimantur, quotiescunque*) quid per terrarum orbem[c] disseminatur, seu militum li-

— c. 3. Cod. Iust. XII, 62, 3. Bas. LVI, 17, 3. Coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Off. proc. (I, 12), c. 28 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1), c. 27 C. Th. de Suscept. (XII, 6) et sec. Go. cum c. 2 C. Th. ad L. Iul. de Ambitu (IX, 26), c. 60 C. Th. de Appell. (XI, 30), c. 166 C. Th. de Decur. (XII, 1), c. 18 C. Th. de Lustr. coll. (XIII, 1). Vid. infra not. *r*.

Tit. XI. C. Th., codex Lugd. Cui. 1. Anr. Lugd. Cui. 2, 2°. Go. Ri. Ri°. Be. *Tit. XI.* Br. Al., codd. 6—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, 47, Sich. Til. L. Utin. Aeg. *Tit. IV.* (cum una tantum huius tituli c., id e. 5), sed ap. Til. in indice rubric. est *Tit. V.* Similiter Sich. in indice rubr. Vid. supra tit. I. huius libri, not. *b*. Cod. Iust. XII, 64.

codicis L. a Vesmio inventum. Vid. supra VIII, 8, 5, not. *e* et not. sup. q) In Cod. Iust. add. *etiam*. r) c. 166 C. Th. de Decur. et c. 18 C. Th. de Lustr. coll. citt. *Iul.*; c. 2 C. Th. ad L. Iul. de Ambitu, c. 60 C. Th. de Appell. cit. *Iun.* Aut leg. *Ian.* pro *Iun.*, ut c. 2 et 60 citt. coniungantur cum rell. legibus in not. sup. citt., aut *Iul.* pro *Iun.*, ut coniungantur cum dictis c. 166 et c. 18, aut denique scribendum in omnibus memoratis legibus *Iun.*, ut cunctae in eundem diem incidant, quam quidem Go. opinionem videtur Cod. Iust. confirmare, ubi excepta Cui. ed. hic *Iun.* pro *Ian.* habetur. Id enim nego *Ian.* pro *Iul.* emendandum esse, cum saepe quidem *Ian.* et *Iun.* aut *Iun.* et *Iul.* a librariis inter se confundantur, *Ian.* et *Iul.* non confundantur. Scribendum igitur est in omnibus illis legibus *Iun.* s) Codex, Cui. 1 — Ri°. *Stilichone et Auriliano.* Etiam Cod. Iust. *Stilichone.* Go. em. *Aureliano.*

t) Cod. Iust. *Publicae laetitiae vel consulum nuntiatores, vel insinuatores constitutionum, et aliarum sacrarum vel iudicialium literarum ex descriptione, vel ab invitis ne quid accipiant immodicum.* Codices Breviarii discrepant, nam nonnulli habent *De* pro *Ne*, alii *nuntiis*, alii *discretione* vel *discriptione* pro *descriptione*, 10 *publicae laetitia* et 15 *excipiant.* Porro sunt codices, in quibus des. vv. *vel ab inv. acc.* et in codice 31 des. omnia post v. *publicae.* Quod autem in permultis codd. add. *hoc ē nihil invitis per* (nonn. *pro*) *gaudia publica* (s. *publicae*) *exsequatur*, id ex interpretatione titulorum desumptum est. In hoc titulo incipit pagina secunda folii CXI. codicis. u) Ita codex et Go. Nomen huius magistratus nusquam commemoratur, qua de causa non dubitavi scripturam codicis reponere pro *Eugramminum*, quod edd. praeter Go. habent. Dignitas deest, latet autem, ni fallor, in ultima huius nom. syllaba. Go. Eugrammimum, quem in not. *Eugrammimii*, in Chron. *Eugrammii* nomine appellat, praefectum praetorio fuisse opinatur, Be. praefectum pr. vel certe Vicarium. *) Cod. Lugd. *speciae*, sed em. v) Codex et edd. ante Be. *hisdem.* x) Ita Be. auct. Go.; codex, edd. ante Be. *exprimitur*; Go. probabiliter em. *nec liceat — exprimi:* probare non possum, quod *ab hisdem* scribi vult. y) Go. in notis: „*Indulgentes tamen* vel *Non inhibentes tamen*," quo facile caremus. z) Go. cj. *horum*, non male. *) Go. in not.: „Non est haec vox, quod censebat nonnemo (quis?) inducenda." In fin. legis ap. Go. om. annus. **) Hinc incipit folium CXII. codicis. a) Ap. Go. pro vv. *re dare*, nescio cur, sunt septem puncta. °) Anr. Lugd. *Cons.* b) *Mamertinum* his consulibus Pf. P. non fuisse Valesius in m. notat et Go. in Chron. h. a. et in notis h. c., cum Mamertino Rufinus successerit iam anno 365 (? Vid. Go. in comm. III, 250). Vult igitur Go. *Probi PP.* nomen substitui. Ceterum in codice et in Cui. 1 — Lugd. scrib. *praefectum praetorio.* *) Codex *quotiensque.* c) Codex *urbē.* d) Recte Go. em. *victoriae*, non victo-

lustres victorias[d] seu strages hostium aut[e] nostri triumphi perferuntur, vel hi, quos geremus, aut deferimus consulatus, nulli publica distributione et arbitrio iudicis munera, quae vocant sportulas, deputentur. Ceterum si quis iudicum vim decretorum nostrorum violaverit, eius rei, quae viritim distributa fuerit et coacta, duplicem poenam subibit, aut officium quoque, quod ei[f] paruerit, in quattuor partibus mulcta exaggerata constringat. Honorati vero et urbibus suis eminentes*) ex arbitrio suo, quantum mens tulerit, largiantur. *Missa a Pf. P.*[g] *die Id. Febr. Mediolano, Valentiniano NB. P. et Victore V. C.**) *Coss.* (369.)

4. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA.*[h] *Floro Pf. P.* Quicquid nostrorum unquam nuntiari coeperit prosperorum[i], bella si desinent, si oriuntur victoriae, fastis si honor datus fuerit regalium[k] trabearum, compositae pacis si erit efferenda tranquillitas, sacros vultus inhiantibus si forte populis[l] inferemus, haec sine pretio nuntiari excipique sancimus. Gerulum iubemus esse castissimum, iudices[m] nummarios esse prohibemus[n], iudices statuimus esse sollicitos, ne turpi colludio quaeratur ex miseris pretium gaudiorum. Quod si id sacrilega fuerit dissimulatione violatum, et accipientem*) pudoris**) fortunarumque manebit excidium, et cogentem par poena mulctabit, at officium triginta librarum auri vexatione quatietur[o]. *Dat. IV. Non. Febr. Constantinopoli, Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

5. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Have Tatiane, karissime nobis.*[p] Legem nostram[q], qua[r] nihil ab invitis provincialibus gratulationis nomine exigendum esse decrevimus, volumus custodiri. *Dat. IV.*[s] *Kal. Maii Mediolano, Timasio*[t] *et Promoto Coss.* (389.)

INTERPRETATIO. *Quando gaudia publica nuntiantur, nihil invitis provincialibus gratulationis nomine exigatur.*

TIT. XII. *) DE DONATIONIBUS.

1.[u] *Imp. Constantinus A.*[v] *ad Maximum Pf. U.*[x]

— c. 4. Cod. Iust. XII, 64, 1 mut. Bas. LVI, 17, 1. Commemoratur in Comm. Cuiacii ad c. 1 Cod. Iust. cit. l. c. p. 523. Hanc legem in c. 5 h. t. indicari Go. opinatur, etsi in c. 5 non sibi constat. Vid. infra not. *q*. — c. 5. C. Th., cod. Lugd. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 5. Br. Al. eiusque codd., Sich. Til. *c.* 1, i. e. *c. un.* Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 27, 35; omnia praeter interpr. des. in codd. 38 (vid. VIII, 8, 3, not. *n*), 46, 47; inscr. et textus in codd. 24, 31; textus et subscr. in codd. 26, 30, 37, 48; solus textus om. in codd. 28, 29, 32—34, 36, 39, 40, 42, 44; sola subscr. in cod. 25; sola interpr. in cod. 15. Coniungenda est h. c. cum c. 13 C. Th. de Off. vicarii (I, 15).

Tit. XII. C. Th., cod. Lugd. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XII.* Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, 47, 49, Sich. Til. L. Utin. Aeg. *Tit. V.* (cum duabus tantum h. tit. constt., id e. 1 et 9), sed ap. Til. in ind. rubric. est *Tit. VI.* Similiter Sich. in ind. rubric. Vid. supr. tit. I. huius libri, not. *b.* Cod. Iust. VIII, 54. Nov. Th. de Theod. Cod. Auct. §. 1. C. Gr. XIII, 2. C. Herm. tit. VI. L. R. B. tit. XXII. Ed. Athal. §. VIII. Marini, i papiri diplomatici N. LXXXII.—LXXXV. — c. 1. Vat. fr. §. 249. C. Th., cod. Lugd., Br. Al., edd. codd. *c.* 1. Ed. Th. cap. LI, LII. L. R. B. tit. XXII. Cod. Iust. VIII, 54, 25 et V, 37, 21. Bas. XLVII, 1, 58 et XXXVIII, 9, 35. L. Vis. V, 2, 6. Form. Sirmond. II. et III., XVII. Docum. Francic. var. saec. XI. s. XII. Marculf. II, 37, 38 et ad Interpr. cf. Docum. Francic. ann. 804. Coniungenda est haec c. cum c. 2 C. Th. de Admin. et per. tut. (III, 30) hic repetita et cum const. cap. IX. Consultationis, quae sunt fragmenta maioris constitutionis in Vat. fr. §. 249 servatae. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. Memorabilis est interpr., quae ex incognitis iuris fontibus hausta est. Videtur haec lex indigitari in c. 5, 6, 7 h. t.

ris, ut est in not. utr. Ritterianae edit. Vid. c. 2 et 4 h. t. e) Codex *autem*. f) Locus in edd. corruptus, ubi *officium quoque ei paruerit* et om. *quod*. Go. cj. *at officium quod* vel *quoque quod* et hoc fere accedit ad codicis scripturam, qui: *quoq.* | *quae ei paruerit*; scrib. igitur erat *quod*, cum *quae* manifestus esset error librarii et pro *aut* malo *et* s. *at*. *) Codex *suise* | *eminentes*, sed emend. g) Codex, Cui. 1 — Lugd. *ppo.* Go. annotat: „Notanda haec subscriptio, quae indicat, acceptam antea a Praefecto Praetorio constitutionem, et ab eo hoc die ex urbe Mediolanensi (ubi Praefectus P. erat) missam per provincias. Ita scilicet solitae mitti a Principe, sed emitti Principum constitutiones et edicta a Praefectis Praetorio. Quare non est viri docti emendatio admittenda, qui voculam *a* expungebat.“ An *Missa ad praefectum praet. die Id. Febr. Mediolano?* *) Go. *Victore CV.* h) Be. in not. add. *et Arcad. A.*, sed tamen Cod. Iust. consentit cum Cod. Theod. i) Cod. Iust. *ut bella*, impr. Go. k) Hinc incipit pagina secunda folii CXII. codicis. l) Codex *populis*, quod a libr. em. Ibidem paullo infra *cipientem* (sed em. a libr. *accipientem*) et *trigenta*. m) Aur. Lugd. *iudices*, impr. Go., hic vero om. v. *nummarios*. n) Cod. Iust. *Quicquid — prosperorum, ut bella si desinunt, si or. victoriae fastus, si h. d. f. regalium vel consulum vel trabearum* (Cui. ut C. Th., prob. Go. Vid. Cui. in Comm. c. 1), *compositaeve pacis erit offerenda tr., si sacros v. inh. forte p. inferimus* (cf. Cui. in Comm. l. c.): *hoc* (Cui. *haec*) *sine immodico pretio — sancimus: actum esse iubemus castissimum, indigentibus non numerariis esse praebendum* (Cui. ut C. Th. Vid. Cui. in Comm. l. c.): *iudices* etc. *) In nonn. edd. Cod. Iust. add. *in*, impr. Go. **) A Go. in not. reprehenditur *conniventem*, quod videtur aliquis cj. o) Be. ex Cod. Iust. recte rest. *quatietur*. Edd. ante Be. *quatiatur*, ut codex. p) Codex Lugd. et multi alii codd., Cui. 1 — Ri*. *Habe.* Cf. Cuiacii Obs. I, 15. Sich. Til. 21 et nonn. codd. ap. Cui. l. c. *Habetatiano*. 15 *Tatiano* et om. *Have, kar. nob.*; praeterea multi codd. *Taciane* s. *Daciane*; in aliis est *novb.* pro *kar. nob.*; in aliis des. vv. *Have* etc. et in 40 *et Arc.* q) Go. ann.: „An intelligit *legem* 4 *sup.* Non puto.“ r) Nonn. codd. *quam* et paullo infra *custodire*. s) 8, 10, 13, 19, 42, Phil. 1735 *III.* t) Codd. *Timasio, Timatio, Thimasio.* 20 *Timotheo.*

*) Hinc incipit fol. CXIII. cod. Lugd. Rubricae et prioris primae constitutionis partis imaginem e codice Lugd. in lapide depictam offert Catalogus bibliothecae Rosniensis (Paris. 1837, 8.) p. 210, in qua id tantum reprehendo, quod num. tit. XII., non tam accurate expressus est, quam est in codice. u) Est haec c. pars maioris Constantini M. constitutionis de Donationibus (vid.

Donatio[y], sive directa sit, sive mortis caussa instituta, sive conditionibus faciendi ac non faciendi[z] suspensa, sive ex aliquo[a] notato[b] tempore promissa[c], sive[d] animo dantium[e] accipientiumve[f] sententiis, quantum ius sinit[g], cognominata, sub hac*) fieri debet observatione[h], ut, quas leges indulgent, actiones[i], conditiones pactionesque contineat[k], hisque penitus cognitis[l] vel recipiantur, si complacitae sunt[m], vel reiiciantur, si sunt molestae[n]; ita ut minorum defensores, si per eos donationum conditio[o] neglecta est, rei amissae[p] periculum praestent. §. 1. In conscribendis autem donationibus nomen donatoris[q], ius[r] ac rem notari oportet, neque id occulte[s] aut per imperitos[t] aut privatim, sed aut tabula[u], aut quodcunque aliud materiae tempus[v] dabit, vel ab ipso vel ab eo, quem sors[x] ministraverit, scientibus plurimis[y] perscribatur[z]. §. 2. Et corporalis[a] traditio subsequatur ad excludendam vim atque irreptionem[b] advocata vicinitate, omnibusque[c] arbitris adhibitis, quorum postea fide probabitur, donatam rem, si est mobilis, ex voluntate[d] traditam donatoris, vel, si immobilis, abscessu[e] donantis novo domino patefactam,

---

supra tit. de Pactis II, 9, not. * et c. 2 de Admin. tut. III, 30, not. sup.), cuius exordium ex rec. Hollwegii hoc est: §. 249. *Constantinus et Caess. Multas saepe natas ex donatione causas cognovimus, in quibus vel adumbrata pro expressis, vel inchoata pro perfectis, vel plurima pro omnibus controversiam faciant, cum agentium visa ex ingenio ac facultate dicendi aut perfecta deformarent aut inchoata perficerent. inde ius anceps ac pro dicentium inpulsu vaccilans sententiarum decreta differebat, Maxime carissime ac iucundissime. hinc enim nuper exceptis personis dicta lex est, in quibus summum ius et voluntas omnibus libera, solemnitate more perfecta, ortus suos praesenti munere opulentat; tempestiva dehinc communium donationum cura successit. absolutis enim illis, quae ideo prima sunt, quoniam sunt religione potiora, circumacto animo ad universum donationum genus conspeximus omnes earum species signis ac nominibus inprimendas, ut in hominum contractibus differentiam sui nuncupationum proprietate secernant. Itaque sive illa.* v) Vat. fr. *Constantinus et Caess.* et om. magistratus. x) 19 *praepositum urbis.* Nonn. codd. *ppo*; similiter Sich. *P/. P.* et utroque in loco Cod. Iust. *P. P.* Maximum hoc tempore Praef. simul U. et Pr. fuisse suspicatur Be. Vid. supra tit. de Pactis (II, 9), not. *. y) Vat. fr. *Itaque sive illa d. dir. sit.* z) Vat. fr. *faciendi non faciendive.* Cod. Iust. *conditione f. aut non f.* a) Ita etiam Vat. fr.; quare Sich. Til. et nonn. codd., ut 19—21, male habent *alio*, sed in 20 supr. lin. rep. *aliquo.* Ceterum cod. Lugd. *ve*, sed pon. *si* supra *ve.* b) 6, 7, 8, 10, 16—18 add. *ius*, quod sensu caret et deest in Vat. fr. Ceterum nonn. codd. *notata.* c) Plerique codd., etiam codd. Lugd. 6, 7, Cui. 1—Ri*. male *permissa*, sed Go. in not. ex Cod. Iust. cj. *promissa.* In 20 supr. lin. add. *est.* d) In Vat. fr. add. *ex.* e) 9, 20 *donantium.* f) 20 *don. et accipientium sent.* g) Nonn. codd. *sinet* et paullo infra *legit.* *) Litera *c* in codice abscissa est. h) Vat. fr. *cognita* (C. Th. *cognominata*); *eius haec prima observatio est.* i) In Vat. fr. om. *actiones.* k) Vat. fr. *pactionesque promantur*, sed taceri non potest, in palimpsesto Vat. deesse *p* (*actionesque*): quare memorabile est, quod, etsi falso, in codd. Lugd. et 15 scriptum est *fartionesque.* In cod. 16 deest *pactiones.* Go. in comm. *pactionesve contineant.* l) Sich. *in hisque p. cognitae.* Etiam 21 add. *in.* m) 20 *Sicut placitae sunt.* In Vat. fr. om. *sunt* et in cod. 14 *si—reiiciantur.* n) 20 *molestae sunt.* Vat. fr. *molestae. Sed iuri* (V. Mai *iure*) *rectius parendum erit, nec denegabitur officium, quin simul spes abiciatur adipiscendi. In ceteris sane condicionibus indefensos minores, quando... ea re promissa difficile est, non.. it, quorum tamen defensores.* De seqq. h. c. vv. usque ad v. *praestent*, quae des. in c. 25 Cod. Iust. cit., vid. supra III, 30, 2, ubi haec vv. repetuntur, ibique not. sup. et not. *c.* o) 10, 18 *conditione electa.* 14 *conditione elicita.* 17 *conditione negl.* p) Multi codd., etiam 6, 7, Til. Cui. 1—Lugd. *admissae*, male. q) Vat. fr. *praestabunt. Ita familiaris dispendii metus etiam segniores ad ea conficienda ex tarditate incitabit. Post in iisdem conscribendis praecipue nomen donatoris.* r) 6, 7, 12—14, 16—18 *eius.* 19 *huius.* s) Vat. fr. *ius ac rem notans proscribatur; tum ab utroque iure conpleatur, neque id occulto.* 20 *donatoris prius prenotari oportet.* t) *aut per imperitos* om. in Cod. Iust. u) Vat. fr. *privatim: his enim rebus saepe clandestina fraus, et quae facta sunt infecta, et inducta quae scripta sunt simulans, aliisque ac dehinc aliis largiendo ac donando, ac saepe vel dando multos habendi spe allectos concurrere in expugnanda sibi proprietate impulit. Tabulae igitur.* 12, Cod. Iust. *aut tabula*, prob. Go., quod Be. primum in contextum recte recepit. Consentiunt Vat. fr., ubi vero pluralis ponitur: *tabulae perscribantur.* Rell. codd. Br. Al. cod. Lugd. et edd. ante Be. *ut tabulas*, etsi Sich. in m. habet *aut*, ut cod. 19 et interpretatio. Fortasse *ut* ortum est ex siglo particulae *vel.* Ferri etiam potest Br. Al. scriptura, modo pro *perscribatur* pon. *perscribantur*, facili medela. Interpres, qui falsam scripturam *perscribatur* in exemplo, quo usus est, C. Th. invenit, *tabulas* pro dativo accepit. Mox nonn. codd. *quocumque*, alii *quoscunque.* v) 20 *aliquod* (sec. Ri. *aliquid*) *materiae ad tempus.* Cod. Iust. *mat. genus temp.* x) Vat. fr. *fors sumministraverit.* 20 supr. lin. *instituerit.* y) In Cod. Iust. om. *scient. plur.* z) Sich. *praescribatur* (ita etiam 21), *et—subsequatur. Ad.* Vat. fr. *perscribantur, eaeque, ut supra conpraehensum est, rebus, nominibus, personisque distinctae sint; ac tum corporalis.* a) In Cod. Iust. om. *et corporalis — patefactam.* b) Ita (etsi ipse se revocat) cj. Go., recte et consentientibus codd. 12, 19 et Vat. fr., ubi *inrepentes.* Rell. *irruptionem.* 20 *advocatam vicinitatem* et mox *arbitriis.* Vat. fr. *corporalis traditio, in quam saepe multi talia simulando inrepentes, aut veluti corpora capientes, sollemne illud ius ac voluntarium inconcessa usurpatione praeripiunt. Ea igitur ipsa rerum traditio praesentium advocata vicinitate.* c) Go. prop. *plurimis*, ut in interpretatione. Vat. fr. in sqq. ita: *omnibusque arbitris, quorum post fide uti liceat, conventu plurimorum celebretur. non enim aliter vacua iure dantis res erit, quam ea vel eius voluntate, si est mobilis, tradatur, vel abscessu sui, si domus aut fundus aut quid eiusdem generis erit, sedem novo domino patefecerit. Quae omnia consignare actis iudicis praestat, ut res multorum mentibus, oculis, auribus testata, nullum effugiat, cuius aut scientiam capias aut dissimulationem tegat. Quodsi iudex aberit, cui summa provinciae commissa est, mandetur istud magistratuum actis.* d) 8, 9, 10, 18 om. *ex voluntate — immobilis.* Cod. Lugd. *inmobiles*, sed corr. *inmobilis.* e) Ita recte cod. Lugd. plerique Br. Al. codd. et edd. praeter Til., qui *abcensu* (non *adcensu*, ut ap. Be. in not. est). 16 *abcensu.* 12 *abscessio.* 20 *add. secessu.* Be. cj. *adsensu.* Sed vulg. script. defenditur interpr., ubi: *ut inde donator abscedat*, et confirmatur nunc Vat. fr. Vid. supra not. *c.* Neque est, cur corrigatur.

actis[f] etiam annectendis, quae[g] apud iudicem vel magistratus[h] conficienda sunt[i]. *Dat.*[k] *III.*[l] *Non. Febr.*[m] *Roma*[n], *Sabino*[o] *et Rufino Coss.* (316.)

INTERPRETATIO. *Donatio aut*[p] *directa est, aut*[q] *mortis causa conscribitur. Directa donatio*[r] *est, ubi in praesenti res donata traditur. Mortis causa donatio est, ubi donator dum advivit*[s], *rem, quam donat*[t], *sibi reservat, scribens: si prius mortuus fuero quam tu**), *res mea ad te perveniat, ut postea ad illum, cui donat, non ad heredes donatoris*[u] *res donata perveniat. Quod si prius moriatur*[v], *cui res mortis causa donata est, res in**) *iure permaneat donatoris. Est et alia donatio, ubi donator*[x] *obligat illum, cui donat, ut aliquid faciat aut non faciat, id est, si aliquid iubeat fieri, quod impossibile iudicetur, aut quod*[y] *honestati contrarium videatur; aut si id ordinet fieri, quod honestum est et possit*[z] *impleri: quia tunc infirmatur donatio, quando conditiones honestatis possibilis*[a] *impletae non fuerint. Nam si inhonestae*[b] *et impossibiles conditiones ponantur*[c], *remotis conditionibus firma donatio est. Est item et*[d] *alia, in qua sibi donator certum tempus possessionis*[e] *reservat*[f]. *Quae*[g] *tamen omnes donationes superius comprehensae si modum excesserint lege conscriptum, unde possint certae personae de immedica*[h] *donatione proponere, hoc est si quartam sibi facultatis suae donator non reservaverit, non valebunt. Sed praeterea illa donatio contra legem est, si quis rem in lite positam, quae repetitur*[i], *aut*[k] *recto ordine donet aut conditionem contra bonos mores, hoc est causam cuiuslibet criminis, donator in donatione conscribat. Minoribus vero si quid fuerit per donationem a quocunque*[l] *oblatum sive collatum, tutores vel curatores eorum debent studere, ne quid firmitati donationis*[m] *desit. Quod si eorum negligentia donatio ad effectum perducta non fuerit, ad eorum dispendium pertinebit, ita ut quicquid minores de donatione perdiderint, curatores vel tutores illis*[n] *de propria facultate restituant. In conscribendis autem*[o] *donationibus hic ordo servandus est, ut donatio nomen prius contineat*[p] *donatoris vel illius, cui donatur: deinde res*[q], *quae donantur, sive in agris*[r], *sive in mancipiis, sive in quibuslibet rebus atque corporibus, nominatim in donatione*[s] *conscribendae sunt, non occulte, sed publice, non privatim vel secreto**), *sed aut in*

---

f) 20 *vel actis.* Go. *factis*, err. Nonn. codd. *patefacta* et mox alii *annectendum* et *iudicium* pro *iudicem*. g) 20 add. *ea.* h) Sich. *magistratum.* i) In Cod. Iust. add. *ubi hoc leges expostulant.* In Vat. fr. multa add.: *atque ut nullus sit subiciendi aut surripiendi locus, cum alterutri commodum sit verum, exemplis idem magistratus adscribant. sic enim conscientia multorum, monumentis iudiciorum ac populorum praescribtis, aut litium causa pervulgatis omnibus, fides abstrusior non erit. Talia enim esse oportet dominiorum initia, quorum diuturna possessio saepe legitima proprietatum iura perfringit; talis liberalitatum honestas, quae locis clamata omnibus accipientium donantiumque familiis, liberalitatis et gratiae praedicatione conpleat. Simul cum sit eximium cuiusque donum promerendo cepisse, eius iucunditas nulla litium tristitudine minuatur. Quodsi expectanda causa dicendaque sententia, orba publico testimonio liberalitas caecam gratiam obscurosque coetus prodiderit, quoniam sola fraus cognita est, eorum, quae donata dicuntur, temere non erit fides acci|pienda,*
sed ea alienatione . . .
uorum reiecta vel su . . .
versis studiis recte r . . .
iure quod quibusque rebus donatis . . .
ea perfectione faciend . . . . ver-
borum deinde esse quicquam . . .
lege commutata verborum . . .
faciendis neque ullam . . .
flare cum futuris ius p . . .
quae ut omnes cognosc . . .
si tuo praeferenda est. k) Vat. fr. *PP.* l) 20, 30, 32—34 *IIII.* Nonn. codd. om. *III.* c. 21 Cod. Iust. cit. *Kal.* m) 28, 36, 38, 40, Sich. in m. *Novembr.*, ut nonn. codd. in c. 2 C. Th. cit. n) Codd. *Roma* s. *Rom.*, ut Sich. Rell. edd. et Cod. Iust. *Romae.* In nonn. codd. et Vat. fr. om. *Roma.* o) *Severo* Til. et rest. Bo. auct. Go. ex c. 25 Cod. Iust. id e. ann. 323, in qua re sibi non constat: nam in c. 2 C. Th. cit. (III, 30) habet consules anni 316. Vid. de hoc loco et de tota subscr. supra tit. de Pactis (II, 9), not. *s* et c. 2 cit. not. *d—f.* Assentiri videtur Wenckio Unterholznerus (Rhein. Mus. f. Iurispr. III, p. 169), consentit etiam, praeter cod. Lugd., Hal. in Cod. Iust., ubi *Sabino.* Ceterum 28, 36, 40 *Saturnino*, ut Sich. in m. 20 *Suviro.* p) Nonn. codd. om. *aut.* q) 20 supra lin. add. *sibi reservat.* r) 6, 7, 20 et alii *Donatio directa*, sed praestat nostrum propter antithesin. s) 6, 7 *adviveret.* t) 20 et alii *donavit* et mox *ad illum cui donata est.* *) Locus in codd. corrupte scriptus: *quantum* aut *quam tunc.* u) 20, 43, 44 et alii codd. Sich. *donantis*, sed Sich. in m. *donatoris.* v) 21, 26, 42 et multi alii codd. *moritur.* *) 20 *donata est ea quae donata est res in.* x) 20 *don. quae donatur.* y) *quod* om. in multis codd. z) Ita permulti codd.; minus recte edd. *posset.* 21 om. *et.* a) Multi codd. *possibiles.* 20 sec. Ri. *honestates possibiles*, prob. Ri. Alii codd. *honestate.* Sich. in m. add. *et* post *hon.* 21 *conditionis honestatis et possibiles.* b) 20 *honestae*, sed sec. Ri. *honesta*, impr. Ri. 21 *inhonestatem.* c) Nonn. codd. *donaciones pon.* Sich. *componatur*, sed in m. *ponantur.* d) *Est* deest in multis codd., ut in 20, et *et* ap. Sich. Cui. 1 — Lugd. 21 *aestimet*, sed in m. *Item est.* e) 20 supr. lin., 43 et alii codd. *donacionis.* f) Sich. Cui. 1 — Lugd. *servat.* Nonn. codd. *reserves.* g) Haec interpres sec. Go. de suo addit. h) 21 *modica*, sed in m. *immodica.* Haec interpres sec. Go. de suo addit. i) Aur. Lugd. *reperitur*, err. k) Go. vult *haud*, male, nec ullus codex habet *haud.* Multi codd. *directo* pro *recta*, quod non improbandum est. Mox Go. *conscribet* et 20 *in donationem.* l) *a quocunque* deest in codd. 6, 7. Mox 21 *tutores sive.* m) 6, 7 *firmitatis donationis derogent*; alii codd. *firmitatis donationi.* n) 20, 21 *tutores vel curatores illorum* (21 *illis*). o) In 20 add. *eorum* et paullo infra *donationis* post *contineat.* p) Aur. Lugd. *continuat.* Sich. add. *ac.* Ceterum in 20 vv. *donatio nomen prius* bis scripta sunt, sed linea supposita semel videntur esse deleta. q) 6, 7 *deinde de his.* Mox ex aliis codd. *donantur* recepi, ubi vulgo *donatur.* r) 21 *integris*, sed em. in m. *in agris.* s) Go. em. *nominatim donationes*, contra libr. mss. auct. Vid. not. *g.* *) Aur. Lugd. *secreto.*

tabulis[t] *aut in chartis aut ubicunque legatur facta donatio. Quam*[u] *tamen donationem, si literas novit*[v], *donator ipse subscribat: si vero ignorat, praesentibus plurimis eligat, qui pro ipso subscribat: et*[x] *hanc ipsam donationem*[y] *gestorum solennitas et corporalis traditio subsequatur, ita ut si mobilia donantur, praesentibus plurimis tradantur: si vero ager vel domus donatur, quod moveri non potest, ut*[z] *inde donator abscedat et novo domino pateat res donata, si**) *tamen sibi de his rebus usumfructum donator non*[a] *reservaverit. Gesta vero donationum aut apud iudicem aut apud curiam allegenda sunt.*

2. *Idem A. Aconio*[b] *Catulino*[c] *Proconsuli Africae.* Si quis in emancipatum minorem prius, quam fari possit, aut habere rei, quae sibi donatur, affectum, italicum sive stipendiarium[d] fundum crediderit conferendum, omne ius compleat instrumentis ante praemissis, et inductione corporaliter impleta. Quod propter attestationem fidei per eum[e] servum, quem idoneum esse constiterit, transigi placuit[f], qui eo usque in statu suo permanebit, donec is, cuius facultatibus cesserit, annos Laetoriae[g] legis egressus, legitimam compleverit aetatem, quo tunc demum, si eius integritas ac fides fuerit comprobata, si ita sederit possidentibus, libertatis praemium consequatur. *Dat. XII. Kal. Maii Serdicae, Sabino et Rufino Coss.*[h] (316.)

3. *Idem A. ad Cassium Pf. U.*[i] Promulgatum dudum est[k], donationes nullo alio modo firmas posse[l] detineri, nisi apud actorum contestationem confectae[m] fuerint. Sed quia multi aliena, vel non pleno iure ad se pertinentia donantes, extra patriam et provinciam, in qua possident, acta conficiunt, placet, ut nulli liceat extra provinciam laremque suum donationum instrumenta*) apud acta allegare, sed in quo domicilium habuerit, atque possessiones constitutae sunt apud suum ordinarium iudicem vel, si eum abesse contigerit, apud curatorem municipalesve eiusdem civitatis. Nam si hoc praetermissum fuerit, nullam firmitatem habere donationes sancimus. *Dat. Kal. Maii***) *Roma*[n], *Sabino et Rufino Coss.* (316.)

4. *Idem A. ad Bassum Pf. U.*[o] Iuxta[p] divi Pii, consultissimi principis, instituta[q] valere donationes placet inter liberos et parentes, in quorumque solo et cuiuslibet rei liberalitas probabitur exstitisse, licet*) neque mancipatio dicatur, neque traditio subsecuta, sed nuda tantum voluntas claruerit, quae non dubium consilium teneat, nec incertum, sed iudicium animi tale proferat, ut nulla quaestio voluntatis**) possit irrepere: et[r], collata inter ceteras exceptas Cinciae legi personas, obtinere propriam firmitatem, sive mancipationis decursa fuerit solennitas, vel certe res tradita doceatur. Quam legem

— c. 2. Cod. Iust. VIII, 54, 26 nonn. emm. Bas. XLVII, 1, 59. Significatur in c. 7 h. t. Go. coniungendam esse putat cum c. 1 C. Th. ad L. Iul. de vi (IX, 10). Vid. infra not. *h.* — c. 3. L. R. B. tit. XXII. — c. 4. L. R. B. tit. XXII. Sec. Go. h. c. indigitatur in c. 7 h. t.; alii eam in Vat. fr. §. 249 commemorari putant. Vid. infra not. *p.* Fortasse coniungenda est cum c. 3 C. Th. ad L. Iul. de Vi publ. (IX, 10). Vid. infra not. *rr.*

t) 9, 44 et alii codd. Cui. 1 — Lugd. *ut in tabulis.* 20 *ut aut tabulis.* 6, 7, 21 *ut aut in tabulis.* u) 6, 7 *In quam.* v) 21 *cognovit*, in m. *novit.* x) In nonn. codd. add. *in.* y) 9, 20, 21, 44 *et gestorum.* z) Sich. *et.* *) Haec sec. Go. interpres de suo add. 20 mutato ordine *tamen usumfr. s. de his rebus.* Ibidem supra *donator quod — dominio pateat.* 9 *si* pro *sibi.* Paullo post Go. *de his rebis usumfrumctum.* a) In 21 et ap. Sich. in m. om. *non* et paullo infra *vero.* Ceterum in 20 vv. *aut ap. iudicem* add. a man. sec. b) Cod. Iust. om. *Aconio.* c) Codex, edd. *Catullino.* Vid. c. 1 C. Th. de Iurisd. (II, 1), not. *o.* d) Hinc incip. pag. secunda folii CXIII. codicis. In Cod. Iust. om. *ital. sive stip.* e) Cod. Iust. *praemissis* (om. *et — impleta*). *Quod ius* (om. *propter att. fidei*) *per eum.* f) Cod. Iust. *placuit, ut per eum infanti acquiratur* et des. rell. g) Leg. *Plaetoriae.* Cf. Zimmern l. c. T. I, p. 432, not. 3, 4 et Hugo l. c. p. 394 (XI. ed.). h) Go. in Chron. h. a. p. XII. h. c. ad ann. sq. refert, eandemque coniungit cum c. 1 C. Th. ad Leg. Iul. de vi (IX, 10), sed Cod. Iust. consentit cum C. Th. Eodem l. Go. perstringit Morinum in historia Constant. p. 361 hanc c. Licinio tribuentem. i) His consulibus Vettium Rufinum Pf. U. adhuc fuisse, huic Ovinium Gallicanum successisse et anno demum 318 Iulium Cassium vice Bassi Pf. U. cognovisse, Go. in Chron. p. XII. dicit: vult igitur in annot. h. c. scribi *PPV.*, id est *pro praefecto urbi*, impr. Be., qui a Corsinio hunc Cassium inter Pff. U. recenseri affirmat. k) Buchh. l. c. p. 200, 226 legem ante decem certe annos a Constantino Chloro latam significari putat; W. legem, quae Vat. fr. §. 249 continetur. Wenckii sententiam Buchh. oppugnat propter v. *dudum*, quo imperator hic utitur. Probabilius est illud, quod W. imperatorem de lege aliqua deperdita loqui existimat, cuius mentio fiat in c. 1 C. Th. de Sponsalibus (III, 5). Cf. Hauboldi Opp. Tom. I. praef. p. LIII. et Francke, Civilistische Abh. p. 42, not. 24 et praeterea Rudorff, diss. de Lege Cincia. Berol. 1825. 8. p. 44. l) Cod. Lugd. *possi.* m) Cod. Lugd. *confaectae*, sed del. *a* post *f.* Ibidem paullo post *prounciam*, sed rep. *i* supra *n.* *) Cui. 1, 2[a] err. *instumenta.* **) Go. in Chron. p. XII. cj. *Mart.* n) Codex *Rom.* Edd. *Romae.* Quia Constantinus hoc tempore in Galliis constitit, Go. in Chron. l. c. ann.: „Vel *data*, pro reddita aut proposita accipiendam: vel loco *Rom.* rescribam *Rem.* id est Remis." o) Be. ex Go. ann.: „Quum notitia Pff. U. Bassum ad Kal. tantum Sept. Pf. urb. functum testetur, haec lex Non. Oct. data sit, alterutro loco mendum haerere oportet." Sed vid. c. 1 C. Th. de Tutor. (III, 17), not. *y.* p) Buchh. l. c. p. 200, Hollw. l. c. p. 72, not. 9 hanc legem significari putant in Vat. fr. §. 249, vv.: *nuper exceptis personis dicta lex est*, sed tamen cum subscr. in §. 249 a Maio restituta aperte falsa sit et potius reponendi consules anni 316 (vid. c. 1 h. t.), vv. illa pertineant necesse est ad legem aliquam incognitam. q) Haec D. Pii instituta non habentur in fontibus. Vid. Wenck. Opp. p. 189, not. *s.* Cf. Vat. fr. §. 314 et Hasse, Rhein. Museum f. Jurispr. 1, 220. *) Hinc incipit fol. CXIV. codicis. **) Aur. Lugd. om. *voluntatis.* r) Go. em. *at.* Marcilius ad tit. Inst. de Donat. p. 224 cj. *et collatis inter ceteras — firmitatem sicut mancipationis* etc., quae quid sibi velint, nescire se Go. confitetur. Racconerus (sic Go.; Ri. *Racconetus*) legebat *inter exceptas Cincia lege personas.* Ceterum Marcilii verba ab antiqua manu adscripta sunt in m. edi-

ad lites volumus pertinere, quocunque tempore iussionis nostrae inveniantur esse suspensae, et quae post futurae sunt, ne transacta negotia refricentur. *Dat.*[rr] *Non. Oct. Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* (319.)

5. *Idem A. ad Severum Comitem Hispaniarum.* Data iam pridem lege statuimus[s], ut donationes interveniente actorum testificatione conficiantur *). Quod vel maxime inter necessarias coniunctissimasque[t] personas convenit custodiri, si quidem clandestinis ac domesticis fraudibus facile quidvis pro negotii opportunitate confingi potest, vel id, quod vere gestum est, aboleri. Cum igitur ne[u] liberos quidem ac parentes lex nostra ab actorum confectione secernat, id, quod necessario super donationibus apud acta conficiendis iam pridem statuimus, universos teneat[v], salvo tamen iuris privilegio, quod liberis et parentibus suffragatur, scilicet ne traditionis vel mancipationis[x] solemnitas sit necessaria. *Dat. IV.*[y] *Non. Maii Constantinopoli* *), *Dalmatio et Zenophilo*[z] *Coss.* (333.)

6.[a] *Impp. Constantius et Constans AA. ad Celsinum*[b]. A venerabili parente nostro statutum est *), irritas donationes esse, quae actorum iudicia non haberent, nec segnius etiam lenitudinis nostrae cura succedit. *Dat. IX. Kal. Ian. Marcellino et Probino* **) *Coss.* (341.)

7. *Iidem AA.*[c] *ad Orfitum Pf. U.* Cum genitoris *) mei scitis[d] evidenter expressum sit, nullam donationem inter extraneos firmam esse, si ei traditionis videatur deesse solennitas, et idem huius modi necessitatem liberis tantum ac parentibus relaxavit *), in omnibus deinceps observari negotiis oportebit, ut donatio inter extraneos minus firma iudicetur, si iure mancipatio et traditio non fuerit impleta. *Dat. VIII. Kal. Maii Arbetione*[e] *et Lolliano Coss.* (355.)

8. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Aureliano Pf. P.* Donationes debere sortiri perpetuam firmitatem, quas corporalis traditio fuerit subsecuta, sancimus, ne[f] ususfructus exceptio pro traditione possit intelligi. Qui enim post liberalitatem re donata perfrui concupiscit, hoc sibi, quo voluerit modo, consignata videlicet possessione, debet praecipuum custodire, ne imperfecta vacillet donatio. §. 1. Gestorum quoque confectionem sive ante traditionem sive post traditionem fieri oportebit, ut instrumentum, quo continetur munificentia, apud acta publicetur, in hac quidem urbe apud magistrum census, in provinciis vero apud provinciarum rectores vel, si praesto non fuerint, apud magistratus[g] municipales, vel si civitas ea vel oppidum, in quo donatio celebratur[h], non habeat magistratus, apud defensorem plebis, in qualibet civitate fuerit repertus: curatores enim civitatum ab huiuscemodi negotio temperare debebunt, ne tanta res eorum concidat vilitate. Sed iam allegatas apud curatores donationes et gesta confecta valere necesse est; in posterum omnibus, quae statuta sunt, observandis, quoniam, si quid fuerit praetermissum, nullius momenti videbitur esse donatio §. 2. Gesta autem confici super rebus etiam alibi collocatis ubicunque sufficiet[i], ita ut traditio corporalis in locis, ubi res donata consistit, omni modo celebretur. *Dat. X. Kal. April. Constantinopoli, DD. NN. Honorio X. et Theodosio VI. AA. Coss.*[k] (415.)

9. *Iidem AA.*[l] *Monaxio*[m] *Pf. P.* Legis[n] a nobis paullo ante latae cetera quidem cautio necessaria nobis admodum visa est, sublata vero in[o] donationibus species[p] traditionis, quam olim retentio[q] ususfructus induxerat[r],

— c. 5. Cod. Iust. VIII, 54, 27 om. fin. Bas. XLVII, 1, 60. Coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Fide testium (XI, 39). Significatur in c. 6 h. t. — c. 8. Cod. Iust. VIII, 54, 27, ult. sent. rec. (vid. c. 5 h. t., not. *v*) Bas. XLVII, 1, 60. L. R. B. tit. XXII. Ed. Th. cap. LII. et LIII. L. Burg. tit. LX. Marculf. II, 37 et 33. Abrogavit h. c. Theodosius ipse biennio post lege sq. h. t. — c. 9. C. Th., cod. Lugd. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 9. Br. Al. eiusque codd. Aeg. L. R. U. Sich. Til. c. 2. L. R. B. tit. XXII. Cod. Iust. VIII, 54, 28 om. princ. Bas. XLVII, 1, 61. Integra cum interpr. exstat in codd. 6—10, 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 44; subscr. et textus in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42, 43; sola interpr. in cod. 15.

tionis Cui 2*, qua ator. rr) Aut hic scrib. *PP. prid. Non.* pro *Dat. Non.* aut in c. 3 C. Th. ad L. Iul. de Vi publ. cit. *Dat. Non.* Vid. c. 3 cit., not. *r.* s) Go. *Legem*, err. typ. Go. dubitat, utrum intelligenda sit c. 1 an c. 3 h. t., etsi potius hanc intelligi opinatur. Equidem puto c. 1 significari, ad quam, cum prior sit, imperator ipse provocat in c. 8 h. t. *) Cf. Dirksen l. c. p. 483. t) Cod. Iust. *coniunctasque.* u) Cod. Iust. *nec.* v) Seqq. des. in Cod. Iust., pro quibus extrema c. 8 h. t. pars eo translata est: *gesta autem confici super rebus etiam alibi collatis, ubicunque sufficit.* x) Cui. 1 Cui. 2, 2* *mancipantionis.* y) Cod. Iust. *III.*, impr. Ri. *) In Cod. Iust. om. *Constantinop.* z) Codex, Cui. 1. Ri*. *Zenofilo.* a) Hinc incipit pagina secunda folii CXIV. codicis Lugd. Aur. Lugd. *Imp.* b) Dignitas deest in codice et in edd.; Go. Be. suppl. *Pf. U.* *) Go. conf. iubet c. 1, 3, 5 h. t. et c. 1 C. Th. de Sponsal. (III, 5). Mox cod. *signius.* **) Scrib. *Probiano.* Vid. supra V, 14, 2, not. *l.* c) Go. Be. soli Constantio hanc legem tribuunt, haud scio an non recte propter vv. legis: *Cum genitoris mei.* Ceterum vid. c. 5 C. Th. de Off. pr. pr. (I, 5), not. *k.* *) Codex, Cui. 1. Cui. 2, 2* *genetoris.* d) Sec. Go. c. 1, 2, 4, 5 h. t. *) Sec. Go. c. 4 h. t. e) Codex, Cui. 1 — Ri*. *Arbitione*, ex Itacismo. f) Go. cj. *nec.* g) Codex, Cui. 1 *magistratos*, sed om. in cod. Supra codex *voluirit — vaccillet.* h) Fol. CXV. codicis Lugd. i) Vid. supra not. *v.* k) Aur. Lugd. *Cons.* l) Codd. Br. Al. Sich. Til. Cod. Iust. *Impp. Honorius et Theodosius AA.* m) 8—10, 17, 19, 20, 32, 39 *Maximo* s. *ad Maximum* et nonn. codd. *pf̄o* et *p̄o* pro *ppo.* Sed vid. c. 2 C. Th. Ne comitibus et trib. (VII, 11), c. 2 C. Th. de Venat. fer. (XV, 11), c. 4 C. Th. Ne christ. manc. (XVI, 9). 33 *Simaco.* 28, 34, 36, 40 om. *Monaxio Pf. P.* n) 6, 7, 20, 21, Sich. Til. *Leges*, male. De c. 8 h. t. sermo est. o) 8 om. *in.* p) In 10, 18 add. *quo.* q) 6, 7, 13, 14, 16, 17, Til. *retentatio.* Aur. Lugd. *retentio*, err. r) 19, 20 *indulseras.* s) 10, 18 *desiderastis enim cum.* 20 *des. est ergo cum.* t) 8,

non sine magna ratione desiderata est, cum [s] observationem [t] iuris contrahere potius quam propagare debeamus [u]. Ideoque ius pristinum renovamus, ut *), quisquis rem aliquam donando vel in dotem dando [v] usumfructum eius retinuerit, etiamsi *) stipulatus non fuerit, eam continuo tradidisse credatur, nec **) quid amplius requiratur, quo magis videatur facta [x] traditio, sed omni modo idem sit in his causis usumfructum retinere, quod [y] tradere. *Dat. prid.* [z] *Id. Mart.* [a] *Constantinopoli* [b], *D. N. Honorio A. XI.* [c] et *Constantio* [d] *V. C. II.* [e] *Coss.* (417.)

INTERPRETATIO. *Quicunque de rebus propriis servato usufructu* [f] *cuilibet aliquid quacunque donatione contulerit, vel in dotem dederit, et sibi* [g] *usumfructum reservet, rem tradidisse cognoscitur; quia reservatio* [h] *usufructus, etiam si stipulatio inserta non fuerit, pro traditione habetur* [i].

TIT. XIII. [k] DE REVOCANDIS DONATIONIBUS.

1. *Impp. Constantius et Constans AA. ad Philippum Pf. P.* Liceat matribus, si impios filios probare se posse confidunt, publice adire iudicia. Matrem autem ingenuam, liberam *), libertam, libertinam, cui scilicet civitatis Romanae iura quaesita sunt, ita ut quaeri [l] antiquo iure poterant, accipi audirique decernimus; itemque filios filias, ingenuos ingenuas [m], libertos libertas, libertinos libertinas, cives pari conditione Romanos [n]. Secludimus mulierem, quae in secundi matrimonii foedus innupserit, et unius tantum matrimonii mulieribus revocandarum donationum pro dimidia parte decernimus facultatem. Hic autem, qui a matre impietatis arguitur, quicquid ex eo, quod titulo donationis tenet, eo die, quo controversiae qualecunque principium iussu iudicantis datur, habere reperitur, huius dimidium victo [o] eripiatur. Ceterum quae ante, adhuc matre pacifica, iure perfecta sunt, et ante inchoatum coeptumque iurgium vendita, donata *), mutata [p], in dotem data ceterisque causis legitime alienata, minime revocamus. §. 1. Actionem vero matris ita personalem esse volumus, ut vindicationis tantum habeat effectum, nec in heredem detur, nec tribuatur heredi. Quare de ceteris [q] vel alterius status vel portentosae [r] vilitatis abiectaeque pudicitiae *) satis etiam tacite cautum putamus. Quis est enim, qui his aliquid arbitretur tribuendum esse, cum etiam illis, quae iure, secundas tamen [s], contraxerunt nuptias, nihil ex his privilegiis tributum esse volumus? [t] *Dat. XII. Kal. Oct. Limenio et Catulino* [u] *Coss.* (349.)

2. *Iidem AA.* [v] *ad Philippum Pf. P.* Avi [x] nostri

Tit. XIII. C. Th., cod. Lugd. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XIII.* Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—47, 49, Sich. Til. Aeg. L. R. U. *Tit. VI.*; sed ap. Til. in ind. titul. est *Tit. VII.* Similiter Sich. in ind. titul. Vid. supra tit. I. h. libri, not. *b.* Cod. Greg. XIII, 4. Cod. Iust. VIII, 56. — c. 1. Cod. Iust. VIII, 56, 7 mut. et om. pr. Bas. XLVII, 2, 7. Coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Dotibus (III, 13) et cum c. 2 h. t. Derogatur simul et confirmatur h. c. in c. 4 h. t. — c. 2. C. Th., cod. Lugd. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 2. Br. Al. eiusque codd. Sich. Til. *c.* 1. L. R. B. tit. I. Interpret. est in Capit. (Ben. Lev.) VII, 330. Coniungenda est h. c. cum c. 1 C. Th. de Dotibus (III, 13) et cum c. 1 h. t. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 45, 47, 49; inscr. et textus des. in codd. 24, 30, 31, 35, 44; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42, 43; sola interpretatio deest in cod. 15. In cod. 23 subscr. translata est in c. 3 h. t. et hac subscr. c. 3 cit. Similiter in codd. 36, 40 interpretationes c. 2 et 3 inter se commutatae sunt.

---

20 *observatione.* u) 12 *debebimus.* Apud Go. in comm. vir doctus, nescio quis, em.: *Cum observ. i. potius quam contrahere, propagare deb.*, impr. Go., quem vid. *) Hinc inc. c. 28 Cod. Iust. cit. 20 *revocamus*, sed supr. lin. *renovamus.* v) Cod. Lugd. *usufructum.* In Cod. Iust. add. *vel vendendo.* Cf. Meyerfeld, die Lehre von den Schenkungen. Marburg 1835. 8 T. I, p. 98 sq. et not. *a.* *) Cod. 21 *etiam.* **) Omnes codd. et edd. ante Be. *ne.* Be. rest. *nec* ex Cod. Iust. x) 15 *facta videatur.* Mox 20 *id est* pro *idem*, impr. Ri. y) 19, 20 *quam.* 21 *quo traditae.* z) Multi codd. et Cod. Iust. *II.* pro *prid.*, quod idem est. 31 *Dat. III. K M. K* add. etiam in codd. 33, 34, 39. Ceterum in nonn. codd. om. *D. N.* aut *A.* aut *XI.* aut *V. C.* aut *V. C. II.* aut *II.*; in aliis *D. N.* — *Const.* aut *Const. D. N.* et ita etiam Cod. Iust. Ap. Sich. om. *D. N.* et *V. C.* et in Cod. Iust. *V.* a) Sich. in m. *Maii* et ita habent 36, 40. b) 10, [illegible] add. *Daciano.* c) 24, 32 *X*; 31, 33, 34 *V.* 35 *XV.* d) Nonn. codd. *Constantino.* 36 *Const. III.* e) 16, Til. *II. VC. Coss.* 27 *vc. s. coss.* 31 *Constantio A Coss.* f) 20 *proximis.* Vv. *servato usufructu* om. in cod. 40 et ap. Sich. Cui. 1 — Lugd. g) 21 *et si sibi.* h) 40, Sich. *reservationes.* 20 *reservato usufructu.* 7 *usufructu* et mox *insecuta* pro *inserta.* i) Ita corr. permultorum codd. auctor. pro *habeatur*, quod in edd. est.

k) Hinc inc. pag. secunda folii CXV. Cod. Iust. in inscr. c. 4 *Constantinus et Constantius*, impr. Spangenb. *) Go.: „Videtur hic superesse vox *liberam* nam et cum de filiis mox agitur, abest.“ l) Codex *quaeri* et paullo infra *liberos* — *unus*, om. autem a libr. *libertos* et *unius.* m) Ri. *ingenas*, err. typ. n) Go. *Romanas*, simili err. o) Hoc v. primum rest. Go. ex cod.; apud Ri. — Be. uncis incl. est, sed nihil aptius hoc verbo et hoc quidem loco. Ceterum cod. Lugd. *eripatur.* *) Cod. Lugd. *donanata.* p) In Cod. Iust. prior pars legis ita mutata est: *His solis matribus, quae non in secundi matrimonii foedus nupserint, sed unius tantum matrimonii sunt, revocandarum donationum, quas in filios fecerint, ita decernimus facultatem, si eos ingratos circa se esse ostenderint. Quicquid igitur is, qui a m. imp. arguitur, ex tit. don.* — *datur, matri cogatur reddere. Ceterum ea, quae adhuc* (om. *ante*) — *permutata.* In codice inter vv. *secludimus mulierem*, deinde *facultatem hic*, porro *revocamus actionem* et *heredi quare* positum est siglum ⁊. q) Cod. Iust. *De ceteris autem quae post.* et des. vv. *vel* — *vel.* r) Ita Be. iub. Go. ed. ex Cod. Iust. Cod. Lugd. et rell. edd. *portentuosae.* *) In Cod. Iust. add. *sunt.* Mox Cui. 2, 2* *trribuendum.* s) Hinc inc. fol. CXVI. codicis. Cod. Iust. *tantum*, impr. Go. t) Ita Be. ex Cod. Iust., ut voluerat Go. Codex Lugd. et rell. edd. *vellemus.* u) Cod. Lugd. et edd. *Catullino.* Vid. supra c. 1 de Iurisd. (II, 1), not. *o.* Paullo ante cod. Lugd. *Liminio.* v) Sich. Til. et pleriqne Br. Al. codd. *Impp. Constantius*

pro patribus firma lege sanxerunt[y], ut, si quid patres in liberos munificentiae titulo contulissent, si eos impios in iudicio declarassent, omne id esset[z] revocandum, ne[a] pietatis praemium apud sceleslos[b] et flagitiosos animos permaneret[c]. *Dat. XII.*[d] *Kal. Oct. Limenio*[e] *et Catulino* Coss. (349.)

Interpretatio. *Donatio in emancipatum filium*[f] *a patre facta, si laesum pater se esse*[g] *probaverit, revocatur*[h]. *Hic de iure requirendum de revocandis donationibus.*

3. *Iidem AA.*[i] *ad Orfitum Pf. U.*[k] Si unquam[l] libertis patronus[m] filios non habens bona omnia[n] vel partem aliquam facultatum[o] fuerit donatione largitus, et postea susceperit liberos, totum, quicquid largitus fuerit[p], revertatur[q] in eiusdem donatoris arbitrio ac ditione[r] mansurum. *Dat. V.*[s] *Kal. April.*[t] *Arbetione II Lolliano*[u] *Coss.* (355.)

Interpretatio. *Si quis filios non habens bona sua vel partem bonorum libertis donaverit, et is*[v], *qui donaverat*[x], *filios postea habuerit, donationes in libertis*[*]) *factae*[**]) *ad integrum vacuantur*[y].

4. *Iidem*[z] *AA. ad Orfitum Pf. U.* Si quis forsitan filiorum maternam munificentiam consecutus in matrem[a] impius detegitur[b], non iam dimidiam portionem, ut ante fuerat iussum[*]), rei donatae, sed omnem substantiam proprietatis amittat. Matres vero, quae in secundas convenerint[c] nuptias, reposcere vetamus a filiis, quae earum perceperint[d] largitate. Quin etiam identidem commonemus, alia omnia iuxta prioris[dd] legis tenorem debere servari. *Dat. IX.*[*]) *Kal. Iul. Sirmio*[**]), *Datiano et Cereale Coss.* (358.)

Interpretatio. *Si quis filius donatione matris aliquid fuerit*[e] *consecutus et eam postmodum laeserit, probatis in iudicio laesionis caussis, donationem mater,*

— c. 3. C. Th., cod. Lugd. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 3. Br. Al. eiusque codd. Sich. Til. *c.* 2. Cod. Iust. VIII, 56, 8. Bas. XLVII, 2, 3. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37, 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 44; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42, 43; sola interpr. deest in cod. 15. In codd. 33, 34 interpr. pro ipsa lege habetur. De codd. 28, 36, 40 vid. c. 2, not. sup. In edd. Go. — Ri*. duplex invenitur h. c. interpr. Vid. infra not. *y.* — c. 4. C. Th., cod. Lugd. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 4. Br. Al. eiusque codd. Sich. Til. *c.* 3. L. R. B. tit. I. Interpr. transiit in Capit. (Ben. Lev.) VII, 329, ubi vero ad patrem refertur. Integra cum interpr. est in codd. 5—10, 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37, 45—47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15 et ap. Go.

et Constans, sed nonn. codd., ut 8, 9, 15, 16, 20, 25, 38 *Constantinus et*, impr. Ri. et alii, ut 10, 18, 26 *et Constantius.* 20 *pfŭ*, impr. Ri. Ceterum codd. *Filippum, fylippum* aut *filippo.* x) 13 *Hoc.* 20 *Avii.* y) 8—10, 14, 17, 18, Go. — Ri*. *sancxerant.* 25 *sancirunt.* Non exstat sec. Go. h. lex. z) Be. ex Sich. Til. rep. *esset*, et ita est in cod. Lugd. et in codd. 9, 14, 21. Rell. *esse*, perperam, nisi ante deletur v. *ut.* a) 20 *nec.* b) Antiqua manus in cod. 7 et codd. 13, 17, 19, 20 *sceleratos*; utrumque recte. c) 25 *permaneat.* d) 39 *XI.* e) Fere omnes codd. Sich. Til. *Liminio.* Mox codd. *Catullino*, ut cod. Lugd. et Cui. 1 — Be., *Catolino*, *Catelino.* Vid. not. *u* antec. 40 *Calcolino.* f) Multi codd. Sich. *in emancipato filio.* g) 21, Sich. *laesus pater sese prob.*, sed rep. in m. Sich. *esse* pro v. *sese.* 20 *laesum se pater.* h) Nonn. codd, *revocetur.* 6, 7 *hinc.* Seqq. des. in codd. 20, 25, 39, 42, 45. i) Be. auct. Go. et hic et in sq. c. inscr. esse putat *Imp. Constantius A.*, recte. Vid. c. 5 C. Th. de Off. pr. praet. (I, 5), not. *h.* Sed in eo differt Go. a Be., quod ille in c. sq. inscr. esse existimat *Impp. Constantius et Iulianus C.* Cod. Iust. *Iidem AA.* (vid. c. 1 h. t., not. *k*), recte impr. Go. k) Cod Iust. *Orphitum P. P.*, impr. Go. 10, 18 *Orphitum.* 15 *Orfito.* 19 *Orfidum.* 25 *Rufinum.* 29, 42 *Orfetum.* 38 *Orfitium.* Multi codd. *ppō.* l) 19, 20 *quisquam.* m) 20 *paternos.* Cod. Lugd. *filius.* n) 15 *Si patr. f. n. habens libertis bona omnia* et om. *unquam.* o) 6, 7, 10, 12, 14, 16—18 *facultatis.* p) 21, Cod. Iust. *fuerat.* q) Ita cod. Lugd. et convenienter cum eo codd. 9, 15, 19 (qui codd. saepe cum vero C. Th. concinunt), 20, 21, edd. et Cod. Iust.; rell. *revocatur* aut *revocetur*, sine dubio glossema ex titulo desumptum, nam in cod. 9 hoc v. annotatur supra v. *revertatur.* Aliud autem est *revocari*, aliud *reverti.* Hoc ex mente imperatoris reapse fit, si liberi post donationem suscipiuntur, illud expressa demum donantis declaratione. r) 6—8, 16 *hac dictione.* 25 *arb. condicione.* 6, 7 *arbitro.* s) 19, Sich. in m. *VI.* 29 *IX.* Ri*. om. *Kal.* t) Go. add. vult *Mediolani.* u) 6, 7, 10, 12—14, 16, 18 *arbutione* (6 sec. Ri. *arbatione*) *et Iuliano.* Rell. codd. fere omnes (inter eos Lugd.), edd. ante Be. et Cod. Iust. *Arbitione.* Nonn. codd. *Loliano, Lollione, Lulliano.* v) 6, 7, 20 et nonn. alii codd. *si is.* Sich. Cui. 1 — Lugd. *et si is.* x) Sich. Cui. 1 — Lugd. *donavit.* *) Go. recte em. *in libertos* sive *libertis*, om. praepositione. **) Ita 20, 42 ex corr., alii codd. Edd. male *factas*, impr. Go. y) 20 *in integro* (sed supr. lin. rest. *ad integrum*) *evacuantur* (ita etiam 6, 7). Nonn. codd. *vacuatur.* Sequitur hoc loco in edd. Go. Ri. Ri*. alia etiam interpr.: *Alia. Si patronus filios non habens, et aliquid liberis* (leg. *libertis*) *dederit et postea susceperit liberos, quicquid largitus fuerit revertatur in eiusdem donationis* (leg. *donatoris*) *arbitrium.* Est autem haec interpr. ex epit. Aeg. desumpta. z) Vid. c. 3 h. t., not. *i.* Etiam hic varie scribitur nomen *Orfiti.* Vid. not. *k* antec. Ceterum Aur. Lugd. om. *ad.* a) 20 *fortasse f. materna munificentia c. et matri.* 19 *et matri.* 25 *matris.* b) Reposui *detegitur* ex codd. Lugd. 6, 7, 10, 12—20, 25, Cui. 1 — Ri*.; Be. ex Til., ut ait *detegatur*, sed ap. Til. est *detegetur*, ut in codd. 8, 9, 21 et Sich. Mox nonn. codd. *non tam d. portione.* *) Vid. c. 1 h. t. Go. *iustum*, err. c) 6—8, 10, 12—14, 16—18 *venerint.* 15 *nuptiae convenerint.* d) 8 om. *perceperint.* Mox nonn. codd. *largitatem, idididem.* 20 *idem conmoneamus, eaque omnia*, sed *alia* est supra lin. dd) Est dicta c. 1 h. t. *) 20, 21, 30, 31, 33—36, 38—40, Go. in Chron. *VIII.* 24 *XIX.* **) Multi codd. *Sermio.* Sich. Til. *Syrmio.* Be. *Sirmii.* 20, 24 *Donatiano*, impr. Ri. e) Ita

si voluerit, in integrum revocabit. Quod si mater[f] *haec, quae filio* *) *donavit, ad secundas nuptias transierit, contra donationem per quamcunque occasionem veniendi nullam habeat potestatem, servatis*[g] *de reliquo legibus, quae sub titulo De secundis nuptiis continentur*[h].

5. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA. Victorio Proconsuli Asiae.* Maritus donationes, quas instabiles esse testatur, formata legibus[i] repetat actione. *Dat. V.* *) *Kal. Iul. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.* (393.)

6. *Impp. Theodosius et Valentinianus*[k] *AA. ad Senatum.*[l] *Post alia:* Donationem circa filium filiamve[m], nepotem neptemve, pronepotem proneptemve *) emancipationis tempore celebratam[n] pater seu avus vel proavus[o] revocare *) non poterit[p], nisi edoctis[q] manifestissimis caussis, quibus eam personam, in quam[r] collata donatio est[s], contra ipsam venire pietatem, et ex[t] caussis, quae legibus continentur, fuisse constabit ingratam[u]. Quas tamen caussas in cognitione discuti oportebit, et nostro[v] admitti iudicio, cum hoc inter partes competenti visum fuerit cognitori[x]. Alias iubemus non audiri parentis[y] querelas etc. *) *Dat. VIII.*[z] *Id. Nov. Ravennae, DD. NN. Theodosio XII. et Valentiniano II. AA. Coss.* (426.)

INTERPRETATIO. *Si quis filio filiae, nepoti ex filio*[a], *vel pronepoti ex nepote*[b] *emancipationis*[c] *tempore aliquid donaverit, id nisi probatis in iudicio manifestis offensarum caussis*[d] *revocare non poterit.*

TIT. XIV. DE INGRATIS LIBERIS *).

1. *Imppp.* **) *Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Praetextatum Pf. U.*[e] Filios[f] contumaces, qui patres[g] vel acerbitate[h] convicii vel cuiuscunque atrocis iniuriae dolore pulsassent[i], leges[k], emancipatione[l] re-

— c. 5 coniungenda est cum c. 4 C. Th. de Cognit. (II, 12) et sec. Go. cum c. 50 C. Th. de Appell. (XI, 30). — c. 6. C. Th., cod. Lugd. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 6. Br. Al. eiusque codd. Sich. Til. *c.* 4. Cod. Iust. VIII, 56, 9 om. f. Bas. XLVII, 2, 9. L. R. B. tit. I. Interpr. transiit in Capit. (Ben. Lev.) VII, 330. Coniungenda est haec c. cum c. 8 C. Th. de Respons. prud. (I, 4), c. un. C. Th. de Cret. vel b. p. (IV, 1), c. 8 C. Th. de Legit. hered. (V, 1), c. 9 et 10 C. Th. de Mat. bonis (VIII, 18), c. un. C. Th. de Bonis, quae filiis (VIII, 19), c. 3 Cod. Iust. de Legg. (I, 14), c. 7 Cod. Iust. de Prec. imp. off. (I, 19), c. 5 Cod. Iust. Si contra ius (I, 22), c. 18 Cod. Iust. de Iure delib. (VI, 30). Vid. c. 3 C. Th. de Resp. prud. cit., not. sup. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

Tit. XIV. C. Th., cod. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XIV.* Cui. 1. Aur. Lugd. *Tit. XIII.*, err.; est enim sec. seriem titt. *Tit. XIV.* Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46—49, Aeg. L. R. U. Sich. Til. *Tit. VII.*, sed ap. Til. in ind. titul. est *Tit. VIII.* Similiter Sich. in ind. titul. Vid. supra tit. I. h. libri, not. *b.* Cod. Iust. VIII, 50. — c. 1. C. Th., cod. Lugd. *c.* 1. Br. Al. eiusque codd. edd. *c.* 1, i. e. *un.* Vid. infra not. *e.* Cod. Iust. VIII, 50, 1. Bas. XXXI, 3, 1. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46—49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44.

plerique codd.; add. *fuerit aliquid.* Mox nonn. codd. *laesionum* et *revocavit.* f) 6, 7 add. *cum.* *) Nonn. codd. *filiis.* g) 6, 7 *servatur.* h) Go. interpretem erroris accusat, cum Constantius non respiciat leges tituli de secundis nuptiis, sed potius c. 1 h. t. i) Cod. Lugd. *ligib.* Sec. Go. *lege Iulia et Papia.* *) Vid. c. 4 C. Th. de Cogn. cit., not. *u.* Mox Aur. Lugd. *Cons.* k) 10, 16 *Valentinus.* 15 *Val. et Theod.* l) Add. *urbis Romae.* Vid. c. 3 C. Th. de Resp. pr., c. 8 C. Th. de Legit. her., c. 9 C. Th. de Mat. bon. citt. Cum v. *Post* incipit pag. secunda folii CXVI. codicis Lugd., in ima pagina est numerus quatern. XLVII. In multis codd. om. *Post alia.* In codice Lugd. *post* bis scriptum est, sed emend. m) Multi codd. et hic et in sqq. *vel* pro *ve* et praeterea paullo infra *mancipationis.* Codex Lugd. *potem* pro *nepotem.* *) In nonnullis lib. mss. om. *proneptem*, in aliis *pronepotem.* 20 *proneptem et mancipationis.* 21 *filiamve, neptem, nepotem vel pronepotem emanc.* n) 6—8, 10, 12—14, 18, 20, Til. *deliberatam.* Sich. *celebrata*, impr. Ri. 21 *celebratus.* Cod. Iust. *celebratas.* o) In cod. 21 om. et ap. Sich. *vel proavus.* 19 *sive avus.* Cod. Iust. *Donationes — neptemve vel pron. — emancipatos celebratas p. vel avus* etc. *) Go. *recuperare*, tacens unde sumptum sit. p) 6, 7, 12, 14, 16, 17 et Go. in not. *poterunt.* 15 *poteri.* 10, 18 *potuerint.* q) 6—8, 10, 12, 13, 17, 18 *doctis.* 14 *doctissima.* 16 *ductis.* 25 *edocti.* r) Multi codd. *in qua.* s) 10, 18 *donata cognatio est.* Ap. Go. err. om. *donatio.* t) In 8, 12 deest *ex.* u) Nonn. codd. *ingrata.* 15 om. *ingratam* et paullo post *in cognitione.* Seqq. des. in Cod. Iust. v) Sich. Til. *vestro.* 8, 20 *amitti.* x) 15 *partes competere.* 21, Sich. Til. *inter patres conpetentes visum fuerit* (21 *fuerit visum*) *cogn.* 10, 18 om. *cognitori.* Sich. *alids.* Til. Aur. Lugd. *alias*, (adverb.) y) 10, 18, 21 *parentes.* 20 *parentum.* *) Sich. et Cod. Iust. om. *etc.* z) Plerique codd. *VIII*, cod. Lugd. Epit. Mon. edd. *VII.* Cod. Iust. *V.*, impr. Go. 20 *VI.* In nonn. codd. et in Cod. Iust. om. *DD. NN.* aut alter numerus consulatus et sigl. *AA.* (Aur. Lugd. *A.*), in 21 et ap. Sich. *et.* Epit. Mon. *Theod. XI.* Vid. c. 3 C. Th. de Resp. prud. cit., not. sup. et *x.* In Cod. Iust. habetur consulatus anni 430, impr. Go. Ibidem *Ravennae.* a) 6 sec. Ri. *et filio.* In aliis codicibus om. *ex filio.* b) 20 *vel nepoti ex nepte* et infra *revocari.* 21 in m. *nepte.* c) Ita restitui ex optimis codd., veluti 6—8, 20, aliis; edd. *mancipationis.* d) Aur. Lugd. in m. *culpis* ex Aeg.

*) Sich. et Til. in ind. titul. *libertis.* **) Aur. Lugd. *Impp.* e) Nonn. codd. *ppo* et Cod. Iust. *P. P.*, impr. Go. f) In Cod. Iust. add. *et filias ceterosque liberos.* g) Nonn. codd. *patris.* 18 *partes.* Cod. Iust. *parentes.* h) Cod. Lugd. Cui. 1 — Ri*. *acervitate.* Ita etiam multi Br. Al. codd. more scribendi veterum. Nonn. codd. *acerbitatem.* i) 6, 7 *dolorē puls.* 19 *pulsarent.* 20 *pulsaverint*, impr. Ri. Cui. 1 — Lugd. *dolo repulsassent.* k) Multi codd., etiam cod. Lugd. Sich. Til. *legis*, impr. Ri. l) Cod. Lugd. et multi Br. Al.

scissa[m], damno libertatis immeritae[n] mulctare voluerunt. *Dat. V.*[o] *Kal. Sept. Ambianis* *), *Lupicino et Iovino*[p] *Coss.* (367.)

Interpretatio. *Filii emancipati, si iniuriam patri gravem*[q], *quae probari possit* *), *intulerint et convicti fuerint hoc fecisse, rescissa emancipatione in familiam revocentur*[r].

— — — — — — —

— — — — — — —

TIT. XV.[s] DE IIS[t], QUAE ADMINISTRANTIBUS VEL PUBLICUM OFFICIUM[u] GERENTIBUS DISTRACTA[v] SUNT VEL DONATA[x].

c. 1. — — — — — — — —

...... [y] Agrippina d.:[z] τῷ τόπῳ ἐκείνῳ οὐκ ἐπαγήοχει.[a] Constantinus A. d.: Sed iure continetur, ne quis in administratione constitutus aliquid compararet, unde quidem nihil interest, an in suo pago an in alieno comparavit, cum constet, contra ius eundem comparasse. Et adiecit: ignoratis, fiscale effici totum, quicquid administrantes comparaverint? Agrippina dixit: τοῦ τόπου ἐκείνου πραιπόσιτος οὐκ ἦν. ἐγὼ ἠγόρασα παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἴδε αἱ ὠναί.[b] Constantinus *) A. d.: recipient a venditore Codia[c] et Agrippina competens pretium.

2. *Idem A.* *) *ad Veronicianum*[d] *Vicarium Asiae.*

Tit. XV. C. Th., cod. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XV.* Cui. 1. Aur. Lugd. *Tit. XIIII.*, est autem sec. ord. titt. *XV.* Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, 47, Aeg. L. R. U. Sich. Til. *Tit. VIII.*, sed ap. Til. in ind. titul. est *Tit. IX.* Similiter Sich. in ind. titul. Vid. supra tit. I. h. libri, not. *b.* Vid. infra not. *a.* Cf. Cod. Iust. I, 53 et Nov. Valent. tit. XXXII. de Confirmandis his, quae administrantibus (ed. Berol. p. 1340), qua huic tit. abrogatur. — c. 1. C. Th., cod. Lugd. *c.?* Cui. 1 — Ri*. sin. num. Be. c. 1. Vid. not. *s.* — c. 2. C. Th., cod. Lugd. *c.?* Vid. supr. rubric. h. t., not. *s.* Similiter Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. sin. num., sed sec. ser. const. est secunda const. Be. *c. 2.* Br. Al. eiusque codd. Sich. Til. *c. 1*, id est *un.* Coniungenda est cum c. 4 C. Th. de Numer. (VIII, 1). Integra cum interpretis vv. est in codd. 6—10, 12—21, 27, 30—35, 37—39, 42—44; inscr. deest in cod. 24; inscr. et subscr. om. in codd. 46, 47; subscr. et interpr. in codd. 25, 26; sola subscr. om. in codd. 28, 36, 40; solus textus in cod. 29. In codd. 28, 36, 40 h. c. aliquantulum mutata est, et ut in codd. 32, 34, 39 textus pro interpr. habetur. Vid. infr. not. *q.*

---

codd. Cui. 1 — Lugd. *mancipatione*, impr. Ri. m) 6, 7, 8, 10, 12, 14, 18 *exscissa.* 20 *recissa.* Cod. Lugd. *dano*, sed ponitur *m* supra *n.* n) 12 *immerito.* 18 *merito.* 19 *multa revolvantur.* 20 *immerito* et sec. Ri. *multa revolvantur.* 21 *multa revoluerunt.* Cod. Iust. *multari.* o) Ita corr. auct. codd. 9, 19, 20, 24, 32, 34, 39, 43, 44 et suad. Go. et Ri. pro *XV.*, quod in edd. et in nonn. codd., etiam Lugd. est. Gratianus enim, qui in inscr. nominatur *Aug.*, ad hanc dignitatem provectus est demum IX. Kal. Sept. Vid. Go. not. *m* et comm. h. c. et in Chron. p. LXXIX. L. R. U. *XI.* Cod. Iust. *XII.* *) Cod. Iust. *Mediolani*, impr. Go. p) Consules in codd. male scripti sunt, plerumque autem *Lupicino* et ut Sich. Til. *Iuvino.* Nonn. codd. *Lupino, Lubiciano, Lubicio.* 20 *saciano* pro *Iovino*, impr. Ri. Alii *Ioviano.* Aur. Lugd. *Cons.* q) Ita permulti et optimi Br. Al. codices. Edd. *gravem patri.* *) Sich. *potest.* r) Nonn. codd. *revocantur.*

s) In cod. Lugd. cum vv. *Lupicino et Iovino Conss.* (vid. subscr. c. un. antec. tit.) desinit pag. aversa folii CXVI., in cuius m. infer. scriptus est numerus membranae quadruplicatae XLVII. Proximum folium CXVII. incipit in vv. *Agrippina D.* Lacunam igitur hic esse necesse est. Et iam Go. in MS. unum folium deesse indicavit. Quantum hac iactura perierit aut quid, certo dici non potest. Equidem in prima folii avulsi pagina unam constitutionem antecedentis tituli, etsi is in Cod. Iust. ex una tantum lege constat, fuisse puto, sed ita ut haec non expleverit totam paginam; quare factum fuisse videtur ut folium excideret; in aversa autem pagina librarium pinxisse rubricam initiumque c. 1 h. t. scripsisse. Hoc certum est, titulum non integrum esse. In Cui. 1 — Cui. 2* lacuna tribus asteriscis indicatur, et post interpretationem tituli de Ingratis liberis est spatium duorum triumve versuum. Sequitur deinde rubrica h. t. ex Br. Al. petita, rubricam alia lacuna circiter trium quattuorve versuum, quorum in loco tres asterisci positi sunt et infra hos pro inscript. c. 1 unus solus asteriscus. Ap. Go., quem Ri. imitatus est, in extremo commentario superioris tituli, praemissis quinque (Ri. Ri*. sex) asteriscis annotatur: „*Hic Folium integrum deest in MS. ubi et Rubrica Tituli sequentis continebatur; simul et legis, quae ibi primo loco occurrebat, inscriptio.*" Sequitur deinde inscriptio h. t. eiusque paratitlon. Pro inscr. autem c. 1 habentur vv. *Constantini M. constitutio* et post haec tres asterisci. Be. denique omni lacunae signo intra superiorem et hunc titulum omisso ad primam h. t. const. apposuit inscriptionem: *Imp. Constantinus A.* * Ceterum sec. Go. (II, 642) in comm. c. alt. h. t. hic titulus etiam in fine mutilus est. Vid. c. alt. cit., not. *x.* t) Fere omnes codd. Sich. Til. *De His* aut ut Sich. in ind. titul. *Hiis.* u) Ita plerique et optimi codd. non solum hic, sed in Nov. quoque Val. cit., Sich. et Til. in ind. titul. Rell. *Officium publicum.* In 15 om. *Vel — Gerentibus.* In aliis, ut 26, 29 om. *Gerentibus*, in aliis *Publicum.* v) 6, 7, 10, 14, 16, 18, alii codd. Til. Cui. 1 — Lugd. et in ind. titul. Cui. 1 — Ri*. *tradita*, sed Aur. Lugd. in m. *distracta.* x) *Vel Donata* om. in multis codd. et ap. Sich. Til. in ind. titul. y) Vid. supra not. *s.* Go. in not. et in comm., quem vide, inscriptionem sic restituit: *Pars Actorum habitorum in Consistorio apud Constantinum*: quae vv. Be. de fonte tantum legis accipit. z) Hoc est *dixit.* Codex Lugd. *D* transversa linea et hic et paullo infra. a) Ita Be. iub. Go. ex cod. Lugd.; Cui. 1 — Ri*. ἐπάρχει. b) Ita Val. in m. Cod. Lugd. Cui. 1 — Ri*. εἰδεταιωναί. Ceterum Val. in m. ἤδε aut potius ἴδε αἱ ὠναί. Hoc mavult Reinesius. Codex ἀδελφο s. ἀδεαφο; non recordor scripturam codicis, utrum habeat λ an α. Go. ad h. l. in comm. annotat: „in *fine* scilicet *legis* legendum, vel ἠγόρασα παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, οὐκ εἰδείην, vel, vel οὐκ εἰδήμων, vel id est *ignarus omnino.* Pro quo Doctissimus Valesius, literis ad me datis restituebat ἰδοὺ αἱ ὠναί, *Ecce tabulas venditionis*: vel minore mutatione ἴδε αἱ ὠναί: certe cum attente inspicio MS. post primam vocis Syllabam, ει, duas litteras desiderari video: Quare rescribendum potius fuerit ita εἰσὶ δὲ αἱ ὠναί: Sed prior nostra forte emendatio magis complacitura est." *) Go. *Constantius.* c) Go. cj. *Clodia.* *) Codd. Br. Al. Sich. Til. *Imp. Constantinus A.* d) 15 *Feronicianum.* 16 *Verocinum.* 20, 35, 43 *Verocianum.* 25 *Verotiano.* 26 *Vericianum.* 21, Sich. Til. *Veranicianum.* Aur. Lugd. *Veronicinianum.* 27 *Nicianum.* Similiter 10,

Post alia: *) Damus provincialibus facultatem[e], ut, quicunque sibi a numerariis[f], qui diversis rectoribus[g] obsequuntur, conquesti *) fuerint aliquas venditiones[h] extortas, irritas[i] inanesque efficiant[k], et male vendita ad venditoris dominium revertantur, amissione etiam pretii[l] illicitis ac detestandis emptoribus puniendis. *Dat. XIV.*[m] *Kal. Iun.*[n] *Optato*[o] *et Paulino*[p] *Coss.* (334.)

HAEC LEX *expositione non indiget*[q].

3. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Iovianum*[r] *Pf. U.* Princeps, cornicularius[s], commentariensis, numerarius et ordinarii per singula officia possessionum atque aedium, nec non etiam mancipiorum comparationem sciant sibi esse praeclusam. Sive igitur in ipsis provinciis, in quibus memorata officia sustinere noscuntur, constiterit eos[t] esse progenitos, seu in aliis, omni modo a praedictis comparationibus per provincias, in quibus militant, temperare debebunt. §. 1. Solas tamen res[u] paternas memoratos mercari posse praecepimus[v], ita ut apud rectorem *) provinciae non minoribus pretiis, quam ratio aequitatis exposcit, venditio celebretur. *Dat. III. Id. April. Constantinopoli, divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

4. *Idem AA. Senecae* **). *Post alia:* Vim illius legis[x] adspicito, eique pareto, qua proxime constitutum est, ut publicum munus agitantes nihil in suscepto mercarentur officio. *Dat. V. Kal. Iul. Valentiniano et Valente AA. Coss.*[y] (365.)

5. *Iidem AA. ad Probum Pf. P.* Omnis se[z] turpibus nundinis administrator abstineat. Idem sibi altior iudex, idem mediae dignitatis, idem quicunque, vel minimus, putet esse praescriptum. §. 1. Nemo in provincia, quam tuetur, donec in eadem commorabitur, aliquid comparandi sumat affectum; similiter administrantium socii atque participes (quaedam enim uniuscuiusque portio videtur assessor). Patronis[a] etiam fisci ab his contractibus iubemus inhiberi, et qui principatum officiorum gerunt, seu corniculum, quique commentariensium nomine exosa miseris claustra custodiunt; tabularios quoque provinciarum et urbium singularum pari conditione constringimus; identidem[b] numerarii praefecturae vel vicariae potestatis observent. Praeterea officiales atque municipes, qui exactiones quascunque susceperint; eos etiam, quibus vel discussionis indago vel negotium censuale mandatur; insuper principales, a quibus distributionum omnium forma procedit[c]; curatores etiam lex ista contineat. §. 2. Verum si qui ex his

— c. 3. C. Th., cod. Lugd. c. ? Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. sin. num., sed sec. ser. est c. 3. Be. c. 3. Vid. supra not. s. H. c. commemoratur in Comm. Cuiacii ad c. 7 Cod. Iust. de Cohort. (XII, 58) l. c. p. 512. — c. 4 et 5. C. Th., cod. Lugd. c. ? Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. sin. num., sed sec. ser. sunt c. 4 et 5. Be. c. 4 et 5. Vid. supr. rubr. tit., not. s. Go. c. 4 coniungendam esse putat cum c. 1 Cod. Iust. de Defensor. civ. (I, 55), etsi haec alio die (*XV. Kal. Ian.*) data est, ibique pro *Terici* em. *Treverici* aut *Cyzici*. Iam vero haec c. 1 est c. 2 C. Th. de Defens. civ. a clar. Vesmio inventa, qua edita demum de Go. cj. iudicari poterit.

18 *ad Vero Nicianum.* 28 *Id.* $\overline{ag}$. *ad Iulianum Constantinum.* 36 *Imp. aug. ad Iulianum Constantinum.* 40 *Imp. Theod. ad Iulianum Constantinum.* Vid. infra not. q. Nonn. codd. *Virum clarum* pro *Vicar.* In cod. 20 supra *Vic.* annotatur *Tusciae.* *) In multis codd. deest *Post alia.* e) 20 *potestatem.* Mox nonn. codd. *quaecunque.* f) Sich. Til. *nummulariis*, impr. Ri. 21 om. *a.* g) 10, 18 *raptoribus.* *) Codices Br. Al. *cumquaesti*, sed 20 corr. supr. lin. 6, 7 *conquaesiti.* h) 32 *donationes.* Nonn. codices *vend. exortas.* i) 10, 18 *infitas.* 15 *irrita.* 20 *immeritas*, sed em. k) 15, 20, 25, 27, 31, 33—35, 37, 39, 43, 44, Sich. *efficiantur*, impr. Ri. 21 *efficiens.* Mox in nonn. codd. om. *et — revertantur.* l) Nonn. codd. *praeiudicii* pro *pretii* et *et* pro *ac.* m) 9, 27, 42, L. R. U. ap. Canc. (sed cod. Pip. *XVIII.* et S. Gall. ut nos) *XIII.* 17 *XVII.* 30 *IIII.* 10 *Dat. titul. XIV.* n) 10, 20, 39 *ian.* o) Nonn. codd. *Obtato*, alii *Obtoto.* p) 21 *Aquilinio.* Sich. *Aquilino.* q) Haec vv. interpretis des. in Cui. 1 — Cui. 2*; Go. Ri. Ri*. *interpretatione non indiget*, sed in ed. Go. interpr. negligentia typographi in mediam notam *a* interiecta est. 21, Sich. *Lex ista.* Post interpretationem ap. Sich. apparet novae legis vestigium: *Imp. Theod. A. ad Iulianum Constantinum* ◦ *Interpretatio. Quicunque sibi a nummulariis, qui diversis rectoribus obsequuntur, conquesti fuerint aliquas venditiones extortas, irritas, inanesque efficiantur, et male vendita ad venditoris dominium revertantur: amissione etiam pretii illicitis ac detestandis emptoribus puniendis.* In m. ed. Sich. annotatur: *In Codice Argentoratensi deprehendimus alterius legis initium, cui annexa erat haec interpretatio, quae tamen a lege superiore ne quidem verbum mutet.* Iam si quaeritur, an incognita lex his vv. lateat, id negandum esse contendo. Fons enim innotuit. Argentoratensis codex est Bernensis (40), in quo haec ipsa Sichardi vv. cum inscriptione inveni; sed ita ut non alterius legis in rell. exemplis omissae indicium faciant, verum pro ea ipsa lege, quae in Br. Al. recepta est, scripta sint. Similiter res se habet in codd. 28, 36. Est igitur hic locus nihil aliud nisi corrupta ipsius legis interpretatio cum mendosa inscriptione (Constantini nomen transpositum est, ut docent codd. 28, 35; eius in locum librarius cod. 40, qui lacunam post *Imp.* animadvertit, substituit *Theod.*; *Iulianum* ortum est ex v. *Veronicianum*). Iam vero Sich., qui non accurate inspexisset cod. 40, inscriptionem pro legis deperditae argumento habuit. r) Sec. Go. Be. alias *Iovius* vocatur, et Go. quidem in Chron. h. a. em. *Iovium.* Be. ann.: „Ceterum haec fortasse prima est Pf. U. Const. inscripta lex, quippe quem Pancir. in Comm. ad notit. dign. utr. imper. c. 25. ad Valent. et Valentem usque Consularem Byzantii appellatum notat.“ s) Codex Lugd. *cornicularus*, sed pon. *i* supra *r.* Go. *cornicularis.* Ap. Cui. l. c. adsunt vv. *Princeps — officia.* t) Go. om. *eos.* u) In literis *men res* incipit pag. secunda folii CXVII. cod. Lugd. Paullo ante codex *temporare.* v) Cod. Lugd. *praecepimus*; edd. *praemipimus.* *) Ri. Ri*. mend. *Rectorum.* **) Go. supplet *defensori* ex c. 1 Cod. Iust. x) Go. dubitat, an haec lex sit c. 3 h. t. Ego non dubito, quin sermo sit de c. 3 h. t., licet ibi singuli tantum officiales numerentur. Sed fortasse illud, quod de reliquis publicum munus agentibus statutum erat, hac de caussa hic omissum est, quia de his agitur in c. 5, quae sequitur. y) Go. om. ann. Vid. not. sup. h. c. Go. in not. h. c. ad a. 368 referri vult. z) Codex *e*, sed ponitur *s* supra *e.* a) Cum Go. et Be. em. *patronos.* Codex *patronus.* b) Sec. Go. pro *idem*, *itidem.* Sine de-

medio muneris sui[d] tempore vel privatim aliquid emisse vel publice detegetur, in irritum gesta revocentur, comparatores autem contra interdicta non modo his, quae per semet ipsos vel per aliam fuerint empta personam, sive agri sint, *sive domus*, *sive mancipia*, seu quaecunque mobilia, sed etiam ea pecuniae taxatione, quam dederint, exuantur. Nec ullus inquirat, utrum civiliter rem actam constet, an turbide[e]. Nec obsit propria reposcenti vel venditio interiecta vel largitas vel mentio ulla legati; nam utcunque in alterum res fuerit[f] a comparatore translata, quam emi in officio non oportuit, liberum corporis persequendi praestamus arbitrium. §. 3. Adiungimus autem, ut, si domini corporum venditorum, postquam emptores coeperint*) esse privati, quinquennio integro in repetitione cessaverint, continuo sibi fiscus usurpet, quae contra hoc vetitum vendita docebuntur. *Dat. III. Non. Aug. Sirmio*[g], *Valentiniano et Valente AA. Coss.*[h] (365.)

6. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Floro*[i] *Pf. P.* Quicunque administranti provinciam provinciaeve atque indifferentes*) sub quoquo apice potestatis quid donaverit, repetendi usque ad quintum annum proximum, ex quo idem privatus esse coeperit, habeat facultatem. §. 1. Atque hoc scito nostro non unam iudicis personam comprehendimus, sed latius, studio provisionis[k], excurrimus. Sive igitur ei sive eius uxori, filio filiaeve, nepoti nepti[l], et deinceps in infinitum, indiffidenter[m] emancipato ac in sacris[n] agenti, matri patri, fratri sorori, socero*) socrui, et qui in consilio erit domesticove, coacta[o] quis, seu palam vi adhibita, seu clam et latenter imposita, prompserit largitate, eam non secus repetere queat intra quae praescripsimus[p] tempora, ac si de iure ipsius nullo vel inchoatae alienationis titulo recessisset; ita ut ad repetendam[q] possessionem ne denuntiatione quidem opus sit, sed sufficiat, apud iudicem, cuius ea de re notio erit, docuisse tempus, quo liberalitas sit parata[r]; quo patefacto non secus ad eundem possessio cum fructibus revertatur, ac si ex eius nunquam iure migrasset. §. 2. Donatoris autem heredibus similem relinquimus actionem, si donator eo tempore obierit, quo adhuc in potestate is degerit, cuius obtentu videtur expressa donatio. Sin autem donator superstes fuit, quam diu is abierit potestate, tum heredum exstinguimus actionem, maxime cum donator non stantem[s] ab initio donationem taciturnitatis suae videatur firmasse consensu. *Dat. XV. Kal. Iul. Thessalonica, Gratiano A. V. et Theodosio A. I. Coss.* (380.)

7. *Idem AAA. Floro Pf. P.* Numerarii nihil emant, nihil contrahant[t] etc. *Dat. XVIII. Kal. Oct. Constantinopoli, Antonio et Syagrio*[u] *Coss.* (382.)

8. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Caesario Pf. P.* Omnes, quos olim legum forma complectitur, amplissimae etiam potestatis[v], nihil administrationis suae tempore aut emptionis aut donationis titulo consequantur. *Dat. III. Id. Iul. Constantinopoli, Caesario et Attico VV. CC. Coss.* (397.)[x]

— c. 6. C. Th., cod. Lugd. *c.?* Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. sine num., sed sec. ser. constt. est *c.* 6. Be. *c.* 6. Vid. rubricam tituli, not. *s.* Go. h. c. coniungendam esse dicit cum nonn. aliis legibus, eodem quidem die, sed ad diversos magistratus datis, de qua re vid. c. 6 C. Th. de Spons. (III, 5), not. sup. — c. 7 et 8. C. Th., cod. Lugd. *c.?* Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. sin. num., sed secundum seriem ser. constt. *c.* 7 et 8. Be. *c.* 7 et 8. Vid. rubricam tit., not. *s.* Est autem c. 7 coniungenda cum c. 13 C. Th. de Numerariis (VIII, 1).

bio err. bis scriptum erat *idem*, ex quo librarius Lugd. fecit *identidem*. c) Codex *praecedit*, sed ponitur *a* supra *ae*. d) Cum syllabis *neris sui* incipit fol. CXVIII. codicis. In seqq. nonn. verba cod. Lugd. humore tale damnum fecerant, ut supersint sola vestigia literarum. Inter ea est etiam v. *interdicta*, post quod videntur novem literae in codice fuisse, quae tamen a me, cum chemicum medicamentum adhibere non liceret, clare legi non poterant. Sed tamen ego legi *interdicta*......... *ma*.... | *non modo*. e) Ita codex Lugd., Reinesius et Go. in notis. Edd. *turpide*. f) Codex *fuit*, sed em. *fuerit*. *) Cui. 2 — Ri*. *ceperint*. g) Ita codex et edd. ante Be., qui *Sirmii*. h) Ap. Go. — Ri*. om. annus. Transfert enim Go. h. c. in annum 368, qua de re vid. Go. in Chron. p. LXXV. LXXXIV., in Prosop. v. Probus et Relandum l. c. p. 414. *Data* Go. pro *reddita* habet. i) Go. em. *Eutropio* propter illas leges, quas cum h. c. coniungendas esse existimat. Sed vid. not. sup. h. c. *) Go. em. *indifferenter*, probabiliter. k) Cui. 1 *pronisionis*, err. l) Codex *nepti nepoti*. m) Go. em. *indifferenter*, recte. n) Hinc incipit pag. secunda folii CXVIII. codicis. *) Go. *socere*, err. o) Go. em. *coactam — largitatem*, aut *coactus — largitatem*. Illud nullo pacto concedit Ri., hoc si quis velit legere, non vituperat quidem; optimum tamen esse arbitratur nihil mutare, quia recte *coacta largitate promere* s. *depromere* dicatur is, qui invitus dederit. Nos neutram Go. coniecturam reprehendimus. Post *domesticove* non interpungitur in Cui. 1 — Cui. 2* et Be. p) Codex *perecribsimus*, sed ponitur *r* supra *p* et deletur *r* puncto supra addito; em. igitur *prescribsimus*. q) Mendose Go. *reperendam* r) Go. ann.: *peracta* vel *patrata*. s) Codex *statem* et paullo post *taciturnitates — Thessalf*. t) Go. scrib. vult *comparent*, sine causa. u) Go. *Syagrlo*, err. typ. Ri*. *Cons.* v) Go. prop. *potestates*; ita enim intelligo annotationem eius: „Sustineri potest: nisi malis *potestatis*, pro *potestates*.“ Neque tamen aliquid mutandum est. x) In edd. Go. — Ri*. sequitur inscriptio: *Honorii Constitutio. Impp. Honorius et Theodosius AA. ad Palladium Pf. P.* et lacuna duplici asteriscorum ordine significata. Go. enim, etsi in codice Lugd. nullum lacunae indicium est, tamen h. l. Cod. Theodosianum mutilum esse censet et supplendum per legem illam, quae in Nov. Valentin. de Confirmandis his, quae administrantibus etc. (Nov. Valent. XXXII., ed. Berol. p. 1340) his vv. commemoratur: *Impp. Honorius et Theod. AA. ad Palladium Pf. P. Quae plerique legibus constituta dissimulant, necesse est, praesenti iussione sanciri, ut, omni ambiguitate submota, instauratione solidiora reddantur. In administratione enim et in militia positis emendi licentiam denegatam, superflua nonnullorum dicitur esse persuasio, cum lex divi Honorii ad Palladium Pf. P. missa, in Theodosianum redacta corpus, hanc copiam talibus legatur dedisse personis.* Sed cum de integritate Cod. Theodosiani in cod. Lugd. servati propter ambiguam et incertam legis

TIT. XVI. DE INFIRMANDIS POENIS COELIBATUS ET ORBITATIS[y].

1. *Imp. Constantinus*[z] *A. ad Populum.* Qui iure veteri coelibes habebantur, imminentibus legum terroribus liberentur, atque ita vivant, ac si numero maritorum matrimonii foedere fulcirentur, sitque omnibus aequa conditio capessendi, quod[a] quisque mereatur. Nec vero quisquam orbus habeatur: proposita[b] huic nomini damna non noceant. §. 1. Quam rem et circa feminas aestimamus*), earumque cervicibus imposita[c] iuris imperia, velut quaedam iuga solvimus promiscue omnibus. §. 2.*) Verum huius beneficii maritis et uxoribus inter se usurpatio non patebit, quorum fallaces plerumque blanditiae vix etiam opposito iuris rigore**) cohibentur, sed maneat inter istas personas legum prisca auctoritas. *Dat. prid. Kal. Febr. Serdicae*[d]. *PP. Kal. April. Romae, Constantino A. VI. et Constantio*[e] *C. Coss.* (320.)

TIT. XVII. DE IURE LIBERORUM.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. ad Caesarium Pf. P.* Sancimus, ut sit in petendo iure liberorum sine definitione temporis licentia supplicandi, nec implorantum preces aetas vel tempus impediat, sed sola miseris[f] ad poscendum auxilium sufficiat desperatio liberorum. *Dat. VIII. Id. Maii Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA.*[g] *Coss.* (396.)

2. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Isidoro Pf. U.* In perpetuum hac lege decernimus[h], inter virum et uxorem rationem cessare ex lege Papia decimarum, et quamvis non interveniant liberi, ex suis quoque eos solidum capere testamentis, nisi forte lex alia imminuerit[i] derelicta*). Tantum igitur post haec[k] maritus vel uxor sibi invicem derelinquant*), quantum superstes[l] amor exegerit. *Dat. prid. Non. Sept. Varane V. C. Cos.*[m] (410.)

3. *Iidem AA. Isidoro Pf. U.* Nemo post haec[n] a nobis ius liberorum petat, quod simul hac lege detulimus etc.*) *Dat. prid. Non. Sept. Varane V. C. Coss.*[o] (410.)

4. *Iidem AA. Ioanni*[p] *Pf. P. Post alia:* Quod impetratum ius communium liberorum superstite Catullino*), clarissimo viro, minus allegatum esse cognoscitur, nec succedenti**) obesse permittimus, nec ulli unquam in simili caussa statuimus nociturum etc. *Dat. XIII. Kal. Mart. Ravenna, Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.*[q] (412.)

Tit. XVI. Cod. Iust. VIII, 58. — c. 1 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Commiss. resc. (III, 2) et cum c. 3 C. Th. de Exact. (XI, 7). Vid. c. 1 cit., not. sup. Cod. Iust. VIII, 58, 1 om. fin. H. c. memoratur ab auctore Vitae Constantini lib. IV, cap. 26 et ap. Sozomenum Hist. eccl. I, 9. Baron. ad ann. 320, n. 6.

Tit. XVII. Cod. Iust. VIII, 59. Sec. Go. huc pertinet tit. C. Th. de His, qui num. liber. (XII, 17). — c. 2 coniungenda est cum c. 3 h. t. Respicitur haec lex in c. ult. C. Th. de Legit. her. (V, 1). Go. de hac re sibi non constat. Nam in c. ult. cit. hanc legem intelligi vult, c. 3 h. t. in notis dict. legis 3. Sed tamen utrumque defendi potest, si meminimus tempore, quo data est c. ult., constitutionem illam, cuius particulae tantum a C. Th. conditoribus receptae sunt, integram fuisse, itaque Theodosium totam legem in mente habuisse. Cod. Iust. VIII, 58, 2. — c. 3. Vid. c. 2 h. t., not. sup. Cod. Iust. VIII, 59, 1. Meminit h. c. Iustinianus Nov. 78, c. 5. Vid. etiam Iuliani Epit. Nov. const. 72, cap. 262 (ed. Pith. p. 95). — c. 4 sec. Go. coniungenda est cum c. 12 C. Th. de Div. rescr. (I, 2), c. 6 C. Th. de Inoff. test. (II, 19), c. 19 Cod. Iust. de Test. (VI, 23). Vid. infra not. *q*.

---

alicuius in posterioribus fontibus commemorationem, nisi validiora argumenta accedunt, non sit dubitandum: potius haec Honorii lex videtur extitisse in tit. C. Th. de Contrah. empt. (III, 1), a Visigothis epitomato, cuius ultimam fuisse inde conicio, quia c. 9 eiusd. tit. anno 415 data de simili re tractat, haec autem lex, qua prioribus legibus non omnino, sed in emptionibus tantum abrogatur, anno 416 data est, ut Go. demonstrat, qui eam cum c. 4 C. Th. ad Legem Iuliam de Ambitu (IX, 26) coniungendam esse existimat. Repetit opinionem infra Go. ad c. 4 C. Th. ad Legem Iuliam de Ambitu (IX, 26), annot. *a*.

y) Cum rubrica h. t. incipit fol. CXIX. cod. Lugd. In Cod. Iust. add. *et de decimariis sublatis.* z) Cod. Iust. *Imppp. Constantinus, Constantius et Constans AAA.*, improbb. Go. et Heineccio ad Leg. Iul. et Pap. Popp. II, 21 (Amstel. 1731. 4. p. 345); sed add. Heineccius: *nisi suspicari mecum malis, filios illud patris edictum iisdem paene verbis, ut solet fieri, firmasse.* a) Ita Be. auct. Go. ex Cod. Iust.; rell. cum cod. Lugd. *quo*, male. b) Cod. Iust. *et prop.* *) Cod. Iust. *existimamus*, impr. Go. c) Aur. Lugd. *INpositi*, err. *) Seqq. des. in Cod. Iust. **) Go. in comm. *vigore.* d) Ita Go.; rell. *Serdicae.* Go. in Chron. p. XVIII.: Vel, *Sardicae.* e) Sec. Be. rep. *Constantino*, recte; vid. c. 1 C. Th. cit., not. *e*. Cod. Iust. *Dat. Kal. Apr. Romae, Constantio II. et Constante AA. Coss.*, et err. ap. Spangenb. add. 239.

f) Cum v. *miseris* incipit pag. secunda folii CXIX. cod. Lugd. g) Cui. 1 — Lugd. *AAA.* h) In Cod. Iust. om. *In — decernimus.* i) Ita Be. ex Cod. Iust., a quo non multum distat scriptura codicis Lugd., qui sec. Go. *ALIAMINVENERIT*, recte. Edd. ante Be. *aliam invenerit.* Go. em. *alia minuerit* et praeterea add.: „Lex autem alia, puta *Falcidia, Glicia.*" *) Cod. Iust. add. *decernimus.* k) Cod. Iust. *posthac* et hic et in sq. c. *) Aur. Lugd. *derelinquat.* l) Cod. Iust. *superstitis*, impr. Go. m) Cod. Iust. *Dat. PP. — Varana* (om. *V. C.*) *Cons.* Cui. 2 — Go. Ri°. *Conss.* Vid. supra VI, 26, 15, not. *k*. n) Vid. not. *k* antec. *) Cod. Iust. *lege omnibus concedimus* et om. *etc.* o) Aur. Lugd. Go. — Ri°. *Conss.* Vid. not. *m* antec. p) Codex, Cui. 1 — Lugd. *Iohanni.* *) Codex et edd. *Catullino.* **) Codex *succedendi.* q) Scrib. *Dat. XVI. — Ravenna, post consulatum Hon. IX. — Coss.* (413.), ut iub. Go.; nam omnes illae in annot. sup. nominatae leges argumento inter se cohaerent. Vid. Go. in comm. h. c. et c. 12 cit., not. *h*. Be. ad c. 12 cit. prop. aut *Ioanni PPf.* in inscr., aut in subscr. *post cons.* Hoc rectius illo.

TIT. XVIII. DE MATERNIS[r] BONIS ET[s] MATERNI[t] GENERIS ET[u] CRETIONE SUBLATA.

1. *Imp. Constantinus A.*[v] *Consulibus, Praetoribus, Tribunis plebis*[x], *Senatui*[y] *salutem dicit*[z]. Placuit, salva reverentia et pietate sacris nominibus debita[a], ut[b] potestas quidem et ius[c] fruendi rebus[d] liberorum suorum in sacris constitutorum[e], in maternis duntaxat facultatibus, penes patres maneat, destituendorum autem liberorum[f] eis licentia derogetur[g]. §. 1. Cesset itaque in maternis duntaxat successionibus commentum[h] cretionis, et[i] res, quae ex matris successione fuerint ad filios devolutae, ita sint in parentum potestate atque dominio[k], ut fruendi pontificium habeant, alienandi eis licentia derogetur. Nam maternum patrimonium, quod filiis[l] in potestate constitutis obvenerit[m], cum patre mortuo sui iuris fuerint[n], praecipuum habere eos et sine cuiusquam consortio placuit. §. 2. *) Quod si pater suum filium[o] patremfamilias videre desiderans, eum emancipaverit, repraesentare ei[p] maternam debebit[q] substantiam, ita ut filius accepto munere libertatis, reique suae dominus[r] effectus, ne videatur ingratus, tertiam partem custoditae sibi[s] rei muneris causa parenti offerat, aestimatione, si res dividi coeperint[t], bonorum virorum[u] arbitrio permittenda, quam tertiam alienare quoque pater, si hoc maluerit, habebit[v] liberam potestatem. §. 3. Ante emancipationem[x] autem parentes[y], penes quos maternarum[z] rerum utendi fruendique *) potestas est, omnem debent tuendae[a] rei diligentiam adhibere et, quod iure filiis debetur, in examine poscere, et sumptus ex[b] fructibus impigre facere[c], et litem inferentibus resistere, atque ita omnia[d] agere, tanquam solidum perfectumque dominium[e] et personam gerant[f] legitimam; ita[g] ut, si quando rem alienare[h] voluerint, emptor vel is, cui res donatur[i], observet, ne quam[k] partem earum rerum, quas alienari[l] prohibitum est, sciens accipiat vel ignorans. Docere enim pater debet, proprii iuris eam rem esse, quam[m] donat aut distrahit; et[n] emptori, si velit, sponsorem aut[o] fideiussorem lice-

---

Tit. XVIII. C. Th., cod. Lugd., Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XVIII.* Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, Aeg. L. R. U. Sich. Til. *Tit. IX.*, sed ap. Til. in ind. tit. est *Tit. X.* Similiter Sich. in ind. tit. Vid. supra tit. I. h. lib., not. *b.* Cod. Iust. VI, 60. L. R. B. tit. XXII. Nov. Th. XIV. de Pat. s. mat. bon. (ed. Berol. p. 1245). In Cons. cap. VII. errore hic tit. addicitur libro IX. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. c. 1. Cod. Iust. VI, 60, 1 mut. Bas. XLV, 4, 1. Meminit h. c. Valentinianus in c. 9 h. t. et Iust. in c. 6, §. 3 C. de Bonis, quae lib. (VI, 61). Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 37; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

---

r) Cum rubr. h. t. incipit fol. CXX. cod. Lugd. Nonn. codd. ut 31—33, 39 *paternis.* Cod. Iust. *De b. m.* s) 6, 7, 8, 16, alii codd. Til. add. *de.* t) Nonn. codd. *paternis.* Multi codd. *aut maternis aut paternis*; in cod. 15 om. vv. *et mat. gen.* u) In nonn. codd. add. *De.* Sich. *excretione* pro *et cretione.* Ap. Til. om. *et*, sed in ind. rubr. ut Sich. Nonn. codd. male *creatione.* Cod. Iust. om. *et cret. subl.* 20 *sublato.* v) *A.* deest ap. Sich. et *Consulibus* etc. in nonn. codd., in aliis *Senatui s. d.* x) 14 om. *plebis.* In cod. Lugd. syllabae *ribus*, *Tribunis ple* fere exstinctae sunt. y) 15, 33 add. *suo.* z) *dicit* om. in nonn. codd. et in Cod. Iust. 20 *salutem. Dici placuit.* a) 6—8 et alii codd. *debitam*, mendose. Ceterum 8 *pietate se sacris.* b) 20 *in*, sed corr. c) 21 *quidem eius.* Sich. *quidem omnis.* d) Corr. *rebus* ex codd. 15, 19 pro *res*, quod reliqui codd. (inter eos Lugd.) et edd. habent. e) 8 *constitutionum.* 10, 18 *constituti eorum.* Mox 8 *omnes patres* et 21 *penes patrius.* f) *liberorum* deest ap. Sich. 10, 18, 21 *ei.* g) 15 *denegetur*, non male. 19 *licentia eis d.* h) Male 6—8, 10, 12—14, 17, 18 *conventum. Commentum* enim fictionem significat. Vid. Go. in Gloss. Nom. et Dirksen., Man. lat. font. iur. civ. rom. v. *Commentum.* Ceterum 20 *facultatibus* super *successionibus.* i) Hinc inc. c. 1 Cod. Iust. cit., in qua §. 1, 2 et initium §. 3 h. c ita in epitomen redacta sunt: *Res, quae ex matris successione, sive ex testamento, sive ab intestato fuerint ad filios devolutae, ita sint in parentum potestate, ut utendi fruendi duntaxat habeant in diem vitae facultatem, dominio videlicet earum ad liberos pertinente. Parentes autem, penes quos* etc. k) 19, 20 *par. voluntate atque potestate vel dom.* l) 10, 18 *quod in filiis.* m) 12 *subvenerit.* n) Mendose 14, 16, Go. *fuerit.* 10, 18 *fuer. principium.* 20 *precium*, sed corr. *praecipuam.* 9 *praecipuam.* Paullo post 21 *consortium.* *) H. l. memin. Valentinianus et Iustinianus ll. cc. o) 19 *filium suum*; in 20 om. v. *filium.* p) Ita codd. Sich. Til. et Be. iub. Go. et Ri.; Cui. 1 — Ri*. *repraes. et*, quod Go. explic. *etiam.* q) 9, 16, 19—21, Sich. *debet*, quod aeque ferri potest. 6—8, 12—14, 17 *habebit*, male. Ri. *debebabit.* r) 15 *lib. rei ǭste dn̄s.* Cod. Lugd. *dominos.* Mendose Go. *dominum.* s) 20 supr. lin. *custodiat ve* et mox *aestimationem*, ubi 9 *aestimatio nisi.* 6, 7 *muneres.* 12 *rei sibi numeris.* t) Recte Go. eos reprehendit, qui malunt *nequiverint* vel *nescierint.* 19 *ceperit — permittendam.* u) 6, 7, 10, 18 *virorum bonorum.* v) 9, 19, 21, Sich. *habet.* x) Nonn. codd. ut 6, 7 *emancipatione.* 10, 18 *an emancipatione.* y) 19, 20 *patres*, sed in 20 appon. supr. lin. *parentes vel parentibus.* z) Cum literis *narum* inc. pag. secunda folii CXX. cod. Lugd. *) In Cod. Iust. add. *tantum.* a) 12 *debent vendere.* Mox 8 om. *adhibere.* b) 6—8, 10, 18, alii codd. *et.* Cod. Iust. *in examine vel per se vel per procuratorem poscere et s. ex.* c) 6—8, 12—14, 16—18 *facile*, recte impr. Ri. Similiter 10 *fale.* Supr. lin. 20 *integrare.* d) 19 *omnia ita.* e) Go. prop. *dominum* et ita habent 10, 18, 20, sed tamen nihil mutandum est. Ceterum in 20 rest. *dominium.* In Cod. Iust. add. *eis acquisitum fuisset.* f) 6—8, 13, 14, 17 *gerent.* 10, 18 *gerint.* g) 6—8, 13, 14, 17 om. *ita.* h) 20 *rem alienam emere*, sed supr. lin. a man. sec. *alienare vol.* Ap. Sich. in imo m. folii 55 pag. sec. recte est *voluerint*, sed primus folii 56 versus mendose inc. cum v. *voluerit.* In eiusdem pag. sup. marg. mendose habetur *Liber Quintus*; scrib. *Liber Octavus.* Mox nonn. codd. *emptori vel his.* i) 19, 20 *donantur.* k) Cod. Iust. *unquam.* l) 15, 21. Sich. *alienare.* m) 6—8, 10, 12—14, 16—18 *esse cum donat*, quod si de tempore, quo donatio fit, accipitur, ferri potest. n) 19, 20 om. *et.* o) In Cod. Iust. om. *spons. aut.* p) 10, 18 *perscriptio-*

bit accipere, quia nullam poterit praescriptionem[p] opponere filiis quandoque[q] rem suam vindicantibus. *Dat. XV.**) *Kal. Aug. Aquileia*[r]. *Recitata apud Vettium*[s] *Rufinum Pf. U. in Senatu Non.*[t] *Sept., Constantino A. V.*[u] *et Licinio C.*[v] *Coss.*[x] (319.)

Interpretatio. *Legis istius reliqua pars in aliis legibus continetur*[y]*: hoc tantum de reliquis legibus plus habet, ut patres, qui filiorum res gubernare**) *iussi sunt, negotia eorum summo studio et integritate agere*[z] *procurent, ut nihil per negligentiam eorum filiis pereat, sed fructus rerum maternarum**) *sine aliqua negligentia redigi vel vendi faciant, ut ex tempore competenti, sicut lex Novella***) *dicit*[a], *portiones suas filii sine aliqua imminutione percipiant. Res filiorum patribus alienare non liceat, hoc est nec*[aa] *vendere nec donare. Quod si fortasse praesumpserint, emptor, vel qui donator accesserit, grandi se sollicitudine et cura custodiant*[b], *ne filiorum res a patre venditas*[c] *aut donatas accipiant, aut scientes aut etiam nescientes: sed compellant*[d] *patrem, qui venditor vel donator fuerit, et filiorum res in sua retinet potestate, ut probet suum esse, quod tradidit*[e]. *Etiam ut suspicionem suam possit abstergere, fideiussorem a patre venditore percipiat, qui*[f] *obligatione rerum suarum damnum emptori non faciat: quia*[g] *defuncto patre licet filiis res suas a*[h] *quibuscunque personis, sive venditae sive donatae a patre fuerint, in suum dominium revocare.*

2. *Idem A.*[i] *Iulio Severo*[k]. Cum ad patrem[l] aliquid ex materna successione interposita cretione*) pervenerit, et ad liberos maternarum rerum[m] successiones defluxerint, ita eos haberi[n] placet in parentum potestate, ut dominium tantum possessionis[o] usurpent, alienandi vero licentiam[p] facultatemque non habeant[q], ut cum aetates legitimae liberorum ad emancipationem parentes invitaverint[r], et patresfamilias videre liberos[s] suos voluerint, tertiam partem maternorum bonorum eis[t] filii[u] tanquam muneris caussa[v] offerant; quam si suscipiendam patres[x] putaverint, faciendae divisionis arbitrium permitti oportebit iustitiae bonorum virorum[y], per quos

— c. 2. C. Th., Br. Al., codd. edd. *c.* 2. Integre cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 36; textus et subscr. in codd. 25, 33, 34, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

nem. q) 9 *quandoquidem*. Cod. Iust. *quandocunque*. *) 20, 31, 33, 34, L. R. U. *V.* 32 *VI.* In 39, 43 om. *XV.*, in cod. 8 *Aquil.* — *Vettium* et in cod. 19 *Recitata*. r) Edd. et Cod. Iust. *Aquileiae*. 16, 21 *Aquilino*. In Cod. Iust. add. *Sabino et Rufino Coss.* (316.) Vid. infra not. *x*. s) Multi codd. Sich. Til. Cod. Iust. *Vectium*. Nonn. codd. *Vettum*, *Vetium*, *Vitium*, *Vercium*. 20 *Aug. Recitata Aquileia scdm ap. Ricium Ruf.* De nomine vid. supra IV, 13, 1, not. *n*. Commemoratur hic Vettius in Vat. fr. §. 273 in lege anni 315: „*quare Vettium Rufinum, clarissimum virum praefectum urbi, amicum nostrum.*" In nonn. codd. om. siglum dignitatis, in aliis male ponitur *ppō*. Etiam Sich. *Pf. P.* 28, 40 *ap. X. in Senatu* et om. *Vett. R. Pf. U.* t) Sich. in m. *NN.* 32 (ubi om. *in Senatu*) *ppō VIII K. Sept.* In 8 des. vv. *in Senatu A. V.* 20 *in iudicanti natum Sept.* Ceterum *Non.* omnes codd. et edd., etsi ex Augusti instituto senatus solitus erat cogi Kalendis aut Idibus. Vid. c. 2 h. t. u) In multis codd., ap. Til. et in Cod. Iust. om. *V.* 19, 21, Sich. *II.*, sed Sich. in m. *V.* 15 *VI.* Nonn. codd. *Constantinop.* pro *Constantino*. v) Etiam *C.* om. in multis codd., ap. Go. — Ri*. et in Cod. Iust. Alii codd. habent *Viro Claro*, aut *Viro Clarissimo*, aut *V. C.* ut Til., aut *Vic.* x) Ap. Go. — Ri*. om. annus. Putat enim Go., quia Vettius Rufinus h. ann. Pf. U. non innotuit, sed ann. 315, 316 Pf. U. nominatur (vid. supra not. *r*, *s*), consules hic nominatos ex sq. lege errore irrepsisse, itaque ex Cod. Iust. reponendos esse consules anni 316, in qua re cum Valesio consentit. Be, accedens, ut videtur, ad Go. opinionem de Vettii Rufini praefectura em. *Cons. A. IV. et Lic. IV.* (315.), non male quidem, sed contra codd. auctoritatem, qua etiam Go. destituitur. Putavi igitur in re lubrica standum esse cum vulg. scriptura, quam omnes codd., si menda exceperis, tuentur. Ceterum de inscr. et subscr. h. c. et c. 12 C. Th. de iurisd. (II, 1) cf. Zirardin. l. c. p. 379. y) 19, 20, alii codd. *habetur* et mox *plus habebit*. *) Aur. Lugd. *gubernari*. z) 20 supr. lin. *habere*. 6, 7, Sich. Cui. 1 — Lugd. om. *agere* et 10 *eorum* — *procurent*. Deest *ut* in codd. 19—21, 42, aliis et ap. Sich. *) 6, 7 *paternarum*, male. **) Sc. Nov. Theod. XIV. de paternis sive maternis bonis (ed. Berol. p. 1246). a) Multi codd. *dicet*. In nonn. codd., veluti 10, 18 om. *lex*. aa) Nonn. codd. *ut nec*. Ceterum supra Sich. Cui. 1 — Lugd. *licet*. b) Multi codd. *praesumpserit* — *accesserint* — *custodiat*. Etiam Go. — Ri*. *accesserint*. Edidi ex Sich. Cui. 1 — Cui. 2* *accesserit*. Sich. Cui. 1 — Lugd. paullo post *vel cura*. Ceterum 20 *donare nec alienare. Quod — praesumpserint et emptor vel cui res donatur accesserit.* c) Plerique codd. et inter eos 6—10, 20, 21, 42, 48, Sich. Cui. 1 — Lugd. *comparatas*, sed respondet in lege v. *emptor*. d) Sich. *compellent*. Paullo infra nonn. codd. *retineat*. e) 6, 7 *tradit*. 9, 42, 48 *tradet*. Mox nonn. codd. *posset*. f) 20 *suscipiant* (sed em. *percipiat*) *quia*. Alii codd. ut 9, 21, 48 *percipiant*. g) 20 *faciant et* (ita etiam 6) *quia*. h) In nonn. codd. om. *a*. i) *A* deest in nonn. codd. In cod. 40 om. *A.* et *Severo*. k) 38 *Revero*. Add. sec. Go. *Vic.* Vid. infra c. 1 de Appell. (XI, 30). Severus ille, qui nominatur in inscr. c. 2 C. Th. de Iure fisci (X, 1), alius esse videtur. l) 8, 12, 13, 19 male *Cum a patre*. *) 20 a sec. m. *creacione*, impr. Ri. m) 21, Sich. Til. om. *rerum*. n) Multi codd. *habere*, male. o) 20 *possessoris*. 10, 18 *usurpant*. p) Til. *lecentiam*. q) 21, Sich. *habent*. r) Omnes codd. *aetates* (aut *aetatis*, quod idem est) *legitimae* — *invitaverint*, et ita etiam Cui. 1 — Ri*. ex Lugd. Reposui igitur haec verba pro *aetas legitima* — *invitaverit*, quam scripturam Be. ex Sich. et Til. restituit: quamquam enim non modo non mala est, verum etiam concinnior quam nostra, tamen, cum ne unus quidem codex eam tueatur, ex cj. Sichardi videtur nata esse. s) 6—8, 10, 12, 14, 17, 18 *filios*, quod propter v. *filii*, quod sequitur et propter interpretationem recepissem, nisi cod. Lugd. et codd. 9, 15, 19, quos saepe cum veri C. Th. codicibus concinere dixi, haberent scripturam *liberos*. t) 19, 20 *eius*. 18 *et*. u) Male Cui. 2 — Ri*. *filiis*. v) 15 *muneris loco*. x) Cod. Lugd. *suscipiendum*. 19, 20 *partem*, non male quidem, sed aptior est vulg. scr. y) Haec vv. non minus quam illa c. 1: *bonorum virorum arbitrio* Ania-

facta divisione tertiam partem oblatam[z] parentes ita accipient[a], ut *alienandae quoque eius partis*[b] habeant facultatem, *si modo ullus potuerit inveniri*, cui placeat hanc amplecti *licentiam*, *cum omni* modo *) filios conducat[c] *admiti*, *ut pio sedulitatis affectu* mereantur accipere *) eam, quam *patribus dederint*, portionem. *Dat. VII.*[d] *Id. Sept. Mediolano*[e]. *Acc. Non. Oct.*[f] *Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* (319.)

Interpretatio. *Materna bona filiorum defuncta uxore pater ita*[g] *possideat, ut usumfructum de his habeat: sed quantum aut *) quam diu habeat, lex Novella **) constituit: distrahendi tamen aut donandi ex his*[h] *nullam pater habeat potestatem. Sane si*[i] *filium mortua matre emancipaverit, de bonis maternis, id est de emancipati filii portione ipse filius*[k] *muneris causa de maternis bonis tertiam offerat *) portionem: quae*[l] *tamen in ipsius proprietate*[m] *mansura est ita, ut eam pater bonis viris dividentibus consequatur. Si tamen tantum patris nomen ad hoc adduci potuerit*[n], *ut rem filiorum impia cupiditate suscipiat, aut aliis derelinquat: studere*[o] *tamen filios decet, ut id, quod parentibus causa emancipationis obtulerint, servitio et pietate*[p] *recipiant.*

3. *Idem A. ad Severum Comitem Hispaniarum.* Insinuatum est, quosdam patres principalis coniugii[q] copulatione destitutos in perniciem filiorum ultra misericordiam sanguinis properare, et receptis deinceps aliis matrimoniis maiorem sibi in rebus filiorum vindicare personam: qui, quoniam in his usufructuarii remansisse videntur, usurpare ea ac pervertere confidunt, ut per hoc his, qui in orbitate remanserunt, nulla nec possidendi, nec litigandi tribuatur occasio. Ideoque placet, ne quis pater receptis deinceps matrimoniis earum rerum, quae prioris coniugis fuerant, sibi ius defendendum existimet, nisi tutelae vice[r], donec minores probata aetate esse videantur. His autem moderatio nostra cuncta iubet servari atque restitui. *PP.*[s] *III. Kal. April. Constantinopoli, Optato et Paullino Coss.* (334.)

4. *Imp. Constantius A.*[t] *ad Dionysium*[u]. Cretionis observantiam praecipimus removeri, per quam *filii patriae*[v] potestati subiecti res ex materna hereditate vel ex diversis successionibus ad se devolutas *ante* hac his, in quorum potestate fuerant, *acquirebant*; ut intra sextum[x] annum facultates *ad se pertinentes* [y].................... liberis si quidem superstites

— c. 4 coniungenda est cum c. 8 Cod. Iust. Qui admitti ad bon. poss. (VI, 9). Indigitatur sine dubio h. c. in c. 7, §. 3 Cod. Iust. de Cur. fur. v. prod. (V, 70). Vid. Wenckii Opp. p. 209.

nismum sapere Go. affirmat. Quod miror a Go. dictum esse, cum veri Cod. Theod. exemplum, id est Lugdunense in hac scriptura non discrepet a Br. Al. codicibus. Ceterum 10, 12, 13, 16, 18 *iustitia.* z) Hinc incipit fol. CXXI. codicis Lugd., in superiore parte laceratum. Lacunae codicis, etsi in h. c. ex Br. Al. supplentur, literis inclinatis a me indicatae sunt. a) 10, 12, 18—20, Sich. Til. *accipiant.* b) Restitui hanc scripturam a Go. et Be. prop., sed iam a Sich. Til. editam, auctor. codd. 9 (ubi vero *partes*), 15, 19, 21, qui saepe cum vero C. Th. faciunt et hic quoque cum eo facere videntur; nam in cod. Lugd. licet hic truncato superest syll. *tis* (partis. Sec. Go. *til* scrib., sed corr. Ri.). Rell. *alienandi q. eius patres*, impedite. Antecedit enim *tertiam partem oblatam parentes ita accipient.* 20 supr. lin. *partes.* Ceterum 18 *alienandi* et 6, 7, 10, 14, 16—18 *ius* pro *eius.* In cod. 13 om. *ut — facultatem.* Paullo infra 21 *poterit invenire* et 15 *potis* pro *potuerit.* *) 15 *modo omni.* c) 21, Sich. *condecet.* 15 *amitti.* 10, 18 *admitti.* *) Go. in not. *recipere.* d) 5—8, 12, 14, 16, 17, Til. *III.* 10, 18 *IIII.* 13, 32 *VI.* 21, 24, 27, 40, 43, Sich. *VIII.* 42 *VIIII.* 31, 35 om. *VII.* Numerum *II.*, quem Go. annotat, non inveni. e) Go. in Chron. transferri vult *Mediol.* post *Oct.* 8 om. *Med. — Oct.* et 15, 19 *Acc. Non. Oct.* f) Nonn. codd. *VIIII* pro *Non.* 21 *Constantinopoli A.* In sqq. codd. om. aut *A.* aut *V.* aut, ut ap. Sich. Til. factum est, *C.*, aut denique *C. Coss.* Scribitur etiam *Liciano* s. *Licynio* pro *Licinio*, et *Viro clarissimo* pro *V. C.*, quod in nonn. codd. habetur pro *C.* g) Ita plerique et optimi codd. Edd. *ita pater.* *) Sich. Cui. 1 — Lugd. *et* pro *aut.* **) Vid. interpr. c. 1 h. t., not. **. h) Multi codd. *Distrahendi tamen ex his aut donandi.* 21 *dominandi* (in m. *alienandi*) et om. *his.* In sqq. codd. plerique *manciparerit*, *mancipati*, *mancipationis.* i) 21 in m. add. *si.* 10 *filium mortuum.* k) 19, 20, alii codd. Sich. Cui. 1 — Lugd. add. *superius emancipatus.* 21 *filius superius cū*, sed in m. ut Sich. *) 21, Sich. Cui. 1 — Lugd. *offeret*, sed 21 in m. *offerat.* l) 21 *aut*, sed in m. *quae.* 6, 7 *tam.* m) Sich. Cui. 1 — Lugd. *potestate.* Mox 20 *nomine.* n) Ita multi codd. et Sich. Rell. *poterit.* o) 6—9 et multi alii codd. *derelinquere student.* Sed vulg. scr. accedit ad ipsam legem. p) 20 *aut servitio aut gratia et pietate.* q) Cod. Lugd. *coniugi*, sed em. *coniugii.* Ibidem paullo infra *orbita*, sed rest. *orbitate.* r) Cod. Lugd. *vicem.* s) Go. em. *Cordubae* aut reponi vult *Dat.* pro *PP.* Ceterum codex et edd. *Paulino.* t) Be. em. *Imppp. Constantin. Constantius et Constans AAA.* Sed Cod. Iust. concinit cum C. Th. Deinde sq. c. inscr. est *Idem A.*, a qua inscr. non discrepat Cod. Iust., ubi in c. 15 de Iure delib. habetur *Imp. Constantius* et in c. 3 Unde liberi *Constantinus*, i. e. *Constantius*, crebro librariorum err.: quas ob causas, etsi consules huius anni ii sint, quos Be. annotavit, ego tamen nihil mutavi. u) Dignitas deest etiam in Cod. Iust. Go. addi vult *Com.* Vid. Go. in comm. c. 5 h. t. et in Prosopogr. v. *Dionysius.* In omnibus legibus, quae ibi commemorantur, deest dignitas Dionysii, excepta sola c. 3 Cod. Iust. de Longi temp. praescr. (VII, 22) data *ad Dionysium, vicarium Praefe turam agentem.* Veruntamen haec lex consules anni 314 habet. v) In sqq. nonnulla desunt in cod. Lugd., quae videntur Cuiacii aetate superfuisse. Ea literis inclinatis a me indicata sunt. x) Codex *intra extum.* Go. aliquando visum erat reponi debere *septum*, i. e. septimum. Vid. comm. y) Hinc incipit pag. secunda lacerati in superiore parte folii CXXI. cod. Lugd. Sec. Go. in primo versu des. XIX vel XX literae, sic tamen, ut ante *si quidem* e vestigiis scripturae eliciantur literae *tinere.* Ego mihi videor legisse *liberis.* Go. igitur suppl. *ad patres noverint pertinere*, quae si quidem recte legi, non quadrant. In Cui. 1 — Cui. 2* lacuna asterisco indicatur et des. in Cui. 1 undecim literae, duodecim in Aur. et Lugd. edd., novem in Cui. 2, 2*; Go. duos asteriscos ponit pro sex literis, quae des. Ap. Ri.

[z]...................... intra praefinitum tempus [a]...................... ex materna hereditate vel genere[b]...................... ad ipsos devoluta sunt, ad proximos [c]........ pertineant, quoniam priorem nostram[cc] iussionem, quae sine temporis distinctione filiorum successiones ad patres iusserat pertinere, aequitatis ratio corrigi persuasit. Si quis vero ex paterno genere vel amicis paternis quacunque ratione reliquerit, id simili iustitiae moderamine ad patrem aut ad patris genus pertineat, ut ex utraque familia manantes facultates singulis quibuscunque cessisse potius quam adepta*) esse videantur. Post emensum**) vero sextum aetatis suae annum adaeque sine eiusdem cretionis necessitate delatas sibi qualicunque successionis genere facultates ad eos, in quorum potestate sunt, iure patrio transmittant. *PP. prid. Id. Mart. Heliopoli, Constantio A. II. et Constante*[d] *Coss.* (339.)

5. *Idem A.*[dd] *ad Leontium Comitem Orientis.* Qui se patris negat heredem*), defuncti avi suscipere[e] facultates non potest, maxime emancipatus*), nisi per bonorum possessionem ad huius modi beneficium pervenerit[f]. Et quod maternus avus relinquit, patri acquiritur, et si legatum fideicommissumve esset solutum, bonorum patris effectum est. Quod si fideicommissi dies legative iam cesserat, *ad heredes* patris petitio devoluta est. Si vero filius*familias* ab avo suo materno heres ostenditur institutus, *patre* cernere iubente, filioque cernente, persona *filii media* hereditas pervenit*) ad patrem; dudum si [g]quidem placuisse[h]...................................... gi temporis, in heredi[i]......................................

— c. 5. Ex priore legis parte desumpta est c. 3 Cod. Iust. Unde liberi (VI, 14), ex extrema parte c. 15 Cod. Iust. de Iure delib. (VI, 30).

des. sex et triginta literae, pro quibus viginti puncta posita sunt. Totidem puncta sunt in Ri*. ed. et ap. Be. Desunt autem in Ri*. ed. septem et viginti literae, in hac viginti et duae. z) Sec. Go. a secundo huius paginae versu absunt in codice totidem literae, hoc est undeviginti aut viginti; recte. Go. lacunam ita explet: *ultra eum annum fuerint, si vero.* In edd. Cui. 1 — Cui. 2* lacuna asterisco indicatur et des. in Cui. 1 octo literae, undecim in Aur. Lugd., decem in Cui. 2, 2*; Go. tres asteriscos habet pro quinque literis omissis. In Ri. ed. viginti puncta posita sunt pro triginta circiter literis, quae desunt; similiter viginti in Ri*. ed. pro quattuor et viginti literis omm. et ap. Be. pro lacuna viginti et duarum literarum. a) A tertio versu sec. Go. in codice absunt totidem literae atque a primo et secundo versu. Mihi videntur deesse circiter XVIII lit. Go. suppl. *decesserint illa quae.* In Cui. 1 — Cui. 2* lacuna indicatur duobus asteriscis et des. in Cui. 1 undeviginti literae, septemdecim in Aur. Lugd., octodecim in Cui. 2, 2*; ap. Go. quattuor asterisci positi sunt pro septem literis omm. Ap. Ri. Ri*. tot puncta sunt, quot literae omissae, h. e. viginti. Be. viginti puncta habet octodecim literis omm. b) Sec. Go. et hic par ferme lacuna in codice est, quam ita explet: *vel genere diverso successionis.* Nostra aetate in codice videntur deesse circiter viginti literae; desunt enim praeter syllabam *re* in v. *genere* (quae tamen syllaba a Cuiacio videtur suppleta esse, cum sit prima syllaba versus quarti codicis, ab initio lacerati) etiam syllabae *ad ip*(*sos*), ap. Cui. editae. Post *genere* in Cui. 1 — Cui. 2* lacuna duobus asteriscis indicata est et des. in Cui. 1, 2, 2* tredecim literae, septemdecim in Aur. Lugd.; Go. tres asteriscos habet et des. quinque literae; ap. Ri. om. triginta sex literae et pon. pro his viginti puncta; totidem puncta sunt in edd. Ri*. et Be., sed in illa pro viginti et quattuor literis, in hac pro duabus et viginti. c) Go. supplet *eorundem* et revera non pluribus literis lacuna constat. In Cui. 1 — Cui. 2* lacuna asterisco indicatur et des. in Cui. 1, 2, 2* octo literae; tredecim in Aur. Lugd.; ap. Go. duo asterisci sunt pro quinque literis omm. In ed. Ri. pro septemdecim literis posita sunt octo puncta, totidem pro novem literis in edd. Ri*. et Be. Totum igitur locum Go. ita supplet: „*ad patres noverint pertinere*, si quidem superat. *ultra eum annum fuerint, si vero* i. pr. t. *decesserint, illa, quae* ex m. h. v. g. *diverso successionis* ad i. d. s. ad pr. *eorundem.*" cc) V. *nostram* in Cui. 1 — 2* om. Go. recte rest. ex cod. Lugd. *) Scrib. *adeptae.* **) Ri. Ri*. mendose *emensium.* d) Sec. Be. ins. *A.*, recte. Aur. Lugd. *Cons.* dd) Be. inscr. vult *Impp. Constantius et Constans AA.*, sed soli Constantio multas leges tribui, iam in aliis locis a nobis demonstratum est. Vid. c. 4 supra de Off. praef. praet. (I, 5), not. *c*, c. 2 de Off. vic. (I, 15), not. *d*. Congruit etiam Cod. Iust., ubi c. 3 *Imp. Constantinus — Com. R. P.* (impr. Ri.) *Or.* et c. 15 *Imp. Constantius.* *) In seqq. ante *quidem placuisse* alia verba fere evanida sunt, ut sine medicamento chimico legi nequeant, alia avulsa. e) c. 3 Cod. Iust. cit. *Qui se patris post avum intestatum defuncti negat heredem, mortui avi paterni suscipere*, impr. Ri. *) Retinenda est haec scriptura, ut eam retinet etiam Cod. Iust.; neque enim recte egit vir quidam doctus ap. Go., qui transponeret h. vv. ita: *maxime nisi emancipatus per.* f) Hic desinit c. 3 Cod. Iust. cit. *) Ri*. *pervenerit* pro *pervenit.* g) Hinc in cod. Lugd. inc. ultimi, h. e. CXXII. folii lacinia. Multa, quae Cui. aetate superfuerunt, ab hoc folio lacerato insequenti tempore avulsa sunt, veluti in hac c. omnia, quae literis inclinatis a me excusa sunt. In subscr. excid. *April. — Coss.* h) In codice des. circiter undetriginta literae. Post *placuisse* in Cui. 1 reliqua pars versus scriptura vacat et des. quadraginta et tres literae. Similiter factum est in edd. Aur. — Cui. 2*, nisi quod des. in Aur. Lugd. sedecim tantum literae, et in Cui. 2, 2* viginti et duo puncta pro quadraginta et quattuor literis omm. posita sunt. Go. octo asteriscos habet pro viginti literis omm., annotat autem: „viginti tres vel quattuor literae arrosae, sic tamen ut post vocem placuisse literae *P.* vestigium extet, itaque repleo, *probatumque novimus more longi* temporis." Vestigia literae, quae nunc supersunt, indicant literam *F.* Ri. — Be. tot puncta habent, quot literae om. sunt, videlicet viginti et quattuor. i) In codice des. circiter viginti et sex literae; sec. Go. viginti et duae literae arrosae sunt, quas ita explet: *in hereditate solum patris impertum.* In Cui. 1 — Cui. 2* reliqua pars versus vacua est et des. in Cui. 1 quadraginta et septem literae, quadraginta et duae in Aur. Lugd., quadraginta et octo in Cui. 2, 2*, ubi vero viginti puncta et unum ponuntur. Ap. Go. habentur octo asterisci pro undecim literis. In Ri. Ri*. posita sunt viginti et tria puncta pro totidem literis et ap. Be. viginti et tria puncta pro triginta literis. k) Reposui *esset.* Edd. *esse* sed in codice emendatum

inefficax esset[k] atque *patrib*[l] . . . .
in solennitas *cretionis atq*[m] . . . .
excepta *causa maternorum*[n] . . . .
bere[o] *certissimum est, in quibus vis ac vocabulum cretionis expulsum est*[p]. *Nec vero dubitari potest, si prius, quam legati vel fideicommissi cederet dies, aut iussu patris diceret cretionem, propriae potestatis effectus est, arbitrio suo eundem hace potuisse conquirere.* *Dat. VIII.*[q] *Id. April. Limenio et Catulino*[r] *Coss.* (349.)

6. *Imppp. Gratianus, Valentinianus*[s] *et Theodosius AAA. ad Hesperium*[t] *Pf. P.* Quemadmodum maternas[u] facultates venditione vel donatione transscribere in alias[v] personas patribus non licet[x], ita ea, quae pater matris ac mater, quaeque avus matris aut avia[y] nepotibus pronepotibusve donaverint, sive[z] ab intestato reliquerint, patribus alienare non liceat. Delatae vero ab extraneis sive ex[a] transversa linea facultates, praeterquam ab his[b] necessitudinibus, quas locuti sumus, patribus conferant, quicquid filiis positis[c] in eorum potestate detulerint[d]. *Dat. prid.*[e] *Kal. Aug.*[*]) *Acc.*[f] *IV.*[g] *Kal. Sept. Ausonio*[h] *et Olybrio*[i] *VV. CC. Coss.* (379.)

INTERPRETATIO. *Pater uxore mortua filiorum bona ita possideat*[k], *ut ex his*[l] *ei nec vendere aliquid liceat, nec donare, nec quolibet alio ordine alienare*[m]*: similiter et quaecunque*[n] *avi vel proavi materni nepotibus neptibus,*

— c. 6. C. Th., cod. Lugd., Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 6. Br. Al. eiusque codd. Sich. Til. *c.* 3. L. R. B. tit. XXII. Sec. Go. fortasse coniungenda est cum c. ult. Cod. Iust. Quemadm. test. aper. (VI, 32); recte. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21; omnia desunt in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 36; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. In cod. Lugd. frustula tantum huius legis supersunt. Vid. infra not. *d.* In codd. 19 et 20 iterum legitur post c. 9. Lectiones ex h. secunda legis scriptione petitas indicavimus sigl. W. (19) et G. 2 (20).

est *esset*, litera *s* supra lin. addita. l) In codice Cuiacii aetate, qua supererant literae *patrib*, deerant circiter viginti et duae literae; hoc tempore desunt undetriginta. Vid. supra not. *g.* Go. dicit, quattuordecim tantum literas arrosas esse, ideoque restituit: *non adquiri nisi illo* (recte em. Ri. Ri*. *illa*). In Cui. 1 — 2* reliqua pars versus scriptura vacua est et des. in Cui 1 quadraginta s. quadraginta duae literae, undequadraginta in Aur. Lugd., quadraginta et una in Cui. 2, 2*, ubi vero viginti puncta ponuntur. Ap. Go. octo asterisci positi sunt pro septemdecim literis omm. Ap. Ri*. habentur quattuordecim puncta pro viginti et quattuor; in Ri*. ed. tot puncta sunt, quot literae omm., h. e. quattuordecim et ap. Be. quattuordecim puncta pro quindecim literis omm. m) In codice Cuiacii aetate deerant circiter viginti literae, nostro tempore, ubi avulsae sunt literae *s cretionis atq* desunt plus quam triginta literae. Go. sedecim fere literas arrosas esse affirmat, et rest. *adque* 6. (sex) *q.* (Ri. *a*) *servata fuerit.* In Cui. 1 — Cui. 2* reliqua pars versus scriptura vacua est et des. in Cui. 1, 2, 2* quadraginta literae, septem et triginta in Aur. Lugd., ponuntur autem in Cui. 2, 2* octo puncta. Ap. Go. habentur octo asterisci pro quattuordecim literis omm. et in Ri. ed. sedecim puncta pro sedecim literis omm. Duodecim puncta sunt in Ri*. ed. pro tredecim literis et sedecim puncta ap. Be. pro viginti literis. n) In codice Cui. aetate deerant circiter viginti et duae literae, iam plus quam triginta literae desunt, avulsis literis *a maternorum.* Sec. Go. quattuordecim vel quindecim ferme literae arrosae sunt, itaque reponit *in his n. usum eos habere.* In Cui. 1 — Cui. 2* reliqua pars versus vacua est et des. in Cui. 1 undequadraginta literae, triginta et septem in Aur. Lugd., quadraginta in Cui. 2, 2*, quarum loco novem puncta posita sunt. Ap. Go. octo puncta sunt pro quattuordecim literis omm., ap. Ri. quindecim puncta pro undeviginti literis omm., ap. Ri*. quattuordecim puncta pro totidem literis et ap. Be. quindecim puncta pro octodecim literis. o) Totus locus a Go. ita restituitur: „*probatumque novimus more longi* t., in *hereditate solum patris imperium* ineff. esse a. patrib*us non adquiri nisi illo* s. cr. atque *sex annor. servata fuerit* exc. c. m.; *in his non usum eos habere.*" p) Hinc inc. c. 15 Cod. Iust. cit., cuius vv. haec sunt: *Non est dubium, si prius quam filius iussu patris adierit hereditatem, propriae p. e. sit, a. s. eundem hanc sibi potuisse quaerere.* q) c. 15 Cod. Iust. cit. *XVII.*, sed c. 3 cit. consentit cum C. Th. r) Edd. *Catuliino.* Vid. c. 1 C. Th. de Iurisd. (II, 1), not. *o.* s) In 15 om. *Valent.* Aur. Lugd. *Impp.* Go. *et Valent.* t) Complures codd. Sich. Til. *Experium*, alii *Esperium.* 25, 42, 44 *Sperium.* 33, 34 *asperium.* 20, 38 *Hsperium pfō.* impr. Ri. 15 *AAA. Hesperio.* Ceterum multi codd. *pfō* aut *pū.* Etiam Til. *Pf. V.* 10, 18 *praepositum.* u) Sich. *paternas.* v) 15 *alienas*, non male. G. 2 *personis*, sed em. x) 8, 10, 18 *licebit.* 6 sec. Ri., Go. — Ri*. *liceat.* y) 19 *matris materneque avus matris aut avus matris aut avia.* 20 *matris ac maternae quae avus matris aut avia* (Ri. *aviae*) *nep. pronepotibus*, sed G. 2, W. *matris aut* (om. *mater, quaeq.*) *avus matris aut avia nep.* Sich. Til. *quae pater matri, ac mater quoque avo matris, aut avia nep.* In 13 om. *matris.* Go. ann. ad *ac mater*: id est *avus maternus.* z) 9 *si.* Antea G. 2 *pronepotibus* et om. *ve.* Nonn. codd. *donaverit — reliquerit.* a) Ri*. om. *ex.* b) 20 *aliis*, sed em. Sich. cum codd. *hiis.* Mox 12 *fuimus* pro *sumus.* c) 20 *quicq. filius possedit in e. p. detulerit.* Locus, ut videtur, in codd. et in edd. mancus; nam deest subiectum, quod conferre debet et copula post *conferant*; denique non est, ad quem referatur v. *detulerint.* Memorabilis igitur et fortasse recipienda est scriptura cod. 15, qui solus sic: *conferantur et q. f. in e. p. pos. detulerint extranei*, unde, si non omnia, certe v. *conferantur* restituendum videtur. d) In cod. Lugd. ex h. c. nihil superest, nisi vv. *Imppp Grat., ad Hespe, culta* (facultates), *alias p, tris ac* (matris ac), *pron* (pronepotibusve), *rin* (reliquerint). Reliqua omnia des., sed videntur post Cuiacium periisse, cum ap. eum c. 8 h. t. ex cod. Lugd. maximam partem edita sit. e) 19 *IIII.* c. ult. Cod. Iust. cit. *III.* Multi codd. *II.* 27, 37 *Id.* *) In c. ult. Cod. Iust. add. *Mediol.* f) Nonn. codd. om. *Acc. — et.* g) 16, 30 *III.* 32 *XIII.* 33 *VII.* h) Plerique codd. *Auxonio*, ut Til. Cui. 1 — Ri*., sed Go. in not. *Ausonio*; nonn. codd. *Auxanio.* 20 *Auxillio*, impr. Ri. 32 *Asonio.* i) Plerique codd. *Olibrio*, ut Sich. 33 *Ilibrio.* Multi codd. Sich. Til. om. *VV. CC.*, alii alterutrum siglum aut *VV. CC. Coss.* k) Ita corr. complurium codd. auct. pro *possidebit*, quod edd. habent. l) 19, 20 *exinde.* Sich. Cui. 1 — Lugd. *hiis.* Mox Aur. Lugd. *alequid.* m) 9, 42 *abalienare.* G. 2 om. *alio.* n) Nonn. codd. *quicumque.* Paullo post

pronepotibus[o] *proneptibusve*[p] *donaverint vel fortasse reliquerint, in alias personas transferre patri*[q] *quolibet ordine non licebit. Sane si quae*[r] *extraneorum donatione vel munere filiis*[s] *in familia*[t] *positis facultates accesserint*[u], *vel alii*[v] *parentes, quam qui supra nominati*[x] *sunt, contulerint, id totum patribus acquiratur, ut faciendi ex hoc*[*]), *quod voluerint*[y], *habeant potestatem.*

7. *Impp. Arcadius et Honorius*[z] *AA. Florentino*[a] *Pf. U.*[b] Quicquid avus avia, proavus[c] proavia[d] nepoti nepti[e], pronepoti pronepti cuiuslibet tituli largitate contulerint, id est testamento[f], fideicommisso, legato[g], codicillo, donatione[h] vel etiam intestati successione[i], pater filio filiaeve integra illibataque custodiat[k], ut vendere, donare, relinquere alteri aut[l] obligare non possit, ut[m], quemadmodum[n] ipse super his[o] licentiam totius potestatis[p] amittit[q], ita[r] defuncto eo, filio filiaeve[s] praecipua computentur, nec ab illis[t], qui ex patre[u] sunt, consortibus vindicentur[v]. Supplicandi etiam in futurum contra haec licentiam[x] summovemus etc. *Dat.*[y] *Id. Oct. Mediolano*[z], *Olybrio*[a] *et Probino*[b] *Coss.* (395.)

Interpretatio. *Quicquid ad nepotes vel pronepotes avorum vel aviarum maternarum munere vel*[c] *testamento vel successione aut qualibet scriptura pervenerit*[d], *id praecipuum, hoc est proprium post patris obitum vindicabunt, neque in coheredum*[e] *communione mittendum est, quod avorum expressis nominatisque personis maternorum fuerit*[f] *largitate collatum.*

8. *Imppp.*[g] *Arcadius, Honorius et Theodosius AAA. Anthemio Pf. P.* Certis annorum intervallis in bonorum possessione maternae hereditatis a patre poscenda aut successione amplectenda infantis filii aetatem nostra auctoritate praescribimus, ut, sive maturius sive tardius filius fandi sumat auspicia, intra septem annos aetatis eius pater aut bonorum possessionem imploret, aut qualibet actis testatione successionem amplectatur; hac vero aetate finita, filius edicti beneficium petat, vel de successione suscipienda suam exponat voluntatem: dum tamen intra annum ad impetrandam bonorum possessionem praescriptum uterque de possessione amplectenda[h] suam prodat

— c. 7. C. Th., cod. Lugd., Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 7. Br. Al. eiusque codd. Sich. Til. *c.* 4. L. R. B. tit. XXII. Cons. cap. VII. Cod. Iust. VI, 60, 2. Bas. XLV, 4, 2. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21. Omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. De cod. Lugd. laciniis vid. infra not. *l.* — c. 8. Cod. Iust. VI, 30, 17 extr. part. rec. Coniungenda est haec c. cum c. 20 C. Th. de Cohort. (VIII, 4).

Go. *provi* pro *proavi.* o) Ita 7, 8, 21, 43 et permulti alii codd. Postulat res hunc ordinem vv. Edd. *pronepotibus, neptibus proneptibusve.* In aliis, ut in cod. 6 om. *neptibus, pronepotibus,* convenienter cum ipsa lege, in aliis *neptibus, proneptibusve.* p) 6, 7, 9, 21 et multi alii codd. om. *vel,* quod hic interponitur in edd. q) 20 *transferri* et G. 2 *patribus.* r) Ita 6, 7, 10, 18, 43 convenienter cum ipsa lege. Multi alii codd. *facultates accesserint:* quare *quid* videtur ex siglo ortum esse. Edd. enim habent *quid — facultatis accesserit.* s) 20 *ad filios.* t) Aur. Lugd. add. *vel casa ex Aeg.* u) 20 *successerint,* sed em. *accesserint.* v) 6, 7, 10, 18 *aliqui.* 8 *aliique.* x) 20 *memorati.* *) Aur. Lugd. in m. *exinde* pro *ex hoc.* y) W. G. 2 add. *liberam.* z) 8 *Hon. et Arc.* a) 25, 32, 40, Sich. Til. Cons. Cod. Iust. *Florentio* s. *Florencio.* b) Multi codd. Sich. Cod. Iust. siglum praefecti praetorio ferunt, impr. Go. et Ri. In Cons. add. *ad locum.* c) *proavus* deest ap. Sich. et sec. Be. in cod. 6. d) In Cod. Iust. add. *ex materna linea venientes.* Go. *provia.* e) 16 om. *nepti.* 20 *pronepti pronepoti.* f) Cod. Iust. *pronepti testamento,* translato v. *contulerint* (vid. infra not. *i*) et omm. vv. *cuiusl. tit. larg.* et *id est.* Nonn. codd. *largitatem.* 25 *titulo l. contulerit.* Sich. Til. *largitione contulerit;* etiam 21 *largitione.* g) 19, 20 *donato,* sed corr. in cod. 20; in Cui. 1 — Be. male om. comma post *legato.* Cod. Iust. om. *legato.* Ceterum male 6 *codicilla;* alii codd. *codicilli.* h) In Cod. Iust. add. *vel alio quolibet titulo largitionis.* Nonn. codd. *donationem.* i) 19, 20 *successionem — integram illibatamque.* Praeterea nonn. codd. *intestatis.* 15 *intestata.* 21 om. *intestati.* Cod. Iust. *successione contulerint.* Vid. supra not. *f.* k) In v. *custodiat* desin. Cons. l. c.; v. *ut* deest ab omnibus codd. (praeter 19 et 20) et ap. Sich. Til. Multo aptius est addere copulam quam omittere. l) *aut* om. in Cod. Iust. Cum v. *obligare* incipit pag. secunda folii CXXII. cod. Lugd., in quo tamen ex hac lege nihil superest, nisi vv. *obligare non possit ut; his licentiam totius potes; aeve praecipua con; e sunt consortib; n futurum contra; cetera Dat. Id Oct.* In Cod. Iust. post *obligare* add. *sicut nec materna bona.* m) Cod. Iust. *non possit, usufructu duntaxat ad eum pertinente: ita ut.* Nonn. Br. Al. codd. *posset.* n) 15 *Quemadmodum autem* et om. *ut.* o) In Cod. Iust. add. *rebus.* Sich. cum codd. *hiis.* p) Ita codd. Lugd., 10, 15, 18—21, 25, Sich. Cod. Iust., sed 10 err. *potius* pro *totius.* Rell. *pot. totius.* q) Recte ita 9, 15, 19—21, Sich. Cui. 2 — Be. Cod. Iust., sed 21 *amittat.* 6 *habeat.* 8, 10—12, 14, 16—18, Til. — Lugd. *habet.* r) *ita* deest in codd. 6—10, 13, 16—18, 20, 21, 25, Til. Cui. 1 — Ri*. Cod. Iust., quod ferri potest. 14, 19 *et* pro *ita.* Mox 25 om. *eo.* Be. rest. *ita* ex Sich. s) Ita Be. iub. Go. ed. ex cod. 20 et Cod. Iust. (ita etiam habent 9, 14, 15, 19, 25 et cod. Lugd., ubi *aeve*). Ap. Sich. tamen non est *filiaeve,* quicquid dicit Ri. *Filiave* erat in edd. ante Be. et est in rell. codd., quorum tamen nonn. *filiavel.* In 12 om. *eo, filio.* 15 *praecipue.* t) 6—8, 10, 12, 14, 16—18, 20, Cui. 2 — Ri*. *illius.* 25 *ullius.* Cf. ad h. l. Dirksen l. c. p. 463. u) Cod. Iust. *ex parte,* impr. Go. v) 15 *consortib; ē. vind.*; 21, Sich. *iudicentur* et mox *submovimus.* Cod. Iust. *sunt coheredes, vindicentur* et des. rell. x) In 15 add. *in futurum.* Ibidem et ap. Sich. Til. Cod. Iust. om. *etc.* y) Cons. add. *prid.* 38 *Dat. prid. Oct.* z) In 8 et Cod. Iust. om. *Med.* a) Plerique codd. Sich. *Olibrio.* b) 8, 23, 36, 40 om. *et Probino.* c) Fere in omnibus codd. add. *vel*; om. in edd. d) 6—8 et nonn. alii codd. *devenerit,* non male; h. e. venerit ab adscendentibus ad descendentes. e) Codd. plerumque *quo heredum.* 21 in m. *locum* pro *quo*, ut 9. Sich. *haeredum.* Scrib. *communionem.* f) In 21 om. *fuerit,* sed ann. in m. g) Cod. Iust. ut c. 20 C. Th. de Cohort. cit.; Aur. Lugd. *Impp.* h) In literis *lecte* desinit cod.

arbitrium. §. 1.*) Cretionum autem scrupulosam solennitatem, sive materna filiofamilias sive alia quaedam deferatur hereditas[i], hac lege emendari penitus amputarique decernimus. *Dat. XVI.*[k] *Kal. April. Constantinopoli, DD. NN. Honorio VII. et Theodosio II.*[l] *AA. Coss.* (407.)

9. *Impp. Theodosius et Valentinianus*[m] *AA. ad Senatum urbis Romae. Post alia:*[n] Si[o] uxor intestata defecerit superstitibus communibus filiis in patria potestate degentibus, utitur[p] maritus prisco beneficio iuris ac legum circa usumfructum retinendum, quam diu filii in potestate consistunt, aut[q] in praebenda filiis[r] libertate[s] circa trientem sibi ex Constantinianae legis[t] beneficio conquirendum. §. 1. Si vero viva[u] matre emancipati[v] sunt filii, tunc demum, quia[x] omni commodo destituitur[y] pater, nec retinet usumfructum, viriles[z] ei inter filios, seu unus seu plures sunt[a], usufructus tribuimus portiones. §. 2. Si vero mulier moriens alios ex filiis[b] emancipatos a patre, alios in patria potestate dimiserit, in *) casu dispari utitur[c] maritus defunctae beneficio, quod casui[d] utrique praescribimus[e], id est circa eorum quidem portionem, quos adhuc in sacris retinet[f], usumfructum ex legum auctoritate retinebit[g], et praemium debitae[h], cum volet[i], emancipationis accipiet: in

— c. 9. C. Th. c. 7 Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 9. Br. Al. eiusque codd. Sich. Til. c. 5. Cod. Iust. VI, 60, 3. Bas. XLV, 4, 3. Coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Respons. prud. (I, 4), c. 1 C. Th. de Cret. (IV, 1), c. 8 C. Th. de Legit. her. (V, 1), c. ult. C. Th. de Revoc. don. (VIII, 13), c. 10 C. Th. h. t., c. un. C. Th. de Bon., quae filiisf. (VIII, 19), c. 3 Cod. Iust. de Legibus (I, 14), c. 7 Cod. Iust. de Prec. imp. off. (I, 19), c. 5 Cod. Iust. Si contra ius (I, 22), c. 18 Cod. Iust. de Iure deliber. (VI, 30). Vid. c. 3 C. Th. de Resp. prud. (I, 4), not. sup. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—21. Omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. In cod. 19 haec c. bis scripta est.

Lugd. Recte iam Go. hic annotaverat: „Hactenus MS. Pithoeanus": sed in Ri. ed. male relata haec sunt ad vv. *exponat voluntatem.* Ceterum in cod. Lugd. huius legis frustula nunc sola supersunt: ex inscr. literae *AAA. Anthe*; ex legis vv. *vallis in bonorū*; *s a patre poscē*; *fantis filii aeta*; *ne us sive matu*; *spicia intra-norum pos*; *ationem* (sic! pro *testatione*); *tate finita*; *sione* (successione) *sus*; *n intra* (tamen intra); *sionem* (possessionem); *lectē* (amplectenda), in quibus literis finitur codex. Cuiacii aetate legem integram fuisse ex eo apparet, quod nullus alius huius legis fons est, nisi codex Charpini, et extrema tantum pars legis in Cod. Iust. invenitur non sine magna scripturae diversitate. Utrum vero codex ille iam Cuiacii tempore in hac lege desiverit, an aliud folium superstes servaverit c. 9 et 10 h. t. exordiumque sq. tit., difficile erit ad diiudicandum, etsi eum, qui non inspexerit codicem, in hanc potius quam in illam sententiam adducit signum lacunae apud Cuiacium in extremo titulo XVIIII., id est sequenti et ultimo h. libri, non post c. 8 h. t. positum; adducunt etiam nonnullae diversitates scripturae, quas, cum in Br. Al. codicibus non inveniantur, Cuiacius unde desumpserit, nescio. Vid. c. 9 h. t., not. *o* et §. 4 eod., not. *c*. Equidem nihilo secius aliter censeo, postquam accuratum totius codicis examen eiusque diligens cum editis comparatio me docuit, hunc remoti temporis thesaurum a Pithoeo, in cuius bibliothecam venerat, eiusque gente tam religiose custoditum fuisse, ut a duobus prioribus et ab extremis foliis humore et insequenti siccitate exarefactis particulae quidem membranae, cum evolveretur liber, frustatim solutae sint, integra folia non perierint. Videtur ergo codex ille, si Go. annotationem cum iis, quae a me dicta sunt, comparamus, in hac lege desiisse, et Cuiacius signo illo designare voluisse non finem codicis, sed totius libri ab ipso ex Br. Al. quantum fieri poterat, suppleti defectum. Quid autem quantumve huius libri desit, dicere non possum, quamquam puto, non titulum aliquem, sed unam alteramve sq. tit. legem periisse. Intermedius certe titulus hunc inter titulum et eum, qui nunc ultimus huius libri est, non periit. Docent hoc praeter Codicis Iust. ordinem vv. Legis R. B. tit. XXII.: *secundum Theodosiani legem lib. VIII sub titulo de maternis bonis et materni generis, et de cretione sublata et aliam sub* s e q u e n t i *eodem lib. de bonis, quae filiis familias ex matrimonio adquiruntur.* *) Hic inc. c. 17 Cod. Iust. cit. *Cretionum scrupulosam.* i) In Cod. Iust. om. *sive — hereditas* et mox *emendari* et *que* post *amputari.* k) Cod. Iust. *V.* l) In Cod. Iust. om. *DD. NN.* et *II.* m) 16 *Valentinus.* 40 *Impp. Val. et Th.* n) In nonn. codd., ut in Cod. Iust. om. *Post alia* et in 40 *AA. — alia.* 25 *Romanae.* o) Cui. 1 — Ri*. ex quo fonte, nescio, *Sive.* Mox 20 *intestato.* p) 13, 21, Sich. *utetur.* q) 16, Til. *et.* r) Go. — Ri*. *aliis.* Go. prob. Ri. in not. em. *a filiis*; *filiis* habent omnes codd., quos inspexi et Sich. — Cui. 2*. Be. Unde sumpserit Go. *aliis*, nescio, neque Ri. scit. s) Iam Go. prop. *libertate*, non impr., ut videtur, Ri., et ita habent 8, 9, 19, 20 (20 *libertatem*), suadetque interpretatio pro *liberalitate*, quod est in rell. codd. et in edd., sed quamquam non ineptum est, tamen hic non videtur quadrare. Agitur enim de emancipatione, i. e. de libertate, non de liberalitate filiis danda. Similiter infra §. 3 h. c.: *Cum vero iis quoque libertatem emancipatione largitur.* Mox multi codd. *triantem* et hic et infra. t) Vid. c. 1 h. t. u) Hinc inc. c. 3 Cod. Iust. *Si viva matre.* v) Cui. 1 — Lugd. et nonn. codd. *mancipati.* x) Cod. Iust. *filii et postea decessit mater, quoniam.* Etiam 9, 19, 21 *qm* h. e. *quoniam*, ut Sich. Til. 20 *cum.* y) 6—8, 10, 12, 13, 16—18, 21, Sich. Cui. 1 — Lugd. *destituetur* et om. in Cui. 1 — Lugd. *pater.* 16 *paternae ret.* Mox Cod. Iust. *neque — sive — sive pl.* et 21 in m. *requirat.* z) 21, alii codd. Sich. Til. *virilis — portiones.* 6, 7, 10, 17, 18, Cui. 1 — Ri*. *virilis — portionis*, sed Go. *vir ei tlis.* 8 *vir. eius.* Scrib. *virilis — usumfructum tr. portionis.* Vid. hanc ipsam legem §. 2 in f., §. 4 pr. et in f. et interpr. Ceterum nonn. codd. *tribuamus.* a) 15, Cod. Iust. *sint.* b) 19 *alios filios.* 6 *alius ex f. — alius in p.* *) Cod. Iust. add. *hoc.* c) 13, 21, Sich. Til. Cod. Iust. *utetur.* d) 9 *casu.* 14 *casu utique.* Cod. Iust. *quo casu.* 15 *utriusque.* e) Multi codd. Cui. 1 — Ri*. *perscribimus*, crebro err. Cod. Iust. *praescripsimus.* 21 *proscrib.* f) Cod. Iust. *qui adh. — retinentur.* g) Restitui *retinebit.* Ita enim habent omnes codd. Sich. — Lugd. Cod. Iust.; Cui. 2 — Be. *tenebit.* Ceterum Cod. Iust. *ret. pater et pr.* h) 9 *dilatae.* 10, 18, 21, Sich. Cod. Iust. *delatae.* 19 *debitum.* 15 *pr. vel debitae.* Non licet sollicitare v. *debitae.* i) 19 *vult.* 20 *voluerit.* Cod. Iust. *om. cum volet.* Cui. 1 — Lugd. *manc.*

eorum vero parte[k], quos exisse de potestate viva matre constiterit, usumfructum virilis inter eos portionis secundum praescripta[l] percipiet. §. 3. In[m] nepotibus etiam vel neptibus hoc observandum esse censemus[n], ut maritus, qui uxore mortua, non[o] exstantibus filiis, cum solis nepotibus vel neptibus*) ex hac lege ad emolumentum vocandus est, si unus vel una pluresve nepotes ex filio uno vel**) pluribus, qui in potestate defecerunt[p], procreati sunt, hoc iure utatur, quod de filiis constitutum est. Nam licet hoc novum praesens lex constituat in nepotibus[q], non est tamen ab re[r], ut in[s] hoc casu deteriores esse nepotibus filii[t] non sinantur. Habeat igitur avus veniens cum nepotibus in potestate durantibus usumfructum bonorum omnium*), quae ex defunctae aviae successione delata[u] sunt. Cum vero iis[v] quoque libertatem emancipatione largitur, similiter et ab ipsis, sicut de filiis constitutum est, trientem pro praemio manumissionis[x] accipiat, vel, si[y] ex pluribus alteros manumittit, alteros retinet, ex parte[z] manumissorum trientem[a], ex parte vero in potestate manentium retineat usumfructum. §. 4. Quod si nepotes sint neptesve[b] aut ex emancipato filio aut ex filia procreati, aut ab[c] ipso in[d] sacris avia*) vivente dimissi, idem avus virilis cum ipsis portionis habeat usumfructum[e]. Si vero ex nepotibus neptibusve tempore, quo in aviae successionem vocantur, alii in avi sunt potestate, id est mariti defunctae, alii sui iuris sint[f], circa personam[g] quidem eorum, qui in potestate consistunt, et in usufructu consequendo[h] et in triente[i] ex emancipationis praemio conquirendo ratio supra dicta servetur: in his vero, qui sui iuris sunt[k], facultas capiendi ususfructus virilis inter eos portionis habeatur[l]. §. 5. Eadem autem[m] et de pronepotibus sexus utriusque[n] sancimus, manente[o] definitione, quae de singulis sancita[p] est, si filii sint pariter ac nepotes*) etc. *Dat. VIII.*[q] *Id. Nov. Ravennae*[r], *DD. NN. Theodosio XII.*[s] *et Valentiniano II. AA. Coss.* (426.)

Interpretatio. *Uxor si superstite marito defecerit, et omnes filios in patris potestate**) *dimiserit, pater de maternis filiorum bonis usumfructum habeat usque ad illud tempus, quod lex Novella*[t] *constituit. Quod si post matris obitum filios vel filium*[u] *pater emancipaverit, de eorum portionibus, quos liberos facit, trientem a filiis pro collata libertate percipiat*[v], *iuri suo perpetuo vindicandum. Quod si superstite matre pater filium vel filios*[x] *emancipaverit, quia non potest matre viva de filiorum portionibus vindicare*[y] *tertiam portionem, necesse erit ut post matris obitum, si superstes pater fuerit, a singulis emancipatis filiis virilem*[z], *id est de**) *uno mediam, de duobus tertiam, de tribus quartam percipiat portionem in usumfructum, quoad usque*[a] *vixerit, possidendam. Quod si aliqui filii viva matre a patre emancipati fuerint, et aliqui fortasse non fuerint, circa emancipatos vel non emancipatos eadem, quae superius comprehensa est, a patre forma servetur**). Quod si mortua

k) Nonn. codd. *partem.* 18 *quod exisse.* 21 *ex his sede pot.* Mox nonn. codd. *vivam matrem constituerit* et *viriles — portiones.* l) 6—8, 19, Cui. 1 — Lugd. *perscripta.* 20 *praescripturam.* m) 6—8, 10, 11—14, 16—18, Til. Cui. 1 — Lugd. *et in.* 8 *nepotes.* n) 9, 14, 19—21, Sich. et sec. Bo. cod. 6 *consuimus.* o) 9, 10, 12, 13, 15—18, 20, 21, Cui. 1 — Ri°. om. *non*, male et impr. Go. propter interpr. Ceterum 19, 20 *instantibus.* *) Go. om. *vel neptibus.* **) *vel* om. in nonn. codd. p) 12, 21, Sich. *defecerint.* q) 6, 7, 9, 10, 13, 15—18, 20, 21, Sich. — Lugd. Cod. Iust. *nepotes.* Ceterum 20 *constituit.* 14 *const. ut nepotis.* r) 8, 20 *habere*, sed em. in 20 *ab se.* 15 *tamen habile.* Cod. Iust. *non s. abs re est.* s) 19 *ut in statu deter.* 20 *ut in statu vel in occasu.* t) Löhr in libro, cui inscrib. Archiv f. civilistische Praxis, X, 168, not. 20 em. *nepotes filiis.* Contra eum recte Unterholzner in Ephem. crit. V, 211 vulg. scr. defendit. 10, 18 *nepotes f. n. seminantur.* 15 *casu n. f. d. e. n. sin.* *) In cod. 19 hic repetuntur vv. *retinendum* (vid. princ. h. c.) — *bonorum omnium.* Vid. not. sup. u) Nonn. codd. *delatae.* v) 9, 10, 13—15, 17—21, Til. Cod. Iust. *his.* Sich. *hiis.* 6 — 8, 12, 16, Cui. 1 — Go. *is.* Praestat *his.* 21 om. *vero.* x) Cod. Iust. *est, praemium manum.* y) *si* om. in cod. 8. z) 15 om. *ex p. m. tr.* Go. *ex patre*, mendose. a) Cod. Iust. *manumiss. legitimum praemium, ex p. vero.* b) 12 om. *neptesve* et 19 *aut ex.* c) Cui. 1 — Ri°. *ex.* d) *in* deest in Cod. Iust., qui sic: *ipso a viv. sacris dim.* 14 *avo vincente dimisis idem aut is virilis.* *) 21, Sich. mendose *aviae.* 19 *avi.* 20 *viventem.* e) Sich. *viriles c. i. portiones habeas et usumfructum.* Multi codd. *viriles — portiones* et paullo infra *successione*, ut Cui. 1 — Go. 8 *quod in avi* et 21 *quod in a. successione vocatur.* f) 9, 14, Cod. Iust. *sunt.* Paullo ante 21 *defuncti.* g) Cod. Iust. *personas.* h) Nonn. codd. *ususfr. cons.* 19, 20 *usumfructum consequendum.* 13 *ususfructus consequendi.* 15 *usufr. conquirendo.* i) 6—8, 13, 19, 20, Cui. 1 — Ri°. *trientis s. triantis.* 10, 18 *trientes.* 16 *trientis sex om.* Cod. Iust. om. *triente ex.* Nonn. codd. *mancipationis.* 20 antea *emancipatione*, sed corr. est. k) 6, 7, 10, 16, 18, Sich. Til. *sint.* l) 20 *usufructu* et 19, 20 *viriles — porciones.* 18 *portione.* 20 *habeantur.* m) Go. om. *autem.* n) Cod. Iust. *utr. sex.* o) 6—8, 12, 14, 16, 17, Cui. 1 — Lugd. *monente.* 6 sec. Ri. *definitionem*, quod non verum est. p) Rest. *sancita*, quod plerique et vetustiores codices, Cod. Iust. quoque tuentur. Edd. *sancta.* *) 20 *sunt p. ac nepotibus.* Sich. Til. Cod. Iust. om. *etc.* q) Repos. *VIII.* (vid. c. 8 C. Th. de Resp. prud. (I, 4) cit., not. sup. et not. x) et ita habent complures codd., veluti 8, 12, 16, 19, 20 (ubi Ri. male *XIII.*), 27, 35; 32 *VI.* Edd. *VII.* cum Cod. Iust. r) 40, Cod. Iust. om. *Rav.* In sqq. om. in multis codd. *DD. NN.* (ut in Cod. Iust., pro quo siglo 10, 18 *donato*, 20 *domn.*, 6, Cui. 1 — Lugd. *DN.*), in aliis aut *XII.* aut *II.* aut *II. AA.*; etiam *et Valent. II.* in codd. 28, 40. s) 15, 30, 33 *XI.* 32 *XV.* Cod. Iust. *Th. XIII. et Val. III.* (430.) Aur. Lugd. *Cons.* *) Cui. 2, 2° mendose *patestate* pro *patris potestate.* Go. om. *patris.* t) 6 *ad illum t.* 20 *Novellarum.* Vid. c. 1 h. t. u) 43, Sich. Cui. 1 — Lugd. *filias.* 20 *filium vel filiam.* v) *percipiat* plerique codd. Edd. *percipiet.* Supra *habeat.* Ceterum Sich. Cui. 1 — Lugd. *iure suo* et Aur. Lugd. *perperuo.* Mox 10 *perp. iudicandum.* x) Nonn. codd. veluti 10, 18, 43 *filias aut filiam.* y) Antiquitus 20 *iudicare*, sed em. Mox multi codd. *superstis.* 21 *fuerit pater.* z) Sich. in m. *virilem capere.* *) Go. om. *de.* a) Multi codd. *quousque.* 20 *usumfructuum* (nonn. codd. *usumfructu*) *quousque advix. possidendum.* Idem mox *emacipatos* et *in avii.* *) Nonn. codd. *servabitur.*

uxore filii non fuerint, et nepotes vel neptes[b] *ex filiis avus paternus habuerit, qui omnes in avi potestate consistunt, eodem, quae de filiis, et circa nepotes in omnibus forma servetur. At vero si aliquos ex ipsis nepotibus avus emancipare voluerit, tertiam similiter*[c], *sicut et de filiorum partibus, accipiat portionem: nam et de pronepotibus similiter observari lex ista constituit.*

10. *Iidem AA. ad Senatum* *). *Post alia:* Si sine liberis unus vel una moriatur[d] e filiis, et superstitem fratrem vel fratres, sororem vel[e] sorores et patrem relinquat, sive is emancipatus[f] sive in potestate defecerit, eius portionem, quam ex bonis maternis vel undeunde iure[g] quaesiverit, pater sine dubio consequatur, iugi dominio possidendam[h]. §. 1. Quod si novercam superduxerit, ea quidem, quae filius defunctus extrinsecus acquisierat, sibi habeat pater et[i] perpetuo iure dominii possideat[k], bonorum vero ex matris patrimonio filio, qui defunctus est, quaesitorum[l] solum[m] usumfructum retentet[n], ad alios filios[o] ex eodem matrimonio natos post eius obitum proprietate reditura[p]. Et si ante mortem filii domum[q] secundis nuptiis occupavit[r], similem caussam[s] sequatur, ut filio extrinsecus acquisita perpetuo iure possideat, maternarum autem rerum eius[t] solum usumfructum retentet[u]. §. 2. Quod si filius filiave exstantibus liberis adhuc positi[v] in potestate defecerint, portionis *) eorum totius solum usumfructum morientis[x] retentet, nepotibus, id est defuncti filiis proprietate servata. Si vero nepotes tempore mortis maternae extra avi sint potestatem[y], ipsi illico in patris sui matrisve successionem vocentur[z] etc. *Dat. VIII.*[a] *Id. Nov. Ravennae, DD. NN. Theodosio XII. et Valentiniano II. AA. Coss.* (426.)

Interpretatio. *Si amissa matre, patre superstite, unus vel una de filiis sive emancipatus sive*[b] *non eman-*

— c. 10. C. Th.? Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. *Be. c.* 10. Br. Al. eiusque codd. Sich. Til. c. 6. De legibus cum hac c. coniungendis vid. c. 9 h. t., not. sup. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 25, 28, 36, 40. Omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37, 46; inscr. et textus in codd. 30, 31, 35, 44; textus et subscr. om. in cod. 24; solus textus in codd. 27, 29, 32—34, 38, 39, 42, 43; sola interpr. in cod. 15.

b) Rest. *nepotes vel neptes* ex codd.; edd. *neptes vel nepotes.* c) Delevi fere omnium codd. auct. *partem,* quod v. in edd. h. l. inculcatum est. Ap. Go. mendose *patrem* pro *partem* et paullo infra *patribus* pro *partibus.* Mox 20 et alii codd. *observare.* 21 in m. *nepotibus* pro *pronepotibus.* *) Add. *urbis Romae.* Vid. c. 9 h. t. d) 21, Cui. 1 — Be. *morietur.* Repos. *moriatur* auct. codd. 12, 15, 19, 20, 25, 40 et Sich. Til. Dicitur enim paullo post *relinquat,* ubi codd. et edd. consentiunt. 10, 18 *moritur.* Ceterum 15 *mor. et filios.* 21 *mor. et filiis.* 25 *mor. de fil.* 40 *mor. a fil.* 16 om. *e.* In cod. 9 om. *vel una.* e) 19, 20 om. *vel.* Supra Til. *fatrem,* err. et nonn. codd. *fratris s.* vel *fratri s.* et mox *sororis.* In 40 exc. *fratrem vel.* In 25 hic locus ita scriptus est: *Si — moriatur de filiis et superstitem sororem vel fratrem vel fratrem aut plures et patrem relinquat sive is emancipatos.* f) 14 *sive his emancipatus;* etiam 20 *emancipatis,* sed corr. g) 6, 8, 9, 13, 14, 16, 17, 19, 25, 36 *unde iure quaes.* et ita etiam Cui. 1 — Ri*., quamquam Go. in not. *unde unde.* 7, 21, Sich. Til. *unde unde iure.* 10, 18 *unde et unde.* 12 *unde.* 15 *undecunque iure.* 20 *indecumque* (pro *undecunque*) *iure.* 12, 28, 40, Be. *unde unde q.*, om. v. *iure.* Restitui *iure,* quod v. quinque tantum codices ex duodeviginti codicibus om. et optime hic quadrat. In undecim codd. scrib. *unde* pro *unde unde,* quod sex codd. habent, in uno denique *undecunque.* Quaestio si est, utrum scribendum sit *unde unde* an *unde,* equidem scribendum esse censeo *unde unde;* v. enim *unde* sententia caret. Vitium natum est ignoratione librariorum, qui cum offenderent in v. *unde unde,* quod partim ex v. *iure* ortum esse putabant, semel tantum v. *unde* posuerunt. Omittitur autem ob caussam dictam v. *iure,* inprimis in illis codd., ubi plene scriptum est *unde unde.* Ceterum non refert, utrum pon. *undeunde* an ex codd. 15 et 20 *undecunque;* eadem est utriusque v. notio. h) Nonn. codd. *possidendum* et ante *iuge,* mox autem *noverca* et Til. *super duxerit.* i) *et* deest in Cui. 2 — Be.; sed in omnibus codd., praeter 25, 28 et in edd. Sich. — Lugd add. *et.* Secutus sum in rec. v. codicum auct. Vid not. sq. k) *possideat* codd. 6—10, 12, 13, 15—21, 36, 40, Sich. — Lugd.; rell. codd. et Cui. 2 — Be. *possidenda.* Convenientius est *possideat,* postquam *et* a me receptum est. 8 *domini poss.* 9 *dominio quae poss.* 40 *dominiāq. poss.* Sich. *dominioque p.* In edd. Sich. — Cui. 2* nova incipit sententia cum v. *Bonorum.* l) 6—8, 10, 18, Cui. 1 — Lugd. *quaesiturū s. quaesiturum.* 9, 25, 36, 40, Sich. *inquisitorum.* 19—21 *inquisiturum.* 36, Til. *inquaesitorum.* Ceterum 15 *filio defuncto quaes.* m) 20 add. *volumus.* n) 9, 15, 20, 25, 40, 21 in m. *retenear s. retineat.* 19 *retinet.* In codd. 10, 18—20 add. *et;* in 25 deest *ad.* o) *filios* deest in edd. Cui. 2 — Ri*.; Cui. 1 — Lugd. *ad alios filios se ex,* mend. Mox nonn. codd. *natus.* p) 19, 20 *proprietas reddatur.* 10, 18 *redditura.* 21 *red. Sed si.* q) 25 om. *domum.* 20 *donum.* r) 19, 20 *occupaverit.* s) 6—8, 10, 12—16, 18—20, 28, Cui. 1 — Cui. 2*. Ri. Ri*. *casum.* Go. mend. *causum.* t) 20 *cuius,* sed supr. lin. *eius.* 15 om. *eius.* u) 8, 20, 25, 40 *retineat s. retenear.* 9 *retinuit.* 19 *retinet.* 6, 7, 10, 12, 14, 16—18, Cui. 1 — Lugd. *retentans.* v) Go. propter sqq.: *si vero nepotes tempore mortis maternae extra avi sint potestatem* em. *positis,* recte, etsi ne unus quidem codex hanc cj. confirmat. Idem vult Löhr (Uebersicht der das Privatrecht betreffenden Constitutionen der römischen Kaiser von Theodos II. und Valentinian III. bis auf Iustinian, p. 28, not. 5). Contra sentit Anon. in Ephemeridibus Criticis (Krit. Zeitschr. f. Rechtswissensch.) T. V, 208. *) 6, 7, 20, 21, 25 *portiones.* x) 15 om. *morientis.* 19, 20, 40 *mor. retineat.* 25 *retinet.* y) Nonn. codd. *nepotis* et *potestate.* z) 21, 25 *successione.* 12, 16 *vocantur.* 20 *successione revocentur.* Sich. Til. om. *etc.* a) Ita 6—8, 10, 13, 14, 16—18, 27—32, 39, 40, 44, Epit. Mon. Sich. in m. Til. — Ri*., impr. Go., qui rep. *VII.* ex Sich., quem Be. sec. est. Sed perpauci tantum codd. habent *VII.* L. R. U. *VI.* Vid. c. 3 C. Th. de Resp. prud. (I, 4), not. x. De mendis, quibus librarii subscr. inquinaverunt, praeter c. 9 h. t. etiam illae constitutiones ex superioribus libris et titulis conferendae sunt, quas cum hac c. coniungendas esse dixi. Ibi enim iidem fere librariorum errores inveniuntur atque hic sunt. Sed tamen hoc memoratione dignum est, quod in cod. 15 est *Dat. VI. Id. Mart.* Ex 21, Sich.

cipatus[c] *sine filiis moriatur*[d], *pater mortuo*[e] *filio in totam illius portionem iure succedit. Quod si aliam uxorem duxerit, haec, quae de maternis bonis mortuus filius derelinquit*[f], *pater usufructuario tantum ordine possidebit; post eius*[g] *obitum ad fratres mortui, ex eodem matrimonio natos, quod ille de maternis bonis habuit, revertatur. Aliunde vero filio, qui moritur, acquisita in proprietate patris**) *residebunt. Quod si filius vel filia vivo patre habentes filios moriantur*[h], *pater res nepotum, sicut filiorum iure*[i] *usufructuario retinebit. Si vero hi, qui moriuntur, emancipatus vel emancipata moriantur, in portionibus eorum in integrum filii sui sine**) *ulla avi potestate succedant.*

TIT. XIX. DE BONIS, QUAE FILIISFAMILIAS EX MATRIMONIO ACQUIRUNTUR[k].

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA.*[l] *ad Senatum*[m]. *Post alia:* Cum venerandae leges vetuerint[n] patribus iure potestatis conquiri[o], quicquid eorum filiis*) avus avia, proavus proavia, alio modo[p] a linea[q] materna venientes[r] quocunque titulo contulissent[s]: hoc quoque[t] convenit observari, ut, quicquid vel uxor[u] marito non emancipato vel maritus uxori[v] in potestate positae[x] quocunque titulo vel iure contulerit sive[y] transmiserit, hoc patri nullatenus acquiratur, atque ideo in eius tantum, cui delatum est, iure durabit[z] etc. *Dat. VIII.*[a] *Id. Nov. Ravennae*[b], *DD. NN. Theodosio XII. et Valentiniano II. AA. Coss.*[c] (426.)

Interpretatio. *Sicut id, quod avus vel avia materna nepotibus, pronepotibus positis*[d] *in patris potestate donaverint, patri non acquiritur*[e], *ita*[f] *et quicquid maritus uxori vel uxor marito in patris potestate positis donaverint aut testamento dimiserint*[g], *id ad patris dominium minime pertinebit, sed hoc sibi filii ad integrum vindicabunt*[h].

Tit. XIX. C. Th. (vid. c. 8 antec. tit., not. A), Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XIX.* Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, 47, 49. Sich. Til. Aeg. L. R. U. *Tit. X.*, sed ap. Til. in ind. tit. *XI.*, similiter ap. Sich. Vid. supra tit. I. h. libri, not. *b*. Cod. Iust. VI, 61. — c. 1. C. Th. *c.*? Br. Al. eiusque codd. edd. *c.* 1, i. e. *un.* L. R. B. tit. XXII. Cod. Iust. VI, 61, 1. Bas. XLV, 4, 5. De legibus cum h. c. coniungendis vid. c. 9 C. Th. de Mat. bon. (VIII, 18). Meminit h. c. Theodosius iun. in c. 2 et 3 Cod. Iust. de Bon. quae lib. (VI, 61) et Leo Imp. in c. 5 eod. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 25; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 26, 37; solus textus om. in codd. 24, 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

add. *DD. NN.* b) Nonn. codd. *seu — seu.* c) Antiquitus 20 *emancipatis — emancipatos.* d) 11 *moritur.* e) 6—8, 10, 18 *a patre mortuo* et mox *succeditur.* 9, 19, 20, 43 *succedat.* f) Nonn. codd. *dereliquit.* g) 6—8, 20, 21, 42, 44 et multi alii codd. Cui. 2 — Go. *cuius.* Paullo infra nonn. codd. *fratris mortuae — natis — revertantur.* *) 21, Sich. Cui. 1 — Lugd. *prop. patris.* h) 6—10, 18, 42, alii codd. *moriatur*, et ita paullo infra etiam 21, 42. i) 20 om. *iure.* Mox edd. *hii.* Hinc interpretatio falsa est. *) 21 *eorum f. in int. et sine.* 20 *f. e. in ius.*

k) Cod. Iust. *De b. q. liberis in potestate patris constitutis* (impr. Go.) *ex m. vel alias adq. et eorum administratione.* 15 *filiifam. — acquirunt.* Etiam 20 *filiifam.* 24 *acquirantur.* Sich. Til. in ind. titul. *ex m. contrahuntur.* l) 19, 28, 33, 34, 40 *Id. ag. s. aa.* 16 *Valentinus.* m) In Cod. Iust. recte add. *urbis Romae*, ut in c. 9 antec. tit., c. 3 C. Th. de Resp. prud. (I, 4), c. 8 C. Th. de Leg. her. (V, 1). *Post alia* om. in multis codd. n) 9 *vetuerunt.* Ceterum vid. c. 1—6 antec. tit. de Mat. bon. o) 9, 15, 19—21, 25, Sich. Til. Cod. Iust. *acquiri.* Rell. *conquiri.* Utrumque legitur quidem in constt. sup. tit., sed malo *acquiri*, quod frequentius est et aptius h. l. Ita etiam interpr. et in hac c. infra *acquiratur.* Go. praefert *conquiri.* *) 20 *filii.* p) Go. Be. om. *aliove modo* etc. Mihi videntur haec vv. spuria esse, des. enim in 9, 12, 15, 20, 21, 25, Cod. Iust. Sich. Til., sed 20 *alieni mat.* q) 9, 19 *avia alicui a mat.*; 16 om. *iure — linea*; 6—8, 13, 14 om. *linea* et 10 *a linea.* r) Multi codd. edd. ante Be. *veniente.* s) 19, 20 *contulerint.* t) 18 *quocunque.* u) 6 *uxori.* v) 13, 17 *uxori maritus.* 20 *uxoris*, impr. Ri. x) 10, 11, Sich. om. *positae.* y) Multi codd. Sich. Til. *seu.* z) 14 *dubitat.* 21 *duravit.* Sich. Cod. Iust. om. *etc.* a) Epit. Mon. edd. *VII.* 28, 36, 40, Sich. in m. *VI.* 20 *IIII. Kal.*, impr. Ri, Cod. Iust. *III.* Reposui *VIII.* complurium codd. auct. Ceterum vid. c. 10 antec. tit., not. *a*. 33, 34 *Kal. Nov.* b) Cui. 1 — Lugd. om. *Rav.* et Cod. Iust. *DD. NN.* c) Aur. Lugd. *Cons.* Falso ap. Go. — Ri*. appon. ann. 429. d) 42 om. *positis.* e) 21, Sich. *acquiretur.* 20 om. *adquiratur.* f) 20, 21 *ita us.* g) Complures codd. *donaverit — donaveris — dimiserit.* Cui. 1 — Lugd. *diviserint*, err. h) In edd. Cui. 1 — Cui. 2* post interpretationem ponuntur tres asterisci, de quo lacunae signo vid. c. 8 de Mat. bon. (VIII, 18), not. A.

CODICIS THEODOSIANI

LIBER NONUS*).

TIT. I. [a]DE ACCUSATIONIBUS ET INSCRIPTIONIBUS.

1. *Imp. Constantinus A. ad Octavianum*[b] *Comitem Hispaniarum.* Quicunque[c] clarissimae dignitatis[d] virginem rapuerit, vel fines[e] aliquos invaserit, vel in aliqua culpa seu crimine[f] fuerit deprehensus, statim[g] intra provinciam, in qua facinus perpetravit, publicis legibus subiugetur[h], neque super eius nomine ad scientiam nostram referatur, nec fori praescriptione[i] utatur. Omnem enim honorem reatus excludit[k], cum criminalis causa[l] et non civilis res[m] vel pecuniaria[n] movetur. *Dat. prid. Non.* *) *Dec. Serdicae*[o]. *Acc. V.*[p] *Non. Mart. Cordubae*[q], *Gallicano*[r] *et Basso Coss.* (317.)

Interpretatio. *Quicunque damnabile*[s] *vel puniendum*[t] *legibus crimen admiserit, non se dicat in foro suo, id est* *) *in loco, ubi*[u] *habitat, debere*[v] *pulsari: sed ubi crimen admissum est, ab eius loci iudicibus vindicetur, nec de eius persona ad principem referatur.*

2. *Idem A. ad Ianuarinum*[x]..... Quicunque ex eo die, quo reus fuerit in iudicio petitus, intra anni spatium noluerit adesse iudicio, res eius fisco vindicentur, et si postea repertus nocens fuerit deprehensus, seviori *) sententiae subiugetur; sed et si[xx] argumentis evidentibus et probatione dilucida innocentiam suam purgare suffecerit *), nihilo minus[y] facultates eius penes fiscum remaneant. *Dat. Id. Ian.* *) *Acc. V. Kal. Aug. Corintho*[z], *Constantino A. V. et Licinio*[a] *C. Coss.* (319.)

Tit. I. C. Th., cod. 4, Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—47, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Col. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Se. Aeg. L. R. U. *Tit. I.* C. Gr. XIV, 1. Cod. Iust. IX, 2 et 1. L. Vis. VI, 1. — c. 1. C. Th., cod. 4, Br. Al. eiusque codd. edd. c. 1. Cod. Iust. III, 24, 1. Baron. ad ann. 317, n. 15. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 50, 52. Omnia praeter interpr. des. in codd. 45, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 26, 37, 47; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44, 46; sola interpr. in cod. 15. Go. h. c. videtur fugitiva esse et ponenda in tit. de Iurisdictione (II, 1). — c. 2. Cod. Iust. IX, 40, 2. Bas. LX, 49, 7.

*) Hinc incipiunt libri C. Th., paucis locis, inprimis libri XVI. excipiendis, integri a Tilio ex codice 4 a. 1550. editi. De ratione et instituto annotationum superiorum in his libris vid. supr. p. 503, not. *. Numeros foliorum huius codicis arabicis, quas dicunt, literis indicabo, quia si Romanis literis indicarentur, nimis excrescerent id notarum genus. Non possum non commemorare, bis codicem in usum huius editionis collatum esse; primum a me anno huius saeculi XXIV.; deinde anno superiori et accuratissime quidem a Theodoro Heysio, viro egregio, humanitate et eruditione singulari conspicuo, cui nunquam desinam grati animi significationem, quantum potero, exhibere. a) In sup. m. cod. 4 apparent vestigia v. alicuius, literis minutis scripti, quod maximam partem abscissum est. Elicuisse mihi videor literas *dosiana.* An *Theodosiani?* Codex ipse ita incipit: * * * *de accusationibus et inscribtionibus.* Asterisci significant lacunam in principio versus conspicuam. Deest ergo rubrum libri et numerus tituli. A rec. manu apponitur: *Codicis Theodosiani Liber Nonus Tit. I.* Vid. Summaria Codicis Theod. a me edita p. IV. Quod ad correctiones codicis attinet, de quibus dixi in eadem scriptione pag. VIII., indico eas, quas librarius ipse fecit, librarii nomine; quae vetustissimae sunt, vv.: „ant. man." aut „sec. man."; notationes atramento inprimis libro XIII.—XVI. appictas vv.: „rec. man."; reliquas denique suo quasque colore, quo scriptae sunt. 15 *De Inscriptionibus et Actionibus.* Nonn. codd. *Scriptionibus.* Ceterum Til. *Theodosiani Codicis et* 15 *Lib. VIII.* Vid. supr. p. 95, not. *e* et p. 177, not. *g.* b) 15 *A Octaviano.* Mox 19 *Spaniae.* 40 *Spania*; in aliis codd. om. *Hisp.* c) 6—8, 12, 14 *Quae.* d) 10, 18 *clarissima dignitate.* Cod. Iust. *Quic. non illustri, sed clarissima dignitate tantum praeditus virg.* e) Til. *fures*, sed in meo exempl. ab ant. man. em. *fines.* 20 *fines aliqua culpa inv.* f) 19, 20 *in aliquo crimine* et om. *culpa seu.* 16, 17 *aliquam culpam.* g) In Cod. Iust. om. *statim.* Mox 8 *provincia.* h) 20 *suppliciis leg.*, sed em. 9, 13, 25 *subiungitur.* In Cod. Iust. om. *neque — referatur.* i) Nonn. codd. *perscriptione.* k) 15 *reatus excl. hon.* Cod. Iust. *Omnem enim huiusmodi honorem* et om. *cum — moveatur.* l) *causa* om. in cod. 19. m) 19 om. *res.* 20 *civiles.* n) 6, 10, 12, 14, 16 *peculiaria*, impr. Ri. 19, 20 *pecunia.* 15 *res sed pec.* Go. in not. *movetur.* *) 20 *III Id. Dec.* 42 *Non. Nov.* o) 15 *Syrmio.* In Cod. Iust. om. *Serdicae — Cordubae.* *Serdicae — ac* deest in cod. 8 et *prid.* in cod. 24. 33 *Sirdice & cons. prop. V.* 42 *Serdisie.* 20, 43 *Sirdicae.* 21, Sich. *Serdice.* p) 6, 24, Til. om. *V.* q) Plerique codd. *Corduba* s. *Cordoba.* r) Nonn. codd. *Galligano, Galliano, Galicano.* Aur. Lugd. *Cons.* s) 6, 7 *damnabilem.* t) 8 *puniendo.* 20 *antiquitus puniendis.* Ri*. *criminen adm.* *) Hanc interpr. impr. Go. u) 6, 7 *quo.* v) 20 add. *publicari vel.* x) *Ianuarini* dignitas deest etiam in Cod. Iust. Sec. Go. add. *Proc. Achaiae*, sec. Reinesium *Pr. V.* Sed vid. infra c. 1 de Abol. (IX, 37), not. *n.* In cod. 4 et in edd. est *Ianuarium.* Reposui *Ianuarinum.* Vid. infra IX, 21, 2, not. *y*, IX, 34, 3, not. *u*, IX, 37, 1, not. *n.* *) Cod. Iust. *severiori.* xx) 4, Go. — Ri*. *etsi*; sed Go. in not. *et si.* *) Literae *is* abscissae sunt in cod. 4 et inc. fol. 1b. y) Cod. Iust. *purgaverit, nihilominus.* *) Ita etiam Cod. Iust. Go. et Ri. malunt *Iun.*, cum vix verisimile sit, septimo demum mense hanc constitutionem Corinthum venisse. z) Se. *Corinthi.* In Cod. Iust. om. *Acc. — Cor.* a) Til. — Lugd. *Licinnio.* b) 4, Til. *Africolanum.* 20,

3. *Idem A. ad Agricolanum*[b]..... Cum *) ius evidens atque manifestum sit, ut intendendi[d] criminis publici facultatem non nisi ex certis causis mulieres[e] habeant, hoc est si suam suorumque iniuriam[f] persequantur, observari[g] antiquitus statuta oportet. Neque[h] enim fas est, ut passim mulieribus accusandi permissa facultas sit[i]; alioquin in publicis olim quaestionibus interdum aut admissa[k] probatio est aut[l] accusantis auctoritas. Patroni etiam caussarum monendi sunt, ne respecta compendii feminas[m], securitate forsitan sexus in actionem[n] illicitam prorucntes, temere suscipiant. *PP.*[o] *V. Id.*[p] *Febr. Probiano*[q] *et Iuliano Coss.*[r] (322.)

Interpretatio. *Feminis nisi in sua suorumque causa quemquam accusare non liceat, quia susceptione*[*]) *alienarum caussarum legibus prohibentur. Advocati etiam commonendi sunt*[s], *ne contra leges suscipiant*[t] *in alienis causis feminas litigare cupientes.*

4. *Idem A. ad universos Provinciales.* Si quis est cuiuscunque loci, ordinis, dignitatis, qui se in quemcunque iudicum, comitum, amicorum vel palatinorum *) meorum aliquid veraciter et manifeste **) probare posse confidit, quod non integre atque iuste gessisse videatur, intrepidus et securus accedat; interpellet me, ipse audiam omnia, ipse cognoscam, et, si fuerit comprobatum, ipse me vindicabo. Dicat securus, et bene sibi conscius dicat. Si probaverit, ut dixi, ipse me vindicabo de eo, qui me usque ad hoc tempus simulata integritate deceperit. Illum autem, qui hoc prodiderit et comprobaverit, et dignitatibus et rebus augebo. Ita mihi summa divinitas semper propitia sit, et me incolumem praestet, ut cupio, felicissima et florente re publica. *PP.*[u] *XV. Kal. Oct. Nicomedia, Paulino*[v] *et Iuliano Coss.* (325.)

5. *Idem A. ad Maximum*[x] *Pf. U.* Quodam tempore *) admissum est, ut non subscriptio, sed professio criminis uno sermone ex ore fugiens[y] tam accusatorem quam reum sub experiendi periculo de patria, de liberis[z], de fortunis, de vita denique dimicare cogeret. Ideoque[a] volumus, ut, remota[b] professionis licentia ac temeritate *), ad[c] subscriptionis morem ordinemque criminatio referatur[d], ut iure veteri in criminibus deferendis omnes utantur, id est ut[e], sopita ira, et per haec spatia[f] mentis tranquillitate recepta, ad supremam actionem cum ratione veniant atque consilio[g]. *Dat. XI. Kal. Ian.*[h] *Sirmio*[i]. *Acc.*

— c. 3. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 3. Br. Al. eiusq. codd. Sich. c. 2. Ri. multa ex h. c. infarta esse in c. 12 Cod. Iust. de His, qui acc. n. p. (IX, 1) arbitratur; contra vituperat Go. sententiam, qui Constantinum ex d. c. 12 legem suam efformasse contendit. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 50; omnia praeter interpr. des. in codd. 25, 37, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. Klenze (Institutio Gregoriani. Berlin 1838. p. 51 sq., not. 9) inter c. 2 et 3 h. t. poni vult const. *Eum qui sciens* (vid. supra II, 18, 2). Similiter inter c. 7 et 8 inculcat const. *Conventis rectoribus* (cf. supra I, 19, 3). Utrumque falso; nam mancus esse dicitur sine ulla causa hic titulus ex veri C. Theodosiani codice editus. — c. 4. Baron. ad ann. 325, n. 202 et 203. — c. 5. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 5. Br. Al. eiusq. codd. Sich. c. 3. De Interpr. cf. praeter Capit. (Ben. Lev.) VII, 364, Nova Coll. formul. n. XVI. ap. Baluz. T. II, p. 566. Fabiani Ep. III, c. 4. Coll. Can. Ans. III, 87. Capit. Angilramni c. 15. Ivo VI, 324. Gratiani Decr. can. 2, qu. 3, c. 5 et dist. I. de Poenit. c. 22. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 50, 52. Omnia praeter interpr. des. in codd. 37, 45, 46, 49; textus et inscr. in codd. 24, 30, 31, 33—35; textus et subscr. in codd. 25, 26; solus textus om. in codd. 27—29, 32, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

25 *agriculanum.* 42 *Agriculam.* An add. *Rect. prov.*? Vid. Go. in not. h. c. *) Prior h. c. pars in c. 12 Cod. Iust. de His, qui acc. n. p. videtur transiisse; legitur enim ibi ab initio ita: *De crimine quod publicorum fuerit iudiciorum, mulieri accusare non permittitur: nisi certis ex causis id est si suam suorumque persequatur iniuriam secundum antiqui iuris statuta tantum* etc. c) 4, Til. om. *ius*, sed in cod. 4 supr. lin. add. ab ant. manu. 12 *eius.* Paullo post Go. *maifestum.* d) Codd. Br. Al. *intentandi* ut Sich., a. *intemptandi*, *intemtandi* et *indendandi*, quae omnia diversae eiusd. v. formae sunt. Ri. prob. v. *intentandi.* Retin. *intendendi.* Vid. c. 11 h. t. *si, quod intenderis, non probaveris* et c. 13 h. t. *intendendi quidem examinis.* e) Nonn. codd. *mulieris.* f) 15 *iniurias.* g) Sich. *observare.* h) 14 *oportitque enim.* i) 15 *fac. perm. sit.* k) 9, 19, 20 *amissa.* Impr. Go. in comm. eos, qui em. *probitas* pro *probatio.* l) *aut* deest in cod. 6. m) 8—10, 12, 16 *respecti* et 16 *femina.* 20 supr. lin. *severitate* pro *securitate.* n) 20 *accessione*, sed em. *actione.* 15 *in acc. publicam pror.* 6 *inelitam.* 19 *inlicita* o) 15, 19, 20, 29, 42 *Dat.* s. *Data.* p) 8 *kl.* pro *id.* 24 *prid.* 40 *pf. feb.* 28, 40 om. *V. Id.* 19 *Id Febr. X. Pr.* q) Nonn. codd. *Probino.* 34 *proviciano.* r) 42 *et Valentiniano* 2. Go. consulto adscripsit ann. 325, impr. Ri. *) 6 *qui a susc.* 21 *quae a susc.*, alii codd. *susceptionem.* s) Multi codd., etiam 6, 7 *advocatos — commonendos ne.* 19, 20 *Advocatus e. commonendus est.* t) 6 *lege suscipiens.* In nonn. codd. et ap. Sich. om. *in.* Mox nonn. codd. *causas.* *) Fol. 2[a] cod. 4. **) Ri*. err. *manifenifeste* et mox *vedeatur.* u) Sec. Go. in Chron. p. XXV. pro *Data*, quo recepto h. c. eodem die data est, atque c. 1 C. Th. de Fide test. (XI, 39), sed haec *Naisso.* v) 4, edd. *Paulino.* x) 4, Til. — Lugd. *Maximinum*, impr. Go. 15 *Id. A. Maximo.* Multi codd. *ppo* pro *Pf. U.* *) 20 *Quoddam tempr.* Go. ann.: „Antonini rescripto, l. ult. infr. ad leg. Cornel. de fals. Imo et Constantini l. 2. d. t.“ y) 17 *serm. exponere fug.* 20 *serm. uxor fug.* z) 20 *q. eum sub.* 9 *experiendo — de libertis.* a) 10, 18 *quoegerit id.* 9 *fort. debitam — cogere. Idemque.* b) Sich. *semota.* Mox 21 *hac* pro *ac.* *) In literis *ritate* incip. fol. 2[b] cod. 4. c) *ad* deest in nonn. codd. 20 *ad susceptionis mortem o. criminatorem*, sed em. Male etiam in Ri*. *mortem.* d) 15, 50, Vat. 1283, 52 *deferatur.* Multi codd. *ref. aut.* 20 om. *ut.* e) In 4 add. *per*, sed deletur ab ant. man. 16, 19 *subita ira.* f) 15 *per temporis spatia.* 20 supr. lin. *post h. sp.* g) 15 *cum ratione et consilio veniant.* h) 20, 28, 32, 38, 40, Sich. in m. *Iul.* 24, 31, 35 *Ian.* i) Nonn. codd. *Syrmio.* Be. *Sirmii.* k) Nonn. codd.

Romae[k], *Constantino A. VII.*[l] *et Constantio*[m] *C.*[n] *Coss.* (326.)

INTERPRETATIO. *Si quis iratus crimen aliquod temere*[o] *cuilibet obiecerit, convicium non est pro accusatione habendum, sed permisso tractandi spatio, id quod iratus dixit, per scripturam se probaturum esse fateatur*[*]). *Quod si fortasse resipiscens post iracundiam, quae dixit, iterare aut scribere fortasse noluerit*[p], *non ut reus criminis tenetur.*

6. *Idem A. Secundo Pf. P.* Edi criminalia acta ut civilia iubemus, his videlicet, quorum salus ad discrimen vocatur, neque exspectari deprecationem actorum, neque arte accusatoris differri, ut de innocentia iudicantis[*]) atque aequitate consistat. *Dat. Kal.*[q] *Dec. Ianuarino et Iusto Coss.* (328.)

7. *Imp. Constantius A.*[r] *Domitio Leontio Pf. P.* Hi, quos[s] custodia delatae criminationis includit, intra unius mensis spatium audiantur inquisitione[t] completa, ne, si delati criminis caussam segnius iudicantis lenitudo[u] distulerit, reciprocos poenae sortiatur incursus. *Dat. XV. Kal. Nov. Urso*[v] *et Polemio Coss.* (338.)

8. [x] *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Maximinum Correctorem Tusciae.* Non sinendum est, ut quisque negotii criminalis[xx] strepitu terreatur, nisi inscriptione[*]) conscriptus et exhibitionis iniuriam et rei conditionem sustineat. *Dat. XV. Kal. Dec. Romis. Acc. Florentiae, Gratiano NB.*[**]) *C. et Dagalaipho*[y] *Coss.* (366.)

9. *Iidem AA.*[z] *ad Valerianum*[a] *Pf. U.* Non prius

— c. 6 concordat cum c. 2 Cod. Iust. de Edendo (II, 1). In comm. h. c. Go. profert similem const.: *Conventis rectoribus*, quae in mea ed. est c. 3 de Off. iud. omn. (I, 19), ubi vid. not. sup. Klenze (Institutio Gregoriani. Berlin 1838. 8. p. 40. not. 4) ponit eam inter c. 7 et c. 8 h. t. Vid. supra c. 3 h. t., not. sup. — c. 8. Concordat h. legi c. 5, 9, 11, 14, 19 h. t. et c. 3 sq. tit. et c. 4 C. Th. de Cust. reor. (IX, 3). — c. 9. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 9. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 4. Cod. Iust. IX, 46, 7. Bas. LX, 1, 34. Cf. c. 8 h. t., not. sup. Nova coll. form. n. XVI. ap. Baluz. II, 666; Decr. Grat. cau. 2, qu. 3, c. 2 et ad interpr. Regino, App. c. 23. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 50, Vat. 1283. Omnia praeter interpr. des. in cod. 26; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus occ. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. In cod. 51 h. c. habetur inde a v. *proposita sit*: desunt enim in codice nonnulla folia cum primi h. tit. legibus, quas cod. 50 (est enim uterque codex eiusd. familiae) habet.

Roma. 20 *acceptum* et om. *Rom.* 52 *accep̄ pp̄ rom.* l) Nonn. codd. om. *VII.* m) Nonn. codd. *et Constanti.* 4, Til. *Constante.* 50, 52 *Constantino.* Go. om. (etiam Ri. Ri*.) annum et propter Maximum Pf. U. reponi vult consules anni 320 (*Constantino A. VI. et Constantino C. Coss.*), prob. Br.; cf. supra c. un. de Hered. petit. (II, 22), not. *k*, sed huic em. repugnat ordo constitutionum; fieret enim haec lex, quae quinta h. t. est, antiquior c. 3 et 4 h. t. n) Complures codd. et inter eos 4, Til. om. *C.* o) Nonn. codd. *temere aliquod.* 21 *crimen quod.* *) 21 *fatetur.* p) Plerique codd. *quae dixit — scribere fortasse nol.* Edd. *quod dix. — fortasse scribere nol.* *) Go. ann.: „Recte: erraret enim, qui *iudicandi* reponeret." Neque scribi debet *iudicantis.* q) Aur. Lugd. om. *Dat.* Cui. 1 *Kaen* pro *Kalen.* Aur. Lugd. *Cons.* Go. (in comm. p. 12) propter similitudinem, quae est inter h. c. et c. 3 de Off. rect. prov. (I, 19), utramque legem pro una habet, mutandis nominibus imperatoris et consulum. Vult igitur scribi: *Imp. Iulianus — Iuliano et Sallustio* (363.) pro *Imp. Constantinus — Ianuarino et Iusto.* Sed Go. non satis recte de his legibus existimavit. Sunt enim illae datae ad diversos magistratus in inscr. legum nominatos, c. 3 ad Mamertinum, haec ad Secundum, qui praef. praet. Constantino, non Iuliano imperante erat. Deinde hanc em. non patitur temporis ratio, cum sq. c. 7 anno 338, igitur multo ante h. c., si Go. sequimur, data sit. r) Reinesius prop. *Constantinus.* Be. inscr. em.: *Imppp. Constantinus, Constantius et Constans AAA.* Vid. infra XII, 1, 23, not. *p.* Go. in Chron. *Domitio.* s) 4 *Hii quis*, sed Heyse legit *Hii quos.* t) Go. in comm. pro *inscriptione*, quod v. videtur sententia loci postulare, vulg. defendit scripturam: *inquisitione.* u) Heraldus I. Quot. 9, n. ult. em. *lentitudo*, impr. Go. Vid. infr. c. 18 h. t.: *vel desidia iudicum* (h. l. *segnius*) *vel quadam lenitatis ambitione* (h. l. *lenitudo*) etc. v) 4, Til. — Ri*. *Burso.* In codice scriptum est *Novb.*, unde facili errore, si a librario ultima litera *b* bis posita erat, oriebatur nomen *Burso*, quod transiit in edd. Recte Be. auct. Go. ex fastis rest. *Urso.* x) Fol. 3ª cod. 4. Go. *Imp.* xx) 4 *criminali*, sed em. ab ant. man. *) Aur. Lugd. *in scribtione.* Emendationem v. *conscriptus* in *constrictus* refutat Go. **) 4 *b* cum virgula transversa pro *NB.* Recte Go. rep. vult *Nobilissimo Puero.* Vid. c. sq. y) 4, Til. — Lugd. *Gadalaifo.* Cui. 2 — Go. *Dagaelaifo Coss.*, sed Go. in not. *Dagalaifo.* Ri. Ri*. *Dagaeleifio.* Be. recte rep. *Dagalaipho.* z) In Br. Al. codd. et in Cod. Iust. reponuntur imperatorum nomina. 38 *Imppp. Valentinianus et Valens et Valerianus* et om. *ad — Pf. U.* a) 6—8, 10, 12—18, nonn. codd. secund. ord. et Ri*. *Valentinianum.* 21 *AA. Valeriano.* 33 *clarianum.* 40 *Valariam.* Multi codd. p̄p̄o aut p̄p̄m, id est praef. praet. In codd. 4, 50, 51, ap. Til. — Lugd. om. *Pf. U.* *Valentiniani* s. *Valeriani* praef. urb. nullum nisi hanc legem testimonium habemus, nec Corsini in Ser. Pf. U. p. 240 certi quicquam statuere ausus est. Go. in Chron. p. LXXVIII. mendum quaerit non in nomine sed in siglo et *Pro praef.* aut *Praef. Vic.* emendat; non impr. Corsinio l. c. et Be. ad h. c., not. *a*; nam Valerianus anno super. Hispan. Vicarius erat, ideoque Romae quoque Vicarii munus hoc anno gessisse facile cogitari potest. Be. igitur censet aut hanc ob caussam retinendum esse *P. V.* (perfect. vir.), quo titulo eiusmodi dignitates insignitae sint, e. c. Vicar. Africae, Praes. Hispan. (vid. Go. Parat. ad VI, 37), aut substituendum fortasse *Iuventii* nomen. Pagius, Crit. ad ann. 372 *Viventium* rescribendum esse putavit. Similiter ab antiqua manu in m. editionis Sichardianae, quam possideo, ann.: *Vincentius.* Reinesius in annott. ad C. Th. prop. *ad Volusianū Pf. Praetorio*, et in Epist. XXVII. em. *ad Volusianum* pro *ad Valerianum*, recte impr. Reland. l. c. p. 418 et Corsinio l. c. p. 240; hic denique, quia unius praefecti tempus saepe a praefectis aliis, veluti suffectis, interruptum fuit, Valerianum illum editae legis tempore non Vicarii, sed Praefecti munere functum esse existimat, cum etiam V.

quemquam sinceritas tua ad tuae sedis examen iubebit[b] adduci, quam solennibus satisfecerit, qui nititur[c] fidem doloris*) asserere, cum iuxta formam iuris antiqui ei, qui[d] coeperit arguere[e], aut vindicta proposita sit, si vera[f] detulerit, aut supplicium, si fefellerit*). *Dat. VII.*[g] *Kal. Dec.*[h] *Remis*[i], *Gratiano*[k] *NB. P.*[l] *et Dagalaipho*[m] *Coss.* (366.)

Interpretatio. *Tam civile negotium quam criminale*[n] *accusationis*[o] *professio manu accusatoris conscripta praecedat.*

10. *Iidem AA.*[p] *et Gratianus A.*[q] *ad Florianum*[r] *Comitem. Post alia:*[s] Ultra*) provinciae[t] terminos accusandi licentia[u] non progrediatur. Oportet enim illic criminum iudicia agitari, ubi facinus dicitur*) admissum. Peregrina autem iudicia praesentibus legibus[v] coercemus. *Dat. V.*[x] *Id. Nov. Martianopoli*[y], *Valentiniano*[z] *et Valente IV.*[a] *AA. Coss.*[b] (373?)

Interpretatio. *Criminum discussio ibi agitanda est, ubi crimen admissum est; nam alibi criminis*[c] *reus prohibetur audiri.*

11. *) *Iidem AAA.*[d] *ad Florianum Comitem. Post alia:*

— c. 10. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 10. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 5. Ed. Th. cap. CIII. Hincm. Opp. II, 801. Anacleti ep. I, cap. 3. Hygini ep. I, cap. 4. Fabiani ep. III, cap. 2. Stephani I. ep. II, cap. 8. Felicis I. ep. II. Eusebii ep. III. Iulii I. ep. II. Pelagii II. ep. VIII. (cf. Knust l. c. p. 38, 44, 54, 57, 60, 64, 69, 82 et Go. in ann. h. c., not. *g*) Coll. Can. Ans. III, 87. Decr. Grat. cau. 2, qu. 8, can. 4, cau. 3, qu. 6, can. 3, 4, 17, 18; vid. etiam de interpret. Damasi ep. IV, cap. 9. Hincm. II, 785. Decr. Grat. cau. 3, qu. 6, c. 1, cau. 3, qu. 9, c. 7. Sec. Go. coniungenda est h. c. cum c. 11 h. t. et cum c. 8 C. Th. de Fam. lib. (IX, 34). Vid. infra not. *x*, *y*. Similis h. c. est c. 16 h. t., quae sec. Go. ex hac c. totidem paene verbis descripta est. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37, 45, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 33—35; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. — c. 11. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 11. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 6. Ed. Th. cap. XIII. De interpr. cf. Capit. (Ben. Lev.) VII, 365, Hincm. Opp. II, 785. Decr. Gr. cau. 2, qu. 3. c. 3 et qu. 8, c. 3. Coniungenda est haec c. cum c. 10 h. t. et c. 8 C. Th. de Fam. lib. (IX, 34). Cf. c. 10 h. t., not. sup. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21. Omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37, 48 (ubi legitur post c. 1 C. Th. de ingr. lib. VIII, 14), 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 33—35; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. Ceterum in h. c. inc. fol. XXI. cod. 1 s. fol. XXIX. totius palimpsesti Taurinensis. Vid. not. *ee*.

Kal. Mai. seq. anni 367 c. 3 et 4 C. Th. de Tiron. (VII, 13) ad Magnum Vicarium Urbis Romae diriguntur. Primum scribere ego volui *ad Germanianum Pf. P.*, sed destiti facere. Quidquid est, parva quae nobis est scientia dignitatum illius temporis, non poterit res facile decidi. b) 6—8, 10, 13, 14, 16—18 *iubeat*. 9 *addici*. 20 *iub. examen*. c) 10, 18 *innititur*. 50, 1283 *qui n. fide dolores ass.* *) Nescio cur Go. h. v. ad accusationem adulterii referat. Reinesius cj. *delatis*. d) 4, 21, Sich. — Lugd. *cui*, sed in cod. 4 a rec. man. corr. *qui*, quod v. est in m. Cui. 1 — Lugd. 10, 18 *ant. qui ei qui*. e) Ita 6 (*arcuere*), 7, 8, 10, 12, 14, 16, 17, 21, Sich. Cod. Iust. Reinesius in annott. *arguere*. Cod. 4 *urguere*, sed a rec. man. em. *arguere*; rell. *urguere*. *Urguere* pro iurgare s. pulsare prob. Go. propter c. 4 C. Th. ad L. Corn. de Falso (IX, 19) [c. 41 C. Th. de Haeret. (XVI, 5) a Go. cit. *leges in excidium sacrilegarum mentium omni exsecutionis urgeri iubemus effectu* non quadrat] et Contius ad Cod. Iust., de quo vid. Spangenb. ad c. 7 Cod. Iust. cit., not. 19. *Arguere*, i. e. accusare. Vid. Dirksen, Spec. thes. lat. v. *arguere* et infra tit. IX. c. 1: *sitque omnibus facultas crimen publicum arguendi — nuntiandi* et saepe. Ceterum crebra est horum vv. in libris mss. confusio. Vid. infra IX, 37, 2, not. *i*. f) 4, 8, 10, 14 *vero*, sed in 4 a man. rec. corr. *vera*. 19, 20 *verum*. *) 4 *fefelerit*. 21 *simplicium si f.* g) 9, 28, 36, 40, Sich. in m. *VI.*; in nonn. codd. om. *VII*. Go. in Chronol. *XII*. h) 9 *id. Dec.* i) 24 *Realis*. 27, 34, 38 *Rom.* 8, 20, 31, 35, 51 om. *Remis*. k) 28, 36, 40 *Datiano*. l) In multis codd., inter eos in cod. 4 et ap. Til. — Lugd. om. *NB. P.*, in 21 *NB.* 6—8, 10, 12, 14, 16—20, 24, 27, 38 *a* s. *aug.* s. *āḡ.* pro *NB. P.* m) 4 *Gradalaifo*. 6, 7, 10, 14, 17, 18, alii codd. Go. in not. *Dagulaifo*. 19 *Dacalaifo*. 16, 39, 40, 42, 43 *Dagaleifo*. 20 *dagaleufo*. 50, 51 *gudaleufo*. 21 *dagailafo*. Sich. *Dagailapho*, sed in m. *Dagalaipho*. Til. — Lugd. *Gadalaifo*. Cui. 2 — Ri*. Cod. Iust. *Dagaeleifo*. In nonn. codd. om. *et — Coss.* n) 20 *criminalem*. o) Ita plerique codd. Sich. Cui. 1 — Lugd.; 20, Cui. 2 — Ri*. *accusationem*, male. Go. hanc interpr. ineptam dicit. Iam clara est. Mox 20 *manuum* et nonn. codd. *procedat*. p) 4 *Id. Ā.* 21, Til. — Ri*. *Id. A. et Grat.* 42 *Idem āug Valentinianus et Gr.* q) 12, 15 et nonn. alii codd. om. *et Gr. A.* 19, 20 om. *et*. Ap. Sich. om. *A.* Sich. in m. *Gratianus Caesar*. 23 *Id. ag. cāes. ad.* r) 8 *Florentino*. 15 *Florentium*. s) In multis codd. om. *Post alia*. *) 20 *Intra*, sed supr. lin. *ultra*. t) 4 *provincia*, sed a librario em. *provinciae*. u) 4 *licentiam*, ab ant. man. em. *licentia*. *) Ita 9, 15, 19, 20; rell. *dicatur*. Iam Go. ex c. 16 h. t. hanc scr. prop. v) 4 *iudicans*, sed em. *legibus*. x) Rep. *V.*, quem numerum nonn. codices habent, propter leges cum hac c. coniungendas. Subscr. enim c. 11 h. t. hic numerus in plerisque codd. additus est, legitur etiam in c. 8 C. Th. de Fam. lib. cit. Multi codd. *Dat. prid. Id.* Numerus igitur aderat et is erat *V.*, pro quo saepe in codd. scribitur *II*; ex *II* natum est v. *prid.*; quod autem in aliis codd. numerus deest, veluti illis a Sich. et Til., quos reliqui editores imitati sunt, adhibitis, id non mirum est, quippe cum huius librariorum negligentiae exempla in unaquaque fere sint subscriptione. y) 19, 28, 40 *constantinopoli*. Tillem. l. c. T. V., Notes, p. 16, n. VIII., quia Valentinianum h. anno Martianopoli non fuisse opinatur, rep. vult consules anni 368. Dubitare videtur de loco aut anno etiam Go. in Topographia et Chron. h. anni, a quo in notis c. sq. similis anonymi sententia profertur. Rep. est ann. 368. 24 *Marriano*. 30, 33, 34 *Marciano et Valente* et om. *Valentiniano*. 8 om. *Nov. Mart.* 4, edd. *Marcianop.* et hic et in sq. c. z) 9, 15, 29, 40, 44 add. *III.* a) 15 *III* (h. e. 370. Vid. not. *a*). Ita etiam nonn. alii codd. et in subscr. c. sq. cod. Andegav. ap. Go.; in aliis om. *IV* et scrib. *A.* pro *AA.* b) Aur. Lugd. *Cons.* c) Ita fere omnes codd.; 21, edd. *criminum*. *) Fol. 8[b] cod. 4. d) Nonn. codd. *Id. A.* s. *Id. AA.* (*AA.*

Nullus secundum iuris praescriptum[e], crimen, quod intendere proposuerit, exsequatur *), nisi subeat inscriptionis[ee] vinculum. Etenim qui alterius famam, fortunas, caput denique et sanguinem in iudicium devocaverit[f], sciat sibi[g] impendere congruam poenam, si, quod[h] intenderit, non probaverit etc. *Dat. V.*[i] *Id. Nov. Martianopoli*[k], *Valentiniano et Valente IV. AA. Coss.*[l] (373 ?)

INTERPRETATIO. *Nisi inscriptione *) celebrata per ordinem*[m] *reum quemquam non fieri, nec ad iudicium*[n] *exhiberi, quia sicut convictum poena constringit, ita et accusatorem *), si non probaverit, quod obiecit*[o].

12. *Iidem AAA.*[p] *Laodicio*[q] *Praesidi Sardiniae.* Neganda[r] est accusatis[s] licentia criminandi, priusquam se[t] crimine, quo premuntur, exuerint[u]. Nam sanctionum veterum[v] conditores adimendam licentiam omnibus censuerunt[x] in accusatores suos invidiosam *) dicendi vocem. Nullam itaque obtineat[y] in iudiciis auctoritatem periclitantium[z] furor, qui, si latius evagetur[a], ne ipse quidem cognitor tutus erit, aut[b] quaestionem[c] securus agitabit[d], qui[e], exsequendo iuris severitatem, non potest illorum, quos punit, odium evitare *). *Dat. prid.*[f] *Id. Aug. Carnunti*[g], *Gratiano A. III.*[h] *et Equitio V. C. Coss.* (374.)

INTERPRETATIO. *Non credendum est contra alios eorum confessioni, qui in criminibus accusantur, nisi se prius probaverint innocentes: quia periculosa est et admitti non debet rei adversus quemcunque professio*[i].

13. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA. ad Senatum. Post alia:* Provincialis iudex vel intra Italiam, cum in eius disceptationem criminalis causae dictio adversum senatorem inciderit, intendendi quidem examinis et cognoscendi causas habeat potestatem, verum

— c. 12. C. Th., codd. 1 (?), 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 12. Nescio an in cod. 1 sit numerus, unde et hic et in sqq. c. apposui signum interrogandi. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 7. Cod. Iust. IX, 1, 19 mut. Bas. LX, 34, 41. Ivon. epist. 35. Stephani I. ep. II, c. 8 (lex cum interpr.). Iulii ep. II. Cf. Knust l. c. p. 57, 59, 69. Go. ad h. l., not. *a.* Burch. Worm. Decr. I, 164 (lex cum interpr.); Capit. (Ben. Lev.) VII, 453. Coll. Can. Ans. III, 74. Decr. Grat. cau. 3, qu. 11, c. 1 et 2. De interpr. vid. Dionysii ep. II.; Capit. (Ben. Lev.) VII, 324; Decr. Grat. l. c. c. 3. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 50, 51; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37, 46, 48; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 33—35; solus textus om. in codd. 25, 27—29, 32, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. — c. 13 sec. Go. coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Metallis (X, 19), c. 19 C. Th. de Operibus publ. (XV, 1), c. 2 Cod. Iust. Ubi senatores (III, 24). Vid. infr. not. *mm.* Indigitatur h. c. et partem aliquam comprobatur in c. 12 C. Th. de Iurisd. (II, 1), quam vid., not. *l.* Cf. c. 17, not. sup.

etiam Sich.) et om. *Post alia.* In cod. 38 inter se confunduntur inscriptiones c. 11 et 12 h. t. e) 6—8, 10, 12, 14, 16—18 *proscriptum.* 19—21, Cui. 1 — Ri*. *perscriptum*, impr. Go.; Be. ex Sich. Til. auct. Go. rest. *praescr.*, ut est in cod. 4. *) 4 *proposueri t*, sunt enim inter *i* et *t* duae literae erosae. 15 *quod intenderit exequatur.* ee) Multi codd. *scriptionis.* In vv. *nisi subeat inscribtionis* inc. fol. XXI. cod. 1 s. totius palimpsesti Taurin. fol. XXIX. f) 6—8, 14 *evocaverit.* 12 *vocaverit.* 16 *evocaret.* 19 *in iudicio dev.* 20 *in iudicio devoraverit.* Aur. Lugd. *devocarit.* g) Ap. Sich. add. *ipsi.* h) 21, Sich. *si sicut int.* Mox Sich. *probaris* et om. *etc.* i) Ita 10, 12, 14, 16, 18, 20, 21, 27, 30—32, 34, 35, 42, 43, 50, 51, Sich. Cui. 2 — Ri*. Consentire videtur cod. 1. 15, 19, 44 *VI.* 24, 28, 36, 40 *III.* In rell. codd. et edd. om. numerus diei. Memorabilis est scriptura codd. 28, 36, 40 et Sich. in m., qui *Dat. III. Kal. Mai.* (40 *Mad.*) k) Scripsi *Martianopoli* flagitantibus huius urbis nomen constitutionibus cum hac nostra lege coniungendis et auct. codd. 15, 38. Id iam antea voluerant Go. et Be. Rell. codd. et edd. *Constantinopoli*, nisi quod in nonn. codd. urbis nomen deest. l) In consulatu iidem fere sunt librariorum errores, quos supra enumeravimus c. 10, not. *y*—*a*, praeterquam quod hic in multis codd. om. *IV. AA.* Go.— Ri*. om. annum. Go. annum 368 (*Valente II.*) suspicatur. Vid. not. *y.* *) 6 *scriptione*, et sic alii codd. m) *per ordinem* om. in multis codd. et in edd. Sich. Cui. 1 — Lugd. 21 *celebratarum quemquam* et des. intermedia vv. Tenenda sunt vv. *per ordinem*, h. e. *secundum iuris praescriptum.* Vid. ipsam legem et interpr. c. 19 h. t. n) 40, Sich. *in iudicio.* Cui. 1 — Lugd. *in iudicium.* *) In 20 supra lin. add. *constringit.* o) 21 *constringit et — quod dicit.* p) Nonn. codd. et Sich. *AA.* Cod. Iust. habet imperatorum nomina. q) Codd. *Laudicio*, *Lauditio*, *Laoditio*, *Laudatio*, *Laudocio.* 21, Cod. Iust. *Laodiceo.* 25 *Claudio.* r) In cod. 19 vv. *Neganda est* translata sunt in inscr. s) 4 *accusantis*, sed em. a librar. 6—8, 12, 14, 16 *accusatori.* 10, 18 *accusatoris.* 19, 20 *N. e. acusandi licentia criminosis non prius detur quam se a crimine.* t) 6—8, 12, 14, 16 om. *se.* u) 6—8, 12, 14, 16, 17 *quo obstrixit exuerit.* Sine dubio glossema *quod obstrixit* aut simile quid a librariis in contextum rec. est. 10, 18 *quo pulsantur.* 50, 51 *quo opprimuntur ex.* v) Nonn. codd. *veterem.* Vid. c. 1 Cod. Iust. De His, qui acc. (IX, 1). x) In cod. 15 add. *reis et.* 20 antiquitus *consuerint.* *) 1 *invidiosa*, sed sq. v. *vocem* resectum est cum marg. y) 19 *obtinet.* z) 20, 21 *peregrinantium*, sed em. *periclitantium* in 20, qui praeterea *furore.* a) 6—8, 10, 12, 14, 16—18 *evagentur.* Sich. *vagetur.* 20 *ev. nec.* b) 9 *totus erit ut.* c) 20 *quaestionis*, sed em.; in codd. 6—8, 16, 17 add. *se.* d) Multi codd. *agitavit.* 20 supr. lin. *cogitabit.* e) 20 *quae.* In sqq. nonn. codd. *exequendum — quod punis* aut *ponis.* *) 1 *odia evitare.* 15 *devitare.* In Cod. Iust. h. c. ita mutata est: *Neg. e. acc., qui non suas suorumque iniurias exsequuntur, lic. crim. in pari vel minori crimine, priusquam — exuerint, secundum scita veterum iuris conditorum: ita tamen, ut et ipsi inscriptiones contra eos etiam pendente accusatione deponere possint.* In cod. 4 a rec. manu diversitas scripturae ex Cod. Iust. ann. est in charta interiecta. f) 8 *IV.* 6, 10, 12—18, 20 Go. in not. *III.* 21 om. *Id.* Sich. *Dat. Prid. Cal. Aug.*, sed in m. ut nos. g) Fol. 4a cod. 4. Nonn. codd. *Charnonti*, *Carnonti*, *Charnoti*, *Carnuntis*, *Carnuntii*, *Carnoti*, *Carniunti.* Cui. 2 — Go. *Carnuti*, recte. Go. et Vales. add. volunt propter Amm. Marcell. XXX, 5 *P. C.* (*post cons. Grat. Aug. III.* etc. 375.), de quo vid. Go. in comm. et in Chron. p. XCVIII. In cod. 8 om. *Carn.* — *et.* h) Multi codd. Sich. in m. *IIII.* pro *III.*; deest etiam in multis codd. aut *A.* aut ut ap. Sich. *V. C.* Ap. Go. — Ri*. om. annus. Vid. not. antec. i) 6, 7

nihil de animadversione decernens, integro[k] non causae, sed capitis statu, referat ad scientiam nostram vel ad inclitas potestates. Referent igitur praesides et correctores, item consulares, vicarii quoque, proconsules de capite, ut diximus, senatorio negotii[l] examine habito. Referant autem de suburbanis provinciis iudices ad praefecturam sedis urbanae, de ceteris ad praefecturam praetorio. Sed praefecto urbis cognoscente de capite senatorum, spectatorum maxime virorum, iudicium[ll] quinquevirale sociabitur, et de praesentibus et administratorum honore functis licebit adiungere sorte ductos, non sponte delectos*) etc. *Lecta in Senatu III.*[m] *Id. Febr.*[mm] *Valente V. et Valentiniano AA. Coss.* (376.)

14. *Imppp. Gratianus*[n], *Valentinianus et Theodosius AAA. ad Marinianum*[o] *Vicarium Hispaniae*[p]. Qui vel internecivi[q] exserit actionem, vel crimen suspectae*) mortis intendit, non prius cuiuscunque[r] caput accusatione pulset, quam vinculo[s] legis adstrictus[t] pari coeperit poenae conditione[u] iurgare, ita ut etiam servos[v] si quis crediderit accusandos, non prius ad miserorum[x] tormenta veniatur, quam se accusator vinculo inscriptionis[y] adstrinxerit*). Appetendorum enim causa servorum aut dispendium facultatum est, aut poena dominorum. *Dat. VI.*[z] *Kal. Iun.*[a] *Patavi*[b], *Merobaude iterum*[c] *et Saturnino Coss.* (383.)

Interpretatio. *Quicunque alium de*[d] *homicidii crimine periculosa*[e] *vel capitali obiectione pulsaverit, non prius*) *a iudicibus audiatur, quam se*[f] *similem poenam, quam reo intendit, conscripserit subiturum: et si servos alienos accusandos*[g] *esse crediderit, se simili inscriptione constringat, futurum ut suppliciis innocentum servorum*) *aut poena capitis*[h] *sui aut facultatum amissione compenset.*

— c. 14. C. Th., codd. 1 (?), 4, Til. Cui. 1. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 14. Aur. Lugd. c. 13, sed sec. ord. c. est c. 14. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 8. L. R. B. tit. VII. Cod. Iust. IX, 2, 18 om. pr. et fine. Bas. LX, 33, 26. Cf. c. 8 h. t., not. sup. De interpr. cf. Form. Sirmond. XXIX. Regino, app. c. 24. Coll. can. Ans. III, 74. Coll. can. Anon. saec. XI. Ivo, Decr. XVI, 247. Ivo, Pannorm. V, f. 106. Decr. Grat. cau. 3, qu. 11, c. 4. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 50, 51; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 45—47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in cod. 25; solus textus in codd. 27—29, 32—34, 36—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. Haec c. in cod. 1 legi nequit.

confessio. k) Go. monet, ne quis add. *de*; nec vv. *integro — statu* coniungat cum v. *referat.* Volt igitur ea uncis includi, et hoc factum est in edd. Ri. Ri*. Commate scribere sufficit. l) Male 4, edd. *negotio* (Aur. Lugd. *senatorio negotio, examine.* Go. — Ri*. *senatorio, negotio ex.*), pro quo v. Reinesius cj. *negotioso.* Sed iam in cod. 4 correctum esse videtur *negotii.* Etiam Go. Be. prop. *negotii*, et ita habet codex 1, prob. P. ll) Til. — Ri*. *virorum iudicium.* 4 *iucium*, sed ab antiq. man. emend. *) Fol. 4[b] cod. 4. m) 1 *IIII.* mm) c. 8 de Metall. cit. *Lecta in Senatu Id. Aug.* In cit. c. 19 mensis et dies plane desunt; c. 2 Cod. Iust. cit. *Dat. Kal. Mart. Valentiniano A. et Neoterio Conss.* (390.) Dubito igitur, an admittenda sit Go. cj. in not. sup. commemorata, etsi is errorem in mense quaerit. In cod. 1 mensis erat in m. nunc detonso. n) Go. Gratiani nomen perperam additum esse censet, Gratiano iam VIII. Kal. Sept. in Gallia occiso. Neque aliter sentit Be., qui in not. rep. *Val. Th. et Arc.* h. et (auct. Go.) sqq. tribus legg. Sed videtur tamen h. c. vivo Gratiano imp. scripta, mortuo data esse: inprimis cum a C. Th. non discrepet Cod. Iust., qui sic: *Imppp. Val. Gr. et Th. AAA. M.*; denique in subscr. pro *Ian.*, quod edd. habent, leg. est *Iun.* Cf. infra not. *a.* Be. igitur sententia in hac quidem lege non admittenda est, in sqq. c. (15—17) h. t. verum vidit. In cod. 33 om. *Val.* 21, Sich. *et Valent.* o) 4, 13, Til. — Lugd. *Marinum*, impr. Go., sed in m. Aur. Lugd. (ubi etiam *AA.*) *Marinianũ.* 34 *ad Marino.* Cod. Iust. *Mariniano Vicario.* 33 *Mariano.* 8, 10, 18—20, 29, 32, L. R. B. *Marianum.* Leg. *Marinianum* (vid. Symm. ep. III, 23—29), et ita habet codex Berolin. L. R. B. convenienter cum eiusdem legis edd. Lugd. Aurel. Paris. et Schult. Ceterum 20 *M. comitem*, alii codd. *vv cc* pro *Vic.* 15 *ppm̃. Hisp.* p) Ita scripsi propter cod. 4, L. R. B. Cod. Iust., qui libri omnes ex vero C. Th. fluxerunt. Rell., praeter 13, Til. Cui. 1, *Hispaniarum* (Aur. — Cui. 2* *Hisp.*). q) Vid. Cui. Obs. I, 2, ubi proponitur *internecini* et Go. in comm. h. c. Hic nihil interesse dicit, utrum legatur *internicivi* an *internicini*, *internecivi* an *internecini*, *internecii* an *interneciei* (*internecici* impr. Cui. l. c.), reiicit autem v. *internecidium*, ab Hotomano Obs. XIII, 2 prop. 6, 8, 10, 16, 18 *internecui.* 7 *interneciae.* 14 *vel in civilem ternictive.* 19 *Qui vel in terrae vel civili.* 20 *Q. v. internecivili*, sed supra lin. *inĩnicucivilis vl inciv.* 21 *interne cini* aut *civi* et ita est ap. Til. — Lugd. 50, 51 *internicive.* Sich. *internecini.* In m. Cui. 1 — Cui. 2* ann.: *aliae Qui vel civilem internecini.* In cod. 15 annot. v. *Internicivi* ex Isid. Or. V, 26. Ceterum 14 *Qui vel inexerit*, 20 supr. l. *vexigerit* pro *exserit.* *) 20 *susceptae*, sed corr. r) Fere omnes Br. Al. libri mss. et Sich. *cuiusquam* et mox nonn. *accusationis.* s) Sich. *vinaclo.* t) 19, 29 *abscriptus*, sed corr. in cod. 20. 50, 51 *adscriptus.* u) 4 *condicioni.* Til. — Lugd. *conditioni.* 19, 20 *poena et conditione iurgari.* 8 *iugare.* 14 *iugari.* 15, Sich. *iurgari.* 14 om. *poenae.* v) 19, 20 supr. lin. *quisquis* pro *si quis.* Multi codd. *si quis*; alii *servus — accusandus.* 15 *etiam si quis servos*, non bene. x) 19 et antiquitus 20 *ad servorum torm.* y) 10, 18 *adscriptionis*, multi codd. *scriptionis.* *) In Cod. Iust. h. c. ita legitur: *Si quis servos cred. acc., n. prius ad corporum tormenta veniatur, quam se vinculo subscriptionis adstrinxerit* et des. rell. z) Nonn. codd. *V*; in aliis om. *VI.* a) Ita multi codd., veluti 16, 19, 20, 31—33, 50, 51 et cj. Go. et Tillem. T. V. Notes, p. 80, n. XXII. Edd. et Cod. Iust. *Ian.* Vid. supr. not. *n.* 28, 40, Sich. in m. *Novemb.* b) Nonn. codd. Cod. Iust. *Patavii.* 21 *Battavi.* 28 *Pact.* 40 *Pacatiano.* 48 *Pataviano.* 8 om. *Pat. — et.* c) 10 *Merobaudo.* 18 *Merepaudo.* Multi codd. Sich. Cod. Iust. *II.*, nonn. *III.* d) In nonn. codd. om. *de.* e) Sich. *periculose.* *) Sich. mendose *ne prius.* f) Sich. Cui. 1 — Lugd. *si.* Paullo infra 20 *simili se.* g) Multi codd. *et si se servus alienus accusandus* et mox *scriptione*, more librariorum illius aetatis, quod cum in sqq. ll. saepe scriptum sit, a me postea non commemorabitur. 21 *poenam reo — futurum supplicia.* *) In

15. *Iidem AAA.*[i] *Cynegio*[k] *Pf. P.* Concessum[l] singuli universique cognoscant, non emendicatis[m] suffragiis decretorum[n], sed lite suis nominibus[o] instituta[p] illustris et[q] magnificae celsitudinis tuae adeundam[r] potestatem, quoniam[s] accusari unumquemque[t] per alterum non oportet*): videlicet ut iustitia et aequitate,[u] qua notus es, in iudice[v] punias[x], si innoxios verberavit[xx], in officio, si fortasse conticuit[y], quod caedi decuriones innoxios[z] non liceret. *Dat. prid.*[a] *Kal. Maii*[b] *Constantinopoli, Arcadio*[c] *A. I. et Bautone*[d] *Coss.* (385.)

Interpretatio. *In criminalibus caussis vel obiectionibus per mandatum nullus accuset; nec si per rescriptum*[dd] *principis hoc potuerit impetrare. Sed ipse, qui crimen intendit, praesens per se accuset, inscriptione praemissa. Iudices autem*[e] *puniendi sunt et damnandum*) officium, si fortasse tacuerint, si innocentem nisi praemissa inscriptione subdendum crediderint quaestioni.*

16. *Iidem AAA.*[f] *Tatiano Pf. P.*[g] Extra provinciae terminos accusatori non erit licentia progredi, quia oportet illic criminum iudicia fieri, ubi facinus dicitur admissum. *Dat. III. Kal. April. Honorio NB.*[h] *P. et Evodio Coss.* (386.)

17. *Iidem AAA.*[i]) *Tatiano Pf. P. Post alia:* Tunc convenit potentiores viros adesse iudiciis, cum eorum praesentiam criminalis per[i] inscriptionem caussa deposcat[k]. *Dat. XV. Kal. Mart. Mediolano, Valentiniano A. V.*[l] *et Neoterio*[m] *Coss.* (390.)

18. *Impp. Arcadius*[n] *et Honorius AA.*[o] Ne diversorum criminum rei[p] vel desidia iudicum vel quadam lenitatis[q] ambitione per provincias detenti, in carcere[r] crudelius differantur[s], moneantur omnes iudices, proda-

— c. 15. C. Th., codd. 1 (?) et 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 15. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 9. Ed. Th. cap. XIV. Cod. Iust. IX, 2, 14 mut. Bas. LX, 33, 27. Hincm. Opp. II, p. 546, 784. Regino, app: c. 25. Hygini P. ep. I, c. 8. Damasi ep. VII. Calixti I. ep. 1. et ep. II, c. 5. Fabiani ep. III. Lucii I. ep. un. c. 1. Stephani ep. II. Dionysii ep. II. Cf. Knust l. c. p. 43, 48, 50, 54, 56, 57, 59, 74 et Go. ad h. c., not. *e*. Decr. Grat. cau. 3, qu. 9, c. 8. Integra cum interpr. est in codd. 5—10, 12—21, 50, 51; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37, 45—47; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 33—35; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32, 36, 38—40, 42—44. Cui. Obs. I, 33. In h. c. des. fol. XXI. cod. 1. Vid. infra not. *b*. Eodem die data est c. 6 C. Th. de Iurisd. (II, 1). — c. 16 similis est c. 10 h. t. et ut Go. videtur ex illa repetita et transscripta. Ed. Th. cap. CIII. Vid. c. 10 h. tit., not. super. — c. 17. Cod. Iust. IX, 2, 15 add. nonn. Bas. LX, 33, 28. Summaria C. Th.: „*Similis tertiae decimae.*" — c. 18. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 18. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 10. Cons. cap. VIII. Coniungenda est cum c. 15 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42). Vid. inf. not. *o*. Vid. c. 6 C. Th. de Custodia reor. (IX, 3), not. sup. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 50, 51; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 48, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 33—35; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. Similis est c. 7 h. t.

Cui. 2, 2*. Go. excid. *servorum*. h) 20 *poenam capiti*. i) Go. Reinesius in notis, Be. em. *Val. Th. et Arcadius*, recte. Vid. c. 14 h. t., not. *n*. Et certe Cod. Iust. habet *Iidem AA. et Arcadius A.* k) Ita 4; alii codd. *Cinedio, Cynedio, Cinegio, Quinegio, Cirinegio*. l) 19 *Concessu*. 20 *Consensum est*. In Cod. Iust. h. c. ita se habet: *Singuli universique iudices* (impr. Go.) *cognoscant, in publicis criminibus non oportere emendicatis uti suffragiis decretorum, aut relationibus a publicis personis destinandis credere: sed rei veritatem inquirere* et des. sqq. m) 9, 50, 51 *evindicatis*. 17 *non enim dictio*. n) Hotoman. Obs. II, 23 cj. *decurionum*, impr. Go. o) 19, 20 *litis suis omnibus*. p) 6—8, 10, 12, 14, 16—20 *restituta*. q) Sich. *illustrissimae ac*. 19 *in libris et magnificum*. r) 16, 18 *ad eundem*. s) 8 *quod*. 10, 18 *quod non*. t) 20 *accusare*. Ri*. *unumque*, ex quo explicatur P. ann. ad h. l. *) 21, Sich. *non poterit*. u) Fol. 5[a] cod. 4. 19, 20 *iustitiam et aequitatem*; praeterea 19 om. *ut*. 12, 21 *natus*. 20 *notus es iudice*, sed pon. *in* supra *iudice*, antiquitus autem scr. erat *natus est*. v) 4, 5—8, 16, 18, Til. *iudices*. Non recte ann. Ri. ex 6 *iudiciis*. 9, 20 supr. lin. *indice*. x) 20 *punias* (et om. *si*, ut in cod. 19) *innoxius*, sed antiq. *teneas*. xx) Multi codd. Sich. *verberabit*. 19, 20 *in officiis*. 50 *v. officii si*. y) Sich. *verb. in officio, sic f. constituet*. 21 *inofficiosi f. constituit*. z) 15 *inn. decuriones*. 20 *in innoxias*. Multi codd. *cedi — innoxius*. Etiam 4, Til. *cedi*. a) Multi codd. *II*. 14 *V*. b) 1 *Mart.*, alii *Mad.* cum virgula aut ut 20 *maid*. Peyronus ad v. *Mart.* annotat: „Hinc ad finem usque folii literae sunt adeo evanidae, ut legi nequeant." c) Codd. pler. *Archadio*, in nonn. om. *A. I.* aut alterutrum sigl. et in cod. 8 *Const. Arc.* et *I. et*. d) Nonn. codd. *Bautono*. 42 *Beutone*. dd) 20, 21, alii codd. Sich. Cui. 1 — Lugd. *scriptum*. e) Ita paene omnes codd. et Sich. in m. Edd. *vero*. *) 20 supra lin. *ab hominando* et mox idem *quaestionibus*. 21 *tacuerit — crediderit*. f) Vid. c. 14 h. t., not. *n*. g) 4, Til. — Lugd. om. *Pf. P.* h) Aur. Lugd. *nobilissio*. Go. in comm. et in Chron. h. c. vel Cynegio tribuendam vel ad alium annum referendam esse dicit. *) Vid. supra c. 14 h. t., not. *n*. Ceterum Cui. 2 — Go. *Idem AA.* i) Aur. Lugd. om. *per*. Cod. Iust. *praes. in criminibus publicis per*. k) Ita etiam Cod. Iust. Probabiliter Go. em. *deposcit* vel *deposcet*. In Cod. Iust. add. *licet in pecuniariis caussis per procuratores litem sustineant*. l) Ri. Be. ex Go. Chronol. recte em. *IV*. Sed cum error insit etiam in Cod. Iust., eum iam in C. Th. fuisse necesse est. m) Til. — Ri*. *Neother*. Cod. Iust. *Neotherio*. n) Plerique codd. *Archad.* et hic et in subscr. o) 15 *Impp. Arcadius Honorius eidem*. In Cui. 2 — Be. add. *Maximo Pf. P.* Delevi haec vv., quae des. non solum in omnibus codd. et in edd. Sich. — Lugd., verum etiam in Cons. Praeterea de Maximo his conss. praefecto praet. nihil constat, quas ob caussas haec vv. spuria et de cj. Cuiacii addita esse puto. Ri. Tillem. l. c. T. V. p. 60, n. XI. Be. rep. volunt *Caesario Pf. P.*, recte. Is enim nominatur in c. 15 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42), quae eodem die data et cum hac c. coniungenda est. Ceterum Tillem. l. c. h. c. transfert in ann. 402. p) 21 om. *rei*. 20 *N. d. cr. questio rei*. q) 19 *vel quacunq. lenit. amb.* 20 *vel quacumque len.* Cons. *levitatis*. r) 6—8, 10, 13, 18, 21, Cons. *carcerem*.

ctos e custodiis reos disceptationi[t] debitae[u] subdere et, quod leges iusserint, definire. *Dat. III.*[v] *Non. Aug. Constantinopoli, Arcadio IV.*[x] *et Honorio III.*[y] *AA. Coss.*[z] (396.)

Interpretatio. *Rei non multo tempore in carcere vel in custodia*[a] *teneantur, sed celeriter aut innocentes absolvantur, aut si convicti fuerint criminosi, sententia puniantur*[b].

19.*) *Impp. Honorius et Theodosius AA.*[bb] *Consulibus, Praetoribus*[c], *Tribunis plebis, Senatui suo*[d] *salutem dicunt.* Accusationis ordinem iam dudum legibus institutum[e] servari iubemus, ut, quicunque in discrimen[f] capitis arcessitur[g], non statim reus, qui accusari potuit, aestimetur[h], ne subiectam innocentiam[i] faciamus[k]. Sed quisquis[l] ille est, qui crimen intendit, in iudicium veniat, nomen rei[m] indicet et[n] vinculum inscriptionis arripiat[o], custodiae[p] similitudinem, habita tamen[q] dignitatis aestimatione, patiatur[r], nec impunitam fore noverit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictam poscat similitudo[s] supplicii. §. 1. Nemo sibi tamen[t] obiectu cuiuslibet criminis[u] blandiatur de se in quaestione confessus*), veniam propter flagitia sperans adiuncti[v], vel communione criminis consortium personae superioris optans, aut[x] inimici supplicio in ipsa supremorum suorum sorte sociandus[y], aut eripi se[z] posse confidens[a] studio aut privilegio nominati, cum veteris iuris auctoritas de se confessos[b] ne interrogari*) quidem de aliorum conscientia sinat. Nemo[c] igitur de proprio crimine confitentem super conscientia scrutetur aliena[d]; nemo credat supplicia fugienti[e]; commonitoriis secreto mandatis

— c. 19. C. Th., cod. 4, Til. Cai. 1. Aur. Lugd. Col. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 19. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 11. Ed. Th. cap. XIII. L. R. B. tit. VII. Cod. Iust. IX, 2, 17, IX, 46, 10. Bas. LX, 33, 40 et LX, 1, 37. Cf. c. 8 h. t., not. sup. Capit. (Ben. Lev.) VII, 436. Capit. Angilram. cap. VII. Eutychiani P. ep. II. Iulii P. ep. II, cap. 18. Decr. Grat. cau. 2, qu. 8, c. 3. De interpr. cf. Damasi P. ep. IV. s. rescr. ad Stephanum. Regino, app. c. 26. Coll. can. Ans. III, 56. Coll. can. Anon. saec. XI. Ivo, Decr. V, 286, XVI, 247. Ivo, Pannorm. IV, f. 95. Ivo, ep. 196. Coniungenda est cum c. 11 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6), c. 12 C. Th. de Iurisd. (II, 1), c. 2 C. Th. de Libert. (IV, 10), c. 4 C. Th. Ne praeter crim. mai. (IX, 6). Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 48, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 37; subscr. et interpr. in cod. 15; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. Vid. c. 4 C. Th. de Custodia reor. (IX, 3), not. sup.

20 *degentes in c.*, sed em. s) 12, 15, 50, 51 *deferantur.* t) 7, 8, 10, 12, 14, 16, 17, Cons. *discussioni.* 18 *discutioni.* 13 *discussione.* u) Go. ann. *debite.* Cons. *deb. subiicere.* v) 8, 13, 19, 28, 32, 36, 40, 50, 51, Sich. in m. *IIII.* 10, 18 *prid.* x) Cons. *III.* In nonn. codd. om. *IV.* et in cod. 8 *Arc. — AA.* y) 15 *āā IV.* 28, 32 *II.* 38 *IIII.* 40 *NN. AA.* 20 om. *III.* et Cons. *III. AA.* z) Aur. Lugd. *Cons.* a) Complures codd. *in carcerem v. custodiam.* 20, 21 om. *in.* b) 21 om. *puniantur.* *) Fol. 5[b] cod. 4. bb) In cod. 8 om. *AA. — Tribunis.* In 15 deest *Praetoribus*, in aliis *plebis* aut *Senatui* aut *sal. dic.* c) In c. 17 Cod. Iust. cit. add. *et.* d) Addidi *suo* auct. Ri. et codd. 10, 18, 50, 51. Vid. praeterea supra I, 6, 11, II, 1, c. ult. et IV, 10, 2. Zirardin. l. c. p. 374. 4 add. *sui*, sed a man. rec. rubro colore appon. *s* (*suis*, quod est in edd. Til. — Lugd., ubi *Senatui, suis, sal.*). e) 6—8, 10, 14, 17, 18 *statutum.* 19 *statum.* Vid. c. 8 h. t., not. sup. f) 6—10, 12, 13, 14, 16, 18, 20, 50, 51 *discrimine.* 17 *discrimina.* g) 7, 8 *accessitur.* 20 *arcersitur.* 6 sec. Ri. *accersitur*, ut 50, 51, Cod. Iust. h) 15 *et. qui acc. pot. reus est.* Alii codd. *extimetur, aestimatur*, sed 16, Cod. Iust. *existimetur.* Multi codd. *nec.* i) 20 *subiectum innocentiae.* 50, 51 *sublectam.* Go. reprehendit cj. *suspectam*, recte. k) Sich. in m. Cod. Iust. *feriamus*, impr. Go. Idem v. a rec. man. chartae interiectae in cod. 4 adscriptum est sine dubio ex Cod. Iust. l) Vid. L. R. B. l. c. Hinc incipit c. 10 Cod. Iust. cit.: *Quisquis crimen intendit, non impunitam — supplicii* et resecta sunt omnia, quae seqq. 12, 19 *Sed si quis ille.* 13 *sed quisquam ille.* 20 *Sed q. hic ille.* 50, 51 *sed quisvisille.* m) 12 *ei.* 19, 20 *rei vendicetur.* n) Ita 4, 6—8, 10, 12—14, 16, 18, 20, Til. Cai. 1 — Lugd., ubi vero male positum est comma post *indicet.* Rell. om. *et.* o) Ita 6—10, 13—15, 18—21, Sich. Cod. Iust. Decr. Grat. et in charta interi. cod. 4 a rec. man. ex Cod. Iust.; rell. *accipiat*, prob. Go. 12 *inscriptione surripiat.* p) 50, 51 *custodias*, alii *similitudine.* In m. cod. 51 ad v. *custodias* annotatur: *In r̄g et Intˀ custodiams | IN dy custodiae.* q) 21 *habitam dignit.* Sich. om. *tamen.* r) 12 *patratur.* Nonn. codd. *aestimationem.* s) 19 *parcat.* 20 *parcat* (sed em.) *similitudinem.* 13 om. *similitudo.* t) 15, Cod. Iust. *N. tamen sibi blandiatur o. c. cr.* u) 19, 20 *obiectum c. crimen.* *) 20 supr. lin. *confusus.* v) Omnes Br. Al. codd. *adiungi*, sed 19, 20 *adiungi se.* Cod. Iust. *v. op. pr. fl. adi. vel pro comm.* x) Nonn. codd. *communioni* (quod ferri potest, modo id coniungatur cum v. *optans*), *consortio, opt. ut, inimicis supplicium.* 15 *superioris pers.* 14 om. *aut.* y) 9, 15 *inimicos — sociandos.* Sich. Cod. Iust. *satiandus*, non impr. Go. in comm. p. 27. z) 19, 20 *eripuisse.* In 20 deest *se*, sed est spatium. In cod. 21 exc. *eripi se*, relicto tamen spatio. a) Cod. Iust. add. *aut.* Nonn. codd. *studium.* 6, 7 *veteri.* b) 19 *de re confessione.* 20 *confessus*, corr. *confusione.* 9 om. *se.* *) Fol. 6[a] cod. 4 inc. cum lit. *rogari.* c) 8 *Nec.* 16 *Ne.* d) 8, 10, 12, 14, 16—18 *conscientiam scr. alienam.* 19, 20 *al. n̄ credat*, sed in 20 ante *aliena* add. *via.* Seqq. des. in c. 17 Cod. Iust. cit. e) Ita 4 et 51, optima sententia. In cod. 4 totus locus ita legitur: *supplicia | fugienti commoneri secreta m. f. p. abnegemus etc.* In m. cod. 51 haec annotata sunt: *In r̄g et inī. supplicia fugienti commonitoriis secreto mandatis fidē penitˀ abnegemus etc.* Clarum est, haec non ex exemplo aliquo veri Codicis Theodosiani transscriptam esse. Accedit quod v. *supplicium* etiam in cod. 15, qui saepe cum vero C. Th. facit, est, ubi sic: *credat in supplicio confitenti comm. secreto mandatis etc.* Praeterea in sqq. corr. *secreto*; nam ita habent 15 et 51 et quod in cod. 4 scriptum est *secreta*, sine dubio errore calami factum est pro *secreto*, ut *commoneri.* Fortasse etiam recipiendum est v. *abnegemus*, quia v. *etc.* docet, orationem non perductam esse ad finem. Sed hac forma, qua nobis haec lex a C. Th. conditoribus data est, praeferendum est *abnegamus.* In cod. 4 haec omnia convenienter cum Sichardi editione a rec. manu correcta sunt: *sponte fingenti commonitorii* (Sich. *Commonitoriis*) *se-*

fidem penitus abnegamus etc. *Dat. VIII.* *) *Id. Aug. Ravennae, Asclepiodoto et Mariniano*[f] *Coss.*[g] (423.)

INTERPRETATIO. *Ante inscriptionem nemo efficitur*[h] *criminosus: nam inscriptione per ordinem facta, tunc a iudice*[i] *suscipiendus est reus, et custodiae cum accusatore tradendus*[k] *est, ea tamen ratione, ut tam accusati quam accusatoris dignitas aestimetur, et unumquemque ante discussionem ita iudex faciat custodiri, ut eorum natales*[l] *aut dignitas*[m] *patiuntur*[n]. *Sane his, qui crimina sua in quaestione confessi sunt, de aliis si dicere voluerint, a iudice non credatur*[o], *quia iure et legibus constitutum est, ut*[p] *spontanea professione*[q] *reus reum non faciat, neque illi de altero credatur, qui se criminosum esse confessus est.*

TIT. II. DE EXHIBENDIS VEL TRANSMITTENDIS REIS.[r]

1. *Imp.* *) *Iulianus A. Sallustio Pf. P.* Ius senatorum et auctoritatem eius ordinis, in quo nos quoque ipsos esse[s] numeramus, necesse est ab omni iniuria defendere[t]. Si quis ergo senator socius criminis insimulatus fuerit, ante caussae cognitionem omni terrore calumniae, omni suspicionis molestia careat; vacuus sit prorsus et liber, antequam re convicta crimen agnoscat, et exuat dignitatem. *Dat. Non. Febr. Constantinopoli, Mamertino et Nevitta*[u] *Coss.*[v] (362.)

2. *Impp. Valentinianus et Valens AA. Valentino*[x] *Consulari Piceni.* Quisquis fuerit, quem *) crimen pulsat, quem negotium tangit, comprehensum eum iudex sub custodia constituat, atque ita vel caussae meritum vel personae qualitatem ad nos referat vel, si longius fuerimus, ad illustres viros praefectos praetorio, sive ad magistros militum, si militaris fuerit persona, ne sub specie vel verae vel ementitae dignitatis facinora diluantur. Dabimus enim formam, quam unusquisque iudex sequatur in eo, qui reus fuerit inventus. Interim ille, qui in suspicionem venerit negotii criminalis, cuiuscunque honoris esse dicatur, comprehensus ex officio non recedat[y]. *Dat. XI.*[z] *Kal. Febr. Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

3. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Eutropio Pf. P.* Nullus in carcerem prius, quam convincatur, omnino vinciatur *); ex longinquo si quis est acciendus, non prius assimulanti[a] accommodetur assensus, quam solenni lege se vinxerit, et in poenam reciproci stilo trepidante recaverit. Eique, qui deducendus erit[b], ad disponendas res suas componendosque *) moestos penates spatium coram loci iudice aut etiam magistratibus dierum XXX[c] tribuatur, nulla remanente apud eum, qui ad exhibendum missus est, copia nundinandi. Qui posteaquam ad iudicem venerit, adhibita advocatione ius *) debebit explorare[d] quaesitum, ac tam diu pari cum accusatore fortuna retineri, donec repererit[e] cognitio celebrata discrimen. *Dat. III. Kal. Ian. Constantinopoli, Gratiano V. et Theodosio AA. Coss.* (380.)

4. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius*

Tit. II. Cod. Iust. IX, 3. — c. 1. Cod. Iust. XII, 1, 8 princ. rec. Bas. VI, 1, 25. — c. 2. Cod. Iust. IX, 3, 1 mut. Bas. LX, 35, 15. — c. 3. Cod. Iust. IX, 3, 2. Bas. LX, 35, 16. Coniungenda est cum c. 6 C. Th. de Cust. reor. (IX, 3). Meminit eius c. ult. h. t. Vid. c. 8 antec. tit., not. sup. et c. 6 h. t., not. sup. — c. 4. Cod. Iust. IX, 3, 3. Bas. LX, 35, 17.

cretisque m. f. p. abnegamus etcetera. Til. ed. *sponte fingenti: commonito, secretisque secreta mandatis f. p abnegamus etc.* et ita habent etiam Cui. 1 — Lugd.; Be. Al. codd. Sich. Cui. 2 — Be. *sponte fingenti: commonitoriis, secretisque mandatis f. p. abnegamus etc.*; sed tamen 19 habet *sp. fingentes secretis* (om. *que mandatis*) *fidem puniturñ negamus* et 20 (sup. v. *fingenti*) *figmentis* et *puniturñ* (supr. *penitus*); praeterea ibi corr. est *commoniturís* pro *cummunitoris*, quod antea legebatur. In cod. 6 dee. *secretisque — abnegamus*. Sich. et Cod. Iust. om. *etc.* *) 20 *VI* et 21 om. *Rav.* f) 28, 40, Sich. in m. *Materniano*. Multi codd. et Cui. 2, 2[a] *Mariano*. De rell. librariorum mendis vid. constitutiones, quas cum hac coniungendas esse dixi. g) Aur. Lugd. *Cons.* Go. 323, err. typ. h) Nonn. codd. *efficiatur*. Mox multi codd. *scriptione* s. *scriptionem*. i) 19, 20 *iudicibus*. 21 *adiudices*. Aur. Lugd. *suspiciendus est*, mendose. k) 8 *credendus*. Mox multi codd. *extimetur* s. *existimetur*. l) 20, 21, 40, 43, alii, Sich. *natalis*. m) Nonn. codd. *dignitates*. n) Sich. d. *audiatur*, in m. *patiatur*. o) 6, 7, 9, 12, 21, 42—44, alii *credantur*. p) 20 *et iure legibus c. e. q̃d. ex sp.* Sich. Cui. 1 — Lugd. *ut si sp.* q) Sich. *confessione*, in m. *professione*.

r) Cod. Iust. *De e. et tr. r.* *) Cui. 2, 2[a] *Impp.* s) V. *esse*, quod Go. superfluum esse putat, nisi pro *gratulamur, laetamur, gaudemus* accipiatur, om. in Cod. Iust. t) Sqq. dee. in Cod. Iust. u) Ri. Ri[*]. *Nevita*. v) Ap. Go. deest annus. x) In c. 17 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1) appellatur *Valentinianus*, sed vid. Go. in Prosopogr. *) Fol. 6[b] cod. 4. y) In Cod. Iust. h. c. ita legitur: *Si miles in provincia repertus crimen publicum commiserit, eum rector provinciae sub custodia constituat: atque ita, vel caussae meritum, vel etiam personae qualitatem ad magistrum militum referat.* z) Cod. Iust. *XII.* *) Ita etiam Cod. Iust.; sed Graeci *iniiciatur* legisse videntur, cum v. ἐμβάλλεσθαι utantur. Aut *iniiciatur* scrib. puto (vid. c. 5 h. t.) aut *in carcere vinciatur*. Nam *in carcerem vinciri* quis dici possit, valde dubito. Cui. 1 err. *longiquo*. Go. *e long.* a) 4 *ac simulanti*, sed rubr. col. em. *adsimulanti*. Cod. Iust. *insimulanti, id est accusatori.* b) Cod. Iust. *Ei vero, qui reducendus*, impr. Go. *) Fol. 7[a] cod. 4. c) Cod. Iust. *mag. sufficientium dierum non minus tamen XXX.* *) Go. in not. cj. *eius*. Vid. not. sq. d) Ita etiam Cod. Iust. Go. in not. pro *explorare* rep. vult *explicare, explanare*. Sed in comm. cj. *advocationEius DI. debebit explanare quaesitum*, (non *Eius DEbebit*, quod Ri. in comm. dicit) id e. *advocatione eiusdem* (iudicis scil.) *debebit explanare quaes.*, ita ut sit *explanare quaesitum iudicis* pro ad iudicis quaesita respondere, eius religionem instruere. *Explorare* recte se habet pro: reus debebit adhibita advocatione inquirere, quo iure accusatus sit. e) Ita 4, Til. — Lugd. Be. Cod. Iust. prob. Go., sed Cui. 2 — Ri[*]. *repperit*, err. typ., quare Go. cj. (*reppERit* i. e.

AAA. Drepanio Proconsuli Africae. Neminem[f] iudicio exhibendum esse praecipimus, nisi de cuius exhibitione iudex pronuntiaverit. *Dat. prid. Non.*[g] *Febr. Mediolano, Valentiniano A. IV.*[h] *et Neoterio*[i] *Coss.* (390.)

5. *Impp. Honorius et Theodosius AA.*[k] *Caeciliano Pf. P.* Defensores civitatum, curatores, magistratus et ordines[l] oblatos sibi reos in carcerem non mittant[m], sed in*) ipso latrocinio vel congressu violentiae aut perpetrato homicidio, stupro vel raptu vel adulterio deprehensos, et actis municipalibus[n] sibi traditos, expresso*) crimine prosecutionibus arguentium[o], cum his, a quibus fuerint accusati, mox sub idonea prosecutione[p] ad iudicium dirigant etc. *Dat. XII.*[q] *Kal. Febr. Ravennae, Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.**) (409.)

6. *Impp. Honorius et Theodosius AA.*[r] *Caeciliano Pf. P.* Si quos praecepto iudicum, praemisso inscriptionis vinculo, reos factos adminiculum*) curiae propriae[s] dirigere iussum fuerit, municipalibus actis interrogentur, an velint iuxta praeceptum[ss] triumphalis patris nostri XXX diebus sibi concessis sub moderata et diligenti custodia propter ordinationem domus propriae parandosque sibi sumptus in civitate residere. Quod si fieri voluerint, hoc genus beneficii cupientibus non negetur: si vero dirigi velint, mox reos cum suis accusatoribus mittant, nec ad arbitrium adversariorum in civitatibus retineri patiantur etc. *Dat. XII. Kal. Febr. Ravennae, Honorio VIII. et Theodosio III.*[t] *AA. Coss.* (409.)

TIT. III. DE CUSTODIA REORUM *).

1. *Imp. Constantinus A. ad Florentium Rationalem.* In quacunque causa reo exhibito, sive accusator existat, sive eum publicae**) sollicitudinis cura produxerit[u], statim debet quaestio fieri, ut noxius puniatur, innocens absolvatur. Quod si accusator aberit ad tempus, aut sociorum praesentia necessaria videatur, id quidem debet quam celerrime procurari. Interea viro exhibito non ferreas[v] manicas et inhaerentes ossibus mitti*) oportet, sed prolixiores catenas[x], ut et cruciatio desit, et permaneat fida[y] custodia. Nec vero sedis intimae tenebras pati debebit inclusus, sed usurpata luce vegetari[z], et, ubi nox geminaverit custodiam, vestibulis carcerum et salubribus locis recipi, ac revertente iterum die, ad primum solis ortum, illico ad publicum lumen educi, ne poenis carceris perimatur; quod innocentibus miserum, noxiis non satis severum esse cognoscitur[a]. §. 1. Illud etiam observabitur, ut neque his, qui stratorum funguntur officio, neque ministris eorum liceat*) crudelitatem suam accusatoribus vendere, et innocentes intra carcerum septa leto dare, aut subtractos audientiae longa tabe consumere. Non enim existimationis tantum, sed etiam periculi metus iudici[b] imminebit, si aliquem ultra debitum tempus[c] inedia aut quocunque modo aliquis stratorum exhauserit, et non statim eum, penes quem officium[d] custodiae est, atque eius ministros capitali poenae[e] subiecerit. *Dat. prid.*

— c. 5. Cod. Iust. I, 55, 4. Coniungenda est cum c. 6 h. t., c. ult. C. Th. de Cust. reor. (IX, 3), c. ult. C. Th. de Malef. (IX, 16), c. un. C. Th. Ne pastor. dent. (IX, 31), c. 2 C. Th. Ut intra ann. (IX, 36), c. ult. C. Th. de Abolit. (IX, 37), c. 8 C. Th. de Superexact. (XI, 8), c. ult. C. Th. de Fide test. (XI, 39), c. 8 Cod. Iust. de Defens. civ. (I, 55), quae sunt fragmenta magnae Honorii legis de reis comprehendendis, persequendis, custodiendis, interrogandis, humaniter tractandis, de urgenda criminum notione, de testibus exhibendis et similibus, quae ad causas criminales pertinent. — c. 6. Vid. c. 5 h. t., not. sup. Huius c. meminit B. Augustinus in epist. 228 — 231. Concordat cum ea c. 3 h. t.

Tit. III. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. III.* Br. Al. eiusque codd. 5 — 10, 12 — 21, 24 — 40, 42 — 49, Sich. L. R. U. Aeg. *Tit. II.* Cod. Iust. IX, 4. — c. 1. Cod. Iust. IX, 4, 1. Bas. LX, 35, 18. Ed. Th. cap. VIII.

repperit) non opus esse, iam Ri. recte dixit. f) In Cod. Iust. add. *in.* g) Cod. Iust. *Dat. PP. Non.* h) Cod. Iust. *III.* i) 4, Til. — Ri*. Cod. Iust. *Neotherio.* k) Russ. Cont. 62. Beck. Herrm. in Cod. Iust. recep. et inscriptionem et subscriptionem Codicis Th., sed ed. Nbg. *Val. Theod. et Arcad.*; ap. Hal. Cont. 66 et rell. h. c. ita inscrib.: *Arcadius, Honorius et Theodosius*; subscriptio autem haec est: *Dat. prid. Kal. Ianuar. Mediol. Stilichone II. et Anthemio Conss.* (405.) Sed recte Ri. praefert nostram inscr. et subscr., cum propter leges cum h. c. coniungendas, tum propter v. *Mediol.*, in qua urbe anno 405 Honorius non fuit, sed Ravennae. Adde Caecilianum in legibus anni 405 non commemorari. In nonn. edd. Cod. Iust. est *Caecilio* pro *Caeciliano.* l) In Cod. Iust. om. *curatores — ordines.* m) In Cod. Iust. exc. *in c. n. mittant, sed.* *) Ri*. om. *in.* n) Cod. Iust. *actis publicis sibi.* *) Fol. 7[b] cod. 4. o) In Cod. Iust. om. *pros. arg.* p) Cod. Iust. *persecutione* et om. paullo post *etc.* q) c. ult. C. Th. de Cust. reor., c. ult. C. Th. de Maleficis, c. ult. C. Th. de Abolit. citt. *VIII.*, sed ibi a me corr. est *XII.* *) Annus deest ap. Go. r) Scrib. *Iidem AA.* *) Monet Go., ne quis corr. *ad iudicium.* s) Ita Be. de cj. Go.; nam in cod. 4 et in rell. edd. est *proprie.* ss) Vid. c. 3 h. t. t) Ita Be. de cj. Go. ex c. 5 h. t.; 4 et Til. — Ri*. om. *III.*

*) Fol. 8[a] cod. 4. **) 4 *publice.* u) Restituimus ex Cod. Iust. *produxerit*, levi medela, cum vulgata scriptura *perduxerit* ex cod. 4 recepta aptam sententiam non habeat. Crebra est siglorum *p* et *p* in codd. confusio. v) Cod. Iust. *Int. vero reum exhibitum non per ferr.*, impr. Go. et Reinesio. Hic vult *reo* pro *viro*, ex Cod. Iust. *) Reinesius putat scriptum fuisse in C. Th. *inici*, i. e. *iniici.* x) Cod. Iust. add. *si criminis qualitas etiam catenarum acerbitatem postulaverit.* y) Cod. Iust. *sub fida*, quod sec. Go. minime opus est. z) 4 *evegetari*, sed em. *vegetari.* In Cod. Iust. add. *ac sublevari.* Ibidem mox *in vest.* a) Cod. Iust. *dignoscitur.* *) Fol. 8[b] cod. 4. In ima pagina est signum quatern. *B.* b) 4, Til. — Ri*. *iudicii*, sed Be. iub. Go. ex Cod. Iust. recte rest. *iudici.* c) Aur. Lugd. *tempui* et mox *ane*, err. typ. d) 4, Til. — Ri*. *officii*, sed recte Be. auct. Go. ex Cod. Iust. rest. *officium.* Alia Go. cj. *penes quem officii* (i. e. officialium seu ex officio) *custodia est* minus probabilis est. Etiam Reinesius em. *officium.* e) Ita Be. ex

Kal. Iul. Serdicae, Constantino A. VI. et Constantio[f] *C. Coss.* (320.)

2. *Idem A.*[g] *ad Euagrium Pf. P.*[h] Si quis in ea culpa vel crimine fuerit deprehensus, quod dignum claustris[i] carceris et custodiae squalore videtur, auditus apud acta, cum de admisso[ii] constiterit poenam carceris sustineat, atque ita postmodum eductus apud acta*) audiatur. Ita enim quasi sub publico testimonio commemoratio admissi criminis fiet, ut iudicibus immodice[k] saevientibus freni quaedam[l] attemperies[m] adhibita videatur. *Dat. III. Non. Febr. Heracleae*[n], *Constantino A.**) *VII. et Constantio C.*[o] *Coss.* (326.)

3. *Imp. Constantius A.*[p] *Acyndino*[q] *Pf. P.* Quoniam unum carceris conclave[r] permixtos[s] secum[t] criminosos[u] includit, hac lege sancimus, ut, etiamsi poenae qualitas[v] permixtione iungenda est, sexum tamen disparem[x] diversa claustrorum habere[y] tutamina iubeatur[z]. *Dat. Non. April.*[a] *Acyndino*[b] *et Proculo Coss.* (340.)

Interpretatio. *Viri et*[c] *mulieres, etiamsi criminis aequalitate iungantur, non tamen in unius carceris custodia teneantur.*

4. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Valerianum Vicarium Hispaniarum. Post alia:* Nullus ante carceris custodiae mancipetur, quam ab eo, qui in accusationem eius erupit, in codice publico solennia inscriptionis impleta sint. *Praelata literis V. C. Vicarii*[d] *VI.*[e] *Id. Sept. Veronae*[f], *Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

5. *Imppp. Valentinianus, Valens*[g] *et Gratianus AAA. ad Probum Pf. P.*[h] Ad commentariensem receptarum[i] personarum custodia observatioque[k] pertineat[l], nec patet[m] hominem abiectum atque vilem[n] obiiciendum esse iudiciis[o], si reus conditione aliqua fuerit elapsus. Nam ipsum volumus eius[p] poena consumi, cui obnoxius*) docebitur fuisse, qui fugerit. Si vero commentariensis necessitate aliqua procul ab officio egerit, adiutorem eius pari iubemus[pp] invigilare cura, et eadem statuimus legis

— c. 2. Cod. Iust. IX, 4, 2. Bas. LX, 35, 19. Eodem die data est c. 1 C. Th. ad L. Iul. de Adult. (IX, 7). Go. h. c. videtur fugitiva esse. Ap. Go. h. c. praefigitur num. *VI.*, err. typ. — c. 3. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 3. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 1. Cod. Iust. IX, 4, 3. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 45—47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. — c. 4 coniungenda est cum c. 10 C. Th. de Off. rect. prov. (I, 16). Vid. c. 8 C. Th. de Accus. (IX, 1), not. sup. Summaria C. Th.: „*Similis XVIIII. tituli primi.*" — c. 5. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lu... Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 5. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 2. Cod. Iust. IX, 4, 4. Bas. LX, 35, 20. Ed. Th. cap. CXIV. L. Visig. VII, 4, 3. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 13, 14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37, 46—48; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola subscr. in cod. 12, sed vide c. 7 h. t., not. *e*; sola interpr. om. in cod. 15.

Cod. Iust.; 4, Til. — Ri*. *poena.* f) Be. in not. recte rep. *Constantino.* Vid. Reland. l. c. p. 306. Perperam Ri*. om. *A. VI. et Constantio.* g) Cod. Iust. *Id. A. et C.*, impr. Ri. h) Addidi sigl. dignitatis auct. Go. et Be. ex Cod. Iust. *Pf. P.* om. in cod. 4 et ap. Til. — Be.; Go. in not. cj. *PPP.*, id est *Propraefectis praetorio*, in Chron. *Pf. U.*; priorem tamen cj. ipse reiicit. i) 4 *clautris*, sed em. Cod. Iust. *quo dignus* — *videatur.* ii) Aur. Lugd. *amisso.* *) Cui. 1 — Lugd. *eductus apud acta, audiatur.* k) 4 *immodicae*, sed em. rubro col. l) 4 *quidam*, em. *quaedam* rubro col. m) Til. — Lugd. *ad temperies.* Cod. Iust. *temperies. Temperies* mavult Ri., cui *adtemperies* factum esse videtur librariorum incuria, quos deceperit vox sequens. Nullo praeter hunc loco h. v. inveniri, apparet ex Dirksenio. n) Cod. Iust. *Heracliae.* *) Fol. 9[a] cod. 4. o) Cod. Iust. *et Constantio Caes. II. Coss.*, recte impr. Ri., quem vid., not. *k.* p) Plerique codd. *Imp. Constansinus A.* Be. vult *Impp. Constantius et Constans AA.* q) Permulti codd. *Acindino*; alii *Achyndino*, *Accendino*, *Acendino*, *Decentino*, *Hacdino*, *orano*, *Acimino*. 27 *ad cynegio.* 32 *Archadio.* 15, 44 ferunt inscr. c. 1 h. t., quae non habetur in Br. Al., sed in vero C. Th. In paucis om. v. *Ac.*, pro quo in cod. 21 spatium relictum est. Cod. Iust. *Id. A.* (i. e. *Constantinus*) *Acyndino*, male. r) 10, 18 *Qui non unum carceri c.* 9 *cum claves.* 20 *Qm̄ uno c. c.* s) Nonn. codd. *permixtus.* 20 *permixtas.* 21 *commixtus.* Sich. *commixtos.* t) 19, 20 *sed cum.* Go. reprehendit eos, qui tentant *sexus*, et potius *secuum* rescribi vult, etsi nihil mutandum esse dicit. Vid. Go. et Ri. not. *d* h. c. u) Nonn. codd. *criminosus.* 9 *inclusus.* 19 *includitur.* v) 20 *poenae aequalitas.* 21 *poena aequalitas.* 9 *permissione.* x) 6, 7, 10, 14, 17, 18 *saxu* (aut *sexum*) *t. dispari.* Cod. Iust. *sexu t. dispares.* y) 8 *haberent.* 10, 18 *haberet ut agmina t.* 20 *haberet.* z) 15 *videantur.* 16, Sich. Cod. Iust. *iubeantur.* a) 15 *Dat. IX kl. Apr.* b) Vid. supra not. *q.* c) Multi codd. *ac* et paullo infra *iunguntur.* 20 *V. ac m. etiamsi sacri cr. sua aeq. i. n. t. in uni* (supr. lin. *uno*) *c. c. t.* d) Vv. *literis V. C. Vicarii* des. in c. 10 cit. Be. ante *VI.* add. vult *Dat.* Vid. not. *f.* e) Vid. c. 10 cit., not. *q.* f) Go. inquirit, utrum hic Verona Italiae an Hispaniae nominetur, cum non hoc sed superiore anno Valentinianus in Italia fuerit, quam ob caussam non solum *VI. Id. Oct.* cj. Go., sed etiam annum legis omisisse videtur, quid quod de *Vettonibus* in Hispania cogitavit. Contra Ri. recte contendit, his cj. non opus esse. Est enim haec lex alio loco data, alio, id est Veronae a Vicario praelata, i. e. publicata. Corruit igitur Be. cj. Vid. not. *d.* g) 23 om. *Valens.* In aliis om. *AAA. ad* aut *et.* h) 6—8, 10, 14, 16, 17, 19, 20, Sich. in m. et alii ap. Go. siglum praef. urb. habent, impr. Ri. 21 *Pr. P. Ad commentariensem* et incipit contextus in v. *Receptarum.* Similiter 10, 18. Ceterum 15 *commentarienses.* i) 19 *recepta.* k) 6—8, 10, 12, 14, 17, 18 *observationeque* aut *observatio neque.* 19 *observationēque.* l) 21, Sich. *pertinet.* m) 9 *potest.* 15 *sciantque se obiiciendos esse iudiciis.* n) 14 *virilem.* 21 *ubiectum vilemque.* o) 19, 20 *iudici si rebus cond.* Etiam Cod. Iust. *iudici, si* (minus prob. Go.) *reus modo aliquo fuerit elapsus.* p) Sich. *eiusmodi.* Cod. Iust. *huiusmodi.* Nonn. codd. *poenae.* *) Fol. 9[b] cod. 4. pp) 4 *iuremus*, em. rubr. col. *iubemus.* q) Nonn. codd. *IIII.*, in aliis om. num. diei et scribitur *Iun.* pro

severitate constringi. *Dat. III.*[q] *Kal. Iul. Contionaci*[r], *Gratiano A. II.*[s] *et Probo Cons.* (371.)

Interpretatio. *Si de carcere reus fugerit*[t], *ab eo, cui est traditus, requiratur: qui si eum non potuerit praesentare, noverit negligens custos, illius se*[u] *aut damnum aut poenam, qui fugerit*[v], *subiturum.*

6. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Eutropio Pf. P.* De his, quos tenet carcer, id[x] aperta definitione sancimus, ut aut convictum velox poena subducat, aut liberandum custodia diuturna non maceret. Temperari autem ab innoxiis austera praeceptione sancimus, et praedandi omnem segetem de negligentia iudicum provinciarum ministris[y] feralibus amputamus. Nam nisi intra tricesimum[z] diem semper commentariensis ingesserit numerum personarum, varietatem delictorum, clausorum ordinem aetatemque vinctorum, officium viginti auri libras aerario nostro iubemus inferre, iudicem desidem[a] ac resupina cervice tantum titulum gerentem extorrem, impetrata fortuna, decem auri libris[b] multandum esse censemus. *Dat. III. Kal. Ian. Constantinopoli, Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

7. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Caeciliano*[c] *Pf. P.* Post *alia:*[d] Iudices[e] omnibus dominicis diebus productos[f] reos e[g] custodia carcerali videant et[h] interrogent, ne[i] his humanitas clausis per corruptos carcerum[k] custodes negetur[l]. Victualem[m] substantiam non habentibus faciant ministrari, libellis duabus[n] aut tribus[*]) diurnis vel[o] quot[p] existimaverint[q], commentariensi[r] decretis[s], quorum[*]) sumptibus proficiant[t] alimoniae[u] pauperum; quos ad[v] lavacrum[x] sub fida custodia duci oportet, mulcta[y] iudicibus viginti librarum auri et officiis eorum[z] eiusdem ponderis constituta, ordinibus quoque trium librarum auri mulcta proposita, si saluberrime[a] statuta contempserint. Nec deerit antistitum Christianae religio-

— c. 6. Cod. Iust. IX, 4, 5 mut. Bas. LX, 35, 21. Coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Exhib. v. transm. reis (IX, 2). Cf. c. 7 Sirmond. Summar. C. Th.: „*Similis XVIII. primi tituli.*" — c. 7. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 7. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 3. Cod. Iust. I, 4, 9. Bas. VI, 3, 39. Capit. (Ben. Lev.) VI, 107. Coniungenda est cum c. 5 et 6 sup. tit., c. ult. C. Th. de Malef. (IX, 16), c. un. C. Th. Ne pastor. dent. (IX, 31), c. 2 C. Th. Ut intra ann. (IX, 36), c. ult. C. Th. de Abolit. (IX, 37), c. 3 C. Th. de Superexact. (XI, 8), c. ult. C. Th. de Fide test. (XI, 39), c. 8 Cod. Iust. de Defens. civ. (I, 55). Vid. c. 5 cit., not. sup. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 18—21, 25; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 45, 46, 48, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 33; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 15; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. Cf. ad h. c. Conc. Aurel. V, can. 20 et ad interpr. Alcuini ep. CXVIII.

Iul. r) Sich. *Concionati.* Cod. Iust. *Contionati.* De codicum scriptura vid. supr. II, 4, 3, not. *l* et IV, 6, 4, not. *s*. Ceterum 10 *Contiano.* 14, 16 *Contionaco.* 34 *Constantinopoli.* s) Recte Be., iubb. Iareto in Symmach. I, 53 et Go., qui err. ex proxima lege natum esse putat, ex Sich. (qui usus est cod. 21) rest. *II.* pro *V.*, quem num. habent 4, Til. — Ri*. Cod. Iust. *II.*; omittitur quidem in multis codd. tamen scrib. est cum plerisque codd. Etiam Reinesius vult *II.* pro *V.* Non dubito, quin similis utriusque numeri in codd. forma librarios in errorem duxerit. t) 20 *Si de carceribus r. fugierit.* u) Sich. *noverit se negl. c., illius aut.* v) 6 *fuerit* et 20 *fugeret.* x) 4 *carcerid*, em. rubr. col. Cod. Iust. *q. t. carcer inclusos, id.* y) Aur. Lugd. *ministeriis.* z) 4, Til. — Ri*. *tricensimum.* a) Cod. Iust. *convictos — liberandos c. d. n. maceret. Iubemus autem, ut intra tricesimum diem s. comm. ingerat — ordines* (impr. Go.) *aet. vinctorum. Quod si haec praetermiserit, officium quidem vig. lib. auri aerario — iudicem vero desidem* etc. b) Cum literis *bris* inc. fol. 10[a] cod. 4. c) Nonn. codd. *Ciciliano, Cyciliano, Ciliciano, Calitiano, Ciliatiano* pro *Caeciliano et pu̅* pro *ppo̅*, h. e. *Pf. P.* d) Nonn. codd. om. *Post alia*, ut etiam Cod. Iust. e) 19 add. *provinciarum.* Cod. Iust. om. *omnibus.* f) Cui. 2, 2* *productus*, sed in Corrig. em. *productos.* 20 *diebus dom.* et om. *productos.* g) 15 *de c.* et om. *carcerali.* Etiam 20, Cod. Iust. *de cust.* 10, 18 *reos et cust.* 25 *r. a cust.* h) Ita recte Be. ex cod. 20 et ex Cod. Iust.; 4, 6—8, 10, 13—18, 21, 25, Sich. — Ri*. om. *et.* Melius procedit oratio, si additur *et.* i) Go. ann.: „Al. *num*", sed idem nihil mutandum esse dicit. Sich. *hiis.* k) 10, 18 *pro corruptis c.* 19 *corr. custodis carcere.* 20 *corr. custodes carceris.* Sich. *carceris.* l) 4, 11, Sich. — Lugd. Cod. Iust. *negetur.* Rell. codd. Cui. 2 — Be. *denegetur.* m) Nonn. codd. *victuales* aut *victuali* et *facias.* n) Codd. et edd. *duobus.* Go. in comm. et Be. in not. secutus restitui *duabus*, quod et sententia flagitat et codd. si non Br. Al., certe Cod. Iust. confirmant. Invenit enim Contius *duabus* in libr. mss. Primum receptum est ab Herrmanno, quem vid. in not. Ceterum non pauci codd. *dd* aut *IIbus* pro *duabus.* *) 21 (?), Sich. *rebus.* o) *vel* abest a nonn. codd. p) 6, 7, 10, 12, 14, 18—21, 25, Sich. Cui. 2 — Ri*. *quod*, male et improb. Go., qui, si ferri posset, pro *quodcunque* acciperet. q) 4, 6, 7, 10, 12, 14, 15, 17—20, Til. — Lugd. Cod. Iust. *existimaverint.* 9 *exaestimaverint.* 21, Sich. *extimaverint.* Rell. *aestimaverint* crebra confusione vv. *existimare* et *aestimare.* Ceterum ap. Til. — Lugd. add. *ut.* r) 15, 19, 20, Cod. Iust. *commentarienses*, impr. Ri. *Existimaverint* scil. iudices. s) 6—8, 10, 18 *decreti.* *) Herrm. in Cod. Iust. em. *quarum* propter antecedens *duabus*, et sane etiam in Th. C. *quarum* scribatur necesse est. t) 4, 6—8, 10, 14, 17, 18, 20, 21, 25, Sich. *proficiat*, sed in cod. 4 a librario em. *proficiant.* u) 6—8, 10, 12—14, 17, 18, 21, Sich. *alimonia et p.* 11 *alimonia*, unde Sich. in m. sec. Ri. et Be. annotat: „Videtur aliquid legi deesse." Sed haec ann. ap. Sich. ad v. *oportet*, non hic habetur, etsi huc videtur referenda esse. Si quid in illa oratione deest, deest v. *substantia.* Vid. interpr. h. c. Ri. prob. nostra scriptura ex cod. 4 desumpta; et Go. ne reponatur vetat *quae proficiant alimoniae et sumptibus pauperum.* In m. cod. 20 leguntur: *de his q in carcere sv̄ dominicis diebus educendis*, quae vv. totam legem potius spectant quam eum locum, cui adscripta sunt. v) Go. in notis *quos et.* x) 10, 18 *quos a lacra.* 6, 7, 14, 17 *ad lavacra.* y) 15 *duci op. s. f. c. m.* Mox 20 om. *auri.* z) 19, 20 om. *eorum.* In cod. 18 om. *officiis — auri.* 20 *officium.* a) *saluberrima* codd. Br. Al. Sich. Cod. Iust.; cod. 4 et Til. — Be. *saluberrime.* Hoc antiquae scribendi ra-

nis[b] cura laudabilis*), quae ad observationem constituti iudicis[c] hanc ingerat monitionem[d]. *Dat. XII.*[e] *Kal. Febr. Ravenna**), *Honorio VIII.*[f] *et Theodosio III.*[g] *AA. Coss.* (409.)

Interpretatio. *Omnibus dominicis diebus iudices sub fida custodia*[h] *de carceribus reos educant, ut eis a Christianis vel a sacerdotibus**) *substantia vel alimonia*[i] *praebeatur, et ad balneum praedictis diebus sub fida*[k] *custodia religionis contemplatione ducantur*[l]. *Si qui iudices hoc implere neglexerint*[m], *poenam, quam lex ipsa*[n] *constituit, cogantur implere.*

TIT. IV. SI QUIS IMPERATORI MALEDIXERIT.

1. *) *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA. Rufino Pf. P.* Si quis modestiae nescius et pudoris ignarus improbo petulantique maledicto nomina[o] nostra crediderit lacessenda, ac temulentia turbulentus[oo] obtrectator temporum[p] fuerit, eum poenae nolumus subiugari, neque durum aliquid nec asperum[q] sustinere, quoniam si id[qq] ex levitate processerit, contemnendum est, si ex insania, miseratione dignissimum, si ab iniuria, remittendum. Unde integris omnibus[r] ad nostram scientiam referatur, ut ex personis hominum dicta pensemus et, utrum praetermitti, an exquiri[s] debeat, censeamus. *Dat. V.*[t] *Id. Aug. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio V. C.*[u] *Coss.* (393.)

TIT. V. AD LEGEM IULIAM MAIESTATIS.

1. *Imp. Constantinus A. ad Maximum Pf. U.*[v] Si quis alicui maiestatis crimen intenderit, cum in[x] huiuscemodi re convictus[y] minime quisquam[z] privilegio digni-

---

Tit. IV. Cod. Iust. IX, 7. Go. iungendos h. tit. esse putat tit. V. et VI. h. libri, tit. de Indulg. crim. (IX, 38) et tit. de Bonis proscriptorum (IX, 42). — c. 1. Cod. Iust. IX, 7, 1. Bas. LX, 36, 13. Coniungenda est cum c. 137 C. Th. de Decurion. (XII, 1). Sec. Go. memin. eius Zonaras, Balsamo Comm. in Canonem Apostol. 84 (ap. Beverez. in Pandect. Canon. T. I, p. 55) et idem Balsamo in Photii Nomocan. tit. IX, c. 36 (ap. Iustellum Bibl. Iur. Can. T. II, p. 1021); Harmenopulus VI, 14; Attaliates in Synopsi Iuris tit. LXIX. (ap. Marq. Freher. Iur. Graec. Rom. T. II, p. 59); Blastares in suis Collectaneis Lit. B. cap. 7 (ap. Bever. l. c. T. II, p. 44); Ioannes Sarisberiensis in Nugarum Curial. lib. III, c. 14. Denique Baronius eam inseruit Annalibus suis ecclesiasticis A. D. 393, num. 42.

Tit. V. Vid. tit. antec., not. sup. Cod. Iust. IX, 8. — c. 1. Cod. Iust. IX, 8, 3 om. fin. Bas. LX, 36, 16. Est pars Edicti Constantini ad Maximum, quod descripsi ex codice Ambrosiano (olim bibliothecae Pinelli) D. 468. Pte. infer. Vid. Clossii annot. in Praef. Cod. Theod. p. XI. Primum editum est ap. Murator., Thes. inscr. Vet. T. II, p. 580, deinde ex Mur. ap. Spangenberg., Monum legalia p. 288—290, porro cum Comm. a Klenzio in Ephemer. Iur., quibus inscrib.: Zeitschrift f. geschichtliche Rechtswissenschaft T. IX, p. 56—90 (cum tab.) et p. 226—231, ubi Kl. ex ipso Ambrosiano codice Muratorii apogr. correxit (cf. Klenzii censor, Robert. Schneiderus, in Richteri Annalibus Iurispr. Germ. T. I. 1837. p. 151 sqq.). Denique editum est a clarissimo Vesmio, qui praeter exemplar Bibl. Ambr. (olim D. 468. Pte. inf. nunc D. 199. Pte. inf.), quo Muratorius et Klenzius usi sunt, aliud seu, ut verius dicam, quattuor alia inter se simillima eiusdem legis exemplaria invenit in cod. R. 97. Pte. sup. (item Pinelliano) eiusdem Bibl. Ambr. Utor doctissimi Vesmii recensione, quam mecum literis humanissime, ut solet, communicavit, ego publico usui tradidi in Richteri Annalibus Iurisprudentiae Germanicae Tom. V. 1839. Fascic. II. Misc. p. 1—4.

---

tioni convenientius est quam *saluberrima statuta.* b) 19 *Nec decretante instituti relig.* 25 *deerit tante instituto.* *) In cod. 12 ordo verborum turbatus est, sequitur enim omm. vv. *quae — monitionem* subscr. c. 5 h. t., huic ex omm. illis vv. add. *quae ad observationem,* post haec vv. denique scripta est subscr. h. c. c) 9, 25 *iudices.* 15 *iusti iud.* 19 *constitutis iudices.* 20 *iudicii.* Go. in not.: „*An iudici?* illud sustineo.“ d) 6, 7, 9, 10, 14, 17, 18, 21, Sich. *ingerant.* 20 *gerant* et 9, 20, 21, Sich. *munitionem.* 15 *notionem.* 19 *mentionem.* e) Ita permulti codd. Vid. supra IX, 2, 5, not. *q.* Edd. et Cod. Iust. *VIII.*, ut cod. 4. In nonn. codd. om. hic num. et in sqq. *Rav.* aut *VIII.* aut *III.* *) Cod. Iust. *Ravennae.* f) Nonn. codd. *IX.* g) Be. auct. Go. pro *VI.*, quod ex cod. 4 transiit in edd. Til.—Ri*., recte rest. *III.*; nam praeterquam quod hunc numerum consulatus flagitat, habetur etiam in plerisque codd., ap. Sich. et in Cod. Iust. 36, 40, Sich. in m. *Cal. Septemb. et IIII* (Th. IV.). 43 *II.* h) *sub f. cust.* in multis codd. transponuntur post v. *reos.* *) In cod. 20 add. *vel amiscdib.* i) Vv. *vel alimonia* des. in codd. 6—9, 19—21, 42, aliis, in edd. Sich. Cui. 1. Cui. 2, 2*. Go.; 20 *substantiae praebeantur.* k) *fida* abest a plerisque codd. et ab edd. Sich. Cui. 1 — Lugd. l) 20 *deducantur.* m) 20 supr. lin. *contemserint.* n) Nonn. codd. Sich. Cui. 1 — Lugd. *ista.* Mox alii codd. *cogatur.* Pro vv. *cog. impl.* in cod. 26 ponitur *cognoscantur hoc et mulcta iudicibus — constituta ex ipsa lege.* Sich. post v. *constituit* add. *eam.*

*) Fol. III[b] cod. 4. o) Testatur ab aliis, v. g. a Lindenbrogio ad h. l. (Ott. Thes. Iur. IV, 854) *numina*, impr. Go. oo) 4 *turbulentur*, sed em. ab aut. man.; Go. in comment. *obtrector* et paullo infra *infamia*, err. p) In Cod. Iust. add. *nostrorum*, impr. Go. q) In Cod. Iust. add. *volumus*, impr. Go. qq) Aur. Lugd. *id si.* r) In Cod. Iust. add. *hoc.* s) 4 *exequiri te deb.*, errore, ut videtur, librarii. Til. Cui. 1 *exq. te deb.*, impr. Go. Aur. Lugd. *exq. re deb.* Cod. Iust. *debeant.* Go. prop. *exq. debeat res*, *cens.* aut *exquiri a te debeans* aut, quod omnium maxime ipsi placet, *debeat* (h. e. *exq. a te debeat*). t) Cod. Iust. *VI.*, recte impr. Go. Vid. c. 137 cit. u) *V. C.* abest a Cod. Iust.

v) Sec. Be. potius Volusianus h. t. Pf. U. fuit et fort. Maximus PPf. U., aut, quod Go. vult, Pf. P. Klenzius l. c. p. 65 Maximum aut Propraefect. Urbi aut Vicarium fuisse existimat. Quo minus eum ego Vicarium fuisse putem, prohibeor vv. versuum XXVIII.—XXX. Constantinianae legis, quos vide supra. Ap. Kl. suppl. inscriptio legis, sed sine dignitatis siglo. x) Kl. in suppl. om. *in.* y) Edictum Constantini *eiusmodi obiectis* et deest *re.* Vid. Kl. l. c. p. 69. z) Edictum Constantini *quemquam privilegium.* a) Ita Cod. Iust. et

tatis alicuius a strictiore[a] inquisitione*) defendatur[b], sciat, se quoque tormentis esse subdendum[c], si aliis manifestis indiciis accusationem[d] suam non potuerit comprobare. Cum eo[e], qui huius[f] esse temeritatis deprehenditur[g], illum[h] quoque tormentis subdi oportet[i], cuius[k] consilio atque instinctu ad accusationem accessisse videbitur[l], ut ab omnibus[m] commissi conscils statuta[n] vindicta possit reportari[o]. §. 1. In servis quoque vel[p] libertis, qui dominos aut[q] patronos accusare aut deferre tentaverint[r], professio tam atrocis audaciae[s] statim in admissi ipsius exordio

(*Constantini edictum de Accusationibus*) ...... ab eiusmodi[1] *iudicio repellatur; verum*[2] *quicumque intentionibus suis probationes* | attulerit,[3] *habeat adeundi iudicis liberam potestatem, ac manifestis indiciis crimen* | comprobet *et edat,*[4] *ut pro qualitate factorum*[5] *competenter*[6] *in eum qui convictus fuerit* | vindicetur.[7] *Quod si minime potuerit ea quae*[8] *intentaverit comprobare*[9], *scire debet severis* | simae sententiae[10] *subiugandum.*[11] *Sane si quis alicui maiestatis crimen intenderit,* | cum in eiusmodi *obiectis minime quemquam privilegium dignitatis alicuius a strictiori* | inquisitione *tueatur,*[12] *sciat se quoque*[13] *tormentis esse subdendum si aliis manifestis indiciis,* | testibus, aut *argumentis*[14] *accusationem suam non*[15] *potuerit comprobare; cum in eo qui* | huius esse *temeritatis deprehendetur*[16] *illud quoque tormentis erui oporteat, cuius* | consilio atque[17] *instinctu ad accusationem accessisse videatur, ut ab omnibus tanti* | commissi *conseciis vindicta possit*[18] *reportari.* | Coniunctis[19] *autem quod adeundi quoque*[20] *iudicis tam statutis parentum nostrorum quam* | etiam nostris[21] *sanctionibus interclusa sit facultas, omnibus cognitum est, cum eiusmodi* | delationi[22] *audientia non debeat*[23] *commodari; quandoquidem eos pro tanti*[24] *sceleris audacia* | gladio conveniat[25] *subiugari.* | In servis quoque[26] *sive libertis, qui dominos vel patronos accusare aut deferre tentant, eius* | modi legem,[27] *iuxta antiqui quoque*[28] *iuris statutum, observandam*[29] *esse censuimus, ut scilicet* | professio *tam atrocis audaciae statim in admissi ipsius exordio per sententiam iudicis* | comprimatur, *ac denegata audientia patibulo adfixus qui ad eiusmodi desperationem* | processerit *exemplum ceteris praestet, ne quis*[30] *in posterum audaciae similis*[31] *existat.* | Ut autem *undique*[32] *versum securitati innocentium consulatur, placet etiam famosos* | libellos non *admitti; quos sine*[33] *nomine propositos si qui invenerit, statim detrahere*[33 b] *ad* | q. discerpere,[34] *vel igni debebis exurere. In quibus etiam iudicem*[35] *eiusmodi observantiam*[36] | sequi opus *sit, ut si forte ad se talis libellus perlatus fuerit, is eum*[37] *praecipiat per ignem concre*[38] | mari, cum *eiusmodi scripturam ab audientia iudicis penitus oporteat*[39] *summoveri; manen* | te tamen in *eos inquisitione,*[40] *qui libellos eiusmodi proponere ausi fuerint, ut reperti debi* | tis temeritatis *suae poenis*[41] *subiiciantur.* | De istis *itaque omnibus tam ad praefectos nostros,*[42] *quam etiam et praesides et rati* | onales et ad *magistrum*[43] *privatae scripta direximus, quorum exempla alio edicto nostro* | quod huiusmodi *legem statutumque*[44] *continet,*[45] *plenissime declarantur.* | Fidem in *istis conscientia vestra, quae testis est, praebet,*[46] *eam summam clementiae* | nostrae *adspectibus et fuisse semper*[47] *et esse curarum,*[48] *ut beatitudo Urbis*[49] *Romanae* | auspiciis *nostris obtemperet,*[50] *adversus omnes omnino calumnias, quas in universam* | exitiabilis *Caesarianorum desperatio porrigebat, firmissimis munita securitatibus.* | *Vesmii annotationes.*[41] Praeter exemplar Bibl. Ambr. *olim D.* 468 *p. inf.*, nunc *D.* 199 *p. inf.*, quo Kl. usus est, aliud (R. 97 p. sup.), seu verius in eo volumine (item Pinelliano) quattuor alia sibi simillima huius inscr. exemplaria habet eadem bibliotheca. Muratorius tamen illo, non his, usus est. Hinc erit *D.* 468 prior codex, *R.* 97 alter, *M.* Muratorius, *Kl.* Klenzius. — (1) Ego *populo*, non *Praefecto Urbis*, Pinellianum constitutionis exemplar datum falso censeo, eique inscr. praemittendam similem illi quam habet Edictum Statonicense (mutatis scilicet mutandis). Falso autem Kl. (p. 57) nicht zu gedenken — sollen. (2) D. 468, M. *utrum*; in R. 97 desunt omnia usque ad *cumq.* (sic); M. *quicunque*; D. 468 *quicumque.* (3) Kl. *addere possit*, quod lacunae spatium excedit. In R. 97 deest *h.* (4) D. 468, M. *indiciis* .....|........*etedat*; ego ante inspectos codices suppleveram *indiciis reum* | *comprobet et edat*; R. 97 habet *indiciis duor m*|........*tedat*; Kl. supplet *indiciis comprobata quae intentet edat*, quod ferri non posse censeo. (5) Uterque cod. ut M. *facturum.* (6) Uterque cod. *conpetenter*; M. *competenter.* (7) Ita suppleveram iam ante inspectum cod. D. 468, in quo ....*ur*; M...... *ut*; R. 97 *v*; Kl. supplet *animadvertatur*, quod ferri potest, modo litterae *ani* ad superiorem lineam post *fuerit* retrahantur, ubi lacunam (quam D. 468 exhibet, M. et R. 97 ignorant) voce *eorum* replendam censet! (8) Uterque cod. *ea quae*; M. *eaq.* (9) R. 97 *comprobare*; D. 468, M. *conprobare.* (10) D. 468, M. *scire debet se* | ....*tentiae*; ante inspectos codices suppleveram *scire debet se* | *simili sententiae*; Kl. supplet *scire debet se* | *capitali sententiae*; sed R. 97 habet *scire debet seuer* | ....*entiae* (iam Kl. censor proposuerat *severae*). Vocula *se* (quam tamen necessarium non censeo) fortasse ex initio vocis *seuer* geminanda. (11) Post *intenderit* in D. 468 adest signum ∽; ad indicandum, ut opinor, novi capitis in hoc versu initium. (12) Locus intricatus. M. et uterque codex habent *obiectus* et *privilegio.* Praeterea in R. 97 deest *s* ante *modi*, et in D. 468 postremum *u* vocis *alicuius*, vacuo tamen spatio relicto. Kl. codicum scripturam servat, et in lacuna supplet *cum huiu*; quod ferri nequit: nam tunc *eiusmodi obiectus* qui *minime quemquam privilegio dignitatis tuetur* esset crimen *maiestatis*, quod absurdum. (13) Ita uterque codex; M.

a) Edictum Constantini, quod tamen *a strictiori*; Br. *ab strictiore.* Rell. edd. ex cod. 4 *adstrictiore* s. *ad strictiore*, mendose. *) Cum literis *ne* inc. fol. 11[a] cod. 4. b) Edict. Const. *tueatur.* c) Sqq. usque ad v. *comprobare* ap. Til. — Ri*. uncis inclusa sunt. d) Edict. Const. sec. apogr. in Ambros. codice: *indiciis* .... *ut argumentis accusationem.* e) Edict. Constant. *cum in eo.* 4 *tum eo*, sed ab antiq. man. corr. *cum eo.* Ceterum ante *Cum* plene a me interpunctum est, et quia hoc factum erat, commate solo post *deprehenditur*, quam interpungendi rationem Cuiac. in Comm. ad Cod. Iust. l. c. primum prop., Kl. probavit l. c. p. 68, Go. autem in ann. vituperat, vv. *qui h. esse tem. deprehenditur* ad *reum maiestatis* referens. In edd. Til. — Se. scriptum est *comprobare, cum eo — deprehenditur. Illum.* f) Cod. Iust. *huiusmodi.* g) Edict. Constantini sec. cod. Ambros. *diprachendetur.* Cod. Iust. *reus deprehenditur.* Go. cj. *reprehenditur.* h) Edict. Const. *illud.* i) Edict. Const. *torm. erui oporteat.* Clar. Vesmius in literis humanissime ad me datis probat scripturam Edict. Const., quam dedi in ann. *e, h, i.* k) Go. in annot.: *cuius se.* l) Edict. Constant. *videatur.* m) In Edict. Const. add. *tanti.* n) *statuta* deest in Ed. Const.; Cod. Iust. *instituta*, male. o) In Edicto Constant. add. sententia: .... *autem quod* — ... *veniat subiugari.* Vid. supra. Sequentia Klenzius l. c. p. 60 censet in Codice Th. corrupte scripta et hanc ob caussam in Cod. Iust. omissa esse. Recte. Vid. infra not. *r, s.* p) Edict. Const. *sive.* q) Edict. Const. *vel.* r) Edict. Const. *temptant eius* | .... *iuxta antiqui quoque iuris statutum observandam esse censuimus, ut scilicet* | ....*m atrocis.* s) 4 *audacia*, sed

per sententiam iudicis comprimatur, ac denegata audientia patibulo affigatur[t]. *PP. Kal. Ian. Volusiano*[u] *et Anniano Coss.* (314.)

TIT. VI. NE PRAETER CRIMEN MAIESTATIS SERVUS DOMINUM VEL PATRONUM LIBERTUS SEU FAMILIARIS ACCUSET[v].

1. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA.*[*]) *ad Maximum Pf. P.* Cessent liberti capitalium criminum tumultu et nefariae delationis iudiciis auctores libertatis incessere, ita ut tam nefandos conatus ferri aut ignium poena compescat. *PP.*[x] *Id. Mart. Valente V. et Valentiniano AA. Coss.* (376.)

2. *Iidem AAA.*[y] *ad Maximum*[z] *Pf. P.* Cum accusatores servi dominis intonent[a], nemo iudiciorum exspectet eventum[b], nihil quaeri, nihil discuti placet, sed

quoq. (14) Ita suppleveram; sed nunc, cum R. 97 habeat | .... *se argumentis*, suspicarer legendum *atque* pro *aut*, nisi illud lacunae spatium excederet. Kl. (cf. p. 66 et 230) supplet *indiciis* | *delatis velut argumentis*; sed τὸ *velut* ferri nequit; et ea quae sequuntur et ipse contextus requirere videntur vocem *testibus.* (15) D. 468 *nō*, sed R. 97 et M. *non.* Mox uterque cod. *conprouare*, M. autem *conprobare.* (16) *Depraehendetur* R. 97, itemque D. 468, non *dipraehendetur*, ut asserit Kl., deceptus vetere litterae e (*e, i*) forma. M. *depraehendatur.* Mox R. 97, M. *quoq.*, at D. 468 *quoque.* (17) M. et codd...... *dque*, seu *adque.* (18) Uterque cod. *possis.* (19) Tria olim mihi lacunae supplementa proposueram: *Familiaribus* (quod et Kl. habet, sed improb. Kl. censor), *Proximis*, et *Coniunctis*; dein primum ut falsum hac significatione, et lacunae spatium excedens, alterum ut obscurius reieci. Iam fere malim *cognatis.* (20) D. 468 *quoque;* M. et R. 97 *quoq.* (21) Kl. *prioribus nostris*, quod lacunae spatium excedit. (22) Kl. *delatoribus*, de quo idem dicendum. Mox in R. 97 initio lineae deest *a.* (23) R. 97 *debent.* (24) R. 97 *tantis.* (25) Kl. *sententiae conveniat*, quod lacunae spatium excedit. Nec meum nec Kl. supplementum probo. Num *cruci s. supplicio ovenias*? Non censeo. (26) M. et D. 468 ... *ne siue.* Nescio unde Kl. deprompserit apud M. legi SINE; quinque enim contuli operis Muratoriani exemplaria, et in omnibus reperi SIVE. Ego suppleveram *In servis sane sive*, sed cum in R. 97 sit *ue siue* reposui cum Klenzio *quoque.* (27) Kl. *iudicium;* ego ante inspectos codd. suppleveram *morem*; sed v. not. 29. (28) Uterque cod. *quoque;* M. *quoq.* (29) M. *observandum*, sed D. 468 *observandam*, et R. 97 *obserbandam*; quapropter initio lineae supplevi *legem.* (30) Ita et Kl. et ipse emendavimus, et habet R. 97. (31) Ita uterque cod.; M. *simili*, unde Kl. *audacia simili.* (32) D. 468 *undique*; M. et R. 97 *undiq.* (33) M. SIVE, in omnibus quae contuli exemplaribus, non SINE, ut refert Kl. Erroris causa latet in D. 468, in quo ambigue scriptum *sine*; sed R. 97 manifesto habet *sine.* (33 a) Ita R. 97; M. et D. 468 *destrahere.* (34) Elegantissimum hoc supplementum Klenzio debeo; ego in explenda la una multum laboraveram, nec mihi satisfeceram. Ceterum litera *e*, quam initio lineae M. et D. 468 exhibent, deest in R. 97. (35) M. et a prima manu D. 468 *iudicium*; rell. *indicum*, quod emendo ob sequens *is eum praecipias* etc. (36) Non modo a M. sed ne a Kl. quidem exitus lineae recte expressus est; hoc enim modo desinunt versus 23, 24 in D. 468 obseruan*tiam* / concit *p ignem.* Etiam in R. 97 versus desinit in v. *observantiam*, desunt tamen verba interlinearia *per ignem*, quae ego refero ad lineam 24; cf. not. 38. Ante inspectos codd. suppleveram ut Kl. (37) R. 97 *is ne eum.* (38) Suppleveram *conciter* | *exuri, nam eiusmodi*; simulque, et etiam Lachmannus, conieceram *concre* | *mari*, nec tamen in textum recipere ausus fueram. Sed *concre* reipsa habet R. 97; unde etiam verba *per ignem* ad hunc commodiorem procul dubio locum retraxi; praesertim cum emendationes a secunda manu non infra sed supra lineam apponi soleant. Cur autem pro *nam*, quod olim suppleveram, scripserim *cum*, v. not. 39. Ceterum in R. 97 adest initio lineae littera *e*, quae deest in D. 468 et M. Kl. supplet *concremari* | *quoniam eiusmodi.* (39) Ita uterque codex; M. *oportet.* (40) *in inquisitione* R. 97. (41) Ita (uti Lachmannus) emendaveram, et ita est in R. 97; D. 468 et M. *potius.* (42) R. 97 *omnib.* (42) *nfos* R. 97. (43) *rei* addit Kl., quod non probo. (44) *statutumque* uterque cod.; *statutumq.* M. (45) D. 468, M. *continent*; R. 97 *contineat*, quod recipiam, si mavis. Mox M. et uterque codex *declaratur*, quod ferri omnino non potest nisi supra legas *exemplar*; quod tamen minus probo. (46) Ita M. et uterque codex; locum tamen corruptum existimo. (47) R. 97 *semper.* (48) Ita emendaveram ante inspectos codices, qui ambo meam lectionem tuentur; M., probante Kl., *curatum.* (49) R. 97 *ut ..... orbis*, et deest *beatitudo.* (50) *obtemperat* uterque codex. Ne in hoc quidem codice legitur τὸ *Romae*, quod idcirco Muratorium e verbis Edicti *beatitudo Urbis Romanae* deprompsisse puto. — Cum hoc edam fragmentum alterius legis, iamdiu editum, sed ad fidem marmoris Taurinensis emendatius."

Tit. VI. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. VI.* Br. Al., codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. III.* L. R. B. tit. VII. Vid. infr. lib. X. tit. 10, c. 1, not. sup. — c. 1. Go. hanc c. et c. 2 h. t. inter se coniungendas esse arbitratur. — c. 2. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 2. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 1. Ed. Th. cap. XLIX. De Interpr. vid. Capit. (Ben. Lev.) VII, 208. Ivo Pannorm. V, f. 106. Coll. can. Anon. saec. XI. Vid. c. 1 h. t., not. sup. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 28, 45, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. om. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 32—34, 36, 39, 40, 42—44; sola subscr. in cod. 38 (vid. c. sq., not. *i*); sola interpr. in cod. 15. Summaria C. Th.: „*Contraria superiori titulo.*"

em. ab ant. man. *audaciae.* t) Go. ann.: „Locutio haec insolens, *professio* (audientia) *patibulo adfigatur*: nisi legas, *adfigantur.*" Recte. Plura dat Go. in comm. h. c. Dubia solvuntur Edicto Constantini, ubi *adfixus qui ad eiusmodi desperationem ....t exemplum ceteris praestet, ne quis in posterum audaciae similis existat*, ad quae vv. antecc. vid. not. *r.* u) Be. addi vult *II.* Urbis nomen deest etiam in Pinelliano Edicti apographo, ex cuius vv.: *beatitudo urbis Romae* Muratorius suppl. *Romae.* v) Rubrica in codd. mendis scatet, nam in nonn. codd. om. *praeter* aut ponitur *forte* pro *praeter* et *nec* pro *ne*; in aliis scribitur *libertos* aut *liberos s. liberus*, *familiares*, *accusent*, denique in aliis, veluti 15 om. *vel — familiaris.* Praeterea in multis codd. scrib. *libertus patronum*, *aut* pro *vel*, *sive* pro *seu.* In m. cod. 20 ann. *Ut servus dominum non accuset, nisi pro crimine maiestatis.* Cui. 1 — Lugd. *crimem.* *) Fol. 11 b cod. 4. x) Go. em. *Dat.*, ut in d. c. 2 h. t., et ita est in L. R. U. y) Br. Al. nomina impp. habet, sed 9, 16 *Va-*

cum ipsis delationum libellis, cum omni[c] scripturarum et meditati[d] criminis apparatu[e] nefandarum accusationum crementur auctores, excepto[f] tamen appetitae maiestatis crimine[g], in quo etiam servis honesta proditio est: nam et hoc facinus tendit[h] in dominos. *Dat. Id. Mart. Valente V. et Valentiniano*[i] *AA. Coss.* (376.)

Interpretatio. *Servus dominum accusans non solum audiendus non est, verum etiam*[k] *puniendus, nisi forte dominum*[l] *de crimine*[m] *maiestatis tractasse*[n] *probaverit.*

3. *Impp. Arcadius et Honorius*[o] *AA. Eutychiano*[p] *Pf. P.*[q] Si quis ex familiaribus vel ex servis cuiuslibet domus[r] cuiuscunque criminis delator atque accusator emerserit, eius existimationem, caput atque fortunas[s] petiturus, cuius familiaritati[t] vel dominio inhaeserit[u], ante exhibitionem testium[v], ante[x] examinatum iudicium, in ipsa expositione criminum atque accusationis exordio[y], ultore gladio feriatur[z]. Vocem enim funestam[a] intercidi[b] oportet potius quam audiri. [c]Maiestatis[d] crimen[e] excipimus. *Dat. VI.*[f] *Id.*[g] *Nov. Constantinopoli*[h]*, Caesario*[i] *et Attico Coss.* (397.)

Interpretatio. *Si servus*[k] *dominum aut canicus vel domesticus sive libertus patronum accusaverit, vel detulerit cuiuslibet criminis reum, statim in ipso initio*[l] *accusationis gladio puniatur: quia vocem talem exstingui volumus, non audiri, nisi forte dominum aut patronum de crimine maiestatis tractasse probaverit*[m].

4. *Impp. Honorius et Theodosius AA. ad Senatum*[n]. *Post alia:* Libertorum adversus[nn] patronos illicitas atque improbas voces poenae obiectione praecludimus[*]), atque ita[o], ut non modo[p] sponte prodire[q] non audeant,

— c. 3. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 3. Br. Al. eiusq. codd. Sich. c. 2. Ed. Th. cap. XLVIII, XLIX. Cod. Iust. IX, 1, 20. Bas. LX, 34, 42. Capit. (Ben. Lev.) VII, 440, 322. Ivo Panorm. V, f. 108. Eusebii P. ep. III. Silverii ep. II. (vid. Go. ad h. c., not. g et Knust l. c. p. 64, 79) Coll. can. Ans. ded. III, 221. Decr. Grat. cau. 3, qu. 11, can. 4, §. 3 et cau. 2, qu. 7, can. 63. De interpretatione cf. Stephani P. ep. II, cap. 4 (vid. Knust l. c. p. 58). Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola subscr. in cod. 48; sola interpr. in cod. 15. — c. 4. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 4. Br. Al. eiusq. codd. Sich. c. 3. Ed. Th. cap. XLVIII. Cod. Iust. IV, 20, 12. Bas. XXI, 1, 35. Coll. can. Ans. ded. VII, 108 (ex Capit. Leg. Rom.). Decr. Grat. cau. 4, qu. 3, can. 3, §. 41. Coniungenda est cum c. 11 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6), c. ult. C. Th. de Iurisd. (II, 1), c. 2 C. Th. de Libert. (IV, 10), c. 19 C. Th. de Accus. (IX, 1). Vid. c. 11 cit., not. sup. et Zirardin. l. c. p. 373. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21; omnia des. in cod. 31; omnia praeter interpr. in codd. 26, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 35; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

lent. Grat. et Theod., 26 *Valens et Maximus.* 20, 21, 32, 39, 44, Sich. *Valentinianus Gr. et Valens.* z) Go. h. l. et in antec. c. *Maximinum* vult. Vid. c. ult. C. Th. ad L. Corn. de Falso (IX, 19) ibique Go., not. *b*, c. 3 C. Th. de Raptu virg. (IX, 24). Go. cj. vera quidem est, hic tamen non confirmatur codicibus; sed vid. c. ult. de Falso cit., not. *h*. 15 *Impppp. V. Gr. et V. Florentio.* 37 *ad Martinum.* Nonn. codd. *Maximo*, alii, ut Anianus fratrum Puteanorum ap. Go. et 20 ex correct. pū, h. e. Praef. urb., impr. Go., aut *praepositum.* a) 15, 19, 20 *intonant.* b) 4, Til. — Lugd. *spectet eventus.* 20 *adventum.* c) 6, 7 *omne.* 9 *inscripturarum.* d) 16 *medietatu.* 19, 20 *medietate.* e) Permulti codd. *ad paratum.* f) 20 *nefandorum* (ita 21 quoque) *acc. auctores criminis repelli. Exc.* Nonn. codd. *actores.* g) 15 *mai. crim adp.* h) 9 *pendit.* 12 *tendet.* i) 15 *Valentiniano et Valente Coss.* et om. *V.* ut in codd. 14, 16, 39. 8 *VIII. Coss.* 19, 20 *Valentiniano V. et Valente Coss.* Aur. Lugd. *Cons.* k) In multis codd. add. *et.* l) 20 add. *si.* m) Sich. *de mai. tr. pr. crimine.* n) 20 *adtractasse.* o) 15 *Hon. et Archad.* 19 *Archadius* (ut fere omnes codd.) *et Theod.* p) Codd. *Euticiano, Euthiciano, Eutitiano, Euciciano, Eutiano, Euciano, Acticyniano.* Aur. Lugd. *Eutychiavo.* q) Multi codd. *ppo.* 38 *Cons.* r) Ita omnes codd., etiam 4, Cod. Iust. Coll. can. Ans. ded. Capit. Sich. — Lugd.; Cui. 2 — Be. *in quemlibet dominum*, sine dubio de cj. Cuiacii, qua non opus est. Solus codex 17 habet *dominus* et 8 *domno* pro *domus.* s) 6, 7, 13, 17, 18, 20, 21 *fortunam.* 15 *fort. et caput.* t) 6, 7, 8, 12, 13, 17, 20 *familiaritate.* Mox 8 *domno* et 12 *domino.* u) 19 om. *eius — inhaeserit.* 20 *haeserit.* v) 9 om. *ante exh. t.* Fol. 12[a] cod. 4. x) Sich. *aut.* Cod. Iust. *atque examinationem iudicii.* In 20 supra lin. corr. *ante examinationem iudicum.* y) 19 *exordiū.* 20 *accusatione exordium*, sed corr. Cui. 1 *exotdio*, mendose. z) 9 *ultores gl. feriantur.* 20 *ultoris gl. feriantur.* a) 8 *Vocem nec enim fun.* 6, 7, 10, 12, 14, 16—18 *fer. Nec enim.* 13 *fer. Necem fun.* 19 *funestum.* b) 19, 20 *interfici*, impr. Ri. 10, 18, 21 *intercedi.* Cod. Iust. *amputari*, impr. Go. Eusebii P. et Silverii ep. *interdici.* c) 4 *Maiestate*, sed em. *is* ab ant. man. d) Be. add. *autem* ex Sich. codd. 6, 20, 21, Cod. Iust. In rell. codd. et edd. deest *autem* et recte deest. e) 20 *crimina.* In Cod. Iust. add. *tantum.* Mox 6, 21, Sich. *excepimus.* f) 10, 18, 20 *V.* 12 *III.* 15, 19, 24, 27, 44 *VII.* 30, 33, 42 om. *VI.* g) 6—8, 10, 12, 18 *kl.* h) 18 om. *Const. Caes. et* et 15 *Const.* 10 *Constantino p̄fecto Tattico.* 40 *Const. caes etc.* i) 30, 33, 38 *Censurio.* Go. *Cesorio.* In cod. 38 subscr. conflata est ex subscr. c. 2 et 3 h. t.: *Dat. Id. Mar. Constantinopl. Valenti et Valentiniano & cons. Censurio et Attico cons.* 28 om. *et Att.* k) Nonn. codd. *Servus si.* l) Fere omnes codd. *in ipso initia.* m) 20, 21 *probaverint.* n) Pleniorem inscriptionem: *Consulibus, Praetoribus, Tribunis plebis, Senatui suo salutem dicunt* habent leges cum hac c. coniungendae. 15 *senatui ūū* et om. *Post alia*, ut in multis codd.; 4, 19, 20, Til. — Lugd. Coll. can. Ans. ded. om. *ad Senatum.* Vid. Zirardin. l. c. p. 380. Cod. Iust. *Iidem AA. Georgiae*, recte impr. Go. nn) Sich. *adversos.* *) 9 *recludimus.* Coll. can. Ans. ded. *p̄cludimus.* o) Go. in not. *Et quidem adeo.* p) Cod. Iust. *non solummodo.* 21 *aut non m.* Coll. can. Ans. ded. et Cod. Iust. q) 6, 7, 9, 10, 13, 14, 16—20, Cui. 2 — Ri*. *pro-*

sed ne[r] vocati quidem in iudicium[s] venire cogantur etc. *Dat. VIII.*[t] *Id. Aug. Ravenna*[u], *Asclepiodoto*[v] *et Mariniano*[x] *Coss.* (423.)

INTERPRETATIO. *Liberti accusatores*[y] *patronorum ubi primum in accusationis vocem*[z] *proruperint, puniantur.*

TIT. VII. AD LEGEM IULIAM DE ADULTERIIS[a].

1. *Imp. Constantinus A. Africano V. C.*[b] Quae adulterium commisit[c], utrum domina cauponae[d] an ministra fuerit, requiri debebit, et ita obsequio famulata servili,[e] ut plerumque[f] ipsa intemperantiae vina[g] praebuerit; ut, si domina[h] tabernae fuerit, non sit a vinculis iuris excepta[i], si vero potentibus[k] ministerium praebuit[l], pro vilitate[m] eius, quae in reatum deducitur[n], accusatione exclusa, liberi qui accusantur abscedant, cum ab his[*]) feminis pudicitiae ratio requiratur, quae iuris nexibus detinentur, hae[o] autem immunes a[p] iudiciaria severitate praestentur[q], quas vilitas[r] vitae dignas legum observatione[s] non credidit[t]. *Dat. III.*[u] *Non. Febr. Heracleae*[v], *Constantino A. VII.*[x] *et Constantio*[y] *C. Coss.* (326.)

INTERPRETATIO. *Tabernae*[z] *domina, hoc est uxor tabernarii si inventa fuerit in adulterio, accusari potest: si vero eius ancilla, vel quae ministerium*[a] *tabernae praebuit, in adulterio*[b] *fuerit deprehensa, pro vilitate dimittetur. Sed*[c] *et ipsa tabernarii uxor si*[d] *tam vilis ministerii officium egerit, et in*[e] *adulterio fuerit deprehensa, accusari non potest*[f] *a marito.*

Tit. VII. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. VII.* Aur. Lugd. err. *Tit. II.*, nam sec. ser. titt. est *Tit. VII.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. IV.* C. Gr. XIV, 2. Cod. Iust. IX, 9. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. *c.* 1. Cod. Iust. IX, 9, 29. Bas. LX, 37, 68. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 45—48; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 26—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. Eodem die data est c. 2 C. Th. de Cust. reor. (IX, 3). Haud scio, an non hue referenda verba illa, quae leguntur in extremo cod. Reg. Par. 4419: *Placuit ut null. vocem meretricis accipiat meretrices quae adulterae vocantur ut lex Theodosiani commemorat null. ab eis feditatem corporis condemnetur qui in talis multis criminibus consequuntur nisi quando a domino merebitur veniam supplicabitur.*

---

dere, i. e. ut Go. explicat, *accusare, deferre.* Sich. *praedicti.* Respondet *sponte prodire* verbis: *sed ne vocati quidem in iudicium venire cogantur.* *Prodere* posset etiam cum v. *voces* coniungi, ut esset idem, quod *edere vocem, prorumpere in vocem.* Sed persistendum est in v. *prodire.* r) 9, 21, Sich. Coll. can. Ans. ded. *nec.* In cod. 8 om. *prodire — quidem.* s) 6—8, 10, 18, 20 *iudicio.* Cod. Iust. et Sich. om. *etc.* t) Hunc numerum, quem iam Go. voluit et flagitant leges cum h. c. coniungendae, habent 6, 7, 9, 10, 12—14, 17—19, 30, 34, 39, 42, 44. Phil. 1735. 15, 38 *VIIII.* 20, 28, 32, 43 *VI.* 24 *III.* 36, 40, Sich. in m. *V* Cod. Iust *IV.* Rell. codd. et edd. *VII.* 16, 29 om. *VIII.* In cod. 8 exc. *Dat. — et* et mox in cod. 28 *et M. C.* u) Ita multi codd.; edd. *Rav.* aut *Ravenn.* Cod. Iust. *Ravennae.* v) 6, 7, 10, 12, 14, 16 *Asclipio*; alii codd. *Asclipiodoto.* 42 *Asclepio. dotho.* x) 10, 18 *Martiniano.* Multi codd. *Mariano*, ut Sich. in m. Sich. *Marimano*, err. Cod. Iust. *Mar. et Asclep.* y) 20 *causatores*, sed supra lin. em. z) 6, 7 *voce.*

a) Nonn. codd., et inter eos 4, Til. — Ri*. et Sich. in ind. titt. *adulteris*, quem err. Ri. explicat ex antiquo more scribendi *adulterls.* 15 *De Lege Iulia de Ad.* 36, 40 *Ad L. I. de Adulterio.* In 37 om. *De Ad.* In Cod. Iust. add. *et stupro.* b) Multi codd. (inter eos 4) Sich. — Lugd. Cod. Iust. om. *V. C.*; 10, 18 *Coss.* Alii *Affricano.* c) 19, 20 supra lin. *Qui ad. commiserit.* 12 *commiseris.* d) 4, 10, 18 *cauponi an min.*, sed in cod. 4 *i* ab ant. man. corr. in *e* cum virgula transversa (*ae*) et supra add. rubro colore a rec. man. litera a. Til. — Lugd. *cauponia.* 19 *utr. dom. causatione administrata fuerit.* 20 *dom. tabernae amministrata fuerit.* Ceterum 10 *domino.* e) 15 *et si ita obs. sit fam. s.* f) 19 et supra lin. 20 *iura.* g) 20 *humanae*, sed supra lin. *vina.* 19 *praebuerint.* Go. contradicit ei, qui cj. *intemperantiae viam praebuerit* vel *aperuerit.* h) 10, 18 *ut sit dom.* 19 *ut si et dom.* 20 *et in dom. t. fuerint* (impr. Ri.), sed em. *ut si a dom.* i) 20 *suscepta.* Fol. 12[b] cod. 4. k) 16 *potantium.* 19 *talibus.* l) Cod. Iust. *praebuerit.* m) 4 *bilitate*, sed em. rubro colore *vilitate.* 8 *virilitate.* Aur. — Ri*. *utilitate*, sine dubio errore ex ed. Aur. in sqq. edd. propagato. Recte igitur Go. em. et rest. Be. *vilitate*, ut est in edd. Sich. — Cui. 1. Vid. infra: *quas vilitas vitae* et interpr.: *si tam vilis ministerii officium.* Adversantur etiam codd., in quibus praeter cod. 8 *vilitate*, non *utilitate* et Cod. Iust. Non rara tamen est utriusque v. in codd. confusio. Vid. v. g. infr. not. *r.* n) 12, 15 *ducitur.* 19 *deduceter adcuratione exclusa liberis qui.* *) Sich. *hiis*, ut codd.; *ab* deest in cod. 9. o) 6, 7, 9, 10, 18 *haec.* 15 *detinentur esse autem.* 19, 20 *haec tamen immunis.* Cod. Iust. *detinentur et matrisfamiliae nomen obtinent.* *Hae*, prob. Go. p) 19, 20 om. *a.* q) Nonn. codd. *praestantur.* Cod. Iust. *sever. et stupri et adulterii praest.* r) 4 *bilitas.* 20 *utilitas vitae dignitas.* Cod. Iust. *vitae vilitas.* s) 19 *lesum.* 14 *obseratione.* t) 6, 7, 10, 12—20 *crediderit.* Cod. Iust. add. *suprascripta.* u) 10, 18, 27, 33, 34 *IIII.* 38 *VI.* In nonn. codd. om. *III.* v) 20 *ravē hirculano et Constantio.* Etiam in aliis codd. urbis nomen male expressum est. Scribitur enim *Heracliae* (et ita Cod. Iust.), *Heracle* (et ita 6, 7), *Aricliae, Ercliano.* x) 6, 7, 10, 12—14, 16, 18, 20, 39, 40, 43 *VI*, h. e 819. 15, 44 *VIIII.* 8 om. *Const. — et.* 28 *Const. V. id 8.* 38 *V.* In nonn. codd. om. *VII.*, in aliis *A.* y) 15 *Constante.* 24 *Constantio V. C. Coss.* In multis codd om. *C.* In cod. 40 subscr. haec est: *Eracliano Constant. VI & et Cost. consol. VI & et cost. conso*. Conieceraț aliquando Go. hanc legem tribuendam esse Constantio et in subscript. emend. *Constantio A. VII. et Constante Caes. Coss.* (354.), ipsi tamen non placuit eiusmodi sententia. z) 20 *tabernaria d.* Aur. Lugd. *doimna*, err. a) Nonn. codd. *ministerio.* 20 *vel qui.* b) Perplures codd. *adulterium* et paullo infra *dimittitur.* c) 21 om. *sed.* 6—8, 12, 14, 17, 21, 42, 44, alii codd. Cui. 2 — Go. *sed et si.* 20 *sed si et.* d) 6—8, 12, 14, 17, 20, 21, 40, Cui. 2 — Go. om. *si.* 21 *et* pro *si.* e) Multi codd. *egerit et in*, quod recipi debebat. Edd. *Egerit, in.* 42 de corr. *egerit ut in.* Alii codd. *adulteriū.* Ceterum sec. Go. interpres hoc de suo addidit. f) Permulti codd. *poterit*, non male. g)

2. *Idem A. ad Evagrium Pf. P.*[g] Quamvis adulterii crimen[h] inter publica referatur[i], quorum delatio[k] in commune omnibus sine aliqua legis interpretatione conceditur, tamen, ne volentibus temere liceat foedare[l] connubia, proximis necessariisque personis solummodo placet deferri copiam accusandi, hoc est patri vel consobrino et consanguineo maxime fratri[m], quos verus[n] dolor ad accusationem impellit[o]. Sed et his personis legem imponimus, ut crimen abolitione compescant. [p]In primis maritum genialis[q] tori vindicem esse oportet, cui quidem ex suspicione[r] etiam ream[s] coniugem facere[t], nec intra[tt] certa[u] tempora inscriptionis vinculo contineri[v] veteres retro principes annuerunt[x]. Extraneos autem procul arceri ab hac[y] accusatione censemus. Nam etsi omne genus accusationis necessitas inscriptionis adstringat, nonnulli tamen proterve id faciunt, et falsis contumeliis matrimonia deformant[z]. *PP.*[a] *Nicomediae*[b] *VII.*[c] *Kal. Maii, Constantino A. VII.*[d] *et Constantio C.*[e] *Coss.* (326.)

Interpretatio. *In adulterio*[f] *extraneam mulierem nullus accuset, sed propinqui, ad quorum notam pertinet, hoc est frater germanus, frater patruelis, patruus et consobrinus, qui tamen ante inscriptionem, si accusata acquieverit, possunt*[g] *per satisfactionem veniam promereri. Reliqui*[h] *ab accusatione prohibentur. Maritis sane etiam*[i] *ex suspicione accusare permissum est*

3. *Impp. Constantius**) *et Constans AA. ad Populum.* Cum vir nubit in feminam viris porrecturam[k], quid cu-

— c. 2. C. Th., cod. 4, Br. Al. eiusque codd. edd. c. 2. Cod. Iust. IX, 9, 30. Bas. LX, 37, 69. L. Vis. III, 4, 13. Decr. Grat. cau. 35, qu. 6, c. 2. De interpr. cf. Regino II, 144, 145 et Decr. Greg. V, 16, 4. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37, 45, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 33—35; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. Extrema pars ipsius legis inde a v. *In primis* est in cod. 48. — c. 3. Cod. Iust. IX, 9, 31. Go. h. c. putat coniungendam esse cum c. 5 C. Th. de Maleficis (IX, 16). Vid. infra not. *g*. Concinit h. c. cum c. 6 h. t. Cf. c. 6 cit., not. sup.

4, 6—10, 13, 15—18, 21, 25, 29, 33—40, 42, 44, Sich. — Lugd. Cod. Iust. om. *Pf. P.* 20 *ppo nichomediae* et add. supra o litera *V* (*pfo*). 15 *Id. A Evagrio.* 32 *Evagium.* h) 4 *crimen in omnibus inter publica*, sed del. rubro colore vv. *in omnibus*, quae ex sq. versu facile huc transferri poterant. i) 6—8, 10, 13, 16—18 *deferatur.* k) 20 *diligatio*, sed em. *dilatio.* l) Sich. *liceat temere foedare.* 20 *foedari.* m) 4 *patri vel consubrino* etc., sed rubro col. supra lin. add. *vel filio*, ut sit *patri vel filio velconsubr.* Eodem modo est in edd. Til. — Lugd., ubi vero, ut in ed. Sich. post *consanguineo* ponitur comma. Br. Al. eiusque codd. Sich. Cui. 2 — Be. *patrueli, consobrino*, sed 19, 20 *patruo consobr.*; *et* deest in codd. 6—8, 10, 12, 14, 17, 18. 15 *patrueli — consanguineo et germano fratri.* Cod. Iust. *patri, fratri, nec non patruo et avunculo*, quocum et Bas. faciunt. Interpr. *frater germanus, frater patruelis, patruus et consobrinus.* De corrupto loco ita sentio. Sine dubio in Constantini lege descriptae erant singulae personae, relatae in Lege Iulia inter proximas et necessarias personas, quibus esset accusandi copia. Prima *pater* erat, ultima *consobrinus* etc. Iam vero C. Th. conditores primam tantum et ultimam, signo, quo omissae indicarentur, aliquo inter utramque personam interiecto (*patri — vel consobrino*) nominabant, satis esse arbitrati necessarias personas in universum commemoravisse, cum res ipsa, quae essent illae personae, inter omnes constaret. Factum vero est, ut in cod. 4 et aliis C. Th. exemplis interiectum illud signum a librariis omitteretur. Visigoth. epitomator, cui obscurum esset, cur pater et consobrinus inter se coniungerentur, vitium deprehendisse se opinatus, mutavit *patri vel* in *patrueli.* Certe epitomatorem haesisse, quid inde faceret, demonstrat interpretatio eius. Cum nostra cj. congruit Cod. Iust., qui singulas personas suo mori et tempori convenienter quidem, sed tamen eo ordine enumerat, ut *pater* primus nominetur. Latet igitur in cod. 4, quem secutus sum, vera Codicis Th. scriptura, modo signo illo omissio significetur. Illud *vel filio*, quod edd. in Til. — Lugd. edd., mera est cj. Tilii. Vid. supra. Go. in comm. de h. l. non recte iudicavit. n) 6—8, 12, 14, 17 *quos vero.* 16 *quod vero.* 9 *viros* et ita em. in cod. 7. Sich. *verus* et infra *hiis.* o) 20 *compellit.* 10, 18 om. *Sed.* In aliis om. *et* post *Sed.* Cod. Iust. *Sed etiam.* p) Fol. 13[a] cod. 4. 21 *imponemus.* Cod. Iust. *imp. ut cr. abol. si voluerint compescant*, impr. Go. in comm. q) 12 *genitalis.* Sich. *thori.* r) 6, 8, 10, 12—14, 16—18 om. *ex suspicione.* Cod. Iust. *et ex susp.* s) 12 *reum.* 20 *rem.* 19 om. *ream.* t) Sich. add. *licet* et Cod. Iust. *licet: vel eam, si tantum suspicatur, penes se retinere non prohibetur: nec* et om. *intra certa tempora.* tt) 8 *Ne intra.* 20 *ne ultra.* Mox multi codd. *scriptionis.* u) 4 om. *certa*, sed add. ab ant. manu. v) Sich. *teneri.* In Cod. Iust. add. *cum iure mariti accusaret.* x) 19 *abnuerint.* y) 20, Cod. Iust. om. *hac.* z) In Cod. Iust. add. *Sacrilegos autem nuptiarum gladio puniri oportet*, quod Cuiac. Go. et P. Faber ex c. 4 C. Th. Quorum appell. (XI, 36) desumptum seu assutum esse putant, Goldastus autem in Omissis notarum ad Valerianum p. 484 hic omissum esse censet, hoc recte impr. Go., quem vid. et h. l. et in notis c. 4 cit. a) 9, 19, 20, 29, 42 *Dat.* s. *Data.* 8 *Prope.* In nonn. codd. om. *PP.* b) 19, 20 om. *Nicomediae.* 38, 40 et alii codd. *Nicomedia* s. *Nicomidia.* c) Ita 4, 15, 38, 44, Cod. Iust. Til. — Lugd.; 33, 34 *IIII.* Rell. *III.* In 21 et ap. Sich. deest *VII.*; sed in m. Sich. ann. *III. Id.*, et ita habet cod. 40. d) 6, 7, 10, 14, 16, 17, 28, 31, 32, 35, 39, 40 *VI.* Vid. c. 1 h. t., not. *x.* 12 *A. III.* 19 *Constantinopoli A. V.* 8 om. *A. — Coss.*, 13 *A. VII.*, 20, 38, 43 *VII.* et 29 *Constantino.* e) In multis codd. om. *C.* aut *C. Coss.* Cod. Iust. *et Const. C. IV. Coss.* f) Nonn. codd. *adulterium.* Paullo infra 20 *nata* et 21 *nosa.* g) 6—10 et multi alii codd. *potest.* h) Delevi auct. plurimorum codd. et edd. Cui. 2 — Go. v. *vero*, quod rell. edd. habent. Paullo post 21 *excusatione.* i) Ap. Sich. Cui. 1 — Lugd. om. *etiam.* *) Ri*. *Constantinus.* k) 4 *in femina femina viros proiectura*, sed rubro col. del. *femina* ante *viros.* Til. — Ri*. *in femina, viros proiectura.* Be., partim auct. Go., nostram scripturam rest. ex Cod. Iust. Go. in comm. cj. *Cum vir nubit in foeminam viro, porrectura*, id est, cum vir viro instar foeminae nubit, esse porrigendo (impr. Be.), nisi quis malit *in foemineam viro porrecturam.* Reinesius in notis: *in feminam viris porrecturam.* Go. reprehendit et Raevardum, qui in Var. Lect. 4 cj. *ut foemina viris po-*

piat[l], ubi sexus[m] perdidit locum? ubi scelus est id, quod non proficit[mm] scire[n]? ubi Venus mutatur in alteram formam? ubi amor quaeritur, nec videtur[o]? Iubemus insurgere leges, armari iura gladio ultore, ut exquisitis poenis subdantur infames, qui sunt vel qui futuri sunt rei. *Dat. prid. Non. Dec. Mediolano.*[p] *PP. Romae XVII.* *) *Kal. Ian., Constantio IX. et Constante AA. Coss.*[q] (342, 346?)

4. *) *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius*[r] *AAA. Cynegio*[s] *Pf. P.* In adulterii quaestione[t] ab omni familia, non solum mariti, sed etiam uxoris[u], quae tamen tunc temporis domi fuerit[v], quo adulterium dicatur admissum, quaerendum est sine defensione cuiusquam. §. 1. Idem volumus, et[x] si forte mulier marito mortis parasse[y] insidias vel quolibet alio genere voluntatem occidendi habuisse[z] inveniatur. §. 2. Parem etiam conditionem in interrogatione[a] mancipiorum servari volumus, si forte maritus eo modo insectetur uxorem[b]. *Dat. III.*[c] *Id. Dec. Constantinopoli, Arcadio A. I.*[d] et *Bautone*[e] *Coss.* (385.)

Interpretatio. *De adulterio uxorum mariti*[f] *per tormenta familiae utriusque, hoc est suae et uxoris quaerere permittuntur; si tamen illo tempore, quo admissum dicitur, haec ipsa mancipia praesentia*[g] *aut in eadem domo fuisse probantur. Similiter et si mortem sibi ab uxore adultera*[h] *maritus paratam fuisse conqueratur*[i], *utriusque familiae discussione quaeri licet. Similiter etiam*[k] *familiae utriusque poena quaerendum est, si maritus mortem uxori*[l] *qualibet ratione paraverit.*

5. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius*[m] *AAA. Cynegio*[n] *Pf. P.* Ne quis Christianam mulierem in matrimonium[o] Iudaeus accipiat, neque Iudaeae Christia-

— c. 4. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 4. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 8. Cod. Iust. IX, 9, 32, IX, 16, 9 mut. Bas. LX, 37, 70 et LX, 39, 26. Decr. Grat. de Poenit. Dist. I, c. 11. De interpr. cons. Regino II, 146. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 45; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. Partem legis Go. fugitivam esse putat. Vid. infr. not. *x*. — c. 5. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 5. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 4. Eadem est atque c. 2 C. Th. de Nupt. (III, 7), ubi vid. not. sup. et de Cod. Iust. not. *h, m, o*. L. R. B. tit. XIX. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21; omnia des. in cod. 31; omnia praeter interpr. in codd. 26, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 35; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. De interpr. cf. Regino II, 143.

ritura et alios, qui emendari iuss. *nubit foeminas in viros arrecturae.* Cramerus in Opp. p. 140, not. 1 em. *Cum v. n. in foeminam* (s. *foemina*) *viro se proiecturus* (s. *porrecturus*). An *Cum v. n. ut femina viro se pr.?* l) Cod. Iust. *cupiatur.* Go. praefert *cupiat,* sc. *vir.* Til. *quid cupiat: ubi.* m) Cui. 2, 2* *sextus,* sed em. in Corrig. mm) In 4 om. ab ant. manu *perficit.* n) Go. cj. *serere.* Cramerus l. c. cj. *ciere.* Nihil muto. o) Caselius, Variar. I, 2 in veteri membrana Cod. Iust. legi *nec invenitur* affirmat. Vid. Go. in comm. Cramerus l. c. cj. *et ridetur* pro *nec videtur.* V. *videtur* passive significatu dictum est. p) Cod. Iust. om. *Dat. — Med.* *) Reinesius corr. *XIII.* q) Annus deest in edd. Cod. Iust. *Constantino VIII. et Constantio Caes. IV. Coss.* et om. ann., qui tamen est 329. Subscr. falsam esse in utroque Codice, et inscript. docet et monuerunt Go. Be. in notis, quibus accedit Relandus l. c. p. 323. Tillem. T. IV. p. 294, Not. LIII. Go. em. *Constantio VII. et Constantio III.* (Tillem. *Constantio Caes. III.*) *AA. Coss.* (354.) aut *Constantio A. IX. et Iuliano Caes. II. Coss.* (357.), adducti in hanc opinionem c. 5 C. Th. de Maleficis (IX, 16), quae, si probaretur illa opinio, incideret in eundem diem et eiusdem legis particula esset atque haec c. Tamen vix ferenda est haec subscr., quippe quae nimis recedit cum ab inscriptione, tunc enim temporis *Constantius et Iulianus Caesar* imperium tenebant, tum a subscriptionibus in C. Th. et Cod. Iust. servatis. Relandus prop. consules anni 339: *Constantio A. II. et Constante AA.*, Be. autem consules aut anni 342: *Constantio III. et Constante II. AA. Coss.* (et eos iam voluerunt Baronius ad ann. 342 et Reinesius in notis), aut anni 346: *Constantio IIII. et Constante III. AA. Coss.* Alterutrum Be. cj. verum esse puto. *) Fol. 13 b cod. 4. r) Cod. Iust. Decr. Grat. *Grat. Val. Th. et Arcad. AAAA.* Go. Be. em. *Val. Th. et Arc.* 19, 20 *Imppp. Val. Th. et Gr.* 6 *Gr. Valens et Theod.* s) Codd. *Cinegio, Cinedio, Cynedio, Cinigio, Senexio, Quindio, Cynego, Cinigrio.* 29 *ad cinegium ppm.* 42 *ad Cynegiū ppo.* Nonn. codd. *pf.* t) 19, 20 *gestione,* sed in 20 em. *questionem.* Sich. *In q. ad.* u) 6—8, 12, 14 om. *uxoris.* 10, 18, 25 *uxores.* v) 6—10, 12—14, 16, 18, 21 *fuerint.* 20 *fuerunt.* Nonn. codd. *f. quod.* 10, 18 *f. qui.* x) 15 om. *et.* Seqq. sec. Go. fugitiva sunt et recte translata in tit. Cod. Iust. ad L. Corn. de Sicar. c. 9 cit. y) 21, Sich. *parasset.* 25 *mortes separasset.* z) 15 *hab. occ.* a) Ri*. om. *in.* 6—8, 10, 12, 18—20 *interrogationem.* 25 *interrogatio.* Ceterum 19, 20, 25 *pari et* (20 *etiam*) *conditione int.* Mox 21 *observari.* b) 10, 12, 14, 17, 18 *sectetur ux.* c. 9 Cod. Iust. cit. ita se habet: *Si forte — vel quovis alio — inveniatur, vel si forte m. eodem modo — uxorem: in eadem quaestione ab omni familia non solum mariti, sed etiam uxoris suae, quae tamen tunc temporis domi fuerit, quaerendum est, sine cuiusquam defensione.* c) 28, 32, 40, Sich. in m. *IIII.* 38 *VI.* Epit. Mon. *VII.* 19, 20, c. 9 Cod. Iust. cit. om. *III.* 24 *kl.* d) Permulti codd. om. aut *A. I.* aut *I.* Epit. Mon. *Archadio & II. et Rufino Coss.* In cod. 8 om. *Const. — et* et in c. 9 Cod. Iust. cit. *Constantinopoli.* e) 15 add. *V. C.* et 38 *Vic.* 6, 7, 16 *Bauto.* Annus deest ap. Go. f) 20, 42 *maritis.* g) 6—8 *in praesenti.* Nonn. codd. *quod amissum — pr. qui in eandem domum.* h) Hoc sec. Go. perperam additum est. i) Permulti codd. *conqueritur* s. *conquiritur.* k) 9, 18 *eam* et mox *poenam.* l) 6, 7, 19—21, 42, 44, alii codd. *uxori*; rell. et edd. *uxoris.* m) 20 *Val. et Theod.* et om. *Arcad.* 33, 34 *Val. Arc. et Th.* 40 *Th. Val. et Arc.* n) Cf. c. 4 h. t., not. *s.* o) 4, 8—10, 12—14, 16, 19—21, Til. — Lugd. *matrimonio.* 19, 20,

rus coniugium[p] sortiatur. Nam si quis[q] aliquid huius modi admiserit, adulterii vicem[r] commissi huius[s] crimen obtinebit, libertate[t] in accusandum[u] publicis quoque[v] vocibus relaxata[x]. *Dat. III.*[y] *Id. Mart. Thessalonica*[z], *Theodosio A. II.*[a] *et Cynegio*[b] *Coss.* (388.)

INTERPRETATIO. *Nec*[c] *Iudaeus Christianam nec Christianus Iudaeam ducat uxorem. Quod si fecerit, cuiuslibet accusatione, velut in adulteros*[d] *vindicetur.*

6. *) *Iidem AAA. Orientio*[e] *Vicario urbis Romae*[f]. Omnes[g], quibus flagitii usus est[h], virile corpus[i] muliebriter constitutum[ii] alieni sexus damnare[k] patientia (nihil enim[l] discretum videntur[m] habere

— c. 6. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 6. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 5. Baron ad ann. 390, n. 65. Add. Capit. IV, 160. Regino II, 261. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21, 30, 32, 33, 38, 39, 42—44, sed in codd. 39, 44 textus pro interpr. habetur. Omnia des. in codd. 24, 31, 37; omnia praeter interpr. in cod. 46; inscr. et subscr. in codd. 26, 48; inscr. et textus in codd. 35, 45; subscr. et interpr. in cod. 25; textus et subscr. in codd. 28, 40 et ponitur pro subscr. h. c. sequentis legis subscriptio; solus textus deest in codd. 27, 29, 36; sola subscr. in cod. 34; sola interpr. in cod. 15. In cod. 23 subscr. et interpr. h. c. conflatae sunt cum subscr. et interpr. c. sq. Haec c. desumpta est ex maiore illa lege, quae nobis servata est in L. Mos. et Rom. Coll. tit. V, cap. 3, ubi ex recens. Blumii ita legitur: *Impp. Valentinianus Theodosius et Archadius AAA. ad Orientium uicarium urbis Romae. Non patimur urbem Romam, uirtutum omnium matrem, diutius effeminati in uiros pudoris contaminatione foedari: et agreste illud a priscis conditoribus robur, fracta molliter plebe tenuatum, conuicium saeculis uel conditorum inrogare, uel principum, Orienti uir carissime nobis.* §. 1. *Laudanda igitur experientia tua omnes, quibus flagitiosus luxus est uirile corpus muliebriter constitutum alieni sexus dampnare patientia, nihilque discretum habere cum feminis, occupatos, ut flagitii poscit inmanitas, atque omnibus eductos, pudet dicere, uirorum lupanaribus, spectante populo flammis uindicibus expiabit: ut uniuersi intellegant, sacrosanctum cunctis esse debere hospitium uirilis animae, nec sine summo supplicio alienum expetisse sexum, qui suum turpiter perdidisset. Prop. prid. Id. Maias Romae, in Atrio Minervae.* Adiecta est h. lex C. Theodosiano post c. 6 h. t. primum in edd. Aur. Lugd. his vv. praemissis: *Haec constitutio apud Rufinum ita habetur*; deinde recepta et commentario illustrata a Iac. Gothofredo post c. 6 cit., ex cuius ed. transiit in Ri. Ri*. edd.; denique legitur ap. Baronium in Annal. ad a. 390, n. 65. Quaeritur, utrum auctor Collationis legem suam descripserit ex[1] praefecturae urbanae scriniis an ex C. Theodosiano. Si hoc accipimus, C. Th. hoc loco mutilus est, nam in codice 4 tot verba sunt, quot in Breviario Alariciano. Sentit ita Go. in comm. c. 6 h. t.; illam sententiam amplectitur Pithoeus; Carolus de Savigny l. c. T. II, p. 51, not. 41 (ed. I.), p. 53, not. c (ed. II.) haesitat. Equidem non dubito Pithoeo assentiri. Pertinet enim hic locus ad eos C. Theodosiani libros, quorum verum exemplar ad nos pervenit, et integritas nisi gravissimis argumentis in dubium non vocanda est. Iam vero Go. sententia hoc solo argumento nititur, quod in Collatione dicitur *Item Theodosianus*, h. e. sec. Go. *Ex Codice Theodosiano.* Haec explicatio neque verisimilis est neque quicquam probat. Verisimilis non est, inquam, quia auctor Collationis, quemcunque ex iuris libris locum excitat, eum accurate cum plena et librorum et titulorum inscriptione nominat; nihil autem probat, quia, si quidem ipse Codex Th. his verbis intelligendus est, Collationis auctor sententiam legis in C. Th. receptam esse, non ipsam integram legem inde a se prolatam voluit indicare; sin vero id voluisset, librum et titulum nominasset, ut de aliis iuris libris, veluti de Codice Gregoriano et Hermogeniano ab eo factum, hic autem non factum est. Si comparamus vv. illa cum antecedentibus: *Hoc quidem iuris est: mentem tamen legis Moysis Imperatoris Theodosii Constitutio ad plenum secuta cognoscitur*, clarum est, antiquitus non scriptum fuisse *Item Theodosianus*, sed *Item* (s. *Idem*) *Theodosius*, v. *Theodosius* a librariis deinde mutatum esse in *Theodosianus*, cuius mutationis non desunt in libris manuscriptis exempla. Suspicionem etiam facit, quod Collationis auctor hanc solam legem eamque mutatam receperit ex C. Theodosiano, quo quidem in aliis etiam locis uti non solum potuisset verum etiam debuisset, si eius copiam habuisset. Exspecto Blumii sententiam, etsi vir illustris de hac re iam dixit in Praefatione Legis Dei edit. p. XIII. et p. 197 Codicem Theodosianum inter fontem eiusdem legis retulit. Mihi persuasum est, Collationis auctorem non usum esse C. Theodosiano, ideoque opus suum post annum 426, sed ante Cod. Theod. conscripsisse, fortasse occasione consilii, quod anno 429 imperator manifestat in lege, quae iam est c. 5 C. Th. de Const. princ. (I, 1). Quod si est, aetas collectionis incidit inter annum 429 et 438. Quod ad subscr. attinet, in utroque fonte dies et locus inter se differunt: quod ita explico. Exemplar legis, quo usi sunt C. Th. conditores, desumptum est ex scriniis Fori Traiani, illud, quod Collationis auctor descripsit, ex scriniis Atrii Minervae. Iam vero in diversis scriniis lex diversis diebus proposita erat. Summaria C. Th.: „*Similis tertiae.*"

25 *Iud. in matr.* p) 8 *Iudaeam christ. coniugem.* q) 6—8, 10, 13, 14, 16—19 *si quid* s. *si quis.* 20, 21 *si qui* et 6, 7, 12—14, 16—19 *aliquis.* r) 6, 7, 10, 16, 18, 19 *vice.* Supra 16 *admiserint.* s) 15, Cod. Iust. *huiusmodi.* 19 *eius vi criminis obt.* t) 4 *libertatem*, sed corr. rubro colore. 19, 21, 25 *libertatem.* u) 20, Sich. *accusandam.* Go. *causandum.* v) 8, 10, 16, 17 *publicisque.* 15 om. *quoque.* x) 19, 21, 25 *relaxatam.* 20 *se rel.* y) Rep. *III.*, quem num. habent codd. 9, 12, 19. Vid. c. 2 C. Th. de Nupt. cit., not. *k.* 28, 36, 40 *IIII.* Rell. *prid.* Nonn. codd. om. *III.* z) Ita multi codd. Vid. c. 2 cit., not. *m.* a) 20 *XII.* Vid. c. 2 cit., not. *n.* b) Vid. c. 4 h. t., not. *e.* In c. 2 cit. add. *V. C.* c) Nonn. codd. *Ne* et mox *fecerint.* d) Sich. *adulterio.* *) Fol. 14[a] cod. 4. e) 4, Til. — Lugd. *Orontio.* 6, 7, 10, 12, 14, 17, 18 *Origenio.* 8 *Originio.* 16 *Origeno.* 20 *Orianti.* [illegible] *Mentio.* 32, 39, 43 *Urgentio.* 38 *ad Orientium*, ut Coll., sed cod. Verc. Collationis *ad Orestium*, de qua inscr. vid. Zirardin. l. c. p. 341, not. 1. 40 *Orencio.* f) 19 *vic. civis Romae.* 10, 18 *viro claro.* 20 *Or. vc. u. vicario Romae*, sed supra lin. *victori.* g) 6, 7, 10, 16, 24, 25 *Omnibus.* h) In codd. 19, 20, 25 et sec. Go. in Aniano Pitheorum fratrum *flagitiosum est.* 32, 39 *flagitiosus est.* 30 *flagitiis.* Sich. *flagitii usu est.* Collatio *flagitiosus luxus est.* Idem sen. Rein. in m. C. Th. i) 14 *viri corpus*; alii *virili corpus* aut *virili corpore*, ut Selden. 26 om. *corpus.* ii) 15 *constitutos.* 20 antea *constitutam.* k) 21 *damnari.* Sich. *damnata.* Permulti codd. *patientiam.* l) Coll. *nihilque discr.* 25 *decretum.* m) Coll. om. *videntur.* n) Ap. Til. et in Cui. 1 — Lugd. nocinus sen-

cum feminis[n]), huius modi scelus spectante[o] populo flammis vindicibus[p] expiabunt[q]. *PP.*[r] *in foro Traiani*[s] *VIII. Id.*[t] *Aug., Valentiniano A. IV.*[u] *et Neoterio*[v] *Coss.* (390.)

Haec lex *interpretatione non indiget*[x].

7. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius*[y] *AAA. Rufino Pf. P.*[z] Adulterii accusatione[a] proposita, praescriptiones[b] civiles[c], quibus aut[d] dos repeti flagitur[e], aut ex ratione aliqua debitum flagitatur, quae*) occurrere atque[f] perstrepere[g] examini consuerunt[h], iussimus sequestrari, nec earum[i] obice aliquid negotio tarditatis afferri; sed accusatione fundata, hoc est cum[k], quo iure quove tempore actio fuerit intromissa, constiterit, discutiatur crimen, facti qualitas publicetur, cum et iurgia, quae magnitudine[l] superant, praeponantur[m], et civilis actio criminali iure[n] postponatur[o], idem tamen, cum[p] competere coeperit,*) habitura momenti, dummodo[q] non obsit[r] examini. *Dat. VII.*[s] *Id. Dec.*[t] *Constantinopoli, Arcadio A.*[u] *II. et Rufino*[v] *Coss.* (392.)

Interpretatio. *Cum adulterium maritus accusator obiecerit, dotis aut*[x] *donationis repetitio conquiescat: quia civilem repetitionem*[y] *misceri criminali accusationi non oportet.*

8. *Iidem AAA.*[z] *Rufino Pf. P.*[a] Si qui adulterii[b] fuerint accusati, et obtentu proximitatis intentata[c] depulerint, per commemorationem necessitudinis fidem crimini derogando, dum existimatur[d] non debere credi, quod allegatur[e], non potuisse committi, hi[f] si postmodum in nuptias suas consortiumque[g] convenerint, facinus illud, quo[h] fuerint accusati, manifesta fide atque indiciis evidentibus publicabunt. Unde si qui eius modi re-

— c. 7. C. Th., cod. 4, Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 7. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 6, praeter 31, ubi est c. 4 et 37, ubi est c. 5. Cod. Iust. IX, 9, 33. Bas. LX, 37, 71. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—21; omnia praeter interpr. des. in cod. 26; inscr. et textus in codd. 24, 28 (sed vid. de cod. 28 anteced. leg. 6, not. sup.), 30, 31, 33—35; textus et subscr. in codd. 25, 37; subscr. et interpr. in cod. 45; solus textus om. in codd. 27, 29, 32, 36, 38, 40, 42—44. — c. 8. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 8. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 7, praeter 31, ubi est c. 5 et 37, ubi est c. 6. Cod. Iust. IX, 9, 34. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 30, 33, 34, 37, 45; inscr. et textus in codd. 24, 31, 35; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32, 36, 38—40, 42—44.

tentiam claudit cum v. *habere*, in Cui. 2, 2* prorsus deest. Ceterum Coll. l. c. *feminis, occupatos, ut flagitii poscit inmanitas, atque omnibus eductos, pudet dicere, virorum lupanaribus, spectante.* o) Nonn. codd. Cui. 2 — Ri*. *exspectante*, impr. Ri. et Reinesio; alii codd. *pupillo.* p) 4 *flammae vindices*, sed del. *es* et rep. *is.* ab ant. manu. Etiam Til. — Lugd. *flammae vindices*, quod ferri potest, si ab initio legis em. *Omnibus.* Vid. supra not. g. 28 *fl. ultricibus.* Coll. *expiabit.* q) Ea, quae in Coll. seqq., vide in nota sup. h. c. r) 14, 29, 40 *Dat.* 18 om. *PP. — Traiani.* s) 6—8, 10, 12, 18 *Gratiani.* 19, 38 *Troiani.* t) 20 supra lin. *Data.* u) Nonn. codd. *III.* 21, Sich. *VII.* 19 et alii codd. om. *A. IV.* aut *A.*, ut Sich. v) Codd. plerique aut *Neuterio* aut, ut 4, Til. — Ri*. *Neotherio*, etsi Go. err. *Neotherico.* x) Nonn. codd. *Lex ista i. n. eget.* Sich. *eget.* 21 om. *lex.* Cui. 1 — Lugd. om. *Haec — indiget.* y) Be. del. vult *Honorii* nomen, qui IV. Idib. Ianuar. demum imperator nominatus sit; sed Cod. Iust. consentit cum C. Th. Addidi ex codd. Sich. et Cod. Iust. *et* ante *Honorius.* 4 et edd. om. *et.* Plerique codd. et hic et infra *Archad.* Cui. 2, 2* *Impp.* z) 8 *Rofino.* In nonn. codd. ponitur siglum pu̅. a) 6, 7, 20 *Adulteri.* 19, 20 *occasione.* b) Fere omnes codd. *proscriptiones*, *perscriptiones* s. *perscriptionis*, *pscriptionis.* c) 19, 20 *civilis legis*; 14 *civilis.* d) 8, 12, 17 om. *aut.* 19 *aut quo* (quae). e) 6—8, 14, 16 *fingentur.* 19, 20 *fingeretur.* 21, Sich. *fingetur.* *) Ri*. *qua.* f) 20 antea *eademque p. exanimi.* g) 6, 12, 16 *repetere per examine.* 7, 8 *repetere examine.* 10, 14, 17, 18 *repetere per examina.* 13 *repetere.* 15 *obstrepere*, quod iam Go. prop. Cui. 2, 2* in m. „al. *praescribere.*“ Impr. Go. Aut retin. *perstrepere* aut, quod satius videtur, leg. *obstrepere.* h) 9 *convenerunt.* 21, Sich. Cod. Iust. *consueverunt.* i) 6—8, 14, 16—18 *nec enim earum.* Nonn. codd. *obici.* 16 *obieci.* Mox 7 *aliquis* et 15 *tard. neg.* k) 15 *cum constitutum* et om. paullo infra *constiterit*, fore ut Cod. Iust., qui: *cum constiterit* (prob. Go.), *quo iure, id est, maritine an extranei, quo t. accusatio f. intromissa: discutiatur.* l) 19, 20 *magnitudinem.* 21 *magnitudo.* m) Cod. Iust. *superantur* et om. *praeponantur.* 6—8, 12, 14 *ponantur.* 10, 15, 18 *proponantur.* In cod. 4 et in edd. Til. — Ri*. add. *cum*, quam part. Be. recte sustulit. n) 4 *criminis soli iure*, sed ab ant. manu corr. *criminali iure.* Til. — Lugd. *crimini soli iure.* 6—8, 12, 16 *criminata.* Sich. *iuri.* o) 4, 6—8, 12, 14—17, 19—21, Til. — Ri*. *postponitur.* Ceterum 6 *posponitur.* p) 8 om. *cum.* *) Fol. 14[b] cod. 4. q) Nonn. codd. *habituri.* 15 *dum* pro *dummodo.* r) In Cod. Iust. add. *huic.* Ri*. *absit.* s) 8, 12, 44 *VIII.* 20, 24, 30, 32, 38, 40 *VI.* 31, 35, 45 om. *VII.* t) 19 *Aug.* 24 *Febr.* In cod. 36 om. *Dec.* u) In plurimis codd. om. *A.*, in cod. 8 *Const. — et*, in 20 *Arc. — Coss.* et in cod. 34 *Arc.* v) 6—8, 10, 12—14, 17, 18, 31, 35, 43 *Probino.* 16 *Provino* c̅c̅. In codd. 8, 21, 31, 38 add. *vic.*, in codd. 10, 18 *quinto viro claro*, in cod. 17 v̅v̅. c̅c̅., in cod. 19 *viro clā*, in cod. 34 v̅c̅. Sich. add. *VC.* Appellatur Rufinus *V. C.* supra l, 20, 2 et 3, et videtur hoc siglum suo loco esse. Ceterum ap. Go. deest annus. x) 6, 7 *ac.* y) 9 om. *civ. repet.* Ri. *repetionem.* z) 4, Til. — Cui. 2* *AA.*, impr. Be. a) Complures codd. p̄u. 15 om. *Pf. P.* b) 8, 12, 14, 16 *Si quid*, quod natum est ex *Si qui de adulterio*, ut est in 10, 13, 18. Sed 6, 7, 19, 20 *Si qui in adulterium.* 17 *Si qui vel quae de adulterio f. accusati vel accusatae.* 9, 21, Sich. *adulteri.* c) 7, 8 *intenta.* 10, 18 *intenta detulerint.* 15 *obiecta dep.* 20 *proximietatae intimata d. p. commemorationis necessitudines f. criminis.* 21 *depulerit.* Mox Cod. Iust. *cr. fid. der.* d) 19 *estimatur.* e) 10, 18, 20, Til. *alligatur.* Cod. Iust. *all. vel non pot.* Go. in comm. *credi* (et) *quod all.* Abesse videtur particula. f) 6—10, 12, 17, 18 *nisi* pro *hi si*, sed in 7 ab ant. man. em. *hi si.* 19 *hi ipso modo in.* Sich. *hii.* g) 15 om. *suas consort.* 6—8, 13, 14 *consocerumque.* h) 6—9, 12, 14—18, 21, Sich. et Cod. Iust. *in quo.* 19, 20 *in quod.* 15,

perti fuerint[i], iussimus in eosdem severissime vindicari*), et veluti convictum facinus confessumque puniri**). *Dat. prid.*[k] *Non. Dec.*[l] *Constantinopoli,*[m] *Theodosio A. III.*[n] *et Abundantio*[o] *V. C. Coss.* (393.)

Interpretatio. *Qui in adulterio*[p] *accusantur, et se propinquitatis aut amicitiarum*[q] *excusatione*[r] *defenderint, si fortasse quolibet tempore secretum crimen publica coniunctione prodiderint*[s], *eos velut manifestos adulteros puniri placet.*

9. *Iidem AAA. Gildoni Comiti et Magistro**) *utriusque militiae per Africam.* Si quis adulterii reus factus accusatoris mariti forum declinare tentaverit[t], in hoc non possit eludere, nec praerogativa[u] defensetur, ibi confestim audiendus, ubi fuerit accusatus. *Dat. III. Kal. Ian.**) *Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio*[v] *Coss.* (393.)

TIT. VIII. SI QUIS EAM, CUIUS TUTOR FUERIT*), CORRUPERIT.

1. *Imp. Constantinus A. ad Bassum*[x] *Vicarium Italiae. Post alia:*[y] Ubi puella ad annos adultae aetatis accesserit, et[z] adspirare ad nuptias coeperit[a], tutores necesse habeant comprobare, quod puellae sit intemerata virginitas, cuius coniunctio postulatur. Quod ne[b] latius porrigatur, hic solus debet tutorem[c] nexus adstringere, ut se[d] ipsum probet ab iniuria laesi pudoris immunem. Quod ubi constiterit, omni metu liber[e] optata coniunctione frui debebit; officio[f] servaturo, ut, si violatae[g] castitatis apud ipsum facinus haereat, deportatione plectatur[h], atque universae eius facultates fisci viribus[i] vindicentur, quamvis[k] eam poenam debuerit sustinere, quam raptori[l] leges imponunt. *Dat. prid. Non. April.*[m] *Aquileia,**) *Constantino A. VI.*[n] *et Constantino C. Coss.* (320.)

Interpretatio. *Ubi primum*[o] *puellae sub tutore viventes ad annos pervenerint nuptiales, et quicunque petitor accesserit, non prius puella*[p] *iungatur, nisi virginitas illius, quod a tutore servata sit, fuerit approbata*[q]: *nam si ab ipso tutore convincitur eius*[r] *violata virginitas, statim exsilio deputetur*[s], *et res illius omnes fiscus usurpet.*

— c. 9 concordat sec. Go. cum c. 14 Cod. Iust. h. t. Eodem die data est c. 7 Cod. Iust. de Iudaeis et Coel. (I, 9). Tit. VIII. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. VIII.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—44, 46, 47, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. V.* Cod. Iust. IX, 10. — c. 1. C. Th., cod. 4, Br. Al. eiusque codd. edd. *c. 1*, h. e. *un.* Cod. Iust. IX, 10, 1 princ. om. Sec. Go. meminit eius Leo Nov. XXXIV. eamque ex parte derogavit. Sec. Go. fortasse coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Filiis mil. app. (VII, 22). Vid. ibi not. *p*. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21; omnia praeter interpr. des. in codd. 27, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus in codd. 26 28, 29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

Sich. *fuerant* et mox 9 *manifeste.* Deinde 20 supr. lin. *iuditiis* pro *indiciis.* i) 17 *si qui vel quae e. rep. vel repertae fuerint.* *) 20 *vindicare.* Aur. Lugd. *dicari*, male. **) 4 *puniri*, sed supr. o pon. u rubr. col. k) Complures codd., Cod. Iust. *II.* 31, 43 *III.* 20 om. *prid.* l) 24 *Mai.* 21 *Nō3* pro *Non.* et 42 *Dat. pr. NN.* m) 8 om. *Non.* et *Const. — et*, 36 *Dec.* et 12, 31 *Theod.* Mendose Aur. Lugd. *Constantino, Theod.* n) 36, 40, Sich. in m. *II.* o) Multi codd. *Habundantio*, alii *auundantio.* Addidi *V. C.* ex codd. Br. Al. et ex Sich. p) Nonn. codd. *in adulterium.* q) Go. vituperat *aut amicit.*, sine necessitate. Est enim interpretamentum v. *proximitatis.* r) Nonn. codd. *accusatione*, mox *convictione.* s) 20 *crediderint.* *) 4 *magtro*, sed rubr. col. em. *magistro.* t) 4 *temptaverint*, sed em. ab ant. man. u) Delevi v. *militari*, quod deest in cod. 4, unico h. c. fonte. Ibi enim additum est a poster. manu; unde transiit in edd. *) Fol. 15ª cod. 4. v) Add. *V. C.* Aur. Lugd. *Cos.* *) Sich. *fuerat* et in ind. titul. *corrupit.* 20 *corripuerit.* x) 28, 36, 40 Sich. in m. *Catulinum.* In nonn. codd. om. *Ital.* aut *Vic. Ital.* y) *Post alia* om. in multis codd., etiam 4 et ap. Sich. — Lugd. Cod. Iust. z) 4, Til. om. *et.* a) Breviarii Al. codd. Sich. *puellae — accesserint — coeperint.* 21 *adsp. c. ad n.* Go. propter vv. *omni metu liber — debebit*, quae paullo infra leguntur, cj. *et adspirare ad nuptias coeperit tutor, is necesse habeat comprobare*, impr. Ri. Sed tamen non dubito calculum meum Go. sententiae adiicere. Hoc enim imperator hac lege egit, ut ne tutores corrumpant pupillas easque corrumpendo compellant ad nuptias cum ipsis celebrandas. Hac de causa infra dicitur: *ut se ipsum probet ab iniuria laesi pudoris immunem*, quibus verbis nunc non repugnant, quae paullo infra leguntur: *omni metu liber optata coniunctione frui debebit.* Fortasse igitur adhibitis Br. Al. codicibus ita scribendum est: *Ubi — accesserit, et adspirare ad nuptias coeperint tutores, necesse habeant.* Ceterum vid. not. *f* sq. b) 19, 20 *et ne.* 9 *ne latius.* c) 20 *curatorem*, sed em. *tutorem.* d) 10, 12, 18 *et se.* 10 om. *ut.* e) Ad h. l. vid. Go., not. *i* et in comm. f) Go. in not.: „tuo sive iudicio." 15 *debebis amator at si violatae*, mira scriptura, quae probat iam antiquitus haesitatum esse in legis explicatione. V. *amator* sine dubio librarius de suo adiecit, quod quomodo cum vv. *omni metu* componi possit, non video. 19 *servatorum* (ita etiam 20) *ut si ablatae castitatis.* g) Hinc inc. c. 1 Cod. Iust. *Si tutor pupillam quondam suam violata castitate stupraverit, deportationi subiugetur: atque* etc. h) 8, 13, 14, 17 *flectatur.* 20, 21 *plectetur.* i) Cod. Iust. *iuribus.* 9 *adgregentur.* 10, 18 *iudicentur.* 25 *addicantur.* Alii codd. *facultatis.* k) 10, 18 *quam* et om. *vis.* l) 19, 20 *debuerat — raptoribus.* m) 9, 42 *aug.* 24 *Mai.* L. R. U. *Dat. II. Kal. Apr.* In Cui. 2, 2* om. *Apr.*, sed in Corrig. restit. *) Fol. 15ᵇ cod. 4. n) Ita plerique codd. et Sich. in m., h. e. ann. 320, quem annum iam Go. rep. voluit, neque rep. *PP.* pro *Dat.*, quod Go. prop. quidem in not. h. c., sed ipse retractavit in comment. Recte igitur a Go. in Chron. relata est ad ann. 320. 6, 7 *Constantio A. II.* 20 *A. I.* 4, edd. et Cod. Iust. *VII.* (326.) In cod. 33 ponitur subscr. c. 8 antec. tit. Nonn. codd. *Constantio* pro *Constantino*; *Constantio* (ita 4, edd. et Cod. Iust.) aut *Constante* pro *Constantino*, crebro err. librar. 6, 7, 20, 21, Sich. om. *C.* o) Nonn. codd. *primo.* p) 20, 44 *puellae.* q) 6, 7, 9, 20, 21, 43, 44, alii codd. *approbatum*, sed 20 *fuerit sit appr.* et 21 om. *fuerit.* r) Fere omnes codd. *eius.* Edd. *esse*, quod non multum differt. s) 6—10, 12, 13, 18 *deportetur.*

TIT. IX. DE MULIERIBUS, QUAE[t] SE SERVIS PROPRIIS IUNXERUNT[u].

1. *Imp. Constantinus A. ad Populum.* Si qua cum servo[v] occulte[x] rem habere detegitur, capitali sententiae[y] subiugetur[z], tradendo ignibus verberone[a], sitque omnibus facultas crimen publicum arguendi, sit[b] officio copia nuntiandi, sit etiam[c] servo licentia deferendi[d], cui probato crimine libertas dabitur, cum falsae[e] accusationi poena immineat. §. 1. Ante legem[f] nupta tali[g] consortio segregetur, non solum domo[h], verum etiam provinciae communione[i] privata, amati abscessum[k] defleat relegati. §. 2. Filii[l] etiam, quos ex hac coniunctione habuerit, exuti omnibus dignitatis insignibus, in nuda maneant libertate, neque per se neque[m] per interpositam personam quolibet titulo voluntatis accepturi[n] aliquid ex facultatibus mulieris. §. 3. Successio autem *) mulieris ab intestato vel filiis[o], si erunt legitimi, vel proximis cognatisque deferatur vel ei, quem ratio iuris admittit[p], ita[q] ut et[r] quod ille, qui quondam amatus[s] est, et quod ex eo suscepti filii quolibet casu in sua videntur[t] habuisse substantia, dominio[u] mulieris sociatum a memoratis[v] successoribus vindicetur. §. 4. [x]His ita omnibus observandis, et si ante legem decessit[y] mulier vel amatus, quoniam vel[z] unus auctor vitii censurae occurrit[a]. §. 5. Sin vero iam uterque decessit[b], soboli parcimus[c], ne defunctorum parentum vitiis praegravetur; sint filii, sint potiores[d] fratribus, proximis atque cognatis, sint relictae successionis heredes. §. 6. Post legem enim hoc committentes morte punimus[e]. Qui vero ex lege disiuncti clam[f] denuo convenerint, congressus vetitos[g] renovantes, hi servorum indicio[h] vel speculantis officii vel etiam proximorum delatione convicti poenam similem sustinebunt. *Dat. IV.*[i] *Kal. Iun. Serdicae*[k], *Constantino A. VII.*[l] *et Constantio C. Coss.* (326.)

INTERPRETATIO. *Si qua ingenua mulier servo pro-*

Tit. IX. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. IX.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—21, 24—40, 42—47, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. VI.* In extr. cod. Reg. Par. Suppl. Lat. 215 dicitur *XII.* Cod. Iust. IX, 11. Nov. Anthemii I. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. add. c. 1, h. e. c. *un.* Cod. Iust. IX, 11, 1 nonn. om. Bas. LX, 37, 74. Memorat hanc legem Anthemius in Nov. I. de Mulier. quae se servis propr. (ed. Berol. p. 1394). De interpr. cf. Regino II, 147. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—21 (sed de cod. 19 vid. infra not. *k*); omnia praeter interpr. des. in codd. 45—47, 49: inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. Vid. infra subscr. c. 1 de Rapt. virg. (IX, 24), not. *i*.

t) 6—8, 32, 40 *qui*, sed in 7 em. *quae*. 15 *De his quae servis suis nuberet.* Multi codd. et Aur. Lugd. om. *se*. u) Nonn. codd. *iunxerint*, alii *coniunxerunt* aut *coniunxerint*. 21, Sich. *De m. q. s. pr. se iunx.* Cod. Iust. *De m. q. se pr. servis iunx.* v) Cod. Iust. add. *suo*, similiter Anthemius l. c. *servorum suorum.* Vid. Go. ad h. l., not. *b*. x) 4 *occulta*, sed supra lit. *a* rubro colore ponitur *e*, cui a sec. manu add. flavo colore litera *m*, deleta postea a rec. man. 14 *occultam.* 15 *rem occulte hab. det.* 12 *detegetur.* y) Ita 15 et Be. ex Sich. et Cod. Iust. 14 *sententiā.* 21 non distincte scriptus est; rell. omnes *sententia* et 6—8, 13, 16, 17 *sent. capit.* Vid. infra IX, 34, 7 et supra II, 30, 1, not. *p*. z) 20 *subiungetur*, sed corr. *subdatur*, ut est in cod. 19. a) 6, 7 *virverone sit quae.* 10 *virone.* 18 *ign. vir viro sitque.* 20, 21 *verberoni s.* b) Sich. *sitque.* 19 *officiū.* 6—8, 10, 18 *copiā.* c) 19 *nunt. sed etiam.* d) 19 *adferendi.* 20 *afferendi.* 6—8, 14 *differendi* et 7, 17 *licentiam.* e) In Cod. Iust. om. *cum falsae — relegati.* 18, 20 *accusationis.* f) 15 *Ante hanc autem legem.* g) 4, Til. *nuptiali*, sed in cod. 4 ab ant. man. supra *i* add. *at*, corr. caussa, quo efficitur *nupta tali.* 9 *nuptam.* 10, 18 *nuptali.* 19, 20 *Ante l. supra tali*, sed 20 supr. lin. *nupta.* 15 post *segr.* add. *et*, optime. Sich. *cosortio.* h) 15 *dom'.* 19 *domi.* 21 *virum.* i) 6, 7 *communio.* k) 4 *abscensum*, sed em. rubro col. *abscessum.* 10, 18, *abscessu.* 19 *defleant* et desinit cum hoc v. codex 19. 20 *se legati.* l) 21, Sich. *Filii etiam ex hac quos coni. hab.* Til. — Ri*. *Filii, etiam quos* etc., male. Mox 12 *dignitatibus* et Go. *neque*, err. m) 9 om. *per se neque.* 21 *interposita* et nonn. codd. *quodlibet.* n) 6, 7, 16, 17 *acceptaturi.* 14 *acceptaturus.* Paullo infra Sich. *facultibus*, mend. *) Fol. 16ª cod. 4. o) 15 *Successio autem eius vel filiis.* p) 6 *amittis.* 21 *amittat.* Sich. *admittat.* q) 15, 20, 21, Sich. om. *ita* et 13 *ita ut*, sed Sich. in m. *Id autem* ex Cod. Iust. r) 6—10, 12, 14, 16, 17 om. *ut.* 20 *ut* (sed supr. lin. *et*) *eo.* Cod. Iust. *Id autem et quod ille.* s) 21, Sich. Cod. Iust. *qui condemnatus est*, impr. Go. 20 *damnatus est.* t) Cod. Iust. *videantur.* 6 *suam.* u) 6—8 *substantiam dominum.* 10, 18 *substantiam.* 12, 20 *dominium.* 14 *dominū.* Cod. Iust. *mul. dom.* v) 10 *sociati.* 18 *sociati a memorati.* 8 *successionibus.* Ri*. *a me moratis.* x) Sich. *Hiis.* Seqq. des. in Cod. Iust. y) 6, 7, 10, 12, 14, 17, 18 *recessit.* 15 *decesserit.* 20, 21 *discessit.* z) 10 *am. quo non vel.* 20 *vel amatores*, sed supra lin. *aut amatus.* a) 6—8, 10, 17, 18 *occurret.* 20 *occurrat* et antea pro *vitii* supr. lin. *vive.* 15 *vi cens. occ.* b) 20 *discesserint*, sed sec. Ri. *discesserit*, falso. c) 20 *parcemus.* Sich. *subdi parc.* Multi codd. et Til. — Ri*. *suboli parc.* In 4 rubr. col. repon. *soboli.* Mox multi codd. *nec def.* d) 21 *sin filii s. p.* Sich. *praegraventur; si sint f., pot.* 8 *potioribus.* 10, 18 *potentiores.* 20 *praegraventur sine filiis*, sed supr. lin. *si vel sint.* Mox nonn. codd. *cognati* et *successione.* e) 21 *puniuntur.* 6 *committentis.* f) 21 *dum denuo.* g) 20 *vetatur* (supr. lin. *vetitos*) et paullo infra *speculantes officio — dilatione.* h) 8 *his s. in iuditio.* i) 12, 20, 21, 24, 28, 30, 32—34, 38, 43, 44, Sich. *III.*, sed Sich. in m. *IIII.* 28, 31, 32, 35, 39, 43, 44, Cui. 2 — Ri*. *Iul.* k) Codd. *Serdice*, *Sirdice*, *Syrdicae*, *Serditiae*, *Serdicie.* l) Go. anno om. rep. vult consules anni 320 (*Constantino A. VI.*). Assentitur Baronius. Contradicunt Pagius, Relandus et Ritterus, cuius vid. contra Go. disputationem in not. *r* h. e. Reposuissem, si Go. cj. confirmaretur codicibus, annum 320, cum Constantinus his consulibus et hoc mense non Serdicae sed Mediolani fuerit. Vid. c. 3 C. Th. de Falsa moneta (IX, 21). Quod multi codd. *Constantino* pro *Constantio* habent, id aliquantulum confirmat Go. opinionem, sed non tanti est, ut mutandi anni potestatem nobis tribuat; nam solus 16 habet *VI.* 30 *Const. II.* 28, 40, Sich. in m. *V.* 33, 34 *Const. VIIII.* Epit. Mon. *IIII.* In codd. 20, 38 om. *VII.* et in cod. 8 *Serdice — et.* Reliqui omnes *VII.* Ceterum vid.

prio se occulte miscuerit, capitaliter puniatur. Servus etiam, qui in adulterio[m] dominae convictus fuerit, ignibus exuratur. In[n] potestate habeat huius modi crimen quicunque voluerit accusare. Servi etiam aut ancillae, si de hoc crimine accusationem detulerint, audiantur:[o] ea tamen ratione, ut si probaverint, libertatem consequantur, si[p] fefellerint, puniantur[q]. Hereditas mulieris, quae se tali crimine maculaverit, vel filiis), si sunt ex marito suscepti, vel propinquis ex lege venientibus tribuatur.*

[r]TIT. X. AD LEGEM IULIAM DE VI[rr] PUBLICA ET[s] PRIVATA.

1. *Imp. Constantinus A. ad Catulinum*[t] *Proconsulem Africae.* Qui*) in iudicio manifestam[u] detegitur commisisse violentiam, non iam[v] relegatione aut[x] deportatione insulae plectatur, sed supplicium capitale excipiat, nec interposita[y] provocatione sententiam, quae[z] in eum fuerit dicta, suspendat, quoniam[a] multa facinora sub uno violentiae nomine continentur, cum aliis vim inferre tentantibus[b], aliis cum indignatione repugnantibus[c] verbera caedesque crebro deteguntur[d] admissae. Unde[e] placuit[f], si forte quis vel ex possidentis parte[g] vel ex eius, qui possessionem*) temerare tentaverit, interemptus sit, in eum supplicium exseri[h], qui vim facere tentavit[i], et alterutri parti caussam[k] malorum praebuit[l]. *Dat. XV.*[ll] *Kal. Maii Serdicae*[m], *Gallicano*[n] *et Basso*[o] *Coss.* (317.)

Interpretatio. *Convictus in iudicio*[p] *de evidenti violentiae crimine capite puniatur, nec sententiam iudicis qui damnatus est, qualibet appellatione suspendat: et si fortasse homicidia ab utraque parte commissa fuerint, in illum*[q] *vindicetur, qui ut alium per caedem expelleret*[r], *violenter ingressus est.*

2. *Idem A. ad Bassum Pf. U.* Si quis per violentiam alienum fundum invaserit, capite puniatur*). Et sive quis ex eius parte, qui violentiam inferre tentaverit, sive ex eius, qui iniuriam repulsaverit, fuerit occisus, eum**) poena adstringat, qui vi deiicere possidentem voluerit. *Dat. VI. Id. Mart.*[s] *Roma, Gallicano et Basso Coss.* (317.)

Tit. X. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. X.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—40, 42—49, Sich. Aeg. L. B. U. *Tit. VII.* L. R. B. tit. VIII. Cod. Iust. IX, 12. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. *c.* 1. Cod. Iust. IX, 12, 6, sed inverso ordine. Bas. LX, 18, 25. Capit. (Ben. Lev.) VI, 356 et ad interpr. VII, 232. Commemorantur h. c. prima vv. in c. 14 C. Th. Quor. app. (XI, 36). Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 45, 47—49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. Ceterum prima et secunda lex eiusdem argumenti sunt.

---

infra IX, 25, 1, not. *i.* Praeterea in horum imperatorum nominibus eadem menda sunt, quae alibi a librariis facta esse vidimus. In multis codd. om. *C.* Epit. Mon. *et Const. V. C. Coss.* m) Nonn. codd. *in adulterium d. coniunctus f.* n) Seqq. ap. Sich. ita scripta sunt: *In pot. habent criminis accusationem servi, ut si detulerint, audiantur.* o) Aur. Lugd. add. *quia iubet lex puniri nefarios* ex Aeg. Summa. p) Ap. Ri. Ri*. add. *se.* q) Aur. Lugd. add. *Et qui ex tali coniunctione fuerint nati, in mundina tantum maneant libertate, et a matris haereditate in omnibus fiant extranei* ex Aeg. Summa. *) 20 *fili* et 21 *si eius.* r) Fol. 16[b] cod. 4. In ima pagina y ponitur pro numero quatern. rr) 12 *via.* s) Nonn. codd. et Cod. Iust. *vel.* t) Vid. c. 1 C. Th. de Iurisd. (II, 1), not. *o.* 4, Til.—Be. *Catullinum.* Nonn. codd. *Catolinum, Catholinum.* 42 *Catellinum.* 15 *Catulino proconsuli Afr.* Dignitas om. in nonn. codd. 4 *pū.* Til. *PV.* Vid. infr. XI, 16, 1, not. *m.* *) Vv. *plectatur qui manifestam det. comm. violentiam* repetuntur in c. 14 C. Th. Quorum appell. (XI, 36) cit. Vid. not. sup. u) 20 *manifeste.* v) 6, 10 *iam non.* 12 om. *non iam* et 14 *iam.* x) 6—8, 10, 12—14, 18 om. *aut* et scrib. *relegatione deportationis.* 21 *relegationem aut deportationis.* 17 *deportationis.* y) Sich. *nec proposita prov.* 6 *procatione.* 14 *ne interp.* z) 7, 10, 15, 20, 21 *sententia quae.* Mox 21, Sich. *in eo* et 14 *fueras dicta.* a) Hinc inc. c. 1 Cod. Iust. cit. 10, 18 *susp. quo non multa.* b) Cod. Iust. *certantibus.* c) 6—10, 14, 16—18, 21, Cod. Iust. Sich. Capit. *resistentibus.* Ita etiam antiquitus 20. d) Ita 4, Br. Al. codd. Cod. Iust. et edd. ante Be. praeter Sich., qui ex cod. 21 ed. *detegentur.* Concinunt etiam Cap. Be. rest. *detegantur,* quo non opus est, sed tamen etiam Go. in not. *detegantur.* Antiquitus 20 *admisisse.* e) *Unde* deest in Cod. Iust. f) Til. — Ri*. add. *ut* ex cod. 4, quod v. Be. recte del. Deest in omnibus Br. Al. codd., ap. Sich. et in Cod. Iust. g) 6—8, 10, 14, 16—18 *possidentibus partem.* 10, 18 om. *ex* post *vel* et 13 *vel ex p. parte.* *) 20 *portionem* (supr. lin. *passionem*) *temere.* Mox 6 *temptavit.* h) Sich. *iudicium exeri.* Cod. Iust. *exerceri.* 14 *exire.* 20 *exuri.* i) 20, Cod. Iust. *temptaverit.* 4 *temptau it,* duabus erosis literis. 10, 18 *et ad alterutri.* 20 *et alterutrique.* k) Nonn. codd. *causea.* l) Cod. Iust. *praebuerit et non iam — suspendat,* translato principio legis in h. l., om. autem vv. *Qui — violentiam.* ll) 24 *XI.* 8 om. *XV.* m) Vid. c. 1 antec. tit., not. *k.* n) 6, 7, 12, 14, 18 *Gallico,* male. 8 om. *Serd. Gall.* o) 6, 7, 10, 14, 16—18 add. *II.* p) Nonn. codd. *iudicium* et mox *puniantur.* q) Sich. *in illo.* Nonn. codd. *vindicentur.* r) 6—8, 12, 14, 18, alii codd. *qui ad alium, ut per caedem pelleret v. ingr. est,* sed in 7 a sec. manu em. *expelleret.* *) Fol. 17[a] cod. 4 inc. cum lit. *niatur.* **) Ri*. *cum.* s) Sententia Go. mensis in mendo cubat, cum auctor Notitiae Praefectorum urbi hunc Sept. Bassum scribat praefecturam iniisse ex die XIII. Kal. Mai. Go. igitur et Ri. em. *Mai.,* quod cum Be. non videtur sufficere, si quidem Anon. Ser. Pff. U. Bassi Praef. urb. ab Idib. demum Maii computet (vid. Corsin. l. c. p. 173), Bassum aut PPf. h. t. fuisse suspicatur aut legem serius emissam esse. Et hanc quidem opinionem iam Tillemont. enunciaverat l. c. T. IV, p. 131, not. XXXIX., ubi legi vult *VI. Id. Iul.* sive *Aug.* Mensis *Mart.* sine dubio falsus est; esset enim lex antiquior prima h. tit. lege, neque ferri potest *Mai.,* quia Constantius id temporis afuit Roma, ubi haec lex data est: quare iam Go. in not. et in Chron. p. XIII. *Dat.* accepit pro *Reddita* aut *Proposita.* Mihi videtur Tillem. recte de h. l. existimasse, etsi alium mensem non recuso. Et Go. quidem

3. *Idem A. ad Bassum Pf. U.*[1] Si quis ad se fundum vel quodcunque[u] aliud asserit pertinere[v], ac restitutionem sibi competere possessionis putat,[x] civiliter super possidendo[y] agat, aut impleta[z] solennitate iuris crimen violentiae opponat, non ignarus, eam se sententiam subiturum, si crimen obiectum non potuerit comprobare, quam reus debet excipere[a]. Quod si omissa interpellatione[b] vim possidenti intulerit, ante omnia violentiae[c] caussam examinari praecipimus[d], et in ea requiri, quis[e] ad quem venerit[f] possidentem, ut ei, quem constiterit expulsum[g], amissae possessionis iura reparentur, eademque protinus restituta[h] violentus[i], poenae non immerito destinatus, in totius litis terminum differatur[k], ut, agitato negotio principali,*) si contra eum fuerit iudicatum, in insulam deportetur[l], bonis omnibus abrogatis[m]. Quod si pro eo, quem claruerit[n] esse violentum[o], sententia proferetur[p], omnium rerum, de quibus litigatum est, media pars penes eum resideat, cetera fisci viribus vindicentur[q]. *PP. prid.*[r] *Non. Oct. Romae, Constantino A. V. et*[s] *Licinio C.*[t] *Coss.* (319.)

Interpretatio. *Si quis adversarium suum ita apud iudicem crediderit accusandum*[u], *ut se asserat violentiam pertulisse, ad probationem rei eum convenit attineri*[v]: *quod si probare non potuerit, quem dixerat violentum, eandem poenam suscipiat, quam ille, quem impetit*[x], *convictus potuisset excipere. De reliquo haec lex praetermittenda*[y] *est, quia*[z] *in quarto libro sub titulo Unde vi*[a], *quae tamen*[b] *temporibus posterior inventa est*[c], *habetur exposita*[d].

4. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius*[e] *AAA. ad Albinum Pf. U.*[f] Servos[g], qui fecisse violentiam[h] confessionibus testium aut propriis[i] docebuntur, si id[k] inscio domino commiserint[l], postremo supplicio deditos luere[m] perpetrata censemus[n]. Quod si illi metu

— c. 3. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 3. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 2. In hac c. incipit fol. XXII. cod. 1. Vid. infra not. *c.* Fortasse coniungenda est cum c. 4 C. Th. de Donatt. (VIII, 12). Vid. infra not. *r.* Cod. Iust. IX, 12, 7 om. fin. Bas. LX, 18, 26. L. R. B. tit. VIII. L. Vis. VIII, 1, 2. Marcelli P. ep. II. Synod. V. sub Symmacho (Knust l. c. p. 63, 76). Docum. Aretin. ap. Murat. it. Mediol. 1740. T. III, p. 888 sq. et emendatius edit. ex Anthologia Florent. in Ephemer., quibus inscr.: Rheinisches Museum f. Iurisprudenz T. III, p. 453—466. Symmachus l. c. X, ep. ult. Interpr. Capit. (Ben. Lev.) VII, 164. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37, 46, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 33—35; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. Sec. Go. h. c. mentio fit in c. 14 C. Th. Quor. appell. (XI, 36). Vid. not. *h.* — c. 4. C. Th., codd. 1, 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 4. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 3. Cod. Iust. IX, 12, 8. Bas. LX, 18, 27. L. R. B. tit. VIII. Ed. Th. cap. LXXVII. Interpr. Ben. Lev. VII, 235. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16, 18, 20, 21; omnia praeter inscr. des. in cod. 17 (vid. infr. not. *f*); omnia praeter interpr. in codd. 26, 37, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35, 45; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15; sola §. 1 habetur in cod. 48. In cod. 1 h. c. legi nequit. Vid. Peyr. l. c. p. 187.

ad c. 7 C. Th. de Appell. (XI, 30) em. *Iun.* Dicit enim subscr. h. c. emendandam esse ex c. 7 cit.; haec autem data est *VIII. Id. Iun.* t) Vid. supra c. 1 de Tutor. (III, 17), not. *y.* 6—9, 12, 14, 16, 27, 32, 43 *po* s. *ppo.* 10 *praeposito.* 15, 29 *ppm.* u) Docum. Aret. l. c. p. 466 *quodlibet*, impr. Wittio. 6 *Si q. ad refundum — asseret.* v) 20 *pertenuisse.* Sich. *pert. ac ad rest.* x) Be. ex Cod. Iust. et ex Sich. add. *aut.* Ego delevi *aut*, neque enim hac particula indigemus, neque ea est in codd.; deest etiam ap. Til. — Ri*. An fuerit *aut* in cod. 4, incertum est, cum h. l. in codice nonnullae literae rasura deletae sint, et pro his nova manus colon rubro colore posuerit. y) 20 *possidendam.* z) 10, 18, 20 *impleat.* 15 *agat ut impleta.* 20 *solennitatis.* Ibi paullo post om. *se.* a) 15 *compr. eam quam deberet r. exc.* 21 *accipere.* 13 om. *si crimen — reus.* b) Docum. Aret. *appellatione*, impr. Witt. l. c. 10, 18 *obmissa.* 20 *Quod amissi i. venerit*, sed em. *vim.* c) Cum literis *olentiae* incip. fol. XXII. cod. 1 sive totius palimpsesti Taur. fol. XXX., quod pergit usque ad vv. *quisquis cum militibus vel* c. 3 C. Th. ad L. Cornel. de Sicar. (IX, 14). d) 21 *praecepimus.* e) Sec. Go. nonn. interpretes Cod. Iust. *quid.* 9 *quis atque v.* f) Cod. Iust. *pervenerit*, impr. Go. g) Sich. *exclusum.* 21 *amissi.* h) In Cod. Iust. add. *Si criminalis quaestio agitetur*, superflue sec. Go., qui huius postremae sententiae mentionem fieri addit in c. 14 C. Th. Quorum appell. (XI, 36). 8, 10, 18 *eandemque p. r.* i) 6, 7, 10, 12—14, 17, 18 *violator.* 8, 16 *violatus.* 4 *poena*, sed em. *poenae* rubr. col. 13 *non merito.* k) 10, 15, 18, 20 *deferatur*, sed 15 *terminos.* Mox 20 *et* pro *si.* *) Fol. 17[b] cod. 4.

l) 9 *deputetur.* 20 *insula.* m) 9 om. *abrogatis.* 18 *abrogatus.* Seqq. des. in Cod. Iust. n) 9 *claruerint.* Ri. *clarueiit*, err. o) 6—8, 12, 14, 17 *violatum.* p) 1, 7, 9, 16, 20 *proferatur.* 6, 14 *proferitur.* 10 *profertur.* Mox Aur. Lugd. *litigarum*, err. q) 10, 16, 18 *vindicetur.* r) Aut hic, om. v. *prid.*, scrib. *Dat. Non.*, aut rep. in c. 4 C. Th. de Donatt. *PP. prid. Non.*, ut utraque lex in eundem diem incidat. Vid. c. 4 cit., not. *rr.* Malo *PP. prid. Non.* scrib. in c. 4 cit. propter codd. fere omnium in h. c. consensum. Tres tantum codd., 30, 33 et 34 om. *Prid.* 31, 43 *III.* pro *prid.* 20 *Data* pro *PP.* s) 40 om. *Romae*, 8 *Const. — et* et 33 *A. V.* Nonn. codd. *Lycinio.* t) *C.* deest in multis codd. et in Cod. Iust. 20 *ēē coss.* 33 *vīc. Coss.* Aur. Lugd. *Cons.* u) 20 *accusandam*, sed corr. v) Sich. Cui. 1 — Lugd. *teneri.* x) Nonn. codd. *impetivit aut impetiit.* Sich. *convictum potuisse excipere.* y) 6—8, alii *praetermissa.* z) Go. *qui*, err. a) Vid. supra c. 2 Unde vi (IV, 22), not. d. Nonn. codd. *de Vi.* 44 *VI de Vi.* 20 om. *Unde.* b) Sich. om. *tamen.* c) Sich. *posterioribus est, inventa hab.* 20, 21 *est inventa.* d) Go. ann.: „Est qui tentat, *explosa.*" e) 28 *Th. Val. et Arc.* Multi codd. *Theud.* et *Archad.* f) Sich. *Albium Pf. P.*, sed in m. *PF. U.* Multi codd. *ppō* aut *ppm.* 15 *Albino ppo.* In cod. 17 post *ppo* est lacuna usque ad vv. interpr. c. 4 C. Th. de Abol. (IX, 37): *quod si testes adhibiti.* Perierunt duo quaterniones. g) 20, 21 *Servi*, sed 20 supr. lin. *Rei.* 6 *Servus.* h) 21 *fecisse se viol.* i) 20 *propr. aut test.* Cui. 2, 2* *decebuntur*, sed em. in Erratis. k) *id* deest in cod. 4, 15 et ap. Til. — Lugd. l) 9, 13 *commiserit.* m) 25 *solvere.* Nonn. codd.

atque exhortatione[o] dominorum violentiam admiserint, palam est, secundum legem Iuliam dominum infamem pronuntiandum[p] loci aut[q] originis propriae dignitate[r] non uti, servos vero, quos furoribus[s] talium paruisse constiterit, metallis per sententiam dedi. Viles[t] autem infamesque personae, et hi[u], qui bis aut[v] saepius violentiam perpetrasse convincentur[x], constitutionum[y] divalium poena teneantur. §. 1. Iudicem vero nosse oportet, quod gravi *) infamia sit notandus[z], si violentiae crimen apud se probatum[a] distulerit, omiserit[b] vel impunitate[c] donaverit, aut molliore[cc], quam praestituimus, poena perculerit. *Dat. prid.*[d] *Non. Mart. Mediolano*[e], *Valentiniano A. IV.*[f] *et Neoterio*[g] *V. C. Coss.* (390.)

Interpretatio. *Si servi inscio*[h] *domino*[i] *confessi vel convicti fuerint violentiam commisisse, addicti tormentis gravibus puniantur*[k]. *Si vero iubentibus dominis violentiae crimen*[l] *admiserint, domini, qui illicita praeceperunt*[m], *notantur infamia, et nobilitatis vel honoris sui dignitatem tenere non possunt. Servi autem, qui talibus dominorum furoribus paruerunt, in metallum detruduntur*[n]. *Ceterum non liceat iudicibus discussionem violentiae differre vel dimittere vel donare*[o]: *qui si probaverint violentiam*[p] *et non statim vindicaverint, noverint se periculum subituros. Viles autem personae, quae bis aut frequenter admisisse violentiam comprobantur, constituta*[q] *legibus poena*[r] *supra scripta*[rr] *omnimodis feriantur.*

TIT. XI. DE PRIVATI[s] CARCERIS CUSTODIA.

1. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius*[t] *AAA. Erytrio*[u] *Praefecto Augustali*[v]. Si quis posthac reum privato[x] carceri[y] destinarit[z], reus maiestatis habeatur. *Dat. prid.*[a] *Kal. Maii Thessalonica, Theodosio A. II.*[b] *et Cynegio*[c] *V. C. Coss.* (388.)

Ista lex *interpretatione non indiget*[d].

Tit. XI. C. Th., codd. 1, 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XI.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—16, 18, 20, 21, 24—40, 42—44, 46, 47, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. VIII.* Cod. Iust. IX, 5, — c. 1. C. Th., codd 1 et 4, Br. Al., codd. edd. c. 1, i. e. *un.* Ed. Th. cap. VIII. Meminit h. c. Zeno in c. 1 Cod. Iust. h. t. (IX, 5). Integra cum vv. interpretis *Ista* etc. est in codd. 6—10, 12—14, 16, 18, 20, 21, 27, 31—36, 38, 40, 42—44; subscr. et interpr. vv. des. in codd. 25, 26; inscr. et subscr. in cod. 46; inscr. om. in codd. 24, 30; textus in cod. 29; subscr. in codd. 37, 47 et habetur textus, om. interpr. vv., pro interpr., ut in codd. 28, 39; interpr. vv. des. in cod. 15; des. etiam in edd. Cui. 1 — Lugd.

---

deditus. n) 9, 20, 21, 25, Sich. *censuimus.* o) 6 *exoratione.* 9 *exuratione.* 20 *ex ordinatione.* 15 *metu aut exh.* Mox 14 *viol. adserint* et 10, 18, 20 *amiserint.* 18 *palam et sec.* p) 13, 15, Sich. Cod. Iust. *pronuntiatum.* 6—8, 14 *pronuntiandum in loci.* 16 *pronuntiandum et loci.* q) Sich. in m. *atque.* Cod. Iust. *loci ac orig.* r) Multi codd. *dignitatem.* 20 *orig. propria.* s) 15 *furori.* 9 *non us si — tal. parvis si const.* Cod. Iust. *talibus.* t) 20, 25 *dediti.* 9 *Debiles.* 21 *dedibiles.* 15 *met. deputandas. Debiles autem* et om. *per sententiam.* Cod. Iust. *metallo post sententiam.* u) Sich. et multi codd. *hii*; nonn. *ii*; 21 *hii qb*; *aut.* Mox alii codd. *violentia.* v) 15, 20 om. *bis aut.* x) 8, 25 *convincitur.* 6, 7, 12—15, 20 *convincuntur.* 21 *convincetur.* y) 6, 8, 10, 13, 14, 18 *constitutione.* 25 *constitutionem.* Mox 9, 25 *teneatur* et 20 *oportet et quod.* *) Fol. 13[a] cod. 4. z) 25 *notatus.* a) 9 *ap. se reprobatum.* Sich. *viol. ap. se crimen prob.* 25 add. *si post probatum.* b) 21 *amiserit.* Cod. Iust. *dist. seu om.* c) 6, 7, 14 *immunitate*, sed in 7 em. *impunitate.* 9, 25 *inponitae.* 15 *inpunitati.* 12 *in unitate.* 20 *dampnaverit*, sed em. cc) 15 *molliori.* 18 *meliore.* 21, Sich. Cod. Iust. *molliorem — poenam* (ita etiam 20) *protulerit.* 4, 12, Til. — Lugd. *pertulerit*, impr. Go. 8 om. *quam.* 25 *prostituimus.* d) 6, 7, 12—14 *IV.* Nonn. codd. *II.* pro *prid.* 16, 31 *III.* e) 8 om. *Med. — et.* f) 24 *I.* 20, 29, 33, 44 *III.* Multi codd. om. *A.* et in sqq. *V. C.* (ut 4), quod deest etiam ap. Sich. — Lugd. et in Cod. Iust. g) 4, 44, Til. — Ri*. Cod. Iust. *Neotherio*; rell. codd. plerique *Neuterio.* h) 7, 10, 16, 20, 21, 24, 44 et multi alii codd. *servi si inscio.* Cui. 1 *Si se rui inscio.* i) In multis codd. add. *vel.* k) 20 *gravioribus puniantur.* 44 et alii *puniantur.* Sich. *punientur.* l) 6, 7, 10, 18, alii *violentiam et cr.* 9 *violentiae manumisisse dom.* m) 6—8, 12, 14 *praecipiunt.* Mox multi codd. *infamiae.* n) 20 *metallo detraduntur.* o) 21 *deferre* pro *differre.* 20 *don. vel dimittere.* Sich. *quod si.* p) 20 add. *pertulisse.* q) 6, 7, 21 et multi alii codd. *constitutas.* 42 *constitutione.* 6 *legis.* r) 21 *poenam.* 42 *poenae.* rr) Codd. not. *g* nominati *suprascriptae.* 21 *omnibus.*

s) 9, 42, 44 *Privata.* 4, 43, Til. *Privatis*, sed in 43 add. *sive positis* (ita etiam 20 supr. lin.) et ap. Til. in ind. titt. est *privati.* 33 *Private.* Nonn. codd. *Custodiam.* Cod. Iust. *De Privatis Carceribus Inhibendis.* t) 8, 23 om. *et Arc.* 42 *Imp. Constant. Th. et Arc.* 44 *Imppp. Theodosius Constantinus et Arc.* Aur. Lugd. *Impp.* u) Ita 4, Til. — Be. *Erytrius* Theodosio M. imper. praefectus aug. aliis in fontibus iuris non nominatur. In codd. hoc nomen diverso modo scribitur, *Erotrio, Emeterio, Emitherio, Emitrio, Emetrio, Eutropio, Etmeterio, Clitaro, Asterio, Hereteo, Heredrio, Eretrio, Heretrio, Aeretri, Histerio, Aerotrio.* 8 *cynidio V. C. Coss.* ex subscr. Sich. *Hemeterio Pup.*, sed in m. *Heretio.* v) Nonn. codd. *pū* aut *pō* pro *Praef. Aug.* 28, 36, 40 *palatino*, ut Sich. in m.; in aliis om. *August.* Vid. not. *u* antec. x) 10, 14, 18, 20, 30, 43 *privatum.* 24 *privatis.* 40, 47 *privati.* In nonn. codd. om. *posthac* aut *hac* et paullo infra *destinarit.* 36, 40 *post hanc legem.* Alii habent *post haec* s. *post hanc.* Go. ad *Si quis* ann.: „*Potens* forte.“ y) 20, 25, 32, 39, 43, 44, Cui. 2 — Ri*. *carcere*, impr. Go. et Ri. Recte W. in ed. C. Th. p. 853 dicit: „Lectio *carcere* erat vitium operarum quibus Paris. editio anni 1586. debetur.“ 24, 40, 47 *carceris.* z) Nonn. codd. *destinaverit* aut *destinaret.* a) 28, 36, 40, Sich. in m. *XI.* 40 *Mad.* et 20 *Mart.* pro *Maii.* L. R. U. *Dat. II. Id. Mad.* Epit. Mon. *Mar.* b) 4, 33, 34, Epit. Mon. Til. — Ri*. *V.* Recte Be. auctt. Go. Ri. rest. *II.* ex Sich. 24, 28, 36 om. *A. II.* c) Nonn. codd. *Cinedio, Cynedio, Cinigio, Cinegio*, multi autem et Sich. om. *V. C.* s. *V. C. Coss.* 6, 7 *VV. CC. Coss.* d) Vid. not. super. Nonn. codd. *haec*, alii *interpretationem.* 21, Sich. *eget.* Cui. 2, 2*. Go. om. *lex.*

TIT. XII. DE EMENDATIONE SERVORUM.

1. *Imp. Constantinus A. ad Bassum*[e]... Si[f] virgis aut loris servum dominus*) afflixerit, aut custodiae caussa in vincula[g] coniecerit, dierum distinctione sive interpretatione depulsa, nullum criminis metum[h] mortuo servo sustineat. Nec vero immoderate suo iure utatur, sed tunc reus homicidii sit, si voluntate eum*) vel[i] ictu fustis aut lapidis occiderit, vel certe, telo usus, letale vulnus inflixerit, aut suspendi laqueo praeceperit, vel iussione taetra praecipitandum esse mandaverit, aut veneni virus infuderit, vel dilaniaverit poenis publicis corpus, ferarum[k] vestigiis[l] latera persecando vel exurendo admotis[m] ignibus membra, aut tabescentes artus, atro sanguine*) permixta sanie defluentes, prope in ipsis adegerit cruciatibus vitam linquere[n] saevitia immanium barbarorum*). *Dat.*[o] *V. Id. Maii Romae, Constantino A. V.*[p] *et Licinio Coss.* (319.)

2. *Idem A.*[q] *Maximiliano*[r] *Macrobio*[s]... Quoties verbera[t] dominorum talis casus servorum comitabitur, ut moriantur[u], culpa nudi[v] sunt, qui, dum pessima corrigunt, meliora suis acquirere vernulis[x] voluerunt[y]. Nec[z] requiri[a] in huius modi facto volumus, in quo interest domini[b] incolume iuris proprii habere mancipium, utrum voluntate occidendi hominis an vero simpliciter facta castigatio videatur. Toties etenim*) dominum non placet morte[c] servi reum homicidii pronuntiari, quoties simplicibus quaestionibus domesticam exercent[d] potestatem. Si quando igitur servi plagarum correctione[e], imminente[f] fatali necessitate, rebus humanis excedant[g], nullam metuant[h] domini quaestionem. *Dat. XIV.*[i] *Kal. Maii*[k] *Sirmio*[l], *Constantino*[m] *A. VII. et Constantio*[n] *C. Coss.* (326.)

INTERPRETATIO. *Si servus, dum culpam dominus vindicat, mortuus fuerit*[nn], *dominus culpa homicidii non*

Tit. XII. C. Th., codd. 1, 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XII.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—16, 18, 20, 21, 24—40, 42—44, 46, 47, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. IX.* Cod. Iust. IX, 14. — c. 1. Cod. Iust. IX, 14, 1. Bas. LX, 59, 1. Concordat cum c. 2 h. t. — c. 2. C. Th., codd. 1, 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 2. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 1. Interpr. Regino II, 59 et cod. 663 Bibl. Univers. Lips. Paul. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35 (sed vid. de cod. 35 infra not. *nn*); textus et subscr. om. in codd. 25, 26, 37; solus textus in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

e) Add. *Pf. U.* f) Peyron. l. c. p. 187 dicit: „Lex I. Vix legi potest; ea porro, quae oculis sunt insignia, consonant cum Editione" (Ri*.). *) Cod. Iust. *loris dom. serv.* g) Ita Be. ex Cod. Iust.; 4, Til. — Ri*. *vincla.* h) Cod. Iust. *met. servo mort. s.* *) Fol. 18[b] cod. 4. i) *vel* abest a Cod. Iust. k) Go. in comm. cj. *ferrearum* s. *ferratarum.* l) Cod. Iust. *unguibus.* m) Cod. Iust. *oblatis.* *) Petr. Faber Sem. III, 16 delenda esse iudicavit vv. *atro sanguine*, quasi in contextum adscita ex interpretatione v. *sanies.* Recte ei obloquitur Go., quem vid. not. *r*. Ceterum Aur. Lugd. *tabelescentes.* n) Cod. Iust. *relinquere.* *) Aur. Lugd. mendose *barborum.* 4 *uarbavorum*, em. rubr. col. *barb.* o) Sec. Go. pro *Reddita*, cum Constantinus hoc anno non fuerit Romae. Vid. Chron. ap. Go. p. XVII. p) Numerus abest a Cod. Iust. et app. ann. 312, impr. Ri. q) Breviarii codd. et Sich. nomen imperatoris ponunt. r) Restitui *Maximiliano*, nam ita habent codd. 1, 4, veri igitur C. Th. quae supersunt duo exempla; habent ita etiam codd. 13, 15 (et hic cod. saepe concinit cum veri C. Th. exemplis), 29, 37, 38 (sed hic *ad Maximiliano*), 40, 42, Til. — Lugd. Go. in Chron. ex cod. 4. Similiter 21 *ad Max. aemilianum.* Cui. 2 — Be. *Maximiano.* Maximiliano Consulari inscribitur c. 1 C. Th. de Aquaed. (XV, 2), ubi Go. ann.: „An idem ille, qui *Maximilianus Macrobius* dicitur, cuique inscribitur *lex 2. supr. de emend. serv.*? Sed et *Iulius Maximilianus Comes* memoratur in *veteri Inscriptione*, quae in Coelio monte Romae, quam ipse in gratiam Helenae matris Constantini, Aviae Constantis et Constantii, fecit. Extat ea in *Corpore Inscriptionum Gruteri* CCLXXXIV. 1." Constat ergo ex his locis liquido, nomen Maximiliani non ignotum fuisse Romanis, et a librariis demum depravatum esse in *Maximiano, Maximo, ad Maximianum* (ut Sich.) et *ad Maximum.* Ceterum 20, 27, 32, 33, 37, 39, 43 add. *et* (*ad Maximum et Macr.* aut *ad Maximianum et Macrobium*, ut Sich.). s) Etiam hoc nomen a librariis depravatum est; nam 6—8, 12, 16 habent *Nirosio*; 10, 18 *Nirusio* et 14 *Nirocio*; 25 *Magroino*; 26 *Machoronio*; 40 *Nicrovio*; 1, 20, 32, 38, 43 *Macrouio*; 13 *Macrobii.* t) 12 *verba* et mox nonn. codd. *sales.* u) 10, 18 *morientur.* 4, 12 *moriatur.* v) Sich. *culpandi sunt.* x) Ita omnes codd. etiam 1, nam P. ann.: „*Vernu* . . . Erat ergo *vernulis*" etc. Solus cod. 4 habet *vernullis*, sed rubro em. *vernulis.* Quod nonn. codd. *vernolis* habent, id ad orthographiam tantum pertinet. Etiam Sich. — Lugd. *vernulis.* Cui. 2 — Be. male *vernaculis.* Invenit tamen Go. rationem, qua explicaret v. *vernaculis*, neque vero eam accipio. y) 12 *noluerunt.* 13 *voluerant.* 20 *voluerint*, sed em. *voluerunt.* z) Ita codd. (inter eos cod. 1) et Sich., prob. W. Solus cod. 4 *Nam*, quod transiit in edd. Til. — Be. Retento *Nam* hac lege suppletur c. 1 h. t., recepto *Nec* ea corrigitur. Nam si servus *verberibus* correctionis caussa castigatus *imminente fatali necessitate* mortuus sit, non inquirendum esse edicit imperator, utrum voluerit dominus servum occidere an castigare tantum et corrigere. a) 4 *requirere*, sed em. *requiri.* 6 om. *in.* b) 12 om. *in quo* et 10, 18 *domini.* 6, 7, 10, 18 *incolumi.* 20 *voluimus — incolomis.* *) Fol. 19[a] cod. 4. c) Sich. *Toties e. n. pl. d. morte.* 15 om. *morte.* d) 12 *dominicam exerc.* 8 *exercitata.* 15 *exercet.* e) 6—8, 10, 12—16, 18 *correptione.* f) Sich. *servi, pl. corr. imminente, fatali nec. reb.* In Til. — Cui. 2* h. l. nullum ponitur comma. 20 *imminenter.* 4 *fa tali*, sed videtur una litera erasa esse. g) 20 *excluduntur.* h) 8 *metuunt.* i) 6—10, 12, 16, 18, 20, 21, 24, 27, 29—31, 33, 34, 38, 39, 42, Epit. Mon. om. *XIV.* 13 *XIII.* 36, 40 *XI.* Sich. *XII.* 35 *Dat. II. kal. octob. Agripinis Valentiniano et Valente Coss.* ex c. un. C. Th. Ne damna prov. (XI, 11). L. R. U. *Dat. X.* In cod. 1 subscriptio legis a Peyrono legi non poterat. Corruptissima est in codd., ut iam Ri. monuit. Vid. hanc et sqq. not. *m, n.* k) Ita 4, 6, 7, 10, 13, 15, 18, 43, Til. — Lugd. Go. — Ri*. in Chron.; L. R. U. *Mad.* Rell. *Mart.* l) Codd. *Sirmio, Sermio, Syrmio*, non *Sirmii*, ut Be. 21 *fir.* 4, 15, Til. — Lugd. om. *Sirmio* et 8 *Sirmio Constans.* m) 6, 7, 10, 12, 14, 16, 18, 21, 24 *Constantio A* (*A.* deest in nonn. codd.) *et Quinto* (s. *et V* s. *V*) *Coss.* et

tenetur [o], *quia* [p] *tunc homicidii reus est, si occidere voluisse convincitur. Nam emendatio non vocatur* [pp] *ad crimen.*

TIT. XIII. DE EMENDATIONE PROPINQUORUM.

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Senatum* [q]. In corrigendis minoribus pro qualitate delicti senioribus propinquis tribuimus potestatem, ut, quos ad vitae decora domesticae [r] laudis exempla non provocant, saltem correctionis [s] medicina compellat [t]. Neque nos in puniendis morum [u] vitiis potestatem in *) immensum extendi volumus, sed iure patrio [v] auctoritas corrigat propinqui iuvenis erratum, et [x] privata animadversione compescat. Quod si atrocitas facti ius domesticae emendationis excedit [y], placet, enormis *) delicti reos dedi [z] iudicum notioni [a]. *Dat. prid. Kal. Dec.* [b] *Valentiniano et Valente AA.* Coss. (365.)

Interpretatio. *Propinquis* [c] *senioribus lege permittitur errorem* [d] *vel culpas adolescentium propinquorum patria districtione corrigere, id est* [e] *ut si verbis vel verecundia emendari non possint, privata districtione verberibus corrigantur* [f]. *Quod si gravior culpa fuerit adolescentis, quae privatim emendari non possit, in notitiam* [g] *iudicis deferatur.*

TIT. XIV. AD LEGEM CORNELIAM [h] DE SICARIIS.

1. *Imppp. Valentinianus* [i] *Valens et Gratianus* [ii] *AAA. ad Probum Pf. P.* [k]. Si quis [l] necandi infantis [m] piaculum aggressus [n] aggressave sit, erit [o] capitale istud malum [p]. *PP.* [q] *VII.* [r] *Id. Febr. Romae, Gratiano* [s] *A. III.* [t] *et Equitio* [u] *Coss.* (374.)

Interpretatio. *Sive vir sive mulier infantem necaverit, rei homicidii teneantur* [v].

2. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. ad Provinciales* [x]. Liberam resistendi cunctis

---

Tit. XIII. C. Th., codd. 1, 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XIII.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—16, 18, 20, 21, 24—40, 42—44, 46—49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. X.* Cod. Iust. IX, 15. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. *c.* 1, i. e. *un.* Cod. Iust. IX, 15, 1. Bas. LX, 59, 2. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16, 18, 20, 21, 27; omnia praeter interpr. des. in codd. 46—49; inscript. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 28, 29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

Tit. XIV. C. Th., codd. 1, 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XIV.* Br. Al., codd. 5—10, 12—16, 18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 47, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XI.* C. Gr. XIV, 3. Cod. Iust. IX, 16. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. c. 1 excepto cod. 25, ubi haec c. secundo loco, constitutio secunda primo loco posita est. Cod. Iust. IX, 16, 8. Bas. LX, 39, 25. Decr. Grat. tract. de Poenitentia Dist. I, can. 10. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et subscr. in codd. 24, 31; textus et subscr. in codd. 26, 30, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. — c. 2. C. Th., Br. Al., codd. edd. c. 2, sed vid. c. 1 h. t., not. sup. Cod. Iust. III, 27, 1. Ed. Th. cap. XVI. Ad interpr. cf. Form. Sirm. XXX. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in cod. 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola subscr. in cod. 25; sola interpr. in cod. 15. In cod. 48 adsunt nonn. vv. textus et interpr.

---

des. rell. 13 *VI.* Sich. *C. A. V.* 29 om. *VII.* — *Coss.*, 20, 38, 42 *VII.* — *C.*, 30, 31, 39 *A.* — *C.*, 33, 34 *et Const. C.*, 40 *VII.* et *C.* et Sich. *C.* n) Nonn. codd., inter eos 4, Til. — Ri*. *Constante*, alii *Constantino*. Recte igitur Ri. auctore Pagio Dissert. Hypat. et in Crit. ad Annal. Baron. ad ann. 326 vituperat illas codicum corruptelas partim apud Baronium repetitas, scrib. iubens *Constantino A. VII. et Constantio I. Caes. Coss.* nn) In cod. 35 fol. 47 desinit cum vv. *mortuus fuerit*, fol. 48 incipit cum vv. *in sui operis utilitatem* interpret. c. 1 C. Th. Ne damna prov. (XI, 11). Perierunt igitur nonn. quaterniones. o) Ita plerique et optimi codd.; rell. et edd. *dom. culp. vindicat, m. f., d. non tenetur* (s. *teneatur*, ut Sich. Cui. 1 — Lugd.) *culpa homicidii.* p) Cui. 1 — Lugd. *qui.* pp) 21 *provocatur.*

q) Go. ann.: Urbis Romae. 15 *AA. Senatui.* 34 *ad Senatores.* Nonn. codd. om. *AA.* et 38 *ad Senatum.* r) 20 *decus ad dom.* 21 *decorum.* s) 13 *correptionis.* t) 20 *compellans*, sed supr. lin. *digna compescat.* 21 *compellet.* u) 12, Sich. in m. Cod. Iust. *minorum.* Go. mavult *morum.* *) Ri*. om. *in.* Quare ann. P. in cod. 1 legi *in immensum.* v) 6, 7, 10, 12, 18 add. *ut.* 14 *patruo.* Mox 4 *iovenis*, sed rubr. col. em. *iuvenis.* x) 6, 7, 16, 20 *iuvenes errata.* 8, 14 *errata.* 9 *iuv. et ratam.* 10, 18 *iuvenis et rata.* 12 *iuvenis erat a priv.* 15 *auctoritas porrigatur ut prop. i. errata* (om. *et*) *privata animadversio compescat.* y) 6—8 *excedes.* 12, 15, 16, Cod. Iust. *excedat.* Sich. *excesserit.* *) Fol. 19 b cod. 4. z) 20 *innormis d. r. reddi.* 1 *placuit.* a) 8 *iudicium.* 10, 18, 20, 21 *iuditium.* 15 *reos iudicibus exhiberi.* Nonn. codd. *reus* pro *reos.* b) L. R. U. *Dat. II. kal. Nov.* Cod. Iust. *April.* 31 *Valente vic. cons.* 4, Til. — Go. om. *AA.*, Ri. Ri*. *AA. Coss.* c) 20 add. *vel.* d) Nonn. codd. *errores* et mox, ut Cui. 2 — Go., *destrictione.* Ri*. *patriae.* e) 6, 7, 10, 18, 21, alii codd. *idcirco ut — emendare non possunt*, sed 21 om. *id est.* f) Sich. Cui. 1 — Lugd. *corrigatur.* g) 20 *discussione verb. — quam priv. e. n. p. ad notitiam.*

h) In cod. 15 haec rubrica ita se habet: *XI Tit. de Parricidio.* Vid. sq. tit., not. *n.* 20 *de S. ad L. Iuliam.* 24, 40 *Ad L. Iuliam de S.* Multi codd. *Corneliam, Siccariis, Sichariis.* i) 16 *Valentinus* et ita quidem saepissime, quod semel moneo. ii) 29, 40, 44 *et Theodosius.* 38 *Val. Val. et Theodosius et Arc.* k) 15 *AAA. Probo Pf. P.* Nonn. codd. pũ. 27 add. *post alia.* l) 25 *Quisquis*, non male. Nonn. codd. *negandi infantes.* m) 20 add. *instanter.* n) 9 om. *aggressus.* o) 20 *aggressave fuerit sit.* Sich. *aggressaque.* p) Cod. Iust. *sciat se capitali supplicio esse puniendum.* q) Multi codd. *Dat.* r) 1, 38 *VIII.* 28, 31, 34, 39 *VI.* 40 *V.* L. R. U. *Dat. V. kal. Febr.* Mox nonn. codd. *Roma.* s) 8 om. *Grat. — Eq.* t) 15, 20, 38 *IIII.* 4 om. *A.* u) 1, 42 *Aequitio.* 10, 14, 18 *Esio.* 6, 7, 12, 16 *Aetio CC.* 15 *Eq. VC. Coss.* 20 *Equisio.* 40 *equicio.* v) Sich. *reus h. tenetur.* Paullo ante 20 *negaverit.* x) 20 *et Gracianus.* 40, Sich. in m. *Valens et Gratian.* Nonn.

tribuimus facultatem, ut quicunque militum vel privatorum ad agros nocturnus[y] populator intraverit, aut itinera frequentata insidiis[z] aggressionis obsederit[a], permissa cuicunque[b] licentia, dignus[c] illico supplicio subiugetur[d], ac mortem[e], quam minabatur, excipiat, et id, quod intendebat, incurrat. Melius est enim[f] occurrere in tempore, quam post exitum vindicari. Vestram igitur vobis permittimus ultionem, et[g], quod[h] serum[i] est punire iudicio[k], subiugamus edicto. Nullus parcat militi, *) cui obviari[l] telo oporteat ut latroni. *Dat.*[m] *Kal. Iul.*[n] *Tatiano et Symmacho*[o] *Coss.* (391.)

Interpretatio. *Quoties ad faciendam rapinam aliquis aut iter agentem aut domum cuiuslibet nocturnus expoliator*[p] *aggreditur, huius modi personis, quae vim sustinent, damus etiam cum armis licentiam resistendi, et si pro temeritate sua occisus fuerit ille, qui venerit, mors latronis ipsius a nemine requiratur.*

3. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Eutychiano Pf. P.* Quisquis cum militibus vel[q] privatis, barbaris etiam, scelestam inierit factionem, aut factionis ipsius susceperit sacramenta vel dederit, de[r] nece etiam *) virorum illustrium, qui consiliis et consistorio nostro intersunt, senatorum etiam (nam et ipsi pars corporis nostri sunt), cuiuslibet postremo, qui nobis militat, cogitarit[s] (eadem enim severitate voluntatem[t] sceleris, qua effectum puniri iura voluerunt): ipse quidem, utpote maiestatis reus, gladio feriatur, bonis eius omnibus fisco nostro addictis; filii vero eius, quibus vitam *) imperatoria specialiter lenitate concedimus, (paterno enim deberent[u] perire supplicio, in quibus paterni, hoc est hereditarii criminis exempla metuantur[v]) a materna vel avita, omnium etiam proximorum hereditate ac successione habeantur alieni, testamentis extraneorum nihil capiant, sint perpetuo *) egentes et pauperes, infamia eos paterna semper comitetur, ad nullos unquam honores, nulla prorsus sacramenta perveniant[x], sint postremo tales, ut his, perpetua egestate sordentibus, sit et mors solatio et vita supplicio[y]. §. 1. Denique iubemus etiam eos notabiles esse sine venia, qui pro talibus unquam apud nos intervenire tentaverint. §. 2. Ad filias sane eorum, quolibet[z] numero fuerint, Falcidiam tantum ex bonis matris, sive testata sive intestata defecerit[a], volumus pervenire, ut habeant ingratae potius[b] filiae alimoniam quam integre[c] emolumentum ac nomen heredis. Mitior enim circa eas debet esse sententia, quas pro infirmitate sexus minus ausuras esse confidimus. §. 3. Emancipatio[d], quae a praedictis sive in filios, post legem duntaxat latam, sive in filias fuerit collata, non valeat. §. 4. Dotes, donationes, quarumlibet postremo rerum alienationes, quas ex eo tempore qualibet fraude vel iure factas esse constiterit, quo primum *) memorati de ineunda factione ac societate cogitaverint, nullius statuimus esse momenti. §. 5. Uxores sane praedictorum recuperatas dotes[e], si in ea conditione fuerint, ut, quae a viris titulo donationis acceperint[f], filiis debeant reservare, tempore, quo ususfructus *) absumitur, omnia ea[g] fisco nostro se relicturas esse cognoscant, quae iuxta legem filiis debebantur: Falcidia etiam ex his rebus filiabus tantum, non etiam filiis deputata[h]. §. 6. Id, quod de praedictis eorum[i] filiis cavimus, etiam de satel-

— c. 3. Cod. Iust. IX, 8, 5. Bas. LX, 36, 18. Doc. Ital. 801. Decr. Grat. cau. 6, qu. 1, can. 22 et de Poenit. Dist. I, can. 9. Coniungenda est cum c. 4 C. Th. de Praediis sen. (VI, 3). Vid. etiam supra V, 13, 36, not. *s.* Summaria C. Th.: „*Similis infra tit. XXVI. ad Legem Iuliam de ambitu const.* 1.“

codd. om. *ad Provinciales.* 38 *aug ad consl.* Aur. Lugd. *Impp.* y) 12 *ad agros noctis* et om. *populator — frequentata.* Sich. *nocturnos.* 6 *populatur.* 9 *copulatur.* z) 9 om. *verit* (intraverit) — *insidiis* et 15 *aggressionis.* a) 21 *adsederit.* 20 *aggressione adsederit.* b) 15 *unicuique.* 20 *ubicunque.* c) 15 *digno i. e. subdatur — minabatur accipiat.* Sich. *digno se.* Etiam Cod. Iust. *digno.* d) 14 *subiungitur.* e) 6—8, 10, 12, 14, 16, 18 *ut mortem.* 9 *hanc mortem.* f) 6—8, 21, Sich. Cod. Iust. *Melius enim est.* 20 *incurrere.* 9 om. *in* post *occurrere.* Mox 20, Sich. Cod. Iust. *vindicare.* g) 15 *ut* et paullo infra *subiugemus.* 20 *ut* et infra *subiungamus.* Ceterum 18 *Vestram vobis igitur.* h) Ita Cod. Iust. Sich. omnes codd., etiam 1, quare haec scriptura W. l. c. p. 353 probata a me recepta est. Solus codex 4 et ex eo Til. — Bo. *quos.* i) 9 *servum.* 6, 7, 10, 12, 14, 16 *verum.* k) 20, 21, Sich. *puniri* (21 *punire*) *iudicii* (20 *iudicis*). Til. — Lugd. *punire, iud. subi. ed.* Sich. Cui. 2, 2* non interpungunt. *) Fol. 20 a cod. 4. l) 15 *Nullus ergo p. m. c. o.* 21, Sich. *N. parceat.* Cod. Iust. *ut nullus — obviare.* 20 *ob eo*, supr. lin. *telo.* Sich. mendose *vel* pro *ut.* m) 27 add. *VIII* et 28, 43 *VII.* n) An add. *Vincentia?* o) Codd. *Datiano, Daciano, Taciano* (ita Sich.), *Ticiano, Simaco, Simmaco, Symmaco, Simmacho.* 8 om. *Tatiano.* Aur. Lugd. *Cons.* p) Multi codd. *spoliator* et *qui* pro *quae.* Ri*. *armiis.* q) Hic desinit fol. XXII. cod. 1. Mox Cod. Iust. *vel barbaris* et om. *etiam.* Paullo infra Cod. Iust. *sacramentum.* r) 4 om. *de*, sed add. a posteriori man. *) *etiam* explicat Go. per *simul, quin etiam, insuper, praeterea, nominatim, signate.* s) Cod. Iust. *sunt, vel cuiuslibet — cogitaverit.* Graeci h. l. male intellexerunt. Go. p. 110 ed. Ri. in comm. *cuiuscunque* err. pro *cuiuslibet.* t) 4 *voluntate.* *) Cui. 2, 2* *vita*, mendose. u) 4 *debent*, sed em. a poster. man. *deberent.* v) Cod. Iust. *metuuntur.* *) Fol. 20 b cod. 4. x) Cod. Iust. *ad nullos prorsus hon., ad nulla sacr. perv.* y) Cod. Iust. *solatium et vita supplicium*, impr. Go. z) Cod. Iust. *quotlibet.* a) Cod. Iust. *decesserit.* b) Cod. Iust. *mediocrem potius.* Go. praefert scripturam C. Th. c) 4 *integremolumentum*, sed ab ant. manu em. *emolumentum*; fortasse scriptum erat *integr̄ emolumentum*, in quo latet scriptura Cod. Iust., ubi est *integrum emol.* d) Cod. Iust. *emancipationes quoque quae* et mox *fuerint collatae, non valeant.* *) Fol. 21 a cod. 4. e) Emendandum est ex Cod. Iust. *recuperata dote.* Go. cj. *post recuperatas dotes.* f) Cod. Iust. *acceperunt.* *) Lacuna est h. l. in cod. 4 sex fere literarum erosarum. g) Ita 4 et Cod. Iust.; in edd. C. Th. deest *ea.* h) Cod. Iust. *deb. et Falcidia ex his etiam rebus — deputata videatur.* i) Cod. Iust. *eorumque filiis.* Go. ann.: „ἀσυνδέτως haec posita, pro *filiisque eorum*: ut mox subiicitur et habetur *C. Iust.*“ Go. enim interpung. *praedictis, eorum filiis, cavimus.* An *praedictorum fi-*

lltibus, consciis ac ministris filiisque eorum simili severitate censemus. §. 7. Sane si quis ex his in exordio initae factionis, studio verae laudis accensus, ipse[k] prodiderit*) factionem, et praemio a[l] nobis et honore donabitur. Is vero, qui usus fuerit factione, si vel sero, tamen incognita adhuc[m] consiliorum arcana patefecerit, absolutione tantum ac venia dignus habebitur. *Dat. prid. Non. Sept. Ancyrae, Caesario et Attico Coss.* (397.)

*) TIT. XV. DE PARRICIDIO[n].

1. *Imp. Constantinus A. ad Verinum[o] Vicarium Africae[p].* Si quis in[q] parentis aut filii aut omnino affectionis eius[r], quae nuncupatione parricidii continetur, fata[s] properaverit, sive clam sive palam id fuerit enisus[t], neque gladio, neque ignibus, neque ulla alia solenni poena[u] subiugetur, sed[v] insutus culeo[x] et inter eius[y] ferales angustias comprehensus serpentum[z] contuberniis misceatur, et ut[a] regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare vel in[b] amnem proiiciatur, ut omni elementorum usu vivus carere incipiat, ut[c] ei coelum superstiti, terra mortuo auferatur. *Dat. XVI.[d] Kal. Dec.[e] Licinio V. et Crispo C. Coss.[f]* (318.) *Acc. prid.[g] Id. Mart. Karthagine[h], Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* (319.)

Interpretatio. *Si quis patrem matrem, fratrem[i] sororem, filium[k] filiam aut alios[l] propinquos occiderit, remoto omnium aliorum genere tormentorum, facto de coriis[m] sacco, qui culeus nominatur[n], in quo cum missus[o] fuerit, cum[p] ipso etiam serpentes claudantur: et si mare vicinum non fuerit, in quolibet gurgite proiiciatur, ut tali poena damnatus nullo tempore obtineat sepulturam.*

TIT. XVI. DE MALEFICIS[q] ET MATHEMATICIS ET CETERIS SIMILIBUS[r].

1. *Imp. Constantinus A. ad Maximum[s].* Nullus haruspex limen alterius accedat, *) nec ob alteram cau-

---

Tit. XV. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Rl. Ri*. Be. *Tit. XV.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—16, 18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—47, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XII.* Cod. Iust. IX, 17. L. Vis. VI, 5, 17, 18. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. *c. 1, i. e. un.* Cod. Iust. IX, 17, 1. De interpr. cf. Regino II, 57 et cod. Univ. Lips. Paul. 668. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 45—47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

Tit. XVI. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XVI.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—16, 18, 20, [illegible], 24—34, 36—40, 42—45, 47, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XIII.* C. Gr. XIV, 4. Cod. Iust. IX, 18. L. Vis. VI, 2, 1 et 3. — c. 1. Cod. Iust. IX, 18, 3 mut. et conflata ex c. 1 et 2 h. t. Bas. LX, 39, 29. Photii Nomocan. IX, 25. Baronius in Ann. a. 319, n. 29.

---

iis? Similiter §. 5 *Uxores sane praedictorum.* k) Cod. Iust. *accensus initam pr.* *) Ri*. mendose *providerit.* l) *a* deest in cod. 4, Til. — Ri*.; sed add. a Be. ex Cod. Iust., qui sic: *et praemio et honore a nobis donab.* m) Cod. Iust. *incognita tamen adhuc.*

*) Fol. 21[b] cod. 4. n) 4, Til. — Lugd. *De Parricidiis.* An *De Parricidis?* Recte Sich. *de Paricidio* et infra *paricidii.* Cui. 2, 2* *patricidii.* 15 *de Sicariis*, rubricis h. et antec. tituli a librario confusis. Vid. tit. antec. ad L. Cornel. de Sicariis, not. *h.* 21 *Parrhicidio.* 38 *Paracidio.* Cod. Iust. *de his, qui parentes, vel liberos occiderunt.* 37 om. rubricam. o) 15 *Verrinum.* 25 *Virum.* Complures codd. *Virinum.* p) 9, 42 om. *Africae.* 10, 18 *viro claro Africae.* q) Cod. Iust. om. *in.* r) 6—8, 10, 18 *parentes* (ita etiam 21) *aut* (8 om. *aut*) *filiis aut omni* (7 *omnia*) *adfectionis istius.* 12, 14 *omni aff. istius.* 20 *parentes aut filios.* s) 10, 12, 18, 20 *facta*, ut nonn. edd. Cod. Iust. Vid. Dirksen. l. c. p. 486. t) 6—8, 10, 14, 16, 18 *innisus.* Sich. *enixus.* Cod. Iust. *enisus fuerit* et add. *poena parricidii puniatur: et.* 10 *gladium.* u) Be. edid. *ulli alii s. poenae subiug.* ex Sich. et Cod. Iust., etsi h. l. Sich. videtur ex Cod. Iust. hausisse. Nos ex cod. 4, Br. Al. codd. Til. — Ri*. revocavimus *ulla alia sol. poena.* 15 *pompa* pro *poena* et 9 *ulla alia*, err. Sich. om. *alia.* 14 *subiungitur.* 9, 16 *subiungetur.* 21 om. *sed.* v) Ad haec Sich. in m.: *Alias, insutus culeo cum cane et gallo gallinaceo, et vipera, et simia* ex Cod. Iust., ubi vv. *cum cane* etc. add. post *culeo.* x) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Be. *culleo.* Nonn. codd. *colleo.* 14 om. *et.* y) Sich. Cod. Iust. *eas.* Aur. Lugd. *feralas.* z) 20 *comprehensum serpentem.* a) 16 *ut et.* 20 *misc. ut se religionis.* 14 om. *et — proiiciatur.* b) 4, Til. — Ri*. om. *in*, sed add. in cod. 4 a post. man. Conferendus est hac de re Cic. pro Rosc. Amer. cap. XXVI. c) 15, Sich. Cod. Iust. *et ei.* 10, 18 *usui vivus — superstite.* 20 *usu elementorum — superstite.* d) 4, Til. — Lugd. Cod. Iust. *XI.* 9, 20, 29, 30, 32—34, 38, 42 *XV.* 13 *XIII.* Epit. Mon. X. L. R. U. *XVII.* e) 15, 44 *Sept.* Mox Aur. Lugd. *Cons.* et deest in Cod. Iust. *C.* post *Crispo.* f) In codd. Br. Al. et ap. Sich. des. consules anni 318, in cod. 4 autem et ap. Til. — Lugd. om. *Acc. — Coss.* g) 6, 7, 10, 12, 14, 16, 18 *III.* h) Urbis nomen exc. in codd. 13, 20, pro quo nomine 28 habet *Grat.*, Cui. 2 — Ri*. *Cartagine.* In seqq. om. a librariis codicum aut *A.* aut *V.* aut *C.* aut *A. V.* aut *C. Coss.* Ceterum 21 *C. Licinio Coss.* 38 *Licinio comes cons.* 44 *Crispo* pro *Lic.* Nonn. codd. *Lycinio* aut *Licinnio.* i) *fratrem* deest in edd.; legitur autem in plerisque codd., probante ut videtur Ri. k) Multi codd. add. *vel.* l) Ita plerique codd. Nonn. codd. *aut aliquos* et mox *occidit.* Edd. *vel alios.* m) 20 *remotis omnium malorum generibus s. f. de coriis.* Edd. *coreis.* n) 6—8, alii codd. *appellatur.* o) Codd. *quo missus, commissus.* Turbant haec ordinem vv. Scrib. *cum in eum m. f.* p) *cum* deest in multis codd.

q) Multi codd. Til. — Ri*. *Maleficiis*, sed iam Go. prob. *maleficis.* In codd. 6, 7, 9, 10, 18, 21, 31, 39 et edd. Sich. (etiam in ind. tit.) Aur. Lugd. om. *et*, in cod. 15 *et — similibus* et in codd. 8, 37, aliis *et mathem.* r) 4, Til. — Lugd. et hic et in ind. titul. *et his similibus.* Sich. in ind. titul. *etc.* et om. *similibus.* Nonn. codd. *suprascr.* pro *et cet. sim.* s) Dignitas deest et hic et in Cod. Iust. Go. et Be. addi iub. *Pf. U.* *) Fol. 22[a] cod. 4. **) 4 *se*, sed ab ant. man. rest.

sum, sed**) huius modi hominum, quamvis vetus[ss], amicitia repellatur; concremando illo haruspice, qui ad domum alienam accesserit et illo, qui[t] eum suasionibus vel praemiis evocaverit*), post ademptionem[u] bonorum in insulam detrudendo. Superstitioni enim suae servire cupientes poterunt publice ritum proprium exercere. Accusatorem autem huius criminis non delatorem esse, sed dignum magis praemio arbitramur. *PP. Kal. Febr.*[v] *Romae, Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* (319.)

2. *Idem A. ad Populum.* Haruspices et sacerdotes et eos, qui huic ritui adsolent ministrare, ad privatam domum prohibemus accedere vel sub praetextu amicitiae limen alterius ingredi, poena contra eos proposita, si contempserint legem. Qui vero id vobis existimatis[x] conducere, adite aras publicas atque delubra et consuetudinis vestrae celebrate sollemnia: nec enim prohibemus, praeteritae usurpationis officia libera luce tractari[y]. *Dat. Id. Maii Constantino A.**) *V. et Licinio*[z] *Coss.* (319.)

3. *Idem A.*[a] *et C. ad Bassum Pf. P.*[b] Eorum est scientia punienda et severissimis[c] merito legibus vindicanda[d], qui magicis accincti artibus aut contra hominum moliti salutem[dd] aut pudicos ad libidinem deflexisse[e] animos[f] detegentur. Nullis vero criminationibus implicanda sunt remedia[g] humanis[h] quaesita corporibus aut in agrestibus locis[i], ne maturis[k] vindemiis metuerentur imbres, aut ruentis[l] grandinis lapidatione quaterentur, innocenter[m] adhibita suffragia, quibus non cuiusque[n] salus aut existimatio laederetur, sed quorum proficerent actus, ne divina munera et labores hominum sternerentur[o]. *Dat. X.*[p] *Kal. Iun.*[q] *Aquileia*[r], *Crispo*[s] *et Constantino*[t] *Caess. Coss.* (321.)

Interpretatio. *Malefici vel incantatores vel immissores tempestatum vel ii, qui per invocationem daemonum*

— c. 2. Vid. c. 1 h. t., cui similis est sec. Summaria C. Th. — c. 3. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 3. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 1. Cod. Iust. IX, 18, 4. Bas. LX, 39, 30. Photii Nomocan. IX, 25. Baronius in Ann. a. 321, n. 16. Ad interpr. cf. Regino II, 353. Burch. XI, 23. Cod. Bibl. Univ. Lips. 668. Coll. Can. Ans. ded. VII. (ex Registro Gregorii Papae cap. 35.) Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 45, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

sed. ss) *quamvis vetus* uncis incl. est in edd. Til. — Lugd. t) Go. *illo et qui.* *) Ri*. mendose *evacuerit.* u) 4 *adeptionem*, err. v) Ita etiam Cod. Iust. Cum leges ad Maximum Pf. U. datae demum inde a XVII. Kal. Nov. h. a. reperiantur (vid. supra III, 17, 1, not. *y*), Go. pro *Febr.* em. *Sept.* vel *Nov.*, Be. *Nov.* vel *Dec.* Utrumque falsum est; nam ita foret haec c. recentior sequenti. Puto igitur maioris, qualem habuimus in c. 1 antec. tit., subscriptionis fragmenta tantum incuria constitutionariorum superesse. Erat fortasse h. c. data anno 319, proposita autem consulibus sq. anni. Iam dies, quo data erat lex, omissus est et retentus dies, quo proposita erat, servatis tamen consulibus superioris anni. Inde explicatur confusio subscriptionis. x) Correxi *existimatis* pro *extimatis*, quod 4 et Til. — Be. habent. Iam Go. et Be. prop. *aestimatis* vel *existimatis.* y) In Cod. Iust. c. 1 et 2 h. t. ita sunt conflatae: (ex c. 2 C. Th.) *Nullus aruspex, nullus sacerdos, nullus eorum qui h. r. a. m. ad* (ex c. 1 C. Th.) *limen alterius accedat — hominum amicitia quamvis vetus repellatur — et illo in insulam deportando post ademptionem bonorum, qui eum advocaverit suasionibus vel praemiis. Accusatorem autem huiusmodi — arbitramur,* et sequitur subscr. c. 1 C. Th. *) Fol. 22[b] cod. 4. z) Recte Be. add. vult *Caes.*, ut erat in super. c. Aur. Lugd. *Cons.* a) In Br. Al. codd. et ap. Sich. imperatoris nomen ponitur. 15, 40 om. *et C.* 10, 16 *et consul*, err. b) Siglum praefecti praet. habent codd. 8, 9, 14, 15, 27, 29, 33, 39, 42—44, voluerunt etiam Go. Be. Vid. III, 17, 1, not. *y*. Om. in codd. 26, 32. Rell. codd. edd. et Cod. Iust. *Pf. U.* c) 6, 8, 12, 14, 16 *Eorum licentiam puniendam* (16 *puniendum*) *esse verissimis* (6 *severissimis*). 7 *scientiam puniendam.* 10 *licentia.* 18 *licentiam puniendam.* d) 6—8, 10, 12, 16, 18 *vindicandam.* 14, 20 *vindicandum.* Supra 20 *marito.* dd) Cod. Iust. *contra s. h. m. a.* 20 *molesti sal. aut pudicus.* e) 4, 7, 9, 10, 13—15, 18, 21, Sich. — Lugd. Cod. Iust. *deflexisse.* 20 *defluxisse.* 8, 12, 16 *deflexis.* Cui. 2 — Be. *defixisse*, de cj. Cui. puto. Sed etiam Go. in comm. multis aliorum scriptorum locis defendit *defixisse*, quasi *defigendi* verbum sortilegorum proprium sit. Quod etsi verum est, tamen ego nolui discedere a codicibus, qui ad unum omnes *deflexisse* veram C. Th. scripturam fuisse indigitant. Accedit quod deflectere animos a pudicitia ad libidinem aeque bene dicitur. f) 6—8, 10, 12, 16 *animo.* 20 *animus.* 15 *deteguntur.* 20 *detegitur.* Mox nonn. codd. *Nullus.* Cod. Iust. *p. a. ad l. d. d.* g) 4 *remedi*, sed em. a post. manu. 21 *remedio.* h) 6—8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 21 *humanitatis*, sed supr. lin. 20 *humanis.* i) Seqq. ita habentur in Cod. Iust.: *locis innocenter adh. suffr., ne maturis — imbres aut ventis grandinisque — quaterentur, quibus non cuiusquam* etc. k) 15 *mature vindemiae imbris*, et om. *metuerentur*, pro quo v. in cod. 7 a rec. manu sup. lin. add. *paterentur.* Go. in not. *metterentur.* l) 6—10, 12, 14, 18, 20 *rore.* 21 *rore ne gr.* 13 *imbr. obruere ne gr.* 16 *aurore gr.* Sich. *venti et.* De Cod. Iust. vid. not. *i.* m) 20 *lap. gr. quererentur innocentes.* 12, 21 *innocentes.* n) 6—8, 10, 14, 18 *cuiuscunque.* 20, Cod. Iust. *cuiusquam*, et ita vult Go. In seqq. nonn. codd. et Cod. Iust. *estimatio*, alii *profecerint, laboris.* o) 8 *tererentur.* p) 29, 42 *XI.* 32, 39, 43, codd. ap. Go. L. R. U. *XV.* 15, 24 om. *X.* q) 4, 9, 10, 12, 15, 16, 20, 21, 24, 29, 42, Sich. — Lugd. Cod. Iust. *Ian.*, sed Sich. in m. *Iul.* ut rell. r) Ita multi codd. Cui. 2 — Ri*.; 4, Til. — Lugd. *Aquilino*, male et impr. Go. 20 *aquilegia.* Be. Cod. Iust. *Aquileiae.* s) 6, 7, 10, 16, 18 *Crispino.* 8 *Crispiano.* t) Sich. — Ri*. Cod. Iust. *Constantio*, et ita habent 4, 10, 18, 21. Sed recte Be. auct. Go. et cod. 6, quocum plerique codd. consentiunt, rest. *Constantino.* Nonn. codd. *Const.*; alii, ut 8, 28, 36, 40 om. *et Const.*, multi autem codd. aut *Caess.* aut *Caess. Coss.* 21, Sich. *A.* pro *Caess.* 4, Til. — Ri*. *Caes.* Ceterum utrique consuli add. esse *II.*, iam Go. et Be. viderant. u) Ita omnes fere codices. Edd. *omni genere poenae.*

mentes hominum turbant, omni poenarum genere puniantur [u].

4. *Imp. Constantius* [v] *A. et Iulianus C.* [x] *ad Populum.* Nemo haruspicem consulat aut mathematicum [y], nemo hariolum. Augurum et vatum [z] prava confessio conticescat [a]. Chaldaei ac magi et [b] ceteri, quos maleficos ob facinorum magnitudinem vulgus *) appellat, nec [c] ad hanc partem aliquid moliantur [d]. Sileat omnibus perpetuo divinandi [e] curiositas. Etenim supplicium capitis feret [f] gladio ultore *) prostratus, quicunque iussis [g] obsequium denegaverit. *Dat. VIII.* [h] *Kal. Febr.* [i] *Mediolano, Constantio* [k] *A. IX. et Iuliano Caes. II. Coss.* (357.)

Interpretatio. *Quicunque pro curiositate futurorum vel invocatorem daemonum* [l] *vel divinos, quos hariolos appellant, vel haruspicem, qui auguria colligit, consuluerit, capite punietur* [m].

5. *Idem A. et C.* [n] *ad Populum. Post alia:* Multi, magicis artibus ausi [o] elementa turbare, vitas [p] insontium labefactare non dubitant, et manibus [q] accitis audent ventilare [r], ut quisque suos conficiat malis artibus inimicos [s]. Hos, quoniam naturae peregrini sunt, feralis pestis absumat. *Dat. prid. Non. Dec. Mediolano, Constantio A.* [t] *IX. et Iuliano Caes. II. Coss.* (357.)

6. *Idem A. et C.* [u] *ad Taurum Pf. P.* Etsi excepta tormentis [uu] sunt corpora honoribus praeditorum, (praeter illa videlicet crimina, quae legibus demonstrantur) etsi omnes magi, in quacunque sint parte terrarum, humani generis inimici credendi sunt, tamen, quoniam [v], qui in comitatu nostro sunt, ipsam pulsant propemodum maiestatem, si quis magus *) vel magicis contaminibus [x] assuetus, qui maleficus vulgi consuetudine nuncupatur, aut haruspex, aut hariolus, aut certe augur, vel et [y] mathematicus, aut narrandis [z] somniis occultans artem aliquam divinandi, aut certe aliquid horum simile exercens in comitatu meo vel Caesaris fuerit deprehensus, praesidio dignitatis [zz] cruciatus et tormenta non fugiat. Si convictus ad proprium [a] facinus detegentibus repugnaverit pernegando, sit [b] eculeo deditus, ungulisque sulcantibus latera perferat poenas proprio dignas facinore. *Dat.* [c] *III. Non. Iul. Arimini, Datiano* [d] *et Cereale Coss.* (358.)

— c. 4. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 4. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 2. Ed. Athal. cap. IX. Cod. Iust. IX, 18, 5. Bas. LX, 39, 31. Photii Nomocan. IX, 25. Baron. in Ann. a. 356, n. 1. Capit. ann. 789, cap. LXIII. Capit. I, 62. Ad interpr. cf. Regino II, 354. Burchard. Decr. XI, 30. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 45; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. Summaria C. Th.: „*Similis superiori.*" — c. 5. Cod. Iust. IX, 18, 6. Bas. LX, 39, 32. Photii Nomocan. IX, 25. L. Vis. VI, 2, 3. Burchard. Decr. X, 23. Capit. ann. 789, cap. LXIII. Capit. I, 62. Baron. in Ann. a. 357, n. 36. Summaria C. Th.: „*Similis superiori.*" — c. 6. Cod. Iust. IX, 18, 7. Bas. LX, 39, 33. Photius l. c. Baron. in Ann. a. 358, n. 28.

v) Nonn. codd. *Constantinus.* Sich. Cod. Iust. *Impp.* x) 4, 28, 36, 40, Til. — Lugd. om. *et I. C.*, 8, 13, multi alii codd. *C.* et Ri*. *et.* y) *aut math.* deest ap. Sich. Mox 4 *hauriolum*, sed em. atramento et rubro col. 9 *math. aut ariolum.* z) 10, 18 *augurium.* 20 *ariolum aut augurem aut vatem.* a) Multi codd. *conticiscat.* Non esse scrib. *professio* pro *confessio*, demonstrat Go. b) Sich. *et magi et.* 21 *ac.* 20 *caldei aut m. et ceteris* et om. paullo post *ob.* Idem *magnitudine.* *) Fol. 23[a] cod. 4. c) 15 *ne.* d) 20 add. *sed.* 16 *moliatur.* e) 12 *perpetua.* 13 *divinando.* f) 4, Til. — Lugd. *facit.* 9 *supplicio c. ferre.* 6—8 *fere.* 10, 18 *ferat.* 14, 20 *ferre.* Sich. Cod. Iust. *supplicio c. ferietur.* Nostra tamen scriptura Go. legitima videtur. Recte. *) 4 *ultare*, em. *ultore* ab ant. man. g) In Cod. Iust. add. *nostris.* 12 *iussus.* 20 *iusso.* h) 12, 14, 16, 20 *VII.* 31, 32, 43 *VIIII.* i) Cui. 2, 2* *Sept.*, impr. Go. 20 *Ian.* et om. *Med.* k) In seqq. nonn. codd. habent *Constantino*, alii *VIII.* pro *IX.* et *III* pro *II.* Neque desunt, in quibus om. *A.* aut *IX.* aut *A. IX.* et *Caes.* post *Iuliano.* Deest etiam *II.* in codd. 9, 20, 28, 40 et in Cod. Iust. l) Nonn. codd. *invocatorum daemoniorum.* m) Nonn. codd. *puniatur* aut *puniantur.* n) *et C.* om. in cod. 4 et in edd. Til. — Ri*. (vid. c. 4 h. t., not. *x*); add. Be. ex Cod. Iust. Male Be. et Cod. Iust. *Iidem A.* et hic et in sq. c. o) Cod. Iust. *usi.* Go. defendit *ausi.* p) Cod. Iust. *vitam.* q) Sec. Go. nonn. leg. *inanibus*, impr. Go. r) Reinesius cj. in notis *venditare*, sed vid. Go. de v. *ventilare* in comm., cui tamen adstipulari non possum in eo, quod v. *ventilare* referri posse dicit ad vv. *vitas insontium*, ut omisso commate post v. *dubitant*, sententia sit, periculo obiectare insontes vel *insontium vitas.* Potius v. *ventilare* significat id, quod patrio sermone dicimus: Gauchlerkünste machen. s) Aur. Lugd. *innimicos.* t) 4, Til. — Ri*. om. *A.* et paullo infra *II.* Add. Be. ex Cod. Iust. Aur. Lugd. *Cons.* u) *et C.* exc. in cod. 4 et in edd. Til. — Ri*.; add. Be. ex Cod. Iust. uu) Aur. Lugd. *tormentis.* v) Cod. Iust. *quoniam tamen.* *) Fol. 23[b] cod. 4. x) Reinesius in notis, Roever ad loca quaedam iuris civilis depravata in Oelrichs. Thes. T. I, p. 147 em. *cantaminibus*, prob. Dirksenio in Manual. latinit. v. *Cantamen*, quae em. speciosa profecto est, et praeterquam quod levi mutatione commendatur, convenit cum Cod. Iust., qui *carminibus.* Go. tamen tueri studet v. *contaminibus.* y) Cod. Iust. om. *et*, impr. Go. Roever l. c. prop. *veluti.* z) Cod. Iust. *enarrandis*, quod sec. Go. clarius est. zz) In Cod. Iust. add. *exutus.* a) Cod. Iust. *Si vero convictus fuerit* (impr. Go.) *et ad proprium.* Go. pro vv. *Si convictus* em. *nam si convictus* aut *Igitur si convictus.* Dicit enim hanc sententiam superioris consequentem esse. Apta videtur similis particula. Deinde Go. pro *ad proprium* prop. *ad properum* vel *ad properium*, denique etiam *si convictus, ac proprium*, quod Be. prob., nos probare non possumus. Reinesius cj. *et* pro *ad*, sine magna verisimilitudine. An scrib. *a* pro *ad*? b) *sit* deest in cod. 4, sed add. a rec. manu rubr. col. c) Go. *Dat.* pro *Reddita* accipit, aut *Ariminei* legendum esse putat pro *Arimini.* Valesius ad Ammian. Marcell. p. 173 h. legem transfert in annum sq., impr. Reinesio ep. XXVII. ad Rupertum. Ipse Reinesius in not. propter alias leges his consulibus Sirmii datas et propter concilium ibidem eodem tempore habitum *Sirmii* em. pro *Arimini*, quod verissimum est. Vid. Go. in comm. h. c., in Chron. h. a. p. LVIII. et Reland. l. c. p. 384. *Ari-*

7. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Secundum Pf. P.*[e] Ne quis deinceps nocturnis temporibus aut nefarias preces[f] aut magicos apparatus aut sacrificia funesta celebrare conetur. Detectum[g] atque convictum competenti animadversione mactari[h], perenni auctoritate censemus. *Dat. V.*[i] *Id. Sept. divo Ioviano*[k] *A. et Varroniano*[l] *Coss.* (364.)

Interpretatio. *Quicunque nocturna sacrificia daemonum*[m] *celebraverit, vel incantationibus daemones invocaverit, capite puniatur.*

8. *) *Iidem AA.*[n] *ad Modestum Pf. P.* Cesset mathematicorum tractatus. Nam si qui[o] publice aut privatim in die noctuque deprehensus fuerit in cohibito[oo] errore versari, capitali sententia feriatur uterque[p]. Neque enim culpa[q] dissimilis est, prohibita discere quam docere. *Dat. prid.*[r] *Id. Dec. Constantinopoli*[s], *Valentiniano et Valente*[t] *AA. Coss.* (365?)

9. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Senatum.* Haruspicinam ego nullum cum maleficiorum causis habere consortium iudico, neque ipsam aut aliquam praeterea concessam a maioribus religionem genus esse arbitror criminis. Testes sunt leges a me in exordio imperii mei datae, quibus unicuique, quod animo imbibisset[u], colendi libera facultas tributa est. Nec haruspicinam reprehendimus, sed nocenter exerceri vetamus. *Dat. IV.*[v] *Kal. Iun. Treviris*[x], *Gratiano A. II. et Probo Coss.* (371.)

10. *Iidem AAA. ad Ampelium Pf. U.* Quia nonnulli ex ordine senatorio maleficiorum*) insimulatione atque invidia stringebantur, idcirco huius modi negotia urbanae praefecturae discutienda permisimus. Quod si quando huius modi inciderit quaestio, quae iudicio memoratae sedis dirimi vel terminari posse non creditur, eos, quos negotii textus amplectitur, una cum gestis omnibus, praesentibus atque praeteritis, ad comitatum mansuetudinis nostrae solenni observationi[y] transmitti praecipimus. *Dat. VIII.*[z] *Id. Dec. Gratiano A. II. et Probo Coss.*[a] (371.)

11. *Imppp.*[aa] *Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Albino Pf. U.*[b] Quicunque maleficiorum labe

— c. 7. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 7. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 3. Sec. Go. meminit h. c. Zosimus IV, 3. Baron. ad ann. 364, n. 19. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 45, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et, subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. — c. 8. Cod. Iust. IX, 18, 8, om. pr. Bas. LX, 39, 34. Photius l. c. Baron. ad ann. 370, n. 93. Vid. Pagium in Crit. ad Ann. Bar. ann. 370 (in Chron. Go. pag. XC. XCIII. sq.). Fortasse coniungenda est cum c. 6 C. Th. de Repar. appell. (XI, 31). Vid. infra not. *s* et c. 6 cit., not. *y, a, b.* — c. 9 sec. Go. coniungenda est cum c. 5 C. Th. de Indulg. crim. (IX, 38). Vid. infra not. *v*. Baron. ad ann. 371, n. 130. — c. 10 coniungenda est cum c. 32 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5). — c. 11 coniungenda est cum c. un. C. Th. de Mancipibus (XII, 16). Fortasse etiam coniungenda est cum c. 5, 6 C. Th. de Suariis (XIV, 4) et c. 5 C. Th. de Aquaeductu (XV, 2), quae ad eundem Albinum datae, paucis tantum diebus (vid. infr. not. *b*) distant et c. 5 de Suariis quidem biduo solo, ut diversitas diei potius librariorum negligentiae tribuenda videatur, quam vera sit. Vid. infra XI, 30, not. sup. Cod. Iust. IX, 18, 9. Bas. LX, 39, 35. Photius l. c. Harmenopulus VI, 10. Baron. ad ann. 389, n. 61.

minum quidem urbem hac quoque de causa falso positam esse Rein. suspicatur, quia praeter h. c. nulla in toto C. Th. lex Arimino perscripta est. d) Cod. Iust. *Titiano.* Aur. Lugd. *Cerealae.* e) 7, 8, 12, 14, 16, 20 supr. lin., 21, Sich. *pf. s. Pf. U.* In nonn. codd. om. sigl. dignitatis. 10, 18 *praepositum.* Ri*. *a Sec.* f) 10, 18 *nefarias species.* g) 12 *conatur et detestum.* 21 *deiectum.* Ita 4, Til. — Ri*. Be. add. *enim* ex Sich., quod etiam Ri. in Br. Al. codd. eleganter additum esse videtur. Non opus est v. *enim.* h) 4, Til. — Be. *mactare*, sed paene omnes Br. Al. codices, Sich. *mactari*, quod iam Go. Be. prob. 8 *animadvertione.* 20 *adversione aptari — consuimus.* i) 4 *prid.* 12, 16 *VI.* 28, 40 om. *V.* k) 6, 7, 10, 12, 14, 16, 18 *Dasiano.* Multi codd. *Iuviano* aut *Ioviniano.* 28, 31, 36, 40, Sich. in m. *Iuliano.* l) 6, 7, 10, 12, 16, 18 *Varrone.* 9, 38, 42 *Barroniano.* 20 *Matroniano.* 21 *Varoniano.* 30 *Arboniano.* Epit. Mon. *Carboniano.* 28, 34 om. *A.* — *Coss.*, Sich. — Lugd. *A.* et Ri*. *divo.* m) A cod. 40 et Sich. ab. *celebraverit — daemones.* Nonn. codd. *celebraverint — invocaverint — puniantur.* *) Fol. 24[a] cod. 4. n) In Cod. Iust. ponuntur nomina imperatorum. o) Ita 4, Til. — Ri*.; Be. *quis.* Aur. Lugd. *pubice.* oo) Go. in not. *prohibito.* p) Seqq. una cum subscr. des. in Cui. 1 — Lugd. mera typothetae, qui Cuiacianam ed. curavit, socordia, quam Aurelianensis ille sive Lugdunensis stupide imitatus est. Desinit enim in Cuiaciana 1 p. 230 cum v. *feriatur*, sed ita ut infra v. *feriatur* positum sit v. *uterque*, quod primum esse debebat p. 231. Iam vero cum haec pagina incipiat cum c. 9 h. t., clarum est, negligentia typothetae extremam c. 8 partem in Cui. 1 excidisse. q) Ita 4, Til.; Cui. 2 — Be. *dissimilis culpa.* Hinc inc. c. 8 Cod. Iust. cit.: *Culpa similis est tam prohibita* etc. r) 4, Til. Cod. Iust. *prid.* Rell. *II.* s) Cui. 2, 2* *C. L.* pro *Constantinopoli*, impr. Rein. t) Cum nec Valens hoc tempore fuerit Constantinopoli, neque Modestus ante a. 370 praefecturam gesserit, Go. in Chron. suppl. *III.* (370.) vel *IV.* (373.) et ann. 373 vult etiam Reinesius in notis. Utrique anno assignatur a Go. in Chron., etsi in comm. ann. 370 accipit, contra in Chron. malle videtur a. 373, quod Pagius refutare studet. Nolo vero cum Pagio (ad ann. 373) *Dat.* intelligere *Accepta* vel *Proposita*, in qua re ipse se impugnat. Vid. eum in Chron. a. 370 l. c. p. XC. Satis est add. *III.*, qui numerus in cod. 4 facile poterat a librario omitti. Exeunte autem anno 370 Valens Constantinopolin rediit. Anno 373 hac de causa lex non potest tribui, quia recentior esset sequenti. *AA.* deest in cod. 4 et in ed. Til.; ap. Go. — Ri*. om. annos. Mirum quod in aliis legibus (vid. infra XI, 30, 35, not. *b* et XI, 36, 17, not. *e*) similiter aut inscr. aut subscr. videtur mendosa esse, neque tamen in c. 17 mutanda, quia everteretur series chronologica legum. u) 4 *invivisset.* Til. — Lugd. *in vivis, set.* In m. Cui. 1 — Lugd. ann. *imbibisset.* Sec. Go. nonn. tent. *invisset* aut *libuisset*, recte impr. Go. v) Aut scrib. hic *XIV.* aut in c. 5 C. Th. de Indulg. crim. cit. *IV.*, ut utraque c. in eundem diem incidat. x) 4, *Triberos.* Til. — Lugd. *Tribero.* Cui. 2 — Ri*. *Trever.* *) Fol. 24[b] cod. 4. In ima pagina litera Δ indicatur numerus quatern. y) Ita 4, Til. — Lugd.; Cui. 2 — Be. *observatione.* z) Vid. c. 32 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5), not. *u*, ex qua hic suppl. est *Treviris.* a) Aur. Lugd. *Cons.* aa) Go. *Impp.* b) Add. *Romae.* Vid. leges in not.

pollutum audierit, deprehenderit, occupaverit, illico ad publicum protrahat, et iudiciorum[c] oculis communis hostem salutis ostendat. Quod si quisquam ex agitatoribus[d] seu ex quolibet alio genere hominum contra hoc interdictum venire tentaverit, aut clandestinis suppliciis etiam manifestum reum maleficae artis suppresserit[e], ultimum supplicium non evadat, geminae suspicionis[f] obnoxius, *) quod aut publicum reum, ne facinoris socios publicaret, severitati legum et debitae subtraxerit quaestioni, aut proprium fortassis inimicum sub huius[g] vindictae nomine consilio atrociore confecerit. *Dat. XVII.*[h] *Kal. Sept. Romae, Timasio et Promoto Coss.*[i] (389.)

12. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Caeciliano Pf. P.* Mathematicos, nisi parati sint[k], codicibus erroris proprii sub oculis episcoporum incendio concrematis, catholicae religionis cultui fidem tradere, nunquam ad errorem praeteritum redituri, non solum urbe Roma, sed etiam omnibus civitatibus pelli decernimus. Quod si hoc non fecerint[l], et contra clementiae nostrae salubre constitutum in civitatibus fuerint deprehensi[m], vel secreta erroris sui et professionis insinuaverint, deportationis poenam excipiant. *Dat. VIII.*[mm] *Kal.*[n] *Febr. Ravennae*[o], *Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.*[p] (409.)

TIT. XVII. DE SEPULCRIS VIOLATIS[q].

1. *Imp. Constantius A.*[r] *ad Titianum*[s] *Pf. U.* *) Si quis[t] in demoliendis sepulcris fuerit apprehensus[u], si id sine domini conscientia[v] faciat, metallo adiudicetur[x]; si vero domini auctoritate vel iussione urgetur, relegatione plectatur. Et si forte detractum[y] aliquid de sepulcris[yy] ad domum eius villamque pervectum[z] post hanc legem reperietur[a], villa sive domus aut aedificium, quodcunque erit, fisci viribus[b] vindicetur. *Dat. VII. Kal. Iul.*[c] *Mediolano, Acyndino et Proculo Coss.*[d] (340.)

2. *Idem A. ad Limenium Pf. P.*[e] Factum solitum sanguine[f] vindicari mulctae inflictione corrigimus, atque ita supplicium statuimus in futurum, ut nec ille absit a poena, qui ante commisit. Universi itaque, qui de monumentis columnas vel marmora abstulerunt, vel coquendae calcis gratia lapides deiecerunt, ex consulatu scilicet Dalmatii et Zenophili, singulas libras auri per singula sepulcra fisci rationibus inferant, investigati per prudentiae tuae iudicium. Eadem etiam poena, qui dissiparunt vel ornatum minuerunt, teneantur, et qui posita *) in agris suis monumenta calcis coctoribus vendiderunt, una cum his, qui ausi sunt comparare, (quicquid enim attingi nefas est, non sine piaculo comparatur) sed ita, ut ab utroque una libra postuletur. Sed si et[g] praecepto iudicum monumenta deiecta sunt, ne sub specie publicae fabricationis poena vitetur, eosdem iudices iubemus hanc mulctam agnoscere; nam ex vectigalibus vel aliis titulis aedificare debuerunt. Quod si aliquis, mulctam metuens[h], sepulcri ruinas terrae con-

— c. 12 coniungenda est cum c. 5 et 6 C. Th. de Exhib. v. transm. reis (IX, 2), c. ult. C. Th. de Cust. reor. (IX, 3), c. un. C. Th. Ne past. dent. (IX, 31), c. 2 C. Th. Ut intra ann. (IX, 36), c. ult. C. Th. de Abolit. (IX, 37), c. 3 C. Th. de Superexact. (XI, 8), c. ult. C. Th. de Fide test. (XI, 39), c. 8 Cod. Iust. de Defens. civit. (I, 55). Vid. c. 5 C. Th. de Exhib. v. transm. reis cit., not. *q* et sup. Cod. Iust. I, 4, 10. Bas. I, 1, 21. Baronius ad ann. 409, n. 8.

Tit. XVII. Nov. Valent. tit. XXIII. (ed. Berol. p. 1326). Ed. Th. cap. CX. Cod. Iust. IX, 19. Stephani P. ep. 1 (Knust l. c. p. 56). — c. 1. Cod. Iust. IX, 19, 2. Bas. LX, 23, 12. Docum. Aretin. a. 752 l. c. (vid. supra IX, 10, 3) p. 460, 464. — c. 2. Cod. Iust. IX, 19, 3 max. part. om. Bas. LX, 23, 13. Docum. Aretin. a. 752 l. c. p. 459, 462. Indigitatur Concil. Toletano IV, cap. 46. Summaria C. Th.: „*Similis superiori.*"

sup. citt. Cod. Iust. *P. P.*, impr. Go. c) Cod. Iust. *pertrahas et iudicum.* Mendose Ri°. *potrahat.* d) In Cod. Iust. add. *id est aurigis*, quae vv. P. Faber ideo expungenda esse ibi dicit, quia des. in C. Th., contra Go. defendit. e) Cod. Iust. *maleficae artis oppresserit.* Non dubitabam ex Cod. Iust. restituere *maleficae* pro *maleficiae*, quod 4 et edd. habent. f) Cod. Iust. *suspicioni.* *) Fol. 25[a] cod. 4. g) Cod. Iust. *huiusmodi.* Be. err. *vidictae.* h) Go. in Chron. *XVI.*, err. c. 5 C. Th. de Suariis cit. *XV.*, c. 6 C. Th. eod. cit. *VIII.* et c. 5 C. Th. de Aquaeductu cit. *V.* Vid. not. sup. h. c. Mox Cod. Iust. *Romae.* i) Aur. Lugd. *Cons.* k) Cod. Iust. *Math. si non parati sunt.* l) 4 *feceris*, sed em. ab ant. man. *fecerint.* m) Cod. Iust. *comprehensi.* mm) 4, Til. om. *VIII.* n) *Kal.* deest in Cui. 2, 2°, sed add. in Erratis. o) 4, edd. *Rav.* Cod. Iust. *Ravennae.* p) Til. *Cons.*

q) 4 *De Sepulchri violati*, sed em. a rec. manu *De Sepulchris violatis.* Cod. Iust. *De Sepulchro Violato.* Nov. Val. cit. *De Sepulcri Violatoribus.* r) Go. h. c. Constanti tribuit, unde Be. in h. et sq. c. legi vult *Impp. Constantius et Constans AA.*, Reland. autem l. c. p. 347 Constantio. s) Ita Be. auct. Go.; *Titianum* prop. etiam Reinesius in notis. Ex Anonymi enim notitia Praefectorum Urb. et ex inscriptionibus apparet, scribendum esse *Titianum*, non *Tatianum*, quem ad modum legitur in cod. 4 et in edd. Til. — Ri°. Cod. Iust. Vid. Corsinium l. c. p. 197 sq. *) Fol. 25[b] cod. 4. t) Cod. Iust. *Si servus.* u) Cod. Iust. *deprehensus.* v) Cod. Iust. *scientia.* x) Cod. Iust. *addicatur: sinvero.* y) 4, Til. — Lugd. *detractatum*, sed in cod. 4 a librario ipso em. *detractum*, punctis supra *ta* positis. yy) Cod. Iust. *sepulchro.* z) Cod. Iust. *provectum.* Docum. Aret. *vectum.* a) Cod. Iust. *reperitur*, impr. Wittio l. c. p. 464. Vv. *post hanc legem* des. in Cod. Iust. b) Cod. Iust. Docum. Aret. *iuribus*, prob. Wittio. Sed an Be. iure a Wittio h. l. vituperetur, dubito. Vid. supra IV, 12, 4, VII, 18, 7; infra XII, 1, 6, XVI, 5, 58 et al. loc. in Gloss. Nom. In Antiquis Summariis Codicis Theodosiani a me editis Lips. 1834. 8. p. 4 nonn. add., quae hic non sunt, et Heidelbergensi censori desumpta esse videntur ex Nov. Valent. de Sepulcri viol. c) Cod. Iust. *Id. Iul.* et om. *Med.* Mox 4 *Aquindino.* d) Aur. Lugd. *Cons.* e) Idem simul Pf. U. fuit. Vid. Go. not. *b.* Vid. supra not. *r.* f) 4 *sanguinem*, sed em. ab ant. man. *sanguine.* *) Fol. 26[a] cod. 4. g) Go. cj. *sed et si*, sed mavult *sed si ex.* h) 4 *etuens*, ed.

gestione celaverit et non intra statutum ab excellentia tua[hh] tempus confessus sit, ab alio proditus duas auri libras cogatur inferre. Qui vero libellis datis a pontificibus impetrarunt, ut reparationis gratia labentia sepulcra deponerent, si vera docuerunt, ab illatione mulctae separentur: at[i] si in usum alium depositis abusi sunt, teneantur poena praescripta. §. 1. Hoc in posterum observando, ut in provinciis locorum iudices, in urbe Roma cum pontificibus tua celsitudo inspiciat, si per ruituras *) succurrendum sit alicui monumento; ut ita demum data licentia tempus etiam consummando operi statuatur. §. 2. Quod si aliquis contra sanctionem clementiae nostrae[k] sepulcrum laesurus attigerit, viginti libras auri largitionibus nostris cogatur inferre. Locorum autem iudices si haec observare neglexerint, non minus nota[l] quam statuta in sepulcrorum violatores poena grassetur. *Dat. V. Kal. April.*[m] *Limenio et Catulino*[n] *Coss.* (349.)

3\. *Idem A. et Iulianus C. ad Orfitum*[o]. Quosdam comperimus lucri nimium cupidos sepulcra subvertere et substantiam fabricandi ad proprias aedes transferre. Hi[p], detecto scelere, animadversionem priscis legibus definitam subire debebunt*). *PP. in foro Traiani, Constantio A. VIII. et Iuliano C. Coss.*[q] (356.)

4\. *Idem A. ad Populum.* Qui aedificia manium violant, domus[r], ut ita dixerim, defunctorum, geminum videntur facinus perpetrare; nam et sepultos spoliant destruendo, et vivos polluunt fabricando. *) Si quis igitur de sepulcro abstulerit saxa vel marmora vel columnas aliamve quamcunque materiam, fabricae gratia[s], sive id fecerit venditurus, decem*) pondo auri cogatur inferre fisco, sive quis propria sepulcra defendens hanc in iudicium querelam detulerit, sive quicunque alius accusaverit vel officium[t] nuntiaverit. Quae poena priscae severitati accedit[u]; nihil enim derogatum est illi supplicio, quod sepulcra[v] violantibus videtur impositum. Huic autem poenae subiacebunt, et qui corpora sepulta aut reliquias contrectaverint. *Dat. Id. Iun.*[x] *Mediolano, Constantio*[y] *A. IX. et Iuliano Caes. II.*[z] *Coss.* (357.)

6\. *Imp. Iulianus A. ad Populum.* Pergit audacia ad busta diem functorum[a] et aggeres consecratos, cum et lapidem hinc movere, terram sollicitare[b] et caespitem vellere[c] proximum[d] sacrilegio maiores[dd] semper habuerint. Sed et[e] ornamenta quidam tricliniis aut porticibus auferunt[f] de sepulcris. Quibus primis[g] consulentes, ne in piaculum incidant contaminata*) religione bustorum[h], hoc fieri prohibemus, poena manium vindice cohibentes[i]. §. 1. Secundum illud est, quod efferri[k] cognovimus cadavera mortuorum per confertam populi frequentiam, et per maximam insistentium densitatem; quod quidem oculos[l] hominum infaustis incestat adspectibus. Qui enim dies est bene auspicatus a funere? Aut quomodo ad Deos et templa venietur? Ideoque quoniam et dolor in exsequiis secretum amat, et diem functis nihil interest, utrum per noctes an per dies efferantur, liberari convenit populi totius adspectus, ut[m] dolor esse in funeribus, non pompa exsequiarum nec ostentatio videatur. *Dat. prid. Id. Febr. Antiochiae, Iuliano A. IV. et Sallustio Coss.*[n] (363.)

— c. 4 fortasse in eundem diem incidit atque c. 1 C. Th. Qui petant (III, 18). Vid. infra not. *x*. Cod. Iust. IX, 19, 4. Bas. LX, 23, 14. Summaria C. Th.: „*Similis secundae.*" — c. 5. Cod. Iust. IX, 19, 5 om. altera part. Bas. LX, 23, 15. Baron. ad ann. 363, n. 21. Sec. Go. partim fugitiva est. Vid. infr. not. *i*.

rubro colore corr. *metuens*. hh) Aur. Lugd. *sua*. i) 4 *aut*, sed rubro colore corr. *at*. *) Fol. 25[b] cod. 4. k) Hinc inc. c. 3 Cod. Iust.: *Si quis sepulchrum violaturus* (nonn. codd. et Docum. Aretin. *laesurus*: vid. Witt. l. c. p. 462) *attigerit, locorum iudices, si hoc vindicare neglexerint, non minus quam viginti librarum auri in sepulchrorum violatores statuta poena multentur: ut eam largitionibus nostris inferre cogantur.* l) Docum. Aret. *nota infamiae, quam XX librarum auri in sepulchrorum violatores statuta poena damnari.* Witt. l. c. m) Locus deest etiam in Cod. Iust. An add. *Sirmio?* n) 4, add. *Catullino*. Vid. II, 1, 1, not. *o*. o) Add. *Pf. U.* p) 4, Til. — Ri°. *hii*. *) Antiq. Summaria C. Th. l. c. p. 4: „*Plus hic fieri iussit, ut non mulctam, sed poenam animae patiantur.*" Huiusmodi rei hic nihil est. q) Go. vult *VIIII. et Iuliano Caes. II. Coss.* (357.), quare annus deest ap. Go. — Ri°. r) Cod. Iust. *Qui sepulchra violant, domos.* *) Fol. 27[a] cod. 4. s) Cod. Iust. *fabricandi gratia* et mox *fisco inferre.* *) Basil. l. c. Cui. ad c. 4 Cod. Iust. cit. *viginti*, impr. Go. Vid. supra not. *l*. t) Cod. Iust. *ad officium*, impr. Go. Bas. conveniunt cum C. Th. u) 4, Til. — Ri°. *accidit*. Be., auct. Go., recte rest. *accedit* ex Cod. Iust., neque aliter habent Bas. v) Cod. Iust. *sepulchrum*. x) Go. vult *Iul.* Contra Ri. *IV. Kal. Ian.* (scrib. *Iun.*) Constantium h. a. Roma iam discessisse et Mediolanum abiisse dicit, ideoque nihil mutandum. Movit fortasse Go. haec res, quod paucis diebus, qui intersunt inter IV. Kal. Iun. et Id. Iun., Constantium iter Roma Mediolanum fecisse et Mediolani leges dedisse non verisimile est; movit eum fortasse etiam c. 1 C. Th. Qui petant (III, 18), quae, si Go. cj. vera est, cum h. c. non coniungenda quidem est, sed tamen in eundem diem incidit. y) Ex Cod. Iust. et Reinesii not.; 4, Til. — Be. *Constantino*, impr. Ri. et Be. z) *II.* deest in Cod. Iust. Aur. Lugd. *Cons.* a) Cod. Iust. *busta defunctorum*. Carolus Neapolis ad IV. Fastorum Ovid. v. 750 p. 290 ed. Burmanni h. l. ita restringit: *Pergit audàcia, ut quidam in busta diem functorum et aggeres consecratos saeviant*, impr. Go. b) Cod. Iust. *movere et terram evertere.* c) Cod. Iust. *evellere.* d) 4, Til. — Lugd. *proximam*, sed in Til. — Lugd. est comma post *proximam* (*proximam, sacrilegio*). Cuiacius tacite restituit verum scripturam ex Cod. Iust. dd) In Cod. Iust. add. *nostri*. e) Ita recte Be., auct. Go., ex Cod. Iust.; in cod. 4 et in edd. ante Be. deest *et*. f) Cod. Iust. *ornamenta quaedam tr. a. p. auferre.* Car. Neapol. l. c. em. *sed ornamenta tricliniis aut porticibus auferant*, impr. Go. Vid. not. *a*. g) Cod. Iust. *primo*, impr. Go. *) In literis *nata* inc. fol. 27[b] cod. 4. h) Cod. Iust. *incidat contaminata religio defunctorum*, impr. Go. i) Cod. Iust. *poena sacrilegii cohibentes*, et des. rell., quae ab h. tit. Go. fugitiva esse videntur. k) 4, Til. — Lugd. *eferri*. l) Aur. Lugd. *oculo*. m) Go. mavult *et*, sed *ut* signi-

6. *Imppp.*[*]) *Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Pancratio Pf. U.* Omnia, quae supra terram urnis clausa vel sarcophagis corpora detinentur, extra urbem delata ponantur, ut et humanitatis instar exhibeant, et relinquant incolarum domicilio sanctitatem[nn]. Quisquis autem huius [*]) praecepti negligens fuerit, atque aliquid tale ab huius interminatione praecepti ausus fuerit moliri, tertia in futurum patrimonii parte mulctetur; officium quoque, quod tibi[o] paret, quinquaginta librarum auri affectum dispoliatione moerebitur[p]. Ac ne alicuius fallax et arguta solertia ab huius se praecepti intentione subducat, atque[q] apostolorum vel martyrum sedem humandis corporibus aestimet esse concessam, ab his quoque, ita ut a reliquo civitatis, noverint se atque intelligant esse summotos. *Dat. III.*[r] *Kal. Aug. Heracleae, Eucherio et Syagrio*[s] *Coss.* (381.)

7. *Iidem AAA.*[t] *Cynegio Pf. P.* Humatum[u] corpus nemo ad alterum locum transferat; [v]nemo martyrem distrahat, nemo mercetur. Habeant[x] vero in potestate, si quolibet in loco sanctorum est aliquis conditus, pro eius[y] veneratione, quod martyrium vocandum sit, addant, quod[z] voluerint fabricarum. *Dat. IV.*[zz] *Kal. Mart. Constantinopoli, Honorio NB. P. et Euodio Coss.* (386.)

TIT. XVIII. AD LEGEM FABIAM.

1. [a]*Imp. Constantinus A. ad Domitium Celsum*[b] *Vicarium Africae.* Plagiarii[bb], qui viventium[c] filiorum miserandas infligunt parentibus orbitates, metalli poena cum ceteris ante cognitis[d] suppliciis tenebantur[e]. Si quis tamen eiusmodi[f] reus fuerit oblatus, posteaquam[g] super crimine patuerit[h], servus quidem vel libertate donatus bestiis primo quoque[i] munere obiicitur[k], liber autem sub hac forma[l] in ludum detur gladiatorium[m],

— c. 6. Ed. Th. cap. CXI. Cod. Iust. I, 2, 2 max. part. om. Bas. V, 1, 2. Concil. Triburiens. can. 17. In eundem diem inc. c. 87 C. Th. de Decur. (XII, 1) et c. 3 C. Th. de Fide cath. (XVI, 1). Vid. infra not. *r.* Haec et sq. c. quodammodo fugitivae sunt. — c. 7. Cod. Iust. III, 44, 14, I, 2, 3 om. fin. Bas. LIX, 1, 14, V, 1, 3. Vid. supra c. 4 de Proximis (VI, 26), not. super. Exstat haec c. ap. Labat. l. c. p. 761 et ap. Baron. ad ann. 386, n. 42.

Tit. XVIII. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XVIII.* Cui. 2, 2* *Tit. XVIIII.*, err., quem Rein. em. Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—16, 18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—47, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XIV.* Cod. Iust. IX, 20. L. Vis. VII, 3. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. c. 1, i. e. *un.* Ed. Th. cap. LXXVIII. L. R. B. tit. IV. (vid. etiam tit. XX.) Cod. Iust. IX, 20, 16 om. et mut. fin. Bas. LX, 48, 21 in f. et ad h. c. Leunclavius Notat. II, 221 (in Thes. Otton. III, 1549). L. Vis. VII, 3, 3. Interpr. Regino II, 345. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16, 18, 20, 21, 27; omnia praeter interpr. des. in codd. 45—47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 28, 29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

ficantius est. n) Cod. Iust. *Salustio.* Aur. Lugd. *Cons.* Go. — Ri*. add. ann. 383, mendose. *) Aur. — Cui. 2* *Impp.* nn) Sec. Go. est qui tentat *sanitatem*, impr. Go. *) Fol. 28[a] cod. 4. o) Ita 4, et ita iam voluit Go. pro *sibi*, quod in edd. est; recte; nam Theodosius praefectum urb. alloquitur, de cuius officio nunc agit. Orta est vulg. scriptura ex eo, quod in cod. 4 rubro col. correctum est *sibi.* p) Ita recte Be. ex Til., etsi 4, Til. *maerebitur*, quae differentia solius orthographiae est. Cui. 1 — Ri*. *merebitur*, male. Go. em. *moerebit*, neque tamen impr. *moerebitur.* q) Hinc inc. c. 2 Cod. Iust.: *Nemo apostolorum v. m. s. humandis* (vulgo *humanis*, recte impr. Go. Bas. *μηδεὶς — θαπτέσθω νεκρόν.* Vid. c. 7 h. t., not. *u*) *c. existimet esse concessam*, et des. seqq. r) 4, Til. — Lugd. *IIII.* Cui. ex Cod. Iust. rest. *III.*; recte; nam ita haec c. in eundem diem incidit, quo c. 87 C. Th. de Decur. (XII, 1) et c. 3 C. Th. de Fide cath. (XVI, 1) datae sunt. s) Aur. Lugd. *Siagrio.* t) Be. auct. Go. em. *Imppp. Val. Th. et Arcadius*, quocum utraque c. congruit Cod. Iust.; Lab. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius.* u) Cod. Iust. *humanum*, impr. Go.; contra Gluck. l. c. T. XI, p. 406, not. 67 propter sqq.: *sine Augusti aff.* v. *humatum* de consilio Triboniani mutatum esse dicit. Etiam Dirksen. l. c. p. 433 propter librorum et Bas. (ubi *μηδεὶς ἀνθρώπινον σῶμα χωρὶς — μεταφερέτω*) consonantiam tuetur Cod. Iust. scripturam. Vid. c. 6 h. t., not. *q.* Ceterum hinc inc. c. 14 Cod. Iust. cit., quae sic: *Nemo humanum c. ad alium locum sine Augusti affatibus transferat*, et des. rell. v) Hinc inc. c. 3 Cod. Iust. cit., quae sic: *Nemo martyres distrahat, nemo mercetur*, et des. rell. x) 4, Til. — Lugd. *habeat*, mendose. y) Lab. de cj. Go. *ut pro eius*, probabiliter. z) Go. *quod* pro *quodcunque* habet. Be. cj. *quodque*, quo facile caremus. Commatis signum post *addant* abest a Cui. 2 — Ri*. zz) c. 14 Cod. Iust. cit. *Dat. III.*

a) Fol. 28[b] cod. 4. Plerique codd. *Faviam.* Vid. Reland. p. 850. Nonn. codd. *Fufiam* et 33, 34, 37 *Iuliam.* Cod. Iust. add. *de Plagiariis.* In codd. Br. Al. ap. Sich. et in Cui. 2 — Be. add. *Hoc est, qui filios involant alienos*, ex interpr. titt., de qua vid. editionem Breviarii, quam paro. Delevi igitur illa vv., quae spuria sunt et des. in cod. 4, sed ap. Be. uncis incl. ut suspecta. 15 *De his, qui filios involant alienos*, quam quidem rubricam librarius effinxit ex rubrica Br. Al. Cui. 2 — Ri*. in ind. titt. add. *de Plagiariis*, quod, si quo in codice reperiatur, non dubito, quin recipiendum sit. b) 8 *ad Domitium cons.* et om. *Vic. Afr.* 28, 36, 40 om. *Celsum Vic. Afr.* et 38 *Africae*, pro quo plerique codd. *Affricae.* 20, 33, 34, 39 *Domitianum s. Domicianum*, sed 20 *Imp. Constantinus et Constans A. ad Domicianum et Celsum vō Afr.* bb) Ri*. mendose *Plagiari.* c) 21 *iuventium* et mox 8 *infigunt.* d) Sich. *cognitionem*, et haec quidem C. Th. scriptura iam innotuerat Alciato. Go. ad h. c., not. *e*, hoc perperam ab Alciato scriptum esse contendit, sed ipse fallitur opinione. In cod. 15 om. *cum c. a. c. suppliciis.* e) 6—8, 10, 12, 14—16, 18, 20, 21, Sich. Cui. 2, 2* Cod. Iust. *teneantur*, male. Vid. Go. in comm. f) 20 *Si quis autem huiusmodi.* Cod. Iust. *huiusmodi.* Vix opus est monere, ut Go. fecit, ne *tamen* mutetur in *tandem.* g) 10 *postea* et om. *quam.* Til. — Lugd. *postea, quam.* h) Sich. in m. Cod. Iust. *claruerit*, impr. Go. 20 supr. lin. *apparuit.* Ibidem paullo post om. *vel.* i) Go. cj. *quoquo*, sine ulla necessitate. 15 om. *quoque* et Cod. Iust. *primo q. munere.* k) Cod. Iust. *subiiciatur, ingenuus autem gladio consumatur*, et des. rell. l) 20 *super hanc formam.* 27 *libertatem autem s. h. f.* m) 6—8, 14, Sich. *gla-*

ut, antequam aliquid[n] faciat, quo se defendere possit, gladio consumatur. Eos autem, qui pro hoc crimine iam in metallum[o] dati sunt, nunquam revocari praecipimus. *Dat. Kal. Aug. Constantino A. IV.*[p] *et Licinio*[q] *IV.*[r] *Coss.* (315.)

Interpretatio. *Hi, qui filios alienos furto abstulerint et ubicunque transduxerint, sive ingenui sive servi sint, morte puniantur*[s].

TIT. XIX. AD LEGEM CORNELIAM[t] DE FALSO[u].

1. *Imp. Constantinus A. Mechilio*[v] *Hilariano Correctori Lucaniae*[x] *et Brittiorum*[y]. Si quis decurio testamentum vel codicillos aut aliquam deficientis[yy] scripserit voluntatem, vel conscribendis[z] publicis privatisque instrumentis praebuerit officium, si falsi quaestio[zz] movetur[a], decurionatus honore seposito[b], quaestioni, si ita poposcerit causa, subdatur[c]. Sed non statim desinit[d] esse decurio, qui in huius modi facto fuerit deprehensus. Quantum enim ad municipales pertinet necessitates[e], decurio permanet[f]; quantum ad rem gestam et veritatem reserandam[g], uti decurionatus honore non poterit. §. 1. Nec vero is, qui ante fuerit tabellio, ad eludendam[h] quaestionem super his, quae ante conscripsit[i], factus decurio defendi hac poterit dignitate, quoniam scripturae[k] veritas, si res poposcerit, per ipsum debet probari auctorem. *Dat. III.*[l] *Kal. Febr.*[m] *Acc. Kal. Aug.*[mm] *Sabino*[n] *et Rufino Coss.* (316.)

Interpretatio. *Si quis curialis voluntatem morientis aut quodlibet publicum documentum scripserit, et de falsitate accusatur, seposita primitus dignitate, si necesse fuerit, subdatur examini: qui si convincitur, a curia non expellatur, sed curiae dignitate*[o] *privabitur, id est ut honoratus esse non possit. Tabellio vero, qui admanuensis nunc vel cancellarius*[p] *dicitur, etiamsi ad curiae pervenerit dignitatem, si de falsitate*[q] *accusatus fuerit*[r] *aut convictus, subdatur examini, ut per ipsum, per quem confecta est, scripturae veritas approbetur*[s].

2. *Imp. Constantinus A.*[t] *ad Maximum Pf. U.* Cum in praeterito is mos in iudiciis servaretur, ut prolatis instrumentis, si ea falsa quis diceret, a sententia iudex

---

Tit. XIX. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XIX.* Br. Al, eiusque codd. 5—10, 12—16, 18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XV.* Cod. Iust. IX, 22. Cf. L. Vis. VII, 5. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. c. 1. Coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Decur. (XII, 1), quae Go. huius legis pars prior fuisse videtur. Est etiam ap. Baronium ad ann. 314, n. 32. Cod. Iust. IX, 22, 21. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—14, 16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; part. textus, subscr. et interpr. in cod. 9; vid. infra not. *i*; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. — c. 2 indigitatur sec. Go. in c. 5 C. Th. de Accus. (IX, 1). Ed. Th. cap. XLI, XLII. Cod. Iust. IX, 22, 22 om. pr. Bas. LX, 41, 56.

---

diatorum. 12 *defendetur gladiorum.* 27 *gladatorio.* n) 6—8, 10, 14, 18 *aliud.* 15 *aliquid quo se defendere possit faciat gladio c.* Mox 20 *quod se.* o) Nonn. codd. *metallo.* 12 om. *in.* p) 39, 43 *III.* 24 *VIIII.* 8, 36 om. *Const. — et.* q) Nonn. codd. *Lycinio.* 38 *Nicinio.* r) 13, 15 *III.* 28 *L. ĉ. coss.* et 39, 43 *L. IV. ĉ. coss.* Complures codd. et Cod. Iust. om. *IV.* Aur. Lugd. *Cos.* s) Complures codd., inter eos 6—10, 18, 21, 42 et Sich. *sive ingenuus, sive servus sit,* (20 *ingenuus sit seu servus*) *m. puniatur,* praeterquam quod 6 videtur habere *puniantur* et in nonn. codd. leg. *puniatur.* Ceterum 20 *furtim.*

t) 15 om. *Ad L. Corneliam.* Nonn. codd. *Corniliam.* 20 *De Lege Cornilia.* u) Cod. Iust. *de Falsis.* 37 om. *de Falso.* v) 6, 7, 10, 12, 16, 18 *Necilio.* 14, 27 *Nicolio.* 13, 15, 25 *Mecilio.* 29, 42 *Micilio.* 20 *Michilio.* 33, 34 *Nicidio H. ppo I.* etc. Sich. *Methilio.* 8 om. *Mech.* et *Luc. et Britt.* et 28, 38, 40 *Mechilio* etc. Nonn. codd. *Helariano.* Go. Be. in not. ad c. 3 C. Th. de Decur. (XII, 1) malunt *Mecilio.* Cf. supra VI, 4, 3 et 4. x) Nonn. codd. *Locaniae.* 10, 18 *Lucis.* 29 *Loccariae.* 42 *Lacariae.* y) 4, 15, Til. — Ri*. *Brittiorum.* 6, 29 *Brittorum.* Rell. codd. *Britiorum* s. *Briciorum.* Sich. Cod. Iust. *Brutiorum.* Be. *Bruttiorum.* Scribendum *Brittiorum* cum codd. in quibuscunque legibus hoc nomen est. yy) In Antiq. Summariis C. Th. l. c. p. 5 interpres de suo add. *bis.* z) Fol. 29[a] cod. 4. 9 *inscribendis.* zz) 20 *quaestione,* supr. lin. *quaestioni.* a) In 12 add. *et.* b) 8 *posito.* 20 *deposito,* impr. Ri. c) 20 *si si ita p. c. subducatur,* sed supr. lin. add. *subdatur.* d) Be. em. *desinet* ex cod. 6, et ita habent etiam 7, 10, 12, 13, 18. Sed *desinit* aeque bene dicitur cum antec. edd. Cod. Iust. et cum rell. codd., inter quos est cod. 4. e) 20 *antiquitas dignitates.* 15 *mun. nec. pert.* f) 4 *permanet.* Ita etiam 9, 15 (quos codd. saepe vidimus cum vero C. Th. consentire), edd. et Cod. Iust. Solus Be. edid. *permaneat* ex codd. 6, 20. Ceterum 20, 21, Sich. *perm. et quantum.* g) Ita Be. ed. ex cod. 6, optime. Accedunt codd. 7—10, 12—14, 16, 18, Cod. Iust. 15, 21, Sich. *reservandam,* sed 21 *reserv. ut id.* 20 *gestam meruit veritate reseranda.* Rell. *servandam* ex cod. 4. Go. defendit *servandam,* i. e. *eruendam.* Vid. Iuretum in Symmachum VII, 109. In m. Cui. 1, 2, 2* em. *eruendam,* in Aur. Lugd. haec nota marg. translata est ad v. *eludendam.* h) 9 *erudendam.* 10, 18 *deludendam.* 12 *eruendam.* 14 *ludendam.* i) 13 *subscripsit.* 15 *conscripserit.* Cod. Iust. *scripserit.* Cum v. *conscripsit* desinit quaternio XI. cod. 9 et est lacuna usque ad vv. *expedisse noscatur* c. 17 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42), quibuscum incipit quat. XIII. Periit igitur quat. XII. 20 *facultas.* k) 8 *quod scr.* 10, 18 *quae non scr.* 20 *hanc pot. dignitatem quō scr.* et mox *repoposcerit.* l) 15, 16, 32, L. R. U. *IIII.* m) 8, 15, 20, 27, 30, 33, 34, Cod. Iust. om. *Acc. Kal. Aug.* 16 *Kal. Febr. augusto.* 30, 33, 34 *Mai* et 32 *Sept.* pro *Febr.* mm) 6, 7, 12 *Febr. ā* (s. *augusto*) *Sab.* n) Multi codd. *Savino.* Go. *Sabinio,* err. o) Multi codd. *accusator reposita — dignitatem — expellitur* (nonn. *expellatur*) — *dignitati.* p) 6—8, 10, 18, 20, 21, 42, 43, Sich. om. *vel cancellarius.* Vid. Go. I, 82, not. *b,* col. 2 et Carolum de Savigny l. c. I, 49, not. 103 (I. ed.), p. 72, not. *m* (II. ed.). q) 20 *et* (pro *etiam*) *si — facultate.* r) Ita 6—8, 20, 21, 42, 44 et multi alii codd. Edd. *fuerit accusatus.* s) 20 *comprobetur.* Sich. *conf. est scriptura, veritas adprob.* t) Ex Cod. Iust. reponendum *Id. A.* *) Fol. 29[b] cod. 4.

civilis controversiae temperaret, eoque contingeret, ut imminens accusatio nullis clausa temporibus petitorem *)possessoremve deluderet, commodum duximus, ut, etsi alteruter litigantium falsi strepitum intulisset, petitori tamen possessorive momentum prolatorum instrumentorum[u] conferret auctoritas; ut tunc[v], civili iurgio terminato, secunda falsi actio subderetur. §. 1. Volumus itaque, ut primum cesset inscriptio. Sed[x] ubi falsi examen inciderit, tunc ad morem pristinum, quaestione civili per sententiam terminata[y], acerrima fiat indago argumentis, testibus, scripturarum collatione aliisque vestigiis veritatis. Nec accusatori tantum quaestio incumbat, nec probationis ei tota necessitas indicatur[z], sed inter utramque personam sit iudex medius, nec ulla, quae sentiat, interlocutione divulget[a], sed tanquam ad imitationem relationis, quae solum audiendi mandat[b] officium, praebeat notionem, postrema sententia, quid sibi liqueat, proditurus. §. 2. Ultimum autem finem strepitus criminalis, quem litigantem disceptantemque fas non sit excedere, *) anni spatio limitamus, cuius exordium testatae apud iudicem competentem actionis nascetur auspicium: capitali post probationem supplicio, si id[c] exigat magnitudo commissi, vel deportatione ei, qui falsum commiserit, imminente. *PP. VIII. Kal. April. in Foro Traiani, Constantino A. VII. et Constantio*[d] *C. Coss.* (326.)

3. *Impp.* *) *Valentinianus et Valens AA. ad Festum Proconsulem*[e] *Africae.* Serenitas nostra prospexit[f], inde coelestium literarum coepisse imitationem, quod his apicibus tunc gravitatis officium consultationes relationesque complectitur, quibus scrinia nostrae perennitatis utuntur. Quamobrem istius sanctionis auctoritate praecipimus, ut posthac magistra falsorum consuetudo tollatur, et communibus literis universa mandentur, quae vel de provincia fuerint scribenda vel a iudice; ut nemo stili huius exemplum aut privatim sumat aut publice. *Dat. V. Id. Iun. Treviris*[g], *Lupicino et Iovino Coss.* (367.)

4. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus*[h] *AAA. ad Maximinum*[i] *Pf. P.* Damus copiam iurgantibus[k], si apud iudicem proferatur scriptura, de qua oritur aliqua disputatio, spatium ut habeat, qui perurgeat[l], profitendi, utrum de falso criminaliter, an de scripturae fide[m] statuat civiliter experiri. §. 1. Quod si expetens vindictam falsi crimen intenderit[n], erit[o] in arbitrio iudicantis, an eum sinat etiam sine inscriptione certare[p]. Iudicis enim potestati[q] committi oportet, ut de eo, qui obiecta non probaverit, sumat propositum antiquo iure supplicium[r]. Rationi quoque huius modi plenissime suffragatur antiquitas, quae nequissimos[s] homines et argui[t] voluit et coerceri legibus variis, Cornelia[u] de veneficiis[v], sicariis, parricidiis[x], Iulia de adulteriis[y] ambitusve criminibus,

— c. 4. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 4. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 2, uno cod. 15 exc., ubi haec c. ad prox. tit. relata est, add. rubrica: *Tit. XVI. Posse civiliter et criminaliter agi.* Ed. Th. cap. XL (?). L. R. B. tit. XXXII. Cod. Iust. IX, 22, 23 mut. Bas. LX, 41, 57. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12-16, 18, 20, 21; omnia des. in codd. 26, 43; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 25 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. Incipit in h. c. folium IX. cod. 1. a Vesmio inventum. Vid. infra not. *t.*

u) 4 *strumentorum*, sed em. rubr. col. v) Be. err. *nunc.* x) Hinc inc. c. 22 Cod. Iust. cit. y) Vv. *ad morem — terminata* des. in c. 22 Cod. Iust. Recepta sunt in c. 23 Cod. Iust. eod. Vid. c. 4 h. t., not. *n.* z) 4 *indigatur*, sed em. a rec. man. a) 4 *ullaq.*; Cod. Iust. *nec ulla interl. div., quae sentiat.* b) Til. — Lugd. *mandato officium praebeat.* *) Fol. 30[a] cod. 4. c) Cod. Iust. *criminalis compendioso spatio limitamus quem lit. — excedere, cuius exordium nascetur auspicio* (ita etiam Cui. 2 — Go.) *contestatae* (prob. Go. in comm.) *accusationis apud iudicem competentem: post probationem supplicio capitali, si id* etc. d) Go. — Ri*. Cod. Iust. om. ann., quia Maximus h. a. Pf. U. non reperitur. Vid. supra II, 22, 1, not. *k.* In not. rep. vult Go. consules anni 320. Quae Be. ann.: „*VI. et Constantino* Gfr. vult; et sane 326. Maximus Pf. P. iam fuit. Quodsi recta sit haec subscr., statuamus necesse est, legem inscrib. esse Pf. P. praeterea autem missam quoque ad Pf. U.", ea ego non intelligo. Videtur lex alio anno data, alio in Foro Traiani proposita esse. *) Cui. 2, 2* *Imppp.* e) In cod. 4 non clare distinguitur, utrum scrib. sit *pc* (proconsulem) an *pō* aut *pū*; correxi igitur *Proconsulem*, ut habet Go. in Chron. Edd. *P. V.* s. *Pf. U.* Vid. infra X, 9, 3, not. *c.* Festo proconsuli Africae inscr. c. 1 Cod. Iust. Ubi de poss. (III, 16), quae impedit, quo minus eum cum Go. et Rein. non Afr. sed Asiae proc. fuisse putemus. f) Malo *perspexit*, quod video Go. quoque placuisse. g) Go. in Chron. corr. *Rem.* Aur. Lugd. *Cons.* h) 34 *Valent. et Grat.* 20, 21, 40, 43, Sich. *Valentinianus Gr. et Valens.* 8 om. *et.* Cui. 2, 2* *Impp.* i) 6, 10, 13, 14, 18, 20, 21, 24, 32, 34, 37—39, 42, 43, Sich. Cod. Iust. Cui. 2, 2* *Maximum*, impr. Go. et Ri. Vid. supra IX, 6, 2, not. *z.* 25 *ad maximo.* 28, 36, 40 om. *ad M. Pf. P.* 20 supr. lin., 21, 25, 8. 10 *praepositum.* Sich. *PF. V.* k) Fol. 30[b] cod. 4, ubi *iugantibus*, sed em. ab ant. manu *iurgantibus.* Cod. Iust. *D. licentiam litigantibus.* l) 20 *alia disputatio spatium* (om. *ut*) *habeat qui perurgebat.* In Cod. Iust. om. *sp. ut h. q. perurgeat.* m) 6, 7 *criminanter — fidem.* 14 *criminanter unde scr.* 20 *fide st. de vilitate*, sed em. Cod. Iust. *criminaliter statuat qui dubitet de instrumenti fide experiri, an civiliter*, impr. Go. n) 20 *quod* (om. syll. *si*) — *criminis intend.* Cod. Iust. *intenderit, tunc quaestione civili per sententiam terminata* (vid. c. 2 C. Th. h. t., not. *y*), *criminis fiat indago, ut si quis tabulas*, et des. vv. *erit — austeritas*, impr. Go. o) 21 om. *erit.* Sich. *intenderit, in arb. iud. erit.* p) 20, 21, Sich. *certari.* Til. *inscribtione*, err. q) Ri*. perperam *potestatis.* r) 20 *summa proposita ant. iur. supplicio.* Nonn. codd. *ratione.* s) Go. in not.: *quosque.* t) 4 *acui voluet.* 6, 7, 10, 12—14, 16, 18 *acui*, ut 4. 8, 15 *argui.* 20 *accui.* 21 om. *accusari*, spatio interiecto. Erat igitur v. *accusari*, quod ex ed. Sich. in poster. edd. transiit, suspectum, nec dubitabam repon. *argui*, quod prope abest a cod. 4 script. Vid. IX, 24, 3. u) Codd. plerique *Cornelia.* v) 6—8, 10, 13, 16, 18, 21 de corr. *veneficis.* Sich. *Cornelia, De veneficis.* Vid. C. Gr. XIV, 2, not. *p.* Cuiacius discriminis aliquid esse putat, utrum scrib. *Veneficiis* an *Veneficis.* Negat id Go. not. *n* h. c. x) 13, 21 *parricidiis.* Sich. *paricidiis.* y) 6—8, 10, 13, 14, 18, 20 *adulteriis.* Falsum est, quod

ceterisve ita[z] promulgatis, ut possit[a] etiam sine inscriptione cognosci, poena tamen[b] accusatorem etiam sine solennibus occuparet[c]. De qua re et[d] divus Antoninus[e] rescripsisse docetur, id[f] in iudicis potestate[g] constituens, quod nosmet in legibus iusseramus. Removebitur[h] itaque istius lenitate rescripti[i] praecepti[k] superioris austeritas, ut, si quis deinceps tabulas testamenti, chirographa testationesque[l], nec non etiam rationes privatas vel publicas[m], pacta et epistolas vel ultimas[n] voluntates, donationes[o], venditiones[p] vel si quid prolatum[q] aliud insimulare[r] conabitur, habeat, praetermissis[s] solennibus, accusandi facultatem, [t]pro iudicis motu sententiam relaturus. §. 2. Civiles autem inquisitiones[u] inter utrasque[v] confligentium partes aequali motu ingruit et recurrit[x] humanitas, cum is[y], qui praeerit quaestioni, intentiones[z] falsas aut conficta[a] crimina ex legibus poenis*) competentibus possit[b] ulcisci. *PP. Romae*[c] *XVI.*[d] *Kal. Maii, Valente V.*[e] *et Valentiniano AA.*[f] *Coss.* (376.)

Interpretatio. *De falso*[g] *potest et*[h] *criminaliter et civiliter agi. Civiliter, cum aliquis quibuslibet scripturis non falsi*[i] *crimen obiecerit, sed veritatem scripturae se velle quaerere dicit*[k]. *Nam si ad iudicem venerit accusator, et*[l] *falsi crimen intenderit, iudex tribuat accusatori spatium, ut deliberet, utrum criminaliter agere an civiliter*[m] *velit. Qui si reversus ad iudicem in obiecto*[n] *falsitatis crimine perseveraverit*[o], *in potestate iudicis erit, utrum inscriptionem celebrari velit, an obiectum crimen sine inscriptione discutere. Quod*[p] *cum iudex de obiectione falsitatis audierit, seu inscriptione*[q] *habita seu omissa, aut in accusatum, si falsitas approbatur, aut in accusatorem, si falso*[r] *obiecerit, proferatur ex*[s] *lege sententia.*

TIT. XX. VICTUM CIVILITER AGERE ET[t] CRIMINALITER POSSE.

1\. *Imppp. Valens*[u], *Gratianus et Valentinianus*

Tit. XX. C. Th., codd. I., 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Bo. *Tit. XX.* Br. Al. eiusque codd. 5—8, 10, 12—16, 18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 48, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XVI.* Cod. Iust. IX, 31. — c. 1. C. Th., Br. Al. eiusque codd. edd. c. 1, i. e. *un.*, exc. cod. 15, ubi est *c.* 2 h. t. Vid. c. 4 antec. tit., not. super. et infra not. *s.* H. c. coniungenda est cum c. 7 C. Th. de Fide test. (XI, 39). Cod. Iust. IX, 31, 1. Bas. LX, 62, 1. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 48, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44.

Ri. et Bo. referunt, legi apud Sich. *adulteriis.* Bo. cj. *adulterii.* Vid. tit. VII, h. lib. et C. Gr. XIV, 2. Mox nonn. codd. *ambitus vel.* z) 6, 7, 10, 12, 14, 18 *cr. et ceteris ita.* Sich. *caeterisque ita.* Nonn. codd. *ceterisvel* et paullo infra *scriptione.* a) 20 *possint.* b) 15 *cogn. quae poena* et om. *tamen.* c) 6—8, 14, 18 *occupare*, quod certe non falso dicitur. 10 *occupari.* 12 *accipere.* 20 *sol. inscriptione occupare.* d) 20 *etiam.* 16 om. *re et* et 21 *et.* e) 4, 20 *Antonius*, sed em. in 4 *Antoninus* rubro col. Sec. Go. h. l. indigitatur supra IX, 1, 5. Hoc rescr. Go. non dubitat, quin fuerit in Cod. Gregor. In nostris edd. non habetur. f) 16 om. *id.* g) 20 *in iudiciis potestatem.* h) 16, 20 *removetur.* i) Fol. 31[a] cod. 4. Til. — Lugd. *levitate.* 20 *itaque ob istius lenitatem.* k) 10, 18, Til. Cui. 1 *praeceptis*, mendose. l) 21 *testationisque.* Cod. Iust. *attestationesque* (impr. Go.) *nec non et.* Ante 15 *testamenta.* m) 15 *priv. publicasque.* 10 *pacti.* n) 14 om. *vel ultimas.* o) 20 *donationesque* et om. *venditiones.* p) 6, 8, 14, 16, 21, Sich. Cod. Iust. *venditionesve s. vindicionisve vel*, quod Ri. occasione vocis sq. natum esse recte dicit. q) 6—8, 10, 12, 18 *probatum.* r) Sich. Cod. Iust. *instituere*, impr. Go. s) Cod. Iust. om. *praetermissis solennibus* et *pro i. m. s. relaturus.* t) In vv. *pro iudicis motus* (sed corr. in cod. *motu*) *sententiam* incipit fol. IX. cod. I. (totius palimps. Taur. fol. XXXI.) a Vesmio inventum, et pergitur in eo usque ad vv. *nonnullos flaturarios mai* c. 6 de Falsa moneta tit. XXI. h. lib. Diversitatem scripturae humanissime mecum communicavit doctissimus Vesmius, Italiae decus. u) 21, Sich. *civilis autem inquisitionis.* Etiam I. *civilis.* v) 6—8, 14, 16 *verasque.* 20 *int. utrasque p. ingruit confl. aeq. motu.* x) 6, 7 *recurret.* Go. retin. esse putat *ingruit et recurrit s. ingruet et recurret.* y) 4, Til. *cum his.* In Cod. Iust. haec sententia ita scripta est: *Civilis autem inquisitionis inter utrasque partes confligentium levior examinatio procedat, cum iudex, qui.* z) Cod. Iust. add. *actoris.* a) I., 4, 10, 13, 15, 18, 20, 21, Til. — Ri*. *convicta.* 8 *cum victa.* Recte se habet *conficta.* Nam tota lex agit de accusatore. Cod. Iust. *et conf. crimina reorum ex.* *) I. *poenisq.*, quod ferri potest, sed melius est *poenis.* b) 20 *posset.* c) Nonn. codd. om. *Romae.* 40, 42 *Roma.* In Cod. Iust. urbis nomen habetur post *Maii* et in codd. 38, 42 post *Valentiniano A.* 38 *Dat.* pro *PP.* d) 8, 12, 16, 20, 42 *XV.* 31 *X.* 32 *XVII.* 24 om. *XVI.* et 29 *XVI. — Coss.* Mox nonn. codd. *Mad.* cum virgula supra *d.* e) 31 *II.* 24, 28, 40 om. *V.* 20 *Maii Valentiniano V. A Coss.* et om. *Valente V. et.* f) Nonn. codd. *Valentino.* 24 *Valentio.* Complures codd. *A.* Cod. I. err. *II AA.* 4, Til. — Lugd. om. *AA.* g) Cui. 1 — Lugd. *De crimine potest.* h) *et* deest in codd. 6, 42, aliis. Mox 20 om. *civiliter.* Sich. *criminaliter agi ac civiliter, cum.* i) 20 *falso.* k) Edd. *quaerere se velle dicit.* 21 *q. v. se d.* l) 20 *Nam et si* (ita etiam 21) — *et si falsi.* 7 *ex falsi.* m) Aur. Lugd. add. *et benigne* ex Summa Aeg. n) 6—8 *obiecti.* 21 *obiectu.* 42 *obiectum.* o) 6, 7, 42—44, alii codd. *perseveret.* Sich. *pers. crim.* Mox nonn. codd. *in potestatem i. e. u. inscriptione celebrare vellet*, sed ita, ut alia vox in alio codice habeatur. p) Sich. *aut.* Seqq. ab interprete male intellecta esse, iam monuit Go. Induxit interpretem in err. scriptura *convicta.* Vid. not. *a.* q) Sich. Cui. 1 — Lugd. cum multis codd. *scriptione.* r) 20 *iudex* (om. *de*) *obiectionem — in accusatione — si falsitas obi.* 6, 7 *si falsum.* 10 *acc. sua falso.* 21, Sich. Cui. 1 — Lugd. *falsa.* s) Nonn. codd. *de.*

t) 4, 6—8, 10, 13, 16, 18, 20, 21, 24, 29, 32, Sich. — Lugd. et Cui. 2 — Ri*. in ind. titt. om. *et*, sed Sich. in ind. titt. *V. c. agere posse criminaliter.* 15 *Idem de eadem re.* Vid. c. 4 antec. tit. Cod. Iust. *Quando civilis actio criminali praeiudicet, et an utraque ab eodem exerceri possit.* In cod. 37 deest *posse* et in cod. 38 *agere.* 20 antiquitus *arege* pro *agere.* u) I. *Grat. Valĕnus et Theod*, sq. anni imperatores. 16 *Valenĕ.* 14,

AAA. ad Antonium[v] *Pf. P.*[x] A plerisque[y] prudentium generaliter definitum est, quoties[*]) de re familiari et civilis et criminalis[z] competit actio, utraque[a] licere experiri[b], nec si civiliter fuerit actum, criminalem[c] posse consumi[d]. Sic denique et per vim[e] possessione deiectus, si de ea recuperanda[f] interdicto Unde vi[g] erit[h] usus, non prohibetur[i] tamen etiam lege Iulia[k] de vi publico iudicio instituere[l] accusationem[m]; et suppresso testamento cum ex interdicto[n] de Tabulis exhibendis fuerit actum, nihilo minus ex lege Cornelia[o] testamentaria poterit crimen inferri; et cum libertus se dicit ingenuum, tam de operis[p] civiliter quam etiam lege Visellia[q] criminaliter poterit perurgeri. Quo in genere habetur furti actio et legis Fabiae[r] constitutum[s]. Et cum una[t] excepta sit caussa de moribus[u], sexcenta[v] alia sunt, quae enumerari[x] non possunt, ut[y], cum altera prius actio intentata[z] sit, per alteram, quae supererit, iudicatum liceat retractari. Qua iuris definitione non ambigitur[a], etiam falsi crimen, de quo civiliter iam[b] actum est[c], criminaliter esse repetendum. *Dat. prid. Id.*[d] *Ian. Treviris,*[e] *Valente VI.*[f] *et Valentiniano II.*[g] *AA. Coss.* (378.)

INTERPRETATIO. *Sunt caussae permixtae*[h], *civiles pariter et*[i] *criminales; et possunt hae caussae ita dividi, ut prius civilis, deinde criminalis agatur*[k], *si voluerit accusator: ita ut si quis de re sua fuerit violenter expulsus, et rem ablatam civili primitus maluerit actione repetere, momentum sibi restitui petat, et si*[l] *de eius proprietate is, qui expulsus est, civiliter fuerit*[m] *superatus, criminali postmodum actione servata, recepto primitus momento, potest postmodum impetere violentum. De testamento etiam, si quis commendatum a testatore testamentum in fraudem*[n] *heredis fortasse suppresserit*[o], *et id heres scriptus iudicio restitui petit*[p], *testamento per iudicium momenti beneficio restituto, potest postmodum*[q] *de suppresso testamento criminalem proponere actionem. Et reliquis*[r] *similibus caussis similis actio tribuatur*[s].

TIT. XXI. DE FALSA MONETA.

1. *Imp. Constantinus A. ad Verinum*[t]. Quicunque adulterina fecerit numismata[u], poenam pro discretione sexus et conditionis suae diversitate sustineat, hoc est ut, si decurio vel decurionis[*]) sit filius, exterminatus genitali solo ad quamcunque in longinquo positam civitatem sub perpetui exilii conditione mittatur, ac super facultatibus[**]) eius ad nostram scientiam referatur; si plebeius, ut rebus amissis perpetuae damnationi[v] dedatur; si servilis conditionis, ultimo supplicio subiugetur. *Dat. et*[x] *Acc. XV. Kal. April. Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* (319.)

Tit. XXI. C. Th., codd. I., 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XXI.* Br. Al. eiusque codd. 5 - 8, 10, 12—16, 18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XVII.* Cod. Iust. IX, 24. L. Vis. VII, 6, 3.

20 *Valentinianus Gr. et Valens.* 42 *Valentinianus Valens et Gratianus.* v) Nonn. codd. Cod. Iust. *AAA. Antonio.* 40, Sich. in m. *Antonianum.* Aur. Lugd. *Antoninum.* Reinesius in notis em. *Ausonium.* Vid. c. 2 C. Th. de Quaest. (IX, 35), not. *q.* x) 20, 21 *Pfs.* y) 20 *A prelisque.* *) Fol. 31 b cod. 4. z) 6—8, 10, 12, 14, 16, 18 *civili et criminali.* a) 20 *utrasque licite*, sed supr. lin. *licere.* I. *generautraq.*, et desunt, om. integro versu, media vv. inde a literis *liter — actio.* b) Cod. Iust. add. *sive prius criminalis, sive civilis actio moveatur.* c) 4 *criminale.* 20 *accusatum crimina* et de corr. *criminaliter.* d) Cod. Iust. add. *et similiter e contrario.* 15 om. *Sic.* e) 20 *operum*, sed supr. lin. add. *per vim.* Cod. Iust. *de possessione.* f) 6—8, 10, 12—14, 16, 18 *recipienda.* I *interdictio.* g) 10, 12—14, 16, 18 om. *vi.* h) 6—8, 10, 12—14, 16, 18, Cod. Iust. *fuerit usus.* i) 21 *prohibebitur.* k) 20 *legem Iuliam.* l) 20 *iudicio ius instituere.* m) 15 *instruere actionem.* n) 16 om. *cum ex interdicto.* o) Nonn. codd. *Cornilia.* 15 *testamentariam.* p) 15 *de opera.* 20 *de operibus.* q) 4 *Bisellia*, sed rubro colore em. *Visellia.* Idem habet I. 8, 20 *visellia*, sed antiquitus in 20 scriptum erat *vis.* Edd. ante Be. *Viscellia*, sed Sich. *de lege Viscellia.* 21 *de lege ius ellia.* 20 add. *ac.* Mox nonn. codd. *criminanter* et *perurguere* et 20 *quod.* r) 6—8 *act. ex L. F. c.* 18 *actio ex lege Sabiae c.* s) Cod. Iust. *constitutio.* t) 6, 7, 10, 14, 18 *et cum ea.* 8 *et cum et exc.* 12 *et cum ex ea.* u) 20 antiquitus *de minoribus.* In Cod. Iust. om. *cum una — moribus.* v) 20 *Sexaginta.* I., 4 *sescenta.* Ita etiam in posterioribus 4 *sestans.* Cod. Iust. *plurima.* x) 6, 7, 10, 13, 15, 16, 18, Cod. Iust. *numerari.* 8 *numerare.* 20 *denumerari.* y) 20, 21, Sich. *et.* Mox 20 *prior.* z) 6, 7, 10, 14, 16, 18 *intestata.* 13 *inserta.* 20, 21, Sich. *intenta.* a) 20 *quia iuris d. n. ambitur.* b) 15 om. *iam.* c) Cod. Iust. *est, etiam cr.* 20 *repetendam*, sed corr. d) 6—8, 12, 13, 16, 18, L. R. U. Cod. Iust. *Kal.* 24, epit. Mon. om. *Id.* Nonn. codd. *II.* pro *prid.* 31, 32, L. R. U. *Iun.* e) Fol. 32 a cod. 4. Codd. *Trir.* aut *Triberis.* 10, 18 *tiberis.* 42 *triuri.* 34 om. *Trev.* f) I. err. *V.* 21, Sich. *VII.* 8, 15, 16, 40 om. *VI.* 44 *Valentiniano V et Valente Aug. Coss.* g) 30, 34 *III.* 8, 12, 15, 20, 40 om. *II.* h) Ita plerique codd.; edd. *Caussae permixtae sunt.* i) 6, 7, alii *ac.* k) Multi codd. Sich. Cui. 1 — Lugd. *civiles, d. criminales agantur* s. *aguntur.* l) 6, 7 *et sic.* m) 20 om. *fuerit.* n) Nonn. codd. *in fraude.* o) 20 *heredes f. suppresserint.* Nonn. codd. *et heres scriptus in iudicio.* p) 6, 7 *petet*, alii *petat.* 20 *p. testamentum — restitutum.* q) 21 *potest etiam postmodum.* r) 20 add. *actionibus vel.* s) 6, 7, 21, 44 *tribuatur.*

t) Reinesius add. *Pf. U.* Go. *Vicar. Afr.* Vid. supr. IX, 15, 1. u) I., 4, Til. — Ri*. *nomismata.* *) I. *vel si decur.* **) Til. mendose *facultatibus.* v) Recte Be.: „scil. in metalla, nec admittenda est Gfr. emend. *deportationi*“, quamquam confirmatur Antiquis Summariis Codicis Theodosiani a me editis Lipsiae 1834. 8. p. 5, ubi *si plebeius, perpetuo exilio mancipatur.* x) Ita cod. 4 et edd. ante Be. Hic tria puncta interponit inter *Dat.* et *et*, quod non congruit cum eius ann.: „*et* delend. videtur. Non enim dat. et acc. eodem esse die potuit, sed dat. dies excidit.“ Erat autem hoc tempore Constantinus Sirmii in Pannonia, Verinus Karthagine. Recte igitur a Be. lacuna indicata est; in qua indicanda imitatus eum essem, si non mallem codicem repraesentare. Vera scri-

2. *Idem A. ad Ianuarinum*[y]. Quoniam nonnulli monetarii adulterinam monetam[z] clandestinis sceleribus exerceant, cuncti cognoscant, necessitatem sibi incumbere huius modi homines inquirendi, ut investigati tradantur iudiciis[a], facti conscios per tormenta illico prodituri, *) ac sic dignis suppliciis addicendi. §. 1. Accusatoribus etiam eorum immunitatem permittimus[b], cuius modus, quoniam dispar census[bb] est, a nobis per singulos statuetur[c]. Servos etiam, qui hoc detulerint[cc], civitate Romana donamus, ut eorum domini pretium a fisco percipiant[d]. §. 2. Si quis autem militum huius modi personam susceptam[e] de custodia exire fecerit, capite puniatur. §. 3. Appellandi etiam privato licentia denegetur; si vero miles aut promotus[ee] huius modi crimen incurrerit[f], super eius nomine et gradu ad nos[ff] referatur. §. 4.[g] Si dominum fundi vel domus conscium esse probabitur, deportari eum in insulam oportebit, cunctis eius rebus protinus confiscandis; si vero eo ignaro crimen commissum est *), possessionem aut domum debet amittere, in qua id scelus admissum est. Actor fundi vel servus vel incola vel colonus, qui hoc[gg] ministerium praebuit, cum eo, qui fecit, supplicio capitali plectetur, nihilo minus fundo vel domo fisci viribus vindicanda. §. 5. Quod si dominus ante ignorans, ut primum reperit, *) scelus prodidit perpetratum, minime possessio vel domus ipsius proscriptionis **) iniuriae subiacebit, sed auctorem ac ministrum poena capitalis excipiet. *Dat. XII. Kal. Dec.*[h] *Roma, Crispo II. et Constantino II. CC. Coss.* (321.)

3. *Idem A. ad Tertullum Proconsulem*[hh] *Africae.* Si quis nummum[i] falsa fusione formaverit[k], universas eius facultates fisco[l] addici praecipimus[m], atque ipsum severitate legitima coerceri[n], ut in monetis tantum nostris cudendae pecuniae studium frequentetur[o]. *Dat. prid. Non. Iul.*[p] *Mediolano, Constantino A. VII. et Constantio C.*[q] *Coss.* (326.)

4. *Idem A. Elpidio*[r]. Pridem statutum fuit[s], ut, si ignorante quoque domino in fundo eius vel domo fi-

---

— c. 2. Cod. Iust. IX, 24, 1 aucta ex c. 4 h. t. (vid. infra not. *g*) et partim mut. Prodiisse etiam hinc videtur Cod. Iust. VII, 13, 2, rec. in Coll. Can. Ans. ded. int. cap. Leg. Rom. VII, 77. Bas. LX, 60, 1 et XLVIII, 18, 2. Indigitatur in c. 4 h. t. Sommaria C. Th. ad c. 2 et 3: „*Similis superiori.*" — c. 3. Cod. Iust. IX, 24, 2 mut. et auct. ex c. 5, 9 h. t. Vid. infra not. *o*. Bas. LX, 60, 2. — c. 4. Pars h. c. transiit in c. 1 Cod. Iust. h. t. Vid. c. 2 h. t., not. sup. et not. *g*.

---

ptura videtur latere in cod. *I.*, qui pro *Acc. XV. Kal.* habet $\overline{pp}$ *id.* (Dat. et Prop. Id. Apr.) Puto igitur scrib. esse *Dat. XV. Kal. Apr. et Prop.* (s. *Acc.*) *Id. Apr.* y) Codd. I., 4 *Ianuarinum*, quod recepi. Vid. supra IX, 1, 2, not. *x*; infra IX, 34, 3, not. *u*, IX, 37, 1, not. *n*. Edd. *Ianuarium*, ut Cod. Iust. Dignitas deest etiam in utraque Cod. Iust. lege et in Coll. Can. Ans. ded. Go. eum anno superiori Agentem vicariam praefecturam appellari in c. 3 C. Th. de Famosis libellis (IX, 34) recte monet, sed nominatur Pf. Urb. in c. 1 C. Th. de Abolitionibus (IX, 37) ann. 319 data. Be. *PPf. U.* cj. z) Ita Be. ex utroque Cod. Iust. loco, neque Go. displicuit; I., 4, Til. — Ri°. *adulterina moneta.* Mox I. *exercet*, mendose. a) Cod. Iust. *iudici.* *) Fol. 32[b] cod. 4. In ima pagina litera ∈ indicatur numerus quaternionis. Mox I. *digni* | .... *liciis.* b) Go. vult *promittimus*, speciose quidem neque tamen recte. Est enim *permittimus* pro *remittimus*, id est largimur, donamus, concedimus, ut Go. ipse concedit. bb) Cod. Iust. *patrimonium*, sed nostrum elegantius videtur Go. c) Cod. Iust. *statuitur*, impr. Go. cc) I. *qui de hac detulerit*, mendose. d) Cod. Iust. om. *Servos — percipiant*, sed coniecta est haec sententia in c. 2 Cod. Iust. Pro quib. caussis servi (VII, 13): *Servi qui monetarios adulterinam monetam clandestinis sceleribus exercentes in publicum detulerint, civitate Romana donentur, ut eorum domini pretium a fisco percipiant*, et sq. subscr. h. c. e) Cod. Iust. *suspectam*, sed nostrum Go. et legitimum defendit. *Receptarum personarum custodia* supra IX, 3, 5. ee) Cod. Iust. add. *in gradum.* f) Go. *incurrit*, err. ff) Cod. Iust. *ad competentes iudices ref.* g) Seqq. in Cod. Iust. partim mutata, partim ex c. 4 h. t. aucta sunt: *Domus vero vel fundus, in quo haec perpetrata sunt, si dominus in proximo constitutus sit, cuius incuria, vel negligentia punienda est, etsi ignoret, fisco vindicetur: nisi dominus ante ignorans, ut* (Coll. Can. Ans. ded. *ita ut*) *primum repererit scelus prodiderit perpetratum: tunc enim possessio, vel domus ipsius, proscriptionis iniuriae minime subiacebit. Sin vero* (ex c. 4 h. t.) *longissime ab ea domo vel possessione abfuerit, nullum sustineat detrimentum:* (ex c. 2 h. t.) *actore videlicet fundi, vel servis, vel incolis, vel colonis, qui ad hoc ministerium praebuerint, cum eo, qui fecit, supplicio capitali plectendis. Viduas — credimus, ut — resideat* (vid. c. 4 h. t.). *Impuberes vero — aetas eorum* (om. *si tamen f. imp.* ex c. 4 h. t.), *quid videat — proximo fuerint, quoniam — rebus pupilli — ut de rebus — quantum a pupillo fuerat inferendum* (impr. Go. in ann. c. 4 h. t.). *Dat.*, et sequitur subscr. c. 2 C. Th. *) I. *confiscandisi — crimen admissum est*, ut infra *id scelus admissum est* dicitur. gg) Go. in not. *in hoc*, *ad hoc.* Etiam Cod. Iust. habet *ad hoc.* *) Fol. 33[a] cod. 4. Mox I. *prodiderit perpatratum.* **) Ri°. *proscribitionis.* I. *iniuria.* h) *Dat.* Go. habet pro *Reddita* s. *Proposita.* Cod. I. *Dat. — Crispo et Constantino* $\overline{cc}$ *II* $\overline{ss}$. Coll. Can. Ans. ded. *Dat. XII. Kal. Romae Crispo et Constantio Conss.* hh) 4 et edd. siglum Praef. Urb. habent. Go. Be. em. *PC.*, i. e. proconsulem; recte; nam cod. I. habet $\overline{pc}$. Scripsi igitur *Proconsulem.* Cod. Iust. *Praefectum Urbis Africae*, male et recte impr. Go. i) Cod. Iust. *nummos.* k) 4 *firmaverit*, sed a rec. manu em. *formaverit* rubr. col. l) In Cod. Iust. add. *nostro.* m) I. *praecepimus.* Cod. Iust. *praec. addici.* n) In Cod. Iust. om. *atque — coerceri.* Go. conferri vult c. 1 et 2 h. t. o) Cod. Iust. *In monetis etenim tantummodo nostris cudendae pecuniae studium frequentari volumus* et add. *cuius obnoxii maiestatis crimen committunt* (ex c. 9 h. t.): *et praemio* (ex c. 5 h. t.) — *poterit reperiri vel a quocunque fuerit — mancipetur*, sq. subscr. c. 3 C. Th. Vid. Go. ad c. 5 h. t., not. *a*. p) Till. l. c. T. IV, p. 91, not. 1 et Notes, p. 137 em. *Iun.* q) In Cod. Iust. add. *IV.*, perperam. Esset enim lex recentior sequenti. Ceterum Ri°. *Costantino — et Costant.* r) Vid. supra c. 1 de Feriis (II, 8), not. *y*. I., 4, edd. *Helpidio.* s) Vid. c. 2 h. t. ss) Ri. *figuraratus.* t) Ri°. *Non*, err. tt) 4 et edd. ante Be. *afuerit*, sed I. *ab-*

guratus[ss] clam nummus cuderetur, sedem flagitii suo fiscus dominio vindicaret. Nunc[t] discretionem fieri placet, ut, si dominus in proximo constitutus sit, cuius incuria vel negligentia punienda est, praeceptum prius valeat, sin vero longissime ab ea domo vel possessione abfuerit[tt], nullum sustineat detrimentum. §. 1. Viduas autem[u] ac pupillos speciali dignos indulgentia[v] credidimus, ut viduae nec in proximo constitutae domo sua vel possessione careant, si nulla apud ipsas tam gravis conscientiae noxa resideat, pupilli vero*), etiamsi conscii fuerint, nullum sustineant detrimentum, quia aetas eorum, si tamen fuerint impuberes, quid videat, ignorat. Tutores tamen eorum si in proximo sint, quoniam ignorare eos, quid in re pupilli geritur, non oportet, haec poena exspectabit, ut ex rebus eorum, si idonei fuerint, tantum fisco inferatur, quantum pupillo fuerat auferendum. Quibus ita emendatis, in omnibus capitulis[vv] lex pridem lata[x] servabitur. *Dat. IV. Non. Maii Constantino A. VIII.**) *et Constantio*[y] *IV. Coss.* (329.)

6. *Imp. Constantius A.*[z] *Leontio Pf. P.* Praemio accusatoribus[zz] proposito, quicunque solidorum adulter[a] potuerit reperiri[b], vel a quoquam[c] fuerit publicatus[d], illico, omni dilatione summota, flammarum exustionibus mancipetur. *Dat. XII.*[e] *Kal. Mart. Antiochiae*[f], *Placido*[g] *et Romulo*[h] *Coss.* (343.)

Interpretatio. *Praemium accipiat*[i], *quicunque adulterum monetarium prodiderit, et*[k] *is, qui proditus est*[l], *si de monetae adulteratione convictus fuerit, ignibus concremetur.*

6. *Idem A. Limenio Pf. P.* Comperimus, nonnullos *) flaturarios maiorinam pecuniam non minus criminose[ll] quam crebre separato argento ab aere purgare. Si quis igitur post haec fuerit in hac machinatione deprehensus, capitaliter se fecisse cognoscat, verum et eos, qui domum agrumque praebuerint, relatis in largitionibus[m] facultatibus esse plectendos: nostra scilicet super eorum nominibus edocenda clementia. *PP. prid. Id. Febr.*[mm] *Limenio et Catulino*[n] *Coss.* (349.)

7. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Archelaum Comitem S. L.*[nn] Quicquid ex auro hominum privatorum in monetis publicis reppereris figuratum, id omne nostris scias largitionibus vindicandum; si quidem ipse se dignum condemnatione iudicavit, quisquis aurum proprium, non coactus, monetis fiscalibus sponte credidit inferendum. *Dat. V. Id. Mart. Martianopoli, Valentiniano NB. P. et Victore Coss.* (369.)

8. *Iidem AAA. Tatiano Comiti S. L.* Solitae moderationis arbitrio*) superiorem sententiam mitigamus, qua omne aurum, quod a privatis pro figuratione monetis dicebatur illatum, fisci[o] iusseramus commodis vindicari, ut pro omni summa, quae brevibus tenetur inserta, binae per singulas libras, omissa frustratione, unciae conferantur. *Dat. XII. Kal. Iun. Antiochiae, Gratiano A. III. et Equitio Coss.*[p] (374.)

9. *Imppp.*[pp] *Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Have Tatiane, karissime nobis.* Falsae monetae rei, quos vulgo paracharactas vocant, maiestatis crimine tenentur[q] obnoxii. *Dat. V. Kal. Iul.*[r] *Constantinopoli, Timasio et Promoto Coss.* (389.)

— c. 5. C. Th., codd. I., 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 5. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 1, i. e. un. Vid. c. 3 h. t., not. sup. et not. o. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—14, 16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. Summaria C. Th.: „*Similis superiori in duabus partibus.*" — c. 6 falso ap. Til. est c. 5. Desinit in h. c. fol. IX. cod. I. Vid. infra not. e. — c. 7 errore ap. Til. appell. c. 6. Mentio fit h. c. in c. 8 h. t. — c. 8. Relandus l. c. p. 443 ad h. c. ann.: „Referrem hoc l. 2. C. de Commerc. et mercat. (IV, 63), nisi obstaret legislator Theodosius", quae quid sibi velint, non perspicio. Go. in comm. h. legem cum c. 2 Cod. Iust. cit. coniungendam esse coniicit. In edd. Til.—Cui. 2* h. c. est c. 7. Vid. infra XI, 36, 22, not. sup. — c. 9. Til.—Cui. 2* c. 8. Vid. c. 3 h. t., not. sup. et not. e.

fuerit. u) Fol. 33[b] cod. 4. Cui. 2 — Ri*. om. *autem*, err. De I. tacet illustr. Vesmius. Si deest in cod. I. *autem*, fore etiam deinde om. *vero.* v) 4 *indulgentiam*, sed rubro colore em. *indulgentia.* *) I. om. *vero.* vv) Addidi *in* ante v. *omnibus* ex cod. I., quae praepositio deest in cod. 4 et in edd. Neque tamen vitupero cod. 4 scripturam. Til. — Cui. 2* *emendatis omn. capitulis, lex* etc., non recte. x) Vid. c. 2 h. t. *) Male Ri*. *VII.* Go. in Chron. *Dat. III.* (al. IIII.) *Non. Mart.* y) Be. addi vult *C.*, recte. In cod. I. *ntio IV. Coss.* resectum est cum margine. Vesmius in subscriptionibus h. anni legi vult *Constantio Caes. II.* z) 16, 18, 20, 29, 43 *Constantinus*, male. Be. add. vult h. et sq. c. *et Constans A.* Sed multae leges soli Constantio tribuuntur. Vid. supra I, 5, 4 (not. c) — 7, I, 15, 4, VIII, 18, 5, IX, 17, 2 et alibi. Multi codd. *Leoncio* et nonn. *praeposito* pro *Pf. P.* zz) Ri*. mendose *accusatoris.* a) 15 *adulter solidorum.* 20, 25 *adulterum.* c. 2 Cod. Iust. *poterit.* b) 20 *inveniri.* c) Cod. Iust. *a quocunque*, recte. Antiquitus 20 *quodam.* d) Nonn. codd., ut 6, 7 *publicatum*, err. e) 6, 7, 12 *XVI.* 10, 18 *VIII.* 14 *VI.* 16 *XVII.* 33, 34 *XI.* In cod. 8 om. *XII.* f) 6, 7 et multi codd. *Anthiociae.* 40 *ancionace.* 8 om. *Ant.* g) Nonn. codd. *Placito, Placedo, Platito.* h) 6, 7, 42 et alii codd. *Rumulo.* 20 *Romolo.* 10, 18 *et Rufino.* 8, 14 om. *et Romulo.* i) Ap. Sich. add. *accusator.* k) Ap. Sich. om. *et.* l) Sich. *proditor est.* Recte autem Ri. hanc Sichardi interpretationem reprehendit et depravatam et legi contrariam. *) Fol. 34[a] cod. 4. In syllabis *flaturarios mai* desinit fol. IX. a clar. Vesmio inventum. Vid. supr. IX, 19, 4, not. *t.* ll) Ri*. err. *crimino.* m) Go. Reinesius vol. *largitiones.* Recte se habet et *largitionibus*, quod nec Go. in dubium vocavit. mm) Go. add. in not. *Romae.* n) Vid. supra II, 1, 1, not. *o.* Aur. Lugd. *Cons.* nn) Vid. infra X, 16, 2, not. *i.* *) Ri*. om. *arbitrio.* o) In v. *inlatum* inc. fol. 34[b] cod. 4. Til. — Cui. 2* *dicebatur, inlatum fisci.* Sermo est de c. 7 h. t. p) Aur. Lugd. *Cons.* pp) Cui. 2 — Go. *Impp.* q) 4 *tentur*, sed em. a libr. *tenentur.* Go. Be. malunt *tensantur.* r) Go. rep. vult *Iun.* Aur. Lugd. *Iun.*

10. *Iidem*[s] *AAA. Rufino Pf. P.* Si quis super cudendo aere vel rescripto aliquo vel etiam annotatione[t] nostra sibi arripuerit[tt] facultatem, non solum fructum propriae*) petitionis amittat, verum etiam poenam, quam meretur, excipiat. *Dat. IV. Id. Iul. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.* (393.)

TIT. XXII. SI QUIS SOLIDI CIRCULUM EXTERIOREM[u] INCIDERIT, VEL ADULTERATUM IN VENDENDO SUBIECERIT.

1. *) *Imp. Constantinus A. Leontio*[v] *Pf. P.* Omnes solidi, in[x] quibus nostri vultus ac veneratio una est[y], uno pretio aestimandi sunt atque vendendi, quamquam diversa formae[z] mensura sit. Nec enim qui maiore habitu faciei[a] extenditur[b], maioris est pretii, aut qui angustiore expressione concluditur, minoris valere[c] credendus est, cum pondus idem exsistat. Quod si[d] quis aliter fecerit, aut capite puniri debet, aut flammis tradi, vel alia poena mortifera[e]. Quod ille[f] etiam patietur, qui mensuram circuli[ff] exterioris arroserit[g], ut ponderis minuat quantitatem, vel figuratum solidum adultera imitatione[h] in vendendo subiecerit. *Dat. VII.*[i] *Kal. Aug.*[k] *Gallicano et Basso Coss.* (317.)

Interpretatio. *Quicunque solidum circumciderit, aut adulterum supposuerit*[l], *aut falsam monetam fecerit, capite puniatur*[m].

TIT. XXIII. SI QUIS PECUNIAS CONFLAVERIT, VEL MERCANDI CAUSSA TRANSTULERIT, AUT VETITAS CONTRECTAVERIT.

1. *Imp. Constantinus*[n] *A. et Iulianus C.* *) *ad Rufinum Pf. P.* Quicunque vel conflare pecunias, vel ad diversa vendendi caussa transferre detegitur, sacrilegii sententiam[o] subeat, et capite plectatur. Portus enim littoraque diversa, quo facilior[oo] esse navibus consuevit accessus, et itineris tramites statuimus custodiri per idoneos officiales ac praepositos a praesidibus et nonnullis[p] praeditis dignitate, ut, cognita veritate, provinciarum re-

— c. 10. Til. — Cui. 2ª c. 9. Cod. Iust. IX, 24, 3. ˙Incipit in h. c. fol. X. codicis I. Vid. infra not. *.

Tit. XXII. C. Th., codd. I., 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2ª. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XXII.* Br. Al. eiusque codd. 5—8, 10, 12—16, 18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XVIII.* Nov. Valent. Tit. III. de Pretio sol. (ed. Berol. p. 1288). — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. *c.* 1, i. e. *un.* L. Vis. VII, 6, 2 et 5. L. Burg. Addit. II, §. 6. Baron. ad ann. 330, n. 40. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—14, 16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 45—49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 25, 26; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

Tit. XXIII. — c. 1. Vid. infra not. *oo*.

s) Go. Be. rescrib. esse censent *Theodosius Arc. et Honorius*, sed etiam in inscr. c. 8 Cod. Iust. cit. proferuntur imperatores c. 8 h. t., unde his impp. lex scripta, Theodosio, Arc. et Honorio impp. data esse videtur. t) Cf. Zirardin. l. c. p. 238. tt) 4, Til. — Lugd. *eripuerit. Arripuerit* est ex Cod. Iust. repositum. *) In vv. *solum fructum propriae* incipit fol. X. cod. I. (s. XXXII. palimps. Taur.) a Vesmio inventum, sed in ima parte mancum. Prima enim primae paginae vv. sunt *solum fructum propriae*, ultima *quos facilior*; aversa autem pagina incipit cum *II Impp arch et hon aa*, et desinit: *adconiunctioniad*, lib. IX, tit. 21, c. 10 — tit. 23, c. 1 et tit. 23, c. 2 — tit. 24, c. 1. Diversitatem scripturae debeo amicitiae eruditissimi Vesmii.

u) Nonn. codd. *Exter. Circ.* et *Exciderit*. 15 *Si falsam monetam subiecerit.* 24 *Si qui s. c. circumderint vel adulterando in subdendo vindiderint.* In aliis codd. om. *vel — subiecerit.* 21 *in vendendum.* Olim 20 *veniendo.* *) Fol. 35ª cod. 4. v) Multi codd. *Leoncio.* 20 *pfo.* 15 om. *Constantinus*. Vid. infra not. *k*. x) 6—8, 13, 14, 16 om. *in*. Mox om. 15 *ac*, convenienter cum Go. cj. y) Sich. *veneratio inest.* Mox 20 *existimandi.* z) 15, 20 *diversae formae.* 12 (om. v. *formae*) *d. emensura.* 13 *d. f. mensurae.* 20 *ventura*, sed supr. lin. *mensura.* a) 15 *ambitu faciei.* 20 *h. faciendi.* b) 7, 8, 10, 12—14, 16, 18 *tenditur.* 21, Sich. *tendetur.* 20 *maior.* c) Til. — Lugd. *habere*, ut cod. 4. Cui. 2 — Be. *haberi*, de cj. Cuiacii. Non dubito, quin librarius codicis 4 erraverit. Nam omnes codd. Br. Al. et Sich. *valere*, quod reposui. De codice I. non constat; nam ibi est *minores | ....re.* Ceterum 20 *minoribus.* d) 15 om. *Quod* ante *si*. 20 *Quo si q. aliquid defecerit.* e) Sich. ad v. *vel* annotat, deesse verbum cuiusmodi sit *adfici*. Sane vv. haec nisi iungantur cum antecc. *puniri debet*, suspecta sunt. Accedunt codicum diversitates; nam 6—8, 12, 14 habent *plena* pro *poena*. 6—8, 14 *morte ferat, ut ille.* 10 *mortiferat ut ille.* 13, 16 *mortifera ut ille.* 18 *mortiferata ut ille.* 12 om. *mortifera — circuli.* Praeterea in 4 scriptum est *Quo ille* pro *Quod ille* et in cod. 20 *quam* supra *quod*. Scrib. *mortis feriatur.* f) 15 *etiam ille.* ff) Ri*. *circuculi.* g) I., 4, 20, 21, Til. — Lugd. *adroserit*, i. e. circumciderit. Vid. infra XII, 7, 2. Sich. *arroserit.* 6—8, 10, 12—14, 16, 18 *abraserit.* 15 *arraserit.* Cui. 2 — Be. *adraserit.* Go. quamquam non male positum esse concedit *adroserit*, proprium hac de re verbum, tamen retinere se dicit *adraserit.* h) 13 *immutatione.* 21 *adulterae immutationi.* 20 *adulterae emendationi.* i) 20, 28, 33, 34, 36, 40 *VI.* I., 6—8, 12—14, 16, alii codd. om. *VII.* et 8 *et Basso.* k) 20 *Ian.* Go. in Chron. p. XIV. notat: „V. et infr. A. 319 l. 1 de Numerariis, quae dicitur PP. Hierapoli. Quare Licinio hae leges adscribendae videntur.“ l) Nonn. codd. *Si quis solidi circulum c. a. a. suppresserit.* 6, 7, 20, 21, alii codd. om. *aut* ante *adulterum*. Sich. *aut alterum s.* m) 6, 7, 21, 43, alii codd. *punietur.*

n) Go. Be. rep. volunt *Constantius*, recte. I. *co͞nstanus.* *) Fol. 35ᵇ cod. 4. o) Go. Be. om. *sententiam* pro *sententia*, quod 4 et edd. habent; recte et convenienter cum cod. I., in quo inventum est *sententiam*. oo) I. *quos facilior*, et absciss. sunt sqq. cum membrana. p) Sec. Go. forte legendum est *e nonnullis*, haud scio an recte. Certe locus in mente cubat. An *nec non aliis*

ctores obnoxios legibus puniant. Officia[q] quoque immenso periculo subiacebunt. §. 1. Nec vero aliquis negotiatorum plus mile follibus pecuniae in usu publico constitutae animalibus[qq] propriis sumptuum gratia portare debebit. At*) si ampliorem modum quisquam vehere detegatur, facultates eius fisci dominio vindicentur, et ipse afficiatur exilio. §. 2. Nam pecunias navibus vectas non[r] omnes iudicamus mercatores debere promere, quippe in usu tantum publico pecunias constitutas permittimus convehi, itidemque eas solas species emi, quae[s] mercatoribus more solenni ad diversa portantur. *) Pecunias vero nulli emere omnino fas erit, nec vetitas contrectare, quia in usu publico constitutas pretium oportet esse, non mercem. §. 3. Placet denique, ut, si quis forsitan nummus praeter eum, qui in usu publico perseverat, apud aliquem mercatorem fuerit inventus, fisci dominio cum omnibus delinquentis facultatibus vindicetur. Et si forte cum mercibus ad quascunque provincias venerint naves, cuncta solita licentia mercabuntur praeter pecunias, quas more solito maiorinas vel centenionales communes appellant, vel ceteras, quas vetitas esse cognoscunt. *Acc. VIII. Id. Mart. Constantina*[t], *Constantio A. VIII. et Iuliano C. Coss.* (356.)

2. [tt] *Impp. Arcadius et Honorius AA. Dextro Pf. P.* Centenionalem tantum nummum in conversatione publica tractari praecipimus, maioris pecuniae figuratione summota. Nullus igitur decargyrum nummum alio audeat commutare, sciens, fisco eandem pecuniam vindicandam, quae in publica potuerit conversatione deprehendi. *) *Dat. prid. Id. April. Mediolano, Olybrio et Probo*[u] *Coss.* (395.)

TIT. XXIV. DE[uu] RAPTU[v] VIRGINUM VEL VIDUARUM.

1. *Imp. Constantinus A. ad Populum.* Si quis nihil cum parentibus[x] puellae ante depectus[y] invitam eam rapuerit, vel volentem[z] abduxerit[a], patrocinium ex eius responsione sperans, quam propter vitium levitatis et sexus[b] mobilitatem atque consilii a postulationibus[c] et testimoniis[d] omnibusque[e] rebus iudiciariis antiqui penitus arcuerunt[f], nihil ei[g] secundum ius vetus prosit puellae responsio, sed ipsa puella[h] potius societate criminis obligetur[i]. §. 1. Et quoniam parentum saepe custodiae[k] nutricum fabulis et pravis suasionibus deluduntur[l], his primum, quarum detestabile[m] ministerium fuisse arguitur[n] redemptique discursus, poena immineat, ut eis meatus oris et faucium, qui nefaria[o] hortamenta protu-

— c. 2. Vid. infra not. *tt*.

Tit. XXIV. C. Th., codd. I., 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XXIV.* Br. Al. eiusque codd. 5—8, 10, 12—16, 18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 47, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XIX.* L. Vis. III, 3. Cod. Iust. IX, 13. Glossa ad c. 49, cau. 27, qu. 2. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. *c.* 1. Cod. Iust. VII, 13, 3 max. part. om. Bas. XLVIII, 18, 3. Ed. Th. cap. XVII. — XIX, XCII. L. R. B. tit. IX. Hincm. Opp. II, p. 228. Form. Marculf. II, 16. Sirmond. XVI, XXXII. Coll. Can. Ans. ded. VII. ex cap. Leg. Rom. cap. 77. Commemoratur h. c. in c. 2 C. Th. h. t. Diserte etiam appellatur in c. 1 Cod. Iust. h. t. (IX, 13), quae non solum h. sententiam sequitur, verum etiam vv. repetit. Vid. infra not. *dd* et *gg*. Baron. ad ann. 320, n. 23. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. Desinit in h. c. fol. X. cod. I. Vid. infra not. *ee*.

(ferri etiam potest *et nonnullis*) *praesidis dignitate?* Paullo infra Ri*. mendose *puniat*. q) Cui. 2, 2* *Officio*, err. qq) Ri*. *animatibus*. *) 4 *aut*, et in m. rubro col. adscrib. *at*. r) Go. em. *Iam p. n. v. nos omnes*, speciose quidem, sed sine necessitate. Transitur enim in hac §pho ad pecunias navibus vectas, quas non omnes i. e. eas solas, quae nominantur in vv. sqq. *quippe — portantur* a mercatoribus promi debere imperator edicit. Quod vero *Nam* offendit, id non tanti est, ut aliquid mutandum sit, si ponimus, verba quaedam hanc inter et antec. §phum a C. Th. conditoribus resecta esse. s) Go. Be. suppl. *a*. Paullo infra Ri*. *ac* pro *ad*, err. *) Fol. 36[a] cod. 4. t) Be. *Constantinae*. Eodem die data est c. 2 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42). Rein. app. ann. 357 (*Constantio A. IX. et Iuliano Caes. II. Coss.*). tt) Cum inscr. h. c. incipit aversa pag. fol. X. cod. I. *) Fol. 36[b] cod. 4. u) Iure-tas ad Symmachum V, ep. 67, Go. Be. recte rep. iub. *Probino*. I. *olybe ....*, rell. resect.

uu) Cod. Iust. *de R. virginum seu viduarum nec non sanctimonialium*. Conflata est rubrica ex h. et sq. tit. C. Th. v) 20 *De rapto*, supr. lin. *Raptibus*. 15 *De R. Feminarum*. Permulti codd. *rapto*. x) Go. *parietibus*, mendose. Ri*. *Par. Pu. lante dep.* y) 10, 13, 15, 18, 20, 21, Sich. *depactus*. Cui. 1 *de pectus*. Go. contra Ulpianum l. 3 D. de Calumn. (III, 6) annotat: „*Depecti* vox, ut ex hoc loco apparet, non semper turpi pacto denotando inservit: itaque recte interpres vertit, *definiat*." Vid. etiam c. Valentis et Valentiniani ex Corpore Hermog. a Consultationis auctore cap. IX. receptam (in ed. Berol. p. 1494). z) 20 *violenter eam*. a) 16, 20 *adduxerit*. b) 12 *levitati sexus*. 6—8, 10, 12, 13, 18 *mobilitate* s. *mouilitate*. 18 *ex mob.* c) 4, 6, 7, 10, 12, 18 *consilia postulationibus*. Til. *mobilitatem, atque consilia, postulationibus*. 20 *consilio postulationibus*. 21, Sich. *consilia postulationis*. 15 *sexus consiliique mobilitatem postulationibus*. d) 20 *testimonio*. Sich. *ex test.*, mendose. In cod. I. voci *testimoniis* superscriptum est signum ∾ et legitur in m.: ∾ *N̄ mulieres testimonium dicere n̄ p'se* (non posse), quae vv. pro glossa habenda sunt. e) 4, 6, 7, 10, 16, 18 om. *que*, sed add. ab ant. man. in cod. 4. Til. *omnibus quae*. f) 4, 6, 7, 10, 13, 14, 20, 21, Sich. Til. *arguerunt*. g) 10, 18 *nihil enim*. 20 *n. eis*. I. *nihil eisdem ius*. Mox 10, 18 *puellae pro sit*. h) 15 om. *puella*. i) 6—8, 10, 14, 16, 18 *alligetur* s. *adligetur*. 12 *allegetur*. k) 15 *custodiae saepe*. l) 6—8, 13, 14 *deludentur*. 20 *his qui primum*. m) 4, 8 *detestabilem*, sed em. in cod. 4 rubro col. 14 *pr. quam det.* n) 4, Til. — Lugd. *arguimus*. 13, 14, 20 *arguitur* et 20 *antique discussi*. 21 *argui r. discuss: p. i.* Sich. *argui possit p. imm.* et om. *red. discursus*. Rell. *arguetur*. Reposui *arguitur*, quod et depravata codicis 4 scriptura videtur innui et nunc cod. I. confirmatur. o) 16 *nefario*.

lerit[p], liquentis plumbi ingestione claudatur[q]. §. 2. Et si voluntatis[r] assensio detegitur in virgine, eadem, qua raptor, severitate plectatur, *) cum neque his impunitas[s] praestanda sit, quae rapiuntur invitae, cum et domi se usque ad coniunctionis diem[ss] servare potuerint et, si fores[t] raptoris frangerentur audacia, vicinorum opem clamoribus quaerere, seque omnibus tueri conatibus[u]. Sed his poenam leviorem imponimus, solamque eis parentum negari[uu] successionem praecipimus. §. 3. Raptor autem indubitate[v] convictus si appellare voluerit, minime audiatur. §. 4. Si quis vero[x] servus raptus[y] facinus dissimulatione praeteritum aut pactione transmissum detulerit[z] in publicum, Latinitate[a] donetur, aut, si Latinus sit, civis fiat Romanus[b]: parentibus, quorum maxime vindicta intererat[c], si patientiam praebuerint ac dolorem compresserint[d], deportatione plectendis[dd]. §. 5. Participes etiam et ministros raptoris[e] citra discretionem sexus eadem poena praecipimus subiugari[f], et si quis inter haec ministeria servilis conditionis fuerit deprehensus, citra sexus discretionem eum[g] concremari iubemus. [gg] *Dat.*[h] *Kal. April.*[i] *Aquileia*, *Constantino*[k] *A. VI.*[l] et *Constantino*[m] C. Coss. (320.)

INTERPRETATIO. *Si cum parentibus puellae nihil quisquam ante*[n] *definiat, ut cum suo debeat coniugio*[o] *sociare, si eam vel*[p] *invitam rapuerit, vel volentem*[q], *si raptori puella consentiat, pariter puniantur. Si quis vero ex amicis*[r] *aut familia aut fortasse nutrices puellae consilium raptus dederint, aut opportunitatem praebuerint rapiendi*[s], *liquefactum plumbum in ore et in faucibus*[t] *suscipiant, ut merito illa pars corporis claudatur, de qua hortamenta sceleris ministrata*[u] *noscuntur. Illae vero, quae rapiuntur invitae, quae non vocibus suis de raptore clamaverint, ut vicinorum vel parentum solatio adiutae liberari possent, parentum suorum eis successio denegetur. Raptori convicto appellare*[v] *non liceat, sed statim inter ipsa discussionis*[x] *initia a iudice puniatur. Quod si fortasse raptor cum parentibus puellae*[y] *paciscatur, et raptus ultio*[z] *parentum silentio fuerit praetermissa, si servus ista detulerit, Latinam percipiat libertatem, si Latinus fuerit, civis fiat Romanus. Parentes vero, qui raptori in ea parte consenserint, exilio deputentur. Qui vero raptori solatia praebuerint*[a], *sive viri sive feminae sint*[b], *ignibus concrementur*[c].

2. *Imp. Constantius A.*[d] *ad Tatianum*[e]. Quamvis legis prioris[ee] exstet auctoritas, qua inclytus pater noster contra raptores atrocissime iusserat vindicari, tamen nos tantummodo capitalem poenam constituimus, videlicet ne sub specie atrocioris iudicii aliqua in ul-

— c. 2. Ed. Th. cap. XVII, LXIII. Est etiam ap. Baron. ad ann. 320, n. 24 et ap. Bon. l. c. p. 748.

12 *tormenta.* p) I., 6—8, 10, 12, 13, 16, 18, 21 *protulerint*, sed corr. in cod. 21. 20 *protulerunt.* q) 6, 7, 10, 12, 13, 16, 18 *claudantur.* 21 *ingessione.* r) 8 *Et si forte vol.* 14 *Et si voluntate.* Mox nonn. codd. *in virginem* et *qui raptor.* *) Fol. 37[a] cod. 4. s) 20 *impunitio.* 14 *i. praestanda sunt.* Mox *domi seu usque.* ss) In literis *adconiunctionisd* finitur folium X. cod. I. a Vesmio inventum. Vid. supra IX, 21, 10, not. e. t) 6, 7, 10, 12, 14, 18 *forte.* 15 *d. se servare usque ad coni. diem pot. et si f. audacia frangantur raptoris.* 20 *diem segregare* (quod sec. Rl. glossator intrusit) *potuerint — raptores effrangerent audacia.* u) 15 *omnibusque se tueri conatibus.* Mox 20 *tuere con.* (om. *Sed*) *hiis.* uu) 20 *denegari.* v) 6, 7, 10, 14, 16, 18 *indubietate.* 20 *indubitanter convinctus.* x) Hinc inc. c. 3 Cod. Iust. cit., quae uti et Coll. Can. Ans. ded. om. *vero.* y) Cod. Iust. Coll. Can. Ans. ded. add. *virginis.* z) 15 *detulit.* a) 6, 7, 10, 18, Sich. *latinitati.* Cod. Iust. Coll. Can. Ans. ded. *libertate donetur*, et des. seqq. b) 14 *l. civis sit fiat R.* c) 6—8, 10, 12, 14, 16, 18 *intereant.* 20 antiquitus *intercurrat*, sed supr. lin. *intereat.* d) 20 *tribuerint* (sed em. supr. lin.) *haec dolore comprehenserint.* dd) Vv. *parentibus, quorum maxime vindictae intererat — dolorem remiserint, dep. plectendis* relata sunt in c. 1 §. 2 Cod. Iust. h. t. e) 10 *ministris rectoris.* 20 *raptoris cetera* (sed hoc antiquitus, et paullo infra) *discriptione* (sed em. supr. lin.). f) 15 *subiugari praecipimus.* g) 15 om. *citra — eum* et mox *iubemus.* 20 *discriptione e. cremari.* gg) Fol. 37[b] cod. 4. Vv. *Sed et si quis — comprehensus — iubemus* transtulerunt in c. 1 §. ult. Cod. Iust. h. t. h) In Cod. Iust. et in Coll. Can. Ans. ded. add. *prid.* et in L. R. U. *II.* i) 6—8, 12, 16 *Iun.* 10, 18 *Ianuarii.* 14 *Iul.* Omnino suspicionem movet dies subscr. et hic et in c. un. C. Th. de Mulier., quae se servis pr. (IX, 9) et in c. un. Cod. Iust. de Concubinis (V, 26), quas omnes, cum similis argumenti sint et *ad Populum* datae, eodem die, et mensis quidem *Iun.*, datas esse puto, etsi quo die datae sint, incertum est. Ceterum vid. supra IX, 9, c. un., not. *i* et *l.* k) 8, 20 om. *Aquil.* In seqq. nonn. om. *A. VI.* aut *VI.* et *C.* l) Nonn. codd. *VII*, 1. c. 326. 21, Sich. *Constante* (Sich. *Constant.*) *A. II.* Nonn. codd. *Constantio*, ut 20. m) Restitui *Constantino* auct. codd. 13, 20, 32 et Be. pro *Constantio*, quod cum multis codd. habent edd. et Cod. Iust. 6, 7, 10, 12, 16, 18, 29, 33, 34, 38, 42 *Constante*; alii *Const.* s. *Constant.* In Coll. Can. Ans. ded. om. *A. et Const. C.* n) 20 *aliud.* o) Ita plerique codd.; edd. *suo coni. debeat.* Sich. om. *suo.* 20 *sociari.* p) 6, 7, 10, 18, alii om. *vel.* q) Sich. *voluntate.* 20 *violenter.* r) Go. ann.: „Hoc amplius habet Interpres: vix tamen admittam, quod de *amicis* dicit: de familia seu familiaribus facilius admittam." Permulti codd. *vel familia* et mox *nutricis p. consilio.* s) In m. Aur. Lugd. ann.: „*remissum plumbum etc.*", ex Aeg. t) Ita congrue cum lege edd.; nonn. codd. *in faucibus et in ore.* u) Aur. Lugd. *ne qua.* 42, alii codd. *ministrare noscuntur illa — rapitur invita — clamaverit — adiuta — possit (possint) — ei.* In cod. 21 om. *invitae — denegetur.* Mox Cui. 2, 2* *de rapto reclamaverint.* v) 6, 7, 20 *appellari.* x) 6, 7 *discursionis.* Aur. Lugd. *discutionis.* y) Permulti codd. *cum puellae parentibus.* z) Rl. male *ultimo.* Peius Ri*. *ultio ultimo par.* Mox nonn. codd. *praetermissa fuerit.* a) 20 *cons. in exilio — solatium praebuerint* et ita multi codd. b) Rl. Ri*. *praeb. sint sive v. s. f. ign.*, male. Sich. *sive vir sive foemina sit.* Cui. 2 — Go. om. *sint.* c) Similiter Summaria C. Th. IX, 29, 2 *concremetur incendio.* Sich. *concremetur.* Ri*. *concrementur.* d) Go. Bon. h. c. tribuunt *Constanti*, proinde Go. et Be. addi vol. *et Constans A.* Rl. — Be. om. *A.* e) Go. Bon. Be. recte em. *Titianum Pf. P. Gall.* Vid. c. 3 C. Th. de Re mil. (VII, 1). ee) H. e. c. 1 h. t.

ciscendo crimine dilatio *) nasceretur. In audaciam vero servilem dispari supplicio mensura[f] legum impendenda est, ut perurendi subiiciantur ignibus, nisi a tanto facinore saltem poenarum acerbitate revocentur. *Dat. II.*[ff] *Id. Nov. Limenio et Catulino*[g] *Coss.* (349.)

3. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus*[h] *AAA. ad Maximinum*[i] *Pf. P.* Qui coniugium raptus scelere contractum *) voluerit accusare, sive propriae familiae dedecus[k] cum moverit, seu commune odium delictorum, inter ipsa statim exordia insignem recenti flagitio vexet audaciam[l]. Sed si quo casu quis vel[m] accusationem differat vel reatum, et opprimi e vestigio atrociter commissa nequiverint, ad[n] persecutionem *) criminis ex die sceleris admissi quinquennii tribuimus[o] facultatem. Quo[p] sine metu interpellationis et complemento accusationis[q] exacto, nulli[r] deinceps copia[s] patebit arguendi, nec de coniugio aut sobole[t] disputandi. *Dat. XVIII.*[u] *Kal. Dec. Gratiano A. III.*[v] et *Equitio*[x] *Coss.* (374.)

Interpretatio. *Si accusationem raptus vel per metum vel per voluntatem per quinquennium quisquam distulerit, a die raptus expleto quinquennio, accusandi ultra *) non habeat potestatem, sed post quinquennium nec de*[y] *tali coniunctione raptoribus aliquid opponatur, et filii omnes legitimi habeantur.*

TIT. XXV. DE RAPTU VEL[a] MATRIMONIO SANCTIMONIALIUM VIRGINUM VEL[a] VIDUARUM.

1. *Imp. Constantius*[b] *A. ad Orfitum*[c]... Eadem utrumque raptorem severitas feriat, nec sit ulla discretio inter eum, qui pudorem virginum sacrosanctarum et castimoniam[d] viduae labefactare[e] scelerosa[f] raptus acerbitate detegitur. Nec ullus sibi ex posteriore consensu valeat raptae blandiri[g]. *Dat. XI.*[h] *Kal. Sept. Constantio*[i] *A.*[k] *VII.*[l] *et Constante*[m] *C. Coss.* (354.)

Interpretatio. *Quicunque vel*[n] *sacratam Deo virginem vel viduam fortasse rapuerit, si postea eis*[o] *de coniunctione convenerit, pariter puniantur.*

2. *Imp. Iovianus*[p] *A. ad Secundum*[q] *Pf. P.* Si

— c. 3. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 3. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 2. Ed. Th. cap. XX. L. R. B. tit. IX. Form. Sirmond. XXXII. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21; omnia des. in codd. 26, 31; inscr. et textus in codd. 24, 30, 32, 39, 43; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42, 44.

Tit. XXV. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XXV.* Br. Al. eiusque codd. 5—8, 10, 12—16, 18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 47, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XX.* Vid. tit. XXIV. antec., not. *uu.* Novell. Maior. VI. Cf. const. Sirmond. X. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. c. 1, sed in codd. 28, 29, 36, 37, 40 *c. un.* Vid. c. 2 h. t., not. sep. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. De interpr. vid. Concil. Turon. II, c. 20. Meminit h. c. Baron. ad ann. 363, n. 129. — c. 2. C. Th., Br. Al., codd. edd. c. 2. Cod. Iust. I, 3, 5. L. R. B. tit. IX. Concil. Turon. II, c. 20. Capit. ann. 615, c. 18. Decr. Grat. Tr. de Poenit. 1, 6 et cau. 36, qu. 2, c. 3. Indigitatur ap. Sozomenum VI, 3, ex quo eam hausit Nicephorus X, 39 et Tripart. VII, 4. Inseruit eam Baronius Annalibus a. 363, n. 128 et 129, impr. Go. Summaria C. Th.: „*Similis superiori.*" Integra cum interpr., sed sine subscr. est in cod. 8. Vid. infra not. *u, y.* Tota lex abest a codd. 28, 29, 36, 37, 40. In rell. codd. om. ea textus vv., quae debentur cod. 8; praeter ea inscr. et subscr. des. in cod. 26; subscr. et interpr. in cod. 25; sola inscr. om. in cod. 24; in rell. codd., quorum nonn. non habent vv., quae interpr. loco in Br. Al. leguntur, deest extr. part. textus. In codd. 26, 39, 47, 49 textus pro interpr. habetur. De cod. 43 vid. infra not. *c.*

) Ri. *delatio.* f) Scrib. *censura*, h. e. coercitio, animadversio. Ita etiam cj. Reinesius. Cui. 2, 2* *mansura.* Vid. supra I, 10, 8, I, 15, 6, I, 16, 6; infra IX, 28, 1, XVI, 6, 5. ff) Go. in not.: „*Alii III.*" g) Vid. supra II, 1, 1, not. *o.* h) Sec. Go. Be. rep. *Valent. Valens et Grat.* Go. add.: „nisi forte ad sequentem Consulatum haec lex potius referenda est." Dicit igitur Go. scrib. esse in subscr. *Dec. P. C.* (post Consulatum) *Gratiani A. III. et Aequitii Coss.* (375.) [illegible] *Valentinus Gr. et Valentius.* 15 om. *Valens.* 20 *Valentin. Gr. et Valens.* i) Ita 4, Til. — Lugd. Be.; Br. Al. codd. Sich. Cui. 2 — Ri*. *Maximum*, sed recte Go. in not. em. *Maximinum.* Vid. supra IX, 6, 2. Pauci *pf.* *) Cui. 1 *coctractum.* k) V. *dedecus* in cod. 21 non distincte scriptum est. Sich. *decus.* 20 *d. commoverit sive.* l) 6—8, 10, 18 *vexit audacia.* Sich. *audacia.* 20 *insignium* (supr. lin.) — *audacia* — *si occasu.* m) 15 om. *vel* et mox *vel reatum.* n) 6, 7 *a.* 20 *opprimere — nequiverit ad.* *) Fol. 38[a] cod. 4. o) 6, 7 *tribuemus.* Be. *quiquennis*, err. p) Multi codd. *quod* et inter eos 6, 7, 20. q) 13 *exactionis.* r) 12, Sich. *nulla.* s) 15 *contra.* t) 6—8, 10, 14, 16, 18 *auctae subolis.* Falso Ri. ex 6 refert *avitae subolis.* u) 38, 39, 43 *VIII.* 14 *XVII.* 20 *XVIIII.* 28, 40, Sich. in m. *XII.* v) Permulti codd. om. *A. III.* aut alterutrum sigl. 28, 40 *Datiano* pro *Grat.* x) 6, 7, 10, 12, 14, 16, 18 *Aetio* s. *Etio.* 8 om. *III. et Eq.* *) 21 *amplius.* y) Aur. Lugd. om. *de.*

z) Alii codd. *rapto et de matr.*; in aliis (ut in cod. 15) om. *vel matr.* a) 6—8, 14, 20 in m. 21, Sich. et. 15 om. *vel vid.* et 38 *sanctimonialium* etc. Sich. *sanctimonialium, virginum et vid.* Til. *sanctimonialium, virginum, vel vid.* b) 16, 20, 21, 38 et L. sec. Be. *Constantinus*, impr. Go. Ri. Ri*. *Idem Constantius.* Sich. cum plerisque codd. *Constans.* c) Codd. *Orphitum, Orfetum, Orphetum*; pauci *Orfitum.* Add. *Pf. U.* d) 6—8, 10, 14, 18, 20, 21, Cui. 2, 2* *castimonia.* e) 16 *labefacere.* 4 *labefactaere*, sed em. f) Reposui *scelerosa* auct. cod. 4, (4 antiquitus *sceleros*, em. deinde rubr. col.) 6—8, 10, 12—14, 16, 18. Rell. et edd. *scelerosi.* g) 15 *ex post. r. cons. val. bl.* Sich. *c. r. v. b.* Nonn. codd. *rapta.* h) Numeri *XI.*, *VII.* et siglum *C.* des. in plurimis codd. 16, [illegible], 36, 40, L. B. U. Sich. in m. *XII.* pro *XI.* 18 *XVI.* i) 6, 7, 10, 13, 14, 18, 20, 32, 39, 42 *Constantino.* k) 4, Til. — Ri*. om. *A.* et ita multi codd. Be. rest. *A.* ex L., quod siglum non intelligo. Fortasse scrib. *S.* (Sich.) l) 24 *VIII.* 27 *V.* 20, 36, 40, Sich. in m. *VI.* m) Multi codd. *Constantio.* n) 6, 7, Sich. Cui. 1 — Lugd. om. *vel.* 21 *dño.* o) Ita codd.; edd. *hiis.* Mox 20 *convenerint* et nonn. codd. *puniatur.* p) [illegible]

quis non dicam rapere, sed[r] vel attentare[s] matrimonii iungendi causa sacratas[t] virgines vel viduas[u], volentes[v] vel invitas, ausus fuerit, capitali sententia[x] ferietur[y]. Filii ex tali contubernio nati, punitis his[z] iuxta legem, in hereditatem non veniant; quibus[a] etiamsi principali beneficio praestetur vetetur et facultas... eorum proximis heredibus acquirendam. *Dat.*[b] *XI. Kal. Mart. Antiochiae*[c], *Ioviano A. et Varroniano Coss.* (364.)

Haec lex *expositione non indiget*[d].

3. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Palladio Pf. P. Post alia*: Si quis dicatam Deo virginem[e], prodigus sui, raptor ambierit, publicatis bonis deportatione*) plectatur; cunctis accusationis huius licentia[f] absque metu delationis indulta. Neque enim exigi convenit proditorem, quem pro pudicitia religionis invitat humanitas. *Dat. VIII. Id. Maii*[g] *Ravennae, Theodosio A. IX. et Constantio III.*[h] *V. C. Coss.* (420.)

TIT. XXVI. AD LEGEM IULIAM DE AMBITU.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. ad Caesarium Pf. P.* Si quis ad illustrem palatii nostri ambierit dignitatem, atque ad eos honores adscendere ambitione tentaverit, qui non nisi probatis nobis viris nostro iudicio deferuntur, cuiuslibet ille sit loci, ordinis, dignitatis, amissis bonis et fisco nostro protinus vindicatis, deportationis mulctetur exilio. Neque aliud inter coeptum[i]

— c. 3 coniungenda est cum c. 44 C. Th. de Episc. (XVI, 2), quae leges desumptae sunt ex c. maiore, servata nobis inter constt. Sirmond., quarum est decima. Meminit eius Baron. in Ann. a. 420, n. ult.

Tit. XXVI. Cod. Iust. IX, 26. — c. 1. Baron. ad ann. 397, n. 58. Summaria C. Th.: „*Similiter supra Tit. ad L. Corneliam de Sicariis const. III.*“

Iulianae. 33 *Iovinianus.* q) 32 *ad Senatum Ppo.* 20, 21 *pō.* Cod. Iust. *A. Secundo* etc. r) 4, 15, Til. om. *sed* et 20, Cod. Iust. *vel.* s) Sich. *attrectare.* 15 *vel acceptare matr.* 20 *attemptare in matrimonium.* Cod. Iust. *att. tantum iungendi matr.* t) 20 *caussa quod si sacr.* Cod. Iust. *sacratissimas.* 25 om. *sacratas.* u) Vv. *vel viduas* add. ex codd. 8, 12, 14, 15 saepe a me laudatis. Cod. 4 quin, ut in aliis locis, sic hic quoque negligentia librarii non integer sit, non dubito. Vid. not. *y* sq. Congruit Valesius in notis ad Sozomenum l. c. ubi legit: *Sacratas virgines vel viduas*, quia putat inter sanctimoniales tam viduas quam virgines recenseri, ut titulus ipse declaret. Add. c. 1 h. t. et Ritter. ad h. c., not. *d.* Videtur denique Go. haec vv., quae in edd. des., requirere. Vid. not. *v* sq. v) Be. auct. Go. in comm. p. 221 rest. *volentes* ex Sich.; recte. Cum Be. consentiunt codd. 8, 12—14, 16, 21, 26 et L. R. B. ubi: *et illa consenserit*, scil. *devota Deo puella.* 15, Cod. Iust. om. *volentes vel invitas.* Ap. rell. exc. *volentes*, unde Go. (om. v. *volentes*) pro *invitas* em. *invitare* (ad libidinem) aut *inviras*, h. e. viduas, aut *vel non invitas.* Vid. Go. in comm. h. c. p. 221. x) Cod. Iust. *poena.* Incip. fol. 38[b] cod. 4. y) Br. Al. plerique codd. Sich. Cod. Iust. *feriatur.* Til. — Be. *ferietur* ex cod. 4. Clausulam legis sequentem inveni in cod. 8. Primum ex literis meis edita est ab Hauboldo in Promuls. cit. p. 19, deinde ap. Schro. l. c. p. 334, denique in Haub. Opp. T. II, p. 922. z) Add. ex L. R. B. *qui se taliter coniunxerint* vel similia. Vid. Barkov. ad L. R. B. p. 32. a) Ita cod. 8, corrupte. L. R. B. sec. Ott. Bi. Ba. *Filii ex tali contubernio nati, punitis iuxta Theodosiani legem ad Secundum Praefectum Praetorio datam his, qui se taliter coniunxerint, in hereditatem non veniant: quibus etiamsi principali beneficio praestatur vita, filios in potestate habere non possunt, nec eorum hereditatem quoquo modo vindicare: sed facultas ipsa proximis parentibus acquirenda, secundum Gaii regulam.* Memorabilis est codicum diversitas inde a vv. *quibus etiamsi*; nam Vat. 1 ita habet: *quibus etiamsi principali beneficio praestito nitantur filius legitimus habere non possit, nec successionem eorum non poterunt vindicare.* Cod. Berol. *quibus e. pr. b. prestetur vitatur filius legitimus habere non possunt nec successione eorum non posunt vindicare.* Edd. rell. *qui etiamsi principali beneficio praestito, nitantur, filii legitimi haberi* (Am. *filios in potestate habere*) *non possunt, nec successionem eorum poterunt vindicare* (Am. *nec eorum hereditatem quoquo modo vindicare*). Haub. totum locum in cod. 8 ita rest.: *quibus* (scil. *parentibus*) *etiamsi principali beneficio praestetur vita, tamen non sit facultas vindicandi hereditatem eorum proximis heredibus adquirendam.* Accipit igitur Hauboldus v. *filii* initio clausulae repertae non primo casu pluralis, sed secundo singularis numeri. Verum haec cj. neque Barkovio l. c. neque mihi probatur. Quis enim unquam putet, eam fuisse legislatoris sententiam, ut, quos morte puniendos censuisset, eos quoque ab hereditate filiorum removeret? Obstat etiam totius sententiae structura. Ex tota em. Hauboldi valet solum v. *vita.* Locus restituendus est ex L. R. B.; unde apparet, unum aut duos versus a librario cod. 8 omissos esse. Lacuna latet in verbo *vetetur.* V. *vita* etiam in codd. L. R. B. male scriptum est, v. c. *nitantur* in cod. Ott. Hinc error in cod. 8. Pro *adquirendā* scrib. cum edd. L. R. B. ante Bark. *acquirenda est*, nam siglum *ā* ortum est ex *a ẽ*. Sententiam clausulae servavit L. R. B.; sed abstinui a cj., cum hiatus maior sit, quam cui ipsa legislatoris vv. restitui possint. b) Go. *Dat.* accipit pro *Reddita*, aut diem mutari vult. Ita Reinesius etiam, quia Iovianus decesserat *XIII. Kal. Mart.*, em. *XV.* pro *XI.*, et *XV.* habet cod. 20. Pancirol. Var. II, 167 em. *IIII. Non. Febr.* c) Reinesius ep. XXVII. ad Rupertum et Baron. l. c. em. *Ancyrae*, recte. Vid. Ritterum in Chron. h. a. p. LXVIII. et ad h. c., not. *i.* Alii codd. *Anthiociae* et mox *Varoniano*; sed 16 *Iuviano*; in aliis deest *Ant.* et *A.*, ut ap. Sich. et Ri*. Perperam in edd. Cod. Iust. (praeter Russ. Cont. 62, Bk. Herm.) positi sunt consules anni 377. Vid. Rel. p. 457. In cod. 43, ubi legis nihil superest nisi usque ad v. *attentare*, subscriptioni h. c. superadditur subscr. c. 4 sq. in Br. Al. tituli (ad Leg. Iul. rep. IX, 27). d) Nonn. codd. Sich. *interpretatione* (S *expositione*) *non eget.* 20, Cui. 1 — Lugd. om. *Haec — indiget.* e) c. 10 Sirmond. cit. *Quisquis dedicatam Deo virg.* *) 4 *devortatione.* f) 4 *licentiae*, sed rubro colore em. *licentia.* g) 4, edd. *Mart.*, sed reponendum esse *Maii*, apparet ex c. 10 Sirmond. et c. 44 C. Th. de Episc. citt. h) Ex iisdem legibus citt. et ex Fastis consul. reposui *III.* pro *II.*, qui numerus perperam transiit ex cod. 4 in edd. Sunt etiam ap. Go., qui legant *III.*

i) Til. *coepetum*, err. *) Fol. 39[a] cod. 4. ii) Be. err. *Id.* k) 4, *PU.* Til. — Lugd. *P. V.* Ta-

ambitum atque perfectum esse arbitretur, cum pari sorte leges *) scelus quam sceleris puniant voluntatem. *Dat. XIV. Kal.*[i] *Mart. Constantinopoli, Caesario et Attico Coss.* (397.)

2. *Iidem AA. Pompeiano Proconsuli*[k] *Africae.* Nullus omnino principatum ceteraque[l] officia repetere audeat, cum publicae disciplinae semel gesta sufficiant. At[m] si quispiam promotorum denuo ad id[n] munus[o] irrepserit, quod docebitur ante gessisse[p], affectus gravissimis suppliciis poenam deportationis excipiat, ita ut primates officii, quorum interest ambientibus obviare, hanc[q] propositam poenam non dubitent[qq]. *Dat. prid. Kal. Iun.*[r] *Mediolano, Stilicone*[s] *et Aureliano*[t] *Coss.* (400.)

3. *Iidem AA. et Theodosius A. Strategio Vicario Africae.* Non absque publicae dilacerationis incommodo officia peracta repetuntur[u]. Quare huius praecepti auctoritate censemus, ut[v] eadem rursus officia surrepticiis nemo supplicationibus admittatur; sed cassatis[x], quae hoc modo sunt impetrata, ad solutionem debiti primitus arceantur et, qui contra fecerint, poenam in futurum deportationis excipiant. *) *Dat. III. Kal. Iun.*[y] *Ravennae, Theodosio A. I. et Rumorido Coss.* (403.)

4. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Palladio Pf. P.* Si quis proconsularem aut vicariam potestatem vel consularitatis fasces aut vexilla praesidalia atque in discussionibus cognitivas vel officia principatus[z] contra definitionem nostram iterare[a] tentaverit, fisco eius omne patrimonium sociari decernimus. *Dat. Id. Mart. Ravennae, D. N. Theodosio A. VII. et Palladio V. C. Coss.* (416.)

TIT. XXVII. AD LEGEM IULIAM REPETUNDARUM[b].

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Neoterio Pf. P.*[c] Iudices, qui se furtis et sceleribus fuerint maculasse[d] convicti, ablatis codicillorum insignibus, et honore[e] exuti inter pessimos quosque et[f] plebeios habeantur. Nec sibi posthac[g] de eo[h] honore blandiantur, quo se ipsi[i] indignos iudicaverunt[k]. *Dat. XVIII.*[l] *Kal. Febr. Thessalonicae, Gratiano*[m] *V. et Theodosio I. AA.*[n] *Coss.* (380.)

— c. 2. Ex hac et sq. c. conflata est c. 1 Cod. Iust. (IX, 26). Vid. infra not. *l*—*p*. Bas. LX, 43, 10. Coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Off. proc. (I, 12), c. 3 C. Th. de Concuss. advoc. (VIII, 10), c. 28 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1), c. 27 C. Th. de Suscept. (XII, 6) et fortasse cum c. 60 C. Th. de Appellat. (XI, 30), c. 166 C. Th. de Decur. (XII, 1), c. 18 C. Th. de Lustr. coll. (XIII, 1). Vid. c. 3 cit., not. *r*. — c. 3. Vid. c. 2 h. t., not. sup. et infra not. *p*. — c. 4. Sec. Go. huic legi fortasse cohaesit illa, quam memorat Valentinianus. Vid. supra VIII, 15, 8, not. *x*.

Tit. XXVII. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XXVII.* Br. Al., codd. 5—8, 10, 12—16, 18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 46—49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XXI.* Ed. Athal. X. Cod. Iust. IX, 27. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. add. c. 1. Cod. Iust. XII, 1, 12. Bas. VI, 1, 29. Ed. Th. cap. III. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—14, 16, 18, 20, 21, 27, 30, 32—34, 38, 42; omnia des. in codd. 31, 39; inscr. et textus in codd. 46, 48; textus, subscr. et interpr. in codd. 23, 36, 37, 40, in quibus inscr. coniuncta est cum interpr. c. 4 h. t.; inscr. et interpr. in cod. 24; textus et subscr. in cod. 43, sed ponitur subscr. c. 2 C. Th. de His, qui latrones (IX, 29); subscr. et interpr. in codd. 25, 26; solus textus deest in codd. 29, 44; sola interpr. in cod. 15.

cito om. in Cui. 2 *Proc.*, recte. Vid. constt. cum h. c. coniungendas. Cod. Iust. *P. P.*, improb. Go. l) Cod. Iust. *N. o. pr. vel numerarium, seu commentariensis gradum, vel cetera.* m) 4 *ac*, sed rubro col. corr. *at*. n) *id* deest in Cod. Iust. o) In Cod. Iust. add. *etiam per sacras literas.* p) Cod. Iust. *quod ante d. g.*, et des. seqq., pro quibus ex c. 3 h. t. haec vv., sed mutata recepta sunt: *cassatis — primitus urgeantur: et qui c. f., poenam deportationis ad instar legis Iuliae ambitus excipiant*, et add. subscr. c. 2 C. Th. q) Til. — Cui. 2* *interest, amb. obviare hanc* etc. In cod. 4 rubro colore restituta sunt vv. *hanc — dubitent*, quae fere evanuerant, soluta a membrana materia, qua librarius ad scribendum usus est. Vid. Summaria C. Th. a me edita p. VII. qq) Cj. sane *non evitent* ipse renunciat Go. r) Go. vult *Ian.* Sed vid. c. 3 cit., not. *r*. Etiam Cod. Iust. *Iun.* s) 4, Til. Be. Cod. Iust. *Stilichone.* t) Til. — Ri*. add. *C.* Aur. Lugd. *Cons.* u) Til. — Lugd. *peractare petuntur.* v) Go. Be. in not. recto add. *ad*. Praeterea Go. ann.: „Nisi *admitti officia* dictum quis putet pro, *mitti ad officia*. *Mitti ad officia* ut *mitti ad negotia* Tertulliano, id est negotiorum et honorum administrationem concedi. Non admittam, si quis reponat *eadem officia subire subreptitiis.*“ x) Vid. not. *p* antec. *) Fol. 39b cod. 4. y) Go. ann. *Ian.*, quod unde sumpserit, nescio. z) Go. dubitat, utrum arg. c. 2 h. t. disiunctim legendum sit *officia, principatus*, an retinenda vulg. lectio. Quae add.: „Quod si ita est (sc. retinenda lectio), non male etiam legas, *Officia Principatus*,“ ea non intelligo; nam ita scriptum est in edd. nostris et recte puto. An voluit Go. *officii* (*officiorum*) *principatus*? a) 4 *itirare*. Til. *itiare* et Ri*. *tempraverit*, err.

b) Nonn. codd. *Repetendarum.* 15 *De Repetundarum*, omm. rell. c) 4, 6, 7, 21, Til. — Ri*. Cod. Iust. *Neotherio.* Multi codd. *Neuterio.* Alii *N.* pū aut *praeposito.* 47 om. *Valentinianus — Pf. P.* Aur. Lugd. *Impp.* d) 6—8, 10, 14, 16, 18 *voluerint mac.* 15 *mac. fuer. conv.* 25 *scel. detecti fuerint mac. conveniat oblatis* (*oblatis* etiam 34); 38 *commaculasse.* 42 *f. commaculati* et om. *convicti.* e) 7, 8, 10, 12, 14, 16, 18 *insignibusque* (16 *ansignibusque*) *hon.* f) Nonn. codd. om. *et.* 16, 21, Sich. *quoque*, sed Sich. in m. *quosque.* g) 21, Sich. *nec si p.* Multi codd. *post haec* s. *post hanc*; alii om. *post.* h) 6—8, 10, 12, 14—16 om. *eo.* 42 *de quo*, sed om. *de eo.* i) 10, 18, 21 *quos se i.* 20, 33, 34, 38 *quod se i.* 12 *quosque i.* 20, 25, Cod. Iust. *ipsos*, sed recte Go. defendit nostram scripturam. k) 25, 32, Sich. *iudicaverint.* l) 8, 20, Epit. Mon. *XV.* 15 *XVII.* 24 *VIII.* 30 *XIX.* 13 om. *XVIII.* Mox codd. *Tessal.* 20 *tessalona.* m) 8 om. *Grat. — AA.* n) Permulti codd. om. *I.*, ut Sich. et Cui. in Cod. Iust., aut *I. AA.*

Ista lex tam evidens est, ut expositione non indiget[o].

2. *Iidem AAA. Eutropio Pf. P.* Hi[p], qui in re publica *) versati sinisteriue sunt, perpetuo sibi omnes dignitates vel legitimas vel honorarias sciant esse praeclusas. Quocirca iubemus, ut illustris magnificentia tua nullum omnino, qui superiore tempore male usus[pp] administrationis crimen excepit, ad provincias patiatur accedere, sed de his ad nos referat. *Dat. XV. Kal. Iul. Thessalonicae, Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

3. *Iidem AAA.*[q] *Matroniano Duci et Praesidi Sardiniae.* Ut unius poena metus possit esse multorum, Natalem, quondam ducem, sub custodia protectorum ad provinciam, quam nudaverat, ire praecipimus, ut non solum, quod eius non dicam domesticus, sed manipularius et minister accepit, verum etiam quod ipse a provincialibus nostris rapuit ac sustulit, in quadruplum invitus exsolvat[r]. *Dat. prid. Id. Ian. Constantinopoli, Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

4. *Iidem AAA. Floro Pf. P.*[s] Sciant iudices, super admissis[t] propriis[u] aut a se aut ab heredibus suis[v] poenam esse[x] repetendam. *) *Dat. X.* **) *Kal. Sept. Antonio*[y] *et Syagrio*[z] *Coss.* (382.)

Interpretatio. *Omnes iudices sciant*[a], *quicquid male rapuerint*[b], *si ipsi non reddiderint*[bb], *a suis heredibus esse reddendum*[c].

5. *Iidem AAA.*[d] *Have Marcelline, karissime nobis.* Omnes cognitores et[e] iudices a pecuniis atque patrimoniis manus abstineant, neque alienum iurgium putent suam praedam. Etenim privatarum quoque litium cognitor idemque mercator parem[f] capitis ac vitae, quae peculatus reos consuevit involvere, cogatur subire iacturam. *Dat. prid. Non. April. Mediolano, Merobaude II. et Saturnino Coss.*[g] (383.)

6. *Iidem AAA. et Arcadius A.*[h] *Edictum ad Provinciales.* Iubemus, hortamur[i], ut, si quis forte honoratorum, decurionum, possessorum, postremo etiam colonorum aut cuiuslibet ordinis a iudice fuerit aliqua ratione concussus, si quis scit, venalem de iure fuisse[k] sententiam, si quis poenam vel pretio remissam vel vitio cupiditatis ingestam, si quis postremo quacunque de causa improbum iudicem potuerit approbare, is vel administrante[l] eo, vel post administrationem depositam in publicum prodeat, crimen deferat, delatum approbet, cum probaverit, *) et victoriam reportaturus et gloriam[ll]. *Dat. X. Kal. Iul. Constantinopoli, Honorio NB. P. et Evodio Coss.* (386.)

7. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA.*[m] *Severino Comiti R. P.* Unusquisque procurator,

— c. 2 coniungenda est cum c. 6 C. Th. de Sponsal. (III, 5); c. un. C. Th. Si provinciae rect. (III, 6), c. un. C. Th. de Usuris rei iud. (IV, 19), c. 8 et 9 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42), c. 16 Cod. Iust. de Testam. (VI, 23) et fortasse cum c. 1 C. Th. de Primic. (VI, 10), quam vid. not. *q*. Existimat Go. praeterea cum ea coniungendas esse alias leges, de quibus vid. c. 6 C. Th. de Sponsal. cit., not. sup. — c. 3. Cod. Iust. IX, 27, 1. Ed. Th. cap. II. et III. — c. 4. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c. 4.* Br. Al. eiusque codd. (praeter codd. 28, 31, 36, 37, 39, 40, ubi est *c. un.* h. t. Vid. c. 1 h. t., not. sup.) Sich. *c. 2.* Cod. Iust. IX, 27, 2. Bas. LX, 43, 11. Ed. Th. cap. III. et IV. Vid. supra IV, 17, 8, not. *e*. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21, 25, 30, 32 in m.; omnia des. in cod. 34; omnia praeter interpr. des. in codd. 24, 26, 37 (ubi interpr. refertur ad c. 1 h. t.), 46, 49; inscr. et textus des. in codd. 28, 31, 40, sed ponitur in his inscr. c. 1 *h. t.*; textus et subscr. in cod. 39, sed ponitur subscr. c. 2 de His, qui latr. (IX, 29); solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 36, 38, 42—44. Summaria C. Th.: „*Similis superiori.*" — c. 5. Cod. Iust. IX, 27, 3. — c. 6. Cod. Iust. IX, 27, 4. Bas. LX, 43, 12. Vid. c. 1 sq. tit., not. sup. — c. 7. Cod. Iust. IX, 27, 5. Bas. LX, 43, 13. Summaria C. Th.: „*Similis superiori.*"

Aur. Lugd. *Cons.* o) Nonn. codd. et Sich. *Haec lex — interpretatione non egeat.* In Cui. 1 — Lugd. des. haec interpretis vv. p) 4, edd. ante Be. *Hii.* *) Fol. 40[a] cod. 4. Cui. 2, 2* *sinesterius.* pp) 4, Til. *malae usae.* q) In Cod. Iust. ipsa sunt nomina imperatorum. r) Cod. Iust. *Ut — multorum* (om. *Natalem quondam*), *ducem, qui male egit, ad pr. q. nudaverit, cum custodia competenti ire — acceperit — rapuerit, aut sustulerit, in q. e. i.* s) 15 *Florentio.* 39 *Flavianum pő post alia.* Nonn. codd. *pő.* t) 12, 20 *amissis.* u) 6—8, 16, 25, in m. Cui. 2, 2* *probris.* Go. suspicatur *properiis*, i. e. celeribus, rapinis, qua tamen cj. reiecta nostram scripturam tuetur, contra eos quoque, qui *probris* volunt. v) 10, 18 om. *suis.* x) 6—8, 10, 12, 14, 16, 18, 25 *in se* pro *esse.* *) Fol. 40[b] cod. 4. In ima pagina est litera c pro numero quatern. **) 28, Cod. Iust. om. *X.* y) 6—8, 10, 12, 16, 18, Epit. Mon. *Antemio* s. *Anthemio.* 13, 21, Sich. *Antonino.* 8 om. *et — Coss.* z) Multi codd. *Siagrio* et Aur. Lugd. *Cons.* Ceterum vid. not. sup. a) Sich. *scient.* b) 6—8, 10, 18, alii codd. *quod quid m. rapuerunt.* 21, Sich. *quod quicquid male r.* bb) 20 *crediderint.* c) 6—8, 20, 21, alii codd. *solvendum.* d) Be. in not. add. *et Arcad. A.*, quo non opus. Videtur enim lex scripta ante XVI. Kal. Febr., quo die Arcadius Constantinopoli a patre suo, Theodosio Augustus factus est, data autem posteriore tempore. Illud indigitatur inscriptione, hoc subscriptione legis. Cod. Iust. non discrepat a C. Th., sed om. in Cod. Iust. *Have* et *kar. nob.* (4, Til. — Ri*. *K. NB.*) et est ibi *Marcellino.* Ammianum Marcellinum hic nominari putat Go., qui scripserit historiam. e) Go. accipit *et* pro *vel* seu *id est.* f) Cui. 2, 2* *patrem*, qui error em. a Reinesio. Non minus mendose legitur in Ri*. *partem.* Cod. Iust. *mercator, statutam legibus cogetur subire iacturam.* g) Cod. Iust. *Mediolani.* Aur. Lugd. *Cons.* h) Go. Be. em. *Valentinianus Theodosius et Arcadius*, Gratiano iam ante triennium mortuo. Cod. Iust. consonat cum C. Th. Conditores igitur C. Th. oscitationis accusandi sunt, non librarii. i) Cod. Iust. *Iubemus atque hortamur*, impr. Go. k) Cod. Iust. *ven. fuisse de iure.* l) 4 *administrantem*, sed em. rubro colore. *) Fol. 41[a] cod. 4. ll) In Summariis C. Th. a me editis est aliqua distinctio, quae non est in C. Th. Illa enim sic habent: *Das licentiam cunctis avarissimos iudices accusare, apud principem in administrationis honore positum, post depositam apud successorem.* m) Go. repeni vult *Id. AAA.* propter em.

praepositus gynaeceo[n], tabularius, susceptor, colonus vel quicumque se a comite domorum meminerit esse concussum, cum ipse, cui pecuniam numeraverit, administratione[o] decesserit, intra anni spatia[p] ad iudicium spectabilitatis tuae, quicquid dederit, repetiturus occurrat[q], ut prosit pensionibus, quicquid ille reddiderit. Sin vero ex tempore depositae administrationis praestituti temporis curricula transfluxerint, nulla vox advocationis emergat, sed ipsos procuratores, praepositos, colonos, tabularios, susceptores obnoxios ad solutionem iubemus arctari[r]. *Dat. prid. Non. Iun. Mediolano, Valentiniano A. IV. et Neoterio*[s] *Coss.*[t] (390.)

TIT. XXVIII. DE CRIMINE PECULATUS.

1. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius*[u] *AAA. Rufino Pf. P.* *) Pridem fuerat constitutum, ut hi iudices, qui peculatu provincias quassavissent, mulctae dispendio subiacerent. Sed quoniam nec condigna crimini ultio est, nec par poena peccato, placuit, tam severam animadvertendi esse censuram, ut, cum vix par poena his possit flagitiis inveniri, neque condignis tantum nefas cruciatibus expiari, capitale hoc esse praecipiamus, atque animadversione severissima coerceri[v]. *Dat. IV. Id. Sept. Constantinopoli, Arcadio A. II. et Rufino Coss.* (392.)

2. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Aureliano Pf. P. II.*[x] Non est sanctitatis negotium, rapinis et praedis fidem adhibere, quando quidem haec scelera, velut contagium quoddam funestae pestis, debeant declinari. Nec enim[y] crimen dissimile[z] est rapere et ei, qui rapuerit, rapta servare. *Dat. III.*[a] *Non. Mart. Constantinopoli* *), *Honorio X. et Theodosio VI. AA. Coss.* (415.)

TIT. XXIX. DE HIS, QUI LATRONES VEL[b] ALIIS CRIMINIBUS REOS[c] OCCULTAVERINT[d].

1. *) *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. Simplicio Vicario*[e]. Eos, qui secum alieni criminis reos occulendo sociarunt[f], par atque ipsos reos poena exspectet[g]. *PP. Rom. X. Kal. April. Gratiano A. III. et Equitio V. C. Coss.* (374.)

2. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA.*[h] *ad Flavianum Pf. P. Post alia:* Latrones quisquis sciens susceperit[i], vel offerre[k] iudiciis supersederit, supplicio corporali aut dispendio[kk] facultatum pro qualitate personae et[l] iudicis aestimatione plectatur.

Tit. XXVIII. Cod. Iust. IX, 28. — c. 1. Conflata est c. un. Cod. Iust. eod. tit. (IX, 28) ex c. 1 et 2 C. Th. h. t. Est enim inscr. desumpta ex c. 1 C. Th., subscr. ex c. 2 C. Th., textus autem mutatus, impr. Go. Vid. not. *v*. Bas. LX, 45, 15. Summaria C. Th.: „*Similis sextae*“ (tit. 27). — c. 2. Vid. c. 1, not. sup. Cod. Iust. IX, 12, 9. Bas. LX, 18, 28. Summaria C. Th.: „*Similis superiori.*“

Tit. XXIX. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XXIX.* Br. Al. eiusque codd. 5—8, 10, 12—16, 18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 47, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XXII.* Cod. Iust. IX, 39. — c. 1. Cod. Iust. IX, 39, 1 conflata est ex hac et ex sq. lege C. Th. Vid. infra not. *g*. Bas. LX, 27, 3. Meminit h. c. Gratianus in rescripto ad Aquilinum, quod extulit Baron. in Ann. ad ann. 381, deinde Sirmond. in Append. C. Th. p. 90 (Opp. ed. Ven. T. I, p. 426), denique Ritterus in App. C. Th. p. XIX. — c. 2. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c. 2.* Br. Al. eiusque codd. Sich. *c. 1*, i. e. *un.* Cod. Iust. IX, 39, 1. Vid. c. 1 h. t., not. sup. et not. *g*. Coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Desert. (VII, 18). Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—14, 16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15; habetur autem in codd. 15 et 44 inscr. c. 1 h. t. pro inscr. c. 2 h. t. et in cod. 26 pars inscr. c. 1 tit. XXXIII. h. libri. Vid. etiam supra c. 1 et 4 (IX, 27), not. sup. Summaria C. Th.: „*Superiori similis.*“

a nobis supra relatam. Vid. not. *h*. Til. *Argad.* n) 4 *cynoecaei.* An igitur *gynaecei*? Til. — Cui. 2*. Ri. Ri*. Cod. Iust. *gynaecio.* Go. *Gynecio.* o) Cod. Iust. *enumeravit, ab admin.* p) Cod. Iust. *spatium*, fortasse rectius. q) Cod. Iust. *occurrat* et mox *Si.* r) Cod. Iust. *volumus coarctari* et mox *Mediolani.* s) 4, Til. — Ri*. Cod. Iust. *Neotherio.* t) Aur. Lugd. *Cons.*

u) c. un. Cod. Iust. cit. *Honorius Th. et Arc.* Go. et Be. in not. del. Honorii nomen. *) Fol. 41[b] cod. 4. v) c. un. Cod. Iust. ita scripta est: *Iudices, qui tempore administrationis publicas pecunias subtraxerunt, lege Iulia peculatus obnoxii sunt, et capitali animadversioni eos subdi iubemus. His quoque nihilominus, qui ministerium eis ad hoc adhibuerunt, vel qui subtractas ab his scientes susceperunt, eadem poena percellendis.* Ceterum 4 *averissima*, et em. rubr. col. *sever.* x) In c. 9 Cod. Iust. om. *II.* y) Hinc inc. c. 9 Cod. Iust. cit.: *Crimen non dissimile est rapere et ei, qui rapuit, raptam rem scientem delictum servare.* z) 4, Til. *difficile.* a) *V.* c. un. Cod. Iust. cit., impr. Go. *) c. 9 Cod. Iust. cit. om. *Constantinopoli.*

b) Permulti codd. Cui. 2, 2* et in ind. rubr. Cui. 2 — Ri*. *vel in al.* aut *seu* pro *vel.* Sich. *seu in aliis.* c) L. sec. Be., 42 *alios reos criminosos.* Antiquitus 20 *reus.* Nonn. codd. *alios criminosos occ.* 8 om. *latrones — reos.* d) 21 *occiderint.* *) Fol. 42[a] cod. 4. e) Add. *urb.* f) Go., etsi ipse nihil temere mutandum esse concedit, prop. *Eos qui se, cum alieni criminis reis, eos occulendo, sociarunt.* Certe v. *eos* abesse volo a Go. cj. g) Cod. Iust. ita: *Eos — reos occultando, eum eamve sociarunt: par ipsos et reos poena exspectet: et latrones quisquis* (ex c. 2 h. t.) *sc. susceperit, et eos offerre iudicibus supersederit — personae et iud. aest. plectetur*, et sequitur subscriptio c. 1 C. Th. h) 6—8, 16 *Valent. Grat. et Theod.* Be. add. vult *et Arcad. A.* Sed vid. supra IX, 27, 5, not. *d*. Nonn. codd. *AAA. Flaviano.* 21 om. *et.* 20 supr. lin. *pfo.* i) 21, Sich. *suscipere*, male. k) 6—8, 10, 13, 18 *offerri.* 20 *off. iudici suppresserit.* kk) Sich. *avi dispendio*, mendose. 20 *dispendia.* l) Omnes codd., etiam 4, Sich. — Lugd. Cod. Iust. *et.* Cui. 2 — Be. *ex*, err. Ceterum 6—8, 12, 13, 16 *et iuris existimatione.* 20 *existimatione.*

Si vero actor[m] sive procurator latronem domino ignorante occultaverit, et iudici[n] offerre neglexerit, flammis ultricibus concremetur. *Dat. III.*[o] *Kal. Mart. Merobaude*[p] *II.* et *Saturnino Coss.* (383.)

INTERPRETATIO. *Si quis sciens*[pp] *in domo sua latronem susceperit, aut eum occultare voluerit*[q], *aut eum iudici tradere*[r] *fortasse neglexerit, si ingenua et vilior*[s] *persona est, fustigetur: si vero melior*[t], *damno ad arbitrium iudicis feriatur. Si vero actor aut procurator inscio domino hoc*[tt] *fecerit, incendio concremetur.*

TIT. XXX. QUIBUS EQUORUM[u] USUS CONCESSUS EST AUT[uu] DENEGATUS.

1\. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Mamertinum Pf. P.* Exceptis senatoribus atque honoratis, sed et his, qui provincias administrant, veteranis etiam, qui *) sub armis militia functi sunt, et decurionibus, ceteris omnibus per Picenum atque Flaminiam[v], nec non etiam Apuliam et Calabriam, Brittios[x] et Lucaniam, atque Samnium[y] habendi equi vel equae copiam praecisam esse sancimus. Hi[z] vero, qui minime animos ab huius modi usurpatione deflectunt, abactorum supplicio teneantur. *Dat. prid. Kal. Oct. Altino*[a], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

2\. *Iidem AA. ad Buleforum Consularem Campaniae. Post alia:* Ut omnes latronum conatus debilitati conquiescant, pastoribus rei nostrae, id est lanigerarum ovium pecudumque custodibus, nec non etiam procuratoribus et actoribus senatorum habendi equini pecoris licentiam denegamus; sub hac videlicet interminatione, ut hi, qui nostrae mansuetudinis statuta tentaverint violare, abactorum[b] supplicia tolerare cogantur. *Dat. III. Non. Oct. Altino, divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

3\. *Iidem AA. Rufino Pf. P.* Cum omnifariam urbicarias *) regiones ab omni crimine et assiduis abactorum rapinis quietas esse cuperemus, eo usque intentio nostra[c] prospexit, ut istis in locis equo vehi his tantummodo liceret, quos ab huius modi sceleris suspicione locus aut dignitas vindicavit. Sed postea sanximus[d], ut suarii equis quidem uterentur, verum ad periculum suum pertinere cognoscerent, si quid in his regionibus sceleris esset admissum. Nunc, quia advertimus, a suariis, qui propriis officiis occupantur, hanc necessitatem alienam esse debere, excellentia tua ita his sedendorum equorum potestatem datam esse cognoscat, ut nullo prioris sanctionis timore teneantur; per ea sane loca, quae neque abactoribus, neque aliis criminationibus infamata sunt. *Dat. XI. Kal. Iul. Mediolano*[e], *Valentiniano et Valente AA.*[f] *Coss.* (365.)

4\. *Iidem AA. ad Valentinum Consularem Piceni.* Palatini utendorum equorum per Picenum ad itinerum necessitatem habeant facultatem. *Dat. XVII. Kal. Ian.*[g] *Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

5\. *) *Impp. Arcadius et Honorius AA. Benigno Vicario urbis Romae.* Pastores Valeriae provinciae vel Piceni uti equinis animalibus non iubemus; alioquin, ut interdictus usus animalium vindicetur, conscios usurpationis huius, seu dominos vel procuratores, relegationis poena retinebit. *Dat. Kal. Dec. Mediolano, Theodoro V. C. Cos.*[gg] (399.)

Tit. XXX. — c. 2 coniungenda est cum c. un. C. Th. Quorum usus (XV, 15). — c. 3. Eodem die data est c. 66 C. Th. de Decur. (XII, 1). Vid. infra not. *e.* — c. 4. Summaria C. Th.: „*Superiori similis.*" — c. 5 coniungenda est cum c. 162 C. Th. de Decur. (XII, 1).

---

m) 10, 18 *Sive actor.* 13, 20 *Si v. actor vel pr.* n) 6 (?), 7, Sich. *iudicio.* o) 20 *IIII.* p) Nonn. codd. *Merobaudo.* 8 om. *II. et Sat.*; alii codd. om. *II.* pp) 21 *Quisquis sciens.* q) Vv. *aut — voluerit* bis scripta sunt in cod. 20. 42 et alii codd. *vol. occ.* r) 20 supr. lin. *praesentare.* 42 *tradi.* 21 om. *tradere.* s) 20 *Si non ingenua sed vilior.* t) 42 *mulior.* Sich. *nobilior.* Nonn. codd. *damnū* aut *damni.* tt) Sich. Cui. 1 — Lugd. om. *hoc.*

u) 4, Til. *Et Quorum*, mendose. uu) Cui. 1 — Lugd. in ind. tit. *vel*, quod unde sit, nescio. *) Fol. 42[b] cod. 4. v) 4, Til. Cui. 1, 2, 2[a]. Go. *Flamminiam*, sed in cod. 4 em. rubro col. *Flaminiam.* x) Rein. vult *Brutios.* y) Aur. Lugd. *Sammnium*, mend. z) 4, edd. ante Be. hic et in sq. c. *Hii.* a) Be. *Altini*, et hic et in sq. c. b) Cui. 2, 2[a] *ab actorum*, sed em. a Reinesio. *) In literis *rias* inc. fol. 43[a] cod. 4. c) et d) Go. hic duas leges anteriores, nunc vero deperditas significari putat. 4 pro *equo* habet *aequo.* e) c. 66 C. Th. de Decur. cit. *Ravenn.* Go. igitur negat, h. c. et c. 66 cit. inter se coniungendas esse; contra in annott. c. 66 cit. alterutro loco mutandum esse contendit urbis nomen, et in utroque scribendum aut *Mediolani* aut *Ravennae.* f) Haeret Go. in inscr. et subscr. h. c., utrum huic anno lex tribuenda sit an anno 368, propter Ammianum Marcell. XXVII, 7, qui Rufinum successorem Mamertini Pf. P. anno 367 et 368 scribit: quare ap. Go. — Ri[a]. annus deest. Anno 366 multae aliae ad Rufinum Pf. P. datae leges tribuuntur (vid. supra VIII, 6, 1, not. *v*), quae significant, Rufinum iam ante tempus illud Pf. P. fuisse. Accedunt c. 12 C. Th. de Suscept. (XII, 6) et c. 4 C. Th. de Advocato fisci (X, 15), data illa anno 366, haec 367. Contra sec. c. 3 C. Th. Ne quid publicae laetitiae nuntii (VIII, 11) anno 369 missam, Mamertinus post tempus, quod Ammianus Marcellinus habet, videtur Praefectus praet. fuisse. In tanta antiquarum rerum perturbatione quid statuendum sit, difficile est ad dicendum. In Chron. a. 368 Go. *Dat.* pro *Redd.* accipit, et nisi reponatur *XI. Kal. Ian.*, coss. a. 368 pertinere ad h. c. dicit. Be. suspicatur propter mentionem maxime regionis suburbicariae Rufinum fuisse h. t. PPf. sive Vic. Rom., non PPf. Ital. Equidem in re ancipiti a coniectura abstineo, sed pro certo habeo, annum non mutandum esse cum propter consensum illarum legum, quas dixi, tum maxime propter c. 11 C. Th. de Numerariis (VIII, 1), quae Parisiis data esse dicitur, ubi, testantibus, praeter ipsum Ammianum Marcellinum XXVI, 5, aliis legibus (vid. c. 3 C. Th. de Metallis [X, 19]) Valentinianus extremo anno 365 commoratus est, denique quia haec lex mutato anno recentior fieret sequenti contra rationem C. Th. Easdem ob caussas neque Tillemont. l. c. T. V, Notes, p. 9, n. XXXII. recte vidit, h. c. aut a. 368 aut potius a. 370 datam esse opinatus. g) Go. vult *Iunias*, ad quem mensem in Chron. h. c. relata est. *) Fol. 43[b] cod. 4. gg) Cui. 1 — Lugd. *Conss.* Cui. 2 — Ri[a]. *Coss.*

TIT. XXXI. NE PASTORIBUS DENTUR FILII NUTRIENDI.

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Caeciliano Pf. P.* *Post alia:* Nemo curialium, plebeiorum possessorumve filios suos nutriendos pastoribus tradat. Aliis vero rusticanis, ut fieri solet, nutriendos dari non vetamus. Si vero post istius legis publicationem quisquam nutriendos pastoribus dederit, societatem latronum videbitur confiteri. *Dat. XII. Kal. Febr. Ravennae, Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.* *) (409.)

TIT. XXXII. DE NILI AGGERIBUS NON CORRUMPENDIS.

1. [h] *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio Pf. P.* Si quis posthac per Aegyptum intra duodecimum cubitum fluminis Nili alia fluenta[i] de propriis ac vetustis usibus *) praeter fas praeterque morem antiquitatis usurpaverit, flammis eo loco consumatur, in quo vetustatis reverentiam et propemodum ipsius imperii appetierit securitatem: consciis et consortibus eius Oasenae[k] deportationi constringendis, ita ut[l] numquam supplicandi eis vel recipiendi civitatem vel dignitatem vel substantiam licentia tribuatur. *Dat. X.*[m] *Kal. Oct. Constantinopoli, Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.* (409.)

TIT. XXXIII. DE HIS, QUI PLEBEM AUDENT CONTRA PUBLICAM COLLIGERE DISCIPLINAM[n].

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius*[o] *AAA. Florentio PF. Augustali*[p]. Si quis[q] contra evidentissimam iussionem[r] suscipere plebem et adversus[s] publicam disciplinam defendere fortasse temptaverit,[t] mulctam gravissimam sustinebit[u]. *Dat. XIII.*[v] *Kal. Ian.*[x] *Constantinopoli, Richomere et Clearcho*[y] *Coss.* (384.)

INTERPRETATIO. *Si quis populum ad seditionem concitaverit, damnis gravissimis subiacebit*[z].

TIT. XXXIV. DE FAMOSIS LIBELLIS.

1. *Imp. Constantinus A. ad Verinum*[a] *Vicarium*

Tit. XXXI. — c. 1 coniungenda est cum c. 5 et 6 C. Th. de Exhib. vel transm. reis (IX, 2), c. ult. C. Th. de Cust. reor. (IX, 3), c. ult. C. Th. de Malef. (IX, 16), c. 2 C. Th. Ut intra ann. (IX, 36), c. ult. C. Th. de Abol. (IX, 37), c. 3 C. Th. de Superexact. (XI, 8), c. ult. C. Th. de Fide testium (XI, 39), c. 8 Cod. Iust. de Defensor. civ. (I, 55). Vid. c. 5 cit., not. sup. et *g*.

Tit. XXXII. Cod. Iust. IX, 38. — c. 1 coniungenda est cum c. 2 C. Th. Quis in gradu praef. (VII, 3) et fortasse cum c. 18 C. Th. de Exact. (XI, 7), c. 169 C. Th. de Decur. (XII, 1). Vid. infr. not. *m*. Cod. Iust. IX, 38, 1. Bas. LX, 25, 6.

Tit. XXXIII. C. Th., cod. 4, Til. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XXXIII.* Cui. 1 *Tit. XXXIIII.*, err. Br. Al. eiusque codd. 5—8, 10, 12—16, 18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 47, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XXIII.* Cod. Iust. IX, 30. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. c. 1, l. e. un. Coniungenda est cum c. 9 C. Th. de Fide test. (XI, 39). Cod. Iust. IX, 30, 1. Bas. LX, 61, 1. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44.

Tit. XXXIV. C. Th., cod. 4, Til. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XXXIV.* Cui. 1 err. *Tit. XXXIII.* Br. Al. eiusque codd. 5—8, 10, 12—16, 18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—46, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XXIV.* Cod. Iust. IX, 36. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. c. 1. Ad interpr. vid. Capit. (Ben. Lev.) VII, 361. Coll. Can. saec. XI. Ivo Decr. XVI, 248. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 45, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. Indigitatur in c. 5 h. t.

---

*) Aur. Lugd. *Cons.*

h) Fol. 44ª cod. 4. In rubr. tit. Cod. Iust. *Rumpendis.* Nostrum sec. Go. significantius est. i) Cod. Iust. *ultra fluenta.* Nonn. edd. Cod. Iust. *valla fluenta* et similiter Graeci τὸ τάφρον, improbb. Go. et Spangenb., quos vid. in annott. Cf. Dirksen. l. c. p. 488, qui prop. ex cod. Reg. *vada fluenta.* *) 4 *uisibus.* k) *Oasenae* deest in Cod. Iust. Idem *deportatione.* l) 4 *constringendi sit aut*, sed rubro colore supra *t aut* ponitur *sic ut*, fortasse ex Cod. Iust. Deinde inter literas *i* et *a* ab ant. manu minutissimis litteris add. *is*, sine dubio ut corr. *constringendis ita ut.* m) c. 18 et 169 citt. *V.* Aut hic et in c. 2 cit. scrib. *V.*, aut in illis constt. *X.*, ut hae leges inter se coniungantur. Mox Til. *Cons.*

n) 15 *De plebem excitantibus.* 16 et alii codd. *publ. disc. coll.* 42 om. *plebem.* In nonn. codd. add. *damnis gravissimis mulctabuntur.* Cod. Iust. *De Seditiosis et de his, q. pl. contra rempublicam* (impr. Go.) *audent colligere.* o) Go. Reines. Be. em. *Valent. Theod. et Arc.*, Gratiano VIII. Kal. Sept. ann. 383 occiso. 20 *Valens.* Aur. Lugd. *Impp.* p) *Augustali* deest in multis codd. q) 6, 7, 10, 14, 16, 18 *Qui* et om. *Si.* 8, 21, Sich. *Si qui.* r) 20 antiquitus *iusticiam.* 25 *evidentissimas iussiones.* Go., quem vid. in comm. h. c., putat haec vv. referenda esse ad c. 1 Cod. Iust. de Off. praef. aug. (I, 37, 1, C. Th. I, 14, 1). s) 6, 7, 10, 18, 21 *adversum.* t) Fol. 44ᵇ cod. 4. Br. Al. codd. (praeter 15 et 20) *temptaverint.* Sich. *tentaverint.* 20 a man. sec. *defendere se f. t.* u) 4 et Br. Al. codd. (praeter 15 et 20) Sich. *sustinebunt.* v) 7, 10, 12—14, 16, 18 *XVI.* 15, 25, 44 *XIIII.* 28, L. R. U. Go. *III.* 33, 34, Epit. Mon. om. *XIII.* x) 20, 32, 39 *Iul.* 21, 31, Sich. *Iun.*, sed Sich. in m. *Ian.* Aur. Lugd. *XIII. Ian. Kal.* y) Plurimi codd., etiam 6, 7 *Ricimere et Clearco.* 21, 38 (qui *Constantino imp̄.*), 39 *Ricomere.* 8 om. *Const.* — *et.* 28 om. *Richomere.* 13 add. *IIII.* post *Clearcho.* 24 *elariarco*, 38 *chiparco*, 42 *clyarco* pro *Clearcho.* Sich. *Ricomere et Clearco.* Ceterum 20 *Constantinopolim Imperatore Ratemere.* z) Nonn. codd. *damna gravissima sustinebit.*

a) 14, 16, 38, 42 *Virinum.* 20, 32, 39, 43 *Valerianum*, impr. Ri. 26 *Clarianum.* In nonn. codd. om.

Africae. Si quando famosi libelli[b] reperiantur, nullas exinde calumnias patiantur hi, quorum de factis vel nominibus[c] aliquid continebunt, sed scriptionis[d] auctor potius requiratur, et repertus cum omni vigore cogatur his de rebus[e], quas proponendas[f] credidit, comprobare; nec tamen supplicio[g], etiamsi aliquid ostenderit, subtrahatur. *PP. IV.*[h] *Kal. April.*[i] *Karthagine*[k], *Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* (319.)

INTERPRETATIO. *Qui famosam chartam*[l] *ad cuiuscumque iniuriam et maculam conscripserit*[ll], *in secreto aut*[m] *in publico affixerit inveniendamque proiecerit, illi*[n], *contra quem proposita est chartula, non nocebit, nec famae eius aliquid derogabit. Sed si inveniri potuerit, qui huius modi chartulam fecit*[o], *constringatur, ut probet, quae conscripsit: qui si etiam, quae scripsit, probare potuerit*[p], *fustigetur, qui infamare maluit quam accusare.*

2. *Idem A. ad Aelianum*[q] *Proconsulem Africae.* Licet serventur in officio tuo et vicarii[r] exemplaria libellorum, qui in Africa oblati sunt, tamen eos, quorum nomina continent, metu absolutos securitate perfrui sinas, solumque moneas, ut ab omni non solum crimine, sed etiam suspicione verisimili alieni esse festinent. Nam qui *) accusandi fiduciam gerit, oportet comprobare, nec occultare, quae scierit, quoniam praedicabilis erit ad dicationem publicam[s] merito perventurus. *PP. V. Kal. Mart. Karthagine, Constantino A. VI. et Constantio*[t] *C. Coss.* (320.)

3. *Idem A. ad Ianuarinum*[u] *Agentem vicariam praefecturam*[uu]. Ut accusatoribus patientia praebenda est, si quem persequi in iudicio volunt, ita famosis libellis fides habenda non est, nec super his ad nostram scientiam referendum, cum eosdem libellos flammis protinus conducat aboleri, quorum auctor[v] nullus exsistit. *PP. prid. Non. Dec. Romae, Constantino A. VI. et Constantio*[x] *C. Coss.* (320.)

4. *Idem A. ad Dionysium*[y]. Famosa scriptio libellorum, quae nomine accusatoris caret, minime examinanda est, sed penitus abolenda. Nam qui accusationis promotione confidat, libera potius intentione quam captiosa atque occulta conscriptione alterius debet vitam in iudicium devocare. *PP. Tyri*[z] *XII. Kal. Nov., Ianuarino et Iusto Coss.* (328.)

5. *) *Imp. Constantius A.*[a] *ad Afros.* Libellis *), quos famosos vocant, si fieri posset, abolendis inclytus pater noster providit[aa], et huius modi libellos ne in cognitionem quidem suam vel publicam iussit admitti. Non igitur vita cuiusquam, non dignitas concussa his machinis vacillabit; nam omnes huius modi libellos concremari decernimus. *Dat. XIV. Kal. Iul. Urso et Polemio Coss.* (338.)

6. *Idem A.*[b] *ad Populum.* Nemo prorsus de famosis libellis, qui neque apud me neque in iudiciis ullum obtinent[bb] locum, calumniam patiatur. Nam et innocens creditur, cui defuit accusator, cum non defuerit inimicus.[c] *Dat. prid. Kal. Nov. Mediolano, Arbetione*[d] *et Lolliano Coss.* (355.)

— c. 2 coniungendam esse suspicatur Go. cum c. 3 C. Th. Quorum appell. (XI, 36), sed vid. infr. not. *t.* — c. 5 err. ap. Til. c. 6 appellatur et in Aur. Lugd. c. 10. Summaria C. Th. ad c. 4 et 5: „*Superiori similis.*“ — c. 6. Incipit in hac c. fol. XXIII. cod. 1. Vid. infr. not. *c.*

Africae. Go. *Impp.* b) 20 *fabelli*, sed sup. l. rep. *famosi libelli.* Mox 4, Sich. — Ri°. *hii.* c) 8 *omnibus.* 20 *et moribus*, prob. Be. 21 *et nomin.* Sich. *atque nom.* d) Multi codd. *inscriptionis.* e) 20 *his rebus* et om. *de.* f) 18, 25 *quas componendas* et 12 *credit.* g) 8 *ne tale suplicio.* 13 om. *nec.* 25 *compr. si nec.* Mox 16 *ostenderint.* h) 28, 36, 42 *Dat.* 6, 7, 10, 12—16, 18, 20, 31, 32, 34, 38, 39, 43, Cui. 2, 2°. Go. *III.* In nonn. codd. om. *IV.* et in sqq. *A.* aut *A. V.* aut C. 8 om. *Karth. — et.* i) 6—8, 10, 12—14, 16, 18 *Iun.* k) 4, Til. — Ri°. *Karthag.* Multi codd. *Carth.* (ut Be.) aut *Kartag.* 36 om. *Karth.* Mox alii codd. *constancio*, alii *Lycinio* et Aur. Lugd. *Cons.* l) Sich. Cui. 1 — Lugd. *chartulam.* ll) 6—8, alii codd. *ad c. iniuriae maculam scripserit.* Mox Sich. Cui. 1 — Lugd. *inveniendam* et om. *que.* m) Permulti codd. (inter eos 6, 7, 10, 18, 20) *et.* 20 supr. lin. *et in supplicio.* n) 6, 8, 20, 21, 42, alii codd. *illum.* Paullo infra 20 *posita* et antiquitus *aliquis.* 21 *composita.* Multi codd. *derogavit.* o) 6, 7 *facit.* p) 6—8, 10, 18, alii codd. *ut probet quae scripsit. Si probare non pot.*, om. *conscripsit qui et etiam q.*, contra legis sententiam. 20 *qui etiam etsi quae conscripsit pr. p.* q) 4, Til. — Ri°. *Helianum.* r) 4, Til. — Cui. 2° *vicariis.* *) Fol. 45[a] cod. 4. s) Sec. Go. in comm. sunt qui restituant *quoniam praedicabilis erit ad vindicationem publicam.* Inter eos est Reinesius. Sed tamen Go. vulg. defendit scripturam. Vid. c. 7 h. t. *laudem maximam ac praemium — consequetur.* t) Be. et hic et in sq. c. em. *Constantino.* Aur. Lugd. *Cons.* Subscr. c. 3 C. Th. Quorum appellationes cit. *PP. VI. Kal. Maii Karth. Constantino A. VII. et Constantio C. Coss.* (326.) Neque vero c. 2 h. t. propter seriem legum potest trahi ad ann. 326, nisi quis cum Go. in Chron. a. 326 c. 3 cit. revocare malit ad ann. 320, mut. mense et coss. u) 4, Aur. Lugd. *Ianuarinum.* Rell. *Ianuarium.* Vid. supra IX, 1, 2, not. *x*, IX, 21, 2, not. *y*; infra IX, 37, 1, not. *n.* uu) Add. *urb. Rom.* v) 4 *actor*, sed em. *auctor.* x) Vid. not. *t.* y) Vid. supra VIII, 18, 4, not. *a.* z) 4, Til. — Ri°. *Tyro.* Go. in Chronol. *XI. Kal.* *) Fol. 45[b] cod. 4. a) Be., qui inscr. esse putat *Imppp. Constantinus, Constantius et Constans AAA.*, auct. Go. rest. *Constantinus.* Sed ita debebat etiam *Constantii* nomen in c. sq. reponere. Recte a Be. correctum esse *Constantini* nomen, negari non potest, cum notum sit, in divisione imperii inter Constantini filios Constantino Africam proconsularem (est autem haec c. Afris inscripta) cessisse. Error igitur tribuendus librariis C. Th., qui cum siglum *Const.* aut *Constant.* interpretarentur, scripserunt *Constantius*, et inscr. c. sq. cum hac inscr. adaequarent. Nolui, cum duae inscriptiones mutandae essent, corrigere. Satis est, rem indicasse. *) 4 *libellos*, sed a libr. em. *libellis.* aa) Prioribus h. t. legibus et nominatim c. 1 et 3, sec. Go. c. 1 et 2 h. t. b) Vid. not. *a.* bb) 4, Til. — Cui. 2° *obtinet.* c) In literis *s inimicus* incipit fol. XXIII. cod. 1 sive totius palimpsesti Taurin. fol. XXXIII., quod continuatur usque ad vv. *desiderio vitquisquis* c. 1 C. Th. Ut intra annum (IX, 36). d) 4, edd. ante Be.

7. *Impp. Valentinianus et Valens AA. Edictum*[e]. Famosorum infame nomen est libellorum, ac si quis vel colligendos vel legendos[f] putaverit, ac non statim chartas igni consumpserit, sciat, se capitali sententiae[g] subiugandum. Sane si quis devotionis suae ac salutis publicae custodiam gerit, nomen suum profiteatur, *) et ea, quae per famosum persequenda[h] putavit, ore proprio edicat, ita ut absque ulla trepidatione accedat, sciens quod, si assertionibus veri fides fuerit opitulata, laudem maximam ac praemium a nostra clementia consequetur[i]. *Dat. XIV.*[k] *Kal. Mart. Constantinopoli, Valentiniano et Valente AA. Coss.*[l] (365.)

8. *Iidem AA. ad Florianum Comitem.* Iam pridem adversus calumnias firmissima sunt praesidia[m] comparata. Nullus igitur calumniam metuat. Contestatio vero, *) quae caput alterius contra iuris ordinem pulsat, depressa nostris legibus iaceat; intercidat[n] furor famosorum, saepe ut constituimus, libellorum etc. *Dat. V. Id. Nov. Martianopoli, Valentiniano et Valente AA.*[o] *Coss.*[p] (368.)

9. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Cynegio*[q] *Pf. P.* Si quis famosum libellum sive domi sive in publico vel[r] quocunque loco ignarus offenderit: aut discerpat[s] prius, quam alter inveniat, aut nulli confiteatur inventum, nemini denique, si tam curiosus est, referat, quid[t] legendo *) cognoverit. Nam quicunque obtulerit inventum, certum est, ipsum reum[u] ex lege retinendum[v], nisi prodiderit auctorem, nec evasurum poenam huiusmodi criminibus[x] constitutam, si proditus fuerit cuiquam retulisse, quod legerit. *Dat. XIV.*[y] *Kal. Febr. Constantinopoli*[z], *Honorio*[a] *NB. P. et Evodio*[b] *Coss.* (386.)

Interpretatio. *Si quis chartulam famosam in cuiuscunque*[c] *iniuriam vel infamiam in publico propositam viderit et legerit*[cc] *et non statim discerpserit, sed cuicunque, quae in ea legerit*[d], *fortasse retulerit, ipse velut auctor huius criminis teneatur.*

10. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA. Anthemio Pf. P. et Patricio.* Universi, qui famosis libellis[dd] inimicis suis velut venenatum quoddam telum iniecerint *), hi etiam, qui famosam seriem scriptionis[e] impudenti agnitam *) lectione non illico discerpserint[ee], vel flammis exusserint, vel lectorem[f] cognitum[g] prodiderint, ultorem suis cervicibus gladium reformident. *Dat. IV. Kal. Maii Constantinopoli, Arcadio A. VI. et Probo Coss.*[h] (406.)

TIT. XXXV. DE QUAESTIONIBUS[i].

1. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA.*

— c. 7 coniungenda est sec. Go. cum c. 9 C. Th. de Numer. (VIII, 1), quae eodem die data est. Conflata est ex hac et ex c. 9 h. t. c. un. Cod. Iust. h. t. (IX, 36). Bas. LX, 63, 1. Vid. Bienerum in libro, cui inscr. Revision des Iust. Codex, p. 176 sq. — c. 8 coniungenda est cum c. 10 et 11 C. Th. de Accusat. (IX, 1). Vid. infr. not. *p*. Summaria C. Th.: „*Superiori similis.*" — c. 9. C. Th., codd. 1 (?), 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 9. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 2. Cod. Iust. IX, 36, 1. Vid. c. 7 h. t., not. sup. et not. *i*. Ad interpr. cf. Capit. (Ben. Lev.) VII, 361. Decr. Grat. cau. 5, qu. 1, can. 1 et loci ap. Balux. prolati. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 45, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 39, 43; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38, 40—42, 44. — c. 10. Summaria C. Th.: „*Superiori similis.*"

Tit. XXXV. C. Th., codd. 1, 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XXXV.* Br. Al. eiusque codd. 5—8, 10, 12—16, 18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—46, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XXV.* Cod. Iust. IX, 41. — c. 1. Cod. Iust. IX, 8, 4 mut. Bas. LX, 36, 17. Decr. Grat. cau. 6, qu. 1, can. 23. Eodem die data est c. 20 C. Th. Quor. app. (XI, 36). Baron. ad ann. 370, n. 103.

Arbitione et mox Aur. Lugd. *Cons.* et hic et in sqq. h. t. legg. e) Ita Cui. 2 — Be.; codd. 1, 4, Til. — Lugd. *ad Edictum*, impr. Go. Cod. Iust. *Impp. Valentiniani et Valentis AA. Edictum.* f) 1 om. *vel legendos*, incuria putat W. librarii. g) Ita 1, ut Be. em. ex Cod. Iust. Rell. *sententia.* Vid. supr. II, 30, 1, not. *p* et IX, 9, 1, not. *y*. *) Fol. 46[a] cod. 4. h) Ita cod. 1 et Cod. Iust.; 4 et edd. *prosequenda.* i) c. un. Cod. Iust. ita scripta est: *Si quis* (ex c. 9 h. t.) — *ignarus reppererit, aut corrumpat prius — inventum. Si vero non statim* (ex c. 7 h. t.) *easdem chartulas vel corruperit, vel igni consumpserit, sed vim earum manifestaverit, sciat se quasi auctorem huius modi delicti capitali sententiae subiugandum — et* (om. *ea*) *q. p. famosum libellum persequenda putaverit — sciens quidem, quod si assertionibus suis veri — et praemium — consequetur. Sin vero minime haec vera ostenderit, capitali poena plectetur. Huius modi autem libellus alterius opinionem non laedat.* k) Cod. Iust. *PP. XVI.* l) Vid. not. *d*. m) 4 *praedia*, em. a libr. *praesidia.* *) 1 *contes......e vero* et mox *depraessa.* n) 1 *intercedat*, mendose. o) Vid. not. *d*. p) Annus om. ap. Go. — Ri*.; Be. ponit ann. 365, male. Add. *II.* post *Valente.* Vid. c. 10 et 11 citt., not. *y*. q) Multi codd. *Cinedio* s. *Cynedio*, *Cinegio.* Sich. *Imppp. Valent. et Theod. et Arcad.* Aur. Lugd. *Impp.* 20 *p/ß.* r) 16 add. *in.* 20 *v. quoc. in publico loco.* s) 25 *ign. invenerit aut dirumpat.* t) 20 *quae.* *) In literis *do* incip. fol. 46[b] cod. 4. In ima pag. est sign. quatern. *Z*. u) 10, 18 *si tamen — i. rerum.* v) 6—8, 10, 18 *tenendum.* x) 20 *criminis.* 10, 18 *constitutum.* y) 10, 18 *III.* 15 *XII.* 21, 24, 32, 34 *XIII.* In aliis om. *XIV.* z) In nonn. codd. om. *Const.*, in cod. 8 *Const.* — *et* et mox in multis codd. et ap. Sich. *NB. P.* a) 12 add. *I.* 24 *Hon. A. et.* b) Multi codd. *Euuodio, Euvodio, Eovodio.* 10, 18 *Hon. nobili petebodio.* 40, Sich. in m. *Nepote.* 20 *Constantinopolim publico plebis Euvodio.* c) 20 *Si q. c. falsam ad cuiuse.* Sich. om. *famosam.* 7 *iniuria.* cc) Sich. om. *et legerit.* 8 *decerpserit.* d) 6—8, alii codd. *et cuic. quid in ea legit*; etiam 20, 21, 42—44 *et* et 20, 21, 44 *legit.* Sich. *ea sunt legerit aut fortasse.* dd) 1 *universis qui......is*, om. v. *famosis.* *) 4 *iniegerint*, em. *iniecerint* rubro col. e) 1 *inscribtionis.* P. ann.: „scilicet opusculi in aliquem inscripti." *) Ita 1, prob. Vesm.; rell. *agnita.* ee) 4 *discerperint*, em. rubr. col. *discerpserint.* f) Ita 4. Cod. 1 *vel rectorem*, sed add. litera *e* supr. *c*, quod notare om. Pu. P. cj. *rescriptorem.* V. *lectorem* suspectum est. Non sine ratione Go. in not. et in comm. cj. *vel auctorem* (vid. c. 9 h. t. *nisi prodiderit auctorem*), quia supplicii poena in eum, qui lectorem libelli non prodiderit, nimis atrox sit. g) Go. suppl. *non.* Dictum est *non illico discerpserint — exusserint — prodiderint.* h) Vid. c. 6 h. t., not. *d*.

i) Codd. Br. Al. *Quaestionibus.* Nonn. add. *habendis.*

ad Olybrium Pf. U. Nullus[ii] omnino ob fidiculas perferendas, inconsultis ac nescientibus *) nobis, vel militiae auctoramento vel generis aut dignitatis defensione nudetur[k]; excepta tamen[l] maiestatis causa, in qua[m] sola omnibus aequa conditio est[n]. Hi quoque citra consultationis modum subiicientur quaestioni, qui evidentibus argumentis subscriptiones nostras finxisse prodentur: qua in re ne[nn] palatini quidem nominis assumptionem huius esse volumus quaestionis exsortem. *Dat. VIII. Id. Iul.*[o] *Valentiniano NB. P. et Victore Coss.* (369.)

2. *Iidem*[p] *AAA. ad Antonium*[q] *Pf. P. Galliarum.* Decuriones sive ob alienum sive ob suum debitum exsortes omnino earum[r] volumus esse poenarum, quas fidiculae[s] et tormenta constituunt[t]. Quod quidem capitale iudici erit[u], si in contumeliam ordinis exitiumque tentetur. Maiestatis tantummodo reos, et quae[v] nefanda dictu[x] sunt conscios aut molientes ex ordine municipali maneat tam cruenta conditio[y]. Debitores[z] vero, et quos allectos aut susceptores memorant, a summo usque ad infimum ordinem curiales exsortes talium volumus esse poenarum. *) Habet severitas multa, quae sumat ad sanciendam publici officii disciplinam[zz], ut abstineat[a] tam cruentis. *) §. 1. *Plumbatarum* vero ictus, quos in ingenuis corporibus non probamus, non ab omni ordine summovemus, sed decem-primos tantum ordinis curiales[b] ab immanitate[c] huius modi verberum segregamus, ita ut in ceteris animadversionis istius habeatur moderatio commonentis[d]. *Dat. XV. Kal. Oct. Treviris*[e], *Valente V. et Valentiniano AA. Coss.* (376.)

3. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA. ad Gracchum Pf. U.*[f] Severam indagationem per tormenta quaerendi a senatorio nomine[g] summovemus[gg]. *Dat. prid. Non. Ian.*[h] *Treviris, Gratiano A. IV. et Merobaude Coss.* (377.)

4. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA.*[i] *Albuciano*[k] *Vicario Macedoniae.* Quadraginta diebus, qui auspicio cerimoniarum[kk] paschale tempus[l] anticipant, omnis cognitio inhibeatur[m] criminalium quaestionum. *Dat. VI.*[n] *Kal. April. Thessalonica*[o], *Gratiano A. V.*[p] *et Theodosio A. I. Coss.*[q] (380.)

— c. 2. Cod. Iust. IX, 41, 16 om. extr. part. Bas. LX, 50, 38. Habetur etiam ap. Bon. l. c. p. 758. Summaria C. Th.: „*Superiori similis.*" — c. 3. Cod. Iust. XII, 1, 10. Bas. VI, 1, 27. — c. 4. C. Th., codd. 1, 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 4. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 1, i. e. *un.* Cod. Iust. III, 12, 6. Bas. VII, 17, 22. Coll. Can. Ans. ded. p. XI. ex cap. Leg. Rom. c. 10. Recepit eam Baronius in Ann. a. 380, n. 3. Fugitivam esse Go. contendit. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 45, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44.

ut Guelph. ap. Ri., alii *Imperatorum.* ii) 1, 4, Til. Cui. 1 *Nullas*, mendose. Vid. not. *k.* *) Fol. 47[a] cod. 4. k) Cod. Iust. *Nullus omnino, cui inconsultis ac nescientibus nobis, fidicularum tormenta inferuntur, militiae vel generis aut dignitatis defensione uti prohibeatur.* l) Cod. Iust. *tantum*, de qua mutatione vid. Go. in comm. h. c. T. III, p. 272. Go. defendit *tamen.* m) 4, Til. — Lugd. *quo*, mendose. Paullo post Til. *equa.* n) 4 *concidio est.* Seqq. des. in Cod. Iust. nn) Go. om. *ne.* o) Go. ann.: „Medio scilicet aliquo loco inter *Altam ripam*, et *Brisiacum*; vide huius anni *Chronologiam.*" Mox 4 *no*, em. rubr. col. p) Go. Be. rep. volunt *Valens, Gratianus et Valentinianus*, cum Valentinianus senior hoc tempore iam annum fere vita decesserit. Bon. l. c. *Iidem Impp.* Cod. Iust. consentit cum C. Th. q) Go. vituperat Scaligerum, qui Antonium cum Ausonio confundit in Lection. Auson. II, 17. Reinesius quoque propter c. 35 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5) em. *Ausonium* (poetam) non solum hic, verum etiam in c. 13 (6) C. Th. de Off. rect. prov. (I, 16), c. un. C. Th. Vict. civil. agere (IX, 20), c. 12 C. Th. de Poenis (IX, 40), c. 7 C. Th. de Fide test. (XI, 39). Cum vulg. scr. ex cod. 4 desumpta consentit praeter Cod. Iust. cod. 1, etsi *Antoninum* habet. Vid. praeterea in Prosopogr. vv. *Antonius* et *Ausonius.* r) 4 *earumum*, sed del. rubro colore *um.* s) 1 *quae offidiculae.* „Nova, inquit P. orthographia. Vox *fidiculas* superioris legis lin. 3 mutila est ob marginem detonsum." Add. deesse ibi etiam v. *ob.* t) Til. *costituunt.* u) 1 *iudicium erit.* v) Go. em. *ea quae.* x) 4, Til. — Ri*. *dicto.* Be. auct. Ri. ex Cod. Iust. rep. *dictu.* 1 *interdicto.* y) Seqq. des. in Cod. Iust. z) Rein. em. *Decuriones.* Debitores sunt Go. decoctores pecuniae publicae, ut in c. 117 C. Th. de Decur. (XII, 1). *) Fol. 47[b] cod. 4. zz) 4 *disciscíplinam*, sed em. rubr. col. a) Ex cod. 1 emend. *abstineat*, uti volebant Go. et Rein. pro *abstineant*, quod ex cod. 4 transierat in edd. Si qua est, Go. ait, explicatio v. *abstineant*, referendum est ad *curiales* (*curiales absint, immunes sint*) aut *ad iudices.* *) 1 om. *cruentis.* b) Be. prop. *curialis*, quo non opus. c) Ita 1, prob. P. Idem Go. et Rein. suaserant pro *immunitate.* Hoc enim cod. 4 et edd. habent. d) Go. vult *commonendis*, i. e. in ceteris decurionibus commonendis, id est plumbatarum ictibus admonendis, moderationem quoque adhibendam. Obstant codd. Addit Go.: „Nisi *commonentem* hic iudicem vel exactorem accipiendum quis contendat." Equidem refero v. *commonentis* ad v. *animadversionis*, licet non improbem Go. coniecturam. e) Cod. Iust. *Treveris.* f) Go. et Be. cj., qua pro praefecti praet. siglo, quod ferunt cod. 4 et edd., ex Cod. Iust. (ed. Cui.) rep. voluerunt *Pf. U.*, confirmatur cod. 1, quem secutus sum. Ceterum Go. *Impp.*, Ri. Ri*. *Grachum*, mend. g) 1 *senatorio ordine.* A nostra scriptura non multum discedit Cod. Iust. Is enim habet *a clarissimo homine*, sed Cui. *cl. nomine.* gg) In Summariis C. Th. a me editis (p. 9) aliquid add., quod hic deest: „*Iubet exceptos ad senatorum inquisitionem apportari.*" h) Nonn. codd. et edd., veluti Cui., Cod. Iust. *Iun.*, sed *Ian.* verius esse Go. putat. Mox Aur. Lugd. *Cons.* i) 6—8, 10, 12, 18 *Val. Gr. et Th.* Cod. Iust. *Iidem AAA.* i. e. *Valentin. Val. et Gr.* k) 1 *Arbuciano.* 15, 44 *Luciano*, et nonn. edd. Cod. Iust., impr. Go. Similiter 34 *adluciano.* 15 *Id.* 8 *Luciano.* 21, Sich. *Albutiano.* 27 *Desiderio.* 29, 42 *Albucione.* 43 *Albucio.* 28, 36, 40 om. *Alb. V. M.* Nonn. codd. *Machidonie.* kk) Sich. *quae auspicio ceremoniarum.* l) 1 *caeremonialium pascae tempus.* 20 *phaschae tempus.* m) 6, 7, 10, 14, 18 *inhibeat.* 8 *inhabeat.* 15 *omn. cogn. crim. inhib.* Coll. Can. Ans. ded. *omnes cognitiones inhibeantur*, et deest subscr. n) 8, 20 *VII.* 31, Cod. Iust. om *VI.* o) Codd. plerique *Tessal.* 8, 10, 18 om. *Thess.* 20 *Tessalona.* Cod. Iust. *Thessalonicae.* p) 4, Til. — Lugd. *VI.* Nonn. codd. om. *A.* aut *A. V.* q)

Interpretatio. *Diebus quadragesimae pro reverentia religionis omnis criminalis actio*[r] *conquiescat.*

5. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA.* *) *Tatiano Pf. P.* Sacratis quadragesimae[s] diebus nulla supplicia sint corporis, quibus absolutio exspectatur animarum. *Dat. VIII. Id. Sept. Foroflaminii*[t], *Timasio et Promoto Coss.* (389.)

6. *Impp. Arcadius et Honorius AA. ad Messalam*[u] *Pf. P.* Nihil sibi deflectens a iustitia indignatio cognitorum, nihil venalis exigentium terror in eos, quae aut innocentiae auctoritate securae[v], aut principalitatis[x] sunt honore munitae, intelligat licere personas ad inferendas iniurias corporales. Habeat hanc mercedem laboris multorum munerum testimoniis commendata devotio etc.[y] *Dat. XII. Kal. Sept. Theodoro V. C. Cos.*[yy] (399.)

7. *Impp. Honorius et Theodosius*[z] *AA. ad Anthemium Pf. P.* Provinciarum iudices[a] moneantur, et in Isaurorum latronum quaestionibus[b] nullum quadragesimae[c], nec venerabilem paschatum diem existiment excipiendum, neve[d] differatur sceleratorum proditio consiliorum, quae per latronum tormenta quaerenda est, cum facillime in hoc[e] summi *) numinis[f] speretur[g] venia, per quod multorum salus et incolumitas procuratur. *Dat. V. Kal. Maii*[h] *Constantinopoli, Basso et Philippo Coss.* (408.)

TIT. XXXVI. UT INTRA ANNUM CRIMINALIS ACTIO[i] TERMINETUR[k].

1. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius*[l] *AAA. Desiderio*[m] *Vicario*[n]. Quisquis[o] accusator reum in iudicium sub[p] inscriptione detulerit[q], si intra anni[r]

— c. 5. Hanc quoque legem Go. fugitivam esse opinatur. Recepit eam Baronius in Annal. h. a., n. 74. Summaria C. Th.: „*Superiori similis.*" — c. 6. Cod. Iust. IX, 41, 17. Coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Contrah. empt. (III, 1) et c. 161 C. Th. de Decur. (XII, 1) et sec. Go. cum c. ult. Cod. Iust. de Modo mulct. (I, 54), in qua consules mutandi sunt. Vid. Herrmann. ad d. l., not. 30. — c. 7. Cod. Iust. III, 12, 10. Bas. VII, 17, 25. Coll. Can. Ans. ded. p. XI. ex cap. Leg. Roman. c. 11. Baron. ad ann. 404, n. 110.

Tit. XXXVI. C. Th., codd. 1, 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XXXVI.* Br. Al. eiusque codd. 5—8, 10, 12—16, 18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—46, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XXVI.* Cod. Iust. IX, 44. L. R. B. tit. XXXI. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. c. 1. Cod. Iust. IX, 44, 1. Bas. LX, 65, 1. Damasi rescript ad Stephanum s. epist. IV (Knust l. c. p. 73). Ad interpr. cf. Ivo Decr. XVI, 249. Pannorm. V, f. 106. Coll. Can. Anon. saec. XI. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. De cod. 1 vid. infra not. *o.*

Grat. V et Theod. I AA, prob. Vesmio. 6, 7, 12, 14, 16 *Theod. s. Theod. vr. cc. Coss.* 10, 18 *Th. viris clarissimis Coss.* 8, 24, 38, 40 om. *I. s. I. Coss.*, 15 *A. I.*, alii *A.* 21, 28 *Th. I. AA. Coss.* Sich. *Grat. V. et Th. I. AA. Coss.* 27, 30, 34 *Th. II. Coss.* 20, 32, 39, 43 *et Honorio Coss.* Cod. Iust. om. *Grat. — Coss.* r) 20 *questio*, sed supr. lin. *actio.* *) Fol. 48[a] cod. 4. s) 4 *quadragissimae.* Til. — Cui. 2* *quadragensimae*, ut in c. 7 h. t. t) 4, Til. — Ri*. *Foroflamini*, ortum ex *I*, quae litera in codd. saepe pro duplici est. u) Cod. Iust. *Messalae.* v) Cod. Iust. *innocentia securae* et om. *auctoritate*, sed Go. videtur scriptura C. Th. elegantior esse. x) Cod. Iust. *principali*, non prob. Go. y) Ea, quae hic deesse siglum *etc.* demonstrat, in Cod. Iust. ita leguntur: *Idemque et si munera decurionatus quis deposuerit: Nam et ipse propter pristinam dignitatem quaestionem non patitur.* yy) Aur. Lugd. *Conss.* Cui. 2 — Ri*. *Coss.* z) Reinesius, quia h. temp. vivus adhuc erat Arcadius, et hic et in c. 4 C. Th. de Equor. coll. (XI, 17) legi vult *Arcadius, Hon. et Th.* Contra Go. subscr. potius restituendam esse putat. Vid. not. *h* sq. Cod. Iust. Coll. Can. Ans. ded. *AA. Anthemio.* a) Cod. Iust. *Provinciarum Praesides.* Coll. Can. Ans. ded. *iudices*, ut C. Th. b) Cod. Iust. Coll. Can. Ans. ded. *ut in quaestionibus latronum et maxime Isaurorum*, impr. Go. Vid. Dirksen. l. c. p. 421. c) Cod. Iust. add. *tempus.* Coll. Can. Ans. ded. ut C. Th. Mox Cui. 1 — Lugd. *pascarum.* d) Ita 1, prob. W.; 4, edd. Cod. Iust. Coll. Can. Ans. ded. *ne.* e) Cod. Iust. *et in hoc.* Coll. Can. Ans. ded. ut C. Th. Mox in cod. Vercell. eiusd. Coll. om. *salus.* *) Fol. 48[b] cod. 4. f) 1 *nominis*, ubi sec. W. aperta est permutationis falsitas. P. ann.: „Ita alias." g) Ita 1 et Be. auct. Go. ex Cod. Iust., prob. Vesm.; cod. 4 et edd. anter. *speratur*, quod defendi posse non negat Go. h) Go., quia Arcadius demum ipsis Kal. Maii vita decessisse dicitur, compulsis literis scribendum esse censet: *Datu* (i. e. *Datum* s. *Data*. Vid. Chronol. p. CLXVIII.) *Kal. Maii.* Sed obstant codd. et Cod. Iust., qui inter se consentiunt, et in quo dissentiunt nonn. edd. Cod. Iust., habentes *Mart.* (om. *Constantinopoli*), eo Go. em. magis dubiam reddunt. Be. annotat: „aut in inscr. addendum *Arcadii*, Kal. Mai. defuncti, nomen, aut in subscr. aliud datum, nisi statuamus, dat. quidem hoc die, serius tamen ex scriniis emissam esse h. leg." Verior est Go. sententia in comm. prolata, ubi se revocat et convenienter cum Reinesio Arcadii nomen in inscr. excidisse putat. Mox Aur. Lugd. *Cons.* Subscr. deest in Coll. Can. Ans. ded.

i) 4, Sich. — Lugd., in ind. titt. Sich. — Ri*., Be. Al. codd. primae classis (6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21) et nonn. codd. secund. classis *Questio* s. *Quaestio.* Consentit cum his Cod. Iust., qui sic: *Ut intra certum tempus criminalis Quaestio term.* Rell. codd., Sich. in m., Cui. 2 — Be. *actio* Sed haud scio an praestet v. *quaestio*, quod et convenientius est argumento h. t. et superioris et praeter Cod. Iust. confirmatur extremis vv. tit. XXXI. L. R. B.: „*Intra annum criminalem quaestionem et proponi debere, et finiri, secundum legem Novellam, vel diversorum auctorum constitutiones, quae sunt per titulum superius indicatae.* Neque haesitavissem v. *Quaestio* in contextum recipere, si cod. 1 cum hac em. faceret. k) 20 *conquiescat.* 24 *quiescat.* 42 om. *Ut.* 20 *infra.* l) 20, 21. 35. 43, 44, Sich. *Val. Arc. et Th.* 15 *Id. A.* m) 10, 18, L. (?) ap. Be. *viro claro.* 28, 40 om. *Vic.* n) 1, 4, 6—8, 12, 13, 16, 20, 21, 25—27. 29, 32—34, 38, 39, 42, 43 om. *Asiae*, quod edd. hic add. 15 *Des. consulari.* 20 *Desiderato.* o) Cum v. *Quisquis* des. fol. XXIII. cod. 1, quod humanissimus Vesmius in usum meum contulit. p) 6—8 *iud. suscriptione.* 4, 10, 14, 16, 18. 20, Til. — Lugd. *iud. subscriptione.* 15 *in iudicio.* 20 *accusatus r. in iudicio.* q) 4 *detulerint*, rubro col. del. *n.* 6—8, 12, 14 om. *si.* r) *anni*

tempus accusationem coeptam[s] prosequi[t] supersederit, vel, quod est contumaciae, ultimo anni die[u] adesse neglexerit, quarta bonorum omnium parte mulctatus aculeos consultissimae[v] legis incurrat; scilicet manente infamia, quam veteres iusserant[x] sanctiones. *Dat. IV.*[y] *Id. Iul.*[z] *Treviris*[a], *Arcadio A. I.*[b] *et Bautone Coss.* (385.)

Interpretatio. *Quicumque inscriptione praemissa cuiuscunque criminis reum accusare voluerit, ab eo die, quo inscripsit*[c], *intra annum peragat propositam actionem*[d]. *Qui si*[e] *distulerit, infamia*[f] *effectus, bonorum suorum quarta*[g] *parte mulctabitur.*

2. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Caeciliano*[h] *Pf. P. Post alia:* Noverint iudices cuilibet culmini honorive praesidentes, necessariis utrique parti, si petantur, *) dilationibus non negatis[i] a die inscriptionis intra anni curricula criminales caussas limitandas, quo emenso habeat[k] accusator[l], quia[m] destitit, poenam sibi legibus constitutam; et si persona vilior[n] fuerit, cui damnum[o] famae[p] non sit iniuria[q], poenam patiatur exilii, nisi forsitan[r] intra anni metas[s] consensus[t] partium abolitionem[u] poposcerit. In iudicum[v] autem debet esse[x] diligentia, ut, si[y] nulla rationabilis a reo vel[z] accusatore dilatio postuletur, urgeant talium caussarum notionem, non exspectatis anni moris[a]. Si vero accusator vel reus[b], propter documenta forsitan sibi[c] necessaria, annum voluerint custodiri[d], dare assensum debet patientia cognitoris, in alteram partem[e] severiorem formatura *) sententiam etc. *Dat. XII.*[f] *Kal. Febr. Ravennae, Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.* (409.)

Interpretatio. *Iudices, qui inscriptione praemissa criminalia negotia audire coeperint, a die inscriptionis, si inducias aut accusator aut reus petierit*[g], *intra annum praestare debebunt, ut haec actio intra anni curriculum*[g] *finiatur. Quod si accusator intra annum*[h], *quae proposuit, probare distulerit, absoluto reo, poenam suscipiat lege superiori comprehensam*[i]. *Quod si talis persona sit, ad cuius deformitatem infamia non pertineat, exsilio depu-*

— c. 2. C. Th., Br. Al., codd. edd. *c.* 2. Cod. Iust. IX, 44, 2 om. fin. Bas. LX, 65, 2. Damasi rescriptum ad Stephanum s. ep. IV (Koust l. c. p. 73). Ad interpr. cf. Ivo Decr. XVI, 250 et Pannorm. V, f. 108. Coll. Can. Anon. saec. XI. Coniungenda est haec c. cum c. 5 et 6 C. Th. de Exhib. v. transm. reis (IX, 2), c. ult. C. Th. de Cust. reor. (IX, 3), c. ult. C. Th. de Maleficis (IX, 16), c. un. C. Th. Ne pastor. (IX, 31), c. ult. C. Th. de Abolit. (IX, 37), c. 8 C. Th. de Superexact. (XI, 8), c. ult. C. Th. de Fide test. (XI, 39), c. 8 Cod. Iust. de Defens. civ. (I, 55). Vid. c. 5 cit., not. sup. et not. *g.* Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 32, 45, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 43; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38—40, 42, 44.

om. in cod. 20. Cod. Iust. *intra statutum tempus.* s) 20 *certam.* t) 6, 7, 10, 13, 15, 18, 20, 21, Sich. Cod. Iust. *persequi*, quod mihi non displicet. Vid. IX, 34, 7, not. *h.* u) 15, Cod. Iust. om. *anni.* Ceterum Cod. Iust. *ultima die.* 8 *ultimum a. diem.* Mox 20 *partem.* v) Reines. cj. *consultissimae l.* x) Ita 4, 15, Til. — Ri*. et Cod. Iust.; rell. Br. Al. codd. Sich. *iusserunt*, quod Be. recepit. y) 6, 7, 10, 12, 13, 16, 18, 30, 33, 34, 44, L. R. U. *III.* 32 *VI.* z) 30, 33, 34 *Ian.* L. R. U. *Kal. Iul.* a) Permulti codd. *Triv.*, *Triveris.* Sich. Cod. Iust. *Treveris.* 8 om. *Trev. — et.* Go., quia Theodosii haec lex est et Maximus tyrannus, non imperatorum ullus h. t. Treviris fuit, mendum in loci nomine aut in consulibus quaerit: quare apud eum annus deest. b) 21, Sich. *II.*, sed Sich. in m. *I.* 31, 39 *V.* Multi codd. om. *A. I.* s. *I.* In aliis scrib. *Archad.* c) 6—8, alii codd. *scribtione — scripsit.* Ri*. *rerum* pro *reum.* d) 6—8, 20, 21, 42, 44, alii codd. *propositae actiones.* e) 6—8 *quod si.* f) 20 *infamia.* g) 7 *quarte*, alii codd. *quartam partem.* h) Nonn. codd. *Ciciliano*, multi *Ceciliano*, alii *C. Praeposito.* 20 *Celliano pfü.* Denique in multis codd. deest *Post alia.* *) Fol. 49[a] cod. 4. i) 20 *culminis honerisve pr. necessaria — dilationibus habeat accusator non negatis* et paullo infra *circulum.* Seqq. in Cod. Iust. ita scripta sunt: *negatis, praecedentibus scilicet inscriptionibus, intra certum tempus criminales caussas limitandas.* k) Sich. in m. Cod. Iust. *subeat.* l) In Summariis C. Th. a me editis add. *si nobilis est.* m) 10, 15, 16, 18, 20, Sich. *qui astitis* s. *qui adstitis*, sed Sich. in m. *destitit*, ergo *qui destitit*, ut 21 et Cod. Iust., impr. Go. Mox *sibi* deest in Cod. Iust. n) 21 *etsi personalior.* o) 20 om. *damnum.* Aur. Lugd. *qui damnum*, mendose. p) 6—8, 10, 12—14, 16, 18, 20 *infamiae.* q) 10, 18 *iniuriam.* r) Sich. Cod. Iust. *forte.* 20 om. *forsitan.* s) 21 om. *anni metas*, relicto autem *spatio.* t) 4, 6, 7, 10, 13, 14, 18, 20, 21, Sich. *consensu p.*; in rell. codd. et edd. *consensus p.* Sed accommodatissimum h. l. est v. *consensus*, i. e., ut interpres in Summariis C. Th. a me editis dicit: *quodsi intra annum utraeque partes desierint, pro se amicabiliter absolvantur.* Vid. etiam c. 2 sq. tituli: *ac par fuerit tam petitoris quam petiti in accipienda abolitione consensus.* Cod. Iust. *intra statuti temporis metas cons.* u) 20 *abolitione.* Ibi antiquitus scriptum erat *oblivione.* v) 6 — 8, 13, 14, 21 *iudicium.* 10, 18, 20 *iudicio.* Cod. Iust. om. *In*, non falso. x) 15, 20 *esse debet.* y) 6—8, 10, 12—14, 16, 18 om. *si.* 21 *aut si.* z) 6—8, 10, 12—14, 16, 18 *vel ab acc.*, sed 10, 18 *rationalis* (ita etiam 6, 7, 12) *ab eo vel ab acc.* a) 20 *urg. aliam — n. exspectata a. mora.* 6, 7 *annis.* In cod. 15 excid. *non exsp. a. moris.* Cod. Iust. om. *anni.* Desunt etiam ibi omnia, quae hic sequuntur. b) In Summariis C. Th. a me editis hic additur aliquid, quod partim in nostro Codice deest: *ut si superflua fuerint, non audiantur et iudex debet in accusatoriam partem ferre sententiam.* c) 6—8, 12, 14 om. *sibi.* 15 *sibi forsitan.* d) 6—8, 12, 16 *custodia.* 10, 18, 20, 21, Sich. *custodire.* 15 *voluerit cust.* e) 15 *in victam partem.* *) 20 supr. lin. *inventura.* In 15 et ap. Sich. om. *etc.* f) 6—8, 12, 14, 16, Epit. Mon. *X.* 29 *XV.* In seqq. om. in nonn. codd. *Rav.* aut *VIII.* Reliqua menda eadem sunt, quae in legibus cum his coniungendis supra a nobis prolata sunt. ff) 20 *accusatur aut r. petierint.* g) 20, 21, 42, 44 *circulum.* h) 8 om. *praestare — annum.* Antea in cod. 20 scriptum erat *praesentare* pro *praestare.* i) Ita plerique codd. et edd., etsi multi ex ipsa lege *legibus superioribus.* Utramque recte; nam c. 1 h. t. se refert ad poenam, quam veteres iusserant sanctiones. 20 *superius comprehensa.* 21, Sich. *superius comprehensam.* Supra nonn. codd. *poena*, 42

tetur[k]. *Tamen si inter accusatorem et reum ita iudice praesente convenerit, ut pro instructione*[l] *utriusque partis anni integri induciae tribuantur, debet a iudice non negari, futurum*[m] *ut pars, quae post inducias fuerit superata, districtiori sententia feriatur.*

TIT. XXXVII. DE ABOLITIONIBUS.[mm]

1. *Imp. Constantinus A. ad Ianuarinum Pf. U.*[n] Si post strepitum accusationis exertae[o] abolitio postuletur, causa[p] novae miserationis debet inquiri, ut, si citra depectionem[q] id fiat, postulata humanitas praebeatur; sin[r] aliquid suspicionis[s] exstiterit, quod[t] manifestus reus depectione[u] celebrata legibus subtrahatur, redemptae miserationis vox minime admittatur[v], sed adversus nocentem reum, inquisitione facta, poena competens exseratur[x]. *Dat. VI.*[y] *Kal. Dec. Serdicae*[z], *Constantino A. V.*[a] *et Licinio C.*[b] *Coss.* (319.)

Interpretatio. *Si quem poenituerit accusare criminaliter et inscriptionem fecisse de eo, quod probare non potuerit*[c], *si ei cum accusato innocente convenerit, invicem se absolvant. Si vero iudex eum, qui accusatus*[d] *est, criminosum esse cognoverit, et inter reum*[e] *et accusatorem per corruptionem*[f] *de absolutione reatus convenerit, is qui reus probatur, remoto colludio, poenam excipiat*[g] *legibus constitutam.*

2. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Probum Pf. P.*[h] Accusator, qui se laqueo legis adstringit[i], agnoscat, nullum sibi fore[k] ad latebram abolitionis recursum[l], postquam aliquid iniuriae merito inscriptionis[m] illatae tolerarit[n] inscriptus, id est[o] si vel carcerem sustinuerit vel tormenta vel verbera vel catenas[p], nisi forte ille, qui[q] haec pertulit, contemnat et donet ipse[r], quod pertulit, ac par[s] fuerit tam petito-

---

Tit. XXXVII. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XXXVII.* Br. Al. eiusque codd. 5—8, 10, 12—16, 18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—46, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XXVII.* Cod. Iust. IX, 42. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. c. 1. Cod. Iust. IX, 42, 2 mut. Bas. LX, 64, 2. Ad interpr. cf. Coll. Can. Anon. saec. XI. Ivo Decr. XVI, 251. Decr. Grat. can. 2, qu. 8, c. 8. Integra cum interpr. est in codd. 5—8, 10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. — c. 2. C. Th., Br. Al., codd. edd. c. 2. Cod. Iust. IX, 42, 3, quae tamen mutt. vv. conflata est ex c. 2—4 h. t. Bas. LX, 64, 3. Integra est in codd. 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21, 24, 27, 29, 30, 33, 34, 38, 42, 44; omnia des. in cod. 37; inscr. et textus des. in codd. 31, 32, 39, 43, 45; est autem subscr. in cod. 31 tracta ad c. 4 h. t.; inscr. et subscr. des. in cod. 26, et habetur textus pro interpr.; textus et subscr. in codd. 28, 36, 40, et est inscr. translata in c. 4 h. t.; sola subscr. deest in cod. 25.

---

coenam. k) 6—8, 10, 18, 20, 21, 42, 43 et alii codd. *deputabitur.* l) 20 om. *si.* Ibidem *ita ut iudicem praesentem* (supr. lin. *iudici praesente*) *convenerit ut* (sed v. *ut* supposita est linea) *pro inscriptione.* Etiam Sich. *inscriptione.* m) 20 *futurorum*, sed supr. lin. *spacium.* mm) In Br. Al. codd. ex titulorum explanatione add. *abolicio est oblivio obiecti criminis*, sed notandum est, in nonn. codd. excidisse v. *oblivio*, aut partim mutatam esse hanc clausulam, de qua disseram in ed. Br. Al. n) Go. in Chron., probb. Corsinio l. c. p. 175 et Be., quia Maximus h. t. *Pf. U.* erat, non Ianuarinus, pro *Pf. U.* scribendum esse putat *PPf.* (i. e. Propraef. urb.) s. *Vicar. u.* propter c. 3 C. Th. de Famosis lib. (IX, 34) sequenti anno datam et inscriptam *ad Ianuarinum Agentem vicariam praefecturam.* Contra in not. h. c. et c. 2 C. Th. de Accus. (IX, 1), quae iisdem coss. atque h. c. data est, Go. Ianuarium Proconsulem Achaiae fuisse contendit, quia dicta c. 2 Corinthi accepta esse dicitur. Multi codd. *ppō* s. *p̄p̄m̄*, et *L.* (?) ap. Be. Reposui ex 4, Til. — Cui. 2* *Ianuarinum*; rell. *Ianuarium.* Vid. supr. IX, 1, 2, not. *x*, IX, 21, 2, not. *y*, IX, 34, 3, not. *u.* 26 *Gennarium.* Memorabile est, eiusdem Ianuarini neque in c. 2 C. Th. de Falsa mon. (IX, 21) dignitatem commemorari. Fol. 49[b] cod. 4. o) 15 *exsorte.* p) 6, 7, 10, 18, 25 *caussam.* q) 20 *secreta despectione.* 25 *depactione.* Sich. *depactionem.* Vid. supra II, 10, 4, not. *f.* Cod. Iust. *deceptionem*, sed Cui. Obs. II, 15 vult *depectionem.* r) 10, 18 *in* et mox *manifestos reos.* In cod. 20 om. *sin — subtrahatur.* s) 13 *suspectionis.* t) 8, 15, Sich. *quo.* u) 15 *pactione.* 25, Sich. *depactione.* v) 25 om. *redemptae — admittatur.* x) 20 *exequatur.* In Cod. Iust. h. c. ita mutata est: *Abolitio praesentibus partibus causa cognita non a principe, sed a competenti iudice postulari debet: id est, si per errorem seu temeritatem, seu calorem ad accusationem prosilueris: hoc enim accusator explanans, abolitioni locum faciet. Sin autem per deceptionem, vel pecuniis a reo corruptus ad postulandam abolitionem venit: redemptae — competens ingeratur. Hi autem, qui suam suorumque iniuriam defendunt, et qui cognatos suos in accusationem deducunt: omnimodo abolitionem petere non prohibentur.* y) 8 *III.* 31, 33, 34 *VII.* Cod. Iust. *XVI.* L. R. U. *Kal. Sept.* z) Ita plerique codd.; 4, edd. Cod. Iust. *Serdicae.* 32 *Syrditiae.* 20, 39, 43 *Sirdice.* 42 *Serditie.* 8 om. *Serd. — et.* a) In permultis codd. om. *A.* aut *V.* b) *C.* deest in cod. 4, Cod. Iust. et in multis codd. Br. Al. c) 6—8, 10, 18, alii codd. *Si quis — criminanter — de id — poterat.* Etiam 20 *poterat.* 21 *poterit.* 42 *potuerat.* d) 6, 7 *convenerint — accusator.* e) Nonn. codd. *eum.* f) 21 *correptionem.* Sich. *correctionem.* 7, 8 *accus. corruptione*, sed in 7 a sec. m. rest. vulg. script. g) 6, 7 *suscipiat.* 21 *accipiat.* h) 40 om. *et Grat.* et 33 *ad Probum.* Cod. Iust. *Impp. Valentin. et Valens AA.* 25 *AAA. Probo Ppō.* 8, 20, 21 *pfō.* Sich. *PF. P.* 40 add. *Romae.* In Cod. Iust. deest *Pf. P.* i) 25 *constringit.* 30, 38 *adstringat.* 20 *adstrinxit.* k) 20 *portae.* 8, 24, 33, 38 *forte.* 30 *foro.* 15 *f. ad latebras.* l) 6, 7, 10, 14, 16, 18 *concursum.* m) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri. *scribtionis*, ut mox nonn. codd. *scribtus.* Ri*. *scribitionis.* 16 *inscr. latae.* n) 6, 7, 10, 18, 24—26, 33, 34, 38, 42 *toleraret.* 20 *tolerari* et supra lin. *inscriptus est.* In cod. 16 om. *tolerarit — carcerem* et in cod. 30 *iniuriae — sustinuerit.* o) 6—8, 14 *idcirco.* 20 *id est sive.* p) 25 *vel poenas nisi.* q) 6—8, 12, 14, 16 *forte tam qui.* r) Ita 4 et Br. Al. codd. Sich. — Lugd.; Cui. 2 — Be. *in se*, prob. Go. Sed optime quadrat *ipse*, neque fulcitur *in se* codicum auctoritate. Summaria C. Th. a me edita *donaverit.* Ceterum 21 *donec ipse.* 33 *donet et ipse.* 34 *donet ipse qui.* 30 om. *contemnat — pertulit.* s) 26 *hac pars.* 27 *in hac parte.* 33 *hanc pars.* 34

ris[t] quam petiti in accipienda abolitione consensus. Prius tamen[u] quam aliquis de quaestione*) liberetur[v], sequitur[x] illud, ut[y] plerisque criminibus ne[z] consentientibus[a] quidem partibus praestetur abolitio, ut sunt illa, in quibus aut violata maiestas, aut patria oppugnata[b] vel prodita, aut peculatus[c] admissus, aut sacramenta deserta[d] sunt, omniaque ea[e], quae iure veteri continentur[f]. In quibus iudex non minus accusatorem ad docenda[g], quae detulit[h], quam reum ad purgande, quae negat, debet urgere[i]. *Dat. prid.*[k] *Id. Oct. Treviris*[l], *Valentiniano NB. P. et*[m] *Victore*[n] *Coss.*[o] (369.)

Ista lex *expositione non indiget*[p].

3. *Imppp. Gratianus, Valentinianus*[pp] *et Theodosius AAA. Floro Pf. P.* Fallaciter incusantibus, maxime post exhibitionem accusati, nullius iuris color, velut[q] derivata excusatione, proficiat; non publica[r] abolitio, non privata talibus prospiciat[s] subveniatque personis, non specialis indulgentia, ne[t] beneficium quidem eos generale subducat[u]. Sciant cuncti, praemeditentur, ante praecaveant, eam se rem deferre[uu] debere in publicam notionem, quae munita sit testibus, instructa documentis, signis ad probationem*) luce clarioribus expedita[v]. *Dat. XV. Kal. Iun. Constantinopoli, Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

4. *Impp. Honorius et Theodosius*[x] *AA. Caeciliano Pf. P.* Abolitionem invito reo[xx], postquam fuerit officii custodiae[y] traditus, intra dies XXX accusatori petenti dari[z] permittimus, post hoc tempus, nisi reus consen-

— c. 3 coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Secund. nuptiis (III, 8) et fortasse cum c. 2 C. Th. Qui bonis (IV, 20). Cod. Iust. IX, 42, 3 (vid. c. 2 h. t., not. sup. et infr. not. *o*), IX, 46, 9, IV, 19, 25. Bas. LX, 64, 3, LX, 1, 36, XXII, 1, 59 et cf. XXI, 1, 89 schol. (ap. Fabr. II, 574). Decr. Gr. cau. 2, qu. 8, c. 2. Summaria C. Th. ad c. 3 et 4 h. t.: „*Superiori similis.*" — c. 4. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 4. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 3, praeter cod. 37, ubi est *c.* 2. Vid. c. 2 h. t., not. sup. Coniungenda est cum c. 5 et 6 C. Th. de Exhibendis v. transmitt. reis (IX, 2), c. ult. C. Th. de Cust. reor. (IX, 3), c. ult. C. Th. de Maleficis (IX, 16), c. un. C. Th. Ne pastor. (IX, 31), c. ult. C. Th. Ut intra ann. (IX, 36), c. 3 C. Th. de Superexact. (XI, 8), c. ult. C. Th. de Fide test. (XI, 39), c. 8 Cod. Iust. de Defens. civ. (I, 55). Vid. c. 5 cit., not. sup. et not. *q.* Cod. Iust. IX, 42, 3 mut. Vid. c. 2 h. t., not. sup. et not. *o.* Coll. Can. Anon. saec. XI. Ivo Decr. XVI, 251. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21, 32, 39, 43, 44; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 36, 40 (vid. de codd. 28, 36, 40 c. 2 h. t., not. sup.); inscr. et subscr. in cod. 31 (vid. c. 2 h. t., not. sup.); textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 34, 38, 42. Textui interpretationis signum praefixum est in cod. 43. In vv. interpr. *tandam. Quod si* denuo incipit cod. 17. Vid. c. 4 C. Th. ad Leg. Iuliam de vi (IX, 10), not. *f.* Sed sunt ea, quae sequuntur usque ad vv. *Nec tamen* c. 2 C. Th. de Thes. (X, 18) ab alia manu scripta et desumpta ex codice aliquo Br. Alariciani secundae classis, ut apparent, in ipso cod. 17 defuisse alterum quaternionem, eum autem, qui superest, quaternionem ex alio libro moto, huc esse translatum.

hanc partem. Mox 38 om. *tam.* t) Nonn. codd. *petitores.* u) 20 *consensum tamen prius.* 24 *oblacionum c. t. p.* 33, 35 *in accipiendam abotionem cons.* Mox nonn. codd. *aliquit.* *) Fol. 50ᵃ cod. 4. v) 6, 16 (om. v. *quaestione*) *aliquis deliberetur.* x) 6—8, 10, 12, 18 *sequatur.* 30 *sequeretur.* In cod. 16 om. *sequitur.* y) Sich. om. *illud* et 6—8, 12, 14, 16, 21, 25 *ut.* 10, 18 *illud quod.* Alii codd. *ut plures,* alii *criminalibus.* z) 20, 24, 26, 33, 34, Cui. 2 — Ri*. *nec.* Be. ex *L.* (?) rest. *ne*; recte. a) 6—8, 14, 16 *consequentibus* et om. *quidem.* 26 *consequentibus fidem.* Mox 16 *ut sint.* b) 27 *oppignerata.* c) 20 a sec. man. *peculator.* d) 6—8, 14 *desita.* 16 *sed ita.* e) 20 *omnia ea quae in iure.* 26 *oṁe eaque.* 27 *omnia quaeque iure.* 30 om. *quae — purganda.* f) 25 *constituuntur.* g) Nonn. codd. *adducenda, ad ducendum, ad ducendam quam* et mox *purgandum, purgandam,* pro quo v. in codd. 10, 18 legitur *pugnanda* et in 20 *rerum approbandum,* ubi vero a sec. man. ponitur *reum ad purgandum.* In aliis add. *ea* ante *quae.* 21, Sich. *ad docendum.* h) 6—8, 12, 14, 16 *distulis.* Sich. *detulerit.* i) 4, 21 *arguere.* k) 6—8, 10, 12, 14, 16, 18 *III.* 24 *Non.* l) 29 *Triv. Rav.* In cod. 20 om. *Trev.* et in cod. 8 *Trev. — et.* Cod. Iust. *Treveris.* m) 16, 27 *Val. IX et.* 38 *Val. VIII et.* n) In multis codd. add. aut *V̄c* aut *v̄v̄c* s. *viris claris.* 32, 39, 43 *Trev. nepotis et victorie coss.* o) In Cod. Iust. c. 3 cit. ita scripta est: *Fallaciter incusantibus* (ex c. 3 h. t.) *accusationis abolitio non dabitur. Sin autem sincera mente accusationem instituerit et reus aliquid* (ex c. 2 h. t.) *iniurias inscriptionibus illatas toleraverit, id est si vel carceres — catenas, abolitio non petetur: nisi forte ille, qui haec passus est, suum consensum ad petendam abolitionem accommodaverit. Quando autem reus nihil tale passus est, postquam fuerit* (ex c. 4 h. t.) — *petenti, etiam invito reo, dari permittitur. Post hoc vero tempus — tribuendam. Quodsi ingenuorum, licet plebeiorum, qui conscii et participes criminum non erant, testimonii gratia corpora fuerint lacerata verberibus — iudicia denegari — agitari. Sin autem testibus tormenta minime sunt illata, etiam sic abolitio non dabitur in illis criminibus* (ex c. 2 h. t.), *ut in violata maiestate aut — peculatus admisso, aut sacramentis desertis, omniaque quae iure vetere — urgere,* et seq. subscr. c. 2 h. t. p) 20, 21, alii codd. Sich. *Ista lex sine interpretatione* (21, Sich. *expositione*) *scribenda est.* Cui. 1 — Lugd. om. *Ista — indiget.* pp) Cui. 2, 2* *Impp.* Ri*. *Valentianus.* q) Til. — Cui. 2*. Bl. Ri*. *vel ut.* Recte Be. auct. Go. ex Cod. Iust., ut dicit, rest. *velut,* sed Cod. Iust. habet *veluti.* r) In Cod. Iust. add. *quidem.* s) Cod. Iust. *proficiat.* t) Cod. Iust. *nec.* u) In v. *subducat* desinit c. 9 Cod. Iust. cit., et incipit cum v. *sciant* c. 25 Cod. Iust. cit. uu) 4 *deferferre,* sed em. rubro col. *) Fol. 50ᵇ cod. 4. v) c. 25 Cod. Iust. cit.: *Sciant cuncti accusatores eam se rem def. in p. n. debere, q. m. s. idoneis t. vel instructa apertissimis documentis vel indiciis ad probationem indubitatis et l. c. e.,* et deest subscr. x) Ita recte Be. auct. Go. et cod. 20, sed 20 habet *Archadius et Theodosius* (sec. Ri. *Honorius Theod.*, err.), ut 43, 44. 4, 6, 7, 16, 21, 25, 37, edd. ante Be. *Arcadius et Honorius,* quod adversatur legibus cum hac c. coniungendis. 15 *Id. S.* Multi codd. *Ciciliano.* 20, 21 *Caec. pf.* xx) 20 *eo.* 25 *reum.* Supra nonn. codd. *Abolitione.* y) Nonn. codd. *custodia.* 25 om. *officii* et 31 *intra.* z) 6,

tiat[a], censemus non esse tribuendam. Si vero ingenuos aliquos, velut testes criminis petitos ab accusatore, deductos[b] esse constiterit[c], solam[d] custodiae iniuriam tolerasse, qui testes dicantur[e] esse non conscii, eorum ab accusatore sumptibus[f] consulendum est. Quod si ingenuorum, licet[g] plebeiorum, corpora fuerint laesa[h] verberibus tormentisque vexata, abolitionem, etiam duarum partium consensu petitam, iubemus vigore iudicum denegari[i], et crimen propositum, cuius examen[k] tormentis iam coeperat, agitari, nec ante a iudice dimitti[l], quam in reum[m], probato crimine, vindicetur, aut in accusatorem pari forma[n] sententiae damnatio referatur[o] etc. *Dat. XII.*[p] *Kal. Febr.* *) *Ravenna*[q], *Honorio VIII.*[r] *et Theodosio III.*[s] *AA. Coss.* (409.)

Interpretatio. *Si criminis accusator intra triginta dies abolitionem petierit, etiam invito reo a iudice concedatur: ut*[t] *liberi et accusatus et accusator abscedant: post triginta vero dies, quam*[u] *accusatus custodiae fuerit traditus, nisi abolitionem*[v] *et reus et accusator a iudice petierint, accusatori solo non esse praestandam*[x]. *Quod si testes exhibiti ad petitionem accusatoris fuerint, et*[y] *in custodiam missi fuerint, et abolitio petita praestitaque fuerit*[z], *sumptus, quos fecerunt testes, eis*[a] *accusator exsolvat. Nam si testes exhibiti ab accusatore poenae subiacuerint, etiamsi consentiant*[b] *partes, abolitio a iudicibus denegetur, sed aut in accusatum, si convictus fuerit, aut in*[c] *accusatorem, si non convicerit legibus, ex*[d] *sententia iudicis poenam*[e], *quam passurus erat reus, accusator excipiat*[f].

TIT. XXXVIII. DE INDULGENTIIS CRIMINUM.

1. *Imp. Constantinus A. ad Maximum Pf. P.*[g] Propter Crispi atque Helenae partum[h] omnibus indulgemus, praeter veneficos, homicidas, adulteros. *Acc. III. Kal. Nov. Romae, Probiano et Iuliano Coss.* (322.)

2. *Imp. Constantius A. ad Cerealem Pf. U.* Omnia penitus amputentur, quae tyrannicum[i] tempus poterat habere tristissima. Universos ergo praecipimus esse securos, exceptis quinque criminibus, quae capite vindicantur. *Dat. VIII. Id. Sept. Lugduni*[k], *Constantio A. VII. et Constante C.*[l] *Coss.* (353.)

3. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus*[m] *AAA. ad Viventium Pf. U.* Ob diem Paschae, quem intimo corde celebramus, omnibus, quos reatus adstringit, carcer inclusit, claustra dissolvimus. Attamen sacrilegus, in maiestate reus[mm], in mortuos, veneficus sive

---

Tit. XXXVIII. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Bl. Ri*. Be. *Tit. XXXVIII.* Br. Al. eiusque codd. 5—8, 10, 12—18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XXVIII.* Append. C. Th. c. VII. et VIII. Vid. tit. IV. huius libri, not. sup. — c. 1 retulit Baronius in Ann. a. 322, n. 3. — c. 3. Memorat h. c. Baronius in Ann. a. 367, n. 1.

7, 10, 15, 18, 20, 31 *dare.* a) In cod. 20 add. *consensu.* b) 10, 18, 20, 31 *Si vero ingenuus aliquis velut* (antiquitas 20 *vel.* 31 om. *velut*) *testis crim.* (20 *criminum*) *petitus ab* (ita etiam 43, sed 13, 44 *penitus*) *acc. deductus* (ita etiam 43). c) 6—8, 14, 16 *contulerit.* 4 *constituerit*, sed deletur u a post. manu. d) Ita omnes codices, sed orationem hiulcam esse apparet. Be. em. *et solam*, recte. Non minus probabiliter scriberetur *solamque.* e) 12, 20 *dicuntur.* 31 om. *esse.* f) 6, 7, 14 *ambis.* 31, 32 *s. complendum est.* g) *licet* deest in cod. 20. h) Cui. 1 — Lugd. *caesa*, quod Go. probatur et a me receptum esset, si codicibus firmaretur. Similiter Cod. Iust. *lacerata.* Vid. c. 2 h. t., not. *o.* i) 6—8, 12, 14, 16 *definiri* s. *definire.* 20 *vigorem iudicii den.* 43 *vigorem iuditi denegare*, sed em. *denegari.* k) 6—8, 12, 16 *examina.* l) 16 *antea iudici admitti.* In Sich. — Cui. 2* interpunctum erat *coeperat agitari, nec.* m) 6, 7, 12, 14, 16 *rem.* 8 *re.* 20, 43 *in se reum.* 25 *in reo.* n) Nonn. codd. *accusatore.* 6, 7, 43, 44 *par.* 32 *per forma.* o) 15 *sententia damnationis inferatur.* Sich. om. *etc.* p) Correxi *XII.* multorum codd. et legum cum h. c. coniungendarum auctoritate. 4, 6, 7, 21, Epit. Mon. et edd. *VIII.* 20 *VI.* 28, 40 *Dat. prid. VIII.* 29, 42 *III.* 30, 38 *IIII.* 33 *VII.* 34 *XVII.* 44 om. *XII.* *) Fol. 51ᵃ cod. 4. q) Vulgo *Rav.*, quod nomen in aliis codd. omittitur. r) 15, 39, 43 *IX.* 20 *XII.* 33, 34, 36, 40, Sich. in m. *VII.* 20 et alii codd. om. *VIII.* et 28 *VIII.* — *AA.* s) Permulti codd. om. *III.* 36, 40, Sich. in m. *II.* t) 6, 7, 10, 18, 21 et alii codd. *et.* 42 *et prout.* u) 20 *postquam.* v) Sich. *absolutionem*, in m. *abolitionem.* x) 6 — 8 *praestandum.* Vid. not. sup. de cod. 17. Mox 20 *a petitione.* y) Aur. Lugd. *Quod si testes volentes nolentes exhibiti ad petitionem accusatoris* (Sich. Cui. 1 *accusatori*) *ordinante Iudice adducantur, qui dicant ordinem veritatis, et*, ex Aeg. 21 *et in custodia.* z) Sich. *et abolitio petita praestetur, qui fuerint.* Aur. Lugd. *aut abolitio.* a) Aur. Lugd. *ei.* 20 *fecerint testes eos.* b) Nonn. codd. *consentiant* aut *consenserint.* c) Aur. Lugd. *in in.* d) 6—8, 20, 42 et multi alii codd. om. *ex.* 20 *praesentia.* 21 *per sententiam.* e) Nonn. codd. *poena* s. *poenae.* 8 *p. cum p. e.* 20 *p. q. p. est.* f) 20 *accipiat*, sed sup. lin. *exsolvat.* Aur. Lugd. in m. *suscipiat.* Interpretem non eo modo, quo inceperat et debebat, orationem ad finem ducere apparet.

g) Go. Be. in notis em. *Pf. U.*, recte. Vid. supra II, 4, 2, not. *A.* h) Go. magna doctrinae copia in comm. h. c. em. *propter Crispi atque Helenae paratum* vel *apparatum*, id est apparatum itineris ad urbem Romam. Coniecerat etiam *pactum.* i) Maxentii. Vid. Go. in comm. h. c. k) 4 *Lugdunae*, sed em. rubr. col. *Lugduni.* Edd. ante Be. *Lygduni*, i. e. ut recte Go. dicit *Lugduni.* l) Go. recte reponi vult consules anni 353, *Constantio A. VI. et Constante Caes. II. Coss.*, et est ap. Go. — Ri*. additus annus 353. Be. propter *Constantio A. VII.* posuit 354. Ego, quia subscriptionem apertum est vitiosam esse, deest enim numerus consulatus Constantis, reposui 353. Vid. Go. in comm. h. c. Val. em. *Constantio V.* Aur. Lugd. *Cons.* m) Del. *Gratianus*, qui demum IX. Kal. Sept. h. a. a Valentiniano patre Augustus creatus est. Hoc praeter Go. et Be. volunt Petitus (Comm. in Legg. Attic. p. 38) et Rein. Vid. Reland. l. c. p. 423. mm) Go. in not. *in maiestatem reus.* Interpunctum est praeterea ap. Go. *in mortuos, veneficus, sive*, et utrumque recte puto factum esse, quia verba *in mortuos veneficus*, quae in edd. co-

maleficus, adulter, raptor, homicida communione[n] istius muneris*) separentur. *Dat. III. Non. Maii*[nn] *Rem. Lupicino et Ioviano*[p] *Coss.* (367.)

4. *Iidem AAA.*[pp] *ad Olybrium Pf. U.* Paschae celebritas postulat, ut, quoscunque nunc aegra expectatio quaestionis poenaeque formido sollicitat, absolvamus. Decretis tamen veterum mos[q] gerendus est, ne temere homicidii crimen, adulterii[r] foeditatem, maiestatis iniuriam, maleficiorum[s] scelus, insidias venenorum raptusque violentiam sinamus evadere. *Lecta VIII. Id. Iun.*[t] *Valentiniano et Valente II. AA. Coss.* (368.)

5. *Iidem*[u] *AAA. ad Senatum.* Indulgentia, patres conscripti, quos liberat, notat, nec infamiam criminis tollit, sed poenae gratiam facit[v]. In uno hoc aut in duobus reis ratum sit. Qui indulgentiam senatui dat, damnat senatum. *Dat. XIV.*[x] *Kal. Iun. Treviris, Gratiano A. II. et Probo Coss.* (371.)

6. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Antidium V. C. Vicarium.* Paschalis laetitiae dies ne illa quidem tenere[y] sinit ingenia, quae flagitia fecerunt;[yy] pateat insuetis horridus carcer aliquando luminibus. Alienum autem censemus ab indulgentia, qui nefariam criminum*) conscientiam in maiestatem superbe animaverit, qui parricidali furore raptus sanguine proprio manum tinxit, qui cuiusque praeterea hominis caede maculatus est, qui genialis tori ac lectuli fuit invasor alieni, qui verecundiae virginalis raptor exstitit, qui venerandum cognati sanguinis vinculum profano caecus violavit incestu, vel qui noxiis quaesita graminibus et diris immurmurata secretis mentis et corporis venena composuit, aut qui sacri oris imitator[z] et divinorum vultuum appetitor[zz] venerabiles formas sacrilegio eruditus impressit[a]. His ergo tali quoque sub absolutione damnatis[b], indultam nostrae serenitatis eo praecepti fine concludimus, ut remissionem veniae crimina, nisi semel commissa, non habeant, ne[c] in eos liberalitatis augustae referatur humanitas, qui impunitatem veteris admissi non emendationi potius quam consuetudini deputarunt. *Recitata*[d] *XII. Kal. Aug.*[e] *Romae, Syagrio et Eucherio Coss.* (381.)

7.*) *Iidem AAA.*[f] *ad Marcianum Vicarium*[g]. Religio anniversariae obsecrationis hortatur, ut omnes omnino periculo carceris metuque poenarum eximi iubeamus[h], qui leviore crimine[i] rei sunt postulati[k]. Unde apparet eos excipi, quos atrox cupiditas in scelera compulit saeviora[l]: in quibus est primum crimen et maxime[m] maiestatis, deinde homicidii veneficiique ac maleficiorum, stupri atque adulterii parique immanitate sacrilegii, sepulcrique violatio, raptus monetaeque adulterata figuratio. *Dat. XI. Kal. April. Mediolano, Richomere et Clearcho*[n] *Coss.* (384.)

8. *Iidem*[o] *AAA. ad Neoterium*[p] *Pf. P.* Nemo

— c. 5 coniungenda est cum c. 9 C. Th. de Malef. (IX, 16). Cod. Iust. IX, 43, 3 om. fin. Bas. LX, 64, 6. — c. 6. Cod. Iust. I, 4, 3 om. pr. part., quae tamen conflata est ex c. 6 et 8 h. t., ita ut primo loco posita sit c. 8, recepta etiam eius inscr. et subscr., sequatur deinde ultima pars c. 6 h. t. Bas. VII, 17, 26. Summaria C. Th.: „*Similis tertiae.*“ — c. 7. Cf. Ed. Th. cap. XXXVIII. Summaria C. Th. ad h. et sq. c.: „*Similis superiori.*“ — c. 8. C. Th. cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2°. Go. Ri. Ri°. Be. c. 8. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 1, l. c. un. De Cod. Iust. cf. c. 6 h. t., not. sup. et not. *a* et infra not. *n*. Vid. c. 6 C. Th. de iurisdict. (II, 1), not. sup., not. *p*. Ep. I. Stephani P. (vid. Knust. l. c. p. 56 et ap. Ri. h. c., not. *bb*). Refert h. c. Baronius in Annal. ann. 385. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; inscr., subscr. et particula textus in cod. 38; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 17, 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44.

---

haereat, aptam sententiam non habent. Vid. etiam c. 4, 7 et 8 h. t. de crimine veneficii. n) Sec. Go. pro *a communione*. *) Fol. 51[b] cod. 4. nn) Petitus l. c. p. 40 et Reland. l. c. p. 426 em. *Mart.*, impr. Go. o) Ita 4. Petitus l. c. p. 38 cj. *Virodumi*. Go. Rein. em. *Remis*, probb. Bou. et Tillem. l. c. T. V, 16, 1 et in Not. p. 2, not. IX. Vid. praeterea Reland. l. c. p. 423 sq. Sed in Chron. v. *Dat.* accipi posse pro *Acc.* e. *Reddita* concedit Go., quam opinionem Be. prob. p) Go. Be. prop. *Iovino*. Vid. Chron. h. a. p. LXXVIII, not. *a* et Reland. l. c. p. 421 sq. *Iovino* habent fragmenta Fastorum perantiqua Zizae reperta. Aur. Lugd. *Lupicinio*, mendose. pp) Recte in hac lege additum est Gratiani nomen. q) 4 *morem maiestatis* et des. vv. *gerendus est — foeditas*. Sec. manus, deletis literis *em*, corrig. *mos* et ex ignoto fonte restituit *gerendus est — foeditatem*. Ri°. *mos gerendus est temere* et om. *ne*. r) Go. *auulterii*, err. s) Aur. Lugd. *iniuriam, aleficiorum*, mendose. t) Go. in comm. cj. *VIII. Idium* (Apr.), impr. Tillem. l. c. Sed in Chron. *VIIII. Id. Iun.* et annotat praeterea: „*f. Iduum Ma.*“, quod videtur Ri. approbare. Cf. etiam Relandus l. c. p. 426. Ceterum Zirardin. l. c. p. 356 vituperat Go., qui interpretatur v. *Lecta* pro *Lecta in Senatu*, cum hae recitationes factae sint etiam in locis celeberrimis. u) Cod. Iust. *Imppp. Valent. Valens et Gratianus.* v) Seqq. des. in Cod. Iust. x) Vid. supra IX, 16, 9 cit., not. *v*. y) Go. dicit, ab aliis tentari *timere* vel *temere*, et revera ap. Til. *temere* est, fort. err. pro *timere*. Vid. c. 4: *ut — sollicitat*; c. 7: *ut — iuberemus*. Go. prop. *teneri*. yy) Cui. 2, 2° pag. 252 desin. in sill. *fece* (sed infr. lin. add. *runt*), inc. p. 253 in v. *pateat*. *) Fol. 52[a] cod. 4. z) 4 supr. lin. inter *qui* et *sacrioris* habet *a* additum ab ant. man. Til. *aut quis acrioris imit.* Aur. Lugd. *aut qui sacrioris imit.* Go. in not.: „Nescio quis hoc loco legebat, *aut quis actionis*, unde efficiebat, *aut qui sanctionis*. Inepte.“ zz) Aur. Lugd. *adperitor*. a) Ex seqq. desumpta est extrema pars c. 3 Cod. Iust. cit. b) Cod. Iust. *tali sub adstrictione damn.* c) Go. in not. Cod. Iust. *nec*. d) Cf. Zirardin. l. c. p. 355. e) Go. em. *April.* Vid. Reland. l. c. p. 427. Petito quoque l. c. p. 40 suspectus est mensis. *) Fol. 52[b] cod. 4. f) Inscrib. sec. Go. Be. h. et sq. c. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius*, quos impp. habet c. 3 Cod. Iust. cit., partim desumpta ex lege sq. h. t. Idem vult Rein. ad c. sq. h. t. g) Sec. Go. *Vic. urbis*. Rein. pro *Marciano* vult *Marinianum Vic. Hisp.*, provocans ad c. 14 C. Th. de Accus. (IX, 1). h) Go. em. *iubeamus* aut supra *hortabatur*. Neque tamen desunt huius dicendi rationis exempla. i) Go. em. *levioris criminis*, quo non opus est. k) 4, Til. *postulas*, mendose. l) Go. prop. *scaeviora*. m) Cuiacius in Recitt. in Codicem, tit. ad Leg. Iul. Maiest. et Gutherius de Iur.

deinceps tardiores[q] fortassis affatus[r] nostrae perennitatis[s] exspectet[t]: exsequantur iudices, quod indulgere consuevimus. Ubi primum dies paschalis exstiterit[u], nullum teneat carcer inclusum, omnium[v] vincula solvantur. Sed ab his secernimus eos, quibus[x] contaminari potius gaudia laetitiamque communem, si dimittantur[y], advertimus[z]. Quis enim sacrilego diebus sanctis[a] indulgeat? quis adultero vel incesti[b] reo tempore castitatis*) ignoscat? quis non raptorem in[c] summa quiete et[d] gaudio communi persequatur instantius? Nullam[e] accipiat requiem vinculorum, qui quiescere sepultos quadam[ee] sceleris immanitate[f] non sivit[g]; patiatur tormenta veneficus, maleficus adulteratorque monetae; homicida[h], quod fecit, semper exspectet; reus etiam[i] maiestatis de domino, adversum[k] quem talia molitus est, veniam sperare non debet[l]. *Dat. V.*[m] *Kal. Mart.*[n] *Mediolano*[o], *Arcadio A.*[p] *I. et Bautone*[q] *Coss.* (385.)

Interpretatio. *Sacrilegus, adulter, incesti*[r] *reus, raptor, sepulcrorum violator, veneficus, maleficus, adulterator monetae, homicida diebus paschae nullatenus absolvantur. Reliqui omnes, quos minorum caussarum culpa constringit, diebus venerabilibus*[s] *paschae specialiter absolvantur.*

9. *Impp. Arcadius et Honorius AA. ad Caesarium Pf. P.* Devotissimae nobis provinciae Lyciae priorem famam meritumque inter ceteras renovari censemus: idque[t] excellens eminentia tua edictis propositis cunctis faciat innotescere, ne quis posthac civem Lycium contumelioso nomine iniuriae[tt] audeat vulnerare. Teneant honores suos, quos meritis ac laboribus perceperunt, et a nostra serenitate sumpturi sunt; habeant praeteritas dignitates, sperentque sui devotione venturas. Nec unius viri illustris*) Tatiani tantum valuerit temporalis offensio taeterrimi iudicis, inimici, ut adhuc macula in Lycios perseveret, quae in ipso iam temporis absolutione consumpta est. *Dat. prid. Kal. Sept. Constantinopoli, Arcadio A. IV. et Honorio A. III. Coss.* (396.)

10. *Iidem AA. et Theodosius A.*[u] *Romulo Pf. P.*[v] Omnes omnium criminum reos vel deportatione depulsos vel relegatione, aut metallis deputatos, quos insulae variis servitutibus aut loca desolata susceperunt, hac[vv] nostra indulgentia liberamus, separatis illis, qui ad locum poenae destinatum contra iudicum sententias ire noluerunt. Indignus est enim humanitate, qui post damnationem commisit in legem. *Dat. VIII. Id. Aug. Ravennae, Stilicone*[x] *et Aureliano Coss.* (400.)

11. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Gaisoni Comiti et Magistro officiorum**). *Post alia:* De his, qui tyrannicae praesumptionis[xx] sacramenta sectati ad nostrum imperium redierunt, hanc volumus esse sententiam, ut, quos inter incendia tyrannidis assumptae fidelis poenitudo[y] revocavit,*) ordinem et fructum militiae non amittant. Eos vero, quibus lentum regressum necessitas desperationis indixit, soluto cingulo[z] matricula convenit aboleri, ita ut illud quoque par reverentiae forma custodiat, ne redire ei ad pristinam militiam liceat,

— c. 11. Baron. in Annalibus ad ann. 410, n. 11.

Pont. lib. I, p. 6 em. *maximum*, probabiliter. Go. in not. h. c. *maxime* multis argumentis defendere studet. n) Aur. Lugd. *Cons.* o) Vid. not. *f* antec. In Br. Al. codd. et ap. Sich. hic ponuntur imperatores c. 8 h. t., sed 15 *Valentinianus et Gratian.* et om. *Theodosius* et 42 *Val. Gr. et Th.* p) 4, 21, Til.—Ri*. *Neotherium.* Plerique codd. *Neuterium.* 14 *Neutherium.* 16 *Neutorium.* 17 *Neocherium.* 28 *Necherium.* 15 *AA Neuterio.* Cod. Iust. *AAA. Neotherio.* In cod. 20 a sec. manu appellatur *pf.* q) 6—8, 10, 16 *artiores* s. *aritores* s. *arciores.* 12 *arcior.* 18 *artioris.* r) 15, 21, Sich. *affectus.* 20 *fortasse.* s) 10, 18, 20, 21, Sich. *serenitatis.* t) In 15 add. *sed.* u) Multi codd. *dies paschales exstiterint.* Nonn. edd. Cod. Iust. *primus*, impr. Go. v) 20 *omnia.* 4, Til.—Ri*. et nonn. codd. *vincla*, poetice sec. Go. x) Cod. Iust. *a quibus.* 6, 7, 14 *contaminare.* y) 15 *dimittuntur.* z) 21, Cod. Iust. *animadvertimus.* 6—8 *avertimus.* a) 15, 21 *sacris.* b) 16 *adulterio.* Cod. Iust. *adult. vel stupri incestive r.* 21 *incestis reo in temp.* *) Fol. 53[a] cod. 4. c) 6, 7, 10, 12, 16, 18 om. *in.* Cod. Iust. *raptorem virginis in.* d) Sich. om. *et.* e) 21, Sich. *persequatur? Instantius* (Sich. *Instantium*) *nullam.* ee) 20 *sepultas quidam*, sed em. supr. lin. f) Sich. *immunitate.* g) 6—8, 10, 13, 18, 20, Sich. Cod. Iust. *sinit.* 14 *sint.* h) Cod. Iust. *adulter violatorque m., h. parricidaque.* Vid. Dirksen. l. c. p. 348. i) 16 om. *etiam.* k) 6, 7, 15, 20, Cod. Iust. *adversus.* l) 6—8, 10, 12, 16, 18 *debeat.* m) 12, 14, 32, 33 *prid.* 17, 28, 40, Sich. in m. *III.* 24 *VIII.* n) 16, 28, 40, Sich. in m. et vulgg. edd. Cod. Iust. *Mai*, pro quo Reland. l. c. p. 498 rep. vult *Mart.*, recte. Emissa est enim h. c. instante paschate; id autem celebratum hoc anno prid. Id. April. Neque igitur hic mutandus est mensis, ut h. c. coniungatur cum c. 6 C. Th. de Iurisd. (II, 1), sed potius scrib. in c. 6 cit. *Mart.* pro *Maii.* o) 6, 7, Cod. Iust. om. *Med.* et 8 *Med. — et.* p) 4, Til.—Ri*. om. *A.* et multi codd. et Cod. Iust. *I.* q) Nonn. codd. *Bautono* et supra *Archadio.* In Cod. Iust. et in c. 6 cit. add. *V. C.* r) 6, 7, 20, 21 *incestus*, sed em. in cod. 20. Paullo post Aur. Lugd. *raptor sepulchrorum, violator, venef.* s) 6, 7, 20, 21, 44 *venerabilis.* t) Go. in not. *ideoque.* tt) 4 *inuriae*, sed em. rubro col. *) Fol. 53[b] cod. 4. u) Go. et Se. in not. del. *et Theod. A.*, qui biennio demum post hanc legem a patre Augustus creatus est. Contra Tillem. l. c. T. V, p. 74, n. XIII. retento imperatoris nomine hanc c. assignare studet anno 405, quia Theodosius anno 400 nondum natus erat, neque his consulibus Honorius Ravennae constitit, sed coss. Stilicone II. et Anthemio (405.). Putat igitur mendum potius in subscriptione quaerendum esse, cuius originem ita explicat, ut Anthemii, qui Stiliconi anno 405 collega erat, nomen in C. Th. omissum, hoc autem a librariis, qui lacunam animadvertissent, non recte restitutum esse existimet. Debuissent enim pro Aureliano Anthemii nomen ponere, Stiliconi anno 405 collegae. v) Go. Tillem. cj. *P. V.* (praef. urb.), ille propterea, quia Romuli fit mentio in inscriptione Stiliconis statuae; hic quia anno 405 Romae non commemoratur praef. urb. Cf. Corsin. l. c. p. 317 sq. vv) Aur. Lugd. *ac*, mend. x) 4, Til. — Lugd. *Stilichone.* *) 4 *ossor̄*, sed rubr. col. em. *offor̄.* xx) In cod. 4 add. v. *aut*, quod rubro col. del. y) Cui. 2, 2* *penitudo.* Go. *plenitudo*, err. *) Fol. 54[a] cod. 4 z) Go. ann.: „Sustineri potest: etsi frequentius *solutos*

qui aliud militandi genus elegerit. *Dat. prid. Id. Febr. Ravenna, Varane*[a] *Cos.* (410.)

12. *Iidem AA. Palladio Pf. P.* Liberata re publica tyrannidis iniurie, omnium criminum reos relaxari praecipimus. *Dat. VIII. Id. Aug. Ravenna, Varane V. C. Cos.*[b] (410.)

TIT. XXXIX. DE CALUMNIATORIBUS.[c]

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA.*[d] *Hellebico*[e] *Comiti et Magistro utriusque militiae.* Non est ratio, qua[f] manifesti calumniatoris supplicium differatur[g]. Nec enim patimur frequenter iterari[h], quae consistere prima actione non quiverint[i], atque alienam innocentiam securitatemque sine crimine, damnabili appetitione[k] terreri. *Dat. III.*[l] *Kal. Ian.*[m] *Constantinopoli, Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

Ista lex *sub eodem titulo similem interpretationem habet*[n].

2. *) *Iidem AAA.*[o] *Menandro*[p] *Vicario Asiae.* Nostris et[q] parentum nostrorum constitutionibus[r] comprehensum est[s], eos, qui accusationem alienis nominibus praesumpsissent[t], delatorum numero[u] esse ducendos[v]. Atque ideo calumniosissimum caput et personam iudicio[x] irritae delationis infamem[y] deportatio sequatur[z], quo posthac[a] singuli universique cognoscant, non licere in eo principum[b] animos commovere[c], quod non possit[d] ostendi. *Dat. VIII.*[e] *Id.*[f] *Maii*[g] *Constantinopoli, Arcadio A. I.*[h] *et Bautone*[i] *Coss.* (385.)

Haec lex *interpretatione non indiget*[k].

3. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Victorio*[l] *Proconsuli Africae.* Innocentes sub specie falsae criminationis non patimur[m] callidorum impugnatione subverti[n]: qui si[o] tentaverint, intelligant, sibimet[p] severitatem legum pro commissis facinoribus incumbere. *Dat. III.*[q] *Id.*[r] *Mart. Mediolano, Honorio A. IV.*[s] *et Eutychiano*[u] *Coss.* (398.)

— c. 12. Summaria C. Th.: „*Similis superiori.*"

Tit. XXXIX. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XXXIX.* Br. Al. eiusque codd. 5—8, 10, 12—18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—50, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XXIX.* Cod. Iust. IX, 46. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. *c.* 1. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—14, 16, 18, 20, 27, 29, 33, 34, 38, 42, 44, omnia des. in codd. 30, 31, 37; inscr. et subscr. in cod. 47; textus, subscr. et interpr. in codd. 28, 36, 39, 40, et est inscr. translata in c. 3 h. t., cuius inscr. aut inscr. et textus in his codd. om.; subscr. et interpr. des. in codd. 25, 26, 32, sed ponitur in cod. 32 subscr. et interpr. c. 3 h. t.; textus et subscr. des. in codd. 17, 43, et pon. subscr. c. 3 h. t.; sola inscr. om. in cod. 24; sola interpr. in codd. 15, 21. Vid. infra not. *n.* — c. 2. C. Th., Br. Al., codd. edd. *c.* 2, sed vid. c. 1 et 3 h. t., not. sup. Cod. Iust. IX, 46, 8. Bas. LX, 1, 35. Integra, sed sine interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—14, 16, 18, 20, 21, 29, 33, 34, 42; omnia des. in codd. 15, 24, 28, 30—32, 35—40, 43, 44; inscr., subscr. et interpr. in codd. 26, 47; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 17, 27. — c. 3. C. Th., cod. 4, Br. Al., edd., codd. 6—8, 10, 12—14, 16—18, 20, 21 25—27, 29, 33, 34, 42, 47 *c.* 3; codd. 15, 24, 38, 43, 44 *c.* 2; codd. 28, 30—32, 36, 37, 39, 40, 45, 46, 48—50 *c.* 1, i. e. un. Vid. c. 1 et 2 h. t., not. sup. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21, 50; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 45, 46, 48, 49; de codd. 17, 28, 32, 36, 39, 40, 43 vid. c. 1 h. t., not. sup.; inscr. et textus des. in codd. 24, 30, 31; inscr. et subscr. in cod. 47; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 34, 38, 42, 44. Ad interpr. cf. ep. 1. Stephani P. et rescriptum Damasi ad Stephanum (Kunst p. 56, 73). De Sich. vid. c. 1 h. t., not. *n.*

---

cingulo." Vid. supra VIII, 4, 16, not. *b.* a) 4, Til. — Lugd. et hic et in sq. c. *Varana.* Vid. supra VI, 26, 15, not. *k.* b) Aur. Lugd. Go. Ri. *Conss.* Tillem. l. c. T. V, Not. p. 80, n. XXXI. transfert h. c. in ann. 416, sine dubio seductus Pagii disputatione contra Go. scripta in Crit. ad Ann. Baron. a. 410, n. 10, 11. Vid. Go. comm. ed. Ri. T. III, p. 308.

c) 15 *De Calumniato.* d) Go. Be. inducendum esse putant nomen *Gratiani* et add. *Arcad. A.* (*Val. Theod. et Arcadius.* Vid. Chron. h. a.), aut reponendum in subscr. *III. Kal. Iun.* Vid. not. *m* sq. 20, 21 om. *et* post *Val.* e) Diverse hoc nomen scribitur in codd. *Ellibico, Ellebico, Hellibico, Illibico, Ellibaco, Gellibico, Illibigo, Ellbis, Ellebisco, Libico, ad Libicum, ad Illirico, Hiladio.* Cf. Go. in comm. h. c. In nonn. codd. om. *et M. u. m.* 15 *Illibico mag. militum u. m.* Sich. *ad Lybicum Com. et Magistrum utr. mil.*, impr. Ri. f) 4, 6—8, 12, 14, 20, 25, 26, 29, 33, 34, 38, 42 *quam*, sed em. in cod. 4 a rec. man. *qua* rubro col. 20 supr. lin. *ut*, quod sec. Be. etiam in L. (?) suprascr. Sich. *cur.* g) 6—8, 12, 14, 16, 26, 34, 38 *deferatur* s. *defferatur.* 20 *manifeste calumniatores supplicio differantur.* h) 20, 21, 33, 34, alii *iterare.* i) 8, 24 *venerint.* 15 *nequiverint.* 20 *quieverint.* 26 *quiverunt.* 29, 33, 34, 42, L. (?) sec. Be. *actione* (sed 29 *actionē*) *conquiverint.* k) 6—8, 14, 16, 20 *petitione*; alii *ad petitione* s. *et petitione.* l) 21, 27 *IIII.* 24 om. *III.* m) Ita omnes codd. (praeter 20, qui *Iul.*) et edd.; neque mutetur opus est *Ian.* in *Iun.* Vid. not. *d* antec. Est igitur mutanda inscriptio, cum Gratianus occisus sit iam VIII. Kal. Sept., Arcadius autem Augustus creatus XIV. Kal. Febr. h. a. Mox nonn. codd. *Merobaudo* et Aur. Lugd. *Cons.* n) Vid. not. sup. 21, Sich. Cui. 1 — Lugd. om. *Ista — habet*, impr. Ri., sed pon. in cod. 21 et ap. Sich. interpr. c. 3 h. t., et falso eam h. l. poni ex eo apparet, quod dicta interpr. non magis ad c. 3 quam ad omnes h. t. constitutiones pertinet. 6, 7 *Istae leges — habent*, prob. Ri. 8 *Ex ista sub eadem habens.* 20 *Istae tres unum sensum habent*, sed add. est v. *sensum* supra lin. *) Fol. 54[b] cod. 4. In ima pagina est litera *H* pro numero quatern. o) Ita Br. Al. codd. Sich. Be.; 4, Til. — Ri*. *Idem AA.*, impr. Go., qui em. *AAA.* i. e. *Valentinianus, Theodosius et Arcadius*, et Cod. Iust. h. c. perperam tribui dicit *Gratiano, Valentiniano et Theodosio* convenienter cum C. Th. c. 1 h. t., cuius imperatores siglo *AAA.* hic indicantur. Vid. c. 1 h. t., not. *d, m.* p) 4, Til. — Lugd. *Menandrio.* Cui. 2, 2* *Minandro.* 7, 8, 10, 12, 14, 16, 18 *Preandro.* 6 *Perandro.* q) 20 om. *Nostris et.* r) Notatu dignae sunt Theodosii et anteriorum imperatorum deperditae constitutiones de iis, qui alienis nominibus accusationem praesumunt. 26 *nostr. par.* s) 14 *constitutum est.* 20 add. *ut.* t) 20, 26, 33, 47 *praesum-*

Interpretatio. *Calumniatores sunt, quicumque caussas ad se non pertinentes sine mandato alterius proposuerunt*[t]. *Calumniatores sunt, quicunque iusto iudicio victi caussam iterare tentaverint*[tt]. *Calumniatores sunt, quicumque quod ad illos non pertinet, petunt, aut in iudicio proponunt*[u]. *Calumniatores sunt, qui sub nomine fisci facultates appetunt*[v] *alienas, et innocentes quietos esse non permittunt. Calumniatores etiam*[x] *sunt, qui falsa deferentes*[xx] *contra cuiuscunque innocentis personam principum*[y] *animos ad iracundiam commovere praesumunt*[z]. *Qui omnes infames effecti in exsilium*[a] *detrudentur.* [b] *Hic de Iure addendum, qui calumniatores esse possunt.*

TIT. XL. DE POENIS.

1. *Imp. Constantinus*[bb] *A. ad Catulinum.* [c] Qui sententiam laturus est[cc], temperamentum hoc teneat, ut non prius capitalem in quempiam promat severamque sententiam, quam in adulterii vel homicidii vel maleficii crimine[d] aut sua confessione aut certe omnium, qui tormentis vel[dd] interrogationibus fuerint dediti, in unum conspirantem concordantemque[e] rei finem[f] convictus sit, et sic in obiecto flagitio deprehensus[g], ut vix etiam[h] ipse ea, quae[i] commiserit, negare sufficiat. *Dat. III.*[k] *Non. Nov. Treviris*[l]. (313.)[m] *Acc. XV.*[n] *Kal. Maii*[nn] *Hadrumeti*[o], *Volusiano*[p] *et Anniano*[q] *Coss.*[r] (314.)

Tit. XL. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XL.* Br. Al. eiusque codd. 5—8, 10, 12—18, 20, 21, 24—34, 36—40. 42—46, 48, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XXX.* Cod. Iust. IX, 47. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. c. 1. Cod. Iust. IX, 47, 16. Bas. LX, 51, 57. Ed. Th. cap. XXXVIII. Capit. (Ben. Lev.) V, 308, VI, 393, VII, 170. Zephyrini P. ep. I. Felicis I. ep. 1. Iulii I. ep. II, cap. 19, 26, 31; in Capit. per Hadrianum collectis c. 57 et sec. Go. Lib. V, c. 156 et exinde Decr. Gr. can. 2, qu. 1, c. 2. Vid. Go. ad h. c., not. *a*, Ritter. l. c., not. *m* et Knust. l. c. p. 47, 59, 69. Coniungenda est h. c. cum c. 2 C. Th. de Appell. (XI, 30) et c. 1 C. Th. Quorum appellationes (XI, 36). Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in cod. 48; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 17, 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44.

---

pserint. 20, alii codd. *dilatorum* et infra *dilationis.* u) 6—8, 10, 12, 16, 18 *nomine.* 34 *nominis.* v) 12, 25 *deducendos.* Nonn. codd. *docendos.* 25 *damnandos.* x) Sich. om. *iudicio.* y) 20 *infamis.* Cod. Iust. *infamiae supplicium sequatur.* z) 6, 7, 10, 12, 14, 16, 18, 34 *prosequatur.* 20 *sequestratur* et supr. lin. *persequatur,* ut 8, 47. a) 18 *prosequatur quae posth.* 14 *pr. quo non posth.* Alii codd. *quod* pro *quo* et multi *post haec.* b) 20, 26, 47 *in eum pr.* Alii codd. *principium* aut *principio,* ut L. ap. Be. et *animum* pro *animos.* Cod. Iust. *iudicum* et inverso ordine *in eo, quod non possit ostendi, iudicum animos comm.* c) 4 *movere,* sed corr. a post. manu *commovere.* 10, 18, 20, 29, 42, 47, L. (?) ap. Be. Cod. Iust. *commoveri.* d) 6—8 *posset.* 4 *hostendi,* sed del. *h* a rec. manu. e) 6, 7, 10, 13, 14, 16, 18, 21, Sich. *VII.* 12, 20, 29, 33, 34, 42 *VI.* 8 om. *VIII.* f) 6—8, 10, 12, 14, 16, 18, 20 *Kal.* g) 20, 29, 42 *Mar.* 8 om. *Maii — A.* h) Alii codd. *III.* aut *XI.* et om. *A.*; in aliis om. *A. I.*, in Cod. Iust. *I.* i) 6, 7, 14 add. *v̄v̄c̄c̄.* 10, 18 *viro claro* et 29, 34 *vic.* 42 *B.* *v̄c̄* et om. *Coss.* Aur. Lugd. *Cons.* k) Vv. *Haec* etc. des. in edd. Cui. 1 — Ri*. Vid. c. 2, not. sup. l) 4, 29, 42, Sich. — Lugd. Go. — Ri*. *Victuro.* 20, 21, Cui. 2, 2*. Be. *Victori.* 6—8, 10, 13, 14, 16 *Vicino.* 18 *Ilicino.* 12, 15, 33, 34, 50 *Victorio*, quod a Go. et Reines. flagitatum et a me receptum est. Vid. supra I, 12, 6, not. *h*, ubi ea, quae de *Victore* dixi, referenda sunt ad edd. Cui. 2, 2*. Be. 13 *cons.* pro *Procons.* 4 *pc̄* *Afric.* Til. — Lugd. *P. V. Afric.* 20 *pc̄* *Afr.* Vid. infra XI, 16, 1, not. *m.* m) 15 *Innocentes n. pat. s. sp. f. crim.* n) 20 antiquitus *subveniri.* o) 10, 12, 18 *qui se.* p) 20 *sibi et.* q) 10, 12, 18, 20, 33, 34 *IIII.* r) 17, 28, 40 *Kal.* In aliis codd. om. *Id.*, in cod. 8 *Med.* — *et* et in cod. 20 *Med.* Tillemont. l. c. T. V, Notes, p. 70, n. VI. scribi iubet aut *Sept.* aut alium mensem posteriorem *Martio* aut *P. C.* (post consulatum) *Honor.* etc., quia Gildo, ad cuius tyrannidem h. c. pertineat, verno tempore h. a. debellatus sit. s) 6, 7, 14—17, 28, 29, 39, 40, 43 *III.* ss) Multi codd. *Eutitiano*, *Eutitiano*, *Eustatiano.* 17 *et Iuliano Coss.* t) 5—8, 20, 21, 43, 44, alii codd. *proposuerint.* tt) Sich. add. *aut in iudicio proponunt.* u) 6, 7, 10, 18 *ut in i. proponant.* 20 om. *in* et 44 *ut i. i. pr.* v) Ita multi codd.; rell. et edd. *impetunt,* praeter Sich., qui *impediunt.* x) 20 om. *etiam.* xx) In m. Aur. Lugd. *falso dolentes.* y) Ita corr. codd. auctoritate convenienter cum vv. c. 2 h. t. Edd. *principis.* z) Aur. Lugd. add. *et quietu esse non permittunt* ex Aeg. a) Aur. Lugd. *effectim.* Codd. *detrudentur* (ut 6, 7) aut *detruduntur* (ut 20); pauci et edd. *detrudantur.* Praeterea multi codd., in m. Aur. Lugd. *in exilio* pro *in exsilium,* crebra confusione in antiquis codd. b) Seqq. des. in edd., adsunt in codd. Cf. Car. de Savigny l. c. II, 44 et 174, not. 2 (ed. I.); p. 46 et 182 (II. ed.).

bb) Til. *Impp. Constantinus.* Be. *Constantius,* mendose. c) Fol. 55[a] cod. 4. Sec. Rein. et Be. add. ex Cod. Iust. *Proc. Afr.* Contra Go. Catulinum propter oppidum *Hadrumetum*, quo lex accepta est, hoc anno consularem Byzacenae, insequente demum anno proconsulem Africae fuisse putat. Vid. Go. ad h. c., not. *b*. Offendit, quod etiam in rell. cum h. c. coniungendis legibus dignitas excidit. Quare eam in Cod. Iust. aliunde suppletam esse statuo. 4, Til. — Be. *Catullinum.* Cf. supra II, 1, 1, not. *o.* 10, 18 *Catulinum.* 15 *A. Catulino.* 26 *Catholinum.* 17, 28, 40 om. *ad Cat.* cc) 6, 7, 10, 12—14, 18 *daturus.* d) Ita recte Be. ex Cod. Iust., quocum consentiunt 16, 20. 7, 12, 14 *crimina ut sua.* 8 *crimina daturus ut sua.* Rell. *crimen.* 20 *cr. aut in sua.* dd) 15 *aut.* e) 6—8, 12, 14, 16 *concordiamque.* 6 sec. Ri. *in unum spirantem.* 20 *concordantem conspirantemque.* Sich. *conspirantes concordantesque,* ut inverso ordine 20 supr. lin. Cod. Iust. *conspirante concordanteque.* Go. cj. *conspirantium, concordantiumque.* f) 6—8, 12, 16, Go. *fine.* 10 *finē victus.* g) 15 *Sic in flag. depr. obi.* h) Cui. 2 — Ri*. *iam.* 15 om. *ipse.* i) Sich. in m. *qui.* k) 7, 8, 10, 12, 14, 15, 18, 21, 24, 27, 30, 32, Sich. *IIII.* L. R. U. *V.* 17, 40 om. *III.* et 13 *III.—XV.* l) 38 *Rav.* 42, L. (?) ap. Be. *Ravenn.* Plerique codd. *Triu.*, alii *trium* pro *triū.* 20 *triverim.* Cod. Iust. *Treveris.* 8 om. *Trev. — Hadr.* et *et Ann.* m) Annum, quo data est lex, om. edd. et Cod. Iust., etsi iam Go. et Be. eum flagitant. n) 10, 18 *V.* 21 *XII.* 15 om. *Acc. — Hadr.* nn) Go. in Chron. em. *Mar.* o) Codd. fere omnes *adrometo.* 38 *alromitti.* 42 *alromiti.* Sich. *Adrumeti.* 4 *Hadrumet*, et add. *i* rubro col. p) Plerique codd. *Volosiano.* Be. add. vult *II.* q) 12 *Aviano.* 10,

INTERPRETATIO. *Iudex criminosum discutiens*[s] *non ante sententiam proferat capitalem, quam aut reus ipse fateatur, aut convictus vel per*[ss] *innocentes testes vel per conscios*[t] *criminis sui aut homicidium aut adulterium aut maleficium commisisse manifestius*[u] *convincatur.*

2. *Idem A. Eumelio.*[uu] Si quis in ludum fuerit vel in metallum[v] pro criminum deprehensorum qualitate damnatus, minime in eius facie scribatur, dum[x] et in manibus et in suris possit poena damnationis una scriptione[y] comprehendi, quo facies, quae ad similitudinem pulchritudinis coelestis est[z] figurata, minime maculetur. *Dat. XII. Kal. April. Cabilluno*[a], *Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss.*[b] (315.)

3. *Idem A. ad Festum Praesidem Sardiniae.* Quicunque coercitionem mereri ex caussis *) non gravibus videbuntur, in urbis Romae pistrina dedantur. Quod ubi tua sinceritas coeperit observare, omnes sciant, eos, qui, sicut dictum est, ex levioribus caussis huius modi meruerint subire sententiam, ergastulis vel pistrinis esse dedendos, atque ad urbem Romam, id est ad praefectum annonae sub idonea prosecutione mittendos. *Dat. IV.*[c] *Kal. Aug. Constantino A. V. et Licinio Coss.* (319.)

4. *Imp. Constantius A. Theodoro, V. P.*[d] *Praesidi Arabiae.* Dum[e] reis manifesta probatione convictis spatium ante sententiam temporis[f] datur, facultas supplicandi[g] criminosissimis patet, cum in[gg] homicidii crimine et in aliis detecti[h] gravioribus caussis ultio differenda non sit. Igitur quidem qui iam impetraverant, ad veniam pertineant[i]: de cetero vero iuxta criminis qualitatem legem oportet servari, et in sceleroso et in *) noxios proferri iuris sententiam. *Dat. Id. Oct. Constantio A. IV.*[k] *et Constante C. Coss.*[l] (352?)

5. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Symmachum*[m] *Pf. U.* Leviorum criminum reos excellens *) auctoritas tua pistrinis[mm] iubebit, legum aequitate servata, damnari; sub hac videlicet observantia, ut sub obtutibus tuis semper pistoribus praecipiantur assignari, ne, dum occulte per nequissimos commentarienses traduntur, gratia venalis exsistat. *Dat. V.*[n] *Id. Iun. Naisso*[o], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

6. *Iidem AA. Arthemio*[p]. Omnes, qui in levioribus criminibus rei deteguntur, pistrinorum exercitio urbis Romae damnare debebis, ita ut transmissio eorum ad officium praefecti annonae sine aliqua tergiversatione celebretur. *Dat. III.*[q] *Id. Iun. Naisso, divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

7. *Iidem AA. Arthemio* *). Nullum ex his, quos pistrinis qualitas condemnationis addixerit, impertita ceteris reis indulgentia relaxari oportet, nisi aliquis speciale[r] serenitatis nostrae meruerit reportare rescriptum. *Dat. VIII. Id. Oct. Altino*[s], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

8. *Iidem AA. ad Symmachum Pf. U.* Quicunque Christianus sit in quolibet crimine deprehensus, ludo non adiudicetur. Quod si quisquam *) iudicum fecerit, et ipse graviter notabitur, et officium eius mulctae ma-

— c. 2. Cod. Iust. IX, 47, 17. Bas. LX, 51, 58. — c. 3. Vid. c. 5 et ▮ h. t., not. sup. — c. 4. Cod. Iust. IX, 47, 18. Bas. LX, 51, 59. — c. 5 coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6), c. 4—6 C. Th. de Pistor. (XIV, 3), c. 2 C. Th. de Calcis coct. (XIV, 6), c. 1 C. Th. de Canone frum. (XIV, 15), c. 1 C. Th. de Saccariis portus Rom. (XIV, 22), c. 12 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1). Vid. c. 2 de Off. praef. urb. cit., not. *s* et infra not. *n*, *o*. Vult Go. iungere etiam c. 6 h. t. Vid. infra not. *q*. Summaria C. Th.: „*Similis tertiae.*" — c. 6. Vid. c. 5 h. t. Eodem die sec. Go. in Chron. data est c. 6 C. Th. de Medicis (XIII, 3). Summaria C. Th.: „*Similis tertiae.*" — c. 7. Eodem die, quo haec c., data est c. 16 C. Th. Quorum appell. (XI, 36), c. 7 C. Th. de Pistor. (XIV, 3), c. un. C. Th. de Nautis Tiber. (XIV, 21). — c. 8 coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Pistor. (XIV, 3). Quod autem Go. coaequandam esse dicit c. 1 C. Th. de Fide cathol. (XVI, 1), id concedere non possum. In eandem fere diem incidit supra V, 15, 7.

18, 20, 21, 33, 40, alii codd. et Cui. 2 — Ri°. *Aniano*, impr. Be. Sich. *Anieno*. r) Aur. Lugd. *Cons.* s) 6, 7 *discutens.* ss) Sich. *vel convictus aut per.* t) Sich. *conscientiam.* u) 6, 7 *manifestum est.* 20 *cognoscatur*, sed supr. lin. em. uu) Etiam in Cod. Iust. deest dignitas Eumelii, quem Vicar. Afr. fuisse Go. narrat. v) Cod. Iust. *Si quis in metallum fuerit* et om. *in ludum* et *vel.* x) Cod. Iust. *cum.* y) Aur. Lugd. Cod. Iust. *inscriptione.* z) Cod. Iust. *est caelestis.* a) 4 *Cauilluno*, rubro col. em. *Cabilluno.* Be. *Cabilluni.* Cod. Iust. *Cabiluno.* Constantinus hoc anno in Pannonia fuit, non in Gallia. Go. igitur in comm. em. *Cabalin* (Thraciae urb.), prob. Bou., sed in Chron. *Cabylan* prope Byzantium. b) Aur. Lugd. *Cons.* *) Fol. 55[b] cod. 4. c) Go. in Chron. *III.*, sed annotat: „Alias *IIII.*" d) Ita 4 (sed hic *U P*), Til. Cod. Iust. Rein. Go. in Chron. i. e. Vir perfectissimo. Rell. *P. V.*, male. e) Cod. Iust. *cum* impr. Go. f) Cod. Iust. *spatium temporis ante sententiam.* g) Cod. Iust. add. *vel quibusdam malignis artibus, tam Praesidum, quam Officialium, poenas evitandi.* gg) Cod. Iust. *cum et in.* h) Cod. Iust. *detectis.* Rein. em. *delicti.* i) Cod. Iust. om. *quidem — pertineant* et mox *vero.* *) Cod. Iust. om. *in.* k) Go. em. *V.* Fuit enim Constans Caesar consul cum Constantio V. Proinde Go. annum 352 apponi iubet. In Cod. Iust. ed. Spangenb. apponitur ann. 346 (*Constantio A. IV. et Constante A. III. Coss.*), eundem annum prop. Be. in notis. Praestat Go. emendatio. Rein. app. 340. l) Aur. Lugd. *Cons.* In edd. Go. — Be. deest anni nota. Vid. not. *k.* m) Aur. Lugd. *Simmachum.* *) Fol. 56[a] cod. 4. mm) Aur. Lugd. *pristinis*, mendose. n) Recte Go. propter leges cum h. c. coniungendas em. *VI.* o) Be. et hac et sq. c. *Naissi.* c. 2 C. Th. de Off. pr. urb. cit. *Med.* (Medianae). Vid. supra V, 14, 3, not. *o.* p) Vid. supra VI, 35, 6, not. *i* et I, 16, 9, not. *d.* q) Go., quia hanc c. cum antecedenti cohaerere putat, em. *VI.*; sed cum ambae leges ad diversos magistratus datae sint, non opus est emendatione. *) Vid. not. *p.* r) Ita 4 et recte Be. de cj. Go.; Til. — Ri°. *speciali.* In 4 videtur quidem *speciali* scriptum esse, sed re vera est *speciale.* s) Be. *Altini.* Mox Til. Cui. 1 *Ioviniano.* *) Fol. 56[b] cod. 4 inc. in literis *quam.* ss) Add. *Mediol.* Vid. c. 8

ximae subiacebit. *Dat. XVIII. Kal. Febr.*[tt] *Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)[t]

9. *Iidem AA.*[u] *ad Olybrium Pf. U.* Ne quis pro coercitione delicti vel pistoribus vel cuicunque alteri corpori, cum alterius sit corporis, addicatur; sed unusquisque pro crimine, in quo fuerit deprehensus, motum[uu] congruae severitatis excipiet[v]. *Dat. III. Id.*[x] *April. Valentiniano et Valente AA. Coss.*[y] (365.)

10. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus*[*]) *AAA. ad Praetextatum*[z] *Pf. U.* Quoties in senatorii[a] ordinis viros pro qualitate[b] peccati austerior fuerit ultio proferenda, nostra potissimum explorentur[bb] arbitria, quo rerum atque gestorum tenore comperto, eam formam statuere[c] possimus, quam modus facti contemplatioque dictaverit. *Dat. VIII.*[d] *Id. Oct.*[e] *Remis*[f], *Gratiano A. I.*[g] *et Dagalaipho*[h] *Coss.* (366.)

Interpretatio. *Si quando aliquae maiores personae aut alicuius dignitatis viri vocantur in crimen*[i], *iudex ad rerum dominos referat, ut de huius modi personis quid fieri debeat, dominorum praeceptio iusta*[k] *constituat.*

11. *Iidem AAA.*[l] *ad Viventium Pf. U.* Neminem de numinis nostri sacrario prodeuntem arena suscipiat, lanista[m] doceat, saeva meditatio et pugnatrix exerceat; *) multa si quidem possunt esse supplicia, quibus culpa plectatur. *Dat. V. Id. April. Lupicino et Ioviano*[n] *Coss.* (367.)

12. *Imppp. Valens*[o], *Gratianus et Valentinianus AAA. ad Antonium*[p] *Pf. P.* Campaniae consularibus formam iudicationis adscribimus, ne in loco certa conditione finito[q] modum animadversionis excedant, neque extra provinciam suam ius relegationis exerceant. *Dat. prid. Kal. Dec.* *) *Treviris, Valente VI. et Valentiniano II. AA. Coss.*[r] (378.)

— c. 9. Cod. Iust. IX, 47, 19. Bas. LX, 51, 60. Sec. Go. coniungenda est cum c. 9 C. Th. de Pistor. (XIV, 3) et cum c. un. C. Th. de Mancip. therm. (XIV, 5). Go. in not. poni vult h. c. post c. 11 h. t. Vid. infr. not. *x* et *y*. — c. 10. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 10. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 2. Go. coniungendam esse putat c. 4 C. Th. de Suariis (XIV, 4). Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21, 25; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 30, 48; inscr. et textus in codd. 24, 31, 32, 39, 43; textus et subscr. in cod. 37; solus textus om. in codd. 17, 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42, 44. Ad interpr. cf. Capit. (Ben. Lev.) ll. cc. in not. sup. c. 1 h. t. — c. 11 ante superiores leges 9 et 10 h. t. ponendam esse Go. existimat. Vid. infr. not. *y*, *g*. Baron. ad ann. 367, n. 1.

de Pistor. cit. t) Ap. Go. deest annus. u) Cod. Iust. impp. nomina habet. Go. Be. in inscr. em. *Valentinianus, Valens et Gratianus AAA.* Vid. not. *y* sq. uu) Sunt qui malint *modum*. v) Cod. Iust. *excipiat*, non male. x) c. 9 de Pist. cit. *Dat. III. s. II. Kal.* et c. un. de Mancip. therm. cit. *Dat. III. Non.* Dubito igitur, quin illae constt. inter se coniungendae et huic coassandae sint. y) Ri*. *Valentiano.* Annus deest ap. Go. — Be. Go. enim et Be. in notis add. *II.* post Valente, i. e. ann. 368, etsi Go. in Chron. hanc legem etiam anno 370 vindicat. Qua emendatione admissa, *Gratianus* addendus est in inscr. (vid. not. *u* anteced.), et haec lex ut praepostera, ponenda post c. 11 h. t. Necessitatem mutandae subscriptionis Go. et Be. quaerunt in Olybrii Pf. U. mentione, qui ab anno 368 demum Pf. U. fuerit, (cf. Corsin. l. c. p. 245) confisi illi quidem auctoritate Ammiani Marcellini XXVII, 3, 9, secundum quem praefecti urbis in c. 9 — 11 nominati hoc ordine collocandi sunt: *Viventius, Praetextatus, Olybrius.* Et hoc quidem verum est; neque tamen tanti, ut non eorum rationem habeam, quae quominus quid mutem impediunt. Primum enim, si Go. sequimur, praeter subscr. etiam inscriptio mutanda est; deinde cum hac lege consentiunt non solum constitutiones, quas ipse Go. coniungendas esse dicit, sed etiam Cod. Iust. et c. 10 C. Th. de Pistoribus (XIV, 3), quibuscum conferenda est c. 5 C. Th. de Postulando (II, 10), quamquam haec *Acc.* est; c. 17 C. Th. de Praetoribus (VI, 4); c. 3 C. Th. de Reparationibus appellationum (XI, 31); denique omnino convertendus est ordo constitutionum et hic et in titulo C. Th. de Pistoribus. *) 20 *Archadius.* z) Cui. 2, 2* *Praetextum.* Pagius in Crit. ad Ann. Baron. ad a. 372 deleto in inscr. *Grat.* reponi suadet *ad Viventium Pf. U.*, sed obstant omnes codd., etsi nonn. eorum habent *ppo*, *pfo*, *ppm* s. *praepositum.* Vid. not. *g* sq. a) Cui. 2, 2* *senatori.* Go. — Ri*. *senatori.* b) Ita omnes codd. Sich. — Lugd.; Cui. 2 — Be. *quantitate* de cj. Cuiacii. Ita in c. 4 h. t. *iuxta criminis qualitatem*; in c. 7 h. t. *qualitas condemnationis*; infra in c. 3 de Bonis proscr. (IX, 42) *pro qualitate criminis.* bb) Go. mendose *explerentur.* c) 25 *instituere.* d) 15 *IIII.* 33 om. *VIII.* 8 *kl.* pro *Id.* e) 39, 43 *Dec.* f) 24, 34 *Rom.* 42 *Remus.* 8 om. *Remis.* g) Fere omnes codd. om. *A. I.*, 8 *A. I. et Dag.* et 20, 21, 43, Sich. *I.* Go. scribi vult *post Cos. Gratiani et Dagalaifi* (367.), et quia Gratianus, qui hoc tempore nondum Augustus fuerit, in inscr. commemoratur, et Praetextatus, ad quem lex data est, post Viventium demum apud Ammianum Marcellinum XXVII, 3 et 9 praef. urb. fuisse dicitur. Addit Go. alias esse in C. Th. anni 367 leges ex Gallia ad eundem Praetextatum missas, (vid. Go. in comm. h. c.) et censet h. c., ut praeposteram post c. 11 h. t., subscriptionibus utriusque legis inter se commutandis, ponendam esse, impr. Pagio l. c., cui non dubium est, quin error in inscr. versetur (vid. not. z antec.), ibique litera *A.* intrusa sit. Be. pro *A. I.* requirit *N. P.*, respuens scilicet h. l. eandem Go. emendationem, quam suadet in c. 4 C. Th. de Suariis (XIV, 4), quae, si Go. sequimur, in eundem diem incidit, atque h. c. et ex eodem loco ad eundem magistratum data est. In tanta argumentorum inter se pugnantium discrepantia, quo me et hic et in antec. lege vertam, fateor me nescire, praesertim cum ex Ambrosiano codice alia lex his consulibus ad Praetextatum Pf. U. missa nobis innotuerit. Vid. supra I, 6, 6, not. *e* et IV, 12, 6, not. *x*. De Praetextato cons. Corsin. l. c. p. 243. h) Til. *Gadalaifo.* Plerique codd. (inter eos 4) Cui. 1 — Ri*. *Dagalaifo.* 21 *Dagaliofo.* 38 *Dragallaifo.* 42 *Dragalaifo.* 20, 39 *Dagaleufo.* 40 *Dagalefo.* 43 *Degaleufo.* i) Multi codd. *crimine.* k) Multi codd. *iuste.* Sich. *iura.* 20 supr. lin. *instituas.* l) Be. in not. rep. *AA.*, nam *Grat.* nondum *A.* erat. m) Cf. Dirksen. ad Tab. Heracleensem p. 148. *) Fol. 57 cod. 4. n) Rep. sec. Be. *Iovino.* Vid. IX, 38, 3, not. *p*. Go. em. *Gratiano A. I. et Dagalaipho* ex sup. lege, quam vid. not. *g*. o) Go. Be. in not. del. *Imp. Valens A.* Hoc enim tempore iam decesserat Valens. p) Rein. em. *Ausonium.* Vid. supr. IX, 35, 2, not. *q*. q) Latium iudicari Go. opinatur, quem vid. in comm. h. c. *) Go. in Chron. mensem in dubium vocat. r) Aur.

13. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Flaviano[t] Pf. P.[u] Illyrici[v] et Italiae[vv].* Si vindicari in aliquos severius, contra nostram consuetudinem, pro caussae intuitu iusserimus, nolumus statim eos aut subire poenam, aut excipere sententiam, sed per dies XXX super statu[x] eorum sors et fortuna suspensa sit. Reos sane accipiat[y] vinciatque custodia, et excubiis solertibus vigilanter observet. *Dat. XV.[z] Kal. Sept.[a] Verona[b], Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

INTERPRETATIO. *Si princeps cuiuscunque gravi accusatione commotus quemquam occidi praeceperit, non statim a iudicibus[bb], quae ab irato principe iussa[c] sunt, compleantur, sed triginta diebus qui puniri iussus est, reservetur, donec pietas dominorum, iustitiae amica subveniat.*

14. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. ad Principium Pf. P.* Ne diu apparitorum prava admodum venalisque perfidia in publica*) impune[cc] commoda desaeviret, censuimus, etiam in absentes pro[d] competenti ultione debere consurgi. *Dat. Kal. Iun.[e] Arcadio A. et Bautone Coss.* (385.)

15. *Iidem AAA. Tatiano Pf. P.* Si quis convictus reus maximi criminis fuerit, subiectusque sententiae, competens iudicium compleatur, nec exquisita commentis ars eius modi subornetur, ut direptus a clericis asseratur, vel appellasse simuletur. Quod si quisquam post iudicium vendibili conniventia[ee] licentiae huic praestiterit assensum, haud levia sustinebit. Nam proconsules, comites Orientis, praefecti augustales, vicarii etiam affecti[f] nota deformi tricenas auri libras compendiis fiscalibus conferent; iudices autem ordinarii similiter deformati quinas denas cogentur exsolvere; officia vero eorundem iisdem[g] quibus iudices sui, dispendiis subiacebunt, si in suggestione cessaverint, ac non praeceptum legis ingesserint, atque iniecta manu, ne rei auferantur, obstiterint, ac nisi id, quod fuerit*) constitutum, in effectum executionemque perduxerint. *Dat. III. Id. Mart. Constantinopoli, Arcadio A. II. et Rufino Coss.* (392.)

16. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Eutychiano[h] Pf. P. Post alia[i]:* Addictos supplicio et pro criminum[k] immanitate damnatos nulli clericorum[l] vel monachorum, eorum etiam, quos synoditas[m] vocant, per vim atque usurpationem vindicare liceat ac tenere[n]. Quibus in causa criminali humanitatis consideratione, si tempora suffragantur, interponendae provocationis copiam non negamus, ut ibi diligentius[o] examinetur, ubi contra hominis salutem vel errore vel gratia cognitoris oppressa putatur esse iustitia[oo]: ea conditione, ut, sive proconsul*), comes Orientis, praefectus augustalis, vicarii[p] fu-

— c. 13. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 13. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 3. Cod. Iust. IX, 47, 20. Bas. LX, 51, 61. Baron. ad ann. 390, n. 26. Ad interpr. cf. Coll. Can. anon. saec. XI. Ivo Decr. XVI, 252 (in libr. mss. Ivonis Decr. textus habetur ad X, 47). Decr. Grat. cau. 11, qu. 3, c. 69. Respicit h. c. Alphonsus Lusitaniae rex in Ord. lib. IV, 138. Cf. Pasch. Ios. Mellii Freirii hist. iuris civilis Lusitaniae. Olisiponae 1806. p. 45. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 45, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 39, 43; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 17, 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42, 44. Vid. infra not. *s.* — c. 14. Cod. Iust. IX, 47, 21. Bas. LX, 51, 62. — c. 16 prior pars repetitur infra c. 57 de Appell. (XI, 30). Sed et in Cod. Iust. h. c. partim repetita est duobus locis, partim divisa in duas leges. Vid. Cod. Iust. I, 4, 6, VII, 62, 29. Bas. IX, 1, 120. Baron. ad ann. 398, n. 91. Biener. Revis. d. Iust. Codex p. 193, not. I, 197, 207. Conferendae sunt h. c. c. 3 C. Th. de His, qui ad eccl. (IX, 45, ubi vid. not. super.), c. 33 C. Th. de Episc. (XVI, 2) et sec. Go. c. 32 C. Th. eod. et c. 7 Cod. Iust. de Episc. aud. (I, 4). Verum est c. 32 cit. cum ultimis vv. h. c. fere convenire. Summaria C. Th.: „*Superiori similis.*"

Lugd. *Cons.* s) Baronius et Go. in comm. h. c. hanc legem a Theodosio M. datam esse existimant anno 390 post cladem Thessalonicensem. Dicitur enim D. Ambrosius antequam Theodosium in Dei templum intrare permitteret, iussisse, ut legem ferret, *quae furoris sententias irritas redderet atque inanes et triginta dierum spatio munerent scriptae sententiae de caede ac bonorum proscriptione, rationis iudicium exspectantes.* Vid. Theodoretum V, 18, huius rei narratorem. Idem vero statuitur in lege 13 C. Th. de Poenis, quam Cassiodorus in historia Tripartita integram, sed dempta subscriptione refert, opinatus, hanc esse ipsam illam legem a Theodosio emissam post cladem Thessalonicensem. Putant ergo illi docti, et inscriptionem, deleto *Gratiano* mutatoque Flaviani nomine, emendandam esse, et ponendos in subscriptione consules anni 390. Sed utriusque errorem validis argumentis demonstrat Ant. Pagius in Crit. ad Annal. Baron. ad ann. 390 (ap. Go. ed. Ritter. T. III, p. 331 sq. not.), cuius sententiae calculum adiicere non dubito. t) 15 *Id. 8 Flaviano.* u) 20, 28, 36, 40 *Fl. pff.* Sich. Go. in Chron. *PF.* v) Aur. Lugd. *Illirici*, ut multi codd. Sich. *Illyricae.* In nonn. codd. om. *Ill. et It.*, in 20 *Illyrici et.* vv) Go. in not.: „f. *Post alia.*" x) Nonn. codd. *statum.* y) 15 *accipiant vincula atque cust.* 20 *accipiat vindicta atque cust.* Sich. in m. Cod. Iust. *excipiat.* z) 17, 28, 36, 40, Sich. *XVI.* a) 32 *Apri.* b) 4, edd. Cod. Iust. *Veronae.* 40 *Verone.* Mox multi codd. *Antonino*, multo plures *Siagrio.* 13 *Siagro.* 8 om. *Verona* et *et Syagr.* bb) Sich. Cui. 1 — Lugd. *iudice.* c) 20 *iussi.* *) Fol. 57[b] cod. 4. cc) Cod. Iust. *impune in publica.* d) Cod. Iust. *desaeviat censemus — absentes eos pro.* e) Cum hoc tempore Neotherius adhuc Pf. P. fuerit, cui successit Principius, errorem in mense suspicatur Go. ee) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. *conhibentia.* Aur. Lugd. *cohibentia.* f) Til. — Lugd. *Aug. vicarii, etiam adfecti.* g) 4, Til. — Ri*. *hisdem.* *) Fol. 58[a] cod. 4. h) c. 32 C. Th. et c. 29 Cod. Iust. citt. *Caesario*, impr. Go.; c. 57 C. Th. *ad Eutychianum.* i) *Post alia* om. in Cod. Iust.; in 4, Til. — Lugd. locum habet post *AA.* k) Aur. Lugd. *criminum*, err. l) In c. 29 Cod. Iust. om. *clericorum — vocant.* m) Cod. 4, c. 6 Cod. Iust. et c. 57 C. Th. citt. *synoditas.* In cod. 4 rubro col. in m. corr. *coenobitas*, quod v. transiit in edd. n) *Quibus — damnatos* om. in c. 6 Cod. Iust. cit., sed vid. infra not. *z.* o) *ius* inseri opinatur Go., tanquam error ortus sit ex scriptura *diligentIVS*, id est *diligentius ius.* Non recte Go. oo) Cui. 2, 2* mendose *iussititia.* *) 4 *proconsule*, sed deletur *e* rubr. col. p)

erint cognitores, non tam ad clementiam nostram quam ad amplissimas potestates sciant esse referendum. Eorum enim de his plenum volumus esse iudicium, qui, si ita res est, et crimen exegerit, rectius possint punire damnatos[q]. §. 1. Reos[r] etiam, tempore *) provocationis emenso, ad locum poenae sub prosecutione pergentes nullus aut teneat[s] aut defendat, sed sciat se cognitor XXX librarum auri mulcta, primates[t] officii capitali esse sententia feriendos, nisi usurpatio ista aut protinus vindicetur[tt], aut, si tanta clericorum ac[u] monachorum audacia est, ut bellum potius quam iudicium futurum esse existimetur, ad clementiam nostram commissa referantur, ut nostro mox severior ultio procedat arbitrio[v]. §. 2. Ad episcoporum sane culpam, ut cetera, redundabit, si quid forte in ea parte regionis, in qua ipsi populo[x] Christianae religionis doctrinae insinuatione moderantur, ex his, quae fieri hac lege prohibemus[y], a monachis perpetratum esse cognoverint, nec vindicaverint[z]. Ex quorum numero rectius, si quos forte sibi deesse arbitrantur, clericos ordinabunt etc. *Dat. VI.*[a] *Kal. Aug. Mnyzo*[b], *Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.* (398.)

17. *Iidem AA. Aureliano*[bb] *Pf. P.* Omnes res Eutropii[c], qui quondam praepositus *) sacri cubiculi fuit, aerarii nostri calculis adiunximus, erepto splendore eius, et consulatu a taetra illuvie et a commemoratione nominis eius et coenosis sordibus vindicato; ut eiusdem universis actibus antiquatis[cc], omnia mutescant tempora, nec eius enumeratione saeculi nostri labes appareat, nec ingemiscant[d], aut qui sua virtute ac vulneribus Romanos fines propagant, vel qui eosdem servandi iuris aequitate custodiunt, quod divinum praemium consulatus lutulentum prodigium contagione foedavit. Patriciatus etiam dignitate atque omnibus inferioribus spoliatum se esse cognoscat, quas[e] morum polluit scaevitate[ee]. Omnes statuas, omnia simulacra, tam ex aere, quam ex marmore seu ex fucis[f], quam ex quacunque materia, quae apta est effingendis, ab omnibus civitatibus, oppidis locisque privatis ac publicis praecipimus aboleri, ne tanquam nota nostri saeculi obtutus polluat[g] intuentum. Adhibitis itaque fidis custodibus ad Cyprum insulam perducatur, in qua *) tua sublimitas **) relegatum esse cognoscat; ut ibidem pervigili cura vallatus nequeat suarum cogitationum rabie cuncta miscere. *Dat. XVI. Kal. Febr.*[h] *Constantinopoli, Theodoro V. C. Cos.*[i] (399.)

18. *Iidem AA.*[k] *Eutychiano Pf. P.*[l] Sancimus,

— c. 17. Baron. ad ann. 399, n. 24. — c. 18. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c*. 18. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c*. 4. Cod. Iust. IX, 47, 22. Bas. LX, 51, 63. Cf. L. R. B. tit. XXIV. Profertur h. c. a Baron. in Ann. ad a. 399, n. 24. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 45, 46, 48, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 39, 43; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 17, 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42, 44. Summaria C. Th.: „*Similis XI.*"

c. 29 Cod. Iust. cit. *salutem per errorem vel gratiam — ut si Proconsul, vel Comes Or., vel pr. aug. vel vic.* c. 57 C. Th. cit. om. *praefectus*. q) Hactenus c. 29 Cod. Iust. et c. 57 C. Th. de Appell. citt. (sed c. 57 *damnatos etc.*). Sequentia habentur in c. 6 Cod. Iust. de Episcop. aud. (I, 4). r) c. 6 cit. *tenere* (vid. supr. not. *n*), *sed reos ad locum* et om. *etiam, temp. prov. emenso*, quia Tribonianus in c. 29 Cod. Iust. cit. coniecit superius caput, quod de appellationibus agit. *) Fol. 58[b] cod. 4. s) c. 6 Cod. Iust. cit. *persecutione p. nullus* (om. *aut*) *teneat*. t) c. 6 Cod. Iust. cit. m. *et primates*. tt) Go. transponi h. vv. ita iubet, ut legatur, *nisi aut usurpatio ista protinus vind.* u) c. 6 Cod. Iust. cit. *vel*. v) c. 6 Cod. Iust. cit. *ut arbitrio nostro mox sev. u. procedat*. x) Voluit Go. et emend. Be. ex c. 6 Cod. Iust. cit. *populos* propter sequens *moderantur*, praeter necessitatem. *Populo* 4, Til. — Ri*. y) c. 6 Cod. Iust. cit. *ex iis — prohibuimus*. z) Seqq. desunt in c. 6 Cod. Iust. cit., sed add. h. l. ex init. h. c. (vid. supr. not. *n*): *Quibus in caussa criminali humanitatis consideratione, si tempora suffragantur, interponendae provocationis copiam non negamus.* Ultima vv. cum c. 32 C. Th. de Episcopis (XVI, 2) fere convenire iam supra dixi. a) c. 32 C. Th. de Episc. cit. *VII.* et c. 33 eod. *III.* In utraque lege reponendum est *VI.* Aur. Lugd. om. *VI.* b) Be. *Mnyzi* et in c. 57 C. Th. cit. et c. 3 C. Th. de His, qui ad eccl. cit. *Mnisi*. c. 33 de Episc. cit. *Mnizo* (Be. *Minizi*). Locus deest in c. 32 eod. cit. c. 29 Cod. Iust. cit. *Mnizo*. bb) Go. in comm. suspectum est nomen Aureliani. Referunt enim Philostorgius XI, 6 et Nicephorus XIII, 4, Aurelianum praefectum cumque eo alios in illustri dignitate positos post primum Eutropii exsilium iudices sedisse in Pantychio, cognitores de Eutropio. Verum illa narratio spectat ad iudicium de Eutropio capitis puniendo, nostra lex statuit de Eutropio in exsilium mittendo; quare nullus hic est dubitandi locus de Aureliani nomine. c) 4, Til. — Ri*. *Eutropi*. *) Fol. 59[a] cod. 4. cc) Cui. 2, 2*. Go. *antiquitatis*, mendose. d) 4, Til. Cui. 1, 2, 2*. Go. *ingemescat*. Aur. Lugd. Ri. Ri*. *ingemiscat*. Be. de cj. Go. *ingemiscant*, recte. Idem prop. Rein. e) Ita recte Be. de cj. Go.; 4, Til. — Ri*. *quos*, quod tamen teneri posset, si cum Go. supra post *inferioribus* add. *honoribus*. ee) Aur. Lugd. *saevitate*. f) Cui. 1 — Cui. 2* in m. em. *fusis*, impr. Go. Paullo infra 4 *effigendis*. g) Be. em. *polluant*. Mox 4 *adhibitus*, sed em. *adhibitis* rubro col. *) An *quam?* **) Fol. 59[b] cod. 4. h) Baronius ad h. a. n. 24 existimat, prope paschale tempus Eutropium ad ecclesiam confugisse, et errorem irrepsisse in inscriptionem h. c. Consentit cum Baronio Gothofredus in comm. h. c. In errorem eos duxit Chrysostomus in fin. Orat. in Eutropium. Vid. hac de re doctissimi Pagii annott. in Crit. ad Annal. Baron. ad ann. 399, num. 3 (in C. Th. ed. Ritt. T. III, p. 342 sq. not.). Tillem. l. c. T. V, Notes, p. 62, n. XXII. pro *Febr.* leg. esse putat *Oct.*, propter Zosimum et Philostorgium, qui referunt, Eutropium vergente demum h. a. aestate in offensionem apud imperatorem incurrisse. Sed ita fit h. c. recentior sequenti, quod admitti non potest, nisi aperte ab ipsis C. Th. conditoribus factum est, et in c. 19 et 20 h. t. Ut id evitaret, proposuit Tillem. etiam *Aug.*, quamquam non insistens huic cj. i) Aur. Lugd. *Coss.* Cui. 2 — Ri*. *Coss.* Vid. supra I, 6, 12, not. e. k) In Br. Al. ap. Sich. et in Cod. Iust. imperatores ipsi nominantur. 6, 7, 10, 12, 14, 16, 18 *Eufiano*. 8 *ad Eurianū*. 15 *Eutichiano*; rell. Br. Al. codd. *Euticiano*, *Eutitiano*, *Estuciano*, *etutiano*. 21 om. *Eut. Pf. P.* l) 10, 18

ibi esse poenam, ubi et noxa[m] est. Propinquos, notos[n], familiares procul a calumnia summovemus, quos[o] reos sceleris[p] societas non facit[q]; nec enim affinitas vel amicitia nefarium crimen admittunt[qq]. Peccata igitur suos teneant auctores, nec ulterius progrediatur metus, quam reperitur[r] delictum. Hoc singulis quibusque iudicibus intimetur. *Dat. VIII.*[s] *Kal. Aug.*[t] *Constantinopoli, Theodoro V. C.*[u] *Coss.* (399.)

Interpretatio. *Poena illum tantum sequatur, qui crimen admisit. Propinqui vero, affines vel amici*[v], *familiares vel noti, si conscii criminis non sunt, non teneantur*[x] *obnoxii. Nemo de propinquitate criminosi aut de amicitiis timeat*[y], *nisi qui*[z] *scelus admiserit.*

19. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Donato Proconsuli*[a] *Africae.* Satellites Gildonis custodiis mancipentur, et proscriptione damnentur. *Dat. III. Id. Nov.*[aa] *Basso et Philippo Coss.* (408.)

20. *Iidem AA. Theodoro Pf. P.* Si quis ex proscriptorum numero comitatum nostrae serenitatis sive moenia aeternae urbis intraverit, deportatione plectetur. *Dat. X. Kal. Oct.*[b] *Basso et Philippo Coss.*[bb] (408.)

21. *Iidem AA. Honoratis et Provincialibus Africae.* *) Heraclianum hostem publicum indicantes digna censuimus auctoritate puniri, ut eius resecentur infaustae cervices. Eius quoque satellites pari intentione persequimur. Sed hanc omnibus privatis atque militantibus licentiam damus, ut omnes prodendi in medium habeant liberam facultatem; nec invidiam metuat[c], qui ad publicum deduxerit criminosum, cum illud specialiter caveamus, ne ullus aliquem eorum aut subtrahendum iudicet, aut celandum, neve ex eorum facultatibus vel deposita deneget, vel accepta non prodat. *Dat. III. Non. Iul. Ravenna*[d], *Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.* (412?)

22. *Iidem AA.*[e] *ad Anthemium Pf. P.* Omnes, quos damnationis conditio diversis exsiliis destinatos metas temporis praestituti in carceris implesse custodia deprehendit[f], solutos poena vinculisque laxatos custodia liberari praecipimus, nec ullas exsilii postmodum *) miserias formidare[g]. Sit satis immensorum cruciatuum semel eluisse[h] supplicia, ne, qui aurae communis haustu et lucis adspectu diu privati *) sunt, intra[i] breve spatium, catenarum ponderibus praegravati, etiam exsilii poenam sustinere iterum compellantur. *Dat. XIV. Kal. Maii Constantio et Constante VV. CC. Coss.*[k] (414.)

23. *Iidem AA. Monaxio*[l] *Pf. P.* Rectores provinciarum conveniri praecipimus, ut hi, qui pro suo crimine poenam exsilii sub certo temporis spatio subire decreti sunt, exacto praefinito tempore, nec claustris carceralibus, nec in locis, in[m] quibus exsules versati sunt,

— c. 19, ut praepostera ponenda est post c. 20 sq. Baron. ad ann. 298, n. 57. — c. 20. Go. cum hac c. coniungi vult c. 4 C. Th. de Testimon. (VII, 21), c. 20—22 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42) et c. 16 Cod. Iust. Si cert. pet. (IV, 2). Vid. infra not. *bb.* — c. 21. Baron. ad ann. 418, n. 3. — c. 22. Cod. Iust. IX, 47, 23. Bas. LX, 51, 64. — c. 23. Cod. Iust. IX, 47, 24. Bas. LX, 51, 65. Fortasse ut iam Go. vidit, coniungenda est cum c. 182 C. Th. de Decur. (XII, 1). Vid. infra not. *n.* Summaria C. Th.: „*Superiori similis.*"

praepositum. Sich. *Praefecto* pro *Pf. P.* m) Cod. Iust. *noxia.* In cod. 4 a rec. manu supr. lin. ann. *culpa.* n) 4, Til. *nostros*, sed rubro colore in cod. 4 corr. *notos.* 20 *notos et familiariares.* 25 *prop. et notos et f.* Go. — Ri*. *notos familiares.* o) 6—8, 12—14, 16, 20, 25 *quod.* Ceterum 16 *removemus quod.* p) 6, 7, 12, 14 *secularis.* 8 *secularii.* q) Ita 10, 18, Til. — Ri*. Cod. Iust.; 4, 20, 21, Sich. Be. *faciat.* 25 *fecit.* qq) 21 *admittant.* r) 6—8, 10, 12, 14, 16, 18, Cod. Iust. *reperiatur.* 20 *recuperetur*, sed em. *reperiretur.* Supra 8 *teneatur*, 25 *teneat*, 12 *ultimus* et antiquitus 20 *alterius.* s) 15, 16 *IX.* 21 *XIIII.* Go. in Chron. *XIII.* 20 om. *VIII.* t) 8 om. *Constant.* 36, 40 *Constantino A et Th. Coss.* Sich. *Const. Gratiano A. et Th. V. C. Coss.* et Cod. Iust. *Eutropio et Theodoro VV. CC.*, impr. Go. Vid. supra not. *i.* u) Plurimi codd. *Theodoro*; alii *Vic.* et 33 *Vincentio* pro *V. C.* Ceterum Til. Aur. Lugd. *Conss.* et Cui. 2 — Ri*. *Coss.* v) 6—8, 10, 18 *aliqui.* x) Nonn. codd. *teneatur — criminosa.* 6 *teneant.* y) 20 *amicis teneat*, sed supr. lin. *timeat.* z) Sich. Cui. 1 — Lugd. *nisi si quis.* a) 4 *PU*, err. et Til. — Lugd. *P. V.* Vid. infra XI, 16, 1, not. *m.* aa) An add. *Mediolano?* b) Add. *Mediolano.* Vid. c. 20 tit. 42 h. libr. bb) Dixi in annot. sup., Go. hanc legem coniungere velle cum aliis quibusdam h. a. legibus, quod quidem, si argumentum illarum legum spectamus — omnes enim se referunt ad proditionem et caedem Stiliconis et rescissionem actorum eius — concedi potest, non autem potest, si dierum, quibus datae sunt, rationem habemus. Etenim c. 4 cit. data est *X. Kal. Dec.*, in quem diem et incidit c. 22 cit.; c. 20 autem cit. subscripta est *VIII. Kal. Oct.* et c. 21 cit. *Dat. VIII. Kal. Nov.*; c. 17 Cod. Iust. cit. *XVII. Kal. Nov.* Ceterum negari non potest, mensem suspectum esse, quo mutato in *Dec.*, h. c. coniungenda foret cum c. 4 et 22 citt., atque tolleretur turbatio ordinis legum, quae est inter c. 19 et 20 h. t. Circa idem tempus non desunt in fontibus nostris aliae eiusdem argumenti ad eundem Theodorum datae leges. Vid. supra I, 16, 14, V, 5, 2, VII, 16, 1; infra X, 10, 25, XVI, 2, 39, XVI, 5, 45, const. Sirmond. IX, XVI (ex qua desumpta est c. 2 C. Th. de Postlim. V, 5 ut c. 39 cit. ex c. Sirmond. IX.), XVIII. *) Fol. 60[a] cod. 4. c) 4 *invidiametuat*, sed em. *invidiam metuat* rubro col. d) Recte Go. Rein. Be. hic requirunt *P. C.*, id est *post consulatum Honorii IX. et Theodosii V. AA. Coss.* (413.), quam em. temporis ratio flagitat (vid. c. 13 C. Th. de Infirmandis his XV, 14, quae h. c. argumento omnino convenit), cum Heraclianus, de quo hic sermo est, non anno 412, verum anno 413 exercitum adversus Honorium moverit. Deest hac de causa annus ap. Go. — Ri*. Go. in Chron. *Aug.* pro *Iul.* e) 4, Til. — Ri*. *AAA.*, impr. Go. Cod. Iust. *Impp. Honorius et Theodosius AA.*, unde Go. reponi vult *AA.* Et ita Be. f) Cod. Iust. *deprehenderit.* *) 4 *posmodum.* g) Cod. Iust. *nec form. mis. ul. exilii* et om. *postmodum.* h) Cod. Iust. *luisse.* *) Fol. 60[b] cod. 4 incip. cum syll. *ti.* In ima pagina est Θ pro numero quatern. i) Cod. Iust. *ne hi, qui diu privati sunt aurae comm. h et l. adspectu, intra.* k) Aur. Lugd. *Cons.* l) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. *Monachio*, mendose et impr. Ri. Mox 4, Til. — Go. *hii.* m) Cod. Iust. om. *in.* n) Aut

tenenntur. *Dat. III.*[n] *Kal. Sept. Eudoxiopoli, D. N. Theodosio A. VII. et Palladio V. C. Coss.* (416.)

24. *Iidem AA. Monaxio Pf. P.* His, qui conficiendi naves incognitam ante peritiam barbaris tradiderunt, propter petitionem viri reverendissimi[nn] Asclepiadis, Chersonesitanae[o] civitatis episcopi, imminenti poena et carcere liberatis, capitale tam ipsis quam etiam ceteris supplicium proponi decernimus[p], si quid simile fuerit in posterum perpetratum. *Dat. VIII. Kal. Oct. Constantinopoli, Monaxio et Plinta Coss.* (419.)

*) TIT. XLI. NE SINE IUSSU PRINCIPIS CERTIS IUDICIBUS LICEAT CONFISCARE[q].

1. *Imp. Theodosius*[r] *A. et Valentinianus C.*[s] *ad Hierium*[t] *Pf. P.* Nulli iudicum, exceptis his, qui in summa administrationis[u] sunt positi potestate, vitae[v] quoque noxiis ius adimendae sortiti sunt, quemquam omnino[x] inconsulta nostra clementia in ullo[y] genere criminationis tristi liceat proscriptionis tempestate percellere. Ad nos simulationum genera, quaestionis ordo, criminum moles, documentorum probationumque pensanda libramenta mittantur. §. 1. Nemo sibi praesumat moderatorum provinciarumque rectorum, sub quibuscunque infulis[z] potestatis, quemquam patrimonii universis privare subsidiis. §. 2. In illos[a] gladii sui et ius severitatis[b] exerceant, in quos[c] statim destringi ferrum[d] iura praecipiunt, quorumque differri supplicium materia est[e] interitus plurimorum. *Dat. X.*[f] *Kal. Febr. Constantinopoli, D. N. Theodosio A. XI.*[g] *et Valentiniano C. Coss.*[h] (425.)

Interpretatio. *Nullus iudicum privatas*[hh] *facultates fisci nomine proscribere aut occupare praesumat, sed ad rerum dominos referat causam, pro qua hoc*) aliquis mereatur, et quod iussum fuerit, observetur.*

**) TIT. XLII. DE BONIS PROSCRIPTORUM SEU DAMNATORUM.[i]

1. *Imp. Constantinus A. Petronio Probiano*[ii]. Res uxoris, quae vel successione qualibet vel emptione vel etiam largitione viri in eam ante reatum iure pervenerant, damnato *) marito, illibatas esse praecipio, nec alieni

— c. 24. Cod. Iust. IX, 47, 25 mutil. Bas. LX, 61, 66. Go., etsi dubitanter hanc legem pro fugitiva habet. Baron. ad ann. 419, n. 110.

Tit. XLI. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XLI.* Br. Al. eiusque codd. 5—8, 10, 12—18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 49, Sich. *Tit. XXXI.* Cod. Iust. IX, 48. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. *c.* 1, i. e. *un.* Cod. Iust. IX, 48, 1 mut. et mutil. Bas. LX, 67, 1. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in cod. 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 17, 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42, 44.

Tit. XLII. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XLII.* Br. Al. eiusque codd. 5—8, 10, 12—18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—47, 49, Sich. *Tit. XXXII.* Cod. Iust. IX, 49. Nov. Maior. V (ed. Berol. p. 1376). — c. 1. Cod. Iust. V, 16, 24 mut. et mutil. Transierunt etiam §. 1—4 h. c. in Cod. Iust. IX, 49, 9, §. 1, 2, quae c. conflata est ex hac c. et c. 15 h. t. C. Th., sed ex c. 15 cit. et inscriptionem et subscriptionem desumptam habet. Bas. XXX, 1, 60 et LX, 62, 16.

hic scrib. *VII.* aut in c. 182 C. Th. de Decur. (XII, 1) cit. *III.*, ut hae leges in eundem diem incidant. nn) Til. — Go. *reverentissimi.* o) 4, Til. — Lugd. *Cersonaesitanae.* Cui. 2 — Ri*. *Cersonesitanae.* p) Cod. Iust. *His — tradiderint, capitale iudicium proponi decernimus,* et des. rell.

*) Fol. 61ᵃ cod. 4. q) 15 *Ne sine principis iussione aliquid confiscetur.* Nonn. codd. *Non* pro *Ne.* 20 *Ceteris iud. — infiscare.* 26 *Liceat accusare.* In aliis om. *Certis* aut *Liceat.* r) 17, 36, 40 *Constant.* pro *Theod.* et om. *A.*, ut in codd. 15, 20. Ceterum Cui. 1 — Go. Be. Cod. Iust. *Impp.* Ri. Ri*. *Imppp.* s) 10, 18 *Consul.* In cod. 15 deest *C.*, ubi scrib. *I. Th. et Val. Hierio* etc. Similiter 8 *I. Th. et Valent. AA. ad* etc. 20 *Val. Cesares.* t) 6, 10, 12, 16, 18 *Egedium.* 8 *Egedio.* 7, 13 *Egydium.* 32 *Egidium.* 25 *Hierio,* ut 15. 17, 28, 39, 40 *Igerium.* 37 *Higerium.* 21, Sich. *Hyerium.* Praeterea nonn. codd. *pd.* 10, [illegible] *ppositum.* u) 6—8, 10, 14, 18, R. *administratione.* 20 *administratione positi sunt.* 15 *summae.* v) 15 *pos. et vitae* et om. *quoque* et mox *sunt* post *sortiti.* An *vitaeque*? Apte etiam om. *sunt* post v. *administrationis.* x) 12 *quemque hominum.* 20 *quem omn.* y) 6, 7, 10, 12, 14, 18, 20, 21 *In nullo.* 8 *In nullis.* z) 6—8, 12, 14 *infulae.* Cui. 1 — Lugd. *insulis,* mendose, ut antiquitas 20. 21 *potestates.* Sich. in m. *cuiuscunque tituli* et in textu *potestate.* Haec §phus in cod. 16 ita scripta est: *Nemo moderatorum rectorumque provinciarum sibi praesumat sub quibuscunque inf. pot. quemquam universi patrimonii privare subsidiis.* In Cod. Iust. lex ita scripta est: *Nulli iudicum liceat, exceptis, qui in summa administrationis sunt positi potestate, proscriptionis tempestate totius substantiae aliquem percellere, nisi ad nostras aures hoc ipsum referatur,* et des. rell. a) 4 *In illo,* sed a poster. manu em. *In illos.* 10, 18, R. *in illius.* 6 sec. Be., 21 *Nullos.* Sich. *nullus.* b) 15 *severitatis ius,* non male. Cuiac. Observ. XXI, 30 vult *gladii sui ius et severitatis,* qua inversione nil opus esse dicit Go. R. *sev. exerceat.* Sich. *coercet.* c) 4, 10, 18, 21, Sich. Til. *in quo.* d) Nonn. codd. Sich. *distringi.* 20 *constringi ferro.* Mox 12 *iure.* 8 *quorumcumque* et nonn. codd. *deferri.* e) 15 *sit.* f) Multi codd. veluti 6, 7, Cui. 2, 2*. Go. om. *X.* et in sequ. codd. nonn. *XI.* et *C.* Deest etiam in nonn. codd. et in Cod. Iust. *D. N.*, pro quo 10, 18, R. *Donato.* Sich. *DDNN.* 8 om. *D. N. — C.* g) Nonn. codd. Sich. in m. *X.*; alii om. num. 20 *Th. XII.* et om. *A.* 21 *Valente.* h) Go. 4 pro 425, err. Tillem l. c. T. VI, p. 89, not. I. h. c. transfert in ann. 436. hh) 6—8, alii codd. *privatis.* *) Ap. Sich. post *hoc* add. *quod.*

**) Fol. 61ᵇ cod. 4. i) 15 om. *proscriptorum seu.* 42 *donatorum* pro *damnatorum.* Nonn. codd. *sive.* ii) Rein. add. *Pr. U.* c. 9 Cod. Iust. cit. *Impp. Arcad. et Honor. AA. Caesario P. P.* ex c. 15 h. t. *) In c. 24 Cod. Iust. cit. add. *ac mortuo ex poena marito, vel*

criminis infortunio stringi[k] uxorem, cum paternis maternisve ac propriis frui[l] cum integro legum statu[m] religiosum sit. Et donatio maritalis ante tempus criminis ac reatus collata in uxorem, quia pudicitiae praemio cessit, observanda est, tanquam si maritos eis[mm] natura, non poena subduxerit[n]; capacitatis privilegio videlicet et modo inspecto, ut consideretur, quid capere potuit. §. 1.[o] Si quid etiam in emancipatos liberos ante tempus criminis ac reatus patrem contulisse claruerit, integrum iisdem[p] et citra inquietudinem reservetur. §. 2. Quod vero nec uxor *) nec emancipati liberi potuerint vindicare, captum et incorporatum ita[q] ad me referri specialiter censeo, ut illud quoque addatur, utrum filios habeat, qui damnatus est, simulque adiiciatur, utrum iidem[r] apud se ex caussa donationis aliquid vindicarint. §. 3.[s] Sed in his, qui fiscalibus actibus nexi sunt, et pro ratiociniis proscribuntur et condemnantur, placuit, si quid proprium uxor habuit[t] vel a marito datum, in quantum capere potuit[u] ante initium actus[v], ex quo origo fraudis ac vitii in iudicium deducta est, si quid deinde in emancipatos filios donatione collatum, antequam[x] orto nexu suffugium potius quam munificentia fraudisque testetur, intemeratum apud accipientium iura persistere; nec quicquam fisco in qualibet caussa teneatur obnoxium, nisi quod in dominio proprio, cum obligari ortus est, habuit[y], vel quod agens[z]) tam suo quam uxoris vel filiorum vel cuiuscunque praeterea nomine comparavit[a]. §. 4. *) Exceptis duntaxat Caesarianis[a], qui ab omni iuris beneficio excluduntur[aa], nisi probata a me purgataque ratiocinia fuerint, ut, quod innoxie[b] habuerint, transmittendi copiam habeant. *Dat. III. Kal. Mart. Serdicae*[c], *Crispo II. et Constantino II. Caess. Coss.*[d] (321.)

2. *Imp.*[dd] *Constantius A. et Iulianus C. ad Populum.* Si quem forte gladius ultor afflixerit, aliave quaelibet vitam adimens poena consumpserit, usque ad tertium gradum[e] generis copulationis[f] eiusdem successio deferatur, fisco penitus quiescente, et accipiat hereditatem, qui eam iure civili vel praetorio poterat vindicare (de numero videlicet personarum, quas legis huius excepit auctoritas); sed ita, ut alia sit conditio damnatorum ex crimine maiestatis aut magicae[g]. In his enim, etiamsi liberos damnatus habeat[h] vel parentes, non concedentes poenam[i], sed relinquentes antiquam fisco fieri locum praecipimus. *Dat. VIII. Id. Mart. Mediolano, Constantio A. VIII. et Iuliano C. Coss.* (356.)

3. *) *Iidem A. et C. Caelestino Consulari Baeticae*[ii]. Ubi aliquis pro qualitate criminis vivendi[k] sententiam passus fisco fecerit locum, super occupandis rebus eius statim[kk] officium procuratoris patrimonii literis tuis conveniatur, ut eadem corpora fisci viribus vindicentur, et protinus super occupatione eorum scriptis competentibus intimetur. *Dat. V. Kal. Sept. Constantio A. IX.*[l] *et Iuliano Caes. II. Coss.* (357.)

4. *Idem A. ad Taurum*[m]. Vetueramus[n], bona capite damnatorum fiscali dominio vindicari, excepto crimine maiestatis et magicae[o], ut ea haberent usque ad gradum tertium successores eorum, quorum vitam severitas ademisset. Nunc vero bona capite damnatorum fiscali dominio vindicari decernimus, sanctione illa, quam certa conditione dederamus, quiescente. *Dat. prid. Non.*

— c. 2. Ed. Th. cap. CXII. Abrogatur h. c. biennio post per eundem Constantium c. 4 h. t. Eodem die, sed *Constantinae* accepta est c. 1 C. Th. Si quis pec. conflav. (IX, 23).

in servilem conditionem ex poenae qualitate deducto. k) c. 24 Cod. Iust. cit. *adstringi*, impr. Go. l) c. 24 Cod. Iust. *pr. bonis frui.* m) c. 24 Cod. Iust. *statuto.* mm) c. 24 Cod. Iust. cit. *observanda sit — maritum eius.* n) c. 24 Cod. Iust. cit. *subduxerit. Sin autem aqua et igni ei interdictum erit, vel deportatio illata, non tamen mors ex poena subsecuta: donationes a viro in uxorem collatae, adhuc in pendenti maneant: quia nec matrimonium in huiusmodi casibus dissolvitur, ita ut si usque ad vitae suae tempus maritus eas non revocaverit, ex morte eius confirmentur: fisco nostro ad easdem res nullam in posterum communionem habituro.* o) Hinc inc. §. 1 c. 9 Cod. Iust. cit. p) 4, Til. — Ri[*]. *hisdem.* c. 9 Cod. Iust. cit. *iisdem citra.* *) Fol. 62[a] cod. 4. q) c. 9 Cod. Iust. cit. *captum a publicis personis ita.* r) 4, Til. — Cui. 2[*]. Ri. Ri[*]. *idem.* Go. *item*, sed in not. *iisdem.* s) Hinc inc. §. 2 c. 9 Cod. Iust. cit. t) c. 9 Cod. Iust. *habuerit.* u) In Cod. Iust. l. c. om. *in q. c. p.* v) Ita Be. ex Cod. Iust.; 4, Til. — Ri[*]. *actum.* Go. em. *initum.* Summaria Cod. Theod. p. 11 *ante initium actionis.* x) Cod. Iust. l. c. *collatum est ante quam crimen oriatur intemeratum*, omissa, ut Go. dicit, elegantissima ratione, quae hic continetur. Til. — Lugd. *collatum ante, quam.* Ri. Ri[*]. *collatum, ante, quam.* y) Cod. Iust. l. c. *obligari coepit, habuerit.* *) 4 *ages*, sed em. *agens* ab ipso, ut videtur librario. z) Cod. Iust. l. c. *uxoris suae vel fil. — comparaverit.* *) Fol. 62[b] cod. 4. a) In Cod. Iust. l. c. add. *vel Catholicianis.* aa) Cui. 2, 2[*] *exluduntur*, mendose. b) 4 *innoxie buerint*, sed em. ab ant. manu *habuerint.* c) c. 24 Cod. Iust. cit. *Sardiniae*, male. 4, add. C. Th. *Serdicae.* d) c. 24 Cod. Iust. om. *Caess.* c. 9 Cod. Iust. habet subscr. c. 15 h. t. Aur. Lugd. *Cons.* dd) Aur. Lugd. *Impp.* e) 4 *gladium*, sed rubro colore em. *gradum.* f) Til. — Cui. 2[*] *generis, copulationis eiusdem.* Go. — Ri[*]. *generis copulationis, eiusdem.* Go. cj. *cognationis* pro *copulationis*, speciose; nam vocis *copulationis* ea, qua hic accipitur, significatione alius locus mihi non innotescit. Pro *matrimonio* h. v. est ap. Iulianum §. 243, 245. g) Be. em. *magiae* et hic et in c. 4 h. t., recte. h) 4 *habeant*, sed rubro col. em. *habeat.* i) 4 *poena*, sed ab. *poenam.* *) Fol. 63[a] cod. 4. ii) Ri[*]. *Coelestino.* 4, Til. — Ri[*]. *Beticae.* Membrana cod. 4 detrimenti aliquid cepit. k) Vox suspecta. Go. vituperat eos, qui tentent *confiscandi*, et *crimen confiscandum* dictum fuerit, ex quo sequatur confiscatio. Ipse postquam diversa coniecit: *criminis timendi, verendi, vindicandi* (quod et Rein. placuit), *vitandi, plectendi, stupendi* et interpretatus est *vivendi sententiam passus* pro *passus sententiam vitam adimentem*, ut *vivendi* pro *devivendi* dictum sit, perstat in *criminis vivendi, sententiam.* Rein. cj. *ulciscendi.* An *puniendi?* kk) Til. — Lugd. *locum super occ. reb. eius: statim.* l) Ita 4 et Be. iussu Go. ex Til., recte; Cui. 1 — Ri[*]. *VIII.*, mendose. m) Add. *Pf. P.* n) Vid. c. 2 h. t. o) Vid. not. g

Iam. Sirmio[p]. *Acc. VI. Kal. Sept. Datiano et Cereale Coss.* (358.)

5. *Imp. Iulianus A. ad Felicem Comitem S. L.* Quidam scelerate proscriptorum facultates occultant. Hos praecipimus, si locupletes *) sint, proscriptione puniri, si per egestatem abiecti sunt in faecem vilitatemque plebeiam, damnatione capitali debita luere detrimenta. *PP. Romae VII.*[q] *Id. Mart., Mamertino et Nevitta Coss.* (362.)

6. *Impp. Valentinianus et Valens*[r] *AA. ad Symmachum*[s] *Pf. U.* Substantiam damnatorum integram ad liberos pervenire, et[t] in qualibet caussa positis[tt] parentibus liberos heredes[u] esse, praecipimus[uu], excepta sola maiestatis quaestione: quam si quis sacrilego animo assumit *), iuste poenam ad suos etiam[v] posteros mittit[x]. *Dat. VII.*[y] *Kal. Dec. Mediolano*[z], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

Interpretatio. *Si quis pro crimine suo occidi vel damnari meruerit, crimen cum auctore*[a] *deficiat, bona vero eius*[b] *ad filios vel ad*[c] *heredes legitimos pertinebunt: nisi forte maiestatis crimine*[d] *damnatus sit aliquis, quorum etiam filios de bonis damnati patris fieri iubemus alienos*[e].

7. *Iidem AA. et Gratianus A. ad Probum Pf. P.* Si quis[f] intra provinciam pro qualitate delicti stilum proscriptionis incurrerit, per ordinarii officii sollicitudinem bonorum eius indago diligentissime celebretur[ff], ne quid rei privatae commodis per gratiam atque colludium furto subducatur. Et plena descriptio comprehendat, quod spatium et quod sit ruris ingenium; quid aut cultum[g] sit, aut colatur; quid in vineis, olivis[h], aratoriis, pascuis, silvis fuerit inventum; *) quae etiam gratia et quae amoenitas sit locorum; quis aedificiis ac possessionibus ornatus[i], quotve[ii] mancipia in praediis occupatis vel urbana vel rustica, vel quarum artium generibus imbuta teneantur; quot sint casarii[k] vel coloni; quot boum[l] exercitiis[m] terrarum atque vomeribus instruentium[n], quot pecorum *) et armentorum greges, et in qua diversitate numerati sint; quantum auri et argenti[o], vestium ac monilium, vel in specie vel in pondere, et in quibus speciebus, quidve in cathecis[p] sit repertum. Tum[q] demum omnia ea, quae velle nos perspicis, inquisitione constricta[r], rationalis rei privatae tradantur officio[s], nostro nectenda patrimonio. Mox vero ad nos sub literis publicis iudicis[t] singillatim *) de omnibus nominatimque perferatur[u], procul dubio negligentia mulctando. Nam si quid post factam a praedicto officio investigationem rationalis[v] rei privatae, cui inquisitio secunda mandata est, amplius fortassis invenerit *), officium fraudulentum ea condemnatione ferietur, ut aliud tantum, quantum fuerat subtractum, ex propriis facultatibus inferat. *Dat. III. Non. Maii Treviris* **), *Valentiniano NB. P. et Victore Coss.* (369.)

8. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius*

— c. 6. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 6. Br. Al. cuiusque codd. Sich. c. 1. Cod. Iust. IX, 49, 10, quae desumpta est ex c. ult. h. t., sed et finem h. c. recepit. Vid. not. uu. Indigitatur h. c. in c. 10 h. t. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—14, 16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 47, 49; inscr. et textus des. in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 17, 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. — c. 7. Cod. Iust. IX, 49, 7. Bas. LX, 62, 15. — c. 8. Cod. Iust. IX, 49, 8 om. pr. et fin. Coniungenda est cum c. 6 C. Th. de Sponsal. (III, 5), c. un. C. Th. Si prov. rector (III, 6), c. un. C. Th. de Usur. rei iud. (IV, 19), c. 2 C. Th. Ad L. Iul. repet. (IX, 27), c. 9 h. t., c. 16 Cod. Iust. de Testam. (VI, 23) et fortasse cum c. 1 C. Th. de Primic. (VI, 10). Ceterum vid. c. 6 C. Th. de Sponsal. cit., not. super. Vid. c. 23 h. t., not. sup.

antec. p) Rein. vult *Iun.* 4, edd. ante Be. *Sirmi* aut *Sirml.* Be. *Sirmii.* *) In literis *tes* incipit fol. 63[b] cod. 4. q) Go. in Chron. *VIII.* Mox Aur. Lugd. *Cons.* r) 32 om. *Valent. et.* 40 *Impp. pp Valent. AA ad* et om. *et Valens.* 20 *Valentianus.* s) 6, 7, 14 *Summacum.* Alii codd. *Simacum, Simmacum.* 40 *Machum.* Multi codd. *ppo* s. *ppm.* 17, 28 om. *U.* t) 20 a sec. man. *etiam.* tt) Go. mavult *positos.* Non consentio cum Go. u) 15 om. *heredes.* uu) Transierunt vv. sqq. in c. 10 Cod. Iust. cit. *) Cod. Iust. *adsumpserit.* v) 20 *etiam ad suos.* x) Cod. Iust. *transmittet.* y) 20 *V.* 32 *VIII.* 6—8, 12, 14, 16, 17, 28 om. *VII.* z) Vid. supra V, 14, 8, not. o. Sich. *Mediolani.* Mox permulti codd. *Iusiano, Iubiano.* 33 *Iuliano.* 34 *Valeriano* et 40 *utroniano* pro *Varroniano.* a) Ita plerimi codd., veluti 6—8, 12, 14, 17, 18, 20, 21, 43, 44. Sich. Cui. 1 — Lugd. add. *suo* et Cui 2 — Ri*. *eius.* Neutro v. opus est. b) Sich. Cui. 1 — Lugd. om. *eius.* c) Praepositionem om. edd. et nonn. codd.; addidi ex codd. permultis. d) 6—8, alii *maiestate criminis.* e) Ita codd.; edd. *iubemus f. al.* f) Ita Be. ex Cod. Iust.; 4, Til. — Ri*. *qui.* ff) Aur. Lugd. *celebratur.* g) Cod. Iust. *incultum.* Go. cj. *haud cultum,* non male; nam in codd. *haut* scribitur pro *haud,* et aspiratione om. saepe *aut* pro *haut.* Sed tamen hoc loco nihil mutandum esse ipse Go. concedit. h) Cod. Iust. *olivetis.* Add. Go.: „Est qui hic testat *Olicis.* — Sed nil opus.“ *) Fol. 64[a] cod. 4. i) Cod. Iust. *quis in aedificiis ac possessionibus sit ornatus.* ii) 4, Til. mendose *quodve.* k) Cod. Iust. *quod* (err.) *sint, censuarii,* impr. Go. Etiam 4 *quod sint.* l) Go. ann.: „*Quot iuga boum*, ita nonnulli (scil. Hal.). Possis tamen retinere *quot boum*, pro *quot boves*, possis et ἀπὸ τοῦ κοινοῦ huc arcessere vocem *greges.*“ 4, Til. habent *quid boum.* m) In cod. 4 ab ant. manu add. *quid.* Hoc est etiam ap. Til. n) Sec. Go. alii *insistentium,* i. e. nonn. codd. Cod. Iust. Sed recte Go. tuetur nostram scripturam. *) 4 *quod pec.* o) Cod. Iust. add. *et.* p) 4 *enthicis.* Cod. Iust. *apothecis.* In cod. 4 rubro colore ann.: *pecunia ad commercium data.* q) Cod. Iust. *Tunc.* r) Go. ann.: „Alii *constructa*, sed nil necesse.“ Referenda est haec ann. ad Cod. Iust. s) In Cod. Iust. add. *aut palatinis super hac caussa missis.* t) Ita Be. ex Cod. Iust.; 4, edd. ante Be. *iudices.* Ceterum Cod. Iust. *publici iudicis,* recte impr. Go. *) Be. et Cod. Iust. *sigillatim.* u) Cod. Iust. *referatur.* v) 4 *investigatione,* sed em. In eod. cod. corr. *rationalia.* *) In literis *nerit* inc. fol. 64[b] cod. 4. **) Cod. Iust. *Treveris.* x) Til. — Lugd. *liberi, nepotesve*

AAA. Eutropio Pf. P. Deportato si erunt liberi nepotesve, sui seu emancipati[x], nepotes quoque ex filia, semissem tantum bonorum fiscus usurpet, semissis *) ipsi[y] ac liberis hac distributione servetur, ut sextantem ipse ad fortunam ab extrema inopia vindicandam suae habeat potestatis, trientem liberi nepotesve, scilicet[z] indifferenter, sive hi ex filio sive filia erunt. [a]Quod si idem et emancipatos et suae potestatis filios nepotesve habuerit, beneficium tantum ad eos, qui in potestate *sunt*, transferatur, si emancipati ea, quae consecuti erant emancipationis tempore, damnose[b] existiment conferenda. Sin autem confusionem bonorum et donationis elegerint, omnia ea[c], quae fiscus[d] concedit, aequae divisionis partibus sortiantur *). Quae regula etiam in dote filiae vel neptis ex filio[e] conferenda custodienda erit[f]. Et si filius quidem erit aut filii, ex filio autem alio filiisve aut filia nepotes, triens hic in stirpes, non in capita dividatur. §. 1. Quod si deportatus sine liberis vel nepotibus patrem habebit ac matrem vel etiam utrumque *), non semissis a fisco, sed bessis[g] patrimonii vindicetur, triens residuus in duos sextantes redactus inter parentes ac deportatum aequaliter dividatur: ita ut unciam mater, si ius liberorum habuerit *), usurpet; sin foecunditatis privilegium non habebit, patri unciam iam habenti mater semunciam ex uncia sua cedat. Idem servabitur, si deportato ex duobus parentibus unus supererit: ut sextantem sine aliqua malignitatis interpretatione praesumat[h] tunc quidem mater, etiamsi ius non habuerit liberorum, quam superstes vir, ut sanximus, semper excludet. §. 2. Quod si deportato nec liberi fuerint nec parentes, dextantem fiscus accipiat, sextans ei ad vitae *) afflictae adminicula reservetur. §. 3. Exceptis his, qui crimine fuerint maiestatis afflicti; nam in eo casu solum sextantem iubemus filiis ac nepotibus reservari, his regulis, quibus supra est constitutum, dextantem fisco usurpante: ipsum vero in tam atroci facinore convictum non solum deportatione, sed egestate puniri conveniet. *Dat. XV. Kal. Iul. Thessalonica, Gratiano*[i] *V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

9. *Iidem AAA. Eutropio Pf. P.* Si aliquis supplicio fuerit afflictus, filiis quidem omnium facultatum deferatur prima successio. Nepotes vero ex filia gradus secundus admittat, si tamen nullus suorum fuerit inventus, qui eos[k] antecedat; hereditate in stirpes, non in capita dividenda. Quod aeque observabitur, si erit filius ac nepotes, qui ab intestato successuri *) defuncto vel ex duodecim tabulis vel per rescissionem[l] capitis praetorio vocabuntur edicto; emancipatis et filia necessitate collationis adstrictis. Progredietur[m] tamen beneficium etiam ad tertii gradus liberos, si modo ex *) virili stirpe descendunt, ita duntaxat, ut sub hoc casu ipsi semissem **), semissem fiscus usurpet, ea distributione partium, quam ius civile disponit. §. 1. Quod si supplicio huius modi afflictus comprehensorum graduum liberos non habebit, tum capite secundo pater ac mater in trientem duntaxat vocetur, besse ad aerarium publicum transferendo; atque ita, si matri ius fuerit liberorum, partes inter utrumque parentem sextantibus impleantur[n]; sin deerit, quadrantem pater, unciam mater[nn] accipiat. Quod si interfectus patrem tantum reliquerit, nihilo secius[o] vindicatione trientis utatur; item si matrem, modo[p] ea ius habeat liberorum. Sin autem sola superstit mater, Papiae tamen legis privilegiis destituta *), neque trino partu foecunditati publicae gratiosa, sextante contenta sit, fisco *dextantem*[q] usurpante. §. 2. Tertii capitis haec erit regula, ut secundi quoque gradus parentes, avum scilicet atque aviam paris beneficii foveat sanctio. Paternus tamen hoc casu, non et *) maternus[r] avus et avia, quaeretur[s], ut quadrantem ex defuncti accipiat bonis ea divisionis lege, quae circa patrem ac

— c. 9. Vid. c. 8 h. tit., not. sup. Incipit in hac c. fol. XXIV. cod. 1. Vid. infra not. *k*.

sui, seu em. Cui. 2, 2* *liberi nepotesve sui, seu em.* *) Ita 4, sed supr. lin. pos. *semissem*, flavo col. y) 4, Til. *ipsis.* z) Til. — Cui. 2* *trientem liberi, nepotesve scil.* Go. — Ri*. *trientem liberi, nepotesve: scil.* a) Hinc inc. c. 8 Cod. Iust. cit.: *Si deportatus suos et emancipatos filios habuerit: pars, quae ex bonis eius liberis concessa est, ad eos tantum, qui in potestate erant, transf.* b) Cod. Iust. *damno suo.* 4 *damnosa*, ant. man. em. *damnose.* c) Cod. Iust. *ea omnia.* d) In Cod. Iust. add. *liberis damnati.* Paullo post 4 *aeq*', Ri*. *aeque.* *) 4 *sortiatur* et em. ant. man. *sortiantur.* In literis *tiatur* inc. fol. 65[a] cod. 4. e) In Cod. Iust. add. *deportati.* f) Cum v. *erit* desinit c. 8 Cod. Iust. cit. *) Quid haec? Iam dictum est, si deportatus patrem habebit ac matrem. g) 4, Til. — Ri*. *bensis.* Similiter in sq. lege *benss.* *) 4 *haberit*, sed *habuerit* em. ab ant. man. h) Til. — Lugd. *praesumat. Tunc* etc. In Cui. 2 — Be. de cj. Cuiacii add. *at*, quo non opus, modo post *praesumat* desit interpunctio; neque haec vocula est in cod. 4, quare et a Til. — Lugd. abest. Opponuntur enim vv. *Idem servabitur — liberorum* superiori h. §phi sententiae *Quod si — usurpet*, sed ita, ut de pluribus speciebus, quae cogitari possunt, una tantum nominetur, si quidem deportato ex parentibus mater sola superstit etc. *Quidem* pro *etiam* apud veteres dici, constat. Go. cj. *alterum quidem*, Be. *et tunc.* *) Fol. 65[b] cod. 4. i) 4 *Grano.* Annus deest ap. Go. k) Til. Cui. 1, 2, 2* *eos antecedat hereditate, in stirpes n. in c. d.* In literis *usquieos* incipit fol. XXIV. cod. 1 s. totius palimpsesti Taurinensis fol. XXXIV. Iterum in usum meum collatum est ab humanissimo Vesmio, cuius in me beneficiis nunquam satis potero agere gratiarum, ne dum referre. Pergitur in hoc folio usque ad vv. *sifortecumproscribtisbonismixtus* c. 15 h. t. *) 1 *intesta...... essori.* l) 1 *tabulis vel rescissione.* m) 1 *adstr. progreditur tamentamen.* *) Fol. 66[a] cod. 4. **) 1 om. alterutrum *semissem.* n) P. in cod. 1 sibi videtur legisse *expleantur*, Vesmius *ex.....tur.* nn) 1 *mater unciam.* o) 4, Til. *nihilosetius.* Cui. 1 *nihilosetius.* p) 1 *dummodo.* *) Contraria sententia in Summariis C. Th. dicitur: *beneficio legis Papiae utatur.* q) *dextantem* deest in cod. 4, sed add. a post. manu. 1 *de — unce*, ni fallor errore. Vid. c. 8 h. t. *) Fol. 66[b] cod. 4. r) 1 *hoc casu.... tiam maternus.* Fuit igitur opin. P. W. Vesm. *non etiam maternus.* s) 4 *quaereretur*, sed em. a librar. *quaerentur.* 1 *quaeretur.* Et fortasse eadem scriptura latet in cod. 4, ut edere aptum duxerim

matrem diversis est casibus explicata. §. 3. Iungimus tamen capite tertio avo aviaeque *) fratrem perempti ac sororem, ita ut in capita dividi quadrantem iisdem[t] exsistentibus sanciamus. Ac si cui perempto cum fratre ac sorore manserit consanguinitatis agnatio, sit[u] duodecim tabulis locus, ac ius civile praevaleat, ut avus atque avia, cognatorum gradu invitati, vinci se a legitimis acquiescant. Quo quidem casu tres unciae inter sororem ac fratrem aequaliter dividentur. Uterinus autem frater ac *) soror eodem gradu, quo avus et avia, vocabuntur. Sin omnes hae deerint[v] punito necessitudines, fisco omnia vindicentur. *Dat. XV. Kal. Iul. Thessalonica, Gratiano V. et Theodosio I. AA.* *) *Coss.* (380.)

10. *Iidem AAA.*[x] *Postumiano*[y] *Pf. P.* Ad beneficium legis Valentinianae[z] pertineant[a] postumi quoque puniti[b] patris, ut bona faciant[c] non caduca. Et[d] ne quis partum, *) qui[e] fuerit, vel suppositum[f] arguat, vel[g] non suppositum[h] mentiatur, si forte eo tempore, quo maritum severitas rapiet[i] ad poenam (excepto tamen maiestatis reatu, sicut *) ante praeceptum est[k]), gravidam se uxor adverterit, mittat[l] ad iudicem, conveniat[m] magistratus, maneat deposita de conceptione testatio, petantur futurae partitudinis[n] testimonia, adhibitisque custodibus foecunditas pudica servetur[o]. Quippe illam fidem solam generis fisco nostro volumus esse potiorem, de cuius minime nativitate dubitetur. *Dat. VIII.*[p] *Id.*[q] *April. Constantinopoli*[r]*, Merobaude II.*[s] *et Saturnino Coss.* (383.)

Interpretatio. *Si*[t] *quicunque damnatus praegnantem reliquerit*[u] *uxorem, statim mulier de conceptu suo iudicem vel curiales*[v] *contestetur, ut cum pepererit, in bonis damnati postumus, id est*[x] *post mortem patris natus succedat.*

11. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA. Rufino Pf. P.*[y] Si qui pro atrocitate commissi formam eius modi sustinebunt, ut bona eorum proscriptionis nomine vindicata fiscalibus sint socianda corporibus, commemorationem nostrorum nominum[z] in his titulis nolumus[a] fieri, qui eorum postibus affigentur, vel his[b], quorum ius ac proprietas auferetur. Officium *) etenim palatinum[c] decem librarum auri mulctae dispendio[cc] vexabitur, si hoc deinceps crediderit negligendum. *Dat.* [d] *Kal. Maii Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio V. C. Coss.* (393.)

12. *Iidem AAA. Rufino Pf. P.* Omnia proscriptorum[e] bona, quae fisco iusserat Tatianus annecti, vel ipsis, qui propriam nuditatem, vel illis, qui[f] suorum mortem in extrema positi egestate lugent, sine dubitationis obstaculo reddi praecipimus. *Dat. prid. Id. Iun.*[g] *Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio V. C. Coss.* (393.)

— c. 10. C. Th., codd. 1, 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Hi*. Be. *c.* 10. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 2. Coniungenda est cum c. 98 C. Th. de Decur. (XII, 1). Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—14, 16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 39, 43; textus et subscr. in cod. 17 (ubi tamen ponitur subscr. c. 15 h. t.), 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42, 44; sola interpr. in cod. 15. — c. 12 coniungenda est cum c. 23 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1). Sed c. 13 h. t., quae sec. Go. cum h. c. cohaeret, ad alium magistratum data est. Vid. etiam infra not. *g.* Baron. ad ann. 393, n. 89.

avia, quaeretur pro *avia quaerentur*, quod edd. habent. Post *avus* deest *et* in cod. 1. Mox 1 *legeque.* *) 1 *avio et aviae.* t) 1, 4, Til. — Ri*. *hiedem.* u) Til. — Cui. 2* *sanciamus, ac — agnatio. Sit* *) 4 om. *ac*, sed add. ab aut. man. Ceterum 4 *fratrer.* v) 1 *sin omnes heredes erint*, male. *) 1, 4, Til. add. s. *AA.* Male Cui. 1 — Be. *A.* Go. om. ann. x) 6—8, 16 *Impp. Grat. et Valent. AA.* Sich. ut plerique Br. Al. codd. *Imppp. Valens, Grat. et Theod. AAA.* 15 *Id. A.* Be. add. vult *et Arcad. A.*, non recte et obstant codd. et c. 98, quam cons. y) 8 *Postumo.* Sich. Be. *Posthumiano*, sed plerique codd. *Postumiano* (ita etiam 1, 4.) s. *Postomiano.* 38 *Postumiliano.* 43 *Postuminianio.* In nonn. codd. om. siglum dignitatis aut scriptum est *pu* pro *ppo.* 20 *pfu v.* et supra *v.* pon. *vicario.* z) 1 *Valentiniane.* 8 *Valentiniani.* 20 *Valentianae.* Intelligitur c. 6 h. t. a) 10, 18 *pert. postomiano quoque.* 20 *pertineat post. quique.* 25 om. *pertineant.* b) 20 supr. lin. *unitati.* Ibidem om. *ut* post *patris.* c) 6, 7, 10, 13, 14, 16, 18 *faciat.* 8 *fiant.* d) 15 om. *Ad — Et* et 10, 18 *Et.* *) Fol. 67[a] cod. 4. e) 6, 7, 10, 14, 16, 18, R. *cum.* 8 *qui cum fuerit.* f) 6—8, 10, 12—14, 16, 18 *expositum.* g) 10, 18, R. *vel quod non.* h) 6, 7, 10, 12, 13, 16, 18, R. *expositum.* 14 om. *vel n. s. ment.* 8 *metiatur* et mox *meritum.* i) 6—8, 10, 18 *rapit.* 20 *rapuit.* *) 1 *reasussicut.* k) 15 om. *sicut ante pr. est.* l) 8 *advert. maneat ad.* 20 *mittam.* Sich. *mittet.* m) 10, 18 *cum veniat mag.* et om. *maneat.* 20 *conveniant.* Sich. *conveniet.* n) 10, 18, R. *testatione p. f. partitudini* (sed R. *partitudinis*). 25 *testimoniis.* o) 20 *reservetur.* Mox nonn. codd. *illa — fisco non vol. — dubitatur* et Ri*. *nativate.* p) 1 *VIIII.* 43 *VII*, sed corr. *VIII.* q) Sich. in m. *Cal.* r) 8 om. *Const.* (ut 40) et *II. et Sat.* s) In multis codd. om. *II.* t) 7 om. *Si.* u) 6, 7, 43, alii codd. *reliquit.* 21, 42 *relinquit.* v) 6, 7 *iudices* et 6 *et cur.* Sich. Cui. 1 — Lugd. *Iudici, vel Curiali.* x) Permulti codd. *hoc est.* y) *Rufino Pf. P.* desiderantur in cod. 1. Ceterum Aur. Lugd. Cui. 2, 2* *Impp.* z) Salmasius et Rein. malunt *numinum*, impr. Go. in comm. a) Go., contra Salmasium, qui de Modo usurarum p. 640 et 644 tuetur *nolumus*, em. *volumus.* Cum Salmasio faciunt codd., nam etiam 1 videtur habere *nolumus*, cum et P. et Vesm. diversitatem scripturae taceant, et Summar. Cod. Th. l. c. pag. 12 *neque nomen proscripti neque nomen principis in titulis positis figi.* Cum Go. cj. facit ratio legis, faciunt etiam aliae leges. Vid. c. 20 h. t., c. 1 C. Th. de Incorporatione (X, 9) etc. et Go. in comm. b) Salmasius l. c. p. 640 cj. *vel velis*, improbb. Rein. et Go.; neque Go. probatur cj. *velut his*, recte. Vid. comm. eius. *) Fol. 67[b] cod. 4. c) Til. *auferetur officium. etenim pal.* cc) Ita 1, probante Vesmio. 4, edd. *multa dispendioque.* d) 1 om. *die*, quod 4 et edd. hic interponunt. e) 1 *Proscribtorum omnia.* Vid. c. sq. h. t. f) 1 sec. P. *vel alis qui*, sed sec. Vesm. *velialis.* Videtur autem litera *i* post *vel* potius signum aliquod esse. g) Go. Be. volunt *Ian.*, et coniunga-

13. *Iidem AAA. Drepanio Comiti R. P.* Omnia proscriptorum bona, quae *) fisci nomine singulis quibusque Tatianus eripuit, vel ipsis, qui gladio acerbiorem stilum passi aerumnas suas nuditatemque[h] fleverunt, vel eorum filiis ac propinquis, qui cruentas excepere sententias, restitui mox iubemus, ita ut omnes, qui aliquid ex huius modi bonis nostra liberalitate meruerunt, restituere indepta cogantur. *Dat. prid. Id. Ian.*[i] *Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.* (393.)

14. *) *Impp. Arcadius et Honorius AA. Caesario Pf. P.* Serenitatis nostrae provisione solita commonemus, ut ea, quae **) Rufinus quondam, cum viveret, quoquo pacto possedit, in eodem statu interim maneant, nec quisquam sibi post eius obitum spontaneam vindicandi tribuat potestatem. Nam qui transacto tempore siluit, ac Rufinum tenere concessit, fiscum quoque nostrum sine praeiudicio possidere patiatur. Hoc edictis propositis per omnes provincias praecipimus divulgari, quo[k] cuncti sciant, iacturam se perpessuros graviorem totiusque *) rei familiaris periculum, nisi ante praeceptam nostram manus ab his, quae Rufinus vivus possederat, voluerint abstinere. *Dat. Id. Febr. Constantinopoli, Arcadio* **) *IV. et Honorio III. AA. Coss.*[l] (396.)

15. *Iidem AA.*[m] *Caesario Pf. P.*[n] Si quis posthac stilum, quod absit, proscriptionis exceperit[o], solus criminis sui solvat poenas: neminem habeat in bonorum amissione consortem. Sit a[p] proscripti mariti sorte uxor aliena, quo[q] (ut assolet)[qq] proscripto, *) uxor proprias[r], velut[s] manu iniecta, mox vindicet, aut certe quoquo modo[t] occupatas statim recipiat facultates[u]. Dos etiam, non quae aliquoties inaniter dotalium instrumentorum tenore conscribitur, sed quam se[v] corporaliter tradidisse docuerit, praesentetur[x]. Ea etiam, si[y] forte cum proscripti bonis mixta sunt[z], non negentur[a], quae ab innoxio *) adhuc marito ante nuptias titulo donationis acceperit[b]. Sin[c] vero frater soror, propinquus affinis et quicunque proscripto qualibet sorte sociantur[d]. Tam longe enim unusquisque a[e] metu ac poena abesse[f] debet, quam alienus a crimine est. *Dat. III.*[g] *Non. Aug. Constantinopoli, Arcadio IV.*[h] *et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

— c. 13. Vid. c. 12 h. t., not. super. et not. *g*. Baron. ad ann. 393, n. 39. Eodem die datae sunt supra I, 5, 10 et I, 7, 2, modo ne mutetur dies legis. Summaria C. Th.: „*Superiori similis.*“ — c. 14. Go. cum h. c. conferri vult c. 3 (ap. Go. 8) C. Th. de Pactis et transact. (II, 9). — c. 15. C. Th., codd. 1 (sed de cod. 1 vid. infr. not. *z*), 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 15. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 3. Cod. Iust. IX, 49, 9 pr., aliis omm., aliis add. (vid. c. 1 h. t., not. sup.) Bas. LX, 52, 16. Coniungenda est cum c. 18 C. Th. de Accus. (IX, 1). Vid. ibid. not. *o*. Concordant sec. Go. c. 1 h. t. et c. 18 C. Th. de Poenis (IX, 40). Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—14, 16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 49; inscr. et textus in codd. 17, 24, 30—32, 39, 43; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40—42, 44; sola interpr. in cod. 15.

tur h. c. cum sq. c.; sed cum etiam c. 23 cit. habeat *Iun.*, neque codices inter se differant, potius in c. sq. h. t., si quid corrigendum, corrigendum est *Iun.*, ne haec c. antiquior sit antecedenti. Vid. infra not. *i* et not. super. h. c. Sentit hoc Go. ipse in notis sq. c., ubi concedit pro *Ian.* reponendum esse *Iun.* Sed nihil mutandum esse in subscr. c. 13, demonstrat consensus codicum 1 et 4. Ceterum Ri. Be. mendose *Abundatio.* *) 1 *bonaq.* h) Ita 1 (*nuditatemq.*), et voluit idem Go. pro *nuditatem fl.* (om. cop. *que*), ut vulgo editum est ex cod. 4. Rein. cj. *suas et nuditatem fl.*, neque hoc male; sed nostram script. tuetur codex 1, quare neque altera Go. cj.: *nuditate* valet. i) Vid. supr. not. *g*. Mensis nomen in cod. 1 legi non posse, scribit *P.*, Vesm. autem dignovit *ian.* Aur. Lugd. *Costantinop.* et mox *Cons.* Go. om. ann. *) Fol. 68[a] cod. 4. **) 1 *eaq.* k) Go. apte cj. *quo* pro *quod*, quod 4, edd. habent. Illa cj. *confirmatur* cod. 1. Emend. igitur *quo.* *) 1 *totiusquae.* **) 4 et edd. h. l. add. *A.*, quod auctoritate cod. 1 delevi. l) Aur. Lugd. *Cons.* m) In Br. Al. codd. ap. Sich. *Impp. Archadius et Hon.* Sed 20 *Imppp. Arc. Hon. et Theodosius.* n) Nonn. codd. pu et fere omnes codd. *Cesario.* 40 *Caes.* 8 et om. *Pf. P.* o) 8, 12, 14 *acceperit* sive *acciperit.* Mox 4 *crimini*, sed add. rubr. col. *s.* In Cod. Iust. om. *solus — proscripto.* p) 6—8, 12, 14 *si tamen pr.* 16 *si tam.* 10, 18 *si ita pr.* Ceterum 6—8, 12, 16 *proscribi.* q) 6—8, 13, 16 om. *quo.* 10, 18, 21, Sich. *quod.* qq) 10 *absolet* et 12 *adsolvat.* Sich. *proscripti.* *) Fol. 68[b] cod. 4. In ima pag. est signum quatern. *I.* r) 6—8, 13, 16 *propria.* Cod. Iust. *uxor eius res proprias ex quocumque titulo sibi quaesitas veluti.* s) 6—8, 10, 16, 18, 21, R. *vel.* Sich. *veluti.* 20 *vel in.* Mox 10, 18, R. *iniectum m. v. ut.* 21 *iectas.* t) Sich. *a quoquo* et om. *modo.* u) Cod. Iust. om. *facultates.* v) 14 om. *se.* x) Cod. Iust. *repraesentetur.* Go. cj. *retentetur*, etsi nostrum teneri posse non negat. y) Vv. *si — negentur* des. in Cod. Iust. et *forte cum* in codd. 6—8, 12, 14, 16. z) In literis *mixtas* desinit fol. XXIV. cod. 1. Vid. c. 9 h. t., not. *k*. 20 *proscriptis.* Ceterum Sich. Ea, *etiamsi forte — mixta sit.* a) 6—8, 10, 12, 14, 16, 18, Sich. *negetur.* *) 20 *obnixio*, supr. lin. *obnoxio.* b) In Summariis C. Th. a me editis haec accipiuntur de dote. Cod. Iust. *acceperit, vel durante matrimonio largitione viri ad eam ante proscriptionem pervenerint, apud eam firmiter permaneant*, et sequitur pars c. 1 h. t., ubi vid. not. sup. et not. *o*. c) 13 om. *Sin.* Plerique codd. *Si.* In m. Sich. posuit asteriscum, quo significare videtur, dubitari posse de loci scriptura. Go. Be. em. *Sit* (sc. alienus), nimis remota tamen mihi esse videntur vv. *Sit a proscripti mariti sorte uxor aliena*, quam ut inde repeti queat *sit vero a proscripti sorte alienus.* Nisi igitur post *sociantur* exc. v. *securi* (*sint vero — sociantur, securi*, i. e. *a proscripti sorte alieni*), ex cod. 15 locus ita restitui potest, ut scribatur *sin vero frater — sociatur* (s. *sociantur*): *tam longe unusquisque.* Vid. not. sq. Ceterum mihi persuasum est post v. *sociantur* nonnulla verba excidisse, veluti: *aliquid a proscripto acceperit* aut simile quid. d) 15 *sociatur.* In eodem paullo infra om. *enim.* 12 *socientur.* e) *a* deest in codd. 6, 7, 14. f) 6—8, 10, 13, 14, 16, 18, R. *esse.* 20 *debeat.* g) 6, 7, 10, 12, 18, 20, 29, 31, 34, 38, 39, 42, 43 *IIII*; in aliis om. *III.* 31 *K* pro *Non.* h) Sich. in m. *III.* pro

INTERPRETATIO. *Quicunque damnari proscribique meruerit, ab eius facultatibus bona uxoris sequestrentur, ita ut et dotem, quam marito uxor aut eius parentes obtulerunt*[i], *et donationem, quam ante nuptias pro coniunctione susceperat*[k], *uxor retineat, sibique vindicet a bonis*[l] *proscriptae facultatis aliena*[m], *quia mariti crimine uxor non potest*[n] *obligari.*

16. *Iidem AA. ad Peregrinum Comitem et Procuratorem divinae domus*[o]. Ex possessionibus Gildonis[p], quae ad nostrum aerarium sunt devolutae, canonem omnium titulorum ex integro, solenni more imputata cautione, solvi praecipimus. *Dat. Kal. Dec. Altino*[q], *Theodoro V. C. Cos.*[r] (399.)

17. *Iidem AA. Studio Comiti R. P.*[s] Ne quis[t] proscriptorum*) bona vel eorum, qui publicam videntur excepisse sententiam, intra biennium aestimet[u] postulanda[v]. Abstineant facultatibus intra id[x] temporis expetendis, ut aut proprias quis recipiat, si, ut[y] nobis ingenitum est, duriores casus et tristiorem fortunam[z] imperatoria humanitate molliamus, aut tum demum postulet[a], cum iam fiscalem potius quam proscriptorum[b] rem[c] expetisse noscatur. [d]Si quis autem petendas proscripti vel[dd] deportati intra biennium[e] crediderit facultates, careat fructu liberalitatis[f] augustae, ita ut nec[g] instruantur huius modi petitiones, nec si temere instructae fuerint, et sub specialis[h] beneficii munificentia[hh] nostram[i] provocaverint liberalitatem, habeant[k] aliquas vires indulta[l]. *Dat. XIV.*[m] *Kal. Febr. Constantinopoli, Vincentio et Fravitta*[n] *Coss.* (401.)

INTERPRETATIO. *Bona eius*[o], *qui proscribi meruerit*[p], *intra biennium non competantur. Si quis vero intra biennium proscripti bona petierit, quod meruerit, non valebit, quia solita misericordia nostra*[q] *pietas commoveri et reddere, quae merito commota iussit auferri*[r].

18. *Iidem AA. Bathanario Comiti Africae.* Marcharidus proscriptus plurima rerum penes diversos reliquit, sicut quaestio habita patefecit. Ut quisque igitur aliquid ex eius facultatibus retinet, si intra duos menses spontanea restituat*) voluntate, sciat, se ad veniam pertinere, si, quae susceperat, fideliter repraesentet[rr], alioquin, patrimonio suo fisco sociato, poenam se deportationis noverit subiturum. *Dat. III. Id. Iul. Mediolano, Vincentio et Fravitta*[s] *Coss.* (401.)

19. *Iidem AA. et Theodosius A. Ursicino Comiti*

— c. 17. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 17. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 4. Repetitur haec c. infra c. 23 de Petit. (X, 10), confirmaturque ab Honorio c. 29 eod. Integra cum interpr. est in codd. 6—8, 10, 12—14, 16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 45, 49; inscr. et textus in codd. 17, 24, 30—32, 39, 43; inscr. et princ. textus in cod. 9 (vid. infr. not. *d*); textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42, 44; sola interpr. in cod. 15. Cf. ad h. c. Zirardin. l. c. p. 173, not. A. Vid. infr. X, 10, 23, not. sup. — c. 18. Eodem die data est c. 16 C. Th. de Exact. (XI, 7).

IV. et *XIII.* pro *III.*, ut codd. 16, 17, 36, 40. 20 om. *III. AA.* In cod. 8 ponitur subscr. c. 17, sed mutil. Go. om. ann. i) 20 *ut de dote q. merito — obtulerint.* 21 *obtulerant.* 36, 40, Sich. Cui. 1 — Lugd. *detulerunt.* k) 20, 21, 42, Sich. Cui. 1 — Lugd. *perceperat.* l) Sich. Cui. 1 — Lugd. *vindicet, et a bonis.* m) 7, 8 om. *aliena.* Sich. Cui. 1 — Lugd. *alienet.* n) Sich. *poterit.* o) Go. ann.: *Per Africam.* p) Cf. Böcking, über die Notitia dignitatum. Bonn 1834. 8. p. 120. q) Be. *Altini.* Ri*. *Teodoro.* r) 4 *Conss.* Cui. 2 — Ri*. *Coss.* s) Vv. *Studio corporum* (ita habent 6—8, 14, 16) s. *Studio corporum rep.* (ita 10, 18, R.) in codd. 6, 7, 10, 18 prima sunt textus. 12 om. *Studio Com. R. P.*, 20 *Studio*, 15, 25 *R. P.* Ceterum 20 *rēpr.* 21 *reipub.*, unde Sich. *Communis reip.* 33 *St. cons. ricomeri.* 34 *Stodio coms. ricomeri.* 38 *stodio crisp coñs.* 43 *St. com. p̄r.* Nonn. codd. *ad Studium.* t) 6, 7, 14, 16 *Ne cuius.* 8, 12 *Nec huius.* *) Fol. 69ª cod. 4. u) 6—8, 12, 16 *existiment.* 10, 18 *extimet.* 20 *existimet.* 14 *extiment.* v) 6—8, 10, 18 *postulandam.* 15 *postulandis.* Sich. *aestimet, postulando abstineant, fac.* x) 12 *idem.* Vv. *temporis — ingenitum est* des. in cod. 12. y) 6—8, 10, 14, 16, 18 *sicut* et 10, 14, 16, 18, R. *bonis.* z) 6—8, 12, 14, 16 *durior fortassis et tristior in fortuna.* Sich. *ac trist.* Aur. Lugd. *impetratoria.* a) Be. ex Sich. et cod. 6 (quocum conveniunt 7, 21) edidit *postulent*, non habita vv. antecedentium ratione *ut aut quis recipiat*, quae nunc seqq. *aut tum demum postulet, cum — noscatur.* Rectissime igitur legitur in cod. 4 et nonnullis Br. Al. codd. Til. — Ri*. *postulet*, quod et intactum reliquit Be. in c. 23 cit. 18 *aut cum demum.* b) 14 om. *cum iam fiscalem potius quam proscriptorum.* Aur. Lugd. *proscribtorum.* c) Ita Be. recte ex Sich.; in codd. 4, 6—8, 10, 13, 16, 18, 20, 21, add. Til. — Ri*. om. *rem.* 15 *potius rem quam proscr. exp. nosc.*; om. etiam in 4, ap. Til. — Ri*. in c. 23 C. Th. de Petit. cit. *rem.* Be. *expetiisse.* An igitur *fiscales potius quam proscriptorum expetisse?* Sich. *noscantur.* d) Hic pergitur in cod. 9. Vid. supra c. 1 ad. L. Cornel. de Falso (IX, 19), not. *i.* dd) Sich. *aut deportati.* e) 10, 18, R. *triennium.* Sich. *crediderit.* 9 *crediderint.* f) 10, 18 *fructus liberalitas.* 20 *angustiae.* g) 6—8, 14 *ne.* h) 6, 7 *petitionis — instructa.* 8 *instructa.* (20 antiquitus *instractae*) — *speculis.* Etiam 10, 18, R. *speculis.* 21, Sich. *speciali.* 8 om. *fuerit et.* hh) 21 *munificentiam*, ut 4, Til. — Ri*. in c. 23 C. Th. cit. i) Ita recte 21, Be. ex Sich., et habent hoc 4, Til. — Ri*. in c. 23 C. Th. de Petit. cit.; *nostram* voluerunt etiam Reis. et Go. 4, Til. — Ri*. *nostra.* 6 (sec. Ri. *munificentiae vestrae*, ut 12), 7 *vestra.* 10, 18 *vestram.* 20 sec. Ri. *nostra.* k) Til. *provocaverit: liberalitatem hab.* Etiam 4, Cui. 1 — Ri*. *provocaverit.* Eodem modo 4, Til. — Ri*. in c. 23 C. Th. de Petit. Be. ex Sich. et iussu Go. em. *provocaverint*, ut est in 20, 21. 13 *habeat.* l) 6 — 8, 12, 14, 16 *aliquam viris incultam.* 10, 18 *aliquam iuris indultam.* 20 *indultas.* m) 20, Reg. Par. 4403ᵇ *XIII.* 24 *III.* n) Codd. *Fravito* (ut 4), *Fravitto* (ut Til. — Lugd.), *Fravitta, Fabricio, Fabritio* (ut Sich.), *Fraudito, Privato.* o) Sich. Cui. 1 — Lugd. *eorum — meruerint.* Multi codd. *meruerint.* p) 6, 7, 10, 18, 20. 21, Sich. add. *a quocunque.* 6, 7 *biennio.* Sich. *intra biennium proscriptionis quis petierit quod.* q) 6, 7, 20, alii codd. *solet ad misericordiam nostra* (sed 20 *nostram*). 21 *solet a mia nostra.* Sich. Cui. 1 — Lugd. *quia solet misericordiae nostrae.* r) 20 *afferri.* *) Cum verbis *voluntate sciat* incip. fol. 69ᵇ cod. 4. rr) Til. — Cui. 2* *susce-*

S. L.[ss] [*] Possessiones, quae ex bonis Gildonis aut satellitum eius in ius[t] nostrae serenitatis retentae sunt ab occupatoribus, nostro patrimonio aggregentur, ita ut ab his ex eo tempore, quo indebite retentarunt, praestationum simplum inferatur. Qui si conventi intra Kalendas Octobres possessiones putaverint retinendas, scient, se ad dupli restitutionem coarctandos[u], et duplos fructus esse reddendos. *Dat. XII. Kal. Maii Ravennae, Stilicone*[v] *II. et Anthemio Coss.* (405.)

20. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Theodoro*[*]) *Pf. P.* Proscriptorum[z] satellitumque fortunas aerario nostro iubemus accedere. Ideoque per agros[zz], per cuncta domicilia titulos nostrae serenitatis affigi praecipimus. Quicquid sane ab eorum procuratoribus[*]) ex praediorum fructibus congregatum est, largitionibus nostris protinus copuletur, ne, si iussa nostra aut dissimulatione neglexerint, aut colludio praetermiserint, supplicium exsilii pariter et proscriptionis sustineant. *Dat. VIII. Kal. Oct.*[y] *Mediolano, Basso et Philippo Coss.*[z] (408.)

21. *Iidem AA. Theodoro Pf. P.* Qui in facultates Stiliconis[a] et actus videntur esse versati[b], vel ex iisdem[c] facultatibus aliquid subtraxisse vel aliquid rapuisse, omnifariam reddant. *Dat. VIII. Kal. Nov.*[d] *Basso et Philippo Coss.* (408.)

22. *Iidem AA.*[dd] *Theodoro Pf. P.* Qui suas opes praedoni publico vel eius filio ceterisque satellitibus[e] dederunt vel iure[f] vel corpore, quibus ille usus est ad omnem ditandam[g] inquietandamque barbariem, his omnem repetendi viam iubemus esse praeclusam. *Dat. X. Kal. Dec. Ravennae, Basso et Philippo Coss.* (408.)

23. *Iidem AA.*[h] *Palladio Pf. P. Post alia:* Eorum facultates, qui pro criminibus suis meruere puniri, omni penitus competitione[*]) summota, fisco nostro iubemus addici, si nullos tamen liberos, patrem matremve derelinquunt, quibus damnatorum[i] bona legum servavit humanitas; scelere maiestatis excepto, cuius atrocitas nihil relinquit heredibus. *Dat. VIII. Id. Iul. Ravennae, Eustathio*[*]) *et Agricola Coss.* (421.)

24. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hierio Pf. P.* Sentiat latro nefarius, aut huius modi quis professis testatisque sceleribus involutus, ultionem suam non posse tardari. Damnato etiam ita proscriptio[ii] infligenda est, ut, dimidia parte aerario vindicata, alia damnati[k] filiis reservetur. §. 1. Decurioni vero, qui hoc incurrerit, si liberos non habeat, succedat curia, bonaque universa detineat aut ipsa per se, aut suo[l] ordinatura periculo munera subiturum. Sin erit soboles curiali, quam municipales sibi vindicant functiones, integris fortunis fulciatur. Si filia vel filiae fuerint, quod pro certa legis sanctione defixum est, pars dimidia ad eas deveniat facultatum. Sin mares curiales fuerint intermixti, [*]) dimidia pars eis curiae nomine deferatur, et aliam, quam in commune omnibus tribuit indulgentia principalis, pro virili dividant portione[m]. *Dat. X. Kal. Febr. Constantinopoli, D. N. Theodosio XII. et Valentiniano II. AA. Coss.* (426.)

— c. 20—22 Go. putat inter se coniungendas esse et coassandas cum aliis huius anni legibus, de qua re vid. supra IX, 40, 20, not. sup. et not. *bb*. Sunt hae c. ap. Baron. ad ann. 408, n. 10 — c. 23 coniungenda est cum c. un. C. Th. de Quinquennii praescr. (IV, 15) et c. 29, 30 C. Th. de Petit. (X, 10). Ed. Th. cap. CXIII. Summaria C. Th.: „*Octavae similis.*" — c. 24. Cod. Iust. IX, 49, 10 mut. Ed. Th. cap. CXIII. Vid. c. 6 h. t., not. sup. et not. ss.

perat fideliter, repraesentet. s) 4, Til. — Lugd. *Fravitto.* ss) Cf. de h. c. Böcking l. c. p. 121. t) Go. em. *iniussu*, quo non opus. *In* hic eandem notionem habet, qua dicitur *iniuria in aliquem*, *dicere in aliquem*, *inflammare populum in aliquem.* Rein., servata scriptura *in ius*, post *serenitatis* excidisse putat *devolutae* (vid. c. 16 h. t.), ut legendum sit *nostrae serenitatis devolutae, retentae sunt ab occ.* Sed nimis arbitraria est Reinoldi cj. Til. — Cui. 2* *retentae sunt, ab occupatoribus nostro p. a.*, sed iam Rein. et Go. verum interpungendi rationem demonstrarunt. u) Cui. 1 — Ri*. *cohortandos.* Go. Rein. prop. *cohartandos*, quod idem antea Til. edid. ex cod. 4; quare a Be. recte restitutum est *coarctandos*, pro quo verbo saepe in vetustis codicibus scriptum est *coartandos, cohartandos.* v) 4, Til. — Lugd. *Stilichone.* Ceterum Ri. *Mal.* pro *Maii* et Aur. Lugd. *Cons.*, mendose. *) Go. *Thedoro*, err. z) *Stiliconis et Eucherii*, Stiliconis filii Go. explicat. zz) Vv. *per agros* deerant in cod. 4, et adscripta sunt ab ant. manu, fortasse ex alio C. Th. exemplo nunc deperdito. Sententia haec vv. postulat. *) In literis *ribus* incipit fol. 70[a] cod. 4. y) Go. corr. *Nov.*, ut haec c. coniungi possit cum sq. c. Sed vid. not. super. huius const. z) Aur. Lugd. *Cons.* a) 4, Til. — Lugd. *Stilichonis.* b) Rein. pro *versati* em. *perlati*, quo non opus. Vid. Go. not. *c*. c) Edd. ante Be. *hisdem*, ut 4. d) Add. *Rav.* dd) Restitui *AA.* ex cod. 4, quod excidit in edd. e) Aur. Lugd. *satellibus*, err. Antea Go. *pubblico.* f) Rein. em. *vel in re.* Non offendendum est in vulgata scriptura. Vid. Go. not. *e*. g) Go. em. *invitandam* et Rein. *incitandam.* Neutra em. opus est. V. *ditandam* sumendum est de donis, quibus Stilico barbaros contra imperium armavit; v. *inquietandam* (pro quo non male poneretur *incitandam*, *irritandam*) de ipsa invasione barbarorum, quos sollicitaverat, ut ne quieti essent. h) Add. sec. Go. et Be. *et Constantius A.*, recte. Vid. c. 29 et 30 de Petit. citt. *) Fol. 70[b] cod. 4. i) Til. *quibusdam natorum*, mendose. *) Cui. 1 *Eustathio.* Infra Aur. Lugd. *Cons.* ii) Til. — Lugd. *ita, proscriptio.* k) 4 *damnatis*, sed em. rubro colore. l) 4, Til. — Ri*. *sua*; sed Be. auct. Go., ex Cod. Iust. recte ed. *suo.* *) Fol. 71[a] cod. 4. m) In Cod. Iust. h. c. ita legitur: *Quando quis quolibet crimine damnatus capitalem poenam deportationemve sustineat: si quidem sine liberis mortuus sit, bona eius ad fiscum perveniant. Si vero filii, vel filiae, vel nepotes ex defunctis filiis relicti erunt, dimidia parte aerario vindicata, alia eis reservetur. Idem est et si posthumos dereliquerit. Decurioni — Sin autem erit suboles curiali: etsi ea necdum procreata est, integris patris fortunis — fuerint, pars dimidia ad eas devolvatur facultatum, altera dimidia ad curiam. Sin autem mares — et alia, quam — virili dividatur portione, excepta sola maiestatis quaestione: quam si quis sacrilego animo adsumpserit, iuste poenam ad suos etiam posteros transmittet.* De vv. *excepta — transmittet* vid. c. 6 C. Th. h. t.

TIT. XLIII. DE SENTENTIAM PASSIS ET RESTITUTIS ET LIBERIS EORUM.[a]

1. *Imp. Constantinus A. ad Maximum Pf. U.*[o] In quaestione testamenti, quod deportati[p] filius remeante[q] patre fecisset, remotis Ulpiani atque Paulli notis, Papiniani[r] placet valere sententiam[s], ut in patris sit filius potestate, cui[t] dignitas ac bona restituta sunt. §. 1. Ita tamen, ut gesta[u] per filium, cuius consilia[v] legitima aetas firmaverat[x], rata sint[y], eodem in potestatem patriam[z] redeunte, ne[a] eorum rescissio efficiat, quod est maxime absurdum, eodem tempore nec in patris nec in sua quemquam fuisse potestate[b]. §. 2. Minores enim aetate iure[c] quicquam[*]) agere probibentur. Quibus si damnato patre tutor datus est, necesse est, ut ab officio recedat[d], regresso eo, quem[e] non solum nomine redire[f], sed etiam officium suum nulla[ff] pravitate corruptum liberis praebere oportet, ut eorum bona tueantur et augeat[g]. Nam si patria potestate ad corrumpendi atque effundendi[h] patrimonii licentiam abutatur[i], ut furioso ac dementi, item prodigo[*]), libidinum omnium vitiorumque[k] servo non est[l] eorum pecunia[m] committenda:[n] ab[o] administratione fugiat: neque[p] tutor esse desinat, omniaque[q] minoris dispendia suis ipse damnis praestet. Sententia[r] vero deportationis nullo patrem praeiudicio deminuat. Quem[s] si comperta integritas ut natura[t], ita officio liberis[u] restituerit, ei[v] gubernacula rerum tradenda sunt, cuius, ad imitationem[x] publici iuris, provisa custodia est. Quae nisi bonis patribus detur, luctuosior erit[y] reditus quam discessus. §. 3. Ideoque tantum ad restitutionem indulgentia valeat, quantum ad correctionem[z] sententia valuit[a]. Utque deportationis ipsum[b] per se nomen[c] rerum omnium spoliatio[d] est, ita indulgentia[e] reditus bonorum ac dignitatis[f] uno nomine amissorum[g] omnium sit recuperatio. Et filii emancipationem a patribus officiis petant, ut libertatem non[h] damnationis, sed lenitatis paternae testem habeant. *Dat.*

Tit. XLIII. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XLIII.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XXXIII.* Cod. Iust. IX, 51. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. *c.* 1, i. e. *c. un.* Cod. Iust. IX, 51, 13. Bas. LX, 68, 17. Vid. infra not. *i.* Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 17, 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. Vid. supra tit. de Respons. prud. (I, 4) et scriptores ibi nominatos. Ceterum in h. c. incip. fol. XI. cod. I. Vid. not. *ff.* Inde quae refero, liberalitati doctiss. Vesmii debeo, de cuius in me meritis, quotiescunque possum, dicere decet.

---

a) 15 *de Restitutis ab exilio.* 26 *Libertis* et om. *Eorum.* In aliis codd. om. *Restit.* et in Cod. Iust. *et L. Eorum.* 20 *De sententia* (ut 37) *p. et prestitutis.* o) 26 *Maximiniano ppo.* 15 *A. Maximo.* Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *PF. P.*, impr. Go. et Ri. Go. *PF.* Multi codd. *ppo* s. *ppm.* Vid. supra I, 4, 1, not. *c.* p) 20 *deportas id.* Sich. *quo dep.* q) 6—8, 12, 14, 16 *remediante.* 20 antiquitus *remanente.* Etiam Go. cj. *remanente*, i. e. in deportatione constituto vel *remorante.* Mox 20 *fecisse.* r) 15 *remotis Pauli atque Ulpiani notis Papiani.* Multi codd. *Papiani* et hic et in interpr. 4 *Papiniani*, sed flavo colore supr. *n* add. litera *r* (Papiriani). 18 *Ulpiceni.* Vid. c. 1, 3 C. Th. de Resp. prud. (I, 4). s) 20 *sententia.* t) 6—8, 14, 16 *cuius.* u) 10, 18 add. *sunt.* v) 6—8, 12, 14, 16 *cuius fidem.* Vat. fr. §. 69. x) 10, 18 *firmaverit.* 12 *f. irata.* y) 6—8, 14 om. *sint* et 16 *rata sint.* z) 4, 6—10, 12, 14, 16, 18, 21 *in potestate* (6 *postate*) *patria.* 20 *patris.* 4 *redeuntem*, sed em. rubro colore. a) Ita recte Be., auct. Go., ex Sich. et ex Cod. Iust.; 4, 6—8, 10, 12—16, 18, 20, 21, Til. — Ri*. *nec.* Mox 9 *recessit officiat.* 20 *recessio.* b) 15 *nec in sua nec in patris quemquam f. p.* Nonn. codd. *potestatem.* c) In codd. 6—8, 10, 12, 14—16, 18 exc. *iure.* *) Fol. 71[b] cod. 4. d) Cod. Iust. *officio suo rec.* e) Vv. *patre tutor — quem* bis impressa sunt in Aur. Lugd. In cod. 14 deest *est* post *datus* et in cod. 8 *ut* post *est.* f) 20 supr. lin. *reddere.* ff) In vv. *ulla pravitate corruptum* incipit fol. XI. cod. I. s. XXXV. totius palimps. Taur. a clar. Vesmio inventum, et pergitur in eo usque ad vv. *somnum intra temp* c. 4 C. Th. de His, qui ad eccl. (IX, 45). g) 9, 20 *tueantur et augeant.* h) 6—8, 12, 14, 16 *fundendi.* 9 *effendendi.* In 20 deest *ad* ante *corrumpendi.* i) Ap. Go. et in cod. I. om. *ut* ante *furioso.* 6, 7 *abutitur.* Cod. Iust. *abutatur.* *) 20 *licentia* (ut I.) *abutentur — dementi id est* (sed hoc supr. lin.) *prod.* Cod. Iust. *itemque prodigo.* Mox I. *liuidinum.* k) 6, 7 *vitiorumquae.* Sich. *omniumque vitiorum servo.* l) *est* abest a cod. 16. 20 *servum n. est.* m) Sich. *comm. pec.* n) Be. ex Sich. Cod. Iust. add. *quin*, quod deest in edd. Til. — Ri*. et in codd. I., 4, 6—10, 13—16, 18. 20 *qua ab.* 21 *quam.* Sich. in m. *qui.* o) 6, 7 *ad* pro *ab*, quod exc. in cod. 16. 8 *ad administrationem.* 20 *ab adm. ut fug.* p) 13 *fug. atque.* 15 om. *neque.* Haec sententia non bene annectitur. q) 4 *omniaquae*, sed em. rubro colore. Ceterum hic locus in codd. corrupte scriptus est: 6 *neque tutoris sedes ignati omnia quae.* 7 *neq. tutoris se designas omnia quae.* 8 *n. tutoris sed signati omnia quae.* 12 *tutoris sed designatis.* Paullo infra 20 *praestent.* r) 6, 7, 10, 16, 18 *sententiam* et mox 6, 7, 12 *patri.* 9, 20 *patre*, sed 20 supr. lin. *paret.* 18 *patris.* s) 6—8, 12, 16 *dem. quemadmodum.* 10, 18 *dem. admodum.* 14 *diminui quinadmodum.* 20 *dem. quae.* t) 6—8, 10, 12, 14, 16, 18 om. *ut natura.* 15 *naturae*, ut Cod. Iust., impr. Go. u) 15, 16 *officio et liberis.* 16 *restituerat.* v) 14 om. *ei.* x) 6 *huius ad emendationem.* 12 *huiusmodi ad emendationem.* Etiam 8, 15, 16 *ad emendationem.* y) 15 *cust. prov. est — fructuosior erit red.* 20 *redditus.* Cod. Iust. *luct. erit filiis reditus*, impr. Go. z) 12, 16, 20 *correptionem.* Fol. 72[a] cod. 4. a) 4 *voluit*, sed em. a post. manu. 16 *voluit atque.* I. *utquae* et 21 *ut quae.* b) Cui. 2 — Ri*. *ipse*, male et impr. Go.; I., 4, Br. Al. codd Sich. — Lugd. Be. *ipsum.* c) 6, 12, 16 om. *nomen.* 7 *rerum nomen omnium.* 10, 18 *omnium rerum.* d) 10, 18 om. *spoliatio — omnium.* 20 *expoliatio.* e) Ita Be. de Go. em. ed. ex cod. 6. Ita etiam habent 7, 8, 10, 12, 14, 15, 17, 18; rell., etiam I., 4 *indulgentiae*, quod ferri potest. Similiter dicitur *gratiae reditus.* Cod. Iust. *indulgentiae restitutio.* Etiam Sich. in m. *restitutio.* f) 6, 7 *dignitas.* 15 add. *et.* 20 *dignitatis unum nomen.* g) 6—8, 12 *missuris* s. *misoris.* 14 *missoris.* 20 *amissurum.* h) *non* deest in Cui. 2, 2*. Mox I. *laenitatis.* i) 6—

XVIII.[i] *Kal. Oct. Sirmio*[k], *Crispo II.*[l] *et Constantino II. Caess.*[m] *Coss.* (321.)

Interpretatio. *Si quis pater in exilium missus filium in maiore aetate reliquerit, quaecunque*[n] *de bonis propriis gessit*[o] *filius, iuxta sententiam Papiniani rata et firma permaneant, nec*[p] *contra aut testamentum aut transactionem filii reversus*[q] *pater venire permittitur. Sane cum redierit pater, si*[r] *filium vivum invenerit, filium*[s] *in ius suum paterna potestate recipiet*[t]. *Ceterum quod de rebus propriis absente patre filius gessit, reversus pater revocare non poterit. Quicquid vero filii in annis minoribus constituti fecerint, penitus non valebit: qui tamen si pro aetate vel*[u] *absentia patris aut tutores aut curatores acceperint, reversus pater filios*[v], *repulsis curatoribus vel tutoribus, cum omni facultate recipiet*[x]: *ea tamen*[y] *conditione, ut rem filiorum ita administret ac regat, ut non solum detrimenta non sentiant*[z], *sed studio patris res et*[a] *facultas proficiat filiorum. Quod si pater aut prodigus aut negligens aut eversor aut libidini deditus esse convincatur*[b], *et filiorum res impie ac dementer*[bb] *vastare ac dilapidare cognoscetur*[c], *filii talis patris, tanquam eo mortuo, sub tutore aut curatore consistent*[d]: *quia sicut aequum est, ut bonus et utilis*[e] *pater rem filiorum regendam administrandamque recipiat, ita iniquum est, ut in damnum*[f] *filiorum reversus facultates a tutoribus curatoribusve reservatas*[g] *dementi subversione dilaceret.*

TIT. XLIV. DE HIS, QUI AD STATUAS CONFUGIUNT.

1. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Cynegio Pf. P.* Eos[h], qui ad statuas vel vitandi[i] metus, vel creandae invidiae causa confugerint, ante diem decimum neque auferri ab aliquo, neque discedere sponte perpetimur; ita tamen, ut[k], si certas habuerint *) causas, quibus confugere ad imperatoria simulacra debuerint, iure ac legibus vindicentur; sin vero proditi[l] fuerint artibus suis invidiam inimicis creare voluisse, ultrix in eos sententia proferatur. *Dat. prid. Non.* *) *Iul. Constantinopoli, Honorio NB. P. et Euodio V. C. Coss.*[m] (386.)

TIT. XLV. DE HIS, QUI AD ECCLESIAS[n] CONFUGIUNT.[nn]

1. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA.*[o] *Romulo Comiti S. L.* Publicos debitores, si confugiendum ad ecclesias crediderint, aut illico extrahi de[oo] latebris oportebit, aut pro his ipsos, qui eos occultare probantur, episcopos exigi. Sciat igitur praecellens auctoritas tua, neminem debitorum posthac a clericis defendendum, aut per eos eius, quem defendendum esse crediderint *), debitum esse solvendum. *Dat. XV. Kal. Nov. Constantinopoli, Arcadio A. II. et*[p] *Rufino Coss.* (392.)[pp]

2. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Archelao* *) *Pf. Augustali.* Iudaei, qui reatu aliquo vel debitis fatigati simulant se Christianae legi velle coniungi, ut ad ecclesias confugientes vitare[q] possint crimina vel pondera debitorum, arceantur, nec ante suscipiantur, quam debita universa reddiderint, vel fuerint innocentia demon-

---

Tit. XLIV. Cod. Iust. I, 25. — c. 1. Cod. Iust. I, 25, 1 nonn. omm.

Tit. XLV. C. Th., codd. I., 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XLV.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 47, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. XXXIV.* Append. Cod. Theod. c. XIII. Cod. Iust. I, 12. Totus titulus, excepta c. 5, est ap. Lab. l. c. p. 762 sq. — c. 1 est apud Baron. Annal. ann. 392, n. 29. Ed. Theod. cap. LXXI. — c. 2. Cod. Iust. I, 12, 1. Bas. 1, 1, 48. Sec. Go. cum h. c. concordat c. 23 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8). Memorat eam Baronius ad a. 397, n. 69. Eodem die data est c. 12 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8).

9, 12—15, 21, 24, 25, 38, 42, 43, Sich. Cui. 2, 2*. Go. in Chron. *XVII.* 17, 28, 40, Sich. in m. *VI.*, a quo die paullo differt ille subscriptionis c. 1 C. Th. de Resp. prud. (I, 4). 20, 39 *VII.* In cod. I. rescissum est *XVIII.* cum marg. k) Nonn. codd. *Sermio*, *Sermii.* Sich. *Syrmio.* 4, Til. — Lugd. *Sirmi.* Be. Cod. Iust. *Sirmii.* 8 om. *Sirmio.* l) Nonn. codd. *Crispoli et* s. *Crispino et* s. *Crispio et.* I. om. *II.* m) Permulti codd. om. *II.*, ut Sich., aut *Caess.*, ut I., aut *II. Caess.* 17, 28, 36, 40 *Const. Vincendio Fraudino č. s. Coss.* Sich. *Cōstant. Caes. Coss.* 21 *Constant. a. II C. Coss.* 20 *aug.* pro *Caess.* n) Multi codd. *exilio* (ut 6, 7, 20) *maiori a. r. et q.* o) 21 *gessit propriis*, sed om. Mox 6 *ratas firma.* p) 7 *ne.* 9, 44 *aut contra test.* 42 om. *aut.* q) 20 *regressus.* r) 6—9, 20, alii codd. om. *si.* s) In cod. 20 et ap. Sich. deest *filium.* Aur. Lugd. *in eius suum p. pot.* t) 20, 42, 44 *recipiat.* 7, 8 *rec. Certe quod.* Sich. *suum in p. p. recipiat et si iterum quidem de r. pr. quae absente.* Etiam 42 *quae absente.* u) 6—10, 18, 20, 21, 42, 44 *vel pro abs. patris* et om. *aut* in 20. Sich. *tutoris aut curatoris.* v) 21 *filium.* Sich. *ad filios.* 20 *reverso patre filius rep. tutoribus vel curatoribus.* x) 42 *recipiat.* 20 *recipiatur.* y) 6—8, 10, 18, 20, 21 om. *tamen.* z) 20 *sentiat.* 7, 8 om. *non*, sed rest. *non* a sec. manu in cod. 7. a) 6—8, 21, 43 *vel.* b) 6, 7, 20, 21 *convincitur.* 8 om. *convincetur — dilapidare.* bb) 6, 7, 9 *indecenter.* c) 6—8, 20, 21, 42 *cognoscitur.* 42 *dilacerare cogn.* Mox nonn. codd. *tales* et *patres.* d) Aur. Lugd. *consistent.* e) 6—10, 18, alii codd. *sicut bonum est aequus* (s. *aecus*) *et utilis.* Etiam 20, 21, 42, 44 *et utilis.* Edd. *ac utilis.* f) Nonn. codd. *ut damna.* g) 6—8, 21 *servatas*; alii codd. *curatoribus* (om. *ve*) *reservatas.* Sich. om. *curatoribusve.*

h) In Cod. Iust. om. *Eos.* i) Cod. Iust. *vitandi*, sed nostrum sententia Go. melius est. Vid. c. 2 sq. tit. vv. *vitare crimina.* k) In Cod. Iust. om. *ante — ut.* *) Cod. I. *habuerit.* l) Cod. Iust. *probati*, sed nostrum sec. Go. elegantius est. *) Fol. 72[b] cod. 4. m) Cui. 2, 2* *Cons.*

n) Nonn. codd. Sich. *ecclesiam.* nn) Cod. Iust. add. *Vel ibi exclamant.* o) Sec. Go. Be. del. *et Honorius A.*, recte. oo) I. *aut eximiceset*, mendose. Idem paullo infra *debitorem*, quod non falsum est. *) 4 *crecrediderint.* p) Subscriptio in codice I. haec est: |.... *III K Mai arcad II et* etc. pp) Go. 39, err. *) Vid. infra XVI, 8, 12. q) Cod. Iust. *evitare.* Vid. not. *i* antec. qq) I. *Iudei — cristianae — demonstra* | ... *urgata.* Vesmius suppl. *demonstrati*

strata purgati[qq]. *Dat. XV. Kal. Iul.* *) *Constantinopoli, Caesario et Attico Coss.* (397.)

3. *Iidem AA. Eutychiano Pf. P.* Si quis in posterum servus ancilla, curialis, debitor publicus, procurator[r], murilegulus[s], quilibet postremo publicis privatisve rationibus involutus ad ecclesiam confugiens vel clericus ordinatus*) vel quocunque modo a clericis fuerit defensatus, nec statim conventione praemissa pristinae conditioni reddatur, decuriones quidem et omnes, quos solita ad debitum munus functio vocat, vigore et solertia iudicantum ad pristinam sortem velut manu mox iniecta[t] revocentur: quibus ulterius legem prodesse non patimur, quae, cessione patrimonii subsecuta, decuriones esse clericos non vetabat[u]. Sed etiam hi[uu], quos oeconomos vocant, hoc est qui ecclesiasticas consuerunt tractare rationes, ad eam debiti vel publici vel privati redhibitionem amota dilatione cogantur, in qua eos obnoxios esse constiterit, quos clerici defensandos*) receperint, nec mox crediderint exhibendos etc.**) *Dat. VI. Kal. Aug. Mnizo*[v], *Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.* (398.)

4. *Impp. Theodosius et Valentinianus*[x] *AA. Antiocho*[y] *Pf. P.* Pateant summi[z] Dei templa timentibus; nec sola altaria et oratorium[a] templi circumiectum, quod[b] ecclesias quadripertito intrinsecus[c] parietum septo[d] concludit, ad tuitionem*) confugientium sancimus esse proposita[e], sed usque ad extremas*) fores ecclesiae, quas oratum[f] gestiens populus primas ingreditur, confugientibus[g] aram salutis esse praecipimus, ut inter templum[h], quod parietum descripsimus cinctu, et post loca publica[i] ianuas primas ecclesiae quicquid fuerit interiacens, sive in cellulis sive in domibus[k], hortulis, balneis, areis[l] atque[m] porticibus, confugas interioris templi vice tueatur. Nec in extrahendos[n] eos conetur quisquam sacrilegas[o] manus immittere[p], ne qui[q] hoc ausus sit, cum discrimen suum videat, ad expetendam*) opem ipse

— c. 3. Cod. Iust. I, 3, 12 multis omm. Ed. Th. cap. LXXI. Coniungenda est cum c. 16 C. Th. de Poenis (IX, 40), c. 57 C. Th. de Appell. (XI, 30), c. 33 C. Th. de Episc. (XVI, 2) et sec. Go. cum c. 32 eod. Vid. c. 16 de Poenis cit., not. sup. Indigitatur sec. Go. ap. Socratem VI, 5; Sozomenum VIII, 7; Chrysostomum, Homil. in Eutrop. T. III. Opp. edit. Bened. n. 3, p. 383; Prosperum de Praedict. P. 3, cap. 38. Inseruit eam Baron. Ann. a. 398, n. 88. — c. 4. C. Th., codd. I., 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Lab. Be. c. 4; sed in edd. Til. — Cui. 2* textui Graeco h. c. praefigitur numerus *V*. Apponitur hic numerus etiam in cod. 4, sed a man. rec., fortasse editoris. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 1, i. e. *un.* omm. Graecis, quae primum edita sunt apud Til. ex cod. 4, ubi lex et Latine et Graece scripta est, ita tamen, ut Latina antecedant Graecis. Ap. Lab. des. Graeca. Est haec lex epitome maioris constitutionis Graecae in Actis Concilii Ephesini servatae. Vid. Haubold. in Institutionibus Iuris Romani Litterariis. Lips. 1809. 8. p. 255 et Go. in comm. h. c. Cod. Iust. I, 12, 3. Bas. V, 1, 11. Cf. Witte, d. Leges Restitutae des Iustinianeischen Codex. Breslau 1830. 8. p. 20 et 139. Biener, Beiträge zur Revision des Iustinianischen Codex. Berlin 1833. p. 128 sq. Herrmann ad c. 3 Cod. Iust. h. t., not. *a*. L. R. B. tit. II. Abbon. Floriac. Coll. Can. c. 1. Quod ad Br. Al. attinet, h. c. integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 31, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 17, 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. Interpr., cuius Alcuinus partem exscripsit in ep. CXVIII. ad Candidum et Nath. (Capit. ed. Baluz. I, 1446) invenitur in cod. Reg. Par. 3841 et ap. Abbonem l. c. Totam legem recepit Baron. in Annal. Eccles. ad a. 431, n. 3, 4, 5.

purgata. *) Fol. 73[a] cod. 4. r) Til. — Cui. 2* *debitor, publicus proc.* s) 4 *muriregulus*, sed em. a librario. *) l. *ornatus*. t) Go. *intecta*, err. Mox l. *ese* pro *esse*. u) Cod. Iust. *Si quis curialis clericus fuerit ordinatus, nec statim — reddatur, is vigore — iudicantium — veluti — revocetur. Clericis enim ulterius — clericos esse non vetabat*, et des. rell. uu) 4, Til. — Ri*. *hii*, quod v. om. in cod. I. et bene abesse potest. Deinde l. *vocat* pro *vocant*. *) Aur. Lugd. *defensandas*. Paullo infra l. *nec mos*. **) Fol. 73[b] cod. 4. v) Be. *Mnizi*. Cod. Iust. *Minizo*. Vid. supra c. 16 C. Th. de Poenis (IX, 40), not. *b*. x) 28, 40 *Valent. et Theod.* Ri. — Be. *Imp.*, err. y) Codd. et hic et in subscr. *Anthioco, Antioco*; pauci *Antiocho*; nonn. codd. *pfū* s. *pū* pro *Pf. P.* z) 6, 13, 14 *summa*. 20 *et summi — nec solum ad altaria*. a) 25 *oratoria*. Graec. εὐκτήριος ναός. *Circumiecti* notio deest in Graecis. b) Ita recte Be. ex Sich. Etiam Lab. *quod*. I., 4, 6—8, 10, 13, 16, 18, 25, Til. — Ri*. Cod. Iust. *qui*. 9 *quia*. 20 *quae*. 21 *q. e. quadripartito*. Vid. not. *a*. Til. *ecclesius*. c) *intrinsecus* abest a Graeca const. d) I., 4, 6, 7, 13, 21, Til. — Ri*. Cod. Iust. *saepta* s. *septa*, i. e. sec. Go. pro *septo*. 25 *saepta*. *) l. *tutiorem*. Ri. Ri*. *tutionem*. e) 6—8, 16, 20, 21, 25 *propositas*. *) I. *aestimas*, i. e. *extimas* sec. vett. scrib. modum. f) Haec absunt a Graeca c., sed adsunt in exemplo, unde nostra desumpta est. 16 *quas orandum*. 20 *qua id ratum*, supr. lin. *quas ortum*. 25 *q. o. gestientibus*. g) Sich. *confugiendo*. 25 om. *populus — confugientibus*. h) I. *intra templi quod e parietib. d. cinctum*. 8, 9, 13, 25, R. *ut inter templi quem*. 6, 7, 12, 14, 16 *iter templi quam*. 4, 10, 18, 21 *ut iter templi quem*. Sich. — Ri*. *inter templi quod*. 15 *inter templi et p. quem descr. cinctum*. Etiam cod. 10 *cinctum*. 20 *ut iter templi quod in parietum* (supr. lin. *parietibus*) *discripsimus cinctum*. Sich. in m. *iter*. Be. ex Cod. Iust. ut dicit *templum*. Debebat Be. dicere: de cj. Go. Nam in Cod. Iust. h. c. rest. est ex Cod. Th. emendata coniect. Go., qui h. l. scribi vult *templum*. Dubitari posse puto, utrum menda h. c. librariis tribuenda sint, an orta Latini interpretis negligentia, qui cum Graeca verteret, Graecum dicendi usum retinuerit. Vid. etiam not. *b*. i) Cui. 1 — Lugd. *ianua*. I., 4, 6, 7, 10, 12—14, 16, 18, 20, 21 om. *et*, prob. Spangenb. Delevi igitur v. *et*, quod in edd. h. l. add. Sententia haec est: *quicquid inter templum et primas post loca publica ianuas ecclesiae interiacens fuerit*. Rem ita esse, docent Graeca μεταξὺ τοῦ ναοῦ — ἄχρι τῶν πρώτων μετὰ — θυρῶν, apertius docent vv. maioris c. Graecae μεταξὺ τοῦ ναοῦ — καὶ τῶν πρώτων μετὰ τοὺς — θυρῶν. k) I., 6—8, 12—14, 16, 25 om. *sive in domibus*. Ceterum l. *ortulis*. l) Interpres *areas* ab *atriis* distinguit. m) 15 *et*. Paullo infra nonn. codd. *confugis*. 20 *tueantur* et I. *uetuatur* pro *vice tueatur*. n) 21, Sich. *extrahendo*, ut 9, sed om. *in* in cod. 9. I. *extrahendis*. o) Nonn. codd. *sacrilegis*. p) 15 *manus iniicere*. q) 21, Sich. *neque qui*. 12 *neque accasus sit*. 20 *neque vilior neque qui hoc ausus sit* (supr. lin. *caussasit*). *) 20 supra lin. *explendam*. r) Ita Be. auct. Go. et R. ex Graecis, recte. Editum est ita etiam in Cod.

quoque confugiat[r]. Hanc autem spatii latitudinem ideo indulgemus, ne in[s] ipso Dei templo *) et sacrosanctis altaribus confugientium quemquam manere vel vescere[t], cubare[u] vel pernoctare liceat: ipsis hoc clericis religionis causa vetantibus, ipsis[v], qui confugiunt, pietatis ratione[x] servantibus. §. 1. Arma quoque in quovis telo[y], ferro vel specie[z] eos, qui confugiunt, minime intra ecclesias habere praecipimus, quae non modo a summi Dei templis[a] ac divinis altaribus prohibentur, sed etiam cellulis, domibus, hortulis, balneis, areis atque porticibus. §. 2. Proinde *) hi, qui sine armis ad sanctissimum Dei templum aut ad[b] sacrosanctum altare sive usquam gentium sive in hac alma urbe confugiunt, somnum intra templum[bb] sive ipsum altare[c] vel omnino cibum capere absque aliqua eorum iniuria ab ipsis clericis arceantur, designantibus spatia, quae in ecclesiasticis septis eorum tuitioni[d] sufficiant, ac docentibus[e], capitalem poenam esse propositam, si qui eos conentur invadere[f]. Quibus si perfuga non annuit, neque consentit, praeferenda humanitati[g] religio est, et a divinis ad loca[h], quae diximus, turbanda temeritas *). §. 3. Hos vero, qui templa cum armis ingredi audent, ne hoc faciant, praemonemus; dein[i] si telis cincti[k] quovis ecclesiae loco vel ad templi septa vel circa[l] vel extra sint, statim eos, ut arma deponant[m], auctoritate episcopi[n] a solis clericis severius conveniri praecipimus, data eis fiducia[o], quod religionis nomine melius quam armorum praesidio muniantur. Sed si ecclesiae voce moniti, post tot[p] tantorumque denuntiationes, noluerint arma relinquere, iam, clementiae nostrae apud Deum[q] et episcoporum[r] causa purgata, armatis, si ita res *) exegerit, intromissis, trahendos se abstrahendosque[s] esse cognoscant, et omnibus casibus *) esse subdendos[t]. Sed neque episcopo inconsulto, nec sine nostra sive iudicum in hac alma urbe vel ubicunque iussione armatum quemquam[tt] ab ecclesiis abstrahi oportebit[u], ne, si multis[v] passim hoc liceat, confusio[x] generetur. *Dat. X.*[y] *Kal. April. Constantinopoli*, *) *Antiocho V. C. Cos. et qui fuerit nuntiatus*[z]. (431.)

Interpretatio. *Ecclesiae ac loca Deo dicata reos, qui ibidem compulsi timore*[a] *confugerint*[b], *ita tueantur, ut nulli*[c] *locis sanctis ad direptionem rerum*[d] *vim ac manus afferre*[e] *praesumant: sed quicquid spatii*[f] *vel in porticibus vel in atriis vel in domibus vel in areis*[g] *ad ecclesiam adiacentibus pertinet, velut interiora*[h] *templi*

Iust. ed. Herrm. Conveniunt cum Be. codd. 8, 9, 15, 21. 4, 6, 7, 10, 13, 14, 16, 18, 20, Sich. — Ri*. *ipsi q. confugiant.* 12 *ipsi q. fugiant.* I. *ipse q. confugiant.* s) In cod. I. et in nonn. Br. Al. codd. exc. *in.* Mendose autem I. *die* pro *Dei.* *) In syllaba *plo* incip. fol. 74[a] cod. 4. t) Ita 8 et Be. auct. Go. ex Graecis. Partim etiam congruunt codd. 9, 12, 13, qui *manere vel vespere,* et I., qui diserte *manere.* Infra §. 2 *somnum — vel omnino cibum capere.* Go. in comm. cj. *manere vel edere.* Rell. codd. (etiam 4) et edd. ante Be. *mane vel vespere.* Herrm. in Cod. Iust. ut Be. Ceterum clar. Vesmius de cod. I. dicit: „Verba *vespere — liceat* legere non potui, aliquid tamen deesse videtur in cod.“ u) 6—8, 12, 14 *cogere.* 25 *curare.* v) 6—8 *caussis habitantibus ipsis.* 12, 16 *caussa habitantibus i.* 14 *causis habitantibus i.* Sich. *ipsisque qui.* x) Sich. *rationem.* I. *rationis.* y) 6—8, 14 *arma q. invistelo* (om. *quo*). I. *ferre* pro *ferro,* err. Ibidem paullo infra *precipimus.* z) Herrmann. in Cod. Iust. Sich. *quavis teli ferrive sp.,* sed Sich. in m. ut nos. a) 6, 7, 12—14 *quae noxae a summis d. t.* 8 *quae nox* etc. 16 *quae noxia a summis d. t.* 18 *quo non modo.* 20 *prohibetur.* *) In cod. I. om. *Proinde.* Graeci pergunt τοὺς τοίνυν. b) Nonn. codd. *Pr. his* (20 om. *hi.* Cod. Iust. *ii.* I., 4 cum aliis *hii*) — *aut a.* Sich. om. *ad.* I. *sacrosc̄m.* bb) Vid. supra IX, 43, 1, not. *ff.* c) 10, 18 om. *sive usquam* (20 *quisquam*) — *altare* et 25 *gentium.* Aur. Lugd. err. *sommum.* Paullo infra 20 *incuria,* sed om. supr. lin. d) 10, 18 *tuitionibus.* 21 *tuitione.* e) Ita ex Graecis R. Be. Cod. Iust.; similiter 4, 20, 21 *adducentibus.* Rell. codd. et edd. ante Be. *abducentibus.* Go annotat: „Desunt hic nonnulla: nempe *et docentibus,* καὶ διδασκόντων.“ Videtur ergo Go. velle *et docentibus, abducentibus capitalem* etc. f) Nonn. codd. *conetur* et *invadire.* 15 *Si quis e. conetur inv.* g) 6—8. 10, 16, 18, 21, Sich. *humanitatis,* sed Sich. in m. *hun anitati.* Ceterum in literis *nitati* incipit fol. 74[b] cod. 4. h) 6—8, 13, 14 *et a divinis locis.* 12 *et a divis locis.* 9 *ut a* etc. 20 *et advenis.* 25 *ut addivinis.* *) 20 supr. lin. add. *est.* Mox idem *templum.* i) 4, 6, 7, 9, 10, 14—16, 18, 21, Sich. — Lugd. *dein.* Rell. *dehinc.* k) 15 add. *in.* 18 *c. quo vel his eccl.* l) 6, 7, 14 om. *vel circa.* 20 *sit statim ut eos arma.* m) Ita codd. et Sich. — Lugd. Lab. Consentiunt Graeca. Cui. 2 — Be. Herrm. in Cod. Iust. *reponant,* sed Go. in not. *deponant,* ut etiam interpr. n) Cui. 2, 2* *episcopis.* o) 6, 7, 16 *data* *ei* *fid.* 10, 15, 18 *data his fid.* Mox nonn. codd. *muniatur.* p) 13, 25 om. *tot.* Ante 21 *voce muniti.* 20 *convenire* (ita etiam 21) *armurum — tot cunctorumque.* q) 6—8, 14, 16 *eum,* sed corr. in cod. 7 *deum.* 18 *apud dominum.* r) 4 *episcoporum,* sed corr. *episcopum* rubro col. Til.— Lugd. Lab. Ri. Ri*. Cod. Iust. *episcopum,* err., ut apparet ex Graecis. 13 om. *episcoporum.* *) Sich. *et res ita.* s) 9 *tradendos* pro *trahendos.* 15 *intromissis abstrahendos esse c.,* om. vv. *trahendos se* et *que.* In Graec. ἀποσπασθήσονται. 20 *intromissis abstrahendosque cogn.,* sed in m. add. *trahendos se.* 6—8, 12, 16 om. *abstrahendosque* et 21 *esse.* *) 20 *omnibus caussis* (supr. lin. *casibus*). t) 20 *esse subdendos* (supr. lin. *uomendos*). tt) 10, 18 *armatumque.* u) 9 *ecclesia — oportet.* v) Nonn. codd. *nisi.* 16 *nisi multatis.* 18 *op. quod si multis.* x) Sich. *cofusio.* Aur. Lugd. *confugio,* err. 16 *confusione.* y) Ap. Lab. om. *X.* Mox *Const.* deest in cod. 8. *) Fol. 75[a] cod. 4. z) 4, R. Til. — Lugd. Lab. Cod. Iust. *Antiocho V. C. Cons.* (4 *Coñs.* R. Aur. Lugd. *Conss.*) *et qui fuerit nuntiatus.* 8, 17, Sich. *Antiocho VC. C.* 18 *Antiocho V. C. et qui fuerit nuntiatus.* 20 *Antiocho Consule.* 21 *Anthioco vic. Cons.* Cf. Zirardin. l. c. p. 283, 435, not. et 443, not. In cod. 36 exc. *Antiocho — Cos.* et in multis codd. *V. C.* Rell. *Ant. V. C. et Basso Coss.* Subscr. *Antiocho V. C. Cos. et qui fuerit nuntiatus* provenit ex exemplis C. Theodosiani in Oriente scriptis, ubi videtur Latina interpretatio facta esse; altera subscriptio ex libris in Occidente editis. a) 6—8, 10, 18, 42, alii codd. *timore compulsi.* Aur. Lugd. *depulsi timore.* b) Reposui *confugerint* ex Sich. Cui. 1 — Lugd. Lab. plurimorum codd. auctoritate pro *refugerint,* quod ex Cui. 2 transiit in posteriores edd. Conveniunt quidem cum Cui. 2 codd. 6, 7, sed *confugerint* propius accedit ad ipsam legem et ad tituli rubricam. Paullo infra in hac ipsa interpr. *confugerint.* c) Nonn. codd. *nullis,* alii *nullus.* Sich. *tueantur clericis, ut n.* Cui. 1 — Lugd. *vel ut nulli.* d) 6, 7, 9 *eorum;* iidem paullo infra *ut eos.* e) 20, Sich. Cui. 1 — Lugd. *inferre.* 6, 7, 21 *praesumat.* f) 6 om. *spatii.* g) Cui. 1 — Lugd. *aureis.* Ap. Sich. om. *vel in domibus vel in areis.* h)

praecipimus custodiri, ut reos timoris necessitas non constringat circa altaria manere[i] *et loca veneratione digna polluere. Sane si qui ad loca sancta confugerint, arma si qua secum portaverint, mox deponant, nec se existiment*[k] *magis armorum praesidio quam sanctorum locorum veneratione defendi. Quod si deponere arma noluerint, et sacerdoti*[l] *vel clericis non crediderint, sciant*[m] *se armatorum viribus extrahendos*[n]. *Si vero extrahere de locis sanctis quemlibet reum quacunque ratione quis*[o] *tentaverit, noverit se capitali*[p] *supplicio esse damnandum.*

Iidem AA. *) *ΑΝΤΙΟΧΩΙ ΜΕΓΑΛΟΠΡΕΠΕΣΤΑΤΩΙ ΕΠΑΡΧΩΙ ΚΑΙ ΥΠΑΤΩΙ.* Ἀνεῴχθωσαν[q] τοῖς[r] δεδιόσιν[s] οἱ ναοὶ τοῦ[t] μεγάλου θεοῦ. οὐ γὰρ μόνα τὰ θεῖα θυσιαστήρια, καὶ τὸν εὐκτήριον ναὸν, τὸν[u] τετραγώνων τοίχων[v] περιβολῇ τειχιζόμενον[x] εἰς ἀσφάλειαν συντελεῖν τῶν προσφευγόντων θεσπίζομεν[y], ἀλλ' εἴ τι καὶ περαιτέρω τούτου τυγχάνει, ἄχρι τῶν τελευταίων θυρῶν τῆς ἐκκλησίας ἐλέου βωμὸν τοῖς προσφυγοῦσιν[z] εἶναι προστάττομεν· ὥστε μεταξὺ τοῦ ναοῦ, ὃν τῷ προειρημένῳ τρόπῳ περιπεφράχθαι διεγράψαμεν[a], ἄχρι τῶν πρώτων μετὰ τοὺς δημοσίους τόπους τῆς *) ἐκκλησίας θυρῶν, πᾶν τὸ παρεγκείμενον[b], εἴτε ἐν οἰκίαις, ἢ κήποις *), ἢ αὐλαῖς[c], ἢ λουτροῖς, ἢ ἐν στοαῖς[d] τυγχάνει, τοὺς εἰσδύντας[e] πρόσφυγας, καθ' ὁμοιότητα τοῦ *) ναοῦ, φυλάττειν, καὶ μηδένα τούτοις ἱεροσύλους ἐπιβάλλειν χεῖρας, ἵνα μὴ ὁ τοῦτο[f] τολμῶν, ἐν συμφοραῖς ἑαυτὸν ἰδὼν[g], καὶ αὐτὸς ἐξαιτῶν βοήθειαν καταφύγῃ. Τοῦτο δὲ *) τῶν διαστημάτων πλάτος διὰ τοῦτο συνεχωρήσαμεν, ἵνα μή τινι τῶν προσφευγόντων ἐν τῷ τοῦ θεοῦ ναῷ[h], ἢ ἐν τοῖς ἁγίοις[i] θυσιαστηρίοις μένειν, ἢ ἐσθίειν, ἢ καθεύδειν, ἢ παννυχίζειν[k] ἐξῇ· τῶν μὲν κληρικῶν τῆς θρησκείας χάριν τοῦτο κωλυόντων, τῶν προσφύγων δὲ τῆς εὐσεβείας ἕνεκα φυλαττόντων[l]. Ὅπλα δὲ ἢ ἐν σιδήρῳ, ἢ ἐν ἑτέρῳ ἀμυντηρίῳ[m] τοὺς προσφεύγοντας οὐδαμῶς ἔχειν ἢ ἐπιφέρεσθαι ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας προστάττομεν, οὐ μόνον ἐκ τῶν θείων ναῶν καὶ θυσιαστηρίων, ὡς τὰ λοιπὰ, ταῦτα κωλύοντες, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκημάτων, καὶ διαιτῶν *), καὶ κήπων, καὶ λουτρῶν[n], καὶ αὐλῶν, καὶ στοῶν. Τοὺς τοίνυν δίχα ὅπλων τῷ ἁγίῳ οἴκῳ[o] τοῦ θεοῦ, καὶ εἰς τὸ[p] ἅγιον θυσιαστήριον ἐν οἱῳδήποτε ἔθνει[q], ἢ κατὰ ταύτην τὴν πόλιν[r] προσφεύγοντας ὀκνοῦν[s] ἐν τῷ ναῷ, ἤτοι τῷ[t] θυσιαστηρίῳ, καὶ τροφῆς μεταλαμβάνειν παρὰ τῶν κληρικῶν προσήκει κωλύεσθαι[u] ἐκτὸς τινος ὕβρεως, δεικνύντων *) τὰ διαστήματα[v] ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς περιβόλοις[x] διὰ τὴν τῶν προσφύγων[y] ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν ἀφορισθέντα, καὶ διδασκόντων[z], τιμωρίαν κεφαλικὴν[a] κατὰ τῶν προπετῶς ἐπιόντων αὐτοῖς ὡρίσθαι. οἷς ὁ προσφεύγων εἰ

6—8, 21, alii codd. *vel interiora.* Mox multi codd. *custodire.* 20 *pertinent.* i) 20 om. *manere* et paullo infra *si qua.* Nonn. codd. om. *mox.* k) Edd. *aestiment.* l) Nonn. codd. *sacerdotibus.* m) 6—8, alii codd. *crediderint postea se.* n) 20 *abstrahendos.* o) Nonn. codd. om. *quis*, ut 6, 7. p) 6 *capitalis.* 20 *cap. iudicio.* *) In cod. 4 h. c. splendidissimis literis uncialibus scripta est. Contuli ipse hanc legem, sed ne qua remaneret suspicio omissum esse aliquid aut erratum, rogavi doctissimum G. E. Heimbachium, ut denuo conferret. Descripsit is totam legem accuratissime. q) Concil. Ephesin. Ἀνεῴχθησαν. r) 4 ταις. s) Ita Concil. Ephesin. Simillime 4 δεδιοσιν. Edd. et Cod. Iust. αἰδίουσιν. Gaudio est, quod video illustr. Wittium in Richteri Annalib. (Kritische Jahrbücher für Deutsche Rechtswissensch.) a. 1837. pag. 21 praeferre scripturam δεδιόσιν. t) 4 ναοχου. u) Conc. Ephes. τὸ εὐκτήριον τοῦ λαοῦ τό. 4 των pro τόν. v) Ita Concil. Ephes. Similiter antiquitus in cod. 4 τετραγωνων θοιχων, sed repos. ibi a recent. man. τετταρωνταν. Edd. et Cod. Iust. τεττάρων τῶν τειχῶν. Offensioni mihi erat τῶν. Librarius cod. 4 saepe confundit θ et τ, κ et χ, ο et ω, αι et ε, ει et ι, η et ε. x) Aur. Lugd. περιβολῇ τειχνιζόμενον. 4 τιχιζομενον. y) 4 συντελιν — θεσπιζουμεν. z) Concil. Ephes. προσφεύγουσιν. Paullo ante 4 βομων. a) 4 περιπεφρασθαι διεγραψαμεν (supr. lit. ν additur ται a man. sec.) τροπω περιπεφραχθαι διεγραμενται, err. repet. Et in cod. vv. τροπω — ται notantur linea supposita. Conc. Ephes. ναοῦ ἐν τῷ προειρημένῳ τόπῳ (sic) προσφυγὰς διεγράψαμεν καὶ τῶν. *) Conc. Ephes. add. ἁγίας. b) 4 θυρων παρερκειμεν ειτε, sed a man. sec. emend. παρεγκείμενον. Vv. πᾶν τὸ conveniunt quidem cum Latina interpret., sed desunt in cod. 4. Concil. Ephes. θυρῶν τὰ περιεγκείμενα. Retineo v. παρεγκείμ. (*interiacens*), sed data optione dubius sum, utrum τὰ παρεγκείμενα an τὸ παρεγκείμενον scribam. *) 4 ἢ (accent. et spirit. addit. sunt a recent. man.) κηπροις, sed emend. ab antiq. man. κηποις. Paullo ante Aur. Lugd. οἰκείαις. c) Ita Conc. Ephes. Be.; Til. — Ri*. Cod. Iust. αὔλαις. d) 4 εν τολις τυγχανει, sed a man. recent. στολις emend. Conc. Ephes. ἢ ἐν κήποις εἴτε ἐν αὐλαῖς — ἢ καὶ ἐν στ. e) Conc. Ephes. εἰσδύνοντας. *) Conc. Ephes. add. ἐνδοτάτου, Latina interpret. *interioris.* f) 4 ο του (pro τοῦτο) τολμῶ (ita). g) Restituendum ita erat ex Concil. Ephes. 4 εν συνφοραιεαυτον ειδων. Male Til. — Be. συμφορᾷ σεαυτὸν εἰδὼν et Cod. Iust. συμφορᾷ σεαυτὸν ἰδών. Til. scilicet literas in cod. cohaerentes non recte disiunxit. *) Fol. 75[b] cod. 4. h) 4 μηι τινι — θεου ναι, sed sec. man. em. ναω. Conc. Ephes. προςπεφευγότων. i) Edidi ἁγίοις ex Conc. Ephes. et convenienter cum Latin. interpr., ubi *et sacrosanctis altaribus.* 4 αγγοις et em. sec. man. εγχοις, quod receptum est in edd. et in Cod. Iust. Ceterum 4 θυσιαστηριοσις, sed emend. ab antiq. man. k) Conc. Ephes. παννυχίζεσθαι. l) 4 θρεσκιας (Til. — Cui. 2* θρησκείας) χαριν — φυλαττων (Go. κωλυόντων — φυλαττόντω). Praeterea e Conc. Ephes. et Cod. Iust. προσφύγων scripsi; edd. habebant προσφυγῶν. m) 4 σιδηριαιενετεραι αμυντηριον. Til. — Go. Cod. Iust. ἀμυντήρια et Ri. Ri*. ἀμητήρια. Conc. Ephes. ἐν ἑτέρῳ εἴδει ἀμυντήρια, sed codex ap. Mans. cit. ἀμυντηρίῳ, quod receptum est a Be. et proxime accedit ad cod. 4 scripturam. Fortasse etiam Latina interpret. (*arma in telo, ferro vel specie*) indicio est, scriptum fuisse antiquitus ἀμυντηρίῳ. *) Conc. Ephes. ἐλαῶν. n) 4 κωλουντες — κηπον και ουτρον. Conc. Ephes. κήπων καὶ λούτρων. o) 4 τοις τοινυν (Ri. Ri*. τοινην) — αγιω οικω. p) Ita Concil. Ephes. et Cod. Iust.; cod. 4, Til. — Lugd. εἰ (an ἢ?) καὶ εἰς τό. Cui. 2 — Be. mendose εἰ καὶ εἰς τόν. Ceterum Concil. Ephes. εἰς τὸ ἀκριβέστατον θυσιαστήριον. q) 4 εθνει. r) 4 πολιν, sed emend. rubro colore πόλιν. s) Go. ὀκνοῦν et Ri*. ἐκνοῦν, mendose. t) Conc. Ephes. ἢ καὶ ἐν τῷ. u) Ita edidi ex Concil. Ephes. Similiter 4 κωλυεσθαι. Edd. et Cod. Iust. ακωλύεσθαι. Mox 4 εκτος τ. υβρ. δικνυντω (sic). *) Fol. 76[a] cod. 4. v) Conc. Ephes. addit h. l. τὰ, quod deest in cod. 4, edd. et Cod. Iust. Etiam Latin. interpr. illud τὰ habuisse videtur. x) Cui. 2, 2* err. περιβόλιος. y) Ita Cod. Iust.; Til. — Be. προσφυγῶν. z) Ita 4 et Cod. Iust.; male Til. — Be. διδασκούντων. a) Aur. Lugd.

μὴ πείθοι, τότε[b] προτιμάσθω τῆς φιλανθρωπίας ἡ θρησκεία, καὶ ἐκ τῶν θείων εἰς τοὺς προλεχθέντας τόπους χωριζέσθω θρασύτης[c]. Τοὺς δὲ μετὰ ὅπλων τὰς ἁγίας*) ἐκκλησίας καταλαμβάνοντας προηγουμένως[d] μὲν μὴ ποιεῖν τοῦτο ὑπομιμνήσκομεν. ἐὰν δὲ ἐν οἱῳδήποτε τόπῳ τῆς ἐκκλησίας, ἢ ἐντός[e] τοῦ ναοῦ, ἢ περὶ τὸν ναὸν, ἢ καὶ ἐκτὸς τούτου τυγχάνωσιν, παραχρῆμα τὰ ὅπλα αὐθεντίᾳ τοῦ ἐπισκόπου παρὰ μόνων τῶν[f] κληρικῶν αὐστηρότερον[g] ἀναγκαζομένους ἀποτίθεσθαι προστάττομεν, διδομένης[gg] αὐτοῖς ἐλπίδος καὶ ὅρκου[h], ὡς τῇ θρησκείᾳ μᾶλλον, ἢ τῇ τῶν ὅπλων[i] ἐπικουρίᾳ ὀχυρωθήσονται. Ἐὰν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ φωνῇ[k] ὑπομνησθέντες, μετὰ τοσαύτας καὶ τηλικαύτας παραγγελίας[l], τὰ ὅπλα μὴ ἀποθῶνται, ἐξευμενισθείσης[m] τῆς θρησκείας, παρά τε τῆς ἡμετέρας γαληνότητος, καὶ τῶν ἐπισκόπων τῷ[mm] θεῷ τῆς ἀπολογίας δοθείσης ἐνόπλων εἰςπεμφθέντων[n] ἀποσπασθήσονται, καὶ πάσαις ταῖς συμφοραῖς ὑποβληθήσονται. οὐ μὴν δίχα γνώμης ἢ κελεύσεως τοῦ ἐπισκόπου καὶ ἡμῶν, τῶν τε δικαστῶν τῶν κατὰ τὴν δεῖνα πόλιν, καὶ[o] ὁπουδήποτε τυγχανόντων, τὸν ὡπλισμένον[p] ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν χρὴ παραδίδοσθαι, ἵνα μὴ πολλοῖς κατὰ τῶν ἀθλίων[q] τοιαύτης ἀδιαφόρως[qq] ἐξουσίας δοθείσης, σύγχυσίς τις ἐκ τούτου γίνεσθαι μέλλῃ καὶ ταραχή. ***Dat. X. Kal. April. Constantinopoli, Antiocho V. C.[r] Cos. et qui fuerit nuntiatus.*** (431.)

5. ***Iidem AA. Hierio Pf. P.*** Super confugientibus ad[s] sanctae religionis altaria sanctionem in perpetuum valituram credidimus promulgandam, ut, si quidem servus cuiusquam ecclesiam altariave loci tantum veneratione confisus sine ullo telo petierit[t], is non plus uno die ibidem dimittatur, quin domino eius, vel*) cuius metu poenam imminentem visus est declinasse, a clericis, quorum interest, nuntietur[u]. Isque eum impertita indulgentia peccatorum, ut[v] nullis[x] residentibus iracundiae menti reliquiis[y], in honorem loci et eius respectu, ad cuius auxilium convolavit, abducat. Quod si armatus[z], nullis hoc suspicantibus, inopinus[a] irruerit, exinde protinus abstrahatur, vel certe[b] continuo domino, vel ei, unde eum tam furiosa formido proripuit, indicetur, eique mox abstrahendi copia non negetur. Sed si armorum fiducia resistendi animos insania impellente conceperit, abstrahendi[c] abripiendique eum domino, quibus potest id efficere[d] viribus, concedatur. Quod si illum etiam confici[e] in concertatione pugnaque contigerit, nulla erit eius noxa, nec[f] confundae criminationis relinquetur occasio, si is, qui ex statu servili in hostilis et homicidae conditionem transivit, occisus sit[g]. Quod si quae tam sunt utiliter constituta, eorum, qui huic rei pro suo praeficiuntur officio,*) aut negligentia aut conniventia[h] vel aliqua ratione fuerint depravata, animadversio iusta non deerit, ut sub episcopalis diiudicationis arbitrio loco eo, quem tueri nequivere, summoti et reiecti in ordinem plebeiorum motum iudiciarii vigoris excipiant. ***Dat. V. Kal. April. Constantinopoli, Valerio et qui fuerit nuntiatus***[i]. (432.)

— c. 5. C. Th., cod. 4, Go. — Be. *c.* 5. Til. — Cui. 2° c. 6. Vid. c. 4 h. t., not. sup. Cod. Iust. I, 12, 4 om. pr. et fin. Bas. V, 1, 13. Ed. Th. cap. LXX.

κεφαλήν. b) Ita haec leguntur in edd. et Cod. Iust., sed est, quod his vv. offendam. In cod. 4 scriptum est οισο προσφυγ̅ ειμηπιθει το προτιμασθω. An igitur προσφυγὼν εἰ μὴ πείθοιτο (sive πίθοιτο), προτιμάσθω? Favet, nisi me fallit, huic coniecturae etiam Conc. Ephes., ubi haec ita se habent εἰ τούτοις πᾶσί τις μὴ ἐπινεύοι μήτε πείθεται, προτιμάσθω τῆς πραότητος ἡ. c) 4 θρησκια εκτων (Til. — Go. θρισκεία) — χωριζεσθωνθρασυτης. Concil. Ephes. διωκέσθω ἡ θρασύτης. Fortasse articulus ἡ latet etiam in scriptura cod. 4. *) 4 αγιας. d) 4 προηγορουμενως. Aur. Lugd. προηγουμένους. e) 4 εαων δε — η εντος, sed ante v. εντος litera erasa est, quae discerni non potest. Ri*. ἔντον et mox τυγχάνωσιν. f) Aur. Lugd. παρὰ μόνον τῶν. g) 4 κληρικων η αυστηροτερον. Til. κληρικῶν μὴ αὐστηρότερον. Concil. Ephes. καὶ αὐστηρότερα. Latin. interpr. simpliciter *severius.* gg) Conc. Ephes. διδομένης. h) 4 ορκον. Conc. Ephes. θάρσους, improb. Cuiac. Observatt. XII, 26. i) 4 θρησκια (Go. θρισκεία) — των οπλω η, sed η huic simillimum est lit. ν. Ceterum Aur. Lugd. ἐπιχουρίᾳ. k) 4 φωνῶ (sic) πολιτησθεντες. Cui. 2 — Ri*. φωνῇ. l) Ita Cod. Iust.; 4 et edd. παραγγελείας. Conc. Ephes. παραγγελμάτων. Praeterea in literis γελειας incip. fol. 76[b] cod. 4, in cuius ima pagina stant literae *IA* pro numero quaterni. m) 4 εξ ευμενησεισης. Ri*. ἐξευμενισθείας. mm) τῷ deest in Conc. Ephes. n) Conc. Ephes. παρ' ἐνόπλων εἰςχωρουμένων. o) 4 πολιν και. Conc. Ephes. ἢ καὶ ὑμῶν, τῶν δικαστῶν τῶν κατὰ τήνδε τὴν (Latin. interpr. *alma urbe*) πόλιν ἢ καί.

p) 4 οπλισμενον. Aur. Lugd. Ri. Ri*. Conc. Ephes. ὁπλισμένον. Go. τὸν ὡπλισμένων. q) Cui. 2, 2° ἄθλιω. qq) Conc. Ephes. καὶ διαφόροις. r) 4 Til. — Lugd. om. *V. C. Cos.* Rell. *Antiocho V. C. et Basso Coss.* de cj. Cuiacii. Vid. supr. Latin. interpr., not. z. s) 4 *an*, sed em. *ad* a man. rec. t) 4 *peterit*, sed em. *) Fol. 77[a] cod. 4. u) Til. — Lugd. *nuntientur.* v) Go. em. *et* (recte) aut accipit *ut* pro *velut.* x) Est quidem scriptum in cod. 4 *nullis*, sed delentur deinde literae *nul*, quae si consilio deletae sunt, latent fortasse in v. *ut*, ita ut legendum sit *peccatorum nullis resid.* Vid. not. antec. y) Ita recte 4, Til. — Lugd. Be.; Cui. 2 — Ri*. *reliquiis*, impr. Go. z) Hinc inc. c. 4 Cod. Iust. cit. *Si servus cuiusquam ecclesiam altariave armatus.* a) Cod. Iust. *inopinatus.* b) *certe* om. in Cod. Iust. c) V. *abstrahendi* deest in cod. 4 et in edd. Til. — Lugd. Cod. Iust. *abripiendi extrahendique.* V. *abstrahendi* primum apparet in Cui. 2, et videtur de cj. Cui. ex c. 4 h. t. additum esse. d) Cod. Iust. *quibus id p. efficere.* e) Cod. Iust. *configi*, impr. Go. Mox 4 *occassio.* f) Be. *nec*, err. Cf. ad h. c. Dirksen l. c. p. 354. g) Cod. Iust. *transiliit, sit occisus*, et des. sqq. *) Fol. 77[b] cod. 4. h) 4, Til. — Ri*. *conhibentia.* Be. *connibentia.* i) Cod. Iust. *Valerio et Aetio Coss.*, prob. Go. Cf. Zirardin. l. c. p. 254, not., 435, 440 sq., 444, not. Be. add. *Coss.* post *nuntiatus*, quod siglum deest in cod. 4 et in antecedd. edd. In cod. 4 add. maioribus literis *Theodosiani Lib. VIIII Expt Inc. Lib. X. Felic.*

CODICIS THEODOSIANI

LIBER DECIMUS[a].

TIT. I. *) DE IURE FISCI.

1. *Imp. Constantinus A. et C.*[b] *ad Populum.* Si quid a fisco fuerit occupandum[c], vel a nobis de cetero*) pro unius cuiusque meritis obsequiisque donandum, vel ab eodem distrahendum, intra annum, omnibus vel a petitione vel a comparatione se abstinentibus, hi, qui putant iniuste res proprias a fisco esse comparatas[d], contra eundem agere contendant, scientes gratulantesque, quod annua spatia, intra quae suum repetant, sint indulta; ac si probaverint, iustitiam petitioni suae adesse, recipiant, et nostro beneficio habeant restituta. *Dat.*[dd] *Id. Sept. Roma, Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss.* (315.)

2. *Idem A.*[e] *ad Severum*[ee] *Rationalem*[f] *Africae. Post alia:* Possessiones[ff] atque mancipia exempta fisci patrimonio quibusdam donavimus. Haec[g] directo iure[h] atque perpetuo absque omni quaestione[hh] volumus obtineri; poena contra rationales et magistros privatae rei[i] atque officiales proposita, si quid[ii] contra tentaverint*) etc. *PP. XVI. Kal. Iun.*[k] *Romae in foro Traiani*[l], *Constantino A. V.*[m] *et Licinio C.*[n] *Coss.* (319.)

Interpretatio. *Quicunque agri atque mancipia quibuscunque personis de fisci nostri iure*[o] *donantur, apud eos, quibus donata sunt, sine suspicione aliqua volumus permanere: contra ordinatores domorum dominicarum poena proposita, si contra praeceptionem*[p] *facere cognoscuntur.*[q]

3. *Idem A.*[*]) *ad Provinciales.* Iustas etiam et quae locum habent fisci actiones praecipimus concremari, ob hoc solum, quod suis temporibus prolatae non sunt[r]. Iam calumniae privatorum eo saltem[rr] arceantur exemplo, quo iustas*) fisci lites silere praecipimus. *Dat. III. Kal. Iun. Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* (319.)

4. *Idem A. ad Domelium Dracontium Magistrum privatae rei Africae.* Cum fiscus litem patiatur aut inferat[s], anni spatium ad determinandam causam spectari oportet, quia hoc ad instruendam satis est, et diutius

---

Tit. I. C. Th., cod. 4, Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 47, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. Aeg. L. R. U. *Tit. I.* Cod. Iust. X, 1. — c. 1 Go. iungendam esse putat c. 1 Cod. Iust. de Fundis rei priv. (XI, 65), sed vid. supra V, 14, 1. Vid. c. 4 h. t., not. sup. — c. 2. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 2. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 1, i. e. *un.* Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus in codd. 17, 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. — c. 3. Cod. Iust. X, 1, 6. Bas. LVI, 2, 6. Indigitatur h. c. in c. un. C. Th. de Quinq. praescr. (IV, 15), neque vero in c. 7 h. t. Vid. c. un. cit., not. r et c. 7 cit., not. *i.* — c. 4. Summaria C. Th.: „*Similis primae.*"

---

a) 15 *Lib. VIIII.* Vid. supra p. 177, not. *q.* Til. *Theodosiani Codicis.* Vid. supra p. 95, not. *e.* *) Incip. fol. 78[a] cod. 4. b) Sec. Go. Pag. Reland. p. 295 *Licinius Caesar.* Mox Go. *ad Polum,* err. c) Go. prop. *occupatum,* neque tamen spernit *occupandum,* aut *occupandum deinceps.* Idem habet *vel* pro *et,* idque. *) Aur. Lugd. *de ce cetero.* d) Go. em. *corporatas* vel *occupatas.* dd) Sec. Go. pro *PP.*; neque enim Constantinus hac aetate Romae constitit. e) Br. Al. Sich. *Imp. Constantinus A.* ee) 15 *Severinum.* 25, 38 *Serum.* 20, 32, 39 *Senatum.* Est hic Severus alius atque ille, qui commemoratur in c. 2 C. Th. de Matern. bon. (VIII, 18), c. 9 C. Th. de Appell. (XI, 30). f) 17, 27, 40 *rationabilem.* Multi codd. *Affricae.* Go., quia haec c. dicitur proposita Romae, mavult *rationalem urbis* (Romae) et in Chron. om. *Africae.* Mox deest *Post alia.* In codd. 17, 36, 40 his vv. add. *et cii. s. eccii.,* i. e. *et cetera.* ff) 20 *Possessionem.* g) 19 *atque excepta manc.* 16 *m. quae exempta.* 21 om. *exempta.* 12 *don. ita dire.* Sich. *manc. fisci, quae p. q. donavimus, haec.* Aur. Lugd. *patrimonia,* mendose. 20 *exempla f. patrimonium.* h) Vid. supra V, 14, 7. 20 antiquitus *ordine.* hh) 4 *omnia quaestione,* sed rubro col. em. *omni.* 20, 21, Sich. *sequestratione,* sed in 20 em. *requisitione.* Mox multi codd. *obtinere.* i) In cod. 15 om. *privatae rei*; in rell. Br. Al. codd. et ap. Sich. *rei,* sed Sich. *privatim et.* 20 *privatos.* ii) 14, 20 *qui.* *) In literis *rint* incip. fol. 78[b] cod. 4. Sich. om. *etc.* k) Ita 9, 13, 24, 27, 29, 38, 42, 44, Sich.; 4, Til. — Lugd. *PP. XVI. Kal. Iul.* Praetuli *Iun.* propter c. sq. h. t. Cui. 2 — Be. *PP. X. Kal. Iun.,* fortasse propter c. 3 C. Th. de Navicularils (XIII, 5), quae fere eodem die dicitur proposita esse. 15 *XV K. Iul.* 6—8, 12, 14, 16, Epit. Mon. *XIII K. Iun.* 10, 18, Anian. Reg. ap. Go. *XII. K. Iun.* L. R. U. *Dat. XV. Kal. Iul.* 20, 32, 39, 43 *Dat. XV Kal. Ian.* 21 *XVII Kal. Iun.* 17, 28, 36, 40 *VI Kal. Ian.* 33, 34 *XI K. Iun.* 38 *ag.* l) Nonn. codd. *Roma.* 20, 24, 28 *Troiani.* 32 *traiano.* 8 om. *in foro — et,* et in codd. 17, 28, 36, 40 des. *Const. — Coss.* m) In codd. 12, 16, 18, 20, 24 deest *V.* 34 *Constantinopoli* pro *Constantino.* n) Multi codd. om. *C.* aut *C. Coss.* et 33 *et Licinio C.* 24, 32 *Lic. v c Coss.* Nonn. codd. *Lycinio* et Aur. Lugd. *Licino.* o) 21 *nostri personis don.* p) 20 *perscriptionem,* sed supr. lin. *pscript.* q) 9, 20, alii codd. *cognoscantur.* *) 4 et hic et in seq. lege *Id. AA ad.* r) Cod. Iust. *sunt: ut iam,* recte impr. Cuiac. in Comm. l. c. p. 228 et Go. Vid. Dirksen. l. c. p. 492. rr) Til. mendose *eos saltem.* *) Ri*. mendose *iusta.* s) Go. in not.: „Pro *patitur*

non oportet privatorum[ss] sive fisci emolumenta fatigari. *Dat. XIV. Kal. Iun. Serdicae, Constantino A. VI. et Constante*[t] *C. Coss.* (320.)

5. *Idem A.*[u] ..... Defensionis facultas danda est his, quibus aliquam inquietudinem fiscus infert, cum facultates eorundem adhuc controversia pendente inquietari describique fas non sit. *) Ubi ergo controversia exstiterit, fisco alicuius patrimonium vindicante, apud eum omnibus facultatibus constitutis cognitio ventiletur, ut, cum rei exitus debere eas vindicari[v] probaverit, tum demum res persequi liceat, et super modo facultatum ac rerum interrogationem haberi[x], quae per conditionales servos investiganda est, ut, si quid subtractum fuerit, exigatur, et extrinsecus[y] tantum aliud mulctae nomine, quantum fuerat per fraudem ablatum. §. 1. Sane in huiusce modi[z] quaestione si Caesariani nomen*) inciderit, ad usurpationem constitutionis istius non debebit accedere; si quidem consuetudo fraudium, quibus praedicti omnia temerare consuerunt, exceptionem eorundem meruerit[a]. *Dat. prid. Kal. Ian.*[b] *Sirmio*[c], *Constantino A. VII. et Constantio*[d] *C. Coss.* (326.)

6. *Imp. Constantius A.*[e] *ad Hieroclem Consularem Syriae Coeles.* Secundum legem, quam dudum promulgavimus[f], vanam appellationem recte non suscepisti. *) De cetero quoque in causis rebusque fiscalibus huiusmodi provocationes non debebis admittere[g]. *Dat. VIII. Kal. Maii Philippo et Salia*[h] *Coss.* (348.)

7. *Idem A. et Iulianus C. Verecundo*[hh] *Rationali summarum.* Ab edicti nostri[i] tenore, quo tempore a[k] negotiis sancienda[l] esse censuimus, fiscales causae seiunctae sunt[m], quoniam fieri potest, ut per innumeras occupationes tui officii vel forte fraudulentam astutiam et venale silentium fiscalis petitio, omni iustitiae rationem subnixam[n] propter temporis angustias perimatur. *PP. VI. Kal. Iul. Vallis*[o], *Constantio A. IX. et Iuliano C. Coss.* (357.)

8. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Caesarium Comitem rerum privatarum*[p]. Universa loca vel praedia, quae nunc in iure templorum sunt, quaeque*) a diversis principibus vendita vel donata sunt, retracta**) ei patrimonio[q], quod privatum nostrum est, placuit aggregari. *Dat. prid. Non. Febr.*[qq] *Med., divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

9. *) *Iidem AA. ad Symmachum Pf. U.* Observet in posterum eminentia tua, ne quid de rebus rei priva-

— c. 5. Cod. Iust. X, 1, 7. In eundem diem incidit c. 2 C. Th. de Tutor. (III, 17). Vid. infra not. u. Go. h. c. videtur fugitiva esse et transponenda in tit. C. Th. de Incorporatione (X, 9). — c. 6 concordat sec. Go. cum c. 6, 8, 9, 10, 12, 13 C. Th. Quorum appellationes (XI, 36). Vid. c. 8 cit., not. sup. — c. 8 retulit Baronius in Ann. eccl. ad ann. 364, num. 8. Eodem die, sed ad Ordinem civitatis Karthag. datae sunt c. 32 de Appell. (XI, 30), c. 15 C. Th. Quorum appell. (XI, 36). — c. 9 coniungenda est cum c. 4 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6).

eus infert." ss) Go. prop. *privatarum* (Ri. *privatorum*). Voluitne scribere Go. *privatarum*, i. e. rerum privatarum? Mox Go. err. *emolumenta*. t) Rein. Be. em. *Constantino*, recte. u) Ita 4, Til. — Lugd., et deest magistratus. Probabiliter igitur ex c. 2 de Tutoribus cit. cum h. c. coniungenda Go. in not. add. *ad Populum*, quod supplementum praeferendum est alii Go. cj., qua hanc legem retrahit ad ann. 315. Nam praeterquam, quod ita contra rationem Cod. Theodosiani antiquior esset c. 2—4 h. t., inscriptio *Idem A. ad Volusianum Pf. U.*, quae habetur in Cui. 2 — Be., a Cuiacio translata est ex Cod. Iust. in C. Th., ut Go. ipse concedit in Chron. h. a. Quod igitur Volusianus Pf. U. hoc anno non innotuit, id non tanti est, ut necessitatem aliquam mutandae subscriptionis imponat, cum error ille non Codici Theodosiano sed Cod. Iust. h. l. corrupto imputandus sit. Quare neque opus est, ut mutemus *Pf. V.* in *Pf. P.*, quod Rein. vult, neque ut scribamus cum Go. in Chron. h. a. *ad Anic. Iulianum Pf. U.*, quae cj. Be. placuit, is enim in notis em. *ad V. Cl. Iulianum*, aut denique h. c. assignemus anno 354, quam cj. Go. in Chron. proposuit, ipse ibidem impugnat. *) Fol. 79[a] cod. 4. v) Ita recte Be. ex Cod. Iust.; 4, edd. *vindicare*. Stare posse *vindicare* Go. dicit. x) Ri*. mendose *habere*. y) In Cod. Iust. add. *integrum*. Dirksen l. c. p. 492. z) Go. — Ri*. Cod. Iust. *huiusmodi*. Be. ex Til. — Cui. 2* rest. scripturam cod. 4, quam Go. retin. in comm. *) Cui. 2, 2* mendose *nomine*. a) Cod. 4 *meruerit* et ita Go. Be. em. pro *meruerint*, quod ex antiq. corr. cod. 4 transiit in Til. — Be. Cod. Iust. *meruit*. b) Go. non solum *Iun.* habet, sed prop. etiam in not. c) Be. Cod. Iust. *Sirmii* et Cod. Iust. *Constantio A. VII.* d) Cui. 2 — Go. *Constantino*, err. Go. cj. *Constantino A. IV. et Licinio Caes. Coss.* (315.), sed vid. not. u antec. e) Be. add. in not. *et Constans A.* Sed vid. supr. I, 15, 2, not. *d* et VIII, 18, 5, not. *dd*. f) Sec. Go. imperator intelligere videtur c. 6 et 8 C. Th. Quor. appell. (XI, 36). In cod. 4 pro *Secundum legem, quam* scriptum erat *Coeli* (rubro colore add. *s*) *ab edicti nostri tenore quem*. Coniunctum erat igitur *Coelis* cum ipsis legis verbis. A sec. manu deleta sunt illa et scrib. *Secundum legem quam*. Translata erant ex sq. lege. *) Fol. 79[b] cod. 4. g) Si Summariis C. Th. a me editis fides habenda est, haec lex longior aliquando fuit; in illis enim postquam sententia legis exposita est, haec add.: *item ut infra annum quisquis experiatur.* h) 4, edd. ante Be. *Sallia*. hh) 4 *Verencundo*, sed em. i) Hoc edictum non haberi Go. dicit, atque eos vituperat, qui aut c. 3 h. t. aut c. 1 Cod. Iust. de Quadr. praescr. (VII, 37) hic significari autumant. k) In m. Cui. 1 — Cui. 2*, in not. Go. et Be. recte em. *tempora*. Cui. 2, 2* *negotiis*, sed em. in Corrig. l) Cui. 2 — Ri*. *facienda*, err., quem errorem Go. tueri tentat. Nobiscum facit cod. 4. m) Go. in not. *sint*. n) Go. Be. em. *ratione subnixa*, recte. o) Go. a nonnullis male substitui refert *Gallis*; et hoc quidem voluit Valesius, qui prop. *Gallis Const. A. VIII.* De Vallis vid. Go. comm. p) 4 *privatorum*, sed em. rubro col. *) 4 *quaequae*, et em. rubro colore. **) Commodissime interpungi locum hunc posse, *sunt retracta*, a Iuliano scil., negamus contra Go. q) 4 *et patrim.* et em. *ei* rubro col. qq) Go. aut *Iovianum* inscr. aut in subscr. pro *Febr.* emendandum esse putat *Nov.* Similiter Be., dubius tamen de mense. Rein. em. *Mar.* vel *April.* et Baron. *Sept.* Praeterea Baron. Ann. ad ann. 364, n. 8 v. *Med.* notat asterisco et in m. *Constantinopoli* addit. Rein. Go. *Medianam*, suburbium Naissi intelligunt. Vid. supr. V, 14, 3, not. *c*. Cum non differant c. 32 C. Th. de Appell. (XI, 30) et c. 15 Quorum appell. (XI, 36), nihil audeo mutare. Vid. c. 32 cit.,

tae violetur[r], nisi prius comes rerum privatarum fuerit gnarus[*]). *Dat. VII.*[s] *Id. Mart. Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

10. *Iidem AA. ad Dracontium Vicarium Africae.* Qui in contractibus scelestis ac fisco perniciosis interversorum maculosis sese[ss] fraudibus implicaerunt[t], in quadrupli redhibitionem[u] teneantur. *Dat. XV. Kal. Dec. Adrumeto*[v], *Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

11. *Iidem AA. et Gratianus A. Alexandriano*[x] *Comiti R. P.* Ut perspicue[xx] colonorum utilitatibus consulatur, decima indictione[y] singulas tantum dependant centesimas, qui reditus domui nostrae debitos quotannis iuxta consuetudinem arcariis tradunt[z]; ita tamen, ut singularum quoque[a] centesimarum ratio semper evidens scientiae tuae digesta referatur; videlicet[b] ut, erogationibus[bb] cunctis aperta instructione patefactis, reliquorum ratio ex[c] centesima possit agnosci. *Dat. VII. Kal. Oct. Dorostori*[cc], *Lupicino et Iovino*[d] *Coss.* (367.)

12. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et*[*]) *Theodosius AAA. Pancratio Comiti R. P.* Et more veteri[e] et constitutis nos maiorum accessisse cognoscas. Et alytarchae[ee] urbis Antiochenae plantandi plures, excidendae unius cupressi iubemus tribui facultatem. *Dat. XV. Kal. Iul. Thessalonica, Ausonio et Olybrio Coss.* (379.)

13. *Iidem AAA.*[f] *ad Messianum Proconsulem Africae.* In omnibus fiscalibus caussis, quisquis iudicum cognitor resederit, exceptis magnificis viris largitionum nostrarum comitibus, quos[*]) extra ordinem negotia definire non multo ante latam secundum veteres mores constitutionem[g] praecepimus[h], si intra eandem provinciam res agatur, duos menses satis abundeque sufficere censemus; si ex contigua personae atque instructiones necessariae putabuntur, quattuor; si ex transmarina, sex. Cum vero de caussae meritis interposita provocatione tractabitur, in eadem provincia partibus constitutis, intra viginti; si ex contigua, intra quadraginta dies negotium[*]) terminetur. *Dat. XV. Kal. Oct. Aquileia, Arcadio A. I. et Bautone Coss.* (385.)

14. *Iidem AA.*[i] *Hyperechio*[k] *Comiti R. P.* Auri atque argenti maximum pondus pluribus diversisque temporibus usurpatum et ad aerarii nostri rationes non relatum cognovimus. Quod ne in dispendium rei privatae procedat, ut facilius accepti expensique ratio clarescat, nihil volumus de collatione praedicta absque nostri[l] auctoritate in quibuscunque provinciis usurpari, quo facilior sit discussio pecuniae[ll], cuius nobis fuerit summa testatior. *Dat. XVI. Kal. Ian. Mediolano*[m], *Caesario et Attico Coss.* (397.)

15. *Impp. Arcadius et Honorius AA. ad Paulum*[n]. Si qua nequam[o] loca ad sacrum dominium pertinentia cuiuslibet temeritas occupavit, secundum veteris census fidem in sua iura retrahentur[p]. Rescripta igitur obreptionibus impetrata cum praescriptione[q] longi temporis et novi census praeiudicio summovebit auctoritas tua, atque ita omnia suo corpori, quae sunt avulsa, restituet[r]. Neque enim aut precatio colorata aut[s] incubatio diuturna aut novella professio proprietatis no-

— c. 10. Cod. Iust. X, 1, 8. — c. 11 paucis omissis vel mutatis ad verbum fere repetita est infra XII, 6, 14. — c. 12 indicatur et abrogatur c. 2 Cod. Iust. de Cupressis ex luco Daphnensi (XI, 77). — c. 13 iam Go. dixit indicari in c. 46 et 64 C. Th. de Appell. (XI, 30), abrogari autem dicta c. 64. Vid. c. 64 cit., not. *h.* — c. 14 Go. existimat coniungendam esse cum c. 12 C. Th. de Tironibus (VII, 13), quam vid. not. *r.* Debebat h. c. ut recentior a C. Th. conditoribus poni post const. sequentem h. t. — c. 15 bis legitur in Cod. Iust. VII, 38, 3 et XI, 66, 2. Cf. Biener. l. c. p. 214. Bas. L, 13, 6 (ap. Meerm. T. V, p. 72).

not. *s.* [*]) Fol. 80[a] cod. 4. r) Gutherius de Off. domus August. (III, 25) em. *ventiletur*, impr. Go. [*]) Aur. Lugd. mendose *ignarus.* s) Vid. supra I, 6, 4, not. *d.* ss) 4 *esse*, sed rubro col. emend. *sese.* Horum vv. saepe iam a nobis notata est confusio. t) Be. *implicaverunt.* Cod. Iust. *implicuerint.* u) Cod. Iust. *quadrupli redhibitione*, om. *in.* v) Sec. Go. *Dat.* est pro *Reddita*, cum Valentinianus in Africa non fuerit. 4 *Valentiano*, sed antiq. man. repon. *ni.* Be. Cod. Iust. *Adrumeti.* Annus deest ap. Go. x) Go. *Alexandrino*, ut c. 1 C. Th. de Equor. coll. (XI, 17), ubi vid. not. *l.* xx) 4 *perspicuae*, sed em. rubro col. y) Vid. supra I, 5, 7, not. *x.* Cum v. *singulas* incipit c. 14 cit. z) c. 14 *arc. quot. i. cons. tr.* 4 *quodannis.* a) c. 14 *ut earum quoque singularum.* b) In c. 14 om. *videlicet.* bb) 4 *ergo rationibus*, sed rubr. col. em. *erogationibus.* c) c. 14 add. *eadem.* cc) c. 14 *Dorostoli*, ubi Go. em. *Dorostori.* Incipit in v. *Lupicino* fol. 80[b] cod. 4. d) Ita Be. auct. Go. et c. 14 cit.; 4, Til. — Ri°. *Ioviano.* [*]) 4, Til. om. *et.* e) Go. em. *mori*, recte. Alias enim, Go. addit, legendum foret *et mori* (Ri. *more*), quod non capio. Go. v. *constitutis* significari putat superiorum principum Christianorum leges. Mox Be. *cypressi.* ee) Vid. Cuiac. Obs. II, 13. f) Recte Rein. Go. et Be. requirunt *Imppp. Valent. Theod. et Arcad.*; nam Gratianus ante biennium obierat. [*]) Ri. Ri°. *quo*, mendose. g) Recte Go. em. *lata — constitutione.* h) Ita Be. de cj. Go.; 4, Til. — Ri°. *praecipimus.* Haec Valentiniani constitutio incognita est. [*]) Fol. 81[a] cod. 4. i) 4, Til. — Cui. 2° *AA.* Reli. *AAA.* Recte Rein. Go. et Be. inscr. volunt *Impp. Arcadius et Honorius AA.*; nam Gratianus obierat ante annos XIII, Valentinianus ante annos IV et Theodosius ante biennium, et fuerunt h. t. imperatores Arcadius et Honorius. Vid. Reines. ep. 27 ad Rupertum (Chron. Go. ed. Ri. p. CXLIX.) et Reland. l. c. p. 525. k) Alias *Sperechius.* Cf. Go. ad h. c., not. *c* et in Prosopogr. v. *Sperechius.* l) Cum Go. Be. em. *nostra.* ll) 4 *percuriae*, sed em. *pecuniae.* m) Cui. 1 — Be. *Mediolani.* n) In Cod. Iust. add. *Com. domin. rei.* Ceterum c. 3 Cod. Iust. cit. *Paulinum.* Go. „al., inquit, *Com. domorum.*" Til. Aur. Lugd. *AAA. ad P.* Cui. 1 *Imppp. — AAA. ad P.* o) c. 3 Cod. Iust. cit. *unquam*; in c. 2 Cod. Iust. cit. om. *nequam.* Cum C. Th. concinunt Basil. Cf. Dirksen l. c. p. 470. p) Cod. Iust. *occupaverit — retrahantur*, prob. Be. q) c. 2 Cod. Iust. cit. *rescriptis per obreptionem impetratis et praescr.* r) c. 2 Cod. Iust. *praeiudiciis, in hac caussa submovendis* et om. *auctoritas — restituet.* Cum v. *Neque* incipit fol. 81[b] cod. 4. s) In c. 3 Cod.

strae privilegium abolere potuerunt[t]. *Dat. V. Kal. April. Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

16. *Iidem AA. Apollodoro*[u]. Omnium praediorum[v], quae rei nostrae aggregata sunt in diversis speciebus, maxima pars passim ab improbis direpta est. Et quamvis secundum iuris ordinem ea, quae erepta sunt, in quadruplum oportuerit postulari, clementiae tamen nostrae moderationem secuti decernimus, ex eo die, ex quo iussio nostra fuerit celebrata, cessantibus frustratoriis defensionibus, quibus in exactorum personam refertur commissa direptio, intra tres menses ea tantum, quae constiterit pervasa[x], restitui. Quod si[y] quispiam ingratus nostro beneficio solutionem distulerit, in dupli poena teneatur obnoxius. Qua conditione eos quoque volumus adstringi, qui in fugam versi esse dicuntur, ut, nisi intra constitutum*) tempus, quae sunt direpta, reddantur, ut[z] ad modum dupli rei nostrae eorum praedia vindicentur. Officio[a] quoque iudicum diversorum, si non exactores et compulsores, quorum direptio arguitur, repraesentaverint tempore superius constituto, eadem poena retinebit, ipsis adversus fugientes actione servata. Iudicum quoque segnitiam[b] in hac parte gravissima mulcta feriendam esse censemus. *Dat. XII. Kal. Dec. Mediolano, Theodoro V. C. Cos.*[c] (399.)

17. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Patricio Comiti R. P.* Super creandis susceptoribus dispositionem tuae sublimitatis firmam esse praecipimus, periculo procuratorum rei dominicae; ita ut[d], omni ambitione cessante, quae statuta sunt, quaeque antiqua consuetudine commendantur, in pabulis[e] vel sumptu familiae ministrando intemerata permaneant; super irenarcha[f] et optione omni[g] antiqua consuetudine observanda. *Dat. III. Kal. Ian. Constantinopoli, Theodosio A. IX. et Constantio II.*[h] *Coss.* (420.)

TIT.*) II. DE DOMIBUS AD REM PRIVATAM PERTINENTIBUS DISTRAHENDIS VEL PRAETORIIS IUDICUM RESERVANDIS.

1. *Imppp. Valens*[i], *Gratianus et Valentinianus AAA.*[k] *Comiti largitionum*[l]. Rationales vel ordinarii iudices earum domorum, quas procuratorum nequitia et rationalium negligentia labi patitur in ruinas, instituunt auctionem, hastis habitis[m] ex licitatione currente. Sane si quae sunt per varias provincias huiusce modi domus, quales esse in Augustensi Suitranea[n] civitate suggeritur vel aliis in locis, praestantes et privatis usibus ampliores, ut servari[o] forsitan oportebit, iudicum mansionibus deputandas provincialium et eorum cura reficiendas. *Dat. VII.*[oo] *Kal. Oct. Valente VI. et Valentiniano II. AA. Coss.* (378.)

2. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Firmino Comiti S. L.*[p] Ne domus ad nostrum patrimonium per-

— c. 16. Eodem die data est c. 4 C. Th. de Dilat. (II, 7). Summaria C. Th.: „*Decimae superiori contraria.*" — c. 17. Cod. Iust. X, 1, 9. Caiac. in Comm. ad tres postr. Cod. Iust. libros l. c. p. 229. Sec. Go. h. c. fugitiva est et pertinet ad tit. C. Th. de Erog. mil. ann. (VII, 4).

Tit. II. — c. 2 fortasse coniungenda est cum c. 22 C. Th. de Petit. (X, 10).

Iust. om. *aut precatio colorata aut.* t) c. 3 cit. *poterit* (non est coniiciendum ex hac script., in C. Th. fuisse *poterunt*) et paullo infra *Arc. V.*, male. In eadem deest *Constantinopoli.* u) Sec. Rein. Go. Be. add. *Proc. Afric.* Vid. c. 17, 18 C. Th. de Paganis (XVI, 10). Ann. 435 commem. *Apollodorus* comes consistorianus in c. 6 C. Th. de Const. pr. (I, 1) et *Apollodorus* comes sacri consistorii ann. 438 in const. de Th. Cod. Auctoritate. Antea Rein. prop. *Com. R. P.* Cf. Symmachus VIII, 13; IX, 14 et 48 (51). v) Go., cui v. *praediorum* suspectum est, in annott. em. *praemiorum*, prop. etiam *conditorum* vel *prodigorum*; sed recte in comm. mutari aliquid posse negat. x) Til. — Ri°. *per vasa*, impr. Rein. et Go. y) 4 *Quamsi*, sed corr. ab antiq. man. *Quodsi.* *) Fol. 82[a] cod. 4. z) Be. in not. del. *ut*, in quo v. etiam offendit Go. a) Recte Be. em. *Officia.* b) Ita 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Go.; Aur. Lugd. Ri. Ri°. Be. *segnitiem*, sine necess. c) Aur. Lugd. *Conss.* Cui. 2 — Ri°. *Coss.* d) Cod. Iust. inverso ord. *Super creandis susceptoribus periculo procuratorum rei dom. dispositionem — praecipimus, ita ut.* e) Cf. Dirksen l. c. p. 492. Vv. *antiqua consuetudine* Go. in comm. significari putat infra XII, 14, 1, XI, 24, 6 et supra VIII, 7, 21. f) Ex Cod. Iust. *irenarcha* restitui. 4, edd. ante Be. *hirenarcho.* Be. *irenarcha.* Apud Graecos sunt εἰρηνάρχαι. g) 4, Til. — Ri°. *omnia*; recte Be. sect. Go. em. *omni* ex Cod. Iust. h) Recte Go. Be. in not. em. *III.*; sed cum etiam Cod. Iust. *II.* habeat, error insitus esse ipsi C. Th. videtur.

*) Fol. 82[b] cod. 4. i) Ri. Be. in not. del. *Valens*, qui obierat mense Aug. h. a. k) Magistratus nomen deest etiam in cod. 4. l) Go. Rein. intelligunt *Comitem Largit. privatarum.* m) 4 *hostis*, sed em. *hastis.* Vid. supra V, 14, 2, not. *h* et ibid. Wenck., not. *c*, qui em. *et* pro *ex*, recte. Go. non eiecit quidem v. *ex*, sed tamen malle se dicit *et.* n) Go. in comm.: „Ut colligitur ex mentione civitatis *Augustensis Suitraneae.* Si modo ea est illa *Augustensis*, quae in Mauritania Caesariensi memoratur in *Notitia Imperii* f. 165. Quid vero est *Suitranea?* An *Subritana*, vel *Subratana?* An *Suburitana*, *Suburgitana?* An *Suetriana*, *Sufarirana* (Ri. *Sufaritana*)? Forte *Suffetanea.* Neque enim hic admitto *Suedraneam*, quae in Isauria vel Pamphilia: Non *Suffetanam*, Non *Sutrinam*: *Iulia Sutrina*, quae *Colonia*: An *Zeugitana*, de qua vid. Itiner. Aethici, p. 90." In Chron. Go. em. *Zaugitana.* Be. post *Suitr.* add. interrogandi signum uncis inclusum. o) Locus impeditus. Go. cj. *ampl. adservari* vel *conservari* etc. aut *ut adservari f. oporteat, iudicum mansionibus deputandas pronunciamus, et eorum* etc. An *et servari eas oportet et iudicum mansionibus deputandas provincialium et eorum cura reficiendas*; aut *reservari* (vide rubricam) *solerter* (?) *oportebit iud. mans. dep. prov. et?* Verisimile autem est, unum alterumve verbum aut totum versum excidisse. Go. *iudicum* et Go. — Be. *iud. mans. deputandas, provincialium*, male. oo) Go. in Chron. *VIII. Kal.* p) c. 22 C. Th. de Petit. cit. *Com. R. P.* Sed hoc rectius. Vid. c. 4 C. Th. de Coll. fund. patr. (XI, 19). Fuit enim Firminus Com. R. P. insequenti demum anno. Gothor. de Offic. dom. Aug. III, 26 delendum hic esse *Sacrarum* dicit, quia Comes S. L. curam non habuerit domorum ad patrimonium principis

tinentes, quae sunt in diversis urbibus, ex negligentia nostro aerario*) afferant detrimentum, omnes licitatione habita volumus venumdari. Palatinos autem fide probatos ire praecipimus. Ordinarios quoque iudices tua sublimitas admonebit, ut certa pretiorum fides et domorum sit iusta in auctione taxatio. *Dat.* **) *Kal. Nov. Mediolano, Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.* (398.)

TIT. III. DE LOCATIONE FUNDORUM IURIS EMPHYTEUTICI ET REI PUBLICAE ET TEMPLORUM [q].

1. *Imp. Iulianus A. Secundo**) *Pf. P. Post alia:* Possessiones publicas civitatibus iubemus restitui ita, ut iustis aestimationibus locentur, quo cunctarum possit civitatum [qq] reparatio procurari. *PP. III.* [r] *Id. Mart. Constantinopoli, Mamertino et Nevitta Coss.* (362.)

2. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Probum Pf. P.* [s] Curialibus omnibus conducendorum rei publicae praediorum*) ac saltuum inhibeatur facultas: illo etiam observando [t], ne quis curialium*) vel de extraneis civitatibus fundos aut [u] loca huius modi conductione suscipiat [v]. *Dat. VI.* [x] *Kal. Iul.* [y] *Treviris* [z], *Modesto et Arintheo* [a] *Coss.* (372.)

Interpretatio. *Omnibus curialibus conducendorum rei publicae agrorum ac saltuum licentia denegetur: illo specialiter observando* [b], *ut nullus curialis vel de extraneis civitatibus agros ac loca supra scripta sub qualibet conductione* [c] *suscipiat* [d], *ne* [e] *sub hac occasione servitia curiae debita* [f] *non impendat.*

3. *Imppp.* *) *Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Pancratio Comiti R. P.* Secundum legem divi Valentiniani [g], quae semel conductas possessiones nulla ad alios constituit ratione transferri, nullum priorem conductorem a secundo patiaris excludi: sed penes eos iugem permanere iubeas possessionem, quos priore conductionis iure eandem meruisse constiterit. *Dat. prid. Id. Iun. Thessalonica, Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

4. *Iidem AAA.* [h] *Nebridio Comiti R. P.* Ut quisque conductor fuerit inventus possessor fundi, qui [i] ex publico vel*) templorum iure descendit, huic cum augmento oblato [k] ager iungatur inutilior. Quod si contra id reluctandum existimaverit, alius possessor sub eadem praestatione quaeratur, vel si voluntarius quis conductor non invenietur [l], tunc ad possessores antiquos*), id est decuriones**) vel quoslibet alios loca iuris praedicti adiunctis inutilibus revertantur sine adiectione ter-

Tit. III. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Be. *Tit. III.* Go. Ri. Ri*. err. *Tit. II.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 47, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. II.* Cod. Iust. XI, 70. Cf. supra V, 13—15 et infra tit. V. et ult. h. libri et XI, 19. — c. 1 coniungenda est cum c. 10 C. Th. de Extraord. s. sord. mun. (XI, 16), c. 50 C. Th. de Decur. (XII, 1), c. 4 C. Th. de Lustr. coll. (XIII, 1) et sec. Go. cum c. 2 C. Th. de Protostasia (XI, 23), c. 1 C. Th. de Aur. coron. (XII, 13) et cum c. 2 Cod. Iust. de Diversis praed. (XI, 69). Cf. etiam infra XI, 12, 2, not. sup. et not. *i.* Ammian. Marcell. XXV, 4. Libanius ad Iulianum p. 182 ed. Morell. Sozomenus, Hist. eccl. V, 5. — c. 2. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 2. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 1, i. e. *un.* Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 30, 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 31; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 17, 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. — c. 4 sec. Go. coniungenda est cum c. 2 Cod. Iust. de Locat. praed. civil. (XI, 70). Cod. Iust. XI, 58, 6.

pertinentium. *) Fol. 83 [a] cod. 4. **) Aut hic leg. *VI.*, ut in c. 22 cit., aut in c. 22 om. *VI.*, ut idem dies utriusque legis efficiatur.

q) 17, 28, 36, 40, Sich. *De loc. — reip. (et) fundorum,* sed Sich. in m. *et templorum.* Nonn. codd. *et reip. et privatae.* Multi codd. *infiteutici,* et in m. Aur. Lugd. 4 *enphyt.* Sich. *enphit.* 20 *De — enfiteutici reip. et temporum.* 13 om. *fundorum* etc. et 15 *iuris* etc., in aliis exc. *et templ.,* ut ap. Sich. in ind. tit. Cod. Iust. *De Locatione Praediorum Civilium Vel Fiscalium Sive Templorum Sive Rei Privatae Vel Dominicae.* Wenck l. c. p. 324, not. *g*; Zirard. p. 234. *) c. 2. de Protost. cit. *Sallustio*; c. 1 C. Th. de Aur. cor. cit. *ad Sallustium.* qq) 4, Til. *civitatium.* r) Add. *III.* ex legibus cum h. c. coniungendis. 4, edd. om. num. c. 2 de Protost. cit. *Dat. III. Id. Mart.* et c. 1 de Auro cor. cit. *Dat. III. Kal. Maii,* c. 2 C. Th. de Immun. conc. (ubi vid. not. *i*) cit. *Dat. prid. Kal. Maii.* s) 17, 28, 36, 40 *Probo.* 20, Sich. *Pf. V.* Nonn. codd. *Praepositum,* crebro err. *) Til. *praediorumm.* t) 6—8, 10, 12—14, 16, 18 *illud* (s. *illut*) *etiam specialiter observando* (s. *observandum*). 9, 20, 25 *illud etiam observandum.* V. *specialiter* huc translatum est ex interpr. *) Fol. 83 [b] cod. 4, in cuius ima pagina sunt literae *IB* pro num. quatern. Go. *curialium.* u) 4 *fundo aut locos,* sed corr. *fundos aut loca* ab ant. man. 6—8, 15, 16, 18, 20, 21, Sich. *ac.* 10 *hac.* 12 *vel* (om. *de*) *e. c. f. e loco.* 25 *ac locos.* v) 4, 18, 25, Til. — Lugd. *condicione* et 9, 20 *suscipiant.* x) 20, 21, 32—34, 39, 43, L. R. U. Sich. *V.*, sed Sich. in m. *VI.* 27 *III.* 38 *XVI.* y) 21, 24, 29, 38, 39, 42, 43, Sich. *Iun.* z) Plurimi codd. *Trill* s. *Trium.* 4, Til. — Lugd. *Triberio,* impr. Go. 20, 43, Sich. *Treveris.* Cui. 2 — Ri*. *Trever.* 8 om. *Trev. Modesto.* a) 6—8, 10, 13, 14, 16, 18, 31, 32, 39, 43 *Aristeo.* 12 *Aritheo.* 15 *Arinto.* 29, 42 *Arantheo.* 33, 34 *Aranteo.* 38 *Arantio.* 40 *ariccio.* 44 *Arinteo.* Sich. *Arinthio.* 28 om. *et Ar. Coss.* b) Similiter etiam hic multi codd. *illud sp. observandum.* Mox nonn. *nullos curiales — aut loca.* c) 6—9, 12, 14, 17, 43 et multi alii, Sich. Cui. 1 — Lugd. *conditione.* 20 *condisione vel conductione.* d) 6—8, 10, 18, 43, 44, alii *suscipiant* et paulio infra *impendant.* e) Reposui optimorum et plurimorum codicum, veluti 6—9, 43, 44 auctoritate *ne* pro *nec,* quod edd. habebant et iam Go. impr. Ceterum totam hanc sententiam interpres de suo add. f) 20 *debita curiae.* *) Aur. Lugd. *Impp.* g) Vid. supra V, 13, 15, not. sup., VII, 7, 2, not. sup. et not. *c*, Wenck. p. 315, not. *n.* Infra Aur. Lugd. *Cons.* h) Be. in not. add. *et Arcad. A.*, sed adversatur Cod. Iust., qui consentit cum C. Th. i) Cod. Iust. *Quisquis conductor — fundi fertilis, qui.* *) 4 *vero,* sed emend. *vel* a man. recent. k) Vv. *cum augm. obl.* des. in Cod. Iust. l) Cod. Iust. *qui sit conductor non inveniatur.* *) Go. om. *antiquos.* **) Fol. 84 [a]

tis[m], idoneis fideiussoribus praebitis[n]. *Dat. XV. Kal. Febr. Constantinopoli, Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

5. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Messalae Pf. P.* Aedificia, hortos atque areas[nn] aedium publicarum et ea rei publicae loca, quae aut includuntur moenibus civitatum, aut pomeriis sunt connexa, vel ea, quae de iure templorum aut per diversos petita aut aeternabili[o] domui fuerint congregata, vel[p] civitatum territoriis ambiuntur, sub perpetua conductione, salvo duntaxat canone, quem sub examine habitae discussionis constitit adscriptum[q], penes municipes, collegiatos et*) corporatos urbium singularum collocata permaneant, omni venientis extrinsecus atque occultae[r] conductionis attentatione summota. Officia etiam palatina decem librarum auri mulctae subiaceant, si cui adversus praecepta huius sanctionis veniendi[s] aditum assentatione praestiterint*). *Dat. VI.*[t] *Kal. Dec. Mediolano, Stilicone*[u] *et Aureliano Coss.*[v] (400.)

6. *Iidem AA. Nestorio Comiti R. P.* Nullus palatinorum, qui in officio rei privatae nostrae militat, conductoris[x] nomine vel per se vel per quamlibet personam possessionum huiusmodi conducendarum habeat facultatem[y]. *Dat. VI. Kal. Aug. Vincentio et Fravitta Coss.* (401.)

7. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Ursacio Comiti R. P. Post alia:* Emphyteutici iuris praedia ita locari praecipimus, ut, cessante illustris privatarum comitis iussione, quanta sors in aliis functionibus fuerit sublevata, tanta etiam in pensione dematur. §. 1. Illud quoque pari diligentia statuimus, ut, si quis etiam rescriptum de nostris altaribus[z] meruerit, alium inspectorem loca debere discutere, subreptio ista vacuetur, et illud valeat, quod probatissimi peraequatoris generalis electio, non specialis et gratiosa fortitan definivit[zz] ambitio. *Dat. prid. Id. Maii Ravennae, Honorio A. XI.**) *et Constantio II. Coss.* (417.)

TIT. IV. DE ACTORIBUS ET[a] PROCURATORIBUS ET CONDUCTORIBUS REI PRIVATAE.

1. *Imp. Constantinus A.*[aa] *ad Philippum Vicarium urbis.*[b] Si quis ab actore[bb] rerum privatarum nostrarum sive a procuratore[c] fuerit vexatus, super eius calumniis vel depraedationibus deferre querimoniam non dubitet. Quae[d] res cum fuerit comprobata[e], sancimus, ut idem, qui contra provincialem quicquam*) moliri fuerit[f] ausus, publice concremetur, quoniam [g]gravior poena constituenda est in hos, qui nostri iuris sunt, et nostra debent[h] custodire mandata[i]. *Dat. III.*[k] *Non. Mart.*[l] *He-*

— c. 5. De legibus fortasse cum hac c. coniungendis vid. supra I, 5, 13 et II, 14, c. un., not. sup. et infra not. t. — c. 6. Cod. Iust. XI, 72, 1. Go. h. c. coniungendam esse opinatur cum c. ult. Cod. Iust. de Resc. vend. (IV, 44). — c. 7. Eodem die datae sunt c. 19 C. Th. de Senator. (VI, 2), c. 9 C. Th. de Praed. navic. (XIII, 6), c. 14—16 C. Th. de Censitor. (XIII, 11), quas omnes, etsi ad Sebastium, non ad Ursacium datas Go. cum hac c. coniungi vult. Secunda pars legis Go. videtur fugitiva esse.

Tit. IV. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. IV.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 46—49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. III.* Cod. Iust. XI, 71. Huc etiam pertinent seq. tit. V. et tit. XXVI. h. libri. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. c. 1. Cod. Iust. III, 26, 9 mut., XI, 71, 1 in f. Bas. VII, 5, 93. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 26, 37; inscr. et subscr. in cod. 48; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 17, 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44.

cod. 4. m) Vv. *sine adi. tertia* des. in Cod. Iust. Go. recte em. *tertiae.* n) Cod. Iust. *praestitis.* 4 *idoneos f. probatis*, sed em. a sec. manu *idoneis f. prebitis.* nn) Nisi quis anacoluthon in his suspicetur, scrib. est *horti atque areae*; cohaerent enim haec cum vv. *collocata permaneant.* Infra 4 *conexa.* o) 4 *aeternabuli*, sed corr. p) Nescio cur Go. *vel* pro *etiam* accipiat. 4, Til. Cui. 1 *civitatium.* q) Vv. *sub — adscriptum* des. in cod. 4 et restituuntur a secunda demum manu, nisi quod *examene* in codice est. *) Til. — Lugd. *municipes collegiatos, et.* r) 4, Til. *occulte.* s) Be. mavult *venienti*, quo non opus est. *) In literis *titerint* incip. fol. 84[b] cod. 4. t) Rep. *V.*, ut cohaereat cum c. un. cit. et fortasse cum rell. ibidem commemoratis legibus. u) 4, Til. — Ri*. *Stilichone.* v) Aur. Lugd. *Cons.* et hic et in c. 7 h. t. x) Cod. Iust. *rei nostrae privatae militans, conductionis.* y) In Cod. Iust. add. *cum neque militi neque curiali hoc faciendum permittimus.* z) Hauboldi Opusc. Acad. I, 198. zz) Go. in not. *definiverit.* *) Fol. 85[a] cod. 4.

a) Ita 4, Til. — Lugd.; rell. ed. om. *Et.* 14 in ind. rubr. *De A. curatoribus et conductoribus rei nostrae.* 17, 36, 40 *De a. et pr. et c. rei publicae.* 20 *De a. et pr. et c. rei publicae et pr.* Etiam Sich. in ind. titul. *reipublicae.* Nonn. codd. om. *et*, cod. 13 *proc. et cond.*, 25 *et et rei privatae*, 28 *et conductoribus.* Cod. Iust. *De Conductoribus et Procuratoribus, sive Actoribus Praediorum fiscalium domus Augustae.* aa) Cod. Iust. *Impp. Valentinianus et Valens AA.* b) 32, 39, 43 add. *Romae*, recte. 9 *Ph. ppm. vor. orbis.* 38 *pp. urb.* 20 om. *urb.* 10, 13 *virum clarum.* Ceterum multi codd. *Phylippum, fylippum* et ut 4 *filippum.* bb) 4 *acto*, sed emend. *actore* a sec. man. c) 9 *procuratoribus.* d) 7, 14 *dubitet et quae.* e) 6—8, 10, 12—14, 16 *probata.* *) 4 *quidqam*, sed rubro col. add. *u.* f) 12 *obfuerit.* g) Haec sententia assuta est c. 1 Cod. Iust. cit. *gravior enim p. etc.* h) 20 *et non adhibent*, sed supr. lin. *debent.* i) c. 9 Cod. Iust. cit. *Universi fiduciam gerant, ut si quis eorum ab actore — vexatus fuerit iniuriis, super eius contumeliis vel — querimoniam sinceritati tuae, vel rectori provinciae non dubitet, et ad publicae sententiam vindictae sine aliqua trepidatione convolare: quae res cum fuerit certis probationibus declarata, sancimus et edicimus, ut, si in provincialem hanc audaciam quicquam moliri ausus fuerit, publice vivus concremetur.* k) 24, 34 *IIII.* l) Cod. Iust. *Iul. Heracliae Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.) Vid. not. sq. L. R. U. *Febr.* m) Plerique codd. *Heracliae* s. *Eracliae.* 43 *eraclye.* 28, 36,

racleae[m], *Constantino A. III.*[n] *et Licinio III.*[o] *Coss.* (313.)

Interpretatio. *Quicunque ab actore dominico vel procuratore*[p] *fuerit alicuius iniuriae improbitate*[q] *vexatus, de eorum calumniis vel depraedationibus ad principem convolare debebit*[r]. *Quae res si potuerit approbari*[rr], *eos, qui circa provinciales talia*[s] *facere ausi sunt, placuit incendio concremari, quia graviorem poenam principes constitui voluerunt in eos, qui sui iuris sunt, et sua debent custodire mandata*[t].

2. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Severum*[u] *Vicarium urbis.* Divum Iulianum hoc[v] competentissime[x] decrevisse comperimus, ut actores rei privatae nostrae minime necessitatibus terrerentur[xx], atque afflictarentur iniuriis, quas[y] saepe numero rectores provinciarum vel arrogatione illicita[z] principalium vel propriis decretis ordinis fieri censuissent[a]. Quod adeo nos probamus[b], ut ratum esse iubeamus. *Dat. XI.*[c] *Kal. Aug. Mediolano*[d], *Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

Interpretatio. *Iulianum principem bene ac salubriter statuisse certissimum est, ut actores domus dominicae nullis necessitatibus turbarentur*[e], *aut fatigarentur iniuriis, quas eis frequenter rectores provinciarum*[*]) *per suggestiones principalium facere consuessent*[f]. *Cuius facti constitutionem in tantum rationabilem et necessariam iudicamus, ut firmam permanere iubeamus*[g].

3. *Iidem AA.*[gg] *ad Crescentem Vicarium Africae.* In negotio criminali per rationalem colonos vel conductores rei privatae nostrae, quorum repraesentatio poscitur, exhibendos esse, sinceritas tua cognoscat; in civili vero causa defensorem domus nostrae adesse debere. *Dat. prid. Non. April. Alteio*[h], *Valentiniano et Valente AA. Coss.*[i] (365?)

TIT. V. QUI CONDUCTORES REI PRIVATAE FIDEIUSSORES EXIGI NON DEBENT.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Eulogio Comiti R. P.*[k] Quicquid divi parentis nostri Valentiniani[l] senioris iussio de fundis privatae rei[m] conti-

— c. 2. C. Th., Br. Al., codd. edd. c. 2. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—16, 18, 20, 21; omnia des. in cod. 31; omnia praeter interpr. in codd. 26, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 32; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 17, 27—29, 33, 34, 36, 38—40, 42—44. — c. 3 concordat sec. Go. cum c. 1 (an 5?) et 11 C. Th. de Iurisd. (II, 1).

40 *eraclio & III* et om. *Const.* 8 om. *Heracleae — et.* Go. h. l. investigat, utrum Heraclea sit oppidum Macedoniae vel Thraciae vel Ponticae, quod apud veteres scriptores commemoratur, an Lucaniae; sed tamen neutrum esse recte statuit, cum Constantinus hoc tempore Mediolani fuerit. Existimat igitur, Heracleam Galliae civitatem intelligendam esse et aut legendum *Mai.* pro *Mart.* aut rectius ponendos consules anni 315 (*Constantino IV. et Licinio IV. AA. Coss.*), et in Chron. assignat anno 315, quod partim confirmari putarem codd. 24, 32—34, ex quibus 34 *Licinio IV Coss.*, reliqui *Const. & IV* habent, nisi numeri illi oscitationi potius librariorum quam C. Th. deberentur. Memorabile est, quod Go. in Chron. a. 315 add.: „Forte etiam recte referatur ad an. 319. Licinio male tribuitur ab Morino in hist. Const. p. 361." n) 16 *V.* 20 *Constario.* 7 om. *A. III.* et 10, 12, 14, 16 *III.* In cod. 17 exc. *Const. — Coss.* et in cod. 38 *A. III. — Coss.* o) 4, 8, 16, 20, 24, 28, 30, 36, 40, Til. — Ri*. om. *III.* Sich. add. *Caes.* p) 6, 7, 10, 20, 21, 42, 43, alii codd. *vel a proc.* q) 6 *probitate.* r) 42 *debet.* rr) Sich. Cui. 1 — Lugd. *probari.* s) 20 *qua re si p. approbare — taliter.* 21 *provincialibus.* t) Sich. *sunt, ut suaderent custodiri mandata.* Cui. 1, 2, 2* *custodiri.* u) Aur. Lugd. *Imp.* Sich. *A. ad S.* 9, 42 *Syrum.* 40 *everum.* 15 *Severo vicario urb.* In nonn. codd. om. *urb.* et in cod. 38 *ad — urb.* 25 *Vic. Divo Iuviano.* 29 *vic. divum Iulianum.* 42 *vic. divū.* Translata igitur sunt in codd. 25, 29, 42 *Divum I.* ex contextu in inscr. h. c. 10 *virū clarū.* v) Haec Iuliani lex non pervenit ad nostram aetatem. 6—8, 12, 14, 16 om. *hoc.* x) 4, Til. — Lugd. *conpetitissime,* non *compertissime*, ut Go. refert. 10 *conpetentes me decr.* 20 *competissime se decr.* Anianus Put. ap. Go., ut nos. Mox nonn. codd. *auctores.* xx) 15 *terr. et afflict.* Go. in notis *tererentur.* In literis *rentur* incip. fol. 85[b] cod. 4. y) *quas* deest in cod. 4, sed rest. a rec. manu. Aur. Lugd. *qua.* z) 20 *arrogationem illicitam.* Mendose Ri*. *inclitu.* a) 4 *consuissent*, sed em. ab antiq. manu. 15 *proprii ordinis decretis f. consuessent.* Go. totum locum ita legi vult: *Quas saepenumero Rectores provinciarum, vel adrogatione inlicita Principales, vel propriis decretis Ordines fieri censuissent.* In comm. autem c. 2 C. Th. de Coll. fund. patr. (XI, 19) *Rectores provinciarum, vel inlicita Principalium adrogatione, vel propriis decretis ordines f. c.* Cum lege, uti nunc est, consentit interpretatio. 20 antiquitas *ordines.* b) 20 *ideo nos probavimus.* Mox 21, 25 *iubemus.* c) 6—8, 12—14, 16, 20 *X.* 15 *IX.* 32 *XIV.* 39, 43 om. *XI.* d) 8, 15, 44 om. *Med.*, 34 *Valentin.* et 38 *Valentin. — Coss.*, Sich. *AA.* In 20 add. *et* post *AA.* Ceterum Sich. *Mediolani* et Aur. Lugd. *Cons.* e) 20, Sich. *terrerentur* ex ipsa lege. 44 *ut fat.* *) Ri. *provinciarium.* Paullo ante 20 *ei.* f) 6—10 et alii codd. *fieri censuissent.* 43 *fieri consuevissent.* 20, 21 *consuevissent.* Sich. in m. *censuissent.* g) Nonn. codd. *rationabilem necessarium — iuberemus.* gg) An inscrib. *Valentinianus, Valens et Gratianus AAA.?* Vid. not. *i.* h) Bo. *Alseii.* Vid. not. sq. i) Aur. Lugd. *Cons.* Annus deest ap. Go. — Ri*. Recte, nam consules, qui hic nominantur, suspecti sunt, quia c. 2 hac lege recentior est contra indolem C. Th. Accedunt duae a Go. in comm. expositae rationes, et quod Crescens Vicarius Afr. ante ann. 370 non nominetur (vid. c. 17 C. Th. de Ann. et trib. XI, 1 et Ammian. Marcell. XXVIII, 6), et *Alseium* Galliae civitas falsae videatur, non *Altinum*, quod c. 5 C. Th. de Repar. appell. (XI, 31) falso habeat. Iam vero Valentinianus in Gallia constitit annis 368 et 370, non 365. Recte igitur Go. requirit consules aut anni 368 (*Valentiniano et Valente II. AA.*) aut 370 (*Valentiniano et Valente III. AA.*) aut 373 (*Valentiniano et Valente IV. AA.*). Ipse cum Go. praefero annum 370. In Chron. haec c. utrique anno assignatur, et 368 et 370, et in prioris quidem anni Chron. Go. prop. *Altio*, etsi ipse praefert *Alseio.*

k) Aur. Lugd. *A. P.* l) Vid. supra C. Th. V, 13, 14, not. *m* et W. l. c. p. 861, not. *y*, c. 3 C. Th. de Locatione fundor. iur. emph. (X, 3), not. *g*. Mendose Ri*. *Seniorioris.* m) 4 *ei*, sed a rec. manu em. *rei*

nebat, nostra etiam auctoritate firmamus. Ut igitur ille praeceperat, ne consistoriani comites fideiussores in suscipiendis possessionibus darent, quod etiam divus Gratianus[n] secutus est, custodiri oportet. *Dat. III. Kal. Maii Mediolano, Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.*[o] (398.)

TIT. VI. DE GREGE DOMINICO.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Caesario Pf. P.* Propositis sublimis magnificentiae tuae minimi maximique moneantur edictis, ut sciant, singulas auri libras[p] ex propriis facultatibus erucandas pro singulis equis vel equabus, sive Hermogenianis, sive Palmatiis[q], nisi eas sponte[r] obtulerint; in[s] his vero, quos ex aliis gregibus occupatos esse constiterit, sex auri uncias fisci viribus[t] inferendas. *Dat. prid.*[u] *Kal. Dec. Constantinopoli, Olybrio et*[v] *Probino Coss.* (395.)

TIT. VII. DE CAESARIANIS.

1. *Imp.**) *Constantinus A. ad Bithynos.* Caesarianos in actu duntaxat constitutos ad perfectissimatus vel ducenae vel centenae vel egregiatus dignitates non oportet admitti. Sed si inculpate compleverint suum officium, et ab omni vacent ratione fiscali, iudicio datam[x] huius modi dignitatem prodesse eis oportet. *Dat. XII. Kal. Aug. Gallicano et Basso Coss.*[y] (317.)

2. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Mamertinum Pf. P.* Non convenit, caesarianos inconsultis nobis ad alicuius corporis molestiam devocari. Quapropter, si alicui[z] corpori necessarii fuerint visi, ad nostram mansuetudinem referatur, ut nobis decernentibus his iubeantur adiudicari, quibus eos rectissima ratione postulari nostra mansuetudo perspexerit. *Dat.*[a] *X. Kal. Maii Sirmio, divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

TIT. VIII. DE BONIS VACANTIBUS[aa].

1. *Imp. Constantinus**) *A. ad Aemilium*[b] *V. P. Rationalem.*[c] Si quando annotationes nostrae[cc] contineant possessionem *) sive domum, quam donaverimus, „integro statu" donatam, hoc verbo ea vis continebitur, quam antea[d] scribebamus, „cum adiacentibus et mancipiis et pecoribus et fructibus et omni iure suo"; ut[e] ea, quae ad instructum possessionis vel domus pertinent, tradenda sint. *Dat. VI. Id. Mart. Mediolano*[f], *Constantino A. III. et Licinio*[g] *Coss.* (313.)

2. *Idem A. ad Priscum Rationalem.* Ne principali liberalitate praeventa dominium quis rei alienae affectet, iubemus, quoties iure suadente aliquorum bona ex officio tuo fuerint occupata, breves eorum plenissimos ad virum perfectissimum comitem et *) amicum nostrum mitti, ne fraudibus caesarianorum minuantur, vel petentibus aliquid abiuretur; poena contra rationalem et officium eius proposita, si petitorem ante possidere permiserit id, quod ei donatum est, priusquam[h] praedicti breves com-

---

Tit. VI. Cod. Iust. XI, 75. Cf. c. 1 C. Th. de Equis curul. (XV, 10). — c. 1. Cod. Iust. XI, 75, 1.

Tit. VII. Cf. c. 1 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42), c. 5 C. Th. (Cod. Iust. c. 7) de Iure fisci (X, 1), c. 2 C. Th. de Bonis vac. (X, 8). — c. 1 coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Cohort. (VIII, 4), c. 1 C. Th. de Murileg. (X, 20), c. 5 C. Th. de Decur. (XII, 1). — c. 2. Vid. infra XI, 20, 2, not. sup. et not. *r*.

Tit. VIII. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. VIII.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 49, Aeg. Sich. *Tit. IV.* In L. B. U. deest hic tit. Cod. Iust. X, 10, qui ex hoc et sq. C. Th. titulo conflatus est. Nov. Maior. V. Nov. Anth. III. — c. 1. Cod. Iust X, 10, 2. Bas. LVI, 6, 2. De cod. I. vid. not. *.

---

rubro col. Ceterum incip. cum v. *si* fol. 86ᵃ cod. 4. n) Haec Gratiani lex alias non commemoratur. o) Aur. Lugd. *Cons.*

p) Cod. Iust. *Propositis edictis sublimis — moneantur, ut sc. sing. libras auri.* q) 4, Til. — Ri*. Cod. Iust. *Palmatis.* Be. auct. Go., qui scriptum fuisse putat *Palmatis*, ed. *Palmatiis*, ut Cui. in Cod. Iust. l. c. p. 416. Rein. em. *Palmatianis.* r) Cod. Iust. *nisi spons.* s) Rein. vult *pro his.* Idem habet Go. in not. t) Cod. Iust. *iuribus*, impr. Ri. u) Go. in Chron. addi vult *XII.* aut *VII.* v) Ap. Go. om. *et.*

) Cum inscriptione h. c. incip. fol. 86ᵇ cod. 4. x) Til. — Cui. 2 *ratione, fiscali iudicio datam.* y) Vid. c. 3 C. Th. de Cohort. (VIII, 4), not. *. z) Go. prop. *aliqui alicui Corpori.* Paullo infra 4 *ratine*, sed rubr. col. supr. En. em. *ratione.* a) Go. in Chron.: „Pro *reddita*, nisi error sit in mense," haud scio an recte. Be. *Sirmii.*

aa) Cod. Iust. *De bonis vacantibus et de incorporatione.* *) 4, Til. *Constantius.* Vid. c. 8 h. tit., not. *i.* In inscr. h. c. incipit fol. 87ᵃ cod. 4. b) Sec. Go. Pyrrhus hic legebat *Eumelium* s. *Eumenium*, oratorem Augustodunensem, impr. Go. c) Ita Be. auct. Go. et Cod. Iust.; nam in edd. Til. — Ri*. v. *Rationalem* male coniungitur cum ipsa lege (*Rationalem si quando*). Error iam notatus erat in m. Cui. 1 — Cui. 2*, ubi vero pro *V. P.* (i. e. virum perfectissimum) substitutum est *R. P.* (i. e. rei privatae), hoc recte impr. Go. in comm. Etiam Rein. in m. *i. e. privatarum rerum Rationalem.* In Cod. Iust. edd. *Rei privatae* post *Rationalem.* cc) Zirardin. l. c. p. 242. *) Hinc incip. fol. XII. cod. I. s. totius palimpsesti Taurinensis fol. XXXVI., quod illustrissimus Vesmius in usum editionis meae humanitate plane singulari et qua nihil supra mecum communicavit: cui optimo viro debitas gratias agere quidem cupio, nunquam tamen potero beneficii accepti pares magnitudini. Desinit hoc folium in vv. *saepius habita hor* sq. tit. IX. h. lib. c. 2. d) In cod. 4 deest *quam*, sed add. ab ant. manu. Cod. Iust. *ante* et nonn. eius edd. *ante conscribebamus.* Cf. Go. ad h. c., not. *h*, qui prop. *quamquam antea scribebamus* contra P. Fabrum, qui em. *quae ante cum scribebamus.* e) Nonn. edd. Cod. Iust. *et.* Go. recte tuetur *ut*, sed tamen mavult *ut et ea.* I., 4 *eaq**, sed in cod. 4 rubro col. em. *ea quae.* f) Cod. Iust. *Mediolani.* Morinus de Libert. eccl. Tom. II, c. 12, p. 329 corr. *Mai pro Mart.*, impr. Go. I. *Constantio.* g) Recte Be. addi vult *III.* Aur. Lugd. *Cons.* *) I. *comes.* h) Til. — Cui. 2* *prius, quam.* Go. — Ri*.

meaverint. *Dat. V. Id.* *) *Mart. Sirmio, Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* (319.)

3. *Idem A.*[i] *ad Severum Pf. U.*[k] Nec interpellatis his[l], quibus pro laboribus suis ac meritis[m] aliquid donaverimus[n], sed in[o] iure suo, hoc est sine molestia[p] litis manentibus, concitatorem iudicii[q], qui inquietudinem inferre tentaverit[r], examini tuo praesentari[s] oportet, ut citra molestiam[ss] possidentis ius suum manifestis probationibus doceat: in quo partes reluctantis[t] ipse suscipies[u], quoniam fructus liberalitatis nostrae pulsatur. Hac enim *) lege sancimus, ut, quicunque in tales venient[v] querelas, secundum praedictam formam ius suum[x] ostendant: his, quae comperta fuerint[y], ad nostram scientiam referendis, ut salva possidentium proprietate[z], quibus, ut dictum est[a], in perpetuum quaesita est firmitas possidendi, deliberationis nostrae sit *), qualiter his, qui allegationes suas probaverint, beneficio lenitatis nostrae extrinsecus debeat subveniri[b]. *Recitata III.*[c] *Non. Aug.*[d] *in Palatio*[e], *Constantino A. VII.*[f] *et Constantio*[g] *C. Coss.* (326.)

Interpretatio. *Non inquietentur ii*[h], *quibus aliqua pro suo labore donavimus, sed omnibus, quae a nobis donata sunt*[i], *in ipsorum iure positis*[k], *is*[l], *qui eos inquietare voluerit, ad iudicii audientiam protrahatur, ut*[m] *sine aliqua molestia possidentis*[n] *ius suum pulsator*[o] *valeat confirmare: omnibus, quae hac de re*[p] *inter praefatos*[q] *acta fuerint, ad nostram notitiam referendis*[r], *ut et nostris inquietatus* *) *remediis adiuvetur.*

4. *Imp. Constantinus*[s] *A. ad Iuvenalem Rationalem Numidiae.* Quamvis plurimis petentibus[ss] facultates eorum, qui sub hoste publico[t] egerunt, atque in proelio poenas debitas pependerunt, liberalitas nostra largita sit, tamen volumus, ut[tt] aurum, argentum et mancipia urbana et vestes ceteraque mobilia petitores habeant, qui iam meruerunt, vel postea impetraturi sunt. Mancipia autem rustica et possessiones et domus[u] ad fiscum pertineant, officii tui instantia his[v] etiam reddituris, qui haec percepisse noscuntur, ut constitutio et de praeterito et deinceps habeat firmitatem. *Dat. Id. Iun. Constantio A. IV. et Constante A.*[x] *III. Coss.* (346.)

5. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hermocrati*[y] *Comiti R. P.* Si vacantia vel caduca bona[z]

— c. 3. C. Th., codd. I., 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 3. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 1, i. e. un. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—16, 18, 20, 21; inscr. et textus des. in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 17, 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49. Memoratur h. c. in Nov. III. Anthemii imp. — c. 4. Vid. c. 2 sq. tit., not. sup. et c. 21 tit. X., not. sup. — c. 5. Cod. Iust. X, 10, 5 nonn. mut. et om. Nov. Maior. V. Cassiod. Var. IV, 32.

prius quam. *) Fol. 87[b] cod. 4. Mox Be. *Sirmii.* i) Br. Al. codd. *Imp. Constantinus A.* Sich. *Imp. Constantinus* et om. *A.* k) Nonn. codd. *ppo* s. *ppm.* l) 6, 7, 10, 14, 16, 18 *Nec interpellent hi.* 8 *Ne.* 9 *Nec interpellantes.* 12 *Nec interpellanti avibus.* 13 *Nec interp. nec his.* m) Sich. *emeritis* pro *ac meritis*, impr. Go., sed Sich. in m. *et meritis.* n) 7—10, 12, 14, 16, 18 *donavimus*; restituendum erat ex codd. I., 4, 6, 13, 15, 20, 21, Sich. Til.—Ri*. *donaverimus.* Vid. infra *qui inquietudinem inferre tentaverit* et c. 1 h. t. *quam donaverimus.* o) 4 *sine*, sed a rec. manu corr. *sed in.* p) 6, 7, 12, 16, 20, 21 *hoc est in mol.*, impr. Ri. 9 *hoc est in molestiam.* Mendose Ri*. *licitis* pro *litis.* q) 20 *concitare* et supr. lin. *iudices.* Mendose Cui. 1. *iudidicii.* r) 20 supr. lin. *tentaverint.* s) 12 *pֿsetari.* 20 *praesentare*, sed em. supr. lin. Mox nonn. codd. ut I. *mol. possidentes* et 20 *doceant.* ss) 4 *modestiam*, sed rubro col. em. *molestiam.* t) 6, 7, 10, 13, 18, 20, 21, Sich. *reluctantes.* u) I., 10, 13 *suscipiens.* 20 *suscipias.* *) I. om. *enim.* v) 9, 20, 21 *veniunt.* x) In cod. 20 add. *manifestis.* y) 20 *qui* (sed *quae* supr. lin.) pro *quae* et antiquitus *fueris.* In cod. 8 om. *his, quae — beneficio lenitatis.* z) 20 *ut ad salvam — proprietatem.* a) 12 *quibus traditum est.* *) 21 *sint.* b) 20 *suas adprobaverint — subvenire.* 21 *nostrae et extr.* Ceterum incip. fol. 88[a] cod. 4 in literis *niri* (*subveniri*). c) 14 *Rec. Dat.* 17, 28, 29, 36, 38, 40, 42 *Dat.* 44 *ppa.* Permulti Br. Al. codd. et Sich. *IIII.* 8 *VII.* In cod. 31 ponitur subscr. c. 2 C. Th. de Actor. (X, 4). d) In cod. 17 om. *in — Coss.* et in Epit. Mon. *in Palatio.* 33, 34 *Iul.* e) 15, 27 add. *Constantinopoli.* f) 20, 24, 28, 36, 40 *VI.* 27 *IV.* 32 *XVII.* In multis codd. om. *A.* et mox *C.* aut *C. Coss.* g) Plurimi codd. *Constantino*, ut Sich. Mox Aur. Lugd. *Cons.* h) Multi codd. *hi.* Sich. *hii.* Idem paullo post *donamus.* i) 6—10, 18, 20, 21, 42, alii codd. Sich. Cui. 1 — Lugd. *quae his* (Sich. *hiis.* Cui. 1 — Lugd. *iis.* Nonn. codd. *eis*) *donavimus.* 6 om. *omnibus.* k) In cod. 44 om. *positis.* Sich. *ipso.* l) Codd. *his* s. *is*, pauci *ii* et consequenter illi paullo infra *voluerit — protrahatur* sive *adtrahatur*, ut 6—8, 10, 18. Restituimus igitur convenienter cum ipsa lege numerum singularem pro *ii — voluerint — protrahantur*, quod in edd. est, *pertrahatur* 43. m) 6—8, 10, 18, 20, 21, 44, alii codd. om. *ut.* 43 *et.* n) 6 om. *possidentis.* Nonn. codd. *possidentes.* 20 *possidens.* o) 6—9, 20, 21, 43, 44, alii codd. *pulsatus.* p) 6, 7, 9, 21, 42, 43 *de hac* (s. *ac*) *re.* q) 6, 7, 10, 18, 43 *privatos.* Sich. *omnibusque quae de hac re inter privatos.* r) Nonn. codd. *referendi, referendā, preferendis.* *) Go. in not. *inquietator.* s) Ita 4 et edd. Go. vult *Constantius* (et hoc habet codex I.) aut rectius *Constans* et Be. *Impp. Constantius et Constans AA.* Constanti lex tribuenda est propter Rationalem Numidiae, cui inscripta est. ss) 4 *paenitentibus* et rubro col. restit. *petentibus.* t) Go. de Donato Bagaiensi sentit. tt) 4 *aut*, sed rubro col. em. *ut.* u) Ita Be. auct. Go., recte. I., 4, Til. — Ri*. *domos.* v) Til. — Cui. 2* *pertineant officii sui instantia. his.* Go.—Ri*. *pertineant, officii tui instantia: his.* x) Be. in not. add. *A.*, quod siglum deest in cod. 4 et in edd. Reposui *A.* auct. cod. I., qui *III A.* y) Ita I. et nonn. Cod. Iust. edd.; 4, Til. — Be. *Hieritocrati.* Go. — Ri*. in Chron. *Hicritocrati.* Vulgo Cod. Iust. *Hierocrati.* Valesius et alii, quos Go. non nominat, sed vituperat, em. *Heliocrates*, quem Comitem R. P. memorat Zosimus V, 35, 45; sed hic in Occidente erat, Hermocrates

delata legibus ad aerarium in Achaia[a] perhibeantur, certi palatini electi *) et iure iurando obstricti mittantur, ut eorum instantia V. S. proconsul[b], praesente fisci patrono, diligenter inquirat[c], cuius vacans caducumque fuerit[d] patrimonium, quantumque vel quale videatur[e]. Et cum, data reclamandi copia, nullum id iure[f] possidere vel vindicare constiterit, locumque *) aerario factum esse, tam ipsius relatione quam publicorum monumentorum fide constiterit, rerum nobis notitia intimetur, ut iussu nostro vacantia vel caduca[g] nomine occupentur aerarii, quo petentes a nobis huius modi res sic demum (si ita visum fuerit) responsum legitimum mereantur: quorum petitiones, antequam res praedicto ordine procurentur *), nec accipiendas, nec instruendas esse censemus[h]. Quae forma etiam in parte bonorum, in una[i] alterave re seu actione una vel etiam[k] pluribus servetur. Nam si quid per fraudem[l] in dispendium aerarii fuerit admissum, missi quidem executores, non vitante indignationem[m] proconsule, parte *) facultatum dimidia mulctabuntur, fisci vero patronus detrimentum[n], quod vitio[o] eius fisco ingeritur, resarcire urgebitur[p], aut si litem improbe calquam intenderit, redhibitione sumptuum *) damnorumque coercebitur, petitores autem bonorum omni petitionis emolumento carebunt. *Dat. VII.* **) *Id. Oct. Constantinopoli, D. N. Theodosio A. XV. et qui fuerit nuntiatus Coss.*[q] (435.)

TIT. IX. DE INCORPORATIONE.

1. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Florianum*[r] *Comitem R. P.* Si quando aut alicuius *) publicatione aut ratione iuris aliquid rei nostrae addendum est[s], rite atque solenniter per comitem rerum privatarum, dein rationales *) in singulis quibusque provinciis commorantes incorporatio compleatur[t], et diligens stilus singillatim omnia adscribat *). Tituli vero, quorum adiectione[u] praedia nostris sunt consecranda nominibus, non[v] nisi publica testificatione ponantur[v]; gravissimis statim subdendis suppliciis, qui huius modi aliquid propria usurpatione tentaverint. *Dat. IV. Kal. April.*[x] *Valentiniano NB. P. et Victore Coss.* (369.)

2. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Eulogio*

Tit. IX. Vid. tit. VIII., not. sup. — c. 1. Cod. Iust. X, 10, 3. Bas. VI, 1, 46 (ed. Fabr.). — c. 2 sec. Go. memoratur et confirmatur c. 26 C. Th. de Petit. (X, 10), partim autem confirmatur et partim abrogatur c. 3 h. t. Videtur etiam haec lex Go. fugitiva esse et una cum sq. transponenda in tit. sq. Summaria C. Th.: „*Similis quartae superioris tituli.*" De cod. I. vid. infra not. *y*.

in Oriente. Quare Val. cj. suam ipse revocat. z) Cui. 2 — Ri*. *dona*, err. Cod. Iust. *Si vacantia vel alio modo bona delata*, sublata voce *caduca*, quae ipsa erant sublata. Vid. not. *g* sq. Go. ad h. c. not. *e*. Zirardin. l. c. p. 202. a) 4, Til. Cui. 1 *Achia*. Pro *rad aear. in Achaia* cod. I. *adhacaiam*, sed add. est lit. *h* supra *ca*. In Cod. Iust. om. *in Achaia*, quo lex generalis fit. Pro *perhibeantur* est in cod. 4 et ap. Til. *prohibeantur*. *) Fol. 88[b] cod. 4. Cod. I. *et electi* pro *electi et*. b) Cod. 4 *obstricti praesente* et exc. *mittantur — proconsul*. A rec. demum manu rest. vv. *ut eorum instantia Vs PRconsule* (*proconsule* etiam Til.), om. v. *mittantur*, quod etiam ap. Til. desideratur et sine dubio in Cui. 1 desumptum est ex Cod. Iust. Unde autem fluxerint vv. illa in cod. 4 restituta, utrum ex deperdito Codicis Th. exemplo aliquo an ex Cod. Iust., id quidem ambiguum est. Quominus Codicem Iust. fontem restitutionis accipiamus, hoc impedit, quod ibi et siglum *V. S.* deest, neque *proconsule* s. *proconsul* scriptum est, sed *praeses* (*instantia Praeses provinciae praesente*), nisi fortasse is, qui vv. illa in cod. 4 reposuit, h. l. Cod. Iust. propter Achaiae in C. Th. mentionem mutandum esse arbitratus est. Tum vero scripsisset *proconsul*, non *proconsule*, quae diversitas alium vv. restitutorum fontem quam Cod. Iust. indicat. Dicendum denique est, si vv. illa cod. 4 pro additis habentur, locum, ut ibi scriptus erat antiquitus (not. *b* et *c*), optimam sententiam habere et convenire cum Summariis C. Th. p. 16 *palatini iureiurando electi advocato fisci praesente inquirant*. Verum infra in hac ipsa lege dicitur *non vitante indignationem proconsule*, nec ibi Summaria proconsulis mentionem faciunt (*executorum bonorum partem mediam publico sociari et advocato fisci detrimentum, quod publicum patiatur, sustineri*). Res igitur non facilis est ad diiudicandum. Haec scripta erant, cum accipiebam ab illustr. Vesmio fol. XXXVI. palimpsesti Taurinensis, ubi vv. illa in cod. 4 omissa supersunt, hac sola differentia, quod scribitur *Vir spectabilis proconsulee*. c) 4, Til. — Ri*. *inquirens*, quae scriptura in cod. 4 explicationem habet (vid. not. *b*). Be. iub. Go. recte rep. *inquirat* ex Cod. Iust., et ita habet cod. I. d) Cod. Iust. *cadensque fuerit*. e) Sec. Go. pro *sit*. Cod. Iust. *videatur, ut cum*. f) Cod. Iust. *vel iure*. *) I. *locumquae*. g) Cod. Iust. *vel aliae res*. Vid. supr. not. z. *) I. probabiliter *procurentur*. 4, edd. *procuretur*. h) In Cod. Iust. om. *quo petentes — censemus*. Ceterum cf. Zirardin. l. c. p. 206. i) Cod. Iust. *vel in una*. I. *altera seu* et om. *ve re*. k) Recte Be. *etiam* ex Cod. Iust., ut imperat Go. 4, Til. — Ri*. *iam*, quod I. confirmare videtur. l) Ita I. et Cod. Iust.; 4, edd. *si quid fraude*. m) Hoc auct. Go. Be. ex Cod. Iust.; 4, (et ut videtur etiam I.) Til. — Ri*. *indignatione*. Cod. Iust. *Missi quidem executores non evitabunt indignationem, praeses autem facultatum parte dimidia multabitur*. *) Fol. 89[a] cod. 4. Male Ri*. *dimidiam*. n) Ita Be. rescripsit auct. Go. ex Cod. Iust.; 4, Til. — Ri*. *detrimento*, sed I. *detrimentum*, ut nos. o) Cod. Iust. *quod pro vitio*. p) Sqq. des. in Cod. Iust. I. *ut* pro *aut*. *) Err. Ri*. *sumptum*. **) I. *VIII Id Oct.* et om. *Constantinopoli*. q) Ita 4. Vid. c. 4, 5 C. Th. de His, qui ad eccl. (IX, 45), not. *z*, *i*. Cod. I. om. *Coss.*

r) Ita I., recte. Vid. supra V, 14, 4, VIII, 5, 20; infra XI, 7, 11 et Cod. Iust. VI, 4, 2. 4, edd. *Florentinum*. Ceterum in cod. 4 et in edd. Til. — Lugd. plene scribitur *rerum privatarum*. Cod. Iust. *Florentium*. Ri. Ri*. *Impp.* *) I. *si q. in alicuius*. Nobiscum consentiunt cod. 4 et Cod. Iust. s) Ita I. et Cod. Iust.; 4, edd. *aliquid nostrae addendum est rei*. Mox I. *comites rei privatae*. In cod. 4 post *aliquid* a secunda manu add. *rei*, sed deletur rubro colore. *) Cod. Iust. *deinde per rationales*. t) Cod. Iust. *impleatur*. *) I. *describat*. u) Salmasius de Modo Usurar. c. 15 *adfixione*, impr. Go. v) Cod. Iust. *consecr. substantiis, non*. V. *non*, in quo incip. fol. 89[b] cod. 4, deerat in cod. et est a secunda demum manu repositum. Salmasius l. c. *numinibus* pro *nominibus*, impr. Go. v) Cod. Iust. *proponantur*. x) An add.

Comiti R. P. Quicunque a nobis caducas vacantesve meruerit facultates, sive cum auro sive cum argento, quod specialiter rarum erit[x]) (nam saepius habita horum exceptione praestatur[y]), post allegationem beneficii principalis omnem bonorum, id est mobilium, moventium[z] vel, ut plenissime loquamur, praediorum urbanorum, aedium, mancipiorum, animalium, argenti, auri, ornamentorum, vestium, pecuniae fiscus incorporationem traditionemque percipiat. Et cum officii palatini brevibus fuerint cuncta competenter inserta[a], omne illud, quod ex quibuslibet corporibus est repertum, nostris auribus intimetur. Nec quicquam horum ad petentem ante perveniat[*]), quam suggestione sublimitatis tuae informata mansuetudo nostra traditionem secundario praecepto prioris liberalitatis impertiat: ut, nisi denuo a nobis fuerint confirmata, quae videntur impetrata, nihil valeant. *Dat. XVIII. Kal. Dec. Mediolano, Olybrio et Probino Coss.* (395.)[b]

3. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Largo Proconsuli*[c] *Africae.* Et moris veteris instituto incorporationem bonorum anteferri competitionis effectui decernimus, et de[cc] possessore iam fisco referri[*]) ad viri illustris privatarum largitionum comitis scientiam censemus: illud competitoribus compendium relaxantes, ut, quod a mansuetudine nostra iterata supplicatione poscendum fuerat, ab eius sublimitate, non exspectato imperiali beneficio, postuletur etc. *Dat. V. Id. Oct. Ravennae, Honorio XII. et Theodosio VIII. AA.*[d] *Coss.* (418.)

TIT. X. DE PETITIONIBUS ET ULTRO DATIS ET DELATORIBUS.[e]

1. *Imp. Constantinus A. ad Populum. Post alia:* De delatoribus iam certa statuimus[f]; quibus si quis contra fecerit, poenam capitalem excipiet. *PP. XV. Kal. Febr.*[g] *Constantino A. III. et Licinio III. Coss.* (313.)

2. *Idem A.*[h] *ad Populum.* Comprimatur unum[i] maximum humanae vitae malum, delatorum exsecranda[k] pernicies, et inter primos conatus in ipsis faucibus stranguletur, et amputata radicitus invidiae lingua vellatur[l], ita ut indices nec calumniam nec vocem[ll] prorsus deferentis admittant; sed si qui[m] delator exstiterit, capitali sententiae[n] subiugetur. *Dat. et PP. in foro*[o] *Tre-*

— c. 3. Aur. Lugd. err. c. 2. Sec. Go. fugitiva est et coniungenda cum c. 28 et fortasse cum c. 27 C. Th. de Petit. (X, 10). Vid. not. *d.* Hac lege Go. partim confirmari, partim abrogari putat c. 2 h. t.

Tit. X. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. X.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—47, 49, Aeg. Sich. *Tit. V.* In L. R. U. *Tit. IV.* Vid. tit. VIII. h. lib. Cod. Iust. X, 11 et 12. Ed. Th. cap. XXXV. et L. Zirardin l. c. p. 172 sqq. — c. 1 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Censu (XIII, 10). Cf. Nov. Maior. de Ortu Imperii. Summaria C. Th.: „*Similis sexti tituli est noni libri.*" Cf. c. 10 h. t., not. sup. — c. 2. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 2. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 1. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 45—47; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 25, 37; subscr. et interpr. in cod. 26; solus textus om. in codd. 17, 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. Ad interpr. cf. epist. Eleutherii P., ep. I. Felicis I. P., ep. II. Iulii P. (Go. ad h. c. not. *i* et Knust. l. c. p. 46, 59, 69). Capit. (Ben. Lev.) VII, 177, 360. Coll. Can. Angilramni cap. XLIX. Decr. Gr. cau. 5, qu. 6, c. 5. Hanc legem commemorant Azo in Lectura ad c. 5 Cod. Iust. de Delat. (X, 11) et Accursius in eadem c. 5 cit. Vid. Go. ad h. c., not. *d.* Car. de Savigny l. c. T. III, p. 467, not. 111 (I. ed.) et p. 505, not. *a* (II. ed.).

Treviris? [x]) I. *auro vel arg. — erat.* y) Be. cj. *praestantur* et mox *omnium* pro *omnem*. *Omnium* habent Summaria C. Th. a me edita. Cum literis *habita hor* desinit fol. XXXVI. palimpsesti Taur. Vid. tit. VIII, c. 1, not. *e*. z) Quia immobilium nulla fit mentio, cum tamen et aedes memorentur, rescribendum esse Go. opinatur *id est, immobilium, mobilium, moventium*. Certe facile propter sequentium vv. similitudinem excidere poterat v. *immobilium*. a) Cui. 2, 2* *incerta*, quod a Rein. corr. [*]) In literis *venias* incip. fol. 90[a] cod. 4. b) Go. 305, err. typ. c) Scripsi auct. Go. et Be. *Proc.* pro *P. V.*, quod cod. 4 et edd. habent, parva mutatione; nam sine dubio in ipso C. Th. scriptum erat *P. C.* Necessario autem reponendum esse *Proc.* demonstrat et huius et c. 27, 28 de Petit. cum hac lege coniungendarum sententia. Mirum quod etiam in c. 27 et 28 citt. cod. 4, Til. — Lugd. habent *P. V.*, ubi iam Cui. veram dignitatem rest. Similes errores vid. infra X, 15, 1, X, 16, 4; supra IX, 19, 3. cc) 4 om. *de*, sed rest. ab ant. manu. [*]) Mendose Til. *fiscor referri.* d) c. 27 cit. *Honor. X. et Theod. VI.* Aur. Lugd. *Cons.* e) 20 om. *et* post *Petitionibus*. 15 om. *et Delat.* 39, 43 *et de Delat.* Cod. Iust. X, 11 *de Delatoribus* et X, 12 *de Petitionibus bonorum sublatis*. Multi codd. *dilatoribus* et hic et in sqq. constt. aut *dilatores* etc. Nonn. codd. *ultra*. Dirksen l. c. p. 313. Ceterum cum inscript. h. c. incip. fol. 90[b] cod. 4. f) Go. hic significari putat c. 2 h. t. Ego legem deperditam aliquam indicari puto. Vid. infr. not. *o*. g) Add. *Rom.* ex c. 1 C. Th. de Censu cit. Err. Go. om. *III.* post *Licinio*. Mox Aur. Lugd. *Cons.* h) Br. Al. codd. Sich. *Imp. Constantinus A.* i) 16 *Compromatur* et om. *unum*. 20 *C. u. malum max. h. v. dilatorum.* k) 8 om. *exsecranda*. 10 *exsecrandi* et om. *pernicies*. Paullo infra *invidiae* deest in cod. 20. Ibidem *strangulentur*. 4 *stranguiletur*. l) 14, 25 *evellatur*. Rein. vult *tollatur*. Vid. interpr. ll) 21 *nec linguam nec vocem*. Mox nonn. codd. *deferentes*. m) 4, 15 *sed si qui*, sed in cod. 4 rubr. col. corr. *sed si quis*, et ita habent 9, 20, [illegible], 25, Sich. — Lugd.; 18 *sed quis*; rell. om. *si*. n) 6, 7, 10, 18, 20, 21, 25 *sententia*. 20 *subiungetur*. o) 6—9, 12, 14, 16, 20, 21, 29, 31—34, 38, 42—44, Sich. L. ap. Be. add. *Divi*. 33 *Marciani* et 40 *Troiani*. Ceterum in nonn. codd. om. *et* post *Dat.*, in aliis infra aut *V.* et *C.* aut alterutrum aut *C. Coss.* In cod. 17 deest *et — Coss.* L. R. U. *Data Kal. Sept.* 21 *III Kal.* Multi praeterea codd. habent *Constantio*. Go. hanc legem retrahit ad ann. 312, hac de causa, ut fallor, quia ann. 319 Constantinus non Romae fuit, sed in Pannonia, neque igitur haec lex potuit Romae dari, quod et demonstrat c. un. C. Th. de Bonis decur. (V, 2) eodem die *Sirmio* data. Sed quamquam

iani[p] *Kal. Dec., Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* (319.)

INTERPRETATIO. *Delatores dicuntur, qui aut facultates prodiderint alienas, aut caput impetierint*[q] *alienum. Quicunque delator cuiuslibet rei*[r] *extiterit, in ipso proditionis initio*[s] *a iudice loci correptus continuo stranguletur, et ei*[t] *incisa radicitus lingua tollatur, ut si quis*[u] *proditor futurus est, nec calumnia nec vox illius*[v] *audiatur.*

3. *Idem A.**) *ad Provinciales.* Omnes iudices invigilare praecipimus, et[x] delatores[y] poenis afficere. Apertissimi[z] enim iuris est, ut, quod ex cuiuscunque[a] patrimonio ceciderit in casum[b], et legibus et retro[c] iuris ordine, fisci advocatis agentibus, vindicetur. Sed quia nonnulli[d] praecipites secundum ius possessa*) patrimonia deferre non cessant, damus omnibus, qui se laesos[e] existimant, contra delatores severitatem iudicum implorare ferro destrictam[f]. Nemo enim potest delatorem plus[g] agnoscere quam ille, qui iniuriam per eius[h] nequitiam sustinuit. *Dat. XI.*[i] *Kal. April. Constantinopoli, Constantio*[k] *et Albino*[l] *Coss.* (335.)

INTERPRETATIO. *Custodientes iustitiam nomen persequimur*[m] *delatorum, ita ut, cum agniti et convicti fuerint delatores, gladio puniantur.*

4. *Imp. Constantius A.**) *Celsino Pf. P.* Innocentiam securitate firmantes et quorundam audaciam prohibentes edictum[n] promulgavimus, ne quid occultis delationibus possit in hominum licere fortunas. *Dat. prid. Id. Iun. Viminaci**), *Urso et Polemio Coss.* (338.)

5. *Idem A.***) *Callepio Rationali trium provinciarum.* Donatarum rerum dominium his tradatur, quos anteriores tempus imperialis donationis ostenderit. *Dat. IV. Non. Febr. Naisso*[o], *Acyndino et Proculo Coss.* (340.)

6. *Idem A.*[p] *ad Eusebium Comitem R. P.* Donationes a divo[q] genitore nostro ex privatis rebus factas valere praecipimus. *Dat. VIII.**) *Id. April. Sabariae, Constantio A. III. et Constante*[r] *iterum Coss.* (342.)

7. *Idem A.*[s] *ad Eustathium Comitem R. P.* Nulli palatino delatorios libellos de competentibus rei privatae nostrae rebus accipere liceat; nec delatori ad comitatum nostrum vel officium sublimitatis tuae pateat accessus prius, quam ordinarius iudex, cognitione suscepta, veram esse delatoris assertionem probaverit, atque ad tuam sublimitatem retulerit. *Dat. Id. Maii Treviris, Amantio et Albino Coss.* (345.)

8. *Idem A. ad Orionem Comitem R. P.* Qui

— c. 3. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 3. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 2. Cod. Iust. X, 11, 5 om. fin. Bas. LVI, 7, 5. Ed. Th. cap. L. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—16, 18, 20, 21, 31; sed in cod. 31 conflata est cum interpr. c. 2 h. t.; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37, 45—47; inscr. et textus in codd. 24, 30, 32, 38, 39, 43; textus et subscr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 17, 27—29, 33, 34, 36, 40, 42, 44. Ad interpr. cf. epistolas Paparum ad c. 2 h. t. nominatas. — c. 6. Ammian. Marc. XVI, 8, XXI, 16 in fin. Zosimus II, 40. — c. 8. Summaria C. Th.: „*Superiori similis.*"

Go. recte videtur de laesa huius subscriptionis integritate existimasse, tamen ego in reliquis dissentio ab eo. Fit enim haec c. antiquior prima h. t. lege, quod concedi non potest, nisi ponamus iam in ipsa lege diem corruptum fuisse, quod non probabile est. Verisimile est igitur partem subscr. exc. post *Dat.* in codicibus, ut fortasse eodem anno 319 data sit lex *Sirmio, Serdicae, Sabaria* aut denique *Naisso* et postea proposita *Romae*. Quod si est, nec in c. 1 h. t. haec lex indigitatur. p) In cod. 21 add. *III.* q) 6, 7, 10, 18 *impetit.* 9, 20 (supr. lin.), 21, alii codd. Sich. *impetunt.* 42 *impetant.* r) In nonn. codd. om. *rei.* s) Ap. Sich. add. *reus.* t) 6, 7 om. *ei.* Paullo ante 21 *extranguletur.* u) 6 *ut si qui.* 7, 10, 18, 20, 42—44, alii codd. *ut is qui.* v) 6, 7 *ipsius.* *) Sich. *Iidem AA.* Cod. Iust. *Imp. Constantinus A.* x) 10, 18 *ut.* 20 om. *et*, ut Cod. Iust. y) In Cod. Iust. add. *sine fisci advocato denuntiantes.* z) 10, 13, 18 *apertissime.* a) 20 Cod. Iust. *cuiusque.* b) 6, 7, 10, 16, 18, 31 *in casu.* Sich. in m. *in cassum*, prob. Dirksenio l. c. p. 495. c) Omnes codd. (praeter 8, 14, 16) Sich. *retro*, sed in cod. 4 rubro col. in m. corr. *recto*, ut est in Til. — Be. Cod. Iust. Recte se habet *retro.* Similiter c. 16 C. Th. de Medicis (XIII, 3) *retro latarum sanctionum auctoritate.* Vid. Gloss. v. *Retro* et Dirksen. l. c. d) 10, 18 om. *nulli.* 20 *nonnullos* (hoc de corr.) *praecipit esse* et paullo infra *differre.* *) In literis *sessa* incip. fol. 91[a] cod. 4. e) 4 *laesis*, sed rubro col. em. *laesos.* 10, 18 *lesos aestimans.* 15 *damus omnibus qui se lesos aestimant licentiam contra.* Similiter Cod. Iust., ubi v. *licentiam* add. post *omnibus*, quo tamen v. Dirksen nos facile carere posse existimat loco supra nominato. f) 15 om. *ferro destr.* Multi codd. Sich. Cod. Iust. *districtam.* Sqq. des. in Cod. Iust. g) 12 *prius.* h) 10, 18 om. *eius.* Mox 13 *sustinebis.* i) 4, 13, 33, 34, Til. — Lugd. *XI.* 6—10, 12, 16—18, 20, 21, 24, 27—29, 31, 36, 40, 42, 44, Sich. *X.* 15 *XII.* Cui. — Be. *II.* In rell. codd. om. *XI.* Go. in Chron. *III.* Etiam Cod. Iust. codd. et edd. inter se differunt. k) Permulti codd. Cui. 2, 2* *Constantino*; in nonn. codd. om. *Constantinopoli.* l) 17, 23, 40 *et Licinio Coss.* 20 *Abieno Coss.* m) 20 *persequitur*, sed supr. lin. *persequantur.* Sich. *nomina persequamur.* 44 *nomina pers.* *) Be. inscr. putat *Imppp. Constantinus, Constantius et Constans AAA.* h. et sq. c. Vid. infra XII, 1, 23, not. *p.* n) Hoc Constantii et Constantis impp. edictum periit. Go. conferri iubet Hieronymum ad Pammachium de optimo genere interpr. pag. 245 T. II. Oper. edit. Francof. apud Christ. Genschs. *) 4 *Viminac*, rubro col. add. *i* (Viminaci). **) Vid. c. antec., not. *. o) Be. *Naissi.* p) Be. h. et sq. inscr. vult *Impp. Constantius et Constans AA.* q) Cui. 2 — Ri*. *divino*, err. typ. *) Fol. 91[b] cod. 4. In ima pagina sunt literae *II*[a] pro numero quaternionis. r) Add. cum Be. *A.* Mox Aur. Lugd. *Cons.* Go. h. c. transferri vult aut ad ann. 352, cui adscribit in Chron. p. L., aut, quod ipsi minus probatur, ad ann. 357, contra rationem C. Th.; nam utroque modo haec lex recentior esset sequenti. Fortasse v. *Dat.* pro *Redd.* accipiendum est. s) Go. propter Philostorgium III, 12 et locum, quo data est lex, Constanti soli h. c. tribuit. Neque enim Constantius h. t. Treviris fuit, et Treviri solius Con-

largientibus nobis aliquid fuerint consecuti, cum delatoribus suis ad iudicia veniant, in iure consistant, negotia persequantur, ut asseveratio delatorum prodat fisco debitas facultates. In eos autem, qui aliquorum detulerint patrimonia, affirmantes ad fisci nostri dominium pertinere, si non potuerint ostendere, quod adstruxerant, severitas competens exseratur. Consequens igitur erit, petitiones legibus *) minime consentaneas a iudiciis removeri, nec eos affici metu, qui legibus possident proprias facultates. *Dat. III. Non. Mart. Sirmio, Constantio A. VI.* [t] *et Constante C. Coss.* (353.)

9. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Provinciales Byzacenos. Post alia:* De munificentia principali quaslibet bona tanquam caduca poscentes non aliter adipiscantur petitionis effectum, nisi delatores valuerint publicare. *Dat. prid. Id. Sept. Aquileia, divo Ioviano et Varroniano* *) *Coss.* (364.)

10. *Iidem* [u] *AA. ad Provinciales Afros.* In tantum humani [v] generis inimicos arbitra aequitate persequimur, ut delatores pronuntiatos [x] puniri gladio iusserimus [y]. *Dat. prid. Non. Febr. Mediolano* [z], *Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

Haec [a] lex *interpretatione non indiget.*

11. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus* [b] *AAA. Alexandriano* [c] *Comiti R. P.* Super vacantibus ac caducis cum forte largitatem nostram aviditas circuit postulantium, prius tua scripta mittantur. Certi etiam dirigantur, qui cuncta solerter inquirant, et cuius fuerint facultates *), et si nemo eas sibi iure nititur retentare. Ac si [d] locum fisco factum esse claruerit, occupatis prius bonis, et rerum omnium descriptione perfecta, serenitatis nostrae scientia protinus instruatur, ut, quid statuendum sit, pro legum ordine terminemus. *Dat. III. Id. Dec.* *) *Martianopoli, Valentiniano NB. P. et Victore Coss.* (369.)

12. *Imppp.* **) *Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Pancratio Comiti R. P.* Qui, cum ex praesenti die ut caducas poposcerit, facultates ex consensu [e] nostrae liberalitatis acceperit, non ante allegare rescriptum, non prius obtinere sententiam, non denique effectum executionis debebit accipere, quam eum iudiciis introducat, a quo sibi id, quod poposcerit, delatum asserit esse patrimonium. Quod quidem non solum in generali iubemus bonorum petitione [f] servari, verum etiam si carptim fundos [g] vel vacantia rura, aliqua [h] denique praedia vel rustica vel urbana poscantur, aliqua etiam huius modi *), quae viritim solent obtentu liberalitatis invadi, ut, si caussam non tenuerit, cautum legibus supplicium delator excipiat. §. 1. Neque sane introduci eum satis erit eo tempore, quo rescriptum allegatur, ac liberalitas intimatur, verum dirigendus is erit ad eam provinciam provinciasve, in quibus patrimonia delata consistunt, ut eius instruat actiones, qui nostra liberalitate nititur, et cuius se honestati per blandum ministerium iniustae delationis immersit, ut scilicet, maiore omnium plausu, detecta ibi calumnia [i] eius supplicio publicae severitati litetur, ubi securi [k] ac tuti domini trepidavere fortunae. §. 2. Illud etiam ad professionem odii, quo universas delationes execramur, adiungimus, ut, si idem delator, etiam in bonis caussis, tertio tamen fuerit inventus, post victoriam *) tertiae proditionis capitali supplicio coerceatur. *Dat. III. Kal. Febr. Thessalonica, Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

c. 9 coniungenda est cum c. 16 C. Th. (V, 13), c. 3 C. Th. de Collat. fund. patrim. (XI, 19), c. 59, 60 C. Th. de Decur. (XII, 1), c. 17 C. Th. de Episcopis (XVI, 2). Vid. c. 16 cit., not. cc. — c. 10. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 10. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 3. Integra est in codd. 6—10, 12—16, 18, 20, 21, 27, 29, 30, 33, 34, 38, 42; desunt autem in nonn. codd. vv. interpretationis loco posita; omnia des. in codd. 17, 25, 31, 32, 36, 37, 39, 40, 43, 44; inscr., subscr. et quae pro interpr. scripta sunt in cod. 26, et habetur textus pro interpr.; inscr. om. in cod. 24; in cod. 28 deest textus, et conflatae sunt inscr. et subscr. cum interpr. c. 15 h. t. Summaria C. Th.: „*Similis primae.*" — c. 11. Ammian. Marc. XXXI, 14. Symmach. ep. X, 55. — c. 12 et 13, quae concordant argumento, sec. Go. coniungendae sunt. Vid. tamen utriusque legis inscriptionem et infr. not. *p*. Easdem Go. indicari putat in c. 18 et 22 h. t.

stantis imperio parebant, ibique h. t. Constans egit. *) Fol. 92ᵃ cod. 4. t) Go., quia Constantius h. temp. in Italia fuit, rep. vult *Constantio A. V.* (352.), et ita habent Go. — Ri*. Hoc enim anno Constantius Sirmii constitit. Be. *Sirmii.* Aur. Lugd. *Cons.* *) Aur. Lugd. *Varoniano.* u) Br. Al. codd. Sich. *Impp. Valent. et Valens.* v) 10, 18 *Afriales Tam humani.* 15 *In tantum inim. gen. hum. aeq. arb. pers.* x) Sich. *del. provinciales.* y) 6—8, 12, 14, 16 *gl. disseramus.* 10, 18 *gl. deseramus.* 21 *punire.* z) Sich. *Mediolani* et om. infra *AA.*, ut 20. In cod. 13 om. *Med.*, qui sic: *Dat. II Non Febr ipsis Augustis consulibus.* Go. h. c. in comm. assignat anno 373, aliter sentit in Chron. propter subscriptionem *Dat. Mediol.* Reland. l. c. p. 409 „In quibusdam, inquit, codicibus nulli Consules huic legi subscripti sunt et inscriptio *Impp. Valent. Theod. et Arcad. A. A. A.* ostendit ad hunc annum eam non pertinere." Fateor me codicem, in quo subscr. sola desit, ignorare. Vid. not. super. Inscriptio deinde, quam Relandus enotat, verba illa ad aliam legem referenda esse demonstrat. a) 20, 21, Sich. *Ista* etc., sed 21 om. *lex.* In Cui. 1 — Lugd. des. haec vv. interpretis. b) Sec. Go. Be. inverso ordine scribendum est *Imppp. Valentinianus, Valens et Grat.*, recte. c) Aur. Lugd. Go. — Ri*. *Alexandrino*, err. *) In literis *cuitates* incip. fol. 92ᵇ cod. 4. Moti fortasse indicativo *nititur* edid. Til. — Lugd. *facultates. Et — retentare, ac si* et Ri. Ri*. *facultates: et — retentare, ac si.* d) Go. vult *sic.* *) Go. in Chron. *IV. Non. Dec.* **) Aur. Lugd. *Impp.* e) Til. — Ri*. *facultates, ex consensu.* Go. om. *Quicumque ex praesenti — et consensu*, inductus sine dubio interpungendi ratione a nobis indicata et provocans ad c. 27 h. t. *Quicunque ex praesenti die sub specie caducorum quaecunque bona putaverit postulanda, eodemque consensu nostrae liberalitatis acceperit.* f) 4, Til. — Lugd. *petitioni.* g) Be. om. *fundi*, recte. h) Aur. Lugd. *alia.* *) Fol. 93ᵃ cod. 4. i) Til. — Lugd. *detecta, ibi cal.* k) Go-

13. *Iidem AAA.*[l] *Edictum ad Provinciales.* Delatores ab ipsis, qui bona a[m] nobis delata vel carptim suscipiunt fundos vel[n] vacantia rura, tam rustica quam urbana, cum rescriptum allegatur, primum apud virum clarissimum comitem[*]) inducantur, deinde ad provinciam provinciasve ducantur, ut praesentibus ibidem probationibus, quae detulerant, indicarent[o]. Illud etiam odio eorum ducti decernendum esse censuimus, ut, etsi vera in delationem negotia detulissent, post victoriam tertiae delationis delator capite plecteretur. *Dat. prid. Kal. Sept.*[p] *Thessalonica, Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

14. *Iidem AAA.*[q] *Pancratio Comiti R. P.* Nemo possit ad indultum a nobis beneficium pertinere, nisi qui ante[r] instructionem ab officio, quod tuis meritis paret, annuentibus nobis, fuerit consecutus. *Dat. XII. Kal. Oct. Thessalonica, Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

15. *Iidem AAA.*[s] *Eutropio Pf. P.* Quisquis in crimine maiestatis deprehensus[t] fuerit[*]) et punitus, bonaque eius[u], sicut plectendi consuetudo criminis habet, fiscus invaserit, nullus eadem[v] sub spe[x] munificentiae[y] principalis audeat proprio iuri[z] poscere. Qui contra legem id ausus fuerit sperare, quod non licet, reus violatae legis[a] habeatur. Sed quoniam plerumque ita[b] in nonnullis[c] inverecunda petentum inhiatione constringimur[d], ut etiam non[e] concedenda tribuamus, ne rescripto[f] quidem nostro adversum formam istae legis loci aliquid relinquatur. Si quid autem ex bonis talibus nostro iudicio, nullo tamen desiderante atque poscente, concedi cuiquam voluerimus, huius modi tantum valeat liberalitas. *Dat. XVI. Kal.*[g] *Dec. Thessalonica*[h], *Gratiano V. et Theodosio*[i] *I. AA.*[i] *Coss.* (380.)

Interpretatio. *Quisquis in crimine maiestatis inventus fuerit*[k] *et punitus, bona eius fiscus acquirat, ita ut nullus aliquid ex eius facultatibus*[l] *sibi velut*[m] *munificentiae iure audeat postulare. Et si aliquis*[n] *contra leges crediderit postulandum, nec id, quod petiit, accipiat, et violator legis habeatur. Si quid tamen nullo petente, proprio arbitrio de talibus bonis cuiquam dederimus, donatio huius modi firma permaneat.*

16. *Iidem AAA.*[*]) *Nebridio Comiti R. P.* Nemo eas sine summo sacrilegio possessiones existimet postulandas, quae cum magno censu tectorum ambitu[o] palatiis sint magis aptae quam praediis, adeoque hoc nomen refugiendum sibi esse[*]) cognoscat, ut sacrilegii vereatur invidiam, etiamsi laqueos deceptae ignorationis inciderit, cum semper in petendo debeat esse sollicitus, quicunque est in impetrandi occasione curiosus. Laudanda igitur experientia tua officio gravem poenam tali lege constituat, si unquam instructione deceperit, et petenti nefaria collusione[oo] consenserit; illi etiam, ut deprehenso, beneficii adimat potestatem. *Dat. XIII. Kal. Ian. Constantinopoli, Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

— c. 15. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 15. Br. Al. eiusque codd. *c.* 4 aut, ut in codd. 17, 28, 31, 32, 36, 39, 40, 43, 44 *c.* 3. Vid. c. 10, not. sup. Sich. *c.* 4. Cod. Iust. X, 12, 1. Attal. tit. LII. Falso eam Go. dicit coassandam esse cum c. 8 et 9 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42) et reliquis legibus cum illa c. coniungendis. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—16, 18, 20, 21; omnia des. in codd. 25, 26, 37; omnia praeter interpr. in codd. 28 (vid. c. 10, not. sup.) 45, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 39, 43, 44; solus textus om. in codd. 17, 27, 29, 33, 34, 36, 38, 40, 42.

reprehendit eos, qui tentant *non securi.* *) 4 *victoriam*, sed flavo colore repon. a sec. man. *victoriam.* l) 4, edd. ante Be. et hic et in sq. c. *AA.*, impr. Go. Ceterum incip. cum inscr. h. c. fol. 93[b] cod. 4. m) Praepositio deest in Cui. 2, 2*, impr. Go. n) Aur. Lugd. *cel*, err. *) In 4 per compendium scrib. *vir̄ c̄* *cōm.* o) Be. auct. Go. cj. *indicent.* p) Go. ut c. 12 et 13, quas pro eiusdem legis ad diversos missae diversis exemplis habet, coniungat, rep. vult ex c. 12 *III. Kal. Febr.*, aut alterutro loco errorem latere suspicatur. Neque vero inter se cohaerent illae leges. 4, Til. *Thessall.* q) Vid. not. *l.* Go. in Chron. *Parioratio Com. R. P.* r) Til. *ante* et in subscr. *Thessall.*, ut 4. s) Br. Al. codd. Cod. Iust. *Grat. Valent. et Theod.*, sed 17, 36, 40 *Impp. Valent. et Valens AA* et 20, 21, 38 *Imppp. Valentinianus et* (21 om. *et*) *Gratianus et Theodosius.* Sich. *Imppp. Valens, Grat. et Theod.* 4, Til. — Ri*. *AA.*, impr. Go. In nonn. codd. om. *Eutropio Pf. P.*, in aliis est p̄p̄ pro *Pf. P.* t) —8, 10, 14, 18 *comprehensus.* *) Fol. 94 cod. 4. u) 10, 18 *bona qua eius sunt pl.* v) Ita Be. auct. Go. ex 6, Sich. et Cod. Iust.; 4, 9, 20, 21, Til.—Ri*. *easdem.* 15 *ea.* Rell. codd. ut 6. x) Cod. Iust. *sub specie*; sed Cuiacius ad c. 1 cit. l. c. p. 244, probb. Go. et Dirksenio l. c. p. 496, emend. *sub spe*, ut infra est *sperare.* 6 *spem.* y) 4, Til. — Ri*. add. *tuae*, impr. Go., qui, si quid addendum est, repon. esse existimat *meae.* Be. auct. Go., Cod. Iust. Sich. om. *tuae*, et deest *tuae* in omnibus Br. Al. codd. Occasionem huius mendi dedisse videntur postremae syllabae praecedentis v. *magnificentiae.* z) 6, 7, 9, 10, 14, 16, 18, 20, 21, Sich. Cod. Iust. *iure.* 15 *audeat postulare qui autem contra* et om. *proprio iuri.* Interpretatio simpliciter *sibi.* a) Nonn. codd. *leges.* b) 8 om. *plerumque*, 9, 21, Sich. *ita*, 15 *in nonnullis* et 20 *in.* c) In Cod. Iust. add. *causis.* 10, 18 *inverecorda.* Nonn. codd. ut Cod. Iust. *petentium* et paullo infra *adversus.* d) Til. *constrigimur.* Cui. 1 — Lugd. *constringimus.* 9 *constringemus.* Ceterum 10, 18 *ihiactatione* pro *inhiatione.* e) 10, 18 *ut eam non.* 4 *cedenda*, sed a rec. manu em. *concedenda.* f) 10, 15, 18, Cod. Iust. *nec rescr.* 16 *ne scripto.* Mox 18 om. *nostro.* g) 12, 17, 36, 40 *X.* Anianea optimae notae ap. Go. *XV.* 38 *Sept.* pro *Dec.* h) Codd. Br. Al. *Tess.*, *Tesalonica.* 20 *Tessalona.* Til. Cui. 1. Cui. 2, 2*. Go. *Thessall.* Sich. Cod. Iust. *Thessalonicae.* i) Nonn. codd. Sich. *Gr. A. V. et Th. I. A.* (21, Sich. *A. I.*) *Coss.*, sed in cod. 9 om. *Grat.*, in cod. 8 *V.* et in permultis codd. om. *I.* k) 10, 18 *deprehensus fuerit* ex ipsa lege. l) 20 *facultatibus eius.* Sich. *de eius fac.* m) Sich. *vel.* Aur. Lugd. *fac. qui velut.* n) Multi codd. Sich. Cui. 1 — Lugd. *aliquid.* Mox 20 *petit.* *) Til. — Ri*. *AA.*, impr. Go. o) Til. — Lugd. *censu tectorum, ambitu.* *) Fol. 94[b] cod. 4. oo) Cui. 2, 2* mend. *conclu-*

17. *Iidem AAA.*[p] *Panellino*[q] *Consulari Lydiae*[r]. Servum[rr] domini delatorem iubemus in exemplum[s] omnium proditorum[t] severissimae sententiae sobiugari, etiamsi obiecta probaverit[u]. *Dat. VII. Kal. Nov.*[v] *Constantinopoli, Antonio*[x] *et Syagrio Coss.* (382.)

HAEC[y] LEX *interpretatione non indiget.*

18. *Iidem*[z] *AAA. Nebridio Comiti R. P.* Etsi color petitionis aut ratione aliqua aut tempore possit admitti, secundum nostras leges non debet audiri prius, quam proditum delatorem competens poena constrinxerit. *Dat. III. Kal. Sept.**) *Merobaude II. et Saturnino Coss.*[a] (383.)

19. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius*[b] *AAA. ad Senatores civitatis Alexandrinae.* Securitati vestrae studentes et iustitia necessariae legationis animati dedimus literas ad virum clarissimum et illustrem Cynegium praefectum praetorio, quibus iussimus, ut delatores, quos iam etiam sua sententia meritis poenis affecit, ubi[c] repererit[d], pari supplicio persequatur, fundatis omnibus, quae super possessionibus ac terris, quas hoc nomen huc usque vexavit, idem vir illustris constituit. Agite igitur securi, atque ita patrimonia vestra tenete, colite, frequentate, ut boni saeculi poscit[e] affectio. *Dat. XVI.*[f] *Non. Mart. Constantinopoli, Valentiniano A. III. et Eutropio Coss.* (387.)

20. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius*[g] *AAA. Flaviano Pf. P.*[h] Plerisque mancipia vaga, tacita fideicommissa, bona vacantia et caduca monstrantibus, quies possidentibus abnegatur; ideoque praecipimus, ut omnium officiorum periculo*) custodiatur. Vicarii etiam atque ordinarii cognitores moneantur, ea animadversione proposita, quae non facultates eorum sit expetitura, sed sanguinem, ut nullum huius modi rescriptum mansuetudinis nostrae, nec si specialis super hoc annotatio proferatur, nisi una cum delatore, suscipiant, ut[i] de animo eius et facto vel impletis probationibus vel desertis[k], iuxta constituta legum, quae super hoc iam dudum a divis principibus lata sunt, iudicetur. *PP. VI. Id. April. Arcadio A. II. et Rufino Coss.* (392.)

21. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Laurentio Comiti R. P.* Sit haec mensura bona poscentium, ne quis oblatis precibus in petitione bonorum auri atque argenti faciat mentionem. Ac ne generaliter in omnes haec fuerit[l] constituta, summis dignitatibus usque ad secundicerium notariorum hoc servari decernimus, ceteris ab hac licentia retentatis; ne, dum nimia largitas tenditur, publica commoditas negligatur, ita ut, si qui*) post hanc legem textum impetratae petitionis attulerit, effectu denegato frustretur. *Dat. VIII. Kal. Maii Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

22. *Iidem AA. Firmino Comiti R. P.*[m] Divi patris nostri statuta renovantes aeterna lege sancimus, officium palatinum quinquaginta auri libras de suis facultatibus exigi*), si prius allegari divalia rescripta permiserit, quam delator in iudicio fuerit constitutus. *Dat. VI. Kal.*[mm] *Nov. Mediolano, Honorio A. et Eutychiano Coss.* (398.)

23. *Iidem AA. Studio Comiti R. P.* Ne quis proscriptorum bona vel eorum, qui publicam videntur excepisse sententiam, intra biennium aestimet postulanda.

— c. 17. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 17. Br. Al. eiusque codd. aut *c.* 5, ut ap. Sich. aut *c.* 4, aut *c.* 3. Vid. c. 10 et c. 15 h. tit., not. super. Cod. Iust. X, 11, 6. Bas. LVI, 7, 6. Capit. (Ben. Lev.) VII, 177. Integra cum vv. interpretis est in codd. 6—10, 12—16, 18, 20, 21, 27, 29—34, 35, 42—44; omnia praeter interpr. des. in codd. 17, 24, 28, 36, 37, 39, 40; subscr. et interpretis vv. in cod. 25; in cod. 26 textus pro interpr. ponitur, rell. omm.; in cod. 39 rest. textus legis flavo colore. Ceterum Klenze inter c. 16 et 17 h. t. inserendam esse putat const. *Professio*, quam supra retuli IV, 20, 2. Putat igitur hunc titulum mancum esse, neque tamen probat. — c. 20 sec. Go. indigitatur in c. 22 h. t. Vid. tit. XII. huius libri et c. 12 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1). — c. 21. Summaria C. Th.: „*Similis quartae in octavo titulo.*" — c. 22 coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Dom. ad rem priv. (X, 2). — c. 23 iisdem vv. iam supra aderat IX, 42, 17. Confirmatur c. 29 h. t. Summ. C. Th.: „*Septimae decimae constitutionis similis noni libri tituli quadragesimi secundi.*" Vid. c. 26 sq.

sione. Ne quis *reprehenso*, monet Go. p) Cod. Iust. *Imppp. Grat. Valent. et Theod.* 32 *Id. A.* q) 4, Til. — Lugd. Cod. Iust. *Pallio*, impr. Go., sed Hal. Cui. in Cod. Iust. *Panhellenio.* Similiter 6, 7, 10, 13, 18, 31, 42, 44, Anian. Put. Reg. *Panellinio.* 21, Sich. *Panellenio.* 16 *Pannellinio.* 32 *Panellio.* 33, 34 *Pinellino.* Rein. suspectum est nomen *Panell.* r) 6, 7, 9, 10, 16, 18, 21, 25, 27, 29, 38, 42, Sich. Cui. 2, 2* *Libiae* s. *Lybiae*, sed em. a Reines. *Lydiae* et impr. a Go. *Lybiae.* Vid. Boeckingii annot. ad Notitiam Dignit. in Part. Orient. p. 132. 20 supr. lin. *Lıbenᵹ.* 30 *Liciae.* 33, 34 *Libriae.* 32 om. *Lydiae.* rr) 32 *Si quis servum.* s) Nonnulli codd. *in exemplo.* t) 6, 7, 10, 12, 14, 18 *delatorum.* 44 *verissimae* et paullo infra 20 *etiamsi sibi obi.* u) In Cod. Iust. add. *excepto crimine maiestatis.* Vid. tit. Cod. Theod. Ne praeter crim. maiest. (IX, 6). v) 20 *VIII.* 30 *Dat. VI Id. Nov.* 38 *Dat. VI K Dec.* Epit. Mon. *VIII.* x) 10, 18 *Anthemio.* Mox plurimi codd. *Siagrio* et Aur. Lugd. *Cons.* y) Nonn. codd. et Sich. *Ista* et om. *lex.* 20 *Lex ista.* In Cui. 1 — Lugd. des. interpretis vv. z) Go. Be. inscr. volunt *Valent. Theod. et Arcadius.* *) Fol. 95ᵃ cod. 4. a) Aur. Lugd. *Cons.* b) Rep. *Iidem AAA.* Vid. not. x antec. Ceterum cf. Ritter in praef. T. V. C. Th. fol. IIᵃ. c) Go. in not. *ubiubi.* d) 4, Til. — Lugd. *repperis*, quod ferendum esset, si scriptum esset *repperias.* e) Cui. 2, 2* *possit*, sed em. in Corr. et a Rein. f) Be. cj. *VI.* Go. in Chron. ann.: „*Error*", recte. g) Sec. Go. Be. del. est Honorii nomen et rep. *Iidem AAA.*, cum Honorius anno demum 393 Augustus creatus sit. h) Cf. Pagius ap. Ri. T. III, p. 332, not. *) Fol. 96ᵇ cod. 4. i) *ut* deest in cod. 4 et in edd. Til. — Lugd. Deesse etiam in Cui. 2* falso Ri. dicit in not. et Be. repetiit. k) Aur. Lugd. *deservis*, err. l) Go. tentat *fuerint*, tuetur tamen *fuerit*, sc. mensura; recte. *) Fol. 96ᵃ cod. 4. m) Vid. supr. X, 2, 2, not. *p*. Ceterum cod. 4 *Id.* $\overline{aaa}$. *) Cf. supra VI, 35, 1, not. *p*; infra XI, 28, 10. mm) Cui. 2, 2* om. *Kal.*, sed add. in Corrig. De die vid. supr. X, 2, 2,

Abstineant facultatibus intra id temporis expetendis, ut aut proprias quis recipiat, si, ut nobis ingenitum est, duriores casus et tristiorem fortunam imperatoria humanitate mollimus, aut tum demum postulet, cum iam fiscalem potius quam proscriptorum rem[n] expetiisse noscatur. Si quis autem petendas proscripti vel deportati intra biennium crediderit facultates, careat fructu liberalitatis augustae, ita ut nec instruantur huius modi petitiones, nec, si temere instructae fuerint, et sub specialis beneficii munificentia nostram provocaverint[o] liberalitatem, habeant aliquas vires indulta. *Dat. XIV. Kal. Febr. Constantinopoli, Vincentio et Fravitta*[p] *Coss.* (401.)

24. *Iidem AA. et Theodosius A. Anthemio Pf. P.* Pro incyti principis Constantini[pp] sanctione, quam nos etiam hac lege roboramus, in his possessionibus, quae velut de patrimoniali vel rei publicae aut templorum aut cuiuslibet huius modi tituli iure subtractae a nostra liberalitate poscuntur, cesset penitus delatorum nomen infestum, omnesque se ab hac nefaria petitione retineant, scientes, nullum ex hoc posse fructum acquiri, sed huius decreti violatores sacrilegii poenam contrahere. *Dat. VIII.*[q] *Id. Nov.**) *Stilicone*[r] *II. et Anthemio Coss.* (405.)

25. *Iidem AA.*[s] *ad Theodorum Pf. P.* Cum per Illyrici partes barbaricus speraretur incursus, numerosa incolarum manus sedes quaesivit externas, in cuius ingenuitatem assidua petitorum solet libido grassari, eique illicite iugum servitutis imponere. Igitur praescriptum[t] tua sublimitas recognoscat, ut Illyricianos[u] omnes, quos patria complectitur, vel alia quaelibet terra susceperit[uu], petere non liceat. *Dat. IV. Id. Dec. Ravennae, Basso et Philippo Coss.* (408.)

26. *Impp. Honorius et Theodosius AA.*[v] *Maximo Comiti R. P.* Antecedentium temporum constituta[x] firmamus, ut carere se fructu impetrati noverint, qui contra geminatam praeceptionem contenderint. Nec cuiquam liberum permittatur arbitrium, instructionis solemnitate transgressa quicquam improbum de nostra clementia flagitare, cum oporteat instructionis luce evidenter agnosci, cuius aestimatio*), meritum[y] ponderandum sit, quod nostra munificentia relaxatur. *Dat. VIII. Kal. Aug.*[z] *Honorio X. et Theodosio VI. AA. Coss.* (415.)

27. *Iidem AA. Largo Proconsuli*[a] *Africae.* Quicunque ex praesenti die sub specie caducorum quaecunque bona putaverit postulanda, eademque consensu nostrae liberalitatis acceperit, sive[b] supplicis[c] rescripti auctoritate nitatur, sive elicitis specialiter apicibus annotationis[cc] expressae, cum ad transmarinam provinciam vel provincias, in quibus sunt patrimonia constituta, pervenerit, et contradictionem domini per quamcunque personam rem propriam defendentis acceperit, effectum adepti beneficii[d], suspensa executione, non peragat, et ad comitatum spondentem venire immatura profectione*) non urgeat. §. 1. Imo ille, qui pulsatus fuerit, institutum sibi**) integri anni spatium recognoscat, idoneum satis tempus muniendae congruae[e] tractatibus litis et instruendi, quem deserit, iuris habiturus, nec ad iacturam*) veteris dominii sub iniuria properae**) festinationis arctandus; omnium iudicum, quos locorum ratio exegerit implorari, publico muniendus auxilio, ut praedae inhiantium non dedatur. §. 2. Quem si mora forsitan pro voluntate prolixior delectarit, nec intra anni metas, quas fiximus, ad illustris viri privatae rei comitis examen occurrerit, sciat, se ipsum in se tulisse sententiam, nec subeundi ultra certaminis experiendam esse fortunam. §. 3. Cui si per impugnantium profectionem[f] circumdato ad comitatum pergere aut pervenire liberum intra curricula praefinita non fuerit, apud quemcunque iudicem contestatis querelis et evidenter probatis, praeiudicio contractae non suo vitio tarditatis exutus et de

— c. 24. Vid. infra not. *q*. — c. 25 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Litt. et itin. cust. (VII, 16) et fortasse sec. Go. cum c. 8 Cod. Iust. de Episc. aud. (I, 4), quae desumpta est ex c. 18 Sirmond., c. 3 Cod. Iust. de Commerciis (IV, 63) et c. 2 C. Th. de Postliminio (V, 5), ubi vid. not. *g*. Cf. supra V, 5, 2 et IX, 40, 20, not. *bb*. Löhr l. c. Pr. I, p. 38, not. 2. — c. 26. In eundem diem inc. c. 20 C. Th. de Div. off. (VIII, 7). Summaria C. Th.: „*Similis III et XX.*" Vid. infra c. 30, not. sup. — c. 27 (ap. Go. err. *c.* 26) fortasse coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Incorpor. (X, 9) et cum c. 28 h. t. Vid. infra not. *i*. Ed. Th. cap. XXV.

not. *ee*. n) 4, Til. — Ri°. om. *rem*. Be. ex c. 17 rep. *rem*. Vid. c. 17 cit., not. *c*. Cum v. *noscatur* incip. fol. 96[b] cod. 4. o) 4, Til. — Ri°. *munificentiam nostram provocaverit* etc. Vid. c. 17 cit., not. *k*; sed Til. — Lugd. *provocaverit, liberalitatem habeant*. Go. locum corruptum ex c. 17 cit. rest.: *et, sub specialis beneficii munificentia, nostram provocaverint liberalitatem*. Go. om. Be. in contextum recepit. p) 4 *Fravito*. Til. — Lugd. *Fravitto*. pp) Hanc Constantini legem non habemus. q) Si om. *VIII.* aut add. in c. 6 C. Th. de Natur. lib. (IV, 6) *VIII.*, utraque c. et haec et c. 6 cit. inter se coniungendae sunt. *) Add. *Constantinopoli* ex c. 6 cit. r) 4, Til. Cui. 1 *Stilichone*. Incip. cum h. v. fol. 97[a] cod. 4. s) Recte Be. in not. rep. *Impp. Honor. et Theod. AA.* Vid. c. 1 cit. t) Restituendum erat ex 4, Til. — Lugd. *praescriptum*. Cui. 2 — Be. *perscriptum*. u) Aur. Lugd. *Illiricianos* et mox *Decemb.* et *Cons.* uu) Til. err. *terras susceperit*. v) Repon. *Iidem AA.* Vid. not. *s*. x) c. 2 C. Th. de Incorp. (X, 9). *) In literis *tio* (aestimatio) incip. fol. 97[b] cod. 4. y) Go. vult *meritumque*. Neque Zirardin. l. c. p. 207 hic locus videtur recte se habere. An scribendum est *cuius aestimationis meritum p. s.*? z) Add. *Ravenna*. a) 4 *PU.* Til. — Lugd. et hic et in c. sq. *P. V.* Vid. c. 3 de Incorp. cit., not. *c*; infra XI, 16, 1, not. *m*. b) Be. *suae*, err. typ. c) Vales. Go. Be. om. *simplicis*, recte prob. Zirard. l. c. p. 239 sq. Cf. Go. in comm. c. 28 h. t. cc) Cf. Zirard. l. c. p. 242. d) Go. Ri. Ri°. *benefici*, err. *) Mend. Go. *professione*. **) Male Ri°. add. *et*. e) Go. vult *congrua*, recte. *) Cum syllaba *ram* incip. fol. 98[a] cod. 4. **) Mendose Go. *propriae*. f) Go. cj. *porro factionem*, ut infra. *) Fol. 98[b] cod. 4. g) Aur. Lugd. *innotitiam*. h)

factionis auctore vindictam congruam prosequatur. §. 4. Illud sane prae ceteris providae cautionis habiturus, ut statuto tempore, legitimam personam sui probaturus, adveniat, *) non illusor utilitatis alienae, nec futurae disceptationis circumscriptor occurrat. §. 5. Cum vero intra contiguas vicinasque provincias bona aliqua expetuntur, quorum contradictor potuerit inveniri, ad praebendam inter legitimas personas audientiam et exercendum inter partes iure conflictum ex die conventionis periatae in notitiam[g] pulsatorum sex mensium spatium praecipimus custodiri, cuius eventum examinis assertor iuris proprii debeat praestolari. §. 6. Viventium quoque bona[h] competendi licentia vindicamus, qui criminibus, in quibus videntur argui, nec iudicio convicti, nec sententia probantur addicti etc. *Dat. V. Id. Oct. Ravennae, Honorio X. et Theodosio VI.*[i] *AA. Coss.* (415.)

28. *Iidem AA. Largo Proconsuli*[k] *Africae. Post alia:* Delatores, sine quibus petitionem nullam aut inchoari aut peragi iubemus, certa denuntiatae auctoritatis conditione constringimus, ut ignoscendum sibi, si semel probaverint delata, non ambigant[l]; periculosam vero sibi futuram esse victoriam iteratae proditionis, abrupto[m] periculo, recognoscant; sin vero tertia voce[n] detulerint, non probandum, sed poenam sibi protinus noverint potius[nn] subeundam etc. *Dat. V. Id. Oct. Ravennae, Honorio XII. et Theodosio VIII. AA.*[o] *Coss.* (418.)

29. *Iidem AA. et Constantius*[p] *A. Palladio Pf. P.* Nullum patimur competitioni[q] subiacere viventem, nisi quem crimini obnoxium capitalis sententia deportationi addixerit, ut ademptio facultatum poenam[qq] praemissae indignationis accumulet. De quibus tamen, sicut divali sanctione[r] decretum est, competi per biennium nihil iubemus. §. 1. Uno tamen petitorio[s] singulorum bonuscula iubemus adscribi, nefas esse censentes, plurimorum uno pittacio postulari sub illicita cupiditate fortunas. §. 2.[t] Ex edictis etiam pendentibus nullas competitionis causas iubemus inferri, cum vix sub iurgii sit contumeliis[u] edictum, *) nec existimationem latentis incesset, criminalis vero programmatis tenor hanc tantum ferat[v] de iure censuram, ut inter reos annotato non tam[x] censum debeat transferre, sed famam[y]. §. 3. Ex privatorum quoque sollicitudine contractuum, qui frustra negantur, illis plerumque personis, a quibus publici muneris iniuncta curantur, nullum fomitem calumniae patimur litis accendi. Cur enim continuatiam venditionis *) alienae inquisitio palatina rimetur? §. 4. Quinquaginta sane libris auri mulctandum se palatinum discat officium, nisi legis huius salubre decretum perpetua exsecutione servaverit. *Dat. VIII.*[z] *Id. Iul. Ravennae, Eustathio*[a] *et Agricola Coss.* (421.)

30. *Iidem AA. et Constantius*[b] *A. Palladio Pf. P.*[c] *Post alia:* Caduca mortuorum bona tunc ad competitores iubemus ex nostra largitate transferri, si nullum ex quolibet sanguinis linea vel iuris titulo legitimum reliquerit intestatus heredem[d]. Eorum vero patrimonia *) mortuorum, qui vitae suae tempore diversis conscientiam suam dicuntur polluisse criminibus, competi nequaquam debere censemus, nisi quos publica accusatione constiterit fuisse convictos; dummodo impetrationis huiusce rescriptum non prius liceat allegari **), quam delator palatino fuerit assignatus officio, nulli penitus satisdationi[e] creden-

— c. 28 coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Incorpor. (X, 9) et fortasse cum c. 27 h. t. Vid. not. *i*. — c. 29 coniungenda est cum c. un. C. Th. de Quinq. praescr. (IV, 15), c. 23 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42), c. 30 h. t. Ex §pho 2 facta est c. 8 Cod. Iust. IX, 40 mutt. vv. Bas. LX, 49, 8. — c. 30 coniungenda est cum c. 29 h. t., c. un. C. Th. de Quinq. praescr. (IV, 15), c. 23 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42). Cod. Iust. X, 10, 4 et X, 1, 10 mutt. et multis omm. Ed. Th. cap. XXV. Summaria C. Th.: „*Haec in fine similis VI et XX.*" Vid. c. 34, not. sup.

Go. in not. add. *a*, recte. i) Recte Go. et Se. ex c. 28 h. t. et ex c. 3 cit. reponendos esse existimant consules anni 418, *Honor. XII. et Theod. VIII.* k) 4 *PU.* Til. — Lugd. *P. F.* Vid. c. 27 h. t., not. *a* et c. 3 de Incorp. (X, 9), not. c. l) Cul. 2, 2° *ambiguat*, sed em. in Corr. Ceterum in syllabis *bigant* incip. fol. 99ᵃ cod. 4. m) Cremerus ad Brissonium de Verb. sign. p. 83 v. *abrupto* habet pro praecipiti, subito. n) Go. Se. em. *vice*, quo non opus. Vid. c. 2 h. t. *nec vocem prorsus deferentis admittant.* Cf. Glossarium v. *Vox.* nn) *potius* om. in cod. 4, sed add. ab ant. manu, cuius v. fontem cum nesciam et positionem mirer, orta mihi est dubitatio, an errore scriptum sit v. *potius* et e contextu expellendum. Fortasse glossa est v. *protinus* et alieno loco additum. o) Vid. not. *i* supr. p) Rein. ann.: „*Expungendum huius* (Constantii) *nomen: obierat enim hoc anno post mensem Martium.*" Fallitur Rein. Constantius obiit septimo mense imperii (IV. Non. Sept.), in quod his consulibus adscitus fuerat ab Honorio VI. Id. Febr. Cod. Iust. *Impp. Honor. et Theod. AA.* q) Cul. 2, 2° *competitione.* qq) 4 *poenae*, sed em. a sec. manu. r) Vid. c. 23 h. t. et supra IX, 42, 17. s) Rein. em. *pittacio.* t) Hinc inc. c. 8 Cod. Iust. cit. u) Go. vult *fixum iurgiis* (Ri. Ri*. Se. referunt *fixum sit iurgiis*, et ita est ap. Go. in comment.) *et contumeliis.* Aur. Lugd. Go. — Ri*. *subiurgii.* *) Fol. 99ᵇ cod. 4. In ima pagina sunt literae *IΔ* pro numero quatern. v) Go. in not. *inferat.* x) Go. em. *iam*, quam emend. non probamus. y) Cod. Iust. *In pecuniariis causis edictum contra latitantem propositum, existimationem eius non laedit. Criminalis — tantum — adnotati, non tantum patrimonium debeat transferre, sed et famae existimationem laedere.* *) Go. cj. *conventionis.* z) Cod. Iust. *VII. Kal.* a) Cul. 1 — Ri*. *Eustatio.* Cod. Iust. *Ravennae, Eustachio.* Cf. ad huius et sq. c. subscr. Zirardin. l. c. p. 437, not. b) In c. 10 Cod. Iust. om. *et Constantius A.* (vid. supr. not. *p*), et scrib. *Iidem AA.* (Honor. et Theod.). c) c. 10 Cod. Iust. add. *Orientis*, impr. Go. d) c. 4 Cod. Iust. *Vacantia mortuorum b. t. ad fiscum iubemus* (om. *ex nostra largitate*) *transferri — heredem*, et des. rell.; incipit autem cum v. *Eorum* c. 10 Cod. Iust. cit., quae sic mutata est: *Eorum patrimonia — criminibus; fisci rationibus nequaquam competere, vel ab eo alienari censemus, nisi post publicam accusationem eos constiterit fuisse convictos.* *) Fol. 100ᵃ cod. 4. **) Go. err. *allegati.* e) 4 *satisdationini*, sed em. rubr. col.

dar. In quem, si concessa titubaverint, calumniae poena referatur, quamvis hoc ipsum, quod voluit esse delator, poenae[ee] iam sit ex iure mancipium. §. 1. Ubi tamen impetratae competitionis[f] auctoritas possessorem convenerit, sicut iam generali lege decretum est, per hunc[g] unum annum conveniendi ad illustre iudicium, intemeratis[h] facultatibus, praestamus inducias, ut cognitione suscepta, substantiam sui iuris alleget[i]. Qui si per anni metas, dissimulatis his suo vitio, non fortunae casibus adversantis, fraude defuerit[k], in se videbitur tulisse sententiam etc. *Dat. VIII. Id. Iul. Ravenna*[l], *Eustathio et Agricola Coss.* (421.)[m]

31. *Iidem AAA.*[n] *Proculo Comiti R. P.* Edictali lege sancimus, ut, sicut possessori unius anni spatia praestita sunt[o], intra quae propriis allegationibus adfuturus adsit examini, ita is[p], qui caduca vel vacantia bona vel quocunque nomine tanquam fisco nostro quaesita crediderit postulanda, simili sorte teneatur. Quod nisi intra anni metas ex die auctoritatis intra provinciam publicatae petitionis suae demonstraverit aequitatem, careat impetratis, ac possessori ad propria revertendi facultas libera tribuatur: cui, desistente competitore, consuli volumus etiam de sumptibus et litis expensis. *PP. in foro Traiani VIII. Kal. Sept., Honorio XIII. et Theodosio X. AA. Coss.* (422.)

32. *Imp.**) *Theodosius A. et Valentinianus C. Valerio Comiti R. P.* Petitores bonorum partiri cum aerario nostro praecipimus; ac si quis[q], exceptis iuris templorum possessionibus vel patrimonialibus, qualitercunque aliquid ad nostrum aerarium pertinens nostrae ante clementiae*) meruerit, postquam efficax, quod impetraverat, postulatum rei ipsius eventum[r] constiterit, ex aequa cum aerario dividere parte*) non dubitet; videlicet impensis omnibus litis et sumptibus imputatis, ac petitori dein summa[s] integra tribuendis, ut, quod pure ad quaestus eius compendiumque devenerit, in eius procul dubio societatem admittat aerarium: nullo ex his, quae de temporibus possidentis vel aliis veteri observatione et[t] competitionum[u] auctoritate sunt tradita, demisuto, sed in sua omnibus stabilitate durantibus, ut in delatores, quae est, nihilo minus poena, et, si fieri potest, acerbior exseratur. §. 1. Quia et iudex, sive vir illustris comes rei privatae is fuerit seu provinciae moderator, integritatis procul dubio erit vehemens observator, quam diu privato largio aequis conflictibus decertatur. §. 2. Fisci etiam advocati praecipimus vocem in suo manere silentio, nec partem aerario vindicantis[v] admitti prius, quam iure cognitionali sententia, quam quidem praesente fisci patrono proferri ac tractari praecipimus, petitor certissimam victoriam fuerit consecutus: etiamsi lis ex transactione aut qualibet alia ratione fuerit sopita, modis omnibus suam a petitore vindicaturo[vv] aerario portionem, quamvis etiam beneficio quis speciali sibi de universitate praecaverit. Alioquin titubet in petitore perceptio, si ius suum non constet aerario. *Dat. III. Id. Maii Constantinopoli, Theodosio A. XI. et Valentiniano C. Coss.* (425.)

33. *Impp.**) *Theodosius et Valentinianus AA. ad Senatum.* Nusquam calumnia perstrepet; nullus innocentium fortunarum delator occurret; stabit legitima servitutis libertatisque[x] discretio; iura dominorum servorum, non impune rebellium restitutione sancimus; patricii fori solidantes privilegia inviolabilem manere decrevimus trabeatam quietem; petitorum[y] non tantum vitia comprimimus, sed ipsum etiam nomen*) abolemus etc. *Dat.*[yy] *VI. Kal. Ian.*[z] *Romae, Theodosio XII. et Valentiniano II. AA. Coss.* (426.)

— c. 32 commemoratur in c. ult. h. t., qua partim abrogatur, partim confirmatur. Ed. Th. cap. XXV. — c. 33 sec. Go. coniungenda est cum c. 14 (20) de Senat. (VI, 2) et cum c. 2 C. Th. de Conduct. (X, 26). Vid. infra not. z.

ee) Non recte mutasse videtur Be. priorum edd. interpunctionem, cum ederet *quod voluit esse, delator poenae.* Restitui igitur veram interpunctionem. Fortasse scrib. est *hoc ipso.* f) Recte Be. auct. Go. ex Til. — Lugd. rest. *competitionis*, convenienter cum cod. 4; Cui. 2 — Ri°. *competitioni*, male. g) Go. Be. cj. *huic per*, neque tamen Go. temere quid mutari vult. Del. *hunc.* h) Go. — Ri°. *intemeritatis*, err. i) Go. Be. recte em. *alleget* pro *alliget*, quod ex cod. 4 in edd. receptum est. k) 4 bona sententia *Qui si per anni metas dissimulantis fraude defuerit*, omm. vv. *his — adversantis* uno versu. Sed a poster. manu deletur *n* in v. *dissimulantis* et adscr. supr. lin., haud scio an ex deperdito quodam integri Codicis Th. exemplo: *tis his suo vitio non fortunae casibus & adversan*, quae vv. ab editore in contextum recepta sunt, sed mihi suspicionem movent. An leg. *aut adversantis fraude*? Non puto. l) Utroque loco Cod. Iust. *Ravennae.* m) Aur. Lugd. *Cons.* Vid. supra not. *a.* n) Go. Be. in not. rep. *Impp. Honor. et Theod. AA.*, recte; nam Constantius iam proximo superiore anno obierat. Vid. supra not. *p.* Ceterum incip. fol. 100[b] cod. 4 cum inscript. h. c. o) Go. in not. *et praestitutae.* In c. 30 h. t. est *praestamus inducias.* p) Sensu Go. scripsi *is.* 4 et edd. *his*, ut antiquarum codicum est scriptura. *) Til. — Ri°. *Impp.* q) Go. in not. *ac proinde siquis.* *) Fol. 101[a] cod. 4. r) Go. vult *eventu*, recte. *) Aur. Lugd. *parti*, err. s) Go. em. *de summa.* Dissentio a Go. t) *et* deest ap. Go. Seductus est typographus errore Cui. 2, ubi syllabis *observatio* finitur pagina 284, nisi quod in extremo margine infer. add. *ne et.* Pergitur deinde in p. 286 cum literis *ne comp.*, ex quibus patet, ab hac tantum pagina, quam solam respexit typographus, abesse *et*, non a margine inferiore antecedentis paginae. u) Go. cj. vel *competitionum auctoritati*, vel *Constitutionum auctoritate.* Admodum verisimile est scriptum fuisse in C. Th. *constitutionum*, quamquam neque v. *competitionum* ineptam sententiam praebet. Cf. c. 30 h. t. v) Be. de cj. Go. recepit *vindicantis* pro *vindicandis*, quod 4, Til. — Ri°. habent. Verum etiam in cod. 4 a sec. manu emendatum erat *vindicantis.* Ceterum cum syllabis *cantis* incipit fol. 101[b] cod. 4. vv) Cui. 2, 2° *vindicatur*, mendose. *) Ri. Ri°. *Imp.* x) Cui. 2, 2° *liberatisque*, err. y) Ita cod. 4. Rec. man. corr. *competitorum*, quod transiit in edd. *) Fol. 102[a] cod. 4. yy) Pleniorem subscriptionem habet c. 20 cit. z) c. 20

34. *Iidem AA. Thalassio Comiti R. P.* Si quis ex his, qui sacro nostro cubiculo serviunt, ad petitionem caducorum ad fiscum pertinentium adspiraverit, cum impetrabile*) huius fuerit postulatum, lege[a], qua pars dimidia vindicatur*) aerario, protinus absolvatur, primoque nutu[b] nostrae clementiae statim integro perfruatur, nec laboret ad partis alterius, quae fisco videtur addicta, prorsus petitionem attingi[c]: norma legis antea promulgatae in ceteris omnibus custodita. *Dat. VIII. Kal. Mart. Constantinopoli, Theodosio A. XIII. et qui fuerit nuntiatus**). (430.)

TIT. XI. DE HIS, QUI SE DEFERUNT.

1. *Imp. Constantinus A. Rationalibus[d] Hispaniarum.* Is, cuius tacitae[e] fidei commissa fuerit hereditas, statim officio gravitatis tuae nuntiet[f], et gesta prodat, et continuo, quod actum fuerit, renuntiet, et post hanc fidem tertiam ab[g] omnibus defuncti bonis percipiat portionem. Quod si ab uxore defuncti istud officio[h] devotionis tuae fuerit revelatum, ipsa[i] etiam[k], quam defunctus esse voluit heredem, si gesta aperuerit[l], tali praemio mancipetur, ut ex omni patrimonio medium consequatur, et cum[m] fisco nostro celebret divisionem, id etiam habitura privilegium, ut prior eligat portionem[n]; et tunc occultator ille gestorum, fisci et mulieris pariter inimicus, exutus omni patrimonio suo ac fisco vindicato, in insulam deportetur. *Dat. Id. Mart. Gallicano et Basso Coss.*[o] (317.)

TIT. XII. SI VAGUM PETATUR MANCIPIUM.

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Probum Pf. P.* Qui vaga mancipia iuris alieni petunt, si iustitia eadem probant, impetrati beneficii auctoritate potiantur, vendendique concessa[p] aliis quam delatoribus habeant facultatem. Si vero aut his, qui detulerint, distracta fuerint,*) aut ab his, qui ante possederint[q], detinentur, non effugiatur actio, quae est legibus constituta. §. 1. Sed et de dominis[qq] propriorum vindicatio competat, et eadem poena, quae de occultatoribus et fugitivariis data est, unusquisque teneatur. *Dat. XII. Kal. April. Treviris, Valentiniano et Valente AA.*[r] *Coss.* (365.)

2. *Iidem AA. ad Probum Pf. P.* Quicunque habuerit super vagi mancipii postulatione rescriptum, non prius quicquam inquietudinis moliatur, quam, facta eius allegatione, solenniter delatorem, a quo fuerit[rr] instructus, expresserit; careat etiam, si eum prodere supersederit, fructu et commoditate beneficii. Nec ante aliquis, quem poposcerit, per manus iniectionem aestimet vindicandum, quam definitiva inter partes fuerit dicta sententia. §. 1. Has vero cognitiones ad ordinarios volumus pertinere rectores, ut, delatoribus primitus in medio collocatis, his etiam, qui quasi vagi sacro nominabuntur indulto, ad iudicia productis,*) totius causae interna discutiant, sollicitequae ac diligenter interrogent, de quorum dominio fuga vel quo alio genere discesserint, qui petuntur; ut is, in quo vitium deprehenderint, ad dominum sub prosecutione revocetur. §. 2. Si quis etiam vel tributarius reperitur, vel inquilinus ostenditur, ad eum protinus redeat, cuius se**) esse profitetur. §. 3. Nihilo minus etiam eo pergat indago, ut cuncta rimando cognoscat, utrum is fuerit[s] petitionis hortator, qui iniquae retentionis invidiam aliquo necesse habuerit colorare velamine; ut, si colonos eadem occulere arte quaesiverit, indemnitatem sarciat tributorum; si servos[t], ad eam poenam, quae dudum est legibus constituta, teneatur. §. 4. Quisquis autem plebeium se asserit esse vel liberum, fide rei ostensa, ab omni molestia vin-

— c. 34. Summaris C. Th.: „*XXX similis.*"
Tit. XI. — c. 1. Cod. Iust. X, 13, 1.

cit. MTB et c. 2 cit. *III. Non. Ian.* Go., quia Valentinianus ineunte hoc anno Romae constitit, extremo anno Ravennae, datam esse legem putat aut *VI.* aut *III. Non. Ian.*, qua cj. admissa haec c. cum c. 2 cit. coniungitur; non item cum c. 20 cit. Vid. infra X, 26, 2, not. *aa.* Ceterum bis ap. Go. legitur *Rom.* et mox *Valentiano.* *) Go. mendose *impenetrabile.* a) c. 32 h. t. *) Til. — Cui. 2° *vendicatur, aerario protinus.* b) 4, Til. Cui. 1 *nuto.* c) Be. cj. *accingi*, apte. *) Be. add. *Coss.* Add. *Cos.* post *XIII.* Vid. supra pag. 94, not. *d.*

d) Go. in Chron. Cui. in Cod. Iust. *Rationali.* Cod. Iust. *Imp. C. A. Maximo Rationali Hisp.* e) 4 *tacita*, sed corr. flavo col. *tacitae.* Aur. Lugd. *tacitae fideicommissa.* f) 4, Cui. 1 — 2°. Ri. Ri°. *nuntietur.* Go. *nuntientur* et in not. propter rubricam et ea, quae sq. ann.: *A se.* Praeterea tentat *nunciet, ut et* etc. Be. ex Cod. Iust. em. *nuntiet*, qua em. omnia recte procedunt. g) Cod. Iust. *ex.* Cum v. *ab* incipit fol. 102[b] cod. 4. h) Cod. Iust. *istud ad officium*, impr. Go. i) 4, add. ante Be. *ipsam.* Be. auct. Go. ex Cod. Iust. rep. *ipsa*, recte. k) In Cod. Iust. add. *persona.* l) Cod. Iust. *apparuerint*, impr. Go.; sed nonn. libri mss. Cod. Iust. habent *aperuerit*, ut C. Th. Cf. Cui. Comm. c. 1 Cod. Iust. cit. l. c. p. 246 et Dirksen l. c. p. 496. m) 4, add. *eam*, praeter Be., qui hortante Go. ex Cod. Iust. rep. *cum*, recte. n) Cod. Iust. *optionem*, impr. Go. o) Aur. Lugd. *Cons.*

p) 4, Til. *concessa.* Cui. 1 — Be. *concessam.* Reposui *concessa*, sc. mancipia. *) Hinc incipit folium 103[a] cod. 4. q) 4 *possederit*, sed ab antiqua man. reponitur *possederint.* qq) Ita 4, recte. Edd. om. *de* ante *dominis.* r) Go., quia de Probi praefectura h. t. certe non constat, neque Valentinianus hoc anno Treviris, sed Mediolani *XV. Kal. Iul.* constitit, quo die data est c. 2 h. t. (vid. c. 11 C. Th. de Ann. et trib. XI, 1), et hic et in sq. lege reponi vult *Valentiniano et Valente II. AA. Coss.* (368.) Etiam Be. *II.* add. iubet huic et sq. legi et in inscript. *Gratianus A.* Anno igitur 368 Go. adscribit legem in Chron., etsi non repugnat, si quis eam in annum 370 transferre malit. Vid. supra VIII, 4, 9, not. *m.* rr) Cod. 4 *fuerin*, sed ab ant. manu emend. *fuerit.* *) Hinc incipit fol. 103[b] codicis 4. **) V. *se* in cod. 4 ab ant. manu minoribus literis adscriptum est. s) Go. *ruerit*, err. Mox in comm. *retentationis* pro *retentionis.* t) 4,

dicetur, et ad ea loca, ex quibus eum esse claruerit, remittatur *). §. 5. Contra in his, qui aut dominis sine herede defunctis inveniuntur dominos non habere, aut, servi poenae aliquando facti ac postmodum liberati, iudicialibus dominos amisere sententiis, postremo in universis, de quibus iniectio manus fisco rite praebetur, munificentiae principali congruus patebit effectus. §. 6. Sane, quia in petitione deceptis convenit provideri, quotiescunque fuerit circumscripta simplicitas, ex delatorum iisdem[u] re atque substantia ad eum modum, quem habitae concertationis impendia supputata collegerint[v], postulatique hominis aestimatio comprehenderit, consulatur. *Dat. XV. Kal. Iul. Treviris, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)[x]

TIT. XIII. DE PETITORIBUS ET DESISTENTIBUS.

1. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA.*[y] *ad Gorgonium*[z] *Comitem R. P.* Si quispiam alienae substantiae petitor mora ludificante in longum protrahere coeperit possidentem, et[a] tertio conventus cum delatore noluerit adesse[b] iudiciis, non solum iurgii, quod exortum est, *) amissione mulctetur, verum etiam sumptus et litis[c] expensas ei reddere compellatur, quem superfluo litigio credidit esse vexandum. Quod quidem etiam in absentem contumacem post trinam, ut dictum est, conventionem statuendum esse censemus. *Dat. VIII. Id. Iun. Mediolano, Honorio*[d] *NB. P.*[e] *et Evodio Coss.*[f] (386.)

TIT. XIV. SI PETITIONIS SOCIUS SINE HEREDE DEFECERIT[g].

1. *Imp. Constantinus A. ad Mygdonium*[h] *Castrensem S. Palatii*[i]. Si quis[k] forte decesserit eorum, qui communi nomine donatum aliquid a nostra impetraverunt[l] clementia, nec superstites dereliquerit[m] successores, placet, non ad extraneam quamcunque personam, sed ad socium vel[n] consortem pervenire portionem illius, qui intestatus aut sine liberis[o] defunctus[p] est. *Dat. XII. Kal. April. Antiochia*[q], *Constantino A. IV.* *) *et Licinio IV.*[r] *Coss.* (315.)

INTERPRETATIO. *Si aliquis ex iis*[s] *mortuus fuerit, ad quos nominatim munificentia nostra processit, et*[t] *nec testamentum fecisse, nec filios reliquisse cognoscitur, placet, ut portionem eius is* *), *cum quo pariter*[u] *defun-*

Tit. XIII. — *c.* 1. Inveni hanc c., sed om. pr., quod codex 4 suppeditat, in cod. 11 fol. 53[b], deinde ex illo codice, ut videtur descriptam in *F.* 6 (vid. Hauboldi Promuls. cit. p. 11 eiusdemque Opusc. T. II, p. CLVI, 907), denique in cod. 11^a fol. 12, add. in utroque codice rubrica: *Ex Corpore Theodosiani* (cf. Klenze, Institutio Gregoriani. Berolini 1838. 8. p. 50). Non dubito, quin tractatus de Trina Conventione apud Hauboldum (Opp. T. II. p. 910) ex schedis meis editus, qui in codd. 11 et 11^a paullo post sequitur, caussa fuerit, cur in codd. illis haec lex recepta sit.

Tit. XIV. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2°. Go. Ri. Ri°. Be. *Tit. XIV.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 49, Sich. Aeg. *Tit. VI.* L. R. U. *Tit. V.* Vid. tit. VIII. h. libri. Cod. Iust. X, 14. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. *c.* 1. Vid. infra not. *i.* Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 17, 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44.

Til. *colonus eadem — servus.* *) Cod. 4 *remitatur*, a recent. man. corrig. *remittatur.* Paullo infra cum vv. *aut servi poenae* incipit fol. 104^a cod. 4. u) 4, Til. — Ri°. *hisdem.* v) Ita 4, Til. — Cui. 2°; Go. — Be. *collegerunt.* Sequitur deinde *comprehenderit.* x) Ap. Go. — Ri°. om. annus. Vid. not. *v* antec.

y) Ita 4, Til. — Be.; rell. codd. *Impp.* (s. *Imp.*) *Valentinianus et Theodosius AA.* et om. *Arcadius A.* Erant etiam, quos Go. *Arcadii* nomen non recte expungere refert. Vid. not. *b.* z) Ita 4; rell. codd. *Gregorianō.* Inducti sunt librarii in err. nominum similitudine, quia in codd. illis et antecedunt et sequuntur Codicis Gregoriani fragmenta. Gorgonius commem. ap. Ammian. Marcell. XV, 2 et Symmachum ep. I, 39 a) Hinc inc. lex in codd. 11, 11^a, F. 6: *Qui tertio conventus.* b) 11, 11^a, F. 6 *del. neclexerit esse* (sed 11^a sec. Kl. *asse*) *iud.* Idem habet Go. in not. „ex *quodam Cod. Theodos.*, in cuius *fine* tres vel quatuor *leges* habentur," quae vv. demonstrant, alium codicem similis generis Go. innotuisse. *) Hinc inc. fol. 104^b cod. 4. c) 11, 11^a, F. 6 *sumptus et lites.* d) Ita 11, 11^a; 4 *Med.*; edd. *Med.* s. *Mediol.* In cod. 11^a add. *II.* e) 11, 11^a, F. 6 om. *P.* f) 11, 11^a *euodio y* (?) *vc* pro *Coss.* F. 6 *vc. Coss.* Aur. Lugd. *Cons.*

g) 10, 32 *hereditate.* 15 *Obierit.* 24 *Si petitionis* occasionis *defecerit.* 38 *Si repetitionis s. in h. d.* Cod. Iust. *Si liberalitatis imperialis socius sine herede decesserit.* h) Plerique Br. Al. codd. *Migdonem.* 17, 20, 23, 36, 40 *Macedonium.* 15 *Migdonio Castrensi.* 25 *migonio castrensi.* i) 17, 23, 36, 40, Sich. (sed de Sich. vid. not. sq.) om. *Castr. S. Pal.* et plerique Br. Al. codd. 4, Til. — Lugd. *S.* In Cod. Iust. (excepto Cuiac.) inscr. et subscr. h. c. conflatae sunt cum textu sq. legis, impr. Go. k) Sich. *Castrense peculium, si quis*, impr. Go. Scilicet quae ad inscriptionem pertinerent, ad legem traxit Sich., male tamen interpretatus sigla *Castr. P.* l) 12, 25 *impetraverint.* m) 6, 7, 8, 16 *reliquit.* 10, 15, 18, 20, 21, Sich. *reliquerit.* 25 *reliquerint.* n) In codd. 12, 20 add. *ad.* o) 6—8, 10, 12—14, [illegible] *filiis.* p) 4, 21, Sich. — Lugd. *liberis diem functus est.* 25, Cui. 2 — Ri°. *diem defunctus est.* q) Alii codd. *Anthiociae*; alii *Antiocia.* 4, edd. Cod. Iust. *Antiochiae.* Go. prop. *Antigoniae* prope Stopis in Macedonia aut *Dat.* pro *Prop.* aut pro *Redd.* habet. Vid. Go. ad h. c., not. *l* et in Chron. h. ann. *) Cui. 2, 2° *III.* r) In codd. deest unus alter numerus consulatus. Go. — Ri°. om. *IV.* post *Licinio* et 21, Sich. *A.* post *Constant.* 17, 23, 36, 40 *Lic. III.* Nonn. codd. *Lycinio.* s) Ita Aur. Lugd. cum multis codd.; Sich. Cui. 1 et nonn. codd. *hiis.* Rell. *his.* t) 20 *ut.* *) Sich. om. *is.* u) 6—8, 10, 18, 20 (de corr.), 21

eius accepit[v], *id est socius eius acquirat: merito enim socius praefertur, ubi filii nulla persona*[x] *intervenisse cognoscitur.*

2. *Imp.**) *Constantius A.*[y] *Orioni V. C.**) Nonnulli in nostro vel patris[yy] nostri obsequio constituti nominibus iunctis professionem sibi, largientibus nobis, tribui poposcerunt. Iubemus itaque, ut si qui forsitan[z] ex his, qui communiter aliquid impetraverint[a], nullo herede derelicto[b] decesserit, ad consortem potius solatium, quam ad personam aliam pars perveniat decedentis[c]. *Dat. XV. Kal. Iul. Mediolano, Philippo et Salia*[d] *Coss.* (348.)

TIT. XV. DE ADVOCATO *) FISCI.

1. *Imp. Constantinus A. Aeliano*[e] *Proconsuli*[f] *Africae. Post alia:*[g] Fisci advocatus, poenam metuens, caveat, ne fiscalia commoda occultet, neve, nullo[h] negotio exsistente[i], fisci nomine privatis audeat calumnias[k] commovere. *Dat. VI.*[l] *Id. Nov.*[m] *Treviris, Constantino A. IV.*[n] *et Licinio IV. Coss.* (315?)

Interpretatio. *Hi, qui fisci nostri commoda vel utilitatem tuentur, hanc debent custodire mensuram, ne negligentes circa ea, quae nobis iure debentur, existant, et ne**) *provincialibus calumniatores, dum aliquid ab iis iniuste*[o] *fisci nomine repetunt, approbentur.*

2. *Idem A. ad Pacatianum Pf. P.* Etsi potior apud nos privatorum caussa est quam fisci tutela, praecipimus tamen, si a nobis plures defensacula fisci meruerint, *) eum praeponi ceteris, qui melior, innocentia potior, literis pollentior reliquis, examinata fide esse noscetur, etiamsi post alios hoc beneficium a nostra clementia reportavit[p]. *Dat. III.*[q] *Non. Iul. Singiduno*[r], *Optato et Paullino*[s] *Coss.* (334.)

3. *Imp. Constantius A.*[t] *ad Petronium Vicarium Africae.* Patroni fiscalium commodorum fidem cum veritate tueantur[u], nisi[v] forte intra praescriptas caussae cognoscendae metas fiscus aliqua circumscriptione fuerit irretitus[x], collusionis fraude vulgata, ex eorum facultatibus recuperet[y], quicquid calliditate praevaricationis perdiderit. *Subscripta V. Id. April. Aquileia, Acyndino et Proculo Coss.* (340.)

4. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Rufinum Pf. P.* Vicarios praefecturae[z] ordinariosque rectores praecelsa sinceritas tua istius sanctionis auctoritate commoneat, ut privatae rei nostrae, quotiescunque aliquas vel denuntiaverit vel exceperit actiones, idoneos tribuant advocatos. *Dat. XIV. Kal. Iun.*[zz] *Remis, Lupicino et Iovino Coss.* (367.)

— c. 2. Cod. Iust. X, 14, 1. Bas. LVI, 7, 1. Vid. infra not. *i*. Summaria C. Th.: „*Superiori similis.*"

Tit. XV. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XV.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—30, 32—34, 36—40, 42—44, 46, 49, Sich. Aeg. *Tit. VII.* L. R. U. *Tit. VI.* Vid. tit. VIII. h. libri. Totus titulus deest in cod. 31. Cod. Iust. II, 9. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. c. 1. Cod. Iust. II, 9, 3. Bas. VIII, 1, 38. Coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Concuss. adv. (VIII, 10), quam vid. not. sup. Vid. infra not. *m*. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 17, 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. — c. 3 coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Dilat. (II, 7).

pater; in 20 autem erat *parte* et in 21 *p̄r*. v) 20 *accipiat*, alii codd. *acquirat*. Mox in nonn. codd. deest *eius*, ut ap. Sich., et in cod. 20 om. *filii*. 21 *nulla filii persona*. x) Multi codd. *persona nulla*. *) Cum inscript. h. c. incipit fol. 105ᵃ cod. 4. y) 4, Til.— Go. *Constantius*. Ri. Ri*. Be. *Constantinus*, err. Go. em. *Constans* et Be. *Impp. Constantius et Constans AA.*, recte. Vid. supra I, 15, 2, not. *d*. *) Go. ex c. 8 de Petit. (X, 10) add. *Com. R. P.*, ut Cuiacius in Cod. Iust. h. l. inscripsit. yy) Go. em. *fratris*. z) Cum vv. *Iubemus, ut si quis forte ex* inc. c. 1 Cod. Iust. cit. a) Cod. Iust. *quibus c. a nobis aliquid donatum sit*. b) Cod. Iust. *relicto*. Go. in comm *defecerit*. c) Cod. Iust. *p. d. perveniat*. d) 4, Til. — Lugd. Ri. Ri*. *Sallia*.

*) Cod. 4 *advocatio*, sed em. rubro col. Cod. Iust. *advocatis*. e) Sich. et multi codd. *Eliano*, nonn. *Heliano*. 15 *Ieliano*. 25 *Velaiano*. 39 *aliano*. f) 4 *PV̄*. Til. — Lugd. *P. V.* Vid. supra X, 9, 3, not. c. Nonn. codd. *p̄p̄ō* s. *p̄ō*, ut 6, 7. 8 om. *Proc.* g) Nonn. codd. Br. Al. Cod. Iust. om. *Post alia*. h) 6, 7 *necve nullo*. 10, 18, 25, Cod. Iust. *neve ullo*. 9, 12 *ne ullo*. 15 *nec ullo*. 20 *nevel ullo*. Sich. *in ullo*. Be. ann.: „Nolui lect., quam Gfr. tuetur, mutare, quanquam minus praestare videtur." Mirum est Be. dubitare de h. l. Recte Go. *nullo negotio* explicat „*nulla caussa, nulla lite, nulla substantia litis*", i. e. *neve audeat fisci nomine privatis calumnias commovere nullo negotio exsistente* h. e. *si nulla est caussa*. i) 21, Sich. *existentes*. k) 20 *calumniam*. Sich. *calumniis*. l) 15, 20, 21, 38, 42 *VII.* 30 *VIII.* In 6, L. R. U. om. numerus. m) Go. in not. *Kal. Nov.* Sine dubio in mente habuit infra XI, 1, 2 et XI, 7, 1. Epit. Monachi ita habet: *Dat. IX. Kal. Nov.* Mox Sich. cum multis codd. *Treveris*; alii codd. *Triū*. n) In codd. unus aut alter numerus consulatus deest. 21, Sich. *Licinio Caes.* (pro *IV.*) *Coss.* 15 *Trev. quibus superius consulibus*. 20 *Const. XIV.* Epit. Mon. *et Merobaude Coss.* Go. legem revocat ad ann. 313, cui adscripta est in Chron. et in Cod. Iust., recte. Consentit cum Go. Bon. l. c. p. 745. Vid. supra I, 12, 1, not. *i* et VIII, 10, 1, not. sup. *) Nonn. codd. *nec*. o) Sich. Cui. 1 — Cui. 2* *hiis* (nonn. codd. *his*). 21 *iniusta* et om. *ab iis*. Sich. Cui. 1 — Lugd. *iniusto*. *) Hinc incipit folium 105ᵇ cod. 4. p) 4, edd. *reportabit*. Go. em. *reportavit*, Be. *reportavit* vel *reportaverit*. Alterutrum necesse erat emendaretur. q) Cui. 2, 2*. Go. *II.*, err. r) Be. *Singinduni*. Scrib. *Singiduno*. s) 4, Til. — Ri*. *Paulino*. Aur. Lugd. *Cons.* et hic et in c. 3, 4 h. t. t) Go. rep. vult *Constans*. Vid. Go. in comm. h. c. Be. add. *et Constans A.* Cf. c. 8 C. Th. de Dilat. (II, 7), not. *i*. u) 4 *tuentur*, a sec. manu add. supr. lin. *a* (*tueantur*). v) Go. em. *nam si* et *ne si*; *ne si* ipse praefert; *ne, si* prob. Be. Mihi probatur *nam si*. Summaria C. Th. a me edita *quod si*. x) Cui. 2, 2* *inretitus*, err. Mendose Go. *conclusionis*. y) Cui. 2 — Go. *reciperet*, male. z) Til. — Lugd. *praefectura*. zz) Go. in Chron. *XIII.*

TIT. XVI. DE FISCI DEBITORIBUS*.

1. *Impp. Valentinianus et Valens*[b] *AA. ad Auxonium*[c] *Pf. P.* De diacatochis[d] quosdam comperimus ita fiscales lacerasse rationes, ut satisfieri aerario nostro sine patrimonii eorum venditione non possit; sed, eorundem bonis propositis, nonnulli fiscalem refugiant[e] functionem[f], metuentes, ne, si aliquam bonorum emerint portionem, etiam ad reliqua debita inferenda teneantur. Nihil igitur ab his amplius flagitetur, quam pro rerum viribus generaliter comparatarum*), decursis[g] hastis, voluntaria fuerint pretii oblatione polliciti. *Dat. Kal. Sept. Valentiniano et Valente AA.*[h] *Coss.* (365.)

2. *Iidem AA. et Gratianus A. ad Archelaum Comitem Orientis*[i]. Hi, qui fisco nostrae mansuetudinis obnoxii sunt, omissa frustratione teneantur, ut, quod suis nominibus debent, de suis facultatibus cogantur exsolvere, servatis, cum compleverint,*) allegationibus propriis, si quas adversus quoscunque ex suis contractibus debitores competere sibi ex iure crediderint; ita ut adversus eos, quos sibi obnoxios asseverant, legibus et iudiciis experiendum esse cognoscant. *Dat. III. Non. Iul. Noviodumo, Valentiniano NB. P. et Victore Coss.*[k] (369.)

3. *Imppp. Valens,*[l] *Gratianus et Valentinianus*[l] *AAA. Fortunatiano*[m] *Comiti R. P.*[n] Inter[o] chartulas deportati[p] brevis quidam asseveratur inventus[q], qui nomina continebat debitorum seu contractorum[r]. Cum tamen neque testibus credita pecunia probaretur[s], neque cautionibus, quae inserta sunt, doceantur[t], facile esse perspeximus ut sub propriae annotationis manu[u] unusquisque faciat[v] debitorem. Occasionis igitur huius calumniam[x] praesenti volumus iussione cohiberi, ut[y], brevis vanitate relecta[z], nullus ad redhibitionem de his, quorum nomina conscripta sunt, urgeatur[a]. *Dat. prid.*[b] *Non. Iul. Hieropoli*[c], *Gratiano*[d] *A. IV.*[e] *et Merobaude*[f] *Coss.* (377.)

Interpretatio. *Si prolati breves vel a quocunque dimissi inveniantur, in quibus sibi quicunque aliquos faciat debitores, nullis cautionibus prolatis*[g] *neque aliis evidentibus*[h] *documentis, nullam adscripti breves obtineant firmitatem*[i].

Tit. XVI. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XVI.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—30, 32—34, 36—40, 42—44, 46, 49, Sich. Aeg. *Tit. VIII.* L. R. U. *Tit. VII.* Vid. tit. VIII. h. libri. Totus tit. abest a cod. 31. Cod. Iust. X, 2. — c. 1 et 2 sec. Go. fugitivae sunt et addicendae tit. sq. Vid. c. 2 sq. tit., not. sup. — c. 2. Cod. Iust. X, 2, 4. Bas. LVI, 2, 4. Sec. Go. h. c. coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Vest. holov. (X, 21) et cum c. 7 Cod. Iust. de Vectig. (IV, 61), sed de c. 7 vid. supr. IV, 12, 6. — c. 3. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 3. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 1, i. e. *un.* Cod. Iust. X, 2, 5. Bas. LVI, 2, 5. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; inscr. et subscr. in cod. 48; solus textus om. in codd. 17, 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. Aur. Lugd. duas interpr. habet. Vid. infra not. *i.*

Kal. Ian. et em. *XIII. Kal. Ian.* Vid. Go. in comm. c. 3 C. Th. Quib. equor. (IX, 30) T. III, p. 251 et nostram ed. l. c., not. *f.*

a) Cod. Iust. plenius *De Conveniendis Fisci Debitoribus.* Incipit cum rubrica h. tit. folium 106[a] cod. 4. b) Go. in Chron. et Rein. add. *et Gratianus*; ab utroque enim lex tribuitur anno 368, quod et propter Auxonii nomen probabile est, qui ann. 368, 369 Pf. P. Or. fuit. Go. assentitur Be. c) Be. *Ausonium.* Go. Ri. Ri*. pro *Pf. P.* habent *R. P.* d) 4 *diacatholicis*, sed rubro colore delentur literae *li.* Til. — Ri*. *diacathocis.* Be. *diacathochis.* Vid. supra V, 13, 30. e) Be. cj. *refugiunt*, sine necessitate. f) Cui. ad l. 37 D. de Iure fisci et sec. Go. alii tentant *auctionem*, impr. Go., recte. *Functio* fiscalis hic est pro debito fiscali. Verum etiam in cod. 4 a rec. manu corr. *auctionem.* *) Go. Ri. *comparatum*, etsi ap. Ri. in antec. pag. v. *comparatarum* plene scriptum est. g) 4, Til. — Lugd. *discursis.* Vid. supra V, 14, 2, not. *k.* h) Go. Rein. Be. in not. add. *II.* Vid. not. *b* antec. et supra V, 13, 21, not. *r.* Aur. Lugd. *Cons.* i) Edd. *Com. Or.* Go. propter c. 1 C. Th. de Vest. holov. cit. et c. 7 de Falsa mon. (IX, 21) vult *Com. S. L.*, sed obstat praeter Cod. Iust. c. 6 C. Th. de Vect. (IV, 12), in qua nunc mihi videtur scrib. esse *post cons. Valentiniani et Valentis AA. II.* (369.) His spectatis in c. 7 et c. 1 citt. erroris argueram librarium cod. 4, cum in rell. locis diversi codices in eo consentiant, ut Archelaum Comitem Or. fuisse affirment, dico codd. 1, 4 et Cod. Iust., nisi huic suspicioni adversaretur argumentum legum, quae Archelao inscriptae sunt. Sed tamen puto cum codicibus scrib. esse *Com. Or.* In Cod. Iust. imperatorum nomina plene scripta sunt. Ri. Ri*. om. *et* ante *Grat.* *) Hinc incipit folium 106[b] codicis 4. k) Pleniorem subscriptionem habet c. 1 C. Th. cit. Aur. Lugd. *Cons.* Ceterum Be. *Novioduni* et c. 1 C. Th. de Vest. hol. cit. *Dat. V.* l) 8, 9, 20, 21, 32, Sich. *Valentinianus, Grat. et Valens.* 40 *Val. Teod. et Arc.* Cod. Iust. *Iidem AAA.* i. e. *Valent. Valens et Grat.* Aur. Lugd. *Impp.* m) Nonn. codd. *Furtunaciano.* 17, 28, 36, 40 *ad Magnillū.* 8, 38 om. *F. Com. R. P.* n) 20 *corp.* et supra l. *correptori.* Nonn. codd. *ppo.* o) 15 *Quia inter.* p) Cod. Iust. *confiscati.* 16 *deportanti.* Multi codd. *brebis.* q) 10, 18 *asseverator inventu.* 20 *asseverator.* r) Est insolens vox sec. Go., pro qua Cod. Iust. *contractuum.* Neque tamen Go. quicquam mutare audet, cum *contractorum* sit pro contractu nexorum vel *contractum* pro *contractus.* s) Cod. Iust. *probetur.* t) 12 *docebantur.* 15 *decerentur.* Cod. Iust. *cautionibus ex quae brevi inserta sunt, ostendantur, iniquum esse perspeximus.* Aur. Lugd. *perpeximus.* u) Cod. Iust. *propria.* 15 *annotatione manus.* 10, 18 *aut sub p. a. m.* 20 *manus quisque.* v) Cod. Iust. *sibi faciat.* x) 10, 12, 16 *huius igitur.* 21, Sich. *Occasiones i. h. calumniae.* Cod. Iust. *huiusmodi.* y) 6, 7, 10, 13, 14, 16, 18 *quod.* z) 8 *relicta.* a) 8, 15 *arguatur.* In Cod. Iust. add. *Quod et in aliis similibus causis observandum esse censemus.* b) 32 *XIV.* 15 om. *Iul.* c) Multi codd. *ierapoli* aut *ierapuli.* 21 *Hieropoli.* 10, 18 *Gerapoli.* 39 *erapoli.* 42 *Hyeropoli.* d) 8 om. *Grat.* — *Merob.* et a multis codd. abest *A.* e) 17, 23, 32, 36, 40, Sich. in m. *III.* In cod. 38 exc. *IV. et Mer.* f) 40 *Merobaude ē.* Aur. Lugd. *Cons.* g) Nonn. codd. *quacunque — probatis.* 6 *probati.* Cui. 2, 2* *dibitores.* h) 6, 7 *evidentissimis.* i) Multi codd. et inter eos

4. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Florentio Proconsuli*[k] *Palaestinae.* Nemo susceptor vel exactor vel debitor fisci duntaxat cessionem bonorum faciens intentionem publicae necessitatis evadat, sed omnes omnino, quos fisci nostri esse constiterit debitores, ad solutionem ea severitate, quam[l] vigor iudiciarius postulat, urgeantur. *Dat. VIII. Kal. Sept. Constantinopoli, Arcadio A. I. et Bautone Coss.* (385.)

TIT. XVII. DE FIDE ET IURE HASTAE[ll].

1. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Viventium Pf. P. Galliarum.* Quaecunque pro reliquis prodigorum in annonario titulo ceterisve[m] fiscalibus debitis, in[n] quibuscunque corporibus, sub auctione licitanda sunt, fisco auctore vendantur, ut perpetuo[o] penes eos sint iure[p] dominii, quibus res huius modi[q] sub hastae solennis arbitrio fiscus addixerit. Et si quid unquam, ut a fisco facta[qq] venditio possit infringi, auctoritate[*]) rescripti fuerit impetratum, nullus obtemperet, cum etiam minoribus, si quando aliquid ex rebus[r] eorum pro fiscalibus debitis adiudicatur emptoribus, repetitionis facultas in omnem intercipiatur aetatem[s]. *Dat. III. Non. Nov. Treviris, Valentiniano NB. P. et Victore Coss.*[t] (369.)

2. *Iidem AAA. ad Felicem Comitem S. L.* Si qui, proscribente ac distrahente fisco, debitorum fiscalium emerint facultates, pro earum rerum tantum pretiis[u] obnoxii sint, quas eos patuerit decursis hastis et proscriptione habita comparasse. Nam ita eos munimus, ut nullius conventioni patiamur extrinsecus subiacere[v]. *Dat. VII. Id. Mart. Martianopoli, Valentiniano et Valente AA.*[x] *Coss.* (365?)

Tit. XVII. C. Th., cod. 4, Til. Coi. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XVII.* Br. Al. eiusque codd. 5 — 10, 12 — 18, 20, 21, 24 — 30, 32 — 34, 36—40, 42 — 44, Sich. Aeg. *Tit. IX.* L. R. U. *Tit. VIII.* Vid. tit. VIII. h. libri. In cod. 31 totus tit. deest. Cod. Iust. X, 3. Ceterum vid. infra XI, 9, not. sup. — c. 1. Cod. Iust. X, 3, 5. Bon. l. c. p. 754. Est pars maioris const. in Vat. Fr. §. XXXVII. nobis servatae quidem, sed maximam partem laceratae. Vid. infra not. *s.* — c. 2. Cod. Iust. X, 3, 6. Summaria C. Th.: „*Similis primae XVI. tituli.*"

---

6 — 8 *firmitatem obtineant.* In Aur. Lugd. praemissis vv. *Vel Sic* add. altera interpr., quae tamen ipsa est h. c. epitome ex Aeg. desumpta: „*Debito fiscali quocunque dimisso, etiamsi breves, exinde inveniantur, sine cautionibus et testibus nihil valebunt.*" k) 4 *Pl*. Til. — Lugd. *P. V.* Vid. supra X, 9, 3, not. *c.* Ceterum Rein. Be. req. *Val. Th. et Arc.* Ri. Ri*. *AA.* Incipit folium 107ᵃ codicis 4 cum inscriptione h. c. l) 4 *qua* (sed em. a librario *quam*) et mox *urgeatur.*

ll) Cod. Iust. *de Fide et iure hastae fiscalis, et de adiectionibus.* m) Cod. Iust. *ceterisque.* n) Vat. Fr. *debitis luxu ac ne .... fundis atque mancipiis vel in quib.* o) Vat. Fr. *et ut perp.* p) Aur. Lugd. *iura.* q) Vat. Fr. ... *cem sub*, ex quo edd. *huiuscemodi* finxerant, uti est in Cod. Iust. Ad v. *hastae* vid. supra V, 14, 2, not. *h.* Haubold. Opp. I, 694. qq) Vat. Fr. *quo fisco facta.* *) In syll. *ritate* (auctoritate) incip. fol. 107ᵇ cod. 4. In ima pag. est nota quatern. *I*(. r) Vat. Fr. om. *ex rebus.* s) Non inutile est h. l. apponere legem, qualis est in Vat. Fr. rec. Hollw. Literis erectis curavi, ut restitutiones edd. indicarem:

. . . *videlicet acta non donum quam* . . . .
fiduciam sibi esse servatam . . . .
obnoxia conparator acced . . . .
num proinde posthac saltim . . . .
fraudesque talia dissemina . . . .
centur nullus aditus fictis . . . .
dolis relinquatur ingenui . . . .
ad provincialium preces dudum est con . . . .
satisfacere vel nollent pub . . . .
summa relevaret iam nunc i . . . .
epicue lege sancire, ut quaecumque pro reliquis prodigorum in annonario titulo ceterisve *fiscalibus debitis luxu ac nequitia* . . . . *fundis atque mancipiis vel in* quibuscumque corporibus sub auctione licitanda sunt, fisco *auctore vendantur, et ut perpetuo* penes eos sint iure dominii, quibus res huiuscemodi *sub hastae sollemnis* arbitrio fiscus addixerit . . . .
in his utitur venditoris, quae ob d . . . .
gi vel permissu iudicum distra . . . .
emolumenta malle quam debita . . . .
penes perditos maneant sib . . . .
nere contractuum tergiversationum . . . .
interpretationis insidias pertimesco . . . .
talis accesserit ignavorum . . . .
d umquam quo fisco facta venditio est . . . . . .
hiis quae contra utilitatem provision . . . .
magisque obrepsivi praerogati . . . .
latur cum haec sit commissa se c . . . .
atque luxuriam ferre debemus . . . .
Lucana saepius vina redem . . . .
per somnum et gulam atque lascivium . . . .
alienare velle nec posse defend . . . .
mus est ita status debet esse fe . . . .
concedit qui et in satisfactio | . . . .
. . . . *nitas, nisi forsitan hi copiam*
. . . . *que repetendi cum in praeteritum*
. . . . *vis omnium rerum multis ex*
. . . . . cum etiam minoribus, si *quando aliquid eorum pro fiscalibus* debitis adiudicatur emptoribus, repetitionis *facultas in omnem intercipiatur aetatem*
. . . . *o res obnoxiae necessitatibus*
. . . . *pius respexere leges, quia paren-*
. . . . *ut desidia mereri posse secre* ...

t) Vat. Fr. . . . *IIII. id. nov. Trev. acc.* .... *nobilissimo puero et Victore conss.* Buchh. *PP. IIII. id. nov. Trev. Acc. Valentiniano* etc. Hollw. *Dat. III. non. Novemb. Trev. IIII. Id. Nov. Trev. Acc. Valentiniano* etc. Subscriptionem, quae in Vat. Fr. est, pugnare cum C. Th. apertum est, neque vero editorum emendationes sufficient sublevandae dubitationi. Nam in Buchh. rest. deest dies, quo accepta est lex, et in Hollw. cj. hoc offendit, quod v. *Acc.* sequitur diem, quo lex dicitur accepta esse, cuius rei exemplum non vidi. Mihi videtur in Vat. Fr. ante *IIII.* deesse v. *Dat.* et post v. *Acc* dies, quo accepta est lex. Discrepantiae diei, quo lex aliqua data est, cum C. Theodosiano non desunt exempla. Cf. praefatio mea ad Appendicem C. Th. a Sirmondo editam. u) 4, Til. *pretii.* Cod. Iust. *pretio.* Mox Go. mendose *compasse.* v) Cod. Iust. *ut nullius conventionis reliquorum fiscalium nomine patiamur extrinsecus subire iacturam.* x) Annus deest ap. Go. — Ri*. Cod. Iust.

3. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. ad Magnillum*[y] *Vicarium Africae.* Si quos debitorum[z] mole depressos[a] necessitas publicae rationis[b] adstringat proprias[c] distrahere facultates, rei qualitas et redituum quantitas aestimetur[d], ne[e], sub nomine subhastationis publicae[f], locus fraudibus[g] relinquatur, et[h], possessionibus viliore distractis[i], plus exactor ex gratia quam debitor[k] ex pretio consequatur. Hi[l] postremo, sub empti[m] titulo, perpetuo dominii iure potiantur[n], qui tantum annumeraverint[o] fisco, quantum exegerit utilitas privatorum. Etenim periniquum est, ut, alienis bonis sub gratiosa auctione[p] distractis, parum accedat publico nomini, cum totum pereat debitori[q]. *Dat. XIII.*[r] *Kal. Iul.*[s] *Aquileia*[t]. *Acc. Id. Ian.*[u] *Hadrumeti*[v], *post cons. Tatiani et Symmachi*[x] *VV. CC.*[y] (392.)

INTERPRETATIO. *Si*[z] *quicunque publici debiti enormitate constringitur, ut non possit hoc ipsum debitum nisi vendita*[a] *propria facultate dissolvere, in eius modi*[b] *debito hanc exactores*[c] *formam servare debebunt, ut non ita rem praecipitent, ut res minore*[d], *quam valeat*[e], *pretio distrahatur*[*]), *nec tales sub quolibet colludio provideant*[f] *emptores, ut et debitor proprietatem perdat, et parum fiscus acquirat.*

TIT. XVIII. DE THESAURIS.

1. *Imp. Constantinus A. ad Rationales.* Quicunque thesaurum invenerit, et ad fiscum sponte detulerit, medietatem consequatur inventi, alterum tantum fisci rationibus tradat, ita tamen, ut citra inquietudinem quaestionis omnis fiscalis*) calumnia conquiescat. Haberi enim fidem fas est his, qui sponte obtulerint, quod invenerint. Si quis autem inventas opes offerre noluerit[g], et aliqua ratione proditus fuerit, a supra dicta venia de-

— c. 3. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 3. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 1, i. e. *un.* Cod. Iust. IV, 44, 16. Bas. XIX, 10, 78. Est etiam apud R. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—16, 18, 20, 21; inscr. et textus des. in codd. 24, 30; textus et subscr. in codd. 26, 37; inscr. et subscr. in cod. 48; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 17, 27—29, 32—34, 36. 38—40, 42—44.

Tit. XVIII. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Bi. Ri*. Be. *Tit. XVIII.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—34 (etiam 31, etsi exciderant duo anteced. tituli), 36—40, 42—44, 46, 49, Sich. Aeg. *Tit. X.* L. R. U. *Tit. IX.* Vid. tit. VIII. h. libri. Cod. Iust. X, 15.

Et falsam esse hanc subscriptionem, demonstrat ordo legum; nam c. 1 data est 369 anno, haec vero, si vulgatam scripturam sequimur, 365 ann., quod est contra rationem Codicis Th. Accedit, quod anno 365 Valens Constantinopoli fuit, non Martianopoli. Ex Cod. Iust. auxilii nihil peti potest, cum commune habeat hoc mendum cum C. Th. Go. in Chron. legem tribuit anno 368 (*AA. II. Coss.*), rectius autem propter c. 1 h. t. in notis h. c. anno 370 (*AA. III. Coss.*), prob. Be. Rein. aut ann. 370 requirit aut 373 (*AA. IV. Coss.*). Quibus cj. hoc solum obstat, quod nulla in C. Th. reperitur lex Martianopoli ann. 370 aut 373 data. Vulgo quidem dicuntur c. 10 et 11 C. Th. de Accusationibus (IX, 1) et c. 8 C. Th. de Famosis libellis (IX, 34) Martianopoli datae esse, et adscriptae sunt in Go. Chron. consulibus anni 373; has tamen leges iam supra reieci ad ann. 368. Quas ob causas errorem puto non solum in consulatu, sed etiam in loco latere. y) 10, 21, Sich. Cui. 2, 2* *Magnellum*, impr. Go. 18 *Magnilium.* 25 *maximillum.* 38 *agnilium.* Cod. Iust. *Magillum.* 17, 28, 36, 40 om. *ad* etc. Nonn. codd. vc pro *Vicarium*, ex quo in aliis factum est *virum clarum.* In cod. 38 om. *Africae.* z) 9 *si quod debitore.* a) 6—8, 10, 12—14, 16, 18, 25, R. *comprehensos* s. *compraehensos.* 9, 20, 21, Sich. *deprehensos*, sed 20 supr. lin. *depressos.* b) 20, 21, Sich. *necessitas publicationis*, sed in 20 em. supr. lin. Falsum est, quod codicem 6 Be. refert consentire cum Sich. c) 10, 18 *propria.* d) 10, 18 *quantitatis.* 16 *quantitates.* 20 *qualitatis et redditum quantitatis.* 21, Sich. *aestimatur.* e) 4 (non 6, ut ap. Ri. est), 8, 9, 10, 12—14, 16, 18, 20, 21, Sich. — Lugd. Cod. Iust. *nec.* Melius *ne*, in quo caussa inest legis. f) 6, 7 *sub nominis subadstatio publice.* 10 *sub astationis.* 20 *subvastationis.* 21 *sub nominis sub astationis.* g) 10, 18, R. *locis fraus.* 20 *locus fratribus*, sed em. supr. lin. h) Cod. Iust. *ut.* Ceterum incipit cum v. *et* folium 108ᵃ cod. 4. i) 10, 18 *detractatis.* 12 *detractis.* 15 *vilius distractis.* 20 *possessionibus precio violari d.* Cod. Iust. *ut p. vil. pretio distr.* k) 6—8, 13, 14, 16 *plus exactoris* (8, 14 *exactores*) *gr.* et 6, 7, 20 *debetur.* 20 *exigator* supr. v. *exactor.* l) 6, 7, 14, 16 *Is.* 8 *His.* 20, 21, 25, Sich. *Hii postremum.* Mox 25 *titulum.* m) 20 *subeuns tit.* et mox *iure domini.* n) 6, 7 *potiant.* o) 6, 7 *adnumerabilem.* 20, 21 *adnominaverint* et mox 20 *exigerit.* In cod. 21 bis ponitur v. *quantum.* p) Omnes codd. (praeter 4, 6, 7) Sich. *actione.* 20 *subtractis* pro *distr.* q) 15 *pereat tantum debitori.* 20 *debitoris.* r) 9, 15, 16, 33, 34, 36, 38, 40, 42 *XIIII.* 20, 24 *XII.* 48, L. R. U. *III.* s) 15 *Iun.* 17, 28, 36, 40 om. *Iul.* t) 20 om. *Aquil.* Sich. *Aquileiae.* 43 *Aquilino.* Est igitur h. c. data Tatiano et Symm. coss. (391.) et accepta *post cons.* Tat. et Symm. (392.) In Cod. Iust. adscriptus est annus 391. u) 20 *Iun.* 38 om. *Id.* v) Nonn. codd. *adrumeti*, ut Sich., *adrometi*, *adrumethi*, *adrometum.* 15 om. *Acc. Id. Ian. Hadr.* et 44 *Kal. — Acc.* 20 *adromi.* 38 *armiti.* x) 20 *uitaliani* pro *Tatiani.* 21 et alii codd. *taciani.* Codd. *Summaci, Symaci, Symmaci, Simmaco.* 32 om. *Tat. et.* y) Sich. in m. *Caesarii et Symmachi.* Similiter est in codd. 17, 28, 36, 40. Multi codd. om. *VV. CC.*, ut Sich. 20 *Consul* pro *VV. CC.* 21 vc. 44 *Hadrumetiaria et aug. III. et Rufino Coss.* Epit. Mon. *Dat. XIII. Kal. Iul. adrumetu Tatiani et Simaci Coss.* z) 20 om. *Si.* Nonn. codd. *inormitate.* a) Ita permulti codd. et inter eos 6, 7, 20, 21, 44. Edd. *propria vendita.* b) Correxi ex codd., veluti 6—8, 21, 42 *eius modi* pro *huiusmodi*, quod edd. habent. c) Ita Sich. in m., Cui. 2, 2*. In codd., 6, 10, 12, 14, 17, 18, 20, 21. 28, 36, 40, 44, aliis est *executores vel exactores*; in rell. codd. et edd. *executores* pro *exactores.* d) 6—8 *praecipitatus minore.* 20 *minori.* e) 6, 7 *valent.* 9, 10, 42, 44, alii codd. *valet.* Sich. *valebat.* *) 9, 20, 21, Sich. *distrahatur*; rell. edd. et plerique codd. *distrahantur.* f) 6, 7 *talis s. q. conludii providentia.* Deinde 20 *ut* (om. *et*) *debitor.*

) Cui. 2, 2 *ficalis*, mend. g) Be. *noluerint*, err. Cum vv. *et aliqua* incipit folium 108ᵇ codicis 4.

bebit excludi. *Dat. III. Kal. April. Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss.* (315.)

2. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Populum urbis Constantinopolitanae*[h]. Quisquis thesauros et condita ab ignotis dominis tempore vetustiore[i] monilia[k] quolibet casu repererit, suae vindicet potestati, neque[l] calumniae formidinem, fiscali aut privato nomine[m], ullis deferentibus pertimescat; non metalli qualitas, non reperti[n] modus sub aliquod periculum[o] quaestionis incurrat. §. 1. In hac tamen[oo] naturali aequitate animadvertimus quoddam temperamentum adhibendum, ut, si cui[p] in solo proprio huius modi contigerit, integro id iure praesumat[q]; qui in alieno, in quartam repertorum partem eum, qui loci dominus fuerit, admittat. Ne[r] tamen per hanc licentiam quisquam aut aliena effodiat, aut in locis non sui iuris per famam suspecta[s] rimetur. *Dat. VII.*[t] *Kal. Febr. Thessalonica*[u], *Gratiano A.*[v] *V. et Theodosio A. I.*[x] *Coss.* (380.)

Interpretatio. *Si quicunque thesaurum in sua terra invenerit, ei ex integro, quod inventum est, acquiratur, et nullam calumniam pertimescat. Si vero in loco alieno thesaurum casu invenerit, eum, qui loci dominus est, in quartam inventarum rerum*[y] *debet admittere. Attamen nullus effodiendo*[z] *loca aliena praesumat ista requirere.*

3. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Neoterio*[a] *Pf. P.* Eos, qui suadente numine vel ducente fortuna thesauros repererint, repertis laetari rebus, sine aliquo terrore, permittimus. *Dat. VI. Non. Mart. Constantinopoli, Valentiniano A. IV. et Neoterio Coss.* (390.)

TIT. XIX. DE METALLIS ET METALLARIIS[b].

1. *Imp. Constantinus A. ad Maximum Rationalem Africae.* Secandorum marmorum ex quibuscunque metallis volentibus tribuimus facultatem; ita ut, qui caedere metallum atque ex eo facere quodcunque decreverint, etiam distrahendi habeant liberam potestatem. *Dat. prid. Kal. Oct. Constantino A. VI. et Constante*[c] *C. Coss.* (320.)

2. *Imp. Iulianus*[d] *A. ad Rufinum Comitem Orien-*

— c. 2. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 2. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 1, i. e. *c. un.* Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—16, 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; inscr. et partic. textus in cod. 17 (vid. not. *r*); textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. Particula legis inserta est c. un. Cod. Iust. de Thesauris (X, 15) a Leone imp. datae. Vid. not. *k.* — c. 3. Summaria C. Th.: „*Superiori similis.*"

Tit. XIX. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XIX.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 49, Sich. Aeg. *Tit. XI.* L. R. U. *Tit. X.* Vid. tit. VIII. h. libri. Tit. libri I. C. Th. *de Officio Procuratorum Gynaecei et Metallariorum*, quem a clar. Vesmio in cod. 1. inventum esse dixi in Richteri Annalibus Iurisprud. T. I, p. 91. Cod. Iust. XI, 6. — c. 1 sec. Go. concordat cum c. 2, 8, 10, 11 h. t. — c. 2. Vid. c. 1, not. sup. Summaria C. Th.: „*Superiori similis.*"

h) 6, 7, 17 om. *ad Populum*, alii codd. *urb.*, 8, 25 *Const.*, 38 *urb. Constant.* et 28, 40 *ad P. u. C.* i) 20, Cod. Iust. *vetustiori* et mox 20 *reperieris*, ubi plerique codd. Br. Al. *repperis* et 14 *rep. seu vind.* k) 10, 18, 25 *munilia.* Reis. em. *mobilia.* Ita est in cod. 20 et in c. 1 Cod. Iust. h. t. Cui. in Comm. c. 1 cit. et Go. in comm. h. c. praeferunt C. Th. scripturam, contra quam Dirksenio l. c. p. 497 placet. Utrumque ferri potest: *monilia* (κειμήλια), si de re pretiosa hoc v. cum Go. in comm. accipimus, qualis thesaurus esse debet; *mobilia*, si cogitamus, thesaurum in re mobili consistere. Fateor tamen, mea sententia v. *monilia* praestare, quamquam, si *mobilia* scribitur, unius tantum literae diversitas est. Nam in Summariis C. Th. p. 19 pro *monilibus* posita sunt *ornamenta*, et infra dicitur *metalli qualitas*, quae vv. potius *monilibus* quam *mobilibus* rebus respondent. Dicendum est vv. *condita* — *mobilia* ab imp. Leone recepta esse in c. 1. Cod. Iust. h. t. l) 18 *Ne.* m) 13 *fisc. ut pr. n.* 12 *fiscalium priv. n.* 20 *fiscalis* et supra l. *privati nominis.* n) 20 *repeti* et supr. lin. *repetitionis.* o) 4, 21, Til.—Lugd. *aliquo.* 10, 15, 18, 20 *sub aliquo periculo.* oo) 15 *in hoc tamen.* p) Ita Be. ex Aur. Lugd. pro *si qui*, quod 4 et Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. habent. Iam Go. em. *cui* aut *quid.* Sich. et omnes codd. Br. Al. *quid* s. *quit*, nullus *cui.* Scribendum igitur in sqq. quoque *cui in alieno.* 25 *aut si quid.* q) 15 *int. eum praes.* 16 *ins. ad iure.* Nonn. codd. *integrum* et mox *repperturam.* r) Br. Al. codd. *Nec.* Cum v. *Nec* denuo incipit cod. 17 primae classis. Vid. c. 4 C. Th. ad L. Iuliam de Vi publ. (IX, 10), not. et c. 4 C. Th. de Abolit. (IX, 37), not. super. s) 4 *suscepta*, sed corr. rubro col. *suspecta.* 16 *rimeretur.* t) 21, 28, 33, 34, 36, 38, 40, Sich. *VIII.* 20 *V.* 32, 39, L. R. U. *VI.* 13, 24 om. *VII.* Ceterum incipit cum subscriptione h. c. folium 109[a] codicis 4. u) Plerique codd. *tess.* 20 *tesalona.* 29, 38 om. *Thess.* v) Nonn. codd. om. *A.* aut *A. V.* et in sqq. *A. I.* aut *I.* x) 20 *Th. II aug. Coss.* 16 *Th. DA CC.* 21 *Theod. III Conss.* 28, 36, 40, Sich. *Grat. V. et Th. IIII. AA. Coss.* Aur. Lugd. *Cons.* et hic et in sq. c. y) 6, 7, 8 *in quarta reppertarum rerum* et multi codd. *debebis.* z) 6, 7 *effodiens.* 21 *effodiendi.* 20 *tamen* pro *Attamen.* a) 4, Til. — Ri*. *Neotherio* et hic et in subscr. Cf. Pagius in Crit. ad Annal. Baron. ad ann. 390 (C. Th. ed. Ri. T. III, p. 332, not.).

b) 25 *De Metallis et cet.* Nonn. codd. *metaliariis.* 15 om. *Et Metallariis.* Cod. Iust. *De Metallariis et metallis, et procuratoribus metallorum.* c) Go. in Chron. et Be. recte em. *Constantino.* Ri. err. om. *et.* d) Rein. Epist. XXVII. ad Rupertum (cf. Go. in Chron. h. a. et Reland. p. 399), quia Iulianus VI. Kal. Iul. teste Eutropio X, 8 vulnere obierat, *Ioviano* (cuius nomen una tantum litera a Iuliano discernitur) h. c. tribuit. Cum Rein. consentit Be.; Go. autem primum legem, ut Iuliano servaret, anno superiore datam esse putabat; destitit deinde ab hac opinione propter Rufini Comitis Orientis (vid. not. sq.) commemorationem, qui hoc demum anno Iuliano Comiti Or. successit, pro auctore legis habens Iovianum; denique recurrit, errorem in subscriptione quaerens, ad Iulianum, quia altera in C. Th. habetur Iuliani

tis[e]. Quoniam marmorum cupiditate in immensum *) quoddam saxorum pretia **) aucta sunt, ut sumptuosa voluntas[f] copia relaxetur, *) permittimus omnibus, ut, qui volunt caedere, habeant licentiam attributam. Fore enim arbitramur, ut etiam complures saxorum nitentium venae in lumen usumque **) perveniant. *Dat. XI. Kal. Nov. Antiochiae, Iuliano A. IV. et Sallustio Coss.*[g] (363.)

3. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Crescenium Comitem metallorum.* Perpensa deliberatione duximus sanciendum, ut, quicunque exercitium metallorum vellet[h] affluere, is labore proprio et sibi et rei publicae commoda compararet[i]. Itaque si qui sponte confluxerint[k], eos laudabilitas tua octonos scripulos[l] in balluca[m] cogat exsolvere; quicquid autem amplius colligere potuerint, fisco potissimum distrahant, a quo competentia ex largitionibus nostris pretia suscipient[n]. *Dat. IV. Id. Dec. Parisiis*[o], *Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

4. *Iidem AA. ad Germanianum* *) *Comitem S. L.* Ob metallicum canonem, in quo propria consuetudo retinenda est, quattuordecim **) uncias ballucae pro singulis libris constat inferri. *Dat. VI. Id. Ian. Rom.*[p], *Lupicino et Iovino*[q] *Coss.* (367.)

5. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. Fortunatiano Comiti R. P.* Nullam partem Romani orbis credidimus relinquendam, ex qua nec metallarii *), qui incolunt latebras, producantur, et quos domus nostrae secreta retinent **). Et in comprehendendis eis investigatores eorum rectores congruis auxiliis prosequantur. *Dat.*[r] *prid. Kal. Maii Antiochiae, Valentiniano NB. P. et Victore Coss.*[s] (369.)

6. *Iidem AAA. ad Probum Pf. P.* Si qua navis metallarium ad Sardiniam transtulerit, gubernator ipsius vel magister quinos pro singulis hominibus solidos cogatur inferre. *Dat. prid. Non. Iun. Mattiatici*[t], *Valentiniano NB. P. et Victore Coss.* (369.)

7. *Iidem AAA. ad Probum Pf. P.* Quemadmodum dominus noster Valens per omnem Orientem eos, qui ibidem auri metallum vago errore sectantur, a possessoribus[u] cunctis iussit arceri, ita sinceritas tua universos per Illyricum *) et dioecesin Macedonicam provinciales edicto conveniat, ut **) nemo quemquam Thracem ultra in possessionem propria[v] putet esse celandum, sed ut singulos potius regredi ad solum genitale compellant, quos inde venisse cognoscunt. Alioquin gravis in eum animadversio proferetur, qui latebram huius modi hominibus post haec interdicta praebuerit. *Dat. XIV. Kal. April. Treviris, Valentiniano et Valente*[x] *AA. Coss.* (370.)

— c. 3. Cod. Iust. XI, 6, 1. Indigitatur cum aliis h. a. legibus in Chron. Paris. Pith. Vid. Go. in comm. c. 13 C. Th. de Ann. (XI, 1) T. IV, p. 24. — c. 4 coniungenda est cum c. 13 C. Th. de Suscept. (XII, 6) et sec. Go. cum c. 1 Cod. Iust. de Vet. num. pot. (XI, 10). Cod. Iust. XI, 6, 2. — c. 5 memorat Valentinianus in c. 7 h. t. Particula h. c. recepta est in c. 7 Cod. Iust. h. t., quae interpolata est ex c. ult. h. t. Vid. infra not. **. — c. 6. Vid. c. 9 h. t. — c. 7. Vid. c. 5 h. t., not. sup. Eodem die data est c. 6 C. Th. de Annonis civ. (XIV, 17).

lex (c. 15 C. Th. de Cursu publ. VIII, 5), in qua aeque atque in h. c. de *Marmorum cupiditate* agitur. Non dubito quidem postremae Go. sententiae adhaerere; nolo tamen errorem in subscr. quaerere, neque lege 15 probare sententiam meam, cuius legis auctor non minus ambiguus sit, quam huius c. Potius accidit, quod in aliis inprimis Iuliani legibus accidisse scimus, ut lex ante mortem Iuliani scripta sit, data autem s. publicata post eius mortem. Ceterum Ri. Ri*. om. *A.* e) Vales. Go. Rein. Be. in not. corr. *Comitem Orientis* ex Amm. Marc. XXIII, 1 pro *Com. officiorum*, quod editiones habent; recte; nam cod. 4 habet *Com. Or.* *) 4 *inmesum*, sed em. a librario. **) In Cui. 1 p. 288 desinit cum v. *pretia*, incip. pag. 289 cum v. *sunt*, sed v. *aucta*, quod deest, excidit negligentia typogr.; nam v. *pretia* in imo margine suppositum est v. *aucta.* f) Go. Be. cj. *voluptas*, quod mihi placet, quamquam Go. *voluntas* quoque ferri posse dicit. *) Hinc incip. folium 109[b] codicis 4. **) 4 *usuq.*, sed em. *usumq.* a librario. g) Aur. Lugd. *Cons.* h) Cod. Iust. *metall. exerc. velit.* i) Cod. Iust. *comparet.* k) Cod. Iust. *conduxerint*, male. Cf. Dirksen l. c. p. 511. Paullo post Aur. Lugd. mendose *audabilitas.* l) Cod. Iust. *scrupulos.* m) In Cod. Iust. add. *quae Graece* χρύσαμμος *appellatur.* n) Cod. Iust. *suscipiant.* o) 4, Til. — Ri*. *Parisis* pro *Parisls* sec. Go. Aur. Lugd. *Cons.* *) Aur. Lugd. *Germaniarum*, mendose. **) Hinc incipit folium 110[a] codicis 4. Go. *unicias b. p. cingulis*, mendose. p) Rein. Petit. Go. Reland. l. c. p. 425 em. *Rem.* (Remis), quo loco Valentinianus h. tempore constitit. Sed mirum est, quod non solum in hac c. et in c. 13 C. Th. de Suscept. cit., sed etiam utroque Cod. Iust. loco legitur *Romae*, non *Rem.*, ita ut aut ubique et C. Th. et Cod. Iust. auctores erraverint, aut in illa ipsa lege, quae horum fragmentorum fons est, nomen falso scriptum fuisse putandum sit, quod utrumque non probabile est, aut denique v. *Dat.* pro *Acc.* habendum sit, quomodo Be. fecit. Assentior Be. q) 4. Til. — Ri*. *Ioviano* et ita etiam Cod. Iust.; sed recte Be. auct. Go. ex c. 13 cit. rest. *Iovino.* *) Mend. Ri. *metallalarii.* **) Vv. *etiam quos d. n. s. retineant* transierunt in c. 7 Cod. Iust. h. t. r) Quia Valens non Antiochiae, sed Martianopoli in Thracia ann. 367 — 369 vel in Mysia fuit, Go. *Dat.* accipit pro *Reddita* vel *Proposita*, praesertim cum Antiochiae Comes R. P. fuerit; addit autem in not.: „nisi Antiochiam hic accipias, quam Stephanus in Scythia collocat: vel Antiochiam insulam in Propontide, cuius meminit Plinius *H. N. lib.* 5. *c.* 31. et *Itin. Peutinger.* vel quae in Caria, eodem Stephano teste (Ri. add. *vel*), prope Marcianopolim inquam in Caria Scythica (Ri. *in Scythia*): V. Arrianum in *periplo Euxini.*" Simplicior est prior illa Go. cj. s) Aur. Lugd. *Cons.* t) 4, Til. — Ri*. *Martiatici*, err. Go. in not. h. c. et Bou. l. c. p. 753, not. *e* em. *Mattiatici* s. *Mattiaci.* Illud Be. recepit et nos. In Chron. autem h. a. Go. cj. *Mantiatici* (Manheim). u) Go. vult *possessionibus*, ut infra est *possessionem.* *) Hinc incip. folium 110[b] codicis 4. Ibi *dioecesim Machedonicam*, sed em. rubr. col. *Macedonicam.* **) V. *ut* a librario cod. 4 supr. lin. add. est. v) Go. Be. in not. rep. aut *propriam* aut *possessione.* Praeferendam esse puto *possessione.* Mendose Aur. Lugd. *possionem.* x) Falsi sunt hi consules; sunt enim anni 365; hoc tamen est contra seriem constitutionum, cum c. 6 data sit anno 369. Excidit igitur numerus. Val. rep. *II.* (368.), sed ne hoc quidem sufficit eadem de causa, qua subscriptionem emendandam esse diximus.

8. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA. ad Senatum.* Potestatem eruendi[y] vel excocendi de privatis lapidicinis iam pridem[z] per Macedoniam et Illyrici tractum certa sub conditione permisimus: sed vobis, patres conscripti, volentibus liberalius defertur, suo ut *) quisque sumptu suoque emolumento, vectigalis[a] operas et portorii damna non metuens, pariat eam copiam etc. *Lecta in Senatu Id. Aug.*[aa], *Valente V. et Valentiniano AA. Coss.* (376.)

9. *Iidem AAA.*[b] *ad Vindicianum V. C. Vicarium.* Datis *) ad illustres viros praefectos Galliarum et Italiae literis[c], primum metallarios praecipimus[d] admoneri, ne eis novelli statuti[e], quod fuerat elicitum, privilegio transeundi ad Sardiniam spes improba blandiatur; deinde provinciarum, quae mari alluuntur, iudices scientes fieri, ut universorum[f] navigatio huius modi hominum generi clauderetur, ita ut, si aurilegoli[g] transfretare tentassent, severitate iudicis audaciae suae ferrent digna supplicia; afficiendis etiam poena custodibus, si negligentia navigandi iisdem copiam praebuissent; ita ut haec non sine periculo suo rectores provinciarum negligenda meminerint. *Dat. XVIII. Kal. Sept.*[h] *Valente VI.*[i] *et Valentiniano II. AA. Coss.* (378.)

10. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Floro Pf. P.* Cuncti, qui per privatorum loca saxorum venam laboriosis effossionibus persequuntur, decimas fisco, decimas etiam domino repraesentent, cetero[k] modo suis desideriis vindicando. *Dat.* *) *IV. Kal. Sept. Constantinopoli, Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

11. *Iidem*[l] *AAA. Cynegio Pf. P.* Hi, quibus ad exercenda metalla privata dives marmorum vena consentit, excidendi excocendique iuxta legem dudum latam[m] habeant facultatem, ita ut decima pars fisci nostri utilitatibus, decima ei, cuius locus[n] est, deputetur. Quicquid vero reliquum fuerit, id iuxta eiusdem legis tenorem exercentibus cedat, habituris[o] licentiam vendendi, donandi et, quo voluntas suaserit, transferendi. *Dat. III. Non. Oct. Constantinopoli, Richomere et Clearcho Coss.* (384.)

12. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Romulo Comiti S. L.* Per annos singulos septeni per hominem scripuli[p] largitionibus inferantur ab aurilegulis, non solum in Pontica dioecesi, verum etiam in Asiana. *Dat. XI. Kal.* *) *Mart. Constantinopoli, Arcadio A. II. et Rufino Coss.* (392.)

13. *Iidem*[q] *AAA. Rufino Pf. P.* Privatorum manus ab exercendo quolibet marmoreo metallo prohiberi praecipimus, *) ut fiscalibus instantia locis liberior relaxetur. Si qui vero clandestino opere vetita deinceps exercere tentaverit, omne id, quicquid exciderit, [r]iuri fisci et publico vindicandum. *Dat. prid. Id. Febr. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio*[rr] *Coss.* (393.)

— c. 8 coniungenda est cum c. 19 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1) et sec. Go. quod non temere se asserere dicit, cum c. 18 C. Th. de Accus. (IX, 1). Vid. c. 18 cit., not. sup. et not. mm et c. 1 h. t., not. sup. — c. 9 sec. Go. concordat cum c. 6 h. t. Bou. l. c. p. 759. — c. 10. Vid. c. 1 h. t., not. sup. Cod. Iust. XI, 6, 3. Bas. LVI, 12, 3. Huius legis biennio post meminit Theodosius c. 11 h. t. — c. 11. Vid. c. 1 h. t., not. sup. Summaria C. Th.: „*Superiori similis.*" — c. 12. Cod. Iust. XI, 6, 5. Bas. LVI, 12, 5. — c. 13 coniungenda est cum c. 1 C. Th. Quis in gradu (VII, 3).

Probabilior est numerus *III.*, quem Go. et Be. reponendum esse dicunt. Aur. Lugd. *Cons.* et hic et in sq. c. y) Aur. Lugd. *eruendi*, mend. z) Haec Gratiani lex sec. Go. nusquam comparet. Deinde in cod. 4 *Machedoniam*, sed em. rubro colore. *) 4 *et*, sed ab antiqua manu supra *e* ponitur *u* (ut). a) Antea Go. pro *operas* legendum esse putabat *onera*, illam vero cj. postea ita commutavit, ut *vectigalis* pro *vectigaleis* positum esse existimaret. *Vectigales operas* eleganter dici, quae vectigali solvendo obnoxiae sunt vel redduntur. aa) c. 18 cit. *III. Id. Febr.* In c. 19 cit. om. *Id. Aug.* Cf. not. sup. h. c. b) Quia Valens mense Augusto h. ann. paucos dies ante h. c. occisus est, Go. et Be. omisso nomine Valentis, corr. *Iidem AA.* (Bou. l. c. inscr. *Impp. Gratianus et Valentinianus AA.*), praeter necessitatem. Nam lex vivo Valente scripta, mortuo eo data est, quacum mea sententia video Go. consentire. *) Cum v. *Datis* incipit folium 111[a] codicis 4. c) 4 *litterae*, sed a rec. manu corr. *litteris*. d) Go. Be. em. *praecepimus* propter sequentia *clauderetur, ferrent.* Recte em. *praecepimus*, sc. *datis literis*. e) Haec lex Gratiani sec. Go. non superest. f) Go. annotat: „An *in universum*? Universorum, hominum scil." An *universo*? g) 4 *aurilegi*, sed em. a sec. manu *aurileguli*. Mox 4, Til. — Ri*. Bou. *hisdem* et 4 *copia*. h) Go. in not. add. *Treviris*, recte. i) Go. em. *VI. et*. Ri. Ri*. rep. *IV.*, male. Aur. Lugd. *II. A. Cons.* et Ri. *Valentiano.* k) Rein. em. *cetera modo.* Sed cum C. Th. congruit Cod. Iust., qui *cetero modo propriis suis d.* *) Cum subscriptione h. c. incipit folium 111[b] codicis 4. l) Caesus est Gratianus superiore anno, quare Rein. Go. Be. rep. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius.* Quod si recte se habet, in inscr. sq. c. pro imperatorum nominibus rep. est *Iidem AAA.* Mox 4, Til. — Ri*. *Hii.* m) Significatur c. 10 h. t. n) A cod. 4 abest v. *locus*, quod a sec. manu additur. Ex quo fonte ductum sit, equidem ignoro. Similia restituta erant supra X, tit. 10, c. 28, 30. o) Ri. Ri*. *habiturus*, err. typ. p) Cod. Iust. *septem p. h. scrupuli.* *) Err. excidit *Kal.* ap. Ri. Ri*. Be. q) Go. Be. in not. rep. *Imppp. Theod. Arc. et Honor.* et hic et in sq. c., quia Honorius h. t. iam creatus erat Augustus. Recte. C. Th. conditores manifesti hic arguendi sunt erroris vel potius socordiae; nam c. 1 cit. cum h. c. coniungendae inscr. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius*, et eosdem imperatores prae se fert c. 6 Cod. Iust. cit., quae desumpta est ex c. sequenti h. t. Vid. etiam supra I, 5, 10, not. x. *) Hinc incipit folium 112 codicis 4. r) Go. em. *quidquid excidERIT*, id est *quidquid exciderit, erit — vindicandum*, quo non opus est. Si quid deesse videretur, adderem *sciat* vel simile v. 4 *iurifeiet*, sed a rec. manu add. *is* supra lit. *e*. rr) Add. *V. C.* ex

14. *Iidem*[s] *AAA. Paterno*[t]. Quosdam[u] operta humo[v] esse saxa dicentes id agere cognovimus, ut, defossis in altum cuniculis, alienarum aedium[x] fundamenta labefactent[y]. Qua de re, si quando huius modi marmora sub aedificiis latere dicantur[z], perquirendi eadem copia denegetur[a], ne, dum cautium ementita[b] nobilitas cum aedificiorum qualitate taxatur[c], et pretium domus[d], ne diruatur[e], offertur, non tam[f] publicae rei studium quam privati[g] causa videatur fuisse dispendii[h]. *Dat. XVII.*[i] *Kal. April. Constantinopoli*[k], *Theodosio A. III.*[l] *et Abundantio*[m] *Coss.* (393.)

Interpretatio. *Quicunque metallum dicentes latere*[n] *sub alienis aedificiis quaelibet saxa vel marmora effodienda crediderint*[nn], *ut per eos*[o] *fundamentorum firmitas incipiat vacillare, his inquisitionis*[p] *huius licentiam denegamus, ne, dum nobiliores lapides se quaerere asserunt, aut vendere aut*[q] *subvertere aliena fundamenta praesumant.*

15. *Imp. Theodosius*[qq] *A. Maximino Comiti S. L.* Metallarii, qui ea regione deserta, ex qua videntur oriundi, ad externa*) migrarunt, indubitanter ad propriae originis**) stirpem laremque revocentur. Eorum autem earumque progenies, qui ex domibus privatorum eligere maluerunt consortia nuptiarum, de qua[r] inter fiscum meum et parentes suos aequa lance dividatur, ita ut, qui singulorum tantummodo filiorum probabuntur esse genitores, ex integro unicis fisco affectibus cedant: in posterum cunctis metallariorum conditionem necessario secuturis, quicunque ex ipsis et ex quocunque fuerint latere procreati. §. 1. Qui vero metallica loca, praedictae obnoxia functioni, omisse perhibentur, iisdem[s] procul dubio, quae auctores eorum implere consueverant, muniis subiacebunt. Nam de his, qui ad census annonarios transierunt, observandum est, ut illi, qui ante quinquennium tantummodo nexibus privatorum videntur impliciti, sine dubio ad originem propriam redire cogantur, ex aequo[t] cum publicis fundis eorum sobole dividenda, et unico filio metallariorum origini vindicando,[u] omni tamen ceteris in futurum huiusce modi licentia arcte[v] praeclusa. Quod si quis postea illud, quod nunc prohibetur, fecerit, sciat, nullum exinde praeiudicium fisco esse generandum, etiamsi is, quem metallicum esse constabit, privatis censibus suum nomen indiderit[x]. *Dat. V. Id. Iul. Constantinopoli, Victore V. C.* *) *Cos.* (424.)

— c. 14. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 14. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 1, i. e. *c. un.* Cod. Iust. XI, 6, 6 om. fin. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 26, 37, 38; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 39, 40, 42—44. — c. 15. Cod. Iust. XI, 6, 7 multis om., aliis mut.

c. 1 cit. Vid. II, 12, 5, not. *d.* s) Br. Al. codd. Sich. *Imppp. Valent. Theod.* (21 *et Theod.*) *et Arcad.* Vid. not. *q* antec. t) Deest dignitas Paterni etiam in Cod. Iust.; 29, 42, 44 et L. ap. Be. add. *ppo.* Rein. *P. V.* cj., Go. *Com. S. L.* propter argumentum legis et Symmachi Epist. V, 58—64 (non 68), ex quibus Symmachi epistolis ad Paternum datis, hunc Paternum Comitem per Occidentem fuisse Go. colligit, eundemque esse putat, ad quem Ambrosius Ep. VI, 48 scripserit. Vid. Go. in not. h. c. et in Prosopogr. v. *Paternus.* u) In codd. 6, 7, 21, aliis v. *Paterno* coniungitur cum ipso contextu (*Paterno quosdam* etc.), ex quo factum est, ut a nonn. codd. secundi ordinis, qui scil. textum non habent, sed inscriptionem, absit v. *Paterno*, veluti a codd. 27, 28, 32—34, 36, 38—40, 43. v) 21 *humo operta.* 15 *Q. o. h. saxa vel metalla esse dicentes.* x) 20 *rerum.* y) 7, 8, 12—14, 16, 17 *labefaciant.* 8 *labefactant.* 25 *labefacientur.* Go. in not. *quare.* z) Antea 10 *latera.* Sich. *eiusmodi — dicuntur.* 20 *dicuntur.* a) 10, 18 *degregetur.* Sqq. des. in Cod. Iust. b) 16, 20 *cautione mentita.* 25 *cautum mentita.* 21, Sich. *ne dum cautio* om. et Sich. in m.: „forte, *causa ementitae nobilitatis.*" c) 25 *taxetur.* d) 6—8, 14, 17 *dominus.* 9 om. *ne*, pro quo 20 *rei.* e) 6, 7, 10, 13, 16, 18 *orreatur* s. *horreatur* pro *diruatur* et 14, 17 *horrescatur.* f) 14 *nos tam.* 16 *off. nostram p.* 20 *non tantum p. r. studio.* Til. *fludium.* g) 6—8, 12, 16 *probati.* 25 *studio q. privatis.* h) 15 *fuisse videatur d.* 25 *dispectum.* i) 9, 29, 30, 32, 42, Phill. 1735 *XVIII*, sed 42 antiquitus *XIII.* 16, 21, Reg. Par. 4403[b], Sich. *VII.* 20 *XIIII.* 24 *VIII.* 28, 35, 40 *VI.* k) 40 *Const. a abb. C.* l) 8 om. *Th. — Ab.* et 28, 36 *Theod. — Coss.* 21, Sich. *Theod. A. IIII.* et Sich. in m. *Constantino.* 33 *Th. a I.* 42 *Th. aug. III.* m) Add. *V. C.* et ita habet 24. Vid. supra not. *rr.* Multi codd. *Habundantio* s. *Habundancio.* Cui. 2 — Ri*. *Cons.* n) 6—10, 14, 17, 18, 20, 21, 42, 43, alii codd. Sich. *dicens sub* et om. *latere.* Cui. 1 — Lugd. *dicentes* et om. *latere.* nn) 6—8, 21, 42, 43, alii codd. Sich. *crediderit.* o) 6, 7 *aut.* 10, alii codd. *cred. super eos.* Sich. *eas.* p) 20 *inquisitionibus.* q) 20, 21, alii codd. om. *aut.* qq) Theodosius solus nominatur, Valentiniano III. nondum Caesare. Cf. Zirardin. l. c. p. 279, not. *) 4 *externa*, ut Cui. et alii in Cod. Iust.; edd. et Cod. Iust. *externam.* Go. ann.: „Regionem vel *externa.*" **) Hinc incipit folium 112[b] codicis 4. r) „*nups. aequa* Gfr. vult, de eleganti cogitans ἀναδιπλώσει. Fort. sententia interiecta quaedam excidit, aut leg. *aeque* i. e. eodem modo (in C. I. est *cum sua subole*)." Be. Ego etiam puto versum excidisse, cuius negligentiae in hoc codice non desunt exempla. Vid. infra XIV, 4, 1 et 3, XV, 1, 53 et nonn. loc. lib. XVI. Cf. Summaria C. Th. p. X. s) 4, Til. — Ri*. *hisdem.* t) Til. — Lugd. *exaequo.* u) Ap. Be. §. 2 signum est. Ceterum cum literis *do* v. *vindicando* incipit folium 113[a] codicis 4. v) 4, Til. — Ri*. *arte*, more veterum librariorum pro *arcte*, ut iam Go. vidit. Sic *artari* pro *arctari* etc. x) In Cod. Iust. h. c. ita scripta est: *Metallarii, sive metallariae qui quaeve ea — oriundi*, „*vel oriundae, ad externam migraverint: indubitanter sine ulla temporis praescriptione ad — laremque una cum sua subole revocentur* (des. seqq. usque ad vv. *prohibetur, fecerit*), *etiam quas domus nostrae secreta retineant* (ex c. 5 h. t. vv. *etiam — retineant* desumpta sunt). *Sciant autem nullum — etiamsi quis ex his, quem metallicum esse constiterit, privatis c. s. n. i.* *) Go. om. *C.*

TIT. XX. DE MURILEGULIS ET GYNAECIARIIS[y] ET MONETARIIS ET BASTAGARIIS.

1. *Imp. Constantinus* *) *A. ad Bithynos.* Monetarios in sua semper durare conditione oportet[z], nec dignitates eis perfectissimatus tribui vel ducenae vel centenae vel egregiatus[a]. *Dat. XII. Kal. Aug. Gallicano et Basso Coss.* (317.)

2. *Imp. Constantius A. ad Taurum Pf. P.* Quinque auri librarum mulctam[aa] exigatur, qui mancipium gynaecei[b], quod celat, non intra Kal. Septembr. prodiderit. *Dat.* *) *XIV. Kal. April. Mediolano, Datiano et Cereale Coss.*[c] (358.)

3. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Germanum Consularem*[d]. Ingenuae mulieres, quae se gynaeciariis[e] sociaverint, si conventae denuntiatione solenni splendorem *) generis contuberniorum vilitati praeferre noluerint, suorum maritorum conditione teneantur. *Dat. IV. Kal. Iul. Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)[f]

4. *Iidem AA.*[ff] *ad Auxonium Pf. P.* Quod ad praesens remedium pertinet, decimum[g] animal bastagariis pro reparatione praebeatur. *Dat. Id. Dec. Martianopoli, Valentiniano et Valente*[h] *AA. Coss.* (365?)

5. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. Philematio Comiti S. L.* Si quis uxorem de familiis conchylegulorum[i] acceperit, sciat, conditioni eorundem se esse nectendum. *Dat. IV. Kal. Iul. Treviris, Gratiano A. II. et Probo Coss.* (371.)

6. *Iidem AAA. ad Modestum*[k]. Opifices *) vestis linteae contexendae, in usu[l] erogationum nostrarum operam dantes, sollicitatos a plurimis esse, cognovimus. Igitur et eos, penes quos sunt, et textores ipsos terna auri pondo thesaurorum commodis inferre praecipimus; quin etiam opifices ipsos textrinis linteae vestis vindicari conveniet. Quod si aliquis detegetur *) in eadem insolentia permanere, et iugiter opificem detinuerit, non iam mulctam, ut praeterito tempore iusseramus, sed proscriptionem subire debebit. *Dat. V. Kal. Iul.*[ll] *Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

7. *Iidem AAA. ad Philematium Comitem S. L.* Qui aliquem ex familiis gynaecei[m] in latebris habere comperti sunt, quinque librarum auri damno subiicientur[n]. *Dat. XII. Kal. Sept. Ciliciae*[o], *Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

8. *Iidem AAA. ad Tatianum Comitem S. L.* Intra Kalendarum Augustarum diem qui linteones retentare dicuntur, antiquis eos conditionibus reddant, aut se, pro ingentis audaciae contumacia, quinis auri libris per singulos eorum poenae nomine sciant esse *) feriendos: non minore circa eos etiam mulctae comminatione proposita, qui obnoxios Scythopolitanos linyfos[p] publico canoni in posterum suscipere conabuntur. *Dat. XIV. Kal. Mart. Antiochiae, Gratiano A. III. et Equitio*[pp] *Coss.* (374.)

Tit. XX. Tit. libri I. C. Th. *de Officio Procuratorum Gynaecei et Metallariorum* a clar. Vesmio in cod. I. inventus, de quo tit. dixi in Richteri Annalibus Iurispr. T. I, p. 91 sq. Cod. Iust. XI, 7. — c. 1 coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Cohort. (VIII, 4), c. 1 C. Th. de Caesarianis (X, 7), c. 5 C. Th. de Decurion. (XII, 1). Cod. Iust. XI, 7, 1 mut. fin. Bas. LIV, 16, 1. — c. 2. Eiusdem argumenti est c. 7 h. t. — c. 3. Cod. Iust. XI, 7, 3. Concordat cum c. 10 C. Th. h. t. — c. 4. Cod. Iust. XI, 7, 4 mut. — c. 5 eodem die data est atque c. 75 C. Th. de Decurion. (XII, 1), sed ad alium magistratum. — c. 6. Vid. c. 8 sq., not. sup. — c. 7. Cod. Iust. XI, 7, 5. — c. 8. Summaria C. Th.: „*Sextae similis.*"

---

y) 4 *gynecesariis* et rubro col. em. *gyneceiariis.* Til. — Ri*. in ind. rubr. *gynaecitariis* et ita etiam h. l. Til. — Cui. 2*, pro quo Go. — Ri*. *gynaeceiariis.* Cod. Iust. *De M. et G., et Procuratoribus Gynaecii, et de Monetariis, et Bastagariis.* *) Cui. 2, 2* *Constantius*, err. Deinde 4 et Ri*. *Bythynos.* z) Cod. Iust. inverso ordine *semper conditione durare oportet.* a) Cod. Iust. *nec dignitatis cuiuscunque privilegio ab huiusmodi conditione liberari.* aa) Vid. supra VIII, 1, 1, not. *f.* b) Cui. 1 — Ri*. *gynaecitii.* 4 *gynecaei.* *) Cum subscript. h. c. incipit fol. 113[b] codicis 4. Ceterum v. *Dat.* sec. Go. est pro *Reddita.* Vid. Go. ad h. c. not. *e.* c) Aur. Lugd. *Cons.* d) Ita etiam Cod. Iust., sed Rein. Go. propter c. 1 C. Th. de Pascuis (VII, 7), c. 3 Cod. Iust. de Fundis patr. (XI, 61, quibus add. supra V, 13, 19) em. *Germanianum Com. S. L.* Recte. Vid. supra IV, 20, 1, not. *e*, V, 13, 19, not. *s* et Wenck. p. 261, not. *g* et p. 306, not. *b.* e) 4 *gynecearitis*, rubro colore ponitur *i* supr. *earitis.* Cui. 1 — Cui. 2* *gynaecitariis.* Til. Go. — Ri*. *gynaecitariis.* *) Cui. 2, 2* *splendorum*, mend. f) Go. in Chron. *III. Kal.* Deinde annus deest ap. Go. ff) Ita etiam Cod. Iust. Verum add. sec. Go. Rein. Be. *et Gratianus A.* Vid. not. *h* sq. g) Cod. Iust. *quintum.* h) Go. Rein. Be. h. c. vindicant anno 368 (*Valentiniano et Valente II.*); neque enim Auxonius ante ann. 368 Pf. P. erat (cf. Zosimus IV, 10), et Valens nec anno 365 Martianopoli fuit. Fuit ann. 367 et 368, quibus bellum adversus Gothos gessit. Vid. Ammian. Marcell. XXVII, 5. Reines. antea addiderat *III.*, i. e. ann. 370. 4, add. *Marcianop.* i) 4 *concylegulorum.* k) Go. Be. in not. add. *Pf. P.*, recte. *) Ita in 4 rubro col. restitutum est. Videtur ibi antea scriptum fuisse *opificis.* l) Go. Be. in notis em. *usum.* Rectius esse puto *usum* s. *usus.* Deinde incipit folium 114[a] codicis 4 cum v. *sollicitatos.* *) Ri*. *detegatur.* ll) An add. *Antiochiae?* m) 4 *gynechei.* Cui. 1 — Ri*. *gynaecei.* Cod. Iust. *gynaecii.* n) Cod. Iust. *subiiciantur.* o) Go. mutandum locum esse dicit et scrib. aut *Cyzici*, ubi gynaeciarii fuerint ὑπουργοὶ στρατιωτικῶν χλαμύδων (Sozomenus V, 15. Go. in comm. h. c.), aut *Seleuciae*, ubi hoc ipso anno a Valente data sit c. un. infr. Ne collat. transl. (XI, 22). Sed vereor, ne a Go. erratum sit et intelligenda c. un. C. Th. Ne coll. per logogr. (XI, 4), quae tamen ante aliquot menses data est, *prid. Non. April.* Valens huius aestatis maximam partem Antiochiae constitit. Addit autem Go. in Chron.: „si illud (Cyzici) admittimus, tum *Data* accipiendum pro *Reddita* vel *Proposita.*" Val. in m. vult *Hisciae;* alii sec. Go. tentant *Sisciae.* Ceterum Aur. Lugd. *Cons.* *) Hinc incipit fol. 114[b] cod. 4. p) 4, Til. — Ri*. inversis literis *lynifos*, quod Be. auct. Go. corr. Vid. Go. in comm. h. c. Praeterea 4 *Scytopolitanos* et add. *h* supra lin. rubro col. pp) Ri*. err.

9. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Eucherium* *). Qui textrini nostri mancipia occultatione celaverit, ternis libris auri pro singulorum hominum suppressione plectatur [q]. *PP. Karthagine III. Kal. Mart., post cons. Ausonii et Olybrii* [r]. (380.)

10. *Iidem AAA. ad Hesperium Pf. P.* Edicimus, ne qua mulier splendidioris gradus monetarii adhaerens consortio decus nativae libertatis amittat *). Quod si quam ab hac praeceptione statutum nostrae perennitatis abduxerit [s], ea, secundum auctoritatem Senatusconsulti Claudiani [t], vel legitima admonita conventione discedat vel, si complexui monetarii putaverit [u] inhaerendum, non ambigat, se et liberis [v] praeiudicaturam, et eius conditioni esse nectendam. [x] Nihilo minus autem et eas, quae ante legem nostram monetariis videntur esse coniunctae, placuit praedicto titulo conveniri; scientes, nisi interdicta coniunctione discesserint, mutasse se statum. §. 1. Si qua vero originaria [y] seu colona [z] possessionis alienae, ignaro domino seu sciente, monetario associabitur, hi conventi mox iuri agrorum debitas personas retrahere festinent, vel de cetero sciant repetendi facultatem silentii sui conniventia [a] perdidisse. §. 2. Sed ut monetario nullam [b] nocti volumus, ita et monetario [c] patre susceptas prohibemus extraneis copulari. *Dat. prid. Id. Mart. Aquileia, post cons. Ausonii et Olybrii* [d]. (380.)

11. *Iidem* [e] *AAA. Trifolio Comiti S. L.* Aeternam fiximus legem, ne umquam bastagariis militiam vel suam deserere liceat, vel aliam [f] surreptiva [g] impetratione temtare [h]. Et tribuni, qui scientes huius modi milites ad numerum receperint, per singulos bastagarios singulas auri *) libras fisco cogantur inferre. Et super hoc dedimus literas ad illustres magistros utriusque militiae. *Dat. IX. Kal. Aug. Heraclone, Richomere et Clearcho Coss.* (384.)

12. *Iidem AAA.* [i] *ad Principium Pf. P.* Si quis naviculam [k] functioni muricis et legendis conchyliis *) deputatam ausus fuerit usurpare, duarum librarum auri illatione teneatur. *Dat. VI. Kal. Oct. Aquileia, Arcadio A.* [l] *et Bautone Coss.* (385.)

13. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA. Philometori* [m] *Comiti S. L.* Lotae in posterum sericablattae [n] ac metaxae [o] huius modi species inferri praecipimus; viginti librarum auri condemnatione proposita his, qui scrinium canonum tractant, prioribus etiam eiusdem [oo] officii, si statuta coelestia a quoquam passi fuerint temerari. *Dat. V. Kal. Iul. Constantinopoli, Arcadio A. VI. et Probo Coss.* (406.)

14. *Imp.* *) *Theodosius A. et Valentinianus C. Maximino Comiti S. L.* Murilegoli, qui, relicto [p] atque despecto propriae conditionis officio, vetitis se infulis dignitatum et cingulis [pp] penitus denegatis munisse dicuntur, ad propriae artis et originis vincula [q] revocentur. Ab illis autem, qui rebus eorum videntur inhiasse, quos in sua origine permanere et solennibus ministeriis inservire manifestum est, omnia, quaecunque

— c. 9. Cod. Iust. XI, 7, 6. Bas. LIV, 16, 6. — c. 10. Go. err. *V.* H. c. concordat cum c. 3 h. t. Cod. Iust. XI, 7, 7 nonn. om. — c. 11. Cod. Iust. XI, 7, 8 om. fin. — c. 12. Cod. Iust. XI, 7, 9. Leuncl. Not. II, 229 (Thes. Ott. III, 1550). — c. 13. Cod. Iust. XI, 7, 10. — c. 14. Cod. Iust. XI, 7, 11. Bas. LIV, 16, 11. Hanc c. Go. dubitanter coniungit cum c. 3 C. Th. de Vest. holov. (X, 21). Sed adversatur Cod. Iust., ubi c. 4 eod. ex c. 3 C. Th. cit. desumpta haud aliter atque C. Th. habet *Feb.*, non *Nov.*

347 ann. apposuit. *) Sec. Go. *Procons. Africae.* q) Cod. Iust. *plectetur.* Mox add. *Kartha.* sive, ut 4 *Karthag.* r) 4, Til. — Lugd. *Ausoni et Olybri.* Cui. 2 — Ri*. *Auxoni et Olybri.* Cod. Iust. *Auxonii.* *) Til. *amitat.* Aur. Lugd. *liberabitatis.* s) Go. em. *Quodsi quam ab hac praesumptione — non abduxeris.* Non video, quid difficultatis hic locus habeat, modo *statutum* ad deperditam aliquam imperatoris legem referatur. Cod. Iust. *Quod si qua ab h. p. st. n. serenitatis abd.* t) Vv. *secundum auctor. S. Claudiani* des. in Cod. Iust. propter tit. Cod. Iust. de Scto Claudiano tollendo. u) 4, Til. *putaverint.* v) Cod. Iust. *se sibi et liberis.* x) In Cod. Iust. om. *Nihilo minus — mutasse se statum.* In syllabis dam (nectendam) *nihilominus* incipit codicis 4 folium 115 [a]. y) 4, Til. Cui. 1 *originalia*, sed in cod. 4 a rec. manu corr. *originaria.* Aur. Lugd. *originalis.* z) Cod. Iust. *colonaria.* a) Ita Cod. Iust.; 4, edd. ante Be. *conhibentiam* (sed Aur. Lugd. *cohibentiam*), quod ferri posse Go. affirmat, etsi ipse praefert *conhibentia.* Et ita scripsit Be. b) Cod. Iust. *nullam extraneam.* c) Cod. Iust. *et ex monetario.* Nostrum probatur Go. d) 4, Cui. 1 — Lugd. *Auxoni et Olybri.* Til. *Auxoni, et Olybri.* De Cui. 2 — Ri*. et de Cod. Iust. vid. supra not. *r.* e) Go. Be. et h. et sq. c. rep. *Imppp. Val. Th. et Arc.*, recte quidem, sed adversante Cod. Iust. f) In Cod. Iust. add. *antequam eam impleverint*, impr. Go. in comm. g) 4, Til. — Lugd. *subreptivam.* Cod. Iust. *surreptitia*, quem secutus Cuiacius in Cui. 2 primum ed. *subreptiva*, recte. h) Seqq. des. in Cod. Iust. *) Hinc incipit codicis 4 folium 115 [b], in cuius ima pagina ponitur signum quaternionis *Ig.* i) Rein. em. *Imppp. Val. Th. et Arc.* Vid. supr. not. *e.* k) Leuncl. l. c. propter Graeca ὁ ἐκνοσθεῖσαν γυναῖκα ἀφοσιωθεῖσαν cj. in Cod. Iust. legendum esse *mulierculam*, aut *ancillam, ancillulam*, male. Ri*. *Si qui.* *) 4 *concycilis* et Cui. 1 *conchyiis*, err. l) Ita 4, Til. — Lugd. Cod. Iust.; Cui. 2 — Be. add. *I.* m) Go. *Filometori*, err. E Cod. Iust. edidi *Philometori.* 4, Til. — Cui. 2 [b]. Ri. — Be. *Filometori.* n) Coniunxi verba *serica blattae*, quae apud Go. — Be. disiuncta sunt, aliter atque in cod. 4 et in Til. — Cui. 2*. Go. cj. *sericae blattae*, uti legit Dirksen in Manual. latin. font. v. *blatta.* Cod. Iust. *sericoblattae.* Vid. Go. comm. h. c. Fortasse scrib. *sericae blattae* arg. c. 18 h. t. o) 4, Til. — Lugd. Go. — Ri*. *mataxae.* Cod. Iust. *et met.* Go. cj. *m. cuiusmodi*, i. e. quaecunque. oo) Cod. Iust. *cuiuscunque.* *) Aur. Lugd. Cod. Iust. *Impp.* Ri. Ri*. *Imppp.* p) Cod. Iust. *derelicto.* pp) Cum vv. *et cingulis* incipit in cod. 4 folium, quod debet esse 116; sed accidit, ut qui singulo cuique folio numerum adscriberet, hoc folium praeteriret et sequenti, quod debebat 117 appellare, adiiceret numerum 116. Nec praestare videtur corrigere in seqq. errorem librarii, sed indico eum numerum, qui in codice est. Vid. Summaria

constiterit, ex quocunque titulo possessa antiquis possessoribus restituantur. Quod si alienigenae detentatores[qq] oneribus conditionis externae[r] maluerint subiacere quam restituere facultates, et futura deinceps agnoscant munia[s] sibi esse subeunda, et de praeterito, si qua[t] ipsis possidentibus reliqua colligantur, a semet ipsis sciant sine aliqua excusatione solvenda. *Dat. XVII. Kal. Nov. Constantinopoli, Victore Coss.* (424.)

15. *Idem A. et C. Maximino Comiti S. L.* Hi, qui ex filiabus murilegulorum et alienae originis patribus sunt vel fuerint procreati, iura maternae conditionis*) agnoscant. *Dat. IX. Kal. Iun.*[u] *Theodosio A. XI. et Valentiniano C. Coss.* (425.)

16. *Impp.* *) *Theodosius et Valentinianus AA. Asclepio Comiti S. L.* Si quis ex corpore gynaeciariorum[v] vel linteariorum sive linyfariorum[x], monetariorum ac murilegulorum[y] vel aliorum similium ad divinas largitiones nexu sanguinis pertinentium voluerit[z] posthac de suo collegio liberari, non quoscunque, nec facile in locum proprium[a], freti dexterae triumphalis absolutione[aa], substituant, sed eos, quos omnibus idoneos modis, sub ipsis quodammodo amplissimae tuae sedis obtutibus approbarint; ita tamen, ut is, qui ab huius modi conditione, iuxta formam coelitus datam, beneficio principali fuerit absolutus, universam[b] generis sui prosapiam in functione[c] memorati corporis permanentem cum omnibus eius[d], qui absolvitur, rebus obnoxiam largitionibus sacris futuram esse non dubitet. *Dat. VII. Kal. Mart. Constantinopoli, DD. NN. Theodosio XII. et Valentiniano II. AA. Coss.* (426.)

17. *Iidem AA. Valerio*[e] *Comiti S. L.* Placet, si conchyliolegulorum filiae conditionis alienae*) nupserint viris, qui ex ipsis fuerint procreati, ab eo tempore nexum maternae adscriptionis agnoscant, ex quo promulgatam super hoc cognoverint legem. De his vero, quos ante eam natos esse constiterit, huius modi forma servetur, ut, sive conchyliolegulorum seu adscriptorum progenies fuerit colonorum, paternam tantum conditionem sequantur. Si qui vero post legem[f] aut patre[g] conchyliolegulo geniti probabuntur aut matre, memoratae adscriptioni obnoxios se esse non ambigant. *Dat. X. Kal. April. Constantinopoli, Hierio et Ardaburio*[h] *Coss.* (427.)

18. *Iidem AA. Apollonio Comiti S. L.* Quoniam trecentas paene libras blattae[i] sericae clandestina fucatione, non sine laesae maiestatis crimine, coloratas et adaeratum conchylii non minimum pondus patefactum est, quaestione prodente, quibus sollemniter artibus, quibus consciis ac ministris metaxa tinguebatur, cum privata et[k] fiscalis aequaliter publico murice tinguebatur[l], purpurae nundinas, licet innumeris sint constitutionibus prohibitae, recenti quoque interminatione vetamus; et dispositione illustris memoriae Synesii revocata, quae perperam infirmata est ab illustris[m] memoriae Anysio*), a quo surreptum nobis est veritate celata, septimum[n] de scrinio canonum[o], quintum de scrinio tabulariorum ad baphia Phoenices[p] per certum tempus mitti praecipimus, ut fraus omnis[q] eorum prohibeatur solertia, timentium, ne quaesitis multo sudore[r] stipendiis careant: etiam viginti librarum auri condemnatione proposita. *Dat. VIII. Id. Mart. Constantinopoli, Isidoro et Senatore Coss.* (436.)

TIT. XXI. DE VESTIBUS HOLOVERIS ET AURATIS[s].

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. et Gratianus A.*[t] *Archelao Comiti S. L.*[u] Auratas ac sericas para-

— c. 15. Cod. Iust. XI, 7, 12. Significatur c. 17 h. t. — c. 16. Cod. Iust. XI, 7, 13. — c. 17. Cod. Iust. XI, 7, 15 om. plur. — c. 18. Cod. Iust. XI, 8, 5 om. pr.

Tit. XXI. Cod. Iust. XI, 8. — c. 1. Cod. Iust. XI, 8, 1 mut. Coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Fisci debit. (X, 16), ubi vid. not. sup. et not. *k*.

C. Th. p. V. q) 4, Til. — Ri*. *vincla.* qq) Cod. Iust. *detentores*, sed Cui. et C. Th. r) Cod. Iust. *extraneae.* s) Cod. Iust. *munera.* t) Go. *quae*, err. *) Mendose Go. *condirionis.* u) Add. *Constantinopoli.* *) Cum inscript. h. c. incipit secunda pagina folii in codice 4. Vid. supr. not. *pp.* v) 4 *gynaecaariorum.* Til. — Ri*. *gynaecetiariorum.* x) 4, Til. — Lugd. *lynifiariorum* et Cui. 2 — Ri*. *lynifariorum*, inversis literis. Vid. c. 8 h. t., not. *p.* Cod. Iust. *lint. vel lymphariorum*, impr. Go. et Cuiac. in Comment. l. c. p. 346. Cf. Dirksen l. c. p. 511. y) Cod. Iust. *vel murileg.* z) Ita Be. ex Cod. Iust.; 4, Til. — Ri*. *voluerint*, quod Be. monet teneri posse, modo supra corr. *Si qui.* a) Dirksen l. c. aa) 4 *adsolutione.* b) Cod. Iust. *universi.* c) 4, Til. — Ri*. *functionem.* Be. auct. Go. ex Cod. Iust. *functione.* d) Go. ann. *suis.* e) In Cod. Iust. om. *Valerio* etc. *) Cum syllaba *nae* v. *alienae*) incipit folium 116[a] codicis 4. Ibidem hic et infra *concyliolegulorum* etc. et Ri*. *nupserit.* f) Vid. c. 15 h. t. g) In vv. *Qui aut patre conchylilegulo gen.* inc. c. 16 Cod. Iust. cit. h) Cod. Iust. *Ardaburo.* 4, edd. *Ardabure.* Vid. VI, 26, 10, not. *cc*, VII, 8, 14, not. *r* et Rel. l. c. p. 596. i) 4, Cui. 1. Aur. Lugd. *blantae*, sed in cod. 4 est. *blattae.* Mirum, unde desumpserit Cuiacius *blantae*, cum Til. edidisset *blattae.* Estne Cuiacius, cum pararet editionem, usus codice 4? k) 4, Til. om. *et.* Deinde cum v. *aequaliter* incipit folium 116[b] codicis 4. l) Hinc inc. c. 8 Cod. Iust. cit. Ri*. *Synesi.* m) Ita Be. auct. Go., recte. 4, Til. — Ri*. *illustri.* Sed quod Be. *illustris* ex Cod. Iust. repetiisse se dicit, id erravit; desunt enim haec vv., quae ad historiam pertinent, in Cod. Iust. *) Ita 4, Til.; rell. *Anisio.* Vid. VI, 30, 21 et 22. n) Cod. Iust. *vetamus, et ideo septimum*, et desunt vv. *et dispositione — celata.* o) Cod. Iust. *septimum de scrinio exceptorum, sextum de scrinio canonum.* p) 4, Til. — Lugd. *bafia Foenicis* s. *foenicis.* Cui. 2 — Ri*. *Bafia Fenicis.* q) Cod. Iust. *omnis fraus.* r) Cod. Iust. *longo sudore.*

s) Cod. Iust. *De V. Holoberis et auratis et de Intinctione Sacri Muricis.* 4, edd. *De v. oloveris* etc. t) 4, Til. — Ri*. om. *et Grat. A.*, rest. Be. ex Cod. Iust., recte. u) Cf. c. 2 C. Th. de Fisci deb. (X,

gandas[v] auro intextas, tam viriles quam muliebres[x] privatis usibus contexere conficereque prohibemus, et in[y] gynaeceis tantum nostris fieri praecipimus. *Dat. V. Non. Iul. Nebioduni*[z]. *Acc. XV. Kal. Aug. Martianopoli, Valentiniano NB. P. et Victore Coss.* *) (369.)

2. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Floro Pf. P.* Nemo[a] auratas habeat aut in tunicis aut in lineis*) paragaudas[b]. Non enim levi animadversione plectetur, quisquis vetito se et indebito non abdicarit indutu[c]. *Dat. III. Kal. April. Constantinopoli, Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

3. *Imp. Theodosius A. Maximino Comiti S. L.* Temperent universi, qui cuiuscunque sunt sexus[d], dignitatis, artis, professionis et generis, ab huius modi speciei possessione, quae soli principi eiusque domui[e] dedicatur. Nec pallia tunicasque domi quis serica[f] contexat aut faciat, quae tincta conchylio[g] nullius alterius permixtione subtexta[h] sunt. Proferantur ex aedibus *) tradanturque tunicae et pallia[i] ex omni parte texturae cruore infecta conchylii. Nulla stamina subtexantur[k] tincta conchylio; nec eiusdem infectionis arguto pectine solidanda fila decurrant; reddenda aerario holovera vestimenta[l] protinus offerantur. Nec est, ut quisquam de abiurato[m] pretio conqueratur, quia sufficit calcatae legis impunitas, nec vacet illi curare de quaestu, cui sua salus esse non[n] debet in pretio *). Ne quis vero nunc[o] huius modi suppressione[p] in laqueos novae constitutionis incurrat; alioquin ad similitudinem laesae maiestatis periculum sustinebit. *Dat. XVII. Kal. Febr. Constantinopoli, Victore V. C. Cos.*[q] (424.)

TIT. XXII. DE FABRICENSIBUS.

1. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. Tatiano*[r] *Comiti S. L.* Cum senae per tricenos dies ex aere tam apud Antiochiam *) quam apud Constantinopolim a singulis barbaricariis cassides, sed et bucculae[s] tegerentur, octo vero apud Antiochiam cassides[t] totidemque bucculas per dies triginta et tegerent argento, et deaurarent, apud Constantinopolim autem tres solas, statuimus, ut Constantinopoli quoque non octonas singuli cassides per tricenos dies, sed senas si[u] pari numero buccularum auro argentoque condecorent. *Dat. V. Id. Mart. Antiochiae, Gratiano A. III. et Equitio Coss.* (374.)

2. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Tatiano Pf. P.* Omnibus fabricis non pecunias pro speciebus, sed ipsas species sine dilatione inferri, in perpetuum servanda hac forma[v] praecipimus, ut venae nobilis[x] et, quae facile deducatur ignibus seu liquescat, ferri materies praebeatur, quo promptius, adempta fraudibus facultate, commodo publico consulatur. *Dat. XV. Kal. Nov.*[xx] *Theodosio A. II. et Cynegio Coss.* (388.)

3. *Iidem AAA. Rufino Magistro officiorum.* *) Primicerium fabricae post biennium non solum vacatione, verum etiam honore donari **) praecipimus ita, ut inter protectores[y] adoraturus aeternitatem nostram suo quisque tempore dirigatur. *Dat. VIII. Id. Mart. Mediolano, Valentiniano A. IV. et Neoterio*[z] *Coss.* (390.)

4. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Osio Magistro officiorum.* Stigmata, hoc est nota publica fabricen-

— c. 2. Cod. Iust. XI, 8, 2 auct. Eodem die data est c. 12 C. Th. de Numer. (VIII, 1). — c. 3. Cod. Iust. XI, 8, 4. Vid. c. 14 C. Th. de Muril. (X, 20), not. sup.

Tit. XXII. Nov. Th. de Bonis Fabricensium (ed. Berol. p. 1225 sq.). Cod. Iust. XI, 9. — c. 2. Cod. Iust. XI, 9, 1. — c. 3. Cod. Iust. XI, 9, 2. — c. 4. Cod. Iust. XI, 9, 3.

16), not. *i.* v) Vid. Go. comm. h. c. Ceterum incipit in syllabis *das auro* folium 117[a] cod. 4. x) In Cod. Iust. om. *tam* et *quam mul.*, de qua re vid. Go. comm. y) 4, Til. — Ri°. *proh. sed gyn.* Be. ex Cod. Iust. rep. *et in.* 4 *gynecaeis.* Aur. Lugd. *gynaecеiis.* Cui. 2 — Ri°. *gynaeceis.* Cod. Iust. *proh. et in gynaeciariis.* z) Go. Be. ex c. 2 C. Th. cit. recte em. *Novioduni.* Cod. Iust. *Nebioduni.* Mox 4, edd. *Marcianop.* Cui. 1 — Be. *NP. P.* *) Annus excidit ap. Go. a) Cod. Iust. *Nemo vir.* *) Aur. Lugd. *linteis.* b) In Cod. Iust. add. *nisi hi tantummodo, quibus hoc propter imperiale ministerium concessum est.* c) Cod. Iust. *abdicaverit indumento.* d) Cod. Iust. *T. u.* (om. *qui*), *cuiuscunque sint sexus.* e) 4, Til. *domus.* f) Cod. Iust. *sericas*, sed nostrum prob. Go. g) In Cod. Iust. add. *quae.* 4 *concylio*, uti etiam infra. h) Cod. Iust. *contexta.* *) Hinc incipit folium 117[b] codicis 4. i) Cod. Iust. *aut pallia.* k) In Cod. Iust. ita interpungitur: *faciat. Quae — sunt, proferantur ex aedibus tradanturque — conchylii.* l) Cod. Iust. *holobera vestimenta virilia prot.* m) Til. — Lugd. *abiurata.* n) Go. inducere vult *non*, sine necessitate. *) Cod. Iust. om. *nec vacet — in pretio.* o) 4, Til. — Ri°. *hanc.* Rein. Go. ex Cod. Iust. em. *nunc*, quod Be. rec. p) Go. cj. *cuius modi subreptione*; ipse tamen abiecit cj. suam. q) Aur. Lugd. *Conss.*

r) Go. *Titaano*, mendose. *) Cum v. *quam* incipit in codice 4 folium 118. Aur. Lugd. *Anthiochiam* hic et infra. s) Go. suo.: „*Senae* videlicet: quod repetendum ἀπὸ τοῦ κοινοῦ. Quare nil hic mutandum, quod tamen faciunt qui reponendum hic putant, *et sex bucculae.*" Recte Go. t) 4, Til. — Cui. 2° *cassidas* et hic et paullo infra. u) Diversa ratione Go. h. l. em.: *pari numero*, sublata voce *si*; deinde *impari* vel *dispari*; denique *sed senas cassides, pari numero.* Be. prop. *sic.* An *singuli?* v) Cod. Iust. om. *in perpetuum s. h. forma.* x) Ita Be. auct. Go.; 4, Til. — Ri°. *nobiles*, more veterum librariorum, qui saepe commutant inter syllabas *is* et *es.* Cod. Iust. *venerabilis* pro *venae nobilis*, impr. Cui.; sed sunt libri mss. qui cum C. Th. consonent. Cf. Dirksen l. c. p. 512. xx) Fort. add. *Mediolano.* *) Hinc incipit folium 118[b] codicis 4. **) Aur. Lugd. *dari praecipimus.* y) In Cod. Iust. add. *eiusdem fabricae per biennium*, quae tamen vv. a veteribus libris mss. absunt, et abesse quidem debere Go. ostendit in comm. et ante Go. iam dixerat Cui. l. c. p. 349. z) 4, Til. — Ri°. Cod. Iust.

sium brachiis, ad imitationem tironum, infligatur, ut hoc modo[a] saltem possint latitantes agnosci: his, qui eos susceperint vel eorum liberos[b], sine dubio fabricae vindicandis, et qui surreptione quadam declinandi operis ad publicae cuiuslibet sacramenta militiae transierunt[c]. *Dat. XVIII. Kal. Ian. Constantinopoli, Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.* (398.)[d]

5. *Iidem AA.*[e] *Anthemio Magistro officiorum.* Si quis posthac fabricensem admiserit procuratorem, vel cultorem sui praedii detinuerit[f], conductoremve susceperit, rei, quam contra vetitum fabricensi crediderit iniungendam, *) proprietate privetur, ea videlicet fiscalibus calculis socianda; ipse vero fabricensis, qui contraxerit legis offensam, mulcta[g] duarum librarum auri feriatur. *Dat. III. Kal. Aug. Constantinopoli, Honorio A. VI. et Aristaeneto*[h] *Coss.* (404.)

6. *Impp.* *) *Honorius et Theodosius AA. Anthemio Pf. P.* Si quis consortium fabricensium crediderit eligendum, in ea urbe, qua[i] natus est, vel in qua domicilium collocavit, his, quorum interest, convocatis primitus[k] acta conficiat, sese doceat[l] non avo, non patre curiali progenitum, nihil ordini[m] civitatis debere, nulli se civico muneri obnoxium[n], atque ita demum, gestis confectis vel apud moderatorem provinciae vel, si is absit, apud defensorem civitatis, ad militiam, quam optaverit, suscipiatur. Quod si absque hac cautione quispiam ad fabricensium consortium obrepserit, sciat, se ad ordinis, cui debetur, patriaeque suae munera esse revocandum[o], ita ut nulla eum nec temporis nec stipendiorum *) praerogativa defendat. *Dat. XV. Kal. Iun. Constantinopoli, Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.* (412.)

TIT. XXIII. DE CLASSICIS.

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA.*[oo] *Aurenio Pf. P.* Classem Seleucenam aliasque universas[p] ad officium, quod magnitudini tuae obsequitur, volumus pertinere, ut[q] classicorum numerus ex incensitis[r] vel accrescentibus compleatur; et Seleucena ad auxilium purgandi Orontis[s] aliasque necessitates Orientis comiti deputetur. *Data indictione XII.*[t] (369.)

TIT. XXIV. DE HIS, QUI CUM DISPENSATORE CONTRAXERUNT[u].

1. *Impp. Valentinianus et Valens*[uu] *AA. ad Probum Pf. P.* Si quis ab exactoribus, tabulariis, arcariis officiisve rationum[v] vel alio, cui fiscalium thesaurorum tutela mandetur[x], foenebrem pecuniam sumpserit, detectus in eodem ad quadrupli poenam ex hac auctoritate teneatur. *Dat. IV. Id. Mart. Treviris, Valentiniano et Valente AA.*[y] *Coss.* (368.)

2. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Palladio Comiti S. L.* *) Sciant omnes, neque dandi neque[z] accipiendi mutuo ex largitionibus[zz] sacris auri patere[a] cuiquam facultatem. Quod si quis aurum ex nostro aerario privatis commodis profuturum occulte aut cautionis aut sponsionis[b] fide, ut debitor redditurus[c] acceperit, ablatis bonis omnibus perpetuae deportationis subdetur exsilio. Is etiam, qui ex memoratis thesauris sub specie publici creditoris aurum cuiquam commodaverit ac[d] dederit, capitali sententiae[e] subiugetur. *Dat. XII. Kal. Aug. Heracleae, Eucherio et Syagrio Coss.*[f] (381.)

— c. 6. Cod. Iust. XI, 9, 4. In eundem diem incidit c. 175 C. Th. de Decur. (XII, 1), quam, etsi ad alium magistratum datam Go. cum h. c. coniungendam esse putat. Is praeterea c. 87 et 81 C. Th. de Decur. (XII, 1) cum hac lege concordare dicit.

Tit. XXIII. Cod. Iust. XI, 12. — c. 1. Cod. Iust. XI, 12, 1.

Tit. XXIV. Cod. Iust. X, 6. Cf. infra XII, 9. — c. 1. Cod. Iust. X, 6, 1. Bas. LVI, 6, 1 (8). — c. 2 Go. coniungendam esse dicit cum c. 8 et 9 Cod. Iust. de Vectig. (IV, 61). Vid. supra IV, 12, 8 et 9 et infra not. *f.* Cod. Iust. X, 6, 2. Bas. LVI, 6, 2 (9). Cf. infra XII, 1, 85, not. sup.

Neotherio. Mox Aur. Lugd. *Cons.* a) Cod. Iust. *infligantur, ut hoc saltem modo.* b) Cui. 2, 2*. Cod. Iust. (except. Cuiac.) *liberis*, impr. Go. c) Cod. Iust. *transierint.* d) Ri. Ri*. Be. 388, err. e) Be. in not. add. *et Theod. A.*, recte. f) 4 *detinuerint.* *) Hinc incipit codicis 4 folium 119[a]. g) Aur. Lugd. Rein. Ri. Ri*., Be. *multa.* 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Go. *multae.* h) 4, Til. Cui. 1, Cui. 2 — Ri*. *Aristeneto.* Aur. Lugd. *Aristeno.* *) Ri. Ri*. *Imp.* i) Cod. Iust. *in qua.* k) Cod. Iust. *prius.* l) Cod. Iust. *seseque doceat.* m) Go. — Ri*. *ordinis*, err. n) Cod. Iust. *nulli se civi commanere obnoxium.* o) Cod. Iust. *esse deducendum*, impr. Go. *) Cum syllabis *diorum* v. *stipendiorum* incipit folium 119[b] codicis 4.

oo) Rein. et Be. add. *et Gratianus A.* Vid. not. *t.* p) Go. ann.: „*Orientis*, an *Orontis*? Illud puto." Vid. not. *s.* q) Go. ann.: „An potius *et*? Non: *ut*, pro *ita ut.*" r) 4, Til. — Ri*. *incensetis.* Rein. Go. om. *incensitis* ex Cod. Iust. Hoc Be. recte rescripsit. Vid. supra VII, 13, 7. §. 3, not. *z.* s) Cod. Iust. *Orientis*, quod non probo, et ortum est ex sqq. *Orientis comiti* (Cod. Iust. *comiti Orientis*). Librarii enim Orontis nomen cum nescirent, quid sibi vellet, id acceperant pro Oriente, quippe qui notior illis esset, cum improbabile sit, eos ex Oriente finxisse Orontem, plane ignotum illis nomen. Loquitur etiam Cui. l. c. pag. 353 de classe Seleucena *Orontis.* t) „Incidit in annum 369 Coss. Valentin. NB. P. et Victore: et sic subscriptum est l. 2 C. Th. de Legit. hered. (V, 1) ad Auxonium Pf. P." Reines. Vid. c. 7 C. Th. de Off. pr. pr. (I, 5), not. *x.*

u) Cod. Iust. *De his, qui ex publicis rationibus mutuam pecuniam acceperunt.* uu) Be. add. *et Grat. A.* Vid. not. *y.* Ceterum Cui. 1 — Lugd. *Imppp.* v) Aur. Lugd. *rationem*, err. Cod. Iust. *tab. et arc. officiisque rat.* x) *vel* — *mandetur* om. in Cod. Iust. Vid. Go. comm. h. et sq. c. Ceterum incipit folium 120[a] codicis 4 cum v. *mandetur.* y) Go. — Be. om. annum, Cod. Iust. 365. Go. em. *II.* (368.), prob. Be. Vid. supra c. 1 C. Th. Si vagum pet. manc. (X, 12), not. *r* et VIII, 4, 9, not. *m.* *) Cod. Iust. *Palladio P. P.* z) Cod. Iust. om. *neque dandi neque.* zz) Aur. Lugd. *largitionalibus.* a) Cod. Iust. *non patere.* b) In Aur. Lugd. cum v. *sponsioni* desinit pag. 295, sed legitur litera *s* in infer. folii margine. c) Cod. Iust. add. *sine nostra auctoritate.* d) Go. ann.: *Et, vel.* Cod. Iust. *commoda-*

3. *Iidem AAA. Palladio Magistro officiorum*[g]. Aurum, quod a provincialibus sine cunctatione persolvitur, nundinatione consumitur. Poenis[gg] itaque se ultimis, quicunque harum machinatores praedarum detegi prodique potuerint, se[h] noverint subiugandos, nisi dimenso itineris spatio susceptum[i] a provinciali officio aurum traditum sacris largitionibus nuntiarint. §. 1. Insuper, si decem ultra diebus aurum, quod percurso itinere potuerit inferri, detentum vel a prosecutoribus vel a palatinis fuerit deprehensum, binarum ex toto centesimarum illationi se sentiant obligatos. *PP. prid. Kal. Dec. Beryto*[k], *Eucherio et Syagrio Coss.* (381.)

TIT. XXV. DE PRIVILEGIIS DOMUS AUGUSTAE[l].

1. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA. Anthemio Pf. P.* Ad omnem fraudem amputandam procuratores per singulas quasque provincias nobilissimarum puellarum, filiarum mearum apud fidem gestorum praesentibus censualibus ac principalibus, quos huius imminutionis[m] oneribus premi non dubium est, *) exponant numerum iugorum ad memoratarum domus[o] pertinentium, et pro eo tantum illustribus privilegiis ac[o] debitis potiantur, ita ut ex veri fide brevibus praebitis et a rectoribus provinciae mox relatis, quae eos excusare debere conveniat, collatis rationibus cognoscant. *Dat. Kal. Dec. Constantinopoli, Arcadio A. VI. et Probo V. C. Coss.*[p] (406.)

TIT. XXVI. DE CONDUCTORIBUS ET HOMINIBUS DOMUS AUGUSTAE[q].

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Basso Pf. P.* Conductores hominesve augustissimae domus nostrae[r] nullum cuiuslibet nomen militiae usurpent, nullius cingulo dignitatis utantur, ne ex hoc sibi erigendi supercilii fastus[s] sacro nomini nostrae pietatis oriatur invidia; sed quoties de caussa ad domum regiam pertinente aliquid quaestionis emergit[t], non aliter *) quam ex legum ordine, quibus similiter omne hominum genus tenetur, vel excipiant vel inferant actionem[u]; nec aliorum litigatorum negotio intercedant, nec sententiam iudicantum[v] aut illicito patrocinii sui fomite iura conturbent; nullique[x] exsecutionis sane turbulentum ministerium audeant commodare; non privatis se negotiis, non publicis misceant; nec quiescentem domum delatio ulla sollicitet, ne eos inconsultae pertinaciae sero poeniteat[y]. *Dat. prid. Non. Mart. Ravenna*[z], *Theodosio XII. et Valentiniano II. AA. Coss.* (426.)

2. *Iidem AA. ad Senatum urbis Romae. Post alia:* Conductores domus nostrae ab omni militiae *) privilegio summovemus. Vivant aequa sorte cum ceteris; nec unquam, si ratio poscat, examinis severitatem iudiciariam ullo[a] cinguli frustrabuntur obiectu, sed potius pari disceptationis eventu in omnibus caussis legibus serviant, quibus tenentur et principes. *Dat. III. Non.*[aa] *Ian. Romae, DD. NN. Theodosio XII. et Valentiniano II. AA. Coss.* (426.)[b]

— c. 3. Extrema vv. h. c. sec. Go. fugitiva sunt.

Tit. XXV. Cod. Iust. XI, 74.

Tit. XXVI. Cod. Iust. XI, 71. Cf. tit. IV. et V. C. Th. h. libri. — c. 1. Cod. Iust. XI, 71, 1 mut. — c. 2 sec. Go. coniungenda est cum c. 14 (20) C. Th. de Senat. (VI, 2) et c. 33 C. Th. de Petit. (X, 10). Vid. c. 20 cit., not. *d* et c. 33 cit., not. *z* et infra not. *aa*.

verit aut dederit. e) Be. ex Cod. Iust.; 4, Til. — Lugd. *substantia.* Cui. 2 — Ri°. *sententia.* f) Sec. Go. cum h. c. coniungendae sunt c. 8 et 9 Cod. Iust. de Vectig. (IV, 61), neque videtur Go. errasse, postquam constitutiones illas ex c. 8 et 9 C. Th. de Vectig. (IV, 12) desumptas esse palimpsestus Taurinensis demonstravit. Illa vero c. 8 hanc subscr. fert: *Dat. prid. Non. Iul. Constantinopoli. Accepta XII. Kal. Aug. Syagrio et Eucherio Coss.* (381.) Coniicio igitur subscriptionem h. c. mutilam esse, cum desint vv. *prid.* — *Accepta*, quibus additis subscriptiones utriusque legis, et c. 8 C. Th. cit. et huius plane consonant. Eodem die, sed ad Eutropium datae sunt c. 85 et 86 C. Th. de Decur. (XII, 1). Aur. Lugd. Go. — Ri°. *Cons.* et Ri°. *Siagrio.* g) Go. em. *Com. S. L.*, recte. Til. — Lugd. *Ad.* gg) 4 *ponis*, em. ab ant. man. *poenis.* Deinde cum vv. *se ultimis* incipit folium 120[b] codicis 4. h) Be. alterutrum *se* abundare dicit. i) Til. *suceptum.* Paullo infra Aur. Lugd. *prosecurotibus* et Ri°. *sentiat*, err. k) 4, Til. — Ri°. *Byrito.* Be. *Beryti.* Aur. Lugd. *Cons.*

l) Cod. Iust. *De P. d. a., vel rei privatae, et quarum collationum excusationem habent.* m) Go. eos vituperat, qui hanc vocem in *immunitionis* immutari volunt. Legitur tamen *immunitionis*, errore videtur, in Aur. Lugd. Agitur de fraudulenta tributorum imminutione. *) Hinc incipit codicis 4 folium 121[a]. n) Restitui ex 4, Til. — Ri°. *domus.* Cui. 1 — Cui. 2° in m. *domuš ius*, impr. Go.; Be. edidit *domos.* o) Go. tentat *a*, recte. p) Aur. Lugd. *Cons.* et hic et in sq. tit.

q) Cod. Iust. *De Conductoribus et procuratoribus, sive actoribus praediorum fiscalium domus Augustae.* r) Vv. *nullum cuiuslibet* — *invidia*; *sed* des. in Cod. Iust. s) Cum Go. Be. em. *fastu.* Mox 4 *nomine*, sed em. *nomini.* Librarii error explicatur v. *sacro.* t) Cod. Iust. *emerserit.* *) Hinc incipit folium 121[b] codicis 4. u) Cod. Iust. *actiones.* v) Cod. Iust. *sententia iudicantium.* Procedit oratio hoc modo: *nec sententiam iudic. aut iura cont. ill. p. s. f.* x) Cod. Iust. *nullive.* y) In Cod. Iust. add. ex c. 1 C. Th. de Actor. (X, 4) *gravior enim poena constituenda est in hos, qui nostri iuris sunt, et nostra debent custodire mandata.* z) Cod. Iust. *Ravennae.* *) Ri°. mendose *malitiae.* a) Til. — Cui. 2° *iudiciariam, ullo*, impr. Rein. Mox Ri. *frustabuntur.* aa) V. *Non.* suspectum est; nam ita h. c. antiquior est c. 1 h. t. contra rationem C. Th.; scribendum igitur est *Kal.* et tota subscriptio adhibitis c. 20 et 33 C. Th. citt. ita restituenda: *Dat. VI. Kal. Mart. Recitata III. Kal. Ian. Rom. in Senatu* etc. Vid. c. 20 cit. b) In codicis 4 folio 122[a], quod cum subscript. h. c. inceperat, liber X. desinit his vv. literis maioribus scriptis: *Theodosiani Lib· X· Explic.* | *Incip. XI· Feliciter.* Sequens deinde pagina scriptura vacua est, nisi quod a posteriore manu nonnulla vv. annotata sunt, aliena a Codice Theodosiano, et in ima pagina et signum quaternionis *IZ*.

LIPSIAE, EX OFFICINA B. G. TEUBNERI.

CODICIS THEODOSIANI

LIBER UNDECIMUS[a].

TIT. I. DE ANNONA[b] ET TRIBUTIS.

1. *Imp. Constantinus*[*]) *A. ad Proclianum.*[c] Praeter privatas res nostras et ecclesias catholicas et domum clarissimae memoriae Eusebii, ex-consule et ex-magistro equitum et peditum, et Arsacis, regis Armeniorum, nemo ex nostra iussione praecipuis emolumentis familiaris iuvetur substantiae. Datianus enim, vir clarissimus, patricius, qui hanc olim gratiam fuerat consecutus, auferri sibi id cum tanta instantia depoposcit, cum quanta alii poscere consuerunt. Ideoque[d] omnes pensitare debebunt, quae manu nostra[e] delegationibus adscribuntur, nihil amplius exigendi[f]. Nam si qui vicarius aut rector provinciae aliquid iam cuiquam crediderit remittendum, quod aliis[g] remiserit, de propriis dare facultatibus compelletur. *Dat. XV. Kal. Iul. Constantinopoli*[h], *Constantino A. IV. et Licinio IV.*[i] *Coss.* (315?)

2. *Idem A. ad Aelianum Proconsulem Africae.* [*]) Possessores cum satisfecerint publicae collationi, cautiones suas ad tabularios publicos deferant, ut eas tabularii sive sexagenarii[k], periculi sui memores, suscipiant a collatoribus, ipsas species, quae debentur, ex horreis suis ad civitates singulas per menses singulos perlaturis, ne illatio tributorum ex solis apochis[l] falsis vel imaginariis cognoscatur etc. *Dat. Kal. Nov. Treviris, Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss.* (315?)[m]

3. *Idem A. Gregorio Pf. P.* Manu propria iudices universi periculo suo annonarias species et cetera, quae indictione penduntur, definitis quantitatibus et com-

---

Tit. I. C. Th., cod. 4, Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—30, 32—34, 36—40, 42—44, 46, 47, 49, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. Aeg. L. R. U. *Tit. I.* In cod. 31 om. hic tit. Cod. Iust. X, 16. — c. 1. Cod. Iust. X, 16, 4 om. pr. Vid. infr. XI, 12, not. sup. — c. 2 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Exact. (XI, 7) et sine dubio cum c. 1 C. Th. de Off. proc. (I, 12). Fortasse cohaeret etiam cum c. 1 C. Th. de Concuss. advoc. (VIII, 10) et c. 1 C. Th. de Advoc. fisci (X, 15). Vid. supra I, 12, 1, not. *i*, VIII, 10, 1, not. *hh* et X, 15, 1, not. *m*.

---

a) Til. *Theodosiani Codicis.* 15 *Lib. X.* Vid. supra tit. de Const. pr. (I, 1), not. *e* et tit. de Iurisdict. (II, 1), not. *r*. Incipit praeterea cum rubrica huius tituli folium 123[a] codicis 4. b) Cod. Iust. *de Annonis et tr.* Nonn. codd. *tribus* pro *tributis*, quod ortum est ex comp. *trib.* Alii *De annonas tr.* 4 *tributus*, sed em. rubro colore *tributib.* *) Vid. not. *i*. Mendose Aur. Lugd. *Constantivus.* c) Dignitas deest, neque Go. Probianum Procons. Afr. (vid. c. 3 C. Th. de Appell. XI, 30) pro Procliano legi vult, quem propter Arsacis regis in hac lege commemorationem praefectum praet. Orientis fuisse censet. Go. secutus est Beck. Nominatur *Proculianus Tribunus et Magister officiorum* in c. 1 C. Th. de Distrah. pign. (XI, 9), quare Rein. hic legi vult *Proculianum trib. et mag. off.*, non male; nam etiam Cod. Iust. habet *Proculianum.* d) Cum v. *Omnes* inc. c. 4 Cod. Iust. cit. e) Cod. Iust. *manus nostrae*, sed recte se habet nostra scriptura sec. Go. f) In Cod. Iust. add. *vel remittendi potestatem esse*, quae vv., cum a veteribus Cod. Iust. libris mss. absint, delenda esse iam Cuiacius in Comm. ad c. 4 Cod. Iust. cit. l. c. p. 248, Contius et Go. existimaverunt. Cf. Dirksen l. c. p. 497. Mox Cod. Iust. *quis.* g) Cod. Iust. *alii.* h) Irrepsisse in h. l. nomen urbis, iam Go. vidit; nondum Constantinopolis erat. Ortus est error ex Imperatoris nomine, quod sequitur. Recte in Cod. Iust. om. *Constantinop.* i) Recte Vales. subscriptionem falsam esse dicit, nolo autem cum eo hac sola de causa, quod Arsacis mentio fit, Constantio legem tribuere, cum immunitatem, quae ecclesiis catholicis hac lege datur, sustulerit Constantius. Vid. c. 15 C. Th. de Episc. (XVI, 2) et Go. in comm. h. c. Evertitur etiam Val. em. series constitutionum a C. Th. conditoribus observata. Neque Go. sententia certa est haerentis in Eusebii, Arsacis et Datiani mentione, quorum nomina in Constantii tempora incidunt. Rationem dubitandi non video. Committunt Val. et Go. eum errorem, in quo saepe veterum scriptorum editores versati sunt et adhuc versantur, qui si quod nomen inveniunt, quod non omnino certum est neve cum tempore, de quo in libro agitur, concinere videtur, componendarum rerum studio ducti, verba scriptoris et tempora sursum deorsum evertere malunt, quam non constare de nomine confiteri. Iam vero idem Valesio et Go. hoc loco accidit; nam Eusebius cum Rufino a. 311 consul suffectus fuit (vid. Go. in comm. et Roland. l. c. praef. p. 16), Arsaces autem, ut ipse Go. concedit, commemoratur imperante Constantino M., neque Datiani nomen Constantini aetate plane incognitum est, et quamquam Datianum illum, qui hic nominatur, apud reliquos huius aetatis scriptores, quotquot pervolutavi, non inveni, hoc tamen non tanti est, ut ea sola de causa contra rationem C. Th. constitutionum ordo turbetur. Saepe apud veteres eiusdem quidem nominis, sed diversi temporis reperiuntur clari viri, quos si quis omnes in unum conflaret, profecto monstrum horrens dictu efficeret. Non secus hic. Est igitur haec constitutio Constantini lex. An data sit iis consulibus, qui hic nominantur, quaeri quidem potest, neque vero affirmari, cum recentior esset c. 2 h. t., quam ad annum 313 pertinere ex locis in nota super. citt. apparet. Ne igitur ordo et series constitutionum pervertatur, hanc quoque c. anno 313 (*Constantino A. III. et Licinio III.*) datam esse contendo. *) Cum v. *Possessores* incipit codicis 4 folium 123[b]. k) Til. — Lugd. *sexaginarii.* l) 4 *apocis* et ita saepe, quod semel memoro. m) Go. in Chron. h. c. transfert ad ann. 313, recte. Vid. not. *i* et

prehensis modis facta adscriptione designent. Cuius observantiae illa erit commoditas, ut post successionem [n] quoque eorum facile requiratur, an exactores ultra, quam oportuit, de fortunis provincialium [nn] aliquid exsculpere [o] voluerunt. *Dat. VII. Id. Oct. Nepotiano et Facundo Coss.* (336.)

4. *Imp. Constantius A.* [p] Si quis ab emphyteuticariis [q] seu patrimoniali possessore privati iuris quippiam comparaverit, cuius substantia alias possessiones sustentare consueverat, et succisis quasi quarundam virium nervis reliqua [r] labebantur [s], earum possessionum onera subiturus est, quae penes distractores inutiles [t] permanebunt. *Dat. VIII.* [u] *Id. Dec. Thessalonica, Feliciano et Titiano Coss.* (337.)

5. *Idem A. ad Uranium.* [v] Omnes omnino ad oblationem pecuniarum [x] oportet urgeri. Lege enim nostra signatum est, nec esse [y] extraordinaria, nec vocari [z], quae specialiter [a] a provincialibus devotissimis conferenda sunt. *Dat. III. Non. Febr. Constantio A. II. et Constante Coss.* (339.)

6. *Impp. Constantius et Constans AA.* [b] *Ordini Caesenatium* [c]. Visum, quod ad cellarii [d] usus ministrari solet, cuncti Italiae possessores iuxta statutum Constantii [e], fratris mei, comparent. Quod ut fieri facilius [f] possit, ab omnibus Italis nostris conferatur pecuniae [*]) quantitas ea, quam Rufini, viri clarissimi et illustris praefecti praetorio, parentis amicique nostri, moderatio dandam esse censuerat. *Dat. XI. Kal. Iun. Mediolano, Constantio VII. et Constante III.* [g] *AA. Coss.* (354.)

7. *Iidem AA.* [h] *ad Senatum.* Compertum est, pro colonis profugis ad exsolvenda vos fiscalia conveniri. Iubemus igitur, si nihil ex eorundem terris senatorum quemquam possidere constiterit, ut nulla cuiquam pensitandi pro his, qui aufugerint, necessitas imponatur. *Dat. V. Non. Maii Gyfyrae* [i], *Tauro et Florentio Coss.* (361.)

— c. 4 fortasse coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Distr. pign. (XI, 9). False Go. eam cum c. 7 C. Th. de Exact. (XI, 7) coniungendam esse putat. Concordat sec. Go. c. 30 h. t. et c. 1, 2, 4, 5 C. Th. Tributa in spec. (XI, 2). Vid. c. 30 cit., not. sup. Cod. Iust. XI, 58, 2. Cf. supra III, 1, 2. Vid. infr. XIII, 11, 9, not. sup. — c. 5. Cod. Iust. X, 16, 5 mut. — c. 6 coniungenda est cum c. 42 C. Th. de Decur. (XII, 1). — c. 7 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6), c. 12, 13 C. Th. de Praet. (VI, 4), c. 1 C. Th. de Metatis (VII, 8), c. 1 C. Th. de Publ. comp. (XI, 15), c. 1 C. Th. de Protost. (XI, 23), c. 48 C. Th. de Decur. (XII, 1), c. 3 C. Th. de Lustr. coll. (XIII, 1), c. 7 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1).

not. sup. Cum Go. consentit Bon. l. c. p. 745. Aur. Lugd. *Cons.* n) Go. reprobat cj. *secessionem* pro *successionem.* nn) Go. *provinciarum*, err. o) Cui. 2, 2* *exclupere*, sed em. in Corr. p) Ita etiam infra XI, 9, 2 in edd. ante Be. et in cod. 4. Cod. Iust. *Idem A.*, h. e. *Constantinus* (sec. Rein. *Constantinus iunior*), ut Cui. 2, 2*. Go. Ri*.; Go. in Chron. p. XXXVIII. scribit: „Tribuitur haec lex Constantio: cum tamen Constanti *Macedonia* (in qua Thessalonica) in imperii divisione cesserit, teste Victore et Zonara. Verum notandum, hoc tempore Constantium et Constantem eodem loci constitisse." Videtur igitur Go. Constantio soli hanc legem tribuere. Contra Be. h. c. et sq. inscr. *Imppp. Constantinus, Constantius et Constans AAA.* Cum Go. sententia consentit Cod. Iust., nisi quod ibi *Constantinus* pro *Constantio* huius legis auctor dicitur. Magistratus, ad quem lex missa est, et nomen et dignitas deest in utroque fonte, in Cod. Iust. et in C. Th. Reines. ex c. 2 C. Th. de Distrah. pign. (XI, 9) addit *ad Egnatium Faustinum, Praesidem Baeticae*, non male, quia c. 2 neque dissimilis argumenti est, neque die longe distat ab h. c. Etenim c. 2 cit. data est *prid. Id. Dec.*, haec c. *VIII. Id. Dec.* Quid quod mihi non videor audaciae argui posse, quod duas has leges eodem die datas et maioris constitutionis lacinias esse affirmo inter se coniungendas, cum librariorum in numeris scribendis quanta sit negligentia, inter omnes constet. Neque numerus *VIII.* omnino certus, si Go. fides habenda est, qui ni fallor ex Cui. 2, 2* annotat: „Al. III.", ut utraque lex eiusdem fere diei sit. Legend. igitur *Constantinus*. Cf. supra III, 1, 2 et Buchh. l. c. p. 323 sqq. q) Cod. Iust. *emphyteuticario.* Cod. 4 *enfytheuticariis*, sed cum syllabis *ticariis* incipit folium 124[a]. r) 4, Til. Cui. 1 *reliquam*, impr. Go. s) Cod. Iust. *labuntur*, impr. Go. Cf. Wenck l. c. p. 385, not. *x*. t) Cod. Iust. *distractorem inopem inutiles.* u) Vid. not. *p* antec. 4, Til. *Thessall.* v) Uranius quis fuerit, ignoratur. Cod. Iust. *Imp. Constantius A.* x) Cod. Iust. *functionum publicarum*, impr. Go. in comm. y) Til. — Lugd. *necesse.* z Cf. Dirksen l. c. p. 496. a) Cod. Iust. *solenniter*, impr. Go. b) Ap. Go. in Chron. h. c. bis profertur ann. 346 et 354, cuius ambiguitatis haec caussa est, quod inscr. et subscr. mendo laborant, cum anno 354 *Constantius A. et Constans C.* (i. e. Gallus, qui hoc ipso anno iussu Constantii prope Polam interfectus est) et imperium tenuerint et consules fuerint, non *Constantius A. et Constans A.*, quorum hic iam anno 350 perierat in faucibus Pyrenaeis. Studuit igitur Go. huic legi tripliei modo mederi, ut aut consulibus mutatis (*Constantio IV. et Constante III. AA. Coss.*) lex referretur ad ann. 346, aut soli *Constantio* tribueretur inducto nomine Constantis, aut denique legeretur *Imp. Constantius A. et Constans C.* subscriptione similiter mutata. Be. videtur in subscr. leg. *IV.* pro *VII.* et Constans A. auctor legis esse, nec quicquam praeterea mutandum. Et ingeniosae quidem sunt illae emendationes, sed tamen partim lubricae. Etenim anno 346 haec c. hac de caussa vindicari non potest, quia praeterquam quod Rufinus, cuius mentio fit, hoc tempore nondum gesserat praefecturam praet., idem annus adscriptus est c. 42 cit., quae contra rationem C. Th. necessario antiquior fieret tribus proxime antecedentibus. Postremae Go. cj. obstat, quod in inscr. c. 42 cit. *Id. A.* (Constantius A.) scriptum est. Puto igitur, quamquam librarii nomen aliquod omittere soleant, non addere, cum Go. h. c. soli Constantio tribuendam esse et emendandam subscriptionem h. c. ex subscr. c. 42 cit., ubi recte scriptum est *Constantino* (l. *Constantio*) *A. VII. et Constantio* (l. *Constante*) *Coss. III.*, pro quo hic librarii male posuerunt *Constantio VII. et Constante III. AA. Coss.* Vid. c. 40 C. Th. de Decur., not. *d* et Roland. pag. 372. c) 4, Til. — Ri. *Caesinatium.* c. 42 cit. *Ordini Caesenatium salutem dicit.* d) Go. in not. ann. *nostri.* e) Go. recte em. *Constantis.* Statutum illud non superest. f) Til. Cui. 1 *facilius*, err. typ. *) Hinc incipit folium 124[b] codicis 4. g) Vid. not. *b* et infra XII, 1, 42, not. *s*, *t*. h) Recte Be. em. *Imp. Constantius A.* Vid. c. 1 C. Th. de Off. praef. urb. cit., not. *g*. i) Addidi *Gyfyrae.* Vid. c. 13

8. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Symmachum Pf. U.* Nemini earum pro speciebus urbis Romae liceat exigere de futuro. *Dat.*[k] *Id. Iun. Naisso*[l], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

9. *Iidem AA. ad Mamertinum Pf. P.* Tabulariorum fraudes se resecasse per suburbicarias regiones, vir clarissimus Anatolius, consularis, missa relatione testatus est, quod pabula, quae*) hactenus ex eorum voluntate atque arbitrio ad mutationes mansionesque singulas animalibus cursui publico deputatis repente atque improvise solebant convehi, nunc in consilio[m] ratione tractata pro longinquitate vel molestia itineris ab unoquoque oppido certo ac denunciato tempore devehi ordinavit. Quod iubemus, ut etiam per omnes Italiae regiones pari ratione servetur. *Dat. prid. Non. Mart. Treviris*[n], *Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

10. *Iidem AA. ad Dracontium Vicarium Africae.* Omnes, qui per Africam opulentas desertasve[o] centurias possident, ad integrum professionis modum necessitati publicae satisfaciant. *Dat. XVI. Kal. Iun.*[p] *Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

11. *Iidem AA.*[q] *ad Dracontium Vicarium Africae.* Pro loco[r] ac proximitate possessionum annona ad limitem transvehatur[s]. Quae iussio haud difficile capit[t] effectum, si[u] tabularii metu praesentium tormentorum a consuetis fraudibus arceantur. *Dat. XV. Kal. Iul. Mediolano*[v], *Valentiniano et Valente AA.*[vv] *Coss.* (365.)

12. *Iidem AA. ad Faventium*[x] *Vicarium Italiae.* Quisquis ex desertis agris veluti vagos servos liberalitate nostra fuerit consecutus, pro fiscalibus pensitationibus ad integram glebae[y] professionem, ex qua videlicet servi videantur manare[z], habeatur obnoxius. Id etiam circa eos observari volumus, qui ex huius modi fundis servos ad possessiones suas transire permiserint[a]. Etiam si militares viri aliquos ex his penes se retentant, conveniendi primitus sunt, ut aut restituant, quos perperam petiverunt, aut sciant, pro tributis obnoxios se futuros. *Dat. prid. Kal. Aug. Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.*[b] (365.)

13. *Iidem AA. ad Dracontium Vicarium Africae.* Placuit, per singulos quosque annos reliqua eorum, qui Romae consistentes in Africa possident, missis brevibus indicari, eosdemque compelli, ut procuratores instructos ad officium tuae sinceritatis pro celebranda solutione transmittant. Ut autem nihil *) de transmissione ac pervectione obscuritatis oriatur, tabularios praefecti annonae Africae, sed et urbis Romae ad officium, quod sollertiae tuae paret, deduci praecipimus, collaturos apud acta, quid transmissum, quid pervectum sit. Cuius rei indicia manere et perferri ad scrinia nostra debebunt; eo nihilo minus curando, ut plena instructio ad officium illustris praefecturae praetorianae deferatur. *Dat. XV. Kal. Nov.*[c] *Parisiis.* (365.) *Acc. XV. Kal. Febr. Karthagine, post cons. Valentiniani et Valentis AA.* (366.)

14. *Iidem AA. ad Modestum*[d] *Pf. P.*[e] Penes[f] quos fundorum dominia sunt, pro his colonis originalibus,

— c. 8 non dubito quin coniungenda sit cum c. 5 C. Th. de Poenis (IX, 40), c. 4—6 C. Th. de Pistor. (XIV, 3), c. 2 C. Th. de Calc. coct. (XIV, 6), c. 1 C. Th. de Can. frum. (XIV, 15), c. 1 C. Th. de Sacc. port. Rom. (XIV, 22), c. 12 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1) et nisi me fallit cum c. 2 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6). Vid. infra not. *k*, *l*. — c. 9. Sec. Go. cum hac lege concordant c. 11, 21, 22 h. t., c. 15 C. Th. de Erog. mil. ann. (VII, 4) et c. 1 Cod. Iust. de Fundis limitr. (XI, 59). — c. 10 et 11 fortasse inter se cohaerent. Vid. infr. not. *p*. — c. 11. Cod. Iust. X, 16, 6 mut. Vid. c. 9 h. t., not. sup. et c. 10 h. t. — c. 12. Cod. Iust. XI, 47, 3 mut. — c. 13 indigitatur una cum aliis h. ann. legg. in Chron. Par. Pith. Vid. Go. in comm. h. c. T. IV, p. 23 sq. Sec. Go. fugitiva quidem non est, sed melius ponitur in tit. C. Th. de Canon. frum. (XIV, 15). — c. 14 concordat sec. Go. cum c. 2 C. Th. Sine censu (XI, 3) et cum c. 3 C. Th. de Censu (XIII, 10). Cod. Iust. XI, 47, 4. Bas. LV, 1, 4. Savigny üb. d. Römische Steuerverfassung in libro, cui inscr. est: Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft, T. VI, p. 383 sq.

C. Th. de Praet. (VI, 4), c. 1 C. Th. de Metatis (VII, 8), not. *. k) Add. numerum diei ex constitutionibus cum hac lege coniungendis. Idem vult Go. l) c. 2 de Off. pr. urb. (I, 6) *Med.* (Medianae) data est, suburbano Naissi, unde patet, modo nomen urbis principalis, modo suburbani legibus istinc datis additum esse. Vid. supra V, 14, 3, not. *o*. Ceterum 4, Til. — Lugd. Be. *Naissi* et Aur. Lugd. *Cons.* *) Hinc incipit in codice 4 folium 125[a]. m) Go. vituperat eos, qui malunt *concilio*. Aur. Lugd. *ratione*, mendose. n) Falsus locus sec. Go. Fortasse leg. est *Med.* o) Sec. Go. *ve* pro *et*. p) Non dubito, quin in utraque c. 10 et 11 leg. sit aut *Iul.* aut *Iun.*, qua cj. admissa hae leges in eundem fere diem incidunt, nec quicquam impedit, quominus eas inter se coniungendas esse cum Go. affirmemus. Mox Aur. Lugd. *Cons.* q) Cod. Iust. *Impp. Valentin. et Valens AA.* r) Cod. Iust. *locis.* s) Cod. Iust. *annonam ad limites transvehi praecipimus*, et des. seqq. t) Go. vult *capiet.* u) Go. hic nonnullos male substituere dicit *nisi.* v) 4, add. *Med.* Cod. Iust. *Mediolani.* vv) Addidi *AA.* ex cod. 4, Til. — Lugd.; Cui. 2 — Be. om. *AA.* x) Cod. Iust. *Impp. Valent. et Valens AA. Faventio* etc. Ceterum cum inscriptione h. c. incipit folium 125[b] codicis 4. y) Cod. Iust. *terrae.* z) Ita Be. de cj. Go. ex Cod. Iust.; 4, Til. — Ri[a]. *manere.* Cod. Iust. *man. videntur* et Cui. 1 *habeatur*, err. a) Seqq. des. in Cod. Iust. b) Aur. Lugd. *Cons.* *) Hinc incipit folium 126[a] codicis 4. c) Go. in Chron. mavult aut *Dec.* aut (om. *XV.*) *Kal. Nov.*, sine dubio quia Valentinianus prope Kal. Nov. demum Parisios venit. Cf. Ammian. Marc. XXVI, 5. Hac de caussa post v. *Parisiis* (4, Til. — Ri. *Parisis*) add. Go. ann. 366, quod et ratio temporis et series constitutionum flagitat. Be. consentit cum Go. d) Cod. Iust. *ad Modestinum* (impr. Go. in Prosopogr. v. *Modestus*) et om. sigl. dignitatis, sed Cod. ut C. Th. e) Reis. et Reland. pro *Pf. P.* volunt substitui *Pf. U.* vel alius Praef. Praet. h. a. nomen. Vid. Reland. l. c. p. 417. Go. autem in Chron. p. LXXVII. et in Prosopogr. l. c. legem vindicat anno 371, addito *Gratiano A.* in inscriptione et restitutis consulibus anni 371. Be. pro *Pf. P.* proponit *PPf.* Pro Go. facere quidem videtur cod. 15 (vid. not. *m* sq.), sed tunc recentior fieret h. c. lege 16 h. t. f) Cod.

quos in locis iisdem[ff] censos esse constabit, vel per se vel per actores[g] proprios recepta compulsionis sollicitudine[gg], implenda munia functionis agnoscant. Sane quibus terrarum erit quantulacunque possessio, qui in suis conscripti locis proprio nomine libris censualibus detinentur*), ab huius[h] praecepti communione[i] discernimus; eos enim convenit, propriae commissos mediocritati, annonarias functiones sub solito exactore cognoscere*). *Dat. Kal. Maii Constantinopoli, Gratiano A.*[k] *et Dagalaipho*[l] *Coss.* (366.)

15. *Iidem AA.*[m] *ad Probum Pf. P.*[n] Unusquisque annonarias species pro modo capitationis et[o] sortium praebiturus, per[p] quaternos menses anni curriculo[q] distributo[r], tribus vicibus summam collationis implebit[rr]. Si vero quisquam[s] uno tempore omnia sua debita optat[t] expendere, proprio in accelerandis[u] necessitatibus suis[v] utatur arbitrio. *Dat. XIV.*[x] *Kal. Iun.*[y] *Remis, Gratiano*[z] *et Dagalaipho*[a] *Coss.* (366.)

Interpretatio. *Ista lex hoc praecipit, ut in*[b] *inferendo publicis horreis tritico, quod debet*[c], *possessor pro rata canonis sui*[d] *tribus illationibus, id est quaternis mensibus singulas debitorum partes acceleret, ut per annum summa debiti canonis impleatur*[e]. *Erit autem in ipsius arbitrio, si celerius potuerit, debita frumenta convehere.*

16. *Iidem AA.*[f] *ad Dracontium*[g]. Provinciales nostri tributa fiscalia per anni curriculum tripertita satisfactione restituant. *Dat. VIII. Kal. Nov. Nicomediae*[h], *post cons. Gratiani A. et Dagalaiphi.*[i] (367.)

17. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus*

— c. 15. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 15. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 1. Sec. Go. concordat cum c. 16 h. t., c. 15 C. Th. de Suscept. (XII, 6), c. 11 C. Th. de Exact. (XI, 7), c. 8 C. Th. de Coll. fund. patrim. (XI, 19), praeterea cum c. 27 C. Th. de Suscept. (XII, 6), cum c. 173 C. Th. de Decur. (XII, 1) et cum Nov. Maioriani de Indulg. reliq. §. 3 (ed. Berol. 1373). Cf. etiam Cassiodorus, Var. XI, 7, XII, 2, 10, 16. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. Eodem die data est supra V, 13, 20. — c. 16. Vid. c. 15, not. sup. — c. 17. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 17. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 2. Cod. Iust. XI, 58, 4. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in cod. 26; inscr. et textus in codd. 24, 30, 32, 39, 43, 44; subscr. et interpr. in cod. 25; textus et subscr. in cod. 37; solus textus in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42; sola interpr. in cod. 15.

Iust. *Hi penes.* ff) 4, Til. — Ri*. *hisdem.* Cod. Iust. *eisdem censitos.* g) Cod. Iust. *exactores*, impr. Go., sed prob. Sav. l. c., not. 2. gg) In edd. C. Th. minus plene interpungitur post *per se* (ibi etiam in Cod. Iust.) et post v. *proprios* (*vel per se, vel per actores proprios, recepta c. s.*). Secutus sum Carolum de Savigny, qui l. c. verba *vel per se v. p. a. proprios* a Go. male ad v. *agnoscant* referri validis argumentis demonstrat. *) Mendose Ri. Ri*. *detinetur.* h) Cod. Iust. *huiusmodi.* i) 4 *commonitione*, sed ab antiqua manu evanidis fere literis em. *communione*, et ita habet Cod. Iust. Edd. *commonitione.* Cum v. *discernimus* incip. folium 126[b] codicis 4. *) Cod. Iust. *agnoscere.* Supra Cui. 1 *functiones*, mendose. k) Go. Be. em. *Grat. nob. p.*, recte, quamquam etiam in c. sq. nonn. codd. *Grat. A.* habent (vid. infr. not. z) et in c. 16 *post cons. Gratiani A.* scribitur. 4 *Grano A.*, om. virgula supr. *Grano* et ita saepe, quod semel moneo. Annus deest ap. Go. — Ri*. Vid. supra not. *e.* l) 4, Til. — Ri*. Cod. Iust. *Dagalaifo.* Aur. Lugd. *Cons.* m) 21, Sich. *Valens et Valent.* Br. Al. rell. codd. ponunt imperatorum nomina pro *Iidem AA.*; sed 15 *Imppp. Valent. Valens et Gratianus AAA.* et in c. 17 h. t. (quae in Br. Al. codd. sequitur) *Id. aug.*, i. e. *Iidem AAA.* s. *Augg.* Videntur igitur leges 14 et 15 h. t. referendae ad ann. 371; sed hac ratione pervertitur series constitutionum in C. Th. observata, cum c. 16 anno 367 data sit. Ceterum 14 *Imp. Valente et Valens.* n) 6 *A Probo ppo.* 10 *praepositum.* 20, 36, 40, in m. Sich. habent siglum praefecti urb. 16 om. *ad Probum Pf. P.* o) 20 *modica petitione seu.* p) 4, 7, 8, 10, 18, 20, 21, Til. — Lugd. *praebituris*, sed in 20 supr. lin. *praebiturus.* 6, 16 *praebitoris.* 25 *probetur is per.* In cod. 20 supra v. *sortium* add. *sorte.* Falso Ri. v. *praebiturus* a cod. 6 abesse dicit. q) 8 *curricula.* 20, 21, 25, Sich. *circulo.* r) Vv. *per q. m. a. c. distributo* in edd. Til. — Cui. 2* uncis inclusa sunt. 8 *distributionibus vicibus.* 26 *distributoribus vicibus.* rr) 6, 7, 21 *implevit.* 10, 18 *colonationis impl.* 15 *distr. summ. coll. tr. vic. impl.* s) 4 *quisq* i. e. *quisquam*; quare male Til. — Ri*. *quisque*, etsi codd. 10, 18 idem verbum habent. Sed in rell. codd. et ap. Sich. per compendium scribitur *quisquam.* Ceterum 6, 7, 14 *unus* et 16 *unius.* t) 16 *omnia sua debita uno tempore cupit expendere.* u) 20 *accelebrandis.* v) Cui. 2 — Ri*. *suo.* 12 om. *suis.* x) 6—9, 12—14, 17, 20, 21, 27, 29, 32, 39, 42—44, Sich. *XVII.* 10, 18, 28, 36, 40, Anian. Rhem. ap. Go. *XVI.* 15 *VII.* 30 *XVIII.* L. B. U. *VI.* 24 om. num., sed ibi ponitur *Non.* pro *Kal.* y) 8, 38, L. B. Utin. *Iul.* 10, 18, 33, Anian. Rhemensis ap. Go. *Ianr.* 28, 36 *Mai.* 40 *Mad.* z) In cod. 4 et in aliis codd. add. *A.* Be. addi vult *Nob. P.* Vid. c. 14 h. t., not. *k.* a) 38 om. *et D. Coss.* 4, plerique codd. Br. Al. Sich. — Ri*. *Dagalaifo*; rell. codd. *dagaleifo, dagaleufo, dagaleufio.* b) 21, Sich. om. *in.* 21 *praecepit.* c) Permulti codd. Br. Al. et inter eos 6—10, 18, 20, 21 *debetur.* 43, Sich. *debitor.* d) 20 *pro rata canonis capitorum suorum.* e) 20 *accelerent — canones impleantur.* Mox 21 *scelerius.* f) Be. in not. add. *et Gratian. A.* g) Go. Be. add. in not. *Vicar. Africae.* Vid. c. 4 C. Th. de Praediis navic. (XIII, 6), c. 3 C. Th. de Ponderat. (XII, 7). h) Go. in comm. h. c. Valentiniano tribuit, non Valenti, quia Valens hoc anno Gothico bello illigatus non in Bithynia Nicomediae egit, verum in Thracia et Mysia Martianopoli vel Durostori: „Proinde, inquit, *Nicomedia* alia a Bithynia hic quaerenda fuerit, vel certe alterius loci nomen substituendum: putet quis *Icoregiam* hic quadrare, quae inter Remos et Treveros est. Ego *Nicomediae* nomen non temere mutem: non magis quam *Nemasiae*, d. l. 3 *inf. de ponderatoribus*, et utramque in Gallia Belgica vel prope collocem. Si mutare hic licet, pro *Nicomedia*, forte reponendum *Nimetaco*: transpositis duabus syllabis, vel *Nicro medio.*" Vid. Chron. p. LXXXII. i) 4, edd. ante Be. *Dagalaifi.* k) Cod. Iust. *Crescentium*, male. 16 *Imppp.*

AAA. ad Crescentem[k] *Vicarium Africae.* Heredes scripti[l] etiam pro minus idoneis fundis fiscale onus coguntur[m] agnoscere, vel, si renuntiandum hereditati putent, cedant[n] his omnibus rebus, quae ex iisdem bonis[o] quocunque titulo et iure perceperint. *Dat. IV.*[p] *Id. Iul. Contionaci*[q], *Gratiano A. II. et Probo Coss.* (371.)

INTERPRETATIO. *Hi, qui heredes testamento scripti sunt*[r], *hereditariorum agrorum onus, id est tributum coguntur*[s] *agnoscere. Quod si*[t] *hereditatem sibi damnosam credunt*[u], *cedant his omnibus rebus*[v], *quae eis*[vv] *de hac ipsa hereditate poterunt*[x] *provenire*[y].

18. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Populum.* Quisquis possessor, aut maximae dignitatis aut infimae[z], annonae urbis aeternae annuam pensitationem solvendo moram dilationis attulerit, eius anni atque indictionis exordio, quae novum denuo annonae commeatibus poscit obsequium, duplum protinus, etiam gravi coactus incommodo, restituere cogatur; aut si forte non profecerit etiam geminati debiti in accelerando solutione correctio, quadrupli deinceps etiam, proprii[a] dilapidatione patrimonii vestrae liberorumque vestrorum[b] alimoniae profuturas[c], ingratus et degener civis exsolvat. *Dat. VII. Kal. Ian. Aquileia, Syagrio et Eucherio Coss.* (381.)

19. *Iidem*[d] *AAA. .... Post alia:* Id, quod in titulis debitis sub praestatione confertur aeraria, non aliter, nisi scientibus defensoribus[e] detur, quo sub eorum conscientia (sicut et ante[f] praeceptum est) solvantur debita, securitatesque reddantur; custodita sanctione emissae primitus legis, quo apocharum vel securitatum, quae restituentur, digesta signatio, cum a susceptoribus dabitur, et formam indictionis teneat, et manifestationem eius, quae fuerit exacta, praestationis ostendat. *Dat.*[g] *prid. Kal. Febr. Beryto*[h], *Richomere et Clearcho Coss.* (384.)

20. *Iidem AAA.*[i] *ad Principium Pf. P.* In fraudem annonariae rei ac devotionis publicae elicitum damnabili obreptione[k] rescriptum, manifestum est, vires non posse sortiri[l]. Circa omnes igitur par atque aequalis illationis forma teneatur. *Dat. VIII. Kal. Oct. Aquileia, Arcadio A. I. et Bautone**) *Coss.* (385.)

21. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Cynegio Pf. P.***) Nemo possessorum ad instruendas mansiones vel conferendas[m] species, excepta limitaneorum annona[n], longius delegetur, sed omnis[o] itineris ac necessitatis habita ratione*). *Dat. X. Kal. Ian. Constantinopoli, Arcadio A. I. et Bautone Coss.*[p] (385.)

22. *Iidem AAA. Cynegio Pf. P.* Mediterraneae

— c. 18. Go. provocat ad c. 4 Cod. Iust. Comminationes, epistolas (VII, 57). — c. 19 coniungenda est cum c. 4 C. Th. Tributa in ipsis speciebus (XI, 2) et c. 2 C. Th. de Publ. comparat. (XI, 15). Sec. Go. haec c. fugitiva est et transferenda in tit. C. Th. de Susceptor. (XII, 6). — c. 20 iisdem fere vv. scripta iam supra erat in c. 9 C. Th. de Divers. rescr. (I, 2). Coniungenda est cum c. 16 C. Th. de Divers. off. (VIII, 7). Vid. c. 9 cit., not. *m* et c. 16 cit., not. *b*. Eam Go. coniungi vult etiam cum c. 1 Cod. Iust. de Fundis limitr. (XI, 59), sed illa data est ad alium magistratum et alio die: *ad Licinium P. P.* et *XVIII. Kal. Oct.* Cod. Iust. X, 16, 7. Bas. LVI, 8, 7. Vid. infra XI, 12, not. sup. — c. 21. Vid. c. 9 h. t., not. sup. Cod. Iust. X, 16, 8. — c. 22 Go. coniungit cum c. 113 C. Th. de Decur. (XII, 1) propter parem subscriptionem et cum c. 49 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5). Vid. c. 49 cit., not. sup. et not. *d*, infra not. *s* et c. 9 h. t., not. super. Cod. Iust. X, 16, 9.

Valentinus, Valentius et Grat. ad Scribentem UC. Afr. De cod. 15 vid. supr. not. *m*. 10, 18 *virum clarum.* 28, 36, 40 om. *ad C. V. A.* l) 20 *Heredes descripti etiamsi vehementer pro.* m) 8, Ri°. *cogatur.* 15 *cogantur exsolvere — putant.* n) 12 *cadant.* 21 *cedens.* Sich. *cedens hiis.* Cum v. *cedant* incipit folium 127[a] cod. 4. o) Sich. *ex hiisce bonis.* 4, Til. — Ri°. *ex hisdem b.* 21 *ex his de bonis*; alii *ex eisdem b.* p) 8 *VII.* 12, 27, 30, cod. Phill. 1735 *III.* q) Sich. et nonn. codd. *Concionati.* Aur. Lugd. *Consionati.* 20 *Concionaco.* 48 *Consionato.* Vid. supr. IV, 6, 4, not. *s* et IX, 3, 5, not. *r.* 8 om. *Consionaci — et.* 43 *Iul. Constantino A. II.* etc. In aliis codd. om. *A.* post *Grat.* aut *A. II.* r) 20 *conscripti.* s) Complures codd. *cogentur.* 20 *coegentur.* t) Nonn. codd. om. *si.* 20 *Quod si editatem.* u) Multi codd. *credant*, nonn. *crediderint.* v) 20 om. *rebus.* vv) 21 et alii codd. Sich. *hiis.* x) Permulti codd. *poterans.* Sich. Cul. 1 — Lugd. *potuerans.* y) 20, 43, alii codd. *pervenire.* z) 4 *infirmae*, sed em. rubr. col. *infimae.* a) Aur. Lugd. *corr. quadrupli, deinceps etiam proprii.* Go. — Ri°. *solutione, correctio quadrupli* (mend. Go. *quadruplici*), sed iam Go. ann.: „*non profecerit correctio*: ita haec iungenda." Be. igitur ex Go. veram rest. interpunctionem. b) Ri°. mend. *liberorum vestrorumque alim.* c) Ita 4; ab ant. manu em. *profuturis*, quod quamquam non quadrat, tamen receptum est in edd. Go. em. *quadruplum — profuturum* aut *quadrupli — profuturi* aut *profuturis iis*, puta duplo et quadruplo. Ser *quadruplum — exsolvat.* d) Eosdem imperatores habent leges cum h. c. coniungendae, c. 20 h. t. et c. 9 C. Th. de Div. rescr. (I, 2), quibuscum consentit Cod. Iust. l. c. Videtur igitur error C. Theodosiano inhaerere, non librariis imputandus esse. Fortasse in omnibus illis legibus pro *Dat.* scrib. est *PP.*, hoc enim habet c. 2 C. Th. cit. (vid. infr. not. *g*), ut datae quidem sint ante ann. 384 (vid. c. 9 cit., not. *m*), postea vero propositae. Alias corrigendum est cum Go. Rein. (ad c. 20) et Be. *Valentinianus, Theodosius et Arcadius.* Ceterum nomen eius, ad quem lex missa est, interiit sine ullo in cod. 4 lacunae spatio et hic et in legibus cum h. c. coniungendis. Edictum fuisse suspicatur Go. emissum ad Provinciales. Zirardin. l. c. p. 462. e) In v. *detur* incipit folium 127[b] cod. 4. f) Go. indigitari putat et hic et paullo infra c. 18 C. Th. de Suscept. (XII, 6). g) c. 2 cit. *PP.*, sec. Go. recte, nam Theodosius hoc tempore Constantinopoli constituit. Vid. supra not. *d*. h) 4, Til. — Ri°. *Byritho.* Be. *Berythi.* i) Vid. not. *d* antec. c. 9 cit. *AAA. Principio.* Cod. Iust. *Imppp. Grat. Valentin. et Theod. AAA.* k) c. 9 cit. Cod. Iust. *surreptione.* l) c. 9 cit. Cod. Iust. *eos iure non p. v. s.* *) c. 9 cit. add. *V. C.* **) Go. — Ri°. *Pf. P.* m) Go. in not. *comportandas.* n) Vv. *exc. lim. ann.* des. in Cod. Iust. o) Cod. Iust. *sed omnes — ratione delegentur.* Go. ann.: „Possessor scil. vel, *omnis itineris.* — Et forte hic legendum *omnis* pro *omnes*" (ut in Cod. Iust.). Mihi videtur nihil mutandum esse: *sed omnis sc. possessor, delegetur i. ac n. h. r.* *) Cum syllaba *ne* verbi *ratione* incipit fol. 128[a] codicis 4. p) Aur. Lugd. *Cons.*

civitates antea maritimis et maritimae mediterraneis[q] onerabantur expensis, ut[r] plus haberet dispendii translatio quam devotionis illatio. Hoc non solum in praesens, verum etiam in posterum prohibemus ea lege, ut se ultimo noverint supplicio puniendos, qui ista commiserint[rr]. *Dat. III. Non. Sept. Valentiae*[s], *Honorio NB. P. et Evodio Coss.*[t] (386.)

23. *Imppp.* *) *Theodosius, Arcadius et Honorius AAA. Rufino Pf. P.* Aerariae praestationis adiectio, quam citra priscam consuetudinem provincialium humeris[u] Tatianus imposuit, a cunctis penitus salubri moderatione removenda est. *Dat. prid. Id. Ian.*[v] *Constantinopoli, Theodosio A. IV.*[x] *et Abundantio Coss.* (393.)

24. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Ennoio*[y] *suo salutem.* Textrinis vel gynaeceis[z] ex more a corporatis Karthaginis species solitas praestari cognovimus, sed immodica[a] pro iisdem[b] reddi pretia. Quod in dispendium nolumus fieri corporatorum, atque ideo sublimitas tua pretiorum modum statuat. *Dat. XII. Kal. Ian.*[c] *Mediolano, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

25. *Iidem AA.* *) *Minervio Comiti R. P.* Obsistere commodis publicis et statutis **) necessitatibus non possunt privilegia dignitatum; unde ut quisque praedii emolumenta[d] consequitur, si non evoluto[e] anni spatio intra sex menses omnem, cui esse constrictus dicitur, reliquorum intulerit cumulum, ad ipsos, qui sunt domini praedii, exactionem volumus pertinere. *PP.*[f] *in programmate Vari, viri clarissimi, Vicarii urbis Romae, Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.* (398.)

26. *Iidem AA. Vincentio Pf. P. Galliarum.* Omni amoto privilegio beneficiorum, possessores sublimitas tua praecipiet universos muneribus adstringi, earum scilicet provinciarum, ex quibus orta querimonia est, aut in quibus haec retinendae plebis ratio adscriptioque servatur. Nullum[g] gratia relevet, nullum iniquae[h] partitionis vexet incommodum[i], sed pari omnes sorte teneantur; ita tamen, ut, si ad alterius personam transferatur praedium, cui *) certus plebis numerus fuerit adscriptus, venditi onera novellus possessor compellatur agnoscere, cum plebem constet non tam in omnibus[k] praediis adscribendam, neque auferendam ab eo, cui semel posthac deputata fuerit etc. *Dat. XIII. Kal. Iul.*[l] *Mediolano, Theodoro V. C. Cos.* (399.)

27. *Iidem AA. Salvino Comiti R. P.* Opulentos, quos annua solutione debitas inferre convenerat pensiones, cum eo, quod resedit in debitum[m], quadruplum iubemus inferre[n]. Hi vero, quos forte mediocritas a contumaciae livore excusat invidia, simplam debiti summam omni maturitate redhibere cogantur; quos tamen oportuerat pro media saltem praeceptionis condemnatione retineri, qui ad solvenda rei nostrae debita restiterunt[o]. *Dat. Id. Nov. Ravennae, Stilicone*[p] *et Aureliano Coss.* (400.)

28. [q] *Iidem AA. Pompeiano Proconsuli Africae.* Veterani terras censibus obligatas, ut cognovimus, vindicarunt, pro quibus tributum solvere dedignantur. Quae-

— c. 23. Coniungenda est cum c. 12 et sec. Go. cum c. 13 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42); sed vid. c. 12 cit., not. sup. et not. *g*. Baron. ad ann. 393, n. 38. — c. 24 coniungenda est cum c. 149 C. Th. de Decur. (XII, 1) et c. 25 C. Th. de Navicul. (XIII, 5). Go. eam praeterea coniungendam esse dicit cum c. 141—145 de Decur. (XII, 1) et cum c. 53 C. Th. de Appell. (XI, 30). Vid. infr. not. *c*. — c. 25. Cod. Iust. X, 16, 10. Bas. LVI, 8, 10. — c. 26. Bon. l. c. p. 764. Convenit sec. Go. tit. tert. h. libri, inprimis c. 2 eius tit. Ad c. 25 et 26 vid. infra XI, 12, not. sup. — c. 27. Vid. supra IX, 33, 10, not. *u*. — c. 28 coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Off. proc. (I, 12), c. 3 C. Th. de Concuss. advoc. (VIII, 10), c. 2 C. Th. ad Leg. Iul. de Ambitu (IX, 26), c. 27 C. Th. de Suscept. (XII, 6). Cf. c. 3 cit., not. *r*.

q) Cod. Iust. *M. c. ante a mar. et mar. a mediter.*, sed Cui. ut in C. Th. r) Go. ann. *Expensis, sic ut.* rr) Cui. 1, 2° err. *commiserit.* s) Go. propter c. 113 C. Th. de Decur. (XII, 1) vult *Melantiae*, qui locus in Thracia est, Thraciam autem a Grothingis occupatam, hostibus hoc tempore liberaverat Theodosius. t) Aur. Lugd. *Cons.* *) Til. *Impp.* et Ri°. *Rufinus.* u) 4 *umeris*, sed supr. *u* rubro colore additur *h*. v) Go. restit. in not. *Ian.* pro *Iun.* ex c. 13 cit. Vid. c. 12 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42), not. sup. et not. *g*. x) Repon. *III.* ex c. 12 C. Th. cit. y) Proconsuli Africae. Vid. infra XI, 30, 53, not. *b*. z) 4 *gynecaeis.* Til. *gynaeceiis.* Cui. 1 — Ri°. *gynecciis.* Be. *gynecceis.* a) Go. scribendum esse putat *modica* aut, quod ipse praefert *iis modica*, quasi modica pretia pro praestitis speciebus corporatis a textrinis et gynaeceis reddita sint. Sed praestat Reinesii cj., qui v. *non* ante *praestari* excidisse putat, convenienter cum seqq. vv. *Quod in dispendium nolumus fieri corporatorum*, hac sententia, ut non species ipsae praestitisse dicantur textrinis corporati, sed pretia pro speciebus et immodica quidem pretia. b) Cum vv. *pro hisdem* incip. folium 128[b] cod. 4; *hisdem* est etiam in edd. ante Be. c) c. 53 C. Th. de Appell. (XI, 30), c. 141 — 145 C. Th. de Decur. (XII, 1) *Dat. XVII. Kal. Ian.*; c. 149 C. Th. de Decur. et c. 25 C. Th. de Navic. citt. *Dat. VII. Kal. Ian.* Ut igitur cum Go. hae leges inter se coniungantur, aut in omnibus scribendum est *Dat. XVII. Kal. Ian.* (*Iun.* Go. mavult in Chron.) aut *Dat. VII. Kal. Ian.*; sed utroque modo invertitur series legum in titt. citt. de Appellationibus, de Decurionibus et de Navicolariis. Nihil igitur mutandum est, nisi quod hic repon. *VII.* pro *XII.*, ut conveniat h. c. cum c. 149 et 25 citt. Aur. Lugd. *Kal. Iun.* *) Cod. Iust. habet imperatorum nomina. **) Non audiendos esse dicit Go., qui scribant *statis.* d) Cod. Iust. *quisque de praediis emolumentum*; nostrum sec. Go. elegantius est. e) Cod. Iust. *si non is evoluto.* f) Deest dies. Excidit deinde in Cod. Iust. *Vicarii.* g) Cf. Carolus de Savigny l. c. p. 303. h) Hinc incipit fol. 129[a] cod. 4. i) Aur. Lugd. *in commodum.* *) Aur. Lugd. *qui.* k) Locus suspectus. Go. prop. *non tam hominibus, quam praediis*, non male: quamquam etiam vulg. scriptura ferri potest; nam v. *etc.* in extrema lege indicat, orationem non esse finitam. l) Go. in Chron. h. a. pag. CLIV. em. *Iun.*, quod cur faciat, non capio. m) Ita 4 et Be. de cj. Go. Edd. ante Be. *indebitum.* Scr. *in debito* aut *resedit debitum.* n) Aur. Lugd. *inferri.* o) 4, Til. — Lugd. *extiterunt.* p) 4, Til. — Lugd. Bl. Ri°. *Stilichone.* q) Cum inscriptione h. c. incipit fol. 129[b] cod. 4. r) Rein.

cumque igitur incertas censibus terras tenere fuerit deprehensum, illico ad solvenda tributa compelli praecipimus. *Dat. prid. Kal. Ian.*[r] *Mediolano, Stilicone*[s] *et Aureliano Coss.* (400.)

29. *Idem AA. Provincialibus provinciae proconsularis.* Perpensa cura statuimus, ut non amplius vobis aliquid[t] extra ordinem indicetur[u], quam rei[v] annonariae necessitas ac devotio postularit. Si quid vero de eodem modo diversarum specierum potuerit redundare, futurae iussimus illationi proficere; scilicet[x] ut in locis propriis collata frumenta possessor dependat; ut vicenis solidis, qui in praeteritum pro equis curatoriciis petebantur, duo solidi detrahantur; ita ut proconsularis[y] Numidiae cognoscat, octonos et denos solidos pro singulis equis *) debere persolvere: Byzaceni etiam Tripolitanique cognoscant, [z]quinos denos pro singulis equis se debere praestare, sportularum autem nomine, quae comiti sacri stabuli praestabantur, nihil penitus inferendum. *Dat. prid. Kal. April. Mediolano, Vincentio et Fravitta*[a] *Coss.* (401.)

30. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA. Sapidiano*[aa] *Vicario Africae.* Super mutando canone a quolibet impetrata rescripta vacuentur, et si quid[b] deinceps ausus fuerit, quae prohibemus, postulare, in duplum teneatur obnoxius. Nam cum in privatis causis quae contra leges fuerint[c] elicita, cassentur, rectius in publicis negotiis quae adversum vetera decreta extorta fuerint, summoveantur. *Dat. prid. Non. Sept. Altino*[d], *Arcadio A. VI. et*[e] *Probo Coss.* (406.)[f]

31. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Seleuco* *) *Pf. P.* Possessor Africanus pro destitutis possessionibus cogitur[g] tributa dependere. Quod ne accidat[h], hac definitione sancimus, nullum possessorem, neque munificum praedium pro alienis debitis vel destitutione esse detinendum[i], neque eorum[k] praediorum defectione[l] praegravari, quae ex iisdem bonis, quae retinent[m], nequaquam esse[n] monstrantur; ne[o] aliis praestigiis atque commentis exactio mutiletur[p]. Electos igitur inspectores iam nunc censuimus esse mittendos, ut eorum relatione, integro censui et illibatae pensitationi[q] solenni quatenus provideri debeat, aestimetur. *Dat. prid. Kal. Febr. Ravennae*[r], *Honorio VIII.*[s] *et Theodosio V. AA. Coss.* (412.)

32. *Idem AA. Euchario Proconsuli Africae.* Illationem omnem auri vel argenti a possessoribus in Karthaginiensi *) urbe poscendam esse decernimus, in qua opportunitas est, si depraedator fraudium pareat[t], iudicis adeundi, ne cui sit facultas apochas abnegari[u], cum

— c. 29 coniungenda est cum c. 26 C. Th. de Erog. mil. ann. (VII, 4), c. 63 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5) et sec. Go. cum c. 1 C. Th. de Indict. (XI, 5), fortasse etiam cum c. 28 C. Th. de Suscept. (XII, 6). Vid. c. 63 cit., not. sup. Similis est c. 1 C. Th. de Indict. cit. Vid. tit. V. sq. c. 1, not. sup. — c. 30 Go. coniungendam esse putat cum c. 5 C. Th. de Canon. frument. (XIV, 15). Vid. infra not. *f*. Sec. Go. h. c. pertinet ad sq. tit. et concordat cum ea c. 4 h. t. et c. 1, 2, 4, 5 sq. tituli. — c. 31. Cod. Iust. XI, 58, 12, om. princ. et fin. Vid. infr. XIII, 11, 9, not. sup. — c. 32 coniungenda est cum c. 9 C. Th. de Curiosis (VI, 29), c. 23 C. Th. de Cohortal. (VIII, 4), c. 19, 20, 21 C. Th. de Exaction. (XI, 7), c. 31 C. Th. de Susceptor. (XII, 6). Putat Go. cum h. c. cohaerere etiam c. 22 et 24 C. Th. de Cohort. (VIII, 14); illae autem leges eodem quidem die et de eadem re, sed ad alios magistratus datae sunt. Sec. Go. h. c. ex parte concordat c. 34 h. t.

ex c. 7 C. Th. de Metatis (VII, 8) em. *Ian.* Vid. c. 8 C. Th. cit., not. *r*. s) 4, Til. Cui. 1, 2 — Ri°. *Stilichone.* t) Til. *ali* | *uid*, mendose. u) Go. em. *indiceretur* aut *indicatur*; hoc praefert, recte. Ita c. 1 C. Th. de Indict. (XI, 5) *indici.* v) 4 *ei*, sed rubro col. add. *r*. x) Go. in not. h. l. ita restituit: *Sed et, ut* etc., sine necess. Est v. *scilicet* etc. referendum ad exordium legis. y) Go. em. *provincialis*, (neque enim Numidiam proconsularem fuisse, sed Consulari paruisse) aut *Proconsularis et Numida*, id est tam Proconsularis Africae scil. quam Numidiae. Be. cj. *Numidia.* *) Be. in not. inser. *se.* z) Cum vv. *quinos denos* incipit fol. 130ª cod. 4. a) 4, Til. — Lugd. *Fravito.* Aur. Lugd. *Cons.* aa) Ri. *Impp.*, err.; sed corr. in Add. T. IV. Cui. 2, 2° *Sapiadiano.* b) Go. recte em. *qui*, expuncta litera *d*, quam ex sequentis vocis occasione hic infartam esse dicit. c) 4 *fuerit*, sed a libr. add. *n*. d) Be. *Altini.* e) Aur. Lugd. om. *et.* f) Go. add. ann. 405. Ri. Ri°. om. annum. Go. enim et propter argumentum et propter subscriptionis similitudinem, et quod Honorius his coss. Ravennae versatus est, h. c. coniungendam esse putat cum c. 5 C. Th. de Canone frument. (XIV, 15). Vult igitur pro subscriptione h. c., quam falsam esse arbitratur, reponi subscriptionem c. 5 cit. *Dat. prid. Non. Sept. Altino, Theodoro V. C. Cons.* (399.), quo consule Honorius Patavio digressus mense Septembri Altini fuit. Sed non modo invertitur contra rationem C. Th. series constitutionem, verum etiam ipse Go. nihil impedire concedit, quominus Honorius et Altini anno 406 aliquando consistere potuerit. *) 4, edd. ante Be. *Seleucho.* g) 4 *cogetur*, sed a libr. supr. *e* add. *i*, emendatur igitur *cogitur*; edd. *cogetur.* Restitui *cogitur*, et ita iam Go. et Be. em. in not. h) Hinc inc. c. 12 Cod. Iust. cit. i) Cod. Iust. *destitutionibus esse retinendum*, sed Cui. *destitutione.* k) Cum v. *praediorum* incipit fol. 130ᵇ cod. 4, estque in ima pagina numerus quaternionis literis *III* expressus. l) 4, Til. — Ri. *despectione.* Cod. Iust. *despectione* (Hal. *defunctione*). In m. Cui. 1 — Cui. 2°. Cui. in Cod. Iust. Go. in not. Ri°. Be. *defectione* et ita in libro Aurodani reperit Charondas. Recte. Vid. etiam supra V, 13, 30, not. *v*. Mox 4, edd. ante Be. *hisdem.* m) Cod. Iust. *retinentur.* n) *esse* deest in cod. 4, sed supr. lin. add. flavo colore. o) Nonn. edd. Cod. Iust., veluti Cui. *nec.* p) Seqq. des. in Cod. Iust., non improb. Go. q) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri°. *pensitatione.* Go. legi vult *pensitationi*, ut habent Aur. Lugd. et edidit Be.; recte. False Be. dicit, etiam in Cui. 2 esse *pensitationi.* r) Cod. Iust. *Ravennae.* s) Recte Go. Be. in annot. rep. *IX.* *) Aur. Lugd. *Karthaginensi.* t) Ita cod. 4 et Til. — Ri. Be.; Ri°. *fraudium paret.* Go. in annot. prop. *fraudium quid paret*: vel *fraudem paret*, vel *fraudis iam pareat*. In comm. defendit coniecturam *fraudium quid paret*, recte, etsi propter aetatem huius legis vulgata scriptura pro *fraudulentus depraedator appareat*, ferri potest. Vv. *si* — *pareat* in edd. Til. — Cui. 2° uncis inclusa sunt. u) Go. ann.: „A susceptore."

devotio cognitor potuerit aperiri[v]: scilicet remotis omnibus, qui ad exactionem provincialium exquisita lucra captare festinant. *Dat. prid. Kal. Mart. Ravenna, Honorio IX. et Theodosio*[x] *V. AA. Coss.* (412.)

33. *Imp. Theodosius*[y] *A. Isidoro Pf. P. Illyrici.* Id ab unaquaque provincia censuimus[z] expetendum, quod ab iisdem[a] nuper esse promissum *) tua sublimitas indicavit. Ut vero nullus de cetero[b] ad possessiones eorum (quod maxime reformidant[c]) inspector accedat, Macedonum reliqui[d] exemplum secuti mediae quantitatis, ut obtulisse noscuntur, tributa suscipiant. Sed Achivi[e], qui protestati sunt, nihil a se ultra tertiam partem[f] posse conferri[g], illud exsolvant, ad quod se indubitanter fore idoneos pollicentur. Quae dispositio in perpetuum observanda[h] initio indictionis octavae congruum sumere debebit exordium.[i] Sacrosancta Thessalonicensis ecclesia civitatis excepta, ita tamen, ut aperte sciat, propriae tantummodo capitationis modum beneficio mei nominis sublevandum, nec externorum gravamine *) tributorum rem publicam ecclesiastici nominis abusione laedendam. *Dat. VI. Id. Oct. Constantinopoli, Victore V. C. Cos.* **) (424.)

34. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Celeri*[k] *suo salutem.* Nunquam pro dissimulatione iudicum compulsore aut opinatore[l] Africanus possessor[m] mittatur in praedam, sed quattuor mensium[n] ab edicti publicati die indutiis datis aurum a possessore capitolio studio spontaneae devotionis sancimus inferri: ultra id tempus si tarditas afferatur, tunc militi debiti postulati delegandam esse rationem. Quae pietatem nostram viri spectabilis Bubuli[o], comitis et legati, decernere coegit eloquium. *Dat. V. Kal. Mart.*[p] *Ravenna, post cons. Felicis et Tauri.* (429.)

35. *Iidem AA. Volusiano Pf. P. Post alia:* Ne provinciales, ad quorum utilitates spectat omnis haec nostra provisio, a devotione revocet nimia securitas, et solvendi voluntas cessent necessitates summota, ea, quae[q] nostro aerario pensitantur, hac ratione dissolvent, ut omni modo ante, quam elabatur indictio, annua tributa gratus beneficiis nostris possessor exsolvat. Si quis vero solutionem voluerit in tempora longiora differre, hunc provinciae rector omni exactionis acerbitate[r] compellat etc. *Dat.*[s] *XVI. Kal. Mart. Ravenna, post cons. Felicis et Tauri.* (429.)

36. *Iidem AA.* *) *Flaviano Pf. P.* Excepto patrimonio pietatis nostrae, cuius quidem reditus necessitatibus publicis frequentissime deputamus, universos possessores functiones[t] in canonicis et superindicticiis[u] ti-

— c. 33. Cod. Iust. X, 16, 12. Balsamo Paratitl. I, 2 (in Voelli et Iustelli Biblioth. iur. can. T. II, p. 1252). Leunclavius in Notat. I, 59 (in Thes. Otton. T. III, p. 1490). Ultima h. c. pars geminatur in Cod. Iust. I, 2, 8. Vid. infr. XI, 12, not. sup. — c. 34 coniungenda est cum c. ult. C. Th. de Appellat. (XI, 30) et sec. Go. cum c. 185, 186 C. Th. de Decur. (XII, 1). Vid. infr. not. *p*. Sec. Go. c. 32 h. t. ex parte concordat cum h. c. — c. 35 coniungenda est cum c. 32 C. Th. de Suscept. (XII, 6). Vid. infra not. *s*. — c. 36. Cod. Iust. XI, 74, 5 om. fin. Vid. infra XI, 12, not. sup.

Be. em. *abnegare*. An *abnegandi?* v) V. *aperiri* deest in cod. 4, sed supr. lin. add. flavo colore ab ant. manu. x) 4 *Thed.* y) Nonn. edd. Cod. Iust. in c. 8 cit. *Carus* et in c. 12 cit. *Impp. Theod. et Valentin. AA.*, recte improb. Go. Cf. Dirksen l. c. p. 336 et Herrm. in not. c. 8. Zirardin. l. c. p. 278, not. z) c. 12 Cod. Iust. cit. *censemus*. a) 4, Til. — Ri°. *hisdem*. *) Cum v. *tua* incip. fol. 131ᵃ cod. 4. b) c. 12 Cod. Iust. cit. *indicavit. Nullus vero de cetero*, impr. Go. Til. — Lugd. *decetero*. c) Cod. Iust. *formidant*. d) Go. ann.: „Id est, Macedones omnes seu Macedoniae dioeceseos provinciae omnes, Achaia sola excepta. Quanquam involuta hic constructio (pariter ut mox infra *Sacrosancta Thessalonicensis Ecclesia civitatis*) ita evolvenda: *Macedonum exemplum reliqui secuti.*" 4 *Machedonum*. e) Go. ann.: „Ita quoque veteres *Cod. Iustin.* et *Paratitla Graeca*, quomodo et Accursius legit: Male vulgo *Sed et hi.*" Etiam Cui. in Comm. c. 12 cit. l. c. p. 250 pro *Sed hi* rep. vult *Achivi*. f) Be. *patrem*, err. typ. g) 4, Til. — Ri°. *conferre*. Coniecit iam Rein. in notis et recte deinde restit. Be. de consilio Go. ex Cod. Iust. *conferri*. Verum tamen est, quod Go. dicere non omisit, servata scriptura codicis 4, sed supra inducta praepositione *a* ante *se*, locum emendari posse. h) c. 12 Cod. Iust. *observabitur*. *Sacrosancta* etc., et om. *initio — exordium*. i) Hinc incip. c. 8 Cod. Iust. cit.: *Sacrosancta Thessalonicensis civitatis ecclesia aperte scias* etc. Ad vv. *mei* et *externorum* cf. Dirksen l. c. p. 336. *) Go. in comm. prop. *levamine*, etsi non impr. *gravamine*. **) Aur. Lugd. Ri°. *Conss.* k) Dignitas deest etiam in c. ult. C. Th. de Appell. cit. Add. ex c. 185 et 186 C. Th. de Decur. citt. *Proc. Afric.* l) Rein. et Be. de cj. Go. reponi iubent *compulsori — opinatori*. Praeterea Go. prop. *de compulsore aut opinatore*, vel addi vult v. *misso*. Praefero cum Be. primam cj. m) Cum v. *possessor* incipit fol. 131ᵇ cod. 4. n) 4 *mensum*; rubro col. add. *i* (mensium). o) Go. Be. em. *Bubulci*. Bubulcus nominatur in c. 186 C. Th. de Decur. (XII, 1). Rein. legi vult *Eubuli*, a. 436 Pf. P. Rectius *Bubulcus*. Cf. Ritteri Praef. T. IV. Codicis Th. fol. 2ᵃ. p) Go. et hic et in c. ult. C. Th. de Appell. (XI, 30) em. *Mai*, ut hae constitutiones coniungantur cum c. 185 et 186 C. Th. de Decur. (XII, 1). Verum in omnibus his legg. leg. est *Mart*. Alias haec c. fieret recentior sq. lege, uti iam aliquantulum recentior est per vulg. scripturam. Vid. infra not. *s*. Ex legg. citt. add. *Ravenna*. Ceterum 4 *pos consl.* q) Til. *voluntas, cessent necessitates submota ea quae*. Cui. 1 — Cui. 2° *voluntas, cessent necessitates, submota ea quae*. Go. Ri. *voluntas cessent necessitates, submota ea quae*. Go. in not.: „γρ. et interpunge sic: *et solvendi voluntas cesset necessitate submota, ea quae nostro.*" Emendatio Go., probabilis profecto, recepta est in Ri°., solo commate omisso post *submota*. r) 4, Til. — Ri°. *aceruitate*. s) Cum v. *Dat.* incipit folium 132ᵃ cod. 4. Rep. est ex c. 32 C. Th. de Suscept. (XII, 6) *III.*, turbata ut series legum restituatur sec. rationem C. Th. (vid. supr. not. *p*), et coniungatur h. c. cum c. 32 cit. Non recte Go. in Chron. h. a. p. CXCVIII. in c. 32 pro *III.* ex hac c. reposuit *XVI.* *) In Cod. Iust. rep. imperatorum nomina. t) 4, Til. — Ri°. *functionis*. Rein. et Go. in not. em. ex Cod. Iust. *functiones*, quod Be. recepit. u) Cod.

talis absque ullius beneficii*) exceptione agnoscere oportere censemus[v]. Igitur tua sublimitas, pragmatici nostri statuta custodiens, indifferenter cunctum possessorem, obnoxium videlicet publicae functioni, ad subeunda[x] designatione distributa[y] compellet. *Dat. III. Kal. Maii Ravenna*[z], *Basso et Antiocho Coss.* (431.)

37. *Iidem AA. Dario Pf. P.* Praeteritis, utcunque impetrata sunt, in suo statu manentibus, quoniam munificentiam principalem nefas est revocari, in posterum, excepto Cyro, reverendissimo[a] Afrodisiensium civitatis episcopo (cuius tanta sunt merita, ut etiam contra generalem huius modi[b] sanctionem speciali beneficio perfrui non vetetur[c]), quicunque per annotationem[d] nostram in auro voluerit tributa dependere, communicata aestimatione quinquennii[e] sterilitatis ac foecunditatis, pro foro rerum venalium habita ratione, ex eadem summa, quae eiusdem quinquennii perpensis frugibus colligitur, partem quintam pro annis singulis solvere compellantur[f]. *Dat. V. Kal. Sept.*[g] *Apameae, Isidoro et Senatore Coss.* (436.)

TIT. II. TRIBUTA IN IPSIS SPECIEBUS INFERRI.

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Symmachum Pf. U.* Scias, inhibitam esse apochandi licentiam, ita ut ne[h] ex praesenti[i] aut futuro vel praeterito sub hoc titulo nummus a provincialibus postuletur. *PP. pridie Id. Aug.**) *Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

2. *Iidem AA. ad Symmachum Pf. U.* Commoda cogitantes urbis aeternae, vini speciem[k] ita provinciales statuimus comportare, ut apochandi praesumptione damnata vina Romam portentur. §. 1. In tantumque[l] populi usibus[m] profutura provisionis nostrae emolumenta porreximus, ut etiam pretio laxamenta tribuantur. Sanximus quippe, ut per vini singulas qualitates detracta quarta pretiorum, quae habetur[n] in foro rerum venalium, eadem species a mercantibus comparetur. *Dat. X.**) *Kal. Nov.*[o] *Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

3. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA. ad Probianum Pf. U.* Vinum, quod solennis expressio*) popularibus commodis ex provincialium collectione[p] desiderat, illico suscipiatur[q] advectum, ut erogationis pro tempore cura praestetur, ut[r] ea vina populi usibus erogentur, quae natura sua processu[s] temporis ferre non possunt. Quod peraeque in omni vino, quod ex urbicaria regione confertur, observandum esse censemus. *Dat. XIV.*[t] *Kal. Oct. Treviris*[u], *Gratiano A. IV. et Merobaude Coss.* (377.)

4. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. . . . . .*[v] Earum rerum, quae in praebitionibus canonicis vel debitis ex more poscuntur, non sunt pretia specierum, sed ipsae, quae postulantur, species inferendae; scilicet ut (quod maximum est, et unde omnis solet querela procedere) in annonario quoque[x] titulo species annonarias solvant, neque sub taxationibus[y] pretiorum dispendiosis occasionibus acquiescant. Nam et accipientem et dantem illicitae transactionis reatus involvet etc.[z] *Dat. prid. Kal. Febr. Beryto*[a], *Richomere et Clearcho Coss.* (384.)

5. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius*

— c. 37 coniungenda est cum c. ult. C. Th. de Indict. (XI, 5). Sec. Go. pertinet ad sq. tit. Hanc c. Baron. non retulit ad ann. 436, etsi eam commemorat ad ann. 431, n. 37.

Tit. II. Sec. Go. ad h. t. pertinent c. 8, 30, ult. super. tit., c. ult. C. Th. de Coll. aeris (XI, 21), c. 5 C. Th. de Can. frum. urb. Rom. (XIV, 15). — c. 1 concordat sec. Go. cum c. 4 et 30 super. tit. et cum c. 2, 4, 5 h. t. — c. 2. Vid. c. 1 h. t., not. sup. Pars huius legis Go. videtur fugitiva esse. Vid. infra not. *l.* — c. 3 sec. Go. fugitiva est. — c. 4 coniungenda est cum c. 19 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1) et c. 2 C. Th. de Publ. compar. (XI, 15). Vid. c. 1 h. t., not. sup. — c. 5. Vid. c. 1 h. t., not. sup.

Inst. *in superindictis tit.* et om. *canonicis et.* *) 4 *beficii*, mendose. v) Seqq. des. in Cod. Inst. x) Til. Cui. 1 *ad* — | *subeunda.* y) 4 *ristributa*, sed a sec. man. em. *distributa.* z) Cod. Iust. *Ravennae.* Nonn. leges h. a. habent *Antiocho et Basso.* Cf. Zirardin. l. c. p. 435. a) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2, 2*. Go. *reverentissimo.* Aliter res est supra VI, 4, 21, §. 6, not. e. Mendose Aur. Lugd. *reverentisimo Asifrodisiensium*, Cui. 2, 2* *Afrodilsium*, Go. *Afrodiscensium.* b) Hinc incip. fol. 132[b] cod. 4. c) Cui. 2, 2* *veretur.* In Til. — Cui. 2* vv. *excepto Cyro* — *vetetur* uncis inclusa sunt. d) Go. *Adorationem*, mendose. e) 4 *quiverit* pro *quinquennii*, sed a sec. manu deletur *verit*, et supra scribitur *nquennii* (quinquennii). f) Be. in ann. rep. *compellatur.* g) 4 *Septenb.* Go. in Chron. h. a. ann.: „vel *Apamiae.*" Aur. Lugd. err. *Sanatore.*

h) Be. em. *nec*, sine necessitate. i) 4 *praesente*, sed a sec. manu em. *praesenti.* *) Deest locus. k) Hinc incipit fol. 133[a] cod. 4. l) Til. — Cui. 2* *intantumque.* Haec pars legis sec. Go. fugitiva est. m) 4 *uisibus*, sed rubr. col. deletur *i* post *u* (usibus). n) Be. cj. *habentur*, recte. *) Ita 4, Til. — Ri*. Err. Be. *XI.* o) Go. in Chron. pro *Nov.* vult *Sept.* et in annot. h. c. *Septemb.* vel *Octob.*, quia mense Nov. Valentinianus ex Italia Parisios venerat. *) Haec v. Go. vetat ne mutetur in *expensio.* Expressionem enim esse indictionem, descriptionem, praeceptum, edictum. Similiter c. 36 sup. tit. *designatio.* p) Sec. Go. ferri potest, etsi alius mavult *collatione.* q) Aur. Lugd. *suscipitur.* Val. em. *percipiatur.* r) Go. em. *et*, recte. s) Go. Rein. Be. em. *processum*, recte. t) In vv. *Dat. XIV.* incipit fol. 133[b] cod. 4; edd. *Dat. XV.* u) Hinc Go. dicit apparere, hanc legem tribuendam esse Gratiano. v) Vid. c. 19 cit., not. *d*, *g*. Si recte se habet Go. et Be. em., in sq. c. repon. est *Iidem AAA.* In cod. 4, Til. — Cui. 2* nullum est lacunae signum. Go. Ri. duodecim ponunt puncta, Ri*. undecim, Be. sex. Pro edicti Theodosiani parte hanc c. Go. habet. x) Go. ann.: „An *quoquo?* Non adeo necesse est. *Quoque*, pro *quocunque*: vel *quoque*, pro *etiam*". Cf. etiam in commentario Go. Est a *quisque.* y) Til. Cui. 1. Cui. 2, 2* *subtaxationibus*, impr. Go. z) Quae contineri Go. dicit c. 19 et 2 citt. a) 4, Til. — Lugd. *Byritho.* Cui. 2 — Ri*. *Biritho.* Be. *Berythi.* Mox 4 *consulibus.* Ceterum vid. c. 19 cit., not. *d.*

AAA. *) *Cynegio Pf. P.* Ne quis pro speciebus annonariis pecunias existimet inferendas; scientibus cunctis, quod si quis contra hanc serenitatis nostrae legem captiosum aliquid putaverit perpetrandum, securitatibus [b] hoc modo editis eos esse carituros. *Dat.* [c] *XV. Kal. Iun. Constantinopoli, Timasio et Promoto Coss.* (389.)

TIT. III. SINE CENSU VEL RELIQUIS FUNDUM COMPARARI [d] NON POSSE.

1. *Imp. Constantinus A. ad Antonium* [e] *Marcellinum Praesidem provinciae Lugdunensis primae.* Rei annonariae emolumenta *) tractantes, ut cognosceremus [f], quanta reliqua per singulas quasque provincias et per quae nomina ex huius modi pensitationibus resedissent, cognovimus, hanc esse caussam maxime reliquorum, quod nonnulli, captati [g] aliquorum [h] momentarias necessitates, sub hac conditione fundos opimos comparent et electos [i], ut nec reliqua eorum fisco inferant, et immunes eos possideant. Ideoque placuit, ut, si quem constiterit *) huius modi habuisse contractum, atque hoc genere [k] possessionem esse mercatum, tam pro solitis [l] censibus fundi comparati quam [m] pro reliquis universis eiusdem possessionis obnoxius teneatur [mm]. *Dat. Kal. Iul. Agrippinae, Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* [n] (319.)

2. *Idem A. Acacio Comiti Macedoniae.* Mancipia adscripta censibus intra provinciae terminos distrahantur, et qui emptione dominium nacti fuerint, inspiciendum [o] sibi esse cognoscant. Id quod in possessione quoque servari rationis est [p]; sublatis pactionibus eorundem [q] onera ac pensitationes publicae ad eorum sollicitudinem spectent, ad quorum dominium *) possessiones eaedem migraverunt. *Dat.* [r] *III. Kal. Mart. Thessalonica* [s], *Constantio* [t] *et Maximo Coss.* (327.)

Tit. III. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cel. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. III.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—30, 32—34, 36—40, 42—45, 49, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. II.* Cod. 31 *Tit. I.* Vid. tit. primum h. libri, not. sup. In Cod. Iust. hic titulus est XLVII. libri IV. Convenit ei sec. Go. c. 2 C. Th. de Contrah. empt. (III, 1) et c. 26 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1). L. R. Burg. tit. XL. — c. 1. Cod. Iust. IV, 47, 2 aliis omm., aliis additis. Vid. infra not. *f*, *mm* et supra c. 2 C. Th. de Contrah. empt. (III, 1), not. sup., infra XIII, 10, not. sup. Bon. l. c. p. 746. Buchholtz in ann. ad Vat. fr. §. 249 (p. 202) hanc c. cum sanctione dictae §. 249 cohaerere putat. — c. 2 sec. Go. concordat cum c. 14, 26 C. Th. de Ann. (XI, 1), c. 3 C. Th. De censu (XIII, 10), c. ult. C. Th. de Patroc. vic. (XI, 24).

---

*) Vid. c. 4 h. t., not. *v*. b) Incip. fol. 134 [a] cod. 4. c) Cum Go. haec c. non convenire videatur huic anno, quia Cynegius hoc tempore iam obierit, putat aut scribendum esse *Tatiano* pro *Cynegio*, aut *Dat.* pro *Redd.* habendum. Addit deinde, Theodosium M. hoc tempore Mediolani fuisse. Contra Go. vid. Reines. in not. ad Zosimi Hist. lib. IV. cap. 45 ed. Cellar. (ap. Ri. in Chron. C. Th. p. CXXX.) et supra VIII, 4, 17, not. *e*.

d) Permulti codd., etiam 4 *conparare*, sed in cod. 4 em. ab ant. manu. 15 *Sine censu non comparari fundum.* 25 *Sine c. v. r. f. comparare non audeant.* e) Rein. em. *Auxonium.* Cod. Iust. *ad Marcellum*, et des. reliqua. Ri*. om. *Imp.* *) Aur. Lugd. *emolumentis*, i. e. *emolumentum.* f) In Cod. Iust. om. *ut cognosceremus — resedissent.* g) Cod. Iust. *captantes.* Go. nihil mutandum esse dicit, recte. Vid. Salmas. in Solinum p. 39 edit. Traiectinae. Vat. Fr. §. 35: *alicuius calliditatibus adversabili emolumento persuasi.* Quid si leg. *captati al. momentaria necessitate?* h) 4, Til. add. *nomen.* i) Cod. Iust. *comparant* et om. *opimos* et *et electos*, impr. Go. *) 4 *onstiterit*, sed em. a libr. k) Cod. Iust. *atque hac lege.* l) 4, add. *solidis.* Go. quod coniecerat *solvendis*, ipse reprobat. Cod. Iust. Val. in m. *solitis*, recte. Ita c. 4 C. Th. de Indict. (XI, 5) *devotionis solitae*; c. 2 C. Th. de Vectig. (IV, 12) *solitae praestationi*; c. 6 ibid. *octavas solite constitutas*; c. 24 C. Th. de Ann. (XI, 1) *species solitas.* m) Cum v. *quam* incip. fol. 134 [b] cod. 4. mm) In Cod. Iust. add. *cum necesse sit eum qui compararit, censum rei comparatae agnoscere, nec liceat cuiquam rem sine censu comparare vel vendere*, desumpt. ex initio c. 2 C. Th. de Contrah. empt. cit. n) Go. — Ri*. om. annum. Cum enim Constantinus hoc anno non in Gallia constiterit, sed in Pannonia aut Dacia, Go. hanc legem refert ad ann. 312 (*Constantino A. II. et Licinio A. II. Coss.*) dicens ad Gallias et censum Gallicanum pertinere, eaque Constantinum indulgentias reliquorum concedere Lugdunensi primae, in qua Augustodunum, cuius nomine Eumenius orator Augustodunensis peculiari oratione gratias egerit anno 312. Contra Bon. monet, consules a Go. propositos non conciliari posse cum vv. subscriptionis: *et Licinio Caesare*, referendis nonnisi ad Licinium iun., qui anno 317 Caesar creatus sit; Eumenii panegyricum habitum esse non anno 312, sed 313; neque agi in hac lege de reliquorum remissione. Cum autem Constantinus hoc tempore *Agrippinae* non fuerit, fortasse reponendum esse *Aquileiae.* Aliter etiam Pagius scribit in Crit. ad ann. 313, not. XX. Constantinum toto anno 312 in Italia fuisse; orationem Eumenium recitasse non anno 312, sed ann. 311, quo Constantinus Quinquennalia dederit, quorum cap. 13 idem orator meminerit, egisse autem hunc gratias ob speciale tantum beneficium Augustodunensibus concessum, non ob generale, quod hac lege toti provinciae Lugdunensi detur. Refert igitur hanc legem ad ann. 313 (*Constantio A. III. et Licinio A. III. Coss.*). Cf. Reland. l. c. p. 302. Tillem. l. c. T. IV, Notes p. 128, n. XXX. servato anno 319, errorem quaerit in urbis nomine et pro *Agrippinae* em. *Aquileiae.* Quid quod Go. prop. in Chron. anni 319 *Aquileiae*, quamquam praefert annum 312. o) Go. Be. excidisse putant v. *censum* occasione ultimarum syllabarum paene geminarum antecedentis vocabuli, sed in Gloss. Go. et Glück l. c. T. XVI, p. 134 *inspicere* explicant: agnoscere tributa. Fortasse explicari potest v. *inspiciendum:* cognoscant mittendos inspectores, qui aestiment dominium. Cf. c. 31 C. Th. de Annona (XI, 1) vv. *Electos — aestimetur.* p) Go. em. *est: ut* (vel, *et*) *sublatis;* sine necessitate, modo plene interpungitur. q) Sec. Go. add. *emptorum*, aut rescrib. *earundem* (possessionum) *onera.* Hoc prob. Westphalio de Emptione et venditione §. 630. Nihil mutandum est. *Eorundem*, i. e. eorum, qui pacti sunt. *) Ri. mendose *dominimium.* r) Sec. Go. pro *Reddita.* Thessalonica enim fuit metropolis Macedoniae, cuius comiti haec lex inscribitur. s) 4, Til. Cel. 1, 2, 2* *Thessall.*, reliqui *Thessal.* t) Be. recte em. *Constantino.* Vid.

3. *Imp.*[u] *Iulianus A. ad Secundum Pf. P.* Omnes pro his agris, quos possident, publicas pensitationes[v] agnoscant; nec pactionibus contrariis adiuventur, si venditor aut donator[x] apud se[y] collationis sarcinam pactione[z] illicita voluerit retinere, et si[a] necdum translata sit professio censualis, sed[b] apud priorem fundi dominum[c] forte permanent*), dissimulantibus ipsis, ut non possidentes[d] pro possidentibus exigantur[e]. *Dat. XIV.*[f] *Kal. Mart. Antiochiae, Iuliano A. IV. et Sallustio Coss.* (363.)

Interpretatio. *Fundum nullus audeat comparare**), *sed omnes pro his agris, qui ad eos quoque modo pervenerint, publici canonis*[g] *impleant functiones. Nec de solutione tributi cuicunque liberum sit pacisci, sed sive donetur ager, sive vendatur, factus dominus integra rei tributa suscipiat.*

4. *Idem A. Edictum. Post alia:* Dominum, qui fructus capit, tributa exigi iustum est. *Dat. III. Kal. Mart* *) *Iuliano A. IV. et Sallustio Coss.*[h] (363.)

5. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius*[i] *AAA. Tatiano Pf. P.* Quisquis alienae rei quoquo modo dominium consequitur, statim pro ea parte, qua possessor fuerit effectus, censualibus paginis nomen suum[k] postulet annotari, ac se spondeat[l] soluturum; ablataque molestia de auctore, in succedentem capitatio[m] transferatur. *Dat. XV.*[n] *Kal. Oct. Constantinopoli*[o], *Tatiano et Symmacho Coss.* (391.)

Interpretatio. *Quicunque cuiuslibet rei dominium**) *quolibet ordine acquisierit, continuo pro*[p] *ea parte, qua possessor effectus est, publicis libris nomen suum petat adscribi, ac se promittat tributum agri, cuius possessor est, soluturum, ut remota de auctore, id est de**) *priore domino inquietudine, in praesentem dominum solutio transferatur.*

TIT. IV. NE COLLATIO[q] PER LOGOGRAPHOS[r] CELEBRETUR.

1. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Modestum Pf. P.* Si quis collator[s] iugationem suam logographo commiserit, eam fisco noverit vindicandam. Quicquid[t] etiam vel in pretiis vel in speciebus aut aurum[u], ordinem delegationis oblitus[v], praetermissis susceptoribus aut horreis ad logographos detulerit, omne hoc amissurum se esse cognoscat, et exactionem[x] a se debito ordine deposcendam. Officiales autem, qui ex huius modi commerciis aliquid fuerint accepisse detecti, quae avaritia praecipitante captarant, exserta dupli animadversione redhibebunt; ipsis duntaxat logographis in pristinae conditionis discrimine permansuris, si quidem his pro omnibus poenis sufficiat assiduo tormentorum periculo subiacere. *Dat. prid. Non. April. Seleucia*[y], *Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

— c. 3. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 3. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 1. Cod. Iust. IV, 47, 3. Bas. XIX, 14, 1. Sec. Go. coniungenda est cum c. 4 h. t., quae tamen differt et inscriptione et die, quo data est. Cf. c. 2 C. Th. de Dotibus (III, 13), not. sup. et not. *s*, c. un. C. Th. de Longa consuet. (V, 12), not. sup. et infra not. *f*. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 45, 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 26—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. — c. 4. Cf. c. 3 h. t., not. sup. et not. *f*. — c. 5. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 5. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 2. Sec. Go. fugitiva est. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 39; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. [illegible]; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42—44.

infra XI, 7, 4. Mox Aur. Lugd. *Cons.* u) 4, Til. *Id.* (*Idem*) *A.* et Cui. 1 — Ri*. *Idem.* Se. iub. Go. ex Sich. Cod. Iust. recte rep. *Imp.*, quae est Br. Al. codd. scriptura. Nonn. codd. *pf*8. 25, Cod. Iust. *A. Secundo P. P.* v) 8, 15 *pensiones.* 16 *petitiones.* 20 *pensationes agn. et nec.* x) 6, 7, 10, 13, 14, 16—18 *venditae aut* (16 *ac*) *donatae.* 8 *vendita aut donata.* y) 20 add. *ipse.* z) 6, 7, 16, 17 *sarcina actione.* 8, 13, 14 *sarcinam actione.* 10, 18 *sarcina pactione.* 12 *sarc. actionem illicitam.* 20 *s. pactionis illicitam.* a) Cui. 2, 2* *et sic*, sed corr. a Rein. Mox Cui. 1 *transeata* et 6, 7 *censuales.* b) Supr. lin. in cod. 20 add. *sit.* Ibidem paullo post *priores.* c) 4, Til. — Ri*. *dominium*, quod Go. quidem sustineri posse dicit, sed iam Rein. recte mutaverat in *dominum*, ut exhibetur ap. Sich., in Cod. Iust., Br. Al. codd. et restitutum est a Be. 20 *dominum si forte permaneant.* *) Cum v. *permaneat* incip. fol. 135[a] cod. 4. d) 16 *non possidentibus.* e) Nonn. codd. *exigatur.* 25 *exequantur.* f) Ita 4, plerique codd. Br. Al. Sich. — Lugd. Go. in Chron. Cod. Iust. L. R. U.; Be. ex Cui. 2, 2*. Go. *XIII.* Ri. Ri*. *XII.* Sich. in m. *III.*, ut codd. 23, 36, 40 et c. 4 h. t. Mox nonn. codd. *Anthiociae — Salustio* aut *antiocia — psallustio*; om. etiam in nonn. codd. *A. IV.* *) „Sine censu scil." Go. g) 20 *publice canonum* supr. lin. Deinde 21 *ne* pro *nec.* *) c. 3 h. t. add. *Antiochiae.* h) Aur. Lugd. *Cons.* i) Aur. Lugd. *Imp.* Go. Be. inscr. *Valens. Theod. et Arcad.* Nonn. codd. om. *AAA.*, alii habent *Archadius, Taciano* et *praeposito* pro *Pf. P.* k) 14 *nominis sui.* In 20 add. *possessor.* l) 4, Til. — Lugd. *ac respondeat.* Sich. *ac se respondeat.* Mox 12 *oblatumque* et 25 *ablatamque molestiam.* m) 6, 7, 10, 16—18 *in succedente ut cap.* 21, Sich. *in succedentem ut cap.* 15 *de auctoritate in s. captatio tr.* n) 33, 34, cod. Par. 4403[B] *XII.* 20 *V.* o) *Constantinopoli — Coss.* om. in cod. 8 et *Constantinopoli* in cod. 31. Nonn. codd. *Ticiano, Symaco, Simaco, Simmacho.* Aur. Lugd. *Cons.* *) 6, 7 *cuilibet rei dominus.* p) Ri. Ri*. om. *pro.* *) 6, 7, 20, 21 om. *de.*

q) Cui. 1 — Lugd. hic et in ind. titul. *Ne Conlocatio*, impr. Go. r) 4, Til. — Ri*. *logografos* et hic et in ipsa lege, ubi etiam *logografo, logografis.* s) Hinc incipit fol. 135[b] cod. 4. t) Go. em. *Qui, quid*, etsi *Quicquid* ferri posse concedit. Non debebat Go. in dubium vocare vulgatam scripturam. u) Go. ann.: „Ferri potest; quanquam alius forte malit, *auro*." v) 4 *oblitus*, sed corr. a sec. man. x) Ri. Ri*. *et actionem.* y) Be. *Seleuciae.* Aur. Lugd. *Cons.*

TIT. V. DE INDICTIONIBUS.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Pompeiano Proconsuli Africae*[z]. Id tantum, quod est necessarium intra Africam militibus consistentibus, [a]provincialibus iubemus indici, ac iuxta matricularum[b] fidem, quod exigit ratio, postulari; ita ut, si quid erogationibus redundarit in speciebus diversis vel praebitione vecturisque[c], id futurae indictioni collationique proficiat. *Dat. V.*[d] *Kal. April. Vincentio et Fravitta*[e] *Coss.* (401.)

2. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Palladio Pf. P.* Omnes omnino quocunque ex[f] titulo possidentes, quod delegatio superindicti[g] nomine videtur amplexa, velut canonem[h] cogantur inferre, et[i], ne qua sit dubietas, hac aperta[k] definitione decernimus, ut id potius canonis vocabulo postuletur. Nulla igitur domus vel sacri patrimonii vel emphyteutici iuris vel hominum privatorum, etiamsi privilegium aliquod habere doceantur, ab hac necessitate seiuncta sit[l], quae iam non extraordinarium, ut hactenus, sed ipsis[m] facientibus canonicum nomen accepit. *Dat. VII. Id. Ian. Ravennae*[n], *Theodosio A. VII. et Palladio Coss.* (416.)

3. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Isidoro Pf. P.* [o]Cum omnis hoc Aegyptiaci tractus possessoribus conducibile videatur, ut[p] ante Kal. Maii praedelegatio manifestetur in locis, ne per ignorantiam collatores, ad anni prioris[*]) exemplum, ante delegationem missam ea cogantur exsolvere, quae postmodum indebita, missa delegatione, forsitan provocavit[q] eventus; scriniariis videlicet sedis excelsae modis omnibus ordinata salubriter impleturis, ita ut augustaliani officii et cohortalis et defensoris discrimine in locis celeberrimis per dismenstruum[r] tempus ad omnium perveniat notionem. *Dat. prid. Non. Iun.*[rr] *Constantinopoli, Isidoro et Senatore Coss.* (436.)

4. *Iidem AA. Dario Pf. P.* Particulari delegationum notitia ante indictionis exordium singulis transmissa provinciis[s], collationis modum a possessoribus multo ante prospectum devotionis solitae[t], non subitis[tt] calumniis, tua sublimitas faciat imputari[u], ut et provincialibus subeundi dispendia[v] necessitas auferatur, et officiis ingerendi[vv] damna licentia denegetur. *Dat. V. Kal. Sept. Apameae*[x], *Isidoro et*[y] *Senatore Coss.* (436.)

TIT. VI. DE SUPERINDICTO.[z]

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA.* [a]*ad Proconsules, Vicarios omnesque Rectores.* Nihil

Tit. V. Cod. Iust. X, 17. — c. 1 sec. Go. coniungenda est cum c. 26 (Ri. err. c. 29) C. Th. de Erog. mil. ann. (VII, 4), c. 63 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5), c. 29 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1) et fortasse cum c. 28 C. Th. de Suscept. (XII, 6). Vid. c. 63 et c. 29 citt., not. sup., infra not. z et *d*. Similis tantum est c. 29 cit. Go. h. c. fugitivam esse putat. Summaria C. Th.: „*Habetur hoc libro similis tit.* 1. *c.* 29." — c. 2 sec. Go. concordat cum c. 5 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1). Cod. Iust. X, 17, 1. Cui. Comm. ad tres postr. Cod. Iust. libr. l. c. p. 252. — c. 3 conferenda est cum c. 189—191 C. Th. de Decur. (XII, 1), c. 2 C. Th. de Frumento Alexandr. (XIV, 26), c. 2 C. Th. de Alexandr. pleb. primat. (XIV, 27) et sec. Go. cum c. 192 C. Th. de Decur. (XII, 1). Concordat c. 4 h. t. Vid. infra not. *rr* et XI, 28, 17, not. sup. et not. *ff*. — c. 4 coniungenda est cum c. ult. C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1). Cod. Iust. X, 17, 2.

Tit. VI. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. VI.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—30, 32—34, 36—40, 42—44, 46, 49, Sich. Aeg. *Tit. III.* In L. R. U. hic tit. deest aeque atque in cod. 31, sed in hoc codice oscitatione, ut videtur librarii; nam verus numerus apponitur sequenti titulo. Cod. Iust. X, 18. Cui. in Comm. Cod. Iust. l. c. profert Ed. Athal. IX (?). Go. ann.: „Cum hoc *Titulo* committendus *Titulus inf. de extraordinariis muneribus*: cuius Tituli *leges* ut complures huc spectant, ita et nonnullae melius sub *hoc Titulo* collocatae fuissent." — c. 1. C. Th., Br. Al. codd. edd. *c.* 1, i. e. *c. un.* Cod. Iust. X, 18, 1. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44.

z) Leges 26, 63 et 29 citt. *Provincialibus provinciae proconsularis.* Differt igitur haec lex ab illis inscriptione. a) Incipit fol. 136[a] cod. 4. b) Go. in not. *matriculae.* c) Go. in not. rep. *iuncturisque*, ut curatoricii equi designentur, de quibus c. 29 cit.; in comment. prop. *iuncturisque* vel *veterinisque.* d) Go. Be. ex legg. in not. sup. dictis rep. volunt *prid.*; non recte; nam illae datae sunt ad provinciales, haec ad Pompeianum proconsulem Africae. c. 28 cit. autem inscripta quidem Pompeiano, alio tamen mense data est: *IV. Kal. Mart.* Ceterum add. est *Mediol.* e) 4, Til. *Fravito.* Cui. 1 — Lugd. *Fravitto.* Aur. Lugd. *Cons.* f) In Cod. Iust. om. *ex.* g) Antea Cod. Iust. *super indictione videbitur*, non impr. Go., sed impr. Cui. l. c., qui C. Th. scripturam tuetur et Graecos ὀνόματι ὑπὲρ τὸν κανόνα habere refert. Cf. Dirksen l. c. p. 498. h) Cod. Iust. *canones.* i) Cod. Iust. *ut ne* aut *et ut ne qua.* k) Male Spangenb. in Cod. Iust. *aperte*; nam Hal. Cui. Cont. in Paris. Russ. habent *aperta.* l) 4, Til. — Ri*. *sint.* Cod. Iust. *doceatur — sit*; referuntur igitur haec vv. ad *Nulla igitur domus.* m) Go. ann.: „Ipsis, nobis scil." n) Cod. Iust. *Ravennae.* o) Incipit fol. 136[b] cod. 4. p) Recte Be. ann.: „*aut ut* omitt., aut *iubemus*, *sancimus* vel simile verbum inser. videtur". Certe cum h. c. maioris legis lacinia sit, in iis, quae antecedebant hanc partem, simili modo dictum fuerit, opus est. *) Errore Ri*. *priori.* q) Go. Be. recte em. *provocabit*, neque Go. mutat in *revocabit.* r) 4, Til. — Lugd. *dismenstrum.* Go. cj. *bismenstruum* et Be. *bimenstruum.* rr) c. 192 C. Th. de Decur. cit. *Dat. prid. Non. Aug.* s) Vv. *indictionis — provinciis* des. in cod. 4, sed add. a sec. manu. Go. *provincis*, err. t) Go. em. *devotione solita* et Cui. in Comm. c. 2 Cod. Iust. cit. *devotioni.* Neutro opus est, cum ne Cod. Iust. quidem discrepet. tt) Cui. in Cod. Iust. et Hal. *subditis.* u) Go. vult *importari*, sine necess. In cod. 4 om. *ut*, sed add. a sec. man. v) Cod. Iust. *dispendii*, quod sec. Go. non necesse est; nam mox *ingerendi damna.* vv) Cod. Iust. *inferendi*, impr. Go. x) 4, Til. — Lugd. Cod. Iust. *Apamiae.* y) Incip. fol. 137[a] cod. 4.

z) Nonnulli codd. *De Super Indicto.* a) Seqq.

superindictorum nomine ad solas praefecturae literas quisquam provincialis[a]) exsolvat; neque ullius omnino indictionis titulus[b], etiam solennis[c], immineat[d], nisi eam[e] nostro confirmata iudicio[f] et imperialibus nexa[g] praeceptis sedis[h] amplissimae deposcat indictio, et coget exactio[i]. *Dat. VII.*[k] *Kal. Iun.*[l] *Mediolano*[m], *Antonio et Syagrio*[n] *Coss.* (382.)

INTERPRETATIO. *Haec lex hoc praecipit*[o], *ut nullum per*[p] *rectores provinciae superindictum provincialibus imponatur, nisi forte ex hac re*[q] *processisse praeceptio dominica comprobetur. Tunc enim id, quod superindictum est, aut peti aut exigi poterit, quando a rerum domino cognoscitur constitutum*[r].

TIT. VII. DE EXACTIONIBUS[rr].

1. *Imp. Constantinus A. ad Aelianum Proconsulem*[s] *Africae. Post alia:* Ducenarii et centenarii sive sexagenarii non prius debent aliquem ex debitoribus convenire, quam a tabulario civitatis nominatim breves[t] accipiant debitorum. Quam quidem exactionem sine omni fieri concussione oportet[u], ita ut, si quis in iudicio questus, quod indebite[v] exactus est, vel aliquam inquietudinem sustinuit, hoc ipsum probare potuerit, severa in exactores sententia proferatur. *Dat. Kal. Nov. Treviris, Constantino A. IV.*[x] *et Licinio IV. Coss.* (315.)

2. *Idem A. ad Pacatianum Vicarium Britanniarum*[y]. Unusquisque decurio pro ea portione[z] conveniatur, in qua vel ipse vel colonus vel tributarius eius convenitur et colligit; neque omnino pro alio decurione vel territorio conveniatur. Id enim probibitum esse manifestum est et observandum deinceps, quo iuxta hanc nostram provisionem nullus pro alio patiatur iniuriam. *Dat. XII. Kal. Dec. Constantino A.*[a] *et Licinio C. Coss.* (319.)

3. *Idem A. ad Populum.* Nemo carcerem plumbatarumque verbera aut pondera aliaque ab insolentia iudicum reperta supplicia in debitorum solutionibus vel a perversis vel ab iratis iudicibus expavescat. Carcer poenalium, carcer hominum noxiorum est, officialium et, cum denotatione, eorum iudicum, quorum de officio coerciti citatiores esse debebunt[b], qui contra hanc legem

Tit. VII. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. VII.* Sr. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 48, 49, Sich. Aeg. *Tit. IV.* L. R. U. *Tit. III.* Vid. tit. VI. h. libri. Cod. Iust. X, 19. Go. ann.: „Concordat *huic* omnino *Titulus* 8. *libri* 8. *supr. de Exsecutoribus et Exactionibus;* quo etiam titulo *duae leges huius tit.* repetuntur, quod inter errores *huius Cod.* Conditorum quoque deputo. Coeterum duae Constitutiones ad *Ecclesiasticam* Historiam spectantes *hoc titulo* continentur: puta Valentiniani Sen. *lex* 10. Valentiniani Iun. *lex* 13." Folium XXV. codicis 1 s. totius palimpsesti fol. XXXVII., lacerum et maximam partem evanidum ap. P., priores h. t. leges comprehendit, et cohaesisse videtur cum fol. XXVI. codicis 1 s. totius palimpsesti fol. XXXVIII. Hoc recte coniectum esse vidi, postquam a Vesmio de ambitu folii certior factus sum. Vid. c. 4 h. t. — c. 1 coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Annona (XI, 1) et sine dubio cum c. 1 C. Th. de Off. procons. (I, 12). Fortasse cohaeret etiam cum c. 1 C. Th. de Concess. advoc. (VIII, 10) et c. 1 C. Th. de Advocato fisci (X, 15). Vid. supra I, 12, 1, not. *i*, VIII, 10, 1, not. *hh*, X, 15, 1, not. *m*. Cod. Iust. X, 19, 1 om. fin. Hauboldus in Promuls. cit. p. 22 (Opp. T. II, p. 926) cum h. c. cohaerere putat c. 2 Qui bonis (IV, 20). — *c.* 3 (err. in Ri*. dicitur *II.*) coniungenda est cum c. un. C. Th. de Commiss. rescind. (III, 2), c. un. C. Th. de Infirm. poen. coel. (VIII, 16) et sec. Go. cum c. 3 C. Th. ad Sc. Claudianum (IV, 11). Vid. c. un. C. Th. de Commiss. resc. cit., not. super. et infra XI, 9, not. sup. Cod. Iust. X, 19, 2 mut. Bas. LVI, 8, 2. Baron. ad ann. 320, n. 17. Gutherius de Offic. dom. Aug. III, 17. Sec. Go. concordat cum c. 7 h. t. Corn. v. Bynkershoek, Observat. I, 2.

inscr. vv. in nonn. codd. corrupte scripta sunt aut partim des. Sich. Cod. Iust. *Proc. VVCC. o.* (Cod. Iust. *et omnes*) *R.* 20 *Imppp. Gracianus Valens et Th. — vicarium omnes auctores*, sed *rectores* supr. lin. a) Nonn. codd. *provinciales.* b) 4, Til. *titulis.* 6—8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, [illegible], 25, Sich. *tituli.* c) 20 supr. lin. *sublimes.* 6, 7, 21 et alii codd. Sich. *solemnes* s. *solennes.* Falso Ri. in cod. 20 *solennes* esse dicit. d) 20 (non 6, ut Ri. affirmat), Sich. *immineant.* In cod. 8 *immineat* translatum est post v. *nexa.* e) 10, 18 *ea.* 20 *eo.* Sich. *eam.* Cod. Iust. *cum.* f) 10, 18 *confirmata sit iudicio.* 13, 20 *confirmato iudicio.* 21 *confirmat a iud.* Sich. *confirmatam.* g) Sich. *nixam.* Cod. Iust. *nixa*, sed Cui. ut C. Th. h) 8, 20, 21 *sed hic.* i) 20 *deposcatur ind. et cogatur exactio.* k) 6, 7, 9, 10, 12—14, 16—18, 21, 27, 30, 38, 39, 42, 44, Par. 4403 b, Sich. *XVII.*, sed Sich. in m. *VII.* 8, 32 *XVI.* 15 *XIV.* 20, cod. Fuld. *XV.* 43 *X.* Cod. Iust. *XVIII.* Aur. Lugd. *VIII.*, err. typ. Etiam Go. ann.: „*Alias VIII.* l) 36, 40, Sich. in m. *Ian.* Cod. Iust. *Iul.* 28 om. *Iun.* et 8 *Med. — Coss.* m) Edd. *Med.* 10, 18 *Mediolanis* et Cod. Iust. *Mediolani.* n) Nonn. codd. *Anthonio*; plerique *Siagrio* vel *Siacrio.* o) Ita plerique codd., inter eos 6—10, 18, 21 (21 *praecepit*), 42—44. 20 *H. l. vr. hoc.* Edd. *Ista lex praec.* p) Hanc interpr. Go. falsam esse dicit. 20 *rectore.* q) Nonn. codd. *ex actore.* 20 *ex ha re.* r) 6 *quando a rerum noscitur const.* 7, 21 *quando* (21 om.) *harum noscitur const.*

rr) Cod. Iust. *De Exactoribus tributorum.* s) 4 *PU.* Til. — Lugd. *P. V.* In Cui. 2 tacite ex Cod. Iust. rest. *Procons.*, recte. Cf. c. 1 C. Th. de Praetor. (VI, 4), not. *u* et infra XI, 16, 1, not. *m*. Cod. Iust. om. *Post alia.* t) Cf. c. ult. C. Th. de Off. com. sacr. larg. (I, 10), not. *e*. u) Hinc incip. fol. 187 b codicis 4. Seqq. om. in Cod. Iust. v) 4 *quaestus quod indebitae*, sed puncto supra add. em. *indebite.* x) Go. *III.* Vult autem *Const. A. III. et Licinio III. Coss.* (313.), quibus coss. h. c. profert in Chron. p. VII. Vid. c. 1 C. Th. de Off. proc. (I, 12), not. *i* et Go. in Prosopogr. v. *Aelianus.* Cod. Iust. *Treveris.* y) 4 *Britaniarum.* z) Herald. Quaest. quot. I, 9, num. 4, Rein. em. *possessione*, impr. Go. a) Be. de cj. Go. in ann. add. *V.*, recte. Mox Go. — Ri*. *Cons.* b) Til. — Cui. 2* *carcer h. n. est officialium, et cum denotatione eorum iudicum, quorum* etc. Cui. 2 — Ri*. *et cum den. eorum iudicum quorum.* Locus impeditus, quem Cui. frustra tentavit restituere. Cod. Iust. *c. h. nox. est et officialium, et — quorum de officio certiores* (al. *correctiores*) *esse debebunt* Go. em.: „*et Officialium*

admiserint. Securi iuxta eam[c] transeant solutores? vel certe, si quis tam alienus ab humano sensu est, ut hac indulgentia ad contumaciam abutatur, contineatur aperta et libera et in usus hominum constituta[d] custodia militari[e]. Si in obdurata nequitia permanebit, ad res eius omnemque substantiam cives eius[f] accedant, solutionis obsequio cum substantiae proprietate suscepto*). Qua facultate praebita[g], omnes fore credimus proniores ad solvenda ea, quae[gg] ad nostri usus*) exercitus pro communi salute poscuntur. *Dat. Kal. Febr.*[h] *Constantino A. VI. et Constantino C. Coss.* (320.)

4. *Idem A.*[i] *ad Afros*[k]. Quoniam succlamatione[l] vestra merito postulastis[m], ne qua his, qui praestationes[n] fiscales differunt[o], reliquorum laxitas[p] proveniret, specialiter praecipimus observari, ut[q] res eorum, qui fiscalibus debitis per contumaciam satisfacere differunt[r], distrahantur: comparatoribus data firmitate perpetua possidendi etc. *) *Dat. XV. Kal. Iun.*[s] *Serdicae*[t], *Constantino*[u] *et Maximo Coss.* (327.)

INTERPRETATIO. *Quicumque agrorum suorum tributa implere contemnunt, agri eius, qui tributa sua contemnet**) *exsolvere, ab exactore vendantur, et qui comparaverint, firmissimo iure hoc ordine empta possideant.*

5. *Imp. Constantius*[v] *A. Nemesiano V. P.*[x] *Comiti largitionum.* Quoties quis[y] et privati debitor invenitur et fisci, et abreptus[z] ab uno officio tenetur: ad[a] uni-

— c. 4. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 4. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 1. Cod. Iust. X, 21, 1 om. pr. Bas. LVI, 8, 1. Integra cum interpr. est in codd. 5—10, 12—14, 16—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 33, 34, 39; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32, 36, 38, 40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. In vv. *trahantur conparatorib.* incip. fol. XXV. cod. 1, totius palimpsesti fol. XXXVII., et pergitur in eo usque ad vv. *consuetudine servata region* c. 16 h. t. (vid. not. super. h. tit.). Diversitatem scripturae debeo Vesmio, viro clar., qui doctrinae laudem, quam sibi comparavit maximam, omni humanitatis studio auget. Ceterum vid. infra XI, 9, not. sup. Summaria C. Th.: „*Similis tit.* 9. c. 2." — c. 5. Cod. Iust. X, 19, 3. Baron. ad ann. 345, n. 1. Vid. etiam infra not. z.

(*cum denotatione eorum* iudicum quorum *de officio coercere citatiores esse debebat*) *qui* (Officiales sc.) *contra hanc legem admiserint*" (Go. mend. *eoram*, *fficio* et Ri. *citatores*). Male haec a Go. emendata et peius explicata esse dicens Bynkershoek l. c. tuetur Cod. Iust. scripturam, quam constructione potius verborum quam corruptela difficilem ita expedit: „carcerem esse officialium et cum poena seu infamia huius modi iudicum, qui officio suo non functi contra hanc legem admiserint. Vv. enim *de Officio debere certiores esse* significare officio suo non fungi." Gotherius l. c. ita hunc locum interpretatur, intactis omnibus: „quod scil. iudicibus existimationis macula seu nota imponatur, de quorum officio refraenati Exactores citatiores esse debuerunt, hoc est velocius ad tribunal citari, ut meritas luerent poenas: reos enim voce praeconis ad tribunal iudicum vocatos, unde citatus reus Papin. l. 10 D. de Public. iud. (XLVIII, 1)", qua interpretatione nihil absonum magis fingi potuisse videtur Go. Cf. Dirksen l. c. p. 498 sq. Equidem ex Cod. Iust. recipiendum esse duco *noxiorum est et officialium* et deinde legendum *coercitiones* pro *coerciti citatiores*. Suadent hanc em. libri mss. Cod. Iust., ubi *q. de officio cohertiones esse deb.* Venit etiam alia cj. in mentem: *Carcer poenalium, carcer hominum noxiorum est. Officialium et cum denotatione eorum iudicum, quorum de officio* (sc. *sunt officiales*), *coercitiones esse debebunt, qui* etc. Cum v. *cohercitі* incip. fol. 138[a] cod. 4. c) Cod. Iust. *iuxta Praesidem*, prob. Bynkersh., sed impr. Cui. et Go. Cuiacio prob. script. C. Th.; Go. em. *eum*, scil. carcerem. Tenendum *eam*, h. e. iuxta legem. Iustinianus accommodavit legem ad aetatem suam. d) Cod. Iust. *usum — instituta*. e) Ita Ri*. Be. auct. Go. ex Cod. Iust.; 4, Til. — Ri. *militaris*. Ceterum Cod. Iust. *Si quis in* et Til. — Cui. 2* *militaris*, *si*. Go. — Ri*. colon ponunt post *milit*. f) Aur. Lugd. om. *eius*. Cod. Iust. *subst. exactor accedat* (vid. not. *o* antec.), prob. Bynkersh., sed impr. Cui. et Go. In sq. c. dicitur: „*comparatoribus data firmitate perpetua possidendi.*" *) Bynkersh. mavult *solutionis obsequio cum substantia pro portione suscepto*, non recte. g) In nonn. Cod. Iust. editionibus add. *exactori*, recte impr. Cui. et Go. gg) 4 *eaq* *) Cod. Iust. *usum*. h) Recte Go. ex legibus cum hac c. coniungendis repon. *Dat. prid. Kal. Feb. Serdicae. PP. Kal. April. Romae.* 4, Til. — Lugd. Cod. Iust. male *et Constantio C.* i) Br. Al. codd. Sich. Cod. Iust. *Imp. Constantinus A.* k) In Cod. Iust. add. *Provinciales*. 10, 18 *ad Afrum*. l) 10, 20 *subclamationem vestram*. 25 *subclamationem nostram*. 4, Go. — Be. *subclamatione*. 21 *sub damnatione*. Til. — Cui. 2* *sub clamatione*. m) 6, 7, 16, 21, Sich. *postulatis*. 20 *postulantes*. n) 20 *ne qui sub praestationem*. 15 *ne qua pro his pr.* 16 *praestationis*. 21 om. *qui*. o) 10, 18, 25 *deferunt*. 15 om. *reliquorum*. p) 6—8, 10, 14, 16—18 *labitas* et 10, 15, 18 *proveneris*. 20 *provenire* et supr. lin. vel *possit*. q) Hinc incipit Cod. Iust. r) 10, 18 *defecerunt*. 25 *deferant d. c. das firmitatem perpetuam* Cod. Iust. *d. perp. firm. poss.* et om. *etc.*, et Sich. 1 *. ceterа*. Vid. not. super. *) Cum v. *Dat.* incip. folium 138[b] cod. 4, in cuius imo marg. est signum quaternionis *IΘ*. s) 28, 34, 36 *Iul.* t) Nonn. Br. Al. codd. *Sirdicae*, *Syrdicae*, *Sirdice*, *Serdisiae*, *Sirice*. 8 om. *Serdicae*. u) Add. *Caes. V.* in Cod. Iust. ut in c. 2 C. Th. de Resp. prud. (I, 4), c. 2 C. Th. de Dilat. (II, 7). Puto ubique delendum esse *Caes. V.* 4, 6, 7, 10, 15, 16, 18, 20, 21, 36, Sich. — Lugd. *Constantio* s. *Constancio*, impr. Ri. 34, 38 *Constantinopoli*, err.; alii *Conseio*. 10, 18, 29 add. *Aug.* et 16 *CC.* post *Maximo*. Mox Aur. Lugd. *Cons.* *) Go. — Ri*. *contemnent*, err. 20 *contemnit agri — contemnit* (ut 21). Ri*. om. *qui* post *eius* et habet deinde *exactione* pro *exactore*. Mox 20, 21, edd. *firmo*. v) Go. Be. in not., Ri. in not. c. sq. rep. *Impp. Constantius et Constans AA.* h. et sq. lege. A C. Th. non differt Cod. Iust.; videtur igitur lex soli *Constantio* tribuenda esse, uti sequens h. t. lex soli *Constanti*. Iam vero in seq. lege librarii compendii et nominis similitudine seducti, reposuerunt *Idem A.* pro *Imp. Constans*, qui solus illius legis auctor est. Go. *Constantinus*, err. x) Id est *viro perfectissimo*. Baron. *Praefecto urbi*, impr. Go. et Tillem. l. c. p. 139, not. 1. Praeterea Go. vituperat eos, qui *V. I.*, id est *Viro Illustri* tentant, et Cuiacium, qui *Com. Sac. Lar.* edidit (om. *V. P.*). y) Non audio Be., qui mavult *qui*. V. *privati* Go. interpretatur: *privatae rei Principis*, recte. z) Ita 1 et, omisso v. *et*, Be. ex Cod. Iust.; 4, Til. — Ri*. *fisci arreptus*. Sed 1 *abreptus*. a)

verni debiti solutionem, qui eum abstulit, coerctetur[b], ac totius summae exactionem in se[c] suscipiat, qui eundem avellendum *) abstrahendumque[d] crediderit. *Dat. IV. Id. Maii Nisibi*[e], *Amantio et Albino Coss.*(345.)

6. *Idem A.*[f] *ad Eustathium Pf. P.*[g] *Post alia:* Actores ceterique rei privatae nostrae ad solutionem specierum solennium debiti vigoris auctoritate cogantur, ne provinciales rei privatae nostrae fatiget immunitas[h]. *Dat. VIII. Id. Mart. PP.*[i] *Romae, Limenio et Catulino Coss.* (349.)

7. *Impp. Constantius et Constans* *) *AA. Bibulenio Restituto*[k] *Praesidi Sardiniae.* Provinciales pro debitis plumbi verbera vel custodiam carceris minime sustinere oportet, cum hos cruciatus non insontibus, sed noxiis constitutos esse *) noscatur, satis vero sit[l], debitorem[ll] ad solvendi necessitatem capione[m] pignorum conveniri. *Dat. VIII. Id. Dec. Thessalonica*[n], *Constantio VI. et Constante III. AA. Coss.*[o] (353?)

8. *Iidem AA.*[p] *ad Taurum Pf. P.* Exactiones provinciarum, quas rectores aut praefecti annonae, aut rationales per Africam sustinent, a maioribus iudicibus usurpari non debent, sed ab his solis impleri, quibus cura exactionis[pp] imminet. *Dat. IV.* *) *Non. Sept. Divummae. Acc. prid. Id. Nov. Karthagine, Arbetione*[q] *et Lolliano Coss.* (356.)

9. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Dracontium Vicarium Africae.* Decenarios ab exactione provincialium secundum constitutionem sacrae memoriae Constantii[r] probabilis sinceritas tua habebit arceri. *Dat. III. Id. Maii Hadrianopoli. Acc. VIII. Kal. Oct. Karthagine, divo Ioviano et Varroniano Coss.*[s] (364.)

10. *Iidem AA. ad Florianum Consularem*[ss] *Venetiae.* Die solis *), qui dudum faustus[t] habetur, neminem Christianum ab exactoribus volumus conveniri; contra eos, qui id facere ausi sunt, hoc nostri statuti periculum sancientes[u]. *Dat. XI. Kal. Maii Treviris, Valentiniano et Valente*[v] *AA. Coss.* (365.)

11. *Iidem*[x] *AA. ad Florianum Comitem R. P.* *) Omnes provinciis praesidentes iussimus conveniri, ut a rei nostrae conventione cessarent, ne, principales necessitates in publicum proferentes[y], eadem, qua hactenus, in colonos iniquitate saevirent[z]. Illud etiam moderationi adiecimus, ut tripertita esset[a] illatio fiscalium pensionum. Sinceritas tua rationales procuratoresque commoneat, ut, quicquid pro iugatione vel capitatione de-

— c. 6 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Iurisdict. (II, 1). Concordat cum extrema parte c. 16 h. t. Cod. Iust. X, 19, 4. Cui. in Comm. c. 4 Cod. Iust. cit. l. c. p. 254. — c. 7 concordat c. 3 h. t. Cod. Iust. X, 21, 2 om. pr. Baron. ad ann. 353, n. 34. Cf. infra XI, 9, not. sup. — c. 9. Eodem die, sed ad diversos datae sunt c. 8 C. Th. de Cohort. (VIII, 4), c. 18 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5), c. 58 C. Th. de Decur. (XII, 1). — c. 10 partim concordat cum c. 13 h. t. Iisdem fere verbis repetitur in c. 1 C. Th. de Exsec. et Exact. (VIII, 8). Baron. ad ann. 365, n. 44. — c. 11. Pars legis sec. Go. fugitiva est (vid. infra not. z) et congruit cum c. 15 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1), ubi cf. not. sup. Eodem die data est c. 10 C. Th. de Numerar. (VIII, 1).

Til. — Cui. 2* h. l. ita interpung.: *invenitur, et fisci arreptus ab uno officio, teneatur ad* etc. Go. — Ri*. *invenitur et fisci, arreptus ab uno Officio teneatur: ad* etc. Be. *invenitur, et fisci, abreptus ab uno officio teneatur, ad* etc. Cod. Iust. *invenitur, et fisci:* (etiam Cui. h. l. add. *et*) *abreptus ab uno officio, teneatur ad universi debiti solutionem. Qui.* b) 4, Til. — Lugd. *cohartetur.* Cod. Iust. *coerceatur*, impr. Go., recte; et nonn. libri mss. consentiunt cum C. Th. Cf. Dirksen l. c. p. 499. Etiam Cui. in Comm. cj. *coarctetur.* Go. impr. cj. *cohortetur.* c) 1 *hac totius s. e. in sese suscip.* *) Cui. 2, 2* *evellendum.* d) Cod. Iust. *subtrahendumque.* e) 4 *Nitzibi*, sed rubro col. del. *t.* Cui. 2, 2*. Go. in Chron. *Nizebi* et Ri. *Mal.* pro *Maii*, mendose. f) Vid. supra not. *v.* Rein. ann.: „Constans nim." g) Go. in Chron. h. ann. Tillem. l. c. T. IV, p. 283, not. XV. et hic et in c. 1 C. Th. de Iurisd. (II, 1) rep. *Com. R. P.* (Comitem Rei Privatae), quia Eustathius hoc anno Pf. P. non fuit. h) Cod. Iust. *immunitas*, recte impr. Go. Cui. in Comm. l. c. p. 254 et Spang. Cf. Dirksen l. c. p. 499. i) Deest dies. *PP. Romae* om. in c. 1 C. Th. cit. et *PP.* ap. Cui. in Cod. Iust. Mox 4, edd. Cod. Iust. *Catullino*, sed 1 *Catulino* et hoc quidem semper. Cf. c. 1 C. Th. cit., not. *o.* *) Vid. supr. not. *v.* k) 1 *Restuto*, mendose, ut supr. VI, 7, 2, VI, 9, 2; infra XIV, 17, , ubi vero P. U. hoc nomine appellatur. In Cod. Iust. om. *Bibulenio.* *) 1 *cruciatos esse*, et des. media vv. l) Cum vv. *Satis sit* incip. c. 2 Cod. Iust. cit. et cum vv. *ad solvendi* fol. 139[a] cod. 4. ll) Cod. Iust. add. *annonarum.* m) Aur. Lugd. Cod. Iust. *captione.* n) 4, Til — Cui. 2* *Thessall.* 1, Go. — Be. *Thessal.* et Cod. Iust. *Thessalonicae.* Mox Aur. Lugd. *Cons.* o) Go. — Be. om. ann. Falsam esse subscr., patet ex Fastis consularibus, in qua re mirum est consentire Cod. Iust. (om. *AA.*) cum C. Th., ut putandus sit error aut in ipsa lege fuisse aut a constitutionariis in conscribendo C. Th. commissus esse. Go. in ann. h. c. legem refert ad ann. 346, vult igitur scribi *Constantio IV. et Constante III. AA. Coss.* Be. in inscr. em. *Constantius A. et Constans Caes.* et in subscr. *Constantio A. VII. et Constante Caes. III.* (354.) Baron. l. c. in inscr. concinit cum Be., in subscr. autem repon. esse putat *Constantio A. VI. et Constante Caes. II.* (353.) Reposui ann. 353, quamquam neque Be. cj. falsa est. Qui Go. assentitur, videat, ne ordo C. Th. turbetur et h. c. aetate antecedat c. 6 h. t. p) Go. Be. solius Constantii A. nomen inscribendum esse putant. Vid. supra I, 5, 5, not. *h, n.* pp) Cui. 2, 2* *exactionibus.* *) Go. in Chronol. mendose *VI.* q) 4, Til. — Ri*. *Arbitione.* Aur. Lugd. *Cons.* r) Haec Constantii lex sec. Go. non habetur. s) Aur. Lugd. *Cons.* ss) Go. cj. *Comitem Rei Privatae*, ut habet c. sq. Vid. supra VIII, 8, 1, not. *m.* *) Mendose Aur. Lugd. *De solis.* t) Vales. in m. Go. in not. *festus.* u) c. 1 cit. *ausi sint, hoc nostri statuti interdicto periculum sancientes.* v) Go. — Ri*. om. ann. Go. enim in not. rep. *II.* (368.); tum autem in inscr. addendum esse *et Grat. A.*, recte Be. monet. Vid. supr. VIII, 8, 1, not. *p.* x) Cum inscript. inc. fol. 139[b] cod. 4. *) Vid. supra VIII, 8, 1, not. *m* et c. 10 h. t., not. *ss.* y) Go., etsi reponendum esse putat *praeferentes*, tamen retinet *proferentes.* z) Go. hanc et seq. sententiam pro fugitivis habet. Cf. not. sup. a) 4 *esse* sed a rec. man.

poscitur, certantibus studiis devotionis exsolvant[b]. *Dat. VIII. Kal. Iun. Mediolano, Valentiniano et Valente AA.*[c] *Coss.* (366.)

12. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA.* *) *Constantiano Vicario Ponticae.* Potentiorum possessorum domus officium provinciae rectoris exigere debet, decurio vero personas curialium convenire, minores autem possessores defensor civitatis ad solutionem fiscalium pensitationum spectata[d] fidelitate compellere. *Dat. V. Non. Maii Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

13. *Iidem*[e] *AAA. ad Principium Pf. P.* Solis die[ee], quem dominicum rite dixere maiores *), omnium omnino litium et negotiorum quiescat intentio[f]; debitum publicum privatumque nullus efflagitet; ne[g] apud ipsos quidem arbitros vel e[h] iudiciis flagitatos vel sponte delectos ulla sit agnitio iurgiorum. Et non modo notabilis, verum etiam sacrilegus iudicetur[i], qui a sanctae religionis instinctu[k] rituve deflexerit. *PP.*[l] *III. Non. Nov. Aquileiae*[m], *Honorio NB. P. et Evodio Coss.* (386.)

14. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA.*[n] *Rufino Pf. P.* Apparitores quicunque in collatione *) auri praecepti fuerint officiis adhibere servitium[o], titulorum debita et collationum summas relationis suae fide et annotatione perscribant[p], sitque ex officialis instructione *) officium conscium, quid exactum[q], quidve perlatum[r] esse videatur; ne[s] longinqui itineris diversitate susceptor abductus et curiae suae desit, et rei familiaris detrimenta sustineat. *Dat. prid. Id. April. Constantinopoli, Theodosio A. III.*[t] *et Abundantio* *) *Coss.* (393.)

15. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Messalae Pf. P.* **) *Post alia:* Quoniam plerique callidis precibus rescripta impetrasse dicuntur, ne a solitis compulsoribus exigantur, praesenti iussione monemus, ne, praetento velut quodam beneficio clementiae nostrae, quicquam in exactione celebranda vetustati et consuetudini derogetur. *Dat. IV. Kal. Oct. Altino*[u], *Theodoro V. C. Cos.* (399.)

16. *Iidem AA. Hadriano Pf. P.* Missi opinatores[v] cum delegatoriis iudicibus eorumque officiis insistant, ut intra anni metas id, quod debetur, accipiant; nihil his sit cum possessore commune, cui non militem, sed exactorem, si sit obnoxius, convenit imminere. Iudices itaque, qui provinciales passi fuerint opinatoribus delegari, eiusdem quantitatis duplex poena retinebit, et apparitores ex quolibet officio sententiam deportationis excipient, si per semet exigendos voluerint delegare militibus, et curiales temporale manebit exsilium, si eos, quos sollenniter exigere consuerunt, opinatoribus putaverint esse tradendos[x]; cum iudicem oportet inquirere debitores, tabularios fideliter prodere nomina dominorum, apparitores[y] sive curiales, consuetudine servata regionum, con-

— c. 13 iisdem fere verbis scripta legitur supra in c. 18 C. Th. de Feriis (II, 8) et c. 3 C. Th. de Exsecut. (VIII, 8), ubi vid. not. sup. et diversitatem scripturae e Cod. Iust. annot. Concordat cum c. 10 h. t. — c. 14 coniungenda est cum c. 134 C. Th. de Decur. (XII, 1). Cod. Iust. X, 19, 6. Cui. in Comm. c. 6 cit. l. c. p. 254. — c. 15 coniungenda est cum c. 7 C. Th. de Off. proc. (I, 12) et cum c. ult. C. Th. de Canone frument. urb. Rom. (XIV, 15). — c. 16 sec. Go. coniungenda est cum c. ult. Cod. Iust. de Lucris advocat. (XII, 62). Eodem die data est c. 18 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42). Partim concordat cum c. 1 C. Th. de Iurisdict. (II, 1), c. 26 C. Th. de Erogat. mil. ann. (VII, 4) et cum c. 6 h. t. Cf. etiam infra XI, 9, not. sup. Cod. Iust. X, 19, 7. In hac c. desinit fol. XXV. (vid. infra not. z et c. 4 h. t., not. sup.) et incipit fol. XXVI. cod. 1. Vid. infr. not. zz.

et rubro quidem col. add. *t.* b) Go. mavult *exsculpant* vel *exfigant*. Vid. c. 9 C. Th. de Cohort. (VIII, 4), c. 8 C. Th. de Ann. (XI, 1), c. 44, 65 C. Th. de Appellat. (XI, 30), c. 5 Cod. Iust. de Modo mulct. (I, 54). Recte se habet *exsolvant* propter exordium legis. c) Rein. propter c. 11 C. Th. de Accusat. (IX, 1) add. *IV.* (373.) *) Be. in not. add. *et Arcad. A.* Pro *Constantiano* (in Chron. *Constantino*) Go. mavult *Constantiniano*. Vid. supr. VII, 18, 7, not. *tt* et *u*. d) 1 *expectatafidilitate*. Mox in subscriptione *Mai Med II* et Aur. Lugd. *Cons.* e) Go. Be. in not. rep. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius*. Vid. supra c. 18 de Feriis (II, 8), not. *x* et c. 3 de Exsecut. (VIII, 8), not. *v*. ee) Aur. Lugd. mendose *dies*. 1 *diem*. *) Vid. c. 18 cit., not. *y*. f) c. 3 et 18 citt. *litium, negotiorum, conventionum quiescat int.* Cum vv. *omnino litium* incip. fol. 140ᵃ cod. 4. g) 1, 4, Til. — Ri*. *ne aput*, ut supr. VIII, 8, 3 cod. Lugd., 20, Cui. 1 — Ri*.; Be. ed. *nec*. h) 1 et c. 18 cit. om. *e*; c. 3 cit. *vel in iudiciis*, quod praefero. Vid. c. 3 cit., not. *v*. Go. *e iudiciis* explicat *a magistratibus*. Mox 1 *exponte* pro *sponte*. i) Aur. Lugd. mendose *indicetur*. k) c. 3 cit. *instituto*. l) Sec. Go. pro *Dat.* 1 *PP IIII Non.* m) Add. ex c. 18 C. Th. citt. *Acc. VIII. Kal. Dec. Romae*. n) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2, 2*. Go. *AA*. *) Go. ann.: „Non mutanda haec vox in conlectione." Cod. Iust. *collationem*. Mendose paullo supra Ri*. *quicumque*. o) 4, add. Cod. Iust. *auri pr. f. officii sui adhibere s.* 1 *auri fuerint praecepti officiis adh...* „At quo haec lectio, inquit W., *officiis adhibere servitium* genuina videtur, qua discernuntur *apparitores* ab *officio* Pf. P." Recte, neque dubitavi scripturae cod. 1 insistens recipere *officiis adh.* p) Ita 1 et Be. ex Cod. Iust., recte et prob., ut videtur, W. 4, Til. — Ri*. *praescribant*, quod v. Go. ferri posse dicit. *) 1 *idque* (pro *sitque*) *exofficialisinextr....* q) 1 *quidestactum*, orto vitio, annotat W., e leniore lit. *x* pronuntiatione. r) Cui. in Comm. c. 6 Cod. Iust. cit. pro *praelatum* ex Graecis em. *prolatum*, i. e. dilatum, in reliquis haerens, recte impr. Go. s) Go. Be. in not. em. *nec*, non recte. t) Cod. Iust. *IV.*, err. *) 1 add. *vc.* **) Hinc incipit fol. 140ᵇ cod. 4. In c. 7 C. Th. cit. add. *et Praefecto annonae*, de qua re vid. c. 7 cit., not. *r*. Iam Vesmies illum l. sagacissime ita em. *Pf. P. Post alia. Praefecto annonae antiquam* etc. u) c. 7 C. Th. cit. *III.* 4, Til. — Lugd. Be. *Altini*. Mox 1 *sss* pro *Cos.* v) In Cod. Iust. add.: *id est, exactores militaris annonae*, quod glossema videtur esse et apud Cui. deest. x) In v. *tradendos* incip. fol. 141ᵃ cod. 4. y) Cod. Iust. *consueverunt — oporteat* (rectius opinor) *i. d., s. f. providere* (impr. Go.) *nomina debitorum* (i. e. dominorum, possessorum, ut ab initio h. c.): *et apparitores*. Ceterum in Til. — Cui. 2*. Ri. Ri*. ita interpungitur: *debitores tabularios, fideliter prod.* et ap. Go. *debitore: Ta-*

victis[z] debitoribus imminere; et, perceptis[zz] congruis emolumentis, opinatores impleto anno ad proprios numeros valeant remeare. Qui si ultra*) annum protracti fuerint, iudices et[a] officia absque ulla mora de proprio cogentur[b] exsolvere militibus, quod debetur, ipsis adversus obnoxios[c] repetitione servata. Quod si ad nos aliqua de retentis[d] opinatoribus querela pervenerit, in duplum ab his protinus exigetur, ut partem debitam miles, reliquum[e] fiscus accipiat. Iudicibus quoque eorumque officiis eatenus subvenimus, ut in contumaces debitores, cuiuslibet dignitatis, auctoritatem suam exserant, ac[f], si impudenter solutio differatur, actores, procuratores eorumque praedia persequantur; de eorum quoque nominibus ad nostram scientiam relaturi. *Dat. III.*[g] *Id. Iul. Mediolano*[h], *Vincentio et Fravitta*[i] *Coss.* (401.)

17. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio Pf. P.* Neque agentes in rebus, neque sacrarum privatarum vel largitionum[k] palatina officia ex quacunque caussa, ex quocunque titulo fiscalis[l] debiti, cum ad provinciam mittuntur, possessores per se audeant convenire, sive id ex praeterito reliquum trahatur, seu praesentis temporis tributo[m] solvi conveniat; sed rectores provinciarum frequenter adeundo commoneant, eorumque officiis incumbant. Quod si rector provinciae imminentem sibi memoratorum declinare molestiam quaerens vel[n] quamlibet alia ratione iisdem[o] propria auctoritate publicae exactionis permiserit[oo] curam, tam ipse quam officium eius vicena auri pondo fisco dependent[p]. *Dat. VII. Id. Dec. Constantinopoli, Basso et Philippo Coss.* (408.)

18. *Iidem AA. Anthemio Pf. P.* Largitionalium titulorum exactionem, palatinorum obsequiis vetustatis more consecratam[q], iuxta priscam consuetudinem celebrari censemus; recens conditae legis[r] in hac parte auctoritate sequestrata, quae, ritu vetustatis neglecto, palatinae munera dignitatis intempestiva legatorum Achivorum admonitione abstulerat. Ideoque huius statuti praeceptionem, per quam palatinos veteri exigendi functioni constrinximus, commoniti rectores observent. *Dat. V.**) *Kal. Oct. Constantinopoli, Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.* (409.)

19. *Iidem AA. Euchario Proconsuli Africae.* Tertiam partem canonis fundorum privatorum vel sextam emphyteuticorum[s] ex Kal. Mart., sicut consuetudo deposcit, reliquam vero canonis summam ex Kal. Iul. par erit postulari, ne praepostera[t] exactione possessor ad redimendam conventionis cogatur iniuriam etc. *Dat. prid. Kal. Mart. Ravenna, Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.* (412.)

20. *Iidem AA.*[v] *Euchario*[x] *Proconsuli Africae.* Post

— c. 17. Cod. Iust. X, 23, 2. Indigitatur et abrogatur in c. 18 h. t. — c. 18 coniungenda est cum c. 169 C. Th. de Decur. (XII, 1) et fortasse cum c. 2 C. Th. Quis in grado praefer. (VII, 3), c. un. C. Th. De Nili aggeribus (IX, 32). Vid. c. un. cit., not. *m.* — c. 19 coniungenda est cum c. 20 et 21 h. t., c. 9 C. Th. de Curiosis (VI, 29), c. 23 C. Th. de Cohortal. (VIII, 4), c. 32 C. Th. de Ann. (XI, 1), c. 31 C. Th. de Susceptor. (XII, 6). Vid. c. 9 et c. 32 citt., not. super. Hanc legem in cod. 1 legi non posse P. dicit et Go. pro fugitiva habet ab hoc titulo. — c. 20. Vid. c. 19 h. t., not. sup. C. Th., codd. 1, 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Bi. Ri*. Be. c. 20. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 2. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 48, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 38, 39, 43; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 40, 42, 44; sola subscr. in cod. 26.

bularios, fideliter prod.*, mendose. Vid. c. 1 h. t. *a tabulario civitatis nominatim breves accipiant debitorum.* z) Cum vv. *servata region* desinit fol. XXV. codicis 1. Vid. c. 4 h. t., not. sup. zz) Cum vv. *debitoribus imminere ut perceptis* incip. fol. XXVI. codicis 1 s. totius palimpsesti fol. XXXVIII., et pergitur usque ad vv. *rationabiliter intellexeri.* c. 3 sq. tit. Vid. etiam not. super. h. tit. Huius quoque folii secundam descriptionem debeo clar. Vesmio, qui non solum amicitia verum etiam beneficiorum magnitudine me sibi perpetuo devinxit. *) Aur. Lugd. mendose *ulta.* a) Ita Go. Be. ediderunt ex Cod. Iust., recte et consentiente cod. 1, qui *...cti fuerint iudices et officia*, prob. P.; 4, rell. edd. transpositis vv. *iudices fuerint et.* Ceterum Cod. Iust. *iudices eorumque off.*, sed Hal. Cui. et C. Th. Supra in h. c. et paullo infra *iudicibus eorumque officiis.* b) Cod. Iust. *cogantur.* c) Aur. Lugd. *abnoxies*, mendose. d) Cur Be. ex Cod. Iust. h. l. addiderit praepositionem *ab*, omissam illam in codd. 1, 4 et in edd. superioribus, non intelligo; inconcinna est Cod. Iust. scriptura in vv. *de retentis.* Eiiciendum igitur erat *ab.* Mox 1, 4 *querella*, antiqua orthographia. e) Cod. Iust. *reliquam.* f) Cod. Iust. *at* (non *ad*, ut Be. dicit), sed Cui. *ac.* g) Cod. 1 *IIII id.* h) Cod. Iust. *Mediolani.* Rell. *Med.* i) 1 *Fravito*, prob. Vesm. 4, Til. — Lugd. *Fravitto* et incip. cum hoc v. fol. 141[b] cod. 4. k) Cod. Iust. (omm. vv. *Neque agentes in rebus*) *Neque sacrarum vel privatarum largitionum*, impr. Go. l) Cod. Iust. *caussa, vel ex.* 1 *ex quacumq......|fiscalis.* Sec. P. om. sola vv. *ex quocunque titulo.* m) 1, 4, Til. — Ri*. *tributo*, quod ferri posse dicit Go., etsi praefert scripturam Cod. Iust. *tributa*, quam Be. recepit. Restitui *tributo.* Supra dictum est *ex quacunque caussa, ex quocunque titulo.* Est igitur *tributo* pro *ex tributo*, *titulo tributi praesentis temporis solvi conveniat.* n) Edd., non impr. Go., *quaeret vel*, de cj. Tilii; nam in 4 scriptum est *quaeres*, quod librarii mendum Til. emendare tentavit. Iam patet ex cod. 1, virgulam supra syllabam *res* a librario cod. 4 omissam esse; habet enim codex 1 *quaerentvel* i. e. *quaerens vel*, ut P. edidit, optime convenienterque cum optimis Cod. Iust. editionibus, Hal. Cui. Cont. (Paris. 1562) Russ. Sed apud Spangenb. *quaeret vel* remansit. o) Cod. Iust. *sive praesentis — ratione palatinis iisdem.* 1, 4, Til. — Ri*. *hisdem.* oo) 1......*rint.* p) Cod. Iust. *dependant.* q) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. *consecratum.* Be. consilio Go. ex Lugd., quacum convenit Aur., revocavit *consecratam*, recte; nam id et antecedens v. *exactionem* postulat, et agnoscit cod. 1, prob. W. r) c. 17 h. t. Cum vv. *celebrari censemus* incip. fol. 142[a] cod. 4. *) Cf. c. un. C. Th. cit., not. *m.* s) 1 *enfyteuticorum — Marciis* pro *Mart.* 4 *enfytheuticorum.* t) 4 *praepostea*, sed a libr. add. *r* sup. *ea.* 1 *exactionem.* u) Go. mendose 414. v) Ap. Sich. et in codd. Br. Al. ponuntur nomina imperatorum. 9 *Idem aug. impp. Honorius et Theodosius A.* x) 6, 7, 10, 14, 18, 29, 33

alia: Constituto[y] tempore publico apud Karthaginem[z] in secretario, admisso populo, exactorum ordinabantur[a] idoneae[b] strenuaeque personae. De quibus si popularis[c] accusatio ulla processerit, in eorum locum alios par erit destinari, ita ut[d] severa indagatione[e], si in concussione possessorum deprehensi fuerint, illico et capitali periculo[f] subiaceant, et direptorum quadrupli poena ex eorum patrimonio eruatur[g]. Iudices autem triginta librarum auri mulctae acerbitate sciant se esse plectendos, nisi ea, quae *) salubriter ordinata sunt, necessaria devotione compleverint. *Dat. prid. Kal. Mart. Ravenna*[h], *Honorio IX.*[i] *et Theodosio V.*[k] *AA. Coss.* (412.)

INTERPRETATIO. *Haec lex hoc*[l] *praecipit, exactores ad exigendas tributarias functiones idoneos*[m] *esse mittendos, ita ut si de his populi accusatio ulla*[n] *processerit, id est querela deposita fuerit, in eorum locum alii diriguntur*[o], *ut habita diligenti inquisitione, si in dispendia provincialium de superexactionis crimine convinci potuerint, et capitali periculo subiaceant, et ex*[p] *eorum facultatibus in quadruplum, quae sunt superexacta, reddantur. Iudices vero provinciarum triginta librarum auri se poena noverint feriendos, si haec, quae statuta sunt, implere neglexerint*[q].

21. *Iidem AA. Euchario suo salutem.* *) Grave et contra rerum ordinem iudicamus, ut idem municeps et civitatis necessitatem et exactoris[r] publici[s] subire cogatur officium. Quod ne contingat, generali lege sancimus, cognitoris, cuius interest, iussione[t], ad praedia mansuetudinis nostrae, vel quae sub fisci nomine coeperint retineri moderanda, vel ex suo corpore idoneos quosque dare[u] debere, vel ex his, si qui perfuncti sacramento[v] militiae absolutione[x] potiuntur. Ab his namque convenit, a quibus ratio ob praedam disceti consuevit, administrationem sustineri[y] huiusce modi praediorum. Iudicibus itaque atque officiis poenam quinquaginta librarum auri imponimus, nisi commode obtemperaverint *) definitis. *Dat. prid. Kal. Mart. Ravenna, Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.*[z] (412.)

— c. 21. Vid. c. 19 h. t., not. sup. Go. h. c. fugitivam esse putat. Vid. infr. not. *r*.

42 *Euerio*. 9 *Euserio*. 16, 20, 21, Sich. *Euchario*, quod Ri. falso dicit in cod. 6 esse. 25 *Euario*. 34 *Euerio*. 28, 36, 40 *aa* (36 *aaa*) *Caes. Pf. Africae*. Sich. in m. *Caesario praefecto*. Mox in nonn. codd. *Affricae* aut om. *Post alia*. y) Nonn. codd. *constitutum* et om. in cod. 16 *tempore*. Mox 1 *publicae*. z) 8 add. *Africe*. Nonn. codd. *Cartaginem, Chartaginem, Cartagines*. a) 6, 7, 10, 13, 14, 18, 20, 21, 25 *ordinabantur*. Sich. *ordinentur*. b) Fol. 142[b] cod. 4. Vv. *idoneae strenuaeque personae* in multis codd. confuse scripta sunt. 1 *strenuaequae*. c) 15 *De q. pop. acc. si ulla*. 10 om. *si*, 25 *De* et mox 26 *in*. 20 *pupillaris*. d) 6, 7, 17, 21 *in eorum loco alios parere destinari aut*, sed 21 *ita ut*. 8, 10, 12, 18 *in eorum loco alios parere d. ita ut*. 13, 26 *in eorum loco alios parare dest. aut*. 14 *loco alios pareri d. aut*. 16 *eorum loco alius parere dest. aut*. 25 *in e. loco al. pareret d. ita ut*. 20 *loco alios parare alios testinare ita ut*. Sich. *loco alios oportet d., ita ut*. e) 8, 12, 15 *indignatione*. 10, 18 *si vera indagatio nisi in* (et 18 *concussatione*). 9 *revera*. 20 *si vera i.* et om. *si*. 14 *cussione*. f) 9 *capit. suplicio vel periculo*. Supra 14 *fuerit* et mox 8 *diritorum*. 18 *directorum*. In aliis codd. post *illico* om. *et* aut idem v. post *subiaceant*. Paullo infra deest in cod. 8 *ex* et in cod. 25 *quadr. p. ex eorum*. g) Recte Be. rest. *eruatur* ex Sich., quocum conveniunt 9, 15, 25. Codd. 1, 4, 6, 7, 10, 13, 14 (qui supra *quadrupli forma*), 17, 18, 21, 26, edd. ante Be. *eruetur*. 8, 12 *emendetur*. 16 *eruitur*. 20 *crucietur*. In seqq. 25 *plectendos si ea*, 9 *ordinabant*, 20 *acerbitatis—obiectandos* (supr. lin. *plectendos*) — *ordinanda* (supr. lin. *ordinata*) *sunt* et 21 *devocatione*. *) 1 *eaq*. h) Sich. *Ravennae*; rell. edd. *Rav*. 8 om. *Rav. — Coss.*, 17 *Kal. Mart.* et 20, 32, 39 *prid*. i) Multi codd. et Sich. *VIII*. Hic ita Peyronus: „Solebat librarius noster ita pingere numerum quinque, *V*; sed hicce in foliis eum maluit ita scribere *U*, quae forma facile permutatur cum *II*. Ex hac pingendi numeri quinti ratione augeror multas ortas esse varietates lectionis in codicibus, nam *u* *uii* etc. facile confunduntur cum *III*, *IIII* etc.“ k) 15, 20, 39 om. *V*. Mox Til. *Cons.* Ri[*]. err. ann. 363 adscribit. l) Ita 6—8, 20, 21, 43, 44 et multi alii. In edd. om. *hoc*. m) 6, 7, alii codd. *ideo*. 42 *id. e. dimittendos*. n) Plerique codd. et inter eos 6—8 *actio ulla* aut *acc. ulla*, ut 20, 21; edd. *ulla acc.* Ceterum 20 *pupilli vel populi*. o) Sich. Cui. 1 — Lugd. *deligantur*. Ex 44 est *in eorum locum*. Rell. et edd. *loco*. p) V. *ex*, quod est in plerisque codd. (bis in 21), deest in edd. 20 *ut capitali crimine* (supr. lin. *periculo*) *subiaceant et ex*. Mox 7 *superacta*. q) Ita plerique codd., etiam 6—10, 21, 43, 44; rell. et edd. *noverint poena fer. si ea quae* (Sich. *que*) etc. Ceterum fere omnes codd. *libras* et permulti *poenam*. 20 *quae superexacta sunt — noverint ferendos* (om. *poena*). *) 4, edd. *sal.* Om. hic et in c. 31 cit. dignitas Eucharii, des. autem in reliquis legibus cum h. c. coniungendis vv. *suo salutem*, quae diversitas me inducit, ut et dignitatem et vv. *suo salutem* in lege, qua usi sunt C. Th. conditores, fuisse credam. r) Go. vult *actoris* et legem fugitivam esse dicit; quam de actore, id est moderatore, administratore praediorum principis, agere ante omnia demonstrari vv.: *ad praedia — moderanda* et mox *Ab his convenit — praediorum*. Fuisse autem legis maioris diversa capita, quorum id, quo curiales vetitum esset, ne humilibus officiis et extraordinariis oneribus occuparentur, i. e., illud ex quo haec c. facta esset, alii titulo fuisset inserendum. Negari non potest, Go. cj. admodum verisimilem esse, neque principio legis respondere, quae sequantur; sed tamen cum cod. 1, a P. enim diversitatis scripturae ex eo nihil annotatur, videatur consentire cum cod. 4, editionum fonte, abstinendum esse putavi a mutationibus. s) Go. em. *publice*. t) 4, edd. *iussioni*, sed 1 *iussione*, ut volebant Go. et Be. u) Go. Be. recte em. *dari*. Mirum quod cod. 1 consentiat cum cod. 4. v) Fol. 143[a] cod. 4. x) 4 *absolutiotio*, sed em. ab ant. manu. y) Hac codicis 1 scriptura confirmatur Go. (Be. probata) cj.; 4, edd. *sustinere*. *) Go.: „Σύγχυσις haec: dictum enim potius oportuit *commode definitis obtemperaverint*.“ In c. 20 h. t. *quae salubriter ordinata sunt*. z) Til. *Cons.*

TIT. VIII. DE SUPEREXACTIONIBUS.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Caesario Pf. P.* [a]Si quis exactorum superexactionis crimen[b] fuerit confutatus, eandem poenam subeat, quae divi Valentiniani sanctione *) dudum fuerat definita. Capitis namque[c] periculo posthac cupiditas amovenda est, quae, prohibita toties, in iisdem[d] sceleribus perseverat. *Dat. prid. Non. Mart. Constantinopoli, Caesario et Attico Coss.* (397.)

2. *Iidem AA. Apollodoro Proconsuli Africae.* Quicquid ultra debitum elicitum fuerat *), eruatur. Quod provinciae restitui protinus[e] oportebit. *Dat. prid. Id. Mart. Mediolano*[f], *Stilicone et Aureliano Coss.* (400.)

3. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Caeciliano Pf. P. Post alia:*[g] Velut licite committi, frequenti laesorum deploratione didicimus, ut maioribus subiectis mensuris atque ponderibus, gravi possessor damno quatiatur. Iubemus[h], ut cura et solertia defensorum hoc fieri a susceptoribus non sinant[i], deprehensosque ad iudicium dirigant, cum ipso commissae fraudis indicio[k]. §. 1. Idem fieri notum est, ut provincialibus nostris, contestari iniurias suas cupientibus, actorum confectio a defensoribus, ordinibus, curatore et magistratibus denegetur, idque gratia[l] tribuatur eorum, quos rationabiliter intellexerint[m] arguendos. Quod ne accidat *), noverint cuncti provinciales, quoties petitam sibi actorum copiam a memoratis viderint denegari, querelae propriae libellum conscriptum, eo tenore, quo fuerat, contestandum, in frequentioribus civitatum locis affigendum conveniendosque scribas, tabularios,[n] et cetera officia publica commonenda; per quae libellum colligi oportebit, atque invitis supra memoratis personis sub actorum[o] confectione ingeri, quorum quaestione fides possit inquiri: qua[p] probata, in eos, quos gestorum petitam confectionem negasse constiterit, vigor iudiciarius exseratur *). *Dat. XII. Kal. Febr. Ravennae, Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.*[q] (409.)

TIT. IX. DE DISTRAHENDIS PIGNORIBUS, QUAE TRIBUTORUM CAUSSA TENENTUR *).

1. *Imp. Constantinus A.*[r] .... Quoniam decessoris tui literae missae ad Proculianum[s] tribunum et magistrum officiorum continent, quorundam provincialium mancipia abducta pro pignore sub officio retineri ea,

---

Tit. VIII. concordat sec. Go. cum tit. C. Th. de Concussion. advocat. sive apparit. (VIII, 10) et Ne damna provincial. (XI, 11). Cod. Iust. X, 20. Leunclav. Notat. II, 226 (in Thesaur. Otton. Tom. III, p. 1550). — c. 1 et 2 in Cod. Iust. inverso ordine conflatae et mutatae sunt. Vid. Cod. Iust. X, 20, 1 et infr. not. *a*. Bas. LVI, 8, 1 (Fabr. T. VI, p. 723) et cf. Bas. XXI, 3, 2. Schol. ap. Heimb. T. II, p. 453. — c. 3 coniungenda est cum c. 5 et 6 C. Th. de Exhib. v. transmitt. reis (IX, 2), c. ult. C. Th. de Cust. reor. (IX, 3), c. ult. C. Th. de Maleficis (IX, 16), c. un. C. Th. Ne pastoribus dentur (IX, 31), c. 2 C. Th. Ut intra ann. (IX, 36), c. ult. C. Th. de Abolit. (IX, 37), c. ult. C. Th. de Fide test. (XI, 39), c. 8 Cod. Iust. de Defens. civit. (I, 55). Cod. Iust. I, 55, 9 mut. Vid. infr. not. *g*. Ed. Th. cap. CXLIX. Desinit in hac c. fol. XXVI. cod. 1. Vid. infra not. *m*.

Tit. IX. Sec. Go. huic titulo affinis est tit. C. Th. de Fide et iure hastae (X, 17), affines etiam sunt c. 3, 4, 7, 16 C. Th. de Exaction. (XI, 7) et c. 1 C. Th. de Pignor. (II, 30). Cod. Iust. X, 21.

---

a) Cod. Iust. *Quicquid* (vid. c. 2 h. t.) *ultra d. fuerit elicitum a curialibus, vel cohortalibus, vel aliis exactoribus, in duplum eruatur: quod provincialibus r. pr. oportebit* (ad sqq. vid. c. 1 h. t.). *Si quis autem exactorum in superexactionis crimine fuerit confutatus* (om. *eandem — definita*), *capitali periculo cupiditas eius amovenda atque prohibenda est, si in i. s. perseveret*: add. et inscr. et subscr. c. 2 h. t. b) Propter consonantiam codd. 1 et 4 restitui scripturam edd. ante Be. Is ex Cod. Iust. em. *Si q. e. in superexactionis crimine*; melius *in crimen* aut *crimine*, neque tamen nostra scriptura improbanda est, aut aetatis, qua haec c. scripta est, offendit sermonem. Ceterum etiam Go. prob. *crimine* et Dirksen in Manual. v. *Confutare* profert *in superexact. crimine.* *) Go. ann.: „Hanc constitutionem non reperio, nisi intelligat legem 11. *inf. de extraord. mun.* de quo mox: vel *legem* 1. *ne damna provincialib. inflig.*“ Alterutram legem puto hic significari. c) 1 *capitisq'*, om. syll. *nam*. d) Codd. edd. ante Be. *hisdem*. *) Go. *fuerit*, ut Cod. Iust., sed in comment. *fuerat*. e) Fol. 143[b] cod. 4. f) In cod. 1 add. *Med.* et in Cod. Iust. *Mediol.*, recte. 4, edd. om. *Med.* Idem, Cod. Iust. Til. — Lugd. *Stilichone*. g) In Cod. Iust., om. vv. *Post alia*, h. c. ita scripta est: *Iidem — PP. Iubemus, cura ac solertia defensorum minime possessores maioribus mensuris et ponderibus a susceptoribus praegravari, sed eos deprehensos ad iudicium dirigi cum ipso commissae fraudis indicio.* §. 1. *Illud etiam fieri permittimus, ut si provincialibus nostris, contestari iniurias seu laesiones suas cupientibus, actorum confectio a defensoribus denegetur, licentia eis tribuatur querelae propriae libellum conscriptum eo tenore — locis proponendi, conveniendique scribas — commonendi, per quae — confectione ingerendi, quorum etc.* h) Go. in not.: „*Quare iubemus.*“ Certe aliquid deest: *Quare, igitur, quapropter* aut simile v. i) 1 *sinat*. 4, edd. *sinant*; illud melius. k) Go.: „Locus hic ita constituendus est: *Indicio. Id etiam fieri notum est*: Est enim haec nova et secunda *huius l.* sententia, et quidem ab hoc *titulo* ferme aliena. Scriptum fuerat, *Id enim*: inde error, vel repone, *Item.*“ *Item* probatur Be. Incipit scil. h. l. nova sententia etiam in Cod. Iust. Til. — Ri°. *indicio* (Ri°. *iudicio*, unde P. error explicatur) *idem f. n. est: ut*. Aut leg. *Item* aut *Id etiam*. Ceterum P. v. *iudicio* (scrib. *indicio*) in margine detonso cod. 1 fuisse affirmat. l) Etsi *gratia* ferri posse Go. dicit, mavult tamen *gratiae*. *Tribuatur*, i. e. praestetur, fiat. Til. — Cui. 2° *denegetur. Idque.* Go. — Ri°. *denegetur: Idque.* m) Cum literis *intellexeri*. finitur fol. XXVI. cod. 1. Vid. c. 16 antec. tit., not. *zz*. *) 4 *accidant*, em. rubro col. *accidat*. n) Fol. 144[a] cod. 4. Mendose Go. *Tabulariorios*. o) Cui. 1 — Lugd. *subactorum*. p) Ita Be. sect. Go. ex Cod. Iust.; 4, Til. — Ri°. *quae*. *) 4, Til. *iudicarius exeratur*. q) Go. om. ann. Vid. supra IX, 2, 5, not. *q*.

*) Cod. Iust. *De capiendis et distr. pign. tributorum causa.* r) Praesidi Baeticae, ut sq. ita et h. c. inscrib. esse Go. putat. Lacunae indicium nec est in cod. 4 nec in Til. — Lugd.; Cui. 2 — Ri°. habent asteriscum. s) Supra lit. *li* h. v. in cod. 4 a sec. manu add. *e* (Procu-

quod[t] vestes canonicas vel equos minime intulerunt, atque haec mancipia neque dominos solutis debitis recepisse, neque alios comparasse, veritos ne[u] haec rescinderetur[v] distractio: iubemus, duorum mensium spatium ad solvenda debita mancipiorum[x] dominis indulgeri, quo transactionis[y] debita fuerint persoluta[z], firmiter mancipia[zz] comparabunt, quicunque ad emptionem accesserint. *PP. prid. Kal. Ian. Castulone, Severo et Rufino Coss.* (323.)

2. *Imp. Constantinus*[a] *A. ad Egnatium Faustinum Praesidem Baeticae.* Si quis fundum vel mancipia ob[b] cessationem tributorum vel etiam ob vestium[c], auri argentique debitum, quae annua exactione solvuntur, occupata[d] convento debitore et apud iudicem interpellatione celebrata, cum solutio cessaverit, sub hasta distracta comparaverit, perpetuam emptionis accipiat firmitatem[e] (cum, si minoris forte persona fuerit inserta, necesse sit[f], quempiam legitimae defensionis indiguisse persona): praesertim cum ad iuris etiam praesentis et veteris aequitatem illud quoque indulgendum esse ducamus, ut scilicet par conditio etiam in hac pignorum capione*) servetur, quae ob fiscale debitum fuerint occupata, nihilque intersit, utrumne officium summae rei[g] vel procuratoris[h] an certe rector[i] provinciae id, quod debitum fuerit, deleget[k], si etiam in hac[l] debitores forte cessaverint conditione iuris expressa. *Dat. prid. Id. Dec.*[m] *Feliciano et Titiano Coss.* (337.)

TIT. X. NE OPERAE A COLLATORIBUS EXIGANTUR.

1. *Imppp.*[*]) *Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Viventium Pf. P.* Operarum praebitionem, quae illicite a provincialibus[n] hactenus expetita est, sinceritas tua cessare praecipiat.[*]) Nullum autem, qui caupona vel propola vel tabernaria lucrum familiare sectetur, cum animalia, quibus prosecutio debeatur[**]), advenerint, si collegiati numero impares videbuntur, ab[o] hoc obsequio esse patiatur. Melius enim est, ut otiosorum sit ista sedulitas, quam ipsas quoque perdat urbes tristis abductio rusticorum. *Dat. X. Kal. Mart. Treviris*[*]), *Valentiniano NB. P. et Victore Coss.* (369.)

2. *Iidem AAA. ad Catafronium Vicarium Italiae. Post alia:* Operas ad prosecutionem equorum[p] vel diversorum[q] neminem provincialium[r] praebere permitti-

— c. 2 fortasse coniungenda est cum c. 4 C. Th. de Annon. (XI, 1). Vid. c. 4 cit., not. *p*. et infr. not. *m*. Cod. Iust. IV, 46, 3 mut. Bas.XIX, 13, 2.

Tit. X. Cod. Iust. X, 24. — c. 1. Cod. Iust. X, 24, 1 om. fin. Bou. l. c. p. 753. — c. 2 coniungenda est cum c. 31 C. Th. de Cursu publico (VIII, 5).

leianum). t) Edd. ante Be. *retineri, eo quod.* u) Til. — Cui. 2° *comparasse veritos, ne.* v) Aur. Lugd. *rescindatur*, mendose. x) Cum literis *cipiorum* incip. fol. 144[b] cod. 4. y) In m. Cui. 1 — 2° et in not. Go. em. *transacto nisi*, prob. Be., recte. z) Cui. 2, 2° mendose *persoluat.* zz) Mendose Go. *mancipio.* a) 4, Til. — Ri°. *Constantius.* Rein. Go. *Constantinum iun.* rep. iubent et recte Be. ex Cod. Iust. rest. *Constantinus:* sed quod edd. esse putat *Constantius et Constans AA.*, id non probo. Vid. supra XI, 1, 4, not. *p*. Cod. Iust. *A. Faustino, Praesidi B.* et mox 4, edd. ante Be. Cod. Iust. *Beticae.* b) Cod. Iust. *Si q. f., v. mancipium, aliamve rem ob.* c) 4 *stium*, sed supra add. a librario *ue.* d) Edd. ante Be. Cod. Iust. h. l. commate interpungunt. e) Cod. Iust. *firmitatem. Sin autem minoris.* f) Go. ratione habita Codicis Iust. em. *quampiam legitimae defensionis intervenisse personam, vel quempiam* etc. *intervenisse persona.* Similiter Be. cj. *quampiam l. d. interfuisse personam.* Sed recte locus se habet. Cod. Iust. *necesse sit legitimae defensionis venditioni personam adesse: nihilque intersit*, et des. vv. intermedia. *) Aur. Lugd. *captione.* g) Cod. Iust. om. *vel.* Cf. ad h. l. Go. in comm. h. c. Cod. 4 *suiimmae rei*, sed corr. *summae rei.* h) Mendose Aur. Lugd. *procuratori.* Cum literis *ris* incipit fol. 145[a] cod. 4. i) Cod. Iust. *rectoris.* k) Cod. Iust. *fuerit, proposuerit*, et des. reliqua. l) Go. vult *hoc* (scil. fiscali debito) et *conventione* pro *conditione.* Recte *hoc*, sed servandum est v. *conditione.* m) In c. 4 C. Th. de Ann. cit. add. *Thessalonica.*

*) Cui. 2, 2°. Go. mendose *Imp.* n) 4 *inlicitae pr.*, sed a rec. man. em. *inlicite a pr.* *) Rell. om. sunt in Cod. Iust. **) Go. in not. *sectatur — debetur.* o) Go. tmesin h. l. vidit et similem locum protulit ex c. 10 C. Th. de Episc. (XVI, 2): *Ab hominibus etiam eorum — cuncta dispendia esse sancimus.* Bou. l. c. non male add. *immunem* post v. *obsequio* (ab hoc obsequio immunem esse patiatur). *) 4, edd. *Trev.* Cod. Iust. *Treveris.* p) 4 *eoquorum*; sed corr. est *equorum.* q) Sec. Go. Mercerius in Nonium p. 110 legi vult *diversorium*, quasi de operarum exactione et diversorii postulatione h. l. agatur, et utrumque ab imperatoribus prohibeatur. Mercerii cj. vituperant Go. in comm. h. c. et Merillius Obs. III, 39, cum propter rubrum huius tituli: *Ne operae exigantur*, tum propter argumentum totius legis, quae et ipsa de operis loquatur neque quicquam habeat, quo diversorium spectet, denique, ut Go. existimat, quod *diversorum* appellatione hic intelligendae sint ceterae species fiscales omnes, praeter equos seu animalia. Significari enim verbis: *Operas ad prosecutionem equorum, vel diversorum*, dicit Go., Operas ad prosecutionem equorum et quarumcumque tandem specierum fiscalium, quae variae sint et diversae, et conferri vult praeter c. 1 C. Th. de Litor. et itin. cust. (VII, 16 *diversarum mercium commeatus*) et c. 15 C. Th. de Extraordin. (XI, 16 *operarum atque artificum diversorum*) Glossarium Nomicum C. Th. v. *Diversa.* Neque tamen ei probata est Merillii sententia, qui vv. *vel diversorum* ita interpretatur: id est, quamvis diversi (Go. add. seu complurimi) equi advenerint, seu quamvis, ut paullo post subiicitur, collegiati sint *impares maiore animalium numero repente veniente*; verbum igitur *vel* habet pro *quamvis* et *diversorum* pro *multorum.* Denique Go. obloquitur, si qui sunt, qui v. *diversorum* nil nisi aurum et argentum (ut apud Graecos διαφόρων appellatio accipi solet), significari putent. — Legitima est Go. interpretatio. In omnibus edd. minus plene interpung. post *equorum* et praeterea in Go. — Ri°. post *diversorum.* r) Cum v. *praebere* incip. fol. 145[b] cod. 4.

mus, quia non ignoramus, per universas Italiae civitates esse quam plurimos[s], et hunc esse morem, ut, quoties impares videntur, qui[t] prosecutionis officio, maiore animalium numero repente veniente, tabernariis oppidorum hoc iniungatur obsequium. §. 1. Caussam[u] vero pontis Liquentiae nolumus nostris praeiudicare decretis, videlicet[v] ob reparationem eiusdem aliquis numerus excusatus habeatur; sed ita eum instaurari[x] oportet, ut a possessoribus civitatis eius territorio suo, quoties usus poposcerit, reformetur. *Dat. XVIII. Kal. Sept. Treviris*[y], *Valentiniano et Valente III. AA. Coss.* (370.)

TIT. XI. NE DAMNA PROVINCIALIBUS INFLIGANTUR[z].

1. *Impp. Valentinianus*[a] *et Valens AA. ad Probum*[b] *Pf. P.*[c] *Illyrici*[d]. Si qui[e] eorum, qui provinciarum rectoribus obsequuntur, quique in diversis agunt officiis principatus, et qui sub[f] quocumque praetextu muneris publici possunt esse terribiles, rusticano cuipiam[g] necessitatem obsequii, quasi mancipio sui iuris imponat[h], aut servum eius vel forsitan bovem in usus proprios necessitatesque[i] converterit[k], sive xenia[l] aut munuscula, quae canonica ex more fecerunt[m], extorserit[n], vel sponte[o] haec, quae improbata sunt, oblata non refutaverit, sublatis[p] omnibus facultatibus[q] ultimo subiugetur[r] exitio, et nihilo minus rusticanum, qui se in eiusdem operas[s] sponte propria detulisse responderit[t], per poenae severitudo constringat[u]. Eadem vero circa eos censura servetur, qui xenia aut munera deferri sibi a possessoribus cogunt[v], aut oblata non respuunt. *Dat. prid.*[x] *Kal. Oct. Agrippinae, Valentiniano et Valente AA.*[y] *Coss.* (365.)

Interpretatio. *Si quicumque ex his, qui provinciarum rectoribus coniunguntur aut militant, vel qui agunt in diversis*[z] *officiis principatus, vel quicumque sub occasione publici actus videntur esse terribiles*[a], *rusticano alicui necessitatem servitii, velut sui iuris mancipio imposuerint*[b],

Tit. XI. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XI.* Br. Al. codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—34, 36—40, 42—44, 46, 49, Sich. Aeg. *Tit. V.* L. R. U. *Tit. IV.* Respondet huic tit. sec. Go. tit. Cod. Iust. Ne rusticani ad ullum obsequium devocentur (XI, 54). Vid. supra VIII, 10, not. sup. et tit. VIII. h. libri, not. super. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. *c.* 1, i. e. *un.* Cod. Iust. XI, 54, 2 nonn. omm. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. Cum vv. interpretationis *in sui operis utilitatem* denuo incipit cod. 35. Vid. infra not. e. Legitur h. c. etiam in codice Rosniensi 2391 (nunc Berolinensi), fol. 16, sed om. interpr. Ceterum in cod. 8 magna pars legis periit cum membrana divulsa.

s) Go. in not.: „*Tabernarios scilicet.*" t) Go. ann.: „*Qui e prosecutionis officio*, scil. sunt, id est, *Collegiati* ut vocantur *l.* 1. *supr.* Atque hac unica restitutione sententiam huius loci integram habemus." Be. ins. *in.* An etiam inser. *e?* In m. Cui. 1 — Cui. 2* ad v. *officio* annot.: „*videtur deesse* (in Aur. Lugd. add. comma) *funguntur*" (non *fungantur*, quod Be. in annot. dicit). Fortasse del. *qui.* Videtur enim a principio legis sententia excidisse, in qua sermo erat de collegiatis, quo hic se refert legis auctor. u) Go. ann.: „Malim: *Causae vero pontis Liquentiae nolumus nostris* (id est, per nostra) *praeiudicari decretis*, apertissimo sensu. Quanquam rigidus aliquis et illud tueri posset." Non opus est emendatione. v) Go. add. *ut.* Be. mavult *ne*, si quidquam inserendum est. Add. est *ut.* x) 4 *instraurari*, sed em. rubro col. y) Ex c. 31 C. Th. cit. Mox Aur. Lugd. *Cons.*

z) 8, 12 *inferantur.* 25 *implicentur.* Nonn. codd. *inflicantur.* a) Nonn. codd. *Valentinus.* Ri*. om. *et.* b) 8, 15 *AA. Probo.* 38 om. *ad* etc. c) 20, 21 *pfo.* d) Plurimi codd. *Illirici* s. *Illirico* et *Hyllirici*, *Hillirici.* Sich. *Praef. Illyrici.* 10, 18 *praepositum Ill.* 29, 42 et sec. Be. L. (?) om. *Illyrici* et 25 *Pf. P. Ill.* e) 15 *Si quis.* 16 om. *qui* post *eorum.* Mox 20 *qui in div.* et 25 *aguntur.* f) 6, 7 *et quo sub.* 16 *et sub qui.* 20 *principatus sui sub.* Cod. Rosn. *et quibus quoc.* Hinc incipit fol. 146[a] cod. 4. Mox nonn. codd. *praetextum* et *terribilis* (ita etiam cod. Rosn.) et Cod. Iust. *publ. mun.* Sich. *possint.* g) 6, 16 *rusticano piam.* 10, 18, 21 *rusticano copiam.* Cod. Rosn. *rusticano cupiam.* 20 *cuiquam* (supr. lin. *cuipiam*) *n. obsequi*, *quamsi* et 25 *mancipium.* 16 om. *sui* post *manc.* h) 25, Sich. Cod. Iust. *imponant.* Mox cod. Rosn. *fortan.* Cod. Iust. *forte.* 14 om. *aut usus — pro* (proprios). Nonn. codd. *usos.* i) 20 *in usibus propriis necessitatibusque.* Etiam 6, 7, 14, 16 *necessitatibusque* et 10, 18, cod. Rosn. *necessitatisque.* 25 *necessitatemque.* Sich. *necessitatesve.* k) 25, Sich. Cod. Iust. *converterint* et om. in cod. 17, Cod. Iust. *sive xenia — refutaverit.* 9 *convenires* pro *converterit.* l) Nonn. codd. et hic et infr. *exenia* s. *exsenia* aut *ex senia.* m) 6, 7, 10, 12—14, 18 *feceris.* n) 25, Sich. *extorserint.* o) 20 supra lin. *ex parte.* p) 20, 25, Sich. *refutaverint* et 6, 7, 10, 12, 14—18, 20, 21, 25, cod. Rosn. Sich. et Cod. Iust. *ablatis.* q) 20 *omnibus insultantibus*, sed supr. lin. rep. *facultatibus.* Cod. Iust. *perpetuo* pro *ultimo.* r) Sich. Cod. Iust. *subiugentur* et 20, Cod. Iust. *exilio*, sed rep. in cod. 20 supr. lin. *exitio.* 25 *ultimum sue* et om. *subiugetur — detulisse* et cod. Rosn. *et* post *exicio.* s) 15 *in eius operas.* 20 *operis.* Cod. Iust. *opera.* t) Cod. Iust. *desponderit*, impr. Go. u) 10, 18 *poenae servitudo constr.* Seqq. des. in Cod. Iust. v) 6 *coguntur.* 20 *circa eos vero censura* (supr. lin. *statuta*) *s. q. exenia — ad oblata.* Ante nonn. codd. *differri.* x) 28, 36, 40, Sich. in m. *XII.* Nonn. codd. *II.* pro *prid.* et *Agripine* aut *Agripinis.* 38 *Agripeni.* y) 8 om. *Agrippinae — AA.*, ab aliis abest *AA.*, uti a Sich. et 20, aut *AA. Coss.* Mox Aur. Lugd. *Cons.* Go. reponi vult consules aut anni 368 (*Valentiniano et Valente AA. II. Coss.*) aut anni 370 (*Valentiniano et Valente III. Coss.*), neque audit Valesium, qui in Gestis veterum Francorum lib. I, p. 44 hanc legem anno 365 tribuit. Be., si quis Go. sequatur, in inscr. addendum esse dicit *Grat. A.* z) 20, Sich. *in universis off.*, sed 20 supr. lin. Sich. in m. *diversis.* a) 6—9, 20, 21 et multi alii codd. Sich. add. *si.* b) Nonn. codd., ut 9, 10, 18, 21 et partim 6 — 8 *imposuerit — sive bovem — transtulerit — crediderit — vel sibi — recusaverit — deputatus — damnabitur* (nonn. codd. *deputati — damnabuntur*). 20 in sqq. *sive bovem — crederint exig.* et

*aut servum ipsius aut bovem**) *in sui operis utilitatem transtulerint, sive xenia aut quaelibet munera crediderint exigenda, vel si oblata non recusaverint, ultimo exilio*[c] *deputantur, et rerum suarum amissione damnantur**).

TIT. XII. DE IMMUNITATE CONCESSA**).

1. *Imp. Constantinus A.*[d] *ad Marcellinum*[e]. Publicus ac noster inimicus[f] diversis[g] immunitatem dederat, iugorum capitationibus et professionibus amputatis. Iubemus ergo, ut omnibus omnino haec privilegia derogentur. *Dat. III. Kal. Maii*[h] *Acyndino et Proculo Coss.* (340.)

2. *Imp. Iulianus A.*[i].... Omnes omnino, quicumque capitationis indulgentiam immunitatemque meruerunt, non solum ex annonario[k] titulo verum etiam ex speciebus ceteris atque largitionibus excepti sunt[l], immunesque erunt; neque enim praestanda dividimus. Melius quippe est, munificentiae compendium integrum competere quam saepius postulari. *Dat. prid. Kal. Maii Constantinopoli, Mamertino et Nevitta Coss.* (362.)

3. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Florentium*[m] *Comitem S. L.* Omnium rerum ac personarum, quae privatam degunt vitam, in publicis functionibus aequa debet esse inspectio. Hoc ideo dicimus, quia nonnulli privatorum elicitas suffragio proferunt sanctiones, quibus vectigalia vel cetera eius modi[n], quae inferri fisco moris est, sibi asserunt esse concessa[o]. Hoc si quando*) militibus nostris hisce, qui in palatio nostro degunt, praestamus, approbantibus se sacramentis militaribus attineri, quod concessimus, firmum sit atque robustum; ceterum si quis privatorum eius modi[p] rescriptione nitatur, cassa eadem sit. Vectigalium enim non parva functio est, quae debet ab omnibus, qui negotiationis[q] seu transferendarum mercium habent curam, aequa ratione dependi[r]. *Dat. X. Kal. Mart. Mediolani, Valentiniano et Valente AA. Coss.*[s] (365.)

4. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA. Basilio Comiti S. L.* Salubribus licet ante prospectum meminerimus oraculis, ut eorum penitus vacuaretur obreptio, qui, largitionalibus quippiam commodis derogantes, absque palatini officii notione veniam debitae quantitatis mansuetudinis nostrae absolutione meruerunt, iterandae tamen copiam praeceptionis amplectimur, ut, praeiudicio segregato, non triplum modo, cui primitus videbatur obnoxius, verum etiam quadruplum dispendio digniore exsolvat. *Praelata literis viri illustris comitis sacrarum*[t] *largitionum III. Id. Iun.*[u] *Honorio VII. et Theodosio II. AA. Coss.* (407.)

TIT. XIII. SI PER OBREPTIONEM FUERINT IMPETRATA*).

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA.*[v] *ad Probum Pf. P.* Privilegia omnia, paucis con-

Tit. XII. Cod. Iust. X, 25, in quem tamen nulla h. tit. c. transiit. Go. propter argumentum iungi vult c. 8, 9 C. Th. de Divers. rescr. (I, 2), c. ult. C. Th. de Senat. (VI, 2), c. 1, 20, 25, 26, 33, 36 C. Th. de Annon. (XI, 1), tit. sq. h. lib. et c. ult. C. Th. de Censu (XIII, 10). Iubet etiam cf. tit. C. Th. de Lustr. coll. (XIII, 1), c. 5 C. Th. de Operib. publ. (XV, 1) et c. 1—6 C. Th. de Itin. mun. (XV, 3). Summaria C. Th.: „*Similis hoc libro tit. 13.*" — c. 2 Go. coniungendam esse putat cum c. 1 C. Th. de Auro coron. (XII, 13). Vid. supr. X, 3, 1, not. sup. et not. *r.* — c. 3. Cod. Iust. IV, 61, 6 partim mut. partim aucta. Vid. infr. not. *o* et *r.* Bas. LVI, 4, 6.

Tit. XIII. Vid. tit. XII. antec., not. sup. — c. 1 sec. Go. concordat cum c. ult. C. Th. de Censu (XIII, 10).

si obl. *) Hinc pergitur in cod. 35. Vid. supra interpr. c. 2 C. Th. de Emend. serv. (IX, 12), not. *nn.* c) 20 supr. lin., Cui. 2 — Ri°. *exilio.* Vid. supr. not. *r.* *) Sich. *damnabuntur.*

**) Cod. Iust. *De Immunitate nemini concedenda.* d) Go., usus vv. legis: *publicus ac noster inimicus,* em. *Constans.* Constantinus enim Arelatensis bellum Constanti inferens mense April. h. a. ad Aquileiam occisus est. Be. inscr. vult *Impp. Constantius et Constans AA.*, dubito an recte. Neque enim desunt exempla legum solius Constantii imperatoris. Vid. supra I, 5, 4, not. *c*; VIII, 4, 4; X, 1, 6; X, 10, 5—8; X, 15, 3; infra XI, 16, 5; XI, 30, 18, 19; XII, 1, 40—47. e) Go. Be. recte addi iubent *Com. S. L.* Vid. Zosim. II, 42. f) Vid. not. *d* antec. g) Hinc incip. fol. 146[b] cod. 4, quod in imo marg. signatur num. quaternionis *K.* h) Go. addi vult *Aquileiae*, recte. Vid. c. 3 C. Th. de Dilat. (II, 7), c. 3 C. Th. de Advocato fisci (X, 15) et not. *d* antec. Aur. Lugd. *Acindino.* i) Cui lex inscripta sit, non dicitur. In cod. 4, Til. — Cui. 2° nullum est lacunae signum. Go. post *A.* sex puncta ponit, Ri. Be. quinque et Ri°. quattuor. Si recte se habet Go. cj. (vid. not. sup. h. c.), mihi admodum probata, add. est ex c. 1 C. Th. de Auro coron. cit., quae uno tantum die differt, *ad Salustium Pf. P.* Vice versa in subscr. c. 1 cit. add. *Constantinopoli*; et si reponitur hic *III.* pro *prid.*, haec c. in eundem diem incidit, quo datae sunt rell. leges cum c. 1 C. Th. de Aur. cor. cit. a Go. coniunctae. Vid. sup. X, 3, 1, not. sup. k) Aur. Lugd. *anonario.* l) Go. mavult *sint*, quo non opus est. m) Cod. Iust. *Florentinum.* n) Cod. Iust. *huiusmodi.* o) Cod. Inst. *concessa. Si quis ergo privatorum* et om. *Hoc — ceterum.* *) Cum literis *do* v. *quando* incip. fol. 147[a] cod. 4. Mox Cui. 1 *ad probantibus.* p) Cod. Iust. *huiusmodi.* q) 4, edd. ante Be. *negotiationi*; sed Be. iubente Go. ex Cod. Iust. restituit *negotiationis.* Ferri etiam potest *negotiationi*; sed tamen videtur *s* excidisse propter v. *seu*, quod sequitur. r) In Cod. Iust. ex c. 24 C. Th. de Navicul. (XIII, 5) add. *exceptis naviculariis, cum sibi gerere rem probabuntur.* s) Aur. Lugd. *Cons.* Cod. Iust. (ubi deest *Med.*) editores apponunt ann. 368, recte impr. Spangenb., qui vero et ipse edidit 368. t) Aur. Lugd. *secrarum.* Paullo supra Ri°. *Praelato.* u) Hinc incip. fol. 147[b] cod. 4.

*) Go. ann.: „Rescripta seu beneficia personalia immunitatis: vel rescribendum hic loco *fuerint, fuerit impetrata*: Immunitas scil. de qua *superiore titulo*, ex quo etiam *l. ult.* vide." v) Be. addi vult *et Arcad. A.*, quo non opus. Est quidem Arcadius biduo ante, i. e. XVI. Kal. Febr. Augustus creatus et hoc ipso die, i. e. XIV. Kal. Febr. renunciatus; id tamen vix emendationem commendat, pro-

causa personis in perniciem plurimorum, in irritum devocentur, omnesque huius modi immunitates, quaecunque ambitione meruerunt[x], ad aequale provincialium[y] ceterorum consortium reducantur, prositque iugatio rei publicae hactenus suspensa. Et in quo[a] libentius acquiescant, proprio aequanimitatem docemus exemplo[a], id contemptui haberi, quod immune hactenus habeatur: facile persuademus, ab omnibus faciendum esse, quod fecimus. Igitur sinceritas tua id ipsum[b] per omnem Italiam, tum[c] etiam per urbicarias Africanasque regiones ac per omne Illyricum praelata oraculi huius auctoritate firmabit[d]. *Dat. XIV.*[e] *Kal. Febr. Mediolano, Merobaude**) *II. et Saturnino Coss.* (383.)

TIT.[f] XIV. DE CONDITIS IN PUBLICIS HORREIS.

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Volusianum Pf. U.* *) Cavens, ne urbaniciani[g] officiales annonariis necessitatibus misceantur, omnia participe praefectura annonaria[h] disponas, ac iubeas ad curam propria[i] revocari. Ante omnia autem quae[k] in horreis habentur, expendi volumus, ita ut non prius ad id[l] frumentum tendatur[m] expensio, quod sub praefectura tua urbis horreis infertur, quam vetera condita fuerint erogata. Si forte[n] vetustate species ita corrupta est, ut per[o] semet erogari sine querela non possit, eidem ex nova portione misceatur, cuius adiectione corruptio velata damnum fisco non faciat. Ad istud autem negotium arbitratu ac tuo iudicio nobilis*), prudens, fidelis, optime sibi conscius pro integritatis meritis[p] apponatur custos ac mensor, qui vel frumenta *) modio metiatur, vel iustis allegationibus[q] colligat, quanta habeantur in condito. *Dat.* [r]*VI. Id. April. divo Ioviano et Varroniano Coss.*[s] (364.)

2. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Florentino Pf. U.* Nihil prius ex horreis consequantur*), quam omnis canon, qui antiquitus est institutus, fuerit completus; cognoscente officio urbicariae praefecturae, decem libris auri esse multandum[t], si quae decrevimus, fuerint temerata. *Dat. VI. Kal. Ian. Mediolano, Arcadio III.*[u] *et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

3. *Iidem AA.* *) *Anatolio Pf. P. Illyrici.* Nulli postbac horreaticas species contingendi copia praebeatur. Sin vero[v] quisquam temerator horreorum exstiterit, qui sibi ex praedictis aliquid audeat usurpare, hanc poenam sciat nostro arbitrio definitam, ut, deportationis poenae subiectus, totius substantiae cogatur subire iacturam. *Dat. VII. Id. Iul. Constantinopoli, Caesario et Attico Coss.*[x] (397.)

TIT. XV. DE PUBLICA COMPARATIONE *).

1. *Imp. Constantius A. ad Senatum.* Ad comparationem diversarum specierum, quod synoneton appellatur, actores[y] procuratoresque senatorum per diversas provincias nullam inquietudinem tolerent. *Dat. V. Non. Maii Gyfyrae*[z], *Tauro et Florentio Coss.* (361.)

Tit. XIV. Cod. Iust. X, 26. — c. 1. Cod. Iust. X, 26, 1 om. pr. Go. eam coniungendam esse putat cum c. 1 Cod. Iust. de Off. praef. urb. (I, 28) et c. 1 Cod. Iust. de Apparit. praef. ann. (XII, 59). Sed vid. c. 5 C. Th. de Off. pr. urb. (I, 6), quae est fons c. 1 eiusd. tit. Cod. Iust.; altera autem lex Cod. Iust. neque magistratum habet in inscr., neque subscriptionem. — c. 3. Cod. Iust. X, 26, 3.

Tit. XV. Cod. Iust. X, 27. Go. huic tit. addi vult c. 14 C. Th. de Proximis, comit. dispos. (VI, 26), c. ult. C. Th. de Equor. coll. (XI, 17), c. 1 et 3 C. Th. de Frum. urb. Const. (XIV, 16), c. 49 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1). — c. 1 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6), c. 12 et 13 C. Th. de Praetor. (VI, 4), c. 1 C. Th. de Metatis (VII, 8), c. 7 C. Th. de Annon. (XI, 1), c. 1 C. Th. de Protost. (XI, 23), c. 48 C. Th. de Decur. (XII, 1), c. 3 C. Th. de Lustr. coll. (XIII, 1), c. 7 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1).

---

babiliorem quidem ante meam emend. Vid. not. *e* sq. Ri*. *Impp.* x) Be. in not. rep. *meruerint*, quo facile caremus. y) 4 *provincilium*, sed em. a librario. a) Go. ann.: „*in quo*, pro simplici, *quo* nisi putemus scriptum fuisse *ETIM quo*, id est, etenim quo: sed prius illud placet.“ Mihi probatur *Etenim quo*. a) Seqq. Go. ita restituit *id enim c. habentes quod immune hactenus habebatur, facile persuademur* etc. Be. in not. rep. *habebatur f. persuademur*. Til. Aur. Lugd. post v. *habeatur* comma ponunt; ap. Go. — Ri*. omnino non interpungitur; rell. editiones *habeatur. facile*. Rein. em. *persuademur*. An leg. *habeatur, facile persuadentes* aut *habeatur et facile persuademus* s. *habeatur facileque persuademus*? Ne mut. *Habeatur. Habeatur*, i. e. si quid immune concessum est et hucusque, nunc etiam est. b) Til. — Ri*. *idipsum*. c) Aur. Lugd. *tunc*, err. d) 4, Til. — Lugd. *firmavit*. e) Ita 4; edd. *IV*. *) Aur. Lugd. *Meerob.*, mendose.

f) Hinc incip. fol. 148[a] cod. 4. *) Go. cj. *Apronianum Pf. U.*, approb. Tillem. l. c. T. V, Not. p. 6, n. XVI., quia hoc anno Apronianus Pf. U. fuit, non Volusianus. Cf. Corsin. l. c. p. 227. g) Aur. Lugd. *urbanicani*. h) In cod. 4 ab ant. manu add. *e* post *na* (annonaeria). i) Go. Be. in not. em. *propriam*, recte. k) Cum vv. *Omnia, quae* incip. c. 1 Cod. Iust. cit. l) 4 om. *id*, sed add. *id* ab ant. manu supr. lin. m) Cod. Iust. *extendatur*. n) Cod. Iust. *Et si forte*. o) *per* deest in cod. 4, sed add. ab ant. manu supr. lin. *) Cod. Iust. *iudicio tuo*, et nonnullae edd. (ut Hal. Cui.) *nobis* pro *nobilis*, impr. Go. p) Nonn. edd. Cod. Iust. *integritate mentis*, recte improb. Go. et Sp., etsi Sp. improbatam scripturam retinuit. Cf. Dirksen l. c. p. 501. *) Mendose Go. Ri. *frumeta*. q) 4 *adlegationibus*, sed em. a poster. manu *extimationibus*, ni fallor ex Cod. Iust.; edd. *aestimationibus*. *Allegationibus*, i. e. professionibus. r) Fol. 148[b] cod. 4. s) Aur. Lugd. *Cons.* *) Go. suppl. *cives*. Decurtatam legem hoc loco posuisse videntur Codicis Theodosiani conditores. t) 4 *multandum*. Go. legi vult *auri esse se mult.*, quod etiam Be. prob., aut *auri sese mult.*, utrumque recte. u) Go. Be. em. *IV*. Mendose Go. *AAA*. *) Cod. Iust. imperatorum nomina habet. De Anatolio vid. infra XVI, 8, 12. v) Cod. Iust. *Si vero*. x) Aur. Lugd. *Cons.*

*) Cod. Iust. *Ut nemini liceat in emptione specierum se excusare, et de munere sitoniae*. Cui. in Comm. l. c. p. 264 ann.: „*hoc titulo sitoniae an sitonici legas, nihil refert.*“ y) Fol. 149[a] cod. 4. z) *Gyfyrae* de-

2. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius*[a] *AAA.* . . . Cunctos formari plenius conveniet, ut in speciebus etiam annonariis, quae a provincialibus sub transactione comparationis pretio expeti solent, sciant nullam sibi necessitatem indictionis imponi, sed huius adscriptionis necessitatem sublatam, mox ab amplissima praefectura pretiis competentibus destinandis; ut nihil trahatur in debitis, quod aut speretur aut promittatur quando[b] solvendum. Unusquisque provincialium nostrorum arbitratu proprio et mente devota species petitas iisdem[c] pretiis, quae in foro rerum venalium habebuntur, libens praestet ac distrahat, ita ut prius[d] vendendas det species, quam omne, quod in ratione distractionis venerit[e], aurum fuerit consecutus; potiorum tantum[f], id est possessorum domibus delegatis, quibus tamen[g] cohortatio imponitur, non necessitas imperatur, ut consensum facilem praebeant super speciebus annonariis distrahendis. Haec autem adscriptio inferiores vel plebeios[h] non tenebit, ut usibus publicis profuturas[i] distrahant fruges. *PP.*[k] *prid. Kal. Febr. Beryti*[l], *Richomere et Clearcho Coss.* (384.)

TIT. XVI. DE EXTRAORDINARIIS SIVE SORDIDIS MUNERIBUS *).

1. *Imp. Constantinus A. ad Catulinum Proconsulem*[m] *Africae.* Patrimoniales fundos extraordinariis oneribus vel mediae aut tertiae portionis obsequiis fatigari non convenit, cum eosdem et auri speciem et frumenti plurimum modum constet persolvere; ita ut, qui violare statuta tentaverit, puniatur. *PP. VI. Kal. Sept. Karthagini*[n], *Constantino A. V. et Licinio*[o] *Coss.* (319.)

2. *Idem A. ad Ulpium Flavianum Consularem Aemiliae et Liguriae.* Ab extraordinariis omnibus[p] fundi patrimoniales atque emphyteuticarii[q] per Italiam nostram constituti habeantur[r] immunes, ut canonica tantum et consueta dependant, ad similitudinem per Africam *) possessorum. *Dat. XII. Kal. Iun. Lecta apud acta Severo et Rufino Coss.* (323.)

3. *Idem A. ad edictum Chalcedoniensium et Macedoniensium*[s]. Quoticscunque aliquam adscriptionem fieri necesse est, rectorum consiliis et dispositione *) uniuscuiusque civitatis fiat adscriptio, ne libidini et commodo potiorum multitudo mediocrium subiecta gravibus et iniquissimis afficiatur iniuriis. *Acc. VIII. Kal. Maii Crispo III. et Constantino III.* [ss] *AA. Coss.* (324.)

4. *Idem A. ad* *) *Aemilianum Pf. P.* Extraordinariorum munerum distributio non est principalibus committenda; ideoque rectores provinciarum monendi sunt, ut eam distributionem ipsi celebrent, manuque propria perscribant, atque cauto nomina annectant; ea forma servata, ut primo a potioribus, dein a mediocribus atque infimis, quae sunt danda, praestentur. [t] Neque unquam rationibus[u] vel colligendis frugibus insistens agricola ad

— c. 2 coniungenda est cum c. 19 C. Th. de Annon. (XI, 1) et c. 4 C. Th. Tributa in ipsis spec. (XI, 2).

Tit. XVI. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Bo. *Tit. XVI.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—40, 42—44, 46, 49, Sich. Aeg. *Tit. VI.* In L. R. U. om. hic tit. Deest etiam in Cod. Iust. et sec. Go. pro eo ponitur tit. de Excusationibus munerum (X, 47). — c. 1. Cod. Iust. XI, 64, 2. c. 1 et 2 concordant cum c. 9 h. t. — c. 2. Cui. 2, 2* *III.*, err., quem Rein. em. — c. 3 concordat cum c. 4 h. t. — c. 4. Vid. c. 3 h. t. Cod. Iust. XI, 47, 1 multis omm. Vid. infr. not. *t*. Bas. LV, 1, 1.

est in cod. 4 et in edd. Vid. c. 12 C. Th. de Praetor. (VI, 4) et c. 1 C. Th. de Metatis (VII, 8), not. *ee*. a) Vid. c. 19 C. Th. de Ann. cit., not. *d* et *g* et c. 4 C. Th. Tributa cit., not. *v*. Lacunae indicium non est in cod. 4, Til. — Ri*. b) Locus, qui pro corrupto habetur, in edd. Til. — Cui. 2* interpungitur: *promittatur, quando solvendum unusquisque* etc. Go. em. *quandoque* aut *aliquando*. In comment. Go. *olim*. Nihil muto. Mox Go. ann.: *Unusquisque igitur*. c) 4, Til. — Ri*. *hisdem*. d) Go. legi vult *ut non prius*, recte. e) Rein. em. *convenerit* et Go. ann.: *Et* (Ri. *Ei*) *convenerit*, non male. Fortasse leg. *species, quo in r. d. venierint*. f) Go. prop. *Potiorum tamen tantum*. g) Fol. 149[b] cod. 4. h) 4 *praebeios*, err. i) Til. Cui. 1 et Cui. 2, 2* *profutura*. Rein. em. *profuturas*, quod iam tacite rest. Aur. Lugd. et revera est in cod. 4. k) Vid. supra not. *a*. l) 4, Til. — Ri*. *Byritho*. Mox Aur. Lugd. *Cons.*

*) In nonn. Br. Al. codd. ut 15, 24 om. *Muneribus*. m) 4 p̄u. Til. Cui. 1 *P. V.* Aur. Lugd. *p. v.* Cui. 2 tacite corr. *Proc.* Idem error cod. 4 in Catulini dignitate aderat supr. IX, 10, 1; infr. XIV, 25, 1. Occurrit eorundem siglorum confusio in eadem re IX, 39, 3; IX, 40, 19; X, 10, 27 et 28; XI, 7, 1. Cf. etiam supra VI, 4, 1, not. *x*. Cod. Iust. *ad Orinium*, inepte; sed iam Russardus rest. *ad Catulinum* et Cui. *ad Catulinum P. P. Africae*. Ceterum 4 et edd. *Catullinum*. Vid. supr. II, 1, 1, not. *o*. n) Bo. *Karthagine*. Cod. Iust. *Carthagine*. Cui. 1 *Kathagini*. Ap. Go. mend. excidit *Constantino*. o) Go. Ri. revocant h. c. ad ann. 315 (*Const. A. IV. et Lic. IV.*), hac de caussa, quia ann. 319 Proculus Africae Proconsul fuit, non Catullinus. Vid. supra VI, 35, 2 et infra XV, 3, 1. p) In m. Cui. 1 — 2* rest. *oneribus*, impr. Go. Vid. infr. c. 9 h. t. Speciosa quidem est Cuiacii cj. neque vero necessaria. q) 4 *enfytheuticarii*. r) Fol. 150[a] cod. 4 inc. cum syll. *antur* (habeantur). *) Vid. infra c. 9 h. t. s) 4 *Calcedoniensium et Machedoniensium*. Go. in Chron. *Chalcedonensium*. Go. *Macedoniensium* non vult temere mutari in *Nicomediensium*, neque rescribendum esse putat *Edictum ad Chalcedonenses et Macedonienses*, recte. Vid. Wenck. ad C. Th. V, 14, 1, not. *u*. Notatu digna sunt, quae Reines. annot.: „Legendum, inquit, *ad Ecdicum*. Ἔκδικος magistratus appellatio. Vide quae notavi ad Lex. Ier. et Pancir. de mag. munic. c. 9." *) Cui. 2, 2* mend. *dipositione*. ss) Mendose Go. om. *et Constantino III.* *) Aur. Lugd. bis *ad*. t) Hinc inc. c. 1 Cod. Iust. cit.: *Imp. Constantinus — PP. Nunquam sationibus vel c. fr. insistentes agricolae ad e. o. trahantur: cum — satisfacere*, et des. rell. Defendit Go. v. *praestentur*, si quis emend. *praesignentur* vel *praestituantur*. u) Ita 4, Til. — Ri*. Cui. in Cod. Iust. et Bas. l. c., ubi περὶ λογισμούς. Neque glossae incognita est scriptura *rationibus*. Videtur ergo *rationibus* vera lectio esse, et *sationibus* in Cod. Iust. posteriori tempore restitutum. Bo. ex Cod. Iust. rec. *sationibus*, iubente Go. et Bic io. Cf comm.

extraordinaria[v] onera trahatur, cum providentiae sit, opportuno tempore his necessitatibus satisfacere. Quae res neglecta vicariorum tuorum[x] verecundiam tangit, ad *) rectorum autem officiorum capita venietur. Manu autem sua rectores scribere debebunt, quid opus sit, et in qua necessitate per singula capita, vel quantae angariae vel quantae operae vel quae aut in quanto modo praebendae sint, ut recognovisse se scribant; exactionis[y] praedicto ordine inter ditiores, mediocres atque infimos observando. *Lecta VII. Id. Maii Romae, Ianuarino*[z] *et Iusto Coss.* (328.)

5. *Imp. Constantius*[a] *A. ad Italicum* *). Privatas res[b] nostras ab universis muneribus sordidis placet esse immunes, neque earum conductores nec[c] colonos ad sordida vel extraordinaria munera vel superindictiones aliquas conveniri etc. *) *Dat. VIII. Kal. Febr. Bononiae* **), *Placido et Romulo Coss.*[d] (343.)

6. *Impp. Constantius et Constans AA. ad Veronicianum*[e] *Vicarium Asiae.* Palatini *) et Constantinopolitani cives[f] pro capitibus seu iugis suis tantum pensitationem atque obsequia recognoscant[g], extraordinariis et temonariis oneribus liberati[h]. *Dat. Non. Maii Constantinopoli, Constantio IV. et Constante III. AA. Coss.*[i] (346.)

7. *Idem A.*[k] *et Iulianus C. ad Populum.* Sola iubemus exigi, quae factis a nobis indictionibus aliisve praeceptis continentur, et quae anniversaria consuetudine antiquitas postulantur: aut, si inexcusabilis necessitas quiddam novum exigat, nec dilationem publica utilitas patiatur, referri a ceteris iudicibus ad viros clarissimos praefectos praetorio, et eorum arbitrio flagitanda deposci, statimque id nostrae intimari clementiae. Itaque iudicem, qui ultra iussa aliquid postulaverit, duplum iubemus inferre, officium vero eius quadruplum: viro clarissimo largitionum comite huic exactioni imminente, cum primum ad nos vel praefectos praetorio fuerit querela delata, et facinus revelatum; ut et laesi, nobis auctoribus[l] aut praefectis, recipiant, quod per arbitrium iudicis amiserant. *Dat. IV. Non. April. Mediolano, Constantio A. VIII. et Iuliano C. Coss.*[m] (356.)

8. *Idem A. et C.* *) *ad Taurum Pf. P.* Placet, nullum omnino iudicem de cetero **) provincialibus inferendum aliquid indicere, ut ea tantum sedulo cunctorum studio pensitentur, quae canonis instituti[n] forma complectitur, vel nostra clementia decernit inferenda, vel delegatione sollemniter sanciente, vel epistolis praecedentibus. Sed si quid urgere forsitan coeperit, referri

— c. 5. Cod. Iust. XI, 74, 1. Bas. LVI, 15, 1. Go. h. c. coniungendam esse putat cum c. 6 Cod. Iust. Ubi causae fiscales (III, 26). Vid. infra not. *d.* — c. 6. Cod. Iust. XII, 24, 1 nonn. add. Bas. VI, 31, 2. Vid. supra VI, 2, 21, not. *i.* — c. 8. Cod. Iust. X, 47, 8 om. part. sec. et addita parte c. 11 C. Th. h. t. Vid. infra not. *q.* Go. c. 7 et 8 arg. similes inter se coniungendas esse putat, etsi diversa inscr. et subscr. Vid. infr. not. *m.* Easdem fugitivas esse dicit et referendas ad tit. de Superindicto (XI, 6), cuius c. unicae respondeant.

C. Th. ed. Ri. T. IV, p. 121. Rein. ann.: „l. *pastionibus* imo verissima lectio erit *arationibus.*" Dirksen l. c. p. 516. Sententia haec est sec. Cui. l. c.: „Colonos, qui rationibus praediorum vel agriculturae addicti sunt, nullo tempore ad angarias aliave onera extraordinaria devocari posse," sed eo, quo vacantes a rationibus vel colligendis frugibus opportunum habent extraordinariis oneribus satisfacere. Contra Go. vv. *rationibus insistens* et c. 3 Cod. Iust. de Feriis (III, 12) utitur pro sua opinione, quasi *rationibus* actor tantum insistat, non agricola; neque improbanda est Go. opinio, sed tamen propter consonantiam fontium et pro consilio huius editionis scribendum erat *rationibus.* Pro Go. est Leunclavius, Notat. lib. II, c. 231 (in Ottonis Thes. T. III, p. 1551). v) In syll. *ordinaria* inc. fol. 150[b] cod. 4. x) In Cui. 2 — Ri°. add. *ut*, quod unde fluxerit, nescio. Be. recte om. *ut.* *) Til. — Cui. 2° *satisfacere, quae — tangit. Ad.* y) Til. — Cui. 2° *sint: ut — scribant exactionis.* z) Cod. Iust. *Ianuario.* Go. in Chron. *VI. Id.* et mox Aur. Lugd. *Cons.* a) Cod. Iust. *Constantinus.* Go. em. *Constans*; Rein. autem et Be. addi volunt *et Constans A.* Illud rectius. Cf. supra XI, 12, 1, not. *d.* Ceterum Cui. 2 — Ri. et Be. *Impp.*, err. *) *Com. R. P.* auspicatur Go. propter c. 6 Cod. Iust. Ubi causae fiscales (III, 26), in qua mentio fit *viri illustris Comitis Rerum Privatarum.* b) Cod. Iust. *Privatas possessiones nostras.* c) Cod. Iust. *immunes esse — neque col. ad extraordinaria munera* et om. *sordida vel.* *) Cod. Iust. om. *etc.* **) Rein.: „Scil. Galliarum: ex ea enim Constans in Britanniam transiecerat. Libanius in Basil. Amm. lib. 20, initio". d) Hinc Herrm., iubente Go., restituit subscr. c. 6 Cod. Iust. cit., recte. e) 4, Til. — Ri°. *Beronicianum.* Cod. Iust. *Beronitianum.* Vid. supr. VIII, 1, 4, not. *v* et VIII, 15, 2, not. *d.* *) Fol. 151[a] cod. 4. f) In Cod. Iust. om. *et Const. cives.* g) Cod. Iust. *recognoscent.* h) 4 *theomonariis.* Err. Be. *temonaris.* Cod. Iust. *extraord., et sordidis muneribus, et susceptionibus, et t. o. liberati.* i) Aur. Lugd. *Cons.* k) Reponendum ita erat ex codice 4 et Go. notis, i. e. *Imp. Constantius A.* pro *Idem AA.* Hoc enim Til. — Ri°. habent. Be. *Idem AA.* et om. *Imp. Constantius A.* Retulerunt igitur h. c. C. Th. conditores ad solum Constantium in c. 6 una cum Constante commemoratum. l) Fol. 151[b] cod. 4. m) Ita 4, Til. — Lugd., i. e. 356, ad quem ann. Be. h. c. revocat, scribens autem *Caes. I. Coss.* et in eo errans, quod scripturam *Caes. I.* inveniri dicit in Til. et Cui. 1; Cui. 2 — Ri°. *Caes. II. Coss.* Praeterea Rein. pro *VIII.* emend. *VIIII.*, et ann. Go.: „IX. Vel rescribendum fuerit *Iuliano Caes. I.* quod forte verosimilius: Nam et ita habent Edd. omnes, una Parisiensi postrema excepta. Sed tamen illud praefero, arg. *l. prox. inf.*" Tribuunt igitur h. c. anno 357, in quem a Go. reiecta est in Chron. Utramque autem legem, 7 et 8 Go. coassandam esse dicit propter argumenti paritatem; priorem enim datam esse ad Populum et Provinciales, quorum securitati Constantius prospexerit, alteram ad Praefectum praet., cui fuerit cura rei tributariae imposita. Quae de argumento harum c. Go. dicit, non modo vera sunt, sed etiam in caussa, ut ei contradicam et praeferam codicis scripturam, praesertim cum illa sententia pugnet cum temporis ratione in C. Th. observata. Fieret enim sq. c. aliquantulum antiquior hac constitutione. Aur. Lugd. *Cons.* *) Cod. Iust. *Imp. Constantinus A. et Iulianus C.* etc. **) Edd. ante Be. *decetero.* Mox Go. err. *tantum.* n) 4 *institutis*, sed rubr. col. de-

ad celsitudinem tuam statuimus, et auctore[o] te fieri, et eo persoluto referri[p] ad scientiam nostram, ut nobis iubentibus roboretur[q]. De ceteris, quae prospici[r] oportet ante plurimum temporis, insinuetur nobis tempore indictionis ex more promendae. Quippe suggerit ratio eius omnia serie contineri. Ideoque tituli pensitandi semper ad nostram scientiam perferantur, ut, indictione anniversariis vicibus emissa, iubeamus[s] inferri merito pensitanda. Si quid[t] autem arbitrio suo descripserit provinciales vel exegerit, in duplum inferet[u], et officium eius quadruplum cogetur expendere; super exigenda condemnatione comite largitionum curante. *Dat. Kal. April. Mediolano, Constantio A. IX. et Iuliano Caes. II.*[v] *Coss.* (357.)

9. *Idem A. et C. ad Taurum Pf. P.* Exemplo Africae debeant fundi patrimoniales et emphyteutici[x] per Italiam constituti ab extraordinariis omnibus[y] excusari. Non enim[z] per Italiam tantum, sed etiam per urbicarias[*]) regiones et Siciliam[a] patrimonialium et emphyteuticorum[b] fundorum vires servandas[bb] esse perspeximus. *PP. Romae*[c] *VII. Kal. Mart., Eusebio et Hypatio Coss.* (359.)

10. *Imp. Iulianus A. Secundo*[d] *Pf. P.* Nihil provincialibus indici sine nostra scientia fas est, neque rursus ex his, quae sunt indicta, referri. Omnia igitur, quae consuetudo vel dispositio nostra amplectitur, hoc est cursum publicum, translationes[e], itinerum sollicitudines ceteraque[f] similia cuncti possessores implere pariter compellantur etc. *PP. III. Id. Mart.*[g] *Constantinopoli, Mamertino et Nevitta Coss.* (362.)

11. *Impp. Valentinianus et Valens AA. Secundo Pf. P.*[h] Nihil a[i] provincialibus extraordinaria patimur indictione deposci. Caveat[k] igitur magnifica auctoritas tua, ne praeter ea, quae a mansuetudine nostra patuerit[l] indicta, tenuiorum oneret functionem[m]; ut, si quis usurpatoria[n] temeritate amplius aliquid fuerit co-

— c. 9. Vid. c. 1 h. t., not. sup. Similis est c. 2 h. t. — c. 10 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Locat. fund. iur. emph. (X, 3), c. 50 C. Th. de Decur. (XII, 1), c. 4 C. Th. de Lustr. coll. (XIII, 1) et sec. Go. cum aliis et C. Th. et Cod. Iust. legibus. Vid. c. 1 C. Th. de Loc. fund. iur. emph. cit., not. sup. — c. 11. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 11. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 1, i. e. *un.* Cod. Iust. X, 47, 8 om. pr. Vid. c. 8 h. t., not. *q* et infra not. *n.* Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—18, 20, 21, etsi in cod. 8 magna pars legis lacerato folio periit; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35 (in quo h. c. subsequitur tit. XXXI. h. lib., neque tamen intermisso numero); textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in codd. 15, 25; solus textus in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola subscr. in cod. 26.

letur *s* syllabae *tis.* o) Ita 4 et edd. ante Be.; hic ex Cod. Iust. ed. *auctorem*, sine necess. Cohaerent vv. *auctore te fieri* cum antecedd. *Sed si quid urgere forsitan coeperit, referri* etc. Nonn. Cod. Iust. codd. et Cui. consentiunt cum C. Th. p) 4 *persolutoreferri.* Til. — Ri*. *eo persolutore ferri*; Be. ex Cod. Iust. rest. *eo persoluto referri*; v. autem *persoluto* Cui. interpretatur: *peracto, absoluto.* Hac v. *persoluto* significatione licet insolenti non improbata, et reiecta Accursii interpretatione, qui *persoluto* accipit pro *exacto*, cum superindictum, si exactum est, cur opus sit, ut principali iussione roboretur, non appareat: Go. propter vv. c. 7: *referri a ceteris iudicibus — clementiae*, et quae in h. c. leguntur *ad n. sc. perferantur*, em. *et perlatore*, ut *praefecto perlatore referri* idem sit, atque id, quod c. 7 vv. *statim insimari* dicitur. Mihi videtur Be. scriptura, quae non discedit a codice, recte se habere. Sententia est: superindictum non a iudicibus provincialibus, sed urgente necessitate a praefecto praetorio solo deposcatur post iudicum relationem ad praefectum praet. factam; exactio igitur superindictorum fiat auctore praefecto praet., quibus exactis referatur ad principem, ut ab eo roborentur. Offendit, quod praefecti ad principem relatio post exactionem demum postulatur, cuius rei caussa posita est in urgente superindicendi necessitate. Extraordinaria enim onera non solito more exiguntur. Vid. similem locum in c. 7 h. t. Contra ubi ex more indicuntur, antea referendum est ad principem, deinde exigendum, quod indictum est. Vide quae sequuntur: *De ceteris — contineri.* q) Seqq. des. in c. 8 Cod. Iust. cit., cuius extrema pars desumpta est ex c. 11 C. Th. h. t. (vid. c. 11 infra, not. *n*), servata tamen h. c. subscriptione. r) 4 *spospici*; ab ant. man. add. *r* supra *po* et rubro col. del. prima lit. *s* (prospici). s) Fol. 152[a] cod. 4. t) Go. em. *quis* seu *qui*, recte. u) 4 *inferret.* v) Go. em. *Caes. I.* et Aur. Lugd. *Cons.* Cod. Iust. *Mediolani.* x) 4 *Afrië debens — enfytheutici.* Til. Cui. 1 *emphyteutici.* y) Etiam hic in m. Cui. 1 — 2* rep. *oneribus*, impr. Go. Vid. c. 2 h. t., not. *p.* z) Ita 4. Sed quia iam Constantinus c. 2 h. t. fundos patrimoniales atque emphyteuticarios per Italiam constitutos ab extraordinariis oneribus immunes esse voluerat, neque vv.: *Non enim per Italiam tantum* cum principio h. c. convenire videbantur, em. Go.: *Exemplo Africae habentur fundi patrimoniales — excusati. Nos enim non per Italiam tantum* et *enim* pro *atenim* positum esse dicit. Be. pro *enim* cj. *autem*, quod iam Hier. Aleander in Diss. de Region. suburbic. I, 2 prop. Mihi videtur Iulianus primis h. c. vv. Constantini legem, quae fortasse in desuetudinem abierat, revocasse in memoriam, neque opus quidem esse mutatione v. *enim*, quippe quod explicationem v. Italiae, cuius nomine aliae regiones comprehendantur, indicat: *Italia ab extraordinariis oneribus excusatur: scilicet* (nimirum) *non sola Italia, sed etiam.* Ita explicatur similitudo utriusque legis, c. 2 et 9 h. t. *) Aur. Lugd. *ubicarias.* a) Aleander l. c. corr. *Illyricum*, neque tamen ipse admittit h. cj. Morinus, Exercit. I, 30 expungit *Siciliam*, recte impr. Go. b) 4 *enfytheusicorum.* Til. *enphyteusicorum.* bb) Til. *servanda.* Mox Cui. 2, 2* *perspiximus*, mendose. c) Nomen urbis hic ponitur ante diem. Mox Go. — Ri*. *Cons.* d) Vid. c. 1 C. Th. de Locat. fund. iur. emph. cit., not. *e*. e) Go. cj. *translationis.* f) Fol. 152[b] cod. 4. g) Vid. supr. X, 8, 1, not. *r.* h) 20 *pfā.* 10, 18 *praeposito.* i) *a* deest in cod. 20. k) 20 *extraordinariam p. indictionem d. debeas*, sed supr. l. *caveat.* 18 *patimur ut dictione.* Go. *igitur*, err. l) 15 om. *a*, ut 26, ubi etiam *praetereat qui.* 20 *ad mansuetudinem nostram potuerit*, sed supr. lin. *patuerit.* 18, 25 *patuerint.* m) 9 *tenuiorem.* 10, 14, 18 *honore* (14 *onere*) *functionum.* 16, 20 *tenus horum* (16 *orum*) *honore functionum*, sed 20 supr. lin. *onerum* et *functionem.* 25 *indicia tenui horum honorem functione.* 26 *functione.* n) Cum vv. *Si quis autem usurp.* pergit c. 8 Cod. Iust.

natus exigere, obnoxius quadrupli repetitione[o] tenеatur. Quae severitas iussionis ad ordinariorum[p] iudicum officiorumque terrorem debebit[q] excutere[r], ut, si eorum vel gratiosa conniventia[s] vel ignobili dissimulatione temeritas[t] admiserit curialis, eos quoque damni similis[u] poena castiget. *Dat. XIV.*[v] *Kal. April. Constantinopoli, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

Interpretatio. *Haec lex hoc praecipit*[x], *nihil debere a provincialibus de superindicticiis*[y] *titulis peti, nisi ea tantum, quae a rerum dominis indicta constiterit*[z]. *Et hoc iubet*[a], *ut quicunque aliquid superexigendum crediderit*[b], *quadrupli redhibitione componat* *). *Sed et*[c] *ad ordinarios iudices hanc inquisitionem*[d] *iubet excurrere, ut etiam si quid in provinciis eorum a quibuscunque personis aut curialibus*[e] *factum est, etiam eos similis damni poena castiget.*

12. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Theodorum Comitem R. P.*[f] Ad virum clarissimum et illustrem praefectum praetorio [g] Italiae scripta porreximus, ut ab actoribus et conductoribus patrimonii nostri atque ab his, qui iure perpetuo possederunt[h], extraordinarii muneris cessaret iniuria, neque suburbicariis partibus tironum immineret exactio. Sane praestantia tua providere debebit, quatenus frumenti et equorum maturetur exactio. *Dat. XV. Kal. April. Treviris, Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

13. *Iidem AAA.*[i] *ad Hypatium Pf. P.* Privatae rei nostrae privilegiis permanentibus, nihil extra ordinem praedia iure perpetuo consignata sustineant, neque adiectis[k] saepius ac praeter primum delegationis canonem postulatis afficiantur impendiis; quando quidem neque aurario canoni, sub privilegiis aestimato, aliquid ex ea, iubentibus nobis, praebitionum diversitate*) decutitur, et pari cum ceteris aestimari sorte non convenit, quos praeter annonarias functiones aestimata perpetuae pensionum praerogativa nexuerint[l]. *PP. Karthagine Id. April., post cons. Syagrii et Eucherii.* (382.)

14. [m] *Iidem AAA. ad Syagrium Pf. P.* Eos, qui cum honore comitum, nomine[n] magistrorum, memoriae praefuerint vel epistolis vel libellis, item eos, qui ibidem peragendis signandisque responsis nostrae mansuetudini[o] obsecundarunt, omnium vilium[p] munerum ac[q] totius capitulariae sive, ut rem, quam volumus intelligi, communi denuntiatione[r] signemus, temonariae functionis[rr] fieri iubemus exsortes, ita[s] ut eorum uniuscuiusque adscriptio excusetur; non ut unus alterius excipiat, si etiam eius summae sit, ut recipere possit adiunctos, sed aut suum tantum munus agnoscat, aut, si complacito[t] opus est, magis alteri ipse societur, quam eidem alter annectatur. Hi[u] igitur, qui ex eo gradu e[v] palatio nostro abscesserint, adesse sibi competentia privilegia glorientur; qui vero superioribus dignitatibus creverint, nihilo minus huius[x] loci privilegia praesto sibi fuisse[y] laetentur. *Lecta III. Kal. Sept. Capuae, Antonio*[z]) *et Syagrio Coss.* (382.)

— c. 12. Cod. Iust. X, 47, 10. — c. 14. Cod. Iust. X, 47, 11 om. med. part. In Ri°. XV. appellatur. Convenit cum c. 14, 15 C. Th. de Proximis, Com. disp. (VI, 26) et c. un. C. Th. Qui a praebit. tir. (XI, 18).

cit. 16, 20 *usurparia.* 26 *usurpatur a tem.* o) 6, 7, 10, 12, 13, 16—18 *refusione.* 15 *redibitioni*, i. e. *redhibitioni*, eadem sententia et ut interpr. p) 6, 7, 16, 17 *iussionis exordinariorum.* 13 *extraordinariorum.* 26 *extraordinarium iudicium.* 20 om. *ad* post *iussionis.* q) 9, 12, 25 *debet.* r) Ita 4, Til. — Lugd., Hal. in Cod. Iust., optima sententia. Cave ne construas *Quae severitas iussionis. Quae* accusativus plur. est et referendum ad illa, quae amplius exacta sunt et ad quadrupli poenam. 20 *incurrere.* Rell. Br. Al. codd. Sich. Cui. 2 — Be. Cod. Iust. (ut interpr.) *excurrere*, sc. curialis, uti Go. suppl. ex fin. h. c. et c. 20 h. t. s) 4, Til. — Ri°. *conhibentia*, ut plerique codd.; 21, Sich. *cohibentia.* 26 *convenentia.* Vid. supra VI, 30, 17, not. v. t) Sich. *temeritate.* Mox 6, 7, 16, 21 *curiales.* 20 *admis. ut curiales.* u) Cod. Iust. *simplicis*, impr. Cui. et Go. 15 *s. poena constringat*, eadem sententia. v) 20 *XIII.* 28 *IIII.* 31 *XVIII.* 32, 39, 43 *XV.* 36, 40, Sich. in m. *III.* 8 om. *Valent.* — *Coss.*, 20 *Constant.* — *et* et multi codd. *AA.* 16 *Valentino et Valentio* cōs. Aur. Lugd. *Cons.* x) Multi codd. *praecepit.* y) Aur. Lugd. *superindictionis.* 20 *desuper indictis.* Mox nonn. codd. om. *a.* z) 6, 7, 20, 42 *constiterint.* a) 6—8, 21, alii codd. *iubetur, quicumque.* b) Aur. Lugd. add. *plus quam adheratum est.* *) Aur. Lugd. in m. *damnetur.* c) 9, 20, 42, 44, alii codd. om. *et.* d) 6, 7, 20, 21, Sich. in m. *exquisitionem*, sed 20 supr. lin. *inquisitionem.* 36, 40, Sich. *ordinationem.* 10, 18 *quaestionem iubet excurri.* 20 *inquirere* pro *excurrere.* 21 *incurrere.* e) 20 *aut a cur.* (ut alii codd.) *certum est*, sed supr. lin. *factum est.* f) Go. ann.: „Malit quis *Com. S. L.* et suadeat Claudianus, hunc ipsum Theodorum alloquens, *Panegyrico in eius Consulatum*, a *vers.* 38: *Hinc sacrae mandantur opes* etc. Neque tamen quicquam temere ipse mutem. Nam et omnia, quae Claudianus memorat, Comiti R. P. tribui possunt." g) Fol. 153[a] cod. 4. h) Go. Be. em. *possiderent*, quo non opus est. i) In Cod. Iust. ponuntur imperatorum nomina. k) Recte Be., suadente Go., ex Cod. Iust. rec. *adiectis* pro *abiectis*, quod 4 et rell. edd. habent, etsi Cui. *abiectis* praefert et interpretatur sordidis et extraordinariis muneribus. Sed *adiectis* hic multo melius quadrat. *) Mendose Go. *diversitare.* l) Ita 4. Go. Be. em. *nexuerit*, recte. Cod. Iust. *praeter ann. functiones aestimatas perpetua pensitationum pr. nexuerunt* et in subscr. *Carthagine.* m) Fol. 153[b] cod. 4. n) Til. — Lugd. *Eos, qui* (Aur. Lugd. om. comma) *cum honore, comitum nomine magistrorum mem.* Mox Cod. Iust. *praefuere.* o) Cod. Iust. *mansuetudinis.* p) Cod. Iust. *civilium*, recte impr. Go. *Vilium*, i. e. sordidorum. q) Cod. Iust. om. *ac totius — functionis.* r) 4, Til. — Ri°. *denuntiationi.* Go. em. *denuntiatione*; idque Be. rec. ex Corr. Cui. 2. rr) Go. cj. *turmariae et temonariae functionis.* s) Cod. Iust. om. *ita ut — annectatur. Hi.* t) Go. vult *compartito*, haud scio an recte. u) 4 *alteranectatur id*, mendose. Til. *altera nectatur. Hii.* v) Cod. Iust. *Igitur qui ex eo gradu* (om. *e*) *palatio nostro adhaeserint*; sed Hal. Cui. et libri mss. Cod. Iust. *abscesserint.* Cf. Dirksen l. c. p. 503. x) Cod. Iust. *eius.* y) Go. non male cj. *esse.* *) Go. in Chron. *IV. Kal.* Cod. Iust. *Antonino.*

15. *Iidem AAA. ad Hypatium Pf. P.* Maximarum culmina dignitatum, consistoriani quoque[a] comites, notarii etiam nostri et cubicularii omnes atque ex-cubiculariis[a] ab omnibus sordidis muneribus vindicentur; ceteros autem palatina vel militari intra palatium praerogativa munitos ita demum privilegium simile contingat[b], si prioribus statutis se ad eius modi exceptionem[c] docuerint pertinere, ut non singulis indulta personis, sed in commune dignitati vel corpori eius modi[d] beneficia doceantur fuisse concessa: circa ecclesias[e], rhetores atque grammaticos eruditionis utriusque*) vetusto more durante. Sane[f] rerum extraordinariarum munus ab omnibus omnino magnificentia tua sciat esse poscendum, nec posthac aut petitionem aut usurpationem cuiquam meminerit profuturam. Sordidorum vero munerum talis exceptio sit, ut[g] patrimoniis dignitatum superius digestarum nec conficiendi pollinis cura mandetur aut panis excoctio aut obsequium pistrini, nec[h] paraveredorum huius modi viris[i] aut parangariarum praebitio mandetur, exceptis his, [k]quibus ex more Rhaeticus[l] limes includitur[m], vel expeditionis Illyricae pro necessitate vel tempore utilitas adiuvatur. Operarum atque artificum[n] diversorum, excoquendae etiam calcis obsequia, nulla de talibus adiumenta poscantur; materiam, lignum[o] atque tabulata exceptorum virorum patrimonia non praebeant; carbonis quoque, nisi eum[p], quem moneta sollemniter vel fabricatio secundum veterem morem poscit armorum, ab huius modi viris praebitio desistat; publicis vel sacris aedibus construendis atque reparandis, hospitalium domorum minime cura[q] subiaceant; viarum et pontium talis[r] sollicitudo non oneret; capituli atque temonis[s] necessitas nulla mandetur; legatis atque allectis sumptus possessio huius modi privilegiis munita non[t] ferat. Hoc tamen his patrimoniis prosit, quae dignitatem proprio videntur nomine possidere[u], ita ut personis ac dignitatibus indulta beneficia tam diu unicuique, quam diu superfuerit, suffragentur.[v] Omnes autem, quorum dignitates atque personas hac lege perstringimus, non solum quam diu militaverint, verum etiam post missionem, atque etiam eos, qui simili honore perfuncti[x] sunt, generali praerogativa a praebitione sordidorum munerum vindicamus. *Dat. V. Id. Dec. Antonio et Syagrio Coss.*[y] (382.)

16. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. ad Neoterium*[z] *Pf. P.* Sordidorum munerum excusatione[a] delata personis, ad heredem successoremve transire non potest. Neque enim potest esse perpetuum, quod non rebus, sed personis contemplatione dignitatis atque militiae indulsisse nos constat[b]. Igitur ne superindictorum nomine cuiusvis domus minus praestet, neve[c] quis id audeat postulare, oraculi nostri definitione sancimus. *Dat. XVIII. Kal. Maii Mediolano, Arcadio A. I. et Bautone Coss.*[d] (385.)

17. *Iidem AAA. ad Principium Pf. P.* Cogendarum intuitu[e] pensionum a fundis patrimonialibus vel emphyteuticis[f] extraordinaria functionum sarcina removeatur; capitis[g] atque fortunis eorum iudicum[h] atque officiorum, qui privilegia tanta temeraverint, discrimine minime defuturo, si similem rursus inquietudinem movere tentaverint. Fundos enim tam patrimonialis iuris quam emphyteutici absque his, quae divali[i] lege praece-

— c. 15. Cod. Iust. X, 47, 12 nonn. omm. Bas. LIV, 6, 12. Concordat h. c. cum c. 18 h. t., quae h. c. ita similis est, ut illam ex hac Go. putet desumptam esse. — c. 16. Cod. Iust. X, 47, 13 om. fin. — c. 17 coniungenda est cum c. 17 C. Th. de Divers. off. (VIII, 7), ubi vid. not. *gg*.

a) Fol. 154[a] cod. 4. a) Cod. Iust. *ex - cubicularii*. Til. — Cui. 2° *excubiculariis*. Go. — Ri°. *ex Cubiculariis*. Cui. in Cod. Iust. *ex cubiculariis*. b) Cod. Iust. *contineat*, impr. Go. et Spangenb. c) 4, Til. — Cui. 2°. Ri. Ri°. *exactionem*. Go. *exactione*. Recte Be. iubente Go. ex Cod. Iust. rep. *exceptionem*. Go. cj. etiam *excusationem* vel *exemptionem*. Cod. Iust. *huiusmodi*. d) Cod. Iust. *huiusmodi*. e) Cod. Iust. om. *ecclesias*. *) H. e. Graecae et Latinae. Infra c. 18 h. t. *institutionis utriusque l.* et c. 11 C. Th. de Medicis et prof. (XIII, 3) *rhetores et grammaticos Atticae Romanaeque doctrinae* et ibid. paullo post *Grammaticis Latino vel Graeco*. Bas. l. c. ῥήτορες ἑκατέρας παιδείας, τοῦτ᾽ ἔστι τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ῥωμαικῆς. f) Cod. Iust. om. *Sane — profuturam*. g) Mendose 4 *exceptio sic ut* et Til. *exceptio: sic ut*. h) 4, Til. — Ri°. *ne*. Be. ex Cod. Iust. recte rest. *nec*. Cui. 1 *obsequium pistr*. i) Cod. Iust. *iuris*, male et crebro err. k) Fol. 154[b] cod. 4, ubi in ima paginae parte est siglum quaternionis *KA*. l) 4 *Reticus*. Til. — Ri°. *Rheticus*. m) Ita etiam Cod. Iust. Go. vult *instruitur*, l. e. adiuvatur. Vid. c. 18 h. t. *exceptis his (praebitionibus), quas Rhaetiarum limes, expeditiones Illyricae, quas pastus translatio militaris vel pro necessitate vel pro solennitate deposcunt*. Sed *includitur* hic est pro *circumdatur, cingitur, obsidetur*. n) Cod. Iust. *Operarum quoque artif.*, impr. Go. et Cui. Cf. c. 18 h. t. Ceterum Til. — Ri°. *adiuvatur operarum, atque*. o) Cod. Iust. *lignorum*, recte impr. Go. et Cui. Vid. c. 18 h. t. p) Be. cj. *eius*. Iusta oratione omitteretur v. *eum*, sed Cod. Iust. auctoritate motus pronomen *eum* explico per attractionem. q) Go. Be. recte em. *curae*. Ceterum Go. cj. *domorum curae, minime subiaceant*. In Cod. Iust. om. *hospitalium — oneret*. r) Go. Be. cj. *tales*. Ita scribendum. Vid. supr. *paraveredorum huius modi viris*; *de talibus*; *ab huius modi viris* et c. 18 h. t. s) Til. — Cui. 2° *Oneret. Capituli a. t.* Go. — Ri°. *oneret: Capituli atque Temonis*. Cod. Iust. *reparandis* (vid. not. *q*), *capitalis, atque t.*, sed Hal. Port. Cui. *r. capituli atque t.* Cf. Dirksen l. c. p. 509. Ceterum 4, Til. — Lugd. *themonis*. t) 4 *on ferat*, sed ab ant. manu add. *n* supra *on*. Cod. Iust. *non conferat*. u) Cod. Iust. *possidere*. *Eos etiam qui simili honore* et om. *ita ut — missionem, atque*. v) Fol. 155[a] cod. 4. x) Cod. Iust. *functi*. y) Locus, quo data est c., deest. An *Patavi*? Vid. c. 3 C. Th. de Proximis, Comit. dispos. (VI, 26), eidem Hypatio paucis diebus post inscriptam. Aur. Lugd. *Cons.* z) 4, Til. — Ri°. Cod. Iust. *Neotherium*. a) Cod. Iust. *excusatio*, recte. Go. cj. *excusatio quae*. b) Seqq. des. in Cod. Iust. c) Cui. 1 *ne ve*. d) Aur. Lugd. *Cons.* e) Ri. Be. *invitu*, mendose. f) 4 *enfytheuticis* et infra *enfytheutici*. g) Go. Be. em. *capiti*, recte, etsi *capitis* ferri potest. h) Fol. 155[b] cod. 4. i) 4 *divalia*, sed rubro col. corr. *divali*

pti sunt, ad alia iubemus onera non vocari. *Dat. III.*[ii] *Id. Dec. Aquileia, Arcadio A. I. et Bautone Coss.* (385.)

18. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius* *) *AAA. Tatiano Pf. P.* Extraordinariorum munerum **) beneficiis nullum omnino potiri iubemus, sed quicquid talis obsequii communis omnibus populis functio postularit, id ab omnibus indiscretum[k] meritis[l] atque personis iubemus impleri. Neque sane deest, ubi vel meritorum privilegia vel dignitatum a communione vindicemus, si quidem ea munera, quae sordida nuncupantur, excepta[m] lege prohibeamus obire personas, scilicet ne ad eorum obsequia amplissimarum etiam militari fastigio nomina dignitatum vel consistoriani comites devocentur. Quae simili privilegio ecclesiis, rhetoribus[n] atque grammaticis institutionis *) utriusque largimur. Ac[o] ne in occulto lateat, quae sit munerum enumeratio sordidorum, vocabulis ipsis signata respondet. Eius igitur patrimonium, quem ab his obsequiis lex nostra defendit, cura[p] conficiendi pollinis non habebit; nullam excoctionem panis agnoscet; nulla pistrinis obsequia dependet; operas atque artifices non praebebit; excoquendae ab eo calcis sollicitudo cessabit; non conferendis tabulatis obnoxia[q], non lignis, indultam quoque materiem sub eadem exceptione numerabit; nulla paraveredorum et parangariarum praebitione pulsabitur, exceptis his, quas Rhaetiarum[r] limes, expeditiones Illyricae, quas pastus[s] translatio militaris vel pro necessitate vel pro solemnitate deposcunt; carbonis ab eo illatio non cogetur, nisi vel monetalis cusio vel antiquo more necessaria fabricatio poscit armorum; nullam sollicitudinem publicarum aedium vel sacrarum constituendarum reparandarumve suscipiet; nulla pontium vel viarum[t] constructione retinebitur; temonis sive capituli onera non sentiet; allectis atque legatis nihil in sumptuum collatione numerabit. Quae universa ita enumerati viri ad suum noverint privilegium pertinere, ut ea nec uxorum facultatibus indulta cognoscant, et suis patrimoniis cum vivendi circumscripta temporibus. Neque enim ea, quae laborum contemplatione singulis sunt delata personis, heres poterit vindicare securus. *Dat. III. Non. Iul. Mediolano, Valentiniano A. IV. et Neoterio*[u] *Coss.* (390.)

19. *Iidem AAA.* *) *Tatiano Pf. P. Orientis.* Eam legem[v], quam de extraordinariis sordidisque muneribus expressis vocabulis functionum et insignibus dignitatum sine ulla ambage praescripsimus, ita circa eos, in quos nostra munera redundarunt, servandam esse praecipimus[x], ut iisdem[y] beneficiis non quam diu militaverint, sed quam diu vixerint, perfruantur. *Dat. XI. Kal. April. Mediolano, Tatiano et Symmacho Coss.* (391.)

20. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Messiano Comiti R. P.* Evidenter atque *) absolute iubemus, ne fundi ad patrimonium nostrum pertinentes[z], seu conductionis[a] titulo seu perpetuo iure teneantur, aliquid praeter ordinem, superindicti vel pretii petiti[b] nomine vel de sordidis quibuscunque muneribus agnoscant. Nam hoc et[c] a divis principibus impetratum[d] est, et a[e] nostra serenitate reparatum. Quisquis igitur iudicum contra fecerit, quinque pondo auri de facultatibus[f], alia de officiis suis, totidem et de curialibus, qui exsequi male *) iussa festinant, noverit eruenda. *Dat. XVII. Kal. Iul. Mediolano, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

21. *Iidem AA. Theodoro Pf. P.* Privilegia venerabilis ecclesiae, quae divi principes contulerunt, imminui non oportet: proinde etiam quae circa urbis Romae episcopum[ff], observatio intemerata custodiet, ita ut nihil extraordinarii muneris ecclesia vel sordidae functionis agnoscat etc. *Dat. prid. Kal. Febr. Mediolano, Caesario et Attico Coss.* (397.)

22. *Iidem AA. Theodoro Pf. P.* Privilegia venerabilis ecclesiae imminui non patimur, ita ut nihil extraordinarii muneris ecclesiae vel sordidae functionis agnoscant. [g] Quicquid igitur praeceptis veteribus reverentia religionis obtinuit, mutilari, etiam poenae interminatione, prohibemus; ita ut hi quoque, qui ecclesiae

— c. 18 concordat et similis est c. 15 h. t. Meminit eius Theodosius in c. 19 h. t. — c. 19. Cod. Iust. X, 47, 14. Aur. Lugd. mendose *XVIII.* — c. 20. Cod. Iust. X, 47, 15. Cui. in Comm. c. 15 cit. l. c. p. 310. — c. 21 coniungenda est cum c. 30 C. Th. de Episc. (XVI, 2). Similis est c. 22 h. t. — c. 22. Cf. c. 21 h. t. Capit. (Ben. Lev.) V, 339. Verbis concordat cum c. 30 C. Th. de Episc. (XVI, 2).

ii) Vid. supra VIII, 7, 17, not. *gg.* Go. in Chron. *Dat. II.* *) Recte Be. rep. vult *Iidem.* **) Aur. Lugd. *numerum.* k) Go. em. *indiscretim*, confitens quidem *indiscretum* defendi posse, reprehendendus tamen, quod de v. *indiscretum*, de quo minime debebat, dubitavit. l) 4 *mentis*, sed ab ant. man. em. *meritis.* m) Go. Be. em. *exceptas*, recte. Rein. in m. cj. *expressa.* n) Fol. 156ᵃ cod. 4. *) Vid. c. 15 h. t., not. *. o) Be. *At*, mendose. p) Rein. cj. *curâ*, recte, neque probo Go., qui *aliquem cura habere* esse dicit pro curam sustinere. q) Be. cj. *obnoxiam*; voluit fortasse *obnoxium*, sc. patrimonium. r) 4, Til. — Ri°. *Rhetiarum.* Mox 4 *expiditiones*, sed em. rubr. col. et Go. *expeditione*, err. s) Rein. ann.: „legam, *pastagae*, vel *bastagae*: Vide l. 3 de patrimonial. rei domin. (Nov. Theod. p. 1225 ed. Berol.). Rectū est pastus: v. primipili pastus.“ Cf. c. 8, 10, 11 C. Th. de Cohortal. (VIII, 4). *Pastus militaris*, i. e. annona militaris. Til. — Cui. 2° *quas pastus, translatio mil.* t) Fol. 156ᵇ cod. 4. Mox 4, Til. — Lugd. *themonis.* Paullo infra Cui. 1 — Ri°. *circumscripta* et in sq. c. *quandiu.* u) 4, Til. — Ri°. *Neotherio.* *) Cod. Iust. imperatorum nomina habet. v) Vid. c. 18 h. t. x) Cod. Iust. *esse pr. s.* y) 4, Til. — Ri°. *hisdem.* Mendose Ri°. *beneficii.* *) Mendose Go. — Ri°. *aque.* z) Fol. 157ᵃ cod. 4. a) Aur. Lugd. *condictionis.* b) Cod. Iust. om. *petiti* et mox *vel.* Graeci sec. Cui. habent *petiti* et Cui. *vel.* c) Cod. Iust. *Nam et hoc.* d) Cod. Iust. *imperatum*, sed Hal. Cui. *impetratum.* Go. dicit, sustineri posse *impetratum*; recte, sc. precibus. Graeci *αἰτηθέν.* In c. 22 h. t. *quicquid — reverentia religionis obtinuit.* e) 4 *ea*, sed rubr. col. em. *a.* Mox Aur. Lugd. *contrafecerit.* f) Cod. Iust. add. *suis.* *) Cod. Iust. *mala.* ff) Go.: „Scilicet Divi Principes contulerunt ἀπὸ τοῦ κοινοῦ: nisi pro, *quae*, supra legamus, *aeque.*“ Illud rectius. g) Fol.

obtemperant, his, quibus cautum est, beneficiis perfruantur. *Dat. prid. Id. Iun. Mediolano, Caesario et Attico Coss.* (397.)

23. *Iidem AA. et Theodosius A.*[h] *Melitio Pf. P. Post alia:* Ab illustribus personis sordida munera et extraordinariae necessitatis[i] damna removemus etc. *Dat. XV. Kal. Mart. Ravenna, DD. NN. Honorio IX. et Theodosio V.*[k] *AA. Coss.* (412.)

TIT. XVII. DE EQUORUM COLLATIONE.

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. Alexandrino*[l] *Comiti R. P.* Viceni et terni solidi per singulos equos, qui a colonis atque ab obnoxiis exiguntur, ipsi magis iugiter quam fraude*) procuratorum nostrorum equi offerantur. *Dat. III. Kal. Iun. Martianopoli, Lupicino et Iovino Coss.* (367.)

2. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Pompeiano Proconsuli Africae.* Sicut dudum praeceptum est, quam primum equorum, qui curatoricio[m] nomine flagitantur, in pretio maturetur exactio, ita ut viceni quidem solidi pro singulis equis a provincialibus exigantur, septeni vero contubernalibus ministrentur. *Dat. Id. Febr. Mediolano, Vincentio et Fravitta*[n] *Coss.* (401.)

3. *Iidem AA. Pf. P. et Comiti S. L.*[o] Equos canonicos militaris[p] dioeceseos Africanae, secundum subiectam notitiam singularum provinciarum, ex praesenti duodecima[q] indictione iussimus adaerari: in tribuendis viris clarissimis comitibus stabuli sportulis, in binis solidis pro singulis equis servari consuetudinem decernentes[r]. Quam formam quotannis[s] observari praecipimus, ut secundum postulationem Gaudentii[t] viri clarissimi comitis Africae, devotissimo militi septeni solidi pro equis singulis tribuantur. *Dat. XII. Kal. April. Mediolano, Vincentio et Fravitta Coss.* (401.)

4. *Impp. Honorius et Theodosius AA.*[u] *Herculio Pf. P.*[v] Constructioni murorum et[x] comparationi transvectionique specierum universi sine ullo privilegio coarcteatur[y] ad necessitates Illyricianas[z] (nam in his *)duntaxat titulis nullum sub quopiam[a] cessare privilegii velamento censemus): sed sub hac conditione, cum tempus exegerit, huius modi collationi succumbant, ut non tantum requiratur idoneus, verum universi pro portione[b] suae possessionis iugationisque ad haec munia*) coarcteantur[c], et a summis sarcina ad infimos usque decurrat. *Dat. III. Id. April. Constantinopoli, Basso et Philippo Coss.* (408.)[d]

— c. 23. Cod. Iust. X, 47, 16. Sec. Go. coniungenda est cum c. un. C. Th. Qui a praeb. tir. (XI, 18). Vid. infr. not. *k*.

Tit. XVII. Alius argumenti tit. est supra VII, 23. — c. 1 indigitatur in c. 2 h. t. — c. 4. Cod. Iust. X, 48, 1. Cui. in Comm. c. 1 cit. l. c. p. 811. Repetitur, quamquam aliis vv. om., aliis additis, in c. 49 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1). Vid. infra not. *d*. Sec. Go. fugitiva est. Vid. supr. XI, 15, not. sup.

157[b] cod. 4. h) Go. Be. om. *Impp. Honor. et Theod. AA.*, recte. i) 4 *pensionis* (rubro col. om. *personis*) — *necessitates.* Til. *necessitates.* Cui. 1. Aur. Lugd. *necessitate.* k) Lex un. cit. habet consules anni 409 (*Hon. VIII. et Theod. III.*). Pro iis Go. recte reponit consules h. legis. Vid. c. 40, 41 C. Th. de Episc. (XVI, 2), c. 11 et 15 Sirmond. Tillem. l. c. T. V, Not. p. 81, n. XXXIV. et hic et in c. un. C. Th. cit. requirit consules anni 410 aut 411, quorum praef. praet. (sc. Italiae) non nominentur.

l) Sec. Go. rep. *Alexandriano.* Vid. supra X, 1, 11; X, 10, 11; XII, 6, 14. *) Be. cj. *fraudi*, non recte. Paullo infra 4, edd. praeter Aur. Lugd. *Marcianop.* m) 4 *curatoricinio*, sed ab ant. man. subducta rubra lin. corr. *curatoricio.* Cum lit. *mine* v. *nomine* incip. fol. 158[a] cod. 4. n) Til. — Lugd. et hic et in sq. c. *Fravitte.* 4 hic *Fravitto* et in sq. c. *Fravito.* o) Desunt nomina magistratuum. Go. intelligit Hadrianum Pf. P. et Tuscianum Com. S. L. p) 4, Til. — Ri°. *militaris.* Val. in m. Go. in not. *militares*, quod Be. rec., haud scio an recte. q) Go. in indictionum Laterculo (C. Th. ed. Ri. T. I, p. CCVII.) inde a Valentiniano et Valente Impp. quattuor indictiones distinguit: I. *Italicam* ab ann. 312; II. *Orientalem* ab anno 313; III. *Proconsularis Africae* ab ann. 314; IV. *Dioeceseos Africanae* ab ann. 315. Calculo ita instituto, 401 anno Orientalis indictio erat XIV., Italica XV., Proconsularis Africae XIII., dioeceseos Africanae XII., quae hic nominatur. Contendit enim, Africae Proconsularis indictiones uno anno deductiores fuisse Orientalibus, cum anno demum 313 Africa Proconsularis in potestatem Constantini venerit, neque igitur indictionum initium ibi fuerit nisi anno sequenti, in dioecesi autem anno 315. Vid. Go. ad c. 6 et 8 C. Th. de indulg. debit. (XI, 28). Africae indictionem certe uno anno deductiorem fuisse Italica, conspicitur ex vv. Nov. Valentin. I. de indulgentiis reliquorum (ed. Berol. p. 1282): „*in quartam usque indictionem per omnes provincias atque insulas Italiae, per Africam vero tertiae indictionis debita titulis fiscalibus eximantur.*" Cf. Amadutius, Leges Novellae V anecdotae etc. p. 43 seqq., not. 8. Tillem. l. c. T. V, Notes, p. 74, n. XII. videtur requirere numerum XIV. r) Aur. Lugd. *decer̄ntes*, mendose. s) 4 *quodannis* et infra Go. *sidgulis.* t) 4, Til. — Lugd. *Gaudenti.* Cui. 2 — Ri°. *Gaudentī.* Vid. Tillem. l. c. u) Rein. vult *Arcadius, Honorius et Theod.* propter c. 7 C. Th. de Quaestion. (IX, 35), ubi vid. not. z. Idem non displicuit Go.; sed vid. infr. not. *d*. Be. in not. rep. *Iidem AA. et Th. A.* Go. *Imppp.* v) In Cod. Iust., c. 49 C. Th. cit., c. 172 C. Th. de Decur. (XII, 1) et c. 5 C. Th. Ne Collationis transl. (XI, 22) add. *Illyrici.* x) Cod. Iust. om. *Constr. m. et.* y) 4, Til. *coharteentur.* Cui. 1 — Lugd. *cohertentur*, mendose. Cui. 2 — Ri°. *coartentur*, ut Cod. Iust. z) Cod. Iust. *Illyricanas.* *) Fol. 158[b] cod. 4. a) 4, Til. — Ri°. *quodam.* Be. ex Cod. Iust. *quopiam*, quamquam ibi cod. G. *quodam* habet, ut C. Th. Neque vero *quodam* plane reprobandum, cum ea aetate, qua lex scripta est, *quidam* accipiatur pro *aliquis.* b) 4, Til. — Ri°. *proportioni* s. *pro portioni.* Be., suadente Go., ex Cod. Iust. ed. *pro portione.* Vid. c. 49 cit. *) c. 49 cit. *moenia.* c) Vid. supr. not. *y*. d) Lex 49 cit. *Dat. V. Id. A. DD. NN. Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.* (412.) Eosdem consules Go. hic reponi vult, servatis nominibus imperatorum in inscriptione. Certe huius legis consules

TIT. XVIII. QUI A PRAEBITIONE TIRONUM ET EQUORUM EXCUSENTUR.

1 *Impp. Honorius et Theodosius AA. Melitio Pf. P.* Tirones, quorum pretia exhausti aerarii necessitas flagitavit, praebere nolumus[e] illustres[f] viros praefectos, cum gerunt infulas dignitatis, vel cum sublimem egerint praefecturam; non magistros militum vel comites domesticorum simile munus adstringat (neque enim[g] tirones de facultatibus eorum poscendi sunt, quorum virtus triumphis nostris[h] subiugat de hoste captivos); non praepositum vel primicerium sacri cubiculi, non castrensem, non comitem sacrae vestis, non ceteros cubicularios, non magistrum officiorum, quaestorem vel comites sacri ac privati aerarii illustres, non virum spectabilem primicerium notariorum, non consistorianos comites ac scriniorum magistros vel tribunos et notarios eadem damni mulcta percellet; non viros spectabiles comites archiatrorum, non comites stabuli, cura*) palatii, scholares, proximos scriniorum eademque scrinia, comites dispositionum, decuriones, magistrum admissionum et ceteras similes comitum laboribus nostris socias dignitates eiusdem praestationis sors teneat, non tribunos[i] vel praepositos militares post testimonium inveteratae militiae. Habeant[k] in commune omnes, sive dum administrant, seu postquam administraverint, debitum regiae liberalitatis officium; nemo tirones, equos vel praestationem aurariam vereatur, quem sub legis nostrae sanctione prosequimur[l]. Illos tantum tironum atque[m] auri munus adstringat, quos honorarios vocavit antiquitas, vel qui fasces civilium partium consecuti nulla prius laboribus rudimenta posuerunt. De ipsis etiam militaris nominis viris eos praepositos vel tribunos a privilegiis esse convenit alienos, qui castrorum expertes habentur, nec in hostem Martio aere caluerunt. *Dat. XV. Kal. Mart. Ravenna, Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.* (409.)[n]

TIT. XIX. DE COLLATIONE FUNDORUM PATRIMONIALIUM VEL EMPHYTEUTICORUM[o] ET REI PRIVATAE.

1. *Imp. Constantinus A. ad Dometium Dracontium*[p]. Quoties plures fundum patrimonialem possident, pro portionibus fieri a singulis non vetetur illatio. Quorundam enim probata industria ceterorum[q] culpa poterit coerceri. *Dat. XV. Kal. Maii Sirmio*[r]. *Acc. XV. Kal. Iun. Karthagine*, [s]*Crispo II. et Constantino II. Coss.*[t] (321.)

2. *Imp. Iulianus A.* . . . .[u] Omnes, qui patrimoniales fundos[v] retinent, pro his conveniendi sunt ad universorum munerum[x] functiones, sicut unumquemque privatorum necessitas publicae pensitationis adstringit etc.*) *Dat. V. Kal. April.*[y] *Mamertino et Nevitta Coss.* (362.)

3. *Impp. Valentinianus et Valens AA. Provincialibus Byzacenis.* Ab emphyteuticariis[z] possessoribus annonariam quidem solutionem per[a] quattuor menses ita statuimus procurari, ut circa ultimos anni terminos pa-

---

Tit. XVIII. Nov. Valent. I—III. de Tironibus (ed. Berol. p. 1291 sqq.) et supra VII, 13. Go. add. vult c. 2 et ult. C. Th. de Decur. et silent. (VI, 23), c. 14 et 15 C. Th. de Prox., Com. disp. (VI, 26), c. 13 C. Th. de Princip. ag. (leg. de Agent. in reb. VI, 27), c. 21 (leg. 20) C. Th. de Palat. S. L. (VI, 30), c. 2 C. Th. de Priv. eor., qui in S. pal. (VI, 35), c. 2, 15, 18, 20 C. Th. de Tiron. (VII, 13), c. 14, 15 C. Th. de Extraord. s. s. mun. (XI, 16), c. 133 C. Th. de Decur. (XII, 1), c. 2, 3, 10 C. Th. de Medicis et prof. (XIII, 3), c. 15 (?) C. Th. de Navic. (XIII, 5). — c. 1 Go. coniungendam esse putat cum c. ult. C. Th. de Extraord. s. sord. mun. (XI, 16). Vid. c. ult. cit., not. *k*. Sec. Go. partim concordat c. 18 C. Th. de Tiron. (VII, 13). Vid. infra not. *i*. Vid. supra XI, 16, 14, not. sup.

Tit. XIX. Cod. Iust. XI, 64. Supra V, 13 et X, 3. — c. 1 coniungenda videtur Go. cum c. 2 Cod. Iust. de Fundis patr. (XI, 61). — c. 2. Cod. Iust. XI, 64, 3 add. sonn. — c. 3 coniungenda est cum c. 16 C. Th. V, 13, c. 9 C. Th. de Petit. (X, 10), c. 59, 60 C. Th. de Decur. (XII, 1), c. 17 C. Th. de Episcopis (XVI, 2). Vid. supra VIII, 5, 20, not. *l* et XI, 1, 15, not. sup.

---

non licet substitui illis, quos habet c. 49 cit.; turbaretur series legum in titulo de Operibus publ. Aut oscitatione librarii excidit in cod. 4 constitutio aliqua, cuius consules per err. huc translati sunt, aut servatum est in C. Th. eiusdem legis diversis annis repetitae exemplum. Hoc puto verius esse propter ea, quae in c. 49 cit. mutata sunt. Si recte se habet haec cj., in inscr. addendus est *Arcadius*. Aur. Lugd. *Cons.*

e) Ita 4, Til., Go.; Cui. 1 — Cui. 2*. Ri. — Be. *noluimus*, mendose. Cui. 1 *praebebere*. f) Ita 4, Til. Aur. Lugd. Be. et Go. in notis, recte; rell. *industris*. g) Ap. Go. Ri. Ri*. vv. *neque — captivos* non sunt inclusa uncis. h) Fol. 159[a] cod. 4. *) Be. om. *curam*, recte. Til. — Cui. 2* *stabuli cura palatii*. i) Hanc partem Go. concordare putat c. 18 C. Th. de Tiron. (VII, 13). k) Til. — Cui. 2* *inv. militiae habeant*, om. interpunct. l) Go. ann.: „Locus hic sanus est et nec quicquam sollicitandus, *Nemo quem* etc. *prosequimur*.“ Cum v. *prosequimur* inc. fol. 159[b] cod. 4. Ri*. mend. *lostrae* pro *nostrae*. m) Go. ann.: „Hic Tertium omissum est, puta *Equorum*.“ n) Go. err. *Honor. VII.* Go. — Ri*. 412. Vid. c. ult. C. Th. de Extraord. s. s. mun. cit., not. *k*. Aur. Lugd. om. *Coss.*

o) 4 *enfytheuticorum*. Go. *emphiteuticorum*. Cod. Iust. *patr. et emphyteuticariorum* et om. *et rei privatae*. p) Sec. Go. Be. *Magistrum rei privatae Africae*. Vid. supr. X, 1, 4. q) Go. *industria, in cet.*, err. r) 4, Til. — Lugd. *Sirmi*. Be. *Sirmii*. s) Fol. 160[a] cod. 4. t) Aur. Lugd. *Cons.* u) Magistratus nomen periit. In cod. 4, add. ante Be., Cod. Iust. nulla hic est lacuna. v) Cod. Iust. add. *sive communiter, sive ex asse*. x) 4 *numerum*, err. Cod. Iust. add. *ad eosdem fundos pertinentium pro rata portione, vel in solidum*. *) Cod. Iust. om. *etc.* y) Deest locus, ut multis in Iuliani legibus. Mox Cod. Iust. *Nevita* et Aur. Lugd. *Cons.* z) 4 *efytheuticariis*. a) 4

ria concludantur; aurum vero non ex die X. Kal. Dec. in prid. Kalendarum Ianuariarum, sed per annum solidum, prout quisque pendere potuerit, inferetur. *Dat.*[b] *Id. Sept. Aquileia, divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

4. *Impp. Arcadius et Honorius AA.*[*]) *Firmino Comiti S. L. Post alia:* Qui praedia patrimonialia et emphyteutica[c], privatae quoque rei, perpetuo iure retinent et dominici actores, augmenti et[d] superindicticii et onerum Rhaeticorum dicuntur mediam nolle solvere pensionem.[e] Igitur iubemus, ut moniti rationales sciant, ea, quae a divae memoriae Valentiniano constituta sunt[f], quam primitus esse servanda. *Dat. IX. Kal. Iun.*[g] *Mediolano, Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.* (398.)

TIT. XX. DE COLLATIONE DONATARUM VEL RELEVATARUM POSSESSIONUM[h].

1. *Imp. Iulianus*[i] *A. Aginatio Consulari Byzacenae.* Admodum nobis videtur absurdum et a nostrorum temporum tranquillitate summotum[k], ut hi, qui proscriptionis sortem pertulerunt, ad exemplum eorum, qui fundos donatos sacra liberalitate tenuerunt, auri atque argenti collationibus[l] redderentur obnoxii, quae sub divae memoriae Constantio[m] adscripta est, cum multum intersit inter eum, qui principali munificentia perfruitur, et eos, qui propria recuperare meruerunt. *Dat. prid. Id. Nov. Mampsystae*[n], *Iuliano A. IV. et Sallustio Coss.* (363.)

2. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Mamertinum Pf. P.* [o]Eos, qui rem paternam vel suam a fisco recuperare meruerunt, a collatione auri atque argenti, quae adscripta est et[p] his, qui[q] aliquid a sacra liberalitate meruerunt, tutos defensosque servari praecipimus. *Dat. VI. Kal. Mait*[r] *divo Ioviano*[s] *et Varroniano Coss.* (364.)

3. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Hadriano Pf. P.* Exigua quodammodo[t] aedificiorum pensitatio nullum erga possessiones suas superindicti oneris pondus agnoscat. Per omnes autem civitates, municipia, vicos, castella[u] ex horreis, balneis, ergasteriis, tabernis, domibus, coenaculis, salinis etiam omnibus praeter mancipum[v], quae[x] populi Romani lavacris inserviunt, vel his, quae in memoratis locis sub pensionis locatione retinentur, nullius excepta persona, unius anni, hoc est tertiae indictionis devotione congrua [y]locorum dominis pensio conferatur, excepta scilicet aeternabili urbe, quam ab huius modi munere reverentia propriae maiestatis excusat. Ea videlicet ratione servata, ut, si qui dominorum[z] defuerit, vel a procuratoribus vel ab his, qui haec loca sub conductione detentant, id, quod praeceptum est, inferatur dominorum rationibus imputandum; ea conditione servata, ut sciant, tantum, quantum ipsi percipere consuerunt, omni maturitate oportere conferre. *Dat. III. Non. Oct. Ravenna, Stilicone*[a] *et Aureliano Coss.* (400.)

4. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Trygetio*[b] *Comiti R. P.* Largitates tam nostrae clementiae quam retro principum ex eo tempore, quo in bene meritos de re publica conferuntur, tenere perpetem firmitatem

— c. 4 coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Off. com. rei priv. (I, 11). Praeterea sec. Go. cum h. c. coniungendae sunt c. 11 C. Th. de Iurisdictione (II, 1) et c. 6 Cod. Iust. de Exactor. (X, 19), etsi inscriptae Theodoro Pf. P. Vid. etiam c. 2 C. Th. cit., not. *, v et c.

Tit. XX. Cod. Iust. X, 28. Nov. Theodos. de Relevatis (ed. Berol. p. 1276). Nov. II. Martiani de Indulg. reliq. (ibid. p. 1360). — c. 2 sec. Go. fortasse coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Caesarianis (X, 7). Vid. infra not. *r*. — c. 3 sec. Go. fugitiva est et fortasse coniungenda cum c. 3 Cod. Iust. de Locat. praed. civil. (XI, 70). — c. 4. L. R. Burg. tit. 1. Sec. Go. partim fugitiva est.

pen, rubro col. em. *per*. b) Add. *II.* sive *prid.* Vid. c. 16 cit., not. cc. Mox Aur. Lugd. *Cons.* *) Cui. 1 *AAA.* c) 4 *enfytheutica* et mox *Reticorum*, sed Til. — Ri°. *Rheticorum.* d) Sec. Go. pro *seu.* e) Fol. 160[b] cod. 4. f) Vid. supra V, 13, 15. Cf. etiam supra VII, 7, 2, not. sup. et *c* et I, 11, 2. g) Cf. c. 2 C. Th. cit., not. *c*. Aur. Lugd. *Cons.*

h) Cod. Iust. *De Collatione Donatorum, Vel Relevatorum, Aut Translatorum, Seu Adaeratorum.* i) Go. Rein. Be. corr. *Iovianus.* Vid. supra VIII, 1, 8, not. *g*. k) Go. in not. *semotum.* 4, edd. ante Be. *hii.* l) Scrib. ut Go. vult *conlationi.* m) Go. in comm. c. 2 h. t.: „Etsi in Maenardi Codice ad me transmisso a P. Puteano, suspicetur qui ad eum *Notas* quasdam adscripsit, hic legendum *Constantino*. Quod non probo: mihi quippe mens ea, *Constantium* omnino huius collationis auctorem videri.“ n) Ri°. *Mampsyste.* Go. em. *Mompsystae* s. *Mompsestiae* s. *Mopsuestiae* s. *Mompsuestiae*. Vales. in m. *Mopsuetrae*, sed sec. Be. *Mopsuestiae*. Vid. Go. in comm. h. c. et in Chron. p. LXVI. et Ammian. Marcell. XIV, 8. Cicero, Epist. ad Fam. III, 8: „*quum castra haberem in agro Mopsuhestiae*“, ubi codex Mediceus *Moshestiae*. o) Fol. 161[a] cod. 4. p) Go. del. v. *et*, quod existimat occasione superioris vocis *est* irrepsisse. Ut in C. Th. lex scripta est, recte Go. em.; sed fortasse in maiori c., cuius pars hic superest, aliquid antecedit, quo referatur *et*. q) Til. *quia*, err. r) In c. 2 C. Th. cit. *Dat. X. Kal. Mai Sirmio*, quam veram esse puto scripturam. Vid. ibid. not. *a*. s) Be. *Iovino*, mend. t) Go. ann.: „*Quodammodo*, id est ferme: vel, ut Salvianus loqueretur, *admodum*. Nisi forte quis hic legat, *Exigua quidem admodum.*“ u) 4, Til. — Ri°. *castellos;* recte Be. iubente Go. em. *castella.* v) Recte Iuretus ad Symmach. X, 58, Rein. et Go. pro *mancipium*, quod edd. habent, em. *mancipum*; ita enim est in cod. 4. x) Iuretus l. c. Rein. em. *qui*, impr. Go.; coniungit enim *quae* cum v. *salinae* et seqq. deinde vv. *vel his, quae.* y) Delevi praepos. *a*, quam a Cui. tacite restitutam habent Cui. 1 — Se., sed om. 4, Til. z) Fol. 161[b] cod. 4. a) 4, Til. — Lugd. *Stilichone.* Mox Aur. Lugd. *Cons.* Tillem. l. c. T. V, Notes, p. 74, n. XIII. reponi vult consules anni 405 (*Stilichone II. et Anthemio Coss.*), ne in eundem annum incidat Messalae atque Hadriani praefectura. b) L. R. Burg. *lege firmatur, id est, ex corpore Theodosiani lib. XI. titulo XX. ad Strategium Comitem Rei Privatae.* Item coniicitur in m. Cui. 1 — Lugd. *Strategio*, recte impr. Go. Cf. Symmachi Ep. 1, 88 (44), Augustinus in libro de Vita beata,

praecipimus, ut, quod unusquisque meruit, et recte transmisit, nec *) ad heredem, nec ad originem filiorum nepotumve sollicitudinem revocetur; nec quicquam[c] pro his possessionibus, quae largitate principali iam dudum in singulos quosque collatae sunt, damnosae conventionis molestiam pertimescant. §. 1. Sane, quod non optamus, si unquam exstiterit[d] tanta necessitas, ut aliquid in adiumentum aerarii nostri publica requirat expensa, [e]adiuvari nos biennali pensione praecipimus, quae non gravat possessorem, ut et temporum rationem et possessionis, de cuius non potest soliditate dubitari, ante oculos collocemus. Ideoque si quando in dono datis intra quinquennium possidentem *) necessitas dandi forte repererit, hunc a collatione esse iubemus alienum; si vero post quinquennium intra decem annorum spatia fuerit possessor inventus, mediam biennalis pensionis inferat portionem. Hi vero, qui supra decennium dono data inventi fuerint praedia possidere, si emerserit illa necessitas, integra biennali nos adiuvent pensione. §. 2. Quod si contra hanc formam scientia iudicis vel executoris conventio pulsandum intra haec **) tempora iudicaverit possessorem, ad mulctam sexaginta librarum auri persolvendam se noverint adstringendos. Nec officium palatinum hac excusatione utatur, ut paucos esse asserat, ad quorum partes et scrinium haec cura pertinet, sed omnes omnium scriniorum totius militiae, quod sub privato meret[f] aerario, ad praescriptam poenam se noverint attinendos; ita ut primates praeter damnum etiam cinguli amissione mulctentur, si cuiquam, providentiam simulanti, consensum in hac suggestione aut instructionem praebuerint. §. 3. Ipsum enim codicem, causae concessionis et fraudis, et universa scripturarum genera tali connexa negotio, ne vestigia timoris posthac ulla remaneant *), in conventu provincialium flammis iubemus exuri; eademque poena, si posthac ulla exstiterit, quod[g] in ipsa[h] aliave provincia huius modi asserat se proferre documentum, pro publica quiete deperire. *PP. in foro Traiani XIV. Kal. Iun., Asclepiodoto et Mariniano Coss.*[i] (423.)

6. *Imp. Theodosius A. Asclepiodoto* *) *Pf. P.* Ab universis, qui post obitum divi avi **) clementiae meae ex[k] munificentia tam divae recordationis patris[l] ac patrui[m] mei quam etiam serenitatis meae fundos cuiuslibet iuris petiverunt, sub hac dispositione reditus conferantur, ut, quicunque a praesenti die triennio[n] possident, unius anni habentes immunitatem pro reliquo biennio medii anni conferant reditus; ex triennio *) vero usque[o] quinquennium, unius anni; a quinquennio usque ad decennium, biennii; a decennio et ultra, triennii. In qua dispositione etiam hi habebuntur, qui dempto canone possessiones[p] cuiuslibet iuris donationis obtinent titulo, aut, cum[q] essent domini possessionum, canonem ex parte vel integrum adimi exoraverant, ita tamen, ut, qui fundum dempto canone accepit, reditus universos, quos ipse percepit, iuxta datam dispositionem temporis solvat; qui[r] vero dominus constitutus possessionis tantum canonis promeruit relevationem, canonem tantum pro data[s] forma, hoc est aut dimidii anni aut unius aut biennii aut triennii solvat; eadem ratione etiam illis tenendis, qui relevationem[t] iugationis ex simplici beneficio meruerunt. Sane qui inspectorem specialem, ac si de ieiunis ac desertis possessionibus, accepisse dicuntur, electionem a sede culminis[u] tui propositam amplectantur, et aut solvant, ut dictum est, quod nunc consequuntur lucri, pro rata[v] temporum ratione, aut, si hoc moleste tulerint, patiantur denuo alios inspectores dirigi. §. 1. Quod si qui ex possessionibus principali sibi quondam liberalitate donatis postmodum quasdam aliis aut venundedit, aut et[x] ipse donavit, pro his quidem, quae venditae probabuntur, ille se statutis praesentibus obnoxium esse cognoscat, qui videtur pretium consecutus. Cui vero non vendita, sed legitime donata vel iure *successionis* acquisita possessio est, is profecto debebit iustius attineri ad illa praestanda iuxta tempora

---

Paullus Diaconus in vita Theodosii Iun. lib. XIV., Prosperi Chronic. Ceterum L. R. B. cod. Ottob. *Ödium*; Vat. 1 *Stradio*; Berol. *estratidio*; Bl. et Bark. *ad Strategium*; Amadut. *ad Trygetium*; rell. *Strategio*. *) Go.: „Sententia haec vel corrupta est, vel barbari omnino Styli.“ Bark. ad L. R. B. p. 6 scriptum fuisse suspicatur: *ut q. u. m. et r. t. nec ad heredum nec filiorum nepotumve sollicitudinem ad originem revocetur.* Fortasse leg. *nec ad heredem nec ad originem, filiorum nepotumve* (sc. pristini possessoris, cuius res liberalitate principis ad alium translata est) *sollicitudine revocetur.* c) Go, Be. recte em. *quisquam*. 4 *quicquam*; facile *s* corrumpi poterat in *c*. d) Cui. 2 — Ri°. *obstiterit*, mendose. Go. etsi dubitanter corr. *adstiterit*. e) Fol. 162a cod. 4. Idem *adiuari*, em. rubr. col. *) Aur. Lugd. *occulos — posidentem*. **) Go. mendose *hac*. f) Go. em. *scriniorum totius militiae, quae s. pr. merent aer.* Non minus recte em. *quae* (scil. militia) *s. p. meret aer.* 4, Til. Cui. 1. Cui. 2, 2° *maeret*, Aur. Lugd. *moeret, haerario*. Vid. supra VII, 19, 1, not. *r*. Cum v. *maeres* inc. fol. 162b cod. 4; in ima pag. parte est signum quatern. *X B.* *) 4 *conexa — remaneat*, a sec. man. supra *as* add. *n*. g) Go. em. *Ipsum etiam codicem, causam — si posthac ullus exstiterit, qui,* non male. Neque vero opus est, ut emendetur *etiam*. h) Go. opinatur leg. esse *ista*, sine necessitate; *ipsa* est pro *sua ipsius*. i) Aur. Lugd. *Cons.* Cui. 2 — Go. *Coss.*, mendose. *) Err. Cui. 2, 2° *Asclepiadoto*. **) Theodosii M. k) Go. ann.: *A*, sc. pro *ex*. Aur. Lugd. *recordarionis*. l) Arcadii. m) Honorii. n) Fol. 163a cod. 4. *) 4 *trinnio*, em. a sec. man. o) Be. addi vult *ad*. Paullo infra *usque ad decennium*. Quid quod Aur. Lugd. h. l. *usque ad quinquennium*. Vid. infra XI, 28, 9, not. *l*. p) 4 *possessionis*. Til. *possessioneis*. q) 4 *autem*, sed a sec. man. corr. *aut cum*. r) Til. — Ri°. *solvat. Qui.* s) Ita recte Be. de cj. Go.; nam cod. 4 librarius, qui legum verba continuo scribere solitus est, hic quoque non divisis vv. scripsit: *prodataforma*; is demum, a quo singula quaeque verba rubro colore separata sunt (vid. Summaria C. Th. p. VIII.), lineolis rubris inter *dat*, *a* et *forma* interiectis effecit scripturam in edd. ante Be. rec.: *prodat a forma*. Antecedunt vv.: *iuxta datam dispositionem*. Praeterea Go. cj. *prodat ea forma*, praelata tamen altera cj. t) Bl. (non vulgo, ut Be. dicit) *revelationem*, err. u) Cum literis *minis* inc. fol. 163b cod. 4. v) 4 *pro lata*, sed a sec. man. corr. *rata*. x) Bl. Ri°. (non vulgo, ut

praefinita, qui adipisci*) in praesenti ex donata sibimet possessione monstratur. Qui vero alterius nomine ex munificentia principali donatos obtinet fundos, quique relevationis vel peraequationis beneficium simili modo consecutus ostenditur, ipse ad huius modi solutionem debebit adstringi, qui non ut petitor, sed ut dominus et possessor[y] vel poterit approbari. Vel certe si hoc, casu quodam, patere forsitan non valebit, ab ipsa possessione, quae vel donata vel peraequata[z] aut relevata est, supra dictis[a] fructus beneficii conferentur. §. 2. Sciturls cunctis, quod, quisquis praedictam praestationem intra quattuor menses, ex quo fuerit admonitus, inferre distulerit, ipsas possessiones, quae[b] donatae eidem videntur, amittet, hi vero, qui certum quid collationis seu functionis indictae pro temporali possessione praestiterint, pleno in posterum[c] beneficio principali[d], quod aliquando meruerunt, munere perfruentur. *Dat. III. Id. Maii Constantinopoli, Victore V. C. Cos.*[e] (424.)

6. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Antiocho Pf. P.* Eorum iugorum sive capitum, sive quo alio nomine nuncupantur privati iuris vel patrimonialis sive civilis[f] sive templorum, quae a principio imperii divae recordationis Arcadii, genitoris mei, ex petitionibus diversorum vel ultro datis annotationibusque in praesentem[g] diem qualitercunque relevati[h] sunt, vel adaerata levius, vel de patrimoniali iure ad privatam[hh] vel in aurariam, aerariam atque ferrariam praestationem translata, quinta pars commodi, quod ex eo beneficio ad dominos fundorum pervenit, ex eodem tempore exacta, pro aestimatis*) per singulos annos habitis, arcae et sacrarum largitionum viribus ex aequo societur; exceptis[i] his, quae in capitatione humana atque animalium diversis qualicunque[k] concessa sunt. Ita ut[l] omnium, quae praedicto tempore atque etiam sub inclytae recordationis avo nostro in terrae[m] sive animarum*) descriptione relevata**) sunt usque ad quadringentorum iugorum sive capitum quantitatem, pars dimidia publicis censibus adiungatur; ut, si quidem usque ad quadringenta iuga vel capita relevatio facta est, dimidia tantum pars fisco reddatur; si[n] vero amplius aliquid relevatum est, utque[o] ad ducentorum iugorum vel capitum apud beneficium consecutos[p] relevatio firma permaneat, reliqua omnia publicis[q] censibus refundantur. Aut enim intra ducentorum numerum pro rata partis dimidiae portione unumquemque relevari conveniet, aut ultra eundem minime ad dispendium publicum praestita relevatione abuti, sive in una sive in diversis provinciis vel suo vel interposito nomine huius modi beneficium impetravit[r]. Nisi si quis se pro fundis sterilibus ac desertis maioris etiam adscriptionis relevationem iuste meruisse firmaverit[s], et inspectore seu peraequatore misso probaverit, non iam secundum nostrum beneficium, quod usque ad ducenta iuga vel capita pro dimidia parte indulsimus, sed pro inspectionis futurae veritate ac fide tributa publica soluturus. §. 1. Adaeratis etiam et qualitercunque translatis[t] ex quarta decima feliciter futura indictione*), translatione vel adaeratione servata, modum collationis imponi[u], qui consecutis*) partem quandam beneficiis[v] reservabit; pro regionum diversitate factae adaerationis modum atque omnium, quae in huius modi rebus[x] consideranda sunt, qualitate praefectura[y] amplissima disponente. §. 2. Illis solis ab hac descriptione[z] a sublimitate tua, sicut visum fuerit disponente, penitus eximendis, et[a] in praesenti*) collationis modo mansuris, quae civitatibus vel

— c. 6. In Cui. 2, 2' *c. II.*, err. typ. Meminit h. c. Theodosius in Nov. de Relevatis, adaeratis vel donatis possess. (ed. Berol. T. II, p. 1276). Heraldi Quaest. quotid. 1, 9, §. 12. Paris. 1650. fol. p. 74.

falso Be. et hic et saepe de aliis illarum editionum erroribus refert, vid. not. *t*) om. *et*. *) Aur. Lugd. *adispici*, mendose. y) Fol. 164[a] cod. 4. z) Cui. 1 — Lugd. *per aequata*. a) Go. cj. *super dicti*, non *supradicti*, ut Be. annotat, etsi neque mihi improb. h. cj. b) 4 *q'*, rubro col. add. *uae* (quae). Paullo infra Go. *onlation is*. c) 4 *posterteum*, mend. d) Be. cj. *beneficii principalis*, recte, et revera cod. 4 habet *principalis*. e) Aur. Lugd. *Coss.* f) 4 *civili*, sed rubr. col. add. *s*. Aur. Lugd. *civiles*. Mox Go. — Ri°. *ultrodatis*. g) Cum literis *tem* v. *praesentem* inc. fol. 164[b] cod. 4. h) Recte Be. em. *relevata*. hh) Peyronus in comment. ad c. 17 C. Th. (V, 13) p. 133 em. *ad privatum*, impr. Wenck., quem vid. ibid. not. *p*. *) Go. ann.: „Si haec vox bene habet, et sequens, *habitis*; tunc vox *aestimatum*, pro *aestimatione* accipienda. Et sane in veteribus Glossis: *opinio* σύνοψις *aestimatum*, τὴν σύνοψιν, ἤτοι ἐξαργυρισμόν, ἤτοι Διατίμησιν. Alibi *taxatio*, σύνοψις. Quare non mutandum hoc in *aestimatione habita*." i) Til. — Cui. 2° *societur: exceptis*. Go. — Ri°. *societur*. 2. *Exceptis*. Cf. Car. de Savigny l. c. T. VI, p. 340, not. 3. Mox Til. — Lugd. *humana, atque*. Heraldus l. c. et Reines. pro *animalium* volunt *animali*. Sic in c. 23 Cod. Iust. de Agric. (XI, 47) nonn. edd. *terrenas sive animales* et Cuj. in c. ult. Cod. Iust. de Annon. (X, 16) ψυχικῆς συντελείας. k) Go. cj. *qualitercunque*. Herald. *qualiacunque*. Supra *qualitercunque relevati sunt* et infra §. 1 h. c. *qualitercunque translatis*. l) Til. — Cui. 2° *sunt, ita ut*. Go. — Ri°. *sunt; ita ut*. m) 4 *terre*, h. e. sec. orthographiam codicis *terrae*, quod recept. In cod. a rec. man. add. *na* (terrena). Edd. *terrena*. *) Supra *humana atque animalium*. Rein. cum Heraldo l. c. legi volt *terrena, sive animarum*. **) Ri°. mendose *revelata* et *quadrigentorum*. n) Edd. ante Be. *reddatur. Si*. o) Recte Go. Be. em. *usque*; sed add. *quantitatem* post *capitum*. Vid. paullo supra. p) In Cui. 2 — Ri°. add. *seu*, err. Go. sustineri hanc vocem posse dicit, nisi quis malit *ea relevatio*; sed cum desit *seu* in cod. 4, coniectoris non opus est. q) Fol. 165[a] cod. 4 incip. cum lit. *cis* v. *publicis*. r) Recte Be. iubente Go. ed. *impetravit* pro *impetrabit*, quod 4 et edd. ante Be. habent, crebra literarum *v* et *b* confusione. s) 4 *firmaverint*, sed rubr. col. del. *n*. t) 4 *translatas*. *) Sec. Go. ann. 431. u) Go. Be. in not. add. *conveniet*, repetitum ex sup. *relevari conveniet*. *) Go. *consequutus*, mendose. v) Go. ann.: „γρ. *Beneficii*, partem scil. Beneficii." Tum autem Be. videtur scribendum esse *consecuti*. Non emendo nisi *beneficii*. x) Fol. 165[b] cod. 4. y) 4, Til. *praefecturae*, mendose. z) 4 *discribtione*, ut infra Til. *discribtionis*. a) Til. — Cui. 2° *sua*, sic-

curiis vel officiis in commune remissa sunt, vel aliquando personarum magis[b] induita; sed ex dispositione amplissimae sedis tuae, si qua sit de relevatione suspicio, inspectioni verissimae subiiciendis. §. 3. Exactionem vero quintae partis collationum ab exordio imperii divae memoriae patris mei, ut dictum est, iam nunc fieri*) ab his, qui emerunt, vel eorum heredibus, si solvendo sint, vel detentatoribus, pro quo quisque possedit tempore, quo[c] obiit; posterioribus vel novis dominis, ad quos relevata praedia devenerunt, contra suos auctores actionibus[d] legitimis reservandis, neque penitus ullo, sub quocunque privilegio, dispositione hac eximendo. §. 4. Firmiter in futurum[e] et sine ulla descriptionis molestia apud eos, qui meruerunt[f], divina indulgentia permansura, ita ut ne retractari quidem nec proferri in medium has rursus liceat rationes, completis his, quae in praesenti de causis singulis aut personis[g] pro rerum necessitate statuta sunt. *Dat. prid. Kal. Ian. Constantinopoli, DD. NN. Theodosio XIII. et Valentiniano III. AA. Coss.* (430.)

TIT. XXI. DE COLLATIONE AERIS.

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA.*[h] *Modesto Pf. P.* Aes, quod dichoneutum vocatur, non modo[i] deinceps largitionibus inferatur, verum de usu penitus et conversatione tollatur, ac nemini publice hoc habere liceat. §. 1.[k] Et conflatores figurati aeris, adulteratores etiam monetae capitalis animadversio persequatur. *Dat. VII. Id. April. Constantinopoli, Gratiano A. II. et Probo Coss.*[l] (371.)

2. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Hilario Pf. P.*[m] Aeris pretia, quae a provincialibus postulantur[n], ita exigi volumus, ut pro viginti quinque libris aeris solidus[o] a possessore reddatur. [p]*Dat. V. Kal. Iun.*[q] *Mediolano, Arcadio IV. et Honorio III. AA.*[r] *Coss.* (396.)

3. *Imp. Theodosius*[s] *A. Maximino Comiti S. L.* Perpetuo sancimus generalique decreto, ne cui*) deinceps ex praecepto comitivae sedis vel per oraculum sacrum vel per divinas annotationes numinis nostri in summo vel in specie, nisi ita publica necessitas postularit, propria liceat tributa persolvere, sed et magis aut ipsam speciem, si hoc usus exegerit, aut aurum[t], quod aestimatio certa constituit[u], pro centenario aeris huiusmodi possessor exsolvat. *Dat. V. Id. Dec. Constantinopoli, Victore V. C. Cos.*[v] (424.)

TIT. XXII. NE COLLATIONIS TRANSLATIO POSTULETUR.

1. *Impp. Constantius et Constans AA. Philippo Pf. P.* Plerique censum fundorum suorum iugorum[x] ad alias civitates transferre curarunt. Uniuscuiusque itaque civitatis censum in omnibus provinciis[y] ad proprias civitates redire censuimus. *Dat. V. Kal. Aug.*[z] *Constantio*[a] *IV. et Constante III. AA. Coss.* (346.)

Tit. XXI. Cod. Iust. X, 29. — c. 1 extremam partem Go. pro fugitiva habet. Vid. not. *k*. — c. 2 coniungenda est cum c. 22 C. Th. de Erogat. milit. ann. (VII, 4). Vid. not. *q*. Cod. Iust. X, 29, 1 mut. — c. 3. Vid. tit. II. h. libri, not. sup.

Tit. XXII. — c. 1 sec. Go. coniungenda est cum c. 4 Cod. Iust. de Dignit. (XII, 1). Indigitatur una cum c. 2 et 3 h. t. in c. 5 sq.

ut visum fuerit, disp. p. eximendis, et. Go. — Ri*. *Tua (sicut visum fuerit, disponente) p. eximendis, et.* *) Go. *praesentis*, err. b) Pithoeus (sec. Go.) et in m. Cui. 1—2* em. *meritis*, impr. Go., qui in comm. em. *provinciis integris* vel potius *provinciarum malis*, i. e. provinciarum damnis. Recte arbitror. Est qui reponat *alicui ordini personarum*. Paullo infra Cui. 2, 2* *hisq ui emer.* *) Vid. supra not. *u*. c) *quo* deest in cod. 4 et ap. Til.; tacite additum est a Cui. in Cui. 1, neque deesse potest. d) Tacite, etsi recte in Cui. 2, 2* correctum est *actionibus*; nam 4, Til. — Lugd. habent *actoribus*. e) Til. — Cui. 2* *eximendo firmiter in futurum, et.* f) Fol. 166[a] cod. 4. g) 4 *parsoris*, mendose, sed em. rubro colore.

h) Recte Be. ex subscriptione add. *et Grat. A.* i) Go. Be. em. *non modo non deinc. larg. inf.*, Rein. *non modo d. l. non inferatur*, utrumque recte puto, nisi largitionibus dichoneutum inferri iubetur, ut commercium eius paullatim tollatur. k) Hanc §phum Go. pro fugitiva habet et relegat in tit. C. Th. de Falsa mon. (IX, 21) aut Si quis pecun. conflaverit (IX, 23). l) Aur. Lugd. *Cons.* m) Dignitas Hilarii deest in cod. 4 et ap. Til. — Ri*. Recte Be. iubente Go. ex Cod. Iust. et ex c. 22 et 23 C. Th. de Erog. milit. ann. (VII, 4) rest. *Pf. P.* n) Aur. Lugd. *postulltur*, mendose. o) Cod. Iust. *viginti* (om. *quinque*) *libris aeris unus auri solidus.* Savotus in Distrib. de re nummaria part. III, c. 13 em. *XXIV* loco *XXV*, impr. Go. Cf. Schultz, Grundlegung zu einer geschichtlichen Staatswissenschaft der Römer. Köln am Rhein. 1833. 8. p. 610. p) Fol. 166[b] cod. 4. q) Ita Cod. Iust. Cod. 4 et edd. *V. Kal. Ian.* Vid. c. 22 C. Th. de Erogatione milit. ann. (VII, 4), not. *e*. Utroque loco scrib. aut *III.* aut *V.* r) 4, literis quidem fere evanidis, *AA et coss.* Til. *AA. et. Conss.* Cui. 1 *AA. et Conss.* Aur. Lugd. *Arcad. IIII. AA. et Honor. III. AA. et Cons.* Cui. 2 — Ri*. *A. et Coss.* Veram scripturam rest. Be. ex Cod. Iust. s) Go. rep. *Theodosius A. et Valentinianus Caesar.* Cf. supra XI, 1, 33, not. *y*. Cui. 2 — Ri*. *Impp.* *) 4 *nec ui*, separantur etiam vv. lineolis rubris. t) Fornerius rep. *aureum*, quasi unus aureus seu solidus hic pro centum libris aeris dari iubeatur, quod nimis ab aestimatione superioris legis recedere Go. recte monet. u) Go. cj. *constituet*, quasi Theodosius Comiti S. L. aestimationem faciendam committat, dubito an recte. v) Go. — Ri*. *Coss.*

x) Sec. Go. ἀσυνδέτως, pro *seu iugorum*. Be. rep. *iugorumve*. Puto *fundorum sive iugorum* leg. esse; scriptum erat *s8* (sive), quod librarius solvit in *suorum*. y) Fol. 167[a] cod. 4. z) Excidit *Constantinopoli*, cui errori ansam dedit nomen *Constantius*, quod in 4 illico sequitur. a) Recte Be. iubente Ri. ex Fastis consular. rep. *Constan-*

2. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius*[b] *AAA. ad Neoterium*[c] *Pf. P.* Habeat unaquaeque[d] civitas consortem munerum, quem habuit in professione collegam. Iugatio omnis, ubi est antiquitus adscripta, permaneat, redeat ad se[e] alio, in fraudem munerum, translata iugatio. Discant ordines, discant reliqui possessores, mutato eo, quod non recte est impetratum, quem participem possidendi cognoverint, esse etiam in omnibus socium functionibus. *PP. IV. Non. Maii Arcadio A. I. et Bautone Coss.* (385.)

3. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. ad Eusignium Pf. P.* Transferat, qui orando meruerit ex iudicio tuae magnitudinis in annonariis duntaxat commeatibus, ex alio loco ad urbem aliam professionem publicae functionis. Qui[f] diversis in urbibus non sufficiet[g] respondere exactorum numero crebriori, ad unam[h], ubi magis possidet iugationis, reliquum modum, [i]sine publico detrimento, exactorum[k] transmittat. *Dat. XVIII. Kal. Maii*[l] *Valentiniano A. III.*[m] *et Eutropio Coss.* (387.)

4. *Impp. Honorius et Theodosius AA. ad Anthemium Pf. P.* Nonnullos possessores, exactionis consuetae more dissimulato, eo temeritatis procedere cognovimus, ut quidam[n] auctoritate rescriptionis elicita instantiam compulsorum eludant sub eo obtentu, quod sponte pronias inferant expetendo. Qua usurpatione patefacta, promulgamus, ut, huius modi impetrationis novitate supplosa, quae vulgo autopractorum[o] vocatur, universa pensitationis profligandae quae fuit reviviscat[p] solemnitas, et[q] curiales vel apparitio provincialis huius muneris vota procurent[r], exceptis his, quos eminentissimae tuae sedis specialiter consideratio digessit. *Dat. XIV.*[s] *Kal. Iun.*[t] *Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.* (409.)

5. *Idem A.*[u] *Herculio Pf. P. Illyrici.* Quod olim meminimus constitutum[*]), hac generali denuo legis praeceptione sancimus, ne cuiquam liceat praestationes possessionum[v] ad aliud territorium ex alio transferre, sed omnibus modis in eo loci tributaria agnoscatur illatio, quem fides censuum[x] retinet, et necessitas publicae adscriptionis[y] adstringit. Quod si ulterius ab officio praefecturae praesentia vel priora statuta fuerint temerata, centum librarum auri mulcta ferietur;[z] sed et singuli, qui nequaquam prohibitis temperabunt, viginti librarum auri dispendia sustinebunt. *Dat. VIII.*[a] *Kal. Iul. Constantinopoli, Varane*[b] *V. C. Cos.*[c] (410.)

TIT. XXIII. DE PROTOSTASIA[d].

1. *Imp. Constantinus A. ad Senatum.* Protostasiae munus hactenus senatores imposita necessitate sustentent[e], et iisdem[f] senatorum census, implendae necessitatis contemplatione, socientur, ne[g] cuiusquam alte-

— c. 2. Vid. c. 1 h. t., not. sup. Go. cum h. c. coniungit c. 6 C. Th. de Iurisdict. (II, 1). — c. 3. Vid. c. 1 h. t., not. sup. — c. 4 sec. Go. fugitiva est et coniungenda cum c. 168 C. Th. de Decur. (XII, 1). Vid. not. *s*. — c. 5 sec. Go. coniungenda est cum c. 172 C. Th. de Decur. (XII, 1). Vid. not. *a*.

Tit. XXIII. — c. 1 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6), c. 12 et 18 C. Th. de Praetor. (VI, 4), c. 1 C. Th. de Metatis (VII, 8), c. 7 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1), c. 1 C. Th. de Publ. compar. (XI, 15), c. 48 C. Th. de Decur. (XII, 1), c. 3 C. Th. de Lustr. coll. (XIII, 1), c. 7 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1). Vid. c. 1 de Off. praef. urb. et c. 1 de Metat. citt., not. super.

tio pro *Constantino*, quod 4 et Til. — Ri°. habent. b) Go. Rein. Be. ex Fastis recte rep. *Valentinianus, Theodosius et Arcadius.* c) 4, Til. — Ri°. *Neotherium.* d) 4 *unuquaeque*, rubro col. corr. *unaquaeque.* e) c. 1 h. t. *ad proprias civitates redire.* f) Go. em. *Et sic qui* vel *proinde qui.* Non opus est, ut aliquid addatur. g) 4 *sufficet*; rubro col. add. *i* (sufficiet). h) Rein. legi vult *ad unā.* Vid. not. *k* sq. i) Fol. 167[b] cod. 4. k) Locus impeditus. Til. — Cui. 2° *sine publico detrimento exactorum, transmittat*, male, quae tamen interpunctio Rein. videtur movisse, ut em. *ad unam.* Be. prop. *exactorem.* Go. ann.: „Sustineri debet haec vox: *unum*, etc. *Exactorum*, id est unum ex Exactoribus.“ Hoc verum, etsi neque Be. cj. vituperanda est (*qui — non sufficiet respondere exactorum numero crebriori, ad unum exactorem transmittat reliquum modum*), neque Rein. em. displicet, si scribitur *exactionum* (*ad unam*, sc. *urbem* — *reliquum modum* — *exactionum transmittat*). An *exactorum* utroque h. c. loco accipiendum est pro iis, quae exacta sunt? Non puto. l) Deest locus, quo data est lex. Go. in Chron. add. *Med.* (Mediolano), recte; nam Valentinianus his consulibus Mediolani egit. Vid. c. 48 C. Th. de Appell. (XI, 30) non multo post ad eundem Eusignium datam. m) 4 *tertio.* Edd. *tertium.* Cf. Witte in Richteri Annal. crit. iurisprud. German. T. I, p. 18. n) Til. *quiddam.* 4 *quoddam*; a librar. supra *od* add. *i*, i. e. *quidam*, quam em. Til. pro *quiddam* habuit. o) 4, edd. ante Be. *auctopractorum.* Recte Be. iubente Go. em. *autopractorum.* Revocatur enim *αὐτοπραγίας* beneficium. Vid. Go. in comm. h. c. et in Gloss. nom. v. *Autopractorum impetratio.* Falso Be. dicit, ed. 1593, i. e. Lugd. habere *autopractorum.* Mox Til. *pro fligandae*, err. typ. p) 4, Til. — Lugd. *revivescat.* q) 4 *vel.* r) Go. cj. *praecurrent*, sed ipse se revocat. s) *XV.* c. 168 C. Th. de Decur. (XII, 1). Aut hic leg. *XV.* aut in c. 168 cit. *XIV.*, ut ambae leges in eundem diem incidant et inter se coniungi possint. t) Add. ex c. 168 cit. *Constantinopoli.* u) Go. Be. em. *Iidem AA.*, recte. *) Sec. Go. cf. c. 1—3 h. t. v) Cum lit. *sionum* v. *possessionum* inc. fol. 168[a] cod. 4. x) 4, Til. — Cui. 2° *censum.* Go., quem secuti sunt Ri. — Be., tacite em. *censuum*, recte. Etiam Rein. em. *censuum* et ann.: „*censuum* i. e. descriptionis personarum et rerum seu librorum censualium, catastri.“ Vid. c. 1 C. Th. de Censit. (XIII, 11). y) Cf. Carolus de Savigny l. c. T. VI, p. 303. Mendose Aur. Lugd. *adscribitionis.* z) Til. — Ri°. *ferietur. Sed.* a) *VIIII. Kal. Iun.* c. 172 C. Th. de Decur. (XII, 1) cum h. c. coniungenda. Aut igitur hic scrib. *VIIII. Kal. Iun.* aut in c. 172 *VIII. Kal. Iul.*, ut utriusque legis unus sit dies. b) 4, Til. — Lugd. *Varana.* Vid. supra VI, 26, 15, not. *k*. c) Aur. Lugd. *Conss.* Cui. 2 — Ri°. *Coss.*

d) Go. addi vult *et de Prototypia* propter c. 2 h. t. e) Go. ann.: „Tantum scil. ut mox *fine legis*, et: *Ut*, id est *prout*.“ Vid. not. *g*. f) 4, Til. — Ri°. *hisdem.* g) 4 *socientur ne.* Til. *socientur, ne.* Cui. 1 — Cui. 2° *socientur, nec.* Go. — Ri°. *socientur:*

rius iuga aut capita senatorum censibus aggregentur, cum protostasiae munus ita debeant sustinere, ut ad eum numerum, quem ipsi censuali sorte sustentant, [h]senatorum tantum censibus nexis, eandem necessitatem debeant explicare[i]. *Dat. V. Non. Maii Gyfyrae* *), *Tauro et Florentio Coss.* (361.)

2. *Imp. Iulianus A. Sallustio Pf. P.* Prototypias et exactiones in capitatione plebeia curialium munera et quidem inferiora esse, minime dubitatur, atque[k] ideo a senatoriis easdem domibus summoveri oportet etc. *Dat. III. Id. Mart. Constantinopoli* *), *Mamertino et Nevitta Coss.* (362.)

3. *Impp. Arcadius et Honorius AA. . . .*[l] *Praesidi Frygiae*[m] *Palaestinae.* Cessantibus his, quae quibusdam cuniculis et surreptionibus impetrata noscuntur, et salvis privilegiis dignitatum, gravitas tua universos faciat protostasiae succumbere[n] functioni, ut et officia publica maturius peragantur, et privatorum merita ex hac distributione providentissime conserventur. *Dat. prid. Kal. Iul.* *) *Constantinopoli, Arcadio A. IV. et Honorio A. III. Coss.* (396.)

4. *Impp. Arcadius et Honorius*[o] *AA. Euthymio Vicario Asiae.* Qui ex-primipilaribus[p] sunt, protostasiae necessitatibus[q] obedire cogantur,[r] nec aliqua se obreptione subtrahere. *Dat. XII. Kal. Ian.*[s] *Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

TIT. XXIV. DE PATROCINIIS VICORUM.[t]

1. *Imp. Constantius A. et Iulianus C. Elpidio*[u]. Colonorum[v] multitudinem indicasti per Aegyptum constitutorum ad eorum sese, qui variis honoribus fulciuntur[x], ducum etiam patrocinia contulisse. Universos itaque, quos tantum sibi claruerit temeritatis assumere, ut praebeant latebram, et defensione repromissa aditum implendae devotionis occludant *), iubemus urgeri, ut debita, quaecunque vicani, quorum[y] consortio recesserunt, e propriis facultatibus fisci docebuntur commodis intulisse, iidem[z] cogantur expendere. Eos quoque, quos in defensionem suam videntur suscepisse, ab eorum patrocinio facias separari. *Dat. prid. Non. Febr. Constantinopoli, Constantio A. X. et Iuliano Caes. III. Coss.* (360.)

2. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Auxonium Pf. P.* Abstineant patrociniis[a] agricolae, subiugandi supplicio, si talia sibimet adiumenta commentis audacibus conquisierint. Hi vero, qui propria patrocinia largiuntur, per singulos fundos, quoties reperti fuerint, viginti et quinque auri libras dare debeant, et non quantum patroni suscipere consueverant, sed dimidium eius fiscus assumat. *Dat. prid. Id. Nov. Martianopoli, Valentiniano et Valente III. AA. Coss.*[b] (370?)

3. *Impp. Arcadius et Honorius*[c] *AA. Heracliano*

— c. 2. Vid. supra X, 3, 1, not. sup. et not. *r*.

Tit. XXIV. Cod. Iust. XI, 53. — c. 1 sec. Go. indigitatur in c. 5 h. t. et c. 2 in c. 3, 5 h. t.

Nec. Be. *socientur. Nec.* Go., qui *ne* interpretatus est *prout*, prop. *socientur.* Reposui *ne*, in quo v. inest ratio legis. h) Fol. 168[b] cod. 4. i) Go. ann.: „*Exequi.*" *) 4, edd. om. *Gyfyrae.* Vid. c. 12 C. Th. de Praetor. cit., not. z et c. 48 C. Th. de Decur. (XII, 1), not. *u*. k) Til. — Cui. 2° *dubitatur. Atque.* Go. — Ri°. *dubitatur: Atque.* *) Aur. Lugd. *plebia — Constantinop.* l) Deest magistratus nomen. In cod. 4 et ap. Til. — Cui. 2° nulla est lacuna. Go. — Ri°. sex puncta ponunt, Be. tres asteriscos. m) 4 *Frygiae Palestinae.* Go. ann.: „An *Syriae*, vel potius *Primae?* Non; rescribendum omnino *Hygiae*, id est Salutaria" (vid. supr. I, 6, 1). Divisam fuisse Palaestinam in tres eiusdem nominis provincias extremis Theodosii M. vel primis Arcadii Imp. annis Go. in comm. h. c. demonstrare studet ex c. 30 C. Th. de Erog. milit. ann. (VII, 4), Notitia Dignit. in Part. Or. (cap. II. Praef. praet. per Orientem [p. 10 ed. Boecking.] cap. XX. Comes Orient. [l. c. p. 56]) et ex Novella Iust. CIII., harum autem provinciarum unam *Salutarem Palaestinam* fuisse, seu *Hygiam*, a Praeside non a Proconsule, qui toti Palaestinae praefuerit rectam, et ita pergit in extremo comm.: „*Quanquam* erit forte, cui hic videatur potius rescribendum *Frygiae Pacatianae*", et hanc cj. probat ipse in Chron. ann. 396, probat etiam Wesseling. Erat autem *Phrygia Pacatiana* sub dispositione Vicarii dioeceseos Asianae. Cf. Notitia Dignit. cit. c. XXII (l. c. p. 60). Utra cj. praeferenda sit, difficile est ad dicendum. Illa commendatur similitudine vv. *Frygiae* et *Hygiae*, quae facile inter se confundi posse apparet, haec celebritate loci; verum tamen cum Phrygia Pacatiana nullo C. Th. loco commemoretur, contra Palaestina eiusque partes, illam praefero cj. Cf. Boecking l. c. in Annot. p. 142 sq. n) 4 *subcumcumbere*, mendose. *) In ed. Go. bis est v. *Iul.* o) Go. rep. *Idem AA.* Scrib. *Iidem AA.* 4 *Etymio*, a sec. manu add. *u* (Eutymio). p) Til. — Cui. 2° *ex primipilaribus.* Go. — Ri°. *ex Primipilaribus.* q) Til. Cui. 1. Cui. 2, 2° *sunt protostasiae, necessitatibus.* Aur. Lugd. om. comma, quod etiam Rein. delet. r) Fol. 169[a] cod. 4, qui *oboedire cogantur.* Edd. ante Be. *cogantur: nec.* s) Add. *Constantinopoli.*

t) Cod. Iust. *Ut nemo ad suum patrocinium suscipiat rusticanos, vel vicos eorum*, sed Cui. *ut — suscipiat vicos vel rusticanos eorum.* u) 4, edd. *Helpidio* (vid. supra II, 8, 1, not. *y*), et om. dignitas. Add. *Pf. P.* Cf. supra VII, 4, 5 et 6; VIII, 5, 11; Ammian. Marcell. XXI, 6. v) 4 *Colonum.* x) 4 *faciuntur*, sed a rec. man. et rubr. col. corr. *fulciuntur.* *) Sec. Go. pro *obcludunt.* y) Go. in not. videtur emendare: *quaecumque vicani coetari e quorum consortio recesserunt*, scil. ii, de quibus agitur. Sec. Be. inser. est *a*. Neutro opus est. z) 4, Til. — Ri°. *idem*, sed Go. in notis: „*Iidem*, qui patrocinium praebent." a) Fol. 169[b] cod. 4. Paullo infra 4, Til. — Ri°. *Hii* et *Marcianop.* b) Ann. deest ap. Go. — Ri°. Go., cui adstipulantur Rein. et Tillem. l. c. T. V, Notes, p. 15, n. VII., rep. vult *II.* (368.), quo relata est h. c. in Chron. Neque enim anno 370 Valens *Martianopoli* fuit, sed *Hierapoli* (vid. supr. VII, 6, 2; X, 17, 2; X, 20, 4 et Zosimum IV, 13), neque Auxonius die, quo data est h. c., praefecturam pr. gessit (vid. V, 13, 21, not. *r*), sed Modestus iam Auxonio successerat ante mensem Nov. ann. 370. Vid. supr. VII, 13, 6; infra XVI, 2, 19. Quamquam Go. recte vidit, tamen monendum est, omnes illas leges, excepta sola c. 6 cit., in mendo cubare. Ceterum vid. Pagium in Crit. ad Ann. Baron. ad ann. 370 (in Chron. C. Th. p. XC. ed. Ri.). c) 4 *Hononor*, mendose.

Comiti Aegypti. Quicunque ex officio tuo vel ex quocunque hominum ordine vicos in suum detecti fuerint patrocinium[d] suscepisse, constitutas luent poenas. Possessores autem competenter coerciti etiam inviti statutis imperialibus obedire, et muneribus publicis satisfacere cogantur. Quoscunque autem vicos aut defensionis potentia aut multitudine sua[*]) fretos publicis muneribus constiterit obviare[e], ultioni, quam ratio ipsa dictabit, conveniet subiugari. *Dat. prid. Kal. Oct.*[f] *Olybrio et Probino Coss.* (395.)

4. *Iidem AA. Eutychiano*[*]) *Pf. P.* Censemus, ut, qui[g] rusticis patrocinia praebere tentaverit, cuiuslibet ille fuerit dignitatis, sive magistri utriusque militiae sive comitis sive ex-proconsulibus[h] vel vicariis vel augustalibus vel tribunis sive ex ordine curiali vel cuiuslibet alterius dignitatis, quadraginta librarum auri se sciat dispendium pro singulorum fundorum praebito patrocinio subiturum[i], nisi ab hac postea temeritate discesserit. Omnes ergo sciant, non modo eos memorata mulcta feriendos, qui clientelam susceperint rusticorum, sed eos quoque, qui fraudandorum tributorum causa ad patrocinia solita fraude confugerint, duplum definitae mulctae dispendium subituros. *Dat. VI. Id. Mart.*[k] *Constantinopoli, Theodoro V. C. Cos.* (399.)

5. *Iidem AA. Eutychiano Pf. P.* Excellentia tua his legibus, quae de prohibendis patrociniis aliorum principum[l] nomine promulgatae sunt, severiorem poenam nos addidisse cognoscat, scilicet ut, si quis agricolis vel vicanis propria possidentibus patrocinium repertus fuerit [m]ministrare, propriis facultatibus exuatur; his quoque agricolis terrarum suarum dispendio feriendis, qui ad patrocinia quaesita[n] confugerint. *Dat. VIII. Kal. Iun. Constantinopoli, Theodoro V. C. Cos.*[o] (399.)

6. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Aureliano Pf. P.* Valerii, Theodoci et Tharsacii[p] examinatio conticescat; illis dumtaxat sub augustaliano iudicio pulsandis, qui ex Caesarii[q] et Attici consulatu possessiones sub patrocinio possidere coeperunt. Quos tamen omnes functionibus publicis obsecundare censemus, ut patronorum nomen exstinctum penitus iudicetur. Possessiones autem adhuc in suo statu constitutae penes priores possessores residebunt, si pro antiquitate census functiones publicas et liturgos, quos homologi[r] coloni praestare noscuntur, pro rata sunt absque dubio cogniturí[s]. §. 1. Metrocomiae vero in publico iure et integro perdurabunt; ne[t] quisquam eas vel aliquid in his possidere tentaverit, nisi qui ante consulatum praefinitum coeperit procul dubio possidere; [u]exceptis convicanis, a quibus possitanda pro fortunae conditione negari[v] non possunt. §. 2. Et quicunque in ipsis vicis terrulas contra morem fertiles possederunt, pro rata possessionis suae glebam inutilem et collationem eius et munera[x] recusent. §. 3. Hi sane, qui vicis, quibus adscripti sunt, derelictis, et qui homologi more gentilicio nuncupantur, ad alios seu vicos[*]) seu dominos transierunt, ad eadem desolati ruris constrictis detentatoribus redire cogantur; qui, si exsequenda protraxerint, ad functiones eorum teneantur obnoxii, et dominis restituant, quae pro his exsoluta constiterit. §. 4. Et in earum metrocomiarum locum, quas temporis lapsus vel destituit vel viribus vacuavit, ex florentibus aliae surrogentur. §. 5. Arurae[y] quoque et possessiones, quas curiales quolibet pacto, publicatis apud acta provincialia desideriis suis, vel reliquerunt vel possidere alios permiserunt, penes eos, qui eas excoluerunt, et functiones publicas recognoscunt, firmiter[z] perdurabunt, nullam habentibus curialibus copiam repetendi[a]. §. 6. Quicquid autem in tempus usque dispositionis habitae auro[b] illustri decessore sublimitatis tuae ecclesiae venerabiles, id est Constantinopolitana atque Alexandrina possedisse deteguntur, id, pro intuitu religionis, ab his

— c. 4 sec. Go. coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Navibus non excus. (XIII, 7). Vid. not. *k.* — c. 6. Cod. Iust. XI, 58, 14 max. part. om. Sec. Go. h. c. concordat cum c. 26 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1), c. 2 C. Th. Sine censu (XI, 3) et c. 3 C. Th. de Censu (XIII, 10. Vid. Go. in not. ad c. 2 cit.), sed maximam partem inde a vv. *Quos tamen omnes* ab hoc titulo fugitiva est.

d) Cui. 1 *procinium* et Cui. 2, 2* *protrocinium*, mendose. *) Aur. Lugd. *suo*, mendose. e) 4, Til. — Ri*. *obviari.* Be. iubente Go. *obviare.* f) Add. *Constantinopoli.* *) Aur. Lugd. *Euthychiano.* g) Fol. 170ª cod. 4. h) Til. — Cui. 2* *ex proconsulibus.* Go. *ex Proconulibus*, mendose. Ri. Ri*. *ex Proconsulibus.* i) Cui. 2, 2* *subditurum*, mendose. Supra Cui. 1 *prosingulorum* et infra Aur. Lugd. *mer*orata. k) Aut hic scrib. *Dat. prid. Id. Mart.* aut in c. 1 C. Th. de Navib. non excus. cit. *Dat. VI. Id. Mart.*, ut utriusque c. inter se coniungendae idem sit dies. Ceterum Aur. Lugd. *Conss.* et Cui. 2 — Ri*. *Coss.* l) 4 *principium*, rubro col. em. *principum.* Vid. c. 1 h. t., not. sup. m) Fol. 170ᵇ cod. 4. In ima pag. est signum quatern. *XI.* n) Til. — Ri*. *quaesiti.* Go. Be. em. *quaesita*, recte et confirmante cod. 4; nam etsi materia, qua librarius ad codicem scribendum usus est, ut aliarum paginarum initio, ita hic a membrana soluta est; tamen vestigia literae a. ita clare supersunt, ut minime dubitari possit, quin scriptum fuerit *quaesita.* o) Aur. Lugd. *Conss.* Cui. 2 — Ri*. *Coss.* p) Aur. Lugd. *Thrasacii.* Go. cj. *Arsacii.* q) 4 *Caesario.* Est annus 397. r) 4 et hic et infra *omologi.* s) 4 *abq' d. cognitori.* t) Go. mavult *nec*, recte. Mox Aur. Lugd. *caeperit*, mend. u) Fol. 171ª cod. 4. v) 4, Til. — Ri*. *negare*, manifesto err. Go. Rein. em. *negari*, quod Be. rec., recte. x) Go. excidisse putat v. *ne*, Be. *ne* sive *non.* Inser. est *non.* Est qui em. *munera recognoscent.* Mox 4, Til. — Ri*. *Hii.* *) Aur. Lugd. *viros.* y) 4 *urure*, h. e. *arurae*, habita ratione scripturae, qualis in codice esse solet. Til. — Ri*. *subrogentur*, *a rure q.* Val. ad h. l. ann.: „*arurae*, ἄρουραι. Orapollo cubitorum centum aruram definit. Est autem mensura Aegyptia et in hac lege sermo est de Aegypto." Etiam Go. cj. *Arurae*, quod Be. rec., plene interpungens post *subrogentur* et add. §. 5 signo. Rein. em. *Rura* ex Cod. Iust., qui hic incip. cum vv. *Rura et possessiones.* z) Fol. 171ᵇ cod. 4. a) Hic desinit c. 14 Cod. Iust. b)

praecipimus firmiter retineri; sub ea videlicet sorte, ut in futurum functiones omnes, quas metrocomiae debent, et publici vici pro antiquae capitationis professione debeant, sciant procul dubio subeundas. §. 7. Nequaquam cephalaeotis, irenarchis[c], logographis chomatum et ceteris liturgis sub quolibet patrocinii nomine publicis functionibus denegatis, nisi[d] quid ex his, quae exigenda sunt, vel negligentia vel contemptus distulerit. §. 8. Metrocomias[e] possidere nostro beneficio meruerunt, et publicos vicos committere compellantur. *Dat. III. Non. Dec.*[f] *Honorio X. et Theodosio VI. AA. Coss.* (415.)

TIT. XXV. DE QUADRIMENSTRUIS BREVIBUS.

1. [g] *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA. Rufino Pf. P.* Quotiescunque quadrimenstrui*) breves ab apparitoribus ducianis ad sedem vestrae celsitudinis destinantur, parilis notitia provinciali**) quoque tradatur officio, ut, priusquam ad iudicium vestrum examinanda mittantur, ibidem sub utrorumque praesentia conferantur, ut, qui[h] perperam vel petita vel erogata notaverit, confutetur; ne, discordante[i] brevium modo, in eorum damnum expensa revocetur, qui susceptionibus vel nominationibus obligati, quae militum nomine petuntur, exsolvant, nec imputari sibi, quod exsolverint, congemiscant[k]. *Dat. XII. Kal. Iun. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.*[l] (393.)

TIT. XXVI. DE DISCUSSORIBUS.[m]

1. *Imppp. Valentinianus*[n], *Valens et Gratianus AAA. ad Arthemium Vicarium Hispaniarum.* Quoties in disceptatione constiterit, inique discussionem fuisse confectam, et fidem facti non poterit approbare discussor, ipse in eodem titulo et in eodem[o] modo ad solvendum protinus urgeatur, in quo alterum perperam fecerit debitorem. *Dat. prid. Id. Maii*[p] *Valentiniano NB. P. et Victore Coss.* (369.)

2. *Impp. Arcadius et Honorius*[q] *AA. Messalae*[r] *Pf. P.* Maximas praedas hoc pacto agi de provincialibus certum est, ut[s] acceptae semel[t] securitates[u] et regestae[v] polypticis a discussoribus vel apparitoribus denuo postulentur[x], non quod utilitas publica flagitat[y], sed ut, si casu est amissa[z] securitas, maior praeda na-

---

Tit. XXV. Go. ann.: „Abest hic *Titulus* a *Cod. Iust.* etsi *lex ult. Cod. de annona et trib.* et *lex* 1. *Cod. de Apochis publicis* (quae eadem est cum *l.* 173. *inf. de decur.*) eo pertineant.“ Cf. Biener, Revis. des Iustin. Codex p. 58 — 60 (Zeitschrift für geschichtl. Rechtswissensch. T. VII, p. 172 — 174) et Herrmanni ed. Cod. Iust. I, 42.

Tit. XXVI. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XXVI.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—30, 32—34, 36—40, 42—44, 46, 49, Sich. Aeg. *Tit. VII.* Totus tit. deest in cod. 31. De cod. 35 cf. supr. XI, 16, 11, not. sup. L. Utin. *Tit. V.* Vid. tit. VI. et XVI. h. libri, not. sup. Cod. Iust. X, 30. — c. 1. Cod. Iust. X, 30, 1. Bas. LVI, 10, 1. Eodem die, sed ad alium magistratum data est c. 12 C. Th. de Navicul. (XIII, 5). — c. 2. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 2. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 1, i. e. *un.* Cod. Iust. X, 30, 2 mut. Cf. Nov. III. Valentin. de Indulgentiis reliquorum (ed. Berol. p. 1283 sqq.). Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in cod. 49; particula tantum interpretat. est in cod. 46; inscr. et textus des. in codd. 24, 30; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola subscr. in cod. 26. Coniungenda est haec c. cum c. un. C. Th. de His, qui potent. nom. (II, 14), c. 60 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5) et fortasse cum c. 13 C. Th. de Off. praef. praet. (I, 5), c. 59 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5) et cum c. 5 C. Th. de Loc. fund. (X, 3). Vid. c. un. cit., not. *r*, c. 13 cit., not. *q* et sup., c. 60 cit., not. *l* et c. 5 cit., not. *s*. Summaria C. Th.: „*Similis lib. XII. tit.* 6. c. 26.“

---

ita 4, Til. — Be., mendose. In m. Cui. 1 — Cui. 2* et a Go., prob. Be. em. *a viro*; recte et consentiente codice 4, ubi in literis *auro* evanuit virgula ducta olim supra *u* (*aūro*, h. e. *a viro*). c) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. *hirenarchis.* Aur. Lugd. *hiregnarchis.* Ceterum 4 *cefalaeotis hir. logografis.* d) Go. cj. *nec si*, recte. e) Til. — Cui. 2* *distulerit, metrocomias.* Go. legi vult *distulerit. Qui metrocomias*, recte. Ceterum Go. ad v. *contemptus* ann.: „Legum.“ f) Add. *Constantinopoli.* Mox 4 *Theod* (ita etiam in sq. c.) et Aur. Lugd. *Cons.*

g) Fol. 172 a cod. 4. *) Aur. Lugd. *quadrimenstui.* **) Go.: „Non scribendum hic, *notitia a provinciali.*“ h) Go. ann.: „*Qui*, brevis scil. quadrimenstruus: Neque enim quidquam hic notandum.“ i) 4, Til. — Ri*. *discordanti.* Be. *discordante.* k) 4 *congemescunt.* Til. — Ri*. *congemescant.* l) Aur. Lugd. *Cons.*

m) 6, 7, 12, 16, 20, alii codd. *de Discussionibus.* L. R. U. in ind. rubr. *de Exactores iudices.* n) Cui. 1 *Valentinia us.* o) Cum vv. *ipse in eodem* incipit sec. pag. fol. 172 cod. 4, sed om. *titulo et in eodem*, quae vv. a posteriore demum manu supra lin. add., an ex Cod. Iust. accesserint, nescio. — Recte et prob. Go. Cuiacius in Comment. ad c. 1 Cod. Iust. cit. l. c. p. 268: „*In eodem titulo*, inquit, puta in auro vel in argento, et in eodem modo, id est, eadem quantitate.“ Vid. tamen supra VIII, 1, 9, not. *c.* p) Locus, quo lex data est, deest etiam in Cod. Iust. An *Treviris?* Vid. c. 12 C. Th. de Navic. cit. Aur. Lugd. *Cons.* q) 36 add. *et Theodosius.* r) S. *Mesulae.* 10, 18, 25 *Messali.* Nonn. codd., et 16, 20, 38, 48 *Missale* s. *Missalae.* 10, 15, 18 *praeposito* pro *Pf. P.* s) 15 *Maximas pr. a. de pr. c. e. h. pacto ut.* 26 *paccato.* 25 om. *de* et 20 *ut.* Go. in not. *quod* pro *ut.* t) 6 — 8, 10, 12 — 14, 16 — 18, 21, 26, Sich. *deceptae simul.* 20 *acceptae simul*, sed *deceptae* supr. lin. u) 20, 21, Sich. *securitatis.* v) 6 — 10, 12, 13, 16, 18, 20, 21, 26, Sich. *rei gestae.* 15 *sec. ex rei gestae.* 25 *rei gesta.* Mox codd. *pollipticis, polepticis, poliptieis.* R. *apoleptici.* Sich. *poliptici.* 26 *politici.* Vid. Cui. Observ. IV, 27. x) 4, Til. — Lugd. *postuletur.* 26 om. *postulentur.* y) Ita fere omnes codd., etiam 4, Til. — Ri*.; solus 16 *flagitetur* et 14, 17, 26, Go. in not. *flagitet.* ut Be. ex Sich. edidit. z) 4 *ramissa*,

scatur. Decernimus itaque, ut, quando insertae securitates ratiociniis[a] publicis continentur, rursus per iniuriam non petantur[b]. *Dat. V.*[c] *Kal. Dec. Mediolano*[d], *Stilicone*[e] et *Aureliano*[f] *Coss.* (400.)

Interpretatio. *Lex ista hoc iubet*[g], *in hoc maximam praedam exactores*[h] *de provincialibus exercere, ut post emissas securitates iterum polypticos*[i] *et securitates incipiant*[k] *postulare, quod ab his non pro publica utilitate fieri, sed ut, si*[l] *securitates inventae non fuerint, maior eis praeda nascatur. Ideoque statuit, ut, si securitates*[m] *ratiociniis publicis vel in polypticis exactorum continentur*[n], *iterum pro*[o] *cupiditatis nequitia non petantur.*

TIT. XXVII. DE ALIMENTIS, QUAE INOPES PARENTES DE PUBLICO PETERE DEBENT.

1. *Imp. Constantinus A. ad Ablavium.*[p] Aereis tabulis vel cerussatis aut linteis mappis scripta per omnes civitates Italiae proponatur lex, quae parentum manus[q] a parricidio arceat, votumque vertat in melius. Officiumque tuum haec cura perstringat, ut, si quis parens afferat[r] subolem, quam pro[s] paupertate educare[t] non possit, nec in alimentis nec in veste impertienda tardetur, cum educatio nascentis infantiae moras ferre non possit. Ad quam rem et fiscum nostrum et rem privatam indiscreta iussimus praebere obsequia *). *Dat. III. Id. Maii Naisso*[u], *Constantino A. IV. et Licinio IV. AA. Coss.* (315.)

2. *Idem A. Menandro*[v]. .... Provinciales egestate victus atque alimoniae inopia laborantes liberos suos vendere vel oppignorare cognovimus. Quisquis igitur huius modi reperietur, qui nulla rei familiaris substantia fultus est, quique liberos suos aegre ac difficile sustentet[x], per fiscum nostrum, antequam fiat calamitati obnoxius, adiuvetur; ita ut proconsules praesidesque et rationales per universam Africam habeant potestatem, et[y] universis, quos adverterint in egestate miserabili constitutos, stipem necessariam largiantur,[z] atque ex horreis substantiam protinus tribuant competentem. Abhorret enim nostris moribus, ut quemquam fame confici vel ad indignum facinus prorumpere concedamus. *Dat.*[a] *prid. Non. Iul. Romae, Probiano et Iuliano Coss.* (322.)

TIT. XXVIII. DE INDULGENTIIS DEBITORUM.

1. *Imp. Iulianus*[b] *A. ad Avitianum Vicarium Africae.* Excepto auro et argento, cuncta reliqua indulgemus. *Dat. VII. Kal. Nov. Antiochiae.* (362.)[c] *Acc. XV. Kal. April. Karthagine, Iuliano A. IV. et Sallustio Coss.* (363.)

2. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Dextro Pf. P.* Quingenta[d] viginti octo millia quadraginta duo iugera, quae Campania provincia iuxta inspectorum relationem et

---

Tit. XXVII. — c. 1 exstat apud Baron. Ann. ad ann. 315, n. 5. — c. 2. Baron. ad ann. 322, n. 1.

Tit. XXVIII. Vid. tit. Nov. Valentiniani III. de Indulgentiis reliquorum (ed. Berol. p. 1281 — 1286); Nov. Martiani II. de Indulgentiis reliquorum (ed. Berol. p. 1360); Nov. Maioriani de Indulgentiis reliquorum (ed. Berol. p. 1370). — c. 1 coniungenda est cum c. 15 C. Th. de Cursu publico (VIII, 5), c. 2 C. Th. de Itin. mun. (XV, 3) et c. 7 Cod. Iust. de Aedificiis privatis (VIII, 10). Vid. Zirardin. l. c. p. 266 sq.

---

sed om. flavo et rubro col. 20 supr. lin. *ista ipsa.* Sich. *emissa.* 17 om. *si* post *ut.* a) 26 *Decernimus enim itaque.* 15 *Dec. i. ut si quando secur. insertas rat.*, non male. Nonn. codd. *inserte* et *securitatis.* b) In Cod. Iust. h. c. ita scripta est: *Ne casu amissa securitate publica, quaedam praeda nascatur collatoribus: decernimus, ut quando securitates a discussoribus seu apparitoribus expositae, ratiociniis — petantur.* Go. ann. ad v. *Collatoribus*: „Ubi non fero Heraldum *in animadv. in Salmas. observ. ad ius Attic. lib. 2. cap. 25. n. 11.* reponentem *Coactoribus*: qui ideo nescio quos novos Coactores instituit novos inquam nescio quos Publicanorum Coactores qui tributa colligebant, aut tributorum reliqua." c) 16, 27 *XV.* 28, 36, 40 om. *V.* Vid. annot. super. h. c. d) 4, 8, 15, 29, 33, 34, 42, Til. — Ri°. om. *Mediolano.* Sich. Cod. Iust. *Mediolani.* Be. *Mediol.*, ut nonn. codd. Br. Al., cuius tamen alii *Mediolano*, veluti 20. e) Ita plerique codd. Rell. *Stilicone*, et Sich. aut *Stilichone*, ut 4, Til. — Lugd. Cod. Iust. aut *Stelicone.* f) 32 add. *vicario* et 43 *vc.* 40 om. *et*, 8 *et Aur.*, alii *Coss.*, pro quo v. Aur. Lugd. *Cons.* Multi codd. *Auriliano.* g) 20 *continet*, sed supr. lin. *iubet.* Ibidem *in hac.* h) Go. in comm. c. 1 h. t. vituperat interpretem, quod *exactores* posuit tacens de *discussoribus*; mutavit autem interpres v. Visigothis ignotum. Nonn. codd. *maxima praeda*, alii *exactorum.* i) Plerique codd. Sich. Cui. 1 *polipticos* et paullo infra *poliptucis.* 20 om. *et.* Hic quoque Go. interpretem erroris arguit, quem in extrema interpr. ab eo emendatum esse dicit. k) 10, 18 *accipiant.* Mox 43 *quam* pro *quod.* 21 om. *non*, sed est spatium. l) Nonn. codd., ut 8, 9 *sed etsi.* Multi codd. om. *si*, veluti 10, 18, 42, 43. m) 6, 7 *securitas.* 43 *ratiocinibus.* 10, 18 om. *Ideoque — publicis.* n) 42 cum nonn. codd. *contineantur.* o) 6, 7, 20, 43 *per* et 20 *cupiditates.* Mox 6, 7, 42, alii codd. *nequitiam.*

p) Deest dignitas, cuius loco sex puncta sunt ap. Go. — Ri°. Go. *Vicarium Praefecti Praetorio* et Be. *Vicar. Pf. P.* addi volunt. In Chron. h. a. Go. ann.: „Videtur fuisse pro Praef. praetorio." q) Fol. 173ª cod. 4. r) Go. ann.: „An *adserat?* nil muto." s) *pro* deest in cod. 4, sed add. supr. lin. a librario. t) 4 bis habet *educare*, sed sec. loco deletur punctis infra scriptis. *) Rein. ann.: „De h. l. ita Heraldus l. I. Rerum et quaest. iur. quotid. c. 6. §. 12.: voluit Const. ampliori providentia expositionibus obviam ire: de expositis tacuit. Hanc autem legem nescio an diu vires suas exercuerit. Eam temporariam fuisse puto: et ideo nec in corpore Iuris a Iustiniano collecti receptam esse." u) Be. *Naissi.* v) Cf. supra VIII, 5, 4, not. a. x) 4, Til. — Lugd. *sustentent*, err. Aur. Lugd. *ad dificile.* y) Go. mavult *ut*, non male quidem, sed tamen sine necess. z) Fol. 173ᵇ cod. 4. a) Go. *Dat.* pro *Redd.* sive *Acc.* habet aut alium locum poni vult. Constantinus enim h. a. in Pannonia constitit. Vid. Go. in Chron. h. a. et ad h. c., not. *h.*

b) Rein. corr. *Iovianus.* Vid. not. sq. c) Cf. c. 15 C. Th. cit., not. *g* et *h.* Aur. Lugd. *Antiochiae — Cons.* d) Cui. 2, 2°. Go. *Quingena.* Til. — Go.

veterum monumenta chartarum in desertis et squalidis locis habere dignoscitur, iisdem provincialibus concessimus[e], et chartas superfluae descriptionis cremari censemus. *Dat. IX. Kal. April. Mediolano, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

3. *Iidem AA. Andromacho* *) *Pf. U.*[f] Omnium titulorum, [g]sive qui ad illustres viros praefectos praetorio, sive qui ad largitiones nostras pertinent, usque in consulatum primum[h] clementiae nostrae, id est usque[i] indictionem quintam decimam, quae proxima fuerit *), reliqua universa concedimus. Atque ut ipsa memoria reliquorum intercidat, chartas omnes, sive quas tabularii civitatum sive officia iudicum sive officium palatinum sive discussores habent, quibus tamen eius temporis et debitorum nomina et debita continentur, undique in medium congregatas palam flammis iubemus aboleri. Post consulatum vero mansuetudinis nostrae **), id est a prima indictione in consulatum Olybrii et Probini[k], omnium reliquorum exactionem suspendi oportere censemus, donec admoniti ordinarii iudices nominatorios breves[l], absque ulla conscriptos fraude, transmittant, quibus aperte liqueat, quae penes minuscularios, quae penes curiales debita, quae tam[m] in defectis domibus habeantur; his enim praecipue consulendum est, [n]qui iusto remedio indigent. Noverint igitur officia, ad se omne dispendium rediturum, si occultatis idoneis, in eorum locum foeneos defectosve *) subiecerint. Ex consulatu sane Olybrii et Probini[o], id est ex nona indictione in praesentem diem, accelerari solutionem omnium conveniet debitorum. Eos etiam, qui personalibus debitis sacro aerario tenentur adstricti, id est conductores diversorum portuum ac vectigalium volumus esse securos. Publicani etiam et telonarii, praepositi thesaurorum atque baphyorum[p], procuratores gynaeciariorum[q] ac monetariorum ceterique, quos omnes in chartis suis officium palatinum sine ullo aetatis fine custodit, decernimus, ut, quaecunque per eos debita contracta sunt, summoveantur. Ab heredibus etiam[q] memoratorum exactionis atrocitas conquiescat. *Dat. VII. Kal. Iul. Mediolano, Vincentio et Fravitta*[r] *Coss.* (401.)

4. *Iidem*[s] *AA. Theodoro Pf. P.* Ab omni intra Italiam iugatione, quam munere annonariae functionis absolvimus, etiam glebalem[t] pensionem iubet serenitas nostra removeri. *Dat. Id. Sept. Mediolano, Basso et Philippo Coss.* (403.)

5. *Impp. Honorius et Theodosius*[u] *AA. honoratis et possessoribus per Africam.* Reliquorum ex fiscalibus titulis cuncta debita nostrae mansuetudinis indulgentia subsequatur etc. *Dat. VII. Kal. Dec.*[v] *post cons. Honorii VIII. et Theodosii III. AA.*[x] (410.)

6. *Iidem AA. Macrobio Proconsuli Africae.* Considerantes Africae devotionem, usque in initium fusionis quintae *) universa reliqua, quae tam ad arcam[y] sublimium potestatum quam ad largitiones pertinent, relaxari praecipimus. Privatae quoque rei debita similiter relaxamus, chartis abolitis, quibus debita publica continentur. *Dat. VII. Kal. Iul.* *) *Ravennae, Varane*[z] *Coss.* (410.)

— c. 5. Vid. infra not. *x*. — c. 6. Baron. ad ann. 410, n. 12.

Q. vigintiocto m. quadragintaduo. Schultz, Grundlegung zu einer geschichtl. Staatswissenschaft d. Römer. Köln am Rhein 1833. 8. p. 655 legi vult *Quingenta viginti unum millia nummum in mille quadraginta duo iuga*, i. e. 1042 desertis iugis Campaniae indulta est summa 521,000 Sest., impr. Klenzio (Kritische Phantasien eines practischen Staatsmannes. Berlin 1834. 8. p. 89). e) Go. ann.: „*concessimus*, vel *concedimus*." Utrumque recte. Illud instar epistolae. Vid. infra c. 9 h. t. *concessimus reliqua*; supra XI, 27, 1 *fiscum — iussimus praebere obsequia*. Supra 4, edd. ante Be. *hisdem*. *) Til. Cui. 1, 2, 2* *Ardromacho*, sed em. in Corr. Cui. 2, 2*. f) Be. ann.: „*Pf. P.* Gfr. vult, et quidem Galliar. Lex tamen ad plures magistratus manifesto data est, quanquam non negandum, ad Pf. U. eam minus pertinere." Go. assentiter Tillem. l. c. T. V, p. 75, not. XV., recte puto. Similis error supra II, 12, 6, not. *g*, VIII, 8, 7, not. *f*. Sed tamen mirum est, in omnibus legibus praeter c. 6 cit., Andromacho inscriptis, codices I., Lugd. 4, haberi siglum praefecti urb. g) Fol. 174[a] cod. 4. h) Go. ann.: „Id est, *Honorio N. P. et Euodio Coss.* et sic A. D. 386." Recte. i) Be. in not. rep. *usque in ind.* Similiter c. 9 h. t., not. *l*. *) Go. ann.: „Sustineri potest: Hoc tamen sensu semper, pro *fuit*." **) Id e. ann. 387. k) Id est ann. 395. Til. — Lugd. *Probini omnium reliquorum: exact.* l) 4, Til. — Lugd. *nominatorios*. Cui. 1 — Cui. 2* in m. *ἴσως notarios*. Go. ann.: „*Nominatorii breves*, imo *Notorii*", et in comm. h. c.: „Sunt qui *Notarios Breves* hic substituunt, quae alias Notariae vel Notoriae, de quibus alibi. Tentet quis etiam Commonitorios Breves. Commonitorium ita quoque est secundum *Gloss. Nom.* ὑπομνηστικὴ προστατικὴ ἀποστελλομένη εἰς χεῖρας: denique omnis charta, ex qua fides alicuius rei petitur: de quo dixi plene ad *l.* 1. (Ri. 2.) *sup. si certum pet. de suffrag.* et *l.* 27. *sup. de erog. mil. ann.* Nisi denique malit quis, Nominatorios Breves, quibus nomina continebantur seu exprimebantur eorum penes quos reliqua residebant." Recte. Cf. supra I, 10, c. ult., not. *e* et ibid. Wenck., not. *o*. m) Go. Be. em. *etiam* pro *tam* et Rein. *item*. Alterutrum requiritur; praefero *etiam*. Ad v. *defectos* cf. supra V, 13, 30, not. *v*. n) Fol. 174[b] cod. 4. *) Supra *in defectis domibus*. Suppl. *agros* s. potius *fundos*. o) Id est ann. 395. p) 4 *Puplicani etiam et thelonarii - adque bafyorum — gynechoariorum*, sed a libr. em. *Publicani etiam et telonarii*. Til. — Ri*. *bafyorum — gynaecetiariorum*. q) Til. — Cui. 2* *sunt, submoveantur ab heredibus, etiam*, male. Mendose Go. *exactionibus*. r) 4 *Fravito*. Til. — Lugd. *Fravitto*. s) Go. Be. rep. volunt *Impp. Honorius et Theodosius*, quia Arcadius his coss. Constantinopoli decesserat Kal. Maiis; recte et repon. cum Go. in inscr. sq. c. *Iidem AA.* t) Fol. 175[a] cod. 4. Mox Aur. Lugd. *Cons.* u) Vid. not. *s* antec. Cui. 2 — Ri. *Imp.* Cui. 2, 2* *Thod.* et mox 4 *mansetudinis*, mendose. v) Add. *Ravennae*. x) Est igitur haec c. recentior sequenti, neque delenda vv. *post cons.*, ut relata lege ad ann. 409 erroris suspicio a C. Th. conditoribus removeatur. Primum enim Honorius Africae triplicis tantum generis indulgentiam c. 6 h. t. concessit, deinde plenam hac lege. Cf. Go. in comm. c. 6 h. t. *) Id est sec. Go. usque ad init. ann. 408. Cf. supra XI, 17, 3, not. *q*. y) Cf. Zirardin. l. c. p. 226. *) Vid. not. *x* antec. z) 4, Til. — Lugd. *Varana*. Cf. supra VI, 26, 15, not.

7. *Iidem AA. Ioanni* [a] *Pf. P.* Campaniae, Tusciae, Piceno, Samnio, Apuliae [b], Calabriae, sed et Brittiis [c] et Lucaniae ex *) omni praestationis modo, quem antiqua solennitas detinebat **), quattuor [d] partes iubemus auferri; ita ut ex indictione decima [e], quinque annorum indulgentia contributa, [f] partem solvant publicae functionis. Ad reparationem sane cursus intra indulgentiae tempus quicquid fuerit postulatum, id solum conferri censuimus. *Dat. VIII. Id. Maii Ravenna, Lucio V. C. Cos.* (413.)

8. *Iidem AA. Seleuco* [g] *Pf. P.* Naviculariis intra Africam ex quarta decima *) indictione consulatus [h] Valentiniani Aug. III. et Eutropii [i] V. C. usque ad indictionem quartam *) consulatus nostri septies et Theodosii [k] iterum omnia reliqua indulgemus. *Dat. III. Non. April. Ravenna, Constantio et Constante Coss.* (414.)

9. *Iidem AA. Anthemio Pf. P.* Per omnes provincias Orientis ex indictione undecima Valentiaca in [l] quintam [m] usque nuper transactam indictionem, annorum scilicet quadraginta, id est ex consulatu divorum Valentiniani et Valentis iterum [n] Augustorum usque ad consulatum invictissimi Honorii patrui mei septies [o] et meum iterum, omnium generalium titulorum sub aequa lance tam curiis quam collatori privato et patrimoniali, divinae quin etiam domui omnique iuri munifico, nec non et cellariis, praeter [p] trium metallorum debitoribus, Docimeni, Proconensis [q] et Troadensis [r], concessimus [s] reliqua, sive species sive aes, pecunia, aurum argentumque debetur, ita ut nec horreis et [t] praefectoriae arcae [u], nec nostro aliquid ex his aerario [v] debeatur; sequentis temporis debitis ex indictione sexta usque ad praesentem duodecimam emergentibus necessitatibus reservatis. *Dat. V. Id. April. Constantinopoli, Constantio et Constante Coss.* (414.)

De eadem re scriptum [x] *edictum ad Populum, ad Martianum Comitem S. L., Musellio Praeposito sacri cubiculi de titulis ad domum sacram pertinentibus, ad Rectores provinciarum; et de metallariis Edictum ad Populum per provincias Illyrici et ad Rectores provinciarum.*

10. *Iidem AA. Aureliano Pf. P.* Indulgentiam, quam ex undecima [y] indictione Valentiaca in quintam usque nuper transactam generaliter per omnes provincias et populos sparsimus, nonnulli [z] visi sunt in suum compendium rapinamque convertere, ut fierent privata debita, quae fuerant publica. Ideoque ut largitatem nostram non nomine, sed re ipsa provinciales experiantur, a nullo ordine obtentu anticipatae per se illationis ulterius aliquid exigantur [a], cum eis sufficere debeat *), ad medelam [b] quicquid et ipsi ex eadem indulgentia meruerunt, quam sacrilego animo temerare *) conati sunt. *Dat. V. Id. Iul. Constantinopoli, Honorio X. et Theodosio VI. AA. Coss.* (415.)

11. *Iidem AA. Monaxio Pf. P.* Primipili reliqua, tanquam ad nuper [c] emissam generalem indulgentiam minime pertineant, flagitari cognovimus. Ideoque sancimus, primipili quoque reliqua eiusdem temporis relaxari, nec quemquam debere pro eo tempore, quod indulgentia definivit, primipili vel cuiuslibet alterius tituli gratia conveniri, praeter Docimeni, Proconensis [d] et Troadensis metallorum debitores, quos et dudum [e] latae indulgentiae series comprehendit. *Dat. V. Id. Sept. Heracleae, Theodosio A. VII. et Palladio Coss.* (416.)

12. [f] *Iidem AA. Palladio Pf. P.* Praeter censuales functiones [g] Campania, quam et vetustatis gravior onerat adscriptio, et post hostium vastavit incursio, peraequatis territoriis nonam partem tantummodo praeteriti assis publicarum toleret functionum [h]. Picenum vero et

— c. 9 commemoratur in c. 10 et 11 h. t. Imitatur eam sec. Go. Theodosius iun. in c. 16 h. t., quae sane multis verbis cum hac c. consentit. — c. 11. Eodem die data est c. 6 C. Th. de Relat. (XI, 29) et c. 147 C. Th. de Decur. (XII, 1). — c. 12 dubitat Go. an memoret et amplict Honorius quinquennio post c. 14 h. t. Vid. c. 11 h. t., not. *o*.

k. Aur. Lugd. *Cons.* a) 4, Til. — Lugd. *Iohanni.* b) 4 *Apaliae*, rubr. col. em. c) 4 *Britsiis.* Til. — Lugd. *Britiis.* Rell. *Brutiis.* Vid. supra IX, 19, 1, IX, 30, 1. *) Err. Ri*. *eo.* **) Go. in comm. *destinabat.* d) Go. ann.: „*De quinque.*" e) Go. ann.: „Id est Consulatu Varanae, A. D. 410." f) Fol. 175 [b] cod. 4. Aur. Lugd. *ctributa* et infra *Conss.* g) 4, Til. — Ri*. *Seleucho.* *) *Prima* c. 8 h. t. Scaliger, Emendat. lib. V. em. *decimam tertiam*, sed Canon. Isagog. III, pag. 305 *quintam decimam*, prob. Petav. Vid. not. * sq. h) 4 *consolatus*, rubr. col. corr. *consulatus.* i) 4, Til.—Ri*. *Eutropi.* Go.: „Id est A. D. 387". *) *Quinta* c. 9 et 10 h. t. Scaliger, Emendat. lib. V. cj. *sextam.* Petav. ex c. 9 et 10 repon. *quintam.* Verum de indictionibus cf. supra XI, 17, 3, not. *q.* k) 4, Til. — Lugd. *Theodosi.* Cui. 2 — Ri*. *Theodosl.* Go.: „Id est A. D. 407." l) 4 om. *in*, sed add. rubr. col. supr. lin. Similiter supra c. 3 h. t., not. *i*, c. 16 h. t., not. *dd* et supra XI, 20, 5, not. *o.* m) Go.: „Id est A. D. 407." Err. Ri*. *quinta.* n) Go.: „Id est A. D. 368." o) Vid. not. *m* antec. p) Fol. 176 [a] cod. 4. q) 4 *Proconensi.* Cod. Greg. XIV, 4, 1, §. 7. r) Rubro colore in cod. 4 deletur *s* (Troadensi). s) 4 *concessim reliqua*, mendose. t) Go. ann.: „*Nec.*" u) Cui. 2, 2* *arce*; Rein. em. *arcae.* v) Go.: „Utrique aerario *d. l.* 16. *infr.*" x) Aur. — Cui. 2*. Ri. Ri*. *rescribtum.* Mox 4, add. *Marcianum.* Cf. de h. subscr. Go. in comm. h. c. y) Go.: „A. D. 368." Vid. c. 9 h. t. z) Fol. 176 [b] cod. 4. Difficile discernitur, utrum in cod. 4 scriptum sit *usi* an *uisi*; rec. man. in m. add. *visi.* Non opus est cj. *ausi.* a) Cf. supra VI, 35, 1, not. *p*, VIII, 1, 1, not. *f*, X, 10, 22, not. *. Recte Go.: „*Provinciales.*" *) Mendose Go. om. *debeat.* b) 4, Til. — Cui. 2*. Ri. Ri*. *medellam.* Go. *modellam*, mendose. *) Aur. Lugd. *temerari.* c) Ante biennium et quinque menses. Vid. c. 9 h. t. d) Vid. c. 9 h. t., not. *q.* e) Vid. not. *c.* f) Fol. 177 [a] cod. 4. g) Be. ann.: „haeret in his Gfr., quippe de ipsa censualium functionum indulgentia lex agat; ideoque vel *Propter* leg. opinatur, vel ex l. 7. supr. *cursuales.*" Rep. *cursuales.*

Tusciam, suburbicarias regiones, septimam tributorum ad supputationem professionis antiquae per universos titulos iubemus agnoscere, et, reciso[hh] antiqui census onere, is tantum modus, quem superius comprehendimus, chartis publicis inseratur; hac conditione, ut omnis super desertorum[i] nomine querela in posterum conquiescat. *Dat. XVII. Kal. Dec. Ravennae, Honorio XII. et Theodosio VIII. AA. Coss.* (418.)

13. *Iidem AA. Venantio**) *Comiti R. P.* Breves, quos spectabiles ac probatissimi nobis viri ac[k] palatinorum sacrarum vel ad praetoriana scrinia detulerunt, et professionis modum eum, qui brevibus sedit, scribi volumus; eum vero, qui recisus est de chartis publicis, iubemus auferri. Unde, secundum[l] fidem polypticorum, per provinciam[m] proconsularem novem milia duas centurias, iugera centum quadraginta unum in solvendo et quinque milia septingentas centurias, iugera centum quadraginta quattuor semis in removendis; per provinciam vero Byzacenam in praestanda functione septem milia quadringentas sexaginta centurias, iugera centum octoginta, septem milia sexcentas quindecim vero centurias, iugera[n] tria semis in auferenda constat adscripta; ut circa eos, quibus collocata ac relevata sunt praedia, ad securitatem perpetuae proprietatis interminae possint aetate servari. De his vero, quae edictis pendentibus nondum sunt certis assignata personis, rectores provinciarum decernimus providere, ut, manentibus remediis, quae fides supra dicta attribuit, idoneis collocentur. *Dat. X. Kal. Mart. Ravennae, Honorio XIII. et Theodosio X. AA. Coss.* (422.)

14. *Iidem AA. Rufino**) *Comiti S. L.* Quod de annonariis functionibus per urbicarias regiones clementia nostra concessit[o], etiam in largitionalibus titulis et emphyteuticis[p] rei publicae praediis custodiri mandamus. Amotis igitur reliquis etiam circa largitionales titulos, debita ex praesenti indictione constituet[q], chartis abolitis debitorum. Capitali sane[r] supplicio percelletur, quisquis provincialem supra constitutum hac auctoritate modum debitae functionis adstrinxerit[s]. *Regesta*[t] *VI. Id. Febr. Ravennae, Asclepiodoto et Mariniano Coss.* (423.)

15. *Impp. Theodosius*[u] *et Valentinianus AA. Tauro Pf. P.*[v] *et Patricio.* Quicunque ex imposita descriptione donatis relevatisque per sacram liberalitatem obnoxium se esse ex parte vel ex integro cognoscit, nostri numinis[x] beneficio liberetur etc. *Dat. XII.*[y] *Kal. Iul. Constantinopoli, Ariovindo*[z] *et Aspare Coss.* (434.)

16. *Iidem AA. Tauro Pf. P.* A sexta indictione, ad quam superior[a] indulgentia usque processit, ad undecimam[b] nuper transactam sub aequa dimensione tam curiis[c] quam possessori privato ac patrimoniali, divinae quin etiam domus, ex omni iure[d] munifico, nec non et in speciebus cellariensibus reliqua indulgemus: ita ut, quae in istis viginti annis a sexta, qua dictum est, indictione[dd] undecimam usque per omnes titulos, sive in speciebus sive pecunia, auro argentoque debentur, nomine reliquorum omnibus concedantur[e]. Nihil de his viginti annis speret publicorum cumulus horreorum, nihil arca amplissimae praefecturae, nihil utrumque nostrum aerarium. *Dat. X. Kal. Maii**) *Theodosio A. XIV. et Maximo V. C. Coss.* (433.)

17. *Iidem AA. Isidoro Pf. P.* Debita[f] susceptoribus ante decimam indictionem congregata, quae sedes excelsa pretiis humanioribus adaeravit, ex parte dimidia condonamus; arcae cetera inferri praecipimus. *Dat. prid. Id. Iul.*[ff] *Constantinopoli, Isidoro et Senatore Coss.* (436.)

— c. 15. Ri°. mendose *VI.* Fortasse coniungenda est cum c. un. C. Th. de Bonis cler. (V, 8) et c. 39 C. Th. (V, 13). Vid. c. un. cit., not. *k*; infra not. *y*. — c. 16. Vid. c. 9 h. t., not. sup. Aetate antecedit h. c. legem 15 h. t. — c. 17 sec. Go. coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Indict. (XI, 6), c. 2 C. Th. de Frum. Alex. (XIV, 26), c. 2 C. Th. de Alexandr. pleb. prim. (XIV, 27), c. 189—192 C. Th. de Decur. (XII, 1). Vid. infra not. *ff*.

h) 4, Til. *punctionum*, mendose. hh) 4 *recisio.* i) Rein. cj. *defectorum*, non male quidem, neque tamen necesse. De desertis et squalidis Campaniae locis cf. c. 2 h. t. *) Go. in Chronol. *Venatio.* k) Sequor Go. Be. em. *ad.* Duo enim ostendit Go. hic commemorari brevium genera, alios, qui ad scrinia palatinorum sacr. larg. delati sunt, alios, qui ad praetoriana scrinia. Iure igitur reprehendit Iuretum et Gutherium, quorum ille in Symmachum X, 45 em.: *Palatini munerationum sacrarum*, hic: *Ac Palatini Sacrarum ad Principem vel ad Praetoriana scrinia.* Cj. etiam teste et impr. Go. nonnemo *sacrarium.* l) Fol. 177[b] cod. 4. m) 4, Til. *provincias*, mendose et 4 *proconsolarem.* n) Til. — Cui. 2° *sexcentas* (Aur. Lugd. *sexentas*), *quindecim vero centurias iugera.* 4 *sescentas.* *) Ri°. *Ruffino.* o) Vid. c. 12 h. t., not. sup. Sed in comm. h. c. Go. putat his vv. indicari deperditam aliquam legem post ann. 418, quo c. 12 data est, emissam. In vv. *nes clementia n. c.* incip. fol. 178[a] cod. 4. p) 4 *enfytheuticis.* Til. *emphytheuticis.* Mox Go. *lagitionales.* q) Go. Be. em. *constitues*, recte puto, etsi neque *constituet*, sc. clementia nostra ineptum est. r) Til. — Cui. 2° *debitorum capitali sane.* 4 *sano*, sed em. *sane.* s) 4, Til. — Cui. 2° *adstrinxerint*, male. t) Vid. Go. comm. h. c. u) 4 *Theodorus*, mendose. Cui. 1 — Ri°. om. *et.* v) Pro *Pf. P.* 4 *proposito.* et Til. *praeposito*, male. x) Vid. supra pag. 491, not. *r*. y) Scrib. *XIV.* Vid. supra V, 8, c. un., not. *k* et W. ad V, 13. 39, not. *e*. Recentior igitur est h. c. sequenti. z) 4, Til. — Ri°. *Hariobindo.* Vid. c. 39 cit., not. *z*. a) Vid. c. 9 h. t. b) Go.: „A. D. 428." Deinde Cui. 2, 2° *dimmensione.* c) Fol. 178[b] cod. 4; in imo marg. est signum quaternionis *KΔ*. Scriptura huius paginae temporis iniuriam perpessa est, nec supersunt nonnullorum verborum nisi vestigia, libera quidem a colore, sed facilia ad discernendum. d) Go. Be. ex c. 9 h. t. rep. *divinae q. e. domui et omni iuri.* Recte cj. est *domui*; reliqua servanda sunt, cum h. l. c. 9 verba mutata sint. dd) Tacuerunt de h. l. Go. et Be. in similibus addentes *ad* sive *in*. Vid. c. 9 h. t., not. *l*. e) Recte Be. corr. *concedantur* pro *conceduntur*, quod ex Til. in rell. edd. transiit; nam 4 habet *concedantur.* Mox 4 *amplissime.* *) Add. *Constantinopoli.* Ri°. 493, mendose. f) *a* inseri iubet Go. ff) Si haec c. cum c. in not. sup. nominatis coniungenda est, scrib. hic *prid. Non. Iun.*

TIT. XXIX. DE RELATIONIBUS*).

1. *Imp. Constantinus A. ad Claudium Plotianum Correctorem Lucaniae et Brittiorum*[g]. *Post alia*: Super paucis, quae iuridica[h] sententia decidi non possunt, nostram debes consulere maiestatem, ne occupationes nostras interrumpas, cum litigatoribus legitimum remaneat arbitrium a sententia provocandi. *Dat. VI. Kal. Ian.**) *Treviris*[i]. (312.) *Acc. VIII. Id. Febr. Regio*[k], *Constantino A. III. et Licinio III. Coss.* (313.)

2. *Idem A. Profuturo Pf. annonae.* Si quis iudicum duxerit esse referendum, nihil pronuntiet[l], sed magis super quo[m] haesitandum putaverit, nostram consulat scientiam, aut, si tulerit sententiam, minime postea, ne a se provocetur, relatione promissa[n] terreat litigantes[o]. *Dat. IV. Id.*[p] *Febr. Sirmio*[q], *Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* (319.)

3. *Impp. Valentinianus et Valens AA.**) *ad Vicentium Pf. P.* Super delictis provincialium nunquam rectores provinciarum ad scientiam principum putent esse referendum, nisi ediderint prius consultationis[r] exemplum. Quippe tunc demum relationibus plena maturitas[s] est, cum vel allegationibus refelluntur[t], vel probantur assensu. *Dat. III. Kal. Ian.*[u] *Treviris*, *Valentiniano et Valente AA. Coss.*[v] (365.)

4. *Iidem AA. et Gratianus A.**) *ad Apodemium*[x]. Si quando ratio aut necessitas est in negotiis nostra iudicia requirendi expectandique responsa, omnem omnino caussam[y] relationis series comprehendat, ut recitata consultatione[z], quae ita est dirigenda, propemodum actorum[a] recensione non opus sit; actis etiam necessario sociandis. *Dat. VI. Id. Maii Treviris, Valentiniano NB. P. et Victore Coss.* (369.)

5. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA.*[b] *ad Eupraxium**) *Pf. U.* Quicunque iudicum vel appellatione interposita vel[c] ipse dubitans relationem in caussa vel civili vel*) criminali spoponderit sese missurum, exemplum opinionis edendae refutatoriorumque[d] dandorum, sed et transmittendae relationis intra eum diem servet, qui Constantiana[e] lege decretus est, ita ut simul omnia ad eam, de qua refertur, caussam pertinentia acta transmittat. Quod si qui iudicum posthac non ita observaverit[f] cuncta in relationibus dirigendis, quae iam pridem[g] statuta sunt, eo crimine tenebitur[h] una cum officio, quod ordinem servandorum suggerere neglexerit, quo tenentur, qui sacrilegium admiserint etc. *PP. XVI. Kal. Mart. Gratiano A. III. et Aequitio**) *Coss.* (374.)

6. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Palladio Pf. P.* Nunquam ad unius litigatoris querimoniam nostris altaribus suggestio offeratur; ita ut, si cuiusquam ambitione plectenda importunitas id forte meruerit, ei, cuius intentione contra generale factum fuerit constitutum, damnum[i] litis iudex infligat, nec unquam in redivivam

Tit. XXIX. Cod. Iust. VII, 61. — c. 1 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Appellat. (XI, 30). Vid. infra not. *i* et c. 5 h. t., not. *e*. Memorabile, quod est in Summar. C. Th. (ed. meae p. 21): „*Similis Lib. I. Tit.* 34. c. 1." — c. 2. Cod. Iust. VII, 61, 1 pr., quae conflata est ex h. c. et c. 1 sq. tit. — c. 3. Cod. Iust. VII, 61, 2. Concordat sec. Go. c. 5 h. tit. et c. 1 et 8 sq. tit. Legitur ap. Bon. l. c. p. 752. — c. 4. Cod. Iust. VII, 61, 3. — c. 5 coniungenda est cum c. 36 sq. tit. et cum c. 21 C. Th. Quorum appellat. (XI, 36). — c. 6 coniungenda est cum c. 147 C. Th. de Decur. (XII, 1). Eodem die data est, sed ad Monaxium et alio loco c. 11 antec. tit.

*) Aur. Lugd. mendose *Realtionibus.* g) Cui. 2, 2° *Brutiorum.* h) Fol. 179ᵃ cod. 4. *) Aur. Lugd. *Iun.*, err. i) Addidi annum auct. Go., qui tamen in Chron. *Dat. III. Kal. Ian.* ex c. 1 sq. tit. Utroque loco aut scrib. *VI.* aut *III.* k) Be. *Regii.* l) Cod. Iust. *Imp. Constantinus A. — nihil inter partes pron.* m) 4, edd. ante Be. *quod.* Be. ex Cod. Iust. ed. *quo.* n) Cod. Iust. *praemissa*, impr. Go., sed recte Hal. *promissa.* o) In Cod. Iust. ita pergitur: *sciens quod si hoc fecerit, nihilo minus iure appellationis res agitabitur. Sed nec ad nos mittatur aliquid, quod plena instructione indigeat. Quoties autem ad nostram scientiam iudex se polliceatur relaturum, consultationis exemplum litigatoribus illico edi apud acta iubeat: ut si cui forte relatio minus plena, vel contraria videatur, is refutatorias preces similiter apud acta sine aliqua frustratoria dilatione offerat.* Desumpta sunt haec, sed mutatis vv., ex c. 1 sq. tit. p) Cod. Iust. *Kal.* q) Be. Cod. Iust. *Sirmii.* Mox Cod. Iust. om. *C.* *) Vid. not. *v* sq. r) 4 *consulationis*; em. ab ant. man. s) Cod. Iust. *veritas*, recte impr. Go. t) Cod. Iust. *repelluntur*, recte impr. Go. Cf. Dirksen l. c. p. 477. u) Fol. 179ᵇ cod. 4. v) Annus deest ap. Go. — Ri*. Etenim quia Valentinianus extremo anno 365 Parisiis constitit, non Treviris, Go. legi vult *AA. II. Coss.* (368.), et addi in inscr. h. c. *et Gratianus A.* Sed cum C. Th. consentiat cum Cod. Iust., nihil muto. In Chron. h. c. a Go. interponitur constt. a. 368, idemque factum a Bon. Aur. Lugd. *Cons.* *) Cui. 2, 2° *AA. ad.* x) Apodemii dignitas deest etiam in Cod. Iust., neque, temporis ratione habita, est idem ille Apodemius ex agente in rebus, qui, referente Amm. Marcell. XXII, 3 a Iuliano vivus exustus est. y) Cod. Iust. *omnes omnino caussas*, impr. Go. z) Cui. 2, 2° *consulatione.* a) Ita Be. auct. Go. ex Cod. Iust.; 4, edd. ante Be. *auctorum*, male. Mox Cod. Iust. *non sit opus.* b) Go. vult *Iidem AAA.* propter c. antec. *) Go. *Euphraxium*, mendose. c) Go. *vel*, mendose. *) Cui. 1 — Lugd. *ut*, err. typ. d) Edd. *refutariorumque.* Recte Go. Rein. Be. em. *refutatoriorumque*, et ita habet 4. Scriptum est quidem ibi *reputatoriorumque*, sed ab ant. man. reponitur *f* pro *p*. Error ap. Til., ex quo transiit in rell. edd., inde ortus est, quod syllaba *to*, quae in extremo versu est, et inter tegumentum codicis abscondita vix sub oculos cadit, non legitur nisi extenso in latitudinem libro. Ceterum in hac pagina alia verba fere evanuerunt, alia flavum quendam colorem habent. e) Go. non solum em., sed edidit etiam *Constantiniana.* Putat enim intelligendam esse c. 1 h. t. et c. 1 sq. tit. f) Ita 4; rubro col. corr. *observaverint*, ut receptum est in edd. Vid. not. *h* sq. g) Fol. 180ᵃ cod. 4. h) 4 *tenebitur*, recte. Vid. not. *f*. Edd. *tenebuntur.* *) 4, edd. *Equitio.* i) Male Til. — Cui. 2° *factum fuerit, constitutum damnum.* Go. — Ri*. *fa-*

statum negotium redigatur[k], quod hac fuerit conditione praesumptum. *Dat. V. Id. Sept. Ravenna, D. N. Theodosio A. VII. et Palladio Coss.* (416.)

TIT. XXX. DE APPELLATIONIBUS ET POENIS EARUM[l] ET CONSULTATIONIBUS.[m]

1. *Imp. Constantinus A. ad Claudium Plotianum Correctorem Lucaniae et Brittiorum**). Si in negotio civili, cognitis utrisque[n] actionibus, pronuntiaveris, te ad nostram scientiam relaturum[o], consultationis exemplum litigatoribus intra decem dies edi apud acta iubeas, ut, si cui forte relatio tua minus plena vel contraria[p] videatur, is refutatorias preces similiter tibi[q] apud acta offerat intra dies quinque, quam[r] illi exemplum consultationis tuae obtuleris. Iam dicationis tuae est, omnia, quae apud te vel apud alios gesta fuerint in eo negotio, consultationi tuae cum refutatoriis[s] litigantis annectere; ita ut scias, et decem dies, intra quos edi consultationem oportet, et quinque, intra quos preces*) refutatoriae offerendae sunt, continuos debere servari. Nam quinque diebus transactis, nec offerentem preces refutatorias litigatorem debebis audire, sed sine his, quoniam intra statutum tempus oblatae non sunt, gesta omnia ad nostram referre scientiam etc. *Dat. III.*[t] *Kal. Ian. Treviris*[u], *Constantino A. III. et Licinio III. Coss.* (313.)

2. *Idem A.*[v] *ad Catulinum.*[x] *Post alia:* Minime fas est, ut[y] in civili negotio libellis appellatoriis oblatis[z] aut carceris cruciatus[a] aut cuiuslibet iniuriae genus seu tormenta vel etiam contumelias[b] perferat appellator[c]; absque his criminalibus[d] caussis, in quibus, etiamsi possunt[e] provocare, cum tamen statum[f] debent obtinere, ut post[g] provocationem in custodia[h] perseverent[i]. Ea custodita moderatione, ut eorum provocationes recipiantur[k], qui easdem non a[l] praeiudicio interposuisse noscuntur aut etiam ante caussam examinatam et determinatam, sed universo negotio peremptoria praescriptione[m] finito, vel[n] per cuncta membra decurso[o], contra iudicem[p] interpositae esse noscantur[q] etc.

Tit. XXX. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XXX.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—14, 16—18, 20, 21, 24—30, 32—34, 36—40, 42—44, 46, 49, Sich. Aeg. *Tit. VIII.* De cod. 35 cf. supra XI, 16, 11, not. sup. Totus titulus deest in cod. 31. In cod. 15 om. rubrica, sed est spatium duorum versuum, et continuantur iusta ratione numeri sqq. titulorum. L. R. U. *Tit. VI.* Vid. supra tit. VI. et XVI. h. lib. L. R. B. tit. XXXIII. Cod. Iust. VII, 62. — c. 1 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Relat. (XI, 29). Indigitatur in c. 5 antec. tit. et in c. 5, 8, 24 h. t. (vid. c. 8, 24 h. t., not. sup.), sed fugitiva ab hoc tit. Go. videtur. Cod. Iust. VII, 61, 1, quae conflata est ex princ. h. c. et c. 2 antecedentis tituli, ubi vid. not. super. et not. *o.* — c. 2. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c. 2.* Br. Al. eiusque codd. Sich. *c. 1.* Cod. Iust. VII, 62, 12 om. fin. Bas. IX, 1, 106. Ad interpr. vid. Epist. III. Fabiani P. c. 2 (Knust l. c. p. 54). Epist. I. Marcelli (Knust l. c. p. 62). Capit. (Ben. Lev.) VII, 333. Capit. Angilram. cap. XXXVI. Burchard. I, 148. Ivo, Decr. P. V, 261. Decret. Grat. cau. 2, qu. 6, c. 1 et 2. Alluditur sec. Go. etiam in epistola Damasi P. ad Afros cap. 5. Coniungenda est c. 1 C. Th. de Poenis (IX, 40) et c. 1 C. Th. Quorum appellationes (XI, 36). Concordant huic legi sec. Go. c. 13, 15, 20, 22, 25, 33, 51, 59 h. t. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola subscr. in cod. 26. De cod. 31 et 35 vid. not. super. huius tit.

---

ctum, fuerit constitutum, damnum. k) In cod. 4 deest *nec — redigat*; legitur igitur *infligatur quod* etc., sed ab antiqua manu supra adduntur, quae librarius omiserat.

l) 4 *appelationibus.* 21, Sich. *appellatione.* Nonn. codd. *eorum.* 32 et Cod. Iust. om. *et p. e.* m) 6—8, 12, 17, 20, 21, 33, 36, 38, 40, 42 *consolationibus* aut *consolacionibus.* 44 in ind. rubr. *consulacionibus.* 10, 14, 18, 24 *conlationibus.* Sich. *Collationibus.* *) Cui. 2, 2* *Bruttiorum.* n) Go. — Be. *utriusque.* Go. em. *utrinque.* Til. — Cui. 2* ex 4 *utrisque*, quod reposui. o) 4 *relaturam*; ab ant. manu em. *relaturum.* p) Fol. 180[b] cod. 4. q) Aur. Lugd. *sibi.* Go. om. *tibi.* r) Be. prop. *postquam* aut *quum.* Persto in vulgata scriptura. s) 4 *refutatoris*; a librario supra add. *i* (refutatoriis). *) Ap. Go. om. est v. *preces.* t) Vid. c. 1 super. tit., not. *i.* u) Plenior est subscr. c. 1 sup. tit. v) Br. Al. codd. Sich. Cod. Iust. *Imp. Constantinus A.*, sed 8 *Impr. A.* x) 4, Til. — Be. *Catullinum.* Br. Al. codd. *Catulinum*, ut Sich. Cod Iust. *Catulinum, Catholinum*; solus 15 *A. Catolino.* 28, 36, 40 om. *ad Cat.* et nonn. codd. *Post alia.* Vid. supra II, 1, 1, not. *o* et IX, 40, 1, not. *s.* y) 12 om. *ut.* z) 26 om. *oblatis.* Sich. *appell. lib. obl.* a) In cod. 4 ita scriptum est *cruciatus*, ut literae *u* et *s* in syllaba *tus* confundantur, itaque prima specie legi possit *cruciatis.* Perspicuitatis caussa correctum est rubro colore *tus.* 10, 18 *cruciatus ad cuiuslibet.* 26 *cr. aut cuilibet.* b) 20 *tormenta sive cont.* c) 20 supra lin., 26 *appellatus.* d) Fol. 181[a] cod. 4. Go. ann.: „*Aliter atque in criminalibus* etc.“ 20 *preter his crimin.* e) In cod. 15 add. *rei.* Cod. Iust. *provocare possit — debet — perseveret.* 26 *in quid e possint probare.* f) 4, 12 *statutum.* In cod. 4 rubro col. em. *statum.* g) Go. ann.: *ut et post.* 9 *post provocatione.* h) In Cod. Iust. add. *si fideiussoris idonei copiam non habeat.* 16 *in custodium.* i) 6 *perseverint.* Vid. supra not. *e.* Seqq. des. in Cod. Iust. 12 *pers. et a c.* 16 *ea custodiā.* k) 20 supr. lin. *respiciantur.* 26 *rapiatur.* l) 8, 12, 14, 15, 17 om. *a.* 9 *non & pr.* 10, 13, 18 *non ad praeiudicium.* 20 *qui eadem dona praeiudicio.* 26 *qui eas non.* m) 4, 12, 15, Sich. — Lugd. Cui. 2, 2* in Corr. *praescribtione.* 9, 12, 20, 21, 26, Cui. 2 — Ri*. *perscribtione.* Be. *perscriptione*; rell. codd. *proscribtione* s. *proscriptione.* Go. interpretatur *perscriptione*: id est sententia; neque tamen male se habet *praescriptione.* Ceterum perspicuum est, *perscriptione* irrepsisse errore in Cui. 2 et ex ea in rell. edd. 20 *finita.* n) 26 om. *vel* et 8, 12 *per.* 18 *ut per.* o) 6—8, 12, 14, 16, 17, 21, Sich. *discusso.* 9, 18, 26 *discurso.* 10 *discorso.* 20 *decursa.* p) 15 om. *contra iudicem.* Mox nonn. codd. *interposita.* q) 6—8, 10, 12, 13, 16—18, Sich. *noscuntur.* Sich. om. *etc.*, ut nonn. codd. Br. Al.

Dat. III.[r] *Non. Nov.**) *Treviris*[s]. (313.) *Acc. XV.*[t] *Kal. Maii*[u] *Hadrumeto*[v], *Volusiano*[x] *et Anniano*[y] *Coss.*[z] (314.)

INTERPRETATIO. *Ista lex hoc praecipit*[a], *non debere appellantem aut carceris custodia aut cuiuslibet iniuriae*[b] *afflictione constringi, exceptis tamen criminalibus caussis, in quibus similis*[c] *accusantem et accusatum conditio poenae custodiaeque*[d] *constringit: et eorum appellationes dicit debere recipi, sed ita, ut qui appellaverit, in custodia teneatur*[e], *quo usque ad alium iudicem crimina obiecta perveniant*[f], *ut discussis ad integrum omnibus, aut de absolutione aut de*[g] *damnatione accipiat sententiam finitivam*[h].

3. *Idem A. ad Probianum**) *Proconsulem Africae.* Appellationum caussas, quae[i] per vos in auditorio nostro[k], quibus vicem nostri mandamus examinis, diiudicantur, ita[l] audire debes, ut edicto, quod super appellationum negotiis finiendis iam generaliter constitutum est, pareas, atque eadem negotia quam maturissime explices. *Dat. VIII. Kal. Sept. Rom.*[m], *Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss.* (315.)

4. [n] *Idem A. Amabiliano Pf. annonae Africae.* Officii cura est, ut omnes omnino appellationes, quaecunque fuerint interpositae solenniter, curet*) accipere, nec in recipiendis libellis aliquod genus iniuriae inferendum cuipiam existimet. *PP. III. Kal. Ian. Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss.* (315.)

5. *Idem A. Petronio Probiano suo salutem.*[o] Ex illo tempore, quo[p] in civilibus caussis, quae inter privatos moventur, consulturum[q] vel relaturum te esse promiseris, vel appellationis a te interpositae solennia completa fuerint, nihil posthac tibi quodlibet speciale ac requisitum vel quibuscunque modis favoris gratiam praeferens audiendum est, sed observandum, ut, iuxta priora statuta[r] solennitatis more expleto, gesta ad comitatum omnia dirigantur etc. *Dat. Id. Aug. Arelato*[s]. *PP. Id. Oct. Thebeste*[t], *Sabino et Rufino Coss.* (316.)

6. *Idem A. Petronio Probiano**) *suo salutem.* Supplicare caussa pendente non licet, nisi forte ei, cui opinionis exemplum negatum est, [u] vel instructionis universae suppressa transmissio. Quo facto, crimen iudici sacrilegii imminebit, qui hoc commisso litigatori supplicandi necessitatem imposuit: cui aliter supplicanti, dimidiae partis rei, de qua agitur, imponenda est mulcta, ut pro iudicis aestimatione fisco pretium inferat. Eo etiam, qui terminatam rescripto vel consultatione[v] quaestionem exquisito suffragio refricare conabitur, quoniam maius crimen admittit, in omnem litis aestimationem protinus condemnando et, sub sacramenti observatione[vv], omni venia deneganda, si quis contra haec supplicare tentaverit[x]. *Dat. Id. Aug. Arelato*[y]. *PP. Id. Oct. Thebeste, Sabino et Rufino Coss.* (316.)

7. *Idem A. ad Bassum Pf. U.* Litigatoribus co-

— c. 3. Fabiani ep. IV. sive rescriptum ad Stephanum (Konst l. c. p. 72). — c. 4. Ed. Th. cap. LV. Vid. c. 18 h. t., not. sup. et infra XIII, 5, 2, not. sup. — c. 5 coniungenda est cum c. 6 h. t. Cod. Iust. VII, 62, 13. Bas. IX, 1, 107. — c. 6. Vid. c. 5, 8 h. t., not. sup. Cod. Iust. I, 21, 2 mut. Bas. II, 5, 12. — c. 7. Cod. Iust. VII, 62, 14. Bas. IX, 1, 108. Vid. c. 12 sq., not. sup.

r) 6 — 8, 10, 12, 13, 17, 18, 20, 21, 27, 28, 33, 36, 38, 40, Sich. L. R. U. *IV.* *) Apud Sich. excidit *Nov.* s) Br. Al. codd. *Triu*, *Triueris*, *Treueris*. 12, 28, 36, 40 om. *Trev.* et 8 *Trev.* — *Hadr.* Annum apposui iub. Go. et Be. t) 30, 33 *X.* 20 *aug* & *XVI.* 28, 36, 40 om. *XV.* u) 20 *mard.* 40 *mad.* Go. in Chron. om. *Mar.* Cf. supra IX, 40, 1, not. *nn.* v) 4, Til. — Ri°. *Hadrumeto.* Be. *Hadrumeti.* 15, 21 *adrumeto.* 10, 18 *adrumetulos.* 16 *adrumetu.* 6 *adrumetii.* 7, 14 et multi alii codd. Sich. *Adrumeti.* 28, 36, 40, 43, 44 *adromito.* 20 *Roma.* x) Plerique codd. *Volosiano*, 20 *völociano.* Recte Be. addi vult *II.* y) 8 om. *et Anniano.* 32 *et aeliano.* 20 *annoniano*; rell. Br. Al. codd. fere omnes et Cui. 2 — Ri°. *Aniano.* z) Plurimi codd. om. *Coss.* a) Nonn. codd. *Lex ista hoc praecepit.* b) 42, Aur. Lugd. *iniuria.* c) 6, 7 *singulis.* d) 20 *custodiaque.* Edd. *constringet.* e) 20 *appellaverint — teneantur.* f) 10, 18 *perveniantur.* 21 *pervenient.* g) Nonn. codd. om. *de.* h) Go. em. *definitivam*, sed omnes codd. *finitivam.* *) Vid. c. 5 et 6 h. t. i) 4 *caussas has quae*; ant. man., fortasse librarii, deletur *has* punctis supra additis. k) Ita 4, Til.; rell. *vestro.* Primus *vestro* tacite corr. Cuiacius in Cui. 1. Recte *nostro* propter seqq. *quibus vicem nostri mandamus examinis* neque tamen accipiendum de auditorio, cui princeps ipse praeest, sed de auditorio, quodcunque nomine s. vice principis habetur, hic a proconsule Africae in provincia. Infra c. 11 h. t. *sublimitatem tuam, qui cognitionibus nostram vicem repraesentas* et XI, 36, 3. l) 4, Til. *id.* Primus Cuiacius in Cui. 1 tacite corr. *ita*, recte. Mox Be. *negotiis.* m) Be. ann.: „*Romansianum* prope Naissum Gfr. intelligit. Idem fortasse innuit *Rom̄.* in T. C. I., quae Romam nunquam ita exprimunt. Ceterum Rom̄. et Rum̄. interdum Ravennam indicare puto.“ Go. *Romansianam*, non *Romansianum* prop., sed in Chron.: „Ergo fuit hoc tempore Constantinus Romae.“ Dissentit igitur a se ipso. Quae Be. de scriptura *Rom̄.* dicit, ea plane falsa sunt. n) Fol. 181[b] cod. 4. Mox Aur. Lugd. *apellationes.* *) Til. — Cui. 2° *interpositae, solenniter curet.* Go. — Ri°. *interpositae, solenniter, curet.* Cf. c. 5 h. t. *appellationis a te interpositae solennia.* o) Cod. Iust. add. *dicit.* Reines.: „Fuisse tum, inquit, Procos. Africae, uti eum nominat August. l. III. contra Crescon. c. 7. adparet e subscripto, ubi proposuerit hanc legem loco, Thebeste.“ Vid. etiam c. 3 h. t. p) Cod. Iust. *ex quo.* Vid. c. 8 h. t. *ex eo die, quo — vel ex quo.* q) Cod. Iust. *consultaturum.* r) Vid. c. 1 h. t. s) Be. *Arelati.* t) 4 *Teueste.* *) Cod. Iust. *Imp. Constantinus A. Probiano.* u) Fol. 182[a] cod. 4. v) 4 *consulatione*, ab ant. man. em. *consultatione.* vv) Go. in comm.: „*sub sacramenti observatione*, quae aliquamdiu me torserunt. Verum hisce procul dubio verbis Constantinus M. sacramenti sese religione obstringere pro more suo videtur. — Ita quoque — l. 4. sup. de accusat.“ (IX, 1). x) In Cod. Iust. h. c. ita se habet: *Supplicare — nisi vel actorum vel pronuntiationis editio denegatur. Qui autem terminatam — conabitur* (om. *quoniam — admittit*), *in omnem litis aestimationem adversario suo protinus condemnetur; omni venia — tentaverit.* Cf. Dirksen l. c. p. 355 et Herrmann ad c. 2

pia est, etiam non conscriptis[z] libellis, illico appellare voce, cum res poposcerit iudicata[a]. *Dat. VIII. Id. Iun. Sirmio*[b], *Gallicano et Basso Coss.* (317.)

8. *Idem A. ad Bassum Pf. U.* Manente lege, qua praescriptum est, intra quot[c] dies opinionis sive relationis exemplum privatis[d] iudex debeat exhibere, et refutatorii libelli intra quot dies rursum iudicibus offerendi sunt[e], tam in privatis quam etiam in fiscalibus caussis ex eo die, quo fuerit quaestio terminata, vel ex quo relationem iudex per sententiam promiserit, intra vicesimum diem quaecunque[f] ad instructionem pertinent caussae, ad comitatum nostrum properantissime volumus afferri. Quod nisi factum fuerit, ab universo officio, viginti transactis diebus, quos post latam sententiam placuit supputari, intra viginti alios dies, qui sequuntur, tantum fisco nostro praecipimus inferri, quanti per aestimationem rationalis emolumentum litis, cuius suppressa fuerat instructio, fidelissime potuerit aestimari. Cui capitale supplicium imminebit, si rigorem legis quocunque modo mollire tentaverit. §. 1. Eadem poena officio imminente, si quando appellatione vel consultatione pendente, vel post decisas nostris responsionibus caussas ei, quod ullo modo fuerit[g] impetratum, damnabilem voluerit conniventiam commodare. Nam decreta nostra debet ingerere iudicanti[h], ut ipso etiam dissimulante iudice reluctari et, tanquam manibus iniectis, eos de iudicio producere, ac rationum officio traditos statuti prioris*) nexibus obligare, quorum desideriis violari nostras properit sanctiones. *PP. IV. Kal. April. Romae, Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* (319.)

9. *Idem A. ad Severum Vicarium....*[i] Ne caussas, quae in nostram venerint scientiam, rursus transferri ad iudicia necesse sit, instructiones necessarias plene actis inseri praecipimus. Nam cogimur a proferenda sententia temperare, qui sanximus*), retractari rescripta nostra ad opiniones vel etiam relationes iudicum data non oportere[k], quoniam verendum est, ne lis incognito negotio dirimatur, adempta copia conquerendi[l]. Quare perennibus inuretur iudex notis, si cuncta, quae litigatores instructionis probationisque caussa[m] recitaverint, [n] indita actis vel subiecta non potuerint inveniri. *Dat. X. Kal. Iul. Aquileia*[o], *Constantino V. et Licinio C. Coss.* (319.)

10. *Idem A. ad Crispinum*[p]. .... Si quis per absentiam nominatus[q] ad provocationis auxilium cucurrerit, ex eo die interponendae appellationis duorum mensium[r] tempora ei computanda sunt, ex quo contra se celebratam nominationem didicisse monstraverit. Nam praesenti, qui factam nominationem cognovit, et appellare voluerit, statim debet duorum mensium spatium[s] computari. *Dat. VIII.**) *Id. Iul. Constantino A. VI. et Constantio*[t] *C. Coss.* (320.)

11. *Idem A. ad Maximum ....*[u] *Post alia*: Nemo in refutatione aliquid congerat, quod asserere intentione neglexerit*). Quod quidem saepe fit industria, si, quod quis probari posse desperet, in praesenti disceptatione dissimulet, certus, se esse revincen-

— c. 8. Summ. C. Th.: „*Primae Similis.*" Cf. c. 64 h. tit., not. sup. et tit. XXXVI. sq. c. 12, not. sup. In extrema parte similis est c. 5 et 6 h. t. — c. 9. Cod. Iust. VII, 62, 15 nom. om. — c. 10. Cod. Iust. VII, 63, 1. Bas. IX, 1, 129. Sec. Go. concordat c. 19 h. t. Similis est c. 2 C. Th. de Decur. (XII, 1). Quod ad c. 1 Cod. Iust. attinet, utor in ea pariter atque infra (vid. c. 30 h. t., tit. XXXV. c. 1, tit. XXXVII. c. 1 huius libri) scripturae diversitate, quam ex antiquissimis membranis Cod. Iust., quae Veronae asservantur, exscripsit clar. Vesmius, mecumque, quae est ingenii eius egregia indoles, liberaliter communicavit. Nominabo eas vv. Ms. Veron. — c. 11. Cod. Iust. VII, 62, 16, sola §. 1 et mutata quidem rec. Bas. IX, 1, 109. Coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Iudiciis (II, 18). Vid. c. 13 h. t., not. sup.

cit., not. 12 sq. y) Be. *Arelati.* Herrm. ex cod. Pist. *Arelate.* z) Cod. Iust. *non scriptis.* a) In Cod. Iust. add. *tam in civilibus, quam in criminalibus caussis.* b) Be. Cod. Iust. *Sirmii.* c) Vid. c. 1 h. t. 4 *quod* et Aur. Lugd. *opnionis.* d) Fol. 182[b] cod. 4. Repetit deinde 4 *quod* pro *quot.* e) Be. em. *sint.* f) 4, Til. *quecumque*, id e. *quemcumque.* Ceterum 4, edd. ante Go. *vicensimum.* g) Fol. 183[a] cod. 4. Mox 4, Til. — Ri°. *conhibentiam.* Be. *connibentiam.* Vid. supra VI, 30, 17, not. *v.* h) 4 *iudicantia|ut*, sed deletur *a* ante *ut.* Til. *iudicantia, ut.* Cui. 1 — Lugd. *iudicantia, aut*, quod Be. falso dicit in Cui. 2 haberi, ubi potius (etiam in Cui. 2°) est *iudicanti, aut*, quod Be. ed. Go. *Iudicanti aut.* Ri. Ri°. *Iudicanti, aut.* Quamquam Be. scriptura commodam sententiam habet, tamen codicem secutus edidi *ut*, h. e. *uti*, sicuti, aeque atque ipso d. i. reluctari. An illud *ut* errore pro *ul*, h. e. *uel*? *) Vid. c. 6 h. t. i) Loci, cuius vicarius fuerit, mentio deest etiam in Cod. Iust. Blondellus de Primatu in Eccles. p. 513 Vicarium Illyrici eum fuisse suspicatur, caussa non addita; Go. in Chron. Vicarium Italiae. In c. 2 C. Th. de Matern. bonis (VIII, 18) appellatur *Iulius Severus.* Mirum, quod et in aliis Severo inscriptis legibus dignitas eius aut plane omittitur aut, si qua commemoratur, suspecta est. *) Vid. c. 6 et 8 h. t. k) Vv. *qui sanximus — oportere* des. in Cod. Iust. l) 4 *conquaerendi.* m) 4 *causas*; rubro colore deletur *s* finale. n) Fol. 183[b] cod. 4. o) Cod. Iust. *Kal.* (deest *Iul.*) *Aquileiae.* Aur. Lugd. *Aqui.* et mox *Cons.* Cui. 1 *Licino.* Cod. Iust. *CC.* p) Etiam in Cod. Iust. (*Imp. Constantin. A. ad Crispinum*) et infra XII, 1, 2 dignitas deest. In cod. 4, Til. — Cui. 2° lacunae nullum est indicium. Go. et Ri. quattuor puncta ponunt, Ri°. sex, Be. ut nos. q) In Cod. Iust. add.: *vel ad duumviratus aliorumque honorum infulas, vel munus aliquod* (Ms. Veron. *etuocatus*) *evocatus* ex c. 19 h. t., prob. Go. r) Ita Be. ex Cod. Iust., sed Ms. Veron. *mensuum* et 4 *duum mensu* et edd. ante Be. *duum mensum*, antiqua scriptura. Vid. not. sq.; infra XII, 1, 2; supra IV, 6, 3, not. *o.* Cod. Iust. *mensium spatia ei.* s) Cod. Iust. *cognoverit — debent duorum mensium* (Ms. Veron. *debet quorum mensuum*) *spatia.* 4, Til. — Ri°. *mensum.* *) MS. Veron. *VII.* t) Ita etiam Cod. Iust.; Be. em. *Constantino*, recte. Vid. Reland. l. c. p. 306. Ms. Veron. *Consi & V* (?) *et ūsī c̄c ɔss.* u) Dignitas deest in Cod. Iust. Go. add. vult *P. P.*, prob. Be. Cf. c. 1 C. Th. de Responsis prud. (I, 4), not. *e.* Lacunam indicavi punctis. *) Mend. Go. *neglexererit.*

dum, si commenticia et ficta suggesserit. Propter quod cogi etiam singulos oportebit ad proferenda in iudicio universa, quae ad substantiam[v] litigii proficere arbitrantur, atque ea ratione urgeri, ut sciant, sibi ex auctoritate legis istius non licere refutatoriis tale aliquid ingerere[x], quod apud iudicem non ausi fuerint publicare. Nam si plena, ut iubemus, assertio per litigatorem in iudiciis exseratur, et integra instructio in consulti[y] ordinem conferatur, stabit ratum ac fidele, quod iudicia nostra rescripserint, neque ullus querimoniae locus dabitur nec[z] occasio supplicandi, ut convelli labefactarique iubeamus, quae ad relationem eius sanximus, qui neque vera neque universa suggessit. Omnes igitur partium allegationes, acta universa scripturarumque exempla omnium dirigantur. Quod cum universos iudices, tum[a] praecipue sublimitatem tuam, qui cognitionibus nostram vicem repraesentas, servare conveniet. §. 1. Sane etiam ex eo querimoniae litigantium oriuntur, quod a vobis, qui imaginem principalis disceptationis accipitis, [b] appellationum adminicula respuuntur. Quod inhiberi necesse est. Quid enim acerbius indigniusque est, quam indulta quempiam potestate ita per iactantiam insolescere, ut despiciatur utilitas provocationis, opinionis editio denegetur, refutandi copia respuatur? Quasi vero appellatio ad contumeliam iudicis, non ad privilegium iurgantis inventa sit, vel in hoc non aequitas iudicantis, sed litigantis[c] debeat considerari utilitas[d]. *Dat. prid. Id. Ian. Sirmio*[e], *Crispo II. et Constantino II. Caess.*[f] *Coss.* (321.)

12. *Idem A. ad Florentinum....*[g] Si nominatus magistratus aliquis refragetur, non appellatio, sed querimonia hoc dicetur; appellationis enim verbum in maioribus rebus dici oportet. Similiter et si ad exactionem annonariam nominatus de iniustitia queratur, non appellatio, sed querela hoc esse videbitur. Ideoque nec tempora*) appellationum servanda sunt, sed mox[h] super huius modi querimoniis disceptandum. *Dat. Id. April. Constantinopoli*[i], *Severo et Rufino Coss.* (323.)

13. *Idem A. ad Iulianum Pf. U.* Nonnulli iudicum inferioris gradus a sententiis suis interponi provocationis auxilium aegre ferentes[k] id efficiunt, ut nobis eorum relationes non necessariae et insolentes ingerantur. Igitur volumus, cum ab eorum sententiis fuerit provocatum, super ea quaestione, cuius appellatione interposita iudices esse desierunt, minime eos ad nostram referre clementiam, sed gravitatis tuae, cui nostram vicem commisimus, sacrum auditorium exspectari. *Dat. III. Non. Aug. Heracleae, Constantino A. VII. et Constantio Caes. III. Coss.*[l] (326.)

14. *Idem A. Victori Rationali urbis Romae.* Quoniam nonnulli fisci debitores, cum iussi fuerint debitam summam exsolvere, interposito provocationis auxilio vim exsecutionis eludunt; nec iam opinionis exemplum nec refutatorias preces curant petere vel of-

— c. 12 coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Decur. (XII, 1). Summ. C. Th.: „*Similis septimae.*" — c. 13. Vid. infra not. *l*. Recte Go. cum h. c. coniungendam esse putat c. 17 Cod. Iust. h. t. (VII, 62), quam nonnulli ex hac lege interpolatam esse dicunt, impr. Go. et W. ad c. 2 C. Th. de Praediis minor. (III, 32), not. *i*. Vid. c. 2 cit., not. *q*. Sec. Go. concordant c. 2 C. Th. de Relat. (XI, 29), c. 2, 4, 11, 15, 16 h. t. — c. 14. Cod. Iust. VII, 62, 18. Bas. IX, 1, 111. Cf. c. 21, 46 h. t., not. sup. et tit. XXXVI. sq. c. 8, 12, not. sup.

Idem ann.: „Id est *in disceptatione*, ut mox dicitur, seu *in iudicio.*" v) Fol. 184[a] cod. 4. x) Go. ann.: „Et inserere." y) Cui. 2, 2* *inconsulti*. Consulti, i. e. consultationis sec. Go. z) 4 *quaerimoniae l. d. ne*, ab ant. manu em. *nec*. a) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. *tunc*. Be. iubente Go. recte em. *tum*, quod iam Aur. Lugd. edd. habent. b) Fol. 184[b] cod. 4. Haec §phus sola transiit in Cod. Iust., ubi sic legitur: *Eos etiam, qui imaginem principalis disceptationis accipiunt, appellationum adminicula necesse est accipere.* c) Vv. *inventa sit — litigantis* bis scripta sunt in cod. 4, secundo tamen loco deleta punctis. d) Go. in comm. h. c. em. *vilitas*, i. e.: „cum in hac re, spectanda sit aequitas iudicantis, bene an male iudicaverit, non vero contemptim habenda seu spernenda ad iudicis potestatem et maiestatem comparata litigatoris *vilitas.*" Accidisse scio, ut inter haec vv. (*vilitas* et *utilitas*) commutatio orta sit: sed h. l. plane falsa est Go. opinio. Sententia haec est: appellatio non contumeliosa est iudici, sed litigantis privilegium, nec ea tam aequitati iudicantis diffiditur, quam litigantis utilitati prospicitur. e) Be. *Sirmii*. f) Cod. Iust. om. *Caess*. Aur. Lugd. *Cons*. g) Dignitas deest etiam in c. 8 cit., ubi non *Florentinus* appellatur, sed *Florentius*, uti hic scrib. Reinesius; c. 1 C. Th. de Custodia reorum (IX, 3) inscribitur *Florentio Rationali*, c. 1 Cod. Iust. de Magistr. munic. (I, 56) ex c. 8 C. Th. cit. desumpta *Florentio P. P.* Go. igitur dubitat, utrum h. l. addendum sit *Rationalem* an *Pf. P.* Illud vult in ann. h. c., quia hic et in c. 8 cit. *de exactione annonaria* dicitur; hoc cum Rein. praeferre videtur in Chron. Etiam ad c. 8 cit. Rein. rep. *Pf. P.* Rep. *Rationalem*. *) Cui. 2, 2* err. *tempore*. h) Fol. 185[a] cod. 4. i) Ita etiam c. 8 C. Th. cit. Hoc anno nondum exstitit *Constantinopolis*, sed urbs erat *Byzantium*. Et quamquam Go. expungit v. *Constantinopoli*, prob. Be., et errorem fuisse dicit cuiusdam scriptoris, qui loco Byzantii ab huius Codicis conditoribus nomen Constantinop. substitutum coniiceret; tamen ego id assentior, et ipsos conditores C. Th. urbis nomen antiquum cum recenti et suo quidem tempore notiori commutavisse suspicor. Certe historiae ratione spectata Constantinum non incredibile est anno 323 fuisse Byzantii. Neque ab opinione mea alienum, quod me amicissimus Heimbachius edocuit, solitos fuisse Iustinianeae et inferioris aetatis scriptores, si quis de Orientis urbe solenni more loqueretur, *Constantinopolim* scribere, contra si qua urbis mentio vulgari sermone fieret, antiquum *Byzantii* nomen pro Constantinopoli ponere; veluti me confero Byzantium. Cf. clar. Heimbachii editionem Athanasii Scholastici p. 11, not. 49 et 56. Non magis Constantinopoleos mentio convenit cum legis anno in c. 2 C. Th. Fam. herc. (II, 24), c. 3 C. Th. de Veter. (VII, 20), c. 8 C. Th. de Decur. (XII, 1), c. 8 C. Th. de Navic. (XIII, 5), c. 1, 17 Sirmond. Vid. c. 2 cit., not. *m*, c. 3 cit., not. *b*, c. 1 cit., not. *a* et c. 17 cit., not. *s*. Aur. Lugd. *Cons*. k) Til. Cui. 1. Cui. 2, 2* *aegreferentes*. l) Ap. Go. — Ri*. om. annus. Etenim Go., quia ignotus auctor de Praefectis urbi Anicium Iulianum ab Idibus

ferre *), placuit, [m] ut, si intra *) dies complendis[n] solemnitatibus praestitutos ad facienda haec appellatoria cura defuerit, deserta ab eo provocatio aestimetur[o], moxque debitum exigatur. *Dat. prid. Kal. Aug. Constantino*[p] *et Maximo Coss.* (327.)

15. *Idem A. ad Concilium provinciae Africae.* Non recte iudices iniuriam sibi fieri[pp] existimant, si litigator, cuius negotium sententia vulneratum est, a principali causa provocaverit[q], quod neque novum neque alienum a iudiciis est. Ideoque post[qq] negotium principale discussum litigatori liceat litem iuris remedio sublevare; et iudices observare[r] debebunt, ne[s] appellatores vel in carcerem redigant, vel a militibus faciant custodiri. *PP.*[t] *IV. Kal. Aug. Karthagine*[u], *Constantino A. VIII.*[v] *et Constantino*[x] *Caes.*[y] *IV. Coss.* (329.)

Interpretatio. *Lex ista hoc iubet, non debere iudices provinciarum assertiones appellantium*[z] *ad suam iniuriam revocare, quia hoc nec novum nec alienum a iudiciis*[a] *esse cognoscitur; et ideo hoc iubet, ut liceat litigatori*[b] *vitiatam caussam appellationis remedio sublevare. Hoc etiam specialiter praecepit*[c], *ut appellator nec in carcerem nec in quamcunque custodiam redigatur*[d], *sed agendum negotium suum liber observet*[e].

16. *Idem A. ad universos Provinciales.* A proconsulibus et comitibus et his, qui vice praefectorum cognoscunt *), sive ex appellatione sive ex delegato **) sive ex ordine iudicaverint, provocari permittimus, ita ut appellanti iudex[f] praebeat opinionis exemplum, et acta cum refutatoriis partium suisque literis ad nos dirigat. A praefectis[g] autem praetorio, qui soli vice sacra cognoscere vere dicendi sunt[h], provocari[i] non sinimus, ne iam nostra contingi veneratio videatur. Quod si victus oblatam nec receptam a iudice appellationem affirmet, praefectos adeat, ut apud eos de integro litiget, tanquam appellatione suscepta. Superatus enim si iniuste appellasse[k] videbitur, lite perdita notatus abscedet, aut[l] si vicerit, contra eum iudicem, qui appellationem non receperat[m], ad nos referri necesse est, ut digno supplicio puniatur. *Dat. Kal. Aug. PP. Kal. Sept. Constantinopoli, Basso et Ablavio Coss.*[n] (331.)

17. *Idem A.* *) *ad universos Provinciales.* Qui licitam provocationem omiserit, perpetuo silere debebit, nec a nobis impudens petere per supplicationem auxilium. Quod si fecerit, deportationis poena plectendus est[o]. *Dat. Kal. Aug. PP. Kal. Sept. Constantinopoli* *), *Basso et Ablavio Coss.* (331.)

— c. 15. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 15. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 2. Ad interpr. cf. Capit. (Ben. Lev.) VII, 333. Epist. III. Fabiani (Knust l. c. p. 54). Vid. supr. c. 2 h. t., not. sup. Integra cum interpretat. est in codd. 6—10, 12—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 32, 37, 39; inscr. et textus in codd. 24, 38, 43, 44; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—30, 33, 34, 36, 40, 42. De codd. 31 et 35 vid. not. sup. huius tit. Vid. c. 13 h. t., not. sup. — c. 16. Cod. Iust. VII, 62, 19. Bas. IX, 1, 112. Ed. Th. cap. LV. Coniungenda est haec c. cum c. 17 h. t., c. 3 C. Th. Fin. regund. (II, 26), c. 4 C. Th. de Admin. et peric. tut. (III, 30), c. un. C. Th. de Litigiosis (IV, 5), c. 1 C. Th. de His, qui per metum (XI, 34), c. 2 Cod. Iust. Ubi in rem actio (III, 19). Cf. c. 3 C. Th. Fin. reg. cit., not. sup. et c. 18 h. t., not. sup. — c. 17. Cod. Iust. I, 21, 3 mut. Bas. II, 5, 13. Vid. c. 16 et 30 h. t., not. sup.

Nov. demum anni 326 praefecturae urbanae munus suscepisse scribit, aut consules anni 329 (*Constantio A. VIII. et Constantino IV. Coss.*, et hoc probatur Corsinio l. c. p. 180) aut potius anni 327 vult (*Constantino et Maximo Coss.*). Utrique anno inseritur ap. Go. in Chron. constit. Obstat his cj. cum c. 17 Cod. Iust. huic legi coassanda et omnino in subscr. congruens, tum temporis ratio et series legum a Go. inversa. Et hoc quidem Be. videtur sensisse, qui ann.: „sed fort. aut Datum non recte se habet, aut post Id. Nov. demum lex Romam venit, ex quibus incipit Iul. praef. urb.“ Recte. Rein. numeri notam (*III.*) delendam esse existimat. 4 *Haeracleae.* *) *Petere* opinionis exemplum, *offerre* refutatorias preces. m) Fol. 185[b] cod. 4. *) In Summ. C. Th. add. *XX.* n) Cod. Iust. om. *complendis.* o) Cod. Iust. *existimetur.* p) 4, Til.— Ri*. Cod. Iust. *Constantio.* Vid. supra XI, 7, 4, not. u. Mox Aur. Lugd. *Cons.*. pp) 6, 7, 10, 12—14, 16—18, 21 om. *fieri.* 25 *existimant fieri.* Ceterum 16 *ractae* et *sententiam*, ut 25. q) 15 *ad principalem caussam* (ut 12, 13) *appellaverit.* 6, 7, 14, 16, 17 *provocavit.* qq) 6, 7, 16 *pro.* 25 *neg. vel principalem discessum — iuris remedium.* 13 *discusso.* r) 15 *sublevare iudices etiam observare.* s) 4 *ner*, rubr. col. deletur *c.* 12 om. *ne.* Mox 20 *carcere* et 21 *faciat.* t) 29, 38, 42 *Dat.* 44 *Id.* u) Nonn. codd. *Cartag.* 16 *Carthaginensium.* Sich. *Carthag.* 42 *Kartaginense.* 15 om. *Karth.* et 8 *Karth.— IV.* 20 *Chartag.* v) 10, 18, 20, 40 om. *VIII.* 32, 38 *VIIII.* 6 *IIII.* x) Multi codd., etiam 4 et edd. ante Be. *Constantio*; alii habent *Const.* s. *Constant.* Be. ex L. (quod siglum non intelligo) em. *Constantino*, et hoc habent 9, 12, 13, 14, 17, 33, 34, 42. Clar. Vesmius ad II, 16, 2 *Constantio Caes. II.*, quae cj. destituitur codicum auctoritate. 36, 40, Sich. in m. *Constante Caes.* y) In multis codd. et ap. Sich. om. *Caes.* 16 *IV. CC.* 23 om. *et — Coss.* Memorabilis est subscriptio in cod. 15: *PP. VI Id. Iun. Constant. ipsis augustis Cons.* z) Sich. *appellationum.* Mox 20 *qui hoc non.* a) Cui. 2 — Ri*. *iudicibus*, mendose et impr. Go. b) Sich. Cui. 1 — Lugd. *a litigatore*, mendose. Nonn. codd. *vitiatas causas.* Antea 9 *cognoscet - ut* et om. *liceat.* c) 6—10, 18, 20, 21, 42, 44 et multi alii codd. *praeceperunt.* Mox 20 *appellatur*, sed supr. lin. *appellator.* d) 6—8, 42, alii codd. *in quacunque custodia redigatur.* 42 *carcere.* 20, 21, Sich. Cui. 1 — Lugd. *sed ad agendum.* e) Sich. *liberum obs.* 20 *observetur.* *) Mendose Ri*. *cognoscuntur.* **) Cod. Iust. *ex delegatione.* f) Fol. 186[a] cod. 4. g) Ri. (non in vulg., ut Be. asseverat) *A Praefecti*, err. typ. h) Cod. Iust. om. *qui — sunt.* i) Cod. Iust. *provocare.* k) Cod. Iust. *appellare.* l) 4, Til. — Ri*. *aut.* Be. iubente Go. ex Cod. Iust. rep. *at*, sed tamen ferri potest *aut*, etsi *at* significantius esse non nego. Russ. edd. Cod. Iust. *aut* cum C. Th. et sec. Go. nonn. Cod. Iust. edd. *et.* m) Ri*. et Cod. Iust. *receperit.* n) Aur. Lugd. *Cons.* *) Apud Ri*. excidit *A.* o) Cod. Iust. *Quod si fecerit, desiderio suo carebit, et ignominiae poena notabitur.* *) Ex legibus cum h. c.

18. [p] *Imp. Constantius*[*]) *A. Anicio Iuliano Pf. U.* Quoties rationalis vel officii necessitate poscente vel ex praerogativa rescripti inter privatos iudicaverit, si a sententia fuerit provocatum, non ad nostram scientiam referendum est, sed apostolis datis, quod iuxta observatam rationem postulari sufficiet, et ad[q] auditorium gravitatis tuae, cui ad vicem nostram delata iudicatio est, partes pervenire oportet; in fiscalibus caussis servato priscae consuetudinis more, ut[*]), opinione edita, universa ad nostram scientiam referantur. *Dat. XIII.*[r] *Kal. Iul. Serdicae. PP. VI. Kal. Aug. Romae, Constantio A. II. et Constante Coss.*[s] (339.)

19. *Idem A.*[t] *ad Anatolium Vicarium Asiae*[u]. *Post alia:* Si ad curiam nominati vel ad duumviratus aliorumque honorum infulas vel munus aliquod evocati[v] putaverint appellandum, intra duos menses negotia peragantur. *Dat. VI. Kal. Dec. Constantio A. II. et Constante*[x] *Coss.* (339.)

20. *Impp. Constantius et Constans*[y] *AA. Philippo*[z] *Pf. P.* Iudices cum[a] in civilibus caussis tum[b] etiam in[c] criminalibus, in quibus vitae hominum salutisque[d] quodammodo fata[e] tractantur[f], appellationes[g] admittant, nec denegent[h] vocem in supplicium[i] sententia destinatis[k]. *PP.*[l] *V. Id. Iun. post cons. Constantii iterum*[m] *et Constantis AA.*[n] (340.)

INTERPRETATIO. *Lex ista hoc praecipit*[o], *ut etiam*

— c. 18. Vid. infr. not. *s*. — c. 19. Vid. c. 10 h. t., not. sup. et not. *q*. Coniungenda est cum c. 23 C. Th. de Decur. (XII, 1). Sec. Go. concordat c. 10 h. t. et c. 2 C. Th. de Decur. (XII, 1). Ap. Go. praefigitur numerus *XVIX.*, err. — c. 20. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 20. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 3. Ad interpr. cf. Ep. III. Fabiani P. (Knust l. c. p. 54). Decr. Grat. cau. II, qu. 6, c. 20. Go. h. c. cum aliis indigitari putat XI, 36, 6. Vid. c. 6 cit., not. *e*. Integra cum interpretatione est in codd. 6—10, 12—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37; inscr. et textus in codd. 24, 30, 32, 39, 43, 44; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42. De codd. 31 et 35 vid. not. super. huius tit.

coniungendis. In cod. 4 et in edd. deest *Constant.* p) Fol. 186[b] cod. 4. In imo margine est signum quaternionis *KE.* *) Aur. Lugd. Ri*. *Constantinus.* Vid. not. *s* sq. q) In cod. 4 deest *ad*; add. *ad* ab ant. man. supr. vers., fortasse emendandi caussa verbi *et* (*sufficiet, ad*). *) Go. — Be. *oportet. In*, et cj. Go. *ut* pro *et*, quod concedere non possum. r) Be. *III.*, mendose. s) Go. — Ri*. om. annum. Rein. adscrib. ann. 339. Go. ad Constantinum h. c. referens rep. vult consules anni 326 aut potius anni 329, si quidem referente auctore vetere de Consular. et Praefectis urb. Anicius Iulianus annis 326—329 praetura urbana functus est, neque alio nisi illo tempore in legibus praefectus urb. appellatur (vid. supra II, 7, 2, VI, 4, 2, XI, 30, 13 et ibid. not. *f*), Constantinus autem annis 326 s. 329 Serdicae fuit, non Constantius anno 339. Corsinius l. c. p. 180 requirit consules anni 329, quibus etiam tribuitur in Chron. constit. ap. Go. et Ri. Be., si recte se habet subscriptio, huic legi inscribit: *Constantinus, Constantius et Constans AAA.*, neque vero desunt leges solius *Constantis* nomen prae se ferentes (vid. infra XII, 1, 23, not. *p*). Praeterea Be. contra Go. dicere non omisit, superesse leges, ex quibus colligere liceat, legem priorem postea esse denuo commendatam, ideoque defendi fortasse posse receptam lectionem. Go. et Corsinii cj. obstat series constitutionum; esset enim lex collocanda inter c. 14 et 15 h. t. Aut Be. cj. vera est, aut post v. *Serdicae* excidisse verisimile consules anni 329. Insolitum quidem est proponi legem decem annis, postquam data fuerit, neque tamen omni probabilitatis specie caret. Add. *A.* post *Constante.* Aur. Lugd. *Cons.* t) Be. rep. vult *Imppp. Constantinus, Constantius et Constans AAA.* (vid. not. *s* antec.); c. 23 cit. inscrib. *Impp. Constantius et Constans AA.*, ubi Go. eos imperatores requirit, quos hic Be. Vid. c. 23 C. Th. de Decur. (XII, 1), not. *p*. u) Rein. corr. *Africae*, ut Til. — Be. in c. 23 de Decur. cit., impr. Go., qui in comm. c. 23 pro *Africae*, quod ibi est, rep. *Asiae.* Idem Valesius. Recte; nam cod. 4 in c. 23 habet *asī*, i. e. *Asiae.* v) Vv. *vel ad duumviratus — evocatus* transierunt in Cod. Iust. VII, 63, 1. Vid. c. 10 h. t., not. *q*. x) Recte Be. in not. add. *A.* Aur. Lugd. *Cons.* y) Go. Ri. Be. *Imp.* 7, 10, 18, Sich. *Impp. Constantinus et Constantius.* Aur. Lugd. *Impp. Constantinus et Constans.* 15, 20, 33, 34, 36, 42 *Imp. Constantinus* etc. 21 *Impp. Constañt.*, et ita per compendium in nonn. codd. scribitur *Constantinus* aut *Constantius.* 14, 21, 25 *et Constantius.* 15 om. *AA.* Rein. ad v. *Constans* ann.: „Iulianus Caesar ita dictus est, quemadmodum et Gallus Caesar." z) 6, 7 *filyppo*, alii *filippo*, ut 20, 25; 21 *phylippo.* Aur. Lugd. *Phillippo.* 38 *ad phylippum.* 10, 18 *praeposito.* 8 om. *Ph. Pf. P.* Cum siglo *ppo* incipit fol. 187[a] cod. 4. a) 9, 10, 12, 14, 17, 18, 20 supr. lin. *tam.* b) 6, 7 *tam.* 20 supr. lin. *quam.* Sich. om. *etiam.* c) In Cui. 2 — Ri*. om. *in*, err. d) Aur. Lugd. *salutisque* et 21 *salutesque.* e) 8—10, 12, 16, 18, 20, 25 *facta* et nonn. codd. *quodammodum.* f) Cui. 2 — Ri*. *retractantur*, mendose. g) 6—8, 12, 16 *appellationi.* 10, 18 *appellationem.* h) 8 *denegetur.* 20 *denegant.* i) 20 supr. lin. *publicum.* k) 6 *sententiam.* 7, 21 *sententiam destinati.* 8, 10, 12, 16—18 *sententiam destinanti.* 14 *distinant.* 25 *destinantis.* 20 *distillati*, supr. lin. *distinati.* l) 9, 29, 42 *Dat.* 10 *praecepta.* 15, 16 *VI.* 24 om. *V.* 16, 24, 28, 36, 40 *Iul.*, sed 36 *K. Iul.* 42 *id. novemb.* Epit. Mon. *Ian.* m) 4 et nonn. alii codd. Til. — Lugd. *iterum*, quod recepi. Rell. edd. *II.* 24, 40 om. *iterum* et 8 *PP.* — *et.* 32 *C. ter.* 6, 7, 10, 18, 20 *Constantini item* et 20 *proconsulē* supr. lin. 14, 17, 42 *Constantini.* 28 *Constantinē.* 38 *Constantino.* 21 *Const. item.* 39 *post constantinopoli C. II.* 43 *post Constantinopoli Constantini iterum.* Sich. *post Constantinē.* Ri*. *post Constantii II.* n) 10, 34 *Constantii AA.* 15 *Constantini āā. cc.* 6, 7, 18 *Constanti AA.* 27 *Constantio* (ut 43) *āā. conš.* 38 *Constantio ē.* 43 *Constantiē AA.* 40 *Const. consul.* et om. *AA.*, quod etiam deest in cod. 32. 42 *et Constans augg. r.* L. (quod siglum me ignorare dixi) ap. Be. *et C. Aug. I.* 21 *Const. ā.* 17, 20 add. *consul.* post *AA.* Sich. *et Constantium AA. Consules.* Ap. Go. — Ri*. om. annus. Go. enim h. c. supponere vult consules anni 347 (*post cons. Constantii IV. et Constantis III. AA.*) aut certe consules alicuius anni ante ann. 350, quo Constans A. caesus est. Dicit enim, hunc consulatum nullibi, quemadmodum hic factum sit, exprimi nisi in c. 5 et 6 C. Th. de Praet. (VI, 4), quas neque atque hanc tribuit anno 347; deinde Philippi praeturam incidere in ann. 346—349. Neque vero haec cj. confirmatur codd.

in criminalibus causis, ubi vita utriusque partis in dubium devocatur, liceat appellari, nec appellandi vox denegetur ei, quem in supplicium sententia destinarit.

21. *Iidem AA. ad Proculum* *) *Proconsulem Africae.* Si qui fiscale[p] debitum per sententiam iuere iussi appellationem, frustrationis *) commento, crediderint opponendam, ne moris tergiversantibus abutantur, illico ad eum missi[q], cuius vice nostra cognitio est, intra viginti dies appellationis substantiam persequantur[r], ut vel probata appellatione ad dicationis tuae officium revertantur, vel improbata, ut legis istius contemptores, ad praefectorum praetorio commentarios destinentur. Eadem forma servanda etiam, si pessima conscientia forte gravati appellandi causas[s] intra diem supersederint perorare. *Dat. IV.* *) *Kal. Dec. Acyndino*[t] *et Proculo Coss.* (340.)

22. *Iidem AA. ad Scyllacium*[u]. Omnes praesides moneantur, ut, si quis provocatione sibi opus esse cognoscit, iuxta morem ordinemque legum accipiant libellos, et ad eos, qui consuerunt audire, transmittant, nec appellantes iniuriarum afflictatione deterritos a suffragio necessariae defensionis expellant. Imponimus enim praesentis mulctae fascem, ut iudex, qui suscipere neglexerit[v], auri libras decem et officium eius quindecim pendat. *PP. Cyzici*[x] *VI. Kal. Mart., Placido et Romulo Coss.* (343.)

23. *Iidem AA. ad Rusticum Pf. U.* Dudum meminimus, sancientibus nobis *) esse decretum, ut, iuris veteris auctoritate summota, nullus clarissimus a praefecti urbis sententia provocandi usurparet licentius facultatem, sed cunctas nobis partes publicae utilitatis atque communis iuris volentibus[y] praestare visum est, ut vetustatis auctoritas et appellandi facultas et origo repetatur; scilicet consenescente[z] priore lege, qua istius modi potestas videatur[a] exclusa. *PP. Romae VI. Non. Iul., Amantio et Albino Coss.* (345.)

24. *Iidem AA. Procopio Praesidi Ciliciae.* Cum in controversia criminali sive civili[b] iudex ad nos existimaverit referendum, acta ut gesta sunt, refutatorios libellos ut oblati sunt, referri oportet; quos quidem exigi et intra praescriptum patria *) constitutione tempus a iurgantibus flagitari iubemus, ac pronunciamus, gravissimam notam esse subiturum, quisquis a nobis constituta neglexerit. *PP. VI. Id. Nov. Philippo*[c] *et Salia Coss.* (348.)

25. *Iidem AA.*[d] *ad Lollianum Pf. P.* Quoniam iudices ordinarii provocationes aestimant[e] respuendas, placet, ut, si quis appellationem suscipere recusaverit, quae non[f] ab executione vel a praeiudicio, sed a sententia iurgium terminante fuerit interposita, triginta pondo auri cogatur fisco[g] inferre; triginta[h] alias libras auri officio eius itidem soluturo. *Dat. VIII. Kal. Aug. Messadensi*[i]. *PP. Capuae, Arbetione et Lolliano Coss.* (355.)

26. [k] *Iidem AA. ad Volusianum Pf. P. Post alia:* Lata sententia, quae pertinet[l] ad bona vacantia et caduca *) et ad ea, quae indignis[m], legibus cogentibus, auferuntur, si quis putaverit provocandum, vox eius debebit admitti. *Dat. III.*[n] *Kal. Aug. Arbetione et Lolliano Coss.* (355.)

27. *Iidem AA.*[o] *et Iulianus C. ad Taurum Pf. P.* De Sardinia, Sicilia, Campania, Calabria, Brittiis[p] et Piceno, Aemilia et Venetia et *) ceteris inter-

— c. 21. Summaria C. Th.: „*Similis XIIII.*“ Vid. c. 64 h. t., not. *h*. — c. 22. Vid. c. 2 h. t., not. sup. Ed. Th. cap. LV. — c. 23. Ri°. err. *XI.* — c. 24. Summaria C. Th.: „*Primae similis.*“ Vid. c. 47 et 60 h. t., not. sup. — c. 25 coniungenda est cum c. 11 C. Th. Quorum appell. non recip. (XI, 36), quam Go. ex h. c. deformatam esse dicit. Vid. not. *f*. Cod. Iust. VII, 62, 21 mut. Ed. Th. cap. LV. Vid. c. 2 h. t., not. sup. et tit. XXXVI. sq. c. 30, not. sup. — c. 26 coniungenda est cum c. 12 C. Th. Quorum appell. non recip. (XI, 36). Cod. Iust. VII, 62, 22. Bas. IX, 1, 114.

et admissa iustum turbat ordinem constitutionum; esset enim h. c. ponenda post c. 23 h. t. Fortasse error est in Philippi nomine. o) Nonn. codd. *praecepit* et mox *nec appellanti — supplicio — destinatur.* *) Err. Go. *Proculium.* p) 4 *ficale*, rubr. col. add. *s* (fiscale). *) Mendose Go. *frustationis.* q) Til. *misi*, err., qui receptus est in Cui. 1. r) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2, 2° *persequatur.* Go. apud Ri. em. *prosequantur.* s) Ita 4; edd. *causa.* Go. et Be. igitur em. *causam*, prope aberrant a vero. *) Go. in Chron. *III. Kal.* t) Fol. 187[b] cod. 4. u) Dignitas deest. Go. Scyllacium Vicarium Asiae fuisse putat, in Chron. Pf. Asiae, illud tamen praeferens. v) 4 *nexerit*, rubro col. corr. *neglexerit.* Ad v. *fascem* cf. Dirksen l. c. p. 335. x) 4, Til. — Ri°. *Cyzico.* *) Haec lex non exstat. y) 4 *violentibus.* Vv. *atque communis — vetustatis* bis scripta sunt in cod. 4, delentur autem secundo loco. z) Fol. 188[a] cod. 4. a) Go. mavult *videbatur* aut *videtur*, Be. autem *videbatur.* Nihil muto. b) 4 *civile*, sed em. *) Constantini M. Vid. c. 1 h. t. c) 4 *filippo.* Cui. 2, 2° *Phillippo* et 4, Til. — Ri°. *Sallia.* d) Cod. Iust. *Impp. Constantius et Constans AA.* Go. em. *Imp. Constantius A. et Constans C.* aut *Imp. Constantius.* Be. inscr. esse putat h. l. et tribus sqq. *Imp. Constantius A.* Vid. supra I, 5, 5, not. *h*, III, 12, 2, not. *u* et sq. not. *k*. e) Cod. Iust. *existimans.* f) Cod. Iust. *quae non contra executionem, sed adversus sententiam intentionem iurgiumque terminantem.* Hinc putat Go. deformatam esse c. 11 cit. g) Cod. Iust. *auri pondo cogatur largitionibus nostris.* h) Cod. Iust. *triginta alia officio eius itidem soluturo, nisi ei pertinaciter restiterit, atque actis contradixerit, et quid iure sit constitutum, ostenderit.* i) Cui. 2, 2° *Dat. IIII. Kal. Aug. Mesladensi*, err. et improb. Go. Deinde 4, edd. ante Be. Cod. Iust. *Arbitione.* k) Fol. 188[b] cod. 4. Vid. not. *d* anteced. Go. h. l. ann.: „*vg. Idem A. et C.* vel sane tantum *Imp. Constantius A.*“ l) Ita Be. e Cod. Iust., iubente Go.; 4, Til. — Ri°. *pertinens*, pro quo Go. prop. etiam *pertineat.* *) *et caduca* om. in Cod. Iust. m) Cod. Iust. *ut indignis.* n) Go. in Chron. *VI.* c. 12 cit. *IV.*; in utraque lege scrib. aut *III.* aut *IV.* et post *Aug.* add. *Mediolano.* 4, edd. ante Be. et Cod. Iust. *Arbitione.* Aur. Lugd. *Cons.* o) Vid. not. *d* antec. Go. em. *Idem A.* Ri°. om. *AA.* p) Cui. 2 — Be. *Brutiis.* *) Go. em. *ut* pro *et.*

positas appellationes laudabilis sublimitas tua more solenni debebit[q] audire, competenti appellatione terminandas. Nec vero ulla poterit esse confusio. Praefectus enim urbis nostra responsione conventus praedictis cognitionibus temperandum sibi esse cognovit. *Dat. Sirmio*[r], *Constantio A. IX. et Iuliano II. Caes. Coss.* (357.)

28. *Iidem AA.*[s] *ad Taurum Pf. P.*[t] Patris nostri salutaribus imperatis[u] comperimus dudum esse praeceptum, ut, si a rationali vel comite vel alio, qui curam fiscalis commodi gerit, fiscale debitum postulante fuerit provocatum, ad eos, qui vice[v] nostra huius modi cognitionibus praesident, appellatores intra diem tricesimum perducantur, adversus sententias, quas iniquas esse contendunt, exsecuturi proprias actiones. Qua propter viginti sufficit dies intra eandem provinciam custodiri, intra quam fuerit provocatum, sic ut*) ex aliis quadraginta serventur, atque intra eorum terminos, quod patris nostri constitutio statuit, explicetur. *Dat. XIV. Kal. Iul. Singiduno*[x]. *PP. X. Kal. Aug. Romae, Eusebio et Hypatio Coss.* (359.)

29. *Imp. Iulianus A. ad Hymetium*[y] *Vicarium urbis.* Omnes legitimae appellationes, quaecunque fuerint contra audientiam tuae gravitatis interpositae, indubitanter suscipiantur, et post latam sententiam intra triginta[z] dies universa, quae in eius modi negotio geruntur, cum refutatoriis precibus seu libellis ad nostrum comitatum mittantur; strenue videlicet officiali ex his, qui tibi parent, ad hanc sollicitudinem electo, ita ut, publicis monumentis confectis, dies, quo gerulis gesta tradantur[a], fideliter designetur. [b] Nam decem librarum auri mulctae constituetur officium obnoxium, si statuta nostra aliqua fuerint dissimulatione violata. *Dat. X. Kal. Oct. Antiochiae, Mamertino et Nevitta Coss.*[c] (362.)

30. *Idem A. ad Germanianum*[*]) *Pf. P.* His, qui tempore competenti non appellant[**]), redintegrandae audientiae facultas denegetur. Omnes igitur, qui contra praefectos urbi[d] seu proconsules seu comites[e] Orientis seu vicarios[f] sub specie formidinis provocationem non arbitrantur interponendam, a renovanda[g] lite pellantur[h]. Nobis enim moderantibus rem publicam nullum[i] audebit iudex provocationis perfugium largantibus denegare. Qui vero vim sustinuerint[k], contestatione publice proposita, intra dies videlicet legitimos, quibus appellare[kk] licet, caussas appellationis evidenti affirmatione distinguant, ut hoc facto, tanquam interposita appellatione, iisdem[l] aequitatis adminicula tribuantur. *Emissa XV. Kal. Ian.*[m] *Mamertino et Nevitta Coss.* (362.)

31. [n] *Idem A. ad Mamertinum Pf. P.* Quoniam plerique rectores relationes, quas ad nostrae tranquillitatis comitatum destinare promittunt, supprimere vel differre[nn] conantur, prava id conscientia faciente, conveniri eos ab illustri auctoritate tua praecipimus, ut intelligant, sibi quidem denarum librarum auri, officiis vero suis vicenarum imminere condemnationem, si promissa relatio intra triginta dies non fuerit sine aliqua ambiguitate transmissa*) his officialibus, per quos convenit gesta transmitti. Et quia plerumque contingit, ut gerulis literarum aliquo casu exsistente tarditatis obstaculum videatur afferri, ne id, quod necessitate contingit, ad culpam rectorum redundare videatur, actis apud se confectis diem designare debebunt, in quo transmissio gestorum committitur his, qui huic necessitati deputantur. *Dat. X. Kal. April. Iuliano A. IV. et Sallustio Coss.*[**]) (363.)

32. *Impp. Valentinianus et Valens*[o] *AA. salutem* [p] *dicunt ordini civitatis Karthaginis*[q]. Iudicibus non solum appellationis suscipiendae necessitas videtur imposita*), verum etiam triginta dierum spatia[r] definita sunt, intra quae negotii merita ad mansuetudinis nostrae scrinia conveniat destinari; iudice et officio, si statuta fuerint aliqua parte mutilata, mulctae subiacente[s]. *Dat. prid. Non. Febr.*[t] *Med., divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

— c. 28. Vid. c. 64 h. t., not. *h*. — c. 29. Vid. c. 31 h. t., not. sup. — c. 30. Cod. Iust. VII, 67, 2 aliis omm. aliis add. Bas. IX, 1, 155. Ed. Th. cap. LV. Summ. C. Th.: „*Similis VII et X.*“ — c. 31. Similes sunt c. 29, 34 et 65 h. t. — c. 32 coniungenda est cum c. 15 C. Th. Quorum appellationes (XI, 36). Cod. Iust. VII, 62, 24 mut. Eodem die data est, sed ad Caesarium Com. R. P. c. 8 de Iure fisci (X, 1).

q) Be. *debet*, mendose. r) Be. *Sirmii*. Go. ann.: „Mensi Decembri haec l. tribuenda est.“ Vid. eum in Chronol. s) Go. em. *Idem A. et Iulianus Caes.* Vid. supra not. *d*. t) Signum dignitatis deest in cod. 4 et Til. — Lugd.; primum et recte quidem add. in Cui. 2. u) Be. err. *impetratis*. Haec Constantini M. constitutio sec. Go. non exstat. v) Fol. 189[a] cod. 4. *) Ita primum Be.; antea *sicut*. Vid. infr. c. 46 h. t. x) Be. *Singiduni*. Cf. Böcking ad Not. Or. p. 487. Aur. Lugd. *Cons.* y) Go. — Ri°. in Chron. err. *Homericum*. z) 4 *trinta*; rubro col. add. *gi* (triginta). Mox Cui. 2, 2° *geruntur*, mendose. a) Go.: „Pro tradantur.“ b) Fol. 189[b] cod. 4. c) Aur. Lugd. *Cons.* *) Cod. Iust. *Imp. Iulianus A. Geminiano* (impr. Go.), et om. dignitas. **) Ms. Veron. *competenti appellant*, sed apponitur *non* supr. lin. d) In Cod. Iust. add. *Magistros officiorum, vel Magistros militum*. e) In Cod. Iust. add. *seu Praefectos*. f) In Cod. Iust. add. *Augustales, vel alium Iudicem*. g) Cod. Iust. *revocanda*, recte impr. Go. h) Cod. Iust. *repellantur* et om. *Nobis - denegare*. i) Go. cj. *nullus*, non male; antea enim nominantur singula iudicum genera, etsi infra c. 64 h. t. *nullius reparationis beneficium*. Aur. Lugd. err. *nullam*. k) Cod. Iust. *sustinuerunt*. kk) Cod. Iust. *appellari*. l) 4, Til. — Ri°. *hisdem*. m) Cod. Iust. *Iul.* et *Nevita*. Ms. Veron. *Iul.* et *Nevitta*. n) Fol. 190[a] cod. 4. nn) 4, Go. — Ri°. *diferre*. *) i. e. sec. Go. commissa, ut infra, seu tradita. **) Aur. Lugd. *Cons.* o) Vid. not. *s* sq. p) Fol. 190[b] cod. 4. q) Ita etiam Summaria. Cod. Iust. *Carthaginensis*. c. 15 cit. *Karthaginensium*. Mox 4 *appellationes*, sed em. rubro col. *) Go. in mente habet c. 29 h. t. r) In Cod. Iust. add. *ex die sententiae*. s) Cod. Iust. *intra quae gesta una cum relatione litigatoribus convenit praestari; iudice et officio eius, si — subiacentibus*. t) Go. mavult *Nov.* (prob. Spangenb. in ed. Cod. Iust.), Be. *Nov.* aut [illegible]

33. *Iidem AA. ad Dracontium Vicarium Africae.* Quicunque iudicum adversus auctoritatem legis appellationes neglexerit, pretiosus officio tuo, non rationalis[u], imminente, ad viginti librarum auri exsolvendam mulctam cogetur, ita ut et officium eius triginta simili celeritate dissolvat. *Dat. prid. Id. Sept. Aquileia. Acc. XVIII. Kal. Dec. Tacapis*[v], *divo Ioviano et Varroniano Coss.**) (364.)

34. *Iidem AA. ad Symmachum Pf. U.* Si quisquam ausus consultationem sequi circa limina palatii nostri comitatumve**) fuerit deprehensus, aestimatae litis[vv], quae in controversiam venit, medietatem in auro atque argento fisci viribus inferre cogetur. §. 1. Iudex sane, qui relationem promiserit, nisi intra triginta dies dictae sententiae promissam relationem ad nostra scrinia destinarit, ipse quidem notabili sententia reprehensus decem librarum auri condemnatione quatietur, officium vero eius, quod non suggesserit, nec commonuerit de relationis necessitate, viginti libris auri fiat obnoxium. *Dat. V. Id. Nov. Mediolano, divo Ioviano et Varroniano Coss.*[x] (364.)

35. *Iidem AA. ad Modestum Pf. P.**) Cuncta instrumenta, quae iudiciis offeruntur, subiecta consultationi[y] gesta continere debebunt. Sed et acta, quae sint ante habita, et monumenta transmittenda sunt, hisque annectenda sunt testimonia vel confessiones[z] partium et omnia huius modi, in quibus causae consistit, et habere exitum videatur. *Dat. Kal. Aug. Martianopoli*[a], *Valentiniano et Valente AA.*[b] *Coss.* (365 ?)

36. [c]*Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Eupraxium Pf. U. Post alia:* Cum ex causis iustis aliquid, quo minus iudicari statim possit, reperietur incertum, ac debitor adversus discussoris statum[d] coeperit reluctari, dilatione postposita super eo, quod exorietur ambiguum, vel sublimitas tua vel vicarius, prout quisque vestrum proximus erit, adhibeat examen. *PP. XVI. Kal. Mart. Gratiano A. III.*[e] *et Equitio Coss.* (374.)

37. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA. ad Thalassium Proconsulem Africae. Post alia:* Cum de praescriptionibus peremptoriis agitatur examen, si eas praescriptiones[f] iudex ut leves putaverit improbandas, et ab eius interlocutione fuerit appellatum, provocatio huius modi recipiatur, cum peremptoria praescriptio et definitiva sententia eadem vi[g] vel consumptae causae vel non admittendae videantur operari. Sed quoniam evenire potest, ut multae praescriptiones peremptoriae litigatoribus competant, ne[h] in uno eodemque negotio per singulas necesse sit saepius provocari[i], toties ad nos referri, omnes peremptorias praescriptiones, quas sibi quisque putaverit competere, cogatur expromere, et ita demum, si a cognitore fuerint repudiatae, utatur, si placet, provocationis auxilio etc. *Dat. III. Kal. Sept. Treviris*[k], *Valente VI. et Valentiniano II. AA. Coss.* (378.)

38. *Imppp. Gratianus, Valentinianus**) *et Theodosius AAA. ad Syagrium Pf. P. Post alia:* In condemnationibus appellationes iubemus admitti[l]. *Dat. XIV. Kal. Iul.*[m] *Gratiano V. et**) *Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

— c. 33. Vid. c. 2 h. t., not. sup. et supra VIII, 5, 20, not. *l.* Ed. Th. cap. LV. — c. 34. Vid. c. 34 et 47 h. t., not. sup. Iudigitatur in c. 47 h. t. eademque c. abrogatur. — c. 36 coniungenda est cum c. 5 C. Th. de Relation. (XI, 29), c. 21 C. Th. Quorum appell. non rec. (XI, 36). — c. 37 sec. Go. coniungenda est cum c. 23—25 C. Th. Quorum appellat. (XI, 36). Vid. not. *k.* — c. 38. Cod. Iust. VII, 62, 25 mut. Bas. IX, 1, 116.

inscr. *Iovianus A.* Cod. Iust. utroque loco consentit cum C. Th., et in inscr. et in subscr., nisi quod *Mediolan.* ibi est pro *Med.*, quae mutatio mihi videtur non ab ipsis Cod. Iust. conditoribus facta esse, sed a librariis aut ab editoribus. Vid. supr. V, 14, 3, not. *a.* Go. cj. de mense non convenit cum ordine constitut. tit. Quorum appell. (XI, 36). Esset enim c. 15 recentior c. 16 eod. Vid. supra X, 1, 8, not. *q.* u) Aur. Lugd. *rationali.* v) 4 *Tacapis divo Ioviano.* Til. — Cui. 2° *Tucapisdivo, Ioviano.* Go. — Ri°. *Tacapis. Divo Ioviano.* Be. *Tucapi, divo Ioviano.* *) Aur. Lugd. *Cons.* **) Ri°. err. *comitumve.* vv) Fol. 191ª cod. 4. x) Aur. Lugd. *Cons.* *) Vid. not. *b* sq. y) Err. 4, Cui. 2, 2° *consulationi*, Ri°. *consultationis* et Go. *Gestat.* z) 4 *confusiones*, a libr. em. *confessiones.* a) Cui. 1 — Cui. 2° *Marc.* et *Marcianop.* rell. edd. et codex 4. b) Go. — Ri°. om. annum. Go. enim in Chron. profert hanc c. inter constit. anni 368 (*Valentiniano et Valente AA. II. Coss.*), quia Valens hoc anno Martianopoli fuit, non anno 365; in annot. autem prop. etiam consules anni 370 (*Valentiniano et Valente AA. III. Coss.*) aut anni 373 (*Valentiniano et Valente AA. IV. Coss.*), ipse quidem praeferens consules anni 368, sed sibi discors in Prosopogr. et in Chron. anni 373, ubi solos ann. 370 et 373 nominat. Harum cj. qualibet recepta, in inscript. add. est *et Gratianus A.*, quod iam Be. ad ann. 370 recte monuit; at anno 368 Modestum non Pf. P., sed Pf. U. fuisse, et Auxonium potius Pf. P., (cui Modestus anno 369 successit), cum Fasti Idatiani doceant tum leges anni 368. Quod si igitur ad ann. 368 revocatur, Go. et Be. in inscr. pro *Pf. P.* scribi volunt *Pf. U.* Tillem. l. c. T. V, Notes, p. 16, n. VIII. requirit aut consules anni 368 reposito siglo *Pf. U.*, aut consules anni 370 mutato nomine urbis in *Hierapolin*, quo quidem loco Valens h. a. fuit. Atque hanc sententiam ego veram esse puto, quia Martianopolin Valens extremo demum anno 368 rediit ad hiemem agendam. Vid. Ammianum Marcell. XXVII, 5. Vid. supra IX, 16, 8, not. *t*; infra XI 36, 17, not. *e*. c) Fol. 191ᵇ cod. 4. Si Go. aut Till. cj. in antec. not. prolatae verae sunt, rep. est *Iidem AAA.* d) Go. Be. em. *statutum*, recte. Vid. c. 46 h. t. *post sententiam discussoris.* e) Go. *A. II.*, err. Aur. Lugd. *Cons.* f) Cui. 1, 2° *perscribtiones*, err. g) Go., quamquam sustineri posse dicit *eadem vi*, tamen prop. *eandem vim*, sine necessitate. h) Fol. 192ª cod. 4. i) Go. Be. non male addendum esse putant *et.* k) Sec. Go. scrib. *Dat. III. Kal. Febr. Trev.*, et h. c. cum c. 23 — 25 cit. coniungatur, et add. ex c. 23 cit. *Acc. VI. Kal. Maii.* *) Err. Aur. Lugd. *Valentianus.* l) Cod. Iust. *Et in multis a iudicibus inferendis a. i. a.* Vid. Go. in comm. m) Locus deest etiam in Cod. Iust. An add. *Aquileia?* *) Apud Go. excidit *et.*

39. *Iidem AAA. ad Macedonium Comitem S. L.* Quoties fiscalibus caussis, controversiae alicuius dubitatione pendentibus, summam sententiae comes aerarii nostri imposuisse detegitur, et cogendis obvium debitis provocationis[n] suffugium fuerit obiectum, proprium super eo esse tribuendum praestantia tua discat examen; modo ut frequentibus statuta*) praeceptis eos praeter debiti modum[o] poena comitetur, quos executionem veteris iudicati superfluae appellationis[p] obiectu suspendisse claruerit. *PP. Karthagine XV. Kal. April., Syagrio et Eucherio Coss.* (381.)

40. *Iidem AAA.*[q] *ad Basilium Comitem S. L.* Omnem, quae de libello scripta recitatur, dici volumus atque esse sententiam, atque ab ea provocationis auxilia quisquis efflagitat*), ad auditorii sacri venire iudicium, neque illic ex praeiudicio poenam vereri, sed appellationis iniustae iustaeve discrimen competenti subire luctamine. Praeterea[r] quicquid in cunctis cognitionibus atque conflictibus[s] libelli absque documento et recitatione decernitur, praeiudicii loco iuste ac*) probabiliter putatur. Atque ab eo si vel vocem quisquam provocationis obiecerit vel libellum, disputatione non indiget, qui in certa[t] atque manifesta praeiudicii conditione tenentur, eumque confestim ab eodem cognitore exigi conveniet ac teneri. *Dat. prid. Kal. Sept. Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

41. *Iidem*[u] *AAA. ad Ammianum Comitem R. P.* Rationales privatae rei caussis vel sacri aerarii praesidentes examen praesente fisci advocatione suscipiant[v]. Ac si eorum sententia forte fuerit appellatione suspensa, ad eos iudices disceptationis fata transeant, ad quos privatorum hominum caussae referri[x] ex provocatione consuerunt; ita ut, si ab illis quoque fuerit provocatum, mansuetudinis nostrae expectetur arbitrium, vel sinceritate tua vel sacrarum remunerationum comite, prout ad quem negotium pertinebit, quid super his, de quibus referatur, gestum sit, scriptis currentibus instruente, ut, sive adhuc superest nostra cognitio, mansuetudinem nostram facta suggestione commoneant, sive acquiescentibus partibus terminum negotio datum esse constiterit, plenam rei inquisitionem notitiamque eius accipiat. Sane tempora tantum volumus privatis fiscalibusque caussis non esse communia, ut antiquo iure[y] fiscalia negotia intra duos menses in eadem provincia, intra quattuor in contigua, intra sex in transmarina dicantur. *PP. XVII. Kal. Ian. Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

42. *Iidem*[z] *AAA. ad Agrestium Proconsulem Palaestinae**). Probamus verecundiam iudicantis, si superfluam quoque recipiat provocationem, ne interim reliquum negotium audiret. *Dat. prid. Kal. April. Constantinopoli, Richomere et Clearcho Coss.* (384.)

43. *Iidem*[a] *AAA. Merobaudi Duci Aegypti.* Provocantibus mulctas nisi ex nostris decretis non patimur imponi. *Dat. XIII. Kal. Nov. Constantinopoli, Richomere et Clearcho Coss.*[b] (384.)

44. *Iidem*[c] *AAA. ad Symmachum Pf. U. Post alia:* Obiecta appellatione, etiamsi a praeiudicio interposita dicatur, vel ad nos vel ad cognitorem sacri auditorii solenniter caussa mittatur, cum, si ea provocatio adversum leges fuerit emissa, facile post iudicium sacri examinis ab huius modi litigatoribus mulcta possit exsculpi. *Dat. III. Kal. Dec.*[d] *Mediolano, Richomere et Clearcho Coss.* (384.)

45. *Iidem AAA.*[e] et *Arcadius A. ad Pelagium Comitem R. P. Post alia:* Cum post sententiam discussoris vel rationalis fuerit provocatum, ad sinceritatem tuam negotium transferatur, ut, si mediocritas negotii aut longinquitas regionis ad iudicium tuum litigatores venire non patitur, iudici provinciae[f], quem ipse probaveris, negotium deleges[g]. §. 1. Appellationes vero transmarinae in iudicio tuo intra anni agantur spatium; de contiguis et non longe positis provinciis appellatio-

— c. 41. Cod. Iust. II, 9, 4 princ. rec. Bas. VIII, 1, 39. — c. 42. Cf. Ed. Th. cap. LV. — c. 44 coniungenda est cum c. 4 C. Th. de Sentent. ex peric. rec. (IV, 17). Go. h. c. pro rescripto habet ad Symmachi epistolam (X, 29) dato. — c. 45 coniungenda est cum c. 29 C. Th. Quorum appell. (XI, 36). Cod. Iust. VII, 62, 26 om. fin. Bas. IX, 1, 117.

n) 4 mendose *provocationes.* *) Go.: „An *statutum*? forte non: *statuta* sc. poena.“ Nemo dubitat de h. l. o) Fol. 192[b] cod. 4. p) 4 *appallationis*, mendose. Mox Aur. Lugd. *Cons.* q) Gratiano iam mortuo, Go. et Be. recte em. et hic et in seqq. sex legibus *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius;* monendum autem est, etiam Cod. Iust. II, 9, 4, VII, 62, 26 (vid. c. 41 et 45 h. t.) *Gratianum, Valentinianum et Theodosium* in inscr. habere. Videtur igitur error insitus esse in ipso C. Th. *) Ri°. *efflagitet.* r) Ita 4, Til. — Cui. 2°. Be.; Go. — Ri°. *Praeter ea*, de cj. Go., repetita in annot. s) 4 *conflicti*; ab ant. man. supra add. *bus.* *) Mendose Ri°. *a.* t) Cui. 1 — Cui. 2° *qui incerta.* Recte Go. Be. em. *quin certa.* u) Cod. Iust. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius.* Vid. supra not. *q.* Cum inscr. h. c. incipit fol. 193[a] cod. 4. v) c. 4 Cod. Iust. *advocate suscipiant*, et resecta sunt, quae in C. Th. sequuntur. x) 4, Til. — Lugd. et Be. *reffèrri.* Cui. 2 — Ri°. *inferri.* Go. in not. *transferri* aut ante *apud quos.* y) Fol. 193[b] cod. 4. z) Vid. supra not. *q.* *) 4 *Palestinae.* Paullo infra Go. *provocatiotionem.* Cf. Böcking ad Not. Or. p. 511. a) Rein. em. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius.* Vid. supra not. *q.* b) Aur. Lugd. *Cons.* c) Vid. supra not. *q.* Cui. 2 — Go. *Symachum.* Vales. ann.: „Symmachus his conss. nondum erat praefectus urbi, fuit enim praefectus post mortem Gratiani. vid. leg. 2 C. Iust. de crimine sacrilegii“ (IX, 29). Revocare animum sufficit ad c. 9 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6), not. *e*, c. 4 C. Th. de Sentent. ex peric. recit. (IV, 17), not. *l.* d) Fol. 194[a] cod. 4. Aur. Lugd. *Cons.* e) Go. inducendam esse dicit tertiam literam *A.* et tribuendam legem *Valentiniano, Theodosio et Arcadio.* Vid. supra not. *q.* Cod. Iust. *Iidem AAA.* (i. e. Grat. Valentin. et Theod.) et om. *Arcadius A.* f)

nes intra constituta iure tempora peragantur. *Dat. XV. Kal. Mart. Mediolano, Arcadio A. I. et Bautone Coss.*[h] (385.)

46. *Iidem*[i] *AAA. ad Florentium*[k] *Comitem S. L. Post alia:* Cum super fiscali debito emerserit provocatio, in eadem provincia vicesimo die negotii merita noscenda sunt; ita ut secundum generalis arbitrium sanctionis *) quadraginta dierum ex contigua provincia spatia sufficiant. *Dat. VII. Kal. Dec.*[l] *Aquileia, Arcadio A. I. et Bautone* Coss. (385.)

47. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA.* *) *Cynegio Pf. P.* Cum antea sit constitutum[m], ut consultationem[n] iudicis ad comitatum sacrum missam litigatorum nemo sequeretur, hoc integra deliberatione sancimus, ut, si ad consultationem anno decurso non fuerit aliqua ratione responsum, litigatores, quorum interest, collectis omnibus gestis et ipsius relationis exemplis, veniendi[o] ad comitatum nostrae serenitatis habeant liberam facultatem. *Dat. VII. Kal. Febr. Constantinopoli, Honorio NB. P. et Evodio Coss.* (386.)

48. *Iidem AAA. ad Eusignium Pf. P.* Revocare appellationem suam unicuique minime permittatur, sed sacro auditorio[p] totius negotii examinatio reservetur. Quod si[pp] hac lege neglecta gratiam siverit appellationis, et ipse quinquaginta libras argenti et eius officium parem summam condemnationis inferre cogetur. *Dat. XIV. Kal. Iun. Mediolano, Valentiniano A. III.* *) *et Eutropio Coss.* (387.)

49. *Iidem AAA. Albino Pf. U. Romae.* In negotiis, quae in urbe venerabili nostri patrimonii nomine[q] ventilantur, id iuris tulimus, ut, si ducentarum librarum argenti negotium, quod agitur, summam aestimationemque transscendit, a rationalis[r] sententia provocantes comitivae privatarum sequantur examen. Si vero intra praestitutum modum litigii summa se cohibet, sublimi eminentiae tuae sacrum nostri numinis iudicium delegamus. *Dat. VIII. Kal. Aug. Romae, Timasio et Promoto* Coss. (389.)

50. *Iidem*[s] *AAA. Victorio Proconsuli Asiae.* Eum, qui procuratorem suum cum appellatione ante sententiam adversum se latam ad iudicium dirigit, iudiciaria auctoritate iubemus praeiudicialis mulctae excipere ac sustinere iacturam. *Emissa prid. Non. April. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.*[t] (393.)

51. *Iidem* *) *AAA. Apodemio Pf. P. Illyrici et Italiae II.*[u] Quibus causis non est provocatio respuenda, iubemus, respuentem iudicem triginta librarum auri, obsecundantem officii gratiam quinquaginta esse[v] feriendam. *Dat. V. Id. Iun. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.* (393.)

52. *Iidem AAA. Have Rufine*[x] *karissime nobis.* Nihil sub sacri iudicii examine de ea parte[y] negotii debet definiri, de qua nihil in exordio apud praesidem aut institutum fuerit ac[z] probatum. *Dat. IV. Kal. Oct. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.* (393.)

53. *Impp. Arcadius et Honorius AA.*[a] *Ennoio*[b] *Proconsuli Africae. Post alia:* Libellis vel edictis factae

— c. 46 coniungenda est cum c. 30 C. Th. Quorum appellat. (XI, 36) et fortasse cum c. 3 C. Th. de Off. Com. S. L. (I, 10), ubi vid. not. *g*. Summaria C. Th.: „*Similis IV et X.*“ Cf. c. 64 h. t., not. *h*. — c. 47 commemoratur in c. 54 h. t. Sec. Go. concordat c. 34, 54, 66 h. t. Summaria C. Th.: „*Similis IIII et XX* (l. XXXIV).“ Cf. c. 54 h. t., not. sup. — c. 48 significatur sec. Go. in c. 56 h. t., ubi vid. not. *). — c. 49 Go. coniungi vult cum c. ult. Cod. Iust. de Servis fugit. (VI, 1), recte. Sed Go. add.: „Si modo subscriptio vitio caret. Nam si argumenti ratio spectatur ea potius iungenda videatur *legi unic. infr. de mancipibus* et *leg.* 5. 6. *infr. de Suariis.*“ Sed vid. c. 11 C. Th. de Maleficis (IX, 16), not. sup. et not. *h*, ubi ex diversitate scripturae apparet, has leges alio die datas esse. — c. 50. Cf. tit. XXXVI. sq. c. 18, not. sup. et supra VIII, 18, 5, not. sup. — c. 51. Cf. c. 2 h. t., not. sup. — c. 52 coniungenda est cum c. 5 C. Th. de Cognitoribus (II, 12), c. un. C. Th. de Carbon. ed. (IV, 3), c. 9 C. Th. de Liber. cau. (IV, 8). — c. 53 coniungenda est cum c. 141—145 C. Th. de Decur. (XII, 1). Vid. c. 24 C. Th. de Annon. (XI, 1), not. c. Cod. Iust. VII, 62, 27. Bas. IX, 1, 118.

Cod. Iust. *patiatur, iudicio Rectoris provinciae.* g) Seqq. des. in Cod. Iust. h) Aur. Lugd. *Cons.* i) Vid. supra not. *q*. k) c. 3 cit. *Florianum* et c. 30 cit. *Florentinum*, utroque loco mendose. *) Vid. c. 13 C. Th. de Iure fisci (X, 1). l) Fol. 194[b] cod. 4, in cuius imo marg. est signum quatern. *Kς*; c. 3 cit. *Dat. V.* et mox Aur. Lugd. *Cons.* *) Cui. 2 — Go. *Impp.* et om. *et* post *Theodos.* Go. em. *Idem AAA.* Vid. not. *e* et *q*. m) Vid. c. 34 h. t. n) 4 *consulationem* et hic et paullo infra, crebro err., qui utroque loco rubro col. tollitur, litera *t* supra add. o) Be. *venienti*, mendose. Idem infra *NB. B. et* et Aur. Lugd. *Cons.* p) Go. in not.: „i. e. Iudici appellationis.“ pp) Be. add. esse putat *quis*, scil. iudicum. Nil addo, etsi Be. supplementum ad h. l. quadrat. *) Cui. 2, 2* err. *IIII.* q) Fol. 195[a] cod. 4 incipit cum lit. *mine* v. *nomine*. r) Aur. Lugd. *rationali* et in subscr. *Ro. — Cons.*, mendose. s) Recte Go. Be. et hic et in c. 51 et 52 h. t. reponi volunt *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius.* Fortasse c. 50 data est vivo Valentiniano, emissa mortuo eo. t) Aur. Lugd. *Cons.* *) Vid. not. *s*. Til. — Lugd. *Idem AA.* u) 4, Til. *Ital. II.* Cui. 1 — Lugd. *Ita. II.* Cui. 2 — Be. *II. Illyrici et Ita.* (Be. *Ital.*) Numerus indicat secundum annum praefecturae Apodemii. v) Ita etiam cod. 4. Aliquid excidisse rati Go. suppl. *multa* et Be. *multa sive condemnatione*, uterque recte, nisi in v. *librarum*, quod per compendium scribi solebat, mendum inest, et *libris* s. *libras* repon. Summaria C. Th. *libras auri mulctari.* x) 4 *Habe*, rec. man. add. *v* supra *b*; rell. leges cum h. c. coniungendae *Rufino Pf. P.* Cum inscr. h. c. incip. fol. 195[b] cod. 4. y) Cui. 2, 2* mendose *patse*. z) Go. Be. em. *aut*, recte quidem, ut haec se habet c., sed videndum, ne quid, cum sit particula amplioris legis, in seqq. his vv. responderit. a) Edd. ante Be. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA.* (sed Til. *AA.*) contra legum cum h. c. coniungendarum inscriptiones et dissuadente temporis ratione. Recte igitur Be. iubente Go. ex Cod. Iust. rest. *Impp. Arcadius et Honorius AA.*, et ita est in cod. 4., nisi quod ibi *AAA* legitur. Rubro col. del. alt. *A*. b)

citra[bb] consilium publicum non valeant nominationes; de quibus nec appellari[c] necesse est, si solennitas deest. *Dat. XVII. Kal. Iun. Mediolano, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

54. *Iidem AA.*[d] *Andromacho Pf. U.* *) Si ante[e] annum relationi missae responsum sacra scrinia non dedissent, caussae litigatoris commonitio[f] non nocebit[g]. Post quod, etiamsi aliqua constitutio manasse monstratur, quae[h] venientes rei, de qua agitur, ut dudum, amissione constringit, in quo[i] ei, quae tempus designat, nihil intelligitur detraxisse, quia nullam indulti anni nec attigit, nec sustulit mentionem. Atque ideo positum vigorem legum[k] scitaque servabunt, si intra annum missae[l] relationis impatientia litigatoris eruperit, [m] vel conditio[n] praestituta vel poena. Transacto autem anni curriculo nemo venire prohibebitur, quominus a clementia nostra repetat oraculum, quod lex praescripta anni definitione distulit, non ademit. *Dat. VIII. Kal. Iun. Mediolano, Olybrio et Probino Coss.*[o] (395.)

55. *Iidem AA.*[p] *Messalae Pf. P.* In negotiis civilibus cum nihil sit*), quod ante appellationem iudicio principali indigeat, agnitis partium allegationibus atque pensatis, terminari oportet controversias, non duntaxat consultatione differri. Neque enim fas est, quod apud infirmum disceptatorem definiendi constantiam provocantis trepidatio retardavit, litigatorem sub consultationis ambiguo iugi exspectatione pendere. *Dat. XIV. Kal. Iun.*[q] *Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

56. *Iidem AA.*[r] *Nebridio Proconsuli Asiae.* Repugnantes priscorum sententias*) nostra serenitas temperavit. Si quis itaque libellos[s] appellatorios ingesserit, sciat, intra triduum post oblationem legitimam, non ex quo est sententia[t] deprompta, appellatorem[u] habere licentiam arbitrium commutandi[v], ne iustae poenitudinis humanitas amputetur. *Dat. XI. Kal. Aug. Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

57. *Iidem AA.*[x] *ad Eutychianum Pf. P. Post alia:* Addictos supplicio et pro criminum immanitate[y] damnatos nulli clericorum vel monachorum, eorum etiam, quos synoditas vocant, per vim atque usurpationem vindicare liceat ac tenere. Quibus in causa criminali humanitatis consideratione, si tempora suffragantur, interponendae provocationis copiam non negamus, ut ibi*) diligentius examinetur, ubi contra hominis salutem vel errore vel gratia cognitoris oppressa putatur esse iustitia; ea conditione, ut, sive proconsul[z], comes Orientis, augustalis*), vicarii fuerint cognitores, non tam ad clementiam nostram quam ad amplissimas potestates sciant esse referendum[a]. Horum enim de his plenum volumus esse iudicium, qui, si ita res est, et crimen exegerit, rectius possint punire damnatos[b] etc. *Dat. VI.*[*]) *Kal. Aug. Mnizo*[c], *Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.* (398.)

58. *Iidem AA.*[d] *Theodoro Pf. P.* Multorum querelis excitati[e] hac lege sancimus, ut[f], si quis provocatione interposita suspecti iudicis velit vitare[g] sententiam, in hac voce liberam habeat potestatem, nec timeat contumeliam iudiciorum, cum et ab ipsa iniuria possit facile provocare, maxime cum a solis tantum praefectis[h] non sine dispendio caussae provocare[i] permissum sit[k].

— c. 54. Summaria C. Th.: „*Similis VII et XL.*" Vid. c. 47, not. sup. In Cui. 2, 2° err. typ. significatur num. *LIII.* — c. 55. Cf. supra I, 5, 4. In Ri°. falso signatur num. *XLI.* — c. 56. Cod. Iust. VII, 62, 28 mut. Bas. IX, 1, 119. — c. 57 iam aderat supra IX, 40, 16, ubi vid. et leges cum h. c. coniungendas et diversitatem scripturae cum Cod. Iust. tum ipsius c. 16. Vid. etiam supra IX, 45, 3, not. sup. — c. 58. Cod. Iust. VII, 62, 30 om. fin., sed vid. infra not. *nn.* Bas. IX, 1, 121. Cf. Ed. Th. cap. LV.

Be. ex Cod. Iust. rep. *Ennodio*, ut appellatur in c. 25 C. Th. de Navicul. (XIII, 5); sed c. 24 C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1) et c. 141—145 citt., quae huic proconsuli inscribuntur, habent *Ennoio*, non *Ennodio*. Reposui igitur *Ennoio*. Aur. *E noio.* Lugd. *En oio.* bb) Cui. 2, 2° *circa*, mendose et improb. Go. c) Cod. Iust. *Nomin. lib. v. ed. f. c. concilium* (non improb. Go.) p. *non valent, de q. n. appellare.* Mox Aur. Lugd. *Cons.* d) 4, edd. ante Be. et hic et a sq. c. usque ad c. 62 *Id. AAA.* (4 *ããã* s. *aaa*) inscrib. (vid. not. *a* antec.), male et impr. Go., qui in omnibus his legibus ultimam *A.* deleri vult. Go. secutus est Be. *) Go. vult *P. P.* Vid. supra II, 12, 6, not. *g.* VIII, 8, 7, not. *f.* XI, 28, 3, not. *f.* e) Go. ann.: „*Intra*, sed hoc non muto." f) Go. putabat leg. esse *commeatio*, recte autem agnoscit v. *commonitionis.* g) Go. prop. *nocebat* et propter seqq. *Post quod*, et quia c. 47 his vv. indigitari existimat. Non placet haec mutatio. Fortasse leg. *nocebit postea, quod — constringit in eo, ei.* Conieceram aliquando *non nocebit, post quod etiamsi aliqua — constringit: in quo ei.* h) 4 et hic et paullo infra *que*, rubro col. em. *quae.* i) Go. speciose em. *in eo, ei*, cum Honorius hac c. conciliet c. 47 h. t. cum posteriore aliqua lege. Vid. not. *g.* k) Go. em. *leges*, quo non opus est. Vid. not. *n* sq. l) Aur. Lugd. *amissae*, err. Go.: „*An missa relatione?* nil muto." m) Fol. 196[a] cod. 4. n) Go. em. *conditione*; neque hac em. opus est. Constructio sententiae haec est: *conditio praestituta et poena servabunt scita et positum vigorem legum*; quare delevi semicolon, quod Be. posuit post *eruperit.* o) Aur. Lugd. *Cons.* p) Vid. not. *d* antec. *) Go. *fit.* q) An add. *Mediolano?* infra Til. *A.* pro *AA.* r) Vid. not. *d* antec. et supra V, 11, 2, not. *d.* *) Inter eas est c. 48 h. t. s) Cod. Iust. l. c. inc. *Si quis libellos.* t) Fol. 196[b] cod. 4. u) Cod. Iust. *sciat se habere* et om. *intra — appellatorem.* Go. vult *se habere.* v) Cod. Iust. add. *et suos libellos recuperandi.* x) Vid. not. *d* antec. Aur. Lugd. *Eutichianum.* y) Cui. 2, 2° *immunitate*, err., quem Rein. em. *) Aur. Lugd. mendose *ubi.* z) 4 *proconsule.* Ita 4 etiam supra in c. 16 cit. *) Rein.: „conf. c. 4 supr. de Patrocin. Vic. (XI, 24)." a) 4 *potestates se referendum*; a librario supra add. *sciant es.* b) Cum literis *mnatos* incip. fol. 197[a] cod. 4. *) Mendose Ri°. *XI.* c) Be. *Mnizi.* d) Vid. not. *d* antec. e) Go.: „*Vel exciti.*" f) Hinc incip. c. 30 Cod. Iust. cit. g) Cod. Iust. *velit prolatam evitare sententiam.* h) Cod. Iust. *provocare et max. c. a solo tantum Praefecto praetorio.* i) Be. ann.: „ex T. in rell. edd. verba *maxime — provocare* desunt, cui errori repetitio τοῦ *provocare* ansam praebuisse videtur." Recte; nam

Sciant igitur cuncti, sibi ab iniuriis et suspectis iudicibus et a *) capitali supplicio ac fortunarum dispendio provocationem esse concessam[l]. §. 1. Quod si quis posthac iudicum appellatione emissa libellos quoque ablatos[m] audire noluerit, viginti librarum auri dispendio mulctabitur; officium vero eius, nisi huic pertinaciter restiterit, atque actis ita contradixerit et, quid iure sit constitutum, ostenderit[n], viginti quinque[mm] libras auri largitionibus nostris inferre cogetur. *Dat. VII. Id. Iun.*[o] *Mediolano, Theodoro V. C. Cos.*[oo] (399.)

59. *Iidem AA.*[p] *Simplicio Praesidi Tripolis.* Nullum ita credimus contumacem, ut appellationem interpositam legibus audeat recusare. Quamobrem teneat apparitio veterem disciplinam, nec a suggestionibus necessariis metu eius, cui ad tempus paret, retrahatur. Triginta autem libras auri aerario nostro cogetur inferre, qui obiectam provocationem iure neglexerit, et eadem officium, si conniventiam[q] praestet iudici, poena retinebitur. *Dat. prid. Id. Iun.*[r] *Veronae, et*[s] *Theodoro V. C. Cos.* (399.)

60. *Iidem AA.*[t] *Pompeiano Pf. P.*[u] *Africae.* Cum de appellationibus recipiendis nec ne promulgatarum legum sufficiat auctoritas, atque his, qui rite ab iniusta sententia provocantes audire noluissent, sit poena[v] proposita, poena etiam officio constituta, sive in criminalibus sive in civilibus caussis fuerit iudicatum: attamen nostro etiam motu decernimus, ut veterum statuta serventur, quae nullum patimur unquam impune violare. *Dat. Kal. Iun.*[x] *Mediolano, Stilicone*[y] *et Aureliano Coss.* (400.)

61. *Iidem AA.*[z] *Flaviano Pf. U.* Quoties vir spectabilis vicarius venerandae urbis negotium aliquod praemissa inscriptione cognoscit, atque ab eius sententia fuerit provocatum, ad nostram clementiam referri decernimus. Sin vero huius modi examen arripuerit, in quo, sine ullo legis vinculo, non tam crimen obiicitur, quam cuiusdam criminis conflatur invidia, itaque sententia appellatione suspenditur, illustrem sedem tuam, editis ex more apostolis, sacra vice audientiam praebere sancimus. *Dat. XIV. Kal. Sept. Brixiae, Stilicone*[a] *et Aureliano Coss.* (400.)

62. *Iidem AA.*[b] *et Theodosius A. ad Diotimum Proconsulem Africae.* In negotiis, quae ex appellatione descendunt, veterem consuetudinem *) volumus custodiri; illud addentes, ut, si[c] quando a gentilibus vel a praefectis eorum fuisset interposita provocatio, sacrum solenniter, hoc est proconsularis cognitionis praestoletur examen. *Dat. XI. Kal. Aug. Ravennae, Stilicone*[d] *II. et Anthemio Coss.* (405.)

63. [e] *Iidem AAA. Anthemio Pf. P.* In his caussis, quae praesentes arbitros ex sententia vestrae magnitudinis sortiuntur, vel in ea civitate seu provincia, qua degetis *), sive in proximis atque contiguis[f] provinciis lex antiqua propriam obtineat firmitatem, ut duobus exactis mensibus dies sit ultimus temporalis, et intra triginta dies reparatio postuletur. Ubi vero in longioribus ac remotis provinciis eadem litis ac dilationis ratio pensabitur, ad eorum instar, quos a rectoribus provinciarum eorumque sententiis convenit appellare, sex mensium[g] temporalis diei, trium reparationis nomine dilatio prae-

— c. 59. Cf. c. 2 et 60 h. t., not. sup. Cf. Ed. Th. cap. LV. — c. 60. De legibus cum h. c. coniungendis vid. c. 3 C. Th. de Concussion. advoc. (VIII, 10), not. super. et not. *r*. Cf. Ed. Th. cap. LV. Summar. C. Th.: „*Superiori similis, sed partem VII et XX* (l. XXIV) *habet.*" — c. 61. Ri°. mendose *LVI*.

pag. 344 Cui. 1 desinit cum v. *facile*; sub hoc autem v. custodis loco positum est *provoc*; sequens deinde pag. 345 pergit cum vv. *provocare permissum sit*. Omissio ex Cui. 1 transiit in Aur. — Ri°. k) Go. prop. *cum et ab ipsa iniuria passis vel passim facile provocare permissum sit*, ea sententia: posse de iniuria sibi facta publice contestari. Huic cj. ansam dedit lacuna, de qua diximus not. *i*; nam Go. quoque maluit locum illo tempore mendosum coniectura sublevare quam inspicere principem editionem. Go. quidem vv. *permissum sit* dicit deesse in Cod. Iust., neque tamen id verum est. Quid quod tota haec sententia recepta est in Cod. Iust. Vid. not. *h*. Expressa est etiam in Summ. hoc modo: *a praefectis vero sine dispendio nemo appellare poterit.* *) Cod. Iust. *in*, impr. Go. l) Hic desinit c. 30 Cod. Iust. cit. m) Go. Val. Be. recte em. *oblatos*; nam c. 56 h. t. *post oblationem legitimam*; c. 16, 67 h. t. *appellationem oblatam*; c. 24 h. t. *libelli ut oblati sunt*. n) In c. 21 Cod. Iust. eod. transierunt vv. *nisi — ostenderit* (*nisi ei pert. — actis contradixerit — ostenderit*). Vid. supra c. 25 h. t., not. *h*. mm) Go. in comm. h. c.: „Iudicibus, inquit, variae multae imponuntur ut ad unius exemplar seu modum eliae revocandae non sint. Quare frustra hic nonnulli *viginti* et *viginti quinque* librarum loco, reponunt XXX. arg. *l. 59 infr.*" o) Go. prop. *Ian.*, cum *VII. Id. Iun.* neque Honorius Mediolani constiterit, neque fuerit Theodorus Pf. P., sed Messala ei iam suffectus. oo) 4, Cui. 2, 2° *Conss.* Ri°. *Coss.* p) Vid. c. 54 h. t., not. *d*. Cum inscr. h. c. incip. fol. 197[b] cod. 4. q) 4, edd. ante Be. *conhibentiam*; iam Go. prop. *conniventiam*. Vid. supra VI, 30, 17, not. *v*. r) Go. mavult *Iul.* s) Cum non probabile sit, in v. *et* erasi ex fastis nominis Eutropii vestigium inesse (vid. supra I, 12, 7, not. *e*), Go. h. v. putat oscitatione librarii alicuius irrepsisse, ideoque delendum esse. Be. autem rep. vult *Veronae Theod.* etc. Mox 4, Til. Cui. 1 *Conss.* Cui. 2 — Ri°. *Coss.* t) Vid. c. 54 h. t., not. *d*. u) 4 $\overline{ppo}$; edd. *P. P.*, *p. p.*, *Pf. P.* Recte Go. Be. rep. iubent *Proc.*, et ita habent leges cum h. c. coniungendae. Go. om. *Africae*. v) 4 *pena*, sed ab ant. manu em. *poena*. x) Vid. c. 5 cit., not. *r*. y) 4, Til. Cui. 1, 2 — Ri°. *Stilichone*. Aur. Lugd. *Stilic.* Cum literis *liano* v. *Aureliano* incip. fol. 198[a] cod. 4. Aur. Lugd. *Cons.* z) Vid. c. 54 h. t., not. *d*. a) 4, Til. — Ri°. *Stilichone*. b) 4, Til. — Lugd. Bl. Ri°. *Idem AAA.* (4 *Id. AAA*) *et Theod. A.* Cui. 2 — Go. *Idem AAA.* et om. *et Theod. A.* Vid. c. 54 h. t., not. d. Recte igitur Be. rep. *Iid. AA. et Th.*, i. e. *Arcadius, Honorius et Theodosius*, ut Go. scribi vult. *) Huc pertinet c. 8 h. t. c) Go. em. *ut et si*. d) 4, Til. — Ri°. *Stilichone*. e) Fol. 198[b] cod. 4, sed deest in codice *AAA*. *) Mendose Cui. 2, 2° *degeris*. f) 4, edd. praeter Aur. Lugd. *consanguis*, sed a librario ipso del. *n* (*contiguis*). Vid.

beatur. *Dat. XIV. Kal. Ian. Constantinopoli, Stilicone II. et Anthemio Coss.* (405.)

64. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Iuliano Proconsuli Africae.* Non ignoramus, post interpositam provocationem in causis fiscalibus antiquitus constitutum[h], ut viginti dies constituti intra provinciam viderentur[i], et ut sacri auditorii cognitores divinae domus negotia terminarent, ex contigua[k] vero provincia intra quadraginta dies negotia[l] universa discingerent. Verum serenitas nostra certum moderamen invenit. Praecipimus[m] itaque, ut praeter hos viginti dies, quos lex augusta constituit, viginti alios iungeremus[n]. Quorum quidem omnium haec erit forma servanda, ut, quocumque die ex adiectis viginti diebus fuerit negotium peroratum, sacri auditorii habere reverentiam iudicetur, sitque ultimus, etiamsi non quadragesimus*) comprobatur. Quae idcirco ita custodienda sancimus, ne, si unius[o] tantum observabitur dies, aut aegritudo iudicantis aut litigantis fuerit occupatio, recte praefinitum tempus interdum distulisse videatur. Ideoque[p] hanc reverentiam cunctis his, qui superadditi sunt, diebus statuendam esse censuimus, ut nihil postea excusationis occurrat. Lapsos enim post hoc tempus reparationem praecipimus non habere: ac ne medio tempore officii colludium differat litigantem, viginti librarum auri mulctam praecipimus imminere, ut, si eorum culpa atque colludio, quos suggerendi cura constringit, [q] negotium claruerit fuisse dilatum, praescriptae mulctae teneantur obnoxii. Si in tot diebus utilitatibus suis non adfuerit litigator[r], cui adversus fiscum nostrum iurgium manet, emenso iam tempore, nullius[rr] reparationis beneficium speret[s], solam fisco executionem superesse iam noverit. §. 1. In contiguis quoque provinciis, in quibus quadraginta dies dedit antiquitas, sub simili conditione alios triginta dies iungi praecipimus, ut adiecti temporis spatium sub ea definitione custodiant, et omni adiecto[t] tempore sit dies ultimus, quocunque potuerit definiri; emenso tamen tempore[u], litiganti reparationem penitus iussimus inhiberi. Officium sane ad eandem mulctam praecipimus retineri, si eius dissimulatione actum esse constiterit, quo minus negotium peroretur. *Dat. Id. Oct. Ravenna, Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.* (412.)

65. *Iidem AA.**) *Symmacho Proconsuli Africae.* Praescriptiones fori in principio[v] a litigatoribus opponendas esse, legum decrevit auctoritas[x], nec ab interlocutionibus appellandum[y] esse duxerunt. Quod si quis id[z] fecerit, praeiudicialem mulctam subire cogetur, quae priscis sanctionibus continetur. Hac igitur lege sancimus, ut appellatio litigantium intra tempus hoc praescriptum suscepta nectatur annalibus, et promissa relatio intra triginta dies legibus definitos ad sacra scrinia destinetur. Quam legem nisi in omnibus causis universorum iudicum et officiorum executio devota servaverit, statutam priscis sanctionibus mulctae modum ab his mox iubemus exculpi. *Dat. V. Kal. Sept. Ravennae*[a], *Honorio X. et Theodosio VI. AA. Coss.* (415.)

66. *Iidem AA. Monaxio Pf. P.* Omnes[b], quorum in causis sententiae iudicum vel appellatione[c] suspensae sunt, vel medio tempore transegisse demonstrent, vel si non transegerunt, consultationes eorum quantocius nostris auribus intimare*) cogantur, ut responsa legibus competentia mereantur. Illa videlicet lege servanda, qua[d] cavetur, neminem litigantium[e] post interpositam appellationem intra annum[f] ad sacrum comitatum[g] nostrae maiestatis accedere. *Dat. VIII. Id. Mart. Constantinopoli, Monaxio et Plinta Coss.* (419.)

— c. 64. Summaria C. Th.: „*Octavae similis.*" — c. 65. In Ri*. insignitur num. *LXX.* Cod. Iust. VIII, 36, 13 solo princ. rec. Bas. LI, 4, 30. Vid. c. 31 h. t., not. sup. — c. 66. Cf. c. 47 h. t., not. sup.

not. *k* sq. Go. in not. *contiguis.* Vid. c. 41 et 46 h. t. g) 4, Til. — Lugd. *mensum* (vid. c. 10 h. t., not. *r*) et *Stilichone.* Etiam Ri. Ri*. *Stilichone.* h) Intelligendas esse dicit Go. c. 21, 28, 46 h. t. et c. 13 C. Th. de Iure fisci (X, 1), maxime c. 46 et 13 citt. Cui. 1 *fiscalibus antiquitus.* i) Sec. Go. pro *unt.* k) 4, Til. Cui. 1 *contingua.* l) Cum literis *tia* incipit fol. 199ᵃ cod. 4. m) Go. cj. *Praevidimus*, sed revocat animum a mutatione. Be. em. *praecepimus*, neque hoc opus est, etsi infra *censuimus* et *iussimus.* Vid. not. sq. n) Be. cj. *iungerentur.* Omisit mutare *alios* in *alii.* In causa imperfecti est, quod antecedit *invenit* et *constituit.* *) 4, Til. — Ri*. *quadragenssimus.* o) Go. Be. em. *unus.* Nil muto. Explicatio v. *unius* inest in seqq. vv.: *aut aegritudo iudicis aut litigantis fuerit occupatio.* p) Go. add. vult *et*, sine necess. q) Fol. 199ᵇ cod. 4. r) 4 *litigatores*; ab antiqua manu del. *s.* rr) Go. mendose *nullus.* s) Go. em. *speret et solam.* Ego nihil addo. t) 4 *adeiecto*; rubro col. del. *e.* Be. dicit, Go. em. *tempori*, quod etsi bonam sententiam praebet, non verum est. u) Go. prop. *emenso etiam tempore*, nescio cur? *) In Cod. Iust. sunt nomina imperatorum. v) Cod. Iust. add. *litis*, prob. Go. Mendose Aur. Lugd. *litigatoribus* et Cui. 2, 2* *litigatoribus.* x) Hic desinit c. 13 Cod. Iust. y) Fol. 200ᵃ cod. 4. z) Go. err. om. *id.* a) Cod. Iust. *Ravennae.* b) Codex 4 *Omnis.* c) Ita 4, sed rubro col. add. est *s*, unde in edd. transiit *appellationes.* Go. em. *appellatione*, om. particula *vel.* Supra c. 41 et c. 61 h. t. *sententia appellatione suspenditur.* Nihil impedimenti habet hic l. Sententia haec est: Omnes, qui vel a iudice provocarunt, vel transegerunt vel non transegerunt, consultationes iudicum perferant ad principis scrinia. Huc faciunt Summar.: „*Sententiae omnes iudicum appellatione suspensae.*" Be. *vel, si*; delevi comma. *) Go.: „*Intimare* non est, ut iocolariter nonnemo accipit, metum iudici facere (forte legebat *in intimidare*) *Intimare* est ἐμφανίζειν, φανερῶσαι", et cf. iubet Capitolinum in Vero cap. 1 *Ut priorem Verum intimatum* (al. *intimandum*) *legentibus darem*; Symmachum X, 42 *Haec est causa querimoniae, quam divinis sensibus vestris fides Gestorum plenius intimabit.* d) 4 *quo*; a librario corr. *qua.* e) 4 *ligantium*, mendose. f) Summaria C. Th.: „*et post biennium, si responsum non acceperint, ad comitem venire.*" g) Cum literis *co-*

67. *Iidem AA. Asclepiodoto*[g] *Pf. P.* *Post alia:* Si appellationem obiectam, in qua vel tunc amplitudinis vel urbanae[i] praefecturae sacrum auditorium postulatur, iudex non susceperit, vel suscepta appellatione apostolorum copiam[k] denegaverit, ad deponendam super hac iniquitate querimoniam, nec non etiam conveniendum adversarium ex prolata sententia[l], iuxta antiquum ius, anni metas habeat litigator. Vel si huius modi appellatio suscepta non fuerit, in qua inferiorum iudicum sacra desideratur auditio, ad haec eadem facienda sex menses habeat litigator. Si vero arbiter appellationem suscipere aut relationem dare contempserit, quattuor mensium[m] tempora observentur; ut his, quae statuimus, actitatis, pareat appellator temporibus, quae de appellationibus definita noscuntur etc. *) *Dat. III. Kal. April. Constantinopoli, Asclepiodoto et*[n] *Mariniano Coss.* (423.)

68. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Celeri*[o] *suo salutem.* In privatae rei caussis, praeter pensionum et competitionum negotia, de ceteris titulis ex appellatione a rationalis iudicio proconsulem[oo] oportet cognoscere. Salva enim nostrae reverentia maiestatis, ius nobis cum privatis non dedignamur esse commune. *Dat. V. Kal. Mart.* *) *Ravennae, post cons. Felicis et Tauri VV. CC.* (429.)

TIT. XXXI. DE REPARATIONIBUS APPELLATIONUM[p].

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Mamertinum Pf. P.* Si possessor in iudicio superatus provocationis auxilio se defenderit, et temporibus fuerit evolutus, intra mensem tertium redintegrari sibi exhaustum postulet spatium. Id si fecerit, dictam in eum volumus manere sententiam. Similis etiam ratio ex iudicio magistratuum esse debebit, tamen ut in eo arctiores metae temporum serventur; intra triginta enim illic dies reparationem poterit adipisci, ne sententiam[q] impositam rerum effectus competens subsequatur. *Dat. Id. Oct. Veronae, divo Ioviano et Varroniano Coss.*[qq] (364.)

2. *Iidem AA. ad Symmachum Pf. U.* Etsi post iteratum temporis lapsum nulli reparationem praescriptio legis indulgeat, tamen his iuris beneficia subveniunt, quorum non studio *) aut culpa, sed aegritudo iudicis vel rei publicae interveniens negotium, ne persequerentur, obstiterit. *Dat. XIV. Kal. Mart. Mediolano*[r], *Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

3. *Iidem AA. ad Olybrium Pf. U.* Si in sacrae cognitionis examine audientiam necessitas publica vel aegritudo iudicis abnegaverit, intra tres menses reparatio postuletur, atque in adversariorum notitiam impetrata reparatio perferatur. Ac ne[s] utrumque intra hos tres menses fuerit effectum, sententia[t], quam appellator provocatione suspenderat, convalescat. Quoties vero a[u] magistratibus pedaneisque iudicibus dicta sententia appellatione suspenditur, super qua disceptatio[v] non auditorii sacri, sed ordinariorum iudicum[x] cognitione tractanda est, cuique duo ad peragendum menses caussarum urgentium conclusione tribuentur, si forte sine appellatoris studio praedictus lapsus inciderit, intra triginta dies reparatio postuletur. *Dat. XIV. Kal. April. Treviris, Valentiniano et Valente AA.*[y] *Coss.* (365?)

4. *Iidem AA. et Gratianus A. ad Olybrium Pf. U.* Si qui ex iustis caussis, quae divorum parentum *) nostrorum constitutionibus comprehensae sunt, per occu-

---

— c. 67 coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Fructib. et lit. exp. (IV; 18) et c. 9 C. Th. de Reparat. appell. (XI, 31). Cod. Iust. VII, 62, 31. In Ri°. numerum habet *LXIVI.*, mendose. — c. 68 coniungenda est cum c. 34 C. Th. de Annona et trib. (XI, 1) et sec. Go. cum c. 185, 186 C. Th. de Decurion. (XII, 1). Vid. c. 34 cit., not. *p.* In Ri°. mend. numerum habet *LIII.*

Tit. XXXI. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2°. Go. Ri. Ri°. Be. *Tit. XXXI.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24, 26—40, 42—44, 46, 49, Sich. Aeg. *Tit. IX.* 25 *Tit. X.*, ponitur enim hic tit. in cod. 25 post tit. XXXV. h. libri. De cod. 35 vid. supr. XI, 16, 11, not. sup. In L. R. U. hic tit. conflatus est cum antec. tit. Cod. Iust. VII, 63. Respondet h. t. sec. Go. supra tit. de Temporum cursu et reparationibus denuntiationum (II, 6). — c. 1 indigitatur ut c. 3 et 4 in c. 5 h. t. Vid. etiam c. 9 h. t., not. *p.* — c. 2. Eodem die ad Dracontium data est c. 15 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1). — c. 3 et 4. Vid. c. 6 h. t., not. *d.* Summaria C. Th. ad c. 3: „*Superiori in capite similis*" et ad c. 4: „*Superiori similis.*" c. 3 indigitatur in c. 9 h. t.

---

tum incipit fol. 200[b] cod. 4. g) Cod. Iust. *Impp. Theod. et Honor. AA. ad Asclepiodotum.* i) Cod. Iust. *urbicariae*, sed Hal. Russ. et libri mss. Cod. Iust., veluti G. et meus codex, quem Patavii emi, *urbanae.* k) 4 *copia*, rubro col. add. *m.* l) Cod. Iust. *sententia prolata.* m) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri°. *mensum.* Vid. c. 63 h. t., not. *g.* *) Cod. Iust. om. *etc.* n) Fol. 201[a] cod. 4. Go. *Mariano*, mendose. o) Proconsuli Africae. Vid. c. 185 et 186 C. Th. de Decur. cit. oo) 4 *proconsule.* *) Vid. c. 34 C. Th. de Ann. cit., not. *k.*

p) Cod. Iust. *De Temporibus Et Reparationibus Appellationum, Seu Consultationum.* q) Fol. 201[b] cod. 4. qq) In Ri°. ann. 346 appon. *) Melius procedit oratio, si legitur *studium.* Scriptum fortasse antea *studiu*, saepe librarii syll. *um* exprimunt literis *ou.* r) 4 *Med.*, mendose. s) Go. Be. recte om. *ni.* Vid. c. 1 h. t. *Id ni fecerit.* Summar. C. Th.: „*quodsi hoc factum utrumque non fuerit.*" t) 4 *sententiam.* u) *a* deest in cod. 4, add. ab ant. manu. v) 4 *disceptatione*, rubro col. del. *ne.* Aur. Lugd. *non auditorii.* x) Fol. 202[a] cod. 4. y) Annus deest ap. Go. — Ri°. Go. enim, probb. Bou. l. c. pag. 751 et Be., addi vult *secundum* (II.), ut sit annus 368, et rep. in inscr. *et Gratianus A.* hac de caussa sine dubio, ut et Be. suspicatur, quod Olybrii Pf. urb. in ann. 368—370 incidit, non in annum 365. In Chron. igitur hanc c. posuit inter constitutiones anni 368; simul ann. 370 tribui posse dicit; falso; nam ita recentior fieret sequente. Lubrica omnis emendatio est. Vid. supra IX, 40, 9, not. *y.* Errorem quaero in siglo dignitatis. Aur. Lugd. *Cons.* *) Sec. Go. intelligantur Constantinus M. et

pationem eius iudicis, qui est in sacro auditorio cogniturus, ad reparationis possunt beneficium pertinere, trium mensium[z] tempus in utroque[a] custodiant, scilicet ut prius, quam id possit elabi, et redintegrent evoluta curricula, et redintegrata denuntient, aut certe cavillatione summota, his, quae statuta sunt, obsecundent. *Dat. XIII. Kal. Iul. Altaripa*[b], *Valentiniano NB. P. et Victore Coss.* (369.)

5. *Iidem AAA.* *) *ad Olybrium Pf. U.* In specialis agat is, adversus quem in sacro auditorio causa reparanda est, et, an intra tres menses reparationem adversarius mereatur, [c]exploret, ac statutum scitis triumphalibus[d] diem sedulus in iudiciis litigator observet. Incumbat quoque appellatori cura, ut[e], si adversarius ex loco, quem habitare consuevit, forte subterfugiat, pergat cum officio publico, hominique eius, quem in loco repererit, conventionem tradat ad adversarium perferendam, idque ita gestum esse, curator aut magistratus rescripti[f] publici vel actorum testificatione confirmet. Quibus impletis si is, cuius conventio curata est, iudicium obire neglexerit, ferat hanc desidiae contumaciaeque mulctam, ut urgens negotium ipso quoque absente dicatur, diligentique indicantis examine[g] sententia proferatur ea, quam aequitatis ratio et iuris praescripta dictaverint. *Dat. XVIII. Kal. Sept. Altino*[h], *Valentiniano et Valente IV. AA. Coss.*[i] (373?)

6. *Iidem AAA.*[k] *ad Modestum*[l] *Pf. P.* Reparatis intra mensem tertium ex priore[m] lege temporibus[n], in notitiam[o] hoc ipsum adversarii per denuntiationem[p] ex more celebrandam[q] iubemus sine dilatione perferri *); scilicet ut, interiectorum spatiorum dinumeratione servata, ad[r] debitum partes[s] iudicium revertantur. Quod si is, cui reparata sunt tempora, ultra dinumerationem[t] crediderit differendum[u], lata adversus eum sententia *) roboretur, atque in executionem[v] semel iudicata ducantur[x]. *Dat. VI.*[y] *Id. Dec. Constantinopoli*[z], *Valentiniano*[a] *et Valente IV.*[b] *AA. Coss.* (373.)

Interpretatio. *Lex ista hoc praecipit, ut si quis videtur iniuste in causa sua victus, reparatis ante tertium mensem temporibus, quae appellationi videntur fuisse concessa, statim hoc ipsum in adversarii sui notitiam deducere procuret*[c], *et intra tempora, quae appellationi constituta sunt, de hoc ipso negotio is, qui appellavit, ut sibi credit*[d] *competere, agere*[e] *non mo-*

— c. 6. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 6. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 1, id est *un.* Ad interpr. cf. L. 33 Henric. I. reg. Angliae (ap. Cancian. IV, 379). Fragment. Capitul. CXVI. Wilkins, Leges Anglo-Saxonicae ecclesiasticae et civiles. Londini 1721. fol. pag. 249. Reddie, Historical Notices of the Roman Law. 1826. 8. pag. 36. Fortasse coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Maleficis (IX, 16). Vid. infra not. *y*, *b* et c. 8 cit., not. *e*. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

Constantius. z) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. *mensum.* Vid. c. 63 antec. tit., not. *g.* a) Go. *utraque*, err. Vid. c. 8 h. t. *utrumque — effectum.* b) Be. *Altaeripae.* *) Cui. 2, 2* *AA.* Ri*. *Ol. P. X.* c) Fol. 202[b] cod. 4, in cuius imo marg. notatur signum quaternionis KZ. d) Sec. Go. intelligitur c. 1, 3, 4 h. t. e) Til. *cur aut si.* f) Be. em. *scripti*, quo facile caremus. g) 4, Til. — Ri*. *examini.* In promptu erat Be. em. *examine.* Go. cj. *ex animi*, male. h) Be. *Altini.* Vid. not. sq. i) Cui. 2 — Go. *A. Coss.* Aur. Lugd. *Cons.* Ap. Go. — Ri*. om. annus. Suspicionem movet Go. Olybrii dignitas, qui anno 373 Pf. U. esse desierat. Retrahit igitur legem aut ad ann. 368, non impr. Be., cuius anni legibus in Chron. addicta est, aut ad ann. 370. Utroque enim anno Valentinianus in Gallia fuit; pro *Altino* autem em. *Altio* s. potius *Alteio.* Be. errorem ponit in nomine magistratus et pro Olybrio alium Pf. U., fortasse Volusianum substituendum esse putat, qua cj. et loci, quo data est lex, et consulum nomina servantur. Mihi placet annus 370 (*Valentiniano et Valente III.*); nam anno 368 evertitur ordo constitutionum. *Altinum* autem pro *Alteio* et *IIII.* pro *III.* facile poterat librariorum culpa nasci. Vid. etiam infra not. *b.* k) Sich. et plerique Br. Al. codd. *Impp. Valentin.* (s. *Valent.*) *et Valens AA.*, etsi nonn. codd. $\overline{aaa}$ habent. 16 *Valentinus et Valentus*, 8, 9, 14 *Imppp. Valentinianus Valens et Theodosius AAA.* 15, 37, 42, 43 *Imppp. Valentinianus Valens et Gratianus AAA.* l) Nonn. codd. *Modesto, praepositum.* 20 pr. 42 *Molestum*, sed em. m) 16 *tertium et pr.* 25 *mense tertio.* n) 6—8, 12, 13, 16 *testibus*, mendose. o) 8, 12 *innocentia.* p) 10, 18 *adv. praenuntiationem.* q) 6, 7, 20 *celebrandum.* Mox 21 *interlectorum* et multi codd. *denumeratione.* *) Cum literis *ferri* incip. fol. 203[a] cod. 4. r) 15 om. *ad.* 20 *ad divitum.* 25 *adhibitum.* s) Hoc vult Go. et rest. Be. ex cod. 20 et ex R.; 4, 6—9, 13, 15, 16, 21, 25, edd. ante Be. *partibus*, quod sustineri posse Go. non negat; rell. codd. *partes*, quibus confirmatur Be. em. Mox 15, 20 *revertatur.* Aut servandam duco Be. scripturam, aut ex codd. 15, 20 restituendum *revertatur* (*ad d. partibus i. revertatur*). Illud malo. t) 6, 7, 10, 16, 18 *dinumeratione.* 21 *tempora vel tradi numerationem.* u) 9, 10, 12, 14, 19, 25 *deferendum.* R. *ferendum.* *) 4 mendose *rententia.* Br. Al. *latam — sententiam* aut alterutrum. v) 6, 7, 16 *executione.* 9, 20 *excusationem*, sed 20 supr. lin. *executionem.* 25 *excusatione.* Cui. 2, 2* *inexsecutionem.* x) 20 *indicata.* 10, 18 *dicantur.* y) 6, 16 *III.* 20, 24, 28, 36, 40, Sich. in m. *V.* 27, cod. Phil. 1735 *VII.* Cod. Par. 4403[b] *VIII.* Supra IX, 16, 8, not. *s.* z) 8 om. *Constantin.* et *et — Coss.* a) 6, 7, 10, 14, 16, 17, 18, 20, 29, 43 add. *IV* et 28, 29, 36, 40, 42 et Sich. *III.* b) Tillem. l. c. T. V, Not. p. 16, n. VIII., praeeunte Pagio in Crit. ad Ann. Bar. ad ann. 377 (vid. Go. Chron. p. XCVI.) reponi vult *III.* (370.), quia Valens hoc tempore non videatur Constantinopoli fuisse. Et haec quidem cj. confirmatur codd. 9, 28, 36, 40 (nam in codd. 28, 36, 40, de quibus vid. not. *a* antec., om. *IV.*). Si recte se habet, etiam c. 5 h. t. subscriptio mutanda est (vid. not. *i* antec.), et fortasse haec c. coniungenda cum c. 8 C. Th. de Maleficis cit. (IX, 16). Vid. not. *y* et c. 8 cit., not. *e*. 21, Sich. *Valente VII.* et Sich. in m. *IIII.* Nonn. codd. om. *IV. AA.* aut *IV.* aut *AA.*, multi *Coss.* Cui. 2 — Ri*. *Cons.* c) 21, 44 *procurent.* 9 om. *adversarii — quae.* d) Ita optimi et multi codd., veluti 6, 7, 9, 20, 21, 42, 44; edd. *credidit.* e) 10, 18, 21 om. *agere.* f) 20 *inlata fuerit per-*

retur. Quod si facere neglexerit, sententia, quae adversus eum lata fuerat, perseveret, et data executione in omnibus compleatur [f].

7. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Siburium Pf. P.* Si possessor, primis dicendi negotii temporibus exclusus, intra tres menses instaurationem non potuerit postulare ob id, quod copiam ad iudicia veniendi hostis obrepserat [g], iuris beneficium eius modi occasionem [h] non perdat, sitque depulsis perduellionibus [i] haec prima litium rerumque reparatio, ut, cum primum adiri potuerit sacrae cognitionis auditor, cognitis caussis praesidium amissae instaurationis indulgeat. *Dat. III. Non. Dec. Treviris, Ausonio* [k] *et Olybrio Coss.* (379.)

8. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA.* [l] *Victorio Proconsuli Asiae.* Quotiescunque in his negotiis, quibus aliqui ad curiam devocantur, primus [m] temporum lapsus inciderit, intra triginta dies sub ea [n] definitione, qua cautum est, reparatio postuletur, et [o] petitae reparationis tenor in adversae partis notitiam perferatur. *Dat. VIII.* *) *Kal. Maii Constantinopoli, Arcadio A. II. et Rufino Coss.* (392.)

9. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Asclepiodoto Pf. P. Post alia:* Appellatoribus, qui praefinito tempore iudicia non observaverint, haec tempora custodienda sunt, ut, si contra arbitri definitionem fuerit appellatum, lapsumque provocator incurrerit, tempora priscis statuta legibus [p] observentur: secunda reparatione, quam provocanti ab arbitro serenitas nostra concedit, in ea quidem provincia, in qua iurgium ventilatur, et in contigua [q] tres menses, in ulteriore autem quattuor menses habitura; si vero sententiam iudicis provocatio obiecta suspenderit, cum sacri cognitoris tribunal appellatur, post lapsum ad primam reparationem petendam tribus mensibus statuendis, si in eadem vel proxima provincia [r] eius adversarius commoretur, quattuor vero, si in ulteriore consistet [s]. In secunda vero reparatione, quam a iudice appellantibus serenitas nostra praestare consuevit, illi quidem, qui post lapsum intra tres quattuorve menses, sicut statuimus, non poposcerit reparationem ab eo, cui sacri auditorii cognitio debetur, transacto dierum spatio designato, tres alios menses indulsimus ad impetrandum allegandumque rescriptum, et ad conveniendos eos, quos pulsat intentio; ita tamen, ut tam in prima quam in secunda reparatione, sicut iam diximus, caussae idoneae comprobentur, hoc est aegritudo vel occupatio actuum publicorum aliaque necessitas, quam iudex aut litigator differre non potuit, vel si negotii patronus cognitis assertionibus temporali die adesse non potuit. Clarum autem fieri volumus, post secundam reparationem aliam ulterius nullo modo posse deposci, et in omnibus reparationum *) generibus formam custodiri, quam super his dedimus, qui se, ne conveniantur [t], ex reparatione [u] subtraxerint *). *Dat. III. Kal. April. Constantinopoli, Asclepiodoto* [v] *et Mariniano Coss.* (423.)

TIT. XXXII. DE SECUNDO LAPSU.

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Volusianum Pf. U.* Si culpa iudicis gemino lapsu caussa fuerit evoluta, iuxta divi Constantini [x] praeceptum ipse ad redhibitionem [y] eius aestimationis, quanto [z] res valet, de qua iurgium est, debet attineri. *Dat. III. Non. Sept. Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* [a] (365.)

TIT. XXXIII. DE DILATIONIBUS EX CONSENSU.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Africano Pf. U.* Cognitiones omnes, quoties consensu partium differuntur, ultra duos menses differendi non habeant *) potestatem, ne paullatim, libera dilatione concessa, aetates plerumque iurgantium veternosis litibus consenescant. *Dat. III. Kal. Maii Constantinopoli, Arcadio IV. et* [b] *Honorio III. AA. Coss.* [c] (396.)

— c. 8 coniungenda est cum c. 125 C. Th. de Decurion. (XII, 1). — c. 9 coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Fruct. et lit. expens. (IV, 18) et c. 67 C. Th. de Appellat. (XI, 30).

Tit. XXXII. — c. 1. Symmachus X, 52, 59.

severet (om. *et*) — *impleatur.* 44 *compleantur.* g) Go. em. *obsepserat*, verisimiliter et prob. Dirksen. in Manual. Latinit. Summar. C. Th. *belli tempestate.* h) Go. em. *occasione* aut *per occasionem*; illud praefert Be. et recte quidem; simplicius est *occasione.* i) Ita Aur. Lugd. Go. in not. et Se.; rell. edd. *perdivellionibus*, ut 4 (*perduellionibus*). k) 4, Til. — Ri*. *Auxonio.* l) Se. ann.: „del. *Imp. Honor. A.*; praeterea aut add. *Valens. A.* aut in subscr. alius mensis substituendus." Recte, etsi eodem errore laborat c. 125 cit. Quare lex, quae harum c. fons est, posterioris temporis, quo emissa est, videtur imperatores prae se ferre. m) Cum literis *tur primos* (ita codex) incip. fol. 203[b] cod. 4. n) Aur. Lugd. *sed ea.* o) Go. in annot.: „*Ut*," tanquam his vv. explicaretur id, quod dictum est *sub ea definitione.* Potius illis vv. repetitur, quando reparationem postulare liceat. Similiter c. 3 h. t. *reparatio postuletur, atque in adversariorum notitiam impetrata reparatio perferatur.* *) Ri*. *VII.* et adscrib. ann. 390. p) Sec. Go. c. 1 et in primis c. 3 h. t. q) 4 *contingua.* Vid. c. 68 antec. tit., not. *f.* r) Cum literis *vincia* incipit fol. 204[a] cod. 4. s) Be. mavult *consistat*, quo non opus est. *) Mendose Ri*. *reparationem.* t) Cum literis *niantur* incip. fol. 204[b] cod. 4. u) Aur. Lugd. *repatatione*, mendose. *) Summaria C. Th. haec plura habent: *modo de scholastico loquitur, id est pa.... intra novem.* v) 4 *Asclepiodo*, rubro col. add. *to.*

x) c. 2 C. Th. de Tempor. cursu (II, 6). y) 4 *redibitionem*, rubro col. add. *h* (redhibitionem). z) Non debebat Be. cj. *quantum* vel *quanti*; recte se habet *quanto.* a) Aur. Lugd. *Cons.* Go. om. annum.

*) Partes scilicet. b) Fol. 205[a] cod. 4. c) Aur. Lugd. *Cons.* Go. om. annum.

TIT. XXXIV. DE HIS, QUI PER METUM IUDICIS NON APPELLAVERUNT *).

1. *Imp. Constantinus* **) *A. ad universos Provinciales.* In insulam deportandi sunt cum amissione omnium facultatum, quae fisco addicendae sunt, hi, qui provocatione omissa litem reparare tentaverint contra comitum ceterorumque sententias, qui vice nostra iudicaverint, firmantes, se per metum appellationis omisisse[d] auxilium. In qua re vel nostrum vel praefectorum praetorio ex nostra erit iussione iudicium. *Dat. Kal. Aug. PP. Kal. Sept.*[e] *Basso et Ablavio Coss.* (331.)

2. *Imp. Constantius A. ad Volusianum* *) *Pf. P.* Si a praefecto urbi **) vel a proconsule fuerit dicta sententia[f], eandemque provocatio minime fuerit subsecuta, praesidium postulare fas erit imminente iudicum metu territos se esse firmantibus. Nam quicunque necessitatis huiusce modi[ff] laqueis beneficio meo eximi postulaverit[g], aut per me cognoscam, [h]aut excellentiae tuae impertiam notionem *); hac videlicet conditione, qua vicariorum sententiae, quas appellatio non suspenderit, ex divi patris mei sanctione retractantur. Cum vero consularium ac praesidum aliorumve sententiae in querimoniam deducentur, prioris legis[i] statuta sectanda sunt, quae similiter certo terrore proposito *) auxilium postulantibus[ii] detulit. *Dat. Kal. Ian. Mediolano, Arbitione*[k] *et Lolliano Coss.* (355.)

TIT. XXXV. SI PENDENTE APPELLATIONE[l] MORS INTERVENERIT[m].

1. *Imp. Constantinus A. ad Bassum Pf. P.*[n] *Post alia:* Consulentibus iudicibus, si debeant, cum de[o] appellatione cognoscunt, litigatoris[p] heredibus, qui ante lapsum[q] negotium in lite defecit[r], nova tempora prorogare, an[s] eos cogere, intra dies reliquos, etiam incognitum[t] negotium perorare[u], placuit, cum de appellationibus iudicatur, altero ex litigatoribus[v] in lite defuncto menses quattuor innovare[x], et nova tempora prorogari, ne ignorantes negotia vel etiam super adeunda hereditate dubitantes prius, quam aliquod[y] commodum sentiant, damnis affici[z] compellantur. *Dat.*[a] *XIII.*[b] *Kal. Iun.*[c] *Sirmio*[d], *Crispo*[e] *II. et Constantino II. Caess. Coss.* (321.)

Interpretatio. [f] *Si pendente*[g] *adhuc appellatione mors intervenerit*[h] *litigatoris appellantis, heredibus eius,*

Tit. XXXIV. Cod. Iust. VII, 67. — c. 1 coniungenda est cum c. 3 C. Th. Fin. reg. (II, 26), c. 4 C. Th. de Administr. et peric. tut. (III, 30), c. un. C. Th. de Litigiosis (IV, 5), c. 16, 17 C. Th. de Appellat. (XI, 30), c. 2 Cod. Iust. Ubi in rem actio (III, 19). Vid. c. 3 cit., not. sup.

Tit. XXXV. Cod. Iust. VII, 66. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XXXV.* Br. Al. codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24, 26—40, 42—44, 46, 47, 49, Sich. Aeg. *Tit. X.* 25 *Tit. IX.* Vid. tit. XXXI., not. sup. L. R. U. *Tit. VII.* Vid. tit. VI., XVI., XXXI. h. libri. — c. 1. C. Th., cod. 4, Br. Al. eiusque codd. edd. c. 1, i. e. un. Cod. Iust. VII, 66, 6 mut. (vid. supra c. 10 tit. XXX. huius libri, not. sup.) Bas. IX, 1, 153. Coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Temporum cursu (II, 6). Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

) Ita 4, Til. — Cui. 2. Cod. Iust. et in ind. titul. Go. — Ri*.; Go. — Be. *appellarunt.* Mox 4, add. ante Be. *hii.* **) Cui. 2, 2* *Constantius.* d) Go. Be. om. *omisisse*, ut est in m. Cui. 1 — Cui. 2*, recte. Til. — Cui. 2* om. *auxilium in qua re.* Go. — Ri*. om. *auxilium: in qua re.* e) Add. *Constantinopoli.* Vid. c. 16 C. Th. de Appell. (XI, 30). *) Ri*. *Tolusianum.* Ri. om. *P. U.* propter c. 18 C. Th. de Praetor. (VI, 4). **) Go. *urbis.* f) 4 *sententiam*, del. m rubro col. ff) Cui. 2 — Go. *huiusmodi.* g) Go. *postulaverint*, err. h) Fol. 205[b] cod. 4. Ibidem mox *apellatio*, sed add. p ab ant. manu. *) Ri*. *notione.* i) Vid. c. 16 C. Th. de Appell. (XI, 30). *) Go. *proposita, auxilium.* ii) 4, etsi evanidis literis, *postulantibus*; edd. *poscentibus*, eadem sententia. k) 4, edd. praeter Be. *Arbitione.*

l) Nonn. codd. *pendentem appellationem.* 16 *petente.* m) Til. in ind. titt. *intervenit.* 34 *intraverit.* n) 4 *p̄s.* 6, 7, 20, 21, edd. *P. V.* s. *Pf. U.*, id est Praef. urb., ut Cod. Iust. Go. Be. om. recte *P. P.* Vid. supra c. 3 cit., not. v et V, 1, 1, not. c. Confirmatur nostra scriptura codd. 8, 12, 14, 17, 25, 39, 43, ubi est *p̄po*, iis accedunt 9, 15, 29, 33, 42 siglo *p̄pm̄.* 16 om. *Pf. P.* et nonn. codd. *Post alia*, ut Ms. Veron. o) 15 om. *de.* p) 4, 10, 16, 18 *litigatores* et 16 *cognoscuntur.* 9 *litigatoribus.* 20 *litigatorum.* Go. *litiagtoris.* q) 15 *elapsum.* r) Cui. 2 — Be. *defecerit.* s) 9 om. *an* et 16 *aut eos cogere.* t) 6, 7, 16 *cognitum.* u) 20 *prerogare.* Mox 16 *alterum ex.* v) Fol. 206[a] cod. 4; mox 4 *defucto*, sed em. a libr. x) Nonn. codd. *innovari — prorogare nec ign. — adeundam hereditatem.* y) 20 *alicoquid quomodo*, supr. lin. *aliquid.* Sunt alii etiam codd., qui *quomodo* pro *commodum.* z) 20 *affligi*, supr. lin. *affici.* In Cod. Iust. h. c. ita scripta est: *Si unus ex litigatoribus adhuc pendente appellatione defunctus sit, non residuum tantum temporis heredes eius habeant, sed etiam alios quatuor menses. Sin autem ad deliberationem hereditatis certum tempus indulgetur, post lapsum eius temporis* (Ms. Veron. *post elapsum eius idem tempus*) *quatuor mensium numerabitur spatium* (Ms. Veron. om. *spatium*): *ne ignorantes negotium — compellantur.* a) 4, 16, 21, 24, 31, edd. ante Be. et Cod. Iust. *PP.* s. *prop.*; rell. codd. *Dat.* Be. iussu Go. ed. *Dat.*, recte. Vid. c. 3 cit. 10, 18 *Praecepta.* b) 8, 34, Epit. Monachi *XII.* 12, 15, 20, 27, 31, 35, 44 *XIIII.* 24 *XX.* Ms. Veron. *III.* c) 24 *Iul.* Epit. Mon. *Ian.* d) 4, Til. — Lugd. Ms. Veron. *Sirmi.* Be. Cod. Iust. *Sirmii.* Nonn. codd. Br. Al. *Sermio, Firmio, Syrmio*; alii et 21 om. *Sirmio.* e) 8, 28, 36, 40 om. *Crispo — Coss.*; alii *II. Caess. Coss.* aut *Caess.*, neque des. codd., in quibus *Constantio* scribitur aut *AA.* (ut in Sich. ed.) sive *aug.* pro *Caess.* f) 8, 20 add. *Lex ista hoc dicit.* g) 28, 36, 40, Sich. in m. *impendente appellatione.* 20 *Si pendentem adhuc appellationem.* h) 42 *invenerit* et nonn. codd. *litigatores*

qui appellavit, quatinus mutata ei, cuius auctor mortuus est[i]*, ad tractandum negotium debere*[k] *praestari, nec eum debere ad dicendam*[l] *caussam praecipitari, ne per ignorantiam litis, quam non ad integrum tractavit, damnum videatur incurrere.*

TIT. XXXVI. QUORUM APPELLATIONES NON RECIPIANTUR[m].

1. *Imp. Constantinus A. ad Catulinum*[mm]. Moratorias dilationes frustratoriasque[n] non tam appellationes quam ludificationes admitti non convenit. Nam sicut bene appellantibus negari[o] auxilium non oportet[p], ita his, contra quos[q] merito iudicatum est, inaniter provocantibus differri[r] bene gesta non decet[s]. Unde cum homicidam vel adulterum vel maleficum[t] vel veneficum, quae atrocissima crimina[u] sunt, confessio propria vel dilucida[v] et[x] probatissima veritatis quaestio[y] probationibus atque argumentis detexerit[z], provocationes[a] suscipi non oportet, [b]quas constat non refutandi spem[c] habere, quae gesta sunt, sed ea potius differre tentare[d]. Qui[e] de variis litibus caussisque dissentiunt, nec temere[f], nec ab articulis praeiudiciisque[g], nec ab his, quae iuste iudicata sunt, provocare debebunt. Quod si reus[h] in homicidii[i] vel maleficii vel adulterii vel veneficii crimine partem[k] pro defensione sui ex testibus quaestioneque proposita possit arripere, parte[l] vero obrui accusarique videatur, tunc super interposita[m] appellatione ab eodem, qui sibi magis, quae pro se[n] faciant, testimonia prodesse debere affirmat, quam ea, quae adversus ipsum[o] egerint, nocere, deliberationi[p] nostrae plenum arbitrium relinquatur[q]. *Dat. III.*[r] *Non. Nov. Treviris*[s]. (313.) *Acc. XV. Kal. Maii*[t] *Hadrumeti*[u], *Volusiano*[v] *et Anniano Coss.* (314.)

Interpretatio. *In civilibus caussis vel levioribus criminibus, quae legibus non tenentur inserta, appella-*

Tit. XXXVI. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XXXVI.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—30, 32—34, 36—40, 42—44, 46, 48—50, Sich. Aeg. *Tit. XI.* In codd. 31, 35 totus tit. deest. L. R. U. *Tit. VIII.* Vid. supr. tit. VI., XVI., XXX. h. libri. Cod. Iust. VII, 65. — c. 1 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Poenis (IX, 40), c. 2 C. Th. de Appell. (XI, 30). Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—18, 20, 21, 50; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 48; inscr. et textus in codd. 24, 30; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. Vid. c. 4, 7, 14, 33 h. t., not. sup. et c. 3 h. t., not. ee. Ad Interpr. cf. Capit. (Ben. Lev.) VII, 181. Ivo, Decr. XVI, 226, 315.

---

appellantes. 6 *appellatis.* i) 20 om. *est*, sed add. supra lin. k) Ita fere omnes codd.; edd. *debent.* l) 20 *nec enim d. ad praestandam — incurre.* Cui. 2 — Go. *dicendum.*

m) Cod. Iust. *recipiuntur.* mm) Nonn. codd. *Catolinum.* 15 *Catolino.* 4, Til. — Be. *Catullinum.* Vid. supra II, 1, 1, not. o. Dignitas deest in omnibus codd. Vid. supra IX, 40, 1, not. c. n) 6, 7, 10 *frustratoriasquae.* 9 *prostratoriasquae.* 15 *frustrationesque.* 16 *frutatoriasquae.* 18 *frustratoriasquem.* o) 8, 25 *negare.* 20 *denegare.* Paullo ante 14 *sicut boni.* p) 9 *non potens.* 16 *non poterit.* 14 *oportet nisi his.* q) 6—8, 14, 16, 17, 20, 21, Sich. *quos contra* et 20 *meritum.* r) 20 *provocantur deferri.* Etiam 9 *deferri.* s) 6, Sich. *debent.* 16 *det.* t) 21 *homicida* et 20 *veneficia.* Sich. om. *vel mal.*, 15 *vel venef.*, Go. et Ri*. *vel adult.* Deinde Ri*. *Maleficium, vel Veneficium.* u) Br. Al. codd. Sich. Cui. 2, 2* *facinora.* v) 6—8, 10, 14, 16—18, 21, B. *adlucida.* 20 *adlucidam et probatissimam veritatem.* Sich. *lucida.* x) Ita Be. ex Sich. Cui. 2, 2*, quibuscum conveniunt 6, 7, 12—17, 20, 21, 25, 50. Cod. 4, Til. — Lugd. *exprobatissima.* Go. — Ri*. *ex probatissima.* Go. mavult *et exploratissima.* 9 *ut prob.* 10, 18 *vel prob.* R. *vel ex prob.* 8 om. *et.* Ne offendas in vv. *probatissima probationibus.* Vid. c. 4 h. t. *manifestis probationibus adulterio probato.* y) 16 *quaestionibus.* z) 15 *detraxerit.* 21 *detecta sunt.* a) 9 *provocatis.* 12 *probationes.* Sich. *appellationes.* b) Fol. 206[b] cod. 4. 21, Sich. add. *et.* c) Sich. in m. *speciem.* 8 om. *spem.* d) 15 *temptare differre*; nonn. codd. *deferre.* e) 4, 6—8, 10, 12, 14, 16—18, 21, 25, 50, Sich. *qui.* 9 *q*; pauci igitur codd. *quae*, ut ab ant. man. corr. est in cod. 4 et ex eo transiit in edd. Til. — Be. Go. ann.: „Sequens sententia corrupta est, et forte etiam irreptitia: nisi putemus haec verba ita reformanda, *etc.* (id est *et cetera*) *quae de variis litibus caussisque disceptantur*: ut ita sint haec verba Conditorem *Codicis Theod.* resecantium ex integra constitutione quae ad hunc *titulum* minus facerent." Restitui *Qui* cum suadentibus codicibus, quorum optimi et vetustissimi *qui* habent, tum suadente sententia loci; necessario enim vv. *Qui — dissentiunt* trahenda sunt ad sqq. *nec — debebunt*: qua de caussa punctum posui post *tentare* et pro puncto, quod in edd. Go. — Be. post *dissentiunt* additum est (*dissentiunt. Nec*), minus plenam interpunctionem revocavi. f) 10, 12, 18 *ne tem.* 20 *nec timore*, sed supr. lin. *temere.* g) 20 *praeiudicibusque nec ab eis.* Nonn. codd. *praeiudiciisquae*, alii et supra et hic *hiis*, ut Sich. h) 20 *rei* et om. *in*, impr. Ri. i) 4 *homidii*; a libr. add. *ci.* k) 15 *hom. vel ad. vel mal.* (om. *vel veneficii*) *crim. partem.* 20 *partum* et mox *quaestionique.* l) Ita 4, 15, Til. — Be.; 6—8, 13, 20, 21, Sich. *partim*; rell. codd. *partem.* Neque hoc falsum est. m) Ita Br. Al. codd. fere omnes, Sich. Be. iub. Go., recte. 4, 15, Til. Cui. 1. Cui. 2, 2* *superinposita.* Aur. Lugd. *super imposita.* Go. — Ri*. *super inposita.* 25 *superposita.* 20 *tunc* (om. *super*) *interpositam appellationem.* Coniecit Go. etiam *insuper posita.* Saepe in fontibus iuris *interposita appellatio* dicitur; *impositam appellationem* dici non recordor. Mox in cod. 15 om. *sibi.* n) 20 *posse* pro *pro se.* o) Sich. *ipsam.* 18 *noscere* pro *nocere.* p) Nonn. codd. *deliberationis.* 14 *liberatione.* q) 15 *relinquatur arbitrium.* r) Ita 24, 27, 28, 34, 36, 40; rell. codd. et edd. *IV.*, impr. Go., qui ex c. 1 et 2 cum hac c. coniungendis reponi vult *III.* s) Nonn. codd. *Treveris, Triveris.* 4, Til. — Lugd. om. *Trev. — Maii*, 20 *Acc. — Hadrum.*, 8 *Trev. — Hadrum.* et Cui. 2 — Ri*. *Trev.*, sed Go. add. in not. Deest etiam ann. 313 in edd. Go. — Be. t) Go. in Chron. vult *Mar.* et hoc habet 32. Nonn. codd. *Mad.* Vid. c. 2 cit., not. u. 28, 36, 40 om. *Maii.* L. R. U. *Dat. XV. Kal. Mad.* u) Nonn. codd. *adrometo*, alii *Adrumeto*, ut Sich., alii denique *Arometo.* v) Be. add.

tioni[x] *constituta legibus dilatio praestanda est, et suspendenda est per appellationem sententia*[*]) *iudicantis. At vero homicidis, adulteris*[y] *et reliquis, quos lex ista comprehendit, si convicti confessique fuerint, et appellare voluerint, dilatio denegetur, sed statim in manifestis criminibus convicti*[z] *iudicis est sententia proferenda, aut*[a] *certe de magnis criminibus et maioribus personis ad principis est notitiam deferendum*[b].

2. *Idem A. ad Volusianum*[*]) *Pf. U.* Qui a praeiudicio appellaverit vel ab executoribus rerum antea statutarum[c], atque alterius[d] auditorii praepropere[*]) iudicia poposcerit, triginta follium poena mulctetur, ita ut omnem caussam ipse sine dilatione discingas[e], quippe cum et caussam tuam videaris esse facturus, si per conniventiam[f] huius modi appellationem admiseris. Si quas sane de omni caussa interpositas esse provocationes perspexeris, in earum disceptatione observare debebis, quod iam pridem a nobis est evidentissime constitutum[*]). *PP. V. Kal. Mart. Romae, Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss.* (315.)

3. *Idem A. ad Aelianum Proconsulem Africae.* Cum antehac lege de appellationibus data statutum sit[**]), ne quis a praeiudicio vel ab executione[g] interponeret provocationem, neve huius modi appellatio ab his, qui vice[h] nostra iudicant, admittatur, ne in perniciem[*]) plurimorum, interpositis a praeiudicio appellationibus vel moratoriis quibusdam frustrationibus interiectis[i], litigia protrahantur, tamen nunc poenam addi placuit, ut intelligant universi, principalis negotii disceptatione[k] caussas suas munire debere, et non ab ipsis quodammodo primae interlocutionis[l] exordiis vel ab executionibus provocare, cum et illis, qui impatienter ab articulo appellandum putaverint[m], post cognitionem totius caussae liceat appellare, et his, qui sero ab executionibus provocant, facultas appellandi minime fuerit denegata. Si quis igitur tali usus appellatione fuerit in tuo iudicio deprehensus, ipsum quidem triginta follium poena mulctes, caussam autem universam, eius dumtaxat, qui[n] a praeiudicio vel ab executione temere appellaverit, sine ulla dilatione discingas[o], cum in[*]) nostro auditorio dari minime dilationem oporteat, interpositae appellationis tempore sufficiente litigatoribus ad perferendam instructionem plenissimam[oo]. *PP. VI. Kal. Maii Karthagine, Constantino A. VII. et Constantio C. Coss.*[p] (326.)

4. *Impp. Constantius et Constans AA.*[q] *ad Catulinum*[r]. Oportuerat te, publici instituti respectu, confessione detectos legum severitate punire, nec frustra vitam differentum[s] moratorias provocationes admittere, sed delatum adulterii crimen et quaestionibus adhibitis approbatum[t] pari sceleris immanitate[u] damnare. Quod deinceps in huius modi criminibus[*]) convenit observari, ut, manifestis probationibus adulterio probato, frustratoria provocatio minime admittatur, cum pari similique ratione sacrilegos[v] nuptiarum, tamquam manifestos parricidas, insuere culeo vivos vel exurere iudicantem oportebit. *Dat. IV. Kal. Sept. Constantio A. II. et Constante C.*[x] *Coss.* (339.)

5. *Iidem AA. ad Albinum Vicarium Hispaniarum.* Cum maior substantia litigii sit, a praeiudicio provocans

— c. 2. Vid. c. 3, 5, 11, 15 h. t., not. sup. — c. 3. Cui. 1 — Cui. 2° *IIII.*, err. H. c. Go. coniungendam esse putat cum c. 2 C. Th. de Famosis lib. (IX, 34). Vid. c. 2 cit., not. *s.* De Summ. C. Th. vid. infra not. *oo.* — c. 4. Cf. Ed. Th. cap. XXXVIIII. Baron. ad ann. 339, n. 20. Summaria C. Th.: „*Primae similis.*" Partem h. c. sunt qui putant in c. 30 Cod. Iust. ad L. Iuliam de Adult. (IX, 9) transiisse. Vid. infra not. *v.* — c. 5. Summar. C. Th.: „*Similis secundae.*" Go. h. c. coniungit cum c. 20 Cod. Iust. de Appellat. (VII, 62).

in not. *II.* Nonn. codd. *Volosiano* et mox *Aniano*, ut Sich. Cui. 2 — Ri°.; 6—8, 10, 18, 34 om. *et Anniano.* x) 6—8, 10, 18, 20, alii *appellatione.* Haec videntur ab interprete addita esse, cum in ipsa lege desint, nisi fortasse explicant vv. legis *Nam — oportet.* Cf. Car. de Savigny l. c. Tom. I, 262, not. 27 (ed. I.); 305, not. *g* (ed. II.). *) Cui. 2, 2° *sententiae.* y) Sich. Cui. 1 — Cui. 2° *homicidiis, adulteriis*, et nonn. Br. Al. codices. 6, 7 *Ad* pro *At.* Sich. om. *quos.* z) 6—8, 10, 18, 20, 21, 42, 43, alii *convictus.* a) Hanc interpretationem Go. falsam esse dicit. b) 42 *def. est notitiam.* *) Ri°. *Xolusianum.* c) Go. mendose *staturarum.* d) Go. ann.: „An potius, *alterius*? quod non puto." *) Go. Ri. *praepopere.* e) Cui. 1. Cui. 2 — Ri°. *discinguas.* Cum literis *cingas* inc. fol. 207ᵃ cod. 4. f) 4, Til. — Ri°. *conhibentiam*, ut fere semper, quod in sqq. commemorare supersedeo. Ita pro *conniventiam* scriptum esse iam Go. narrat. *) Go. hanc legem, quae antiquior lege prima fuerit, periisse contendit. **) Go. intelligit c. 1 h. t. et c. 2 C. Th. de Appell. (XI, 30). g) 4 *excusatione*, em. a libr. *executione.* h) 4 *ce*, sed em. a libr. *uice.* *) Mendose Go. *principem.* i) Cui. 1 *interiectis.* k) Edd. *disceptationes.* 4 *disceptationis*; a libr. em. *disceptatione* (non *disceptationes*). Etiam Go. em. *disceptatione.* Reposui *disceptatione.* Fortasse in litera *s* latet v. *se*, quod apte hic interponi potest (*disceptatione se causas*). l) 4 *interlocutiois*; a libr. add. *n* supra *is.* m) Cum literis *verint* incip. fol. 207ᵇ cod. 4. n) Go. ann.: *qui dumtaxat*, quo non opus est. Sustuli uncos, quibus Be. vv. *eius — appellaverit* incluserat. o) 4, Til. — Lugd. *discinguas.* *) Aur. Lugd. om. *in.* oo) Summ. C. Th. aliquid add., quod in h. c. deest. Ita enim habent: „*Superiori similis, sed hoc hic additum est, ut appellans contra sententiam dictam iudicis intra triduum appellare debeat.*" p) Annus deest apud Go. — Ri°. Go. enim revocat h. c. ad ann. 320 (*Constantino VI.* etc.). Vid. c. 2 cit., not. *s.* Aur. Lugd. *Cons.* q) Be. ex Chron. scribi vult *Imppp. Constantinus, Constantius et Constans AAA.*; sed vid. infra XII, 1, 23, not. *p.* Ri. *Constan* et Ri°. *Constan.* r) 4, edd. *Catullinum.* Vid. supra II, 1, 1, not. *o.* Siglum dignitatis deest in cod. 4 et in edd.; Go. Rein. Be. in not. add. *Vicar. Africae.* s) 4, edd. ante Be. *differentum.* Vid. supr. VIII, 17, 1. Be. ed. *differentium.* Recte Go. vituperat Maynardi cj. *litem differentum.* Vid. c. 7 h. t. *usurpandae lucis.* t) Go. *ad probatum.* 4 *athubitis.* u) Cum literis *nitate* incip. fol. 206ᵃ cod. 4. Go. em. *sceleri*, quamquam etiam *sceleris* sustineri posse concedit. *) Go. err. *criminalibus.* v) Haec Cui., P. Faber et Go. putant transiisse in c. 30, §. 1 Cod. Iust. ad L. Iuliam

triginta librarum argenti pondere plectatur: in minoribus etiam negotiis quindecim pondo argenti exsolvat. *Dat. VII. Id. April. Marcellino et Probino*[y] *Coss.* (341.)

6. *Iidem AA. ad Leontium*[z]. In civilibus caussis appellationis beneficium saepe sanximus*) non oportere differri. In fiscalibus vero vel rei privatae caussis, hoc est ob debitum reddendum vel munera respuenda si quis appellare voluerit contra utilitatem fisci vel rei privatae, appellationem oblatam cessare oportet[a], nec libellos huius modi suscipi, qui in damna fiscalis commodum sententiae latae aut dilatione suspendant, aut terrore detorqueant. *Dat. V. Id. Maii Antiochiae, Constantio III. et Constante III.*[b] *AA. Coss.* (342.)

7. *Iidem AA.*[c] *ad Hieroclem*[d] *Consularem Syriae Coeles.*[e] Observare curabis, ne quis homicidarum, veneficorum, maleficorum[f], adulterorum itemque raptorum argumento convictus, teste superatus[g], voce etiam propria vitium scelusque confessus audiatur appellans[h]. Ut enim aequum est, non[i] convictos neque confessos, quia plerumque accidit, ut fortuna iudicii argumenta conglutinet, quorum similitudine opprimatur reus, qui non possit vera ratione convinci, vel adversarii calliditas testes[k] subtrahat, qui[l] veritatem audacia vel acrimonia superet, vel confessos neque convictos, quod saepe vel repentinae formidinis vel impositorum tormentorum cogit immanitas[m], ut in appellando ceteris etiam reis iure communi: ita et aliena[n] et propria voce depressum non oportet, quod contempserint aequitatem, ac moram tantum usurpandae lucis indebitae rursus importunitates arripere. *Dat. V. Id. Dec. Leontio et Sallustio Coss.* (344.)

8. *Iidem AA.*[o] *Theodoro Consulari Syriae*[p] *Coeles.*[q] In fiscalibus debitis nullius provocationem[r] tua gravitas censeat[s] admittendam. Nec enim commodum publicum fas est[t] diuturna frustratione suspendi, nec eludendi licentiam[u] callidis fraudatoribus relaxari[v]. *Dat. VIII.*[x] *Id. Mart. Ancyrae*[y], *Rufino et Eusebio*[z] *Coss.* (347.)

Interpretatio. *In manifestis*[a] *fiscalibus debitis*[b] *nulli penitus appellationem debere praestari, quia non oportet*[c] *publicae rei commodum qualibet dilatione suspendi.*

9. *Iidem AA.*[d] *ad Cerealem Pf. U.* Calliditatis auxilio perspicui debitores rei privatae nostrae solutionem cupiant evitare, frustratoriis provocationibus interpositis. Ideoque decrevimus, minime convenire huiusce

— c. 6 sec. Go. indigitatur in c. 6 C. Th. de Iure fisci (X, 1). — c. 7. Cod. Iust. VII, 65, 2 mut. Bas. IX, 1, 148. Summaria C. Th.: „*Primae similis*", cui etiam Go. hanc constitutionem concordare dicit. — c. 8. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 8. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 2. Integra cum interpretat. est in codd. 6—10, 12—14, 16—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 32; textus et subscr. in codd. 26, 37, 39; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. De codd. 31 et 35 vid. not. sup. huius tit. Summ. C. Th.: „*Similis IIII et X tituli XXXII*" (l. XXX). Haec c. indicari videtur Go. in c. 6 C. Th. de Iure fisci (X, 1). — c. 9. Vid. c. 19, 30, 32 h. t., not. sup. Eodem die data est c. 41 C. Th. de Decurion. (XII, 1), sed ad Ordinem Karthagin. et diversi argum.

de adulteriis (IX, 9). Vid. supra IX, 7, 2, not. *z.* x) Be. pro *C.* em. *A.* Aur. Lugd. *Cons.* y) Scrib. *Probiano.* Vid. supra V, 14, 2, not. *l.* z) Recte Go. Be. in not. add. *Pf. P.* Vid. supra I, 5, 4. *) Go. inter alias putat indigitari c. 20 C. Th. de Appell. (XI, 30). a) Fol. 208[b] cod. 4. Aur. Lugd. *nec libellos, huiusmodi.* b) Go. Rein. Be. recte em. *II.* c) Cod. Iust. *Impp. Constantius et Constans AA.* d) 4, Til. — Lugd. *Hieroclen.* Cui. 2, 2* *Heroclen.* e) 4 *Coelis.* Vid. infra not. *q.* f) 4 *veneficiorum maleficiorum*; sed em. rubro col. g) Cod. Iust. *itemque eorum, qui manifestam violentiam commiserunt* (ex c. 14 C. Th. h. t., ubi vid. not. *x*), *argumentis convictus, testibus sup.* h) Seqq. mutata sunt in Cod. Iust.: *Sicut enim hoc observari disposuimus, ita aequum est testibus productis, instrumentisque prolatis, aliisque argumentis praestitis, si sententia contra eum lata sit, et ipse, qui condemnatus est, aut minime voce sua confessus sit, aut formidine tormentorum territus, contra se aliquid dixerit, provocandi licentiam ei non denegari.* i) P. Pithoeo videtur abundare *non*, impr. Go. in comm. h. c. k) 4 *teste.* Emendari potest *testem* et *testes.* Hoc in cod. 4 factum est rubro colore et transiit in editiones. Recte; nam litera *s* periit occasione proximae literae. Non vult Go. em. *superent* (testes calliditate adversarii subtrahi, ne verum ingenita acrimonia et animo generoso dicant), et recte *superet* refert ad reum, qui callide subtrahit testes iudicio, et audacia sua et acrimonia superet veritatem, neque plene convinci possit. l) Go. in not. prop. *quo.* Sed vid. not. anteced. m) Seqq. ita em. a Go. et Be. *uti in appellando — contempserit aequitatem ad moram*, recte. n) Fol. 209[a] cod. 4.

o) In Br. Al. codd. ap. Sich. imperatorum nomina reponuntur; sed 6, 7, 15, 29, 38 *Constantinus et*, 20 *Imp. Constantinus aug. et* et 21 *et Constantius.* 38 om. *et Constans A.* Mox plerique codd. *Teodoro.* 38 *deudore.* 25 *Teudorio.* p) 33, 34 *Africae.* Plerique codd. *Sirie s. Siriae.* q) 4 *cylis*, rubr. col. corr. *coeles.* In 10, 18, R. pro *Coeles* est *Certis* et coniungitur h. v. cum ipsa lege (*Certis in fiscalibus debitis*), non recte puto, etsi in certis tantum, non omnibus fiscalibus caussis appellationem prohibitam fuisse ex multis cum huius tituli legibus tum tituli C. Th. de Appellation. (XI, 30) constat. Similiter in cod. 16 *Coelis* primum est contextus verbum. 6, 7, 20, 21 *Coelis s. Caelis.* 25, 28, 36, 37, 40, Sich. om. *Coeles* et 42 *Syriae Coeles.* r) 9, 12 *probatione.* 20, 25 *provocatione.* s) 20 *sentiat.* t) 14, 15 *Nec enim fas est commodum publicum.* u) 25 *diutina — licentia.* v) Nonn. codd. *relaxare.* x) 21, Sich. *IX.*, sed add. ap. Sich. in m. *VIII.* 20 *IIII.* 34 *VII.* 32 om. *VIII.* 24 *Dat. Non.* (pro *VIIII.* et om. *Id.*) *Mart.* 8 (pro *Ancyrae*). y) 14, 39, 43 *antioē*, i. e. *Antiochiae*, ut Sich. in m. Similiter 28, 36, 40 *Antiocie.* Nonn. codd. *Ancire.* 20 *anibri.* 33 *anciere.* 42 *ancyrie.* 8 om. *Ancyrae — et.* z) Ita 24, 28, 30, 32, 36, 38, 40, 42, 43 convenienter cum Fastis. Rell. codd. et edd. *Eusebio et Rufino.* Vid. supra V, 4, 1. Nonn. codd. *Eusuio* et 20 *trefone.* a) V. *manifestis* non male ab interprete additum esse scribit Go. Vid. c. 9 h. t. *perspicui debitores.* b) 8 om. *fiscalibus debitis.* c) Seqq. des. in cod. 8. d) Go.: „Non Iidem; sed *Constantius A. et Constans* (Ri. *Constantius*) *C.* id est Gallus." Be. 9. et sqq. quinque c. inscr. vult *Imp. Constantius A.* Eodem modo Ri. in not. inscribit c. 11

modi vocem appellationis admitti. *Dat. X. Kal. Aug. Constantio A. VI. et Constante C.*[d] *Coss.* (353.)

10. *Iidem AA.**) *ad Proclianum Proconsulem Africae.* Placuit, quinquaginta pondo argenti fisco inferre prudentiam tuam, si frustratoriam[f] provocationem contra commodum fisci susceperis, solutionemque vitanti*) praebueris culpabilem conniventiam[g]. *Dat. XV. Kal. Febr. Constantinopoli. Acc. X. Kal.**) *Aug. Karthagine, Constantio A. VII. et Constante C.*[h] *Coss.* (354.)

11. *Iidem AA.*[i] *ad Lollianum Pf. P.* Ab executione vel a praeiudicio appellationem oblatam suscipi non oportet. *Dat. VIII. Kal. Aug. Arbetione*[k] *et Lolliano Coss.* (355.)

12. *Iidem AA.*[l] *ad Volusianum Pf. P.* Publica utilitate suadente, in caussis pensitationum debitorumque fiscalium inhibitum est provocationis auxilium etc. *Dat. IV.*[m] *Kal. Aug. Arbetione*[n] *et Lolliano Coss.* (355.)

13. *Iidem AA.*[nn] *ad Probum Proconsulem Africae.* Cum constet, iam dudum esse nostra sanctione*) praeceptum, ne aliquis, cum fiscale debitum postulatur, audeat provocare, proconsulare officium, si patientiam[o] commodaverit, triginta pondo auri fisco cogatur inferre. *Dat. IX. Kal. Iul. Sirmio*[p], *Datiano et Cereale Coss.* (358.)

14. *Iidem AA.**) *ad Flavianum Proconsulem Africae.* Gravis ista commotio est ac non ferenda[q] iracundia iudicis, quae effusione humani sanguinis expiatur. Sed ad facem iniquitatis augendam lex[r] nostri genitoris[s] adscita est, scilicet ut diceretur genitor noster[t] convictis in quaestione violentiae appellationis perfugia decerpsisse[u]. *Plectatur*[v], inquit, *qui manifestam*[x] *detegitur commisisse violentiam.* Quae legis sane verba aliis quoque scitis clemens conditor explanavit. Etenim vigorem vindictae differri post totius negotii exitum noluit[y], scilicet ut, si procacem vesaniam principalis negotii discussio publicasset, convictum reum aut medietatis amissio aut sors[z] deportationis affligeret. *Dat. III. Non. Aug. Tauro et Florentio Coss.*[a] (361.)

15. *Impp. Valentinianus et Valens AA. salutem dicunt Ordini civitatis Karthaginiensium**). *Post alia:* Ab executione vel a praeiudicio provocantes decrevimus non admitti, in tantum, ut contra definita facientes quinquaginta libras[b] argenti condemnatione feriantur. *Dat. prid. Non. Febr.*[c] *Med. divo Ioviano et*[d] *Varroniano Coss.* (364.)

16. *Iidem AA. ad Symmachum Pf. U.* Interpositas appellationes a praeiudicio vel ab executione damnantes, et eum, qui ab istius modi titulis provocaverit, et officium, quod non renuntiarit[e], quinquagenas argenti libras fisco nostro iubemus inferre; litem suam faciente iudice, qui recepit. *Dat. VIII. Id. Oct. Altino*[f]. *Acc. XVI. Kal. Nov. divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

17. *Iidem AA. ad Modestum Pf. P.*[g] Nulli officialium a sententia proprii iudicis provocatio tribuatur,

— c. 10 indicari Go. putat c. 13 h. t. Eam falso dixi coniungendam esse cum c. 4 C. Th. de Vectig. (IV, 12), quam vid., not. *o.* — c. 11. Summaria C. Th.: „*Similis secundae.*" Vid. c. 13, 25 h. t., not. sup. Coniungenda est h. c. cum c. 25 C. Th. de Appell. (XI, 30). — c. 12 coniungenda est cum c. 26 C. Th. de Appell. (XI, 30). Summaria C. Th.: „*Similis octavae et quartae decimae tit. XXXII*" (l. XXX). — c. 14. Summar. C. Th.: „*Primae similis.*" Go. h. c. fugitivam esse putat. — c. 15 coniungenda est cum c. 32 C. Th. de Appell. (XI, 30). Eodem die, sed ad Caesarium Com. R. P. data est c. 8 C. Th. de Iure fisci (X, 1). Summ. C. Th.: „*Similis secundae.*" Vid. c. 16 et 25 h. t., not. sup. — c. 16 coniungenda est cum c. un. C. Th. de Nautis Tiber. (XIV, 21). Eodem die datae sunt c. 7 C. Th. de Poenis (IX, 40) et c. 7 C. Th. de Pistoribus (XIV, 3), haec ad Viventium Pf. U., illa ad Artemium. Qua re non assentior Go. omnes illas const. inter se coniungenti. Summar. C. Th.: „*Similis superiori.*" — c. 17. Cod. Iust. VII, 65, 3. Bas. IX, 1, 144. Apud Ri*. err. numeratur *LXIII.*

et 12 h. t. e) Rein. vult *Constantio A. VII. et C.* „Iuivit enim, inquit, praefecturam urbis VI. Kal. Octobris anno quo Magnentius periit 353. Cerealis. Sigon. l. 6 de Imp. fol. 85." Go. Be. in not. add. *II.* *) Vid. not. *d* supra. f) Cum literis *riam* incip. fol. 209[a] cod. 4. *) Mendose Aur. Lugd. *vitandi.* g) 4, edd. ante Be. *cohibentiam.* Iam Go. em. *conniventiam.* *) Go. om. *Febr.* — *Kal.*, in notis autem *Constantinop.* irrepticiam h. l. vocem esse contendit, cum Constantius in Gallia hoc tempore fuerit testibus Ammiano Marcellino XIV, 10 et Themistio Or. XIII, p. 300. h) Go. Be. add. volunt *III.* Vid. not. sup. h. c. i) Vid. supra I, 5, 5, not. *h*, III, 12, 2, not. *u*, XI, 30, 25, not. *d* et not. *d* antec. k) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. *Arbitione.* Aur. Lugd. *Arbitrione.* Pleniorem subscr. habet c. 26 C. Th. de Appell. (XI, 30) cit. l) Vid. not. *i* antec. et not. *d.* m) Vid. c. 26 cit., not. *x.* n) 4, Til. — Ri*. *Arbitione.* nn) Ri. em. *Imp. Constantius et Iulianus C.* Vid. not. *i* et *d* antec. *) Go. in mente habet c. 10 h. t. o) Cui. Obs. I, 6 em. *parientiam.* Til. — Cui. 2* *provocare: proconsulare officium si.* Go. — Be. *provocare proconsulare officium, si.* p) Be. *Sirmii.* *) Go. em. *Imp. Constantius A.* Vid. not. *d* et *i* antec. q) Fol. 210[a] cod. 4. Go. ann.: „*Tegendaque.*" r) c. 1 C. Th. ad L. Iuliam de vi publ. et priv. (IX, 10). s) Constantini M. t) Constantinus M. u) 4, edd. ante Be. *decerpisse.* Be. de cj. Go. ed. *decerpsisse.* v) Vid. c. 1 C. Th. cit. x) Haec vv. relata sunt in c. 2 Cod. Iust. Quorum appellationes (VII, 65). Vid. c. 7 C. Th. h. t., not. *g* et c. 1 C. Th. cit., not. *e.* y) Cui. Maynardus, Go. em. *voluit.* Be. *noluit* in eundem fere sensum explicari posse dicit et cf. iubet supra IX, 10, 1 et 3, recte. z) 4 *soss*, rubro col. em. *sors.* a) Aur. Lugd. *Cons.* *) c. 32 cit. *Karthaginis.* b) Go. Be. in not. rep. *librarum.* Vid. supra VII, 17, 1, not. *z.* c) Go. em. *Nov.* Rein. provocat ad em. supra ad c. 8 de Iure fisci (X, 1) prolatam. Be. inscrib. esse putat *Iovianus A.* aut subscr. *Nov.* Vid. c. 32 C. Th. de Appellat. (XI, 30), not. *z* et supra V, 14, 3, not. *o.* d) Fol. 210[b] cod. 4, in cuius imo margine est signum quaternionis *XII.* e) Go. ann.: „Scilicet Iudici, a praeiudicio vel ab executione perperam appellari. Symmachus *lib.* 10. *ep.* 29. *Nec Officium partibus defuit ad mulctam praeiudicii suggerendam.* Vide pariter *legem* 13 *sup.* Alioquin putaret quis hic reponendum, *renuerit*, renutarit: vel non annuntiarit: relectatum fuerit." f) Be. *Altini.* g) Vid. not. *e* sq. Aur.

nisi in eo tantum negotio, quod ratione civili, super patrimonio forsitan, apud proprium iudicem inchoarit[h]; scilicet ut in eo tantum negotio a sententia eius, cui paret iudici[i], quisquis velit officialis appellet, quod per procuratorem[k] persequi iure[l] tribuitur. *Dat. IV. Id. Iun. Cyzico*[m], *Valentiniano et Valente AA.* *) Coss. (365?)

18. *Iidem AA. ad Symmachum Pf. U. Post alia:* Nullum audiri provocantem ante definitivam sententiam volumus, si tamen[n] in iudicio competenti negotium fuerit inchoatum; salva scilicet iuris antiqui moderatione atque sententia, cum vel exceptio opponitur, vel ad agendum locus poscitur, vel dilatio instrumentorum causa aut testium postulatur, atque haec impatientia vel iniquitate iudicum denegantur. §. 1. Similiter ne ab executione quidem provocantem admitti convenit, si tamen executoris vitio minime modus sententiae transeatur. §. 2. In fiscalibus quoque vel manifestis debitis et criminalibus confessis[o] negotiis, nec non etiam *) praeiudiciis omnis prava repugnantium amputetur intentio. §. 3. Postremo universas appellationes, quas iura improbant, non oportet audiri. *Dat. XIII. Kal. Ian.*[p] *Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

19. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Olybrium Pf. U.* Abstinendum prorsus appellatione[q] sancimus[r], quoties fiscalis calculi satisfactio[s] postulatur, aut tributariae functionis solenne munus exposcitur, aut publici vel[t] etiam privati, dummodo evidentis atque[u] convicti redhibitio debiti flagitatur, ut necessario in contumacem vigor iudiciarius excitetur. *PP. Romae XV. Kal. Sept., Valentiniano et Valente II. AA. Coss.* (368.)

20. *Iidem AAA.*[v] *ad Claudium Pf. U.*[x] Quoniam Chronopius[y] ex-antistite[z] idem fuit in tuo, qui fuerat[a] in septuaginta[b] episcoporum ante iudicio[c], et eam sententiam provocatione[d] suspendit, a qua non oportuit[e]

— c. 18. Summ. C. Th.: „*Similis quinquagesimae XXX. tituli, sed in finem XI.* (h. tit.) *similis est.*" — c. 19 Go. coniungendam esse putat cum c. 2 (iam 5) C. Th. de Postulando (II, 10), quae quamquam vulg. scribitur anno 366 *XII. Kal. Sept. Accepta* esse, tamen addicenda est anno 368. Vid. c. 5 cit., not. *s*. Cod. Iust. VII, 65, 4. Bas. IX, 1, 145. Summ. C. Th.: „*In nona nisi de debitoribus locutus est, hic de rationes non reddentibus.*" Til. — Lugd. mendose h. c. signant num. *XVIII.* — c. 20. C. Th., cod. 4, Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 20. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. mendose *c. XVIIII.* Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 3. Cod. Iust. I, 4, 2 mut. et geminata inter c. 4 et 5 Cod. Iust. Quorum appell. (VII, 65). Cf. Ri. ad Go. comm. h. c. T. IV, p. 321, not. *a*. Witte, die Leges restitutae p. 205 sq. Biener, Revision des Iustin. Codex p. 87, 207 (Zeitschr. für geschichtl. Rechtswiss. T. VII, p. 201, 357). Coll. eccles. constit. I, 4, 2. Balsamo Paratitl. I, 3 (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. T. II, 1270, 1273, 1266). Anselm. Luc. Coll. can. II, 3. Baron. ad ann. 369, n. 40 (sec. Go. n. 30). Eodem die, sed ad Olybrium Pf. U. data est c. 1 C. Th. de Quaestion. (IX, 35). Vid. infra not. *x*. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, [illegible]—14, 16—18, 20, 21, 50; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 32, 39, 43; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42, 44; sola interpr. in cod. 15. De codd. 31, 35 vid. not. super. h. tit. Go. interpretationem falsam esse dicit.

Lugd. *AAA.* Cod. Iust. habet nomina imperatorum. h) Cod. Iust. *forte — inchoaverit.* i) Ita 4, edd.; Go. Be. in not. ex Cod. Iust. revocant *iudicis*. Utrumque recte dicitur. k) In Cod. Iust. add. *etiam*. Quo nihil opus esse Go. dicit nisi maioris evidentiae caussa. l) 4 *iures*, rubro col. deletur *s*. m) Be. Cod. Iust. *Cyzici*. *) Go. vult *III.* (370.) Tum add. est sec. Be. in inscr. *et Gratianus A.* Rein. add. *III.* (370.) aut *IV.* (373.) Utraque cj. invertitur ordo legum. Esset enim h. c. ponenda post c. 20 h. t., nec quicquam discrepat Cod. Iust. a C. Th. Vid. supra IX, 16, 8, not. *t*, XI, 30, 35, not. *b*; infra XII, 1, 63. Go. — Ri*. adscribere omiserunt annum. n) Fol. 211[a] cod. 4. o) Go. addi vult *vel convictis*. Cf. c. 7 h. t. *) Infra XII, 1, 183, not. *t*. p) Go. Be. em. *Iun.*, quo tempore Valentinianus Mediolani fuit; *XIII. Kal. Ian.* autem Parisiis constitit. q) Cod. Iust. *ab appellatione.* r) Til. — Ri*. *sancimus, ut quotiens.* Be. auct. Cod. Iust. del. *ut*, recte; nam in cod. 4 *ut* a secunda demum manu (quae librarii esse videtur) add. est. Post *publici vel* vv. *appellatione — publici vel* quattuor versibus repetuntur in codice 4, delentur autem a correctore, quae superflua sunt. s) Cf. Amaduzzi l. c. p. 43, not. 7. t) Fol. 211[b] cod. 4. u) 4 *ausque*, rubro col. em. *atque*. v) Br. Al. codd. et Sich. imperatorum nomina ponunt, sed nonn. codd. *Imp.* et 21 om. *et*. Cod. Iust. *Iidem AA. et Gratianus.* x) Cum Claudius h. ann. Proc. Afr. fuerit (vid. C. Th. XII, 12, 6, XIV, 3, 12, XVI, 2, 18), non Pf. U., sed Olybrius praef. urb. gesserit (vid. c. 1 de Quaestion. cit.), Go. putat aut scrib. esse *Proc. Afr.*, et hoc quidem praefert in Chron. p. LXXXVII., Prosopogr. v. *Claudius*, aut *Olybrium Pf. U.*, quod mavult in not. h. c., aut rep. consules anni 374, quo anno Claudius successerit Eupraxio, non Ampelio, ut Rein. contendit. Vid. c. 22 h. t. Ammian. Marc. XXVII, 3, XXIX, c. ult. in f. Corsin. l. c. p. 260. Rein. prob. *Proc. Afr.* Vid. Rel. l. c. p. 432. Till. l. c. Tom. V, Not. p. 2, n. 10 prop. consules anni 374. Aut scrib. *Proc.* (i. e. Proc. Africae) aut *Olybrium P. U.* Illud commendatur crebra commutatione inter sigla *PC.* et *PU.*, hoc, quia h. c. coniungitur cum c. 1 C. Th. cit.; verum tamen iam Till. audacem appellat vicem nominis Olybrii in locum Claudii. Probo igitur *PC* (Proc. scil. Africae). Consulatus mutationi obstat series legum, quae invertitur; nimis etiam arbitraria est. 28, 36, 40, Go. Sich. in m. *Claudianum*, recte impr. Till.; Ans. *ad Iulianum Comitem Orientis* ex repet. vulg. inscr. c. 1 Cod. Iust. de Episc. aud. (I, 4). Nonn. Br. Al. codd. *ppm*, ut L. sec. Be. a. *ppc*. 10, 18 *publium*. Cod. Iust. *P. P.* 15 om. *AAA. ad.* y) Br. Al. codd. fere omnes *Cronopius*. 6—8 *Cronopio*. z) Nonn. codd. *antestite*, *antiste*. a) 15 om. *fuerat*. b) Sec. Go. numerus rotundus pro LXXII. Vid. Go. in f. comm. h. c. c) 10, 18, 20, 25 *iudicium* s. *iuditium* et om. *et* in 20. 14 *iudicio etiam sent.* 9 *iudicio et ea sententia*. d) 9 *provocationem*. e) 15 *de qua n. o.* 20 *a quo non oportuit*, supr. lin. po-

provocare[f], argentariam[g] mulctam, quam[h] huius modi facto[i] sanctio[k] generalis imponit, cogatur expendere[l]. Hoc autem non fisco nostro volumus[m] accedere, sed his[n], qui indigent, fideliter erogari. Quod in hac caussa et[o] ceteris ecclesiasticis fiat. *Dat. VIII.*[oo] *Id. Iul. Valentiniano NB. P.*[p] *et Victore*[q] *Coss.* (369.)

Interpretatio. *Chronopium*[r] *episcopum a multis episcopis fuisse damnatum, et studuisse*[s] *eum ante iudicium sententiam*[t], *quae preferebatur, appellatione suspendere. A qua sententia, quia iuste prolata fuerat, appellare minime debuisset*[u], *in qua cum gravi mulctae*[v], *id est quinquaginta librarum*[x] *argenti addictum fuisse*[*]) *dicit: quae tamen summa ipsius mulctae non fisco prodesse iussa est, sed pauperibus erogari*[**]).

21. *Iidem AAA. ad Eupraxium*[y] *Pf. U. Post alia:* A discussoribus observari iubemus, ut[z] manifesti debitores provocationis[*]) suffragio minime subleventur[a] etc. *PP.*[b] *XVI.*[c] *Kal. Mart. Gratiano A.*[d] *III.*[e] *et Equitio*[f] *Coss.* (374.)

Interpretatio. [g]*Omnes, qui huius modi negotia discutiunt, hoc specialiter observare debere, ut manifesti*[*]) *debitores appellationis suffragio non utantur, nec*[h] *evidens debitum ulla possint appellationis*[i] *dilatione suspendere.*

22. *Iidem AAA. ad Claudium Pf. U.* In interdicto quorum bonorum[k] cessat licentia provocandi, ne, quod beneficio celeritatis inventum est, subdatur iniuriis tarditatis. *Dat. XII. Kal. Iun. Treviris, Gratiano A.*[l] *III. et Equitio Coss.* (374.)

23. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA. ad Thalassium Proconsulem Africae.* Exceptis praescriptionibus peremptoriis, si quis ab articulo appellare tentaverit, non audiatur, sed, neglecta appellatione, iudex discussis omnibus tendat ad finem, reservata post ultimum facultate partibus appellandi, si displicuerit definitiva sententia[m]. Neque tamen sit iudici potestas irrogandae mulctae. Satis enim poenae videtur, non audiri ab articulo provocantem etc. *Dat. III. Kal. Febr. Treviris. Acc. VI. Kal. Maii Valente VI. et Valentiniano II. AA. Coss.*[n] (378.)

24. *Iidem AAA. ad Thalassium Proconsulem Africae. Post alia:* [o]Si quis post susceptam super praescriptionibus peremptoriis appellationem et responsum a nobis redditum aliam peremptoriam praescriptionem opposuerit, non admittatur, et, si propter eam non admissam provocare voluerit, refutetur. Sane volumus ei, iuxta[p] ordinem iuris, defensionis loco praescriptiones peremptorias, quibus ante uti debuerat, reservari. Quam

— c. 21. C. Th., cod. 4, Cai. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 21. Til. Cai. 1. Aur. Lugd. err. *c. XX.* Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 4. Coniungenda est cum c. 5 C. Th. de Relat. (XI, 29) et c. 36 C. Th. de Appellat. (XI, 30). Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 30, 37, 46, 48; inscr. et textus in codd. 24, 32, 39, 43; inscr. et subscr. in codd. 26, 50 et habetur in cod. 26 textus pro interpr.; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42, 44; sola interpr. in cod. 15. De codd. 31, 35 vid. not. sup. h. t. — c. 22 sec. Go. concordat c. un. C. Th. Si de momento fuerit app. (XI, 37). Eodem die, sed Antiochiae et Tatiano Com. S. L. data est c. 8 C. Th. de Falsa mon. (IX, 21). — c. 23 coniungenda est cum c. 24 et 25 h. t. et cum c. 37 C. Th. de Appell. (XI, 30). Vid. c. 37, not. *k.* — c. 24. Vid. c. 23 h. t., not. sup. Go. h. c. continuo c. 37 C. Th. de Appell. (XI, 30) subiiciendam esse putat.

tuit. f) 6—8, 13, 14, 16, 17, 20, 21, Sich. *provocari.* g) 17 *argumentariam.* 25 *arg. linguam id est L libr. argenti* ex Interpr. et ut Cod. Iust., recte. Vid. Go. in comm. et c. 10, 15, 16, 30 h. t. h) 10, 18 *mulctamque.* 20 *quam in h.* i) 20 supr. lin. *factus.* 25 *factum.* k) 20 supr. lin. *auxilium.* 10, 18 *generali.* 25 *imponet.* l) 17 *cog. excedere.* 20 *cogitatus* (supr. lin. *cogatur*) *exp. & hoc.* 50 *pro hoc.* m) 25 *nolumus — erog. quo in.* n) 20 *Sed si his.* o) 8, 10, 16, 18, 20, 21, 25, 50, Sich. add. *in* et 15 *ita in.* In Cod. Iust. h. c. ita scripta est: *Si clericus ante definitivam sententiam frustratoriae dilationis caussa ad appellationis auxilium convolaverit, mulctam quinquaginta librarum argenti, quam contra huiusmodi appellatores s. g. i., c. e. Hanc autem — sed pauperibus f. e.* et des. rell. 20 *fiant.* oo) Go. *VII.* p) 12, 14, 17, 28, 36, 40, Sich. *Val. VIII.*, sed Sich. *Val. VIII. Nob. Pr.* 38 *VII.* Nonn. codd. *Valente* et *Nuper* pro *NB. P.*; alii om. *NB. P.* 15 *Val. aug et.* 50 *Iun. Val. VIIII.* 8 om. *Valent. — et.* q) 9, 42 *Victo.* 15 *Victore vc Coss.* et 16 *Victore CC* et om. *Coss.*, ut in multis codd. Aur. Lugd. *Cons.* r) Multi codd. *Cronopium.* s) Edd. *studiose*, pro quo Go. em. *studuisse*, recte, et ita habent 8, 12, 14, 17, 21, 43, 50, R.; similiter 9 *studiis sed* et 20 *statuisse*, prob. Ri. Recepi *studuisse*; rell. codd. ut edd.; sed Sich. *studiose tum.* t) 6, 7 *sententia* et 43 *sent. quia iustae prol. fuerat app. ut infr.* u) 6, 7, 9, 20, 42, 44 et R. et multi alii codd. *debuisse.* 20 *appellari m. d.* Go. em. *in quo*, i. e. quo facto. Repet. *appellatione.* v) 6, 7, 20, 21, 42, 43, alii codd. *multa.* x) Permulti codd. *libras.* Mox 20 *summam.* *) Sich. add. *s'.* **) Nonn. codd. *erogare.* y) 8 *Praxium.* 16 *Euprosium.* Nonn. codd. *Eopraxium.* 20, 21, Sich. *Euproxium.* Plurimi codd. *ppm* s. *ppo.* 10, 18 *pupium.* 15 *praepositum* et om. *Post alia*, ut cod. 29. Praeterea 21, Sich. *Idem A.* et Aur. Lugd. *ac* pro *ad.* z) Fol. 212[a] cod. 4. 20 *iussimus ut.* *) 20 supr. lin. *appellationis.* a) 25 *suffragatio.* 9 *sublevetur.* 20 *suffr. non utantur, nec evidens debitum ulla possint appellationis dilatione suspendere*; quae eadem verba extrema sunt interpret. Sich. om. *etc.* b) 15, 20, 28, 36, 38, 40 *Dat.* c) 8, 10, 13, 14, 16—18, 33 *XVII.* 20, 39, 43 *XV.* 28 *VII.* 33, 34, 36, 38, 40, Sich. in m. *VI.* d) Nonn. codd. *Grato*; alii et Sich. om. *A.* 8 om. *Grat. — Eq.* e) 15 *II.* 33, 34, 38 *IIII.* f) Nonn. codd. *quitio, quisio, equicio, equitii.* 16 *Eq. cc.* g) 8 add. *Lex ista hoc dicit.* *) Nonn. codd. *manifeste.* h) 6, 7 *ne.* Ri*. *utatur.* i) Nonn. codd. *appellatione.* 20 *oblatione*, sed supr. lin. *dilatione.* k) Vid. supr. IV, 21, c. un. l) 4, edd. ante Be. om. *A.* Deinde Ri*. *Epitio.* m) Vid. Summ. C. Th. n) 4 *Rev.*, em. e libr. *Trev.* Go. err. *Valente XI.* Aur. Lugd. *AA. II. Cons.* o) Fol.

formam ab his cognitoribus volumus observari, quibus necesse est, interposita provocatione nostrae insinuare clementiae. In ceteris vero iudiciis eadem, quae dudum statuta fuerat[q], forma servetur etc. *Dat. III. Kal. Febr.*[r] *Valente VI. et Valentiniano II. AA. Coss.* (378.)

25. *Iidem AAA.*[s] *ad Thalassium Proconsulem Africae. Post alia:* Ab executione[t] appellari non posse, satis et iure et constitutionibus cautum est, ita ut appellantem etiam nostris sanctionibus statuta mulcta compescat[u], nisi forte executor sententiae modum iudicationis excedat. A quo si fuerit appellatum, executione *) suspensa decernendum putamus, ut, si res mobilis est, ad quam restituendam executoris opera fuerit indulta, appellatione suscepta possessori res eadem detrahatur, et idoneo[v] collocetur, reddenda ei parti, pro qua sacer cognitor iudicaverit. Quod si de possessione vel fundis executio concessa erit[x], et eam suspenderit provocatio, fructus omnes, qui tempore interpositae provocationis capti vel postea nati erunt, in deposito collocentur, iure fundi vel[y] penes eum, qui appellaverit, constituto. Sciant autem se provocatores vel[z] ab executione appellantes vel ab articulo, ex his duntaxat causis, ex quibus recipi iussimus provocationem[a], si eos perperam intentionem cognitoris suspendisse claruerit, quinquaginta librarum argenti animadversione mulctandos. *Dat. III. Kal. Febr. Treviris*[b], *Valente VI. et Valentiniano II. AA. Coss.* (378.)

26. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius*[c] *AAA. ad Hypatium*[d] *Pf. U.* Quisquis, ne[e] voluntas diem[f] functi testamento scripta reseretur[g], vel ne hi, quos scriptos patuerit[h], heredes[i] edicti per divum[k] Hadrianum conditi beneficium consequantur[l], ausus fuerit provocare, interpositamque appellationem[m], cuius de ea re notio[n] erit, recipiendam esse[o] crediderit, viginti librarum auri[p] mulcta et litigatorem, qui tam importune[q] appellaverit, et iudicem, qui tam ignave[r] conniventiam[s] adhibuerit, involvat. *Dat. Non. April.*[t] *Treviris, Ausonio*[u] *et Olybrio Coss.* (379.)

INTERPRETATIO. *Haec lex specialiter praecipit*[v], *ut, si quis a quocunque conditum testamentum per appellationem differre voluerit, ut non debeat reserari, et scriptum*[x] *heredem ab adeunda*[y] *hereditate suspendere, et in hac parte iudex appellatori voluerit praebere*[z] *consensum, ut quo minus scriptam voluntatem non seque-*

— c. 25. Vid. c. 23 h. t., not. sup. Cod. Iust. VII, 65, 5 mut. Bas. IX, 1, 146. Cuiac. Obs. XII, 6. Summar. C. Th.: „*Similis XXVII*" (l. XV et XI). — c. 26. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 26. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 5. In L. R. U. post tit. XXXVIII. h. libri ponitur ut *XI. tit.*, add. rubrica in indice rubricarum *De eo, qui contra testamentum recausat.* Cod. Iust. VII, 65, 6 mut. Bas. IX, 1, 147. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus des. in codd. 24, 30, 32, 39, 43; inscr. et subscr. in cod. 26, et habetur textus pro interpr.; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42, 44; sola interpr. in cod. 15. De codd. 31, 35 vid. not. super. h. tit.

212[b] cod. 4. p) 4 *volumus eiuxta*, om. a rec. man. q) 4 et Til. *fuerant.* r) Plenior est subscr. c. 23 h. t. eique sec. Be. haec et proxima c. aptanda. s) In Cod. Iust. ponuntur imperatorum nomina et om. *Post alia.* Ri. *Thalalassium*, sed in Addend. em. t) *executione*; ab ant. man. add. *s* (*exsecutione*), etsi semper scribitur *exec.* u) In Cod. Iust. om. *ita ut — compescat.* *) Fol. 213[a] cod. 4. v) Cod. Iust. *et sequestro idoneo*, prob. Go. in comm. h. c. x) Cod. Iust. *vel de fundis e. cessaverit*, impr. Go. y) Ita 4, edd. ante Be. Hic auct. Cod. Iust. om. *vel.* Reposui *vel*, i. e. apud eum ipsum. z) Cod. Iust. *Sc. a. prov. se vel.* a) Cod. Iust. om. *ex his — provocationem*, impr. Go. b) Pleniorem subscr. vid. in c. 23 h. t. c) 21, Sich. *Imppp. Valentinianus Gratianus et Theodosius.* Nonn. codd. *Theudosius.* 28, 36, 40 *Valens.* 16 om. *Gratianus.* d) 6, 7, 12, 17, 18, 21, Sich. *Epasium*, sed Sich. in m. *Hypatium.* 10 *Ebasium.* 13 *Espasium.* 38 *ad ebasius.* 9, 14, 16, 29, 42 *Epatium.* 20 *Epathium.* 28, 34, 36, 40 *epacium.* 37 *epatitum.* 35 *ipatio.* 44 *ipatium.* 15, 21, 29, 33, 34, 42 siglum *Pf. P.* habent. In cod. 25 om. *ad* etc. e) 10, 18 om. *ne.* f) 9, 14 om. *diem.* 10, 18, 25 *voluntas defuncti*, ut Cod. Iust. 20 *v. d. defuncti.* Vid. supra VI, 4, 17, IX, 17, 5. g) Fol. 213[b] cod. 4. 9 *deseretur.* 14 *reservetur.* 26 *scripture servetur.* h) Ita Br. Al. codd. Sich. Cui. 2 — Be. Cod. Iust.; 4, Til. — Lugd. *putaverit.* Ceterum mendose 6, 7, 13 *ne is qui scriptus*; 8, 10, 14, 16, 18 *ne his qui scriptus p.*; 12 *ne eis qui scriptus p.*; 17 *ne hic qui scriptus p.*; 20 *ne hii quos scriptus p.*; 26 *ne hic quod scriptus.* 4, Sich. — Ri*. *hii.* i) 10, 13, 17, 18 *heres.* k) 20 *predium.* Sich. et multi Br. Al. codd. *Adrianum.* l) 7, 10, 12—14, 16—18 *consequatur.* Cod. Iust. pro *edicti — consequantur* habet *in possessionem mittantur.* m) 6 *interpositam quam appellationis cuius.* 7, 13, 14, 16, 17, 21, 26 *interpositam tamquam appellationis cuius.* 10, 18 *interpositam tamquam appellatione cuius.* 20, 25 *interpositaque appellatione cuius*, impr. Ri. 4, Til. — Ri*. om. *is*, quod Be. rep. ex Sich. et ex Cod. Iust. Pendet tota oratio a v. *Quisquis.* Ap. Til. — Cui. 2* vv. *cuius — erit* perspicuitatis causa uncis inclusa sunt. n) 9 *notitio.* 14 *ratio.* 20 *nuntiatio*, impr. Ri. o) 8 om. *esse.* Aur. Lugd. mendose *crediderit.* 26 *reddiderit.* p) Codicis Iust. edd. (et Bas.) *argenti*, impr. Go., qui in libris mss. Cod. Iust. *auri* legi affirmat. Summ. C. Th. *tricenas auri l.* 6, 7, 13, 16 *multae litigatorem.* 8 *multae litigatore.* 10, 18 *litigatore.* 15 *multe a litigatore.* 20 *multam et lit.* Mox 13 *qui tamen.* q) Nonn. codd. *inportunae.* r) 10, 18 *gnavae.* 12 *ignavem.* 16 *ignaviae.* Cod. Iust. *ignavam.* s) Ita Sich. Be.; 4, Til. — Ri*. *conhibentiam*, quod iam Go. em. in *conniventiam.* 6, 7, 16 *conibentiam.* 20 *convenientia.* Al. *cohibentiam.* Mox 9 *adhibuerat* et 25 *volvat.* t) Go. in Chron. et Ri. in not. h. c. volunt *Aug.* Nonn. codd. *Triū*, *Triv̄*, *Trium.* 8 om. *Trev. — et.* Ceterum Cod. Iust. *Datum.* u) 4, 6, 20, 40, 43, Til. — Ri*. *Auxonio.* 7, 14, 18 *Auxanio.* 10 *Auxunio.* 16 *Auximio.* 17 *Auxiano.* Plerique Br. Al. codd. *Olibrio*, ut Sich. v) Ita 6—10, 14, 17, 18, 20, 21, 42—44 et multi alii codd.; edd. *Lex ista specialiter iubet.* Mox 20 *quacunque* et 21 *reservari.* x) 6, 7 *supra scriptum.* y) 7 *ab eunda.* Nonn. codd. om. *ab.* 42 a sec. man. *ab eadem her. s. et si* (hoc etiam 8) *hac.* 21 *hac* pro *ab.* 20 *in adeundam hereditatem.* z) Sich.

tur[zz] *effectus: tam ipse iudex quam is, qui appellaverit, viginti libras auri fisco cogatur*[a] *exsolvere.*

27. *Iidem AAA.*[b] *Hypatio Praefecto Augustali.* Universi, quos in publicis contractibus manifestissimos debitores cognitio inquisitioque convicerit, statim ut sententia fuerit promulgata, obnoxii redhibitione teneantur, nec illis aliquid ad excogitandas fraudes et versutias exserendas morae ac temporis relaxetur[bb]. *Dat. VIII. Id. Maii Constantinopoli, Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

28. *Iidem*[c] *AAA. Eucherio Proconsuli Palaestinae.* Propter neglectorum contumaciam praeceptorum obnoxios, beneficio provocationis exclusos, poenam inferre sine aliqua procrastinatione praecipimus. [d] *Dat. X. Kal. Dec. Constantinopoli, Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383[e].)

29. *Iidem AAA.* *) *ad Pelagium Comitem R. P.* Ante certum[f] sententiae tempus et ordinem eventus a discussore vel a rationali appellare non liceat[g] etc. *Dat. XV. Kal. Mart. Mediolano, Arcadio A. I. et Bautone Coss.* (385.)

30. *Iidem AAA.*[h] *ad Florentinum*[i] *Comitem S. L.* Saepe cautum est, evidentissimos debitores appellantes audiri nullatenus oportere; deinde, ab executione adeo posse neminem provocare, ut, si hoc forte tentaverit, ut postea[k] a praeiudicio appellans, ad quinquaginta librarum argenti mulctam iure retinendus sit etc. *Dat. VII. Kal. Dec. Aquileia, Arcadio A. I. et* *) *Bautone Coss.* (385.)

31. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA.*[l] *Hypatio Praefecto Augustali.* Officium, quod retulit[m], provocare convictos vel appellare confessos, triginta auri libras inferat fisco; nec ulla episcoporum vel clericorum vel populi suggeratur intervenire aut intervenisse persona. Nec enim eos[n] fas est adimi debitae severitati, qui pacem publicam, actuum perturbatione confusam, rebelli contumacia miscuerunt. Non ignaro ipso etiam iudicante, nisi post sententiam dictam impleverit suas partes, eadem se mulcta, qua officium, esse plectendum. *Dat. V. Id.*[o] *April. Constantinopoli, Arcadio A. II. et Rufino Coss.* (392.)

32. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Apollodoro Comiti R. P.* Et publicarum necessitatum et privati aerarii poscit[p] utilitas, ne commoda, quae domui nostrae debentur, callidis debitorum artibus differantur. Quamobrem eorum appellatione reiecta[pp], qui aperte manifesteque convicti sunt, hoc observari praecepti huius auctoritate censemus, ut ei, quem constiterit esse publicum debitorem, appellationis beneficium[q] denegetur. *Dat. IV. Id. Aug.*[r] *Mediolano, Arcadio IV. et Honorio III. AA.* *) *Coss.* (396.)

33. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA. Nestorio Comiti*[s] *et Duci.* Aliquantos in Tripolitana provincia reos temere ad appellationis comperimus auxilium convolare[t], ut poenam provocatione[u] diffugiant. Ideoque decernimus, ut, manentibus his, qui[v] de audientiae discretione superioribus sunt decreta praeceptis, in convictos tanquam confessos sententia proferatur; ea nihilo minus conditione servata, ut nullus prius, quam iudicii formam examen susceptae cognitionis invenlat, appellandi habeat facultatem. *Dat. VII. Id. Dec. Ravennae, Arcadio A. VI. et Probo V. C.* *) *Coss.* (406.)

— c. 29 coniungenda est cum c. 45 C. Th. de Appell. (XI, 30). Cod. Iust. VII, 65, 7. Bas. IX, 1, 148. Summar. C. Th.: „*Similis XXI.*" — c. 30 coniungenda est cum c. 46 C. Th. de Appellat. (XI, 30) et fortasse cum c. 8 C. Th. de Officio com. S. L. (I, 10). Vid. c. 8 cit., not. *g*. Summ. C. Th.: „*Similis, quae nona est — et XXX. Tituli similis est legi VIII et XX*" (l. XXV). — c. 31 fortasse coniungenda est cum c. 20 C. Th. de Naviculariis (XIII, 5). Vid. infra not. *o*. — c. 32. Cod. Iust. VII, 65, 8. Summ. C. Th.: „*Similis nonae.*" — c. 33. Summ. C. Th.: „*Primae similis.*"

appellator v. *praebere* et in m. *scribere*, ut 28, 36, 40. zz) Ita 6—8, 10, 12, 14, 17, 18 et multi alii codd. 43 *consequatur*. Rell. et edd. *subsequatur*. Cui. 2, 2* *voluntatem*. a) 6—8, 10, 12, 14, 17, 18, 20, 21 *cogatur*; edd. *cogantur*. b) Be. addatur vult *et Arcad. A.*, his coss. XIV. Kal. Febr. a patre Augustus renuntiatus. Rein. mavult *Praet.* vel *V.* (Pf. P., s. Pf. U.) pro *Augustali*. bb) 4 *relaxentur*. c) Go. Be. et hic et in seqq. tribus (Go. duabus) c. rep. volunt *Imppp. Valent. Theod. et Arcad.*, recte. Idem vult Rein. ad c. 29 h. t., ubi consentit Cod. Iust. 4 *Palestinae*. Böcking ad Not. Or. p. 511. d) Fol. 214[a] cod. 4. e) Go. om. ann. *) Vid. not. *c*. anteced. Cod. Iust. *Iidem AA.* (i. e. Valent. et Theod.) *et Arcad. ad* (om. *A.*). f) *certum* deest in Cod. Iust. g) Cod. Iust. *eventus, nec a Discussore nec a Rationali appellare liceat* et om. *etc.* h) Vid. not. *c* antec. i) Scrib. *Florentium*, ut est in c. 46 cit. Vid. supra I, 10, 8, not. *g*. k) Go. ann.: „Interea dum quid certius alii afferunt, hunc locum ita restituam: *utpote a praeiudicio suo appellans*, hoc sensu, eum qui appellat ab executione, *a suo et proprio praeiudicio* appellare: nempe qui sententiae semel acquieverit non appellando. Perperam vero haec habere exinde liquet, quod superioribus nequicquam aptari possint, ac insuper a praeiudicio seu articulo provocans nullam multam incurrat, *ex l. 23. supr. h. tit.* Nisi putemus antiquum Ius hic reduci *legis* 15. *et* 16. *sup.* Tandem forte hic legendum, syllaba *prae*, suo loco restituta, ita *ut praepostere a iudicio appellans.*" Fortasse leg. *ut praepropere* (c. 2 h. t. *Qui — alterius auditorii praepropere iudicia poposcerit*) aut transpositis vv.: *tentaverit, postea, ut* etc. *) Aur. Lugd. om. *et*. l) Vid. not. *c* antec. Inscr. c. 20 cit. recte se habet. Go. et Ri. *Impp.* m) Go. non male cj. *pertulit*, quamquam et *retulit* ferri posse concedit. n) Fol. 214[b] cod. 4. o) c. 20 C. Th. de Navic. cit. *Dat. prid. Id.* Aut hic scrib. *prid. Id.* aut in c. 20 *V. Id.*, ut in eandem diem hae c. incidant et inter se coniungi possint. p) Cod. Iust. *deposcit*. pp) Cod. Iust. *app. eorum reiecta*. q) 4 *appellationis in beneficium*, antiq. man. del. *in*. r) Cod. Iust. *Dat. III. Id. Aug.* *) Til. — Ri*. om. *AA.*, quod in 4 non deest. s) Rein. pro *Com.*, quod 4, edd. habent, em. *Corr.* Go. om. *et* post *Honor.* t) Cum syllaba *re* v. *convolare* incip. fol. 215[a] cod. 4. u) 4 *provocationem*, sed del. *m* ab ant. man. v) Go. Be. recte om. *quae*. *) Go. *V. V. C.*

TIT. XXXVII. SI DE MOMENTO FUERIT APPELLATUM [x].

1. *Imppp. Valentinianus* [y], *Theodosius et Arcadius AAA. ad Eusignium* [z] *Pf. P.* [a] Cum de possessione et [b] momento caussa dicitur, etsi appellatio interposita fuerit [c], tamen lata [d] sententia sortiatur effectum [dd], atque ita [e] demum ad nostram scientiam [f] referatur. Ita tamen [g] possessionis reformationem [h] fieri oportet [i], ut integra [k] omnis proprietatis caussa servetur. *Dat. XIV.* [l] *Kal. Dec.* [m] *Mediolano, Honorio NB. P.* [n] *et Evodio Coss.* (386.)

Interpretatio. *Si de momento fuerit appellatum, momentariae caussae audientiam* [o] *proprietati obesse penitus non debere, quamlibet de momento videatur aliquid iudicatum, quod in effectum sit sine dubio deducendum, nec possit* [p] *appellatione suspendi. Iubet tamen* [q], *restituto momento caussam proprietatis ex integro debere cognosci.*

TIT. [r] XXXVIII. DE POSSESSIONE AB EO, QUI BIS [s] PROVOCAVERIT, TRANSFERENDA.

1. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius* [t] *AAA. Proculo Pf. U.* [u] Qui gemino iudicio fuerit superatus, nec [v] tamen obstinatam illam pervicaciam [x] putaverit relinquendam, sed iterum provocandum esse crediderit, ab eo ad [y] petitorem mox possessio transferatur. *Dat. XVI.* [z] *Kal. Iul.* [a] *Aquileia, Tatiano* [b] *et Symmacho Coss.* (391.)

Interpretatio. *Si quicunque in una caussa duobus* [c] *iudiciis fuerit superatus, et* [cc] *adhuc eandem agendi pertinaciam voluerit retinere, et iterum appellandum esse putaverit, in adversarium eius continuo possessio transferatur.*

TIT. XXXIX. DE FIDE TESTIUM ET INSTRUMENTORUM. [d]

1. *Imp. Constantinus A. Aurelio Helladio* *). Etsi veteris iuris definitio et retro principum rescripta in

---

Tit. XXXVII. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XXXVII.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—40, 42—44, 46, 49, Sich. Aeg. *Tit. XII.* L. R. U. *Tit. IX.* Vid. tit. VI., XVI., XXXI. h. lib. Cod. Iust. VII, 69. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. *c.* 1, h. e. *c. un.* Cod. Iust. VII, 69, 1. Bas. IX, 1, 158. Cf. c. 22 antec. tit., not. super. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15.

Tit. XXXVIII. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XXXVIII.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—36, 38—40, 42—44, 49, Sich. Aeg. *Tit. XIII.* L. R. U. *Tit. X.* Vid. not. sup. tit. VI., XVI., XXXI. h. lib. Cod. Iust. VII, 70. In cod. 37 deest hic tit. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. *c.* 1, h. e. *c. un.* Ed. Athal. cap. XI. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in cod. 49; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. Eiusdem fere diei, sed div. inscr. et arg. est c. 11 C. Th. de Paganis (XVI, 10).

Tit. XXXIX. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XXXIX.* Br. Al. eiusque codd. 5—10, 12—18, 20, 21, 24—36, 38—40, 42—44, 46—50, Sich. Aeg. *Tit. XIV.* Cod. 37 *Tit. XIII.* L. R. U. *Tit. XII.* Cf. not. sup. tit. VI., XVI., XXXI. h. lib. et c. 26 C. Th. Quorum Appellat. (XI, 36). Cod. Iust. IV, 20 et 21. — c. 1. Vid. c. 4 C. Th. de Accusat. (IX, 1), not. u. Ed. Th. cap. CXXXII.

---

x) 20 *De M. si f. a.* Nonn. codd. *Momentum* et *Appellatur.* Cod. Iust. *Si de momentanea possessione fuerit appellatum.* y) Nonn. codd. *Valentinus,* multi *Theud.* et *Archadius*; alii om. *et* aut *AAA. ad*; 33 om. *et Arcadius A.* et 40 *Valent.* z) 14 *ad Eusimium.* 15, 25 *AAA. Eusignio.* 21 *ad Eutropium.* 37 *ad Cassinium.* 34 *Esinium.* 43 *eusignie*; alii *Eusignii.* Go. *ad Eusebium,* mendose. a) 10, 18 *praepositum.* 20 *pfe.* b) 10, 18 non male *Cum de possessionis momento.* 21, Sich. *C. de p. eius m.*, sed Sich. in m. et Cod. Iust. *et eius.* 20 *momeno* et 25 *dicatur.* Mox Sich. *et si.* c) In 9 deest *interpos. fuerit.* d) 10, 18 *data.* dd) Cod. Iust. *sortitur* (Ms. Veron. *soriatur* pro *sortiatur*) *effectum* et om. *atque — referatur.* e) 15 *effectus et ita.* f) 20 *sententiam.* 15 *deferatur.* g) 6, 8, 10, 18, 21 *ita ut tamen.* 7, 14, 17 *ita tamen aut poss.* 13, 16, Sich. *ita tamen, ut poss.* h) 6, 7, 16—18 *reformatione.* i) 6—8, 10, 13, 14, 16—18, Sich. *oporteat.* k) 15 om. *integra.* l) 10, 18, 33 *XIII.* 20 *XII.* m) 15, 44 *Sept.* 8 om. *Med. — Coss.* n) 6, 7, 28, 35, 40 *Honor. VIIII*, sed 40 ita: *med. ñ. VIIII kl. Dec. et Euodio.* 17 *IIII.* 12, 15 om. *NB. P.*, alii *P.* 20 *nup.* Sich. *Nob. Pr.* Ms. Veron. *nob puero.* o) 20 *causa et aud.* Multi codd. *audientia.* p) 43 om. *sine — possit.* q) 6, 7 *Haec tamen.* 20, Sich. Cui. 1—Lugd. *Iubet autem.*

r) Fol. 215[b] cod. 4. s) 6, 7, 10, 16, 18 *Quivis.* 21, 42 *quib.*, ex quo compendio orta est mendosa scriptura *Quibus,* quam 4, 33, 34, 37 habent; sed in cod. 4 ab ant. man. corr. *Qui bis,* ut in cod. 42. 8 totam rubr. om. Mox 21, Sich. *provocaverint* et nonn. codd. *transferendam.* Cod. Iust. *Ne liceat in una eademque caussa tertio provocare, vel post duas sententias iudicum, quas definitio praefectorum roboraverit, eas retractare.* t) Nonn. codd. *Valentinus,* alii *Theud.* et *Archodius.* 15 *Id. ag̅.* 40 *Theod. pp̅. Arc.* 21 add. *et* post *Valent.* u) 8, 12, 14, 15, 17, 34, 38, 39, 43 *ppo.* 9, 29, 42 *ad proculum ppm̅.* 10, 18 *publio.* 20 *pfo.* 21 *pfp̅.* 25 *Proculo pfu.* v) 8 *ne.* x) 20 *pertinaciam,* sec. fil. ex interpr., recte. y) 12 om. *ad.* z) 8, 32—34, 39, 43 *XV.* 16 *XIII.* 20, 31, 35 *XVII.* 28, 36, 40, Sich. in m. *VI.* Similiter 36 *Dat. VI XVI.* a) 33 *Ian.* 42 *Iun. Aquil.—Coss.* om. in cod. 8. b) Nonn. codd. *Datiano, Daciano, Ticiano, Taciano*; alii *Symaco, Simaco, Simmaco, Simmacho.* c) Nonn. codd. *Si quiscunque in una caussa a duobus.* cc) Sich. Cui. 1 — Lugd. om. *et.*

d) 20 *De f. t. et cartarum id est strumentorum.* Similiter L. R. U. 15 om. *et instrum.* *) Go. Hel-

iudicio petitori eius rei, quam petit, necessitatem probationis dederunt, tamen nos aequitate et iustitia moti iubemus, ut, si quando talis emerserit causa, in primordio, iuxta regulam iuris, petitor debeat probare[e], unde res ad ipsum pertineat; sed si deficiat pars eius in probationibus, tunc demum possessori necessitas imponatur[ee] probandi, unde possideat, vel quo iure teneat[*]), ut sic veritas examinetur. *Dat. Naisso*[f] *XV. Kal. Oct., Paulino et Iuliano Coss.* (325.)

2. *Idem A.*[g] *et C.*[h] *ad Severum Comitem*[i] *Hispaniarum.* Scripturae diversae et[k] fidem sibi invicem derogantes, ab altera parte prolatae[l], nihil firmitatis habere potuerunt[m]. *Dat. IV. Non. Maii*[n] *Constantinopoli*[o], *Dalmatio*[p] *et Zenophilo*[q] *Coss.*[r] (333.)

Interpretatio. *Si quis multiplici scriptura contractum suum munire*[s] *cupiens de una re venditionem et donationem proferat vel quaecunque alia documenta: omnia rescindantur*[t], *quia impugnantes*[u] *se chartulas lex haec vetat admitti.*

3. *Idem A. ad Iulianum Praesidem*[v]. Iurisiurandi religione[x] testes prius, quam perhibeant[y] testimonium, iam dudum arctari[z] praecepimus[a], et ut[b] honestioribus potius fides testibus habeatur[c]. §. 1. Simili more[d] sanximus[e], ut[f] unius testimonium nemo iudicum in qua-

— c. 2. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 2. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 1. Cod. Iust. IV, 21, 14 mut. Bas. XXII, 1, 73. Coniungenda est haec c. cum c. 5 C. Th. de Donat. (VIII, 12). Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—18, 20, 21, 32, 33; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; textus et interpr. in codd. 28, 36, 40 et ponitur h. l. interpr. c. 3 h. t.; solus textus om. in codd. 27, 29, 34, 38, 39, 42—44; sola interpr. in codd. 15, 50, sed ponitur in cod. 50 interpr. c. 3 h. t. Vid. c. 3 cit., not. sup. et c. 12 h. t., not. sup. — c. 3. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 3. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 2. L. R. U. *Tit. XIII.* et add. in ind. rubr. *De sacramenta danda.* Cod. Iust. IV, 20, 9. Bas. XXI, 1, 32. Ad interpr. cf. Capit. (Ben. Lev.) V, 314, VII, 283. Isaac. tit. XI, c. 2. Hincm. Opp. T. II, p. 784. Ivo XVI, 204, 210 et Pannorm. V, f. 106. Leges Wallicae (ed. Gul. Wottonus, Londini 1730. fol. Lib. II, C. 10, num. 70, p. 138) c. ann. 940 (vid. Car. de Savigny l. c. T. II, p. 169 ed. II.). Cod. Vindobon. iur. can. lat. 106 fol. 97. Coll. can. Ans. ded. VII, 51. Decr. Grat. cau. IV, qu. 3, c. 3, §. 37, 38. Knust l. c. p. 56 cum interpr. conferri vult Stephani P. ep. I. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—18, 20, 21; omnia ut et seqq. h. tit. leges des. in cod. 26; omnia praeter interpr. des. in codd. 45—47, 49 et in codd. 28, 36, 40 (vid. c. 2 h. t.); inscr. et textus des. in codd. 24, 30—32, 35, 38, 39, 43; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 34, 42, 44; sola interpr. in codd. 15, 50, sed ponitur in cod. 50 interpr. c. 7 h. t.

iudicum rectorem provinciae fuisse colligit ex c. 5 C. Iust. de Postulando (II, 6. C. Th. II, 10, 3). Go. err. *Constantinus.* e) Cum literis *bare* incip. fol. 216 a cod. 4. Supra 4 *quando.* ee) Go. *inponitur.* *) Ri*. mendose *eneat.* f) Be. *Naissi.* Deinde 4 et edd. *Paulino.* g) 7, 14, 20, 38, 42, 43 *Constantinus.* Plerique Br. Al. codd. *Constant.* s. *Const.* h) 6—8, 10, 16, 18, 20, 21, 37, 43 om. *et C.*, ut c. 5 C. Th. de Donat. cit. Accedit c. 3 h. t., quae soli Constantino inscribitur et in C. Th. et in Cod. Iust. 33 *et coñ.* Sich. *Imp. Constant. A. et Caesar.* Be. *Caess.* ex Cod. Iust., iubente Ri., qui ann.: „Imo CC. i. e. *Constantinus iun. et Constantius.* Fine enim huius anni demum *Constans* Caesar factus est." Legitur autem in vulg. Cod. Iust. edd. *Iidem AA. et CC.*, h. e. Diocletianus et Maximianus, impr. Go. Transiit haec scriptura ex C. Th. in Cod. Iust. Etenim Cod. Iust. compilatores non animadverterunt restituendum esse, cum esset prima Constantini lex, nomen imperatoris. Be. in Cod. Iust. et inscr. et subscr. (vid. not. *r* sq.) ex C. Th. correxit. i) 13 *Severo Comiti.* Nonn. codd. *Ispaniarum*, *Spaniarum.* 36 om. *Hisp.* k) Cod. Iust. om. *et.* Go. quaerit an *et* pro *seu* habendum sit. *Et* cum iis, quae sequuntur, explicat v. *diversae.* l) Cod. Iust. *ab una eademque parte prolatae.* 8 *probatae.* 32 *pr. nullus f.* m) 6—8, 10, 13, 14, 16—18 *possunt.* 21, 32, Sich. Cod. Iust. *poterunt.* n) 9, 29, 42 *Ian.* s. *Ianr.* 16, 20 *Mar.* 30, 50 *Dat. III.* o) 8 om. *Const. — Coss.* et 20 *Const.* p) Multi codd. *Dalmacio.* 38 *almatio.* 40 *Dalfagio.* q) 4 et fere omnes Br. Al. codd., edd. ante Be. *Zenofilo.* 28, 36, 40 *anelofilo.* Sich. in m. *Anelophilo.* 21 *Zonofilo.* 38 *genofilo.* 42 *Zynofilo.* r) Vulg. Cod. Iust. edd. *Dat. IV. Kal. Maii Viminacii CC. Conss.*, mendose, in cuius subscriptionis locum auctore Go. Be. veram C. Th. subscriptionem reposuit. s) 6—8, alii codd. *multiplicis scripturas* (6 *scriptura*) *c. s. manere.* 10, 18 *multiplices scripturas.* 9 *contra actum.* 21, Sich. *manere.* Multi codd. *muniri.* t) 6, 7 *quicunque — rescinduntur.* 21 *rescinduntur.* u) 20 supr. lin. *impulsantes.* v) 16 *Iulium praes.* Rein. in m. *Tarraconensem.* Idem dicit Go. neminem putare. Iuliano inscribitur c. 23 C. Th. de Decur. (XII, 1) anno 338 data, ubi Go. ann.: „Non dubito, quin *Iulianus* hic Rector alicuius provinciae fuerit, sane ante quadriennium Iuliano Praesidi inscribitur *l.* 3. *sup. de fide testium.*" In notis h. c. dubitat, utrum ille idem Iulianus sit, an potius Ceionius Iulianus intelligendus, cuius meminerit Vopiscus in Vita Firmi cap. 1 (2); in Prosopogr. autem cogitat de Iuliano ex-vicario, quem Ammian. Marc. XXII, 11 narrat interfectum esse Mamertino et Nevitta Coss. (362.) Res incerta est; neque tamen temporis ratio permittit, ut eandem Iulianum hic accipiamus, cuius mentionem fecerunt Vopiscus aut Ammianus Marc.; quin autem idem sit atque ille in c. 23 cit., non dubito. Cod. Iust. *Imp. Constantinus A.* Vid. c. 2 h. t., not. *h.* x) 6, 7, 10, 13, 16, 18 *religionem* et nonn. codd. *testis.* 20 *in religione.* y) 4 *adhibeant*, a post. man. em. *perhibeant.* 25 *praebeant.* z) 20 *adstare*, sed supr. lin. *arctari.* a) Ita auct. Go. recte Be. ex Sich. et nonn. edd. Cod. Iust.; 4, 6—8, 10, 16—18, 20, 21, 25, 50, Til. — Ri*. Cod. Iust. (ed. Spang.) *praecipimus*; rell. codd. *praecepimus.* Go. — Ri*. *praecipimus: Et.* b) 8 *ut et.* c) 20 *adhibeatur.* Cod. Iust. *testibus fides adhibeatur.* d) Ita 4, 6—8, 10, 13, 14, 16—18, 21, 25, 50, Sich. — Ri*. Coll. Ans. ded.; 12 *similes mores.* Rell. codd. Be. ex cod. 20, Cod. Iust. *modo.* 15 *sim. s. modo ut.* Restitui *more.* Mos est pro ratione, modo, exemplo. Ceterum Til. — Cui. 2* *habeatur, simili more.* e) 6—8, 10, 12—18, 20, 21, Sich. *sancimus.* f) 4, 6—8, 10, 12—14, 17, 18, 21, Til. — Lugd. *et.* Legitur igitur in Til. — Cui. 2* *pr., et ut h. p. f. s. habeatur, simili more sanximus, et* (Cui. 2, 2*

cunque[g] causa facile[h] patiatur admitti. Et nunc[i] manifeste sancimus, ut unius omnino testis responsio non audiatur[k], etiamsi praeclarae[l] curiae honore praefulgeat[m]. *Dat. VIII.*[n] *Kal. Sept.*[o] *Naisso*[p], *Optato et Paulino Coss.* (334.)

Interpretatio. *Testes priusquam de causa interrogentur, sacramento debere*[q] *constringi, ut iurent, se nihil falsi esse dicturos. Hoc etiam dicit*[r], *ut honestioribus magis quam vilioribus testibus*[s] *fides potius admittatur. Unius autem testimonium, quamlibet splendida*[t] *et idonea videatur esse persona, nullatenus audiendum.*

4. [u]*Impp. Constantius et Constans AA. Aurelio Minervio*[v]. Quoties scriptura aliqua profertur, eaque*) ab eo, adversus quem facere videtur, suspecta dicitur, non solum is, qui de ea dubitat, falso conscriptam cogatur ostendere, verum etiam ille**), qui eadem utitur, veritate subnixam probare cogatur. *Dat. VI. Kal. Sept.*[x] *Constantinopoli, Constantio IV. et Constante III. AA. Coss.* (346.)

5. [y]*Pars Actorum habitorum apud Imperatorem Iulianum Augustum Mamertino et Nevitta Coss.* (362.) *X. Kal. April. Constantinopoli in consistorio: adstante Iovio viro clarissimo quaestore, Anatolio*[yy] *magistro officiorum, Felice com. sacrarum largitionum*[z] *etc.*

Imp. *Iulianus A. dixit:* *) *Τηνικαῦτα γραμμάτια μεγάλην ἰσχὺν ἔχει, ὅταν περὶ αὐτῶν τῶν γραμματίων*[a] *μὴ ἀμφισβήτησις ἐξ ἄλλων ὤφειλε βεβαιοῦσθαι*[b].

6. *Impp. Valentinianus et Valens AA.* *) *ad Olybrium Pf. U.* Cum res agatur**) ex scripto, aut infirmari scripturam convenit aut probari. Infirmari autem quae potest, nisi falsa doceatur? Falsa porro a quibus [c]aliis demonstranda est quam ab illis, qui negant, ei esse credendum? *Dat. prid. Id. Mart. Treviris, Valentiniano NB. P. et Victore Coss.* (369.)

7. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus*[d] *AAA. ad Antonium*[e] *Pf. P.*[f] *Post alia:* Iubemus, omnes

— c. 7. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 7. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 3, sed in codd. 28, 36, 40 c. 2. Vid. not. sup. c. 2 et 3 h. t. L. R. U. *tit. XIV.* add. rubr. *Item alia inspr.* (in ind. rubr. *Item alia eiusdem*). Cod. Iust. IV, 19, 24 mut. Bas. XXII, 1, 58. Coniungenda est cum c. un. C. Th. Victum civiliter (IX, 20). Ad interpr. cf. Capit. (Ben. Lev.) V, 368. Ivo Decr. XVI, 290. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 12—14, 16—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 45, 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35, 39, 43; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42, 44; sola interpr. in cod. 15. In cod. 50 (vid. c. 3 h. t.) adscripta est interpr. c. 9 h. t. De cod. 26 vid. c. 2 h. t., not. sup. In Til. edit. huic c. annectitur sine numero suo c. 8 h. t., tanquam pertineat ad h. c., err. Vid. c. 11—13 h. t., not. sup.

ut. Fortasse leg. *et ut* et interpung. cum his edd.) *unius*, qua interpunctione v. *sancimus* ad anteced. vv. *et — habeatur* refertur. 16, 25 om. *ut.* 18 mendose *iniuste* pro *unius.* g) 10, 18 *in quocumque.* 20 *in quemcunque* et om. *causa.* h) 4 *fiscale*, rubro col. corr. *fiscali.* Til. — Lugd. *fiscali*, recte impr. Go. in comm. et adversantibus praeter v. *quacunque* rell. codd. Sich. Cod. Iust. i) Go. *At nunc* mavult, *et nunc* defendi posse non negans. k) 15 *non admittatur.* Sich. *ne u. o. t. r. a.* 6, 7 *audeatur.* Supr. Coll. Ans. ded. *omni modo testis.* l) 15, 50, Sich. in m. *praeclaro* et mox *nono*, codd. *cure.* m) 12 *refulgeat.* n) 24, 50, Aur. Lugd. *VIIII.* 21 om. *VIII.* 20 *V.* o) 39 *Dec.* p) 34 *Nauso.* 38 *Neso.* 39 *Naissio.* Be. *Naissi.* 8 om. *Naisso* et *et — Coss.* 4, alii codd. edd. *Paulino.* q) Hoc omnes fere codd., veluti 6—10, 12, 14, 16—18, 20, 21, 42—44, convenienter cum aetatis, qua scripta est interpr., modo dicendi. Edd. *debent.* r) 20 *false — dico.* s) 9 om. *testibus.* t) 20 *quamlibet et splendida.* Sich. Cui. 1 — Lugd. *quamvis.* u) Fol. 216[b] cod. 4. v) Dignitas deest. Rein. cj. *Minervio*, dubito an recte. *) 4 *eaquae.* **) Go. om. *ille.* x) 4 *Sex.* Go. in Chron. *Dat. X. Kal. Sept.* y) Til. — Cui. 2* continuo ita: *Constante III. AA. Conss.* (Cui. 2, 2* *Coss.*) *V. Pars actorum.* yy) Cui. 2, 2* *Anatalio*, corr. a Rein. z) Ita 4, Til. — Lugd.; rell. *S. L.* Go. propter v. *eto.* (4 *etcera.* Til. *et catera*) alios consistorianos hic nominatos fuisse putat, iam omissos, veluti Comitem R. P. Ri*. adscribit ann. 361 et Ri. ann. 362 post v. *consistorio.* Go. annum non habet. *) 4 *d*, i. e. *dixit*, ut edd. Vid. supr. VIII, 15, 1, not. *z.* a) 4 *γραμματιον.* In m. Aur. Lugd.: „forte *ἤ*.“ b) 4 *οφιλε βεβαιουσαι.* Cui. 2, 2* *οφειλεβεβαιοῦσθαι*. Go. — Ri*. *βεβαιοῦσθαι.* Be. ex Til. Cui. 1 nostram scripturam, quam etiam Aur. Lugd. habent, rest. auctore Go. in comm., qui ita: „*ὤφειλε βεβαιοῦσθαι* i. e. *contigit firmari.* Nam quod pro *τηνικαῦτα* ibi quidam (quis?) substituit *τὰ ἕκαστα*, id admittendum non est: ut nec quod *fine legis* substituit, *ὤφειλε λαβέσθαι.* Sensus enim huius loci hic est *τηνικαῦτα*, id est *Tunc* Instrumenta magnam vim habere, si de his instrumentis non dubitationem aliquam aliunde contingat iuvari, firmari, id est nisi eorum fides aliunde *ἐξ ἄλλων* vacillet et suspecta sit. *Aliunde*, id est, ex aliis tabulis, instrumentis, et scripturis: *ὤφειλε* pro contingit: *ἀμφισβήτησις βεβαιοῦσθαι*, dubitatio oriri, firmari. Non est igitur (quod quidam opinantur) *huius legis*, hic sensus, dubiam seu suspectam scripturam in iudicio prolatam aliis probationibus iuvari oportere et *ἀμφισβήτησιν* eius tollendam, aliarum scripturarum collatione de quo sane est *lex 2. supr. ad leg. Corn. de falso*, ubi dixi. Denique est haec *lex* de Diversis scripturis fidem sibi invicem derogantibus, de quibus fuit quoque *lex 2. supr.*“ Ri. ann.: „Graeca paullum recedunt a communi ratione Graecorum, quod et confudit forte interpretes, et librarios. Caeterum verba recte considerata nihil difficultatis habent, quae et Gothofredus accurate interpretatus est, nisi cui videri novum posset, quod *ὤφειλε* graecum, idem esse statuat, quod *contigit* latinis est.“ *) Be. in not. add. *et Grat. A.*, recte. **) Go.: „In negotio videl. illo, de quo ad me scripsisti: alioquin rescribendum foret; *agitur.*“ c) Fol. 217[a] cod. 4. Supra Cui. 2, 2* *ut probari*, mendose. d) 20 *Gr. et Valentin. et Valens.* 28, 36, 40, 44 *Valent. Gr. et Val.* 38 *Grat. Val. et Theodosius.* Nonn. codd. *Valentinus.* Aur. Lugd. *Valentinianus.* Go. *Impp.* 15 om. *AAA.* e) 15, 36, 40 *Antonio.* 28 *Antonino.* 34, 38 *Avianum.* Go. *Antoninum.* Rein. vult *Ausonium.* Vid. c. 2 C. Th. de Quaest. (IX, 35), not. *q.* f) 20 *pfo.* 21 *pfpō.* 10,

deinceps[g], qui scripturas nefarias[h] commiscuntur, cum quid in iudicio promiserint[i], nisi ipsi adstruxerint veritatem[k], ut suspectae scripturae et falsi[l] reos esse detinendos[m]. *Dat. prid. Id. Ian.*[n] *Treviris, Valente VI. et Valentiniano II. AA. Coss.* (378.)

INTERPRETATIO. *Quicunque*[o] *scripturam in audientiam*[p] *protulerit, veritatem eius probare iubeatur, quia hoc in omnibus causis statutum est*[q], *ut scripturam*[r] *prolator affirmet. Nam si is, qui scripturam protulit*[s], *eius non adstruxerit*[t] *veritatem, ut* *) *falsitatis reum esse retinendum.*

8. *Pars Actorum habitorum in consistorio apud Imperatores Gratianum, Valentinianum et Theodosium cons.*[u] *Syagrii et Eucherii*[v] (381.) *die III.*[vv] *Kal. Iul.*[x] *Constantinopoli.*

In consistorio[y] *Imp. Theodosius A. dixit:* *) Episcopus nec honore nec legibus ad testimonium flagitetur[z], *Item dixit:* Episcopum ad testimonium dicendum admitti[a] non decet, nam et persona dehonoratur[b], et dignitas sacerdotis *) excepta[c] confunditur.

9. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius*[d] *AAA. ad Florentium Praefectum Augustalem*[e]. Non oportet[f] in absentem, quasi in praesentem atque *) convictum, verum[g] statim putari, quicquid ab eo solo dicitur, qui accusat. *Dat. XIII.*[h] *Kal. Ian.*[i] *Richomere*[k] *et Clearcho Coss.* (384.)

INTERPRETATIO. [1] *Quotiens quilibet accusator aliquid* *) *de adversario suo eo absente suggesserit, ei*[m] *ante discussionem utriusque partis penitus non credatur* *).

— c. 8. Til. om. numerum et continua scriptura coniungit hanc c. tam arcte cum c. antecedenti, ut illius haec videatur pars esse aut finis. Vid. c. 7 h. t., not. sup. Cod. Iust. I, 3, 7. Coll. eccles. constt. I, 3, 7. Balsamo Paratitl. I, 4 (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. T. II, p. 1254, 1281). Cf. Synodus Constantinopol. can. 6 (Harduin. Concil. T. I, p. 811). Concil. Carthag. ann. 399, can. 59 (Harduin. l. c. T. I, p. 898). — c. 9. C. Th., cod. 4, Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2°. Go. Ri. Ri°. Be. *c.* 9. Til. c. 8. Vid. c. 7 et 8 h. t., not. sup. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 4, sed in codd. 28, 36, 40 *c.* 3. Vid. c. 2 et 3 h. t., not. sup. L. R. U. *tit. XV.* cum rubr. in indice rubr. *De cansaciones absconsa.* Ad interpr. cf. epist. un. c. 4 Telesphori et epist. II. Iulii P. (Knust l. c. p. 43, 68) et ep. II, c. 5 Calixti P. Decr. Grat. can. III, qu. 9, c. 1. Coniungenda est cum c. un. C. Th. de His, qui plebem (IX, 33). Go. h. c. ab hoc tit. fugitivam esse dicit. Integra cum interpr. est in codd. 6 — 10, 12 — 14, 16 — 18, 20, 21; omnia des. in cod. 30; omnia praeter interpr. des. in codd. 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 31, 32, 35, 39, 43, 45; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27 — 29, 33, 34, 36, 38, 40, 42, 44; sola interpr. in cod. 15. In cod. 50 adiecta est interpr. c. 10 h. t. De cod. 26 vid. c. 2 h. t., not. sup.

18 *praepositum.* Nonn. codd. om. *Post alia*, 38 *Pf. P. Post alia.* g) 20 *I. d. o.* Cod. Iust. om. *deinceps.* h) Cod. Iust. *suspectas.* 50 *commiscuntur.* 20 supr. lin. *commiscunt.* i) 6, 7, 10, 13, 14, 16 — 18 *iudicio commiserint.* 21, Sich. *iudicium commiserint.* Antea in 21 scriptum erat *admiserint.* 8, 12 *protulerint*, ut Bas. 20 *proposuerint*, sed supr. lin. *commiserint* (non *in iudicium*, ut Ri. notat). Ri°. *promiserit.* Cod. Iust. *prompserint*, non impr. Go. in comm. Mihi placet *promiserint*, nam v. *commiserint* ortum est ex antec. *commiscuntur* et *prompserint* aut *promserint* ex *promiserint.* k) 15 om. *ipsi* et 14 *nisi i. adstr.* 21 *n. ipsam a. veritatem.* Sich. *ipsa a. veritate.* 15 *ver. ut e.* l) 9 om. *et.* Cui. 2 — Ri°. *falsae*, non male quidem, sed mendose. Cod. Iust. *ut nefariae scr. reos, et quasi falsarios esse d.* m) 8 *tenendos.* 16 *retinendos.* Vid. Go. in comm. h. c. n) 4 *Iamb* cum virgula per superiorem literae *b* partem ducta. 6 — 8, 10, 13, 14, 16 — 18, 20, 21, 31, 32, 34, 38, 42, 48, 50, Sich. *Iun.* Mox nonn. codd. om. *Trev.* aut *VI.* aut *II.* aut *II. — Coss.* 32 *Valentinianus et Valens.* 42 *Valente II et.* 21, Sich. *Valent. VI. et Valente II.* 20 *Treveris Valentiniano Consule.* Cod. Iust. *Ian. Tiberiade Valente V. et Valentiniano Iun. Conss.* (376.), impr. Go. o) 38 *Lex ista hoc iubet ut quicunque.* p) Nonn. codd. *Q. scriptura* et non male *in audientia.* q) Nonn. codd. *stat̃ est.* r) 6, 7 *scriptura.* 20 *probator.* s) 20 *protulerit.* t) Ita fere omnes codd., veluti 6 — 8, 10, 12 — 14, 16 — 18, 20, 21, 42 — 44. Edd. *adstruxit.* *) 20 om. *ut* et supr. lin. add. *ait.* u) Ita 4, Cui. 2 — Be., h. e. sec. Go. *consulatu*, quod Cod. Iust. habet. Til. — Lugd. *Conss.* v) 4, Til. — Lugd. Ri°. *Syagri et Eucheri.* Cui. 2 — Ri. *SyagrI et EucherI.* Add. in Cod. Iust. *virorum clarissimorum.* vv) Cod. Iust. *IV.* x) Nonn. Cod. Iust. edd. *Ian.*, impr. Go. Vid. Herrm. ad c. 7 Cod. Iust. cit., not. 21. Anni numerus in edd. Go. — Ri°. transfertur in extr. leg. post v. *confunditur*; in Cod. Iust. post v. *Constantinopoli.* y) Cod. Iust. om. *In consistorio.* Til. — Cui. 2° vv. *in consistorio* cum antecedd. coniungunt puncto posito post v. *consistorio.* *) 4 *d.* Vid. c. 5 h. t., not. *s.* Ri°. male *Episcopum.* z) Cod. Iust. *Nec h. n. l. ep. ad testimonium* (in nonn. edd. Cod. Iust. add. *dicendum.* Vid. Dirksen. l. c. p. 340 et Herrm. l. c., not. 23) *flagitetur.* a) Aso *addici*; nonn. libri mss. Cod. Iust., ut Pl. 2, *adduci.* b) Cod. Iust. *onerasur.* Sec. Go. nonn. Cod. Iust. mss. libri consentiunt cum Cod. Theod., sed sec. Herrm. l. c., not. 25 libri mss. habent *honeratur* s. *honoratur*, non *dehonoratur.* Dirksen l. c. Supra *nec honore*, ut etiam Summ. C. Th. *) Go.: „Possis et *hic* legere *sacerdotii.*" c) Ita etiam Herrm. l. c. ex mss. Pl. 1, 2, Bg. Gt. Rg., edd. Nbg. Cont.; rell. *exempta*, ut Ri. annotat. Dirksen l. c. d) Blondell. de Primat. in Eccles. p. 234, Go. Be. rep. volunt h. et sq. c. *Valent. Th. et Arc.* Consentit Rcin. in sq. c., dissentit Cod. Iust. et c. un. cit. Nonn. codd. *Theod.* e) 15 *Theod. Florentio praeposito augustali.* Nonn. codd. om. *August.*, alii habent *praepositum.* 20, 21 *pf̃o aug.* f) 15 *Nemo putet.* *) Fol. 217[b] cod. 4. g) 8 — 10, 17, 18, 21, 25 *virum.* h) 13, 16, 42, 50 *XIV.* 28, 36, 40, Sich. in m. *XII.* 31, 35 *XVII.* 33 *XV.* 39, 43 *XVI.* i) 9, 29, 33, 42 *Iul.* 10, 15, 16, 18, 20, 34, An. Reg. ap. Go. *Iun.* 8 om. *Ian.* Add. ex c. un. cit. *Constantinopoli.* k) Multi codd. Sich. *Ricomere et Clearco* s. *Cliarco*, *Clyarco.* 20 *Rimere.* 28, 36 *Ricimare.* 40 *Ricimerẽ.* 8 om. *Clearcho Coss.* Go. adscrib. ann. 384. l) 38 add. *Ista hoc dicit.* *) Ri°. om. *de.* m) Edd. om. *ei*, sed codd., etiam 6, 7, praeter paucos add. *ei.* *) Go. *creditur.* n) Vid. not. *d* antec. 9 *ad Pau-*

10. *Idem AAA.*[n] *Paullino Praefecto*[o] *Augustali.* Presbyteri citra iniuriam quaestionis testimonium dicant[p], ita tamen, ut falsa non simulent. Ceteri vero clerici, qui eorum[q] gradum vel ordinem consequuntur[r], si ad testimonium dicendum petiti fuerint, prout leges praecipiunt, audiantur. Salva tamen sit[s] litigatoribus falsi actio, si forte presbyteri, qui sub nomine[t] superioris loci testimonium dicere citra aliquam corporalem[u] iniuriam sunt praecepti[v], hoc ipso, quod[x] nihil metuant, vera suppresserint. Multo magis etenim poena sunt digni*), quibus cum plurimum per nostram iussionem[y] delatum fuerit[z], occulto inveniuntur[a] in crimine. *Dat. VIII.*[b] *Kal. Aug. Arcadio A. I.*[c] *et Bautone Coss.* (385.)

Interpretatio. [d] *Presbyteri citra iniuriam quaestionis*[e], *id est sine supplicio corporali possunt*[f] *testimonium dicere. Alii vero clerici, qui eorum ordinem sequuntur*[g], *si ad testimonium dicendum adhibiti fuerint, sicut leges praecipiunt, audiantur*[gg]: *ita ut salva sit contra presbyteros falsi actio**), *si in aliquo docebuntur*[h] *fuisse mentiti; quia magis poena digni sunt, quibus cum*[i] *lex reverentiam praestat*[k], *suae professionis immemores in mendacii crimine*[l] *deteguntur.*

11. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Flaviano Pf. P.* Hi, qui sanctam fidem prodiderint, et sacrum baptisma profanaverint[m], a consortio omnium segregati sint, a*) testimoniis alieni[n] etc. *Dat.* [o]*V. Id. Maii Concordiae, Tatiano et Symmacho Coss.* (391.)

12. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Aeternali Proconsuli Asiae*[p]. Cogi[q] possessorem ab eo, qui expetit, titulum suae possessionis[r] edicere, quae tanta erit amentia, ut[s], ratione praepostera, petitor[t] ab eo, quem

— c. 10. C. Th., cod. 4, Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 10. Til. *c.* 9. Vid. c. 7 et 8 h. t., not. sup. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 5, sed in codd. 28, 30, 36, 40 c. 4. Vid. c. 2, 3, 9 h. t., not. sup. L. R. U. *tit. XV*, 2 (*Item alia inspr.*). Cod. Iust. I, 3, 8. Coll. eccles. constt. 1, 3, 8. Fabrotus Not. ad Coll. eccles. constt. (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. T. II, p. 1254, 1382). Pars extrema h. c. sec. Go. concordat c. 2 de Episcopali iudicio (Apud Sirmondum c. 2) et Novell. Valentiniani de Sepulcris (de Sepulcri violat. §. 5 ed. Berol. p. 1327) et aliis locis. Vid. Go. ad h. c., not. *n* et in comment. c. 2 cit. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 13, 14, 16—18, 20, 21, 50; omnia des. in cod. 37; omnia praeter interpr. in codd. 46, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30, 32, 35, 38, 39, 43; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 40, 42, 44; sola interpr. in cod. 15. In cod. 12 excidit fol. 169 cum interpretatione h. t. et sqq. Br. Al. legibus usque ad interpr. c. 19 C. Th. de Decurion. (XII, 1). De cod. 26 cf. c. 2 h. t., not. sup. — c. 11 desumpta est ex c. 4 C. Th. de Apostatis (XVI, 7), quae est c. 3 Cod. Iust. de Apost. (I, 7). Bas. LX, 54, 25. Coniungenda est cum c. 5 C. Th. de Apostatis (XVI, 7). Kunst l. c. p. 56, 59 conf. vult Stephani P. ep. I. et Dionysii P. ep. II. dubito an recte. — c. 12. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 12. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 6, sed in codd. 28, 30, 36, 37, 40 *c.* 5. Vid. c. 2, 3, 9, 10 h. t. L. R. U. *tit. XV*, 3 *item alia inspr.* Ed. Th. cap. CXXXII. Cod. Iust. III, 31, 11 mutil. Bas. XLII, 1, 69. Schol. *a*, *b* ap. Fabr. T. V, p. 648. Ad interpr. cf. Ivo, Pann. L. V, f. 106 et Decr. XVI, 209. Coniungenda est h. c. cum c. 3 C. Th. de Testam. (IV, 4). Sec. Go. concordat c. 1 h. t. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 13, 14, 16—18, 20, 21, 50; omnia praeter interpr. des. in codd. 47, 49; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35, 39, 43; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in codd. 15, 25; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42, 44. De cod. 26 vid. c. 2 h. t., not. sup. et de cod. 12 c. 10 h. t., not. sup.

linum. 25 *probō.* o) 4 p̄. Til. — Lugd. *P.* Rell. *Pf.* 21 *p/pō.* Nonn. codd. om. *Aug.* p) 4, 50, Til. — Lugd. *dicunt.* Mox 20 *seminent*, sed supr. lin. *simulent.* q) Cod. Iust. *eorundem.* Vid. Herrm. ad c. 8 cit., not. 29. r) Ita recte 4, Til. — Lugd. (sed 4, Til. Cui. 1 *consecuntur*); 9, 10, 15, 18, 20, 21, 25, Sich. Cui. 2 — Be. *subsequuntur* sine dubio ex interpr. Vid. infr. not. *g.* Rell. codd. Cod. Iust. *sequuntur* s. *secuntur.* s) 10, 18, 20 *tamen si.* Mox 12 *falsificatio.* 6, 7 *praesbyteris* et 10, 13, 16, 18 *presbiteris.* t) Cod. Iust. *qui suo nomine*, impr. Go. Paullo infra 21 *diceret.* u) 16 *corporalibus.* v) Cui. 2 — Ri*. *recepti*, err. x) 20 *ipso* (supr. lin. *ipsum*) *ut a quo.* 25 *ipsum.* 15 *metuunt.* 18 *suppresserit.* *) Cod. Iust. *Multo m. enim p. digni sunt.* y) 6, 7, 16 *pl. aut nostr.* 10, 18 *plur. a nostra iussione.* Cod. Iust. *cum plur. honoris p. n. iuss.* z) 6, 7 *fuit occo.* 8, 14, 16, 21, 25, Sich. *fuit.* 9, 20 *fuit occultum.* 10, 18 *fuit si occ.* 15 *del. sit si occ.* 4 *delattum*, rubro col. em. *delatum.* Cod. Iust. *del. est.* a) 20 *veniatur.* 21, Sich. *inveniantur.* b) 16, 20 *VII.* 28, 33, 36, 38, 40 *VIIII.* 8, 32, 39, 43 om. *VIII.* c) 4, 10, 16, 18, Til. — Ri*. om. *A.*, alii *A. I.* (ut Sich.) aut *I.* ut Cod. Iust. aut *A. I. et* et 8 *Arcadio* (pro quo multi codd. *Archadio*) — *Coss.* 15 *a II et* et 16 *Bautone CC.* d) 38 *Lex ipsa hoc praecipit presb.* e) Sich. Cui. 1 — Lugd. *quaestianum.* Falso Ri. dicit, etiam 20 habere *quaestionum.* f) *posse* omnes fere Br. Al. codd.; edd. *possunt.* Vid. c. 3 h. t., not. *q.* g) Ita 6—8, 10, 12, 14, 17, 18, alii. Rell. et edd. *subsequuntur.* Multi codd. *ordine.* gg) 6, 7, 21 *audiuntur.* *) 21 *accusatio.* h) Sich. *condocebuntur.* i) Nonn. codd. *quibuscunque.* k) 6, 7 *praestet et.* 20, 21, 43 *praestet.* 42 *praestitis.* Rell. et edd. *praestat.* l) 20 *mendacia criminis.* m) Cod. Iust. *prodiderunt, et sanctum b. haeretica superstitione profanarunt.* c. 4 cit. *sanctum b. profanaverint.* *) Til. — Cui. 2*. Be. *segregati sint, a test.* Go. — Ri*. *segregati sint a*, non recte, ut apparet ex iis, quae seqq. in c. 4 cit. (*etc.*) n) Sequuntur multa in Cod. Iust., quae ex c. 4 C. Th. cit. desumpta sunt. o) Fol. 218[a] cod. 4. p) Nonn. codd. *Eternali.* 21 *p̄rō. Casiae.* 28, 36, 40 *proculi* et om. *Asiae*, ut codd. 29, 42. 38 om. *Aet. P. Asiae.* q) 15 *Suggestum est nobis cogi*, quae utrum de cj. librarii sint, qui primam h. c. partem hiulcam esse sibi visus sit detegere, an ex codice aliquo fluxerint, difficile dici potest; certe non ineptum est supplementum. r) 4 *possessiones* et mox *que*, sed utrumque em. rubro col. 17 *dicere.* Cod. Iust. *dicere incivile est* et des. *quae tanta — imponenda est.* Schol. Bas. tuentur *edicere*, sed Bas. *dicere.* Vid. Dirksen. l. c. p. 429. s) 6—8, 10, 14, 17, 18, 20 *aut*, sed in 7 a sec. manu em. *ut.* Go. ann.: „sic ut.“ 15 *quae autem est tanta amentia.* 25 *ratio.* 21 *rationem.* t) 20 *propostera petitur.* 10,

pulsat[u], informari suas postulet actiones, cum omnem probationem[v] exigi oporteat ab eo[x], qui vindicare[y] nititur, non ab eo, qui se iuste tenere[z] contendit? Intentanti namque, non suscipienti[a], probationum necessitas imponenda est; praeter eum*), qui edicere[b] cogitur, utrum pro possessore an pro herede possideat. *Dat. XII.*[c] *Kal. April. Constantinopoli*[d], *Arcadio IV.*[e] *et Honorio III. AA.*[f] *Coss.* (396.)

Interpretatio. *Lex ista hoc praecipit*[g], *ut probatio*[h] *non a possessore*[i], *sed a petitoris partibus requiratur, quia omnem probationem ab eo quaeri debere*[k] *dicit, qui petitam rem desiderat obtinere, non ab illo, qui se iuste tenere contendit; praeter illum tantum casum, ubi interrogari necesse est possidentem, utrum ex sua persona an ex successione**) *coeperit possidere.*

13. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Caeciliano*[kk] *Pf. P. Post alia:* Quoniam ingenui[l] testes ad causas postulantur[ll] alienas, si socii*) et participes criminis non dicantur, sed fides ab his notitiae[m] postuletur, in[mm] exhibitione necessariarum personarum, hoc est testium talis[n] debet esse cautio iudicantis, ut, his[nn] venturis ad iudicium*), per accusatorem aut[o] ab his, per quos fuerint[p] postulati, sumptus competentes[q] dari praecipiat[r] etc. *Dat. XII.*[s] *Kal. Febr. Ravennae*[t], *Honorio VIII.*[u] *et Theodosio III.*[v] *AA. Coss.* (409.)

Interpretatio. *Quicumque testes necessarios habet, dummodo idoneos**), *qui non sint causae aut*[x] *culpae participes, studeat*[y], *qualiter eos suo sumptu, ubi causa dicenda est, debeat*[z] *exhibere.*

— c. 13. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2°. Go. Ri. Ri°. Be. *c.* 13. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 7, sed codd. 28, 30, 36, 37, 40 *c.* 6. Vid. c. 2, 8, 9, 10 h. t., not. super. L. R. U. *tit. XV*, 4 *item alia interpr.* Cod. Iust. IV, 20, 11 nonn. add. Bas. XXI, 1, 35. Schol. 1, 2 ap. Heimb. T. II, p. 406. Coll. Can. Ans. ded. VII, 108 om. subscr. Decr. Grat. can. IV, qu. 3, c. 3, §. 40. Ad interpr. cf. Telesphori P. ep. un. cap. 4 et Iulii P. ep. II, cap. 9. Coniungenda est h. c. cum c. 5, 6 C. Th. de Exhibendis v. transm. reis (IX, 2), c. ult. C. Th. de Cust. reor. (IX, 3), c. ult. C. Th. de Malef. (IX, 16), c. un. C. Th. Ne past. dent. (IX, 31), c. 2 C. Th. Ut intra annum (IX, 36), c. ult. C. Th. de Abolit. (IX, 37), c. 3 C. Th. de Superexact. (XI, 8) et c. 8 Cod. Iust. de Defens. civit. (I, 55). Vid. c. 5 cit., not. sup. Integra cum interpr. est in codd. 6—10, 13, 14, 16—18, 20, 21, 50; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 32, 35, 39, 43; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in codd. 15, 25; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42, 44. De cod. 26 vid. c. 2 h. t., not. sup. et de cod. 12 c. 10 h. t., not. sup.

16 *petitoribus eo.* Ap. Sich, om. *petitor.* u) 20 *plorat*, sed supr. lin. *pulsat.* 9 *qui pulsat.* v) 15 *omnes probationes.* x) 6—8, 12, 14, 17 om. *ab eo*; in cod. 7 add. a sec. manu. y) 4, Til. — Lugd. *indicare*, impr. Ri. Sich. *vendicare.* z) 15 *qui eius tenere.* 25 *qui se habere iuste.* a) Nonn. codd. *intentandi — suscipiendi.* 10 *insensati* et mox *probationem*; hoc etiam 18. 20 *intentandi*, supr. lin *iterandi.* Go. mendose *suspicienti.* *) Cod. Iust. add. *scilicet.* b) 15, 25, 50, Cod. Iust. et sec. Be. 6 *dicere.* 20 *cogetur.* c) 38 *XIII.* 9, 42 *XI.* 8 om. *XII.* d) Recte Be. auct. Ri. ex codd. 6, 20 et ex Sich. revocavit *Const.*, omissum in cod. 4, Til.— Ri°. et Cod. Iust. Confirmatur rell. Br. Al. codd., exceptis 8, 9, 30, 31, 42, in quibus deest *Const.* Urbis nomen deerat etiam supra in c. 8 cit. cum h. c. coniungenda. Ceterum in cod. 9 om. *Arc. IV.* et in cod. 8 reliqua subscr. pars. e) 4, Til. — Ri°. *VII.*, mendose. Errore typ. Be. rep. *VI.*; voluit auct. Go. ex 6, 20, Sich. L. (?) Cod. Iust. rep. *IV.* Hoc etiam vult Rein. 28, 31, 36, 39, 43, 44 *III.* 35 *II.* Rell. codd. *IV.*, ut c. 3 cit. Ceterum plerique in codd. *Archadio.* f) Nonn. codd. om. *AA.* aut *III. AA.* 20 *aug. et Coss.* g) Nonn. codd. *praecepit.* h) 20, 21, 44 *possessio.* i) 20 *possessoris.* Mox 21 *petitore.* k) Nonn. codd. *deberi.* *) Sich. Cui. 1 — Lugd. *per successionem.* Extremam partem interpr. falsam esse iam Go. vidit.

kk) Nonn. codd. *Ciciliano*, *Cyciliano.* Plerique *Caeciliano.* 28, 36, 40, Sich. in m. *Praefecto Papiano.* In paucis codd. om. *AA.* et ut in Cod. Iust. *Post alia.* Ceterum 25 *p̄u.* l) Cod. Iust. *liberi.* Coll. Ans. ded. *liberti*, ut Decr. Gr. 8, 25 *ingenuitates ad.* ll) 6, 7, 14 *postulare.* 20 *postulentur al. si cogit.* *) 4 ocii, a libr. em. *socii.* m) 16 *fidelis ab h. notitia.* mm) 9 om. *in.* n) 6, 7 *tales.* nn) Sich. *hiis*, sed in m. *is.* 20 *ut ventum ad.* *) Cum literis *dicium* incip. fol. 218[b] cod. 4. In ima pagina est numerus quaternionis *KΘ*. o) Cod. Iust. *vel.* 20 *aut ab his* (ita etiam Coll. Can. Ans. ded.) *quod* (supra lin. *quos*) *fuerint.* p) 15 *fuerant.* Cod. Iust. Coll. Ans. ded. *fuerunt.* q) 16 om. *competentes.* r) 25 *dare.* Go. *accipiat*, err. In Cod. Iust. add. *Idem iuris est, et si in pecuniaria causa testes ab alterutra parte producendi sunt.* Sich. om. *etc.* s) 8 *XI.* Cod. Iust. *XIII.* t) 8 om. *Rav. — Coss.* 9, 29 *Rav.* u) 33, 34 *VI.* 39, 43 *VIIII.* v) 4, Til. — Ri°. male *IIII.* Recte Be. auct. Ri. ex Sich. cod. 6, L. (?) rep. *III.*, quocum multi Br. Al. codd. consentiunt, leges dictae in sup. not. et Cod. Iust. 30, 33, 34 *II.* 20, 28, 36, 40, 44 om. *III.* et 38 *III. AA. Coss.* Aur. Lugd. *Cons.* *) Sich. *dūmodo in eos.* x) 6, 7 *in culpae.* y) Nonn. codd. *studeant.* z) Sich. *habeat*, sed in m. *debeat.*

CODICIS THEODOSIANI

LIBER DUODECIMUS[a].

TIT. I. DE DECURIONIBUS[b].

1. *Imp. Constantinus A. ad Evagrium Pf. P.*[c] Nemo[d] iudex civilium munerum vacationem[e] cuiquam praestare curiali conetur[f], vel aliquem suo arbitrio de curia liberet. Nam si quis fuerit eius modi[g] infortunio depravatus[h], ut debeat sublevari, de eius nomine ad nostram scientiam referri oportet, ut certo temporis spatio[i] civilium munerum ei vacatio[k] porrigatur[*]). *PP.*[l] *Id. Mart. Constantino A. III.*[m] *et Licinio*[n] *III. Coss.* (313.[o])

INTERPRETATIO. [p] *Nullus iudex vacationem indebitam tribuat curiali, nec eum*[q] *de suo officio studeat liberare. Nam si ita tenuis cuiuscumque curialis et*[*]) *exhausta facultas est, ut ei publici oneris*[r] *necessitas non credatur, ad principis iussit*[s] *referri notitiam.*

2. *Idem A. ad Crispinum. . . . .*[t] Quoniam dubitasti, [u] utrum ex numero dierum[v] an ex nominatione Kalendarum computari duorum mensium[x] spatia debeant, forma publici iuris observanda est, quae manifeste[y] declarat, quid pro dierum[z] diversitate praeceperit comprehendi. *Dat. Kal. Oct. Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss.* (315.)

3. *Idem A. Mechilio*[a] *Hilariano Correctori Lucaniae et Brittiorum*[b]. Universos decuriones volumus a

---

Tit. I. C. Th., Br. Al., codd. 4—10, 13—18, 20, 21, 24—40, 42—48, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. L. R. U. Aeg. *Tit. I.* De cod. 11 vid. infr. c. 12, not. o. C. Th. V, 2. Nov. Theod. Ne curialis praedium (ed. Berolin. p. 1234). Nov. I. et II. Theod. Ne decurio ad Senatoriam dignit. (ed. Berol. p. 1248—1250). Nov. I. et II. Theod. De iis, qui sponte munus (ed. Berol. p. 1262—1271). Nov. Valentin. de Successione Curialium (ed. Berol. p. 1286). Nov. Valent. de Corporatis urb. Rom. (ed. Berol. p. 1311). Nov. Maioriani de Curialibus (ed. Berol. p. 1383). Cod. Iust. X, 31. Leges Burgorum Angliae c. 44, 56, 75, 76, 80, 104, 114, 115, 122, 124, 127, 136. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. edd. c. 1. Cod. Iust. X, 31, 14. Integra cum interpret. est in codd. 6, 7, 9, 10, 13—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46—48; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; inscr. et interpr. in cod. 8; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. De cod. 12 vid. supra XI, 39, 10, not. sup. Sec. Go. concordant c. 68, 89, 135, 172 h. t. — c. 2. Cf. supra XI, 30, 10 et 19, not. sup. — c. 3 coniungenda est cum c. 1 C. Th. ad L. Cornel. de Falso (IX, 19). Cod. Iust. X, 31, 15 max. part. om.

---

a) 15 *Lib. XI.* Til. *Theodosiani Codicis.* Vid. supra tit. de Constit. princ. et ed. (I, 1), not. *e* et tit. de Iurisdictione (II, 1), not. *r.* 4 *Inc. Lib. XII Feliciter.* b) Nonn. codd. *curionibus*; alii add. *hoc est de curialis s. curialibus et susceptoribus* aut *hoc est, ut publicas functiones non secrete sed praesentibus aliis suscipiant.* Sich. in m. ind. titul. p. 80 *Curialibus.* Cod. Iust. *de Decurionibus et filiis eorum et qui decuriones habentur, et quibus modis a fortuna curiae liberentur.* c) Plerique codd. *Const. s. Constant.* Evagrii dignitas deest in cod. 4, sed sine ullo lacunae signo; deest in edd., in Cod. Iust. et in permultis Br. Al. codd. Ap. Go. et Ri. lacuna indicatur quinque punctis, tribus ap. Ri*. Go. et Be. in notis postulant siglum praefecti praet.; id restitui ex codd. 28, 32, 33, 36, 40, ubi add. $\overline{ppo}$. Idem siglum latet in scriptura cod. 15, qui *Imp. C.* (om. *A. ad*) *Evagrio praeposito urbis.* 25 *ad Vigarium.* 34 ad *Euarium.* 37 *ad Euantium.* d) 20 *Nullus*, sec. Ri. ex interpr. e) 13 *et vacatio.* 26 *vacatione.* f) 20 *conetur curiali.* Cod. Iust. om. *civilium — conetur, vel.* g) 6, 7, 9, 10, 14, 17, 18, Cod. Iust. *huiusmodi.* 20 *in huiusmodi.* 25 *in furto.* 15 om. *eius modi.* h) Rein. cj. *degravatus.* 8 *ut debet.* i) 25 *spatium.* k) 7, 16 *et vacatio.* 9 *euacatio.* 10, 18 *et vagotio.* 20 *vagacio.* 21 *et* pro *ei.* *) In Summ. C. Th. add.: *hic etiam, qualiter gesta debeant confici apud municipes*, de qua gestorum confectione apud municipes h. l. nihil habetur in C. Th. l) 8, 9, 20, 29, 30, 33, 34, 38, 40, L. R. U. *Dat.*; sed 8, 42 *dat. kal. Mart.*, 20 *data prid. id. Mart.*, 30 *Dat. VI id. mart.* et 33, 34 *Dat. VI kal. mart.* 10, 13 *praecepta id. Mart.* 40 $\overline{pp}$. *prid. id. mart.* m) 7, 10, 13, 14, 16—18 *a VI.* 15, 20 *a IIII.* 8 om. *Constant. — Coss.* n) 9, 29, 42 *et honorio.* 13, 15, 28, 36, 40, Sich. in m. *IIII.* 38 *II.* 6, 7, 10, 14, 16, 18, 20, 31—34, 39, 43 om. *III.* In cod. 24 add. *aa* post *III.* Nonn. codd. om. *Coss.* o) Go. 312, an errore ignoro, cum in Chron. plane desit haec lex. p) Go. addi vult *Lex ista hoc dicit*, et ita habet 38; sed tamen iis facile caremus. q) 20 *nec enim.* Sich. *ne eum.* *) Sich. Cui. 1 — Lugd. om. *et.* Mox nonn. codd. *facultate.* r) 6, 7, 20, 21, 43, 44 et multi alii codd. Sich. *honoris*; nonn. codd. *honeris.* s) Go. ann.: „*γρ. ius sit:* Quanquam istud sustineri potest, *iussit*, haec *lex* scil.“ 6, 7 *iubetur.* t) Dignitas deest et sine ullo quidem lacunae indicio in cod. 4, edd. Til. — Cui. 2*. Be.; Go. Ri. omissam dignitatem indicant quinque, Ri*. sex punctis; reposui quinque. Vid. supra XI, 30, 10, not. *p.* u) Fol. 219a cod. 4. v) Go. ann.: „*XXX* scil.“ Vid. Go. in comm. h. c. x) 4, edd. ante Be. *duum mensium*, sed Go. *duûm.* Vid. supra IV, 6, 3, not. *e*, VII, 12, 2, XI, 30, 10, 63, 67, XI, 31, 4. Go. ann.: „intra quos nominatus ad munus publicum (Duumviratum puta) appellare potest.“ y) 4 *manifestae*, rubro col. corr. *manifeste.* z) Go. vult *rerum* pro *dierum*, non recte. a) Go. in not. *Melichio* (Ri. *Mecilio*, prob. Be.). Cf. supra IX, 19, 1, not. *v.* Mox 4 *correctore.* b) Cui. 2, 2* *Brutiorum.* Be. ann.: „alibi *Brutiorum.*“

tabellionum officiis temperare. [c]Nemo autem ad decurionatum vocatus excusare se poterit eo, quod[d] fuerit tabellio, cum et huius modi homines, si sint idonei, vocari ad decurionatum *) oporteat. Lex[e] enim, quae decuriones a tabellionum officiis voluit summovere, ad decurionatum tabelliones vocari non prohibet. *Dat. III. Kal. Febr. Sabino et Rufino*[f] *Coss.* (316.)

4. *Idem A. ad Octavianum*[g] *Comitem Hispaniarum.* Hi[h], qui honoris indebiti arripere insignia voluerunt, cum in consilium[i] primates municipesque coguntur, assistant[k], sedentibus his, quibus emeritis omnis honor iure meritoque debetur. [l]Ideoque sublimitas tua nullum omnino faciet praesidatus praerogativa laetari, nisi qui cunctos in patria gradus egressus[m] per ordinem[n] venerit; ita ut illi etiam, qui praesidatum ante tempus reportarunt, post expletos honores civicos[o] honestamentis praestitis potiantur. *PP. XIV. Kal. Febr. Gallicano et Basso Coss.*[p] (317.)

5. *Idem A. ad Bithynos.* Eos, qui in palatio militarunt, et eos, quibus provinciae commissae sunt, quique merito[q] amplissimarum administrationum honorem *) perfectissimatus vel egregiatus adepti sunt, nec non et illos[r], qui decuriones vel principales constituti cuncta suae patriae munera impleverunt, frui oportet dignitate indulta. Si vero decurio[s] suffragio comparato[t] perfectissimatus vel ducenae vel centenae vel egregiatus meruerit[u] dignitatem, declinare suam curiam cupiens, codicillis amissis suae conditioni reddatur, ut[v] omnium honorum et munerum civilium discussione perfunctus[x] iuxta legem municipalem aliquam praerogativam[y] obtineat. Eum quoque, qui originis gratia vel incolatus vel ex possidendi conditione vocatur[z] ad curiam, perfectissimatus suffragio impetrati dignitas non defendit, quo remota tradi eum curiae oportebit. *Dat. XII. Kal. Aug. Gallicano et Basso Coss.*[a] (317.)

6. *Idem A. Patroclo.....*[b] Nulla praeditos dignitate ad sordida descendere conubia servularum etsi *) videtur indignum, minime tamen legibus prohibetur; sed[c] neque conubium cum personis potest esse servilibus, et ex huius modi contubernio servi nascuntur. Praecipimus itaque, ne decuriones in gremia potentissimarum domorum libidine[d] ducente confugiant. Si enim decurio clam, actoribus atque[e] procuratoribus nescientibus, alienae fuerit servae coniunctus, et mulierem in metallum tradi[f] per sententiam[g] iudicis iubemus[h], et ipsum decurionem in insulam deportari, bonis eius mobilibus et urbanis mancipiis confiscandis, praediis vero et rusticis mancipiis civitati[i], cuius curialis fuerat, mancipandis, *) si patria potestate fuerit liberatus, nullosque habeat liberos vel parentes vel etiam propinquos, qui secundum legum ordinem ad eius successionem vocentur[k]. Quod si actores vel procuratores loci, in quo flagitium admissum est, fuerunt[l] conscii, vel compertum facinus prodere noluerunt[m], metallo eos convenit implicari. Si vero dominus[n] hoc fieri permisit vel postea cognitum celavit, si quidem in agro id factum est, fundus cum mancipiis et pecoribus ceterisque rebus, quae cultui rustico sustinentur[o], fisci viribus vindicetur; si vero in ci-

— c. 5 coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Cohortal. (VIII, 4), c. 1 C. Th. de Caesarianis (X, 7), c. 1 C. Th. de Marileg. (X, 20). — c. 6. Cod. Iust. V, 5, 3 (falso Be. 2) om. pr. et fine.

Vid. supra IX, 19, 1, not. y. c) Seqq. des. in Cod. Iust. d) Til. — Ri°. *poterit, eo quod.* *) Aur. Lugd. *curionatum.* e) Go. significari putat c. 1 C. Th. ad L. Corneliam de Falso (IX, 19); non recte, quia c. 1 cit. eiusdem maioris legis particula atque c. 3 est; hac igitur indigitetur necesse est antiquior aliqua. Puto deperditam esse legem. Mox 4 *que.* f) Go. — Ri°. *Ruffino.* Aur. Lugd. *Cons.* Pleniorem subscriptionem habet c. 1 cit. g) 4, Til. — Ri°. *Octabianum.* h) 4, Til. — Ri°. *Hii.* i) Go. in notis: „*et concilium.*" k) Be. *coguntur assistunt.* Go. Be. in not. rep. *assistant*, recte, sed et *assistunt* defendi potest. l) Fol. 219[b] cod. 4. m) Go. in notis: „Et emensus." n) Go. Be. in not. rep. *ordine* (Go. addita forte etiam voce *eo*) pro *ordinem*, quod edd. habent. 4 *praesidatus — egressus per praerogativa laetari nisi qui cunctos in patria gradus egressus per ordinē*, sed *per praerog. — egressus*, quae bis scripta sunt, delentur punctis ab antiqua manu. Delentur postea denuo rubro colore, simul exstinguitur v. *per* ante *odinē*; puto errore, qui transiit in edd.; restitui igitur veram scripturam *per ordinem*. Idem cj. Rein.; is enim ann.: „*per*: sic l. 76: Qui ad sacerdotium provinciae et principalis honorem gradatim et per ordinem, muneribus expeditis, et labore pervenerint." o) 4 *civiens*, a sec. manu corr. *civicos.* p) Aur. Lugd. *Cons.* q) Go. vituperat superiorum edd. scripturam *meritò*, recte; nam ita adverbialiter scribitur hoc v. *) Male Go. *honore.* r) 4 *tamen* pro *non et*; a librario corr. *non et.* Idem nova man. rubro col. repetiit. s) In cod. 4 om. *decurio*, sed rest. a librario. t) 4 *comparat*, a libr. add. *o* (comparato). u) 4 *meruerint*, male. v) Go. Be. em. *at*, non falso quidem, sed sine necessitate. x) Cum literis *ctus* incip. fol. 220[a] cod. 4. y) 4 *praerogatiuuam*; em. rubro col. z) 4 *vocatum*; em. ab ant. manu. a) Vid. supra VIII, 4, 3, not. e. Go. opinio de restituendis consulibus anni 330 prob. Ri. Quominus ei accedam, impedior legum serie chronologica; esset enim h. c. ponenda post c. 18 h. t., qui locus mihi videtur nimis remotus esse. b) Dignitas deest sine ullo lacunae indicio in cod. 4, Til. — Cui. 2°. Be. Cod. Iust.; ap. Go. et Ri. indicatur lacuna quattuor punctis, ap. Ri°. quinque. Cod. Iust. *Imp. Constantinus A.* *) Til. *et si.* In cod. 4 semper scribitur *conubium*, *conubia.* Go. h. l. conversis vv. ita scribi vult: *etsi minime legibus prohibetur, tamen videtur indignum*; concedit autem, vulgatam scripturam defendi posse. c) Hinc incipit c. 3 Cod. Iust.: *Cum ancillis non potest esse connubium: nam ex h. m. c. s. nascuntur: ideoque praecipimus, ne.* 4 *contuburbernio.* d) Cod. Iust. add. *servarum.* e) Cod. Iust. *et.* f) Cod. Iust. *detradi.* g) Nescio unde Go. — Ri°. *sententia* pro *per sententiam.* h) 4 *iuuemus*; rubro col. em. *iubemus.* i) Cod. Iust. contractiore sententia *deportari: omnibus bonis eius civitati.* *) Fol. 220[b] cod. 4. k) Cod. Iust. *vocentur.* l) Cod. Iust. *fuerint.* m) Cod. Iust. *promere noluerint.* n) In Cod. Iust. add. *loci.* o) 4 *sustinetur*, rubro

vitate id factum est, dimidiam bonorum omnium partem praecipimus confiscari, poenam augentes, quoniam intra domesticos parietes scelus admissum est, quod noluit mox cognitum publicare[p]. Igitur si legis latae die reperietur quisquam patrimonium suum alienasse, atque in dominum[q] servulae contulisse, ordini liceat diligenter inquirere, ut ita rei publicae civitatis quod de facultatibus supra dicti fuerit deminutum[r], in pecunia sarciatur[s]. *Dat. Kal. Iul. Aquileia, Constantino*[ss] *A. V. et Licinio C. Coss.* (319.)

7. *Idem A. ad Edictum*[t]. Filios decurionum, qui decem et octo[tt] annorum aetate vegetantur, per provinciam Karthaginem muneribus civicis aggregari praecipimus. Neque enim[u] opperiendum est, ut solvantur familia, et sacris explicentur[v], cum voluntates patrum praeiudicare non debeant utilitatibus civitatum. *PP. X.*[x] *Kal. Mart. Constantino A. VI. et Constantio*[y] *C. Coss.* (320.)

8. *Idem A. ad Florentium.....*[z] Decuriones ad magistratum*) vel exactionem annonarum ante tres menses vel amplius nominari debent, ut, si querimonia eorum iusta videatur, sine impedimento in absolvendi locum alius surrogetur. *Dat. Id. April. Constantinopoli*[a], *Severo et Rufino Coss.* (323.)

9. *Idem A. ad Hilarianum Proconsulem Africae.* Si quis decurio vel propriae rei causa vel rei publicae cogatur nostrum adire comitatum, is non ante discedat, quam insinuato iudici desiderio proficiscendi licentiam[b] consequatur. Quod si pro sua audacia parvi aliquis hanc fecerit iussionem, deportationis exitum[c] sortiatur. *PP. VII.**) *Id. Iul. Karthagine, Crispo III. et Constantino III.*[d] *Coss.* (324.)

10. *Idem A. ad Maximum.....*[e] Quoniam diversis praestitimus, ut legionibus vel cohortibus deputentur, vel militiae restituantur, quisquis huius modi beneficium proferat, requiratur, utrum ex genere decurionum sit vel ante nominatus ad curiam, ut, si quid tale probetur, curiae suae et civitati reddatur. Quam formam circa omnes, qui[f] iam dudum probati in militaribus officiis agunt, vel restituti militiae sacramento muniuntur[g], vel postea per suffragia probabuntur, observari conveniet. *PP. V.*[h] *Id. Iul. Antiochiae, Paullino**) *et Iuliano Coss.* (325.)

11. *Idem A. ad Constantium Pf. P.* Quoniam relictis curiis nonnulli ad militiae praesidia confugiunt, omnes, qui nondum primipilo inveniuntur obnoxii, solutos militia ad eandem curiam reverti praecipimus. His solis in militia permansuris, [i]qui pro loco atque ordine iam pars tui[k] attinentur. *Dat. Non. Oct. Paullino et Iuliano Coss.* (325.)

12. *Idem A. ad Maximum Vicarium Orientis*[l]. Si

— c. 7. Cf. c. 14 h. t., not. super. — c. 8 coniungenda est cum c. 12 C. Th. de Appellat. (XI, 30). Cod. Iust. I, 56, 1. — c. 9. Cod. Iust. X, 31, 16 mut. — c. 10 coniungendam esse putat Go. cum c. 4 C. Th. de Veteranis (VII, 20). Vid. infra not. *h*. Cf. c. 37 h. tit., not. *m* et c. 129 h. t. — c. 11 cohaerere forte videtur Go. cum c. 1 Cod. Iust. de Agricol. et manc. (XI, 67), cuius subscript. deest. — c. 12. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c*. 12. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c*. 2. Cod. Iust. X, 38, 5. Integra cum interpr. est in codd. 6, 7, 9, 10, 11—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46—48; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35, 38, 39; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 40, 42—44. In cod. 8 sola adest interpr. conflata cum inscr. c. 19 h. t., cuius textus, subscr. et interpr. om.; et des. sequentes h. libri constitutiones omnes. In hac c. incipit codex 11. Vid. infra not. *o*. De cod. 12 vid. supra XI, 39, 10, not. sup. In cod. 13 desinit fol. 73 cum v. *civitatum* et incipit fol. 74 cum vv. *Quod nisi factum* c. 22 C. Th. de Susceptoribus (XII, 6); desunt igitur nonn. folia.

col. supra add. *n* (sustinentur). Cod. Iust. *fisci iuribus*, recte impr. Go. p) In Cod. Iust. om. seqq. q) In cod. 4 videtur litera *i* a sec. manu supra addita esse (dominium). Summ. C. Th. *in hospitio servulae.* r) 4 *supradicti* (rubro col. add. *s*, ut leg. sit *supradictis*) *f. diminutum.* s) 4 *pecunias* || (incipit fol. 221 a) *arciatur.* Go. *penunia.* ss) Aur. Lugd. *Constantinopoli.* A Cod. Iust. abest tota subscriptio. t) Vid. W. l. c. p. 323, not. *u* et supra V, 14, 1, not. *b*. tt) Vid. c. 19 h. t. u) Go. in notis: sive *etiam*; in comm. h. c. ann.: „*neque ENIM opperiendum est* etc. ubi si vox enim recte habet, tum colligi ex *hac l.* posse videatur filios familias in provincia Karthagine ferme a patribus solutos et patria potestate liberatos, ubi ad maiorem aetatem pervenissent." v) Rein. em. *adplicentur.* Vat. fr. § 248 *sacris evoluti.* x) Ri. — Be. om. *X.*, err. y) Be. in not. *Constantino*, recte. Vid. Rel. l. c. p. 306. Aur. Lugd. *Cons.* z) Dignitas deest in cod. 4, Til. — Cui. 2*. Be. sine ullo lacunae signo. Ap. Go. — Ri*. quinque ponuntur puncta lacunae indicandae causa. Cod. Iust. *Imp. Constantinus A. ad Fl. P. P.* Etiam Reines. add. *Pf. P.* Vid. c. 12 C. Th. de Appellat. (XI, 30), not. *g*. *) Ri*. *Cagistratum.* a) Vid. c. 12 cit., not. *i*. Aur. Lugd. *Cons.* b) In literis *tiam* incip. fol. 221 b cod. 4. c) Go. em. *exitium* vel *exilium*. c. 1 C. Th. ad L. Iuliam de Ambitu (IX, 26) *exilium deportationis.* Cod. Iust. *iussionem, indignationem cumpetentem sortiatur.* *) Go. in Chron. *VIII.* d) Ita etiam Cod. Iust., sed Cui. *et Constantino A. VII. et Constantio Caes. Coss.* Be. addi vult *CC.* Ceterum Cod. Iust. *Carthag.* et Aur. Lugd. *Cons.* e) In cod. 4 et in edd. deest dignitas, et sine lacunae quidem nota in cod. 4, Til. — Cui. 2*. Be.; Go. — Ri*. quinque puncta habent, ut nos. Go. et Be. ex c. 12 h. t. et ex Cod. Iust. XI, 49, 1 rep. iubent *Vicarium Orientis.* In inscr. c. 1 C. Th. de Gladiatoribus (XV, 12) appellatur *P. P.*, quod siglum Go. interpretatur *Propraefectum*, i. e. Vicar. Vid. Go. in notis h. c., c. 1 cit. et in comm. c. 15 C. Th. de Paganis (XVI, 10) et supra c. 4 cit. (ubi *Pf. U.*), not. *d*. f) In cod. 4 deest *qui*, sed add. a libr. infra Aur. Lugd. *officiis.* g) In cod. 4 libr. corr. *muniuntur* pro *muniantur*, quod antea erat et in edd. receptum est. Rein. em. *nominantur*, male. Go. melius esse dicit *muniuntur.* h) Aut hic scrib. *XV. Kal.* aut in c. 4 cit. *V. Id.*, ut utraque c. in eandem diem incidat et inter se coniungi possit. *) 4, edd. et hic et in c. sq. *Paulino.* i) Fol. 222 a cod. 4. k) Ita 4 et edd.; in m. Cui. 1 — Cui. 2*: „forte, primipilatui," quod Hauconetus tentavit, impr. Go. Hic, prob. Be., em. *pastui*. Vid. supra XI, 16, 18, VIII, 4, 8 et Gloss. Nom. Assentior Go. Mox Aur. Lugd. *Cons.* l) 20 *vicarium orientalem.* Nonn. codd.

qui[m] vel ex maiore vel ex*) minore civitate originem ducit, si eandem evitare studens ad alienam[n] se civitatem incolatus occasione contulerit, et super hoc vel preces dare tentaverit vel qualibet fraude*) niti, ut originem[o] propriae civitatis eludat[p], duarum civitatum[q] decurionatus onera sustineat, in una voluntatis, in una[r] originis gratia. *PP.*[s] *VIII.*[t] *Kal. Ian.*[u] *Paulino et Iuliano Coss.* (325.)

Interpretatio. *Si quicunque*[v] *curialis de ea, in qua natus est, civitate ad aliam*[x] *transire voluerit*[y], *conditionem curiae debitam*[z] *nullatenus possit evadere, nec si hoc ipsum mereri*[a] *interposita supplicatione tentaverit, nec ullo argumento*[b] *necessitates**) *aut servitia civitatis suae pro eo, quod habitationem mutare voluit, possit evadere. Nam quicunque hoc fecerit et se in aliam civitatem*[c] *transtulerit, hoc iubet, ut*[d] *in utraque serviat civitate, id est*[e] *in una pro conditione nascendi et in alia pro habitandi voluntate deserviat.*

13. *Idem A. ad Evagrium Pf. P.* Quoniam curias desolari[f] cognovimus his, qui per originem obnoxii sunt, militiam sibi per supplicationem poscentibus, et ad legiones vel diversa officia currentibus, iubemus omnes curias admoneri, ut, quos intra viginti stipendia in officiis deprehenderint[g] vel originem defugisse, vel spreta nominatione[h] militiae se inseruisse, hos ad curiam retrahant, et de cetero sciant esse servandum. Et[i] qui derelicta curia militaverit, revocetur ad curiam, non solum si originalis sit, sed et si substantiam muneribus aptam possidens ad militiam*) confugerit, vel beneficio nostro fuerit liberatus. *Dat. XVI. Kal. Iun. Constantino A. VII. et Constantio C. Coss.* (326.)

14. *Idem A. ad ..... Pf. P.*[k] Dudum lege[l] promulgata sanxit nostra clementia, ut filii comitum[m] et praesidum et rationalium magistrorumque[n] privatae, qui tamen ex origine curialium descendunt, ordinibus necterentur. Nunc praecipimus, ut, qui[o] perfuncti muneribus idonei reperti sint[p] iudicio clementiae nostrae accedere ad honores, praecepti ad honestas promotiones perveniant. Eos*) vero, quos nescit principalis auctoritas, iudicio praefecturae commisimus, uti eos, qui ex genere videntur esse curialium et minus apti iudicio principali, ordinibus propriis restituant[q], illos vero, quos iudicio nostro proveximus, intactos esse perficiant; ita tamen, ut heredes eorum curiis mancipentur. Si quis sane decurio, evertens[r] fiscalia commoda, fugiens curiam, ambitu ad senatum urbis[s] inclytum pervenerit, minime

— c. 13. Cod. Iust. X, 31, 17 pr. et extr. vv. omm. Vid. c. 22, 56 h. t., not. sup. et c. 37 h. t., not. m. — c. 14. Summ. C. Th.: „*Hoc in XI.* (l. VII.) *est.*" Vid. c. 155 h. tit., not. sup.

vecario et horient. 10, 18 *vicarii honŏriam.* 16 *u̅o̅ orient.* Cod. Iust. *Imp. Constantinus A.* — *Vic. urbis*, err. Vid. not. *e* antec. Böckingio igitur in Annotatione ad Notitiam Dignitatum in Partibus Orientis p. 125 non videtur satis probatum esse, quod Go. de Vicario Orientis dicit. m) Ita 4, Til. — Ri°.; Be. ex codd. 6, 20, Sich. Cod. Iust. edid. *Si quis*, consentientibus rell. Br. Al. codicibus. Cod. Iust. *Si quis cum ex — ducit* (om. *si*) *eandem*, prob. ut videtur Go. Sed saepe tali modo dicitur, qualis haec oratio est. Vid. c. 6 h. t. *Si vero dominus — celaris, si quidem — est, fundus* etc. Mox 20 *inquolatus occasionem.* *) 21, Sich. om. *ex.* n) Non male 6, 7, 17 *aliam.* 25 om. *ad* et mox *vel* post *hoc.* *) Go. *fraudi.* o) 10, 18 add. *ducit.* Cum v. *proprii* (sic!) incipit fol. 1 cod. 11. p) 16 *civitate se luat.* 20 *eludit*, sed corr. q) 11 om. *civitatum.* Mox plerique Br. Al. codd. *honera.* r) Ita 4, Til. — Lugd. Cod. Iust. et Br. Al. codd., praeter 11, qui *alia*, ut Sich.; Cui. 2 — Be. *altera* de cj. Cui. Falso Be. dicit in cod. 20 esse *alia*: ibi est *una*, sed om. *in*. Ceterum Cod. Iust. *voluntatis, et in una or. gr.* s) 10, 18 *praecepta.* 20, 29, 42 *dat.* s. *Data*, sed 20 *PP. data.* t) 11 *VII.* 20 *V.* 28, 36, 40 *VI.* u) 32, 35, 43 *Iun.* 4, add. *Paulino.* v) 11 *Lex ista hoc dicit ut si quicunque.* x) 20 add. *civitatem.* y) In nonn. codd. add. *et.* z) Nonn. codd. *debitum* et paullo infra *sibi.* a) Ita 6, 7, Sich. Cui. 1 — Cui. 2° et fere omnes codd. Br. Al.; 11, Go. — Ri°. *meriti.* 20 *ipso m.* b) Multi codd. *nullum argumentum*; alii *temptaverit ut nec u. a.* *) Edd. et fere omnes codd. *necessitatis.* Edidi *necessitates* ex cod. 42, etsi rec. man. corr. *necessitatis.* 20 om. *aut.* Mox 44 *habitationem suam.* c) 6, 7 *aliena civitate*, ut C. Th.; 11, 43 et multi alii codd. *alia civitate.* d) 6, 7, 21 om. *ut* et nonn. codd. *in.* e) Ita fere omnes codd., etiam 6, 7, 20, 21. Edd. *hoc est.* 6, 7, 21 om. *in una.* 11 *id est ut in una.* f) Err. Cui. 2, 2° *desolati*, em. a Rein. *desolari.* Mox Ri. Ri°. *orginem*, mendose. g) Go. Be. recte cj. *deprehenderint*, curiae scilicet pro *deprehenderit*, quod edd. habent. Et revera in cod. 4 a libr. supr. syll. *rit* add. est *n* (deprehenderint), quod reposui. h) Vid. c. 10 h. t. i) Go. vult *servandum, ut*, sed cum in vv. *Et qui* etc. novum caput incipiat, facile caremus Go. cj. Cum literis *vandum et* incipit fol. 222[b] cod. 4. Sola vv. *Qui derelicta — ad curiam* recepta sunt in Cod. Iust., reliquis omm. Edd. ante Ri. *decetero.* *) Aur. Lugd. *malitiam* et infra *Cons.* k) Deest nomen praefecti praet., cui lex inscripta est. Go. Be. eam ad *omnes* Praef. Pr. directam fuisse putant, ut c. 18 h. t. Ego aliter sentio, quia inclyti senatus urbis mentio hic fit. Cf. infra not. *s.* Videtur igitur inscripta fuisse praefecto praet. Italiae; is autem hoc anno Bassus fuit. 4 *Id A. ad ppo.* In Til. — Go. asteriscus ponitur post *ad.* Ri. — Be. lacunae signum non habent. Nos puncta posuimus. l) Haec Constantini lex sec. Go. non habetur. m) Rei militaris. n) Go. ann.: „Scilicet *rei.*" Vid. c. 120 h. t. et XI, 30, 49. o) Go. ann.: „Haec vox suspecta videatur: et malit quis, *quiqui*, id est, quicunque: vel *singuli*: vel denique *illi.*" Cui. 1. Cui. 2, 2° *necterentur nunc praecipimus, ut qui p.* Aur. Lugd. *necterentur: nunc praecipimus, ut qui p.* Go. — Ri°. *necterentur, nunc praecipimus, Vt qui p.* Vid not. sq. p) Edd. *muneribus idonei reperti sint, iudicio clementiae nostrae accedere* et mox Til. — Cui. 2° *honores praecepti ad*, ubi iam Rein. comma ponit ante *ad.* Go. mavult *sunt* (quo non opus est) et ita interpung.: *praecipimus, ut qui, qui* (Ri. ed. *quique*) *perfuncti muneribus, idonei reperti sint iudicio Clementiae nostrae accedere ad honores: praecepti* (iussi vel excepti) *ad honestas promotiones perveniant.* Transposui comma, quod erat inter *sint* et *iudicio* (*sint, iudicio*) post vv. *ad honores* et delevi comma post v. *praecepti.* *) Ri°. *Vos.* Supra 4 *precepti.* q) Ita 4, Til. — Lugd. Be. auct. Go.; Cui. 2 — Ri°. *restituens*, mendose. r) Fol. 223[a] cod. 4. s) Edd. ante Be. *orbis*; recte Be. iubente Go. rep. *urbis*, et ita habet codex 4. Error edd. inde

admittatur. *Dat. VIII. Kal. Dec. Constantino A. VII. et Constantio C. Coss.* (326.)

15. *Idem A. ad Annium Tiberianum Comitem*[t]. Universis provinciarum rectoribus intimato, nostram clementiam statuisse, veteranorum filios curialibus muniis innectendos; ita ut et hi, qui perfectissimatus sibi honore blandiuntur, trusi in curiam[u] necessariis officiis publicis[uu] inserviant. *PP. XI. Kal. Maii Karthagine, Constantio*[v] *et Maximo Coss.* (327.)

16. *Idem A. . . . . .*[x] Si ad magistratum nominati aufugerint, requirantur et, si pertinaci animo[y] latere patuerint*), his ipsorum bona permittantur, qui praesenti tempore in locum eorum ad duumviratus munera vocabuntur; ita ut, si postea reperti fuerint, biennio integro onera duumviratus cogantur agnoscere. Omnes enim, qui obsequia publicorum munerum declinare tentaverint[z], simili conditione teneri oportet. *Dat. III. Kal. Oct. Serdicae, Constantino A. IX.*[a] *et Constantio IV. Coss.* (329.)

17. *Idem A.*[b] *ad Lucretium Paternum . . . .*[c] Vacuatis rescriptis*), per quae munerum civilium nonnullis est vacatio praestituta[d], omnes civilibus necessitatibus aggregentur, ita ut nec consensu civium vel curiae praestita[e] cuiquam immunitas valeat, sed omnes ad munerum societatem conveniantur[f]. *Dat. VIII. Kal. Nov. Heracleae, Constantino A. VIII. et Constantio IV.*[ff] *Coss.* (329.)

18. *Idem A. ad VV. CC. Pff. P.*[g] *Post alia:* Ad senatum decurio non adspiret; manentibus adhuc*) his, qui eandem dignitatem consecuti sunt. §. 1. Filios sane militarium iuxta prius praeceptum**) aut patris militiam assequi volumus aut, si detrectaverint militare, et triginta quinque[gg] annos impleverint, curiis mancipari. *Dat. VII.**) *Kal. Dec. Constantino A. VIII. et Constantio IV.***) *Coss.* (329.)

19. *Idem A. ad Evagrium Pf. P.*[h] Quoniam[hh] nonnulli diversarum civitatum curiales[i] intemperanter[k] minores[l], quibus publica tutela[m] debetur, ad curiae consortium devocarunt, ut[n] septem vel octo annorum*) constitutos nonnullos nominasse firmentur[o], decernimus[p], ut omnino nullus in curiam nominationibus[q] devocetur, nec functionum obsequia[r] subire cogatur, nisi qui decimum et octavum annum aetatis[s] fuerit ingressus. Quod et in futurum[t] arceri volumus, et eos eximi, qui infra[u] eius aetatis terminos constituti iam nominati sunt, curialibus ut[v] vinculis absolvantur. Cum enim decimum

— c. 16. Cod. Iust. X, 31, 18. — c. 17. Cod. Iust. X, 31, 19. — c. 18 err. Ri°. signat numero *XXIII.* — c. 19. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2°. Go. Ri Ri°. Be. *c.* 19. Br. Al. sinsque codd. Sich. *c.* 3. Coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Filiis milit. appar. (VII, 22) et fortasse cum c. 20 h. t. Vid. c. 3 cit., not. *u.* Integra cum interpr. est in codd. 6, 7, 9—11, 14—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 37, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35, 38, 39, 43; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 40, 42, 44. De codd. 8, 13 vid. c. 12 h. t., not. sup. et de cod. 12 supr. XI, 39, 10, not. sup.

natus est, quia litera *u*, paullo inflexis in superiore parte scapis, non absimilis est lit. *o* et Til. induxit in errorem. Urbs Roma est. Nondum erat Constantinopolin imperii sedes translata. t) Rein. add. *per Africam*, prob. Go. in Chronol. Vid. c. 1 C. Th. Quemadmodum mun. civ. (XII, 5). Cui. 2 in Chron. const. *ad Annam* (Rein. corr. *Ianiū*) *Tib. Comitem*, mendose. u) Til. *incuriā.* Paullo ante 4, edd. ante Be. *hii.* uu) Go. om. *publicis.* v) Be. rep. vult *Constantino.* Vid. XI, 7, 4, not. *u.* Aur. Lugd. *Cons.* x) Deest in, cui inscripta erat lex et hic et in Cod. Iust. 4, Til. — Cui. 2°. Spangenb. in Cod. Iust. nullum habent lacunae signum; Be. quinque puncta ponit; sex nos, ut Go. — Ri°. y) Cod. Iust. *pertinaci eos animo.* *) Cod. Iust. *patuerit.* Nostra scriptura et Go. satisfacit et nobis. z) Cod. Iust. *tentaverint declinare.* a) Fol. 223[b] cod. 4. Eandem subscr. habet Cod. Iust., Iam Go., prob. Be., rep. iubet *VIII.*, ut in sqq. duabus legibus est. Sed etiam *Constantino C. IV.* em. Be. hic et in c. 17, 18. Illustr. Vesmius em. *Constantio Caes. II.* Vid. IX, 21, 4, not. *y*, XI, 30, 15, not. *y.* b) In cod. 4 lacuna est; deest enim v. *Id.* et fere evanida est litera *A.* Rubro colore add. *Id. AA.* c) Nec in cod. 4, nec ap. Til. — Cui. 2°. Be., nec in Cod. Iust. ullum est lacunae spatium. Go. et Ri. sex puncta ponunt, Ri°. quinque. Go. Paternum eundem Paterium Praefectum Aegypti fuisse existimat, qui in oratione ad S. Costum (apud Auctorem vitae Constantini II, 27) nominetur. *) Go. ann.: „Veluti Licinii.“ d) Cod. Iust. *praestita*, ut infra. e) Aur. Lugd. *praestituta.* f) Mendose Cui. 2, 2° *conveniatur*, quod Rein. mutat in *conveniant.* ff) Vid. supra not. *a.* g) 4 *ppo.* Til. — Lugd. *P. P.* Cui. 2 — Ri°. *Pf. P.* Fuerunt teste Go. qui haec sigla interpretarentur *Viros clarissimos Praesides Provinciarum.* Vid. supra VIII, 7, 4, not. *s.* *) Go. ann.: „Tamen.“ **) Go. ann.: „Tres ante hanc Constantini M. *leges* super hac re occurrunt: Omnium Prima data An. 319. *lex* 1. *supr. de fil. mil. Apparit.* (VII, 22). Secunda, *l.* 2. *eod. tit.* Tertia, A. 327. *lex* 15. *supr. hoc tit.*“ gg) 4 *XXXV.* Go. in notis et in comm. h. c. probabiliter em. *viginti quinque* ex c. 2 cit. *) Go. in Chronol.: „al. XII.“ **) Vid. supra not. *a.* h) Rep. *Pf. P.* ex cod. 9 et c. 20 h. t. Idem volunt Go. Be. 4, Sich. — Cui. 2°. Be. omissam esse dignitatem non indicant. Go. et Ri. sex puncta ponunt, Ri°. quinque. 9, 23, 29, 36, 40 *Ebargium*; 11 *evacrium* (et om. *ad*), sed in sq. c. *Curagrium.* hh) 11 *Qd.* In cod. 40 vv. *Qm nonnulli*, quae sola ex ipsa lege supersunt, coniuncta sunt cum inscr. i) 16 om. *civit. curiales.* 11 *curialis.* k) 6, 7, 10, 16—18, 21, Sich. *intemperantes.* 20 *intēparenses*, sed supr. lin. add. *intēperanī.* Rein. em. *incompetenter.* l) 16 *mores.* 17 *mirum.* m) 15 *publica cura.* 11 *debitor.* n) 20, Sich. *et.* 6, 7, 10, 14, 16—18 *ut in septem.* *) Fol. 224[a] cod. 4. 20 *constitutis* et 25 *constituitur.* o) 10, 18 *nonnullius n. firmitatis.* 6, 7, 14, 17 *firmitatem.* 16 *firmetur.* Sich. *nominarint, firmiter d.* Go. *firmentur* interpretatur *affirmentur.* In cod. 25 om. *nonn. nom. firm.* 6 *nonnullus.* p) 6, 7, 10, 14, 17 *decrevimus.* q) 11 *dominationibus* et 20 *devocentur.* 10, 18 *curiam non in actionibus.* 15 *in cur. nullus nomin.* r) Vid. Vat. Fr. §. 248. s) 11 add. *suae.* 10, 18 om. *fuerit ingressus. Quod — annum aetatis.* Sich. *aetatis annum.* t) 9 *Quod inter minus fut.* 25 om. *et.* Mox 11 *eximii.* Sich. *eximi. Qui.* u) 6, 7, 14, 16, 17 *intra.* v) 4, 6, 7, 9, 11, 14, 16, 17, 20, 21, 25, Sich. om. *ut.*

et octavum annum aetatis[x] intraverint[y], si militiae nomen inserere iuxta legem*) datam non potuerint[z] vel supersederint, municipali poterunt[a] dari obsequio. *Dat. prid.*[b] *Non. Aug.*[c] *Basso et Ablavio*[d] *Coss.* (331.)

Interpretatio. *Minores decem*[e] *et octo annorum aetate*[f] *curiales nec nominari a*[g] *quibuscunque nec ad servitia*[h] *applicari debere: quia hoc lex sufficere credit*[i], *ut a*[k] *decem et octo annis*[l] *necessitati publicae, si necesse fuerit*[m], *applicentur, ita ut, si qui*[n] *infra hanc aetatem ante nominati iam fuerint*[o], *absolvantur.*

20. *Idem A. ad Evagrium*[p] *Pf. P.* Nullus decurionum[q] ad procurationes[r] vel curas[s] civitatum accedat[t], nisi omnibus*) omnino muneribus satisfecerit patriae[u] vel aetate vel meritis. Qui vero per suffragium ad hoc pervenerit administrare desiderans, non modo ab expetito[v] officio repellatur, sed epistola[x] quoque vel codicilli ab eo protinus auferantur[y], et ad[z] comitatum destinentur[a]. *Dat. prid.*[b] *Id.*[c] *Aug. Basso et Ablavio Coss.* (331.)

Interpretatio. *Ista lex hoc praecipit*[d], *nullum curialem, nisi omnibus curiae officiis per ordinem actis, aut curatoris*[e] *aut defensoris officium debere suscipere, nisi omnibus, ut dictum est, ante muneribus satisfecerit, quae patriae*[f] *ordine*[g] *debentur. Nam si praefatus contra hanc praeceptionem quolibet suffragio aut sub quocunque obtentu honoris se munire voluerit, et obtentis careat et, ubi rerum domini fuerint, dirigatur*[h].

21. *Idem A. ad Felicem Pf. P.*[i] Quoniam Afri curiales conquesti[k] sunt, quosdam in*) suo corpore post flaminii[l] honorem et sacerdotii vel magistratus decursa insignia praepositos compelli fieri mansionum, quod in singulis curiis sequentia meriti et gradus homines implere consuerunt, iubemus, nullum praedictis honoribus splendentem ad memoratum cogi obsequium, ne nostro fieri iudicio[m] iniuria videatur. *Dat. prid. Non. Aug. Viminacio*[n], *Constantio et Albino Coss.* (335.)

22. *Idem A. ad Evagrium Pf. P.* Cum decurio-

— c. 20. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. III*. Be. *c.* 20. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 4. Vid. c. 19 h. t., not. sup. et supra VII, 22, 3, not. sup. et not. *u.* Integra cum interpr. est in codd. 6, 7, 9—12, 14—18, 20, 21; omnia des. in cod. 38; omnia praeter interpr. in codd. 26, 37, 46; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35, 39, 43; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42, 44. De codd. 8, 13 vid. c. 12 h. t., not. sup. — c. 21. Cf. c. 75 h. t. et infra XII, 5, 2, not. sup. — c. 22. Summ. C. Th.: „*III et X similis.*" Vid. c. 35 et 75 h. t., not. sup.

in cod. 4 rep. *ut* ab ant. man. 15 *ut cur. vinc.* Aur. Lugd. *et vinculis.* x) 21, Sich. *aetatis annum.* 25 *anno.* Vid. c. 7 h. t. y) 9, 11 *intraverit.* 20 *fuerit ingressus.* 16 *sic militiae.* 25 *si litiae nomine.* *) Vid. c. 18 h. t., not. **. z) 4 *potuerint*, ab ant. man. em. *potuerint.* 20 *potuerit.* In cod. 14 om. *vel — poterunt.* a) 6, 7, 16 *potuerunt.* 10, 13 *potuerint dare.* 11 *municipalib; poterant dare.* 25 om. *mun. pot.* 20 *dare.* 21 *municipiali.* Sich. *potuerint.* b) Nonn. codd. *II.* pro *prid.* 9 *Dat. id. non.* 29, 33, 42 *Dat. prid. id. non.* 30, 32 *Dat. III.* 31, 34 om. *prid.* et 38 *Non.* 16 *Kal.* pro *Non.* c) 20 *April.* d) 6, 7, 10, 14, 18, 21, 32, Sich. *Abundantio* s. *Abundancio.* 16, 43 *Habundantio CC.* 20 *habundancio.* Sich. in m. rep. *Ablavio.* Nonn. codd. *C.* et 16 *CC.* pro *Coss.* e) 11 *Lex ista hoc dicit minoris decim.* f) Nonn. codd., etiam 6, 7, 21 om. *aetate.* 20 *curiales aetate nec nominare a quibusq'.* g) 43 *aut.* h) 11 *servitium.* 6, 7 *publicari*; in cod. 7 a sec. manu supr. add. *adhiberi.* i) Sich. *haec lex s. creditur*, sed in m. ut nos. 20, 43 *haec.* k) Cui. 2 — Ri*. *ab.* 6, 7, 43 *ut a decem.* 11, 20 *ut ad d.* 21, Sich. Cui. 1 — Lugd. om. *a.* Hanc interpr. partem improbat Go. Lege enim C. Th. filii militarium non post impletum XVIII. annum curiae addicuntur, sed simul atque eum annum ingressi sunt. l) Sich. Cui. 1 — Lugd. *anni.* 20, 21 *annos* et ita multi codd. m) 6, 7, 10, 16, 18 *fuerint.* n) Sich. Cui. 1. Cui. 2, 2* *quis.* Rein. corr. *qui.* 6, 7, 10, 18, 44 et multi alii codd. *intra.* o) 6, 7, 11, 21, 42, 43 et multi alii codd. *fuerant.* 20 *fuerunt.* Nonn. codd. *absolventur.* p) Vid. c. 19 h. t., not. *h.* 20 *pfo.* 9, 21, 25 om. *Pf. P.* 10, 13 *ppositum.* 15 *Id. aug. ad eundem.* q) 21 *curionum.* r) 9, 11, 12, 25, Sich. *provocationes.* 10, 13 *provocationem.* Summ. C. Th. *Curiales in agro commorantes neque procuratores fieri.* Vv. hic addita: *in agro commorantes* des. in C. Th. Interpr. *curatoris officium.* s) 15 om. *vel curas.* 25 *civitatis.* Ri*. *Curias.* t) 16, 20 *accedant.* *) Vid. infra c. 65 h. t. u) 15 *patriae satisfecerit.* 20 *satisfecerint.* v) 10, 13 *ad expetito.* 21 *ab expectato.* x) 15, 20 *epistolae.* Multi codd. *codicelli.* y) 16 *auferant.* 10, 13 *offerentur.* z) 4 *auferantur et ad* (vv. *et ad* delentur rubro col.) | fol. 224[b] | *et ad comitatum.* Bis igitur scripta erant vv. *et ad.* a) 4, 6, 7, 10—12, 14, 17, 18, 21, 25, Sich. — Cui. 2* *destinentur.* 20 *distinetur*; rell. *destinetur.* Similiter interpr. Vox *destinetur* cohaeret cum antec.: *Qui — pervenerit administrare desiderans, non modo — repellatur, — et ad comitatum destinetur*, sed oratione hiulca. Neque tamen *destinentur* aptum ei videtur, qui vv. *et ad comitatum dest.* referenda esse ducit *ad curialem*, non ad codicillos illi ablatos. Verum si quis v. *destinentur* accipit pro *remittantur, mittantur*, codicillos iubet imperator ad comitatum dirigi s. remitti, ut scilicet comitatus (interpr. *domini rerum*, i. e. imperatores) sciat, repulsum esse curialem ab officio. Et hoc mihi probatur. Quare rep. scripturam codd. antiquissimorum, veluti 4, 6, 7. b) Nonn. codd. *II.* 27, 31, 35 *III.* 40 om. *prid.* c) Vid. supra VII, 22, 3, not. *u.* 28, 36, 40 *Oct.* Mox 20 *oblivio.* d) *praecipit* 6, 7, 9, 10, 13, 20 et multi alii codd.; similiter 21, 42—44 *praecepit.* Edd. *iubet.* 11 *dicit.* Nonn. codd., veluti 11, 20, 21, 42—44 *Lex ista.* e) 11 *actis et aut curatores aut defensores*; hoc etiam alii codd., sed nonn. *curatoribus.* f) 7 a sec. manu, Sich. Cui. 1 — Lugd. *patrio.* 9 *fuerit q. p.* g) 6, 11 *ordinique.* 7, 21, Sich. — Lugd. *ordini.* Mox 9 *privatus* pro *praefatus* (11 *praefatos*) et nonn. codd. *suffragium — munere* s. *mutare* pro *munire.* h) 11, edd. praeter Go. *dirigantur.* Sensus postulat *dirigatur*, et ita habent codices, etiam 6, 7, 20, 21. Visigothi igitur v. *destinentur* (vid. supra not. *a*) retulerunt ad curialem. Nonn. codd. *fuerit dir.* 11 *reum* pro *rerum.* i) 4 *pp.* Scribere solet librarius *ppo.* k) 4 *conquaesti.* *) Go. om. *e.* l) 4, Til. — Lugd. *flamonii.* Summ. C. Th.: „*Flamines* (sec. man. corr. *flamones*) *diales factos vel sacerdotes praepositos domorum fieri non debere.*" m) 4 *dicio*, mendose. n) Be. *Viminacii*,

nes decurionumque filii deque his geniti[o] ad diversas militias confugiant, iubemus, eos, in quibuscunque officiis militantes, exemptos militia restitui curiae, exceptis his, qui in palatii nostri iam habentur officiis. *Dat. XI. Kal. Sept. Constantinopoli, Nepotiano et Facundo Coss.* (336.)

23. *Imp. Constantius*[p] *A. ad Iulianum* . . . . .[q] Quamvis eos, qui tertio edicto vocati minime respondere voluerunt, legum severitas[r] obnoxios faciat coetibus curiarum, tamen humaniorem placuit sequi viam, et eos admonere edicto, ut intra triginta dies sui praesentiam faciant. Quod si intra hoc tempus neglexerit[s] vel sui praesentiam facere vel defensorem ad iudicia mittere, qui absentiae eorum *) iustas allegationes deponat, sententia super his lata sine aliquo cunctamine convalescat. *Dat. V. Id. Oct. Antiochiae, Urso et Polemio Coss.* (338.)

24. *Idem A.*[t] *Aconio Catulino*[u] *Vicario Africae.* Quicunque fugientes obsequia curiarum affectaverint adumbratae nomina dignitatis, etsi eos spes falsi honoris illuserit, triginta argenti libras inferre cogantur[v]. *Acc. Karthagine prid. Id. Dec., Urso et Polemio Coss.*[x] (338.)

25. *Idem A.* . . . .[y] Quoniam emptae dignitatis obtentu curias vacuefactas esse non dubium est, placuit, ut cuncti, qui suffragiis dignitatum insignia consecuti sunt, immeriti honoris splendore privati civilium munerum solennitate fungantur. Eorum sane intemeratas inconcussasque dignitates[z] volumus permanere, qui vel iudicio provinciarum in officium legationis electi sunt, vel honestis testimoniis[a] adminiculis enitentes talium dignitatum privilegia insigniaque meruerunt. *Dat. V. Kal. Nov. Emesa*[b], *Urso et Polemio Coss.* (338.)

26. *Impp. Constantius et Constans AA.*[bb] *ad Catulinum*[c] *Vicarium Africae.* Cunctos ex-comite[d] cuiuslibet ordinis et ex-praesidibus et rationalibus et magistris studiorum[e], denique ex-perfectissimis honorariis vel[f] affectus eorum ad civica onera constringes[g]; si quidem rectius patriae vel honoribus vel magistratibus expendere debuissent, quaecunque ab his foedantibus honores consumpta sunt. *Dat. Kal. Nov.* *) *Urso et Polemio Coss.* (338.)

— c. 24 paucis mutt. habetur in c. 2 C. Th. de Honor. cod. (VI, 22). Vid. infra not. *x* et c. 2 cit., not. *n* — not. sup. — c. 25 non solum indigitari dicit Go. in c. 34 h. t., sed etiam (vid. c. 2 C. Th. de Honor. codic. cit.) cohaerere cum c. 24, 26 h. t. et c. 2 cit. Vid. c. 36 h. t., not. sup. — c. 26. Vid. c. 25 h. t., not. sup.

Go. Viminacium in Mysia esse putat, unde Constantinus regressus sit Constantinopolin. Pagius autem in Proleg. Dissert. hypat. num. 24, quia Constantinus hoc tempore Constantinopoli fuerit, *Dat.* accipit pro *Redd.*, i. e. *Reddita.* Vera sunt, quae Ri. monet, legem, quae ad *Afros* pertineat, in Africa reddi debuisse, non in Servia; neque mendum haerere in *Dat.*, sed in *Viminacio*, verbo a librariis corrupto. o) Aur. Lugd. *genitis.* Eaedem edd. infra *Cons.* p) Cui. 2, 2* *Constantini*, sed em. in Corr. Go. in not. add. esse putat *Constantinus et Constans* (*Imppp. Constantinus, Constantius et Constans AAA.*). Id consentit Be. et hic et in seqq. sex legibus. Recte autem Go. se revocans nullam esse huius Codicis legem dicit, cui inscripta sint trium illorum fratrum et imperatorum nomina, esse autem aut a solo Constantio aut a Constantino et Constante datas leges, denique recte tribui h. c. Constantio (vid. not. et Chronol.). Soli Constantio tribuuntur seqq. leges: anni 337 supra XI, 1, 4, XI, 9, 2; anni 338 supra VI, 22, 2, IX, 1, 7, IX, 34, 5, not. *a*, X, 10, 4, c. 24 (sed vid. not. *s* sq.), 25 h. t.; anni 339 supra VI, 4, 3 (ubi emendanda est not. *d*) et 4, VIII, 5, 3, not. *q*, XI, 30, 18 et 19 (ubi vid. not. *t*); infra XVI, 9, 2; anni 340 supra IX, 3, 3, X, 10, 5. Constantio et Constanti tribuuntur ann. 338 supra II, 6, 4 (cuius inscr. mutanda est); infra XV, 1, 5 et c. 26 h. t.; ann. 339 supra XI, 36, 4 et c. 27, 28 h. t.; ann. 340 supra II, 7, 3 et c. 29 h. t. Sola c. 21 Cod. Iust. de Legatis (VI, 37) habet *Imppp. Constantinus, Constantius et Constans AAA.*, etsi Hal. et codd. Montispess. inspectis ne haec quidem inscr. certa est. q) Vid. supr. XI, 39, 3, not. *v*. In cod. 4 et in edd. Til. — Cui. 2*. Be. nullum est lacunae indicium. Go. et Ri. quattuor puncta ponunt, nos tot, quot Ri*. r) Fol. 225ᵃ cod. 4. s) Ita etiam cod. 4; Go. Be. recte em. *neglexerint.* *) Ri*. *horum.* t) Vid. c. 23 h. t., not. *p*. Go. *Constantino* vel *Constanti* h. c. tribuit, cum Africa in divisione imperii non obtigerit Constantio. u) 4, edd. *Catullino.* Vid. supra II, 1, 1, not. *e*. v) In c. 2 cit. vv. h. c. ita mutata sunt: *Q. f. o. c. umbras et nomina affectaverint dignitatum* (om. *etsi — illuserit*), *tricenas libras argenti i. c.* Edd. ante Go. *et si.* x) Nisi h. c. data est inter *V. Id. Oct.* et *V. Kal. Nov.* (vid. subscr. c. 23 et 25 h. t.), iniusto loco videtur posita esse. Equidem eam h. a. datam esse nego. Etenim sic se habet subscr. c. 2 cit.: *PP. V. Kal. Dec. Acc. XVII. Kal. Iun. Thamugadi:* quae subscriptio nisi mendo laborat, lex anno superiori data est; accepta autem h. a. diversis locis et diverso quidem tempore. Est igitur duplex eiusdem legis exemplar. Aur. Lugd. *Kartag.* — *Cons.* y) Deest is, ad quem lex data est; neque sec. Go. liquet, quis sit. Vid. tamen h. c., not. sup. In cod. 4 et in Til. — Cui. 2*. Be. om. lacunae signum. Go. h. c. soli Constantio tribuit. Vid. supra not. *p*. z) In literis *sates* v. *dignitates* inc. fol. 225ᵇ cod. 4. a) Go. Be. em. *testimonii*, quo non opus est. b) Be. *Emesae.* Vid. Sozomenum III, 6. bb) Vid. c. 23 h. t., not. *p*. c) 4, edd. *Catullinum.* Vid. supra II, 1, 1, not. *e*. d) 4, Cui. 2, 2* *excomite — expraesidibus — experfectissimis.* Til. — Lugd. *ex comite — ex praesidibus — ex perfectissimis.* Go. — Ri*. *ex Comite — ex Praesidibus — ex Perfectissimis.* e) Magistrorum studiorum fit etiam mentio infra XIII, 3, 6; sed quia eorum dignitas huc non quadrat, Go. in not. h. c. et in comm. c. 27 h. t. pro *studiorum* recte em. *sacrarum* (largitionum) et reiicit *privatae* (scil. rei), uti Vales. ad Ammian. Marc. XV, 5 corr., nimium ille recedens a v. *studiorum.* Vid. c. 14 h. t.: „*Si quis sane decurio, evertens fiscalia commoda, fugiens curiam* etc." Auctor Summ. C. Th.: „*Iubet honoratorum filios vel doctorum ad civilia onera devocari*", et add. a secunda manu: „*Nota de filiis doctorum.*" Infra c. 98 h. t. simpliciter *magistrorum filii* commemorantur. An pro *studiorum* scrib. *scriniorum*? Non insisto huic cj. f) Go. *vel* pro *et* accipit. Aur. Lugd. *affectu-* | *eorum — honoris* | *bus.* g) 4 *constinges* (a libr. supr. *i* add. *r*) et paullo infra *quecumque.* *) Aur. Lugd. *Kal.*

27. *Iidem AA.*[h] *Hoc*[i] *Celsine karissime nobis*[k]. Rarum Karthaginis splendidissimae *) senatum et exiguos admodum curiales residere conquestus es, dum universi indebitae dignitatis infulas foeda familiaris rei vexatione mercantur. Igitur istius modi viri demptis honoribus imaginariis, huiuscemodi[l] illi erunt, quos fuerant consecuti, [m]civicis muneribus subiungentur. Quod quidem per omnem Africam solertissime servari oportet. *Dat. VI. Id. Ian. Treviris, Constantio II. et Constante AA. Coss.* *) (339.)

28. *Iidem AA.*[n] *ad Anatolium Vicarium Asiae*[o]. Constitutionibus[p] perspicue definitum est, Kalendis Martiis nominationes fieri, ut splendidorum honorum munerumque principia primo tempore procurentur etc. *Dat. VI. Kal. Dec. Constantio II. et Constante AA. Coss.* (339.)

29. *Iidem AA.*[q] *Ordini civitatis Constantinae*[r] *Circensium*[s]. Magistratus desertores ad eam gravitas tua[t] faciat necessitatem conditionis urgeri, ut, quaecunque pro his expensas civitas praerogavit[u], refundere protinus ac repraesentare *) cogatur[v]; et deinceps tenaciter observabit, ne qui derelicta *) curia in ordinem veniant senatorium prius, quam cunctas functiones civicis honoribus pensitaverint. *Dat. XIV. Kal. Febr. Naisso*[x], *Acyndino*[y] *et Proculo Coss.* (340.)

30. *Iidem*[z] *AA. Nemesiano Comiti*[a]. Curiales omnium[b] civitatum nullam pro re privata nostra debent inquietudinem sustinere, nec huius modi oneribus veluti extraordinariis occupari, quoniam satis est, si civitatum munera per eos congrua[c] complecantur[d] etc. *Dat. prid. Id. Aug. Bessae, Acyndino*[e] *et Proculo Coss.* (340.)

— c. 27. Vid. c. 40 h. t., not. sup. Falso in Ri*. signatur num. *VII.* — c. 28 coniungenda est cum c. 19 C. Th. de Appell. (XI, 30). — c. 29. Cod. Iust. X, 31, 20 om. fin. — c. 30. Cod. Iust. X, 31, 21. Eodem die, sed diverso argum. ad Provinciales data est c. 1 C. Th. de Salgamo (VII, 9), ubi notae super. fac deleas extrema vv.

Non., err. Vid. c. 25 h. t., not. sup. h) Vid. c. 23 h. t., not. *p.* i) 4 *habe*, rubro col. corr. *a* pro *b.* k) Dignitas deest. Go. Celsinum praefectum praet. fuisse putat; haec enim dicit: „*Celsino* PP. inscribitur Anno superiore 338 *l.* 4. *sup. de petit. bonorum* (X, 10. Recte Ri. om. *bonorum*): et A. 341. sine ulla pariter dignitate *lex* 6. *sup. de donat.* (VIII, 12) quo sane tempore P. V. fuit, ut discimus ex *veteri Notitia Praefectorum urbis.* Ex *hac l.* constat, sub eius dispositione fuisse *Karthaginem*, et omnem *Africam.* Quare Praefectus Praetorio Italiae hic accipiendus.“ *) Aur. Lugd. *splendissimae.* l) Go. em. *cuiusmodi*, nec parenthesi, inquit, haec includenda (*huiusmodi illi erunt quos fuerunt* [Ri. *fuerant*] *consecuti*) ut quidam volunt. Rep. *cuiuscemodi.* m) Fol. 226[a] cod. 4. *) Rein. add. ann. 331. n) Vid. c. 23 h. t., not. *p* et c. 19 de Appell. cit., not. *s.* o) Edd. *Afric.* Cui. 2 in Chron. const. *Asiae* (Rein. corr. *Africae*). Item Vales. in m. em. *Asiae.* Etiam Go. *Asiae* rep. esse demonstrat in comm. h. c. ex c. 19 de Appell. cit. Coniectura confirmatur cod. 4, qui aperte habet *aš.* Erravit Til. in forma literarum *f* et *s*, quales se in codice habent. p) Has constitutiones periisse Go. dicit. q) Vid. c. 23 h. t., not. *p.* Cod. Iust. *Impp. Constantius et Constans AA.* r) Rein. ann.: „in Numidia.“ Vid. Go. in comm. h. c. de hac urbe egregie disputantem. Nostra aetate in Gallorum ditionem redacta est. Ri*. *Ordinis.* s) Go. Vales. Rein. Be. em. *Cirtensium.* Go. vituperat Cuiacium ex codice pervetusto pro *Constantinae* reponentem in Cod. Iust. *Aedesenae* et v. *Circensium* cum verbis legis coniungentem (*Ordini civitatis Aedesenae. Circensium magistratus* etc.), quasi hic designentur, ut c. 6 C. Th. de Praetor. (VI, 4), Duumviri ludos Circenses non edentes, et designatores: quod ad h. l. tentavit Alciatus (idem *Circitorum* cj.) et tuetur Juretus in Symmachum IV, 8. Hal. Cont. in Paris. et Russ. *Cyrenensium.* „Veteres quidam, inquit Go., etiam legerunt *Sironensium.*“ Iuvat vv. Spangenb. hic exscribere, qui Cuiacium secutus in restit. inscr. haec habet: „Cont. in Paris. et Ross. *Constantinae*, et ita Cod. Theod. quod tamen Cuiacius ex vetustissimo libro, ut ipse quidem ait, in *Aedessenae*, quae urbs est Osdroënae, mutavit: qui idem putat hanc legem scriptam fuisse ad Praesidem Osdroënae, ob verba *ad eam gravitas tua.* Quod vero non admittit Iac. Gothofred. in *Comm. ad d. L.* 29. *C. Th. h. t.* contendens *Aedesenae* hic stare non posse, propterea quod haec lex Constantium, cui Oriens et sic Osdroëna parebat, non habeat auctorem, verum Constantem, ut ostendit subscriptio legis *Dat. Naisso*, quae urbs Moesiae erat, et in divisione imperii Constanti una cum provinciis Siciliae, Sardiniae, Corsicae, itemque Numidia cesserat. Retinenda itaque vox *Constantinae* videtur, verum non Constantina Phoeniciae hic accipienda, quod placuerat ad hanc *C. Th.* legem Cuiacio, sed Constantina Cirtensium, quae civitas Numidiae erat, cuique Constantinae nomen haud ita pridem inditum fuerat. Hinc etiam inscriptio legis in Cod. Th. *Constantinae Circensium*, quod posterius verbum in Cod. Iustinianeo ad initium legis retractum, vindicandum est inscriptioni, reponendumque *Cirtensium.* Sunt quidem, qui hic designari existiment ludos Circenses, quasi vero Duumviri nonnisi Circenses ediderint, ac non alia etiam ludorum genera, utpute munerum sive ferarum, sive gladiatorum, de quibus hinc inde frequens fit mentio, ut solide monstrat Iac. Gothofred. *loc. cit.* ad quem cupidum iuvat ablegare lectorem.“ Verum vidit Go., et recte Be. in Cod. Iust. ed. *Constantinae Cirtensium. Magistratus* etc. t) Go. ex vv. *gravitas tua* colligit, hanc c. non solum Ordini civitatis, verum etiam *Provinciae Rectori* (Consulari Numidiae) inscriptam fuisse, etiam in glossa (Cod. Iust.) hoc dictum esse refert. Similiter sentit Rein., qui „*Hinc*, inquit, *patet deesse inscriptioni nomen Magistratus.*“ Vid. not. *s* antec. u) Cod. Iust. *praerogaverit*, sed Hal. Russ. Cui. *prorogaverit.* *) Mendose Ri. Ri*. *repraesente.* v) Seqq. des. in Cod. Iust. *) Aur. Lugd. *qui de relicta.* x) Be. Cod. Iust. *Naissi.* y) 4 *aquindino.* Til. Cui. 1. Cui. 2 — Go. Cod. Iust. *Acindyno.* Mox Aur. Lugd. *Cons.* z) Go. ann.: „Recte: tribuenda haec lex, *Constantio et Constanti*, iam enim *Constantinus Iun.* obierat.“ Be.: „inscr. *Impp. Constantius et Constans* h. et sqq. 9. ll.“ Sed satis est, in sqq. legibus posuisse *Id. AA.*, ut antea fuit. Vid. c. 23 h. t., not. *p.* a) sc. *largitionum privatarum.* Go. ex c. 5 C. Th. de Exact. (XI, 7) addi vult *larg.*, quod v. om. 4, Til. — Ri*., sed rep. Be. ex Cod. Iust., ubi primum a Cui. additum est, prob. Spangenb. Vid. supr. XI, 7, 5, not. *a.* b) Fol. 226[b] cod. 4, in cuius ima parte signatur quaternio litera *A.* c) Cod. Iust. *congrue*, prob. Go., etsi *congrua* sustineri posse non negat. Similiter infra c. 49 h. t. *obsequia congrua.* Vid. indicem verb. v. *Congruus.* Supra Cod. Iust. *velut.* d) 4, Til. — Ri*. *compellantur.* Go. Rein. em. *complectantur* quod ex Cod.

31. *Iidem AA. ad Catulinum*[f] *Pf. P.* Nullus omnino ex tabulariis vel scribis vel decurionibus eorumque filiis in quocunque officio militet, sed ex omnibus officiis, nec non et si intra nostrum palatium militent, necdum impleto quinquennio, reperti et retracti protinus curiis officiisque municipalibus reddantur. *Dat. VIII.**) *Kal. Iul. Lauriaco*[g], *Marcellino et Probino*[gg] *Coss.* (341.)

32. *Iidem AA. ad Hilarianum*.... [h] Militarium filios, qui gestandis armis idonei non esse dicuntur, curiis iam iamque tradi oportet. Nam rei publicae incommodum est, curias hominum paucitate languescere. *Dat. XVI. Kal. Sept. Marcellino et Probino*[i] *Coss.* (341.)

33. *Iidem AA. Rufino Comiti Orientis.* Quoniam [k] sublimitas tua suggessit, multos declinantes obsequia machinari, ut privilegia rei privatae nostrae colonatus iure sectantes curialium nominationes declinent, sancimus, ut, quicunque ultra viginti quinque iugera privato dominio possidens ampliorem ex re privata nostra iugerationis modum cultura et sollicitudine propria gubernaverit[l], omni privilegiorum vel originis vel cuiuslibet excusationis alterius frustratione summota, curiali consortio vindicetur. Illo etiam curiae similiter deputando, qui minus quidem quam viginti quinque iugerorum proprietatem habeat, ex rebus vero nostris vel parvum[m] vel minorem iugerationis modum studio cultionis exercet. Ita ut, omni fraude summota, si qui venditione simulata[n] praescriptas lege[o] minuat facultates, omne, quod simulata venditione ad alium transtulit[p], fisci nostri viribus vindicetur. Quam poenam illi etiam sustinebunt, qui captiosa*) supplicatione delata speciale rescriptum in fraudem sanctionis[q] extorserint. *Dat. Non. April. Antiochiae, Constantio III. et Constante II. AA. Coss.* (342.)

34. *Iidem AA. ad Auxentium Praesidem Augustamnicae*[r]. Eos, qui curialibus muneribus obnoxii honorariis dignitatibus gaudent, iuxta legem nostram[s], remoto hoc patrocinio[t], publicis utilitatibus obedire ac satisfacere prudentia tua decernat. *Dat. VI. Id. April. Antiochiae, Constantio III. et Constante II. AA.*[u] *Coss.* (342.)

35. *Iidem AA. Leontio Pf. P.* Iterata[v] lege sancimus, ut veteranorum filii, si post sedecim annos militiae munus subire non possint, vel armis gestandis habiles non exsistant, curiis mancipentur. *Dat. V. Kal. Iul. Hierapoli, Placido et Romulo Coss.*[x] (343.)

36. *Iidem*[y] *AA. ad Titianum*.....[z] Universi omnino ex-comitibus vel ex-praesidibus[a], qui suffragio perceperint[b] dignitates, civilibus oneribus muneribusque teneantur adstricti; plebeiam quoque sustineant capitationem[c], ne commoda publica sub[d] umbratili suffragiorum pactione lacerentur. Eos[e] tamen a praedictis oneribus excipi[f] oportebit, qui vel in administratione vel[g] in legationibus publicis versati sunt[h], ita ut, si quis contra interdictum legis nostrae precationem obtulerit, eius patrimonium fisci nostri viribus protinus vindicetur. *Dat.*[hh] *prid. Kal. Iul. Treviris*[i], *Placido et Romulo*[k] *Coss.* (343.)

— c. 31 totidem verbis iam supra aderat VIII, 2, 1, quam vid. (etiam de Cod. Iust.) not. sup. et not. *a — k*. Vid. c. 100 h. t., not. *u*. — c. 32 sec. Go. confirmatur c. 35 h. t., ubi vid. not. sup. — c. 35 exscripta est ex c. 4 C. Th. de Filiis militar. app. (VII, 22) a Constantino M. anno 332 data. Vid. infra not. *v*. Summ. C. Th.: „*Similis XXXII. contraria est II et XX huic.*" Vid. c. 37, not. sup. — c. 36. Cod. Iust. X, 63, 4 om. fin. Bou. l. c. p. 747. Summ. C. Th.: „*Contraria XXV.*" Vid. c. 37, 41 et 153, not. sup.

Iust. rec. Be. e) 4 *Aquindino.* Til. Cui. 1. Cui. 2 — Go. Cod. Iust. *Acindyno.* Aur. Lugd. *Acindino.* f) 4, edd. *Catullinum.* Vid. supra II, 1, 1, not. *o*. *) Go. in Chronol. *VII. Kal.* g) Be. *Lauriaci.* gg) Scrib. *Probiano.* Vid. supra V, 14, 2, not. *l*. h) Dignitas deest. Reines. add. *PF. P.* Go. hic eundem Mecilium Hilarianum nominari putat, cui anno 339 inscriptae sunt c. 3, 4 C. Th. de Praetoribus (VI, 4). Vid. c. 3 cit., not. *f*. 4, Til. — Cui. 2°. Be. nullum habent lacunae signum; Ri. sex punctis eam indicat, Go. Ri°. quinque. i) Vid. c. 31 h. t., not. *gg*. k) Fol. 227ᵃ cod. 4. l) Go. mendose *gobernaverit*; paullo supra Ri°. *Privata* pro *privata*. m) Go. probabiliter tentat *parem*. n) 4 *simulat*, ab ant. manu add. *a* supra *t*. o) 4, Til. — Ri°. *legi*; recte Be. ed. *lege*. p) Mendose Go. *trastulit*. *) Mendose Cui. 2, 2° *captione*. q) Fol. 227ᵇ cod. 4. r) 4 *aug̃ tamnice*. Til. — Cui. 2°. Ri. Ri°. *Aug. tamnice*. Emend. in m. Cui. 1 — Cui. 2° *Augustamnicae* et ita edd. Go. Be., recte. Vid. supra I, 7, 2, not. *o*. Cf. doctissimus Böcking ad Notit. Orient. p. 517, n. 2. s) Sec. Go. c. 25 h. t., ubi vid. not. sup. t) 4 *potrocinio*. u) Be. om. *AA.*, male. v) c. 4 cit. *Idem A.* (Constantinus) *ad Leontium Pf. P. Iam dudum sanximus, ut v. f., qui post — possunt, vel a. gerendis h. n. exstiterint, c. m. Dat. III. Id. April. Pacatiano et Hilariano Coss.* (332.) Iteratur igitur c. 4 cit. x) 4, Til. — Ri°. *Romylo*, quod mendum (cf. Iuretus in Symmach. I, 57) auct. Go. corr. Be. Vid. not. *k* sq. Aur. Lugd. *Cons.* y) Cod. Iust. *Impp. Constantinus et Constans*, mendose. Bou. *Impp. Constantius et Constans.* 4 *Id. A.* Vid. not. sqq. *l*, *p*, *y*, *d*. z) Dignitatem et sine lacunae quidem signo om. 4, Til. — Cui. 2°. Be. Bou. Cod. Iust.; Go. et Ri. sex puncta posuerunt, nos cum Ri°. quinque. Go., et auctore eo, Be. in not. add. *Pf. P.*, quam Titianus dignitatem fert in c. 9 C. Th. de Re milit. (VII, 1) anno 349 data; *Pf. U.* appellatur anno 340 in c. 1 C. Th. de Sepulcr. viol. (IX, 17), quare Rein. prop. *Pf. V.* Sed rectius Go.; nam Hieronymus in Chronico *anno Constantis imp. VIII.*, id est anno 344 (Go. 345), *Titianus*, inquit, *vir eloquens praefecturam praetorianam apud Gallias administrat.* a) 4, Cui. 2, 2° *excomitibus vel expraesidibus.* Til. — Lugd. *ex comitibus vel ex praesidibus.* Go. — Ri°. Bou. Cod. Iust. *ex Comitibus, vel ex Praesidibus.* b) Cf. Dirksen l. c. pag. 509. c) In Cod. Iust. excid. *plebeiam q. s. capitationem.* d) 4, Cod. Iust. *cum*, impr. Go. Dirksen. l. c., sed in cod. 4 a librario em. *sub*, quod videntur etiam Cod. Iust. libri habere. Refert enim Sp.: „Al. *in umbratili.* al. *subumbratili.*" Cui. Comment. l. c. pag. 323 „Rectius, inquit, Cod. Theo. *sub umbratili*: ut Livius, *sub umbra foederis.*" In mente habet Liv. VIII, 4. e) 4 *eas*, ab ant. man. em. *eos*. f) Fol. 228ᵃ cod. 4. g) Cod. Iust. om. *vel — vel*. h) Seqq. des. in Cod. Iust. hh) Go. in Chron. et in Prosopogr. v. *Titianus* accipit *Dat.* pro *Acc.* i) 4, Til. Cui. 1 *Triveros.* Cui. 2 — Ri°. Bou. *Triveris.* k) 4, Til. — Ri°. Bou. Cod. Iust. *Romylo.* Vid. not. *x*

37. *Idem AA.*[l] *ad Placidum Pf. P.*[ll] Cautum est[m], ut, quicunque orti ex decurionibus sese ad militiam contulissent, in quibuscunque stipendiis deprehensi, nulla absolvi praerogativa[n] temporis possint, sed ordinibus, quos reliquerant, traderentur. Hoc et in calcariensibus et fabricensibus et argentariis observetur, ut, quicunque obnoxii officiis vel muneribus civilibus ex[nn] supra dictis fabricis[o] fuerint, curiae restituti nec impetrato rescripto liberentur. *Dat. V. Kal. Iun.*[oo] *Leontio et Sallustio Coss.* (344.)

38. *Iidem AA.*[p] *ad Anatolium Pf. P.* Quoniam nonnulli curiis derelictis domesticorum seu protectorum se consortio copularunt, scholarii[q] etiam quidam nomen dederunt militiae, aut palatinis sunt[r] officiis aggregati, cunctos iubemus omni frustratione summota ad curias revocari. Ne tamen diuturnitatis ratio videatur esse neglecta, quicunque sub armis militiae munus comitatense subierunt, si necdum quinque stipendia compleverunt, nec pro publica defensione proeliis adfuerunt, reddantur. Qui vero palatini nominis praeferunt[s] dignitatem, si curialem trahunt originem, infra[t] tot annos militiae audati praesidiis, oppidaneis restituantur obsequiis. De qua re magistros equitum ac peditum et V. C. comitem domesticorum, nec[u] non etiam sacrarum largitionum comitem et magistrum officiorum et castrensem, sub quibus cuncti esse noscuntur, credidimus commonendos, ut, tua insistente prudentia, et scribente de nominibus singulorum, unusquisque propriae conditioni reddatur. *Dat. X. Kal. Iun.*[v] *Caesenae*[x], *Constantio IV. et Constante III. AA. Coss.* (346.)

39. *Iidem AA.*[y] *ad Anatolium Pf. P.* In perpetuum observandum esse sancimus, ut citra[z] iniuriam corporis (quod in servis etiam probrosum atque postremum est) cuncti primarii et curiales[a] praecepta a iudicibus exsequantur. Frequenti ergo monitione atque hortatu tam primarios curiarum[*]) quam hos, qui magistratus gerunt atque[b] gesserunt, sinceritas tua incitare debebit, ut promptius praecepta suscipiant, omni corporalis contumeliae timore sublato. *Dat. Kal. April. Antiochiae*[*]), *Limenio et Catulino*[c] *Coss.* (349.)

40. *Idem A.*[d] *ad Taurum Pf. P.* Curiales plerique ad inane vocabulum militiae cucurrerunt, ac tanta arte rem gerunt, ut nec muniis militaribus obsequantur, nec oneribus oppidaneis prosint. Igitur universi, nulla praerogativa de vocabulo dignitatis in militia conquisitae nulloque stipendiorum numero suffragante, restituantur

— c. 37. Summ. C. Th.: „*Superioribus similis.*" Vid. c. 38, 42 et 81 h. t., not. sup. et supra X, 22, 6, not. sup. — c. 38. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" Vid. infra not. *x* et c. 100 h. t., not. *u*. — c. 39. Go. eam indicari putat c. 47 h. t. et in Libanii Orat. περὶ ἀγγαρειῶν num. 7 (p. 36 ed. Gothofr. et p. 386 Oper. minor. ed. Trotz.). Vid. c. 47, 80, 85 h. t., not. sup. Cassiodori Ep. IX, 2 et Ri. ad C. Th. T. II. praef. p. VI. — c. 40. Summ. C. Th.: „*Similis XXVII, ut aliis superioribus.*" Go. indicari h. c. dicit in c. 43 h. t., quae etiam concordet. Vid. c. 43 cit., not. sup. et *x*.

antec. Aur. Lugd. *Cons.* Rein. add. a. 340 (vid. not. *z*). l) 4 *Id. ā.* Til. — Lugd. *Idem A.* Vid. not. *y* antec. ll) Placidum ann. 346, 347 praefectum urbi fuisse, sec. Go. testatur vetus Notitia praefectorum urbis. Eidem Placido h. c. inscriptam esse falso affirmat Panciroluѕ cap. XLIX. comm. ad Notit. Dignit. Imp. Occident., integrum autem eius nomen (Caecilianus Placidus) ex marmore Neapolitano exhibet. Pancirolo assentitur Reinesius provocans ad inscriptionem aliquam Mutinensem. m) Go. simile quid a Constantino M. cautum esse dicit c. 10 et 13 h. t. n) Go. *absolu pr.*, err. typ. nn) Go. in not. *in*. Supra Aur. Lugd. *quicumcumque.* o) Cui. 1 — Cui. 2* *fabricius*, mendose. oo) Cui. 2 — Be. *Iul.*, mendose, nam 4 habet *Iunias* et Til. — Lugd. *Iun.* s. *Iul.* p) 4 *Id. ā.* Til. — Lugd. *Idem A.* Vid. not. *y* antec. De Anatolio vid. doctiss. Go. ad h. c., not. *b*. q) Go. em. *scholari* s. *scholarum*, quae scil. sub magistro officiorum fuerunt, vel sub castrensi S. P. Non solum mihi, sed etiam Be. probatur *scholari.* r) Fol. 228[b] cod. 4. s) In cod. 4 supr. syll. *fe* add. est litera *u*; sed ab ant. man. del. *u*. t) Go. vult *supra* aut *intra totidem.* Scrib. *intra.* Refutat imperator eos, qui palatinos nullo modo ad curiam retrahendos putaverunt. Iam vult eos eodem loco atque comitatenses haberi. Vid. c. 31 h. t.: *nec non et si intra* etc. u) 4 *et*, a librario corr. *nec.* Til. err. *domesticormu.* v) Go. in Chron. h. anni p. XLVI.: „Iul. Sigon." x) Go. in comm. h. c. ad ann. 353 transfert, quo anno Constantius Ravennae fuit, prope Caesenam; in Chron. autem p. LII. eam tribuit anno 354; contra ordinem legum, quem solent C. Th. conditores observare. Fortasse scrib. *Constantinopoli*, ubi Constantius h. t. degit aut *Dat.* pro *Acc.* habendum; neque tamen impr. illa v. *Dat.* interpretatione *Caesenae* commemoratio omni verisimilitudine destituitur, cum Constans hoc anno per aliquot tantum tempus Mediolani fuerit. Aur. Lugd. *Cons.* y) 4 *Id. ā.* Til. — Lugd. *Idem A.* Vid. supra not. *y*. z) Fol. 229[a] cod. 4. a) Go., inducta v. *et*, legi vult *primi Curiales*; sed ipse se revocat, quia seqq. h. c. vv.: *tam primarios curiarum quam hos, qui magistratus gerunt atque gesserunt*, duo hominum genera distinguuntur. 4 *precepta*, ut scribi solitum est. *) Mendose Go. *Curiam.* b) 4 *utque*, a libr. corr. *atque.* *) 4 *Anthiochiae.* c) 4, edd. *Catullino.* Vid. supra II, 1, 1, not. o. Aur. Lugd. *Cons.* d) Et hic et in c. 41—47 h. t. Til. — Lugd. *Idem A.*, non discrepante cod. 4, qui *Id. ā* (c. 42 *Id. ā — dicit*), i. e. Constantius, recte. Consentit Be.; hanc enim et sqq. novem leges inscr. vult soli Constantio. Cui. 2 — Be. *Idem* (s. *Iidem*) *AA.* et in hac c. et in c. 41—47 h. t. citt. Sed Go. ann.: „Imo *Imp. Constantius A. et Constans C.* (id est Gallus) huic *legi* et *l. proximae* 41. inscribendi sunt: iam enim Constans Imp. mortuus erat, et Gallus mutato nomine Constans Caesar adscitus. Et deinceps emendanda inscriptio sequentium omnium *legum* usque ad 50. quarum 42. et 43. uni Constantio A. tribuendae sunt, caeterae *Constantio A. et Iuliano C.*" Solius Constantii leges invenimus iam multas. Cf. supra XI, 12, 1, not. *d*. Recte igitur Be. etiam c. 41—49 h. t. inscr. esse putat *Id. A.* Habet quidem cod. 4 in c. 48 et 49 *Id. āā*, unde edd. *Idem AA.* (Aur. Lugd. in c. 48 *Idem A.*); sed ibi erratum esse et rep. *Id. A.*, cum ex Chron. patet, ex quo, si quidem duorum principum nomina reponenda essent, scribendi fuissent *Id. A. et C.* (Imp. Constantius et Iulianus C.), non *AA.*, tam ex legibus cum ipsis illis constitutionibus coniungendis. Nam

civitatibus. *Dat. XII. Kal. Aug. Ravennae, Constantio VI. et Constante II. AA.*[e] *Coss.* (353.)

41. *Idem A.*[f] *Ordini Karthaginiensium.* Ex-comitibus et ex-praesidibus[g] universi ceterique[h], qui sine administratione adumbratarum dignitatum codicillos honorarios meruerint, si ex vestro eosdem[i] numero fuisse claruerit, in vestro consortio perseverent; fungantur oneribus et honoribus universis, quos ratio municipalis exposcit, permanentibus dignitatum titulis, quas eisdem constat indultas. *Dat. X. Kal. Aug. Constantino*[k] *A. VI. et Constantio II. Coss.* (353.)

42. *Idem A.*[l] *Ordini Cassenatium*[m] *salutem dicit.* Si qui ex-praesidibus[n] vel perfectissimatus accessione cumulati esse noscuntur, manentibus dignitatibus, quas suffragio meruerunt, nihilo minus in sui ordinis consortio perseverent; fungantur officiis curialibus, ac municipalium[o] munerum, cura partita[p] vobiscum, obsequio capiantur. §. 1. Si quis autem clarissimae meruerit infulas dignitatis, nec indulti muneris gratiam codicillorum allegatione percepit, impetratae fructum dignitatis amittat. §. 2. Et cuncti, qui per officia[q] diversa nomina dederunt militiae, si de curialium[r] numero originem[s] trahunt, soluti sacramentis vestris coetibus aggregentur. *Dat. XI. Kal. Iun.*[t] *Mediolani, Constantino*[u] *A. VII. et Constantio III. Caes. Coss.* (354.)

43. *Idem A.*[v] *ad Taurum Pf. P.* Illudere commodis curiarum, decurionibus ac decurionum filiis cautum est[x] non licere, etsi vero affectu militiae se obsequiis traderent. Tum[y] vero idcirco[z] tantummodo ad militiae sacramenta confugiunt, ut commodis oppidaneis obsequium denegetur, fraudis[a] huius commenta facile comprimentur. Comperimus namque[b], plurimos praedictorum nomen militiae tradidisse, vel ad suffragia cucurrisse ita, ut post tempus exiguum honesta missione donentur. Et muneribus[c] patriae perferendis curam sedulae mentis[d]

— c. 41. Summ. C. Th.: „*VI et XXX similis.*" Vid. c. 42, 182 h. t., not. sup. et supra XI, 36, 9, not. sup. — c. 42 coniungenda est cum c. 6 C. Th. de Annon. et trib. (XI, 1). Summ. C. Th.: „*Haec superiori aequalis est — Finis eiusdem VIIXXX similis est.*" Vid. c. 43 et 44 h. t. — c. 43 fortasse coniungenda est cum c. 5 C. Th. de Off. praef. praet. (I, 5), c. 2 C. Th. de Iurisdict. (II, 1), c. 1 C. Th. de Legatis (XII, 12). Vid. infr. not. *e*. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" Vid. c. 66 h. t., not. sup. Sec. Go. concordat c. 40 h. t.

---

c. 1 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6), c. 12, 13 C. Th. de Praetor. (VI, 4), c. 1 C. Th. de Metatis (VII, 8), c. 1 C. Th. de Publ. comp. (XI, 15), c. 1 C. Th. de Protostasia (XI, 23), c. 3 C. Th. de Lustr. coll. (XIII, 1) cum c. 48 h. t. coniungendae tribuuntur uni Constantio, aeque atque c. 7 C. Th. de Cohort. (VIII, 4) cum c. 49 h. t. coniungenda. Quare etiam in c. 48 et 49 h. t. rep. est *Id. A.* e) Be. em. *C. A. VI. et C. Caes. II.* et hic et in sq. c. Go. in Chron. anni 354: „Forte huc retrahenda ab anno 353." In cod. 4 urbis nomen plene scriptum est, ut hic; edd. *Rau.* s. *Rav.* f) Go. h. c. uti superiorem tribuit *Constantio A. et Constanti C.* Vid. not. *d* antec.; 4, edd. *Carthaginiensium*, sed Go. *Carthaginensium.* g) 4 *Excomitibus et expraesidibus.* Til. — Cui. 2° *Ex comitibus et ex praesidibus.* Go. — Ri°. *Ex-Comitibus et ex-Praesidibus.* h) Cum literis *rique* incip. fol. 229 b cod. 4. i) 4 *eosde.* Til. *eos de*, utrumque mendose. k) Vid. not. *e* antec. Go. Be. recte et hic et in subscr. sq. c. em. *Constantio.* Go. in Chron. anni 353: „Malim hanc referre ad annum sequentem." l) Go. h. c. assignat soli *Constantio A.* Vid. not. *d* antec. et supr. XI, 1, 6, not. *b*. m) Vid. c. 6 cit., not. *c*. n) 4 *expraesidibus.* Til. — Cui. 2° *ex praesidibus.* Go. — Ri°. *ex-Praesidibus.* o) 4 *municapalium*, rubro col. supr. add. *i*. p) Go. Be. em. *partito*; interpungitur enim hic locus in edd. Go. — Be.: *munerum cura, partita vobiscum obsequio, capiantur.* In Til. — Cui. 2° nulla est interpungendi nota. Ut a nobis notae positae sunt, non opus est emendatione, neque interpretatione Go. affirmantis ad v. *capiantur*: „*Capi cura* eleganter dictum." Iam dicendum est *obsequio capiantur.* Rein. em. *rapiantur.* *Capi* est pro subire, subiugari. Vid. c. 44 h. t. De v. *obsequio* vid. praeter alias c. 21, 24, 33, 43, 44 h. t. In Til. — Lugd. est spatium, quasi aliquid exciderit (in Cui. 1 vero spatium dimidii fere versus) et in Til. — Cui. 2° *vobis cum obsequio.* q) Dubius sum, utrum in codice 4 scriptum sit *officiia diversa* an *officiisadversa.* r) Cui. 1 — Cui. 2° *si decurialium numero.* s) Cum literis *nem* inc. fol. 230 a cod. 4. t) Be. Go. auct. ex Aur. Lugd. *Ian.*; sed 4, rell. edd. ante Be. habent *Iun.*, et c. 6 C. Th. cit. cum h. c. coniungenda. *Ian.* merus est igitur err. typ. in Aur. Lugd. Ann. quidem Go., Constantium teste Ammiano Marc. XIV, 10 in f. his coss. ad hiberna demum Mediolanum, icto foedere cum Alamannis discessisse. Nolo propter consensum utriusque legis quicquam mutare, cum si quid mutandum est, in utraque lege, non in hac sola scribsit *Ian.* Urbis nomen h. c. et sq. c. librarius cod. 4 plene scripsit. Edd. *Med.* u) Vid. not. *k* antec. et c. 6 cit. Aur. Lugd. *Cons.* Go. ad ann. 346: „Referuntur hae leges (scil. c. 42 et c. 6 cit.) *ad Constantium A. VIII. et Constantem Caes. III. Coss.* id est, ad A. 354." v) Go. h. c. tribuit soli *Constantio.* Vid. not. *d* antec. x) Go. intelligit c. 40 h. t. y) Go.: „Forte, *Enimvero.* Vel haec verba *Tum vero*, sunt *huius Codicis* Conditorum; ac si dicerent, *Et post alia*, vel *Et mox.*" Be. prop. *Dum.* Vid. infra not. *d*. z) 4 *idcircum.* a) Til. *licere. Et si — traderent, tum — denegetur. Fraudis.* Cui. 1 — Ri°. *denegetur. Fraudis.* Vid. infra not. *d*. b) Cui. 1. Cui. 2 — Go. *nanque.* c) Til. — Ri°. *donentur, et muneribus.* Vid. not. sq. d) Rein. add. *non* (*donentur, et muneribus — mentis non intendant*). Go. in comm. h. c.: „confusa omnia *hac l.* sic ut periodis suus tenor non constet. Errore forte Conditorum *huius Codicis*, qui proliziorem Constitutionem in pauciora contractam voluerunt: Nisi ita omnia constituamus: *Inludere Commodis Curiarum Decurionibus ac Decurionum filiis cautum est non licere, etsi vero adfectu militiae se obsequiis traderent: Enimvero idcirco tantummodo ad militiae sacramenta confugiunt, ut commodis oppidaneis obsequium denegetur; comperimus namque plurimos praedictorum nomen militiae tradidisse, vel ad suffragia cucurrisse, ita ut post tempus exiguum honesta missione donentur. Fraudis igitur* (v. *igitur* Go. non indiget) *huius commenta facile comprimentur, si* (servarem v. *et*) *muneribus patriae perferendis curam sedulae mentis intendant.*" Aut aliquid excidit ante *Et* (*Restituantur igitur civitatibus et mun. — mentis intendant*), aut leg. cum Rein. *donentur, et mune-*

intendant. *Dat. XVI.*[e] *Kal. Aug. Mediolani*[f], *Arbitione et Lolliano Coss.* (355.)

44. *Idem A.*[g] *ad Martinianum Vicarium Africae.* Quicumque intra palatium perfectissimus aut comes provectus suffragio est, spolietur honoris indebiti[h] dignitate, et si[i] intra provinciam repertus fuerit otiosus, cuius[k] munia vitare studebat, obsequiis competentibus subiugetur. *Dat. XI. Kal. Iun.*[l] *Sirmio, Datiano et Cereale Coss.* (358.)

45. *Idem A.*[m] *ad Martinianum Vicarium Africae.* Parvi habito generis et originis nexu, plerique muniis oppidaneis improbe destitutis ad militiam confugisse dicuntur. Ideoque non eos tantum, qui etiam nunc in militia perseverent[n], sed veteranos etiam statuimus evocari, executuros proprias allegationes in iudiciis[o] competentibus. Aequum est namque, nullum se nomine honestae missionis tueri; ut etiam nunc in militia permanentes vel iam otium consecutos recipiant curiae, si sibi obnoxios esse monstraverint. Elicitas quoque epistolas adimi volumus veteranis, curiae decernentes esse reddendos, quos obnoxios esse claruerit. *Dat. X. Kal. Iul.*[p] *Sirmio, Datiano et Cereale Coss.* (358.)

46. *Idem A.*[q] *ad Martinianum Vicarium Africae.* A solis[r] praecipimus advocatis eorumque consortio dari provinciae sacerdotem. Nec[s] aliquis arbitretur, ita esse advocationis necessitatem impositam sacerdotio[t], ut et ab eo munerum oppidaneorum functio secernatur, cum nulla unquam iura patronis forensium quaestionum vacationem civilium munerum praestituerint. Nullum igitur advocatum a curia, cui tenetur obnoxius, patimur excusari, videlicet si civico nomine aut vinculo incolatus oppidanea *) necessitas eum detinet obligatum. Itaque apud alios etiam iudices operam dantes negotiis perorandis obnoxios esse decernimus sacerdotio, sic videlicet, et ut[u] intra eam provinciam huius modi *) honoribus mancipentur, ubi eos necessitas curialis detinet obligatos. *Dat. V. Kal. Iul. Mursae, Datiano et Cereale Coss.* (358.)

47. *Idem*[v] *A.* . . . .[x] Oppidaneis ordinibus[y] consulentes dudum iussimus *), ab iniuriis corporalibus tutam[z] esse debere ordinis dignitatem. Condemnationibus[a] etiam modum imposuimus[b], qui legibus[c] designatur[d]. Ideoque sancimus, ut, si[e] iudex vel in condemnationibus exprimendis vel in[f] corporalibus *) iniuriis

— c. 44 et 45 Go. in Chron. anni 358 p. LVIII. inter se coniungit. Vid. infr. not. *l*. Summ. C. Th.: „*II et XXX* (l. XLII) *similis est.*“ — c. 45. Vid. c. 44 et 98 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Superioribus par est.*“ — c. 47. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 47. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 5, sed in cod. 38 *c.* 4. Vid. supr. c. 20 h. t., not. sup. Integra cum interpr. est in codd. 6, 7, 9—12, 14—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35, 39, 43; textus et subscr. in codd. 25, 23, 36, 37, 40, sed add. in codd. 28, 36, 40 subscr. c. 55 h. t. (c. 6 Br. Al. Vid. infra not. *i*); subscr. om. in cod. 26 et appon. textui siglum *Int.*; solus textus om. in codd. 27, 29, 33, 34, 38, 42, 44. De codd. 8, 13 vid. c. 12 h. tit., not. sup. Summ. C. Th.: „*VIIII et XXX similis est.*“ Vid. c. 56 h. t., not. sup. Cf. Ri. ad C. Th. T. II. praef. p. VI.

ribus — mentis non intendant sive donentur, nec muneribus. Sed cum v. *Et* initio versus positum sit, lacuna uno versu addito bene expleatur, denique ut intelligatur, quid iussum sit ab imperatore, tot vv. hic excidisse puto, quot efficerent versum, et h. c. ita constituendam: *traderent. Dum vero — denegetur, fraudis h. c. facile* (eo facilius, quod cautum est, ut ne iis parceretur, qui vero affectu militiae se obsequiis tradidissent) *c. C. n. — donentur. R. i. c. et mun.* etc. Inversionem sententiarum, cuius Go. h. c. arguit, non accipio. Rarum aut potius nullum est in C. Th. eius modi inversionis exemplum. e) c. 5 C. Th. de Off. pr. pr. cit. *XII.*, sed cod. 1 *XV.* c. 2 C. Th. de Iurisd. cit. *VIII.* s. *VIIII.* In c. 1 C. Th. de Leg. cit. om. numerus. Verisimile est autem diversitatem dierum librariorum culpa ortam esse, non inde, quod diversarum legum fragmenta his legibus servata sint. Reducendi igitur sunt illi numeri ad eundem diem, ut inter se hae c. coniungantur. Quis autem ipsius legis sit numerus, difficile est ad eruendum. Placet *XV.* f) Vid. not. *i* antec. 4, edd. ante Be. *Arbitione.* Aur. Lugd. *Cons.* g) Go. h. et sqq. c. usque ad c. 50 inscr. vult *Imp. Constantius A. et Iulianus C.* Vid. c. 40 h. t., not. *d.* h) Fol. 230[b] cod. 4. i) Cui. 1 — Cui. 2* *etsi.* k) Eius scil. curiae vel officii. l) Seq. c. 45 *X. Kal. Iul.* Facili mutatione utraque c. ad eundem diem retrahi potest, ut utrimque aut scrib. sit *Dat. XI. Kal. Iun.* aut *Dat. X. Kal. Iul.* Be. *Sirmii.* Aur. Lugd. *Cons.* m) Vid. c. 40 h. t., not. *d* et c. 44 h. t., not. *g.* n) Go. ann.: „*Perseverans.*“ o) 4 *iudicis,* rubro col. supr. add. *i* (iudiciis). p) Vid. not. *l* antec. Be. *Sirmii.* q) Vid. c. 40 h. t., not. *d* et c. 44 h. t., not. *g.* r) Vetranius Maurus de Iure libr. cap. 37 (Ottonis Thes. III, 1061) *E solis p. advocatis,* qua mutatione non opus esse Go. recte dicit.

s) Fol. 231[a] cod. 4. t) Go. prop. *Advocationi necessitatem impositam Sacerdotii.* Similiter aliquando conieceram *advocatis n. i. sacerdotii,* iam vero nihil muto. Sententia haec est: per sacerdotium, quod solis advocatis imponitur, non excusentur advocati a curia. *) Mendose Cui. 2, 2* *oppidadanea.* u) Go. Be. malunt inverso ordine *ut et.* Videtur aliquid excidisse, si fides haberi potest auctori Summ. C. Th., qui sic: *Hoc Romae privilegio utantur, in provinciis autem excusabiles non sint.* Ut iam se habet lex, del. est *et,* quod ex ultimis antec. v. *videlicet* literis ortum est. *) Go. in not.: „*cuiusmodi.*“ v) Vid. c. 40 h. t., not. *d* et c. 44 h. t., not. *g.* 6, 21, 44 *Impp. Constant̄ et Constans aa.* 7, 9, 11—15, 17, 20, 25—29, 36, 38, 40, 42, Sich. *Impp. Constantinus et Constans AA.*, improb. Ri. 10, 16, 18 *Impp. Constantinus et Constantius AA.* 33, 34 *Impp. Consl. et Constantinus aa.* x) Addidi puncta, quia magistratus, ad quem missa est c., deest. Sola Cui. 2, 2* *Caeciliano Pf. P.* et hic et in Chron. constit., ex qua transiit in Chron. Go. — Ri*. Unde illud supplementum fluxerit, Go. ignorat. Fons eius est aut codex 33 aut 34, nam in utroque codice add. *Caeciliano pp.* Caeciliani nomen huc non pertinere, iam Go. demonstravit; fuit enim Caecilianus anno demum 409 praefectus praetorio. Quare non liquet, unde librarii illorum codicum hoc nomen desumpserint. y) 26 om. *Op. ordinibus.* *) Go. intelligit c. 39 h. t. z) 11 *totam.* 12, 14, 17, 26 *totum.* a) 11 *condēpnationes.* 20, 26 *condemnationis.* 10, 12, 15, 21 *condemnati omnibus.* Mox 11 *modo.* b) 6, 7, 10, 12, 14, 16, 18 *inponimus.* c) Sec. Go. hae leges non extant. d) 9, 10, 16, 18, 21 *designantur.* 20 *dedignantur.* Mox nonn. codd. *sanctimus,* i. e. *sanximus.* e) 10, 18 om. *si.* f) 9 *expraemendi*

ultra[g] licitum contra curialem exarserit, ipse quidem auri pondo quinque, officium vero eius decem fisco inferat[h]. *Dat. XVIII.*[i] *Kal. Iul.*[k] *Eusebio et Hypatio*[l] *Coss.* (359.)

Interpretatio. *In correctione*[m] *curialium certam patientiam iudices debent*[n] *retinere, ut in corpore vel in sanguine curialium non facile audeant desaevire*[o]. *Nam si*[p] *qui contra hoc fecerit, ipse quidem iudex quinque libras auri et officium*[q] *eius decem auri libras*[r] *fisco inferre cogantur*[s].

48. *Idem A.*[t] *ad Senatum.* Si qui forte decuriones munia detrectantes ad senatus nostri sese consortium contulerunt, exempti albo curiae propriis urbibus mancipandi sunt. Qui vero praetorum honore perfuncti sunt, residentes in senatu redhibere debebunt, quae ex rationibus fisci aut urbium visceribus abstulerunt, ita ut omnibus deinceps adipiscendi honoris huiusce aditus obstruatur. *Dat. V. Non. Maii Gyfyrae*[u], *Tauro et Florentio Coss.* (361.)

49. *Idem A.*[v] *ad Taurum Pf. P.* Solum episcopum facultates suas curiae, sicut ante fuerat constitutum[x], nullus adigat[y] mancipare, sed antistes maneat, nec faciat substantiae cessionem. Sane si qui ad presbyterorum gradus, diaconum etiam seu subdiaconum *) ceterorumque pervenerint assistente curia ac sub obtentibus iudicis promente consensum[z] (cum eorum vitam insignem atque innocentem esse omni probitate constiterit), habere debet patrimonium probabilis instituti, ut retineat proprias facultates, maxime si totius populi vocibus[a] expetatur. §. 1. Quod si qui forte non curialibus apud iudicem profitentibus, non denique expetente populo ad eos, quos diximus, gradus[b] adspirent, aut studio fraudulentae[c] artis irrepserint, patrimonium suum liberis tradant ad curialia obsequia surrogatis. Quod si soboles defuerit, propinquis suis, quos tamen[d] gradus poterant legitimae successionis attingere, duas tradat propriae substantiae portiones, sibi tertiam reservaturos[e]; scilicet ut per propinquos, si tamen curiales sunt aut etiam, si curiae nunquam antea obsequium praebuerunt, praebeatur susceptis facultatibus obsequela[f]. Quod si filios aut propinquos non habuerint hi, qui derelicta curia ad cultum divinae reverentiae existimaverint transeundum, duas portiones curia debebit[g] accipere, relicta penes eum tertia, quem[gg] ante diximus ad ecclesiasticorum consortium insidiosis artibus adspirasse. Ea vero, quae ad curiam ex eorum re[h] transierint, curiae esse oportet, nec ex eius iure transferri. Sed quoniam verendum fuerit, ne alienatis facultatibus aut in aliorum iura ante transscriptis nulla ex parte possit curiae utilitatibus consuli, observari oportet, ut, si patefacta fuerint fraudulenta consilia, qui qualibet necessitudine co-

— c. 48 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Offic. praef. urb. (I, 6), c. 12 et 13 C. Th. de Praetoribus (VI, 4), c. 1 C. Th. de Metatis (VII, 8), c. 7 C. Th. de Annona et trib. (XI, 1), c. 1 C. Th. de Publica compar. (XI, 15), c. 1 C. Th. de Protostasia (XI, 23), c. 3 C. Th. de Lustrali coll. (XIII, 1), c. 7 C. Th. de Operib. publ. (XV, 1). Vid. c. 129 h. t., not. sup. — c. 49 coniungenda est cum c. 7 C. Th. de Cohortal. (VIII, 4) Vid. c. 121, 163, 172 h. t., not. sup. In Aur. Lugd. Cui. 2, 2* mendose insignitur num. *XLVIII.*

si vel in. 20 om. *in.* *) Fol. 231[b] cod. 4. g) 20 *extra.* h) 20 *pondera quinque — uischo inferat.* 16 *oficio — conferat.* In Cui. 1 est *eus*, mendose pro *eius.* i) 10, 18, 24 *XIII.* 15 *XIIII.* 20 *XVIIII.* 31—36, 39 *VIII.* In codd. 28, 36, 40 pro subscr. h. c. ponitur subscr. c. sq. in Br. Al. (Codicis Th. c. 55) *Dat. Kal. Mai. Antiochiae* (40 *Antiociae*) *Iuliano ã IV et Salustio consol.*, neque vero suo loco om. subscr. c. 56 cit., quae bis scripta est err. librar. k) 10, 15, 18 *Iun.* s. *Iunii.* Go. in Chron.: „*XIII. Kal. Iun.* in Ani. Reg." l) Plerique codd. Br. Al., inter eos 6, 7, 11 *Epatio*, ut Sich.; alii *Epacio*, *Ippatio*, *Epartio*, *Epactio*, *Eupatio*, *Apacio*, *Ypatio.* 20 *Basio.* Nonn. codd. om. *Coss.* m) Restitui ex codicibus Br. Al., veluti 6, 7, 9—11, 42—44 et ex Sich. Cui. 1 — Lugd. *correctione*, h. e. castigatione, emendatione. Vid. supr. IX, 13, 1, l. 38, §. 7 D. ad L. Iul. de Adult. (XLVIII, 5). 11 *Lex ista hoc dicit. In correctione.* Cui. 2 — Ri*. *correptione*, ut 20, 21 et Sich. in m. n) 6, 7, 21, 43, 44 et multi alii *debeant.* 20 om. *debent.* 11 *iudicie debeant tenere.* o) 9, 42 *deservire.* 11 *deservirae.* 21 *curialium* (sed repetitur v. *curialium*) *tum facile audeant deservire.* 43 *adservire.* p) 6, 7, 9 — 11, 16, 18, 21, 42, 44, alii om. *si.* 20 *nam si quis.* q) 6, 7, 11, 20, 42, 44, alii *et praeter officium.* 21 *et per officium.* 9 om. *et officium — libras.* r) Nonn. codd. *libras auri.* s) Ita plerique codd. et inter eos 6, 7, 14, 17; similiter 10, 11, 18, 20 *inferre cogatur* et 21 *inferre cogetur.* Edd. *cogantur inferre.* t) 4 *Id. aa*; edd. *Idem* s. *Iidem AA.* (Aur. Lugd. *Idem A.*) Go. aut solius *Constantii* nomen inscribi aut *Constantii et Iuliani C.* poni vult et hic et in sq. c. Vid. c. 40 h. t., not. *d* et c. 44 h. t., not. *g.* u) *Gyfyrae* deest in cod. 4 et in edd. Cf. c. 1 C. Th. de Off. pr. urb. cit., not. *o*, c. 12 C. Th. de Praetor. cit., not. *z*, c. 1 C. Th. de Metatis cit., not. *ee.* v) Vid. not. *t* antec. x) Go. ann.: „Constitutio haec non exstat: Sed et quid ea constitutum fuerit, non satis clarum est. Duplicem enim haec verba, *sicut ante fuerat constitutum*, sensum admittunt." De simili re agunt tres leges Constantini M., c. 3, 6 et 17 C. Th. de Episcopis et cler. (XVI, 2) et lex aliqua deperdita, quae indigitatur in c. 3 C. Th. cit. y) 4 *adigant*, sed del. *n* rubro col. *) De v. *diaconum* et *subdiaconum* vid. Go., not. *e.* z) Cum literis *sum* incipit fol. 232[a] cod. 4. a) Go. *vosibus*, err. b) In cod. 4 add. *danda est in his artibus*, sed del. a libr. c) 4 *fraudulente* et paullo infra *suboles.* d) In Summar. C. Th. a sec. manu add. *VII* (*qui VII per successionis gradus ad hereditatem vocantur*). e) Be. em. *tradant — reservaturi.* Iam supra aderat similis locus: *si qui — pervenerint — cum eorum — habere debet patrimonium pr. i., ut retineat pr. fac., maxime si totius populi vocibus expetatur.* Elegit scriptor legis ex incerta multitudine, quam nominaverat, unum, qui tradat etc., negligenter quidem, neque vero in hoc solo loco. Imitatus est eum Summariorum Auctor. Cf. c. 74, §. 2 et c. 107, not. *cc* h. t. f) 4, Til. — Lugd. *obsequella* et mox 4, edd. ante Be. *hii.* g) Fol. 232[b] cod. 4. gg) 4 *qui.* h) 4 *re*, e libr. corr.

palatus est, cum id potuerit[i] demonstrare, easdem percipiat facultates, curiae muneribus praebiturus obsequia; vel si propinquorum cesset indago, cuncta ad curiam transferantur, quae[k] quolibet titulo alienata probabuntur ex eo tempore, ex quo curiae munia coeperit detrectare, qui viam divinae cultionis affectat. §. 2. Si praepositi horreorum hique, qui suscepturi sunt magistratum, praepositi etiam pacis[l] seu susceptores diversarum specierum ad ecclesiam crediderint adspirandum, postquam officia impositae sollicitudinis aut[m] honoris aggressi sunt, ipsos primum antistites supernae legis conveniet reluctari, ipsisque primum annitentibus easdem ad obsequia congrua revocari; aut, si hoc neglexerint, a curialibus, iudiciali officio suffragante, retrahendi*) sunt etc. *Dat. IV. Kal. Sept.*[n] *Tauro et Florentio Coss.* (361.)

50. *Imp. Iulianus A. Secundo*[o] *Pf. P.* *Post alia:* Decuriones, qui ut Christiani[p] declinant munia, revocentur. §. 1. Et ab auri atque argenti praestatione, quod negotiatoribus indicitur, curiae immunes sint, nisi forte decurionem aliquid[q] mercari constiterit, ita ut ordines civitatum ex huius modi reliquis sarcinarum, ut iam diximus, amoveantur. §. 2. Et quoniam ad potentium[qq] domus confugisse quosdam relatum est curiales, ut tam foeda perfugia prohibeantur, mulctam statuimus, ut per singula capita*) singulos solidos dependat, qui ad potentis domum confugerit, et tantundem, qui receperit, mulctae nomine inferat. Nam si servus inscio domino susceperit, capite punietur, et ingenuus, qui invito patrono[r] hoc fecerit, deportabitur. *PP. III.*[s] *Id. Mart. Constantinopoli, Mamertino et Nevitta Coss.* (362.)

51. *Idem A.*[t] *Iuliano Comiti Orientis.* Eos[u] indulserunt veteres principes ex materno[v] genere curialibus Antiochenis adscribi, quos patris dignitas[x] nullius vindicaret iuri[y] civitatis. *Dat. V. Kal. Sept. Antiochiae, Mamertino et Nevitta Coss.* (362.)

52. *Idem A. ad Iulianum Consularem Phoenices*[z]. Non obstat curialium petitioni, quod hi, quos incolas dixerunt, alibi decuriones esse dicuntur; poterunt enim et apud eos detineri, si eorum patitur substantia*), et ante conventionem incolatui renuntiare noluerunt. Sola vero possessione, sine laris collocatione, praedictos onerari iuris ratio non patitur, quamvis res decurionum comparasse dicantur. Sane incolonatus[a] iure tunc detinendi sunt[aa], si non aut arma gesserunt, aut expeditioni militari praefuerunt, aut sub praecone[b] administrationis facti sunt senatores. *Dat. III. Non. Sept. Antiochiae. Acc. Id. Oct. Tyro*[c], *Mamertino et Nevitta Coss.* (362.)

53. *Idem A. ad Sallustium*[d] *Pf. P.* Quoniam ex [e]paucis plurima commissa non absurde suspicamur, ex die Kal. Septembrium*) omnes omnino praeter solennes nominationes factas a curiis in irritum devocamus. De praecedentibus porro iustum agitabis examen. §. 1.

— c. 50 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Locatione fundorum (X, 3), c. 10 C. Th. de Extraord. s. sord. muner. (XI, 16) et sec. Go. cum c. 2 C. Th. de Protostasia (XI, 23), c. 1 C. Th. de Auro coron. (XII, 13) et c. 2 Cod. Iust. de Diversis praed. (XI, 69). Pr. et §. 1 h. c. repetita sunt infra in c. 4 C. Th. de Lustr. coll. (XIII, 1). Baron. ad ann. 362, n. 280. Cf. infra c. 123, not. sup. — c. 51. Cod. Iust. X, 31, 22. Memoratur apud Zosimum III, 11 et in c. 61, 62 Cod. Iust. de Decur. (X, 31). Cf. Iulianus in Misopog. p. 367, 368, 370 ed. Spanhem. — c. 52 coniungendam esse putat Go. cum c. 1 C. Th. de Dominio rei, quae poscitur (II, 5), etsi ad aliam data est.

iure. Mihi probatur re, i. e. bonis, facultatibus. Edd. iure. i) Go. *poterit.* k) 4 *que*, rubro col. em. *quae.* l) Go. em. *pagis.* Vid. c. 1 C. Th. de Pignoribus (II, 30), not. *n*, Go. in Glossa. nom. v. *Pagus* et Dirksen in Man. latinit. font. v. *Pagus* et *Pax.* Rein. ann.: „l. *panis* vel etiam *pagis.*" m) Fol. 233[a] cod. 4. *) Mendose Til. *retrahandi.* n) Go. in Chron.: „*f. Febr.*" o) Go. propter Ammianum Marcellinum lib. XXII. initio Secundum Sallustium accipit, Vales. in m. Saturninium Secundum. Vid. c. 1 de Locat. fund. cit., not. *o*. p) Sec. Go. Christiani hic sunt clerici. q) Be. cj. *decurionum aliquis*, sine causa; neque aliter atque hic scriptum est, habet c. 4 cit. qq) Vid. c. 1 C. Th. de Patrocin. vicor. (XI, 24). *) Go.: „Verba haec *per singula capita*, melius starent infra, ita *et tantundem per singula capita qui receperit mulctae nomine inferat.*" r) Fol. 233[b] cod. 4. s) Vid. c. 1 C. Th. de Locat. fund. cit., not. *r*. t) Cod. Iust. *Imp. Iulianus A.* u) Go. ann.: „*Eos* (etiam scil. seu) *quoque indulserunt.* Constitutiones porro has veterum Principum non extant." Vid. Go. comm. h. c. v) 4 *pincipes qui materno*, rubro col. em. *principes.* Edd. ante Be. *principes, qui* (Cui. 2, 2* om. comma) *materno.* Go. ann.: „*Ex*, Cod. Iust. Forte hic legendum *pro.* Nisi ita hunc locum emendandum putemus: *Eos indulserunt veteres Principes, qui materno genere Curiales sunt, Antiochenis adscribi* vel ita. *qui materno genere Curiales, Curialibus Antiochenis adscribi*: orto errore ex repetitione eiusdem vocis." Be. ex Cod. Iust. rep. *ex* pro *qui*, quod bonam quidem sententiam praebet, sed tamen audacter factum est, quia expresse codex 4 habet *qui*, ideoque Cod. Iust. conditores locum impeditum videntur ingenio suo correxisse. Putaveram aliquando scriptum fuisse: *Eos indulserunt veteres principesque materno genere curialibus Antiochenis adscribi, quos* etc.; neque tamen h. cj. mihi satisfacit. Non dubito, quin Go. aliquid excidisse recte dixerit, et quae posterior est eius cj., mendum codicis 4 apte tollat, modo post *curiales* add. *sunt.* Fortasse totus versus excidit post *genere*, et suppleri possit *curialibus functionibus obnoxii sunt*, vel simile quid. x) Cod. Iust. *conditio.* y) 4, edd. ante Be. *iure.* Recte Be. ex Go. comment. et Cod. Iust. rest. *iuri.* z) 4, edd. ante Be. *Foenicis.* Be. *Phoenicis.* Go. propter c. 54 h. t. prop. *Comiti Orientis.* Mox Aur. Lugd. *Non obstat. curialium.* *) Vid. Summ. C. Th.: „*ut si substantiosi sint.*" a) 4, Cui. 2, 2*. Be. *incolonatus.* Til. — Lugd. *in colonatus.* Go. — Ri*. *Incolonatus.* Recte Go. Be. cj. *incolatus.* Cf. ipsam hanc c. et c. 5, 12, 46, 141 h. t. aa) Go. om. *sunt.* b) Go. et Vales. in m. recte em. *praeconio*, i. e. honesto testimonio (vid. supra c. 25 h. t. et VI, 22, 1) vel iustis meritis (vid. c. 78 h. t.) vel honore (vid. c. 74 h. t.). Go. autem in comm. dicentem, rectoribus provinciarum non fuisse praecones, verum magistratibus maioribus, partim W. refutare studet ad c. 6 C. Th. de Off. rect. prov. (I, 16), not. *t.* Summ. C. Th.: „*aut praefecti facti sunt.*" c) Be. *Tyri.* d) Go. in Chron. *Salustium.* e) Fol. 234[a] cod. 4. *)

Placuit etiam designare, quae corpora sunt[f], in quibus nominationis iuste solemnitas exercetur. Decurionum enim[g] filios necdum curiae mancipatos et plebeios eiusdem oppidi cives, quos ad decurionum subeunda munera splendidior fortuna subvexit, licet nominare solenniter. *Dat. XIV. Kal. Oct. Antiochiae, Mamertino et Nevitta Coss.*[h] (362.)

54. *Idem A. ad Iulianum Comitem Orientis*[hh]. Providendum est eorum novitati decurionum, qui nuper nomen curiis addiderunt[i], ne praeteritis *) debitis susceptorum onerentur: sed conventis propter haec debita[k], qui ea praecedentibus delegationibus contraxerunt, nullam molestiam[kk] pro sarcina nominationis alienae sustinere patiaris. *PP.*[l] *Beryto*[m] *Kal. Nov., Mamertino et Nevitta Coss.*[mm] (362.)

55. *Idem A.*[n] *Leontio Consulari*[o] *Palaestinae.* Qui pater sit XIII[p] liberorum, non modo[q] ad curiam non vocetur, verum etiam, si sit *) decurio, honoratissima quiete donetur[r]. *Dat. Kal. Mart. Antiochiae*[s], *Iuliano A. IV.*[t] *et Sallustio*[u] Coss. (363.)

Interpretatio. *Haec lex hoc praecipit*[v], *eum, qui pater probatur esse*[x] *tredecim filiorum, non solum*[y] *ad curiae servitia non tenendum*[z], *verum etiam, si curialis sit, honoratissima quiete* *) *donandum.*

56. *Idem*[a] *A. . . . .*[b] Qui nati origine curiali militare munus adamaverunt, ubi decem annorum stipendia confecta sunt, iussionum nostrarum auctoritate erunt curia immunes. Si vero intra decennium recens adhuc erit ratio militiae limitaneae, causa generis praeponderabit[c] et originis. Curiis enim aggregabuntur. *Dat. XII. Kal. Ian. Antiochiae, Iuliano*[d] *A. IV. et Sallustio Coss.* (363.)

57. [e] *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Mamertinum Pf. P.* Nemo ad ordinem senatorium ante functionem omnium munerum municipalium senator accedat. Cum autem, universis transactis, patriae stipendia fuerit emensus, tum eum ita ordinis senatorii complexus excipiet, ut reposcentium civium flagitatio non fatiget. Hi autem, qui legem nostram neglexerint, exempti senatorio albo, quoad municipalibus necessitatibus satisfaciant, non capiant casei honoris augmentum. Nam qui cupiunt incrementum honoris adipisci, perfunctos se esse mune-

— c. 54 bis deinceps scripta est in codice 4, sed priore loco rubro colore deletur. Auctus igitur est in cod. 4 hic tit. uno, etsi eadem constitutione. Cod. Iust. X, 31, 23. — c. 55. Cod. 4 *c.* 56. Vid. c. 54 h. t., not. sup. C. Th., Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 55. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 6, sed cod. 38 *c.* 5. Vid. c. 20 h. t., not. sup. Cod. Iust. X, 31, 24 mut. Integra cum interpr. est in codd. 6, 7, 9—12, 14—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46; inscr. et textus des. in codd. 24, 30—32, 35, 39, 43; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42, 44. De codd. 8 et 13 vid. c. 12 h. t., not. sup. et de codd. 28, 36, 40 c. 47 h. t., not. sup. et not. *i.* Cf. l. 5, §. 2 D. de Iure immunit. (L, 6). — c. 56. Summ. C. Th.: „*Contraria superioribus, id est VII et XL*" (num XIII an XLIII?). Vid. c. 88, 95, 134, 154, 168, not. sup. — c. 57 concordant secundum Go. c. 58, 65 h. t. Cf. c. 58, 69, 154 h. t., not. sup.

Summ. C. Th. *Ianuariarum.* f) Go. ann.: „*Sint.*" g) Go. ann.: „Enimvero." h) Mendose Til. *Nevitvitta.* Aur. Lugd. *Cons.* hh) Cod. Iust. *Idem A. Iuliano Comiti Or.* i) Sec. Go. sunt qui in Cod. Iust. legant *indiderunt.* *) 4 in priore apographo *preteritis.* k) Cod. Iust. *debita his qui.* kk) Cod. Iust. *nullam eos mol.* l) Go.: „*PP.* id est, proposita: non ut aliae editiones habent *P. P.* puncto inserto." Quae sint illae editiones, nescio; certe Codicis Theodosiani non sunt, intelligit igitur Go. Codicis Iust. editiones. Verisimile est, datam esse h. c. Antiochia. Vid. c. 52 h. t. m) 4 utroque loco, Til. — Ri*. Cod. Iust. *Byritho.* Be. *Berythi.* Ri. Ri*. *Nevita.* Aur. Lugd. *Cons.* mm) Cum librarius cod. 4 c. 54 h. t. ita absolvisset, nihil ut spatii superesset in fol. 234ᵃ, decem, ut antea, versibus eandem scripsit initio fol. 234ᵇ. Vid. not. super. h. c. In ima parte fol. 234ᵇ est signum quaternionis *AA.* n) Br. Al. codd. Sich. *Imp. Iulianus A.*, sed 34 *Imp. Valentinianus.* o) Multi codd. *Leoncio, consolari et Palestinae* s. *Palestinē.* 15 *cons palatinae.* 9, 29, 42 *curl*, virgula supr. add. 28, 36, 40 om. *Leonsio Cons. Pal.*, 38 *Cons. Pal.* Aur. Lugd. *Consuli*, ut Go. et Ri. in Chronol. Cf. Böcking ad Not. Or. p. 511. p) Til. *Qui pater sit. XIII.* Cod. Iust. *Si quis decurio pater sit XII lib.* Sed etiam cod. G. Reg. 1, 2 *XIII* et omnes a Ross. inspecti, unde Cui. in Comm. c. 24 Cod. Iust. cit. l. c. p. 277 propter l. 5, §. 2 D. cit. legendum esse existimat *XVI*, duobus *II* mutatis in *V*, prob. Amaya, sed improbb. Go. in comm. h. c. et Dirksen. l. c. p. 504. *XIII* s. *tredecim* habent Br. Al. codd. omnes et interpr. 16 *Qui patre.* q) 10, 18 *modo aut curiam.* 9 *ad iniuriam.* 20 *vocetur*, sed corr. *) Go. ad v. *sit* ann.: „*iam.*" r) Cod. Iust. *liberorum* (om. *non - decurio*), *hon. munerum quiete d.* 20 *honoratissimae quieti d.* s) 6, 7 et alii codd. *anthiociae.* 42 *anthioc̄.* 20 *anthiocia.* 36, 38, 40 *antiocie*; alii *Mad* pro *Mart.* 20 *April.* t) 11 *II.* 12 *III.* 27, 30, 33, 34 *VI.* Multi codd. om. *A.* et 38 *A. IV. et.* u) Nonn. codd. *Psallustio*, alii *Salustio.* Aur. Lugd. *Cons.*, quod v. deest in multis codd., in aliis mutatum est in *C.* v) Ita fere omnes codd., inter eos 6, 7, 9—11, 20, 21, 42—44, etsi sunt, in quibus scriptum sit *praecepis.* Edd. *Lex ista hoc dicit.* x) Ita 6, 7, 20, 21, 43 et multi alii codd. Similiter 11 *probatus esse.* Edd. *esse probatur.* 20 *tertius decimus* pro *XIII.* y) 6 add. *non.* 43 *aut* pro *ad.* z) Ita permulti codd., veluti 6, 7, 9, 11, 18, 20, 21. Edd. *detinendum*, quod Go. ex lege interpretatur *vocandum.* Vid. potius c. 52 h. t. *) 20 *etiam ut si — honoratissimae quieti.* a) Go. Be. scribi volunt *Imp. Iovianus.* Rein. deletis vv. *Idem A.* ann.: „*Iovianus forte ad Apr.*" Vid. supra VIII, 1, 8, not. *q.* b) Magistratus, ad quem missa est const., deest in cod. 4 et in edd., nec ullo quidem lacunae signo in cod. 4 et in Til. — Cui. 2*. Be.; Go. Ri. sex puncta habent Ri*. septem. c) 4, Til. *praeponderavit.* Cui. 1 — Be. *praeponderaverit.* Recte Go. Be. em. *praepondera-, bis*, quod recepi. Est solius orthographiae differentia. Ceterum vid. Libanii locum in Orat. ad Curiam prolatum in Mantuana Ritteri editione Tom. VI, P. I, p. 322. Vid. supra VI, 26, 11, not. *e*, VII, 13, 7, not. *x* et 8, not. *e*, VII, 20, 8, not. *k*, XI, 20, 6, not. *r.* d) Go. *Iulianus.* Aur. Lugd. *Cons.* e) Fol. 235ᵃ codicis 4. Cui. 2, 2* *Idem Impp. Val.* etc. *) Add. *Hadria-*

ribus actis debent ordinarii iudicis approbare, in locum suum scilicet filiis surrogatis, si eos successio familiae ad exsequendam universam legis nostrae mentem docebitur adiuvare. *Dat. Non. Maii* *) *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

58. *Iidem AA. ad Mamertinum Pf. P.* Qui curiali ortus familia ante completa munera patriae senator factus est, fructu careat, quo usque muneribus absolvatur: quibus expletis, si velit sumptuosum [f] ordinem senatorium vitare, denuntiet [g] dignitati; si permanserit, liberos, quos post ediderit, habeat senatores, praetores iam quaestoresque, non muneri decurionum obnoxios. §. 1. Militiae vero nullus gradus, nulla diuturnitas defendet eum, qui ut curialem contrahens originem repetetur. §. 2. Sed et qui nexum curialem nascendi opportunitate vitaverit, nisi cum duodevigiati annos expleverit militiam exerceat, per quam parentibus eius immunitas quaesita est, securus esse non poterit, propter sortem originis. *Dat. III. Id. Maii Hadrianopoli, divo Ioviano et Varroniano Coss.* [h] (364.)

59. *Iidem AA.* *) *ad Byzacenos.* Qui partes eligit ecclesiae, aut in propinquum **) bona propria conferendo eum pro se faciat curialem, aut facultatibus curiae cedat, quam reliquit; ex necessitate revocando eo, qui neutrum [i] fecit, cum clericus esse coepisset etc. *Dat. IV. Id.* [ii] *Sept. Aquileia, divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

60. *Iidem AA. ad* [k] *Byzacenos.* Sacerdotes vel [kk] curiales [l] ultra terminos propriae civitatis [m] non iubeantur [n] sui exhibere praesentiam, in sacerdotibus creandis et in privilegiis, quae iisdem [o] deferebantur, veteri more servando. *Dat. prid. Id. Sept. Aquileia, divo Ioviano et Varroniano Coss.* [p] (364.)

61. *Iidem AA. ad Terentium Correctorem Tusciae* *). Urbis Vulsiniensium principales, qui tamen patronorum adepti fuerint dignitatem, hanc praerogativam laborum atque officiorum ferant [q], ne interdum ad libidinem prave consulentium iudicum gravibus afficiantur iniuriis. *Dat. V. Kal. Nov. divo Ioviano et Varroniano Coss.* [r] (364.)

62. *Iidem AA. ad Symmachum Pf. U.* *) Municipalis, qui ad fabrorum collegium, alia officia illusurus, irrepsit, statui pristino reformetur, nec in posterum decurionum quis originem trahens ad hoc officium adspirare audeat. *Dat. IV. Id. Dec. Mediolano* [s], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

63. *Iidem AA. ad Modestum Pf. P.* Quidam ignaviae sectatores desertis civitatum muneribus captant solitudines ac secreta, et specie [t] religionis cum coetibus monazonton *) congregantur. Hos igitur atque huiusmodi intra Aegyptum deprehensos per comitem Orientis erui e latebris [u] consulta praeceptione mandavimus [v], atque ad munia [x] patriarum subeunda revocari, aut [y] pro tenore nostrae sanctionis [z] familiarium [a] rerum carere illecebris, quas per eos censuimus vindicandas, qui publicarum essent subituri munera functionum. *PP. Beryto* [aa] *Kal. Ian., Valentiniano et Valente AA.* [b] *Coss.* (365.)

— c. 58 coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Cohortal. (VIII, 4), c. 18 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5) et sec. Go. cum c. 5 C. Th. de Re milit. (VII, 1), ubi vid. not. super. et not. *s.* Cf. etiam supra XI, 7, 9, not. super. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" Cf. c. 65, 130, 143 h. t., not. sup. — c. 59 coniungenda est cum c. 16 C. Th. (V, 13), c. 9 C. Th. de Petitionibus (X, 10), c. 8 C. Th. de Collat. fundor. patrim. (XI, 19), c. 60 h. t., c. 17 C. Th. de Episcopis (XVI, 2). Vid. c. 16 cit., not. *cc* et VIII, 5, 20, not. *l.* — c. 60. Vid. c. 59 h. t., not. sup. Cod. Iust. X, 31, 25 mut. — c. 61 similis est c. 39 et 47 h. t. — c. 63. Cod. Iust. X, 31, 26. Balsamo Paratitl. I, 3 (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. T. II, p. 1271 ibique not. Leunclavii in marg.). Pagius ad ann. 426, n. 11. Baron. Annal. ad ann. 375, n. 10 et 11 (8 ap. Go.). Sec. Go. indigitatur apud Orosium VII, 33, Prosperum Aquitan. in Chronico, Paulum Diaconum lib. XII. (p. 83 T. I. Scriptor. Ital.) et ap. Iornandem de Regn. succ. l. c. p. 238.

nopoli, ut est in c. sq. f) Fol. 235 [b] cod. 4. g) Til. *denuntiet. dignitati si permanserit, lib.* Cui. 1 — Cui. 2* *denuntiet dignitati si permanserit, lib.* Recte Go. Be. cj. *renuntiet.* h) Aur. Lugd. *Cons.* *) Mendose Cui. 2 — Ri. *AA. Idem.* **) 4 *propinquum.* i) Til. *ne utrum.* Aur. Lugd. *neutrum.* ii) Scrib. *prid. Id.* Vid. c. 16 cit., not. *cc.* k) Err. ap. Go. excid. *ad.* Cod. Iust. *Impp. Valentinianus et Valens AA.* kk) In Cod. Iust. om. *Sacerdotes vel.* l) Cum literis *les* incipit fol. 236 [a] cod. 4. m) Male Cod. Iust. *provinciae civitatis*, sed Cui. et C. Th. n) Cod. Iust. *non iubeantur a moderatoribus provinciarum exhibere sui praesentiam, nisi publica necessitas exegerit*, et sq. subscr. o) 4, add. ante Be. *hisdem.* p) Aur. Lugd. *Cons.* *) 4 *Tusc*, rubro col. adscrib. *iae.* q) 4 *feras.* Typothetae negligentiae tribuo, quod a Go. ed. vv. *atque officiorum* absunt. r) Aur. Lugd. *Cons.* *) Go. in Chronol. *Pf. P.* s) 4 *Med.*, h. e. *Mediolano.* Vid. supr. V, 14, 3, not. *o.* t) Cod. Iust. *et sub specie.* Til. *specie, religionis.* Cum vv. *creta et specie* incip. fol. 236 [b] cod. 4. *) Go. non solum eos vituperat, qui *monachorum* pro *monazonton* scribi volunt, in quo Spangenb. ei assentitur, sed irridet iis etiam, qui Monazontem hic locum esse interpretantur, in quo solitarie vivant monachi. u) Cod. Iust. *Hos igitur atque in huiusmodi deprehensos erui latebris*, et om. *intra Aeg., per Comitem Orientis* et *v. e.* v) Cod. Iust. *mandamus*, eadem ratione, (scil. atque *mandavimus*), inquit Go., et sic infra *censuimus.* x) Cod. Iust. *municipia*, sed Hal. Cont. in Paris. Russ. Cui. et C. Th. y) Cod. Iust. *et.* z) Ipsam hanc legem significari putat Go., non praecedentem aliquam, minime vero c. 59 h. t., ut quidam existimant, cum illa Valentinianum auctorem habeat, haec Valentem, et de clericis illa agat, haec de monachis. a) 4, Til. — Ri*. Cod. Iust. *familiarium.* Be. *familiarum*, err. aa) 4, Til. — Ri*. Cod. Iust. *Byritho.* Be. *Berythi.* b) Ap. Go. — Ri*. om. annus. Refert enim Go. h. c. ad ann. 373, add. num. *IV.* post *AA.* Modestum enim post ann. 369 demum factum esse praef. praet. Orientis, et Valentem non inter initia imperii, sed defuncto Athanasio, qui supremum diem ann. 372 obierit, hostilem animum adversus monachos et Aegyptios ostendisse. Contra Pagius in Critic. ad Annal. Baron. ad ann. 372, n. 9 et 10 (in Chron. ann. 373 p. XCV. ed. Ri.) decessisse Athanasium contendit mense Maio anni 373,

64. *Iidem AA.*[bb] *Mauris Sitifensibus.* Privilegio militiae paternae se non vindicet, quem avitus[c] curiae nexus adstringit, et patrem sine dubio receptura curia, si intra praedicti temporis*) calcem suis partibus adfuisset[d]. Quod si militari avo et[e] patre decurione nascetur, paternae erit succedaneus functioni[f]. *Dat. IX. Kal. Maii*[g] *Treviris, Valentiniano et Valente AA. Coss.*[h] (365.)

65. *Iidem AA. ad Terentium Correctorem Tusciae.* Omnes curiales, qui, qualibet gratia, prius ad altiorem gradum properaverint, quam munia[i] universa percurrerint, ad ordinem necessitatum suarum revocentur, nec ante ad usurpatam dignitatem admittantur, quam, quae patriae debeatur, impleverint. Non difficile autem intelligitur, id, quod senatorio ordini concessum non est, concedi non posse ordinibus civitatum. *Dat. V. Kal. Iun. Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

66. *Iidem AA. ad Rufinum Pf. P.* *) Ordinibus curiarum, quorum nobis splendor vel maxime cordi est, non aggregentur, nisi nominati, nisi electi, quos ipsi ordines coetibus suis duxerint aggregandos; nec quis ob culpam, ob quam exiui deberet ex ordine, mittatur[k] in curiam. *Dat. XI. Kal. Iul. Ravennae, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)[l]

67. *Iidem AA.*[m] *ad Volusianum Pf. U.* Nullus, exceptis palatinis[mm], qualibet praerogativa fultus, a debitis muneribus habeatur immunis. *Dat. IV. Kal. Iul. Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.*[n] (365.)

68. *Iidem AA. ad Severum Pf. U.*[o] Quaecum[p] in perniciem ordinis Avellinatium sine*) auctoritate ac iudicio principali, ordinarii[q] iudicis nimia arrogatione, gesta sunt, neque vetustae consuetudini praeiudicare debebunt, neque in futurum quandam necessitatem legis imponere. *Dat. prid.*[r] *Non. Oct. Veronae, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

69. *Iidem AA. ad Ausonium Vicarium*[s] *dioeceseos*[t] *Asianae.* Universi, qui praematura cupiditate senatorios coetus honoribus patriae praetulisse noscuntur, habeant quidem incolumem statum senatoriae dignitatis, verum fungantur his honoribus, quos patriae nondum reddiderunt. Quin etiam liberos suos indicent, quos ante senatoriam dignitatem quisque suscepit. *Dat. prid. Non. Oct. Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

70. *Iidem AA. ad Mamertinum Pf. P.* Quisquis ex hoc corpore, quod susceptioni deputatum est, honorem quemlibet suffragio meruit*), etiamsi nostras purpuras adoravit, meritis careat dignitatis. *Dat. III. Kal. Febr. Mediolano*[u], *Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

— c. 64 coniungenda est cum c. 6 C. Th. de Re milit. (VII, 1). Vid. c. 28 C. Th. de Cohortal. (VIII, 4), not. *h* et c. 16 C. Th. de Agentibus in reb. (VI, 27), not. *v*. Cod. Iust. X, 31, 27 nonn. om. — c. 65. Summ. C. Th.: „*VIII et L similis.*“ Eodem die, sed ad Fortunatum Consularem Pannoniae data est c. 27 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5). — c. 66 sec. Go. coniungenda est cum c. 3 C. Th. Quibus equorum usus (IX, 30). Vid. c. 3 cit., not. *e*. Cf. c. 140, not. sup. — c. 67 coniungenda est cum c. 18 C. Th. de Praetoribus (VI, 4). Cod. Iust. X, 31, 28. — c. 68. Cf. c. 1 et 172 h. t., not. sup. Eodem die, sed ad alios datae sunt c. 69 h. t. et c. 17 C. Th. de Operib. publ. (XV, 1). — c. 69. Cf. c. 68 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Superiori contraria VII et L.*“ Indicatur h. c. in c. 155 h. t. — c. 70 coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Diversis officiis (VIII, 7). Suum locum non tenet h. c. et ponenda est ante c. 64 h. t. Qua re illud Go. assentior, fugitivam esse h. c. et tribuendam tit. C. Th. de Suscept. (XII, 6), ubi abrogatur. Vid. c. 7 ibid.

uno anno posterius Go. opinione; assignandam igitur esse h. c. anno 370. Rela. consules requirit aut anni 370 aut anni 373. Baronio satisfaciunt anni 365 consules. Be., si quis Go. sequitur, recte dicit in inscr. addendum esse *et Grat. A.*, qui et in annum 370 cadit. Validum esse Go. de Modesto argumentum concedo, neque tamen id, quod me quicquam mutare sinat. Esset evertenda non solum chronologica series constitutionum 64—78 h. t., quarum singularum consulatum Go. agnoscit, verum etiam mutandus Cod. Iust. hic et in sq. c. cum C. Th. consentiens. Neque minus offendit, quod aliis h. a. legibus ad Modestum datis idem annus subditus est. Vid. supra IX, 16, 8, not. *t*, XI, 30, 35, not. *h*, XI, 36, 17, not. *e*. Denique invitus facio duplicem mutationem cum inscriptionis tum subscriptionis. Locum igitur intactum derelinquo. Si quid peccatum est, conditores C. Th. culpae arguo, non librarios. bb) Male Cui. 1 — Cui. 2° *Idem A.* c) Cod. Iust. *quem assuetus curiae.* Glossa et nonn. veteres libri mss. *habitus*, quod cum significet *avitus*, defendunt Cont. Cui. (prob. Go.) Spangenb. Dirksen. l. c. p. 504. *) Summar. C. Th. *intra certum tempus, id est decennium.* d) Go. recte em. *obfuisset.* In Cod. Iust. om. *et patrem — adfuisset.* e) 4 *avocet;* rubro col. del. *c.* f) Cod. Iust. *functionis.* g) Cod. Iust. *Mart.* Rep. in c. 6 cit. *Treviris.* h) Go. — Ri°. om. annum. Vindicat enim Go. h. c., prob. Bon. l. c. pag. 754, anno 373, quia Valentinianus anno 365 non constitit Treviris. Cum C. Th. consentit Cod. Iust. Vid. supra VII, 1, 6, not. *y*, antec. not. *b* et Buchh. in edit. Fragm. Vatic. p. 201. i) Cum literis *nia* v. *munia* incip. fol. 237ᵃ cod. 4. Vid. c. 20 h. t. Paullo infra *intellegitur* 4. Til. Cui. 1. *) Vid. infra not. *l*. k) Til. — Cui. 2° *deberet, ex ordine mittatur in curiam.* l) Go. h. c. transfert in ann. 368, prob. Tillem. l. c. T. V, Notes, p. 9, n. XXXII., etsi hic praefert ann. 370. Vid. supra VIII, 6, 1, not. *v* et IX, 30, 3, not. *e, f.* m) Cod. Iust. *Iidem AA. et Gratia. ad.* mm) Cod. Iust. om. *exc. palatinis.* n) Go. om. ann. Go. in Chron. et Ri. ad c. 18 cit. vindicant h. c. anno 373. Vid. c. 18 cit., not. *t*. Spangenb. adscrib. ann. 368. Cf. supra not. *m*. o) Go. Tillemont. l. c. T. V, Notes, p. 5, n. XXI. et Be. ex c. 2 C. Th. de Actoribus (X, 4) rep. *Vic. Urb.* Vid. Go. in comm. h. c. p) 4 *Quecum.* Til. — Ri°. *Quae cum.* Be. *Quae cum.* Go. Be. in ann. rep. *Quaecumque*, recte. *) Err. Go. *sive.* q) Fol. 237ᵇ cod. 4. r) 4 *Dat. prid. prid. Non.* s) 4 *uc*; edd. *Vic.* t) 4 *dioec*; rubro col. add. *eseos* (dioeceseos). Go. vituperat Iuretum, qui ad Symmachum III, 63 reponit Ausonii nomen. *) Aur. Lugd. *meruerit.* Supra Ri°. *Idem A.* u) ex c. 8 cit. In cod. 4 et in edd. deest *Med.* Iam Go. voluit addi *Med.*

71. *Iidem AA. et Gratianus A. ad Amphilocium*[v] *Consularem Campaniae sive*[x] *ad Sophronium*[y] *Consularem Piceni.* Qui, praeterito aliquo vel honore[z] vel munere, ad locum indebitum tetenderunt, etiamsi conivente[a] curia, vel aliquibus in iudicium caussis tanquam probabilibus allatis valuit obreptio, ad ea, quae fugerant, retrahantur. Quiescat autem illa interlocutio, quae[b], cum huius modi querimoniae[c] deferantur[d], pronuntiet iudex, curiam suum nosse discrimen. *Dat. III. Non. Maii Treviris, Valentiniano et Valente III. AA. Coss.* (370.)

72. *Iidem AAA.*[e] *ad Olybrium Consularem Tusciae.* Si quis negotiator fundos comparaverit, et ut aliquorum possessor praediorum vocetur ad curiam, ei necessitatis umbra non adsit, quod propterea[f] pecunia, quam habet in conversatione, mercatoribus[g] indictum aurum argentumque agnoscit, sed nominatione facta eius[h] pareat functionibus, cui se sponte dedit, pecuniae usum in glebae commodum conferendo. *Dat. III. Non. Maii Treviris, Valentiniano et Valente III. AA. Coss.* (370.)

73. *Iidem AAA.*[i] *ad Symmachum Proconsulem Africae.* Qui nullo administrationis honore fultus, nullis vel palatinì laboris insignibus[k] vel meritis iustis militiae in consortium senatus nititur pervenire, missa in hanc rem legatione revocetur, eique reddatur curiae, quam voluit declinare. *Dat. prid. Kal. Dec. Treviris, Valentiniano et Valente IV.*[l] *AA. Coss.* (373.)

74. *Iidem AAA. ad Modestum Pf. P. Post alia:* In his, qui ex curiis ad senatus consortia pervenerunt, haec forma servetur, ut, si perfunctus quispiam muneribus et filii sobole nixus fuerit, quem senatorio needum indepto honore suscepit, filium suum curiae[m] functionibus tradat, ipse optata clarissimatus dignitate potiatur. Quod si ei gemina vel numerosa soboles erit, tunc discrimen prompte[n] dudum divalis legis[o] adhibendum est, ut de duobus eius liberis ac[p] pluribus sortiendi unius filii ad collegium senatus habeat optionem; ita ut ei, qui cum patre vel post patrem ad consortium senatus legetur, divisio cum fratribus[q] per sortem successionis patrimonii[r], idonea solius glebae substantia congregetur. Plane si quis[s] curialis factus senator et unius filii posteritate[t] subnixus ipsum senatui poposcerit connecti, seque promittat ad curiae munera regressurum, eius modi captio minime admittatur. §. 1. Ceterum si de numero curialium factus senator filium non habebit, quem functionibus patriae heredem generis ac munerum derelinquat, glebae senatoriae brevibus eximatur[u]; circa eos forma data, qui intra annos XL.[v] consulatus[x] Constantii decimi et Iuliani tertii[y] amplissimi ordinis participasse collegium monstrabuntur. Ceterum anteriore tempore adscitos ipsa aequum est antiquitate defendi. §. 2. Si quis igitur curialis prosapiae senatorio adepto vel a nobis vel a divis principibus honore subnixus sit, quantum ad liberos quidem pertinet, eadem[z], quae superius comprehensa est, forma servetur, excepto scilicet eo, qui sine filio sit et, ut statuimus, retrahendus est, nisi vel antiquitate participati senatus vel praestituti temporis praerogativa muniatur, vel ius gladii habuit vel praeconum, qui honores concessi ceteris*), et antiquum instar[a] senatorii nominis fuerint consecuti*). §. 3. His[b] verae dignitatis titulis et indicibus adiungendis, qui, proprium decus senatus[c] indepti, praeturae insignibus fuerint et honoribus ampliati, vel quos, veteris*) tribunorum plebis appellatione respersos, umbra nominis[d]

— c. 71 eodem die data est atque c. 72 h. t., neque tamen has constt., ut Go. placet, inter se coniungam, cum diversis magistratibus inscriptae sint. Vid. c. 86 et 87 h. t., not. sup. — c. 72. Vid. c. 71 h. t., not. sup. — c. 73. Si recte se habet subscr., haec c. non iusto loco est, et ponenda post c. 78 h. t.; sed vid. not. *l.* Cf. c. 77, 87, 152 h. t., not. sup. — c. 74 Go. indigitari putat in c. 90 h. t. Vid. infra not. *y* et de Summ. C. Th. infra c. 93 et 168 h. t.

v) Aur. Lugd. *Amphilochium.* x) Ita 4 et edd.; Be. prop. *simul*, sine caussa; nam v. *sive* indicat, conditores C. Th. duo adhibuisse eiusdem legis exempla, sed diversis magistratibus inscripta. y) 4 *Sofronium.* z) Fol. 238[a] cod. 4. a) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri°. *conhibente.* Aur. Lugd. *cohibente*, mendose. Vid. VI, 30, 17, not. *v.* b) Go. Be. in not. em. *qua*, recte. Quadrat etiam in h. l. *quam.* c) 4, Cui. 2 — Ri°. *quaerimoniae*, sed in cod. 4 rubro col. em. *querimoniae*, et ita habent Til. — Lugd. Be. d) Go. annot.: „*Deferuntur.*" e) 4, Til. — Ri°. *AA.* et hic et in sq. c. Utroque loco Be., auct. Go., rep. *AAA.*, recte; nam Gratianus A. hoc tempore iam cooptatus erat in imperium. Vid. c. 71 h. t. f) Ita 4 et edd. Inverso ordine Go. scribendum esse putat *propterea quod.* Lego *quod propter eā pecuniā* (eam pecuniam). g) Til. — Cui. 2° *pecunia quam habet, in conversatione mercatoribus.* h) Go.: „An Curiae? an necessitatis?" Curiae equidem puto. i) Vid. not. *e* antec. k) Fol. 238[b] cod. 4. Paullo supra Aur. Lugd. *palatinis.* l) Ita 4, edd. Annus deest ap. Go. — Ri°. Err. ap. Be. additur 372. Go. vult *III.*, recte; nam praeterquam quod hac cj. restituitur ordo legum, vulgata scriptura inversus turbatus, Chilo videtur iam exeunte anno 373 Proconsul Africae fuisse. Cf. Valesius ad Ammian. Marcell. XXVIII, 1. m) Til. *suscepit filium suum, curiae.* n) Go. cj. *promptae*, i. e. latae et Be. *promtae*, recte. o) Haec lex sec. Go. periit. p) Go. ann.: „*Aut*, vel etiam." q) 4 *patribus*, a libr. corr. *fratribus.* r) Go. Be. rep. volunt *diviso — patrimonio*, recte, etsi satis est emendare *divisi.* s) 4 *qui.* Retinui *quis* propter similem locum §phi 2. t) Fol. 239[a] cod. 4. u) Summ. C. Th.: „*eximatur haec gleba de senatorio albo.*" v) Edd. *quadraginta*; reposui ex codice 4 Latinum numerum, ut error, in quem facile incidere poterat librarius propter similitudinem notarum, pateat; nam Go., quem Be., ut fere ubique, sic hic quoque tacite repetens sequitur, reponendum esse demonstrat *XI* pro XL. x) Go. ann.: „*A Consulatu.*" y) Annus 360. Hanc legis partem a Theodosio M. indigitari et memorari recte dicit Go. in c. 90 h. t. z) Go. ann.: „*Ea.*" *) Go. in not.: „*certis.*" a) Fol. 239[b] cod. 4. *) Cf. c. 49, not. *e.* b) Cui. 1 — Cui. 2° *consecuti his.* c) Edd. *senatum.* Reposui *senatus*, quod Go. et Be. prop.; nam codex 4 habet *senatū.* Coniecit etiam Go. *senatorum.* *) Melius *veteri.* d)

nobis annuentibus constiterit populo praefuisse. §. 4. Inanes vero umbras et cassas imagines dignitatum codicillis honorariis sectantes nihil adiuvari praecipimus; exceptis eminentium elatis titulis dignitatum, si et honorario nomine a summo gradu, usque ad consularitatem, haud exiguis profecto meritis, amplissima sibi honestamenta pepererunt: ceteris inferioribus duntaxat honorariis dignitatibus ad ea officia, quae[dd] reliquerant, deducendis. §. 5. Haec super obnoxiis curiali origine. Ceterum suae[e] potestatis, et[f] nullis per provincias functionibus obligatis[g], vel longae militiae labore vel proximis erga nos iuventibus[h] codicillos senatorios reportaverint, nisi vitiis aut actae vitae opprobriis amplissimo ordine deprehendantur[i] indigni, indepti semel clarissimatus dignitatem perpetuo manebunt[k] in ordine senatorum. *Dat. Kal. Mart. Constantinopoli, Gratiano A. II. et Probo Coss.* (371.)

75. *Idem AAA.*[l] *ad Vicentium Pf. P.* Qui in sacerdotium provinciae et principalis honorem gradatim et per ordinem, muneribus expeditis, non gratia emendicatisque suffragiis, at *) labore pervenerint, probatis actibus, si consona est civium fama, et publice ab universo ordine comprobantur, habeantur immunes, otio fruituri, quod continui laboris testimonio promerentur, liberumque sit corpus eorum ab his iniuriis, quas honoratos non decet sustinere. Honorem etiam eis ex-comitibus[m] addi censemus, quem hi consequi solent, qui fidem diligentiamque suam in administrandis rebus publicis approbarint. *Dat. IV. Kal. Iul. Treviris, Gratiano A. II. et Probo Coss.* (371.)

76. *Iidem AAA.*[n] *ad Modestum Pf. P.* Ex omnibus domibus producti, qui origine sunt curiali[o], ad subeundam publicorum munerum functionem protrahantur; quippe cum[p] occultatoribus talium praeter iacturam existimationis etiam rerum discrimen incumbat, si, ulterius progressi, utilitatem publicam privatis studiis[q] et patrociniis postponant. *Dat. III. Id. Iul. Ancyrae, Gratiano A. II. et Probo Coss.* (371.)

77. *Iidem AAA.* *) *ad Probum Vicarium urbis.*[r] Nemo originis suae oblitus et patriae, cui domicilii iure devinctus est, ad gubernacula provinciae nitatur adscendere prius, quam decursis gradatim curiae muneribus subvehatur. Nec vero a duumviratu[s] vel a sacerdotio incipiat, sed servato ordine omnium officiorum sollicitudinem[t] sustineat, quod nec his deferri per gratiam aut connivente[u] iudice patimur, qui advocationis praerogativa nituntur; nec vero principalium vel sacerdotalium, cum nullam[uu] curialium officiorum agnoverint functionem, in honores primos irrepant[v]. Post munera vero et magistratus gradatim patriae persolutos aditus singulis ad administrationes publicas, nobis quoque assistentibus, recludatur etc. *Dat. VII. Kal. Mart. Treviris,* [x] *Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

78. *Iidem AAA. ad Probum Pf. P.* Ad illustres comites et magistros equitum ac peditum scripta porreximus, ut scirent, ab omnibus his veteranorum filiis, qui vel curiae addicti sunt, vel civilibus muneribus aliisque necessitatibus obsecundant, penitus abstinendum vel, si qui forte retracti essent, eos ita protinus officiis anterioribus redderent, nec pro his vicarios expeterent iuniores. *Dat.*[y] *XVII.*[z] *Kal. Iun. Patavione, Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

79. *Iidem*[a] *AAA. Modesto Pf. P.* Quicunque per

— c. 75. Baron. ad ann. 371, n. 131. Bou. l. c. p. 755. Eodem die data est c. 6 C. Th. de Murilegulis (X, 20). Summ. C. Th.: „*II et XX* (l. XXI) *similis.*“ — c. 76. Cod. Iust. X, 31, 31. — c. 77. Summ. C. Th.: „*Similis III et LXX.*“ Cf. c. 116, not. sup. — c. 78 coniungenda est cum c. 12 C. Th. de Cohortal. (VIII, 4). Vid. infra not. *z.* — c. 79. Cod. Iust. XII, 58, 5. Indigitatur in c. 106 h. t. Vid. c. 105, not. sup.

Go. em. *nominis*, err. dd) 4 *que reliquerant.* e) Go. vult *Ceterum qui suae* aut *ceterum si suae* (ita recte edit. Ri.; ap. Go. err. fuerat *se sua*). Illud prob. Be. Vid. not. *g.* f) Vocem *et* Go. accipit pro *id est.* g) Go. Be. cj. *obligati.* Vid. not. *e.* Oratio procedit, si legitur *obligati, sive longae* etc. h) Go. ann.: „*Iuvaminibus.*“ i) Fol. 240ᵃ cod. 4. k) Ri°. *maneant.* Infra Go. *A. A. II.* et Aur. Lugd. *Cons.* l) 4, edd. ante Be. *AA.* Recte Be. iussu Go. ex c. antec. rep. *AAA.* Bou. *Iidem Impp.* *) Go. in not.: „*sed labore.*“ m) 4, Til. — Cui. 2° *excomitibus.* Go. — Ri°. *ex Comitibus.* Mox 4, edd. ante Be. *hii* et Aur. Lugd. *Cons.* n) Ita 4 et Be. auctore Go. hic et in sq. c.; utroque loco Til. — Ri°. *AA.* Vid. not. *l* anteced. In Cod. Iust. Imperatorum nomina ponuntur. o) Cod. Iust. *curiales.* p) Fol. 240ᵇ cod. 4. q) Cod. Iust. *custodiis* pro *studiis*, recte improb. Go. *) Vid. not. *n* anteced. r) Go. ann.: „Error in hac inscriptione admissus: vel enim reponendum *ad Probum V.C. PP.* id est *virum clarissimum PP.* iam enim diu Probus PP. erat, et quidem hoc ipso Anno, ut docet inter alias, *lex prox. 78. inf.* et *lex 8. sup. de fil. mil. app.* (VII, 22) vel rescribendum, ad *Maximinum Vic. urbis:* de quo Ammianus multa *lib.* 28. (c. 1) vel ad *Aginatium Vic. urbis:* de quo idem Ammianus. Verum in priore sententia haereo.“ Be. ann.: „Fort. hoc ipso tempore simul et Pf. P. et vicar. urb. fuit. cf. Corsini Ser. Pf. U. ad ann. 372.“ Corsinius ex Ausonii epist. XVI, v. 15 sqq. et h. c. colligit, Probum Pf. P. simul et vicar. urb. fuisse, reprobata Go. cj. propter nimiam, quae sit, scripturae diversitatem. s) 4 *adduumviratus*, rubro col. em. e *duumviratu.* t) Til. *ordine, omnium officiorum, sollicitudinem,* Cui. 1 — Ri°. *ordine, omn. off. soll.* Go. *omnium.* u) 4, Til. — Ri°. *conhibente.* Vid. c. 71 h. t., not. *a.* uu) Ri°. err. *nulla.* v) 4 *inreparant*, rubro col. deleantur literae *ar.* x) Fol. 241ᵃ cod. 4. y) Go. *Dat.* pro *Accepta* sive *Reddita* habet. Annotat autem in Chron. p. XCII.: „Nisi enim *Patavionem* istam in Gallia fuisse putemus et forte in *Batavia* eam ponamus, ubi tum Valentinianus *erat*, *Patavio* (Ri. *Batavio*) haec fuerit Norici urbs, teste Am. Marcell. *lib.* 14. Pannoniae antea Ptolomaeo. *Patavione* autem hic editum et Ptolomaeo *Πατάυιον* et in nonnullis Antonini Itiner. Alii forme *Puetaivone*, vel *Petavione*, hodie *Pettaw*; verum prius illud magis placet.“ In ann. h. c. alios *Poëtavione* scribere dicit. z) Scrib. *XVI.* Vid. c. 12 de Cohort. cit., not. *d.* Mox Aur. Lugd. *Cons.* a) Quia Valentinianus iam decem-

Osroënam[b] primipilarium[c] maiore laetatur numero filiorum, unum loco suo, veluti hereditario iure, substituat, alterum, pro amore patriae, Aedesenae[d] curiae tradat obsequiis, ceteris quam voluerit militiam[e] provisurus. Sin autem duos tantum procreaverit, cohorti satisfacere cogatur et curiae. Quod si unum procreaverit, eundem ordini patriae restituat, nullo contra hanc formam beneficio valituro. Damus sane licentiam tam patribus eorum quam ipsis, qui huius legis[f] auctoritate civitatum obsequio aggregantur, ut, si quos curiales patrocinio principalium invenerint excusari, in medium proferant, ut et ipsi, similibus officiis deputati, pareant impetratis[g]. *Dat. III. Non. Dec. Antiochiae, post cons. Gratiani A. III. et Equitii*[h] *V. C.* (375.)

80. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Iuliano Praefecto Aegypti.* Omnis ordo curialis a tormentis his, quae reis debita*) sunt, et ab ictibus plumbatarum habeantur immunes[i]; scituro iudice, quod si vel ipse vel eius officium contra vetitum legis aliquid usurpare tentaverit, gravissimo se supplicio esse subdendum. Gravitas igitur tua, sanctionis maiestate perspecta, non solum a corporalibus curialium iniuriis temperabit, verum etiam tota[ii] observatione providebit, ut, si aliquid temerarium ab officio aliquo fuerit perpetratum, severioris poenae discrimine vindicetur. *Dat. XVI. Kal. April.* *) *Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

81. *Iidem AAA. ad Neoterium*[k] *Pf. P.* Fabricenses*) ordinibus restituantur, qui originem curialem et propriae[l] munera declinaverint civitatis: reliqui ne levi quidem inquietudine pulsentur. *Dat. XVI. Kal. April. Thessalonicae*[m], *Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

82. *Iidem AAA. Neoterio*) Pf. P.* Omnes ad curiam **) praecipimus revocari, qui, ad munera subeunda originalibus vinculis occupati, officia conantur exhibere maiora, sive se splendidissimo senatui tradiderunt, sive per officia militantes obsequia patriae denegarunt, si tamen allegationum meritis deseruntur. *Dat. XVI. Kal. April. Thessalonicae*[n], *Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

83. *Iidem AAA.......*[o] Si qui[p] militaris prosapiae se officio cohortis aggregarit, et si[q] infractis viribus grandaevam praeferat senectutem, aut debilitatis obtentu bellico inconveniens operi iudicetur, de ignaviae latebris vel sera indagatione retractus curiarum functionibus mancipetur. *Scripta Petro Consulari Phoenices*[r] *Damasco*[s] *prid. Id. Maii Constantinopoli*[t], *Gratiano*[u] *et Theodosio I. AA. Coss.*[v] (380.)

84. [x]*Iidem AAA. ad Cameniam*[y] *Vicarium Africae.* In nominationibus a singulis quibus[z] ordinibus celebrandis dudum expressae[a] quantitatis modum eatenus volumus custodiri, ut eorum in[b] duabus, quae concilio adesse debent, partibus numerus derogetur, quos aut obtentus[c] debilitatis alienat, aut senectus pigra remoratur, aut clericatus obsequia vindicarunt, aut crimen

— c. 80 coniungenda est cum c. 20 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1). Eodem die datae sunt c. 81 et 82 h. t. Summ. C. Th.: „*VIIII et XXX similis.*“ Vid. c. 85, not. sup. Sec. Go. respicit h. c. Libanius in Orat. περὶ ἀγγαρειῶν n. 7 (Opp. min. Go. ed. Trotz. p. 886), in Orat. adv. Icarium (ed. Morell. p. 464) et in Orat. ad Theodosium inedita. Vid. Go. comment. et Ri. T. II. Praefat. pag. VI. — c. 81 et 82 inter se coniungendae sunt. Cod. Iust. X, 31, 32. Summ. C. Th. ad c. 81: „*VII et XXX similis.*“ Vid. supr. X, 22, 6, not. sup. et c. 80 h. t., not. sup. — c. 82. Vid. c. 81 h. t., not. sup. Vid. c. 100, 134, 168, not. sup. — c. 83 (err. Ri°. *LXXXII.*) transcripta est pariter atque c. 9 C. Th. de Filiis milit. appar. (VII, 22), quacum coniungenda est, ex c. 7 de Filiis mil. app. (VII, 22). Vid. c. 84 h. t., not. sup. — c. 84 concordat sec. Go. c. 142 h. t. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*“

serat, Go. Be. rep. volunt *Imppp. Valens Gratianus et Valentinianus AAA.* Cod. Iust. *Iidem AAA.*, h. e. *Imppp. Valent. Valens et Grat. AAA.* b) Cod. Iust. *Osroenam.* 4 et edd. *Osdroenam* s. *Osdroënam.* c) Cod. Iust. *primipilarius*, sed Cui. ut C. Th. d) Ita 4, Til. — Cui. 2° et Cod. Iust.; Go. — Be. *Aedesiae.* Go. ex c. 105 h. t. et ex Cod. Iust. *Aedesenae*, Be. aut *Aedesae* aut *Aedesenae* reponi iubet. Consultius erat antiquiores C. Th. editiones inspicere quam coniicere. e) Cod. Iust. *qua v. militia.* f) Fol. 241[b] cod. 4. g) Go. em. aut *pareant imperatis* aut *careant impetratis*, et *careant* quidem apud Spangenbergium habet cod. G. Nihil muto cum Cuiacio in Comm. l. c. p. 512. *Impetratis*, scil. a curia officiis. h) 4, Til. — Lugd. *Equiti.* Cui. 2 — Ri°. *EquitI.* *) Ri°. *Iulianu — debira.* i) Be.: „mel. *habeatur immunis.*“ ii) i. e. *omni.* Cf. c. 33 C. Th. de Haeret. (XVI, 5) *tota maturitate.* *) c. 20 cit. add. *Thessal.* Infra Aur. Lugd. *V. Theod.*, om. *et.* k) In Cod. Iust. ponuntur nomina imperatorum. 4, edd. ante Be. et Cod. Iust. *Neotherium.* Proxima h. t. c. *AAA. Neoterio* (4 et edd. ante Be. *Neotherio*). *) Fol. 242[a] cod. 4. l) Cod. Iust. *propria*, sed libri mss. et Cui. *propriae.* m) 4, Til. *Thessall.* *) Vid. not. *k* anteced. **) Mendose Ri°. *Curam.* n) 4 *Thessallonicae.* o) Nomen magistratus nullo lacunae signo deest in cod. 4 et in edd. Til. — Cui. 2°. Be., ut deerat in c. 9 cit. Go. — Ri°. septem puncta ponunt. Vid. not. *t* sq. p) 4 *Siqui*; edd. *Si quis*, ut c. 7 cit. Rectius *Si qui.* q) Go. om. *et*, err. typ. r) 4, Til. — Ri°. *Foenicis.* Be. *Phoenicis.* s) 4, Til. — Ri°. *Damasco.* Be. *Damasci.* t) Go. em. *Thessalonicae*, in qua urbe integrum fere annum commoratus est Theodosius. Cum desit *Constantinop.* in c. 9 cit., nomenque urbis suspectum sit, id delendum esse puto et utriusque legis, huius et c. 9 cit. inscriptiones et subscriptiones ita restituendas: *Iidem AAA. Petro Consulari Phoenices. Si qui — mancipetur. Scripta Damasco prid. Id. Maii, Gratiano* etc. u) Recte Go. Be. ex anteo. c. 80 — 82 addi volunt *V.* Eundem numerum habet c. 9 cit. v) Aur. Lugd. *Cons.* x) Fol. 242[b] cod. 4. In ima pag. parte adscriptus est numerus quaternionis *AB.* y) Go. ann.: „Forte *Carterium*, cuius mentio apud Symmachum, *lib.* 5. *ep.* 43. et ad quem Symmachus scribit *lib.* 8. *ep.* 18. (Ri. 16.) et *lib.* 9. *ep.* 6. *et* 28. Sane aperte his duabus postremis indicat Carterium Iudicem fuisse, sed nil temere adstruo.“ z) 4, Til. — Lugd. *quibus.* In Cui. 2 — Be. rest. est *quibusque*, de Cui. cj. a) Go.: „Ubi haec lex?“ Videtur periisse. b) Go. vult *a.* Neque tamen falsum est *in.* c) Edd. *obiectus*, sed 4 *obtentus*, et corr.

desertionis absentat, ut ex reliquo numero duobus[d] tertiis supputandis. *PP. Karthagine XV. Kal. Mart., Syagrio et Eucherio Coss.* (381.)

85. *Iidem AAA. Eutropio Pf. P.* Omnes iudices provinciarumque rectores a consuetudine temerariae usurpationis abstineant, sciantque, neminem omnino principalium ac[e] decurionum, sub qualibet culpae[f] aut erroris offensa, plumbatarum[g] cruciatibus esse subdendum. Quod si quis forte iudicum in hanc pertinaciam illiciti furoris eruperit, quod[h] audeat principalem ac decurionem et suae, si sic dici oportet, curiae[i] senatorem plumbatarum ictibus subdere[k], viginti librarum auri illatione mulctatus et perpetua infamia[l] inustus[m] ne speciali quidem rescripto notam eluere[n] mereatur[nn]; et officium quinquaginta librarum auri mulctam fisco nostro cogetur inferre, quoniam, ut pertinaciae iudicis[o] resistat, liberam eidem contradicendi permittimus facultatem. *Dat. XII. Kal. Aug. Heracleae, Eucherio et Syagrio Coss.*[oo] (381.)

86. *Iidem AAA. Eutropio Pf. P.* Qui laborem[p] curialis officii declinantes per illicitae ambitionis compendia[pp] provecti non merito probantur esse, sed pretio, nulla debent ratione defendi, sed functionibus debitis redhiberi. Super eorum autem filiis revocandis nullius dubietatis exstet ambiguum. *Dat. XII. Kal. Aug. Heracleae, Eucherio et Syagrio Coss.* (381.)

87. *Iidem AAA. ad Florum Pf. P.* Universos, qui se tam causarum actionibus quam etiam sacramentis militaribus cassantes ac stipendiis manciparunt, ad obsequium sublimitas tua iubeat redire curiale. Eos vero, quos emptae defensionem praeferre compererit dignitatis, cunctas, quas crediderant subtrahendas,[q] complere praecipiat functiones. *Dat. III. Kal. Aug. Heracleae, Eucherio et Syagrio Coss.* (381.)

88. *Iidem AAA. ad Syagrium Pf. P. Post alia:* Curiales nisi per quinquennium armata militia vel per triginta annos dignitas palatina defendat, certum est, origini esse reddendos; ita ut, servata quinquennii de praeterito conditione, et in posterum istius modi personis a consortio militiae celsioris exclusis, omnes, qui intra praescriptum[r] tempus inter palatinos habentur seu inter protectores aut domesticos, restituantur suae fortunae. *PP. V. Id. April. Karthagine, post cons. Syagrii et Eucherii*[s] *VV. CC.* (382.)

89. *Iidem AAA. ad Syagrium Pf. P.* Omnes omnino, quos paterna obsequia municipes fecerunt, resultandi curiae nexibus, quaelibet avorum atque maiorum stemmata referant[t], licentiam penitus amittant; non minore rectoribus, si hoc concesserint, periculi denuntiatione constrictis[u]. §. 1. Veteranorum quoque filios armis impares aeque[v] otio vel debilitate membrorum vel mentis[x] torpore donantes vindicet curiarum necessitas. *Dat.*[y] *III. Non. Iul. Viminacio*[z], *post cons. Syagrii et Eucherii*[a] *VV. CC.* (382.)

90. *Iidem AAA. Proculo*[aa] *Comiti Orientis.* Universos, qui[b] ex consulatu divi pii Constantii[bb] X. et

— c. 85 coniungenda est cum c. 86 h. t. H. c. Go. indicari putat in Libanii Or. περὶ ἀγγαρειῶν (p. 386 l. c. ed. Trotz.), adv. Icarium (p. 464 edit. Morell.). Vid. c. 80 h. t., not. sup. Eodem die Palladio Com. S. L. data est c. 2 de His, qui cum dispens. contr. (X, 24). Vid. c. 2 cit., not. *f*. Cod. Iust. X, 31, 33. Cf. c. 110 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Similis duabus VIIII et XXX et I et LXXX* (l. *LXXX*)." — c. 86. Vid. c. 85 h. t., not. sup., infra c. 123, not. sup. H. et sq. c. Go. indicari putat in c. 123 h. t. et una cum c. 90, 91, 93, 94 in c. 98 h. t. Vid. c. 90, 91, 93, 94, not. sup. et c. 98, not. *g*. Summar. Cod. Theod.: „*Similis secundae et septuagesimae* (l. *LXXI*)." — c. 87. Vid. infra c. 94, 98, not. sup. Eodem die datae sunt c. 6 C. Th. de Sepulcr. viol. (IX, 17) et c. 8 C. Th. de Fide cathol. (XVI, 1). Vid. c. 86 antec., not. sup. Summar. Cod. Th.: „*Superioribus similis, item II et LXX* (l. *LXXI aut LXXIII*)." — c. 88. Vid. infr. c. 95, 134, 154, 168, not. sup. et c. 100, not. *u*. Summ. C. Th.: „*Contraria superiori, id est LXII* (leg. *LVI*)." — c. 89. Vid. c. 1, not. sup. — c. 90 et 91 Go. propter argumenti similitudinem inter se coniungendas esse putat, licet et aetate differant et nominibus magistratuum, quibus inscriptae sunt (vid. not. *h*), intelligi autem a Theodosio in c. 98 h. t. Vid. c. 86, 87, 93, 94, h. t., not. sup. et c. 98, not. *g*. Ordo c. 88 — 90 turbatus est et c. 90 ponenda ante c. 88.

rubro col. *obiectus*. c. 83 h. t. *debilitatis obtentu*; quare rep. *obtentus*. Vid. etiam c. 98 h. t. *advocationis obtentu*. d) Go. Be. in not. rep. *et - duabus*, recte; etsi concinnius est omittere v. *et*. e) 4 *ad*, rubro col. em. *ac*. Cod. Iust. *aut*. Crederem in v. *ad* latere *aut*, nisi paullo infra scriptum esset *principalem ac dec.* f) 4 *cupae*; a rec. man. corr. *culpae*. g) Cod. Iust. om. *plumbatarum*. Aur. Lugd. *cruciatitibus*. h) Go. ann. *Ut*. i) Cod. Iust. *pr. aut dec., et suae curiae, si sic dici oportet, senatorem*. Test. Dirksen. l. c. p. 505 codd. Reg. 1, 2 eundem ordinem verborum habent atque C. Th. k) Cod. Iust. *senatorem, tormentis subdere*. l) Fol. 243ª cod. 4. m) Recte Be., Cod. Iust. secutus, delet *ut*, quod in 4 et edd. h. l. additur et ex antec. syllaba *tus* originem trahere videtur. Ceterum Cod. Iust. *ne*. 4, edd. *nec*. Recepi *ne*. n) 4 *notam vel uere*, ab ant. man. corr. *notam*. Til. — Ri°. *notam vel eruere*. Reis. pro *eruere* em. *luere*. Habent etiam nonn. Cod. Iust. libri mss., veluti ap. Spangenb. cod. G. et Cui. edit. *eruere*. Be., auct. Go., ex vulg. Cod. Iust. edd. rest. *notam eluere*, quae scriptura non multum discrepat ab illa cod. 4. nn) Go. *meretur*. o) Cod. Iust. *nostro cogatur — iudicis sui resistat*. oo) Aur. Lugd. *Cons*. p) 4 *labore*, rubro col. add. *m*. pp) 4 *copendia*, antiq. man. em. *conpendia*. q) Fol. 243ᵇ cod. 4. r) 4 *de preterito — prescribtum*. s) 4, Til. Cui. 1 *Syagri et Eucheri*. Aur. Lugd. *Syag. et Euch*. Cui. 2 — Ri°. *SyagrI et EucherI*. t) Go. prop. *praeferant*; neque vero *referant* falsum est. u) Go. *constricti*, mendose. v) Fol. 244ª cod. 4. x) 4, Til. *meritis*. y) Go. *Dat*. pro *Redd.* sive *Acc.* habet. z) Be. *Viminacii*. a) 4, Til. — Lugd. *Syagri et Eucheri*. Cui. 2 — Ri°. *SyagrI et EucherI*. aa) Mendose Go. *Proculo*. b) Emend. *quos aut infra constiterint*. Vid. c. 16 h. t. *requirantur et, si — latere patuerint*. Praefero *quos*. bb) 4, Til. — Lugd.

Iuliani III.[c], hoc enim tempus est, quod[d] divorum parentum[e] nostrorum Valentiniani et Valentis decreta[f] signaverunt, ex genere curiali ad senatoriam dignitatem adspirasse constiterit, vel restituendis omnibus functionibus, quas debebant, curabis addicere vel, si cunctis functionibus obsecuti sunt, in substituendis quam maxime idoneis obnoxios facere non desistas. *Dat. VIII. Id. Mart.* *) *Constantinopoli, Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

91. *Iidem AAA. Dario Consulari*[g]. Si qui curiales curia derelicta neque debitas patriae reddiderint functiones, nec, cum ipsi discederent, idoneos surrogarunt, ita eos constringi oportet, ut et agenda persolvant, et in locum suum idoneos pro publica utilitate constituant. *Dat. VIII. Id. Aug.*[h] *Constantinopoli, Antonio et Syagrio*[i] *Coss.* (382.)

92. *Iidem AAA. Floro Pf. P.* Si quis procurationem facultatum suarum curiali crediderit esse mandandam, totius dignitatis exceptione depulsa, patrimonium eius, quod crediderat curiali, proscriptio fiscalis invadat. Ille[k] vero, qui immemor libertatis et generis, infamissimam suscipiens vilitatem[l], existimationem suam servili obsecundatione damnaverit, deportationis incommodo subiugetur[m]. *Dat. X. Kal. Nov. Constantinopoli*[mm], *Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

93. *Iidem AAA. Clearcho Pf. P.*[n] Cuncti, qui ex decurionibus senatorum se splendori et collegio miscuerunt, eorumque omnis soboles[o], vel quae prius edita est, vel quae postmodum docetur esse suscepta, remittatur ad curiam. *Dat. VII. Kal. Dec. Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

94. *Iidem AAA.*[p] *Constantiano*[q] *Vicario dioeceseos Ponticae.* Universos, quos[r] furtivam militiam et fraudes varias dignitatum obsequia civitatum gravitas tua comperevit refugisse, ac per ambitum honoris indebiti necessarium patriae ministerium[s] denegasse, ad collegium ordinum et consortium functionum amota revocare dilatione contendat, neque eos sub excusatione alicuius officii vel honoris permittat evagari. Qui tunc demum libero poterunt honore gaudere, si, universis muneribus nominationibusque completis, absolutam possidere coeperint dignitatem. *Dat. prid. Kal. Febr. Constantinopoli, Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

95. *Iidem AAA.* *) *ad Eusignium Proconsulem Africae.* Viri[t] ordinibus nati ad militiae non debent sacramenta confugere. Post quindecim vero[u] stipendia vinculo prioris ordinis liberetur, qui se tribus lustris assidue militasse, et neque bellicis necessitatibus neque muneribus militaribus ostenderit defuisse. *Dat. IV. Kal. Mart. Mediolano, Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

96. *Iidem AAA.*[v] *Floro Pf. P.* Concessum[x] curialibus provinciae Mysiae, ut, si[y] quos e plebe idoneos habeant, ad decurionatus munia devocent, ne[yy] personae famulantium facultate locupletes onera, pro quibus patrimonia requiruntur, obscuritate nominis vilioris[z] evadant. §. 1. In quorum desiderio etiam istud adiectum est, ut originales[a], qui ad diversa provinciarum officia confugerunt ex divi Iuliani tempore[b], ad curiales functiones sublata omni ambiguitate retrahantur. *Dat. III. Non. Mart. Constantinopoli, Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

— c. 92. Cod. Iust. X, 31, 34 mut. Memorat eam Theodosius et ampliat in Nov. VIII. Theodos. Ne curialis praedium (ed. Berol. p. 1234). — c. 93 Go. indicari putat in c. 98 h. t. Vid. c. 86, 87, 90, 91, 94 h. t., not. sup. et c. 98 h. t., not. *g*. Summ. C. Th.: „*V et LXX* (l. *LXXIV*) *contraria.*" — c. 94 Go. indigitari putat in c. 98 h. t. Vid. c. 86, 87, 90, 91, 93 h. t., not. sup. et c. 98, not. *g*. Summ. C. Th.: „*Similis VII et LXXX.*" Cf. cum hac et sq. c. Theodosii epp. relatas in Libanii Or. de Curiis (Ri*. T. VI. Part. I, p. 322). — c. 95. Summ. C. Th.: „*Contraria haec duabus, VII et LXXX et II et L* (l. *LVI*). *In quinquagesima secunda* (l. *q. sexta*) *praeceperat intra decennium curiae revocari, in VIII et LXX* (l. *LXXXVIII*) *intra quintum annum, in hac intra XV. annum.*" — c. 96 coniungendam esse Go. putat cum c. 12 C. Th. de Privilegiis eorum (VI, 35), quamquam alii magistratui inscripta. Vid. c. 133 h. t., not. sup.

Constanti. Cui. 2 — Ri*. *Constanti.* c) Annus 360. Reposui ex cod. 4 numeros Romanos; edd. *decimi et Iul. tertii.* Go. in not. *Decimum — Tertium.* d) 4 om. *quod.* Aut om. *est* aut add. cum Til. et rell. edd. *quod.* e) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2, 2* *parentium.* f) Intellig. c. 74 h. t. Vid. ibi not. sup. et not. *y.* *) Vid. not. sup. g) Go. pro *Consulari* rep. vult *Com. S. L.* Vid. supr. IV, 20, 1, not. *e.* h) Go. in not. ex c. 90 revocare videtur *Mart.*, ut c. 90 et 91 inter se coniungantur, quod ut fiat, non concedo. i) Fol. 244[b] cod. 4. Aur. Lugd. *Cons.* k) Cod. Iust. *depulsa, gravissima poena plectetur: ille.* Mox Aur. Lugd. *crediderat, curiali, proscribt.* l) Monn. Cod. Iust. edd. (ut Cui.) *utilitatem,* impr. Go. Vid. Dirksen. l. c. p. 505. m) Cod. Iust. *damnaverit, tradatur exilio.* 4 *subiungetur.* mm) Cui. 2, 2* om. *Constantinop.* n) Go. Be. corr. *Pf. U.* ex c. 3 C. Th. de Aquaeductu (XV, 2), c. 1 C. Th. Ut dignit. ordo (VI, 5), Socratis Hist. eccl. IV, 8. Cf. supra IV, 17, 2, not. *v.* o) 4 *omnes suboles vel que.* Til. — Lugd. *omnes suboles, vel quae.* Cui. 2 — Ri*. *suboles.* p) Be. in hac et in sqq. novem constitutionibus addi vult *et Arcad. A.*; sed praeterquam quod raro in C. Th. quattuor imperatores in inscriptionibus legum nominantur, consentit Cod. Iust. in c. 98, 99, 101, 102 h. t. et C. Th. VI, 35, 12, IX, 42, 10, VII, 2, 1 cum c. 96, 98, 102 h. t. q) Aur. Lugd. *Constantio.* Go. vult *Constantiniano.* Vid. supr. VII, 18, 7, not. *u.* 4 *diocc.* r) Go. Rein. Be. recte in not. suppl. *per.* Infra *per ambitum honoris.* s) Fol. 245[a] cod. 4. *) Vid. c. 94 h. t., not. *p.* t) 4 *Uri* (non explico *universi*) et paullo infra Til. *sacramenta*, mendose. u) Go. ann.: „*Tamen.*" v) Vid. c. 94 h. t., not. *p.* x) Go. mancum et ex prolixiore lege desumptum h. c. initium esse putans, suppl.: „*Noverit sublimitas Tua a Nobis concessum* etc.; vel simile quid." Be. ex c. sq. h. t. suppl. *scias.* Puto siglum ÷ (*est*) excidisse, quod facile evenire poterat, si quidem antiqui, quo usus est codicis 4 librarius, exempli scriptura haec fuit: *Concessū cur.* y) Apud Go. deest *si.* yy) Go. ann.: „Vel, *nec.*" z) Fol. 245[b] cod. 4. a) 4 *originalis*, rubro col. corr. *originales.* b) H. e. inde ab anno 361. Litera *a*, quae hic

97. *Iidem AAA.*[c] *Cynegio Comiti S. L.* Scias, excepta dioecesi Aegyptiaca ubique servandum esse[d], ne usquam penitus in susceptionem vel minimi vectigalis decurio conductor accedat. Sed eorum professionibus[e] et personis omnis haec diversarum locationum summa credatur, qui ad exhibendam publicis rationibus fidem periculo et fortunae coguntur et vitae. *Dat. VIII. Id. Mart. Constantinopoli, Merobaude* *) *II. et Saturnino Coss.* (383.)

98. *Iidem AAA.*[f] *Postumiano Pf. P.* In muneribus peragendis, si qua soluta ante non fuerant, vel in substituendis idoneis, ne quid patriae perisse videatur, vel in filiis retinendis priorum praeceptorum[g] *decreta*[h] sublimitas tua custodiat. Eos quoque, qui advocationis obtentu curialia onera[i] declinant, onera[k] universa compellat, quae, etsi necessitas non exigit, tamen patria non remittit[l]. Ipsos quin etiam filios magistrorum, qui ex curiali[m] stirpe descendunt, simili modo obnoxios esse decernat. *Dat. VIII. Id. April. Constantinopoli, Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

99. *Iidem AAA.* *) *ad Hypatium* **) *Pf. P. Post alia:* Iussio[n], qua sibi Iudaeae[o] legis homines blandiuntur, per quam eis curialium munerum datur[p] immunitas, rescindatur[q], cum ne clericis quidem liberum sit prius se divinis ministeriis mancipare, quam patriae debita universa persolvant. Quisquis igitur vere Deo dicatus est, alium instructus[r] facultatibus suis ad munera pro se complenda constituat. *Dat. XIV.*[s] *Kal. Maii Mediolano* *), *Merobaude II. et Saturnino Coss.*[t] (383.)

100. *Iidem AAA.* *) *ad Hypatium Pf. P.* Omnes, qui ex origine curialium se diversis gradibus inseruere militiae, reddi propriis ordinibus oportebit; exceptis his, quibus legis vetustae[u], quae certum numerum stipendiorum vel palatinae[v] militiae viris statuit, opitulatur auctoritas. *Dat. XIII.* *) *Kal. Maii Mediolano, Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

101. *Iidem AAA.* **) *ad Basilium Comitem S. L.*[x] Exemplo senatorii ordinis, patris originem municeps[y] unusquisque sequatur. Nec valeant specialiter delata rescripta, si quis se matris[z] origine defendens[a] a maiore curia ad minorem transferri fortasse promeruerit; neque ulla pro more provinciae referri[b] sinatur exceptio. *Dat. XVI. Kal. Iul. Rom.*[c], *Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

102. *Iidem AAA.*[d] *Postumiano II. Pf. P.* Quo-

— c. 98 coniungenda est cum c. 10 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42). Cod. Iust. X, 31, 35 om. pr. Summ. C. Th.: „*VIII et LXXX* (l. *LXXXVII*) *similis et V et XL similis.*" Vid. c. 111, 116 h. t., not. sup. et infr. not. *g.* — c. 99 Go. recte coniungendam esse putat cum c. 100 h. t. Vid. infr. not. *s.* Summ. C. Th.: „*Haec lex superiori contraria.*" Vid. Go. in comment. h. c. Vid. c. 158 h. t., not. sup. Cod. Iust. I, 9, 5 princ. rec. Coll. eccles. const. I, 9, 5 (in Voelli et Iustelli Biblioth. iur. can. T. II, p. 1294). Ap. Go. mendose signatur num. *LCIX.* — c. 100. Vid. c. 99 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*III et LXXX* (l. *LXXXII*) *iusserat ex curia fieri non debere — modo vero absolute locutus est.*" — c. 101. Cod. Iust. X, 31, 36. — c. 102 coniungenda est cum c. 1 C. Th. Quid probare (VII, 2). Vid. c. 147, not. sup. Cod. Iust. X, 31, 37.

in cod. 4 add. est, inducta est rubro col. c) Vid. c. 94 h. t., not. *p.* Cui. 2, 2° *AA.* d) 4 *est.* e) Recte Go. eos vituperat, qui reponunt *possessionibus.* Neque vero qui illi sint, scio. *) Go. Bl. Ri°. *Merobod.* f) Vid. c. 94 h. t., not. *p.* Aur. Lugd. *Posthumiano.* g) Sec. Go. c. 86, 87, 90, 91, 93, 94, ubi vid. not. sup. h) V. *decreta*, quod deest in cod. 4, restit. Til. ex Cod. Iust. i) Fol. 246ª cod. 4. k) Non quadrat v. *onera.* Go. suppl. *ad.* Be. ex Cod. Iust. quin recte emendet *agere*, non dubito. Repetiit librarius memoriae errore v. *onera* (quod proxime antecedit) pro *agere.* In Cod. Iust. h. c. ita scripta est: *In filiis decurionum retinendis — custodiat: eosque — declinant, agere universa* etc. l) Edd. ante Go. *remittit ipsos. Quinetiam*, impr. Go., qui recte primum ed. *remittit. Ipsos q.*, motus auctoritate Cod. Iust., ubi Hal. et Cui. *remittit. Quin ipsos etiam.* m) 4 *culi*, ant. man. supr. add. *ria* (curiali). *) Cod. Iust. *Grat. Val. et Theod. AAA.* Vid. c. 94, not. *p.* **) Cod. Iust. *Hypatio Pf. P.* et om. *Post alia.* n) Go. ann.: „An Vetus, Severi et Antonini *l. 3. §. ult. D. de Decurion.* An Iuliani?" In comment. autem multa de h. l. disputans significari putat c. 2 et 3 (add. 4) C. Th. de Iudaeis (XVI, 8), quibus patriarchae, presbyteri, hierei, archisynagogi, patres synagogarum et ceteri, qui in eodem loco deserviunt aut synagogis Iudaeorum se dederunt, a curiae functionibus et curialibus muneribus excipiuntur. Go. opinionem commendat comparatio Iudaeorum, quae hic fit, cum clericis. Illius igitur legis indultum resciinditur. o) Cod. Iust. *Iudaicae.* 4 *Iudeae.* p) Cod. Iust. *dabatur.* q) Sequentia recisa sunt a Cod. Iust. r) Ita 4, edd., sed Til. — Cui. 2° *est, alium, instructus f. suis, ad.* Go. Be. recte em. *instructum*; nam c. 115 h. t., quae eiusdem argumenti atque haec clausula est, haec habet: *Clerici ad curiam pertinentes sciant, ex patrimonio suo, si ipsi immunes cupiunt permanere, alios idoneos esse faciendos.* s) Aut hic scrib. *XIII.* aut in c. sq. *XIV.*, ut utraque c. inter se coniungatur. Cod. Iust. *XVIII.* Go. *IX.* *) Cod. Iust. *Medsolani.* t) Go. mendose 373. *) Vid. c. 94, not. *p.* u) Incerta lex. Vid. supr. VIII, 2, 1, VIII, 7, 5 et c. 31, 83, 88 h. t. v) Fol. 246ᵇ cod. 4. Rein. ante v. *vel palatinae* ann.: „*vel armatae, e l. 154.*" Mox 4 *statut*, rubro col. supr. add. *i* (statuit). *) Vid. supra not. *s.* Infra Aur. Lugd. *Cons.* **) Vid. c. 94, not. *p.* x) Be. ann.: „non videtur haec lex ad com. s. l. proprie pertinere, unde, nisi falsa inscriptio, certe ad plures magistratus datam legem suspicor, quorum nomina et dignitates exciderunt." Sed vid. c. 91, not. *g.* Consentit etiam Cod. Iust. et c. 40 C. Th. de Appellat. (XI, 30). Ex c. 97 h. t., quamquam titulo de Decurionibus inserta est, argumentum pro nobis duci non potest. y) Cod. Iust. om. *municeps.* z) 4 *quisemagistris*, rubro col. ex Cod. Iust. em. in marg. *quis se, matris*, quod transiit in edd. a) Go. mendose *defendet.* Cod. Iust. *defenso*, impr. Go. b) In cod. 4 excid. versus cum vv. *fortasse — referri*; restituit eu in marg. rec. manus, sine dubio ex Cod. Iust. c) Id est *Romae*, ut Cod. Iust. Recte Go. em. *Veron.*; nam Valentinianum iun. hoc tempore Veronae fuisse, demonstrat c. un. C. Th. de Mandatis pr. (I, 3) *XV. Kal. Iul.* data; haec autem c. data est *XVI. Kal. Iul.* Cum ne Cod. Iust. quidem discrepet a cod. 4, error insitus esse videtur in Codice Th. d) Vid. c. 94, not. *p.* Mox

tiescunque se ex rescriptis nostris aliquid impetrasse contendent[e] hi, quos obnoxios curiae vel origo fecerit, vel latum inter partes[f] iudicium designarit, nullam prorsus spem curias[g] declinandi ex colore sacrae iussionis accipiant. *Dat. XIV.*[h] *Kal. Aug. Constantinopoli, Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

103. *Iidem AAA.*[i] *ad Proculum Comitem Orientis.* Voluntate propria unusquisque syriarchiae munus suscipere debet, non necessitate imposita. *Dat.*[k] *VI. Kal. Aug. Salamariae*[l], *Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

104. *Iidem*[m] *AAA. Postumiano Pf. P.* Curiales, qui[n] ecclesiis malunt servire quam curiis, si volunt esse, quod simulant, contemnant illa, quae subtrahunt. Nec enim eos aliter, nisi contemptis patrimoniis liberamus. Quippe animos divina observatione devinctos non decet patrimoniorum desideriis occupari. *Dat. VII. Id. Nov. Constantinopoli, Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

105. *Iidem AAA.*[o] *Cynegio Pf. P.* Ob penuriam Aedessenorum municipum divi parentes nostri statuerunt[p], ut officii praesidis[q] Osroënae provinciae principum[r] liberi, si singuli essent, memoratae civitatis curialibus iungerentur, sin vero bini, divisa foecunditate singuli militiae, singuli vero curiae necterentur. Quod cum ita sit, iubemus et praesenti lege et superiore*) servata, ut omnes omnino, qui ordine militiae ad principatum venturi**) sunt vel venisse monstrantur[s], etiamsi aliqua calliditatis arte[t] se a principatus munere putaverint subtrahendos, memoratae curiae suos liberos tradant, dividantque cum Aedessena civitate sobolem rei publicae profuturam. Hi quoque,[u] qui iam contra legem ante principatum patrum quibuslibet sacramentis innexi sunt, retracti memoratae curiae congregentur. *Dat. prid. Non. Maii Constantinopoli, Richomere*[v] *et Clearcho Coss.* (384.)

106. *Iidem AAA.*[x] *Cynegio Pf. P.* Curiales quicunque[y] perfuncti provincialibus dignitatibus fuerint, ad persolvenda ea, quae[z] debent patriae, detinentur[a]. *Dat. VIII. Id. Iul. Heracleae, Richomere et Clearcho Coss.* (384.)

107. *Iidem AAA.*[b] *Cynegio Pf. P.* Quicunque heres curiali vel legitimus vel electus testamento gradum successerit, quique fideicommissarius[c] aut legatarius eiusdem arbitrio morientis exstiterit, vel si quem liberalitas locupletaverit forte viventis, quos[cc] a curiae nexu conditio solet dirimere, sciant, peculiariis descriptionibus pro ea tantum parte patrimonii, in quam*) quisque successit, ad denarismum sive uncias**) sese auctoris sui nomine retinendum[d]. *Dat. prid. Kal. Sept. Veronae*[e], *Richomere et Clearcho Coss.* (384.)

— c. 103 Go. concordare cum c. 109 h. t. et memorari putat a Libanio in Orat. περὶ τῶν ἀγγαρειῶν (p. 386 Opp. minor. Go. ed. Trotz.) et in Orat. in Tisamenem (p. 447 edit. Morell.). — c. 104. Vid. c. 123, not. sup. — c. 105. Summ. C. Th.: „*Similis LXXX* (l. *LXXIX*)." — c. 107. Vid. c. 123 h. t., not. sup. et infra XII, 4, 1, not. sup. — c. 106. Cod. Iust. X, 31, 38.

4, Til. — Lugd. Cod. Iust. *II.*; Cui. 2 — Ri. Be. *iter.* et mendose Ri°. *inter* pro *II.* e) Cod. Iust. *contendunt.* 4, Til. — Ri°. *hii.* f) Go. em. *patres*, i. e. curiales. Neque vero Cod. Iust. differt a C. Th. Insolita est vox *patres* pro curialibus, inprimis in imperatoris lege, neque huc quadrat locus ex Apuleii libro X. a Go. productus: „*Placuit salubre consilium, et illico iussus praeco pronuntiat, patres in curiam convenirent.*" Is enim referendus est ad senatum urbis Romae. *Inter partes*, id est inter eos, qui inter se de immunitate a curiae functionibus contenderant. g) Cod. Iust. *designaverit — curiam.* h) Go. *IX. Kal.* et infra Aur. Lugd. *Cons.* i) Vid. c. 94 h. t, not. *p.* Go. *ac* pro *ad.* k) Sec. Go. pro *Reddita.* Go. in Chron. *X. Kal.* l) Ri. — Be. *Salmariae.* Nonnullos *Samariae* reponere Go. in comm. h. c. affirmat, ubi multis vv. de h. l. disputat: „Reponat quis *Solaramiae*, inquit, quae in Syria Apamaena vel Palmyrena erat, haud longe Emesa et Laudicia scabiosa, et Palmyra et Damasco: cuius mentio quoque fit in *Itinerario Antonini* p. 127 (Ri. *pag.* 197. *Edit. Wesseling.*) — Et forte *Solaramiae* vox conflata a tribus, *sol*, *Ar*, *Ramia.* Ἄρης et *Paulσθης* (Ri. *Ράμεστης*) vel *Ραμίστης* (Ri. *Ραμίσσης*) Reges — Quid si *Salamaram* hic intelligamus quae in Pamphylia, cuius meminit Hierocles in vetustissima provinciarum *Notitia.* Verum huic renititur *huius l.* Inscriptio quae data est ad Com. Orientis in qua dioecesi non fuit Pamphylia." m) Cum Gratianus tempore, quo data est h. lex, iam supremum diem obierit, Go. h. et seqq. c. usque ad c. 125, Be. h. et seqq. undecim legibus (h. c. usque ad c. 116, quod etiam Go. puto voluisse scribere. Vid. c. 116, not. *n*) inscrib. esse dicunt *Imppp. Valent. Theod. et Arcad.* Verum dicunt, si quidem chronologiam spectamus; neque vero quicquam muto, cum et Cod. Iust. in c. 108 et c. 114 consentiat, neque differat C. Th. VI, 26, 4, VIII, 8, 4 (vid. c. 111 et 114 h. t., not. sup.). n) Fol. 247[a] cod. 4. o) Vid. c. 104 h. t., not. *m.* p) Vid. c. 79 h. t. q) 4, Til. — Ri°. *praesides.* Rein. em. *ut per off. praesides.* Be. iubente Go. ed. *praesidis.* Rectius hoc. 4, edd. *Osdroenae* s. *Osdroënae.* r) Rein. em. *primipilarii.* Idem videtur voluisse Go., qui ann.: „Primipilarium, *d. l.* 79." Infra in h. c. *principatus.* *) Est igitur c. 79 h. t. **) Cui. 1 *veturi.* s) 4 *monstantur.* t) 4 *ate*, a librario supr. add. *r* (arte). Go. *calliditatis.* u) Fol. 247[b] cod. 4. Ceterum 4, Til. — Ri°. *Hii.* v) 4 *Richomerae.* x) Vid. c. 104 h. t., not. *m.* y) Go. prop. *quantuncunque*, quo non opus est. z) 4 *persolvendae aquae*, err. Go. *ea que.* a) Go. Be. em. *detineantur.* Neque hoc opus est. b) Vid. c. 104, not. *m.* c) 4 *quisque fideicommissarius.* cc) Go. „Nulla, inquit, hic numeri mutatio est, sed Syllepsis quam Synthesin nominant, de qua monent Grammatici: monet et Gronovius *de Pecunia veter. lib.* 2. *c.* 4. *pag.* 76. *edit. Lugd.*" *Quicunque heres — successerit — exstiterit — si quem — quos — sciant — quisque successit — sese — retinendum.* Vid. etiam not. *d* et c. 49 h. t., not. *e.* *) Aur. Lugd. *in qua.* **) 4 *uncias.* d) Be. ann.: „mel. *retinendos.*" Vid. not. *cc.* e) Go. in Chron. p. CXVIII.: „γρ. VEROEAE, id est, *Beroeae.*" Eundem locum inter Heracleam et Hadrianopolim Thraciae situm reponendum esse dicit in ann. h. c., quia Theodosius inde a mense Iunio huius anni Heracleae fuerit (vid. C. Th. VI, 30, 7, X, 20, 11, XII, 1, 106, XV, 9, 1), Septembri mense Constantinopoli, proficiscentem

108. *Iidem AAA.*[f] *ad Cynegium Pf. P.* Ne quis officialium[g] curiae poenae specie atque aestimatione dedatur[h], nisi si quis forte curiam diffugiens[hh] ob hoc coeperit militare, ne ingenitis fungatur officiis. Omnes itaque omnino iudices tuae censurae subditos admonebis, ne quis aestimet[i] curiae loco supplicii quemquam deputandum, cum utique unumquemque criminosum non dignitas debeat, sed poena comitari. *Dat. VIII. Id.*[k] *Nov. Constantinopoli, Richomere et Clearcho Coss.* (384.)

109. *Iidem AAA.*[l] *Cynegio Pf. P.* Nec cogi ad agonothesiam[m] volumus invitos, et ad eum statum cuncta referenda sunt, in quo inveniuntur. Atque ideo curiales, qui universa persolverint, nihilque iam vel ex honoribus reliquum habeant, quod debere videantur (duntaxat huius ac similium, pro qualitate generis, functionum), postquam patriae cuncta reddiderint, quae publica poscit utilitas, etsi praesentare[n] forsitan nolunt, tamen propter personarum conditionem praestare[nn] cogendi sunt; et[o] concessa sibi generaliter atque in perpetuum ex-comitibus[p] dignitate laetentur. [q] Osculum quoque his in provincia iudicantum et consessus indultus sit. *Dat. VI. Kal. Maii Arcadio A. I. et Bautone Coss.* *) (385.)

110. *Iidem AAA.*[r] *ad Nesterium Pf. P.* Universos municipes sibimet debitos ordo apud proprium repetat cognitorem, si quidem nullum magis uniuscuiusque forum competens poterit appellari quam patriae. Si quis tamen provinciam rexerit curialis, aditum sibi intercIusum senatoriae dignitatis intelliget, nisi patriae, quicquid debet, ante dissolverit. Et ne colludio *) forte municipum, quae sunt iussa, frustrentur[s], sciant singulorum ordines civitatum, triginta libras[t] auri se esse mulctandos, nisi ad reposcendos proprios sedulis institerint querelis. *Dat. V. Kal. Iun. Mediolano, Arcadio A. I. et Bautone Coss.* (385.)

111. *Iidem AAA.*[u] *Cynegio Pf. P.* Nemo prorsus curialium, substituto filio vel quolibet alio, deserendorum munerum patriae habeat facultatem; sed unusquisque, qui relicto in aliqua civitate vel filio vel vicario ordini se implicat senatorio, tam suis quam surrogati muneribus obligatos[v] sub specie munerum publicorum enormia utrubique cogatur patrimonii subire dispendia. *Dat. prid. Kal. Maii Constantinopoli, Honorio NB. P. et Evodio Coss.* (386.)

112. *Iidem AAA.*[x] *Florentio Praefecto Augustali.* In consequenda archierosyne[y] ille sit potior, qui patriae plura praestiterit, nec tamen a templorum cultu observatione Christianitatis abscesserit. Quippe indecorum est, imo ut verius dicamus, illicitum, ad eorum curam templa et templorum solennia pertinere, quorum conscientiam verae ratio[z] divinae religionis imbuerit, et quos ipsos decebat tale munus, etiamsi non prohiberentur *), effugere. *Emissa XVI. Kal. Iul. Constantinopoli, Honorio NB. P. et Evodio* **) *Coss.* (386.)

113. *Iidem AAA.*[a] *universis Comitibus et Magistris equitum et peditum.* Admonitis VV. CC. ducibus, tribunis, praepositis cunctos transfugas statuat illustris magnificentia vestra ad originem pristinam revocari, seu qui diversis officiis dedicati, seu qui sacramentis militaribus mancipati sunt; nemo se annositate tueatur, nemo, si[b] tamen eius pater aut avus decuriones fuerunt, factum suum incongrua usurpatione defendat. Ordines[c] quoque meminerint, se condemnationi obnoxios et periculo, [d] quibuscunque in locis repertos non, etiam renitentes ac repugnantes[e], huius statuti auctoritate reddi-

— c. 109. Vid. c. 105, not. sup. — c. 110. Summ. C. Th.: „*In fine similis V et LXXX.*" — c. 111 coniungenda est sec. Go. cum c. 4 C. Th. de Proximis (VI, 26), ubi vid. not. *y* et not. sup. Indigitatur et confirmatur a Theodosio c. 118 h. t. Summ. C. Th.: „*Haec contraria est.*" Cf. c. 90, 91, 98 h. t. — c. 113. Vid. supr. VIII, 5, 49, not. sup. et XI, 1, 22, not. sup.

igitur Heraclea Constantinopolim necesse sit Beroeae constitisse. Ri*. ed. *Beroeae.* f) Vid. c. 104, not. *m.* g) Cum literis *alium* incip. fol. 248[a] cod. 4. Ri*. *Officiorum.* Cod. Iust. *Ne quis o. p. s. atque aest. curiae ded.* h) Be. auctore Go. ex Cod. Iust. ed. *dedatur.* 4, Til. — Ri*. *edatur.* Rein. em. *addatur* vel *concedatur* ex c. 123 h. t. Assentior Go. et Be.; Summ. C. Th.: „*Officialem curiae non debere nec poenae specie vel aestimationis subdi.*" hh) Cod. Iust. *defugiens.* i) Cod. Iust. *ne quis eorum existimet*, sed Cui. *aestimet.* k) Falso Be. *Kal.*; nam 4, edd. ante Be. Cod. Iust. habent *Id.* Mox Cod. Iust. *Ricomere.* l) Vid. c. 104 h. t., not. *m.* m) Go. *agonotesium* et paullo infra Cui. 1 *dmtaxat.* n) Go. cj. *praesentari* vel *se praesentare* (oculis publicis exhiberi cum ea dignitate), praefert tamen *praesentare*, scil. agonothesiam. Vid. comm. nn) Go.: „Sive *praesentari?* Imo, *praestare*, id est exhibere." In comment. explicat *eminere.* Summaria autem *implere* habent. o) Go. cj. *ut*, sine necessitate. p) 4, Til. — Cui. 2* *excomitibus.* Go. — Ri*. *ex-Comitibus.* q) Fol. 248[b] cod. 4. *) Aur. Lugd. *Cons.* r) Vid. c. 104 h. t., not. *m.* 4, Til. — Ri*. *Neotherium.* *) Aur. Lugd. *concludio.* s) 4 *frustentur*, rubro col. supr. add. *r* (frustrentur). t) Rest. *libras*, quod 4 habet. Edd. *libris* de corr. codicis rubro colore facta. Vid. supra VII, 1, 15, 17, VII, 17, 1, not. *s.* Iam mihi constans scriptura videtur fuisse *libras* et in omnibus locis ad c. 1 prolatis reponendum esse *libras*; neque dubito, quin in bonis Cod. Iust. codicibus saepe sit *libras*, editores autem correxerint *libris.* Infra 4 *quaerellis.* u) Vid. supr. c. 104, not. *m.* v) Go. Be. recte em. *obligatus*, et ita videtur in cod. 4 a rec. manu correctum esse. Cum literis *tos* incipit fol. 249[a] cod. 4. Mox 4 *specias*, sed rubro col. deletur *a.* x) Vid. c. 104 h. t., not. *m.* y) 4 *archierosynae.* Edd. *archierosyna.* z) Ita 4, edd.; Go. scrib. vult *vera ratio* s. *veneratio.* Be. cj. *vere.* Si quid corrigendum est, scribendum esse puto *veneratio.* *) Go. in comm. *prohiberetur.* **) 4 *n̄ p̄ et euuodio.* a) Vid. c. 104 h. t., not. *m.* Mox 4 *comō* pro *Comitibus.* b) Fol. 249[b] cod. 4. c) Ita 4, edd.; recte Go. Be. *ordines* propon. d) In cod. 4 et in edd. Til. — Lugd. Go. — Ri*. deest v. *qui*, quod h. l. in Cui. 2, 2* (ubi scriptum *periculo quiquibuscunque*) add. est de cj. Cui. et a Be. receptum. Delevi *qui*, quo v. non opus est. e) 4, Til. — Cui. 2* *reppertos* (Aur.

derint. *Dat. III. Non. Sept. Valentiae*[f], *Honorio NB. P. et Evodio Coss.* (386.)

114. *Iidem AAA.*[*]) *ad Eusignium Pf. P.* Curiales, qui sese privilegio domus nostrae defendi posse crediderint, ad curiam retrahantur, et ut[g] propriis functionibus mancipentur, et publica damna sarciant[gg]. Tamen si quis ex his domui divinae detectus fuerit quippiam debere, exsolvat. *Dat. VIII. Kal. Ian.*[*]) *Honorio NB. P. et Evodio Coss.*[h] (386.)

115. *Iidem AAA.*[i] *Cynegio Pf. P.* Clerici ad curiam pertinentes[k] sciant, ex patrimonio suo, si ipsi immunes cupiunt permanere, alios[kk] idoneos esse faciendos, qui recedentum praesentiam personamque restituant in publicis muneribus subeundis. *Dat. prid. Kal. Ian. Constantinopoli, Honorio NB. P. et Evodio*[l] *Coss.* (386.)

116. [m] *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA.*[n] *Cynegio Pf. P.* Omnes, qui ex origine decurionum ad perorandas caussas laudum atque industriae amore ducuntur, reddant patriae, cui nati sunt, debitas functiones, nec sese[o] superflui nominis praerogativa defendant; quando quidem facilius parere muniis[p] possint, si necessitatem publicam eo tempore, quo[q] student caussis, industriae favore toleraverint. *Dat. VI. Kal. April. Constantinopoli, Valentiniano A. III. et Eutropio Coss.* (387.)

117. *Iidem AAA.*[r] *Cynegio Pf. P.* Quilibet principalium vel decurionum[rr] vel[s] decoctor pecuniae publicae vel fraudulentus in adscriptionibus illicitis vel immoderatus in exactione fuerit inventus, iuxta pristinam consuetudinem non solum a vobis, quibus propter loci dignitatem rerum summa commissa est, verum ut[t] a iudicibus ordinariis plumbatarum ictibus subiiciatur. *Dat. die*[u] *Kal. April. Constantinopoli, Valentiniano A. III. et Eutropio*[v] *Coss.* (387.)

118. *Iidem AAA.*[x] *Cynegio Pf. P.* Decurio fortunam[y], quam nascendo meruit, suffragiis atque[z] ambitione non mutet; et si vacare per senectutem potuerit, propter ordinationem, quae per plurimos cito definiri solet, curiam non relinquat[a]. §. 1. Illud vero iterata lege[b] praecipimus, ne in locum proprium homo curialis filium suum substituat, et ipse otiosus defendatur senatorii nominis dignitate. Si quis vero ad indebitum honorem posthac adspirare ausus fuerit, auctoritate ordinarii[c] iudicis remotus, patriae reddatur et civibus. *Dat. prid. Non. Iul. Constantinopoli, Valentiniano A. III. et Eutropio Coss.* (387.)

119. *Iidem AAA.*[d] *Tatiano Pf. P.* Claudiopolis[*]), Prusiadis ac Tottai[e] et Doridis[f] oppidorum sive mansionum per Bithyniam[g] curiales publicis illudere functionibus per suam fugam cognovimus, iubemusque, ut edictis primitus evocati utilitatibus se patriae et ei, cui nati sunt, restituant civitati. Quod si etiam post publicam admonitionem fugae[h] et indevotionis vita praefertur, tunc ex idoneis quibusque corporibus ac potissimum ex his, qui in sublimitatis tuae officio probatam militiam peregerunt, in locum fugacium[i] surrogentur, ita ut, quorum subeunt necessitates,[k] et patrimonia consequantur; illis, qui sponte patriam reliquerunt, id necessitatis habituris[l], ut perpetuo careant[m], cui nihil com-

— c. 114. Cf. c. 4 C. Th. de Exsecut. (VIII, 8), not. sup. Vituperat Ritterus Go., quod h. c. coniungendam esse putat cum c. 4 Cod. Iust. de Metallariis (XI, 6), quae agat de provinciis Orientalis Illyrici ad Theodosium, non ad Valentinianum pertinentis. Cod. Iust. X, 31, 39 om. fin. — c. 116 Go. coniungendam esse putat cum c. 117 h. t. Vid. not. *u*. Summ. C. Th.: „*Similis VIIII et XC* (l. *XCVIII*) *et VIII et LXX* (l. *LXXVII*).“ — c. 117. Vid. c. 116 h. t. Cod. Iust. X, 31, 40. Cui. Comm. ad c. 40 cit. l. c. p. 281. Vid. c. 118 et 126, not. sup. — c. 118. Cod. Iust. X, 31, 41 mult. om. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*“ Vid. c. 167, not. sup. — c. 119 in Ri°. falso signatur *XCVI*.

Lugd. *repertos*), *non etiam renitentes, ac repugnantes.* Go. — Ri°. *reppertos, non etiam renitenses ac repugnantes.* Go. ann.: „Ita locus hic interpungendus: non vero ita refingendus, *etiam non renitentes.*“ V. non pertinet ad *reddiderint.* Veram igitur interpunctionem posuit Be. f) Go. vult *Melantias.* Vid. supra VIII, 5, 49, not. *d* et XI, 1, 22, not. *s*. Mox 4 *NP et Euuodio* et hic et in sqq. c. 114, 115. *) Vid. c. 104 h. t., not. *m*. g) Go. ann.: „Abest haec vox, *Ut*, a Cod. Iust. et vero abesse debet: nisi inverso more legamus, *ut et.*“ Hoc vult Be., recte. gg) Seqq. desunt in Cod. Iust. *) Go. in not. add. *Mediolani* ex c. 4 de Exsec. cit. h) Vid. not. *f* antec. Aur. Lugd. *Cons.* i) Vid. c. 104 h. t., not. *m*. k) Go. transpositis vv. *Ad Curiam Clerici pertinentes*, err. kk) Vid. c. 99 h. t. l) Vid. not. *f* antec. m) Fol. 250[a] cod. 4. n) Go. „Non huic, inquit, primum legi hi Imperatores inscribendi fuerunt: verum inde a *l.* 104. *supr.*“ Vid. c. 104 h. t., not. *m*. o) 4, Til. — Lugd. *esse*; a rec. man. corr. in cod. *sese*, et hoc habent Cui. 2 — Be. p) Ri°. err. *munis.* q) 4 *quod.* r) Vid. c. 104 h. t., not. *m*. Cod. Iust. nomina imperatorum habet. rr) Cui. 1 — Lugd. *ducurionum.* Infra 4 *pecūe*, i. e. *pecuniae.* s) Cod. Iust. *si vel*, superflue sec. Go. t) Be. ex Cod. Iust. add. *et*, quae copula deest in cod. 4, ap. Til. — Ri°. et decsse potest. u) Rep. *VI.* pro *die*, ut coniungatur h. c. cum c. 116 h. t. v) Cui. 2, 2° *Eutropio.* x) Vid. c. 104 h. t., not. *m*. y) 4 *furtunam*, rubro col. em. *fortunam.* z) Fol. 250[b] cod. 4. In ima paginae parte est signum quaternionis *ΛΓ*. a) Cod. Iust. *derelinquat*, et des. seqq. b) Vid. c. 111 h. t. c) 4 *ordinari*, rubro col. supra add. *i*. d) Vid. c. 104 h. t., not. *m*. *) Go. in comm. *Claudianopolis.* e) Ri. — Be. *Totai.* Go. em. *Tottai*, non *Tottaji*, ut Be. annotat. f) Ita 4. *Voridis* Til. — Be., quod v. inde natum est, quia superior pars literae *D* in codice fere evanuit. Est igitur renuntiandum coniect. Go., qui in comm. h. c. sic: „*Voridos* mentionem nullibi reperio: nisi ea sit *Βόρυζα*, πόλις ποντική, unde τὸ ἐθνικὸν *Βορυζαῖος*, referente *Stephano* (Ri. add. *Voc.* *βόρυζα*).“ g) 4, Go. *Bythyniam.* h) Be. em. *fuga*, sine necessitate. Iuret. in Symmach. X, 57 cj. *fugae et ind. nota* provocans ad c. 10 C. Th. de Re milit. (VII, 1) *absque devotionis nota.* Aur. Lugd. *et in devotionis.* i) Go. ann.: „*Fugacem.*“ k) Fol. 251[a] cod. 4. l) Go. ann.: „*Subituris.*“ Ea em. non opus est. m) Go. ann.: „*Ea* (patria scil.) *careant.*“ Neque haec em. necessaria est. Male Aur. Lugd.

modi contulerunt. *Dat. XI. Kal. Iul. Scupis*[n], *Theodosio A. II. et Cynegio Coss.* (388.)

120. *Iidem AAA.*[o] *Tatiano Pf. P.* Universos, qui ad indebitam militiam similiter adspirarunt[p], datis literis ad illustrem virum magistrum officiorum, comitem sacrarum ac privatarum, solutos militia ordinibus propriis atque officiis iussimus surrogari. *Dat. XVI. Kal. Ian. Mediolano, Timasio et Promoto Coss.* (389.)

121. *Iidem AAA.* *) *Tatiano Pf. P.* Qui ante secundum consulatum mansuetudinis meae[q] ex ordine curialis[r] vel presbyteri fastigium vel ministerium diaconi vel[s] exorcistae suscepit officium, omne eius patrimonium immune a curialibus nexibus habeatur ac liberum. Is vero, qui se ad religiosa divini cultus obsequia, quocunque sub nomine, post memorati consulatus tempora praescripta contulerit, omni sciat cedendum[ss] esse patrimonio. *Dat. XV. Kal. Iul. Mediolano, Valentiniano A. IV. et Neoterio*[t] *Coss.* (390.)

122. *Idem AAA.*[tt] *Tatiano Pf. P.* Hi, quibus detulimus[u] splendidos magistratus[v], quosque[x] etiam ornavimus insignibus dignitatum, si non habeant curiam, cui aut necessitudinis foedere aut nexu sanguinis teneantur, in splendidissimum[y] ordinem senatorium et illam nobilissimam curiam cooptentur. His vero *) ratio diversa sit, qui statim ut nati sunt, curiales esse coeperint. Hi namque praerogativa quidem concessae[z] dignitatis utantur, atque eos praestiti honoris splendor exornet, sed maneant in sinu patriae et, veluti dicati infulis[a], mysterium perenne[b] custodiant; sit illis piaculum, inde discedere[c]. De filiis vero eorum, ut in avitis[d] curiis debeant permanere, affatim cautum est, cum adempta sit patribus licentia discedendi. *Dat. IV. Non. Sept.*[e] *Veronae, Valentiniano A. IV. et Neoterio*[f] *Coss.* (390.)

123. *Iidem AAA.*[g] *ad Tatianum Pf. P.* Dudum super his, qui relicta curia vel senatoriam dignitatem adepti sunt, vel Christianitatis obtentu curialium se consortio separarunt, evidens sanctionum nostrarum processit auctoritas[h], ut, si eorum[i] personas vel honor vel religio defenderet, quod ex curiali substantia vel ipsi retinerent, vel in alios transtulissent[k], obnoxium publicis descriptionibus haberetur. §. 1. Evidens etiam praecepto nostro[l] tempus expressum est, ex quo consulatu, si qui de curialibus ad ecclesiam confugissent, omni scirent patrimonio curiae esse cedendum *). §. 2. Quicquid[m] ex substantia curialium ad unumquemque diversa largiendi occasione pervenerit, denarismo vel unciis habeatur obnoxium in ea parte, in qua auctoris sui nomine fuerat retentatum. §. 3. Eos vero, qui honores aliquos consecuti naturale nomen dignitate mutarunt, hos etiam post honorem muneribus obligamus, quibus debitores[mm] patriae monstrabuntur. §. 4. Super filiis autem eorum evidens sanctionis definitum est[n], quae, cum patres patria non concedat excedere, non patest filios curiae muneribus liberare. §. 5. Si qui autem divino cultu[o] occupati et sacrosanctis mysteriis servientes legitima filiorum successione nituntur, si nullam filii eorum adhuc[p] in ecclesia locum tenentes[q], vel his, quae per leges comprehensa sunt *), non defendantur officiis, hos cum[r] patrum facultatibus curiae inservire decernimus. §. 6. Vacuas vero et inanes sine naturali successione fortunas, ut evidenter expressimus, sibi curia vindicabit, habitura

— c. 121 confirmatur a Theodosio c. 123 h. t., indicatur et abrogatur anno 398 ab Arcadio in c. 3 C. Th. de His, qui ad eccl. confug. (IX, 45), reducitur denique anno 399 in c. 163 h. t. Vid. Wenckii Opp. p. 211. Praeterea Go. h. c. coniungendam esse putat cum c. 27 C. Th. de Episcopis (XVI, 2), neque vero id temere asserit, recte; nam c. 27 est *Dat. XI. Kal. Iul.* Summ. C. Th.: „*VIIII et XI. similis.*" Vid. c. 172 h. t., not. sup. — c. 122 Go. coniungi vult cum c. 1 C. Th. de Monachis (XVI, 3), in Chron. etiam cum c. 28 C. Th. de Episcopis (XVI, 2) et c. 19 C. Th. de Navicularils (XIII, 5). Vid. infr. not. *e*. Indigitatur in c. 123 h. t. — c. 123 indigitatur in c. 3 C. Th. de His, qui ad eccl. confug. (IX, 45). Cf. infra XII, 4, 1, not. sup. Summ. C. Th.: „*Similis V et O* (l. *CIV*), *similis LXXX et VII* (l. *LXXXVI*) *et C et VIII* (l. *CVII*) *et L.*

qui. n) Supra VI, 30, 2 *Scopis*, ubi vero Go. reponi vult *Stopis*. Err. typ. ap. Go. excid. *Iul.* o) Vid. c. 104 h. t., not. *m*. p) Go. ann.: „Vox haec videri possit relativa ad integram constitutionem, unde haec desumpta est. Sed et hac voce forte indicatur, aequo iure omnes Magisterianos, et Palatinos hac parte habendos." Be. cf. *adspirarunt*, *similiter*. Adhaereo priori Go. sententiae. *) Vid. c. 104 h. t., not. *m*. q) Ann. 388. r) Go., quamquam non condemnat v. *curialis*, tamen mavult *curiali*, recte et prob. Be. s) 4 *el*, supra add. a libr. *u* (uel). ss) Ita etiam c. 123 h. t. t) 4, Til. — Ri°. *Neotherio*. Supra Go. om. *Iul.* tt) Vid. c. 104, not. *m*. u) Fol. 251 b cod. 4. Ceterum 4, Til. — Ri°. et hic et infra *Hii*. v) 4 *magistatus*; a librar. supra add. *r* (magistratus). x) 4 *quoque*, rubro col. corr. *quoxque*. y) 4 *splendidissimus*; rubro col. em. *splendidissimum*. Go. *splendissimum*, err. *) Go. se ipso revocat; coniecerat enim *In his vero*. z) 4 *concesse*; rubro col. em. *concessae*. a) 4 *infulsis*; a libr. corr. *infulis*. b) 4 *peres*, sed corr. a libr. *perenne*. c) 4 *discere*; a libr. corr. *discedere*. d) 4 *uti nauitis*, i. e. *ut in avitis*. Til. et sqq. edd. *uti nativis*. Go. Rein. Be. em. *ut in nativis*. Reposui *ut in avitis curiis*, i. e. curiis, quibus quis obnoxius est origine. e) c. 19 de Navicularils cit. *Dat. VI. Id. Sept.*; c. 28 de Episc. cit. *Dat. X. Kal. Sept.*; c. 1 de Monachis cit. *Dat. III. Non. Sept.*, sed cod. 11 *Dat. IIII. Non. Sept.*; eodem igitur data est c. 1 die, quo c. 122 h. t., quare hanc cum c. 1 Go. coniungendam esse recte dicit. Reliquas quo minus coniungendas esse putem, me impedit diei diversitas; ea est enim, quae cum h. c. subscriptione conciliari nequeat. f) 4, Til. — Ri°. *Neotherio*. g) Vid. c. 104, not. *m*. h) Hanc legem iam non haberi, Go. in comm. h. c. demonstrat. i) Fol. 252 a cod. 4. k) 4 *transtulisset*, rubro col. supr. add. *n*. l) Vid. c. 121 h. t. ibique not. *q*. 4 *precepto*. *) Ita etiam c. 121 h. t. m) Vid. c. 107 h. t. mm) 4 *debetores*, rubro col. em *debitores*. n) Sec. Go. c. 86 vel potius 122 h. t. 4 *definitu*. o) 4 *cult*, a libr. supra add. *u* (cultu). p) Fol. 252 b cod. 4. q) Go. em. *tenens*, recte, quamquam sequitur coniunctivus. *) Ap. Go. excidit *sunt*. r)

solatium facultatum, cui desit[s] in functionibus numerus[t] personarum. *Dat. V.* [*]) *Kal. Aug. Constantinopoli, Tatiano et Symmacho Coss.* (391.)

124. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius*[u] *AAA. Philoxeno*[v] *Vicario Thraciarum*[x]. Si quis filiam decurionis vel principalis suo iunctam[y] consortio nullis exstantibus liberis fatali[z] sorte perdiderit, atque eius ultimo hereditatem fuerit[a] adeptus arbitrio, si ab omnibus alienus officiis est et nullis, quibus merito excusari possit[b], privilegiis adiuvatur[c], eius mox civitatis[d] curiae mancipetur[e], in qua antea, uxore vivente, sine rerum dominio[f] et proprietate, liber, curiae obnoxias facultates heres coeperit[g] uxoris possidere. *Dat. III.*[h] *Non. April.*[i] *Constantinopoli, Arcadio A. II.*[k] *et*[l] *Rufino Coss.* (392.)

Interpretatio. [m] *Si quis filiam curialis acceperit*[n] *uxorem, et haec ipsa in coniugio eius mortua fuerit, et omnia ad maritum, quaecunque*[nn] *supra dicta videbatur possidere, testamenti voluntate pervenerint, omnibus curiae necessitatibus maritus ille, qui heres est, teneatur obnoxius.*

125. [o] *Iidem AAA.*[p] *Victorio Proconsuli Asiae.* Summoto privilegio militari, quo sibi actuarii[q] blandiuntur, eum, qui evidenter ostenditur curiali patre genitus, mox necessariis atque origini suae debitis functionibus mancipari praecipimus. *Dat. VIII. Kal. Maii* [*]) *Constantinopoli, Arcadio A. II. et Rufino Coss.* (392.)

126. *Iidem AAA.*[r] *ad Potamium Praefectum Augustalem.* Principales devoti et nihil debentes habeant privilegium, ut nihil corporalium molestiarum patiantur; scitura experientia tua, nisi praeceptionis nostrae forma servetur, et officium et ipsam sedis tuae iudiciariam potestatem propositae mulctae[rr] esse subdendam. *Dat. X. Kal. Iul. Constantinopoli, Arcadio A. II. et Rufino Coss.* (392.)

127. *Iidem AAA.*[s] *Tatiano Pf. P.* Quicunque decursis perfunctis[t] officiis primum obtinuerit in sua curia, sequentibus ceteris, locum, comitivae tertii ordinis habeat dignitatem[u], ut ab omnibus eum iniuriis dignitas concessa defendat; ita tamen, ut hoc honore donatus a nexu propriae originis non recedat. *Dat. prid.*[v] *Kal. Iul. Constantinopoli, Arcadio A. II. et Rufino Coss.* (392.)

128. *Idem AAA.*[x] *Abundantio Comiti et Magistro utriusque militiae.* Militaribus viris nihil sit commune cum curiis; nihil sibi licitum sciant[y], quod suae non subiectum est potestati; nullum iniuria, nullum verbere[z], nullum gravi pulsatione tribunus, dux ille an comes sit[a],

— c. 124. Codex 4 sec. ord. legum c. 125. Vid. c. 54 h. t., not. sup. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 124. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 7, sed cod. 38 c. 6. Vid. c. 20 h. t., not. sup. et de codd. 8, 18 c. 12 h. t., not. sup. Lex Burgorum c. XLIV (cf. Kritische Zeitschr. f. Rechtswissensch. u. Gesetzgeb. d. Auslandes T. III, p. 146). Integra cum interpr. est in codd. 6, 7, 9—12, 14—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46; inscr. et textus des. in codd. 24, 30—32, 35, 39; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 38, 40, 42—44. — c. 125 coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Repar. app. (XI, 31). — c. 126. Summ. C. Th.: „*Similis CXVII.*“ — c. 128. Cod. Iust. X, 31, 42.

Til. — Cui. 2* *defendantur, officiis hos, cum.* s) Go. ann.: „Vel *Desit* (Ri. ed. *Deficit*).“ t) 4 *numeros*, a rec. man. corr. *numerus.* *) Go. in Chron. *XV. Kal.* o) Be. repon. vult *Iidem AAA.* h. et sq. l. Vid. c. 104 h. t., not. *m* et supra XI, 31, 8, not. *i.* 11 *Imp̄. teod̄ et honorius āāā*, om. *Arcad.* 15 om. *et.* 20 *Archad. Theod. et Honor.* Nonn. codd. *Theod.* v) Edidi *Philoxeno*; nam *Phil.* est in nonn. codd., veluti 10, 18, 27 et Sich., etsi 10, 18 *Philoxino* et Sich. *Philoximo.* 4, Til. — Be. *Filoxeno.* Scribitur praeterea hoc nomen in codd. *Filoxino* (ita plerique codd., etiam 6, 7, 11, 20, 21), *Filoximo, Filoxio, Filexino, Filixino.* 27 *Phil. III. Vic.* 29 *Filoxio aug. Tr.* 38 om. *Phil. Vic. Thr.* 10, 18 *Phil. vico claro.* x) Multi codd. Br. Al. *Trachiarum*; alii *Traciarum, Traciarū, Tracinū.* y) 18 *victam.* 25 *filia iuncta.* z) 11 *fatalis.* a) 11 *ultimū* et 15 *fuerit hered.* — *omnibus est alienus officiis.* b) 15 *possit excusari.* Aur. Lugd. *excussari.* c) 9 *priv. adprobatur.* 11 *adiuvetur.* d) 4, Til. Cui. 1 *citatis*, male. e) 12 *mancipatur.* 17 *curia emancipetur.* f) 6, 7, 16 *in qua ante — domino.* 20 *expropriietate* et mox *obnoxius.* Aur. Lugd. *rerū* pro *rerum* et infra *facultatas*, mendose. g) 4 et Til. *coeperis.* 15 *haeres cur. obn. ux. fac. poss. coep.* h) 10, 11, 16, 18, 20, 27, 29, 38, 42 *IIII.* 28, 36, 40 om. *III.* i) In 10, 18 deest *Apr.* et in 28, 36, 40 *Constant.*, pro quo in 20 *Imp̄.* k) In multis codd. om. aut *A.* aut *II.* aut *A. II.* 32, 43 *III et.* Denique fere omnes codd. *Archadio.* l) 9, 38, 42 *et Bautone.* 28, 36, 42, Sich. in m. *Honorio.* 20 *profino.* m) 11 *Lex ista hoc dicit.* *si.* n) Ita permulti et optimi codd., veluti 6, 7, 9—11, 20, 21, 43; edd. *accipiat.* 9—11, 20, 21, 42, 44 om. *uxorem*, sed in cod. 11 vv. *et haec* bis scripta sunt. nn) 20 *maritum et quaec.* Postea 11 *videatur* et 6 *tenetur.* o) Fol. 253[a] cod. 4. p) Vid. not. *u* antec. et c. 8 de Repar. app. cit., not. *l.* q) 4, Til. Cui. 1 *auctuarii*, evanuit autem in cod. 4 litera *u* ante *a*; quod utrum radendo an casu factum sit, ignoro. *) Go. bis habet v. *Maii.* r) Go. et Be. h. et sqq. tribus legibus inscrib. volunt *Impp. Theodosius et Arcadius AA.* In c. 128 consentit Cod. Iust. cum scriptura C. Th., quare, quamquam Valentinianus hoc tempore iam laqueo in Gallia perierat, nihil muto, praesertim cum et antec. et seqq. constitutionum inscriptiones maximam partem mendis quidem laborent, neque vero apte emendari possint. Cf. c. 104 h. t., not. *m.* rr) Vid. c. 85 h. t. s) Sec. Go. et Be. rep. *Iidem AA.* Vid. not. *r* antec. t) Go. Be. om. *perfunctus*; sed ferri posse etiam *perfunctis* Go. confitetur. Aut scribendum *perfunctus* aut *decurionis* pro *decursis* aut denique *decurio*, quod praefero. u) 4 *dignitatum*, rubro col. ponitur *e* supr. *u.* v) Fol. 253[b] cod. 4. x) Cod. Iust. *Imppp. Theod. Arcad. et Honor. AAA.*, improb. Go. Vid. not. *r* et *s* antec. y) 4, Til. — Lugd. *sciat.* Cod. Iust. *nihilque s. l. sciant.* z) 4, Til. — Ri*. *verbera.* Be. auct. Go. ex Cod. Iust. ed. *verbere.* Cf. Dirksen. l. c. p. 505. a) Cod. Iust. *duxve ille aut comes sit*; sed iam Cui. et Go. veteres esse referunt codices, qui cum C. Th. consentiant, et recte praeferunt

curialem, principalem[b] contingat. Si quis posthac temerario et inconsiderato ausu ullum ex principalibus viris usurpata attrectaverit iniuria, sciat, se decem auri libris[bb] esse mulctandum. *Dat. prid. Kal. Aug. Constantinopoli, Arcadio A. II.*[c] *et Rufino*[d] *Coss.* (392.)

129. *Iidem AAA.*[e] *Rufino Pf. P. Post alia:* Quicunque est e curia senator effectus, quicunque militiam, cum esset curialis, aggressus est, restituatur obstringendus ei, quam declinaverat, functioni. Quin etiam iubemus, eos ad munera relicta et ad cognoscenda constringi, quos administrationum honor diversa suffragiorum ambitione provexit, ut eo quidem, quem adepti sunt, honore non careant, sed ab ea, quam reliquerant, [f] functione non absint; providendo, ne quispiam curiae natus ad consortium senatoriae dignitatis adspiret, cum ita sibi videat et praeterita et praesenti iussione praescriptum, ut ei vel affectata vel emendicata huius ordinis gratia prodesse non possit. *Dat. X. Kal. Dec. Constantinopoli, Arcadio**) *A. II. et Rufino Coss.* (392.)

130. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius*[g] *AAA. Aureliano Pf. U.*[h] Si quis municipum ad senatorium transire ordinem omnibus muniis perfunctus optaverit, bona sua, quibus substitui idoneus possit, sciet curiae semper esse obnoxia. *Dat. III. Kal. Mart. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.*[i] (393.)

131. *Iidem AAA. Aureliano Pf. P.*[k] In calefaciendis apud Antiochiam thermis[l] veterem praestationis consuetudinem servari placet. Constat enim, merito summovendum, quicquid a Tatiano probatur adiectum. *Dat. III. Kal. Mart. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio**) *Coss.* (393.)

132. *Iidem AAA. Aureliano Pf. P.*[m] Si quis curialis tres mares filios[n] susceperit, unum dare senatui non vetetur. *Dat. VI.*[o] *Id. Mart.*[p] *Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.* (393.)

133. *Iidem AAA. Silvano Duci et Correctori*[pp] *limitis Tripolitani.* Quicunque ex numero plebeiorum praesentibus singularum[q] ordinibus civitatum agro vel pecunia idonei comprobantur, muniis curialibus aggregentur. Qui vero nullam rei familiaris substantiam habent, militare in apparitorum numero*) non vetentur. *Dat. VI. Kal. April. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.* (393.)

134. *Iidem AAA. Rufino Pf. P.***) Omnes, qui curiali obstricti sanguine diversis se officiorum privilegiis et actuum praesidialis aggregarunt, reddendos muniis esse, non ambigas[r]. Eos etiam, qui adepti hono-

— c. 129. Summ. C. Th.: „*Superioribus par, X et VIIIXL.*" — c. 130 coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Constit. princ. (I, 1), c. 1 C. Th. de Praediis senat. (VI, 3), c. 26 C. Th. de Praetor. (VI, 4), c. 131 h. t., c. 29 et 30 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1) et opin. Go. fortasse cum c. 132 h. t. (vid. infra not. o) et c. 11 C. Th. de Annonis civicis (XIV, 17). Summ. C. Th.: „*Similis VIII et L.*" — c. 131. Vid. c. 130, not. sup. — c. 132 sec. Go. abrogatur c. ult. Cod. Iust. de Decurion. (X, 31). Vid. c. 130, not. sup. — c. 133. Summ. C. Th.: „*Similis VII et XC* (l. *XCVI*)." — c. 134 coniungenda est cum c. 14 C. Th. de Exaction. (XI, 7). Cod. Iust. X, 31, 43 mut. Summ. C. Th.: „*Haec VI et L et IX et LXXX* (l. *LXXXVIII*) *similis; una iubet intra lustrum, altera intra decennium; hic vero absolute locutus est, ut LXXXIII* (l. *LXXXII*) *similis.*"

an. Cf. Cuiac. Comment. c. 42 cit. pag. 282 et Dirksen. l. c. b) Cod. Iust. *principalemve* et hoc vult Rein. Til. Cui. 1. Cui. 2, 2* *pulsatione tribunus, dux ille, an comes sit, curialem principalem.* Aur. Lugd. *pulsatione tribunus dux, ille an Comes sit, curialem principalem.* Go. — Ri*. *pulsatione, Tribunus, Dux ille, an Comes sit, Curialem Principalem.* Be. *pulsatione (tribunus, dux ille, an comes sit) curialem, principalem.* bb) Cod. Iust. *libris auri.* c) Recte rep. volunt Go. et Be. *II.* Mirum autem est, etiam in Cod. Iust. falsum numerum haberi. Videtur igitur error in ipso C. Th. insedisse. d) Go. — Ri*. *Ruffino*, mendose. e) Vid. not. *r* et *s* antec. Aur. Lugd. *Idem AA.* f) Fol. 254[a] cod. 4. *) Ri*. om. *Arcadio.* g) 4 *Id. AAA.* Til. — Ri*. *Idem AAA.* Recte Be. iubente Go. ex c. 124 h. t. huc transtulit *Imppp. Theod. Arcad. et Honor. AAA.* Consentit enim non solum Cod. Iust. (cf. X, 44, 1 et c. 135 h. t., not. *v*), sed etiam leges cum h. c. coniungendae et quae cum c. 134, 137, 139 h. t. cohaerent. Sola c. 3 cit. habet *Iidem AAA.*, i. e. *Valentinianus, Theodosius et Arcadius*, manifesto errore. h) Cui. 2, 2* *Pf. P.*, err. et recte impr. Go.; nam 4 habet *pu.* Similiter reliquae edd.; praeterea siglum praefecti urbis prae se ferunt omnes fere leges cum hac c. coniungendae. i) Aur. Lugd. *possit, A. III.* | *sciet curiae semper esse obnoxia. Dat. III. Kal. Mart. Constantinop. Theod.* | *et Abundantio Conss.*, mendose transpositis vv. Go. *Abunadntio* et Ri*. om. *A.*, err. k) Reponendum *Pf. U.* et hic et in c. 132, 138 h. t. Vid. not. *h* antec. Haec est etiam sententia Go. et Be.; sed cum legis argumentum non pertineat ad officium praefecti urbis, constitutionem, cuius haec pars est, integram datam illi quidem putant *ad Aurelianum Pf. U.* et *ad Rufinum Pf. P. Or.*, postea vero a C. Th. conditoribus, cum secernerent singula legis capita, in eo erratum esse, ut capiti legis, ex quo haec c. facta est, et cui Rufinum Pf. P. inscribere deberent, Aureliani Pf. U. nomen imponerent. Nimis artificiosa est haec cj., quamquam argumentum legis concedo non congruere cum officio praefecti urbis. Obstant leges cum c. 130 coniungendae, in quibus ne ullum quidem est vestigium inscriptionis, qualem Go. et Be. fuisse fingunt, nec rara sunt exempla legum, quarum argumentum non omnino convenit cum magistratuum in inscriptione nominatorum officio. l) 4 *shrermis*, a libr. corr. *thermis.* *) Til. *Abundatio.* Aur. Lugd. *Cons.* m) Go. scrib. vult *P. V.* vel *Rufino PP.* Vid. not. *k* et *h* antec. n) 4 *filius*, rubr. col. corr. *filios.* o) 4 *VI*; edd. *III.* Iam retracto, quod in c. 3, 1 et 26 citt. dictum est, hanc legem cum ipsis illis coniungendam esse. Dupliciter enim corrigere opus esset, *III.* pro *VI.* et *Kal.* pro *Id.*; eo autem audaciae procedere nolo. p) Fol. 254[b] cod. 4. pp) Go. ann.: „Sive *Comes*, ut Nestorius Comes et Dux (Limitis Tripolitani) pariter dicitur *l. ult. sup. Quorum appell.* (XI, 36)." Ri*. *Tripulitani.* q) 4 *singularum*, ab ant. man. corr. *singulorum.* Hoc transiit in edd. Til. — Ri*. Iam recte Be. iubente Go. restit. *singularum.* Idem placet Rein. *) Mendose Aur. Lugd. *munero.* **) *Orientis*, dicit Go. ad h. et sqq. c. 135—137. Vid. c. 132 h. t., not. m. r) Cod. Iust. *ambiges.*

res esse dicuntur, debitis statuas functionibus surrogandos, manente privilegio dignitatis. Ac ne ab his sententia promenda se temperet, quos praesidalis officii defendit obscuritas, quosve nullum munus allegat[s] navicularîae functionis, usque eo super hac re indicantis est sententia porrigenda, ut, quoniam curialium fundos diversis[t] titulis huiusce modi[tt] homines tenere coeperunt, intelligant sese, quos[u] nulla militiae privilegia, nulla honorum suffragia, non aetatis defensabit infirmitas, in eorum locum suscipiendis functionibus surrogandos, quorum vel habendo vel habitando sibi patrimonia[uu] praesumpserunt. *Dat. prid. Id. April. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.* (393.)

135. *Iidem AAA.*[v] *Rufino Pf. P.* Nullus vacationem temporariam[x] curialis accipiat, nisi id forte veris ac probatis causis annotatio nostra concesserit. *Dat. prid. Non. Iun. Constantinopoli, Theodosio A. III.*[*]) *et Abundantio Coss.* (393.)

136. *Iidem AAA. Rufino Pf. P.* Nec debitis curiae licitum potest esse negare aut vitare, quod declinare non possunt, nec curiis esse liberum debet, eos expetere, quos iustis assertos privilegiis non poterunt obtinere. *Dat. IX. Kal. Iul. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.* (393.)

137. *Iidem AAA. Rufino Pf. P.* Omnes, qui municipibus genere aut actu tenentur obnoxii,[y] a militia vel a quibuslibet retrahi mandamus officiis, nec rescripta aut annotationes ad munerum fugam prodesse permittimus[z]. Incolas etiam et vacantes[a], qui tamen idonei sunt, iubemus adstringi. §. 1. Nullus sane solis[aa] materni sanguinis[b] vinculis illigetur, quia mulierum[bb] infirmitas nunquam huiusmodi functionibus reddit obnoxios, a quibus ipsa habetur[c] immunis. *Dat. V. Id. Aug. Constantinopoli, Theodosio A. III.*[*]) *et Abundantio Coss.* (393.)

138. *Iidem AAA. Aureliano Pf. P.*[d] Curiales, qui gradu meritorum usque ad honorariam[*]) pervenerint dignitatem, nulla equorum praestatio maneat; ne[e] gleba senatoria ab his poscatur, quos non ita[f] fecit obligatos. *Dat. VI. Id. Dec. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.* (393.)

139. *Iidem AAA. Rufino Pf. P.* Omnes illico, qui curiis debiti militariat, patriis[*]) muneribus restitui oportet. In qua re sublimis auctoritas tua providebit, ut de singulorum nominibus ad sedem vestram singulae quaeque[**]) referant civitates, ne quis dissimulatione suggerentium[g] delitescat, ut cuncti, sine frustratione aliqua restituti, curiarum munus[h] cum omni posteritate deserviant. Quod ita fixum volumus intemeratumque servari, ut adversum hoc potestas[i], nulla denique annotatio audiatur. Quod si quis ex illis in officia externa transierit, omnis eius substantia iure[ii] curiae et possessione teneatur. *Dat. III. Kal. Iun.*[k] *Constantinopoli*[l], *Arcadio III. et Honorio II. AA. Coss.*[m] (394.)

140. *Impp. Arcadius et Honorius*[n] *AA. Theodoro Pf. P.* Ad subeunda patriae munera dignissimi et me-

— c. 135. Cod. Iust. X, 44, 1. Vid. c. 1 et 137 h. t., not. sup. — c. 137 coniungenda est cum c. un. C. Th. Si quis imperat. (IX, 4). Cod. Iust. X, 31, 43, 44. Nam in Cod. Iust. distributa est in duas constt. Vid. infra not. *z* et *aa*. Summ. C. Th.: „*Similis CXXXV.*" Vid. c. 141 et 179 h. t., not. sup. — c. 139 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Offic. com. Or. (I, 13), c. 18 C. Th. de Cohort. (VIII, 4), c. 12 C. Th. de Scenicis (XV, 7). Vid. infra not. *k*, *l*. Vid. c. 170, not. sup. — c. 140 iisdem fere vv. repetita est in c. 148 h. t. eidem Theodoro inscripta. Cod. Iust. X, 31, 45. Bon. l. c. p. 762. Summ. C. Th.: „*VII et LX* (l. *LXVI*) *similis.*"

Sed nec rescripta, aut adnotationes ad munerum fugam prodesse permittimus ex c. 137 h. t., et seq. subscr. h. c. s) Go. Be. em. *alligat*. Annotat enim Go.: „*Alligat.* Quanquam istud tueretur quis arg. *l.* 82. *sup.*" Mihi probatur *alligat*. Go. — Be. *functionis. Usque*. t) Fol. 255[a] cod. 4. tt) Mendose Til. Cui. 1 *huiscemodi*. Go. vult *cuiuscemodi*. u) Go. *quos nulla honorum suffragia, nulla honorum suffragia, non* etc., mendose. uu) Err. Go. *patrimonio*. v) Cod. Iust. imperatorum nomina habet (Theod. Arcad. et Honor.). x) Cod. Iust. *temporalem*, sed Cui. *temporariam*. *) Cod. Iust. om. *A. III.* y) Fol. 255[b] cod. 4. z) Vv. *nec — permittimus* transposita sunt in c. 43 Cod. Iust. cit. Vid. not. *r* antec. a) Go.: „Non est mutanda haec vox, in *vagantes*." aa) Cum vv. *Nullus solius* incipit c. 44 Cod. Iust. cit. b) Til. Cui. 1 *sanguini*, male. Err. om. apud Go. *sanguinis*. bb) Nonn. libri mss. et editi Cod. Iust. *mulieris*. c) Cod. Iust. *habetur*. *) Mendose Ri°. *Theod. M. III.* d) Rep. *Pf. U.*, ut Go. Be. volunt. Vid. not. *h* et *k* antec. *) Mendose Go. *Honoriam*. e) Go., prob. Be. recte em. *nec*. Vid. not. *f* sq. f) Iuretus in Symmachum IV, 62 cj. *novitas*. Go. in comm. utrumque retineri posse arbitratur: *quos novitas non fita ecis obligatos.* „*Novitas*, inquit, id est, nova allectio, quomodo et novitas dicitur *l.* 54. *supr. hoc tit.* Alioquin eodem semper sensu omissa voce *novitas* — verba illa, *non ita fecit*, relata ad superiore, *honorariam dignitatem*, hunc sensum habeant, Honorariam seu Senatoriam dignitatem, quod caetera quidem, honores inquam, et προνόμια, Curialibus pro merito promotis prodesse: quoad onera vero non obligare: *Non ita fecisse obligatos. NON ITA*, id est, non sic ut onera Honorariae seu Senatoriae dignitatis agnoscerent. Ergo in praesenti casu *novus* hic Honoratus et Senator ex Curiali factus, neque ut Senator Senatoriam glebam agnoscere debet, neque ut Honoratus, extraordinariam collationem: Si modo hic pro *ne*, *nec*, reponamus. Et tamen putet quis contra hic legendum, pro *ne*, *sed*, vel *nae*, vel tale quid: et pro *NON ITA*, *novitas*: ut id velit Imperator etsi hic de quo *h. leg.* agitur ad extraordinariam collationem adigi non possit, attamen ad Senatoriam glebam obligatum esse." Equidem praeter v. *ne* nihil mutandum esse puto. *Quos non ita fecis* (scil. *honoraria dignitas*) *obligatos*, id est ut gleba senatoria ab his posci possit; nisi quis vv. *quos non ita fecit obligatos* velit referre ad glebam senatoriam. *) Go. in not. *paternis*. Recte se habet *patriis*. **) Err. Ri°. *quaeque*. g) Fol. 256[a] cod. 4 inc. cum literis *rentium*. h) Go. em. *muniis*, verisimiliter. Vid. XIII, 5, 4 (*oneri deservire*) et XVI, 2, 26 (*obsequiis deservire*). i) Go. addi vult *nulla*. ii) 4 *iurae*, rubro col. em. *iure*. k) Vid. c. 1 cit., not. *e* et c. 18 cit., not. *l*. l) Rep. *Heracleae* ex reliquis cum h. c. coniungendis legibus. Vid. c. 18 cit., not. *m*. m) Aur. Lugd. *Cons.* n) 4 *Impp. Arcad et Honor a* (sine virgula) *Theodoro ppo*. Rein. rep. vult *Theod. Arc. et Hon.*, nulla idonea causa

ritis et facultatibus eligantur[o], ne tales forte nominentur *), qui functiones publicas[p] implere non possint. *Dat. XIII.*[q] *Kal. Febr. Olybrio et Probino Coss.* (395.)

141. *Iidem AA.*[r] *Ennoio*[s] *Proconsuli Africae.* Inconcussa volumus permanere, quae de incolatus iure antiquitus sunt constituta. *Dat. XVII. Kal. Iun. Mediolano, Olybrio et Probino Coss.*[ss] (395.)

142. *Iidem AA. Ennoio*[t] *Proconsuli Africae.* Nominationum forma vacillare[u] non debet, [v]si omnes, qui albo curiae continentur[x], adesse non possunt, ne paucorum absentia, sive necessaria sive fortuita, debilitet, quod a maiore parte ordinis salubriter fuerit constitutum, cum duae partes ordinis in urbe positae totius curiae instar exhibeant etc.[y] *Dat. XVII.*[z] *Kal. Iun. Mediolano, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

143. *Iidem AA. Ennoio*[a] *Proconsuli Africae.* Fraudem[b] civium non ferendam in dispendium ire civitatum animadvertimus, cum municipes[c] aut peregrinando munera civitatum aut militiae ambitione declinant. Intra quinquennium igitur nisi ad curiam reverterint, facultates eorum pro muneribus et oneribus curiae addici[d] decernimus. *Dat. XVII. Kal. Iun. Mediolano, Olybrio et Probino Coss.*[e] (395.)

144. *Iidem AA. Ennoio*[f] *Proconsuli Africae.* Ne diu in fraudem *) civitatum municipes evagentur, vel ad militiam socientur, nisi intra quinquennium ad civitates proprias revertantur, facultates eorum pro muneribus et oneribus curiae addicantur. [g]*Dat. XVII. Kal. Iun.*[h] *Mediolano, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

145. *Iidem AA. Ennoio*[i] *Proconsuli Africae.* Africani[k] sacerdotales Karthagini restitui, ibique arbitratu suo agere cum favorabili editione placuit. Quod facientes, divi patris nostri[l] beneficium renovamus. *Dat. XVII. Kal. Iun. Mediolano, Olybrio et Probino Coss.*[m] (395.)

146. *Iidem AA. Dextro Pf. P.* Multos animadvertimus, ut debita praestatione patriam defraudarent, sub umbra potentium latitare. Oportet igitur, statui mulctam, ut, quisquis in praescripti iuris formam inciderit, pro curiali quinque auri libras[n] fisco nostro cogatur inferre, pro collegiato *) unam. Omnes igitur, quos tegunt, expellant, ne clementia nostra ob contumaciam dissimulantium in maiorem indignationem exsurgant[o]. *Dat. XVII. Kal. Iul. Mediolano, Olybrio et Probino Coss.*[p] (395.)

147. *Iidem AA.*[q] *Palladio Pf. P.* Quicunque decuriones patre atque maioribus approbantur, et armatam quamcunque[r] occasione adepti docentur esse militiam, absoluti[s] sacramento militari, ut constitutum est, ad munia civilia revocentur[t]. §. 1. Si quos etiam huius modi homines[u] palatinorum officiorum consortia retinent, exempti matriculis ad propriam urbem sub prosecutione dirigantur. §. 2. Ac si in apparitione praetoriana aliquis inventus fuerit decurio immorari, pari[v] conditione ad civitatem originariam dirigatur. §. 3. Reliqua quoque ministeria atque officia palatina pari forma legis adstringimus, ut quisquis municeps deprehensus fuerit[x], absolutus militari cingulo reddatur muneribus civitatis

— c. 141 coniungenda est cum c. 53 C. Th. de Appell. (XI, 30) et cum c. 142—145 h. t. Vid. c. 24 C. Th. de Annon. (XI, 1), not. *c.* Summ. C. Th.: „*Similis CXXXVIII* (l. *CXXXVII*).“ — c. 142. Vid. c. 141 h. t., not. sup. Cod. Iust. X, 31, 46. — c. 143. Vid. c. 141, 144, 161 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Similis VIII et L.*“ — c. 144. Vid. c. 141 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*“ Simillima est h. c. antecedenti c., „ut mirum videatur, inquit Go., Codicis huius Conditores eandem sententiam ex eadem constitutione consequenter bis posuisse.“ Ri*. err. habet num. *CXLVI.* — c. 145. Vid. c. 141 h. t., not. sup. — c. 147 coniungenda est cum c. 6 C. Th. de Relation. (XI, 29). Ap. Ri*. mendose signatur num. *CXXX.* Iniusto loco haec c. posita et transferenda post c. 182 h. t. Bachholtz ad Vat. fr. p. 201. Summ. C. Th.: „*Similis CIL*“

et adversante Cod. Iust. o) Cod. Iust. *dignissimi meritis et fac. cursales elig.* *) c. 148 h. t. *nec huius modi nom.* p) c. 148 h. t. *debitas.* q) Go. in Chron. *XII.* Aur. Lugd. *Cons.* r) Rein. rep. *Arcad. et Honor.* propter coniecturam, qua sibi emendare visus erat inscr. c. 140 h. t. Vid. not. *s* anteq. s) Go. et Be. in hac et in sqq. leg. emend. *Ennodio.* Rein. in Chron. const. Cui. 2 ubique vult *Evodio.* Vid. supra XI, 30, 53, not. *b.* ss) Aur. Lugd. *Cons.* Go. om. v. *et* post *Olybrio.* t) Vid. supra XI, 30, 53, not. *b.* u) 4 *vaccillare*, a libr. corr. *vaccillare.* v) Fol. 256[b] cod. 4. x) Cui. 1 *continentur*, err. Cod. Iust. *detinentur.* y) In Cod. Iust. deest *etc.* z) Aur. Lugd. *XVIII.* et mox *Cons.* a) Vid. supra XI, 30, 53, not. *b.* b) 4 *Faudem*, a librario corr. *Fraudem.* c) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Go. *municeps.* Ri. Ri*. Be. iubente Go. recte edid. *municipes.* Erat autem iam in Aur. Lugd. editum *municipes.* d) 4 *addidici*, e) Aur. Lugd. *Cons.* f) Vid. supra XI, 30, 53, not. *b.* *) Mendose Be. *faudem.* g) Fol. 257[a] cod. 4. h) Err. Cui. 2, 2[a] *Kal. Ian.* infra Aur. Lugd. *Cons.* i) Vid. supra XI, 30, 53, not. *b.* k) Ita cod. 4 et add.; Go. ann.: „*γρ. AfricanoSacerdotales*, id est Africanos Sacerdotales,“ recte prob. Be. l) Theodosii M. Lex ipsa iam non habetur. m) Aur. Lugd. *Cons.* n) 4 *libris*, a rec. man. corr. *libras.* *) Err. Ri*. *Collegio.* o) 4 *exurgāt*, Til. — Ri*. *exurgant.* Be. *exsurgant.* Recte Go. Rein. Be. em. *exurgat.* p) Aur. Lugd. *Cons.* q) Ita 4, Til. — Cui. 2* et Ri*.; Go. Ri. Be. *AAA.* Recte Be. in notis rep. *Impp. Honor. et Theod. AA.* Vid. c. 6 cit. et c. 11 C. Th. de Indulg. debit. (XI, 28), quae quamquam alii magistratui inscripta et alio loco data est, tamen in subscriptione eundem diem habet. r) 4 *quamcumque*, rubro col. corr. *quacumque.* Edd. *quacunque*, quod non falsum est. s) Fol. 257[b] cod. 4. t) Go. Be. em. *revocentur* non opus est, licet infra sequatur *dirigantur* — *dirigatur.* u) 4 *homines*, a libr. del. *h* et ponitur *a* supr. *ex*, corrigitur igitur *eminens*; rubro col. in m. codicis adscriptum est v. *homines*, quod transiit in edd. v) Til. — Cui. 2* male *decurio, inmorari pari conditione.* Iam Rein. Go. veram restituerunt interpunctionem. x) In cod. 4 evenit

etc. *Dat. V. Id. Sept. Ravennae, D. N. Theodosio A. VII. et Palladio Coss.*[z] (416.)

148. *Iidem*[z] *AA. Theodoro Pf. P.* Cum super ordinando sacerdote[a] provinciae publicus esset ex more tractatus, idem[b] nostra auctoritate decretum est[c], ut ad[d] subeunda patriae munera dignissimi et meritis et facultatibus eligantur, nec huius modi nominentur[e], qui functiones debitas*) implere non possint. *Dat. IV. Kal. Oct. Mediolano, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

149. [f]*Iidem AA. Ennoio*[g] *suo salutem.* Curiales in exitium curiarum se conantur exuere quacunque occasione patrimonii qualitercunque quaesiti, naviculariorum[h] onere[i] volentes suam originem commutare. Qua in re, quia[k] totum inhibere non possumus, ratione dividimus. Civitas ergo, quem genuit, non amittat: patrimonium, quod ex ordine naviculariorum advenerit, prodat[l] pro moderatione, quem ditat[m], quia nec[n] emere, nec donatum assequi, nec damnosam quisque[o] hereditatem adire compellitur, cum et in deliberationibus coniunctionum[p] futurarum commodis prospiciatur heredum. Neminem igitur sublimitas tua ad expediendas publicas necessitates parenti curiae se permittat auferre, detque*) operam, ut et ordines curiarum nostrarum reddantur indemnes, et patrimonia naviculariorum non pereant, sed functionis uterque[q] status habeatur incolumis. *Dat. VII.*[qq] *Kal. Ian.**) *Olybrio et Probino Coss.* (395.)

150. *Iidem AA. Caesario Pf. P.* Curiales, qui honorariam adepti sunt comitivam[r], formidare[s] debent eos, quorum sunt moderationi commissi[t], nec se existimare ideo meruisse dignitatem, ut iudicum praecepta despiciant. Quod si in eadem culpa perseverent, quinque librarum auri mulctae obnoxius subingetur, honore quoque, quem prodit, spoliandus[u]. *Dat. IV. Kal. Ian. Constantinopoli, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

151. *Iidem AA.*[v] Petronio[x] *Vicario Hispaniarum.* Municipalia gesta non aliter fieri volumus quam trium curialium[y] praesentia, excepto[z] magistratu et[a] exceptore publico[b], semperque hic numerus in eadem[c] actorum[d] testificatione[e] servetur. Sic[f] enim et fraudi non pate-

— c. 148. Vid. c. 140 h. t., not. sup. et infra not. *d*—*e*. Bou. l. c. p. 762. In Cui. 2, 2* appon. h. c. numerus *CXLVIIII.* — c. 149 coniungenda est cum c. 24 C. Th. de Annon. (XI, 1) et c. 25 C. Th. de Navicul. (XIII, 6). Vid. infra not. *qq* et c. 141, not. sup. Cod. Iust. VI, 30, 16 multis om. — c. 150. Cod. Iust. X, 31, 47. — c. 151. C. Th., Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 151. Codex 4 *c.* 152. Vid. supr. c. 54, not. sup. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 8, sed in cod. 33 *c.* 7. Vid. c. 20 h. t., not. sup. Integra cum interpretis vv. est in codd. 6, 7, 9—12, 14—18, 20, 21, 27, 29, 30, 33, 34, 38, 42, 44; omnia des. in cod. 31; inscr. et textus in codd. 35, 39, 43; inscr. et subscr. in cod. 26; subscr. et interpr. vv. in cod. 25; textus et subscriptio in codd. 28, 36, 40, et trahitur inscr. in codd. 36, 40 ad c. 170 h. t. (s. proximam Br. Al. legem); sola inscr. deest in codd. 24, 32; sola subscr. in cod. 37, ubi textus pro interpr. habetur. De codd. 8, 13 vid. supra c. 12 h. t., not. sup. et de Cui. 1 — Lugd. infra not. *m*.

litera *s* v. *fuerit.* y) Aur. Lugd. *Cons.* z) Recte se haberet inscriptio, nisi esset interiecta c. 147 h. t. hanc inter et c. 146. Vid. c. 147, not. sup. et leges cum c. 149 coniungendas. Quare assentior Be. restituenti in not. *Impp. Arcadius et Honorius AA.* Bou. *Iidem Impp.* Go. *Idem AAA.* a) 4 *sacerdotae*, rubro col. deletur *a* ante *e*. b) Go. ann.: „Forsitan haec vox sustineri possit ceu relativa ad anterius caput aliquod integrae constitutionis Honorianae, unde haec desumpta est: sin hoc non placet, hic reponendum fuerit, *id demum*, vel, *id dudum.*" Be. cj. *id iam.* Sustineri potest *idem.* c) Go. respici putat c. 140 h. t. Cui. 1 — Lugd. Go. — Ri*. *authoritate.* d) Hinc desumptam esse putat Go. c. 46 (potius 45) Cod. Iust. h. t. Sed ex subscr. apparet, c. 45 desumptam esse ex c. 140 h. t. transscripta in seqq. h. c. verbis. e) c. 140 *ne tales forte nom.* *) c. 140 *publicas.* f) Fol. 258[a] cod. 4. Cod. Iust. *Impp. Arcad. et Honor.* Go. *Idem AAA.* g) Be. vult *Ennodio.* Cod. Iust. *Annodio* et om. *suo sal.* Vid. supr. XI, 30, 53, not. *b.* h) Ita 4, *quaesitinaviculariorum*; inter *ti* et *nav.* rubro colore interiecta est litera *n*, unde editum est vulgo *quae sit in naviculariorum onere.* Iam Go. recte cj. *quaesiti.* Ceterum in cod. 4 rubro col. deleta est litera *a* v. *quae.* Cui. 2 *naviculariotum.* i) Go. cj. *munere* pro *onere.* k) Go. — Ri*. mendose *qui.* l) Go. ann.: „An *prodat* civitas scil. id est, An vero reponendum *proficiat*, vel *prosit* ad naviculariam videl. functionem sustinendam: non pereat, ut infra? Neutrum: Recte *prodat.* Curialis scil." Verum vidit Go. m) Go. ann.: „Sive *pro moderatione* (id est, modo et ratione) *quae eum ditat.*" n) Hinc incip. c. 16 Cod. Iust. cit., quae procedit usque ad v. *compellitur*, sequentibus recisis. o) Sec. Go. pro *quisquam*, ut habetur in Cod. Iust. p) Go. in comm. cj. *conventionum*, ut *conventiones futurae* sint onera, quae heredes subituri sint. Neque tamen temere se h. l. mutare dicit. *) Ri*. *det operam.* q) Go. ann.: *utriusque.* qq) Vid. c. 24 de Annon. cit., not. c. *) Add. *Mediol.* ex legibus cum h. c. cohaerentibus. r) In Cod. Iust. add. *dignitatem.* s) Fol. 258[b] cod. 4, in cuius ima parte est signum quatern. *AA.* t) Cod. Iust. *quorum moderationi sunt commissi.* u) Cod. Iust. *obnoxii subiugentur, honore quoque, quem prodiderint, spoliandi*, prob. Se. Assentior Go., qui numeri mutationem non insolitam esse dicit. Vid. supra c. 49 et 107 h. t. v) Br. Al. codd. Sich. imperatorum nomina ferunt, sed 9, 21, 38 inverso ord. *Hon. et Arc.* et 6 *Honor et Theud aā.* Plerique codd. *Archadius.* x) 11 *patrimonio vicār Spaň.* 15 *Petr. trium curialium praesidem.* Mox nonn. codd. *viro claro* pro *Vic.* y) Omnes codd. praeter 11 *curialium* et sic Sich. — Lugd. Solus codex 11, Cui. 2 — Be. *principalium.* Reposui *curialium* propter consensum codicum. Cf. etiam Nov. Valent. XIX. de Tribut. fiscal. (ed. Berol. p. 1315 sqq.) §. 10: *in municipalium confectione gestorum sit firmitas, si apud tres curiales publica fuerint exceptore perscripta.* Neque vero *principalium* falsum est. Nonn. codd. *praesentiam.* z) 11 *excepit.* a) 6, 7, 14, 17, 26, 34 om. *et* et 33 *mag. et.* Nonn. codd. *magistratū.* b) 21 *excepta repub.* Aur. Lugd. *exceptare publica.* 42 *publica.* 20 *mag. rei publicae semperque.* Nonn. codd. om. *que* post *semper.* c) 11 *eorum*; alii codd. *eandem.* 38 *huic numeros.* 42 *huic num.* d) Multi codd., inter eos 6, 7, 20 *auctorum.* 21 *autorem.* Sich. *autoritate.* e) 6, 7, 21 *testificationes.* 24 *testificationum.* 30 *testificationem*; alii codd. *testi-*

bit occasio, et veritati maior crescit[g] auctoritas. *Dat. Non. Maii*[h] *Mediolano*[i], *Arcadio IV.*[k] *et Honorio III.*[l] *AA. Coss.* (396.)

INTERPRETATIONE[m] *non indiget.*

152. *Iidem AA. Africano*[n] *Pf. U.* Ne quis ex corpore togatorum[o] provinciales suscipiat functiones; scilicet[p] ut et ambientibus claudatur ingressus, et invitis necessitas auferatur. *PP.*[q] *Constantinopoli III. Non. Aug., Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

153. *Iidem AA. Florentino Pf. U.* Nonnulli decurionum honorarias ex-protectoribus vel domesticis[r] vel qualibet alias obtinent missiones. Unde, licet superiore praecepto[s] consultum sit, ut sic penes eosdem emendicata dignitas permaneret, nec[t] quicquam ob hoc patriae negaretur, nunc, altius intuentes, honoris eius ab his penitus amovemus umbracula, ita ut, si quis id meruit, ac si nihil impetraverit, habeatur, neque ob hoc[u] sordido quolibet minimove tueatur, vel a verberibus, si id modo personae eius qualitas patitur, iudiciariae emendationis excusetur. *Dat. XII.*[v] *Kal. Ian. Mediolano, Caesario et Attico Coss.* (397.)

154. *Iidem AA. Florentino Pf. U.* **Post alia:** Si qui[vv] municipum vel palatinam vel armatam aliquando militiam debitis praetulerit functionibus, nullis privilegiis, nullis postremo temporibus exuatur, nec ei annorum spatia stipendiorumque merita supputentur, sed teneat suum curia, et perpetua sibi obnoxium vindicatione defendat etc. *Dat. XII. Kal. Ian. Mediolano, Caesario et Attico Coss.* (397.)

155. *Iidem AA. Florentino Pf. U.* **Post alia:** Quia ex[x] splendidissimum ordinem summoveri[y] dignitatibus non oportet, quisquis honorum[z] emensus curialia onera vel honestis[a] vel administrationis vel quarumcunque aliarum dignitatum infulas[b] impetraverit, ipse quidem decoretur insignibus, sed liberi[c] omnisque successio[d], paternae dignitatis obiectu[e], curialia vincula non exuant[f], nisi forte quis iam senatore[ff] susceptus consortio curiae nobilioris annectitur. Illustrium quoque virorum liberos, si non otio et torpore degeneri paternam exuere virtutem, fas erit excusari. In his tamen, qui ante expletas curialium munerum functiones meruerint dignitates, speciali humanitate tribuimus, ut, quae illis imponentur

— c. 152. Cod. Iust. II, 7, 3. Summ. C. Th.: „*Contraria est superioribus III et LXX* (num *XLVI*?)." H. c. opin. Go. fortasse coniungenda est cum c. 13 C. Th. de Annon. civic. (XIV, 17). — c. 153 coniungenda est cum c. 15 C. Th. de Senator. (VI, 2), c. 2 C. Th. de Comit. rei mil. (VI, 14), c. 19 C. Th. de Diversis officiis (VIII, 7), c. 154 — 156 h. t. et sec. Go. cum c. 1 Cod. Iust. Ubi quis de curiali (III, 23). Vid. infra not. v. Summ. C. Th.: „*VII et XXX* (l. *XXXVI*) *contraria est.*" — c. 154. Vid. c. 153 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Similis... et LXXXVIIII* (l. *LXXXVIII*) *et VII et L* (l. *LVI*)." — c. 155. Vid. c. 153 h. t., not. sup. et de Cod. Iust. infr. not. *d.* Summ. C. Th.: „*Similis IIII et X.*"

ficationē. Sich. *testificationis.* f) 16, 25, 26 *Si.* Mox nonn. codd. *occasione* et *veritate*, sed 20 *veritatis.* g) 4, Til. *maiore scit* (sed Til. asteriscum posuit post v. *scit*), ex quo Go. cj. *maiorescit*, barbare. 9 *mater crescit.* 21 *maiore.* 16, 20, 24 *crescet*, sed in 20 supr. lin. pon. *cessit.* Sich. *accrescet.* h) 20 *Mar̄.* 39 *Mart.* i) Sich. *Mediolani.* Nobiscum consentiunt multi Br. Al. codices. k) Nonn. codd. *III*, alii om. numerum. 11 *arch. & III.* 34 *arch. IIII &.* l) 11 *II* (ut 20) *aa.* 34 *IIII &.* 24 *IIII.* In multis codd. om. numerus. m) Ita permulti codices. Alii, inter quos 11 est, *Haec lex* (20 *Ista lex*) *ins.*, ut Cui. 2 — Ri*. 11 *non aegit.* 21, Sich. *Ista ins.* In Cui. 1 — Lugd. des. interpretis vv. n) Cod. Iust. nomina imperatorum habet. Idem *ad Africanum P. U.* in ed. Herrmanni. o) Cod. Iust. plenius *togatorum*, *minime curialibus nexibus illigatus*, *provinciales.* p) Go. ann.: „*Ita quidem ut.*" In Cod. Iust. om. *et*, sed cod. Bg. ut C. Th. Non opus est emend. q) Cod. Iust. *Dat. III. Non. Aug. Constantinop.* Cui. 2, 2* *Constāeinop.* r) Cum literis *ticis* incip. fol. 259ᵃ cod. 4. Ceterum Til. — Cui. 2* *ex protectoribus.* Go. — Ri*. *ex Protectoribus.* s) 4 *praecepito* (sed del. *i* a libr.) et mox *paenes.* Vid. supra VII, 21, 3. t) Bo. repon. esse videtur *ne*, sine causa. Vid. c. 3 cit.: *sub hac norma penes eos dignitas maneat, ut neque municipes curiam, neque collegiatus obsequium propriae urbis effugiant.* Turbat Bo. v. *sic*, quod accipit pro *hac conditione.* Sed v. *sic* ad antecéd. referendum est (id est, si quis honorarias missiones obtinuit), neque vero ad sequentia. u) Bo. cj. *n. hoc ob.* Nodus est in v. *tueatur.* Go. ann.: „Forte passivo significatu, pro *defendatur*, *excusetur* (ut mox *fine leg.*), nisi malimus hic scribere *minimove Exuatur*: ut *l. prox. nullis postremo temporibus exuatur*: et *l.* 155. *curialia vincula non exuant.*" Optime quadrat in h. l. v. *exuatur*, etsi *tueatur* passiva significatione accipi. potest. Bo. cj. constructionem vv. impedit. v) Vid. c. 15 cit., not. *k.* Go. in comm. c. 153 — 156, ut c. 1 Cod. Iust. cit. cum his c. coniungat, in inscr. c. 1 loco *Flori P. P.* rep. vult *Florentini Pf. U.* nomen (id Herrm. ed. de Go. cj.) et in subscr. pro *XII. Kal. Aug.* rescr. *XII. Kal. Ian.*, solius argumenti similitudine nisus. Fateor magnum Go. ingenio suo nimis indulsisse. vv) Ri*. *Si quis.* x) Ita Bo. et 4. Til. — Lugd. Go. — Ri*. ediderunt *Quia* * *ex* * *sp.*, asteriscis illis lacunam hic esse significantes. Go. tentat *et*, probabiliter. Antecessit enim pars maioris legis; continuationem orationis indicat v. *et*, quod ut nunc se habet c., C. Th. conditores debebant, sed omittebant delere. Denique librarii errore, cui ansam dedit proximum v. *splendidissimum*, mutata est particula *et* in *ex.* Nihil igitur deesse puto. Cui. 2, 2* omissis asteriscis sic: *Quia ex sp. — opor* | *tet*, et ponitur asteriscus in m. ad latus syllabae *tet.* Mira consonantia Cui. 1 — Cui. 2* *spendidissimum.* Bo. *splendissimum.* y) Fol. 259ᵇ cod. 4. z) Go.: „*Sive horum*, Curialium: Neque tamen illud muto. Forte *Senatorum.*" An *honoratorum?* a) Til. — Lugd. *vel* • *honestis* • *vel*, quasi quid desit. Voluit nescio quis apud Go. *potestatis.* Go. em. *honestas*, i. e. honorarias. Hoc satis est sanando loco. b) 4 *infulans*, rubro col. del. *n.* c) Hoc loco Go. indicari putat c. 69 h. t. d) Hinc interpolata esse videtur Go. c. 48 Cod. Iust. h. t.: „*In successione curialium decernimus, ut etiam si patres decesserint, teneatur agnatio.*" Verum illa c. recepta est ex c. 19 C. Th. de Divers. offic. (VIII, 7) cum h. c. coniungenda. e) 4 *obiecto*, rubro col. corr. *obiectu.* f) 4 *nexuant*; corr. a librario, qui supr. *ne* add. *ex.* ff) 4

e patria, per substitutos praebere simulaverint[g], non vetentur, nec agentis persona quaeratur, dummodo debiti enim[h] negetur officii etc. *Dat. XII. Kal. Ian. Mediolano, Caesario et Attico Coss.* (397.)

156. *Iidem AA. Florentino Pf. U. Post alia:* Omnes ordines, collegia, centuriones, ac si qui cuiusque[i] muneribus vel officiis ubicunque[k] sunt corporati, ita generaliter illigentur, ut testimoniales[l] impetratas sciant sibi nihil honoris, privilegii excusationisve conferre etc. *Dat. XII. Kal. Ian. Mediolano, Caesario[m] et Attico Coss.* (397.)

157. *Iidem AA. Theodoro Pf. P.* Omnes, qui quolibet curiae[n] iure debentur, cuiuscunque superstitionis sint, ad implenda[o] munia teneantur. *Dat. Id. Febr.[p] Mediolano[q], Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.* (398.)

158. *Iidem AA. Theodoro Pf. P.* Vacillare per Apuliam[r] Calabriamque plurimos[s] ordines civitatum comperimus, quia Iudaicae superstitionis sunt, et quadam se lege[t], quae in Orientis partibus lata est, necessitate subeundorum munerum aestimant defendendos. Itaque hac auctoritate decernimus, ut eadem, si qua est, lege cessante, quam constat meis partibus esse damnosam[u], omnes, qui quolibet modo[v] curiae iure debentur, cuiuscunque superstitionis sint, ad complenda[x] suarum civitatum munia teneantur. *Dat. Id. Sept.[y] Mediolano, Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.[z]* (398.)

159. [a] *Iidem AA. Eutychiano Pf. P.* Omnes omnino curiales in originalibus ac debitis perpetuo curiis perseverent, et qui ex his ad provinciarum regimen atque administrationem[b] qualibet fraude atque ambitione pervenerint, sciant, se eo, quem meruerant, honore privandos, et non solum ad curiam, velut manu mox iniecta, revocandos, et cunctis rursus ab exordio muneribus servituros, verum etiam media patrimonii parte mulctandos[c]. *Dat. VIII. Kal. Nov. Constantinopoli, Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.[d]* (398.)

160. *Iidem AA. Optatio[e] Pf. U. Post alia:* Si quis ex curia usque ad diem Iduum Novembrium[f] consulatus[g] D. N. Honorii Augusti fratris[g] aeternitatis meae quarti et Eutychiani V. C. administratione donatus senatorio est ordini mancipatus, senator quidem esse non desinat, neque ad novellae legis[h] vincula pertineat, sed de substituto et rebus, ut antea caveramus[i], omnia incunctanter, quae sunt iussa, custodiant[k]. *Dat. VIII. Kal. Dec. Constantinopoli, Honorio A. IV. et *) Eutychiano Coss.* (398.)

161. [l] *Iidem AA. Messalae Pf. P. Post alia:* Plectibili severitate eorum fraudibus obviandum est, qui, genitalem curiam deserentes, ad indebita officia fraude callidae[m] molitionis irrepunt. Et quamvis[n] provisum[o] fuerat congruae emendationis occursu, quemadmodum isti, militiae[p] nomine et honore suspenso, officiis redderentur, tamen, quia hoc callido consilio repererunt, ut, evitatis provinciae suae finibus, tanquam his eorum[q] tantum interdictus fuisset accessus, peregrinos expeterent

— c. 156. Vid. c. 153 h. t., not. sup. — c. 157. Cod. Iust. X, 31, 49. Balsamo Paratitl. I, 5 (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. T. II, p. 1291). Go. h. c. coniungendam esse putat cum c. 158 h. t. Vid. infr. not. *p*. Certe c. 157 iisdem fere verbis repetitur in c. 158. Vid. infra not. *n*, *o*, *u*, *v*, *x*. — c. 158. Vid. c. 157 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Centesimae (XCIX) similis est.*“ — c. 159. Cod. Iust. X, 31, 50 mut. Memoratur et partim abrogatur c. 160 h. t. — c. 161 coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Contrah. empt. (III, 1) et cum c. 6 C. Th. de Quaestionibus (IX, 35) et sec. Go. cum c. ult. Cod. Iust. de Modo mulct. (I, 54). Vid. infra not. *c*. Cod. Iust. X, 31, 51 nonn. om. Summ. C. Th.: „*Haec contraria est CXLIIII (l. CXLIII).*“

senatore, rubro col. repon. *senator*. g) Locus impeditus. Til. — Cui. 2* *simulaverint: non*. Go. Rein. Be. em. *si maluerint*, recte. h) Locus mendosus. In cod. 4 a rec. man. supr. v. *enim* add. *non*, et ita est in Cui. 2, 2*, qua usus Rein. scribi vult *debiti*, commoda sententia. Til. — Lugd. Go. — Ri*. *debiti * enim * negetur officii*. Lacunam hic esse non puto. Go. Be. pro *enim* em. *nihil*. Recte. Ortum est mendum ex siglo, quod cum librarius non intellexerit, solvit in v. *enim*. i) Go. mavult *quibusque*, i. e. *quibuscunque*, prob. Be., aut *cuiuscunque muneris vel officii*. Neutra Go. cj. placet. Suppl. *ordinis* s. simile v. k) Cum literis *cunque* incipit fol. 260[a] cod. 4. l) 4 *testimonialis*, rubro col. corr. *testimoniales*. m) Aur. Lugd. Go. mendose. *Caesareo* et infra Aur. Lugd. *Cons.* n) 4 *iurae*, rubro col. corr. *iure*. c. 158 h. t. et Cod. Iust. (except. Cuiac.) *quolibet modo curiae iure*. o) c. 158 h. t. *ad complenda suarum civitatum munia teneantur*. Cod. Iust. *implenda munera*. p) c. 158 h. t. Cod. Iust. (except. Cuiac.) *Sept.* Videtur igitur c. 158 potius repetitio h. c. esse, quam utriusque legis coniunctio admittenda. q) Cod. Iust. *Mediolani*. r) Go. *Apuleiam*, mendose. s) 4 *Vaccillare — plurima*; ab antiqua man. corr. *plurimos*. t) Intelligi putat Go. c. 13 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8). u) Seqq. habentur, paucis mutatis in c. 157 h. t. v) *modo* om. in c. 157 h. t. x) c. 157 *ad implenda* et om. *suarum civitatum*. y) Vid. supra not. *p*. z) Aur. Lugd. *Cons.* a) Fol. 260[b] cod. 4. b) Ita Be. ex Cod. Iust., aptius quam *administrationum*, quod in 4, Til. — Ri*. habetur, neque vero sententia destituitur. c) Cod. Iust. *sciunt se* (om. *eo — et*) *non solum in sua curia remansuros, sed et cunctis rursus ab exordio muneribus servituros*. d) Til. Cui. 1 *Eutychiniano*, err. et Aur. Lugd. *Cons.* e) Recte Go. et Be. em. *Optato*. f) Go. repon. vult *VIII. Kal. Nov.*, quo die data est c. 159 h. t., quam hac lege significari putat. Vid. not. *h* sq. g) Til. *fractis*, mendose. h) Sec. Go. c. 159 h. t. i) Negat intelligi Go. c. 155 h. t., sed anteriorem aliquam Arcadii legem. k) Go. Be. em. *custodiantur*, nisi et hic, inquit Go., numeri enallagen patemus. Rectius illud; excidit virgula supra lit. *t* (*ī*). *) Err. ap. Ri*. excidit *et*. l) Fol. 261[a] cod. 4. Cod. Iust. *AA. et Theod. A.*, male. m) 4 *callide*, rubro col. em. *callidae*. Go. *fraudi*, mendose. n) Cum v. *Quamvis* inc. c. 51 Cod. Iust. cit. o) Go. interrogat, qua lege factum sit. Non unam, sed omnino leges significari puto anteriores, quibus fraudi curialium occursum est. Vid. c. 24, 42, 44, 76, 82, 87, 88, 94, 96, 118, 123, 129, 134, 137, 139, 147, 153 h. t. p) Cod. Iust. *quemadmodum curiales militiae*. q) 4 *parum*, recens man. ex Cod. Iust. corr. *eorum*, et ita est in edd.

commeatus[r], ne diutius in perniciem curiarum latitandi spes et solatium eos impunitatis exerceat, horum[s] cupiditatibus obviamus, ut ex eorum bonis, qui se vel prosecutioni[t] vel muniis civitatum interdictae dudum ambitione militiae vel qualibet fraude subtraxerint, curiis[u], quas deseruerant, consulatur. Itaque si vocati edictis intra anni metas, hi tamen, qui manifestis curiae nexibus illigantur, latere potius quam redire maluerint, nec suffecerint[v], qui ad vicem eorum munera patriae post emensum annum, [x] ut ordinis ratio postularit, exsolvant, sciant, interpellatis[y] provinciarum moderatoribus, ex facultatibus suis suis[z] curiis, quas destituerunt[zz], consulendum. Neque enim de immaturo praeiudicio temporis possunt brevitatem[a] causari etc. *Dat. XVII.*[b] *Kal. Sept. Theodoro*[c] *V. C. Cos.* (399.)

162. *Iidem AA. Benigno Vicario urbis Romae.* Ne relictis urbibus plures sese ad corpus centenariorum[d] transferant, spectabilitas tua, quoscunque et ubicunque latentes curiis atque collegiis debitis[e] approbarit, matura executione restituat. Si quidem tot existentibus legibus[f], quae occultatores certa feriri poena voluerunt[g], executiones praestare iudices conveniat, non referre. *Dat. Kal. Dec. Mediolano, Theodoro V. C. Cos.*[h] (399.)

163. *Iidem AA. Eutychiano Pf. P.* Si qui ex secundo divi patris nostri consulatu[i] curiam relinquentes clericorum se consortio manciparunt, si iam episcopi vel presbyteri, diacones[k] esse meruerunt, in sacris quidem et secretioribus Dei[l] mysteriis perseverent, sed aut substitutos pro se curiae offerre cogantur, aut, iuxta legem dudum latam[m], tradant curiae facultates. Residui omnes, lectores, subdiaconi vel hi clerici, quibus clericorum privilegia non debentur, debitis mox patriae muneribus praesententur. *Dat. III. Id. Dec. Theodoro V. C. Cos.*[n] (399.)

164. *Iidem AA. Eutychiano Pf. P.* Si quis unquam natus patre curiali vel initis muneribus curiae affectata militia a suis consortibus in iudicio rectoris provinciae lite pulsabitur, nullo fori praescriptionis obice, quae[o] quidem habeat locum, uti[p] licebit. In aliis actionibus apud eundem provinciae moderatorem suis allegationibus utatur. *Dat. V. Kal. Ian. Theodoro V. C. Cos.*[q] (399.)

165. *Iidem AA. Eutychiano Pf. P.* Quicunque ex Iudaeis obnoxii curiae[r] comprobantur, curiae mancipentur. *Dat. III.* *) *Kal. Ian. Theodoro V. C. Cos.*[s] (399.)

166. *Iidem AA. Pompeiano Proconsuli Africae.* Iuxta veterem[t] morem Mecilianus legatus adstruxit, ut sacerdotum *) filii inviti ad sacerdotium non cogantur. Antiquam[u] igitur consuetudinem laudabilitas tua praecipiat custodiri, ita ut neque alius indebite teneatur, et tam[v] idonei sacerdotes deesse non possint. *Dat. prid. Kal. Iul.*[x] *Mediolano, Stilicone*[y] *et Aureliano Coss.*[z] (400.)

167. *Iidem AA. et Theodosius A. Anthemio Pf. P.* Ne quis curialium per substitutionem *) muneribus se patriae, quibus natus est, abstrahat, intercludi[a] curialibus iussimus licentiam supplicandi. *Dat. III. Non. Oct. Constantinopoli, Arcadio A. VI. et Probo Coss.* (406.)

— c. 162 coniungenda est cum c. ult. C. Th. Quibus equorum usus (IX, 30). — c. 163. Summ. C. Th.: „*Haec VIIII et XL similis est.*" Videtur h. c. confirmari c. 172 h. t. — c. 164 et 165 fortasse cohaerent. Vid. not. *s*. — c. 165 falso in Ri°. signatur *LCXV.* Cod. Iust. I, 9, 10. — c. 166. De legg. cum h. c. sec. Go. coniungendis vid. supra VIII, 10, 3, not. sup. et not. *r*. Certe coniungenda est cum c. 18 C. Th. de Lustr. coll. (XIII, 1). — c. 167. Summ. C. Th.: „*CXVIII similis est.*"

Til. — Be. r) 4 *commeatos*, rubr. col. em. *commeatus*. s) Cod. Iust. *spes perseveret, et solatia eos impunitatis sequantur, horum.* t) Cod. Iust. *persecutioni*, sed Cui. ut C. Th. u) Cod. Iust. *subtrahere conati fuerint, curiis.* v) 4 *suffecerit*, rubr. col. add. *n* supr. *ris*. Mendose Ri°. *infigantur — suffeceris.* x) Fol. 261[b] cod. 4. y) Cod. Iust. *maluerint: sciant post emensum annum interpellatis*, et des. intermedia vv. praeter *post emensum annum*. z) Ita 4, Til. Be.; rell. et Cod. Iust. om. alterum *suis*. Sane mihi etiam suspectum est et errore librarii repetitum videtur. Vid. supra *ex eorum bonis — curiis, quas deseruerant, consulatur.* Censeo igitur delendum esse alterutrum v. *suis*. zz) Cod. Iust. add. *esse*. a) 4, Til. — Ri°. *brevitate*. Be., suadente Go. ex Cod. Iust. edidit *brevitatem*, recte. Cod. Iust. om. *etc.* b) Ita 4, edd. et Cod. Iust.; reponendum, ut Go. iubet, *XII.* ex legibus cum h. c. coniungendis. Go. in Chronol. *XVI.* c) Go. ann.: „Hinc emendanda subscriptio *L. ult. C. Iust. de modo multarum: Theodosio II. et Cynegio* pessime: orto errore ex *Theodori nomine.*" Cf. Herrm. ad c. ult. cit., not. 30. Mox 4, Ri°. *Coss.* et Aur. Lugd. *Conss.* d) Go. em. *centonariorum*, recte. Vid. infra XIV, 8. e) Go. em. *debitos*, recte. Vid. c. 136, 139 h. t. f) Veluti c. 76, 146 h. t. g) Locus in cod. 4 et in edd. Til. — Lugd. corruptus. 4 *que occultatores certa ferri poenam luerunt* et appictus est alter atramento asteriscus supr. v. *poenam*, alter in m. rubro col. Rubro etiam col. corr. *quae*. Til. — Lugd. *ferri poenam* luerunt.* Postea Cui. in Cui. 2° tacite edidit *feriri poena voluerunt*, quod recep. Go. — Be. Eo quid melius restituatur, non invenio, et locum non tam mancum esse puto in cod. 4 quam mendosum. h) Vid. supra I, 5, 12, not. *s*. 4 *Theodoro tus*. et om. *V. C.*, ut in Til. — Lugd. Ri°. *Coss.* i) Id est ann. 388. k) Edidi ex cod. 4 et iubente Go., cui assentitur Be., *diacones* pro *diaconos*, quod Til. — Be. habent. Vid. Go. ad c. 49 h. t., not. *e*. Iuretus in lib. II. Ambros. adv. Symm. cj. *vel Diaconi*, improb. Go. l) Fol. 262[a] cod. 4. m) Vid. c. 121 h. t., quae confirmatur c. 123 h. t. n) 4, Cui. 2 — Ri°. *Coss.* Vid. not. *h* antec. In cod. 4, Til. — Lugd. om. *V. C.* o) 4 *que*, rubro col. em. *quae*. p) *uti* deest in cod. 4, sed add. rubro col. uncis circumiectis, recte et prob. Go. Etiam receptum est in ed. Summ. C. Th.: *fori praescriptione eum uti non posse.* Edd. (*uti*). q) 4 *Coss.* Aur. Lugd. *Conss.* Vid. supra I, 5, 12, not. *s*. r) 4 *Iudeis — curia*, rubro col. supr. corr. *curiae*. *) Aut hic scrib. *V.* aut in c. 164 *III.* s) 4, Ri. *Coss.* Vid. supra I, 5, 12, not. *s*. t) Go. — Ri°. *veterum*, mendose. *) Aur. Lugd. *sacerdotem*. u) Fol. 262[b] cod. 4. v) Ita 4, edd.; Go. Rein. Vales. in m. em. *tamen*, recte prob. Be. x) Vid. c. 3 cit., not. *r*. y) 4, Til. — Lugd. *Stilichone*. z) Aur. Lugd. *Conss.* *) Go. *substitutationem*, mendose. a)

168. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio Pf. P.* Universarum civitatum ordinibus consulentes, retro principum statuta firmamus, ut nemo nexui curiae mancipatus ad cuiuslibet militiae sacramentum audeat adspirare vel, hoc admisso, mox abstractus militia obsequiis oppidaneis mancipetur. *Dat. XV.*[b] *Kal. Iun. Constantinopoli, Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.*[c] (409.)

169. *Iidem AA. Anthemio Pf. P.* Sexcentorum solidorum praebitionem, qua magistratuum census Antiochenae[d] per Syriam civitatis, cum frequenter nutaret, erectus est, gratanter admisimus. Fruatur itaque[e] decora civitas tuae provisionis iugiter incrementis, et largitione nostrae clementiae, ut sub hac oblectatione populus*) sua tristitia[f] consoletur. *Dat. V. Kal. Oct. Constantinopoli, Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.* (409.)

170. *Iidem AA.*[g] *Liberio Pf. P.*[h] *Post alia:* Eos curiales, qui non expletis[i] muneribus declinarunt[k] esse, quod nati sunt, reddi[l] urbibus debita[m] censura praecipimus[n] etc. *Dat. VI. Kal. Dec.*[o] *Ravennae*[p], *Honorio VIII.*[q] *et Theodosio III.*[r] *AA.*[s] *Coss.* (409.)

Interpretatio. [t]*Quicunque curialis, non actis servitiis, quae debebat, a debito officio declinavit, ad civitatis, unde discessit, servitia revocetur*[u].

171. *Iidem AA.*[uu] *Dardano Pf. P. Galliarum.* Placuit, principales viros e curia in Galliis[v] non ante discedere, quam quindecennium[x] in ordinis sui administratione compleverint, per quae annorum moderata curricula impleant patriae gratiam. Et quamvis cunctos deceat revocari, qui brevi tempore videntur elapsi, sectandam tamen moderationem esse censuimus, ut eos tantum[y] ad declinatas necessitates nunc redire iuberemus, qui ante hoc recessisse sexennium[z] deteguntur. Nec quemquam convenit constituta salubriter annorum spatia recusare, quando expletis omnibus splendoris et honoris ornamenta succedunt. §. 1.[a] Sane quoniam principalem locum et gubernacula urbium probatos administrare, ipsa magnitudo deposcit, sine ordinis praeiudicio, consensu curiae eligendos esse censemus, qui contemplatione actuum omnium possint[b] respondere iudicio. §. 2. Cum[c] vero, qui usque ad secundum evectus locum administrationem aut aetate implere[d] aut debilitate nequiverit, suffragium meritorum[e] et transactae testimonium vitae, tanquam primus constituto tempore curiam rexerit, obtinere conveniet. *Dat. VII. Id. Dec. Ravennae, Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.*[f] (409.)

172. *Iidem AA. Heraclio Pf. P.**) *Illyrici.* Sententiae conquiescant, quae, in praeiudicium curiarum

---

— c. 168 coniungenda est cum c. 4 C. Th. Ne collationis translatio (XI, 22). Vid. infra not. *b*. Summ. C. Th.: „*III et LXXX* (l. *LXXXII*) *similis; contrariae LVII* (l. *LVI*), *LXXXVIII et LXXV* (l. *LXXIV*)." — c. 169 coniungenda est cum c. 18 C. Th. de Exaction. (XI, 7) et fortasse cum c. 2 C. Th. Quis in gradu (VII, 3) et cum c. un. C. Th. de Nili aggeribus (IX, 32). Vid. c. un. cit., not. *m*. — c. 170. C. Th., Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 170. Codex 4 *c.* 171. Vid. supra c. 54 h. t. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 9, sed codd. 28, 32, 36, 38, 40 *c.* 8. Vid. c. 20 et 151 h. t., not. sup. Coniungenda est opin. Go. cum c. 25 C. Th. de Cohortal. (VIII, 4) et c. 2 C. Th. de Collegiatis (XIV, 7), sed vid. infra not. *s*. Integra cum interpr. est in codd. 6, 7, 9—12, 14—18, 20, 21, 32, 39, 43, 44, sed in 32, 39 textus habetur pro interpr.; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46; inscr. et textus in codd. 24, 28, 30, 31, 35; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus in codd. 27, 29, 33, 34, 36, 38, 40, 42. De codd. 8 et 13 vid. c. 12 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*CXL* (l. *CXXXIX*) *similis.*" — c. 171. Bou. l. c. p. 765. — c. 172 coniungenda est cum c. 5 C. Th. Ne collat. transl. (XI, 22). Vid. c. 5 cit., not. *a*. Summ. C. Th.: „*In capite VIIII et LX* (l. *LXVIII*) *similis; in fine aequa est IIII et XL* (l. *XLVIIII*) *et CXXII* (l. *CXXI*)."

Go. in not.: „*Et super eo interludi,*" quo non opus est; optime enim procedit oratio. b) Vid. c. 4 cit., not. *a*. c) Aur. Lugd. *Cons.* d) Go. *Antiochenorum*, errore. e) Fol. 263[a] cod. 4. *) Ri*. *populos*, mendose. f) Go. provocans ad c. 2 C. Th. de Maiuma (XV, 6) ann.: „*re.* Vel *sua tristitia*: vel *suam tristitiam.*" Illa scriptura habetur in edd. et in cod. 4; hanc igitur recipiendam esse duco. g) Codd. Br. Al. *Impp. Honorius et Theodosius*, sed 36, 40 *Imp̄. Arcad. hoñ. āā. petronio viĉ. spaniarū.* Vid. c. 151 h. t., not. sup. h) Nonn. codd. *praeposito.* 20 *pfū.* 4 et rell. codd. $\overline{ppo}$. Til. — Lugd. *P. P.* Sich. Cui. 2—Go. *Pf. P.* Ri. Ri*. *PF.* mendose, et inanis est Be. ann.: „ex MSS. (scil. *Pf. P.*) et edd. vulg. *Pf.* tantum habet. Fort. PPf. sive Vicar. fuit." Ri*. *Liberi.* 38 *Liberio &* *Cons.* In multis codd. Br. Al. om. *Post alia.* i) 14 *Eos qui cur. non expl.* Nonn. codd. *curialis*, ut 11. k) 12 *declinarent.* l) 44 *et reddi.* m) 6, 7, 10, 14, 16, 18, 32, 39, 43 *addebita.* 8, 20 supr. lin. *adhibita.* 11 *adebita.* 21 *aut debita.* Sich. *aut debitae censurae.* 16 *censurà*, i. e. *censuram.* n) 21, 32, 43 *praecepimus.* Nonn. codd. om. *etc.* o) 10, 18 *Dat. VIIII Mai.* 24 *Dat. prid. Id. Agū.* 20, 28, 33, 36, 38, 40 om. *VI.* 16 *iun.* pro *Dec.* p) 10, 18 *mediolanis.* 12, 20, 24, 36, 40 om. *Rav.* 14 *brā* 6. q) 10, 18 *archadio IV et Honorio VIIII* (18 *VIII*). 20 *Lampadio et Honorió IIII et.* 14 *IIII.* Epit. Mon. *II.* 23, 35, 38, 40 *VII.* 34 *Hon. nbo.* 24, 33 om. *VIII.* r) 38 om. *et — Coss.* Nonn. codd. *teod.* s. *thed.* 15 *II.* 24, 33, 34 om. *III.* Cui. 2, 2* *VIII.*, err. s) 10, 18 *āāā.* Multi codd. om. *AA.*, alii *Coss.* Go. reponi vult consules anni 412 (*Hon. IX. et Th. V.*), ut h. c. coniungatur cum c. 2 et 25 citt.; sed tunc inverso ordine ponenda est h. c. post c. 175 h. t., qui locus nimis remotus est. Obstant etiam codices, quorum nullus tuetur Go. cj. t) 11 add. *Lex ista hoc dicit.* u) 20 supr. lin. *revertatur.* In antecc. nonnulli codd. *debebat adhibito off. d. ad civitates — servitio.* uu) Bou. *Impp. Honor. et Theod.* Vid. supra not. *g*. v) 4 *Gallis*, rec. man. corr. *Galliis.* Summ. C. Th. *Gallia.* Ante Ri*. *a curia.* x) Go. *quindennium*, mendose. y) 4 *tanti*, rubr. col. corr. *tantum.* z) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2, 2* *sexsennium.* Aur. Lugd. Go. Bou. *sexcennium.* a) Fol. 263[b] cod. 4. Go. in not. *succedunt.* b) 4 *possis*, rubro col. corr. *possint.* c) Ita 4, edd.; Go. vult *Eum*, recte. d) 4 *etate mplere*; libr. em. *implere.* e) Cui. 2, 2* *meritorium*, male. f) Aur. Lugd. *Cons.* Tillem. l. c. T. V, Notes, p. 78, n. 26 leg. vult aut *Honorio VIIII. et Theodosio V. Coss.* (412.) aut *P. C. Honorii VIIII. et Theodosii V.* (413.) Vid. not.

transactis temporibus sub examine magnificae[g] sedis tunc contra rationem veritatis prolatae, curiae debitos per gratiam absolverunt, universique, quos sors nascendi municipalibus muneribus*) obligavit, fortunam propriam subire cogantur. §. 1. Eos autem, qui sub patrocinio clericatus muneribus debitis patriam fraudaverunt, reddi sub ea conditione praecipimus, [h]ut pro temporis consideratione et gradu, quem in ecclesiis[i] obtinent, vel ipsi ad statum pristinum redeant, et functionibus municipalibus obsecundent, vel eorum patrimonia curiis consignentur. §. 2. His etiam, qui ultro se curiarum coetibus inseruerunt, in ea, quam elegerunt, fortunam a[k] residentibus; circa eorum filios legum auctoritate[l] servata. *Dat. IX. Kal. Iun. Constantinopoli*, *Varane*[m] *V. C. Cos.*[n] (410.)

173. *Iidem AA. Anthemio**) *Pf. P.* Ad inferiorum curialium relevandas fortunas et impressionem potentium cohibendam placuit, ut ab instanti octava indictione descriptiones, quae per singulos ordines agitantur cogentibus diversis negotiis, non sumant ante principium, quam apud acta provinciarum rectoribus intimentur, et ex eorum fuerint auctoritate firmatae[o]. §. 1. Sed et aurum, quod ex huius modi contributione redigitur, ita debet susceptori aurario consignari, ut securitatibus nomen inferentis, dies, consul, mensis, caussa et summa comprehendatur[p], quo[q] et descriptionis aequitas[r] illustretur, et descriptus[s] documentis evidentibus fulciatur. §. 2. Hoc etiam observando, ut quadrimenstruis quoque brevibus, qui ab excellentiae tuae officio[t] sollemniter diriguntur, celebratae descriptionis[u] dispunctio societur, ut, vestrae[v] potestatis scientiam formidantes, nihil ad relevationem locupletum atque inopum perniciem audeant pertentare. §. 3. Quod et circa hos optimum est custodiri*), quibus lucrativae facultates ex bonis curialium obvenerunt, ut[x] et ipsi fructu provisionis simillimae potiantur. §. 4. Quam dispositionem si quis iudicum, numerariorum vel curialium mutilandam[y] crediderit, interminationi, quam vestra sedes[z] statuerit, subiacebit. *Dat. VII. Kal. Sept. Constantinopoli*, *Varane*[a] *V. C. Cos.*[b] (410.)

174. *Iidem AA. Euchario Proconsuli Africae.* Duumvirum impune non liceat extollere potestatem fascium extra metas propriae civitatis[c]. Curiales etiam sacerdotio provinciae, sed*) et filios reddi praecipimus propriae civitati. *Dat. VI. Id. Mart. Ravennae*[d], *Honorio IX. et Theodosio*[e] *V. AA. Coss.*[f] (412.)

175. [g]*Iidem AA. Lupiano*[gg] *Comiti et Magistro militum per Orientem.* Hi, quos moderatores provinciarum maximique[h] Phoenices, ordinibus civitatum prosequentibus docti, ex[i] consortio curiali ad officium culminis tui demigrasse suggesserint, mox sub fida prosecutione ad eiusdem iudicis transmittantur examen, qui super eorum nominibus retulerint[k], vel sponte civilia munera subituri vel, si litigandum putaverint, post sententiam cognitoris, si id ea suggesserit, ordini mancipandi. *Dat. XV. Kal. Iun. Constantinopoli*, *Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.* (412.)

176. *Iidem AA. Iuliano II. Proconsuli Africae.* Exceptis his, qui Karthaginiensi[l] curiae munus sacerdotii transegerunt, omnes, quicunque ex aliis provinciis atque civitatibus hoc honore decorantur, ad proprias urbes redire praecipimus. Quicquid sane provinciarum nomine agi sacerdotalium[m] superflua turba consuevit, id ab eo, qui sacerdotium reddet, suo tempore iubemus

— c. 173. Vid. supr. XI, 1, 15, not. sup. et XI, 25, not. sup. Cod. Iust. X, 22, 1. — c. 174. Cod. Iust. X, 31, 53 om. fin. — c. 175. Vid. supr. X, 22, 6, not. sup. — c. 176 Go. in commentario cum c. 20 C. Th. de Paganis concordare dicit (XVI, 10).

a antecedentem. *) 4 *P̄F̄.* Til. — Lugd. *PF.* g) 4 *magnifice*, rubro col. em. *magnificae.* *) Go. om. *muneribus.* h) Fol. 264[a] cod. 4. i) A libr. cod. 4 pro *ecclesiis* repon. *aeclesiis.* k) Go. cj. *in ea, quam elegerunt fortunam amare residentibus* aut *fortuna residentibus.* Hoc ipse Go. mavult, probat etiam Be., ego vero consentio. Rein. delet *a.* l) Vid. c. 163 h. t., not. sup. m) Til. — Lugd. *Varana.* Vid. VI, 26, 15, not. *k.* n) 4 *Coss.* Aur. Lugd. *Conss.* Vid. c. 5 cit., not. *a.* *) Aur. Lugd. *Antemio.* Cod. Iust. *Impp. Honor. et Theod. AA. Anth.* o) Cod. Iust. *Ad — potentium, et itidem curialium cohibendam, placuit, ut* (om. *ab instanti octava indictione*) *descriptiones si quae per singulos ordines cogentibus diversis negotiis agitentur, non — et ex eorum fuerint receptae sententiis.* Mox Go. om. *et* post *Sed.* p) Cod. Iust. *comprehendantur.* q) 4 *quodam.* Syllabam *dam* rec. manus uncis inclusit; eadem punctum sive *i* posuit supra lit. *o.* Praeterea rubro col. addita sunt puncta infra hanc syll. *dam.* r) Fol. 264[b] cod. 4. Go. ann.: „Aequitas et aequalitas." s) Cod. Iust. *descriptio*, improb. Cuiac. l. c. pag. 259 („legendum, inquit, *et descriptus*, id est decurio qui aurum intulit") et Go. t) Cod. Iust. *ut in quadrimestribus q. br., qui ad exc. t. officium*, improb. Go. u) 4 *discriptiones*, rubro col. em. *discriptionis.* v) Cod. Iust. *ut omnes vestrae.* *) Aur. Lugd. *custoditi.* x) Om. *ut* 4, Til. — Ri°.; Be. monitus a Go. ex Cod. Iust. add. *ut.* In Cod. Iust. vv. huius sententiae ita mutata sunt: *Quod et tunc optimum est custodiri, cum lucrativae — curialium curiae* (improb. Cuiac. l. c.) *obvenerint, ut et inopes et locupletes fructu provisionis simili potiantur.* y) 4 *mutilamdam*, rubro col. corr. *mutilandam.* Cod. Iust. *mutilandam esse crediderit.* Cui. 2, 2° *curalium mut.* z) 4 *sedis*, rubro col. em. *sedes.* Cod. Iust. *nostra sedes.* a) Til. — Lugd. Cod. Iust. *Varana.* Vid. supra VI, 26, 15, not. *k.* Cod. Iust. om. *V. C.* b) 4, Aur. Lugd. *Conss.* Ri°. *Coss.* c) Cod. Iust. *metas territorii propriae civitatis*, impr. Go. Seqq. in Cod. Iust. desunt. *) Go. om. *sed.* d) Cod. Iust. *Ravennae.* e) Go. *Theod.*, mendose. f) Aur. Lugd. *Cons.* g) Fol. 265[a] cod. 4. gg) Go. cj. *Lupiciano* et Rein. in Chron. constitutionum Cui. 2 *Luperciano.* h) Go. Be. em. *maximeque*, recte. 4, Til. — Ri°. *Hii — Foenices.* i) Til. — Cui. 2° *prosequentibus, docti ex.* Iam Rein. veram interpunctionem rest. k) Recte Go. Be. em. *retulerit.* l) Aur. Lugd. *Eceptis*, mendose. Go. *Karthaginensi*, et vult aut *in Karthaginensi Curia* aut *Karthaginensis Curiae.* m) Rein. em. *agi a sacerdotalium*, non recte.

impleri. Ac ne quid festis ac legitimis diebus subtraxisse videamur, etiam illud definiendum esse censemus, ut, quicunque propter[n] pompam illius diei Karthaginem forte convenerit, intra quinque dies, ad propria redituros, ex eadem urbe discedat. Ne autem certa statuta impune ullus audeat violare, triginta librarum auri mulcta[o] statim a proconsulari officio exigi se cognoscat, qui in Karthaginiensi urbe, excepto ipsius decuriae[p] viro, habitandi gratia voluerit residere: cum dierum[q] numerum, qui est statutus, excesserit, ipsius quoque dignitatis privilegio spoliandum esse[qq] non dubitet. Inhiberi autem etiam illas occasiones praesenti auctoritate censemus, ne comparatis sacerdotalibus aliquis[r] subito aedibus domicilium se habere confingat, cum specialiter statuisse videamur[s], ut quisque illo redeat, unde eum ducere originem constat. *Dat. VI. Kal. Febr. Ravennae, post cons. Honorii IX. et Theodosii V. AA.*[t] (413.)

177. *Iidem AA. Leontio Pf. P. Illyrici.* Etsi veterum principum sanctiones eos, qui, nullis curiae nexibus obligati, soli genitalis amore vel*) liberalitatis cupiditate suadente munus curiale subierint, [u]obligari necessitatibus curiarum praecipiant, tamen vastato Illyrico consulentes, apud omnes duntaxat Illyrici civitates praecipimus observari, ut, quisquis posthac integrae[v] opinionis, a consortio curiae penitus alienus ultro munus curiale putaverit subeundum, vel oblata duntaxat pecunia, per quam id ex integro poterit experiri[x], vel acta muneris[y] ipsius vel insignibus subeundis, id est sive cum populi[z] plausu, sive etiam verecundae et tacitae conscientiae remuneratione contentus, a debito[a] ordine vel maiore eius parte, illius videlicet civitatis, in qua munus spontaneum crediderit explicandum, in iudicio rectoris provinciae, vel absente eo apud duumviros sive defensorem eiusdem civitatis primo, se curiae non teneri, incorrupta ordinis adstipulatione perdoceat. Dein, si certum munus se explicaturum promiserit, curialium praesentium responsione munitus*), quod nec ipse, nec facultates eius aut successores, utpote curialis, inquietudine[b] sustinebunt, liber et[c] ab omni securus molestia curiali promissum munus adsolvat[d] (nec enim, quod[e] coeperit, semiplenum deserere[f] permittitur); ita ut pro hac liberalitate, peracto munere, quod sponte promisit, eum honorem in ea civitate habeat, quem curialis habet eodem munere suscepto pariter et impleto. §. 1. Sed si quis ex curiali prosapia vel gratia vel angustiis ordinis abusus, praetextu[g] legis per munus aliquod se putaverit curia liberandum, post expletum munus et gratiosam vel necessitate expressam professionem ordinis nihilo minus pulsetur a curia utpote curialis. Quam legem, ex quo lata est, videlicet valituram, per omnem[h] duntaxat Illyricum praecipimus observari. *Dat. XVI. Kal. Maii Constantinopoli, Lucio V. C. Cos.*[i] (413.)

178. *Iidem AA. Seleuco*[k] *Pf. P.* Omnes, qui curiali genere, origine vel stirpe gignuntur[kk], curiarum nexibus obligentur. Aequum est enim, ut, ingenua matre nascentes, et quorum natales origo demonstrat, ex matre ingenua nati, maiorum suorum[l] dignitatibus socientur. Nec quisquam privatorum suorum[m] iuri lege nostra putet aliquid derogatum, qua, eorum morem secuti, rei publicae nostrae ex feminis cupimus esse consultum etc. *Dat. XII.**) *Kal. Febr. Ravennae, Honorio X. et Theodosio VI. AA. Coss.*[n] (415.)

179. *Iidem AA. Seleuco**) *Pf. P. Post alia:* Senatusconsulti Claudiani auctoritatem firmantes, ingenua stirpe creatos, quorum maiores curiae servierunt, civitatibus iussimus redhiberi. Quod non solum de futuris, sed etiam de praeteritis observandum esse censemus. §. 1. Vacantes[o] quoque et nulla veterum dispositione alicui corporis societate coniunctos curiae atque collegiis singulorum[p] urbium volumus subiugari. §. 2. Eos etiam, qui ad militiae cuiuslibet sacramenta venerunt, conventos propriis volumus inservire muneribus. §. 3. Ita ut, si quis de reddendis ac iungendis eligendisve curialibus vocem reluctationis obiecerit, quinque librarum auri mulcta protinus feriatur, fisci nostri compendiis profutura. §. 4. Servus vero[pp], actor sive procurator

— c. 178 coniungenda est cum c. 179 h. t. — c. 179. Aur. Legd. c. 180, err. Vid. c. 178 h. t., not. sup. Partim concordat cum c. 137 h. t. Vid. not. *o*.

n) Fol. 265[b] cod. 4. o) Go. et Cramer in Opp. p. 85, not. 2 em. *multam*, recte. Vid. supra X, 20, 2, not. *aa*. Mox Go. *Karthaginensi urbe*. p) Go. *curiae* vult, sed Rein. *vico* pro *viro*. Vv. *excepto — viro* iam in cod. 4 uncis vallata sunt, ibi vero rubro col. q) Go. ann.: „Quinque." qq) Go. Be. em. *sese*; sed iam supra aderat *se*. r) 4 *aliqui*, rubro col. corr. *aliquis*. Go. vult *sacerdotalium aliquis*; recte. Quadrat etiam *sacerdotalis*. s) Sec. Go. pro *statuerimus*. t) Cal. 2 — Be. add. *Coss.* *) Go. om. *vel*, err. u) Fol. 266[a] cod. 4. v) 4 *integre*, rubro col. em. *integrae*. x) Go. *expediri* vult, i. e. impleri; non male. y) Go. *muneris*, mendose. Mox Go.: „*Vel* pro, *seu*." z) Go. om. *populi*, mendose. Infra habet *sive sive etiam*. a) Recte Go. Be. em. *adhibito*. Sequitur infra *curialium praesentium responsione*. *) Err. Ri*. *munitur*. b) Fol. 266[b] cod. 4. In ima pag. est signum quatern. *AK*. Go. Be. emend. *curiales inquietudinem*. Scrib. est *inquietudinem*. c) Ita 4 et Be. iubente Go.; rell. *liberet*. d) Go. ann.: „*ff.* *Absolvat*: nisi *adsolvat*, pro simplici *solvat*; sed proculdubio *absolvat* reponendum, quod sequentia mox ibi, *nec enim* docent; item illa mox *peracto munere*: et post, *eodem munere suscepto pariter et impleto*." Aptissimum est *absolvat*. e) 4 *quo*, rubro col. corr. *quod*. f) 4 *desere*, rubro col. em. *deserere*. g) 4 *praetexto*. h) Go. ann.: „*Omne*." Ita vero repon. est. Vid. XI, 13, 1. i) 4 *Coss.* Aur. Lugd. *Conss.* k) 4 et edd. *Seleucho* hic et in seq. c. kk) Go. *giguntur*, mendose. l) Fol. 267[a] cod. 4. m) Go. ann.: „Forte, *suo*." Recte se habet *suorum*. *) Go. *XIII.*, mendose. n) Tillem. l. c. Tom. V, Notes, p. 81, n. XXXIV. h. et sq. c. tribuit anno 412. Essent igitur ponendae ante c. 174 h. t. *) Vid. c. antecd., not. *k*. o) Vid. c. 137 h. t., quacum hic locus partim concordat. p) 4 *singulorum*, rubro col. supr. *o* add. *a*. Mox Go. *nuservire* et Ri*. *volemus inservire*, errore. pp) Til. — Cal. 2* *Servus vero actor, sive*

flammis detur ultricibus, obnoxiis curialibus nihilo minus [q] restitutis. *Dat. XII.* [*]) *Kal. Febr. Ravennae, Honorio X. et Theodosio VI. AA. Coss.* [r] (415.)

180. *Iidem AA. Urso Pf. U.* Licet augeri coetum amplissimum [*]) cupiamus, cuius consortio gratulamur, tamen, si quis functionibus involutus et nexibus municipalis ordinis innodatus codicillos clarissimatus [**]) potuerit impetrare, nec suscipiendos eos tua sublimitas, nec penitus allegandos esse cognoscat. Nec enim credimus, utrumque per unum, prout convenit, posse compleri. *Dat. XIV. Kal. Mart. Constantinopoli, Theodosio A. VII. et Palladio Coss.* [s] (416.)

181. *Iidem AA.* [*]) *Palladio Pf. P.* Salvis his, quae [t] iam dudum tam a nobis quam a retro principibus, parentibus nostris, super curialibus statuta noscuntur, hac etiam [u] generali lege sancimus, ut, si quis suum decurionem vindicare voluerit, si iudicis desit copia, in eundem manus iniectione [v] concessa, sciat [vv] ad examen cognitoris resultantem esse deducendum, ita ut moderator provinciae, si quaestio fortasse fiducia defensionis ulla generatur, nisi intra tres menses causam originis competenti [x] disceptatione cognoverit, atque convictum cum poena restituerit debitis muneribus, vel liberum ab inquietudine vindicaverit [y], decem librarum auri mulctam cogatur exsolvere, eius etiam officium pari damni irrogatione teneatur [z]. §. 1. Si quos sane curiae obnoxios in diversis officiis atque militia, subterfugientes decurionatum, ante esse claruerit, si per suffectam personam et periculo suo idoneam originis nexum procurare noluerint, exutos sacramento militiae ad civitates proprias dirigi convenit sub prosecutione idonea [*]); ita ut de eorum nominibus, qui armatum appetierit [a] sacramentum, ad viros illustres magistros militum scripta mittantur, ut eorum auctoritate, soluto [aa] cingulo militari, reddantur muniis civitatum. *Dat. V. Non. Maii Ravennae* [b], *D. N. Theodosio A. VII. et Palladio Coss.* (416.)

182. *Iidem AA. Monaxio Pf. P.* Nemo posthac munerum ordine transcurso ad altioris [c] curiae honores [d] audeat pervenire; sed prius universis functionibus per ordinem propriae civitatis expletis, tum demum [e] ad competentem honorem singuli venire deproperent. *Dat. VII.* [f] *Kal. Sept. Eudoxiopoli, Theodosio A. VII. et Palladio Coss.* [g] (416.)

183. *Iidem AA. Monaxio Pf. P.* Neminem obnoxium curiae et publicis functionibus involutum ad incongruam sibi fortunam deinceps adspirare elicitis codicillis clarissimatus magnitudo tua [h] permittat, ut singulae civitates retineant obnoxios suis muneribus. Super hoc enim etiam et [i] illustris praefecturae urbanae nostra est commonita sanctione. *Dat. XV. Kal. Maii Constantinopoli, Honorio XII. et Theodosio VIII. AA. Coss.* [k] (418.)

184. *Iidem AA. Asclepiodoto Pf. P.* Liberos [l] curialium vel cohortalinorum [m] quandoque [mm] susceptos, sive ante praerogativam et tempora expressa praesumptae militiae, sive post decursa stipendia, originalem sequi conditionem oportet, quoniam satis est, parentibus eorum vacationem a nostra clementia pro remuneratione fuisse concessam. *Dat. XVII. Kal. Maii* [n] *Constantinopoli, Asclepiodoto et Mariniano Coss.* (423.)

185. [o] *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Celeri* [p] *Proconsuli Africae.* Semel securitatem de refusione munerum emissam ab alio proconsule [q] non liceat refricari. Et ideo spectabilitas tua, saluberrimae ac iustissimae praeceptionis formam secuta, prohibebit in posterum, eos ad discussionem transacti muneris constringi, quos claruit acceptae [r] securitatis prosperitate

— c. 181. Cod. Iust. X, 31, 54 om. pr. et fin. — c. 182. Cui. 1 c. 172, err. Fortasse coniungenda est cum c. 23 C. Th. de Poenis (IX, 40), ubi vid. not. *n.* Summ. C. Th.: „*Similis quadragesimae primae.*" Vid. c. sq. h. t., not. sup. — c. 183. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" — c. 184 totidem vv. aderat supra VI, 35, 14, §. 2. Neque vero haec c. coniungi potest cum c. 14 cit. aut cum c. 28 C. Th. de Cohort. (VIII, 4), ut Go. vult. Vid. infr. not. *n.* — c. 185 coniungenda est cum c. 186 h. t. et sec. Go. cum c. 34 C. Th. de Annon. et trib. (XI, 1), c. ult. C. Th. de Appellat. (XI, 30). Vid. c. 34 cit., not. *p.* Cod. Iust. X, 22, 2.

Go. — Ri*. *Servus vero, actor, sive.* Be. *Servus vero actor sive.* q) Fol. 267 b cod. 4. *) Go. *XIII.*, mendose. r) Cui. 2 — Ri. *Cons.*, err. Vid. c. 178, not. *n.* *) 4 *anplissimum.* **) Zirardin. l. c. p. 121. s) Cui. 2 — Ri. *Cons.* *) Cui. 2, 2° *Idem A.* t) 4 *que*, rubro col. em. *quae.* u) Hinc inc. c. 54 Cod. Iust. cit., ubi sic: *Generali l. s., ut si q. s. decurionem curiae vindicare maluerit: si praesidis desit — scias* etc. v) Cf. Heffter, Obs. ad Gaii comm. IV, p. 17. Berol. 1827. 4. et Zimmern, Histor. iur. T. III, p. 123, not. 7. vv) Ita Cod. Iust. Vid. not. *u.* 4 et edd. *sciet.* x) Fol. 268 a cod. 4. y) Cod. Iust. *inquiet. pronuntiaverit.* z) Seqq. des. in Cod. Iust. *) Summ. C. Th.: „*et ut apparitorem iudex profugum persequatur.*" a) Recte Go. Be. em. *appetierint.* aa) Go. mavult *soluti.* Vid. supra VIII, 4, 16, not. *b.* b) Cod. Iust. *Ravennae.* c) Go. ann.: „An *altiores*, an *altioris Curiae*; id est, Senatus? Istud puto," i. e. *altioris*, vid. comm. Scrib. *altiores.* d) 4 *honoris*, rubro col. em. *honores.* e) Fol. 268 b cod. 4. f) c. 23 cit. *III.* Vid. not. sup. h. c. g) Aur. Lugd. *Sepremb.* Ri. *Cons.* h) 4 *a*, ab ant. man. corr. *tua.* i) Be. del. vult *et.* Non des. exempla apud scriptores veteres, ubi coniunguntur *etiam et* s. *et etiam*, *nec non etiam.* Vid. infra XII, 6, 2, not. *z*; supra XI, 36, 18, not. *e.* k) Aur. Lugd. *Cons.* l) c. 14, §. 2 cit. add. *autem.* m) c. 14, §. 2 cit. *cohortalium.* mm) Go. Val. volunt *quandocunque*; sed c. 14, §. 2 cit. habet *quandoque.* n) c. 14 et 28 citt. *Dat. XV. Kal. Iun.*, qua diversitate temporis clarum est, h. c. cum legibus illis coniungi non posse. Go. quidem h. l. reponi vult *Dat. XV. Kal. Iun.*, sed in ea re nimis audacter videtur egisse. o) Cum c. 184 desinit fol. 268 b; c. 185—187 insunt in fol. 272 codicis, quod a bibliopega transpositum est, cum suo ordine subsequi deberet folium 268 b. Is, qui numeravit folia, non animadvertit errorem. Fol. igitur 272 suo ordine est 269; fol. 269 signandum est 270; fol. 270 autem 271; fol. 271 denique 272. p) 4 *Celere*, rubro col. em. *Celeri.* q) Cod. Iust. *iudice.* r) Cod.

iactari. *Dat. V. Kal. Maii* *) *Ravenna, post cons. Felicis et Tauri VV. CC.* (429.)

186. *Iidem AA.*[s] *Celeri Proconsuli Africae.* Legatio proconsularis provinciae per Bubulcum *), spectabilem virum comitem, curiales pro aliis, qui[t] in eodem territorio possident, deflevit adstringi, quod[u] ab obnoxiis saepe debetur, devotissimi quique coguntur exsolvere. Quae res pro arbitrio *) compulsorum vel opinatorum sive iudicum in eam famam mali iugitate pervenit, ut nullus paene curialis idoneus in ordine cuiuscunque urbis valeat inveniri. Cuius praesumptionis abolita consuetudine[v] iubemus, neminem curialem pro alieni territorii debitis attineri[x], sed tantum municipem[y] pro gleba propria conveniri[z]. Spectabilitas tua, salubrem sanctionem secuta, unumquemque debitorem suo deinceps nomine faciet attineri. *Dat. V. Kal. Maii Ravenna, post cons. Felicis et Tauri VV. CC.* (429.)

187. *Iidem AA. Isidoro Pf. P.* Qui ante hanc legem spectabilium vel illustrium quocunque modo sortiti sunt dignitatem, parto semel honore et privilegiis perfruantur. Si qui vero postea ex decurionibus vel subiectis curiae ad spectabilium gradum processerint, per se tam curialia quam senatoria subeant munera, eorumque liberi post senatoriam suscepti dignitatem patrum obstringantur exemplo. Quod si qui inter illustres etiam viros locum occupaverint non laborioso administrationis actu, sed[a] honorario titulo dignitatis, senatui quidem per se respondeant, curiae vero per substitutos suarum periculo facultatum statim faciant[b]; quorum liberos, et post eorum illustrem dignitatem progenitos, non solum senatorum, sed etiam decurionum munia per se, non per surrogatos, subire conveniet etc.[c] *Dat. III. Non. April. Constantinopoli, Isidoro et Senatore Coss.* (436.)
[d] *Eodem exemplo Eubulo Pf. P. Illyrici.*

188. *Iidem AA.* *) *Isidoro Pf. P. Post alia:* Si qui[e] decurio aut subiectus curiae ullam ante hanc legem gessit militiam, aut coeptam dudum etiam nunc gerit, aut causidicinam[f] in foro amplissimae[g] praefecturae Orientis atque Illyrici vel urbano profitetur iudicio, in eodem latarum pridem constitutionum sanctio observetur. Post hanc vero legem si quis ex iis ausus fuerit[h] ullam affectare militiam, nulla praescriptione temporis[i] muniatur, sed ad conditionem propriam retrahatur, ne[k] ipse vel eius liberi post talem ipsius statum procreati, quod patriae debetur[l], valeant declinare etc. *) *Dat. III. Non. April. Constantinopoli, Isidoro et Senatore Coss.*[m] (436.)

189. *Iidem AA. Isidoro Pf. P.* Alexandrinis principalibus, etsi advocatione fungantur, nihilo minus[n] pero-

---

— c. 186. Vid. c. 185 h. t., not. sup. Cod. Iust. XI, 58, 17 pler. om. Vid. supra XI, 7, 2. — c. 187 coniungenda est cum c. 188 h. t. et cum c. ult. s. 30 C. Th. de Cohort. (VIII, 4). Go. hinc interpolatas esse putat c. 21 Cod. Iust. de Episcop. (I, 3) et c. 60 Cod. Iust. h. t. (X, 31), de quibus legibus conf. Wenck, Opp. p. 213. Aliter sentit Herrm. in not. ad c. 21: „*geminata*, inquit, *in l. 60. C. de decurion.* (*X*, 32.); *similis argumenti est l.* 187. *Th. C. eod., ex qua vero nostra lex hausta esse vix dici potest.*" Verum est, similitudinem quandam esse illas inter leges et hanc c. (vid. infr. not. *a*, *b*), subscriptionem etiam c. 21 cit. (in c. 60 deest subscriptio) cum huius c. subscriptione concinere; neque vero eae hac sola de causa ex h. c. interpolatae esse recte dicuntur. — c. 188. Vid. c. 187 h. t., not. sup. Paucis vv. mutt. (vid. infr. not. *e*, *l*) congruit cum §. 1 et 2 c. ult. C. Th. cit.; mutata enim sunt nonnulla propter argumentum tituli, cui c. ult. adscripta est. Cod. Iust. X, 31, 55 mut. — c. 189 coniungenda est cum c. 190 et 191 h. t., c. 3 C. Th. de Indict. (XI, 5), c. 2 C. Th. de Frumento Alexandr. (XIV, 26), c. 2 C. Th. de Alexandr. pl. prim. (XIV, 27) et sec. Go. cum c. 192 h. t. et c. 17 C. Th. de Indulg. deb. (XI, 28). Vid. c. 192 cit., not. *i* et c. 17 cit., not. sup. et *ff.* Cod. Iust. X, 31, 56 mut.

Iust. *accepta.* *) c. 34 et ult. citt. *Mart.* Vid. c. 34, not. *p*. Cod. Iust. *Ravennae.* s) Cod. Iust. *Imp. Theod. A.* et om. *Cel. Pr. Afr.* *) Rein. in m. cj. *Eubulum.* Cf. Ritteri praef. T. IV. ed. C. Th. p. 2[a] et c. 34 de Annon. cit. t) 4 *qu*, rubro col. add. *i*. Infra Ri*. err. *possiderent.* u) Go. em. *et quod*, Be. *ut, quod.* Aliquid deest. Aptius suppletur *quo* quam *ut s. et.* *) Mendose Go. — Ri*. *arbitio.* v) Hinc inc. c. 17 Cod. Iust. cit. x) Cod. Iust. *detineri.* y) Cum literis *cipem* incip. fol. 272[b] cod. 4. z) Hic desinit c. 17 Cod. Iust. cit. Til. — Cui. 2* *conveniri spectabilitas.* Go. — Ri*. *conveniri, Spectabilitas.* a) c. 21 Cod. Iust. cit.: ...... *ii, qui honorario titulo illustrem dignitatem consecuti sunt, per substitutos periculo suarum facultatum curiae muneribus s a t i s f a c e r e non vetentur.* c. 60 cit.: *Nullus, qui nexu generis curiae tenetur obnoxius, per substitutam quamcunque personam curiales impleat functiones: sed ipse per se debitum patriae munus exsolvat, etsi spectabili dignitate decoratus sit: nisi hoc ei speciali beneficio sit concessum. Hi vero, qui honorario titulo illustrem dignitatem consecuti sunt, per substitutos periculo suarum facultatum curiae muneribus s a t i s f a c e r e non vetentur.* b) Ita 4, edd.; in m. Cui. 1 — Cui. 2* *satis* emend. pro *statim*, convenienter cum Go. et Be. coni., qui rep. volunt *satisfaciant.* Recte. Similiter c. 21 et c. 60 cit. *satisfacere non vetentur.* Vid. not. *a*. c) Fol. 269[a] cod. 4. Vid. c. 185 h. t., not. *o*. d) Seqq. coniuncta sunt cum inscr. c. ult. C. Th. de Cohort. cit., des. autem in c. sq. Vid. c. ult. cit., not. *v*. Aur. Logd. *Cons.* *) Cod. Iust. ipsa imperatorum nomina habet. e) Ita 4 et c. 30 cit. Rubro col. in cod. 4 corr. *quis*, et sic edd. una cum Cod. Iust.; c. 30 cit. *Si qui vero cohortalis vel subiectus cohorti ullam.* f) Male Til. *causidici* (*nam — iudicio,*) *in eodem.* Mend. Go. *adhuc Causidicinam.* g) 4 *amplissime*, rubro col. em. *amplissimae.* Male Ri*. *perfecturae.* h) Cod. Iust. inc. l. c. *Si quis decurio, aut subiectus curiae ausus fuerit.* i) Cod. Iust. *temporis praescr.* k) Ita 4, Til. — Ri*. et c. 30 cit.; Be. ex Cod. Iust. edid. *nec.* Sed vid. c. 30 cit., not. *b* et Go., qui sic: „Non minus bene, *nec ipse*: Quanquam illud etiam habet *d. lex ult.*" l) c. 30 cit. *quod cohorti debetur.* *) c. 30 cit. et Cod. Iust. om. *etc.* m) Vid. not. *d* antec. n) Edd. *nihilominus onus peregrinationis.* Go. in comm., provocans ad Cui. ad l. 7, §. 2 D. Pro emptore (XLI, 4), l. 13, §. ult. C. de Iudiciis (III, 1) et ad Priscianum lib. XVIII, pag. 1196 inter Putschii Grammat. *nihilominus* interpretatur *nihilo magis, minime, non.* Etiam Cuinc. in Comment. ad c. 56 Cod. Iust. l. c. pag. 285 *nihilo-*

grinationis incumbat, nec cura[o] publica, nisi in sua tantum civitate, committatur. Et primus curiae, qui in[p] muneribus universis expletis ad summum pervenerit gradum, comitivae primi ordinis frui per[q] quinquennium[qq] dignitate praestita; nec[r] senatoriis minime functionibus obstringatur, in curia[s] tamen permaneat. *Dat. prid. Non. Iun. Constantinopoli, Isidoro et Senatore Coss.* (436.)

190. *Iidem AA. Isidoro[t] Pf. P.* Quinque primates[u] ordinis Alexandrini a corporalibus iniuriis immunes esse censemus, ut voce libera commoditates patriae defendant, cum possint, si[v] quid egerint criminose, pecuniariis coerceri dispendiis. Aestimabuntur autem praesente curia viri[x] spectabilis augustalis iudicio. *Dat. prid. Non. Iun. Constantinopoli, Isidoro et Senatore Coss.* (436.)

191. *Iidem AA. Isidoro Pf. P.* Eum, qui triginta*) annos in Alexandrina civitate civilibus inhaeserit[y] muneribus, corporalibus muniis[z], non pecuniariis excusari conveniat[a]; habita consideratione videlicet meritorum, ut hoc bene cogniti[b] privilegium consequantur, nec eo passim fruantur indigni. *Dat. prid. Non. Iun. Constantinopoli, Isidoro et Senatore Coss.*[c] (436.)

192. [d] *Iidem AA. Isidoro Pf. P.* Si quos spontaneos hypomnematographi[dd] munificos suis exhortationibus ad publicas nominaverint functiones, augustalis iubemus*) non exspectandum esse consensum, qui fit[e] plerumque venalis, sed utriusque partis[f] sufficere voluntatem, ut incipiat functio, quam nullus incusat; tum ad memoratum iudicem tam nominanti quam etiam creatores[g] consona relatione currente[h]: quam si suscipere vel confirmare distulerit, sciat, se viginti quinque auri librarum[hh] condemnatione plectendum. *Dat. prid. Non. Aug.*[i] *Constantinopoli, Isidoro et Senatore Coss.*[k] (436.)

TIT. II. DE PRAEBENDO SALARIO.

1. *Imp. Constantinus A.*[l] *ad Marcellinum Comitem Orientis*[m]. *Post alia:* Nulli salarium tribuatur*) ex viribus[n] rei publicae, nisi ei, qui iubentibus nobis spe-

— c. 190. Vid. c. 189 h. t., not. sup. Cod. Iust. X, 31, 67. — c. 191. Vid. c. 189 h. t., not. sup. Cod. Iust. X, 31, 58. — c. 192. Vid. c. 189 h. t., not. sup. Cod. Iust. X, 31, 59.

Tit. II. Cod. Iust. X, 36. — c. 1 coniungenda est cum c. 6 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1). Cod. Iust. X, 36, 1 om. fin. Legitur etiam h. c. una cum c. 1 C. Th. de Medicis et profess. (XIII, 3), c. 1 C. Th. de Excusat. artif. (XIII, 4), quae hanc antecedunt, et c. 11 C. Th. de Medicis (XIII, 3), quae sequitur, in Glossario codicis Montispes. H. 306 fol. 133[b] ad v. *Salarium.* Vid. quae ex schedis meis dicta sunt in praefat. Hauboldi Opp. T. II, p. XC. Vv. cod. Montispes. haec sunt: *Salarium est debitae mercedis stipendium, quod ex regali munificentia accipiunt, qui diversae professionis aut artis studiis mancipantur. Dictum autem salarium eo, quod sicuti sal totius cibi condimentum, ita sit totius necessitatis et ad supplementum. Hinc in iure Romano scriptum est Imperator Constantinus* etc. et sequitur c. 1 de Medicis cit.

---

minus accipit esse pro *minime.* V. *onus* om. in cod. 4 et rest. a rec. demum manu, sine dubio ex Cod. Iust. Verum libri mss. discrepant ap. Spangenb., quorum unus, G., congruit cum cod. 4, nisi quod habet *peregrinationi.* Delevi v. *onus*, ut suspectum. Puto in C. Th. scriptum fuisse *nihil oneris peregrinationis incumbat* etc. o) Aur. Lugd. om. *cura.* Cod. Iust. *nec publica cura.* p) Legitur *qui in* in cod. 4, Til. — Ri°.; ed. Be. ex Cod. Iust. *cum*; neque vero dubito, quin ferri possit *qui in*, quod interpretor *qui per s. post munera expleta*, etsi fortasse err. in cod. 4 scriptum est *quiin* pro *quum.* Go. ann.: „παρέλκον: *cum*, C. Iust. loco, *qui in.*" De divid. vv. vid. supra XI, 1, 27, not. *m*; infra XIII, 10, 5, not. *i*, XIII, 11, 4, not. *y*. Fol. 269[b] incip. cum v. *muneribus.* q) Locum opinatur Go. vitiosum et cf. iubet c. 127 h. t., ubi non comitive nisi tertii ordinis primus curiae donatur. Videtur etiam velle *fruatur* ex Cod. Iust. rest., quare Be. cj. *comitiva — fruatur post.* Vid. not. sq. Recte *comitivae*, sc. dignitate et scrib. *fruatur* et paullo infra *post* pro *per.* Quod primi ordinis comitivam attinet, Theodosius favit Alexandrinae curiae. qq) Cod. Iust. *comittatur: et — gradum. Comitivae — fruatur post biennium.* r) Cod. Iust. om. *nec — obstringatur.* Vid. supra VII, 8, 10, not. *o.* s) Cod. Iust. *in curialibus.* Go. om. *in.* t) 4 *Isido*, rubro col. em. *Isidoro.* u) Cod. Iust. *Summates.* v) Til. — Lugd. *defendant, cum possint: si.* Cui. 2 — Ri°. *defendant: cum possint, si.* x) 4 *viris*, rubro col. em. *viri.* Infra Aur. Lugd. *Cons.* *) Err. Ri. *triginia.* y) 4 *inhaeserint*, rubro col. em. *inhaeserit.* z) Cod. Iust. *iniuriis*, impr. Dirksen. l. c. p. 506, sed Cui. *muniis.* a) Cod. Iust. *convenit.* 4 *abita*, rubro col. add. *h.* b) 4 *cogni*, ab ant. man. corr. *cognitum.* Hoc transiit inedd. Recte Be., auct. Go., ex Cod. Iust. edid. *cogniti*, id est sec. Go. *bene meriti*, quibus opponuntur indigni. c) Aur. Lugd. *Cons.* d) Fol. 270 codicis 4. Vid. c. 185 h. t., not. *o.* dd) 4 *ypomnematografi.* Til. — Ri°. *hypomnematografi.* Vid. Go. in comm. h. c. *) 4 *exortationibus.* Aur. Lugd. *functiones Augustalis, iubemus.* e) Cod. Iust. *iubemus non exspectandum esse consensum pro tempore viri spectabilis Augustalis, qui fit.* Be. dicit Cod. Iust. habere *sit.* 4 *fir*, rubro col. corr. *fit.* f) Be. *patris*, err. typ. g) Cod. Iust. *creatoris*, recte prob. Rein. Cf. Cui. l. c. p. 285 et Dirksen l. c. p. 507. h) Imperfecta sec. Go. sententia, qui, prob. Be., em. *currens.* Vid. not. antec. hh) Cod. Iust. *librarum auri.* i) Go. rep. vult *Iun.*, ut haec c. coniungatur cum c. 189 — 191 et rell. legg. in not. sup. c. 189 nominatis. Sed etiam Cod. Iust. (except. Cui., qui *Iun.*) habet *Aug.*, quare nihil muto. k) Aur. Lugd. *Cons.*

l) Ita etiam in Cod. Iust. vulgo editum est. Recte Go. et Be. ex c. 6 cit. em. *Impp. Constantius et Constans AA.*, ut Cui. in Cod. Iust. Vid. ad c. 5 de Opp. publ. (XV, 1), supr. XII, 1, 23, not. *p.* Rein. em. *Constantius*, quod ferri quidem potest, postquam multas leges soli *Constantio* tribui vidimus, neque vero hic accipiendum est propter c. 6 cit. Cod. Montispes. cit. *Idem ad.* m) Edd. et Cod. Iust. praeter Cui. *Corr.* (Const. Chron. Cui. 2 *Correctorem*), recte impr. Go. Rein. Be., qui ex c. 6 rest. *Com. Or.*, et ita habet non solum cod. 4, ubi scriptum est *c̄ or·*, verum etiam cod. Montispes. cit., qui similiter *c̄ ūr.* *) Cod. Montispes. *p̄beat.* Ibid. om. *Post alia.* n) Male

cialiter fuerit consecutus[o]. Gravitas igitur tua placitis obsequatur[oo] etc. *Dat. V. Non. Oct. Constantinopoli, Limenio et Catulino*[p] *Coss.* (349.)

TIT. III. [q]DE PRAEDIIS ET MANCIPIIS CURIALIUM SINE DECRETO NON ALIENANDIS.

1. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Cynegio Pf. P.* Si quis decurionum vel rustica praedia vel urbana vel quaelibet mancipia[r] venditor necessitate coactus addicit, interpellet iudicem competentem, omnesque causas singillatim *), quibus strangulatur[s], exponat, ut mereatur valituram in perpetuum comparatori, probata *) assertione, sententiam. Ita enim[t] fiet, ut nec immoderatus venditor, nec emptor[u] inveniatur iniustus. Denique nihil erit postmodum, quo venditor vel circumventum se insidiis vel oppressum potentia comparatoris queri[v] debeat, quando quidem sub fide actorum et de necessitate[x] distrahentis et de voluntate patuerit comparantis. Quod si quis contra vetitum occultis molitionibus per suppositas[y] fraude personas cuiuslibet loci, quem tamen[z] decurio distrahat[a], comparator exstiterit, sciat, se pretio, quod dederit[b], et loco, quem comparaverit, esse privandum[c]. *Dat. VIII.*[d] *Kal. Dec. Constantinopoli, Honorio NB. P. et Evodio Coss.* (386.)

2. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Asclepiodoto Pf. P.* Quoniam de constitutione[e] inclytae recordationis avi nostri[f] de alienandis praediis curialium promulgata dubitatum est, utrum soli principales sine decreti interpositione collegarum possessiones emere vetentur, an omnibus comparandorum huiusce[g] fundorum copia sine praedicta observatione negata sit, generali sanctione decernimus[h], ut, si curialis praedium urbanum aut rusticum vendat cuiuscunque conditionis[i] emptori, apud rectorem provinciae idoneas causas alienationis alleget[k], non perfunctorie[l] a iudice, sed verissime requirendas, ut ita[m] demum distrahendae possessionis facultatem accipiat, si alienationis[n] necessitatem probaverit. Infirma enim erit venditio, si haec fuerit forma neglecta *), ita ut et[o] pretium emptor amittat, et venditori[p] cum fructibus illaesam possessionem restituat *). Quae quidem de futuris contractibus observanda sunt. §. 1. Praeteritas vero emptiones, in Osroëna **) specialiter provincia confectas, licet ex tempore legis sub divo avo nostro promulgatae sine gestorum testificatione a qualibet persona celebratas infirmari oporteat[q], tamen ex prima transacta super indictione[r] ita volumus infirmari, ut alterius fortunae vel honoris homines, qui sine decreto praedia curialium in memorata provincia comparaerunt, receptis pretiis possessiones, quas emerant, dominis restituant; ita ut, si usuras vel sumptus rei melioratae poposcerint, a venditore percipiant, [s]fructus invicem redditori. *Dat. V.*[t] *Id. Aug. Eudoxiopoli, Asclepiodoto et Mariniano Coss.* (423.)

Tit. III. Cod. Iust. X, 33. — c. 1 sec. Go. coniungenda est cum c. 21 C. Th. de Suscept. (XII, 6), recte. Vid. infr. not. *d.* Cod. Iust. X, 33, 1 add. nonn. ex c. sq. h. t. Vid. infra not. *s, u, c.* Cassiodor. IX. Var. 2 (Ri. ed. C. Th. praef. T. II, p. VI.). Leg. Burgor. Angl. c. CXV (cf. Kritische Zeitschr. f. Rechtswissensch. u. Gesetzgeb. des Auslandes T. III, p. 146). Indigitari et explicari putat Go. h. c. in c. 2 h. t. — c. 2. Vid. c. 1 h. t., not. sup. H. c. Go. coniungendam esse cum c. 61 C. Th. de Haeret. (XVI, 5) putat, recte (vid. infr. not. *t*); indigitari autem et explicari a Zenone in c. 3 Cod. Iust. h. t.

Cod. Iust. *iuribus*, impr. Go., sed Cui. *viribus.* o) Seqq. des. in Cod. Iust. et in cod. Montispes. oo) Aur. Lugd. err. *observatur.* p) 4, edd. et Cod. Iust. *Catullino.* Vid. supr. II, 1, 1, not. *o.* Tota subscr. deest in cod. Montispes.

q) Fol. 270[b] cod. 4. Cod. Iust. *De praediis decurionum* (Cui. *curialium*) *s. d. n. a.*, et om. *et mancipiis.* r) Cod. Iust. om. *vel q. mancipia.* 4 *quolibet.* *) Be. et Cod. Iust. *sigillatim.* s) 4, Til. — Cui. 2° *stranguilatur.* *) Til. Cui. 1, 2, 2° *perpetuum, comparatori probata.* Aur. Lugd. nihil interpunctionis habent. t) Cod. Iust. *exponat: et ita demum distrahendae possessionis facultatem accipiat, si alienationis necessitatem probaverit. Infirma enim venditio erit, si haec fuerit forma neglecta* (ex c. 2 h. t.)*: ita enim* etc. u) Cod. Iust. add. *cuiuscunque sit conditionis*, i. e. (interprete Cuiac. l. c. pag. 291) sive collega sive non. Vid. etiam c. 2 h. t. *vendat cuiuscunque conditionis emptori.* v) 4 *quaeri*, rubr. col. corr. *quaeri.* x) 4 *necessitati*, rubr. col. em. *necessitate.* y) Fol. 271[a] cod. 4. Vid. c. 185 de Decur. (XII, 1), not. *e.* z) Cod. Iust. add. *ei.* a) Cod. Iust. *distrahebat*, sed Cui. et C. Th. b) Cod. Iust. *dedit.* Aur. Lugd. om. *et.* c) Cod. Iust. *dedit, esse privandum: et locum quem comparavit, cum fructibus esse restituendum*, quae ex c. 2 h. t. huc relata esse videntur. d) c. 21 cit. *IV.* Quamquam Cod. Iust. et hic et in c. 21 concordat cum C. Th., tamen utroque loco leg. aut *VIII.* aut *IV.*, ut h. c. et c. 21 inter se coniungantur. Ceterum c. 21 *Evodio V. C. Coss.* e) Vid. c. 1 h. t. f) Theodosii M. g) Go.: „Pro *huiusmodi.*" Recte. h) 4 *cernimus*, rubro col. add. *de* (decernimus). i) 4 *condicion*, a libr. corr. *condicionis.* Vid. c. 1 h. tit., not. *u.* k) 4 *alliget*, rubr. col. em. *alleget.* Vv. *alliget — alienationis* bis scripta sunt in cod. 4, sed secundo loco deleta rubro col. l) 4 *perfunctoriae*, rubro col. del. *a*; secundo loco scriptum est *perfunctione.* m) Vid. c. 1 h. t., not. *t.* n) Fol. 271[b] cod. 4. *) 4 *neclecta*, rubro col. emend. *neglecta.* o) Cui. 2 — Go. om. *et.* Vid. c. 1 h. t., not. *c.* p) 4 *amittatur venditori.* Paullo infra Til. — Cui. 2° *sunt, praeteritas* et Go. *sunt, § Praeteritas.* *) Vid. c. 1 h. t., not. *c.* **) 4 *Osdroena*; edd. *Osdroena* s. *Osdroëna.* q) Go. cj. *oporteret*, sine necessitate. r) Id est sec. Go. A. D. 418. s) Fol. 273[a] cod. 4. Vid. supr. XII, 1, 185, not. *o.* t) c. 61 cit. *VI.* Utroque loco scrib. aut *V.* aut *VI.*, ut c. 61 cum hac c. coniungatur.

TIT. IV. DE IMPONENDA LUCRATIVIS[u] DESCRIPTIONE.

1. *Impp.*[*]) *Theodosius et Valentinianus AA. Florentio Pf. P.* Hi, qui ex lucrativa caussa possessiones detinent, quae aliquando curialium fuerint, pro singulis earum iugis et capitibus quaternas siliquas annuas[v] ordinibus nomine descriptionis exsolvant: ita ut praebitionis istius forma non praeiudicet illis civitatibus, in quibus consuetudo praecedens vel pacta quaedam vel alia necessitas ampliorem summam[x] exigi persuadet etc. *Dat. V. Id. Iun. Constantinopoli, Felice et Tauro Coss.*[y] (428.)

TIT. V. QUEMADMODUM MUNERA CIVILIA INDICANTUR[z].

1. *Imp. Constantinus A. Tiberiano Comiti per Africam.* Hi magistratus, qui sufficiendis duumviris in futurum anni officium nominationes impertiunt, periculi sui contemplatione provideant, ut, quamvis populi quoque suffragiis nominatio in Africa ex consuetudine celebretur, tamen ipsi nitantur pariter ac laborent, quemadmodum possint hi, qui nominati fuerint, idonei reperiri. Nam[a] aequitatis ratio persuadet, nisi idonei fuerint nominati, ipsos, quorum est periculum, attineri. *Dat. Nicomediae III. Kal. Aug., Constantino A. VII. et Constante C. Coss.*[b] (326.)

2. *Idem A. ad Concilium provinciae Africae*[*]). Sacerdotales et flamines[c] perpetuos atque etiam duumvirales ab annonarum praepositurís inferioribusque muneribus immunes[d] esse praecipimus. Quod ut perpetua observatione firmetur, legem hanc[*]) incisam aeneis tabulis iussimus publicari. *PP. XII. Kal. Iun. Karthagini*[e], *Feliciano et Titiano*[f] *Coss.* (337.)

3. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Probino Proconsuli Africae.* [g]Quis tam inveniri iniquus arbiter rerum potest[gg], qui in urbibus magnifico statu praeditis ac votiva[h] curialium numerositate locupletibus ad iterationem quempiam transacti oneris impellat[i], ut, cum alii necdum paene initiati curiae sacris fuerint, alios[k] continuatio et repetitae saepe functiones afficiant? *Dat. XVI. Kal. April. Mediolano, Caesario et Attico Coss.*[l] (397.)

TIT. VI. DE SUSCEPTORIBUS, PRAEPOSITIS ET ARCARIIS[m].

1. *Imp. Constantinus A. ad Edictum*[n]. Si quem susceptorem evertisse constiterit rationem, et ad solvendum non esse idoneum, creator eius hac[o] necessitate teneatur, ut, quicquid ille dilapidavit, ipse de propriis

---

Tit. IV. Cod. Iust. X, 35. — c. 1 sec. Go. coniungenda est cum c. 2 Cod. Iust. de Praed. decur. s. decr. non alien. (X, 33), c. 1 Cod. Iust. Quando et quibus quarta pars (X, 34). Memoratur a Theodosio Iun. in Nov. II. de His, qui sponte (ed. Berol. p. 1266).

Tit. V. Cod. Iust. X, 42. — c. 1. Eodem die, sed Aquileia et ad Severum data est c. 2 C. Th. de Filiis mil. appar. (VII, 22). Vid. c. 2 cit., not. *p* et supra IX, 8, 1, not. *n*. — c. 2. Similis est c. 21 C. Th. de Decurion. (XII, 1). — c. 3. Cod. Iust. X, 31, 52.

Tit. VI. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. VI.* Br. Al. eiusque codd. 5—7, 9—12, 14—18, 20, 21, 24—30, 32—40, 42—44, 46, 47, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. II.* De codd. 8, 13 vid. c. 12 C. Th. de Decur. (XII, 1), not. sep. In cod. 31 deest hic tit. Cod. Iust. X, 70.

---

u) Cod. Iust. *lucrativa*, sed Cui. *lucrativis*. *) Til. *Imppp.* Initio legis 4, Til. — Ri*. *Hii*. v) Fere evanuit hoc v. in cod. 4. Clar. Heysius eruit *annuis*; ego mihi videor legisse *annuas*; mecum consentiunt Summaria C. Th.: *quattuor siliquas annuas*. Til. — Lugd. *annus* * *ord.* Cui. 2 — Be. *annuos ord.*, sed Go.: „σύγχησις, inquit, constituendus ita locus hic, *annuae descriptionis nomine Ordinibus exsolvant*: vel reponendum, *annuas*." Restit. *annuas* Til. — Ri*. *silliquas*. x) Cui. 1 *summa in*, mendose. y) Aur. Lugd. *Cons.* Et cum inscript. et cum subscript. h. c. congruunt c. 2 et 1 Cod. Iust. citt.

z) Cod. Iust. *Q. civilia munera indicuntur*. Aur. Lugd. in ind. tit. *iudicantur*. Cum inscript. c. 1 incipit fol. 273[b] cod. 4. a) Edd. *Iam*. Verum Go. cj. *Nam*, recte et consentiente cod. 4, in quo litera *N* pallet quidem, sed perspicue scripta est, a recenti etiam manu rubro col. supra repetitur. b) Desiderari aliquid in hac subscriptione Go. putat, neque ego dubito, ea quia mutila sit; prius enim fit urbis mentio, quam diei et mensis. Accedit, quod Constantinus hoc anno non fuit Nicomediae. Go. igitur in Chron. pag. XXV. et XXVII. assignat h. c. anno 325 (*Dat. — Nicomediae, Paullino et Iuliano VV. CC. Coss. PP. III. Kal. Aug.* etc.), in notis autem h. c. anno 325 aut 329. Puto illud verum esse. Vid. c. 4 C. Th. de Accusat. (IX, 1). Alterutra cj. recepta scrib. *Constantino*. Aur. Lugd. *Cons.* *) Go. in Chron. *ad concilium provinciarum Africae*. c) 4, Cui. 1 *flammines*. Til. *flãmines*. Ri*. *Sacerdotes*. d) 4 *immuni esse precipimus*; rubro col. em. *immunes*. *) A Ri*. abest *hanc*. e) Ita 4, Til. — Cui. 2*. Ri. Ri*.; Be. *Karthagine*. Go. *Kartagini*. Ri*. *PP. XIII.* f) 4, edd. ante Be. *Tatiano*. g) Fol. 274[a] cod. 4. Go.: „Σύγχησις in hac sententia: pro *Quis tam iniquus rerum arbiter inveniri potest*." gg) Err. Til. *post*. h) Rein. cj. *ortiva*; sed vid. supr. II, 8, 1. i) Cod. Iust. *compellat*. k) Cod. Iust. *et continuatio*, impr. Go. l) Aur. Lugd. *Cons.* Go. — Ri*. 497, mendose.

m) 4 *prepositis*. Nonn. codd. *Propositis*, alii *Archariis*. Cui. 2, 2* in ind. tit. *arcaris*. 34 om. *Praep. et Arc.* Sich. in m. indicis titt. huic libro praefixi et in m. rubricae huius tituli ad v. *Praepositis*: „*et Exactoribus et Arcariis reip.*" In cod. 43 ex Explan. add.: *hoc ē exactorum publicae citra conscientiam iudicis fieri non debere.* n) Rein. ann.: „*l. ad Ecdicium: vel Ecdic̃*: *V. ad l.* 2. (l. 3.) *de extraord. et sord. muner.*" Vid. c. 3 de Extraord. s. sord. muner. (XI, 16) et supra V, 14, 1, not. *b*. o) 4 *ac*, rubro col. add. *h*

rebus instauret, compellaturque damnum omne sarcire, quod[p] esset illatum, si in idoneis nominandis competens adhibitum esset[q] examen. *Dat. VII. Id. April. Crispo II. et Constantino II. AA.*[r] *Coss.* (321.)

2. *Idem A. ad Eufrasium Rationalem trium*[s] *provinciarum. Post alia:* Pro multis, etiam et in diversis locis[t] constitutis liceat simul *) auri pondus inferre[u], ita ut pro omnibus fundis securitas emissis cautionibus detur *), ne, separatim ab unoquoque[v] auro exacto, multis et assiduis incrementis[vv] provincialium utilitas fatigetur. §. 1. Hoc quoque addimus, ut unusquisque, quod debet, intra anni metas, quo tempore voluerit, inferat, et per tabularium apparitorem illatio[x] cognoscatur; absque omni mora auro suscipiendo *), ne quis in aliena civitate sumptus faciat, vel, quod est gravius **), legem commissi frustratus incurrat[y]. Nam si solvere volens a suscipiente fuerit contemptus, testibus adhibitis contestationem debebit proponere, ut, hoc probato, et ipse securitatem debitam, commissi nexu liberatus[z], cum emolumentis accipiat et, qui suscipere neglexerit, eius ponderis, quod debebatur, duplum fisci rationibus per vigorem officii tui inferre cogatur[a]. *Dat.*[b] *XIV. Kal. Aug. Paulino*[c] *et Iuliano Coss.* (325.)

3. *Impp. Constantius et Constans AA. Claudio*[d] *Pf. annonae Alexandriae.* Susceptores centesimae dimidium, annotatores vero ceterorumque officiorum diversos homines, quos rationibus constat obnoxios esse, alterum dimidium habere censuimus. Et nihil impetratoribus beneficii per rescriptum adversus ordinem constitutionis[e] possint prodesse commenta. *Dat. Kal. Aug. Limenio et Catulino*[f] *Coss.* (349.)

4. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Mamertinum Pf. P.* Ad virum clarissimum proconsulem Africae dari literas iubemus, ut, sive ex principalium sive ex honoratorum numero, pro merito fidei suae industriaeque *) susceptor vestium electus fuerit, huius modi necessitatis sarcinam uno duntaxat anno sustinere praecipiatur. Exceptis tamen his, qui palatinae militiae privilegiis muniuntur, vel qui officiis ac ministeriis functi merito stipendiorum, merito dignitatis ornatum se approbant consecutos. Ita tamen, ut creationis periculum a proconsulari officio non recedat. *Dat. XIV. Kal. Iul.*[g] *Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

5. *Iidem AA. ad Secundum Pf. P.* Perpenso prospeximus[h] studio, ut susceptores et praepositi horreorum ex praesidali officio, qui per diversa officia militiae sacramenta gestarunt, congrua ratione crearentur. Sed quoniam praeses Ciliciae asseruit, deesse ex his corporibus, quibus possit haec sollicitudo committi, ne in praesens tempus fisci nostri seu publica emolumenta vacillent[i], excellentia tua, ubi eos deesse perviderit, quos susceptores ac praepositos creari scitis prioribus iusseramus, veterum morem[k] consuetudinemque sectabitur, scilicet ut ex eo ordine constituantur, ex quo ante consueverant *) ordinari; modo ut ipse Ciliciae praeses et ceteri magnitudinis[l] tuae literis urgeantur, ut idoneos[m] ex diversis officiis tota sagacitate vestigent, eosque genere praestitutam scitis nostrae mansuetudinis sollicitudinem faciant. Nam si qui per gratiam fuerint praetermissi, necesse habet exigere publica commoditas ultionem. Nec enim dubium est, eos officiales, qui nunc diversis officiis obsecundant, plurimos praetermittere[n]; quorum si qui in huius modi fuerint[o] arte deprehensi, dabunt poenas, facultatibus traditis curiis, etiam capitis ac salutis. *Dat. IV. Non. Iul. Caesarea*[p], *Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

— c. 2 fortasse coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Ponderatoribus (XII, 7). Cod. Iust. X, 70, 1 aut. Vid. infra not. *y*, *a*, *b*. — c. 4. Vid. c. 1 C. Th. de Milit. veste (VII, 6) et infra c. 6 h. t., not. *r*.

supr. *a*. p) Go. addi vult aut *non* aut rescr. *dilatum*. Illud Go. praefert, probat Be. et ego. q) Sec. Go. pro *fuisset*. r) Til. — Lugd. *A.* Recte Be. pro *AA.* rep. in not. *CC.* Cui. 2 — Ri. *Cons.* et Ri°. 421. s) Fol. 274[b] cod. 4, in cuius ima parte est signum quaternionis *ΛϚ*. 4 et edd. *Bufraxium.* Cod. Iust. *Imp. Constantin. A. ad Eufraxium* (Cui. *Eufras.*). t) Til. — Lugd. Go. — Ri°. *Pro multis etiam, et in diversis locis.* In Cui. 2, 2° omnis interpunctio deest. Vid. supra XI, 36, 18, not. *e* et XII, 1, 183, not. *i*. *) Go. om. *simul*. u) Aur. Lugd. *iuferre*, mendose. *) Clar. Heysius dubitat, an in cod. 4 scriptum sit *detur*. v) Cui. 1 *ac unoquoque*, err. typ. vv) Vetat Go., ne em. *intrimentis* aut *intertrimentis*, incremente interpretatus epimetra. Recte. Vid. infr. XII, 13, 4 et Go. in comm. h. c. x) Cui. 1 *apparitorem in ratio*, err. typ. Go. non solum em. verum etiam ed. *tabularium apparitorem*. Quid quod Til. habet *tabularium*. Recte. Vid. c. 27, 30 h. t. Reposui igitur *tabularium*. Rell. *tabellarium*, ut cod. 4. *) Go. mendose *suspiciendo*. **) Vv. *quod est gravius* rec. man. in cod. 4 et edd. uncinis circumdant. y) Cod. Iust. l. c. incip. cum vv. *Susceptores publicos absque omni mora aurum censemus suscipere: ne quis per hanc occasionem sumptus facere compellatur.* z) 4 *liberatis*, rubro col. em. *liberatus*. a) Cod. Iust. *officii Praesidis inferre cogatur. Quod autem susceptores, iudice, cuius interest, negligente violaverint, ex ipsius iudicis facultatibus sarcietur*, impr. Go. b) c. 1 C. Th. de Ponderatoribus (XII, 7) *PP.* Leg. utroque loco aut *Dat.* aut *PP.*, ut h. c. et c. 1 inter se coniungantur. Go. has c. aut *Nicaeae* aut *Nicomediae* datas esse putat. c) 4, Til. Aur. — Be. Cod. Iust. *Paulino.* Cui. 1 *Pulino*, mendose. Ri°. adscr. 425. d) Fol. 275[a] cod. 4. e) Go.: „Huius scil." f) 4, edd. *Casullino.* Vid. supr. II, 1, 1, not. *o*. Aur. Lugd. *Cons.* *) 4 *industrieque*. g) c. 1 cit. *Maii Mediolano.* Cui. 2, 2°. Go. *Cons.* h) Pro *Prospexeramus*, inquit Go., ut infr. *iusseramus*. Cum literis *ximus* incip. fol. 275[b] cod. 4. i) 4 *public emolumenta vaccillent*, rubro col. add. *a* supr. *public* (publica). k) 4 *more*, rubro col. add. *m*. *) Aur. Lugd. *consuerant*. l) 4 *magnitudine*, rubro col. corr. *magnitudinis*. m) In cod. 4 add. *ut*, quod, cum errore a librario repetitum sit, Tilius recte om. n) 4 *pruemittere*, recte rubro col. em. *praetermittere*. Paullo supra: *Nam si qui per gratiam fuerint praetermissi.* Summ. C. Th. *Sic tamen, ut nullus substantiosior per gratiam excusetur.* Quod commemoratur *substantiosior*, non est in C. Th. o) Fol. 276[a] cod. 4. p) Be. *Caesareae.* Mox Aur. Lugd. *Cons.* q) Cod. Iust.

6. *Iidem AA. ad Mamertinum Pf. P.*[q] Tametsi iam lege[r] apertissime cautum sit, de officiis diversis, quae extra palatium sunt, susceptores debuisse constitui, tamen et hac iussione similiter designamus, ab his, qui[s] in officio magistrorum equitum et peditum militarunt, si quidem[t] ordinis sint militaris, inquietudinem summovendam, eligendos autem susceptores e diversis officiis, scilicet quae[tt] extra palatium deputantur, additis etiam largitionalibus[u] civitatum; quos post militiam volumus inter cetera corpora susceptionis munus agnoscere. *Dat. XV. Kal. Aug. Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

7. *Iidem AA. ad Mamertinum Pf. P.* Ad susceptionem specierum veniant, qui ante omnia sciant, se decuriones non esse. Ex corpore igitur diversorum officiorum quisquis idoneus reperitur tam moribus[v] quam facultatibus, veluti matriculae per singulas provincias nomen suum adscribat, ut hac ordinatione dispositi annuas susceptiones peragant ita, ut nihil praeterea muneris pertimescant, atque expleta susceptione erogationibusque perfectis, transacto illo officio, cum apud iudicem fidele obsequium comprobarint, iudicii nostri digna praemia consequantur. Adiungi autem ad hoc corpus debent etiam illi, qui ex officiis singulis sint, hoc est ex tabulariis et numerariis similibusve officiis eorum officiorum, de quorum ordine hoc corpus constitui volumus. Quicunque vero ex his ad honores potiores per suffragium pervenerint, susceptionis munus[x] perfungantur, ita ut salva sit dignitas, quam habeat, nec ex hac ordinatione curiale consortium pertimescant. *Dat. prid. Non. Aug. Sirmio*[y], *Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

8. *Iidem AA.**) *ad Secundum Pf. P.* Iuxta inveteratas[z] leges nominatores susceptorum et eorum, qui ad praeposituram horreorum et pagorum creantur, teneantur obnoxii, si[a] minus idonei sint, qui ab iisdem[b] fuerint nominati, nec quicquam ex eorum substantia, celebrata per interpositam personam emptione, mercentur. *Dat.*[c] *III. Kal. Aug. Constantinopoli, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

9. *Iidem AA. ad Dracontium Vicarium Africae.* Susceptores specierum idcirco per Illyrici provincias ex officialium corpore creari praecipimus[d], quod cognitum est, illos et re et fide idoneos haberi*), quam eos, qui in curia**) suscipere consueverint. Verum in provinciis Africae tua sinceritas hoc ab his officium iubeat amoveri, atque eos susceptores specierum annonariarum munere, quos[e] ad hanc necessitatem vetus consuetudo constringit, maxime cum, si susceptores de curia dati aliquid vel negligentia vel fraude decoxerint, ad redintegrationem specierum, sicuti moris est, ordo, qui creaverit, possit arctari. *Acc. prid. Kal. Sept. Constantinae, Valentiniano et Valente AA. Coss.*[f] (365.)

10. *Iidem AA.*[ff] *ad Mamertinum Pf. P.* Susceptores novi non modo praesentis anni debita, verum etiam species, quae ex reliquis inferuntur, quia novae sunt ac recentes[g], suscipiant. [h] *Dat. prid. Kal. Nov. Rom.*[i], *Valentiniano et Valente AA. Coss.*[k] (365.)

11. *Iidem AA. ad Florentium Comitem*[l] *S. L.* Neminem biennio iugi allegationis[m] officiis inservire permittat[n], neminem ab huius modi munere ad idem[o] munus

— c. 6. Hinc desumptam esse Go. putat c. 2 Cod. Iust. de Appar. magistr. milit. (XII, 55). Bas. LVI, 17, 2. Intelligitur sec. Go. in c. 9 h. t. Vid. c. 7 et 11 h. t., not. sup. et c. 9 h. t., not. *d.* — c. 7. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" Vid. c. 24 h. t. et XII, 1, 70, not. sup. Si recte se habet subscr., h. c. post c. 8 h. t. ponenda est. Vid. infr. not. *y, c.* Indigitatur sec. Go. in c. 9 h. t., ubi vid. not. *d.* — c. 8. Vid. c. 7 h. t., not. sup. Cod. Iust. X, 70, 2. — c. 10 fortasse coniungenda est supra V, 15, 9. Cod. Iust. X, 70, 3. — c. 11 concordat c. 22 h. t. Cod. Iust. X, 70, 4 mut. et conflata ex h. c. et ex c. 22 h. t. Vid. infr. not. *s.* Summ. C. Th.: „*Sextae similis.*"

Iidem AA. Mamertino P. P. r) Vid. c. 4 h. t. et supra VII, 6, 1. Go. etiam c. 1 C. Th. de Privil. app. (VIII, 3) intelligi putat. s) Hinc inc. c. 2 Cod. Iust. cit.: *Qui — equitum ac peditum militiam sortiti sunt, ordinis sint militaris*, et des. rell., simul et subscr. t) Go. ann.: „Non dubitative, verum pro *quia sunt etc.*" tt) 4 *que*, rubro col. corr. *quae*. u) Err. Go. *Largitionibus.* v) Fol. 276[b] cod. 4. x) Go. Be. prop. *munere.* Ego vero retineo *munus.* y) Be. *Sirmii.* Go. in Chron. pag. LXXIV. ann.: „pro *reddita.* An vero Sirmium hic peninsula, quae in Benaco lacu ad Veronam, de qua Catullus Veronensis ipse *Carm.* 32." Verum est, Valentinianum extremo demum anno Italiam dereliquisse et in Galliam se contulisse. *) Cod. Iust. ipsos imperatores nominat. z) Vid. c. 1 h. t. a) 4 *si* | Fol. 277[a] | *si minus*, err. Cod. Iust. *obn. ten.* b) Cod. Iust. *eisdem.* 4, Til. — Ri°. *hisdem.* c) Eandem subscr. habet Cod. Iust.; nihilo secius Go. in Chron. p. LXXIV.: „f. pro *reddita*, nisi mensis alius substituendus." Haec enim c. antiquior est c. antecedenti. d) Go. vult *praecepimus.* Putat enim indigitari c. 6 et 7 h. t. *) Go. excidisse suspicatur *magis.* Intell. *magis.* Vid. VII, 4, 29, XVI, 10, 8 et Go. in Gloss. Nom. v. *Magis.* **) Go. in ann.: „Seu *ex Curia.*" e) Be. mendose *quod.* Paullo infra Aur. Lugd. *sicut.* f) Go. err. 364. ff) In Cod. Iust. repetuntur nomina imperatorum, etsi iam aderant in antec. c. Vid. c. 8 h. t., not. *. g) Cod. Iust. *quas ex reliquis inferunt*, et pro *ac recentes* habent nonn. edd. Cod. Iust. *adcrescentes*, impr. Cui. et Go. h) Fol. 277[b] cod. 4 incipit cum subscript. h. c. i) Ita etiam Cod. Iust., sed Go. errorem residere dicit in hac subscriptione. Ri. em. *Remis.* „Coniecturam, inquit, videtur firmare Ammianus *lib.* 26. *cap.* 5. scribens: *prope Kal. Novembris venturo Valentiniano Parisios.*" In Chron. p. LXXV. Go. ad v. *Dat.*: „pro reddita vel proposita" et ad *Nov.* mensem: „alius et citerior mensis hic substituendus." k) Ri°. om. *Nov.* Cui. 2 — Ri°. *Cons.* l) *Com.* om. in Cui. 2, 2° et ap. Go., sed rep. in Corr. Cui. 2, 2° *Com.* m) Go. in comm. c. 13 recte em. *allectionis*, i. e. susceptionis tributorum fiscalium. n) Go. suppl. *Excellentia Tua.* Be. aut suppl. esse verbum putat aut rep. *permittat.* Spectato sermonis habitu mihi probabile est, in ipsa lege, h. c. fonte, haud pauca antecessisse, inter quae erat, quo referretur v. *permittat.* Vide, quomodo h. c. in Cod. Iust. scripta sit, infr. not. *p.* o) 4, Til. — Ri°. *id.* iussu Go. Be, ex Cod. Iust. recte

adstringi, nisi prius se vinculo sollicitudinis superioris absolverit[p]. Nam neque eos[q], qui placuerint, gravare iusti est, neque illos, qui displicuerint, tenere prudentis[qq]. Integro igitur singuli anniversario anno transcurso cogantur exponere, quibus titulis suscepta dispersorint, ut facilius, si quis in furto fuerit deprehensus, recentem queat[r] redintegrare iacturam[s]. *Dat. XV.**) *Kal. Oct. Mantebri***), *Gratiano NB. P. et Dagalaipho*[t] *Coss.* (366.)

12. *Iidem AA. ad Rufinum Pf. P.* Nulla debet esse caussatio, quin solidi, ex quocunque titulo congregati, sicut iam pridem praecepimus[u], in massam obryzae soliditatemque redintegrentur[v]. Et ita fiat omnis illatio, ut largitionum[x] et prosecutorum allectorumque fraudibus aditus obstruatur. Facile etenim eos provinciae rector a dispendio vindicabit, qui binis solidis seu ternis necessitatem[y] solutionis implebant, si, postquam viritim nominatimque susceperint*) solidos plurimorum, ea, quam[z] superius memoravimus, qualitate poscenda, omnium debitum compleatur[a] in massam. Sane si idem suscipientium deprehenditur, quod fuerat ante, fastidium, cum obryzae materies afferatur[b], quae non potest displicere, sed[c] congrua animadversione plectendus[d] est, qui id calumniatur et reprobat, quod ad compendium simplicis satisfactionis inventum est. Prius tamen ad comitatum mansuetudinis nostrae massa obryzae, quae fuerit repudiata, mittatur, ut, qua sit mente reiecta, videamus. *Dat. IV. Id. Nov. Gratiano NB. P. et Dagalaipho*[e] *Coss.* (366.)

13. *Iidem AA. ad Germanianum Comitem S. L.* Quotiescunque solidi ad largitionum subsidia perferendi sunt, non solidi, pro quibus adulterini*) saepe subdantur, sed aut iidem[f] in massam redacti, si aliunde, qui solvi, potest habere materiam, auri obryza dirigatur, pro ea scilicet parte, quam unusquisque defendit[g], ne diutius vel[h] allecti vel prosecutores vel largitionales adulterinos[i] solidos surrogando in compendium suum fiscalia emolumenta convertant. §. 1. Illud etiam cautionis adiicimus[k], ut, quotiescunque certa summa solidorum pro tituli qualitate debetur, et[kk] auri massa transmittitur, in septuaginta duos solidos libra feratur accepto*) etc. *Dat. VI. Id. Ian. Rom.*[l], *Lupicino et Iovino Coss.* (367.)

14. *Iidem AA.*[m] *Alexandriano*[n] *Comiti R. P.* Singulas tantum dependant centesimas, qui reditus domui nostrae debitos arcariis quotannis iuxta consuetudinem tradunt[nn]; ita tamen, ut earum quoque singularum*) centesimarum ratio semper evidens scientiae tuae digesta referatur**), ut, erogationibus cunctis aperta instructione patefactis, reliquorum ratio ex eadem centesima possit agnosci. *Dat. VII. Kal. Oct. Dorostoli*[o], *Lupicino et Iovino Coss.*[p] (367.)

15. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA.*[q] *Probo Pf. P.* A possessoribus per tres vices petatur annona. In epimetris autem eam consuetudinem sinceritas tua faciat observari, ut in aridis quidem fructibus centesimam levandi dispendii caussa a possessore[r]

— c. 12. Vid. c. 13 h. t., not. sap. — c. 13 coniungenda est cum c. 4 C. Th. de Metallis (X, 19) et sec. Go. cum c. 1 Cod. Iust. de Vet. num. pot. (XI, 10). Cod. Iust. X, 70, 5 om. pr. Bas. LVI, 5, 1(?). Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" — c. 14. Iisdem fere verbis scripta erat supra X, 1, 11, paucis vv. additis. — c. 15 concordat cum c. 15, 16 C. Th. de Annona (XI, 1) et c. 11 C. Th. de Exact. (XI, 7).

rep. *idem.* Summ. C. Th. *permanere in eodem actu.* p) Cod. Iust. his vv. incip. *Neminem susceptionis munere functum ad idem munus adstringi, nisi se prius vinculo solicitudinis s. abs.* q) Aur. Lugd. *Nāque eos*, err. typ. qq) Cod. Iust. *neque eos, qui d., t. prudentis est.* Ri°. *placuerit — Integri*, mendose. r) 4 *queant*, rubro col. corr. *queat.* s) In Cod. Iust. ex c. 22 h. t. haec add.: *non perpetui autem exactores teneantur in continuata vex. pr. pot., velut concussionum dominatione: sed — aut auctoritas ord. — compellat*, et sequitur subscr. c. 22 cit. (om. lit. *V. C.*), improb. Cui. l. c. pag. 329 et Go. Ipse Cui. habet subscriptionem c. 11 h. t. *) Cui. 2, 2° *Dat. XI.* et Go. *Dat. X.* **) Cf. Bon. l. c. pag. 749, not. *f* et Go. ad h. c., not. *k.* t) 4, Til. — Ri°. *Dagalaifo.* Cui. 2 — Ri°. *Cons.* u) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri°. *praecipimus.* Be., auct. Go., qui anteriorem legem intelligi existimat, edid. *praecepimus*, ut ante Be. editum erat in Aur. Lugd. v) 4 *redintegrantur*, rubro col. corr. *redintegrentur.* x) Go. Rein. Be. recte em. *largitionalium.* Vid. c. sq. h. t. et supr. VI, 35, 3. Idem error infra in c. 30 h. t., not. *b.* Paullo infra Cui. 2, 2° *allectorumque*, mendose. y) Cum literis *sitatem* inc. fol. 278ᵃ cod. 4. *) Ri°. *susceperit.* z) 4 *quae*, rubro col. em. *quam.* a) Sec. Go. pro *compleatur.* b) 4 *adfueratur.* c) Go. Be. em. *sub*, recte. d) Solae Cui. 1 — Cui. 2° (non omnes libri impressi, ut Ri. dicit) *plectens.* Iam Rein. in Cui. 2 corr. *plectendus.* e) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2, 2°. Ri. Ri°. *Dagalaifo.* Aur. Lugd. *Degalaifo.* Go. *Degalaifo.* Aur. Lugd. *Cons.* *) Go. *adulteri.* f) 4, Til. — Ri°. *idem.* Go. iubet reponi *iisdem in massam redactis* (quod non probo), *aut si aliunde, qui solvit.* Etiam Be. vult *aut si aliunde, qui solvit.* Rein. em. *solvit.* Placet Be. em., nisi fortasse praestat scribere *redacti, ni aliunde — materiam aut auri.* g) Go. vult *dependit*, recte. Vid. c. sq. h) Cui. 2, 2° *ut* pro *vel.* Rein. rep. *vel.* Mox Go. *prosecutores.* i) Fol. 278ᵇ cod. 4. Summ. C. Th. *quia solebant mutare solidos et pro aureis aeneos miscere.* Infra Cui. 2, 2° *emulumenta.* k) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri°. *adicimus.* Go. in not. *Adicimus*, id est adiicimus. Aur. Lugd. Be. *adiicimus.* Cum v. *Quotiescunque* inc. c. 5 Cod. Iust. cit. kk) Cod. Iust. *aut.* *) Cod. Iust. *accepta* et om. *etc.* Cave ne rescribas *accepta.* Vid. c. 26 h. t. et c. 6, 27, 28 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1). l) Petit. Go. Rein. em. *Romae.* Etiam Cod. Iust. habet *Romae.* Be. *Dat.* pro *Acc.* habet. Vid. supra X, 19, 4, not. *p.* m) Recte Go. Be. ex c. 11 cit. addi volunt *et Grat. A.* n) Go. et Ri°. *Alexandrino.* Vid. supra XI, 17, 1, not. *l.* nn) c. 11 cit. *d. q. i. c. a. tr.* *) c. 11 cit. *ut singularum quoque.* **) c. 11 cit. add. *videlicet*, infra autem om. *eadem.* o) Go. em. *Dorostori.* Vid. supra X, 1, 11, not. *cc.* Böcking. ad Not. Or. p. 465, n. 31 impr. Go. cj. Apud Ri°. deest *Oct.* p) Aur. Lugd. *Cons.* q) Propter emendatam inscriptionem c. 14 h. t. Go. rep. vult *Iidem AAA.* Vid. not. *m.* r) Cum literis *sessore* incipit

susceptor accipiat, laridi vero et vini vicesimam consequatur. *PP. VII. Id. Ian. Sabariae, Valentiniano NB. P.*[rr] *et Victore Coss.* (369.)

16. *Iidem AAA. ad Chilonem.* . . . .[s] Frumenta, quae horreis inferuntur, pro illationis modo illico apocharum cautionibus annotentur. Non autem oportet in horreis fiscalibus nisi fiscalia frumenta constitui. *Dat. V. Id. April. Treviris, post cons.*[t] *Gratiani A. III. et Equitii*[u] *V. C.* (375.)

17. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA.*[v] *Have*[x] *Hypati*[y] *karissime nobis.* Unus posthac in una dioecesi auri vel argenti susceptor ne sit; nec diu penes[z] ipsos susceptores maneat facta collatio, sed statim, quodcunque a provincialibus fuerit exsolutum, sacris thesauris inferatur. *Dat. III. Kal.* *) *Maii Constantinopoli, post cons. Antonii et Syagrii*[a]. (383.)

18. *Iidem AAA.*[aa] *Flaviano Proconsuli Asiae*[b]. Quisquis posthac, quem exactionis vel susceptionis provincia manet, non specialiter et quid, et in qua specie, et ex quibus titulis, et pro qua indictione videatur accepisse rescripserit, quadrupli eius rei, quam debitor dedisse se dicit, illatione mulctetur. [c]Officium quoque, nisi ad fraudes, si forte deinceps iteratae fuerint, detegendas tale commissum et inquisitione subiaceat[d]. *Dat. VI. Id. Maii Constantinopoli, Merobaude II. et Saturnino Coss.*[e] (383.)

19. *Iidem*[f] *AAA.*[g] *Postumiano Pf. P.* In singulis stationibus et mensurae et pondera publice collocentur, ut fraudare cupientibus fraudandi[h] adimant potestatem. *Dat. V. Non. Oct. Merobaude II. et Saturnino Coss.*[i] (383.)

20. *Iidem AAA.*[k] *Cynegio Pf. P.* Exactores vel susceptores[l] in celeberrimo coetu curiae, consensu[m] et iudicio[n] omnium, sub actorum[o] testificatione firmentur, provinciarumque[p] rectoribus[q] eorum nomina, qui[r] ad publici munus officii editi[s] atque obligati[t] fuerint, innotescant. Et animadvertant[u], quicunque nominaverint[v], ad discrimen suum universa, quae illi[x] gesserint, redundare. *Dat. VI.*[y] *Kal. Nov. Constantinopoli, Honorio NB. P.*[z] *et Evodio*[a] *Coss.* (386.)

— c. 16. Cod. Iust. X, 70, 6. — c. 17. Cod. Iust. X, 70, 7 om. pr. Bas. LVI, 5, 1 (?). — c. 18 indigitatur supr. XI, 1, 19, ubi cf. not. *f.* Ed. Th. cap. CXLIV. — c. 19 sec. Go. concordat c. 21 h. t. Cf. Ed. Th. cap. CXLIX. — c. 20. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 20. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 1. Cod. Iust. X, 70, 8. Integra cum interpr. est in codd. 6, 7, 9—12, 14—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44. De codd. 8, 13 vid. supr. XII, 1, 12, not. sup. et de cod. 31 huius tit. not. sup. Cf. Ed. Th. cap. CXLIX.

fol. 279ᵃ cod. 4. Aur. Lugd. *recipiat.* Mox 4, Til. — Ri*. *vicensimam.* rr) Go. om. *NB. P.* Ri*. *Sabaria.* s) Dignitas deest in cod. 4 et in edd. Sec. Go. et Be. Chilo erat Proconsul Africae. Vid. infr. XIII, 6, 7. Cod. Iust. *Imppp. Valent. Valens et Grat. AAA. Probo P. P.* Alium igitur magistratum habet Cod. Iust. atque C. Th. t) Go. *post consilium*, mendose et impr. Rel. l. c. p. 450. Cod. Iust. *Treveris.* u) 4, Til. — Ri*. *Equitt.* v) Be., quia Arcadius iam XVI. Kal. Febr. his coss. Augustus creatus est, h. et sq. c. addi vult *et Arcad. A.*, sed Cod. Iust. consentit cum C. Th. x) Cui. 1 *Hane.* 4, Cui. 2 — Ri*. *Habe.* y) Aur. Lugd. *Hipati.* Cui. 2, 2*. Go. *HypatI.* Go. Hypatium praefectum augustalem fuisse putat, Rein. praefectum praetorio. z) Cum vv. *Diu minime penes* incip. c. 7 Cod. Iust. cit. Aur. Lugd. *suceptores.* *) Mendose Cui. 2, 2* *III. Id. Kal.* a) 4, Til. Cui. 1 *Antoni et Syagri.* Aur. Lugd. *Antonij et Syagri.* Cui. 2 — Ri*. *AntonI et SyagrI.* Cod. Iust. *Antonini.* aa) Vid. not. *v* antec. Til. *AA.* b) Vales. vult *Africae.* c) Fol. 279ᵇ cod. 4. d) Ita 4, edd. Locum corruptum Go. ita restituit: „*Et Officium quoque, si ad fraudes, si forte deinceps iteratae fuerint, detegendas ob tale commissum et* (id est, etiam) *inquisitioni subiaceat.*" Ad haec Ri.: „Certe, inquit, hic Marcillius incuriosius inspexit Schedas Nostri, ridicula enim haec est restitutio. Quid verba velint, facile quis assequi potest, sed a Quaestore in ipsa Constitutione quo scripta sint ordine, divinare hic difficile. Forte legendum, *officium quoque, segne ad fraudes (si forte deinceps iteratae fuerint,) detegendas, ob tale commissum inquisitioni subiaceat.*" Be. rep. *deteg. feceris, ob tale c. et inquisitioni.* Displicet mihi apud Ri. v. *segne* et ap. Be. v. *feceris.* Sine dubio librarius cod. 4 post *detegendas* omisit versum, quem sic restituo: *diligentiā debitā adhibueris, poene* (s. *mulse*) *ob.* Conveniunt haec cum numero literarum, ex quibus in cod. 4 singuli versus constant (*Officium quoque, nisi ad fraudes, si forte deinceps iteratae fuerint, detegendas diligentiam debitam adhibuerit, poenae* (s. *mulctae*) *ob tale commissum et inquisitioni subiaceat*). e) Aur. Lugd. *Cons.* f) Be. et h. et sq. c. inscribi vult *Imppp. Valent. Theod. et Arcad.* Etenim Gratianus occisus est his coss. VIII. Kal. Sept. Be. cj. adversantur Br. Al. codd. et Sich., qui in sq. c. habent *Imppp. Gratianus Valentinianus* (s. *Valens*) *et Theodosius AAA.* g) 4 add. *ad.* Idem paullo infr. *publicae*, sed corr. *publice.* h) Mendose Cui. 2, 2*. Go. *fraudendi.* i) Cui. 2 — Ri*. *Cons.* k) Vid. c. 19 h. t., not. *f.* Br. Al. codd. et Sich. nomina imperatorum habent, sed 20 *Valens* pro *Valentin.*, et pro *Theod.* Sich. in m. *Valens.* Nonn. codd. *Valentinus* aut *Theud.* 16 om. *Grat.* et 21 *Cynegio Pf. P.* Pro *Cynegio* nonn. codd. habent *Cinegio* s. *Cinigio* et *Pfō* s. *PU* pro *Pf. P.* 39 *Chinidio.* l) Sich. *Susceptores et Arcarii.* 21 om. *E. v. susc.* m) 21 *et consensu.* Sich. *et consessu.* 9 *consensum.* n) 9 *iudicium.* 12 om. *et iudicio.* 20 *iudicum.* o) 10, 18 *sub auctorum.* p) 20 *provinciarumquoque.* q) 4, Til. — Ri*. Cod. Iust. (except. Cui.) *rectores.* 6, 7, 14, 16, 17 *rectorum omnia qui.* Rell. codd. Sich. Be. *rectoribus eorum nomina*, quam scripturam Go. hortante Be. recte rep. ex cod. 20 et ex Sich. interpr. *iudicibus innotescant.* r) 9, 10, 18 *quia publ.* Cod. Iust. *publicum.* s) Cui. 2 — Ri. et Be. *dediti*; sed omnes codd. Sich. — Lugd. Cod. Iust. *editi* (6, 7, 14 *aediti*), impr. quidem Go., sed tamen apta sententia. Ri*. *debiti.* t) 11 *at qđ obl.* 20 supr. lin. *atque oblati.* u) 14 *advertant.* 11 om. *et animadvertant.* v) 6, 7, 10, 12, 16—18 *noverint.* x) Nonn. codd. *universaq.* 16 *illis.* Go. *redundare* explicat *redundatura.* y) 33, 34 *III.* L. R. U. *Sept.* pro *Nov.* et Go. *Constantino* pro *Constantinop.* z) 4 *n̄p.* 11 *VIIII.* 20 *nup̄.* et super lin. *nono p̄fecto.* Nonn. codd. *nob.* 40 *nobi.* 33, 34 om. *Hon.*, 28, 36, 40 *Hon. NB. P.* et 15 *NB. P.* a)

Interpretatio. [b] *Exactores et susceptores* [c] *publicae functionis non secretim, sed publice praesentibus aliis curialibus vel populo* [d] *necessitates agendas expediendasque suscipiant: et qui nominati vel electi fuerint, iudicibus innotescant: scituris his* [e], *qui de electione* [f] *talium fuerint* [g] *apud acta professi, quod, si quid* [h] *everterint, ad eorum, a* [i] *quibus electi sunt, dispendium pertinebit.*

21. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Cynegio Pf. P.* Modios aeneos seu [k] lapideos cum sextariis atque ponderibus per mansiones singulasque [l] civitates iussimus *) collocari, ut unusquisque tributarius [m], sub oculis constitutis rerum omnium modis [n], sciat, quid debeat susceptoribus dare; ita ut, si quis susceptorum conditorum modiorum sextariorumque vel ponderum normam putaverit excedendam, poenam se sciat competentem esse subiturum. §. 1. Et summotis, quae contra utilitatem populorum omnium hactenus gesta sunt, frumenti quinquagesimas, hordei quadragesimas, vini et laridi vicesimas susceptoribus dari praecipimus. Humanitatis autem necessitate commoniti, susceptoribus in Armeniae susceptionibus, longinquitatis causa [o], frumenti et hordei quadragesimas, vini et laridi quintas decimas dari praecipimus. *Dat. IV.* [p] *Kal. Dec. Constantinopoli, Honorio NB. P. et Evodio* [q] *V. C. Coss.* (386.)

22. *Iidem AAA.* [r] *ad Paullinum* [s] *Praefectum augustalem.* Non perpetui exactores in continuata vexandorum provincialium potestate [t], veluti concussionum [u] dominatione [v], teneantur, sed per annos singulos iudiciaria sedulitate mutentur [x], nisi aut consuetudo [y] civitatis aut raritas [z] ordinis eos per biennium esse compellat. [a] Quod nisi factum *) fuerit, scias, te et officium tuum non minus mulcta quam gravi poena [b] esse plectendum [c]. *Dat. prid.* [d] *Kal. Dec. Constantinopoli, Honorio NB. P.* [e] *et Evodio* [f] *V. C.* [g] *Coss.* (386.)

Interpretatio. *Lex ista hoc iubet* [h], *non debere exactores, qui uno anno exegerint* [i], *secundi anni exactionem suscipere, et possessores superflua* [k] *exactione* *) *vexare* [l]. *Sed hoc observari debere, ut annis singulis iudiciaria electione mutentur, nisi forte aut consuetudo civitatis aut raritas* [m] *curialium per biennium eos exactores esse compellat. Aliter enim si factum fuerit, et iudicem et officium suum mulcta pariter et gravis poena* [n] *constringat.*

— c. 21. Cod. Iust. X, 70, 9. Bas. LVI, 11, 9. Vid. supr. XII, 3, 1, not. sup., not. *d* et c. 19 h. t., not. sup. — c. 22. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Bi. Ri*. Be. *c.* 22. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 2. Cod. Iust. X, 70, 4 mut. Vid. c. 11 h. t., not. sup. et not. *s.* Integra cum interpr. est in codd. 6, 7, 9—12, 14—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 48 (in cod. 48 interpr. integra post XII, 1, 12 et sola particula post Paullum V, 6, 10); inscr. et textus in codd. 24, 30, 35, 39, 43; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38, 40, 42, 44. De codd. 8, 18 vid. supr. XII, 1, 12, not. sup. et infra not. *a*; de cod. 31 h. tit. not. sup.

4 *Euuodio.* 6, 7, 10, 11, 16, 18, 28, 36, 40, Sich. m. *Theodosio* v. *Theudosio* v. *Teodosio* pro *Evodio.* In c. sq. add. *V. C.* Nonn. codd. om. *Coss.* Aur. Lugd. *Cons.* b) 11 add. *Lex ista hoc dicit.* c) 43 *susceptoribus.* 20 *E. et s. qui publicas functiones non secrete.* 10, 18, 43, alii *secretae.* 44 *secreta.* d) 7, 10, 18 *perpetuo*; a rec. man. in cod. 7 rep. *populo.* 43 *necessitatis a. excipiendasq.* 11 *expediandasque.* 20 supra lin. add. *suscipiant si.* e) 6, 7 *scitoris his.* 43 *et sc. his.* 20 *et soturis*, sed supra lin. *scituris.* f) 9 *qui declinatione.* g) 11 *fuerit.* h) 11 *si quis.* 21 *si qui deverterint.* i) 6, 7 om. *a.* Mox literae *tinebit* vocis *pertinebit* erasae sunt in cod. 11. k) Cod. Iust. *vel.* l) Ita Be. ex Cod. Iust. 4 *singulasquasque*, sed Til. — Ri*. *singulas, quasque.* Go. Be. cj. *et singulas quasque.* *) Fol. 280[a] cod. 4. m) In cod. 4 propter malam membranae conditionem ultimae b. v literae legi nequeunt. Til. — Ri*. *tributariis.* Rein. Go. ex Cod. Iust. rep. volunt *tributarius*, quod Be. rec., recte. Si in cod. 4 scriptum erat *tributariis*, fortasse leg. *unusquisque e tributariis.* n) 4, Til. — Ri*. *modi.* Rein. Go. ex Cod. Iust. rep. iubent *modis.* Be., Go. secutus, edid. *modis*, recte. Cui. in Cod. Iust. *modiis.* o) Cod. Iust. *commoti, in Armeniae partibus susceptoribus long.* Ceterum 4, Til. — Cui. 2*. Bi. Ri*. *quinquagensimas* et *quadragensimas.* 4, Til. — Ri*. *vicensimas* et 4 *actenus* — *precipimus* — *ordei quadragensimas.* p) Aur. — Cui. 2*. Bi. Ri*. *III.*, err. Vid. supra XII, 3, 1, not. *d.* q) 4 $\overline{np}$ *et Euuodio.* Aur. Lugd. *Cons.* r) Br. Al. codd. et Sich. *Imppp. Valentinianus Theodosius et Arcadius*, sed nonn. codd. *Theud.*, alii *Archadius.* 16 *Valentinus* et 20 *Valens.* s) 15 *AAA. Paulino.* 25 *ad populum* $\overline{pf}$. 4, 6, 7 et multi alii Br. Al. codd. edd. *Paulinum.* 20 *Paulinum Philippum augustalem.* 28, 34, 36, 40, 42 om. *aug.* t) 4 *potestatem*, rubro col. em. *potestate.* 25 *potestatem velut.* u) 9, 20, 25 *concessionum.* 11 *concussorum concessionum.* v) 6, 7, 10, 16—18, 20, 21, Sich. *nominatione.* 15 *dnatione.* 9 *teneatur.* x) 11 *sed utilitatem utentur.* 14 *sedulitatem utentur.* 20 *sedutilitate multentur*, sed supr. lin. *sedulitate mutentur.* 21 *utentur.* y) Fol. 280[b] cod. 4. 12 *nisi hoc c.* z) Cod. Iust. *auctoritas.* Cui. in Comm. l. c. p. 329 emend. *raritas.* Graeci τὸ σπάνιον. Etiam 20 *auctoritas*, supr. lin. *aut raritas.* a) Hinc iterum incipit cod. 13 fol. 74. Seqq. des. in Cod. Iust. Vid. c. 11 h. t., not. *s.* *) Aur. Lugd. *factam.* b) 6 *mulsa quam nobis vi poenae.* 10, 18 *mulsa quam nobis vi poena.* 16 *mulsa quam nobis sub poena.* 11 *multā.* Cave ne *multa*, ut scribunt edd., hic accipias pro *magna*, quod video viro docto cuidam placuisse. c) Ita 4, 9, 12, 13, 15, 25, Til. — Lugd. 20 *esse poena plectendam*, supr. lin. *plectendum.* 6, 7, 10, 14, 16—18, 21, Sich. Ri*. *plectendos.* 11, Cui. 2, 2*. Go. Ri. et Be. *compellendum.* d) 15, 32 *II.* 13 *III.* 20 om. *prid.* e) 4 $\overline{np}$. 11 *Hon. VIIII.* 43 *nob* pro *NB. P.* 15 *Hon. aug. et.* 14, 20, 34 om. *NB. P.* et 28, 36, 40 *Hon. NB. P. et.* f) 4, 42 *Euuodio.* 11 *Theod.* 14 *Theodos.* g) 11 $\overline{vicr}$. 33 $\overline{vic}$. 4, 6, 7, 9, 10, 13—15, 18, 20, 21, 24, 32, 38—40, Sich. — Lugd. Cod. Iust. (vid. c. 11 h. t., not. *s*) om. *V. C.* Aur. Lugd. *Cons.* In nonn. codd. deest *Coss.* h) 11 *dicit.* i) Nonn. codd. *exigerit.* 20 *exigerint.* k) 21 om. *exactionem* — *superflua.* *) 11 *exactione* — *exactionem.* l) 43 *versari.* Mox 11, 20, 43 *observare.* m) 20 ut supra not. *z.* n) Vv. *mulcta p. et gr. p.* abrasa sunt

23. *Iidem AAA.*[o] *Cynegio Pf. P.* Susceptores praesentibus defensoribus et modum iugationis possessorum et species singulas vel[p] eorum[pp] numerum quantitatemque perscribant[q]. *Dat. IV. Kal. Dec. Constantinopoli, Timasio et Promoto Coss.*[r] (389.)

24. *Impp. Arcadius et Honorius AA. ad Senatum et Populum. Post alia:* Susceptores[s] canonis horreorumque praepositi singulis annis, audiente viro spectabili vicario et praefecto annonae, expensionem susceptarum specierum probare cogantur; ita ut, si qui eorum idonei probabuntur, quinquennio in huius officii statione permaneant, et electi deinceps de curiis memorato muneri surrogentur etc. *Dat. XII.*[t] *Kal. Maii Mediolano, Caesario et Attico Coss.*[u] (397.)

25. *Iidem AA. Firmino Comiti R. P.* Palatinum iubemus procurare officium, ut nullus praepositurae[v] vel cuiuscunque susceptionis subeat munus ante, quam iuxta legem[x] divae memoriae Gratiani et susceptorum substantiae et fideiussorum facultates, diligenti descriptione collectae, ad eiusdem officii[y] notitiam perferantur: cessante responso, quod per surreptionem in aerarii nostri dispendium elicitum est. *Dat. XV. Kal. April. Mediolano, Theodoro V. C. Cos.*[z] (399.)

26. *Iidem AA.*[a] *Benigno Vicario urbis Romae.* Securitates semel publicatas et gestis lectas vini[b] susceptoribus imputari, et coeptam arcae discussionem[c] volumus in apertum quaesita ratione deduci, et omnes publicas securitates, quae gestis*) tenentur, a susceptoribus ferri accepto[d]. *Dat. VI. Id. Iun. Mediolano, Stilicone*[e] *et Aureliano Coss.* (400.)

27. *Iidem AA. Pompeiano*[f] *suo salutem.* Ne fraude susceptorum, dum subducunt eos, qui apochas scripserunt, denuo soluta poscantur, manifeste sancimus, ut periculo totius corporis intra ipsam indictionem mutare eos non liceat, a quibus emissae sunt securitates, nisi falsitatis arguantur, et plurima[g] improbare non audeant. §. 1. Item tabulariis quadrimenstruos breves*) publicari iubemus, ut, si iisdem[h] relatae securitates fideliter continent debitum, duplex[i] non teneat exactio. §. 2. Si autem aliquid a susceptore vel tabulario fraudis[k] admissum, et[l] possessor deprehendat, nemo eorum semel in interversione[m] convictus id rursus officium gerat, in quo ante decoxit, etsi rescriptum nostrum elicitum clandestina supplicatione detulerit[n]. *Dat. prid. Kal. Ian.*[o] *Mediolano, Stilicone*[p] *et Aureliano Coss.*[q] (400.)

28. *Iidem AA. Pompeiano Proconsuli Africae.* Si apochae ad susceptores nomine militum deferantur, nihil ex ea pecunia intra provinciam tibi creditam prorogetur; quam sub testificatione gestorum ad instructionem provinciae Numidiae vel Mauritaniae[r] oportet integram pervenire, ut illic devotissimus miles emolumenta sibi debita ex integro consequatur. Si quis autem post interdictum mansuetudinis nostrae apochas putaverit esse deferendas,

— c. 23. Cod. Iust. X, 70, 10. — c. 24 coniungenda est cum c. 12, 13 C. Th. de Senat. (VI, 2), c. 31 C. Th. de Praetoribus (VI, 4), c. 27 C. Th. de Naviculariis (XIII, 5), c. 5 C. Th. de Naufragiis (XIII, 9), c. 3 C. Th. de Can. frum. urb. Rom. (XIV, 15), c. 3 Cod. Iust. Quae res venire n. p. (IV, 40). Summ. C. Th.: „*Sextae* (l. *Septimae*) *similis.*" — c. 26. Cf. supra XI, 26, 2. Cod. Iust. X, 70, 11. — c. 27 coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Off. procons. (I, 12), c. 3 C. Th. de Concuss. advoc. (VIII, 10), c. 2 C. Th. ad L. Iuliam de ambitu (IX, 26), c. 28 C. Th. de Annona et trib. (XI, 1) et sec. Go. cum c. 60 C. Th. de Appell. (XI, 30), c. 166 C. Th. de Decur. (XII, 1), c. 18 C. Th. de Lustrali coll. (XIII, 1). Cod. Iust. X, 70, 12 prior. part. om. Bas. LVI, 11, 12. Vid. supr. XI, 1, 15, not. sup. — c. 28 Go. fugitivam esse putat et ponendam in tit. de Erogat. milit. ann. (VII, 4). Vid. supr. VIII, 5, 63, not. sup.

in cod. 11. o) Vid. supra VIII, 4, 17, not. *e*. p) Go.: „*Vel*, pro: *et*: vel γρ. *ut et.*" pp) Cod. Iust. *eorum.* q) Cod. Iust. *describant* vel *praescribant*, ut Cui. Summ. C. Th. *praescribere.* r) Aur. Lugd. *Cons.* s) 4 *Susceptoris*, rubro col. em. *Susceptores.* t) Recte Go. ex legibus cum h. c. coniungendis em. *XVII.* u) Aur. Lugd. *Cons.* v) Cum literis *positurae* incipit fol. 281[a] cod. 4. x) Hanc legem Go. dicit ad nos non pervenisse. y) 4 *collecte — offici*, rubro col. em. *officii.* z) 4 *Coss.* a) Cod. Iust. imperatorum nomina ponit. b) 4 *uini*; a sec. manu corr. *binis*. Til. — Ri°. Summ. C. Th. *binis*. Be., auct. Go., ex Cod. Iust. edid. *vini*, recte. Vid. infra XIV, 4, 4, XIV, 6, 3 et ibi Go. comm., Symmachi Epist. VII, 95, IX, 121, X, 42 et 47, Ed. Apronianum (ap. Spangenberg. Monument. Legal. p. 293). Commemoratur praeterea in Notitia imp. occid. Rationalis vinorum sub dispositione viri ill. Praefecti urbis Romae. Be. dicit: „Sed et hoc (*binis*) fort. defendi ex illis legg. posset, quae plures in singulis provinciis esse susceptores iubent." Intelligit Be. c. 17 h. t.; nam c. 30 h. t. post h. c. data est. Eandem legem videtur is, qui in cod. 4 corr. *binis*, in mente habuisse. Verum enim vero c. 17 loquitur de susceptoribus auri et argenti, quorum hic non fit mentio, et Orientem spectat, non Romam. Habet etiam cod. 4 *uini* convenienter cum Cod. Iust., et quamquam a posteriore manu corr. est *binis*, tamen propter codicum consonantiam et propter rell. locos de suscipiendo vino prolatos, persistendum esse iudico in scriptura *vini*. Neque *binis susceptoribus* videtur aptam sententiam habere. Cur tandem binis susceptoribus securitates imputare? Suntne singulae apochae una utrique susceptori scribendae? Non sunt. Singuli singulas emiserunt apochas. Duo autem voluit imperator in una dioecesi esse susceptores, quia unus solus propter ambitum dioeceseos gravissimo muneri, quae erat susceptio auri et argenti, administrando par non erat. c) Cod. Iust. *mercedis discussionem.* *) Go. *qua gestis.* d) Cod. Iust. *accepto ferri.* e) 4, Til. — Ri°. Cod. Iust. *Stilichone* et hic et in c. sq. Cod. Iust. *Mediolani.* f) Go. Be. *Proconsuli Africae* ex Cod. Iust., ubi om. *suo salutem*, rep. volunt; recte. Vid. leges cum h. c. coniungendas et c. sq. h. t. g) Cum literis *rima* inc. fol. 281[b] cod. 4. *) Cf. lib. XI. tit. XXV. h) 4, Til. — Ri°. *hisdem* et 4 *relate.* i) Til. Cui. 1 *debitum duplex non.* Cui. 2, 2° *debitum duplex, non.* Go. *debitum, duplex, non.* k) Cum vv. *Si aliquid a s. vel a tabulario fraudis* inc. c. 12 Cod. Iust. 4 *faudis.* l) Cod. Iust. *adm. esse*, bene. m) Cod. Iust. *de interversione.* n) Cod. Iust. *intulerit.* o) Vid. supr. VIII, 10, 3, not. *r*. Cod. Iust. *Mediolani.* p) Vid. not. *e* antec. q) Aur. Lugd. *Cons.* r) 4

inaniter eas sciat esse delatas, nec[s] in acceptum ei, qui susceperit, referendum. *Dat. IV. Kal. Mart. Mediolano, post cons.*[t] *Stiliconis*[u] *et Aureliani VV. CC.* (401.)

29. *Iidem AA. et Theodosius A. Septimino Proconsuli Africae.* Dudum praecepimus[v], ut ex corpore negotiatorum ad suscipiendam tuendamque aurariae*) nostrae rationem apponeretur idoneus, qui tamen fide omnium et periculo fuisset**) electus. Et nunc, eadem renovantes[x], ex negotiatorum sive quolibet alio corpore ad suscipiendam arcae rationem idoneum apponi praecipimus, ea duntaxat conditione servata, ut tam de suis quam officii sui facultatibus iudices noverint eruendum, si quid ille ex commissa sibi ratione crediderit usurpandum. *Dat. X. Kal. Mart. Ravenna, Theodosio A. I. et Rumorido Coss.*[y] (403.)

30. *Iidem AAA.**) *Lucio Comiti S. L.* Duos tabularios[z] et susceptores totidem per universas provincias oportere constitui, clementia nostra praecepit. Super hoc autem admonuimus et praetorianam amplissimam praefecturam, quo sciret, eos, qui[a] aurum largitionale[b] susceperunt, nihil cum arcae ratiociniis[c] habere commune, iudices autem provinciarum quinque libris auri mulctandos et primates officiorum capitali poena plectendos, si hoc vel in praesenti non fuerit custoditum vel postea commutatum[d]. *Dat. VI. Kal. Febr. Basso et Philippo Coss.* (408.)

31. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Euchario suo salutem*[e]. Humilibus[f] officiis aut extraordinariis oneribus occupari curiales non patimur, ne publica vacillet utilitas. Susceptionem[ff] itaque vestium[g] aequius est ab officio proconsulari vel ab his, qui in eodem meruerunt, solenniter procurari. Horum namque interest huius modi explorare rationem et quaerere qualitatem eorum[h], quorum ad contuendum[i] cura commodior est. Neque enim aequum est, ut ad officium lucella[ii], ad curialem susceptionis tantum damna pertineant. Hanc igitur ab ordinibus iniuriam summovemus, exceptis his, si qui curialium officio memorato aut militasse aut militare fuerit deprehensus[k]. *Dat. prid. Kal. Mart. Ravenna, Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.*[l] (412.)

32. *Impp. Theodosius et Valentinianus**) *AA. Volusiano Pf. P. Post alia:* Aurum sive argentum quodcunque[m] a possessore[n] confertur, arcarius vel susceptor accipiat, ita ut provinciae moderator eiusque officium ad crimen[o] suum noverit pertinere, si possessoribus ullum fuerit ex aliqua ponderum iniquitate illatum dispendium. §. 1. Possessori sane securitatem sub designatione titulorum arcarius vel susceptor emittat[p]; et quicquid ex provinciis ad nostrum dirigetur[q] aerarium, id non solum ad illustres viros aerarii nostri comites, sed etiam ad eminentiam tuam pari relatione deferatur[r]. §. 2. Contra haec nostra si quisquam[s] vetito usu palatinus audebit, licebit provinciae moderatori, eundem correptum ad sublimitatis tuae iudicium sub prosecutione dirigere, licebit provinciali, etsi probatur obnoxius, palatini, contra vetitum exactionem sibi vindicantis, temeritatem legitime repellere. Quam si provincialis pulsare nequiverit, et delata ad illustres viros aerarii comites querimonia, impediente palatino officio, non meruerit ul-

— c. 30. Cod. Iust. X, 70, 13. — c. 31 coniungenda est cum c. 9 C. Th. de Curiosis (VI, 29), c. 23 C. Th. de Cohortal. (VIII, 4), c. 32 C. Th. de Annon. et trib. (XI, 1), c. 19—21 C. Th. de Exaction. (XI, 7). Cod. Iust. X, 70, 14. Cf. Cui. Observ. II, 8. — c. 32 coniungenda est cum c. 35 C. Th. de Annon. et trib. (XI, 1), ubi vid. not. *s.* Cod. Iust. X, 70, 15 multis om. et XII, 61, 5 mut.

Mauretaniae. Go. *vel* pro *et* accipit. s) Fol. 282[a] cod. 4. t) 4 *cons.* Til. *css.* Cui. 1 — Cui. 2[*] *cons.* s. *Cons.* Go. — Be. *Consul.* s. *consul.* u) 4, Til. — Ri[*]. *Stilichonis.* v) 4, Cui. 1 — Cui. 2[*]. Ri. Ri[*]. *praecipimus.* Rubro col. in cod. 4 corr. *praecepimus*, et ita habent Til. Go. Be., recte. Vide c. 17 C. Th. de Lustrali coll. (XIII, 1). *) i. e. aurariae pensionis, functionis, lustralis collationis. **) Err. Ri[*]. *fuisse.* x) Go. impr. eos, qui rep. *revocantes.* y) Go. in Chronol. *Dat. XV.* Aur. Lugd. *Cons.* *) Cod. Iust. *Iidem AA.*, i. e. Arcad. et Honor., sed Cui. add. *et Theodos. A.* z) In Cod. Iust. add. *seu numerarios.* Cf. Cui. l. c. pag. 331 et Go. in comment. h. c. a) Cui. 2, 2[*] *praecipit.* Cod. Iust. *praecepit* (des. intermedia verba). *Scire autem volumus, Praetorianam amplissimam Praefecturam, eos, qui.* b) 4, Til. — Ri[*]. *largitione.* Be. iubente Go. edid. ex Cod. Iust. *largitionale*, et hoc iam voluit Rein. Vid. c. 12 h. t., not. *x.* c) Cum literis *niis* incipit fol. 282[b] cod. 4, in cuius ima parte est signum quatern. *AZ.* d) Contractius Cod. Iust. *plectendos, si hoc non fuerit custoditum.* Infra Aur. Lugd. *Cons.* e) Cod. Iust. om. *suo salutem.* Add. ex c. cum hac c. coniungendis *Proconsuli Africae.* f) Cod. Iust. *Humilioribus*: mox 4 *vaccillet.* ff) Cod. Iust. *Susceptorem.* g) Go.: „*Militarium.*" h) Ita etiam Cod. Iust.; Go. vult *earum*, vestium scil., recte. Videtur igitur error iam in C. Th. fuisse. i) Cod. Iust. *quorum ad constituendum commodior cura est*, impr. Cui. et Go. Cui. in Obs. II, 8 cj. *consuendum* (explorare rationem vestium, et quaerere qualitatem eorum, qui consuendis vestibus operam commodius dantari sunt), improb. Go., qui *contueri* explicat inspicere, explorare. Mox 4 *equum.* ii) Cod. Iust. *lucra.* Go. om. *ad* ante v. *Curialem.* k) Cod. Iust. *exceptis his, qui curialium in officio memorato — fuerint deprehensi.* l) Aur. Lugd. *Cons.* 4 *Theodosius*, rubro col. em. *Theodosio.* *) c. 5 Cod. Iust. cit. *Impp. Honor. et Theodos.*, recte impr. Go. et Spang. Eadem om. *Post alia.* m) Ita Be. auct. Go. ex Cod. Iust.; 4, Til. — Ri[*]. *cumque.* Quod praeterea Go. cj. *quandocunque*, arg. c. 2 h. t., c. 35 cit. et c. 8 C. Th. de Collatione fundor. (XI, 19), id mihi videtur minus aptum esse. n) Cum literis *sessore* inc. fol. 283[a] cod. 4. o) Go. in ann.: „Et discrimen." p) In Cod. Iust. c. 15 om. *Possessori — emittat.* q) Cod. Iust. c. 15 *dirigitur.* r) Cod. Iust. c. 15 desin. cum vv. *id ad illustres viros aerarii nostri Comites relatione deferatur.* Cui. in Comm. l. c. pag. 332: „Probo, inquit, quod adiicitur in codice Theodosii, *Et ad eminentiam tuam*, id est, ad praef. praetorio, propter ante habitam de arcariis mentionem." s) Ita etiam Cod. Iust.; sed Cui. in Cod. Iust. edid. et Go. cj. *quicquam*, sine necess. Cf. XI, 16, 20 *Quisquis igitur iudicum*

tionem, tunc demum licebit magnificentiae tuae, possessorum querelas et probata apud se dispendia vindicare[t]. *Dat. III.*[u] *Kal. Mart. Ravenna, post cons. Felicis et Tauri VV. CC.* (429.)

33. *Iidem AA. Theodosio Pf. P.* A Byzacena[v] provincia dudum impetratum fuisse comperimus, ut urbium suariorum[x] curiales horreorum custodiam curamque susciperent; ideoque sancimus, proconsularis provinciae horreis non praefici principalem. *Dat. XV. Kal. Mart. Ravennae, Theodosio*[y] *XIII. et Valentiniano V.*[z] *AA. Coss.* (430.)

TIT. VII. DE PONDERATORIBUS ET AURI ILLATIONE.

1. *Imp. Constantinus A. ad Eufrasium**) *Rationalem trium provinciarum.* Si quis[a] solidos appendere voluerit auri[b] cocti, septem[c] solidos quaternorum scripulorum nostris vultibus figuratos appendat pro singulis unciis, quatuordecim vero pro duabus, iuxta hanc formam omnem summam debiti[d] illaturus. Eadem ratione servanda, et si[e] materiam quis inferat, ut solidos dedisse videatur. Aurum vero, quod infertur, aequa lance et libramentis paribus suscipiatur[f], scilicet ut duobus digitis summitas[g] lini retineatur, tres reliqui liberi ad susceptorem emineant, nec pondera deprimant[h], nullo examinis libramento servato, nec[hh] aequis[i] ac paribus suspenso statere momentis etc. *PP.*[k] *XIV. Kal. Aug. Paulino*[l] *et Iuliano Coss.*[m] (325.)

2. *Imp.**) *Iulianus A. ad Mamertinum Pf. P.* Emptio venditioque solidorum, quos excidunt, aut deminuunt, aut, ut proprio verbo utar cupiditatis, arrodunt[n], tanquam leves eos vel debiles nonnullis repudiantibus impeditur. Ideoque placet, quem sermo Graecus appellat, per singulas civitates constitui zygostaten[o], qui pro sua fide atque industria neque fallat, neque fallatur, ut ad eius arbitrium atque ad eius fidem, si qua inter vendentem emptoremque in solidis exorta fuerit contentio, dirimatur[p]. *Dat. IX. Kal. Maii Salonae*[q], *Iuliano A. IV. et Sallustio Coss.* (363.)

3. *Impp.**) *Valentinianus et Valens AA. ad Dracontium....*[r] Si quid ex proscriptionibus*) vel condemnationibus deposcitur, si quid ex ceteris titulis, qui annui atque solennes sunt, vel veteres vel recentes, aut[s] peculiaris in singulis, aut certa per paucos, aut uniformis in cunctos cogit indictio, non in materia[ss] conferatur; sed sub conditionalium oculis ac periculis diu multumque flammae edacis examine[t] in ea obryza detinetur[u], quemadmodum pura videatur. *Dat. prid.*[v] *Non. Aug. Nemasia*[x], *post cons.*[y] *Gratiani NB. P. et Dagalaiphi*[z]. (367.)

Tit. VII. Cod. Iust. X, 71. — c. 1 coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Suscept. (XII, 6), ubi vid. not. *b*. Cod. Iust. X, 71, 1 mut. Bas. LVI, 5, 1. — c. 2. Cod. Iust. X, 71, 2 mut.

---

contra fecerit. t) c. 5 Cod. Iust. cit. ita scripta est: *Contra nostra praecepta si quisquam vetito ac temerario ausu exactionem audebit, licebit provinciae moderatori eundem — dirigere, et licebit provinciali, si probetur obnoxius executor contra vetitum exactionem sibi vindicans, temeritatem legitime repellere*, et deest subscriptio. u) Vid. c. 35 cit., not. *s*. Cum v. *Mart.* incipit fol. 283ᵇ cod. 4. Cod. Iust. *Ravennae*. 4 *conss.* v) Ita 4; a librario supr. lin. add. *h* (Byzachena). Til. — Ri*. *Byzachena*. x) Ita 4, edd. In m. Cui. 1 — Cui. 2* ann.: „forte, *ne urbium suarum*," impr. Go. in comm. h. c., nisi putemus loco *proconsularis provinciae* legendum esse *consularis provinciae*. Go. Be. em. *suarum*, recte. y) 4 *Theodosius*, rubro col. em. *Theodosio*. z) Recte Go. Be. rep. volunt *III*. Aur. Lugd. *Cons.*

*) 4, edd. *Eufraxium.* a) Edd. *Si quis*. 4 *Si qui*, rubro col. em. *Si quis*. b) 4 *coeti*, rubro col. em. *cocti*. In editionibus ante Be. h. l. ponitur asteriscus (*auri * cocti*), quem Go. del. vult et delet Rein., recte. c) 4 *semptem*, rubro col. em. *septem*. Pancirolus, Variar. I, 66 (p. 127 edit. Lugd. 1617.), quem sequitur Savotus Part. III, c. 17 em. *VI solidos — unciis, XII vero* etc., impr. Go., sed prob. Rein. Hic etiam mutata interpunctione legit: *Si q. s. a. voluerit, auri cocti septem solidos* etc. d) Cui. 2, 2* *dediti*, err., qui in Corr. em. e) Aur. Lugd. *etsi*. f) c. 1 Cod. Iust. ita scripta est: *Aurum, quod infertur a collatoribus, si quis vel solidos voluerit, vel materiam appendere, aeque lance et libramentis paribus suscipiatur.* g) 4 *summittas*. h) Fol. 284ᵃ cod. 4. Go. in not.: „*deprimat*. Susceptor scil." hh) Cironius, Observ. iur. Can. IV, 5 cj. *sed*, recte improb. Go. Refertur enim *nec* ad antecedd. *nec* et *nullo*. i) 4 *equis*, rubro col. em. *aequis*. k) Vid. c. 2 C. Th. cit., not. *b*. Go. eos vituperat, qui h. c. *Antiochiae* datam esse coniiciunt. Constantinum enim hoc tempore in Bithynia fuisse vel *Niceae* vel *Nicomediae*. l) 4, edd. Cod. Iust. *Paulino*. m) Aur. Lugd. *Cons.* *) Ri*. om. *Imp.* n) Go. *abrodunt*, mendose. Vid. supra IX, 22, 1, not. *g*. o) 4 *cygostasen*; pro *c* ponitur *z* a librario. Ri*. et Cod. Iust. *Zygostatem*. p) In Cod. Iust. h. c. in hanc formam mutata est: *Quotiens de qualitate solidorum orta fuerit dubitatio, placet, quem sermo Graecus Zygostatem appellat, per singulas civitates constitutum, qui pro sua fide, atque industria, neque fallat, neque fallatur, contentionem dirimere.* q) Salonam Dalmatiae urbem habet etiam Cod. Iust. Cum autem Iulianus hoc tempore iam fuerit expeditione occupatus Persica, Go. in Chron. p. LXVI. *Dat.* pro *Reddita* accipit, aut *Sacronae* in Assyria rep. esse putat. Rein. eadem de causa cj. *Chalanae*, quem locum in Babyloniae partibus quaerit. Winer, Biblisches Realwörterbuch. Leipzig 1833. 8. I, 262. Verior est prior Go. sententia. *) Go. *Imp.* r) Dignitas om. in cod. 4 et in edd. Add. *Vicar. Africae* ex XIII, 6, 4. Obstare videtur c. 16 C. Th. de Annon. (XI, 1) ad eundem Dracontium Nicomediae iisdem coss. data, sed vid. c. 16 cit., not. *h*. *) Go. *prosecutionibus*. s) Go. ann.: „*Aut si quid*," quo non opus est. ss) „Non purgata, inquit Go. Nisi malimus hic ita reponere, *hoc in materia*." Neque vero muto h. l. t) Fol. 284ᵇ cod. 4. u) Recte Go. Be. em. *detineatur*. v) *prid.* bis est in cod. 4, sed del. secundo loco rubro col. x) Be. *Nemasiae*. Vid. c. 16 cit., not. *h*. y) 4 *pon conss*, rubro col. em. *post*. Til. — Ri*. *conss.* z) 4 *Dagalaifi oss*. Til. Cui. 1 *Dagalaifi Conss.* Aur. Lugd. *Dagalaifi Cons.* Cui. 2 — Ri*. *Dagalaifi Coss.*

TIT. VIII. DE AURI PUBLICI PROSECUTORIBUS[a].

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio Pf. P.* Auri prosecutores[b] partim nulla praemissa, ut assolet, prosecutoria[c] aurum praesumunt[d], partim diutius retentant, quod statim fuerat assignandum. Ideoque censemus, ne quis absque praecepto viri illustris comitis sacrarum largitionum vel coquendum[e] aurum sumat, vel capiat[f] deinceps retinendum. *Dat. XIII.*[g] *Kal. Aug.*[h] *Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.*[i] (409.)

TIT. IX. DE HIS, QUAE[k] EX PUBLICA COLLATIONE ILLATA SUNT, NON USURPANDIS.

1. *Imp. Constantinus A.....*[l] Nullus iudicum id[*]), quod a re publica ex collatione susceperit, mutui interventione opposita vel invadat, vel conetur invadere. *Dat. prid. Non. Mart. Treviris*[m], *Paulino*[n] *et Iuliano Coss.* (325.)

2. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Have Lampadi*[o] *karissime nobis.* Nullus penitus ex eo, quod refertur in conditis[p], vel in arca continetur, ad[q] quemlibet titulum usurpet, nisi forte praesumendi facultatem sublimium potestatum[*]) iussione perceperit[r]. *Dat. III. Id. April. Constantinopoli, Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

3. *Impp. Arcadius et Honorius AA.*[*]) *Messalae Pf. P. Post alia:* Sciant iudices, nihil sibi ex privatae rei canone vel eo[s], quod ex iisdem[t] titulis exegerint, ad necessitates alias transferre licere, nisi maliut[u], gravissima severitate suam licentiam[v] coerceri. *Dat. XVI.*[x] *Kal. Iun. Mediolano, Theodoro V. C.*[y] *Coss.* (399.)

TIT. X. NE PRAEFECTIANUS EXACTORIS VEL CURIOSI VEL[z] HORREORUM CUSTODIS FUNGATUR[a] OFFICIO.

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA.*[b] *ad Zosimum Praesidem Epiri*[c] *novae.* Comperimus[d], imperatoriae iussionis[e] auctoritate neglecta, praefectianos ad perniciem provincialium[f] exitiumque remeasse, et exactionibus in provincia meritis tuis[g] credita vel potius lucris et quaestibus suis contra vetitum laborare, praeterea vel horreorum gerere custodiam, vel curarum ius atque arbitrium sibi praesumere. Horum si quis exsistat, volumus huius auctoritate praecepti in futurum susceptorum officiis eum deputari, deque eius nomine universa clementiae nostrae auribus intimari[h]. *Dat.*

Tit. VIII. Cod. Iust. X, 72. — c. 1 coniungenda est cum c. 33 C. Th. de Navicul. (XIII, 5) et c. 2 Cod. Iust. de Off. civ. iudic. (I, 45). Cod. Iust. X, 72, 1.

Tit. IX. Cod. Iust. X, 73. Vid. supr. X, 24. — c. 1. Cod. Iust. X, 73, 1. — c. 2. Cod. Iust. X, 73, 2. Cf. supra XI, 14, 3. — c. 3. Cod. Iust. X, 73, 3 et XI, 64, 5. Eodem die data est ad Dominatorem Vicar. Afric. c. 35 C. Th. de Haeret. (XVI, 5).

Tit. X. — c. 1. Cod. Iust. XII, 53, 2 mut. In mente habet h. c. Maiorianus in Novell. de Indulgent. reliq. (ed. Berol. p. 1370 sqq.).

a) Cod. Iust. *Persecutoribus*, recte improb. Go.; Cui. autem in Cod. Iust. hic et infra edidit *Prosecut.* b) Cod. Iust. *persecutores.* c) Cod. Iust. *persecutoria.* d) Cod. Iust. *praesumunt persequi: partim.* Infra Go. *largitionum.* e) Go. em. *cogendum*, vituperans eos, qui *coquendum* interpretantur *decoquendum* (vid. c. 9 et 27 de Suscept. (XII, 6) et Cui. l. c. pag. 332), i. e. contamendum, intervertendum sive *purificandum.* Vid. Go. comm. h. c. f) Go. videtur velle *accipiat.* g) *XIV.* c. 33 cit., sed *XIII.* habet Cod. Iust. utroque loco et in c. 1 et in c. 2 cit.; rep. igitur in c. 33 *XIII.* h) Locus deest etiam in Cod. Iust.; rep. ex c. 33 C. Th. et c. 2 Cod. Iust. citt. *Constantinopoli.* i) Annus deest ap. Go.

k) 4 *qui*, rubro col. em. *quae.* l) Deest etiam in Cod. Iust. is, ad quem h. c. data est. Error igitur videtur ipsi Codici Th. insitus esse. Vid. not. *m.* *) Cod. Iust. om. *id.* m) Cod. Iust. *Treveris.* Treviris non fuit hoc anno Constantinus M., verum in Macedonia et in Bithynia. Go. igitur et Son. l. c. p. 746 habent *Dat.* pro *Reddita*, scil. Pf. P. Galliarum. n) 4, edd. Cod. Iust. *Paulino.* Fol. 285[a] cod. 4. o) Putabat aliquando Go. reponendum esse *Palladi*, cui inscribitur c. 2 et 3 C. Th. de His, qui cum dispens. (X, 24); hunc Lampadium sane alium esse atque eum, qui in Occidente sub Honorio fuit. Vid. c. 11 Cod. Iust. de Vectigalibus (IV, 61), Zosimum in Gestis ann. 408 et 409 lib. V, 29 i. f., VI, 7, Symmachi Epist. VI, 64, VIII, 62, 65, IX, 84. 4 *Habe*, rubro col. em. *Have.* p) Go. pro *in condita* haec posita esse dicit. Cui. in Comm. l. c. p. 333 *Conditis*, inquit, i. e. horreis. q) 4 *at*, rubro col. em. *ad.* *) Ri°. *potestatem.* r) Rein. em. *acceperit.* Mox in subscr. Cui. 1 *Antonio et et S.* *) Go. *AAA.* s) Cod. Iust. utroque loco *vel ex eo.* t) 4, Til. — Ri°. *hisdem.* u) 4, Til. — Ri°. *maluns.* c. 5 Cod. Iust. cit. *maluerint.* Bo. ex c. 3 Cod. Iust. cit. rep. *malint*, melius quam *maluns.* v) In c. 5 Cod. Iust. cit. h. c. hunc in modum scripta est et aucta: *Per omnes provincias patrimonialium fundorum ab ordinariis iudicibus canon exigatur: et quicquid exactum fuerit, dirigatur. Sciant vero memorati iudices — vel ex eo, quod ex iisdem titulis contigerit* (Cui. in Comm. l. c. pag. 406 em. *exegerint*), *ad n. a. transferendum: nisi maluerint gr. severitate eorum licentiam coerceri.* x) c. 5 Cod. Iust. cit. *VI. Kal. Iul.* y) 4, Til. — Lugd. Cod. Iust. om. *V. C.* Aur. Lugd. *Conss.* Cui. 2 — Ri°. *Coss.* Vid. supra I, 5, 12, not. *e*.

z) 4, Til. Go. — Ri°. om. *vel*, sed add. Go. in annot. a) 4 *fugatur*, ab ant. man. em. *fungatur.* b) Se. add. vult *et Grat. A.*, sed Cod. Iust., ubi *Iidem AA.* (i. e. *Impp. Valent. et Valens AA.*), consentit cum C. Th. Ceterum Cod. Iust. *Zosimo praesidi.* c) 4, Til. — Ri°. *Epyri.* d) 4 *Comperimos*, rubro col. em. *Comperimus.* Vid. Ammian. Marcell. XXX, 5. e) Hanc legem periisse Go. existimat. f) Fol. 285[b] cod. 4. g) 4 *sui*, err. h) In Cod. Iust. h. c. ita scripta est: *Praefectianos ad perniciem provincialium exactionibus in provinciis, vel potius lucris, et quaestibus suis sese immiscere vetamus: praeterea — vel curiarum* (Cui. *curarum*) *ius — praesumere his de-*

XIV. Kal. Dec. Mediolano, Valentiniano et Valente IV. AA. Coss. (373.)

TIT. XI. DE CURATORIBUS KALENDARII[i] ET FIDEIUSSORIBUS EORUM.

1. *Imp. Constantinus A. Locrio*[k] *Verino suo salutem.* Apud eos, quos*) superstites integris facultatibus esse perviderïs, vel quorum heredes incolumia retinent[l] patrimonia, sortes Kalendarii[ll] perseverare debebunt, ita tamen, ut annuas usuras suis quibusque temporibus exsolvant, cum simul et rei publicae utile sit, retinere idoneos debitores et ipsis commodum[m], cumulum debiti minime nutriri. §. 1. Et[n] quia nefas est, obnoxiis corporibus alienatis circumscribi civitates, placuit, si qui[o] debitor rei publicae civitatis quidpiam ex eo patrimonio, quod habuit, cum pecuniam rei publicae sumeret, donaverit, vel distraxerit, vel qualibet in alium ratione contulerit, qualitate rei alienatae[p] perspecta, atque omnibus debitoris facultatibus consideratis, quas habuit, cum ei pecunia crederetur[q], pro rata ab eo, qui ex debitoris facultatibus aliquid detinet, ex sorte[r] atque usuris postulari. Itaque quoties minus idoneum deprehenditur eius patrimonium, cuius nomen Kalendario civitatis alicuius invenitur[s] obnoxium, iudex omni diligentiae sollicitudine[t] debebit inquirere, ad quos ex qualibet conditione transierint debitoris[u] facultates, ut singuli aequa aestimatione habita pro rata rerum, quas possident, conveniantur, personalem[v] actionem contra eum habituri debitorem, qui ipsis solventibus liberatur; ab eo autem, a quo constat fortunarum suarum partem maximam recessisse, etiam reliquam portionem, quae apud eum resederit, transferri ad idoneum oportebit. §. 2. Quod si quispiam[x] debitor rei publicae civitatis fisco nostro locum fecerit, emptores quidem, qui ex fisco nostro[y] comparaverint, manifestum est secundum ius vetus et rescripta divorum[z] constitutionesque nostras nullam debere molestiam sustinere[a], cum huius modi casibus rem publicam placuerit fortuita dispendia sustinere; qui vero aliquid ex eiusdem bonis principali liberalitate fuerint consecuti, iuxta legem latam obnoxii erunt rei publicae, habita solidarum facultatum consideratione, quae fuerant[b] debitoris, cum pecuniam rei publicae[bb] sumeret, ut pro rata corporis, quod ex largitate nostra retinent, competentem sortis atque usurarum partem exigantur. §. 3. Quod si quis debitor *) non comparuerit[c], vel certe ita omnia sua[d] consumpserit, ut nemo aliquam rem ex eius bonis possideat, id quoque[e] debitum convenit ad dispendium rei publicae[f] pertinere. Ideoque periculo curatoris Kalendarii[g] et magistratuum et creatorum apud idoneos[h] vel dominos rusticorum praediorum pecunia collocanda est. *PP. III. Kal. Febr. Volusiano*[i] *et Anniano Coss.* (314.)

2. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. ad Hellenium*[k] *Vicarium urbis.* Kalendariorum nomen[l] tam olearise arcae quam frumentariae non multo ante oratio[m] ad senatum missa nascitur antiquasse igitur[n] ea, quae aboleri ante censuimus, novis calumniarum facibus inardescant, tua providebit instantia. Nos enim, quo sanctius, quae cauta sunt, observentur, viginti librarum auri mulcta iudicem censuimus esse plectendum, ac primates officii capitali coercendos esse sententia. *Dat. Non. Aug. Honorio NB. P. et Evodio*[o] *Coss.* (386.)

Tit. XI. Cod. Iust. XI, 32. Vid. not. *i.* — c. 1. Cod. Iust. XI, 32, 2, aliis omm. aliis mut. Vid. c. 2 h. t., not. sup. — c. 2. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*"

---

negamus. Horum si quis praesentis legis temerator exstat, volumus eum competenti motu et indignatione percelli.

i) 4, Til. — Lugd. *Kalendariis.* Cod. Iust. tit. XXXII. cit. inscriptum est: *de Debitoribus civitatum.* Eandem rubricam ponendam fuisse dicit Go. in C. Th. pro ea, quam conditores eius posuerunt. Rein.: „*al. de curatore Reip. et discussore pecuniae publicae.*" Vat. fr. §. 128. k) Supra II, 19, 1; infra XIV, 4, 2 *Lucrius Verinus.* Vid. c. 1 cit., not. *y.* Cod. Iust. om. *Locrio et suo.* *) Go. om. *quos.* l) Ita 4, Cod. Iust. Edd. *retinere,* sc. *perviderïs.* In cod. 4 v. *retinent* clare discernitur, sed fere evanuit; corrector rubro colore superduxit *retinere*, male. ll) Cod. Iust. *reipublicae.* m) Cod. Iust. *ipsis sit commodum.* Go.: „scilicet *sit,* ἀπὸ τοῦ κοινοῦ." n) Fol. 286[a] cod. 4. Rubro col. in cod. 4 em. *nec fas.* o) Cod. Iust. *si quis.* Go. — Ri*. *debitor Republicae.* p) 4 *alienate*, a libr. corr. *alienatae.* Cui. 2, 2* *alienare.* q) 4 *credideretur*, rubro col. em. *crederetur.* r) 4 *detinent ex orte,* rubro col. corr. *detinet ex sorte.* s) Cod. Iust. *cuius nomen civitati alicui invenitur obnoxium.* t) Cod. Iust. *iudex omni diligentia et sollicitudine.* Go. Ri. *iniquirere.* u) 4 *transierit debitores,* rubro col. rep. *transierint debitoris.* v) Go. *personalem*, mendose. x) Fol. 286[b] cod. 4. y) Cod. Iust. *emptores, qui a fisco nostro.* Etiam Go. *ex* interpretatur esse *a.* z) In Cod. Iust. add. *principum,* sed om. ap. Cui. Raro dicuntur imperatores simpliciter *divi.* a) Cod. Iust. om. sqq. usque ad v. *exigantur.* b) 4, Til. — Ri*. *fuerat,* male. Recte Se. rep. *fuerant.* bb) 4 *publice*, rubro col. em. *publicae.* *) Go. *debitores,* err. c) Ita 4, Til. Be. Cod. Iust., recte. Cui. 1 — Ri*. *comparaverit,* inepte, et Rein. Go. em. *comparuerit.* d) Cod. Iust. *omnia sua ita.* e) Cod. Iust. om. *quoque.* f) 4 *publice.* g) 4 *kalendari,* rubro col. em. *kalendarii.* h) Cod. Iust. mutt. vv. *Ideoque cura patris civitatis apud idoneos.* i) Be. addi vult *II.* Go. — Ri*. *Aniano.* k) Fol. 287[a] cod. 4. Ante Aur. Lugd. *Impp.* l) Non vult Go. *nomen* mutari in *nomina.* m) Iam non habetur illa oratio. n) Ita 4, edd., sed Til. — Lugd. *nascitur e antiquas* etc. Locus corruptus. In m. Cui. 1 — 2*: „forte, *noscitur antiquasse . ne igitur.*" Id etiam volunt Go. Be.; sed Go. *antiquasse: Ne* et Be. *antiquasse. Ne.* Bene se habet, quod coniiciunt. Mihi tamen videtur aliquid, fortasse totus versus excidisse. Lacunam etiam Til. indicavit asterisco. o) 4 *Euuodio.* Aur. Lugd. *Cons.*

TIT. XII. DE LEGATIS ET DECRETIS LEGATIONUM[p].

1. *Impp. Constantinus et Constans AA.*[q] *ad Taurum Pf. P.* In Africanis provinciis universis consiliis[r] liberam tribuo[s] potestatem, ut congruente arbitrio studii condant cuncta decreta, aut commodum quod credunt, consulant sibi, quod sentiunt, eloquantur decretis conditis missisque legatis. Nullus igitur obsistat coetibus dictator, nemo consiliis obloquatur. *Dat.*[t] *Kal. Aug. Mediolano, Arbetione*[u] *et Lolliano Coss.* (355.)

2. [v]*Iidem AA.*[x] *et Iulianus C. Musoniano Pf. P.* Nullus ad gentem Axumitarum et Homerita[y] ire praeceptus ultra annui temporis spatia debet Alexandriae de cetero demorari[z], nec post annum percipere alimonias annonarias. *Dat. XVIII. Kal. Febr. Mediolano, Indictione XV.*[zz] *Constantio A. VIII. et Iuliano C. Coss.* (356.)

3. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Mamertinum Pf. P.* Provinciales desideriorum suorum decreta, initio apud acta ordinariorum iudicum prosecuti, ad sedis tuae eminentiam mittant, ut impudentior petitio refutetur, aut iustior petita commoda consequatur. Si qua autem eius modi fuerint, quae magnificentiam tuam probabili cunctatione destringant, super his satis erit consuli scientiam nostram, ita ut cunctas petitiones cum literis tuis legatorum unus advectet. *Dat. III.*[a] *Kal. Iun. Serdicae*[b], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

4. *Iidem AA. ad Mamertinum Pf. P.* Iuxta legem divi Constantini[c] nihil post tractatum habitum civitatum[d] voluntate mutetur sive mutiletur, sed integre atque illibate[e] civitatum petitiones ad magnificentissimae sedis tuae notitiam perferantur, ut sit examinis[f] tui, quaenam ex[g] his auxilio tuo implenda protinus, quae clementiae nostrae auribus intimanda videantur. *Dat. VII. Id. Sept. Aquileia, divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)[h]

5. *Iidem AA. Victori Duci Aegypti.* Cum legati gentilium venerint, obsignari eorum tabulas oportet, ut ad mansuetudinem nostram fides eorum[i], quae a regalis profectae fuerint, literarum et numerus perferatur[k], ne, per hanc occasionem, etiam addendi in epistolis possit his facultas aperiri. *Dat. V. Kal. Ian. divo Ioviano et Varroniano*[l] *Coss.* (364.)

6. *Iidem AA. et Gratianus A. ad Claudium Proconsulem Africae.* Legati, qui ad comitatum nostrum non cum necessariis desideriis et probabilibus rebus advenerint, cum iniuria sui ad provinciam animalibus propriis revertentur. *Dat. IV. Non. Febr. Treviris, Valentiniano NB. P. et Victore Coss.* (369.)

7. *Imppp.* *) *Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Eutropio Pf. P.* Cum desideria sua singulae[m] civitates cupiunt explicare, non viritim legatos mittant ad nostri numinis comitatum, sed tractatu habitoque conventu tres e provincia, qui petitiones adveh ant, delegentur[n]; mulctae competentis denuntiatione praestrictis his, [o]qui provincias moderantur. *Dat.*[p] *VI. Kal. Aug. Constantinopoli, Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

8. *Iidem AAA. ad Severum Pf. U.*[q] Quaecunque civitas legatos ad sacrarium nostrum voluerit ordinare, libera ei tribuatur facultas; ita tamen, ut a te probata

---

Tit. XII. Cod. Iust. X, 63. — c. 1. Vid. c. 5 C. Th. de Offic. praef. praet. (I, 5), not. sup. — c. 2 sec. Go. fugitiva est. Vid. Go. in comm. h. c. — c. 3 fortasse coniungenda est supra V, 13, 14. Vid. infra not. *a*. — c. 4. Cod. Iust. X, 63, 5 om. pr. Vid. infr. not. *f* et c. 12 h. t., not. *k*.

---

p) Cod. Iust. *De Legationibus.* q) Quia Constantinus manifesto librariorum errore scriptus est, Gallus C. autem, qui Constantis nomini hic subest, iam superiori anno caesus, Ri. et Be., deleto Constantis nomine, corr. *Imp. Constantius A.* Etiam Go. em. *Constantius.* Cf. supra I, 5, 5, not. *h.* r) Mallem *conciliis*, nisi sequeretur *consulant sibi* et *consiliis.* Vid. Go. in comm. h. c. Ecce Cui. 2, 2° *conciliis!* s) 4 *trebuo*, a libr. corr. *tribuo.* t) Sec. Go. in Chron. p. LIV. fortasse pro *Reddita*, sine dubio propter Constantis in inscr. mentionem. De die vid. c. 5 de Off. praef. praet. cit., not. sup. u) 4, Til. — Ri°. *Arbitione.* v) Fol. 287 b cod. 4. x) Go. Be. habita temporis ratione recte em. *Idem A.* y) 4, Til. *Homerita.* Cui. 1 — Lugd. Go. — Be. tacite edid. *Homerita.* Locus in mendo cubat. Go. em. *Homeritas*, Be. *Homeritar.*, h. e. *Homeritarum*, ut in Cui. 2, 2° editum est, utrumque recte. Error natus est occasione sequentis v. *ire.* De Axumitis et Homeritis vid. doctissimi Go. disputationem in comm. h. c. z) 4 *demorare*, rubro col. corr. *demorari.* Go. in comm. h. c. (p. 622 ed. Ri.) em. *Alexandria de cetero emorari*, i. e. abesse, reiecta cj. *verni temporis* pro *annui temporis.* zz) Peyronus in comm. ad c. 7 C. Th. de Offic. praef. praet. (I, 5) em. *XIII.* Go. aut *Constantio IX. et Iuliano Coss. II.* (357.) repon. aut *Indictione XIV.* (356.) Vid. c. 7 cit., not. *z.* a) c. 14 cit. *VII.* Vid. c. 14, not. *a.* b) Locus deest in c. 14 cit. 4 *Serdicae.*

c) Hanc Constantini legem Go. deesse dicit, neque intelligendam c. 1 h. t. Fortasse respicitur c. 2 C. Th. de Off. rect. (I, 16). d) Go., posthabita cj. *civilium ptatum* (*potestatum*, id est iudicum ordinariorum), sustineri hanc scripturam posse non negat, modo interpungatur: *nihil post tractatum habitum, civitatum voluntate, mutetur*, et ita habent Ri. Ri°. Ap. Go. comma ponitur post *tractatum* (*tractatum, habitum* etc.). Be. videtur v. *iudicum* aut tale quid excidisse. Summ. C. Th. *unius voluntate.* Non opus est supplemento. e) 4 *inlibatae*, rubro col. em. *inlibate.* f) Fol. 288 a cod. 4. Vv. *ut sint examinis tui, quae ex — tuo protinus implenda sint, et quae clementiae* etc. om. h. c. pr. interposita sunt c. 5 Cod. Iust. cit., cuius fons est c. 12 h. t., ubi vid. not. *k.* g) V. *ex* deest in cod. 4, add. a librario. h) Go. — Ri°. 346, mendose. i) Go. Be. em. *earum*, recte. k) Til. — Ri°. *fuerint literarum, et numerus perf.* l) Cui. 2, 2° *Varronio.* Aur. Lugd. *Cons.*, et in sq. c. Ri°. *) Aur. Lugd. *Impp.* m) 4 *singule*, a libr. corr. *singulae.* n) 4 *delegantur*, rubro col. em. *delegentur.* Ferri potest *deligantur.* Vid. c. 9 h. t. *elegerit.* o) Fol. 288 b cod. 4. p) Go. in Chron. p. CVII.: „id est, reddita: vel hic reponendum *Hadrianop.*" q) Ita 4, add. Go. propter argumentum legis locumque, quo proposita est, non solum reponendum esse contendit siglum praefecti praet., prob. Glückio l. c. T. XXXI, p. 394, verum etiam Severum praefectum praetorio Africae fuisse

atque elimata ad nos desideria perferantur. *PP. Karthagine VIII. Kal. April., post cons.**) *Syagrii et Eucherii VV. CC.* (382.)

9. *Iidem AAA. ad Provinciales.* Sive integra dioecesis in**) commune consuluerit, sive singulae inter se voluerint[r] provinciae convenire, nullius iudicis potestate tractatus utilitati earum congruus differatur, neque provinciae rector aut praesidens vicariae potestati aut ipsa etiam praefectura decretum aestimet requirendum. §. 2. Illud etiam addimus, ut, si integra dioecesis unum vel duos elegerit, quibus desideria cuncta committat, rhedae cursualis unius iisdem[s] tribuatur evectio; si vero singulae provinciae separatim putaverint dirigendos, singularum angariarum copia praebeatur, dummodo[t], sicut licere volumus oppressis, deflere, quae perferunt. Ita provinciales nostri nec in cassum peregrinationem suscipiendam, [u]eaque ad sacras aures deferenda cognoscant, quae probabiliter principibus asserantur[v], nec superfluis perennitatem nostram existiment actibus occupandam. *Dat. VI. Id. Maii Brixiae, Antonio et Syagrio Coss.*[x] (382.)

10. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Principio Pf. P.* *) Quotiescunque ex diversis provinciis ad sacrum mansuetudinis nostrae comitatum legationes, quas instruxere decreta, necesse erit commeare, in auditorio quidem celsitudinis tuae universa tractentur, sed ita, ut nullum finem capiat ordo gestorum, illibataque rerum decisio singularum nostro audituі sententiaeque servetur: ita ut deinceps excellentia tua, cum in consistorio[y] mansuetudinis nostrae secundum consuetudinem ex decretis petitiones legatorum de nostris scriniis recitantur, motum proprii arbitrii ratione decursa sententiis, quas pandimus, referat. *Dat. Non. Nov. Aquileia, Arcadio**) *A. I. et Bautone Coss.* (385.)

11. *Iidem AAA. ad Eusignium Pf. P.* Si quis vel civitatis vel provinciae vel corporis alicuius ita prosequi desideria voluerit, ut non omnia mandata literarum, decretorum[z] auctoritate[a] demonstret, inauditus ac sine effecto[b] remeare protinus iubeatur. *Dat. XV. Kal. Mart. Ticeni, Honorio NB. P. et Evodio Coss.* (386.)

12. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA.*[c] *Apodemio Pf. P. per Illyricum.* Si quod extraordinarium concilium[d] postulatur, cum vel ad nos est mittenda legatio, vel vestrae sedili[e] aliquid intimandum, id, quod inter omnes communi consilio[f] tractatuque convenerit, minime in examen cognitoris ordinarii perferatur[g]. Provincialium enim desideria, quibus necessaria saepe fortuitis[h] remedia deposcuntur, vobis solis[i] agnoscere atque explorare permittimus[k], nobis probationem ac iudicium reservamus. §. 1. Ad provinciale concilium in una frequentiore*) totius provinciae urbe cunctos volumus convenire, qui primatum honorantur insignibus, exceptis praefectoriis, quos dignitatibus ampliatos indignius[l] a consiliantibus praeteriri, indignius vero ad publicum, *) honoris iniuria, devocari; unde honestum esse censemus, de singulis, quae[m] tractanda erunt, intra domos suas eos consuli. §. 2. Et ne plebi mixta dignitas inclinetur[n], nec eius, cuius praesentiae[o] copia deerit, probatum in re publica consilium negligatur; scilicet ut in loco publico[p] de communi utilitate[pp] sententia proferatur, atque

— c. 12. Cod. Iust. X, 63, 5 nonn. om. Vid. c. 4 h. t., not. *f* et infr. not. *k*.

opinatur. Be. scribit: „Sed fort. utrique simul praefuit dignitati. Huius certe legis argumentum cum officio praef. u. commune nihil habet.“ Verum est, aliquid difficultatis inesse in argumento legis, neque vero puto, praefectum urb. a perquirendis civitatum desideriis, cum ad urbem perferrentur, exclusum fuisse; neque, quominus retineamus siglum praef. urb., impedimento est locus in subscriptione nominatus, cum lex non data sit Karthagine, sed proposita. Vid. supr. VI, 6, 1, not. *a*. *) 4 *conss.* **) Go, om. *in.* r) 4 *voluerin*, rubro col. add. *t.* s) 4, Til. — Ri°. *hisdem.* t) Locus corruptus. Go. ann.: „Forte *tantummodo*. Mox nova sententia inchoanda *sicut licere* etc.“ Contra Be.: „nec tamen hac emend. rem confectam opinor, et suspicor, aut omissum esse *liceat*, aut repetendum ex sq. *licere*.“ Ne Be. quidem cj. sanatur locus. Mihi videtur integer versus excidisse, quem ita fuisse coniicio: *dummodo cum necessariis desideriis veniant. Nam sicut*, commate post *perferunt* cum Go. interpungens. Cf. c. 6 h. t. u) Fol. 289[a] cod. 4. v) Aur. Lugd. Ri. Ri°. *adferantur*, err. typ. x) Aur. Lugd. *Cons.* et in sq. c. *Impp.* *) Cf. Ammian. Marcell. XXVIII, 6. y) Aur. Lugd. *cosistorio*, mendose. *) Go. *Arcadius.* z) Til. — Ri°. *litterarum decretorum*, et ann. Go.: „ἀσύνδετον, pro, *literarum et decretorum*.“ a) Cum literis *tate* inc. fol. 289[b] cod. 4. b) Go.: „*Effectum*, pro effectu.“ Mox 4 *Eusedio.* c) Go. Be. del. esse censent Honorii nomen, quippe qui sq. anno Augustus creatus sit. Cod. Iust. non differt a C. Th. d) Cod. Iust. *consilium*, impr. Go. e) Ita 4, Til. — Lugd.; Cui. 2 — Be. *vestro sedili*. Cod. Iust. vulgo *nostrae sedi*, sed Cui. *vestrae sedi*, recte; agitur enim de sede praefecti praet., qui in inscriptione nominatur. Go., cui displicet v. *sedili*, cj. *vestrae sedi Illustri* (*vestrae sedi Ill.*), prob. Ri. Spangenb. Sedem praefecti praet. illustrem appellari notum est, nihilo secius scripturis C. Th. et Cod. Iust. inter se comparatis scribendum esse puto *vestrae sedi aliquid*, et vocem *sedili* ortam occasione sequentis v. *aliquid.* f) Til. — Ri°. *concilio.* Recte Be., auct. Go., ex Cod. Iust. rep. *consilio*, et hoc habet cod. 4. Vid. c. 13 h. t. *cum assensu omnium atque consilio.* g) Cod. Iust. *referatur.* Go. scripturam C. Th. praefert. h) In Cod. Iust. add. *casibus.* i) In Cod. Iust. om. *solis.* k) Seqq. usque ad *scilicet ut* des. in Cod. Iust.; eorum loco inculcatur extrema sententia c. 4 h. t. Vid. c. 4 cit., not. *f*. *) c. 13 h. t. *opulentiore.* l) 4 *indignibus*, rubro col. corr. *indignius.* Hoc transiit in editiones. Go. corr. *indignum*, recte. *) Go. in not. *cum honoris iniuria.* m) 4 *qua*, rubro col. em. *quae.* n) Recte sec. Go., neque mutandum in *inquinetur.* Vid. infra XVI, 2, 41: *et miserae humilitatis inclinati despectu iniuriarum non habeant actionem.* o) Cum literis *tiae* inc. fol. 290[a] cod. 4. p) Cod. Iust. *In loco autem publico.* pp) Cod.

id, quod maioris partis probarit[q] assensus, solennis firmet auctoritas. *Dat. V. Kal.**) *Aug. Constantinopoli, Arcadio A. II. et Rufino Coss.* (392.)

13. *Iidem AAA.*[r] *Apodemio Pf. P.*[s] Provinciale concilium quo tempore iniri debeat, cum assensu omnium atque consilio propria auctoritate definiat[t], ita ut ipse conventus in una opulentiore totius provinciae urbe, absque ullius[u] iniuria, celebretur. Inde quod in consilium communis vota deducunt, vel in sede publica[v] vel in aliqua fori parte tractetur, ad quam omnium possit esse concursus[x], ne quid dispositio paucorum tegat, quod in communem utilitatem expetat sollicitudo cunctorum. §. 1. Si quis autem eorum virorum, quos emeritos*) honor a plebe secernit, provincialium extraordinario capit interesse consilio**), pro suo loco atque ordine, servata reverentia dignitatis, vel ad eum locum, in quo cunctorum desideria possit agnoscere, ire debebit, vel procuratoribus destinatis sententiae[y] suae promere voluntatem; modo ut, quod voluerit paucorum voluntas, publica convocetur[z] auctoritas. *Dat. IV. Id. Sept. Constantinopoli, Arcadio A. II. et Rufino Coss.*[a] (392.)

14. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio Pf. P. et Patricio.* Omnium legationum provincialium instructiones apud sublimitatem tuam actis legi pensarique[b] praecipimus, ut, quae digna aute vel indulgentia nostrae clementiae probabuntur, eligere ac referre ad nos sublimitas tua non ambigat. Nam remedia fessis quibusque necessaria nostro arbitrio decernentur. *Dat. XIV. Kal. Oct. Constantinopoli, Basso et Philippo*[c] *Coss.* (408.)

15. *Iidem**) *AA. Monaxio Pf. P.* Quoties[d] legatio destinatur, universos curiales praecipimus, qui intra urbem consistunt, si non aegritudine vel alia inexcusabili[e] necessitate impediuntur, in locum curiae convenire, et decreta sua propria subscriptione firmata viro spectabili praefecto augustali insinuare, ut, eius relatione tuis virtutibus intimata et sub examine tuo perpensa, venire, necne legati*) debeant, ordinetur[f]. Nulli penitus legatione libera committenda; et[g] auro coronario non, sicut nuper factum est, ab his colligendo, qui venditis honoribus, ut ad gradus altiores venirent, contra licitum coemerunt, quos quidem recepta summa, quam dederunt, universa munia patriae[h] implere praecipimus, sed a curia omni praestando[i]; vindicta huius facinoris tuae sublimitati permissa etc. *Dat. III. Non. Oct.*[k] *Constantinopoli, D N. Theodosio A. VII. et Palladio V. C. Coss.* (416.)

16. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hierio*[l] *Pf. P.* Civitatum postulata, decreta urbium, desideria populorum liquido tua sublimitas recognoscit[m] ad imperialis officium pertinuisse responsi, admissosque sacrariis nostris semper sui imperatoris adspectu decoratos esse legatos; dixisse libere, quae illorum fuerant[n] a communi*) fidei constantiaeque commissa. *Dat. Kal. Iun. Nicomediae*[o], *DD. NN. Theodosio XII. et Valentiniano II. AA. Coss.* (426.)

— c. 15 coniungenda est sec. Go. cum c. 42 C. Th. de Episc. (XVI, 2). Vid. infr. not. *k.* Cod. Iust. X, 63, 6 om. fin.

Iust. add. *provincialium.* q) Cod. Iust. *probaverit.* *) Go. om. *Kal.* r) Sec. Go. Be. rep. *Iidem AA.* Vid. not. *c* anteo. s) Cui. 2 — Be. ex c. 12 h. t. add. *per Illyricum*, recte quidem, sed contra cod. 4 auctoritatem et Til. — Lugd. t) Go.: „ye. *Definias*, vel *definiat*, Sedes tua sc. vel quid simile, quae verba in integra constitutione fuerint.“ Be. vult *definias.* Non opus est mutatione, si facimus non integram esse legem. Sine dubio antecessit formula *sublimitas tua, excellentia tua, magnitudo tua* vel similis aliqua, quae referendum est v. *definiat.* u) Go.: „An *alterius* urbis?“ In comm. tuetur scripturam *absque ullius*, sc. civitatis iniuria. v) Go. *puclica*, mendose. Cf. Ri. T. IV. praefat. p. II. x) Edd. *conversus.* Cui. 2 in Err. em. *concursus.* Go. legi vult *concursus* vel *conventus.* Cui. cj. confirmatur codice 4, qui clare habet *concursus.* Orta est vulg. scriptura ex err. typ. Tilianae editionis. *) Aur. Lugd. *emeritus*, quod ferri posse dicit Go. **) Go. praeferre videtur *consilia.* y) Fol. 290[b] cod. 4. In ima pagina est signum quatern. *AH.* z) Go. em. *non vocetur*, recte. Vid. c. 12 h. t. i. f. a) Aur. Lugd. *Cons.* et om. *Rufino.* Go. Ri. *Cos.* et deest ap. Go. *et.* b) 4 *pensariquae*, rubro col. em. *pensarique.* c) 4, Til. — Lugd. *Filippo.* Aur. Lugd. *Cons.* *) Cod. Iust. nomina imperatorum habet. d) Cod. Iust. add. *ab Alexandrina civitate*, quo non opus esse Go. dicit propter praefecti Augustalis in h. c. commemorationem. e) Cod. Iust. *excusabili.* *) 4 *necnegleguti*, rubro col. del. *g* post *ne.* f) Cod. Iust. *ut eius relatione comitati, tuis virtutibus suas petitiones intiment: et sub examine tuo perpensa legatione res ordinetur*, et dea. sqq. g) Be. err. *at.* Cum literis *senda et*, quae, cum evanuissent, a rec. manu rubro colore suprascriptae sunt, inc. fol. 291[a] cod. 4. h) 4 *patriae*, rubro col. scribitur *patrio.* i) 4 *praestando*, sed corr. rubro col. *praestanda.* Go. — Ri*. *praestanda; vindicta*, impr. Be., qui *praestanda vindicta*, ut Til. — Cui. 2*. Ceterum Til. — Cui. 2*. Be. *coëmerunt. Quos.* Go. — Ri*. *coëmerunt: Quos.* Reposui *coemerunt, quos — praestando* (scil. auro coronario); *vindicta.* k) c. 42 cit. *Kal.* Go. igitur et hic et in c. 42 legi vult aut *Kal.* aut *Non.*, ut utraque c. inter se coniungatur. Obstat illi cj. Cod. Iust. l) Aur. Lugd. *Hiero.* Mox 4, Til. Cui. 1, 2, 2* *Civitatium.* m) Go. videtur malle *recognoscat.* n) 4 *decoratos esse legatos dixisse liberequae illorum fuerat a*; rubro col. scrib. *libere que.* Til. *decoratos esse legatos dixisse, liberaque illorum fuerat a.* Cui. 1 — Lugd. *decoratos esse legatos dixisse libere quae illorum fuerant a.* Cui. 2, 2* *decoratos esse, legatos dixisse libere quae illorum fuerant a.* Go. *decoratos esse legatos, dixisse libere quae illorum fuerant, a.* Ri. Ri*. *decoratos esse legatos, dixisse libere, quae illorum fuerant, a.* Nos et Be. Recte Go. interpunxit post *legatos.* Apparet, legem non integram esse. *) i. e. a civitate, provincia. o) 4, Til. — Lugd. *Nichomediae.*

TIT. XIII. DE AURO CORONARIO.

1. *Imp. Iulianus A. ad Sallustium Pf. P.* Aurum coronarium munus est voluntatis, quod[p] non solum senatoribus *), sed ne aliis quidem debet indici, licet quaedam indictionum necessitas postulaverit; sed nostro[q] arbitrio reservari oportebit. *Dat. III. Kal. Maii[r] Mamertino et Nevitta Coss.* (362.)

2. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Mamertinum Pf. P.* Universi, quos senatorii nominis dignitas non tuetur, ad auri coronarii praestationem vocentur, exceptis his, quos lex praeterita[s] ab hac[t] collatione absolvit. Omnes igitur possessores aut inter decuriones coronarium aurum aut inter senatores glebalem praestationem deinceps recognoscant. *Dat. V. Kal. Sept. Emonae, divo Ioviano et Varroniano V. C.*[u] Coss.[v] (364.)

3. *Iidem AA. ad Probum Pf. P.* Nullus, exceptis curialibus, quos pro substantia sui[x] aurum coronarium offerre convenit, ad oblationem hanc attineatur[y]. *Dat.*[z] *IX. Kal. Iul. Sabariae, Valentiniano et Valente AA. Coss.*[a] (365.)

4. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Pancratio Pf. U.*[b] Quae diversarum ordines curiarum, vel amore proprio, vel indulgentiarum *) laetitia, vel rebus prospere gestis admoniti, in coronis aureis signisque diversis[c] obtulerint, in quacunque fuerint oblata materia, in ea suscipiantur, ne id, quod voluntate offertur, occasione obryzae incrementi[cc] necessitatis iniuria insequatur. *Dat. IV. Id. Aug. Vico Augusti, Ausonio[d] et Olybrio Coss.* (379.)

5. *Iidem*[e] *AAA. Cynegio Pf. P.* Ad collationem auri coronarii placuit neminem absque consuetudine esse cogendum. *Dat. XV. Kal. Febr. Constantinopoli, Richomere et Clearcho Coss.* (384.)

6. *Iidem AAA.* *) *Gaddanae Satrapae Sophanenae*[f]. Aurum coronarium his reddi restituique decernimus, quibus illicite videtur ablatum, ut, secundum consuetudinem moris antiqui, omnes satrapae pro devotione, quae[g] Romano debetur imperio, coronam ex propriis facultatibus faciant serenitati nostrae solenniter offerendam. *Dat. XVIII. Kal. Iul. Constantinopoli, Valentiniano A. III. et Eutropio Coss.*[h] (387.)

TIT. XIV. DE IRENARCHIS[i].

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio Pf. P.* Irenarcharum vocabula, quae assimulata provincialium tutela quietis ac pacis[k] per singula territoria haud sinunt stare[l] concordiam, radicitus amputanda sunt. Cesset igitur genus perniciosum rei publicae; cesset rescriptorum irenarchas circiter[m] inconvulsa[n] simplicitas, et celsitudinis tuae sedes provinciarum de-

---

Tit. XIII. Err. Ri°. *Tit. VIII.* Cod. Iust. X, 74. Go.: „Cohaeret, inquit, hic *titulus*, superiori: statque in materia de Decurionibus: quia e Curialibus *Legati* ad Imperatorem mittebantur, qui aurum coronarium deferrent, *l.* 15. *supr. de legatis.*" — c. 1 sec. Go. fortasse coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Locatione fundorum iuris emphyt. (X, 3) et cum c. 2 C. Th. de Immun. concessa (XI, 12). Cf. c. 1 cit., not. sup. et not. *r*, c. 2 cit., not. sup. et not. *i*. Vid. c. 2, 5 h. t., not. sup. Ammian. Marcell. XXV, 4. — c. 2. Summ. C. Th.: „*Haec lex superiori contraria.*" — c. 5 coniungenda est cum c. 23 C. Th. de Operib. publ. (XV, 1). Cod. Iust. X, 74, 1. Cui. Comm. ad c. 1 Cod. Iust. cit. l. c. p. 334. Summ. C. Th.: „*Similis primae.*"

Tit. XIV. Cod. Iust. X, 75. — c. 1. Cod. Iust. X, 75, 1 mut.

---

p) Fol. 291[b] cod. 4. *) Cf. c. 2 h. t. q) Non vult Go. *nostro* mutari in *nostrorum*. r) An add. *Constantinopoli?* Vid. c. 2 cit., not. *i*. s) Periit haec lex sec. Go. t) 4 *haec*, rubro col. corr. *hac*. u) 4, sed evanidis fere literis ~~uc~~, recte. Itaque Til. — Lugd. *V. C.* Cui. 2 — Be. *VV. CC.*, male. v) Annus deest ap. Go. x) Go. em. *sua*; rectius *sua* quam *sui*. y) Cui. 2, 2° *adtinatur*. z) Go. *Dat.* pro *Acc.* habet. Fuit enim sec. Go. Valentinianus anno 365 in Gallia, neque vero in Pannonia. Vid. not. sq. a) Annus deest ap. Go. — Ri°. Refert enim Go. h. c. ad ann. 368 (*Valentiniano et Valente II. AA. Coss.*) aut ad ann. 370 (*Valentiniano et Valente III. AA. Coss.*), cum Probus anno 365 praef. praet. non fuerit. Ri. etiam, consentiens cum Pagio (Dissert. hypat. Part. II, cap. 4, num. 9), qui h. c. subscriptionem ex Quinquennalibus diiudicandam esse dicit, tribuit eam anno 368, i. e. quinto imperii Valentiniani et Valentis. In Chron. Go. addicta est anno 368. Vid. supra VIII, 4, 9, not. *m*. Videtur recte rep. Go. annum 368, quo Probus praef. praet. Illyrici fuit. Sabariae igitur, qui locus in Pannonia situs erat, hanc legem acceptam sive propositam esse, verisimile est. Anno 365, quo neque Probus praef. pr. Illyrici fuit, neque ibi Valentinianus constitit, ille locus nullo modo cum inscriptione conciliari potest, sive datam Sabariae legem putamus sive acceptam. Obstat autem Go. cj. legis inscriptio, cui, ut recte se habeat, add. est *et Grat. A.* In tanta ambiguitate quid faciendum sit, me ignorare fateor. b) Go. propter c. 12 C. Th. de Iure fisci (X, 1), c. 2 C. Th. de Palatinis (VI, 30) et c. 12, 14 C. Th. de Petition. (X, 10) recte em. *Com. R. P.* Anno demum 381 factus est Pancratius *Pf. U.* *) Ri°. *diversarum — indulgentiarum*. c) Cum literis *sis* incip. fol. 292[a] cod. 4. cc) Rein. cj. *intertrimenti*. Go. in comm. defendit *incrementi*. Cf. etiam XII, 6, 2. d) 4, Til. — Ri°. *Ausonio*. Aur. Lugd. *Cons.* e) Go. Be. h. et sq. c. inscribi volunt *Imppp. Valent. Theod. et Arcad.*, recte quidem spectata temporis ratione. Nihilo secius abstineo ab emendando hoc loco; video enim et c. 23 C. Th. cit. et Codicem Iust. utroque loco (X, 74, 1, VIII, 12, 7. In c. 1 plene scribitur: *Imppp. Grat. Valent. et Theod.* et in c. 7 ex c. 23 C. Th. cit. desumpta *Id. AAA.*, i. e. Grat. Valent. et Theod., qui in anteced. c. 6 nominantur) cum hac scriptura consentire, et non dubitem, quin h. c. alio tempore decreta sive scripta, alio data sit. *) Vid. not. *e*. f) 4, Til. — Ri°. *Sofanenae*. Vid. Go. comment. g) 4 *que*, rubro col. em. *quae*. h) Aur. Lugd. *Cons.*

i) 4, Til. — Ri°. *Hirenarchis* et mox *Hirenarcharum*, *Hirenarchas*. Ri. *Imp.* k) Fol. 292[b] cod. 4. l) Til. — Ri°. *stari*. Go. Rein. em. *stare*. Be. ex Cod. Iust. ed. *stare*. Etiam in cod. 4 *stare* legitur. m) Inversa locutio sec. Go. n) Go.: „*Vel Inconsulta*

fundenda suscipiat, pacis huius modi locupletioribus[o] commissura praesidia[p]. *Dat. VIII. Kal. Ian. Constantinopoli, Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.* (409.)

TIT. XV. DE CENTURIONIBUS.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA.*[q] *Vincentio Pf. P.* Hac auctoritate sancimus, ut, quicunque centurionum corpus deseruit, nullis dignitatum privilegiis[qq] excusatus debitum munus subire cogatur. *Dat. Id. Sept.*[r] *Mediolano, Theodoro V.*[s] *C. Coss.*[t] (399.)

TIT. XVI. DE MANCIPIBUS.

1. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Albino Pf. U. Romae.* Quicunque vel rescripti adversus veteres sanctiones surreptiva defensione munitur, vel de minusculis corporibus aut certe otiosis idoneus approbatur, functioni mancipatus est addicendus. [u]*Dat. XVII.* *) *Kal. Sept. Roma, Timasio et Promoto Coss.* (389.)

TIT. XVII. DE HIS, QUI NUMERO LIBERORUM[v] VEL PAUPERTATE EXCUSATIONEM MERUERINT[x].

1. *Imp. Constantinus A. Dalmatio.* Quoniam cognovimus, nonnullos vacationem a nobis personalium munerum impetrasse, alienos pro suis liberis[y] nostris conspectibus offerentes, iubemus, eos, cum hoc probatum sit[z], indulto beneficio privari, eos autem, qui cuiuscunque sexus liberos quinque habeant[a], impetrata semel vacatione potiri[b], ita ut, si in hoc numero filius legitimae aetatis[bb] inveniatur, obeundis[c] statim pro suo patre muneribus applicetur[cc]; patribus, qui filios vel filias quinque habuerint, promissa legibus *) immunitate servanda. §. 1. Quod si quis propter censum tenuem[d] vacationem meruerit, atque hoc probaverit, beneficio potiatur, si[e] propter rerum angustias ad personalia vocabatur[f] obsequia. *Dat. XIV. Kal. Febr. Sirmio*[g], *Crispo III. et Constantino II.*[h] *Coss.* (324.)

TIT.[i] XVIII. SI CURIALIS RELICTA CIVITATE RUS HABITARE MALUERIT.

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Tatianum Praefectum* *) *Aegypti.* Iudiciario omnes vigore constringes, ne vacuatis urbibus ad agros magis, quod frequenti lege prohibetur, larem curiales transferant familiarem. *Dat. VI. Id. Maii Martianopoli, Lupicino et Iovino*[k] *Coss.*[l] (367.)

2. [m]*Impp. Arcadius et Honorius AA. Eutychiano Pf. P. Post alia:* Curiales omnes iubemus interminatione[n] moneri, ne civitates fugiant aut deserant, rus habitandi causa; fundum, quem civitati praetulerint, scientes fisco esse sociandum, eoque rure esse[o] cariturос, cuius causa impios se, vitando patriam, demonstrarint. *Dat. XVIII. Kal. Ian. Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

Tit. XV. — c. 1 habetur ap. Boë. l. c. p. 764. Cf. c. 156 C. Th. de Decur. (XII, 1).

Tit. XVI. Vid. infra XIV, 5, not. sup. — c. 1 coniungenda est cum c. 11 C. Th. de Maleficis (IX, 16). Vid. c. 11 cit., not. sup. et c. 49 C. Th. de Appell. (XI, 30), not. sup. In comm. Go. h. c. fugitivam esse putat et trahendam ad tit. C. Th. de Mancip. therm. (XIV, 5), sed ipse se revocat. Symmachus X, 58.

Tit. XVII. Go. h. t. referri vult ad tit. C. Th. de Iure liberorum (VIII, 17). Cod. Iust. X, 51. — c. 1. Cod. Iust. X, 51, 6 om. pr.

Tit. XVIII. Cod. Iust. X, 37. — c. 2. Cod. Iust. X, 37, 1.

Nam quomodo *inconvulsa*, si Irenarchae amputari seu cessare iubentur, et sic convelluntur?" Be. retinenda videtur recepta lectio. o) Go. *huiusmod ilocupletioribus*, mendose. p) In Cod. Iust. h. c. ita scripta est: *Irenarchae, qui ad provinciarum tutelam, quietis, ac pacis per singula territoria faciunt stare concordiam, a decurionibus iudicio Praesidum provinciarum idonei nominentur.*

q) Boe. *Iidem Impp.* qq) Err. Go. *privilegium.* r) Go. in Chronol. cj. *Dec.* Eodem die data est c. 1 C. Th. de Excoct. et transl. ann. (VII, 6). s) 4, Til. — Lugd. om. *V. C.* t) 4 *Cass.* Vid. supra I, 5, 12, not. e.

u) Fol. 293[a] cod. 4 inc. cum subscript. h. c. *) Go. in Chronol. *XVI.*, err.

v) 4 *De his qui numero libero liberorum.* x) Cod. Iust. *meruerunt.* y) Go.: „Sustineri potest: malim tamen, *liberos.*" z) Go.: „Probatum fuerit." a) 4, Til. *habeat.* Cod. Iust. inc.: *Eos, qui c. s. l. q. habent.* b) 4 *potiris*, sed del. *s.* Cod. Iust. *potiri convenit: ita ut.* bb) Cod. Iust. *aetatis legitimae filius.* c) 4 *obeundi*, rubro col. add. *s.* cc) Apud Go. desunt *applicetur — legibus*, err. typ. *) Iulia et Papia. d) Cod. Iust. *tenuiorem.* e) Be. cj. *nec*, ut Hal. Cui. in c. 6 Cod. Iust. cit. f) Go. cj. in not. *vocabitur*, probb. Be. et Spangenb.; Cod. Iust. *vocatur*, Hal. Cui. *vocetur.* Sed faciendum esse duco cum Go., qui in comment. vulgatam scripturam ita interpretatur: „*si propter rerum angustias* et pensandis muneribus patrimonialibus *ad personalia hactenus vocabatur obsequia*, id est personalibus muneribus subiectus fuit, vacatione plenissima et *beneficio deinceps potiatur.*" g) Be. Cod. Iust. *Sirmii.* h) Be. rep. vult *III.* Go. in Chron. h. c. bis profert, ad ann. 321 et 324. Si illud accipitur, numerus *III.* mutandus est in *II.*, neque vero *II.* in *III.* Vid. etiam Reland. l. c. pag. 317. Ri. *Constatino.*

i) Fol. 298[b] cod. 4. *) Go. *Imppp. — PP. Aegypt.* k) 4 *Iuvino.* Supra 4, add. *Marcianop.* l) Go. 457, err. m) Perperam h. c. *Constantino* tribui a Balduino in Constantino M. Lib. II, p. 85 (edit. Halens.), iam Go. monuit. Aur. Lugd. *Eutichiano.* n) Aur. Lugd. *in terminatione.* 4 *oneri*, rec. man. em. *moneri.* o) Go. cj. *esse*, quia in Cod. Iust. est *se.* Mox Cod. Iust. *patriam vitando, demonstraverint.*

TIT. XIX. DE HIS, QUI CONDITIONEM PROPRIAM RELIQUERUNT.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Vincentio Pf. P. Galliarum.* Destitutae ministeriis civitates splendorem[p], quo pridem nituerant, amiserant, plurimi si quidem collegiati[q] cultum urbium deserentes, agrestem vitam[r] secuti, in secreta sese et devia contulerunt. Sed talia ingenia huius modi auctoritate destruimus, ut, ubicunque terrarum reperti fuerint, ad officia sua sine ullius nisu exceptionis revocentur. De eorum vero filiis, qui tamen intra hos proxime quadraginta annos docebuntur fuisse suscepti, haec forma servabitur, ut inter civitatem et eos, quorum inquilinas vel colonas vel ancillas duxerint, dividantur; ita ut in ulteriorem gradum missa successio nullam calumniam perhorrescat etc. *Dat. III. Kal. Iul. Mediolano, Stilicone*[s] *et Aureliano VV. CC. Coss.*[t] (400.)

2. *Iidem AA.*[u] *Vincentio Pf. P. Galliarum.* Actiones publicas privatasque non eadem ratione concludimus, si quidem statui publico impensius providendum est. Eum igitur, qui curiae vel collegio vel burgis ceterisque corporibus intra eandem provinciam post*) triginta annos, in alia quadraginta sine interpellatione servierit, neque res dominica, neque actio privata continget, si colonatus quis aut inquilinatus quaestionem movere tentaverit[v] etc. *Dat. III. Kal. Iul. Mediolano, Stilicone*[x] *et Aureliano Coss.*[y] (400.)

3. *Iidem AA. Vincentio Pf. P. Galliarum. Post alia:* Manente hoc praecepto mansuetudinis nostrae, ut is, qui triginta annis docebitur functus officiis, neque ulla unquam interpellatione pulsatus, intra eandem dumtaxat provinciam nihil calumniae super statu suo a privato neque a rei dominicae actoribus pertimescat: intra definiti temporis metas si quis docebitur fuisse conventus, iure legitimo in ordinaria sede pulsabitur, ut illic de statu eius sententia proferatur. Primates sane ordinum defensoresque civitatum poenae[z] denuntiatione constringimus, ne passim vagari curiae vel collegii defugas in publica damna patiantur. Quod si per gratiam tacuisse detegentur[a], poenam relegationis excipiant. *Dat. III. Kal. Iul. Mediolano, Stilicone*[b] *et Aureliano Coss.*[c] (400.)

Tit. XIX. — c. 1 coniungenda est cum c. 2 et 3 h. t., cum c. un. C. Th. Utrobi (IV, 23) et cum c. 15 Cod. Iust. de Agricolis (XI, 47). Bon. l. c. p. 764. — c. 2. Vid. c. 1 h. t., not. sup. Cod. Iust. XI, 65, 6. Bon. l. c. p. 765. Cf. Ed. Th. c. LXIX. — c. 3. Vid. c. 1 h. t., not. sup. Bon. l. c. p. 765.

---

p) Fol. 294ᵃ cod. 4 incipit cum syll. *dorem* v. *splendorem.* q) Go. — Be. Bon. *collegati,* mendose. r) 4 *vito,* rubro col. em. *vitam.* s) 4, Til. — Cui. 2°. Bon. *Stilichone.* t) Aur. Lugd. *Cons.* u) Bon. et hic et in c. 1 et 3 h. t. *Iidem Impp.* Cod. Iust. *Imp. Arcadius* et om. *et Honorius* — *Galliarum.* Vid. not. sq. *v.* *) Mendose Aur. Lugd. *postea.* Repon. *per,* ut est in Cod. Iust. Etiam Go. cj. *per.* v) In Cod. Iust. h. c. ita scripta est: *Imp. Arcadius. Eum, qui collegio, vel curiae, vel burgis, ceterisque corporibus per triginta annos sine interpellatione servieris: res dominica, vel intentio privata non inquietabit, si colonatus, vel inquilinatus quaestionem movere tentaverit: sed in curia, vel in corpore in quo servierit, remaneat.* Cum v. *temptaverit* inc. fol. 294ᵇ cod. 4. x) 4, Til. — Cui. 2°. Bon. Cod. Iust. *Stilichone.* y) Aur. Lugd. *inqulinatus* — *Cons.* z) 4 *poene,* rubro col. em. *poenae.* a) Bon. *detegerentur.* b) 4, Til. — Ri°. Bon. *Stilichone.* c) Annus om. ap. Go. Fol. 294ᵇ cod. 4 desinit cum vv. *Expl· Theodosiani· XII.*

CODICIS THEODOSIANI

LIBER DECIMUS TERTIUS[a].

TIT. I. DE LUSTRALI COLLATIONE[b].

1. *Imp.* *) *Constantius A. et Iulianus C. ad Taurum Pf. P.* Negotiatores omnes protinus convenit aurum argentumque praebere, clericos excipi[c] tantum, qui copiatae[d] appellantur, nec alium quemquam esse immunem ab huius collationis obsequio. *Dat. IV. Non. Dec.* (356.)[e] *Acc. Romae*[f] *VIII. Id. Febr., Constantio A. IX. et Iuliano Caes. II. Coss.* (357.)

2. *Idem*[ff] *A. et C. ad Taurum Pf. P.* Praeter[g] eos, quos manifesta probatio demonstrat sub armis militiae sacramenta tolerasse, quosque, cum requiem sortirentur, in pecuniarum[h] certo numero immunitatem claruerit consecutos, universi, qui negotiandi videntur[i] exercere solertiam, ad onus collationis[k] adstringantur. *Acc. VI. Id.*[l] *Iul. Karthagine, Constantio A. X. et Iuliano Caes. III. Coss.* (360.)

3. *Idem A. ad Senatum.* Rusticanos colonosque vestros inter negotiatores describi non oportet, scilicet si nequaquam exercent negotiationis industriam. Si quidem in eo negotiationem et mercimonia non oporteat aestimari, si ea homines vestri ac rusticani etiam in vestris possessionibus commorantes distrahant, quae in his terris, quas incolunt, atque in eodem rure gignuntur. *Dat. V. Non. Maii*[m] *Tauro et Florentio Coss.* (361.)

4. [n] *Imp. Iulianus A. Secundo Pf. P. Post alia:* Decuriones, qui ut Christiani declinant munia, revocentur. §. 1. Et ab auri atque argenti praestatione, quod negotiatoribus indicitur, curiae immunes sint, nisi[o] forte decurionem[p] aliquid mercari constiterit, ita ut ordines civitatum ex huius modi reliquiis[pp] sarcinarum, ut iam diximus, amoveantur. *PP. III.*[q] *Id. Mart. Constantinopoli, Mamertino et Nevitta Coss.*[r] (362.)

Tit. I. C. Th., cod. 4, Br. Al. eiusque codd. 5—18, 20, 21, 24—40, 42—44, 46, 47, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. Aeg. L. S. U. *Tit. I.* Supra XI, 12, not. sup. Cod. Iust. XI, 1. — c. 1. Baron. ad ann. 356, n. 127. Vid. c. 2 et 11 h. t., not. sup. — c. 2. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" Go. in notis h. c. coniungendam esse opinatur cum c. 15 C. Th. de Episcopis (XVI, 2); rectius in comment. utramque const. solo argumento cohaerere existimat. — c. 3 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Officio praef. urb. (I, 6), c. 12 et 13 C. Th. de Praetoribus (VI, 4), c. 1 C. Th. de Metatis (VII, 8), c. 7 C. Th. de Annona et trib. (XI, 1), c. 1 C. Th. de Publica compar. (XI, 15), c. 1 C. Th. de Protostasia (XI, 23), c. 48 C. Th. de Decurion. (XII, 1), c. 7 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1). Vid. c. 10, 12 h. t., not. sup. — c. 4 repetita est, sed multis add., in c. 50 C. Th. de Decurion. (XII, 1). Coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Locatione fundorum iuris emphyt. (X, 3) et cum c. 10 C. Th. de Extraord. s. sord. mun. (XI, 16). Vid. c. 1 cit., not. sup. et not. *r.* Principium h. c. fugitivum esse Go. monet. In Ri*. ed. falso dicitur c. *IX.*

---

a) 15 *Lib. XII.* Vid. supra p. 177, not. *r.* Til. *Theodosiani Codicis.* Vid. supra p. 95, not. *e.* b) Cum vv. *De lustrali conlatione* incipit fol. 295[a] cod. 4 et om. *Codicis — Titulus I.* Des. ibi etiam sequentium h. libri titulorum numeri; eos rec. demum manus atramento reposuit. 8 *De l. conlationi.* 28, 36, 40, cod. Par. Suppl. Lat. 215, Brev. Monachi, Sich. in m. *conditione* pro *collatione.* 46 *De adulterali conlatione.* Cod. Iust. *De navicularis seu naucleris publicas species transportantibus, et de tollenda lustralis auri collatione.* Cf. Biener, Revis. des Iustin. Codex. Berlin 1833. 8. p. 70 (Zeitschr. f. geschichtl. Rechtswissensch. T. VII, p. 184 sq.). *) Ri*. *Impp.* c) Vv. *Imp. — excipi* rubro colore scripta sunt a librario cod. 4. d) Ita 4; rubro col. corr. *copiate.* Go. propter c. 15 C. Th. de Episcopis (XVI, 2) *Clerici vero vel hi, quos copiatas recens usus instituit nuncupari* tentat *clericos excipi tantum, et qui Copiatae appellantur.* Neque vero mutandam esse scripturam in comm. dicit, et recte quidem hoc dicit. e) Annus deest ap. Go. — Be. f) Be. ann.: „unde dat. simul esse videtur lex ad Orfitum, Pf. U." Cur tandem? Praefectura urbana Orfiti non iniicit rationem huic cj. ff) Be. *Iidem A.* In Ri*. desunt *Pf. P.* g) Aur. Lugd. *Paeter*, mendose. h) Rein. cj. *decuriarum.* Sed recte se habet *pecuniarum.* Ita c. 8 C. Th. de Veteranis (VII, 20): „*Qui autem negotii gerendi habuerit voluptatem, huic centum follium summam immunem habere permittimus.*" c. 7 h. t.: „*Si quid autem supra hunc modum in mercimonii commutatione habeant, pro eo, quod amplius potuerit inveniri, ad necessitatem collationis arctentur.*" c. 14 h. t.: „*Eos, quos perfunctae militiae labor — honore cumulavit — quindecim solidorum in mercimoniis omnibus immunitatem habere iubemus.*" Vid. etiam c. 7, 11 h. t. i) Go. et hic et in c. 5 h. t. ann.: „*Exerceant.*" k) Go. in not. add. *Lustralis.* l) 4 *VII d*, quae scriptura diversa ratione explicari potest; significat enim aut *VII. Id.* aut *VI. Id.* Non magni refert, utro modo legatur. m) Add. *Gyfyrae.* Vid. c. 12 et 13 de Praetor. et c. 1 de Metatis citt. n) Fol. 295[b] cod. 4. o) Til. Cui. 1. Cui. 2, 2* *indicitur curiae, inmunes sint. Nisi.* Aur. Lugd. *indicitur curiae immunes sint. Nisi.* Go. — Ri*. *indicitur, Curiae immunes sint: Nisi.* Secuti sumus Be. p) Go. *forte, Decurionem.* Ri. *forte, Decurionem*, mendose. Supra in c. 50 cit. Be. cj. *decurionum aliquis.* Vid. ibi not. *g.* pp) Err. Aur. Lugd. *reliquiis.* q) Vid. c. 1 cit., not. *r.* r)

5. *Impp. Valentinianus et Valens AA. Secundo Pf. P.* *) Negotiatores, si qui ad domum nostram pertinent, si modo mercandi videantur exercere[s] solertiam, et Christianos, quibus si[t] verus est cultus, adiuvare pauperes et positos in necessitatibus volunt, potiorum[u] quoque homines vel potiores, si posi[v] tamen his mercandi[vv] cura est, ad necessitatem pensitationis adhibeas, praesertim cum potiorum quisque aut miscere se[x] negotiationi non debeat, aut pensitationem debeat, quod[xx] honestas[y] postulat, primus[z] agnoscere. *Dat. XV. Kal. Maii Constantinopoli, divo Ioviano et Varroniano*[a] *Coss.* (364.)

6. *Iidem AA. ad Florentium Comitem S. L.* Aurum mercatoribus atque argentum, quo erogatio publica iuvetur[b], indiximus; igitur exceptione immunitatis[c] nullus utetur. Omnium enim regionum huius modi homines omnium dignitatum hanc virilem iuvandae rei publicae partem sine aliqua privilegii venia iussimus sustinere. Exceptio autem eos tantummodo in hac communi fere sorte defendet, qui proprio iure[d] per se aut homines[e] suos, qui evidentissime cognoscuntur negotiantes, non tam mercatorum loco haberi debent quam solertium strenuorumque dominorum. *Dat. VI. Id. Sept. divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

7. *Iidem AA.*[f] *ad Probum Pf. P.* Qui in sudore bellandi stipendiorum *) gradu[g] usque ad protectores meruerunt, unius vaginae[h] pretium, etiamsi aliis mercimoniis studere videantur. Si quid autem supra

— c. 5 sec. Cui. (Comm. ad eundem tit. Cod. Iust. l. c. pag. 334) Rein. Go. mutatis verbis et interpolatis sententiis dissecta est in Cod. Iust. in c. 1 de Episc. aud. (I, 4) et in c. 1 de Commerciis et mercatoribus (IV, 63). Coll. eccles. const. I, 4, 1 (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. T. II, p. 1273). Leunclavius Notat. I, 24 (in Thes. Otton. T. III, p. 1477). Fabrotus Not. ad Coll. eccles. constit. I. (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. T. II, p. 1266). — c. 6. Vid. c. 10 h. t., not. sup. — c. 7. Eodem die, sed ad alium magistratum Treviris data est c. 11 C. Th. de Off. rect. prov. (I, 16) et ad eundem Probum c. 12 eod. Sec. Go. concordat c. 14 h. t. et supra c. 3 de Testimoniali (VII, 21).

Aur. Lugd. *Cons.* *) Utroque loco Cod. Iust., praeter Be. et Herrm. in c. 1 de Episc. aud., *ad Iulianum Comitem Orientis*, recte impr. Go. Iulianus iam a. 362 decessit. s) Vid. c. 2 h. t., not. *i.* t) Rein. cj. *sc.*, i. e. scilicet, non male. Vid. not. sq. u) Til. Cui. 1. Cui. 2, 2* *volunt potiorum.* Go. — Ri*. *volunt: Potiorum.* Rein. cj. *velut p.*, cui cj. obstat sq. v. *quoque.* Go. cj. *votum* vel *votiVm*, i. e. *votivum*, sc. est. Neque Go. cj. mihi placet; est enim artificiosa et modo scribendi apud veteres usitato contraria. Fortasse legi potest *et Christianos, quibus scilicet verus est cultus, adiuvare pauperes et positos in nec. volunt̄*, i. e. voluntas, quamquam fateor, non omnino cum hac cj. facere c. 1 Cod. Iust. de Episc. aud. cit., quae hoc modo interpolata est: *Negotiatores — pertinent, ne modum mercandi videantur excedere, Christiani, quibus verus cultus est adiuvare pauperes et positos in necessitate, provideant episcopi.* Apte etiam conilcitur *quibus, si verus est cultus, adiuvari — volumus*, aut denique *qui, si v. est c., adiuvare — volunt.* Ceterum Rein. ann.: „Illa verba, *et Christianos q. s. v. e. c. a. p. et p. i. necessitatibus*, omnino intrusa male hic sunt, et ad rem nihil pertinent. Caetera vero *velut potiorum q. h.* etc. optime conveniunt huic loco." Excipio v. *velut.* Go. vero: „Mainardi excerpta tentabant, *si possunt volunt*: reductis hac vocibus illis quae mox alieno loco posita illi videbantur, *si possis.*" Neque hoc concedo. Inutile est enim dubitare de h. l. Oratio recte se habet: *quibus si verus est cultus — volunt*, i. e. *qui, si verus iis est cultus — volunt.* Probo autem Go. opinionem, qui v. *potiorum* mutari vetat in *potentiorum* et *potiores* in *potentiores*, etsi Cod. Iust. *potentiorum* habet. Cf. supra XI, 15, 2 *potiorum tantum, id est possessorum domibus delegatis.* v) Locus mendosus. 4 *si posi*, a rec. man. supra add. *s*, unde Til. et sqq. edd. *possis.* In exemplo Cui. 2, quo Rein. usus est, locus in m. notatur asterisco, is vero deest in meo exemplo. Aur. Lugd. *si possis tamen, his.* Go. in notis cj. *potior* (si potior — cura est), alios dicit conlicere *paucis* (si paucis). Rein. in m. ann.: „an l. potius: vel ipsis." Be. vult *passim* aut *pot. ipsos si tamen.* Auxilium frustra petitur a Cod. Iust. Si quid ex hoc v. elici debet, scribo *potiores.* Mihi videtur tamen v. *posi* supervacaneum esse et glossematis speciem prae se ferre. vv) Aur. Lugd. *mercandis.* x) Aur. Lugd. om. *se.* xx) Vv. *quod — postulat* Go. vult ad superiorem revocari sententiam (*cum potiorum — debeat, quod honestas postulat, aut*), animum vero vincit propter c. 1 Cod. Iust. cit., quae non differt et ita se habet: *Negotiatores — pertinent, potentiorum quoque homines necessitatem debitam pensionum, ut honestas postulat, agnoscere moneantur, ut per cunctos, qui emolumenta negotiationibus captant, tolerabiles fiant agnoscendae devotionis effectus.* y) 4 *honostas*, ab ant. man. corr. *honestas.* z) 4 *primus*, ab ant. man. corr. *primos*, male. Rein. em. *protinus.* a) Ri. Ri*. *Varronio*, mendose. c. 1 Cod. Iust. de Episc. aud. add. *AA.*, om. autem supra *divo.* b) 4, Til. — Ri*. *iubetur.* Recte Be. de cj. Go. rest. *iuvetur.* Ita mox *virilem iuvandae rei publicae partem.* c) Fol. 296[a] cod. 4. d) Go. cj. *rure*, non male, pro *agris, possessionibus.* Vid. c. 3, 8, 10 h. t. Neque vero sententia caret *proprio iure*, i. e. qui quamquam negotiantur, tamen suo iure haberi debent pro dominis, non pro negotiatoribus. e) 4 *hominos*, ab ant. manu corr. *homines.* f) Recte Go. Be. addi volunt *et Gratianus A.* *) Ri*. *stipendium.* g) 4 *gradu*, rubro col. add. *s* (gradus). Edd. *gradus*, sed Go. in not.: „forte, *gradu.*" c. 14 h. t. *decurso stipendiorum ordine.* h) Locus mendosus. 4 *VAGINE*; edd. *vaginae.* Go. em. *Vagenae*, id est, Quinquagenae: vel *Vedenae*, id est, Quinquedenae (Ri. refert *Vndenae*, id est Quindenae). Illud probat. Totum autem locum ita mutat: *Vnius Vagenae expertes sint, etiamsi tales mercimoniis studere videantur*; vel: *unius Vagenae expertium etiam sint: si* etc. et *expertium sint* interpretatur expertium numero. Be. improbatae Go. cj. aliam substituere non audet, plura hic verba deesse opinatus. Et deesse nonnulla verba, manifestum quidem est, Go. tamen primae cj. adhaereo, reliquis neglectis. Sermonem esse de modo, usque ad quem veterani immunes fuerint a lustrali collatione, docent sequentia, docet etiam c. 14 h. t. cum h. c. concordans. Huic accedit, quod non raro librarii, si quis numerus scribendus est, numerum quidem ponunt, sed addunt etiam ultimas totius vocis literas, quae numero exprimitur. Ita in codice 4 scriptum est *XI.ta* (c. 2 C. Th. de His, qui conditionem propriam XII, 19) et *XXXa* (c. 31 C. Th. Quorum appell. XI, 36; c. 24 C. Th. de Decurionibus XII, 1). De codice Lugdunensi vid. c. 2 C. Th. de Prae-

hunc[h]) modum in mercimonii commutatione habeant, pro eo, quod amplius potuerit inveniri, ad necessitatem collationis arctentur. Omnes vero omnino, qui alterius nomine dignitatis emeritaeque militiae[i] honore cumulati sunt, etsi per homines suos id exercent, ad oblationis obsequia adstringantur. *PP. Karthagine Kal. April., Valentiniano NB. P. et[k] Victore Coss.* (369.)

8. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus*[*]) *AAA. ad Claudium Proconsulem Africae.* Hi tantum ad auri argentique[l] detineantur oblationem, qui merces emendo atque vendendo commutantes, qui[m] in exercitio tabernarum usuque versantur, non etiam coloni rei nostrae, qui ea distrahunt, quae[*]) in dominicis possessionibus annus tulerit. *Dat. VI. Kal. Maii Treviris[n], Valentiniano et Valente III. AA. Coss.* (370.)

9. *Iidem AAA. ad Leontium Consularem Phoenicis[o].* Omnes iam nunc studio negotiationis intenti, seu conchyliolegull, seu ex aliquolibet corpore mercatores, ad pensitationem auri, quod negotiatoribus indicitur, compellantur. Beneficium enim quibusdam datum plebis iniuria est. *PP. Berylo[p] prid. Kal. Iul., Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

10. *Imppp. Valentinianus, Gratianus et Valens[q] AAA. ad Italicum Vicarium Italiae.* Colonos rei privatae vel ceteros rusticanos pro speciebus, quae in eorum agris gigni solent, inquietari non oportet. Eos etiam, qui manu victum rimantur aut tolerant, figulos videlicet aut fabros, alienos esse a praestationis[r] molestia discernimus: ut hi tantum, qui pro mercimonio et substantiae mercede ex rusticana plebe inter negotiatores sunt, sortem negotiationis agnoscant, quos in exercendis agris[s] ingenium[t] iam pridem studium non retinet, sed mercandis distrahendisque rebus institutum vitae et voluntatis implicuit. *Dat. Non. Febr. Mediolano, Gratiano III. et Equitio V. C. Coss.* (374.)

11. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA.*[*]) *ad Hesperium Pf. P.* Etsi omnes mercatores spectat[u] lustralis auri depensio, clerici tamen intra Illyricum et Italiam in denis solidis, intra Gallias in quinis denis solidis immunem usum conversationis exerceant[v]. Quicquid autem supra hunc modum negotiationis versabitur, id oportet ad functionem aurariam devocari. *Dat. III.[x] Non. Iul. Aquileiae, Ausonio[y] et Olybrio Coss.[z]* (379.)

12. *Iidem[a] AAA. ad Atticum Pf. P.* Nemo negotiator muneribus publicis eximatur, exceptis his duntaxat, qui innocenti industria[b] fructus domesticos suis possessionibus innatos simpliciter vendunt. Officiis et exactoribus pro his negotiatoribus attinendis, quos excusatos subtractosve esse constiterit, in duplam quantitatem eius summae, quam illi inferre debuerant. *Dat. III. Id. Mart. Mediolano, Richomere et Clearcho Coss.* (384.)

13. *Iidem AAA.[c] Have[d] Postumiane karissime nobis[e].* Singuli quique[f], si per eos vernacula quoque[g]

— c. 8 concordat cum c. 10 et 13 h. t. In Cui. 1 — Cui. 2° falso dicitur *c. VII.*, in Ri°. *c. XIII.* Sec. Go. in Chron. h. a. in eundem diem incidit c. 5 C. Th. de Tiron. (VII, 13). Vid. c. 5 cit., not. *b.* — c. 10 sec. Go. concordat c. 3, 6, 8, 12, 13 h. t. Vid. Tillem. l. c. T. V, Notes, p. 12, not. XLV. — c. 11 coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Desert. (VII, 18) et exstat ap. Boe. l. c. p. 760, Labat. l. c. p. 259. Summ. C. Th.: „*Primae similis.*" — c. 12. Summ. C. Th.: „*Tertiae similis.*" Vid. c. 10 h. t., not. sup. — c. 13. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2°. Go. Ri. Ri°. Be. *c.* 13. Br. Al. eiusque codd. Sich. *c.* 1, i. e. un. h. t., sed cf. de cod. 15 infra c. 1 de Censu (XIII, 10). Vid. c. 8, 10 h. t., not. sup. Integra cum interpretat. est in codd. 5 — 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus em. in codd. 27 — 29, 32 — 34, 36, 38 — 40, 42 — 44.

toribus (VI, 4), not. *y*, c. 1 C. Th. Ne quis in palatiis (VII, 10), not. *y* etc. Similiter igitur hic scriptum erat *Vagime* (quinquagesimae), quod compendium librarius cod. 4 detorsit in *vaginae*. h) 4 *hun modum*, librarius em. *hunc*. i) 4 *militae*, rubro col. supr. add. *i*. k) 4 *ñp̄* et Til. Cui. 1 *Victo. Conss.* *) Vid. not. *f* anteced. l) Fol. 296[b] cod. 4. m) 4 et edd. *qui*, sed Til. — Ri°. *vendendo commutantes, qui*, Be. *vendendo, commutantes qui*. Go. aut tollendam esse putat v. *qui*, aut legendum *commutant et qui*. Illam cj. tuentur Summaria C. Th. Best, Rat. emend. leg. p. 291, reprehensa locutione *commutare emendo atque vendendo*, et improprie, em. *commutantesque*, prob. Be. Bestii cj. bimica fit oratio. Del. *qui*. Similiter in c. 13 h. t. *emendi vendendive compendiis ultro citroque quaesitis* et c. 7 h. t. *in mercimonii commutatione habeant*. *) Go. *qui in dominicis*. n) 4, Til. — Ri°. *Triveris*. o) 4, Til. — Ri°. *Foenicie*. p) 4, Til. — Ri°. *Byrito*. Be. *Beryti*. q) Inverso ordine scribendum *Valentinianus, Valens et Gratianus* sive potius spectatis c. 8 et 9 h. t. *Iidem*, quod Be. recte prop. 4 *Valanus AAA.* Til. — Lugd. *Valens* * *AAA.* Cui. 1 *Impp.* r) 4 *praestationib'* (i. e. *praestationibus*; rubro col. em. *praestationis*) m. *discernimus* (pro quo Go. recte em. *decernimus*), quasi imperatores dicant, se moleste ferre, figulos etc. immunes esse a praestationibus lustralis collationis. Quod cum ineptum sit, recte correctum esse arbitror *praestationis*. s) 4 *exerdis argis*; ant. man. veram rest. scripturam. t) Go. Rein. et Be. em. *ingenuitum*, recte. Minus probo alteram cj. Go. *ingenuum*, quam et ipse parvi habet. Cum vv. *iam pridem* incipit fol. 297[a] cod. 4. *) Aur. Lugd. *AA. ad.* Bon. *Iidem Impp. ad eundem Hesperium*. u) 4 *pectat*, rubro col. supra *p* add. *s*. v) Mendose Aur. Lugd. *exercean*. x) *VI.* in c. 2 cit., quae exigua differentia est. y) 4, Til. — Ri°. *Auxonio*. z) 4 *Conss*. a) Cum Gratianus anno superiore VIII. Kal. Sept. Lugduni occisus sit, Go. Be. huic et sq. leg. inscribi volunt *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius*, sed mirationem faciunt Sich. et codices Br. Al., qui in inscr. c. sq. eosdem imperatores c. 11 h. t. proferunt, quamvis manifesto errore. b) 4 *inlustria*, a libr. corr. *industria*. c) Vid. not. *a* antec. 28, 36, 40 *Valent. Valens Teod.* Nonn. codd. *Valentinus et Theud.* d) 4, 6, 7, 10, 18, 42 — 44, Cui. 2, 2°. Go. *Habe*; rubro col. in cod. 4 corr. *haue*. 11 *abe*. 20 *ave* et 15 *Postumo ave Postumo car. nb.* 21, Sich. (om. *Have*) *Posthumiano*. 10, 18 *Postomiane*. 42 *Postumane*. e) 4 *kar nb̄*. 11 *knp̄*. Sich. *charissimo nobis*. 28, 36, 37, 40 om. *Have* etc., 21 *kar. nob.* et 42 *kar.* Vid. not. *d*. f) Fol. 297[b] cod. 4. 8 *Singuli queque*. 10, 14, 18 *Singuli quibus*. g) 10

vendantur, functione auraria [h] non teneantur: si vero emendi vendendive [i] compendiis ultro citroque [k] quaesitis [l] familiaris rei amplitudo cumuletur [m], etsi militares [n] sint, memoratae praestationi [o] nectantur [p]. *Dat. VI.* [q] *Id. Nov. Richomere* [r] *et Clearcho Coss.* [s] (384.)

Interpretatio. *Si quicunque rem, quae ei nata est* [t], *aut quam non emit, vendat* [u], *ad solutionem aurariam minime teneatur. Si vero emendi vendendique studio probabitur huc illucque discurrere* [v], *etiamsi militans est, ad* [x] *solutionem teneatur* [y] *aurariam.*

14. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius* [z] *AAA. ad Principium Pf. P.* Eos, quos peractae militiae labor decurso stipendiorum ordine vel protectoris honore cumulavit, vel honestae vel caussariae missionis necessitate donavit, quindecim solidorum in mercimoniis omnibus immunitatem habere iubemus; agnituros publicum munus, si ultra praestitutum legis nostrae modum emendis vendendisque rebus laxiore sumpta operam voluerint commodare. *Dat. prid. Non. Nov. Veronae, Arcadio A. I. et Bautone Coss.* (385.)

15. *Iidem AAA. Cynegio Pf. P.* Si quis potentior negotiatorem quempiam, quo minus aurum debitum inferat, contra fisci [a] nostri commoditates, putaverit defendendum, ipse defensor negotiatoris adscriptam ei, quem defenderit, summam cogatur expendere [b]. *Dat. XVIII. Kal. Maii Constantinopoli, Honorio NB. P. et Evodio Coss.* [c] (386.)

16. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Clearcho Pf. U.* Omnes corporatos [d], de quibus orta querimonia est, quam maturissime praecipimus conveniri, ut aut commoda negotiatorum sequentes a clericorum excusatione discedant, aut *) sacratissimo numini servientes versutis quaestibus intuitu tuae sinceritatis abstineant. Distincta enim stipendia sunt religionis et calliditatis. *Dat. VIII. Id. Maii Constantinopoli, Theodoro V. C. Cos.* (399.)

17. *Iidem AA.* [e] *Ianuarino Consulari Numidiae.* A negotiatoribus aurum lustrale dependi non ignoramus; et, cum ad eos soleat distributionis cura recurrere, quos necessitas collationis adstringit, non convenit, municipes hoc onere [f] subiacere. Sciant igitur de corpore suo, sicut in omnibus fere civitatibus [g], mancipes eligere, absque ulla [gg] aerarii nostri deminutione; a curialibus alienae functionis distributione reiecta. *Dat. prid. Non. Iun. Mediolano, Theodoro V. C. Cos.* (399.)

18. *Iidem AA. Pompeiano Proconsuli Africae.* Omnes negotiatores lustralem conferre convenit pensionem [h]. Non solum igitur hi, qui [hh] probantur in territoriis sive in civitatibus exercere commercia, succumbant aurariae [i] functioni, verum etiam, qui [k] studentes foenori crescentis in dies singulos pecuniae accessione laetantur. *Dat. prid. Kal. Iul.* [l] *Mediolano, Stilicone et Aureliano Coss.* [m] (400.)

19. *Iidem AAA.* [n] *Septimino* [o] *Proconsuli Africae.* Omnes devotionem aurariae functionis agnoscant, quos diversi mercimonii cura constringit, ita ut [oo], quibus negotiandi sollicitudo est, ad solutionem teneantur. *Dat. VII. Kal. April. Ravennae, D. N.* [p] *Theodosio A. I. et Rumorido Coss.* (403.)

— c. 14. Vid. c. 7 h. t., not. sup. — c. 15. Vid. c. 21 h. t., not. sup. — c. 17 indigitatur supra XII, 6, 29, ubi vid. not. *v.* — c. 18 coniungenda est cum c. 166 C. Th. de Decurion. (XII, 1). De rell. cum h. c. coniungendis legibus vid. c. 3 C. Th. de Concuss. advocat. (VIII, 10), not. sup. et not. *r.* — c. 19 coniungenda est cum c. 64 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5). Summ. C. Th.: „*Omnibus superioribus ista contraria.*“

quae. 18 *que.* Sich. *vendantur*; nonn. codd. *vindantur.* h) 11 *functione agraria auraria.* i) 9 *emendive* et om. *vendendi.* 15 *vendendisque.* 20 *vindendique.* k) 6, 7, 9, 10, 12—14, 17, 18, 21 *utroque* et om. *citro.* Similiter 17, 20, 25 *ultroque*, sed 20 supr. lin. *utraque*; 15 *utrobique.* l) 11 *questus.* 20 supr. lin. *quae sit.* m) Seqq. des. in cod. 9. 6, 7 *cumulentur.* 11 *non cumul.* 17 *cumul. si mil.* 25 *cumul. cum et mil.* n) Vid. c. 2, 7, 14 h. t. o) 11 *nemoratae pr.* 14 *mem. p̄sentationi.* p) Ita 4, 15; 11 *nectantur teneantur.* Rell. Br. Al. codd. Sich. *mittantur*, sed 20 supr. lin. *nectantur.* q) 6—8, 12, 17 *V.* 20, 32, Cui. 2, 2*. Go. in Chron. *VII.* L. R. U. om. *VI.* r) 4 *nichomere*, err. 20 *secumere.* 31 *romere.* 28, 36, 40 *com. et Cl̄o*; rell. codd. fere omnes, Sich. *Ricomere* et *Clearco*, nonn. *Cliarco*, *Clyarco.* s) Aur. Lugd. *Cons.* Nonn. codd. om. *Coss.* Be. ann.: „dubitat Gfr. in prosopographia de hac subscript., aliosque subnotandos censet coss., modo vere lex ad Postum. eumque Pf. P. Orient. data sit.“ t) 11 *Si quicūq; obiecta est remque ei nasa.* 20 *quae aliena est.* 21, 28, 36, 40, Sich. in m. *donata.* Fornerius, Selection. Lib. I, c. 20 (Otton. Thes. Tom. II, p. 31) cj. *domi nata*, quae respondeant v. *vernacula* ipsius legis, impr. Go. In Aur. Lugd. add. *ut proprios fructus, aut pecudes, aut mancipia* ex Epit. Aeg., quae sic: *Nam qui proprios fructus venundat aut rem sibi natam vel mancipium aut pecudem.* u) Aur. Lugd. *vendat, nihil telonei reddere debet fisco* (ex Aeg.). *Si.* 20 *aurariae* et 11, 21 *teneantur.* v) 20 *discurrisse.* x) 6—9, 21 et multi alii codd. *militent ad.* 20 *militantis est.* y) 6—12, 18, 21 et multi alii codd. *teneantur.* 20 *aurariae.* z) 4 *Archad.* Vid. not. *a* anteced. Ri*. *Impp.* a) 6 *fici*, ant. man. em. *fisci.* b) Cum literis *dere* incip. fol. 298 [a] cod. 4. c) Aur. Lugd. *Cons.* d) Rein. cj. *copiatas*, non male. Putat igitur h. c. derogari c. 1 h. t. Sed vid. Go. in comment. *) Aur. Lugd. *aur.* Infra Go. *Coss.* e) Go. — Ri*. om. *AA.*, mendose. f) Go. ann.: „Pro, *huic oneri.*“ Vid. IX, 3, 1, IX, 4, 1, IX, 9, 1, IX, 34, 7. g) Go. h. l. aut corruptum esse putat aut supplendum *fieri solet.* Simile quid intelligendum, veluti *mos est*, *fit* etc. gg) Aur. Lugd. om. *ulla.* h) Cum literis *onem* incip. fol. 298 [b] cod. 4. hh) Ri*. om. *qui.* Idem in inscript. *Ponpeiano.* i) 4 *subcumbant aurarie*, rubro col. em. *aurariae.* k) 4 *quli*, rubro col. em. *qui.* l) Go. in Chron.: „f. *Iun.* vel *Ian.*“ Vid. c. 8 cit., not. *r.* m) 4, Til. — Ri*. *Stilichone* et Aur. — Go. *Cons.* n) Ita 4, convenienter cum c. 64 C. Th. cit., quae tres imperatores habet, *Arcad. Honor. et Theod.* Videtur igitur in vero C. Th. lex aliqua, ad quam referendum est hoc siglum, antecessisse, sed periisse. Edd. *AA.*, mendose. Quare Go. et Be. in not. add. *et Theod. A.* o) 4, Til. Col. 1. Cui. 2 — Be. *Septimio.* Aur. Lugd. *Septimo.* Reposui ex c. 64 cit. *Septimino*, quod iam Go. et Be. flagitaverant et Go. habet in Chron. oo) Aur. Lugd. om. *ut.* p) 4 *dn̄* pro *D. N.* Mox Aur. Lugd. *Cons.*

20. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio Pf. P.* Functiones, quas conferentium frequentia extenuata debilitat, ad stabilitatem revocandae sunt, ut, quod simul et sub una conventione petebatur, sub parva ac minima contributione absque consensu [q] conferentium praebeatur. Hoc in lustralis auri collatione in perpetuum decernimus observari, illud videlicet praecaventes, ne quis a nostra clementia vectigal huius modi audeat postulare. *Dat. VIII. Kal. Iul.* [qq] *Varane V. C. Coss.* [r] (410.)

21. *Iidem AA. Monaxio* [s] *Pf. P.* Nemo mercator vel possessor [t] rerum, quae lustralis auri collatione tenentur obnoxiae, patrociniorum fiducia vel nomine cuiuslibet altissimae dignitatis a praedicta se functione aestimet subtrahendum, nec si ad domum dominae [u] ac venerabilis Augustae Pulcheriae germanae nostrae seu nobilissimarum sororum pietatis nostrae pertineat. *Dat. XII. Kal. Sept. Honorio* [v] *XII. et Theodosio VIII. AA. Coss.* (418.)

TIT. II. [x] DE ARGENTI PRETIO, QUOD THESAURIS [y] INFERTUR.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Eutychiano* [z] *Pf. P.* Iubemus, ut pro argenti summa, quam quis thesauris [a] fuerat illaturus, inferendi auri accipiat facultatem, ita ut pro singulis libris argenti quinos solidos inferat. *Dat. XI. Kal. Mart. Constantinopoli, Caesario et Attico Coss.* (397.)

TIT. III. [b] DE MEDICIS ET PROFESSORIBUS [c].

1. *Imp. Constantinus A. ad Volusianum* ... [d] Medicos, grammaticos et professores alios literarum immunes esse cum rebus, quas in civitatibus suis possident, praecipimus, et honoribus fungi [e]; in ius etiam vocari eos vel pati iniuriam prohibemus, ita ut, si quis eos vexaverit, centum milia nummorum aerario inferat, a magistratibus vel quinquennalibus exactus, [f] ne ipsi hanc poenam sustineant. §. 1. Servus eis si iniuriam fecerit, flagellis debeat a suo domino verberari coram eo, cui fecerit iniuriam, vel si dominus consensit, viginti milia nummorum fisco inferat, servo pro pignore, donec summa haec exsolvitur, retinendo. §. 2. Mercedes etiam eorum et salaria reddi praecipimus. §. 3. Quoniam [g] gravissimis dignitatibus vel parentes vel domini vel tutores esse non debent, fungi eos honoribus volentes

— c. 21. Summ. C. Th.: „*Similis XV.*"

Tit. II. Cod. Iust. X, 76. — c. 1. Cod. Iust. X, 76, 1.

Tit. III. Cod. Iust. X, 52. Sec. Go. respondent h. t. titulus C. Th. de Comitibus et archiatris S. Palatii (VI, 16), titulus C. Th. de Professoribus, qui in urbe Constantinopolitana (VI, 21), titulus C. Th. de Studiis liberalibus (XIV, 9). — c. 1. Cod. Iust. X, 52, 6 mut. et conflata ex h. c. et c. 3 sq. Cui. Comm. c. 6 cit. l. c. pag. 315. Ferd. Kämmerer, Untersuchung der Frage: Ob nach Iustinianeischem Recht Professoren der Iurisprudenz ein Honorar zu fordern berechtigt gewesen. Güstrow 1837. 8. p. 16 sqq. (cf. Kritische Iahrb. f. deutsche Rechtswissensch. Iahrg. 1838. p. 128, 302). Baron. ad ann. 330, n. 25. Inveni h. c., sed multis omm. in codice Montispes. H. 306. Vid. supra XII, 2, 1, not. sup.

q) Go. cj. *concensu*, id est contributione census, neque vero mutat vulg. scripturam. qq) 4, Be. *Iul.* Til. — Ri*. *Iun.*, err., qui nescio unde ap. Be. corr. est. r) Aur. Lugd. *Conss.* Vid. VI, 26, 15, not. *k.* s) 4, Til. — Ri*. *Monachio.* Be. auct. Go. rest. *Monaxio*, recte. Vid. supr. XII, 1, 183; infra XVI, 2, 43. Etiam Vales. *Monaxio.* t) Cum literis *sessor* incipit fol. 299 [a] cod. 4. u) 4 *domine*, rubro col. corr. *dominae.* v) 4 *Nonor* et *Thedosio*, mendose. Aur. Lugd. *Cons.* et Ri*. adscr. ann. 318.

x) Vid. supra XIII, 1, not. *b.* y) 4, Til. — Cui. 2*. Ri. Ri*. *Thensauris.* Idem paullo infra. z) Aur. Lugd. *Eutichsano.* a) Vid. not. *y.* Rubro col. em. *thesauris* in cod. 4.

b) Vid. supra XIII, 1, not. *b.* c) Cod. Iust. *De Professoribus et Medicis.* d) Dignitas deest et hic et in Cod. Iust. Go. Volusianum hoc anno praefectum praetorio fuisse quidem putat, neque vero ubi fuerit, decernit. Be. fortasse addendum dicit *Pf. P.* Idem antea m. adscripsit Reis. Nihil apparet in 4, Til. — Cui. 2*. Be. Cod. Iust., quo lacuna significetur; ea apud Go. — Ri*. quattuor punctis indicata est. Cod. Montispes. add. *Lib. XIII Leg.* Idem mox *Medicos et grammaticos.* e) Ita etiam cod. Montispes. In cod. 4 antiquitus videtur scriptum fuisse *fulgi*; rec. man. pro *l* posuit *n.* Til. — Lugd. *praecipimus: et honoribus fungi. in ius.* Cui. 2 — Ri*. *praecipimus: et honoribus fungi: in* (Go. *In*) *ius.* Be. *praecipimus; et honoribus fungi, in ius* et ann. Be.: „*et h. f.* coniung. non videntur cum *praecip.*, ad verbum *prohibemus* trahenda, propter ea, quae in fine leg. occurrunt, nisi diverso sensu honorum voc. usurpatum quis malit, vel male interiecta superiora verba a librario sint." Recte; nam honor est magistratus municipalis cum dignitatis gradu, cuius modi est duumviratus, aedilitas, quibus volentes tantum fungi vult legislator medicos etc. Adde haec vv. a seqq. disiungi non posse propter v. *etiam*, quod illico legitur; nisi fortasse in scriptura *fulgi* latet v. *fulgere.* Tunc scrib. est *praecipimus et honoribus* (i. e. dignitate) *fulgere. In ius* etc. In cod. Montisp. haec vv. coniunguntur quidem cum antecedentibus, neque vero quicquam, cum des. seqq. usque ad v. *retinendo*, ex eo duci potest argumenti. f) Fol. 299 [b] cod. 4. Til. *exact'.* Baron. cj. *exactis.* Ceterum Til. — Cui. 2*. Be. *inferat a magistratibus, vel q. e.* Go. — Ri*. *inferat, a Magistratibus, vel Q. e.* g) Locus desperatus. Be. ann.: „*graves* ins. vult Gfr. nescio quo sensu. Equidem ne coniecturis quidem locum esse puto, quippe iusto fundamento plane destitutis. Olim conieceram: *praecip., quo iam graviss. d. ut p. v. domini deesse non debeans. Et ut tut. etc.*" Neutrius cj. sanatur locus, quamquam Go. *Quinetiam, quoniam autem, et quoniam* coniicit. Mihi videtur unus alter versus deesse, nisi haec omnia usque ad v. *debent* pro glossemate habenda sunt, cum neque Cod. Iust. neque cod. Montisp. tale quid in h. c. fuisse indigitent. Dignum est hoc memoratu, etsi in cod. Montisp. multa omissa sunt. In Cod. Iust. h. c. ita mutata est: (ex c. 1 et 2 h. t.) *Medicos et maxime ar-*

permittimus, invitos non cogimus. *PP.*[h] *Kal. Aug. Sirmio*[i], *Crispo et Constantino*[k] *CC. Coss.*[l] (321.)

2. *Idem A. ad Rufinum*[m] *Pf. P.* Archiatri omnes et ex-archiatris[n] ab universis muneribus curialium, senatorum et comitum perfectissimorumque muneribus et obsequiis, quae administratione perfunctis saepe mandantur, a praestationibus quoque publicis liberi immunesque permaneant, nec ad ullam auri et argenti et equorum praestationem vocentur, quae forte praedictis ordinibus aut dignitatibus adscribuntur. Huius autem indulgentiam sanctionis ad filios quoque eorum statuimus pervenire. *Dat. XII. Kal. Iun. Constantino A. VII. et Constantio C. Coss.* (326.)

3. [o] *Idem A. ad Populum.* Beneficia divorum retro principum confirmantes, medicos et professores literarum, uxores etiam et filios eorum ab omni functione et ab omnibus muneribus publicis vacare praecipimus, nec ad militiam comprehendi, neque hospites recipere, nec ullo fungi munere, quo facilius liberalibus studiis et memoratis artibus multos instituant. *PP. V. Kal. Oct. Constantinopoli, Dalmatio et Zenophilo*[p] *Coss.* (333.)

4. *Imp. Iulianus A. ad Archiatros*[q]. Ratio aequitatis exposcit, ut veterum privilegia principum[qq] circa vos censeamus esse firmanda. Proinde, nostrae mansuetudinis sanctione subnixi, securi a molestiis munerum omnium publicorum[r] reliquum tempus aetatis iugiter agitabitis[s]. *Dat. IV. Id. Maii Constantinopoli, Mamertino et Nevitta Coss.*[*]) (362.)

5. *Idem A.............*[t] Magistros studiorum doctoresque excellere oportet moribus primum, deinde facundia. Sed quia singulis civitatibus adesse ipse non possum, iubeo, quisquis[u] docere vult, non repente, nec temere prosiliat ad hoc munus, sed iudicio ordinis probatus decretum curialium mereatur, optimorum[uu] conspirante consensu[v]. Hoc enim decretum ad me tractandum referetur, ut altiore quodam honore nostro iudicio studiis civitatum accedant[x]. *Dat. XV. Kal. Iul. Acc. IV. Kal. Aug. Spoletio*[y], *Mamertino et Nevitta Coss.* (362.)

6. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Mamertinum Pf. P.* Si qui erudiendis adolescentibus vita pariter et facundia idoneus erit, vel novum instituat auditorium, vel repetat intermissum. *Dat. III. Id. Ian.*[z] *divo Ioviano et Varroniano Coss.*[a] (364.)

— c. 2. Vid. c. 1 h. t., not. *g*. Indigitatur una cum c. 4, 12 h. t. in c. 14, 15 h. t. — c. 3. Vid. c. 1 h. t., not. sup., not. *g* et c. 4, 10 h. t., not. sup. — c. 4. Plenius legitur h. c. in Iuliani imp. Opp. p. 398 (ed. Spanhem.) post ep. XXV. Vid. not. *s*. Summ. C. Th.: „*Firmatio superioris est.*" Vid. c. 2 h. t., not. sup. — c. 5. Cod. Iust. X, 52, 7. Legitur h. c. ap. Baron. in Ann. a. 362, n. 286. Vid. c. 6 h. t., not. sup. et infra not. *v*. — c. 6 legitur ap. Baron. in Ann. a. 364, n. 20. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" Sec. Go. Vales. haec c. abrogat c. 5 h. t.

chiatros, vel ex archiatris, Grammaticos, et professores alios literarum, et doctores legum (improb. Cui. l. c. pag. 815 et Go.; vid. c. 6 h. t.), *una cum uxoribus et filiis, nec non et rebus — possident*, (ex c. 3 h. t.) *ab omni functione, et ab omnibus muneribus vel civilibus vel publicis immunes esse praecipimus: et neque in provinciis hospites recipere, nec ullo fungi munere*, (ex c. 1 h. t.) *nec ad iudicium deduci nec eximi, vel exhiberi, vel iniuriam pati: ut si quis eos vexaverit, poena arbitrio iudicis plectatur. Mercedes etiam eis, et salaria reddi iubemus*, (ex c. 3 h. t.) *quo facilius liberalibus studiis et memoratis artibus multos instituant.* In cod. Montispes. §. 2 h. c. ita se habet: *Mercedes etiam eorum et salaria reddi praecipimus fungi eos honoribus volentes permittimus invitos non cogimus*, et deest subscr. h) Go. vult *Dat.*, sed etiam Cod. Iust. habet *PP*. i) Be. Cod. Iust. *Sirmii*. k) Ita etiam Cod. Iust.; Ri. em. *Crispo Caes. II. et Constantino Caes. II.* et Be. *Constantino II. Caess. Coss.* l) 4, Til. — Lugd. *C. Coss.* Cui. 2 — Ri°. *Caes. Coss.*, sed Rein. em. *Caesaribus* et add. ann. 322. Be. *Caess. Coss.* Cod. Iust. *CC. Conss.* m) Rufinus h. ann. praefectus praetorio nusquam reperitur, nisi in hac sola lege; qua de causa videtur Go. in Chron. h. c. ad ann. 354 revocasse. Neque vero eo anno lex ulla habetur Rufino inscripta. Praeterea Go. cj. repugnat ordini legum. n) Til. — Cui. 2° *exarchiatris*. o) Fol. 300[a] cod. 4. p) 4 *Zenofilio* et Aur. Lugd. *Cons.* q) Iuliani ep. νόμος περὶ τῶν ἰατρῶν, Lex de medicis. qq) Ri°. om. *principum*. r) Iuliani ep. τῶν βουλευτικῶν λειτουργημάτων, munerum curialium vel senatoriorum. 4 *relicum s. aestatis*, sed em. rubr. col. *reliquum s. aetatis*. s) In Iuliani Operibus haec c. ita edita est: Ἰουλιανοῦ νόμος περὶ τῶν ἰατρῶν. Τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην σωτήριον τοῖς ἀνθρώποις τυγχάνειν, τὸ ἐναργὲς τῆς χρείας μαρτυρεῖ. διὸ καὶ ταύτην ἐξ οὐρανοῦ πεφοιτηκέναι δικαίως φιλοσόφων παῖδες κηρύττουσι. Τὸ γὰρ ἀσθενὲς τῆς ἡμετέρας φύσεως, καὶ τὰ τῶν ἐπισυμβαινόντων ἀῤῥωστημάτων ἐπανορθοῦται διὰ ταύτης. καὶ γὰρ κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λογισμόν, συνῳδὰ τοῖς ἄνωθεν βασιλεῦσι θεσπίζοντες, ἡμετέρᾳ φιλανθρωπίᾳ κελεύομεν, τῶν βουλευτικῶν λειτουργημάτων ἀνενοχλήτους ὑμᾶς τοὺς λοιποὺς χρόνους διάγειν. *Iuliani lex de medicis. Artem medicam hominibus salutarem esse, usus ipse demonstrat. Quare eam e coelo delapsam non immerito philosophi praedicant. Etenim naturae nostrae infirmitas, et valetudinis offensiones, quae quotidie incidunt, per hanc corriguntur. Quamobrem sicut aequitatis ratio postulat, nos superiorum regum auctoritatem et vocem secuti, pro nostra humanitate iubemus vos senatoriis muneribus liberos in posterum vivere.* *) Aur. Lugd. *Cons.* t) Etiam in Cod. Iust. (*Imp. Iulianus A.*) deest magistratus, quem Go. *Praefectum pr.* aut *Praefectum urb.* aut *Consularem Piceni Suburbicarii*, in quo Spoletium situm est, fuisse opinatur. 4, Til. — Cui. 2°. Se. lacunam non indicant; Go. ponit undecim puncta, Ri. novem, Ri°. septem. u) 4, edd. *quisque*. Edidi ex Cod. Iust. *quisquis*. uu) Fol. 300[b] cod. 4. v) Seqq. des. in Cod. Iust. In Summariis C. Th. huic c. nonnulla interiecta sunt, quae om. in C. Th.: *Doctores quales esse insinuat et non ut statim exeuntes ex auditoriis, nisi Romae a principe probati, per provinciam ab ordine doctissimorum curialium fuerint comprobati* etc. Vid. supra XII, 1, 46; infra XIII, 5, 4. x) Ita 4, Til. — Lugd.; *accedat* Cui. 2 — Be., sc. quisquis docere vult. y) Cod. Iust. Be. *Spoletii*. Ri°. *Nevitia*. z) Recte Rein. Go. Baron. in m. et Tillem. l. c. T. V, Notes, p. 2, n. VII. Be. corr. *Iun.*; mortuus est Iovianus demum post *III. Id. Ian.*, die *XII. Kal. Mart.* a) Aur. Lugd. *Cons.* et

7. *Iidem AAA.*[b] *ad Probum*[c] *Pf. P.* Reddatur unusquisque patriae suae, qui habitum philosophiae indebite et insolenter usurpare cognoscitur, exceptis his, qui a probatissimis approbati ab hac debent colluvione[d] secerni. Turpe enim est, ut patriae functiones ferre non possit, qui etiam fortunae vim se ferre profitetur. *Dat.*[e] *XIV. Kal. Febr. Sirmio*[f], *Valentiniano NB. P. et Victore Coss.* (369.)

8. *Iidem AAA.*[g] *ad Praetextatum Pf. U.* Exceptis portus Syxti[h] virginumque Vestalium, quot[hh] regiones urbis sunt, totidem constituantur archiatri. Qui scientes[i], annonaria sibi commoda a populi commodis[k], honeste obsequi *) tenuioribus malint, quam turpiter servire divitibus. §. 1. Quos etiam[l] ea patimur accipere, quae sani offerunt pro obsequiis, non ea, quae periclitantes pro salute promittunt[m]. §. 2. Quod si huic archiatrorum numero aliquem aut[n] conditio fatalis aut aliqua fortuna decerpserit, in eius locum non patrocinio praepotentium, non gratia iudicantis alius surrogetur, sed horum omnium fideli circumspectoque delectu[o], qui et ipsorum consortio et archiatriae ipsius dignitate et nostro iudicio dignus habeatur. De cuius nomine referri ad nos protinus oportebit. *Dat. III. Kal. Febr. Treviris*[p], *Valentiniano et Valente III.*[q] *AA. Coss.* (370[r].)

9. *Iidem AAA.*[s] *ad Olybrium Pf. U.* Si qui in archiatri defuncti est locum[t] promotionis meritis aggregandus, non ante eorum *) particeps fiat, quam primis, qui in ordine reperiuntur, septem vel eo amplius indicantibus idoneus approbetur. Ita ut, quicunque fuerit admissus, non ad priorum[u] numerum statim veniat, sed eum ordinem consequatur, qui, ceteris ad priora subvectis, ultimus poterit inveniri. §. 1. [v] Hisque annonarum compendia, quae eorum[x] sunt meritis dignitatique praestanda, tua sinceritas iuxta dispositionem prius habitam faciat ministrari. *Dat. VI.*[y] *Id. Mart.* *) *Valentiniano et Valente III. AA. Coss.* (370.)

10. *Iidem AAA.* **) *ad Principium Pf. U.*[z] Medicis et magistris urbis Romae sciant omnes immunitatem

— c. 7. Cod. Iust. X, 52, 8. — c. 8. Cod. Iust. X, 52, 9 nonn. om. Vid. c. 9 h. t., not. sup. — c. 9 Go. recte coniungendam esse contendit cum c. 1 C. Th. de Studiis liber. urb. Rom. (XIV, 9) et cum c. 7 Cod. Iust. de Postulando (II, 6). Meminit huius c. Symmachus X, 40, eandemque una cum c. 8 h. t. indicat et confirmat c. 11 h. t. Contra hac c. in partem c. 8 h. t. derogari vel saltem eam accuratius revocari dicit Go. in comm. dictae c. 8. Cod. Iust. X, 52, 10 om. fin. — c. 10 similis est c. 3 h. t.

Go. 304. b) Male edd. *AA.* in c. 7—9 h. t., Cod. Iust. in c. 8 cit. (quae respondet h. c.) *Impp. Valent. et Valens AA.* et in c. 9, 10 eod. tit. *AA.* Recte Go. et Be. hic *et Gratianus A.* addi et in sqq. c. *AAA.* legi volunt, ut est in c. 10 h. t. Errorem editionum ex Tiliana ed. natum esse, demonstrat codex 4, qui in inscr. c. 7—10 h. t. clare habet *AAA.* (*Id aaa*), ut aut in c. 7 exciderit *et Gratianus* inter *AA.* et *A.*, aut c. aliquam ante hanc legem excidisse verisimile sit. Vid. supra XIII, 1, 19, not. *n* et infra XIII, 11, 10, not. *l.* c) Cod. Iust. *ad Mamertinum.* Recte Cui. Russ. *ad Probum*, ut C. Th. d) 4, Til. — Lugd. Go. — Ri°. *conlubione.* Cui. 2, 2° *conlubtione.* Cod. Iust. *collusione*, impr. Go. Be. de cj. Go. recte rest. *colluvione*, quod iam Cui. proposuerat in Comm. c. 8 Cod. Iust. cit. l. c. pag. 316. Similiter XIII, 1, 6, not. *b.* Supra Aur. Lugd. *pobatissimis* et mox 4 *functionis*, rubro col. em. *functiones.* e) Go. in Chron. *Dat.* habet pro *Reddita.* f) Cod. Iust. Be. *Sirmii*; mox Aur. Lugd. *Cons.* g) Vid. c. 7 h. t., not. *b.* h) Val. em. *Xysti* et Go. *porticus Xysti.* Cramero, Gauppio probatur quidem *Xysti*; sed Cramerus in Excursu IV. ad Gellium p. 36 (Kleine Schriften. Leipzig 1837. 8. p. 111) vocem *porticus*, quae non sit nisi interpretatio vocabuli *Xystus*, extrudendam esse affirmat, ne idem bis dicatur. Nihilo secius probo Go. cj. Coniicit Go. etiam *partus*; sed se ipse refutat. hh) 4, Til. *quod*, mendose. i) Go. cj. *percipientes*, neque vero mutat, recte. Vid. not. *k.* Etiam c. 9 Cod. Iust. cit. agnoscit v. *scientes*, quae sic incipit: *Archiatri scientes annonaria* etc., om. pr. k) Ita 4, Til. — Ri°. Hiare orationem, iam Go. monuit. In Cod. Iust. ex c. 9 h. t. add. *ministrari*, quod Be. rec., sed improbat Cramerus, obscurum esse dicens, quid populi commodis significetur. Go. suppl. *esse*, aut, si quid mutandum est, em. *annotata* pro *annonaria* (i. e. deputata, adscripta) vel *annonaria sibi commoDANda e populi commodis*; Cramerus autem scriptum fuisse putat *scientes annonaria sibi commoda a populo commodari*, non male; verum puto a Be. recte ex Cod. Iust. repositum esse v. *ministrari.* Commoda populi sunt reditus populi, aerarium urbis Romae. *) Fol. 301[a] cod. 4. l) Nonn. Cod. Iust. edd. *tantum*, impr. Go. in comm. m) Seqq. desunt in Cod. Iust. n) 4 *autem*, rubro col. corr. *aut.* o) 4, Til. — Ri°. *dilectu.* Be. auct. Go. rep. *delectu*, recte; nam cod. 4 habet *delectu.* Similiter infra XIII, 5, 13, not. *d.* p) 4, Til. — Ri. *Trim.* Be. *Trev.* Ri°. om. *Febr. Trev.* Cod. Iust. *Treu.* q) Olybrius hoc tempore Pf. U. fuit, non Praetextatus. Quare Go. Be. pro *III.* corr. *II.* (368.), et Go. in Chron. h. c. retrahit ad ann. 368. Ego cum Cod. Iust. consentiat cum C. Th., mutanda sit etiam series legum et revocanda h. c. ante c. 7, non audeo mutare numerum. r) Go. — Ri°. om. annum. Cur omittant, patet ex antec. ann. s) Vid. c. 7 h. t., not. *b.* t) Cod. Iust. *Si quis in a. d. locum est.* *) Go. ann.: „An Archiatrorum? an meritorum?“ Cramerus (Zeitschrift f. geschichtl. Rechtswissensch. Tom. I, p. 292) iure quidem a Go. dubitari, quo referenda sit haec vocula, agnoscit, ad neutrum tamen verbum eam referens, cj. antiquitus scriptum fuisse *hōrum*, i. e. honorum; librarium hoc accepisse pro *horum*, sive non intelligeret compendium sive male assequeretur eum, qui dictaret codicem: pro *horum* autem alium substituisse *eorum.* Refero v. *eorum* ad *promotionis meritis.* Sententia est: Si qui in archiatri defuncti locum promotione aut vi promotionis (*promotionis meritis*) aggregandus est, non ante promotionis particeps fiat, i. e. promoveatur, quam etc. Neque vero nego, v. *eorum* intelligi posse archiatros (*particeps*, i. e. consors *fiat archiatrorum*), quorum fortasse mentio facta erat in antecedenti particula maioris legis hic omisa. Codex Iust. ut C. Th. u) Cod. Iust. *ita tamen, ut q. f. a., non in priorum.* v) Seqq. des. in Cod. Iust. Supra Cui. 2, 2° *poterir.* x) Fol. 301[b] cod. 4. y) c. 1 C. Th. cit. *IV.* c. 7 Cod. Iust. om. numero *Dat. Kal.* Scrib. ubique, ut inter se leges illae coniungantur, aut *VI.* aut *IV. Id.* Illud suadet Cod. Iust., qui hic facit cum C. Th., hoc cod. 3, consentiens in c. 1 cit. cum cod. 4. *) Add. *Treviris* ex c. 1 et 7 citt. Aur. Lugd. Ri°. *Cons.* **) Vid.

esse concessam, ita ut etiam uxores eorum ab omni inquietudine tribuantur[zz] immunes, et a ceteris oneribus[a] publicis vacent, eosdemque ad militiam minime comprehendi placeat, sed nec hospites militares recipiant. *Dat. III. Kal. Maii Valentiniano et Valente III. AA. Coss.*[b] (370.)

11. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA.**) *Antonio Pf. P. Galliarum.* Per omnem dioecesim[c] commissam magnificentiae tuae frequentissimis in civitatibus, quae pollent et eminent claritudine, praeceptorum optimi[d] quique erudiendae praesideant iuventuti, rhetores loquimur et grammaticos Atticae Romanaeque doctrinae *). Quorum oratoribus viginti quattuor **) annonarum e fisco emolumenta donentur, grammaticis Latino vel Graeco duodecim[e] annonarum deductior paullo numerus[f] ex more praestetur; ut singulis urbibus, quae metropoles[g] nuncupantur, nobilium professorum electio celebretur, nec vero iudicemus, liberum ut sit cuique[h] civitati, suos doctores et magistros placito sibi iuvare[i] compendio. Trevirorum[k] vel clarissimae[l] civitati uberius aliquid putavimus deferendum, rhetori ut triginta, item viginti grammatico Latino, Graeco[m] etiam, si qui dignus reperiri potuerit, duodecim praebeantur annonae. *Dat. X. Kal. Iun.*[n] *Valente V. et Valentiniano AA. Coss.* (376.)

12. *Iidem*[o] *AAA. Vindiciano.......*[p] Archiatrorum, qui intra penetralia regalis aulae totius vitae probitate floruerunt, nulla dignitate[q] sequatur expensa, neque eorum fatiget heredes. Ab his etiam, qui comitivae honore donati sunt, ut consuetudo poscebat, sordidi muneris interpellatio conquiescat. Nam dilecti a patribus atque suscepti[r] honoris ac muneris incrementa servamus. *Dat. XVIII. Kal. Oct. Treviris*[s], *Ausonio*[t] *et Olybrio Coss.* (379.)

13. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. ad Pinianum*[tt] *Pf. U.* Si quid impetratis surrepticiis in iudicio suo magnificentia tua ita viderit[u] actitatum, ut his legibus, quae ad relationes promulgatae sunt, videatur aliquid imminutum, rescissis omnibus, quae per gratiam gesta videbuntur, eorum tenorem super archiatris ordinandis, quae a divae[v] memoriae patre nostro constituta sunt, a nobis quoque confirmata ex huius auctoritate[x] rescripti faciet omnifariam custodiri. *Dat. XI. Kal. Febr. Mediolano, Valentiniano A. III. et Eutropio Coss.* (387.)

— c. 11. Bon. l. c. p. 757. Legitur etiam in cod. Montispes. H. 306. Vid. supra XII, 2, 1, not. sup. et infr. not. *l.* — c. 12. Vid. c. 13 sq., not. sup. et c. 15 h. tit. — c. 13. Vid. c. 9 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*“ Sine dubio interpres intelligit c. 8 et 9 h. t. Symmachi Epp. X, 40.

c. 7 h. t., not. *b.* z) Una haec C. Th. lex Principio *Pf. U.* inscripta est, quem etiam Ammianus Marcellinus XXVII, 3, XXVIII, 4 tacet, ubi praefectos urb. imperante Valentiniano hoc ordine enumerat: Symmachum, Lampadium, Iuventium, Praetextatum, Olybrium, Ampelium. Be. em. *PPf. U.* Go. in Chron. legem tribuit anno 337, interturbata serie constitutionum h. t. et impr. Corsinio l. c. p. 284, qui Principium ab Ammiano Marcellino omissum esse putat. Praeterea Be. scribit: „Certe non videtur cum Gfr. *Pf. P.* legendum.“ Falso. Go. non h. l. corr. *Pf. P.*, sed in c. 2 Cod. Iust. de Off. div. iud. (I, 48) ann. 384 data. zz) An *habeantur?* Sed vid. supr. XI, 8, 3, not. *l.* a) 4 mendose *honeribus*; sed eraditur litera *h.* b) Aur. Lugd. *Cons.* *) Cod. Montispes. *ad Antonium.* Scaliger prop. *Ausonio,* improb. Go. Vid. supra IX, 35, 2, not. *q.* c) 4 *diocesī.* Offendit Go. in v. *dioecesim*, cum plures administraverit praefectus pr. Galliarum dioeceses. Reiecta igitur ea cj., qua v. *Galliarum* separatum ab inscriptione coniungi imperavit cum ipsa lege (*Imppp. — Antonio Pf. P. Galliarum per omnem dioecesim*), Hispanias et Britanniam hoc tempore putat ereptas fuisse praefecto praet. Galliarum. At vero imperator de immunitate rhetoribus et grammaticis *solius* Galliae danda loquitur, neque opus erat scribere *Per omnes dioeceses.* d) Cui. 2, 2° *opimi.* Rein. mendum corr. In Cui. 2 — Ri°. male hoc l. ita interpungitur *eminent clar. praeceptorum, optimi.* Til. — Lugd. Be. Go. in not. *eminent, claritudine.* *) Vid. supra XI, 16, 15, not. *e* et 18, not. *e*. **) Summ. C. Th. *XXV annonarum.* e) 4 *duodecī.* Go. ann.: „An *duo de viginti*? Nam alioquin duodecim ad viginti quatuor dici non posse videntur *PAVLO* deductior numerus.“ Recte quidem, sed obstat cod. Montisp., qui consentit cum cod. 4. Vid. not. *l.* Infra in fin. h. c. repetuntur *duodecim annonae.* Summ. C. Th. *per singulas duodenas.* f) Fol. 302ᵃ cod. 4. g) 4 *metropolis*; rubro col. supr. add. *es.* Til. — Ri°. Bon. *metropoleis.* h) 4 *quique*, rubro col. corr. *cuique.* i) 4 *iubare*, rubro col. corr. *iuvare.* Vid. supra c. 7 h. t., not. *d*, XIII, 1, 6, not. *b*, XII, 1, 6, not. *h.* k) 4, edd. ante Be. *Triverorum.* Go. pro *vel* cj. *vero*, neque tamen negat teneri posse *vel.* l) Non mutari vult Go. h. v. in *charissimae*; recte. In cod. Montispes. h. c. inversis vv. ita scripta est: *Quorum oratoribus — praestetur; in singulis urbis quae m. appellantur nobilium pr. e. celebretur. Optimi — more praestetur. Trivirorum — annonae*, et deest subscr. m) Go. *Craeco*, mendose. Til. — Cui. 2° *Graeco (etiamsi — potuerit) duodecim.* n) Rein. vult *Ian.*, haec dicens: „Nam 15. Cal. Dec. obiit Valentinianus pater.“ Aur. Lugd. *Cons.* o) Go. Rein. Be. inscr. iubent *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius.* Defuncto enim Valente Ausonio et Olybrio coss. XVIII. Kal. Febr. a Gratiano cooptatus est Theodosius. p) Dignitas deest etiam in cod. 4. Go. add. esse putat *Comiti archiatrorum* et ponit undecim puncta, quibus Ri. substituit novem, Ri°. sex. Rell. lacunam signo non distinguunt. q) Go. prob. Be. em. *dignitatem*, recte. Mox Go. *neque.* r) Go. vult *suspecti,* quasi servent imperatores incrementa honoris illius et muneris, quae patres (i. e. anteriores principes) dilexerint et suspexerint. Artificiosa haec est interpretatio. Patres sunt senatores. In c. 15 h. t. archiatri non vocantur ad senatorias descriptiones, supra c. 2 h. t. eximuntur a muneribus senatorum et comitum. Comparantur igitur archiatri cum senatoribus, fruuntur honore neque vero oneribus senatorum. Eum honorem, quem patres sibi conferri laetantur, servant imperatores. Nego etiam, patribus nullo v. apposito significari principes anteriores. s) 4, Til. — Ri. *Trev.* Ri°. *Triv.* t) 4, Til. — Cui. 2° *Ausonio.* tt) Go. recte vituperat eos, qui pro *Piniano* rep. volunt *Symmachum.* u) Cum literis *derit* incipit fol. 302ᵇ cod. 4, in cuius ima pag. est signum quaternionis *M.* v) 4 *dive*, rubro col. corr. *divae.* Significantur c. 8 et 9 h. t. a Valentiniano sen. datae. x) Ri. *auctoritatae.* Infra Aur. Lugd. *Cons.*

14. *Iidem AAA. Cynegio*[x]) *Pf. P.* Ea, quae principes veteres[y] archiatris sacri palatii, salutaris ac necessariae artis professoribus, sacro et mansuro in aeternum iudicio detulerunt, et antiquorum contemplatione iussorum et laborum praesentium intuitu roborata in perpetuum manere praecipimus, nec ulla cuiuspiam improbitate convelli. *Dat. VI. Id. Mart. Constantinopoli, Valentiniano A. III.*[z]) *et Eutropio Coss.* (387.)

15. *Iidem*[a] *AAA. Rufino Pf. P. Post alia:*[a] Archiatrorum privilegia, quae his vetustis sanctionibus[b] attributa sunt, illibata[c] volumus permanere ac tenere perpetem firmitatem. Hoc quoque addendum[cc] esse censuimus, [d] ut, qui egerunt administrationes, aut earum honore fungentur, vel dimissi e palatio testimonialium suffragio muniantur, ad descriptiones senatorias non vocentur, sed ab omnibus muniis absoluti, liberi atque securi dignitatis praemiis perfruantur. *Dat. VII. Kal. Aug. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.*[dd] (393.)

16. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Monaxio*[e] *Pf. P.* Grammaticos, oratores atque philosophiae praeceptores, nec non etiam medicos praeter haec, quae retro latarum[ee] sanctionum auctoritate consecuti sunt, privilegia immunitatesque frui hac[f] praerogativa praecipimus, ut universi, qui in sacro palatio inter archiatros militarent[ff] cum comitiva[g] primi ordinis vel secundi[h], nulla municipali, nulla curialium collatione, nulla senatoria vel glebali descriptione vexentur[i]; seu indepta[k] administratione, seu accepta testimoniali[l] meruerint missionem, sint ab omni functione omnibusque muneribus publicis immunes, nec eorum domus, ubicunque positae, militem seu iudicem suscipiant[m] hospitandum. Quae omnia filiis[n] etiam eorum et coniugibus illibata praecipimus custodiri, [o] ita ut nec ad militiam liberi memoratorum trahantur inviti. Haec autem et professoribus memoratis eorumque liberis deferenda mandamus. *Dat. prid. Kal. Dec. Constantinopoli, Constantio et Constante Coss.* (414.)

17. *Iidem AA. Helioni*[oo] *Magistro officiorum.* Artium liberalium professoribus ac praecipue medicis, qui cum comitivae primi ordinis ac secundi militant dignitate, privilegia et beneficia a retro principibus praestita, nec non etiam nova ipsis eorumque filiis clementia nostra detulit, ut cohaerens sanctio[p] protestatur, quae tenaciter observari oportet. *Dat. prid. Kal. Dec. Constantinopoli, Constantio et Constante Coss.* (414.)

18. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Helioni*[pp] *Magistro officiorum.* Habente[q] propriam firmitatem secundo[r] nostrae maiestatis oraculo, quod de excusandis sive praebendis[s] his, quae militantibus debentur, hospitiis promulgatum est, illa, quae dudum circa archiatros et magistros sanximus[t] literarum, observentur. Hos enim, pro necessariis artibus[u] et liberalibus disciplinis, hospitali molestia, quoad viverent, liberari praecipimus. Illibata ergo permaneant illa, quae quondam circa archiatros, quos in palatio nostro primi vel secundi ordinis comites militasse constiterit, et circa liberalium literarum magistros videntur a nobis iustissime constituta. *Dat. XIV. Kal. Sept. Hierio et Ardaburio*[v] *Coss.* (427.)

— c. 14. Err. Aur. Lugd. *c. XLIII.* — c. 15. Vid. c. 2 h. t., not. sup. Coniungenda est cum c. 52 C. Th. de Cursu publico (VIII, 5), ubi cons. not. *rr.* — c. 16 eodem die data est atque c. 17 h. t., in qua commemoratur. Cod. Iust. X, 52, 11 aliis omm., aliis add. Vid. not. *h.* Indigitatur cum c. 17 in c. 18 h. t. — c. 17. Vid. c. 16 h. t., not. sup. — c. 18. Cod. Iust. XII, 41, 8 nonn. om. Vid. infra XIII, 4, 4, not. *x.* Bas. LVII, 12, 8. Cf. c. 16 h. t., not. sup.

et Go. adscr. ann. 380. x) Ri[a]. *Cynagio.* y) Vid. c. 2, 4, 12, alias c. h. t. z) Ri[a]. om. *III.* z) Go. Be. in ann. rep. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius.* Vid. c. 52 cit., not. *r.* a) Ex 4, Til.; rell. om. *Post alia.* b) Vid. c. 2, 4, 12 h. t. c) 4 *libata*, ab ant. man. rep. *inlibata.* cc) Quod iam constitutum est c. 2, 12 h. t. d) Fol. 303[a] cod. 4. dd) Aur. Lugd. *Cons.* e) 4, Til. — Ri[a]. Cod. Iust. *Monachio.* Be. auct. Go. ex c. 18 C. Th. de Senat. (VI, 2) rep. *Monaxio*, recte. Cf. XIII, 1, 21. ee) Vid. supra X, 10, 3, not. *e.* Til. — Lugd. *retrolatarum.* f) 4 *ac*, rubro col. supra add. *h.* Mox *censemus* pro *praecipimus* Go. in comm. ff) Go. em. *militabunt* ex c. 17 h. t., quae *militant.* Cum C. Th. consentit Cod. Iust. Vid. not. *h.* g) 4 *comitiva*, rubro. col. appon. virgula supra *a.* Vid. not. *h.* Edd. *comitivam.* h) Ita cod. 4, optime et pariter atque c. 17: *qui cum comitivae primi ordinis ac secundi militant dignitate.* Vid. etiam c. 18 sq.: *quos in palatio nostro primi vel secundi ordinis comites militasse constiterit.* Recentior manus codici rubro colore post v. *secundi* haec vv. adscripsit: *adepti fuerint, aut maioris gradum dignitatis ascenderint* et mutavit v. *comitiva* in *comitivam.* Edd. igitur, in quas hoc supplementum transiit, ita habent: *universi, qui in sacro palatio inter archiatros militarunt, cum comitivam primi ordinis vel secundi adepti fuerint, aut maioris gradum dignitatis ascenderint, nulla municipali, nulla curialium conlatione, nulla senatoria vel glebali describtione vexentur.* Usa est illa manus aut Cod. Iust. s. c. 19 h. t., aut utroque fonte. Delevi illa vv., quae huc non pertinerent. i) Cod. Iust. *nulla curialium conventione vexentur* et om. *nulla s. v. gl. descriptione.* Vid. Cui. l. c. pag. 817. k) Cod. Iust. *adempta*, sed Cui. et C. Th. l) Cod. Iust. *testimonialem*, sed Cui. et C. Th. m) Fol. 303[b] cod. 4. n) Cod. Iust. *omnia in filiis.* o) Omissa sunt in Cod. Iust. vv. *ita ut — inviti.* oo) Vales. in m.: „Helius magister officiorum dicitur Olympiodoro.“ p) Vid. c. 16 h. t. pp) Vid. not. *oo* anteced. q) 4 *Habentem*, rubro col. del. *m.* r) Sec. Go. indigitatur c. 16 C. Th. de Metatis (VII, 8). Infra Aur. Lugd. *maiestatis.* s) 4 *praeuendis*, rubro col. corr. *praebendis.* t) Vid. c. 16, 17 h. t. u) Fol. 304[a] cod. 4. v) 4, edd. Cod. Iust. *Ardaburo.* Vid. supra X, 20, 17, not. *h.* Aur. Lugd. *Cons.* Ceterum in Cod. Iust. h. c. ita scripta est: *Archiatros nostri palatii, nec non urbis Romae, et magistros literarum, pro necessariis artibus, vel liberalibus disciplinis, nec non*

19. *Iidem AA. Proculo Pf. U.* Archiatrorum sacri palatii obsequia cogitantes id praesenti sanctione decernimus, ut, si qui ex his aut primi ordinis adepti fuerint comitivam, aut maioris gradum dignitatis ascenderint, secundum id, quod eis dudum per sacras constitutiones indultum est, a glebali collatione specialiter immunes sint, non praeiudicante eis novella lege[x], per quam iussimus, exceptis quibusdam dignitatibus, quae illic nominatae sunt, senatoria munera omnes agnoscere. *Dat. III. Id. Iul. Constantinopoli, Felice et Tauro Coss.* (428.)

TIT. IV. *) DE EXCUSATIONIBUS ARTIFICUM.

1. *Imp. Constantinus A. ad Felicem....*[y] Architectis quam plurimis opus est; sed quia non sunt, sublimitas tua in provinciis Africanis ad hoc[z] studium eos impellat, qui ad[zz] annos ferme duodeviginti nati liberales literas degustaverint. Quibus ut hoc gratum sit, tam ipsos quam eorum parentes ab his, quae personis iniungi[a] solent, volumus esse immunes, ipsisque, qui discent[b], salarium competens statui. *PP. VI. Kal.*[c] *Sept. Karthagine, Optato et Paulino Coss.* (334.)

2. *Idem*[d] *A. ad Maximum....*[e] Artifices artium brevi subdito comprehensarum, per singulas civitates morantes, ab universis muneribus vacare praecipimus, si quidem ediscendis[f] artibus otium sit accommodandum, quo magis cupiant et ipsi peritiores[g] fieri, et suos filios erudire. *Dat. IV. Non. Aug. Feliciano et Titiano Coss.*[h] (337.)

Architecti, laquearii[i], albarii[ii], tignarii, medici[k], lapidarii, argentarii, structores, mulomedici, quadratarii barbaricarii, scasores[l], pictores, sculptores, diatritarii[m] intestinarii, statuarii, musivarii[n], aerarii, ferrarii, marmorarii, deauratores, fusores, blattiarii[o], tessellarii, aurifices, specularii, carpentarii, aquae libratores, vitriarii, eburarii[oo], fullones, figuli, plumbarii*), pelliones[p].

Tit. IV. Cod. Iust. X, 64. Supra XIII, 1, not. *b.* — c. 1 non multum abest quin Go. coniungendam esse putet cum c. 6 C. Th. de Navicular. (XIII, 5). Vid. infra not. *c.* Est etiam in cod. Montispes. H. 306. Vid. supra XII, 2, 1, not. sup. Baron. Ann. ad a. 324, n. 104. — c. 2. Cod. Iust. X, 64, 1. Cai. in Comm. c. 1 cit. l. c. pag. 324 sq.

---

picturae professores (ex c. 4 sq. tit.), *si modo ingenui sunt, hospitali molestia, quoad vivent, liberari praecipimus. Datum XIV.* etc. x) Sec. Go. c. ult. C. Th. de Senatoribus (VI, 2).

*) Vid. supra XIII, 1, not. *b.* y) Dignitas etiam deest in c. 6 C. Th. de Navicul. cit. et in cod. Montispes., qui *Lib. XIII Leg. Idem ad Felicem.* Go. Felicem *sublimitatis tuae* appellatione hic salutatum praefectum praet. et Italiae quidem fuisse putat, qua cj. nisus Be. in not. add. *Pf. P.* Go. — Ri*. ut om. dignitatem indicent, sex puncta ponunt; rell. nihil signi ponunt. z) Fol. 304[b] cod. 4. In cod. Montispes. om. *sublim. t. in pr. Africanis.* zz) Go.: „abundare videtur haec vox." a) 4 *iniugi*, err. b) Go. cj. *docent*, motus v. *salarium*, quod docentibus, non discentibus praebeatur. Sed totius constitutionis, ut in C. Th. servata est, ea mens est, ut praemiis alliciantur et commodis, qui in architecturae studium incumbant. *Discent* habet etiam cod. Montispes. c) c. 6 cit. *PP. VII. Id.*, qua re hanc c. cum c. 6 cit. nego coniungendam esse. Go. in Chron. *VII.*, sed add.: „al. *VI.*" Mox 4 et edd. *Paulino.* In cod. Montispes. deest subscr. d) Cod. Iust. *Imp. Constantinus*, convenit igitur cum C. Th., nec differt in subscr. Cum Constantinus obierit iam XI. Kal. Iun. h. ann., Go. aut inscriptionem mutandam esse putat, aut in subscr. leg. *IV. Non. Apr.* In eandem sententiam loquitur Rel. l. c. p. 340. Be. dicit: „aut subscr. mut. aut inscr. *Imppp. Constantinus, Constantius et Constans AAA.* quippe defuncto iam Constantino M. mense Maio." Non dubito, quin lex facta sit vivo Constantino, data defuncto eo, neque agnosco inscriptionem a Be. propositam, quia V. Id. Sept. demum tres illi Constantini filii in locum eius Augusti nuncupati sunt teste Idatio. e) Dignitas deest in cod. 4, in Cod. Iust. et in edd.; Be. auct. Go. in not. add. *Pf. P.* Go. Ri. om. dignitatem indicant sex punctis, Ri*. septem; in rell. nihil indicio est lacunae. f) Cod. Iust. *si quidem in discendis.* Recte Go. praefert scripturam Cod. Th. g) 4 *peritores*; ant. man. add. *i* supr. lit. *o.* h) Cod. Iust. *Conss. Et notitia est ista.* i) 4 *laquaearii.* ii) Cod. Iust. *albini.* k) Ita etiam Cod. Iust. Cui. tuetur h. v., chirurgos esse interpretans. Accursius legit *mulomedici* (quorum in Cod. Iust. non est mentio), non impr. Cui. l. c. pag. 324, qui utrumque v. retinendum censet, *medici, mulomedici.* Nam etiam Bas. ἰατροί, ἱπποϊατροί. Go. reiectis his cj. prop. *mediaci*, i. e. artifices, qui circa mediale versantur. Mediale in re lignaria esse intimam arboris partem, intestinis operibus et minutis rebus faciendis aptam, mediacos igitur similes tignariis et intestinariis. Non inveni in fontibus latinitatis v. *mediacus*; nec quicquam muto. Paullo post *mulomedici.* l) *Scasores* non commemorantur in Cod. Iust. Go. cj. *stratores*, qui pavimenta sternunt, aut *scansores*, qui gradus et scalas faciunt, per quas scanditur et ascenditur, prob., nisi me fallit, Schellero v. *Scasor.* Be. cj. *cusores*, quos Cod. Iust. nominat, sed multo post. In inscript. ap. Rein. classis IX, n. 66 et ap. Murat. p. 2046, n. 6, Orell. Inscr. 4277 legitur *scasor* (*M. Ulpius Aug. Lib. Plocamus Ex domu Aug. Scasor*). Quod artificum genus h. v. significetur, nescio, neque scit Orell., cui displicet Go. cj. *scansor* aeque atque Reinesii em. *stator.* m) Ita 4. Cod. Iust. *diatretarii*, recte. L. 27, §. 29 D. ad L. Aquiliam (IX, 2): *Si calicem diatretum faciendum dedisti*; a Graeco διάτρητος, διατρέω (διατράω); sunt igitur diatretarii artifices, qui perforant margaritas, gemmas, lapillos. Dirksen in Manual. Latinit. rec. v. *Diatretarii*, sed add.: „al. diabathrarii." Go. cj. *diatrectarii* et impr., si quis legere velit *diatrictarii.* Fateor, mihi neutram vocem notam esse. Be. in Cod. Iust. ex C. Th. rep. *diatritarii*, haud scio an recte. n) Ita etiam Haloander in Cod. Iust., cuius rell. edd. habent *musarii*, improb. Go., aut *musearii*, praeter Be., qui C. Th. scripturam rest. o) Go. in comm. em. *bractearii*, i. e. πεταλουργοί. Cod. Iust. edd. habent *braccarii* s. *bracarii* (ut Hal. Cui. et Lampridius in Alexandro Severo c. 24, ubi vero Scaliger pro *braccariorum* em. *bracteariorum*) aut *brachorii*, ut Spangenb. Retrahit igitur Go. ultimam Cod. Iust. vocem in h. l. Cui. 2, 2*. Go. *tessclarii.* oo) Cod. Iust. *eborarii.* Cui. in Comm. c. 1 cit. *vitrearii.* *) Cui. in Cod. Iust. propter Bas. *plumarii.* Supra *fusores.* p) In Cod. Iust. aliis artificibus omm., aliis add., h. notitia ita mutata est: *Architecti, medici, pictores, statuarii, marmo-*

3. *Impp. Constantius et Constans AA. ad Leontium* [q] *Pf. P.* Mechanicos et [qq] geometras et architectos, qui divisiones [r] partium omnium incisionesque servant, mensurisque et institutis operam fabricationi [s] stringunt, et eos, qui aquarum inventos [t] ductus et modos docili libratione ostendunt, in par studium docendi atque discendi nostro sermone perpellimus [u]. Itaque immunitatibus gaudeant, et *) suscipiant docendos, qui docere sufficiunt. *Dat. prid. Non. Iul. Leontio* **) *et Sallustio Coss.* (344.)

4. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Chilonem Vic.* [v] *Africae.* Picturae professores, si modo ingenui sunt [x], placuit neque sui capitis censione neque uxorum aut etiam liberorum nomine tributis esse munifices, et ne servos quidem barbaros in censuali adscriptione profiteri, ad negotiatorum quoque collationem non devocari, si modo ea in mercibus habeant, quae sunt propria artis ipsorum; pergulas et officinas in locis publicis sine pensione obtineant, si tamen in his usum propriae artis exerceant. Neve quemquam hospitem inviti recipiant [xx], lege praescripsimus, neve pedaneorum iudicum sint obnoxii potestati, arbitriumque [y] habeant, consistendi in civitate, quam elegerint. Neve ad prosecutiones equorum vel ad praebendas operas devocentur; neve a iudicibus ad efficiendos [z] sacros vultus aut publicorum operum expolitionem sine mercede cogantur. Quae omnia sic concessimus, ut, si quis circa eos statuta neglexerit, ea teneatur [a] poena, qua sacrilegi coercentur. *Dat. XII. Kal. Iul.* [b] *Treviris, Gratiano A. III. et Equitio Coss.* (374.)

TIT. V. *) DE NAVICULARIIS [bb].

1. *Imp. Constantinus* [c] *A. ad Volusianum....* [d] Si navicularius originalis levamentarius fuerit, nihilo minus [e] apud eosdem, apud quos et parentes eius fuisse videntur, firmiter permanebit. *Dat. XIV. Kal. April. Volusiano* [f] *et Anniano Coss.* (314.)

2. *Idem* *) *A. Amabiliano* [g] *Praefecto annonae.* Navicularios ad consortium pistorum urbicorum nominatos neque ulla hereditatis successione pistoribus obnoxios absolvi ab hoc munere oportebit. Quod si hereditario iure forsitan pistoribus teneantur, facultatem habeant, si forte maluerint ob vindicias [h], pistorum hereditates eidem corpori [i] reddere, aut quibuscunque proximis defuncti cedere, ut ipsi a pistorum consortio liberentur. Quod si hereditatem amplectantur, necesse est successionis ratione pistorii muneris societatem eos suscipere et ex propriis facultatibus onera navicularia sustinere, V. C. Pf. [k] urbi super hac re videlicet disceptante. *Dat.*

— c. 3. Cod. Iust. X, 64, 2. — c. 4. Vid. supr. XIII, 3, 18, not. *v* et infr. not. *x*.
Tit. V. Cf. supra XIII, 1, not. *b*. Nov. Valent. tit. XXIX. (ed. Berol. p. 1336). Cod. Iust. XI, 1. — c. 2 Go. et cum c. 1 (potius 4) C. Th. de Appell. (XI, 30) coniungi vult (vid. infra not. *l*) et referri in tit. C. Th. de Pistoribus (XIV, 3). Indigitatur una cum c. 3 h. t. infra XIV, 4, 1.

rarii, lecticarii, seu arcarii, clavicarii, quadrigarii, vel quadratarii, quos Graeco vocabulo πηκτὰς appellant, structores, id est, aedificatores, sculptores ligni, musearii, deauratores, albini, quos Graeci κονιάτας appellant, argentarii, barbaricarii, diatretarii, aerarii, fusores, signarii, fabricarii, bracharii, particarii, atque (improb. Cui., qui ex C. Th. em. *aquae*) *libratores, figuli, qui Graece dicuntur κεραμεῖς, aurifices, vitriarii, plumbarii, specularii, eborarii, pelliones, fullones, carpentarii, sculptores, dealbatores, cusores, trigarii, cisiarii, bractearii, id est, πεταλουργοί.* Vid. Cui. Comm. l. c. et Cramer. (Zeitschr. f. geschichtl. Rechtswissensch. Tom. I, p. 302). q) Fol. 305ᵃ cod. 4. qq) Cod. Iust. om. *et*. r) 4 *diuuisiones*; del. *u* rubr. col. s) 4, edd. ante Be. *operam fabricationi*, recte; id est qui operae fabricandi limites ponunt, aliis verbis, qui artem celeriter et apte fabricandi docent. Huic interpretationi respondent ea, quae sequuntur (*docili libratione ostendunt, in par studium docendi* etc.). Til. — Lugd. *stringunt*, mendose. Cod. Iust. *opera* (Cui. *operam*) *fabricationibus*, quo duce Go. in comm. cj. *opera fabricationi*, Be. autem correxit *opera fabricatione*. t) Go. prop. *inventores*, neque vero quicquam mutat. Cod. Iust. *aquarum ductus, et inventos modos.* Sunt aquae libratores. Vid. c. 2 h. tit. u) 4, edd. ante Be. *perpendimus*, mendose. Cod. Iust. *compellimus*, sed Cui. proxime ad C. Th. scripturam accedens *perpellimus*, quod Be. rec. Recte. Rein. em. *pertendimus*. c. 1 h. t. *impellat*. *) Go. cj. *ut*. **) 4 *Lentio*, a libr. corr. *Leontio*. v) Ita 4, edd. Vales. in Ammian. Marcell. XXVIII, 1 rep. *Proconsulem*, probb. Go. Rel. (qui idem prop. l. c. pag. 448) et Be. Vid. supra XII, 6, 16; infra XIII, 6, 7. x) Huc usque recepta est haec c. in Cod. Iust. Vid. supr. XIII, 3, 18, not. *v*. xx) Go. in not.: „recipiant *hac lege* praescripsimus." y) Fol. 305ᵇ cod. 4. Idem mox *praeuendas*. Cf. supra XIII, 3, 18, not. *s*. z) Mainardus in Excerptis et Fornerius l. Quotid. 15 mutant v. *efficiendos* in *effigiandos*. Go. neque *effigiandos*, neque *inficiendos* (i. e. pingendos, miniandos) admittit, et recte defendit v. *efficiendos*. a) 4 *mercedem — teneantur*; utrumque corr. rubro col. b) Go. in Chron. vult *Iun.* 4, Til. — Ri. *Triu.* Ri*. *Trir.*
*) Vid. supra XIII, 1, not. *b*. bb) Cod. Iust. *De n. seu naucleris publicas species transportantibus, et de tollenda lustralis auri collatione.* c) 4, edd. *Constantius*. Go. Rein. Be. em. *Constantinus*, quod rep., quia manifestum est, errasse cod. 4 librarium, cum scriberet *Constantius*. d) Dignitas om. in cod. 4 et in edd.; Go. — Ri*. quinque punctis, rell. nullo signo lacunam indicant. Go. Be. in not. add. *Pf. U.* Vid. supr. V, 6, 1, not. *z*. e) Go. ann.: „Divisim ita scribendum *nihilo minus*, id est pariter, similiter ac parentes eius." f) Add. *II.*, quod iam Be. voluit. Aur. Lugd. Cui. 2, 2* *Cons.* *) Vid. not. *c* anteced. g) Rein. em. *Annibaliano*. h) 4 *vendicias*, a libr. corr. *vindicias*. Mainardum *obventitias* coniecisse Go. narrat. Go. tuetur vulg. scripturam *ob vindicias*, i. e. ob ius, quod pistorum corpori competit vindicandarum rerum pistoribus obnoxiarum. Vid. c. 5, 6 C. Th. de Praediis navic. (XIII, 6). Quamquam vox *obventitias* infimae latinitatis est, tamen, cum cod. 4 parvo discrimine literarum *d* et *t* habeat *obvendicias*, quin recipienda esset, non dubitarem, nisi librarius ipse eam correxisset. i) 4 *corporis*, rubro col. del. *s*. Cum literis *ris* incipit fol. 306ᵃ cod. 4. k) 4 *Prf.* l) Go. ex c. 4 C. Th. de Appell. cit., quae habet *PP. III. Kal. Ian.*, in Chron.

Kal. Iun.[l] *Treviris, Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss.* (315.)

3. *Idem* *) *A. Amabiliano*[m] *Praefecto annonae.* Si quis navicularius per obreptionem vel quacunque ratione immunitatem impetraverit, ad excusationem eum admitti nullo[n] modo volumus. §. 1. Sed et si quis patrimonium naviculario muneri obnoxium possidet, licet altioris sit dignitatis, nihil ■ honoris privilegia, in hac parte duntaxat, opitulentur, sed sive pro solido sive pro portione huic muneri teneatur[o]. Nec enim aequum est, ut, patrimonio huic functioni obnoxio excusato, commune onus non omnes pro virili sustineant portione. *PP. V.*[oo] *Kal. Iun. Constantinopoli*[p], *Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* (319.)

4. *Idem* *) *A. Elpidio....*[q] Ex quocunque Hispaniae littore portum urbis Romae navicularii navis[r] intraverit, quae onus duntaxat fiscale subvexerit, eandem sine interpellatione cuiusquam[rr] abire praecipimus, nec ulli extraordinario oneri deservire, ut facilius iniuncta sibi possit implere obsequia. *Dat. VIII. Id. Mart. Thessalonicae, Crispo III. et Constantino III.*[s] *Coss.* (324.)

5. *Idem* *) *A. ad Ablavium Pf. P.* Navicularios **) omnes per orbem terrarum per omne aevum ab omnibus oneribus et muneribus, cuiuscunque fuerint loci vel dignitatis, securos, vacuos immunesque esse praecipimus, sive decuriones sint, sive plebeii, seu potioris alterius dignitatis, ut, a collationibus[t] et omnibus oblationibus liberati, integris patrimoniis naviculariam munus exerceant. §. 1. Naves quoque eorum, quantaecunque fuerint, ad aliud munus ipsis invitis teneri non convenit, ad quodcunque littus accesserint; littorum custodibus et vectigalium praepositis, exactoribus, decurionibus *) atque rationalibus et iudicibus scituris, quod, qui hanc legem violaverit, capite punietur. *Dat. XIV. Kal. Oct. Constantino A. VII. et Constantio C. Coss.* (326.)

6. *Idem* **) *A. ad Felicem*[u].... Commoda nobis visa est[v] ea dispositio, quae expresse navicularios in hunc ordinem formavit, ut non promiscue, sed per vicissitudines rite servatas iuges cursus[x] agnoscerent, et exiguos[y] implerent, quo ita levamentis alternantis auxilii cunctorum fortunae et tenuiorum potissimum confirmarentur[z], nec necessitas fieret, aliquos semper longiora lustrare, ac plerisque obnoxios casibus fieri. Quod ne ulterius possit accidere, labor omnibus par et iustus adiunctus sit, et subsidia pari ratione deferantur, nec tenuiores in querelas infructuosae complorationis incurrant. *PP. VII.* *) *Id. Sept. Karthagine, Optato et Paullino*[a] *Coss.* (334.)

7. *Idem* *) *A. Naviculariis Orientis.* Pro commoditate urbis, quam aeterno nomine, iubente **) Deo, donavimus, haec vobis privilegia credidimus deferenda, ut navicularii omnes a civilibus muneribus et oneribus et obsequiis habeantur immunes, et ne honores quidem civicos, ex quibus aliquod incommodum sentiant, subire cogantur. Ab administratione etiam tutelae, sive legitimae, sive eius[b], quam magistratus aut provinciae[c] rectores iniungunt, habeantur immunes. Et vacatione legis Iuliae et Papiae potiantur, ut, etiam nullis intervenientibus liberis[d], et viri ex testamento uxorum solidum capiant, et ad uxores integra voluntas perveniat maritorum. De proprietate etiam vel hereditate vel qualibet alia civili caussa pulsati ne ex rescripto quidem nostro ad extraordinarium iudicium evocentur, sed agentibus in suo foro respon-

— c. 3. Vid. tit. sq. not. sup. et c. 2 h. t., not. sup. — c. 4 sec. Go. concordat proximae c. §. 1. Certe similis est c. 8 h. t. — c. 5 partim transscripta est in c. 17 h. t. Vid. c. 8 h. t., not. sup. — c. 6. Vid. supr. XIII, 4, 1, not. sup.

hic rep. vult *III. Kal. Ian.*, ut utraque c. coniungi possit, quando quidem Constantinus hoc tempore non Treviris fuerit, sed in Mysia, Dacia, Pannonia. Neque vero haec sufficiunt. Debebat Go. etiam rep. *PP.* pro *Dat.* Mihi videtur error inesse in v. *Dat.*, pro quo si rep. *PP.*, omnia salva sunt. 4, edd. ante Be. *Triu.*, sed Ri*. *Triv.* *) Vid. not. *c* anteced. m) Cui. 2, 2* *Ambiliano*, mendose. Vid. not. *g* anteced. Go. *Idem AA.* n) 4 *admittiinullo*; edd. ante Be. *admitti in ullo.* Cui. 1 — 2* in m.: „*γρ. nullo*," quod etiam Go. prop. et Be. recepit, recte. Ortus est error, non eo quod male disiunctae erant literae, ut Be. scribit, verum ex antecedenti litera, quam a librario geminatam esse iam Go. vidit. Summ. C. Th. *Naviculariam excusationem non mereri.* o) Cui. 2 — Ri*. *teneantur*, err. oo) Go. in Chronol. *PP. X. Kal.* p) Delenda est h. v., quae occasione sequentis nominis hic infarta est; nondum enim Constantinopolis structa erat. Vid. supr. XI, 30, 12, not. *i.* *) Vid. supra not. *c.* q) 4, edd. *Helpidio.* Vid. supra II, 8, 1, not. *y.* *Vicarium* addi vult Be. auct. Go. Nec in cod. 4, nec in edd. lacuna ullo modo indicatur. r) Fol. 306[b] cod. 4. rr) Cf. c. 5 h. t., §. 1. s) Be. in not. add. *Caess.* *) Vid. not. *c* anteced. **) Aur. Lugd. *Na icularios.* Mox Ri*. *cuiusque* pro *cuiuscunque* et 4, edd. ante Be. *plebei.* t) 4, Til. *aut a conlationibus*; rell. edd. *ut a collationibus*; recte. *) Ri*. om. *decurionibus.* **) Vid. supra not. *c.* u) Vid. supra XIII, 4, 1, not. *y.* Go. et Ri. sex puncta ponunt, Ri*. quattuor, rell. non indicant lacunam. v) Fol. 307[a] cod. 4. x) 4 *currus*, a libr. corr. *cursus.* y) Go. cj. *exagogas* vel *exagogios*, neque vero mutat v. *exiguos.* z) 4 *tenuioribus um potissimum confirmen nec.* A rec. man. rubro col. ponitur asteriscus post *um* et post *confirmen* (*tenuioribus um* * *potissimum confirmen* * *nec*). Til. — Lugd. *tenuioribus* * *um potissimum confirmen* *, *nec.* Primum in Cui. 2, 2* editum est *tenuioribus sunt potissimum confirmenti*, *nec*, quae cj. Cuiacii a sqq. editoribus recepta est, ita tamen, ut Go. — Ri*. asteriscum post *confirment* servarent. Rectius recepissent alteram Cuiacii cj. indicatam illam in m. Cui. 1 — Cui. 2* et Go. Be. probatam *tenuiorum potissimum* (in Aur. Lugd. om. *potissimum*) *confirmentur*, quam praetuli quidem, cum manifestus sit error librarii cod. 4, sed mutato praesente in imperfectum. *) Ri*. om. *VII.* Vid. c. 1 cit., not. ... a) 4, edd. *Paulino*, etiam in sq. c. *) Vid. not. *c* anteced. **) Go. in not. *Iubente*; recte defendit in comm. *iubente.* b) 4 *ius*, ab ant. man. corr. *eius.* c) Cum literis *ciae* inc. fol. 307[b] cod. 4. d) Cui. in m. Cui. 1 —

deant, et ad exemplum Alexandriai stoli[e] quaternas in frumento centesimas consequantur ac praeterea per singula millia singulos solidos, ut his omnibus animati, et nihil paene de suis facultatibus expendentes cura sua frequentent maritimos commeatus. *Acc. Kal. Dec. Optato et Paullino*[f] *Coss.* (334.)

8. *Idem**) *A. ad Severum*[g]. . . . Navicularios Hispaniarum neque ad extraordinaria teneri officia, neque alicubi retentos moras sustinere oportet, sed relatorias traditarum specierum intra decem dies a susceptoribus percipere; cumque ad aliquas insulas, portus, littora, stationes accesserint, ostensis relatoriis nullam prorsus inquietudinem[h] sustinere. *Dat. XIV. Kal. Iun. Nepotiano et Facundo Coss.* (336.)

9. *Imp.*[hh] *Constantius A. et Iulianus C. Olybrio*[i] *Pf. U.* Nullam vim[k] oportet navicularios[l] sustinere delegatas species annonarias transferentes, nec concussiones perpeti nec aliquod[m] genus incommodi, sed venientes ac remeantes omni securitate potiri; decem auri libras[n] mulcta proponenda his, qui eos inquietare tentaverint[o]. *Dat. Kal. Iun.*[p] *Roma, Constantio IX. et Iuliano Caes. II.**) *Coss.* (357.)

10. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Ampelium Proconsulem Africae.* Navicularios Africanos, qui idonea publicis dispositionibus ac necessitatibus ligna convectant, privilegiis concessis dudum[q] rursus augemus. *Dat. XIII.*[r] *Id. Mart.*[s] *Hadrianopoli, divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

11. *Iidem AA. ad Symmachum Pf. U.* Quisquis[ss] ex naviculariorum corpore, defugiens solita munia, ad honores indebitos venit, in corporis sui consortia revertatur etc. *Dat. III. Id. Ian.*[t] *Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)[u]

12. *Iidem AA.*[u] *ad Demetrianum Praefectum annonae Africae.* Si quis naviculariorum ex nostrae perennitatis[v] indulto fori translationem potuerit obtinere, fructu careat impetrati. Circa feminarum vero personas veterum statuta teneantur, ut, in quibus foris antiqua eas dispositione[x] constet adscriptas, illic navicularii oneris munus agnoscant. Ut enim in litibus caussisque privatis fora easdem sequi convenit maritorum, ita in publicis necessitatibus originis debent servare rationem. *Dat. prid. Id. Maii*[y] *Treviris*[z], *Valentiniano NB. P. et Victore Coss.* (369.)

13. *Iidem AA.*[a] *ad Olybrium Pf. U.* Sicut olim[b] de linteonibus[c] et naviculariis divus Constantinus instituit, ita nunc ex omnibus sexaginta ad praesentis necessitatis teneantur impensas, quos tamen idoneos et communis delectus[d] asseruit, et facultatum inspectio comprobavit, et sententia tuae sublimitatis adstrinxit[e]. Quibus, si quem aut necessitas fatalis, aut inopia repentina, aut aliquis casus inviderit, ex vocationibus[f] obnoxiis oportebit idoneum surrogari. Sed sollicita inspectione prospiciatur, ne a quoquam amplius postuletur, quam necessitas exegit[g] lavacrorum, vel instituta iam dudum forma[h] praescripsit. *Dat. IV. Non. Dec. Treviris*[i], *Valentiniano NB. P.*[ii] *et Victore Coss.* (369.

— c. 8 concordat c. 4 et sec. Go. etiam c. 5 h. t. — c. 9. Cod. Iust. XI, 1, 3. Cf. c. 6 et 17 h. t. — c. 11 sec. Go. coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Praediis navic. (XIII, 6). Vid. infra not. *t*. — c. 12. Ri°. *c. VII.*, mendose. Sec. Go. coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Naufragiis (XIII, 9). Vid. supr. XI, 26, 1, not. sup. et infra not. *z*.

2°. Go. Be. recte em. *liberis*. e) Supra v. *stoli* ab antiqua manu gilvo col. scriptum est in cod. 4 *cursus*, sine dubio interpretandi stoli caussa. Rec. manus id uncis inclusit rubro col. pictis. f) Vid. not. *a* antec. *) Vid. c. 1 h. t., not. *c*. g) Dignitas deest in cod. 4 et in edd. nullo lacunae indicio. Go. ex c. 5 C. Th. de Donat. (VIII, 12), c. 3 C. Th. de Maternis bonis (VIII, 18), c. 2 C. Th. de Fide test. et instrum. (XI, 39) rep. *Comitem Hispaniarum*, prob. Be. h) Cum lit. *tudinem* incip. fol. 308[a] cod. 4. hh) Ita Cui. in Cod. Iust.; 4, edd. et Cod. Iust. *Impp.* i) Ita etiam Cod. Iust. Go. tamen (prob. Corsinio l. c. p. 223), Rein. in Chron. const. Cui. 2 et Be. recte monent, reponendum esse *Orphiti* nomen, cum Olybrius demum imp. Valentiniano Pf. U. fuerit. Vid. Ammian. Marcell. XVI, 10 et c. 2 C. Th. de Gladiatoribus (XV, 12). k) 4 *vi*, rubro col. supr. add. *vim*. l) Cod. Iust. *naucleros*. m) 4 *aliquid*, rubro col. em. *aliquod*. Go. in not.: „Aliud quod." n) Rep. *libras* ex cod. 4, ubi rec. man. rubro col. corr. *librarum*. Hoc transiit in edd.; sed iam saepe diximus, formulam illam ab editoribus mutatam esse. Vid. supra VII, 17, 1, not. *t*, XI, 36, 15, not. *b*, XII, 1, 110, not. *s*. Cod. Iust. *decem librarum auri*. o) 4 *temptaverit*. p) Miratur Go. datam esse h. c. *Kal. Iun. Romae*, unde diserte Ammian. Marcell. scribat Constantium *IV. Kal. Iun.* digressum esse, tricesimo postquam eo venisset die. Cod. Iust. *Romae*. *) Aur. Lugd. om. *II*. q) Videtur indigitari deperdita aliqua lex. r) Ita 4 et Til.; rell. edd. *III*. Numerus *XIII*. falsus est, nisi quid excidit, aut *Id.* pro *Kal.* scriptum est. Illud accipio. s) Quia Valentinianus hoc mense Hadrianopoli non fuit, Go. em. *Maii*. ss) Ri°. err. *Quisque*. t) *Ian.* c. 2 cit. Go. in not. alterutro loco errorem esse putat; in Chron. autem vult *Iun.*, quod etiam Rein. corr., recte. u) Go. Be. recte addi iubent *et Grat. A.* et hic et in sq. c. Vid. supra XI, 26, 1. v) Fol. 308[b] cod. 4. x) 4 *antiquaead dispositione*; rubro col. pro *ad* corr. *as*. y) Til. — Lugd. *Triu.* 4, Cui. 2 — Ri. *Triu.* Ri°. *Triv.* z) Go. ex c. 2 cit. addi vult *Acc. Aquis* (Ri. *Acc. Aquil.*) *Lecta Actis*. Adversatur Go. cj. ordo constitutionum. Haec enim const. data est ann. 369; illa post annum 372 data sit necesse est, propter antec. c. 1 eodem anno datam et propositam, neque verisimile est, c. 2 triennio postquam data est, acceptam et lectam esse. a) Vid. not. *u* antec. b) Cui. 2, 2° mendose *enim*. Infra *ita nunc* dicitur. c) Go. cj. *lintrionibus* (*lintrariis*), neque tamen h. l. mutat. d) 4, Til. — Ri°. *dilectus*. Go. in not. *delectus*. Vid. supra XIII, 3, 8, not. *o*. §. 2, c. 14 h. t. *delecti* et c. 18 h. t. *deligi*. e) 4, Til. — Ri. *adstrixit*. Ri°. Be. *adstrinxit*. An *adstruxit*? f) Go. cj. *ex vacantibus*, prob. Be. et *aut vacatio ex omnibus obnoxiis*, sed Rein. *vacationibus*, bene. Vid. Symmach. ep. X, 58. Cui. 2, 2°. Go. *aut vocationibus*. g) Go. in not. *exigit*. h) Fol. 309[a] cod. 4. i) 4, Til. — Ri. *Triu.* Ri°. *Triv.* ii) Cui. 2 — Ri°. om.

14. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Modestum Pf. P.* Iuxta eum tenorem, quem a divo principe Constantio, data Musoniani[k] clarissimae memoriae Pf. P. executione, constat esse roboratum, intra Orientales provincias naviculariorum corpus impleri iubemus; ea videlicet statutorum ratione servata, ut per eminentiam tuam numerus naviculariorum designetur tam intra Orientem quam intra Aegyptiacas partes, qui praesenti possit intentione[l] compleri, excusandis videlicet pro denum milium modiorum luitione quinquagenis numero iugis in annonaria praestatione duntaxat, ita ut vestes atque equi ceteraeque canonicae[m] species ab indictione eadem non negatur[n]. §. 1. Ad conficienda[nn] vero competentia navigia[o] provincialibus cunctis primitus materiae postulentur, reparationem deinceps per singulos annos iisdem[p] naviculariis ex concessa iugorum immunitate curaturis[q]. §. 2. Eorundem autem naviculariorum ex fide nobis nomina, loca, substantiae nuntientur, brevibus[r] duplici ratione conscriptis, quot videlicet de veteribus quotque[s] sint et quales recenti associetate delecti*). §. 3. His autem naviculariis, qui fuerint instituti, servari privilegia Africana decernimus, ita ut facultatibus propriis per succedaneas hereditatum vices[t] perpetuo sint obnoxii functioni. §. 4. Et[u] sunt corpora, de quibus navicularii ex indictione quinta decima[v] constituendi sunt iuxta sacram iussionem, ita: ex administratoribus[x] ceterisque honorariis viris, praeter eos, qui intra palatium sacrum versati sunt, de coetibus curialibus et de veteribus idoneis[y] naviculariis, et de ordine primipilario, et de senatoria dignitate; ut[z], si qui voluerint freti facultatibus, consortio naviculariorum congregentur. *Dat. III. Id. Febr. Constantinopoli, Gratiano A. II. et Probo Coss.* (371.)

15. *Imppp. Gratianus,[a] Valentinianus et Theodosius AAA. ad Hesperium Pf. P.* Quisquis naviculariorum[b] codicillis optaverit ornari, praebitioni equorum intelligat se esse subdendum. *Acc. XII. Kal. Aug. Constantinae, Ausonio[c] et Olybrio Coss.* (379.)

16. *Iidem AAA. Corpori naviculariorum*[d]. Delatam[e] vobis a divo Constantino et Iuliano[f] principibus aeternis equestris ordinis dignitatem nos firmamus. Quod cum ita sit, si quis contra interdicta innumerabilium sanctionum corporali vos iniuria pulsare audeat, nisi[g] qui digna expiatione est luiturus aurum immanis admissi[h], apparitione quoque sua ultimo supplicio deputanda. Cuius monitio hanc debet sollicitudinem sustinere[i], ut iudices prava forsitan indignatione*) succensos ab illicitis tempestiva**) suggestione deducat. §. 1. Huic illud additur, ne, qui certum ordinem ex nostra definitione retinetis[k], alii vos alteri hominum generi haerere vereamini, nec timeatis, vos civitatum[kk] municipibus innecti. Ex nullo itaque nexu, nulla caussa, nulla persona decurionum vos obsequia contingent, cum praesertim priscis constitutionibus, quarum series orationis paginis antelata est, magis illud invaluisse perhibeatis, ut plerumque et ordinarios[l] curiales naviculariorum sibi necessitas vindicaret. §. 2. Quod vero ad negotiationis commodum advehendasque merces spectat ac respicit, in eo sollers cura[m] competentium iudicum providebit, ut obtentu nominis vestri non passim[n] ac sine consideratione negotiatorum lateat immunitas, nec[o] ipsi dudum delati beneficii privilegiis[oo] fructuque fraudemini.

— c. 16 coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Naufragiis (XIII, 9).

P. Cui. 2, 2* *Cons.* k) Vid. supra I, 5, 6, 7, not. sup. Go. Be. em. *Musoniano*, recte. l) Go. ann.: „An *intentioni? praesenti intentioni*, pro, ad praesentem intentionem? An *indictione?* ut mox *infra, ab indictione eadem.*" Be. prob. *indictione*, recte. m) 4, Til. — Lugd. *canicae*, mendose. n) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2, 2*. Go. *negatur.* Aur. Lugd. Ri. — Be. *negantur.* Recte Go. Be. em. *negentur.* nn) Rein. hoc facere dicit c. 28 h. tit. o) Ita 4, edd.; Go. scribi vult *navigiA*, id est *navigia a provincialibus*, probabiliter. Consentit Be. p) 4, Til. — Ri*. *hisdem.* q) 4 *iogorum immunitate curatoris*; ant. man. em. *iugorum* et rec. man. rubro col. *curaturis.* r) Fol. 309[b] cod. 4. s) 4, Til. — Lugd. *quod — quodque.* *) Ri*. *decti.* t) Go. in comm.: „forte rescribendum *haeresiotarum* vices. *Haeresiotae*, id est, functioni obnoxii: hinc scilicet *haeresis* navalis, pro navali functione, *l. pen.* et *ultim. infr. de praediis Navicular.* — Verum nil temere muto." Neque licet mutare v. *hereditatum.* u) Iuretus in Symmachum X, 58 mavult *Et sicut corpora.* Go. cj. *Haec sunt corpora* propter sq. brevem corporum, unde navicularii constituendi sunt. Recte se habet *Et.* v) Sec. Go. ann. 372. x) Til. — Cui. 2* *iussionem. Ita ex admin.* Go. — Ri*. *iussionem. Ita: Ex Admin.*, impr. Go., qui prop. eam interp., quae a Be. recepta est et a nobis servata. y) Go. in not.: „*Idonei.*" z) Recte Go. Be. em. *et.* a) 4 add. *et.* b) Non dubito, quin de naviculariis sermo sit, qui honorarios codicillos impetrarant. c) 4 *Auxioni.* Til. — Ri*. *Auxonio.* d) Go. ex c. 8 cit. addi vult *Afrorum.* Ibi enim scriptum est: *Naviculariis Afris salutem.* e) Fol. 310[a] cod. 4. f) Indigitantur deperditae constitutiones. g) Locus corruptus. Go. diversis em. mendum tollere studet. Annotat enim: „An *quisquis is?* An forte *insigni dignaque*, vel *nisu iniquo digna*, etc. nisi forte *supr.* secunda linea pro *si quis* reponemus *ne quis.*" In sqq. autem *aurum* corr. in *ausum.* Neque Be. em. *nae is quidem — ausum* multum valet. Fortasse sanatur locus, si deleta v. *si* post *sit* infra cum Go. Be. em. *ausum*, et signum interrogandi additur post *deputanda.* Neque inconcinnum est cj. *norit quod* aut *iudicum* pro *nisi qui.* Inter Go. cj. mihi non displicet *ne* pro *si.* Sed tamen puto nonnulla vv. excidisse. h) Cui. 2, 2* om. *admissi*, err. i) 4 *sustine*, rubro col. add. *re.* Cui. 2, 2* *sustistinere.* *) Cf. c. 32 h. t. **) Ri*. *tempestativa.* k) Ita 4, rubro dividitur *retinet is*, unde edd. ante Be. *retinet, is*, impr. Go., qui compulsis literis, ut Iuret. in Symmach. ep. X, 58, pag. 306 scribi vult *retinetis.* Hoc Be. recepit, recte. kk) Ita Aur. Lugd. Ri*.; rell. *civitatium.* Vid. supra XII, 12, 16, not. *l.* l) Vetat Go., ne scribatur *ordinario.* De curialibus vid. §. 4, c. 14 h. tit. m) Fol. 310[b] cod. 4. In ima pagina est signum quaternionis *MA.* n) 4 *possim*, rubro col. add. asteriscus. Til. *possim* *, *ac*, lacunae indicandae causa. Cui. in Cui. 1 tacite corr. *passim*, recte. Rell. *passim* recep. o) Go. em. *Pateat immunitas ne*, sine causa. oo) Aur. Lugd. *privilegii.* p) Til. —

Dat. VIII. Id. Febr. Treviris[p], *Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

17. *Iidem AAA.*[q] *ad Principium Pf. P.* Omnes navicularii per omne aevum ab omnibus oneribus et muneribus et collationibus et oblationibus sublevantur, cuiuscunque loci fuerint vel dignitatis. Et quicunque contra[r] istam fecerit legem, seu custos litterum, seu vectigalium praepositus, seu exactor vel decurio, seu rationalis vel iudex cuiuscunque provinciae, exhibitus, sublatis universis facultatibus suis, capitali sententiae subiugetur. *Dat. XII. Kal. Maii Aquileia, Honorio NB. P. et Evodio Coss.* (386.)

18. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA.*[s] *Alexandro Pf. Augustali.* Iudaeorum corpus ac Samaritanorum[ss] ad naviculariam functionem non[t] iure vocari cognoscitur; quicquid[u] enim universo corpori videtur indici[v], nullam specialiter potest obligare personam. Unde sicut inopes vilibusque commerciis occupati naviculariae translationis munus[x] obire non debent, ita idoneos facultatibus, qui ex his corporibus deligi poterunt ad praedictam functionem[y], haberi non oportet immunes. *Dat. XII. Kal. Mart. Constantinopoli, Valentiniano A. IV. et Neoterio*[z] *Coss.* (390.)

19. *Iidem AAA. Tatiano Pf. P.* Quae de navicularii et curialibus ordinasti, maneant illibata atque perpetua; sint perpetuo navicularii, quia, qui merito esse debeant, providisti. Ac si, cum obierint, sobolem non relinquent, quique ille[a] in eorum facultatibus qualibet ratione successerit, auctoris sui[aa] munus agnoscet; manebit vero in ordine curiali, et ei filius in officium curiale succedat. Nihil hic surripiendum[b] decerpet ambitio; ipsa[c] denique, si quoquo modo annotatio[d] elicita fuerit, excludatur[e]. *Dat. VI. Id.*[f] *Sept. Veronae, Valentiniano A. IV. et Neoterio*[g] *Coss.* (390.)

20. *Iidem AAA. Hypatio Pf. Augustali.* Eum, qui agentum in rebus militiam adeptus est, certis et debitis[h], eatenus naviculariae inquietudinis suspicione summota, frui privilegiis non vetamus, si nec genere naviculariorum corpori cohaeret, nec navarchiae obnoxias functioni retinet facultates. [i] *Dat. prid.*[ii] *Id. April. Constantinopoli, Arcadio A.*[k] *II. et Rufino Coss.* (392.)

21. *Iidem AAA. Apodemio Pf. P. Illyrici et Africae.*[l] Unusquisque navicularius noverit, intra biennium aut securitatem suscepti oneris reportandam, aut periculorum approbandam[m] esse fortunam. *Dat. XV. Kal. Mart. Constantinopoli, Arcadio A. II. et Rufino Coss.* (392.)

22. *Iidem*[n] *AAA. Rufino Pf. P.* Naviculariorum vires sic debitas huic necessitati origines in ipsis provinciis honoratorum fides lecta pensabit, mensuramque aliquid definiet vel revocando excusatos, vel debitos obligando. Quos compositis omnibus ad nos referre necesse est, scituros, a nobis de[nn] suo iudicio iudicandum. *Dat. III. Non. Sept. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.* (393.)

23. *Iidem AAA.*[o] *Rufino Pf. P.* Solos navicularios a vectigali praestatione immunes esse praecipimus. Omnes vero mercatores teneri ad supra dictam praestationem in solvendis vectigalibus absque aliqua exceptione

— c. 17. Vid. c. 5 et 8 h. t., not. sup. Cf. c. 26 h. t., not. sup. — c. 19. Vid. supra XII, 1, 122, not. sup. et not. *e*, tit. sq. not. sup. Go. eam indicare videtur Honorius infra in c. 25 h. t. — c. 20. Cf. supra XI, 36, 31, not. sup. et not. *o*, tit. sq. not. sup. Ponenda est h. c. post c. 21 h. t. Vid. not. *l*. — c. 21. Vid. c. 20, 26 h. tit., not. sup. Cf. c. 5 C. Th. de Naufrag. (XIII, 9). — c. 23. Vid. c. 24 h. t., not. sup.

Lugd. *Triv.* 4, Cui. 2 — Ri. *Triu.* Ri°. *Triv.* Be. *Trev.* q) Go. Be. em. *Valentinianus, Theodosius et Arcadius*, recte. r) 4 *contr*, a libr. add. *a* supr. *r*. s) Go. em. *Iidem AAA.*, recte. Vid. not. *q* antec. ss) 4 *Sammaritanum.* t) Hanc v. a nonnullis male expungi Go. dicit; sed qui illi sint, non dicit. u) 4 *quidqui*, rubro col. corr. *quidquid.* v) Sec. Go. pro *indicitur.* x) Fol. 311[a] cod. 4. y) 4 *poterunt ad praedictam functionem haberi.* Edd. *poterunt, ad praedictam functionem haberi.* Go. Be. em. *a praedicta functione.* Coniunxi vv. *ad praedictam functionem* cum *deligi poterunt* simplici em. z) 4, Til. — Ri°. *Neotherio.* a) Sec. Go. pro *quisquis ille sit, qui.* aa) Aur. Lugd. *suis.* b) Go. ann.: „Vel *subrepentium.*“ Non opus est em. c) 4, Til. — Cui. 2° *decerpet. ambitio ipsa*, recte impr. Go. Go. — Ri°. *decerpet ambitio: ipsa.* Seduxit priores edd. v. *hic*, quod pro pronomine habuerant, cum adverbium esset. d) 4, Til. Cui. 1 *annotati*; Aur. Lugd. *annotari*, mendose. Cui. in Cui. 2 tacite corr. *annotatio*, recte; alias nescitur, quo referenda sit v. *elicita.* e) Go. err. *cludatur.* f) Cui. 2, 2°. Go. om. *Id.*, sed add. in Corr. Cui. 2, 2°. Aur. Lugd. *Setem.* g) 4, Til. — Ri°. *Neotherio.* h) 4 *debetis*, rubro col. corr. *debitis.* Mox 4, Til. Cui. 1 *coheret.* i) Fol. 311[b] cod. 4. ii) Vid. c. 31 cit., not. *o*. k) 4 *Archadio* et om. *A.*, ut in edd. ante Be. l) Auctor huius legis est Theodosius, Orientis imperator, a quo seiuncta erat Africa. Del. igitur cum Go. (in comm. et in Prosopogr. v. *Apodemius*) et Ri. (ad c. 13 C. Th. de Poenis [IX, 40] T. III, p. 332) *et Africae*, neque substit. *et Italiae*, quod Go. alio loco comm. cj., impr. Ri. l. c. Nam c. 51 C. Th. de Appell. (XI, 30) *Apodemio Pf. P. Illyrici et Italiae* inscripta ad sq. ann. pertinet, quo Apodemius Flaviano auctori caedis Valentiniani in praefectura Illyrici et Italiae successit. Hoc autem anno solius Illyrici Orientalis praefectus erat. Vid. c. 12, 13 C. Th. de Legatis (XII, 12). Qua re in errore versatur, si quis cum Be. volt in subscriptione v. *Constantinopoli* deleri et h. c. Valentiniano Occidentis imperatori tribui, ut mittam, ne hanc quidem coniecturam sufficere ad sanandam inscr., quod Illyricum et Africa eidem praefecto praet. non paruerint. Praeterea Be. ann.: „Equidem fere putaverim, leg. datam esse mortuo Valentin., quo tempore occidens Theodosio parebat, ideoque inscribendos *Impp. Theod. et Arcad. AA. Apod. Pf. P. Ital. Ill. et Afr.* mutato in subscr. mense.“ Ut mensis mutetur, suadet fortasse turbatus ordo constitutionum, cum, si recte se habet mensis, h. c. ponenda sit ante c. 20 h. t. Nec h. quidem cj. emendat locum. m) Cui. 1 — Lugd. *ad probandam* et in subscr. 4 *Archadio.* n) Go. Be. in ann. rep. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius* h. et sq. c. Vid. c. 10 C. Th. de Off. pr. pr. (I, 5), not. *y*. nn) Aur. Lugd. om. *de*. Infra Ri°. *Abun-*

decernimus. *Dat. III. Id. Dec. Theodosio A. III. et Abundantio Coss.* (393.)

24. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Provincialibus Africae.* [p] Ne qua causatio vectigalium nomine relinquatur, hoc observari decernimus, ut nulla omnino exactio navriculariis ingeratur, cum sibi rem gerere probabuntur [q], sed a praestatione vectigalium habeantur inmunes. *Dat. VII. Kal. Iun.* [r] *Mediolano, Olybrio et Probino Coss.* [s] (395.)

25. *Iidem AA. Ennoio* [t] *suo salutem.* De naviculariis et curialibus aliquid sanxissemus, nisi divi patris nostri super his personis processisset auctoritas [u]. *Dat. VII. Kal. Ian. Mediolano, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

26. *Iidem AA.* [v] *Eusebio Pf. P.* Comperimus, navicularios susceptas species in negotiationis emolumenta convertere eo, quod abutantur Constantinianae legis [x] indulto, quae his ex die susceptarum [xx] specierum conclusio biennio securitates reportare permisit. Quod nos quoque non prohibemus, sed tantum sententiae consultae definitionis addimus, ut intra annum, quas [y] susceperint, inferant species, et eiusdem consulis securitates reportent, quae etiam diem illationis edoceant. Biennium autem propter adversa hyemis [z] et casus fortuitos in reportandis securitatibus non negamus, dummodo intra tempus superius designatum [a] fides peracti constet officii. Quod ad omnium notitiam volumus pervenire, ut cognoscant, transmissionem vel traditionem intra annum susceptionis esse complectendam [b]. *Dat. X. Kal. Ian. Mediolano, Arcadio III.* [c] *et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

27. *Iidem AA. ad Senatum et Populum. Post alia:* Naviculario [d] tertiam urbani canonis portionem inter prima navigationis iubemus deferre exordia. Quorum classem incuriae [e] vetustatem collapsam praetoriana praefectura restituat, ita ut omnes, qui praedia his obligata muneribus quibuslibet modis vel contractibus impetrarunt [f], secundum possessionis modum ad commeandi vocentur officium etc. *Dat. XVII. Kal. Maii Mediolano, Caesario et Attico Coss.* (397.)

28. *Iidem AA. Messalae* [g] *Pf. P. Post alia:* Provideatur, ut naves singuli quique naviculariae obnoxii functioni ad necessarium et constitutum modum exaedificare cogantur, ut onera [h] debita et iusta suscipiant. Qui scient, se de propriis periclitaturos esse fortunis, nisi in his praeparandis debitae capacitatis summam modumque [i] servaverint. *Dat. XIV. Kal. Mart. Mediolano, Theodoro V. C. Cos.* [k] (399.)

29. [l] *Iidem AA. Flaviano Pf. U.* Deprehensae fraudes iure puniuntur [m]. Solidos itaque, quos sublimitas tua eruere valuit ab his, qui in navicularios [mm] praedas egerunt, volumus naviculariorum commodis reservari. Et ne, simpli poena in raptores constituta, crescat audacia in posterum, sancimus [n], ut, quicumque in rapinis fuerit deprehensus, in poenam quadrupli teneatur [o]. *PP.* [p] *Romae in foro Aproniani IX. Kal. Febr., Stilicone* [q] *et Aureliano Coss.* (400.)

— c. 24 partim transiit in c. 6 Cod. Iust. de Vectig. (IV, 61). Bas. LVI, 4, 6. Vid. infra not. *q* et supra XI, 12, 3, not. *r*. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" — c. 25 coniungenda est cum c. 24 C. Th. de Annon. (XI, 1) et c. 149 C. Th. de Decur. (XII, 1). De reliquis constit., quibuscum Go. h. c. coniungi vult, vid. c. 24 cit., not. *c*. — c. 26 Go. concordare dicit cum c. 21 h. t. Cod. Iust. XI, 1, 4 mut. Summ. C. Th.: „*Haec confirmatio est VII et X.*" Eodem quidem die, sed Constantinopoli et ad alium praef. praet. data est c. 28 C. Th. de Praetor. (VI, 4). — c. 27 coniungenda est cum c. 12 et 13 C. Th. de Senator. (VI, 2), c. 31 C. Th. de Praetor. (VI, 4), c. 24 C. Th. de Suscept. (XII, 6), c. 5 C. Th. de Naufragiis (XIII, 9), c. 3 C. Th. de Canon. frum. urb. Rom. (XIV, 15), c. 3 Cod. Iust. Quae res venire n. poss. (IV, 40). Vid. tit. sq. not. sup. — c. 28 coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Praediis navic. (XIII, 6). — c. 29. Cod. Iust. XI, 1, 5 mut. Recte Go. vetat, ne coniungatur haec c. cum c. penult. Cod. Iust. de Excusat. et tempor. ear. (V, 62), quod Cui. suasit l. c. pag. 336. Vid. supra III, 31, 1.

datio. o) Vid. not. *n* anteo. p) Fol. 312[a] cod. 4. q) Vv. *naviculariis, cum s. rem gerere probabuntur* extrema sunt in c. 6 Cod. Iust. cit. r) Go. cj. *Ian.*, ut haec et sq. c. in eundem diem incidant. s) Aur. Lugd. *Cons.* t) 4, edd. *Ennodio.* Vid. supra XI, 30, 53, not. *b*. Recte Go. Bo. addi volunt *Proconsuli Africae.* Vid. c. 53 cit. et c. 141 — 145 C. Th. de Decurion. (XII, 1). u) Sec. Go. c. 19 h. t. a Theodosio M. data. v) Cod. Iust. imperatorum nomina habet. x) Haec Constantini lex periit. xx) Cui. 1 — Lugd. *suceptarum* et paullo post Aur. Lugd. *conclusio*, err. y) 4 *quos*, rubro col. corr. *quas.* z) 4 *hiemis* (ut Til. — Cui. 2[a]), rubro col. corr. *hyemis.* a) Fol. 312[b] cod. 4. b) Etsi Go. h. v. defendi posse dicit, tamen probabiliter em. *complendam* ex c. 2 C. Th. de Conditis in publ. horr. (XI, 14). In Cod. Iust. h. c. ita se habet: *Comperimus naucleros susceptas — convertere: ideoque decernimus, ut intra annum, q. s., i. species, et securitates reportent — edoceant, ut intra alterum annum eis reddantur, a quibus species praestitae sint.* c) Eundem falsum numerum habet Cod. Iust. Rep. igitur in not., ut Cui. in Cod. Iust., Go. Bo. *IV.*, recte. Similem err. vid. supra XI, 14, 2. d) Go. Bo. recte em. *Navicularios.* Infra *Quorum classem.* e) Til. — Ri[a]. male *in curias.* Sed Go. in notis contraxit haec vv. et Bo. ed. *incuriae*, ut cod. 4 habet. Go. prop. *incuriae vetustate* vel *incuria vetustatis* (hoc etiam vult Rein.) vel quod ipse praefert, *incuria et vetustate.* Bo. aut primam aut ultimam Go. coniecturam rep. iubet. Mihi probatur *incuria et vetustate.* Cf. infra XV, 1, 20 *partes vel incuria vel vetustate collapsas.* f) Go. ann.: *vel in se traxerunt.* g) 4 *Messale*, rubro col. em. *Messalae.* h) 4 *honera*, rubro col. del. *h*. i) 4 *mudumque*, rubro col. *modumque* repos. k) Aur. Lugd. *Conss.* Go. — Ri[a]. *Coss.* l) Fol. 313[a] cod. 4. m) 4 *Deprachensae fr. iurae*, rubro col. corr. *iure.* mm) Mendose Til. *navicurios.* n) Til. — Cui. 2[a] *audacia, in posterum sancimus.* Vid. Cod. Iust., not. *o*. o) In Cod. Iust. h. c. ita se habet: *Ab his, qui in naucleros praedas egerunt, volumus eorum commodis satisfieri, et ideo ne crescat in posterum eorum audacia, sancimus — deprehensus, poena quadrupli teneatur.* p) 4 *Ppõ*, rubro col. del. *o*. q) 4, Til. — Ri[a]. Cod. Iust. *Stilichone.*

30. *Iidem AA. Pompeiano Proconsuli Africae.* Venerandae [*]) urbis intuitu naviculariis privilegia certa delata sunt; quae quicumque temerare tentaverint, nostra auctoritate propositam mulctam lege inferre cogantur[r]. *Dat. XVII. Kal. Iul. Mediolano, Stilicone[s] et Aureliano Coss.* (400.)

31. *Iidem AA.*[t] *Hadriano Pf. P.* Universa, quae consultis nostris vel decretis illustris praefecturae indulta sunt naviculariis, si nulla melior utiliorque sententia commutavit, vel auctoritas sanctionis infregit, firma servari decernimus. *Dat. XV. Kal. Sept. Honorio A. VI. et Aristaeneto*[u] *Coss.* (404.)

32. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio Pf. P.* Cum navarchorum coetus circiter [*]) provincias Orientis inopia navium titubaret, [v] et investigandae classis obtentu insularum secessus[x] obiret et, navigandi opportunitate transacta, iudiciorum indignatio sine transvectionis exspectaretur effectu, merito celsitudo tua, praefecto augustali[xx] et insularum praeside conventis[y], Alexandrinae et Carpathiae[yy] classis summates et nonnullos alios naucleros eo[z] professionis adduxit, ut onus frumentarii commeatus, qui[a] per Orientales navarchos ex[b] Alexandrinae civitatis conditis consuerat[c] ad sacratissimam urbem transferri, in suam fidem susceptum, ad eadem augustissimae urbis[d] horrea comportarent[e], solatiis[f] pro mercedula praestitis ex tributariae pensitationis immunitate[g] vel ex eo, quod vocatur φιλικόν[h], nec non etiam aliis[i], quae tuae[k] cognitionis limavit examen[kk]; ita ut[l], super naufragiorum, quae contigerint, casibus usitato more habita quaestione, si qui[m] calculus modiationis dicatur tempestate maris deperisse, sub tuae sedis auditione nequaquam feratur acceptus, sed haec dispendii lacuna[n] in omne naviculariorum[nn] concilium, pro rata scilicet contingentis muneris, deferatur[o]. Haec igitur nostra lege firmamus. *Dat. XIV.*[p] *Kal. Febr. Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.* (409.)

33. *Iidem AA. Anthemio Pf. P.* Qui fiscales species susceperit[q] deportandas, si recta navigatione contempta, littora devia sectatus, eas avertendo distraxerit, capitali poena plectetur. *Dat. XIV.*[r] *Kal. Aug. Constantinopoli, Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.* (409.)

34. *Iidem AA. Faustino Pf. P. Post alia:* Iudices, qui in portibus dioeceseos[s] suae[t] onusta navigia, cum prosperior flatus invitat, sub praetextu hyemis immorari permiserint, una cum municipibus et corporatis eiusdem loci fortunarum propriarum feriantur dispendiis. Navicularii[u] praeterea poenam deportationis excipiant, si aliquid fraudis eos admisisse fuerit revelatum. *Dat. XVIII. Kal. Sept. Ravennae*[uu], *Varane*[v] *V. C. Cos.*[x] (410.)

35. *Iidem AA. Seleuco*[xx] *Pf. P.* Universos, quos naviculariae conditioni obnoxios invenit antiquitas, praedictae functioni conveniet famulari. Personas igitur ne-

— c. 30 Go. coniungit cum c. 18 C. Th. de Lustr. coll. (XIII, 1) et c. 166 C. Th. de Decurion. (XII, 1). — c. 31 Go. coniungendam esse opinatur cum c. 4 Cod. Iust. de Lucris advocat. (XII, 62). — c. 32 Go. fortasse coniungendam esse putat c. 1 C. Th. de Frumento Alexandrino (XIV, 26). Cod. Iust. XI, 1, 6 et XI, 5, 6. Vid. infr. not. *kk*, *l* et tit. IX. h. libri, not. sup. — c. 33 Go. recte coniungi vult cum c. un. C. Th. de Auri publ. prosec. (XII, 8) et cum c. 2 Cod. Iust. de Off. civil. iudic. (I, 45). Cod. Iust. XI, 1, 7. — c. 34. Cod. Iust. XI, 1, 8. Go. cum h. c. coniungi vult c. 4 Cod. Iust. Quae res venire (IV, 40). Symmachus IV, 54. — c. 35. Vid. tit. sq. not. sup.

*) Err. Ri. Ri°. *Venerardae.* r) 4 *cogatur*, rubro col. corr. *cogantur.* s) 4, add. ante Be. *Stilichone.* t) Go. Be. in not. add. *et Theodosius A.*, recte. u) 4 *Aristhēn.* Til. — Lugd. *Aristheneto.* Cui. 2, 2° *Aristeneto.* Go. — Ri°. *Aristineto.* Aur. Lugd. *Cons.* *) Cui. in Cod. Iust. *circa.* v) Fol. 313[b] cod. 4. x) 4, Til. — Ri°. *successus.* Go. Rein. ex Cod. Iust. em. *secessus* et hoc rep. Be.; recte. Cf. supra VII, 16, 2 *abscessus provinciarum, abdita quin etiam loca et insulae.* xx) 4 *augtali.* y) Cod. Iust. add. *civitatis.* yy) Cod. Iust. *Carpatiae.* Böcking ad Notitiam Dignit. p. 145, not. 130. 4 *classi*, rubro col. add. *s.* z) Cod. Iust. *eius*, sed Cui. *eo.* a) Go. vituperat Cui., qui in Cod. Iust. edid. *quod.* b) 4 *navachos e*; ab ant. man. corr. *navarchos et.* c) 4, Til. — Ri°. *censuerat.* Be. auct. Go., quocum consentit Rein., ex Cod. Iust. rest. *consuerat*, recte. Ceterum Cod. Iust. *consueverat.* d) Cui. 2, 2° *vobis*, quem errorem Rein. tollit. e) 4, Til. — Ri°. mendose *conportaret.* Be. auct. Go. ex Cod. Iust. veram rec. scripturam. f) Cod. Iust. *salariis.* Go. tuetur *solatiis*, recte, ut Cui. in Cod. Iust. ed. Solatium est beneficium, commodum. g) Non probabiliter Go. in comm. cj. *immanitate* vel *immensitate*, quasi *mercedula* opponatur multitudini tributorum et cumulo. Potius *immunitate* se refert ad v. *solatiis.* Tribuuntur enim naviculariis solatia, i. e. beneficia pro mercedula, quae sunt immunitas tributariae pensitationis vel eius, quod vocatur φιλικόν etc. h) 4, Til. — Ri°. *filicon.* Be. auct. Go. rest. verum verbum ex Cod. Iust. i) 4, Til. — Ri°. *alios.* Be. ex Cod. Iust. rep. *aliis*, recte. k) In Cod. Iust. om. *suae.* kk) In vv. *limavit examen* desinit Cod. Iust. XI, 1, 6. Go. ad v. *limavit* ann.: „Non mutandum in *libravit.*" l) Hinc inc. c. 6 Cod. Iust. de Naufrag. cit. m) Cod. Iust. *quis.* n) Cod. Iust. *iactura.* Nostrum Go. elegantius esse dicit. Vid. Symmachi epp. V, 76, ibid. Iuretum, Cic. in Verr. II, 55, Go. in Gloss. Nom. v. *Lacuna.* nn) Cod. Iust. *nauclerorum.* o) Hic desinit c. 6 Cod. Iust. cit. Fol. 314[a] cod. 4 incip. cum v. *Haec.* p) Ita etiam Cod. Iust. utroque loco, sed fieri non potest, ut coniungatur h. c. cum c. 1 de Frument. Alex. cit.; illa enim data est quidem ad eundem Anthemium de simili re, sed triennio post h. c. q) Cod. Iust. *suscepit.* r) c. 2 Cod. Iust. cit. *XIII.*, sed mss. Paris. et Pistor. *XIIII.*, ut C. Th. Vid. c. 1 cit., not. *g.* s) 4 *portib·* (i. e. *portibus*) *dioceseos*, rubro col. em. *portubus dioeceseos.* Til. — Be. *portubus.* Non multum differt a cod. 4 scriptura Cod. Iust. *partibus*, quam impr. Go. et Iuretus in Symmachum IV, 54; sed Cui. ed. *portubus.* t) Go. probabiliter prop. *tuae*, etsi in comment. aliter videtur sentire. Alias v. *dioeceseos* pro provincia posita est. Mox 4, Til. — Cui. 2° *hiemis*, et corr. rubro col. *hyemis* in codice. u) Cod. Iust. *Naucleri.* Vid. Böcking. ad Not. Or. p. 446. uu) Addidi ex Til. — Go. *Rav.* Cod. Iust. *Ravennae.* Ri. — Be. om. *Rav.* Utrum in cod. 4 sit, non recordor; neque tamen dubito, quin ibi fuerit. v) 4, Til. — Lugd. *Varan.* Cod. Iust. *Varana.* x) Aur. Lugd. *Conss.* Go. Ri°. *Coss.* xx)

moratas et eorum heredes et praedia persequenda esse decernimus, ut canon sacratissimae urbis vel expeditionalium portuum[y] necessitas impleatur. *Dat. prid. Non. Mart.*[z] *Ravenna, Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.* (412.)

36. *Iidem AA. Naviculariis per Africam.* Tributa naviculariis privilegia hac interminatione firmamus, ut, si quis cuiuslibet dignitatis iudicum vel militantum crediderit negligenda[a], et aditus negaverit petitum a se tuitionis praesidium, patrimonium suum noverit istius functionis oneribus addicendum sine ulla spe veniae, quam de nobis sub annotationis indulto meruerit. §. 1. Illud etiam addimus, ut decem librarum auri mulcta tam naviculariis quam iudicibus, nec non proconsuli et vicario, spectabilibus viris[b] et V. C. annonae praefecto[c] officiisque eorum proponatur, si unquam ordine[d] memorato vel ipsi coegerint, vel sponte cupienti, quod non potest fieri, de centesimis[e] suis auferri permiserint, vel de propria substantia quicquam sportulae nomine cuiquam donare vel offerre personae, ut a singulis constitutum mulctae pondus non ambigant[ee] exigendum. Accipientem quoque quadruplum fisco nostro iubemus exsolvere etc. *Dat. XVI. Kal. April. Ravenna, Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.*[f] (412.)

37. *Iidem AA. Naviculariis per Africam. Post alia:* [g]Si ulla dignitas vel apparitio frumenti curam sustinens dirigendi a naviculario magistrove navis aliquid accepisse detegitur, probato crimini pro motu iudicis poena non desit etc. *Dat. XVI. Kal. April. Ravenna*[gg], *Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.*[h] (412.)

38. *Iidem AA. Albino Pf. U.* Dissimulationi et corruptelae urbani vel annonarii officii exquisitis remediis mansuetudo nostra prospexit, ut, si quando navicularius extra modum centesimarum diametrum incidisset, intra quinque dies, ex quo portum venerabilis urbis esset ingressus, adhibitis tribus illustribus viris urbana praefectura, praesente quoque annonario cognitore, quid evenisset detrimenti[i], inquireret, et quicunque in hac fraude fuisset inventus, sub elogio, adiuncto idoneo exsecutore, mox ad Africam atque ad V. C. praefecti annonae iudicium deduceretur, soluturus instantia memorati, quicquid debere fuerit deprehensus. §. 1. Hac itaque lege decernimus, ut, si ultra diem praefinitum permiserit[k] navicularium protelari, quinque libras auri se atque officium suum sciat aerario nostro debere inferre. [l]Apparitionem quoque praefecturae urbanae mulcta trium librarum auri feriendam esse censuimus. Praefectus annonae duas libras auri sacris largitionibus inferre cogetur, nisi eius praecipue instantia intra diem constitutum fuerit accelerata cognitio. Huius modi igitur inquisitio etiam diebus feriatis[ll] et devotionum, absque ulla observatione, peragenda est. *Dat. XV. Kal. Oct. Ravenna, Constantio et Constante Coss.* (414.)

TIT. VI. *) DE PRAEDIIS NAVICULARIORUM[m].

1. *Imp. Constantinus*[mm] *A. ad decretum Naviculariorum.* Alienationes possessionum a naviculariis factas fugiendi muneris gratia praeiudicare vobis non sinimus. Ideoque volumus, ut comparatores supra scriptarum possessionum, interpellato praefecto annonae, ad id[n] obsequium compellantur, cui se obnoxios esse fecerunt. *Dat. V. Kal. Nov. Constantino A. VII. et Constantio C. Coss.*[o] (326.)

2. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Symmachum Pf. U. Post alia:* Patrimonia naviculariorum, quae quolibet genere in extraneorum dominia demigrarunt, in corporis sui ius proprietatemque remeent. *Dat. III. Id. Iun.*[p] *Mediolano,* [q]*Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

3. *Iidem AA.*[r] *ad Musuphilum*[s] *Vicarium Africae.* Adversus petitionem naviculariorum de suo iure certantium spatium non praescribat annorum[t]; etiam illis assertionibus remotis, quibus nonnulli amplexantur, quae

— c. 36 et 37 non solum inter se coniungendae sunt, verum etiam cum c. ult. C. Th. de Naufragiis (XIII, 9) cohaerent. — c. 37. Vid. c. 36, 38 h. t., not. sup. Aur. Lugd. err. *XXXVIII.* — c. 38. Summ. C. Th.: „*Haec inutilis est, quia superiori est similis.*"

Tit. VI. Vid. supra XIII, 1, not. *b.* Go. ad h. t. quoque pertinere putat c. 19 C. Th. de Senator. (VI, 2) et c. 8, 19, 20, 27, 35 antec. tituli. Cod. Iust. XI, 2. — c. 1. Vid. c. 2, 8 h. t., not. sup. — c. 2 coniungenda est cum c. 11 C. Th. de Naviculariis (XIII, 5). Cf. infr. not. *p.* Summ. C. Th.: „*Haec contraria superiori.*" Vid. c. 4 h. t., not. sup. — c. 3. Vid. c. 5 h. t., not. sup.

Aur. Lugd. *Seuleuco.* y) Rein. cj. *partium*, seductus sine dubio scriptura Cod. Iust. Vid. not. *s.* z) Fol. 314[b] cod. 4. Aur. Lugd. *Cons.* a) 4 *necaegenda*; em. rubro col. *neclegenda.* b) Til. *spectabilibus, viris et.* c) 4 *annonae pf.* Til. — Lugd. *annonae PF.* Cui. 2 — Be. *Pf.* (s. *PF.*) *annonae.* Vid. infra XIV, 3, 12, not. *e.* d) Go. cj. *si quicquam* s. *si unquam quicquam ordinis* (naviculariorum scilicet), Be. *si quid unquam ordini.* Non puto opus esse em. illis. Rep. *ordini memorato*, i. e. naviculariorum. e) 4 *centessimis* (del. *s* ante *i* rubro col.) et paullo infra *nominae.* ee) Ri°. *ambigat.* f) Aur. Lugd. *Cons.* g) Fol. 315[a] cod. 4, qui paullo infra *fraumenti.* gg) Ri°. om. *Rav.* h) Annus deest ap. Go. i) Cui. 2, 2° mendose *detrimenta*; Rein. corr. *detrimenti.* Cf. c. 32 h. tit. k) Go.: „Quis? An Praefectus Urbi." Non dubito, quin is intelligatur (praefectura urbana); nam reliquorum mentio fit in seqq. legis vv. l) Fol. 315[b] cod. 4. ll) Ri. Ri°. *feritatis*, err.

*) Vid. supra XIII, 1, not. *b.* m) Cod. Iust. *De pr. et omnibus rebus navicul.* mm) 4, add. *Constantius*, manifesto err., de cuius origine saepe dixi. Ante me Go. et Be. in not. repos. *Constantinus.* n) 4 *it*, rubro col. corr. *id.* o) Aur. Lugd. *Cons.* p) Vid. c. 11 cit., not. *t.* q) Fol. 316[a] cod. 4. Aur. Lugd. *Cons.* r) Vid. not. *s* sq. s) 4, Til. — Ri°. *Musufilum.* Musuphilus hoc solo loco commemoratur. t) Recte ita Go. interpunxit. Til. — Cui. 2° *praescribat, annorum etiam.* Mox Aur. Lugd. *adcertio-*

divorum principum consecuti fuere permissu. Sed et si est quicquam naviculario iuri obnoxium, quod domus nostrae proprietatem spectat, tolerare praecipimus navicularias functiones. *Dat. prid. Kal. Aug. Vangionibus, Valentiniano et Valente AA.*[u] *Coss.* (365?)

4. *Iidem AA. ad Dracontium Vicarium Africae. Post alia:* Naviculariae facultates naviculario corpori reddantur, si bona rite retinentes subire eorum onera noliat, quorum possessione fruuntur. Ceterum si sponte cognoscunt naviculariam functionem, sine exceptione potioris vel cuiuscunque[v], bona ad se transmissa sine inquietudine possideant, cum pro rata ex parte debitis fungantur officiis etc. *Dat. IV. Kal. Maii Remis, Lupicino et Iovino Coss.* (367.)

5. *Iidem AA.*[x] *ad Aurelianum Praefectum annonae.* Temporibus[y] praescriptionem in vindicatione rerum ad navicularios pertinentium cognoscat tua[z] gravitas esse succisam. [zz] Domum etiam mansuetudinis nostrae in his, quae naviculario nomine[a] obnoxia sunt, agnoscere praecipimus debitam functionem. *Dat. III. Kal. Oct. Lupicino et Iovino Coss.*[b] (367.)

6. *Imppp. Valentinianus*[c], *Valens et Gratianus AAA. ad Provinciales Afros.* Fundi omnes ad naviculariorum dominium pertinentes, et ad aliorum iura translati, fisco vel rei publicae[d] vel naviculario vel quolibet alio distrahente, sive donante, vel ad filios vel propinquos vel extraneos transferente, etsi ad navicularios translati sint, reddantur dominis, actione[e] in rem et persecutione concessa, nisi maluerint hi, ad quos res pervenerint, onus agnoscere, cui erat ille obnoxius, cuius nomine vindicatio competit; evectionis[f] ac melioratae rei perceptorumque fructuum inspectione habita etc. *Dat. VII. Id. April. Treviris*[g], *Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

7. *Iidem AAA.*[h] *Chiloni Proconsuli Africae.* In his, quae navicularii vendunt, quoniam intercipere contractum emendi vendendique fas prohibet, emptor navicularii functionem pro modo portionis comparatae subeat; [i]res enim oneri addicta est, non persona mercantis[k]. Neque naviculariam illico[l] iubemus fieri eum, qui aliquid comparavit, sed eam partem, quae empta est, pro suo modo ac ratione esse munificam. Nec enim totum patrimonium ad functionem navicularii muneris[m] occupandum erit, quod habuerit[n], qui rei exiguae mercator accessit[o], sed illa portio, quae ab initio navicularii fuit, ad pensionem huius[p] functionis sola tenenda est, residuo patrimonio, quod ab hoc vinculo liberum est, otioso et immuni servando. §. 1. Domos[q] vero, quarum cultu decus urbium potius quam fructus acquiritur, ubi a naviculariis veneunt, pro tanto modo ad hanc pensionem obligari placet, quantum habebant emolumentum, cum pecunia mutuarentur[r]. Ubi vero spatia loci et exiguitas nullam habuit[s] pensionem, aut exstructio, cuius est ardua difficilisque molitio, aut decus sumptuosum, aut, ut est plerumque liberale institutum, habitationem[t] quis suam ornamento urbis adiecit[u], nolumus munificentiam, quae postea addita est, improbata licitationem aestimationis[v] excipere, sed vetusta potius loci species[vv] et pensio cogitetur quam cultus hodier-

— c. 4. Summ. C. Th.: „*Contraria secundae.*“ — c. 5. Summ. C. Th.: „*Similis tertiae in fine.*“ Cod. Iust. XI, 2, 1 om. pr. — c. 7. Cod. Iust. XI, 2, 2.

nibus. u) Annus deest ap. Go. — Ri°. Retulit Go. h. c. ad ann. 368 (*Valent. et Val. II.*), quia 365 Dracontius Vicarius Africae fuit, non Mesuphilus, et Valentinianus Mediolani constitit; anno autem 368 Valentinianus Treviris in Vangionum terram se contulit. Reponerem ann. 368, nisi obstaret et series constitutionum, quae, si Go. cj. vera est, postulat, ut h. c. transferatur post c. 5 h. t., et inscriptio h. c., cui fere ut add. *et Gratianus A.* Be. recte dicit. v) Til. — Cui. 2° *sine exceptione potioris, vel cuiuscunque bona.* Go. — Ri°. *sine exceptione potioris, vel cuiuscunque, bona.* Be. *sine exceptione, potioris vel cuiuscunque, bona.* x) Be., auct. Go., qui rep. vult *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA.*, in not. add. *et Grat. A.* Gratianus enim iam IX. Kal. Sept. h. ann. a Valentiniano patre ad imperium adscitus erat. Verum cum Cod. Iust. habeat *Impp. Valens et Valentinianus AA.*, congruat igitur cum C. Th., nihil mutandum esse puto. Sine dubio h. c. imperantibus solis Valentiniano et Valente scripta est, publicata vero, postquam Gratianus ad imperium accessit. y) Go. nihil quidem mutat, sed mavult *Temporis.* z) Fol. 316[b] cod. 4. zz) Hinc incipit c. 1 Cod. Iust. cit. a) Ita 4, Til. — Ri°. Cur Be. corr. *nomini*, non perspicio. Etiam Cod. Iust. *nomine.* b) Aur. Lugd. *Cons.* c) In cod. 4 add. *et.* Ri. *Valentinianus.* d) Recte Go. Be. em. *republica.* Paulio ante Cui. 2, 2° *aliorum* et infra Cui. 1 *traslati.* e) Til. — Cui. 2° *redduntur: dominis actione.* f) Go. in comm. rest. *evictionis* quia sermo sit de vindicatione rei. Quadrat in h. l. *invectionis*, i. e. rerum, quae invectae sunt et quibus pretium rei augetur, inspectione habita. Go. — Ri°. *competit evectionis, ac.* g) 4 *Tri.* Til. — Rj. *Triu.* Ri°. *Triv.* h) 4 *AA. ACHILONI* et similiter Til. — Ri°. *AA. Achiloni*, male divisis literis, pro *AAA. Chiloni*, quod auct. Go. rep. Vid. c. 16 C. Th. de Susceptor. (XII, 6), c. ult. C. Th. de Excusat. artif. (XIII, 4). Error videtur tribuendus esse ipsis C. Th. constitutionariis, non librario codicis 4; nam etiam in Cod. Iust. est *Iidem AA. et Gratianus A. Achiloni*, ubi quod Cui. rep. *Grat. A. Chiloni*, utrum codicum auctoritate factum sit an de cj., nescio. Be. *AAA. Achiloni.* i) Fol. 317[a] cod. 4. k) Cod. Iust. *personae mercatoris.* l) Cod. Iust. om. *illico*, impr. Go. 4, Til. Cui. 1, 2, 2° *ilico.* m) Cod. Iust. *ad functionem naviculariam* et om. *muneris.* n) Cod. Iust. *habuit.* o) Aur. Lugd. Ri. Ri°. Be. *accesserit*, sine necess. p) Cod. Iust. *huiusmodi.* q) Cod. Iust. *Domus.* r) Cod. Iust. (etiam Cui.) *cum pecunia mutuaretur*, male. Edd. *pecuniam mutuarentur.* In cod. 4 est *pecunia mutuarentur.* Cui. Comment. l. c. pag. 837 cj. *cum pecunia mutarentur* (quantum illae solebant locari venditionis tempore). Ex cod. rep. *pecunia.* Nam *pecunia mutuarentur* est pro locarentur. Hoc iam Go. prop. Vid. Dirksen. l. c. p. 510. s) Cod. Iust. *spatium — habuerit.* t) 4 *habitatione*, rubro col. em. *habitationem.* u) Cod. Iust. *urbis ornamento adiecerit.* v) Fol. 317[b] cod. 4. vv) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri°. *specie*, Be. ex Aur. Lugd. et Cod. Iust.

nas, qui per industriam hominis animosi accessit. *Dat. III. Non. Aug. post cons. Gratiani A. III. et Equitii*[x] *V. C.* (375.)

8. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Messalae*[y] *Pf. P.* Hi, qui fundos naviculariae functioni adscriptos a naviculariis acceperunt quolibet ad se titulo transeuntes, secundum agri opinionem, quae antiquitus habetur[z] adscripta, navicularium functionem suscipere cogantur, neque eas conditiones sibi aestiment[a] profuturas, quas venditor minus idoneus in se receperit[b], impositas ementis[c] arbitrio; hac tamen ratione[d] servata, ut, si ad minus idoneum fuerit translata possessio, etiam auctores transscripti praedii teneantur obnoxii, sitque hoc in promptu, ut damnis fiscalibus primitus ab idoneis consulatur etc.[e] *Dat. XIV. Kal. Mart. Mediolano, Theodoro V. C. Cos.*[f] (399.)

9. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Sebastio*[g] *Comiti. Post alia:* Navalem haeresin[h] in omnibus volumus custodiri, ut usque ante viginti annos quaecunque possessiones subhastariae[i] sorte distractae sunt, et propter contractum publicum navali fuerant haeresi separatae, [k]si huic oneri ante eas subiacuisse constiterit, rursus ad debitam functionem teneantur obnoxiae etc. *Dat. prid. Id. Maii**) *Ravennae, Honorio A.***) *XI. et Constantio II. Coss.* (417.)

10. *Iidem AA. Proculo Pf. P.* Si quod praedium in quolibet Africani cespitis loco per quinquaginta annorum curricula ad navalem functionem nulla sollicitudo revocavit[l], nec pulsatum aliquando intra designatam annorum[m] seriem super hac parte constiterit, ac praedictae annositatis cursum sine ulla navalis haeresis convectione[n] transscenderit, nullis patimur sollicitudinibus agitari. §. 1. Illud quoque penitus abolendum esse censemus, ut, quem non personae alicuius super navicularia functione probamenta confutarant[o], nulla[p] chartarum post quinquaginta annorum seriem molestia rediviva[q] conveniat. *Dat. XV. Kal. Iun. Ravennae, Asclepiodoto et Mariniano Coss.* (423.)

TIT. VII.*) DE NAVIBUS[r] NON EXCUSANDIS.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Eutychiano Pf. P.* Cunctis per Aegyptum intimetur, viginti librarum auri mulctae esse subdendos eos, qui naves suo nomine vel defensione[s] a transvectionibus publicis excusare tentaverint. Publica iactura navium quoque dominis feriendis, qui, neglectis necessitatibus publicis, potiorum voluerunt patrociniis excusare*). *Dat. prid.*[t] *Id. Mart. Constantinopoli, Theodoro V. C. Cos.* (399.)

2. *Iidem AA.*[u] *Longiniano Pf. P.* Multi naves suas[uu] diversorum nominibus et titulis tuentur. Cui fraudi obviantes praecipimus, ut, si quis ad evitationem[v] publicae necessitatis titulum crediderit apponendum[vv], sciat, navem esse fisco sociandam. Nam ut privatos quoque non prohibemus habere navigia, ita fraudi locum esse non sinimus[x], cum omnes in commune, si necessitas exegerit, conveniat utilitatibus publicis obedire, et subvectionem sine dignitatis privilegio celebrare[y]. Nisi igitur intra triginta dies haec fraus fuerit remota, universa navigia, quae ad exceptiones confugiunt, dominis

— c. 8 coniungenda est cum c. 28 C. Th. de Navicul. (XIII, 5). Cod. Iust. XI, 2, 3. Summ. C. Th.: „*Primae similis.*" — c. 9 coniungenda est cum c. 19 C. Th. de Senator. (VI, 2) et c. 15—17 C. Th. de Censitoribus (XIII, 11). Eodem die data est Ursacio Com. R. P. c. 7 C. Th. de Locat. fund. iur. emph. (X, 3). — c. 10 Go. in comm. transferri vult in tit. C. Th. de Navic. (XIII, 5).

Tit. VII. Vid. supr. XIII, 1, not. *b.* Cod. Iust. XI, 3. Novell. Theod. VII. de Navib. ultra duor. mil. modior. capacit. non excus. (ed. Berol. p. 1233) et Novell. Valent. XXIX. de Navicul. amnicis (ed. Berol. p. 1336). — c. 1 coniungenda est cum c. 4 C. Th. de Patrocin. vic. (XI, 24). Vid. not. *s* infr. — c. 2. Cod. Iust. XI, 3, 1 om. fin.

reposuit *species.* Cj. etiam Rein. et Go. *species.* x) 4, Til. — Lugd. Ri°. *Equiti.* Cui. 2 — Ri. *Equitl.* y) 4 *Messale*, emendatur *Messalae* ab antiqua manu. z) Cod. Iust. *habebatur.* a) Cod. Iust. *existiment.* b) Cod. Iust. *recepit.* c) 4, edd. ante Be. et vulg. edd. Cod. Iust. *inpositae mentis.* Be. ex nonn. Cod. Iust. edd. et mss., ut affirmat, corr. *impositas ementis*, recta scriptura et iam dudum probata Cui., qui eam in veteribus inveniri dicit, pro *imponentis arbitrio*, ut ipse et Hal. edid. Cum Cui. consentit Go. d) Cod. Iust. *pactione*, impr. Go. e) Sec. Go. quae sequuntur in d. c. 28. Cod. Iust. om. *etc.* f) Aur. Lugd. *Conss.* Go. — Ri°. *Coss.* g) Vid. c. 19 cit., not. *u.* h) 4 *heresim*, rubro col. corr. *haeresim.* Hoc habent Til. — Ri°. i) Go. Be. rep. volunt *subhastaria*, recte. An *sub hastae sorte?* Nam hoc solo loco invenitur v. *subhastaria.* k) Fol. 318ᵃ cod. 4. Ibi *heresi*, sed rubro col. em. *haeresi.* Etiam in sq. c. *heresis*, neque corr. *) Vid. supra VI, 2, 19, not. *b* et infra XIII, 11, 17, not. *s.* **) 4, Til. — Ri°. om. *A.* l) 4, edd. ante Be. *revocabit.* Be. auct. Go. em. *revocavit*, recte, sed mavult *revocarit.* Saepe in cod. 4 literae *b* et *v* inter se confusae sunt. m) 4 *annorum*, em. rubro col. n) Go. em. *conventione* (i. e. pulsatione) et Rein. *convictione.* Recte Go. o) 4 *confutarat.* Go. em. *confutarunt* pro *confutarant*, recte. p) Be. ann.: „mel. *ulla.*" Vid. supra VII, 8, 10, not. *o.* q) 4 inepte *redivina.* Aptius est *rediviva*, quod Cui. in m. Cui. 2, 2ᵃ cj., Val. et Go. repet., Be. recep. Rec. manus sine dubio ut lacunam indicaret, in cod. 4 atramento duos asteriscos apposuit: *molestia* redivina* conveniat.* Inde *molestia* re diuina* conv.* Til. — Lugd. Etiam Cui. 2 — Ri°. *re diuina.* Retinui *rediviva.* Vid. supr. XI, 29, 6; infra XV, 1, 19, XVI, 7, 3, §. 1. Mox Aur. Lugd. *Das.* pro *Dat.*

*) Vid. supra XIII, 1, not. *b.* r) Go. in paratitl. add. *Privatorum.* s) Fol. 318ᵇ cod. 4, in cuius ima parte est signum quaterni. *MB.* *) Suppl. *naves.* An leg. *se excusare* s. *excusari?* t) Vid. c. 4 cit., not. *k.* Aur. Lugd. *Conss.* Go. — Ri°. *Coss.* u) Recte quidem Be. in not. add. *et Theodosius A.*, sed Cod. Iust., in quo scriptum est *Arcadius et Honorius*, non discrepat a C. Th. Vid. infr. not. *z*, tit. sq. not. *b*, tit. IX. h. l. c. 1, not. *h*, c. 3, not. *f.* uu) Apud Ri°. deest *suas.* v) 4 *evitatione*, rubro col. em. *evitationem.* vv) Cod. Iust. *opponendum.* x) Til. — Cui. 2° *sinimus. Cum.* Go. — Ri°. *sinimus: Cum.* Mox 4 *obeodire.* y) Seqq. des. in Cod. Iust.

auferantur. *Dat. III. Id. Ian. Ravennae, Arcadio A. VII.*[z] *et Probo Coss.* (406.)

TIT. VIII. *) NE QUID ONERI PUBLICO IMPONATUR.

1. *Impp. Arcadius et Honorius* **) *AA. Rufino Pf. P.* Oneri publico sarcinam privatam ne quis imponat, nec audeat portitores frumenti ad suscipiendum[a] onus aliqua necessitate compellere. Hoc enim facto atque commisso non in dispendium solum atque naufragii damnum tenebitur obligatus, verum etiam publicae coercitionis experietur vigorem. *Dat. V. Id. Ian.*[b] *Constantinopoli, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

TIT. IX. *) DE NAUFRAGIIS.

1. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Modestum Pf. P.* Si quis navicularius naufragium sustinuisse[c] affirmat, provinciae iudicem, eius videlicet, in qua res agitur, adire festinet, ac probet apud eum testibus eventum; relatioque[d] ad sublimissimam referatur praefecturam, ita ut, intra anni spatium veritate relata[e], remedium ex indulgentia consequatur. Quod si per huius modi[f] negligentiam praefinitum anni spatium fortasse claudatur, supervacuas serasque actiones[g] emenso anno placuit non admitti. *Dat. PP. Beryti*[h] *Non. Ian., Modesto et Arinthaeo Coss.* (372.)

2. *Iidem AAA. ad Demetrianum Praefectum annonae Africae.* Si quando caussatio est de impetu procellarum, medium[i] ex his nautis numerum navicularius exhibeat quaestioni, quos eum in navi, pro modo capacitatis, constat habuisse, [k] quo eorum tormentis plenior veritas possit inquiri. De casu autem navis, quae ad urbem Romam directa fuerit, intra annum, quicquid acciderit, iudiciis publicetur, de his vero, quae ad portus expeditionales longius vel Constantinopolim sint profectae, intra biennium, oblato praedicto numero nautarum, super fide casus examen agitetur. Addimus etiam, uti[l] intra praefinitum tempus nulla fuerit delata querimonia, omnis posthac deplorationum aditus obstruatur. *Acc. Aquil.*[m] *Lecta actis.*

3. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Naviculariis Afris salutem*[n]. Quoties obruta vel submersa fluctibus[o] navi examen adhibetur p̄f ann̄[p], duorum vel trium quaestione destrictum purgandi[q] in alios nautas licentia offeratur. Quid est enim, quod non ab-

Tit. VIII. Cod. Iust. XI, 4. Vid. supra XIII, 1, not. *b*. — c. 1. Cod. Iust. XI, 4, 1.

Tit. IX. Cod. Iust. XI, 5. Vid. supra XIII, 1, not. *b*. Huc Go. pertinere dicit partem posteriorem c. 32 C. Th. de Naviculariis (XIII, 5). — c. 1. Cod. Iust. XI, 5, 2. — c. 2 Go. coniungendam esse putat cum c. 12 C. Th. de Naviculariis (XIII, 5); sed vid. infr. not. *m*. H. c. abrogari videtur c. 3 h. t. — c. 3 coniungenda est cum c. 16 C. Th. de Naviculariis (XIII, 5). Cod. Iust. XI, 5, 3 not.

z) Cod. Iust. *Ravennae*. Ri°. om. *Rav.* Iuretus in Symm. (sec. Rein. I, 52, sec. Go. III, 53, sec. Ri. VII, 95) Go. Be. corr. *VI.*, recte quidem, sed dissentiente Cod. Iust., qui non discrepat a C. Th. Vid. supr. not. *u*, tit. sq. not. *b*, tit. IX. sq. c. 1, not. *h* et c. 3, not. *f*.

*) Vid. supra XIII, 1, not. *b*. **) Aur. Lugd. om. *et Honorius*. a) Cum literis *endum* incipit fol. 319[a] cod. 4. b) *V. Id. Ian.* nondum decesserat de vita Theodosius. Go. igitur in Chron. p. CXLIII. et Be. aut add. esse putant in inscr. *Theodosius A.* aut scrib. *Iun.* pro *Ian.*; recte quidem; neutram vero em. agnoscit Cod. Iust., qui omnino congruit cum C. Th. Error insitus esse videtur ipsi C. Th. Vid. tit. anteced. c. 2, not. *u*, *z*, tit. seq. c. 1, not. *h* et c. 3, not. *f*.

*) Vid. supra XIII, 1, not. *b*. c) Cod. Iust. *se sustinuisse*. Go. cj. *sustinuisse se*, sed etiam *sustinuisse* bene se habere dicit; recte. 4 *nafragiū*, em. rubro col. Cod. Iust. *adfirmet*. d) In Cod. Iust. add. *etiam*. e) Cod. Iust. *revelata, competens dispositio procedat. Quod si.* f) In Cod. Iust. om. *huius modi*. Cur Go. malit *cuiusmodi*, non perspicio. 4 *huiusmodo neclegentiā*, rubro col. em. *huiusmodi*. Ri. *fortase*. g) Cod. Iust. *interpellationes*. h) Mirum, hoc quoque loco Cod. Iust. omnino concordare cum C. Th., cuius consonantiae in his titt. non unum est exemplum. Vid. infra ad c. 3 h. t., not. *f*, tit. anteced. c. un., not. *b* et tit. VII. h. l. c. 2, not. *u* et *z*. Go. in not. *Beryti*. Recte iubet Be. scribi *Dat. et PP. Beryti*. 4, add. ante Be. *Arinth.* Aur. Lugd. *Cons.* i) Rein. cj. *mediorum*. k) Fol. 319[b] cod. 4. l) Go. Be. corr. *ut*, *si*; recte. m) Go. ann.: „*Lecta Actis* constitutio: Forte *Aquis*, haud procul a Karthagine." Vid. c. 12 cit., not. *z* et ibid. Go., not. *d*. n) c. 16 Cod. Th. cit. *AAA. Corpori naviculariorum*. Vid. c. 16, not. *d*. Cui. 2, 2° *Valentianus* et Cui. 2 — Go. *AA.* o) 4 *fructibus*, em. ab ant. man. et rubro col. iterum a rec. man. Idem error est infra in c. 4 h. t., not. *h*. p) Ita 4. Til. — Cui. 2° *adhibetur, PF. ann.* (s. *Ann.*) *duorum* etc. Ap. Go. non interpungitur. Ri. — Be. *adhibetur praefecti annonae, duorum* etc. Etiam ap. Go. scribitur plene *Praefecti Annonae*. Vid. not. *q*. q) Menda h. loci partim nata sunt ex solutione sigli *p̄f ann̄*. Go. em. *destricta* (id est praecisa, temperata) vel *districta* (ut in comm.) vel *destrictum* (sc. examen. Vid. infra c. 40 de Episcopis XVI, 2) *pergendi in alios* (s. *perurgendi alios*) *nautas licentia auferatur*. Rein. retenta interpunctione Cui. 2 cj. *PFo.* (id est *praefecto annonae*. Vid. not. *p*) — *destricto*. Leg., adhibitis utriusque et Go. et Rein. cj., *adhibetur, praefecto annonae, d. v. t. q. districto, pergendi in alios nautas licentia auferatur*. Lego *praefecto — districto* (i. e. occupato in inquirendis nautis, qui de naufragio in duo vel tres nautas inquirere coepit), ut habeat v. *auferatur*, quo referatur. Go. em. *pergendi — auferatur* postulant ea, quae illico sequuntur: *Quid — intra praefinitum numerum s. q. i.*; postulat etiam Cod. Iust. Vid. infra. Falsum non est *praefecto, d. v. t. quaestione destricta, pergendi — auferatur*. Go. autem interpretatio v. *destricti* falsa est. *Destrictus* idem est atque severus, promptus, paratus. *Destricta moderatione* igitur in c. 40 cit. significat promptam, paratam, omnibus patentem moderationem. In Cod. Iust. totus locus hunc in modum transformatus est: *Quotiens — adhibetur competentis iudicis, duorum vel trium nautarum quaestione habita, ceteri ab huiusmodi nexu liberentur. Quid est enim.* Vv. igitur *ceteri ab hu-*

unde[qq] intra praefinitum numerum sollers quaesitor inveniat? Circa magistros navium, quibus est scientia plenior, immoretur; qui[r] si fatali sorte defuerint, in alios inquisitio transferetur[s]. §. 1. Sane si universos violentia tempestatis obruerit, ne veritas lateat, sequimur Constantinianae[t] legis providam sanctionem, ut affectionibus naviculariorum intra iudicia constitutis super eorum quaeratur interitu, quos navicularius naufragio periisse contendit. Cuius rei examen placuit unius lustri spatio terminari. §. 2. Ut omnis in posterum, ut a[u] duarum semicentesimarum[v], quae ex hibernis oneribus postulantur, a vobis petitio conquiescat. §. 3. Placuit sane, ut, Novembri mense navigatione[vv] subtracta, Aprilis, qui aestati est proximus, susceptionibus applicetur. Cuius susceptionis[x] necessitas ex Kal. Aprilib.[xx] in diem[y] Kal. Octobr. mansura[z] servabitur[a]; in diem vero Iduum earundem navigatio porrigetur. §. 4. Et quia ordinem vestrum ampliari[b] etiam hominum adiectione gaudemus, quoscunque vacuos publico invenerit[c] officio, in complexum vestri ordinis applicate, dummodo is, qui in municipalibus manet causis[d], nominatione ordinis non teneatur. *Dat. VIII. Id. Febr. Treviris*[e], *Gratiano vel*[f] *Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

4. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Tatiano Pf. P.* Quae in naufragiis pereunt, [g]nolumus nobis cum possessoribus, vel senatoribus vel privatis, esse communia, si quidem naufragii detrimentum fiscus agnoscat; quod interdum non grandis dispendii esse monstratur, si vexatam fluctibus[h] navem levis iactura defendat[i], quam si pondere suo gravatam pelagi unda submergat. §. 1. Ubi vero non est testis periculi, restituantur damna naufragii, et dispendia prosecutoris fraudibus inferantur; ut ad eorum iniuriam[k] retorqueatur[l], qui minus idoneos nominarunt, non ad eos redeant, quos semel constiterit fuisse devotos[m]. *Dat. XV. Kal. Aug. Constantinopoli, Tatiano et Symmacho Coss.*[n] (391.)

5. *Impp. Arcadius et Honorius AA. ad Senatum et Populum. Post alia:* Navicularios, quos vis[o] adversa naufragii prohibuerit suscepta deferre, vel de oneribus pravitate[p] submersis vel de diametris aliisque iacturis, quia[*]) excludere casus et inclementem[q] non possumus cohibere fortunam, praefectus annonae et vicarius urbis fidem probare gestorum congrua iudicatione compellant, moram et negligentiam puniturі. *Dat. XVII. Kal. Maii*[r] *Mediolano, Caesario et Attico Coss.* (397.)

— c. 4. Cod. Iust. XI, 5, 4 mut. — c. 5 coniungenda est cum c. 12 et 13 C. Th. de Senatoribus (VI, 2), c. 31 C. Th. de Praetor. (VI, 4), c. 24 C. Th. de Suscept. (XII, 6), c. 27 C. Th. de Naviculariis (XIII, 5), c. 3 C. Th. de Canon. frum. urb. Rom. (XIV, 15), c. 3 Cod. Iust. Quae res venire non poss. (IV, 40).

iusmodi nexu liberentur, si sententiam spectamus, tuentur Go. cj. *pergendi — auferatur.* qq) 4, Til. Aur. Lugd. *aliunde.* Cui. 1 *adiunde.* Cui. 2 — Be. *abunde*, ut Cod. Iust. r) Til. — Cui. 2° *inveniat circa magistros — immoretur. Qui.* Go. — Ri°. *immoretur: Qui.* Primum Rein. posuit et Go. edidit signum interrogandi post *inveniat*, recte. s) Rein. Cod. Iust. *transferatur*, neque vero falsum est *transferetur.* t) Interiit haec lex. Vid. supra XIII, 5, 16, not. *f.* Cum literis *tinianae* incip. fol. 320[a] cod. 4. Cod. Iust. mutt. vv. sic: *lateat, a liberis nautarum sive magistrorum intra iudicia constitutis super — periisse contendis*, et des. seqq. usque ad vv. *applicetur. Cuius.* Infra Ri°. *adfectionibus.* u) Til. — Cui. 2° *terminari, ut.* 4, edd. *ut o. in p. ut a* (edd. vv. *ut a — postulantur* uncis circumdant), manifesto err., quem ut tollat, Go. em. *Et* (incipit enim altera legis sententia) — *posterum puta*, recte. Cf. Dirksen, Manuale v. *Puta.* Quadrat etiam in h. l. *ut et duarum semicentesimarum.* v) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2, 2°. Go. *semiscentesimarum.* vv) Falso Go. cj. *navigationi*; nam tunc scrib. esset *subtracto*, scil. mense. Sententia est: subtracta, i. e. omissa, intermissa, prohibita navigatione intra mensem Novembrem. An *mensi?* Cod. Iust. non differt a C. Th. x) Cod. Iust. add. *autem.* Vid. supra not. *t.* xx) Cod. Iust. *Aprilis.* y) 4, Til. — Ri°. *in die.* Recte Be. auct. Go. ex Cod. Iust. rest. *in diem*, et mox sequitur. z) 4, Til. — Ri°. Cod. Iust. *mensura.* Be. sect. Go. rest. *mansura*, consentientibus nonn. Cod. Iust. edd., velut Hal. Cui., recte. a) Seqq. des. in Cod. Iust. b) 4 *amplicari.* c) Go. prob. Be. em. *inveneritis*, quia infra sequitur *applicate.* Non inconcinna quidem est haec oratio: *ordinem vestrum — invenerit* (sc. ordo vester) — *applicate*, sed praefero *inveneritis.* 4 habet *adplicatae.* Ibidem *his*, sed del. *h.* d) Go. em.: „Defendi potest: *causae* sunt onera." Ri°. *munipalibus.* e) 4, Til. — Ri. *Triu.* Ri°. *Trir.* Cod. Iust. *Treveris.* f) Ita 4, edd. et, quod miror, etiam Cod. Iust. pro *V. et.* Transierunt autem in Cod. Iust. mera sphalmata constitutionariorum C. Th. Vid. supra tit. VII. h. lib. c. 2, not. *u*, *z*, tit. VIII. c. un., not. *b*, c. 1 h. tit., not. *h.* Fac igitur scribas *V. et*, quod Go. Be. in not. posuit et praeter Cui. in c. 3 Cod. Iust. cit. habet etiam c. 16 de Navicul. cit. cum h. c. coniungenda. Aur. Lugd. *Cons.* g) Fol. 320[b] cod. 4. Supra Ri°. *navigiis* pro *naufragiis.* h) 4 *fructibus*, ant. man. em.: *fluctibus.* Similiter supr. c. 3 h. t., not. *a.* i) Rein. prop. *diffindat*; dubito an recte; iactura h. l. est pro iactu mercium, frumenti, quo servatur navis. Vid. etiam c. 5 h. t. Verbo *diffindere* obstant, quae opponuntur in sqq.: *quam — submergat.* Diffissa autem navis submergatur necesse est. k) Ad vv. *ut ad eorum iniuriam* Rein.: *„haec alio pertinent."* Non videtur Rein. intellexisse v. *iniuriam.* l) Quamquam *retorqueatur* sustineri posse Go. concedit, tamen non solum cj., verum etiam edidit *retorqueantur*, quod melius esse Be. dicit, recte. *Retorqueantur*, sc. damna et dispendia. Infra seq. *redeant.* m) In Cod. Iust. h. c. ita scripta est: *Pro his quae semel a collatoribus illata, naufragiis perierint, nolumus nobis aliquam cum possessoribus, sive Senatores sive privati sint, communionem esse, vel aliquid periculi ad eos redundare.* n) Go. *Tratiano.* Aur. Lugd. *Cons.* o) Ita Vales. et Cui. 2 — Be. de Cui. cj. Nam 4, Til. — Lugd. *vos*, male. p) Go. Rein. em. *gravitate* ex c. 4 h. t.: *navem — quam si pondere suo gravatam pelagi unda submergat.* Verum *pravitate* corruptas species indicari, hoc igitur v. servari posse, ipse Go. dicit; recte, quamquam non nego, melius h. l. convenire *gravitate.* *) Ri°. *quis.* q) Cui. 1. Aur. Lugd. *inclementum* et mox Aur. Lugd. *PP. annonae.* r)

6. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Navicula-riis per Africam. Post alia:* De submersis navibus decernimus, ut levato velo istae [rr] causae cognoscantur[s]. Et si quisquam de talibus negotiis aliquid accepisse detegitur, iudex, apud quem constiterit, his conquerentibus, qui nudantur, pro qualitatibus personarum mulctandi, removendi, proscribendi[t] habeat potestatem. Si vero causarum talium cognitores, libelli editione[u] vel planaria[v] interpellatione commoniti, intra metas temporis constituti, hoc est intra biennium causis talibus veteri lege praescriptum, has causas audire neglexerint, et legitimum tempus fuerit[x] elapsum, praeiudicium noceat eatenus cognitori[y], ut, navicalario propter vitium iudicis absoluto, mediam oneris eius partem, propter cuius probandam amissionem legitimo duntaxat tempore cognitio petebatur, iudex cogatur inferre, residuam vero officium eius exsolvat. *Dat. XVI.*[z] *Kal. April. Ravennae, Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.* (412.)

TIT. X. *) DE CENSU SIVE ADSCRIPTIONE[a].

1. *Imp. Constantinus A.*[b] *ad Populum.* Quoniam tabularii[c] civitatum per collusionem[d] potentiorum sarcinam[e] ad inferiores transferunt, iubemus, ut, quisquis[f] se gravatum probaverit, suam tantum pristinam professionem agnoscat etc.[ff] *PP.*[g] *XV. Kal. Febr.*[h] *Romae, Constantino A. III.*[i] *et Licinio III.*[k] *Coss.* (313.)

Interpretatio. *Si tabularii aut hi, quibus exactionis libri traduntur*[l], *potentiores voluerint relevare*[m] *et, quod relevaverint, inferioribus addiderint, is, qui gravatum se*[mm] *probaverit, non amplius dissolvat*[n], *quam secundum censum se*[o] *ostenderit suscepisse.*

2. *Idem A.*[p] *ad Eusebium V. P. Praesidem Lyciae*

— c. 6 coniungenda est cum c. 36, 37 C. Th. de Navicalariis (XIII, 5). Cod. Iust. XI, 5, 5.

Tit. X. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. X.* Br. Al. eiusque codd. 5—18, 20, 21, 24—40, 42—44, 46, 47, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. II.* Vid. c. 1 h. t., not. sup. Go. h. tit. iungi vult tit. C. Th. Sine censu (XI, 3) et c. 1 sq. tit. Cod. Iust. XI, 57. Addit Go., etiam tit. LVIII. eiusdem libri Cod. Iust. de Omni agro deserto, et quando steriles fertilibus imponuntur ex hoc et seq. C. Th. titulo factum esse. Cf. supra V, 13 et 15. — c. 1. C. Th., Br. Al., codd. (praeter 4 et 15) edd. (praeter Til.) c. 1. 4, Til. c. 7 antec. tit. 15 c. 2 C. Th. de Lustr. coll. (XIII, 1). Referuntur enim c. 1, 2 h. t. in 4, Til. ad tit. de Naufr. (XIII, 9) et c. 1 h. t. in cod. 15 ad tit. de Lustr. coll. cit., qui proxime antecedit in Br. Al. Vid. c. 3 h. t., not. *s.* Coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Petition. (X, 10). Cod. Iust. XI, 57, 1. Integra cum interpretatione est in codd. 6—14, 16—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 26, 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. — c. 2. 4, Til. c. 8 antec. tit. Vid. c. 1 et 3 h. t., not. sup. et not. *s.* Cod. Iust. XI, 48, 1 om. fin.

Fol. 321[a] cod. 4. Aur. Lugd. *Modiol.* rr) Go. *istae.* s) 4 *cognoscatur*; a libr. add. n supr. ca. t) Cod. Iust. *proscribendique.* u) Cod. Iust. *datione*, impr. Go., qui em. *editione*, prob. Be. v) Ita 4, sed rubro col. corr. *plenaria*, sine dubio ex aliqua Cod. Iust. editione. Nam vulg. edd. Cod. Iust. *plenaria.* Sunt vero libri mss. Cod. Iust., qui *planaria* habeant, prob. Cui. in Comm. c. 5 cit. l. c. p. 340. Go. quidem multis verbis in comm. defendere studet scripturam *plenaria*; sed cum cod. 4 habeat *planaria*, et v. *plenaria* mera sit correctio rec. manus, sistendum est in scriptura *planaria.* Etiam in c. 4 Cod. Iust. de Dilationibus (III, 11): *et cognitio causae non interpellatione planaria — colligatur*, auctor est Herrmannus, doctissimus Cod. Iust. editor, scripturam *planaria* non solum in Nbg. Hal. Bk., verum etiam in optimis codd. inveniri. Corr. igitur *planaria.* Til. — Be. *plenaria.* *Planaria interpellatio* est ea, quae de plano fit. Si per libellum vel de plano interpellati iudices intra biennium de naufragio non cognoverint etc. x) Cod. Iust. breviter sic: *commoniti intra biennium has causas audire neglexerint, et hoc fuerit tempus.* y) 4, Til. — Ri*. *cognitoris.* Be. auct. Go. ex Cod. Iust. ed. *cognitori*, recte. z) Cui. 2, 2*. Go. mendose *XVII.* Cod. Iust. *Ravennae.*

*) Vid. supra XIII, 1, not. *b.* a) Nonn. codd. *De Censo* aut *Cesso*; alii om. *sive* et 15 *sive adscriptione.* 25 *sive discribcione.* In cod. 4 et ap. Til. deest h. l. rubrica h. t.; translata est enim ad c. 3 h. t. Cf. infr. not. *s.* Cod. Iust. *De Censibus et Censitoribus et Peraequatoribus, et Inspectoribus.* b) Nonn. codd. om. *A.* c) In cod. 4 v. *Quoniam* est ultimum fol. 321[a]; deletur autem punctis, quia fol. 321[b] cum eodem v. incipit. In 11 *Quoniam tabularii civitatum* om. 20 *Qm oms tab.* d) 6, 7, 16, 25 *conlusione.* 10, 11, 18, Go. et Ri*. *conclusionem.* 20 supr. lin. *collusionem.* e) 25 *potentiorem.* 8 *sarcina.* 15 *sarcinas ad inferiore.* Mox 6 *transierunt.* f) 10, 18, 21, Sich. *ut qui.* 12 *ut si quis.* 14 *ut qui suis.* 11 *de pro se.* ff) Sich. Cod. Iust. om. *etc.* g) 9, 29, 38, 42, 20 supr. lin., L. R. U. Cod. Iust. *Dat.*, improb. Go. Cf. Roland. l. c. p. 290. 30, 34 *Accept.* 38 *V* pro *XV.* c. 1 C. Th. habet *PP. XV.* h) 32 *Sept.* 20 *Roma et Constantino.* i) 4 *Constantino aa IIII.* Til. — Ri*. *IV.* Go. em. *III.*, quod Be. rec. Vid. Go. ad h. c., not. *i*, in Chron. p. VI., Ant. Pagium contra Go. disputantem in Crit. ad Ann. Baron. ann. 313, n. 1 et Roland. l. c. Recte Go. emendare, docent cum Br. Al. codd., qui fere omnes habent *III*, tum c. 1 C. Th. cit. (ubi *III.*, nentiquam *IV.* est), tum Sich. et Cod. Iust. 11 *II.* 30, 38 *IIII.* In 14 om. *A.* — *Coss.* et in codd. 24, 32 *III.* k) 9, 24, 30, 38 *III aa* c. *ag Coss.* In codd. 30, 33, 34, 36 om. *et Lic. III.* et in codd. 6, 7, 10, 12, 15, 16, 18, 20, 21, 32, 40, Sich. Cod. Iust. om. *III.* l) 20 *tradantur.* 11 *exactiones.* m) 9, 11, 43 *revelare* et mox 9, 11 *revelaverint.* mm) 11 add. *esse.* Supra *his* pro *is.* n) 20 *solvat.* o) 6—12, 14, 17, 18, 21, 43 om. *se.* Sive legitur *suscepisse*, sive *possedisse*, quod 6—8, 11, 20, 21, 36, 38, 40, R. Sich. in m. habent, omitti potest *se.* p) 4 *Id aa.* Edd. ante Be. *Idem AA.*, probb. Go. in comm. et Pag. in Crit. ad Annales Baron. ann. 314, n. 10. Cod. Iust. *Imp. Constantinus A.* Recte Be. rep. *A.*, nam quamquam hoc tempore etiam Licinius Augustus fuit, tamen constitutio, quae utriusque imperatoris, Constantini et Licinii nomen ferat, non praecedit. Non est igitur, quo referatur *AA.* Neque recordor in C. Th. me ullam reperisse duorum illorum impp. constitutionem. Esse eas in Cod. Iust. iam Go. dixit. Cf. c. 8 Cod. Iust. de Iudiciis (III, 1), c. 2 Cod. Iust. Si ex plur. tut. (V, 40), c. 41 Cod. Iust. de Liber. causa (VII, 16). Aur. Lugd.

et Pamphyliae[q]. Plebs urbana, sicut in Orientalibus quoque provinciis observatur, minime in censibus pro capitatione sua conveniatur[qq], sed iuxta hanc iussionem nostram immunis habeatur[r], sicuti etiam sub domino et parente nostro Diocletiano seniore A. eadem plebs urbana immunis fuerat. *Dat. Kal. Iun. Constantino A. III. et Licinio III. Coss.* (313.)

3. [s] *Imp. Constantius A. ad Dulcitium Consularem Aemiliae.* Si quis praedium vendere voluerit vel donare, retinere sibi transferendos ad alia loca colonos privata pactione non possit. Qui enim colonos utiles credunt, aut cum praediis eos tenere debent, aut profuturos aliis derelinquere, si ipsi sibi praedia[t] prodesse desperant. [u] *Dat. III. Kal. Maii Mediolano*[v], *Constantio A. IX. et Iuliano Caes. II. Coss.* (357.)

4. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Viventium Pf. P. Galliarum.* In virginitate perpetua viventes et eam viduam, de qua ipsa maturitas pollicetur aetatis, nulli iam eam esse nupturam, a plebeiae capitationis iniuria vindicandas esse decernimus; item pupillos in virili sexu usque ad viginti annos ab istius modi functione immunes esse debere, mulieres autem, donec virum unaquaeque sortitur[x]. *Dat. X. Kal. Dec. Valentiniano et Valente AA.*[y] *Coss.* (365.)

5. *Iidem AA.*[z] *ad Florentium*[a] *Pf. P.*[b] *Galliarum.* Si quis census inquisitione completa[c] gravatum se esse credat, apud provinciae iudicem pulset, quem mavult[d], ex die[e] clausi renuntiatique[f] census spatia praestituta dinumerans[g]; ut, si necessitatibus publicis[h] occupatus[i] domesticis commodis defuit, cum census agitatus est, intra anniversarii[k] temporis circulum[l] fiducia competitionis assistat, si vero praesentem sciat se esse censitum, intra quinque[m] menses, quibuscunque viribus fultus[n] immineat[o], ultra non habeat huius[p] vocis arbitrium[q]. *Dat. III.*[r] *Non. Iun.*[s] *Remis*[t], *Lupicino et Iovino*[u] *Coss.* (367.)

Interpretatio. *Si aliquis in causa publica occupatus*[v], *cum descriptio agitaretur*[x], *per absentiam suam se esse gravatum queratur*[y], *intra anni spatium apud*[z] *iudicem loci querelas suas allegare debebit. Nam si praesentem fuisse constat, non plus*[a] *quam quinque menses*[b] *ad exsequendas*[c] *querelas suas sibi noverit*[d]

— c. 3. 4, Til. *c.* 1. Vid. infra not. *s* et c. 1 h. t., not. sup. Concordat sec. Go. cum c. 14 C. Th. de Annon. (XI, 1), c. 2 C. Th. Sine censu (XI, 3), c. ult. C. Th. de Patrocin. vic. (XI, 24). Cod. Iust. XI, 47, 2. — c. 4. 4, Til. c. 2. Vid. c. 1 et 3 h. t., not. sup. et not. *s.* Baron. Ann. ad a. 365, n. 44. Bou. l. c. p. 752. Lab. l. c. p. 210. Huic c. similis est c. 6 h. t. — c. 5. 4, Til. *c.* 3. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *c.* 5. Br. Al. eiusque codd. (praeter 15) Sich. Aeg. L. R. U. *c.* 2. Cod. 15 *c.* 1. Vid. c. 1 et 3 h. t., not. sup. et not. *s.* Bou. l. c. p. 751. H. c. sec. Go. concordat c. 4 (iam 5) C. Th. de Censitoribus (XIII, 11). Integra cum interpr. est in codd. 6—18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35, 39, 43; textus et subscr. in codd. 37, 38; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 27—29, 33, 34, 36, 40, 42, 44.

Eusebium. q) 4, Til. — Ri*. *Pamfyliae.* Cod. Iust. *Pamphiliae.* qq) 4, Til. *conveniantur.* r) Seqq. des. in Cod. Iust. Go. *Sicut.* s) Huic c. in cod. 4 a poster. manu atramento praefigitur rubrica *t X De Censu sive Adscriptione*; quam paullisper mutatam (*De C. s. Adscriptione. Titulus X.*) Til. non dubitavit h. l. inculcare; falso; nam in omnibus Br. Al. codd. c. Quoniam tabular. prima est tituli de Censu, quod et sensus postulat. Non debebat Til. in reponenda rubrica, quae a librario cod. 4 omissa erat, errorem illius restitutoris repetere. t) Cod. Iust. *praedium sibi.* u) Fol. 322ª cod. 4. v) Go. in Chron. ann.: „Retrosior aliquis Kalendarum numerus hic apponendus: nam Constantius iam Romae erat IV. Kal. Maias. Nisi in subscript. huius l. pro *Data*, accipias *Reddita.* Quod non puto.“ x) Lab. *sortiatur.* y) Ann. deest ap. Go. — Ri*. Refert enim Go. h. c. ad ann. 368 (*Valentiniano et Valente II. AA.*), quia Germanianus hoc tempore Pf. P. Galliarum fuerit, Viventius autem praefecturam urb. gesserit usque ad ann. 367, anno demum 368 ad dignitatem praef. praet. Gall. provectus. Vid. c. 8 C. Th. de Indulg. crim. (IX, 38), c. 11 C. Th. de Poenis (IX, 40). Sed iterum obstat Go. cj. series constitutionum. Omissum est etiam *Gratiani A.* in inscr. nomen, quod commemorari oportet; qua re nihil muto. z) Br. Al. codd. Sich. *Impp. Valentinianus et Valens*, sed 21 *Impp. Valens et Valentinianus* et 16 *Impp. Valentinus et Valens.* 40 om. *et Val.*, 11 *et.* a) 25, 37 *AA. Florentio.* 28, 36, 40 om. *ad Florentium.* b) Nonn. codd., veluti 20, 21 *pfō G.* 10, 18 *p̄positum.* Sich. *PP. Gall.* 8 om. *Pf. P.* et 29, 38, 42 *Galliarum.* c) 10, 18 *censum.* 25 *completum.* 12 *c. gratum se esse.* d) 20 *quem vult.* Ap. Sich. om. *quem mavult.* e) 11 *excedas* pro *ex die.* f) 11 *renuntiatio.* 20 *rei noticiam atque census.* g) 6, 7, 21, alii codd. *denumerans.* 9 *de numerariis.* 10, 18 *praestet ut a din.* 15 *dinumerans et si.* 20 *enumerans.* h) 20, 21 *publice.* i) 6, 7, 10, 13, 16, 18 *occupatur.* k) in cod. 11 *est intra anniversarii tem* abscissum est. l) Ita 4, 6—8, 10, 12, 14, 16—18, 20, 21. Sich. — Lugd. 26 *curriculo.* Rell. *curriculum.* Dicitur circulus anni astronomica ratione. 15 *fiduciae* et 11 *competitiones.* m) 15 *se sciat esse.* 4 *censetum*, sed corr. rubro col. In cod. 21 et ap. Sich. om. *se — quinque*, sed spatio relicto, insuper apud Sich. asterisco lacuna indicata. Add. Sich. in m.: Deerant pauca verba eiusmodi sunt: nisi intra quinque.“ n) 10, 18 *fluctus.* 20 *vultus.* 15 om. *fultus.* o) 15 *immineat et ultra.* Go. cj. *emineat*, neque vero quicquam mutare audet; recte. Fol. 322ᵇ cod. 4 incipit c. v. *ultra.* p) 12 om. *huius.* 16 *vocem.* q) 25 *praesentis — arbitrio.* r) 27 *IIII.* 31, 32, 35 om. *III.* 39 *Dat. Id. Ian.* 43 *Dat. Id. non.* s) 31, 34, 39 *Ian.* 32 *Iul.* 38 *Feb.* Ri*. om. *Non.* t) 9 *Rom.* 8 om. *Remis.* u) Plerique Br. Al. codd. Sich. *Iuvino.* 20 *Lupicino et Iubino.* 8, 28, 36, 40 om. *et Iovino*, 11 *Coss.* Aur. Lugd. *Cons.* v) 20 *occupatur — discriptio.* x) 43 *ageretur.* y) 7, 21 *quaeratur.* 20, 21, 43 *gravatum esse.* 44 *gr. credatur intra* et 20 *infra* pro *intra.* z) 42 *ante iudicem* et mox *debit.* a) Sich. Cui. 1 — Lugd. *non amplius.* b) In cod. 43 om. *querelas — menses*, sed rest. in m. c) 6—8, 10, 18, 20, 21, alii *sequendas.* In cod. 11 om. *allegare — querelas suas.* d) Ita plerique Br. Al. codd., et-

fuisse concessum, quibus transactis agendi copia denegatur[e].

6. *Iidem* *) *AA. et Gratianus A. ad Viventium Pf. P.* Nulla vidua, nemo pupillus ex utroque sexu, donec eos ingrediatur annos, qui iam tutoribus curatoribusve[f] publicis non egeant, exactionem plebis agnoscat. Simili autem devotione habeantur immunes, et si quae se sacrae legis obsequio perpetuo dedicarunt. *Dat. III. Kal. April. Treviris*[g], *Valentiniano et Valente III. AA. Coss.* (370.)

7. *Iidem AAA. ad Modestum Pf. P.* Sicubi[h] subscriptorum modo sorte fatali morientibus de scripto[i] aliquid fuerit imminutum, contraque in vicina vel contermina eius[k] vel in eodem[l] vel ubilibet simili[m] substantia ratione nascendi ultra conscriptorum numeris[n] accreverit, modus censuum intraque[o] servetur, ut ex eo, qui superest, ille, qui defuerit, suppleatur. Hoc autem ut rite celebretur, auctoritas tua iudicibus tantum, id est rectoribus provinciarum, permittat potestatem, ita ut iidem[p], cum querimonia defensorum vel plebeiorum ad eos fuerit nuntiata, exhibitis partibus,[q] secundum fidem rerum coram cognoscant, ac stabilitatem census finita altercatione componant[r], eos tantum, qui mortui videbuntur, ex accrescentibus repleturis[s]. Ceterum illos, qui relictis censibus aufugerent[t], ad excusationem pertinere non est aequum, quando quidem eum, qui videbitur aufugisse, constat esse revocandum. *Dat. XVII. Kal. Febr. Constantinopoli, Gratiano A. II. et Probo Coss.* (371.)

8. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA.*[u] *ad Populum.* Nemo aliquid immune possideat; sit irritum, si quid domui nostrae tale concessimus[v]; exaequationes censuum, quas consensus provinciarum, quas nostra responsa, quas censorum et peraequatorum officia, quas auctoritates denique ordinariorum et amplissimorum iudicum necessaria emendatione vel constitutione probaverant[vv], inconcussa aeternitate permaneant. [x] Immunitates vero specialiter datae, iugatio vel capitatio libris publicis et civitatum ac provinciarum encautariis sine aliqua probatione factae penes fruentes, ereptae in functionem pristinam redeant[y]. §. 1. His nostrae serenitatis edictis civitatum tabulariis erit flamma supplicium, si cuiusquam fraude, ambitu, potestate iniusta cuiuspiam profiteretur immunitas[z], ac non, secundum praecedentem definitionem, omnes omnino, abolita specialium immunitatum gratia, necessitas tributariae functionis, firmata censorum[a], peraequatorum[b], provin-

— c. 6. 4, Til. c. 4. Vid. c. 1 et 3 h. t., not. sup. et not. *s.* Bou. l. c. p. 754. Labat. l. c. p. 211. Baron. Annal. ad ann. 370, n. 131. — c. 7. Cod. 4, Til. *c.* 5. Vid. c. 1 et 3 h. t., not. sup. et not. *s.* Cui. 1 — Lugd. *c.* 6, err. — c. 8. 4, Til. *c.* 6. Cf. c. 1 et 3 h. t., not. sup. et not. *s.* Cui. 1 — Lugd. *c.* 7. Cod. Iust. XI, 47, 9, X, 25, 1 om. pr. Bas. LV, 1, 9. Sec. Go. concordant supr. c. 9 de Divers. rescr. (I, 2), c. 20 de Annon. et trib. (XI, 1), c. un. Si per obreptionem (XI, 13). Vid. etiam supra XI, 12, not. sup.

iam 6—8, 11, 12, 14, 17, 20, 21; edd. *noveris sibi.* 11 *concessas.* e) Nonn. codd. *denegatur.* *) Bou. *Iidem Impp.* f) 4 *curatorib' vel.* Til. — Lugd. Baron. *curatoribus, vel,* improb. Go. g) 4, Til. — Ri. *Triu.* Ri°. Lab. *Triv.* Aur. Lugd. *Cons.* h) Summ. C. Th. *In Sicilia*, err. Vid. not. sq. in f. i) Edidi *de scripto* pro *describto* s. *descripto*, quod vulgo editum est; nam in cod. 4 non solum h. l. verum ubique et verba et singulae literae continua scriptura cohaerent, ut utrovis modo legi possit, aut *de scribto* (*scribto* habet cod. 4 pro *scripto*), quod sententia postulat, aut *describto.* Neque recens corrector, Tilius arbitror, cum singula verba, ut typotheta codicem legere posset, rubris obelis divideret, aliter h. l. intellexit. Lineolam enim interiecit inter vv. *de* et *scribto.* Cur ediderit *describto*, nescio. Ex eo illa scriptura in rell. edit. recepta est. Etiam ante me Go. aut hic scrib. esse dixit *de scripto*, aut supr. *Si quibus de subscriptorum* aut *Sicubi de subscriptorum.* Eum secutus Be. in not. repon. *de scripto*, aut supra *Sicubi de subscr.* legi vult. Similia vid. infr. XIII, 11, 4, not. *y*; supra XI, 1, 27, not. *m*, XII, 1, 189, not. *p*. Scriptum significat modum et numerum libris censualibus adscriptum: si quid morientibus nonnullis ex eorum numero, qui subscripti, i. e. adscripti erant censibus, fuerit imminutum de modo census. k) Sc. regione. Sed vid. not. *m*. Go. ann.: „Absolute, vel reponendum *viciniae.*" l) *Loco* Go. intelligit. Vid. not. sq. m) Edd. *similis substantia.* Go. ann.: „An *substantiae?* Substantia hic pro foecunditate, copia, modo, existentia, praesentia, extantia, ut sic locus hic ita interpungatur, *similis substantia, ratione nascendi.*" Iam non opus est cj.; nam cod. 4 habet *simili.* Substantia pro bonis, patrimonio est. Ceterum em. *eadem* pro *eodem*, ut vv. *vicina, contermina, eadem, simili* se referant ad v. *substantia*, neque supplementis not. *k* et *l* indicatis opus sit. n) Go. vult *numerum*, Be. aut *numerum* aut *numeros.* Nihil corrigo. *Ultra*, ut in c. 5 h. t. absolute positum est, sc. modum, scriptum, i. e. adverbialiter positum est, amplius. o) Recte Go. Be. em. *integre.* 4 *intraq'.* Quid si scriptum erat *in utraq.* s. *utring.?* p) 4, Til. — Ri°. *idem.* Go. in not. *iidem*, indices scil. q) Fol. 323ᵃ cod. 4. r) 4, Til. — Lugd. *componat*, mendose. s) Recte Go. Be. em. *repleturi.* t) 4 *aufagerunt*, rubro col. em. *aufugerunt.* u) Be. add. in not. *et Arcadius A.*, dissentiente Cod. Iust. utroque loco. In c. 9 cit. Cui. consentit cum Cod. Th.; nam vulg. ibi editum est *Iidem AA.* v) 4 *concensimus*, em. rubro col. vv) Go. in not. *probaverunt*, apte. x) Hinc inc. c. 9 Cod. Iust. cit.: *Immunitates specialiter datae, et iugatio, et capitatio libris publicis, et civitatum, aut pr.* y) 4, Til. — Ri°. *erepta — redeat.* Utrumque Be. auct. Go. ex Cod. Iust. em. Go. enim h. sententiam in comm. ita restituit: *Immunitates vero specialiter datae Iugationis vel Capitationis, libris publicis et Civitatum ac Provinciarum encautariis, sine aliqua probatione factae, penes fruentes irritae* (i. e. fruentibus inutiles), *in functionem pristinam redeant.* Agnosco cum Be. aliquam cj. partem (nisi scribi potest *facta — erepta — redeat*), neque vero mutationem v. *ereptae* in *irritae*, cum Cod. Iust. non differat a C. Th. Incipit fol. 323ᵇ cod. 4 cum vv. *in functionem.* Ceterum c. 9 Cod. Iust. cit. desinit in v. *redeant*; cum v. *His* autem incip. c. 1 Cod. Iust. cit. z) Cod. Iust. *iniustam c. profiteantur immunitatem.* Aur. Lugd. *inmuninitas.* Mox Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri. *immunitatium* (vid. supra XIII, 5, 16) et Aur. Lugd. *munitatum.* a) Ita 4, Til. — Lugd.; Cui. 2 — Be. *censitorum* ex Cod. Iust. Retinui v. *censorum*, quod supra iam aderat,

cialium iudicum peraequatione, constrinxerit [c]. *Dat. III. Non. Mart. Mediolano, Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

TIT. XI. DE CENSITORIBUS, PERAEQUATORIBUS ET INSPECTORIBUS.

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Eutropio Pf. P.* Si quis sacrilega vitem falce succiderit [d], aut feracium ramorum foetus hebetaverit [e], quo declinet fidem censuum, et mentiatur callidae paupertatis [f] ingenium, mox detectus capitale subibit exitium, et bona eius in fisci iura migrabunt. Illo [g] videlicet vitante [h] calumniam, qui forte detegitur laborasse pro copia ac reparandis [i] agrorum foetibus, non sterilitatem aut inopiam procurasse. *Dat. prid.* [ii] *Non. Iun. Constantinopoli, Eucherio et Syagrio Coss.* [k] (381.)

2. *Iidem AAA. Cynegio Pf. P. Cum antea per singulos viros, per binas vero mulieres capitis norma sit censa, nunc binis ac ternis* [kk] viris, mulieribus autem quaternis unius pendendi capitis attributum est. Quocirca sublimis auctoritas *tua* *) *huius* modi census [l] per Commagensium et Ariarathensium *et Armeniae* secundae, Amasenorum, Hellesponti *) et Diocaesariensium Cappadociae secundae urbes [ll] salubris ac *temperatae* peraequationis modum monumentis publicis *iubebit* annecti. *Dat. VI. Kal. April. Constantinopoli, Honorio* [m] *et Evodio Coss.* (386.)

3. [mm] *Iidem AAA. Cynegio Pf. P.* Si peraequatore [n] misso aliquis aut procuratorem suum retraxerit, aut colonum ad contumaciam retractationis armaverit [nn], ad eum censuum modum, quem vel eo vel procuratore illius absente peraequator apposuerit, ad nostrae sanctionis auctoritatem [o] tenebitur. *Dat. VI. Kal. April. Constantinopoli, Honorio NB. P. et Evodio* [p] *Coss.* (386.)

4. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA. Rufino Pf. P.* *) Qui fundum aliquem, velut aphanticorum [q] mole depressum *), capit [qq] aliquatenus relevari, omne nihilo minus patrimonium suum admisso patiatur [r] inspectore censeri [s]. Quod quidem etiam ad singularum

---

Tit. XI. Vid. supr. XIII, 1, not. *b* et tit. antecad., not. *sup.* et not. *a.* — c. 1 si superiori titulo interposita fuisset, rectius fore Go. dicit. Cod. Iust. XI, 57, 2 mut. Cui. in Comm. c. 2 cit. l. c. p. 392. Vid. c. 2 C. Th. de Pactis (II, 9), not. sup. — c. 2. Incipit cum h. c. fol. XXVII. cod. 1 s. totius palimpsesti Taurin. fol. XXXIX. dimidiatum. Vid. infra not. *kk.* Cod. Iust. XI, 47, 10. Coniungenda est cum c. 3 h. t. — c. 3. Cod. 1 c. 3. Cod. 4, edd. c. 2. Vid. c. 2 h. t., not. *kk.* Coniungenda est cum c. 2 h. t. Cf. c. 2 h. t., not. sup. Schroeter l. c. p. 317. Cod. Iust. XI, 57, 3 mut. Haec c. in cod. 1 continuo sequitur c. 2 h. t. Vid. etiam supr. IV, 20, 2, not. *hh.* — c. 4. Cod. 1 c. 4. Cod. 4, edd. c. 3. Vid. c. 2 h. t., not. *kk.* Eam coniungendam esse Go. putat cum c. un. Cod. Iust. de Colonis Thracensibus (XI, 51). Idem ille posteriorem partem legis fugitivam esse monet. Cod. Iust. XI, 57, 4, multis omm. Cui. in Comm. ad c. 4 cit. l. c. p. 392. Vid. c. 15 h. t., not. sup.

---

etsi *censitorum* non falsum est. Vid. c. 2 et 3 C. Th. de Praediis senat. (VI, 3) et sq. h. libri tit. Cf. Klenze, das Oskische Gesetz auf der Bantinischen Tafel (in einsdem Philologischen Abhandlungen. Berlin 1839. 8. p. 35). b) Cod. Iust. *peraequatorumque.* Go. *Provincialium, Iudicum, peraequatione, const.* c) 4, Til. — Ri°. *constrixerit.* Ex Cod. Iust. Be. *constrinxerit.* Mox Cod. Iust. *Mediolani.*

d) Cod. Iust. *Quisquis vitem succiderit.* 4 *sacrilegam.* e) Cod. Iust. *vetaverit*, pro quo Cui. tentavit *amputaverit* propter Bas. LVI, 14, ubi ἐκκόψειεν. 4, Til. Cui. 1 *habetaverit*, mendose. Dirksen l. c. p. 519. Summ. C. Th. *amputavit.* f) Edd. *callide.* Cod. Iust. *callidae paupertatis*, impr. Go.; sed 4 consentit cum Cod. Iust. g) Cod. Iust. *detectus, competenti indignationi subiiciatur: illo*, intermediis vv. resectis. 4 *exitiam*, corr. ab ant. man. h) Cod. Iust. *evitante.* i) Cod. Iust. *ac pro reparandis*, impr. Go. ii) c. 2 de Pactis cit. uno tantum die distat. Vid. ibi not. sup. k) Aur. Lugd. *Cons.* kk) Cum literis *nis viris mulieribus autem* incip. pag. recta fol. XXVII. cod. 1 s. totius palimpsesti XXXIX. et desinit in vv. *citra nostram conscientiam* c. 4 sq.; aversa pag. incipit a verbis *peraequatoris accuset* c. 5 h. t. et desinit in vv. *contra iudicium culminis* c. 7 h. t. Itaque auctus est hic tit. beneficio cod. 1 una, quamquam truncata constitutione, quam non dubito coniungere cum c. sq. Est enim eodem die et, ut vv. *sublimis auctoritas tua* demonstrant, ad Pf. P. aliquem data, sine dubio ad Cynegium, quem Cod. Iust. profert, qui omnino convenit cum h. c. fragmento. Perierunt in cod. 1, quae literis inclinatis scripta sunt. Restit. ea P. et ego ex c. 10 Cod. Iust. cit. Subscriptio integra servata est. *) Cod. Iust. *sublimitas tua.* l) 1 *censibus.* Recte P., pr. Pu. W., em. *census.* Nam Cod. Iust. habet *census.* *) 1, P. Pu. W. *Conmagensium* et *Hellisponti.* Cf. Böcking ad Not. Or. p. 148. Cod. Iust. *Comanensium et Ariaratensium* — *Helenoponti.* ll) Ita recte P. em., prob. Pu. W.; nam Cod. Iust. *urbes.* 1 *urbis.* m) Add. *NB. P.* ex c. sq. In Cod. Iust. tota subscript. deest. mm) Fol. 324 [a] cod. 4. Recte quidem Be. postulat imperatores *Imppp. Valent. Th. et Arcad.*; neque vero mutavi inscriptionem, cum Cod. Iust. consentiret cum C. Th. n) Ita 1, Cui. 2 — Ri. Be. 4 *Siperaequatorem.* Til. *Si per aequatorē.* Cui. 1 — Lugd. *Si per aequatorem.* Veram script. Cui. restituit ex Cod. Iust. in Cui. 2. Ri°. *Si, Peraequatores misso.* nn) Cod. Iust. *per contumaciam retractionis* (impr. Go., sed Cont. Cui. *retractationis*) *fugaverit.* Go. in mentem venit prop. *refractationis.* o) 4, Til. Cui. 1 *auctoritate*, mendose, nisi deletur *ad.* Cod. Iust. *apposuerit, nostrae sanctionis auctoritate.* Go. debere quidem sustineri dicit *ad n. s. auctoritatem*, sed tamen cj. *hac n. s. auctoritate.* p) Go. *Enodio*, err. *) Go. Ri. Ri°. *PP. F.* q) 1, 4, Til. — Ri°. *afanticorum.* Refert Go. Mainardum in Excerptis tentasse *Ansariarum* vel *Ansariorum*, alios *emphyteuticorum*, alios *aphoricorum*, quas cj. omnes nihili pendit. Recte. Nec Rein. laudi duco, quod m. haec adscripsit: „an l. velut *a sonticorum*? Rectum est velut ab anticorum: Ab ante, ab antica, ab antiqua. i. e. retardata, reliqua, debita ab antiquo." Vid. supra V, 13, 30, not. *v.* *) Rein. confert c. 3 C. Th. de Fide et iure hastae (X, 17). qq) 4 *capit*, em. ab. antiq. man. r) Mendose 1 *admissum potiatur.* s) Cui. 1 — Cui. 2°. Ri. Ri°. *inspecto recenseri*, mendose. Veram scripturam habent Til. Rein.

civitatum legationes[t] convenit custodiri[u], ut scilicet[v] omne territorium censeatur, quoties defectorum levamen exposcitur, ut squalida[x] atque ieiuna in culta[y] atque opima compensent[z]. Nemini autem citra nostram conscientiam[a] in quantolibet modo tributariam suspendere liceat functionem. Quod enim ad tempus differri iubebit, aut perpetuo amittitur, aut sub acerbiore reliquorum mole repetendum est. [b] *Dat. III. Non. April. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.* (393.)

5. *Iidem AAA. Rufino Pf. P.* Qui gravatos se a peraequatoribus conquesti sunt[c], et iniusto oneri impares esse[d] proclamant, competitionis habeant facultatem, ut, quid remissum gratia, quid[e] interceptum fuerit fraude, convincant, et ex eo levamen accipiant, quod per deformia et criminosa commercia sibi impositum esse deplorant, ut aliis demeretur. Sed in eo tempus placuit definiri, ne plures frustra litibus premerentur, si nullis intercepta metis actio tolleretur. Quare cum fuerint traditi codices, et completa peraequatio, intra annum, cui videbitur, de iniusto onere conqueratur, iniquitatem[f] peraequatoris accuset, ac praestitam gratiam habita competitione[g] convincat: ut, quod ei fuerat superfusum, ille cognoscat, quem debitae functioni fraus clandestina subtraxerat. Emenso autem eo tempore, actio denegabitur: sequestratis[h] minoribus, qui fuerint indefensi; his etiam, qui aberunt *) caussa rei publicae. Qui tamen ex eo tempore, quae sunt statuta, custodient[i], ex quo ad agendum habere potuerint[k] facultatem. *Dat. III. Kal. Dec. Constantinopoli, D. N. Theodosio A. III. et Abundantio V. C. Coss.*[l] (393.)

6. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Heredi* . . . .[m] Actus stratoris, qui possessores iuris emphyteutici[n] sub peraequationis colore turbavit, iubemus aboleri, alio ad id negotium dirigendo. Quem observare[o] conveniet, ut pristinis dominis, si quidem idonei comprobantur, cuncta restituat, nobis[p] vero ad redhibenda omnia, quae per eum vel suspensa vel minuta vel dilata sunt, strenuus exactor[q] incumbat. §. 1. Si quid etiam latioribus[r] ac foecundioribus fundis *) addi in praestatione potest, tenax inquisitor[s] incumbat. In omnibus vero subsignationem facultatum, quae in huius modi locationibus prima est quaerenda, suscipiat. *Dat. XVI. Kal. Mart. Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.*[t] (396.)

7. *Iidem AA. Hilariano* . . . .[u] Peraequationem omnibus necessariam esse non ignoramus; ideoque prae-

— c. 5. Cod. 1 c. 5. Cod. 4, edd. c. 4. Vid. c. 2 h. t., not. *kk.* Sec. Go. concordat c. 5 antec. tit. Cod. Iust. XI, 57, 5 mut. — c. 6. Cod. 1 c. 6. Cod. 4, edd. c. 5. Vid. c. 2 h. t., not. *kk.* Go. in Chron. refert h. c. ad ann. 394, contradicente Tillem. l. c. T. V, Notes, p. 54, n. LIII. — c. 7. Cod. 1 c. 7. Cod. 4, edd. c. 6. Vid. c. 2 h. t., not. *kk.*

Go. Be. Cf. c. 31 C. Th. de Annon. (XI, 1). In codd. omnia quidem continuo scripta sunt, sed rubro col. in cod. 4 recte discreta. Vid. infra not. y. t) Aur. Lugd. *civitatum.* Rell. *civitatium.* Vid. XIII, 10, 8, not. z. Rein. ex c. 15 h. t. cj. *allegationes,* sine necess. Cf. c. 9 h. t. *legati.* u) 1 *custodire.* v) Hinc inc. c. 4 Cod. Iust. cit. x) Ita 1. *squaliola* 4; ab ant. man. corr. *squaliora,* ut editum est ap. Til. — Lugd.; Cui. 2 — Be. *squalidiora.* Cod. Iust. *sterilia.* y) 1, 4, Til. — Ri*. *inculta.* Go. cj. *culta.* Recte Be. ed. *in culta,* eadem ratione, qua supra XIII, 10, 7 *de scripto* rec. est. Vid. X, 1, 16, not. *x.* Etiam Rein. corr. *in culta.* z) 1, 4, Til. — Ri*. *compensent,* recte; civitates scil. Be. edid. ex Cod. Iust. *compensentur,* clarius fortasse quam in C. Th. scriptum est. Cod. Iust. ut *sterilia atque erema, his, quae culta, vel opima sunt, compensentur,* et des. sqq. a) Desinit pag. recta fol. XXXIX. Taurin. Vid. c. 2 h. t., not. *kk.* b) Fol. 324[b] cod. 4. c) Literae *sti sunt* om. in cod. 4, sed superscriptae sunt gilvo colore ab ant. manu. Cod. Iust. *Qui gr. se esse* (impr. Go.) — *conquerunlur.* d) Go. cj. *sese.* e) Cod. Iust. *quidve.* f) Cod. Iust. *demeretur: quod intra annum post codicum oblationem, quo videbitur* (Cui. in Comm. c. 5 cit. l. c. p. 392: „Id est, inquit, apud tribunal quodcunque videbitur. Theodosianus apertius, cui *videbitur*") — *conqueratur, et iniquitatem.* Cum v. *peraequatoris* incipit aversa pagina folii XXXIX. cod. 1. Vid. c. 2 h. t., not. *kk.* g) Cod. Iust. *compensatione,* impr. Go., qui hoc a nonnullis in C. Th. substitui dicit. h) Cod. Iust. *exceptis.* *) Cod. Iust. *abfuerint reipublicae caussa.* i) Cum literis *dient* incip. fol. 325[a] cod. 4. k) Cod. Iust. *habuerint.* l) Go. om. *V. C.* Aur. Lugd. *Cons.* m) Go. Be. addi volunt *Proconsuli Africae.* Vid. Go. in comm. h. c. et in Prosopogr. Go. Ri. sex punctis indicant omissam dignitatem; Ri*. quinque; rell. nihil habent. n) 4 *enfyteutici.* o) 4, edd. ante Be. *observari,* quod etiam cod. 1 videtur habere, cum P. diversam a Ri*. edit. scripturam non commemoret. Rein. Go. em., Be. autem rest. *observare,* recte. p) 4 et fortasse 1 (nam P. diversitatem scripturae tacet) *nobis.* Til. — Cui. 2[a] *restituat. Nobis.* Go. — Ri*. *restituat: Nobis.* Recte Go. Be. em. *novis,* dominis scil. Antecedunt enim pristini domini. Mox 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. *rethibenda* (similiter infra in c. 11 h. t., not. *o*) et Ri*. *omnia que.* q) Ita recte Aur. Lugd. Be.; 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. mendose *excator.* Cui. 2, 2[a] in m. prop. *exceptor.* Mainardus in Excerptis, Rein. cj. *executor,* non impr. Go., sed iam Iuretus in Symmachum II, 27 prop. *exactor,* prob. Go. Codex 1 confirmat cj. *exactor.* r) Rein. Go. em. *laetioribus.* Obstat codex 1, qui, cum taceat P., videtur habere *latioribus.* Neque puto mutatione opus esse. Latiores fundi opponuntur minutis, qui paullo ante memorati sunt. *) Aur. Lugd. *fundi.* s) 1 *adquisitor,* mendose. Mox Aur. Lugd. *sub signationem* et 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri. Be. *facultatium.* Vid. c. 4 h. t., not. *t.* t) Vid. not. sup. h. c. Aur. Lugd. *AAA. Conss.* Go. om. *AA.* u) Go. scribi vult *Hilario Pf. P.,* prob. Be., recte; nam ad praefectum pr. datam esse h. c., perspicitur ex vv. *culminis tui.* Iam vero h. ann. non Hilarianus Pf. P., sed Hilarius Pf. P. invenitur. Vid. c. 22 et 23 C. Th. de Erogat. milit. ann. (VII, 4) et c. 2 C. Th. de Collat. aeris (XI, 21). Mira est cod. 1 cum cod. 4 consonantia, quam P. silentium indicat. Go. sex puncta ponit, rell. nihil. v) Cum v. *culminis* desinit fol. XXXIX. palimpsesti Taurin. Vid. c. 2 h. t., not. *kk.* x) Ita 4, edd., mendose. Go. em. *rescripti se aut privilegii alicuius auctoritate defendat,* recte, nisi evitata duplici correctione fortasse scrib. est *rescripti se privilegio aut alicuius auctoritate defendat.* Rescripti pri-

cipimus, et nullus electus contra iudicium culminis[v] tui rescripti se privilegio[x], alicuius auctoritate defendat, quoniam per cognitos ac probatos viros[y] compendia provincialium iudicum[z] volumus ordinari. *Dat. XIV.* *) *Kal. April. Mediolano, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

8. *Iidem AA.* **) *Eusebio Pf. P.* Peraequatores ac discussores, quorum nobis data sunt nomina[a], si incurrerint culpam negligentiae vel gratiae, non solum honorum[b] iacturam, verum etiam annonarum in quadruplum mulctam[c] subire debebunt, ea vero, quae in damnum provincialium fuerint accepisse convicti, in quadruplum cogentur exsolvere. *Dat. IV. Kal. April. Mediolano, Arcadio* [cc] *et Honorio III. AA. Coss.*[d] (396.)

9. *Iidem AA.* *) *Eutychiano Pf. P.* Qui per impotentiam[e] fundus opimos[f] ac fertiles occuparunt, cum *) quaestuosis uberibusque pro rata portione suscipiant infoecundos[g]. Quoniam itaque legati Hieropolitanae civitatis succisos esse[h] prosecuti sunt, huius modi possessionum retentatores cum opimis fundis et minus idoneos suscipiant, quo, eius modi aequalitate servata, et ante dictae curiae vires possint in posterum respirare, et fisci indemnitas custodiri. *Dat. Non. Mart. Constantinopoli, Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.* (398.)

10. [i] *Iidem AA. Messalae Pf. P.* Quoniam ex multis gentibus sequentes Romanam felicitatem se ad nostrum imperium contulerunt, quibus terrae laeticae administrandae[ii] sunt, nullus ex his agris aliquid nisi ex nostra annotatione mereatur[k]. Et quoniam aliquanti aut amplius, quam meruerant, occuparunt, aut colludio principalium vel defensorum vel subrepticiis rescriptis maiorem, quam ratio poscebat, terrarum modum sunt consecuti, inspector idoneus dirigatur, qui ea revocet, quae aut male sunt tradita, aut improbe ab aliquibus occupata. *Dat. Non. April. Mediolano, Theodoro V. C. Cos.* *) (399.)

11. *Iidem AAA.*[l] *Longiniano Pf. P.*[m] Per hoc quinquennium multos comites ac peraequatores, nec non etiam discussores per diversas provincias constat esse directos, quos nihil profuisse utilitatibus publicis cognovimus. Ideoque sublimitas tua eorum actus diligenti examinatione perpendat, et si quos negligentes[mm] invenerit iniuncta curasse, ablatis codicillis primitus et refusis faciet in duplum, [n] quae perceperunt, emolumenta redhibere[o]. Si quos vero rapacitate plectenda a provincialibus aliquid abstulisse constiterit, direpta in quadruplum redhibere compellas. *Dat. V. Id. Febr. Ravenna, Arcadio A. VI. et Probo Coss.* (406.)

12. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio*

— c. 8. 4, edd. *c.* 7. Vid. c. 2, not. *kk.* Sec. Go. concordat c. 10 (iam 11) h. t. Aliter iudicat Summariorum auctor. Vid. c. 11 cit., not. sup. Cod. Iust. XI, 57, 6. Bas. LVI, 3, 6. Leunclavius Not. II, 230 (in Thes. Otton. T. III, p. 1551). Cui. in Comm. h. c. l. c. p. 393. — c. 9. 4, edd. *c.* 8. Vid. c. 2, not. *kk.* Cod. Iust. XI, 58, 10 om. fin. Go. c. 10 Cod. Iust cit. non male ad hanc tit. referri dicit, pariter atque c. 4, 31 C. Th. de Annon. (XI, 1). — c. 10. 4, edd. *c.* 9. Vid. c. 2 h. t., not. *kk.* — c. 11. 4, edd. c. 10. Vid. c. 2 h. t., not. *kk* et c. 8 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Contraria VIII.*" Mirum est *VIII.* scribi, quasi auctor Summariorum codicem habuerit, in quo fuerat c. 2 ex cod. 1 restituta. Nam quae hic c. *VIII.* dicitur, in cod. 4, cui adscripta sunt Summaria, c. *VII.* est. Scriptorem ex alio codice haec Summaria in cod. 4 transtulisse non puto, sed errasse in numero, quod saepe animadverti factum esse. — c. 12. 4, edd. *c.* 11. Vid. c. 2 h. t., not. *kk.* Go. eam coniungendam esse putat cum c. 16 Cod. Iust. de Episcopis (I, 3). Go. aetate deerat dies et mensis in subscr. c. 16. Iam postquam Herrm. ex cod. Pist. ed. *Dat. prid. Kal. Mart.*, Go. cj. falsam esse manifestum est.

vilegium optime dicitur, et *a* (aut) ante *alicuius* excidit occasione proximae literae. Sententia est: electus neque rescripti privilegio, neque potentis auctoritate se defendat. y) Fol. 325[b] cod. 4. z) Go. in comm. ann.: „Peraequatores ideo electi, et per Provincias destinati, ut *compendia Provincialium ordinent*, id est, ut praegravatos levent, alios non satis gravatos graveat: Quare vox *Iudicum* hic prorsus irreptitia est: neque enim Peraequatores mittuntur, ut ordinent compendia Iudicum, verum, ut miserorum Provincialium." Fortasse exc. vocula, aut cogitandum est de compendiis a provincialibus iudicibus consignatis iam per viros cognitos ac probatos ordinandis. *) Go. in Chronol. *XIII.* **) Cod. Iust. *Impp. Arcad. et Honor. AA.* Go. *PP. F.* a) In Cod. Iust. om. *quorum — nomina.* b) Cod. Iust. *bonorum*, sed recte Cui. *honorum*, i. e. codicillorum amissionem. Congruunt Graeci: οὐ μόνον τῆς ἀξίας ἐκπίπτει. Sententia postulat *honorum*, nam quomodo is, qui bonorum iacturam fecit, i. e. cuius bona proscripta sunt, quadrupli praeterea mulctam subire possit, equidem non intelligo. Vid. Cui. l. c. pag. 393. c) 4, Til. — Ri°. *multae*, quod ex huius aevi latinitate sustineri posse Go. affirmat. Be. ex Cod. Iust. *multam* repos. Hoc rectius. cc) Add. *IV.* Ri°. om. *April.* d) Aur. Lugd. *Cons.* *) Cod. Iust. *Impp. Arcad. et Honor. AA.* e) Rein. em. *incompetentiam*, barbare. Cod. Iust. *potentiam.* f) 4 *optimos*, ut cod. G. ap. Spangenb. et Cui. in c. 10 Cod. Iust. cit. Fornerius cj. *optimos* pro *opimos.* Scrib. cum edd. C. Th. et Cod. Iust. *opimos*, feraces. Vid. infra *cum opimis fundis* et supr. V, 13, 30 (*opimas ac fertiles terras*), V, 13, 34, XI, 3, 1, XIII, 11, 4. *) Ri°. om. *cum.* g) In Cod. Iust. add. *ex eadem substantia*, et des. sqq. h) Go. vult *sese* pro *esse.* Aut tacite suppl. *fundos* aut add. *se* post *civitatis* s. post *succisos.* Sufficit etiam cogitatione add. *se.* Notum est enim, accusat. interdum omitti. i) Fol. 326[a] cod. 4. ii) Go.: „Distribuendae et distributae colendae: vel legendum, *a quibus.*" Non offendo in dativo. k) 4 *mereantur*, em. rubro col. Summ. auctor pro *nullus ex his agris aliquid mereatur* ponit *nullum beneficium accipiant.* *) Aur. Lugd. *Conss.* Go. — Ri°. *Coss.* l) 4 *Id ааа.* Til. *Idem AAA.*, i. e. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA.*, quasi post c. 10 exciderit constitutio aliqua a tribus illis imperatoribus data. Vid. supra XIII, 3, 7, not. *b.* Cui. 1 — Be. *AA.* Be. in not. add. *et Theod. A.* m) Rein. vult *Pf. U.* ex inscr. I, p. 165 (Reines.). mm) Rein. em. *neglegenter*, bene. Ri°. *et si quis n.* n) Fol. 326[b] cod. 4. In ima pag. est signum quaternionis *MT.* o) 4, Til. — Ri°.

Pf. P. Cunctis per provincias administratoribus nostra insinuetur praeceptio, ut, si quando e re publica visum fuerit, discussiones inspectionesque aut aliquid simile agitari, ei iniungant, qui vicarianae potestati, comitivae Orientis aut augustalitati parendo statuta peregit stipendia; ita ut, si quis ex his, quos palam expressimus, super hoc officii munere excusando nostrum impetravit oraculum, aut post elicuerit, nequaquam id admittatur. His enim ita rite digestis, et ab hominibus ignaris[p] administrabantur publica munia, et altiores atque inhabiles fortunae homines incompetentia obsequia declinabant. *Dat. X. Kal. Febr. Constantinopoli, Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.* (409.)

13. *Iidem AA. Ioanni*[q] *Pf. P.* Loca, quae praestationem suam implere non possunt, [r]praecipimus adaequari, ut, quid praestare possint*), mera fide et integra veritate scribatur, id vero, quod impossibile est, e vasariis publicis auferatur. Et primo quidem veteribus dominis adscribi praedia ipsa conveniet; quorum si personae eorumve heredes non potuerint reperiri, vicinos vel peregrinos volentes, modo ut sint idonei, dominos statuendos esse censemus. In tantum autem omnium animos beneficiis[s] provocamus, ut id, quod defectae possessioni inspectoris arbitrio adscribitur, biennii immunitate relevetur, ut[t] nec idonea praedia alterius glebae sarcina in posterum praegraventur. *Dat. VIII. Id. Iun. Ravennae, Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.*[u] (412.)

14. *Iidem AA. Urtacio Comiti R. P.* Peraequationem Agapii in perpetuum manere censemus. *Dat. IV. Non. Iul. Ravenna, Theodosio A. VII. et Palladio Coss.*[v] (416.)

15. *Iidem AA. Sebastio Comiti primi ordinis. Post alia:* Si qui aliarum possessionum dominus desertum praedium suum inspici forte voluerit, universa loca, quae possidet, etiamsi idonea sunt, peragrari patietur, ut sarcina destitutae possessionis, in quantum[x] inspectio deprehenderit, possit melioribus sociari, peraequatoque omni patrimonio nihil de desertis postea conqueratur. Tantum enim his praediis aperta et absoluta levamenta praestamus, quorum aut domini[y] omnino non exstant, aut paupertate[z] mediocres ipsa tantum praedia habere monstrantur*). *Dat. prid. Id. Mart. Ravenna, Honorio A. XI. et Constantio II. Coss.*[a] (417.)

16. *Iidem AA. Sebastio*[aa] *Comiti primi ordinis.* Competitionis obreptione seclusa apud eum possessio firma permaneat, cui a peraequatore semel eam traditam fuisse constiterit[b]. Reliqua vero temporis ante acti a novo domino fiscum postulare non patimur, ne alterius culpa alter incipiat subiacere dispendio. Si quis vero privatus aut obligatam sibi possessionem, quae deserta huc usque*) permansit, aut ex aliquo titulo deberi sibi iure confirmat, allegationes suas sine mora vel per se[c] vel per aliam personam legibus ordinatam apud spectabilitatem tuam[d] publicare debebit[e], ita ut, si aequitatis ratione suadente ad petitorem fuerit translata[f] possessio, is, qui eam a peraequatore susceperat, rei melioratae receptis[g] sublevetur expensis. Verum ne sub specie litis dominationes[h] semel constitutae turbentur, duorum mensium[i] spatium censemus debere servari, intra quod is, qui putat sibi rem probabili ratione competere, debitas exserat[k] actiones. Quod si tempus adscriptum silentio fuerit interveniente transactum, nullum penitus repetendi volumus esse principium. Quod si quis eo*) tempore, quo peraequator praedium alicui addicit, de suo iure vel per se vel per homines suos non crediderit actitandum, duorum mensium[l] curriculis evolutis in perpetuum conquiescat etc. *Dat. prid. Id. Mart. Ravenna*[m], *Honorio A. XI. et Constantio II. Coss.* (417.)

— c. 13. 4, add. *c.* 12. Vid. c. 2 h. t., not. *kk* et supr. VI, 30, 20, not. sup. — c. 14. 4, add. *c.* 13. Vid. c. 2 h. t., not. *kk.* — c. 15. 4, add. *c.* 14. Vid. c. 2 h. t., not. *kk.* Coniungenda est h. c. cum c. 19 C. Th. de Senator. (VI, 2), c. 9 C. Th. de Praediis navic. (XIII, 6), c. 16 et 17 h. t. Sec. Go. concordat c. 3 (iam 4) h. t. — c. 16. 4, add. *c.* 15. Vid. c. 2 h. t., not. *kk* et c. 15 h. t., not. sup. Cod. Iust. XI, 57, 7 mut. Bas. LVI, 8, 7.

hic et paullo infra *rethibere*, quod iam Go. in not. mutat in *redhibere*. Similiter supr. c. 6 h. t., not. *p*. p) Go. em. *gnaris*, Reis. *non ignaris*; alterutrum requirit Be. Mihi prob. *gnaris*. Columella IV, 25, 1 *si vinditor gnarus est.* q) 4, Til. — Lugd. *Iohanno.* Cui. 2, 2* *Ioann.* r) Fol. 327ᵃ cod. 4. *) Ri*. *possunt.* s) Err. Be. *beneficiia.* t) Go. Be. del. volunt *ut*. Bene est, si deest. Sed ferri potest. 4 *relebetur*, em. rubr. col. *releuetur.* u) Aur. Lugd. *Cons.* Vid. VI, 30, 20, not. sup. Go. 413, err. v) Aur. Lugd. *Cons.* x) Fol. 327ᵇ cod. 4. Idem mox *depraehenderis.* y) 4 *dominio*, em. rubro col. z) 4 *paupertatem*, em. rubro col. *) Til. *monstantur.* a) Aur. Lugd. *Cons.* De mense vid. supra VI, 2, 19, not. *b* et c. 17 h. t., not. *t*. aa) Cod. Iust. *Impp. Honor. et Theod. AA. Sebastiano.* b) c. 7 Cod. Iust. ita incipit: *Apud e. p. f. p., cui eam a p. e. tr. f. const.* *) Cod. Iust. *usque nunc.* c) Aur. Lugd. om. *vel per se.* d) In Cod. Iust. om. *apud spectabilitatem suam.* e) Cod. Iust. *manifestare debebit.* f) Fol. 328ᵃ cod. 4. g) Cod. Iust. *is, qui a peraeq. eam susceperit, rei m. susceptis.* h) 4, Til. — Ri*. *dominationis.* Recte Be. auct. Go. ex Cod. Iust. ed. *dominationes*, quamquam Spangenb. *donationes* habet; sed Cui. et sec. Spangenb. veter. libr. manuscr. exhibent *dominationes*, i. e. possessiones sive interprete Cui. l. c. pag. 393 dominia. i) 4, Til. — Cui. 2*. Ri. Ri*. *mensum*; sic et paullo infra 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. Vid. supr. XII, 1, 2, not. *x*. Cod. Iust. *sex mensium*, hic et infra. k) Cod. Iust. *exerceat actiones.* *) Cod. Iust. *ex eo tempore.* l) Vid. not. *i*. Cod. Iust. *sex mensium.* Mox in Cod. Iust. om. *etc.* m) Cod. Iust. *Ravennae.* Vid. supr. VI, 2, 19, not. *b* et c. 17 h. t., not. *t*.

17. *Iidem AA. Sebastio Comiti primi ordinis. Post alia:* Illa, quae ante viginti retro annos speciali impetratione[n] diversis petitionibus inspecta claruerit[o], ab spectabilitate tua convenit iterare[p], quatenus, aliorum cessante iudicio intra provinciam sibi commissam, tuo omnia finiantur arbitrio. Eas quoque possessiones, quae[q] ante viginti similiter[r] annos speciale beneficium de recisione meruerunt, studiose peragrare debebis, ut, utrum verae[s] sint postulata remedia, vel his aliquid deceat functionis adiungi, aestimatio fida demonstret etc. *Dat. prid. Id. Mart.*[t] *Ravennae*, *Honorio A. XI. et Constantio II.*[tt] *Coss.*[u] (417.)

— c. 17. 4, edd. c. 16. Vid. c. 2 h. t., not. *kk* et c. 15 h. t., not. sup.

4, Til. — Ri°. Cod. Iust. om. *A.* n) Aur. Lugd. *impetrationi.* o) 4 *claruerit*, em. ab ant. manu. p) Go. Be. em. *iterari*, quod non solum melius, sed etiam necessarium est. Mox Go. *omnio*, mend. q) 4 *q'*, rubro col. em. *quae.* r) Fol. 328[b] cod. 4. Cui. 2, 2° *vinginti.* s) Cui. 1 — Cui. 2° *verae sint, postulata.* Go. prop. *vera*. Rein. *verè*, Be. *vere.* Hoc probo; saepe in antiquis libris mss. inter se confunduntur *e* et *ae*, quod ex pronuntiando ortum est, si quis codex dictabatur. Summaria C. Th. *ut, si verum est, perfruantur.* t) Vid. supr. VI, 2, 19, not. *b.* Mirum hic in cod. 4 esse *MAI* cum virgula transversa per mediam literam *I*, quod innuit legendum esse in omnibus constitutionibus cum hac coniungendis *Maii.* tt) Go. om. *II.* u) 4 *EXPL· LIB· XIII· INC. LIB. XIIII.*

CODICIS THEODOSIANI

LIBER DECIMUS QUARTUS[a].

TIT. 1. DE DECURIIS URBIS ROMAE[*]).

1. *Imp. Constantius A. et Iulianus C. ad Iulianum....*[aa] In decuriarum ordine, nisi cui[b] librariorum vel fiscalium sive censualium nomen est, nequaquam aliquis locum primi[c] ordinis adipiscatur, nisi is, quem constiterit studiorum liberalium usu atque exercitatione pollere, et ita esse literis expolitum, ut citra offensam vitii ex eodem verba procedant. Quod cunctis volumus intimari[d]. Ne autem literaturae, quae omnium virtutum maxima[e] est, praemia denegentur, eum, qui studiis et eloquio dignus primo loco videbitur, honestiorem faciet nostra provisio, sublimitate tua vel[f] eius nomina indicante[g], ut deliberemus, quae in eum dignitas deferenda[h] sit. *Dat. VI. Kal. Mart. Constanp.*[i] *Acc.*[k] *Id. Maii Romae, Constantio IX. et Iuliano Caes. II. Coss.*[l] (357.)

2. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. ad Sallustium*[m] *Pf. U.* Privilegiorum antea[n] decurialibus concessorum firmitatem[o] mutare[p] nec volumus, nec debemus; quin imo ea, quae primitus statuta perdocentur[q], etiam nostrae mansuetudinis sanctione permaneant. *Dat. III. Id. Iun. Mediolano, Honorio NB. P. et Evodio*[r] *Coss.* (386.)

3. *Iidem AAA. Trifolio*[s] *Pf. P.* Perire nolumus, quod[t] aeternae urbi constat fuisse concessum; usque adeo privilegia vetusta servamus, ut nova, in quantum ratio permittit, beneficia praestare velimus. Unde in defendendis decurialibus, quos binos esse ex singulis quibusque urbibus omnium provinciarum veneranda decrevit antiquitas[tt], id observare debebis, quod vel priscorum principum constitutis, vel nostris[*]) intelligis sanctionibus definitum. Si quis vero decurialem[u] de auferendis[v] privilegiis putaverit lite pulsandum, intelligat, se decuriae[vv] interpellare debere iudicem. *Dat. XIV. Kal. Febr. Mediolano*[x], *Timasio et Promoto Coss.* (389.)

Tit. 1. Cod. Iust. XI, 13. Go.: „De Decurialibus per Provincias est *lex* 1. *supr. de lucris officiorum*" (VIII, 9). — c. 1. Cf. c. 1 C. Th. de Lucris officiorum (VIII, 9) et Cassiodorus V. Variarum 21. Vat. Fr. §. 142. — c. 2 coniungenda est cum c. 18 C. Th. de Pistoribus (XIV, 3). Cf. c. 5 h. t., not. sup. Indigitatur h. c. in c. 3 sq. — c. 3. Cod. Iust. XI, 13, 1 om. pr.

---

a) Til. *Theodosiani Codicis.* 15 *Lib. XIII.* Etiam Sich. *XIII.*, err. Vid. supr. tit. de Constitut. princ. (I, 1), not. *e* et tit. de Iurisdictione (II, 1), not. *r*. Numeri titulorum huius libri des. in cod. 4. *) Cod. Iust. *de Decurialibus urbis Romae.* aa) Dignitas deest in cod. 4 et in edd., non addito lacunae signo. Go. Be. suppon. esse putant *Pf. U.*, recte. Cf. Corsin. l. c. p. 219. Rein.: „*leg. Lolliano PR. P. qui eodem anno* 355. *Consul et PR. P.*" Male. b) 4 *qui* (rubro col. corr. *cui*) et infra *adq*'. c) Go.: „Salmas. de primatu Papae *lib.* 1. *c.* 2. *p.* 22. reponit primum sic infra, *dignus primo loco.* Ego nil muto." d) Similiter Vat. Fr. §. 35. e) Go. ingeniose cj. *magistra*, sed in comment. tuetur v. *maxima.* f) Go.: „Id est, saltem: nisi haec vox superflua videatur." Suspecta profecto est; nam cod. 4 habet *ve*, neque vero *vel.* g) Go. mendose *iudicante* et Ri°. *Sublimate.* h) 4 *defenda*, gilvo col. supra add. a secund. man. *den*, i. e. *defendenda.* Hoc transiit in edd. Go. cj. *deferenda*, vel *dependenda* (alterutrum prob. Be.), vel *decernenda*, Rein. autem *defundenda.* Cum cod. 4 mendose scriptus sit, et vulgata scriptura ex correctione demum profecta, correxi *deferenda*, quod video etiam clar. Heysio placuisse. i) Ita 4. Edd. *Constãtinop.* s. *Constantinop.* Go. ann.: „Si haec vox recte habet, tum error hic fuerit in Consulatu: cuius loco reponendi fuerint, *Constantius X. et Iulianus C. III. Coss.* et sic annus Domini 360. Eo quippe Consulatu qui *huic leg.* subscriptus est, et sequentibus Constantius Imp. versatus est non Constantinopoli, verum in Italia et in Pannonia: fineque anni 359. demum Constantinopolim profectus est, ibique sequentis anni 360. principio subsistit (Ri. *subsistit*, recte): ut docet *lex* 1. *supr. de patrociniis virorum* (Ri. *vicorum*, recte). Quare falsa est Petavii *in addendis ad tom.* 2. *Theolog. dogm. p.* 868. sententia dicentis *huius leg.* argumento, Constantium hoc anno Constantinopoli fuisse: Quam refutat Chronolog. nostra." Vid. Chron. const. ap. Ri. Tom. I, p. LVI. et LX., ubi Go. h. c. ad ann. 360 transfert. Se. tolli mavult *Const.*, quam subscribi coss. anni 360, recte. Ni fallor, librarius aberravit a loco, cum consulatum scriberet, et cum corrigeret, non recte expunxit, aut *Constanp.* occasione v. *Constantii*, quod mox sequitur, ortum est. Hoc certe contendo, suspectum esse urbis nomen; neque admitto h. c. in annum 360 transferri; nam ut hic, ita in aliis anni 357 legibus Constantius multa de urbe Roma constituit (vid. Go. in Chron. const. ed. Ri. Tom. I, p. LVII.), ut taceam, Iulianum videri fuisse *Pf. U. Romae* anno 357, neque vero anno 360. Cf. Corsin. l. c. k) Cum v. *Acc.* incipit fol. 329[a] cod. 4. Ibi est *Maio.* l) Go. — Ri°. om. annum. Cf. not. *i* antec. m) 4, Cui. 2 — Ri°. *Salustium.* Til. — Lugd. *Salustium*, ut in c. 18 cit. 4, Til. — Lugd. Supra Cui. 1 *Impp.* n) Go.: „Non extant hae constitutiones." o) 4 *mirmitatem*, ab ant. manu corr. *firmitatem.* Mox 4, Til. *quinimmo.* p) Go.: „An *nutare*? nil muto." q) Go.: „*Perdoceri*, pro simplici, *doceri.*" r) Go. *Enodio*, err. In c. 18 cit. cum h. c. coniungenda add. *V. C.* Vid. ibi not. *o.* s) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri°. *Tryfolio.* Cod. Iust. *Imppp. Valent. Theod. et Arcad. AAA. ad Trifolium.* t) 4 *quid*, rubro col. corr. *quod.* tt) Huius decreti veteris sec. Go. nusquam fit mentio. *) Vid. c. 2 h. t. u) Cum vv. *Si quis decurialem* inc. c. 1 Cod. Iust. cit. v) 4 *auferendis*, rubro col. add. *d* supr. *u* (adferendis). vv) Cod.

4. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA. Exsuperantio*[y], *Iulio et ceteris decurialibus.* Leges tam[z] a superioribus principibus quam a divo patre[a] nostro conditas nostra auctoritate firmamus. Singulos itaque iudices scire volumus, ne quis huic collegio iniuriis corporalibus tentet notam atterere[b], neque ab his commodis, quae rationibus[bb] approbantur, audeat separare. Huic etenim[c] collegio volumus antiquam privilegiorum praerogativam servari. *Dat. VIII. Id. Iul. Roma, Honorio A. VI. et Aristaeneto*[d] *Coss.* (404.)

5. *Iidem AAA. Curtio Pf. P.* Cum tot et tam evidentibus praeceptionibus sacris iam inde[e] ab antiquis principibus, nostris quoque rescriptis[f] decuriae sunt sacratissimae urbis privilegia confirmata, attamen quae saepius statuta[g] sunt, haec[h] etiam lege firmamus etc. *Dat. VII. Id. April. Rav.*[i], *Honorio VII. et Theodosio II. AA. Coss.* (407.)

6. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Bonosiano Pf. U.* Vellemus privilegia augere decuriae[k], nisi genus esset iniuriae, antiquitati aliquid sociare. Quare cuncti cognoscant, quinque libras auri mulctae nomine propositas, si quo in loco eorum[l] actibus[m] ullius persona obrepere[n] forte tentaverit. Emolumenta omnia per diversos arepta[o] redhiberi decernimus. In eos sane[p], qui contra divalia statuta venisse dicuntur, spectabilis vic̄ Afric̄[q] vindictam ferre curabit.[r] *Dat. VII. Kal. Oct. Ravenna, Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.*[s] (409.)

TIT. II. DE PRIVILEGIIS CORPORATORUM URBIS ROMAE *).

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Symmachum Pf. U.*[t] Ea privilegia, quibus pro reverentia urbis aeternae varia corpora hominum vel priscarum legum cautio vel antecedentium principum fovit humanitas, magnifica sinceritas tua sciat vel confirmata esse arbitrio serenitatis nostrae vel, si in aliqua parte titubaverint, restituta. *Dat. Kal. Iun.*[u] *Bonamansione. PP. in foro Traiani*[v], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

2. [x] *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. ad Alypium Pf. U.* Nulli sit liberum, nulli permissum, ut novum aliquid urbis incolae in urbe sustineant. *Dat. prid. Id. Iul. Aquileia, Tatiano et Symmacho Coss.* (391.)

3. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Florentino*

— c. 4. Cod. Iust. XI, 13, 2. Fortasse indigitatur in c. 5 sq. — c. 5. Summ. C. Th.: „*Secundae similis.*" — c. 6. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*"

Tit. II. Cod. Iust. XI, 14. Nov. Valent. XVI. de Corporatis urbis Romae (ed. Berolin. p. 1311) et Nov. V. de Pantapolis ad urbem Romam revocandis (ed. Berolin. p. 1290). Nov. Severi II. de Corporatis (ed. Berolin. p. 1393). Cf. Symmachi Ep. X, 27 (34). — c. 2. Cod. Iust. XI, 14, 1 conflata est ex hac et sqq. h. t. constitutionibus, receptis in inscript. imperatoribus c. 4 et magistratu c. 2, servata etiam subscr. c. 2, impr. Go. Vid. infr. not. *x*. Aur. Lugd. err. c. 3. — c. 3. Vid. c. 2 h. t., not. sup. et not. *x*. Eam alterutrubi mutato die coniungendam esse putat Go. cum c. 7 C. Th. de Suariis (XIV, 4); illa enim alio mense data est, mense Mart. Aur. Lugd. err. c. 2.

Iust. *curiae.* x) Cod. Iust. *Mediolani.* y) Cum literis *tio* incip. fol. 329[b] cod. 4. Til. — Lugd. *Exsuperantio Iulio, et.* Cui. 2, 2* *Exsuperantio Iulio et.* Go. — Be. Cod. Iust. *Exsuperantio, Iulio, et.* z) Cod. Iust. *Leges decuriales tam.* a) Theodosio M.; Cod. Iust. *divo parente.* b) 4, Til. — Ri*. *adterere.* Go.: „An *adurere*? Nil necesse: Codex Iustinianeus quoque ita habet." Cramerus (cf. Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft T. I, p. 303) em. *addere*, cum soliti sint Romani dicere *addere notam.* Scriptum autem fuisse *adtere*, unde factum sit *adterere*. Non inveni *adurere notam*, verum *inurere notam* dicitur. Dubito etiam de Crameri assertione. Defendi potest *atterere alicui notam*, ut dicitur *atterere alicui aures.* bb) Go.: „An Sanctionibus? ut *l.* 2. 3. *supr.* Nil temere muto." c) Cod. Iust. *enim.* d) 4, edd. *Rom.* Cod. Iust. *Romae.* 4 *Aristeñ* et Til. — Lugd. *Aristeñ.*, sed Cui. 2 — Ri*. Cod. Iust. *Aristeneto.* e) 4 *indede*, rubro col. corr. *inde.* f) Vid. c. 4 h. t. g) 4 *stuta*, rubro col. corr. *statuta.* Aur. Lugd. *saepius.* h) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. *haec.* Aur. Lugd. *hac*, quod Be. ed. ex Lugd. Go. mavult *hac*, sed *haec* sustineri posse dicit, recte, quamquam *hac* multo aptius est et cum formula *lege firmamus* convenit. i) Quia Honorius hoc tempore Ravennae non fuit, Go. rep. vult *Romae*, prob. Tillem. T. V, Notes, p. 78, n. XXIV. In Chron. h. a. p. CLXVI. (ed. Ri.) Go. *VI. Id.* et legi vult *Rom.* aut *Dat.* accipi pro *Reddita.* Mox Cui. 2 — Go. *A.* pro *AA.* et Aur. Lugd. *Cons.* k) Go.: „Cuiusdam, seu certae, de qua agebatur." l) Go.: „Decurialium, de quibus tamen *supra* non actum fuit." Cf. supra XIII, 3, 9, not. * in fin. m) Go.: „Id est, in eorum actus." n) 4, Til. — Ri*. *obripere.* Be. auct. Go. ed. *obrepere*, recte. Idem prop. Rein. Cum literis *sona* incip. fol. 330[a] cod. 4. Mox Aur. Lugd. *templaverit, emolumenta.* o) Go.: „Praerepta." p) 4 *sanae.* q) 4 *vic̄ Afric̄.* Til. — Cui. 2* *Vic. Afric.* et Go. — Be. *Vicarius Africae.* Go. deleta voce *Africae* scribi vult *Vicarius*, et ita loquitur in comm. h. c.: „Ergo a Vicario eos puniri iubet: a *Vicariis*, inquam, urbis. Error enim est Librarii *huc leg.* qui scripsit *Vic. Afric.* diductis Literis, cum debuerit continuis Literis scribere *Vicarius*: Quid enim hic faciat Vicarius Africae? cum de Decurialibus Vrbis Romae hic agatur, et lex ipsa ideo ad *Praefectum Vrbi* data sit: denique haec *lex* posita sit sub *tit. de Decuriis Vrbis Romae?*" Recte videtur Go. sentire. r) Ita clare 4; edd. male *curavit*, pro quo Go. Rein. Be. recte prop. *curabit.* s) Aur. Lugd. *Cons.* Go. in Chron. pag. CLXXII. h. c. propter c. 48 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1) eidem Bonosiano inscriptam referri vult ad ann. 411.

*) Vid. supra XIV, 1, not. *a*. t) Aur. Lugd. om. *Pf. U.* Ibidem mox *ante cedentium* et *Bona māsione.* Cui. 1 *Symmachum.* Vid. infra XIV, 3, 10, not. *o*. u) Go. Tillem l. c. T. V, Notes, p. 3, n. XIV. habita ratione itineris Valentiniani em. *VI. Kal. Iun.* Cf. supra VII, 4, 12, not. *r*, ubi dele, quae de Tillemontio dicta sunt. Iam eum puto (obscurus enim est) de c. 4 C. Th. de Iurisdict. (II, 1) loqui. v) In cod. 4 v. *divo* bis scriptum est. Altero loco deletur rubro col. x) Cod. Iust. *Impp. Honorius et Theodosius AA. ad Alypium P. V. Nulli — sustineant: sed in honorem — praecipimus. Cura autem Rectorum — solennitas. Datum prid. Id. Iul. Aquil. Tatiano et Symmacho*

Pf. U. In honorem aeternae urbis, corporatis[y] indulta suffragia valere praecipimus etc. *Dat. XV. Kal. April. Mediolano, Caesario et Attico Coss.*[z] (397.)

4. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Palmato Pf. U.* Cura rectorum provinciarum corporati urbis Romae, qui in peregrina transgressi sunt, redire cogantur, ut servire possint functionibus, quas imposuit antiqua solennitas. *Dat. IV. Kal. April. Ravenna**), *Honorio IX. et Theodosio*[a] *AA. Coss.* (412.)

TIT. III.*) DE PISTORIBUS ET CATABOLENSIBUS[b].

1. *Imp. Constantinus A. ad Profuturum Pf. annonae.* Cunctis[bb] pistoribus intimari oportet, quod, si quis forte possessiones suas ideo putaverit in alios transferendas, ut postea se, rebus in abdito[c] collocatis, minus idoneum asseveret, tanquam in locum eius alio surrogando, nihil ei haec astutia, nec detestabilia commenta profutura sunt, sed in obsequio pistrini[d] sine ulla excusatione durabit, nec ad eius iura revocabuntur, si quas emptiones transscripserit. *PP. Id. Aug. Constantino A.*[e] *et Licinio C. Coss.* (319.)

2. *Imp. Constantius A.**) *ad Orfitum Pf. U.* Si quis[f] pistoris filiam suo coniugio crediderit esse sociandam, pistrini consortio teneatur obnoxius; sed[g] familiae pistoris annexus, oneribus etiam parere cogatur. Et quoniam necessarium corpus fovendum est, patronos pistoribus constitutos ad altera functionis officia prohibeo devocari, caudicariorum corpori minime de cetero copulandos, ut, aliis necessitatibus absoluti, eam tantummodo functionem liberae mentis nisibus exsequantur. *Dat. prid. Non. Iul. Mediolano, Arbetione*[h] *et Lolliano Coss.* (355.)

3. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Symmachum Pf. U.* Praedia rustica vel urbana, quae possident privato iure pistores, nec senatorem nec officialem comparare permittimus, contractu[i] pari cum aliis non interdicto; quippe[k] mercantes ad venditoris officium vocabuntur, super hac emptione apud Pf. annonae testatione deposita. §. 1. In donationibus[kk] vero filii excepti sunt et nepotes; eodem loco positis omnibus, qui qualibet*) proximitate iunguntur, quibus ideo non dempsimus beneficium largitatis, quia et panificii necessitatem suscipere[l] successionis iure coguntur. §. 2. Haec forma servabitur et in testamentis aut donatione vel novissima voluntate, ut in extraneos collata non valeant, nisi pistoris officium sponte susceperint, qui pistorum sunt munificentiam consecuti. *Dat. IV. Non. Iun. Naissi*[m], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

4. *Iidem AA. ad Symmachum Pf. U.* Optio concessa est his, qui e pistoribus facti sunt senatores, ut aut studio facultatum aut splendidissimo ordine segregati sint[mm]. Quod si fuerint cupidi dignitatis, in tantam panificii substantiam idoneos de suis surrogare cogantur, quantam ipsi exhibuere pistores. *Dat. VIII.*[n] *Id. Iun. Naissi*[o], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

5. *Iidem AA. ad Symmachum Pf. U.* Filios pistorum, qui in parvula aetate relinquuntur, usque ad vicesimum annum aetatis a[oo] pistrini sollicitudine defendi iubemus. Sane periculo totius corporis surrogari convenit pistores idoneos pro pupillis, sub hac videlicet conditione, ut post emensum annum aetatis paterni muneris necessitatem subire cogantur, [p]nihilo minus permanentibus pistoribus his, quos in locum eorum constat substitutos. *Dat. VI. Id. Ian.*[q] *Naissi*[r], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)[s]

— c. 4. Vid. c. 2 h. t., not. sup. et not. *x*.

Tit. III. Nov. Valent. XXXIV. de Praediis pistoriis Afris deputandis (ed. Berolin. p. 1345). Cod. Iust. XI, 15. — c. 1 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Contrahenda emptione (III, 1). — c. 4 non dubito quin coniungenda sit cum c. 2 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6), c. 5 C. Th. de Poenis (IX, 40), c. 8 C. Th. de Annona (XI, 1), c. 5, 6 h. t., c. 2 C. Th. de Calcis coctoribus (XIV, 6), c. 1 C. Th. de Canone frument. urb. Romae (XIV, 15), c. 1 C. Th. de Saccariis portus Romae (XIV, 22), c. 12 C. Th. de Operibus publicis (XV, 1). Vid. c. 5 de Poenis cit., not. *n*, c. 8 cit., not. *k*, c. 1 de Canone frument. cit., not. *q* et infra not. *n* et *q*. — c. 5. Cf. c. 4 h. t., not. sup. Cum hac lege (neque vero cum c. 3 h. t., quod W. l. c. dicit in Praef. p. XVII.) incip. fol. XXVIII. codicis 1 s. totius palimpsesti fol. XL., in quo pergitur usque ad c. 13 h. t.; sed pauca legi posse P. his vv. scribit: „*Leges V, VI, VII legi nequeunt; legum vero VIII et VIIII vix aliqua verba rimatus sum, quae omnino consonant cum editione. — Leges XI, XII et XIII meos etiam oculos fugiunt; tum si qui versus aliquam paullo insignem vocem praeseferebant, haec cum editione apprime concinebat.*" Praeterea cum eadem c. 5 incipit fol. I. codicis 2, quod paris ambitus atque fol. XL. codicis 1 videtur esse (desinit enim in c. 13 h. t.), sed adeo evanidum est, ut paucas inde scripturae diversitates Peyronus eliceuerit.

Coss. (391.) y) Fol. 330[b] cod. 4. z) Aur. Lugd. *Cons.* c. 7 cit. *XV. Kal. Mart.* *) 4 *Rü.* Edd. *Rau.* s. *Rav.* a) Go. Rein. Be. add. esse putant num. *V.*, recte. Go. 41. 2, mendose. Aur. Lugd. *Cons.*

*) Vid. supra XIV, 1, not. *a*. b) In Cod. Iust. om. *et Catabolensibus.* Miror, in tribus Cui. 2 a me inspectis exemplis v. *Pistoribus* male expressum esse. bb) Bl. Ri°. *Cunctis.* In inscript. h. c. Go. *Constantius* et Ri°. *ab Profut.*, mendose. c) 4 *addito*, ab ant. manu corr. *abdito.* d) Cui. 2, 2° *pristini*, Rein. em. *pistrini.* e) 4, Til. *Augusto* atque in cod. 4 post hoc v. lacuna quinque circiter literarum. Recte Go. Be. addi iubent *V.*, qui numerus est in c. 1 cit. Mox Aur. Lugd. *Cons.* *) Err. Go. *Constantius.* f) Fol. 331[a] cod. 4. g) Go. em. *et*, quo non opus est. Mox Til. — Ri°. *deceterò* s. *decetero*, et ita fere ubique. Cf. c. 13 h. t. h) 4, Til. — Ri°. *Arbitione.* i) 4 *contrastu*, rubro col. corr. *contractu.* k) Go.: „Alioquin enim." kk) Mendose 4 *dohatiob'*, i. e. *donatiobus.* *) Err. Ri°. *quilibet.* l) Fol. 331[b] cod. 4. m) Cui. 2 — Ri°. *Naisso* et hic et in c. 4, 5, 6 h. t. mm) Mendose Cui. 1 — Cui. 2° *sunt.* Ri°. *Quo si.* n) Rep. *VI.*, ut h. c. coniungatur cum reli. in not. super. h. c. nominatis legibus. Iam Go. Be. prop. *VI.* o) Vid. not. *m*. oo) Ri°. om. *a*. p) Fol. 332[a] cod. 4. q) Recte Go. Rein. Be. hic et in sq. c. em. *Iun.*; nam ita habent reliquae leges cum his constitutionibus coniungendae praeter c. 1 de Can. frum. urb. Rom. (XIV, 15), ubi pro *Iul.* pon. *Iun.* Ad c. 2 de Off. praef. urb. (I, 6) vid. W. l. c. p. 325, not. *g* et meam edit. supr. V, 14, 8, not. *o*. r) Vid. not. *m*. s)

6. *Iidem AA. ad Symmachum Pf. U.* Nulli liceat pistorum, supplicatione delata, subterfugiendi[ss] muneris impetrare licentiam. *Dat. VI. Id. Ian.*[t] *Naissi*[u], *divo Ioviano et Varroniano Coss.*[v] (364.)

7. *Iidem AA. ad Viventium*[x] *Pf. U.* Post quinquennii[y] tempus emensum unus prior e patronis[z] pistorum otio et quiete donetur, ita ut ei, qui sequitur, officinam cum animalibus, servis, molis, fundis dotalibus, pistrinorum postremo[a] omnem enthecam[b] tradat atque consignet. *Dat. VIII. Id. Oct. Altino*[c], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

8. *Iidem AA. ad Symmachum Pf. U.* In speculis erit officium sinceritatis tuae, ne cui, qui semel pistorum corpori fuerit deputatus, abscedendi qualibet ratione copia facultasque tribuatur, etiamsi absolutionem[d] eius pistorum omnium labor[e] et assensus consessus convenisse videatur. Ne illud quidem cuiquam concedi[f] oportet, [g]ut officina[h] ad aliam possit transitum facere. *Dat. XVIII. Kal. Febr. Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

9. *Iidem AA.* *) *ad Olybrium Pf. U.* Ex libertinis catabolensium corpori statuimus[i] sociari eum, cuius tota substantia triginta librarum argenti[k] aestimatione colligitur. Idque pondus sive ipsum per se habet, seu in aliis quibuscunque speciebus vel in aedificiis atque agris dictae adscriptionis merita non transit, iubemus ab inquietudine istius molestiae segregari. *Dat. III.*[l] *Kal. April. Treviris, Valentiniano et Valente AA.*[m] *Coss.*[n] (365?)

10. *Impp. Valentinianus et Valens AA.*[nn] *ad Olybrium Pf. U.* Libertini, qui a dominis[o] cuiuscunque honoris aut meriti aliquid testamento vel donatione meruerunt, si aliquam[p] pistrinis obnoxiam consecuti sunt, pistorum corpori copulentur. Si vero libera ab[q] hoc nexu iisdem[r] sunt corporibus[s] derelicta, catabolensium necessitatibus obsequantur. Quin etiam si qui ex his aliis se corporibus crediderint[ss] inserendos, ab his incunctanter abstracti ei, cui hac lege sociati sunt, muneri deputentur. Si autem a clarissimis viris aliquos acceperint[t] fundos, sic praedicto corpori pareant[u], ut glebae, ex qua lucrativa sunt corpora, nullum praeiudicium comparetur. *Dat. Non. Iul.*[v] *Lecta in Pantheo Non. Nov., Valentiniano et Valente AA. Coss.*[x] (365?)

11. *Iidem AA. ad Symmachum Pf. U.* Hac sanctione generaliter edicimus, nulli omnino ad ecclesias[y] ob declinanda pistrina licentiam pandi. Quod si quis ingressus erit[z], amputato privilegio christianitatis sciat, se omni tempore ad consortium pistorum et posse et debere

— c. 6. Vid. c. 4 h. t., not. sup. — c. 7 Go. coniungendam esse dicit cum c. 7 C. Th. de Poenis (IX, 40), c. 16 C. Th. Quorum appellationes (XI, 36), c. un. C. Th. de Nautis Tiberinis (XIV, 21). Vid. infr. not. x et c. 5 h. t., not. sup. — c. 8 coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Poenis (IX, 40). Vid. c. 8 cit., not. sup. et c. 5 h. t., not. sup. — c. 9. De legibus sec. Go. cum hac constitutione coniungendis vid. c. 9 C. Th. de Poenis (IX, 40), not. sup. et not. x. Go. h. c. alio loco collocari iubet, post c. 11 h. t. Vid. infra not. m. Cf. c. 5 h. t., not. sup. — c. 10. Vid. c. 9 C. Th. de Poenis (IX, 40), not. y et c. 5, 9 h. t., not. sup. — c. 11. Vid. c. 5 h. t., not. sup. et c. 9 h. t., not. m.

Go. om. annum hic et in sq. c. ss) Ita interpungunt Go. — Ri°., recte. Til. Cui. 1. Cui. 2, 2° *Nulli liceat, pistorum supplicatione delata, subterfugiendi*, improb. Go. Aur. Lugd. *Nulli liceat, pistorum supplicatione delata subterfugiendi.* Be. non interpung. t) Vid. not. q antec. u) Vid. not. m anteced. v) Aur. Lugd. *Cons.* Go. om. annum. x) Ita 4, edd., Be. ann.: „*Symmachum* Gfr. vult. Viventius enim aliquot annis post demum praef. urb. gessit. Sed fort. hoc temp. PPf. u. sive vicar. fuit, aut inscrib. *Volusianus.*" Mihi videtur Go. recte coniecisse; nam Symmachum ferunt in inscriptione c. 16 C. Th. Quorum appellationes et c. un. de Nautis Tiberinis citt., quae eodem die atque haec c. datae sunt, itaque Go. sententia cum hac c. coniungi possunt. Quo minus c. 7 C. Th. de Poenis coniungatur, prohibet nomen *Arthemii*, cui inscripta est. y) 4 *quinquenni*, rubro col. add. i (*quinquennii*). z) Til. *priorè patronis.* a) Til. — Ri°. *dotalibus, pistrinorum postremo*, recte. Be. *dotalibus pistrinorum, postremo.* b) Til. *entecham.* c) Be. *Altini.* Go. ex c. 16 cit. add. vult *Acc. XVI. Kal. Nov.* d) Go. em. *ad absolutionem* vel *ad solutionem.* Be. prop. *in absolutionem.* Alterutra praepositio *ad* s. *in* desideratur. e) Go.: „An *favor?* An *labor et adsensus et consensus?*" Non puto quicquam mutandum esse. *Labor* est pro: etiamsi tot sint pistores, ut absoluto aliquo, a reliquis totus labor sustineri possit. Postulare quidem videtur illud *convenisse in absolutionem*, ut mutetur *labor* in *fabor* (ita enim saepe scribitur in cod. 4), dubito autem, an, ut absolveretur pistor, reliquorum pistorum favor momento fuerit. f) 4 *concendi*, rubro col. del. n. g) Fol. 332[B] cod. 4. h) Go. prop. *ab officina* vel *de officina.* *) Vid. infra not. m. i) Recte Go. propter ultima h. c. vv. addi vult *non.* Aliter Summ. C. Th., ubi haec leguntur: *Libertinos loco catabolensium succedere.* k) Pro v. *argenti* in cod. 4 aliud v. scriptum erat, cui eraso librarius substituit v. *argenti.* l) Cod. 2 *Dat ... Kal. april.* Mox 4, Til. — Ri. *Triu.* Ri°. *Triu.* et om. *Kal.* Be. *Trev.* Vid. c. 9 C. Th. de Poenis cit., not. x. m) Be., auctore Go., haec scribit: „*II.* inser. esse, add. *Grat. A.* in inscript. h. et sq. l., vel Olybrii pf. u. mentio docet." Si vera est Go. et Be. cj. atque h. c. pertinet ad ann. 368, inversus est ordo constitutionum et c. 11 ponenda ante c. 9 h. t. Neque vero audeo quicquam mutare. Vid. c. 9 C. Th. de Poenis cit., not. y. n) Go. — Ri°. et hic et in sq. c. om. annum. Vid. not. m. nn) Vid. not. m anteced. et not. n seq. Sane raro nomina imperatorum repetuntur, dicta iam in c. 8 h. t. Scrib. igitur *Iidem AA.* o) Cui. 1 *dorninis.* Vid. supr. XIV, 2, 1, not. t. p) Go. rep. vult aut *aliqua pistrinis obnoxia* aut *aliquam rem pistrinis obnoxiam.* Posterius mihi placet. Aur. Lugd. male *pristinis.* q) Ita codd. 1, 2, probb. P. W. 4, edd. *ob.* Iam Go. recte cj. *ab.* r) 4, Til. — Cui. 2° *hisdem.* Go. — Ri°. *hiisdem.* s) Go. cj. *corpora*, verum scriptura *corporibus* confirmatur codice 1. Sententia est: libertini, si quae iis res liberae a nexu corporibus i. e. *corporum* pistorum derelictae sunt, catabolensium necessitatibus obsequantur. ss) Go. *crediderunt.* t) Cum literis *perint* incipit fol. 333[a] cod. 4. u) 4 *parant*, rubro col. supra add. e. v) Be. addi vult *Treviris*, recte, si pertinat lex ad annum 368. Vid. c. 9 h. t. x) Annus deest ap. Go. — Ri°. Vid. c. 9 h. t., not. m, n et not. sup. h. c. y) 4 *aeclesias.* Be. v. *confugiendi* addendum esse opinatur. Eo non opus est. z) Edd. *ingressus fuerit.* Rest. *ingressus erit*; nam in cod. 4 est in-

revocari. *Dat. V. Kal. Oct. Aquileia, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

12. *Iidem AA.*[a] *ad Claudium Proconsulem Africae.* Secundum parentis nostri Constantini divale praeceptum[b], omnibus lustris pistores ex officio, quod ei corpori constat addictum[c], ad urbem sacratissimam destinentur. In quo [d] illud convenit praecaveri, ne quis hanc, quae personalis est, functionem pretio putet esse taxandam. Veniant suo tempore, quos caussa constringit, et ita veniant, ut eos officium, quod tibi paret, pistorum patronis atque annonae Pf.[e] apud publica monumenta consignet. Quod si quis iudicum[f] statuto tempore personam, quae est destinanda, non miserit, ipse profecto remanebit obnoxius functioni, cui subtraxisse probatur obnoxium. In officium quoque poena competens exseretur, quod aut dissimulatione neglexerit, aut fraude subtraxerit[ff] iudicem suum super vi legis et consuetudinis admonere. *Dat. Kal. Dec. Treviris*[g], *Valentiniano et Valente AA.*[h] *Coss.* (365?)

13. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA.*[i] *ad Olybrium Pf. U.* Non ea sola pistrini sint vel fuisse videantur, quae in originem adscripta corpori dotis nomen et speciem etiam nunc retentant, sed etiam ea, quae ex successione[k] pistorum ad heredes eorum vel quos alios devoluta noscuntur, quo eorum quoque distractio inhibita evidentius cerneretur.[l] In his vero solis liciti contractus eidem corpori reserventur[m], quae ad ipsos[n] non hereditario pistorum nomine, sed privatorum institutione, liberalitate vel dote aut quolibet titulo probantur esse transfusa, et si qua ipsi ex privata munificentia consecuti, in rebus humanis agentes in aliquem ex sociis, id est in pistorem alterum transtulerunt[o]. Ceterum si haec quoque in successione propria reliquere, etiam eadem dotis nomine et titulo nuncupamus, quia pistrino proficere convenit, quod apud pistorem eo vivente permansit. Servavi[p] igitur de cetero ordinem constitutum, ut, si vel donatione pistoris rem pistrino hereditatis successionisve meritis obligatam[q] quicunque ex privatis a pistoribus fuerit consecutus, sciat, corpori obnoxiam vendere et alienare non posse, sed in sua caussa et pistorum nomine ac iure residere. *Dat. Kal. Iun. Treviris*[r], *Valentiniano NB. P.*[rr] *et Victore Coss.* (369.)

14. *Iidem AAA.*[s] *ad Ursicinum Pf. annonae.* Si cui pistoris filia nupserit, ac postea is[ss] eandem dilapidatis facultatibus consortio putaverit eximendam, non alia lege atque ratione eundem pistoriae[t] necessitati et corpori praecipimus adstringi, quam[u] eodem munere originis vinculo teneretur. *Dat. VIII. Kal. Mart. Treviris*[v], *Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

15. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA. ad Gregorium V. C. Pf. annonae.* Ne quis unquam Pf. annonae contra suam alienamve sententiam[x] pistorum locum[y] eiectis permiserit[z] reformari, cum praescriptum suum apud iudices obtinere lex debeat, per quam simul adversus decoctorum[a] vitia et utilitati annonae publicae et rerum iudicatarum constantiae providetur.

— c. 12. Vid. c. 5 h. t., not. sup. Cod. Iust. X, 47, 9 multis omm. Concordat c. 17 h. t. — c. 13. Vid. c. 5 h. t., not. sup.

gresserit. Mox 4 *xpianitatis.* a) Ita quoque Cod. Iust., qui sic: *Impp. Valent. et Valens AA.* Vid. infr. not. *h.* b) Sec. Go. iam non habetur haec Constantini lex. c) Go. in comm.: „Nempe Constantinus M. (quod ex *hac leg.* discimus) certum quoddam Officii genus, in Africa Pistorum Corpori addixerat: unde scilicet singulis lustris seu quinquenniis certi quidam Romam ad Pistorum Corpus mitterentur, quos caussa haec constringeret. Id quod *hac leg.* a Valentiniano Sen. confirmatur: itemque a Gratiano et Valentin. Iun. *l.* 17. *infr. hoc tit.* Sed in obscuro latet, quodnam illud *Officium* fuerit, Pistorum Corpori a Constantino M. addictum: Sane non officium fuit Proconsulis Africae, quandoquidem hic *officium quod ei pareret*, distinguitur ab *officio*, *quod Pistorum Corpori addictum erat.* Igitur fuerit forte Officium minorum Iudicum Africanorum non Spectabilium, sed Clarissimorum, qui sub Proconsule vel Vicario Africae fuerunt: Atque in his Praefecti Annonae Africae." Contra Be. scribit: „i. e. ut mihi videtur, off. iudicum, quod praeter alia haec quoque curabat. cf. l. 17. inf. h. t. vix enim cum Gfr. ipsos officiales mitti debuisse putaverim." Assentior Go., nam c. 17 non facit pro Be. cj. d) Hinc incipit c. 9 Cod. Iust. cit., quae sic scripta est: *Illud c. p., ne quis hanc, quae personalis est functio, pretio p. e. taxandam*, et des. reliqua. Mox 4 *praetio.* e) Ita 4, Til. — Cui. 2*; sed Go. — Be. *PF.* sive *Pf. annonae.* Vid. supra XIII, 5, 36, not. c. f) Fol. 333[b] cod. 4. ff) Go. in not. *subticuerit.* g) 4, Til. — Ri. *Triu.* Ri*. *Triv.* Be. *Trev.* Cod. Iust. *Treveris.* h) Go. — Ri*. om. annum. Etenim quia *Trevirorum* mentio fit et Claudius annis demum 369 et 370 proconsul Africae fuisse ex aliis legibus noscitur, Go. post *AA.* addi vult numerum *II.* aut *III.* (368 s. 370) et in inscriptione vv. *et Gratianus A.* Verum Cod. Iust. consentit cum C. Th., deinde recepta Go. cj. intervertendus est ordo constitutionum, et h. c. ponenda post c. sq. Quas ob caussas nihil muto, etsi non obloquor Go. i) Edd. *Idem s. Iidem AA.* 4 *Id AAA.* Etiam Go. prop *Iidem AAA.* (vid. not. *k*) et add. iubet Be. h. et sq. c. *et Grat. A.*, recte; nam 2 habet *Imppp valent. Valens et Grat.*, prob. ut videtur W. Restitui veram scripturam. k) 4 *sucessione.* Aur. Lugd. om. *ex.* l) Go.: „Cernatur." m) 4, Til. — Ri*. *reserventur.* Recte Be. de cj. Go. rest. *reserventur.* Etiam Rein. em. *reserventur.* n) 4 *ipros*, em. *ipsos* ab ant. manu. o) Cum literis *lerunt* incip. fol. 334[a] cod. 4. Mox Aur. Lugd. *pistrinio.* p) Ita 4, edd.; Go.: „γρ. *Servabis.* Scriptum fuerat *servaVis.*" Be.: „Omnino autem totus locus depravatus videtur. fort. *Servari — placet, ut — don. vel alio modo pist. — nec in — sed pist.*" Satis est em. *servabis.* q) 4 *successionisvae m. obligam*, rubro col. em. *successionisve m. obligatam.* Supra Ri*. *pristino.* r) 4, Til. — Ri. *Triu.* Ri*. *Triv.* Be. *Trev.* rr) 4 *nobp. et.* Til. — Lugd. *N. B. et.* Mox Aur. Lugd. *Cons.* s) 4 *Id aaa*, recte. Edd. *AA.*, mendose. Vid. not. *i* anteced. ss) Mendose Cui. 2, 2* postea *ea is.* t) 4 mendose *ipsistoriae.* u) Go.: „Quam si." v) 4, Til. — Ri. *Triu.* Ri*. *Triv.* Be. *Trev.* x) Fol. 334[b] cod. 4. In ima pag. est signum quaternionis *MΔ.* y) Go. em. *loco* vel *in pistorum locum.* Cur emendet, nescio. Vid. infra *rerum iudicatarum constantiae.* z) Sec. Go. pro *permittat.* a) Go.

Dat. XIV. Kal. Mart. Treviris[b], *Gratiano A. IV. et Merobaude Coss.* (377.)[c]

16. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Arborium Pf. U.* Quicquid ex horreis plectibili usurpatione praesumptum sit, id per pistores, in quos totius criminis[d] confertur invidia, matura exactione reddatur; ut, si quid in hac specie minus potuerit exsolvi, in quibuscunque speciebus, in aere vel plumbo seu qualibet alia solutione, pensetur, dummodo redintegratio totius summae curetur. *Dat. Id. Iun. Gratiano A. V. et Theodosio A. I. Coss.* (380.)

17. *Iidem AAA. ad Titianum*[dd] *Vicarium Africae.* Iudices Africanos laudabilis sinceritas tua huius modi interminatione conterreat[e], ut, nisi tempore solito debitos pistores venerabilis Romae usibus dirigere curaverint, sciant, se ipsos quinquaginta argenti librarum officiumque eorum pari condemnatione[f] multandum. *Dat. IV. Id. Iul. Treviris*[g], *Gratiano V. et Theodosio AA. Coss.* (380.)

18. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. ad Sallustium*[h] *Pf. U.* Ut concessa decurialibus privilegia nolumus abrogari[i], ita lege super mancipibus data nihil iubemus imminui. Nam si qui ob hoc ad decurias illicite transierunt, ut munus evaderent mancipatus, necesse est, erga eos privilegia non posse servari, qui[k] obnoxios sibimet recte vindicat functio memorata. In[l] tantum etiam defensiones, diversorum principum largitate concessa[m], erga decurias manere decernimus, et mancipatui obnoxios iubemus addici, ut, si quispiam super absolutione mancipatus nostrae maiestati preces obtulerit, bonorum amissione plectatur[n]. Quod quidem non solum in decurialibus, sed etiam in ceteris decernimus perpetua lege servari. *Dat. III. Id. Iun. Mediolano, Honorio NB. P. et Evodio V. C.*[o] *Coss.* (386.)

19. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Eusebio Pf. P.*[p] Pistores urbis aeternae, praetermissa veteri consuetudine, fundis vel praediis ad nihilum redactis, quae eorum corpori[q] solatia certa praebebant, novos sibi quaestus excogitasse[r] comperimus. Ideoque in futurum provisionis remedia proferentes, misso probatae industriae viro, singulorum fundorum sive praediorum, quae pistorum corpori obnoxia sunt, vires discuti exquirique praecipimus[s], ut iidem[t] iure perpetuo idoneis, affixa[u] praestatione, tradantur, atque conductores praestationis modum et solatia ministrent[v] antiquitus constituta pistoribus. *Dat. VII.*[x] *Id. Iul. Mediolano*[y], *Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

20. *Iidem AA. Theodoro Pf. P.* Adscripti[z] semel per sententiam iudicis ordini pistorio surrepticia rescripta non quaerant[a], nec ulla eis supplicandi praestetur facultas. Et qui huius modi sperare voluerit beneficia, quinque libras auri fisco nostro inferre cogetur[b]. Si quo enim casu vel occultis vel ambitiosis hoc precibus elicuerit, iudex, cuius in iudicio haec fuerit prolata sententia[c], officium quoque eius, si consensum praebuerit impetratis, quinas auri libras aerario nostro inferent. *Dat. VII. Kal. Maii Mediolano, Honorio A. IV.*[d] *et Eutychiano Coss.* (398.)

21. *Iidem AAA.*[e] *Vitali Pf. annonae.* Nulli pistori, nec posteris eius in privatas personas vel thymelicas[f] vel eas, quae aurigandi studio detinentur, liceat coniugii societate transire, etiamsi huic facto omnium pistorum accedat assensus, etiamsi nostra elicita fuerint[g] aliqua surreptione rescripta. Quod si quisquam in haec vetita

— c. 18 coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Decur. urb. Romae (XIV, 1). Cum vv. $\overline{np}$ *et euodio* $\tilde{uc}$ $\overline{ors}$ h. c. incip. fol. XXIX. cod. 1 s. totius palimpsesti fol. XLI., quod desinit in vv. *prodiuersitatelocorumette*.. c. 2 tit. sq. Cf. infra tit. V [illegible] libri, not. sup. — c. 20, si Codicem Theodosianum sequimur, coniungenda est cum c. 31 C. Th. de Episcopis (XVI, 2), habita autem ratione c. 14 Sirmondi anno 412 datae, unde hausta est c. 31 cit., fieri non potest, ut cum illa constitutione coniungatur.

decoctorum, mendose. b) 4 *Tru.* Cui. 2, 2° *Tri.* Til. — Lugd. Go. Ri. *Triu.* Ri°. *Triv.* Be. *Trev.* Postea Cui. 2, 2° om. *et.* c) Go. om. annum. d) 4 *criminiis.* dd) Ita 4, Til. — Ri°.; Be. ed. *Tatianum.* Vid. Go. in Prosop. e) 4 *contereat*, rubro col. em. *conterreat.* f) Fol. 335[a] cod. 4. g) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri. *Triu.* Ri°. *Triv.* Be. *Trev.* Aur. Lugd. *Triu.* In Cui. 1 v. *et* bis legitur ante v. *Theod.* h) 4, Til. — Lugd. *Salutium.* Vid. c. 2 cit., not. m. Aur. Lugd. *Valentinianus, et Theod. et.* i) 4 *adrogari*, ab ant. man. corr. *abrogari.* k) Ita 4, edd.; Cui. 2, 2° in Corr. Go. Be. em. *quos.* Val. in m. *cui.* Praeterea Go. cj. *quia.* Hoc mihi placet. l) 4, Til. Cui. 1 *vindicant* * *functio memorata.* * *In*, sed in cod. 4 asterisci nigri a rec. demum manu additi sunt et Cui. 1 habet *vindicāt.* Aur. Lugd. *vindicant* * *functio memorata. In.* Codicis scriptura in mendo cubat. Repos. igitur ex Cui. 2 — Be. et Vales. *vindicat.* m) Go. etsi sustineri posse dicit *concessa*, tamen em. *concessas*, quod Val. in m. habet et prob. Be., recte. n) 4, Til. — Ri°. *plectetur*, impr. Go.; Be. ed. *plectatur*, recte. o) Ex cod. 1; rell. om. *V. C.* Vid. not. sup. h. c. 4 *Euotio.* p) Be.: „argumentum legis potius ad Pf. vel PPf. urb. spectare videtur." Verum est, neque tamen signum mutandum. Nam Eusebium hoc anno Pf. P. Italiae fuisse, ex aliis huius anni legibus compertum habemus. q) 4, edd. *corporis*, sed 1 *corpori* (Pu. *cotpori*) *solacia.* Iam Go. Be. em. *corpori*, quod rest. Cum v. *solacia* incip. fol. 335[b] cod. 4. r) Mendose 1 *exagitasse*, impr. P. s) 1 *praecepimus.* t) 4, Cui. 1 — Ri°. *idem*, quod et in cod. 1 videtur esse, cum P. diversitatem scripturae taceat. Til. *idē.* Be. de cj. Go. rep. *iidem*, recte, fundi scilicet. In omni inscr. ubique scriptum est *Idem* pro *Iidem.* u) 1 *adfixa*, rara, inquit P., in hoc Palimpsesto orthographia. v) 4 *ministr*, a rec. manu atramento supr. add. *ent.* x) 1 om. *VII.* y) Ex 4, Til. (ubi *Med.*) repos. *Mediolano.* Rell., etiam 1, ut videtur, om. *Mediol.* z) 4, Til. — Ri°. *Adscribtis*, quod vitium occasione sq. vocab. admissum ratus Be. de cj. Go. ed. *Adscripti*, recte et prob. W. Scriptura *Adscripti* confirmatur cod. 1. Vid. c. 19 h. t., not. q. a) 4, Til. — Lugd. *quaerent.* In Cui. 2 tacite corr. est *quaerant.* Cod. 1 tuetur Cuiacii em. Mox Til. *Ft* pro *Et.* b) 1 *cogatur.* Sed infra *inferent* dicitur. Mox 4 *praecib*°. c) 1 *haec fuerit impetratis prolata*, vocabulo, inquit W., male huc tracto e sqq. Supra Til. — Cui. 2° *elicuerit iudex*, *cuius in.* d) Fol. 336[a] cod. 4. Male et improb. Go. Cui. 2, 2° *Dat. XVII.* Ceterum vid. c. 14 Sirmond. cit. e) 4 *Id aaa*, recte. Edd. et, ni fallor, cod. 1 *AA.* Go. Be. addi volunt *et Theod. A.* (*Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA.*). Cf. supra XIII, 1, 19, not. *n*, XIII, 3, 7, not. *b*, XIII, 11, 11, not. *l.* f) 4 *tymelicas*, a rec. man. super *ty* add. *h.* g) 4 *nostra licita fuerit* et Til. — Lugd.

adspirare tentaverit, sciat, se verberibus affectum deportatione puniendum, facultatesque suas panificio sociandas. Quod si non statim officium[h] gravitatis tuae in ipsis inceptis occurrerit, sed in suggestione[i] cessaverit, in singulis familiis librarum auri decem mulcta feriatur: ita ut hae[k] quoque personae cum patrimonio ad debitum officium revocentur, quae per huius modi nuptias in simili consortio fuerunt. Omnes igitur, qui filias pistorum in consortium[l] sortiti sunt vel ex thymelicis[m] vel aurigis vel universis privatis, pistorio corpori illico deputentur. *Dat. VIII.*[n] *Id. Mart. Ravenna, D. N. Theodosio A. I. et Rumorido V. C. Coss.* (403.)

23. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Palladio Pf. P.*[o] Quicunque illustris urbanae sedis vel annonariae potestatis[p] apparitor clandestina fraude pistorem[pp] concusserit, accusatus atque convictus perpetuis[q] panificii nexibus addicatur[r] etc.[s] *Dat. VII. Kal. Ian. Ravenna, Honorio A. XI. et Constantio*[ss] *II. V. C. Coss.* (417.)

TIT. IV. DE SUARIIS, PECUARIIS*) ET SUSCEPTORIBUS VINI CETERISQUE CORPORATIS.

1. *Imp. Constantinus A. ad Pacatianum Pf. P.* Quoniam suariorum corpus ad paucos devenit, iubemus, eos adstante populo Romano dicere, quibus excusatio sit delata, quibus provenerit onus, ut his in medium publicae rationis edoctis[t] exemplum[u] rei naviculariae proponatur. Itaque dignoscant, facultates proprias suariorum esse obnoxias muneri, ac de duobus alterum eligant, aut retineant bona, quae suariae functioni destricta sunt, ipsique suario teneantur obsequio, aut idoneos, quos volunt, nominent, qui necessitati iidem[v] satisfaciant. Nullum enim vacare ab huius rei munere patimur. Sed sive honoribus evecti, sive quolibet versutiae genere fugerunt, revocari eos iubemus[x], idque ipsum teste et audiente populo Romano compleri, ac nos super his consuli, ut animadvertamus[y] in eos, qui hac tergiversatione usi sunt; de reliquo functionis huius vacatione nulli penitus tribuenda, sed eo, qui surripere potuerit, post beneficium infirmatum, salutis etiam periculum subituro. *Dat.*[z] *VIII. Id. Mart. Roma, Optato et Paullino*[a] *Coss.* (334.)

2. *Idem A. Lucrio Verino ...*[b] In arbitrio suo possessor habeat, ne suario pecuniam solvat. Quod ideo permissum est[c], ne in aestimando porcorum pondere licentia suariis praebeatur. Quod si iuste porcos suarius

— c. 22 coniungenda est cum c. 9 sq. tit. Cod. Iust. XII, 54, 2.

Tit. IV. Nov. Valentin. XXXVI. de Suariis, Boariis et Pecuariis (ed. Berolin. p. 1852). Cod. Iust. XI, 16. — c. 1 tempore recentior post c. 2 h. t. ponenda est. — c. 2 commemoratur in c. 4 h. t. Vid. c. 1 h. t., not. sup. et c. 18 antec. tit., not. sup. Cum vv. *praetia danda sunt nisi* incip. fol. XXX. cod. 1 a. totius palimpsesti fol. XLII., sed adeo evanidum est asserente P., ut vix aliquae voces legi possint. Vid. infr. c. 3 h. t., not. *a*, *d*.

nostra licita fuerit aliqua subreptione * *rescribta*, mendose. Tacite Cuiacius in Cui. 2 em. *elicita furint* (err. typ. pro *fuerint*), consentiente codice 1. h) 4, Til. — Lugd. *officio*. i) 1 *Sed id sug ... ne.* Pu. *sed id sug ..... ne.* k) 4 *haec*. Go. ann.: „Forte, *quae per huiusmodi nuptias in simile consortium convenerunt*. Sed nil muto." l) Ex cod. 1, qui *in consortium .... i*, prob. W. 4, Til. — Lugd. *in* * *con* * *sortiti sunt*, atramento additis illis asteriscis in cod. 4 a rec. man. Cui. 2 — Be. *in con .... sortiti sunt*. Cui. 1 — Lugd. in m. „γρ. *in coniugium*." Cui. 2, 2° in m. „γρ. *coniugium*." Etiam Go. Be. prop. *coniugium*. Iam locus sanatus est codicis 1 ope. W. enim recte: „Et sane, inquit, solent ita vv. consona cum emphasi quadam hoc maxime aevo coniungi." m) 4 *tymelicis*. n) 1 *VII K̄ Marī*, i. e. *VII. Kal. Mart.* o) Fol. 336[b] cod. 4. p) In Cod. Iust. om. *vel annonariae potestatis*. pp) Err. Aur. Lugd. *pistorum*. q) Cod. Iust. *perpetui panificii*. r) Cod. Iust. *addicetur* et mox *Ravennae*. s) Haec contineri Go. putat in c. 9 sq. tit. Cod. Iust. om. etc. ss) Go. Cod. Iust. *Constantino*.

*) Cod. Iust. om. *Pecuariis*: deinde habet *et ceteris*. Aur. Lugd. *Suaris*. t) Ita 4, edd. et, cum P. taceat, cod. 1. Go.: „Et *eductis*." Be. vult *eductis*. Sustineri potest *edoctis*; antea est *dicere*. u) Cf. supr. XIII, 5, 2, 3. Mox Aur. Lugd. *i—aque*. v) 4, edd. *idem* et multo mendosius 1 *idest*, nisi ibi scriptum est *idē*. Rep. *iidem*. Vid. c. 19 antec. tit., not. *t*. Go. prop. *iidem* aut *eidem*, Be. *iidem* aut *item*. Nostrum prope accedit ad utriusque codicis scripturam; neque vero nego, *eidem* simplicius esse. x) Fol. 337[a] cod. 4. y) Seqq. corrupta sunt in cod. 4 et in edd., ubi sic se habent: *animadvertamus in eos, qui hac tergiversatione nulli penitus tribuendas* (Cui. 2, 2° *tribuenda*), *ideo, qui subripere* (Be. de cj. Go. em. *subrepere*) *potuerit, post beneficium infirmatum, salutis etiam periculum subituro*. In m. Aur. Lugd. sanando loco haec adscripta sunt ad v. *tribuendas*: „*For. tribuenda, se subripere voluerit, p. b. in. s. e. p. subituros*." Go. hac emendatione usus est, ut coniiceret: *ut animadvertamus in eos: Eo qui hac tergiversatione, nulli penitus tribuenda, caeteroqui subrepere potuerit*, etc. et addit: „*Caeteroqui*, loco, *si ideoqui*, id est, in posterum, alioquin." Iam vero succurrit fol. XXX. cod. 1, cuius hi hoc loco sunt versus:

madu ... amusineosquihactergiversationeu *si sunt*
dereticofunctionishuiusvacationempenitus tribuen
damsedeumquisubriperepotueritpostbenef icium
infirmatumsalutisetiampericulumsubitu .... (Pu. quinque puncta habet, W. septem). P. ita legit: *ut animadvertamus in eos, qui hac tergiversatione usi sunt; de relico functionis huius vacationem nulli penitus tribuendam; sed eum, qui subripere potuerit, post beneficium infirmatum, salutis etiam periculum subiturum*. W. „Apparet igitur, inquit, vv. *de reliquo — vacationem*, quae membrana huic loco supplendo exhibet, alias omissa esse propter similem exitum vv. *tergiversatione, vacatione*: contra in palimps., siquidem recte vv. reddidit Peyron., excidisse v. *nulli*, quo carere locus non potest. Ceterum non accusativos cum Peyrono retinendos, sed ablativos absolutos, Imperatoribus usitatissimos, restituendos, totumque locum iam ita scribendum arbitror: *ut animadvertamus in eos qui hac tergiversatione usi sunt; de reliquo functionis huius vacatione nulli penitus tribuenda, sed eo, qui subripere potuerit, post beneficium infirmatum, salutis etiam periculum subituro*. Quae lectio, ut a palimps. paululum recedit, ita confirmatur vulgata: *ideo — — subituro*." Recepi quae sunt a W. restituta, praesertim cum *tribuendasedeo* lateat in cod. 4 scriptura *tribuendasideo*. V. *subrepere* a Go. emendatum et a Be. repositum falsum esse, non dico. z) Go. *Dat.* pro *Propos.* vel *Acc.* habet. a) 1, 4, edd. *Paulino*. b) Dignitas deest in codd. et in edd. nullo lacunae indicio. Go. Rein. Be. add. volunt *Pf. U.* Vid. not. *o*. c) Go.:

aestimaverit, huic pecuniam possessor, cui pensitationis utriusque [d] copia est indulta, numerabit [e]. Ne autem suario in suscipienda pecunia detrimenti [f] aliquid afferatur, singulis quibusque annis ea pretia porcinae possessor annumeret, quae usus publicae conversationis attulerit. Et quoniam non semper, nec in omnibus locis una est forma pretiorum, pro diversitate locorum et [g] temporum in specie [h] pretia danda sunt, nisi ipsa porcina praestetur. Iudices autem [i] regionum monendi sunt, ut per singulos annos ad scientiam [k] tuam referant, quae in quibus locis sunt pretia porcinae, ut, instructione hac a tua gravitate perpensa, tunc demum [l] suarii per diversa proficiscantur, et pretia suscipiant, quae in his regionibus versari cognoveris. Queri [m] enim suarii non poterunt, quia nihil interest, carius an vilius comparent, cum, quantum [n] pretium daturi sunt, a possessore accipiant; et possessores erunt moderati in specie distrahenda, cum se sciant, quanto maiora pretia pro carne poposcerint, tanto plus suariis soluturos. *Dat. III. Id. April. Constantino A. VII. et Constantio C. Coss.* [o] (326.)

3. *Imp. Iulianus* [p] *A. Fl. Aproniano* [q] *suo salutem.* Ea pretia, quae in Campania per singulos [r] annos reperiuntur, suariis urbis Romae debent solvi, ita ut periculo suariorum populo porcinae species affatim praebeatur [rr]. Et quia officialibus pro omni supplicio [s] sufficit direptorum restitutio [t], quicquid ultra senos folles per singulas libras claruerit flagitatum [u], id fisci viribus [v] protinus vindicetur. Exactio autem nummaria non per officium tuum vel ipsos suarios, sed per officiales consularis [x], iuxta praeceptum nostrae mansuetudinis, competentem [xx] sortiatur effectum. Nam quia maiorum potestatum officiales solent esse provincialibus perniciosi, per ordinarios iudices atque curiales [y] etiam hanc exactionem convenit celebrari. Per singulos itaque annos iuxta pretia, quae reperiuntur in publica conversatione, per Campaniam habitantes [yy] pecuniam pro singulis libris porcinae praecipiantur exsolvere, ita ut non ad pretia, quae in urbe Roma reperiuntur, sed quae apud Campanos [z] in publicis usibus habentur, nummaria celebretur exactio, suariis autem celebrandae nummariae exactionis facultas denegetur [a]. Nam dedimus literas ad virum clarissimum consularem, ut, remotis officialibus praefecturae *) urbanae et suariis, ipse totius exactionis instantiam atque periculum ad suam curam sollicitudinemque revocare contendat. Qui evidentissimo discrimini [b] constituetur obnoxius, si in transmittendis [c] pecuniis aliqua fuerit materia deceptionis exorta. *Dat. V. Id. Dec. Antiochiae, Iuliano A. IV. et Sallustio Coss.* [d] (363.)

— c. 3. Cum vv. *quia per singulas* incipere scribit doct. Heyse folium XXVII.[b] cod. 3 et cum vv. *praefecturae urbanae* folium XXX.[b] eiusdem codicis, quae folia in illustrissimi Maii editione aliis numeris distincta sunt: fol. enim XXVII.[b] numero *P.* 30 et fol. XXX.[b] numero *P.* 27. Literis autem iisdem Heyse me docuit, illos numeros typothetae culpa apud Maium falso loco positos esse, Maium denique diversitatem scripturae accuratissime enotasse.

„Permittimus." d) Go.: „Alterutrius." e) Go.: „Si volet." f) Cui. 2, 2° *detrimenta.* Rein. corr. *detrimenti.* Go. *deferatur* pro *adferatur.* g) In literis *locorumette..* desinit fol. XXIX. cod. 1. Vid. c. 18 antec. tit., not. sup. Cui. 1 *diversisitate.* h) Vid. not. sup. h. c. Go.: „Pro specie." i) Fol. 337[b] cod. 4. k) 4 *adscient ad scientiam,* sed rubro col. del. *adscient.* l) 4 *tuncdemsuarii.* Ri°. *nunc* pro *tunc.* m) 4, Til. — Lugd. *Quaeri.* n) 4 *quatum practium.* o) Aur. Lugd. *Cons.* Go., quia Lucrius Verinus annis 323, 324 Pf. U. fuit, anno autem 326 Anicius Iulianus illum magistratum gessit, hanc c. ad annum 324 transferri vult. Etiam Be., Go. secutus, subscriptionem falsam esse putat. p) Go. Be. aut subscriptionem mutari aut inscribi *Iovianum* iubent. Hoc vult Rein. In comm. Go. non obloquitur, si quis retenta subscriptione consulatum ad tempus acceptae epistolae pertinere opinatur. Vid. supr. VIII, 1, 8, not. q. Addo, non probabile esse, Iovianum, paucis illis diebus, quibus imperium tenebat, gravioribus curis quam ferendarum legum privatarum pressum, tot leges dedisse, quot ei recentiores C. Th. editores tribuant; imo me c. 9 C. Th. de Erog. milit. ann. (VII, 4) et c. 2 C. Th. de Raptu vel matrimonio sanctimon. virg. (IX, 25) a Iuliano, neque vero a Ioviano datas esse arbitrari, praesertim cum in c. 2 cit. in cod. 16 *Iulianus* scriptum sit. *Iulianus* enim facile mutari poterat a librariis in *Iuuianus,* ita enim scribunt pro *Iouianus.* Vid. infra not. *d.* q) Integro nomine L. Turcius Secundus Flavius Apronianus Asterius. Fuit Pf. U. et intelligitur in c. sq., ubi vid. not. *l.* Duo eius supersunt edicta. Cf. Spangenberg, Monumenta Legalia l. c. p. 291 sqq. Go. eum ubique Turcium, neque vero Flavium Apronianum dici asseverat eamque ob caussam transpositis siglis scribendum esse *Imp. Fl. Iulianus A. Aproniano.* Etiam Rein. uncinis circumdedit siglam *Fl.* r) Vid. not. sup. h. c. rr) Ri°. *praebeantur.* s) 3 om. *pro omni supplicio.* t) 3 mendose *restitui.* u) Go.: „Hactenus." v) Fol. 338[a] cod. 4. x) 3 *per officium consularis.* Paullo post *potestatum officiales.* Go. ann.: „Consularis Campaniae." xx) 3 *conpetente,* ut Heysius refert. y) 3 *curiales.* 4, edd. *curias,* correptis literis. yy) Ita Go. — Ri°. Sed Til. — Cui. 2°. Be. *conversatione per Campaniam, habitantes pec.,* impr. Go. z) 3 *Campanus,* crebra mutatione literarum o et u, etiam in hoc codice. a) Mendose 4, edd. *publicis usibus habentur, nummariae exactionis facultas denegetur.* Go. Be. om. *delegetur,* Rein. *denotetur.* Iam integrum versum excidisse, discimus ex codd. 1, 3; haec enim habet 1: *bliciisusib. habentur nummaria celebreturexactio* | *suariis autem celebrandae nummariaexactiosuariis* | *autemcelebrandaenummariaeexactionisfacultas.* Quae literis erectis edidi, in cod. 1 abscissa sunt. Totum autem hunc locum debeo clar. Vesmio, qui eo mecum communicato cumulum addidit beneficiis, quae innumerabilia viro humanissimo accepta fero. Aliquantum a cod. 1 differt cod. 3, qui sic: *publicis usibus habentur nummariae exaction suariis autem celebrandae nummariae exactionis facultas denegetur.* Scribit autem doctissimus Heyse, literas *n* et *s* verborum *exaction* et *suariis* ita confusas et conflatas esse, ut et *exactio suariis* legi possit. W.: „origo igitur, inquit, lacunae, quae hunc locum obsidebat, satis clara est: neque tamen persanatus est locus. Legendum videtur: *ut non ad pretia, quae in urbe Roma reperiuntur, sed quae apud Campanos in publicis usibus habentur nummaria exactio fiat: suariis autem celebrandae nummariae exactionis facultas denegetur.*" In cod. 1 unus fere versus (*exactio — nummaria*) bis scriptus est, quo deleto (utrum deletus sit in evanida membrana, non affirmare nec negare audet Vesmius), omnia recte procedunt, nec W. supplemento opus est. *) Vid. not. sup. h. c. b) Fol. 338[b] cod. 4. c) 3 om. *in.* d) Subscriptio

4. ***Impp. Valentinianus et Valens AA.***[e] ***ad Praetextatum***[f] ***Pf. U.*** Per[ff] singulas et[g] semidecimas, quibus suariorum dispendia sarciuntur*), damnum, quod inter susceptionem et erogationem[h] necessario evenit, vini, hoc est septem et decem milium amphorarum perceptione[i] relevetur. §. 1. Cui rei illud provisionis accedat, ut Lucanus possessor et Brittius[k], quos longae subvectionis damna quatiebant, possint, si velint, speciem moderatam*), hoc est septuagenarum librarum compensatione dissolvere, quod ibi debebit inferre, ubi vina fuerat traditurus. §. 2. Quibus in rebus illud quoque a decessore tuo[l] salubriter institutum est, quo suariis aestimandi licentia denegetur, pondusque porcorum trutinae examine, non oculorum libertate quaeratur, ita videlicet, ut ne volenti quidem possessori tradere animal liceat, cuius modum non prius ponderatione[m] certa deciderit[n] suarius. Animal vero a possessore tradendum, ob digeriem prius unius noctis tantum ieiunitate vacuetur. §. 3. Illud quoque salubris Constantinianae legis[o] forma compescat, videlicet ut[p] cum a[q] possessore, cui commodioris pretii beneficia indulta a veteribus principibus praerogativa providit, proprius[r] ordo decidat ac transigat; idque ordo suarius[s], quibuscum habet vini emolumenta communia, aut legitimum pretium, id est Romani fori, cui carnem fuerat illaturus, tradat[t], aut carnem debitam subministret. §. 4. Porro decimae semis, quam[u] statuimus, non petantur ab his[v], a quibus fuerit pecunia ministranda. Haec autem omnia aeneae tabulae in foro suario collocandae ad aeternam memoriam oportebit insculpi[x]. *Dat. VIII. Id.*[y] *Oct. Remis, Lupicino et Iovino*[z] *Coss.* (367.)

5. ***Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA.***[a] ***ad Albinum, Pf. U. Romae.*** Suariorum vires ea concidisse occasione comperimus, quod fundi eorum atque alia praedia in extraneas quasque personas multimoda [b]donatione transcripta sunt. Quae sublimis eminentia tua aut ad memoratorum iura revocabit, aut, si eorum detentatores[c] putaverint abnuendum[d], subeant cum his communem sarcinam, quorum incubuere corporibus. Consanguineos quoque eorum vel originales[e], ut memoratorum nomini functionique iubeas adiungi, plenum et aequitatis et iuris est. *Dat. XV.*[f] *Kal. Sept. Romae, Timasio et Promoto Coss.* (389.)

6. ***Idem AAA.***[g] ***ad Albinum Pf. U.*** Porcinarii urbis aeternae cum pervigilem laborem populi Romani commodis exhibeant, id se divae memoriae Gratiani[h] beneficio meruisse proponunt, ne sordidis unquam muneribus subiacerent. Illustris igitur auctoritas tua, divalium praeceptorum formam conservans, etiam cum interminatione competenti suo insistat officio, quatenus id, quod et ante constitutum est, et nulla postmodum*) iussione mutilatum, indubitatum[i] atque intactum faciat perdurare. *Dat. VIII. Kal. Sept. Romae, Timasio et Promoto Coss.* (389.)

7. ***Impp. Arcadius et Honorius AA.***[ii] ***Florentino Pf. U.*** [k]Heredes suariorum, filiorum etiam emancipatorum bona omnia ac patrimonia requirantur, ut, sive personarum agatur ratio sive rerum, non minus habeatur obnoxius[l], quem possessio tenet, quam quem successio generis adstringit, dummodo suo ordini attributos[m] suarii non admittant, et propriis facultatibus solitisque subal-

— c. 4. *Cf.* supra IX, 40, 10, not. *g* et edicta illa duo Aproniana, quae in antec. not. *q* commemorata sunt. — c. 5. *Cf.* supra IX, 16, 11, not. sup. et not. *h* et XI, 30, 49, not. sup. — c. 6. *Cf.* supra IX, 16, 11, not. sup. et not. *h* et XI, 30, 49, not. sup. Cod. Iust. XI, 16, 1 multis omm. Videtur in hac c. desinere fol. XXX. [b] cod. 3. — c. 7. *Cf.* supra XIV, 2, 3, not. sup. Go.: „Abest, inquit, *haec lex* a *Cod. Iust.* Et tamen tangenda ei videatur eo *ipso Cod. lex* 2. *eod. tit.* quae eandem Inscriptionem praefert Subscriptione carens in nonnullis Edition. Etsi malint alii, emendata Inscriptione eam coniungere *legi prox.* 8. *in fin.*"

non differt in codd. 1 (sed 1 *antiochiae dn̄ iuliano ā III e...*), 3, 4. Cave igitur ne mutetur. Aur. Lugd. *Cons.* e) Go. Be. addi iubent *et Gratianus A.*, sed etiam in cod. 3 om. nomen *Gratiani*; quare lex iam antequam Gratianus his consulibus Augustus renuntiatus est, id est ante mensem Augustum scripta, sed postero tempore data esse videtur. f) 4 *Praetaxtatum*, rubro col. em. *Praetextatum.* 3 om. *Pf. U.* ff) Go. prop. *Praeter.* g) Ita 3, 4, edd. Go. Rein. del. iubent *et*, probabiliter. 4, Til. — Lugd. Ri. Ri*. *semisdecimas.* *) Go.: „*Sarciuntur*, hactenus scilicet vel potius *sarciantur.*" h) 3 *inter susceptiones* et videtur deesse *et erogationem.* i) Vid. supra XII, 6, 26, not. *b.* k) Cui. 2 — Be. *Bruttius.* *) Go. prop. *adaeratam* et mox *quod* pro *quo.* Sed in comment. ipse defendit v. *moderatam.* Rectissime etiam dicitur *quo.* l) Go.: „Aproniano." Item Be. Rein.: „*Turcio Aproniano.*" In Aur. Lugd. vv. *a decessore* — *licentia* bis continuo edita sunt. m) Fol. 339[a] cod. 4. n) 3 *dediderit.* o) Vid. c. 2 h. t. p) 3 om. *ut.* q) Go. in not. expungit *a*, contradicente et ait Maius cod. 3, sed recta sententia. r) *Proprium* ut legatur, Go. ex edicto Turci Aproniani suadet, adversantibus codicibus 3 et 4. *Proprius ordo* est ordo, qui suariam facit seu recognoscit. Be. cf. de Winckler Opusc. I, 222 sqq. s) Go. cj. *isque ordo suariis.* Neque haec cj. codicibus confirmatur, etsi Sphus tertia, ut iam se habet, aptam sententiam non offerat. Certe leg. *suariis.* Ri*. *vibi pro vini.* t) Go. *illaturus* — *adat.* Paullo ante 4 *legitium*, rubro col. supr. iu add. *m* (legitimum). u) Be. em. *quas*, sed etiam cod. 3 habet *quam.* v) 3 *ad his* et ann. Mai.: „Mendum huius modi *ad* pro *ab* non semel vidi in antiquis codd." x) 3 *insculci*, mendose. y) 3 *Dat... Id.* „Nimirum, inquit Mai., heic et saepe alibi nota numeralis scripta fuerat minio aut alio suco, qui evanuit, spatio relicto." z) 3 *Iuuino*, pro quo W. err. *Iunino.* a) In cod. 3 om. *AAA.* b) Fol. 339[b] cod. 4. c) 4 *detentares*, rubro col. corr. *detentatores.* d) Ita 3, prob. Maio. Recte igitur Go. cj. *abnuendum* pro *abluendum*, quod ex cod. 4 in edd. transiit. Rein. cj. *obluctandum.* e) 3 *originalis.* f) In cod. 3 om. *Dat. XV.*, vacuo spatio. Vid. not. *y* antec. Cf. not. sup. h. c. g) 3 *Ag.* Cod. Iust. nomina imperatorum habet. h) Haec Gratiani constitutio videtur periisse. Cod. Iust. *exhibeant: sordidis semper muneribus liberentur*, et des. rell. *) Cui. 1 *postmodum.* i) Go.: „Illibatum." ii) Til. — Ri*. om. *AA.* k) Fol. 340[a] cod. 4. l) 4 *obnoxiis*, rubro col. em. *obnoxius.* m) Rein. em. *ordini non attributos* translata v. *non*; refert enim *suo ordini attributos* ad suarios. Construendum est: suarii non admittant eos, qui ordini attributi sunt, ad quem parti-

diis aliena[n] atque longinqua et ab hoc munere distracta non quaerant. *Dat. XV. Kal. Mart. Mediolano, Caesario et Attico Coss.* (397.)

8. *Iidem AA.*[o] *Hilario Pf. U.* Quicunque de suariorum corpore originariam functionem sub cuiuslibet desiderio auxilii vel honore declinasse noscuntur, vel adversa[p] se officia contulisse aut annotationibus vel rescriptis nostrae serenitatis elicitis, ad munus pristinum[q] revocentur[r], tam quam[s] paterno, quam qui materno genere inveniantur obnoxii. Oportet enim viribus vacuari, quae in dispendium publicum adumbratione exorta[t] sint, nullique penitus ad quemlibet honorem atque militiam aditus tribuatur, nisi qua[u] deinceps de nostris altaribus[v] per annotationem vel rescriptum[vv], vel quolibet genere fuerint elicita vel emendicata, cassentur. §. 1. Eos etiam, qui ad clericatus se privilegia contulerunt, aut agnoscere oportet propriam functionem, aut ei corpori, quod declinant, proprii patrimonii facere cessionem. §. 2. Hi[x] vero, qui praedia obnoxia corpori vel ex empto vel ex donato vel ex quolibet titulo tenent, pro rata publicum munus agnoscant, aut possessionibus cedant. §. 3. Circa reliqua etiam corpora, quae ad privilegia urbis Romae pertinere noscuntur, eadem praecepti nostri forma servetur. *Dat. XVIII. Kal. Febr. Romae, Basso et Philippo Coss.* (408.)

9.*) *Impp. Honorius et Theodosius AA. Palladio Pf. P. Post alia:* Ad excludendas patronorum caudicariorum fraudes et portuensium furta mensorum unus e patronis totius consensu corporis eligatur, qui per quinquennium custodiam portuensium suscipiat conditorum, clandestinum ad collegas digma[y] missurus, ne quid ex specie fraus occulta vectorum pessimae qualitatis immutet. Cui praemia ista deferimus, ut, si optime fide administraverit munus[z] iniunctum, post expletas lustralis sollicitudinis metas comitivae tertii ordinis honore cumuletur, idque non iam ex codicillis nostris, sed constituti istius consequatur indulto; deprehensus in fraudem[a], amisso patrimonio, ad pistrini etiam munia prima revocetur. Illud etiam decernimus, ne in singulis[b] tres primos patronos corporum singulorum vir clarissimus Pf. annonae ius habeat corporalis iniuriae; nam sufficit in delinquentem illustris urbani censura iudicii. *Dat. VII. Kal. Ian. Ravenna, Honorio A. XI. et Constantio II. V. C. Coss.* (417.)

10. *Iidem AA. Palladio Pf. P.* *) Suariis pecuarii[c] iungantur. Sub hac tamen conditione decreti corpora volumus miscere, ut rescissis privilegiis, quae impetrasse dicuntur, mixtae corporum vices[d] alternis fungantur officiis. §. 1. Quibus cum lege concedimus, ut corpora externa iungamus, e re est, ut his quoque suas reddi iubeamus personas, quas rescissis omnium privilegiis, vinculis, gratiosis sententiis, ■ quas in abolitionem genuinae functionis callida fraude meruerunt, restitui[e] cum facultatibus[f] suis, posthabita dilatione. §. 2. Nulla tamen eos corporis iniuriae formido percellat. Nam praecipimus, ut tres huius corporis principales certi[g] ordinis comitivam recipiant, quam sibi non iam ex codicillis nostris, sed ex privilegio latae legis assumant. §. 3. Per quinque autem menses[h] quinas in obsoniis libras carnis possessor accipiat[i], ne per minutias exigui ponderis amplius fraus occulta decerpat. Possessores quoque, qui pro larido millenos denarios[k] in vicenis libris solebant conferre, suariis in pretio exsolvant. §. 4. Primiscrinii quoque, tam illustris urbanae sedis, quam spectabilis vicariae potestatis, nisi anno militiae finalis institerit[l], ad supplendam summam praeteritae dissimulationis arctentur, ut ex propriis facultatibus debita suariae[m] functionis exsolvant, quae neglexerunt flagitare, dum militabant, privilegia etiam militiae perdituri. §. 5. Quattuor milia[n] sane obsoniorum, amputatis superfluis ac domus nostrae per-

— c. 8. Vid. c. 7 h. t., not. sup. — c. 9 coniungenda est cum c. ult. C. Th. de Pistoribus (XIV, 3). — c. 10 err. ap. Ri°. insignita est numero V.

nent, id est suo proprio, non ordini suariorum. n) Rein. em. *subsidiis contenti aliena*, neque hoc recte. Sententia haec est: abstineant etiam a bonis, quae ab ipsorum ordine aliena et alteri ordini sive corpori attributa et adstricta sunt. o) Be. secutus Go. in Chronol. addi iubet *et Theod. A.*, etsi huius imperatoris nomen deest etiam in c. 2 Cod. Iust. cit. Vid. c. 7 h. t., not. sup. p) In m. Cui. 1 — Cui. 2° em. *ad diversa*, recte. Idem prop. Go. et Be. q) Cui. 2, 2° *pistrinum.* r) 4 *revocetur*, rubro col. em. *revocentur.* s) 4 *tamqud.* Edd. *tamquam.* In m. Cui. 1 — Cui. 2° em. *tam qui*, recte. Idem prop. Go. et Be. Fortasse *tamq.* in C. Th. scriptum erat. t) Go. ed. *extorta*, bona sententia. Idem prop. Rein. in m. Ego etiam praefero *extorta*, i. e. elicita. u) Be.: „videntur deesse nonnulla. Gfr. em. *et si qua.*" Etiam Rein. em. *et si q.* Ego vero lego *n° si*, i. e. *nam si.* v) Rein. propter c. 6 C. Th. de Relationibus (XI, 29) revocat cj. *autoritatibus*, quam proposuerat pro *altaribus.* vv) Cum literis *htum* incip. fol. 340 [b] cod. 4. x) 4, Til. — Ri°. *Hii.* Infra Aur. Lugd. *Cons.* *) Ri°. mendose *Impp. Arcad. Honor. et Theod. AA.* y) Cf. Go. in comm. h. c. et Böcking, über die Notitia Dignitatum utriusque imperii. Bonn 1834. 8. p. 92, not. 2. z) Fol. 341 [a] cod. 4. a) Recte Go. Rein. Be. em. *in fraude.* b) Go. Be. em. *in singulos*, recte, nisi quid excidit. *) Ri°. *P. F.* c) Aur. Lugd. *pecuariis.* Ceterum Til. *iunguntur: sub.* Go. — Ri°. *iungantur: Sub.* Cui. 1 — Cui. 2° *iungantur, sub.* d) Rein. em. *vires*, quo non opus est. e) Go. *facias*, Be. *volumus* s. *iubemus* (ex super. v. *iubeamus*) aut simile v. suppleri volunt, recte. f) Fol. 341 [b] cod. 4. g) Go. Be. ex super. lege em. *tertii*, quod iam in m. Cui. 1 — Cui. 2° adscriptum est. Recte. Vid. c. anteced. *comitivae tertii — indulto.* Mox 4, Til. *comitiva.* h) 4 *menes*, rubro col. corr. *menses.* i) Go. em. *a possessore accipiant* vel *possessor appendat.* Prius volo. k) 4 *dinarios*, corr. rubro col. *denarios.* l) Go. Be. em. *institerint*, recte; praeterea Be. prop. *finali*, quo facile caremus. Ri. Ri°. *militae*, err. m) Til. mendose *debitae variae.* n) Til. — Cui. 2° *perdituri quattuor milia* s. *millia.* Recte

ceptionibus, diurna[o] sublimitas tua decernat, quibus copiis populus animetur. [p] *Dat. IV. Kal. Aug. Ravenna, Monaxio et Plinta Coss.* (419.)

TIT. V.[q] DE MANCIPIBUS THERMARUM URBIS ET SUBVECTIONE LIGNORUM.

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA.*[r] *ad Olybrium Pf. U.* Quicquid erga mancipes, qui thermarum exhibitionem Romae curant, in exercitio compendiisque salinarum[s] scitis priorum principum cautum est *), aeterna sanctione firmamus. *Dat. III. Non. April.*[t] *Treviris*[u], *Valentiniano et Valente Coss.* (365.)[v]

TIT. VI.[x] DE CALCIS COCTORIBUS URBIS ROMAE ET CONSTANTINOPOLITANAE *).

1. *Imp. Constantius A. ad Orfitum Pf. U.* Ex omnibus praediis, quae iam dudum praestationi calcis coeperunt obnoxia attineri, coctoribus calcis per[y] ternas vehes singulae amphorae vini praebeantur, vecturariis vero amphora per bina milia et nongenta[z] pondo calcis. Quia etiam volumus, non personas, sed ipsos fundos titulo huius praestationis adstringi. Vecturarios[a] etiam ex quattuor regionibus[b] trecentos boves praecipimus dari. *Dat. VIII. Kal. April. Eusebio et Hypatio Coss.* (359.)

2. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Symmachum Pf. U.* Oratio nostra[c] immunitatem eorum, [d]quos coctio calcis manet, et vecturariorum est evidenter amplexa. Quaecunque igitur extraordinariorum prisca atque inveterata consuetudine huius modi sortis homines antea sunt adepti, nunc quoque ad leniendum opus[e], quod sustinent, publici muneris consequantur. *Dat. VI. Id. Iun. Naissi*[f], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

3. *Idem AA. ad Volusianum V. C. Vic.*[g] Statum urbis aeternae reformare cupientes ac providere publicorum moenium dignitati, iubemus, ut calcis coctoribus vectoribusque per singulas vehes singuli solidi praebeantur, ex quibus tres partes inferant possessores, quarta ex eius vini pretium[h] sumatur, quod consuevit ex arca vinaria ministrari. Illud addentes, ut non amplius quam terna milia minores vehes annuae postulentur. Huius autem vehationis ita sit [i]ratio partita, ut mille quingenta onera formis, alia sartis tectis annua deputentur, ita ut nulli iudicum seu officiorum excoquendae calcis licentia relinquatur, sub eo statuto, ut, qui in hac[l] usurpatione fuerit, austeritatem vigoris publici ferre cogatur. Hoc autem excepto, a[k] Tarracinensis praestationis

Tit. V. Go. huic titulo proxime accedere dicit titulum C. Th. de Mancipibus (XII, 16), c. 4 C. Th. de Executor. (VIII, 8), c. 18 C. Th. de Pistoribus (XIV, 3), c. 2, 3 C. Th. de Frum. urb. Constant. (XIV, 16), c. un. Cod. Iust. de Pistoribus (XI, 15). — c. 1. Vid. c. 9 C. Th. de Poenis (IX, 40), not. sup. et not. r.

Tit. VI. Cassiodorus, Var. VII, 17. — c. 2. De legibus cum hac constitutione coniungendis vid. c. 4 C. Th. de Pistoribus (XIV, 3), not. sup.

Rein. punctum ponit post *perdituri*. o) Cave ne coniungas *diurna* cum vv. *sublimitas tua*. Construendum est: *Quattuor milia obsoniorum diurna*. Quare in Go. — Ri*. editum est *diurna*, *sublimitas tua*. p) Fol. 342[a] cod. 4. q) Vid. supra XIV, 1, not. *a*. *) 4 *Constaf*, edd. *Constantinop.* Vid. tit. IX, not. e. r) Go. et Be. addi volunt nomen *Gratiani A.* Vid. infra not. u. s) Go. vituperat eos, qui *silvarum* pro *salinarum* scribi velint. *) Non superest, quod hac de re a prioribus principibus cautum est. t) Vid. c. 9 C. Th. de Poenis cit., not. *x*. u) 4, Cui. 2 — Ri. *Triu.* Til. — Lugd. *Triū.* Ri*. *Triu.* Be. *Trev.* v) Go. — Ri*. om. annum, sed addunt Go. et Be. in not. *AA. II.*, i. e. ann. 368. Vid. c. 9 C. Th. de Poenis cit., not. y.

x) Vid. supr. XIV. 1, not. *a*. y) Rein. hic et paullo infra pro *per* cj. *propter*. z) 4 *nungēta*. Til. — Lugd. Go. *nungenta*. Vid. c. 3 h. t., not. o. a) Recte Go. Be. em. *Vecturariis*. b) Go. in comment. h. c. eorum sententiam reprobat, qui em. *ex quattuor urbis regionibus* vel *suburb.*, neque reponendum esse putat *ex quattuordecim regionibus*. Quosnam doctos intelligat, ignoro. c) Huius orationis a Valentiniano Sen. habitae ad senatum nullum superesse vestigium Go. asserit. d) Fol. 342[b] cod. 4. In ima pag. est signum quaternionis *ME*. e) Go. em. *onus*, verisimiliter quidem, neque vero necessario. f) Cui. 2 — Ri*. *Naisso*. g) Ita 4, edd., i. e. virum clarissimum Vicarium. Docti dubitant de hoc siglo. Alii, inter quos Go. Rein. Corsin. sunt et, nisi me fallit, etiam Be., siglum praefecti urbis reponi iubent, quia Volusianus in nonnullis huius anni legibus Pf. U. appellatur (cf. supra c. un. de Secundo lapsu XI, 32, Chron. constitt. anni 365 et Corsin. l. c. p. 229—234). Praeterea Go. h. c. in Chron. const. bis profert, et anno 365 et, mutata inscriptione: *ad Volusianum Pf. V.*, in serie constitutionum anni 373. Hoc enim anno iterum praefectus urb. fuit. Cf. Corsini l. c. et p. 259, qui non neglexit diversas undique inscriptiones colligere. Putat igitur Go. reponendum esse *Pf. urb. it.*, in qua re sibi non constat; nam ad vv. *ad praefecti urbis officium* haec ann.: „Si Volusianus, cui *lex* haec inscribitur, fuisset P. V. dixisset Valentinianus, *ita ut Tuum officium*." Tillemontium l. c. T. V, Notes, p. 5, n. XXI. non intelligo. Neque locus, quo data est lex, neque series constitutionum h. t. impediunt, quominus h. c. referatur ad ann. 373 et reponatur *Pf. U. It.* Facile enim scriptura Codicis Theodosiani *PUIT* corrumpi poterat a librariis in *VIC.*, praesertim spectata forma literarum, qualis in codicibus antiquis est. Hoc vero meae cj. obstat, quod non solum primae inscriptionis vv. mutanda sunt in *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA.*, sed etiam in subscriptione legendum est *IV. AA. Coss.* h) Ita 4, Til. — Lugd. Go. — Be.; Go. Be. em. *pretio*, quod iam in Cui. 2, 2* editum est, recte. i) Fol. 343[a] cod. 4. k) Go. prop. *Ab hoc autem, excepto Tarr.* etc. Vid. not. sq. l) 4 *canone suggera*, rubro col. additur asteriscus post *canone*. Til. — Lugd. *canone* * *suggera*. Cui. 2 — Be. et nos, sed in m. Cui. 2, 2* additur asteriscus, quem huc puto referendum esse. Go. haec ann.: „Monstrum vocis: ex qua quid faciendum haud proclive dictu. An *suggera*, vel *suggeria*, pro praestatione χορηγία, ut legamus *suggeraque*, *quae*? *Suggera*, scilicet a suggerendo, pro canone, praebitione, praestatione, collatione, subvectione, forte et subvectione: Cuias-

canone suggera[l], quae vetusto praeberi phari[m] ac portus usibus[n] more consuevit. A curialibus vere Tuscis nongentarum[o] vehum, quas inferre per singulos annos cogebantur, sarcinam sub ea conditione praecipimus amoveri, ut, si[p] quando necessitas novi operis exstiterit, id ipsum in notitiam nostram suggestionibus iudicum perferendum[q], quid addendum vel quatenus inferendum sit, nostrae deliberationis moderamine sanciatur. Ex supra dicto autem numero vehationis medietatem, quam sartis tectis iussimus deputari, separatim conveniet adscribi, ita ut praefecti urbis officium ad suam partem hanc curam pertinere cognoscat. *Dat. VIII. Id. Aug. Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.*[r] (365.)

4. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Severum Pf. U.*[s] Ut caementorum et calcis in urbe venerabili copiae minime derogetur, quisquis ex his quidpiam sibi[t] deferendum qualibet coelestis indulgentiae definitione contenderit, nihil prorsus accipiat, nisi quod cunctis moenibus fabricationique Romanae superfluere ac redundare[u] constiterit. *Dat. Kal. April. Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

5. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Aetio*[v] *Pf. U.* Omnes fornaces per omne spatium, quod inter amphitheatrum et divi Iuliani portum per litus maris extenditur, tolli praecipimus, propter salubritatem urbis amplissimae et nostrarum[x] aedium vicinitatem, nec ulli in his locis coquendae calcis praeberi[xx] licentiam. *Dat. IV.*[y] *Non. Oct. Constantinopoli, Monaxio*[z] *et Plinta Coss.* (419.)

TIT. VII.[a] DE COLLEGIATIS.[b]

1. *Impp. Arcadius et*[bb] *Honorius AA. Gracecho*[c] *Consulari*[d] *Campaniae.*[e] De retrahendis[f] collegiis[g] vel collegiatis iudices competentes[h] dabunt operam[i], ut ad proprias civitates[k] eos, qui longius abierunt[l], retrahi iubeant[m] cum omnibus, quae eorum erunt[n], ne desiderio[o] rerum suarum[p] loco originario[q] non va-

— c. 4 coniungenda est cum c. un. C. Th. de Consulibus (VI, 6). — c. 5. Cum hac c. incipit P. 88 cod. 3.

Tit. VII. Cod. Iust. XI, 17. C. Th., codd. 3, 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. VII.* Br. Al. eiusque codd. 5—17, 20, 21, 24—40, 42—44, 46, 47, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. I.*, i. e. un. De cod. 18 vid. infr. not. *b.* Cf. §. 3. Novell. Valentinian. de Episcopali iudicio (ed. Berol. p. 1348), Novell. Maioriani de Curialibus (ed. Berol. p. 1383). In cod. 20 hic tit. et sequentis lib. XV. titulus de Operibus publicis bis scripti sunt; diversitatem scripturae ita distinxi, ut, nisi quid secundo loco (sec. loco) aut primo loco (prim. loc.) dictum est inveniri, utroque loco codex eandem scripturam habeat. — c. 1. C. Th., codd. edd. Til. — Be. c. 1. Br. Al. codd. Sich. Aeg. L. R. U. c. 1, i. e. c. un. Integra cum interpretatione est in codd. 6—14, 16—18, 20, 21; omnia praeter interpret. desunt in codd. 46, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42—44; sola subscr. in cod. 15.

modi voces hoc aevo plures in usum invectae, veluti, *proba*, *caballatio*, similesque etiam ex antiquitate repetitae, veluti *exagoga*: vel eodem sensu *suggerieque*, *quae*: *suggeries*, ut congeries." Be. cj. *suggeret*. An *suggeratur*? Id est: *Hoc autem* (quod vv. *Huius — cogatur* dictum est) *suggeratur*, *excepto* (et om. *a*) *canone praestationis Tarracinensis*, *quae — consuevit.* Ceterum cf. Symmachus X, 60. m) 4, Til. — Ri*. *fari.* n) Cui. 2, 2* *visibus.* Rein. em. *usibus.* o) 4, Til. — Ri*. *nungentarum.* Vid. c. 1 h. t., not. *c.* p) Correxi *ut*, *si*, quod iam Be. proposuit pro *uti*; nam codex 4 habet *utri*, manifesto errore pro *uti*. Rubro demum col. em. est *uti*, et hoc transiit in edd., neque tamen falsum est. q) Go. prop. *perferatur*, *ut*. Vulgata scriptura sustineri potest et recte se habet, modo interpungatur post *perferendum*, quod in edd. neglectum est fieri, praeter Aur. Lugd. r) Cui. 2, 2* *AV. Coss.* s) Vid. c. un. cit., not. *a.* t) Fol. 343[b] cod. 4. Til. *ex his*, *quippiam.* u) 4 *medundare*, rubro col. corr. *redundare.* Infra Aur. Lugd. *Cons.* v) 4, Til. — Ri*. *Aethio.* 8 *Ætio.* Cf. Go. in Prosopogr. v. Aëtius ibique Ri. et Amadozzi l. c. p. 63, not. 4. x) 3 *ut nostrarum*, mendose et improb. Malo. xx) Falso Cui. 2, 2* *praebere.* y) 3 *III.* z) 4, Til. — Lugd. *Monarxio.*

a) Cf. XIV, 1, not. *a.* b) 6 *De Collejatis* cum virgula per inferiorem partem literae *j* traducta. Similiter 7, 16 *De Colleiatis.* Nonn. codd. *De Collegatis.* L. R. U. *De Collegatos.* Errore in cod. 18 scriptum est *Incipit Liber Quindicimus Tit. I. De Operibus Publicis.* Cod. Iust. *De Collegiatis, Et Chartopratis, Et Nummulariis.* bb) Sich. om. *et.* c) Ita 3, 9, 14, Aur. Lugd. et nonnulli mss. apud Go. Similiter 21, Sich. *Gracho.* 4, 6, 7, 10, 15, 18 et plerique secundae classis codices, Til. Cui. 1. Go. — Ri*. *Gracco.* 12, 17, 20, Cui. 2, 2* *Graeco* et 11 *Graece.* 33 *Greaco.* 44 *Grammatico.* Maius: „Apud Scaurum, inquit, in Putsch. p. 2256 negat Varro *Gracchus* adspirandum, quoniam a gerendo sit cognominatus." 8 om. *Graccho*, ut ante nonnulli codices *AA.* Ceterum supra multi Br. Al. codd. *Archadius.* d) [illegible] supra lin. *comi.* 11 *consulibus.* e) 29, 33, 34 *Hispaniarum* et 28, 36, 40 *de Gr. Constantinopli.* 42 om. *Campaniae.* f) Miror in scriptura *Detrahendis* pro *De retrahendis* codices 3 (qui veri C. Th. fragmenta continet), 6—10, 12, 18, 20, 21 consonare. Etiam Sich. habet *Detrahendis*, impr. Ri. Recte 4 et rell. edd. *De retrahendis*; nam infra dicitur *retrahi iubeant.* g) Reposui *collegiis* pro *collegis* auctoritate codd. 3, 4, quibuscum consentiunt 6, 7, 10, 11, 14, 16, 18, 20, 21. Etiam Sich. Til. *collegiis.* Mox v. *collegiatis* non minus corrupte in codd. scriptum est, quam supra in not. *b* indicatum est. h) 4 *conpetentis*, rubro col. em. *conpetentes.* 11 *cumpetentis.* i) 15 *operam dabunt.* Nonn. codd. *opera.* k) 3 *civitatis.* l) 4 *habierunt*, rubro col. del. *h.* 20 secundo loco *habuerunt.* m) 9, 11, 20 *iubeantur.* n) 3 *sunt.* 20 *erant.* Falso Maius Goth., i. e. Gothofredum malle dicit *erant.* Vid. not. sq. o) 14 *desiderium.* 20 *desideriis.* Maius ad hunc locum: „Item mox Goth. malebat *desideriis* pro *desiderio*, contradicente codice. Omnino his, quae Gothofredus (!) in suis notis criticis vel addit vel demit vel emendat, saepissime adversatur codex. Quare ubi varietatem non scribo, ibi sciat lector codicem cum Cuiacio conspirare et Gothofredi coniecturis contradicere. Ita contingit etiam nonnullis Conringii (vid. tit. IX. h. libri c. 1) emendationibus." Clarum est, hic et in aliis Breviarii Al. locis siglum G. Ritterianae editionis (i. e. codicem 20 sive Gothanum) ab illustr. Maio confundi cum Gothofredo. p) In 9 deest *suarum.* q) 11 *loco origina-*

leant attineri[r]. De quorum agnatione haec forma[s] servabitur[t], ut, ubi non est aequale coniugium[u], matrem sequatur agnatio, ubi vero iustum erit[v], patri cedat[x] ingenua[y] successio. *Dat. IX.*[z] *Kal. Iun.*[a] *Mediolano, Caesario et Attico*[b] *Coss.* (397.)

Interpretatio. *Collegiati, si de*[c] *civitatibus suis forte discesserint*[d], *ad civitatis suae officia cum rebus suis vel ad loca, unde discesserunt*[e], *revocentur: de quorum filiis haec servanda conditio est, ut, si de colona vel ancilla nascuntur*[f], *matrem sequatur agnatio; si vero de ingenua et collegiata*[ff], *collegiati nascuntur*[g].

2. *Imppp. Arcadius et Honorius et Theodosius ......*[h] Si servus cuiuslibet *in*[i] fuga positus vel[k] quacunque de causa ad aliam transmigraverit provinciam et in eadem, qua[l] adierit loca, nomen sibi libertatis usurpare praesumpserit, ut sic apud ignotos[m] clarior honorabiliorque agnoscatur; is[n] igitur si repertus fuerit, et dominus eius coram iudicibus de statu personae sententiam promulgaverit, non ibi causatio audienda erit vel[o] falsa libertas edocenda, sed ubi a petitore domino origo eius obnoxia servituti tenetur[p]. (402 — 408.)

3. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Liberio Pf. P. Post alia:* Collegiatos et vitutiarios[q] et nemesiacos, signiferos, cantabrarios et singularum urbium corporatos simili[r] forma praecipimus revocari. Quibus etiam supplicandi inhibendam facultatem esse censuimus, ne originem, quod fieri non potest, commutare ulla iussio videatur; ac si forte per sacram auctoritatem cognoscitur aliqui liberatus, cessante beneficio[s] ad originem revertatur. *Dat. VI. Kal. Dec. Ravenna, Honorio IX.*[t] *et Theodosio V. AA.*[u] *Coss.* (412.)

TIT. VIII.[v] DE CENTONARIIS ET DENDROPHORIS[x].

1. *Imp. Constantinus A. ad Evagrium Pf. P.* Ad omnes iudices literas dare tuam convenit gravitatem, ut, in quibuscunque oppidis dendrophori fuerint, centonariorum atque fabrorum collegiis[y] annectantur, quoniam haec corpora[z] frequentia hominum multiplicari expediet. *Dat. XIV. Kal. Oct. Naisso. Acc. VIII. Id. Nov. Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss.* (315.)

2. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Olybrium*[a] *Pf. U.* [b]Ne quis ex centonariorum corpore subtrahere se possit ad curiam; poena eidem corpori proposita, nisi illico de eius abscessu querelam deposuerit. *Dat. V.*[bb] *Kal. Febr. Treviris*[c], *Valentiniano NB. P. et Victore V. C.*[d] *Coss.* (369.)

— c. 2. Inveni h. c. eodem, quo iam a me editur loco, in cod. 8. Edidit eam ex literis meis Hauboldus in Promulside cit. p. 20 (Opp. T. II, p. 924, ubi ad ipsius codicis imaginem in lapide picta est) et ex Hauboldo Schroeterus (Hermes T. XXV, p. 333). Eam huc non pertinere, docet cod. 3, ubi aeque atque in cod. 4 omittitur, quare neque clar. Schroetero assentior, qui eam partem legis secundae (nunc tertiae) fuisse opinatur; pertinere autem ad sequentium huius libri titulorum aliquem perspicitur vv., quae in cod. 8 extremae c. addita sunt: (*Expl.*) *Lib. XIIII. Incipit Theodosi Lib. XV*, praesertim cum Breviarii scriptores constitutionum et titulorum ordinem servare soliti sint, non evertere. Fateor autem, me divinare non posse, cui titulo inserenda sit; itaque ne omnino in hac Codicis Th. editione deesset, eam eodem, quo inveni loco, recepi. — c. 3. Codd. edd. c. 2. De legibus Go. opinione cum h. c. coniungendis vid. supr. XII, 1, 170, not. sup. et not. *s*; certe coniungenda est cum c. 25 C. Th. de Cohortalibus (VIII, 4).

ria. 15 *originali.* 20 *loco originaria*, sec. loc. *loca originalia.* r) 20 *adtinere.* Alii codd. *adteneri.* s) In cod. 11 rasura del. est um *agnatione haec forma.* 4 *De quorū* | fol. 344[a] | *acnatio* et ponitur rubro col. asteriscus post *quorum*, quare Til. ed. *De quorum* * *ac natio.* 3, 20 *agnitione.* Supr. lin. in cod. 20 add. *actione.* t) 15 *servetur* et om. *ut.* 20 *servetur et.* u) 20 prim. loc. *coniungium.* v) 20 *fuerit.* x) Sich. *succedat.* Til. *sedat.* y) 20 prim. loc. om. *ingenua*, sed add. *ingenua* supra lin. ante v. *patri.* z) Numerus deest in codd 3, 24, 27, 28, 30, 31, 33 — 36, 40; 6 — 15, 17, 18, 20, 21, 39, 42, 43, 44, Sich. *VIII.* a) 28, 36, 40 *Iul.* 20 *Ian.* b) 24 om. *Caesario et.* Nonn. codd. *Tatico* pro *Attico.* 11 om. *Coss.* c) 11 *Collegati si a.* d) 11; Sich. Cui. 1 — Lugd. *decesserint.* e) 20 *discesserint*, sed corr. *discesserant*, ut est sec. loc.; Sich. *decesserunt.* f) 20 *de q. f. haec observanda conditio est quod si de colona vel de ancilla nascantur.* ff) Sich. *collegiata.* g) 11 *nascantur.* 20 supr. lin. prim. loc. *s. patrem sequantur.* h) Magistratus nomen et dignitas deest in cod. et ap. Haub. Schro. sine lacunae signo. i) V. *in* deest in cod. Recte eam suppl. Haub. Schro. k) Ita recte Haub. et hic et paullo infra; nam codex habet *ul*, cum virgula traiecta per literam *l*; male Schro. *ut* (*aut*) *quacunque.* l) Ita codex. Haub. em. *quae*, prob. Schro.; ceterum Haub. *et in eadem, qua* (l. *quae*) *adierit, loca nomen*, sed Schro. *et in eadem, qua* (*quae adierit loca*), *nomen.* m) Codex *dignotos.* n) Codex, edd. *his*; sed in codd. crebro inter se confunduntur *his* et *is.* o) Vid. not. *k* antec. Ceterum codex *aerit* et infra *horigo.* p) In cod. add. (*Expl.*) *Lib. XIIII. Incipit Theodosi Lib. XV. Tit. I.* q) Edidit Go. *vituriarios* et in comm. h. c. improbatis iis, qui em. *Vecturarios, Vitriarios, Vittarios, Butinarios*, varias tentat loco *vitutiariorum* cj.: *Vitturiarios* (id est Victuriarios) vel *Vituriarios* (quod ed.), *Vidumarios, Didumarios.* Rein. videtur em. *fiduciarios.* Nihil mutandum esse intelligitur ex consonantia codicum. Refutatur ea etiam altera Go. cj. *Collegiatos ut et Vitutiarios.* r) Go. *simul*, errore. s) Til. — Cui. 2 * *cognoscitur, aliquis* (3, 4, Til. Cui. 1 *aliqui*; rell. edd. *aliquis*) *liberatus cessante.* Iam Rein. veram interpunctionem restituit. Sed Go. — Ri *. *cognoscitur, aliquis liberatus cessante.* t) 8 om. *IX.* Vid. supra XIV, 4, 4, not. *y.* u) Go. *AA. V. Coss.* 8 om. *V. AA.*

v) Vid. supra XIV, 1, not. *a.* x) 3, 4, Til. — Ri *. *Dendroforis* et infra *dendrofori.* Go. in comm. cj. *centenariis.* y) Ex cod. 3, qui vero *colligiis.* 4, Til. — Be. om. *collegiis.* Iam Panc. Thes. I, 52, prob. Rein. probabiliter cj. *collegio*, Go. autem *corporibus* s. *corpora*, improb. Maio, Be. *corporibus.* z) Fol. 344[b] cod. 4. Mox Be. *Naissi.* a) 8 *Impp.* — *Olebrium.* Sed in c. 1 sq. tit. *Olybrium.* b) Be. v. *Praecipimus* vel simile quid excidisse putat, contradicentibus codd. 3, 4. Supplemento non opus est, modo hanc legem particulam maioris constitutionis esse recordemur. bb) Ri *. om. *V.* c) 3, 4, Cui. 2 — Ri. *Triu.* Til. — Lugd. *Triū.* Ri *. *Trin.* Be. *Trev.* d) Ex cod. 3; 4, edd. om. *V. C.* Aur. Lugd. *Coss.*

TIT. IX.*) DE STUDIIS LIBERALIBUS URBIS ROMAE ET CONSTANTINOPOLITANAE.[e]

1. *Imppp.*[f] *Valentinianus, Valens et Gratianus AAA.*[g] *ad Olybrium Pf. U.* Quicunque ad urbem discendi cupiditate veniunt, primitus ad magistrum census provincialium iudicum, a quibus copia est danda veniendi[h], eius modi literas perferant[i], ut oppida hominum[k] et natales et merita[l] expressa teneantur; deinde ut in primo statim profiteantur introitu, quibus potissimum studiis operam navare proponant; tertio ut hospitia eorum sollicite censualium*) norit officium, quo ei rei impartiant curam, quam se[m] asseruerint expetisse. Idem[n] immineant censuales, ut singuli eorum tales se in conventibus praebeant, quales esse debent, qui turpem inhonestamque famam et consociationes, quas[o] proximas putamus esse criminibus, aestiment fugiendas, neve spectacula frequentius adeant, aut appetant vulgo intempestiva convivia[p]. Quin etiam tribuimus potestatem, ut[q], si quis de his non ita in urbe se gesserit, quemadmodum liberalium rerum dignitas poscat, publice verberibus affectus statimque navigio superpositus abiiciatur urbe domumque redeat. His sane, qui sedulo operam professionibus navant, usque ad vicesimum aetatis suae annum Romae liceat commorari; post id vero tempus qui neglexerit sponte remeare[r], sollicitudine praefecturae, etiam impurius[s] ad patriam revertatur. Verum ne haec perfunctorie fortasse curentur, praecelsa sinceritas tua officium censuale commoneat, ut per singulos menses, qui vel unde veniant, quive sint pro ratione temporis[t] ad Africam vel ad ceteras provincias remittendi, brevibus comprehendat, his duntaxat exceptis, qui corporatorum sunt oneribus adiuncti. Similes[u] autem breves etiam ad scrinia mansuetudinis nostrae annis singulis dirigantur, quo, meritis singulorum institutionibusque compertis, utrum quandoque nobis sint necessarii, iudicemus. *Dat. IV. Id. Mart. Treviris*[v], *Valentiniano et Valente III. AA.**) *Coss.* (370.)

2. *Iidem AAA. Clearcho Pf. U.* Antiquarios ad bibliothecae codices componendos vel pro vetustate reparandos quattuor Graecos et tres Latinos scribendi peritos legi iubemus. Quibus de caducis popularibus, et ipsi enim[x] videntur e populo, competentes impertiantur annonae; ad eiusdem bibliothecae custodiam conditionalibus et requirendis et protinus apponendis. *Dat. VIII. Id. Maii Modesto et Arintheo Coss.**) (372.)

3. *Imp. Theodosius A.*[y] *et Valentinianus C.* ......[z] Universos, qui, usurpantes sibi nomina magistrorum, in publicis magistrationibus cellulisque collectos undecunque[a] discipulos circumferre consuerunt[b], ab osten-

---

Tit. IX. Cod. Iust. XI, 18. Cf. supra XIII, 3, not. sup. — c. 1 legitur ap. Baron. ad ann. 370, n. 129; illustravit eam Herm. Conring. Diss. sexta de Antiquitatibus Academicis. Helmst. 1655. (in eiusd. Opp. Brunsvig. 1730. fol. T. V, p. 468). Cf. supr. XIII, 3, 9, not. sup. et not. y. — c. 2 coniungenda est cum c. 20 C. Th. de Praetoribus VI, 4) et sec. Go. cum c. 7 C. Th. de Annonis civicis (XIV, 17). Vid. c. 20 cit., not. sup. — c. 3 coniungenda est cum c. ult. C. Th. de Operibus publicis (XV, 1) et sec. Cui. l. c. p. 357, Go. et Till. cum c. un. C. Th. de Professoribus, qui in urbe Constant. docentes ex lege meruerint comitivam (VI, 21), ubi vid. not. sup. Cod. Iust. XI, 18, 1. Totam legem ed. Blondeau, Institutes de l'Empereur Iustinien etc. Tom. II. Paris. 1838. 8. p. 11, solam §phum primam, neque eam quidem integram Baron. in Ann. ann. 425, n. 23. Cf. Vat. fr. §. 149.

---

*) Vid. supra XIV, 1. not. a. e) Ita Cod. Iust. 4 *Constp.* Edd. *Constantinop.* f) 3, Til. *Impp.* g) 3 om. *AAA.* Mox Aur. Lugd. *provicialium* et Ri*. *iudicem.* h) 4, edd. ante Be. *veniundi.* 3 et Be. *veniendi.* i) Ita codd. Til. Be.; male Cui. 1 — Ri*. *proferant.* k) Go.: „Est qui tentabat, *oppida, domum:* quo nil opus." Recte, neque cod. 3 discrepat a cod. 4. l) 3 om. *et merita.* 4 *expraessa* et infra *publicae,* (em. rubro col.) *perfunctoriae* (em. rubro col.). *) Cui. 2, 2* *sensualium,* em. a Rein. m) Fol. 345[a] cod. 4. n) Miror, codices in hoc verbo inter se consonare, pro quo necessario scribendum est *Item,* quod Go. Be. prop. Minus placet altera Go. cj. *Isdem,* id est *iisdem.* An *Iidem?* Ceterum 3, 4, Til. — Ri*. *expetisse.* Be. *expetiisse.* o) Go.: „Eas quas." p) Conring legendum putat *vulgi intempestiva convivia,* obstantibus codd., quorum 3 *conbibia,* crebra literarum permutatione. q) 3 om. *ut.* r) 4, Til. — Ri*. *remeari.* Be. de cj. Go. (qui etiam tentat *remetiri*) ed. *remeare,* recte et consentiente cod. 3. s) Confirmatur codice 3 vulgata scriptura *impurius,* translata ex cod. 4 in edd., quare non opus est cj. Conringii Beckiique, quorum ille *invitus,* hic *immaturius* prop. pro *impurius.* Significat h. v. notae maculam, cum nota et dedecore. t) Cum literis *poris* incipit fol. 345[b] cod. 4. u) 4 *adiunctisimiles,* mendose. v) 3, 4, Til. — Ri. *Triu.* Ri*. *Triv.* Be. *Trev.* Vid. etiam c. 9 cit., not. y. *) 3 *Aug.* Aur. Lugd. *Cons.* x) Ita 3, 4; sed in cod. 4 add. rubro col. asteriscus post *ipsi,* quasi quid exciderit post *ipsi.* Asteriscus repetitur in edd. Til. — Lugd. (*et ipsi * enim*); Cui. autem in Cui. 2, 2* ed. *et ipsi etenim,* quod transiit in Go. — Be. Nihil mutandum est; per tmesin scriptum est *et ipsi enim* pro *etenim ipsi.* *) Aur. Lugd. *Cons.* y) Ita recte 4 (*Imp Theod a*). Edd. *Impp.* et om. *A.* praeter Til., qui *Impp. Theod. A. et.* Cod. Iust. *Impp. Theod. et Val. AA.* z) Magistratus, ad quem missa est c., deest in edd. et sine lacunae quidem signo ap. Til. — Cui. 2*. Be.; Go. sex, Ri. Ri*. septem puncta ponunt. In Cod. Iust., om. magistratus nomine, scribitur *AA. P. V.* Add. *Constantio Pf. U.* ex c. ult. C. Th. de Oper. publ. (XV, 1) cum hac c. coniungenda. Cui. in Cod. Iust. suppl. *Theophilo P. V.* Et incertum quidem est, utrum ex codice aliquo an de cj. hoc nomen reposuerit, neque vero dubito, quin addiderit ex c. un. C. Th. de Professoribus cit. (Cod. Iust. XII, 15, 1), quam et ipse et Go. cum h. c. coniungi posse affirmant. Ad praefectum urb. Constant. datam esse legem, docent extrema huius c. vv. *assignari faciat tua sublimitas.* Iam vero Constantius nominatur non solum in c. ult. C. Th. cit., verum etiam anno super. *XIII. Kal. Ian.* in c. 12 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6) s. c. ult. Cod. Iust. eod. (I, 28). Rein. consentit cum Cui.; Be. haesitat eligat nomen Constantii an Theophili, sed tamen in not. c. 58 cit. hic loci *Constantium* ex c. 58 supplendum esse concedit. a) Fol. 346[a] cod. 4. b) Ita

tatione vulgari praecipimus amoveri, ita ut, si qui[c] eorum post emissos divinae sanctionis affatus[d], quae prohibemus atque damnamus, iterum forte tentaverit, non solum eius, quam meretur, infamiae notam subeat, verum etiam pellendum se ex ipsa, ubi versatur illicite, urbe[e] cognoscat. Illos vero, qui intra plurimorum domus eadem exercere privatim studia consuerunt, si ipsis tantummodo discipulis vacare maluerint, quos intra parietes domesticos docent, nulla huius modi interminatione prohibemus; sin[f] autem ex eorum numero fuerint, qui videntur intra Capitolii auditorium constituti, hi omnibus modis privatarum aedium studia sibi interdicta esse cognoscant, scituri, quod, si adversum coelestia statuta[g] facientes fuerint deprehensi[h], nihil penitus ex illis privilegiis consequentur[i], quae his, qui in Capitolio tantum[ii] docere praecepti sunt, merito deferuntur[k]. §. 1. Habeat igitur auditorium specialiter nostrum in his primum, quos Romanae eloquentiae doctrina commendat, oratores[l] quidem tres numero, decem vero grammaticos[m]; in his etiam, qui facundia Graecitatis[n] pollere noscuntur, quinque numero sint sophistae et grammatici aeque decem. Et quoniam non his artibus tantum adolescentiam gloriosam optamus institui, profundioris[o] quoque scientiae atque doctrinae[p] memoratis magistris sociamus auctores. Unum igitur adiungi ceteris volumus, qui philosophiae arcana rimetur, duo[q] quoque, qui iuris ac legum formulas[r] pandant, ita ut unicuique loca specialiter deputata assignari faciat tua sublimitas, ne discipuli sibi invicem possint obstrepere vel magistri, neve linguarum confusio permixta vel vocum aures quorundam aut mentes a studio[s] literarum avertat. *Dat. III. Kal. Mart. Constantinopoli, Theodosio A. XI. et Valentiniano[t] Coss.* (425.)

TIT. X.[u] DE HABITU, QUO UTI OPORTET INTRA URBEM.

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA.*[v] *ad Pancratium Pf. U.* Sine exceptione temporis matutini, dumtaxat intra moenia constitutus, nullus senatorum habitum sibi vindicet militarem, sed, chlamydis terrore deposito, quieta coloborum[x] ac penularum induat vestimenta. Cum autem vel conventus ordinis candidati coeperit[y] agitari, vel negotium eius sub publica iudicis sessione cognosci, togatum eundem interesse mandamus. §. 1. Officiales quoque, per quos statuta complentur, ac necessaria peraguntur, uti quidem penulis iubemus, verum interiorem vestem admodum cingulis observare[z], ita tamen, ut discoloribus quoque palliis pectore[a] contegentes, conditionis suae necessitatem ex huiusce modi*) agnitione testentur[b]. §. 2. Servos sane omnium, quorum tamen dominos sollicitudine constat militiae non teneri, aut byrrhis[c] uti permittimus aut cucullis[cc]. §. 3. Si quis de senatoribus statuta neglexerit, proprii auctoritate honoris exutus, ingrediendi[d] senatum iam non habeat potestatem; officiales vero, sed et servi, qui pudoris non possunt dispendium sustinere, exsilii*) poenam subire iubeantur: officio censuali viginti librarum auri non immerito dispendii[e] subiugando, si culpam usurpationis huiusce aut dissimulatione suppresserit, aut accepta pretii mercede subtraxerit[f]. *Dat. prid. Id. Ian. Constantinopoli, Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

2. *Impp. Arcadius et Honorius AA. ad Populum*[g].

Tit. X. — c. 2 sec. Go. coniungenda est cum c. 1 C. Th. Quibus militantibus ad urbem non liceat accedere (XIV, 11), c. 1 C. Th. de Campo Martio urbis Romae (XIV, 14) et c. 3 C. Th. de Gladiatoribus (XV, 12). Vid. infr. not. *l.*

---

4 et hic et infra; edd. et Cod. Iust. utroque loco *consueverunt.* c) Cod. Iust. *quis* et infra *domos.* d) Ri°. *adfactus*, mendose. e) Go.: „Hac Constantinopolitana." Til. — Cui. 2° *ubi* v. *inlicite urbe, cognoscat.* Go. — Ri°. *ubi* v. *inlicite, Vrbe, cognoscat.* Infra Ri. *mulueriut.* f) 4 *sint*, rubro col. del. t. Go. *videntur constituti* interpretatur *sunt constituti.* g) 4 *ilnuta*, rubro col. corr. *statuta.* Supra Cod. Iust. *adversus.* h) Cod. Iust. *deprehensi fuerint, nil.* i) Cod. Iust. *consequantur.* ii) Cod. Iust. *tantummodo.* k) Cum literis *runtur* incip. fol. 346[b] cod. 4. l) 4 *aeloquentiae doctrinae mandatores*, rubro col. corr. *eloquentiae.* Eodem col. ponitur asteriscus et ante et post v. *mandatores*, et reponitur, deleto v. *mandatores*, sine dubio ex Codice Iust. *commendat oratores*, recte. m) Cod. Iust. *grammaticos vero decem.* n) Cod. Iust. *gravitatis*, sed Hal. *graecanitatis* et alii codd. *facundiam e gravitatis* aut *facundia ac rectitatis*, quae scripturae non multum discrepant a C. Th., quare Cod. Iust. h. l. mendo laborare puto et recte Cui. edidisse *graecitatis.* Cf. Dirksen l. c. p. 513. Mox 4 *sofistae* et infra *philosofiae.* o) Ita Be. auct. Go. ed. ex Cod. Iust.; 4, edd. *profundiores.* p) Til. Cui. 1 *dictrinae*, mendose. q) 4 *duo*; rubro col. reponitur *duos.* Edd. *duos.* r) Cod. Iust. *voluntates*, impr. Go. in not. et in comm. s) 4 *adstudio*, rubro col. corr. *a studio.* t) Add. *Caes.* ut Be. iubet; c. 53 cit. add. *Caes.* Cui. 2, 2° *Theod. V. XI.* (ita Go. quoque) et *Valente*, improb. Go.

u) Vid. supra XIV, 1, not. *a.* v) Fol. 347[a] cod. 4. Ibidem infra *clamidis.* x) 4, Til. — Ri°. *coloborum.* Be. suadente Go. corr. *colobiorum*; utrumque in usu est, etsi *colobiorum* frequentius dicitur. Vid. Go. in comm. h. c. y) 4 *coperit*, a librario corr. *coeperit.* z) Go. Rein. prop. *obserare.* Addit Go.: „Ferri potest haec vox *observare* pro *obsefare*: ut alicubi hoc Codice, *ad observandum aditum*: quod quis mutaret vel in *obserare*, vel in *obfirmare.*" Probo *obserare.* a) Ita 4, Til. — Ri°.; Be. auct. Go. ed. *pectora.* Rein. cj. *pellibus pectora*, v. *pellibus* repetens fortasse ex c. 4 h. t. Recipiendum est *pectora.* *) Cui. 2, 2°. Go. *huiusmodi.* b) Go. *testantur*, err. typ. c) 4, Til. — Ri°. *byrris*; rectius *byrrhis.* cc) 4 *cucullis.* d) Fol. 347[b] cod. 4. *) Ri°. *exitii.* e) Recte Be. em. *dispendiis.* Excidit litera *s* occasione sequentis v. *subiugando.* f) Cui. 2, 2° *subtraherit*, mendose et improb. Go. g) Romanum. h) Seqq. iisdem fere

Usum tzangarum atque bracharum intra urbem venerabilem nemini liceat usurpare. Si quis autem contra hanc sanctionem venire [h] tentaverit, sententia viri illustris Pf. [i] spoliatum [ii] eum omnibus facultatibus tradi in perpetuum exsilium [*]) praecipimus etc. *Dat.* [k] *PP.* [l] *Romae in foro divi Traiani, Caesario et Attico Coss.* (397.)

3. *Iidem AA. Flaviano Pf. U.* Intra urbem Romam nemo vel ragis [m] vel tzangis [n] utatur. Quod si quisquam post praeceptum nostrae clementiae in hac contumacia [o] perduraverit, prout conditio siverit, [p] coercitus sacra urbe pelletur etc. *Dat. VIII. Id. Ian. Brixiae, Theodoro V. C. Cos.* [q] (399.)

4. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Probiano Pf. U.* Maiores crines, indumenta pellium etiam in servis intra urbem sacratissimam praecipimus inhiberi, nec quisquam posthac impune hunc habitum poterit usurpare. Si quis autem neglexerit nostrae sanctionis vigorem, ingenuus legis laqueos [r] non evitet, servus operi publico vindicabitur. Quod innotescere non solum intra urbem pertimus [s], verum etiam in vicinis regionibus non licere sancimus. *Dat. prid. Id. Dec. Ravennae, D. N. Theodosio A. VII. et Palladio Coss.* (416.)

TIT. XI. [t] QUIBUS MILITANTIBUS AD URBEM NON LICEAT ACCEDERE.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. ad Populum. Post alia:* Agentes in rebus atque palatinos aliosque milites inferioris militiae, exceptis his, quibus negotium aliquod aut munus fuerit iniunctum, omni penitus arceri urbis venerabilis iubemus accessu, ita ut, si quis nostri edicti auctoritatem violare tentaverit, deportatione plectatur etc. [u] *Dat. et PP. Romae VII. Id. April.* [v], *Caesario et Attico Coss.* (397.)

TIT. XII. [x] DE HONORATORUM VEHICULIS.

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius* [y] *AAA. Nebridio Pf. U.* Omnes honorati [z], seu civilium seu militarium dignitatum [zz], vehiculis dignitatis suae, id est carrucis [a] biiugis intra urbem sacratissimi nominis semper utantur. *Dat. III. Kal. Febr. Constantinopoli, Honorio NB. P. et Evodio Coss.* (386.)

TIT. XIII. [b] DE IURE ITALICO URBIS CONSTANTINOPOLITANAE [c].

1. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Clearchum Pf. U. Constantinopolitanae* [d]. Italici iuris auxilium arbitra aequitate renovamus. Concessi igitur gratia beneficii publicis actibus [e] intimetur et incisa tabulis debita sollemnitate permaneat. *Dat. prid. Non. Aug. Hierapoli, Valentiniano et Valente AA.* [f] *Coss.* (365?)

Tit. XI. — c. 1. Cf. c. 2 antec. tit., not. sup. et not. *l*.
Tit. XII. — Cod. Iust. XI, 19. — c. 1. Cod. Iust. XI, 19, 1.
Tit. XIII. — Cod. Iust. XI, 20. — c. 1. Cod. Iust. XI, 20, 1 aliis vv. mut. aliis et inscr. una cum subscr. ex c. 45 C. Th. de Episcopis (XVI, 2) receptis. Vid. infr. not. *f*. Bas. LIV, 23, 1.

---

vv. in c. 1 C. Th. de Campo Martio cit. leguntur. i) Intell. *urbi*. Deest etiam in c. 1 cit. ii) Errore Cui. 2, 2° *spoliarum*. *) c. 1 de Campo Mart. cit. *exsilio*. k) Add. *et* ex legibus sec. Go. cum h. c. coniungendis. Idem iubet Be. l) Uti hic om. dies et mensis, ita et in c. 1 de Campo Martio et in c. 3 de Gladiatoribus citt., quarum subscriptionibus Go. ex c. 1 Quibus militantibus cit. addi vult *VII. Id. April.* pariter atque ipsi illi c. 1 Quibus militantibus cit. *in foro divi Traiani*, quae vv. a c. 1 absunt; desunt etiam in c. 3 cit. Si recte se habet Go. cj., necessario quas dixi, leges inter se coniungendae sunt, et ubique subscriptio ita restituenda: *Dat. et PP. Romae in foro divi Traiani VII. Id. April.* etc. Mendose Cui. 2, 2° *Romanae*, sed in Corr. et a Reis. rep. *Romae*. Mox Aur. Lugd. *Cos.* m) Reis. cj. *brachis* s. *bragis*; alii sec. Go. prop. *rachis*, quod Graeci vocant ῥοῦχον s. ῥουχίον. Vid. Go. et Ri. in comm. h. c. n) 4. Til. — Ri°. *tzancis*. Vid. c. 2 h. t.; alias scribitur *zangis*. o) 4 *contumachia*, rubro col. emend. *contumacia*. p) Fol. 348 [a] cod. 4. q) Cui. 2, 2°. Go. Ri°. *Coss.* r) 4 *laqueus*, mendose. s) 4 *pertimus*, rubro col. del. *r*. Edd. *petimus*. Go. *petimus* interpretatur *iubemus*. Mihi videtur librarius mendose scripsisse *pertimus* pro *praecipimus*. Infra Aur. Lugd. *Coss.*

t) Vid. supra XIV, 1, not. *a*. u) Fol. 348 [b] cod. 4 incip. cum subscript. h. c. v) Vid. c. 2 antec. tit., not. *l*.

x) Vid. supra XIV, 1, not. *a*. y) Go. Be. inscr. volunt *Valentinianus, Theodosius et Arcadius*; recte quidem, sed discrepante Cod. Iust., qui consentit cum C. Th. Vid. supra III, 4, 1. z) Sec. Go. nonnulli accipiunt v. *honorati* pro *honorariis*. zz) V. *dignitatum* deest in vulg. Cod. Iust. edd. a) Ri°. *catrucis*, err. In Cod. Iust. om. *biiugis*. Infra Aur. Lugd. *Coss.*

b) Vid. supra XIV, 1, not. *a*. c) Edidi *Constantinopolitanae*, ut est in inscr. h. legis et in titulo decimo sexto h. lib. Rell. *Constantinopol.* Cod. Iust. *De privilegiis urbis Constantinopolitanae*. In inscr. err. Ri. *Valentininianus*. d) Go. vv. *Urbi Constantinopolitanae* ad initium legis transferri vult, motus sine dubio Codice Iust. Bonam sententiam praebet Go. cj., qua recepta alterum siglum *U.* add. est post *Pf.* e) Go. prop. *actis* aut *fastibus*. Mihi probatur *actis*. Ita infr. XIV, 15, 2 *apud acta fateantur*. f) Annus deest ap. Go. — Ri°. In notis h. c. Go. et Be. aut *II.* aut *III.* addi iubent, et efficiatur annus 368 aut 370. In Chron. interposita est h. c. a Go. legibus anni 370, ubi vid. Pagium l. c. p. XC. Reis. assignat eam anno 373 addito cons. *IV.* numero. In Cod. Iust. appos. inscr. et subscr. c. 45 cit. h. c. ita scripta est: *Impp. Honorius et Theodosius AA. Philippo PP. Illyrici. Urbs Constantinopolitana non solum iuris Italici, sed* (ex c. 45 cit.) *etiam ipsius Romae veteris praerogativa laetetur. Dat. prid. Id. Iul. Eustathio et Agricola Coss.* (421.)

TIT. XIV.[g] DE CAMPO MARTIO URBIS ROMAE.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. ad Populum*[h]. *Post alia:* Eos, qui in campo Martio casas[i] seu tuguria collocare tentaverint[k], sententia viri illustris Pf.[l] spoliatos omnibus facultatibus, tradi in perpetuum exsilio[m] praecipimus etc. *Dat. et PP. Romae*[n] *in foro divi Traiani, Caesario et Attico Coss.* (397.)

TIT. XV.[o] DE CANONE FRUMENTARIO URBIS ROMAE.

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Symmachum Pf. U.* Ne pessimus panis populi Romani usibus ministretur, sola ducentena[oo] milia modiorum frumenti integri atque intemerati iuxta priscum morem[p] mensores et caudicarii levioribus pretiis pistoribus venundare cogantur. *Dat. VI. Id. Iul.*[q] *Naisso, divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

2. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA.*[r] *ad Iulianum Pf. annonae.* Nautici apud curatorum[s] vel magistratuum acta fateantur[t], incorruptas se[u] species suscepisse, eorumque, apud quos deponitur ista testatio, praesens adspectus probet, nihil in his esse vitii. Quod eo tempore, quo ad sacrae urbis portum pervenit, praefecturam[v] iugiter observare[x] praeceptum est. *Dat. XVIII. Kal. Iul. Remis, Gratiano A. I.*[y] *et Dagalaipho*[z] *Coss.* (366.)

3. *Impp. Arcadius et Honorius AA. ad Senatum*[a] Certum habetis[aa], patres conscripti, quantum curarum impendimus pro[b] vestris ac populi commodis; ideoque hac lege sancimus, ut, si quid frumenti vel olei[c] urbicarii canonis remissione indultum est speciali beneficio, contra[d] publicum commodum elicita non valeant[e]. §. 1. Urbani etiam usus frumenta, si quando vel fortuna vel ratio in Africa[f] coegerit residere litoribus, attingere nullus audeat, aut, mutatis directoriis, quoquam praeter sacram urbem praescripti ullius innovatione transmittere etc. *Dat. XVII. Kal. Maii Mediolano, Caesario et Attico Coss.* (397.)

4. *Iidem AA. Theodoro Pf. P.* Improborum petitiones, qui impudentius ausi sunt postulare pensiones aquae molarum, quae urbi venerabili annonas abundantius praestitissent, quinque librarum auri multa infligat[g], nisi ab hac petendi importunitate discedant. Illos etiam, qui potestati praefecturae annonariae praesunt, et apparitores, qui iisdem ministeriis obsecundant, par mulcta[h] retineat, si cuiusquam[hh] improbissimi hominis consenserint vel paruerint voluntati. §. 1. Simili[i] autem poena teneantur, qui aliquid ex his horreis cellulisve, quae[ii] intra urbem Romam atque in portu constitutae pistorio iure retinentur, sibimet, tanquam possessione privata, ausi[k] fuerint vindicare. *Dat. prid. Id. April. Mediolano, Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.* (398.)

5. *Iidem AA. Messalae Pf. P.* Neminem patimur in mutando canone urbis Romae nostrae cle-

Tit. XIV. — c. 1. Cf. c. 2 C. Th. de Habitu (XIV, 10), not. sup. et not. *l*.

Tit. XV. Cod. Iust. XI, 22. Vid. infr. XV, 1, 12, not. sup. Cf. etiam tit. seq. h. lib. — c. 1. De legibus cum h. c. coniungendis vid. XIV, 3, 4, not. sup. et not. *n*, *q*. — c. 2. Cod. Iust. XI, 22, 1. — c. 3 coniungenda est cum c. 12 et 13 C. Th. de Senatoribus (VI, 2), c. 31 C. Th. de Praetoribus (VI, 4), c. 24 C. Th. de Susceptoribus (XII, 6), c. 27 C. Th. de Navicularis (XIII, 5), c. 5 C. Th. de Naufragiis (XIII, 9), c. 8 Cod. Iust. Quae res venire non poss. (IV, 40). Cod. Iust. XI, 22, 2 mutil. Bas. LIV, 24, 2. Leunclavius Not. II, 230 (in Thes. Otton. T. III, p. 1551). — c. 4 coniungenda est cum c. un. C. Th. de Pretio panis Ostiensis (XIV, 19). In h. c. incip. P. 84 cod. 3. — c. 5. Vid. c. 30 C. Th. de Annona (XI, 1), not. sup. et not. *f*. Cod. Iust. XI, 22, 3 mut. et conflata ex h. et sq. c. retenta subscr. h. c. Vid. infr. not. *n*. Bas. LIV, 24, 3.

g) Vid. supra XIV, 1, not. *a*. h) Romanum. i) 4 *casa*, rubro col. corr. *casas*. k) Vid. c. 2 cit., not. *h*. l) Vid. c. 2 cit., not. *i*. m) Fol. 349ᵃ cod. 4. c. 2 cit. *exsilium*. n) Vid. c. 2 cit., not. *l*. o) Vid. supr. XIV, 1, not. *a*. oo) Ri°. *ducenta*. p) 4 *more*, rubro col. em. *morem*. Mox 4 *praetiis*. q) Recte Go. Be. em. *Iun.* Vid. c. 4 cit., not. *q*. Mox Be. *Naissi* et Aur. Lugd. *Cons.* r) Go. Be. inducto nomine *Gratiani* legi volunt *Impp. Valentinianus et Valens AA.*, recte quidem, sed obstante Cod. Iust., qui et in inscr. et in subscr. cum C. Th. omnino convenit. Vid. not. *y*. s) Cod. Iust. *praesidum*, recte impr. Go. in comm. h. c. Deinde Cod. Iust. *aut* pro *vel*. t) Cod. Iust. *confiteantur*. u) *se* deest in Cod. Iust. 4 *incorruptasseresspicies*; rubro col. del. *re* et ponitur *e* supra *i* in syll. *spi* v. *spicies*, corr. igitur *incorruptas se species*, recte. An *incorr. sese sp.*? v) 4 *praefectura*. Til. — Ri°. *pervenit praefectura, iugiter*. Sed edid. Be. Codicem Iust. secutus *pervenit, praefecturam iugiter*. Reim. ad v. *praefectura* in m. scribit: *dubiū*. Retinui Be. scripturam. *Praefectura*, id est *praefectus* (annonae, et fortasse in antiquo exemplo scriptum erat *praefectus ann.*, ut in inscr. h. c.) sine intermissione temporis hanc professionem nauticorum s. testationem inquirat et species annonarias diligenter observet eo tempore, quo frumentum ad urbis portum pervenit. x) Go.: „*observari*." y) Go. Be. malunt *Nob. P.* Vid. supr. V, 5, 1, not. *i*, IX, 40, 10, not. *g*, XI, 1, 14, not. *k* et anteced. not. *r*. z) 4. Til. — Ri°. Cod. Iust. *Dagalaifo*. Aur. Lugd. *Cons.* a) *et Populum* Go. addi vult ex legibus cum h. c. coniungendis et ex Cod. Iust. aa) Ri°. *habeatis*. b) Fol. 349ᵇ cod. 4. Go. *impendimus* pro *impendamus* scriptum esse dicit; meus vero animus non offenditur indicativo *impendimus*. c) Cum vv. *Si quid frumenti vel hordei* incip. c. 2 Cod. Iust. cit. Go. ann.: „Sed tamen *olei* habuerunt veteres, ut patet quoque ex Luca de Penna, et Graeci quoque habent ἐλαίου: Error natus (ut iam notavit Leonclav. lib. 2. *Notat.* p. 359) ex affinitate vocis *olei* et *hordei*." Cui. ed. *olei*. d) Til. — Cui. 2ᵃ et Gul. in Cod. Iust. *indultum est, speciali beneficio contra*. e) Cod. Iust. desin. cum vv. *contra commodum publicum rescripta e. n. val.* f) Non opus esse dicit Go. em. *Africae*, cum mox *residere litoribus* scriptum sit pro *residere in litoribus*. g) Go. Be., quia insolitum est construere *infligere aliquem mulcta*, em. *adfligat* et praeterea Be. *infringat*. h) Ita editum est in Cui. 2 — Be.: 4. Til. — Lugd. *permulta*, mendose. Paullo ante 4, Til. — Ri°. *hisdem*. hh) Ri°. *cuiusdam*. i) Fol. 350ᵃ cod. 4. ii) Mendose Aur. Lugd *qui*. k) 4

mentiae beneficium postulare. Ideoque evidenti praeceptione consulentes non solum ea rescripta, quae quoquomodo potuerint [l] impetrari, suscipi non sinimus, verum etiam illa vacuari, quae praeteritum quoque tempus elicuit. Ac ne ullus *surreptioni* patescat [m] aditus, eos, qui posthac commutari sibi canonem in fraudem venerandae urbis poposcerint, ad duplum retinendos esse decernimus [n], ut vetus dispositio suum robur [o] obtineat. *Dat. prid. Non. Sept. Altino* [p], *Theodoro V. C. Cos.* (399.)

6. *Iidem AA. Messalae Pf. P.* Ne deinde facinora impunitate [q] coalescant, evidenti praeceptione decernimus, ut a vicario ceterisque [r] iudicibus, quos ex urbicario canone quicquam usurpasse constiterit [s], in quadruplum praesumpta poscantur, ita ut duplum iudices, duplum eorum officia cogantur inferre. Deinceps autem nisi ab huiusmodi scelere temperetur, iudices deportationis poena retinendos, primates officiorum capitali supplicio subiugandos, perpeti [t] auctoritate sancimus etc. *Dat. IV. Kal. Oct. Altino*, [u] *Theodoro V. C. Cos.* (399.)

TIT. XVI. [v] DE FRUMENTO URBIS CONSTANTINOPOLITANAE.

1. *Impp. Honorius et* [x] *Theodosius AA. Monaxio Pf. U.* Quingentas auri libras partim a tui culminis indagine, partim amplissimi senatus grata [xx] illatione collectas ad prohibendam famem ita huic titulo consecramus, ut, quicquid super [y] frumentaria comparatione titulus [z] emptionis invenerit, in tribunalibus [a] praefecturae urbanae sub gestorum testificatione [b] pandatur, ut summa collecta et incrementa, quae venundato tritico accesserint, patrum insinuetur examini. Omni adeo [c], quae contra hunc titulum tentabitur, usurpatione cessante, ut nec tuae sedis auctoritate [d], nec cuiquam [e] liceat cuiuscunque vel honestae [f] occasionis obtentu haec perpensa ullo pacto convellere, ne non modo tot sententiarum violare munimina videatur, sed et familiari dispendio quatiatur, et id, quod ex hac auri quantitate decerpserit, geminatum arcae frumentariae inferat. Si quis autem privatim ad usus proprios intra urbem amplissimam frumentum comparare voluerit, habeat licentiam coemendi. *Dat. VI. Kal. Maii Constantinopoli, Honorio VIII. et Theodosio III. AA.* [g] *Coss.* (409.)

2. *Iidem AA. Urso Pf. U.* [h] Nulli, ne divinae quidem domui [i] nostrae, frumentum de horreis publicis pro annona penitus praebeatur, sed integer canon mancipibus consignetur, annona in pane cocto domibus exhibenda. Ita enim debet canon ab inclytae memoriae Constantino praestitutus [k], nec non a divo pietatis meae avo [l] auctus [m] expendi, [n] quoniam crescit inopia, si frumento, quod pro annona tribuitur, ad usus alios

— c. 6 coniungenda est cum c. 7 C. Th. de Officio proconsulis (I, 12) et c. 15 C. Th. de Exactionibus (XI, 7). De Cod. Iust. vid. c. 5 h. t., not. sup. et not. n.

Tit. XVI. Cod. Iust. XI, 23. Cf. tit. anteced. h. lib. — c. 1. Cf. supr. XI, 15, not. sup. — c. 2. Cod. Iust. XI, 23, 1. Bas. LIV, 25, 1. Baron. ad ann. 330, n. 11. Cf. supr. XIV, 5, not. sup. H. c. transferri Go. vult in tit. sq.

ausus, rubro col. corr. *ausi*. l) Be. *potuerunt*, err. typ. m) *potescat*, rubro col. em. *patescat*. n) In Cod. Iust. c. 5 et 6 h. t. ita conflatae et mutatae sunt: *Neminem — postulare, sed etiam ea rescripta quae quoquo modo potuerint impetrari, suscipi non sinimus: eos vero qui contra haec fecerint, in duplum retinendos esse decernimus.* (Sqq. ex c. 6 h. t.) *Vicarios, quinetiam ceteros iudices, nisi deinceps ab usurpatione urbicarii canonis abstineant, deportationis poena detineri: primates officiorum capitali supplicio subiugari perpetua auctoritate sancimus*, et seq. subscr. c. 5. Go. ad v. *retinendos* ann.: „in posterum." o) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Go. *robor*. 3, Aur. Lugd. Bl. — Be. *rober*. p) Be. *Altini*. Aur. Lugd. *Conss*. 3 *Coss*. q) Ex cod. 3, prob. W., qui addit: „quam lectionem, a nescio quo propositam, aversabatur Gothofr." Ipse Go. prop. et abiecit eam. 4, edd. *inpunita*. r) Fol. 350 [b] cod. 4, in cuius imo margine est signum quaternionis *M* ς. s) 3 *constetirit*, ut alibi. t) 3 *perpeti*. Perpeti, i. e. perpetua. u) Be. *Altini*. In Cui. 2 — Ri°. add. *et*, recte improb. Go. et del. a Be. Mox 3, Aur. Lugd. *Conss*. et Ri°. *Coss*.

v) Vid. supr. XIV, 1, not. *a*. In Aur. Lugd. vv. *Tit. XVI. — Pf. U.* bis edita sunt. x) Ri°. om. *et*. xx) Err. Go. *gratia*. y) 3 *supra*. z) Aur. Lugd. *titulis*, mendose et impr. W. a) Go.: „In *tribunalibus*; in *tribunali illius*." Sed etiam 3 habet *tribunalibus*. b) Ita 3, Go. — Be.; 4, Til. Cui. 1 *subgestorum* (cohaerent et hic, ut aliis in locis cod. 4 verba *sub* et *gestorum*, quae corrector dividere omisit) *testificatio*. Aur. Lugd. *suggestorum testificatio*, impr. W. Cui. tacite em. v. *testificatio* in *testificatione*, ed. in Cui. 2, 2° *subgestorum testificatione*. Denique Go. separata praepos. *sub* a v. *gestorum* veram rest. scripturam a Ri. Ri°. Be. receptam et cod. 3 confirmatam. Vid. c. 3 h. t. c) 4 *omnia* ‖ fol. 351 [a] ‖ *deeo*, in quo latet vera scriptura a me ex cod. 3 restituta et iam antea a Go. Be. proposita, pro *omni de eo*, quod in edd. est. Etiam W. prob. *Omni adeo*. Be. prop. etiam *ideo*. Mendose paullo ante 3 *insenuitur* pro *insinuetur*. Go. videtur malle *insinuentur*. d) 3 *auctoritati*. Etsi sequitur *nec cuiquam*, tamen tueor scripturam vulg. *auctoritate*. Intelliguntur his vv. officiales praefecti urbis, neque vero ipse praefectus. e) Go.: „Alii scilicet." f) 4 *honestate*, rubro col. t syll. te deletur. Idem codex *occansionis*. g) 3 om. *AA*. Vid. supr. XIV, 7, 3, not. t et u, XIV, 9, 1, not. g. h) 3 *PP.*, recte impr. W. Cod. Iust. ipsa imperatorum nomina habet. i) Go. vult *domus*; Cod. Iust. etiam Bas. et cod. 3 tuentur vulgatam scripturam ex cod. 4 receptam. Infra sequitur *domibus*. k) Cf. c. 9, 10, 12 sq. tit. Zosimus II, 32. Auctor Chron. Alexandrini ed. Raderi pag. 666, 667. Socrates II, 13. Sozomenus III, 7. Suidas v. παλατῖνοι. Cod. Iust. *praestitus*, impr. W. in Opp. p. 207. l) Theodosio M. Et Cod. Iust. quidem add. *Theodosio*. m) 4 *actus*, a librario corr. *auctus*, recte et consentient. cod. 3 et Cod. Iust. n)

deputato, cogentur sibi[o] de publico[p] emere, quae aliis vendere potuissent. *Dat. X. Kal. Aug. Constantinopoli, Theodosio*[q] *A. VII. et Palladio Coss.* (416.)

3. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Leontio Pf. U.* Sexcentarum[r] undecim auri librarum[s] quantitas ad coemptionem frumentariam sit perpetuo dedicata. Nec liceat cuiquam postea administratione urbicariae potestatis percepta aliquid ex memorata summa minuere[t] vel ad quoscunque alios usus convertere; sed sub gestorum testificatione certum fiat, et quod mancipibus mutui nomine datum est, et quod ab iisdem[u] sit, excepta omni concussione, solvendum. Eum autem, qui hanc formam ausus fuerit inquietare[v], quantitatem, in qua suam calliditatem exercuerit, in duplum redhibere iubemus; et[x] quicquid ex praedicta ratione accreverit, ad cumulum memoratae auri quantitatis[y] et frumentarii[z] tituli fomitem redundare, legisque huius tenorem aeneis tabulis incidi. *Dat. V. Kal. Dec. Constantinopoli, Ariocindo et Aspare*[a] *Coss.* (434.)

TIT. XVII.[b] DE ANNONIS CIVICIS[c] ET PANE GRADILI.

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. Iovio*[d] *Pf. U.* Quia comperimus, nonnullos[e] venditis aedibus panes earum[f] penes se retinere, nulli liceat, ut[g] aedes sequantur annonae. Sane si qui ex huius modi titulo caduci sint[h] panes, fisci viribus vindicentur[i]. *Dat. VI.*[k] *Kal. April.*[l] *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

2. *Iidem AA.*[m] *ad Mamertinum Pf. P.* Panis gradilis in alium gradum translatio inhibeatur[n], et cognoscat officium Pf. annonae, severissima sibi imminere supplicia, si ulterius translationem per gradus permiserit commutari. *Dat. V. Id. Dec.*[o] *Naissi, divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

3. *Iidem AA. ad Maximum*[p] *Pf. annonae.* Universi panem gradilem de gradibus adipiscantur, neque cuiquam haec aut deferatur gratia, aut imponatur iniuria, ut de pistrino accipiat. Omni igitur studio hoc curabit officium sinceritatis tuae, [q] ut, quaecunque

— c. 3. Cod. Iust. XI, 23, 2. Bas. LIV, 25, 2. Cf. supr. XI, 15, not. sup. et XIV, 5, not. sup.

Tit. XVII. Cod. Iust. XI, 24. Cf. supra XIV, 16, 2, not. sup. — c. 1. In h. c. incip. P. 37 cod. 3. — c. 3 et 4 h. t. Go. inter se coniungendas esse putat. Die quidem videntur concinere (vid. infr. not. *s*), magistratibus autem, ad quos datae sunt, inter se differunt.

Fol. 351[b] cod. 4. o) 4 *si frumento quod pro annona tribuitur ad usus alios deputatogentur sibi*; eadem fere est scriptura cod. 3, qui sic: *si frumento quod pro annona tribuitur ad usus alios deputato cogentur sibi.* Discrepant codices inter se sola syllaba *co* v. *cogentur*, quae in cod. 4 occasione repetitae literae o excidit. Novissimus corrector cod. 4 cum offendens in contractione *deputatogentur*, ante v. *sibi* ex Cod. Iust. rubr. col. adscripsisset *deputata cognoscantur. Cogentur enim*, hic locus ex cod. 4 in edd. Til. — Ri*. ita transscriptus est: *si frumento, quod pro annona tribuitur, ad usus alios deputata cognoscantur. Cogentur enim sibi*, corrupte et impr. Go. Be. W. (etiam Maio, qui in cod. 3 recte omitti dicit v. *cognoscantur*); a Be. autem, cuius coniecturae auctor est Go., ex Cod. Iust. ita editus: *frumenta, quae — tribuuntur — deputata cognoscantur. Cogentur enim* (si frumenta, quae pro annona tribuuntur, ad usus alios deputata cognoscantur. Cogentur enim sibi). Recte igitur W. non solum vv. *cognoscantur* et *enim*, quae non comparent nisi in edd., ex c. 1 Cod. Iust. h. t. huc antiquitus relata esse arbitratur, sed etiam structuram orationis se nescire dicit qua de causa Tribonianus immutaverit. Quae cum ita sint, restitui cod. 3 scripturam Mai. et W. probatam, qua locus sanatus est. p) 4 *pubico*, ab ant. man. add. *l* supr. *b*. Til. *emerere*. Cod. Iust. *de publico sibi*. q) 4, Til. — Ri*. *Theodoro*. Go. Rein. corr. *Theodosio*; hoc repos. Be., prob. W., recte; consentiunt cod. 3 et Cod. Iust. Sed mendose 3 add. *u. c.* (viro clariss.). r) 3 et Be. *Sexcentarum*. 4 et rell. edd. *Sescentarum*, leniore, inquit W., pronuntiatione. s) 3 *librarum auri*. t) In Cod. Iust. c. 2 cit. ita incipit: *Auri statuta quantitas ad coëmptionem frumentariam perpetuo sit dedicata: nec liceat cuiquam post* (ita pro *postea* etiam cod. 3) *administrationem urbicariae potestatis perceptam* (sed Cui. *postea administratione — percepta*), *aliquid ex eadem summa minuere.* Cf. Dirksen l. c. p. 513. Nimium sibi indulget W., si propter v. *post*, quod cod. 3 habere dixi, etiam in C. Th. scriptum fuisse opinatur *post administrationem — perceptam*; nam neuter codex assentitur W. u) Be. Cod. Iust. *iisdem*. Codd. Til. — Ri*. *hisdem*. 3 om. *sit*, mendose et improb. W. v) 4 *inquitare*, a libr. corr. *inquietare*. Cod. Iust. *inquinare*, sed Cui. ut C. Th. x) Be. prop. *sed*, sed in utroque cod. est *et*, etiam in Cod. Iust. y) 3 *quantitas*, unde W. fuisse putat *memorata*; verum codices inter se non discrepant. Cod. Iust. *ad cumulum eiusdem auri quantitatis, et frumentarii tituli firmiter* (Cui. *fomitem*) *redundare* etc. z) Cum literis *mentarii* incip. fol. 352[a] cod. 4. a) 3, 4, Til. — Ri*. Cod. Iust. *Ariobindo*, Be. *Areobindo* et 4, Til. — Lugd. *Aspere*, mendose.

b) Vid. supr. XIV, 1, not. *a*. c) Cod. Iust. *De Annonis Civilibus* et om. *Et Pane Gradili*. d) Rein. cj. *Celonio*. e) 4 *nonnullo*, rubro col. add. *s* (nonnullos). f) 3 *eorum*, mendose et impr. W. g) Go. prop. *nulli id liceat, at*, etiam Be. vult *at* et Rein. *liceat retinere, sed.* Cum codices inter se consentiant, quamquam oratio impedita est, non puto quicquam mutandum esse. Construendum: *nulli liceat*, sc. *panes penes se retinere, ita ut aedes sequantur annonae.* Rationem igitur inicit v. *ut*, cur nulli hoc licere velint, videlicet, ut quod iam antea constitutum erat, in posterum valeat, aedes ut sequantur annonae. h) 3 *sunt*. i) Go. *vindicetur*. k) Go. Be. malunt *IV.*, quia V. Kal. demum Valens socius imperii renuntiatus est. Quid habeat cod. 3, hac de causa dici nequit, quia, ut alibi, ita hic quoque numerus videtur minio sacro scriptus fuisse et postea evanuisse. Vid. supra XIV, 4, 4, not. *y*. l) In Chron. Go. add. iubet *Constantinopoli*. Aur. Lugd. *Cons.* m) *AA.* om. in cod. 3. n) 3 *inhibeatur*. 4, edd. *inhibetur*. Iam Go. prop. *inhibeatur*, confessus servari posse *inhibetur*. o) Quia mense Decembr. Valentinianus Naissi non fuit, Go. prop. *Iun.* Cui. 2, 2[a] *Naisso*. p) Ri*. *Maximus*. Go. Rein. h. et c. 6 h. t. requirunt *Maximinum*. Go. in Chron. *Maximum* et em. *Maximinum*. Cf. etiam supra IX, 6, 2, not. *s* et Go. ad IX, 19, 4, not. *h*. q) Fol. 352[b] cod. 4. qq) An *est*? Supra *de gradibus*.

illa sunt, quae diurna pistores alimentis popularibus praebent, omnia ea[qq] gradibus distribuant, non ex officinarum conductoribus[r] promant. *PP. die*[s] *Non. April. Valentiniano et Valente AA. Coss.*[t] (365.)

4. *Iidem AA. ad Mamertinum Pf. P.* Ne quid super gradili pane fraudis oriretur, iussimus, omne illud, quod populo penditur, palam in gradibus, non clam a pistoribus ministrari. *PP. prid. Non. April. Valentiniano et Valente AA. Coss.*[u] (365.)

5. *Iidem AAA.*[v] *ad Populum.* Cives Romanos[x], qui in viginti panibus sordidis[xx], qui nunc dicuntur ardiniensis[y], quinquaginta uncias[z] comparabat, triginta et sex uncias in bucellis sex mundis sine pretio consequatur, ita ut ius in his nullus habeat officialis, nullus servus, nemo, qui aedificiorum percipiat panem. Quorum si quis se aliqua ratione fortasse immerserit, acquisito pane privabitur, proprium nihilo minus perditurus, aut dabit pro conditione supplicium;[a] eo, qui commissam detulit[b] fraudem, et emptoris panes et venditoris habituro. Popularibus enim, quibus non est aliunde solatium, quibus idem panis hodieque distrabitur, et eorum successoribus clementia nostra deputabit[c], in quo nunc emitur loco, propriis gradibus erogandum. Quibus titulus[d] figendus est aeneus, in quem et panis modus et percipientis[e] nomen debebit incidi. Et si ad tantum[f] alicuius temeritas eruperit, ut aut per se aut per aliquem suorum sibi quolibet modo ius panis istius atque aereae tabulae suum voluerit nomen inserere, supra dictis conditionibus[g] subiacebit *PP. Romae Kal. Aug., Valentiniano NB. P. et Victore*[h] *Coss.* (369.)

6. *Iidem AA.*[i] *ad Maximum*[k] *Pf. annonae.* Si quis unquam actor, procurator servusve senatoris usurpatum gradilem, gratificante aut vendente scriba vel etiam consentiente, perceperit, subiiciatur eculei quaestioni[kk]. Ac si eundem patuerit temeritate propria atque ignorante domino de perceptione[l] panis illicite transegisse, ipse sub vinculis pistrino, quod fraudabat, inserviat; si vero senatoris[m] culpa id fuisse[n] constiterit, domus eius fisci viribus aggregetur. Et aliis quoque, si quis rei familiaris facultatibus praeditus designatum crimen admiserit, cum his, quae habet, pistrini exercitio subiugetur. Si quis etiam pauperrimus rerum erit, cogetur exhibere operariam servitutem. In scribas vero, quos constiterit nefas vetitum perpetrasse, vindex legum gladius exseratur. *Dat. XIV. Kal. April. Treviris*[o], *Valentiniano et Valente*[p] *Coss.* (370?)

7. *Iidem AAA.*[pp] *Clearcho Pf. U.* Vendendi de reliquo popularibus annonam consuetudinem derogamus, ut huius modi celebrata venditio omni careat firmitate. Verum si quis urbe abeundum esse crediderit, panes ceteraque, quae percipit, in horreorum conditis reserventur, poscentibus iuxta legem eiusdem ordinis hominibus deferenda. Quin[q] lege proposita,[r] etiam quae fuerint fortasse distractae[rr], ad originem propriam iusque revocamus, si quidem iustum est, ut in perpetuum

— c. 4. Vid. c. 3 h. t., not. sup. — c. 6. Cf. supra X, 19, 7, not. sup. — c. 7 quibuscum legibus coniungenda sit, vid. c. 20 C. Th. de Praetoribus (VI, 4), not. sup.

r) Go. em. *conditoriis.* Melius Rein. ex c. 7 h. t. *conditis.* s) Sine dubio mendose pro *prid.*, ut in c. 4, quod iam Go. Be. monuerunt. t) Go. — Ri*. om. annum. Go. enim h. et sq. c. refert ad ann. 368 (*AA. II.*) et praeterea in Chron. (ubi bis prolatae sunt, et ad ann. 365 et 368) ad ann. 370 (*AA. III.*). Tamen in comm. c. 4 temere mutandum esse ipse negat. Aur. Lugd. *Cons.* u) Go. — Ri*. om. annum. Cf. not. t antec. v) Ita 4 (*Id āāā*). Edd. *AA.* Sed Go. Be. huic et sqq. duabus constt. *Gratiani A.* nomen addi volunt iam dudum ad imperium adsciti, recte. Scribendum igitur hic est, quod iam cod. 4 scriptura innuit, *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus* et in c. 6 h. t. *Iidem AAA.*, ut factum est in c. 7 h. t. Cf. supra XIII, 11, 11, not. *i* et XIII, 3, 7, not. *b.* x) Go. Rein. Be. em. *Civis Romanus*, recte. xx) Ri*. om. *sordidis.* y) Go. postquam diversa in comm. tentavit, *Ardynienses, Ardanienses, Sardinienses* s. *Sardienses* panes, in notis h. c. *Ardinienses* vel potius *Sardinienses* legi vult. Rein. prop. *Sardinienses* et Be. *Ardinienses.* Samuel Petitus in Comm. ad Leges Atticas lib. IV, tit. ult. p. 385, 386 substituit *ordei, mensis*, id est, *miliarensi et semis*, quasi indicentur viginti panes hordeacei sordidi, quibus nihil ademptum esset, non cribro decussi, in quinquaginta unciis miliarensi et dimidio empti. Qua cj. reiecta (et a Go. validis argumentis reprobata) in Observatt. II, 11 v. *Ardinienses* non ab imperatore, sed ab Aniano, qui Codicem Theodosianum compilaverit (!), ab *Ardi* voce Gothica formatam esse iudicat, quae sua aetate apud Tholosates quadrinus, seu quarta pars assis esset. *Ardinienses* igitur scriptum esse, quia singuli venirent singulis *Ardinis* sive quadrantibus, quod iustum fuisset pretium panum, singulorum (nam in XX panibus comparassent uncias quinquaginta) scilicet quinque semunciae. Supersedeo refutare, quod iam Go. refutavit. Sine dubio h. v. in mendo cubat, sed cum in hoc solo loco reperiatur, omnis cj. lubrica est. z) Ri. Ri*. et hic et paullo infra *unicas.* a) Fol. 353[a] cod. 4. b) Go. pro *detulerit* accipit. c) Ita 4, edd.; Be. auct. Go. vult em. *deputavit*, recte. d) Aur. Lugd. *titulis*, mendose. e) 4 *percipientes*, rubro col. corr. *percipientis.* f) Go. pro *in tantum* habet. g) Go. videtur velle *condemnationibus.* h) Aur. Lugd. *Cons.* i) Vid. c. 5 h. t., not. *v.* k) Vid. c. 3 h. t., not. p. kk) 4 *subiciatur aeculei* (*aeculei* etiam Til. Cui. 1). Aur. Lugd. *questioni.* l) Fol. 353[b] cod. 4. m) 4 *senatores*, rubro col. corr. *senatoris.* n) Go.: „Et fecisse.“ o) 4, Til. — Ri. *Triu.* Ri*. *Trir.* Be. *Trev.* p) Go. — Be. om. annum. Vid. c. 7 cit., not. *x* et c. 3 h. t., not. *t.* Vales. h. c. retulit ad ann. 368. Go. in Chron. ann. 370 et Be. eam ad annum 368 vel potius, ut ne constitutionum ordo evertatur, ad annum 370 referendam esse putant; recte et prob. Tillem. l. c. T. V, Notes, p. 12, n. XLI. Scribendum igitur est: *Valentiniano et Valente AA. III. Coss.* Ceterum Go. sibi non constat; nam in Chron. ann. 365 addit: „Ad hunc etiam annum refero — L. 6 C. Th. de annon. civic.“ pp) Cf. c. 5 h. t., not. *v.* q) 4, Til. *qui in*, male, etsi sequitur *revocamus.* Natus est error ex protracta pronuntiatione v. *quin.* r) Fol. 354[a] cod. 4. rr) Intellig. *annonae*, nisi mavis

suum quisque detineat, et per succedaneas vices proprius ordo teneat, ut palatinus palatini, miles[s] vero militaris, popularem annonam popularis exposcat, nec alterum[t] alterius sibi expetens diversorum ordinum valeat miscere rationem. *Dat. VIII. Kal.*[u] *Maii Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

8. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Restituto*[v] *Pf. U.* Si quis ex schola defecerit mortemque obierit, non ab alio corpore vacantes flagitentur annonae, sed ipsis scholis cessurae dividendaeque perdurent. *Dat. prid. Id. Iul. Thessalonicae, Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

9. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Proculo Pf. U. Constantinopolitanae.*[x] Annonas civicas in urbe Constantinopolitana scholae scutariorum[y] et scutariorum clibanariorum divi Constantini asseruntur liberalitate[z] meruisse. [a] Quarum ex magna parte imminutio facta perhibetur, quod alii eas putarunt tanquam proprias distrahendas, alii per successionum gradus hereditarium ius venire[aa]. Sublimis igitur eminentia tua omnes eas, quas quoquomodo alienatas fuisse repererit, his scholis, quibus donatae ac deputatae sunt, amota omni reluctatione restituet, habere enim debent earum perpetuitatem, quarum meruere compendium. *Dat. VII.* *) *Kal. Aug. Romae, Timasio et Promoto Coss.* (389.)

10. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA.*[b] *Proculo Pf. U.* Annonas civicas[c] non tam titulis dignitatum, quam singulorum viritim[cc] meritis attributas, divi Constantini *) liberalitate sat[d] claruit. Ideoque nihil ex his scholarum nomine vindicetur, sed pro uniuscuiusque merito quae sunt concessa, serventur, ut, quicunque perceptarum annonarum emolumenta vel in heredes proprios iure sanguinis transfuderunt vel in extraneos distractionis[e] titulo transscripserunt, maneat, quod gestum est vel hereditatis merito vel venditionis[f] arbitrio. *Dat. VII. Kal. Iul. Constantinopoli, Arcadio A. II. et Rufino Coss.* (392.)

11. *Iidem*[ff] *AAA. Aureliano Pf. U.* Annonas civicas ad hoc militaribus viris beneficium divale distribuit, ut, qui emolumenta perciperent, aedificandi studio magnitudinem urbis augerent. Ac proinde, ne frustra deputatis commodis perfruantur, quorum ope incrementa moenium non iuvantur, id super his annonis, quae scholis erogari solent, servandum est, ut hi tantum, qui domus habeant, deputata[g] suo nomini commoda consequantur, aliae retractatae[h] atque in suspenso habitae nostrae[hh] munificentiae reserventur, his tantummodo, etiamsi[i] liberalitas sacra exstiterit, deputandae, qui ex numero militarium virorum annonas pro exstructis domibus beneficio[ii] nostrae annotationis acceperint, ut et parata sui munera habeat largitas, [k] et superfluis necessitas non gravetur. *Dat. VI. Kal. Maii*[l] *Constantinopoli, D. N. Theodosio A. III. et Abundantio Coss.* (393.)

12. *Iidem AAA. Aureliano* *) *Pf. U.* Si quae speciatim annonae domus in hac urbe habentibus divae memoriae **) Constantini[m] vel Constantii[n] largitates[o] concessae sunt, atque in heredes proprios iure successionis vel in extraneos venditionis titulo transierunt, erogatione solita ministrentur, etsi quae scholarum nomine defenduntur. Illustris igitur magnificentia tua et hanc super his formam custodire debebit. Si quae vero ad arbitrium Proculi[oo] datae nobis nescientibus erogantur, et retrahere eas illico et revocare debebit[p]. *Dat.*

— c. 8. Vid. c. 10 h. t., not. sup. — c. 9. Vid. infra XV, 1, 25, not. sup. et c. 10 h. t., not. sup. — c. 10. Cod. Iust. XI, 24, 1. Cui. ad c. 1 Cod. Iust. cit. l. c. p. 359 sq. Baron. ad ann. 330, n. 10. Hac c. abrogantur c. 8 et 9 h. tit. — c. 11. De legibus cum h. c. sec. Go. coniungendis vid. supr. c. 26 de Praetoribus (VI, 4), not. sup., c. 132 de Decurionibus (XII, 1), not. o et infra not. l. Baron. l. c.

distracta. Vid. c. 11 h. t. *annonis — ut — commoda consequantur, aliae retractatae* etc. s) 4 *milites*, mendose (*palatinus — miles — popularis exposcat*). t) Rein. em. *alter*, non male. Petav. in Themist. Orat. 4 pag. 558 cj. *nec alterius alter ius*, improb. Go., qui *alterum* hic dici adiungit ut supra *suum quisque*. Neque emend. *alteram*, sc. annonam. u) Scrib. *Id.* Vid. c. 20 cit., not. sup. Infra Aur. Lugd. *Cons.* v) 4 *Restuto*, err. Vid. supr. VI, 7, 2, not. *r*, VI, 9, 2, not. *t*, XI, 7, 7, not. *k*. x) Vid. supr. XIV, 13, 1, not. *c*, *d*. y) Rein. *sagittariorum* addit. Vid. Vales. ad Ammian. Marcell. lib. XIV, pag. 83. z) Ita 4. Til. — Ri*. *liberalitatem*, mendose. Litera m, quae sequitur, causa erroris est. Iam vero Be. ex c. seq. h. t. recte rest. *liberalitate*. Vid. etiam c. 12, 14 h. t. Cf. c. 2 antec. tit., not. *k*. a) Fol. 354[b] cod. 4. aa) scil. putarunt. Cui. 2, 2* venire. *) c. 25 cit. *XVI. Kal.* b) Go. Be. tollunt Honorii nomen, anno sq. demum ad imperium adsciti. Cod. Iust. consentit cum C. Th.; quare nil muto. c) Cod. Iust. *Annonas publicas.* cc) Cod. Iust. *virorum*, improb. Cui. l. c. pag. 360 et Go. *) Cf. c. 2 antec. tit., not. *k*. d) 4 *sad*, rubro col. corr. *sat*. Cod. Iust. *satis*. Aur. Lud. *claruerit.* e) 4 *distractiones*, rubro col. corr. *distractionis*. Cum literis *ctionis* incip. fol. 355[a] cod. 4. Vid. c. 12 h. t. *in heredes — transierunt.* f) Cod. Iust. *alienationis.* ff) Recte se habent hi imperatores. Cf. not. *b* anteced. g) 4 *deputatas*, rubro col. del. *s*. Paullo ante 4, Til. — Ri*. *hii.* h) Go. prop. *retractae*. Aur. Lugd. *alia*. Vid. c. 7 h. t., not. *rr*. hh) 4 *nos | munificentiae*: excidit igitur syll. *trae* v. *nostrae.* i) Til. — Cui. 2* *his tantummodo etiam, si*, improb. Go. Atque Rein. *his tantummodo, etiam si* emend. ii) Ri. *beneneficio* et Ri*. om. *nostrae.* k) Fol. 355[b] cod. 4. l) Scrib. *Dat. III. Kal. Mart.*, si cui coniungenda videtur h. c. cum legibus, quibuscum eam Go. coniungi vult. Vid. tamen c. 132 cit., not. *o*. Err. Go. *Theod. A. II.* *) Ri*. *Aurelianum.* **) Cui. 1 — Lugd. *memorae.* m) Vid. c. 2 antec. tit., not. *h*. n) Huius legis Constantii alibi nulla fit mentio. o) Go. Rein. Be. em. *largitate*. In promptu est emend. *largitate*. Cf. c. 11 h. t. *habeat largitas.* oo) Vid. c. 9, 10 h. t. p) Rein. *debebis*. Supra *custodire debebit*, sc.

XII. Kal. Dec. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss. (393.)

13. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Africano Pf. U.* Eos, quos[pp] in hac urbe domos non habere cognoveris, annonis novis[q], quolibet titulo acceptis, privari tua magnitudo praecipiet, nec ullis emolumentis civicis adiuvari[r]. Neque enim[s] fas est, ut, qui urbis affectum[t] domus indicio monstrare neglexerint, eius commodis perfruantur. Sin vero quisquam est, qui se aedes spondeat habiturum, nisi intra sex menses instruxerit, nequaquam publicarum annonarum modum potiatur[u]. *PP. III. Kal. Aug.*[v] *Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

14. *Idem AAA.*[x] *Clearcho Pf. U.* Inclytae recordationis pater clementiae nostrae post solitum canonem, qui urbi augustissimi nominis praebetur, certum annonarum modum de novo canone[y] addendum esse constituit. Et quia nonnullos absque liberalitate nostra ex ea quantitate annonas consequi compertum est, magnificentia tua nulli ex eo modo annonam faciat ministrari[z], qui vel liberalitate nostra perceperit, vel super his, quae ab illustri sede magnitudinis tuae ei sunt deputatae, triumphalis dexterae nostrae confirmationem est consecutus. [a]*Dat. XI. Kal. April. Constantinopoli, Arcadio V. et Honorio V. AA. Coss.* (402.)

15. *Idem AA.*[aa] *Monaxio*[b] *Pf. U.* Dispositione magnificentiae tuae olei[c] mensuram firmam manere praecipimus, ut decem et octo per singulos sextarios scripulis ad certorum ordinum commodum commoderata[d] dispositione tua retentis ac distributis, sextarius olei ad viginti unam semis unciam redigatur. Quam mensuram, certum designatis suggestione[e] corporibus solatium constitutam, nullius posthac fraude credimus[f] attentandam. *Dat. XV. Kal. Mart. Basso et Philippo Coss.* (408.)

TIT. XVIII.[g] DE MENDICANTIBUS NON INVALIDIS[h].

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Severum Pf. U.*[i] Cunctis affatim[k], quos in publicum quaestum incepta[l] mendicitas vocavit[ll], inspectis, exploretur in singulis et integritas corporum et robur annorum; atque ea[m] inertibus et absque ulla debilitate miserandis necessitas inferatur, ut eorum quidem, quos tenet conditio servilis, [n]proditor studiosus et diligens dominium consequatur, eorum vero, quos natalium sola libertas prosequitur[o], colonatu perpetuo fulciatur, quisquis huius modi lenitudinem prodiderit[p] ac probaverit; salva dominis actione[q] in eos, qui vel latebram forte fugitivis vel mendicitatis subeundae consilium praestiterunt. *Dat. XII. Kal. Iul.*[r] *Patavi, Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

TIT. XIX.[s] DE PRETIO PANIS OSTIENSIS.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Theodoro Pf. P.*

— c. 13. Vid. infr. not. v. Baron. l. c.

Tit. XVIII. Cod. Iust. XI, 25. — c. 1. Cod. Iust. XI, 25, 1. Bas. LIV, 27, 1. Labbaei Observatt. et Emendatt. in Synops. Basilic. Lib. LIV, p. 175. Cf. v. Lennep ad Valentiniani constitutionem de Mendicantibus validis. Lugd. Bat. 1824. 4.

Tit. XIX. — c. 1 coniungenda est cum c. 4 C. Th. de Canone frum. urb. Rom. (XIV, 15).

magnificentia tua. pp) Mendose Go. *qui.* q) 4 *nobis* pro *novis* ratione scribendi, qua utitur librarius codicis 4. Vid. infra XIV, 23, 1, not. *i*, supra XIII, 3, 7, not. *d* et c. 11, not. *i*. Cf. c. 14 h. t. *de novo canone.* r) Ita 4 et Be. de cj.; Til. — Ri°. *adiuvare*, mendose. s) Fol. 356[a] cod. 4. t) 4 *adfestum*, rec. man. em. *adfectum.* u) Go. prop. *modo* s. *commodo potiatur*, etsi accusativum sustineri posse non negat. Be. cj. *partiatur*, si quem haec structura offenderit. Ea vero nullo modo offendor. Cf. XII, 6, 7 *munus perfunguntur.* De v. *modum* vid. c. 14 h. t. v) Si corr. *PP. III. Non. Aug.*, h. c. coniungitur cum c. 152 C. Th. de Decurionibus (XII, 1). x) Ita 4 (*Id aaa*); sed edd. *AA.*, quare Go. Be. h. et sq. c. inscriptioni add. esse putant *et Theodosius A.*, qui his coss. iam *III. Id. Ian.* Augustus a patre adscitus sit. Atque veram esse hanc sententiam, probat cod. 4, cuius sigium trium, non duorum Augustorum legem indicat. Vid. supra c. 5 h. t., not. v. y) Be. cj. *canoni.* Supra *post solitum canonem.* z) Go. vult *ni* vel *nisi* vel *quam qui.* Hoc placet Be. Ego puto supplendum esse *nisi* vel repon. *quin* pro *qui.* a) Fol. 356[b] cod. 4. aa) Vid. not. *x* anteced. b) Go. Rein. (in Chron. Constitt. Cui. 2) Be. iussu correxi *Monaxio.* 4 et edd. *Monachio.* Vid. supr. XIII, 8, 16, not. *e* et XIII, 1, 21, not. *s.* c) 4 *deolei*, rubro col. del. *de.* d) 4 *commoderata*, em. rubr. col. e) Go.: „Tua scilicet." f) Go.: „Censemus, iubemus." An *concedimus*? Aur. Lugd. *adtemptendam.*

g) Vid. supr. XIV, 1, not. *a.* h) Cod. Iust. de *Mendicantibus validis.* i) Go. in Chron. corr. *Pf. P.* Vid. supra VI, 6, c. un., not. *a.* k) In Cod. Iust. deest v. *affatim.* Cf. Dirksen l. c. p. 513. Lennep. l. c. §. 4. pag. 15 v. *affatim* iungendum esse putat cum sequenti *quos-mendicitas vocavit*, i. e. *quos magno numero vocavit*, commate post vocem *Cunctis* posito. l) Cod. Iust. *incerta*, impr. Go., qui, postquam prop. *infecta*, tamen nihil mutandum esse recte contendit. Eandem sententiam ferunt Spangenb. in Cod. Iust. et Lennep l. c. p. 16. Infra *subeundae.* ll) Cod. Iust. *vocaverit.* m) *ea* deest in Cod. Iust., quam omissionem Lennep l. c. notabilem esse negat, recte. n) Fol. 357[a] cod. 4. o) Be., auct. Go., ex Cod. Iust. ed. *prosequitur* pro *prosequatur*, quod 4, Til. — Ri°. habent. Sed Cod. Iust. *persequitur* (Cui. *prosequitur*). Antecedunt h. vv. *quos tenet conditio servilis.* *Prosequatur* falsum non est. Lennep l. c. p. 18 probat *prosequitur.* p) Cf. Dirksen l. c. p. 513 et Lennep. l. c. p. 18 sq. q) 4 *dominisā* | *ctione*, incipit igitur novus versus cum literis *ctione*; corrector rubro col. obelum posuit inter *i* et *s*, *domini* | *sāctione*, unde Til. edid. *domini sanctione.* Cod. Iust. *in eos actione.* r) Go. in Chron. *Iun.* pro *Iul.* scribendum esse putat.

s) Cf. supra XIV, 1, not. *a.* Max 4 *Praetio*, ut fere

Panem Ostiensem[t] atque fiscalem uno summo distrahi volumus. *Sancimus* autem, ut nullus per sacrum rescriptum audeat pretium ampliare; qui[u] si obtulerit supplicationem, duarum librarum auri mulcta ferietur. *Dat. prid. Id. April. Mediolano, Honorio A. IV. et Eutychiano**) *Coss.* (398.)

TIT. XX.**) DE PRETIO PISCIS.

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio Pf. P.* Qui ministerii nostri causa exhibendi piscis cura vel sollicitudine tenentur, plus a se exigi[uu], quam quod emere potuerint,[v] protestantur, si quidem in tricenis libris sibi solidus ministretur, et multo disparem quantitatem vix aegreque[x] valeant comparare. Ideoque per vicena pondo piscis, primae scilicet qualitatis, memoratis[y] solidus ministretur. Spatangium sane in primae qualitatis[z] piscem imputari praecipimus, quod decem librarum pondus sua magnitudine minime excedere videtur. *Dat. XVII. Kal. Maii*[zz] *Lucio V. C. Cos.* (413.)

TIT. XXI.[a] DE NAUTIS TIBERINIS.

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Symmachum Pf. U.* Qui navem Tiberinam habere fuerit ostensus, onus rei publicae necessarium agnoscat. Quaecunque[b] igitur navigia in alveo Tiberis inveniuntur, competentibus et solitis obsequiis mancipentur, ita ut nullius dignitas aut privilegium ab hoc officio vindicetur. *Dat. VIII. Id. Oct. Altino*[c], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

TIT. XXII.[d] DE SACCARIIS[dd] PORTUS ROMAE.

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Symmachum Pf. U.* Omnia, quaecunque advexerint[e] privati ad portum urbis aeternae, per ipsos saccarios[f] vel eos, qui se huic corpori permiscere desiderant, magnificentia tua iubeat comportari, et pro temporum varietate mercedes, considerata iusta aestimatione, taxari, ita ut, si claruerit, aliquem privatum per suos adventicias[g] species comportare, quinta pars eius speciei fisco lucrativa vindicetur. *Dat. VI. Id. Iun. Naisso*[h], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

TIT. XXIII.[i] DE PATRONIS HORREORUM PORTUENSIUM.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Messalae Pf. P.* Patronos horreorum portuensium singulis tantum annis praeesse decernimus, omni surreptione cessante, ne unquam veteris[k] erogationis ratiocinium nobis commeantibus[l] inseratur. Nec[ll] ultra tempus constitutum quispiam sibi administrationem horreorum portuensium fraudulenter usurpet, nisi prioris anni ratiocinio ante deducto, in alium annum, quasi fidelis[m] iam et idoneus, surrogetur. *Dat. VI. Kal. April. Altino*[n], *Stilicone et Aureliano Coss.*[o] (400.)

TIT. XXIV.[p] DE MENSIS OLEARIIS.

1. *Imp. Constantinus A. ad Cerealem Pf. annonae.* Mensae olearise, quae ita caducae fuerint, ut nullius possit adhaerere dominio[q], vicenis follibus per officium

Tit. XXI. Cod. Iust. XI, 26. — c. 1. Cod. Iust. XI, 26, 1. Sec. Go. coniungenda est cum c. 16 C. Th. Quorum Appellationes (XI, 36) et c. 7 C. Th. de Pistoribus (XIV, 3). Vid. c. 7 cit., not. sup. et not. *x*. Cf. tit. C. Th. de Navibus non excus. (XIII, 7).

Tit. XXII. — c. 1. Cf. c. 5 C. Th. de Pistoribus (XIV, 3), not. sup.

Tit. XXIII. Cf. supra c. 9 C. Th. de Suariis (XIV, 4).

Tit. XXIV. Ri°. *Titulus X.*, err. typ.

semper. t) Vat. fr. §. 234 *Ostienses pistores.* u) Rein. *quin*; nil muto. *) Ri°. *Euthychiano.*
**) Cf. supra XIV, 1, not. *a.* uu) 4 *exgi.* v) Fol. 857[b] cod. 4. x) 4 *aegraequae*, rubro col. em. *aegreque.* y) Rein. *memoratus* repon. *memoratis*, i. e. qui exhibendi piscis cura teneatur. z) 4 *prima* | *equalitatis*; a sec. manu translata est litera *e* v. *equalitatis* in antec. versum post v. *prima.* zz) Go. in not. add. *Constantinop.* Vid. c. 177 C. Th. de Decurion. (XII, 1). Mox Go. Ri°. *Coss.*

a) Vid. supr. XIV, 1, not. *a.* b) In sqq. Cod. Iust. ita: *Quodcunque ig. navigium in a. T. invenitur — mancipetur.* Mox 4 *albeo.* Vid. XIV, 17, 18, not. *q.* c) 4 *Altino.* Be. Cod. Iust. *Altini.* In c. 16 cit. neque vero in Cod. Iust. add. *Acc. XVI. Kal. Nov.* Aur. Lugd. *Cons.*

d) Vid. supr. XIV, 1, not. *a.* dd) Aur. Lugd. add. *per.* e) Fol. 858[a] cod. 4. f) 4 *sacrarios*, err. g) Go. videtur em. *advecticias.* h) Be. *Naissi.* Aur. Lugd. *Cons.*

i) Vid. supr. XIV, 1, not. *a.* k) Cui. 2, 2° *veteris*, sed em. a Rein. *veteris.* l) 4 *nob*° *comme* | *antibus.* Go. Rein. em. *novis commeatibus*; recte; opponitur enim *veteris erogationis* ratiocinium *novis commeatibus*, i. e. canoni frumentario novo, i. e. alterius anni. Infra sqq. h. vv. *prioris anni ratiocinio deducto, in alium annum — surrogetur.* De v. *nobis* vid. supra XIV, 17, 13, not. *q* et XIV, 21, 1, not. *b.* Simile quid de susceptoribus constituitur c. 11 C. Th. de Susceptor. (XII, 6). Neque vero, consideratis antecc. vv. *omni surreptione cessante*, vulg. scriptura sententia omnino caret: *nobis* (sc. imperatore) *commeantibus* (scil. per urbem, per vias publicas) *ratiocinium inseratur* (nobiscum communicetur), *ut omnis surreptio cesset.* Ri°. *commeatibus.* ll) Ri°. *ne* et om. infra *sibi.* Mox Aur. Lugd. *autè* pro *ante.* m) Fol. 358[b] cod. 4, in cuius ima pag. est signum quatern. *MZ.* n) Be. *Altini.* 4, Til. — Ri°. *Stilichone.* o) Tillem. l. c. T. V, Notes, p. 74, n. XIII. h. c. transfert ad ann. 405.

p) Vid. supr. XIV, 1, not. *a.* q) 4, Til. — Lugd. *ut nullus possit adherere dominio.* Cui. 2 — Ri°. *ut nullius possit adhaerere dominio*, ubi Go., probata mutatione v. *nullus* in *nullius*, quae in Cui. 2 tacite facta est, pro *possit* legi vult *possint.* Be., Go. secutus, ed. *ut nullius possint adhaerere dominio*, quamquam non negat, Tilianam scripturam servari posse; recte; nam mente suppl. est ca-

distrahantur. Sed si quis mensam olearіam praedictis follibus emptam cariore pretio vendiderit, ferreis vinculis constrictus ad Illyricum transmittatur, poenam congruam luiturus. Si quis autem mensam oleariam in dominio suo retinens vivendi cursum impleverit, eandem mensam ad successores proprios cum reliquis suis [*]) rebus hereditario poterit iure transmittere. *Dat. Kal. Mart. Nicomediae. Acc. VIII. Id. April. Romae, Ianuarino* [**]) *et Iusto Coss.* (328.)

TIT. XXV.[r] DE FRUMENTO KARTHAGINIENSI [rr].

1. *Imp. Constantinus A. ad Catulinum* [s] *Proconsulem* [t] *Africae.* Si quis corpora aeneo [u] frumento obnoxia detraxerit [uu], ab omni interpellatione liber sit, quamvis alia [v] corpora possederit sive coemerit libera ab aenei [x] frumenti inquietudine. Comparatores enim rerum obnoxiarum teneri oportet pro modo eius rei, quam adepti sunt, etiamsi extra liberalitate [y] rem fuerint [yy] consecuti. Sed quia plerique ex magistratibus aenei frumenti pensitatione obnoxii vel ipsi sibi, dum administrant, alios surrogarunt, vel redempti pro aliis alios creaverunt, rescissis surrogationibus, ad eiusdem aenei frumenti pensitationem teneantur. Illos enim solos ex surrogatis perseverare oportet, quos constiterit idoneos esse facultatibus et minus idoneorum loco non a redemptis magistratibus surrogatos. *Dat. prid. Id. Dec. Sirmii* [z], *Constantino A. IV. et Licinio IV. Coss.* (315.)

TIT. XXVI.[a] DE FRUMENTO ALEXANDRINO.

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio Pf. P.* In aestimatione frumenti, quod ad civitatem Alexandrinam convehitur, quicquid de crithologia et zygostasii munere et pro nauclerorum tuenda substantia [b] eminentia tua disposuit, roboramus. Atque ut curialibus praedae auferatur occasio, iubemus, eos ad huius modi sollicitudinem affectandam nunquam accedere, sed designata officia, tuis provisionibus examinata [c], sollicitudinem praedictam implere. *Dat. V.* [cc] *Kal. Febr. Constantinopoli, Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.* (412.)

2. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Isidoro Pf. P.* Diurnos centum et decem modios alimoniis [d] Alexandrinae civitatis addi decernimus, ut nemo privetur eo, quod nunc usque percepit, et perissochoregiae nomen penitus amputetur, et tesserae designentur et nostrae pietatis nomine censeantur [e]. *Dat. prid. Non. Iun. Constantinopoli, Isidoro et Senatore Coss.* (436.)

TIT. XXVII.[f] DE ALEXANDRINAE PLEBIS PRIMATIBUS.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Gennadio Pf. augustali.* Archigerontes et dioecetae [g] ergasiotanorum [h]

Tit. XXVI. Cod. Iust. XI, 27. — c. 1 Go. coniungendam esse putat cum c. 32 C. Th. de Naviculariis (XIII, 5). Vid. c. 32 cit., not. p et infra not. cc. Cod. Iust. XI, 27, 1. — c. 2 coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Indictionibus (XI, 5), c. 189 — 191 C. Th. de Decurionibus (XII, 1), c. 2 C. Th. de Alexandrinae plebis primatibus (XIV, 27) et sec. Go. cum c. 192 C. Th. de Decurionibus (XII, 1), c. ult. C. Th. de Indulgentiis debitorum (XI, 28). Vid. not. i c. 192 cit. et not. ff c. ult. cit. Cod. Iust. XI, 27, 2.

Tit. XXVII. Cod. Iust. XI, 28. — c. 1. Cod. Iust. I, 4, 5 mut. Coll. eccles. const. I, 4, 5. Leunclav. Notat. I, 25 (in Thes. Otton. T. III, p. 1478). Fabrot. Not. ad Coll. eccles. const. (in Voelli et Iustelli bibl. iur. can. T. II, p. 1396). Cf. Ri. praef. ad Go. Comment. Codicis Theodosiani T. V, fol. 2[b]. Cui. Observ. XXIII, 8.

---

rum (mensarum oleariarum). Restitui codicis scripturam. Paulo infra 4 *concruam.* *) Aur. Lugd. om. *suis.* **) Go. et Ri°. *Ianuario.*

r) Vid. supr. XIV, 1, not. *a.* rr) Cui. 1 — Lugd. *Chartag.* Go. *Carthaginensi.* Rell. *Carthag.* s) Aur. Lugd. Be. *Catullinum.* Vid. supr. II, 1, 1, not. *a.* Go. *Impp.* t) 4 *PC.* Til. — Lugd. *P. V.* Vid. supr. XI, 16, 1, not. *m.* Go. aliquem dicit cj. *Pf. P.* u) Go. reiecta em. *Poeno*, neque probata derivatione v. *aenei* ab *αἰνὸν*, quasi grave esset, tentat in comm. h. c. *oenaeo* s. *oneto frumento* (quod extra ordinem vendere quis cogebatur alibi *Synoncton* dictum) aut *oeneum* (ab *οἶνος*, frumentum ita appellatum, quod diratum erat Bacchi sacerdotibus et ministeriis) aut *aerino* (ut *aerina* farina ap. Plin. Hist. nat. XXII, 25, 58, quae ex *αἶρα*, aera confecta est). Alii quomodo h. v. explicent, vid. ap. Go. l. c. et Cirun. Observat. iuris Canon. IV, 3. An scrib. *aëno* s. *aëneo*, ut *aënum* frumentum dictum sit a modiis aeneis, i. e. materia vasis, quo metiebantur frumentum? Sic *aënum* sc. vas aquae recipiendae et calefaciendae aptum, a materia habet nomen. Neque displicet mihi altera cj. ap. Go. proposita, *aeneum* frumentum eadem significatione dictum esse, qua *aerariae* annonae, quae *adaeratae* pecunia, non ipsae praestabantur. Rein. cj. *annuo.* uu) Go. em. *distraxerit*, quod veri speciem prae se fert, si quidem huic v. opponi videntur *Comparatores.* v) Fol. 359[a] cod. 4. Go.: „Possideat." x) 4 *aeneis*, rubro col. *aenei* repon. y) Ita 4, edd.; Go. Be. em. *liberalitatem*, id est titulo oneroso, non lucrativo. Rein., mendum in v. *extra* delitescere opinatus, cj. *ex mera.* Assentior Go. yy) 4 *fuerit.* z) 4, Til. — Lugd. *Sirmi.* Cui. 2 — Ri°. *Sirmi.* Aur. Lugd. *Cons.*

a) Vid. supr. XIV, 1, not. *a.* b) 4 *naucleriorum tuendas* ‖ fol. 359[b] ‖ *subtanti eminentia.* Rubro col. del. *s* in v. *tuendas* et ponitur *a* supr. lit. *ti* v. *tanti* (*tuenda subtantia*), unde edd. *naucleriorum tuenda substantia eminentia*, praeterquam quod Be. iubente Go. ex Cod. Iust. reposuit *nauclerorum* pro *naucleriorum.* Supra Go. *Critologia.* c) 4 *provisionib' aminata*, rec. man. in m. adscripsit *examinata.* cc) Cum c. 32 cit. ita subscript. sit: *XIV. Kal. Febr. Honor. VIII. et Theod. III.*, hanc c. cum illa cohaerere nego. d) 4 *alimniis*, rubr. col. supr. add. *o.* e) Rein. em. *consignentur.* Mox Aur. Lugd. *Cons.*

f) Vid. supr. XIV, 1, not. *a.* Cod. Iust. *De Alexandriae Primatibus.* g) 4 *dioecaetae*, rubr. col. em. *dioecetae.* h) Go.: „Pro, ex *ergasiotanorum*:" in comm. mavult *ergasiotariorum.* Cod. Iust. *ergasiotanorum non nisi Christiani dirigantur.* Quod, impr. Go. Leunclav. Paratitl. pag. 194 in locum v. *ergasiotanorum* substituit v.

numero deligatur; quod officium tuum sollicitis[i] observet excubiis. *Dat. Non. Febr. Constantinopoli.* [k] *PP. Alexandriae Eutycheo*[l], *Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

2. *Impp. DD. NN.*[m] *Theodosius et Valentinianus AA. Isidoro Pf. P.*[mm] Corporatos civitatis Alexandrinae repurgandi fluminis onere liberamus, et pro tenore et dispositione tua quadringentos[n] solidos ex dinummio vectigali memoratae civitatis praecommodari decernimus, ita ut ex titulo navium[o] omnibus modis repensetur. *Dat. prid. Non. Iun. Constantinopoli, Isidoro et Senatore Coss.*[p] (436.)

— c. 2. De legibus cum h. c. coniungendis vid. c. 2 C. Th. de Frumento Alexandrino (XIV, 26), not. sup. Cod. Iust. XI, 28, 1.

ergasiatarum, improbatum eidem Go. Vid. etiam Cui. Observat. XXIII, 8. i) 4 *sollice*, rec. man. corr. *itis* (sollicitis). k) Fol. 360[a] cod. 4. l) In Cui. 2, 2[a] om. *Eutycheo*. Vid. Cui. l. c. et Go. in comment. Be. inserend. videtur *in*. Mox Aur. Lugd. *Cons.* m) Cod. Iust. om. *DD. NN.* Til. Cui. 1 *Imppp.* mm) Ri[a]. *Pf. U.*, mendose. n) Cod. Iust. *pro tenore dispositionis tuae quadringentos.* 4 *teniore* (emend. *tenore*) — *quadrigentos.* o) 4 *naviorum.* Cod. Iust. *modis omnibus.* p) Aur. Lugd. *Cons.* In cod. 4 add. LIB· XIIII· EXPL· INCIP· LIB· XV· FELICITER, et sq. rubrum tituli primi libri XV.

CODICIS THEODOSIANI[a]

LIBER DECIMUS QUINTUS.

TIT. I.[aa] DE OPERIBUS PUBLICIS.

1\. *Imp. Constantinus*[b] *A. ad Flavianum*[c] *Proconsulem Africae.* Nemo propriis ornamentis esse privandas existimet civitates, fas si quidem non est, acceptum a veteribus decus perdere civitatem, veluti ad urbis alterius moenia transferendum. *Dat. IV. Non. Febr. Mediolano. Acc. VIII. Id. Iul. Constantino A. et C. Coss.*[d] (320.)

2\. *Idem A. Menandro...*[e] Propter negligentiam iudicum, qui imperialia praecepta differunt, ad diversas provincias[f] diversos misimus, qui ad scientiam nostram referant, quae vel diligentia promota viderint, vel desidia corrupta culpaverint[g]. Monendi autem iudices sunt, qui instaurare publica opera debent, ut de effectis eis potius quam inchoatis ad nostram scientiam referant, nisi forte iusta ratione petendum sit, aliquos, si forte*) defuerint, impensarum titulos provideri. De rebus autem praecipuis maximisque, non de quibuscunque vilissimis nostrum debent interpellare consilium. *Dat. III. Id. April. Sirmio*[h], *Crispo II. et Constantino II. VV. CC.*[i] *Coss.* (321.)

3\. *Idem A. Secundo Pf. P.* Provinciarum iudices commoneri praecipimus, ut nihil se novi operis ordinari[k] ante debere cognoscant, quam ea compleverint, quae a decessoribus inchoata sunt: exceptis duntaxat templorum aedificationibus. *Dat. III. Kal. Iul. Constantino A. VII. et Constantio C. Coss.* (326.)

4\. *Idem A. Have*[l] *Felix, karissime nobis*[ll]. Omnes[m] intra centum pedes vicinitas, quantum[n] ad horrea pertinet, arceantur, ac si quid constructum fuerit, diruatur, quoniam experimentis nuperrimis palam factum est, aedificiorum, quae horreis adhaerebant, incendiis fiscales copias laborasse. Quod si quis aedificandi amore publica damna neglexerit, non solum quod construxit, sed[o] omnes res eius et quicquid in suo iure habuit, fisco adiudicari praecipimus. *Dat. XI. Kal. Aug. Sirmio*[p], *Constantino A. IV. et Constantio C. Coss.* (329.)[q]

Tit. I. C. Th., cod. 4, Br. Al. eiusque codd. 5—18, 20, 21, 24—30, 32—40, 42—44, 46, 47, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. Aeg. L. R. U. *Tit. I.* In cod. 3 huius tituli postremae et sequentis tituli primae leges servatae sunt. Vid. infra c. 50 h. t. In cod. 31 deest hic tit. Novella Maioriani IV. de Aedificiis publicis (ed. Berol. l. c. p. 1375). Cod. Iust. VIII, 12. Cf. supr. lib. XIV, tit. 7, not. sup. — c. 1. Vid. c. 14 et 37 h. t., not. sup. — c. 2. Baron. Ann. ad ann. 324, n. 104. — c. 3. Vid. c. 21 h. t., not. sup. — c. 4. Vid. c. 25 h. t., not. sup.

---

a) Til. *Theodosiani Codicis.* 15 *Lib. XIV.* Vid. supra pag. 95, not. *e.* aa) In cod. 4 non solum hic, sed etiam in reliquis cum huius tum sequentis libri titulis om. numerus, una cum v. *Titulus.* Recentior demum manus utrumque atramento apposuit. Dicendum est praeterea, eorum, quae rubro colore correcta sunt, hic et illic cannisse aliquid; nihilo secius nomen coloris a me non mutari. b) Go. corr. *Constantius.* Vid. not. *d.* c) 4 *Flavianum* *PU Afric.* Til. — Lugd. *Flavianum P. V. Afric.* Cui. in Cui. 2, 2* tacite corr. *Proc. Afric.*, recte. Similis error est supr. VIII, 5, 10, not. *x* et XIV, 25, 1. Rein. prop. *ad Aelianum* etc., recte. Vid. not. sq. d) Go. — Be. om. annum. Go. enim h. c. ad annum 357 *Constantio A. IX. et* [*Iuliano*]·*Caes. II. Coss.*) transfert, quia Flavianus eo fere tempore Proconsul Africae fuit (vid. c. 4 C. Th. de Off. procons. I, 12, not. *t* et c. 10 C. Th. de Cursu publ. VIII, 5), neque vero ante annum 321, cuius anni sequens h. tit. c. est. Go. sententiae adversatur series constitutionum, quippe quae pervertitur et conturbatur. Esset enim h. c. ponenda post c. 6 h. t. Be. eam tribuit anno 320 (*Constantino A. VI. et Constantino Caes. Coss.*), recte, modo quod Rein. em., *ad Aelianum*, recte se habeat, quod quin ita sit, non dubito, cum Flaviani eo tempore, quo haec c. ut referatur, ordo constitutionum suadet, nulla fiat mentio, ad Aelianum vero nonnullae leges anno 320 datae sint. Vid. Go. in Prosopogr. v. *Aelianus* et c. 8 C. Th. de Off. procons. (I, 12). e) Menandri dignitas deest in cod. 4 et in edd. Vid. supr. IV, 12, 2, not. *a* et VIII, 5, 4, not. *a.* Go. propter sententiam h. c. rep. vult praefecti praet. sigium, prob. Be. f) Fol. 360[b] cod. 4. g) Rein. ingeniose cj. *putaverint.* Go.: „viderint, et culpaverint." Sed aptum est etiam v. *culpaverint.* *) Cui. 2, 2* *forre.* h) 4, Til. — Lugd. *Sirmi.* Be, *Sirmii.* i) Be. rep. *Caess.*, recte. Vid. Rel. l. c. p. 308. Aur. Lugd. *Cons.* k) Go. Be. corr. *ordinare*, recte. Fortasse pro *se* scribi potest *a se.* Ri*. om. *debere.* Infra Aur. Lugd. *Cons.* l) 4 *Habe.* rubro col. *b* mut. est in *u* (Haue). Ita etiam in c. sq. Cf. VII, 4, 1, not. c. ll) Cui. 2 — Be. *K. NB.* pro *karissime nobis.* m) Go.: „Aedificia scilicet excitantes, aedificantes, cuiuscunque ordinis, dignitatis." Mox 4 *arceatur*, rubro col. corr., ut est in edd., *arceantur.* Quid, si leg. *Omnis intra centum pedes vicinitas — arceatur?* Etenim v. *vicinitas* hoc solo loco reperitur, et admisso eo oratio videtur hiare. Nonnullos Go. dicit emendare *vicinitates.* n) Cum lit. *tum* inc. fol. 361[a] cod. 4. o) Go. addi vult v. *et.* 4 *contruxit.* p) Be. *Sirmii.* q) Go. — Ri*. add. ann. 329 (*Constantino A. VIII. et Constantio C. IV. Coss.* aut sec. Vesm. *et Constantio Caes. II. Coss.* Vid. supra IX, 21, 4, not. *y*), etsi Go. in Prosop. v. *Felix* h. c. anno 328

5. *Impp. Constantius et Constans AA.*[r] *Have*[s] *Catuline*[t], *karissime nobis*[u]. Plurimi immunitates operum publicorum concessione iudicum adepti sunt[v]. Itaque omnes iubemus inquiri, ut eorum nomina atque etiam privatas indulgentias lenitudo nostra cognoscat. *Et infra:* Iam[x] nunc tamen iussimus, ut adversus fas elicitas immunitates per detrimenta si[y] comperissent[z], et in lucro habere desistant, [a]in posterum aditus similia cupientibus[b] obstruatur. *Dat. VI. Kal. Aug. Sirmio*[c], *Urso et Polemio Coss.* (338.)

6. *Iidem AA. ad Marcellinum Comitem Orientis.* Quae operibus publicis impensa constiterit, accepto ferri oportere cognoscas. *Dat. V. Non. Oct. Constantinopoli, Limenio et Catulino*[d] *Coss.* (349.)

7. *Iidem AA.*[e] *ad Senatum.* Quoniam diversi iudices nonnulla opera in quibusdam aestimant[f] urbibus exstruenda, ad huius modi necessitatem senatorum substantia non vocetur.[g] Eos quoque senatores, quibus per diversas provincias fuerit sollicitudo commissa, fretos[h] sanctione nostra huiusce modi tentamentis decet constanter obsistere, ne senatoriae facultates harum rerum contemplatione vexentur. *Dat. V. Non. Maii*[i] *Tauro et Florentio Coss.* (361.)

8. *Imp. Iulianus A.*[k] *Ecdicio Pf. Aegypti.* Oportuit praetoria iudicum et domos iudiciarias publico iuri atque usui vindicari[l]. Sed quia salubris nostra dispositio dilata est, nunc saltem tradatur effectui[m] etc. *PP.*[n] *IV. Non. Dec. Antiochiae, Mamertino et Nevitta Coss.* (362.)

9. *Idem A.*[o] *Ecdicio*[p] *Pf. Aegypti. Post alia:* Com-

— c. 5. Vid. supr. XI, 12, not. sup. Cod. Iust. VIII, 12, 1. Bas. LVIII, 12, 1. — c. 6 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Praebendo salario (XII, 2). Cod. Iust. VIII, 12, 2. Bas. LVIII, 12, 2. Cf. infra c. 17 et 19 h. t., not. sup. — c. 7 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Off. praef. urb. (I, 6), c. 12, 13 C. Th. de Praetoribus (VI, 4), c. 1 C. Th. de Metatis (VII, 8), c. 7 C. Th. de Annona et trib. (XI, 1), c. 1 C. Th. de Publica compar. (XI, 15), c. 1 C. Th. de Protostasia (XI, 23), c. 48 C. Th. de Decurion. (XII, 1), c. 3 C. Th. de Lustrali coll. (XIII, 1). Cod. Iust. XII, 1, 7 om. fin. — c. 8 coniungenda est cum c. sq. h. t. Cod. Iust. VIII, 12, 4 mut. — c. 9. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 9. Br. Al. eiusque codd. Sich. Aeg. L. R. U. c. 1. Vid. c. 8 h. t., not. sup. et supr. lib. XIV, tit. 7, not. sup. Integra cum interpr. est in codd. 6—14, 16—18, 20, 21; omnia des. in cod. 31; omnia praeter interpr. in codd. 46, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37, 44; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42, 43; sola interpr. in cod. 15. In cod. 20 h. c. bis scripta est. Utriusque loci eadem est scriptura, nisi quid prim. loc. aut secund. loc. diversi scriptum esse dicitur. Idem cadit in c. 32 h. t. Vid. c. 25 h. t., not. sup. Non multum abest, quin Go. cum h. c. coniungendam esse putet c. 1 Cod. Iust. de Divers. praediis (XI, 69), mutato nomine *Attici* in *Ecdicium*.

tribuit. Be. eam refert ad ann. 326 (*Constantino A. VII. et Constantio Caes. Coss.*), adversante tempore, cum Constantinus ante XI. Kal. Aug. Sirmio in Italiam se contulerit. Manso, das Leben Constantin d. Gr., non multum discrepans a Be. requirit consules, qui ante ann. 329 consulatum gesserint, ratione igitur habita ordinis constitt. consules aut anni 326 aut 327 aut 328. Non video, quid impediat, quo minus reponatur ann. 329, a Be. omissus. Aur. Lugd. *Cons.* r) Be. em. *Imppp. Constantinus, Constantius et Constans AAA.*, qui iam super. anno Augusti nuncupati sunt. Cod. Iust. consentit cum C. Th. Go. in comm. h. c. soli Constanti vindicat. s) Vid. c. 4 h. t., not. *i*. t) Be. *Catulline*. Vid. supr. II, 1, 1, not. *o*. u) Ita 4, Til. — Lugd.; Cui. 2 — Be. *K. NB.* Rein. Go. *Vic. Afr.* addi volunt, sed Rein. ad Chron. constitt. Cui. 2 Catulinum *Pf. P.* aut *Pf. U.* fuisse putat. Cod. Iust. *AA. ad Catulinum.* v) Cod. Iust. *sunt: et ideo iubemus in posterum elicitas immunitates nullius esse momenti*, et des. rell. x) 4 *cognoscat et infra iam.* Til. — Cui. 2* *cognoscat*, *et infra iam.* Vera interpunctio debetur Go. Vv. enim *Et infra* a conditoribus C. Th., cum describerent hanc legem, partem aliquam constitutionis, quae ad hunc titulum non faceret, expunctam esse docent. y) 4 om. *si*, add. rubro col. z) Go. em. *qui* vel *si qui competissent* (infra *cupientibus*) s. *comparassent* (supra *adepti sunt*), sed praefert *competissent*. Rein. legit *immunitates etsi per detrimentum comparassent, in lucro.* a) Go. Be. cj. *et in posterum*, hac translata v. *et*. Extremam h. c. partem corruptam esse, apparet ex iis, quae not. y — a indicavi. Non dubito, quin lacuna sententiam turbet; sed fortasse ita scribere sufficit: *si comparassent, et — desistant, et in.* b) Fol. 361[b] cod. 4. c) 4, Til. — Lugd. *Sirmi.* Be. Cod. Iust. *Sirmii.* Cod. Iust. *Urso Lupulo et Pol.*, lusu librarii. d) Be. *Catullino.* Vid. supr. II, 1, 1, not. *o*. e) Be. inscr. *Imp. Constantius A.* Cod. Iust. consentit cum C. Th., sed Constantii lex est. Vid. supr. XII, 1, 40, not. *d* et c. 48 eod., not. *t*. f) Cod. Iust. *existimant.* g) Sequ. des. in Cod. Iust. h) 4 *fretus*, rubr. col. corr. *fretos.* i) Locus deest etiam in Cod. Iust. Add. *Gyfyrae* ex legibus cum h. c. coniungendis. Vid. c. 12 et 13 de Praetor. cit. k) Til. — Ri*. Cod. Iust. *Id. AA.*; sed iam Hal. in Cod. Iust. repos. *Imp. Iulianus A.*, prob. Spangenb. et Be. Ab hoc auct. Go. in utroque Codice repos. est *Imp. Iulianus A.*, recte; nam 4 habet *Id. A.*, quod siglum ab uno imperatore hanc c. indicat datam esse, neque vero a pluribus. Iam vero *Iuliani* nomen et tempus flagitat, et proferunt nonnulli veteres Br. Al. codices in sq. c., quacum haec coniungenda est. Denique in c. 10 iterum legitur siglum *Id. A.* l) Cod. Iust. *Praetoria iudicum et domus publicas oportet p. i. a. u. semper vindicari*, et des. rell. m) Cum litteris *ctui* incip. fol. 362[a] cod. 4. n) Go. *PP.* pro *Dat.* accipit hic et in sq. c. o) 4 *Id. A.*, Be. *Idem A.*, recte. Til. — Ri*. *Idem AA.* 6, 7, 13, 16, 18, 27 *Impp. Constantius et Constantinus AA.* 10 *Imp. Constantius et Constantp.* 14 *Impp. Constantinus et Constantius.* 20 *Imp Constantinus* (Ri. falso *Constantius* in cod. 20 esse dicit) *et Constans.* Alii codd. *Impp. Const* (s. *Const.*, ut Sich., non *Constantius*, quod Ri. notat) s. *Constant* (ut 21) *et Constans AA.*, sed 8, 9, 11, 12, 15, 17, 32 — 34, 36, 38, 40, 42, 43, Sich. in m. (pro *Const.*) *Imp. Iulianus* s. *Iul. A.*, recte. Vid. c. 8 h. t., not. *k*. p) Hoc nomen diverse scriptum est in codd.: *Haecditio, Hecditio, Ecdicio, Aecdictio, Haecdictio, Aecditio, Aeditio* (ut Sich.), *Edicio, Decio, Edicto, Laudicio, Lauditio, Heldichio, Eutychiano* (ut Sich. in m.), *Euticiano, Eudiciano, Hicdepicio, Hicdecipio, Hicdecio.* Ri*. *Ecidicio*, err. typ. Praeterea in multis codd. om. *Aegypti* aut *Post alia*; in aliis *Aegypti. Post alia* aut *Pf. Aeg. Post alia*, neque des. codd., in quibus *praeposito* scriptum sit pro *Pf.* aut *ppo*, ut in 11 et 20 aut *pfpo*, ut in 21 aut *Pf. P.*, ut apud Sich. q) 4

perimus, super ergasteria[q] publica, quae ad ius[r] pertinent civitatis, plerosque sibi[s] domos exstruxisse[t]. Praecipimus ergo, eos[u] inconcusso iure, quae[v] aedificaverunt, possidere. *PP.*[x] *IV. Non. Dec. Antiochiae, Mamertino et Nevitta Coss.* (362.)

INTERPRETATIO. [y] *Si quis in civitate consistens*[z] *in locis publicis sibi domos forte construxerit, eas sine inquietudine aliqua*[a] *possideat.*

10. *Idem A.*[aa] *ad Rufinum....*[b] Quicunque, cuiuslibet ordinis, dignitatis, aliquod opus publicum, quoquo genere, obscura[c] interpretatione meruerit, fructu talis beneficii sine aliqua dubitatione privetur. Non solum enim revocamus, quod factum est[d], verum etiam in futurum cavemus, ne qua fraude tentetur[e]. *Dat. VII. Id. Dec. Aquil.*[f], *Mamertino et Nevitta Coss.* (362.)

11. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Symmachum Pf. U.* Intra urbem Romam aeternam nullus[g] iudicum novum opus informet, quoties serenitatis nostrae arbitria cessabunt[h]. Ea tamen instaurandi, quae iam deformibus ruinis intercidisse dicuntur, universis licentiam damus. *Dat. VIII. Kal. Iun.*[hh] *Philippis*[i], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

12. *Iidem AA. ad Symmachum Pf. U.*[k] Horrea fiscalia[kk] apud urbem Romam, nec non etiam portus in usus translata privatos cognovimus. Haec ad pristinum.....[l] inferioribus horreorum frumenta condantur, quae natura loci et humore[m] vitiantur. Annonas quoque horreis[mm] antiquitus deputatas hos redhibere compelles, qui eas in damna publica ausi sunt occupare; quarum substantiam enthecae[n] populi Romani proficere praecipies. Sane quos invenies[o] fabricarum destructionis auctores, ad reparationem necessario tenebis[p]. *Dat. VI. Id. Iun. Naisso*[q], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

13. *Iidem AA. Teutomedi*[r] *Duci Daciae Ripensis.* In limite gravitati tuae commisso praeter eas turres,

---

— c. 10. Vid. c. 40 h. t., not. sup. — c. 11. Cod. Iust. VIII, 12, 5. Coniungenda est cum c. 19 C. Th. de Cursu publico (VIII, 5), ubi vid. not. *f*. Secundum Go. concordat c. 19 et 27 h. t. Vid. etiam c. 21 h. t. — c. 12. De legibus cum h. c. coniungendis vid. supr. XIV, 3, 4 et ibi not. *n*, *q*. Go. h. c. trahi vult ad tit. de Canone frumentario (XIV, 15).

---

superguteria publica, mendose. In 6—10, 12, 15, 16, 18, 21, 25, Sich. deest *super*. 13 *super ergaarcisteria*. 14 *super ergaagisteria*. r) 4, Til. — Lugd. *quae ad huius pertinent civitatis*, cuius scripturae tuendae causa Go. et Be. add. iubent *ius*, quasi scriptum fuisset *huius*, id est *huius ius*. Sed recte Go. defendit scripturam ex Sich. et Be. Al. codd. in Cui. 2 et sqq. edd. translatam; etenim h. c. Alexandriam spectat, neque vero Antiochiam, quae quidem civitas recepto v. *huius* significatur. Scilicet Antiochiam tantum respicere haec c. Be. videtur. Vid. Go. in comm. s) 8 *ibi*. Nonn. codd. *domus*. t) 6—8, 10, 12—14, 16—18 *instruxisse*. 9 *struisse*. 11, 15, 21, Sich. *struxisse*. 20 *construxisse*. 25 *traxisse*. u) 6—8, 10, 14, 16, 18, 20 (sec. loc.), 21, Til. — Ri*. *eas*; sed 4, rell. codd. Sich. Be. *eos*, prob. Go., qui add.: „*Eos*, qui extruxerunt scilicet, nisi ita legas, *eas*, (scilicet *domos*) *inconcusso iure qui aedificaverunt*." Praetuli cod. 4 scripturam, quia sequitur *quae*. Ceterum 11, 21 *Praecepimus*. v) 20 *qui* (prim. loc.). 25 *aedificaverint*. x) 9, 29, 42, L. R. U. *Dat*. Vid. c. 8 h. t., not. a. 10, 18 *Praecepta*. 34 om. *PP.* — *Mamert.* et 8 *Mamert.* — *Coss.* In aliis codd. deest *IV.*, pro quo numero 33 *III* habet, aut *Coss.* Praeterea in multis codd. scriptum est *Anthiocie* s. *Antiocie* et *Nevita*, ut ed. est a Sich. Aur. Lugd. *Cons.* y) 11 *De operibus publicis Si quis* et erasa sunt vv. *in* — *locis*. Mox 20 (prim. loc.) *in civitatem*. z) Multi codd. *Si qui* — *consistentes*, quorum nonn. convenienter cum codd. 6—10, 14, 17, 18, 42, 44 *construxerint* — *possidere debebunt*, ubi 13, 20, 21 *possidere debebit* exhibent et 11 *possidebunt*. Mox 20 *fortasse*. a) 6—9, 20 (sec. Ri.), 21, 42, 43, alii codd. om. *aliqua*. aa) Ita 4, Go. et Be.; rell. edd. *Idem AA.* Vid. c. 8 h. t., not. *k*. b) Dignitas deest in cod. 4 et in edd. sine lacunae signo. Be. add. vult *Com. Orient.* Go. in comm. intelligit Vulcatium illum Rufinum, cuius meminit Marcellinus XXI, 12, neque dubitat, quin eum Aquileiae Iulianus praefecerit, ubi lex data, i. e. reddita sit. Vid. praeterea Go. supra ad X, 19, 2 et infr. not. *f*. c) Recte Go. *obscura* non pro *maligna*, sed pro *obreptitia* dictum esse asseverat, et *impetratione* pro *interpretatione* em. Neque vero vulgata scriptura inepta est; nam *obscura interpretatione* est pro versuta interpretatione rescripti, quo quis ad preces suas opus publicum se meruisse callide affirmat. Summ. C. Th. *subreptione*. d) Go.: „Sub Constantio." e) Go.: „Simile quid tentetur." f) Quia Iulianus hoc tempore *Aquileiae* non fuit, Go. em. *Aquis*, nisi quis *Dat.* pro *Acc.* s. *Redd.* habeat. Vid. not. *b*. Etiam Rein. suspectum habet v. *Aquil.*, cj. igitur *Antiochiae*. Vid. c. 3 C. Th. de Contrah. empt. (III, 1). Ri*. *Neotta*. g) Cod. Iust. *Intra urbem Romam veterem et novam nullus*, impr. Go. In inscr. h. c. Go. *Imp.* h) Cod. Iust. *cessabunt, nisi ex suis pecuniis huiusmodi opus construere voluerit. Ea* etc. Fol. 362[b] cod. 4 inc. cum v. *Ea*. hh) Vid. supr. VIII, 5, 19, not. *f*. i) Scrib. *Philippopoli*. Vid. supra VIII, 5, 19, not. g k) 4, Til. — Lugd. om. *Pf. U.* kk) Mendose Ri*. *fiscalis*. l) 4, Til. — Cui. 2* *Haec ad pristinum inferioribus horreorum*. Go. *Haec ad pristinum. § Inferioribus horreorum*. Ri. — Be. *Haec ad pristinum. Inferioribus*. Excidisse aliquid locumque mancum esse in cod. 4, docent ea, quae paullo post dicuntur: *quae natura loci et humore vitiantur*; adversantur enim antecc. *inferioribus horreorum frumenta condantur*, cum inferiores aedium partes humidiores sint reliquis, perniciosae igitur frumento. Go. ut hoc em. cj. *Haec ad pristinum restitues, nec in inferioribus horreorum* aut *in interioribus* (editioribus) *horreorum*. Vid. Go. in comm. et not. ***. Commendare vid. priorem em. Summaria C. Th., quae sic: *Horrea vel portus publicos in usum privatorum transeuntes debere restitui; ut frumenta publica situ non pereant*. m) 4 *umore*, rubr. col. add. *h* supr. u. mm) Err. Ri*. *horret*. n) 4, Til. *substantia mentichae*. Cui. 1 — Lugd. *substantiam entichae*. Cui. 2 — Ri*. *substantiam entechae*. Recte Rein. Vales. et Be. auct. Go. *substantiam enthecae*. Vid. Go. ad h. c., not. g, supr. V, 13, 18, IX, 42, 7 et XIV, 3, 7. o) Ita recte (et prob. Go.) Aur. Lugd. Rein. Be. pro *inveniens*, quod ex cod. 4 transiit in edd. Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. p) Rein. em. *attinebis*. q) Be. *Naissi*. Aur. Lugd. *Cons.* r) Val. Go. Rein. *Teutomerem*, protectorem

quas refici oportet, si forte indigeant[s] refectione, turres administrationis[t] tempore quotannis[u] locis opportunis exstrue. Quod si huius praecepti auctoritatem neglexeris, finita administratione revocatus in limitem[v] ex propriis facultatibus eam fabricam, quam administrationis tempore adiumentis militum et impensis[x] debueras fabricare, exstruere cogeris. *Dat. XIII. Kal. Iul. Med.*[y], *divo Ioviano et Varroniano Coss.* (364.)

14. *Iidem AA. ad Mamertinum Pf. P.* Praesumptionem iudicum ulterius[*]) prohibemus, qui in eversionem abditorum oppidorum metropoles[z] vel splendidissimas civitates ornare se fingunt, transferendorum signorum vel marmorum vel columnarum materias[a] requirentes. Quod post legem nostram[b] sine poena admittere non licebit, praesertim cum neque novam constitui fabricam iusserimus, antequam vetera reformentur et, si adeo aliquid fuerit inchoandum, ab aliis civitatibus [c]conveniat temperari. *Dat. Kal. Ian. Mediolano, Valentiniano et Valente*[cc] *Coss.* (365.)

15. *Iidem AA. ad Dracontium....*[d] Lex[e] sancientibus nobis rogata est, quae iudices omnes et rectores provinciarum edicto suo atque auctoritate cohibet, aliquid novi operis arripere prius, quam ea, quae victa senio fatiscerent[ee], repararent. Quae nunc etiam credidimus repetenda. *Dat. XIV. Kal. Mart. Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.*[f] (365.)

16. *Iidem AA. ad Mamertinum Pf. P.* Censura tua hanc[g] iudicibus licentiam penitus amputabit, ne aliquid[h] novellum aggrediantur opus, veterum illustrium fabricarum reparatione neglecta. In eo sane large ac benigna his licentia tribuetur, ut ornamenta urbium ac decora marmorum, quae in aliquo senium temporis sentiunt, ad speciem pristinam et usum congruae[i] utilitatis instaurent. Ceterum nihil auspicari quemquam novi operis patieris, exceptis stabulorum fabricis, quae ex usu publico, si ita res tulerit,[k] non prohibemus institui. *Dat. Id. Mart. Senigallia*[l], *Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)

17. *Iidem AA. ad Valentinianum*[m] *Consularem Piceni.* Si quid sinceritas tua his urbibus, quibus praeest, putaverit deferendum, instaurare antiquum opus rectius poterit, quam novum inchoare. Sane si quid reparationi alicuius[n] operis postulandum erit, non in pecunia, sed in ipsis speciebus postulare te par est. Si loca aliqua indigent novis stabulis aut horreis, videris exaedificare[o] etiam, si emolumenta publica adverteris postulare. *Dat. prid. Non. Oct. Valentiniano et Valente AA.*[p] *Coss.* (365.)[q]

18. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Probum Pf. P.* [qq]Rectores provinciarum quodcunque opus inchoandum esse necessario viderint in aliqua civitate, id arripere non dubitent. Si civitatis eius res publica tantum in tertia pensionis parte non habeat, quantum coeptae fabricae poscat impendium, ex aliarum[r] civitatum rei publicae canone praesumant,[s] tertiae videlicet portionis. *PP. VII. Kal. Febr. Sirmio*[t], *Gratiano A. III. et Equitio Coss.* (374.)

— c. 14. Summ. C. Th.: „*Superiori primae similis.*" Vid. c. 15 et 37 h. t., not. sup. Sec. Go. concordat etiam c. 31 h. t. — c. 15. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" Vid. c. sq., not. sup. Eodem die, sed ad Symmachum Pf. U. data est c. 2 C. Th. de Reparat. appell. (XI, 31). Vid. c. 21 h. t., not. sup. — c. 16. Summ. C. Th.: „*Superiori in capite similis.*" Vid. c. sq. et 21 h. t., not. sup. Aur. Lugd. c. 15. — c. 17. Summ. C. Th.: „*Similis superiori et sextae.*" Eodem die datae sunt c. 68, 69 C. Th. de Decur. (XII, 1), ubi vid. not. sup. — c. 18 concordare dicit Go. c. 26, 32, 48 h. t., antiquari vero c. 48 h. t. Eius mentio fit in c. 33 h. t.

domesticam, qui ap. Ammian. Marcell. XV, 3 commemoratur, sub Tautomedis nomine latere putant. Cf. Ammianus Marcell. ed. Wagneri, T. II, p. 116, n. 10. Praeterea Go. cj. *Tautomeri* et in Chron. habet *Tauromedi*. s) Fol. 363[a] cod. 4. Til. — Cui. 2[a] *refectione turres, administ.* t) Go.: „*tuae.*" u) 4, Til. Cui. 1 *quodannis* s. *quod annis.* v) Go.: „*ad limitem.*" x) Go.: „*publicis* scilicet." y) Recte Go. hoc siglum interpretatur *Medianae* (vid. supr. V, 14, 8, not. o, Go. in comm. h. c. et Böcking. ad Notit. Orientis p. 463), falso vero Rein. *Mediolani.* Mox Aur. Lugd. *Cons.* *) Aur. Lugd. *alterius.* z) 4, Til. — Ri[a]. *Petropolis.* Recte Be. auct. Go. ed. *metropoles;* nam hoc sententia legis flagitat. Etiam Val. em. *Metropolis,* i. e. *Metropoles.* a) 4 *materia*, rubro col. add. *s* (materias). b) Vid. c. 11 et c. sq. h. t. c) Fol. 363[b] cod. 4. cc) Add. *AA.* d) Dignitas deest in cod. 4 et in edd. sine lacunae signo. Go. Be. recte eum *Vic. Afr.* fuisse dicunt. Vid. supra VIII, 4, 10, X, 1, 10, XI, 1, 10, XI, 1, 13, XI, 30, 33, XII, 6, 9. e) Vid. c. 11 et 14 h. t. ee) 4 *factiscerent*; rubro col. corr. c syll. *fac.* f) Go. — Be. om. *AA.* Aur. Lugd. *Cons.* g) 4, Til. — Ri[a]. *ac*, male. Be. ex em. Go. ed. *hanc.* Mihi videtur *ac* ex simili sono antecedentium syllabarum ortum ideoque omnino delendum esse. h) Go.: „*Aliquod.*" i) 4 *usum congrua.* Til. *usum congrua.* Recte in Cui. 1 tacite corr. est *congruae.* k) Fol. 364[a] cod. 4. l) Ita 4; Til. — Ri[a]. *Senigalia.* Be. *Senigalliae.* Go.: „*Senigallia*, vel *Senogallia*, vel *Sina Gallica*, in Umbria olim maritima — His vero temporibus in Piceno ea erat." *Sena* dicitur ap. Liv. XXVII, 46; Silium Ital. XV, 551; Eutropium III, 10; *Senogallia* ap. Plin. Hist. Nat.; *Σηνογαλλία* ap. Strabonem. m) c. 2 C. Th. de Exhib. v. transmitt. reis (IX, 2) inscripta est *Valentino Cons. Piceni.* Cf. c. 2 cit., not. *x.* n) 4 *acuius*, rubro col. corr. *alicuius.* o) Mira locutio, quam Go. interpretatur: „aedificari cura, id est et illa aedificato," nisi quod mendum hic latet. An *videris ea aedificare etiam, si e. p. a. p.* Til. — Cui. 2[a] *exaedificare, etiam si.* Error videtur latere aut in v. *indigent* aut in v. *videris;* si inest in v. *indigent*, leg. est *par est; si loca aliqua indigere novis stabulis aut horreis videris, exaedificare etiam* (scil. *te par est*), *si* etc.; si vero in v. *videris*, corr. est aut *iuberis* aut *poteris* aut simile quid. p) Recte add. Be. *AA.*, quod siglum abest a cod. 4 et a reil. edd. q) Go. om. annum. qq) Vid. supra V, 13, 35, not. o. r) 4 *aliorum.* s) Fol. 364[b] cod. 4. t) Be. *Sirmii.* u) Go.: „Itaque: vel *quodque.*" v) Aur. Lugd. mendose

19. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA. ad Senatum. Post alia:* Nemo praefectorum urbis aliorumve iudicum, quos potestas in excelso locat, opus aliquod novum in urbe Roma inclyta moliatur, sed excolendis veteribus intendat animum. Novum quoque[w] opus qui volet in urbe moliri, sua pecunia, suis operibus absolvat[v], non contractis[x] veteribus emolumentis[y], non effossis nobilium operum substructionibus, non redivivis de publico saxis, non marmorum frustis[z] spoliatarum aedium deformatione[a] convulsis. *Lecta in Senatu*[b], *Valente V. et Valentiniano AA. Coss.* (376.)

20. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA.* *) *Iuliano Pf. Aegypti.* Iudex, qui ad provinciam fuerit destinatus, duas partes[c] vel incuria vel vetustate collapsas ad statum pristinum nitoris adducat, atque tertiam construat[d] novitatis, si tamen famae et propriis cupit laudibus[e] providere. *Dat. XVI. Kal. April. Thessalonica, Gratiano A. V. et Theodosio A. I. Coss.* (380.)

21. *Iidem AAA. Eutropio Pf. P.* Singuli quique iudicum primo omnium in tuendis[ee] veteribus aedificiis publicis impendant propriae sollicitudinis curam, tum aggrediantur nova. Atque studio cautae celeritatis, quicquid a superiore repererint inchoatum[f], quasi a se coeptum noverint explicandum. *Dat. XVI. Kal. Sept.*[g] *Hadrianopoli, Gratiano A. V. et Theodosio A. I. Coss.* (380.)

22. *Iidem AAA.*[h] *Have Procule, karissime nobis.* Praescriptio temporis iuri publico non debet obsistere, sed ne[i] rescripta quidem. Atque ideo diruenda sunt omnia, quae per[k] diversas urbes vel in foro vel in quocunque publico[kk] loco[l] civitatis exstructa noscuntur. *Dat. III. Id. Iun. Constantinopoli, Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

23. *Iidem*[m] *AAA. Cynegio Pf. P.* Ad portus et aquaeductus[n] instaurationem[o] omnes certatim, facta operarum collatione, instare debent, neque aliquis[oo] ab huiusce modi *) consortio dignitatis privilegiis[p] excusari. *Dat. XV.* *) *Kal. Febr. Constantinopoli, Richomere et Clearcho Coss.* (384.)

24. *Iidem AAA.*[q] *Cynegio Pf. P.* Omnes, quibus vel cura mandata fuerit operum publicorum, vel pecunia ad exstructionem solito more decreta[r], usque ad annos quindecim ab opere perfecto cum suis heredibus teneantur obnoxii, ita ut, si quid vitii in aedificatione intra[s] praestitutum tempus provenerit[t], de eorum patrimonio, exceptis tamen his casibus, qui sunt fortuiti, reformetur. *Dat. III. Non. Febr. Constantinopoli, Arcadio A. I. et Bautone Coss.* (385.)

— c. 19 coniungendam esse Go. dicit cum c. 13 C. Th. de Accusat. (IX, 1) et c. 8 C. Th. de Metallis (X, 19). Vid. infra not. *b* et c. 13 cit., not. sup. et not. *m*, *nnn.* Summ. C. Th.: „*Similis sextae.*" Cf. c. 11 et 21 h. t., not. sup. — c. 20 coniungenda est cum c. 80 C. Th. de Decurionibus (XII, 1). — c. 21 sec. Go. concordat c. 8, 11, 15, 19, 19, 29 h. t. — c. 22. Cod. Iust. VIII, 12, 6. Bas. LVIII, 12, 6. Sec. Go. cum h. c. concordant c. 47 et 52 h. t. — c. 23 coniungenda est cum c. 5 C. Th. de Auro coronario (XII, 13). Vid. infr. not. *. Cod. Iust. VIII, 12, 7. Bas. LVIII, 12, 7. Labbaeus Obs. et Emend. in Synops. Basil. lib. LIV, p. 172. Summ. C. Th.: „*Contraria est septimae.*" — c. 24. Cod. Iust. VIII, 12, 8. Bas. LVIII, 12, 8.

---

absolvant et infra *Cons.* x) Go.: „Est qui tentet, *contactis*. Male." y) Be. de cj. Go. *emolimentis* edidit pro *emolumentis*, quod 4, Til. — Ri°. habent. Praeterea Go. ann.: „Putabam aliquando hic legendum, *monumentis*, aliquando *caementis*, aliquando *fulmentis*, id est, columnis. Sic *fulmenta* Aquitanica, apud Sidon. *lib.* 2. *epist.* 10. Fulmenta, a fulciendo. Sed *emolumentis* et hic, et *d. l.* 8. *de Metall.* rectum est. *Emolumenta* vel potius *emolimenta* sunt molitiones, ut vocantur *l.* 31. *infr.* ab emoliri. — Denique *emolumentum* nihil aliud est, quam structura: proculdubio proprio significatu, in re architectonica, etsi apud Vitruvium nusquam ea occurrat." Paullo ante *moliri opus.* Symmachus X, ep. 9: *vereor ne operi emoliendo aestiva oportunitas subtrahatur*, ubi ab interpretibus v. *emoliendo* accipitur pro *finiendo.* In c. 31 dicitur *novis molitionibus industriae captare famam.* Neque vero usquam legi *emolimentis*; quare restitui *emolumentis.* Emolumentis, id est rebus, quae emolumento, usui aedificanti sunt. Lucrum pro re positum est, unde capitur. Sua pecunia, suo sumptu et emolumento moliantur iudices nova opera, neque vero contractis veteribus molitionibus. Ita c. 8 cit. *suo ut quisque sumptu suoque emolumento pariat copiam.* z) Go. cj. *crustis*, accito Cassiodoro I, 6; non egemus ea cj. a) Cui. 2 — Ri°. mendose *reformatione*, sed Go. in not. *deformatione.* b) c. 13 cit. add. *III. Id. Febr.* et c. 8 cit. *Id. Aug.* Cum c. 8 de simili re atque haec lex tractet, neque vero c. 13, add. est *Id. Aug.*, quod etiam Go. placet. *) Go. *AA.* c) Rein. em. *portas.* d) 4 *construt* et add. asteriscus rubro col., unde Til. — Ri°. *construt* * *novitatis.* Iam Rein. ann. *construat ad n.* scil. *statum.* Be. de cj. Go. rep. *construat*, recte. e) Cum literis *bus* incip. fol. 365[a] cod. 4. ee) Til. *intuendis.* Mox Be. *impendat*, mendose. f) Go. mendose *inchoandum.* g) Go. vult *XII. Kal. Dec.* h) Be. in not. add. *et Arcad. A.*, sed Cod. Iust. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius* (consentiens igitur cum C. Th.) *AAA. ad Proculum*, omm. vv. *Have* et *kar. nob.* 4, Til. — Lugd. *K. nob.* Cui. 2 — Be. *K. N.B.* et Go. *Procule.* Go. Be. Proculum Comitem Orientis fuisse dicunt. i) Cod. Iust. *nec.* Cf. Unterholzner, ausführliche Entwickelung der gesammten Verjährungslehre. Leipzig 1828. 8. Tom. 1, p. 192, not. 185 et Ad. Schilling, Bemerkungen über Römische Rechtsgeschichte. Leipzig 1829. 8. p. 401, n. 1119. k) 4 om. *per.* kk) Cod. Iust. *in publico quocunque.* l) In Cod. Iust. add. *contra ornatum, et commodum, ac decoram faciem.* m) Go. Be. rep. hic et in c. sq. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius.* Vid. etiam infra not. q. Ea coniectura comprobata, scribendum est in c. 25 h. t. *Iidem AAA.* Cod. Iust. consentit cum C. Th. Vide, quid ad c. 5 cit., not. *e* dictum sit. n) In Cod. Iust. add. *et murorum*, impr. Go. o) In Cod. Iust. add. *sive exstructionem.* oo) Ita etiam Cod. Iust., sc. *debet*, repet. ex anteced. v. *debent.* Go. tamen cj. *nec queat quis.* *) Cod. Iust. *huiusmodi.* p) Cum literis *giis* incip. fol. 365[b] cod. 4. *) Vid. infr. XVI, 5, 13, not. *b.* q) Rein. em. *Imppp. Val. Th. et Arc.* Vid. not. *m* antec. r) Cod. Iust. *more credita.* s) Ita Be. auct. Go. ex Cod. Iust.; 4, Til. — Ri°. *infra.* Etiam v. *infra* rectum esse Go. dicit. t) Cod. Iust. *pervenerit*, impr. Go.

25. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA.*[u] *Proculo Pf. U. Constantinopolitanae.* Turpe est, publici splendoris ornatum privatarum aedium adiectione corrumpi, et ea, quae conspicuae urbis decori vel nostri temporis vel prioris seculi aetate creverunt, aviditate cogendae pecuniae sociari[v]. Unde sublimis eminentia tua, quicquid talis astutiae[x] deprehenderit fraude violatum, id, si publicis nitoribus faciem adspectus[y] deterioris inducit, sive illud voluntaria praesumptione temeratum est, sive expressum[z], coactis annotationibus, [zz] occasionem fraudis obtinuit[a], iubebit amoveri. Tuo enim arbitrio relinquimus, a quibus temperandum, quaeve diruenda[b] diiudices. *Dat. XVI.*[c] *Kal. Aug. Romae, Timasio et Promoto Coss.* (389.)

26. *Iidem AAA. Polemio Pf. P. Illyrici et Italiae.* Quoties clariores urbes[d] per singulas quasque provincias expensis propriis et vectigalibus maiorem pecuniam absolvendi cuiuslibet operis necessitate depescunt, id ex minorum viribus vindicetur, ita ut non ante poscatur, quam omnis[e] summa, quae iisdem ex suis compendiis quaeri*) solet, instaurandis aedibus assumatur. Consequens vero erit, ut in notitiam serenitatis nostrae, quoties habita fuerit haec vectigalium usurpatio, derivetur[f], quantum fuerit aliunde praesumptum, per quos expensum, quatenus consummatum. *Dat. XVII. Kal. Febr. Mediolano, Valentiniano A. IV. et Neoterio Coss.*[g] (390.)

27. [h]*Iidem AAA. Albino Pf. U. Romae.* Augustius in partibus civitatis magis antiqua reddi convenit, quam inchoari supervacua. Nosse itaque par est officium magnitudinis tuae et ceteros, a quibus sumptus huius modi[i] operibus de aerario praebebuntur, accepto omnino non ferri[k], si quis per usurpationem opus[l] praeter conscientiam nostram intra aeternam urbem voluerit publica collatione construere. Ideoque summam omnem, quae[m] illi contra interdictum forte praebebitur, pecunia sua et propriis facultatibus pendet, sequestrata condemnatione librarum auri decem, quae plectet[n] sacrilegam contemnentis audaciam. *Dat. prid. Non. April. Mediolano, Valentiniano A. IV. et Neoterio Coss.* (390.)

28. *Iidem AAA. Polemio Pf. P. Illyrici et Italiae.* Si quis novum opus in qualibet civitate sustollere audacius quam consultius molietur, de proprio se collaturum sumptus et perfecturum, quod coeperit, noscat. Nihil quippe [o] dispensatoribus ex hoc usu feremus accepto[p], et contra officium[q] atque ipsum iudicem auri pondo dena constringent, ut saltem metu, quod facere sponte debuerant, reficiendis vetustioribus impendant laborem. *Dat. prid. Non. April. Mediolano, Valentiniano A. IV.*[r] *et Neoterio*[s] *V. C. Coss.*[t] (390.)

29. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA. Aureliano Pf. U.*[u] Ne quis iudicum nova aedificia moliatur, cum opera nonnulla aut coepta penderent, aut neglecta nutarent. *Dat. III. Kal. Mart. Constantinopoli*[v], *Theodosio A. III. et Abundantio*[x] *Coss.* (393.)

30. *Iidem AAA. Aureliano Pf. U.*[y] Si quando concessa a nobis licentia fuerit exstruendi, id sublimis magnificentia tua sciat esse servandum, ut nulla domus inchoandae publicae fabricae gratia diruatur, nisi usque ad quinquaginta libras argenti pretii aestimatione taxabitur. De aedificiis vero maioris meriti[z] ad no-

— c. 25 Go. coniungendam esse putat cum c. 9 C. Th. de Annonis civ. (XIV, 17) et cum ea concordare c. 4, 9, 38, 39, 46, 47 h. t. — c. 26. Vid. c. 16 h. t., not. sup. — c. 27 Go. coniungit cum c. 28 h. t. Verum est, has leges eodem die et de eadem re datas esse; sed cum inscripti sint diversi magistratus, non assentior Go. Vid. c. 11, 28 h. t., not. sup. et c. 31 h. t., not. a. — c. 28. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" Vid. c. 27 h. t., not. sup. et c. 31 h. t., not. c. In Aur. Lugd. h. c. signatur numero 29. — c. 29 coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Constitutionibus principum (I, 1), c. 1 C. Th. de Praediis senat. (VI, 3), c. 26 C. Th. de Praetor. (VI, 4), c. 130, 131 C. Th. de Decurionibus (XII, 1) et c. 30 h. t. Vid. supra XII, 1, 130, not. sup., XIV, 17, 11, not. i et c. 21 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Omnibus, dum sit similis, potior.*" — c. 30. Cf. c. 29 h. t., not. sup. Cod. Iust. VIII, 12, 9.

Mox Aur. Lugd. *Cons.* u) Vid. not. m antec. v) Rein. em. *sauciari*, quo non opus est. x) 4 *astatutiae*; rubro col. del. *at* (astutiae). y) Fol. 366[a] cod. 4. z) Go. corr. *expressum*, sine ulla causa. zz) Mendose Aur. Lugd. *coactis adnotatio | nem fraudis.* a) 4 *obtinuit*, rubro col. corr. est *obtinuit*. b) 4 *duriendo*, rubro col. add. asteriscus (*durienda* *), quasi quid desit. Recte Til. ed. *diruenda*. Cf. c. 22 h. tit. c) *VII.* in c. 9 cit. d) 4, Til. — Ri*. *urbis*. Go.: „Pro, *Vrbes*. Intelligit autem Metropolitanas potissimum," unde Be. ed. *urbes*, recte; crebro in antiquis libris confundi literas *es* et *is*, notum est. e) 4, Til. *omne*. Mox 4, Til. — Ri*. *hisdem*. *) Go.: „Et seponi." f) 4, Til. — Lugd. *diriuetur*. An *dirigatur*? g) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. *Neotherio*. Aur. Lugd. *Neot. Cons.* h) Fol. 366[b] cod. 4. In ima pag. signum est quaternionis *MH*. i) Go.: „Novis." k) Vid. supr. XII, 6, 13, not. * et c. 17 Sirmond. l) Go.: „*Supervacuum*, ut *supr.*" m) 4 *omnemq' illi* etc. Til. *omnemque illi — praebebitur pecunia sua, et propriis facultatibus pendet sequestrata condemnatione l. auri decem quae*. Cui. 1 — Cui. 2* *omnem quae illi — praebebitur, pecunia sua, et propriis facultatibus pendet sequestrata condemnatione l. auri decem quae.* Go. — Ri*. *omnem, quae illi — praebebitur, pecunia sua, et propriis facultatibus pendet, sequestrata condemnatione librarum auri decem, quae.* Go. ad v. *pendet* ann.: „Restituet." n) 4 *plecet*, mendose. Mox 4, edd. ante Be. *Neotherio* et Aur. Lugd. *Cons.* o) Fol. 367[a] cod. 4. p) Vid. supr. XII, 6, 13, not. * et c. 17 Sirmond. q) 4 *et controfficium*; ab antiqua manu corr. *et contra*, recte. Go. prop. *e contra*. Non opus est ea. r) 4, Til. — Cui. 2* *III.*, mendose. s) 4, Til. — Ri*. *Neotherio*. t) Go. om. annum, sine dubio propter numerum *III*. Vid. not. r antec. u) Go. Be. dicunt in aliis legibus Aurelianum appellari *Pf. P.*; sed vid. c. 3 cit., not. b et c. 130 cit., not. h. Mox Ri*. *caepta*. v) In c. 3 cit. add. *D. N.* (domino nostro), ubi falso e codicibus editum est *Domino*; nam in hoc v. sine dubio latet sigl. *D. N.* x) In c. 3 et 26 cit. add. *V. C.* y) Vid. not. u. In Cod. Iust. imperatorum nomina plene scripta sunt; dicitur vero etiam *Aurelianus Pf. U.* z)

stram scientiam referetur[zz], ut, ubi amplior[a] poscitur quantitas, imperialis exstet [b]auctoritas. *Dat. III. Kal. Mart. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.* (393.)

31. *Idem AAA. Rufino Pf. P.* Si qui iudices perfecto operi[c] suum potius nomen quam nostrae perennitatis scripserint, maiestatis teneantur obnoxii[d]. §. 1. Illud etiam repetita sanctione[e] decernimus, ut nemini[ee] iudicum liceat, novis[f] molitionibus industriae captare famam. Quod si quis in administratione positus sine iussu nostro aedificii alicuius iacere fundamenta tentaverit, is proprio sumptu etiam privatus perficere cogetur, quod ei non licuerat inchoare, nec provincia permittetur abscedere prius, quam ad perfectum manu coeptum[g] perduxerit et, si quid de quibuslibet publicis titulis in ea ipsa fabrica praecepto eius impensum fuerit, reformarit. *Dat.*[h] *III. Non. Iul. Constantinopoli, Arcadio III. et Honorio II. AA. Coss.* (394.)

32. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Eusebio Comiti sacrarum largitionum.*[i] Ne splendidissimae urbes[k] vel oppida vetustate labantur[l], de reditibus fundorum[m] iuris rei publicae tertiam partem reparationi publicorum moenium[n] et thermarum[o] subustioni[p] deputamus. *Dat. XI.*[q] *Kal. Iul.*[r] *Mediolano, Olybrio et Probino*[s] *Coss.* (395.)

INTERPRETATIO. *Quoties aedificia vetustate*[t] *consumpta necesse fuerit reparari, ad ipsam reparationem tertiam partem de proprio fiscus impendat.*

33. *Iidem AA. Have Vincenti*[u], *karissime nobis*[v]. Praecipua nobis cura est, ne aut provinciales nostri superindictionibus praegraventur, aut opera publica pereant vetustate collapsa. Singuli igitur ordines civitatum ad reparationem moenium publicorum[x] nihil sibi amplius noverint[y] praesumendum, praeter tertiam portionem eius canonis, qui ex[z] locis fundisque rei publicae quotannis conferri solet, sicut divi parentis nostri Valentiniani senioris deputavit auctoritas[a]. *Dat. III. Non. Iul.*[b] *Mediolano, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

34. *Idem AA. Caesario Pf. P.* Omnes provinciarum rectores[bb] literis moneantur, ut sciant, ordines atque incolas urbium singularum muros vel novos de-

— c. 31. Cod. Iust. VIII, 12, 10, solo pr. recepto eoque mutato. Vid. infr. not. *d*. Cf. c. 14 h. t., not. sup. et infra XV, 7, 12, not. sup. — c. 32. C. Th., cod. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. c. 32. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 2, excepto cod. 15, ubi est c. 1 tit. de Aquaeductu (XV, 2). Cod. Iust. VIII, 12, 11. Bas. LVIII, 12, 11. Go. c. 18, 33 et 48 h. t. concordare dicit. Vid. c. 33 h. t., not. sup. Integra cum interpr. est in codd. 6—14, 16—18, 20, 21, omnia praeter interpr. des. in codd. 46, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30, 35, 43; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27—29, 32—34, 36, 38—40, 42, 44; sola interpr. in cod. 15. De cod. 31 vid. tit. I. h. l., not. sup. et c. 9 h. t., not. sup. et de cod. 20 supr. XIV, 7, not. sup. et c. 9 h. t., not. sup. — c. 33. Sec. Go. et Be. ex h. c. deprompta est c. 3 Cod. Iust. de Divers. praed. urb. (XI, 69), quae eodem die data est et verborum quandam similitudinem gerit, sed vid. supr. V, 13, 35. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" Vid. c. 32 h. t., not. sup. — c. 34. Cod. Iust. VIII, 12, 12.

Cod. Iust. *pretii.* zz) Cod. Iust. *referatur.* a) Ita etiam Cod. Iust.; nihilo secius Go. cj. *noscitur*, sine ratione. b) Fol. 367[b] cod. 4. c) 4 *operis*, rubro col. del. *s*. d) In Cod. Iust. h. c. ita mutata est: *Si q. i., perfecto publicis pecuniis operi, suum* (om. *potius*) *nomen sine nostri numinis mentione inscripserint*, m. t. o., et des. rell. e) Vid. c. 27 et 28 h. t. ee) 4 *nemine*, rubro col. emend. *nemini*. f) 4 *nob*', rubro col. in marg. *novis* scrib. Vid. supra XIV, 17, 13, not. *q*. g) 4 *manumcoeptu*. Til. — Cui. 2* *manu coeptum*. Go. — Be. *manucoeptum*. Go.: „*Manucoeptum*, unica voce. Nisi malis, *ad perfectam manum, coeptum perduxerit*: verum prius illud malo." h) Go.: „Nisi *data*, pro *accepta* accipias, tum dies *huic legi* subscriptus, vel locus vitiosus fuerit; iam enim Theodosius in Eugenium moturus Constantinopoli digressus fuerat." i) Ita 4, Til. — Lugd. et Cod. Iust., nam 4 *CSL*, Til. — Lugd. *C. S. L.* et Cod. Iust. *Comiti sacrarum largitionum*, prob. Go. Etiam Be. repos. *com. sacr. larg.* 6, 7, 9—14, 16—18, 20, 27 *Com.* (s. *Com.* s. *Comiti*) *Siciliae*. 15, Cui. 2 — Ri*. *Consulari Siciliae*. 21 *cons* et Sich. *Cons.* Reis. in Chron. constitt. Cui. 2 cj. *Aemiliae* pro *Siciliae*. 88, 34 *Comiti Silvestro*. 25, 28, 29, 40, 42, Sich. in m. L. (?) ap. Be. *Com.* s. *Com.* et om. *sacr. larg.* 38 *Eusebio PPO*, ut infr. XV, 14, 12. 8 om. *Com. s. l.* Antea multi codd. *Archadius*. k) Nonn. codd. *splendissime urbis*. 20 (prim. loc.) *splendissimae*. l) 6—8, 10, 18 *labuntur*. 11 *labentur*. Mox Sich. *redditibus*. m) Fol. 368[a] cod. 4 incip. cum literis *dorum*. 11 *fundorum iuris publicae*. n) 6—8, 10, 11, 14, 16, 18, 21, 25, Sich. *moenium publicorum*. 25 om. *reparationi*. o) 11 *terrarum*. 16 *terminarum*. p) Ita 4, Til. — Cui. 2*. Ri*. et Be.; Go. Ri. *subustioni*. Conveniunt cum hac scriptura plerique codd. Br. Al. 21 *subustione*. 20 *substitutione*. 25 *substitutionem*. 20 sec. Ri., Sich. Cod. Iust. *substitutioni*, improb. Go. At vero Go. Reis. em. *substructioni*, prob. Dirksen. l. c. p. 481 et Spangenb. Bas. καὶ τὰς ἐκβάσεις τῶν δημοσίων βαλανείων. Cui. quidem in Observ. XVIII, 37 pro ἐκβάσεις em. ἐγκαύσεις et tuetur C. Th. scripturam, quam secutus est etiam Leuncl. Notat. II, p. 354; sed vituperat eum Dirksen l. c., qui in Bas. latere putat v. *substructioni*. Amm. Marcell. XXX, 1 *congeri ligna ad Valentini lavacri succensionem*. 8 *deputemus*. q) 28, Sich. in m. *XII*. r) 11 *Iun.* et om. *Med.* 33, 34 *Non.* In cod. 30 deest *Iul.* Sich. Cod. Iust. *Mediolani*. Mox multi codd. et Sich. *Olibrio*. s) 12 *Promoto*. 24 *probiano*. 29 *Probo*. 8 om. *Olybrio — Coss.* t) 11 *potestate*. Aur. Lugd. *aedificata*. Mox 6, 7, Aur. Lugd. *fuerint*. u) Go. Be. Vincentium *Pf. P.* fuisse putant et praeterea Be. *PPf. P.* (*Gall.*) Aur. Lugd. *Vincenti*. v) 4, Til. — Lugd. *k. nobis*; rell. *K. NR.* x) 4 *publicorum*, a sec. manu corr. *publicarum*. y) 4 *noverit*. z) 4, Til. — Ri*. *ut*; recte Be. sect. Go. ex Cod. Iust. XI, 69, 3 ed. *ex*. Ita legitur etiam supra V, 13, 35. In utraque enim c. huius legis sententia hoc modo expressa est: *Restaurationi moenium publicorum tertiam p. e. c., q. ex locis fundisve r. p. annua praestatione confertur, certum est satis posse sufficere.* a) Vid. c. 18 h. t. b) Vid. supr. V, 13, 35, not. *r*. Mox Aur. Lugd. Go. Ri. *Cons.* bb) Til. *rectores* Ri.

bere facere vel firmius veteres[c] renovare; scilicet hoc pacto impendiis ordinandis, ut adscriptio[cc] currat pro viribus singulorum, deinde[d] scribantur pro aestimatione futuri operis[e] territoria civium, ne plus poscatur aliquid, quam necessitas imperaverit, neve minus, ne instans impediatur effectus. Oportet namque per singula[f] iuga certa quaeque[g] distribui, ut par cunctis praebendorum sumptuum necessitas imponatur[h]. *Dat. IX. Kal. April. Arcadio IV. et*[i] *Honorio III. AA. Coss.* (396.)

35. *Iidem AA. Caesario Pf. P.* Quicquid de palatiis aut praetoriis iudicum aut horreis aut stabulis et receptaculis animalium publicorum ruina lapsum fuerit, id rectorum facultatibus reparari praecipimus, qui a primo consulatu[k] divi genitoris nostri[l] usque[m] praesens tempus gesserunt iudiciariam potestatem. *PP. Regio*[n], *Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

36. *Iidem AA. Asterio Comiti Orientis.* Quoniam vias, pontes, per quos itinera celebrantur, atque aquaeductus, muros quin etiam iuvari provisis sumptibus oportere[o] signasti, cunctam materiam, quae ordinata dicitur ex demolitione templorum, memoratis necessitatibus deputari censemus, quo[p] ad perfectionem cuncta perveniant. *Dat. Kal. Nov. Caesario et Attico Coss.* (397.)

37. *Iidem AA. Theodoro Pf. P.* Nemo iudicum in id temeritatis erumpat, ut inconsulta pietate nostra novi aliquid operis existimet[pp] inchoandum, vel ex diversis operibus aeramen aut marmora[q] vel quamlibet speciem, quae fuisse in usu vel ornatu[r] probabitur civitatis, eripere vel alio transferre sine iussu tuae sublimitatis[rr] audeant. Etenim si quis contra fecerit, tribus[s] libris auri multabitur. §. 1. Similis etiam condemnatio ordines civitatum manebit, nisi ornamentum genitalis patriae decreti huius[t] auctoritate defenderint. Horreorum autem vel stabulorum fabricas arbitratu proprio provinciarum[u] iudices studio laudandae devotionis arripiant. *Dat.*[v] *Kal. Ian. Mediolano, Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.* (398.)

38. [x] *Iidem AA. Eutychiano Pf. P.* Excellens eminentia tua cuncta privata aedificia, quae coniuncta horreis publicis esse cognoverit, dirui ac demoliri praecipiet, ita ut ex quattuor lateribus privatorum consertio separata sint, ac libero spatio recernantur[y], ut a principio fuerant fabricata. *Dat. V. Non. Iul. Constantinopoli, Honorio A. III.*[yy] *et Eutychiano Coss.* (398.)

39. *Iidem AA. Severo Pf. U.* Aedificia, quae vulgi[z] more parapetasia nuncupantur, vel si qua aliqua[a] opera publicis moenibus[b] vel privatis sociata cohaerent, ut ex his incendium vel insidias vicinitas reformidet, aut angustentur spatia platearum, vel minuatur porticibus latitudo, dirui ac prosterni praecipimus. *Dat. V.*[c] *Id. Oct. Constantinopoli, Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.* (398.)

40. *Iidem AA. Eutychiano Pf. P.* Si aliquando operum publicorum petitores emergant, non nisi[d] diruta penitusque[e] distructa, et quae parum sint[ee] usui civitatum, petitoribus assignentur[f]. *Dat. Id. Dec.*[g] *Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.* (398.)

41. [h] *Iidem AA. Hadriano Pf. P.* Omnia aedificia publica sive iuris templorum, intra muros posita vel etiam muris cohaerentia, quae tamen nullis censibus patuerit obligata, curiales et collegiati summotis competitoribus teneant atque custodiant, suarum non immemores fortunarum, ita ut eos nullus penitus inquietet, qui aliquem locum publicum aut per sacram anno-

— c. 36 coniungenda est cum c. 7 C. Th. de Aquaeductu (XV, 2). — c. 37. Cod. Iust. VIII, 12, 13. Go. coniungi h. c. vult cum c. 1 Cod. Iust. de Statuis et imag. (I, 24). Summ. C. Th.: „*Primae et quartaedecimae similis.*" — c. 38. Vid. c. 25 h. t., not. sup. et supr. V, 13, 36, not. sup. — c. 39. Cod. Iust. VIII, 12, 14 mut. Vid. c. 25 h. t., not. sup. et supr. VI, 4, 33, not. sup. — c. 40 coniungendam esse Go. putat cum c. 11 C. Th. de Divers. rescr. (I, 2) et cum ea concordare c. 10, 41, 42, 43 h. t. Vid. supr. V, 13, 36, not. sup. Cod. Iust. VIII, 12, 15 mut. Ri. err. c. 60. — c. 41—43. Vid. c. 40 h. t., not. sup.

Provinciarium. c) Fol. 368[b] cod. 4. Cod. Iust. *veteres firmius.* cc) Mendose Aur. Lugd. *abscribto.* d) Cod. Iust. *adscribantur.* Go. v. *deinde* negat mutandum esse in *proinde*, recte. e) Cod. Iust. *operis futuri.* f) In Cod. Iust. add. *non sterilia.* g) Cod. Iust. *quoque*, impr. Go. h) In Cod. Iust. add. *nemini excusatione, vel alia praesumptione ab huiusmodi immunitate praebenda.* Go. putat h. vv. ex Nov. Valent. V. de Pentapolis addita esse (ed. Berol. pag. 1290 sq.). i) Go. — Ri[*]. om. *et*, errore. k) Go.: „Id est, ab anno D. 380. qui subscriptus *legi* 20. *supr.*" l) Theodosii M. m) Ita 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Go.; Aur. Lugd. Ri. — Be. add. *ad* (*usque ad praesens tempus*), quod quidem non falsum est, neque vero necessarium. Non raro huius aetatis scriptores utuntur v. *usque* sine praepositione. Vid. supr. XI, 20, 5, not. o et XI, 28, 9, not. *l.* n) Be. *Regii.* o) Fol. 369[a] cod. 4. Aur. Lugd. *sumptibus — signastis*, mendose. p) 4 *quod*, rubro col. del. *d.* Mox Aur. Lugd. *Cons.* pp) Aur. Lugd. *existiment*, err. q) Cod. Iust. *operibus ornamenta, aut marmora.* r) Cod. Iust. *et ornatu.* rr) Cod. Iust. *sublimitatis tuae.* s) Cod. Iust. *sex.* t) Cod. Iust. *huiusmodi*, impr. Go. u) 4 *proprovinciarum*, a recenti manu add. i supr. *propro* (proprio) et ad v. *vinciarum* add. *pro* in m. (provinciarum). v) c. 13 Cod. Iust. add. *III.* et c. 1 cit. *XII.* Utroque loco Cod. Iust. *Mediolani.* x) Fol. 369[b] cod. 4. y) Ita 4, edd.; recte Go. Be. em. *secernantur.* yy) Scrib. *IV.* z) Cod. Iust. *vulgo* pro *vulgi more.* a) Cod. Iust. *alia*, non male. Defendi potest C. Th. scriptura, modo *si qua* interpretamur: *si qua parte.* b) 4 *moeniis*, a sec. man. corr. *moenibus*, Cod. Iust. *opera moenibus vel publicis operibus* (improb. Go.) *ita sociata cohaerent.* c) Cod. Iust. *VI.* d) Cod. Iust. *Si aliquando homines emergant, qui a nostra clementia opus publicum sibi praeberi postulaverint: non nisi.* e) 4 *penitusquae.* Edd. ante Be. *diruta penitus, quae distr.* Recte Be., auct. Go., ex Cod. Iust. ed. *diruta, penitusque distructa.* Sed Cod. Iust. *destructa*, recte. ee) 4 *sit.* f) Cod. Iust. *et quae parum sunt in usu civitatum, percipiant: intimandis huiusmodi rescriptis iudicio amplissimae tuae sedis.* g) c. 11 cit. *Dat. VIII. Id. Dec.* et add. *Constantinop.* h)

tationem meruerit, aut in areis vacantibus, quae nullum usum civitatibus ornatumque praeberent, insinuata auctoritate rescripti, propriis sumptibus aedificaverit. Si qua vero super huius modi locis fuerit orta dubitatio, non aliquid municipes sive collegiatos volumus sponte praesumere, sed a rectore provinciae ortam dirimi quaestionem, vel sublimem[i] consuli praefecturam, si iudicandi exegerit difficultas. Palatina sane officia ab his locis abstinere oportet, nec praebendae instructionis gratia cuiquam[k] surripiendi[l] aditum[m] reserari, cum, si quando a quopiam vacans locus aut area postulatur, consultius ad ordinarios iudices nostri mittantur affatus, ut, si neque usui[n], neque ornatui civitatis accommodum[nn] videtur esse, quod poscitur, periculo ordinis et provincialis officii, absque ullius gratiae colludio, competitori sub gestorum testificatione tradantur[o]. Pensiones autem, quae deinceps[oo] sublatae a competitoribus fuerint, rationabiliter impositas, reparationi iubemus proficere civitatis; [p]videlicet pensionibus praeteriti temporis, quae iam solenniter sacro[pp] privatoque debentur aerario. *Dat. IV. Non. Iul. Mediolano, Vincentio et Fravitta*[q] *Coss.* (401.)

42. *Iidem AA.*[r] *Eutychiano Pf. P.* Eudoxiopolitanae civitatis cives pro oblatano suam patriam[s] ergasteria condonamus. Ne quis igitur ergasteria memorata a nostra serenitate deinceps petere moliatur, eaque ratione civium, quorum censum cupimus ampliari, iura perturbet[t]. *Dat. prid. Id. Iul. Constantinopoli, Honorio A.*[u] *VI. et Aristaeneto*[v] *Coss.* (404.)

43. *Iidem AA.* *) *Hadriano Pf. P.* Petentibus loca publica ea conditione annuimus, ne quid usui[x] vel ornatibus aut commodis civitatum auferatur. Et quamquam nullum opinemur exsistere, qui contra commoda vel ornatum propriae civitatis competitorum obreptionibus conniveret[y], attamen huiusce modi rescripta non nisi ad excellentiam[z] tuam referri praecipimus; scientibus iudicibus, quod, si qui[a] deinceps surrepticia voluerit allegare rescripta[b], non nisi reprehensione existimationis suae et poena officiorum suorum his aditum praebebunt, si[c] in tradendis locis publicis, si qui forte nostra liberalitate fuerint concessi, excellentiae tuae non exspectetur auctoritas. *Dat. VIII. Kal. Oct. Ravennae, Stilicone*[d] *II. et Anthemio Coss.* (405.)

44. *Iidem AAA.*[e] *Aemiliano Pf. U.*[f] Si quando usus exegerit, vel porticus vel quaslibet[g] aedes, aetatis senio seu fortuitis concussas casibus, reparari, liceat, etiam inconsulta clementia nostra, cum reverentia[h] sui imaginem deponere vel nostram vel retro principum, reportatamque[i] post refecta aedificia loco proprio denuo collocare. *Dat. V. Kal. Iul. Constantinopoli, Arcadio A. VI. et Probo Coss.* (406.)

45. *Iidem AA.*[k] *Aemiliano Pf. U.* Omnibus tabulatis, tam his, quae intercolumniis[l] affixa sunt,

— c. 44. Cod. Iust. VIII, 12, 16. — c. 45 Go. coniungendam esse putat cum c. 46 h. t. Vid. infra not. q.

Fol. 370[a] cod. 4. Ri*. *Idem RA.* i) 4, Til. *sublimi.* Aur. Lugd. *sublimen.* k) Edd. *cuique.* Go.: „Cuiquam." Recte, nam in 4 est *cuiq'*. Siglum *q'* nonnunquam significare *quam*, iam diximus. Vid. supr. XI, 1, 15, not. s. l) Go.: „Obripiendi." m) Fol. 370[b] cod. 4. n) 4 *sui*, ab ant. man. supr. add. u (usui). nn) Aur. Lugd. *ad commodum.* o) Vid. supra XII, 1, 107, not. cc et XIV, 4, 4. oo) Go.: „An intelligit post impetrationem? ut sic pro *fuerint*, reponamus *fuerant?* Minime." p) Recte Go.. „Exceptis videlicet." pp) Ri*. om. *sacro.* q) 4, Til. *Fravito.* Cui. 1 — Lugd. *Fravitto.* Ri*. *Fruitta*, mendose. r) Be. inscriptioni h. et sqq. quattuor legum imperat ut addatur *et Theodosius A.*, recte; nam iam IV. Id. Ian. Arcadio et Honorio AA. V. Coss. (402.) Theodosius creatus est Augustus. Convenit cum Be. cj. c. 9 Cod. Iust. de Aedificiis privatis (VIII, 10), quae hausta est ex c. 46 h. t. et in inscr. trium imperatorum nomina gerit (*Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA.*); cont... 16 Cod. Iust. de Oper. publ., cuius fons est c. 44 C. Th. h. t., cum vulgata C. Th. edd. scriptura consentit, ubi cod. 4 recte habet *Iu...* ...gumento est haec discrepantia, quam negligenter vetera utriusque Codicis exempla scripta et postea edita sint. Vid. infr. inscr. c. 52 et 53 h. t., quae solius cod. 3 auxilio emendatae sunt. s) Ita 4, edd.; locum corruptum esse iam in Cui. 2, 2* significatum est asterisco ad m. legis posito. Go. reprehensis iis, qui em. *oblatando*, primum quidem cj. *pro oblatitio* s. *oblativo* (sc. auro), *pro oblatis nobis, suae patriae*, et *condonare aliquem aliquid* a Romanis dici insimulat; postea vero legi vult *pro oblata nobis sua patria* aut, quod praefert, *propter oblatam nobis suam patriam.* Cuius confirmandae caussa emendationis quamquam profert locum ex Dionis lib. LIV. ad ann. U. C. 739, pag. 537 ed. Leunclavii, tamen illa verba, quae arcte coniuncta sunt, *Eudoxiopolitanis propter oblatam patriam ergasteria condonamus*, nescio quid insulsi habent. Puto igitur scribendum esse *pro oblato nobis*, et post nobis unum versum excidisse, cuius negligentiae iam in aliis locis convictus est librarius codicis 4 et reus erit in aliis. Sine dubio prima omissi versus v. *auro* erat. t) 4 *perturbat*, rubro col. corr. *perturbet.* u) Fol. 371[a] cod. 4. v) 4, Til. — Lugd. *Aristeneto.* Cui. 2 — Ri*. *Aristineto.* *) Cf. c. 42 h. t., not. r. x) 4 *ui*, a sec. man. supr. add. us (usui). y) 4, Til. — Ri*. *cohiberet.* Go. Rein. em. *conniveret* et hoc ed. Be. Cf. supra XII, 1, 71, 77. z) Vv. *ad excellentiam* a librario quidem scripta sunt, sed radendo fere deleta. a) 4 *qui*, rubro col. corr. *quis*; hoc edd. Vid. c. 46 h. t. b) 4 *scribta*, rubro col. corr. *rescribta*, recte. c) Til. — Ri*. praebebunt. Cf. d) 4, Til. — Ri*. *Stilichone.* e) Ita 4 (*Id AAA*) et Til.; Cui. 1 — Be. Cod. Iust. *AA.* Vid. c. 42 h. t., not. r. f) Cod. Iust. *P. P.*, male. Vid. c. 46 h. t. g) 4 *qualibet*, rubro col. corr. *quaslibet.* h) Cum literis *tia* incip. fol. 371[b] cod. 4. i) 4 *reportatamquae.* Til. — Lugd. *reportatam, quae.* Veram scripturam Cui. 2 hausit ex Cod. Iust. Vid. c. 40 h. t., not. e. k) Vid. c. 42 h. t., not. r et c. 44 h. t., not. e. l) 4, Til. — Ri*. *intercolumnis.* Recte Be.

quam his, quae superiores[m] porticus dividunt, ad formam pristinam[n] civitatis habitus revocetur; adscensibus etiam his, qui ad superiores porticus ducunt[o], tam in latiorem modum patentibus, quam pro ligneis scalis lapideis gradibus fabricandis. Ita enim et pericula incendii aberunt, et si qui casus adversi tulerint, facile amotis[p] angustiis, homines inter incendia discursus ac liberandi sui facultatem invenient. *Dat. XI. Kal. Nov.*[q] *Constantinopoli, Arcadio A. VI. et Probo Coss.* (406.)

46. *Iidem AA.*[r] *Aemiliano Pf. U.* Aedificia privatorum publicis aedibus adhaerentia sive superposita destrui tollique praecipimus. Et in posterum id aperte sancimus, ut, si qui aedificandi[s] iuxta publicas aedes animos dederit, quindecim pedum spatio interiecto inter publica ac privata aedificia ita sibi noverit fabricandum, ut tali intervallo et publicae aedes a periculo vindicentur, et privatus aedificator, velut perperam fabricati loci[t], destructionis quandoque futurae non timeat detrimentum. *Dat. XI. Kal. Dec.*[tt] *Constantinopoli, Arcadio A. VI. et Probo Coss.* (406.)

47. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Monaxio Pf. U.*[u] Quicumque locus in palatio huius urbis privatis aedificiis incommode occupatus est, is quam primum, subrutis[v] omnibus, quae in eo sunt, aedificiis, palatio reformetur[x], quod privatorum non est parietibus coarctandum. Nam imperio magna ab universis secreta debentur, ut hi tantum locum habeant habitandi, quos legitimus[xx] maiestatis nostrae usus et rei publicae disciplina delegit, in futurum etiam universis ab huius modi usurpatione prohibendis. *Dat. IX. Kal. Mart. Constantinopoli, Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.*[y] (409.)

48. [z]*Iidem AA. Bonosiano Pf. U.* Nihil ex his, quae instaurationi ornatibusque singulis deputavit antiquitas, nullius colore occasionis, auferri volumus. Igitur futuro proximo consulatu universa praedictae urbi[a] debitorum vectigalium illibata augmenta pervaleant. *Dat. IV. Kal. Dec. Ravennae*[b], *post cons. Varanae V. C.* (411.)

49. *Iidem AA. Herculio Pf. P.*[bb] *Illyrici.* Constructioni murorum et comparationi transvectionique[c] specierum universi sine ullo privilegio coarctentur, ita ut in his duntaxat titulis universi pro[d] portione suae possessionis et iugationis ad haec moenia*) coarctentur, quo ita demum, a summis ad infimos[e] usque sarcina decurrente, ferendi oneris non leve solatium, sed in commune omnibus profuturum communi labore curetur. Quod in partibus duntaxat Illyricianis nostram clementiam statuisse tua sublimitas recognoscat[f] *Dat. V. Id. April. Constantinopoli, DD. NN. Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.*[g] (412.)

50. [h]*Iidem AA. Isidoro Pf. U.* Opus coeptum exstruatur, et porticus thermas Honorianas praecurrat acie columnarum, cuius decus tantum est, ut privata iuste negligeretur paulisper utilitas. Sed ne censum sui quisquam intercepta lucra[i] deploret, sed e con-

— c. 46. Vid. c. 25 et 45 h. t., not. sup. Cod. Iust. VIII, 10, 9 om. pr. Bas. LVIII, 11, 9 et Schol. ap. Fabr. T. VI, p. 787. — c. 47. Cf. supra c. 22, 25 h. t., not. sup. Cod. Iust. VIII, 12, 17. — c. 48. Vid. supra c. 18, 32 h. t., not. sup. — c. 49 iam aderat, quamquam aliis vv. omm., aliis mutatis, in c. 4 C. Th. de Equorum coll. (XI, 17), ubi vid. not. sup. Be. ex hac c. descriptam esse putat c. 1 Cod. Iust. de Quibus muneribus (X, 48); sed potius illa c. 4 fons est c. 1 cit. Vid. supr. XI, 15, not. sup. — c. 50. In hac c. incip. P. 37 cod. 8. Vid. infra not. i. Go. eam concordare dicit cum c. 51 h. t.

auct. Go. (*intercolumnis*, i. e. *intercolumniis*) rep. *intercolumniis*. m) 4 *superioris*, rubro col. em. *superiores*. n) Go. tentat *peristilinam*, sed in comm. recte tuetur *pristinam*. o) 4 *dicunt*, rubro col. em. *ducunt*. p) Cui. 2, 2°. Go. err. *amoris*, sed in exemplo Cui. 2, quo usus est Rein., videtur corr. esse *amotis*. q) Go. em. *Dec.*, ut h. c. coniungatur cum c. sq. h. t. Vid. ibi not. tt. Ri°. *Novembr.* et mox om. *et*. r) Cod. Iust. *Imppp. Arcad. Honor. et Theod. AAA.*, recte. Vid. c. 42 h. t., not. r et c. 44 h. t., not. c. s) Fol. 372[a] cod. 4. Aur. Lugd. *si quis*. In Cod. Iust. c. 9 ita incip.: *Si cui loci proprietas aedificandi iuxta publicas aedes animum dederit, is quindecim*. Ceterum Go. sine necessitate hic diversa cj.: *aedificandis*, id est aedibus excitandis, aut: *animose se dederit*, ut supr. XIII, 6, 7 in f., aut: *si cui animus steterit*, aut: *si cui vel cuius animo sederit*, aut: *si quid aedificandi animo sederit*. *Animum dare aedificandi* est voluntatem habere aedificandi, coepisse aedificare. t) Cod. Iust. *fabricato loco*. tt) Cod. Iust. *Dat. X. Kal. Nov.* (ut c. anteced. h. t., quacum hanc coniungendam esse Go. arbitratur) et om. *Constantinop.* u) Cod. Iust. *P. P.*, impr. Go. v) Ita 4, Til. — Lugd. Cod. Iust.; Cui. 2 — Ri°. err. *subruptis*. Be. iubente Go. recte rep. *subrutis*. Item corr. Rein. x) Til. — Cui. 2° *reformetur. Quod*. In tribus Cui. 2, 2° exemplis, quae inspexi, discerni nequit, utrum *reformetur* an *reformatur* ed. sit. Mox librarius suo more scripsit *cohartandum*, pro quo Go. ex Cod. Iust. rep. iubet *coarctandum*. Hoc repos. Be. Non est nisi orthographiae discrimen. Etiam in c. 49 h. t. 4, Til. — Ri°. *cohartentur*, Be. *coarct.* xx) Go. mendose *legimus*. y) Aur. Lugd. *Cons.* z) Fol. 372[b] cod. 4. a) Be.: „utrum Romae, an alii intra regionem suburbicar. urbi dubium." Posterius verum est. b) 4, Til. Cui. 1 *Rū* pro *Rav̄*, id est *Ravenna*. Vid. infr. XV, 7, 13, not. p. bb) Ita Be. et Cod. Iust.; 4, Til. — Ri°. *PF. Illyr.* c) 4, Til. — Ri°. *transvectionis specierum*; recte Be. auct. Go. ex c. 4 C. Th. et c. 1 Cod. Iust. citt. ed. *transvectionique*. Summ. C. Th. *Murorum constructioni et specierum deportationi omnes* etc. d) 4, Til. — Ri°. om. *pro*. Recte Be., iussu Go., ed. *pro portione*; nam hoc habent c. 4 C. Th. et c. 1 Cod. Iust. citt. *) c. 4 C. Th. et c. 1 Cod. Iust. citt. *munia*. Et hoc quidem Go. etiam h. l. conicit. e) Ita 4, Til. — Lugd., c. 4 C. Th. et c. 1 Cod. Iust. citt.; recte tuetur Be., auct. Go., ed. *infimos* pro *inf*[illegible] quod mendum ex Cui. 2, 2° transiit in edd. Go. — Ri°. Similiter supra c. 4 cit. *a summis sarcina ad infimos usque decurrat*. Etiam Rein. emend. *infimos*. Cf. supra XI, 16, 4 *ut primo a potioribus, dein a mediocribus atque infimis, quae sunt danda, praestentur* et ibid. paullo infra *exactionis ordine inter ditiores, mediocres atque infimos observando*. f) Vid. supra I, 10, 4, not. r. g) Vid. supr. XI, 17, 4, not. d h) Fol. 373[a] cod. 4. i) 3 *intercepta iura*, quod glossema sapere W. putat. Mox

trario cum pulchritudine civitatis etiam fortunas suas anctas esse laetetur[k], pro loco, quod[kk] quisque possederat, superaedificandi licentiam habeat. Nam in locum privati aedificii, quod in usum publicum translatum est, occupationem basilicae iubemus vetustae succedere, ut contractus quidam et permutatio facta videatur, cum dominus, qui suum dederat*) civitati, pro eo[l] habiturus sit ex publico, remota omni formidine, quod inconcusso robore et ipse habere, et quibus velit, tradere habebit liberam facultatem. *Dat. IV. Kal. Nov. Constantinopoli, Honorio IX. et*[ll] *Theodosio V. AA. Coss.* (412.)

51. *Idem AA. Anthemio Pf. P.* Turres novi muri, qui ad munitionem splendidissimae[m] urbis exstructus est, completo opere praecipimus eorum usui deputari, per quorum terras idem murus studio ac provisione tuae magnitudinis ex nostrae serenitatis arbitrio celebratur[n]: eadem lege in perpetuum et conditione servanda, ut annis singulis hi[o], vel ad quorum iura terrulae demigraverint, proprio sumptu earum instaurationem sibimet[p] intelligant procurandam, earumque[q] usu publico beneficio potientes, curam reparationis ac sollicitudinem ad se non ambigant pertinere. Ita enim et splendor operis et civitatis munitio cum privatorum usu et utilitate servabitur. *Dat. prid. Non. April. Lucio V. C.*[r] *Cos.* (413.)

52. *Imp. Theodosius A.*[s] *Severino Pf. U.*[t] Quia plurimae domus cum officinis suis in porticibus Zeuxippi[u] esse memorantur, reditus memoratorum locorum pro quantitate, quae placuit, ad praebenda luminaria et aedificia ac tecta reparanda e gratia[v] urbis huius lavacro, sine[x] aliqua iubemus excusatione conferri. *Dat. V. Id. Ian. Victore*[xx] *Cos.* (424.)

53. *Idem A.*[y] *et Valentinianus C. Constantio Pf. U.* Exedras, quae septentrionali videntur adhaerere porticui, in quibus tantum amplitudinis et[z] decoris esse monstratur, ut publicis commodis possint capacitatis ac pulchritudinis suae admiratione sufficere, supra dictorum consessibus[a] deputabit[b]. Eas[c] vero, quae tam orientali, quam occidentali lateri copulantur, quas nulla[d] a platea aditus atque egressus patens pervias facit, veterum usibus popinarum iubebit adscribi. His tamen[e] ipsis,

— c. 51 Go. Rein. indicari contendunt in c. 13 C. Th. de Metallis (VII, 8), ubi cons. not. sup. Vid. c. 50 h. t., not. sup. Cod. Iust. VIII, 12, 18. — c. 52. Ri[*]. mendose *XLII.* Cf. c. 22 h. t., not. sup. Cod. Iust. VIII, 12, 19. — c. 53 coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Studiis liberalibus urbis Romae et Constantinopolitanae (XIV, 9), ubi vid. not. sup.

3 *pulcritudine* et ita semper. k) 3 *laetentur*, mendose. kk) Cave ne scrib. *quo. Pro loco, quod,* i. e. *pro loco eius, quod,* i. e. in locum eius, quod, i. e. in locum aedificii privati, quod. Vid. seqq. *) Go. in not. *dederit.* l) Recte et prob. W. 3 *pro eo.* Antecedit enim *suum*, sc. aedificium. 4, edd. *pro ea.* ll) Cui. 2 — Go. om. *et* et Aur. Lugd. *V.* m) Fol. 373[b] cod. 4. Mendose Cui. 1 *nobis* pro *urbis.* n) 4 *celeratur*, a secunda man. corr. *celebratur.* Go. pro *eadem* (id explicat *ea simul*) prop. *ea demum* vel *ea tamen.* Refutatur eius conatus codicum 3 et 4 et Cod. Iust. consonantia. o) 3 mendose *his* et mox *propio sumptu — potientur.* In Cod. Iust. om. *vel*, impr. Go. p) 4 *sibiet*, rubro col. *sibimet* in m. repon. Cui. 1 *instauratonem.* q) Cod. Iust. *eorum instaurationem — eorumque*, sententia mutata. *Earum*, sc. turrium. r) 3 om. *V. C.* Aur. Lugd. *Conss.* s) Ita 3 de sententia Go. Be. et probb. Mai., W.; nam in edd. et in Cod. Iust. est *Idem AA.*, male. Neque cod. 4 *Id AA* habet, sed *Id A.* Iam Hal. in Cod. Iust. ed. *Imp. Theodosius A.*, prob. Spangenb. t) Cod. Iust. mendose *P. P.* u) 3 *Zeusippi.* v) Codd. 3, 4, edd. ante Be. *reparandae gratia.* Cod. Iust. *reparanda, regiae huius urbis lavacro*, prob. Go., qui Cod. Iust. scriptura inductus cj. *reparanda egregiae urbis huius lavacro.* Be. ed. *reparanda* (om. *e*) *gratia.* Olim assentiebar Go., quia non raro urbes Roma et Constantinopolis honorificentissimis epithetis ab imperatoribus ornantur. Iam vero sisto in Be. cj., qui [illegible] *reparanda e gratia*, quod coniungatur cum vv. *conferri iub.*, nam codex 3 confirmat cod. 4 scripturam; constat autem in utroque [illegible] verba iunctim, nec ullo spatio interiecto scripta esse neque discerni. Ceterum 3 *huius urbis*, ut Cod. Iust. x) Fol. 374[a] cod. 4. xx) Cod. Iust. add. *V. C.* Mox 3 (etiam in aliis locis) et Aur. Lugd. *Conss.* y) Male edd. *Id. AA.* Veram scripturam praebuit iam cod. 4, qui *Id A.* Go. et Be. in not. rep. *Imp. Theodosius A.* (vid. not. *s* anteced.), quam om. tuetur cod. 3, qui *Imp. Theodosius.* Summus Maius non dicit, utrum in cod. 3 sequatur *A.* an omittatur. Retinui, cum restituta esset inscriptio c. 52, cod. 4 scripturam. z) 3 *ac.* a) Ita 3, 4, Til.; Cui. 1 *concessibus*, unde error transiit in sqq. edd. Iam Rein. et Go. cj. *consessibus*, prob. W.; altera cj. Go. *congressibus* refutatur codicibus. b) Go. Be. requirunt *magnificentia* (Go. etiam *sublimitas*) *tua* aut *deputabis.* Mutatione non opus est, modo cogitamus, c. 3 cit. cum h. c. coniungendam priorem huius legis partem esse. Ibi in extremo scriptum est: *unicuique loca specialiter deputata assignari faciat tua sublimitas:* iam pergitur sic: *Exedras — supra dictorum consessibus deputabit* (sc. *sublimitas tua*): sequitur denique infra *Eas vero — iubebit adscribi.* Etiam vv. *supra dictorum*, sc. magistrorum s. professorum ad antecedentem huius legis partem spectant. c) Go. Be. rep. *Iis*, Rein. *Eis*, sc. exedris. Praeterea Go. prop. *Ad eas.* Iam facile caremus his cj. Vid. not. *e* sq. d) Go. tentat *Qua nullus*, vel *ad quas nullus a platea aditus*, vel *ad quas nullum a platea aditus et egressus patamen.* Rein. *ad quas nulla a platea aditus atque egressus patamen.* Neque his cj. nunc opus est. Praeterea Be. addit: „T. et Cui. I. locum corruptum notarunt.“ Non hunc locum, sed quod paullo post sequitur v. *patamen* corruptum esse indicarunt. Vid. not. *e* sq. e) Locus in cod. 4 et in superioribus edd. corruptus est; sic enim se habet in cod. 4: *egressus pa | tamen ipsisq'*; a rec. manu atramento asteriscus add. est inter syll. *pa* et *tamen*, unde in Til. *pa * tam̄ ipsisque* editum est, in Cui. 1 — Lugd. *pa * tamen ipsisque*, denique in Cui. 2, 3 *patamen ipsisque*, retento asterisco in marg. Saeculi XVI. igitur editores asterisco significarunt locum corruptum et mancum esse. Go. demum huius mendi signo exstincto non solum ed. *patamen*, non accurate inspectis prioribus editionibus, verum etiam v. *patamen*, quod quidem ad analogiam vocabuli *foramen* confictum esse opinaretur, in Glossarium Nomicum recepit, unde illa vox transiit in Glossaria Cangii et Dirkseni. Ut Go., ita Ri. — Be. ed.

quae[f] humiliores aliquanto atque angustiores putantur, vicinarum spatia cellularum ex utriusque lateris portione oportet adiungi, ne quid aut ministris[ff] eorundem locorum desit aut populis. Sane si qui memoratas cellulas probabuntur vel imperatoria[g] largitate vel quacunque alia donatione aut emptione[gg] legitima possidere, eos magnificentia tua competens pro iisdem de publico pretium iubebit accipere. [h] *Dat. III.*[hh] *Kal. Mart. Constantinopoli, D. N. Theodosio A.*[i] *XI. et Valentiniano C. Coss.* (425.)

TIT. II.[k] DE AQUAEDUCTU.[l]

1. *Imp. Constantinus A.*[ll] *ad Maximilianum*[m] *Consularem aquarum.*[n] Possessores, per quorum fines formarum meatus transeunt, ab extraordinariis oneribus *) volumus esse immunes, ut eorum opera aquarum ductus sordibus oppleti mundentur, nec ad aliud superindictae rei onus iisdem possessoribus attinendis, ne circa res alias occupati repurgium formarum facere non occurrant[o]. Quod si neglexerint, amissione possessionum multabuntur. Nam fiscus eius praedium[p] obtinebit, cuius negligentia perniciem formae congesserit[q]. Praeterea scire eos oportet, per quorum praedia ductus[r] commeat[s], ut dextra laevaque de[t] ipsis formis quindecim pedibus intermissis arbores habeant; observante tuo officio[u], ut, si quo

Tit. II. C. Th., codd. 3, 4, Br. Al. eiusque codd. 5—18, 20, 21, 24—30, 32—40, 42—44, 47, Sich. Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. Aeg. *Tit. II.* Cod. Iust. XI, 42. In L. R. U. hic tit. deest. In cod. 3 scriptum esse narrat Maius *I de aquae ductu*, ubi W. reliquias superesse putat numeri *II.*, quo titulus distinctus fuerit. Ceterum W. falso scribit: „Rubricae *de aquaeductu* praemittitur in Vatic. sigla: II.“ De cod. 31 vid. tit. I. huius libri, not. sup. — c. 1. Cod. Iust. XI, 42, 1. Bas. LVIII, 19, 1.

patamen (omisso asterisco), *ipsisque.* Iure igitur Maius in Iuris Anteiustinianei Reliquiis. Romae 1823. p. XX. sq. quod hoc v. alucinatus est vituperat Gothofredum, frustra contradicente Wenckio, quasi a Cui. in Cui. 2 factum sit. Ab hoc enim asteriscum servari supra dixi. Iam ex cod. 3 perspicitur, recte in prioribus edd. asteriscum additum esse; excidit enim in cod. 4 librarii oscitatione integer versus inter pa et *tamen* (*tens — His*), quem primum summus Maius ex codice 3 eruit, ego vero, praecedente W. in Appendice II. Codicis Theodosiani l. c. p. 361, restitui. Ita factum est, ut corruptus locus, qui ne isto quidem substantivo admisso intelligebatur, ab omni vitio sanus esset, nec ulla ratio haberi posset eorum, quae Go. coniecisse dixi not. *c*, *d*, *ff*. Ceterum narrat idem W. praeclarum hoc Maii inventum primum innotuisse e Commentariis Parisiensibus: Thémis ou Bibliothèque du Iurisconsulte T. IV, p. 187, inde repetitum esse ab Haenboldo in Praetermissorum ad Breviar. Alaric. pertin. Promuls. I. (Lips. 1822. 4.) p. 4 sq. in nota. f) Vid. not. antec. Iam hic quoque locus cod. 3 auxilio emendatus est. ff) Go. cj. *magistris.* Emendato hoc loco clarum est *ministris* referendum esse ad *popinarum.* Vid. not. *e.* g) Mendose Aur. Lugd. *impetratoria.* gg) 3 *temptatione*, mendose et impr. W. Mox codd. Til. — Ri*. *hisdem.* h) Fol. 374[b] cod. 4. In ima pag. est signum quatern. *MΘ.* hh) Cui. 2, 2* om. *III.* i) In cod. 3 om. *D. N.* et *A.* Mox Aur. Lugd. *Cons.*

k) Vid. supr. tit. I. huius libri, not. *aa.* l) Multi codd. *De aquaeducto.* ll) Mendose Cui. 2, 2* *Impp. Constantius A.* m) Cf. supra IX, 12, 2, not. *r.* Hoc quoque loco codices C. Th. consonant cum Cod. Iust. n) 3 *consularemaquarumpossessores* et 4 *consul* (virgula per literam *l* traiecta) *aquarumpossessores*, uterque igitur codex non discretis vv. Edd. *Cons. Aquarum possessores* etc. et Cod. Iust. *Consularem. Aquarum possessores* etc. Male Rein. in Chron. constit. Cui. 2 ad ann. 330 ex inscript. quas edidit p. 471, n. 8 add. *Piceniani*; sed recte in eadem Chron. et ad h. c. v. *Aquar*[illegible] in add. primum v. legis est, ab ipsius legis initio ad inscriptionem trahens em. *ad Maximilianum, Consularem aquarum. Possessores* etc. Consentit hac in re cum Go. (vid. comm. c. 1 C. Th. de Bonis vacantibus [X, 8; ed. Ri. Tom. III, p. 447] et huius constitutionis), cuius vv. non inutile est hoc loco repetere: „*lex* haec Consulari Aquarum inscribitur: vox enim *Aquarum* (quod Pancirolus quoque iam recte indicavit, in *Consulari Aquarum*, in Notitia, fol. 122.) retrahenda est ad inscriptionem *legis*, et ita legendum: *Ad Maximilianum Consularem Aquarum:* Mox initium *legis* a voce, *Possessores*, deducendum: Nullus alioquin, imo falsissimus sensus hinc eliciatur, si legamus, *Aquarum possessores:* Neque enim Privati ulli publicorum Aquaeductuum possessores sunt, sed ut mox subiicitur, *per possessorum fines formarum meatus*, id est Aquaeductus, *transeunt.* Unde hoc moto Interpretes, *Aquarum possessores* hic ridicule interpretantur fundorum possessores per quos aqua labitur. Et sane Maximilianum, cui *haec lex* inscribitur, *Consularem Aquarum* fuisse, et *lex* integra ostendit, et illa nominatim verba *fin. leg. Observante tuo Officio*, etc. Consulari alioquin Aquarum inscripta est et altera *huius Cod. lex* 1. *supr. de divers. Offic.* (VIII, 7 *ad Versennium Fortunatum Consularem Aquarum* data ann. 315) et quidem eiusdem Constantini M., ubi pariter *officii Consularis Aquarum* mentio fit. Meminit etiam Notitia Imperii *Consularis Aquarum fol.* 118. (Not. Imp. Occid. Cap. IV. *Sub Dispositione Viri Illustris Praefecti Urbis Romae Consularis Aquarum*, ed. Böckingii p. 16, n. 9): quin et duae Inscriptiones de *Consulari Aquarum* extant *apud Gruterum LIV.* 6, et *CCCCLIX.* 7. Similes vero errores vocum perperam alibi positarum ad initium vero legis retrahendarum, plures suo *capite* in *Prolegomenis* observamus: vide interea *leg.* 1. *supr. de bon. vacant.* (X, 8. Vid. etiam supr. I, 7, 4, not. *; I, 14, 2, not. *r*, al.) Ergo Consularis Aquarum hoc aevo Constantinopoli fuit. Romae enim iam olim Curatores praeerant: de quibus vid. Frontinum *Aquaeduct. artic.* 97. *pag.* 170. *Seqq. Edit. Poleni:* ubi omnes Curatores qui ad se usque fuerant, adnumerat.“ Nihil impedivit, quominus Go. secuti ad *Maximilianum Consularem aquarum. Possessores* etc. ederemus. *) Cf. Dirksen l. c. p. 515. o) Ita 3, 4; sed in cod. 4 a rec. man. supr. add. *curent*, sine dubio ex Cod. Iust. Etiam Rein. in m.: „*curent*[illegible] Go. in comment. impr. *curent.* Etiam Cui. in Cod. Iust. *occurrant.* Paullo ante codd. edd. ante [illegible] *eisdem.* p) Cod. Iust. *praedium* sine [illegible] Rein. haerens in locutione *congesserit perniciem formae* cj. *forma* [illegible]*serit* fere ut Hal., qui in Cod. Iust. ed. *contraxerint.* Vid. Dirksen. l. c. p. 515. Legitima est cod. 4 scriptura, quam cod. 3 tuetur. r) Cod. Iust. *aquaeductus.* s) Go., etsi non vituperat *commeat*, tamen cj. *commeant*; equidem nil muto; nam cod. 3 habet *commeat.* t) Cod. Iust. *ex ipsis*, recte impr. Go. u) Id est officio Consularis aquarum. Ut gene-

tempore pullulaverint, excidantur, ne[v] earum radices fabricam formae corrumpant.[x] *Dat. XV. Kal. Iun. Gallicano et Symmacho Coss.* (330.)

2. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. Fortunatiano*[y] *Comiti R. P.* Aquaeductus, qui Daphnensi[z] palatio usum aquae praestat, quorundam aviditate tenuatur, appositis[a] maioribus fistulis, quam ex imperiali largitate meruerunt. Consensu igitur omnium in tribus locis conceptacula reparentur, et singulorum nomina modusque servandus tabulis adscribatur, et si ultra licitum aliquem usurpasse[b] constiterit, per singulos obolos librae unius auri dispendiis ingravetur. Et si sacri tenore rescripti[c] aliqui[d] certum modum aquae meruisse noscetur, non prius eidem accipiendi potestas aliquatenus tribuatur, nisi adito rectore ex ipso conceptaculo quantitatem, quam meruit, possit adipisci. *Dat.*[e] *III. Kal. Nov. Antiochiae, Valentiniano NB. P. et Victore Coss.* (369.)

3. *Imppp.*[f] *Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Clearcho Pf. U.*[ff] Summas quidem domus, si *) lavacris lautioribus praesententur[g], binas non amplius aquae uncias aut, si hoc amplius exegerit ratio dignitatis, supra ternas neutique possidere, mediocres vero et inferioris meriti domus singulis et semis contentas esse decernimus[gg], si tamen huiusce modi balneas easdem habere claruerit. Ceteros vero, qui mansionum[h] spatio angustiore sustentantur, ad mediae unciae usum tantum gaudere praecipimus, neque obreptionem cuiquam patere; ita ut, quod tibi paret, officium sex librarum auri mulcta feriatur, nisi prodiderit usurpantes, et is, qui fefellit, careat impetrato. *Dat. X. Kal. Iul. Constantinopoli, Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

4. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Pancratio Pf. U.* Si quis de cetero[i] vetiti furoris audacia florentissimae urbis commoda voluerit mutilare, aquam ad suum fundum ex aquaeductu publico derivando, sciat, eundem fundum, fiscalis tituli proscriptione[k] signatum, privatis rebus nostris[l] aggregandum. *Dat. VIII.... Constantinopoli*[m], *Timasio et Promoto Coss.* (389.)

5. *Iidem AAA.* *) *Albino Pf. U. Romae.* Eos, qui aquae copiam vel olim vel nunc per nostra indulta meruerunt, eius usum[n] aut ex castellis aut[nn] ex ipsis formis iubemus elicere, neque earum fistularum, quas matrices vocant, cursum[o] ac soliditatem attentare[p]. *Dat. V. Kal. Sept. Roma*[pp], *Timasio et Promoto Coss.* (389.)

6. *Impp.*[q] *Arcadius et Honorius AA., ad Africanum Pf. U.* Quicunque ex aquaeductu[qq] magis quam ex castellis aquae usum putaverit derivandum, etiam id, quod prius iure beneficii fuerat consecutus, amittat. In eum vero pro conditione personae conveniet severissimo supplicio vindicari, qui adversus statuta huius oraculi avidae cupiditatis noluerit frena cobibere, ut privatis indulti meatus mensura

— c. 4. Til. — Lugd. err. *III.* Cod. Iust. XI, 42, 2. Bas. LVIII, 19, 2. — c. 5. Til. — Lugd. err. *IIII.* Cf. supra IX, 16, 11, not. sup. et not. *h.* Ex hac et sq. c. conflata est c. 3 Cod. Iust. h. t. (XI, 42), mutt. vv. c. 6. Vid. infr. not. p. — c. 6. Til. — Lugd. mendose *V.* Vid. c. 5 h. t., not. sup.

ralis haec lex fieret, in Cod. Iust. scriptum est *observante officio iudicis.* v) Ita 3 (prob. Mai.), 4, Cod. Iust.; Til. — Be. *nec*, quod quidem Go. sustineri posse dicit, verum recte mutat in *ne.* x) Fol. 375[a] cod. 4. Mendose 3 *conrumgant.* y) 3, 4, Til. Be. *Fortunatiano.* Cui. 1 — Ri*. *Fortunaciano.* Ceterum 3 *Imp.* z) Codd. Til. — Ri*. *Dafnensi.* a) 4, Til. — Ri*. *adpotis* et Be. *appotis.* Go.: „Putet aliquis restituendum, *admotis*, vel *adpositis*: sed *adpotis*, rectum est: *Adpotis*, id est: adpotatis, ad potandum admotis," improb. Mai. Verisimum esse quod em. *adpositis*, quod etiam Rein. et, praeced. Go., Be. prop., demonstrat cod. 3; ibi scriptum est *adpositis*, prob. W. b) Ex cod. 3, prob. W.; 4, edd. *usurpare.* c) 3 *scribti*, err. d) 3, 4 *aliqui.* Rubro col. in cod. 4 repon. *aliquis.* Edd. *aliquis.* e) Go.: „An *Data*, pro Accepta, vel Reddita vel Proposita? Sequente enim demum Anno 370. Valentem Antiochiae hiemasse, testatur *Ammian. lib.* 29. *c.* 1. et *Zosim. lib.* 4. *c.* 13. Ut sic proposita fuerit haec *lex* Antiochiae, utpote quae ad eius suburbanum Daphnense spectat, et ipsa ideo *Epidaphne* cognominata." Vid. praeterea Go. in comm. h. c. c. f. Cum codd. 3 et 4 non discrepent, non puto, quicquam mutandum esse. Satis est, Go. opinionem indicasse. f) 3 *Impp.* ... deinceps. Videtur in h. c. P. 36 cod. 3 desinere; nam quae aliae huius c. diversitates a Maio afferuntur, eae non ad hanc c., sed ad c. 4 C. Th. de Spectaculis (XV, 5) pertinent. ff) Vid. supra XII, 1, 93, not. a. *) Go. om. *si.* g) Fol. 375[b] cod. 4. Go. reprobat em. *latioribus praetendentur*; sed etiam quod sopr. *domos* pro *domus* legi vult, eo facile caremus. Vid. supra X, 25, 1, XI, 7, 12, XIV, 17, 11. Mox Go. ad v. *neutique* ann.: *neutiquam.* gg) Til. — Cui. 2* *decernimus. Si tamen.* Go. — Ri*. *decernimus: Si tamen.* Rein. em. *decernimus; si tamen.* h) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. *mansionem.* Rein. Go. em. *mansionum*; hoc Be. ex Aur. Lugd. recepit, recte. i) 4, Til. — Cui. 2* *decetero*; rell. edd. et Rein. *de cetero.* k) Cod. Iust. *praescriptione.* Go. prob. *proscriptione.* l) Fol. 376[a] cod. 4. m) In cod. 4 deest mensis sine lacunae signo. Edd. et Cod. Iust. *VIII.* * *Consip.* Go. in Chron. p. CXXX. ed. Ri. *Dat.* pro *Reddita* accipit. Tillem. l. c. T. V, Notes, p. 49, n. XXXIX. h. c. refert ad ann. 381 a. 382, quibus annis Pancratius Pf. U. Constantin. fuerit; hoc anno Proculum Pf. U. munus gessisse. Nisi consentiret Cod. Iust. cum C. Th., corrigerem *Proculo Pf. U.* *) Ri*. *AA.* n) 4 *usu.* A Cod. Iust. abest *eius.* nn) Go. — Ri*. *ut.* Aur. Lugd. *aut ipsis.* o) 4 *ursum*; libr. add. c, quam lit. recens manus rubris uncis inclusit. p) Cod. Iust. *attentare, vel ab ipso aquaeductu trahere.* Iam ex sq. c. in Cod. Iust., mutt. vv. additur: *Quod si quis aliter fecerit: non solum id quod prius iure beneficii fuerat consecutus, amittet: verum pro conditione quoque personae ... plectetur. Dat. V. Kal. Sept. Romae, Timasio et Promoto Conss.* 389. *et PP. IV. Kal. Iun. Constantinop. Olybrio et Probino Conss.* 395. Miror factum esse, ut a Cod. Iust. conditoribus duae diversarum legum et diversorum annorum subscriptiones, tam c. 5 quam c. 6, retenta sola inscriptione c. 5, reciperentur. pp) Aur. Lugd. om. *Dat. — Rom.* q) Aur. Lugd. om. *Impp.* qq) 4 *ex aquaeductum*, a poster. man. del. m.

famuletur. *PP. IV. Kal. Ian. Constantinopoli, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

7. *Iidem*[r] *AA. Asterio*[s] *Comiti*[t] *Orientis. Post alia:*[u] Usum aquae veterem[v] longoque dominio[x] constitutum singulis civibus[y] manere censemus, nec[z] ulla novatione turbari; ita tamen, ut quantitatem[a] singuli, quam[b] vetere licentia[c] percipiunt[d], more usque[e] in praesentem diem perdurante percipiant. Mansura[f] poena in eos, qui ad irrigationes[g] agrorum vel hortorum[h] delicias[i] furtivis aquarum meatibus abutuntur. *Dat.*[k] *Kal. Nov. Caesario*[l] *et Attico Coss.* (397.)

Ista lex tam evidens est, ut expositione non indigeat[m].

8. *Iidem AA. Messalae Pf. P.* Ex forma, cui nomen Augusta est, quae in Campania sumptu publico reparata est, nihil privatim singulorum usurpatio praesumat, neque cuiquam posthac derivandae[n] aquae copia tribuatur. Si quis autem meatum aquae ausus fuerit avertere, quinque libras auri aerario nostro inferre cogatur. Quicquid etiam ob eam fraudem ex rescripto fuerit elicitum vel qualibet arte tentatum[aa], irritum habeatur. *Dat. V. Kal. Ian. Mediolano, Theodoro V. C. Cos.* (399.)

9. *Iidem AA. ad Flavianum Pf. U.* Ne quis Claudiam[o], interruptis formae lateribus atque perfossis, sibi fraude elicita[p] existimet vindicandam. Si quis contra fecerit, earum protinus aedium et locorum amissione mulctetur. Officium praeterea, cuius ad sollicitudinem operis huius custodia pertinebit, hac poena constringimus, ut tot librarum auri illatione mulctetur, quot[q] uncias Claudiae nostra[r] conniventia[s] eius usurpatas fuisse constiterit. *Dat. VI. Id. Nov. Mediolano, Stilicone*[t] *et Aureliano Coss.* (400.)

TIT. III.[u] DE ITINERE MUNIENDO.

1. *Imp.*[v] *Constantinus A. ad Proculum Proconsulem Africae.* Emphyteuticarii possessores, qui mansuetudinis nostrae beneficio ad extraordinaria minime devocentur, sicut[x] cetari provinciales obsequium suum

— c. 7. C. Th., cod. 4, Cui. 2 — Be. *c. 7.* Til. — Lugd. mendose *VI.* Br. Al. eiusque codd. Sich. Aeg. c. 1, id est un. Coniungenda est cum c. 36 C. Th. de Operibus publicis (XV, 1). Cod. Iust. XI, 42, 4. Integra interpretis vv. subiectis est in codd. 6, 7, 9 — 14, 16 — 18, 20, 21, 27, 29 — 35, 38, 42 — 44; subscr. et interpr. des. in codd. 15, 25, 26, 28, 39; sola inscr. in codd. 24, 47; sola subscr. in codd. 8, 36, 37, 40. Sunt codd. in quibus quamquam et textus scriptus est et interpretis verba, tamen ipsi legi interpretationis siglum praefixum sit. Cf. ad h. c. Unterholzner l. c. T. II, p. 429, not. 833. Similis est c. 4 h. t. — c. 8. Til. — Lugd. mendose *VII.* — c. 9. Til. — Cui. 2* mendose *VIII.*

Tit. III. Cf. Nov. Theodosiana X. Neque domum divinam neque ecclesiam §. 3 (ed. Berol. p. 1302). L. R. B. tit. XVII. Cf. supra XI, 12, not. sup. — c. 1. Cod. Iust. XI, 64, 1.

r) Br. Al. codd. Sich. Cod. Iust. *Impp. Arcadius* (s. *Archadius*) et *Honorius*, sed 20 *Impp. Honorius et Theodosius.* Sich. om. *AA.* s) Multi codd. *Astirio* s. *Adstirio.* 27 *Basterio.* t) Codd. *com.* s. *com̄.* s. *com̄i.* s. *comiti*, nullus *cons.*, quod in Cui. 2, 2* est, recte improb. Go. u) Multi codd. om. *Post alia.* v) 10, 18 *Usumque atque veterem.* 11 *Usumfructum aque.* 14, 31 *usūq. veterem.* 33 *Usum atque veterem.* Nonn. codd., veluti 25, 28, 36, 40, 42 et L. (?) ap. Be. *vetere.* 20 *verterint* pro *veterem.* x) Fol. 376[b] cod. 4. 11 *longeque.* Multi codd. *dn̄o*, *dn̄m* et *constituto.* 11 *domino.* y) Ita 4, Til. — Lugd. B. Cod. Iust. Be.; 6, 7, 14, 29, 30 *singulis quibus manere.* 11, 15 *singulis quibuscumque manere.* 20 *singulis quibusque civibus manere.* 43 *singulis quib. q. locis manere.* In rell. codd. et edd. Sich. Cui. 2 — Ri*. *singulis quibusq.* (s. *quibusque*) *manere.* Mihi probatur *civibus:* probatum est etiam Go. z) 20 *consensimus neque.* Nonn. codd. *censuimus* et mox *notacione* pro *novatione.* a) Ita Be. ex Sich. et Cod. Iust. (falso add. T., id est Til.; is *quantitate* habet). Conveniunt cum hac scriptura codd. 13, 15, 24, 27, 33, 34; 20 *quantitas singule singuli quam veteres.* 26, 31 *quantitatis.* 37, 43 *quantitates singulis veteri.* 10, 18 *quantitati*; rell. *quantitate*, ut 4, Til. — Ri*. Recte Be. rep. *quantitatem*, etsi Go. dicit servari quoque posse — *quantitate.* b) Haud pauci codd. cum. 21, alii, Sich. Cod. Iust. *veteri.* c) 4, Til. *lincentia*, sed puncto supr. prim. lit. n add. librarius cod. 4 corr. *licentia.* Nonn. codd. *licentiam*, ut 20. d) Nonn. codd. *percipiant*, alii *p̄cipiunt.* 15, 20 *perceperunt.* 32 *p̄ceperunt.* 26 *recipiant.* e) 10, 18 om. *more — percipiant.* Haec quoque in codd. sec. ordinis corrupte scripta sunt: *more et usque*, *mora usque*, *more eiusque* et om. *in*, *mora eosquae*, *morem*, *perdurantem*, *percipiunt*, *percipient*, *mora usq. in praesente diem perdurantem p̄cipiunt.* Sich. *usus* pro *usque.* 4, Til. — Lugd. om. *diem.* Recte in Cui. 2 rep. ex Cod. Iust. *diem.* Antea Sich. ex Br. Al. codd. edid. *diem.* f) Nonn. codd. *mensura*; alii *mansuram.* 11 om. *in eos.* g) 20 *ad iurgationem.* 25 *ad integrationes.* 28 *ad rigationes.* 47 *ad rigationem*; alii *adirrigatione.* h) 4 *hortuorum.* 31 *carvorum.* 40 *ornatorum.* i) Sich. 12, 25 *deliciis.* 38 *divitias.* 11 *furtius.* 21 *agrorum* pro *aquarum.* Magius Miscell. lib. III, cap. 8 ita legit: *ad irrigationes agrorum, vel hortorum, deliciis furtivis, aquarum meat. abut.*, recte improb. Go. k) 27 add. *X.* 47 om. *Kal. — Coss.* l) In cod. 9 add. *III.* Br. Al. nonn. codd. *atigo*, *antioco.* m) Ita plerique codd.; 6, 7 *Intpr. n̄ eget.* 20, 21, 43, alii codd. Sich. *Haec lex interpretatione non indiget.* 42 *Haec lex expositione non eget.* 11 *I. l. t. e. est expositionem non indiget.* Cui. 1 — Lugd. om. interpretis vv. n) Reposui, iubb. Go. Be. *derivandae* pro *dirivandae*, ut scriptum est in cod. 4 et in edd. Est solius orthographiae ratio. Vid. c. 4 h. t. aa) Mendose Go. *temperatum.* o) Cum literis etiam inc. fol. 377[a] cod. 4. p) Rein. em. *illicita*, quamquam non reprehendit vulg. scripturam propter antecedentem legem. G[illegible] et *elicitam.* Probo *illicita.* q) Til. — Lugd. *quod.* r) Recte Rein. Go. Be. em. *nostrae.* s) 4 *cohibentiae ius.* Til. — Ri*. *cohibentia eius.* Rein. Go. em. *conniventia*, quod Be. rec. Vid. supr. XV, 1, 43, not. y. t) 4, Til. — Ri*. *Stilichone.*

u) Vid. tit. I. huius libri, not. aa. v) 4, Til. — Go. Cod. Iust. add. *Imp.* Ri. — Be. om. *Imp.* x) Cod. Iust. *devocantur munera: sicut*; neque nostrum seri-

muniendis itineribus[y] impendant. Nulla enim ratione debent ab hoc, quod[z] in commune omnibus profuturum est, esse seiuncti[a]. *PP. Non. Maii Karthagine, Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* (319.)

2. [b] *Imp. Iulianus*[c] *A. ad Avitianum Vicarium Africae. Post alia:* In muniendis viis iustissimum aequitatis cursum reliquit[d] auctoritas. Singuli enim loca debent quaeque sortiri, ut sibi consulant[dd] vel negligentia vel labore. *Igitur* eos loca iuxta morem priscum delegata curare oportebit etc. *Dat. VII. Kal. Nov. Antiochiae.* (362.) *Acc. XV. Kal. April. Karthagine*[e], *Iuliano A. IV. et Sallustio Coss.* (363.)

3. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. ad Eusignium Pf. P.* A viarum munitione nullus habeatur immunis, et eorum praediorum actores, qui forte iniuncto onere[f] privilegiorum contemplatione parere minime voluerint, nostrae domui vindicentur. *Dat. IV. Kal. Mart. Valentiniano A. III. et Eutropio Coss.* (387.)

4. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Messalae Pf. P.* Dudum quidem fuerat constitutum[g], ut illustrium patrimonia dignitatum ab instauratione itinerum haberentur excepta, verum propter immensas vastitates viarum certatim studia cunctorum ad reparationem publici aggeris conducibili[h] devotione volumus festinare, nulla ad instructum munitionis huiusce dignitate aut privatorum privilegiorum vi[i] qualibet studiosius appetita *). Etiam istud adiungimus, ut domos etiam clementiae nostrae, quas vetusta[k] et innumera ab huius oneris curatione privilegia vindicabant, par conditio et sollicitudo constringat; ita tamen, ut in ceteris, quae vel[kk] illustribus vel patrimonio nostro, praecedentibus edictis, beneficia fuerant attributa, intemerata permaneant. *Dat. III. Kal. Maii Mediolano, Theodoro V. C. Cos.* (399.)

5. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio Pf. P.* Antiquatis omnibus vel personalibus rescriptis vel per annotationes elicitis,[l] per Bithyniam ceterasque provincias possessores et reparationi publici aggeris et ceteris eius modi muneribus pro iugorum numero[m] vel capitum, quae possidere noscuntur, adstringi cogantur[n]. *Dat. VII. Kal. Nov. Constantinopoli, Honorio IX.*[o] *et Theodosio V. AA. Coss.* (412.)

6. [oo] *Iidem AA. Asclepiodoto Pf. P.* Absit, ut nos instructionem viae publicae et pontium stratarumque operam, titulis magnorum principum dedicatam[p], inter sordida munera numeremus[pp]. Igitur ad instructiones reparationesque itinerum pontiumque nullum genus hominum nulliusque dignitatis ac venerationis meritis cessare oportet. Domos etiam divinas ac venerandas ecclesias tam laudabili titulo libenter adscribimus[q]. Quam legem cunctarum provinciarum iudicibus intimari conveniet, ut noverint, quae viis publicis antiquitas tribuenda decrevit, sine ullius vel reverentiae vel dignitatis exceptione praestanda. *Dat. XV.*[r] *Kal. Mart. Constantinopoli, Asclepiodoto et Mariniano Coss.* (423.)

— c. 2 coniungenda est cum c. 15 C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5), c. 1 C. Th. de Indulgentiis debit. (XI, 28), c. 7 Cod. Iust. de Aedif. priv. (VIII, 10) et auctore Go. cum c. 1 Cod. Iust. de Divers. praed. (XI, 69). — c. 3. Cf. c. 4 h. t., not. sup. — c. 4. Summ. C. Th.: „*Superiori contraria.*" — c. 5. Cod. Iust. X, 25, 2 mutil. Cui. in Comm. ad tres postr. Cod. Iust. libros l. c. p. 263. — c. 6 coniungenda est cum c. 25 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8) et ut Go. recte vult cum c. 35 C. Th. de Erogat. milit. ann. (VII, 4). Vid. infr. not. r. Depromptae sunt ex h. c. duae leges Cod. Iust. XI, 74, 4, om. fin. et I, 2, 7, mutt. vv. om. pr. et fin. Bas. LVI, 15, 4, V, 1, 4. Balsamo Paratitl. I, 2 et 3 (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. T. II, p. 1252 et 1271). Leunclavius Notat. I, 63 (in Thes. Otton. T. III, p. 1491). Cf. Biener, Revis. d. Iust. Codex p. 204 (Zeitschr. f. geschichtl. Rechtsw. T. VII, p. 354).

pturam falsam esse dicit Go. Supra 4 *Enfyteuticarii.* y) Cod. Iust. *itineribus muniendis.* z) 4 *quo*, rubro col. em. *quod.* a) Cod. Iust. *seiungi* pro *esse seiuncti* et mox *Carthagine.* b) Fol. 377[b] cod. 4. c) Be. vult *Iovianus*, nisi mutetur subscr. mensis; Go. autem in Chron. p. LXIII. hanc c. et rell. quae cum ea coniungendae sunt leges refert inter constitt. anni 362, recte. Vid. not. e sq. d) 4, Til. Cui. 1 *reliquid.* dd) „Recte, *consulere sibi negligentia* quis dicitur. *Consulendi* scilicet verbum est ex τῶν μέσων: *consulere sibi ex negligentia*, est male consulere: contra, *sibi consulere labore*, est bene consulere. - Proinde errant, qui hunc locum vitiosum putant." Go. e) Vv. *Antiochiae — Karthagine*, quae des. in cod. 4 et in edd., [illegible] c. 1 C. Th. cit. Vid. supr. VIII, 1, 8, not. q, VIII, 5, 15, not. g, [illegible] not. c, XIV, 4, 3, not. p. Debebam haec vv. addere etiam subscr. c. 15 C. Th. cit. Cui. 2 — Ri°. *Salustio.* f) Go. Be. prop. *oneri*, recte, etsi neque vulgata scriptura ex cod. 4 in edd. recepta inepta est. Aur. Lugd. *forre*, in inscr. h. c. *Impp.* g) Go. hic indicari putat c. 18 C. Th. de Extraord. sive sord. muner. (XI, 16). Aur. Lugd. *contitutum*, mendose. h) Fol. 378[a] cod. 4. i) Ita recte Be. de cj. Go. edidit pro *in*, quod in cod. 4 et Til. — Ri°. legitur. Facile literarum ductus *vi* (*vi*) a librario depravari poterat in *in*. *) Aur. Lugd. *ad petita.* Infra *Conss.* k) 4 *vetustat*, ab antiqua manu deletur ultima lit. *t.* kk) Cui. 2 — Go. om. *vel.* l) Hinc incip. c. 2 Cod. Iust. cit. m) Cod. Iust. *possessores in reparatione p. a., et ceteris huiusmodi mun. pro iugerum* (improb. Go.) *numero.* n) Cod. Iust. *noscuntur, dare cogantur.* Sed iam Cui. emend. *adstringi cogantur.* Vid. Cui. l. c. pag. 263. o) Cod. Iust. *VIII.* et adscr. ann. 411. oo) Fol. 378[b] cod. 4. Paullo post Ri°. *portium.* p) c. 4 Cod. Iust. cit. *instructiones — stratarumque opera titulis maiorum* (Cui. *magnorum*) *principum dedicata.* Hinc incip. c. 7 Cod. Iust. cit., quae sic scripta est: *Ad instructiones itinerum [illegible] divinas domos et venerabiles ecclesias t. l. t. l. adscribimus, quia non est inter sordida munera numeratum*, et des. rell. pp) Haec onera sordidis annumerata erant c. 18 C. Th. de Extraord. sive sord. muner. (XI, 16). q) c. 4 *Domus etiam divinas* (om. *ac venerandas ecclesias*) *tam — adscribimus*, et des. seqq. 4 *aeclesias.* r) c. 35 cit. *XVI.* Scrib. *XV.*, ut coniungatur cum hac c. et c. 25 cit. Mox Ri°. *42e*, mendose.

TIT. IV.[s] DE IMAGINIBUS IMPERIALIBUS.

1. *Imp.*[t] *Theodosius A. et Valentinianus C. Aëtio Pf. P.*[u] Si quando nostrae statuae vel imagines eriguntur, seu[uu] diebus, ut assolet, festis sive communibus,[v] adsit iudex sine adorationis ambitioso fastigio[x], ut ornamentum diei vel loco et nostrae recordationi sui probet accessisse praesentiam[y]. §. 1. Ludis quoque simulacra proposita tantum in animis concurrentum mentisque secretis nostrum numen[yy] et laudes vigere demonstrent[z]; excedens cultura hominum dignitatum superno numine[a] reservetur. *Dat. III. Non. Maii Theodosio A. XI. et Valentiniano C. Coss.* (425.)

TIT. V.[b] DE SPECTACULIS.[c]

1. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Probum Pf. P.* Magistratus et sacerdotiorum editiones, quae aut in civitatibus aut certe in his[d] debent exigi, quas delegit antiquitas, non in potestate iudicum sint, qui plerumque, dum popularem plausum alienis spoliationibus aucupantur, ea, quae in competenti loco solers diligentia praeparavit, ad alteram urbem transferri praecipiunt, sed in eorum arbitrio maneant, quorum expensis ac sumptibus[e] procurandae sunt. *Dat. VII. Kal. Maii Treviris*[f], *Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

2. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius*[g] *AAA. Rufino*[h] *Pf. P.* Nullus omnino iudicum aut theatralibus ludis aut circensium certaminibus aut ferarum cursibus[i] vacet, nisi illis tantum diebus, quibus vel in lucem editi vel imperii sumus sceptra sortiti, hisque, ut ante meridiem[k] tantum solennitati pareant, post epulas[l] vero ad spectaculum redire desistant. §. 1. In quo tamen omnes, sive iudices sive privati, nihil penitus auri praemio dandum esse cognoscent, quod solis licet consulibus, quibus erogandi moderationem vitae meritis[m] permisimus. §. 2. Illud etiam praemonemus, ne quis in legem nostram[n], quam dudum tulimus, committat, nullum solis die populo spectaculum[o] praebeat, nec[oo] divinam venerationem confecta solennitate confundat[p]. *Dat. XIII. Kal. Iun. Heracleae*[q], *Honorio NB. P. et Evodio V. C. Coss.* (386.)

3. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio Pf. P.* [qq] Nemo iudicum ex quacunque civitate in aliud oppidum vel ex provinciae solo equos curules, aurigas[r] cives tentet traducere, ne, dum popu-

---

Tit. IV. Go. concordare dicit tit. Cod. Iust. de Statuis et imaginibus (I, 24) et tit. C. Th. de His, qui ad statuas confugiunt (IX, 44). — c. 1. Cod. Iust. I, 24, 2 om. fin. Baron. ad ann. 348, n. 35.

Tit. V. Cod. Iust. XI, 40. — c. 1 concordat, ut Go. dicit, cum c. 3 et 4 h. t. Vid. c. 3, not. sup. — c. 2 extrema pars similis est c. 1, 20, 23 C. Th. de Feriis (II, 8). Vid. c. 22 eod., not. z. — c. 3. Vid. c. 1 h. t., not sup. Summ. C. Th.: „*Similis primae.*" Go. h. c. cum c. 1 et 4 h. t. concordare dicit. Cod. Iust. XI, 40, 5. Bas. LIV, 5, 5, LIV, 37, 5. Balsamo Paratitl. I, 3 (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. T. II, p. 1271 ibique not. Leunclavii in marg.).

---

s) Vid. tit. I. h. libri, not. *aa.* t) Go. — Be. Cod. Iust. *Impp.*, err. u) 4 *PP* et hic et in sq. c. Til. — Go. Be. Cod. Iust. *P. P.* s. *Pf. P.* Ri. Ri*. *P. F.* uu) Cod. Iust. *sive diebus.* v) Fol. 379[a] cod. 4. x) Cod. Iust. *fastidio*; Go. prob. *fastigio.* y) Cod. Iust. *vel loco nostrae recordationis sui pr. acc. praesentia*, et des. sqq. Best, Rat. emend. leg. c. 27 pag. 291 ita h. l. em.: *Fastigio, ut ornamentum diei vel loco ex nostra, recordationis vi, probet accessisse praesentia* vel ita: *ut ornamentum dies vel locus ex nostrae recordationis sibi probet accessisse praesentia*, improb. Ri. Aptum videbatur etiam Go. in not. h. c. supra pro *nostrae* prop. *nostri* et h. l. *praesentia*; neutrum tamen necessario mutandum esse concedit, recte. Proba est nostra scriptura, dura quidem aliquantum, sed recte defensa a Rittero. Vid. T. V, pag. 391, not. h. De Cod. Iust. diversa scriptura cf. Herrmanni editio, not. 9—12, unde neque Cod. Iust. libros mss. et edd. a C. Th. omnino recedere perspicitur. yy) Go. mavult *nomen.* z) Go. — Ri*. *demonstret*, mendose. a) Recte Go. Be. prop. *dignitatem — numini.* Infra om. Go. *Coss.*

b) Vid. tit. I. h. libri, not. *aa.* c) Cod. Iust. *De Spectaculis, et Scaenicis, et Lenonibus*, conflatis tribus titulis, hoc, septimo et octavo. d) Ita 4, edd. Go.: „Id est urbibus, Municipiis et Civitatibus aliis, praeter Metropolitanas. Quid si ita hic legamus: *aut certe in locis debent exigi, quos*, etc. ut *infr. in competenti loco?* vel, *aut certe urbib.*" Be.: „fort. *locis* aut inser. aut pro *his* ponend., et deinde *quae* del." Nil muto. V. *civitatibus* pro *metropolibus* accipio, quo fit, ut vv. *aut certe in his* rell. civitates significentur, quae metropoles non sunt. Mox Ri*. *siut qui.* e) Fol. 379[b] cod. 4. *Procurandae*, sc. editiones. f) 4, Til. — Ri. *Triv.* Ri*. *Triv.* Be. *Trev.* g) Recte Be. rep. iubet *Valentinianus, Theodosius et Arcadius.* h) Go. Be. potius *Cynegio* quam *Rufino*, qui demum Theodosio et Arcadio impp. anno 392 praefectus praet. factus sit, h. c. inscribi volunt. Opinatur etiam Go. motus c. 18 C. Th. de Cohortalibus (VIII, 4) et c. 12 C. Th. de Scenicis (XV, 7), Rufino Pf. P. inscriptis et datis Heracleae in eadem urbe, hanc c. anno 394 tribui posse aut anno 376, si quidem hic Rufinus idem *Pf. U.* sit, ad quem data est c. 8 Cod. Iust. de Off. praef. urb. (I, 28). Sed nimium ab his cj. discrepat et inscr. et subscr. h. c., ut rem in ambiguo relinquere satius ducam quam coniectura explicare. i) Go. em. *incursibus*, quam vocem ferarum pugnis et dimicationibus, commissionibus propriam esse contendit. k) 4 *meridie.* l) 4, Til. *epulas.* m) Val. *emeritis.* n) Haec lex [illegible]. Sine dubio fuit in tit. C. Th. de Feriis (II, 8). o) 4, Til. — Lugd. [illegible] *populo spectaculo*, mendose. Cui. 2 — Be. Vales. *nullus solis die populo spectaculum.* Equidem restitui *nullum* ex cod. 4, quod Go. etiam probatum est; ablativi autem pro accusativo positi in libris vetustis tot aderant exempla, ut iure retinuisse mihi videar *spectaculum* ex emendata recent. edd. scriptura. Huic §. similes sunt c. 20 et 23 C. Th. de Feriis (II, 8). oo) Go. in not. *ne.* p) 4 *confundat.* q) 4, edd. ante Be. *Heracliae.* qq) Fol. 380[a] cod. 4. r)

laribus plausibus intemperate[s] serviunt[t], et publicarum rerum statum fatigent, et festivitatem impediant in cunctis oppidis celebrandam; ita ut, si quis hanc violaverit iussionem, poena teneatur ea, quae legum violatores persequitur. *Dat. VIII. Id. Aug. Constantinopoli, Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.*[u] (409.)

4. *Imp. Theodosius A. Isidoro Pf. P.*[v] *Illyrici.* Delphorum[x] curiae facultates novis damnis frequenter attritas[y] relatio tui culminis intimavit. Ideoque praeceptis ad universas Illyrici civitates iudicesque transmissis notum omnibus faciat, nullum penitus spectacula oportere solennia urbis aeternae populis exhibere, sed unumquemque civium intra propriam civitatem debere solitae devotionis officia, prout patrimonii sui vires patiuntur, implere; gravissimae[z] poenae interminatione proposita non solum contra eos, qui huius modi functiones crediderint exigendas, sed etiam contra ordinarios ubique rectores[a]. *Dat. X. Kal. Maii Constantinopoli, Victore V. C. Cos.*[b] (424.)

5. *Idem*[bb] *A. et Valentinianus C. Asclepiodoto Pf. P.* Dominico, qui septimanae totius primus est dies, et natali[c], atque Epiphaniorum[d] Christi, Paschae etiam et quinquagesimae[e] diebus, quamdiu coelestis lumen lavacri imitantia novam sancti baptismatis lucem vestimenta testantur[ee], quo tempore et commemoratio[f] apostolicae passionis[g], totius Christianitatis magistrae, a[h] cunctis iure celebratur, omni theatrorum[i] atque circensium voluptate per universas urbes[k] earundem populis denegata, totae Christianorum ac fidelium mentes dei cultibus occupentur[l]. Si qui etiam nunc vel Iudaei impietatis amentia, vel stolidae paganitatis errore atque insania detinentur, aliud esse supplicationum[m] noverint tempus, aliud voluptatum. Ac ne quis existimet, in honorem numinis nostri veluti maiore quadam imperialis officii necessitate compelli[n], et, nisi[o] divina religione contempta spectaculis operam praestat[p], subeundam forsitan sibi nostrae serenitatis offensam, si minus circa nos devotionis ostenderit, quam solebat, nemo ambigat, quod tunc maxime mansuetudini nostrae ab humano genere defertur, cum virtutibus dei omnipotentis ac meritis universi[q] obsequium orbis impenditur. *Dat. Kal. Febr. Constantinopoli, Theodosio A.*[r] *XI. et Valentiniano C. Coss.*[s] (425.)

TIT. VI.[t] DE MAIUMA.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Caesario Pf. P.* Clementiae nostrae placuit, ut maiumae provincialibus laetitia redderetur[u], ita tamen, ut servetur honestas, et verecundia castis moribus perseveret. *Dat. VII. Kal. Maii Constantinopoli, Arcadio IV.*[v] *et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

— c. 4. Vid. c. 1 et 3 h. t., not. sup. In hac c. incipere videtur P. 31 cod. 3. Vid. not. y. — c. 5. Baron. ad ann. 425, n. 5 et 6. Nonn. vv. h. t. transierunt in c. 7 Cod. Iust. de Feriis (III, 12), quae coagmentata est ex c. 18. 19 C. Th. de Feriis (II, 8) et ex hac c. Vid. infr. not. h. Ad eam scripsit commentarium Brissonius. In hac c. incipit P. 26 cod. 3. Vid. infra not. q.

Tit. VI. Cod. Iust. XI, 45. — c. 1 Cod. Iust. XI, 45, 1. Baron. ad ann. 399, n. 28.

In Cod. Iust. add. *bestias, histriones.* s) Ita Be. auct. Go. ed. ex Cod. Iust., ubi *intemperanter.* 4, Til. — Ri°. *intemerate*, impr. Go. Similiter infra XV, 9, 2 *inconsulta plausorum insania.* t) Aur. Lugd. *serviant.* u) Go. om. annum. v) 4 *PF.* Til. Cui. 1 *PF.* Aur. Lugd. *P. F.* Rell. *PF. P.* x) 4, Til. — Ri°. *Delforum.* Rein. cj. quidem *Adelforum*, sed recta ei videtur lectio *Delphorum.* y) 3 *adstrictas*, mendose. z) Fol. 380[b] cod. 4. Ri°. mendose *gratissimae.* a) 3 *restores*, mendose. b) Aur. Lugd. *Conss.* Go. et Ri°. *Coss.* bb) 3 *Imp. Theodosius et.* Ri°. om. *et.* c) Ita 3 et Be. auct. Go., recte et prob. Mai. 4, Til. — Ri°. *natale.* d) 4 *ephifaniorum.* Cod. Iust. *epiphaniorum.* Vid. Go. in comment. h. c., Ammian. Marcell. XXI, 2, 5 (ed. Wagner. Tom. II. p. 398) et Dufresne, Glossar. mediae et infim. Latinit. Tom II. p. I. Basil. 1762. fol. p. 54 sub v. Epiphania. e) 3 (nam Maius diversitatem scripturae tacet), 4, [illegible] 1 *quinquagessimae.* ee) Rein. cj. *gestantur.* f) 4 *commemoratione.* g) [illegible] *passionis* Rein. cj. *divisionis*; recte tamen animum revocat a cj. Errore Go. *potius* pro *totius.* h) Ita recte et consentientibus cod. 3 et Cod. Iust. scriptum est in edd.; 4 *magistre a*, sed atramento add. asteriscus inter *magistre* et *a.* Haec vv. transscripta sunt in c. 7 Cod. Iust. cit., ubi inter alia haec leguntur: *dies etiam natalis atque epiphaniorum Christi, et quo tempore commemoratio* — *celebratur.* i) 4 *theathrorum*, emend. *theatrorum.* Ri°. *omnis.* k) 3 *urbis.* l) 3, 4, Til. — Ri°. *occupantur.* Be. de cj. Go. ed. *occupentur*, et ita em. est rubro col. in cod. 4, recte. Insitus est igitur error ipsi Codici Th. m) Cum literis *cationum* incip. fol. 381[a] cod. 4. n) Go. vult *se compelli*, bene quidem, sed adversantibus codd. o) 3 *et ne si.* p) 3 (nam hic quoque Maius nihil notat), 4, Til. — Ri°. *praestat.* Be. de cj. Go. ed. *praestet.* Restitui ex codd. *praestat*, [illegible] quo si ab huius aetatis scriptoribus post *nisi* ponitur, non est cur offendamus. Cod. 3 scriptura non dubito, quin vera non sit: *et ne, si* (vid. not. antec.) — *praestat*, *subeundam* — *offensam* — *nemo ambigat*: in qua *nemo* idem sit atque *ullus* et *ne nemo* interpretandus *ne ullus.* Scio quidem in nonnullis locis v. *nullus* pro *ullus* aut *ullus* pro *nullus* accipi. Vid. supra VII, 8, 10, not. *o*, VII, 20, 2, not. *g* et *, XIII, 6, 10, not. *p.* Sed si quis huius loci ordinem eo modo constituit, et orationis membra truncat [illegible] q) 3 *universi*, prob. Mai. 4, edd. *universis.* Iam Go. Rein. em. *universi.* Huic v. a Mai. in m. adscrib. P. 26 (scil. cod. 3). Ceterum Til. — Cui. 2° supra *ambigat. Quod.* r) Ex cod. 3, qui *Aug.* 4, edd. om. *A.* Praeterea cod. 3 *X* habere W. notat; verum W. fallitur. s) 3 *C. I. Coss.*

t) Vid. tit. 1. h. lib. not. *aa.* u) Cod. Iust. *reddatur.* v) 3 *III*, impr. W. Infra Aur. Lugd. *Cons.*

2. *Iidem AA. Aureliano Pf. P. Post alia:* [x]Ludicras artes concedimus agitari, ne ex nimia harum restrictione tristitia[y] generetur. Illud vero, quod sibi nomen procax licentia vindicavit[z], maiumam*), foedum atque indecorum spectaculum, denegamus. *Dat. VI. Non. Oct. Constantinopoli, Theodoro V. C. Cos.*[a] (399.)

TIT. VII.[b] DE SCENICIS[c].

1. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Viventium Pf. U.*[d] Scenici et scenicae, qui in ultimo vitae, ac[e] necessitate cogente interitus imminentis, ad dei summi sacramenta properarunt, si fortassis evaserint, nulla posthac in theatralis spectaculi[f] conventione revocentur. Ante omnia tamen diligenti observari ac tueri[g] sanctione iubemus, ut vere et in extremo periculo constituti id pro salute poscentes, si tamen antistites[h] probant, beneficii consequantur[i]. Quod ut fideliter fiat, statim eorum ad iudices, si in praesenti sunt, vel curatores urbium singularum desiderium perferatur; quod[k] ut inspectoribus[l] missis sedula exploratione[m] quaeratur, an indulgeri his necessitas poscat extrema suffragia. *Dat. III. Id. Febr. Treviris*[n], *Gratiano A. II. et Probo V. C.*[o] *Coss.* (371.)

2. *Iidem AAA. ad Iulianum Proconsulem Africae.* Ex scenicis natas, si ita se gesserint, ut probabiles habeantur, tua sinceritas ab inquietantium fraude direptionibusque[p] summoveat. Eas enim ad scenam de scenicis natas aequum[pp] est revocari, quas vulgarem vitam conversatione[q] et moribus exercere et exercuisse constabit. *Dat. VIII. Id. Sept. Magontiaci, Gratiano A. II. et Probo Coss.*[r] (371.)

3. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA. ad Hesperium Proconsulem Africae.* Non invidemus, sed potius cohortamur amplectenda[s] felicis populi studia, gymnici ut agonis spectacula reformentur. Verumtamen cum[ss] primates viri populi studiis ac voluptatibus grati esse cupiant, promptius permittimus, ut[t] integra sit voluptas, quae volentium celebretur impensis[u]. *Dat. VI. Id. Mart. Treviris*[v], *Valente V. et Valentiniano AA. Coss.* (376.)

4. [vv]*Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Paullinum Pf. U.* Mulieres[x], quae ex vilioci sorte progenitae spectaculorum debentur obsequiis, si scenica officia declinarint, ludicris ministeriis depotentur, quas necdum tamen consideratio sacratissimae religionis et Christianae[xx] legis reverentia suae fidei mancipavit; eas enim, quas melior vivendi usus vinculo naturalis conditionis evolvit, retrahi*) vetamus. Illas etiam feminas liberas a contubernio scenici praeiudicii**) durare praecipimus, quae mansuetudinis nostrae

— c. 2. Baron. ad ann. 399, n. 28.

Tit. VII. Cod. Iust. XI, 40. Vid. supr. tit. V. not. c.' — c. 1. Baron. ad ann. 371, n. 128. Bon. l. c. p. 755. Lab. l. c. p. 211. — c. 2 partim concordare Go. arbitratur c. 4 h. t. — c. 3. Cod. Iust. XI, 40, 1. Hanc legem Balsamonem Go. dicit intelligere in Photii Nomocanone Tit. XIII, c. 21. In ea incipit P. 41 cod. 3. — c. 4 partim repetitur c. 9 h. t. Eam recte vult Go. coniungi cum c. 5 h. t. Vid. infr. not. yy. Cf. c. 2 h. t., not. sup.

x) Fol. 331[b] cod. 4. y) 4 *tristitiae*, mendose. Rubro col. emend. *tristitia*. z) 4, Til. — Ri*. *vindicabit*. 3 *vindicavit*, quod Be. ed. de cj. Go. et prob. Mai. W., recte. Cf. supra X, 15, 2, not. p, XI, 20, 6, not. r, alii loci. In Cui. 1 v. *licentia* videtur mendose se habere. *) Ri*. *Maiuma*. Go. legi posse dicit *maiumae*. a) Aur. Lugd. *Conss.* Go. — Ri*. *Coss.*

b) Vid. tit. I. h. libr. not. *aa*. c) Vid. tit. V. h. libr. not. c. In Codd. 3, 4, Til. — Ri*. ubique legitur *Scaenicis*, *Scaena* etc. d) Corsini Viventium in Seriem Pf. U. recepit, nulla tamen, nisi h. leg. auctoritate fultus. Equidem cum Go. et Be. rescrib. puto *Pf. P.*, quod et argumento legis et tempori convenit. Consentiunt Bon. Lab., qui sic: „Praefectum urbis. Mendose quidem; nam, hoc ipso anno 371, Galliarum praefecturam adhuc gerebat Viventius; et Ampelius erat Praefectus urbis. Ideo hanc legem ad Gallias pertinere arbitramur." e) cod. 3, prob. W.; similiter sed mendose 4 add. *ad*. edd. om. *ac*. f) Ita etiam cod. 3, quare non probo Go. cj., qui aut v. *in* tolli vult (prob. Be.) aut legi *in theatralia spectacula*. *In* est pro *occasione*: occasione theatralis spectaculi conventionis, i. e. si homines conveniunt ad theatrales ludos spectandos. Verum est Go. coniecturam commendari usu v. *conventionis*. Summ. C. Th. *in scenam non debere revocari*. g) 3, 4, Til. — Cui. 2*. Ri. — Be. *tueri*. Go. *teneri*, err. Nam in not. haec habet: „*Tueri*, inquit, passive: Nisi patet quis legendum (quod omnino existimo) *ac quaeri*: ita mox in fine, *sedula exploratione quaeratur*." Go. errore seducti non dubito, quin Bon. Lab. ediderint *teneri*. De v. *tueri* vid. supra XII, 1, 153. Cf. etiam XIII, 10, 8 v. *profiteretur*. h) 3 *antistitis*, mendose. i) Miror 3 et 4 mendose habere *consequentur*. Error igitur insitus est in ipso C. Th. k) Go. em. *quo dein*. In cod. 3 excid. *quod — quaeratur*, quod W. factum esse putat per negligentiam librarii, et similitudinem vv. *perferatur*, et *quaeratur*. l) Fol. 332[a] cod. 4. m) 4 *exproratione*, rubro col. em. *exploratione*. n) 3 *Treviris*. 4, Til. — Ri. *Triu*. Ri*. *Triu*. Be. *Trev*. Lab. om. *Trev*. o) Ex cod. 3; 4, edd. om. *V. C.* p) 3 *direptionisque*. pp) 4 *aequm*. q) 3 *conversationem*, literam W. dicit ex antecc. iteratam esse. r) Pro vv. *Grat. — Coss.* in 3 tantum est *Conss.*; nempe consulum, W. ait, in antec. lege scriptorum nomina iterare noluit librarius. Vid. infra not. *h*, *i*. Aur. Lugd. *Cons.* s) Ita 3, 4, edd. et Cod. Iust.; Go. vult *ad amplectenda*. ss) Go. cj. *quo*. Vid. not. sq. t) Til. — Cui. 2* *cupiant*, *promptius permittimus*, ut et Cod. Iust. *cupiant: promptius perm.* Go. — Be. *cupiant promptius*. *permittimus*, quo modo recte interpungitur, si cum Go. restit. *quo* (vid. not. *ss*) — *cupiant promptius perm.* Id vero fieri debere nego: *promptius* [illegible] *permittimus*, quia non invidemus, sed potius [illegible]tamur. u) 3 *expensis*, quod eundem reddit. Cod. Iust. *voluntas sit*, *quae volentium celebratur impensis*. v) 3, 4, Til. — Ri. *Triv*. Ri*. *Triv*. Be. *Trev*. Cod. Iust. *Trever*. vv) Fol. 332[b] cod. 4. In extrema pag. est numerus quaterni. *N.* Mox codd. edd. in h. et sq. c. *Paulinum*. x) 3 *Mulieris*, mendose. xx) 4 *Chistianae*, a librario add. *r* supr. l. 3 *reverentiae*, mendose. *) 3 *trahi*, mendose. **) Go. cj. *a contubernii scaenici praeiudicio*, sed ipse se

beneficio expertes muneris turpioris[y] esse meruerunt. *Dat. V.*[yy] *Kal. Maii Mediolano, Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

5. *Iidem AAA. ad Paullinum Pf. U.* Quisquis thymelicam ex urbe venerabili, immemor honestatis, abduxerit eandemque in longinqua transtulerit*), seu etiam intra domum propriam, ita ut voluptatibus publicis non serviat, retentarit, quinque librarum auri illatione**) mulctetur. *Dat. V. Kal. Maii Mediolano, Gratiano V. et Theodosio I. AA. Coss.* (380.)

6. *Iidem AAA. ad Valerianum*[z] *Pf. U.* Equos, quos ad solenne certamen vel mansuetudinis nostrae largitio subministrat vel diversorum ex amplissimo ordine magistratuum[zz], hactenus ad copiam providendos serenitas nostra decrevit, ut, quicquid illud*) est, quod palmarum numero gloriosum, et celebratis utrimque victoriis nobile congregatur, spectaculis potius urbanae plebis inserviat, quam praedae atque compendio deputetur**). Quisquis igitur ex eo, quod vel serenitas nostra vel ordinarii consules vel praetores[a] in huiusce modi tribuunt voluptates, quamlibet commodis compendioque privato derivandam duxerit esse iuncturam[aa], unius auri librae condemnatione mulctatus, largitionibus nostris cogatur esse munificus. *Dat. VIII.*[b] *Kal. Maii Treviris*[bb], *Eucherio*[c] *et Syagrio Coss.* (381.)

7. *Iidem*[cc] *AAA. ad Valerianum Pf. U.* Eos[d], qui[e] agitandi munus exercent, illustris auctoritas tua nullis, praeter[f] circense certamen, affici noverit oportere[g] suppliciis. *Dat. VIII. Id. Maii*[h] *Eucherio et Syagrio Coss.* (381.)

8. *Iidem AAA. ad Valerianum Pf. U.*[i] Scenae mulier si vacationem religionis nomine postularit, obtentu quidem petitionis veniae non desit, verum si post, turpibus volutata[k] complexibus, et religionem, quam expetierit, prodidisse[l] et gerere, quod officio desierat, animo tamen scenica detegetur[m], retracta[n] in pulpitum[o], sine spe absolutionis ullius ibi eo usque permaneat, donec anus ridicula, senectute deformis, nec[p] tunc quidem absolutione potiatur, cum aliud quam casta esse non possit. *Dat. VIII. Id. Maii Aquileia*[q], *Syagrio et Eucherio Coss.* (381.)

9. *Iidem AAA. Herasio Proconsuli*[r] *Africae.* Quae-

— c. 5. Vid. c. 4 h. t., not. sup. — c. 6 Go. coniungendam esse recte putat cum c. 7, 8 h. t. et cum c. 2 C. Th. de Equis curul. (XV, 10). Vid. infr. not. *b*, *bb*. Cod. Iust. XI, 40, 3 mut. et mutil. — c. 7. Vid. c. 6 h. t., not. sup. Cod. Iust. XI, 40, 2. Bas. LIV, 5, 2. Schulting. ad Paulli Sent. V, 26, 2 in Iur. Antel. p. 521. Summ. C. Th.: „*Similis superiori.*" Sed. vid. ibi not. *c*. — c. 8. Vid. c. 6 h. t., not. sup. P. 48 cod. 3 incipit in hac c. Vid. not. *l*. — c. 9. Vid. c. 4 h. t., not. sup.

revocat, recte; adversantur codices et c. 9 h. t. y) 4 mendose *numeris turpiores esse*, a rec. manu em. *muneris turpioris esse*, ut est in c. 9 h. t. Mox 3 *meruerint*; sed etiam in c. 9 h. t. legitur *meruerunt*. yy) 3 *VI*; 4, edd. *VIII*. Cum incertus sit numerus, restitui iubb. Go. et W. ex c. sq. *V.*, ut c. 4 et 5 inter se coniungantur. 3 om. *Med.* infra 4, edd. ante Be. *Theod. II.* Mai. diversae scripturae mentionem non facit, ut et in cod. 3 videatur *Theod. II.* scriptum esse. Recte Be. auct. Ri. rest. *Theod. I.*, ut in c. sq. dicitur. *) 3 *transtulit*; supra 4 *tymelicam* et Ri°. *eanque* (pro *eandemque*). **) Fol. 383[a] cod. 4. Go. — Ri°. h. c. adscrib. ann. 389. z) 3 *Uerianum*, sed in sq. c. *Ualerianum*. zz) sc. largitio. *) 4 *iud*, rubro col. em. *illud*. **) Hinc incip. c. 3 Cod. Iust., quae ita scripta est: *Quisquis equos, quos vel serenitas nostra, vel ordinarii Consules tribuunt voluptatibus, ad commodum compendiumque privatum abduxerit, unius librae auri condemnatione multetur.* a) Aur. Lugd. *praeteros*. Mox 3 *voluptatis*. aa) Go. cj. *iuncturam*, non male quidem (Cf. Dirksen. Manuale. v. Iunctura), sed obstantibus codd. b) c. 2 *X*. Scrib. *VIII*. 3 *Mart.*, mendose. Vid. not. sq. bb) Vid. not. *v* antec., sed Cod. Iust. *Trev.* Go. in Chron. *Trid.* (Tridentum) cj., quia c. 8 h. t. et c. 2 cit. *Aquileiae* datae esse dicuntur. Fortasse subscr. mutila est deletis vv., quae acceptam esse significabant legem: *Dat. VIII. Kal. Maii Aquileia. Acc. VIII. Id. Maii Treviris.* Iam vero C. Th. conditores brevitatis studium ita decepit, ut cum se breves putarent esse debere, fierent obscuri et subscriptionem confunderent, quod v. *Acc.* et diem, quo lex accepta esset, deleverunt quidem, retinuerunt autem in diversis, in quae divisa est c., frustis diversorum oppidorum nomina. Errasse conditores apparet ex c. 7., ubi locus non solum in C. Th. sed in Cod. Iust. etiam omissus est. c) 3 *Eucerio*. Ita eum codicem habere et deinceps, auctor est Mai. Go. — Ri°. *Cons.* cc) Cod. Iust. nomina imperatorum habet. d) 4 *Equos*, rubro col. del. qu, recte; nam 3 et Cod. Iust. *Eos*. Etiam Bas. l. c. ἡνίοχοι. e) Fol. 383[b] cod. 4. f) Ita 3, 4, edd. et Cod. Iust.; sed Hal. Cui. *propter*, impr. Go. et Spangenb. Cf. ad h. l. Go. in comm. et Schulting. l. c. Cui. l. c. pag. 368: „In agitatores, inquit, praef. urbi coercitionem non habere, nisi si quid circa equestre certamen deliquerint. Haec est Graecorum interpretatio." Recte. g) „Sic etiam Vatic., inquit W.; conspirans cum L. 2. C. Iust. *de spectac.* (XI, 40). Edd. ante Be. *pertinere*, quod tuebatur *Gothofr.*" Mai. quoque improb. *pertinere*. Coniecerat praeterea Go. *per te iure*. In cod. 4 est *pertinere*, sed recte Be. ex Cod. Iust. rest. *oportere*, quod cod. 3 confirmatur. h) Cf. not. antec. *b*, *bb*. 3 om. *Eucherio et Syagrio*. Vid. supra not. *r*. Post *Coss.* Go. — Ri°. add. *A.* i) 3 pro inscr. *Dat. ad quem supra*. Vid. supra not. *r*. k) 4 *voluptata*, rubr. col. del. est p. l) 3 *prodisse*; „sed huiusmodi, ait Mai., syllabarum defectus alibi quoque observavi in codice." V. *prodisse* a Mai. adscrib. P. 48. (cod. 3). m) 3 *detegitur*. Etiam hoc rectum est. n) Ita 3, probb. Mai. et W. Vid. c. 4 h. t. *retrahi*. Go. quoque in not. *retracta*. 4, edd. *detracta*, non impr. quidem Go., sed impr. Mai. o) 4 *pupilitum*, a rec. man. em. *pulpitum*. p) Til. — Cui. 2° *deformis. Nec.* Be. *de formis; nec.* Go. *deformis, Nec* et „Ita, inquit, locus hic est interpungendus." Edidi ex Ri. Ri°. *deformis, nec.* Recte Go. vituperat Petitum, qui in Comm. in Leges Atticas p. 75 b. vv. ita invertit: *permaneat anus ridicula, donec senectute deformis.* q) 4, Til. — Ri°. *Aquila.* Be. *Aquilae*. 3 *Aquil.* traiecta linea per *l*, ut legi possit *Aquileia*. Hoc iam proposuerat Go. Similiter infra XV, 10, 2 cod. 4 et edd. *Aquil.*, quo compendio cod. 4 librarius utitur quotiescunque scribit *Aquileiam*. Vid. supr. not. *b*, *bb*. Addit Go.: „Ceterum omitti non oportet, hoc ipso Anno Episcopum eodem nomine Aquileiensem Valerianum fuisse, quo Praefectus hic Vrbis. Aur. Lugd. *Cons.* r) 4, Til. — Lugd. siglum praefecti urb. habent, male et impr. W. In Cui. 2 tacite corr. *Proc.*, iam consentiente

cunque ex huius modi [s] faece progenitae scenica officia declinare [t], ludicris ministeriis deputentur, quas necdum tamen sanctissimae religioni [tt] et in [u] perenne servandae Christianae legis secretorum reverentia suae fidei vindicarit. Illas etiam feminas liberatas contubernio scenici praeiudicii durare praecipimus, quas mansuetudinis nostrae beneficio expertes muneris turpioris esse meruerunt. *PP. Karthagine, V. Kal. Sept. Eucherio et Syagrio Coss.* (381.)

10. *Iidem* [v] *AAA. Cynegio Pf. P.* Fidicinam nulli liceat vel emere vel docere vel vendere vel conviviis aut spectaculis adhibere. Nec cuiquam ad delectationis desiderium [x] erudita feminea musicae artis studio liceat habere mancipia. *Dat. VIII. Kal. Iul. Constantinopoli, Arcadio A. I. et Bautone* [y] *Coss.* (385.)

11. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA. Rufino Pf. P.* Nulla mima gemmis, nulla sigillatis sericis [z] aut textis utatur auratis. His quoque vestibus noverint abstinendum, quas [a] Graeco nomine a latino crustas [b] vocant, in quibus alio [c] admixtus colori puri ruber [d] muricis inardescit. Uti sane iisdem scutulatis [e] et variis coloribus sericis [f], auroque sine gemmis collo, brachiis, cingulo non vetamus. *Dat. XI. Kal. Oct. Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.* (393.)

— c. 10 meminit Baronius ad ann. 385, n. 87. — c. 11 Go. coniungendam esse putat c. 9 Cod. Iust. de Vestibus holoveris (XI, 8), quod ut concedam, a me impetrare non potest.

cod. 3. Quoties cod. 4 librarius in siglo *procons.* erraverit, vid. supr. XI, 16, 1, not. m, XVI, 2, 46, not. δ. Ceterum 3 *Erasia.* s) Fornerius, Rer. Quot. Lib. III, c. 12 et Lib. V, c. 29 (Ottonis Thes. T. II, p. 208) prop. *Quaecunque ex humiliori faece*, recte impr. Go. et adversantibus codd. V. *huiusmodi* positum esse Go. conicit pro *cuiusmodi*, id est, quacunque tandem, et provocat ad c. 134 C. Th. de Decurion. (XII, 1), ubi vid. not. tt. Ita quoque in c. 4 h. t., unde haec transscripta sit, dici *ex viliori sorte*. Locus in ambiguo non est, si cogitamus in lege, quae huius c. fons est, antecessisse sententiam hic omissam, qua contineretur mulierum hic commemoratarum definitio ac descriptio. t) Ita 3, 4, edd. Corrector cod. 4 *declinare* infinitivum esse opinatus, rubro col. asteriscum post *declinare* posuit, quasi excidisset v., unde Til. — Lugd. *declinare*, * *ludicris*, et Cui. 2, 2* *declinare*, *ludicris*, collocato in m. asterisco. Fornerius l. c. V, 29 cj. *declinarint* ex c. 4 h. t. *Declinare* est pro *declinavere*, quod reponi vult Go. tt) An *religionis?* Cf. c. 4 cit. u) Fol. 384 a cod. 4. 3 om. *in*. 4 *perennae*, emend. rubro col. Infra Aur. Lugd. *Cons.* v) Recte Go. Be. corr. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius*. Cum in utroque cod. *Iidem* scriptum sit, error videtur insitus esse ipsi C. Th. Mox 3 *conbibiis*, i. e. *conviviis*. x) Ita 3, probb. Mai. et W. 4 *aut delectationis desiderium* et add. asteriscus rubro col., unde Til. — Lugd. *aut delectationis desiderium * erud.* Ut sanaret locum Cui. in Cui. 2 tacite ed. *desiderio*; itaque in Cui. 2 — Be. *aut delectationis desiderio* legitur, quae scriptura defenditur quidem a Go., mendosa vero videtur Be., denique etiam Mai. improbatur. Recte fere Fornerius l. c. III, 11 em. *ob delectationis desiderium*. y) *V. C.* add. 3. Aur. Lugd. mendose *A. Ire*. z) Til. — Cui. 2* *sigillatis, sericis*, improb. Go., quo auctore locus hic sine commate legendus. a) 4 *quos*, rubro col. em. *quas*. b) 4, edd. *a latino crustas*, mendose. Multiplices sunt h. l. et diversae emendationes. Alii tentant *Graeco nomine ac Latino*, alii *crossotas* (κροσσωτάς), quarum meminit Clemens Alexandrinus Paedag. II, 10, p. 149 ed. Heinsii; deinde Fornerius l. c. III, 11 *crostas* legit ἀπὸ τῆς χρώσεως, tinctura; porro conlicit, sed impr. Go., Petav. in Themistii Orat. II. p. 626 γρῦτα, quasi vestium genus illud indicetur quasi frivolum ac reiiculum, quod a specie sive veste principali reiiciatur; tum Rein. prop. *Graeco nomine* [illegible] (similiter Salmas. ad Treb. Poll. Claud. 17 Tom. II, p. 410 et Be. *a Gr. nom. Latini*) κρουστάς i. e. σπαθητάς, pavitensas, bene condensatas a v. κρούειν i. e. concutere. Denique Go. a variegatis marmorum crustis vocabulum ad vestimenta translatum esse ratus, ut crusta vestis dicatur, ubi alteri colori admixtus est purpureus, falsi suspicionem a scriptura h. l. removere studet eamque mutandam esse negat. Nostro tempore in cod. 3 inventum est *alatino*, quod mendosum dicit Mai. Sed tamen W. in suppl. Append. II. editionis Cod. Theod. p. 363 Graecum vocabulum hic positum fuisse coniiciens et inhaerens codicis 3 scripturae, ita legendum esse putat: *quas Graeco nomine* ἀληθινοχρώστας (aut si malis ἀληθινῷ χρώστας) *vocant*, i. e. purpura tinctas, vero colore, seu, ut statim appellantur, *in quibus alio admixtus colori puri ruber muricis inardescit*, probb. Batavis in Bijdrag. l. c. p. 356. Postea W. in Observationum ad Iurisprudentiam Elegantiorem facientium triga Lips. 1825. 4. p. 27—29. (Opusc. Acad. p. 242 sq.) hanc caussam retractans corrigit sententiam suam ita, ut scribat ἀληθινόχρωτας, quia in huiusmodi compositis Graeci non χρωστον dicant, sed aut χρωτον aut χροον. Quum certum sit et antecedentibus vv. *Graeco nomine* conveniens, pro Latino verbo Graecum exigi, Stieberus, doctissimus Wenckii Opusculorum editor Praef. p. L—LII. ἀληθινοκρούστας cj. Agi enim in hoc loco non de purpureis vestibus, vero colore tinctis, holoveris, sed de iis, *in quibus alii admixtus colori puri ruber muricis inardescit*. Vestes ἀληθινόχρωτας esse holoveras; ἀληθινοκρούστας autem esse eas, quarum stamen percussum sit pectine purpureum filum trahente sive quae subtemen habeant vero colore tinctum, cum stamen sit alius coloris, rubri quidem, sed non purpurei. Nam verbo κρούειν pulsare, pellere, etiam texere significari; dici etiam ἀνάκρουστος et συγκρουστος et similiter Latina lingua *percutere*, *concutere*, apud nos *einschlagen*, *Einschlag* in re textoria. Cum igitur dicatur *in quibus alii adm. colori puri ruber mur. inard.*, non intelligi purpuram alio colore mixtam ac depravatam, sed fila puro murice infecta stamini viliore colore tincto intexta. Vid. Salmas. l. c. et ad Flav. Vopisc. Aurelian. c. 46 Tom. II, p. 564, Hesych. sub v. σπαθατὸν et σπάθημα et Fr. Iacobs, Anthol. Gr. vol. XI, p. 334. Car. Beierum Stieberus l. c. dicit ἀληθινοκρόκας coniecisse, i. e. vestes, quae ἀληθινὴν κρόκην purpuream subtamen habeant. Equidem non dubito Stiebero accedere. c) Go. Be. em. *alii*, prob. Stiebero l. c. p. 242, not. *. Nil muto, cum in utroque codice sit *alio*. Recte Go. asseverat esse locos, in quibus *alio* pro *alii* usurpetur. Similiter XVI, 2, 31 *ipso*. Mox Aur. Lugd. [illegible]. d) 4, Til. — Ri*. *robur*; recte [illegible] et Be. ed. *rubor*, ita enim habet 3. [illegible] non dubito, quin iure vituperet Go., qui *robur* scriptum esse antiqua et proba scriptura contendat pro *rubor*. Mox codd. Til. — Ri*. *hisdem*. e) Fol. 384 b cod. 4. Idem et Til. — Ri. *scuciatis*, nulla sententia. Ri*. *scutlatis*, ut emend. Go., qui dicit *scutlatis* pro *scutulatis* esse, prob. Fornerio l. c. Cum iis consentit cod. 3, qui *scutlatis* habet, prob. Mai. et W. Be. recte ed. *scutulatis*. Ita habet etiam Vales. f) 3 *siricis*. Vales. *et versicoloribus* pro *et variis coloribus*.

12. *Idem AAA. Rufino*[g] *Pf. P.*[gg] Si qua in publicis porticibus vel in his civitatum locis, in quibus nostrae solent imagines consecrari, pictura pantomimum veste humili[h] et rugosis sinibus agitatorem aut vilem offerat*) histrionem, illico revellatur[hh], neque umquam posthac liceat in loco honesto inhonestas annotare personas. In aditu vero circi, vel in theatri prosceniis ut collocentur, non vetamus[i]. §. 1. His illud adiicimus, ut mimae[k], et quae[l] ludibrio corporis sui quaestum faciunt, publice habitu earum virginum, quae deo dicatae sunt, non utantur[m], et ut nulla femina, nec puer thymelici consortio imbuantur, si Christianae religionis esse cognoscitur. *Dat. III. Kal. Iul.*[n] *Heracleae, Arcadio A. III. et Honorio A. II. Coss.* (394.)

13. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Diogeniano V. C. Tribuno voluptatum.* Mimas diversis annotationibus[o] liberatas ad proprium officium summa instantia revocari decernimus, ut voluptatibus populi ac festis diebus solitus ornatus deesse non possit. *Dat. VI. Id. Febr. Ravennae*[p], *Constantio V. C. Coss.* (414.) *Acc. a tribuno volupt. X. Kal. Febr. Karthagine, post cons. Honorii IX. et Theodosii V. AA. Coss.* (413.)

TIT. VIII.[q] DE LENONIBUS.

1. *Imp. Constantinus A.*[r] *ad Severum Pf. U.*[s] Si quis feminas, quae se dedicasse venerationi Christianae legis sanctissimae dignoscuntur, ludibriis quibusdam subiicere voluerit, ac lupanaribus venditas faciat vile ministerium prostituti[ss] pudoris explere, nemo alter easdem coëmendi habeat facultatem, nisi aut hi, qui ecclesiastici esse noscuntur, aut Christiani homines demonstrantur, competenti pretio persoluto. *Dat. IV. Non. Iul. Hierapoli, Placido et Romulo Coss.*[*]) (343.)

2. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio Pf. P.* Lenones patres et dominos, qui suis filiis[t] vel ancillis peccandi[u] necessitatem imponunt, nec iure frui dominii, nec tanti criminis patimur libertate gaudere. Igitur tali[v] placet eos[x] indignatione subduci, ne potestatis iure frui valeant[y], neve quid eis ita

— c. 12 coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Off. com. Orient. (I, 13), c. 18 C. Th. de Cohort. (VIII, 4), c. 139 C. Th. de Decurionibus (XII, 1) et sec. Go. c. 31 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1). Cod. Iust. XI, 40, 4 om. § 1, I, 4, 4 om. fin. et princip. Vid. not. *i*, *k* et *m*. Collectio eccl. const. I, 4, 4. Balsamo, Paratitl. I, 3. Fabrotus, Not. ad Coll. eccles. const. I (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. T. II, p. 1273, 1266, 1396). — c. 13 Go. videtur coniungenda esse cum c. 176 C. Th. de Decurion. (XII, 1), male.

Tit. VIII. Cf. tit. V. h. libri, not. c. Nov. Theod. XVIII. de Lenonibus (ed. Berol. p. 1257). — c. 1. Vid. c. 2 h. t., not. sup. — c. 2 Cod. Iust. XI, 40, 6, I, 4, 12 interpol. Bas. LX, 38, 1. Schol. *a*, *b*, *c* (ap. Fabr. T. VII, p. 683). Balsamo, Paratitl. I, 3 (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. T. II, p. 1271). Labbeus, Obs. et Emend. in Synops. Bas. Lib. LX, p. 218. Coll. eccles. constitt. I, 4, 12 (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. T. II, p. 1274). Biener, Revis. d. Iustin. Codex (Zeitschr. f. geschichtl. Rechtswissensch. T. VII, p. 358). Berlin 1833. 8. p. 208. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*"

g) Ita codd. Til. — Cui. 2[p] et Cod. Iust. utroque loco; Go. — Be. *ad Rufinum*. Cod. Iust. utraque c. nomina Imperatorum habet. gg) In c. 1 cit. add. *Orientis*. h) 3 *pictura humili veste pantomimum* (sic). *) Filesacus, Select. II, p. 134 cj. *referat*, improb. Go. hh) 4 *ilico revelatur*. i) Hic desinit c. 4 Cod. Iust. h. t. k) Hinc incip. c. 4 Cod. Iust. de Episcop. aud. (I, 4). l) Err. Go. — Be. *qui*. 4 *lubrio*, ab ant. man. supr. add. *de* (*ludebrio*). Deinde Go. — Ri*. *questum*. m) 4 *utentur*, em. rubro col. *utantur*. 3 om. *et*. Seqq. des. in Cod. Iust. c. 4 de Episcop. aud. n) Utroque loco Cod. Iust. *Iul.* Quid habeat 3 nescio, cum Mai. non indicet, quo loco aut quibus vv. finiatur folium cod. 3. An *Iun.*? Vid. supr. VIII, 4, 18, not. *l* et c. 139 cit., not. *k*. o) Literis *tationibus* inc. fol. 385[a] cod. 4. p) 4, Til. *Rū*. Cui. 1. Cui. 2 — Be. *Rum.*, male explicato sigio *Rū*, quo in cod. 4 significatur *Rav.* i. e. *Ravenna*. Vid. supr. XV, 1, 48; infra XV, 14, 13, not. *k* et XVI, 5, 55, not. Optime igitur Go. rep. vult *Rav.*, quamquam mutata sententia in Chron. const. anni 413 et 414 *Rom.* em., ut in Aur. Lugd. editum est. Etiam Rein. Be. corr. *Rav.* Perturbatam esse totam subscriptionem apparet ex eo, quod anno 413 h. c. dicitur accepta esse, posteriore demum anno data. Go. igitur et Be. subscript. inverso ordine hoc modo emendant: *Dat. VI. Id. Febr. Rum.* (leg. *Rav.*) *post consulatum Honorii IX. et Theodosio V. AA. Coss.* (413.). *Acc. a Tribuno volupt. X. Kal. Febr. Karthagine* (*Constante et*) *Constantio V. C.* (*VV. CC.*) *Cos.* (*Coss.*) (414.). *Caes.* autem mendose a librario pro *Cos.* scriptum esse facile intelligitur.

q) Vid. tit. I. h. libri, not. *aa*. Go. et Ri. *Lenonibus*, err. r) Go. em. *Constantius*; Be. *Impp. Constantius et Constans AA.* Satis est solius Constantii nomen ponere. Vid. supr. I, 5, 4, not. *c*, VIII, 18, 5, IX, 21, 5 et 6, XI, 1, 4 et 5, XI, 9, 2, XII, 1, 40 — 42, XVI, 8, 6, XVI, 9, 2. s) Ita 4, edd. Quia Severus his coss. praefecturam urbis Romae non gessit, sed Aconius Catullinus, neque Roma Constantio subiecta erat, Go. et in not. et in Chron. const. h. anni *P. P.* (praef. praet.) corr., Be. aut *PPf. U.* aut *Pf. P.* Addit autem Go.: „Quid si Severus *P. V.* Constantinop. fuerit?" Sed nondum Praefectum urb. Constantinopoli institutum fuisse, recte monet Corsini l. c. p. 204, cui prob. em. *P. P.* ss) 4, Til. — Lugd. *praestituti*. Cui. in Cui. 2 repos. *prostituti*, quod in seqq. edit. receptum est. Cf. Firmicus VI, 31 pag. 170. *) Go. — Ri*. *Cons.* t) Cod. Iust. utroque loco et Forner. l. c. p. 209 *filiabus*; infra *ancillis filiabusque*. Go. tuetur *filiis*, nec quicquam mutat, recte. u) Fol. 385[b] cod. 4. v) Be. cj. *tales*. Vid. not. sq. Sed Cod. Iust. consentit cum cod. 4. x) Male 4, Til. — Lugd. Be. *hac* et peius Cui. 2 — Ri*. *hanc*. Cod. Iust. Rein. *eos*. Go. h. l. ita restituit *Igitur tali placet hosce indignationi subiici* (vel *subdi*) *ut nec*, etc. ut ita dispensetur vox *subduci*, vel *subdi ut*, vel mutetur in *subiici*. „Omnis scilicet, inquit, sermo et comminatio in parentes et dominos hic dirigitur." Be. retento v. *hac* cj. *tales*. Vid. not. antec. Melius coniecisset *hos* pro *hac*. Rest. *eos* ex Cod. Iust. Ceterum difficultas latet in v. *subduci*, id est *arceri*, *abduci*, *removeri*, sc. lenones patres et dominos tali indignatione (i. e. poena) proposita arceri ab imponenda filiabus et ancillis peccandi necessitate. y) 4, Til. — Ri*. *nec* — *valeat*, *ne*. Recte Be., auct. Go.,

possit acquiri. Sed ancillis filiabusque, si velint, conductisve pro paupertate personis, quas sors damnavit humilior, episcoporum liceat, iudicum etiam defensorumque implorato suffragio omni miseriarum necessitate absolvi[z], ita ut, si insistendum eis lenones esse crediderint vel peccandi ingerant necessitatem invitis, non amittant solum[a] eam, quam habuerant[b], potestatem, sed proscripti poenae[c] mancipentur[d] exilii, metallis addicendi publicis; quae minor poena est, quam si praecepto lenonis cogatur quispiam coitionis[e] sordes ferre, quas nolit. *Dat. XI. Kal. Maii Felice et Tauro Coss.* (428.)

TIT. IX.[f] DE EXPENSIS LUDORUM.

1. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. ad Senatum.* Nulli privatorum[g] liceat holosericam vestem sub qualibet editione largiri. Illud[h] etiam constitutione solidamus, ut, exceptis consulibus ordinariis, nulli prorsus alteri auream sportulam, diptycha[i] ex ebore[k] dandi facultas sit. §. 1. Cum[l] publica celebrantur officia, sit sportulis nummus argenteus, alia materia diptychis. Nec maiorem argenteum[m] nummum fas sit expendere, quam qui formari solet, cum argenti libra una in argenteos sexaginta dividitur; minorem dare volentibus non solum liberum, sed etiam honestum esse permittimus. *Dat. VIII.[n] Kal. Aug. Heracleae[o], Richomere et Clearcho Coss.[p]* (384.)

2. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio Pf. U.[pp]* Cunctos iudices admonemus, ut ludorum quidem, quibus moris est, intersint festivitati et oblectamentis favorem eliciant[q] populorum, verum expensarum non excedant duorum solidorum librata impendia, nec[qq] inconsulta plausorum insania curialium vires, fortunas civium, principalium[r] domus, possessorum opes, rei publicae robur evellant. Exceptis alytarchis[rr], syriarchis, agonothetis[s], itemque asiarchis et ceteris, quorum nomen votiva festivitatis solennitas dedicavit[t]. *Dat. V. Kal. Mart. Constantinopoli, Honorio VIII. et Theodosio III. AA.[tt] Coss.* (409.)

TIT. X.[u] DE EQUIS CURULIBUS.

1. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA. ad Ampelium Pf. U.* Palmatii atque Hermogenis equis[v], quos in curulis certaminis sorte vel contentionis incertum vel annorum series vel diversa ratio debiles fecit, ex horreis fiscalibus alimoniam praeberi decrevimus, equos vero Hispani sanguinis vendendi solitam factionariis copiam non negamus. §. 1. Illud quoque sinceritas tua praecipiat observari, ne Graecorum equorum nomina, qui hinc missi fuerint, commutentur. *Dat.[x] Kal. Ian. Gratiano A. II. et Probo Coss.[y]* (371.)

2. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Valerianum Pf. U.* Equos voluptatibus profuturos nequaquam Campanorum[z] populus assequatur, quam si duo milia modiorum fabae per singulas factiones stabulorum[a] in urbe venerabili necessaria antiqua et solenni praebitione[b] contulerint. *Dat. X.[c] Kal. Maii Aquileia, Syagrio et Eucherio Coss.* (381.)

Tit. IX. Cod. Inst. XI, 41. — c. 1 Go. coniungit cum c. 1 Cod. Iust. de Senatus consultis (I, 16). Symmachi Ep. X, 28; II, 46; IV, 8.

Tit. X. Cf. supr. X, 6. Go.: „Huic *Titulo*, et *duobus proximis* congruit Ambrosii locus *lib.* 2. *offic.* 21." — c. 2. Cf. c. 6 C. Th. de Scenicis (XV, 7), not. sup.

---

ex c. 6 Cod. Iust ed. *ne — valeant*; debebat praeterea ex Cod. Iust. corr. *neve*. Etiam Rein. — Fornerius l. c. corr. *ne — valeant, neve*. z) Ita scripta est Cod. Iust. c. 12 cit.: *Si lenones patres et domini suis filiabus vel ancillis peccandi necessitatem imposuerint, liceat filiabus et ancillis, episcoporum implorato suffragio, omni miseriarum necessitate absolvi*, et seq. subscr. a) c. 6 Cod. Iust. cit. *amittant non solum*. Go. prob. C. Th. scriptura. b) Cod. Iust. l. c. *habuerint*. c) Ita recte Be. ex c. 6 Cod. Iust.; 4, Til. — Ri°. *poena*. Sed etiam Rein. em. *poenae*. d) 4 *pancipentur*, rubro col. corr. *mancipentur*. e) 4, Til. Cui. 1 *choitionis*.

f) Vid. tit. 1. h. libri, not. *aa*. Cod. Iust. *De e. l. publicorum*. g) Fol. 386[a] cod. 4. Ibi est *oloscricam*. h) Fugitivam hanc partem legis esse Go. putat. i) 4, add. *dyptica* et infra *dypticis*. k) Go. in comm. eos vituperat qui cj. *aere* pro *ebore*. l) Go.: „*Sed cum*." m) 4 *argeum*, ab ant. man. supra add. *nte* (argenteum). n) c. 1 Cod. Iust. cit. *VII*. o) 4, Til. — Ri°. *Heracliae*. Go. in not. *Heracleae*. p) Ri°. *Cons.* pp) Go. Rein. in Chron. const. Cui. 2 em. *Pf. P.* Vid. supr. VII, 4, 30 et 31. q) 4 *eliceant*, rubr. col. corr. *eliciant*. qq) Go. mavult *ne*. r) Fol. 386[b] cod. 4. Til. Cui. 1. Cui. 2, 2° *fortunas civium principalium, domus possessorum opes reipublicae robur evellant*, improb. Go. Aur. Lugd. *fortunas civium principalium, domus possessorum, opes reipublicae robur evellant*. rr) 4 *alytharcis*, *syriarcis*. Til. *alytharchis*. Cui. 1 — Go. *agonothethis*. s) Go. om. interpunctione prop. *syriarchis agonothetis*. t) 4, Til. — Ri°. *dedicabit*; Be., iub. Go., rep. *dedicavit*, recte. Solet librarius *b* loco *v* scribere. Vid. infra XV, 14, 7, not. *m*, supra XIII, 1, 6, XIII, 3, 7 et 11. Antea Cui. 1 err. *festivitatis*. tt) 4, Til. — Ri°. om. *AA*.

u) Cf. tit. I. h. libri, not. *aa*. v) 4, Til. — Ri°. *Palmatis adque Hermogenis equos*. Go. ex vulg. scriptura c. 1 C. Th. de Grege dominico (X, 6) em. *Palmatis* (i. e. *Palmatiis*) — *equis*. Itaque Be. ed. *Palmatiis — equis*. Altera praeter illam cj. Go. est *Palmatii — equis*, ut etiam Rein. emend. Ego vero hic puto leg. esse *Palmatii*, a Palmatio, homine, cuius nomen equis impositum est, ut etiam *Hermogenis* equi nominantur. Alia ratio est in c. 1 cit., nam ibi sermo est de *Hermogenianis et Palmatiis equis*. Facile praeterea librarius mutare poterat v. *Palmatii* in *Palmatis*. Mox 4 *commenx*. x) Go. *Dat.* pro *Acc.* manet, quia biduo post (*III. Non. Ianuar.*) ludi Circenses de more exhibendi erant: cuius rei ut sit testimonium, cf. iubet Libanium de Kalendis Ianuariis ed. Moreli. T. II. Oper. p. 180. y) Aur. Lugd. Go. — Ri°. *Cons.* z) Fol. 387[a] cod. 4. Infra Ri°. err. *modorium*. a) Recte negat Go. corr. esse *per singula stabula factionum*. b) 4, Til. — Ri°. *praebitioni*. Be., auct. Go., recte ed. *praebitione*. c) Vid. c. 6 cit., not. *b* - *c*.

TIT. XI.[d] DE VENATIONE FERARUM.

1. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Mauriano*[e] *Comiti domesticorum et vices agenti magistri militum.* Occidentorum leonum cunctis facimus potestatem, neque aliquando[f] sinimus quemquam calumniam formidare[g], cum et salus nostrorum provincialium voluptatis[h] nostrae necessario praeponatur, et haec ipsa propria voluptatis intercludi minime[i] videatur, quandoquidem occidendi feras, non venandi venumdandique licentiam dederimus. Occidendi igitur memoratas[k] feras, et[l] ducibus et officiis eorum conventis, cunctis licentia tribuatur. *Dat. XIII. Kal. Iun. Constantio et Constante VV. CC. Coss.* (414.)

2. *Iidem AA.* *) *Monaxio Pf. P.* Praesidalis[m] officii Euphratensis deploratione comperimus, [n] eos, qui transductioni ferarum a[o] duciano efficio deputantur, pro septem vel octo diebus, contra legationum[p] formam, tres vel quattuor menses in Hieropolitanam urbem[q] residentes, post expensas tanti temporis etiam caveas exigere, quas nulla praeberi consuetudo permittit. Ideoque praecipimus, bestias[r], quae ad comitatum ab omnibus limitum ducibus transmittuntur, non plus[rr], quam septem diebus intra singulas civitates retineri; scientibus ducibus et eorum officiis, si quid contra haec commissum fuerit, quinas se libras auri fisci viribus illaturos[s]. *Dat. V. Kal. Oct.*[t] *Constantinopoli, DN. Honorio A. XI. et Constantio II. V. C. Coss.* (417.)

TIT. XII.[u] DE GLADIATORIBUS[v].

1. *Imp. Constantinus A. Maximo Pf. P.*[x] Cruenta spectacula in otio civili et domestica quiete non placent. Quapropter, qui[y] omnino gladiatores esse prohibemus[z], eos, qui forte delictorum caussa hanc conditionem atque sententiam mereri consueverant, metallo[a] magis facies inservire, ut sine sanguine suorum scelerum poenas agnoscant. *PP. Beryto, Kal. Oct. Paullino et Iuliano Coss.* (325.)

2. *Imp.*[aa] *Constantinus A. et Iulianus C. ad Orfitum Pf. U.* Universi, qui in urbe Roma gladiatorium munus impendunt, prohibitum esse cognoscant, sollicitandi auctorandos milites vel eos, qui palatina sunt praediti dignitate; sex[b] auri librarum mulcta imminente, si quis contra tentaverit. Sponte etiam ad munerarium adeuntes per officium sublimitatis tuae ad magistros equitum ac peditum, aut eos, qui gubernant officia palatina, oneratos ferreis vinculis mitti conveniet, ut huius legis statuto palatii[c] dignitas a gladiatorio detestando nomine vindicetur. *Dat. XVI. Kal. Nov. Constantio A. IX. et Iuliano Caes. II. Coss.* (357.)

3. *Impp. Arcadius et Honorius AA. ad Populum. Post alia:* Si quos e gladiatorio ludo ad servitia senatoria transisse[d] constabit, eos in extremas solitudines amandari[e] decernimus. *Dat. et PP. Romae*[f], *Caesario et Attico Coss.* (397.)

Tit. XI. Cod. Iust. XI, 44. Cf. tit. X. h. libri, not. sup. — c. 1. Conflata est c. 1 Cod. Iust. h. t. (XI, 44) ex h. et sq. c. hoc modo, ut a conditoribus retenta sit solius quidem c. 1 inscriptio, sed utriusque c. subscriptio, multa autem legum vv. omissa sint. Vid. infr. not. g, r, s. — c. 2. Cf. c. 1 h. t., not. sup. et supr. VII, 11, 2, not. sup. et not. m.

Tit. XII. Cod. Iust. XI, 43. Cf. tit. X. h. libri, not. sup. — c. 1 Cod. Iust. XI, 43, 1 trunc. Cf. Eichstadius ad David. Ruhnken. lect. acad. de Antiq. Rom. partic. XX, p. 8. — c. 2. Baron. ad ann. 357, n. 83. — c. 3. Vid. supra XIV, 10, 2, not. sup. et not. l.

---

d) Vid. tit. I. h. libri, not. aa. Mox Aur. Lugd. *venatione.* e) Go. in comm. h. c. cj. *Maurino.* Maurinus comes, Orosio VII, 42. teste missus est contra Heraclianum tyrannum et occidit Marcellinum tribunum ad Carthaginem. f) Cod. Iust. *aliquam*, optime. Go. cj. *aliquam inde*, vel *aliquam ideo*, neque vero negat, *aliquando* servari posse. g) Rell. h. c. vv. des. in Cod. Iust.; sequitur enim post v. *formidare* fragmentum c. 2 h. t.: *Bestias autem, quae.* Vid. infr. not. r. h) Go. Rein. Iuret. em. *voluptati*, recte. Sed etiam in ipsa lege apud Go. legitur *voluptati.* i) Iuretus, Rein. corr. *propriae voluptatis intercludi nomine*, impr. Go. Is em. *voluptas*, recte, nisi quis legi velit *videantur.* k) Cui. 2, 2ᵃ *memorata.* l) Go. deleri vult particulam *et*, sine ratione. *) Ri°. add. *ad.* m) Go. *Praesidialis*; 4, Til. — Ri°. *Eufratensis.* n) Fol. 387[b] cod. 4. o) Go.: „Vel e." Neque hoc puto recte em. esse. Non officiales ducis, sed ab officio, i. e. cura eius, deputabantur, qui feras transduceret. p) Recte Go. negat *delegationum* leg. esse. q) Be. em. *in Hierapolitana urbe*, recte quidem, sed moris est eius saeculi, quo lex data est, nonnunquam ut *in* construatur cum accusativo, ubi ablativum ponere solemus. Vid. infr. XVI, 5, 58; contra ablativus ponatur, ubi accusativo utimur: *procedere in publico* pro *procedere in publicum* ap. Lamprid. in vit. Commodi cap. VIII. Imitati sunt in hac re Romani Graecos. *Hieropolitana civitas* dicitur etiam supra XIII, 11, 9. r) Iam sqq. illa pars c. 1 Cod. Iust. cit., quae ex h. c. deprompta est: *Bestias autem, quae.* 4 *qui*, rubro col. em. *quae.* rr) Aur. Lugd. (p. 471) om. *plus*, etsi in imo marg. p. 470 collocatum est. s) Cod. Iust. *civitates detineri praecipimus: violatoribus eorum quinas libras auri fisci iuribus illaturis.* Sequuntur deinceps et subscr. c. 1 et subscr. c. 2 h. t. t) Vid. c. 2 cit., not. m.

u) Vid. tit I. h. libri, not. aa. v) In Cod. Iust add. *Penitus Tollendis.* x) Go. *Propraefecto Praetorio* leg. esse putat. Vid. supr. XII, 1, 10, not. *c*, VII, 20, 4, not. *d* et quae Böcking contra Go. disputat in annot. ad Notit. Dignit. in part. Orient. p. 125. y) Cod. Iust. om. *qui.* z) Seqq. absunt a Cod. Iust. a) Fol. 388[a] cod. 4. Infra Be. Cod. Iust. *Beryti* et 4, Til. — Be. Cod. Iust. *Paulino.* aa) Ita 4, Til. — Lugd.; Cui. 2 — Be. *Impp.* Go. err. *Constantinus.* b) 4 ex. rec. man. em. *sex* in marg. c) Go. addi vult *et militiae*; antecedunt enim etiam *milites.* d) 4 *transisse* et incip. fol. 388[b] cum v. *constabit.* e) 4, Til. — Lugd. *emandari*, impr. Go.; Cui. 2 — Be. *amandari* de cj. Cuiacii. f) Vid. c. 2 cit., not. l. Ri°. post *Coss.* add *A.*

TIT. XIII.[g] DE USU SELLARUM.

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Claudio*[gg] *Pf. U.* Exceptis plebeiis scenicis et qui[h] spectaculo suo[i] praebuit populo materiam voluptatis et tabernariis, ceteris omnibus usum sellarum et sedendi ac conveniendi in publicum tribuimus facultatem. *Dat. VIII.*[k] *Kal. Ian. Constantinopoli, Arcadio IV. et*[kk] *Honorio III. AA. Coss.* (396.)

TIT. XIV.[l] DE INFIRMANDIS HIS, QUAE[m] SUB TYRANNIS AUT[n] BARBARIS GESTA[o] SUNT.

1. *Imp. Constantinus*[p] *A. ad Constantium Pf. P.* Remotis Licinii[q] tyranni constitutionibus et legibus, omnes sciant, veteris iuris et statutorum nostrorum[r] observari debere sanctionem. *PP. XVII. Kal. Ian.*[s] *Crispo III. et Constantino*[t] *III. Caess.* *) *Coss.* (324.)

2. *Idem A. ad universos Provinciales.* Tyranni[u] et iudicum eius gestis infirmatis, nemo per calumniam velit[uu] quod sponte ipse[v] fecit evertere[x], nec quod legitime gestum est[y]. *Dat. prid. Id. Febr.*[z] *Paullino et Iuliano Coss.* (325.)

3. *Idem A. Antiocho Praefecto Vigilum* *). Quae tyrannus[a] contra ius rescripsit, non valere praecipimus; legitimis eius rescriptis minime impugnandis. *Dat. VIII.*[b] *Id. Iul. Romae, Constantino A. VII. et Constantio Caes. Coss.* (326.)

4. *Idem A. ad Senatum.* Super his, qui ex senatoribus ad navicularium munus a tyranno[bb] deiecti sunt, ac[c] restitui suis natalibus deprecantur, placuit vestrae sanctitati iudicium[d] examenque mandare, ut vos eligatis, qui splendori vestro patrimonii viribus et honestate vivendi[dd] et natalium dignitate respondent. Incongruum est enim tantae dignitatis arbitrium alteri potius, quam vestris suffragiis sententiisque committere. Eorum autem, quos ut dignos elegeritis *), nomina Pf. urbis nobis insinuet, ut vestrum iudicium comprobemus. *Dat.* **) *Id. Iul. Constantino A. VII. et Constantio*[e] *C. Coss.* (326.)

5. [f]*Imp. Constantius A. et Constans*[g] *C. ad universos Provinciales et Populum.* Quae tyrannus[gg], vel eius iudices contra ius statuerunt, infirmari iubemus, reddita possessione expulsis, ut qui vult ab initio agat. Emancipationes autem et manumissiones et pacta sub eo facta et transactiones valere oportet. *Dat. III. Non. Nov. Mediolano, Constantio A.*[h] *V. et Constante*[i] *Coss.* (352.)

6. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Trifolio Pf. P.* Nullus sibi honorem audeat vindicare, quem tyrannica[k] concessit audacia, sed ad pristinum statum damnata praesumptio revocetur. *Dat. X. Kal. Oct. Aquileia, Theodosio A. II. et Cynegio Coss.* (388.)

7. *Iidem AAA. Trifolio Pf. P.* Omne iudicium, quod vafra mente conceptum, iniuria[l], non iure red-

---

Tit. XIV. C. Th., cod. 4 (sin. num.), Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XIV.* Br. Al. eiusque codd. 5—18, 20, 21, 24—30, 32—40, 42—44, 45, Sich. Aeg. *Tit. III.* L. R. U. *Tit. II.* De cod. 31 vid. tit. I. h. libri. In codd. 45 et 48 numerus non est additus. Go. opinione concordant duo tituli C. Th., tit. *de Bonis proscriptorum* (IX, 42) et tit. *de Poenis* (IX, 40). — c. 1. Baron. ad ann. 324, n. 4. — c. 2. Baron. l. c. — c. 3 Go. cum c. 4 h. t. coniungendam esse putat. Vid. infr. not. *b*. Baron. l. c. — c. 4. Vid. c. 3 h. t., not. sup. — c. 5. Baron. ad ann. 353, n. 32. Vid. c. 8 h. t., not. sup. — c. 6. Baron. ad ann. 388, n. 67. — c. 7. Baron. ad ann. 388, n. 68.

---

g) Vid. tit. I. h. libri, not. *aa*. Aur. Lugd. *cellarum*, sed in ind. tit. *sellarum*. gg) Vid. supra VI, 4, 29, not. y. h) 4 *Exceptis plebeis scaenicis* (ita etiam Til. — Ri*.) *et quis*; a rec. man. corr. *qui*. i) Rein. Go. em. *sui*, ut est in l. 2, §. 5 D. de His, qui not. inf. (III, 2) *spectaculum sui praebiturus*, neque vero Go. *suo* falsum esse contendit. k) Go. in Chron.: „al. *VII.*" kk) Ri*. om. *et*.

l) Cf. tit. I. h. libri, not. *aa*. m) Nonn. codd. *qui*. n) 20 vel. Sich. *ac*, sed in ind. tit. *aut*. 5 om. *aut — sunt*. o) 12 *distracta sunt*. p) Cui. 2, 2* *Constantius*, err., quem Rein. tollit. q) 4, Til. — Ri*. *Licini*. Go.: „*Licini*, id est Licinii; quae orthographia *huius Codicis*." De eodem et proximas tres leges intelligendas esse, recte Be. dicit. Vid. not. u et a. r) 4 *nostrorum nostrorum*; quorum v. ultimum del. rubr. col. s) Go. in Chron. prop. *Ian*. t) Rein. corr. *Constantio*. Aur. Lugd. om. *et Constantino III*. Mox ibi scribitur *Coss*. *) Ita 4, Til. — Lugd. et Be.; Cui. 2 — Ri*. *Caes*. u) Licinii. Infra Aur. Lugd. *infirmitatis*. uu) 4 *velid*. Til. — Ri*. *vel id*. Recte Be. de cj. Go. ed. *velit*, quod consentaneum est orthographiae codicis. Vid. not. y sq. et infra XVI, 8, 19, not. *h*. v) Ita 4; *ipse sponte* est in Til. — Cui. 2*. Ri. — Be.; Go. om. *ipse*. x) Fol. 389ᵃ cod. 4. y) In cod. 4 post *est* add. asteriscus rubro col. Eodem loco est asteriscus in edd. Til. — Cui. 2* (*est.* *). Putabant enim primi editores scriptura vel id inducti (vid. not. uu), deesse aliquid in extrema lege. Iam oratio absoluta est. z) Go. in Chron. h. c. *Nicomediae* datam esse putat. 4, edd. *Paulino*. *) Go. mendose *Virgil*. a) Go. in comm. probat hanc c. neque a Constantio datam esse, neque de Maxentio tyranno agere: datam esse potius a Constantino contra Licinium. b) Etsi h. c. nomen *Antiochi Pf. vigilum* inscriptum est, proxima c. 4 *ad Senatum* data, tamen Go. aut hic deleri vult *VIII*. aut *VIII*. suppleri in subscr. c. sq., ut utraque c. inter se coniungatur. Id fieri posse, nego. bb) Licinio. c) 4 *hac*, rubro col. del. *h*. d) 4 *indicum*, rubro col. emend. *iudicium*. dd) Go. em. *honestate vivendi natalium dignitati respondent*, qua em. opus non est. **) Go. err. *elegeretis*. **) Vid. supra not. *b*. e) Ri. Ri*. *Constantino*, err. f) Fol. 389ᵇ cod. 4. g) Ri. propter Socratem II, 28 corr. *Constantius*. Videtur igitur in omnibus ann. 352, 353 et 354 subscriptionibus sententia Ri. corrigendum esse *et Constantio C.* gg) Intell. Magnentium. h) Aur. Lugd. *H.*, mendose. i) Be. addi vult *Caes.*, recte. Go. refert h. c. ad ann. 354 (*Constantio A. VII. et Constante Caes. III. Coss.*), quo Magnentius penitus devictus erat et occisus. k) Recte Go. Be.: „Maximi, de quo et ss. 2 legg." l) Go. rep. vult *iniuriam*, et Be. *iniuriam*

dendo, Maximus, infandissimus tyrannorum, credidit[ll] promulgandum, damnavimus[m]. Nullus igitur sibi lege eius, nullus*) iudicio blandiatur. *Dat. VI. Id. Oct. Mediolano, Theodosio A. II. et Cynegio Coss.* (388.)

8. [n]*Iidem AAA. Constantiano Pf. P. Galliarum.* Omnes, qui tyranni[nn] usurpatione provecti cuiuslibet acceperunt nomen illicitum dignitatis, codicillos atque epistolas et promere iubemus et reddere. Iuris quoque dictionem atque sententias, quas promere nequiverunt, qui iudicum nomen habere non potuerunt[o], ex omnibus publicorum monumentorum scriniis iubemus auferri, ut, abolita auctoritate gestorum, nullus his iudicatis conetur inniti, quae et tempore et auctore delentur. Exceptis his tantum negotiis atque in sui integra firmitate mansuris, quae conventionibus pactisque finita sunt, si dolo metuve caruerunt. His quoque pariter exceptis, quae donatio transtulit, mancipatio[p] liberavit, contulit manumissio praemia[q] meritae[r] servitutis, quia in his omnibus voluisse sat iuris est. *Dat. XIX. Kal. Febr. Mediolano, Timasio et Prometo**) *VV. CC. Coss.* (389.)

9. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Andromacho* [s]*Pf. U.* [t]Valeat omnis emancipatio[u] tyrannicis[v] facta temporibus; valeat a dominis concessa libertas; valeat celebrata et actis quibuslibet inserta donatio; valeat deficientium omne iudicium; valeat universa venditio; valeant sententiae iudicum[vv] privatorum (convelli enim iudicium non oportet), quas partium elegit assensus et compromissi[x] poena constituit; valeant conceptae solenniter pactiones; valeant scripturae, quibus aut fides rerum aut ratio probatur aut debita[xx]; valeant apud quemlibet habitae spontaneae professiones; valeat deposita super instituenda lite testatio; valeat impetratio iuris communium liberorum; valeat procuratio saevis mandata temporibus; datus tutor vel curator obtineat firmitatem; valeat in sponsam perfecta largitio; doli ac vis et metus inchoata actio in tempus legitimum perseveret; bonorum amissa[y] possessio, et affectus[z] adeundae hereditatis obtineat et interdicti[a] beneficium non amittat[b]; valeat in[c] integrum restitutionis petitum auxilium; valeat vindicatio, identidem[cc] desiderata tribuatur; locatio et conductio inviolabilem obtineant firmitatem; interdicti beneficia tempora infausta non mutilent; postulata inofficiosi actio et immodicarum donationum rescissio petita servetur; beneficia[d] transacta non titubent; sacramento terminata permaneant; pignoris atque fiduciae obligatio perseveret[dd]. Stent denique omnia, quae in placitum sunt deducta*) privatum, nisi aut circumscriptio subveniet, aut vis aut terror ostenditur. Funestorum tantum consulum nomina iubemus aboleri, ita ut his reverentia in lectione recitantium tribuatur, qui tunc in Oriente annuos**) magistratus victuris perpetuo sunt fascibus auspicati; tempus vero ipsum, ac si non fuerit, aestimetur, si quidem [e]tunc temporis omissa[ee] aliqua praescriptio taciturnitatis

— c. 8. Bou. l. c. p. 761. Summ. C. Th.: „*Quintae similis.*" — c. 9. Err. Ri*. c. 4.

vel *iniurias*, recte, etsi neque ex ablativo *iniuria* inepta sententia eruitur. Miror in Aur. *vaframente*, in Lugd. *vafra mente* esse. ll) Ita 4, Til. — Ri*.; Be. *crediderit.* m) 4, Til. — Ri*. *damnabimus.* Be. de cj. Go. recte ed. *damnavimus.* Vid. supr. XIII, 1, 6, not. *b*, XIII, 3, 7, not. *d*, XIII, 3, 11, not. *i*, XV, 9, 2, not. *t*. *) Ri*. *nullius*, err. n) Fol. 390[a] cod. 4. Ap. Bou. imperatorum nomina rep. sunt ex c. 6 h. t. nn) Maximi. o) 4, Til. — Cui. 2* *poterunt.* Iam Reis. corr. *potuerunt*, ut a Go. — Be. et Bou. editum est. p) Go. Be. ex c. 5 h. t. (*Emancipationes autem et manumissiones*) et quia statim de manumissione sermo est, em. *emancipatio* et hic et in sq. c., recte. Vid. not. *u* sq. Accedit etiam v. *liberavit.* q) Go. in not. *praemio*, sine necess. r) Go. em. *emeritae.* Recte se habet *meritae*, id est bene meritae, dignae, quae propter merita tolleretur. *) Ri. err. *Promote.* s) Go. vult *Pf. P.* Vid. supr. II, 12, 6, not. *g*, VIII, 8, 7, not. *f*, XI, 28, 3, not. *f*. t) Fol. 390[b] cod. 4. In ima pag. est signum quatern. *NA.* u) Ita 4, Summ. C. Th., Til. — Lugd.; Cui. 2 — Be. *mancipatio*, mendo ex Cui. 2 in posteriores edd. translato. Vid. not. *p* antec. v) Go. Be.: „Eugenii." vv) 4 *iudicium.* Til. — Cui. 2* *iudicum privatorum. Convelli e. i. n. oportet, quas.* Primus uncis inclusit vv. *convelli — oportet* Go., qui: „Ita, inquit, interpuncto hoc loco nihil hic immutandum videatur: quamquam adhuc malim *quos*, vel *quod.*" x) Go. *compromissa.* xx) 4 *debitu*, rubro col. em. *debita.* y) Go. cj. *admissa*, sed mavult *omissa*, quamquam et *amissa* eadem sententia servari posse non negat. Best, Rat. emend. leg. cap. XXVII, §. 15 tuetur *admissa*, impr. et cj. *omissa*, et vulg. script. *amissa*, cum species antecedentes omnes agant de iure, quod alicui ex actu valido competat, neque vero de eo, quod amiserit, bonorumque possessio iungatur affectui adeundae hereditatis atque interdicti beneficio. Summ. C. Th. *perdita*, quo cod. 4 scriptura confirmatur, quam veram esse puto. *Bonorum possessio amissa*, videlicet tyranni usurpatione amissa, quae propter tyrannidis infaustum tempus peti non poterat, itaque amissa erat. Valeat igitur bonorum possessio, si amissa est et quamquam amissa est, valeat ac si petita esset. z) Fol. 391[a] cod. 4. a) Best l. c. tentat *edicti*, id est Hadriani, quod lege 3 Cod. Iust. de Edicto D. Hadriani tollendo (VI, 33) sublatum sit. Potius sermo esse videtur de interdicto quorum bonorum. b) Go.: „An *amittatur?* minime." c) A cod. 4 abest *in*, sed add. rubro col. cc) Go.: „Recte *identidem.*" d) Best l. c. cj. *beneficio*, quo concinnius opponatur v. *sacramento*, quod sequitur. Transigere beneficio idem esse atque amice placideque controversias componere; sacramento indicari strepitum iudiciorum litiumque certamina. Dubito an v. *beneficii*, nomine apposito, cuius beneficio, in cuius gratiam transactio facta sit, ea sit significatio. Summ. C. Th. *facta beneficia.* dd) 4, Til. — Lugd. *perseverent.* Cel. in Cui. 2 tacite corr. *perseveret*, recte. *) 4 *deductam*, rubro col. del. *m.* **) 4 *annuus.* Ri*. *mutilent — Orientis — victoris*, mendose. e) Fol. 391[b] cod. 4. ee) Go. em. *sic quidem ut tunc temporis ob omissa aliqua*, impr. Best. l. c. §. 16, qui tentat: *Siquidem, tunc temporis omissa aliqua praescriptio taciturnitate sit*, etiam etc. Aur. Lugd. *taciturnitati*, utrum consilio an errore, nescio. Be. infra rep. esse videtur *nunc possit*, salvis reliquis. Cave, ne quid mutes; nihil dicitur nisi quod regula continetur: „agere non valenti non currere praescriptionem," quippe cum ei, qui Eugenii tyranni tempore, illis con-

etiam de*) illis, quae confirmavimus, non possit opponi. *Dat. XI. Kal. Maii Mediolano, Olybrio et Probino Coss.* **) (395.)

10. *Iidem AA.*[f] *Eulogio Comiti R. P.* Qui tyranni Maximi[ff] secuti iussionem fundos perpetui iuris non ab ordinariis iudicibus, sed a rationalibus acceperunt, eorum amissione plectantur, atque ad rem privatam denuo revertantur. *Dat. VI. Kal. Maii Mediolano, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

11. *Iidem AA. Andromacho Pf. U.* *) Fas est, sequi nos paternae dispositionis arbitrium, atque ideo universos cuiuslibet ordinis viros, de quibus lex nostra reticuerat, ad veniam volumus pertinere, et beneficia inopinantibus ultro deferimus; sancientes hac lege, ne is **), qui tyranni[g] tempore militavit, vel etiam qualibet administratione donatus est, aut honoraria dignitate perfunctus, vel quicunque in aliquo honore diversis locis[gg] aut exactionibus praefuerunt, notam infamiae sustineant, aut deformi vocabulo polluantur. Quibus eas tantum dignitates valere decernimus, quas ante tyrannicum tempus habuerunt. *Dat. XV. Kal. Iun. Mediolano, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

12. *Iidem AA. Eusebio Pf. P.* His, quos tyrannici *) temporis labes specie dignitatis infecerat, iniustae maculae omnem abolemus infamiam. Cunctis igitur statum **) priorem, sine cuiusquam loci aut ordinis exceptione, tribuimus, ut utantur omnes iure communi, teneant statum veteris dignitatis, ita ut nihil sibi ex his, quos adepti fuerant, honoribus blandiantur. *Dat. XV. Kal. Iul.*[h] *Mediolano, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

13. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Hadriano Pf. P.* Heracliani vocabulum nec privatim, nec publice ulla memoria teneat, ideoque summovenda esse censemus, quaecunque sub eo gesta esse dicuntur. Libertates quoque (quoniam certum est, scelere eius solennitatem[i] consulatus esse pollutam) in melius revocamus, sciatque dominorum voluntas, iterandum esse, quod ille auctore advertit stare non posse. Semel tamen mutatae conditionis beneficium impiendum esse praecipimus, et ita repeti manumissionum consuetudines nunc iubemus, ut nullus sub hac occasione incipiat nolle, quod voluit. *Dat. III. Non. Aug. Ravennae*[k], *post cons. Honorii IX. et Theodosii V. AA. Coss.* (413.)

14. *Iidem AA.*[l] *Constantio*[m] *Comiti et Patricio.*[n] Sub clade barbaricae depopulationis[o], si qua aut per fugam[p] aut per congregationem[q] infelicium populorum[r] indigne invidioseque commissa sunt, ad invidiam placatarum legum[s] a callidis litigatorum[t] obiectionibus non vocentur[u]. Habeant omnium[v] criminum impunitatem, qui evadendi fortisan non habuerant facultatem, nisi eos eadem[x] crimina invissent; non enim crimen dicitur, quod[y] mortis adegit[z] impulsus. Ex quo animadvertere[a] cunctos litigatores congruum est[b], si quid depraedationis agnoverint[c], se recepturos, si tamen, in eorum,

— c. 11 et 12 Go. coniungit, etsi diversis magistratibus inscriptae sunt et die inter se differunt. Vid. infra not. h. — c. 13. Baron. ad a. 413, n. 4. — c. 14. C. Th., cod. 4, Til. — Be. c. 14. Br. Al. eiusque codd. Sich. Aeg. L. R. U. c. 1, id est un. Integra cum interpr. est in codd. 6 — 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 45, 46; inscr. et textus in codd. 24, 30, 31; textus et subscr. in codd. 25, 26, 37; solus textus om. in codd. 27 — 29, 32 - 36, 38 — 40, 42 — 44; sola pars c. adest in cod. 48. Ceterum Go. h. c. fugitivam esse contendit et rep. in tit. C. Th. de indulg. crim. (IX, 38). In cod. 26 interpr. h. c. iterum scripta est post cap. CV. Leg. Burg. de *Bovibus*, sequitur deinde ex Paulio Interpr. tit. de Instit. (II, 8) eamque Lex Salica.

salibus iure suo non usus sit, non currat praescriptio; nam totum illud tempus, *ac si non fuerit*, aestimatur; sistitur igitur s. quiescit praescriptio intra hoc tempus. *) Go. non vult del. *de*. Infra Ri°. *confirmamus*. **) Aur. Lugd. *Olib. et Probin. Cons.* f) Ita 4, Go. — Be.; Til. — Cui. 2° *AAA.* ff) Sunt, qui h. c. ad Eugenii tyrannidem pertinere nomenque *Maximi* glossema esse existiment, recte improb. Go. *) Vid. not. *s* antec. **) 4 *his*, rubro col. emend. *is*. g) *Eugenii*, de quo et sq. const. Summ. C. Th. *Veniam rescriptis impensam omnibus hominibus absque his qui aut militaverint* etc., quod pugnat cum C. Th. gg) Fol. 392[a] cod. 4. Infra Aur. Lugd. *Olibrio*. *) *Eugenii*. **) Ri°. mend. *statim*. h) Super. c. *Iun.* Alteruter in utraque c. Go. opinione mensis rep. est aut *Iul.* aut *Iun.* Aur. Lugd. *Olib. et Prob. Cos.* i) Fol. 392[b] cod. 4. Aur. Lugd. paullo ante *celere*. k) 4, Til. *Rū.*, id est *Ravenna*. Vid. supr. c. ult. C. Th. de Scaenicis (XV, 7), not. p. Cui. 1, 2, 2°. Go. *Rum.*, pro quo Rein. *Rav.* rep. vult, Go. aut *Rom.* aut *Rav.* Aur. Lugd. Ri. Ri°. *Rom.* Be. recte *Rav.* Cf. etiam supra IX, 40, 21, not. d. l) In Br. Al. codd. ap. Sich. *Honorii et Theodorii* nomina ex antec. c. huc translata sunt. Nonn. codd. *AAA.* m) 6, 7, 10, 16, 18 et alii codd. *Constantino*. 42 *Constantinio*. 8, 12 *Contio*. Vid. c. XIX. Sirmond. n) Nonn. codd. *comite*, alii *ppo* pro *patricio*. 38 om. *et Patricio*. o) 21, Sich. (neque vero 6, ut Be. refert) *barbarica, et depopulationis*. p) 6, 7, 13, 14, 16 *per famulis* et 8, 12, 17 *pro famulis*, utrumque mendose. q) 12 *pro congregatione*. r) 6, 7, 14, 16 *imperatorum*, inepte. Mox nonn. codd. *comes sunt pro commissa sunt* et 20 *invicio sequi commissa sunt ad invitiam*. s) Go. em. *pacatarum* consentanea est v. *rerum*, quod est pro *legum* in codd. 8, 11 — 14, 17, 20, Cui. 2 — Be.; sed optime scriptum est in codd. 4, 6, 7, 9, 10, 15, 16, 18, 21, Sich. — Lugd. *legum*. Placatae hic dicuntur leges propter indulgentiam criminum hac lege concessam. t) 8 *ac*. 11, Cui. 2, 2°. Go. om. *a*, bene, etsi neque vulgata scriptura falsa est. *A callidis litigatorum obiectionibus* est pro *obiectionibus callide factis a litigatoribus* aut pro *propter callidas litigatorum obiectiones*. Sich. *litigatoribus*. Falso Ri. Be. dicunt, etiam 20 habere *litigatoribus*. 11 *abiectionibus*. 9 *obiectione*. u) 10, 18 (om. v. *non*), R. Go. in not. *revocentur*. v) 6, 7 *omnes*. 8, 12, 16, 17 *oms* s. *omns*, id est *omnes*. 14 *omnis*. x) 6, 7 *facultatem quod eos*. 8, 14, 16, 17 *facultatem quodsi eos*. 10, 18 *facultatem si eos eadem crimina non invissent*. 11 *easdem*. Vetat Go. v. *invissent* mutari in *involuissent*, recte. y) 11 *quem*. Go. vult *quo*. z) 10, 18, R. in m. *egit*. 20 *adicit*. Nil muta. Similiter dicitur *adigere sacramentum* pro *adigere ad sacramentum*. a) 20 *animadverterit* — *ad deprecationis agnoverint* — *sed tamen in eorum qui pulsaverint facultatibus habundare vel residere* etc. 11 *cunctis* et infra *resedere*. b) Cum vv. *est si quid* incip. fol. 393[a] cod. 4. c) 6 — 8, 13, 14, 16 *agnoverunt*. d) 6 — 10, 11 —

quos pulsaverint[d], facultatibus abundare aut residere fd, potuerint comprobare[e]. *Dat.*[f] *Kal. Mart. Ravenna, D. N.*[g] *Theodosio A. VII.*[h] *et Palladio V. C.*[i] *Coss.* (416.)

Interpretatio. *Quicunque*[k] *hostium terrore compulsus, dum*[l] *mortem timet excipere, ad depraedandum se cum hostibus**) *fortasse coniunxerit, non propter hoc*[m] *vocetur*[n] *ad crimen, quod pro conservanda vita fecit invitus. Sane si quid apud eum de praeda resederit*[o] *et residuum invenitur, quod evidenter agnoscitur*[p], *hoc solum reddere domino sine calumnia compellatur.*

TIT. XV.[q] QUORUM[r] USUS INTERDICTUS EST.

1. *Impp. Valentinianus et Valens AA. ad Bulgerum*[s] *Consularem Campaniae.* Nulli prorsus nobis insciis atque inconsultis quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur. *Dat. III. Non. Oct. Altino*[t], *divo Ioviano et Varroniano Coss.*[u] (364.)

Tit. XV. Cod. Iust. XI, 46. Cf. Nov. Valent. IX. de Reddito Iure armorum (ed. Berol. l. c. pag. 1301). — c. 1 coniungenda est cum c. 2 C. Th. Quibus equorum usus (IX, 30). Cod. Iust. XI, 46, 1.

16, 18, 21 (neque vero 20, quod Rl. et Be. affirmant), Sich. *pulsaverunt.* e) 9 *corroborare.* f) In cod. 20 add. *XVI.* 11 om. *Dat. Kal. Mar.* g) Nonn. codd. Sich. *DD NN.* 20 *ravenna domno.* Sich. *Ravennae.* 8 om. *D. N. — V. C.*, 36, 40 *D. N. Theodosio A. et* 88 *et — Coss.* Ab aliis codd. abest *V. C.* aut *V. C. Coss.* h) In nonn. Br. Al. codd. pro hoc numero scriptum est *VI* aut *III.* 20 om. *VII.* i) Multi Br. Al. codd. *vic coss.* aut *c̄c̄ coss.* aut *c̄c̄ coss.* Vid. not. g antec. 11 om. *C. Coss.* k) 10, 18 *Si quicumque.* l) In cod. 11, neque vero in cod. 20, ut Rl. asserit, et ap. Sich. add. *timorem atque.* *) Go. *hostibus male fortasse.* m) 11 om. *hoc.* n) Nonn. codd. secundi ordinis, Sich. Cui. 1 — Lugd. *vocatur.* o) 20 *Sine si quid* (om. *apud*) *eum de praeda residerit.* 11 *re sedederit.* p) Hoc quoque loco nonn. codd. Br. Al. Sich. Cui. 1 — Lugd. *cognoscitur.* Mox multi *dominum.*

q) Vid. tit. I. h. libri, not. *aa.* r) Videtur deesse v. *armorum.* Cod. Iust. *Ut armorum usus inscio principe interdictus sit.* s) Cod. Iust. *Bulephorum.* t) Cod. Iust. *Altini*, ut Be. u) In cod. 4 add.: *FL·* (sic!) *THEOD·* (cum virgula traiecta per literam *D*) *LIB· XV. EXPL· INCIP· LIB· XVI.*

CODICIS THEODOSIANI[a]
LIBER DECIMUS SEXTUS.

TIT. I. DE FIDE CATHOLICA *).

1. *Impp.*[b] *Valentinianus et Valens AA. ad Symmachum Pf. U.*[c] Quisquis seu[d] iudex seu apparitor[e] ad custodiam templorum[f] homines Christianae religionis apposuerit, sciat, non saluti[g] suae, non fortunis esse parcendum[h]. *Dat. XV. Kal. Dec. Mediolano, Valentiniano et Valente AA. Coss.* (365.)[i]

2. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius*[k] *AAA.*[l] *Edictum ad Populum urbis Constantinopolitanae*[m]. Cunctos populos[n], quos clementiae nostrae regit temperamentum[o], in tali volumus religione versari[p], quam divinum[q] Petrum apostolum*) tradidisse Romanis religio usque ad[r] nunc ab ipso insinuata declarat, quamque pontificem Damasum[s] sequi claret et Petrum Alexan-

---

Lib. XVI. non integrum esse in cod. 4, demonstravi in Summariis Codicis Theodosiani p. IX. sq. Supplevit eum Cuiacius in Cui. 1 ex ignoto codice. Inveni quidem totum librum XVI. in cod. 11 (Reg. Paris. 4406. Cf. Hauboldus in Promuls. cit. p. 10 et in Opp. T. II, p. 907), neque vero hunc codicem in Cui. 1 editionem adhibitum fuisse puto (vid. Summaria Codicis Theodosiani p. X. sq.) a Cuiacio, sed in Cui. 2. Subsidia, quae emendando huic libro cod. 11 paranter, augentur Palimpsesto Taurinensi, membranis Vaticanis et praeterea codd. 15 (cf. Witte, de Guil. Malmesburiensis codice diss. p. 27 sq. Haubold. Opp. T. II, p. XC. not. et p. CXXXVI, not. **), 50, 51, quibus omnibus ita utor, ut non solum diversitatem scripturae afferam, verum etiam de singulis const., adsint an desint, disseram. Itidem cod. 8 nonnullas habet leges ad Breviarium Alarici non pertinentes. Denique haec et illa lex recepta est in codices iuris canonici atque scriptores ecclesiasticos. Inter hos Labat totum librum ex Cui. 1 (add. annorum numeris) transtulit in Conciliorum Galliae Collect. T. I, p. 690 — 755 praefixo titulo: *Codicis Theodosiani Liber Decimus Sextus. In Hoc Conventu Cum Aliis Promulgatus.* Etenim paullo ante scripserat (p. 687): *Conventus Episcoporum Et Procerum Regni Gothici In Gallia, Cuius consensu theodosianus codex publici iuris factus est, et Alarici regis auctoritate confirmatus* (!). Restat, ut dicam, deesse quidem in ea parte codicis 11, quae ipsius Codicis Th. librum XVI. comprehendit, leges illas secundi tituli de Episcopis, ecclesiis etc., quae in Br. Al. receptae sunt, reperiri autem in eiusdem codicis fol. 5, omissis ubique numeris legum, quas numerabo eo ordine, quo deinceps scriptae sunt (vid. etiam tit. VII. not. sup.); reliquas Br. Al. leges bis sunt in cod. 11, et in ipso Codice Th., sed sine interpretatione, et in fol. 42, ubi altera pars est libri XVI. a Visigothis in brevem summam contracti.

Tit. I. 4, 8, 15, 50, 51, edd. *Tit. I.* 11 *Tit. II* (vid. sq. tit. not. sup.). Inde explicantur, quae Cui. in m. Cui. 2, 2* notat: „*In vetustis exēplaribus hic titulus secūdus est huius libri.*" Go. quoque hunc titulum in Codice Vesontino *secundum* esse dicit. Estne cod. 11 celeberrimus ille codex Vesontinus, ex quo Paulli Sententias Cui. supplevit? Cod. Iust. I, 1. — c. 1. Codd. 4, 8, 11, edd. *c.* 1. In codd. 15, 50, 51 deest h. c. Eam Go. coniungendam esse putat cum c. 8 C. Th. de Poenis (IX, 40) et cum c. 8 C. Th. de Pistoribus (XIV, 3), falso. Vid. infr. not. *i.* Baron. ad ann. 365, n. 43. — c. 2. Codd. 4, 8, 11, edd. *c.* 2. 15, 50, 51 c. 1. Praeterea inveni h. c. in codd. Reg. Paris. 1454 (fol. 139[b]), 1455 (fol. 70[a]), 3842, 3848; Oxon. Colleg. Orielensis B. 4, 5. Coniungenda est cum c. 25 C. Th. de Episcopis (XVI, 2), concinit autem et conferenda est cum c. 3 h. t. et cum c. [illegible] C. Th. de Haeretic. (XVI, 5). Memorat eam Sozomenus VII, 4, Theodoretus V, 2 et ipse Theodosius, ut Go. opinatur, in c. 7 C. Th. de Haereticis (XVI, 5). Cod. Iust. I, 1, 1. Bas. I, 1, 1. Anselm. Lucens. II, 2. Cod. vet. canon. (Quesn.) c. 54 in ed. Lugd. 1700. fol. Tom. II, p. 112 et in S. Leonis Opp. ed. Ballerin. T. III, p. 393 sq. Baron. ad ann. 380, n. 2. Blondell. de Primat. p. 198.

---

a) Til. *Theodosiani Codicis.* 15 *Lib. XV.* Vid. supr. tit. de Const. princ. (I, 1), not. *a* et tit. de Iurisdict. (II, 1), not. *r.* Numeri titulorum huius libri des. in cod. 4. *) Cod. Iust. *De summa trinitate, et fide catholica, et ut nemo de ea publice contendere audeat.* b) Ri. Ri*. om. *Impp.* et 11 *et.* c) Ri. Ri*. Be. om. *Pf. U.*, sed Be. add. in not. 8 *Simacū.* 11 *Symmacum ppm.* d) 11, Cui. 2 — Ri*. om. *seu.* e) 8 *apparator.* f) 11 *temporum.* Go. ann.: „Paganorum scilicet" et vetus manus in Til. ed., quam possideo: „*ethnicorum.*" g) 8 *salute.* 11 *salutis.* h) 11 *parendum.* i) 8 om. *Dec.* et *Valente AA. Coss.* et 11 *Coss.* Ut coniungatur h. c. cum c. 8 de Poen. et c. 8 de Pistor. citt., Go. rep. volt *XVIII. Kal. Febr.*, praesertim cum mense Nov. et Dec. huius anni Valentinianus, huius legis auctor, non Mediolani, verum Parisiis constiterit. Codices non confirmant Go. opinionem. Fortasse superiori tempore lex facta est, posteriori data. k) 4 *Thed.* l) Til. — Lugd. *AA.* Cod. vet. can. l. c. *Imperatorum Gratiani Valentiniani et Theodosii Augustorum.* Seqq. inscriptionis vv. des. in c. 25 cit. Cod. Iust. om. *Edictum.* m) Constantin. om. in cod. 8. 11 *Constantinopolitane.* Fol. 393[b] cod. 4 incip. cum v. *Cunctos.* n) 8 *Cunctus populus.* o) Cod. Iust. *regit imperium.* p) 50, 51 *versare.* q) Nonn. Cod. Iust. add. *divum.* *) Hinc in exemplo Cui. 2, quo usus est Rein., excisa sunt sex folia (p. 481 — 492), et pergitur cum v. *motu* c. 2 C. Th. de *Iliis*, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). r) Restitui *ad*, quod 4, 50, 51, cod. vet. can. Til. — Lugd. Lab. Bal. habent et scripturam Cod. Iust. *usque adhuc* interpretatur. 8, 11, Cui. 2 — Be. *usque nunc*, prob. Go. Etiam Orosius VII, 29 *usque ad nunc.* s) 8 *Damas-*

driae[ss] episcopum, virum apostolicae sanctitatis; hoc est[t] ut secundum apostolicam disciplinam evangelicamque doctrinam patris et filii et spiritus sancti unam deitatem[u] sub parili[v] maiestate et sub pia trinitate credamus. §. 1. Hanc legem sequentes Christianorum catholicorum nomen iubemus amplecti, reliquos vero dementes vesanosque[x] iudicantes haeretici dogmatis infamiam sustinere, nec conciliabula eorum[xx] ecclesiarum nomen accipere[y], divina primum vindicta, post etiam motus nostri, quem ex coelesti arbitrio sumpserimus, ultione[z] plectendos. *Dat. III. Kal. Mart. Thessalonica*[a], *Gratiano A. V. et Theodosio A. I. Coss.*[b] (380.)

3.[c] *Iidem AAA. ad Auxonium Proconsulem Asiae*[d]. Episcopis tradi[e] omnes ecclesias mox iubemus, qui unius maiestatis atque virtutis patrem et filium et spiritum sanctum confitentur, eiusdem gloriae, claritatis[f] unius, nihil dissonum profana divisione facientes, sed trinitatis ordinem, personarum assertionem[g] et divinitatis unitatem[h]; quos constabit communione[i] Nectarii[k] episcopi Constantinopolitanae ecclesiae, Timothei nec non[l] intra Aegyptum Alexandrinae urbis, episcopos[m] esse sociatos; quos etiam in Orientis partibus Pelagio[n] episcopo Laodicensi et Diodoro episcopo Tarsensi: in Asia nec non proconsulari[o] atque Asiana dioecesi Amphilocio[p] episcopo Iconiensi[q] et Optimo episcopo Antiocheno[qq]: in Pontica[r] dioecesi Helladio[s] episcopo Caesariensi et Otreio Melitene[t] et Gregorio episcopo Nysseno[u], Terennio[v] episcopo Scythiae[x], Marmario[y] episcopo Martianopolitano communicare constiterit. Hos[z] ad[a] obtinendas catholicas ecclesias ex communione et consortio probabilium sacerdotum oportebit admitti: omnes autem, qui ab eorum, quos commemoratio[b] specialis expressit, fidei communione[c] dissentiunt, ut manifestos haereticos ab ecclesiis expelli, neque his penitus posthac obtinendarum ecclesiarum pontificium facultatemque[d] permitti, ut verae[e] ac Nicenae[f] fidei sacerdotia casta permaneant, nec post evidentem[g] praecepti nostri[gg] formam malignae locus detur astutiae[h]. *Dat. III.*[i] *Kal. Aug. Heraclea*[k], *Eucherio et Syagrio Coss.* (381.)

— c. 3. Codd. 4, 11, edd. c. 3. 15, 50, 51 c. 2. Meminit sec. Go. h. c. Socrates V, 8, Sozomenus VII, 9, Facundus lib. IV. pro Defens. trium capit. pag. 34 Tom. X. Bibl. Patr. max. et rursus lib. XI, cap. 3 init. pag. 92. Baron. ad ann. 381, n. 74.

---

sum. ss) Cod. vet. can. *Alexandriae urbis.* t) 11, Cui. 2 — Ri°. om. *hoc est.* Mox Aur. Lugd. *disciplinam e-|evangelicamque.* u) 50, 51 *unam veritatem sub.* Ante Til. Cui. 1. Cui. 2, 2° *spiritussancti.* v) Cod. Iust. *pari*, ut 11. x) 11 *suesanosque — infantiam.* 50, 51 *vaesanosque.* xx) Aur. Lugd. *earum.* y) Cod. Iust. om. *nec — accipere.* 8 *accipere et divina.* 50, 51 *accipere sed divina.* z) 11 *motum nostrique — ultionem.* a) Cod. Iust. cod. vet. can. *Thessalonicae.* b) 4, 15, 50, 51, Til. — Lugd. Lab. Bal. *Gratiano A. V. et Theodosio A. I. Coss.* 11 *Gratiano et Theod. AA.* et om. *Coss.* Cui. 2 — Be. Cod. Iust. *Gratiano V. et Theodosio I.* (Cod. Iust. om. *I.*) *AA. Coss.* Scripsi cum codd. 4, 15, 50, 51, Lab. Bal. *Gratiano A. V. et Theodosio A. I. Coss.*, quae est subscript. c. 25 cit. Aur. Lugd. *Cons.* c) Fol. 394ᵃ cod. 4. d) 11 *Auxionum.* 15 *Id aug ausonio proc. Africae* et 50 *ad Ausonium Proc. Afrc̄*, male. 51 om. *ad — Asiae.* e) 11 *tradidi.* 15 inverso ordine *Ep̄s tradi mox omnes ecclesias iubemus qui unius maiestatis et virtutis.* Edd. ante Be. *adque virtutis*, ut 4. f) 11 *caritatis* et mox *prophana.* g) In cod. 15 glossa interlin. add. *praedicantes.* 50, 51 *adsertione.* h) 15, 50, 51 *unitate.* i) Go.: „Quidam mallent *communioni*, sed et hoc ferri potest." 11 *constavit communione.* k) 4, Til. — Lugd. Lab. *Nectari.* Cui. 2 — Ri°. *Nectari.* 11 *Necteri.* l) 15 *eccle nec non Timotheo*; quo nihil opus esse dicit Go., qui ita a nonnullis inverti ordinem narrat. Similiter esse infra *in Asia nec non proconsulari.* Vid. not. o sq. Melius procedit oratio in cod. 15 quam in cod. 4, edd.; sed cum *nec non* pro *etiam* habeatur, locum tenere potest, quo collocari solet *etiam.* Til. — Cui. 2°. Lab. *Timothei*, *nec non.* m) Ita 4, 11, Til. — Lugd. Be., improb. Go. 15 *ep̄i*, id e. *episcopi*, ut Go. putat legendum esse, nisi quis reponat *Timotheo.* 50, 51 *ep̄is.* Cui. 2 — Ri°. Lab. *episcopo.* Be. nihil mutandum esse dicit et inter se iungenda vv. *quos — episcopos constabit.* Ex codice 15, a quo non multum differunt codd. 50, 51, videtur restituendum esse *episcopi.* Neque opus est propter *quos* legere *episcopos*, cum iam supra nominati sint episcopi. n) Seqq. usque ad vv. *Optimo episcopo* des. in cod. 11. o) 15 *Tarcensi nec non etiam in Asia proconsulari.* 50, 51 *Tharsensi.* Til. — Lugd. Lab. *Tarsensi in Asia*, *nec non.* Mox 50, 51 *diocesi.* Vid. infra not. r. p) 15 *amphiloco* et om. *episcopo — Antiocheno.* q) 4, Til. *Icoensi.* qq) 4, 50, 51 *Anthioceno*, sed em. in cod. 4 rubro col. Til. — Cui. 2°. Lab. *Antiocheno in P. dioecesi*, *Hell.* r) 4 *Pontico*, rubro col. em. *Pontica.* 4, 11, 50, 51 *diocesi.* s) 11 *Elladio.* Aur. Lugd. *Hellodio.* t) 11 *Caesariensi ieiotrei omelite Gregurio.* 15 *mileteno.* u) 4, Til. — Ri°. Lab. *Nyseno.* 11, 15 *Niseno.* 50, 51 *Nireno.* Be., auct. Go., ed. *Nysseno.* v) 11 *Terenio.* 15 *Tirrenio.* 50 *Terrenio.* Go. Be. em. *Terentio*, ut Go. teste habet cod. Aniciensis. Cf. Sozomen. l. c., Nicephor. XII, 13 et Facund. l. c. Ceterum quemadmodum Aegyptiaca, Orientis, Asiana et Pontica dioeceses enumeratae sunt, ita Go. hoc loco verba illa supplenda videntur esse ex Sozomeno *in Thracia.* x) 11 *Siciae.* 15 *Scithiae.* 50, 51 *Schytiae.* y) 11, 50, 51 *Martario.* 15 *Machario.* Codd. edd. *Marcianop.* z) Fol. 394ᵇ cod. 4. a) 11 *constituerint hos ab.* Mox 11 *omnis.* b) 4 *commeratio*, em. rubro col. c) 4, Til. — Lugd. Lab. *fide communionis.* 11 *infra posthec.* d) Go.: „Al. *Potestatemque:* imo et sine copula *potestatem:* vide *Carrionem d. loco* (l. Emend. c. 9), qui hanc vocem ex Glossemate irrepsisse censet; et vere a MS. suo id abesse ait." Quem codicem intelligat, ignoro. e) Go.: „In nonnullis male, *vere.*" Hoc habent 50, 51. f) Go.: „In *Vet. Cod.* pro *ac Nicenae*, scriptum *agnitae:* male." 11 habet *agnitae.* Innotuitne hic codex Go.? Vid. infr. XVI, 2, 11, not. g. XVI, 2, 12, not. p. XVI, 2, 23, not. c. 50, 51 *Nicene.* g) 15, 50, 51 *evidentis.* gg) Mendose Cui. 2, 2° *nosti.* h) 15 *maligne detur astutie locus.* 11 *maligne.* i) 11 *IIII.* Eodem die data est c. 6 C. Th. de Sepulc. viol. (IX, 17) et c. 87 C. Th. de

4. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. ad Eusignium*[l] *Pf. P.* Damus copiam colligendi his, qui secundum ea sentiunt, quae temporibus divae memoriae Constantii[m], sacerdotibus convocatis ex omni orbe Romano[n], expositaque fide, ab his ipsis, qui dissentire noscuntur, Ariminensi concilio, Constantinopolitano etiam confirmata[o], in aeternum mansura decreta sunt. Conveniendi etiam, quibus iussimus[q], patescat arbitrium; scituris his[r], qui sibi tantum[s] existimant colligendi copiam contributam[t], quod, si turbulentum quippiam contra nostrae tranquillitatis[u] praeceptum faciendum esse tentaverint, ut[v] seditionis auctores pacisque turbatae ecclesiae[x], etiam maiestatis capite ac sanguine sint supplicia[y] luituri[yy]. Mansuro nihilo minus eos supplicio, qui contra hanc dispositionem nostram obreptive aut clanculo supplicare tentaverint. *Dat. X. Kal. Febr. Mediolano, Honorio NB. P. et Euodio Coss.*[z] (386.)

TIT. II.[a] DE EPISCOPIS, ECCLESIIS ET CLERICIS[b].

1. *Imp. Constantinus A.* . . . .[c] Haereticorum factione comperimus ecclesiae catholicae clericos ita vexari, ut nominationibus seu susceptionibus aliquibus, quas publicus mos exposcit, contra indulta sibi[cc] pri-

— c. 4 deest in codd. 15, 50, 51. 4, 11, edd. *c.* 4. Vid. c. 1 sq. tit., not. sup. Ex postrema h. c. parte excripta est c. 1 C. Th. de His, qui super relig. contendant (XVI, 4). Vid. infr. not. r. Commemorari eam dicit Go. ab Ambrosio in ep. XXXII. ad Valentinianum h. c. auctorem et in ep. XXXIII. (s. XIII. et XIV. ed. Paris. 1614.), Sozomeno VII, 13, Rufino II, 16, Gaudentio in Praefat. serm. ad Benevolum. Baron. ad ann. 386, n. 4. Praeterea Go. in comm. h. c.: „Facessant, inquit, Fr. Balduini suspiciones, *lib.* 2. *de Institut. Histor.* p. 123. et in *lib.* 3. *Victoris Utic. p.* 165. quasi haec *lex* expungenda sit, ceu mala fide et insidiose hunc in *Codicem* Theodosianum intrusa.“

Tit. II. 4 (sec. ser. titt. Vid. infr. not. *a*), 8, 50, 51, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Rl. Ri*. Lab. Be. *Tit. II.* 11 *Tit. I.*, quo numero hunc titulum in codicibus insignitum esse Cui. narrat in m. Cui. 2, 2*: „*In vetustis*, inquit, *exēplaribus hic titulus primus est huius libri,*“ quae vv. fortasse Go. moverunt, ut rubricae h. t. haec adscriberet: „*In Veter. Cod.* hic *Titulus* est primus.“ Vid. tit. I. huius libri, not. sup. 15 *Tit. III.* Vid. c. 1 h. tit., not. sup. Br. Al., codd. 5 — 7, 9 — 12 (sed 11 in ea parte, quae Br. Al. complectitur), 14, 16 — 18, 20, 21, 24 — 40, 42 — 44, 47, Sich. Aeg. L. R. U. *Tit. I.* Nov. Valent. XVII. de Episcoporum ordin. (ed. Berol. p. 1312) et Novell. Maior. IX. de Episcopali iudic. (ed. Berol. p. 1390). Cod. Iust. I, 2 et 3. — c. 1. 4, 11 (des. autem in cod. 11 ipsius legis vv., cum fol. VI. in quo erant octo priores huius tit. constitutiones, erasum sit), edd. c. 1. 15 c. 8. 50, 51 *c.* 7. Etenim in cod. 15 ordo titulorum et constitutionum hunc in modum inversus est: Post c. 8 antec. tit. om. c. 4 et sq. a) *de His qui super religionem contendunt II.* (XVI, 4) cum sola c. 2 eiusdem tituli; b) *de Episcopis et clericis III* (rell. vid. infr. XVI, 5, not. sup.). Ei titulo tribuuntur 27 constitutiones, aut ex hoc tit. aut ex constitutionibus a Sirmondo editis haustae, quas iam servato ordine, quo deinceps scriptae sunt, ita enumerabo, ut numerus primus significet, quota quaeque c. in editionibus sit, alter numerus uncis inclusus, quota sit in cod. 15. Hae autem sunt: c. 2 (1), 12 (2), 23 (3) tit. C. Th. de Episc. (XVI, 2); c. 2 (4) et 3 (5) Sirmond.; c. 39 (6), 44 (7), 1 (8), 8 (9), 4 (10), 8 (11), 10 (12), 14 (13), 16 (14), 19 (15), 20 (16), 26 (17), 29 (18), 30 (19), 31 (20), 34 (21), 36 (22), 38 (23), 40 (24), 41 (25) tit. C. Th. de Episc. (XVI, 2); c. 1 (26) et 6 (27) Sirmond. Cf. Witte l. c. p. 29 sq., ubi vero om. c. 34. Similiter in codd. 50, 51 (cf. Diss. mea de Constitutionibus, quas Sirmondus Parisiis A. 1631. edidit. Lipsiae 1840. 4. p. 6 sq., not. *s*, *t*) huius tituli constitutiones inverso ordine receptae sunt: 2 (1), 12 (2), 23 (3), 35 (4), 39 (5), 44 (6), 1 (7), 2 (8; bis enim scripta est c. 2), 3 (9), 4 (10), 8 (11), 10 (12), 14 (13), 16 (14), 19 (15), 20 (16), 26 (17), 29 (18), 30 (19), 31 (20), 34 (21), 36 (22), 38 (23), 40 (24), 41 (25), 47 (26). Praemittuntur igitur in codd. 50, 51 leges, quae in Br. Al. receptae sunt; eas demum sequuntur leges ipsius Codicis Th. Eodem modo res se habet in cod. 15, nisi quod c. 2, 3 Sirmond. loco c. 35 C. Th. de Episc. (XVI, 2), quae om., interpositae sunt. Id autem factum est, quia librarius c. 35 cit. ex c. 2 Sirmond. perspexit depromptam esse. Cf. c. 47 h. t. Go. cum hac c. concordare dicit c. 2 (ubi vid. not. sup.) et c. 7 h. t., easque omnes indigitari c. 1 C. Th. de Haereticis (XVI, 5). Commemorari etiam putat h. c. in Anulini relatione ad Constantinum, quam servavit Augustinus ep. 68 (s. 88) ed. Bened. ad Ianuarium (Baron. ad ann. 318, n. 19). Profert praeterea Constantini epistolam ad Episcopos Numidiae a Pithoeo editam (ap. Harduinum I, p. 268, ex Appendice ad Optatum et Ms. Pithoei), eiusdem epistolam de Immunitatibus clericorum ad Anulinum Proconsulem Africae (Eusebius in Hist. Eccl. X, 7), et Sozomenum I, 9. Ceterum Bar. habet h. c. ad a. 318, n. 4.

Decur. (XII, 1). k) 11, 50, 51 *Heracliae.* 15 *Siagria.* 11 om. *Coss.* l) 11 *Imp. — et Archadius* (om. *AAA.*) *ad Eusignum.* m) 4, Til. — Lugd. Lab. *Constanti.* Cui. 2 — Ri*. *Constanti.* n) 11 *que temporibus — ex omni urbe Romana* et mox *desentire.* o) Go.: „Possis et, *confirmato.* Sed nil opus.“ p) Cum literis num incip. fol. 395[a] cod. 4. q) Go.: „Seu, indulsimus.“ r) Hinc descripta est c. 1 C. Th. de His, qui super rel. cont. (XVI, 4). s) c. 1 cit. *tantummodo.* t) In cod. 11 excidit *contributam — quippiam.* u) 11 *contra nostras tranquillitates.* v) 11 *aut.* x) Go. cj. *ac laesae*, sine necess., inductus opinor scriptura c. 1 cit., ubi ex hac c. videtur add. esse *etiām* ante *maiestatis.* y) 11 *supplitiis.* yy) Reliqua desunt in c. 1 cit. z) 11 *nihilhominus eos supplitio que contra — clanguio — temptaverit — Honorio ā et Euodio* et om. *Coss.* c. 1 cit. male *Constantinopoli*; nisi ibi leg. est *Dat. X. Kal. Febr. Mediolano. Acc. Constantinopoli,* (excid. dies) *Honorio* etc.

a) Vid. supr. lib. XV. tit. I., not. aa et tit. I. h. libri, not. *a*. b) 11 *vel clericis.* 15 om. *ecclesiis.* Nonn. Br. Al. codd. *de Episcopis et clericis et ecclesiis.* Cod. Iust. lib. I. tit. 2 *de Sacrosanctis ecclesiis et de rebus et privilegiis earum* et tit. 3 *de Episcopis, et clericis, et orphanotrophis, et xenodochis, et brephotrophis, et ptochotrophis, et asceteriis, et monachis, et privilegiis eorum, et castrensi peculio, et de redimendis captivis, et de nuptiis clericorum vetitis seu permissis.* c) 4, Til. — Cui. 2*. Ri. — Be. nullum ferunt lacunae signum. Go. h. c. rectori provinciae inscriptam fuisse putat et Anulino quidem Proconsuli Africae. cc) Go.

vilegia praegraventur. Ideoque placet, si quem tua gravitas invenerit ita vexatum, eidem alium[d] surrogari, et deinceps a supra dictae religionis hominibus huiusmodi iniurias prohiberi. *Dat. prid. Kal. Nov. Constantino A. III. et Licinio III.*[e] *et Coss.*[f] (313.)

2.[g] *Idem A.*[h] *Octaviano*[i] *Correctori Lucaniae*[k] *et Brittiorum*[l]. Qui divino[m] cultui ministeria religionis impendunt, id est hi, qui clerici appellantur, ab[mm] omnibus omnino muneribus excusentur[n], ne sacrilego livore quorundam a[o] divinis obsequiis avocentur[p]. *Dat. XII.*[q] *Kal. Nov.*[r] *Constantino A. V. et Licinio C. Coss.* (319.)

Interpretatio. *Lex haec speciali*[s] *ordinatione praecipit*[t], *ut de clericis non exactores, non allectos*[u] *facere quicunque sacrilega ordinatione praesumat, quos liberos ab omni munere, id est ab omni officio omnique servitio iubet ecclesiae deservire*[v].

3. *Idem A. ad Bassum*[x] *Pf. P.* Cum constitutio emissa[y] praecipiat, nullum deinceps decurionem vel ex decurione progenitum vel etiam instructum idoneis facultatibus atque obeundis publicis muneribus opportunum ad clericorum nomen obsequiumque confugere, sed eos de cetero in defunctorum duntaxat clericorum loca surrogari, qui fortuna tenues, neque muneribus civilibus[z] teneantur obstricti: cognovimus, illos etiam inquietari[a], qui ante legis promulgationem[b] clericorum se consortio sociaverint. Ideoque praecipimus, his ab omni molestia liberatis, illos, qui post legem latam obsequia publica declinantes ad clericorum numerum confugerunt, procul ab eo corpore segregatos, curiae ordinibusque[c] restitui et civilibus obsequiis inservire. *PP. XV. Kal. Aug. Constantino A. VI.*[d] *et Constantio*[e] *C.*[f] *Coss.* (320.)

4. *Idem*[ff] *A. ad Populum.* Habeat unusquisque licentiam, sanctissimo catholicae[g] venerabilique concilio[h] decedens bonorum, quod optavit, relinquere[i]. Non sint cassa iudicia[k]. Nihil[l] est, quod magis hominibus debeatur[m], quam ut supremae voluntatis[n], postquam aliud[o] iam velle non possunt, liber sit stilus, et licens[p], quod iterum non redit, arbitrium. *PP. V. Non. Iul. Romae, Crispo II. et Constantino II. Caess.*[q] *Coss.* (321.)

5. *Idem A. ad Elpidium....*[r] Quoniam comperimus, quosdam ecclesiasticos et ceteros catholicae sectae servientes a diversarum religionum hominibus ad

— c. 2. Codd. 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Lab. Be. *c. 2.* 15, 50, 51 c. 1. Vid. c. 1 h. t., not. sup. et primam huius libri not. sup. Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 1. Baron. ad ann. 319; n. 30. Integra cum interpr. est in codd. 6—14 (sed in 11 in ea parte codicis, quae Br. Al. continet. Vid. c. 1 h. t., not. sup.), 16, 18, 20, 21, 50, 51; omnia praeter interpr. des. in cod. 47; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35; textus et subscr. in codd. 25, 26, 87; solus textus om. in codd. 27—29, 83, 34, 36, 38—40, 42—44; sola interpr. in cod. 15. Ceterum h. c. bis scripta est in codd. 50, 51. Vid. c. 1 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" Legendre, Episcopale iudicium etc. Lugd. Paris. 1690. 4. p. 21 h. c. indicari putat ap. Sozomenum I, 9. Sed vid. Go. in comm. h. c. — c. 3. Cod. 4, edd. *c. 3.* 15, 50, 51 *c. 9.* Vid. c. 1 h. t., not. sup. In cod. 11 deest h. c. Vid. c. 1 h. t., not. sup. Inest praeterea in cod. Vindobon. iur. can. V, 38. Vid. etiam supra XII, 1, 49 (not. *x*), 59, 99, al. Baron. ad ann. 320, n. 20. Sec. Go. concordat cum c. 6 et 17 h. t. — c. 4. Cod. 4, edd. *c. 4.* In cod. 11 deest h. c. 15, 50, 51 *c. 10.* Vid. c. 1, 2 et 3 h. t., not. sup. Baron. ad ann. 321, n. 17. Cod. Iust. I, 2, 1. Bas. V, 1, 1. — c. 5. Cod. 4, edd. *c. 5.* In reli. codd. deest h. c. Vid. c. 1 h. t., not. sup. Memin. h. c. Baron. ad ann. 323, n. 1. Ex Go. fugitiva videtur et referenda in tit. C. Th. de Fide cathol. (XVI, 1).

ibi et infra Ri. *paicet* pro *placet*, mendose. d) Fol. 895[b] cod. 4. e) 4 add. *C* et edd. *Caes.* s. *C.* Be. ann.: „del. *Caes.*, nec enim Lic. Caesar, sed Aug. intelligendus." Recte et consentientibus codd. 15, 50, 51, quare a me deletum est *Caes.* f) Lab. 315. g) In codd. 50, 51 add. in marg. *A muneribus abstinendum clericis.* Ubi repetitur h. c., ita scriptum est: *iteratur haec sententia.* h) Br. Al. codd. *Imp. Constantinus* s. *Constant.* s. *Const.*, ut Sich.; 50, 51 *Imp. Constantinus aaa.* i) Cui. 2 — Ri*. *Octavio*, improb. Go., qui in not. vult rep. ex prioribus editionibus *Octaviano.* 4 *correctore.* Nonn. codd. *ad Octavianum Correctorem.* 28, 42 om. *Corr. Lucaniae et Brittiorum.* k) 11 *luciane.* 16 *Licaniae.* l) Multi codd. *Brutiorum*, ut Sich. 20 *ributorum* pro *et Britt.*; in aliis om. *et Brittiorum.* m) 4 *diunio* (sec. man. em. *divino*). 6, 7 *divini.* 8 *divini cultus.* 26 *Si qui divini cultum ministeria legionis — hic qui.* mm) 25 om. *ab.* 20 *omino* pro *omnino.* n) 15 *excusantur nec.* 26, 50, 51 *excusantur.* Go. recte negat ne in nec mutandum esse. o) Ri. om. *a* et 12 *a divinis.* p) 20, Sich. *avocentur obsequiis.* 11 *sacrilegio — evocentur.* q) 8, 16 om. *XII.* r) 28, 36, 40, L. R. U. *Dec.* 34 om. *Nov.* 8, 50, 51 om. *Constantino — Coss.* In aliis codd. om. *A.* et *V.* aut *C. Coss.* aut *C.*, ut apud Sich. 12 *Constantinopl. Constantino.* 32 *Constantinopoli A. V.* 43 *Constantino A. vel Licinio.* 15 *nobrs tisdem augustis consul.* s) 8 *specialiter.* t) Multi codd. Aur. Lugd. *praecepit.* u) Multi codd. Sich. — Lugd. Lab. *nec exactores nec* (Aur. Lugd. om. *nec*) *adlectos.* Alii codd. *allictos, allectus* et mox *quemcumque.* v) 20 *servire.* x) 15 *Basso.* y) Hanc c. periisse Go. affirmat. Mox Til. — Ri*. *decetero.* z) 4 *civibus*, sec. man. corr. *civilibus.* 15 *civilibus muneribus.* a) 15 *cognovimus etiam eos inquietari.* b) 15, 50, 51 *legis obligationem.* Fol. 396[a] cod. 4 incip. cum v. *clericorum.* c) 15, 50, 51 om. *que.* d) 15, 50, 51 *V.* e) 15 *Constante.* Be. em. *Constantino*, recte. f) 50, 51 om. *C.* Aur. Lugd. *Cons.* ff) Cod. Iust. *Imp. Constantinus.* g) Cod. Iust. *Catholico.* 51 *sanctissimae. Catholicae*, sc. fidei s. religionis s. ecclesiae. Vid. infr. XVI, 5, 52, not. *n.* h) 50, 51 *venerabilisque concilii.* 15 *Unusquisque decedens habeat licentiam sanctae catholicae ecclesiae venerabilique concilio bonorum* etc. i) Cod. Iust. *relinquere*, et *non.* Go.: „forte et *optabit.*" k) 15 *Non sint cassa extrema iudicia*, non male. Ri. Ri*. *concilio decens bonorum quod optavit relinquere. Non ede sint cassa iudicia*, mendose. l) In Cod. Iust. add. *enim*, quod Be. h. l. excidisse videtur; sed 4, 15, 50, 51 om. *enim.* m) Ita 15, 50, 51, Cod. Iust.; 4, edd. *debetur*, quod falsum non est. n) 15, 50, 51 *quam* (om. *ut*) *suprema voluntas.* o) 15 *postquam iam aliud.* p) 15, 50 *libens.* Cod. Iust. *licitum.* q) 15, 50 om. *Caess.* Til. — Ri*. Lab. *Caes.*, sed 4, Be. Cod. Iust. *Caess.* Ceterum 51 *pp ā V non.* r) 4, edd. *Helpidium* et om. dignitas sine ullo lacunae signo.

lustrorum[s] sacrificia celebranda compelli, hac[t] sanctione sancimus, si quis ad ritum alienae superstitionis cogendos esse crediderit eos, qui sanctissimae legi serviant, si conditio patiatur, publice fustibus verberetur, si vero honoris ratio talem ab eo repellat iniuriam, condemnationem sustineat damni gravissimi, quod rebuspublicis[u] vindicabitur. *Dat. VIII. Kal. Iun. Sirmio*[uu], *Severo et Rufino Coss.* (323.)

6. *Idem A. ad Ablavium Pf. P.* Neque vulgari consensu, neque quibuslibet potentibus sub specie clericorum a muneribus publicis vacatio deferatur, nec temere et citra modum populi clericis connectantur[v], sed cum defunctus fuerit clericus, ad vicem defuncti alius allegetur[x], cui nulla ex municipibus prosapia fuerit, neque ea est opulentia facultatum, quae publicas functiones facillime queat[y] tolerare; ita ut, si inter civitatem et clericos[yy] super alicuius nomine dubitetur, si eum aequitas[z] ad publica trahat obsequia, et progenie municeps vel patrimonio idoneus dignoscetur[a], exemptus clericis civitati tradatur. Opulentos enim saeculi subire necessitates oportet, pauperes ecclesiarum divitiis sustentari. *PP. Kal. Iun. Constantino A. VII. et Constante*[b] *C. Coss.* (326.)

7. *Idem A. Valentino Consulari Numidiae.* Lectores divinorum apicum et hypodiaconi[c] ceterique clerici, qui per iniuriam haereticorum ad curiam devocati sunt, absolvantur, et de cetero, ad similitudinem*) Orientis, minime ad curias devocentur, sed immunitate plenissima potiantur. *Dat. Non. Febr. Serdicae*[d], *Gallicano et Symmacho Coss.* (330.)

8. *Imp. Constantius A.*[e] *clericis salutem dicit.* Iuxta sanctionem[ee], quam dudum meruisse perhibemini, et vos et mancipia[f] vestra nullus novis[g] collationibus obligabit[h], sed vacatione gaudebitis. Praeterea neque hospites suscipietis.[i] Et si qui de vobis alimoniae causa negotiationem exercere volunt, immunitate[k] potientur. *Dat. VI. Kal. Sept. Placido et Romulo*[l] *Coss.* (343.)

9. *Idem A.*[ll] *Severiano Proconsuli Asiae*[m]. Curialibus muneribus atque omni inquietudine civilium functionum exsortes cunctos clericos[mm] esse oportet, filios tamen eorum, si curiis obnoxii non[n] tenentur, in ecclesia perseverare. *Dat. III.*[o] *Id. April. Limenio et Catulino*[p] *Coss.* (349.)

10. *Impp. Constantius et Constans AA.*[pp] *universis episcopis per diversas provincias.* Ut ecclesiarum

— c. 6. Cod. 4, edd. c. 6. In cod. 11 frustum folii erasi superest cum paucis h. c. vv. Vid. infra not. y. In rell. codd. h. c. deest. Vid. c. 1, 3 h. t., not. sup. et supr. XII, 1, 49, not. r. Baron. ad ann. 326, n. 85. — c. 7. Cod. 4, edd. c. 7. In rell. codd. deest h. c. Vid. c. 1 h. t., not. sup. Baron. ad ann. 330, n. 56. Concordat c. 1, 2 et 24 h. t. — c. 8. Cod. 4, edd. c. 8. 15, 50, 51 c. 11. Cum v. *negotiationem* inc. fol. VII. cod. 11 et desinit lacuna eius codicis. Vid. c. 1 h. t., not. sup. Cod. Iust. I, 3, 1 om. fin. Bas. III, 3, 2. Anselmus Luc. IV, 13. Hincmar. Opp. II, 318. Coll. can. bibl. Car. de Savigny III, 24. Praeterea inveni h. c. in codd. Vindob. iur. canon. n. 38 fol., Scorial. III, Z, 19 et Stuttgart. aliquo, qui Hincmari fragmenta continent. Decr. Grat. cau. XVI, qu. 1, c. 40, §. 3. Bar. ad ann. 338, n. 17. Vid. c. 9, 36 h. t., not. sup. Sozomenus III, 17. — c. 9. Cod. 4, edd. c. 9. 11 c. 8. Solet enim librarius illas constitutiones, quas in Br. Al. iam scripsit, in ipso C. Th. omittere; deducta igitur c. 2, haec c. octava est. In codd. 15, 50, 51 deest. Baron. ad ann. 349, n. 28. Eam Go. intelligi opinatur in c. 11 h. t. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" — c. 10. Cod. 4, edd. c. 10. 11 c. 9. Vid. c. 9 h. t., not. sup. 15, 50, 51 c. 12. Vid. c. 1 h. t., not. sup. Baron. ad ann. 353, n. 33. Go. ex hac lege transscriptam vel ad eam efformatam esse dicit c. 14 h. t. Verum est, nonnulla illius c. verba cum hac c. convenire. Vid. c. 11 h. t., not. sup.

Go. eum opinatur fuisse Vicarium Urbis et Italiae, assent. Be. Vid. supr. II, 8, 1, not. y. XIII, 5, 4, not. q. s) Fol. 396[b] cod. 4. t) Til. — Cui. 2°. Ri°. *conpelli. Hac.* Go. Ri. *conpelli, Hac.* u) Edd. *rebus publicis.* Go.: „An intelligit civitates et vires cuiusque Reipublicae, ut coniunctim *Rebuspublicis* hic legamus? An vero res fiscales? Pro illo facit simile exemplum *legis* 2. *supr. de Iudiciis*" (II, 18, 3). Scripsi cum codice, qui Go. cj. confirmat, *rebuspublicis.* Summ. C. Th. *fisco.* uu) 4, Til. — Cui. 2°. Lab. *Sirmi.* Go. — Ri°. *Sirmi.* Be. *Sirmii.* v) 4 *conectantur*, rubro col. corr. *connectantur.* x) In m. Cui. 1. Cui. 2, 2°: „*alias. eligatur*" et in m. Aur. Lugd.: „*alias eligetur.*" Usus est igitur Cui., cum pararet Cui. 1, praeter codicem, ex quo librum XVI. supplevit, alio codice; qui non dubito quin fuerit cod. 11. Vid. Praefationem, infr. c. 43 h. t., c. 62 de Haereticis (XVI, 5), not. b. Recte Go. tuetur *allegetur.* y) 4 *publica — quaeat.* Inde a vv. *publicas functiones* nonnulla discerni possunt in cod. 11. yy) 11 *cleros.* z) Fol. 397[a] cod. 4. 11 *equitas aut.* a) 4 *dinoscetus*, corr. rubro col. *dinoscetur.* b) Be. requirit *Constantio.* Aur. Lugd. *Cons.* c) 4 *ypodiaconi.* Mox 4, Til. — Ri°. *decetero.* *) Go. indicari putat c. 1 C. Th. de Haeret. (XVI, 5). d) Edd. *Serdicae.* 4 *Serdica.* Aur. Lugd. *Symmac. Cons.* e) Be. addi vult hic et in sq. c. *et Constans A.*, neque vero hoc additur in codd. C. Th. aut Cod. Iust. Solum Constantium saepe nominari aliquoties diximus. Vid. supr. IX, 21, 5, not. s, XV, 8, 1, not. r. ee) His vv. indicatur deperdita aliqua c. Constantini M. f) Cod. Iust. *dudum meruistis, et vos et mancipia.* 4, edd. *perhibemini, et vos et mancipia.* 15 *perhibere et fundos et mancipia.* 50, 51, cod. Scorial. Stuttgart. Hincmar. Anselmus l. c. Decr. Grat. *perhibemini fundos et mancipia:* ut disceptari possit, utra lectio verior sit. Verum cum Cod. Iust. congruat cum cod. 4, non dubitavi vulg. scripturam retinere. 4 *pancipia*, sed em. ab ant. man. Ri. *manicipia.* g) 4, Til. *nobis.* h) 4, Til. — Cui. 2°. Lab. *obligavit.* Go. — Ri°. *obligaVit.* Recte Be. ex Cod. Iust. rest. *obligabit*, quod 15, 50, 51 habent. Vid. etiam XV, 9, 2, XV, 14, 7. i) Seqq. des. in Cod. Iust. k) Cum syll. *tate* incip. fol. 397[b] cod. 4 et cum v. *negotiationem* fol. VII. cod. 11. Vid. not. sup. h. c. l) 4 *Rumulo.* 50, 51 *Romolo.* 11 om. *Coss.* ll) Vid. not. e anteced. m) 4 *IdASeverianoPUAchaiae-Curialib'* etc. Til. *Idem. A. Severiano. P. V. | Achaiae curialibus*, improb. Go. Cui. 1 — Lugd. Lab. *Idem A. Severiano Proc. Achaiae . alias Asiae.* 11, Cui. 2 — Be. *Proc. Asiae*, ut Go. vult in Chron., etsi sibi non constat in Notitia Dignitatum. In cod. 4 *PU* nonnunquam scribi pro *PC* (Proc.), supra diximus XI, 16, 1, not. m. Cf. etiam c. 18 h. t., not. y. mm) 11 *cleros.* n) 11 *obnexii.* Ri. Ri°. om. *non.* o) 11 *Dat. IIII — Liminio.* p) Ita 4, Til.; 11, rell. edd. *Catullino.* Vid. supr. II, 1, 1, not. a. 11 om. *Coss.* pp) Ita 4, 50,

coetus concursu populorum ingentium[q] frequentetur, clericis ac iuvenibus[r] praebeatur immunitas, repellaturque[s] ab his exactio munerum sordidorum. Negotiatorum dispendiis minime obligentur, cum certum sit, quaestus[t], quos ex tabernis[u] atque ergasteriis colligunt, pauperibus profuturos. Ab hominibus[v] etiam eorum, qui mercimoniis student[x], remota dispendia esse[y] sancimus. Parangariarum[z] quoque parili modo cesset exactio. Quod et coniugibus et liberis eorum[a] et ministeriis, maribus[b] pariter ac feminis, indulgemus, quos a censibus[c] etiam iubemus perseverare immunes. *Dat. VII.*[d] *Kal. Iun. Constantinop. Constantio A. VI. et Constante Coss.*[e] (353.)

11. *Idem AA.*[f] *ad Longinianum Pf. Aegypti*[g]. Iam pridem sanximus, ut catholicae[h] legis antistites[i] et clerici, qui in totum nihil possident, ac patrimonio inutiles sunt, ad munera curialia minime devocentur. Verum comperimus, pro nulla utilitate publica perfectione[k] eos inquietari. Ideoque praecipimus, et[l] filios eorum, quicunque minus idonei et intra legitimam aetatem esse reperiuntur, nullam molestiam sustinere. *Dat. IV. Kal. Mart.*[m] *Constantio A. VII. et Constante A.*[n] *Coss.* (354.)

12. *Idem A. et Constans C.*[o] *Severo suo salutem*[p]. Mansuetudinis nostrae lege prohibemus[q], in iudiciis episcopos accusari, ne, dum adfutura[r] ipsorum beneficio

— c. 11. 4, edd. c. 11. Cod. 11 c. 10. Vid. c. 9 h. t., not. sup. In rell. codd. deest h. c. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" — c. 12. 4, Til. — Be. c. 12. 15, 50, 51, Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 2. Vid. c. 1 h. t., not. sup. et primam huius libri not. sup. Cali P. ep. un. Felicis P. ep. I. (Knust l. c. p. 61, 71). Capit. (Ben. Lev.) VII, 284. Hincmar. l. c. II, 325. Cod. Reg. Par. 4278, qui Hincmarum continet. Baron. ad ann. 355, n. 83. Cf. etiam Servius Sulpicius, Sacra hist. II, 39. Integra cum interpr. est in codd. 6, 7, 9 — 14 (sed 11 in ea sola parte, quae Br. Al. continet. Vid. huius tit. not. sup. et c. 2 h. t., not. sup.), 16 — 18, 20, 21; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 46, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30 — 32, 35, 39, 43; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 8 (ubi interpr. ipsius legis vicem sustinet), 27 — 29, 33, 34, 36, 38, 40, 42, 44; sola interpr. in cod. 15. Glück l. c. T. VI, p. 365. Vid. c. 13 h. t., not. sup.

51, edd.; 11 *Imp Constantinus et Constans AA.* 15 om. *et Constans A.* Vid. infr. not. e. In codd. 50, 51 transfertur id, quod in inscr. sequitur, ad ipsam legem. q) 15 *ingentium populorum.* r) Go. hoc v. acoluthos significari putat, sed Andr. Guil. Cramer. in Opp. p. XXVII. liberos clericorum. Vid. c. 9 h. t. In 50, 51 om. *ac.* s) 4, 11 *repellaturquae*, sed em. in cod. 4 ab aut. man. t) 11 *quictos.* 50 *questus.* u) Ita 15, 50, 51 convenienter cum c. 14 h. t., sed improb. Go.; 4, 11, edd. *tabernaculis.* Go. cj. *tabernulis.* 50 *ergastyriis.* v) 11, 15, 50, 51 *ab omnibus*, quod contractione v. *hominibus* ortum est. x) 11 *quercimoniistudent.* y) 4, edd. *Ab hominibus — student, cuncta dispendia esse sancimus,* in quibus vv. Go. tmesin videt, *ab hominibus esse*, id e. *abesse ab hominibus.* Be. em. *abesse*, quod Vales. in m. habet. Bene 15, 50, 51 *remota dispendia esse sancimus,* quod restitui. z) 11 *sanctimus Perangariam.* a) Fol. 398[a] cod. 4. b) 4, edd. *maioribus.* Recte Be. iussu Go. rest. ex c. 14 h. t. *maribus*, quod sententia postulat et confirmant codd. 11, 15, 50, 51. c) 11 *pariter hac feminis indulgimus quos accensibus.* d) 11 *VI.* e) 4, edd. *Dat. VII. Kal. Iun. Constantinop. Constantio VI. et* (Go. om. *et*) *Constante AA. Coss.* et om. annus ap. Go. Ri. Be. 11 *Constpl Constantio VI et Constantino* et om. *Coss.* 15, 50, 51 *Constantpl Constantio A̅ s. Aug. VI et Constante Coss.* Aur. Lugd. *Cons.* Mendosam esse aut inscr. aut subscriptionem certum est, quare Be. haec notat: „rep. debere aut *C. A. et C. Caes.* sublata *Constantinop.* in subscr. mentione, aut *C. IV. et C. III. AA. Coss.* (346.) Gfr. docet." Ne invertatur series constitutionum, illud accipio, praesertim cum, si bis scriptum erat in C. Th. *Constantino VI.*, facile librarii induci potuerint, ut prius propter similitudinem acciperent pro *Constantinopl.* Go. in Chron. const. h. c. transfert ad ann. 346. Mecum consentiunt Lab. et Ri*., qui ann. 353 addunt. Leg. est igitur *Dat. VII. Kal. Iun. Constantio A. VI. et Constante Caes. II. Coss.* (353.), neque multum differunt ab hac subscr. codd. 15, 50, 51, quos secutus sum; desunt enim sola sigla *Caes. II.* In inscr. autem corr. est *Imp. Constantius A. et Constans C.* Etiam sqq. c. 11 et 12 inscriptiones in codd. corruptae sunt. Vid. not. *f* et *o* infra. f) Be. inscr. vult *Imp. Constantius A. et Constans C.* h. et prox. c., ubi ita diserte habere dicit L. (!), quocum conveniunt codd. 28, 40. Vid. not. *o* sq. et not. *e* anteced. g) 11 *A. ad Longinum p̅s̅t̅ Aegypti.* Etiam Go. in nonnullis *Longinum* esse narrat, quod unde sumpserit, utrum ex cod. 11 an aliunde, ignoro. Vid. supr. XVI, 1, 3, not. *f.* h) Vid. c. 9 h. t., not. sup. Go. c. 9 cit. aut similem indicari putat. 11 *sancimus.* i) 4, Til. — Lugd. Ri. Ri*. Lab. *antistes.* 11 *catholica legis antestites*; ex eo cod. in Cui. 2 — Go. editum est *antistites*, quod etiam Be. repos. k) Ita codd. edd. Go. em. *per functiones* s. *per factionem* s. *per affectiones*, id est per affectus et liberos. Hoc autem praefert. Propter consensum codicum non audeo quicquam mutare. Si quid rest. est, puto *per factionem* scribendum esse. Vid. c. 7 h. t. *per iniuriam haereticorum.* Similiter in c. 1 h. t. de simili re: *Haereticorum factione comperimus ecclesiae catholicae clericos ita vexari etc.* l) 4, 11, Til. — Lugd. Lab. om. *et.* Cui. 2 — Be. add. *et* de cj. Cui. m) Go. h. c. *Arelate* datam esse contendit propter Ammian. Marcell. XIV, 10 et Themistii or. XIII. (pag. 300 edit. Petav.) n) 11 utroque loco om. *A.* Be. rep. vult *III. Caes.* o) 4, edd. *Id.* s. *Idem* s. *Iidem AA.* Vid. not. e, f antec. Br. Al. codd. *Impp. Constantinus et Constans AA.*, ut Sich. aut *Imp. Constant* (s. *Constant*) *et Constans AA.*, sed 10, 18 *Impp. Constantinus et Constantius AA.* 28, 38 *Imp Constantinus A et Constans C̄*, recte (modo rep. *Constantius* loco *Constantini*, quem librarius ex siglo *Constant.* finxit) et 40, L. apud Be. *Impp Constantin' et Constans au-g caesar.* Recepi codd. 28, 38 scripturam pro imperatoris Constantii nomine, cuius iam mentio facta esset in c. 10 h. t., restituto siglo *Id.* Nonn. codd. *AAA.* p) 8 *Severo p̅p̅o̅.* 11 *conseuero suo salutem.* Etiam Go. in nonnullis esse dicit *conseuero.* Vid. not. *g* antec. Multi codd. om. *Severo suo salutem* aut *suo salutem.* Duo hoc tempore Severi commemorantur, Severus episcopus Ravennas, anno 347 Agapeti successor, et Severus biennio post anno 357 ex Illyrico missus magister equitum in Gallias in locum Marcelli. Illum Go. opinatur hic intelligendum esse. q) 25 *prohibetur.* 11 *nostre — accusare* et Ri*. *Iudicis.* r) 10, 18, 25 *necdum adfuturam.* Go. etsi *abfutura* probabiliter conici posse credit, tamen tuetur *adfutura*: *ne dum adfutura, ipsorum* (sc. *episcoporum*) *beneficio impunitas*

impunitas aestimatur[s], libera sit ad arguendos[t] eos animis furialibus[u] copia. Si quid est igitur querelarum, quod quispiam defert, apud alios potissimum episcopos[v] convenit explorari[x], ut opportuna atque commoda cunctorum quaestionibus audientia[y] commodetur. *Dat. epistola*[z] *IX.*[a] *Kal. Oct.*[b] *Acc. Non. Oct. Arbetione*[c] *et Lolliano*[d] *Coss.* (355.)

INTERPRETATIO. *Specialiter prohibetur, ne quis audeat apud iudices publicos episcopum accusare, sed in episcoporum audientiam perferre non differat, quicquid sibi pro qualitate negotii putat posse competere, ut in episcoporum aliorum iudicio, quae asserit contra episcopum, debeant definiri*[e].

13. *Idem A. et Iulianus C.*[f] *ad Leontium.*[g] Ecclesiae urbis Romae et clericis[h] concessa privilegia firmiter praecipimus custodiri. *Dat. IV. Id.*[i] *Nov. Mediolano, Constantio A. IX. et Iuliano Caes. II. Coss.*[k] (357.)

14. *Idem A.*[l] *et Iulianus C. Felici*[m] *Episcopo.* Omnis a clericis indebitae[n] conventionis iniuria et iniquae[o] exactionis repellatur improbitas, nullaque conventio sit circa eos *) munerum sordidorum. Et cum negotiatores ad aliquam praestationem competentem[p] vocantur, ab his universis istius modi[q] strepitus conquiescat[r]; si quid enim vel parcimonia vel provisione vel mercatura, honestati[s] tamen conscia[t], congesserint, in usum pauperum[u] atque egentium ministrari oportet, aut id[v], quod ex eorundem ergasteriis vel tabernis[x] conquiri potuerit et colligi[y], collectum id religionis aestiment[z] lucrum: verum[a] etiam ab[b] hominibus eorundem, qui operam in mercimoniis habent. §. 1. Divi principis, id est nostri statuta genitoris[c] multimoda observatione caverunt, ut iidem[d] clerici privilegiis compluribus[e] redundarent. §. 2. Itaque extraordinariorum[f] a praedictis necessitas atque omnis molestia conquiescat. §. 3. Ad parangariarum quoque praestationem[g] non vocentur, nec eorundem[h] facultates atque substantiae. §. 4. Omnibus[i] clericis huius modi[k]

— c. 13. 4, edd. *c.* 13. 11 *c.* 11, cum duae desint leges, quae iam in Br. Al. aderant. Vid. c. 2, 9, 12 h. t., not. sup. Baron. ad ann. 357, n. 69. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" — c. 14. 4, edd. *c.* 14. 11 c. 12. 15, 50, 51 c. 13. Vid. c. 1, 2, 9, 10, 12, 13 h. t., not. sup. Baron. ad ann. 357, n. 69. Cod. Iust. 1, 3, 2. Bas. III, 3, 3.

---

aestimatur. s) 20 *benefici impunitos existimatur.* Etiam Sich. *existimatur.* 25 *estimetur.* 50, 51 *beneficia.* t) 21 *ad arguendum.* u) 15 *furialibus animis.* v) 11 *quod si quispiam.* 20 *quod quispiam deferat — convenit episcopos.* 15 om. *est* et *quod.* 25 *potissimos.* Cum v. *defert* inc. fol. 398[b] cod. 4. In ima eius pag. est signum quat. *NB.* x) 6, 7, 10, 12, 16, 20, 21, 25, Sich. *explorare*, sed Sich. *defert apud alios, potissimum convenit episcopos explorare.* y) 11 *questionibus audientiam.* 15 *audientia reservetur.* z) 9, 15, 29, 38, 42, Sich. om. *epistola.* 39, 43 *Datepistulliano VIIII.* 27 *Data episcopis.* a) Nonn. codd. *VII*, alii *VIII*, ut Go. in Chron. b) 6, 7, 10, 13, 15, 18, 50 om. *Acc. Non. Oct.* c) 4, Sich. — Ri*. et plerique Br. Al. codd. *Arbitione.* d) 10, 14, 18, 28, 30, 31, 36, 44, 50, 51 *iuliano*; alii *Iuliano*, *loliano*. Nonn. codd. om. *Coss.* e) Nonn. codd. *differant*, *adseret* (ut 6, 7, 21), *debent* et *diffinire* s. *definire.* 20, Sich. *debeat.* f) 11 *Id est ā et Caesar ad.* g) Go. Be. recte add. iubent *Pf. U.* h) 11, Cui. 2 — Be. *Romae clericis.* Secutus sum cod. 4, qui *Romētclericis.* Similiter Til. — Lugd. Lab. *Rom. et clericis* et Baron. *Urbis Romanae, et Clericis.* Similiter c. 38 h. t. Mox 11 *praecepimus.* i) 11 *K̄.* Cui. 2 — Be. *Kal.*; sed 4 *id* et Til. — Lugd. Lab. *Id.* k) 11 *et Iul Cons.* et om. *Caes. II.* Ap. Go. — Ri*. deest annus. Go. enim, quia Leontius his coss. *Pf. U.* non fuit, requirit consules anni 356 (*Constantio A. VIII. et Iuliano Caes. I. Coss.*). l) 51 om. *Id. A.* et 11 *Iulianus.* Cod. Iust. *Imp. Constantius A. Felici.* m) 11 *Feliciae.* n) 11 *Omnis a clero indebite.* 50, 51 *indebite.* o) 11 *iniqui.* *) Vid. Dirksen. l. c. p. 338. p) Ita 4, 11, edd. et Cod. Iust.; Go.: „Est qui tentet, *competenter*" et ita habet cod. 50. q) 15 *huiusmodi.* r) Ita 15, 50, 51, Cod. Iust.; infra *omnis molestia conquiescat.* Etiam Be. prob. *conquiescat* pro *conquiescet*, quod 4, Til. — Ri*. Lab. Be. habent, nec ego falsum esse assero. 11 *conquiescit.* Ri*. *conqiescet*, mendose. s) 50 (per corr.), 51 *honestatis*, quod Go. a nonnullis emendari dicit. Verum neque vulg. scriptura falsa est et confirmatur Cod. Iust. t) Go. teste nonnulli em. *consonam* vel *congruam*, male. u) 11 *cōcesserint in usu pauperum atque.* Cod. Iust. *id in unum* et mox *oporteat.* v) 15, 50, 51 om. *id.* Cf. Dirksen l. c. p. 338. Mox 50, 51 *ergastyriis.* x) Fol. 399[a] cod. 4. y) In cod. 11 add. *et.* z) 11 *aestimet.* 15, 50, 51 *estimetur* s. *aestimetur*, quod Go. nonnullos emendare auctor est. Cod. Iust. *existiment.* 4, edd. *aestiment.* Propter consonantiam codicis 4 cum Cod. Iust. retinui *aestiment*, quamquam etiam *aestimetur* bonam sententiam habet et arctius coniungitur cum vv. *ministrari oportet.* a) In Til. — Cui. 2*. Lab. ita interpungitur *lucrum: verum etiam — habent divi principis* etc., impr. Go., qui novam sententiam demum a vv. *Divi principis* incipere, neque vero ea vv. cum antecc. cohaerere contendit. Go. — Ri*. *conquiescet.* (*Si — lucrum.*) *Verum etiam — habent. Divi principis* etc. Similiter Be., sed omm. uncinis. Cod. Iust. *lucrum.* §. 1. *Verum etiam hominibus — habent, divi principis.* Difficultas videtur latere in vv. *verum etiam*: quare Go. tentat *vel etiam.* Saepenumero veteres scriptores deserere ordinem dicendi et si antecedit *non solum*, omittere *verum etiam* aut si sequitur *verum etiam*, omittere *non solum*, notum est: quod hic quoque accidit. Etenim ita scribendum erat: *Et — vocantur, non solum ab his universis istius modi strepitus conquiescat, (si quid — lucrum) verum etiam* etc. Go. recte uncos addidit; recte etiam id intellexit, novam sententiam cum vv. *Divi principis* incipere. Nam in c. 8 quoque, quae de simili re agit, Constantius provocat ad Constantini legem aliquam deperditam. Postulat porro hanc interpunctionem v. *iidem*, quod paullo post sequitur. Denique vv. *Divi principis* nullo cum antecedentibus vinculo coniungi, aequo animo ferendum est. Cf. Dirksen l. c. p. 338. b) Cod. Iust. om. *ab.* 11 *ab omnibus e. qui opera — divis principes.* Etiam 50 *principes.* c) 15 *genitoris nostri statuta.* 11 *nostris statuta.* 50, 51 om. *id est.* Cod. Iust. *nostri genitoris statuta.* d) Codd. Til. — Ri*. Lab. *idem* s. *Idem.* Be. ex Cod. Iust. *iidem.* 11 *cleri.* e) 11 *concurribus.* 50, 51 *quampluribus.* Cod. Iust. *pluribus.* f) Ita Cod. Iust. bene add. *munerum.* 15 om. *a praedictis* et 51 *a.* g) 11 *ad parangarum quoq. praestatione.* Cod. Iust. *Ad parangariam* etc. Cf. supra XI, 16, 15 et 18 *parangariarum praebitio.* h) 50, 51 *eorum.* i)

praerogativa succurrat, ut coniugia clericorum ac[k] liberi quoque et ministeria, id est mares pariter ac feminae eorumque etiam filii immunes[m] semper a censibus[n] et separati ab huius modi muneribus perseverent. *Dat. VIII.*[o] *Id.*[p] *Dec. Mediolano. Lecta V. Kal. Ian. apud acta, Constantio A. IX. et Iuliano Caes. II.*[q] *Coss.* (357.)

15. *Idem A. et C.**) *ad Taurum Pf. P.* In Ariminensi[r] synodo super ecclesiarum et clericorum[s] privilegiis tractatu habito[t] usque eo dispositio progressa est, ut iuga, quae videntur ad ecclesiam pertinere, a publica functione cessarent, inquietudine desistente. Quod nostra videtur dudum sanctio repulisse[u]. §. 1. Clerici vero vel hi, quos copiatas[v] recens usus instituit nuncupari, ita a sordidis muneribus debent immunes atque a collatione praestari, si exiguis admodum mercimoniis tenuem sibi victum vestitumque conquirent[x]; reliqui autem, quorum nomina negotiatorum matricula*) comprehendit eo tempore, quo collatio celebrata est[y], negotiatorum munia et pensitationes[z] agnoscant, quippe[a] postmodum clericorum se coetibus[b] aggregarunt. §. 2. De his sane clericis[c], qui praedia possident, sublimis auctoritas tua non solum eos aliena iuga nequaquam statuet[cc] excusare, sed etiam[d] his, quae ipsi possident[e], eosdem ad pensitanda fiscalia perurgeri. Universos namque clericos, possessores duntaxat provinciales, pensitationes[ee] fiscalium recognoscere[f] iubemus, maxime cum in comitatu tranquillitatis nostrae alii episcopi, qui de Italiae partibus venerant, et illi quoque, qui ex Hispania atque Africa[g] commearunt, probaverint, id maxime iuste convenire, ut praeter ea[h] iuga et professionem, quae ad ecclesiam pertinet, ad universa munia[i] sustinenda translationesque faciendas omnes clerici debeant attineri[k]. *Dat. epistola*[l] *prid. Kal. Iul. Mediolano, Constantio A. X. et Iuliano III.*[m] *Caes. Coss.* (360.)

16. *Iidem AA.*[n] *ad Antiochenses.* In qualibet civitate, in quolibet oppido, vico[o], castello, municipio quicunque voto Christianae legis, meritum eximiae singularisque virtutis[p] omnibus intimaverit, securitate perpetua potiatur. Gaudere enim et gloriari[q] ex fide semper volumus, scientes, magis religionibus quam officiis et labore corporis vel sudore[r] nostram rem publicam contineri. *Dat. XVI.*[s] *Kal. Mart. Antiochiae, Tauro et Florentio Coss.* (361.)

— c. 15. 4, add. *c.* 15. 11 *c.* 13. Vid. c. 2, 9, 12, 13 h. t., not. sup. et supr. c. 2 de Lustr. coll. (XIII, 1), not. sup. Cod. Iust. I, 3, 3 multis omm. Bas. III, 3, 4. Baron. ad ann. 359, n. 53. Go. dicit: „Hanc perstringere mihi videtur Valentinianus Sen. *l.* 18. *infra* praelata *l.* 16. *infr.*" — c. 16. 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Be. c. 16. Mendose Aur. Lugd. *VVI.* 11, 15, 50, 51 *c.* 14. Vid. c. 1, 2, 9, 12, 13, 15 h. t., not. sup. Hincmari Opp. II, p. 319. Cod. Scorial. III, Z, 19, cod. Stuttg. cod. Vindob. iur. can. n. 38 fol. cod. Car. de Savigny III, 25. Anselmus Luc. IV, 14. Decr. Grat. cau. XXIII, qu. 8, c. 23. Baron. ad ann. 361, n. 14, 15. Confirmatur h. c. a Valentiniano c. 18 h. t.

Til. — Cui. 2° *substantiae omnibus.* 15, 50, 51 *Omnibus enim clericis.* k) 11 *eiusmodi.* l) 15, 50, 51 om. *ac*, quod abesse potest. Cf. Dirksen l. c. m) 4 *nmunes*, rubro col. em. *inmunes.* n) 11 *semper accensibus.* In Cod. Iust. om. *a censibus et separati.* o) 4, add. *VIIII. s. IX.* Go. em. *VIII.* 11, 15, 50, 51, Cod. Iust. *VIII.*, recte; neque enim sunt *IX. Id. Dec.* p) 11 K̄. Cod. Iust. *Mediolani.* q) 15 om. *et — II.* et 50, 51 *et — Coss.* *) Cod. Iust. om. *et C.* Vid. c. anteced. h. tit., not. *i.* r) Ita 11, Be. ex Go. not.; 4 *In Ariminiinse.* Til. — Ri°. Lab. *Ariminense.* Cf. XVI, 1, 4. s) 11 *clericum.* t) Fol. 399[b] cod. 4. *habitu* 11. u) Haec c. Constantii nusquam legitur. Go. *repulsisse.* v) 11 *cupiata.* x) 11 *conquirunt.* *) Summ. C. Th. *in breve negotiatorum.* y) 11 om. *est.* Til. — Lugd. *conprehendit, eo tempore, quo conlatio celebrata est.* Cui. 2, 2°. Lab. *conprehendit, eo tempore quo conlatio celebrata est*, quare Go.: „An *celebranda?* An *celebrata est*, pro *celebratur?* Non: Celebrata est: nuper scilicet. Nam ita locus hic interpungendus, *matricula comprehendit eo tempore, quo conlatio celebrata est.*" Ipse Go. et Ri. Ri°. *conprehendit eo tempore quo conlatio celebrata est.* Be. recte Go. secutus est. z) 11 *pensatione*, similiter infr. not. *f.* a) Ita 4, 11, edd.; Go. em. *quique*, sine causa. b) 11 *claricorum et coetibus.* c) Cum vv. *De his clericis* inc. c. 3 Cod. Iust. cit. cc) 11 *statuae.* d) Ita 4, 11, Til. — Ri°. Lab.; Be. ex Cod. Iust. add. *pro*, sine necess. *His*, id est per ea, sc. *praedia* s. *iuga, eorum caussa, eorum nomine perurgeri ad.* 11 mox *cleros.* e) Cod. Iust. *quae ab ipsis possidentur.* Cf. Dirksen l. c. p. 339. ee) Til. — Cui. 2° *clericos p. duntaxat provinciales pensitationes.* Go. — Ri°. Lab. *Clericos, possessores duntaxat, provinciales pensitationes.* Be. ex Cod. Iust. *clericos, possessores duntaxat provinciales, pensitationes.* f) Fol. 400[a] cod. 4. Cod. Iust. *pensitationes fiscalium translationesque faciendas* (ex ultim. h. c. vv.) *recognoscere censemus*, et des. reliqua. 11 *pensationes.* Vid. not. z antecced. g) 11 *nostre — Hispaniae — Affrica.* h) Til. — Ri°. *praeterea*, ut codd.; Lab. Be. iubente Go. recte diviserunt *praeter ea.* Id etiam in Til. editionis, quo utor, exemplo ab antiqua manu factum est. i) 4 *moenia*, sed corr. rubro col. 11 *pertinent ad universa munia sustinentes.* Go. vult *pertinent*, ut 11 habet, neque vero *pertinet* sustineri posse negat propter v. *professionem*, quae antecedit. k) 11 *cleri debeant obtineri.* l) A Cui. 2, 2° abest *epistola.* Abest etiam a cod. 11. Mox 11 *Dec̄b* pro *Iul.* et Cod. Iust. *Mediolani.* Go. *Data* pro *Reddita* habet, quia Constantius hoc tempore in Oriente erat et Mediolani consistebat praef. praetorio. m) Cui. 2 — Ri°. mendose *IV.*, impr. Go. 11 *Constantio aā et Iul. Conī III.* Cod. Iust. *Caes. III.*, recte. n) Ita 4, 11, 15, 50, 51, edd. Be. em. *Id. A. et Caesar.* Hincmar. Anselmus, Decr. Gr. h. c. tribuunt *Constantino et Constanti*, improb. Go. 11, 50 *Antiocenses.* o) Ans. *vel vico.* 11 om. *in quolibet oppido, vico.* p) 11 *merito eximiae singularisque virtutes.* Ita etiam Cui. 2, 2°. q) 4, 11 *et gloria*, quod sententiam habet; sed in 4 ab ant. man. em. *gloriari.* Ita etiam scriptum est in codd. 50, 51, ap. Ans. Hincmar., in Decr. Gr., quam ob rem vulg. scripturam retinui. 15 *semper ex fide volumus.* r) 15 *corpore et sudore.* 11 *sudorem — continere.* s) 50,

17. *Impp. Valentinianus et Valens*[s]) *AA. ad Byzacenos.* Plebeios divites[t] ab ecclesia suscipi,[u] penitus arcemus. *Dat. IV.*[uu] *Id. Sept. Aquileia, divo Ioviano et Varroniano*[v] *Coss.* (364.)

18. *Idem AA.*[x] *ad Claudium Proconsulem*[y] *Africae.* Quam ultimo tempore divi Constantii[z] sententiam[a] fuisse claruerit, valeat, nec ea in assimulatione[b] aliqua convalescant[c], quae tunc decreta vel facta sunt, cum paganorum animi contra sanctissimam legem quibusdam sunt depravationibus[d] excitati. *Dat. XIII.*[e] *Kal. Mart. Treviris*[f], *Valentiniano et Valente AA. Coss.*[g] (368?)

19. *Idem AA.*[h] *Modesto Pf. P.* Quicunque ex curialium natus genere ad clericatum venerit, et praeiudicio[i] sanguinis coeperit postulari, certi temporis definitione defendatur, ut, si in consortio clericatus decennium quietis[k] impleverit, cum patrimonio suo in perpetuum habeatur immunis, si vero intra finitos[m] annos[n] fuerit a curia revocatus, cum substantia sua[o] functionibus subiaceat civitatis: observando hoc[p], ut hi, quos decennium vindicat, petitione superflua minime fatigentur. *Dat. XVI. Kal. Nov. Hierapoli*[q], *Valentiniano et Valente AA.*[r] *Coss.* (370?)

20. *Imppp. Valentinianus, Valens*[s] *et Gratianus AAA. ad Damasum Episcopum urbis Romae.* Ecclesiastici aut ex[ss] ecclesiasticis, vel qui continentium se volunt nomine nuncupari, viduarum ac pupillarum[t] domos non adeant[u], sed publicis exterminentur iudiciis, si posthac eos[v] affines[x] earum[y] vel propinqui putaverint deferendos[z]. Censemus etiam, ut memorati nihil de eius mulieris, cui[a] se privatim sub praetextu religionis adiunxerint, liberalitate quacunque vel extremo

— c. 17. 4, edd. *c.* 17. 11 *c.* 15. Vid. c. 12 et 13 h. t., not. *sup.* Coniungenda est cum c. 59 C. Th. de Decur. (XII, 1) et sine dubio cum c. 16 C. Th. (V, 13), c. 9 C. Th. de Petit. (X, 10), c. 3 C. Th. de Collat. fundor. patrim. (XI, 19), c. 60 C. Th. de Decurionibus (XII, 1). Vid. supr. XII, 1, 49, not. *x*, c. 59 cit., not. *ii*, infr. not. uu et praeterea c. 3, 6 h. t., not. sup. — c. 18. 4, edd. *c.* 18. 11 c. 16. Vid. c. 12 et 13 h. t., not. sup. — c. 19. 4, edd. *c.* 19. 11 *c.* 17. 15, 50, 51 *c.* 15. Vid. c. 1, 12, 13 h. t., not. sup. Baron. ad ann. 365, n. 42. — c. 20. 4, edd. c. 20. 11 *c.* 18. 15, 50, 51 *c.* 16. Vid. c. 1, 12, 13 h. t., not. sup. Baron. ad ann. 370, n. 117. Coustant, Epistolae Romanorum Pontificum Tom. I, p. 474. Abrogatur h. c. a Martiano Nov. de Testamentis clericorum (ed. Berol. p. 1366). Indigitatur in c. 22 h. t. et ab Hieronymo in ep. II. ad Nepotianum de Vita clericorum et sacerdotum. Cf. c. 21, 22 h. t., not. sup.

51 *XV* et om. *et Florentio.* Go. om. *et.* Ap. Hincmar. Anselm. et in Decr. Gr. deest tota subscriptio. s) 11 *Valans Valens*, virgulis per literas *l* traiectis. t) In cod. 11 ex antec. c. add. *magis religionibus quam officiis et labore corporis.* u) Fol. 400[b] cod. 4. uu) Scrib. *prid. Id.* Vid. c. 16 cit., not. cc. v) 11 *ecclesiis suscepi penitus archemus* — *Varronianum* et om. *Coss.* x) Go. Be. recte add. iubent nomen *Grat. A.* Vid. infr. not. g. Leg. est igitur *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA.* y) 4 *pu.* Til. *P. V.* Vid. c. 9 h. t., not. m. z) 4, Til. — Lugd. Lab. *Constanti.* 11, Cui. 2, 2[a] *Constantis.* Go. — Ri°. *ConstantI.* Teste Go. fuerunt, qui repon. *Constantini.* Summ. C. Th. *Constantini.* Be. de cj. Go. recte ed. *Constantii.* Cf. c. 49 C. Th. de Decur. (XII, 1), not. *x.* a) 11 *sententiae.* b) Sine necess. Go. em. *inani adsimulatione.* 11 *adsimulationem.* c) Ita 11, Cui. 2 — Be. Lab.; 4, Til. — Lugd. *convalescat.* Go.: „Id est, *Valeant.*" Cui. 1 *que* pro *quae.* d) 11 *deprovocationibus.* e) 11, Cui. 2 — Be. *XIV.* 4, Til. — Lugd. Lab. *XIII.* f) 4, Til. — Ri. Lab. *Triu.* Ri°. *Triv.* 11, Be. *Trev.* g) Annus deest ap. Go. — Be.; Lab. add. 365, quod fieri non potest; nam annis demum 367 — 370 Valentinianum Treviris constitisse eodemque tempore, neque vero anno 365 Claudium Proconsulem Africae fuisse Go. demonstrat. Putat igitur aut consules anni 368 (*AA. II.*) aut anni 370 (*AA. III.*) reponendos esse. Pagius, quem Be. sequitur, mavult annum 368, in quem quinquennalia utriusque imperatoris incidunt. Reposui annum 368. Cum et hic et in inscr. consentiant codd. 4 et 11, error videtur in ipso C. Th. fuisse. 11 om. *AA. Coss.* In Aur. Lugd. v. *et* bis edit. est. h) Rep. sunt imperatores antec. c. Vid. supr. not. x et infr. not. *r.* 15, 50, 51 ipsos imperatores c. 17 nominant. 11 consentit cum cod. 4. Quare error insedit C. Th. i) Ita 4, 15, 50, 51, Til. Be.; 11, Cui. 1 — Ri°. Lab. *praeiudicium*, prob. Go. k) Go. alios malle dicit *quietus.* l) 15, 50, 51 *clericatus decennium fecerit habeatur immunis* et om. *quietis* — *in perpetuum.* 11 *inmunes.* m) 4, 11, edd. *finitos*, quod Go. dicit esse pro *praefinitos*, et revera in 15, 50, 51 est *prefinitos. Finitos*, i. e. definitos, ut supra *definitione.* n) 11 *domos.* o) 11 om. *sua.* Ri°. *revocatus sub substant.* p) 11 *observanda hoc ut hii.* 15 *hoc observando.* Infra Ri°. *petititione.* q) 11 *erapolim.* r) 11 *A* et om. *A. Coss.* 15, 50, 51 om. *AA.* Annus deest ap. Go. — Be., quia consules non recte se habent; nam Valens, h. c. auctor, anno 370 Hierapoli constitit, neque vero anno 365, quem ann. Lab. apponit. Go. hanc c. anno 370 datam esse putat (*AA. III.*), Kriegel, Antiqua Versio Latina etc. Lips. 1830. 4. p. 53 anno 369. Utique reponendi sunt consules anni 370, quo Modestus Pf. P. erat. Cf. supra XI, 30, 35, not. *b*, XI, 24, 2, not. *b*. Mendum videtur inesse in ipso CodiceTh., cum codices omnes non discrepent inter se. Fit quidem h. c., emendatione admissa, recentior lege sq., neque vero hoc impedimento est. Nam Cod. Th. conditores c. 19, nisi eam anno 365 datam esse putavissent, sine dubio posuissent post c. 20. s) Sec. Coustant. in cod. Coisl. om. *Valens*, scriptum est igitur, et in codd. 50, 51 *Imp̄p̄ Valentinianus et Gratianus ĀĀ.* 11 *Impr Valentī* — *ad Damasum pp̄m episcopum urbis Rome.* 15 *Impp. Gratianus et Valentinianus AA. Damaso ēpo Roma.* Cum inscr. h. c. incip. fol. 401[a] cod. 4. ss) 11 om. *ex.* Go.: „Id est, inquit, *ex Ecclesiasticis nati*, liberi Ecclesiasticorum. An vero una voce *Ecclesiasticis* (an *execclesiasticis?*)? Minime." Ego puto *ex ecclesiasticis* simili modo dici atque *ex — consule, ex — praetore.* Sunt igitur *ex — ecclesiasticis*, qui munere quidem ecclesiastico amplius non funguntur, sed honoribus, dignitate ecclesiasticorum fruuntur. t) 15 *ecclesiasticis aut qui se continent — ac pupillorum.* u) 11 *eant.* v) 11 om. *si* et 15 *eos.* 11 *posthaec* et mox *potaverint.* x) Ita recte Be. ed. suadente Go. et consentientibus codd.; ita etiam Lab.; 11, Til. — Ri°. divisis literis *ad fines.* Vid. c. 28 h. t. y) 15, 50, 51, Coustant *eorum*, male. z) 15, 50, 51 *defendendos.* a)

iudicio possint adipisci, et omne in tantum[b] inefficax sit, quod alicui horum ab his fuerit derelictum, ut nec[c] per subiectam personam valeant aliquid vel donatione[d] vel testamento percipere. Quin etiam, si forte post admonitionem legis nostrae aliquid iisdem[e] eae feminae vel donatione[f] vel extremo iudicio putaverint relinquendum, id fiscus usurpet. Ceterum si earum qui[g] voluntate percipiunt, ad quarum successionem[h] vel bona iure civili vel edicti beneficiis adiuvantur, capiant ut propinqui. *Lecta in ecclesiis*[i] *Romae*[k] *III.*[l] *Kal. Aug., Valentiniano et Valente III.*[m] *AA. Coss.* (370.)

21. *Iidem AAA. ad Ampelium Pf. U.*[n] Hi, qui ecclesiae iuge obsequium deputarunt, curiis habeantur immunes, si tamen eos ante ortum imperii nostri ad cultum se legis nostrae contulisse constiterit: ceteri revocentur, qui se post id tempus ecclesiasticis congregarunt. *Dat. XVI. Kal. Iun. Gratiano A. II. et Probo Coss.* (371.)

22. *Iidem AAA. ad Paulinum Praesidem Epyri novae.*[o] Forma praecedentis consulti[p] etiam circa episcoporum virginumque personas et[q] circa alias, quarum statuto praecedenti facta complexio est, valeat ac*) porrigatur. *Dat. Kal. Dec. Treviris*[r], *Modesto et Arintheo Coss.* (372.)

23. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus*[s] *AAA. Artemio*[t], *Eurydico*[u], *Appio*[v], *Gerasimo*[x] *et ceteris Episcopis.* Qui[y] mos est causarum civilium, idem in negotiis[z] ecclesiasticis obtinendus est[a]: ut, si qua[b] sunt ex quibusdam dissensionibus[c] levibusque[d] delictis ad religionis[e] observantiam[f] pertinentia[g], locis suis et a suae dioeceseos[i] synodis[i] audiantur:[k] exceptis, quae actio[kk] criminalis ab ordinariis extraordinariisque[l] iudicibus aut illustribus potestatibus audienda[m] constituit.

— c. 21. 4, edd. c. 21. 11 c. 19. Vid. c. 2, 9, 12, 13 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*"
— c. 22. 4, edd. c. 22. 11 c. 20. Vid. c. 2, 9, 12, 13 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Vicesimae similis.*"
— c. 23. 2 (inc. enim in hac c. fol. II. cod. 2. Vid. infr. not. z), 4, Til. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Lab. Be. c. 23. 15, 50, 51, Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 3. Vid. c. 1 h. t., not. sup. Est etiam in cod. Par. 4278. Vid. infra not. t. Pii P. ep. II. (Knust l. c. p. 44). Selden de Synedriis c. 10 lib. I. Baron. ad ann. 376, n. 6. Bon. l. c. pag. 757. Cf. Ambrosii ep. XXXII. ad Valentinianum Iun. Integra cum interpr. est in codd. 6, 7, 9—14 (sed in 11 in ea sola parte, quae Br. Al. continet. Cf. huius tit. not. sup. et c. 2, 12 h. t., not. sup.), 16—18, 20, 21, 50, 51; omnia praeter interpr. des. in codd. 26, 47; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35, 39, 43; textus et subscr. in codd. 28, 37; solus textus om. in codd. 25, 27, 29, 33, 34, 36, 38, 40, 42, 44, 46; sola interpr. in codd. 8, 15.

Aur. Lugd. Go. — Ri*. *qui.* b) Til. *intantum.* c) 50, 51 *fuit derelictum ut neque.* d) 4 *donatio,* in m. flavo col. add. *ne* (donatione). 11 *donationem vel extremo iuditio vel.* e) 4, 11, 51, Til. — Ri*. *hisdem.* 50 *isdem.* Lab. et Be. *iisdem.* Praeterea 11 *hae.* 15 *he* et 50, 51 *hae* pro *eae.* f) 11 *dominationem.* Go. infra *iucio* et 50 *reliquendum.* g) Ita 4, 11, 50, 51, edd. et Lab.; Go. Be. em. *quid*, quod et Vales. in m. habet. Constant: „hoc est, *si qui* (seu *si aliqui*) *earum,*" recte. Idem videtur Go. in mente habuisse, qui sic: „*Vg. quid,* quamquam et hoc retineri potest. Nisi forte *qui*, pro *aliqui* hic sustineri posse putet quis." 15 *Ceterum si ad earum, quarum voluntate percipiunt, successionem* etc., bona quidem sententia, neque vero sine suspicione correctionis, si quidem librarius codicem emendare voluerit. h) 11 *successione.* i) 50, 51, cod. Coislin. ap. Const. *ecclesia.* Cum vv. *in ecclesiis* inc. fol. 401 b cod. 4. Cf. ad h. subscr. Go. in comment. et Biener, Geschichte der Novellen Iustinians. Berlin 1824. 8. p. 29, not. 62 et pag. 81, not. 65. k) Ita 11. Const. *Romanis*; rell. *Rom.* aut *Rom̄*, ut 4. l) 11, Cui. 2 — Be. *IV.* 15 om. *III. Kal. Aug.* m) 15, 50, 51 om. *III.* et 11 *Coss.* n) 11 *ppm* et Cui. 2, 2* *Pf. P.*, recte impr. Go. Mox 4, Til. — Ri*. *Hii.* Infra 11 *ecclesie — ante hortum* et om. *Coss.* o) Cf. doctissimus Böcking in Annot. ad Notit. Orient. p. 152. 11 *Paulinum ppm presidem Ephyri nova.* p) Go. intelligit c. 20 h. t. q) Go. vult *ut*; sed etiam 11 habet *et*, neque opus est emend. *) 11 *hac.* r) 4 *triū.* 11 *treveris.* Til. — Lugd. Lab. *Triu.* Cui. 2 — Ri. *Treu.* Ri*. Be. *Treu.* 11 om. *Coss.* Go.: „Forte *Trid.*, id est, Tridenti." s) 11 inverso ordine *Imp̄ Valentinianus Gratianus et Valens.* 34 om. *Valens.* t) Nonn. codd. *Arthemio.* 20 *Artemio episcopo.* 38 om. *Artemio — Episcopis.* u) Ita 12, 13, 21, Sich. in m.; 4, rell. edd. *Euridico.* 11 *eoredico.* 16 *euridico.* 20, Sich. *Cordico.* In aliis codd. scriptum est *Euredio, Euderico.* 25 om. *Eurydico* et 42 *Eurydico — Episcopis.* v) 28, 36, 40 *oppido.* x) Multi codd. *Gerasio.* 33 *Grasio.* 34 *Grassio.* Ap. Sich. et ut Go. dicit, in aliis codd. et in veteri huius Codicis Chronologia (id est Cui. 2) est *Gerasino.* 28, 36, 40 om. *Gerasimo — Episcopis.* y) 11 add. *minores,* err. pro *mores,* quod reponere voluit librarius pro *mos,* quia infr. codex habet *obtinendi sunt.* Illud aegre fert Go. a nonnullis reponi, quos qui sequitur, mox corrigat necesse est *sunt* pro *est* et *iidem* pro *idem.* Sed vid. not. *a* sq. z) Hic inc. fol. II. cod. 2. 20 *id est in negotiis eclesiasticis.* a) 4, 11, 50, 51, Til. — Ri*. Bon. Lab. *obtinendi sunt*; sed cod. 2 *obtinendos est* (quod W. recte dicit idem esse atque *obtinendus est*) et Br. Al. codd. Bar. Sich. Be. *obtinendus est,* recte et probb. Go. (quem Be. secutus est) W. P. Hoc quidem durum esse videtur Go., quare, assentiente nisi me fallit Lab. in m., em. *eidem — obtinendi ius sit*; sed praeterquam quod cj. illa superflua est, omnes codices ei adversantur. b) Bon. *quae* ex Go. ann. c) Solus cod. 11 *quibus dampnandis sensibus*, impr. Go., quasi usus sit hoc codice. Vid. supr. XVI, 1, 3, not. *f*, XVI, 2, 11, not. *g* et 12, not. *p.* 20 *quibus dissensionibus.* d) Nonn. codd. *levibusquae.* 20 om. *que.* 11 *levib' q̄.* e) 8 *ad religionē.* 11 *ac religionis.* f) 6, 10, 12—14, 16—18, 21 *observandam.* 8 *observanda.* g) 6—10, 13, 14, 16—18, 21, 25 *pertinentiam.* 12 *pertinentium.* h) Ita 2, 4, 11, 15, hac sola differentia, quod in cod. 11 *ita* est pro *et a.* Sed in Br. Al. plerisque codd. hic locus corrupte scriptus est; nam 6, 7, 16 habent *suis a se ediocesios.* 8, 14, 17 *suis et a suis.* 10 *suis a se nedioeceseos.* 13 *suis a se ex sui dioceseos.* 18 *suis a se dioeceseos.* 20 *suis et ad suae diocesiseos.* 12 om. *et* et 21 *et a suae dioeces,* sed indicatur spatium. 25 *diocese obsidionis aud.* Ceterum 11, 50 *dioceseos.* i) Fol. 402 a cod. 4 inc. cum v. *synodis.* k) 9 *audiatur.* kk) 4, Til. *acti.* l) 20 om. *extraordinariisque.* m) *audien-*

Dat. XVI.[n] *Kal. Iun.*[o] *Treviris, Valente V.*[p] *et Valentiniano AA. Coss.* (376.)

INTERPRETATIO. *Quoties ex qualibet re ad religionem pertinente*[q] *inter clericos fuerit nata contentio, id specialiter observetur, ut*[r] *convocatis ab episcopo dioecesanis presbyteris, quae in contentionem*[s] *venerint, iudicio terminentur*[t]. *Sane si quid opponitur criminale, ad notitiam*[u] *iudicis in civitate, qua agitur, deducatur, ut ipsius sententia vindicetur, quod probatur criminaliter fuisse commissum.*

24. *Iidem AAA. ad Catafronium ....*[v] Presbyteros, diaconos, subdiaconos atque exorcistas et lectores, ostiarios etiam et omnes perinde, qui primi sunt[x], personalium munerum[y] expertes esse praecipimus[z]. *Dat. III.*[a] *Non. Mart. Gratiano A. IV.*[aa] *et Merobaude Coss.* (377.)

25. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA......*[b] Qui divinae legis sanctitatem aut nesciendo confundunt[bb] aut negligendo violant et offendunt, sacrilegium committunt. *Dat. III. Kal. Mart. Thessalonica, Gratiano A. V. et Theodosio A. I. Coss.*[c] (380.)

26. *Iidem AAA. ad Tuscianum Comitem Orientis.* Universos, quos constiterit*) custodes ecclesiarum esse vel sanctorum[d] locorum, ac religiosis obsequiis deservire, nullius attentationis molestiam sustinere decernimus[e]. Quis enim eos capite censos[f] patiatur esse devinctos, quos necessario intelligit supra memorato[g] obsequio mancipatos? *Dat. prid.*[h] *Kal. April. Constantinopoli*[i], *Eucherio*[k] *et Syagrio*[l] *Coss.* (381.)

27. *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Tatiano Pf. P.*[m] Nulla nisi[n] emensis sexaginta[o] annis[p], cui votiva domi proles sit[q], secundum praeceptum apostoli ad diaconissarum consortium transferatur.[r] Tum[s] filiis suis curatore[t], si id aetas poscit, petito, bona sua idoneis sedula religione gerenda[u] com-

— c. 24. 2, 4, edd. *c.* 24. 11 *c.* 21. Vid. c. 2, 9, 12, 13, 23 h. t., not. sup. Cod. Iust. I, 3, 6 nonn. omm. Bas. III, 3, 5. Baron. ad ann. 377, n. 15. — c. 25. 2, 4, edd. *c.* 25. 11 *c.* 22. Vid. c. 2, 9, 12, 13, 23 h. t., not. sup. Coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Fide Cathol. (XVI, 1), cui titulo eam Go. ut fugitivam vindicat. Cod. Iust. IX, 29, 1. Bas. LX, 45, 16. Baron. ad ann. 380, n. 3. — c. 26. 2, 4, edd. *c.* 26. 11 *c.* 23. 15, 50, 51 *c.* 17. Vid. c. 1, 2, 9, 12, 13, 23 h. t., not. sup. Cod. Stuttgart. cit. cod. Scor. III, Z, 19, cod. Vindob. iur. can. n. 38 fol. coll. can. bibl. Caroli de Savigny III, 26. Hincmar. l. c. T. II, p. 319. Anselm. Luc. IV, 15. Decr. Grat. cau. XXIII, qu. 8, c. 23, §. 1. Baron. ad ann. 381, n. 16. — c. 27. 2, 4, edd. c. 27. 11 c. 24. Vid. c. 2, 9, 12, 13, 23 h. t., not. sup. Huic c. derogatur c. 28 h. t. et Nov. Martiani de Testamentis cleric. (ed. Berol. p. 1366). Sozomenus VII, 16. Cod. Iust. I, 3, 9 mut. princ. rec. Coll. eccles. constitt. I, 39 (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. T. II, p. 1254). Leunclav. Notat. I, 13 (in Thesaur. Otton. III, 1476). Fabrotus Not. ad Coll. eccles. constitt. l. (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. T. II, p. 1387). Eam Go. coniungendam esse putat cum c. 121 C. Th. de Decurion. (XII, 1). Vid. infr. not. *x.* Baron. ad ann. 390, n. 67 — 69. Vid. c. sq. h. t., not. sup.

tia omnes codd., praeter 13, 15. qui *audienda*, quod primus Seldenus l. c. ex cod. 15 edidit, probb. Go. Bou. Hebenstreit. (diss. I. Hist. iurisd. eccl. p. 41), et Be. rest., recte. Sich. — Ri°. Lab. Bou. *audientia*. n) 8, 10, 12, 15, 50, 51 *XV.* 24 *XVII.* Multi codd. *VI.* 28, 30 — 32, 35, 36, 39, 40 om. *XVI.* Sich. *XIII.*, sed in marg. *XVI.* o) 20 *mī.* 33, 34 *Sept.* 40 *Oct.* Codd. *Triu.*, ut Til. — Lugd. Lab. aut *Trev.*, ut Ri°. Be. aut *Triviris* aut, ut 11, 16 *Treviris.* Sich. Cui. 2 — Ri. *Treu.* Nonn. codd. om. *Treviris.* p) Go. cj. *Valente VI. et Valentiniano II. Coss.* (378.), sed ne unus quidem codex habet *VI.* 50, 51 *Valente et Valentiniano A. V. Coss.* Multi codd. Sich. om. *V.*, *AA.* et *Coss.* s. *AA. Coss.* q) 6, 7, 10, 11, 18, 20, 42, alii codd. *pertinentem* et nonn. *infra.* Aur. Lugd. *pertinent.* Supra 11 om. *re.* r) Nonn. codd. *et* et mox multi *ad epō dioecesianis* s. *diocesianis.* 20 *diocisanis.* s) 11 *contentiones*, alii *contentione*, ut 9, 13, 20, 21, 42. t) 6, 7, 13, 21 *venirent iudicio terminetur.* 20 *terminetur.* Rell. des. in cod. Paris. 4278. u) 7 *notitia.* v) Cod. Iust. *Cataphronium.* 11 *Castafronium.* Ubique deest dignitas. Go. eum Vicar. Italiae fuisse opinatur. Cf. supra VIII, 5, 31, XI, 10, 2. Cod. Iust. nomina imperatorum habet. x) Cod. Iust. om. *et omnes — sunt.* Cf. Dirksen l. c. p. 339. 11 *qui primis sunt.* y) 11 *numerum.* z) 11 *praecoepimus.* a) 11 *IIII.* aa) ita 2, 11, Cod. Iust., probb. P. W.; 4, edd. *III.*, sed Go. Be. Val. in not. emend. *IV.* 2 om. *A.* et 11 *Coss.* b) Magistratus neque in codd. neque in edd. nominatur, nec ullum quidem lacunae est signum. Solus Go. eam quinque punctis indicat. In Cod. Iust. add. *Eutropio Pf. P.*, rectius vero in c. 2 C. Th. de Fide catholica (XVI, 1), quacum haec c. coniungenda est, *Edictum ad populum urbis Constantinopolitanae.* 11 *Imp.* bb) Cod. Iust. *omittunt*, improb. Go. Bas. l. c. *συγχέουσιν.* c) Cod. Iust. *Thessalonicae.* 11 *Gratiano et Theodino* et om. *A. V.* et *Coss.* *) 11, codd. Stuttg. Scor. *constituerit.* d) 11 om. *esse vel sanctorum.* Cod. Scor. *sacrorum locorum aut rel. obs. deservire nullius autem patroni molestiam.* e) Cod. Scor. Ans. *decrevimus.* Seqq. om. Hincm. Ans. Decr. Grat. codd. Stuttg. Scor. Sav. f) Go.: „Verba haec, inquit, sollicitari non oportuit." 11 *capite census.* 15 *census capitis* et 50, 51 *capitis censu*, aeque bona sententia. g) Go. — Ri°. *supramemorato.* Cum literis *rato* inc. fol. 402 b cod. 4. 11 *mancipatus.* h) 15 *II.* i) 11 add. *aāā Datiano ppō.* k) Aur. Lugd. *Eucherio.* 51 *Euchirio.* l) 15, 50, 51 *Siagrio.* 11 om. *Coss.* m) 11 *Archadius — Datiano ppo.* Ri°. *Tatiano PR. P.* n) 11 *emensi* et om. *nisi.* Scrib. hic *emensis* passive, ut supr. I, 21, 1. o) Cod. Iust. *quinquaginta*, male et impr. Go. Cf. Paullus I. ad Tim. c. 5, v. 9, Go. in comm. h. c. Leunclav. l. c. Dirksen l. c. p. 342, qui non solum testibus veteribus scriptoribus probant *sexaginta* scribendum esse; verum etiam Graecos et Codicis Iust. codices habere h. v. demonstrant. Vid. Herrmann. ad c. 9 cit., not. 3. Denique Iustinianei Codicis Summa Perusina a doctissimo Heimbachio in Anecd. T. II, p. 1 — 144 nunc primum edita Lipsiae 1840. docet in Cod. Iust. reponendum esse *sexaginta.* Ita enim scriptum est ibi: *Diaconissa LX. annorum fiat.* Cf. Heimbach l. c. Proleg. p. XXVI. p) 4 *anis*, rubro col. supra add. n (annis). q) Cod. Iust. om. *cui — sit.* r) Seqq. des. in Cod. Iust. s) Go. — Ri°. *Cum*, mendose et impr. P. et W. t) 4 *curatoresiid* etc., sed rubro col. exstinguitur prior litera *s* (curatoresi). 11 *curatores id aetas possit petitos.* u) Go. non opus esse dicit em. *regenda*; recte. Omnes codi-

mittat, ipsa tantum praediorum suorum reditus consequatur, de quibus servandi, abalienandi, donandi[uu], distrahendi, relinquendi, vel quoad[v] superest, vel cum in fata concedit et libera ei voluntas est[x], integra sit potestas. Nihil de monilibus et supellectili[y], nihil de auro, argento ceterisque clarae domus insignibus sub religionis defensione[z] consumat, sed universa integra in liberos, proximos vel in quoscunque alios, arbitrii sui existimatione, transscribat. Ac[a] si quando diem obierit, nullam ecclesiam, nullum clericum, nullum pauperem scribat heredes[b]. Careat namque necesse est viribus, si quid[c] contra vetitum circa personas specialiter comprehensas fuerit*) a moriente confectum. Immo, si quid ab his morienti fuerit extortum, nec tacito fideicommisso aliquid clericis in fraudem venerabilis sanctionis[d] callida arte aut probrosa cuiuspiam[e] conniventia deferatur; extorres sint[f] ab omnibus, quibus inhiaverant[g], bonis. Et si quid forte per epistolam, codicillum, donationem, testamentum, quolibet denique detegitur genere conscriptum erga eos, quos hac sanctione summovimus, id nec in[h] iudicium devocetur, sed vel ex intestato is, qui sibi competere intelligit, statuti[i] huius definitione succedat; si quis se agnoscit[k] filium, si quis probat propinquum[l], si quis denique vel casu vel iudicio pro solido, pro portione heres, legatarius, fideicommissarius apertis deprehenditur codicillis, fruatur fortunae munere, conscientiae suae fructu[m], et summotis his*) atque deiectis in[n] hereditariis corporibus[o] potestate utatur heredis[p]. §. 1. Feminae, quae crinem[q] suum contra divinas humanasque leges instinctu persuasae professionis absciderint[r], ab ecclesiae foribus arceantur. Non illis fas sit, sacrata[s] adire[t] mysteria, neque ullis supplicationibus mereantur veneranda omnibus altaria frequentare; adeo[u] quidem, ut episcopus, tonso capite feminam si introire permiserit, deiectus loco etiam ipse cum huius modi contuberniis arceatur: ac[v] non modo si fieri suaserit, verum etiam si hoc ab aliquibus exigi, factum denique esse quacunque ratione compererit, nihil sibi intelligat opitulari. Hoc absque dubio emendandis pro lege erit, emendatis pro consuetudine, ut illi[vv] habeant testimonium, isti incipiant timere iudicium. *Dat. XI.*[x] *Kal. Iul. Mediolano,*[y] *Valentiniano A. IV. et Neoterio V. C.*[z] *Coss.* (390.)

28. *Iidem AAA. Tatiano Pf. P.* Legem, quae de diaconissis[a] vel viduis nuper est promulgata[b], ne quis videlicet clericus neve sub ecclesiae nomine mancipia, supellectilem[c] praedam*), velut infirmi sexus dispoliator[d], invaderet et, remotis affinibus ac propinquis, ipse sub praetextu catholicae disciplinae se ageret[e] viventis[f] heredem, eatenus animadvertat[g] esse revocatam, ut de omnium chartis, si iam nota est[h], auferatur, neque quisquam aut litigator ea sibi utendum, aut iudex noverit exsequendum. *Dat. X. Kal. Sept. Veronae, Valentiniano A. IV. et Neoterio*[i] *Coss.* (390.)

— c. 28. 2, 4, edd. c. 28. 11 s. 25. Vid. c. 2, 9, 12, 13, 23 h. t., not. sup. Memorat eam Martianus in Nov. de Testamentis cleric. (ed. Berolin. p. 1366). Baron. ad ann. 390, n. 71. Cf. c. 122 C. Th. de Decurion. (XII, 1), not. sup. et not. e. Summ. C. Th.: „*Superiorem evacuavit.*"

---

ces habeat *gerenda*. uu) Aur. Lugd. om. *donandi*. v) 11 *vel a quo superest*. x) 2 (nam P. nihil monet), 4 *est*. 11 ē pro *est*. Vulgata igitur scriptura confirmatur omnibus codicibus. Be. iubente Go. edidit *et*, bene quidem, neque vero inepta est codicum scriptura, modo haec inter se coniungantur *vel cum in fata concedit et libera ei voluntas est*, scil. *testandi*. Reposui igitur *est*, paullulum mutata interpunctione, quae haec est ap. Til. — Ri°. Lab. *concedit, et libera ei voluntas est, integra sit potestas* et ap. Be. *concedit, et libera ei voluntas et integra sit potestas*. y) 4, Til. Cui. 1 *superlectili*. Cf. ad h. l. Novella Martiani cit. z) 11 *defensionē*. a) 4, Til. om. *Ac*, quod falsum non est. 11 *hac*, id est *ac*, quam v. primum in Cui. 1 receptam tuetur cod. 2. b) Cum literis *des* incip. fol. 403[a] cod. 4. c) 11 *sicut*. *) 4 *conpraehensasfuerit*, rubro col. del. e ante *fuerit*. d) Go.: „*Huius*." e) 4 *cuiuspia*, rubro col. supr. add. m (cuiuspiam). Go.: „Forte, iudicia." Codd. Til. — Ri°. Lab. *conhibentia*. Be. suad. Go. ed. *conniventia*, recte. f) 11 *diferatur extorrens sit*. Go.: „Excludantur. Neque mutanda est haec vox in *exsortes*," recte. g) 11 *omnibus inhiaberant* et om. *quibus*. h) 4, Til. — Lugd. Lab. om. *in*. 11 *in iuditio*. Etiam 2 videtur habere *in*, cum P. non dicat h. v. deesse. i) 11 *sed vel ex testatis qui sibi conpigere intellegit statui*. k) 11 *conoscit*. l) 11 om. *si quis probat propinquum*. Go.: „*si quis se probat*." m) 11 *fructum*. *) Go.: „*Aliis*." n) *in* deerat in cod. 4, sed supr. add. est a librario. o) Cum literis *ribus* incip. fol. 403[b] cod. 4. p) 11 *heredes*, quod fere accedit ad Go. cj. *utantur heredes*. Vulgata script. recte se habet. q) Ita 4, 11 (ubi *criñ*), Cui. 2, 2°. Go. Be. Lab. Rell. edd. *crimen*, inepte et impr. Cramero, Opp. p. XXII., quamquam, cum P. taceat, qui Ri°. ed. usus est, etiam in cod. 2 videtur scriptum esse *crimen*, non *crinem*. Sed cf. Go. in comm. h. c. r) 11 *legis* — *absciderint*. s) Ri°. *sacra*. t) 4, Til. *adita*, mendose. u) 4, Til. *ideo*, male. v) 11 *deiectos* — *contubernus arceatur hac*. vv) Go.: „Est hic metathesis, nam vox *illi*, refertur ad proximum; *isti* ad remotius." x) 11 *XII*. c. 121 C. Th. cit. *XV*. Vid. ibi not. sup. y) Cod. Iust. *Mediolani*; 4, edd. *Med.*; 11 ut nos. z) Ex cod. 2. Rell. om. *V. C.* 2, 4, 11, Til. — Ri°. Lab. *Neotherio*. 11 om. *Coss.* a) 4, 11, edd. Lab. *Legem quae diaconissis*. Iam Go. Be. em. *Legem, quae de diaconissis* et sic quidem cod. 2, in quo add. *de*. b) Intelligitur c. 27 h. t. iisdem coss. *XI. Kal. Iul.* data. c) 4 *superlectilem*. Til. *superletilem*. Cui. 1 — Lugd. *suppellectilem*. Cum literis *lectilem* inc. fol. 404[a] cod. 4. *) Go.: „Est qui tentet *praedia*: Quod probandum non est." d) 11 *veluti infamiuserudis spoliatos* et mox *hac* pro *ac*. e) 4, 11, Til. *agere*. 2 (P. enim nihil notat), edd. rell. et Lab. *ageret*, recte: *ne quis clericus* — *supellectilem praedam* — *invaderet et* — *se ageret viventis heredem*. f) Go.: „Recte habet haec vox: neque mutanda in *continentis*, quod idem tentabat." Quis ille sit, ignoro. g) Be. cj. *animadvertas*, obstantibus codicibus. *animadvertat*, sc. gravitas tua, auctoritas tua. Cf. supra XV, 1, 53. h) 11 *actenus animadvertat esse revocatum ut de omnium chartis suam iam nota est*. i) Codd. Til. — Ri°. Lab. *Neotherio*.

29. *Impp. Arcadius*[k] *et Honorius AA. Hierio*[l] *Vicario Africae.* Quaecunque[m] a parentibus nostris diversis[n] sunt statuta[o] temporibus, manere inviolata atque incorrupta circa sacrosanctas[p] ecclesias praecipimus. Nihil igitur a privilegiis immutetur, omnibusque[q], qui ecclesiis serviunt, tuitio deferatur[r], quia[s] temporibus nostris addi potius reverentiae cupimus quam ex his, quae olim praestita[t] sunt, immutari. *Dat. X. Kal. April. Mediolano*[u], *Olybrio et Probino Coss.*[v] (395.)

30. *Eidem AA. Theodoro*[x] *Pf. P. Post alia:* Non[y] novum aliquid praesenti sanctione praecipimus, quam illa, quae[z] olim videntur indulta, [a]firmamus. Privilegia igitur[b], quae olim reverentia religionis obtinuit, mutilari[c] sub poenae etiam[d] interminatione prohibemus, ita ut hi quoque, qui ecclesiae[e] obtemperant, his, quibus ecclesia, beneficiis perfruantur.[f] *Dat. prid.*[g] *Kal. Febr. Mediolano, Caesario et Attico Coss.* (397.)

31. *Eidem AA. Theodoro Pf. P.*[h] Si quis[i] in hoc genus sacrilegii proruperit[k], ut in ecclesias catholicas irruens sacerdotibus et ministris vel ipso[l] cultui locoque aliquid importet iniuriae, quod geritur[n], literis ordinum, magistratuum et curatorum[o] et notoriis[p] apparitorum, quos stationarios appellant, deferatur in notitiam[q] potestatum, ita ut vocabula eorum, qui agnosci potuerint, declarentur. Et si per multitudinem commissum dicetur[r], si non omnes, possunt tamen aliquanti cognosci, quorum confessione sociorum nomina publicentur. Atque ita provinciae moderator[s] sacerdotum et catholicae ecclesiae *) ministrorum, loci quoque ipsius et[t] divini cultus iniuriam capitali in convictos *) sive[u] confessos reos sententia noverit vindicandam[v], nec exspectet, ut episcopus iniuriae propriae ultionem deposcat, cui[vv] sanctitas ignoscendi solam[x] gloriam dereliquit. Sitque[y] cunctis non solum liberum, sed etiam[z] laudabile, factas atroces sacerdotibus aut ministris

— c. 29. 4, edd. c. 29. 11 c. 26. 15, 50, 51 c. 18. Vid. c. 1, 2, 9, 12, 13, 23 h. t., not. sup. Cod. Scor. III, Z, 19, cod. Vindob. iur. can. n. 38 fol. cod. Stuttg. cod. coll. can. Caroli de Savigny III, 27. Capit. (Ben. Lev.) VI 114, VII, 477. Hincmar. II, 319. Anselm. Luc. IV, 16. Decr. Grat. can. XXV, qu. 2, can. 20 pr. Baron. ad ann. 395, n. 50 (30?). Sozomenus VIII, 1. Vid. c. 30 h. t., not. sup. — c. 30. 4, edd. c. 30. 11 c. 27. 15, 50, 51 c. 19. Vid. c. 1, 2, 9, 12, 13, 23 h. t., not. sup. Coniungenda est cum c. 21 C. Th. de Extraord. s. s. muner. (XI, 16) et similis esse recte dicitur a Go. non argumento solum, sed etiam verbis c. 22 C. Th. eod. Cod. Vindob. iur. can. n. 38, cod. coll. can. Caroli de Savigny III, 27, cod. Stuttg. Capit. (Ben. Lev.) VI, 112, 368, VII, 285. Epist. Gregorii P. IV. Anselm. Luc. IV, 17. Decr. Grat. Dist. XII, c. 2 et cau. XXV, qu. 2, can. 20, §. 1. Baron. ad ann. 397, n. 66. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" — c. 31. 4, edd. c. 31. 11 c. 28. 15, 50, 51 c. 20. Vid. c. 1, 2, 9, 12, 13, 23 h. t., not. sup. Coniungenda est cum c. 20 C. Th. de Pistoribus (XIV, 3). Deprompta est una cum c. 46 C. Th. de Haereticis (XVI, 5) ex c. XIV. Sirmond. Est etiam in Monum. veteribus ad historiam Donatistarum spectantibus add. ad S. Optati de Schismate Donatistarum lib. VII. ed. Lud. Ell. Dupin. Antverpiae 1702. fol. p. 208. Cod. Iust. I, 3, 10 mut. Coll. eccles. const. I, 3, 10 (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. Tom. II, p. 1254). Balsamo Paratitl. I, 2 (l. c. p. 1249). Fabrotus Not. ad Coll. eccles. const. I. (l. c. p. 1358). Cod. Scor. III, Z, 19, Capit. VI, 115, 406. Gregorii M. ep. XIII, 45. Hincmar. l. c. II, 319 (ex c. XIV. Sirmond.). Coll. can. Ans. ded. III, 221. Anselm. Luc. III, 93, IV, 23. Baron. ad ann. 398, n. 22.

11 om. *Coss.* k) 11 *Imp. Archadius.* Cod. Scor. *Archadius.* l) 15 om. *AA.* 50 *Higerio.* m) 11 *Quacumque.* n) 11 *diversa.* o) 15 *statuta sunt.* Cod. Scor. *constituta.* p) 11 *sacrassanctas.* 15 om. *sacro.* q) Capit. Ans. cod. Scor. om. *que.* 50 *omnibus quibus qui.* Mox cod. Scor. *deserviunt.* r) 11 *deferantur.* s) Ita 4, 15, 50, 51, Til. — Ri°. Lab. Capit. Hincmar. Anselm. Decr. Grat.; 11, Be. *qui.* Melius *quia*; nam imperator de ratione, neque vero de auctore legis loquitur. Ceterum Til. *deferatur. Quia.* Cui. 1 — Ri°. *deferatur: Quia.* t) 11, cod. Scor. *praestituta.* u) 15 *Ravenn.* v) 11, 15, 50 *Olibrio.* Cui. 2, 2° *Cons.* 11 om. *Coss.* x) 11 *Theodero.* 15 *praeposito* et om. *Post alia.* y) 15, 50, 51, cod. Stuttg. Ans. Decr. Grat. can. XXV, qu. 2, can. 20, §. 1 add. *tam.* Be. excidisse putat *tam*, quam v. Go. teste nonnulli hic infarciunt. z) 4 *q*°, rubro col. corr. *quae.* 11 *que.* a) Fol. 404[b] cod. 4. b) Til. — Lugd. Lab. *firmamus privilegia. Igitur.* c) 11 *mutilaris*, sed videtur del. esse litera *s.* 50 *mutilare*, rec. man. em. *mutilari.* d) 15 *etiam sub poena.* e) 11 *ecclesiam.* f) 11 *ecclesiae.* 15, 50, 51, Anselm. Decr. Gr. l. c. *obtemperant, ipsius beneficiis perfruantur.* g) 15, 50, 51 *III.* 11 om. *Coss.* h) Coll. *Ans.* ded. *pbro.* Ans. (III, 93) *Papae.* 15 *Idem Augusti et praeposito.* c. XIV. Sirm. *Theodoro Viro Inl. Pf. P.* Cod. Iust. habet nomina imperatorum. i) c. XIV. Sirm. *Si quisquam.* k) Ans. (III, 93) *irruperit.* 11 om. *ut* et Aur. Lugd. *in* post *ut.* l) 4, 11, 50, 51, cod. Scor. Til. — Ri°. Lab. Hincm. Capit. Ans. (IV, 23) et non solum edd. verum etiam libri mss. Cod. Iust. (cf. Herrmann ad c. 10 Cod. Iust. cit., not. 6) *ipso*: quare non intelligo Be., qui ad v. *ipsi*, quod ex nonnullis Cod. Iust. edd. reposuit, haec annotat: „vulg. *ipso.* Ita in capitularibus quidem, sed non in C. Th. vel Iust." *Ipso* antiqua forma pro *ipsi.* Similiter *alio* pro *alii* supr. XV, 7, 11, not. c. Gregor. l. c. et c. XIV. Sirmond. *ipsi.* Coll. Ans. ded. vel *in ipso culto* (cultu) *locoque*, ut libri aliquot Cod. Iust. m) 11 *locoquae.* 4 *locoq' aliquod inportet iuriae*; ab ant. man. flavo col. add. *in* super *iuriae.* Til. Cui. 1. Lab. *aliquod*, ut 4. n) c. XIV. Sirm. *geretur.* Cod. Iust. Coll. Ans. ded. cod. Scor. Greg. *geritur*, *a provinciae rectoribus animadvertatur. Atque ita* et om. *literis — publicentur.* Til. — Cui. 2°. Lab. Be. *geritur literis.* o) c. XIV. Sirm. *curatoris.* Supra 11 *magistratum.* p) 11, Cui. 2, 2°. Hincm. *notariis*, ut olim in c. XIV. Sirm., improb. Go. q) 11 *notitia.* r) 50, c. XIV. Sirm. *dicitur.* s) 11 *provintie maderator.* *) *ecclesiae* deest in codd. et vulg. edd. c. XIV. Sirm. Cf. XVI, 2, 4. t) 11 om. *et.* 15, 50, 51 *ministrorum quoque loci ipsius et.* *) Fol. 406[a] cod. 4. 11 *quuvictos.* u) c. XIV. Sirm. *vel.* Cod. Iust. *seu.* v) Ita Cod. Iust. Ans. (IV, 23) et c. XIV. Sirm. Greg.; 4, 11, 15, 50, 51, Til. — Be. Lab. Coll. Ans. ded. *vindicandum.* Ans. (III, 93) *iudicandum.* vv) c. XIV. Sirm. add. *sacerdotii.* x) Ita 15, Hincm. c. XIV. Sirm.; rell. *soli.* Iam Go. Be. prop. *solam.* 15 *solam ignoscendi gloriam.* Cod. Iust. om. *soli.* Ans. cod. Scor. c. XIV. Sirm. *derelinquit.* y) 11 *sicque.* Cod. Iust. cod. Scor. om. *non solum — sed etiam.* z) Ita 15, 50,

iniurias veluti publicum crimen[a] persequi, ac[aa] de talibus reis ultionem mereri[b]. Quod si multitudo violenta civilis[c] apparitionis executione et adminiculo ordinum possessorumve non potuerit praesentari[d], quod[dd] se armis aut[e] locorum difficultate tueatur[f], iudices Africani armatae[g] apparitionis praesidium, datis ad virum spectabilem comitem Africae literis, praelato legis istius tenore deposcant[h], ut rei talium criminum non evadant. *Dat. VII. Kal. Maii Mediolano*[i], *Honorio A. IIII.*[k] *et Eutychiano Coss.* (398.)

32. *Iidem AA.*[l] *Caesario Pf. P.* Si quos forte episcopi deesse sibi clericos arbitrantur, ex monachorum numero rectius ordinabunt; non obnoxios publicis privatisque[m] rationibus cum invidia teneant, sed[mm] habeant iam[n] probatos. *Dat. VII.*[o] *Kal. Aug. Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.*[p] (398.)

33. *Iidem AA. Eutychiano*[q] *Pf. P.* Ecclesiis[r], quae in possessionibus, ut assolet, diversorum, vicis[s] etiam vel quibuslibet[t] locis sunt constitutae, clerici non ex alia possessione vel vico, sed ex eo[u], ubi ecclesiam esse constiterit, eatenus[v] ordinentur, ut propriae capitationis[vv] onus ac sarcinam recognoscant; ita ut pro magnitudine vel[x] celebritate uniuscuiusque vici ecclesiis certus, iudicio episcopi, clericorum numerus ordinetur. *Dat. VI.*[y] *Kal. Aug. Nisiae,*[z] *Honorio A. IV.*[a] *et Eutychiano Coss.*[b] (398.)

34. *Iidem AA. Sapidiano Vicario Africae*[c]. Si ecclesiae venerabilis[d] privilegia cuiusquam fuerint vel temeritate violata vel dissimulatione neglecta, commissum quinque librarum auri, sicut etiam prius constitutum est[e], condemnatione plectatur[f]. Si quid igitur contra[g] ecclesias vel clericos[h] per obreptionem vel ab haereticis vel ab huiusce modi[i] hominibus fuerit contra leges impetratum[k], huius sanctionis auctoritate vacuamus[l]. *Dat. VII.**) *Kal. Iul. Brixiae, Theodoro V. C.*[m] *Cos.* (399.)

— c. 32. 4, edd. c. 32. 11 c. 29. Vid. supr. IX, 40, 16, not. sup. et not. z et c. 2, 9, 12, 13, 23 h. t., not. sup. Baron. ad ann. 398, n. 74 (77?). — c. 33. 4, edd. c. 33. 11 c. 30. Vid. c. 2, 9, 12, 13, 23 h. t., not. sup. Coniungenda est cum c. 16 C. Th. de Poenis (IX, 40), c. 3 C. Th. de His, qui ad ecclesias (IX, 45), c. 57 C. Th. de Appellat. (XI, 30) et sec. Go. cum c. 32 h. t. Cod. Iust. I, 3, 11. Bas. III, 3, 6. Anselm. Luc. IV, 24. — c. 34. 4, edd. c. 34. 11 c. 31. 15, 50, 51 c. 21. Vid. c. 1, 2, 9, 12, 13, 23 h. t., not. sup. Cod. coll. can. Carol. de Savigny III, 28, cod. Stuttg. et cod. Vindob. iur. can. n. 38 fol. Cod. Iust. I, 3, 13 mutil. Capit. (Ben. Lev.) VI, 116, 389. Hincm. l. c. II, p. 320. Synod. Tricassina ann. 878 cap. 1 et 2. Ans. Luc. IV, 18. Decr. Gr. can. XXV, qu. 2, can. 20, §. 2. Baron. ad ann. 399, n. 82.

51, c. XIV. cit. Ans. Hincm.; rell. *sed et.* 11 *laudabilem — iniuriam.* c. XIV. Sirm. *fact. s. aut m. atr. i.* a) Cod. Iust. *crimen publicum*, ut c. XIV. Sirm. aa) Til. *iniurias, vel, uti publicum crimen, persequi ac.* 11 *hac.* b) c. XIV. cit. *mereri, ut hac saltem ratione, quod agi adversum se per episcopum non posse confidit, ex aliorum accusationibus malorum audacia pertimescat. Et si multitudo.* c) Cod. Iust. Ans. (IV, 23) *violenta a civilis.* 50 *violenta ac civilis.* d) Cod. Iust. Ans. (IV, 23) *flagitari*, improb. Go. dd) Go.: „Non mutandum in *sed.*" 11 *sed.* e) 15, 50, 51 *ac.* 15 *armis ac difficultate locorum.* f) 11 *ueatur.* Ans. (IV, 23) c. XIV. cit. *tueantur.* Seqq. ita scripta sunt in Cod. Iust. et ap. Ans. l. c. *tueatur, praesides provinciarum etiam militari auxilio per publicas literas appetito, competentem vindictam tali excessui imponere non morentur.* g) 11 om. *armatae.* Idem mox *exspectabilem.* h) c. XIV. cit. *deposcent.* i) Cod. Iust. Greg. l. c. Ans. (III, 93) *Dat. VI.* et *Mediolani.* 15, 50, 51 *Mart.* k) Ita Cod. Iust. Similiter 11, Coll. Ans. dat: *Honorio ā IIII et Euthiciano* et om. *Coss.* in cod. 11. 15 *Honorio ā III et Eutitiano.* 50, 51 *Honorio ā III et Eutyciano.* 4, Til. — Be. *Honorio III.* Iam Go. et Be. em. *IV.*, qui numerus et ap. Gregorium est et apud Lab.; Be. addi iussit etiam *A.* c. XIV. *Dat. XVIII. Kal. Febr. Ravennae, DD. NN. Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.* (412.) Vid. infr. quae dixi ad subscr. eius c. Apud Ans. (IV, 23) om. subscr., deest etiam ap. Hincm. l) 11 *āāā.* m) Fol. 405[b] cod. 4. 11 *privatisquae.* Til. — Lugd. *ordinabunt non — rationibus, cum.* Go. eos reprehendit, qui pro *non* cj. *ne.* mm) Go.: „Male apud Baronium *si.*" n) 11 *habeant etiam.* Teste Go. sunt, qui habeant *etiam.* o) Scrib. *VI.* Vid. c. 16 cit., not. *a, b.* p) 11 *Honorio āā IIII et hiciano* et om. *Coss.* q) 11 *Euticiano.* r) Cod. Iust. Ans. *In ecclesiis*, quo nil opus esse dicit Go. s) 11 *vices.* t) Go.: „*Similibus.*" Mox 11 *constitute.* u) Go.: „Loco scilicet." 11 *vel vicos sed ex eo vico ecclesiam.* v) Cod. Iust. om. *eatenus.* vv) 4 *capitationes*, rubro col. em. *capitationis.* x) In 11 deest *vel.* y) Reposui *VI.* ex cod. 11, quare del. ea, quae supr. IX, 40, 16, not. *a* scripta sunt: *et c. 33 — lege.* Etiam Cod. Iust. *VI.* Rell. *III.* Sed Go. in not. em. *VI.*, ut est in legibus cum h. c. coniungendis. z) 11, Cui. 2, 2° *Niso.* Be. *Misizi.* Cf. c. 16 cit., not. *b.* a) 4, Til. — Lugd. Lab. om. *IV.* Repos. est *IV.* in Cui. 2 ex cod. 11. b) 11 *et Euthiciano*, om. *Coss.* Aur. Lugd. *et Euthyciano Cons.* c) Cod. Iust. om. *Africae.* 11 *Id est A. Sap.* d) Cod. Iust. *Si venerabilis ecclesiae.* e) Cod. Iust. om. *sicut — est.* Hanc constitutionem a se non reperiri dicit Go. f) Cod. Iust. *plectetur*, et des. sqq., pariter atque apud Hincm. et Ben. Lev. g) 15, 50, 51 om. *contra.* h) 15, 50, 51 *ecclesiis vel clericis.* i) Ita 4, 15, 50, 51, Til. Cui. 1. Cui. 2, 2°. Go. Lab.; 11, edd. rell. *huiusmodi.* Fol. 406[a] cod. 4 lac. cum v. *hominibus.* k) 15, 50, 51 *fuerat contra leges imperatum.* Go. nonnullos dicit em. *fuerat*; qui sint nescio. 11 *legis.* l) Ita 4, 15, 50, 51, Til. — Lugd. Lab.; 11, Cui. 2 — Be. *damnetur.* Ceterum 11 *huic sanctiones auctoritate dampnetur.* Quod Go. dicit, in cod. Til. et in illis edd. inveniri *vacuetur* vel *vacuamus*, verum non est. *) Cod. Iust. *VI. Kal.* m) 4 *Brxiae.* 11 *Theod vicario.* 15 *Theodosio Augusto Cons.* 50, 51 *Brixia et Theodosio Conss.* 4, Aur. Lugd. *Conss.* Go. *V. Coss.*, om.

35. *Iidem AA. Hadriano Pf. P.*[n] Quicunque[o] residentibus sacerdotibus fuerit episcopali loco[p] detrusus et nomine, si aliquid vel contra custodiam[q] vel contra quietem publicam[qq] moliri[r] fuerit deprehensus, rursusque sacerdotium petere[s], a quo videtur expulsus[t], procul ab ea[u] urbe, quam infecit[v], secundum legem[x] divae memoriae Gratiani, centum milibus vitam agat[y]. Sit ab eorum coetibus separatus[z], a quorum est societate discretus[a], sitque huius modi[b] personis, tenore huius legis, illicitum, sacra nostra adire[c] secreta[d], et impetrare rescripta[e]; omnibus abiectis[f] per culpam sacerdotio[g] personis, quae[h] impetrata sunt, infecta[i] permaneant: scituris[k] his, quorum defensione nituntur, absque sui[l] reprehensione non futurum, si hoc eis polliceantur[m] suffragium, qui divinum non videntur meruisse iudicium[n]. *Dat. prid.*[o] *Non. Febr. Ravenna*[p], *Stilicone et Aureliano Coss.* (400.)

Haec lex interpretatione non indiget.[q]

36. *Iidem AA. Pompeiano Proconsuli*[r] *Africae.* Quicunque catholicae religionis clerici intra eum modum[s], unde victus emendi vendendique[t] usum lege praefinitum[u] exercent, ab auraria pensione habeantur immunes. §. 1. Ab his quoque, quos a publici laboris actu[v] et gradus clericatus et, quod non minus est, sanctior vita[x] defendit, praecipimus temperari. Nec enim ullum eorum, qui excepti legibus probabuntur[y], subiacere patiamur[z] iniuriae etc. *Dat. prid. Id. Iul.*

— c. 35. 4, Til. — Be. Lab. c. 35. 50, 51, Br. Al. eiusque codd. Sich. c. 4. Vid. c. 1 h. t., not. sup. Hausta est ex c. II. Sirmond. et coniungenda cum c. 24 C. Th. de Feriis (II, 8). Cod. Iust. I, 3, 14 mut. Bas. III, 1, 1. Hincm. l. c. II, p. 710. Baron. ad ann. 400, n. 20. Integra cum interpr. vv. est in codd. 6 — 14 (sed 11 in ea sola parte, quae Br. Al. exhibet. Vid. c. 2, 12, 23 h. t., not. sup.), 16 — 18, 20, 21, 27, 29 — 31, 33 — 35 (sed in 34 cum interpr. siglo), 38, 42; tota lex deest in codd. 15, 24, 32, 37, 39, 43, 44; inscr. deest in cod. 26, ubi textui interpr. siglum add. est. In codd. 28, 36, 40 inscriptio, subscr. et interpretis vv. conflata sunt cum textu c. 39 h. t. hoc modo, ut inscr. c. 39 desit, subscriptio non desit, adsint igitur duarum c. subscriptiones, huius c. et c. 39 cit.; subscr. et interpr. vv. des. in cod. 25. — c. 36. 4, edd. c. 36. 11 c. 32. 15, 50, 51 c. 22. Vid. 1, 2, 9, 12, 13, 23, 35 h. t., not. sup. Baron. ad ann. 401, n. 15. Summ. C. Th.: „*VIII similis.*"

C. Ri. Ri*. *Coss.* n) In Br. Al. codd. et in Sich. ed. imperatorum nomina ponuntur. Nonn. codd. *archadius, adriano, adiano.* 20 *ariano* et *philippo* pro *Pf. P.*; alii *praeposito* pro *Pf. P.* c. II. Sirm. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius*, ubi del. est *et Theodosius*, etsi in edd. consules anni 405 add. sunt. Vid. infr. not. *p.* o) Nonn. codd. *Quecumque.* p) Nonn. codd. *locū retrusus.* 11 *detrusus quae sacerdotium et nomine.* 16 om. *detrusus — contra.* 20 *detrusus est.* Nonn. codd. *numine* et supra *ab ep. loco.* Cod. Iust. *loco et nomine detrusus.* q) Go.: „Tentet quis hic, *castimoniam.*" c. II. Sirm. *sententiam.* 50 add. *publicam.* 6—8, 10, 12, 14, 17, 21, 25, Cod. Iust. om. *vel* post *aliquid.* qq) 50, c. II. Sirm. om. *publicam.* Cod. Iust. om. *contra* ante *quietem.* r) Multi Br. Al. codd. *mulieri* pro *moliri.* 11 *morili.* Nonn. codd. (veluti 6) om. *rursus* vel *que* post *rursus.* s) Cod. Iust. *petere sacerdotium.* 10 *sacerdotium pertinere.* 11 *sacerdotium p̄cere praetereaquo.* Alii secundi ord. codd. *sacerdotium praeterea quod videtur* s. *sacerdotium propterea quod* (vel *quo*) *videtur*, *sacerdotium praetereatque.* t) c. II. Sirm. *exclusus.* u) 10, 18, 50 om. *ea.* Nonn. codd. *orbe* s. *orbem* pro *urbe.* v) c. II. cit. *quam indignus infecit.* Cod. Iust. *quam conturbaverit.* 11 *quam fecit.* 25 *quamquam inficit.* x) 18 om. *legem.* Nonn. codd. *divinae* aut *divini.* Cod. Iust. om. *secundum — Gratiani.* y) eo ins. L. (!) dicit Be. In 42 a sec. manu add. *et.* Cod. Iust. *agat. Nec nostra adeat secreta* et om. *Sit — sacra.* z) 9 *superatus.* 20 *seperatus.* a) 11 *decretus.* In c. II. add. *careat urbe, quam tenuit, segregetur a plebe, quam mentitus vitae praeceptor infecit.* b) 11, 25, 34, 50, 51 *huiuscemodi.* c. II. cit. *sit huius modi.* c) 4, 6, 7, 9—11, 14, 16, 18, 21, 27, 29—31, 33, 34, 38, 42 *personis inlicitum tenore s. n. adire* et om. *huius legis*, sed in 4 a rec. man. supr. *tenore* add. *temere* et asteriscus niger; unde Til. *personis inlicitum temere * sacra* etc. similiter atque cod. 18; 20, 25, Sich. *personis inlicitum tenere sacra nostra, adire.* 26 *personis illicitum tenore sacramenta adire.* Hincm. 50, 51 *personis illicitum huius legis tenore s. n. adire*, qui ordo verborum propius accedit ad cod. 4 et Br. Al. codd. scripturam. 12 om. *personis — illicitum.* Videtur igitur Cui. 1 scriptura, quae a reliquis editoribus recepta est, reposita esse ex c. II. cit. 13 *decreta* pro *secreta.* d) Seqq. mutata sunt in Cod. Iust. *nec impetrare rescripta speret, sed etiam impetratis careat; defensoribus etiam eorum indignationem subituris.* Vid. not. *y* antec. e) Nonn. codd. et Hincm. *scripta.* 12 *impetrato scripto.* 31 *secreta etiam p̄scripta.* 38 *impetrare secreta.* f) 4 *abectis*; ab antiqua man. emend. *abiectis.* 6—8, 10, 11, 14, 16, 18, 25, 31, 33, 34, 38 *adiectis.* 26 *eiectis.* 42 et L. ap. Be. *obiectis.* g) 6—8, 16, 21, 25, 30, 34, 38 *sacerdotium.* 10, 18 *sacerdotii.* 13, 20, Sich. *sacerdotum.* h) 11, 34 *quaeque.* 27 *quoque.* i) Nonn. codd. *sunt et infecta* aut *sunt ineffecta.* k) 6—8, 14, 16, 17, 21 *sciturі his*, sed 16 *hi.* 10, 18 *scituri quorum.* Alii codd. *sciter his* aut *scituri si is* aut *sciturus.* Sich. *sciturіs hiis*, sed in m. *scituri hii.* l) 11 *suui.* Mox in nonn. codd. om. *si* aut *eis.* m) c. II. cit. *si his polliceantur*; nonn. codd. *publicentur.* 16 *pollicetur.* n) 50, 51 *meruisse iudicium.* 11 om. *non.* Cum subscript. h. c. inc. fol. 406[b] cod. 4. In ima pag. add. signum quaternionis *NΓ.* o) 8 om. *prid. Febr.* et 38 *Non. Febr.* Nonn. codd. *Dat. III.* p) Sich. Cod. Iust. *Ravennae.* 6—8, 10, 16, 18, 42 om. *Rav.* 20 *Feba rū.* Multi codd. *Stillicone*, ut Sich. aut *Stilichone*, ut 4, Til. — Ri*. Cod. Iust. Lab.; alii *Aurilliano.* c. II. Sirm. *Stilicone II. consule*, sed edd. in tit. de Episcopali iudicio habent consules anni 405. Vid. quae ad c. II. Sirmond. de illa subscriptione a me dicta sunt. 11 om. *Coss.* q) Go. — Ri*. add. vel eget uncis inclusa. 11 *haec lex expositione non egit.* Cui. 1 — Cui. 2*. Lab. om. *Haec — indiget.* r) Ita 11, Cui. 2 — Be.; 4 *p̄u.* Til. — Lugd. *P. V.* Vid. XI, 16, 1, not. *m*; XV, 7, 9, not. *r*; infra c. 38, 46 h. t. s) 11 *modo.* 15 *Quicunque religionis catholicae clerici emendi vendendique usum intra modum lege praefinitum exercent.* t) 50, 51 *vendendive.* u) 11 *legem prefinitum.* v) 50, 51 *auctu.* x) 11 *vitam.* y) 15, 50, 51, Go. in not. *probantur.* z) 4, Til. — Be. *patiamur iniuriae* et 11 *paciantur iniuria*, sed 15, 50, 51, Lab. Go. in not. *patimur*, etsi Go. tuetur *patiamur.* Correxit autem Blume in Coll. LL. Mos. et Rom. V, 3, ad quem locum provocat

Mediolano, post cons. Stiliconis[a] *et Aureliani VV. CC.*[b] (401.)

37. *Idem AA. et Theodosius A.*[c] *Studio Pf. U.* Quoniam personae ad inquisitionem perpetrati incendii[cc], ut tui culminis suggestio patefecit, nequeunt inveniri, clericos carceris custodia relaxamus, ita ut[d] navibus impositi ad lares proprios revertantur. [e]Nec proscriptionis periculo domus[*]) careant, quas episcopos vel clericos peregrinos post publicationem[f] edictorum et nostrae serenitatis affatus probabitur suscepisse; pari forma servanda, si qua domus cives clericos[g] nova ac tumultuosa conventicula extra ecclesiam celebrantes susceperit[h]: ad observandos[i] si quidem seditionis aditus id nostro sedit[k] arbitrio, ut omnes episcopi et clerici[l] peregrini ab hac sacratissima urbe pellantur. *Dat. IV.*[m] *Kal. Sept. Constantinopoli, Honorio A. VI.*[n] *et Aristaeneto*[o] *Coss.* (404.)

38. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA.*[p] *Porphyrio*[q] *Proconsuli*[r] *Africae. Post alia:* Privilegia, quae ecclesiis et clericis legum decernit[s] auctoritas, hac quoque praeceptione sancta et inviolata permanere decernimus. Atque hoc ipsis praecipuum ac singulare[t] deferimus, ut, quaecunque de nobis, ad ecclesiam tantum[u] pertinentia[v], specialiter fuerint impetrata[x], non per coronatos[y], sed per advocatos[z], eorum arbitratu, et iudicibus innotescant et sortiantur effectum[a]. Sacerdotes vero provinciae erunt solliciti, ne, sub hac scilicet[b] privilegii[c] excusatione, etiam contra eorum utilitatem[d] aliquid[e] his inferatur[f] incommodum. *Dat. XVII.*[g] *Kal. Dec.*[h] *Romae, Honorio VII. et Theodosio II. AA. Coss.*[i] (407.)

39. *Idem AA.*[k] *Theodoro Pf. P.*[l] Quemcunque clericum[m] indignum officio suo episcopus iudicaverit et[n] ab ecclesiae ministerio[o] segregaverit, aut si qui[p] pro-

— c. 37. 4, edd. *c.* 37. 11 c. 33. Vid. c. 2, 9, 12, 13, 23, 35 h. t., not. sup. Cod. Iust. I, 3, 15 mut. Coll. eccles. const. I, 3, 15. Balsamo Paratitl. I, 1. Fabrot. Not. ad Coll. eccles. const. 1. (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. T. II, p. 1254, 1242, 1389). Baron. ad ann. 404, n. 54. — c. 38. 4, edd. c. 38. 11 *c.* 34. 15, 50, 51 *c.* 23. Vid. c. 2, 9, 12, 13, 23, 35 h. t., not. sup. Coniungenda est cum c. 41 C. Th. de Haeret. (XVI, 5). Capit. (Ben. Lev.) VI, 388. Hincmar. l. c. II, 328. Decr. Grat. cau. XXV, qu. 2, can. 1. Summ. C. Th.: „*Superioribus similis.*" Baron. ad ann. 407, n. 41. — c. 39. 4, Til. — Be. Lab. *c.* 39. Br. Al. eiusque codd. (etiam 11, 50, 51; sed 11 in ea sola parte, quae Br. Al. complectitur) Sich. *c.* 5, sed 15 *c.* 6 et codd. 24, 28, 32, 36, 37, 39, 40, 43, 44 *c.* 4. Vid. c. 1, 2, 9, 12, 13, 23, 35 h. t., not. sup. Hausta est h. c. ex c. IX. Sirmond. Coniungenda est cum c. 45 C. Th. de Haeret. (XVI, 5), neque vero cum c. 8 Cod. Iust. de Episc. aud. (I, 4), ut Go. vult. Vid. infra not. *i.* Commemoratur et confirmatur c. 53, §. 1 Cod. Iust. de Episcopis (I, 3). Fabiani P. ep. II. Stephani P. ep. II. (Knust l. c. p. 54, 57). Integra cum interpr. est in codd. 6, 7, 9—14, 16—18, 20, 21, 50, 51; omnia praeter interpr. des. in cod. 46; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35, 39, 43; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in codd. 25 (ubi textus interpretationis signum prae se fert) et 26; solus textus in codd. 8, 27, 29, 33, 34, 38, 40, 42, 44; sola interpr. in cod. 15. De codd. 28, 36, 40 vid. c. 35 h. t., not. sup.

Go., *patimur* pro *patiamur*, quod cod. Berol. (olim Pith.) et ed. Pith. habent. a) 4, 11, edd. ante Be. *Stilichonis.* 50, 51 *Stilliconis.* 11 om. *post cons.* b) 11, 15 om. *VV. CC.* 50, 51 *Vic. Cons.* 4 *Aureliano.* c) Addidi *et Theodosius A.* ex Cod. Iust.; iam Be. flagitavit h. vv. 4, edd. om. *et Theodosius A.* cc) 11 *incendi.* d) 11 *relaxamus id ut.* e) Hinc incipit c. 15 Cod. Iust. cit. hunc in modum mutata: *Conventicula illicita extra ecclesiam in privatis aedibus celebrari prohibemus, proscriptionis domus periculo imminente, si dominus eius in ea clericos nova ac tumultuosa conventicula extra ecclesiam celebrantes susceperit* et des. reli. *) 11 *domos.* f) Fol. 407[a] cod. 4. g) 11 *suscipisse — servando si qua domos cives clericis.* h) Ita 4, 11, Til. Cod. Iust.; Cui. 1 — Be. Lab. *susceperint*, male. i) Ita 4, 11, edd.; Go.: „Sustineri potest: etsi forte alios mallit *obserandos*" (sic recte Ri. Ri*.; nam Go. mendose *observandos*). c. 39 h. t. *aditus obstruatur.* k) 11 *sedet.* l) Go. — Ri*. add. *et*, mendose. Vide supra *episcopos vel clericos peregrinos.* m) 28, 36, 40, Cod. Iust. *III.* n) Ita 11 et Be.; sed 4, Til. — Lugd. *Honorio VII.* et Cui. 2 — Ri*. Lab. *Honorio VI.* o) 11 *Aristeneco* et om. *Coss.*, ut fere ubique. 4, Til. — Lugd. Go. — Ri*. Lab. *Aristeneto.* Cui. 2, 2* *Aristineto.* p) Rep. *Iidem AAA.* Vid. c. 37 h. t., not. *c.* Similiter 15 *Id. aug.* 11 *Imp. Archadius — AA.* q) 11, 50, 51 *Porfirio.* 4, Til. — Ri*. *Porfyrio.* r) 4 *pu.* Til. — Lugd. *P. V.* Vid. c. 36 h. t., not. *r.* 15 *consuli* et 50 *cons.* s) Ita 4, 15, 50, 51, Hincm. Lab. Til. — Lugd.; 11, Cui. 2 — Be. *decrevit.* Ceterum 4 *q'*, rubro col. add. *ae* (quae). 11 *que — legem* et mox *ac.* t) 4 *singularem*, rubro col. del. m. 11 *hac.* u) Go.: „Forte Ecclesiae statum et defensionem." v) 50, 51 *pertinentium.* x) 11 om. *impetrata.* y) Go.: „Est qui tentet *honoratos* (sic est in m. Cui. 2, 2*). Ego aliquando tentabam *Corporatos*: verum detinenda lectio ista." z) 4, edd. *ab advocatis.* 11 *ab advocatos.* 15, 50, 51, Hincm. *per advocatos.* a) 11 *effectu.* 15, 50, 51, Hincm. *innotescat et sortiatur effectum.* b) Fol. 407[b] cod. 4. c) 11 *privilegiis.* d) 11 *eorum arbitratu et iudicibus utilitate aliquid.* e) Go.: „Non mutandum in *aliquod*: aliquid incommodum: incommodum adiective." f) 11 *inferantur.* g) 4, Til. — Lugd. Lab. *VII.* 15, 50, 51 *XIIII.* 11, Cui. 2 — Be. *XVII.*, ut c. 41 cit. h) 11 *Sept.* 15, 50, 51 *April.* Cui. 2, 2* om. *Dec.* i) 11 om. *Coss.* et 15 *AA.* 50, 51 *Ā.* k) Recte Go. Be. reponi volunt *Impp. Honorius et Theodosius AA.*, convenienter siglo *Id. AA.*, quod in codd. 4, 11, 15 reperitur et duorum, non plurium impp. siglum est. Hanc opinionem confirmat c. 45 cit., quae cum h. c. coniungenda est atque solis *Honorio et Theodosio impp.* tribuitur. Edd. *Id. AA.* Verum etiam inscr. c. IX. Sirmond. *Impp. Arcadius et Honorius* mendosa est. Br. Al. codd. et Sich. c. 38 imperatores nominant, sine dubio hac de causa, quia compositores Br. Al. nesciebant explicare siglum *Id. AA.* 11 *Item.* 50 *AAA.* Ceterum nonn. Br. Al. codd. habent *Theud. et Archadius.* l) c. IX. cit. *II. Pf. P.* et c. 45 cit. *Pf. P. II.* 20 *Pfū.* Sich. *PF. V.*, impr. Ri., sed Sich. in m. *PF. P.* 8 om. *Theodoro Pf. P.* Nonn. codd. *Theodoro* et *pposito* pro *Pf. P.* m) 9, 11, 26, 28, 36, 40 *Quicumque clericum.* 24 *His quemcunque.* Ri. — Be. *clericorum*, err.; omnes enim codd. habent *clericum.* n) 4, 11, 40, 50, 51, Til. — Lugd. Lab. om. *et.* o) 11 *ministeria*, alii codd. *ministerium.* Sich. *segregaverit. Aut.* p) 4,

fessum[q] sacrae religionis obsequium[r] sponte dereliquerit, continuo eum curia sibi[s] vindicet, ut liber illi[t] ultra ad ecclesiam recursus esse non possit, et pro hominum qualitate et quantitate[u] patrimonii vel[v] ordini suo vel collegio civitatis adiungatur[x]: modo ut quibuscunque apti erunt[y] publicis necessitatibus obligentur, ita ut colludio[z] quoque locus non sit. Per singulos igitur[a] binae librae auri inferendae aerario nostro a decemprimis curialibus exigantur[b], si aliquibus[c] illicitam conniventiam[d] et colludia foeda praestiterint[e], hominibusque improbissimis[f] ab omnibus officiis militiae[g] aditus obstruatur[h]. *Dat. V.*[i] *Kal. Dec. Ravennae*[k], *Basso*[l] *et Philippo*[m] *Coss.* (408.)

INTERPRETATIO. *Quemcunque*[n] *clericum episcopus suus malae vitae esse probaverit et cum de gradu suo pro morum pravitate deiecerit, vel si ipse clericus sua voluntate professionem reliquerit clericatus*[nn], *continuo a iudice curialibus adiungatur, ut*[o], *si ita et natalibus et facultatibus est idoneus, eum inter ipsos curiales officium suum implere compellat. Si autem infima*[p] *persona est, inter collegiatos eum observare, vel ad quae*[q] *aptus fuerit, in publico servire lex ista constituit, ita ut*[r] *huius modi personae a curialibus quolibet colludio nullatenus excusentur. Quod si factum fuerit, pro singulis personis curiales binas libras auri fisco a*[s] *se noverint inferendas.*

40. [t]*Impp. Honorius et Theodosius AA. Melitio*[u] *Pf. P.* Placet, rationabilis[v] consilii[x] tenore perpenso[y], destricta[z] moderatione praescribere[a], a quibus specialiter necessitatibus ecclesiae urbium singularum[aa] habeantur immunes. Prima quippe[b] illius usurpationis contumelia depellenda est, ne praedia usibus coelestium secretorum dicata[c] sordidorum munerum fasce[d] vexentur. Nullam iugationem[e], quae[f] talium privilegiorum sorte gratulatur,

— c. 40. 4, edd. *c.* 40. 11 *c.* 35. 15, 50, 51 *c.* 24. Vid. c. 1, 2, 9, 12, 13, 23, 35, 39 h. t., not. sup. Hausta est ex c. XI. Sirmond. Cod. Iust. I, 2, 5. Bas. V, 1, 4. Pii P. ep. II. et Urbani P. ep. (Kunst l. c. p. 44, 50). Cap. (Ben. Lev.) V, 339; VI, 117, 385. Ans. Luc. IV, 21 mut. Decr. Grat. cau. XVI, qu. 1, can. 40. Baron. ad ann. 412, n. 8.

6, 9, 15, 16, 21, 25, Til. — Ri°. Lab. *aut si qui.* Ita etiam c. IX. Sirmond. 10, 18 *si quid.* 26 *aut qui se.* 11, 50, 51 om. *qui.* Rell. codd. Sich. et Be. *quis.* Summ. C. Th. *qui, quod.* q) Go. *professum* accipit pro *professione*, passiva igitur et substantiva significatione, sed tamen ex c. IX. Sirmond., quacum convenit cod. 9, patet, ante v. *sponte* in nonnullis C. Th. libris mss. excidisse v. *obsequium. Professum* passive dictum est. 20, 25, 28, 36, 40 *professus.* Summ. C. Th. *qui, quod professus est, abiecit.* r) Ex cod. 9 et c. IX. Sirmond. cit.; rell. om. omnes *obsequium.* Vid. not. *q* antec. Cui. 1 — Lugd. *dereliquerint.* 25 *reliquerit.* s) Ita c. IX. Sirm. et Br. Al. codd. 50. 51, Sich., sed 25, 26 om. *sibi*; 4, Til. — Be. Lab. *sibi cum curia.* t) 20 *vindicet et ut liber illius.* Sich. *illius.* 25 *et liber illi.* u) 11 *et non pro hominum qualitatem et quantitatem.* c. IX. Sirm. *qualitate vel.* v) 15 om. *vel.* Nonn. codd. *ordine.* x) c. IX. Sirm. *adiungat.* 25 *adiungatur et quibuscunque.* y) 4 *aptierint*, sed rubro col. corr. *apti erunt.* 15 *apti erit p. n. obligetur.* 9 *quibuscunque apierunt.* 10, 18 *quibuscunque obtinuerunt.* 11, 28, 36 *quibuscunque adpeti er̄.* 25, 40 *quibuscunque adpetierint.* 26 *quibuscunque apti eorum.* z) Nonn. codd. *obligantur* et *contudium.* a) c. IX. cit. *ut per singulos* et om. *igitur.* b) 20 *decempimis.* 40 *a decemprimimis conatibus exegentur.* 26 om. *exigantur — hominibus.* c) c. IX. cit. *Si alicui.* 16, 21 *si a quibus.* Vid. not. sq. d) Plerique codd., etiam 4, 6, 7, 50, Til. — Ri°. *conhibentiam*, alii *cohibentiam*, ut Lab. 11, 21. 16 *convenientiam.* 20 *inlicita conibentia.* 25 *si aliquibus in litem conibencia.* Sich. *aliquibus illicita conniventia*, sed in m. *a quibus illicitam cohibentiam.* e) 6, 7 *perstiterint.* 10, 18 *p̄stiterit.* 11 *foedera.* 20 *foeda.* f) c. IX. cit. *omnisque hominibus improbissimis ab officiis omnibus.* 11, 20 *hominibus quae.* 25 *hominibus quoque probissimis.* Sich. *praestiterint hominibus, quae* et in m. *hominibusq;.* g) 15 *militie officiis.* h) 12 *abstruatur.* 20, Sich. *militiae de aditu observantur.* 26 *aditus ubi trahatur.* i) *V.* add. ex c. IX. Sirm. et c. 45 de Haereticis cit. et ex codd. 9, 14. Codd. 4, 11, 20, 21, alii codd. Sich. — Be. Lab. om. *V.* 6, 7, 10, 17, 18, 28, 36, 40, Anianus Reg. ap. Go. *X*, quo numero admisso coniungenda est h. c. cum c. 4 C. Th. de Testimoniali (VII, 21) et c. 22 C. Th. de Bonis proscr. (IX, 42), quod adversatur c. IX. cit., ex qua h. c. et c. 45 haustae sunt. Vid. supr. IX, 40, 20, not. *bb.* c. 8 Cod. Iust. de Episc. aud. (I, 4) *Dat. Id.*, ut c. XVIII. Sirm., ex qua deprompta est. k) 4, 11, 50, 51, Til. — Ri°. Lab. om. *Rav.*, sed 6, 7, 21 et plerique Br. Al. codd. L. sec. Be., Sich. Be. add. *Rav.*, recte; nam hoc habet c. IX. Sirm. et c. 45 citt. 20 *Ravenna.* l) Nonn. codd. *Basilio*, et mox *Filippo* s. *Fylippo, Publio, Publico.* m) In c. IX. add. *VV. CC.* 11 om. *Coss.* n) Nonn. codd. *Quicunque* et mox *grado.* nn) Nonn. codd. *clericus.* Infra Aur. Lugd. *Iudicae.* o) 20, Sich. *et*, sed Sich. in m. *ut.* 8 *ut si in nat.* 39 *ita innatalibus.* p) Fere omnes codd., etiam 6, 10, 16, 18, 20, 21, 39, Sich. Cui. 1, Lab. *infima.* 11, Aur. — Ri°. *infirma. Infima persona*, h. e. vilioris originis, plebeia. Vid. similem locum supr. XV, 1, 49, not. c. q) 11 *collegatos — vel aliquod.* 6—8, 21, alii codd. om. *ad.* Alii codd. *quo*, alii *se observare.* r) Multi codd. om. *ut.* Mox alii *quodlibet.* s) 20 om. *a.* Etiam apud Sich. deest *a.* t) Fol. 408ᵃ cod. 4. Rep. *Id. AA.* Vid. c. 39 h. t., not. *k.* 15 om. *AA.* u) 11, 50, 51, Aur. Lugd. *Militio.* Ans. *Mettio Papae.* 15 *M. p̄posito.* v) c. XI. Sirmond. *Placet igitur, rat.*; antecedit enim prologus legis. 15, 50, 51 *rationalis.* x) Go. cj. *concilii*, scil. Africani, ad cuius petitionem h. c. lata sit. *Concilii* habent Ans. et ap. Herrm. codd. Pl. 2, Bg. Gt. y) Optime add. in c. XI. Sirm. *quoniam remedia confusa nequissimis auribus viam relinquunt.* z) Cod. Iust. *districta*, ut 50. 11 *destrictam moderationem.* a) 15, Ans. et nonn. in Cod. Iust. *perscribere.* aa) Cod. Iust. *necessitatibus singularum urbium ecclesiae hab.* b) Go.: „Igitur." c. XI. Sirmond. *primo*, bene. Infra *Postremo.* c) Cod. Iust. *dedicata.* d) 4 *face*, ab ant. man. ponitur e supr. *a* (faece). 15, 50, 51 *fece.* Til. Cod. Iust. *faece.* Sed 11 *fascae* et c. XI. Sirm. Lab. Cui. 1 — Be. *fasce*, prob. Go., qui: „*Fascis munerum*: recte." Etiam Dirksenio l. c. p. 835 prob. *fasce*; nam paullo infr. *adventiciae necessitatis sarcina* et supr. XI, 30, 22 *mulctae fascis.* Putat igitur *faece* ex *fasce* librariorum culpa ortum esse. Quamquam *faece* non abhorret ab antec. v. *sordidorum*, et locus ex c. 22 prolatus non omnino in hunc quadrat, tamen assentior Go. et Dirksen., cum codd. et edd. c. XI. Sirm. *fasce*, neque vero *faece* habeant. e) 4, 11, Til. — Be. *nulla iugatione.* 15 *nulla eos iurgatione.* 50, 51, Lab. *Nullam iuga-*

muniendi itineris constringat iniuria; nihil[ff] extraordinarium ab hac superindicticiumve flagitetur[g]; nulla pontium instauratio[h], nulla translationum sollicitudo gignatur[i]; non aurum ceteraque talia poscantur. Postremo nihil, praeter canonicam illationem[k], quod adventiciae necessitatis sarcina[l] repentina depoposcerit[m], eius[n] functionibus adscribatur[o]. Si quis contravenerit, post debitae[p] ultionis acrimoniam[q], quae erga sacrilegos iure promenda est, exsilio perpetuae[qq] deportationis uratur[r]. *Dat. VIII. Kal. Iun.*[s] *Ravenna, Honorio IX. et Theodosio V.*[t] *AA. Coss.* (412.)

41. *Iidem AA. Melitio Pf. P.*[u] Clericos non nisi apud[v] episcopos accusari convenit. Igitur si episcopus vel presbyter, diaconus et quicunque inferioris[x] loci Christianae legis minister apud episcopum[y], si quidem alibi non oportet, a qualibet persona fuerint accusati[z], sive ille sublimis vir honoris sive ullius[a] alterius dignitatis, qui hoc genus laudabilis[b] intentionis arripiet[c], noverit, docenda[d] probationibus, monstranda documentis se debere inferre. Si quis ergo circa[e] huius modi personas non probanda detulerit, auctoritate huius sanctionis intelligat, se iacturae famae[f] propriae subiacere, ut damno pudoris existimationisque[g] dispendio discat, sibi alienae verecundiae impune insidiari saltem[h] de

— c. 41. 4, add. c. 41, sed Go. *XXI.*, mendose. 11 *c.* 36. 15, 50, 51 *c.* 25. Vid. c. 1, 2, 9, 12, 13, 23, 35, 39 h. t., not. sup. Hausta est ex c. XV. Sirmond. Cod. Reg. Par. 4278. Gaii P. ep. I. Sixti III. P. ep. III. (Knust l. c. p. 61, 75). Capit. (Ben. Lev.) VII, 436. Capit. Angilramni c. XXIV. Hincmar. l. c. II, 326, 785. Decr. Grat. cau. II, qu. 3, can. 1 et qu. 7, can. 50. Baron. ad ann. 412, n. 28. Ritter ad C. Th. T. II. Praef. p. VI.

tionem, quod falso Go. Be. dicunt esse in c. XI. Sirm.; potius c. XI. *Nulla iugationem t. pr. s. gratulantem.* Reposui ex codd. 50, 51 *Nullam iugationem*, quod constructio loci flagitat et Go. prob.; nec parvi tamen habeo c. XI. scripturam, ad quam apte conveniunt, quae infra sequuntur *nihil extraordinarium — nulla instauratio — nulla sollicitudo.* Similiter c. 14 h. t. init.; *iugationem*, i. e. possessionem. Cod. Iust. om. *Nullam — iniuria.* f) 4 *que*, a libr. supra add. *a* (quae). ff) Cod. Iust. *nil.* g) c. XI. Sirm. *ab hac vel superindicticium flagitetur.* 4, Til. *fatigetur*, male. 11 *ab hac superindicticiumvelflagitetur.* 15 *ab his s. flagitetur.* 50 *ab hac superindiciumve flagitetur.* Cod. Iust. *abhinc superindictumve flagitetur.* h) In Cod. Iust. om. *nulla pontium instauratio.* c. XI. Sirm. *restauratio.* i) Cod. Iust. *signetur* (impr. Go. et Dirksen.) et om. *non — poscantur.* k) 4, Til. Cui. 1 *inlationum.* c. XI. Sirm. *nihil, quod praeter canonicam illationem adventiciae.* Cod. Iust. *n. pr. c. illationem, et quam adventitiae*, impr. Go. l) 4, Til. — Lugd. *sarcinam.* Cui. 2, 2* *sarcinaN.* Rell. *sarcina.* m) Cod. Iust. *poposcerit.* n) 15 *eorum.* o) c. XI. Sirmond. *adscribatur. Vacent ecclesiae solis, quibus bene consciae sunt, divinae praedicationis officiis; cuncta in orationibus celebrandis horarum omnium momenta consumant. Gaudeant nostra in perpetuum liberalitate munitae, quarum nos erga cultum pietatis aeterna devotione gaudemus. Quapropter sublimis magnificentia tua, religionis motibus in huiusce modi negotio nobiscum decenter accincta, oraculi praesentis atque in omne aevum perpeti firmitate duraturi serie comperta, roboratis omnibus, quae sacrosanctae venerationis intuitu huiusce sanctionis auctoritate praescribimus, provinciarum iudices scriptis currentibus admonebit, quo evidenter agnoscant, universos, qui deinde temerariae praesumptionis animo in iniuriam ecclesiarum nostrique praecepti aliquid fortasse tentaverint, severissima interminatione quatiendos, ita ut in talibus deprehensi, contumacia fervente peccati, post debitae etc.* p) Til. *contrauenertit*, mendose. 15 *Si qui contravenire temptaverit post debitae.* q) 4 *acrimonia*, rubro col. supr. add. *m* (acrimoniam). 11 *debite ultionis acrimonia — iurae.* qq) Cod. Iust. *deportationis perpetuae.* r) 4, Til. *iuratur* (sed asteriscus atramento adscriptus est in cod. 4 et in Til. ed. additus post *iuratur*) pro *turatur* (iuratur), quod teste Dirksen. l. c. p. 336 in C. Reg. est. 11, 15, 50, 51, Urbanus P. Ans. Lab. Cod. Iust. Cui. 1 — Be. *uratur.* c. XI. Sirm. *utantur*, pro quo scrib. *urantur* (*universos, qui — in iniuriam ecclesiarum — aliquid tentaverint, severissima interminatione quatiendos, ita ut in talibus deprehensi — exsilio perpetuae deportationis urantur*). s) c. XI. cit. Cod. Iust. *Iul.* 15 *Ian.*, crebra corruptela siglorum. Cum subscr. h. c. inc. fol. 408[b] cod. 4. t) c. XI. cit. *A. IV. Coss.*, mendose. 11 om. *Coss.* u) 11 *Militio.* 50, 51 *Melitiano p̃posito.* c. XV. Sirm. *ad Melitium Virum Illustrem Pf. P.* v) Aur. Lugd. *nonnisi aut.* c. XV. Sirm. ita inc.: *Non cassum veterum prudentia constituit, quod appetitam innocentiam solaretur, et purgatis reperit ultionem, ne libera calumniantis intentio insontes affligeret. Terret quidem reum proposita poena criminibus, sed facit accusatorem vindictae contemplatio cautiorem, ne quisquam solis aliquando inimicitiarum stimulis incitatus ingerat non probanda iudicibus. Quae fori aequitas, responsis veterum et legum nostrarum aeternitate solidata, cunctis est delata personis, debet clericis nunc prodesse, quos non nisi apud episcopos convenit accusari. Quibus nihil convenit habere commune, ne cultus venerabilis sacerdos et christianae legi dicatus minister, quibus intuitu religionis maior quam ceteris talibus reverentia deferenda est, securo calumniantis arbitrio, cuiuslibet criminis nondum probata obiectione maculetur: et talibus personis, quibus dignum est detulisse pro merito, peccatum iniuria fieri et sine ultione illicite patiamur. Quapropter placiturae omnibus legis aeternitate sancimus, ut si episcopus etc.* x) 11 *inferiores.* y) c. XV. Sirmond. 50, 51 *episcopos.* z) c. XV. Sirmond. *fuerit accusatus.* Ben. Lev. add. *quicunque fuerit.* a) c. XV. Sirmond. *sive cuiuslibet.* b) c. XV. Sirmond. *miserandae.* 50 ex corr., Ben. Lev. Hincm. *inlaudabilis. laudabilis intentionis eius scil., qui clericum iure accusandum putat.* c) 50 supra lin., 51 *arripuerit.* Ben. Lev. *arripuit.* c. XV. Sirmond. cit. *arripiat, ut homo peccatis aliquibus vel criminibus pollutus, mentiendo probatos obsequio, vel locum tenentes sacerdotii vel divinis servientes mysteriis dilaceret, noverit.* d) Ri*. *docendi.* e) c. XV. Sirmond. *deferre. In qua si est culpa minister religionis, vitae suae pollutione removendus, sacris non potest interesse secretis. At si huius est vesaniae, quae nullis fulta probationibus composita criminatione talium virorum appetisse propositum videatur. Si quis igitur circa.* 50 *Si quis ergo contra.* Etiam Go.: „Contra." f) 11 *sed acture forme propriae.* g) Ex 50, 51, c. XV. cit. Hincm. et Go. not.; rell. *existimationis.* 11 *discant.* h) 11, Cui. 2 — Ri*. *saltim* et Til. Aur. Lugd. Cui. 2, 2* *decetero.* 15 om. *de cetero.* 50, 51 *saltem dicere non*

cetero non licere. [i] Nam sicut episcopos, presbyteros, diaconos ceterosque, si his obiecta comprobari potuerint, maculatos [k] ab ecclesia venerabili aequum [l] est removeri, ut contempti [ll] post haec et miserae humilitatis [m] inclinati despectu [n] iniuriarum non habeant actionem: ita similis videri debet [o] iustitiae, quod appetitae [p] innocentiae moderatam deferri iussimus ultionem. Ideoque huius modi [q] duntaxat caussas episcopi sub testificatione multorum [r] actis [s] audire debebunt. *Dat.* [t] *Id. Dec. Ravennae, Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.* [u] (412.)

42. *Iidem AA. Monaxio Pf. P.* Quia inter cetera [v] Alexandrinae legationis inutilia hoc etiam decretis scriptum est, ut reverendissimus [vv] episcopus de Alexandrina civitate aliquos non exire [x] (quod quidem terrore eorum, qui parabalani [y] nuncupantur, legationi insertum est), placet nostrae [z] clementiae, ut nihil commune clerici cum publicis [a] actibus [b] vel ad curiam pertinentibus habeant. §. 1. Praeterea eos, qui parabalani vocantur [c], non plus quam quingentos esse praecipimus, ita ut non divites, et qui hunc locum redimant, sed pauperes a corporatis, [d] pro rata Alexandrini populi, praebeantur, eorum nominibus viro spectabili praefecto augustali videlicet intimatis [e], et per eum ad vestram magnitudinem referentes [f]. §. 2. Quibus neque ad quodlibet publicum spectaculum, neque ad curiae locum, neque ad iudicium accedendi licentiam permittimus; nisi forte singuli ob caussas proprias et necessitates iudicem adierint, aliquem lite pulsantes [g] vel ab alio ipsi pulsati, vel in communi totius corporis causa syndico ordinato [h]: sub ea definitione, ut, si quis eorum haec violaverit, et brevibus parabalani [hh] eximatur, et competenti supplicio subiugetur, nec unquam ad eandem sollicitudinem revertatur. §. 3. [i] Loco autem mortuorum viro spectabili praefecto augustali surrogandi dedimus potestatem sub ea conditione [ii], quae superius designatur. *Dat. III.* [k] *Kal. Oct. Constantinopoli, Theodosio A. VII.* [kk] *et Palladio Coss.* (416.)

43. *Iidem AA. Monaxio Pf. P.* Parabalani [l], qui ad [m] curanda debilium aegra corpora deputantur, quingentos [n] esse ante praecepimus [o]. Sed quia hos minus sufficere in praesenti cognovimus, pro quingentis [p] sexcentos [q] constitui praecipimus, ita ut pro arbitrio [r] viri reverendissimi [rr] antistitis Alexandrinae [s] urbis de his,

— c. 42. 4, edd. *c.* 42. 11 *c.* 37. Vid. c. 2, 9, 12, 18, 23, 35, 39, 43 h. t., not. sup. et supr. XII, 12, 15, not. sup. et not. *k.* Commemorat eam Theodosius in c. sq. h. t., ubi vid. not. *o.* Cod. Iust. I, 3, 17 nonn. omm. Coll. eccles. constitt. I, 3, 17. Fabrotus Not. ad Coll. eccles. constitt. I. (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. II, 1255, 1389). Baron. ad ann. 416, n. 38, 39. — c. 43. 4, edd. *c.* 43. 11 *c.* 38. Vid. c. 2, 9, 12, 13, 23, 35, 39 h. t., not. sup. Cod. Iust. I, 3, 18 om. pr. Coll. eccl. const. I, 3, 18. Fabrot. Not. ad Coll. eccles. constitt. I. (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. II, 1255, 1389). Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*"

i) *Nam* etc. des. ap. Hincmar. II, 326. 11 *Nam si episcopos.* 15, 50, 51 *Nam sicut ab episcopo.* k) 11, 50, 51 *potuerint conprobari maculatos.* 15 *obiecta probaverint maculatos.* Ben. Lev. om. *maculatos.* l) Fol. 409 [a] cod. 4. ll) 4 *contemptio.* Ita etiam Til. m) Ita 11, c. XV. Sirmond. Hincmar. Cui. 2 — Be., recte. 4, Til. *utilitatis.* Cui. 1 — Lugd. Lab. *vilitatis.* Ben. Lev. om. *ut contempti — actionem.* 50 *misera.* n) 15 *despectui.* o) 11 *debeant.* p) 4, Til. — Lugd. *petitae.* 11, 15 *quo appetite.* c. XV. Sirm. *appetitae* et h. l. et princ. eius c. (vid. not. *v* anteced.), ut 50, 51, Cui. 2 — Be. et Lab. q) Ben. Lev. *huiuscemodi.* r) 4, Til. *testificationē ultorum.* s) Hincm. *acta.* t) Ita 11, 15, 50, 51, c. XV. Sirmond. et Cui. 2, 2*; 4, Til. — Lugd. Go. — Be. add. *III.* u) 11, Aur. Lugd. *Cons.* Ap. Hincm. et Ben. Lev. deest subscriptio. v) 11 *ceteros.* vv) 4, 11, edd. Lab. *reverentissimus.* Vid. c. 43 h. t., not. *rr*, *x* et supra XI, 1, 37, not. *a.* x) 4, Til. — Lugd. *aliquas non exire.* 11, Cui. 2 — Be. *aliquos non exire.* Locus corruptus. In m. Cui. 1 — 2* ad v. *aliq.* scribitur: „*forte aliquatenus non exiret.*" Go. in comm. h. c. *aliquo non exiret*, quod Lab. rep.; Be. putat deesse v. *patiatur* aut similem vocem. Nisi versus excidit, facio cum Go., cuius cj. commendatur sententiae simplicitate. Be. cj. hoc obstat, quod nescitur, qui sint illi, qui v. *aliquos* indigitantur. Vid. not. *z.* y) 11, in m. Cui. 2, 2* *parabaiani.* Vid. not. *c*, *hh*, *l*, *u* sq. *Parabolani* recte iubet Be. scribi. Cf. Go. comment et Ri. Praef. T. VI, P. 1, p. III. z) 4 *insertum est placet nostrae.* Asteriscus atramento additus est a rec. manu post *est.* Til. — Cui. 2* *insertum est*) * *placet nostrae.* Etenim quia hic locus corruptus est (vid. not. *x* antec.) et mancus esse videtur, Til. asterisco lacunam indicavit. Cum v. *Placet* inc. c. 17 Cod. Iust. a) 11 *commune clerum publicis.* b) Cod. Iust. *actionibus*, improb. Go. Etiam Aur. Lugd. *actionibus.* c) Cod. Iust. *pertinentibus, cuius corpori non sunt annexi, habeant. Praeterea his, qui parabolani vocantur* (om. *non plus — Quibus*) *neque ad.* 11 *qui parabaiani* (vid. not. *y* antec.) et mox *praecepimus* et *redemant.* Cui. 2, 2* *non prius.* d) Fol. 409 [b] cod. 4. e) 11 *intimatus.* Cui. 2 — Be. *Pf.* s. *PF. augustali.* 11 et hic et infra *exspectabili.* f) 4, 11, edd. *referentes.* Be. cj. *referendis*, recte. g) Cod. Iust. *pulsantes lite.* 11 *aliquam litem.* h) 4, Til. Cui. 1 *incommuni.* Cod. Iust. *vel in communes totius corporis causas syndico ordinato*, improb. Go. 11 *causasinditio ordinato.* Go. Be. cj. *syndici ordinati.* Dubito an unquam parabolani syndici ordinati fuerint. Sententia est: parabolani in communi totius corporis causa ad iudicium accedendi licentiam habeant, si quidem syndicus ordinatus est. hh) 11 *parabaiani existimatur.* Vid. not. *y* antec. Cod. Iust. *parabolanis.* i) *Loco* etc. absunt a Cod. Iust. Mox 4, edd. *Pf.* s. *PF.* ii) 4 *condicicione.* k) Cod. Iust. *VIII.* Vid. supra XII, 12, 15, not. *k.* kk) 11, Cui. 2, 2* *VI.* et om. 11 *Coss.* Aur. Lugd. *Cons.* l) 11 *Parabaiani*, ut in m. Cui. 1 — Lugd. et Lab.; Cod. Iust. *Parabolani.* Vid. not. *y* antec. et c. 6 h. t., not. *x.* Mirum est, etiam in Cod. Iust. nominativum esse. Ut lex nunc sese habet, scrib. necesse est *parabolanos.* Olim igitur in hunc modum scripta fuisse videtur: *Qui parabolani vocantur* (vid. c. antec. §. 1), *qui.* Simile quid accidit C. Th. conditoribus in c. 1 infr. de His, qui sup. relig. cont. (XVI, 4), ubi vid. not. *m.* m) Fol. 410 [a] cod. 4. 11 *curandam.* n) Cod. Iust. om. *quingentos — quingentis.* o) 11, Cui. 2, 2* *praecipimus.* Vid. c. 42 h. t. p) 4, 11, Til. Cui. 1 *quingentos.* q) 4, Til. Cui. 1 *sexgentos.* Aur. Lugd. Go. — Ri*. *sescentos.* Lab. in m. „*alias seigentos; et infra sescenti.*" r) Cod. Iust. *per arbitrium.* rr) Ita Cod. Iust.; 4. 11, edd. Lab. *reverentissimi.* Vid. infra not. *x* et c. antec., not. *vv.* s)

qui ante fuerant, et qui pro consuetudine curandi gerunt[t] experientiam, sexcenti parabalani[u] ad huius modi sollicitudinem eligantur, exceptis videlicet honoratis et curialibus. Si qui[v] autem ex his naturali sorte fuerit absumptus, alter in eius locum pro voluntate eiusdem sacerdotis, exceptis honoratis et curialibus, surrogetur; ita ut hi sexcenti viri[x] reverendissimi sacerdotis praeceptis ac dispositionibus[y] obsecundent et sub eius cura consistant: reliquis, quae dudum latae legis forma complectitur super iisdem parabalanis[z] vel de spectaculis vel de iudiciis ceterisque*), sicut iam statutum est, custodiendis. *Dat. III. Non. Febr.*[a] *Constantinopoli, Honorio XII. et Theodosio VIII.*[b] *AA. Coss.* (418.)

44. *Iidem AA.*[c] *Palladio Pf. P.*[cc] Eum, qui probabilem saeculo[d] disciplinam[e] agit[f], decolorari consortio sororiae appellationis[g] non decet. Quicunque igitur cuiuscunque gradus sacerdotio[h] fulciuntur[i] vel clericatus honore censentur, extranearum sibi mulierum[k] interdicta consortia cognoscant; hac eis[l] tantum facultate concessa, ut matres[m], filias atque[n] germanas intra domorum suarum septa[o] contineant. In his[p] enim nihil scaevi[q] criminis aestimari[r] foedus naturale permittit. §. 1. Illas etiam non relinqui[s] castitatis[t] hortatur affectio, quae ante[u] sacerdotium maritorum legitimum[v] meruere coniugium. Neque enim clericis incompetenter[x] adiunctae sunt, quae dignos sacerdotio viros[y] sui conversatione[z] fecerunt[a]. *Dat. VIII. Id.*[b] *Maii*[c] *Ravenna*[d], *D. N. Theodosio A. IX.*[e] *et Constantio*[f] *III.*[g] *V. C. Coss.* (420.)

— c. 44. 4, edd. c. 44. 11, 50, 51 (sed 11 in ea sola parte, quae Br. Al. continet) c. 6, ut in Br. Al. eiusque codd. Sich., exceptis codd. 24, 28, 32, 36, 37, 39, 40, 43, 44, in quibus est c. 5 et cod. 15, ubi est c. 7. Vid. c. 1, 2, 9, 12, 13, 23, 35, 39 h. t., not. sup. Coniungenda est cum c. 3 C. Th. de Raptu vel matrim. s. virg. (IX, 25). Utriusque c. fons est c. X. Sirmond. Cod. Iust. I, 3, 19. Coll. eccles. const. I, 3, 19. Fabrotus Not. ad Coll. eccles. const. I. (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. II, 1255, 1389). Roever, diss. ad loca quaedam iur. civ. depravata c. XI. (in Thes. Oelrichs. I, 1, p. 175). Legis Baiuvar. Tit. I, c. 13, §. 2 (Capit. Dagob. XIII, 2 anni 630 ap. Baluz. I, p. 100). Ad interpr. vid. cod. Bamberg. I, 9, pag. 197 et Hincmar. l. c. I, 718, 719, II, 786. Integra cum interpr. est in codd. 6, 7, 9—14, 16—18, 20, 21, 50, 51; omnia des. in cod. 8; omnia praeter interpr. in codd. 26, 46; inscr. et textus in codd. 24, 30—32, 35, 39, 43; textus et subscr. in cod. 37; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus in codd. 27, 29, 33, 34, 38, 42, 44; sola intr. in cod. 15; de codd. 28, 36, 40 vid. c. 35 h. t., not. sup. Meminit h. c. Baron. ad ann. 420, n. 51.

11 *Alexandrini*. Cod. Iust. *antea*. t) 4, Til. *curam degerunt*. Mox 4, Til. — Ri*. *sescenti*. 11 *dc*. u) 11 *parabaiani*. Cod. Iust. *parabolani*. Vid. not. y antec. Til. *ad huiusmodi*. v) 11, Aur. Lugd. Be. Cod. Iust. *Si quis*. Vid. supra XV, 1, 43, not. *a* et c. 39 h. t., not. *p*. x) 11 *fuerit nota signa adsumptus* — *sacerdotum exceptis honorati et curialibus* (om. *surrogetur*) *ita ut hii dc̄ vire*. 4, Til. — Ri*. *sescenti*. Ceterum rep. *reverendissimi* ex Cod. Iust.; 4, edd. Lab. *reverentissimi*. Vid. not. *rr* supra et c. antec., not. *uu*. y) 11 *aut dispensationibus*. z) 4 *super hisdem parabalani*, sed rubro col. add. *s* (parabalanis). 11 *super hisdem parabaiani*. Til. — Ri*. *super hisdem*. Cod. Iust. *super his parabolanis*. Vid. c. antec., not. *y*. *) 11 *ceteris qui*. a) Fol. 410[b] cod. 4. Go. in Chron. *II. Non.* Aur. Lugd. om. *Febr*. Cui. 2, 2* err. *Now.* pro *Non*. b) 4, Til. — Lugd. Lab. *Theod. X.*, impr. Go. Cui. 2 — Ri. *Cons*. 11 om. *Coss*. c) In Br. Al. et ap. Sich. rep. *Impp. Honorius et Theodosius AA.* 11 *Item aāa*. 50, 51 *Idem āāa*. cc) Sich. *Pf. V.* Similiter 20 *pfu*. 21 *pfa*. d) 6, 7, 16 *seculum*. 10, 11, 18 *scdm* s. *secundum*. 14 *sectatum*. e) 14, 25 *disciplina*. f) 6, 7, 17 *aget*. Vv. *seculo disciplinā agit* in cod. 21 a sec. manu addita sunt. Inepte haec contraxerunt C. Th. compositores ex c. X. Sirmond. Vid. not. *i* sq. g) 16 *consortiti sor. app.* 6, 7 *appellationes*. 25 om. *non*. h) 10, 18 *sacerdotii*. 16 *sacerdotum*. i) 11, 15, 50, 51 *funguntur*, impr. Go., qui hic videtur cod. 11 consuluisse. Cf. supra c. 23 h. t., not. *c*. c. X. Sirmond. *Religiosi sacerdotis fida suggestio exigit probabilem saeculo disciplinam. Agit enim bonis moribus, ne clerici sacris ministeriis servientes feminis iungantur externis, quas decolore consortio sororiae appellationis excusant. Credimus quidem hanc devotis mentibus Dei inesse reverentiam, ut diversorii huius habitaculum conscientia pravae persuasionis ignoret. Sed hac societate seu amicitia non penetret, fama contaminat, datque sinistris rumoribus locum alterni sexus adiunctio, cum foris positus ac publico iure viventes ad illecebram criminis trahit obscoenae suspicionis exemplum. Quae cum ita sint, illustris et praecelsa magnificentia tua praesentis oraculi sanctionem propositis ubique divulget edictis, ut noverint cuncti, qui cuiuscunque gradus sacerdotio fulciuntur.* k) 9 *sibi multorum interdicta*. 15 *mulierum interdicta sibi*. l) 4, 7, 16 *haec*, sed in cod. 4 rubro col. del. *e* (hac). 10, 11, 18, 50, 51 *haec his*. 15 *has his*. 13 *ac eis*. c. X. Sirmond. *consortia. Hac sibi*. Cod. Iust. *Hac tantum eis*. Mox 25 *concessae*. m) Nonn. codd. *matris*. 25 *matrisfamilias atque*. n) 6, 7, 10, 12—14, 16—18, 20, 21, Sich. *et*. Go. *atque* dicit in nonnullis deesse. o) 6 sec. Be., 20, Sich. *tecta*. p) 12 *ut his*. Sich. *hiis*. 11 om. *nihil*. q) 11 *escevi*. 20 *sciri*. In 21 *scivi* a sec. manu scriptum est. Sich. *fieri*. Cod. Iust. *saevi*, impr. Go. et Roever. l. c. L. Baiuvar. *suspecti*. r) Sich. *aestimare*. 25 *crimen est aestimari fides natur*. Cod. Iust. *existimari*. Nonn. codd. *faeda*. Mox 6 *naturalis*. s) 20 *relinquit*. t) 6, 7, 11 *castitates*. 21 om. *castitatis*. Sich. *charitatis*. 20 *ortus* pro *hortatur*. u) Til. — Lugd. *antea*. 11 *que*. v) Nonn. codd. *meritorum et legitimorum*. 20, Sich. *meruerunt*. x) 20 *incompetentes*. y) c. X. Sirm. om. *viros*. Sich. *sua*. z) Go. in comm. vituperat eos, qui *conversione* substituunt pro *conversatione*. a) c. X. Sirmond. *fecerunt. Illam vero desiderii partem legum quoque praecuntium scita solidarunt, ut quisquis*, et sqq. ea, ex quibus c. 3 C. Th. cit. formata est. b) 15, 32, 50 *Kal*. Sunt etiam apud Go., qui habeant *Kal*. c) 15, 20, 24, 32, 39, 40, 44, Sich. *Mar.* s. *Mart.*, sed Sich. in m. *Maii*. Cf. c. 3 cit., not. g. Go.: „*Non.* in Aniano optimae notae." d) 24 *Treū*. Cod. Iust. *Ravennae*. Nonn. codd. om. *Rav.* et *D. N.*, pro quo alii *dnn* et Sich. *DD NN*. e) 20, 21, 32, 39 *VIII*. Sich. *Theod. VIII*. Nonn. codd. om. *IX*. f) 6, 7, 38, 39, 44, Sich. *Constantino*. g) Rep. *III*. Be. ex *L.* (!), recte; qui numerus reperitur in c. X. Sirm. c. 3 C. Th. cit., in codd. 11, 27, 33, 35, 38, 39, 42, in eo codice, quo Go. usus est et in Cod. Iust.; in

INTERPRETATIO. *Quicunque clericatus utuntur officio*[h], *extranearum mulierum familiaritatem*[i] *habere prohibentur; matrum, sororum vel*[k] *filiarum sibi solatia intra domum suam noverint tantum*[l] *esse concessa*[m], *quia nihil turpe in talibus personis fieri vel cogitari*[n] *lex naturae permittit. Illas vero mulieres sunt*[o] *in solatio retinendas, quas in coniugio*[p] *fuerunt*[q] *ante officium clericatus.*

45. *Iidem AA.*[r] *Philippo Pf. P.* *) *Illyrici.* Omni innovatione cessante, vetustatem et canones pristinos ecclesiasticos, qui nunc[s] usque tenuerunt[t], per omnes Illyrici provincias servari praecipimus. Tum si[u] quid dubietatis emerserit, id oporteat non absque scientia[v] viri reverendissimi sacrosanctae legis antistitis[x] urbis Constantinopolitanae, quae Romae veteris praerogativa laetatur[y], conventui sacerdotali sanctoque[z] iudicio reservari. *Dat. prid. Id.*[zz] *Iul. Eustathio et Agricola Coss.*[a] (421.)

46. *Imp.*[aa] *Theodosius A. et Valentinianus C. Georgio Proconsuli*[b] *Africae. Post alia:* Privilegia praeteritarum legum ecclesiae sive clericis[c] delata serventur etc. *Dat. prid. Non. Iul.*[d] *Aquileia, D. N.*[dd] *Theodosio A.* *) *XI. et Valentiniano C. Coss.*[e] (425.)

47. *Idem A. et C. Basso Comiti R. P.*[f] Privilegia ecclesiarum[g] omnium, quae saeculo[h] nostro tyrannus[i] inviderat, prona devotione revocamus, scilicet ut quicquid[k] a divis principibus constitutum est[l], vel quae singuli quique antistites[m] pro causis ecclesiasticis impetrarant[n], sub poena sacrilegii, iugi solidata aeternitate *), serventur[o]. §. 1. Clericos etiam,[p] quos indiscretim ad saeculares iudices debere deduci infaustus praesumptor edixerat., episcopali audientiae reservamus[q]. Fas enim non est, ut[r] divini muneris ministri temporalium potestatum subdantur arbitrio[s] etc. *Dat.*

— *c.* 45. 4, edd. *c.* 45. 11 *c.* 39. Vid. c. 2, 9, 12, 18, 28, 35, 39, 44, 46 h. t., not. sup. Cod. Iust. I, 2, 6 et ex parte geminata XI, 20, 1. Cf. supra XIV, 18, 1, not. sup. et not. *f.* Bas. V, 1, 5, LIV, 28, 1. Const. l. c. p. 1029. Abrogatur ab Honorio in epistola, quae ap. Constant. l. c. legitur. Baron. ad ann. 421, n. 3. — c. 46. 4, edd. *c.* 46. 11 *c.* 40. Vid. c. 2, 9, 12, 13, 23, 35, 39, 44 h. t., not. sup. Sec. Go. coniungenda est cum c. 63 C. Th. de Haeret. (XVI, 5). Vid. infr. not. *d.* Baron. ad ann. 425, n. 7. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" — c. 47. 4, edd. *c.* 47. 11 *c.* 41. 50, 51 *c.* 26. Vid. c. 1, 2, 9, 12, 13, 23, 35, 39, 44 h. t., not. sup. Sec. Go. coniungenda est cum c. 64 C. Th. de Haeret. (XVI, 5). Vid. infr. not. *t.* Hausta est ex c. VI. Sirmond. una cum c. 64 cit. Cod. Par. 4278. Ben. Lev. VI, 111, 890, VII, 422. Hincm. l. c. II, p. 827. Ivo XVI, 297. Baron. ad ann. 425, n. 27. c. VI. Sirm. cit., not. sup. Ritter ad C. Th. T. II, p. VI. Löhr l. c. Progr. II, p. 61. Glück l. c. T. VI, 362.

rell. codd. etiam 4, 6, 20, 21 et in edd. et ap. Lab. deest *III.* Dicendum est autem in cod. 11 scribi *Constantio III vic*, in cod. 27 *Const. vicario III*, in cod. 33 *Const. vic. III*, in codd. 35, 39 *Const. C. III Consulibus*, in cod. 38 *Const. III aug vic. css.*, in cod. 42 *Const. III vcc.*, in Cod. Iust. *Constantio V. C. III.* Denique cod. 31 habet *Const. c IIII Coss.* In nonn. codd. deest *V. C.*, ut apud Sich., in aliis est *cc* aut *vic* pro *V. C. Coss.* aut *viro claro Coss.* 20 *Const. ccss.* Aur. Lugd. Go. et Ri. *Cons.* 11 om. *Coss.* h) 6, 7, 11, 21, multi alii codd. *utuntur officio.* 20, edd. *officio utuntur.* i) Nonn. codd. *familiaritate* et *habentur.* k) 11 *suorum.* Cui. 2, 2ª in m.: „al. *suarū.*" 21, Sich. in m. *sororumve vel.* l) 20 om. *tantum.* m) 20, alii codd. *concessum.* n) Ri. Ri*. *cogitare.* Nonn. codd. *permittat.* o) Nonn. codd. *sunt mulieres.* p) *coniugium* 6, 21. q) Ita plerique codd.; 21, edd. *fuerint.* 21 om. *ante.* r) Go. Be. add. volunt *et Constantius A.*, improb. Garnerio in Opp. Marii Mercatoris p. 255 et renuente Cod. Iust. *) Cod. Iust. c. 1 *Praefecto Illyrici.* s) Fol. 411ª cod. 4. c. 6 Cod. Iust. *usque nunc.* t) c. 6 Cod. Iust. add. *etiam.* u) 11 *Illirici provintias servari praecepimus.* c. 6 Cod. Iust. cit. Const. *praecipimus*, *ut si*, non prob. Go. v) 4 *scientiam.* Ceterum ex Cod. Iust. editum est *reverendissimi.* Rell. *reverentissimi.* Vid. c. 42 h. t., not. *vv* et c. 43 h. t., not. *rr* et *x.* x) 11 *antestitis.* Mendose Aur. Lugd. *antitistis.* y) 4 *laetiatur*, ab antiq. man. corr. *laetatur.* Vid. supr. XIV, 13, 1, not. *f.* c. 1 Cod. Iust. cit. inscript. et subscr. h. c. recepta ita se habet: *Urbs Constantinopolitana non solum iuris Italici, sed etiam ipsius Romae veteris praerogativa laetetur*, et des. rell. z) 4 *sacerdotalis actoq'* et Til. *sacerdotalis actoque.* zz) Apud Go. deest *Id.* a) 11 *Eustatio* et om. *Coss.* Aur. Lugd. *Cons.* aa) Ita 4, 11, Be.; Til. — Ri*. Lab. *Impp.* b) 4 *pu.* Til. *PV.* Vid. c. 38 et c. 36 h. t., not. *r.* Ceterum 11 om. *C.* c) 11 *cleris.* d) c. 63 cit. *Aug.* dd) 11 *Aquilegia* et om. *D. N.* *) Go. — Ri*. om. *A.* e) 11 *Valentiniano Cons.* et om. *C.* f) Ri. Ri*. *Com. P. R.*, mendose. 11 *Idem aa et cons Basso crip.* 50, 51 *Idem aa.* Be. *Iidem A.* c. VI. Sirmond. *Imp. Theodosius A. et Valentinianus C. Amatio V. Ill. Praefecto Praet. Galliarum.* Caussam discrepantiae inter Codicem Theodos. et c. VI. Sirmond. explicavi in Diss. mea de Sirmondi constitt. pag. 10, not. * et pag. 11, not. **. Go.: „Mihi mens ea, reponendum hic et *d. l.* 64. *de haereticis. Basso Praefecto Praetorio*, pariter ut quatuor aliae leges praeferunt anni sequentis: vel sane *Comiti Patricio.*" g) In c. VI. Sirm. add. *vel clericorum.* 11 *privilegiarum eccl.* h) 11 *quae solo.* i) Ioannes, qui imperium invaserat. Cf. Go. comment. k) 50, 51 *quaeque.* Hincmar. *quaecunque.* l) 50, 51, Hincmar. *constituta sunt.* m) 11 *quoque antestites.* c. VI. cit. om. *pro caussis ecclesiasticis.* n) Ben. Lev. VI, 111 *impetraverunt*, sed VI, 390 et Hincmar. Lab. c. VI. Sirm. *impetrarunt.* Ri. *iNpetrarunt.* In c. VI. Sirm. om. *sub poena sacrilegii.* *) Florus Lugd., qui c. VI. adhibuit in Coll. XV Capit. *iugi soliditate.* Vid. Dissert. meam de Sirm. const. p. 11, not. **. o) In c. VI. Sirm. add. *nec cuiusquam audeat titillare praesumptio, in quo nos nobis magis praestitum confitemur.* p) Fol. 411ᵇ cod. 4. 11 *Cleros etiam quos indiscretum.* q) In c. VI. Sirmond. add. *his manentibus, quae circa eos sanxit antiquitas.* r) Hincmar. *uti.* s) In c. VI. Sirm. add. *Illustris itaque auctoritas tua, omni aevo mansura, quae iussimus, in provinciarum missa notitiam, praecipiet etiam sub poena sacrilegii custodire, specialiter id illustribus comprehensura praeceptis, ut in omnibus circa ecclesiastica privilegia veterum principum statuta serventur. Diversos vero episcopos, nefarium Pelagiani et Coelestiani dogmatis errorem sequentes, per Patroclum sacrosanctae legis antistitem praecipimus conveniri. Quos quia confidimus emendari, nisi intra viginti dies ex conventionis tempore, intra quos deliberandi tribuimus facultatem, errata correxerint, sesque catholicae fidei reddiderint, Gallicanis re-*

VIII. Id. Oct.[t] *Aquileie*, *D. N.*[u] *Theodosio A. XI.* et *Valentiniano C. Coss.*[v] (425.)

TIT. III.[x] DE MONACHIS[y].

1. *Imppp. Valentinianus*, *Theodosius et Arcadius AAA. Tatiano Pf. P.*[z] Quicunque sub professione monachi reperiuntur, deserta loca et vastas solitudines[a] sequi atque habitare iubeantur. *Dat. III.*[b] *Non. Sept. Veronae, Valentiniano*[c] *A. IV.* et *Neoterio*[d] *Coss.* (390.)

2. *Idem AAA. Tatiano*[e] *Pf. P.* Monachos, quibus interdictae fuerant civitates, dum iudiciariis aguntur[f] iniuriis, in pristinum statum[ff], summota hac lege, esse praecipimus[g]: antiquata si quidem nostrae clementiae iussione, liberos in oppidis largimur eis ingressus. *Dat. XV. Kal. Maii Constantinopoli*, *Arcadio A. II.* et *Rufino Coss.*[h] (392.)

TIT. IV.[i] DE HIS, QUI SUPER RELIGIONE CONTENDUNT[k].

1. *) *Imppp. Valentinianus*, *Theodosius et Arcadius AAA.*[l] *Eusignio Pf. P.* His[m], qui sibi tantummodo[n] existimant colligendi copiam contributam, si turbulentum quippiam contra nostrae tranquillitatis praeceptum faciendum esse tentaverint, ut seditionis auctores pacisque turbatae ecclesiae, maiestatis capite ac[o] sanguine sint[oo] supplicia luituri. *Dat. X. Kal. Febr.*[p]

Tit. III. 4 (sed sin. num. Vid. infr. not. *x*), 8, 11, Til. — Be. Lab. *Tit. III.* In codd. 15, 50, 51 deest hic tit. Vid. Diss. meam de Constitutionibus, quas Sirmondus Parisiis A. 1631 edidit. Lipsiae 1840. 4. p. 6 sq., not. *s*, *t*. Cod. Iust. 1, 3. Cf. tit. C. Th. de Bonis clericorum et monachorum (V, 3). — c. 1. 4, 8, 11, edd. c. 1. Coniungenda est cum c. 122 C. Th. de Decurion. (XII, 1), ubi cf. not. sup. et not. *e*. Abrogatur c. 2 h. t. Baron. ad ann. 390, n. 47 et 48. Incipit in hac c. fol. IH. cod. 2. Vid. infra not. *a*. — c. 2. 2, 4, 8, 11, edd. c. 2. Coniungenda est cum c. 8 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8). Eodem die data est, sed *Proculo Pf. U.* inscripta c. 20 C. Th. de Feriis (II, 8), ubi cf. not. *n*. Baron. ad ann. 392, n. 28.

Tit. IV. 2, 4 (sed sin. num. Vid. infr. not. *i*), 8, 11, Til. — Be. Lab. *Tit. IV.* 15 *Tit. II.* Vid. supr. XVI, 2, 1, not. sup. 50, 51 (sec. seriem titulorum, nam numerus tit. deest) *Tit. III.* Cf. tit. III. h. lib., not. sup. et Diss. mea de Constitutionibus Sirmond. cit. p. 6 sq., not. *s*, *t*. Cod. Iust. I, 1. — c. 1. 2, 4, 11, edd. c. 1. 8 c. 1, i. e. un. Deprompta est ex c. 4 C. Th. de Fide catholica (XVI, 1), ubi vid. not. sup. et not. *r*. Baron. ad ann. 386, n. 50 (sec. Go. n. 6, sec. Ri. n. 4). Vid. c. 2 et 3 h. t., not. sup. Go. h. c. fugitivam esse putat et abrogatam c. 15 C. Th. de Haereticis (XVI, 5).

---

gionibus expelli, *atque in eorum loco sacerdotium fidelius surrogari, quatenus praesentis erroris macula de populorum animis tergeatur*, *et futurae bonum disciplinae iustioris instituatur. Sane quia religiosos populos nullis decet superstitionibus depravari, Manichaeos* etc., et sqq. ea, unde hausta est c. 64 C. Th. cit. t) c. VI. Sirm. Florus l. c. cap. I. *Dat. VII. Id. Iul. Aquileiae*; c. 64 cit. *Dat. VIII. Id. Aug.* Sine dubio alterutro loco, aut hic aut in c. 64 erratum est in mense. Puto utroque loco scrib. esse *Aug.* Subscriptionis discrepantia, quae inter c. VI. Sirm. est et dictas leges, facile explicatur. Quam diversa sit inscriptio, supra not. *f* dixi. Cum enim illae c. sint diversa eiusdem legis ad diversos magistratus exempla, diversi quoque menses subscripti sunt, ii videlicet, quibus quodque datum sive missum est ad magistratus. Vid. Dissert. cit. l. c. u) 11, 50 om. *D. N.* v) 4, Til. — Lugd. Lab. om. *C.* 11 *Valentiniano* ā s. c̄c̄. Ignoro enim, utrum c̄ an c̄c̄ scriptum sit.

x) Vid. tit. I. huius libri, not. *a*. y) Vid. tit. II. huius libri, not. *b*. z) 11 *Imp. Valentinianus Theod. et Arcad. AA. Datiano* p̄p̄o. Go.: „Male alii, *Datiano*." Vid. supra XVI, 2, 44, not. *i*. a) 11 *vasta solitudine.* Cum v. *sequi* incipit fol. tertium cod. 2. b) 8, 11 *IIII*, recte. Vid. c. 122 cit., not. *e*. 8 om. *Non.* et *Veronae* — *Coss.* c) 11 *veraum alano* cum virgula traiecta per lit. *l*. d) 2, 4, Til. — Ri*. Lab. *Neotherio*. 11 *Neuthertio* et om. *Coss.* e) 11 *Datiano*. 2 *Cui supra* pro *Tatiano Pf. P.* habet. „Nova plane, inquit P., ratio indicandi magistratus," sed W.: „*Idem aaa cui supra*, ut fere supra notatum est e palimps. Vatic." Cf. supra XV, 7, 8, not. *i*. f) 2, 4, Til. *aluntur*, impr. Go. 8 *solvantur*. 11, Cui. 1 — Be. Lab. *aguntur*, prob. W. Etsi inter se consentiunt codd. 2, 4, tamen praefero vulg. scripturam. Difficile est enim elicere sententiam huic loco congruam ex v. *aluntur*. ff) *esse in pristinum statum*, i. e. restitui in pristinum statum et in eo esse. Cf. infra *in oppidis ingressus*. Go. om. *esse*. Intell. c. 1 h. t. g) 11 *statutum submota ac lege esse praecepimus.* h) 11 *Archad. II et Rufino* et om. *Coss.*

i) Vid. supr. XV, 1, not. *aa* et XVI, 1, not. *a*. k) Cod. Iust. *De Summa trinitate*, *et fide catholica*, *et ut nemo de ea publice contendere audeat.* Cui. 1 — Lugd. om. *Super.* Alii apud Go. *de* pro *Super.* *) Fol. 412[a] cod. 4. l) 11 *Imp. Valentinianus et Theod. et Archad. AAA.* Lab. *Impp.* 8 *Eusanio* p̄o̅. c. 4 cit. *ad Eusignium.* m) Ita codd. Til. — Ri*. Lab.; Be. *Hi.* Mancum esse principium legis, manifesto apparet; idque socordia compositorum C. Th., qui constructionis rationem non haberent (cf. etiam infra *sint* et not. *oo*) accidisse, perspicitur ex consensu codicum. Go. suppl. *Noverint hi.* Be. pro *His*, quod series verborum non admittere videtur, correxit *Hi.* Mihi videtur ex c. 4 rep. esse: *Conveniendi*, *quibus iussimus*, *patescat arbitrium*; *scituris his.* Hunc errorem C. Th. conditoribus iure crimini dari ne inficieris, vid. quid iis acciderit XVI, 2, 43, not. *t* et II, 10, 6. n) c. 4 *tantum.* Vid. c. 4, not. *s*. Go.: „Non etiam Arianis," quod Lab. putat ex sententia Go. supplendum esse. o) 4 *aeclriae.* 8 *et editionis auctores parsque turbatis ecclesiae maiestatis capite ac.* 11 *si turbolentum q. c. nostre tr.* — *turbate ecclesie maiestatis capite hac.* Til. ex 4 (quocum 2 videtur consentire) *pacisque turbatae ecclesiae maiestatis capite*, *ac.* Cui. 1 — Lugd. *turbatae ecclesiae maiestatis*, *capite*, *ac.* Cui. 2 — Ri*. Lab. *turbatae ecclesiae maiestatis*, *capite ac.* Be. *turbatae*, *ecclesiae maiestatis*, *capite ac.* Hiulca est oratio socordia compositorum C. Th. Go. em. *ac laesae etiam maiestatis.* Val. vult *et laesae maiestatis.* Scrib. cum c. 4 *pacisque turbatae ecclesiae*, *etiam maiestatis capite* etc. Vid. c. 4 cit., not. *x*. oo) *sint*; antecedunt enim in ea c., ex qua haec hausta est, h. vv. *patescat arbitrium*; *scituris his* — *quod* — *sint* supp. *luit.* Vid. supr. not. *m*. p) 4 om. *Febr.* Til.

Constantinopoli [q], *Honorio NB. P.* [r] *et Evodio* [s] *Coss.* (386.)

2. *Iidem* [t] *AAA. Tatiano Pf. P.* Nulli egresso [u] ad publicum vel [v] disceptandi de religione vel tractandi vel consilii aliquid deferendi pateseat occasio. Et si quis [x] posthac [y] ausu gravi atque damnabili contra huius modi legem veniendum esse crediderit, vel insistere motu [z] pestiferae perseverationis audebit, competenti poena et digne supplicio coerceatur. *Dat. XVI.* [a] *Kal. Iul. Stobis, Theodosio A. II. et Cynegio* [b] *Coss.* (388.)

3. *Iidem AAA.* [c] *Potamio Pf. augustali.* Deportatione dignus est, qui nec generali lege [d] admonitus, nec competenti [e] sententia emendatus et fidem catholicam turbat et populum. *Dat. XV. Kal. Aug. Constantinopoli, Arcadio A. II. et Rufino Coss.* [f] (392.)

4. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA. Anthemio Magistro officiorum.* [g] Cuncta officia moneantur, a [h] tumultuosis se conventiculis abstinere [i], et qui sacrilego animo auctoritatem nostri numinis ausi fuerint [k] expugnare, privati cingulo, bonorum proscriptione mulctentur [l]. *Dat. IV.* [m] *Kal. Febr. Constantinopoli, Honorio A. VI. et Aristaeneto* [n] *Coss.* (404.)

5. *Iidem AAA. Studio Pf. U.* [o] Si quis servos in hac sacratissima urbe possideat, eos a tumultuosis conventiculis faciat temperare, sciens, se pro singulis servis, qui interesse conventibus interdictis fuerint comprehensi, trium librarum auri dispendio feriendum: servis videlicet puniendis. §. 1. Quam formam in nummulariis ceterisque [p] huius almae urbis corporibus volumus sub poena graviore servari, ut unumquodque [q] corpus pro his, qui de suo numero conventus celebrare illicitos detegentur, [r] ad quinquaginta pondo [s] auri solutionem mulctae nomine adstringatur. *Dat. III. Id.* [t] *Sept. Constantinopoli, Honorio A. VI. et Aristaeneto Coss.* [u] (404.)

6. *Iidem AAA. Eutychiano* [v] *Pf. P.* Rectores [x] provinciarum moneantur, ut conventus eorum arceantur illiciti, qui, orthodoxorum [y] religione suffulti, spretis sacrosanctis ecclesiis, alio convenire conantur [z]: his, qui ab Arsacii, Theophili, Porphyrii [a], reverendissimorum [b] sacrae legis antistitum [c] communione dissen-

— c. 2. 2, 4, 11, edd. c. 2. 15, 50, 51 c. 1, i. e. un. Cod. vet. can. Quesn. c. 54 (in ed. S. Leonis Opp. Lugd. 1700 fol. T. II, p. 112 et ed. Ball. T. III, p. 394). Addit. Capit. IV, 32. Capit. (Ben. Lev.) VII, 195. Cod. can. (saec. XI.) bibl. Cotton. Vespas. A. 15; cod. Oriclens. (Oxon.) B. 4, 5; cod. Reg. Par. 1455 (fol. 70 [a]) et 3848 [a]. Baron. ad ann. 388, n. 58. Cf. Coustant l. c. p. LXXIX. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" Indicatur, ut Go. putat, c. 3 h. t. — c. 3. 2, 4, 11, edd. c. 3. Baron. ad ann. 392, n. 27. Summ. C. Th.: „*Primae similis.*" — c. 4. 2, 4, 11, edd. c. 4. Baron. ad ann. 404, n. 7. Go. hanc c. et sqq. h. tit. leges fugitivas esse dicit, a nonnullis etiam titulo de Haeret. (XVI, 5) inferri. — c. 5. 2, 4, 11, edd. c. 5. Baron. ad ann. 404, n. 55. Vid. c. 4 h. t., not. sup. — c. 6. 2, 4, 11, edd. c. 6, sed trunc. in cod. 4 et apud Til., de qua re vid. infr. not. *b*. Hanc c. commemorari putat Go. ap. Sozomenum VIII, 24, Georg. Alexandrinum in Vita Ioannis Chrysostomi pag. 239, n. 61; a Theodoro, Romanae Ecclesiae diacono, apud Palladium in Dialog. (pag. 11 T. XIII. Oper. Chrysostom. edit. Benedictin. Cf. Baron. ad ann. 404, n. 61), repeti autem ann. 406 sub Attico episcopo Constantinopolitano, qui Arsacio ann. 405 suffectus sit, et cf. iubet Georgium in Vita Ioannis Chrysostomi n. 63 et Nicephorum XIII, 30. Cf. etiam Exemplum Sacrae Honorii A. missae (ann. 404) ad Principem Orientis Arcadium (Baron. ed. Luc. T. VI, p. 459) et Epistola Honorii ad Arcadium ann. 405 (Bar. l. c. p. 484). Vid. c. 4 h. t., not. sup. Baron. ad ann. 404, n. 55, 56.

Kal. * *Constp.*, asterisco significans mensem deesse. q) Male et impr. Go. compositores C. Th. posuerunt *Constantinopoli* pro *Med.* Vid. c. 4 cit., not. z. In cod. 8 om. subscr. r) Aur. Lugd. *Honor. X. P.*, mendose. 11 om. *NB. P.* et *Coss.* s) 2 add. *VC.* t) 15, 50, 51 habent imperatorum nomina. 15 *Titiano.* 50 *Taciano.* Capit. Add. IV, 32 *Imperatores Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. una cum decreto episcoporum, Tatiano Praefecto praetorii.* Etiam in cod. vet. can. imperatorum nomina exhibentur. u) 11, Cui. 2, 2* *egressu.* Cod. vet. can. *egressum.* Go. ad v. *ad ann.*: „In publicum." v) Cap. om. *vel.* x) Ri. *quid*, err., sed corr. in Add. *quis.* y) In 11 add. *auxilii aut aliquid deferendi.* Ibidem infra *pestifere.* z) 51 *motum.* Vid. c. 2 C. Th. de Fide catholica (XVI, 1), not. *. a) 50, 51 *XV.* Cf. Coustant l. c. Ball. om. *Stobis* et mox 15 *II.* b) Cap. *Quinegio.* 11 *cinecio* et om. *Coss.* 15, 50, 51 *Cinegio.* Aur. Lugd. *Cons.* c) Be. rep. *Impp. Theod. et Arcad. AA.*, auct. Go. in Chron. const. pag. CXXXVII. d) Aur. Lugd. *Deportatione dignus, est qui* etc. Go. hic putat indigitari c. 19 C. Th. de Haer. (XVI, 5) aut c. 2 h. tit. e) Fol. 412 [b] cod. 4. 11 *sententia.* f) 2 *Rurius VC. Conss.* 11 *Archadio* et om. *Coss.* Mendose Lab. adscr. ann. 386. g) 11 *Imp. Archad. — Antemio ago offitiorum.* h) Ita 2, 4, Til. — Lugd. Lab.; 11, Cui. 2 — Be. om. *a.* Go. praepositione *a* nil opus esse existimat. Equidem multum tribuo Go., plus tamen h. l. duorum codd. auctoritati. i) 11 *obtinere.* k) 11 *nos nominis ausi fuerunt.* l) 11 *proscriptionem multentur.* m) 11 *III.* n) 2, 4, Til. — Ri*. Lab. *Aristeneto.* 11 *Aristeneco* et om. *Coss.* o) 11 *ppo.* p) 11 *possedent — faciat temerare — numulariis caeterisque.* q) 4, 11 *unumquoque*, sed in 4 rubro col. em. *unumquodque.* r) Fol. 413 [a] cod. 4. s) 11 *pondus.* t) 2 *Dat. III. K.*, i. e. *Kal.* u) 2, 4, 11, Til. — Ri*. Lab. *Aristeneto.* 11 om. *Coss.* v) 11 *Euthiciano.* x) 11 *Rectoris.* y) 4, Til. — Ri. Be. Lab. *orthodoxarum*; similiter 11 *ortodoxarum.* Go. em. *orthodoxorum*, quod in Ri*. receptum est, consentiente ut videtur cod. 2, cum P., qui usus est Ri*., nil diversitatis commemoret. Etiam Lab. legendum esse videtur *orthodoxorum.* z) 11 *suffultis praeter sacrissanctis e. a. c. cohantur.* 2 *coguntur* pro *conantur.* a) 2, 4, Til. — Go. *Theofili, Porfyri.* 11 *Arsaci Teofili Porfiri.* Ri. *Arsacii, Theodosii, Porfyri.* Ri*. *Arsacii, Theodosii, Porfyri.* Lab. *Theophili, Porphyri.* b) In cod. 4 magna lacuna est; desunt enim, quae sequuntur, usque ad vv. c. 15 C. Th. de Haeret. (XVI, 5) *habere conventum non ire*, quibuscum pergitur. Videtur autem lacuna iam in codice illo fuisse, ex quo codex 4 descriptus est. Etenim sine ullo scripturis signo abrupta est in media pagina huius c. oratio, et adduntur continuo, una eademque serie, verba illa c. 15 cit.; qui sequuntur deinceps numeri quaternionum et huius libri titulo-

tiunt, ab ecclesia procul dubio[d] repellendis. *Dat. XIV.*[e] *Kal. Dec. Constantinopoli, Honorio A. VI. et Aristaeneto Coss.*[f] (404.)

TIT. V.[g] DE HAERETICIS[gg].

1. *Imp. Constantinus A. ad Dracilianum. . . .*[h] Privilegia, quae contemplatione religionis[i] indulta sunt, catholicae tantum legis observatoribus prodesse oportet. Haereticos autem atque schismaticos non solum[k] ab his privilegiis alienos esse volumus[l], sed etiam[m] diversis muneribus constringi et subiici[n]. *PP. Kal. Sept.*[o] *Gerasto*[oo]; *Constantino A. VII. et Constantio C.*[p] *Coss.* (326.)

2. *Idem A.*[q] *ad Bassum. . . .*[r] Novatianos non adeo[s] comperimus praedamnatos[t], ut iis, quae petiverunt, crederemus minime largienda. Itaque ecclesiae suae domos et loca sepulcris apta sine inquietudine eos firmiter possidere praecipimus: ea scilicet, quae ex diuturno tempore vel ex empto[u] habuerunt, vel qualibet quaesiverunt ratione. Sane providendum[v] erit, ne quid sibi usurpare conentur ex his, quae ante discidium ad ecclesias perpetuae sanctitatis pertinuisse manifestum est. *Dat. VII.*[x]

Tit. V. 2, 8 (2 cum c. 1, 2, 3 h. t., vid. c. 8, not. sup., et 8 cum sola c. 8), 11, Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Lab. Be. *Tit. V.* 15 *Tit. IV.* Vid. supra XVI, 2, 1 et XVI, 3, not. sup. et de cod. 3 c. 11 h. t. Discerptus est autem hic titulus in cod. 15 in quinque titulos; ita enim distributus est: *De Hereticis IV* cum c. 1, 4, 51, 63 h. tit.; *De Donatistis V* cum c. 52 h. tit. et c. 4 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6); *De Ioviniano VI* cum c. 53 h. tit.; *De Eunominianis VII* cum c. 60 h. tit.; *De Manicheis VIII* cum c. 59 h. t. Deinde sequuntur *De Apostatis IX* cum c. 3, 1 C. Th. de Apostatis (XVI, 7); *De Iudeis X* cum c. 1, 5, 7, 6, 16, 27, 28 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8) et c. 2 C. Th. Ne Christianum mancipium (XVI, 9); *De Paganis XI* cum c. 10, 21 eiusd. tit.; *De His Qui Famis Tempore Sunt Collecti XII* cum c. V. Sirm.; *De Reis In Pascha De Carcere Educendis XIII* cum c. VII. Sirm.; *De Religione XIV* cum c. 1—3 C. Th. eiusd. tit. Cf. etiam Witte l. c. p. 28. 50, 51 *Tit. IV.* (cf. tit. III. et IV. h. lib., not. sup.), et insunt c. 1, 4, 51, 52, 58, 60, 59, 63 h. tit., hoc discrimine, ut in cod. 50, quia unum folium excidit, desint c. 59, 63. Vid. Diss. meam de Constitutionibus Sirmond. p. 6 sq., not. *s, t.* De cod. 4 et Til. vid. c. 6 antec. tit., not. *b.* Cod. Greg. XIV, 4. Novella Theod. de Iudaeis, Samaritanis, Haereticis et Paganis (ed. Berol. p. 1229). Nov. Valent. de Manichaeis (ed. Berol. p. 1314). Cod. Iust. I, 5. — c. 1. 2, 11, 15, 50, 51, edd. c. 1. Indigitatur h. c. in c. 7 C. Th. de Episc. (XVI, 2). Cod. Iust. I, 5, 1 mut. Bas. III, 3, 10. Ans. Luc. IV, 56. Baron. ad ann. 326, n. 16. — c. 2. 2, 11, edd. c. 2. In reil. codd. deest h. c. Baron. ad ann. 326, n. 17. Cf. Socrates l. c. V, 10. Sozomenus VIII, 1.

---

rum, ii computantur, ac si nihil desit; denique numerantur constitutiones sequentis tituli, quasi non illius, sed huius tituli leges sint. Ita apparet, librarium secutum esse ordinem, quem invenerit. Til., qui cod. 4 edidit, eandem lacunam eundemque ordinem habet, peccavit autem operarius, qui asteriscum, quo lacuna indicaretur, post v. *non* c. 15 cit. posuerit (*habere conventum nō * ēre*). Debebat eum ponere post *reverendissimorum.* Vid. Summ. C. Th. p. X. Cuiacius in Cui. 1 supplevit lacunam. Quo codice usus sit, nescio; dubito autem, num cod. 11 usus sit (vid. Summ. C. Th. p. X. sq.), quem demum in Cui. 2 videtur adhibuisse. Ceterum in codd. et edd. *reverentissimorum.* Vid. supr. XVI, 2, 42, 43. c) 11 *iis antestitum.* d) Cui. 2, 2* *dissentiunt ab Ecclesia, procuidubio.* e) 11 *IIII.* f) Codd. Cui. 1 — Ri*. Lab. *Aristenelo.* 11 om. *Coss.*

g) Vid. c. 6 antec. tit., not. *b.* gg) Cod. Iust. *De Haereticis et Manichaeis et Samaritis.* h) 15 *ad archilianum.* Similiter 50, 51 *ad Darchilianum.* Ans. Cod. Iust. *ad Gracilianum,* sed nonn. edd. *ad Dracilianum.* Cf. Witte (Richter's Kritische Jahrbücher für deutsche Rechtswissenschaft. Tom. I, p. 19). Dignitas deest non solum in C. Th. eiusque codd., verum etiam in Cod. Iust. Cf. c. 1 C. Th. de Usuris (II, 33) et epistolam Constantini ad Macarium episcopum Hierosolymitanum (in Vita Constantini III, 30 sq., ap. Socratem I, 9, Theodoretum I, 17), ex quibus locis Go. colligit add. esse *Agentem Vices Pf. P. per Orientem.* Be. addi vult *PPf. P.* et Rein. *agentem vicas Pf. P.* Cod. Iust. ms. Pl. 1 add. *p̄fectum p̄turio.* Ut lacunae indicium esset, add. puncta. i) 2 *contemplatione legis,* verbo hoc tracto e seqq. k) Ita 2, 11, 15, 50, 51 et Cod. Iust., qui sic: *Haereticos non solum his.* Edd. *non tantum.* Ceterum 11, 50, Cui. 1. Cui. 2, 2* *scismaticos.* l) 11 *voluimus.* m) Seqq. usque ad v. *Gerasto* des. in cod. 11. Cod. Iust. *volumus, sed adversis muneribus* etc. n) Cui. 1. Cui. 2, 2* *subici,* ut 50, 51. Go. — Ri*. *subici.* o) 15 *Febr.* oo) Cui. 1 — Ri*. Lab. *Generasto.* Be. Cod. Iust. *Generasti.* Go. propter Dracilani mentionem, qui Palaestinae viciniisque provinciis praefecti praet. vice praefuit, em. *Gerae asto* (proposita in Gera civitate). Geram enim prope Pelusium in Marmeotide proxime ad Palaestinam fuisse. Cj. etiam *Genesareto* (pro *Tiberiade*), improb. autem *Geraesto.* Denique sistit in em. *Gerae-asto* et suppl. *Dat. Romae* (*Dat. Romae et PP.* etc.). 2, 50, 51 *Gerasto;* similiter 15 *Gerasio.* Reposui igitur flagitante Wittio l. c. *Gerasto,* quod fere concinit cum Go. cj. Etiam cod. Pist. ap. Herrmann. in ed. Cod. Iust. l. c., not. 9 habet *Gerasti.* p) 50 *Constantino.* Siglum *C.,* quod desiderant Go. et Be., addidi ex codd. 15, 50, 51. In edd. deest *C.,* ut in cod. 11 et in Cod. Iust. 11 *coss.* q) 11 *Id. aaa ad.* r) Dignitas deest in codd. et in edd. Go. Bassum Vicarium Italiae putat hoc anno fuisse propter c. 1 Cod. Iust. Si quis eam, cuius tutor (IX, 10). Rein. in Chron. const. Cui. 2: „*P. U.* potius *Vic. Ital.*" Be. suppl. *Pf.* vel *PPf. P.* Vid. Go. in Prosopogr. v. *Bassus.* Primus ego puncta posui lacunae causa. s) Ex cod. 2, prob. W.; 11, edd. om. *adeo.* t) Go. displicet cj. *perdamnatos.* u) 11 *his que petier cr. m. largiendi. Itaque ecclesiae* (et om. *suae*) — *sepulchri* — *praecepimus ea scilicet quaeque ex* — *tempore.* Cui. 1 — Lugd. *exempto.* v) 11 et Cui. 1 *ratione providendum erit.* Aur. — Cui. 2* *ratione, providendum erit.* Reil. edd. *ratione. Providendum erit.* Go. cj. *Proin videndum erit* aut *Porro videndum erit.* Be. excidisse putat *sed* vel *at* aut similem v. Iam quale vocabulum deesse censerat Go., tale adest in cod. 2, qui *Sane providendum erit.* Itaque secutus sum cod. 2. x) 11, edd. *IX.* Quia Constantinus hoc tempore usque ad V. Kal. Oct. Romae constitit et V. Kal. demum Roma profectus esse dicitur in Calendario Constantinianeo, Go. vult *IV.* aut *prid.,* ut coniungatur h. c. cum c. 3 Cod. Iust. de Precibus imp. off. (I, 19), quod false opinatur fieri posse, cum c. 3 cit. *Romae* data sit *VIII. Kal. Oct.* et *ad populum,* haec *Spoleti ad Bassum.* Re-

Kal. Oct. Spoleti[y], *Constantino A. VII. et Constantio C.*[z] *Coss.* (326.)

3. *Impp. Valentinianus et Valens AA.*[a] *ad Ampelium Pf. U.*[b] Ubicunque Manichaeorum conventus vel turba huius modi reperitur, doctoribus gravi censione mulctatis[c], his quoque, qui[d] conveniunt, ut infamibus atque probrosis[e], a coetu[f] hominum segregatis, domus et habitacula, in quibus profana institutio[g] doceatur, fisci viribus[h] indubitanter adsciscantur[i]. *Dat. VI. Non. Mart. Treviris, Modesto et Arintheo Coss.*[k] (372.)

4. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus AAA. ad Hesperium Pf. P.*[l] Olim pro religione catholicae sanctitatis, ut coetus haeretici usurpatio conquiesceret[m], iussimus[n], sive in oppidis sive in agris extra ecclesias, quas nostra pax obtinet, conventus agerentur, publicari loca omnia, in quibus falso[o] religionis obtentu altaria locarentur. Quod sive[p] dissimulatione iudicum[q] seu profanorum[r] improbitate contigerit, eadem erit ex utroque pernicies. *Dat. X.*[s] *Kal. Maii Treviris, Valente V.*[t] *et Valentiniano AA. Coss.* (376.)

5. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Hesperium Pf. P.*[u] Omnes[v] vetitae legibus et divinis et[x] imperialibus[y] haereses perpetuo conquiescant.[z] Quisquis opinionem plectibilibus[a] Dei

— c. 3. 2, 11, edd. c. 3. 8 c. 1, i. e. c̃. un., sed aucta suppl., quod etiam cod. 2 habet. Vid. infr. not. c. Cf. Baron. ad ann. 372, n. 111—113. Go. h. c. memorari putat infr. in c. 3 de Apostatis (XVI, 7), recte. Vid. infr. not. *c* et c. 8 cit., not. *f.* In cod. 2 nihil praeter h. c. scriptum esse videtur. — c. 4. 11, edd. c. 4. 15, 50, 51 c. 2. Cf. not. sup. h. tit. et c. 6 antec. tit., not. *b.* Baron. ad ann. 376, n. 12. Apud Lab. bis est una cum c. sq.; inter constitutiones libri XVI. (p. 709 sq.) et seorsum ad ann. 378 (p. 251 sq.). — c. 5. Cod. Iust. 1, 5, 2 trunc. Nam inscriptionem quidem h. c. et subscript. et primam sententiam habet c. 2 cit. (vid. not. z), maximam vero partem congmentata est ex c. 24 et 28 h. tit., ubi vid. Bas. I, 1, 22. Ans. Luc. XII, 69. Cf. infr. not. c. Baron. ad ann. 379, n. 11. Cf. c. 4 h. t., not. sup. et tit. VI. sq., not. sup.

posui *VII.* ex cod. 2. y) 11 *Spoliti* et infra *consule.* z) *C.* addidi ex cod. 2; deest in cod. 11 et in edd.; iam Go. et Be. addi volunt *C.* In Chron. constitt. Cui. 2, 2* male translata est h. c. ad ann. 354, impr. Rein. a) Go. Rein. Rel. l. c. p. 445 et Be. add. volunt *et Gratianus A.*, dissentientibus codd.; 11 *Imp. Valentinus et.* b) Ita 2, 8; sed 11, edd. *Pf. P.*, impr. Go. Rein. in Chron. const. Cui. 2 et Be., qui corr. *P. V.*, prob. ut videtur W. c) 11 *multatis domos et abitacula.* Edd. *multatis, domus;* excid. igitur intermedia vv.: *his quoque — segregatis.* Primum ea inveni in cod. 8 (fol. 122ᵃ) sic scripta: *his quoque qui conveniunt ut infamibus atque probrosis adetu* (leg. *a coetu*) *hominum segregatis.* Cf. Hanbold. in Promuls. cit. p. 21 (Opp. T. II, p. 925 et Schröter l. c. p. 334). „Sermo est, inquit Hauboldus, de Manichaeis puniendis. Lex, quoad ad hunc diem innotuit, in solos doctores eosque, qui habitacula ad docendum praebuerant, animadverterat. Nunc nec, qui ad audiendum convenerant, a poenis immunes fuisse, cognovimus." Quae ego in cod. 8 reperi, eadem, sed partim mutila partim melius scripta reperit P. in cod. 2: *multatis his quoque conveniunt ut infamibus adque .....sis coetu hominum segregatis domus et habitacula.* Locum P. ita em. et suppl.: *doctoribus gravi censione multatis, his quoque, qui conveniunt, ut infamibus adque famosis, coetu hominum segregatis, domus et habitacula* etc. „Doctores, inquit, erant multa plectendi, ceteri e coetu infamia notandi." W. (in Append. II. edit. C. Th. p. 365), qui lacunam, quae adhuc erat, ex ὁμοιοτελεύτοις ortam esse putat, prob. P. em. Haec vero addit: „Iamque manifestum est quae lex sit intelligenda infr. L. 3. *de apostatis* (XVI. 7.), ubi *Valentinianus* I. poenam statuisse dicitur in Manichaeorum sectatores. Nam ut hucusque legebatur nostra in solos animadvertisse videbatur doctores." Omisit ibi W. codicem 8 commemorare, quem errorem corr. in edit. Hauboldi Opp. l. c., not. yy. Quid illorum virorum doctorum annot. addam, non habeo; ex utroque autem codice locus a me ita restitutus est, ut est editus. d) *qui* deest in cod. 2, suppl. a P., recte et prob. W. e) 2 *adque ..... sis.* W. quattuor asteriscis lacunam indicat. P., prob. W., em. *atque famosis.* Praetuli cod. 8 scripturam. f) 8 *adetu*, in quo inest praepositio *a*, omissa illa in cod. 2, et v. *coetu*, quod viderat Haub. et P. ed. ex cod. 2. Scripsi igitur *a coetu.* P. et W. em. *a.* g) Ita 2, probb. P. et W.; 11, edd. *institutione.* h) 2 *fisco iuribus*, permutatione, inquit W., solemni. i) 11 *adsciscitantur.* Aur. Lugd. *adciscantur.* k) 2, 8, 11, Cui. 1 — Ri. *Treu.* Ri*. Lab. Be. *Trev.* Mox 11 *Arinteo* et om. *Coss.* l) 11 *Imp. — ad Esperium ppm.* 15 *AA. Hesperio Praeposito.* Vid. infra not. *t.* m) 11 *ut coetus heretici usurpationis conquiescere*, in quo partim inest scriptura cod. 15 *ut usurpatio cetus heretici conquiesceret* et codd. 50, 51 *ut coetus heretici usurpatio conquiesceret.* Edd. *coetus haereticae usurpationis conquiescerent.* Substitui codd. 50, 51, a quibus paullulum recedit cod. 15, scripturam vulgatae, quae neque sententia cum nostra comparari potest, neque codicibus, quibus uti licuit, confirmatur. n) 15 add. *quod.* o) 11 *sive oppidis se in agris — gerentur publicari loca enim omnia in quibus false.* p) 15 *quodsi seu.* q) Go.: „Quidam substituunt *Iudaeorum*, male." Mirum etiam in codd. 50, 51 esse *iudeorum.* r) Recte Go. impr. cj. *pro officiorum.* s) 11, Lab. (p. 251) om. *X.* Mox codd. 50, 51 *Treueris;* 11, 15, Cui. 1 — Ri. *Treu.;* Ri*. Lab. Be. *Trev.* t) Ita 15, 50, 51. Numeros deest in cod. 11 et in edd. Go. aut *V.* addi vult (376.) aut legi *Valente VI. et Valentiniano II. Coss.* (378.) Hoc praefert, quia Hesperius post ann. 376 praefectus praetorio factus est, et quia v. *olim*, quod ab initio positum est, si quidem de lege sua loqueretur, uti non potuisset Gratianus exeunte demum superiore anno 375 ad imperium, mortuo patre, cooptatus. Cum Go. consentiunt Tillem. l. c. T. V, Notes, p. 24, n. VI., Lab. l. c. et Be. Nihilo secius rep. *V.* et ann. 376, quem Go. — Be. om. (utroque loco Lab. adscr. ann. 378). Primum enim commendatur numerus ille tribus codicibus; deinde id commodi habet, ut post v. *Valentiniano* nihil add. sit; praeterea ratio, quae ducitur ex v. *olim*, non sufficit ad reiiciendam codicum scripturam inter se consentientium, praesertim cum v. *iussimus* non sit necesse referri ad solum Gratianum; denique errorem quaero in dignitate Hesperii, quam siglo *PC* (proconsulis), non *PP* expressam fuisse existimo. Facilis autem est horum siglorum confusio et crebra. Fuit hoc tempore Africae proconsul Hesperius. 15 om. *AA.* et 11 *Coss.* Periit lex, quae in h. c. nominatur. u) 11 *Imp. — ad Sperium ppm.* Lab. (p. 710) *Impp.* v) Ri. err. *Omnis.* x) *et* deest ap. Ri. Ri*. Ans.; Cod. Iust. Lab. (p. 251) *legibus divinis et imperialibus.* Dirksen l. c. p. 350. y) Cod. Iust. Ans. add. *constitutionibus.* z) A Cod. Iust. reliqua absunt. a) Cui. 1 — Lugd. *plectibilius.* Cui. 2, 2* *plectilibus*, ut 11.

profanus inminuit, sibi tantummodo nocitura sentiat, aliis obfutura non pandat. Quisquis redempta venerabili lavacro corpora reparata morte tabificat, id auferendo[b], quod geminat, sibi solus talia noverit[c], alios nefaria institutione non perdat. Omnesque perversae istius superstitionis magistri pariter et ministri, seu illi sacerdotali assumptione episcoporum nomen infamant, seu, quod proximum est, presbyterorum vocabulo religionem mentiuntur, seu etiam se diacones, cum nec Christiani quidem habeantur, appellant, hi conciliabulis damnatae dudum opinionis[d] abstineant. Denique antiquato[dd] rescripto, quod apud Sirmium[e] nuper emersit, ea tantum super catholica observatione permaneant, quae perennis recordationis pater noster et nos[f] ipsi victura[ff] in aeternum aeque[g] numerosa iussione mandavimus. *Dat. III. Non. Aug. Mediolano*[gg]. *Acc. XIII. Kal. Sept. Ausonio et Olybrio Coss.*[h] (379.)

6. *Iidem AAA. Eutropio Pf. P.*[i] Nullus[k] haereticis mysteriorum locus, nulla ad exercendam[l] animi obstinatioris dementiam pateat occasio. Sciant omnes, etiamsi quid speciali quolibet rescripto per fraudem elicito ab huius modi hominum genere[m] impetratum est[n], non valere. §. 1. Arceantur cunctorum haereticorum[o] ab illicitis congregationibus turbae. Unius et summi Dei nomen ubique celebretur; Nicaenae[oo] fidei, dudum a maioribus traditae et divinae religionis testimonio atque assertione firmatae, observantia semper mansura teneatur; Photinianae labis[p] contaminatio, Ariani[q] sacrilegii venenum, Eunomianae[r] perfidiae crimen et nefanda monstruosis nominibus auctorum[s] prodigia sectarum ab ipso etiam aboleantur auditu[t]. §. 2. Is autem Nicaenae[u] assertor fidei et[v] catholicae religionis verus cultor accipiendus est, qui omnipotentem Deum et Christum filium Dei[x] unum[y] nomine confitetur, Deum de Deo, lumen de[z] lumine: qui spiritum sanctum, qui[a] id, quod ex summo rerum parente speramus[b], accipimus, negando non violat: apud quem, intemeratae fidei sensu, viget incorruptae[c] trinitatis indivisa[d] substantia, quae[e] Graeci assertione verbi οὐσία[f] recte credentibus dicitur. Haec profecto nobis magis probata, haec veneranda sunt. §. 3. Qui vero iisdem[g] non inserviunt[h], desinant affectatis dolis alienum verae religionis nomen assumere, et suis apertis criminibus denotentur. Ab omnium[i] summoti ecclesiarum limine penitus

— c. 6. Cod. Iust. I, 1, 2 nonn. omm. Bas. I, 1, 2. Ans. Luc. XII, 72 multis omm. Sozomenus VII, 6. Theodoretus V, 16. Cedrenus p. 317 ed. Reg. Cod. coll. Oriel. (Oxon.) B. 4, 5; cod. Reg. Par. 1455 fol. 70 et 3848[a]; cod. vet. can. (Quesn.) c. 54 (in S. Leonis Opp. ed. Lugd. 1700. T. II, p. 113 et ed. Baller. T. III, p. 394). Baron. ad ann. 381, n. 8.

Go. tacite corr. *plectibilibus*, quod transiit in edd. Ri. — Be. Lab. et, si quidem Go. et Lab. fides haberi potest, significat crimina, castigatione digna, plectibilia dogmata et ritus, criminosas opiniones et haereses. *Plectilibus* recte se habere non puto. Neque enim contenderim, significari *plectilibus* syllogismos artificiosos, fallaces, quibus simplices homines inducantur, ut aliquid credant verum esse, quod falsum est, tanquam sententia haec sit: Quisquis haereticus artificiosa institutione falsam opinionem Dei s. de Deo, qua Dei maiestas minuitur, propagat, sibi etc. Lab. (p. 251) *opinionem Dei, plectibilibus*. *Opinionem dei*, inquit, i. e. opinionem de deo s. rebus divinis. Nonnulli reponendum putabant *placabilis Dei*, improb. Go. b) 11 *abificat id offerendo*. Vv. *reparata morte* explic. Lab. *iterato baptismo*. c) Be. putat deesse *auferre* aut *nocere*. Nihil deest. *Sibi noverit, non aliis*, alios non doceat, nec sua institutione perdat. Similiter supra: *sibi tantummodo nocitura sentiat, aliis non pandat*. d) 11 *ministrie seu illis sacerdotalia — prbthorum — religione menciuntur — hii conciliabolis dampnate dudum oppinionis*. Ri. *Diaconos*. dd) Ri*. *antiquo*. e) 11 *Syrmium*. Go. putat h. c. eandem esse, cuius meminerint Socrates V, 2, 4; Sozomenus VII, 1; Suidas v. Γρατιανὸς et Ioannes Antiochenus in Excerptis Constantinianis pag. 846. Commemoratur etiam infr. XVI, 6, 2, ubi dicitur ad Nitentium data esse. f) Go. cf. iubet c. 1, 2 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6) et c. 4 h. tit. ff) „A vivendo, non a vincendo." Go. g) Go.: „Atque." *Aeque* recte dictum est. Comparat enim imperator h. c. cum antiquato rescripto et cum legibus suis, quas vid. not. *f* commemoratas. gg) Cod. Iust. *Mediolani* et om. *Acc. — Sept.* h) 11 *Auxonio* et *Olibrio* et om. *Coss.* i) 11 *Idem AAA. Eutrop ppo.* Quesn. *praeposito* et pon. in cod. vet. can. imperatorum nomina. k) Cui. 1 — Lugd. *Nullos haereticos*, ut 11, recte impr. Go. l) Cod. Iust. *exercendam*, prob. Go., etsi non negat C. Th. scripturam, *exercendi*, quam 11 et edd. habent, defendi posse. Rep. *exercendam*. Etiam Ball. *exercendam*. m) 11 *gerere*. n) Cod. Iust. *sit*. o) *haereticorum* deest in cod. 11. oo) Cui. 1 — Cui. 2* hic et infra §. 2 *Nicenae*. 11 *turbe — Nicene*. p) 11 *tradite et divine — adserciones firmate observantie — Fociniane labes*. Cui. 1 — Lugd. *Focinianae*. Cui. 2 — Ri*. cod. vet. can. *Fotinianae*. In Cod. Iust. om. *Photinianae — auditu*. q) 11, cod. vet. can. *Arrianis*. Cui. 1 — Go. *Arriani*. r) 11 *venenum est unomie*. Go.: „Seu *Eunomianae*," quod Lab. recep. sine dubio ex cod. vet. can. *Eunomianus* in rell. h. t. legibus et apud Graecos. s) Cui. 1 — Lugd. Lab. om. *auctorum*. 11, Cui. 2 — Be. et Cod. Iust. add. *auctorum*. t) 11 *auditus*. Aur. Lugd. *aditu*. u) 11 *Nicene* et mox *catholice*. Vid. supra not. oo. v) 11, Cui. 1 — Lugd. Lab. om. *et*. Est igitur *et* in Cui. 2 repositum ex Cod. Iust., sed abesse potest. x) Ri. Ri*. *Deum*. y) Cod. Iust. cod. vet. can. *uno*. z) 11, Ball. *lumen ex lumine*. a) Cod. Iust. *sanctum, quem ex summo*. Ita etiam Bas. Quesn. *Quique id quod*. Cod. Vind. ap. Ball. ut C. Th. Go. Ball. em. *a quo id quod*. Idem vult Be., recte. Vid. not. sq. b) Cod. vet. can. add. *et*. Cod. Iust. *et speramus et accipimus*. Iam Go. v. *et* non opus esse dicit, postquam a Ball. corr. supr. *a quo id quod*. c) 11 *intemerate f. s. u. incorrupte*. Cod. Iust. *sensus viget, et incorr.* Go. *sensu* melius videtur. d) 11 *indivisus*. e) 11 *qui*. Cod. Iust. *quae graeco verbo*. f) 11 *usia*. In m. Cui. 2, 2* ὁμοουσία, pro quo Be. scrib. esse monet ὁμοουσία. Cod. vet. can. *omousia*. Sed vid. Go. in comm. h. c. Coustant. l. c. p. 497 (Damasi I. ep. IV.) et p. 548, not. *d* (epist. X. Hieron. ad Damasum) et Dirksen. l. c. p. 333 sq. g) 11, Cui. 1 — Ri*. Ball. *hisdem*. Quesn. *his nominibus non*. Cod. Iust. *non iisdem*. h) Cui. 1 — Lugd. Lab. *serviunt*. Rell. edd. *inserviunt*, ut 11, Cod. Iust. Mox 11 *vere*. i) Cod. Iust. *denoten-*

arceantur, cum omnes haereticos illicitas agere intra oppida congregationes vetemus, ac, si quid eruptio[k] factiosa tentaverit, ab ipsis etiam urbium moenibus exterminato furore propelli iubeamus[l], ut cunctis orthodoxis episcopis, qui Nicaenam fidem tenent, catholicae ecclesiae[m] toto orbe reddantur. *Dat. IV. Id. Ian.*[n] *Constantinopoli*, *Eucherio* et *Syagrio*[o] *Coss.* (381.)

7. *Iidem AAA. Eutropio Pf. P.*[oo] Si qui[p] Manichaeus[q] Manichaeave ex die latae dudum legis[r], ac primitus a nostris parentibus, in quamlibet personam[s] condito testamento vel cuiuslibet titulo[t] liberalitatis atque specie donationis transmisit proprias facultates, vel quisquam ex his aditae per quamlibet successionis formam[u] collatione ditatus est, quoniam iisdem sub perpetua iustae[uu] infamiae nota testandi ac vivendi iure Romano omnem protinus eripimus facultatem, neque eos aut relinquendae aut capiendae alicuius hereditatis habere sinimus potestatem, totum fisci nostri viribus[v] imminentis indagatione *) societur. Sive id marito sive propinquo aut cuilibet bene merito sive etiam filiis, quos tamen vitae eius **) et criminis facinora sociata coniungant, sive etiam per interpositam quamlibet personam profuturum[vv] eidem, quae tali[x] hominum genere et grege reperitur, illicita liberalitate provenerit[xx], caduci titulo vindicetur. §. 1. Nec in posterum tantum huius emissae[y] per nostram mansuetudinem legis forma praevaleat, sed in praeteritum etiam, quicquid talium personarum aut proprietas reliquit, aut successio[yy] habuit, usurpatio fiscalis commodi persequatur. Nam licet ordo coelestium statutorum secuturis[z] post observantiam sacratae constitutionis indicat, neque actis[a] obesse consueverit, tamen, quoniam et[b] quid consuetudo, [c] obstinationis pertinax natura, mereatur, in hac tantum, quam specialiter vigere volumus, sanctione iustae sensu instigationis agnoscimus, eos, qui, etiam post legem primitus datam, nequaquam ab illicitis et profanis coitionibus[d] refrenari divina saltem monitione potuerint, tanquam in ipsius depictae[e] legis iniuriam veluti sacrilegii reos tenemus;[f] severitatem praesentium statutorum non tam[g] ad constituendae, sed ad ulciscendae legis sanximus exemplum, ita ut nec defensio temporis prosit. §. 2. His tantum filiis paternorum vel maternorum bonorum successio defertur, qui, licet ex Manichaeis orti, sensu tamen et affectu propriae salutis admoniti ab eiusdem vitae professionisque[h] collegiis pura semet dediti religione demoverint[i], tali immunes a crimine. §. 3. Illud etiam huic adiicimus[k] sanctioni, ne in conventiculis oppidorum, ne in urbibus claris consueta feralium mysteriorum sepulcra constituant, a conspectu celebri[l] civitate[m] penitus coerceantur. Nec se sub simulatione fallaciae[n] eorum scilicet nominum, quibus plerique, ut cognovimus, probatae fidei et propositi castioris dici ac signari volent[o], maligna fraude defendant; cum

— c. 7 indigitari putat Go. in c. 9 h. t. et coniungendam esse cum c. 1 C. Th. de Apostatis (XVI, 7), quae est *Dat. VI. Non. Maii.* Cf. codex can. Eccl. Afric. can. 93 (Harduin. Conc. Tom. I, p. 917, 918). Sozomenus VII, 12 et Baron. ad ann. 381, n. 60.

tur, *atque ab omni. Quem. aperte criminibus denudentur. Ab omnium ergo summoti.* Mox 11 *congregationis.* k) 11, Cui. 1 — Ri*. *ereptio.* Be., auct. Go., ex Cod. Iust. rep. *eruptio*, recte. Etiam in cod. vet. can. est *eruptio* et apud Lab. l) Cod. Iust. cod. vet. can. *iubemus.* Antecedunt autem *cum — vetemus.* m) 11 *ortodoxis — Nicenam fidem teneat catholice fidei.* Aur. Lugd. om. *ecclesiae.* Vid. not. sq. n) Go. negat h. c. ante concilium Constantinopolitanum, his coss. a mense Maio usque ad VII. Id. Iul. habitum, datam esse. Legi igitur vult *Iun.* aut *Iul.* pro *Ian.* Illud confirmatur cod. vet. can., ubi scriptum est *Iduum Iuniarum*, sed ap. Ball. *Iduum II. Iuniarum.* Reciperem *Iun.*, nisi ita h. c. recentior fieret sequenti lege. Accedit quod Cod. Iust. cum cod. 11 et edd., ubi *Ian.* est, concinit. Male tamen Aur. Lugd. *IIII. Id. Ecclesiae* (vid. not. anteced.) *Ian. CP.* o) 11 *Siagrio* et om. *Coss.* Cod. Iust. *Fl. Eucherio* et *Fl. Syagrio Conss.* Aur. Lugd. *Eucherio Cos.* (om. *et Syagrio*). oo) 11 *Eutropio epo.* p) 11, Aur. Lugd. *quis.* q) Ri. Ri*. *Manichaeos*, mendose. r) Go. indigitari putat c. 2 C. Th. de Fide cathol. (XVI, 1). s) 11 *in quolibet persona.* t) Ri. — Be. om. *titulo.* Mox 11 *speciae — quicquam.* u) Go.: „Inversa locutio, pro *aditae successionis per quamlibet formam.*" 11 *adite* et mox 11, Cui. 1 — Ri*. *hisdem.* uu) Go. probabiliter cj. *iniustae* (iustae). Cf. c. 1 C. Th. de Inoff. test. (II, 19), c. 1 C. Th. de Secund. nuptiis (III, 8), ubi idem error librarii cod. 18 deprehenditur, c. 85 C. Th. de Decurion. (XII, 1) et c. 40 C. Th. de Episcop. (XVI, 2). v) 11 *toto fisci nostri nos viribus.* Lab. *imminenti.* *) Go.: „Accusatione." **) Go. in not.: „Eiusdem." vv) 11 *coniungent siue etiam filiis quos tamen* (ex super.) *per inpositam quamlibet personarum profuturam.* Cui. 1 — Ri*. *profuturam.* Iam Go. em. *profuturum*, quam em. 11 tuetur et Be. rec. et ante Be. Lab. x) 11 *que tali* pro *quae tali*, nam ubique fere *e* pro *ae* ponitur in cod. 11. Ita confirmatur Go. cj., qui pro *qui e tali*, quod Cui. 2 — Be. et Lab. habent, prop. *quae tali.* Id restitui. Cui. 1 *qui etati* et Aur. Lugd. *qui aetati.* xx) 11 *pervenerit.* y) 11 *nec in postremum tantum huius emisse.* yy) 11 *cessio.* z) 11 *secutoris.* Go. — Ri*. Lab. post, *observantiam.* a) Go.: „Est qui ante *actis* reponat: quo nil opus. *Acta*, sunt ante acta, praeterita." b) Go.: „Id est, *etiam*, vel retrahenda haec vox ad vocem pertinax." Illud malo. c) Be. inseri vult *et*, sine necess. Vid. not. anteced. Mox 11 *iuste.* d) 11 *cohibitionibus.* Mox 11, Cui. 2 — Ri*. *saltim*; Go. corr. *saltem* in not. e) 11 *depicte.* Go. ann.: „An *Depictae*, id est, oculis omnium subiectae, propositae, manifestae, publicae? An *despectae*? An *dictae*?" Non opus est cj. *Depictae* idem est atque *scriptae.* f) Go. ins. vult *et.* g) Ita 11, Cui. 1 — Lugd. Lab.; Cui. 2 — Be. *tantum.* Mox 11 *constituende sed ad huiciscende legis sancximus.* h) 11 *professionisquae.* i) 11 *dimoverint*, ut Go. scribi vult. k) 11, Cui. 1. Cui. 2, 2*. Ri*. *adicimus.* Go. Ri. *adiicimus.* l) Go.: „Non admitto nonnullorum emendationem hic, *celebris.*" m) Go. em. *civitatibus.* Fortasse sufficit *civitatis.* n) 11 *fallatia.* Go.: „Est qui malit *fallaci*, quod non admitto." o) Go. cj. *volunt* aut *velient.* Illud prob.

praesertim nonnulli ex his Encratitas[oo], Apotactitas, Hydroparastatas vel Saccophoros nominari se velint[p], et varietate nominum diversorum velut religiosae professionis officia mentiantur. Eos enim omnes convenit[q] non professione defendi nominum, sed notabiles atque exsecrandos haberi scelere sectarum. *Dat. VIII. Id. Maii Constantinopoli, Eucherio et Syagrio*[r] *Coss.* (381.)

8. *Iidem AAA. ad Clicherium Comitem Orientis.* Nullam Eunomianorum atque Arianorum[s] vel ex dogmate Ethi[t] in civitatibus[u] vel agris fabricandarum ecclesiarum copiam habere praecipimus[v]. Quod si temere ab aliquo id praesumptum sit[x], domus eadem, ubi haec constructa fuerint, quae construi prohibentur, fundus etiam vel privata possessio protinus fisci nostri viribus vindicetur, atque omnia loca fiscalia statim fiant, quae sacrilegi huius dogmatis vel sedem receperint[y] vel ministros. *Dat. XIV.*[z] *Kal. Aug. Constantinopoli, Eucherio et Syagrio Coss.* (381.)

9. *Iidem AAA. Floro Pf. P.* Quisquis Manichaeorum vitae solitariae falsitate coetum bonorum fugit, ac secretas urbes[a] eligit pessimorum, ita ut profanator atque corruptor catholicae, quam cuncti suspicimus[aa], disciplinae legi subiugetur, ut intestabilis vivat[b], nihil vivus impendat illicitis, nihil moriens relinquat indignis, omnia suis non moribus[c], sed naturae restituat, aut proximis, si deerit legitima successio, melius regenda dimittat, aut fisci dominio, deficiente agnatione[d], sine fraude molitionis intelligat obligata. Haec de solitariis. §. 1. Ceterum quos Encratitas prodigiali[e] appellatione cognominant, cum Saccophoris sive[f] Hydroparastatis refutatos iudicio, proditos crimine[g] vel in mediocri vestigio facinoris huius inventos, summo supplicio et inexpiabili poena iubemus affligi, manente ea conditione de bonis, quam omni huic officinae imposuimus, a latae dudum legis exordio. Sublimitas itaque tua det inquisitores, aperiat forum, indices[h] denuntiatoresque sine invidia delationis accipiat. Nemo praescriptione communi exordium accusationis huius infringat[hh]. Nemo tales occultos cogat latentesque conventus: agris[i] vetitum sit, prohibitum moenibus, sede[k] publica privataque damnatum. §. 2. Ac summa exploratione rimetur, ut, quicumque in unum Paschae diem non obsequenti religione convenerint, tales[l] indubitanter, quales hac lege damnavimus, habeantur. *Dat. prid. Kal. April. Constantinopoli, Antonio et Syagrio Coss.* (382.)

10. *Iidem AAA.*[m] *Constantiniano*[n] *Vicario dioeceseos Ponticae.* Tascodrogitae[o] a sedibus quidem suis minime propellantur, ad nullam tamen ecclesiam haereticae superstitionis turba conveniat, aut si forte convenerit[p], a conventiculis suis sine ulla[q] mora propulsetur. *Dat. XII. Kal. Iul. Constantinopoli, Merobaude*[r] *II. et Saturnino Coss.* (383.)

11. *Iidem AAA. Postumiano Pf. P.* *) Omnes omnino, quoscunque diversarum haeresum **) error exagitat, id est[s] Eunomiani, Ariani[t], Macedoniani, Pneumatomachi[u], Manichaei, Encratitae, Apotactitae, Saccophori[v], Hydroparastatae[x], nullis circulis coeant, nullam colligant multitudinem, nullum[xx] ad se populum trahant, nec ad imaginem ecclesiarum parietes[y] priva-

— c. 8. Baron. ad ann. 381, n. 80. — c. 9. Cf. Baron. ad ann. 381, n. 80 et ad ann. 382, n. 69. — c. 11. Sozomenus VII, 12. Baron. ad ann. 383, n. 34. Cf. Gregorii Nazianzeni ep. 71 (s. 68) ad Postumianum. In h. c. inc. P. 29 cod. 3. Vid. not. v.

Be., recte. oo) Lab. in m. interpretationis causa: „Continentes (*Encrat.*). Renuntiantes (*Apotact.*). Aqua sola utentes (*Hydroparast.*).“ p) 11 *engratias, apotacticas* — *saccoforas nominari se vellint.* Edd. ante Be. *saccoforos* aut *Saccoforos.* q) 11 *conveniant* et infra *haberis.* r) 11 *Siagrio* et om. *Coss.* s) 11 *Idem* — *Eunumianorum atque Arrianorum.* Cui. 1 — Go. *Arrianorum.* t) 11, Cui. 1 — Lugd. Lab. *et hi*, sed in m. Cui. 1 — Lugd.: „*forte Aetii,*“ menduse pro *Aetii*, quod etiam Go. Lab. prop., recte. Cui. 2 — Be. *Ethi* compulsis literis, i. e. *Ethii.* u) 11 *civitates.* v) 11 *praecepimus.* x) 11 *si* et mox *que.* y) 11 *Aufus et dogmatis* — *recaeperint.* z) 11 *Dat. IIII Kl Agi* — *Siagrio* et om. *Coss.* a) Go. em. *turbas*, ut coetus bonorum publici opponantur secretis pessimorum turbis. Alios dicit tentare *sedes*; utramque ferri potest. *turbae* est etiam in c. 6 h. t. §. 1. Similiter infra §. 1 *occultos latentesque conventus.* 11 *elegit.* aa) 11 *suscipimus.* Go.: „*Suspicimus* recte: neque mutandum in *suscipiunt.*“ b) 11 *intestabilis iubeat.* c) Go. suspic. *motibus*, neque vero temere mutare vult. d) 11 *fisci domini deficietur ac natione.* Aur. Lugd. *domino.* e) 11 *engratias proditiali.* Ri°. *prodigali.* Mox 11 *saccoforis* et edd. ante Be. *saccoforis* s. *Saccoforis.* f) 11 *sicut.* g) In 11 add. *vel in crimine.* Infra ibi *officine inposuimus a late* legitur. h) 11, Aur. Lugd. *iudices*, male et improb. Go. Nihilo secius apud Go. editum est *iudices*, negligentia operar. 11 *senuntiatoresque.* hh) Go. *refringat.* i) Go. ins. vult *id*, quo facile caremus. k) 11 *fide.* l) Go. *convenerin, ttales.* 11 *ac* pro *hac* et in subscr. *Siagrio*, om. *Coss.* Aur. Lugd. *Cos.* m) Be. addi vult h. et sq. c. *et Arcadius A.*, dubito anne recte, quamquam in his consulibus XVI. Kal. Febr. Augustus creatus est. n) Go. h. l. vult *Constantiano*, in quo sibi non constat. Vid. supra VII, 18, 7, not. *u.* 11, Cui. 1 *dioceseos.* o) 11 *Trascodroce.* Cui. 1 — Ri°. *Tascodrocitae.* Lab. Be. *Tascodrogitae* ex Go. not. Go.: „alibi *Ascodrogitae.*“ In mente habet c. 65 h. tit. p) 11 *ecclesia* — *conveniat.* q) Ita 11, Cui. 1 — Lugd. Lab.; Cui. 2 — Be. *aliqua.* r) 11 *Merobaudo* et om. *Coss.* *) Go. h. et sqq. novem constitutionibus *Valentinianum, Theodosium et Arcadium* inscribi vult. Vid. not. *m* antec. et not. *c* sq. Lab. Cui. 2 — Be. *Posthumiano.* Vid. infr. XVI, 7, 2. 11 *Idem aaa Constantiniano Posthuminiano ppo.* **) Aur. Lugd. *hereticum.* Vid. c. 14 h. t., not. *f.* s) 11 *idem* pro *id est.* t) 11, Cui. 1 — Go. *Arriani.* u) 11 *Macedonia ninea* | *athomaci manichei engratita apotactite.* Go. — Ri°. *Macedoniani Pneumatomachi.* Nam haec in not. habet Go.: „*Macedoniani* — *Pneumatomachi:* Ita continue legendum: Iidem enim Macedoniani et Pneumatomachi.“ v) 3 *saccopori.* 11, Cui. 1 — Ri°. *saccofori* s. *Saccofori.* x) 3 *ydroparastatae.* 11 *hydroparastate.* xx) Mendose Go. *nullam.* y)

tos ostendant, nihil vel publice vel privatim, quod catholicae sanctitati officere possit, exerceant. Ac si qui extiterit, qui tam evidenter[z] vetita transscendat, permissa omnibus facultate[a], quos rectae observantiae cultus et pulchritudo delectat, communi omnium bonorum conspiratione pellatur. *Dat. VIII. Kal. Aug. Constantinopoli, Merobaude II. et*[b] *Saturnino Coss.* (383.)

12. *Idem*[c] *AAA. Postumiano Pf. P.* Vitiorum institutio Deo atque hominibus exosa, Eunomiana[d] scilicet, Ariana[e], Macedoniana, Apollinariana[f] ceterarumque sectarum, quas verae religionis venerabili cultu*) catholicae observantiae fides sincera condemnat, neque publicis, neque privatis aditionibus[g] intra urbium atque agrorum ac villarum loca aut colligendarum congregationum aut constituendarum ecclesiarum copiam praesumat[h], nec celebritatem perfidiae suae vel solennitatem dirae communionis exerceat, neque ullas creandorum sacerdotum usurpet atque habeat ordinationes. Eaedem[i] quoque domus, seu in urbibus seu in quibuscunque locis passim turbae[k] professorum ac ministrorum talium colligentur, fisci nostri dominio iurique subdantur, ita ut hi, qui vel doctrinam vel mysteria conventionum talium exercere consueverunt, perquisiti ab omnibus urbibus ac locis, propositae legis vigore constricti expellantur a coetibus, et ad proprias, unde oriundi sunt, terras redire iubeantur, ne quis eorum aut commeandi ad quaelibet alia loca aut evagandi ad urbes habeat[l] potestatem. Quod si negligentius ea, quae serenitas nostra constituit, impleantur, et[m] officia provincialium iudicum et principales urbium, in quibus coitio[n] vetitae congregationis[o] reperta monstrabitur, sententiae[p] damnationique subdantur. *Dat. III. Non. Sept.*[pp] *Constantinopoli, Merobaude II. et Saturnino Coss.* (383.)

13. *Iidem AAA.*[q] *Cynegio Pf. P.* Eunomiani, Macedoniani, Ariani[r], nec non Apollinariani[s] inter sacrae[t] religionis officia pro suis erroribus famosa sunt nomina. Omnes itaque, qui harum[u] professionum vel pontificium sibi[v] vel ministerium vindicarunt[x], qui se fugati[y] nominis asserunt sacerdotes, quique in criminosa religione ministrorum sibi nomen[yy] imponunt, qui docere se dicunt, quod aut nescire aut discere[z] sit dedecorosum, omnibus huius urbis[a] latebris indagine curiosiore perspectis, sine ulla gratiae interventione pellantur; in aliis locis vivant, ac penitus a bonorum

---

— c. 12. Baron. ad ann. 383, n. 35. Vid. c. 19 h. t., not. sup. Go. eam indicari putat c. 24 h. t., ubi vid. not. yy. — c. 13. Baron. ad ann. 384, n. 38. Cf. Sozomenus VI, 26, infr. not. b et c. 19 h. t., not. sup.

11, Cui. 1 — Lugd. pariter. Cui. in Cui. 2 corr. *parietes*, quod habent sqq. edd. et cod. 3 confirmat. Mox 11 *hac*. z) Cui. 1 *evidenta*. Aur. Lugd. *evidentia*. 3, 11, Cui. 2 — Be. recte *evidenter*. Paullo supra Lab. *si quis*. a) 11 *vetiata transcendant p. o. facultatem quos recte*. Go. non admittit v. *accusandi*, quod hic nonnulli addendum esse putant. b) Go. Ri. Be. om. *et* et 11 *Coss*. c) Be. h. et sqq. quattuor constitutiones tribuit *Valentiniano*, *Theodosio et Arcadio*, Rein. solam c. 14 iisdem impp. Etsi Go. (vid. not. * antec.) et Be. recte sentiunt, tamen h. em. codd. 3, 4, 11 non confirmant. Error igitur iam Codici Theodosiano insitus est. Cui. 2 — Be. Lab. *Posthumiano*. Vid. not. * anteced. d) 11 *exosseum nomina*. e) 3 add. *et*. 11, Cui. 1 — Go. *Arriana*. 11 *Machedon*. f) Ita recte 3, Cui. 2 — Be. Lab.; 11 *Apolliniriana*; Cui. 1 — Lugd. *Apolliriniana*. *) 3 *ratione*, ut Maio videbatur, pro *cultu*. An *veneratione*? g) Sec. Go. sunt, qui reponant *coitionibus*, recte impr. Go., nam 3, 11 *aditionibus*. h) 11 *se sumat*. i) 11 *eadem*. k) Edd. *seu in urbibus, seu in agris, in quibus passim turbae*. 3 *seu in urbibus seu in quibuscumque locis Paschae turbae*; ad quae W.: „Vitium igitur in h. l. latet. Sed utrum *Paschae* mentio h. l. opportuna sit, aliis inquirendum permitto." 11 *seu in urbibus seu* (om. *in agris*, quod est in edd.) *in quibus pascet urbe* (i. e. *pascae turbae*). Videtur igitur rep. esse *paschae*. Sed quamquam codices v. *paschae* habent, tamen quominus recipiatur impedimento est et sententia et constructio verborum. Puto igitur v. *paschae* ex siglo *pass* ortum esse, pro quo aliquis scripserit *pasc*, id est *passim*. Unde vulg. script. edita sit, nescio, sed quin cod. 3 scriptura, si ita emendatur: *seu in urbibus seu in quibuscumque locis passim turbae*, bona sit et forte praeferenda vulgatae, quae neque cod. 11 nititur, non dubito. Infra etiam *perquisiti ab omnibus urbibus ac locis*. l) 11 *comeandi ut quilibet — habeant*. m) Ita 3, prob. W.; 11, edd. om. *et*. n) 11 *coitione*. o) 3 *conversationis*. p) 11 *sequenti emendationiquae*. Cui. 1 — Lugd. *sequentiae damnationique*. Cui. 2 — Be. Lab. *sententiae*, plane ut 3. pp) 11 *Decbr*. Infra om. *Coss*. q) Vid. c. 12 h. t., not. c. r) 11 *Idem* (om. *AAA.*) *Cynegio ppo Cnnomiani Machedoniani Arriani*. Etiam Cui. 1 — Go. *Arriani*. s) 11, Cui. 1 *Apolliriani*. Aur. Lugd. *Apollirantiani*. Cum 3 consentiunt Lab. Cui. 2 — Be., quae habent *Apollinariani*. t) 3 *interversa sacrae*, de qua scriptura W. amplius deliberandum esse putat. 11, edd. *inter sacrae*. Reciperem *interversa*, nisi interverteretur orationis progressus. An *inter diversa*? Cf. c. 14 h. t. pr. u) 11 *qui arum*. v) Cui. 1 — Lugd. Lab. om. *sibi*. Cui. 2 — Be. add. *sibi* ex cod. 11. Etiam cod. 3 add. *sibi*. Ceterum annot. h. l. a Maio P. 28 cod. 3. x) Go.: „Vel de novo vindicarunt, post legem superiorem, vel retinuerunt." y) Ita 3, 11, edd. Go. cj. *fucati*, non male quidem, sed contra codd. auct. *Fugati*, id est damnati et expulsi ab urbibus et locis nominis. yy) Go. om. *nomen*. z) Ita 3, 11, Cui. 1. Cui. 2 — Be.; sed Aur. Lugd. *dicere* pro *discere* et Cui. 2, 2ᵃ in m. Lab. *scire* pro *nescire* et 11 *decorosum*. Go., metathesin hic admissam esse putans, em. *quod aut nescire aut dediscere sit decorosum*, aut *quod haud nescire aut discere sit dedecorosum*, quo redire Cui. em. *scire* dicit. Illud praefert et addit: „Sane Baronii lapsus hic est, qui putavit haec verba ipsorum haereticorum esse, nempe iactare solitos, *se ea docere, quae dedecorosum sit nescire*." Alterutrum mutandum est et fortasse quidem v. *nescire* cum Lab. et Cui. in *scire*, nisi quis ex c. 24 h. t. paullulum audacter rep. *aut docere aut discere*. Etenim imperatori hoc videtur dedecorosum esse. a) 11, Cui. 1 — Lugd. Lab. om. *urbis*. Unde Cui. in Cui. 2, quam rell. edd. sequuntur, ediderit *urbis*, nescio. Sed cod. 3 habet *urbis*. b) *Kal.*, quod operariorum negligentia excid. in Ri. Ri*., deest etiam in cod. 3. Go. prop. *XV. Kal.*, ut h. c. con-

congressibus separentur. *Dat. XII. Kal.*[b] *Febr. Constantinopoli, Richomere et Clearcho*[c] *Coss.* (384.)

14. *Iidem AAA.*[d] *Cynegio Pf. P.* Apollinarianos[e] ceterosque diversarum haeresum[f] sectatores ab omnibus locis iubemus inhiberi, a moenibus urbium, a congressu[g] honestorum, a communione sanctorum;[gg] instituendorum clericorum non habeant potestatem; colligendarum congregationum vel in publicis vel in privatis ecclesiis careant facultate. Nulla his[h] episcoporum faciendorum praebeatur auctoritas; ipsi quoque episcopi, nomine destituti, appellationem huius dignitatis[i] amittant*). Adeant loca, quae hos[k] potissimum, quasi vallo, quodammodo[kk] ab humana communione secludant. His etiam[l] illud annectimus[m], ut supra memoratis omnibus adeundi atque interpellandi serenitatem nostram aditus denegetur. *Dat. VI.*[mm] *Id. Mart. Thessalonicae, Theodosio A. II. et Cynegio*[n] *Coss.* (388.)

15. *Iidem AAA.*[o] *Trifolio Pf. P.* Omnes diversarum perfidarumque sectarum, quos in Deum miserae vesania conspirationis[p] exercet, nullum usquam sinantur[q] habere conventum, non inire[qq] tractatus, non coetus agere secretos[r], non nefariae praevaricationis altaria manus impiae[s] officiis impudenter attollere, et mysteriorum simulationem ad iniuriam verae religionis[t] aptare. Quod ut congruum sortiatur effectum, in specula sublimitas tua fidissimos quosque[u] constituat, qui et cohibere hos possint et deprehensos offerre iudiciis, severissimum, secundum praeteritas sanctiones, et Deo supplicium[v] daturos et legibus. *Dat. XVIII.*[x] *Kal. Iul. Stobis*[xx], *D. N. Theodosio A. II. et Cynegio V. C.*[y] *Coss.* (388.)

16. *Iidem AAA.*[z] *Cynegio*[a] *Pf. P.* Nonnullos Arianorum[b] formam[c] nostrarum talem proferre iussionem[d] comperimus, ut his liceat usurpare, quae suis[e] videantur utilitatibus convenire. Qua sublata[f] sciant, nullam huius modi iussionem e nostro sacrario profluxisse. Quicquid itaque fuerit ab his pro eorum commoditate prolatum[g], ut falsi reus[h] teneatur[i], qui deinceps ea circumtulerit[k]. *Dat. V.*[l] *Id. Aug. Constantinopoli*[m], *Theodosio A. II. et Cynegio*[n] *Coss.* (388.)

17. *Imppp.*[nn] *Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Tatiano Pf. P.* Eunomiani spadones[o] nec

---

— c. 14 fortasse coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Nuptiis (III, 7) et c. 5 C. Th. ad L. Iul. de Adult. (IX, 7). Vid. c. 2 cit., not. *k* et c. 19 h. t., not. sup. Baron. ad ann. 388, n. 57. — c. 15. 3, 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 15. De cod. 4, Til. vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*. Baron. ad ann. 388, n. 58. Vid. etiam supr. XVI, 4, 1, not. sup. — c. 16. 3, 11, Cui. 1 — Be. Lab. *c*. 16. 4 (ubi numeri romani singulis legibus a recentiori manu atramento additi sunt), Til. *c*. 7 C. Th. de His, qui sup. relig. contendunt (XVI, 4). Cf. supr. XVI, 4, 6, not. *b*. Baron. ad ann. 388, n. 59. — c. 17. 3, 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 17. 4, Til. c. 8 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*. Coniungenda est cum c. 16 C. Th. de Cohort. (VIII, 4). Commemoratur et abrogatur c. 23 h. t. Vid. c. 23, 25, 31, 34, 36 h. t., not. sup. Baron. ad ann. 389, n. 49.

---

iungatur cum c. 5 C. Th. de Auro coronario (XII, 13) et c. 23 C. Th. de Oper. publ. (XV, 1). c) 11 *Ricomere et Clearco*, om. *Coss.* 3 *Ricomere et Clearcho V. Conss.*, ubi W. excidisse dicit *C.*, ut esset: *viro clarissimo*, recte. d) Etiam Hein. h. l. em. *Imppp. Val. Th. et Arcad.* Vid. c. 12 h. t., not. c. e) Cui. 2, 2*. Go. *Apollinarios.* Aur. Lugd. *Apollirranianos.* f) Aur. Lugd. *haeraesium.* Vid. c. 11 h. t., not. **. g) Aur. Lugd. *congressibus.* gg) Cui. 1 — Lugd. *sanctorum instituendorum*, om. interpunct. h) ita codd.; edd. *iis.* Supra 11 *facultatem.* i) 3 *dignitatis huius*, inverso ordine. 11 *appellationem huius dignitas.* *) 3 *admittant.* k) 3, 11 *his*, non *hos*, ut W. de 3 scribit. kk) 3 *quodam.* l) Ri. — Be. add. *et.* m) Ita 3, 11 (*adnec.*); edd. *nectimus.* mm) Vid. c. 2 cit., not. *k*. n) In sq. c. add. *V. C.* 11 om. *Coss.* o) Vid. c. 12 h. t., not. *c*. p) 11 *perfidiarumque — vesania a conspirationis.* q) Cui. 1 — Lugd. *sinant*; sed 3, 11, Cui. 2 — Be. Lab. *sinantur.* Cum vv. *habere conventum* pergitur in cod. 4 et ap. Til. Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*. qq) 4 *ire*, Til. *nō * ire tractatus.* Vid. XVI, 4, 6, not. *b*. r) 11 *secretus.* s) Ita codd. edd., sed Go. — Ri*. *altaria, manus.* Go., cui h. l. impeditus esse videtur, prop. *non ad nefariae praevaricationis altaria manus impias officiis impudenter attollere.* Nil muto. Sententia est: nemo erigat altaria nefariae haereseos officiis manus impiae, id est manibus impiis suis. Est enim impium haereticorum officium, si manu sua altaria erigunt. Et hoc iam senserat, sed respuerat Go. t) 4, Til. *iniuriamve religionis.* 11 *simulationem.* Go. in not. *agitare* aut *actitare* pro *aptare.* u) 4 *quoque.* v) 11 *praeteritus — suppilitio.* 4, Til. *daturus.* x) 4, Til. *XVIIII.* 11 *VIII.* xx) 3 *Sto.iis.* Mai. suppl. *Stodiis.* y) Sigla *D. N.* et *V. C.* des. in cod. 3 et in 11 *V. C. Coss.* Ceterum 11 *dom̄ Theod. ā̄ā̄ et.* z) Vid. c. 12, not. c. a) Go. mavult *Tatiano*, quia Cynegio paullo ante defuncto successerit Tatianus inde a mense Iunio. Be. in subscr. *Dat.* pro *Acc.* s. *Redd.* accipiendum esse putat. Idem iam ante Be. opinati sunt Baron. et Go. in comm. h. c., quia Theodosius hoc tempore non fuit Constantinopoli. Ceterum cum inscr. h. c. incip. fol. 413[b] cod. 4. b) 3, 11, Til. — Go. *Arrianorum*, sed 4, rell. edd. *Arianorum.* c) 11, Cui. 2 — Ri*. om. *formam*, cum paullo post codd. et Til. — Ri*. Lab. *iussionem* habeant; sine dubio hic erratum est et in Theodosiano quidem Codice. Puto legendum esse *formarum*, etsi non nego, v. *iussionum*, quod Hein. Bar. rest. voluerunt et Be. recepit, bonam sententiam habere. *Formae* sunt regulae, imperatorum legibus comprehensae. Aur. Lugd. *nostrorum.* d) Rest. *iussionem*, propter consonantiam codicum. Vid. not. c. e) 4, 11, Til. — Lugd. Lab. *his*; sed 3 *suis*, ut Cui. 2 — Be. f) 11 *quas oblata sciant nullum.* g) 3 *probatum.* A Mai. h. l. adscr. P. 25 cod. 3. h) 11 *reos.* i) 3 *teneantur*, mendose. k) 11 *circumdetulerit.* l) 3, 4, Til. — Lugd. Lab. Go. in Chron. *V.* 11, Cui. 2 — Be. *VI.* Go. hic errorem esse dicit in Chron. Mutari enim vult mensem, ut h. c. Cynegio tribui possit; sed non vidit, ita everti ordinem constitutionum. Vid. supra not. *a*. m) Memorabile est *Constantinopoli* deesse in cod. 3. Vid. not. *a* antec. n) In c. 15 add. *V. C.* 11 om. *Coss.* nn) Iidem imperatores sunt, qui inde a c. 12 h. c. inscrib., ubi vid. not. *c*. o) Cf. ad h. v. Go. amplissima dissertatio in comm. h. c. Petitus, Obs. II, 7 cj. *spadiones*, i. e. mendaces, recte impr. Go. 11, Cui. 2, 2* in m. *hispadones*, unde Go. em. *Histapodes* vel *Histopodes* (Pederectis.

faciendi, nec adipiscendi habeant licentiam testamenti. Quod circa omnes, quos vivos lex invenerit, volumus custodiri, nec quemquam praeteritae cuiuspiam voluntatis privilegio defensari, cum, seu facta prius testamenta seu infecta[p] doceantur, post hanc nostri oraculi sanctionem non habeant possidendi licentiam, non petendi, non etiam relinquendi[q] heredem nomine principali, non fideicommissario[r], non legatario, non tacito fideicommisso, vel quamcunque in huiusce modi negotiis nuncupationem iuris ordo constituit: sed omnia, quae talium esse vel futura esse[s] constiterit, ut caduca fisci nostri viribus vindicentur. Nihil ad summum[ss] habeant commune cum reliquis. *Dat. III.*[t] *Non. Maii Mediolano, Timasio et Promoto Coss.*[u] (389.)

18. *Iidem AAA. Albino Pf. U.*[uu] Quicunque sub nomine Manichaeorum mundum sollicitant, ex omni quidem orbe[v] terrarum, sed[x] quam maxime de hac urbe pellantur, sub interminatione iudicii[y]. §. 1. Voluntates autem eorundem, quin imo ipsae etiam facultates[z], populo publicatae nec vim testamentorum teneant, nec derelinqui*) per eos aut iisdem[a] fas sit. Nihil ad summum**) his sit commune cum mundo. *Dat. XV. Kal. Iul. Romae*[b], *Timasio et Promoto Coss.* (389.)

19. *Iidem AAA. Tatiano Pf. P.* Hi, qui scaevi dogmatis[c] retinent principatum, hoc est episcopi, presbyteri, diaconi atque lectores[cc], et qui[d] clericatus velamine religioni[e] maculam conantur infligere, sub cuiuslibet haeresis sive erroris nomine constituti, ex[f] funestis conciliabulis, seu intra urbem seu in suburbanis esse videantur, omni modo propellantur. *Dat. VI. Kal. Dec. Mediolano, Timasio et Promoto Coss.*[g] (389.)

20. *Exemplum sacrarum literarum*[h]. Haereticorum polluta contagia[i] pelli urbibus, vicis[k] proturbari ac nullis penitus iubemus patere[l] conventibus, ne in quoquam loco[m] sacrilega cohors talium hominum colligatur. Nulla eorum perversitati vel publica conventicula vel latentiora[n] erroribus[o] secreta tribuantur. *Dat.*

— c. 18. 3, 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 18. 4, Til. c. 9 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. b. Baron. ad ann. 389, n. 62. Cf. etiam Sozomenus VII, 14 in f. et Rufinus XI, 17 et c. 20 h. t., not. sup. — c. 19. 3, 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 19. 4, Til. c. 10 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. b. Baron. ad ann. 389, n. 75. Go. eam indicari putat c. 8 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), ubi vid. not. d, et concordare cum c. 12, 13, 14 h. t. — c. 20. 3, 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 20. In cod. 4 inscr. h. c. a librario rubro colore ita scripta est, ut novus titulus incipere videatur, eodem colore in m. a librario scriptum est et quadratis quidem literis *De Hereticis.* Is qui postea ad singulas constitt. numeros addidit, hanc c. neglexit numerare; idem factum est in Til. ed., ubi numerus deest. Sed Summariorum scriptor plerumque leges, si quam nominat, ita numerat, ut seriem non interrumpat. Ego in posterum eum, qui legum numeros in cod. adscripsit, vv. „rec. man." designabo. In 11 coniungitur inscr. cum vv. legis, estque tota c. continuo versu ita scripta, ac si cohaereat cum antec., tamen, cum aliquantulum spatii inter utramque relictum sit, non turbari apparet seriem constitutionum in cod. 11. Hanc legem et c. 18 h. t. Ambrosium respexisse in epist. 81 (s. 7 edit. Paris.) ad Syricium P. Go. putat. Baron. ad ann. 391, n. 15.

Erectipedes), quippe qui pedes sursum statuerint baptizandis, impr. Salmasio. Nil muta. Est contumeliosa appellatio Eunomianorum. Similibus contumeliis solebant legum exceptores haereticos contaminare. Vid. c. 20 h. t. Paullo aliter Cui. in Observ. XVII, 24, cui v. *spadonum* attingere videtur imperator quam qui de haereticis scripserunt turpitudinem Eunomianorum erubescunt proferre in medium. Cf. Ritter, Praef. T. VI, P. I, p. ult. p) 4, Til. — Lugd. Lab. *infacta.* 11, Cui. 2 — Be. *infecta,* ut 3. Ceterum infra 11 *oraculis.* q) 11 *relinqui.* r) Cum literis *curio* inc. fol. 414[a] cod. 4. s) 4, Til. *futuras se.* Go. *constituerit* pro *constiterit.* ss) Go. cj. *ad summam* hic et in sq. c., sine necess. Est pro *in summum.* t) 3, 11 *IIII;* 4, edd. *III.*, ut c. 16 de Cohort. cit. u) 11 hic et in sqq. c. *Tymasio et Pr.* et om. *Coss.* uu) 11 *ppo.* Sunt etiam apud Go., qui habeant *P. P.*, recte improb. Go. v) 4, Til. *urbe;* rell. *orbe,* recte, quamquam haec sibi opposita dici possunt: *ex omni urbe — quam maxime de hac urbe pellantur.* Expulsionis ab omni terra non desunt exempla. Cf. Severus Sulpitius in Hist. Sacr. lib. II. et infr. c. 34, 65, §. 2 h. t. x) 11 *ad*, i. e. *at.* y) Go.: *iudicii*, capitalis scilicet. z) 3 *facultatis.* *) Go.: „*Derelinqui quid.*" a) Codd. Til. — Ri°. *hisdem.* **) Vid. not. *ss* antec. b) 11 *Rome.* Be. *Romae.* 3, 4, Til. — Go. *Rom.* Vid. not. *u* antec. c) Codd. Til. — Ri°. *Hii.* 11 *Hii qui se evi docmatis.* Etiam 4 *docmatis.* Rein. *saevi.* cc) Go. *Principatum, (hoc est, Episcopi, Presbyteri, Diaconi,) atque Lectores et.* d) 3 *et si qui*, non male et 4 *diacones* (a rec. man. corr. *diaconi) adq' lectores et qui.* 11 *et quis.* e) Fol. 414[b] cod. 4. In ima pag. add. *NΔ* numer. quatern. 11 *religione.* Aur. Lugd. *religionis.* Mox 4 *conatur*, sed a librar. supr. add. n (*conantur*). Mox codd. *heresis* idque constanter, et 11 *errores.* f) Ita 3, Cui. 2 — Be.; 4, 11, Til. — Lugd. Lab. *et.* g) „In subscriptione, inquit W., Vatic. (3) simpliciter: *conss.*, quia repetendi erant e L. 18." Recte. Etenim des. in 3 vv. *Timasio et Promoto.* Cf. XV, 7, 7. De cod. 11 vid. not. *u* antec. h) Cf. not. sup. h. c. i) 11 *contacta.* k) 3 *vicis*, prob. Mai. et W. Idem olim prop. esse narrat Go.; rell. *vicinis.* Utrumque defendi potest. Illud, si spectamus h. c. edictum esse; pertinere igitur ad omnes subditos, quorum interfuerit scire, ab orbe terrarum expulsos esse haereticos; dici etiam infr. *ne in quoquam loco sacrilega cohors talium hominum colligatur.* Hoc, quia lex inprimis de Manichaeis agere et supplendae c. 18 h. t. caussa data esse videtur, qua maxime de urbe Roma pelluntur Manichaei. Iam vero, cum residerent in urbibus vicinis, id est in dioecesi et praefectura urbis Romae, imperator eos vult hoc edicto, cui pariter atque c. 18 Roma subscripta est, ex illis quoque urbibus removeri. Ut oratio flueret, ex cod. 3 restitui *vicis*, quod Go. non improbabile videtur, etsi *vicinis*, praeter cod. 4, etiam codex 11 tuetur. Vid. c. 18, not. v. Edd. *urbibus vicinis, proturbari.* l) Go.: „Eas urbes: alioquin parere, id est, apparere scriberem vel *latere.*" Nil muta. m) Cui. 2, 2°. Go. *ne quoquam sacrilega cohors* et om. *in* et *loco.* Etiam 11 om. *loco.* n) Ita 3, prob. W.: *latentiora* opponuntur *publicis;* sed 4, edd. *latiora.* Iam Go. tentat *latentiora*, etsi probare videtur *latiora.* 11 *perversitate*—

XIII.[p] *Kal. Iun. Romae, Tatiano et Symmacho VV. CC. Coss.*[q] (391.)

21. *Iidem AAA.*[r] *Tatiano Pf. P.* In haereticis erroribus quoscunque constiterit vel ordinasse clericos[s] vel suscepisse officium clericorum, denis libris auri viritim mulctandos esse censemus: locum sane, in quo vetita tentantur, si conniventia[t] domini patuerit, fisci nostri viribus aggregari. Quod si id possessorem[u], quippe clanculum gestum, ignorasse constiterit[v], conductorem eius fundi, si ingenuus est, decem auri[x] libras fisco nostro inferre praecipimus, si servili faece descendens[y] paupertate sui poenam damni ac[z] vilitate contemnit, caesus fustibus deportatione damnabitur. Tum[a] illud specialiter praecavemus, ut, si villa dominica[b] fuerit seu cuiuslibet publici iuris, et conductor et*) procurator licentiam dederint[c] colligendi, denis libris auri proposita condemnatione mulctentur. Verum si[d] quos talibus repertos obsecundare mysteriis ac sibi usurpare[e] nomina clericorum iam nunc proditum fuerit, denas libras auri exigi[f] singulos et inferre praecipimus. *Dat.*[g] *XVII. Kal. Iul. Constantinopoli, Arcadio A. II.*[h] *et Rufino Coss.* (392.)

22. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius*[i] *AAA. Victorio Proconsuli*[k] *Asiae.* Haeretici neque episcopi faciendi potestatem, neque episcoporum confirmationes licitas habeant. *Dat. XVII. Kal. Maii Constantinopoli, Arcadio III. et Honorio II. AA. Coss.*[l] (394.)

23. *Iidem AAA.*[ll] *Rufino Pf. P.* Eunomianis, ne caperent[m] aliquid vel relinquerent testamento,[n] legem[o] dudum credidimus promulgandam; quam quidem nunc consilio pleniore[p] revocamus. Vivant iure communi, scribant pariter ac scribantur[q] heredes. *Dat. XII.*[r] *Kal. Iul. Hadrianopoli, Arcadio III. et Honorio II. AA. Coss.* (394.)

24. *Iidem AAA. Rufino Pf. P.* Haereticorum dementia nec ulterius conetur perpetrare, quae[s] repererit, nec illicita habere concilia: nusquam profana

---

— c. 21. 3, 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 21. 4 c. 12, sed rec. man. et Til. c. 11 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. Commemorari hanc c. Go. docet ab Augustino lib. III. contra Cresconium c. 47, p. 314 (T. IX. ed. Bened.), in ep. 68 ad Ianuarium (s. 88 ed. Bened.), in Concil. Carthag. ann. 404 eo canone, qui in cod. Africano 93 est (ap. Hard. Tom. I, pag. 918) et in edicto Hunnerici regis apud Victorem Vitensem lib. IV. de Persecutione Vandalorum cap. 2. Baron. ad ann. 392, n. 25. Cf. c. 22, 24, 26, 39 h. t., not. sup. et not. *x*. — c. 22. 3, 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 22. 4 c. 13, sed rec. man. et Til. *c.* 12 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" Vid. c. 24, 26 h. t., not. sup. Baron. ad ann. 394, n. 4. — c. 23. 3, 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 23. 4 c. 14, sed rec. man. et Til. *c.* 13 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Contraria octavae*" (17 h. t.). Cf. c. 25, 27, 36 h. t., not. sup. Go. h. c. infirmari dicit c. 25 cit., sed confirmari c. 27 h. t. — c. 24. 3, 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 24. 4 c. 15, sed rec. man. et Til. *c.* 14 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Duodecimae et XIII* (21 et 22 h. t.) *similis.*" H. c. pars, om. principio, infarta est Cod. Iust. I, 5, 2. Vid. c. 5, 28 h. t., not. sup. Bas. I, 1, 22. Ans. Luc. XII, 69. Baron. ad ann. 394, n. 4. Vid. c. 26 h. t., not. sup.

---

latior erroribus. o) 4 *erroribus*, sed em. a sec. manu. p) Ita 3, 11; 4, edd. *XIV.* Go. *Dat.* pro *proposita*, *reddita* accipit, quia Theodosius his coss. Mediolano, ubi principio anni constitit, Constantinopolin se contulit, neque Romae commoratus est. q) 11 *Symago* et om. *VV. CC. Coss.* Ri*. *Simmacho.* Lab. add. ann. 381, err. r) Go. Be., inducto nomine *Valentiniani*, qui Id. Maii his coss. vita decesserat, reponi volunt *Impp. Theodosius et Arcadius AA.* Cum codd. consentiant, lex videtur facta esse aut vivo Valentiniano aut eo tempore, quo nescirent Constantinopoli, Valentinianum in Gallia interfectum esse; data autem mortuo Valentiniano, quod mihi probabilius est, quam errorem in ipso C. Th. quaerere, spectato potissimum brevi intervallo, quod intercedit inter mortem Valentiniani et diem, quo lex data esse dicitur. s) 11 *cleros.* t) Codd. Til. — Ri*. *conhibentia.* u) 4 *quod si is possionem*, et add. asteriscus atramento, quasi lacuna hic sit, ab antiqua manu, fortasse ipsius librarii, praeterea sup. lit. *ss* add. *ses* (possessionem), unde Til. ed. *quod si is possessionem, * quippe.* Cui. 1 — Lugd. *quod si id possessorem, * quippe.* 3, 11, rell. edd. *quod si id possessorem, quippe*, om. asterisco; recte; nihil enim deest. Mox 11 *gessum.* v) Cum literis *terit* incip. fol. 415[a] cod. 4. x) 4, Til. om. *auri.* 11 *decim.* y) 11 *praecipimus* (om. *si*) *servili fece discendens.* z) 3 *hac* et est h. l. apud Mai. P. 32 cod. 3. Go.: „*Paupertate ac vilitate sui poenam* etc. Ita nonnulli legunt, et verba sequentia huc retrahunt." Codices inter se non differunt, nisi quod 4 *paupertatem* habet, ubi *m* del. a rec. manu. a) 4, Til. — Lugd. *Cum.* 3, 11, rell. edd. *Tum.* b) 3 *domina.* *) Be. prop. *aut*; codd. adversantur. c) Ita 3 (sed 3 *dedirint*), 11, prob. W.; 4, edd. *dederit.* d) Go.: „*Verum etsi,*" sed codd. simpliciter *si*, quod nullo modo displicet. e) 3 *usurpatos*, vitio, ut W. recte opinatur, a praecedente *repertos* tracto. f) 4 *egi*, a rec. man. em. *exigi.* g) 11 om. subscriptionem. h) Ita 3, prob. W. Iam Go., quem Be. sequitur, prop. hunc numerum pro *III.*, ut ex cod. 4 editum est in Til. — Be. Ante me Lab. ed. *II.* ex Go. not. Ceterum accessit *A.* ex cod. 3, ubi add. *aug*; in rell. deest *A.*; sed in not. est etiam apud Be. i) 4, 11, edd. *Iidem AAA.* 3 non solum h. l., sed etiam in seq. c. *Impp. Theod. et Honor. Aug.*, prob. W., modo adiiciatur *Arcadius.* Cum ex his appareat, quae fuerit C. Th. scriptura, rest. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius*, quos iam Go. et Be. iusserunt inscribi c. 22 — 24 h. t. k) 4 $\overline{pu}$. Til. *P. V.* Cui. 1 — Lugd. Lab. *P. C.* Rell. *Proc.* Vid. supra XI, 16, 1, not. *m*; XV, 7, 9; infr. c. 28, 41, 54, 55 h. t. l) 11 *Constpli Honorio II. et Archadio III.* $\widetilde{co}$. Go, in Chron. ad *XVII.* ann.: „X. al. VII." ll) 4 om. *AAA.* Vid. not. *i* anteced. m) 4 *caparent*, rubr. col. em. *caperent.* 11 *caperint* — *relinquerint* — *credimus promulganda.* n) Fol. 415[b] cod. 4. o) Vid. c. 17 h. t. p) Go. cj. *pensiore*, neque vero mutari vult quicquam. q) 4 *scribant pariter adscribantur.* Til. *scribant, pariter adscribantur.* 11 *hac.* r) 3, 4, Til. — Lugd. Lab. *XII.* 11 *XVI* — *adriano* $\overline{pp}$ *Archadio* et om. *Coss.* Cui. 2 — Be. *XV.* de cj. s) Go. cj. *ne ulterius* et *per-*

praecepta vel docere vel discere. Ne[t] antistites eorundem audeant fidem insinuare[u], quam non habent, et[v] ministros creare, quod[x] non sunt. Ne[y] per conniventiam iudicantum omniumque, quibus per constitutiones[yy] paternas super hoc cura mandata est, eius modi audacia negligatur et crescat. *Dat. VII. Id. Iul. Constantinopoli, Arcadio[z] III. et Honorio II. AA. Coss.* (394.)

25. *Impp. Arcadius et Honorius AA.*[a] *Rufino Pf. P.* Omnes poenas, cuncta supplicia, quae sanctionibus divae recordationis genitoris[b] nostri adversum haereticorum sunt pertinacem spiritum[c] constituta, nostro etiam decreto reparantes[d] decernimus, [e]quicquid etiam his est contra meritum delinquentum, spe[f] correctionis, speciali quadam[ff] sanctione concessum, id[g] irritum esse. §. 1. Eunomianorum vero perfidam[h] mentem et nequissimam sectam speciali commemoratione damnamus, statuimusque, omnia, quae[i] contra illorum vesaniam decreta sunt, illibata custodiri: illud addentes, ne quis memoratae sectae militandi aut testandi[k] vel ex testamento sumendi habeat facultatem, ut sit [l]omnibus commune damnum, quibus etiam communis est religiosis furor; cessante videlicet, si quid a patre nostro quibusdam fuerat super testandi iure beneficio speciali concessum. *Dat. III.*[*]) *Id. Mart. Constantinopoli, Olybrio et Probino Coss.*[m] (395.)

26. *Iidem AA.*[n] *Rufino Pf. P.* Ne quis haereticorum, quos iam leges innumerae divi genitoris nostri continent, audeat coetus illicitos[o] congregare, profanaque[p] mente omnipotentis Dei contaminare mysterium, nec publice[q] nec privatim, nec in secreto nec palam. Nemo audeat[r] episcopi sibi nomen adsciscere[s] vel ecclesiasticum ordinem eorumque sanctissima nomina pollutis mentibus usurpare. *Dat. III.*[t] *Kal. April. Constantinopoli, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

27. *Iidem AA.*[u] *Caesario Pf. P.* Conficiendorum testamentorum dari Eunomianis praecipimus potestatem, et concedi[v] id, quod divi genitoris nostri data super praeceptio continebat[vv]. *Dat. VIII. Kal. Iul.*[x] *Constantinopoli, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

28. *Iidem AA.*[y] *Aureliano Proconsuli*[z] *Asiae.* Haereticorum vocabulo continentur et latis adversus eos sanctionibus debent succumbere, qui vel levi argumento a[a] iudicio catholicae religionis et tramite detecti fue-

— c. 25. 3, 11, Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 25. 4 *c.* 16, sed rec. man. et Til. c. 15 C. Th. de His, qui *sup.* rel. cont. (XVI, 4). Vid. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Similis octavae* (17 h. t.), *XIIII* (23 h. t.) *contraria adversus Eunomianos.*" Cf. c. 31 et 34 h. t., not. sup. Eam indicari et confirmari dicit Go. ab Arcadio in c. 13 C. Th. de Paganis (XVI, 10) et quoad Eunomianos ab eodem c. 27 h. t., a Theodosio iun. c. 49 h. t. Baron. ad ann. 395, n. 8. In h. c. terminatur P. 32 cod. 3, vid. infr. not. *b*. — c. 26. 11, Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 26. 4 *c.* 17, sed rec. man. Til. c. 16 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. Baron. ad ann. 395, n. 9. Summ. C. Th.: „*XII* (21 h. t.), *XV* (24 h. t.) *et XIII* (22 h. t.) *similis.*" Eam indicari putat Go. in c. 13 C. Th. de Paganis (XVI, 10). — c. 27. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 27. 4 c. 18, sed rec. man. Til. *c.* 17 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. supra XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Similis XIIII* (23 h. t.)." Cf. c. 34, 36 h. t., not. sup. — c. 28. 11, Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 28. 4 *c.* 19, sed rec. man. Til. *c.* 18 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. *supr.* XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. Cod. Iust. I, 5, 2, §. 1. Vid. c. 5, 24 h. t., not. sup., ex quibus legibus et h. c. c. 2 cit. conflata est. Baron. ad ann. 395, n. 10.

repiare pro *perpetrare*, utrumque sine necess. et contra codd. auct. Lex non integra esse videtur. c. 2 cit. Cod. Iust., praemissa c. 5 h. t. parte, sic pergit, verbis ex h. c. depromptis: *et nemo ulterius conetur quae repererit profana.* Aur. Lugd. *qua.* 11 *repperit.* t) Cod. Iust. Nec. 11 *antestites.* Til. *antistes*, ut 4. Cui. 2, 2° *audeat.* u) 11 *minuare.* v) Lab. om. *et.* x) Ita codd. et edd. ante Be. Is ex Cod. Iust. rep. *qui.* Ne offendaris neutro genere, cf. XV, 7, 8 *anus — aliud quam casta esse non possit* et I, 20, 2 *id quod esse dicuntur, esse non desinant.* Boni quoque Cod. Iust. libri mss. habent *quod.* Aliter Bas. μηδὲ ὑπηρέτας χειροτονεῖν αὐτοὶ μὴ κεχειροτονημένοι (nec ministros creare, cum ipsi creati non sint). y) Codd. Til. — Lugd. Lab. *ne.* Cui. 2 — Be. Cod. Iust. *nec.* Best. *ne.* Codd. edd. ante Be. *conhibentiam* et Cod. Iust. *iudicantium.* yy) Vid. c. 12 h. t. z) 11 *Dat. VI — Archad.* etc. et om. *Coss.* a) Ita 3, prob. W. Idem iam prop. Go. et Be. pro *Iidem AAA.*, quod 4, Til. — Be. Lab. habent, ut non solum h. c. emendetur, sed multo magis inscr. quattuor seqq. c. b) 3 *genitores*, et videtur hic aut in proximis vv. P. 32 cod. 3 terminari, cum Mai. diversae scripturae nullam posthac faciat mentionem. c) 11, Cui. 2 — Be. *adversus — pertinaces spiritus.* d) 4, Til. *separantes.* e) Fol. 416[a] cod. 4. Ri°. mend. *Quiquid.* f) 4, Til. *spes corruptionis.* 11, Cui. 1 — Ri°. *spes correctionis.* Be. de cj. Go. rep. *spe*, recte. Etiam Lab. ed. *spe.* Ceterum Ri°. *delinquentium*, ut 11. ff) Mendose Cui. 2, 2° *quadem.* g) 4, Til. add. *in.* h) 4, 11 *perfidiam*, sed in 4 rubro em. *perfidam.* Mox 11 *sectem.* i) In 4 add. *de*, sed del. rubr. col. Mox 11 *vaesania.* k) 4, Til. *sectandi.* 11 *memorati sunt e militandi — habeant.* l) 11 *ut sitam*, unde Cui. 2 — Be. *ut sit iam.* Delevi igitur *iam*, quod deest in 4, Til. — Lugd. et Lab. *) 11 *IIII.* m) 11 *Olibrio et Probino* et om. *Coss.* Ri°. *Olibrio.* n) Ita scripsi hic et in tribus seqq. c. propter ea, quae dicta sunt ad c. 25 h. t., not. *a.* 4, 11, edd. *AAA.* o) 4 *inlicitus*, rubro col. em. *inlicitos.* p) 11 *profanaquae.* q) 4 *publicae*, rubro col. del. *a.* r) Fol. 416[b] cod. 4. s) 11 *aciscere.* t) 11, Cui. 2 — Be. *IV.* Mox 11 *Olibrio*, denique om. *Coss.* u) Vid. c. 25 h. t., not. *a*, c. 26, not. *n* et infr. not. *x.* 4, 11, edd. *AAA.* v) 4, Til. *concedendi.* Mihi probatur vulg. scriptura. vv) 11 *preceptione continebit.* Cf. c. 23 h. t. x) Aut *Ian.* Go. vult emendari, Caesario Pf. P. non ante V. Kal. Dec., quo die interfectus esse dicitur Rufinus, aut *Rufino Pf. P.* h. c. inscribi. Illud praefert. 11 *Olibrio et Pr.* et om. *Coss.* y) Vid. c. 25 h. t., not. *a* et c. 26, not. *n.* 4, 11, edd. *AAA.* z) 4 *pc.* Til. *P. V.* Vid. c. 22 h. t., not. *k.* a) 4, Til. — Lugd. Lab. om. *a.* Cum 11, Cui. 2 — Be., ubi add. *a*, consentit Cod. Iust. Cf. infra XVI, 10, 13 *a catholicae religionis dogmate deviare contendunt*, et Go. in comm., qui recte defendit v. *ad* non-

rint deviare[b]. Ideoque experientia tua[c] Euresium haereticum nec in numero sanctissimorum antistitum habendum esse cognoscat. *Dat. III. Non. Sept.*[d] *Constantinopoli, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

29. *Iidem AA.*[e] *Marcello Magistro officiorum.* Sublimitatem tuam investigare praecipimus[f], an aliqui haereticorum vel in[g] scriniis[h] vel inter agentes in rebus vel inter[i] palatinos cum legum nostrarum iniuria audeant[k] militare; quibus, exemplo divi patris nostri, omnis[l] et a nobis negata est militandi facultas. Quoscunque[m] autem deprehenderis culpae huius[n] affines, cum ipsis, quibus[o] et in legum nostrarum et in religionum excidium conniventiam[p] praestiterunt, non solum militia eximi, verum etiam extra moenia urbis huiusce[q] iubebis arceri. *Dat. VIII.*[r] *Kal. Dec. Constantinopoli, Olybrio et Probino Coss.* (395.)

30. *Impp. Arcadius et*[s] *Honorius AA. Clearcho*[t] *Pf. U.* Cuncti haeretici procul dubio noverint, omnia sibi loca huius urbis[u] adimenda esse, sive sub ecclesiarum nomine teneantur, sive quae[v] diaconica appellantur[x] vel etiam decanica[y], sive in privatis domibus vel locis[z] privatis, fisco nostro accorporandis. §. 1. Praeterea omnes clerici haereticorum ex sacratissima urbe pellantur, neque his finibus[a] liceat convenire. §. 2. Ad hoc interdicatur his omnibus, ad litaniam faciendam[b] intra civitatem, noctu vel interdiu[c], profanis coire[d] conventibus; statuta[e] videlicet condemnatione centum librarum auri contra officium sublimitatis tuae[f], si quid huius modi fieri vel in publico vel in privatis aedibus concedatur. *Dat. V. Non. Mart. Constantinopoli, Arcadio*[g] *IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

31. *Iidem AA. Caesario Pf. P.* Doctores auctoresque Eunomianorum facinoris investigati clericique maxime[h], quorum furor tantum suasit[i] errorem, e civitatibus pellantur extorres. *Dat. XI. Kal. Maii Constantinopoli*[k], *Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

32. *Iidem AA. Caesario Pf. P.* Ne[l] Eunomianorum[ll] tanta dementia perseveret, sublimis magnificentia tua omni[m] studio auctores doctoresque Eunomianorum[n] investigare festinet; clericique eorum maxime, quorum furor tantum suasit[o] errorem, de *) civitatibus pellantur extorres et humanis coetibus segregentur. *Dat. X. Kal. Maii*[p] *Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

— c. 29. 11, Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 29. 4 *c.* 20, sed rec. man. Til. *c.* 19 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. Baron. ad ann. 395, n. 11. — c. 30. 11, Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 30. 4 c. 21, sed rec. man. Til. c. 20 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. Cod. Iust. I, 5, 3 mut. Bas. I, 1, 23. Ans. Luc. XII, 70. Baron. ad ann. 396, n. 9. — c. 31. 11, Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 31. 4 c. 22, sed rec. man. Til. c. 21 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. Iisdem verbis iteratur in c. 32 h. t., quae uno die recentior est. Nihilo secius eas inter se coniungendas esse nego. Sunt quidem eiusdem legis fragmenta, a compositoribus C. Th. ex diversis exemplaribus descripta et errore in eodem titulo repetita, neque vero diversae sententiae. Summ. C. Th.: „*Similis VIII* (17 h. t.) *et XVI* (25 h. t.)." Vid. c. sq., not. sup. et c. 36 h. t., not. sup. Socrat. V, 24 et Sozomen. VII, 17. — c. 32. 11, Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 32. 4 *c.* 23, sed rec. man. Til. *c.* 22 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20, 31 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" Baron. ad ann. 396, n. 10. Vid. c. 34 et 36 h. t., not. sup.

---

nullis otiosum visum et supervacaneum. b) Cod. Iust. *Haereticorum autem vocabulo — succumbere debent — deviare*, et des. sqq. c) 11 *experientiae tuae* et infr. *antestitum.* Baron. l. c. nomen *Euresii* asterisco notavit, quasi in eo error subesset. Sed vid. Go. in comm. d) 11 *Febr. Constpl. Olibrio.* Ri°. *Olybio*, err. e) Vid. c. 25 h. t., not. *a* et c. 26, not. *n.* 4, 11, add. *AAA.* f) 11 *praecepimus.* g) 4, Til. om. *in.* h) 11 *criminis.* i) Fol. 417[a] cod. 4. 11 *agentes vel in rebus vel in palatinos.* k) 11 *audeat.* l) 4, Til. — Lugd. Lab. *omnis.* 11, Cui. 2 — Be. *omnibus.* Neutrum quidem falsum est, sed plus auctoritatis habet codex 4 quam 11. m) 11 *quodcunque.* n) Go.: „Alias *huic.*" 4 *adfinis*, rubro col. em. *adfines.* o) Go. em. *qui his*, recte. Summ. C. Th. *cum eis, qui subrepticie eis concesserunt.* p) 4, add. ante Be. Lab. *conhibentiam.* Be., auct. Go., ed. *conniventiam.* 11 *cohibentium* et mox *militiae.* q) 11, Cui. 2 — Ri°. om. *huiusce*, sed Go. in not. suppl. *huius.* Mox 11 *archeri.* r) Go.: „Al. *IV.*" Hoc habet 11, qui praeterea *Olibrio et Pr.* et om. *Coss.* s) Ri. om. *et.* 11 *Imp. Archad. et Honorius Clearco ppo.* Scrib. *Iidem AA.* Vid. c. 25 h. t., not. *a.* t) „Fort. *Claudio*, cui Pf. U. all. hoc anno legg. inscriptae. Praeter hanc vero alia non habetur ad Clearchum data ante a. 399." Be. Sed Cod. Iust. non differt. Nihil igitur muto. u) Cod. Iust. om. *huius urbis.* v) In Cod. Iust. deest *quae.* x) 11 om. *appellantur.* Go. cj. *appellentur*, ut est in Cod. Iust. y) 4, Til. *decanonica*, impr. Go. in comm. 11 *diaconica.* z) Seqq. ita mutata sunt in Cod. Iust. *vel locis huius modi coetibus copiam praebere videantur: his aedibus vel locis privatis ecclesiae catholicae vindicandis. Ad hoc* etc. a) 4, Til. om. *finibus*, quod additur in Cui. 1 — Be. Lab., sed commode abesse potest. 11 *linibus.* b) 11 *laetunias faciendum.* Cf. Dirksen l. c. p. 350. In Cod. Iust. om. *intra civitatem.* c) 4, 11, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Go. Lab. *interdie.* Cod. Iust. *nocte vel die.* d) Fol. 417[b] cod. 4. 11 *cohire.* e) Til. — Cui. 2° *conventibus statuta* sine interpunct. f) In Cod. Iust. add. *vel praesidale quinquaginta.* g) 11 *Archadio* et om. infr. *Coss.* h) 4, Til. *maximi.* 11 *Iidem AAA. Caesario Ppo Doctoresque Eunomianorum — clerique maxime.* i) 11 *suasi.* Go. cj. *terrorem*, neque vero insistit huic cj. Ceterum Til. Cui. 1. Cui. 2; 2°. Go. *tantum.* Edidi e cod. 4, Til. Cui. 1 — Lugd. Lab. *e* pro *ex*, quod ex 11 in Cui. 2 — Be. manavit. c. 32 *de.* 11 *extorrens.* k) Seqq. desunt in cod. 4 et ap. Til., sed Til. *Constantinop.* ¶. 11 *Mai* (om. *Constantinop.*) *Arcadio — AA ss Constpl.* l) 11 *Nec.* ll) 11 add. *investigari.* m) 11 *omnis.* n) 4 *Eunominorum*, rubro col. supr. *i* add. *a.* o) 11 *festinat clerique — tantam suasi.* Vid. not. *i* antec. *) c. 31 h. t. *e.* p) Til. *Kal.* *

33. *Iidem AA. Eutychiano*[pp] *Pf. P.* Doctores Apollinariorum tota maturitate praecipimus ex aedibus[q] carae nobis abscedere civitatis, ita ut, si obumbrati latebris abire[r] neglexerint, occultos coetus, ut aestimant, habituri, ea loca vel domus, quibus praedictos[s] congregaverint, fisci rationi[t] nectantur. *Dat. Kal. April. Constantinopoli, Caesario et Attico Coss.* (397.)

34. *Iidem AA. Eutychiano*[u] *Pf. P.* Eunomianae superstitionis clerici seu Montanistae consortio vel[v] conversatione civitatum universarum atque urbium expellantur. Qui si forte in rure degentes aut populum congregare aut aliquos probabuntur inire conventus, perpetuo deportentur; procuratore[x] possessionis ultima animadversione punito, domino possessione privando, in qua his consciis ac tacentibus infausti damnatique conventus probabuntur agitati. Si vero in qualibet post publicatam solenniter[y] iussionem urbe deprehensi aut aliquam celebrandae superstitionis gratia ingressi domum probabuntur, et ipsi ademptis bonis ultima animadversione plectantur, et domus, in qua ea sorte, qua[z] dictum est, ingressi, nec statim a domino[a] dominave domus expulsi ac proditi fuerint, fisco sine dilatione[b] societur. §. 1. Codices sane eorum[c], scelerum omnium doctrinam ac materiam continentes, summa sagacitate mox quaeri ac prodi[d] exserta auctoritate mandamus, sub adspectibus[e] iudicantum incendio mox cremandos. Ex quibus si qui forte aliquid qualibet occasione vel fraude occultasse[f], nec prodidisse convincitur, sciat, se velut noxiorum codicum et maleficii crimine conscriptorum retentatorem[g], capite esse plectendum. *Dat. IV. Non. Mart. Constantinopoli, Honorio A. IV. et Eutychiano*[h] *Coss.* (398.)

35. *Iidem AA.*[i] *Dominatori Vicario*[k] *Africae.* Noxios Manichaeos execrabilesque[l] eorum conventus, dudum iusta[m] animadversione damnatos, etiam speciali praeceptione[n] cohiberi decernimus. Quapropter quaesiti[o] adducantur in publicum, ac detestati[p] criminosi congrua et severissima emendatione coerceantur.[q] In eos etiam[r] auctoritatis[s] aculei dirigantur, qui eos domibus suis damnanda provisione[t] defendent.[u] *Dat. XVI. Kal. Iun. Mediolano, Theodoro V. C. Cos.*[v] (399.)

36. *Iidem AA. Eutychiano*[x] *Pf. P.* Eunomianis poenam[y] adimendae testamenti factionis peregrinorum-

— c. 33. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 33. 4 c. 24, sed rec. man. Til. c. 23 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. Baron. ad ann. 397, n. 57 (68?). — c. 34. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 34. 4 c. 25, sed rec. man. Til. c. 24 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20, 36 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Octavae* (17 h. t.), *sextae et decimae* (25 h. t.) *ac IIXX* (27 h. t.), *III et XX* (32 h. t.) *similis.*" Cf. Philostorgius XI, 5 et Nicephorus XIII, 1. Baron. ad ann. 398, n. 78. — c. 35. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 35. 4 c. 26, sed rec. man. Til. c. 25 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. Fortasse coniungenda est cum c. 6 C. Th. de Off. procons. (I, 12), quae in eundem fere diem incidit. Tum vero in c. 6 cit. leg. *p. C.*, i. e. *post consulatum Honorii A. IV. et Eutychiani Coss.* Cf. supr. XII, 9, 3, not. sup. Cod. Iust. I, 5, 4, §. 7. Vid. infr. not. *q.* Bas. I, 1, 24. Ann. Luc. XII, 71. Baron. ad ann. 399, n. 81. — c. 36. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 36. 4 c. 27, sed rec. man. Til. c. 26 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Haec varia est. In capite IIII et X* (23 h. t.) *et VIII et X* (27 h. t.) *similis et VIII* (17 h. t.) *contraria. In fine quintae et vicesimae* (34 h. t.) *similis, XXIII* (32 h. t.) *et XXII* (31 h. t.)."

et om., ut in cod. 4, *Maii.* 11 *Archadio* etc. et om. *Coss.* Aur. Lugd. *Cons.* pp) Mendose Cui. 2, 2ᵃ *Eutychiano.* 11 *AAA. Euticiano.* q) Go. non male cj. *sedibus.* „An, inquit, *sedibus:* ut ita litera S. occasione praecedentis vocis exciderit: neque enim hac lege tantum de domibus, sed etiam de aliis locis agitur." 11 *edibus*, qui hoc loco sic: *Doctores Apollinariorum totam maturitatem praecipimus ex edibus care nobis civitates abscedere.* Cui. 2, 2ᵃ *harae.* r) Fol. 418ᵃ cod. 4. s) 11 *occultus* — *estimant* — *domos quibus predictos.* t) 4, Til. *fisca ratione.* 11, Cui. 1 — Ri*. Lab. *fisci ratione.* Go. cj. *rationi*, quod Be. rec., recte. Mox 11 *ss* pro *Coss.* u) 11 *Idem AAA. Euticiano.* v) 4 *consortiove*, rubro col. i add. supr. *ve* (vel). 11 *Eunomiane s. cleri seu Montanis tui* — *forte inruere* — *probabantur.* x) 4 *procuratores*, rubro col. *s* deletur. y) 11 *sollemnitatem.* z) 11 *probantur et ipsi ademptus* — *domos qua ea sorte in qua.* a) Fol. 418ᵇ cod. 4. b) Ri. — Be. *delatione*, male. Vid. c. 39 h. t. c) Aur. Lugd. om. *sane eorum.* Mox 11 *materia.* d) 4 *proditi*, rubro col. del. *ti.* 11 *prodidi.* e) Cui. 2 — Be. add. *eorum.* Delevi *eorum*, cum desit in Til. — Lugd. Lab. et in utroque codice, 4 et 11, et commode desit. Go. ita quidem interpretatur h. l.: „sub aspectibus eorum, Eunomianorum scilicet, cremari eos iubet Arcadius: *Iudicantum incendio: Iudicantum*, id est, Iudicum — *Iudicantium incendio*, id est imperato per iudices incendio," sed ei etiam in mentem venit tollere v. *eorum* et haec vv. coniungere *sub adspectibus iudicantum.* Ita etiam Summ. C. Th. *in conspectu iudicum.* Rein. ad v. *iudicantum:* „Potest tolerari: sed aliud subesse odoror: quid vero, nondum constitui." f) 11 om. *occultasse.* g) Cui. 2, 2ᵃ *conscriptorem retentatorum, capite* et Go. — Ri*. *conscriptorum, retentatorum, capite*, mendose. Transiit *retentatorum* ex cod. 11 in Cui. 2. Recte tamen Rein. em. *conscriptorum retentatorem.* h) 11 *Euticiano* et om. *Coss.* Aur. Lugd. *Cons.* i) 11 *AAA.* k) Go. Be. volunt *Proconsuli* propter c. 2 Cod. Iust. de Appar. proc. (XII, 56); sed vid. supr. I, 12, 6. l) 11 *execrabilesquae.* m) 4, 11 *iuxta*, sed in 4 rubr. col. em. *iusta.* n) Go.: „Hac." 11 *cohibere.* o) Aur. Lugd. *quae siti.* p) Bar. *detestiti*, sed in m. *detestati.* Go. tentat *detecti*, neque vero mutat *detestati;* interpretatur enim h. v. inter ceteros maxime detestabiles. Etiam Lab. in m. *detecti.* q) Seqq. in c. 4 Cod. Iust. cit. recepta sunt, ubi efficiunt §. 7. r) Fol. 419ᵃ cod. 4. s) Cod. Iust. add. *nostrae*, improb. Go. t) Go. non vult em. *proditione*, recte; nam *provisio* significat commentum, machinationem (ut Dirksen explicat in Manual. Latin.) sive potius curam, cautelam, defensionem. u) Cui. 1 — Lugd. Lab. *defendant.* Cod. Iust. *defendunt.* Bar. *detentant*, in m. *defensant* vel *defendunt.* 4, 11 *defendent*, ut Til. Cui. 2 — Be. v) 11 *Theodoro vic* et om. *Cos.* Aur. Lugd. *Conss.* Go. Lab. Ri. *Coss.* x) 11

que[yy] mutandae conditionis remittimus. Patimur, eos et donandi[z] e suis facultatibus, ut velint, et dono rursus ab aliis accipiendi habere liberam potestatem. §. 1. Conciliis vero abstineant, coetus illicitos derelinquant et sciant, sibi interdictas esse collectiones aut poenas paratas: ita ut fundi procurator vel domus urbanae villicus, in quibus profana mysteria fuerint celebrata, ultimo supplicio feriantur, ipsaque possessio et domus fisco vindicetur, si sciente domino et non prohibente nostrae iussioni fuerit obnisum. §. 2. Praeterea ministri sceleris, quos falso nomine suo antistites vocant, si in collectione aliqua fuerint comprehensi, deportentur[a], omnibus bonis ablatis. *Dat. prid. Non. Iul. Constantinopoli,*[b] *Theodoro V. C. Cos.* (399.)

37. *Iidem AA. Hadriano Pf. P.*[c] Rescriptum, quod Donatistae a Iuliano tunc principe impetrasse dicuntur, proposito programmate[d] celeberrimis in locis volumus anteferri, et gesta[e], quibus est huiusce modi allegatio inserta, subnecti, quo omnibus innotescat et catholicae confidentiae[f] stabilita constantia et Donatistarum desperatio fucata[g] perfidia. *Dat. V.* *) *Kal. Mart. Ravenna, Stilicone*[h] *et Aureliano Coss.* (400.)

38. *Idem AA. et Theodosius A. Edictum.*[i] Nemo Manichaeum, nemo Donatistam, qui praecipue, ut comperimus, furere non desistunt, in memoriam revocet. Una sit catholica veneratio, una salus[k] sit, trinitatis par sibique[l] congruens sanctitas expetatur[m]. Quod si quis audeat interdictis sese illicitisque miscere[n], et praeteritorum innumerabilium constitutorum[o] et legis nuper[p] a mansuetudine nostra prolatae laqueos non evadat, et si turbae[q] forte convenerint seditionis, concitatos[r] aculeos acrioris commotionis non dubitet exserendos[s]. *Dat. prid. Id. Febr. Ravenna, Stilicone*[t] *II. et Anthemio Coss.* (405.)

39. *Idem AAA. Diotimo*[u] *suo salutem.* Donatistas superstitionis haereticos, quocunque[v] loci, vel fatentes vel convictos, legis[x] tenore servato poenam debitam absque dilatione persolvere decernimus. *Dat. VI. Id. Dec. Ravenna, Stilicone II. et Anthemio Coss.*[y] (405.)

40. *Iidem AAA. Senatori Pf. P.*[z] Quid de Donatistis[a] sentiremus, nuper ostendimus[b]. Praecipue tamen Manichaeos vel Phrygas[c] sive Priscillianistas[d] me-

— c. 37. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 37. 4 c. 28, sed rec. man. Til. c. 27 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. Baron. ad ann. 362, n. 265 et ad ann. 400, n. 21. In Monum. vet. ad hist. Donat. spectantibus ed. Dupin. l. c. p. 209. — c. 38. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 38. 4 c. 29, sed rec. man. Til. c. 28 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. Coniungenda est cum c. 3 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6) et secund. Go. cum c. 4 et 5 eod., quae eodem quidem die, sed Hadriano datae sunt. Meminit huius edicti Honorius in c. 2 C. Th. de Religione (XVI, 11), meminerunt etiam, ut Go. putat, patres Africani triennio post can. 99 cod. Afric. (ap. Harduin. T. I, p. 922) et Auctoritas Consularium Idatio subdita. Cf. c. 39 h. t., not. sup. et c. 40, not. *b*. Dupin. l. c. p. 215. Baron. ad ann. 405, n. 27. — c. 39. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 39. 4 c. 30, sed rec. man. Til. c. 29 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. et c. 40 h. t., not. *b*. Baron. ad ann. 405, n. 28. Dupin. l. c. p. 219. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" Go. cf. iubet ep. 50 (s. 185 ed. Bened.) ad Bonifacium; ep. 68 (s. 88 ed. Bened.) n. 7; ep. 166 (s. 105 ed. Bened.) n. 4 ad Donatistas; contra literas Petiliani lib. II, c. 83; ep. ad Crispinum 173 (s. 66 ed. Bened.); Possidonium in v. Augustini c. 12 et alios locos, c. 21 h. t., not. sup. nominatos. — c. 40. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 40. 4 c. 31, sed rec. man. Til. c. 30 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. Extrema pars c. similis est c. 4, §. ult. C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Cod. Iust. I, 5, 4 omm. nonn. Bas. 1, 1, 24. Anscim. Luc. XII, 71. Cf. Cui. Observatt. XII, 30 et Herrmanni ed. Cod. Iust. c. 4 cit., not. sup. Baron. ad ann. 407, n. 2, 3. Go.: „eandem, inquit, prolixe expendit Iustus Meierus, qui adversus Schoppii classicum scripsit, *a pag.* 151. *ad p.* 185. ultima tamen sententia, quae incipit *Perferri* (Praeferri), omissa seu intacta." Indicatur, ut Go. putat, in c. 48 et 49 h. t. Vid. c. 48, not. *l* et 49, not. *tt*.

Idem AAA. Euticiano. y) Ita 4, Til. — Lugd. Lab.; 11 *poenas adimenda*, unde Cui. 2 — Be. *poenas.* yy) 4 *peregrinorumquae.* z) 11 *dominandi; infra coetos et domos urbane vilicus.* Etiam 4, Til. — Lugd. *vilicus.* a) 11 *obnixum praeterea ministris cleri — antestites — deportantur.* b) Fol. 419[b] cod. 4. 11 *Theodoro vic* et om. *Cos.* c) 11 *Idem AAA. Adriano Ppo.* Etiam Lab. *Adriano.* d) 11 *principem — procramate.* e) Go.: „*Iudicum.*" f) 4 *confidentiaeststabilita*, sed corr. rubr. cul. g) Go. recte eos impr., qui em. *fugata.* Habent hoc Cui. 2, 2° in m. ex cod. 11 et Bar.; Be. prop. *desperatio et fucata perfidia*, bene. *) Go. in Chronol. *Prid.* h) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri°. Lab. *Stilichone.* Aur. Lugd. *Stilic.* 11 om. *Coss.* i) 4 *Id ūāo Edictum.* Til. — Lugd. Lab. *Idem AAA. Edictum.* 11 *Idem AAA Theod ā Edictum*, unde in Cui. 2, 2° et sqq. edd. vera scriptura restituta est. k) 11 *Ne Manicheos — fuere — salis.* Etiam Ri°. *fuere.* l) 11, Cui. 2 — Ri°. *sibi.* m) 4, Til. — Lugd. *expectatur.* n) 11 *interdictis esse inlicitisquem miscere.* o) Go. *constitutionum.* p) Go.: „Lex ab Honorio antea lata adversus Manichaeos, Donatistas." q) 4, Til. om. *laqueos — turbae.* Cui. 1 — Lugd. Lab. *evadet.* r) Go. em. *concitator*, quod Lab. rec. Non opus est em., si interpungitur post *seditionis*, et iunguntur vv. *turbae seditionis*, quod feci suad. Be.; in edd. enim *convenerint, seditionis concit.* Sed probabilis est Go. cj., praesertim cum sequatur *dubitet.* Cf. Digest. XXXXIX, 1, 16 *latrones vel seditionum concitatores.* 11 *agrioris.* s) Cum literis *serendos* incip. fol. 420[a] cod. 4. t) 4, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Ri°. Lab. *Stilichone.* 11 om. *Coss.* u) 11, Cui. 2, 2° *Diodimo.* Fuit *proconsul Africae.* Vid. supr. XI, 30, 62. In c. 2 C. Th. de Relig. (XVI, 11) vulgo *Diotimius* appellatur. v) 11 *quorumcumque.* x) *Theodosianae.* Cf. c. 21 h. tit. y) 11 *Antemio* et om. *Coss.* 4, edd. ante Be. Lab. *Stilichone.* z) 4 *p̄ū.* Til. *P. V.*, improb. Go. Cod. Iust. *Iidem* (i. e. Arcad. et Honor.) *et Theodosius AAA.* a) 11 *Donatis.* b) Go. putat indicari c. 38, 39 h. t. et c. 4, 5 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Cod. Iust. *Manichaeos seu Manichaeas vel Donatistas meritissima severitate persequimur.* Ri. ad h. l. Cod. Iust. cf. iubet Cornelii van Bynkershoek Observ. Iur. Rom. lib. I, cap. 12. c) 4, Til. — Ri°. *Fryggas.* 11 *Frigas.* d) 4, 11,

ritissima severitate persequimur[e]. Huic itaque hominum[f] generi nihil ex moribus, nihil ex legibus sit commune cum ceteris[g]. §. 1. Ac primum quidem volumus esse publicum crimen, quia, quod in religione divina committitur[h], in omnium fertur iniuriam. §. 2. Quos bonorum etiam publicatione persequimur; quae[i] tamen cedere iubemus proximis quibusque personis, ita ut adscendentium vel descendentium vel venientium ex latere cognatorum usque ad secundum gradum, velut in successionibus[k], ordo servetur. Quibus ita demum ad[l] capiendas facultates esse ius patimur, si non et ipsi pari conscientia polluuntur. §. 3. Ipsos quoque volumus amoveri ab omni liberalitate et successione, quolibet titulo venientes. §. 4. Praeterea[m] non donandi[n], non emendi, non vendendi, non postremo contrahendi cuique[o] convicto relinquimus facultatem. §. 5. In mortem quoque inquisitio tendit.[p] Nam si in criminibus maiestatis licet memoriam accusare defuncti, non immerito et hic debet subire iudicium[q]. Ergo et suprema illius scriptura irrita sit, sive testamento sive codicillo, sive epistola sive quolibet[r] genere reliquerit voluntatis, qui aut[s] Manichaeus aut Phryga[t] aut Priscillianista[u] fuisse[v] convincitur; hoc quoque casu[x] eadem illa[y] circa gradus superius comprehensos conditione servata: alioquin nec filios exsistere *) aut adire permittimus, nisi a **) paterna pravitate discesserint. Delicti enim veniam poenitentibus damus[z]. §. 6. Servos etiam[a] extra noxam[b] esse volumus,[c] si, dominum sacrilegum reverentes[d], ad ecclesiam catholicam servitio fideliore transierint. [e] §. 7. Praeferri[f] huius modi hominum coetus domino, etsi non communione criminis implicato, sciente tamen, nec prohibente contraxit, patrimonio nostro societur. Ac si dominus ignoravit[g], actor vel procurator possessionis, coercitus plumbo, perpetuo[h] metallorum operi deputetur, conductor, si idoneus[i] est, deportabitur. §. 8. Rector provinciae, si haec crimina[k], dissimulatione vel gratia, delata distulerit, aut convicta neglexerit, sciat, se mulcta viginti librarum auri feriendum. Defensores quoque et principales urbium singularum, nec non et officia provincialia decem librarum auri poena constringet, nisi in his, quae a iudicibus super hec praecepta fuerint, exsequendis et sagacissimam[l] curam et solertissimam operam commodarint. *Dat. VIII. Kal. Mart. Romae*[m], *Honorio VII. et Theodosio II. AA. Coss.* (407.)

41. *Iidem AAA.*[n] *Porphyrio*[o] *Proconsuli*[p] *Africae.* Licet crimina[q] soleat poena purgare, nos tamen pravas hominum voluntates admonitione[r] poenitentiae volumus emendare. Quicunque igitur haereticorum, sive Dona-

— c. 41. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 41. 4 c. 32, sed rec. man. Til. c. 31 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. supr. XVI, 4, 6, not. b et c. 20 h. t., not. sup. Coniungenda est cum c. 38 C. Th. de Episcopis (XVI, 2), neque vero c. 43 h. t., ut Go. vult. Baron. ad ann. 407, n. 41. Dupin. l. c. p. 221.

Til. — Cui. 2° *Priscilianistas.* e) 11 *persequitur.* f) 11 *omnium.* g) Cod. Iust. *commune sit cum ceteris.* h) 11 *committimur.* Cod. Iust. Lab. *in religionem divinam*, non male. i) 4, 11, Til. *qui* et 11 *caedere — discendentium — conatorum.* Sententia *quae — polluuntur* om. in Cod. Iust., partim vero legitur in Bas. Cf. Herrmann ad c. 4 cit., not. sup. et Dirksen l. c. p. 351 et Cui. l. c. k) Literae *nibus* primae sunt fol. 420[b] cod. 4: in ima pag. legitur signum quaternionis N€. l) 11 *de* pro *ad.* m) 4, 11 *ab omni liberalitatis et successionis quolibet titulo venientes praeterea.* Til. *ab omni liberalitatis, et successionis quolibet titulo. Venientes praeterea*, improb. Go. Cui. 2, 2° *ab omni liberalitatis, et successionis quolibet titulo venientes. Praeterea*, improb. Go., sed Rein. em. *venientis.* Cui. 1 — Lugd. Go. — Be. *ab omni liberalitate et successione, quolibet titulo veniente* (Cui. 1 — Lugd. interp. post *liberalitate*, neque vero post *successione*). *Praeterea* etc. Videtur Cuiacius hanc scripturam invenisse in eo codice, ex quo librum XVI. integrum primus edidit. Sed praestat legere *venientes* cum codd. 4 et 11. Go. admittit em. *ab omni liberalitate et successionis quolibet titulo venientis.* n) 11 *donendi.* Cui. 1 *no emendi.* o) Cod. Iust. *cuiquam.* p) Ita codd. Til. — Ri°. Lab.; Be., de cj. Go., ed. *tendat.* Similiter Cod. Iust. *tendatur.* Ferri potest *tendit.* q) 11 *iuditio.* r) In Cod. Iust. add. *alio.* s) 11 *quia ut.* Go.: „*Voluntatis*, sustineri potest.“ Vid. infra not. v. t) 4, Til. — Ri°. *Fryga.* 11 *Friga.* u) 4, 11, Til. — Cui. 2° *Priscilianista.* v) Go. om. *fuisse.* Cod. Iust. *voluntatem, qui Manichaeus fuisse convincitur. Sed nec filios heredes eis exsistere* et om. *hoc — alioquin*, quae vero in Bas. leguntur. Cf. Dirksen l. c. et Herrmann l. c. et Cui. l. c. x) 11 om. *casu.* y) 11 *illi.* 4 *grados*; em. rubro col. *) Go.: „Apparet, *filios existere* ἀπλῶς dici, pro filios heredes existere (vid. supr. not. v): ut proinde non debuerint nonnulli hunc locum de mendo suspectum facere.“ **) Ri°. om. *a.* z) Hic in Cod. Iust. inseritur sententia ex c. 35 h. t. deprompta, ubi vid. not. *q.* a) Cod. Iust. *servos insuper.* b) 4 *noxxam*, em. rubro col. *noxam.* c) Fol. 421[a] cod. 4. d) 4, Til. *revertentes.* 11, Cui. 1 — Lugd. Lab. *reverentes*, impr. Go., cui displicet etiam, quod cj. *fugientes.* Cui. 2 — Be. *revelantes*, de cj. ut videtur Cuiacii. Cod. Iust. *evitantes.* Reposui *reverentes*, i. e. metuentes, detestantes sacrilegium s. haeresin domini, quod concinit cum Cod. Iust. et cum Bas., ubi φεύγοντας. e) Seqq. des. in Cod. Iust. f) Til. — Lugd. *transierint, praeferri.* Cui. 2, 2° *transierint, perferri.* Go. — Ri°. *transierint. Perferri.* Lab., de cj. Go., *transierint. Praedium quod huiusmodi*, recte, etsi 4, 11 *praeferri* habent. Go. hoc quoque cj. *Praeterea domus quae* vel *Praeter id, cuiusmodi domus hominum.* g) 4, Til. — Be. *ignorabit*, sed a sec. man. in cod. 4 corr. *ignorauit*, i. e. *ignoravit*, quod 11 habet, Be. cj., Lab. edidit, ego quoque restitui. h) 4, 11 *perpetui*, rubro col. in cod. 4 em. *perpetuo.* i) Ita 4, 11, edd.; P. Burgius, Elect. I, 15 et post eum alii cj. *ingenuus*, quod Lab. edidit. Cf. c. 21 et 65 h. t. Sed Go. in comm. h. c. multis verbis defendit v. *idoneus.* k) 11 *ad dissimulationem.* Til. — Lugd. *crimina dissimulatione, vel gratia delata distulerit.* Cui. 2, 2° *crimina dissimulatione vel gratia, delata distulerit.* Go. — Ri°. *crimina dissimulatione, vel gratia, delata distulerit.* Lab. non interpungit. l) 11 *sanctissimam operam commodarent* et om. *curam et solertissimam.* m) Cod. Iust. *Romae*; rell. *Rom.* 11 om. *Coss.* n) 4 *Id aaa.* 11, Til. — Go. Lab. *Idem AAA.*, recte. Ri. — Be. *AA.* o) 4, 11, Til. — Ri°. *Porfyrio.* p) 4 *pu.* Til. — Lugd. Lab. *P. V.* Vid. c. 22 h. t., not. *k.* q) Fol. 421[b] cod. 4. r) 11 *admonitionem.* s) 11 *fidem meritumque omnes*

tistae sint sive Manichaei vel cuiuscunque alterius pravae opinionis ac sectae, profanis ritibus aggregati catholicam fidem et ritum, quem per omnes homines cupimus observari [s], simplici confessione susceperint, licet [t] adeo inveteratum malum longa ac diuturna meditatione nutriverint, ut etiam legibus ante latis videantur obnoxii: tamen hos, statim ut fuerint Deum simplici religione confessi, ab omni noxa absolvendos esse censemus, ut ad omnem reatum, seu ante contractus est, seu postea [u], quod nolumus, contrahitur, etiamsi maxime [v] reos poena videatur urgere, sufficiat ad abolitionem [x], errorem [y] proprio damnavisse iudicio, et Dei omnipotentis nomen, inter ipsa quoque pericula requisitum, fuisse complexum, quia nusquam debet in miseriis [yy] invocatum religionis deesse [z] subsidium. Ut [a] igitur priores, quas statuimus, leges in excidium sacrilegarum mentium omni executionis urgeri iubemus effectu, ita hos [b], qui simplicis fidem religionis, licet sera confessione, maluerint [c], censemus datis legibus non [d] teneri. Quae ideo sanximus, quo [e] universi cognoscant, nec profanis hominum studiis deesse vindictam, et ad rectum redundare [f] cultum, legum quoque adesse suffragium. *Dat. XVII. Kal. Dec. Romae, Honorio VII. et Theodosio II. AA. Coss.* [g] (407.)

42. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Olympio Magistro officiorum et Valenti Comiti domesticorum* [h]. Eos, qui catholicae sectae sunt inimici, intra palatium militare prohibemus, ut [i] nullus nobis sit aliqua ratione coniunctus, qui a nobis fide et religione discordat. *Dat. XVIII. Kal. Dec. Ravennae, Basso et Philippo Coss.* [k] (408.)

43. *Idem AA.* [kk] *Curtio Pf. P.* Omnia, quae in Donatistas, qui et Montenses [l] vocantur, Manichaeos sive Priscillianistas vel in gentiles a nobis generalium legum auctoritate [m] decreta sunt, non solum manere decernimus, verum in executionem [n] plenissimam effectumque deduci, ita ut [o] aedificia quoque vel horum vel Coelicolarum etiam, qui [p] nescio cuius dogmatis novi conventus habent, ecclesiis vindicentur. Poena vero lege proposita veluti convictos [q] tenere debebit eos, qui Donatistas se [r] confessi fuerint, vel catholicorum communionem refugerint scaevae religionis obtentu [s], quam-

— c. 42. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 42. 4 c. 33, sed rec. man. Til. c. 32 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. Go. eam coniungendam esse putat cum c. 43, 44 h. t. et cum c. 19 C. Th. de Paganis (XVI, 10), etsi inscriptionibus et subscriptionibus diversae sint. Dicit praeterea, eam indicari c. 48 h. t. (cf. c. 48, not. *i*), sed abrogatam esse ab Honorio test. Zosimo V, 46. Baron. ad ann. 408, n. 16. — c. 43. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 43. 4 c. 34, sed rec. man. Til. c. 33 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20, 42 h. t., not. sup. Coniungenda est cum c. 19 C. Th. de Paganis (XVI, 10), una cum qua deprompta est ex c. XII. Sirmond. Indigitatur in c. 52 h. t. Pars legis infarta est c. 12 Cod. Iust. de Iudaeis (I, 9). Vid. infr. not. o. Bas. I, 1, 42. Go. h. c. et c. 44 et 46 h. t. indicari putat c. 19 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8). Baron. ad ann. 408, n. 24. Dupin. l. c. p. 221.

homines cupimus observari. Cui. 2 — Be. male *fidem et meritum, quae omnes homines cupimus observare.* t) 4 *liceat*, rubr. col. del. *a*. u) Go.: „*Contrahetur.*" v) Rubro col. in cod. 4 em. *maximi*. x) 11 *suffitia*. 4 *obolitionem*, rubro col. em. *abolitionem*. y) Etsi recte Cui. 2 — Be. Lab. *errorem*, tamen 4, 11, Til. — Lugd. *errorum*, ut construendum sit, *ad abolitionem errorum, proprio*, quod propter antec. *ut ad omnem reatum* minus aptum est. Errore Go. dicit, in Lugd. editione esse *eorum*. yy) 4, 11, Til. — Lugd. Lab. *miseris*. Cui. 2 — Be. *miseriis*. Praetuli *miseriis* propter praepos. *in*. z) Fol. 422 [a] cod. 4. a) 11 om. *Ut*; idem mox *lege ineexcidium*. b) 4, 11, Til. — Lugd. *his*, mendose, sed 11 *iubemus effici vita his*. c) 4, Til. — Lugd. *qui simplicis fide religionis, licet sera confessione maluerint.* 11 *qui simplicis fidē religionis licet sera confessionem maluerit.* Cui. 2 — Be. Lab. *qui simplicis fide religionis, licet sera, confessionem maluerint*, quam scripturam Go. sanam esse putat, neque mutandam in *confessione uti maluerint*, dissimulans, quam impedita sit oratio, et quam incongrue v. *sera* coniungatur cum antec. *fide*. Emendavi igitur, adhibito utroque codice, *qui simplicis fidem religionis, licet sera confessione, maluerint.* Supra *catholicam fidem — simplici confessione susceperint.* d) 11 om. *non*. e) 4 *sancximus*. 11 *Que ideo sancximus quae*. f) Ita codices, edd. Go. em. *redeunti* vel *redundanti* pro *redeundi*, et impr. docti alicuius em. *redituris*. Be. prop. *redundantibus* vel *redeuntibus*. Vulgata scriptura videtur defendi posse. *Redundare* idem est atque proficere, pertinere. Dicit imperator, proficere vero cultui, si sciant homines, poenitentibus non deesse veniam legis, aut veri cultus esse, ignoscere poenitentibus. Sed tamen nolo negare, in v. *redundare* mendum inesse. g) 11 *legumque adesse — Romam* etc. et om. *Coss.* Go. videtur supplere subscr. ex c. XII. Sirmond. h) 11 *Olimpio — demesticorum*. i) Ab 11, Cui. 2 — Ri°. abest *ut* et abesse potest. k) Go. videtur subscriptionem emendare ex c. XII. Sirmond. kk) 4 om. *AA.* l) 4 *Monteses*. Mox 4, 11, Til. — Cui. 2 [a] *Priscilianistas*. In c. XII. Sirmond. haec praecedunt: *Profanos haereticorum spiritus superstitionemque gentilium vel sola quidem religiosorum virorum sacerdotum Dei in observandis sollicitudo criminibus, sedulitas in monendo, auctoritas in docendo, emendare debuerat. Nec nostrarum tamen legum scita cessarunt, quae in Dei omnipotentis cultum, poenae etiam terrore proposito, reducerent deviantes, ignaros quoque in ministeria divina formarent. Sed nimirum ipsa vis mali, humana pariter ac divina permiscens, deceptos plerosque persuasionibus pravis, tam in praesens, quam in futurum impellit exitium: et Deo simul ac nobis perdit infelicium vitas, quas et hic legibus dedit et illic cogit ferre iudicium. Compulsi igitur Donatistarum pertinacia, furore gentilium, quae quidem mala desidia iudicum, conniventia officiorum, ordinum contemptus accendit, necessarium putamus iterare, quae iussimus. Quapropter omnia, quae in* etc. m) Fol. 422 [b] cod. 4. n) 11 *verum etiam exequutionum*. Aur. Lugd. *verum*. o) Sqq. usque ad v. *vindicentur* infarta sunt c. 12 Cod. Iust. cit.: *aedificia autem eorum, quae nescio cuius novi dogmatis c. h., e. v.* p) 4, 11, edd. *quae*. Reposui *qui* ex c. XII. Sirm., quod sententia postulat et iam Be. prop. Go. videtur v. *quae* ad *aedificia* referenda esse, quo relata est etiam in Cod. Iust. q) 4, 11, Til. — Lugd. Lab. *convinctos*. Veram scripturam, quam habet c. XII. Sirmond., rest. Cui. in Cui. 2. 11 *teneri*. r) 11 *Donatistas esse confessi*. s) c. XII. Sirm. *vel catholicorum sacerdotum*

vis Christianos esse se simulent[t] etc. *Dat.*[u] *XVII. Kal. Dec. Romae, Basso et Philippo Coss.* (408.)

44. *Iidem AA. Have Donate karissime nobis*[v]. Donatistarum haereticorum, Iudaeorum[x] nova atque inusitata detexit[y] audacia, quod catholicae fidei velint sacramenta turbare. Quae pestis atque[yy] contagionis si latius[z] emanet ac profluat. In eos igitur, qui aliquid, quod sit catholicae sectae contrarium adversumque, tentaverint[*]), supplicium iustae animadversionis expromi praecipimus. *Dat. VIII. Kal. Dec. Ravenna*[a], *Basso et Philippo Coss.* (408.)

45. [b]*Iidem AA. Theodoro Pf. P. II.* Defensorum, curialium omniumque officiorum specula custodiat[c], ne quis intra aliquam civitatem vel ulla territorii parte secreta, qui ab ecclesiae catholicae[d] sacerdote dissidet, illicitae[e] coitionis habeat facultatem. Ipsa etiam loca iuri publico sociari, seclusa omni excusatione[f], censemus, et proscriptos eos in exsilium detrudi, qui audent disputare ea et asserere, quae institutio divina condemnat. *Dat. V. Kal. Dec. Ravenna*,[g] *Basso et Philippo Coss.* (408.)

46. *Iidem AA. Theodoro Pf. P. II.*[h] *Post*[i] *alia:* [k]Ne Donatistae vel ceterorum vanitas haereticorum aliorumque error[l], quibus catholicae communionis cultus[m] non potest persuaderi, Iudaei atque gentiles, quos vulgo paganos appellant, arbitrentur, legum ante adversum se datarum[n] constituta tepuisse[o], noverint iudices universi, praeceptis eorum[p] fideli devotione parendum, et inter praecipua[q], quicquid adversus eos decrevimus, non ambigant[r] exsequendum. Quod[s] si quisquam iudicum loco[t] conniventiae executionem prae-

— c. 44. 11, Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 44. 4 *c.* 35, sed rec. man. Til. *c.* 34 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20, 42, 43 h. t., not. sup. Baron. ad ann. 408, n. 27. Augustini ep. ad Donatum n. 127 (100 ed. Bened.). Dupin. l. c. p. 222 et Balduinus in Historia Carthag. Collationis ap. Dupin. l. c. p. 365. — c. 45. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 45. 4 *c.* 36, sed rec. man. Til. *c.* 35 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20, 46 h. t., not. sup. Vid. supr. IX, 40, 20, not. *bb*, I, 16, 14, not. *i*, VII, 21, 4 et IX, 42, 22, quae leges, c. 20 excepta, paucis diebus distant ab h. c. Coniungenda est cum c. 39 C. Th. de Episcopis (XVI, 2), ubi vid. not. sup. Dupin. l. c. p. 223. Baron. ad ann. 408, n. 28. — c. 46. 11, Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 45. 4 *c.* 37, sed rec. man. Til. *c.* 36 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20, 43 h. t., not. sup. Reperitur h. c. una cum c. 31 C. Th. de Episcop. (XVI, 2) in c. XIV. Sirm. Baron. ad ann. 409, n. 12. Dupin. l. c. p. 223. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*"

scaevae religionis obtentu communionem refugerint. 11 *sceue* et 4 *scevae.* t) 11 om. *se.* In c. XII. Sirm. iam sequitur ea pars legis, ex qua facta est c. 19 C. Th. de Paganis (XVI, 10). u) Go. in Chron., quia hoc tempore Honorius Ravennae constitit, et Theodorus Pf. P. erat mense Novembri, non Curtius, cj. *Redd.* pro *Dat.* et *Feb.* pro *Dec.* Sed neque c. 19 C. Th. de Paganis (XVI, 10) cum hac constitutione coniungendae subscriptio differt, neque Go. sibi constat, cum in not. h. c. provocet ad subscriptionem c. XII. Sirmond., ad quam quidem recte provocat, haec autem ita se habet: *Dat. VIII. Kal. Decembris Romae* (407.). *Proposita Karthagine in foro sub programmate Porphyrii Proconsulis Nonis Iuniis, Basso et Philippo VV. CC. Coss.* (408.) Cf. c. 19 cit., not. *d.* Etiam c. 19 cit. habet *XVII.*, quare error numeri in c. XII. videtur esse, et facile potest *VIII.* ex *XVII.* nasci. v) Cui. 2 — Go. *Habe.* Lab. *Ave.* 11 *Idem AAA. Habe Donate k̄ nobis.* Cui. 2 — Be. *K. NB.* x) Go. cj. *Iudaeorumque* vel *et Iudaeorum* et vituperat in comm. Petitum, qui *haereticorum* vocem cum v. *Iudaeorum* coniungendam putavit, quasi hic indicetur Coelicolas Iudaeorum haereticos fuisse. Certe ante *Iudaeorum* aliquid deesse videtur. Etiam in c. 46 *Donatistae* et *Iudaei* iunctim commemorantur. y) Go.: „*Detexit*, pro *detecta est*, seu emersa est: nisi ita construas *Iudaeorum audacia detexit nova atque inusitata:* vel ita *nova se detexit:* vel emersit." Nil muta. *Detexit* est pro declaravit, probavit. yy) Vv. *inusitata — pestis atque* des. in cod. 11. z) Corruptus locus. 4 *contagionis si latius emanet ac profluat in.* et ponitur asteriscus atramento post *profluat.* Sic etiam in add. Til. — Lugd. Lab., sed Cui. 1 — Lugd. *profluat * In* et Lab. *profluat. In*, om. asterisco. 11 *contagionis latius emanet ac profluat. In.* Cui. 2, 2* *contagionis latius emanet ac profluat*, *In.* et ponitur asteriscus in m. Go. *contagionis latius emanet ac profluat. * In.* Be. ut Go., sed om. asterisco. Ri. Ri*. *contagionis latius * emanet ac profluat. In.* Reposui *si*, quo facilius error possit cognosci. Petitus, Var. II, 11, p. 177 em. *contagio, ne se latius emanet ac profluat, in eos igitur,* impr. Go., qui negat *se emanare* latinum esse, et *igitur* sequi monet. Prop. igitur *contagio ne latius emanet tua G. provideat* vel prohibeat, ■ est, *emanet tua Gravitas provideat.* Be. videtur sufficere *contagio ne.* Cramer (Zeitschrift f. geschichtl. Rechtswissensch. T. I, p. 306) em. *contagio, ne latius emanet ac profluat, in eos, qui aliquid, quod sit — praecipimus.* Crameri amicus vult *ne iusto.* Puto scrib. esse *contagio, ne latius* vel *ne in latius*, nisi fortasse vv. aliquot excid. *) 11 *temptaverit.* a) 4, Til. Cui. 1 *Rā.*, id est *Ravenna*, ut 11 habet. Vid. XV, 7, 13, not. p et XIV, 2, 4, not. *. Aur. Lugd. *Raū.* Rell. *Rau.* s. *Rav.* Go. reponi vult subscriptionem c. 43 h. t. Vid. c. 42, not. sup. 11 om. *Coss.* b) Fol. 423[a] cod. 4. 11 *Idem AAA. Theodoro ppo* et om. *II.* h. et sq. c. c) 4 *curalium*, em. ab ant. man. 11 *Defensores — custodiant.* Til. — Cui. 2* *Defensorum curialium.* d) 4, Til. — Lugd. Lab. *catholico.* 11 *qui ab ecclesia catholice sacerdotem dissidit*, unde Cui. 2 et sqq. add. *catholicae* et solae Cui. 2, 2* *dissidit.* Mihi non displicet *catholico.* e) Til. *inlicite.* 4, 11, Til. Cui. 1. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *cohitionis.* Aur. Lugd. Go. *cohibitionis*, impr. Go. f) 4, Til. — Lugd. Lab. *executione.* Mox Til. *inexilium.* g) 4, Til. Cui. 1 *Rū.* Aur. Lugd. *Rāu.* Rell. *Rau.* s. *Rav.* Vid. not. *a* antec. 4 *fil.* Aur. Lugd. *Cons.* et 11 *s̄s.* h) Vid. not. *b* antec. i) Quae antecedunt in c. XIV. Sirm. k) c. XIV. Sirm. *Et ne Donatistae.* 11 *Defensorum curialium* (ex c. anteced.) *ne Donatistas.* l) c. XIV. Sirmond. *eorum* pro *error.* m) 4 *cultustus*, corr. rubro col. n) 11 *se daturum.* Cui. 1 — Lugd. *sedatarum.* o) 4 *constitutas fuisse*, et ponitur atramento asteriscus post *constitutas*, unde Til. *cōstitutas * fuisse.* p) c. XIV. Sirm. *earum*, sc. legum. *Eorum* referendum est ad *constituta.* q) In c. XIV. Sirm. add. *curarum.* r) In c. XIV. Sirm. om. *non ambigant.* 4 *exequendum*, rec. man. supr. *x* add. *s.* s) *Quod* abest a c. XIV. Sirm. t) Fol. 423[b] cod. 4. Lab. *peccato*, ut c. XIV. Sirm. Go. a quibusdam h. l. ita

sentis[u] legis omiserit, noverit[v], amissa dignitate graviorem motum se nostrae clementiae subiturum, officium quoque suum, quod saluti propriae contempta suggestione defuerit, punitis tribus primatibus, condemnatione viginti librarum auri plectendum[x]. Ordinis[y] quoque viri si in propriis civitatibus vel territoriis commissum tale aliquid siluerint in gratiam noxiorum[z], deportationis poenam et propriarum amissionem[a] facultatum se noverint subituros. *Dat. XVII.*[b] *Kal. Febr. Ravenna, Honorio VIII.*[c] *et Theodosio III. AA. Coss.* (409.)

47. *Iidem AA. Iovio*[d] *Pf. P.* Si quis contra ea, quae multipliciter pro salute communi, hoc est pro utilitatibus catholicae sacrosanctae ecclesiae, adversus haereticos[e] et diversi dogmatis sectatores constituta sunt, etiam cum annotationis nostrae beneficio venire tentaverit, careat impetratis etc. *Dat. VI. Kal. Iul. Ravenna,*[f] *Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.* (409.)

48. *Iidem AA. Anthemio Pf. P.*[g] Montanistas et Priscillianistas et alia huiusce modi genera nefariae superstitionis per multiplicata scita[h] divalia diversa ultionum supplicia contemnentes, ad sacramenta quidem militiae, quae nostris obsecundat imperiis[i], nequaquam admitti censemus: si quos vero ex his curialis origo vel ordinum nexus aut cohortalinae militiae[k] illigat obsequiis et functionibus, his adstringi praecipimus, ne sub colore damnatae religionis eliciant vacationis captae sibi suffragia. Nec enim placet, ex lege[l], quae, in occidentalibus partibus promulgata, praedictas caerimonias ita insecuta est, ut ab omni contractu eos et propemodum Romana conversatione summoverit, cohortalis *) militiae vel curiarum eos necessitatibus liberari. *Dat. IX. Kal. Mart. Constantinopoli, Varane V. C. Cos.*[m] (410.)

49. *Iidem AA.*[n] *Anthemio Pf. P.* Manentibus his, quae[o] in Eunomianos lex[p] divi patris clementiae[q] nostrae iam dudum constituit, nihil deinceps invicem sibi vel donare[r] vel ipsos donatione consequi, nihil item relinquere, nec capere testamento decernimus. Careant emolumentis, quae ex[s] donationibus vel morientium voluntate alternis solebant illecebris, fraude et circumventione percipere, ut in totum utriusque iuris communione priventur, tantumque eis ab intestato succedant, quod[t] ad succedendi ius proditus veteribus legibus[tt] ordo praescripsit; ita ut, si nullus ex his superstes[u] fuerit, qui iure ab intestato ad hereditatem vocatur[v], tunc bona in hac[vv] superstitione defuncti ad fiscum nostrum pertineant. Donationes etiam praedicto more prohibitae sacrarii[x] nostri incrementis accedant, ita tamen, ut nulli ex his quicquam a nostra munificentia deposcere liceat, neminique percipere, etsi quid

— c. 47. 11, Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 47. 4 *c.* 38, sed rec. man. Til. *c.* 37 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. Coniungenda est h. c. cum c. 7 C. Th. de Denuntiat. v. ed. rescr. (II, 4). — c. 48. 11, Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 48. 4 c. 39, sed rec. man. Til. *c.* 38 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. Coniungenda est cum c. 49 h. t. Vid. infr. not. *z*. Baron. ad ann. 410, n. 67. — c. 49. 11, Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 49. 4 c. 40, sed rec. man. Til. *c.* 39 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20, 48 h. t., not. sup. Baron. l. c. Recte Go. in Chron. cum h. c. coniungi vult c. 50 sq., etsi ad alium magistratum data est. Vid. infr. not. s, *b* et c. 53 h. t., not. *x*.

suppleri dicit: *loco conniventia dato. conhibentiae* 4, 11, edd. ante Be. et h. c. et c. XIV. Sirm., ubi vero add. *dissimulandi arte* post conniv. u) 4 *praesesentis*, em. rubr. col. Mox 11 *obmiserit*. v) c. XIV. Sirm. om. *noverit*. x) c. XIV. Sirm. *condemnationi viginti librarum auri subdendum*. y) 4, 11, Til. — Ri°. *ordines*. Lab. Be., iussu Go., ex c. XIV. Sirm. ed. *Ordinis*, recte. Go. impr. em. *Ordinis primi*. Dicit etiam tentari *Ordines quoque et duumviri*. Ipse cj. *Ordinis quoque Quinqueviri vel Decemviri*. Tot enim principales seu primates fuisse. Go. cj. obstat consensus codicum 4, 11 et c. XIV. Sirmond. eiusque codicum. *Ordinis viri*, i. e. curiales. z) c. XIV. Sirm. *gratia obnoxiorum*. a) 4, Til. — Lugd. *amissione*, quod ferri potest, si deletur *et*. 11 *poenam et promissorum amissorum et propriarum ammissionem — subitoros*. Ex 11, Cui. 2 — Be. Lab. *amissionem*, ut c. XIV. Sirm. b) 11 *XVIIII*. c. XIV. Sirm. *XVIII*. 4, edd. *XVII*. Verum numerum esse puto *XVIII*. c) 4, 11, Til. — Ri°. Lab. *VII*. c. XIV. Sirm. *VIIII. et Theodosio V. AA. Coss. Ravenna*. Vid. c. 31 cit., not. *k* et quae dixi ad subscr. c. XIV. cit. Aur. Lugd. *Raũ*. Go. Ri. *Thed*. 11 om. *Coss*. d) 4, Til. — Lugd. Lab. *Ioviano*. 11 *Idem aaa Iovio ppõ*. e) 11 *ecclesiae et diversos haereticos*. f) Fol. 424[a] cod. 4. Aur. Lugd. *Raũ*. 11 om. *Coss*. g) 11 *Idem aaa Antemio ppõ*. Mox 4, 11, Til. — Cui. 2° *Priscillianistas*. h) 11 *se ita*. i) 11 *imprĩs*. k) 11 *aut quoortari ne militie*. Be. *militiae illigat, obsequiis et functionibus his*. l) Ita 4, 11, edd.; Go. tentat *ea lex — et cohort. m. — liberarit*, impr. Be., cui sufficere videtur corr. *ea* pro *ex*. Non opus est mut. *Ex lege* est pro: secundum legem, tenore legis. Cf. l. 6, §. 1 D. de Verb. signif. (L, 16). Go. haesitat, utrum indicetur c. 40 s. 42 h. t. an deperdita aliqua lex Honorii. Hoc puto. *) Rein.: „cohortalina l. 65," scilicet §. 3 c. 65 h. tit. Supra etiam in h. c. m) 11 *Varane vc̃* et om. *Cos*. Aur. Lugd. *Conss*. et Go. *Coss*. Vid. infr. not. *z*. n) 11 *Idem aaa*. o) 4 *q°*, rubro col. supr. add. *uae*. 11 *qui in Eunomianos*. p) Vid. c. 25 h. t. q) Fol. 424[b] cod. 4. 11 *mee pro nostrae*. r) 11 *nihil deinceps sibi invicem vel donare*. s) 4 *x*, supra add. e rubr. col. 11 *aemulomentis que — voluntatem*. t) 4, 11, Til. — Lugd. *quod*; Cui. 2 — Be. Lab. *quos*, de cj. Cui. Restitui *quod*, h. e. praescripsit ordo legum, proditus ad succedendi ius, ut succedere ab intestato possint. Sed rectius est *quos*, propter seqq. Similiter c. 58 h. t., §. 4 *Tantum hi, qui ab intestato venturi sunt ex legibus, in eorum hereditate succedant*. tt) Cf. c. 40 h. t. u) 4, 11 *superstis*, rubro col. em. in cod. 4. v) 4, 11, Til. — Lugd. *vocatur*. Cui. 2 — Be. Lab. *vocantur*, de cj. Cui. Recte *vocatur*, sc. *nullus*; *ex his* respondet superioribus *tantum eis ab intestato succedant*. Neque vero nego, *vocantur* optime convenire cum totius loci sententia. vv) 4 *hanc*. x) Go. Be. em. *sacri ae-*

forte voluerimus ultro largiri; sed in[xx] iure fisci maneant semper, nisi ea publicae utilitatis ratio venditioni subiecerit[y]. *Dat.*[z] *Kal. Mart. Varane V. C. Coss.* (410.)

50. *Iidem AA.*[a] *ad Strategium Comitem R. P. de eadem re; addito:*[b] Ita ut officium rerum privatarum aperte cognoscat, ad proprium periculum redundare, si quid unquam ex praedictis bonis dissimulatione sua[c] cuiquam passum fuerit tradi, cum nullo modo nullaque ratione huius legis auctoritatem circumveniri oporteat. *Dat. Kal. Mart.*[d] *Varane V. C. Coss.* (410.)

51. *Iidem AA.*[e] *Heracliano Comiti Africae.* Oraculo[ee] penitus remoto, quo ad ritus[f] suos haereticae superstitiones[g] obrepserant, sciant omnes sanctae legis[gg] inimici, plectendos se poena[h] et proscriptionis et sanguinis, si ultra convenire per publicum, exsecranda sceleris[hh] sui temeritate, tentaverint. *Dat. VIII. Kal. Sept.*[i] *Varane V. C. Coss.* (410.)

52. *Iidem AA.*[ii] *Seleuco Pf. P.* Cassatis, quae pragmatici vel annotatione manus nostrae potuerint impetrari[k], et manentibus his, quae iam[l] dudum super hoc definita sunt, et veterum principum sanctione servata, nisi ex die prolatae[m] legis omnes Donatistae, tam sacerdotes, quam clerici laicique catholicis ea, qua sacrilege descivere[n], reddiderint, tunc illustres singilla-

— c. 50. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 50. 4 c. 41, sed rec. man. Til. c. 40 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20, 49 h. t., not. sup. et infr. not. z, *b*. Baron. ad ann. 410, n. 67. — c. 51. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 51. 4 c. 42, sed rec. man. Til. c. 41 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). 15, 50, 51 c. 3 h. t. Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, not. sup. h. t., c. 20 h. t., not. sup. Fere tota repetitur c. 56 h. t. Baron. ad ann. 410, n. 49. Commemoratur h. c. in mandato Honorii ad Marcellinum, quod legitur in Collat. Carthag. c. 1, n. 4 et 3, n. 29 (ap. Hard. T. I, p. 1051 et in Ri. C. Th. ed. T. VI, p. 336). Dupin. l. c. p. 224. — c. 52. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 52. 4 c. 43, sed rec. man. Til. c. 42 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. 15 *Tit. V. De Donatistis* c. 1. 50, 51 c. 4 h. t. Vid. not. super. h. tit. Incipit in h. c. P. 47 cod. 3. Vid. not. *a*. Edita est ex Gothofredo una cum c. 54 — 56, 65 h. t. post S. Optati Opera in Monumentis Veter. ad Historiam Donatistarum spect. op. et st. Lod. Ell. Dupin. Antverpiae 1702 fol. p. 326 — 332, et c. 52, 54, 56 h. t. in Coll. Concil. cura Harduin. T. II, p. 1127, n. 24 cum not. Labbaei (Mansi T. IV, p. 283 — 285). Baron. ad ann. 412, n. 2. Eam indicari putat Go. in edicto Hunnerici regis ap. Victorem lib. IV. de Persecut. Vandal. cap. 2 et a S. Augustino in ep. 50 (s. 185 ed. Bened.) ad Bonifacium n. 26 et 36.

varii, recte. Vid. infr. c. 54 h. t. c. *f*. xx) Aur. Lugd. om. *in*. y) 11 *venditionisobiegerit*. Cum literis *iecerit* inc. fol. 425[a] cod. 4. z) Add. ex c. 48 *IX.* et *Constantinopoli* post *Mart.* hic et in sq. c. Ad v. *Varane* vid. VI, 26, 15, not. *k*. 4, Go. — Hi*. *Conss.* 11 *vic. coñs.* a) 11 *aañ.* b) Haec vv. demonstrant h. c. esse fragmentum eiusdem legis, ex qua haustae sunt c. 48, 49 h. t., ea differentia, ut illic conditores C. Th. alio exemplo ad alium magistratum, Anthemium dico, missa usi sint, hic autem addiderint, quae Comitis R. P. muneri, quod diversum erat a cura Pf. P., propria essent. Ceterum vv. *de ead. re; addito* in Til. — Lugd. Lab. cohaerent cum ipsa lege, neque vero cum inscriptione (*Strategium Com. R. P. De eadem re addito, ita ut* etc.). In codd. 4, 11 omnia continuo scripta sunt. Recte Go. vituperat eos, qui *addito* mutant in *additum: addito*, i. e. hoc addito. Sed Go. om. *re*. c) 11 *bonis simulatione suae — huius regis auctoritate c. oportet.* d) Vid. not. z anter. 11 *Mar. Ravenna Varane vic consulibus*, unde Cui. 2, 2* post *Mart.* add. *Rav.*, recte impr. Go. Aur. Lugd. *Conss.*, Go. *Coss.* e) 4, 11, 50 *aaā* et 11 *eracliano.* ee) Vid. cod. Eccles. Afric. c. 107 (apud Harduin. T. I. p. 926). f) 4, Til. — Lugd. *quoad.* 11 *que ad ritos.* 50, 51 *quod ad.* g) 4, Til. — Lugd. Lab. *superstitionis.* 11 *heretici superstitionis obrepserunt* et om. *sciant.* Go. impr. cj. *haeresis et superstitionis.* Be. ann.: „Gfr. hanc lect. ex coniect. recepit, sed eandem iam C. II. tenebat, ad quam proxime accedit lect. Til. *haereticae superstitionis*, relj. edd. ineptas proferunt." Postrema vv. non intelligo, nisi referuntur ad c. 56 h. t., ubi similis dissensus est, sed recte legitur *superstitionis*, propter antec. *qui*. Hoc autem loco leg. est *superstitiones*, quam em. tuentur codd. 15, 50, 51. Ceterum 15 *surrepserat.* Summ. C. Th. *quaecunque sectae.* gg) 4 *leges*, em. rubro colore *legis.* h) 51 *poenas.* hh) 11 *sceleri.* Go. ad vv. *per publicum* ann. *in publicum.* c. 56 cit. *exercendi* pro *exsecranda.* i) Vid. not. z antec. 11 *Varane vic consulibus.* 15 *Varrone.* ii) 11, 50, 51 *Idem aañ.* k) 4, Til. — Be. *Cassatis, quae pragmatici, vel adnotatione manus nostrae potuerint impetrari*, rubro col. corr. *impetrare* in cod. 4. Go. em. *pragmatica*, quod Lab. rec., vel *pragmaticis*, quod Zirardin. l. c. p. 241 rec. 11 ut cod. 4, praeterquam quod *cassatisque* et *adnotationem* ibi est. 15, 50, 51 *cassatis que pragmatici* (om. *vel*) *annotatione manus nostrae* (15 *nrae manus*) *potuerint impetrare.* De pragmaticis, i. e. rescriptis vid. supr. VI, 23, 3; XI, 1, 36; §. 5 const. de Theodos. Cod. Auctor.; §. 1 Nov. Valent. de Indulg. rel. (ed. Berol. p. 1282); §. 1 Nov. III. Valent. de Palatinis (ed. Berol. p. 1297). Triplici modo explicari potest hic locus; primum ut convenienter cum codicibus 15, 50, 51 v. *pragmatici* accipiatur de exceptoribus (cf. l. 9, §. 4 D. de Poenis XLVIII, 19), qui a principe rescripta s. annotationes impetraverint; deinde ut construatur *pragmatici vel manus nostrae annotatione* (cf. supr. XI, 14, 1 *arbitratu ac tuo iudicio*, i. e. arbitratu tuo ac tuo iudicio; XII, 12, 7 *tractatu habitoque conventu*, i. e. tractatu habito habitoque conventu); tertio loco, ut cum Gothofredo emendetur *pragmaticis* vel *pragmatica*. Verum cum lex omnium ordinum subditos comprehendat, eam non probabile est in principio de singuli ordinis alicuius hominibus loqui, altera autem explicatio rei adversatur, cum annotatio diversa sit a pragmatico. Acquiescendum est igitur in Gothofredi em., quarum alterutram recepissem (aut *pragmatico*), si quo codice confirmaretur. l) Ita 15, 50, 51, ut in extrema lege. 4, 11, edd. *etiam dudum.* Cf. c. 47, 51 et rell. h. tit. leges datae adversus Donatistas, veluti c. 38 — 40, 43, 44, 46. m) Fol. 425[b] cod. 4. 11 *prolata.* 15 *nisi se ex die pr.* n) 4, Til. — Be. Lab. *catholicis ea, qua sacrilege descivere, reddiderint.* 11 *catholice ea qua sacrilege describere reddiderunt tunc inlustris.* 15 *catholicae sectae a qua sacrilege desciverunt reddiderint.* Vid. not. m. 50, 51 *catholice secte quos sacrilege descivere reddiderint.* Go. pro vulg. scriptura em. *qui a catholicis sacrilege descivere, redierint*, vel *ad Catholicam a qua sacrilege descivere redierint*, vel, quod ipse praefert et Be. prob. videtur, *catholicae se, a qua sacrilege descivere, reddiderint.* Puto, comparata inter se codicum scriptura leg. esse

tim[o] poenae nomine fisco nostro auri pondo[p] quinquaginta cogantur inferre, spectabiles auri pondo quadraginta, senatores auri pondo triginta, clarissimi auri[q] pondo viginti, sacerdotales auri pondo triginta[r], principales auri pondo viginti, decuriones auri pondo quinque, negotiatores auri pondo quinque[s], plebeii auri pondo quinque, circumcelliones[t] argenti pondo decem. §. 1. Qui nisi a conductoribus, sub quibus commanent, vel procuratoribus executori[u] exigendi fuerint praesentati[v], ipsi teneantur ad poenam, ita ut nec[x] domus nostrae homines[y] ab huiusce modi censura habeantur immunes. §. 2. Uxores quoque eorum maritalis*) segregatim mulcta constringat[z]. §. 3. Eos enim, quos nequaquam illata damna correxerint, facultatum omnium publicatio subsequetur[a]. §. 4. Servos etiam dominorum[b] admonitio vel colonos verberum[c] crebrior ictus a prava religione revocabit[d], ni malunt ipsi ad[e] praedicta dispendia, etiam si sunt catholici, retineri[f]. §. 5. Clerici vero ministrique eorum ac perniciosissimi sacerdotes[g], ablati de Africano solo, quod ritu sacrilego polluerunt, in exsilium viritim ad singulas quasque regiones[h] sub idonea prosecutione[i] mittantur; ecclesiis eorum vel[k] conventiculis praediisque, si qua in eorum ecclesias haereticorum largitas prava contulit, proprietati potestatique catholicae[l], sicut iam dudum statuimus[m], vindicatis. *Dat. III. Kal. Febr. Ravenna*[n], *Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.*[o] (412.)

63. *Iidem AA. Felici Pf. P.*[p] Iovinianum[q] sacrilegos agere conventus extra muros urbis sacratissimae, episcoporum[r] querela deplorat. Quare supra memoratum[s] corripi praecipimus et contusum plumbo, cum ceteris suis participibus et ministris, exsilio coerceri[t], ipsum autem machinatorem in insulam Boam[u] festina[v] celeritate deduci, ceteros[x], prout libuerit, dummodo superstitiosa coniuratio exsilii ipsius discretione solvatur, eis in solitarias et longo spatio inter se positas insulas in perpetuum deportatis[y]. Si qui[z] autem pertinaci improbitate vetita[a] et damnata repetiverit, sciat,

— c. 53. 3 (nam Mai. numerum, si quidem a Cui. 1 differret, commemorasset), 11, Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 53. 4 *c.* 44, sed rec. man. Til. *c.* 43 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. 15 *c.* un. *Tit. De Ioviniano.* 50, 51 *c.* 5 h. t. Cf. not. sup. h. t. Baron. ad ann. 412, n. 26 et ad ann. 390, n. 49.

nisi — catholicae sectae, a qua sacrilege descivere, se reddiderint. Catholicae sectae mentio est supr. XVI, 5, 42, 44. Neque multum a codd. recedit haec em. *nisi — catholicae* (quod 11 habet) *se*, *a* (quod in 4 scriptura inest) *qua sacrilege descivere, reddiderint.* Catholica, i. e. catholica ecclesia, ut supra XVI, 2, 4 et c. XIV. Sirm., si quidem ita dici potest, nam Cod. Iust. in c. 4 habet *catholico*, sc. concilio et in c. XIV. ex c. 31 C. Th. de Episcopis (XVI, 2) add. est *ecclesiae.* Insuper Be. ann.: „Certe de rebus restituendis vix accipienda lex videtur." o) Be. *sigillatim.* p) 11 constanter *pondus.* 15 om. *auri pondo* et hic et quoties haec vv. in h. c. sunt. q) 11 *viri.* Infra 4 *vgiti sacerd.* r) 4 *tringinta*, corr. ab ant. man. 50, 51 *viginti* pro *triginta.* s) 11 om. *negotiatores auri pondo quinque.* Aur. Lugd. *plebeii.* Rell. *plebei.* t) 4, Til. — Lugd. *circumcaeliones.* 11 *circumcilliones.* Cui. 2, 2* *circumcelliones.* u) 15 *procuratoribus et exsecutoribus.* 50, 51 *procuratoribus executoribus* et 50 *exigendis.* Go. v. *executori* intelligi putat *Dulcitium*, de quo loquatur Augustinus lib. II. Retractationum c. 59 et ad quem scripserit epist. 61 (s. 204 ed. Benedict.). v) 11 *praesentari.* x) Ita 11, 15. Idem voluit Go. pro *ne*, quod 4, 50, 51, edd. habent. Etiam Summ. C. Th. *nec.* y) 11 *omnibus.* 4 *ad*, rubro col. em. *ab.* *) Go. cj. *maritali*, i. e. separatim a maritali, separata a maritorum mulcta. Adversantur codices et Summ. C. Th. z) 11 *constringant.* Mox pro *enim* dicit Go. alios tentare *vero*, *deinde*, sed concedit retineri posse *enim*, quod codices tuentur. a) 3, 11 *subsequitur.* 15 *consequitur.* b) 11 *dominorum a dominio vel.* c) Fol. 426[a] cod. 4. d) 11 *a prava regione revocaret in malunt.* e) 15, 50, 51 *ipsi se ad.* 11 *a.* Ri*. om. *ad.* f) 51 *retinere.* 11 *Cleri.* g) Ita 3, 4, 15, 50, 51, Til. — Lugd. Lab.; Cui. 2 — Be. *sacerdotales*, quam v. Cui. deprompsit ex cod. 11. Recte *sacerdotes*; nam h. l. sermo est de clericis, ministris et sacerdotibus Donatistarum, neque vero de sacerdotalibus, i. e. decurionibus, qui curam ludorum agebant. Cf. §. 1 c. 54 h. t., quae huic loco simillima est. Res alia est supra init. h. c. *sacerdotales auri pondo triginta* et §. 4 c. 54 cit. *sacerdotales eandem summam cogantur exsolvere.* Ceterum 11 *pernitiosissimis* et *ablata.* h) 11 *religionis.* i) 11, 50, 51 *persecutione.* k) 15, 50, 51 *et* pro *vel.* l) 11 *proprietatique catholice* et om. *potestati.* Cui. 2, 2* *potestatique.* m) Vid. c. 43 h. t. n) Ita 11, 15. 4, Til. Cui. 1 *Rā.* Vid. c. 44 h. t., not. *a.* Aur. Lugd. *Rau.* Rell., etiam 3, *Rau.* s. *Rav.* o) 3, 15 om. *AA.* 11 *Teod.* et om. *Coss.* p) Siglum praefecti pr. habent omnes codices, 3, 4, 11, 15, 50, 51 et edd. Be.: „*Pf. U.* Gfr. opin., quanquam eius rei testimonia nulla occurrunt. Fort. PPf. P. Ital. fuit." 11 *Idem aaa Felicae ppo.* q) Ita 15, ut iam Go. Lab. prop. pro *Iovianum*, quod 3, 4, 11, 50, 51, edd. habent. Aur. Lugd. *satrilegos* et *qrerella.* 11 *sacratissime.* 15 *sacratissima.* r) Go. se aliquando emendasse *episcopi Romani* dicit in comm. h. c. s) 11 *memorato.* Mox 15 *contunsum* et 11 *contuso.* t) Quod Mai. nuntiat, 3 habere *cohercceri*, id commune est vett. codd. u) 3 *insuam Boam.* Sed ann. Mai.: „Recte se habet lectio *insulam.*" Go.: „Male id (*Boam*) quidam tentabant mutare in *Oasim.*" v) 11 *festinus.* x) Omnes codd., etiam 3, *ceteros*; in cod. 4 rubro col. corr. *ceteris.* Hoc transiit in edd. Reposui *ceteros*, scil. *praecipimus deduci, prout libuerit*; antea quidem coniungendum erat *ceteros* cum v. *deportatis* et corr. *ceteris*; iam vero seq. sententia emendata, *ceteros* recte se habet. Vid. not. y sq. Incipit hic fol. 426[b] cod. 4 cum v. *prout.* y) Ita 15, 50, 51, praeterquam quod *in longo* pro *et longo* habent; 3, 4, 11, edd. *solitariis* (sed Cui. 2 — Ri*. *solitarii*, quod sustineri putat Go., modo referatur ad *exsilii*; alias reponendum esse *solitariis*) *et longo spatio inter se positis insulis.* Bene se haberent haec, emendato supra *ceteris*, nisi obstaret meo quidem sensui *deportare insulis*, etsi dicitur *insulae deportatio* in Dig. XLVIII, 22, 6 pr. Ri. *superstititiosa.* z) Lab. *Si quis*, ut 11. a) 3 *vetitata*, a seq. *damnata*, inquit W. b) 15

se austeriorem sententiam subiturum. *Dat. prid.*[b] *Non. Mart. Med.*,[c] *Honorio IX. et Theodosio V. AA.*[d] *Coss.* (412.)

54. *Iidem AA.*[e] *Iuliano Proconsuli*[f] *Africae.* Donatistas atque[g] haereticos, quos patientia clementiae nostrae nunc usque servavit[gg], competenti constituimus auctoritate percelli[h], quatenus evidenti praeceptione[i] se agnoscant et intestabiles, et nullam potestatem alicuius ineundi habere contractus,[k] sed perpetua inustos infamia, a[l] coetibus honestis et a conventu publico[m] segregandos. §. 1. Ea vero loca, in quibus dira superstitio nunc usque servata est, catholicae venerabili ecclesiae socientur, ita ut episcopi, presbyteri omnesque antistites eorum et ministri, spoliati omnibus facultatibus, ad singulas quasque insulas[n] atque provincias exsulandi[o] gratia dirigantur. §. 2. Quisquis[p] autem hos fugientes propositam ultionem occultandi caussa susceperit, sciat, et patrimonium suum fisci nostri compendiis aggregandum, et se poenam, quae his proposita est[q], subiturum. §. 3. Damna quoque patrimonii poenasque pecuniarias evidenter imponimus viris, mulieribus, personis singulis et dignitatibus, pro qualitate sui quae debeant irrogari. Si[r] igitur proconsulari aut vicariano vel comitivae primi ordinis quisque[s] fuerit honore succinctus[ss], nisi ad observantiam catholicam[t] mentem propositumque converterit, ducentas argenti libras cogetur[u] exsolvere, fisci nostri utilitatibus aggregandas. Ac ne id solum putetur ad resecandam intentionem posse sufficere, quotiescunque ad communionem talem accessisse fuerit confutatus[v], toties mulctam[x] exigatur; et si quinquies eundem constiterit[y] nec damnis ab errore revocari,[z] tunc ad nostram clementiam referatur, ut de solida eius substantia ac de statu acerbius[a] iudicemus. §. 4. Huius modi autem conditionibus etiam honoratos reliquos obligamus: scilicet ut senator, qui nullo munitus[aa] extrinsecus privilegio dignitatis inventus in grege Donatistarum, centum libras solvat argenti[b], sacerdotales eandem summam[c] cogantur exsolvere, decemprimi curiales quinquaginta libras[d] argenti addicantur, reliqui decuriones[e] decem solvant libras argenti, quicunque in haeresi maluerint permanere. §. 5. Conductores autem domus nostrae si haec in praediis[f] venerabilis substantiae uti permiserint, tantum pensione[g] poenae nomine cogantur

— c. 54. 3, 11, Cui. 1 — Cui. 2*. Ri. Ri*. Be. Lab. c. 54. Go. c. 44, err. 4 c. 45, sed rec. man. Til. c. 44 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20, 52 h. t., not. sup. et sq. tit. VI, not. sup. Baron. ad ann. 414, n. 3 et 4. Eam commemorari dicit Go. ab Hunnerico rege ap. Victorem lib. IV. de Persecutione Vandal. cap. 2 et praemitti a Fr. Balduino in Optato suo. Cf. iubet Go. can. 93 cod. Afric. (ap. Hard. T. 1, p. 918): Augustin. lib. I. contra epist. Parmeniani cap. 12, n. 19; ep. 48 s. 93 ed. Bened. ad Vincentium n. 19: de Ovibus c. 13; ep. 50 s. 185 ed. Bened. ad Comitem Bonifacium de Corrigendis moderate Donatistis; epist. 61 s. 204 ed. Bened. ad Dulcitium. Cf. etiam Possid. in vita S. Augustini c. 13.

II. c) Ita codd. edd. Go. irrepticiam h. v. esse putat, cum Honorius hoc tempore non fuerit Mediolani. Be. *Dat.* pro *Redd.* s. *Acc.* accipit. d) 15, 50, 51 om. *AA.* 11 *Thed. V aa. Cons.* e) 11 *Id. aaa.* f) Ita 3, 11, Cui. 1 — Be. Lab.; 4 *pu.* Til. *P. V.* Vid. c. 22 h. t., not. *k.* g) Go.: „Iidem et Donatistae haeretici: *vers. s. in fin.* vid. *l.* 44. *supr.* Et forte vox *atque* comparate hic accipienda: ita, *Donatistas atque*, id est, velut *haereticos.*" 3 *Donatistas atque Eritocos*, ad quam scripturam Mai. sic: „Lectionem quidem *haereticos* sollicitabat merito Goth. Superest autem quaerendum quinam sint *Eritòci.*" Neque vero hoc quaerendum esse putat W. „Locus enim, inquit, haud dubie sanus est. Nihil crebrius, quam genus post speciem nominari; *atque haeret.*, i. e. haereticos omnino omnes, cui interpretationi optime congruunt vv. seqq.: *quos patientia clementiae nostrae nunc usque servavit.*" Assentior W. gg) 11 *servabit.* h) 3 *percelsis*, impr. W. Praeterea 3 *quatinus.* i) 3, 4 *praeceptioni*; rubro col. in cod. 4 em. *praeceptione*, quod transiit in edd. 11 *praeceptionis se a. et i. etinullam.* k) V. *contractus* om. 4, 11, edd., suppeditat autem 3, probb. Mai. et W., nec abesse potest. Iam Go. suspic. addendum esse aut v. *contractus* aut v. *militiae* post *alicuius.* Lab. in m. suppl. *gradus* post *alicuius.* l) Ita 4, 11, Til. — Cui. 2*. Lab.; Go. — Be. om. *a*, ut 3, ad quem cod. W. ita: „Primus tamen ita, nihil admonens, edidit Gothofr. Nam in ceteris edd. omnibus est *a coetibus*, quod seqq. vv. *a conventu* valde commendatur. Scilicet absorpsit praepositionem praecedens v. *infamia.*" m) 4 *plico*, a sec. man. em. *publico.* Infra 11 *antestites.* n) Fol. 427[a] cod. 4. In m. Cui. 2, 2* *quisque* (ad singulas quisque insulas), non male quidem, sed obstantibus codicibus. Similiter §. 5 c. 52 h. t. *in exsilium viritim ad singulas quasque regiones — mittantur.* Neque Go. hanc mutationem accipit. o) 11 *exultandi.* p) 4 *Quisque.* 11 *Quisq* (ita tamen, ut *q* cauda adiecta sit) *autem hoc.* 3 *Quisquis*, ut edd. q) 11 *et.* r) 11, Cui. 2 — Ri*. Lab. om. *Si.* s) Go. *quisque* accipit pro *quisquis*, quia om. *Si.* Vid. not. antecd. ss) 3 *subcinctus*, et annot. h. l. a Mai. P. 42. t) 3 *ad observata cathdica.* 11 *ad observantia catholicam mentem propositum converterit.* Vid. c. 5, 12 h. t. u) Aur. Lugd. *conetur*, male. Vid. princip. c. 52 h. t. v) Go. vetat h. v. mutari in *computatus*, ut est add. in m. apud Bar.; significare enim refutatus, convictus. Recte. x) Ita 3, 4, edd. Similiter supr. VI, 26, 14, not. *b*, VI, 35, 1, not. *p*, VIII, 1, 1, X, 10, 22, XI, 3, 4, XI, 28, 10. 11 *mulcta*, sine dubio ex ingenio librarii. y) Go.: „Male nonnulli hic infarciunt voces, *mulatum esse.*" Voluitne Go. scribere *multatum esse?* z) Fol. 427[b] cod. 4. a) 4, Til. — Lugd. *aceruius.* aa) 11 *monitus.* b) 3 *centum argenti libras solvat.* c) 11 *eadem summa.* d) Ita codd. edd. Go. Be., quibus displicet *libras addicantur*, malunt *libris*, nisi, inquit Go., vulgatae alias ellipsi, supplenda vox *ad*, *ad libras addicatur.* Propter consensum codicum nihil muto. Forte suppl. ex antecc. *exsolvere.* Sed rectius *libris.* e) 3 *decurionis.* f) 11 *in haeresim — nostre si haec in praesidiis*, et translata sunt vv. *venerabilis — praediis* in inferiorem locum post *intererit*, sed ita, ut ibi iterentur vv. *conventicula — intererit.* g) Ita 3; similiter 11 *permiserit tantum pensionem.* Iam optime respondet v. *quantum*, quod scriptura codicis 4 retenta, *tantam pensionem*, quae transiit in edd., Go. adverbialiter inter-

inferre, quantum in conductione pensitare consuerunt. Eadem quoque emphyteuticarios[h] auctoritas sacrae definitionis adstringet[i]. §. 6. Conductores vero privatorum si permiserint in iisdem[k] praediis conventicula haberi, vel eorum patientia[l] sacrum[m] mysterium fuerit[n] inquinatum, referatur[o] per iudices ad scientiam dominorum, quorum intererit[p], si poenam volunt sacrae iussionis evadere aut certantes[q] corrigere aut perseverantes commutare, ac tales praediis suis praebere rectores, qui divina praecepta custodiant. Quod si procurare neglexerint, hi[r] quoque in pensiones, quas accipere consuerunt, prolatae praeceptionis auctoritate mulctentur[s], ut[t], quod ad compendia[u] eorum pervenire poterat, sacro iungatur aerario. §. 7. Officiales[v] autem diversorum iudicum si in hoc errore fuerint deprehensi, ad triginta librarum argenti illationem[x] poenae nomine teneantur, ita ut, si quinquies condemnati abstinere noluerint[y], coerciti verberibus exsilio mancipentur. §. 8. Servos vero et colonos coercitio ab huius modi ausibus severissima vindicabit. Ac si coloni verberibus coacti in proposito perduraverint, tunc tertia peculii sui parte[z] mulctentur. §. 9. Atque[a] omnia, quae ex[b] huius modi generibus hominum locisque colligi poterunt, ad largitiones[c] sacras illico dirigantur. *Dat. XV. Kal. Iul. Ravenna*[d], *Constantio et Constante Coss.*[e] (414.)

55. *Iidem AA. Iuliano Proconsuli*[f] *Africae.* Notione et sollicitudine[g] Marcellini, spectabilis memoriae viri, contra Donatistas gesta sunt ea, quae[h] translata in publica monumenta habere volumus perpetuam[i] firmitatem. Neque enim morte cognitoris perire[k] debet publica fides. *Dat. III. Kal. Sept. Roma*[l], *Constantio et Constante Coss.* (414.)

56. *Iidem AA. Heracliano*[m] *Comiti Africae.* Sciant cuncti, qui ad ritus suos haeresi superstitionis[n] obrepserant, sacrosanctae legis inimici[o], plectendos se poena et proscriptionis et sanguinis, si ultra convenire per publicum exercendi sceleris sui[p] temeritate tenta-

— c. 55. 3, 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 55. 4 c. 46, sed rec. man. Til. c. 45 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. supr. XVI, 4, 6, not. b et c. 20 h. t., not. sup. Cod. Iust. VII, 52, 6 om. pr. Bas. VI, 1, 54 (ed. Fabr. Tom. I, p. 188), IX, 3, 76. Baron. ad ann. 413, n. 6. Add. Go.: „eandem Gestis Collat. Carthagin. recte subiicit Papyrius Massonius." Vid. c. 52 h. t., not. sup. — c. 56. 3, 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 56. 4 c. 47, sed rec. man. Til. c. 46 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. supr. XVI, 4, 6, not. b et c. 20, 52 h. t., not. sup. Est h. c. geminata c. 51 h. t. Baron. ad ann. 412, n. 27.

pretandem esse putabat. Sed Aur. Lugd. *quantam*. Ceterum nota v. *uti* passivam significationem. h) 4 *enfyteuticarios*. 11 *enfiteuticarios* i) 11 *adstringit*. k) Codd. Til. — Ri*. *hisdem*. l) 11 *potentia*. m) Fol. 428[a] cod. 4. n) 4 *fuerint*. o) 4, edd. *referetur*. Go. cj. *referentur*, impr. Mai. 3 *referatur*, quod recepi. 11 *iniquitatum referretur*. Cf. §. 3 h. c. Summ. C. Th. *iudicibus referatur*, *ut conventi domini*. p) Vid. not. *f* antec. q) Go. cj. *errantes*. Sed et ipse dicit, sustineri posse *certantes*, si quidem circumcelliones intelligantur, nec codices cj. assentiunt. Tamen etiam Rein. em. *errantes*. r) 3, 11 *hii*, et annot. h. l. a Mai. P. 33 cod. 3. s) 11 *prolate possessionis a. molientur*. t) 4, Til. om. *ut*. u) 4 *conpedia*, rubro col. em. *conpendia*. v) 11 *iungantur aerario offitiales*. x) 3 *ad triginta libras* (W. add. *auri*, quod v. unde habeat, nescio) *argenti inlationem*. 4 *ad triginta lib̄ argenti inlatione*. 11 *ad triginta librarum argenti inlatione*. Til. — Lugd. Lab. *ad triginta libras argenti inlatione*. Cui. 2 — Be. ut nos, recte prob. W., nam inspecta codicum scriptura apparet, diversitatem ex siglorum aut falsa interpretatione aut omissione ortam esse. y) 8 *voluerint*, menduse, ut iam W. notat. 11 *quoheretici* et infra *cohercitii* pro *coercitio*. z) 3 *partem*, „non male, inquit W., si etiam corrigatur *tertiam*," sed nullus codex habet *tertiam*. a) 4 *adque* ‖fol. 428[b] estque in ima pag. signum quaternionis Λ ϛ ‖ *adque*, sed illud deletur rubro col. b) A 4, Til. — Lugd. Lab. abest *ex*, mendose. Cui. 2 — Be. add. *ex* e cod. 11, qui *omxique ex*. Etiam 3 add. *ex*. c) 3 *largitionis*. d) Ita 11; 4, Til. *Rā*.; Cui. 1 — Lugd. *Raū*.; rell. *Rav*. s. *Rav*. Vid. c. 44, 45 h. t. e) 11 *Constante aa*. f) 4 *pu*. Til. *PV*. Cf. c. 22 h. t., not. *k*. Cod. Iust. *Impp. Honor. et Theod.* g) 11 *Notitione et sollicitudinem*. h) 3, 4, 11 *eaque*, rubro col. in cod. 4 em. *quae*. Cod. Iust. ita incipit: *Gesta, quae sunt translata*, ad quae Go.: „Hic tamen nil temere muto. *Sunt ea*, id est, talia sunt: Etsi forte alicui placebit, *sunto ea*: vel ita quod omnium maxime probabile, *gesta quae sunt et translata*." Mai. autem „Frustra, inquit, Goth. nihil immutandum censebat." Maium denique vituperat W., quod, etsi manifestum vitium sit in cod. 3, receptam scripturam mutari velit, quae optima sit et plane latini coloris. Recte; nam solenniter scribitur in codd. *que* pro *quae*. Ceterum hic indicantur Acta seu Gesta Collationis Carthaginiensis inter Catholicos et Donatistas, cui Marcellinus Tribunus et Notarius Honorii iussu Cognitor praefuit, mens. Iun. ann. 411. i) Ita 8 (Mai. enim non dicit differre codicem a Cui. 1), 4, Til. — Lugd. Lab. Cod. Iust.: 11, Cui. 2 — Be. *perpetim*, pro quo Go. Be. prop. *perpetem*, etsi Go. Cod. Iust. scripturae praefert *perpetim*. Mox 11 *mortem*. k) 3 *parare debit*, menduse. l) Ita 11. 3, Cod. Iust. *Romae*. 4, edd. *Rom*. Go. em. *Rav*., i. e. *Ravennae*, errorem ex eo ortum esse opinatus, quod in mss. scriptum sit *Rum*, i. e. Ravennam. Vid. c. 44, 45 h. t. Go. sequitur Be. fortasse propter c. anteced. h. tit. Sed cum obstent codices et Cod. Iust., nihil mutandum esse, recte contendit Mai. Neque pro *Ravenna* in codd. scribitur *Rum*, sed *Rū* s. *Rav*. Mox 11 *aa* pro *Coss*. m) 11 *Idem aaa eracliano*. n) 3 *heresi superstitionis*. 4, Til. — Lugd. *heresis* (edd. *haeresis*) *superstitionis*. 11, Cui. 2 — Ri*. Lab. *heresis* (edd. *haeresis*) *superstitionibus*. Be. *haereticae superstitionis*, de cj. ex c. 51 h. t. Aut leg. *haeresi superstitionis* (quod W. prob. ita explicans: i. e. qui per sodales quos superstitio invenire solet, effecerunt ut ritus suos impune hucusque exercerent) aut *haeresis superstitionibus*. Illud praetuli, quia in cod. 3 est et paullulum tantum differt a cod. 4 scriptura, ubi per alliterationem scriptum est *haeresis sup*., quod saepe vidi fieri. Mutata haec vv. sunt in c. 51 cit., ubi vid. not. *g*. o) c. 51 *sciant omnes* et *sanctae legis*. Mox 11 *poenam*. p) 11 *sceleri sui*. c. 51 *exsecranda sceleris sui*. Ri*.

verint[q], ne qua vera divinaque reverentia[r] contagione temeretur. *Dat. VIII. Kal. Sept. Honorio X. et Theodosio VI. AA. Coss.*[s] (415.)

57. *Iidem AA. Aureliano Pf. P. II.*[t] Montanistae conveniendi vel celebrandi coetus ademptam sibi et creandi clericos[u] omnem intelligant facultatem, ita ut, si conventus illicitos celebraverint, clerici eorum et episcopi sive presbyteri vel[v] diaconi, qui nefaria conventicula ineunda tentaverint, vel creare clericos[vv] ausi fuerint, vel etiam creari[x] acquieverint, stilum deportationis excipiant[y]. §. 1. Hi vero, qui ad celebrandos interdictos conventus eos susceperint[z], ea ipsa[a] re, in qua hoc fieri concesserint et[b] exsecrabilia mysteria celebrare[c], procul dubio intelligant spoliandos, sive domus ea fuerit sive possessio; sive[d] procuratores ignorantibus dominis eos susceperint, in exsilium[e] se vehementer coercitos non ambigant ablegandos[f]. §. 2. Si qua etiam propria eorum nunc exstant aedificia[g], quae non ecclesiae, sed antra debent[h] feralia nominari, venerabilibus ecclesiis[i] orthodoxae sectae[k] cum donariis addicentur. Quod quidem ita fieri oportebit, ut abstineatur privatorum rebus, ne, sub obtentu rerum ad ecclesias Montanistarum pertinentium[kk], adversus privatos spoliatio ac direptio[l] perpetretur. *Dat. prid. Kal. Nov. Constantinopoli, Honorio X. et Theodosio VI. AA.*[m] *Coss.* (415.)

58. *Iidem AA. Aureliano Pf. P. II.*[n] Domus Eunomianorum propriae clericorum, quae apud inclytam urbem habentur, fisci viribus addicantur, in quibus[o] nefarios conventus habitos vel iteratum baptisma claruerit[p], quod, in modum semel nati hominis[q], semel a Deo conceditur. §. 1. Quod facinus ne etiam a ceteris haereticis perpetretur, commonemus; similem exspectaturis poenam etiam aliis clericis haereticis, si divinum baptisma nefarie[r] crediderint iterandum. §. 2. Ne eo quoque extra poenam relegationis futuro, qui sponte atque ultro passus fuerit, ad secundum se baptisma*) et geminata semel indultae fidei[s] mysteria imbui[ss] temere[t] vel perperam devocari. §. 3. Pari poena deportationis absque alicuius intercessione in Eunomianos clericos[u] processura, si conventus exercere vel in hac inclyta urbe vel in provinciis, civitatibus[v] ac territoriis, vel creare ausi fuerint clericos pestiferi dogmatis vel creari. §. 4. Confirmatis itaque[x] prioribus legibus, quae promulgatae sunt tam[y] circa inhibendos[z] conventus Eunomianorum, quam etiam circa interdictas novissimas voluntates[a] aut liberalitates, illud addimus, ut, si qui[b] de Eunomianis speciali beneficio meruerant[bb], ut eis testamenti factio indulgeretur, vel donandi vel accipiendi ex largitate licentia tribuatur, priventur hoc beneficio, et pares ceteris sint, quibus pares sunt in

— c. 57. 3, 11, Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 57. 4 *c.* 48, sed rec. man. Til. *c.* 47 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. Coniungenda est cum c. 1 C. Th. de Decur. et silentiariis (VI, 23). In h. c. inc. P. 40 cod. 3. Vid. infra not. *f*. — c. 58. 3, 11, Cui. 1 — Hi. Be. Lab. *c.* 58, sed Hi*. c. 57, err. 4 c. 49, sed rec. man. Til. *c.* 48 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Cf. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20 h. t., not. sup. et sq. tit. VI, not. sup. Monendum est autem apud Til. num. 48 esse in imo marg. pag. 555, in sq. pagina ad ipsam legem addi num. 49, et deinceps constitutiones numerari eo ordine, ut conveniant cum serie constitutionum, qualis in codice 4 est. Baron. ad ann. 415, n. 51. Indicatur in c. 61 h. t.

exercendi. q) Seqq. des. in c. 51. r) 4 *reventia*, ab ant. man. supra add. *re.* s) 11 *Theod. AA.* et om. *VI.* et *Coss.* Rein. Baron. h. c. putant anno 412 datam esse (*Honorio IX. et Theodosio V.*) propter c. 21 C. Th. de Poenis (IX, 40). Cf. Go. in comm. h. c. t) 3 om. *II.* Vid. c. sq., not. n. Cf. c. 1 C. Th. de Decur. cit., cuius inscr. plenior est. u) Fol. 429[a] cod. 4. 11 *Montanistie — ademptum — cleros.* 4 *cebrandi*, rubro col. em. *celebrandi.* v) 11, Cui. 2 — Hi*. *sive.* 11 *nefariam.* vv) 11 *cleros.* x) Quidam sec. Go. hoc mutat in *creati*, quod nolo fieri. y) In 11 add. *in.* z) Seqq. des. in cod. 11 usque ad v. *susceperint.* a) Be. putat add. esse *se*; sed neque 3, neque 4 quicquam add. Vidi etiam in aliis locis omitti pronomen. b) 3 om. *et.* c) Be.: „mel. *celebrari.*" Neque hic consentiunt codices cum Be., sed recte Be. d) Hoc quoque loco codices adversantur Be., qui *si vero* tentat. e) 11 *in exilio.* f) 3 *obligandos*, recte impr. W. Similiter 11 *obligando.* Annotatur h. l. a Mai. P. 40 cod. 3. g) 3 *eorum propria nunc extent aedificia.* h) 11 *debant.* i) 4 *feralia venerabilibus nominari aeclesiis*, sed a librario linea circumducta transponitur *venerabilibus* post *nominari.* k) 3 *ortodoxae rectae*, mendose. Mox Hi*. *donaris.* kk) Cum literis *tium* inc. fol. 429[b] cod. 4. l) 3 *spoliatio adque direptio.* 11 *spolia ac direptio.* m) 3 om. *Honorio — AA.*, quia redeunt, scribit W., *Coss.* legi 56. subnotati. Vid. supr. XV, 7, 2. 11 om. *Coss.* n) 3 om. *Pf. P. II.* (cf. c. anteced., not. *t*) et paullo infr. *clericorum*. V. *clericorum* omitti, W. non displicet. Sed vid. infr. §. 3 h. c. o) 3 *in quebus*, i. e. *in quibus*, prob. W. Ita etiam videtur corr. esse in cod. 3. 11 *quas nefarius conventus habitus vel litterarum.* 4, edd. *in quas.* „Hanc, inquit Mai., antiptosim tuebatur immerito Goth." *Conventus in quas habitos* dici posse, equidem non inficior. Infra in h. c. §. 5 *Conventicula — in domos si qua fuerint* et supra XVI, 3, 2 *Monachos — in pristinum statum esse praecipimus.* Sed cum in cod. 3 sit *quibus*, repos. *quibus.* p) 3 *fuerit*, mendose et impr. W. q) 11 *homines — aliis cleris.* r) 4 *nefariae*, em. rubro col. *nefarie.* 11 *nefaria.* *) Hi*. *baptima.* s) 3 *indultu fide*, prob. W. 4 *indultae fide*, corr. a rec. man. *fidei.* 11 *geminatas et indulte fidem.* Si antecederet *geminata*, reciperem *indulta fide.* ss) Go.: „Hanc vocem male sollicitat nonnemo." t) 3 *e* (Mai. add. *corr.* et) *temere.* W.: „i. e. et temere." 11 *temnere.* Til. — Lugd. Lab. *imbui, temere vel.* Cui. 2, 2[a] *mysteria, imbui temere vel.* Go. — Hi*. *mysteria, imbui temere, vel.* u) 11 *cleros* et hic et paullo post. v) Fol. 430[a] cod. 4. x) A cod. 3 absunt vv. *vel creari. Confirmatis*, et salva sententia abesse possunt, ut W. putat. Equidem non video, quomodo *Confirmatis* abesse possit. — Cf. c. 49 et 50 h. t. y) 4 *tamen*, corr. a librario *tam.* z) 11 *intuendos.* a) 3 *voluntatis*, neque aliam post hanc huius codicis scripturam commemorat Mai. usque ad tit. VI, c. 4 huius libri. Quare P. 40 cod. 3 videtur prope hunc locum desinere. b) 11 *quid Eunomianis spetiali benefitio meruerunt.* bb) Rein. cf.

dogmatis pravitate[c]. Nulli penitus testari liceat Eunomiano in Eunomianum, nulli eiusdem perversitatis[d] ex testamento quicquam percipere Eunomiani; nemo donet, nec Eunomianus ab Eunomiano liberalitatem[e] praedii vel domus accipiat, etiamsi per interpositam alterius sectae personam vel titulum venditionis imaginariae fraus quaedam legi fuerit excogitata. Tantum hi[f], qui ab intestato venturi sunt ex legibus, [g] in eorum hereditate succedant, atque his[h] locus pateat successionis, ad quos iura sanguinis legitimas intestatorum deferunt hereditates. §. 5. Conventicula etiam eorum in domos[hh] si qua fuerint vel[i] possessiones, pro norma generalium sanctionum aerario nostro absque dubio socientur[k], sibi hoc imputante domino, qui interdictos coetus sciens passus est sub tecto[l] proprio vel in praedio rustico exerceri[m]. §. 6. Illo incunctanter exsequendo, ut ubiubi[n] reperti fuerint Eunomianorum clerici, qui auctores iterati baptismatis exstiterunt, comprehensi in perpetuum sub poena deportationis ad exsilium deducantur. §. 7. Etiam illo addendo, ut nemo Eunomianus vel militet vel provinciam[o] sub administratione cuiuslibet officii suscipiat gubernandam etc. *Dat. VIII. Id. Nov. Constantinopoli, DD. NN.*[p] *Honorio X. et Theodosio VI.*[q] *AA. Coss.* (415.)

59. *Iidem AA. Asclepiodoto Pf. P.*[r] *Post alia:*[s] Manichaei et Phryges[t], quos Pepuzitas[u] sive Priscillianistas[v] vel alio latentiore vocabulo[x] appellant, Ariani[y] itidem Macedonianique[z] et Eunomiani, Novatiani ac Sabbatiani[a] ceterique haeretici sciant, universa sibi hac quoque constitutione denegari, quae illis generalium sanctionum interdixit auctoritas: puniendis, qui contra generalium constitutionum interdicta[b] venire tentaverint. *Dat. V. Id. April. Constantinopoli, Asclepiodoto et Mariniano Coss.*[c] (423.)

60. *Iidem AA. Asclepiodoto Pf. P.*[d] De haereticis omnibus, quorum et[e] errorem exsecramur et nomen, hoc est de[f] Eunomianis, Arianis[g], Macedonianis[h] ceterisque omnibus, quorum sectas piissimae sanctioni taedet inserere, quibus cunctis diversa sunt nomina, sed una perfidia, illa praecipimus debere servari, quae divi avus et pater nostrae clementiae constituerunt; scituris universis, quod, si in eodem furore permanserint[i], interminatae[k] poenae erunt obnoxii etc. *Dat. VI. Id. Iun.*[l] *Constantinopoli, Asclepiodoto et Mariniano Coss.* (423.)

61. *Iidem AA. Asclepiodoto Pf. P.*[m] Omnis[n] du-

— c. 59. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 59. 4, Til. c. 50 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4). Rec. man. atramento in cod. 4 add. num. 103, i. e. libri XVI. c. 103. Abhinc enim pro numeris romanis numeri, quos vocant, arabici atramento adscripti singulis legibus indicant, quota quaeque lex totius libri XVI. constitutio sit. 15 *Tit. de Manichaeis VIII.* c. un. 51 c. 7 h. t. In cod. 50 deest h. c. Vid. not. sup. h. tit., supra XVI, 4, 6, not. *b*, c. 20 et 58 h. t., not. sup. et c. sq. h. t., not. *i*. Coniungenda est cum c. 26 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8), c. 5 C. Th. Ne Christ. mancip. (XVI, 9), c. 22 C. Th. de Paganis (XVI, 10). Baron. ad ann. 423, n. 4. Vid. c. 60 h. t., not. sup. — c. 60. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 60. 4, Til. c. 51 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 c. 104 h. libri. 15 *Tit. De Eunomianis VII.* c. un. 50, 51 c. 6 h. t. Vid. not. sup. h. tit., supr. XVI, 4, 6, not. *b*, c. 20, 58, 59 h. t., not. sup. et infra not. *i*. Coniungenda est cum c. 27 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8) et c. 23, 24 C. Th. de Paganis (XVI, 10). Vid. infr. not. *i*. Addit Go.: „Quin imo pars prior legis 24, *infr. de Paganis*, huc referri debuit, atque in eo peccatum ab huius Codicis conditoribus: de quo in *Prolegomenis*." Baron. ad ann. 423, n. 5. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" — c. 61. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 61. 4, Til. c. 52 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 c. 105 h. libri. Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, c. 20, 58, 59 h. t., not. sup. Coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Praediis et mancipiis (XII, 3). Baron. ad ann. 423, n. 6.

c. 23 et 27 h. t. c) 11 *private.* d) 11 *perversitates.* e) 11 *libertatem.* f) 11 *venditionis maginaria faus quidam legi fuerit excogitatam. Tantum hii.* g) Fol. 430[b] cod. 4. Go. *in eorum ex haereditate.* 4 *succendant.* h) 4 *adquemhis*, rubro col. del. *m.* hh) Vid. supr. not. *o.* i) 11 om. *vel.* k) A cod. 11 abest *socientur.* l) 11 *tectu.* m) 4, Til. *exercere.* Vid. §. 3 h. c. n) 11, Aur. Lugd. Ri. Ri*. *ut ubi reperti.* o) 11 *cleri qui — conprachendi — ne Eunomianus — vel provintia.* Ri. *administatione.* p) 11 om. *Constantinop. DD. NN.* q) 11 *Thed. V.* et om. *AA. Coss.* r) 11 *Asclipiodoto.* 15 *Id. āā eidem Asclepiodoto;* antecedit enim c. 60 h. t. 51 *Idem āāā Asclipiodoto.* s) Quae sunt in c. 26 cit. t) 4, Til. — Ri*. *Fryges.* 11, 15, 51 *Friges.* c. 40 h. t. *Phrygas.* Cf. etiam c. 65 h. t., §. 2. u) 4, Til. — Lugd. Lab. *Pepyzistas.* 11 *Pepizitas.* Cui. 2 — Ri*. *Pepyzitas.* 50 *Praepyzitas.* 15 om. *Pepuzitas sive.* Recte Be., auct. Go., *Pepuzitas*; nomen ducunt a Pepuza, oppido quodam sive loco Phrygiae. v) Codd. Til. — Cui. 2* *Priscillianistas.* x) Fol. 431[a] cod. 4. y) Codd. Til. — Go. *Arriani.* 11 *tidem.* 15 *appellant item Arriani Mac.* z) 4, 11, Til. Cui. 1 *Machedonianique.* 15 om. *que et.* a) 11 *Eunomiano vatiani ac Sabatiani.* 15 *Eunomiani Vatiani Sabbatiani.* 50 *Eunomiani Vaciani ac Sabbatiani.* b) 15, 50 *sanctionum interdicta* et om. *interdixit — constitutionum.* 11 *indicta.* c) 11 *Marinianum* et om. *Coss.* Go. et Ri. *Cons.* d) 15 *prēpo.* 50, 51 *Id. āāā Asci. ppo post alia.* e) 15 om. *et.* f) 15, 51 om. *de.* g) Codd. Til. — Cui. 2* *Arrianis.* h) Codd. Til. Cui. 1 *Machedonianis*, sed del. *h* in 50. Sqq. inverso ordine ita scripta sunt in cod. 15: *ceterisque omnibus quibus (om. cunctis) diversa ē nomina sed una perfidia quorum sectas piissimae sanctioni tedet inserere illa praecipimus* etc. 11 sic: *caeterisque — sectis piissime sanctionis et inserere quibus cuncta diversa* (om. *sunt*) *nomina — qua divi avus et pater noster.* Ut cod. 11, ita Cui. 2 — Go. om. *sunt* post *diversa.* i) Cum lit. *permanse* desinit fol. 192 cod. 50. Fol. 193 incipit cum subscr. c. 4 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Excidit igitur unum folium. Vid. Diss. meam de Sirmondi Constitutionibus pag. 7, not. *t.* k) 4, Til. — Lugd. Lab. *intemeratae*; sed in rell. codd. et edd. est *interminatae*, recte et prob. Go. *Interminatae* passiva significatione, ut *emensis* in c. 61 h. t. et multa alia participia multis in locis. l) 4, Til. — Be. Lab. *Iul.* Go. em. *Iun.*, ut coniungi possit h. c. cum supra nominatis legibus. Recte, et ita habent 11, 15, 51. Mox 11 om. *Coss.* m) 11 om. *Pf. P.* Mendose Go. Ri. *Asclepidoto.* n) Be.

biae interpretationis[o] ambages hac sententia revocantes[p] publicari praecipimus, quod lex[q], quae super Eunomianis militare prohibitis ceterisque execrabilium religionum[r] et professionum ritibus promulgata cognoscitur, nihil ad eos, qui cohortalini sunt, pertinet[rr]. His[s] enim sunt apparitionibus obligati, in quibus emensis militiae stipendiis veterani primipili[t] munus sustinere coguntur. *Dat. VI. Id. Aug.*[u] *Eudoxiopoli*[v], *Asclepiodoto et Mariniano Coss.* (423.)

62. *Imp.*[vv] *Theodosius A. et Valentinianus C. ad Faustum Pf. U.*[x] Manichaeos, haereticos, schismaticos sive mathematicos[y] omnemque sectam catholicis inimicam ab ipso adspectu urbis Romae[z] exterminari praecipimus, ut nec praesentiae criminosorum contagione foedetur[a]. Circa hos autem maxime exercenda commonitio[b] est, qui pravis suasionibus a venerabilis papae[c] sese communione[d] suspendunt, quorum schismate[e] plebs etiam reliqua vitiatur. His conventione[f] praemissa viginti dierum condonavimus[g] inducias,[h] intra quos nisi ad communionis redierint unitatem, expulsi usque ad[i] centesimum lapidem, solitudine[k], quam eligunt, macerentur. *Dat. XVI. Kal. Aug. Aquileiae, Theodosio A. XI.*[l] *et Valentiniano C. Coss.* (425.)

63. *Idem A. et C. Georgio Proconsuli Africae*[m]. Omnes[n] haereses omnesque perfidias, omnia schismata superstitionesque[o] gentilium, omnes catholicae legis[p] inimicos insectamur errores. Si quos[q] vero haec quoque clementiae nostrae statuta poena comitetur, et[r] noverint, sacrilegae superstitionis auctores, participes, conscios[s] proscriptione plectendos[t], ut ab errore perfidiae, si ratione retrahi nequeunt, saltem[u] terrore revocentur, et, universo supplicationum aditu[v] in perpetuum denegato criminibus, debita severitate plectantur

---

— c. 62. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 62. 4, Til. c. 53 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 c. 106 h. libri. Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20, 58, 59 h. t., not. sup. Est etiam in cod. Coll. Orielens. Oxon. B. 4, 5; codd. Reg. Par. 1454 (fol. 140), 1455 (fol. 70) et 3842[a]; denique in cod. vet. can. Quesn. c. 54 (ed. Lugd. 1700. fol. T. II, p. 113) et in Append. S. Leonis Opp. ed. Ballerin. T. III, p. 396. Baron. ad ann. 425, n. 9 (10). Prima h. c. vv. repetuntur in c. 64 h. t. et deprompta sunt ex c. VI. Sirmond. — c. 63. 11, Cui. 1 — Ri. Be. Lab. c. 63. Ri*. c. 43, err. 4, Til. c. 54 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 c. 107 h. libri. 15 c. 4 h. t. 51 c. 8 h. t. In 50 deest h. c. Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, not. sup. h. tit. et c. 20, 58, 59, 64 h. t., not. sup. Eam, quamquam alio die datam Go. coniungendam esse putat cum c. 46 C. Th. de Episc. (XVI, 2). Vid. not. *x*. Baron. ad ann. 425, n. 10.

---

em. *Omnes*, sine necess. o) Cum literis *terpraetationis* incip. fol. 431[b] cod. 4. Mox 11 *ac* pro *hac*. p) Optime 4, Til. — Lugd. Lab. *revocantes*. Revocatur enim interpretatio c. 58, qua usi haeretici onerosam militiam cohortalinam detrectaverant. 11, Cui. 2 — Be. *resolventes*. q) c. 58 h. t. r) 11 *legionum*. rr) Cf. c. 48 h. tit. s) Ita 4, 11, edd.; Go. Be. tentant *hi*, quo non opus est. t) 4 *primili*, a rec. man. supr. add. pi (primipili). u) c. 2 cit. V. Vid. c. 2 cit., not. *t*. v) 11 *Eudoxio* $\overline{ppo}$ et om. *Coss.* vv) Ita 4, 11. Edd. et Lab. *Impp.* x) 11 *Imp. Thed. A. et Valentinianus Cons ad Faustum ppm.* Cod. vet. can. Quesn. ed. Lugd. *Imperatores Augustus Theodosius et — Fausto Praefecto Urbis.* y) Ita 4, Til. — Lugd. Lab. vet. cod. can. Quesn. codd. Par. Oriel. citt. et c. VI. Sirm., ex qua haec vv. descripta sunt. Prob. Go. hoc suppl. 11, Cui. 2 — Be. om. *sive mathematicos*. 11 *scismathicos*. Hoc v. caussa est, cur *sive mathematicos* om. sit. Desunt h. vv. etiam in c. 64 cit. Mox 11 *catolicis* et Til. *ommemque*. z) Cod. can. Quesn. *Romanae*. a) Vet. cod. can. Quesn. codd. Par. et Oriel. citt. Lab. *foedetur*, scil. urbs Roma. Similiter 11 *fodetur*. 4, Til. — Be. *foedentur*, sc. catholici. Melius *foedetur*, quod restitui. Habent quidem c. 64 h. t. et c. VI. Sirm. *foedentur*, ibi vero antecedit *urbium diversarum*. b) 4, codd. Par. citt. cod. Oriel. Til. — Lugd. Ball. l. c. *exercenda commonitio*. 11 *exercere urgenda commotio*. Cui. 1 — Lugd. in m., Cui. 2 — Be. *urgenda commotio*, prob. Go., cui displicet cod. 4 script. Lab. om. *exercenda*. Probum est *exercenda commonitio*, h. e. praeceptum principis observandum, h. e. poena infligenda legibus statuta. c) Coelestini. 11 *ac venerabilis pape*. d) 4 *commonitione*, sed erasum est *it* et rubro col. supra *o* add. *u* a rec. man. (communione). e) 4 *schismatae*, rubr. col. em.; 11 *scismate*. f) Go.: „Nonnulli male hic reponunt *condemnatione*." g) Cod. can. Quesn. Oriel. *condonamus*. h) Fol. 432[a] cod. 4. i) 11 om. *ad*. k) 4, 11 *sollicitudinem*, a sec. man. in cod. 4 em. *solitudine*, consentiente vet. cod. can. Quesn. l) Cod. can. Quesn. ed. Lugd. *decies*, impr. Ball., secundum quos etiam cod. Vindob. *XI* habet. 11 om. *C. Coss.* m) 4, Til. om. *Proc. Afr.* et 15 *et C.* 11 *Idem aa et coñs.* etc. 51 *Id. aaa etc̄ Georgico* etc. Be. *Iidem*. Vid. c. anteced., not. *vv*. n) Go. suppl. vult *quidem*, sine dubio propter v. *vero*, quod paullo infra legitur. Facile caremus supplemento. o) 11 *scismata superstitiones* et des. sqq. usque ad v. *superstitionis*. Ceterum Go. primam legis partem usque ad v. *gentilium* transferri posse putat, ut fugitivam ad titulum de Paganis (XVI, 10). p) 4 *leges*, rubro col. em. *legis*. q) Haereseos alicuius hic latere nomen putat Go. 15 om. *Si quos — comitetur et*. Vid. not. sq. r) Ita 4. Go. em. *ut*. 51 om. *et*. De cod. 11 vid. not. *o* antec. 15 *Noverint ergo superst. sacr. auctores*. Vid. not. *q* et *s*. Librarius igitur, qui impeditam esse orationem sentiret, om. antec. sententia, add. *ergo* post *noverint*, qua quidem mutatione em. locum. Obscura lex est, quia non integra est, ut ex v. *etc.* apparet. Vv. *auctores, participes* quarto casu posita sunt, cohaerent *statuta poena*. In iis, quae nunc desunt, sine dubio fuerunt, quae copulae *et* (*et noverint*) responderent, quare comma post *noverint* addidi. *Statuta poena* autem, de qua loquitur imperator, in principio legis hic omisso proposita erat. Si quis vero *haec statuta* pro accusativo haberet, necessario vitium lateret in vv. *Si quos*, pro quibus substituerem *Si quando* aut adiectivum, quod *poenae* responderet. s) 4, Til. — Lugd. *consocios*. 11, 51, Cui. 2 — Be. Lab. *conscios*. 15 *conscii se proscriptione*. Hic igitur iterum em. librarius et scite quidem. Recte *conscios*. Vid. not. sq. t) Go. em. *se plectendos*, quod consentit quidem cum cod. 15, neque vero cum rell. codd. Iam vero cum cod. 15 librarius proprio Marte corr., cj. ex eo fieri non potest. Vid. not. *r*. u) 11, Cui. 2 — Ri*. *saltim* pro *saltem*, ut Go. notat. Vid. c. 7 h. t.

etc.[x] *Dat. prid. Non. Aug.*[y] *Aquileia, D. N.*[z] *Theodosio A. XI. et Valentiniano C. Coss.* (425.)

64. *Idem A. et C.*[a] *Basso Comiti R. P. Post alia:* Manichaeos, haereticos sive schismaticos[aa] omnemque sectam catholicis inimicam ab ipso adspectu[b] urbium diversarum exterminari[c] praecipimus, ut nec praesentiae[cc] criminosorum contagione foedentur. Omnes igitur personas erroris infausti[d] iubemus excludi, nisi his emendatio matura subvenerit etc. *Dat. VIII. Id. Aug.*[dd] *Aquileia, D. N. Theodosio A. XI. et Valentiniano C. Coss.*[e] (425.)

65. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA.*[f] *Florentio Pf. P.* Haereticorum ita est[ff] reprimenda insania, ut ante omnia quas ab orthodoxis abreptas tenent[g] ubicunque ecclesias, statim catholicae ecclesiae tradendas esse non ambigant, quia ferri non potest, ut, qui nec proprias habere debuerant, ab orthodoxis possessas aut conditas suaque temeritate invasas ultra detineant. §. 1. Dein ut, si alios sibi adiungant clericos vel, ut[h] ipsi aestimant, sacerdotes, decem librarum auri[i] mulcta per singulos ab eo, qui fecerit, et qui fieri passus sit[k] vel, si paupertatem praetendant, de communi clericorum eiusdem superstitionis corpore vel etiam donariis[l] ipsis extorta nostro inferatur aerario. §. 2. Posthaec, quoniam non omnes eadem[m] austeritate plectendi sunt, Arianis[n] quidem, Macedonianis[o] et Apollinarianis, quorum hoc est facinus, quod nocenti meditatione decepti credunt de veritatis fonte mendacia, intra nullam[p] civitatem ecclesiam habere liceat; Novatianis[q] autem et Sabbatianis omnis innovationis adimatur licentia, si quam[r] forte tentaverint; Eunomiani vero, Valentiniani, Montanistae[s] seu Priscillianistae[t], Phryges[u], Marcianistae[v], Borboriani[x], Messaliani[y], Euchitae sive Enthusiastae[z], Donatistae, Audiani[a], Hydroparastatae, Ascodrogitae[b], Photiniani[c], Pauliani, Marcelliani[d], et qui ad imam[e] usque scelerum[ee] nequitiam pervenerunt, Manichaei nusquam in Romano[f] solo conveniendi orandique habeant facultatem; Manichaeis[g] etiam de civitatibus expellendis[h], quoniam nihil his omnibus[i] relinquendum[k] loci est, in quo ipsis etiam elementis fiat iniuria. §. 3. Nulla his penitus, praeter[kk] cohortalinam in provinciis et castrensem, indulgenda militia[l]; nullo donationis[m] faciendae invicem, nullo testamenti aut voluntatis ultimae penitus iure concesso[n]; cunctisque legibus, quae contra hos[o] ceterosque, qui nostrae fidei refragantur, olim

— c. 64. 11, Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 64. 4, Til. *c.* 55 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 c. 108 h. libri. Vid. *supr.* XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20, 58, 59 h. t., not. sup. Maximam partem est repetita c. 62 h. t. et deprompta una cum c. ult. C. Th. de Episcopis (XVI, 2) ex c. VI. Sirmond. Baron. ad ann. 425, n. 11. Summ. C. Th.: „*Superioribus similis.*" — c. 65. 11, Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 65. 4, Til. *c.* 56 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 *c.* 109 huius libri. Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, c. 20, 52, 58, 59 h. t., not. sup. et sq. tit. VI, not. sup. Cod. Inst. I, 5, 5, I, 6, 3. In duas enim leges h. c. discerpta est in Cod. Iust. nonnullis omissis. Vid. infra not. e, g. Bas. I, 1, 25. Bas. I, 1, 36, LX, 54, 22. Ans. Luc. XII, 68. Baron. ad ann. 428, n. 25, 26.

v) 11 *vocentur et universa supplicatione additum.* x) 15 om. *etc.* Idem *II pro prid.* y) c. 46 cit. *Iul.* z) 11 om. *D. N.* et *C. Coss.* Idem *Thed.* 15 om. *D. N.* et *C.* et 51 *D. N.* a) 11 *cons.* Be. *Iidem.* Vid. c. 62 h. t., not. *vv.* aa) Vid. c. 62 h. t., not. *y.* b) 11 *aspecto.* c) Fol. 432[b] cod. 4. c. VI. Sirm. add. *debere.* cc) c. VI. Sirm. add. *quidem.* d) 11 *fedenter — infaustum.* dd) Go. in Chron. *VIIII. Id.* c. VI. Sirm. *Iul.* et c. ult. cit. *Oct.*, ubi vid. not. t. e) 11 *Aquil.* (om. *D. N.*) *Thed. — Valentiniano Cons.* Aur. Lugd. *Cons.* f) 4 *Id aa* et Til. *Idem. AA.*, i. e. *Impp. Theod. et Valent. AA.* Utraque c. Cod. Iust. convenit cum vulg. C. Th. edd., sed c. 5 Cod. Iust. cit. add. *et CC.* ante *Flor.* 11 *Imp. — repremendo — ortodoxis.* ff) Mendose Aur. Lugd. *ut* pro *est.* g) 11 *abrepta stent.* h) 11 *habere desiderant ab ortodoxis — deteneant. Deinde ut — cleros velut.* Etiam 4, Til. — Lugd. *velut.* i) 4, Til. — Lugd. Lab. om. *auri.* Cui. in Cui. 2 add. *auri* ex cod. 11. k) 11 *passus fuerit* et infra *clerorum.* l) Aur. Lugd. *denariis*, mendose. m) Fol. 433[a] cod. 4. n) 11, Til. — Go. *Arrianis.* o) 4, 11 *Machedonianis*, sed in cod. 4 emend. *Macedonianis.* p) 11 *ullam.* q) 11 *Novationis.* Postea *Sabbatiani.* r) 11 *si qua.* s) 11 *Montanistiae.* t) 4, Til. — Cui. 2[a] *Priscilianistae.* 11 *Priscilianiste.* u) 4, Til. — Ri[a]. *Fryges.* 11 *friges.* Cf. c. 59 h. t. Be. notat: „fort. *Mont. seu Phryges, Priscill.* Nam Mont. etiam Phryges seu Cataphryges vocabantur, et ab iis diversissimi fuerunt Priscillianistae." Sed Cod. Iust. ut C. Th. Vid. infr. not. *e.* v) Go. vult *Marcionistae*; eos quoque appellari dicit *Marcionitas*, et sic Bar. Cod. Iust. *Marcionistae.* x) 4 *Boboriani*, sed corr. a librario *Borboriani.* y) 11 *Missaliani Euchite.* Bar. in m. *Euchaitae.* Go.: „Al. *Massaliani.*" z) 4, Til. — Ri[a]. Lab. *Enthysiastae.* 11 *Entisiaste.* Go. notat *Enthusiastae*, quod Be. rec. et Cod. Iust. habet. a) 11 *Audiani.* b) 11 *Ascodroite.* In Cod. Iust. et in c. 10 h. t. *Tascodrogitae* appellantur. c) 4, 11, Til. — Ri[a]. *Fotiniani.* d) 11 *Marcellini.* e) Cod. Iust. c. 5 cit. ita incipit: *Ariani et Macedoniani, Pneumatomachi, Apollinariani, Novatiani seu Sabatiani, Eunomiani, Tetraditae seu Tessarescaedecaditae, Valentiniani, Papianistae, Montanistae seu Priscillianistae, vel Phryges, vel Pepuzitae, Marcionistae, Borboriani, Messaliani, Euchitae sive Enthusiastae, Donatistae, Audiani, Hydroparastatae, Tascodrogitae, Batrachitae, Hermogeniani, Photiniani, Pauliani, Marcelliani, Ophitae, Encratistae, Carpocratitae, Saccophori, et qui ad imam.* ee) 11 *caelerum.* f) 11 *Romanos.* g) 11 *Manicheus.* h) Cod. Iust. add. *et ultimo supplicio tradendis*, impr. Go., quia tota lex recitatur et proxime sqq. vv. obstent. Tamen cum et Graeci h. vv. habeant et aliae Cod. Iust. leges, veluti c. 11, 12, 16 h. t., forte assumendam putat hanc clausulam. 11 om. *expellendis — omnibus.* Dirksen l. c. p. 352. i) Go.: „Est qui tentat *hominibus*, scilicet Manichaeis: Nil opus." Contra Be. haec ad solos Manichaeos videntur referenda esse; recte. Cod. Iust. *His nihil* et om. *omnibus.* k) 4, Til. — Ri[a]. Lab. *relinquendi.* 11, Be. ex Go. not. et ex Cod. Iust. *relinquendum*; hoc melius. kk) Cf. 48 h. t. l) 11 *clementis — paenitus praeter quod ortalinam — indulgendam militiam.* Zirardin. l. c. p. 107, not. 1. m) Fol. 433[b] cod. 4. n) 11 *testamento aut voluntatis ultime paenitus iurae.* Cod. Iust. om. *Nulla his — concesso.* o)

latae sunt, diversisque promulgatae temporibus, semper viridi observantia valituris sive de donationibus in[oo] haereticorum factis ecclesias, sive ex[p] ultima voluntate rebus qualitercunque relictis, sive de privatis aedificiis, in quae domino permittente[q] vel connivente convenerint[r], venerandae nobis catholicae vindicandis ecclesiae[s], sive de procuratore, qui hoc nesciente domino fecerit, decem librarum auri mulctam vel exsilium, si sit ingenuus, subituro[t], metallum vero post verbera, si servilis conditionis sit; ita ut nec in publico convenire loco[u], nec aedificare sibi ecclesias[uu], nec ad circumscriptionem[v] legum quicquam meditari valeant[x], omni, civili et militari, curiarum etiam[y] et defensorum et iudicum, sub viginti librarum auri interminatione, prohibendi auxilio.[z] Illis etiam in sua omnibus manentibus firmitate, quae de militia[a] et donandi iure ac testamenti factione vel neganda[b] penitus, vel in certas vix concessa personas, poenisque[c] variis de diversis[d] sunt haereticis promulgatae, ita[e] ut nec speciale quidem beneficium[f] adversus leges valeat impetratum. §. 4. [g] Nulli haereticorum danda licentia[gg] vel ingenuos vel servos proprios, qui orthodoxorum sunt initiati[h] mysteriis, ad suum rursus baptisma deducendi, nec vero illos *), quos emerint vel qualitercunque habuerint, necdum suae superstitioni coniunctos[i] prohibendi catholicae sequi religionem ecclesiae. Quod qui[k] fecerit vel, cum sit ingenuus, in se fieri passus sit vel factum non detulerit, exsilio ac[l] decem librarum auri mulcta damnabitur, testamenti et donationis faciendae utrique[ll] deneganda licentia. §. 5. Quae omnia ita custodiri decernimus, ut nulli iudicum liceat dolatum ad se crimen minori aut nulli coercitioni mandare, nisi ipse id pati velit[m], quod aliis dissimulando concesserit. *Dat. III.*[n] *Kal. Iun. Constantinopoli, Felice et Tauro Coss.* (428.)

66. *Idem*[o] *AA. Leontio Pf. U.*[p] Damnato portentosae[q] superstitionis auctore Nestorio[r], nota congrui nominis eius inuratur gregalibus, ne Christianorum appellatione abutantur. Sed quemadmodum Ariani[s] lege divae memoriae Constantini[t] ob similitudinem impietatis Porphyriani a Porphyrio nuncupantur[u], sic ubique participes nefariae sectae Nestorii Simoniani[v] vocentur, ut, cuius scelus sunt in deserendo Deo[vv] imitati, eius vocabulum iure videantur esse sortiti. §. 1. Nec vero impios libros nefandi sacrilegii[x] Nestorii adversus venerabilem orthodoxorum sectam decretaque[y] sanctissimi coetus antistitum Ephesi habiti scriptos habere aut legere aut describere quisquam audeat: quos diligenti studio requiri ac publice comburi decernimus. §. 2. Ita ut nemo in religionis disputatione aliquam supradicto nomine[z] faciat[a] mentionem, aut quibusdam eorum habendi concilii gratia in aedibus aut villa aut

— c. 66. 11, Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 66. 4, Til. *c.* 57 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 *c.* 110 huius libri. Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b* et c. 20, 58, 59 h. t., not. sup. et infra not. *a*. Hausta est h. c. ex Graeca c. et ea quidem ampliore, quae superest in Actis Concil. Ephes. edita ab Ant. August. (Coll. p. 114, Harduin. l. c. T. I, p. 1715 sqq. Mansi l. c. T. V, p. 413, 660). Socrates I, 9. Nicephorus VIII, 25. Sozomenus I, 20. Cod. Iust. I, 5, 6. Bas. I, 1, 26. Baron. ad ann. 435, n. 2.

Cod. Iust. *eos.* 11 *caeterisque qui in re fidei refrangantur olim late — promulgate.* oo) Aur. Lugd. h. l. om. *in*, sed add. post *factis.* p) Cod. Iust. *olim diversisque temporibus latae sunt, semper viridi observantia valituris, sive de donationibus in haereticorum conventicula, quae ipsi audacter ecclesias nuncupare conantur, factis, sive ex.* q) 11 *aedifitiis in quo edño promittente.* 4, 11, Til. — Ri*. Lab. *conhibente.* r) 4, Til. *convenerit.* s) Cod. Iust. *ecclesiae vindicandis.* t) 11 *subiturum — conditionis si ita.* u) Cod. Iust. *publicum convenire locum.* uu) Cod. Iust. *quasi ecclesias.* v) 4 *circumscribtione.* x) 4, Til. *valeat.* 11 om. *omni.* y) Go. *etiam etiam.* z) Fol. 434[a] cod. 4. Cod. Iust. *prohibendo auxilio — omnibus in sua.* 11 *exterminatione pr. aur.* a) 11 *firmitatem quae de militie donandi.* Des. in Cod. Iust. *et donandi — personas.* b) 4, 11, Til. — Ri*. Lab. *negandi.* Be. corr. *neganda*, recte. Lab. in m.: „*f.* negata." c) 11 *concessas personas poenasque.* d) Cod. Iust. *deque diversis.* e) Cod. Iust. *promulgata* et om. *ita. Promulgatae*, sc. leges. Vid. §. 3 h. c. princ. f) 4 *beneficio.* 11 *quide — ortodoxorum.* g) Hic desinit c. 5 Cod. Iust. cit. Ex seqq. conscripta est c. 8 Cod. Iust. cit. gg) Cod. Iust. *licentia est.* h) 4 *initia.* *) Lab. *illi*, in m. „*al.* illos." i) 4, Til. *conductos.* 11 *superstitiones convinctos.* k) Aur. Lugd. *quid.* l) 11 *ad decem librarum* et om. *auri.* ll) Cod. Iust. *utrisque.* m) Fol. 434[b] cod. 4, estque in ima pag. signum quatern. *NZ.* 11 *vellit.* n) Lab. add. *dc.* 11 om. *Coss.* o) 11 *Idem AA.* et Cod. Iust. *Idem AA.*, quod repsui auctore Go. Vid. c. anteced., not. *f.* 4, edd. *Impp. Theodosius et Valentinianus*, sed Ri. Ri*. *Imp.* et om. *et.* p) 11, Cui. 2 — Ri*. sigium praefecti praet. habent. In Ri*. videtur esse scriptum *leontio.* q) Cod. Iust. Go. Lab. *portentosae*, prob. Go.; 4, rell. edd. *portentuosae.* Cf. supr. VIII, 13, 1, not. *r.* r) 11 *Nostorio nota congruit numis — opellationi abutantur.* 4 *autore.* s) 11, Til. — Go. *Arriani.* 4 *quemammodum.* t) Quae est, ut Go. putat, ap. Sozomenum I, 9. u) 11 *impiaetatis oporfiliani o porfirio nuncupantur.* 4 *nuncupatur.* 4, Til. — Ri*. *Porfyriani a Porfyrio.* v) 11 *Symoniani — immitati — iurae — Ne vero — liberos.* vv) Cod. Iust. *Deum.* Infra *esse videantur.* x) Ita 4, 11, Til. — Ri*. Lab.; Be. ex Cod. Iust. *sacrilegi*, sed ibi est *nefandi et sacrilegi.* Commode hic dici potest *sacrilegii*, i. e. libri prohibentur, qui nefandum Nestorii sacrilegium continent. Sacrilegium est pro haeresi. Vid. c. 6, §. 1 h. t., XVI, 7, 3, §. 1. Similiter supra *participes nefariae sectae Nestorii.* Verum est, Acta Concil. Ephes. congruere cum Cod. Iust. Illa enim τοῦ ἀθεμίτου τε καὶ ἱεροσύλου; sed propter consensum codicum, consilio h. l. a C. Th. conditoribus mutatum esse arbitror. y) 4 *decetaq'*, a librario ponitur *r* supr. *c.* 11 *ortodoxorum — antestitum — quisquam aut et quos — disputationem.* z) Ita codd.: Cui. 1. Lab. *supra dicto nomine.* Rell. edd. ut codd. Cod. Iust. *supradicti nominis*, i. e., ut Be. notat, non Nestoriani, sed Simoniani vocandi, quod deprompsit ex Go. comm., qui haec vv. ad Acta Concilii Ephesini spectare demonstrat, ubi ita scriptum est: μηδὲ μνήμην τῶν οὕτως ἀπολλυμένων ἀνθρώπων ἔν τινι τῆς θρησκείας

suburbano suo aut alio [aa] quolibet loco conventiculum clam aut aperte praebeat, quos omni conventus celebrandi licentia privari statuimus; scientibus universis, violatorem huius legis publicatione bonorum esse coercendum. *Dat. III. Non. Aug. Constantinopoli, D. N.* [b] *Theodosio A. XV. et qui fuerit nunciatus* [c] *Coss.* (435.)

TIT. VI. [d] NE SANCTUM BAPTISMA ITERETUR [e].

1. *Impp.* [f] *Valentinianus et Valens AA.* [g] *ad Iulianum Proconsulem Africae.* Antistitem, qui sanctitatem baptismi [gg] illicita usurpatione geminaverit et, contra instituta omnium, eam gratiam iterando contaminaverit [h], sacerdotio indignum esse [i] censemus [ii]. *Dat. X.* [k] *Kal. Mart. Treviris, Valentiniano et Valente IV.* [l] *AA. Coss.* (373.)

2. *Imppp. Valens, Gratianus et Valentinianus* [m] *AAA. ad Flavianum Vicarium Africae* [n]. Eorum [o] condemnamus errorem, qui, apostolorum praecepta calcantes, Christiani nominis sacramenta sortitos alio [p] rursus baptismate non purificant, sed incestant, lavacri nomine polluentes. [q] Eos igitur auctoritas tua erroribus miseris iubebit absistere, ecclesiis [r], quas contra fidem retinent, restitutis catholicae. Eorum [s] quippe institutiones sequendae sunt, qui apostolicam fidem sine intermutatione baptismatis probaverunt. Nihil enim

Tit. VI. 8, 11, Cui. 1 — Be. Lab. *Tit. VI.* 51 *Tit. V.* Cf. tit. III. et IV. h. lib., not. sup. et Diss. mea de Constitutionibus a Sirmondo editis pag. 6. De cod. 15 vid. tit. V, not. sup. et de cod. 4, Til. c. 66 antec. tit., not. *a*. Ceterum cod. 8 continet solas c. 1 et 2 et cod. 51 solam c. 4 h. t. De cod. 50 cf. supra c. 60 antec. tit., not. *i* et de cod. 3 c. 4 h. t., not. sup. Go. ad h. titulum referendas esse putat c. 5, 17 (an 44?), 54, 58, 65 C. Th. de Haeret. (XVI, 5) et c. 4 C. Th. de Apostatis (XVI, 7). Cod. Iust. I, 6. — c. 1. 8, 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 1. Vid. not. sup. h. tit. Cod. Iust. I, 6, 1 conflata est ex hac et ex sq. c., addita inscriptione et subscriptione sequentis c. Vid. c. 2 h. t., not. *o*, *q*. Bas. III, 1, 6. Indigitatur in c. 5 C. Th. de Haeret. (XVI, 5). Baron. ad ann. 373, n. 35. Monum. vet. ad Hist. Donatist. spect. post S. Optati Opp. ed. Dupin. l. c. p. 202. — c. 2. 8, 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 2. Vid. not. sup. h. tit. et c. 1 h. t., not. sup., infr. not. *o*, *q*. Indigitatur in c. 5 C. Th. de Haeret. (XVI, 5). Baron. ad ann. 377, n. 6. Monum. vet. post S. Optati Opp. ed. Dupin. p. 203.

διαλέξει ἑτέρῳ ἢ τῷ Σίμωνος ὀνόματι ποιεῖσθαι. Herm. In Cod. Iust. cj. *alius, quam supradicti nominis.* a) Hic terminatur fol. 434 [b] s. quaternio *NZ* cod. 4. Primum fol. 435 [a] v. est *sectam* c. 1 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8), quod cum v. *faciat* ita cohaeret, ut, cum asteriscus, qui ante v. *sectam* est, a recentiori manu additus sit, nihil deesse videatur, sequentes igitur tituli C. Th. de Iudaeis constitutiones pariter atque superiores tituli de Haereticis tribuantur titulo de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), ubi vid. c. 6, not. *b*. Deesse tamen duodecim membranas demonstravi in Summ. C. Th. p. V, not. 3. Eadem lacuna est in Til. ed., eodemque modo ibi non solum prima constitutio tituli de Iudaeis inde a v. *sectam* coniungitur cum h. c., sed tribuuntur etiam sequentes dicti tituli constitutiones titulo de His, qui sup. rel. cont., ita ut secunda illius tit. c. c. 58 sit. Verum post v. *faciat* lacunam esse vidit Tilius. Haec enim vv. interposuit: „* *Hic desiderabatur quaternio integer coplectens finem tituli quarti, quintum titulum et initium sexti,*" hinc etiam incepit in superiore margine paginarum *Tit. VI.* pro *Tit. IIII.*, quem numerum hactenus posuit, scribere. Putat autem Tilius superiores tituli de Haereticis constitutiones cum titulo de His, qui sup. rel. cont. cohaerere, in quem errorem inductus est priore codicis 4 lacuna. Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*. Reliquorum vero titulorum numeros hausit ex Breviarii libris Mss., in quibus duo titulos, tit. de Apostatis et tit. de Iudaeis (etsi ipse in fine libri, l. e. finito cod. 4, *de Apostatis tit. V.* una cum lege 3 eiusdem tit. et c. 5, 7 C. Th. de Iudaeis ex Br. Al. descriptis, et *de Religione tit. VIIII.* add.) adesse perspexerat. Ex cod. 4 numeri describi non poterant; ibi enim desunt numeri tit. Ne Christianum mancipium et tit. de Paganis, undecimus autem titulus omnino desideratur: et quamquam illi titulo additus est numerus *VII.*, huic *VIII.*, tamen a rec. manu atramento additi sunt, neque vero a librario codicis. Quae deerant, a Cui. in Cui. 1 suppleta sunt. Cf. supra XVI, 4, 6, not. *b*. aa) Aur. Lugd. *aliquo*. Cod. Iust. *quolibet alio*. b) 11 *licentiam — publicationem bonorum esse cohercendum. Dat. IIII No. Ag. Constpli dñn.* Cod. Iust. *Kal. Aug.* Pagius requirit *Kal. April.* Utriusque enim Codicis, et C. Th. et Cod. Iust. subscriptionem falsam esse contendit, consentiente Go. in Chron. p. CCI. c) 11, priores edd. om. *Coss.*, quod Be. add. post *nuntiatus*. Scrib. *Theodosio A. XV. Cos. et qui fuerit nuntiatus*. Vid. supr. pag. 94, not. *d*. Cod. Iust. *Constantinop.* (om. *D. N.*) *Theodosio XV. et Valentiniano IV. AA. Conss.*

d) Vid. tit. I. h. libri, not. *a*. e) 8 *Iteratur*. 11 *Baptismum*. 15 *Sacrum*. f) 11, Ri. Ri°. *Imp.* Cui. 1 — Go. Lab. *Impp.* Be. *Imppp.* Vid. not. sq. et not. *l*. g) Ita 8, 11, Cui. 1 — Ri°. et Lab. Addendum esse *et Gratiani A.* nomen Go. putat. Itaque Be. ex Cod. Iust., ut dicit, ed. *Imppp. Valentinianus, Valens et Gratianus AAA.*; sed Cod. Iust. sequentis, non huius c. inscriptionem fert. Cum subscriptio falsa sit (cf. not. *l* sq.), restitui codicum scripturam. gg) Cod. Iust. *baptismatis*. h) A Cod. Iust. abest *et — contaminaverit*. 11 *Antestitem — sacerdotium*. Mendose Aur. Lugd. *iterandorum* et Ri. *contamianuerit*. i) Ita 8, 11, Cui. 2 — Be. Cod. Iust.; sed Cui. 1 — Lugd. Lab. om. *esse* et abesse potest. ii) Vid. infra not. *o*. k) 8 om. *X.* et *Treviris — Coss.* l) Hic numerus aperte falsus est, et a librario cod. 11 eiusve, cuius in Cui. 1 usus factus est, *IIII.* scriptum pro *III.* (370.) Anno enim 373 Valentinianus Mediolani constitit, non Treviris, quo loco fuit anno 370. 11, Cui. 1 — Ri. *Treu.* et Ri°. Be. Lab. *Trev.*, sed 11 om. *Coss.* m) Cui. 1 — Lugd. Lab. *Imppp. Gratianus, Valens et Valentinianus.* 11 *Imp. Valens Gratianus et Valent.* Inde Cui. in Cui. 2 eam scripturam rest., quae in hanc quoque edit. permanavit et cum Cod. Iust. consentit. n) 8 om. *Africae*. 11 *Africheorum*. Librarius enim v. *Afric.* cum v. *eorum*, quod primum est ipsius legis, ita coniunxit, ut unum v. videatur esse. Vid. not. sq. o) 11 om. *Eorum*. Vid. not. anteced. Cod. Iust. *Eorum enim* et cohaereant haec cum iis, quae ex c. 1 hausta sunt. p) 8 add. *qua*. q) Sqq. des. in Cod. Iust. r) 11 *myseris iubebit adsistere ecclesias*. Etiam 8, Cui. 2, 2° *adsistere*, mendose. s) Cui. 1 — Lugd. *restitutis. Catholicae eorum*, quod non probo. Rell. edd. et Lab. *restitutis catholicae. Eorum*, ubi v.

aliud praecipi volumus, quam quod[t] evangeliorum et apostolorum fides et traditio incorrupta servavit[u], sicut[v] lege divali parentum nostrorum, Constantini, Constantii[x], Valentiniani decreta sunt[y]. §. 1. Sed plerique expulsi de[yy] ecclesiis occulto tamen furore grassantur, loca magnarum domorum seu fundorum illicite frequentantes; quos*) fiscalis publicatio comprehendet, si piaculari doctrinae[z] secreta praebuerint, nihil ut ab eo tenore sanctio nostra diminuat, qui dato dudum ad Nitentium[a] praecepto fuerat constitutus. Quod si errorem suum diligunt, suis malis[aa] domesticoque secreto, soli tamen, foveant virus impiae disciplinae[b]. *Dat. XVI. Kal. Nov. Constantinopoli*[c], *Gratiano A. IV. et Merobaude Coss.*[d] (377.)

3. *Imppp. Arcadius*[e], *Honorius et Theodosius AAA. Edictum.* Rebaptizantium non patimur[ee] devios errores etc. *Dat. prid. Id. Febr. Ravenna, Stilicone*[f] *II. et Anthemio Coss.* (405.)

4. *Iidem AAA. Hadriano Pf. P.*[g] Adversarios catholicae fidei exstirpare huius decreti auctoritate prospeximus. Ideoque intercidendam[h] specialiter eam sectam nova constitutione censuimus[i], quae, ne haeresis vocaretur, appellationem[k] schismatis praeferebat. In tantum enim sceleris progressi dicuntur ii[l], quos Donatistas vocant, ut baptisma sacrosanctum semel apud catholicos traditum[m], mysteriis recalcatis[n], temeritate noxia iterarint[o] et homines semel, ut traditum est,

— c. 3. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 3. In rell. codd. deest h. c. Vid. not. sup. h. tit. Coniungenda est cum c. 38 C. Th. de Haereticis (XVI, 5) et sec. Go. cum c. 4 et 5 h. t., quibuscum die quidem convenit, neque vero inscriptione. Vid. c. 38 cit., not. sup. Si verum est, quod Go. asseverat, h. c. continetur fragmentum alterius exempli eiusdem legis. Augustinus epist. 166 s. 105 ed. Bened. Monum. vet. ad Hist. Donat. spect. l. c. p. 216. — c. 4. 11, Cui. 1 — Be. Lab. c. 4. 15 c. 2 *Tit. V. de Donatistis.* Cf. tit. V. huius libri, not. sup. 51 c. un. h. t. Incipit in hac c. P. 43 cod. 3. Vid. not. *b.* De codd. 4 (et Til. ed.), 8, 50 vid. c. 66, not. *a*, c. 60, not. *i* antec. tit. et not. sup. h. t. Eadem est c., quae XXI. est in Appendice Codicis Theodosiani Parisiis 1631. a Sirmondo edita. Codex, ex quo Sirmondus eam descripsit, ignoratur, utrum Pithoeanus an Corbeiensis fuerit. Cf. c. 3 h. t., not. sup., c. 38 antec. tit. de Haeret., not. sup. et c. 40 eod., not. sup. et not. *b.* Pars constitutionis repetitur in c. 5 h. t. Vid. not. *u.* Baron. ad ann. 405, n. 25, 26. Monum. vet. ad Hist. Donat. spect. l. c. p. 216 sq. Le Gendre de Episcopali Iudicio. Lutet. Paris. 1690. 4. p. 105.

catholicae ex antec. v. *ecclesiis* mente suppl. est *ecclesiae*, quod Go. quoque sensit, similem locum proferens ex c. 4 C. Th. de Episc. (XVI, 2). Aptius in hanc rem conferri potest §. 5 c. 52 C. Th. de Haeret. (XVI, 5). t) Ita 8, 11, Cui. 2 — Be.; rell. edd. et Lab. *quae*, quod non falsum est, sed contra codices. u) 8 *servabit*. Aur. Lugd. *incorrupta.* v) 8, 11 om. *et*, quod in edd. h. l. add.; sed commode abesse potest *et*; quare a me del. est. x) 11, Cui. 1 — Lugd. *Constanti.* Cui. 2 — Ri*. *Constantl.* Go. in comm.: „Ego *Constantis* malim." y) Ita codd. edd. Go.: „Restituat quis *decretum est.* Ego nil mutem, et istud sustineam." yy) Lab. om. *de.* *) Scil. *fundos.* z) 11 *comprehendat et si piculiari doctrina.* 8 om. *doctrinae.* Cf. h. t. c. 4, §. 2. a) 8 *Zinentium.* Go.: „Est qui reponat *Vincentium*, vel *Viventium.* Ego malim *Nicentius.*" Tribunum autem et notarium intelligit, cum praeceptis et mandatis imperatorum ad deprimendos haereticorum coetus in Africam missum (similiter Be.) et cf. iubet in comm. h. c. Ambrosii ep. 64 seu 46 ed. Paris. et in Prosopogr. Libanii ep. 1114 ad Nicentium, cuius mentio a Libanio fiat etiam in ep. 20, 200, 367. Rein.: „l. *Hymetium*, qui sub Valentiniano fuit Proc. Afr. (sub Iuliano Vicarius Vrbis) Amm. l. 28 (cap. 1). Hymetius Vic. Vrb. l. 29. C. Th. de Appellationibus (XI, 30) anno 362." Cf. Vales. ad Ammian. Marc. l. c. aa) Go. cj. *villis*, quod non probo. Vid. similia supra in c. 5 C. Th. de Haeret. (XVI, 5) *sibi tantummodo nocitura sentiat, aliis obfutura non pandat — sibi solus talia noverit, alios nefaria institutione non perdat.* b) 8 *virus aut inopiae penam impiae disciplinae et facultatum omnium puplicatione multatus*, quorum vv. ultima err. ex c. 5 h. t. huc translata sunt. 11, Cui. 1 — Ri*. *viros*, sed iam Go. et Vales. in m. em. et Lab. Be. edid. *virus*, recte et consentiente cod. 8. c) Ita 8, edd. 11 *Constpli* et Cod. Iust. *Constantinop.*, impr. Go., qui sic in comm. h. c.: „Gratiani Imp. haec in rebaptizantes constitutio est (ut ex inscriptione patet, data enim ea dicitur *ad Flavianum Vicarium Africae:* quae utique Africa Gratiano parebat). Quare vitium haeret in subscriptione, ibi: *Dat. CP.* id est, Constantinopoli: nam et Gratianus hoc anno versatus est in Gallia, et Treveris quidem vel Mogontiaci. Ut proinde minus dubitem, *hanc legem* scriptam in Gallia ex consilio et dictatu Episcoporum Gallicorum: Et certe, assurgere eam, palam est, Gallicano cothurno." Tillem. T. V, Notes, p. 26, n. XII. prop. *P. C.* (post cons.), ut Gratianus anno 378 confirmet c. 4 antec. tit., aut *CP. P. C. Gratiani* etc., i. e. *Constantinopoli post cons. Gratiani* etc. (378.), quia Ioannes Antiochenus Gratianum narrat post Valentis mortem Constantinopolin se contulisse, aut non mutatis consulibus *P. C.*, i. e. *proposita Carthagine*, quod ipse probat, neque ego improbo, ut leg. sit: *Dat. XVI. Kal. Nov. Prop.* (excidit dies) *Karthagine Gratiano* etc. (377.) Ri. in Chronol. p. CI. pro *Data* legendum esse dicit *accepta* vel *proposita.* d) 11 *e Merobaude* et deest *Coss.* e) 11 *Imp. Archad.* ee) 11 *patitur.* f) Go. et Ri. *Stilichone.* 11, Cui. 1 — Lugd. *Antemio* et 11 *cons.* g) 51 *Impp........ Valentinianus et Valens aa adriano* (hoc quoque 11, Cui. 1 — Cui. 2*. Lab.) *ppo.* Sirm. l. c. *Lex Honorii adversus Donatistas, multo quam in vulgatis libris emendatior* (haec Sirmondus add.). *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA.* etc. h) 11, 15 *intercedendam.* Cui. 1 — Be. et Lab. *intercidendam.* 51 *interdicendam esse.* Sirm. l. c. Val. in m. vetus codex ap. Go. *interdicendam*, impr. Go. Significantius *intercidendam.* i) 15 *censemus.* k) Sic Be. recte ex c. XXI. Sirm.; consentiunt codd. 15, 51, Cuiacius in Parat. ad tit. Cod. Iust. de Haeret. et manich. (I, 5) et Go. in not. h. c. 11, Lab. om. *ne* estque in cod. 11 *appellationes scismatis.* Cui. 1 — Lugd. *quae haeresis * vocaretur appellatione.* Cui. 2, 2* *quae haeresis vocaretur appellationes* estque asteriscus in m. Go. Ri. *quae * haeresis vocaretur, appellationes* et Ri*. *quae haeresis vocaretur, appellationes.* Go. Lab. prop. etiam *quae antequam haeresis* et Val. *quae ut haeresis.* Ceterum Cui. 1 — Go. *Intantum.* l) 11 *hii.* 15, 51 *hi.* Mox 11 *aut* pro *ut.* m) Haec recepi ex 15, 51, c. XXI. Sirm.; 11, edd. om. *semel a. c. tr.*, quae Be. falso dicit ap. Sirm. addi paullo infra post *homines semel ut.* n) 15, 51,

munere divinitatis ablutos, contagione profanae [p] repetitionis infecerint [q]; ita contigit, ut haeresis ex schismate nasceretur [r]. Inde male credulas mentes ad spem secundae indulgentiae blandus error invitat; facile est enim persuadere peccantibus, veniam prius praestitam denuo posse praestari; quae si concedi iterum eodem modo potest, non intelligimus [s], cur tertio denegetur. Hi vero et servos vel [t] homines iuri proprio subditos iterati baptismatis polluunt sacrilegio. Quare hac lege sancimus, ut quisquis post haec fuerit rebaptizasse detectus [u], iudici, qui provinciae praesidet, offeratur, ut facultatum omnium publicatione mulctatus inopiae poenam, qua in perpetuum afficiatur [v], expendat: ita ut filiis eorum, si a paternae societatis pravitate dissentiunt, ea, quae fuerint paterna [*]), non pereant, ut [vv], si ipsos forsitan scaevitas [x] paternae depravationis implicuit, ac reverti ad catholicam [y] religionem malunt, adipiscendorum his bonorum copia non negetur. §. 1. Ea [z] praeterea loca seu praedia, quae feralibus sacrilegiis deinceps constiterit praebuisse secretum, fisci viribus applicentur, si tamen dominus aut domina [a] aut praesens forte fuisse aut consensum praestitisse probetur [b]: quos quidem iusta etiam per sententiam notabit infamia [c]. Si vero his nesciis per conductorem procuratoremve eorum in domo agitatum [d] huius modi facinus comprobatur, praeiudicio a praediorum [dd] publicatione suspenso, impliciti [e] sceleris auctores coercitos [ee] plumbo exsilium, in quo omni vitae suae tempore afficiantur, accipiet [f]. §. 2. Ac ne forsitan sit liberum, conscientiam [g] piacularis flagitii [h] perpetrati intra domesticos parietes silentio celare secreto, his, qui [i] forsitan ad rebaptizandum coguntur, refugiendi ad ecclesiam catholicam sit facultas [k], ut eius praesidio adversus huius criminis et societatis auctores attributae libertatis [l] praesidio defendantur, liceatque his sub hac conditione fidem tueri, quam extorquere ab invitis domini tentaverint; nec assertores dogmatis catholici ea, qua [m] ceteros, qui in potestate sunt positi, oportet ad facinus lege constringi [n], et maxime convenit, omnes homines, sine ullo discrimine conditionis aut [o] status, infusae [oo] coelitus sanctitatis esse custodes. §. 3. Sciant ii [p] vero, qui ex [q] supra dictis sectis [r] iterare baptisma non timuerint, aut qui consentiendo hoc facinus propriam huius societatis permixtionem damnaverint [s], non

---

c. XXI. Sirm. *reculcatis*, impr. Go. Est hoc ortum ex elocutione, idem igitur atque *recalcatis*. c. 2 h. t. *praecepta calcantes*. o) Cui. 1 — Lugd. Lab. Be. *iterarent*; similiter 15, 51, Sirm. *iterarint*. 11 *terrent*. Cui. 2 — Ri°. *iterent*. Vid. not. q sq. p) 11 *prosane*. 50 *profanae profanae*. q) Cui. 1 — Lugd. Lab. Be. *inficerent*. 11 *inficerint*. 15, 51, Sirm. Cui. 2 — Ri°. *infecerint*. Restitui ex codd. *iterarint* et *infecerint*. Recte dicitur etiam *iterarent* — *inficerent*, displicet vero *iterent* — *infecerint*. r) 11 *ut heresis et scismatis nasceretur*. 15 *nasceretur. Dum male*. s) 11 *facile est cum persuadere* — *prestitum* — *intellegimus qur*. Cui. 1 *quur*. t) 15 *et homines*. u) 11 *detentus*. Vv. *ut* — *expendat*, paucis mutt., repetuntur in c. sq. Ibi enim sic scriptum est: *Iubemus igitur, ut, si quis posthac fuerit rebaptizare detectus* — *poenam* (om. *qua* — *afficiatur*) *expendat*. v) 11 *effitiatur*. 15, 51 *inficiatur*. *) 11 *paterne*. vv) Go. em. *et*. An *aut*? x) Ita 15, 51; 11 *civitas*; edd. *saevitas*, quod iam Go. mutari voluit in *scaevitas*. Ceterum 11 *ipso*. y) Corrupte Cui. 1 — Lugd. *depravitatis* * *in indicantis ac reverentiae ad catholicam*, ut 11. Ita etiam Cui. 2 — Ri°., hoc discrimine, ut asteriscus in m. sit Cui. 2, 2°, prorsus desit apud Go. — Ri°. Lab. *depravitatis inquinavit*, *ac reverti ad catholicam* de Go. cj., qui etiam prop. *inaedificavit*, *implicuit ac reverti nunc ad* et *depravitas*, quod v. inauditum est, accipit pro magna pravitate. Veram scripturam recepit Be. ex c. XXI. Sirm., quae Val. Go. probatur et confirmatur codd. 15, 51. Mox 11 *malunt adhipiscendorum*. z) Sirmondus *non denegetur. Ea*. Aur. Lugd. *negetur, ea*. Mox 15 *praebere secretum*. a) Cui. 1 — Lugd. Lab. om. *aut domina*. b) Edd. *probetur*, sed 11, 15, 51, Sirm. *prodetur*, impr. Go. 3 *prodeatur*, prob. Maio, qui Go. obloquitur, et W., qui cod. 3 scriptura lectionem a Sirmondo receptam confirmari dicit. Mihi placet *probetur*, displicet *prodetur*. Infra *comprobatur*. c) Corrupte Cui. 1 — Ri°. *quos quidem iuxta etiam praesentiam notavit infamia*, ad quae Go.: „Est qui tentabat *iusta*." Intelligit, arbitror, Cui., qui in m. Cui. 2, 2° *iusta* et id quidem ex cod. 11. Nam 11 *quos quidem iusta etiam praesentiam notavit infamiam*. 15, Sirmondus, Vales. *quos quidem iustam etiam* (15 om. *etiam*) *per sententiam notabit infamia*, probb. Go. Cramero (Zeitschrift f. gesch. Rechtswissensch. T. I, p. 307), modo corr. *iusta* aut, ut solus Go. prop., *iniusta*. Inde Lab. Be. edd. *quos quidem iusta etiam per sententiam notabit infamia*, recte et consentiente non solum cod. 51, sed etiam cod. 3, prob. Mai. et W. Cramerus l. c. dubitans, sitne Sirmondi scriptura ex codd. hausta, *iuxta etiam praesentia* prop. aut *praesentia iussa*. Hoc eruit ex v. *praesentissima*, quod dicit esse in codice aliquo pro *praesentiam*. Errat Cramerus, nam v. *praesentissima* non est in codicibus, quibus usi sunt edd., alium autem codicem Cramerus non vidit. Solus Go. in notis: „*Praesentissima*," quae v. mera cj. est. d) 11 *Si vere* — *acitatam*. dd) 3 om. *praediorum*. e) 11 *inplicati*. ee) Ita 3, 15, 51, Sirm. l. c. et vet. cod. Val., sed codd. *cohercitos*; similiter 11 *coercito*; edd. *coerciti*. Vid. not. sq. f) 11, 15, 51, Val. Sirm. *accipiet*, impr. Go., sed prob. W., modo supr. leg. *coercitos*. 3 (nam Maius nihil notat), edd. *accipient*. Correxi *coercitos* et *accipiet*, h. e. pro *excipiet*. Ceterum 11 *in quo omne vite sue*. Cui. 1 *exilium*. g) 11 *conscientia*. h) Addidi *flagitii* ex 15, 51, Sirm.; 3, 11, edd. om. *flagitii*. Etiam Iustin. I, 92 *flagitii perpetrati*. i) 3 *hiis*. 11 *his si quis*. 15 *his si qui*. Ferri potest *si*, neque vero opus est. k) 15 *facultas sit ad catholicam ecclesiam refugiendi*. Etiam Sirm. *ad catholicam ecclesiam*. Ri°. *falcutas*, mendose. l) Cui. 1 — Lugd. Lab. *liberalitatis*. Maius tacet de h. v. m) 11, Cui. 1 — Lugd. *quae*. Hoc quoque loco Mai. tacet. n) 11 *longe constringi*. 15 *tentaverint* (om. *nec assertores* — *constringi*) *maxime enim convenit*. o) 51 *ac*. oo) 11, Aur. Lugd. *infuse*. p) 11, 15, 51 *hii*. q) 3, 15, 51, Sirm. *ex*. 11, edd. *a*. Iam Go. ex Sirm. em. *ex* s. e. Be. ed. e. Mendose Ri°. *quia supradict*. r) *sectis* add. in codd. 3, 15, 51, Sirm., om. in 11 et in edd. s) 11, edd. *propria huius societatis permixtione* (11 *permixtionem*) *damnaverint*. Go.: „*non damnaverint*," quod Lab. ed. 15 *propriam conscientiam huius permixtione damnaverint*. 3, 51, Sirm. *propriam huius societatis permixtionem damnaverint*, ad quae W.: „Sed adhuc mendosus est locus, nisi etiam scribas *non damnaverint*, ut suadebat Gothofr." Ita etiam Be. legi vult, recte, nisi quis supra em. *neque consentiendo* pro *aut qui cons*. Rec. ex codd. 3, 11, 51 et ex Sirm. *propriam*

solum testandi [t] sibi, verum adipiscendi [u] aliquid sub specie donationis vel agitandorum contractuum in perpetuum copiam denegatam, nisi pravae mentis errorem, revertendo ad veram fidem, consilii emendatione correxerint [v]. §. 4. Illos quoque par nihilo minus poena constringet [x], qui memoratorum interdictis coetibus seu ministeriis praebuerint conniventiam [y], ita ut moderatores provinciarum, si in contemptum [z] sanctionis huiusce [a] consensum putaverint commodandum, sciant, se viginti librarum auri poena esse [b] mulctandos, officia etiam sua simili condemnatione subiuganda [c]; principales vel defensores civitatum, nisi id, quod praecipimus [d], fuerint executi [e], vel his [f] praesentibus ecclesiae catholicae vis fuerit illata, eadem mulcta se noverint [g] attinendos. *Dat. prid. Id. Febr. Ravennae* [h], *Stilicone* [i] *II. et Anthemio* [k] *Coss.* (405.)

5. *Iidem AAA.* [kk] *Hadriano* [l] *Pf. P.* Ne divinam gratiam sub repetito baptismate polluta Donatistarum vel Montanistarum secta violaret, fallendi occasionem [m] severitate huius praeceptionis abolemus, statuentes, ut certa [n] huius modi homines poena [o] sequatur, legisque censuram experiantur ultricem, qui in catholicam religionem perverso dogmate commisissent. Iubemus igitur, ut, si quis [p] posthac fuerit rebaptizare [q] detectus, iudici, qui provinciae praesidet, offeratur [r], ut facultatum omnium publicatione mulctatus inopiae poenam *) expendat etc. *Dat. prid. Id. Febr. Ravenna* [s], *Stilicone II.* [t] *et Anthemio Coss.* (405.)

6. *Impp. Honorius et Theodosius AA. ad Anthe-*

— c. 5. 3, 11, Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 5. Cf. not. sup. h. t., c. 3 h. t., not. sup., supra XVI, 5, 38, not. sup. et 40, not. *b.* Incipit in hac c. P. 46 cod. 3. Vid. infr. not. *q.* Pars huius legis ex c. 4 h. t. descripta est. Vid. infra not. *p.* Monum. vet. ad Hist. Donat. spect. citt. l. c. p. 217. — c. 6. 3, 11, Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 6. Cf. not. sup. h. t. Go. h. c. coniungit cum proxima lege et partem eius fugitivam esse putat, assignandamque titulo de Haereticis (XVI, 5). Vid. infr. not. *i, t.* Cod. Iust. I, 6, 2, multis omm. Coll. eccles. constit. 1, 6, 2 (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. T. II, p. 1292).

— *permixtionem.* t) 3 *testantur* et 11, 51 *testandum.* u) 3 *vel ad adipiscendum.* Etiam 11, 51 *adipiscendum* et 11 *spetiae.* v) 3 *revertendo ad veram fidem consilii emendatio correxerit.* 11 *reverendo adversus fidem consilio emendatio correxerint.* 15, 51, Sirm. vet. cod. Val. *revertendo ad veram fidem consilii emendatione correxerint.* Cui. 1 — Ri*. *reverendo adversus fidem consilio emendatio correxerit.* Lab. de cj. Go. *revertendi ad veram* (Go. add. *rursum*) *fidem consilio, emendatio correxerit.* Quosdam Go. dicit sic legere: *errorem, reverendo ad veram fidem consilio, emendatio correxerit;* qui sint illi, nescio. Go. ipse videtur tentare: *errorem reverendam adversus fidem, consilii emendatio* vel *revertendo rursus ad fidem, consilii emendatio.* Comparata inter se codicum scriptura leg. est: *nisi pravae mentis errorem, revertendo ad veram fidem, consilii emendatione correxerint*, quod rec., aut si maior auctoritas est cod. 3 quam Sirmond., *errorem, revertendo ad veram fidem, consilii emendatio correxerit*, quod Be. ed. ex Sirm. x) 3 *constringet*, ut Go. vult. 11, edd. ante Be. *constringit.* 15, 51, Sirm. Be. *constringat.* Secutus sum cod. 3, etsi neque *constringat* falsum est. Dicendum est autem esse in cod. 11 *constringit si quis memoratum*, in codd. 15, 51 *constringat si qui memoratorum* et in edd. Venet. (Sirm.) Ri. Ri*. c. XXI. Sirmondianae *memoratorem*, quae edd. praeterea om. *in* post *si*, quod paullo infra sequitur. y) Diversa orthographia. 3, 15, 51, Cui. 2 — Ri*. Lab. *conhibentiam.* 11 *cohibentiam.* Cui. 1 *conihentiam.* Aur. Lugd. *cōhibentiam.* Maius notat: „Tit. 5. 21. 4. frustra Goth. pro *cohibentia* volebat *coniventia*," ad quae W.: „unde (quia de sola orthographiae diversitate agitur) Maii nota iniquior — Nempe declarabat (Go.) orthographiam, ne quis a *cohibendo* derivaret. Praeterea num peccat is, qui obsoleta Codd. orthographia repudiata, recentiorem substituit?" Cf. supra VI, 30, 17, not. *u.* z) 11 *in contentu.* 51 *in contemptu.* a) Ita 3, 15, 51, Sirm.; 11 *huiuscemodi.* Edd. *huiusmodi.* Ceterum 3 *putaverint consensum commodaverint*, mendose et 11 *consensu.* b) 11 *libras auri* et om. *poena esse.* Etiam a cod. 3 videntur abesse haec vv., nam Maius esse ea in cod. nihil dicit, etsi in Cui. 1 — Ri*. des. Primum a Be. restituta sunt ex Sirm. et Val. marg. *poena esse;* consentiunt 15, 51, hoc solo discrimine, ut in 15 excid. *auri.* Cum 11 *libras* habeat et Cui. 1 — Cui. 2*, Lab. (etiam 3, ut videtur) *lib.*, i. e. *libras*, recte omitti possunt vv. *poena esse;* si quis vero *librarum* legit, ut Go. — Ri*. habent, addat necesse est haec vv. cum Be. ex Sirm. Similem locum vid. supr. XVI, 5, 40, §. 8. c) 11 *subiungunda.* d) Be. cj. *praecepimus*, quod quidem in cod. 11 legitur, neque vero necessarium est. Rell. codd. Sirm. *praecipimus.* 15 inverso ordine *principales civitatum vel defensores.* e) 15, 51, Sirm. *persecuti.* f) 11 *vel bis.* 15 *vel si his.* Ex anteced. v. *nisi* mente repet. *si.* g) 15 om. *se noverint.* 11 *adtenendos.* h) Ita 11, 15, 51; 3, edd. *Rav. s. Rav.* Sirm. *Ravennae.* 15 *Dat. II.* i) 3, Go. — Ri*. *Stilichone.* 15 om. *II.* k) 15 *Aureliano* pro *Anthemio.* 11, Cui. 1 — Lugd. *Antemio.* 11 om. *Coss.* 15 *Cons.* kk) 11, Cui. 1 — Go. Lab. *AA.* l) 11, Cui. 1 — Ri*. Lab. *Adriano*, sed 3 *Hadriano.* m) Ita 3, optime et probb. Maio et W. 11 *Nec divinam gratiam sub repetito baptismate polluta Donatistarum* (om. *vel Montanistarum*) *secreta violaret et fallendi occasione.* Edd. *Ne divinam gratiam sub repetito baptismate pollutam Donatistarum* (om. *vel Montanistarum*) *secreta* (improb. Mai.) *violarent* (ex cod. 11 Cui. 2 — Be. add. *et*), *fallendi occasionem.* Superflua est Go. annotatio: „An *violent*, vel violare audeant." n) Ita 3, probb. Mai. et W. 11, edd. *cetera.* Iam Go. Be. em. *certa.* Add. Go.: „*Certa* autem, mox ut subiicit: *Iubemus igitur*, etc. Quod non puto," ad quae Mai.: „Immerito de hac lectione ambigit Goth." Go. non de cj. *certa*, sed de interpretatione eius v. ambigere videtur. o) 3 *poena homines.* p) Ita 3, 11; edd. *si qui.* Sqq. paucis mutatis, aderant in c. 4 h. t., ubi vid. not. *u.* Ibi ut *quisquis post haec* (ita etiam 11 h. l.) *fuerit rebaptizasse detectus.* q) Ita 3, 11, Cui. 2 — Ri*.; *rebaptizasse* Cui. 1 — Lugd. Lab. Be. ex c. antec. Vid. not. *p.* Utrumque recte habet. Illud prob. W. *Rebaptizasse* etiam c. 6 h. t., ubi vid. not. *f.* Ex codd. restit. *rebaptizare.* Ceterum h. v. a Mai. adscribitur P. 46. r) 11 *proredit offeretur.* *) In c. 4 h. t. add. *qua in perpetuum afficiatur.* s) 3 *Febr. Aug. Conss.* Cod. 3 librarium consules omittere, noli mirari. Vid. supra XV, 7, 2 et 7. Ceterum ed. *Ravenna* ex 11. Edd. *Ravennae.* t) 11, edd. om. *II.*, quem numerum Be. ex c. 4

mium[u] *Pf. P.*[v] Nullus rebaptizandi[x] scelus arripiat[y], nec eos, qui orthodoxorum ritu fuerint initiati, coeno profanatarum[z] religionum haereticorumque sordibus polluere moliatur. Quod licet fidamus[a] motu severissimae interminationis[b] a nullo penitus, ex quo interdictum est, fuisse commissum, tamen, ut[c] pravae mentis homines ab illicitis[d] temperent vel coacti, volumus renovari[e], ut, si quis rebaptizasse[f], ex quo lex lata est, quempiam de mysteriis catholicae sectae fuerit detectus[g], una cum eo, qui[h] piaculare crimen commisit, si tamen criminis per aetatem capax sit, cui[hh] persuasum sit, statuti prioris[i] supplicio percellatur.[k] §. 1. Illud etiam, quod a retro principibus dissimulatum, et in[l] iniuriam sacrae legis ab exsecrandis hominibus agitatur, et ab iis potissimum[m], qui, Novatianorum collegio desertores ac refugae, auctores se quam potiores[n] memoratae sectae haberi contendunt, quibus ex crimine nomen est, cum se Protopaschitas appellari desiderent, inultum esse non patimur. Sed si alio die Novatiani, quam quo orthodoxorum antistites[o], praedicandam ac memorabilem saeculis diem[p] Paschae duxerint celebrandum, auctores illius conventiculi deportatio pariter ac proscriptio subsequatur, contra quos acrior etiam poena fuerat[q] promulganda, si quidem hoc delictum[r] etiam haereticorum vesaniam superet, qui alio tempore, quam quo orthodoxi, Paschae festivitatem observantes, alium paene[s] Dei filium, non quem colimus, venerantur. *Dat. XII.*[t] *Kal. April. Constantinopoli, Lucio V. C. Cos.*[u] (413.)

7. *Iidem AA. Anthemio*[v] *Pf. P.* Nefarios Eunomianorum[vv] coetus ac funesta conventicula penitus arceri[x] iubemus: eos, qui episcoporum seu clericorum vel ministrorum nomine usurpato huiusce modi coetibus praesunt, quorumve in domibus seu in agris conventicula Eunomianorum celebrantur illicita, si non ab hoc facinore ignoratione[y] defendantur, cum in hoc fuerint scelere deprehensi, stilum proscriptionis incurrere et bonorum amissione coerceri[z]; eos vero, qui fide, ut dictum est[a], imbutos immani furore rebaptizare[b] deteguntur, cum his, qui rebaptizantur, si hac sint aetate, cui crimen possit opponi etc.[c] *Dat. IV.*[d] *Kal. April. Lucio V. C. Cos.*[e] (413.)

— c. 7. 3, 11, Cui. 1 — Be. Lab. *c. 7.* Cf. not. sup. h. t. et c. 6 h. t., not. sup. Go. partem c. fugitivam esse putat. Vid. infr. not. vv.

recte add. Go. — Ri°. *Stilichone* et 11, Cui. 1 — Lugd. *Antemio.* 11 om. *Coss.* u) 11 *Imp. Honorius et Thed. AA. ad Antemium.* Etiam Cui. 1 — Cui. 2° *Antemium.* Cod. Iust. *AA. Anthemio P. P.* v) 3 *PU*, recte impr. W. x) 11, Cui. 2, 2° *rebaptizandis.* y) 3, 11, Cui. 2 — Ri°. *adripiat.* Lab. Be. *arripiat.* Cui. 1 — Lugd. *abripiat*, mendose et impr. W. 3, 11 *ortodoxorum* et 11 *ceno*, 3 *caeno.* Go. ad v. *ritu:* „Fide imbuti *l. prox.*" z) 3 *profanarum*, sed tamen affirmante Maio ibi sunt vestigia et lectionis *profanatarum.* 11 *profanatorum ligionum haereticorumquae.* a) 3 *fidamus.* 11, edd. *fidam.* Go. prop. *confidam*, propter vocabuli ambiguitatem opinatur Mai., quae nunc dissipata sit cod. 3. Lab. rec. *confidam.* Probum est *fidamus.* b) 11 *severissime interminationes.* Go.: „Quaenam illa lex, cuius mox rursum mentio fit?" In comm. eam esse putat, ex qua haustae sint c. 49, 50 C. Th. de Haeret. (XVI, 5). c) Mirandum est, in utroque codice, 3 et 11 om. *ut*; neque vero ut deesse potest. d) Ri°. *inclitis*, mendose. e) 3 *renovare.* f) Cod. Iust. sic incipit: *Si quis rebaptizare quempiam etc.* g) 11 *detentus.* h) 3 *quia*, mendose. hh) Aur. Lugd. mendose *cur.* i) Cod. Iust. *ultimo* pro *statuti prioris*, prob. Go., neque vero adstipulantibus codd. 3, 11. k) Sqq. des. in Cod. Iust. l) 3 *dissimulatum est in*, quod ferri nequit, inquit W., nisi scribas *dissimulatum est, et in.* Ceterum h. partem legis Go. fugitivam esse putat et tribuendam titulo de Haereticis (XVI, 5). m) 11 *sacri legis — ab his potissimus.* n) 3 *potioris.* Go.: „Quid si hic legamus, *portiones?*" o) 11 *Novationis quam quo ortodoxorum antestites.* p) Ita 3, 11, sed 3 *memorabilem diem saeculis.* Edd. *memorabilem in saeculis diem*, pro quibus Go. em. *memorabilem in saecula diem*, impr. Maio. Delevi igitur v. *in.* q) 11 *duxerit — quos sacrior etiam poena fuerit.* r) 3 *delicto.* 11 *deiecto. Delicto* ferri potest, si scrib. *superent.* s) 3 *poenae*, impr. W. Mai. in parenthesi add. „corr. *paene*," quod non de correctore codicis, sed de Mai. cj. accipiendum videtur. Cui. 1 — Ri°. Lab. *pene.* Est orthographiae diversitas. t) Go. in Chron. vult *IIII.*, ut h. c. coniungi possit cum c. sq., impr. Maio, nam 3 habet *XIII*; videtur igitur potius in sq. c. corrigendum esse *XII.* aut *XIII.* Illud praefero, si quid corrigendum est; facilius enim *IIII.* oritur ex *XII.* quam ex *XIII.* Vid. c. sq., not. *a*, *c.* u) 3 *conss.* 11 *Lucio vic. cons.* Cui. 2 — Ri. *Coss.* v) 11, Cui. 1 — Lugd. *Antemio.* vv) Err. Go. *Eunomianorum.* Potissima h. c. pars Go. fugitiva videtur. x) 3 *aceri.* y) 11 *seu clerorum — usurpatio — quorumque — facinora ignorantie.* Aur. Lugd. *inoratione.* Mox 3 *depraehensi.* z) 3, 11 *cohereeri.* Mai. vituperat Go., qui *iubemus* ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repetendum esse dicit. V. *coerceri* pendet a v. *iubemus*, nec alia est Go. sententia. a) Ex his vv. Go. concludit h. c. coniungendam esse cum c. antec. Vid. not. *t* antec. Certe ita loquuntur imperatores, si quem locum eiusdem legis excitant. b) 11 *inmanifutorebaptizare.* Cui. 1 — Lugd. Lab. *baptizare.* c) 11 *si ac sit.* Ibidem om. *etc.* Oratio abrupta est: deest autem poena, quae contra rebaptizantes et rebaptizatos proponatur (*ultimo supplicio percelli*). Vid. c. antecad. Be. notat: „reliqua ex lege super. repetenda, cuius haec procul dubio pars habenda est; unde alterutrius dies subscriptus emendetur necesse est." Be. igitur adstipulatur Go. inter se coniungenti c. 6, 7 h. t. d) Vid. c. 6 h. t., not. *t* et not. *a*, *c* antec. e) 11 *Lucio Vic.*

TIT. VII. DE APOSTATIS.

1. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. ad Eutropium Pf. P.*[f] Eis[g], qui ex Christianis pagani facti sunt, eripiatur facultas iusque testandi, et omne defuncti, si quod est, testamentum[h] summota conditione rescindatur. *Dat. VI. Non.*[hh] *Maii Constantinopoli, Syagrio et*[i] *Eucherio Coss.*[k] (381.)

2. *Iidem AAA. Posthumiano Pf. P.* Christianis ac[m] fidelibus, qui ad paganos ritus cultusque migrarunt, omnem in quamcunque personam testamenti condendi interdicimus potestatem, ut sint absque iure Romano. §. 1. His vero, qui Christiani et catechumeni[n] tantum venerabili religione neglecta ad aras et templa transierint, si[o] filios vel fratres germanos habebunt, hoc est[p] suam aut legitimam successionem, testandi arbitratu proprio in quaslibet alias personas[pp] ius adimatur. §. 2. Pari et circa eorum personas in capiendo custodienda[q] forma, ut[r] praeter suas et legitimas, quae iisdem ex parentum vel germanorum fratrum bonis pervenire potuerint, successiones, iudicio etiam, si ita res ferant, conditae voluntatis, nulla omnino in capiendis hereditatibus[s] testamenti iura sibi vindicent, et indubitate ab omni testamentorum debeant non solum condendorum, sed etiam, sub adipiscendae pontificio hereditatis, usurpandorum potestate excludi. *Dat. XIII. Kal. Iun. Constantinopoli, Merobaude II.*[t] *et Saturnino Coss.* (383.)

3. *Iidem AAA.*[u] *ad Hypatium*[v] *Pf. P.*[x] Chri-

Tit. VII. 8 (sec. seriem titulorum), Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Be. Lab. *Tit. VII.*, neque vero codex 8 una constitutione (tertia) amplius habet quicquam. 15 *Tit. IX.* et insunt c. 3 (1) et c. 1 (2). 50, 51 *Tit. VI.* et insunt eodem ordine eaedem constitutiones atque in cod. 15. In cod. 4, ed. Til. deest hic tit. In cod. 11 desunt huius et sequentium titulorum rubricae, et tribuuntur omnes reliquae h. libri constitutiones antecedenti titulo Ne sanctum baptisma. Cuiacius igitur, cum ederet librum XVI. anno 1566., alio codice usus sit necesse est. Til. in extremo C. Th. hunc titulum numero *V.* insignitum add. ex Br. Al. eique, plane ut Sichardus et L. R. U., tribuit c. 3 h. t. et c. 5, 7 sq. tit., cuius rubrica deest, pariter atque factum est in codd. 6, 7, 10, 12, 16, 18, 20, 21, 28, 36, 40. Cf. tit. III, IV, V. huius libri, not. sup., c. ult. C. Th. de Haeret. (XVI, 5), not. *a.* Br. Al. eiusque codd. 6, 7, 9 — 14 (sed 11 in ea parte, qua Br. Al. continetur), 16 — 18, 20, 21, 24 — 30, 32 — 34, 36 — 40, 42 — 44, 46, Sich. Aeg. *Tit. II.* In cod. 31 hic tit. om., des. etiam sqq. tituli, undecimo excepto, qui *II.* est. In cod. 35 tribuuntur huic titulo c. 5, 7 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8) et c. 1 C. Th. Ne Chr. manc. (XVI, 9), om. autem c. 3 h. t., omittuntur etiam reliqui h. libri tituli praeter XI., qui ante h. titulum positus est; est igitur ibi tit. de Religione *II.*, hic vero *III.* titulus. Qui sit ordo in cod. 5, non recordor, neque ex Clossio indagare potui. Go. huic titulo addendas esse putat c. 1, 7 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8) et c. 11 C. Th. de Fide testium (XI, 39) depromptam ex c. 4 h. t. Cod. Iust. I, 7. — c. 1. Cui. 1 — Be. Lab. c. 1. 15, 50, 51 *c.* 2 h. t. 11 *c.* 8 tit. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Cf. not. sup. h. tit., supr. XVI, 5, 7, not. sup. Capit. (Ben. Lev.) VII, 427. Baron. ad ann. 381, n. 80. De interpr. vid. infr. not. *k.* Go. h. c, et c. 2, 3 h. t. indicari putat in *c.* 19 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8). — c. 2. Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 2. 11 *c.* 9 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. not. sup. h. t. et c. 1 h. t., not. sup. — c. 3. Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 3. 15, 50, 51 c. 1, est autem in his codd. scripta ut in Br. Al. 11 *c.* 10 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. not. sup. h. t. Br. Al. eiusque codd. *c. un.* h. t., multis omm. Vid. infr. not. *d.* Sed 10, 16, 18, 20, 21, 28, 36, 40, Sich. Til. c. 1 h. t. Vid. not. sup. huius et sq. tit. Cod. Iust. I, 7, 2, multis omm. Bas. LX, 54, 24. Cf. ep. I, c. 1 Anacleti P., ep. II. Eutychiani P. c. 2 et ep. I, cap. 9 Felicis P. II. (Knust l. c. p. 37, 61, 71). Baron. ad ann. 383, n. 21. Indigitatur in c. sq. Integra est (quantum quidem in Br. Al. recepta est) in codd. 6 — 11 (11 in ea parte, ubi Br. Al. est), 12 — 18, 20, 21, 27, 28, 33, 34, 36 — 38, 40, 42, 44. In 24, 30 om. inscr. et textus; in codd. 25, 26 subscr. et interpretis vv.; in codd. 29, 32, 39, 43 deest textus. In cod. 46 adest usque ad v. *puniantur.* De codd. 31, 35 vid. not. sup. h. t. Dicendum est in aliis codd. interpretis vv. statim post v. *contagiis*, ergo ante subscr. posita esse, in aliis, veluti in 6, 8, pro eis, quae hic dantur, interpretis vv. scriptum esse *Haec lex interpretatione non eget.* Vid. c. 1 h. t., not. sup. et infr. not. *d.*

f) 11 *Imp — Thed.* etc. 15 *Id. aug Eutropio preposito.* g) Ita 15, 50, 51; 11, edd. *His.* h) 11 *testandi omne defuncti si quidem est testamentum.* Cui. 1 — Lugd. Lab. *testandi. Omne defuncti siquidem testamentum.* Cui. 2 — Be. *testandi, Omne defuncti, si quod est, testamentum.* Apte in codd. 15, 50, 51 post *testandi* add. *et*, etsi 15 inverso ordine *testandi et omne defuncti testamentum si qu ē summota c. r.* hh) Cf. c. 7 C. Th. de Haeret. (XVI, 5), not. sup. i) 11, 15 *Siagrio.* In 51 deest *et.* k) 11 *cons.* In Aur. Lugd. Go. — Ri*. add. *Interpretatio. Ut testandi licentia denegetur, qui Christianae religionis et nominis dignitatem neglexerint.* Ut dicam quod sentio, neque vera interpretatio est, neque vv. illa huc pertinent. Pertinent enim ad c. 3 h. t. in Br. Al. receptam et descripta sunt ex Summa Aegidiana. Continent autem, cum legis 3 nulla neque in codd. neque in edd. sit interpretatio, ipsius legis sententiam brevibus verbis ab eo, qui Summam illam fecit, expositam. Iam vero Aurelianensis editor, qui nullam aliam huius tit. legem apud Aegidium expositam inveniret, frustra etiam in Breviario aliquam interpretationem quaereret, in errorem inductus et fortasse motus similitudine sententiae c. 1 et 3, verba illa pro interpretatione c. 1, ap. Sichardum omisse habuit hucque posuit. Eum secuti sunt Go. — Ri*.; Be. iam errorem intellexit; haec enim scribit: „Interpretationem Gfr. legi subiecit, et abest ea a C. I. H.; nec Brev. insertam legem fuisse probant S. T. M. G. L.“ l) 11 *Idem AA. Postumiano.* Cui. 1 — Lugd. *Postumiano.* m) Go.: „Simul et.“ Fidelibus opponuntur catechumeni. n) 11 *caticumini.* Ri*. *Cathecumeni.* o) 11 om. *si.* p) 11 add. *ad.* pp) Cui. 2, 2* err. *parsonas.* q) 11 *arbitratur proprios — personas sin capiendo custodiendo.* r) Ita 11, Cui. 1 — Lugd. Lab. Be.; Cui. 2 — Ri*. *et*, err., quem iam Go. in not. em. s) 11 *que hisdem — etiam ut ita res ferunt* (*ferunt* mihi non displicet) *condite — capiendibus hereditatibus.* t) Numerus deest in cod. 11 et in edd.; cum recte addi voluerunt Go. et Be. Vid. c. sq. 11 om. *Coss.* u) Mendose Ri. Ri*. *AA.*, ut 11. In Br. Al. codd. et ap. Sich. Til. Cod. Iust. imperatorum nomina scripta sunt. v)

stianorum ad[y] aras et[z] templa migrantium negata[a] testandi licentia vindicamus admissum. Eorum quoque flagitia puniantur, qui Christianae religionis et nominis[b] dignitate neglecta, Iudaicis semet[c] polluere contagiis[d]. Eos vero, qui Manichaeorum nefanda secreta et scelerosos aliquando sectari maluere secessus, ea iugiter atque perpetue poena comitetur[e], quam vel divalis arbitrii genitor Valentinianus[f] adscripsit, vel nostra nihilo minus saepius decreta[g] inserunt. Auctores vero persuasionis huius, qui lubricas mentes in proprium deflexerant consortium, eadem, quae reos erroris huiusce modi, poena comitetur; quin etiam graviora plerumque, pro motibus iudicum et qualitate commissi, extra ordinem promi in nefarios sceleris huius artifices[h] supplicia censemus. §. 1. Sed ne vel mortuos perpetua vexet criminationis iniuria, vel hereditariae quaestiones, temporum varietate longorum prorsus emortuae, in redivivos semper exagitentur conflictus[i], huiusce modi quaestionibus metam temporis adscribimus, ut, si quis[k] defunctum violatae atque desertae Christianae religionis accusat, eumque[l] in sacrilegia templorum vel in ritus Iudaicos vel ad Manichaeorum dedecus[m] transisse contendit, eaque gratia testari minime potuisse confirmat, intra quinquennium iuge, quod[o] inofficiosis actionibus constitutum est[n], proprias exserat[p] actiones, futurique iudicii huiusce modi sortiatur[q] exordium[r], ut eodem in luce durante, cuius praevaricatio criminanda est, flagitii huius et sceleris particeps[s] fuisse doceatur publica[t] sub testificatione testatus, probet indicium[u], neque quam[uu] superno nomini[v] tacitus praestitit[x] perfidiam, sceleribus acquiescens, praevaricatione[y] deinceps tanquam ignarus accuset. *Dat.*

Codd. *Hipatium* (ut Cui. 1 — Lugd.), *Ipatium*, *Hippatium* (ut Sich. in m.), *Ypatium*, *Ipatio*, *Epatium* (ut Sich.), *Epasium*, *Aepasium*, *Espasium*, *Eppasium*, *Eppatium*, *Hyppasium*, pauci *Hypatium*, inter quos 11. x) 20, 21 et alii codd. praefecti urb. siglum habent, ut Sich. In aliis *praepositum* scriptum est. y) 15 om. ad. z) Nonn. codd. *aras sit templa*, alii *arasit templa*. L. ap. Be. add. *si* post *templa*. 11 *aras ad templa*. 20 *et ad templa*. Cf. c. anteced., §. 1. a) 11 *negande*, sed in Br. Al. *negocia*, ut 27, 33, 34. 11 *testanti*. b) Plerique codd., etiam 6, 7, 21 om. *et nominis*, ut iam de nonnullis codicibus in m. not. Sich. et Til., qui vero ipsi *et hominis* edd., ut est in cod. 20. c) Nonn. codd. *semetipsos*, alii *semel*. Til. in m. *sibimet*. 11 *dignitatem — se et polluere*. d) Seqq. absunt a Br. Al. et a 15, 50, 51, pro quibus aut ante aut post diem et cons. in plerisque codd., etiam ap. Sich. Til. haec interpretis clausula add.: *Reliqua pars legis* (nonn. codd. om. *legis*, ut 6, 7, 21. 11 add. *istius* et 20 *dominus*) *de Manichaeis* (20 om. *de Manichaeis*) *ideo facta non est, quia in novellis evidentior* (sic cum multis codd. 6, 7; sed alii *quia evidenter* [ut Sich. Til.] *in novellis* aut *in nov. ev.* aut *evidentius*, ut 11) *invenitur*. Nonnulli codd., veluti 21 et Sich. insuper haec add. *Haec lex interpretatione non indiget*. Alii, sed pauci, brevius nihil nisi haec habent: *Haec* (s. *ista*) *lex interpretatione non eget*, ut Ri. Ri*. Go. utraque re coniuncta sic scribit: *Haec lex interpretatione non eget. Reliqua pars de — invenitur*. Cf. Novell. Valentin. de Manichaeis (ed. Berol. p. 1314). Mox Ri*. *aliquando*, err. e) 11 *successus — perpetua poena comitetur*. f) Go. intelligi putat c. 3 C. Th. de Haereticis (XVI, 5). g) Go. has Valentiniani iun. in Manichaeos leges hodie superesse negat. h) 11 *deflexerat — que reos errores huiuscemodi poene comitetur — artificis*. Ceterum Cui. 1 *extra* — | *ordinem* et Aur. — Cui. 2* *extraordinem*. i) 11 *vexit — aemortuae in r. s. exagitentur conficitur*. k) Cum vv. *Si quis* incip. c. 2 Cod. Iust. cit. Etiam 11 *quis*. Edd. *qui*. l) In Cod. Iust. *eumque vel ad sacr.* m) 11 *ritos — decus*. Cod. Iust. om. *vel ad Manichaeorum dedecus*. Ceterum 11, Cui. 1 — Ri*. Lab. Cod. Iust. *transisse*. Be. *transiisse*. n) Vv. *intra — est*, sed om. v. *iuge*, exstant etiam in c. 5 C. Th. de Inoff. test. (II, 19). o) In Cod. Iust. add. *de*. Aur. Lugd. *in officiosis*. p) Cod. Iust. *exigat*, ad quem l. Go. sic: „Membranae enim recte habent, ut hic exstat, vel certe *exerat*, unde facile efficias *exerat*." q) Sic Lab. Be., suadente Go., edid. ex Cod. Iust.; 11, edd. *sortitur*. r) In Cod. Iust. om. *ut — accuset*. 11 *exordium eodem ut in luce*. Go. in not. *ut si*. Vid. infr. not. y. s) 11 *praesens*. t) Be. om. *publicaque*. Vid. infr. not. y. u) Go.: „Reponat quis, *testati probet iudicium*. Quod non admitto." Admittit autem in comment. *iudicium*, i. e. ultimam voluntatem, in locum v. *indicium*. Vid. infr. not. y. uu) 11 *neque enim eam*. v) 11 *nomine*; edd. *nomini*. Go. em. *numini*, quod Lab. ed. Vid. infr. not. y. Praeterea Go. cj. *supremo* pro *superno*. x) 11 *praestitisse*. y) Cui. 1 — Lugd. Lab. *praevaricationem*. 11, Cui. 2 — Be. *praevaricatione*. Tota sententia post *exordium* corruptelis laborat. Go. in comm. eam sic em. studuit: *Futurique iudicii huiusmodi sortiatur exordium, ut ni eodem in luce durante cuius praevaricatio criminanda est, flagitii huius et sceleris participem fuisse doceat, nec publica sub testificatione testatus, probet iudicium* (vel, *ut eodem in luce durante, cuius praevaricatio criminanda est, flagitii huius et sceleris particeps fuisse doceatur, publica sub testificatione nil testatus, probet iudicium*): *neque quam superno numini tacitus praestitit perfidiam, sceleribus adquiescens, praevaricatione deinceps tanquam ignarus accuset*. Be. (vid. not. t) ann. ad v. *praevaricatione*: „*praevaricationem* C. I.; tum fort. antea leg.: *neque quum sup.* Sane praeferenda videtur Cui. I. lectio, ne idem praevaricationis vocab. modo de testatore, modo de herede accipiendum sit." Tria videtur dixisse imperator h. l. 1) Actor probet, defunctum, cuius testamentum actione rescindere vult, apostatam, dum viveret, s. Manichaeum fuisse; 2) id probet publica testificatione testatus accusationem; et 3) intra quinquennium quidem, ne apostasiae defuncti acquievisse videatur taciturnitate. Obscuritatis causa inest in v. *huiuscemodi*, quod neutiquam cohaeret cum antec. *futurique iudicii*, sed cum vv. *sortiatur exordium*. Aliis vv. *futurum iudicium ita instituat, ita incipiat iudicium*, *futuri iudicii hoc sit exordium, ut*. Quare, spectata diversa scriptura et codicis 11 et edd., et consideratis coniecturis Go. et Be., locum sic restituo: *ut eodem in luce durante, cuius praevaricatio criminanda est, flagitii huius et sceleris participem fuisse doceat, et publica sub testificatione testatus probet indicium, neque eam, quam superno numini tacitus praestitit perfidiam, sceleribus acquiescens, praevaricatione deinceps tanquam ignarus accuset*, aut sic: *ut eodem — criminanda est*, *ut flagitii — particeps fuisse doceatur*, *publica* etc. Praeiudicium igitur fieri vult imperator accusatione publica actioni contra testamentum; illud doceat actor et subscriptione in crimen s. professione coram iudice facta (*publica sub testificatione testatus*) probet crimen (*indicium*, quod nolo mutari in *iudicium*, i. e. ultimam voluntatem; neque enim sermo est de actione testamentaria, sed de superstitionis accusatione); probet autem constituto tempore, ne defuncti perfidiam, i. e. haeresis, quam ipse adversus Deum silentio suo

XII.[z] *Kal. Iun.*[a] *Patavi*, *Merobaude II. et*[b] *Saturnino Coss.* (383.)[c]

4. *Imppp. Valentinianus*, *Theodosius et Arcadius*[d] *AAA. Flaviano Pf. P.* Hi, qui sanctam fidem prodiderint et sanctum baptisma profanaverint[e], a consortio omnium segregati sint[ee], a testimoniis alieni[f], testamenti, ut ante iam sanximus[g], non habeant factionem, nulli in hereditate[h] succedant, a nemine scribantur heredes. Quos etiam praecepissemus[i] procul abiici ac longius amandari[k], nisi poenae visum fuisset esse maioris, versari inter homines et hominum carere suffragiis. §. 1. Sed nec unquam in statum pristinum revertentur[l], non[m] flagitium morum obliterabitur poenitentia, neque umbra aliqua exquisitae defensionis aut muniminis obducetur, quoniam quidem eos, qui fidem[n], quam Deo dicaverant[o], polluerunt et prodentes[p] divinum mysterium[q] in profana migrarunt[r], tueri ea, quae sunt commenticia et concinnata, non possunt. Lapsis etenim et errantibus subvenitur, perditis vero, hoc est sanctum baptisma profanantibus, nullo remedio poenitentiae, quae solet[s] aliis criminibus prodesse[t], succurritur. *Dat. V. Id. Maii*[tt] *Concordiae*, *Tatiano et Symmacho Coss.*[u] (391.)

5. *Iidem AAA. Flaviano Pf. P.* Si quis splendor collatus est in eos vel ingenitus dignitatis, qui fide devii et mente caecati sacrosanctae religionis cultu et reverentia descivissent, ac se sacrificiis mancipassent, perdant, ut[v] de loco suo statuque deiecti perpetua urantur[x] infamia, ac ne in extrema quidem vulgi ignobilis[y] parte numerentur. Quid enim his cum hominibus potest esse commune, qui infandis et feralibus mentibus, gratiam communionis exosi, ab hominibus recesserunt? *Dat. V. Id. Maii Concordiae*, *Tatiano et Symmacho Coss.* (391.)

6. *Impp. Arcadius*[z] *et Honorius AA. Caesario Pf. P.* Eos, qui, cum essent Christiani, idolorum se superstitione impia maculaverint, haec poena persequitur[a], ut testandi in alienos non habeant facultatem, sed certa his generis sui propago succedat, id est[b] pater ac mater, frater ac soror, filius ac filia, nepos ac neptis, nec alterius sibi progrediendi quisquam vindicet potestatem. *Dat. X. Kal. April. Constantinopoli*, *Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

7. *Impp.*[c] *Theodosius et Valentinianus AA. Basso Pf. P. Post alia:*[d] Apostatarum sacrilegum nomen singulorum vox continuae accusationis incesset, et nullis finita temporibus huiusce modi criminis arceatur indago. §. 1. Quibus quamvis praeterita interdicta sufficiant, tamen etiam illud iteramus, ne quam[e], postquam fide deviaverint, testandi aut donandi quidpiam habeant facultatem, sed nec venditionis specie facere legi fraudem sinantur[f], totumque ab intestato Christianitatem sectantibus propinquis potissimum deferatur.

— c. 4. 11 c. 11 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Cui. 1 — Be. Lab. c. 4 h. t. Coniungenda est cum c. sq. h. t. et fons est constitutionis 11 C. Th. de Fide test. (XI, 39). Baron. ad ann. 391, n. 5. Vid. not. sup. h. t. et tit. VI. antec., not. sup. Cod. Iust. I, 7, 3 mut. Bas. LX, 54, 25. — c. 5. 11 c. 12 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Cui. 1 — Be. Lab. c. 5 h. t. Vid. not. sup. h. t. et c. 4 h. t., not. sup. Baron. ad ann. 391, n. 6. — c. 6. 11 c. 13 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Cui. 1 — Cui. 2*. Ri. — Be. Lab. c. 6 h. t. Go. c. 7, err. Vid. not. sup. h. t. — c. 7. 11 c. 14 Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Cui. 1 — Go. Lab. Be. c. 7 h. t. Ri. Ri*. c. 8, err. Vid. not. sup. h. t. Coniungenda est cum c. 28 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8). Cod. Iust. I, 7, 4. Bas. LX, 54, 26.

(*tacitus*) contraxisse videatur, remediis probandi amissis tanquam ignarus praevaricatione accuset. His factis demum actio rescissoria instituti potest. Postrema vv. non continent nisi emphaticam descriptionem temporis, intra quod fieri debeat accusatio, simulque cavent, ne circumveniatur lex. Manichaeis enim succedere non poterant, nisi certae quaedam et lege definitae personae; si qua igitur alia, quae non esset ex illis personis, instituta erat testamento, neque ex lege neque ex testamento succedere poterat, nam nullum erat testamentum. Vid. c. 1 et 2 h. t. Iam vero ut sibi servaret successionem, remotis aliorum actionibus, accusavit quidem defunctum haereseos, sed eo tempore, quo crimen probare non posset. Itaque servata est ei testamentaria successio. Id ne fieret, edixit imperator simulque eum, qui ultra legitimum tempus differret accusationem, haereseos participem esse declaravit, exemptum a succedendi iure. Cf. c. 7 h. t. Ab altera parte remotum est periculum ne, si in infinitum liceret defunctos accusare haereseos, iniquo modo inquietarentur heredes eorumque spes fluctuaret inter succedendi ius et libidinem accusandi. z) 8 *XI.* 15 *XV*, ut Cod. Iust. a) 21, 28, 36, 40, Cod. Iust. Sich. in m. *Ian.* 11 (Br. Al.) om. *Iun.* b) Multi codd. om. *II.* Nonn. codd. *Merobaudo, Merobaudii.* c) Ri. — Be. 382, mendose. d) 11 *Imp. Valentinianus et Thed. et Archad.* e) Cod. Iust. *prodiderunt, et sanctum baptisma haeretica superstitione* (impr. Go.) *profanarunt.* 11 *baptismum* et c. 11 cit. *sacrum baptisma profanarint.* ee) Go. *segregati, sint a test.* f) Hic terminatur c. 11 cit. g) c. 3 h. t., inquit Go. h) 11 *hereditatem.* Ceterum 11, Cui. 1. Cui. 2, 2* *abici.* Go. — Ri*. *abici.* i) Cod. Iust. *praeciperemus.* k) 11 *emendari nisi poene.* l) Cod. Iust. *revertantur.* m) 11 *ñ*, i. e. *non*, quod Cui. 2 — Be. habent et Cod. Iust.; Cui. 1 — Lugd. Lab. et nonn. libri mss. Cod. Iust. *nec.* Utrumque recte. n) 11 om. *qui fidem.* o) Cod. Iust. *dedicaverant.* p) 11 *prudentes.* q) Cui. 1 — Lugd. Lab. *ministerium.* Cui. 2 — Be. *mysterium*, ut 11 et Cod. Iust. r) Cod. Iust. *migraverunt.* s) 11 *concimata — baptismum profanantibus nullum remedium poenitenti eaque solet.* t) Cod. Iust. *adesse*, impr. Go. tt) 11 *Mar.* u) 11 *Consordiae* (om. *Tatiano*) *et Simago Cons.* v) 11 *ingenitos dignitatis qui fidem — sacrifitiis mancipassent pereant vel.* Go. vult *qui a fide devii et mente caecati a sacrosanctae religionis cultu — mancipassent*, *eam perdant*, ut. Displicet cod. 11 scriptura *pereant vel.* Perdant, scil. splendorem. Neque opus est cum Go. add. *a* post *qui* et *caecati.* Cf. c. 7 h. t. x) Go. vult *inurantur*, quod usitatius est. y) 11 *nobilis.* In subscr. *Symacho* et om. *Coss.* z) 11 *Imp. Archadius.* a) Go. Be. malunt *persequatur*, etsi *persequitur* sustineri posse Go. concedit. b) 11 *se superstitionum — succedat id* (om. *est*) — *nepus* — *Archadio* — *AA.* et om. *Coss.* c) 11 *Imp. Thed.* d) A Cod. Iust. abest *Post alia.* e) Cod. Iust. *ne, postquam a fide deviaverint.* f) 11 *spetiae facere legis fraude signantur.* ff) Cod. Iust. *he-*

§. 2. In tantum autem contra huius[ff] modi sacrilegia perpetuari volumus actionem, ut universis ab intestato[g] venientibus etiam post mortem peccantis absolutam vocem insimulationi[h] congruae non negemus, nec illud patiemur obstare, si nihil[i] in contestatione[k] profano dicatur vivente[l] perductum[m]. §. 3. Sed ne huius interpretatio criminis latius incerto vagetur errore, eos praesentibus insectamur oraculis, qui nomen[n] Christianitatis induti sacrificia[o] fecerint: quorum etiam post mortem comprobata perfidia hac ratione plectenda est, ut donationibus testamentisque rescissis ii[p], quibus hoc defert legitima successio, huius modi personarum hereditate potiantur. *Dat. VII.*[q] *Id. April. Ravenna*[r], *Theodosio XII. et Valentiniano II. AA. Coss.* (426.)

TIT. VIII.[s] DE IUDAEIS, COELICOLIS ET SAMARITANIS[t].

1. *Imp. Constantinus A.*[u] *ad Evagrium Pf. P.*[v] Iudaeis et maioribus eorum et patriarchis[vv] volumus intimari, quod, si quis[x] post hanc legem aliquem, qui eorum feralem fugerit[y] sectam et ad Dei cultum respexerit[z], saxis aut alio furoris genere[a], quod nunc fieri cognovimus[aa], ausus fuerit attentare, mox flammis dedendus est[b] et cum omnibus suis[bb] participibus concremandus*). §. 1. Si quis vero ex populo ad eorum nefariam sectam accesserit et conciliabulis eorum se applicaverit, cum ipsis poenas meritas sustinebit. *Dat. XV.*[c] *Kal. Nov. Murgillo*[d], *Constantino A. IV.*[e] *et Licinio IV. Coss.* (315.)

2. *Idem A.*[f] *ad Ablavium Pf. P.* Qui devotione tota synagogis Iudaeorum, patriarchis vel presbyteris[g] se dederunt, et in memorata secta[h] degentes legi*) ipsi praesident, immunes ab omnibus, tam personalibus quam civilibus, muneribus perseverent, ita ut illi, qui iam forsitan decuriones[i] sunt, nequaquam ad prosecutiones aliquas destinentur[k], cum oporteat istius modi

---

Tit. VIII. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Lab. Be. *Tit. VIII.* De codd. 4, 11 vid. c. 66 C. Th. de Haeret. (XVI, 5), not. *a* et tit. VII. h. libri, not. sup. In cod. 8 deest non solum hic tit., verum etiam desunt tit. IX. et X. 15 *Tit. X.* 50, 51 *Tit. VII.* Vid. tit. III — V. h. libri, not. sup. Br. Al. eiusque codd. 9, 11 (11 in ea parte, quae Br. Al. continet), 13, 14, 17, 24, 26, 27, 29, 30, 32 — 34, 37 — 39, 42 — 44, L. ap. Be. Aeg. *Tit. III.* Cod. 25 *Tit. IV.* Etenim sq. tit. positus est in cod. 25 ante hunc titulum ut *III.* De codd. 5 — 7, 10, 12, 16, 18, 20, 21, 28, 31, 35, 36, 40, Sich. Til. L. B. U. vid. tit. VII. h. libri et c. 5 h. t., not. sup. Nov. Theod. de Iudaeis, Samaritanis, Haereticis et Paganis (ed. Berol. p. 1229). Ed. Th. cap. CXLIII. Cod. Iust. I, 9. Cf. ad h. t. P. Wesseling, Diatribe de Iudaeorum patriarchis. Trai. ad Rh. 1738. 8. et Chr. G. Fr. Walch, Historia Patriarcharum Iudaeorum, quorum in libris iuris Romani fit mentio. Ienae 1752. 8. — c. 1. 11 c. 15 Ne sanctum baptisma (XVI, 6). 15, 50, 51, Cui. 1 — Be. Lab. c. 1 h. t. De cod. 4 vid. c. 66 C. Th. de Haeret. (XVI, 5), not. *a* et infr. not. *y*. Cod. Iust. I, 9, 3 om. fin. Coll. eccles. const. I, 9, 3. Fabrotus, Not. ad Coll. eccles. const. (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. T. II, p. 1294, 1402). Baron. ad ann. 315, n. 7. Videtur indigitari in c. 7 h. t., ubi vid. not. *b*. Cf. c. 26 h. t., not. sup. Walch l. c. p. 8. — c. 2. Cui. 1 — Be. Lab. c. 2 h. t. 4, Til. c. 58 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 c. 111 h. libri. 11 c. 16 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supra XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a* et tit. VII. h. libri, not. sup. et infr. not. p. Go. h. c. una cum c. 3 et 4 h. t. indicari dicit in c. 13 et 15 h. t. Cf. etiam XII, 1, 99, not. n. Walch l. c. p. 13, 172, 192.

---

fusce. g) In cod. 11 om. *Christianitatem — ab intestato.* Cui. 1 — Ri*. *Intantum.* h) 11 *simulationi.* Cui. 1 — Ri*. *insimulationi.* Cod. Iust. *insimulationis,* quod Go. impr., sed Be. rec. Retinui cum codice et Cui. 1 *insimulationi;* est pro *ad insimulationem,* ad accusationem congruam. Probum est etiam *vocem insimulationis* (ut initio legis *vox continuae accusationis*), quae cohaerent cum *universis ab intestato venientibus — non negemus.* i) 11 *si his in.* k) Ita 11, Cod. Iust.; edd. *contestationem,* sed Ri. mend. *contestaonem.* l) 11 *veniente.* m) 11, Cui. 1 — Go. Lab. *perductum.* Ri. Ri*. Be. Cod. Iust. *productum,* improb. Go. Malo *perductum,* i. e. probatum, ad finem ductum. Iam optime concinit cum h. v. om. *contestatione.* Vid. not. *k*. Neque vero falsum est *in contestationem perductum,* i. e. ad iudicem perlatum. n) Cod. Iust. *nomine.* o) 11 *sacrificia vel fecerint,* in quo latet Cod. Iust. scriptura *sacrificia vel fecerint, vel facienda mandaverint.* p) 11 *comprobatam perfidiam ac ratione plectenda est vel donationibus testamentisque readscissis hii.* Cod. Iust. *hi* et mox *deferret.* q) c. 28 cit. *VI.* 11 *VIII.* Alterutro loco scrib. aut *VII.* aut *VI.* r) Ita 11, Go. — Be. Cod. Iust. *Ravennae.* Rell. *Raven.* 11 *Thed.* et om. *Coss.* Cod. Iust. *Theodosio A. XII. et Valentiniano A. II. Conss.*

s) Vid. not. sup. h. t. t) 15 om. *Coelicolis et Samaritanis.* Cod. Iust. *de Iudaeis et Coelicolis,* om. *Samaritanis.* Facta est autem mentio *Samaritanorum* in tit. Cod. Iust. de Haereticis et Manichaeis et Samaritis (I, 5). Nonn. Br. Al. codd. *Celicolis.* Cui. 1 — Cui. 2* *Iudaeis coelicolis.* u) 11 $\overline{aaa}$. v) 11, 15, 50, 51, edd. ante Be. om. *Pf. P.*; rec. Be. hoc siglum ex Go. not. et ex Cod. Iust., recte. Vid. supr. XIV, 8, 1. 15 *A Evagrio.* vv) Mendose Aur. Lugd. *patiarchis.* x) 11, 15, Cod. Iust. *si quis*; rell. *si qui.* y) Hinc pergitur in cod. 4 et apud Til. Vid. supr. XVI, 5, 66, not. *a*. Incipit autem cum v. *sectam* fol. 435[a] cod. 4. z) 11 *sectam etiam dei cultu recesserit.* a) 4 *tenere,* rubro col. om. *genere.* aa) Go. *cognoscimus.* b) Go. om. *est.* bb) 15 om. *suis.* *) Seq. des. in Cod. Iust. c) 11 *accesserint et conciliabolis eorum se adplicaverint — sustineri. Dat. X.* Cui. 2, 2* mendose *Non.* pro *Nov.* d) Ita 4, 11, 15, 50, 51, Cod. Iust. Lab. Til. — Ri*.; Be. *Murgilli.* Go. cj. *Mursillo,* quod in Pannonia superiore prope Mursam situm fuisse dicit. Herrmannus de cj. Go. ed. *Mursillo* in Cod. Iust. et ante eum Be. *Mursillae,* sed ne unus quidem liber ms. ap. Herrmannum confirmat Go. cj. e) Ri*. *Constantino A. XV.,* errore an inductus per Baronium, nescio. Is enim ad ann. 327, n. 35 omnino diversam subscriptionem habet: *Dat. XV. Kal. Nov. Constantinopoli Constantino A. VIII. et Constantio VI. Coss.* (329.), improb. Go. f) 11 $\overline{aaa}$ et ppm cum litera f supra pm. g) Go. vult *patriarchis vel presbyteris,* i. e. *patriarchiis vel presbyteriis,* et quia haec respondent *synagogis,* et quia infra sequuntur vv. *a locis, in quibus sunt.* 11 *sinagogis* et ita constanter. h) 4, Til. — Lugd. *in memoratas sectas.* *) Sam. Petitus, Var. II, 10, p. 149, 160 em. *de gentis lege,* impr. Go. i) 4 *decuones,* em. ab ant. manu flavo col. k) 11 *desinen-*

homines a locis, in quibus sunt, nulla compelli ratione[l] discedere, hi autem, qui minime curiales sunt, perpetua decurionatus[m] immunitate potiantur. *Dat. III.*[n] *Kal. Dec.*[o] *Constantinopoli, Gallicano et Symmacho*[p] *Coss.* (330.)

3. *Idem A. Decurionibus Agrippiniensibus*[q]. Cunctis ordinibus generali lege concedimus, Iudaeos vocare[r] ad curiam. Verum ut aliquid ipsis ad[rr] solatium pristinae observationis[s] relinquatur, binos vel ternos privilegio perpeti patimur[t] nullis nominationibus occupari. *Dat. III.*[tt] *Id. Dec. Crispo II. et Constantino II. Caess. Coss.* (321.)

4. *Idem A. Hiereis et Archisynagogis et Patribus synagogarum et ceteris*[u], *qui in eodem loco deserviunt.* Hiereos[v] et archisynagogos et patres synagogarum et ceteros, qui synagogis deserviunt, ab omni corporali munere liberos esse praecipimus[x]. *Dat. Kal. Dec. Constantinopoli, Basso et Ablavio Coss.* (331.)

5. *Idem A.*[y] *ad Felicem Pf. P.*[z] *Post alia:* Eum, qui ex Iudaeo[a] Christianus factus est, inquietare[b] Iudaeos[c] non liceat vel aliqua[d] pulsare[e] iniuria: pro qualitate commissi istius modi contumelia punienda[f] etc. *Dat. XII.*[g] *Kal. Nov. Constantinopoli.* (335.) *PP.*[h]

— c. 3. Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 3 h. t. 4, Til. *c.* 59 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 *c.* 112 h. libri. 11 c. 17 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supra XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a*, tit. VII. h. libri, not. sup. et c. 2 h. t., not. p et not. sup. Cum textu h. c. incip. in Til. ed. p. 563, in cuius super. marg. pro *Tit. IIII.* scriptum est *Tit. VI.* Eodem numero signantur paginae 565, 567, 569, 571, quibus sequentes h. tit. c. continentur. Deinde titulo Ne Christ. manc. numerus *VII.*, titulo de Paganis numerus *VIII.* et titulo de Religione numerus *VIIII.* in Til. ed. additus est. Cur hoc factum sit, perspici potest ex iis vv., quae a Tilio scripta esse supra dixi ad XVI, 5, 66, not. *a.* — c. 4. Cui. 1 — Ri. Lab. Be. *c.* 4 h. t. Ri°. err. *c.* 6. 4, Til. *c.* 60 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 *c.* 113 h. libri. 11 *c.* 18 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a*, tit. VII. h. libri, not. sup. et c. 2 h. t., not. sup. Wesseling l. c. p. 83. Walch l. c. p. 192. — c. 5. Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 5 h. t. 4, Til. *c.* 61 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 *c.* 114 h. libri. 11 *c.* 19 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a* et tit. VII. h. libri, not. sup. Br. Al. et plerique eius codd., etiam L. ap. Be. *c.* 1 h. t., sed codd. 6, 7, 10, 16, 18, 20, 21, Sich. Til. (in Br. Al.) L. R. U. *c.* 2 *Tit. II.* (de Apostatis) et cod. 35 *c.* 1 *eiusdem tit.* In codd. 15, 50, 51 est *c.* 2 h. t. Cf. tit. de Apostatis, not. sup., et not. sup. h. tit., ubi etiam de codd. 5, 8, 31 dictum est. Coniungenda est cum c. 1 C. Th. Ne Christianum mancipium (XVI, 9), quacum deprompta est ex c. IV. Sirmond. Baron. ad ann. 336, n. 71. Integra cum interpretis verbis est in omnibus fere Br. Al. codd., praeterquam quod textus, subscriptio et interpretis vv. desunt in codd. 28, 36, 40 et inscriptio coniuncta est cum c. 7 h. t. (proxima in Br. Al.); subscriptio et interpretis vv. om. in codd. 25, 26, 37; inscriptio, subscriptio et interpr. in codd. 35, 46, textui interpretationis siglo addito; sola interpretis vv. in codd. 9, 16, ap. Til. (in Br. Al.) Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2°; denique sola inscr. om. in cod. 24.

tur. Go.: „Al. *designentur.*" l) 11 *rationem* et ut 4, Til. — Ri°. *Hii.* m) 4 *curianatus*, em. rubro colore *curionatus*, quod Til. habet. n) 11 om. *III.* o) Fol. 435[b] cod. 4. p) 11 *Galligano et Basso* et om. *Coss.* In cod. 11 igitur adsunt consules anni 317. Etiam Go. ann.: „al. *Basso:* male." Multis autem rationibus demonstrat in comm. servandos esse consules anni 330, etsi ita lex recentior fit sq. Erratum est a Codicis Theodosiani conditoribus et turbata series legum. Nam h. c. tertia hoc tit. esse debuit, tertia vero hoc in loco collocari. Neque vero desunt eius modi erroris exempla in C. Th. Vid. supra VII, 8, 7, 8, VII, 18, 16, 17. q) 11 *Idem* *āā Agripinientium.* Cui. 2, 2° *Agrippiniensium.* Go. in Chron. *Agrippinensibus.* r) 4, Til. *vocari*, quod recte se habet. rr) Aur. Lugd. *ac.* s) 11 *observationes.* t) 11 *privilegio perpetimus nullis* et Cui. 2, 2° *privilegio perpetimur nullis* etc., impr. Go., qui interpungit *perpeti, patimur nullis* pro *non patimur ullis.* „Sollicitandum, inquit, hunc locum, ideo nonnulli crediderunt, quia *perpeti* hic pro *pati* accepere." Omnia h. l. sana sunt. Til. — Lugd. *perpeti patimur, nullis.* tt) Go. in Chronol. *IIII.*, sed ann.: „al. *III.*" Infra 11 om. *Caess. Coss.* u) 4 *ceteros*, rubro col. em. *ceteris.* 11 *Idem* *āā hiereis* (om. *et.* Etiam Cui. 2 — Go. om. *et*) *archesinagogis et patribus sinagogarum.* v) Cui. 1 — Lugd. *Hieros.* Go. err. *Archisynagos.* x) 11 *archesinagogos et patres sinagogarum* — *sinagogis* — *corporalium* — *precipimus.* y) Br. Al. codd. Sich. Til. (in Br. Al.) *Imp. Constantinus A.* 11 *Idem AA.* 21 et alii codd. *Constant.* z) Nonn. Br. Al. codd. *praepositum*, alii om. *Pf. P.* aut *Post alia*, ad quae vv. Go.: „Quae continentur d. l. 1. cui haec subiicienda sunt." Intelligit c. 1 cit. cum h. c. coniungendam. a) 29, 38, 39, 42, 50, 51, L. ap. Be. *Iudaeis.* 43 *Iudaeus.* b) 25, 33, 34, 37 *inquietari.* 38 add. *a* et L. *eum*, ut corrector cod. 42. c) 9, 14, 15, 32, 38, 39 *Iudaeis*; hoc etiam cj. Go., etsi vulg. scripturam non improbat. Primo obtutu locus videtur impeditus esse; quare diverso modo interpungitur in edd.: *inquietare Iudaeos, non liceat*, vel in Sich. — Cui. 2°. Lab., *inquietare Iudaeos non liceat*, vel Go. — Be.: quid quod a Bar. ita explicatur, ne si a Proselytorum iniuria Iudaei vindicentur. Sed Christiani vindicantur ab iniuria, non Iudaei. Locus autem sanus est eiusque constructio, etsi insolens videtur, omnibus numeris absoluta: *non liceat, Iudaeos inquietare vel aliqua pulsare iniuria eum, qui ex Iudaeo Christianus factus est.* c. IV. Sirm. *Illud enim hac eadem sanctione praecipimus, ut, si quispiam Iudaeorum, reserans ianuam vitae perpetuae, sanctis se cultibus mancipaverit, et Christianus esse elegerit, ne quid a Iudaeis inquietudinis vel molestiae patiatur. Quod si ex Iudaeo Christianum factum aliquis Iudaeorum iniuria putaverit esse pulsandum, volumus istiusmodi contumeliae machinatorem, pro criminis qualitate commissi, poenis ultricibus subiugari, Felix parens carissime. Quare divinitatis affectu confidimus, ipsum in omni orbe Romano cunctos pro debita veneratione servare: ac volumus, ut excellens sublimitas tua, literis suis per dioecesin sibi creditam commeantibus, iudices moneat instantissime, huiuscemodi debitam reverentiam custodiri.* Valde igitur mutatus est hic locus libidine mutandi a C. Th. compositoribus. d) Nonn. Br. Al. codd. *alia* aut *aliquid.* e) 11 *pulsari* et *contumelio.* Mox nonn. codd. *commissus.* f) 20, 25 add. *est.* 24 *finienda.* Multi codd. *ponienda*; ab aliis abest *etc.*, uti abest a Sich. g) 24, 34 *X.* c. IV. Sirm., 38 *XII.*, rell. *XI.* Secutus sum c. IV. cit. Vid. infr. c. 1 cit., not. p. h) 9, 29, 42, L. ap. Be. ac-

VIII.[i] *Id.*[k] *Mai*[l] *Karthagine, Nepotiano*[m] *et Facundo Coss.* (336.)

Haec lex interpretatione non eget[n].

6. *Imp. Constantius A.* *) *ad Evagrium* **). *Post alia*[o]: Quod ad mulieres pertinet[oo], quas Iudaei in turpitudinis suae duxere consortium[p], in gynaeceo[q] nostro[r] ante versatas, placet easdem restitui[s] gynaeceo[t], idque in reliquum[u] observari, ne Christianas mulieres suis iungant flagitiis; vel si hoc fecerint, capitali periculo subiungentur. *Dat. Id. Aug. Constantio A. II. et Constante A. Coss.*[v] (339.)

7. *Idem A. et*[x] *Iulianus C.*[y] *ad Talassium*[z] *Pf. P.* Si quis, lege[a] venerabili constituta[b], ex Christiano Iudaeus[c] effectus sacrilegis[d] coetibus aggregetur[e], cum accusatio fuerit comprobata[f], facultates eius[g] dominio fisci iussimus[h] vindicari[i]. *Dat. V.*[k] *Non. Iul.*[l] *Mediolano*[ll], *Constantio A. IX.*[m] *et Iuliano Caes. II. Coss.*[n] (357.)

Ista lex interpretatione non eget[o].

— c. 6. Aur. — Be. Lab. c. 6 h. t. Cui. 1 err. c. 7. 4, Til. c. 62 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 c. 115 h. libri. 11 c. 20 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). 15, 50, 51 c. 4 h. t. Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a*, tit. VII. h. libri, not. sup. et not. sup. h. tit. Coniungenda est cum c. 2 C. Th. Ne Christ. manc. (XVI, 9). Sozomenus III, 16. — c. 7. Cui. 1 — Be. Lab. c. 7 h. t. 4, Til. c. 63 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 c. 116 h. libri. 11 c. 21 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). 15, 50, 51 c. 3 h. t. Br. Al. et plerique eius codd., etiam L. ap. Be. c. 2 h. t., sed codd. 6, 7, 10, 16, 18, 20, 21, Sich. Til. (in Br. Al.) L. R. U. c. 3 *Tit. II.* (de Apostatis) et codd. 28, 35, 36, 40 c. 2 *eiusd. tit.* Vid. supra XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a*, tit. VII. h. libri, not. sup., ubi etiam de codd. 5, 8, 31 dictum est, not. sup. h. tit. et c. 5 h. t., not. sup. Integra est in codd. 6, 7, 9—18, 21, 27, 29, 30, 32—35, 37, 38, 42; inscr., subscr. et interpr. vv. des. in codd. 25, 46 et habetur textus pro interpr.; subscr. et interpr. vv. desunt in cod. 26; sola interpr. vv. in codd. 20, 39 (addito in cod. 39 interpretationis siglo), apud Til. (in Br. Al.) Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*; sola inscr. om. in cod. 24. De codd. 8, 28, 31, 36, 40 vid. not. sup. h. t. et c. 5 h. t., not. sup. Cod. Iust. I, 7, 1. Bas. LX, 54, 23.

cepta. 10, 18 *praecepta.* Lab. in m.: „i. e. Promulgat." i) 6, 7, 10, 12—14, 17, 18, 20, 21, Sich. Til. in Br. Al. *pridie* s. *prid.* 38 om. *VIII.* c. IV. Sirm. *VII.* k) 9, 27, 29 *Kl.* et L. ap. Be. *Kal.* 38 *Non.* l) c. IV. Sirm. *Mart.* Nonn. Br. Al. *Mad.* Addidi *Karthagine* ex c. 1 cum h. c. coniungenda et ex c. IV. Sirmond. Addidi etiam annum post *Constantinopoli*, quem iam Be. addi vult; exciderunt enim consules anni, quo h. c. data est. m) Multi codd. *Neputiano* aut *putiano.* Aur. Lugd. *Neapotiano.* 4 *Facundococoss.* 11 om. *Coss.* n) Nonn. codd. *Ista lex* et *indiget*, ut Sich., et *explicatione* pro *interpretatione*, ut Go. — Ri*. in parenthesi notant (*interpretatione* [al. *explicatione*] *non*). *) Cum h. c. incipit fol. 436[a] cod. 4. 11, 50, nonn. apud Go. *Constantinus*, improb. Go. Be. vult *Imppp. Constantinus, Constantius et Constans AAA.* Sed vid. XV, 8, 1, not. *r*. **) Go. Be. addi volunt *Pf. P.* ex c. 22 C. Th. de Decurion. (XII, 1). Siglum deest etiam in c. 2 cit. o) Go.: „Quae continentur *d. l.* 2. quam huic coniungendam dixi." oo) Ri. — Be. inverso ordine *Quod pertinet ad mulieres.* 11 *turpitudis.* p) 15 add. *si.* Vid. not. *r*. q) 4 *gyneceo.* 11 *cinecio.* 15 *ginecheo.* 50, 51 *gynecheo.* Til. *gynaecaeo.* Cui. 1 — Lugd. *gynecaeo.* Cui. 2 — Ri*. *gynecio.* r) 15 add. *constat.* Vid. not. *p*. s) 50, 51, Cui. 2 — Ri*. add. *in.* t) 4 *gynecaeo.* 11 *cinecio.* 15 *ginecheo.* 50, 51 *gynecheo.* Til. *gynaecaeo.* Cui. 1 *gynaecaeio.* Aur. Lugd. *gynecaeio.* Cui. 2 — Ri*. *gynecio.* 51 *restui.* u) 4 *reliqum*, rubro add. u (reliquum). 11 *idqui* — *nec* — *subiungentur.* v) 4 *Dat. Id. Aug. Constantio A. II. coñs.* Ita etiam Til. — Ri*. Lab., sed Aur. Lugd. *Conss.*, Lab. *Cos.*, rell. *Cons.* 11 *Dat. Id. Ag. Consipli ā cūs.* 15 *Dat. Id. Aug. Constantio II et Constante AA. Conss.* 50, 51, ut hic, sed om. *A.* ante *Cons.*, quod habent. Hos igitur codd. videtur Go. consuluisse, cum scriberet: „*Et Constante Coss.* ita MS. nonnulli." Etiam c. 2 subscriptio adhuc differebat. Rein. ex c. 7 C. Th. de Veteranis (VII, 20) em. *Constantio A. III. et Constante A. II. Coss.* (353.), sed vid. ibi not. *gg*. x) 20, Sich. Til. *Idem A.*, i. e. Constantius (ut 13, 16, ubi om. *A.*); nam antecedit c. 5. 25 *Imp.* et om. *A. et.* Rell. Br. Al. codd. *Imp. Constanī* aut *Conā* aut *Constantius.* Cod. Iust. *Impp. Constantius A. et.* y) 38 om. *et Iulianus C.* 11 *et Iulianus coñs*; etiam 10, 18 *consul.* 16 *an̄ ā ad.* z) 4, 21, Til. — Lugd. Lab. *Thalassum.* 11 *atalassium* pro *ad Talassium.* Cod. Iust. *Thalassium.* Nonn. Br. Al. codd. *Talasium, Thalasium, Talisium, Talasum, Talassum* (ut Sich.). 15, 25 *C̄ Talasio.* Nonn. codd. *praepositum.* a) 11 *legem.* 10, 18 om. *lege* — *Iudaeus ef* (*fectus*, pro quo 18 *pectus*). 16 *Si qui lege.* b) Cod. Iust. Rein. *constitutus et ex.* Be. prob. *constitutus*, neque vero Go., qui reiecta volg. scriptura, nisi quis eam interpretetur *destituta*, em. *prostituta* vel *destituta*. Hoc Be. quoque prop. 15 *contempta*, non male. Verum cum omnes rell. codd. habeant *constituta* (43 *constitutā*), cum Lab. sistendum esse puto in h. v., quod neque sententia caret; haec enim est: *Si Christianus, postquam lex constituta est, quae Christianos Iudaeorum religionem amplecti vetat* (Lab. *posteaquam legem Christianae religionis observandam sibi constituit*), *Iudaeus factus est* etc., ut hac lege non solum iis, qui posthac Iudaei facti sunt, poena proscriptionis bonorum infligatur, sed etiam iis, qui ante eam, sed post illam antiquiorem legem apostatae fuerunt. Et fortasse in mente habuit imperator extrema vv. c. 1 h. t. c) Nonn. codd. *Iudaeos.* d) 11 om. *sacrilegis.* 21 *sacrae legis*, sed in m. *sacrilègis.* 42 *sacrileges*, sed corr. *sacrilegis.* Nonn. codd. *sacrilegiis*, ut Aur. Lugd. 32 om. *coetibus.* e) 28, 32, 36, 39 *adgreditur.* 40 *adgregitur.* f) 25, 32, 34, 39, Cod. Iust. *adprobata.* 40 *cumprobata fuerit.* g) Cod. Iust. *eiusdem.* Nonn. codd. *facultatis* et *dno.* 11 *dominos.* h) Cod. Iust. *iubemus.* 11 *iuribus.* i) Nonn. codd. *vindicare.* k) 12, 24 *VIII.* l) 20, Sich. *Id.*, sed Sich. in m. *Nonas.* Epit. Monachi *Iun.* 32 *Kal. Non.* ll) Sich. Til. (in Br. Al.) *Mediolani.* 20 om. *Constantio.* m) 7, 9, 10, 13, 14, 16 — 18, 21, 38, Sich. Til. (in Br. Al.) *VIII.* Nonn. codd. om. *A.* ante *IX.* n) Multi codd. om. aut *Caes. II.* aut *Caes. II. Coss.* aut *Caes.* aut *Coss.* 11 *Iuliano Cons. II.* o) Nonn. codd. *Haec lex* (ut Sich. Go. — Ri*.) et *indiget* (ut Sich.). Alii pro *interpretatione* habent *explicatione*, ut Go. — Ri*., sed uncis inclus. notant (*interpretatione* [vel *explicatione*] *non*).

8. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius*[p] *AAA. Tatiano Pf. P.* Iudaeorum querelae[q] quosdam auctoritate iudicum recipi in sectam suam reclamantibus legis suae primatibus asseverant, quos ipsi iudicio suo[r] ac voluntate proiiciunt. Quam omnino summoveri[s] iubemus iniuriam, nec eorum in ea superstitione sedulus[t] coetus[u] aut per vim iudicum aut rescripti surreptione, invitis primatibus suis, quos, virorum clarissimorum et illustrium patriarcharum arbitrio, manifestum est habere sua de religione sententiam, opem reconciliationis mereantur indebitae. *Dat. XV. Kal. Maii Constantinopoli, Arcadio A. II. et Rufino Coss.* (392.)

9. *Iidem AAA. Addeo Comiti et Magistro utriusque* *) *militiae per Orientem.* Iudaeorum sectam nulla lege prohibitam, satis constat. Unde graviter commovemur, interdictos quibusdam locis eorum fuisse conventus. Sublimis igitur magnitudo tua, hac iussione suscepta, nimietatem eorum, qui sub Christianae religionis nomine illicita **) quaeque praesumunt, et destruere synagogas[v] atque exspoliare conantur, congrua severitate cohibebit. *Dat. III. Kal. Oct.*[x] *Constantinopoli, Theodosio A. III. et Abundantio Coss.*[y] (393.)

10. *Impp. Arcadius et Honorius AA. ad Iudaeos.* Nemo exterus[z] religionis Iudaeorum Iudaeis pretia statuet, cum venalia proponentur. Iustum est enim, sua cuique committere. Itaque rectores provinciae[a] vobis nullum discussorem aut moderatorem esse concedent. Quod si qui[b] sumere sibi curam praeter vos proceresque vestros audeat, tum[c] velut aliena appetentem supplicio coerceri[d] festinent. *Dat. III.*[e] *Kal. Mart. Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.*[f] (396.)

11. *Iidem AA. ad Claudianum*[g] *Comitem Orientis.* Si quis audeat illustrium patriarcharum contumeliosam[h] per publicum facere mentionem, ultionis sententiae[i] subiugetur. *Dat. VIII.*[ii] *Kal. Maii Constantinopoli, Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

12. *Iidem AA. Anatolio Pf. P. Illyrici*[k]. Excellens auctoritas tua rectores conveniri praecipiat, ut praecepta notione[l] cognoscant, oportere a Iudaeis irruentum contumelias propulsari, eorumque synagogas in

— c. 8. Cui. 1 — Be. Lab. c. 8 h. t. 4, Til. c. 64 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 c. 117 h. libri. 11 c. 22 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a* et tit. VII. h. libri, not. sup. Coniungenda est cum c. 2 C. Th. de Monachis (XVI, 3). Eodem die data est c. 20 C. Th. de Feriis (II, 8). Wesseling l. c. p. 94. Walch l. c. p. 16, 173, 182, 188 sq., 192. — c. 9. Cui. 1 — Be. Lab. c. 9 h. t. 4, Til. c. 65 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 c. 118 h. libri. 11 c. 23 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a* et tit. VII. h. libri, not. sup. Ambrosii ep. 29 s. 17 ed. Paris. Go. h. c. indicari dicit in c. 25 h. t. — c. 10. Cui. 1 — Be. Lab. c. 10 h. t. 4, Til. c. 66 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 c. 119 h. libri. 11 c. 24 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a* et tit. VII. h. libri, not. sup. Cod. Iust. I, 9, 9. Bas. I, 1, 41. Petitus, Var. II, 10 h. c. antiquari dicit c. 10 C. Th. de Iurisd. (II, 1), impr. Go. — c. 11. Cui. 1 — Be. Lab. c. 11 h. t. 4, Til. c. 67 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 c. 120 h. libri. 11 c. 25 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supra XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a* et tit. VII. h. libri, not. sup. Walch l. c. p. 19, 188, 193. — c. 12. Cui. 1 — Be. Lab. c. 12 h. t. 4, Til. c. 68 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 c. 121 h. libri. 11 c. 26 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a* et tit. VII. h. libri, not. sup. Eodem die data est c. 2 C. Th. de His, qui ad eccl. confug. (IX, 45), sed *Archelao Pf. Augustali.*

p) 11 *Imp. Theod. Archadius.* Go. Be. reponi volunt *Valentinianus, Theodosius et Arcadius.* Recte. Vid. c. 2 cit. Cum codd. 4 et 11 consentiant, manifestus error est conditorum C. Th., non librariorum. q) 11 *Iudeos querelle.* r) 11 *adseverent quos ipsi iudicio* et om. *suo.* Etiam in Cui. 2 — Go. deest *suo.* s) 4 *submori*, flavo col. supr. add. ve (submoveri) ab antiqua manu. t) 11 *supersticionis* (om. *sedulus*) *cetus* — *subreptione uutis primatibus* (om. *suis*) *quos* — *carissimorum* — *arbitrium* — *sua* (ita etiam 4, Cui. 2, 2*. Go., sed in 4 colore rubro corr. *suam*; in eodem cod. est *mamanifestum*) *de religione* — *merguntur indebite* — *Archadio* — *Cons.* Locum obscurum ita corr. Go.: *Ne qui eorum, in ea superstitione seduli coetus* — *opem reconciliationis mereantur indebitae.* Be. solum v. *mereatur* restitui vult, recte. Praeterea reposui ex codd. *sua*, quod aptius h. l. est quam *suam*, quod Til. — Lugd. Lab. Ri. — Be. habent. u) Fol. 436[b] cod. 4. *) Mendose Cui. 2, 2* *utriusque.* **) Ri*. *inclita*, err. v) 11 *Iudeorum sectam nullam legem* — *ac iussione* — *sinagogas.* x) 11 *Decb.* Cui. 2, 2* *Decembr.* y) 4 *Thed.* 11 *Theod.* (om. *A. III.*) *et Abundancio Cons.* z) 11 *Imp. Archadius* — *Nemo exterius.* a) Cod. Iust. *provinciarum.* Cum literis *mittere* incip. fol. 437[a] cod. 4. b) 11, Cod. Iust. Ri*. Rein. in m. *Quod si quis.* Aur. Lugd. *munere* pro *sumere.* Videtur Rein. ex Seldeno corrigere *induere.* c) Cod. Iust. *eum.* d) Cod. Iust. *coërcere.* Ri*. *festinet.* e) 4, Til. et in Cod. Iust. Hal. Russ. tres edd. Cont. *III.* 11, Cui. 1 — Be. Lab. Cod. Iust. pleraeque edd. *IIII.* Secutus sum cod. 4. f) Ri. Ri*. 296, mendose. 11 *Archad.* et om. *Coss.* g) 11 *Claudium Commorientis.* Etiam Cui. 2, 2* *Claudium.* h) 11 *contumeliosa.* i) 4, 11, Til. — Ri*. Lab. *sententia.* Go. etsi *sententia subiugari* in aliis nonn. locis pro *sententiae* non negat esse scriptum (vid. supr. II, 30, 1, not. *p*, IX, 9, 1, not. *y*, IX, 34, 7, not. *g*), tamen prop. *ultionis sententiá.* Be. ed. *sententiae*, recte; nam ex locis modo prolatis apparet, illud *sententia subiugari* ortum esse oscitatione librariorum. ii) Go. *VII.* 11 *Archad.* et om. *AA. Coss.* k) Tillem. l. c. Tom. V, Notes, p. 60, n. XIII. ex c. 2 cit. reponeret *Archelao Pf. Augustali*, nisi obstaret c. ult. C. Th. de Conditis in publicis horreis (XI, 14) paullo post h. c. ad eundem Anatolium data. Non puto ab Till. intellectum esse Go. 11 *Anatholio ppo Illirici.* l) Ita 4, Til. — Lugd. Lab.; 11 *praecipuat ut praecepta notacione.* Cui. 2 — Be. *percepta notatione.* Go. em. *perspecta* et notat: „*Adnotatione.*" Be.: „Equidem, inquit, coniecturis opus non esse arbitror," probat igitur *percepta notatione*, sed *percepta* est mera cj. Cuiacii, destituta codicibus, in quibus *praecepta* est. *Praecepta* habuit ille et-

quiete solita permanere. *Dat. XV. Kal. Iul. Constantinopoli, Caesario et Attico Coss.*[m] (397.)

13. *Iidem AA.*[mm] *Caesario Pf. P.* Iudaei[n] sint obstricti caerimoniis suis. Nos interea in conservandis eorum privilegiis veteres[o] imitemur, quorum sanctionibus definitum est, ut privilegia his, qui[p] illustrium patriarcharum ditioni subiecti sunt, archisynagogis[q] patriarchisque ac presbyteris ceterisque, qui[r] in eius religionis sacramento versantur, nutu nostri numinis perseverent ea, quae venerandae Christianae legis primis clericis sanctimonia deferuntur. Id enim et divi principes, Constantinus[s] et Constantius[t], Valentinianus et Valens, divino arbitrio decreverunt[u]. Sint igitur etiam a curialibus muneribus alieni, pareantque legibus suis. *Dat. Kal. Iul. Caesario et Attico Coss.* (397.)

14. *Iidem AA. Messalae Pf. P.* Superstitionis indignae est, ut archisynagogi sive presbyteri Iudaeorum, vel quos ipsi apostolos[uu] vocant, qui ad exigendum aurum atque argentum a patriarcha certo tempore diriguntur, a singulis synagogis exactam summam atque susceptam ad eundem reportent[v]. Qua de re[vv] omne, quicquid considerata temporis[x] ratione confidimus esse collectum, fideliter ad nostrum dirigatur aerarium. De cetero autem nihil praedicto decernimus esse mittendum. Noverint igitur populi Iudaeorum, removisse nos depraedationis[y] huius modi functionem. Quod si qui[z] ab illo depopulatore[a] Iudaeorum ad hoc officium exactionis fuerint directi, iudicibus offerantur, ita ut tanquam in legum nostrarum violatores sententia proferatur. *Dat. III. Id. April. Mediolano, Theodoro V. C. Cos.*[b] (399.)

15. *Iidem AA.*[c] *Eutychiano Pf. P.* Cuncta privilegia, quae viris spectabilibus patriarchis vel his, quos ipsi ceteris praeposuerunt, divae memoriae pater noster atque retro principes detulerunt[cc], suum robur tenere censemus. *Dat. III. Non. Febr. Constantinopoli, Honorio A. VI. et Aristaeneto*[d] *Coss.* (404.)

16. *Iidem AA.*[e] *Romuliano*[f] *Pf. P.* Iudaeos et Samaritanos[g], qui sibi agentum in rebus privilegio blandiuntur, omni militia[h] privandos esse censemus. [i]*Dat. X. Kal. Maii Romae, Honorio A. VI. et Aristaeneto Coss.*[k] (404.)

— c. 13. Cui. 1 — Be. Lab. c. 13 h. t. 4, Til. c. 69 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 c. 122 h. libri. 11 c. 27 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a* et tit. VII. h. libri, not. sup. Go. eam indicari putat in c. 158 C. Th. de Decurion. (XII, 1), ubi vid. not. *t*, et in c. 15 h. t. Walch l. c. p. 21, 172, 176, 188, 192. — c. 14. Cui. 1 — Be. Lab. c. 14 h. t. 4, Til. c. 70 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 c. 123 h. libri. 11 c. 28 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a* et tit. VII. h. libri, not. sup. Tollitur c. 17 h. t. Vid. etiam c. ult. h. tituli. Baron. ad ann. 399, n. 79. Wesseling l. c. p. 92. Walch l. c. p. 24, 197. — c. 15. Cui. 1 — Be. Lab. c. 15 h. t. 4, Til. c. 71 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 c. 124 h. libri. 11 c. 29 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*. XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a* et tit. VII. h. libri, not. sup. Walch l. c. p. 28, 188, 191. — c. 16. Cui. 1 — Be. Lab. c. 16 h. t. 4, Til. c. 72 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 c. 125 h. libri. 11 c. 30 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). 15, 50, 51 c. 5 h. t. Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a* et tit. V. et VII. h. libri, not. sup. Concordat c. 24 h. t.

iam codex, quo Cuiacius usus est in adornanda editione anni 1566 (Cui. 1). *Percepta* autem coniecit vir doctus, ut tueretur scripturam *notatione*, quam rec. ex cod. 11, neque vero invenerat in codice, quem dixi, neque alias, si recte recordor, invenitur in C. Th. h. v. Praeterea optimam sententiam habet *praecepta notione*, i. e. iussa, quae secundum legem fiat, inquisitione cognoscant s. decernant; edicant, postquam in causam inquisiverunt. m) 11 *inuentum — propuari eorumque sinagogas — Dat. XVI — Cessario ppō et Attigo Cons.* mm) 4 *Id. āāā.* n) 11 *Iudaeis.* o) Fol. 437[b] cod. 4. p) 4, 11, Til. Cui. 1 *quae.* Go. h. l. ita restituit: *Quorum ut sanctionibus definitum est, ita privilegia*, quo non opus est. q) 4 *archissynagogis.* 11 *ditionibus subiecti sunt archesinagogis.* Petitus, Var. II, 10 p. 146 e literarum ductu, ut ait, rep. *Archisynagogis, Patri, Hiereis ac Presbyteris*, improb. Go., qui ipse, nescio cur, prop. *Archisynagogis, Archihiereisque.* r) 11 om. *qui.* Idem infr. *religiones — nominis — primi cleris.* Etiam Aur. Lugd. *nominis* pro *numinis.* s) Vid. c. 2, not. sup. et c. 4 h. t. t) Nec huius constitutionis, nec Valentinianae et Valentis legis esse vestigium contendit Go. 11 om. et *Constantius.* u) 4, Til. — Lugd. Lab. *decreverunt.* 11 *decreverat.* Inde Cui. 2 — Be. *decreverant.* Melius *decreverunt.* 11 *Sunt* pro *Sint.* uu) Go.: „Non debuit Vir Doctus, pro *Apostolos* hic reponere *Apostolicos.*" Vid. Go. in comm. v) 11 *Superstitiones indigne actu archesinagogis — sinagogis — reportant.* vv) Go.: „Bene habent haec, quod etiam ita accipere possis, pro *quamobrem.* x) Cum literis *poris* incip. fol. 438[a] cod. 4. 11 *temporibus.* y) 11, Cui. 2 — Be. *deportationis.* 4, Til. — Lugd. Lab. *depraedationis*, improb. Go. quidem, qui scribendum esse *deportationis*, id est transmissionis et apostolatus (init. h. c. *reportent*) dicit in comm. h. c. Ego vero restitui *depraedationis*, nam paullo post patriarcha, cuius iussu pecunia exigitur, *depopulator* dicitur et violatorum legum instar exactores eius puniuntur. z) 11 *quodsi quis.* a) 11 *depopulatorem.* b) 11 *Theod. vic.* et om. *Cos.* Aur. Lugd. *Conss.* Ri°. err. 299. c) Go. Be. recte addi iubent *et Theodos. A.* et scribi in c. 16, 17 h. t. *Iidem AAA.* Erratum esse ab ipsis C. Th. compositoribus apparet ex codd. 15, 50, 51. Vid. not. *e* sq. cc) Cf. c. 2, 4, 13 h. t. d) 4, Til. — Cui. 2°. Lab. *Aristeneto.* 11 *Euticiano — duae memoriae — rubor — tenere censemus. Dat. IIII — Aristheneto* et om. *Coss.* e) Ita 4, 11, edd.: 15, 50, 51 *Impp. Honorius et Theodosius AA.* Rep. *Iidem AAA.* Vid. not. *c* anteced. f) 15, 50, 51 *Rumiliano.* g) 15 *Samaritas.* 11 *agencium.* Summ. C. Th. *agentes in rebus* interpretantur esse *magistrianos*, Lab. in m. *veredarios aut cursores principis.* h) 15, 50, 51 *omnino* et 50, 51 *militiae.* i) Fol. 438[b] cod. 4. k) 11 *Rome*; rell. *Rom.* 4, Til. — Lugd. Lab. om. *VI.* et 11 *Coss.* 15 *A. II.* 11, 15, 50, 51, Til. — Lugd. Lab. *Ari-*

17. *Iidem AA.*[l] *Hadriano Pf. P.* Dudum[ll] iusseramus, ut ea, quae[m] patriarchis a Iudaeis istarum partium[n] ex consuetudine praebebantur, minime praeberentur. Verum nunc, amota prima iussione secundum veterum principum statuta privilegia, cunctos scire volumus, Iudaeis mittendi copiam a nostra clementia esse concessam. *Dat. VIII. Kal. Aug. Roma, Honorio A. VI. et Aristaeneto Coss.*[o] (404.)

18. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Anthemio*[oo] *Pf. P.* Iudaeos quodam[p] festivitatis suae solenni Aman ad poenae quondam[q] recordationem incendere, et sanctae crucis assimulatam speciem in contemptum[r] Christianae fidei sacrilega mente exurere[s], provinciarum rectores prohibeant, ne locis[t] suis fidei nostrae signum immisceant, sed ritus suos infra[u] contemptum Christianae legis retineant[v], amissuri sine dubio permissa hactenus, nisi ab illicitis temperaverint. *Dat. IV. Kal. Iun.*[x] *Constantinopoli, Basso et Philippo Coss.* (408.)

19. *Iidem AA. Iovio*[y] *Pf. P.* Coelicolarum nomen, inauditum[z] quodammodo, novum crimen superstitionis vindicavit. Hi nisi intra[a] anni terminos ad Dei cultum venerationemque Christianam conversi fuerint, his legibus, quibus praecepimus haereticos adstringi, se quoque noverint attinendos[b]. Certum est enim[c], quicquid a fide Christianorum discrepat, legi Christianae esse contrarium. [d] Quam quidam adhuc, vitae suae etiam et iuris immemores, attrectare ita audent, ut de Christianis quosdam foedum[e] cogant taetrumque Iudaeorum nomen induere. Et quamvis qui haec admiserint, priscorum principum[ee] legibus iure damnati sint, non tamen poenitet saepius admonere, ne mysteriis Christianis imbuti perversitatem Iudaicam et alienam Romano imperio post Christianitatem[f] cogantur arripere. Ac si quisquam id crediderit esse tentandum,[g] auctores facti cum consciis ad poenam praeteritis legibus cautam[gg] praecipimus constringi, quippe cum gravius morte sit et immitius caede, si quis ex Christiana fide incredulitate Iudaica polluatur. Et idcirco iubemus, ne ecclesiis quisquam nocens vel cuiusquam abducere[h] fideli ac devota Deo praeceptione sancimus, sub hac videlicet definitione, ut, si quisquam contra hanc legem venire tentaverit, sciat, se ad maiestatis crimen esse retinen-

— c. 17. Cui. 1 — Lugd. Lab. Go. — Be. c. 17 h. t. Cui. 2, 2ª err. c. 27. 4, Til. c. 73 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed in cod. 4 rec. man. c. 126 h. libri. 11 c. 31 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a* et tit. VII. h. libri, not. sup. Walch l. c. p. 31, 198. — c. 18. Cui. 1 — Be. Lab. c. 18 h. t. 4, Til. c. 74 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 *c.* 127 h. libri. 11 c. 32 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a* et tit. VII. h. libri, not. sup. Cod. Iust. I, 9, 11. Coll. eccl. const. I, 9, 11. Fabrotus, Not. ad Coll. eccles. const. I (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. T. II, p. 1294, 1403). Leunclav. Not. I, 38 (in Thes. Ott. III, 1482). Conradi e Reprehensis c. 8 (Opusc. Vol. I, p. 277 sq.). Fr. Hauteserre in canones Crescouii p. 166. Wesseling l. c. p. 78. — c. 19. Cui. 1 — Be. Lab. c. 19 h. t. 4, Til. c. 75 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 c. 128 h. libri. 11 c. 33 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66. not. *a* et tit. VII. h. libri, not. sup. Coniungenda est cum c. 25 C. Th. de Feriis (II, 8). Cf. Wenck l. c. p. 108, not. *r*. Cod. Iust. I, 9, 12, I, 12, 2. Bas. I, 1, 42. Gregorii M. Epist. XIII, 45.

steneto. Go. et Ri. *Cons.* l) Vid. not. *c* antec. 11 *Adriano.* ll) Vid. c. 14 h. t. m) 4, 11 *que*, sed rubro em. *quae* in cod. 4. n) Go.: „Id est, Imperii Occidentalis: vid. et *legem ultim. infra.*" o) 11 *consuetudinem prebeantur — iussionem secundum verum — Aristeneto* et om. *Coss.* 4, Til. — Cui. 2ª. Lab. *Aristeneto.* oo) 11 *Imp — Thed — Antemio.* p) Hauteserre cj. *quondam*, et in nona. Cod. Iust. edd. atque codd. est *quosdam*, impr. Go. q) Hauteserre add. *irrogatae*, impr. Go., qui neque prob. cj. *inscendere* pro *incendere*, recte. r) 4, 11, Til. — Ri°. Lab. *contemptu.* Be. ex Cod. Iust. iubente Go. ed. *in contemtum*, quod melius. Mox 11 *sacrilegam.* s) Hauteserre add. *audivimus, quod*, impr. Go. t) Go. em. *iocis*, quia laeti et iocis solent Iudaei Amanis festum diem traducere. Hauteserre *sacris*, impr. Go. Nihil muto; *locis* intelliguntur templa, ubi sacra Iudaeorum fiebant. Etiam Cod. Iust. *locis*; solus Contius de cj. *iocis.* u) Cod. Iust. *citra.* Etiam Lab. et Hauteserre *citra.* 11 *contemptu — retencant — actenus.* v) Hauteserre *obtineant*, impr. Go. x) Go.: „An potius *Ian.*" Cum v. *Constantp* inc. fol. 439ª cod. 4. In subscr. 11 om. *IV.* et *Coss.* Aur. Lugd. *III. Kal.* y) 11 *Iuvio.* c. 2 Cod. Iust. imperatorum nomina habet. z) 11 *interauditum.* Mox codd. edd. *Hii.* a) 11, Cui. 2 — Ri°. *infra*, quod Be. ad dignitatem potius quam numerum et tempus referri contendit. Is igitur reposuit *intra*, quod 4, Til. — Lugd. Lab. habent, recte. Cod. Iust. om. *intra anni terminos.* Infra mend. Ri. *Christanam.* b) 11 *his legibus* (om. *quibus*) *precipimus hereticos adstringisse quoque noverint adtinendus.* Cod. Iust. *iis legibus, quibus praecipimus — noverint adstringendos* et add. in Cod. Iust. *Aedificia autem eorum, quae nescio cuius novi dogmatis conventus habent, ecclesiis vindicentur* ex c. 43 C. Th. de Haeret. (XVI, 5), ubi vid. not. *o*, *p*. Ceterum Go. hic intelligi putat c. 43, 44, 46 C. Th. de Haeret. (XVI, 5). c) Cod. Iust. *Certum enim est.* Cui. 2, 2ª *Ceterum*, mendose, sed em. a Rein. *Certum.* d) Seqq. des. in c. 12 Cod. Iust. cit. e) 11 *legis christiane — quosdam* (om. *foedum*) *cogant utrumque Iudaeorum.* Etiam Cui. 2, 2ª *utrumque* et om. *foedum* (quosdam cogant utrumque). ee) Go. indicari dicit c. 1 h. t. et c. 2, 3 C. Th. de Apostatis (XVI, 7). f) 4 *chistianitamē*, a sec. man. add. r supr. *chis.* Til. *christiani tamen.* g) Fol. 439ᵇ cod. 4. 11 *dampnatis sint — admoneret ministeriis cpianis — a poenam — christianis fide.* gg) Aur. Lugd. *tantum* pro *cautam.* h) Hinc inc. c. 2 Cod. Iust. cit. sic scripta: *Fideli devotaque praeceptione sancimus, nemini licere ad sacrosanctas ecclesias confugientes abducere, sub hac — se maiestatis crimine esse retinendum.* Extremam h. c. partem, quam, inspecto C. Th., et mancam esse puto et corrupte scriptam, Go. ita em.: *Et idcirco iubemus, ne quisquam e Coelicolis nocens, velit quemquam abducere Fidelem a devota Deo praeceptione, sancientes sub hac.* 11 *iubemus ne ecclesias — praeceptionis — diffinitione — maiestatem.* Illud *e Coelicolis* non probo propter Cod. Iust., qui aperte loquitur de *confugientibus ad ecclesias.* Eadem de caussa falsum est illud *fidelem a devota Deo praeceptione.* Quid ipse restituam, non habeo. Aliquid videtur omissum esse ante v. *Et*, cum seqq. non

dum. *Dat. Kal. April. Ravenna, Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.*[i] (409.)

20. *Iidem AA. Ioanni*[ii] *Pf. P.* Quae Iudaeorum frequentari conventiculis constat, quaeque synagogarum vocabulis nuncupantur, nullus audeat violare vel occupata detinere, cum sine intentione[k] religionis et cultus omnes quieto iure sua debeant retinere. §. 1. At[kk] cum vero Iudaeorum memorato populo sacratum diem sabbati vetus[l] mos et consuetudo servavit[m], id quoque inhibendum[n] esse censemus, ne sub obtentu negotii publici vel privati memoratae observationis[o] hominem adstringat ulla conventio, cum reliquum[oo] omne tempus satis publicis legibus sufficere videatur, sitque saeculi moderatione dignissimum, ne delata privilegia violentur: quamvis retro principum generalibus constitutis satis de hac parte statutum[p] esse videatur. *Dat. VII. Kal. Aug. Ravenna*[pp], *Honorio IX. et Theodosio V.*[q] *AA. Coss.* (412.)

21. *Iidem AA. Philippo Pf. P. per Illyricum*[r]. Nullus tanquam Iudaeus, cum sit innocens, obteratur[s], nec expositum eum ad contumeliam religio qualiscunque perficiat. Non passim eorum synagogae vel habitacula concrementur vel perperam sine ulla ratione laedantur, cum alioquin, etiamsi sit aliquis sceleribus implicatus[t], idcirco tamen iudiciorum vigor iurisque publici tutela videtur[u] in medio constituta, ne quisquam sibi ipse[v] permittere valeat ultionem. Sed ut hoc Iudaeorum personis[x] volumus esse provisum, ita illud [y] quoque monendum esse censemus, ne Iudaei forsitan insolescant, elatique sui securitate quicquam praeceps in Christianae reverentiam cultionis admittant[z]. *Dat. VIII. Id. Aug. Constantinopoli, Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.*[a] (412.)

22. *Iidem AA. Aureliano*[b] *Pf. P. II.* Quoniam Gamalielus[c] existimavit, se posse impune delinquere, quod *) magis est erectus fastigio dignitatum, illustris auctoritas tua sciat, nostram serenitatem ad virum illustrem magistrum officiorum direxisse praecepta, ut ab eo codicilli demantur honorariae praefecturae[d], ita ut in eo sit honore, in quo ante praefecturam fuerat constitutus, ac[dd] deinceps nullas[e] condi faciat synagogas, et si quae sint in solitudine, si sine seditione possint deponi, perficiat; et ut inter[f] Christianos nullam habeat copiam iudicandi; et si qua inter eos ac Iudaeos sit contentio, a[g] rectoribus provinciae dirimatur. Si Christianum vel cuiuslibet sectae hominem ingenuum servumve Iudaica nota foedare tentaverit,[h] vel ipse vel quisquam Iudaeorum legum severitati subdatur. Mancipia quoque Christianae sanctitatis si qua apud se retinet[i], secundum Constantinianam[k] legem

---

— c. 20. Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 20 h. t. 4, Til. *c.* 76 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 *c.* 129 h. libri. 11 *c.* 84 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a* et tit. VII. h. libri, not. sup. Fortasse coniungenda est cum c. 26 C. Th. de Feriis (II, 8), quae iisdem fere vv. repetitur in c. 8 C. Th. de Execut. (VIII, 8). Cf. Hieronymi epist. ad Pammachium (Tom. II. ed. Francof. p. 245). — c. 21. Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 21 h. t. 4, Til. *c.* 77 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 *c.* 130 h. libri. 11 *c.* 85 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a* et tit. VII. h. libri, not. sup. Cod. Iust. I, 9, 14. Bas. I, 1, 44. — c. 22. Cui. 1 — Be. Lab. c. 22 h. t. 4, Til. *c.* 78 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 *c.* 131 h. libri. 11 *c.* 86 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a* et tit. VII. h. libri, not. sup. Cod. Iust. I, 9, 15 mut. et multis omm. Bas. I, 1, 45. Baron. ad ann. 415, n. 50. Wesseling l. c. p. 97. Walch l. c. p. 176, 193.

---

cohaereant cum antecc.; excidisse praeterea nonnulla inter vv. *ne* — *fideli*, nec dubito, quin Iust. Cod. compositores consuluerint ipsam legem, qua usi essent Th. C. compositores, et ex Iustinianeo Codice hic locus sit emendandus. In Cui. 2, 2* asteriscus in m. positus est. i) 11 om. *Coss.* Cod. Iust. in c. 12 cit. *Ravennae*, sed 11 *Ravenna*; rell. *Raū. s. Rau. s. Rav.* c. 2 Cod. Iust. cit. *Dat. X. Kal. Apr. Constantio et Constante Conss.* (414.), impr. W. l. c. ii) 4, 11 *Iohanni.* Infra Aur. Lugd. *conventitulis.* k) Go. cj. *differentia*, concedit autem, v. *intentione* teneri posse et debere. 11 *sinagogarum—detinere* (om. *cum*) *sine — debant.* kk) 4, Til. — Lugd. *Ad.* l) 4, Til. om. *vetus* et 11 *mos.* m) Go.: „*Servaverit.*" n) Fol. 440[a] cod. 4. o) 11 *privatim memorate deservationis*, unde male Cui. 2, 2* *deservationis*, impr. Go. oo) 4 *relicum.* p) 11 *tem satis publice — violenter — statum.* Non exstare has leges Go. contendit. pp) Til. — Lugd *Raū.* 4, rell. edd. *Rau. s. Rav.* q) c. 8, 26 citt. *Honorio VIII. et Theodosio III.* (409.) 11 *Dat. VIII K Mar. Ravenna Honorio* (om. *IX.*) *et Theod. V aa* (om. *Coss.*). Cf. supr. II, 8, 26, not. *k*, VIII, 8, 8, not. *t*, Wenck l. c. p. 108, not. *s*. Ceterum etiam Tillem. l. c. omnes h. anni c. Ioanni inscriptas anno 422 tribui posse dicit, quod hic certe fieri non potest propter seriem constitutionum. r) 11 *Hilliricum.* s) 4, Til. *obteratur.* t) 11 *sinagogas — sine ullam rationem — aliquid sc. inplicatus.* Cod. Iust. *implicitus.* u) 11 *videatur.* v) Cod. Iust. *ipsi.* x) Cod. Iust. *Sed ut in hoc personis Iudaeorum.* 11 *provisu.* y) Fol. 440[b] cod. 4, et est in ima pag. signum quaternionis *NΘ*. z) Cod. Iust. *praecipites in Christianam reverentiam ultionis adm.* 11 *illatique — reverenciam ultionis.* Go. impr. *ultionis.* Ri°. mendose *praeces* pro *praeceps.* a) Go. propter c. 45 C. Th. de Episcopis (XVI, 2) ad eundem Philippum ann. 421 datam em. *Honorio XII. et Theodosio VIII. AA. Coss.* (418.) 11 om. *Coss.* Aur. Lugd. *Cons.* b) 11 *Aurelio* et om. *II.*, uti deest apud Go. et in Cod. Iust. c) Go. Be. Gamalielum patriarcham fuisse affirmant. Recte. Cf. Go. in comm. h. c. *) Go. em. *quo*, sine ratione ulla. d) 11 *fastidio — codicelli — honorariae incohante praefecturam* et om. *praefecturae — honore.* dd) Err. Go. *at.* e) 4 *nulla*, rubro col. add. *s*. f) Ita 4, Til. — Lugd. Lab.; 11. Cui. 2, 2* *in.* Go. — Be. om. *inter.* g) 11 om. *a*. c. 15 Cod. Iust. sic scripta est: *Si qua inter Christianos et Iudaeos sit contentio, non a senioribus Iudaeorum, sed ab ordinariis iudicibus dirimatur*, et des. rell. h) Fol. 441[a] cod. 4. i) 11 *servumvel servumvel* (bis enim scriptum est) *Iudaica nota temptare voluerit vel ipse — severitate — retinent* et om. in subscript. *Coss.*, pro quo Aur. Lugd. *Cons.* k) Hanc legem non reperiri, dicit Go., qui non solum em., sed edidit etiam *Constantianam*, impr.

ecclesiae mancipentur. *Dat. XIII. Kal. Nov.*[kk] *Constantinopoli*, *Honorio X.* et *Theodosio VI. AA. Coss.* (415.)

23. *Iidem AA. Annati Didascalo et Maioribus Iudaeorum.* Et veteribus et nostris sanctionibus constitutum est, cum propter evitationem criminum et pro diversis necessitatibus Iudaicae religionis homines obligatos ecclesiae se consortio sociare voluisse didicerimus, non id devotione fidei, sed obreptione simulandum fieri. Unde[l] provinciarum iudices, in quibus talia commissa perhibentur, ita nostris famulatum statutis deferendum esse cognoscant, ut hos, quos neque constantia religiosae confessionis in hoc *) eodem cultu inhaerere perspexerint, neque venerabilis baptismatis fide et mysteriis imbutos esse, ad legem propriam, quia magis Christianitati consulitur, liceat remeare[m]. *Dat. VIII. Kal. Oct. Ravenna*[n], *Theodosio A. VII.* et *Palladio Coss.* (416.)

24. *Iidem AA. Palladio Pf. P.* In Iudaica superstitione viventibus attentandae de cetero[o] militiae aditus obstruatur. Quicunque igitur vel inter agentes in rebus vel inter palatinos militiae sacramenta sortiti sunt, percurrendae eius et legitimis stipendiis terminandae remittimus[p] facultatem, ignoscentes facto potius quam faventes; in posterum vero non liceat, quod in praesenti[q] paucis volumus relaxari. Illos autem, qui gentis[r] huius perversitate devincti armatam probantur appetisse militiam, absolvi cingulo sine ambiguitate decernimus, nullo veterum meritorum patrocinante suffragio. Sane Iudaeis liberalibus studiis institutis exercendae advocationis non intercludimus[rr] libertatem, et uti eos curialium[s] munerum honore[t] permittimus, quem[u] praerogativa natalium et splendore familiae sortiuntur. Quibus cum debeant ista sufficere,[v] interdictam militiam pro nota non debent aestimare. *Dat. VI. Id. Mart. Ravenna*[x], *Honorio XII.* et *Theodosio VIII. AA. Coss.* (418.)

25. *Iidem AA. Asclepiodoto Pf. P.* Placet, in posterum nullas omnino synagogas Iudaeorum vel auferri passim vel flammis exuri, et si quae sunt post legem[y] recenti molimine vel ereptae synagogae vel ecclesiis vindicatae aut certe venerandis mysteriis consecratae, pro his loca eis, in quibus possint exstruere, ad mensuram videlicet sublatarum, praeberi. §. 1. Sed et donaria, si qua sunt sublata, eisdem, si necdum sacris mysteriis sunt dedicata, reddantur; sin[z] redhibitionem consecratio veneranda non sinit, pro his eiusdem quantitatis pretium tribuatur. §. 2. Synagogae de cetero nullae protinus exstruantur, veteres in sua forma permaneant. *Dat. XV. Kal. Mart. Constantinopoli, Asclepiodoto et Mariniano Coss.* (423.)

26. *Iidem AA. Asclepiodoto Pf. P.* Nota sunt st-

— c. 23. Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 23 h. t. 4, Til. *c.* 79 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 *c.* 132 h. libri. 11 *c.* 37 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a* et tit. VII. h. libri, not. sup. Go. concordare dicit c. 2 C. Th. de His, qui ad eccl. confug. (IX, 45). — c. 24. Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 24 h. t. 4, Til. *c.* 80 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 *c.* 133 h. libri. 11 *c.* 38 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a* et tit. VII. h. libri, not. sup. Cf. c. 16 h. t., not. sup. — c. 25. Cui. 1 — Be. Lab. c. 25 h. t. 4, Til. *c.* 81 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 *c.* 134 h. libri. 11 *c.* 39 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a* et tit. VII. h. libri, not. sup. Coniungenda est cum c. 85 C. Th. de Erogat. milit. ann. (VII, 4) et c. 6 C. Th. de Itin. mun. (XV, 3). Indigitari eam Go. dicit in c. 27 h. t. Baron. ad ann. 418, n. 74. Evagrius, Hist. eccles. I, 13. — c. 26. Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 26 h. t. 4, Til. *c.* 82 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 *c.* 135 h. libri. 11 c. 40 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supra XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a* et tit. VII. h. libri, not. sup. Cod. Iust. I, 9, 16, ultima sententia rec. Bas. I, 1, 46. Ivonis Decr. XIII, 109. Coniungenda est cum c. 59 C. Th. de Haeret. (XVI, 5), c. 5 C. Th. Ne Christ. manc. (XVI, 9), c. 22 C. Th. de Paganis (XVI, 10). Indigitatur in c. 27 h. t. Summ. C. Th.: „*Similis primae.*"

Be. Cf. Zimmern, Geschichte d. röm. Privatrechts. Heidelberg 1826. 8. Tom. I, p. 475, not. 87. kk) In Cui. 2, 2* deest *Nov.* l) 11 *Didasculo — constitutum* (om. *est*) *cum propter Iudeorum evitacionem — ecclesiae* (om. *se*) *consortio — didiceremus.* Go. em. *Ut veteribus — religioni homines — nec id — simulantum fieri, inde* vel *ideo*, quibus emm. non opus esse Be. recte contendit; neque codd. assentiuntur Go. Bene quidem se habet v. *simulantum*, quod Go. cj., ut simulatio opponatur fidei; sed etiam *simulandum* explicari potest. *) Mend. Go. *hos.* m) Fol. 441[b] cod. 4. 11 *perhibendum — constantiae religiose — fidem et misteriis — christianitatis consolitur liceat remanere.* Go.: „Tentabam aliquando, *seminare*, veteri vocabulo: tentet quis et *revocare* aut *retrahere*," sine causa. n) Ita 11. 4 *Rav.* Til. — Cui. 2* *Rav.* s. *Rav.* Lab. *Rav.* Go. — Be. *Ravennae.* 11 om. *Coss.* o) 11 *AAA — adtemptande de cetero milicie additus.* Go. *decreto.* Til. — Cui. 2* *decetero.* p) 4, Til. — Lugd. *remittemus.* 11 *inter palatinos sacramenta miliciae sortiti sunt percurrende* (om. *eius*) *et — remittimus.* Etiam Cui. 2 — Be. Lab. *remittimus.* q) Ita 4, 11 (sed 11 *inter*), Til. — Go. Lab.; Ri. — Be. *praesentia.* Recte *praesenti.* Vid. XVI, 2, 43. 11 *favente — relaxare.* r) 4, Til. — Lugd. *genti.* 11 *gentis* (et sic Cui. 2 — Be. Lab.) — *devicti — cingulo sive — advocacio vocationis.* Be. *appetiisse.* rr) 4 *no innterciudimus.* s) 4 *curalium* et corr. a librario *curialium.* t) 4 *honere*, rubro em. *onere*, quod Til. — Lugd. Lab. habent; 11, Cui. 2 — Be. *honore.* Recte *honore.* u) 4, 11, Til. — Lugd. Lab. *quam.* Tacite in Cui. 2 em. *quem*, recte. v) Fol. 442[a] cod. 4. x) Ita 11. Til. — Lugd. *Rav.* 4, Cui. 2, 2* *Rav.* Go. — Be. *Ravennae.* Vid. not. n antec. 11 om. *Coss.* Go. Ri. *Cons.* y) Go. putat significari c. 9 h. t. 4 *si q' sunt.* Infra Cui. 2, 2* mendose *mysteris consecr.* z) Go. *Sint.* 11 *sinagogas Iudeorum vel oferri passim — que sunt post lege — erepte sinagoge — vindicate — consecrate — sublata-*

que omnibus divulgata nostra maiorumque decreta, quibus abominandorum[a] paganorum, Iudaeorum etiam atque haereticorum[aa] spiritum audaciamque compressimus. Libenter tamen repetendae legis occasionem[b] amplexi, Iudaeos scire volumus, quod ad eorum miserabiles preces nihil aliud sanximus, quam ut hi, qui pleraque inconsulte sub praetextu venerandae Christianitatis admittant, ab eorum laesione persecutioneque temperent, utque[c] nunc ac deinceps synagogas eorum nullus occupet, nullus incendat. Tamen ipsi Iudaei[cc] et bonorum proscriptione et perpetuo exsilio damnabuntur, si nostrae fidei hominem circumcidisse eos vel circumcidendum mandasse constiterit etc. *Dat. V. Id. April. Constantinopoli, Asclepiodoto et Mariniano Coss.*[d] (423.)

27. *Iidem AA. Asclepiodoto Pf. P.*[e] Quae nuper*) de Iudaeis et synagogis eorum statuimus, firma permaneant[f]: scilicet ut nec novas unquam synagogas permittantur exstruere, nec auferendas sibi veteres[g] pertimescant. Cetera vero vetita in posterum sciant esse servanda, quemadmodum nuper constitutionis[h] latae forma declarat etc. *Dat. VI. Id. Iun. Constantinopoli, Asclepiodoto et Mariniano Coss.* (423.)

28. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA.*[i] *Basso Pf. P.* Si Iudaei vel Samaritae filius filiave seu nepos[k], unus aut plures, ad Christianae[l] religionis lucem de tenebris propriae superstitionis consilio meliore[m] migraverint[n], non liceat eorum parentibus, id est[o] patri vel matri, avo vel aviae, exheredare vel in testamento silentio[p] praeterire, vel minus aliquid eis relinquere, quam poterant, si ab intestato vocarentur, adipisci. Quod[q] si ita forsitan evenerit, iubemus eum ab intestato, rescissa voluntate, succedere: libertatibus, quae*) in eodem testamento datae fuerint, si intra legitimum[r] numerum sunt, suam obtinentibus firmitatem. Si quid maximum[s] crimen in matrem patremve, avum vel[t] aviam tales filios vel nepotes commisisse aperte potuerit[u] comprobari, manente in eos ultione legitima, si accusatio interea iure processerit, parentes tamen sub tali elogio, cui[v] suppeditabunt probabilia et manifesta documenta, solam eis Falcidiam debitae successionis relinquant, ut hoc saltem in honorem religionis electae meruisse videantur; manente, ut diximus, criminum, si probata fuerint, ultione etc. *Dat. VI. Id. April. Ravenna*[x], *Theodosio XII.*[y] *et Valentiniano II. AA.*[z] *Coss.* (426.)

29. *Iidem AA. Ioanni Comiti S. L.*[a] Iudaeorum primates, qui in utriusque Palaestinae synedriis nominantur, vel in aliis provinciis degunt, quaecunque post excessum patriarcharum pensionis nomine suscepere, cogantur exsolvere[b]. In futurum vero periculo eorundem anniversarius canon de synagogis omnibus palatinis compellentibus[c] exigatur ad eam formam, quam pa-

---

— c. 27. Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 27 h. t. 4, Til. *c.* 83 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 c. 136 h. libri. 11 *c.* 41 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). 15, 50, 51 c. 6 h. t. Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a*, tit. V. et VII. h. libri, not. sup. Coniungenda est cum c. 60 C. Th. de Haeret. (XVI, 5), c. 23, 24 C. Th. de Paganis (XVI, 10). — c. 28. Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 28 h. t. 4, Til. *c.* 84 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 c. 137 h. libri. 11 c. 42 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). 15, 50, 51 *c.* 7 h. t. Vid. supr. XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a*, tit. V. et VII. h. libri, not. sup. Coniungenda est cum c. 7 C. Th. de Apostatis (XVI, 7), ubi vid. not. *q*. — c. 29. Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 29 h. t. 4, Til. *c.* 85 C. Th. de His, qui sup. rel. cont. (XVI, 4), sed rec. man. in cod. 4 c. 138 h. libri. 11 c. 43 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supra XVI, 4, 6, not. *b*, XVI, 5, 20, 58, 59, 66, not. *a*, tit. VII. h. libri, not. sup. Cod. Iust. I, 9, 17, nonn. omm. Coll. eccles. const. 1, 9, 17. Fabrotus, Not. ad Coll. cit. l. (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. T. II, p. 1295 et 1403). Wesseling l. c. p. 93. Walch l. c. p. 32, 177, 198.

---

tarum praeberis — si qua sublata sunt eisdem — misteriis — sint redibitione — sinagoge — Kl. Mar (corr. *Mai*) — *Mariniano* et om. *Coss.* a) Go. *abominandorumque.* aa) Fol. 442[b] cod. 4. b) 4, Til. — Lugd. *occasione.* 11 *repende legis occasionem.* Cui. 2 — Be. Lab. *occasionem* ex cod. 11. c) 4 *utquae*, corr. rubro col. 11 *sanximus* (om. *quam*) — *in praetextu — persecutionemque — sinagogas — incendet — constiterit* et om. *etc.* cc) Hinc inc. c. 16 Cod. Iust. cit. *Iudaei et bonorum.* Infra om. *etc.* d) In Cod. Iust. *Dat. prid. Kal. Febr. Theodosio XVII. et Festo Conss.* (439.), quam subscriptionem vitiosam esse dicit Go., Be. pro repetitae legis eo tempore indicio habet. Be. et Herrmann. in ed. Cod. Iust. subscriptionem ex C. Th. reponunt. Quo iure ignoro, cum ne unus quidem codex hanc mutationem tueatur. 11 om. *Coss.* e) 50, 51 *Asclepio.* 15 *prepo.* *) Go. indicari putat c. 25 h. t. f) 4 *permaneat*, rubro col. em. *permaneant.* g) 4 *veteris*, rubro col. corr. *veteres.* 11, 15, 50, 51 *sinagogis* et *sinagogas*; 11 *offerenda* pro *auferendas.* h) Fol. 443[a] cod. 4. Go. intelligi putat c. 26 h. t. et c. 5 sq. t. 15 om. *etc.* et 11 *Coss.*, ubi etiam *Marinaniano.* i) 15 om. *AA.* k) 4 *nepus*, sed em. rubro col. 11, Cui. 2 — Ri*. om. *nepos.* l) 4 *Christiana*, rubro col. em. *Christianae.* m) 4, Til. *maiore.* n) Ita 11, 15, 50, 51; 4, edd. *migraverit.* o) 11, Cui. 2 — Ri*. om. *id est.* Mox 11 *exheridare.* p) In cod. 15 add. *eum.* q) 11 om. *Quod.* *) Aur. Lugd. *succedere libertatibus: quae.* 11 *qui in.* r) 4 *legimum.* 11 *legitimam numerum* et om. *sunt.* s) 15 *Si autem maximum.* Go. videtur velle *Si quod maximum.* t) 11 *crimen in* (om. *matrem*) *patremvel.* u) 50, 51 *filii — potuerint.* 15 *poterit.* Utrum 11 habeat *commisisse* an *commissa esse*, non recordor. 50 *commisse.* v) Fol. 443[b] cod. 4. 11, Cui. 1 — Lugd. Lab. *qui* pro *cui.* 11 *eloquio — relinquat — saltim* (ut Cui. 2 — Ri*.) *in honore — fuerit ulcionem.* 15 om. *etc.* x) Ita 11. 4 *Rū.* Til. Cui. 1 *Rū.* Aur. Lugd. *Raū.* Cui. 2 — Ri. *Rau.* Ri*. Be. Lab. *Rav.* y) 4, Til. — Lugd. Go. — Ri*. *II.* Cui. 2, 2* om. *XII. et* et Go. Ri. Be. et. Go. ex Ms. nonnullis rep. iubet *XII.*, et ita habent 11, 15, 50, 51. Numerum recte rest. Lab. Be. z) 15 om. *AA.* a) 4, 11, Til. — Lugd. *Iohanni.* Ri. Ri*. *Ionani.* 11 *Consl.* In Chron. const. Cui. 2, 2* mendose *PF. P.* pro *Com. S. L.* b) 11 *in utrisque Palestine sinedriis — legunt quecunque — nomine.* Incertus sum, an in eodem cod. om. *suscepere, cogantur.* 4 *Palestinae — quecumque — suscipere.* c) 4, Til. — Lugd. *competentibus*, impr. Go. 11 *periculum*

triarchae quondam coronarii auri nomine postulabant; quae tamen quanta sit, solerti inquisitione discutias[d]; et quod[e] de occidentalibus partibus patriarchis conferri consueverat, nostris largitionibus inferatur. *Dat. III. Kal. Iun. Constantinopoli, Florentio et Dionysio*[f] *Coss.* (429.)

TIT. IX.[g] NE CHRISTIANUM MANCIPIUM IUDAEUS HABEAT[h].

1. *Imp. Constantinus A. ad Felicem Pf. P.*[i] Si quis[k] Iudaeorum Christianum mancipium vel cuiuslibet alterius sectae mercatus circumciderit[l], minime in servitute retineat circumcisum, sed[m] libertatis privilegiis, qui hoc[n] sustinuerit, potiatur[o] etc. *Dat. XII.*[p] *Kal. Nov. Constantinopoli.* (335.) *PP.*[q] *VIII.*[r] *Id. Maii Karthagine, Nepotiano et Facundo Coss.* (336.)

Interpretatio. *Si quis Iudaeorum servum Christianum vel cuiuslibet alterius sectae emerit et*[s] *circumciderit, a Iudaei ipsius potestate sublatus in libertate permaneat.*

2. *Imp. Constantius A.*[t] *ad Evagrium*[u]. Si aliquis Iudaeorum mancipium sectae alterius seu nationis crediderit comparandum, mancipium fisco protinus vindicetur: si vero emptum circumciderit, non solum mancipii damno mulctetur, verum etiam capitali sententia puniatur. Quod si venerandae fidei conscia[v] mancipia Iudaeus mercari non dubitet, omnia, quae apud eum reperiuntur, protinus auferantur, nec interponatur quicquam morae, quin eorum hominum, qui Christiani sunt,

---

Tit. IX. 4 (ubi tituli numerus deest, sed vestigia rubricae supersunt. Vid. infra not. *h*) *Tit. V.* sec. ser. titt., sed a rec. man. atramento add. *Tit. VII.*, quod transiit in ed. Til. Vid. supr. XVI, 8, 8, not. sup., XVI, 5, 66, not. *u* in f. 50, 51 *Tit. VIII* et insunt c. 1, 2, 5 h. t. Cf. Haenel, de Constitt., quas Iac. Sirmondus Parisiis 1631. edidit Diss. p. 6, 7, not. *s*, *t*, pag. 16 et de codd. 11, 15 tit. V. et VII. huius libri, not. sup. Cui. 1 — Be. Lab. *Tit. IX.* Br. Al. eiusque codd. 9, 11 (in ea parte, quae Br. Al. continet), 13, 14, 17, 24, 26, 27, 29, 30, 32 — 34, 37, 38, 42 — 44, L. ap. Be. Aeg. *Tit. IV.*, sed 6, 7, 10, 12, 16, 18, 20, 21, 25, 28, 36, 40, Sich. L. R. U. *Tit. III.* Cf. tit. VII. et VIII. h. libri, not. sup., ubi etiam de codd. 5, 8, 31, 35 dictum est. 39 *Tit. V.*, err. libr. Til. in extrema parte libri, ubi ex Br. Al. librum XVI. supplevit, om. h. tit., quem integrum iam edidisset ex cod. 4. Cod. Iust. I, 10. Lex Visig. XII, 3, 12. Concil. Aur. III. ann. 538, c. 13. Concil. Aur. IV. ann. 541, c. 30, 31. Concil. Matiscon. I, c. 16. — c. 1. 4, 50, 51 9, 12, 13, 20, 28, 36, 40, Sich. — Be. Lab. *c.* 1, sed rec. man. in cod. 4 *c.* 139 h. libri. Vid. XVI, 5, 59, not. sup. Br. Al. et rell. eius codd. *c. un.* Vid. c. 4 h. t., not. sup. 11 *c.* 44 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Deprompta est una cum c. 5 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8), quacum cohaeret, ex c. IV. Sirmond. Vita Constantini IV, 27. Baron. ad ann. 336, n. 75. Interpr. rec. Concil. Meldense c. 73; Isaac XI, 27; Burch. IV, 90 (88); Ivo I, 284; Capit. (Ben. Lev.) VII, 286; cod. Bamberg. I, 9, pag. 197. Cf. c. 2 h. t., not. sup. Integra est cum interpr. in codd. 6, 7, 9 — 14, 16 — 18, 20, 21, 32, 43, 44, 50, 51; inscr. et textus des. in cod. 30; textus et subscr. in codd. 25, 37; solus textus om. in codd. 27 — 29, 33, 34, 36, 38, 40, 42; sola inscr. in cod. 24; sola subscr. in cod. 26; sola interpr. in cod. 15; in cod. 39 subscr. et interpr. translatae sunt in tit. de Relig. (XVI, 11), quasi essent c. 1 eiusd. tit. De cod. 35 vid. tit. VII., not. sup. — c. 2. 4, 50, 51, Til. — Be. Lab. *c.* 2, sed rec. man. in cod. 4 *c.* 140 h. libri. Vid. XVI, 5, 59, not. sup. 11 *c.* 45 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). 15 *c.* 8 *tit. X. de Iudaeis.* Cf. tit. V. et VII. h. libri, not. sup. Coniungenda est cum c. 6 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8). Cod. Iust. I, 10, 1 conflata est ex hac c. et ex c. 4 h. t., servata tamen huius legis inscriptione et subscriptione. Bas. I, 1, 51, LX, 54, 32 et Schol. ap. Fabr. T. VII, p. 901 et p. 906. Commemoratur ap. Sozomenum III, 17 et ex eo apud Nicephorum IX, 20 et ap. Cedrenum. Indigitari eam putat Go. in c. 22 antec. tit. Baron ad ann. 336, n. 75. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*"

— *de sinagogis* — *conpellentibus* (etiam Cui. 2 — Be. Lab. Cod. Iust. *compellentibus*) *exigantur de eam forma quam patriarche* (et om. *quondam*) — *sollercie.* Cod. Iust. *degunt* (om. *quaecunque* — *vero*), *periculo suo anniversarium canonem de synagogis* — *exigant* (impr. Go.) *ad.* d) 4 *inquisitionem*; rubro col. del. m. In Cod. Iust. om. *quae tamen* — *discutias.* e) Cod. Iust. *et hoc, quod.* f) 11, Aur. Lugd. *Dionisio.* 4 *Dyonysio.*

g) Numerus deest in codd. 4, 11. Cf. tit. I. h. libri, not. sup., tit. VII. et h. tit., not. sup. Fol. 444[a] cod. 4 incip. cum hoc tit. h) Vestigia rubricae supersunt in cod. 4. A rec. manu atramento restituta est rubrica et add. *Tit. VII.* Vid. supr. XVI, 8, 3, not. sup. Nonn. codd. *Ne Iudaeus christianum mancipium habeat.* Cod. Iust. *Ne Christianum mancipium haereticus, vel paganus, vel Iudaeus habeat, vel possideat, vel circumcidat.* i) Sich. in m. *Constantius* pro *Constantinus.* Nonn. codd. *A. Felici.* 11 *Felice*; alii *praepositum*; alii om. *Pf. P.*, ut 21. 20 *pf̃.* Sich. *PF. V.* k) c. IV. Sirm. *Iam dudum quidem constitutionis nostrae saluberrima sanctio promulgata est, quam nostrae repetitae legis veneratione geminamus, ac volumus, ut, si quisquam.* l) c. IV. cit. *circumcidere non perhorruerit, circumcisus quidem istius statuti mensura libertatis compos effectus eiusdem privilegiis potiatur: non fas Iudaeo sit, qui circumciderit, mancipium generis memorati, in obsequium servitutis retinere.* Nonn. Br. Al. codd. *mercatur* pro *mercatus* et *servitutem.* m) 11 *servitute deserviat circumcisum si.* 20 *pivilegiis.* n) Sich. *haec.* o) Nonn. codd. *sustinuit potiantur* s. *patiatur.* Sich. om. *etc.* p) c. IV. Sirm., 9, 16, 30, 44 *XII*; rell. *XI.* In nonn. codd. om. *Dat.* — *Const.* q) Nonn. codd. *Dat.*, ut L. R. U. aut *Acc.*, ut L. ap. Be. A nonn. codd. absunt *Dat.* — *Karth.* r) c. IV. cit., 20, Sich. *VII.*, sed Sich. in m. *VIII.* Cod. Piper. (L. R. U.) *VIIII.* In cod. 9 om. *VIII.* — *Coss.* Mox nonn. codd. *Mad.*, alii om. *Karthag.* Cod. Anic. apud Go. *Mart.*, ut c. IV. Sirm. Praeterea scribitur *Nepuciano, Nebuciano, Ebuciano, Epuciano, Pontiano* et in 11, 20 *Carthagine Pociano* et om. *Coss.* in 11. s) Nonn. codd. om. *et* et scrib. *a Iudaeis.* 11 *christianum servum* — *a iudicus ipsius.* t) 4, Til. — Lugd. Go. — Be. *Constantinus.* Go. ex c. 6 cit. reponi vult *Constantius*, quod Lab. rec. recte; nam 15, 50, 51 habent *Constant*, h. e. *Constantius* et Cod. Iust. *Constantius.* Be. inscr. vult *Imppp. Constantinus, Constantius et Constans AAA.*, sed vid. c. 6 cit., not. *. 11 *Idem ña*, unde Cui. 2, 2° *Idem A.* u) Siglum dignitatis deest in codd. et edd., ut supra in c. 6 cit. Go. Be. add. volunt siglum praef. praet., recte. In Cod. Iust. adest *P. P.* v) 50, 51 *veneranda fidei conscia.*

possessione careant etc.[x] *Dat. Id. Aug.*[y] *Constantio A. II. et Constante A. Coss.*[z] (339.)

3. *Impp. Honorius et Theodosius AA. Annati Didascalo*[a] *et Maioribus*[b] *Iudaeorum.* Absque calumnia praecipimus Iudaeis dominis habere servos Christianos, hac duntaxat conditione permissa[c], ut[d] propriam religionem[e] eos servare permittant. Ideoque iudices provinciarum, fide publicationis inspecta, eorum insolentiam noverint reprimendam, qui tempestivis[f] precibus insimulandos[g] esse duxerint, omnesque surreptiones fraudulenter elicitas vel eliciendas[h] vacuandas esse censemus. Si quis contra fecerit, velut in sacrilegum ultio proferatur. *Dat. VIII. Id. Nov. Ravennae*[i], *Honorio X. et Theodosio VI. AA. Coss.* (415.)

4. *Iidem AA. Monaxio*[k] *Pf. P.* Iudaeus servum Christianum nec comparare debebit[l], nec largitatis titulo consequi[m]. Qui non hoc[n] observaverit, dominio[o] sibi petulanter[p] acquisito[q] careat; ipso[r] servo, si[s], quod fuerit gestum, sua sponte duxerit publicandum, pro[t] praemio libertate[u] donando. Verum ceteros, quos rectae[v] religionis participes constitutos[x] in suo censu nefanda superstitio iam videtur esse sortita, vel deinceps hereditatis seu fideicommissi[y] nomine fuerit[z] consecuta, sub hac lege possideat, ut eos[a] nec invitos, nec volentes[b] caeno propriae sectae[c] confundat; ita ut, si haec forma fuerit violata, sceleris tanti auctores[d] capitali poena, proscriptione comitante[e], plectantur[f]. *Dat. IV.*[g] *Id. April. Constantinopoli, Honorio*[h] *A. XI. et Constantio V. C. II. Coss.*[i] (417.)

6. *Iidem AA. Asclepiodoto Pf. P.*[k] *Post alia:*

— c. 3. 4, Til. — Be. Lab. c. 8, sed rec. man. in cod. 4 c. 141 h. libri. Vid. XVI, 5, 59, not. sup. 11 c. 46 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. tit. VII. h. libri, not. sup. et c. 4 h. t., not. sup. Summ. C. Th.: „*Haec superiori contraria.*" — c. 4. 4, Til. — Be. Lab. c. 4 h. t., sed rec. man. in cod. 4 c. 142 h. libri. 11 c. 47 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). 9, 12, 13, 20, 28, 36, 40 c. 2 h. t. Vid. supr. XVI, 5, 59, not. sup., tit. VII. h. libri et h. tit., not. sup., de Cod. Iust. denique c. 2 h. t., not. sup. et not. *x*. Summ. C. Th.: „*Superiori contraria.*" Vid. etiam c. 5 h. t., not. sup. — c. 5. 4, Til. — Be. Lab. c. 5 h. t., sed rec. man. in cod. 4 c. 143 h. libri. 11 c. 48 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). 50, 51 c. 3 h. t. Vid. supr. XVI, 5, 59, not. sup., tit. VII. h. libri et h. tit., not. sup. Coniungenda est cum c. 59 C. Th. de Haeret. (XVI, 5), c. 26 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8), c. 22 C. Th. de Paganis (XVI, 10). Indigitatur in c. 27 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8). Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*"

11 *constancia — Iudeos — quicquam more* Etiam 50 *more.* x) 15 om. *etc.* In Cod. Iust. h. c. ita scripta est: (ex c. 4 h. t.) *Iudaeus servum — debebit, nec largitatis vel alio quocunque titulo consequetur.* (ex h. c.) *Quodsi aliquis Iudaeorum mancipium vel Christianum habuerit, vel sectae — crediderit ex quacunque caussa possidendum, et id circumciderit — puniatur*, (ex c. 4 h. t.) *ipso servo pro praemio libertate donando*, et sq. subscr. h. c. Ne offendaris v. *careant* neve conicias *careat*, vid. supra XII, 1, 107, not. *cc*. y) 50, 51 *āā* pro *Aug.* z) Go. — Be. om. annum, quia subscriptio in edd. corrupta est. 4 *Constantp̄ ā cons̄.* Til. — Lugd. (improb. Go.) *Constantinop. A. Cons.*, sed Cui. 1 — Lugd. *Constp.* et Aur. Lugd. *Conss.* 11 *Constpli a II conss.* Vid. tamen not. *b* infra. Cui. 2, 2* *Constp. Constantino A. II. Cons.* Go. — Be. *Constantinop. Constantino AA. II. Coss.*, sed Go. *Cons.* Go. rep. vult *Constantio A. II. et Constante Coss.* et Be. *Aug.* (om. *Constantinopoli*, auct. Go., ut in codd. 15, 50, 51 om. est, recte; nam Constantius his coss. *Treviris* egit) *Constantio II. et Constante AA. Coss.* Veram scripturam restitui ex codd. 15, 50, 51 et Cod. Iust., ubi nihil deest nisi sigla *A.* et *A.*, quae suppeditantur a codd. 4, 11. Iam Lab. secutus Gothofredum eandem subscriptionem rec., servata vero v. *Constantinop.* Consentiunt igitur codd. 15, 50, 51 cum Cod. Iust., nisi quod Cod. Iust. etiam *Constantinop.* habet. *Constantinopoli* autem errore ortum est ex compendio nominis imperatorum (*Const.* s. *Constant*), quod librarii nesciebant interpretari. Fere ubique, ubi duo haec nomina uno loco proxime alterum ab altero leguntur, erratur a librariis. Vid. c. 4 h. t., not. *h*, c. 4 sq. tit., not. *ll*. Vid. etiam c. 6 cit., not. *v*. a) 11 *didasculo.* Fol. 444[b] cod. 4. b) 11 add. *Constantino*, translat. ex subscr. antec. c. 2. c) Ita 4, 11, edd.; Go. em. *praemissa*, i. e. addita, probante Lab., qui praeterea videtur em. *permittimus* pro *praecipimus.* Optime dicitur *conditione permissa*. An *permissum?* d) 11 *ad.* e) 4 *propria religionem*, ab antiq. man. *religione* repon., litera *m* deleta tenui linea. f) Go. em. *intempestivis.* Id Lab. rec. g) Go.: „Sive *instimulandos*, eos Iudices scilicet: Nil temere muto." h) 4 *elicuendas.* 11, Til. — Lugd. Lab. *elicendas.* i) 4 *r̄u.* Til. Cui. 1 *Rū.* Aur. Lugd. *Raū.* Cui. 2, 2* *Rau.* 11 om. *Rau.* et *Coss.* k) 20 *Id. aug* (ergo Constantinus; nam antec. c. 1 h. t.) *Maximino p̄p̄o.* Sich. *Idem Aug.* (ergo *Constantinus* vel *Constantius.* Vid. c. 1 h. t., not. i) *Maximino*, sed in m. *Maximo*, ut 9, 11 (in Br. Al.), 12, 13, 28, 36, 40. l) Ita 4, 12, 13, Cod. Iust. Til. — Lugd. Lab.; *debet* rell. codd. Sich. et Cui. 2 — Be. m) Cod. Iust. *largitatis vel alio quocunque titulo consequetur.* Vid. c. 2 h. t., not. *x*. n) Ita 4, Til. — Be.; rell. codd. et Sich. *hoc non* et 11, 28, 36, 40 *servaverit.* o) 11 (in Br. Al.), 28, 36, 40 *domino*, ut Ri*. p) 11 *petulantur.* 9, 28, 36, 40 *petulante.* q) 12, 13, 28, 36, 40 *ac fisco pro acquisito.* r) 11 (in Br. Al.) *ipse.* s) 11 (in Br. Al.), 20 *sua.* Sich. *qui.* 9, 13, 28, 36, 40 om. *si.* t) 9, 13, 28, 36, 40, Sich. om. *pro.* u) 9, 13, 28, 36, 40 *libertati donandi.* 11 *libertatem donandum. Vero.* Sich. *libertatis donando.* Apte igitur in eo scriptum est: *publicandum, praemio libertatis donando*, id quod illi etiam codd. significant. v) 4, 11, 20 *recte.* x) 12, 28, 36, 40, Sich. in m. *constituimus.* 40 *participis.* y) 20 *videatur — hereditatis suae fidem commissi.* 40 *fides commissi.* Etiam Sich. *videatur.* Cum syllaba *inceps* v. *deinceps* inc. fol. 445[a] cod. 4. z) 9, 13, 20 *fuerint.* 28, 36, 40 *fuerunt.* a) 9 *et eos.* b) 12 *nec voluntate.* 28, 36, 40 *invitus nec volentus.* c) 11 *cene proprio secte.* 9, 13, 28, 36, 40 *proprios ex se.* 20 *sceno.* d) Sich. *autor.* e) 11 *commitante.* 20 *proscriptionem emit ante.* f) Ita 9, 12, 13, 28, 36, 40, Be., sed 40 *plecantur.* 4, 11, Til. — Ri*. Lab. *plectentur.* 20 *plectetur.* Sich. *plectatur.* g) 11 *VII.* 20, Sich. *III.* A codd. 9, 28, 36, 40 abest subscr. h) 12, 20, Sich. *Constantino* pro *Honorio.* i) 11 *Constantio II vīc.* 20 *Constantio viro clarissimo* et om. *II. Coss.* Go. Ri. *Cons.* Sich. om. *II.* In Cui. 2, 2* add. *Ista interpretatione non indiget*, puto de cj. Cuiacii, nam in codd. et ap. Sich. des. haec vv., etiam in rell. edd. k) 11 *pipo*,

Christiana mancipia Iudaeorum nemo audeat comparare. Nefas enim aestimamus, religiosissimos famulos impiissimorum emptorum inquinari dominio. Quod si quis hoc fecerit, statutae poenae absque omni erit[l] dilatione obnoxius etc. *Dat. V. Id. April. Constantinopoli, Asclepiodoto et Mariniano Coss.* (423.)

TIT. X. *) DE PAGANIS, SACRIFICIIS[m] ET TEMPLIS.

1. *Imp. Constantinus A. ad Maximum*[n]. Si quid[o] de palatio nostro aut ceteris operibus publicis degustatum fulgore[p] esse constiterit, retento more veteris [q] observantiae, quid portendat, ab haruspicibus requiratur, et diligentissime scriptura[r] collecta ad nostram scientiam referatur: ceteris etiam usurpandae huius consuetudinis licentia tribuenda *), dummodo sacrificiis domesticis abstineant, quae specialiter prohibita sunt. §. 1. Eam autem denuntiationem atque interpretationem, quae de tactu amphitheatri scripta est, de qua ad Heraclianum[s] tribunum et magistrum officiorum scripseras, ad nos scias esse perlatum[t]. *Dat. XVI. Kal. Ian. Serdicae.* (320.) *Acc. VIII. Id. Mart. Crispo II. et Constantino II. Caess. Coss.* (321.)[u]

2. *Imp. Constantius A.*[v] *ad Madalianum*[x] *Agentem vicem Pf. P.* Cesset superstitio, sacrificiorum aboleatur insania. Nam quicunque contra legem[y] divi principis parentis nostri et hanc nostrae mansuetudinis iussionem ausus fuerit sacrificia celebrare, competens in eum *) vindicta et praesens sententia exseratur... *Acc. .... Marcellino et Probino Coss.*[z] (341.)

3. [a] *Impp. Constantius et Constans AA.*[b] *ad Catulinum*[c] *Pf. U.* Quamquam omnis superstitio penitus eruenda[d] sit, tamen volumus, ut aedes templorum, quae extra muros sunt positae, intactae incorruptaeque consistant. Nam cum ex nonnullis vel ludorum vel circensium vel agonum origo fuerit exorta, non convenit ea convelli, ex quibus populo Romano praebeatur[e] priscarum solennitas voluptatum. *Dat. Kal. Nov. Constantio IV. et Constante III. AA. Coss.*[f] (346 ?)

Tit. X. 4 (sec. seriem titt., nam numerus tituli deest. Vid. not. *) *Tit. VI.*, sed a rec. manu atramento add. *Tit. VIII.*, quem numerum Til. habet. Vid. supra XVI, 8, 9, not. sup. et XVI, 5, 66, not. *a* i. f. 15 *Tit. XI.* 50, 51 *Tit. IX.* et insunt, ut in cod. 15, c. 10 et 21 h. t. Cf. tit. III — V, VII. (ubi etiam de cod. 11 dictum est), Diss. mea de Const., quas Sirmondus ed. cit. p. 6 not. *s* et p. 16. Cui. 1 — Be. Lab. *Tit. X.* In cod. 4 et in Tilii ed. non integrum esse demonstrabo infra c. 12 h. t., not. sup. et not. *i*. Nov. Theod. de Iudaeis, Samaritanis, Haereticis et Paganis (ed. Berol. p. 1229). Ed. Th. c. *CVIII.* Cod. Iust. I, 11. Carol. Hannib. Fabroti Notae ad h. t. Paris. 1618. 4. et in Thes. Ottonis T. III, p. 1101 — 1136. — c. 1. 4, edd. *c.* 1 h. t., sed rec. man. in cod. 4 *c.* 144 h. libri. 11 *c.* 49 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 5, 59, not. sup. et tit. VII. h. libri, not. sup. Baron. ad ann. 321, n. 19. Go. eam concordare dicit cum c. 1, 2 C. Th. de Maleficis (IX, 16). Cf. Relandus l. c. p. 309 sq. — c. 2. 4, Til. — Be. Lab. *c.* 2, sed rec. man. in cod. 4 *c.* 145 h. libri. 11 *c.* 50 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 5, 59, not. sup. et tit. VII. h. libri, not. sup. Baron. ad ann. 341, n. 60 et ann. 326, n. 76. — c. 3. 4, Til. — Be. Lab. c. 3, sed rec. man. in cod. 4 *c.* 146 h. libri. 11 *c.* 51 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 5, 59, not. sup. et tit. VII. h. libri, not. sup. Baron. ad ann. 346, n. 10.

---

et hic et in antec. c. l) 11 om. *statutae — erit* et infra *Coss.* Supra Ri*. *religiossimos.*

*) Numerus deest in codd. 4, 11. In cod. 4 a rec. man. atramento repon. num. *Tit. VIII.* Cf. h. tit., not. sup. m) Cui. 1 — Cui. 2*. Lab. *De paganis sacrificiis, et templis*, impr. Go., qui comma post *Paganis* reposuit, quod iam Til. habet et Cod. Iust. Vid. Go. not. ad hunc titulum et Fabrot. l. c. n) Go. Be. addi iubent praefecti urb. siglum. Vid. supra I, 4, 1, not. e. o) 4, Til. *qui* et 11 *quis*, male; sequitur *aut ceteris operibus publicis degustatum — constiterit.* p) Go. Fabr. Be. usitatius esse dicunt *fulgure* (i. e. fulmine), idque rep. Rein. q) Fol. 445[b] cod. 4. 11 *observande* et *portentat ab aruspicibus.* r) Go. aliquando cj. *scriptura collectum* vel *strictura collecta*, neque vero asseverabat reponendum. Fabrotus, etsi sanam vulgatam scripturam esse putat, tamen probabilem esse concedit em. *stricturam.* „Stricturas, inquit, et fulminis reliquias summa diligentia colligebant et sepeliebant (haruspices)." Infra *interpretationem, quae — scripta est.* *) Ri. Ri*. *tibuenda*, mendose. s) 11 *licentiam — abstineant* (om. *quae*) — *Ea — eraclianum.* Rein. corr. *Proculianum*, fortasse propter c. 1 C. Th. de Distrahend. pignor. (XI, 9). t) Be. vult *perlatam*, etsi Go. nil mutandum existimat. u) 11 *Acdo — Crispoti et Constantiniano II â.* Go. — Be. om. annum post *Serdicae.* Fabr. *Serdicae A. CC. VIII — II.* (om. *Caess.*) *Coss.* Aur. Lugd. *Constantio* pro *Constantino.* v) Go. Be. in not. add. *et Constans A.* h. et sq. c. Vid. supr. XVI, 8, 6, not. * et not. *b* sq. 11 *Imp. Constantinus*, ut Go. errore edidit. x) 4, Til. *Madalianum.* Cui. 1 — Lugd. Fabr. Lab. Go. in Prosop. *Magdalianum.* 11, Cui. 2 — Be. *Madilianum.* Reposui *Madalianum*, cum hoc solo loco commemoretur, et codici 4, a quo paullo discrepat codex ille, ex quo Cuiacius in Cui. 1 librum XVI. supplevit, plus auctoritatis tribuendum sit quam cod. 11. y) Lex Constantini M. periit. *) Fabr. *m. n. i.* — *eum* et infr *exaratur.* z) 11 *principes parentis nostris — exeratur Dat Cons Marcellino ppo et Probino* et om. *Coss.* Etiam in cod. 4, ex quo hauserunt edd., manca est subscriptio. a) Fol. 446[a] cod. 4. b) Reposui ex cod. 11 (ubi vero *Constantinus*, non *Constantius*) Constantii et Constantis imperatorum nomina, quae iam Go. et Be. reponi iusserunt. Vid. not. *v* antec. 4, edd. *Idem A.* c) Ex 11 *Catulinum.* 4, edd. *Catullinum.* Vid. supr. II, 1, 1, not. *o*. 11 *ppm.* d) 4, Til. *erudienda.* Falso Go. dicit, in Til. ed. esse *audienda.* Em. *eradenda* non admittit Go. 11 *eruanda.* Puto antiquitus scriptum esse *diruenda.* An in cod. 4 scriptura inest etiam *eradicanda?* e) 11 *volomus — inactae — ludururum vel circencium — populo humano prebeatur.* Supra 4, Til. *exhorta.* f) Hanc ann. add. Bar. Rein. Lab. et Be.: Go. — Ri*. om. ann. Etenim Go. transfert h. c. ad ann. 342 (*Constantio III. et Constante II. Coss.*), quia Catulinum praefectum urb. fuisse ann. 342 — 344, neque vero ann. 346, docet Vetus Notit. Praef. urb. Assentiuntur Gothofredo Pagius, Corsin. l. c. p. 204, Reland. l. c. p. 357 et Ri. Be. Reposuissem coss. anni 342, nisi inter se congruerent codd. 4 et 11, excepto v. *Coss.*, quod 11 om. g) 11 *Id. AA — ppm.* Vid. not. *b*,

4. *Idem AA.*[g] *ad Taurum Pf. P.* Placuit, omnibus locis atque urbibus universis claudi protinus templa, et accessu vetitis[h] omnibus licentiam delinquendi[i] perditis abnegari *). Volumus etiam, cunctos sacrificiis abstinere. Quod si quis aliquid forte huius modi perpetraverit, gladio ultore sternatur. Facultates etiam perempti fisco decernimus vindicari, et similiter affligi[k] rectores provinciarum, si facinora vindicare neglexerint. *Dat. Kal. Dec. Constantio IV.*[l] *et Constante III. AA.*[ll] *Coss.* (346?)

5. *Idem A.*[m] *ad Cerealem Pf. U.*[n] Aboleantur sacrificia nocturna Magnentio auctore[o] permissa, et nefaria[p] deinceps licentia repellatur etc. *Dat. IX.* *) *Kal. Dec. Constantio A. VI. et Constante*[q] *Caes. II. Coss.* (353.)

6. *Idem A. et Iulianus C.* . . . . .[r] Poena[s] capitis subiugari praecipimus eos, quos operam sacrificiis dare vel colere simulacra constiterit. *Dat. XI. Kal. Mart. Mediolano, Constantio A. VIII. et Iuliano C. Coss.*[t] (356.)

7. *Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius*[u] *AAA. Floro Pf. P.* Si qui vetitis sacrificiis, diurnis nocturnisque[v], velut vesanus ac sacrilegus incertorum consultorum[x] immerserit[y], fanumque sibi aut templum ad[z] huiusce modi sceleris excusationem assumendum crediderit, vel putaverit adeundum, proscriptioni se noverit subiugandum, cum nos iusta institutione[a] moneamus, castis Deum precibus excolendum, non diris carminibus profanandum. *Dat. XII.*[b] *Kal. Ian. Constantinopoli, Eucherio et Syagrio Coss.*[c] (381.)

8. *Iidem AAA. Palladio Duci Osroënae.*[d] Aedem[e] olim frequentiae dedicatam, coetui et iam populo quoque communem[f], in qua simulacra feruntur posita,

— c. 4. 4, Til. — Be. Lab. *c.* 4, sed rec. man. in cod. 4 *c.* 147 h. libri. 11 *c.* 52 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 5, 59, not. sup. et tit. VII. h. libri, not. sup. Cod. Iust. I, 11, 1. Coll. eccles. const. I, 11, 1 et Fabrotus, Not. ad Coll. cit. I. (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. T. II, p. 1297 et 1405). Baron. ad ann. 346, n. 11. Sozomenus III, 16. — c. 5. 4, Til. — Be. Lab. *c.* 5, sed man. rec. in cod. 4 *c.* 148 h. libri. 11 *c.* 53 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 5, 59, not. sup. et tit. VII. h. libri, not. sup. Baron. ad ann. 353, n. 32. — c. 6. 4, Til. — Be. Lab. *c.* 6, sed rec. man. in cod. 4 *c.* 149 h. libri. 11 *c.* 54 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supra XVI, 5, 59, not. sup. et tit. VII. h. libri, not. sup. Baron. ad ann. 356, n. 1 et n. 116. Vid. c. 7, not. sup. — c. 7. 4, Til. — Be. Lab. *c.* 7, sed rec. man. in cod. 4 *c.* 150 h. libri. 11 *c.* 55 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 5, 59, not. sup. et tit. VII. h. libri, not. sup. Baron. ad ann. 381, n. 116. Summ. C. Th.: „*Superiori similis.*" — c. 8. 4, Til. — Be. Lab. *c.* 8, sed rec. man. in cod. 4 *c.* 151 h. libri. 11 *c.* 56 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 5, 59, not. sup. et tit. VII. h. libri, not. sup. Baron. ad ann. 382, n. 67.

ll, *m* et supra XVI, 8, 6, not. *. 4, Til. Cui. 1. Go. — Be. Lab. *Idem A.* Aur. Lugd. *Idem V.* Cui. 2, 2* *Iidem A.* Cod. Iust. *Imp. Constantius A.* convenienter quidem cum cod. 4, sed discrepans ab eo in subscr. h) 11 *cladi protinus templo et accessi vetitis.* Cod. Iust. *vetito.* Accessu templorum vetantur i. e. prohibentur omnes, atque ita licentia delinquendi perditis denegatur. i) Recte Go. respuit in comm. cj. *de fine quaerendi.* *) Fabr. *denegari.* k) Cod. Iust. *Quodsi aliquid f. h. m. perpetraverint, gl. u. sternantur — similiter puniri.* 11 *licencia — abnegare — adfligere — vindicari neglexerit.* l) Cod. Iust. ed. Herrm. *VI.* (ann. 353.), quem numerum Go. requirit, sed ne unus quidem liber ms. Cod. Iust. confirmat. 4, 11, edd. Lab. Bar. habent *IV.*, sed Cui. 2, 2*. Fabr. *III.* Vid. not. sq. ll) 4, Til. — Lugd. Lab. om. *III.* 14, Bar. *III.*, quem num. restitui. Cui. 2 — Be. Cod. Iust. *II.* 11 om. *Coss.*, Cod. Iust. *AA.* et Go. — Ri*. annum. Putat enim Go., consentientibus Pagio, Relando l. c. p. 358 et Be., reponendos esse consules anni 353 (*Constantio A. VI. et Constante Caes. II.*), a quo tempore Taurus praef. pr. fuisse dicitur. Tum vero etiam inscriptionem mutandam esse et scrib. *Imp. Constantius A.* (s. *Idem A.*) *et Constans C.*, recte Be. monet. Equidem cum multa mutanda essent et adversantibus quidem libris mss. et C. Th. et Cod. Iust. (vid. not. *l*), fieret etiam mutatis consulibus haec c. paullulum recentior c. sq., cogitate abstinui ab em. m) 4, 11 *Id. aa*, quod indicat scriptum antiquitus esse *Id. A.* (i. e. *Constantius*) *et Constans C.*, sed om. esse a librariis *et Constans C.* n) 11 *ppm.* Fabr. *Cerealem.* o) Fol. 446[b] cod. 4. p) 11 *nocturno — nefariam.* *) Fabr. *Dat. VIII.* q) 4, Til. — Lugd. Lab. om. *Constante*, quod 11 habet. Cui. 2 — Be. *Constant.* 11 om. *Caes. Coss.* et Cui. 2, 2* *II.* Go. h. c. *Arelato* datam esse putat propter Ammian. Marcell. XIV, 5, consentiente Ri. r) 11 *Dum et Iulianus Cons.* Magistratus deest. Fabr. tres asteriscos ponit. In rell. edd. nullum est lacunae signum. s) 4, 11, Til. — Ri*. Lab. *poena.* Be. corr. *poenae* ex Go. not. infra c. 23 h. t. *poena subdi*, ubi Be. etiam corr. *poenae.* Vid. supra XVI, 8, 11, not. i. t) 11 *opera — Mediolanis — Iul.* (om. *C.*) *Cons.* u) 11 *Imp. Gracianus — et Thed.* v) 11 *Si quis — diurnisque* et om. *nocturnis.* x) Lab. *consultor animum* de cj. Go., qui aut hoc reponi aut *consultor*, non add. v. *animum*, legi vult, errorem ortum esse putans ex terminatione antecedentis v. *incertorum.* Hoc prob. Idsingae, Varior. iur. civ. cap. 1, i. f. et mihi. y) Go. Lab. *immiserit.* z) 4 ab, rubro col. em. *ad.* a) 11 *excusatione — abeundem proscribtione — institutionem.* b) 11, Cui. 2 — Be. Fabr. *XIII.* Ex 4, Til. — Lugd. Lab. restitui *XII.* c) 11 *Siagrio Cons.* Lab. 341. d) 11 *Idem AA Palladio ppo Duci Osdroreni.* 4, edd. *Osdroënae.* e) 4, 11 *Eadem*, inversis literis. Go. in not.: „Tentabam aliquando *Aedessae, aedem:* suadebat mox *Vrbis* mentio." In comm. em. *Aedem frequentiae Deûm dicatam.* Neutrum sustinetur codd. Iam Til. *Aedem.* Utrum Cui. ex Tilio ediderit *Aedem* an ex eo codice, ex quo ann. 1566. (Cui. 1) librum XVI. supplevit, incertum est. f) 4, 11, Til. Cui. 2 — Ri*. Fabr. *etiam*; rell. *et iam.* Go.: „Reponat quis, *frequentiae dedicatam coetus, et iam populo.* Ego malo. *Coetui iam, et populo quoque communem.*" Cui. 1 — Lugd. *dedicatam coetui et iam populo quoque communem.* Lab. *dedicatam, coetui et iam populo quoque communem.* Be. *dedicatam, coetui, et iam populo quoque communem.* Til. Fabr. *dedicatam coetui etiam populo quoque communem.* Cui. 2 — Ri*. *dedicatam, coetui etiam,*

artis pretio [g] quam divinitate metienda [h], iugiter patere [i], publici consilii auctoritate decernimus, neque huic rei obreptivum officere sinimus [k] oraculum, ut conventu urbis et frequenti coetu videatur [l]. Experientia [m] tua, omni votorum celebritate servata, auctoritate nostri [n] ita patere templum permittat oraculi [o], ne illic prohibitorum usus sacrificiorum huius [p] occasionis [q] aditus permissus esse credatur. *Dat. prid. Kal. Dec. Constantinopoli, Antonio et Syagrio* [r] *Coss.* (382.)

9. *Iidem AAA.* [s] *Cynegio Pf. P.* Ne quis mortalium ita faciendi sacrificii sumat audaciam, ut inspectione iecoris extorumque praesagio vanae spem [t] promissionis accipiat, vel, quod est deterius, futura sub exsecrabili consultatione cognoscat. Acerbioris [tt] etenim imminebit supplicii cruciatus eis [u], qui, contra vetitum, praesentium vel futurarum rerum [v] explorare tentaverint veritatem. *Dat. VIII. Kal. Iun. Constantinopoli, Arcadio A. I. et Bautone V. C. Coss.* [x] (385.)

10. [y] *Iidem AAA. ad Albinum Pf. P.* [z] Nemo se hostiis polluat, nemo insontem victimam caedat, nemo delubra adeat, templa perlustret, et mortali [a] opere formata simulacra suspiciat, ne divinis atque humanis sanctionibus reus fiat. Iudices quoque hanc formam contineant [b], ut, si quis profano ritui [c] deditus templum uspiam [d] vel in itinere vel in urbe [e] adoraturus intraverit, quindecim pondo auri ipse protinus inferre cogatur; nec non officium [f] eius parem summam simili maturitate dissolvat, si non et obstiterit iudici, et confestim publica attestatione retulerit. Consulares senas [g], officia eorum simili modo, correctores et praesides

---

— c. 9. 4, Til. — Be. Lab. *c.* 9, sed rec. man. in cod. 4 *c.* 152 h. libri. 11 *c.* 57 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supra XVI, 5, 59, not. sup. et tit. VII. h. libri, not. sup. Baron. ad ann. 385, n. 37. Cod. Iust. I, 11, 2. Bas. I, 1, 12. Zosim. IV, 37. — c. 10. 4, Til. — Be. Lab. *c.* 10, sed rec. man. in cod. 4 *c.* 153 h. libri. 11 *c.* 58 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 5, 59, not. sup. et tit. VII. h. libri, not. sup. 15, 50, 51 *c.* 1 h. tit. Baron. ad ann. 391, n. 2.

---

populo *quoque communem.* Recte distinxerunt Be. et Lab. g) Go. suppl. esse putat *magis* et addit: „Quare error est reponentis hic *non*, pro *quam.*" Lab. in not.: „Lege, *pretio magis.*" Vid. supra XII, 6, 9, not. e. Cum literis *tio* v. *pretio* incip. fol. 447 [a] cod. 4. h) 4, Til. *divinitatem mentienda.* Go.: „Tentabat hic Vir Doctus, *quandam divinitatem mentientia.* Quod non admitto." i) 4, Til. *parere.* k) 11 *sinemus.* l) *videatur* Go. accipit passive (ut supra I, 17, 1) *pro adeatur*, neque mutari vult in *adeatur*, quod Lab. prob., etsi mox sequitur *aditus.* Nil muto, cum codices consentiant; alioquin scriberem *adeatur.* Est *videatur* pro conspiciatur, perlustretur (c. 10 h. t.), adeatur, sc. aedes. *conventu*, i. e. a conventu, i. e. a multitudine, a populo: conventui patent. Til. — Cui. 2* *videatur experientia.* m) Be.: „deesse videtur particula adversativa, fort. *At exp.*, vel *Exp. tamen*, aut alia." Go.: „Mutilus hic locus videri possit: et supplenda vox *Igitur*, vel tale quid. Verum et hoc sustineri potest." Recte; saepe quidem scriptum est in Novellis *Igitur*, saepe etiam *Itaque* (*itaque experientia tua* s. *Experientia itaque tua*). Utuntur praeterea imperatores formula *Unde* in Nov. 2 Valent. de indulgentiis relig. (ed. Berol. p. 1283), Nov. 2 Valentin. de Invasoribus (l. c. p. 1300) et de Episcoporum ordin. (l. c. p. 1313). Invenitur denique v. *Idcirco* in Nov. Valent. 1 et 2 de Testamentis (l. c. p. 1322 et 1324). Neque vero opus est supplemento. Vid. Nov. Theodos. tit. XXII. (ed. Berol. p. 1265), Nov. Valent. de Success. cur. (l. c. p. 1288), Nov. Valent. de Tributis fiscal. (l. c. p. 1319) et Nov. Valent. de Sepulcri violat. (l. c. p. 1328). Fabr. post *videatur* lacunae indicandae causa duos asteriscos ponit. n) 4, Til. — Ri*. Lab. Fabr. *nostri*, quod tuetur Go., neque vult mutari in *nostra*, modo infra legatur *oraculi*, recte. Vid. not. *o.* In m. enim Cui. 1 — Cui. 2* em. *nostra*, quod Be. rec. 11 *auctoritatem nostri.* Reposui *nostri.* o) Ita 11; iam Go. em. *oraculi pro oraculis*, quod 4, edd. praeter Fabr. Lab. (qui *oraculi*) habent. p) 11 *ne illi prohibitorum usus* et om. *sacrificiorum huius.* q) 4, 11, Til. — Ri*. Fabr. *occasionis.* Cui. 1 — Cui. 2* in m. Go. em. *occasione*, quod Lab. rec. Quare non intelligo Be., qui ex em. Cui. 1 et Cui. 2 in m. a se restitutum esse dicit *occasiones.* Mihi probatur *occasione.* Sententia est: ne usus sacrificiorum, quae prohibita sunt, permissus esse credatur occasione huius aditus. r) 11 *Siagrio consulibus.* Aur. Lugd. *Cons.* Subscr. deest ap. Fabr. s) Ita 4, 11, edd. Verum quia Gratianus iam ann. 383 vita decessit, Go. Rein. Be. h. et sqq. duabus c. reponi volunt *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius*, eosdemque imperatores rep. Be. Herrm. in Cod. Iust., quamquam ne unus quidem liber ms. Cod. Iust. tuetur hanc mutationem, sed fere omnes libri agnoscunt *Gratianum, Valentinianum et Theodosium.* Error igitur iam insitus est ipsi C. Th., neque audeo quicquam emendare, etsi recte ab illis mutata esse nomina imperatorum puto. 11 *Cynegio pipo.* t) 4 *iecris*, ab ant. man. em. *iecoris.* 11 *faciendis — audatiam* (om. *ut*) *inspectione decoris extorumque presagio vespem.* tt) 4, 11, edd. praeter Be. et Lab. *aceruioris.* Vid. supr. XVI, 2, 8, not. *h.* u) Cod. Iust. *ei* et infra *tentaverit.* v) 11 *futurarum* et om. *rerum.* Cui. 2 — Ri*. Fabr. *futurorum* et om. *rerum.* x) 11 *Archadio A* (et om. *I.*, ut in Cod. Iust.) *et Bautone* (om. *V. C.*) *Cons.* y) Fol. 447 [b] cod. 4. Vid. not. *s* antec. 4 *Id aa.* z) *Pf. U.* em. Go., Tillem. l. c. T. V, Notes, p. 50, n. XLIV. et Corsin. l. c. p. 289. 15, 50, 51 *Imp Constantinus Albino praeposito*, sed 50, 51 *ppo.* Go. add.: „Verum nil muto. *Albinus* hic scilicet ex P. V. factus fuit P. P." a) 11, Cui. 2, 2* in m. *metalli*, impr. Go. Vid. c. 12 h. t., §. 2. Ceterum 11 *polluant — cedat* (ut 4) *nemo lubra adea templa.* Aur. Lugd. *audeat* pro *adeat.* b) 11 *coque haec forma contineant.* Similiter Val. Go. Lab. em. *iudices quoque haec forma contineat.* Be. locum sanum esse putat; ego non nego; tamen neutrum sententia caret. Praeterea Go. prop. *Iudicem S.*, i. e. Iudicem spectabilem, audacter. c) 4, 11, Til. Cui. 1. Cui. 2 — Be. Fabr. Lab. *ritu*, archaice, inquit Be. Go. Lab. em. *ritui*, quod Aur. Lugd. habent et Be. recep. Confirmant h. cj. codd. 15, 50, 51. d) 11 *quispiam.* e) In cod. 11 inser. *offitium eius parem summam simili*, neque vero infra des. haec vv. Go. in not. *quacumque.* f) 11 *pōdus — nec* (om. *non*) *officium.* 15 *eius officium.* g) 11 *consolares.* 15 *sena.* Go.: „libras scilicet." Lab. in m.: „*Supple*, libras." Qui legem conscripsit, oblitus est supra dici *pondo:* in mente habuit *libras*; supplendum est igitur *libras* ex v. *pondo.* Cf. supra XIII, 5, 35 *Personas — et eorum heredes* et XV, 1, 26 *pecuniam — id.* h) 11 *apparitiones eorum — dis-*

quaternas, apparitiones[h] illorum similem normam[i] aequali sorte dissolvant. *Dat. VI.*[k] *Kal. Mart. Mediolano, Tatiano et Symmacho Coss.* (391.)

11. *Iidem AAA.*[l] *Evagrio Praefecto Augustali et Romano Comiti Aegypti.* Nulli sacrificandi tribuatur potestas, nemo templa circumeat, nemo delubra[m] suspiciat[n]. Interclusos sibi nostrae legis obstaculo profanos[o] aditus recognoscant adeo, ut, si qui[p] vel de Diis aliquid contra vetitum sacrisque molietur, nullis exuendum se indulgentiis recognoscat[q]. Iudex quoque si quis tempore administrationis suae, fretus privilegio potestatis, polluta loca sacrilegus temerator intraverit, quindecim auri pondo, officium vero eius, nisi collatis viribus obviarit[r], parem summam aerario nostro inferre cogatur. *Dat. XVI.*[s] *Kal. Iul. Aquileia, Tatiano et Symmacho Coss.* (391.)

12. *Imppp. Theodosius, Arcadius et Honorius AAA.*[t] *ad Rufinum Pf. P.* Nullus omnino, ex quolibet genere, ordine hominum, dignitatum, vel[u] in potestate positus vel honore perfunctus, sive potens sorte nascendi seu humilis genere, conditione, fortuna, in nullo penitus loco, in nulla urbe sensu[v] carentibus simulacris vel insontem victimam caedat, vel, secretiore piaculo, larem igne, mero genium[x], penates odore[y] veneratus, accendat lumina, imponat tura, serta[z] suspendat. §. 1. Quod si quispiam immolare[a] hostiam sacrificaturus[b] audebit aut spirantia exta consulere[c], ad exemplum maiestatis reus, licita cunctis accusatione, delatus excipiat sententiam competentem, etiamsi nihil contra salutem principum aut de salute quaesiarit. Sufficit[d] enim ad criminis molem naturae ipsius leges velle rescindere, illicita perscrutari, occulta recludere, interdicta tentare, finem quaerere salutis alienae, spem alieni interitus polliceri. §. 2. Si quis vero mortali opere[e] facta et aevum passura simulacra imposito ture venerabitur, ac ridiculo exemplo metuens subito, quae[f] ipse simulaverit, vel redimita vittis arbore[g], vel erecta effossis ara cespitibus, vanas imagines, humiliore licet muneris praemio*), tamen plena religionis iniuria honorare tentaverit, is, utpote violatae religionis reus, ea domo seu possessione mulctabitur, in qua eum gentilicia constiterit superstitione famulatum[h]. Namque omnia loca, quae turis constiterit vapore fumasse, si tamen ea in iure fuisse turificantium probabuntur, fisco[i] nostro associanda censemus. §. 3. Sin vero in templis fanisve publicis aut in aedibus agrisve alie-

— c. 11. 4, Til. — Be. Lab. c. 11, sed rec. man. in cod. 4 c. 154 h. libri. 11 c. 59 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 5, 59, not. sup. et tit. VII. h. libri, not. sup. Baron. ad ann. 391, n. 4. Indigitatur in c. 13 h. t. Go. cf. iubet Socratem V, 16; Sozomenum VII, 15; Theodoretum V, 22, 23; Rufinum II, 23; Prosperum Aquit. ad ann. 391 (?); Hieronymi comm. in Esaiam VII. pr.; Tripartitae Hist. auctorem IX, 20; Nicephorum XVII, 25; Eunapium in vita Aedesii pag. 76 sq. ed. Commelin. — c. 12. 4, Til. — Be. Lab. c. 12, sed rec. man. in cod. 4 c. 155 h. libri. 11 c. 60 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. supr. XVI, 5, 59, not. sup. et tit. VII. h. libri, not. sup. Baron. ad ann. 392, n. 25, 26. Terminantur in h. c. cod. 4 et edit. Til. Vid. infr. not. i. Indicatur in c. 13 h. t.

solvat. 15 *quaterna apparitores* (sic Go. interpretatur v. *apparitiones*, et Lab. repos. *apparitores*) *eorum.* i) Rein. *summam.* k) 4, Til. — Lugd. Lab. *VI.* 11, Cui. 2 — Be. Fabr. *III.* 15, 50, 51 *XVI.* Praeterea 11 *Simaco Cons.* et 15 *Simmacho.* l) Vid. not. y antec. 4 *AA.* m) 11 *delubro* et mox *aditos.* Rein. *delubris* dicit significari simulacra. n) Aur. — Ri°. *suscipiat*, sed mendum a Go. emend. in not. Vid. c. 10 h. t. pr. o) Fol. 448[a] cod. 4. p) 4, Til. Cui. 1. Fabr' Lab. Cui. 2 — Go. *qui.* 11, Aur. Lugd. Ri. — Be. *quis.* q) 11, Cui. 2, 2°. Fabr. *recognoscant*; Rein. rest. *recognoscat.* r) 11 *seu* (pro *suae*) — *temerato—pondus— obviaret.* s) 11, Cui. 2 — Ri°. Fabr. *XV.* 11 *Simacho* et om. *Coss.* t) Go. Be. scribi volunt *Impp. Theodosius et Arcadius AA.*, om. *Honorio A.*, qui sq. demum anno a patre Augustus creatus sit. 11, Ri. Ri°. *Imp.* et 11 *Archadius.* u) Aur. Lugd. *ordine hominum dignitatum, vel.* 11 *perfunctis.* v) 4 *orbe sensu.* 11 *sive forte potens — conditione hominum dignitatem fortuna — sensum carentibus — cedat* (hoc etiam 4). x) 4, 11 *ignemerogenium*, rubro col. in cod. 4 dividitur *ignem erogenium*, quod transiit in Til. — Cui. 2°. Fabr. *ignem, erogenium: penates.* Go. *ignem eroGenium.* Ri. Ri°. *ignem ero Genium.* Iam Go. Fabrotus, Lindebrogius (Not. in Censorinum de die natal. c. 2) et Rein. requirunt *igne, mero genium*, quod Lab. Be. recte reposuerunt. Etiam in Lugd. edit. exemplo, quo utor, vulgata scriptura (*larem, ignem erogenium*) nescio a quo ita emendatur: *larem igne, mero genium.* y) 4, Til. — Lugd. Lab. *odore.* 11 *penate sudore.* Go. in comm. *nidore*, quod Cui, 2 — Be. Fabr. habent, de cj. ut videtur; nam in cod. 11 scriptura potius *odore* quam *nidore* inest. Repos. igitur *odore*, quod v. non modo recte se habet, sed etiam apud antiquos, si sacrificia fiunt, usitatissimum est. z) 11 *veneratos accendant lumina inponatur a serta.* Til. — Lugd. *veneratus accendat, lumina inponat, tura, serta.* a) Rein. cj. *immo larem.* b) Cum literis *rus* incipit fol. 448[b] cod. 4. c) 11 *aut* (om. *spirantia*) *extra consulere.* d) Ri. Ri°. *Suffici* et *perscrutarit*, mendose. 11 *legis — fidem querere salutis aliena.* e) Rein. om. *opera.* Vid. c. 10 h. t. *mortali opere formata.* Mox 11 *exemplum.* f) 4 *subitoq'*, 11, Til. — Ri°. *subitoque.* Go. om. *subito quae*, quod Lab. Be. rest., recte. Rein., usus Cui. 2, in qua *subitoque* est, om. autem *simulaverit*, ut in cod. 11, corr. *metuens sui quoque ipse*, i. e. qui suam quoque ipsius umbram metuit. Sec. Go. Marcilius ad Vesp. c. 5, omissa v. *simulaverit*, cj. *subidoque*, recte impr. Go. g) 11 *redimit a viciis arbore vel erecte.* Til. *redimita vittis, arbore.* Marcilius, impr. Go., rep. *redimitam vittis arborem.* Fabr. *victis arbore.* *) Fabr. *procemio.* h) 11 *humiliore liget — iniuria honrarie temptaverit is utpute violate — possessionis — centilitia.* Cui. 2, 2° *superstitione, famulatum*; a Rein. del. comma. i) Hic terminantur codex 4 et Til., quantum ipse C. Th. ex codice 4 ap. Tilium editus est; sed Til. asteriscum habet post *fisco.* Supplendi caussa ap. Til. ex Br. Al. additi sunt *De Apostatis. Tit. V.* et *De Religione. Tit. VIIII.* Nam „Hos, inquit, duos titulos quoniam deerant in Theodosiani nostri autographo, ne quid curioso lectori deesset, ex Alarici breviario, huc libenter adpegimus."

nis tale quispiam sacrificandi genus exercere tentaverit, si ignorante domino usurpata constiterit, viginti quinque libras[ii] auri mulctae nomine cogetur inferre, conniventem vero huic sceleri par ac sacrificantem poena retinebit. §. 4. Quod quidem ita per iudices ac defensores et curiales singularum urbium volumus custodiri, ut illico per hos comperta in iudicium deferantur[k], per illos delata plectantur. Si quid autem ii[kk] tegendum gratia aut incuria praetermittendum esse crediderint, commotioni iudiciariae subiacebunt. Illi vero moniti si vindictam dissimulatione distulerint, triginta librarum auri dispendio mulctabuntur: officiis quoque eorum damno parili subiugandis. *Dat. VI. Id. Nov. Constantinopoli, Arcadio A. II. et Rufino Coss.* (392.)

13. *Impp. Arcadius*[l] *et Honorius AA. Rufino Pf. P.* Statuimus[m], nullum ad fanum vel quodlibet templum habere quempiam[n] licentiam accedendi vel abominanda sacrificia celebrandi quolibet loco vel tempore. Igitur universi, qui a[o] catholicae religionis dogmate deviare contendunt, ea, quae nuper decrevi[p], properent custodire, et quae olim constituta sunt vel[q] de haereticis vel de paganis, non audeant praeterire, scituri, quicquid divi genitoris nostri[r] legibus est in ipsos vel supplicii vel dispendii constitutum, nunc acrius exsequendum. Sciant[s] autem moderatores provinciarum nostrarum et his apparitio obsecundans, primates etiam civitatum, defensores, nec non et curiales, procuratores possessionum nostrarum[t], in quibus sine timore dispendii coetus illicitos haereticos inire comperimus, eo, quod fisco sociari non possunt, quippe ad eius dominium pertinentes, si quid adversus scita[u] nostra tentatum, non fuerit vindicatum, atque in vestigio ipso punitum, omnibus se detrimentis[v] et suppliciis subiugandos, quae sunt a veteribus constituta[x]. §. 1. Speciatim vero hac lege[y] in moderatores austeriora sancimus et decernimus: namque his non custoditis omni industria atque cautela, non solum hanc mulctam, quae in ipsos constituta est, exerceri [*]), verum etiam quae in eos praefinita est, qui commissi videntur auctores; nec his tamen remissa, quibus ob contumaciam suam iuste est irrogata. §. 2. Insuper capitali supplicio indicamus officia coercenda, quae statuta neglexerint. *Dat. VII. Id. Aug. Constantinopoli, Olybrio et Probino Coss.*[z] (395.)

14. *Iidem AA. Caesario Pf. P.* Privilegia si qua concessa sunt antiquo iure sacerdotibus, ministris, praefectis, hierophantis[a] agrorum, sive quolibet alio nomine nuncupantur, penitus aboleantur, nec gratulentur se privilegio esse munitos, quorum professio per legem cognoscitur esse damnata. *Dat. VI. Id. Dec. Constantinopoli, Arcadio*[b] *IV. et Honorio III. AA. Coss.* (396.)

15. *Iidem AA. Macrobio*[c] *PPO*[d] *Hispaniarum et Procliano Vicario quinque Provinciarum*[e]. Sicut sacrificia prohibemus, ita volumus publicorum operum ornamenta servari. Ac ne sibi aliqua auctoritate blandiantur, qui ea conantur evertere, si quod rescriptum, si qua lex forte praetenditur, erutae[f] huius modi char-

— c. 13. Cui. 1 — Be. Lab. c. 13. 11 c. 61 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. tit. VII. h. libri, not. sup. Baron. ad ann. 395, n. 12. — c. 14. Cui. 1 — Be. Lab. c. 14. 11 c. 62 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. tit. VII. h. libri, not. sup. Baron. ad ann. 396, n. 10. Sozomenus V, 3. — c. 15. Cui. 1 — Be. Lab. c. 15. 11 c. 63 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. tit. VII. h. libri, not. sup. Cod. Iust. 1, 11, 3 om. fin. Bas. I, 1, 13. Baron. ad ann. 399, n. 55. Bon. l. c. p. 763. Apud Lab. l. c. p. 291 cum notis seorsum edita est. Pars c. fugitiva est. Vid. infr. not. g.

Vid. supr. tit. VII. h. libri, not. sup. ii) Go. — Be. *librarum*; Cui. 1, 2, 2*. Lab. *lib.* et 11, Aur. Lugd. *libras.* k) Ri. Ri*. om. *per hos — deferantur.* 11 *adsocienda — fanisoet — libras auri multe — conhibentem — autem hii — iudicariae — dispendia — damino parili — Arcadio AA II et Rufino* et om. *Coss.* kk) Go.: „Defensores scilicet et Curiales: et forte hic legendum *hii*, id est *ii*." 11 *hii.* Ri*. *Nov. PC. Arc.* l) 11 *Imp Archadius.* m) Cf. c. 24 — 26 C. Th. de Haeret. (XVI, 5), not. sup. n) Go. em. *quempiam*, etsi sustineri posse concedit *quempiam.* 11 *quolibet templum — abhominanda.* o) In Cui. 1 — Lugd. Lab. deest *a*, quod 11, Cui. 2 — Be. h. l. addunt, sed omitti potest. Cf. c. 5 et 7 C. Th. de Apostat. (XVI, 7). p) 11, Cui. 1 — Lugd. *decrevit.* Lab. *decrevimus*, recte. Ceterum 11 *eam que n. d. properaent.* q) Go. — Be. om. *vel.* r) Theodosii M. Cf. c. 11 et 12 h. t. s) 11 *agrius exsequendum. Scient.* t) In cod. 11 exc. *et his — nostrarum.* Mendose Ri. Ri*. *possessionem.* u) 11 *quippe et eius dominum — sciti.* Aur. Lugd. *scita nostra*, err. v) Cui. 1 — Lugd. *de trimentis.* x) Ita Cui. 1 — Lugd. Lab.; 11 *quescitis veteribus constitutas speciatim vero ac.* Cui. 2 — Be. Fabr. *quae scitis sunt veteribus constituta*, emendata codicis 11 scriptura *scitis.* Restitui veterem scripturam, quae bona est, neque ej. mititur. y) Go. om. *lege.* *) Go.: „Forte *exercebis*, vel ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repete *decernimus*, nisi pro *namque* legat quis, *nempe.*" z) 11 *omnia — etiam* (om. *quae*) — *ne his — iusta — coercenda* (om. *quae*) — *Olibrio et Probino* (om. *Coss.*). Fabr. *Consti* pro *Constantinopoli*, rell. edd. *CP.* et 11 *Constpl.* Cui. 1 *Olibrio.* a) 11, Cui. 1 — Ri*. *Hierofantis.* Rein. prop. *Horofantis*, i. e. finitoribus, qui limitum agrorumque confinia discutiunt, perquirunt et determinant. Go. in mentem venit conicere *sacrorum* pro *agrorum* ut v. *sacrorum* praefectis etiam et ministris conveniat; sed nil temere mutat. b) 11 *monitos quorum perpessio — VII* (etiam Go. notat: „Al. *VII.*" Videtur igitur consuluisse cod. 11) — *Archadio — AA.* et om. *Coss.* In Cui. 1 — Ri*. Fabr. Lab. excidit *AA.*; recte Be. add. *AA.*, nam in cod. 11 adest *AA.* c) 11 *Magrovio.* Cui. 2, 2* *Mocrobio*, em. a Rein. *Macrobio* ex c. 61 C. Th. de Operi. public. (VIII, 5). Cod. Iust. *Impp. Arc. et Hon. AA. Macrob.* d) 11 *ppo* et Cui. 1 — Ri. *PP.*, Ri*. *PF. P.*, Lab. Cod. Iust. *P. P.*, i. e. *Praefecto Praetorio.* Go. autem in comm. h. c. has notas interpretatur *Propraefecto Hispaniarum* (*PPP.*), i. e. Vicario Hispaniarum, et cf. iubet c. 4 C. Th. de Proximis, comitibus (VI, 26), c. 61 C. Th. de Operi. publ. (VIII, 5), c. 1 C. Th. de Gladiator. (XV, 12, ubi vid. not. x), unde Be. ed. *PPf.*, recte quidem, sed praetuli codicis 11 scripturam restituere. Bon. l. c. not. d non intellexit Gothofredum. Tillem. l. c. T. V, Notes, p. 72, n. XI. et Lab. l. c. assentiuntur Go. e) Scil. in Britan-

tas ex eorum manibus ad nostram scientiam[g] si illicitis evectiones aut suo*) aut alieno nomine potuerint demonstrare, quas oblatas ad nos mitti decernimus. Qui vero talibus cursum praebuerint, binas auri libras inferre**) cogantur. *Dat. IV. Kal. Febr. Ravenna*[h], *Theodoro V. C. Cos.* (399.)

16. *Iidem AA. Eutychiano*[i] *Pf. P.* Si qua in agris templa sunt, sine turba ac tumultu diruantur. His enim deiectis atque sublatis, omnis superstitionis[ii] materia consumetur. *Dat.*[k] *III. Id. Iul.*[kk] *Damasco, Theodoro V. C. Cos.*[l] (399.)

17. *Iidem AA. Apollodoro Proconsuli Africae.* Ut profanos ritus iam salubri lege summovimus*), ita festos conventus[m] civium et communem omnium laetitiam[n] non patimur summoveri. Unde absque ullo sacrificio atque ulla superstitione damnabili exhibere[nn] populo voluptates*) secundum veterem consuetudinem, inire etiam festa convivia, si quando exigunt publica vota, decernimus. *Dat. XIII. Kal. Sept. Patavio*[o], *Theodoro V. C. Cos.*[p] (399.)

18. *Iidem AA. Apollodoro Proconsuli*[q] *Africae.* Aedes illicitis rebus vacuas nostrarum[r] beneficio sanctionum ne quis conetur evertere. Decernimus enim, ut aedificiorum quidem sit integer status, si quis vero sacrificio[s] fuerit deprehensus, in eum legibus vindicetur, depositis sub officio idolis, disceptatione habita, quibus etiam nunc patuerit cultum vanae superstitionis impendi[t]. *Dat. XIII.*[u] *Kal. Sept.*[uu] *Patavio*[v], *Theodoro V. C. Cos.* (399.)

19. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA.*[x] *Curtio Pf. P. Post alia:*[xx] [y]Templorum detrahantur annonae et rem annonariam iuvent[yy], expensis devotissimorum militum profuturae. §. 1. Simulacra, si qua etiam nunc in templis fanisque*) consistunt, et quae alicubi**) ritum[z] vel acceperunt[a] vel accipiunt paganorum, suis sedibus evellantur[aa], cum hoc repetita

— c. 16. Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 16. 11 *c.* 64 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. tit. VII. h. libri, not. sup. Theodoretus V, 29; Georgius in vita Ioannis Chrysostomi n. 23. Baron. ad ann. 399, n. 57. — c. 17. Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 17. 11 *c.* 65 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. tit. VII. h. libri, not. sup. Coniungenda est cum c. 18 h. t. et c. 1 C. Th. de Religione (XVI, 11). Cod. Iust. I, 11, 4. Bas. I, 1, 14. Baron. ad ann. 399, n. 56. De historia c. vid. Go. in comm. — c. 18. Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 18. 11 *c.* 66 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. tit. VII. h. libri, not. sup. et c. 17 h. tituli, not. sup. Baron. ad ann. 399, n. 55. — c. 19. Cui. 1. Cui. 2 — Be. Lab. *c.* 19. Aur. Lugd. err. *c.* 30. 11 *c.* 67 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. tit. VII. h. libri, not. sup. Deprompta est una cum c. 43 C. Th. de Haeret. (XVI, 5), quacum coniungenda est, ex c. XII. Sirmond. Vid. c. 42 C. Th. de Haeret. (XVI, 5), not. sup. Baron. ad ann. 408, n. 24.

nia sec. Rein. Sed vide, quae de quinque provinciis Go. disputavit in comm. h. c., Pagius in Critic. ad Annal. Baron. ann. 374, n. 5 sq., Wenckius ad c. 15 C. Th. de Off. vicarii (I, 15). f) Cod. Iust. *abreptas.* Fabr. *eiusmodi.* g) Cod. Iust. *scientiam referantur* et des. sqq. Cui. 1 — Lugd. Fabr. *scientiam * si.* Go. — Ri*. *scientiam * si * ini.* In cod. 11 (qui mox *evectionis*) et in Cui. 2, 2*. Be. Lab. nullum est lacunae signum. Seqq. fugitiva sunt et pertinent, ut Rein. quoque videtur, ad tit. C. Th. de Cursu publ. (VIII, 5) c. 61 vel sqq., quod ansam dedit ad omittenda nonn. vv. Go., probb. Bou. Lab., in comm. locum sic rest.: *Erutas huiusmodi chartas ex eorum manibus ad nostram scientiam, ut et si quas inlicitas evectiones aut suo aut alieno nomine potuerint demonstrare, eas oblatas ad nos mitti decernimus.* Rein. recte quidem add. *referantur* ex Cod. Iust., reliqua vero intacta reliquit. Be.: *scientiam referantur. nec cursum transvectioni postulent, etsi elicitas* etc. Sine dubio unus alterve versus exc. Fortasse haec placent: *referantur* (s. *perferantur*). *Et ne quis posthac illicita temeritate ornamenta transferre praesumat, etsi licitas (esse) evectiones aut suo aut alieno nomine potuerint demonstrare, quas* etc. *) Apud Ri*. deest *aut suo.* **) Mendose Ri*. *inferte.* h) Cod. Iust. *Ravennae.* Fabr. *Ran* 11 *Theod vic* et om. *Cos.* Aur. Lugd. *Coss.* Fabr. om. *IV.* i) 11 *Idem AA ad Euticiano.* Fabr. *Eutichiano.* ii) 11 *templo — sublatus omnis superstitiose.* Ri*. *supestitionis.* k) Go. *Dat.* accipit pro *Proposita* vel *Publicata*, in Chron. pro *Proposita* vel *Reddita*, quia hoc tempore Arcadius Constantinopoli fuerit atque haec c. ad Phoenicem pertineat. kk) 11 add. *ppo.* l) Be. *Damasci.* 11 *vic.* et om. *Cos.* *) Hanc legem Go. negat ad nos pervenisse. m) 11 *conventos.* n) Cui. 1 — Lugd. Lab. *licentiam.* 11 *letitiam*, unde Cui. 2 — Be. *laetitiam.* Etiam Cod. Iust. *laetitiam.* nn) Cod. Iust. *exhiberi* et infra *iniri.* *) Fabr. *voluptatis.* o) 11, Cui. 2, 2*. Lab. *Patavi.* Be. *Patavii.* Fabr. *Dat. III — Patavio.* p) 11 *vic. cons.* Cui. 1 — Lugd. *Conss.* q) Cui. 1 — Lugd. Lab. *P. C.* r) Cui. 1 *nostram*, mendose. s) Go.: „In Sacrificio," prob. Be. t) 11 *vane superstitiosis inpendi.* u) Edidi *XIII.* ex cod. 11, quo facto haec c. in eundem diem incidit atque c. 17 et c. 1 citt. Iam Go. voluit reponi hunc numerum, quem dicit nonnullos habere. Qui sint illi, praeter cod. 11, nescio; nam edd. habent *III.* uu) 11 *Decbr.* v) 11, Cui. 1 — Ri*. Lab. *Patavi.* Be. *Patavii.* Fabr. *Pat. Theodor.* 11 *vic.* et om. *Cos.* Ri. *Coss.* Vid. not. *o* anteced. x) 11 *Impr. Archadius Honor. et Thed. AAA.* Edd. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA.* Go. Be. inducendum esse putant nomen Arcadii, qui iam *Kal. Maiis* h. anni obierit. Solos *Impp. Honor. et Theod.* habent etiam c. XII. Sirm. et c. 43. citt. Videtur igitur in c. sq. scrib. esse *Iidem AA.* Vid. infr. not. d. Quod Go. in Chron. ad servandam vulgatam inscriptionem in mensis, qui subscriptus est, locum *Feb.* substitui vult, id reprobatur cum c. 43 C. Th. de Haeret. cit., tum c. XII. Sirmond. xx) Antecedit enim in c. XII. Sirm. illa pars, quae coniecta est in c. 43 C. Th. de Haereticis (XVI, 5). y) Ap. Sirm. add. *Iam vero*, quibus vv. additis sqq. cohaerent cum illa parte, ex qua c. 43 haustam esse dixi. yy) 11 *iubet.* Cui. 1 — Cui. 2* *iubente.* Go. — Ri*. Lab. *iubent.* Cui. 2, 2* in m. Go. Lab. corr. *iuvent*, quod Be. ex c. XII. Sirm. et Fabr. rest., recte. Vid. supr. XIII, 1, 6, not. *b* et XIII, 9, 11, not. *i.* Go.: „Eodem, inquit, sensu est, qui huic reponat *sublevantur* ex *lege seq.* (§. 2). Sed illud (*iuvent*) verissimum." *) 11 *fanisquae.* Cui. 1 *famisque.* **) Sirm. *aliquem.* z) 11, Cui. 1 — Ri*. Fabr. *ritu.* Go. em. *ritum*, quod Sirm. habet et Lab. Be. repos. a) 11, Cui. 2 — Ri*. Fabr. *acceperint.* In Fabroti edit. ultima excid. haec vox err. typ. aa)

sciamus saepius sanctione decretum. §. 2. Aedificia ipsa templorum, quae in civitatibus vel oppidis vel extra oppida sunt, ad usum publicum vindicentur, arae locis omnibus destruantur, omniaque templa in[b] possessionibus nostris ad usus accommodos[bb] transferantur; domini destruere cogantur. §. 3. Non liceat omnino in honorem sacrilegi ritus funestioribus locis[c] exercere[cc] convivia vel quicquam solennitatis agitare*). Episcopis quoque locorum haec ipsa prohibendi ecclesiasticae manus tribuimus facultatem**); iudices autem viginti librarum auri poena constringimus et pari forma officia eorum, si haec eorum fuerint dissimulatione neglecta. *Dat. XVII.*[d] *Kal. Dec. Romae, Basso et Philippo Coss.**) (408.)

20. *Impp.*[dd] *Honorius et Theodosius AA.*[e] .... Sacerdotales paganae superstitionis competenti coercitioni[f] subiacere praecipimus, nisi intra diem Kalendarum Novembrium de Karthagine decedentes ad civitates redierint genitales: ita ut simili quoque censura per totam Africam sacerdotales obnoxii teneantur, nisi de metropolitanis urbibus discesserint et remearint[g] ad proprias civitates. §. 1. Omnia etiam loca[h], quae sacris error veterum deputavit, secundum divi Gratiani constituta[i] nostrae rei iubemus sociari, ita ut ex eo tempore, quo inhibitus est publicus sumptus superstitioni deterrimae[k] exhiberi, fructus ab incubatoribus exigantur: cum eo iure[l], ubicunque[m] ad singulas quasque[n] personas vel praecedentium principum largitas vel nostra maiestas voluit pervenire, id in eorum[o] patrimoniis aeterna firmitate perduret. Quod[p] non tam per Africam quam per omnes regiones in nostro orbe positas custodiri decernimus. §. 2. Ea autem, quae[q] multiplicibus constitutis ad venerabilem ecclesiam voluimus pertinere, Christiana sibi merito religio vindicabit[r], ita ut omnis expensa illius temporis ad superstitionem pertinens, quae iure damnata est, omniaque loca, quae Frediani, quae Dendrophori, quae singula quoque[s] nomina et professiones gentiliciae tenuerant epholis[t] vel sumptibus deputata, fas sit[u], hoc errore summoto, compendia nostrae domus sublevare. §. 3. Sane quae quondam sacratae[uu] sacrificiis deceptionem hominum praestiterunt, ab usibus lavacrorum vel publicis affectibus[v] separentur, ne illecebram errantibus praestent. §. 4. Chiliarchas insuper et centonarios*), vel qui sibi plebis distributionem usurpare dicuntur, censuimus removendos, ita ut capitalem sententiam non

— c. 20. Cui. 1 — Be. Lab. c. 20. 11 c. 68 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. tit. VII. h. libri, not. sup. Cod. Iust. I, 11, 5, multis omm. Bas. I, 1, 15. Cf. supr. XII, 1, 176, not. sup.

Sirm. revellantur. b) *in* deest ap. Go. — Ri*. bb) 11 *repetitas — sanctione — destruatur — ad husus.* 11, Cui. 1 *ad commodos.* Sirm. Cui. 2 — Ri*. Fabr. *adcommodos.* Aur. Lugd. (om. *ad*) *commodos.* c) Ita quoque Sirm.; Go. cj. *locis.* cc) Sirm. *exigere.* 11 *distruere — in honore — vel quisquam.* *) 11, Sirm. *agitari.* Sed etiam *agitare* recte se habet. **) Seqq. ap. Sirm. ita scripta sunt: *Nam et agentum in rebus executionem Maximi, Adiani, Eutychi, ut ea, quae generalibus legibus contra Donatistas, Manichaeos atque huiusmodi haereticos vel gentiles statuta sunt, impleantur, indulsimus. Qui tamen scient in omnibus modum statutorum esse servandum, ut ea, quae contra vetitum videntur esse commissa, mox iudicibus iuxta vim legum deferant vindicanda. Quos quidem viginti librarum auri poena statutae dudum mulctae constringet, pari mulcta officiis ordinibusque proposita, si haec, quae statuimus, eorum fuerint dissimulatione neglecta, Curti parens carissime atque amantissime. Quod ad continendos hominum mores religionemque provisum, et ad rectores provinciarum sublimis magnificentia tua faciet pervenire et digno per omnes iubebit vigore servari.* d) Vid. c. 43 cit., not. *u* et not. *x* anteced. Ex c. XII. Sirm. apparet subscriptionem contractam esse a C. Th. compositoribus; nam data est lex anno 407, quo Honorius Romae fuit, proposita anno 408. Recte igitur se habet subscriptio apud Sirm., falso in C. Th. Contra recte se habet inscriptio huius et sequentis c., falsa autem est in c. 43 cit. et ap. Sirmondum. *) 11 *Romam — cons.* Etiam Go. Ri. *Cons.* Lab. 402, err. dd) Vid. not. *x* et *d* anteced. 11, Ri. Ri*. *Imp.* e) Deest is, cui h. c. inscripta est. Lacunae signum nullum est in edd. Cui. 1 — Lugd. Ri. — Be. Lab. In Cui. 2, 2* adduntur tredecim puncta, ap. Go. septem, ap. Fabr. duo asterisci et in Cod. Iust. vv. *populo Carthaginiensi*, hoc quidem impr. Go., qui praefecti praet. alicuius nomen requirit. Rein. add. *Aureliano Pf. P.* ex c. 4 C. Th. de incestis nuptiis (III, 12). f) Cui. 1 — Lugd. *coerctioni.* Fabr. *coertioni.* 11 *pagante — precibus — die Kalendarum.* g) 11 *Cartagine* (Cui. 1 — Lugd. Lab. Fabr. *Carthagine*) — *censuram — remearent.* h) Cum vv. *Omnia loca* incip. c. 5 Cod. Iust. cit. 11 om. *loca.* Ibidem *orror* pro *error.* i) In Cod. Iust. om. *secundum — constituta.* k) 11 *publico sumptus est superstitioni deterrime exhibere.* Go. pro *deterrimae* cj. *veterrime* et Be. *taeterrimae*, sed recte Go. nil mutat. Similiter supra XVI, 5, 41 *pravae opinionis* et XVI, 5, 52, §. 4 *a prava religione.* l) Cod. Iust. *sociari. Quod autem ex eo iure.* m) Go. cj. *ut quodcunque*, sine necess. n) Cod. Iust. *quascunque.* o) 11 *pervenire idoneorum.* p) Cod. Iust. om. *Quod — decernimus.* 11 *Affricam.* q) Cod. Iust. *Ea vero, quae.* r) Ita Be., iubente Go., ex Cod. Iust.; 11, rell. edd. *vindicavit.* Vid. supr. XV, 9, 2, not. *t.* Seqq. des. in Cod. Iust. Ceterum 11 *volumus — si merito.* s) Go. om. *quaeque.* 11 *que iure — omnique locaque Frediani que Dendropholi que singula — professionis gentilicie.* t) 11 *espholis*, quod sec. Go. vetus habet, i. e. cod. 11, quem consuluit. Cui. 1 — Ri*. Lab. *epholis.* Fabr. *ephotis.* Marcil. in Sueton. (vit. Vespas. c. 5) Go. Rein. Lab. em. *epulis*, quod Be. rest. In commentario, iis quae cj. relectis, *ephodiis* i. e. viaticis, *ephodis*, *ephomiis*, Go. tuetur vulgatam scripturam his vv.: *Epholis*, qua voce indicari videantur sumptus annui, seu totius anni: „ἐφ' ὅλον ἐνιαυτὸν, ut Ἐφόλια generaliter ea omnia sint, quae ▪ annum ferme solidum, integrum usum praestant et conduntur, ἐφ' ὅλον ἐνιαυτὸν θησαυριζόμενα." Restitui *epholis.* u) 11, Til. — Ri*. Fabr. *fas est.* Go. em. *fas sit*, quod rest. Lab. Be. Hic add.: „Ceterum ponitur pro *iubeatur.*" 11 *deputate.* uu) Go.: „Sacrata simulacra scilicet, vel sacratae imagines scilicet." Lab.: „Supple, *imagines.*" Forte *sacrata.* v) Go. Rein. Lab. em. *adspectibus*, recte. 11 *sublevari. Sane* (om. *quae*) *quondam consacrate — homine — separarentur.* *)

evadat, si qui aut volens ad huius modi nomen accesserit, aut passus fuerit vel invitum se huius modi praesumptioni atque invidiae deputari [x]. *Dat. III. Kal. Sept. Ravennae, Honorio X. et Theodosio VI. AA. Coss.* [xx] (415.)

21. *Iidem AA. Aureliano* [y] *Pf. P. II.* [z] *Post alia:* Qui profano pagani [a] ritus errore seu crimine polluuntur, hoc est gentiles, nec ad militiam admittantur [b], nec administratoris vel iudicis honore decorentur. *Dat. VII.* [c] *Id. Dec.* [d] *D. N. Theodosio A.* [e] *VII. et Palladio Coss.* (416.)

22. *Iidem AA. Asclepiodoto Pf. P. Post alia:* Paganos, qui supersunt [f], quamquam iam nullos esse credamus, promulgatarum legum iam dudum praescripta compescant etc. *Dat. V. Id. April. Constantinopoli, Asclepiodoto et Mariniano Coss.* (423.)

23. *Iidem AA. Asclepiodoto Pf. P. Post alia:* Paganos, qui supersunt [g], si aliquando in exsecrandis daemonum sacrificiis fuerint comprehensi, quamvis capitali poena [h] subdi debuerint, bonorum proscriptione et exsilio coerceri [i]. *Dat. VI. Id. Iun. Constantinopoli, Asclepiodoto et Mariniano Coss.* [k] (423.)

24. *Iidem AA.* [l] *Asclepiodoto Pf. P. Post alia:* Manichaeos illosque, quos Pepuzitas [m] vocant, nec non et eos, qui omnibus haereticis hac una sunt persuasione peiores, quod in venerabili die Paschae ab omnibus dissentiunt, si [n] in eadem amentia perseverant, eadem poena *) multamus, bonorum proscriptione atque exsilio [o]. §. 1. Sed hoc Christianis [p], qui vel vere sunt vel esse dicuntur, specialiter demandamus, ut Iudaeis ac paganis in quiete [q] degentibus, nihilque tentantibus turbulentum legibusque contrarium non audeant manus inferre, religionis auctoritate abusi. Nam si [r] contra securos fuerint violenti, vel eorum bona diripuerint, non ea sola, quae abstulerint, sed conventi in triplum et quadruplum [s], quae rapuerint, restituere compellantur [t]. Rectores etiam provinciarum [u], officia et principales [v] cognoscant, se, si fieri permiserint [x], ut [y] eos, qui fecerint, puniendos. *Dat. VI. Id.* [z] *Iun. Constantinopoli, Asclepiodoto et Mariniano Coss.* (423.)

25. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Isidoro* [a] *Pf. P.* Omnibus sceleratae mentis paganae exsecrandis [b] hostiarum immolationibus damnandisque sa-

— c. 21. Cui. 1 — Be. Lab. c. 21. 11 *c.* 69 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). 15, 50, 51 *c.* 2 h. t. Vid. tit. VII. h. libri et h. tit., not. sup. Zosimus V, 46. De Cedreno vid. Go. in comm. h. c. Baron. ad ann. 416, n. 37. — c. 22. Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 22. In cod. 11 deest h. c.; est igitur codex ille, ex quo Cuiacius ann. 1566. h. lib. supplevit, solus huius c. fons. Vid. Summ. C. Th. p. XI. Coniungenda est cum c. 59 C. Th. de Haeret. (XVI, 5), c. 26 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8), c. 5 C. Th. Ne Christ. mancip. (XVI, 9). Theodoretus V, 37. Nicephorus XIV, 9. Baron. ad ann. 423, n. 6. — c. 23. Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 23. 11 *c.* 70 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. tit. VII. h. libri, not. sup. Coniungenda est cum c. 24 h. t., c. 60 C. Th. de Haeret. (XVI, 5), c. 27 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8). Ed. Th. cap. CVIII. Baron. ad ann. 423, n. 7. — c. 24. Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 24. 11 *c.* 71 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. tit. VII. h. libri, not. sup. et c. 23 h. t., not. sup. Cod. Iust. I, 11, 6 mut. Bas. I, 1, 16. Pars legis fugitiva est. In h. c. incipit fol. XIII. cod. I. s. totius palimps. Taurin. fol. XLIII. a doctissimo Vesmio inventum, qui scripturae diversitatem mecum humanissime communicavit. Vid. infra not. *x.* — c. 25. I. (?), Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 25. 11 *c.* 72 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. tit. VII. h. libri, not. sup. Theodoretus V, 37. Baron. ad ann. 426, n. 5.

Fabr. Go. in comm. *centenarios* et infra Fabr. *ad eiusmodin.* Etiam Rein. em. *centenarios.* 11 *prestent Ciliarcas et Centonarius.* Cui. 1 — Lugd. *Centonarias.* x) 11 *si quis — uiusmodi acesserit — invidie.* xx) Go. — Be. Cod. Iust. *Ravennae;* rell. *Rav.* s. *Rav.*, praeter 11, qui *Ravenna.* Deinde 11 *Thed. VII āā* et om. *Coss.* Fabr. om. *AA.* y) 50, 51 *Auriliano.* z) Ex codd. 50, 51; 11, 15, edd. om. *II.*, sed Be. in not. add. *II.* post *Aurel.* Ceterum 15 *Aureliano Praeposito* et om. *Post alia.* a) 11 *pagano.* 15 *Eorum qui pr. p.* b) 15, 50, 51 *gentiles nemo ad m. admittatur.* Mox 11 *iudices.* c) 15 *VI.* d) 15, 50, 51 *Sept.* et om. *D. N.* e) Ex codd. 15, 50, 51; 11, edd. om. *A.* 11 *teod. — Cons.* f) Similiter c. 23 h. t. g) Vid. not. *f* antec. h) Ita 11, Cui. 1. Cui. 2 — Ri°. Lab.; Aur. Lugd. Go. in not. Be. *poenae.* Sed vid. c. 6 h. t., not. *s.* i) Go.: „Praecipimus scilicet repetita hac voce ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, et quidem ex *d. l.* 60. *supr. de haeretic.* cui haec subiicienda est.“ Lab. in m.: „Supple, *iubemus.*“ Be. in not.: scil. *praecipimus.*“ Ego assentior Go. In ea parte legis, quae antecedit h. c., scriptum erat *iubemus* s. *praecipimus*, quod v. C. Th. conditores omiserunt h. l. repetere. Vid. quid dictum sit supra XI, 5, 3, not. *p*, XI, 20, 6, not. *u* et XII, 6, 11, not. *n.* 11 *proscriptio ad exilium coherceri.* k) 11 om. *Asclepiodoto et Mariniano Coss.* l) 11 om. *Iidem AA.* Cod. Iust. om. *Post alia.* m) 11 *Petitas*, ut Aur. Lugd.; Cui. 1. Cui. 2 — Ri°. Lab. *Pepitas.* Fabr. *Pepuxitas.* Go. Rein. em. *Pepuzitas*, etsi in comm. Go. etiam *Pepyzitas* scribit. Be. ed. *Pepuzitas.* Vid. c. 59 C. Th. de Haeret. (XVI, 5), not. *u* et c. 5 Cod. Iust. de Haeret. (I, 5). Mox 11 *ac* pro *hac.* n) Cui. 1 — Lugd. Lab. om. *si.* *) Go.: „Qua Paganos scilicet: Relativa quippe haec vocula, ad superiorem proxime *l.* 23. quam huic coniungendam dixi.“ o) Vv. *bonorum proscriptione atque exsilio* Go. irrepticia esse contendit. Err. Be.: „*sed* irreptitium putat Gfr.“ Explicatur his v. *eadem.* p) In vv. *Christianis, qui vere sunt* inc. c. 6 Cod. Iust. cit. 11 *dicunt.* q) Cui. 1 — Lugd. Fabr. *inquiete*, ut 11. Cod. Iust. *quiete*, om. v. *in.* Sed Bas. ἐν ἡσυχίᾳ. r) 11 om. *si.* s) Cod. Iust. *sed convicti in duplum*, om. *et quadruplum.* t) Cod. Iust. *compellentur.* u) 11 add. *et*, ut Cod. Iust. Aur. Lugd. *provinciarum et officia pr.* v) 11, Cui. 1 — Ri°. Fabr. Lab. *provinciales.* Go. ex Cod. Iust. em. *principales*, quod Be. rec., recte. Bas. πρωτεύοντες τῶν πόλεων. x) Cod. Iust. *cognoscant, se, si non ipsi talia vindicent, sed fieri a popularibus haec permiserint.* 11 *permiserit.* Inde a v. *cognoscant* incipit fol. XIII. cod. I. (s. totius codicis Taur. XLIII.) a Vesmio inventum, in quo pergitur usque ad finem C. Th. y) Ita 11, Cui. 1 — Lugd. Lab. Cod. Iust. Go. in not. Be.; Cui. 2 — Ri°. Fabr. *et*, male. z) Cod. I. *K.*, i. e. Kal. 11 *cons.* a) Cod. I. *Isodoro.* 11 *Imp — hisidoro.* b) Cod. I. *Omnibus sceleratae men* | . . . . . . *exegrandis.* „Fuit ergo, inquit doctissimus Vesme, *paganis*, ut vult Go. cuius nota deest ap. Ri.“ Sed quomodo cod. I. hanc cj. con-

crificiis ceterisque antiquiorum[c] sanctionum auctoritate prohibitis interdicimus, cunctaque eorum fana, templa, delubra, si qua etiam nunc restant integra, praecepto magistratuum[d] destrui, collocationeque[e] venerandae Christianae religionis signi[f] expiari praecipimus: scientibus universis, si[g] quem huic legi[h] apud competentem iudicem idoneis probationibus illusisse constiterit, eum morte esse multandum[i]. *Dat. XVIII.*[k] *Kal. Dec. Constantinopoli, Theodosio XV. et Valentiniano IV.*[l] *AA. Coss.* (435.)

TIT. XI. DE RELIGIONE[m].

1. *Impp. Arcadius et Honorius AA. Apollodoro Proconsuli Africae*[n]. Quoties de religione agitur, episcopos[o] convenit agitare[p]; ceteras vero causas, quae ad[q] ordinarios cognitores vel ad usum publici iuris pertinent, legibus oportet audiri. *Dat. XIII.*[r] *Kal. Sept. Patavio*[s], *Theodoro V. C. Cos.* (399.)

Haec lex interpretatione non indiget[t].

2. *Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA. Diotimo*[u] *Proconsuli Africae.* Edictum[*]), quod de unitate per Africanas[v] regiones clementia nostra direxit, per diversas provincias[x] proponi volumus, ut omnibus innotescat[y], Dei omnipotentis unam et veram fidem catholicam, quam recta credulitas[z] confitetur, esse retinendam[a]. *Dat. III. Non. Mart. Ravennae*[b], *Stilicone*[c] *II. et Anthemio*[d] *Coss.* (405.)

3. *Impp. Honorius et Theodosius*[e] *AA. Marcellino*[f] *suo salutem.* Ea, quae circa catholicam legem[g]

Tit. XI. I., Cui. 1 — Be. Lab. *Tit. XI.* 8 *Tit. VIII.* 15 *Tit. XIV.* 50, 51 *Tit. X.* 6, 7, 10, 12, 16, 18, 20, 21, 28, 36, 40, Sich. L. R. U. *Tit. IV.* 31, 35 *Tit. II.* Til. *Tit. VIIII.* 9, 11 (in ea parte, qua Br. Al. continetur), 13, 14, 17, 24 — 27, 29, 30, 32 — 34, 37 — 39, 42 — 44, 46, L. ap. Be. (?) Aeg. *Tit. V.* Vid. tit. III — V., VII. (ubi etiam de codd. 5, 11 dictum est), VIII. h. libri, not. sup., supr. XVI, 5, 66, not a, XVI, 8, 3, not. sup. Recte Go. omnes huius tit. leges ad Africam spectare dicit. — c. 1. I., 8, 12, 15, 20, 28, 33, 34, 36, 40, 50, 51, Sich. — Be. Lab. L. R. U. *c.* 1. 11 *c.* 73 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. tit. VII. h. libri, not. sup. 39 *c.* 2. Vid. supr. XVI, 9, 1, not. sup. In rell. Br. Al. codd. Aeg. c. un. Coniungenda est cum c. 17 et 18 C. Th. de Paganis (XVI, 10). Indigitatur in Nov. Valentin. de Episcop. iudicio (ed. Berol. p. 1347). Cf. c. 1, XVII, XVIII. Sirm., c. 7 Cod. Iust. de Episcop. aud. (I, 4) et Nov. Maioriani de Episcopali iudicio (ed. Berol. p. 1390), Ambrosii ep. 32 ad Valentinianum Iun. s. 13 et 14 ed. Paris. 1614. Subscr. deest in codd. 26, 28, 36, 40, et in nonn. codd. om. interpretis vv. — c. 2. I., 8, 15, 50, 51, Cui. 1 — Be. Lab. *c.* 2. 11 c. 74 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. tit. VII. h. libri, not. sup. Monum. Vetera ad Hist. Donatist. pertinentia, ed. Dupin. l. c. p. 218. Baron. ad ann. 405, n. 27. — c. 3. I., 8, 15, 50, 51, Cui. 1 — Be. Lab. c. 3. 11 *c.* 75 C. Th. Ne sanctum baptisma (XVI, 6). Vid. tit. VII. h. libri, not. sup. 12, 20, 28, 33, 34, 36, 40, Sich. Til. L. R. U. *c.* 2. 46 c. 1, i. e. *c. un.* In rell. Br. Al. codd. Aeg. deest h. c. Hausta est ex Mandato Honorii et Theodosii ad Marcellinum, quod Go. (quem secuti sunt Ri. Ri*.) ex Collatione Carthaginiensi Cognit. I, n. 4, Cognit. III, n. 29 huc transtulit, quasi pertineret ad Codicem Theodosianum. Capit. (Ben. Lev.) VI, 367, VII, 287. Baron. ad ann. 410, n. 50. Subscr. deest in codd. 28, 36, 40.

firmet, non assequor: quamquam, si eam confirmaret, non dubitarem recipere eam. 11 *Omnes sceleratae mentes paganae execrandis.* c) 11, Cui. 1. Cui. 2, 2* *antiquorum*; rell. edd. *antiquarum*. In illa scriptura latet *antiquiorum*, quod rec. ex cod. I. Fabr. om. *ceterisque.* d) I., 1 *magistratum.* e) I., 11 *conlatione*; edd. *conlocationeque*. Cui. sine dubio e cod. suo recte ed. *conlocatione.* f) I. *religionisigni.* g) I. om. *si.* h) 11 *legem,* i) 11 *multendum.* k) Ita I., 11; edd. ante Be. *XVIIII.*, quod stare non posse dicit Be. ideoque mutat in *XIIX.* (i. e. *XVIII.*) Cf. Tillem. l. c. T. VI, p. 117, not. 1. l) I. *Theod XV et Valano* (cum virgula per literam *l* traiecta) *III* (om. *AA.*) $\overline{\text{?ss}}$. „Eo, inquit Vesme, persanatam subscr." 11 *Theod. XII et Val. III AA.* et om. *Coss.* Cui. 1 — Lugd. Fabr. Go. — Ri*. *Theod. XII. et* (Go. et Ri. om. *et*) *Valent. IV. AA. Conss.* et additur in edd. Go. — Be. annus 426. Cui. 2, 2*. Fabr. Be. *Theod. XII. et* (apud Be. excidit *et*) *Valent. II. AA. Coss.*, ut Go. in not. corr. pro *IV.* Ex diversis illis scripturis liquet scribendum esse *Theodosio XV. et Valentiniano IV. AA. Coss.* (435.) Hoc et sq. anno Isidorum fuisse Pf. P. Orientis, testantur c. 8 C. Th. de Princip. ag. in reb. (VI, 28), c. ult. C. Th. de Cohort. (VIII, 4), c. 187 — 192 C. Th. de Decurionibus (XII, 1), aliae leges. Eum Pf. P. anno 426 fuisse, haec sola lex testatur, iam vero correcta.

m) 8 *Refugione.* Multi codd. *Relegione.* De cod. 11 vid. tit. VII. h. libri, not. sup. n) 11 *Imp. Archadius* et multi codd. habent *Archadius*; alii *Appolodoro*; alii om. *Proc. Afr.* aut solum v. *Africae.* o) 10, 18 $\overline{\text{epo}}$. 15, 28, 36, 40, 50, 51 *episcopis.* 25 *episcoporum.* Nonn. codd. *conveniet.* p) Ita fere omnes codices, etiam I., 6, 7, 21, L. apud Be. (?) Sich. in m. Til. — Lugd.; 11, 15, 20, 28, 36, 40, 50, Sich. Cui. 2 — Be. Lab. *iudicare.* Non insolens est haec vocis *agitare* notio. Cf. Dirksenii Manual. v. *Agitare.* q) 11 om. *quae ad.* Nonn. codd. *ceteris vero caussis* et mox *usus* (ubi 11 *husum* et in Br. Al. *usum publicum*, ut 40)—*pertinet* — *audire.* r) I., 6 — 8, 10 — 18, 21, 27, 29, 30 — 34, 37, 39, 42 — 44, 50, 51, Sich. in m. Til. — Lugd. Lab. *XIV.*; 9, 24, 25, 38, Sich. Cui. 2 — Be. *XIII.*, ut c. 17, 18 citt., quibuscum haec coniungenda est. 20 *XVI.* 32 *XI.* 21 *Feb.* pro *Sept.* L. R. U. *IIII.* s) Rep. ex nonn. codd. *Patavio.* Plerique codd., etiam I., edd. *Patavi.* Vid. c. 17 cit., not. o et c. 18 cit., not. v. 31 *ppavi.* 35 *papavi.* 8 om. *Kal.* — *Coss.*, in aliis codd. om. aut *Patavi*, ut in 20 aut, ut in I. et 50, *V. C.*, quae sigla in aliis, ut 11, 21 mut. in *Vic.* Scribitur etiam *Theudoro.* Aur. Lugd. *Conss.* I. $\overline{\text{?ss}}$. 20 *Th. aug. c. c. s. s.* t) Interpretatio deest in Til. — Lugd. Go. Lab. et in nonn. Br. Al. codd. 21 *eget* pro *indiget.* u) Ita 15, 50, 51; 11, edd. *Diotimio.* I. (pro *Honorius* — *Afric.*) *Hon āā cl.* 11 *Imp. Archadius* — *Thed.* 8 om. *Diot. Proc. Afr.* *) Vid. supr. XVI, 5, 38, XVI, 6, 3 — 5. v) 11 *Africanos.* x) Ex cod. I., ubi *diversa* (sed ponitur *s* supra *a*) *provin|cias proponi*, sed videntur literae *cias propon* abscissae esse. 11, edd. *diversa proponi.* y) 11 *innotescant.* z) I. *fidelitas.* 15 *fides.* a) I., 8 *retinenda.* b) I. *Consip* $\overline{\text{Rau}}$. 11 *Ravenna.* Edd. *Rav.* s. *Rav.* 8 om. *Rav.* — *Coss.* c) Go. — Ri*. *Stilichone.* d) 50, 51 *Antimio.* 11, Cui. 1 — Lugd. *Antemio* et 11 *cons.* e) 11 *Imp.* — *Teod.* 15 *Id. aug.* f) 8 *Marciliano.* 28 *Marcelius.* g) Ita I., 11, 12, 15, 20. 28, 36, 40,

vel olim[h] ordinavit antiquitas[i], vel parentum nostrorum[k] auctoritas religiosa constituit[*]), vel nostra serenitas roboravit[l], novella *superstitione* summota[m], integra et inviolata[n] custodiri[o] praecipimus[p]. *Dat. prid.*[q] *Id. Oct.*[r] *Ravenna*[s], *Varane*[t] *V. C.*[u] *Cos.*[v] (410.)[x]

Haec lex interpretatione non indiget[y].

50, 51, Mandatum ad Marcellinum, Go. et Lab. in not. pro *fidem*, quam v. 8 et edd. habent. 33, 34 om. *legem*. h) 20, Sich. — Lugd. Lab. om. *olim*. i) 11 *antiquitus*. 28, 36, 40 om. *antiquitas — constituit*. Fol. 174 cod. 12 terminatur in v. *antiquitas;* proximum fol. deest cum rell. h. c. vv. k) 15 *nostrorum parentum*. *) 11 in Br. Al. *continuit*. l) 8 *moderavit*. m) 8 *superinstitutione*. 15 *novella summota superstitione*. 40 *superstitionem*. 20, Sich. — Lugd. Lab. *remota*. Mandatum ad Marcellinum *novella surreptione submota*. n) 11 (in Br. Al.), 28, 35, 40 *integra intibataque*. o) Ita I., 11, 15, 20 supr. lin.; rell. *custodire*. Iam Go. em. *custodiri* aut ex Mandato ad Marcellinum *custodies*. p) 8 *praecepimus*. q) Ita I., 8, 11, 15, 50, 51, Mand. ad Marcellinum; 20, edd. *IV*. 33, 34 *III*. r) 8 om. *Oct. — Cos*. s) Edd. *Ravennae* et, ut videtur cod. I.; rell. codd. *Ravenna*. t) Ita Mandatum ad Marcellinum, codd. I., 11, Cui. 2 — Be. Lab., prob. Go. Similiter 20 *barane* et 33, 34, 50, 51 *Varano*. 15 *Varrone*. 11 in Br. Al., Sich. — Lugd. *Bautone*, impr. Go. u) 11, 33, 34 *vic*. 15, 20 *viro clarissimo*. In cod. I. excid. *V. C.* v) I. *css*. 20 om. *Cos*. 11 in Br. Al. *augusto V.* pro *V. C. Cos*. Theodosianum Codicem hic terminari demonstravi in Diss. de Constitutionibus, quas Sirmondus Parisiis ann. 1631. edidit. Lipsiae 1840. 4. p. 13sq. Codex I. h. vv. add. (*Expl. T)heod. Constitutionum Lib. XVI Utere Felix Feliciter*. Til. add. *Finis*. Vid. not. y. x) Lab. 405. y) 11 (in Br. Al.), Cui. 2 — Ri*. *Ista*. Interpretis vv. om. in edd. Til. — Lugd. Lab. Sich. add. *Codicis Theodosiani Libri XVI. Et Ultimi Finis*, Br. Al. codd. *Explicit liber XVI.* (ut 20) sive *Expliciunt libri Theodosii feliciter*, ut 11 aut simili modo. Cui. 2, 2* add. *Explicit Liber XVI. Codicis Theodosiani Feliciter* et Go. — Ri*. comment. h. c. subiiciunt *Finis Codicis Theodosiani*. Vid. not. v anteced.

SERIES CHRONOLOGICA CONSTITUTIONUM

QUAE CODICE THEODOSIANO CONTINENTUR[a].

IMP. CONSTANTINUS A.

312.

Constantino A. II. et Licinio A. II. Coss.

c. 1 de Relationibus XI, 29
c. 1 de Appellationibus XI, 30 } — ad Claudium Plotianum Correctorem Lucaniae et Brittiorum — Dat. VI. * Kal. Ian. Treviris (312). Acc. VIII. Id. Febr. Regio (313).

313.

Constantino A. III. et Licinio A. III. Coss.

c. 1 de Petitionibus X, 10
c. 1 de Censu XIII, 10 } — ad Populum — PP. XV. Kal. Febr. Romae.
c. 1 de Relationibus XI, 29
c. 1 de Appellationibus XI, 30 } — ad Claudium Plotianum Correctorem Lucaniae et Brittiorum — Dat. VI. * Kal. Ian. Treviris (312). Acc. VIII. Id. Febr. Regio (313).
c. 1 de Actoribus et Procuratoribus X, 4 — ad Philippum Vicarium urbis — Dat. III. Non. Mart. Heracleae.
c. 1 de Bonis vacantibus X, 8 — ad Aemilium V. P. Rationalem — Dat. VI. Id. Mart. Mediolano.
c. 1 de Decurionibus XII, 1 — ad Evagrium Pf. P. — PP. Id. Mart.
c. 2 de Censu XIII, 10 — ad Eusebium V. P. Praesidem Lyciae et Pamphyliae — Dat. Kal. Iun.
c. 1 de Testimoniali VII, 21 — ad Rufinum Pf. P. — PP. IV. Id. Aug. Sirmio.
c. 1 de Off. procons. et leg. I, 12
* c. 2 de Annon. et trib. XI, 1
* c. 1 de Exactionibus XI, 7 } — Aeliano Proconsuli Africae — Dat. III. * Kal. Nov. Treviris.
c. 1 de Episcopis XVI, 2 — . . . . . — Dat. prid. Kal. Nov.
c. 1 de Poenis IX, 40
c. 2 de Appellationibus XI, 30
c. 1 Quorum appellationes XI, 36 } — ad Catulinum. . . — Dat. III. Non. Nov. Treviris (313). Acc. XV. Kal. Maii Hadrumeto (314).

314.

Volusiano et Anniano Coss.

c. 1 ad L. Iuliam Maiestatis IX, 5 — ad Maximum Pf. U. — PP. Kal. Ian.
c. 1 de Curatoribus XII, 11 — Locrio Verino suo salutem — PP. III. Kal. Febr.
c. 1 de Dilation. II, 7 — ad Ursum Vic. — Dat. II. Non. Mart.
c. 1 de Naviculariis XIII, 5 — ad Volusianum . . . — Dat. XIV. Kal. April.
c. 1 de Adm. et peric. tut. et cur. III, 30 — . . . . . — Dat. VII. Kal. April. Treviris.
c. 1 ad SC. Claudian. IV, 11 — ad Probum. . . — PP. Kal. April.
c. 1 de Poenis IX, 40
c. 2 de Appellationibus XI, 30
c. 1 Quorum appellationes XI, 36 } — ad Catulinum. . . — Dat. III. Non. Nov. Treviris (318). Acc. XV. Kal. Maii Hadrumeto (314).
c. 1 de Ingen. qui temp. tyr. serv. V, 6 — ad Volusianum. . . — PP. VIII. Kal. Maii Romae.
c. 1 de Privilegiis eorum, qui in S. P. mil. VI, 35 — Palatinis bene meritis suis salutem — Dat. IV. Kal. Nov. Treviris.
* c. 1 de Concussionibus advocatorum VIII, 10
* c. 1 de Advocato fisci X, 15 } — Aeliano Proconsuli Africae — Dat. VI. Id. Nov. Treviris (314). Acc. XV. Kal. Mart. Karthagine (315).
c. 1 de Div. rescr. I, 2 — Antiocho Praef. Vigil. — Dat. III. Kal. Ian. Treviris.

315.

Constantino IV. et Licinio IV. AA. Coss.

c. 1 de Cursu publico VIII, 5 — ad Constantium . . . — Acc. XI. Kal. Febr. Caralis.
* c. 1 de Concussionibus advocatorum VIII, 10
* c. 1 de Advocato fisci X, 15 } — Aeliano Proconsuli Africae — Dat. VI. Id. Nov. Treviris (314). Acc. XV. Kal. Mart. Karthagine (315).
c. 2 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — ad Volusianum Pf. U. — PP. V. Kal. Mart. Romae.
c. 1 de Diversis officiis VIII, 7 — ad Versennium Fortunatum Consularem aquarum — Dat. VIII. Id. Mart. Thessalonica.
c. 1 Si petitionis socius X, 14 — ad Mygdonium Castrensem S. Palatii — Dat. XII. Kal. April. Antiochia.
c. 2 de Poenis IX, 40 — Eumelio . . . — Dat. XII. Kal. April. Cabilluno.
c. 1 de Thesauris X, 18 — ad Rationales — Dat. III. Kal. April.
c. 1 de Cohortalibus VIII, 4 — ad Constantium Pf. P. — Dat. IV. Kal. Maii.
c. 2 de Cohortalibus VIII, 4 — Edicto suo ad Afros — PP. VI. Id. Maii Karthagine.
c. 1 de Alimentis, quae inopes parentes de publico petere debeant XI, 27 — ad Ablavium. . . — Dat. III. Id. Maii Naisso.

a) Asteriscis notantur constitutiones, quarum dies s. consulatus incertus est.

c. 2 de Naviculariis XIII, 5 — Amabiliano Praefecto annonae — Dat. Kal. Iun. Treviris.
c. 1 de Pignor. II, 30 — ad universos Provinciales — Dat. IV. Non. Iun. Sirmii.
* c. 1 de Annona et tributis XI, 1 — ad Proclianum . . . — Dat. XV. Kal. Iul. Constantinopoli *.
* c. 1 de Maternis bonis VIII, 18 — Consulibus, Praetoribus, Tribunis plebis, Senatui salutem dicit — Dat. XV. Kal. Aug. Aquileia. Recitata apud Vettium Rufinum Pf. U. in Senatu Non. Sept.
c. 1 ad Legem Fabiam IX ,18 — ad Domitium Celsum Vicarium Africae — Dat. Kal. Aug.
c. 1 de Off. rect. prov. I, 16 — Rufino Octaviano Correctori Lucaniae et Brittiorum — Dat. III. Non. Aug. Treviris.
c. 2 de Div. rescr. I, 2 —ad Populum — PP. IV. Kal. Sept. Romae.
c. 3 de Appellationibus XI, 30 — ad Probianum Proconsulem Africae — Dat. VIII. Kal. Sept. Rom.
c. 1 de Iure fisci X, 1 — ad Populum — Dat. Id. Sept. Roma.
c. 1 de Centonariis XIV, 8 — ad Evagrium Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Oct. Naisso. Acc. VIII. Id. Nov.
c. 2 de Decurionibus XII, 1 — ad Crispinum . . . — Dat. Kal. Oct.
c. 1 de Iudaeis XVI, 8 — ad Evagrium Pf. P. — Dat. XV. Kal. Nov. Murgillo.
* c. 2 de Annon. et trib. XI, 1
* c. 1 de Exactionibus XI, 7 } — Aeliano Proconsuli Africae — Dat. Kal. Nov. Treviris.
c. 1 de Frumento Karthaginiensi XIV, 25 — ad Catulinum Proconsulem Africae — Dat. prid. Id. Dec. Sirmii.
c. 4 de Appellationibus XI, 30 — Amabiliano Pf. annonae Africae — PP. III. Kal. Ian.

316.

Sabino et Rufino Coss.

c. 1 de Longi temp. praescr. IV, 13 — ad Vettium Rufinum Pf. U. — PP. X. Id. Ian. Romae.
c. 1 de Off. iud. omn. I, 19 — ad Domitium Celsum Vicar. — Dat. III. Id. Ian. Treviris.
c. 1 ad Legem Corneliam de Falso IX, 19
c. 3 de Decurionibus XII, 1 } — Mechilio Hillariano Correctori Lucaniae et Brittiorum — Dat. III. Kal. Febr. Acc. Kal. Aug.
c. 2 de Admin. et peric. tutor. III, 30
c. 1 de Donationibus VIII, 12 } — ad Maximum Pf. U. — Dat. III. Non. Febr. Roma.
c. 2 de Donationibus VIII, 12 — Aconio Catulino Proconsuli Africae — Dat. XII. Kal. Maii Serdicae.
c. 3 de Donationibus VIII, 12 — ad Cassium Pf. U. — Dat. Kal. Maii Roma.
c. 1 de Temp. cursu II, 6 — Iuliano V. C. Praesidi Tarraconensi — Dat. prid. Non. Maii Viennae.
c. 2 de Curso publico VIII, 5 — ad Titianum . . . — Dat. prid. Id. Maii.
c. 5 et 6 de Appellationibus XI, 30 — Petronio Probiano suo salutem — Dat. Id. Aug. Arelato. PP. Id. Oct. Thebeste.
c. 3 de Div. rescr. I, 2 — Septimio Basso Pf. U. — Dat. III. Non. Dec.
c. 1 de Accusationibus IX, 1 — ad Octavianum Comitem Hispaniarum — Dat. prid. Non. Dec. Serdicae (316). Accepta V. Non. Mart. Cordubae (317).

317.

Gallicano et Basso Coss.

c. 4 de Decurionibus XII, 1 — ad Octavianum Comitem Hispaniarum — PP. XIV. Kal. Febr.
c. 2 ad SC. Claudian. IV, 11 — . . . . . — Dat. V. Kal. Febr.
c. 1 de Accusationibus IX, 1 — ad Octavianum Comitem Hispaniarum — Dat. prid. Non. Dec. Serdicae (316). Accepta V. Non. Mart. Cordubae (317).
c. 2 ad Legem Iuliam de Vi publica et privata IX, 10 — ad Bassum Pf. U. — Dat. VI. Id. Mart.* Roma.
c. 1 de His, qui se deferunt X, 11 — Rationalibus Hispaniarum — Dat. Id. Mart.
c. 1 ad Legem Iuliam de Vi publica et privata IX, 10 — ad Catulinum Proconsulem Africae — Dat. XV. Kal. Maii Serdicae.
c. 7 de Appellationibus XI, 30 — ad Bassum Pf. U. — Dat. VIII. Id. Iun. Sirmio.
c. 3 de Cohortalibus VIII, 4
c. 1 de Caesarianis X, 7
c. 1 de Murilegulis X, 20
c. 5 de Decurionibus XII, 1 } — ad Bithynos — Dat. XII. Kal. Aug.
c. 1 Si quis solidi circulum IX, 22 — Leontio Pf. P. — Dat. VII. Kal. Aug.
c. 2 de Off. rect. prov. I, 16 — ad Bassum. . . — PP. VIII. Kal. Oct. Carali.

318.

Licinio V. et Crispo C. Coss.

c. 1 de Veteranis VII, 20 — Floriano Pf. P. — PP. IV. Id. April.
c. 1 de Parricidio IX, 15 — ad Verinum Vicarium Africae — Dat. XVI. Kal. Dec. (318) Acc. prid. Id. Mart. Karthagine (319).

319.

Constantino A. V. et Licinio C. Coss.

c. 2 de Accusationibus IX, 1 — ad Ianuarium . . . — Dat. Id. Ian. Acc. V. Kal. Aug. Corintho.
c. 1 de Maleficis IX, 16 — ad Maximum . . . — PP. Kal. Febr. Romae.
c. 1 de Denunt. vel edit. rescr. II, 4 — ad Symmachum. . . — Dat. prid. Non. Febr. Sirmio. Acc. VIII. Id. Mart. Corinthi.
c. 2 de Relationibus XI, 29 — Profuturo Pf. annonae — Dat. IV. Id. Febr. Sirmio.
c. 1 de Filiis militarium appar. VII, 22 — ad Optavianum . . . — Dat. XIV. Kal. Mart. Sirmio. Acc. VII. Id. April. Regio.
c. 2 de Bonis vacantibus X, 8 — ad Priscum Rationalem — Dat. V. Id. Mart. Sirmio.
c. 1 de Parricidio IX, 15 — ad Verinum Vicarium Africae — Dat. XVI. Kal. Dec. (318) Acc. prid. Id. Mart. Karthagine (319).
c. 1 de Falsa moneta IX, 21 — ad Verinum . . . — Dat. et Acc. XV. Kal. April.
c. 1 de Famosis libellis IX, 34 — ad Verinum Vicarium Africae — PP. IV. Kal. April. Karthagine.
c. 8 de Appellationibus XI, 30 — ad Bassum Pf. U. — PP. IV. Kal. April. Romae.
c. 1 de Inoff. test. II, 19 — ad Lucrium Verinum. . . — Dat. Id. April. Sirmio.
c. 8 de Privilegiis eorum, qui in S. P. mil. VI, 35 — ad Rufinum Pf. P. — Dat. V. Kal. Maii Sirmio.
c. 1 de Itinere muniendo XV, 3 — ad Proculum Proconsulem Africae — PP. Non. Maii Karthagine.
c. 1 de Emendatione servorum IX, 12 — ad Bassum . . . — Dat. V. Id. Maii Romae.

c. 1 de Pactis et transact. II, 9
c. 1 de Sponsal. III, 5 } — ad Rufinum Pf. P. — Dat. IV. Id. Maii Sirmio.
c. 2 de Maleficis IX, 16 — ad Populum — Dat. Id. Maii.
c. 2 de Iure fisci X, 1 — ad Severum Rationalem Africae — PP. XVI. Kal. Iun. Romae in foro Traiani.
c. 3 de Naviculariis XIII, 5 — Amabiliano Praefecto annonae — PP. V. Kal. Iun. Constantinopoli*.
c. 3 de Iure fisci X, 1 — ad Provinciales — Dat. III. Kal. Iun.
c. 1 de Numerariis, actuariis VIII, 1 — ad Leontium . . . — PP. V. Id. Iun. Hierapoli.
c. 9 de Appellationibus XI, 30 — ad Severum Vicarium — Dat. X. Kal. Iul. Aquileia
c. 1 Sine censu XI, 3 — ad Antonium Marcellinum Praesidem provinciae Lugdunensis primae — Dat. Kal. Iul. Agrippinae.
c. 6 de Decurionibus XII, 1 — Patroclo . . . — Dat. Kal. Iul. Aquileia.
c. un. de His, qui a non dom. manum. sunt IV, 9 — ad Bassum . . . — PP. Id. Iul.
* c. 1 de Maternis bonis VIII, 18 — Consulibus, Praetoribus, Tribunis plebis, Senatui salutem dicit — Dat. XV. Kal. Aug. Aquileia. Recitata apud Vettium Rufinum Pf. U. in Senatu Non. Sept.
c. un. de Dolo malo II, 15 — ad Symmachum V. C. — Dat. VIII. Kal. Aug. Naissi.
c. 2 de Privilegiis eorum, qui in S. P. mil. VI, 35 — ad Proculum Proconsulem Africae — Dat. VI. Kal. Aug.
c. 3 de Poenis IX, 40 — ad Festum Praesidem Sardiniae — Dat. IV. Kal. Aug.
c. 1 de Contrah. empt. III, 1
c. 1 de Pistoribus XIV, 3 } — ad Profuturum Pf. annonae — PP. Id. Aug.
* c. 1 de Extraordinariis sive sordidis muneribus XI, 16 — ad Catulinum Proconsulem Africae — PP. VI. Kal. Sept. Karthagini.
c. 2 de Maternis bonis VIII, 18 — Iulio Severo . . . — Dat. VII. Id. Sept. Mediolano. Acc. Non. Oct.
c. 3 ad Legem Iuliam de Vi publica et privata IX, 10 — ad Bassum Pf. U. — PP. prid. Non. Oct. Romae.
c. 4 de Donationibus VIII, 12 — ad Bassum Pf. U. — Dat. Non. Oct.
c. 1 de Tut. et cur. creand. III, 17 — ad Bassum Pf. P. — Dat. IV. Id. Oct. Aquileiae.
c. 2 de Sponsal. III, 5 — ad Maximum Pf. U. — Dat. XVII. Kal. Nov. PP. VI. Kal. Sept. Romae.
c. 2 de Episcopis XVI, 2 — Octaviano Correctori Lucaniae et Brittiorum — Dat. XII. Kal. Nov.
c. 3 de Off. rect. prov. I, 16
c. 2 de Temp. cursu II, 6 } — ad Felicem Praesidem Corsicae — Dat. IX. Kal. Nov. Sirmii.
c. 1 et 2 de Postulando II, 10 — Antiocho Pf. Vig. — Dat. Kal. Nov. Serdicae.
c. 2 de Exactionibus XI, 7 — ad Pacatianum Vicarium Britanniarum — Dat. XII. Kal. Dec.
c. 1 de Abolitionibus IX, 37 — ad Ianuarinum Pf. U. — Dat. VI. Kal. Dec. Serdica.
c. 2 de Petitionibus X, 10 — ad Populum — Data et PP. in foro Traiani Kal. Dec.
c. un. de Bonis decur. V, 2 — Rufino Pf. P. — Dat. Kal. Dec. Sirmio.
c. 4 de Div. rescr. I, 2 — Crepereo Donatiano . . . — PP. Id. Dec.
c. 2 de Off. procons. et leg. I, 12
c. 1 de Re iudic. IV, 16 } — ad Proculum Proconsulem Africae — Dat. VII. Kal. Ian.

320.

Constantino A. VI. et Constantino C. Coss.

c. un. de Commissoria rescindenda III, 2
c. un. de Infirmandis poenis coelibatus VIII, 16
* c. 3 de Exactionibus XI, 7 } — ad Populum — Dat. prid.* Kal. Febr. Serdica. PP. Kal. April. Romae.
* c. 1 de Operibus publicis XV, 1 — ad Flavianum Proconsulem Africae — Dat. IV. Non. Febr. Mediolano. Acc. VIII. Id. Iul.
c. 7 de Decurionibus XII, 1 — ad Edictum — PP. X. Kal. Mart.
c. 2 de Famosis libellis IX, 34 — ad Aelianum Proconsulem Africae — PP. V. Kal. Mart. Karthagine.
c. 2 de Veteranis VII, 20 — . . . . . . — Dat. Kal. Mart. in civitate Velovocorum.
c. 1 de Praetoribus VI, 4 — Aeliano Pf. U. — Dat. VII. Id. Mart. Sirmio.
c. 1 de Raptu virginum IX, 24 — ad Populum — Dat. Kal. April. Aquileia.
* c. 1 Si quis eam, cuius tutor fuerit, corruperit IX, 8 — ad Bassum Vicarium Italiae — Dat. prid. Non. April. Aquileia.
c. 4 de Iure fisci X, 1 — ad Dometium Dracontium Magistrum privatae rei Africae — Dat. XIV. Kal. Ian. Serdicae.
c. 1 de Custodia reorum IX, 3 — ad Florentium Rationalem — Dat. prid. Kal. Iul. Serdicae.
c. 10 de Appellationibus XI, 30 — ad Crispinum . . . — Dat. VIII. Id. Iul.
c. 3 de Episcopis XVI, 2 — ad Bassum Pf. P. — PP. XV. Kal. Aug.
c. un. de Error. advocat. II, 11 — Furio Felici . . . — Dat. V. Kal. Aug.
c. 1 de Metallis et metallariis X, 19 — ad Maximum Rationalem Africae — Dat. prid. Kal. Oct.
c. 3 de Off. procons. et leg. I, 12 — Aeliano Proconsuli Africae — Dat. Kal. Oct.
c. 3 de Veteranis VII, 20 — ad universos Veteranos — Dat. III. Id. Oct. Constantinopoli.
c. 3 de Famosis libellis IX, 34 — ad Ianuarinum Agentem vicariam praefecturam — PP. prid. Non. Dec. Romae.
c. 1 de Paganis XVI, 10 — ad Maximum . . . — Dat. XVI. Kal. Ian. Serdicae (320). Acc. VIII. Id. Mart. (321)

321.

Crispo II. et Constantino II. Caess. Coss.

c. 1 de Iudiciis II, 18
c. 11 de Appellationibus XI, 30 } ad Maximum . . . — Dat. prid. Id. Ian. Sirmio.
c. 1 de Honorariis codicillis VI, 22 — ad Severum Pf. U. — Dat. X. Kal. Febr. Sirmio. Acc. Non. April.
c. 1 de Inoff. test. II, 19 — ad Claudium Praesidem Daciae — Dat. VIII. Id. Febr. Serdicae.
c. 1 de Bonis proscriptorum IX, 42 — Petronio Probiano . . . — Dat. III. Kal. Mart. Serdica.
c. 1 de Paganis XVI, 10 — ad Maximum . . . — Dat. XVI. Kal. Ian. Serdicae (320). Acc. VIII. Id. Mart. (321)
c. 4 de Privilegiis eorum, qui in S. P. mil. VI, 35 — ad Iulium Verum Vicarium Italiae — PP. Id. Mart.
c. 1 de Susceptoribus XII, 6 — ad Edictum — Dat. VII. Id. April.
c. un. de His, qui ven. aet. imp. II, 17 — ad Verinum . . . — Dat. VI. Id. April. Thessalonicae. PP. III. Kal. Iun. Romae.
c. 2 de Operibus publicis XV, 1 — Menandro . . . — Dat. III. Id. April. Sirmio.
c. 1 de Collatione fundorum XI, 19 — ad Dometium Dracontium . . . — Dat. XV. Kal. Maii Sirmio. Acc. XV. Kal. Ian. Karthagine.

c. un. de Manumiss. in eccl. IV, 7 — Osio Episcopo — Dat. XIV. Kal. Maii.
c. 3 de Tempor. cursu II, 6 }
c. 1 de Legit. hered. V, 1 } — ad Bassum Pf. P. — Dat. XIII. * Kal. Iun.
c. un. Si pendent. appell. XI, 35 }
c. 3 de Maleficis IX, 16 — ad Bassum Pf. P. — Dat. X. Kal. Iun. Aquileia.
c. 1 de Vect. et comm. IV, 12 — ad Iunium Rufum Consularem Aemiliae — Dat. Kal. Iul.
c. 4 de Episcopis XVI, 2 — ad Populum — PP. V. Non. Iul. Romae.
c. 1 de Feriis II, 8 — Elpidio... — PP. V. Non. Iul. Caralis.
c. 2 de Vect. et comm. IV, 12 — Menandro. . . — Dat. III. Id. Iul.
c. 3 de Vect. et comm. IV, 12 — Menandro. . . — Dat. Kal. Aug.
c. 1 de Medicis et professoribus XIII, 3 — ad Volusianum ... — PP. Kal. Aug. Sirmio.
c. 1 Fam. hercisc. II, 24 — ad Verinum. . . — Dat. IV. Kal. Sept.
c. 1 de Sententiam passis IX, 43 — ad Maximum Pf. U. — Dat. XVIII. Kal. Oct. Sirmio.
c. 1 de Resp. prud. I, 4 — ad Maximum Pf. P. — Dat. IV. Kal. Oct.
c. 2 de Falsa moneta IX, 21 — ad Ianuarinum ... — Dat. XII. Kal. Dec. Roma.
c. 3 de Iudaeis XVI, 8 — Decurionibus Agrippiniensibus — Dat. III. Id. Dec.

322.

Probiano et Iuliano Coss.

c. 3 de Accusationibus IX, 1 — ad Agricolanum ... — PP. V. Id. Febr.
c. 2 de Denunt. v. ed. rescr. II, 4 } — ad Maximum Pf. U. — Dat. X. Kal. Iun. Sirmio.
c. 2 de Iudiciis II, 18 }
c. 4 de Liberali caussa IV, 8 — ad Maximum Pf. U. — Dat. prid. Id. Iun. Sirmio.
c. 2 de Alimentis, quae inopes parentes de publico petere debent XI, 27 — Menandro ... — Dat. prid. Non. Iul. Romae.
c. 5 de Liberali caussa IV, 8 — ad Maximum Pf. U. — Dat. XIII. Kal. Aug. Sirmio.
c. 1 de Constit. princ. et edict. I, 1 — ad Lusitanos — Dat. VII. Kal. Aug. Sabariae.
c. 1 de Indulgentiis criminum IX, 38 — ad Maximum Pf. P. — Acc. III. Kal. Nov. Romae.
c. 1 de Praed. min. sine decr. non al. III, 32 — ad Severum... — Dat. XV. Kal. Ian. Serdicae.
c. 2 eod. — ...... — .....

323.

Severo et Rufino Coss.

c. 6 de Liberali caussa IV, 8 — ad Maximum Pf. U. — Dat. XV. Kal. Mart. Thessalonica.
c. 12 de Appellationibus XI, 30 } ad Florentinum ... — Dat. Id. April. Constantinopoli.
c. 8 de Decurionibus XII, 1 }
c. 1 de Re militari VII, 1 } — ..... — Dat. IV. Kal. Maii.
c. 1 de Commeatu VII, 12 }
c. 2 de Extraordinariis sive sordidis muneribus XI, 16 — ad Ulpium Flavianum Consularem Aemiliae et Liguriae — Dat. XII. Kal. Iun. Lecta apud acta.
c. 5 de Episcopis XVI, 2 — ad Elpidium ... — Dat. VIII. Kal. Ian. Sirmio.
c. 1 de Distrahendis pignoribus XI, 9 — ..... — PP. prid. Kal. Ian. Castulone.

324.

Crispo III. et Constantino III. Caess. Coss.

c. 1 de His, qui numero liberorum XII, 17 — Dalmatio ... — Dat. XIV. Kal. Febr. Sirmio.
c. 4 de Naviculariis XIII, 5 — Elpidio ... — Dat. VIII. Id. Mart. Thessalonicae.
c. 3 de Extraordinariis sive sordidis muneribus XI, 16 — ad edictum Chalcedoniensium et Macedoniensium — Acc. VIII. Kal. Maii.
c. 1 de Infirmandis XV, 14 — ad Constantium Pf. P. — PP. XVII. Kal. Iun.
c. 9 de Decurionibus XII, 1 — ad Hilarianum Proconsulem Africae — PP. VII. Id. Iul. Karthagine.

325.

Paulino et Iuliano Coss.

c. 2 de Infirmandis XV, 14 — ad universos Provinciales — Dat. prid. Id. Febr.
c. 1 de Off. vic. I, 15 — ad Silvium Paulum Magistrum Italiae — Dat. V. Kal. Mart. Nicomediae.
c. 1 de His, quae ex publica collatione XII, 9 — ..... — Dat. prid. Non. Mart. Treviris.
c. 3 de Postulando II, 10 — Helladio... — Dat. III. Kal. April.
c. 1 de Usuris II, 33 — ad Dracilianum Agentem vices Pf. P. — PP. Caesareae XV. Kal. Maii.
c. 5 de Div. rescr. I, 2 — Severo Pf. U. — Dat. X. Kal. Iun. Nicaeae.
c. 4 de Veteranis VII, 20 — ad Maximum Pf. U. — PP. XV. Kal. Iul. Antiochiae.
c. 10 de Decurionibus XII, 1 — ad Maximum ... — PP. V. Id. Iul. Antiochiae.
c. 2 de Susceptoribus XII, 6 } — ad Eufrasium Rationalem trium provinciarum — Dat.* } XIV. Kal. Aug.
c. 1 de Ponderatoribus XII, 7 } PP.* }
c. 2 de Iudiciis II, 18 — ad Severum Pf. U. — PP. III. Kal. Aug.
c. 1 de Off. praef. praet. I, 5 — ad Constantium Pf. P. — Dat. IV. Kal. Sept. Antiochiae.
c. 1 de Fide testium et instrumentorum XI, 39 — Aurelio Helladio ... — Dat. Naisso XV. Kal. Oct.
c. 4 de Accusationibus IX, 1 — ad universos Provinciales — PP. XV. Kal. Oct. Nicomedia.
c. 1 de Gladiatoribus XV, 12 — Maximo Pf. P. — PP. Beryto Kal. Oct.
c. 11 de Decurionibus XII, 1 — ad Constantium Pf. P. — Dat. Non. Oct.
c. 1 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — Have Felix karissime nobis — Dat. XIV. Kal. Nov. Aquis.
c. 12 de Decurionibus XII, 1 — ad Maximum Vicarium Orientis — PP. VIII. Kal. Ian.

326.

Constantino A. VII. et Constantio C. Coss.

c. 3 ad SC. Claudian. IV, 11 — ad Populum — Dat. VI. Kal. Febr. Serdicae.
c. un. de Hered. petit. II, 22 — ad Maximum Pf. U. — Dat. III. Kal. Febr. Serdicae.
c. 1 ad L. Iuliam de Adulteriis IX, 7 — Africano V. C. — Dat. III. Non. Febr. Heracleae.

c. 2 de Custodia reorum IX, 3 — ad Evagrium Pf. P. — Dat. III. Non. Febr. Heracleae.
c. 3 de Cursu publ. VIII, 5 — ad Acyndinum Pf. P. — *PP. XV. Kal. Mart.
c. 4 de Postulando II, 10 — ad Bassum Pf. P. — PP. VIII. Id. Mart. Constantinopoli.
c. 1 de Integri restitutione II, 16 } — ad Populum — Dat. III.* Id. Mart. Sirmio.
c. 3 de Adm. et peric. tut. et cur. III, 30 }
c. 2 ad Legem Corneliam de Falso IX, 19 — ad Maximum Pf. U. — PP. VIII. Kal. April. in foro Traiani.
c. 2 de Suariis XIV, 4 — Lucrio Verino . . . — Dat. III. Id. April.
c. 2 de Emendatione servorum IX, 12 — Maximiliano Macrobio . . . — Dat. XIV. Kal. Maii Sirmio.
c. 2 ad L. Iuliam de Adulteriis IX, 7 — ad Evagrium Pf. P. — PP. Nicomediae VII. Kal. Maii.
c. 3 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — ad Aelianum Proconsulem Africae — PP. VI. Kal. Maii Karthagine.
c. 13 de Decurionibus XII, 1 — ad Evagrium Pf. P. — Dat. XVI. Kal. Iun.
c. 2 de Medicis et professoribus XIII, 3 — ad Rufinum Pf. P. — Dat. XII. Kal. Iun.
c. 5 de Accusationibus IX, 1 — ad Maximum Pf. U. — Dat. XI. Kal. Iun. Sirmio. Acc. Romae.
c. 15 de Privilegiis eorum, qui in S. P. mil. VI, 35 — ad Severum Pf. U. — PP. X. Kal. Iun.
c. 1 de Mulieribus, quae se servis propriis iunxerunt IX, 9 — ad Populum — Dat. IV. Kal. Iun. Serdicae.
c. 6 de Episcopis XVI, 2 — ad Ablavium Pf. P. — PP. Kal. Iun.
c. 4 de Cursu publ. VIII, 5 — Menandro . . . — Dat. X. Kal. Iul.
c. 3 de Operibus publicis XV, 1 — Secundo Pf. P. — Dat. III. Kal. Iul.
c. 3 de Falsa moneta IX, 21 — ad Tertullum Proconsulem Africae — Dat. prid. Non. Iul. Mediolano.
c. 3 de Infirmandis XV, 14 — Antiocho Praefecto vigilum — Dat. VIII. Id. Iul. Roma.
c. 4 de Infirmandis XV, 14 — ad Senatum — Dat. Id. Iul.
c. 1 Quemadmodum munera civilia XII, 5 — Tiberiano Comiti per Africam — Dat. Nicomediae III. Kal. Aug.
c. 2 de Filiis militar. appar. VII, 22 — ad Severum . . . — Dat. III. Kal. Aug. Aquileia.
c. 3 de Bonis vacantibus X, 8 — ad Severum Pf. U. — Recitata III. Non. Aug. in Palatio.
c. 13 de Appellationibus XI, 30 — ad Iulianum Pf. U. — Dat. III. Non. Aug. Heracleae.
c. 4 ad SC. Claudian. IV, 11 — . . . . . — I. Kal. Sept. Serdicae.
c. 1 de Haereticis XVI, 5 — ad Dracilianum . . . — PP. Kal. Sept. Gerasto.
c. 5 de Naviculariis XIII, 5 — ad Ablavium Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Oct.
c. 2 de Haereticis XVI, 5 — ad Bassum . . . — Dat. VII. Kal. Oct. Spoleti.
c. 1 Unde vi IV, 22 — Severo. . . — Dat. X. Kal. Nov. Mediolani.
c. 1 de Praediis naviculariorum XIII, 6 — ad decretum Naviculariorum — Dat. V. Kal. Nov.
*c. 2 de Diversis officiis VIII, 7 — ad Philippum Pf. P. — Dat. III. Non. Nov. Arelato.
c. 14 de Decurionibus XII, 1 — ad . . . Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Dec.
c. 1 de Testam. et codic. IV, 4 — . . . Pf. U. — Dat. XI. Kal. Ian.
c. 2 de Tut. et cur. creand. III, 17 — ad Populum — Dat. prid. Kal. Ian.
c. 5 de Iure fisci X, 1 — . . . . . — Dat. prid. Kal. Ian. Sirmio.

327.

Constantino Caes. V. et Maximo Coss.

c. 2 de Off. praef. praet. I, 5 — ad Maximum Pf. P. — Dat. XII. Kal. Febr.
c. 2 Sine censu XI, 3 — Acacio Comiti Macedoniae — Dat. III. Kal. Mart. Thessalonica.
c. 2 de Praetoribus VI, 4 — Iuliano Pf. U. — Dat. prid. Non. Mart. Acc. Romae.
c. 15 de Decurionibus XII, 1 — ad Annium Tiberianum Comitem — PP. XI. Kal. Maii Karthagine.
c. 4 de Exactionibus XI, 7 — ad Afros — Dat. XV. Kal. Iun. Serdicae.
c. 2 Fam. hercisc. II, 24 — ad Constantium Pf. P — Dat. III. Id. Iun. Constantinopoli.
c. 2 de Dilation. II, 7 — ad Iulianum Pf. U. — Dat. XIV. Kal. Aug. PP. Romae.
c. 14 de Appellationibus XI, 30 — Victori Rationali urbis Romae — Dat. prid. Kal. Aug.
c. 2 de Resp. prud. I, 4 — ad Maximum Pf. P. — Dat. V. Kal. Oct. Treviris.

328.

Ianuarino et Iusto Coss.

c. 1 de Mensis oleariis XIV, 24 — ad Cerealem Pf. annonae — Dat. Kal. Mart. Nicomediae. Acc. VIII. Id. April. Romae.
c. 4 de Extraordinariis sive sordidis muneribus XI, 16 — ad Aemilianum Pf. P. — Lecta VII. Id. Maii Romae.
c. 5 de Privilegiis eorum, qui in S. P. mil. VI, 35 — ad universos Palatinos — Dat. III. Non. Iul. Yacoi.
c 4 de Famosis libellis IX, 34 — ad Dionysium . . . — PP. Tyri XII. Kal. Nov.
c. 6 de Accusationibus IX, 1 — Secundo Pf. P. — Dat. Kal. Dec.
c. 4 de Officio rect. prov. I, 16 } — Maximo Pf. P. — Dat. IV. Kal. Ian. Treviris.
c. 5 de Veteranis VII, 20 }

329.

Constantino A. VIII. et Constantino Caes. IV. Coss.

c. 4 de Postulando II, 10 — ad Bassum Pf. P. — PP. VIII. Id. Mart. Constantinopoli.
c. 5 de Off. rect. prov. I, 16 — Secundo Pf. P. Or. — Dat. XIV. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 4 de Falsa moneta IX, 21 — Elpidio . . . — Dat. IV. Non. Maii.
*c. 4 de Operibus publicis XV, 1 — Have Felix karissime nobis — Dat. XI. Kal. Aug. Sirmio.
c. 3 de Integri restit. II, 16 — ad Bassum Pf. P. — Dat. VII. Kal. Aug. Naissi. PP. Romae Non. Oct.
c. 15 de Appellationibus XI, 30 — ad Concilium Provinciae Africae — PP. IV. Kal. Aug. Karthagine.
c. un. de His, qui sanguinol. V, 8 — Italis suis — PP. XV. Kal. Sept. Serdicae.
c. 16 de Decurionibus XII, 1 — . . . . . — Dat. III. Kal. Oct. Serdicae.
c. 17 de Decurionibus XII, 1 — ad Lucretium Paternum . . . — Dat. VIII. Kal. Nov. Heracleae.
c. 18 de Decurionibus XII, 1 — ad VV. CC. Pff. P. — Dat. VII. Kal. Dec.

330.

Gallicano et Symmacho Coss.

c. 7 de Episcopis XVI, 2 — Valentino Consulari Numidiae — Dat. Non. Febr. Serdica.

c. 1 Fin. regund. II, 26 — ad Tertullianum V. P. Comitem dioeceseos Asianae — Dat. VIII. Kal. Mart. Veronae.
c. 8 de Sponsal. III, 5 — Valeriano Agenti vicariam Praefecturam — Dat. IV. Kal. Maii.
c. 1 de Aquaeductu XV, 2 — ad Maximilianum Consularem Aquarum — Dat. XV. Kal. Ian.
c. 2 Fin. regund. II, 26 — ad Bassum Pf. U. — Lecta apud acta XII. Kal. Iul.
c. 2 de Iudaeis XVI, 8 — ad Ablavium Pf. P. — Dat. III. Kal. Dec. Constantinopoli.
* c. 1 de Perfectissimatus dignitate VI, 37 — ad Paternum Valerianum — .....

331.

Basso et Ablavio Coss.

c. 7 de Liberali causa IV, 8 — ad Bassum Pf. P. — Dat. prid. Kal. Mart.
c. 1 de Expositis V, 7 — ad Ablavium Pf. P. — Dat. XV. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 1 de Repudiis III, 16 — ad Ablavium Pf. P. — Dat. III. Non. Maii.
c. 2 de Numerariis, actuariis VIII, 1 — ..... — Dat. Kal. Iul. Treviris.
c. 3 Finium regund. II, 26
c. 4 de Administ. et per. tut. et cur. III, 30
c. un. de Litigiosis IV, 5 } — ad universos Provinciales — Dat. Kal. Aug. PP. Kal. Sept. Constantinopoli.
c. 16 et 17 de Appellationibus XI, 30
c. 1 de His, qui per metum XI, 34
c. 2 Cod. Iust. Ubi in rem act. III, 19
c. 3 de Filiis militar. appar. VII, 22 } — ad Evagrium Pf. P. — Dat. prid. Non. Aug.
c. 19 de Decurionibus XII, 1
c. 20 de Decurionibus XII, 1 — ad Evagrium Pf. P. — Dat. prid. Id. Aug.
c. 5 ad SC. Claudian. IV, 11 — ..... — Dat. prid. Non. Oct.
c. 3 de Off. praef. praet. I, 5 — ad Bassum Pf. P. — Dat. XIII. Kal. Nov.
c. 6 et 7 de Off. rect. prov. I, 16 — ad Provinciales — Dat.* Kal. Nov. Constantinopoli.
c. 4 de Iudaeis XVI, 8 — Hiereis et Archisynagogis et Patribus synagogarum et ceteris, qui in eodem loco deserviunt — Dat. Kal. Dec. Constantinopoli.

332.

Pacatiano et Hilariano Coss.

c. 4 de Filiis militar. appar. VII, 22 — ad Leontium Pf. P. — Dat. III. Id. April.
c. 4 de Sponsal. III, 5 — ad Pacatianum Pf. U. — Dat. prid. Id. April.
c. 3 de Inoff. test. II, 19 } — ad Concilium Byzacenorum — Dat. VI.* Kal. Aug. Coloniae Agrippinae.
c. 1 de Libertis et eor. lib. IV, 10
c. 8 de Liberali causa IV, 8 — ..... — Dat. VII. Kal. Nov. Constantinopoli.
c. 1 de Fugit. colonis V, 9 — ad Provinciales — Dat. III. Kal. Nov.

333.

Dalmatio et Zenophilo Coss.

c. 5 de Adm. et peric. tut. et cur. III, 30 — Felici... — Dat. XIV. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 5 de Donationibus VIII, 12 } — ad Severum Comitem Hispaniarum — Dat. IV. Non. Maii Constantinopoli.
c. 2 de Fide testium et instrumentorum XI, 39
c. 3 de Numerariis, actuariis VIII, 1 — ad Maximum Pf. P. — Emissa III. Non. Maii.
c. 8 de Medicis et professoribus XIII, 3 — ad Populum — PP. V. Kal. Oct. Constantinopoli.
c. 6 de Div. rescr. I, 2 — ad Barbarum Pompeianum Consularem Campaniae — Dat. III. Id. Nov. Aquis.
c. 5 de Filiis militar. appar. VII, 22 — Ablavio Pf. P. — Dat. et PP. Id. Nov.

334.

Optato et Paulino Coss.

c. 1 de Suariis XIV, 4 — ad Pacatianum Pf. P. — Dat. VIII. Id. Mart. Roma.
c. 8 de Maternis bonis VIII, 18 — ad Severum Comitem Hispaniarum — PP. III. Kal. April. Constantinopoli.
* c. un. de Comm. div. II, 25 — Gerulo Rationali trium provinc. — Dat. III. Kal. Maii.
c. 4 de Numerariis, actuariis VIII, 1 } — ad Veronicianum Vicarium Asiae — Dat. XIV. Kal. Ian.
c. 2 de Iis, quae administrantibus VIII, 15
c. 2 de Off. iud. omn. I, 19 — Andronico ... — Dat. XV. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 2 de Advocato fisci X, 15 — ad Pacatianum Pf. P. — Dat. III. Non. Iul. Singiduno.
c. 8 de Fide testium et instrumentorum XI, 39 — ad Iulianum Praesidem — Dat. VIII. Kal. Sept. Naisso.
c. 1 de Excusationibus artificum XIII, 4 — ad Felicem ... — PP. VI. Kal. Sept. Karthagine.
c. 6 de Navicalariis XIII, 5 — ad Felicem ... — PP. VII. Id. Sept. Karthagine.
c. 7 de Navicalariis XIII, 5 — Naviculariis Orientis — Acc. Kal. Dec.

335.

Constantio et Albino Coss.

c. 3 de Petitionibus X, 10 — ad Provinciales — Dat. XI. Kal. April. Constantinopoli.
c. 1 de Lucris officiorum VIII, 9 — ad Pacatianum Pf. P. — Dat. XV. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 21 de Decurionibus XII, 1 — ad Felicem Pf. P. — Dat. prid. Non. Aug. Viminacio.
c. 5 de Iudaeis XVI, 8 } — ad Felicem Pf. P. — Dat. XII.* Kal. Nov. Constantinopoli (335). PP. VIII. Id. Maii Karthagine (336).
c. 1 Ne Christianum mancipium XVI, 9

336.

Nepotiano et Facundo Coss.

c. 2 de Natural. fil. IV, 6 — ..... — Lecta III. Kal. Maii Karthagine.
c. 5 de Iudaeis XVI, 8 } — ad Felicem Pf. P. — Dat. XII.* Kal. Nov. Constantinopoli (335). PP. VIII. Id. Maii Karthagine (336).
c. 1 Ne Christianum mancipium XVI, 9
c. 8 de Navicalariis XIII, 5 — ad Severum ... — Dat. XIV. Kal. Iun.
c. 5 de Sponsal. III, 5 — ad Tiberianum Vicarium Hispaniarum — Dat. Id. Iul. Constantinopoli. Acc. XIV. Kal. Maii. Hispali.

c. 3 de Natural. fil. IV, 6 — ad Gregorium . . . — Lecta XII. Kal. Aug. Karthagine.
c. 22 de Decurionibus XII, 1 — ad Evagrium Pf. P. — Dat. XI. Kal. Sept. Constantinopoli.
c. 3 de Annona et tributis XI, 1 — Gregorio Pf. P. — Dat. VII. Id. Oct.

337.

Feliciano et Titiano Coss.

c. 2 de Contrah. empt. III, 1 — ad Gregorium. . . — Dat. prid. Non. Febr. Constantinopoli.
c. 2 Quemadmodum munera civilia XII, 5 — ad Concilium Provinciae Africae — PP. XII. Kal. Ian. Karthagini.

IMPPP. CONSTANTINUS II., CONSTANTIUS ET CONSTANS AAA.

c. 2 de Excusationibus artificum XIII, 4 — ad Maximum . . . — Dat. IV. Non. Aug.
c. 2 de Honorariis codicillis VI, 22 — Aconio Vicario Africae — PP. V. Kal. Dec. (337) Acc. XVII. Kal. Ian. Thamugadi (338).
c. 4 de Annona et tributis XI, 1 — . . . . . — Dat. VIII. Id. Dec. Thessalonica.
c. 2 de Distrahendis pignoribus XI, 9 — ad Egnatium Faustinum Praesidem Baeticae — Dat. prid. Id. Dec.

338.

Urso et Polemio Coss.

c. 2 de Honorariis codicillis VI, 22 — Aconio Vicario Africae — PP. V. Kal. Dec. (337) Acc. XVII. Kal. Ian. Thamugadi (338).
c. 4 de Petitionibus X, 10 — Celsino Pf. P. — Dat. prid. Id. Iun. Viminaci.
c. 5 de Famosis libellis IX, 34 — ad Afros — Dat. XIV. Kal. Iul.
c. 5 de Operibus publicis XV, 1 — Have Catuline karissime nobis — Dat. VI. Kal. Aug. Sirmio.
c. 23 de Decurionibus XII, 1 — ad Iulianum . . . — Dat. V. Id. Oct. Antiochiae.
c. 7 de Accusationibus IX, 1 — Dometio Leontio Pf. P. — Dat. XV. Kal. Nov.
c. 25 de Decurionibus XII, 1 — . . . . . — Dat. V. Kal. Nov. Emesa.
c. 26 de Decurionibus XII, 1 — ad Catulinum Vicarium Africae — Dat. Kal. Nov.
c. 24 de Decurionibus XII, 1 — Aconio Catulino Vicario Africae — Acc. Karthagine prid. Id. Dec.
c. 4 de Temp. cursu II, 6 — ad Acyndinum Pf. P. — Dat. et PP. VI. Kal. Ian. Antiochiae.

339.

Constantio II. et Constante AA. Coss.

c. 27 de Decurionibus XII, 1 — Have Celsine karissime nobis — Dat. VI. Id. Ian. Treviris.
c. 5 de Annona et tributis XI, 1 — ad Uranium . . . — Dat. III. Non. Febr.
c. 4 de Maternis bonis VIII, 18
c. 8 Cod. Iust. Qui admitti ad bon. poss. VI, 9 } — ad Dionysium . . . — PP. prid. Id. Mart. Heliopoli.
c. 3 de Praetoribus VI, 4 — ad Mecilium Hilarianum Pf. P. — Dat. VIII. . . . April.
c. 18 de Appellationibus XI, 30 — Anicio Iuliano Pf. U. — Dat. XIII. Kal. Iul. Serdicae. PP. VI. Kal. Aug. Romae.
c. 4 de Praetoribus VI, 4 — ad Mecilium Hilarianum Pf. P. — Dat. IV. Kal. Iul.
* c. 6 de Iudaeis XVI, 8
* c. 2 Ne Christianum mancipium XVI, 9 } — ad Evagrium . . . — Dat. Id. Aug.
c. 4 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — ad Catulinum . . . — Dat. IV. Kal. Sept.
c. 19 de Appellationibus XI, 30
c. 28 de Decurionibus XII, 1 } — ad Anatolium Vicarium Asiae — Dat. VI. Kal. Dec.

340.

Acyndino et Proculo Coss.

c. 29 de Decurionibus XII, 1 — Ordini civitatis Constantinae Circensium — Dat. XIV. Kal. Febr. Naisso.
c. 5 de Petitionibus X, 10 — Callepio Rationali trium provinciarum — Dat. IV. Non. Febr. Naisso.
c. 3 de Custodia reorum IX, 3 — Acyndino Pf. P. — Dat. Non. April.
c. 3 de Dilation. II, 7 — ad Petronium Vicarium Africae — Dat. VI. Id. April. Aquileiae.
c. 3 de Advocato fisci X, 15 — ad Petronium Vicarium Africae — Subscripta V. Id. April. Aquileia.

IMPP. CONSTANTIUS ET CONSTANS AA.

c. 1 de Immunitate concessa XI, 12 — ad Marcellinum . . . — Dat. III. Kal. Maii.
c. 20 de Appellationibus XI, 30 — Philippo Pf. P. — PP. V. Id. Iun.
c. 1 de Sepulcris violatis IX, 17 — ad Titianum Pf. U. — Dat. VII. Kal. Iul. Mediolano.
c. 3 de Honorariis codicillis VI, 22 — ad Marcellinum Pf. P. — Dat. IV. Kal. Iul.
c. 1 de Salgamo hospitibus non praebendo VII, 9 — ad Provinciales — Dat. prid. Id. Aug. Acc. Capuae.
c. 30 de Decurionibus XII, 1 — Nemesiano Comiti — Dat. prid. Id. Aug. Bessae.
c. 5 et 6 de Praetoribus VI, 4 — ad Senatum — Dat. V. Id. Sept. Antiochiae.
c. 21 de Appellationibus XI, 30 — ad Proculum Proconsulem Africae — Dat. IV. Kal. Dec.

341.

Marcellino et Probino Coss.

c. 1 . . . . . . V, 14 — ad edictum Constantinopolitanorum — Dat. prid. Id. Febr. Antiochiae.
c. 2 . . . . . . V, 14 — ad Cuprycium Rationalem — Dat. prid. Id. Febr. Antiochiae.
c. 5 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — ad Albinum Vicarium Hispaniarum — Dat. VII. Id. April.
c. 1 de Tabulariis VIII, 2
c. 31 de Decurionibus XII, 1 } — ad Catulinum Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Iul. Lauriaco.
c. 32 de Decurionibus XII, 1 — ad Hilarianum . . . — Dat. XVI. Kal. Sept.
c. 6 de Donationibus VIII, 12 — ad Celsinum . . . — Dat. IX. Kal. Ian.
c. 2 de Paganis XVI, 10 — ad Madalianum Agentem vicem Pf. P. — Acc. . . . . .

342.

Constantio III. et Constante II. AA. Coss.

* c. 1 de Incest. nupt. III, 12 — ad Provinciales — Dat. prid. Kal. April. Antiochiae.
c. 33 de Decurionibus XII, 1 — Rufino Comiti Orientis — Dat. Non. April. Antiochiae.
c. 6 de Petitionibus X, 10 — ad Eusebium Comitem R. P. — Dat. VIII. Id. April. Sabariae.

c. 34 de Decurionibus XII, 1 — ad Auxentium Praesidem Augustamnicae — Dat. VI. Id. April. Antiochiae.
c. 6 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — ad Leontium . . . — Dat. V. Id. Maii Antiochiae.
c. 4 de Off. praef. praet. I, 5 — ad Leontium Pf. P. — Dat. III. Kal. Aug.
*c. 2 de Salgamo hospitibus non praebendo VII, 9 — Leontio Pf. P. — Dat. V. Id. Oct.
*c. 3 ad L. Iuliam de Adulteriis IX, 7 — ad Populum — Dat. prid. Non. Dec. Mediolano. PP. Romae XVII. Kal. Ian.

343.

Placido et Romulo Coss.

c. 5 de Extraordinariis s. sordidis muneribus XI, 16 — ad Italicum . . . — Dat. VIII. Kal. Febr. Bononiae.
c. 5 de Falsa moneta IX, 21 — Leontio Pf. P. — Dat. XII. Kal. Mart. Antiochiae.
c. 22 de Appellationibus XI, 30 — ad Scyllacium . . . — PP. Cyzici VI. Kal. Mart.
c. 35 de Decurionibus XII, 1 — Leontio Pf. P. — Dat. V. Kal. Iul. Hierapoli.
c. 36 de Decurionibus XII, 1 — ad Titianum . . . — Dat.* prid. Kal. Iul. Treviris.
c. 1 de Lenonibus XV, 8 — ad Severum Pf. U. — Dat. IV. Non. Iul. Hierapoli.
c. 8 de Episcopis XVI, 2 — Clericis salutem dicit — Dat. VI. Kal. Sept.

344.

Leontio et Sallustio Coss.

c. 37 de Decurionibus XII, 1 — ad Placidum Pf. P. — Dat. V. Kal. Iun.
c. 2 de Concussionibus advocatorum VIII, 10 — Eubolidae V. C. Vicario Africae — Dat. III. Kal. Iul.
c. 3 de Excusationibus artificum XIII, 4 — ad Leontium Pf. P. — Dat. prid. Non. Iul.
c. 7 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — ad Hieroclem Consularem Syriae Coeles — Dat. V. Id. Dec.

345.

Amatio et Albino Coss.

c. 5 de Exactionibus XI, 7 — Nemesiano V. P. Comiti largitionum — Dat. IV. Id. Maii Nizibi.
c. 7 de Petitionibus X, 10 — ad Eustathium Comitem R. P. — Dat. Id. Maii Treviris.
c. 23 de Appellationibus XI, 30 — ad Rusticum Pf. U. — PP. Romae VI. Non. Iul.

346.

Constantio IV. et Constante III. AA. Coss.

c. 6 de Extraordinariis s. sordidis muneribus XI, 16 — ad Veronicianum Vicarium Asiae — Dat. Non. Maii Constantia.
c. 38 de Decurionibus XII, 1 — ad Anatolium Pf. P. — Dat. X. Kal. Iun. Caesenae.
c. 4 de Bonis vacantibus X, 8 — ad Iuvenalem Rationalem Numidiae — Dat. Id. Iun.
*c. 1 Ne Collationis translatio XI, 22 — Philippo Pf. P. — Dat. V. Kal. Aug.
c. 4 de Fide testium et instrumentorum XI, 39 — Aurelio Mimenio . . . — Dat. VI. Kal. Sept. Constantinopoli.
*c. 3 de Paganis XVI, 10 — ad Catulinum Pf. U. — Dat. Kal. Nov.
c. 4 de Paganis XVI, 10 — ad Taurum Pf. P. — Dat. Kal. Dec.
*c. 3 ad L. Iuliam de Adulteriis IX, 7 — ad Populum — Dat. prid. Non. Dec. Mediolano. PP. Romae XVII. Kal. Ian.

347.

Rufino et Eusebio Coss.

c. 8 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — Theodoro Consulari Syriae Coeles — Dat. VIII. Id. Mart. Ancyrae.
c. 1 de Bonis milit. V, 4 — ad Bonosum Magistrum Equitum — Dat. V. Id. Maii Hierapoli.

348.

Philippo et Salia Coss.

c. ¶ de Iure fisci X, 1 — ad Hieroclem Consularem Syriae Coeles — Dat. VIII. Kal. Maii.
c. 2 Si petitionis socius X, 14 — Orioni V. C. . . . — Dat. XV. Kal. Iul. Mediolano.
c. 2 de Off. vic. I, 15 — ad Caesonianum Vicarium Africae — Dat. IV. Kal. Oct.
c. 24 de Appellationibus XI, 30 — Procopio Praesidi Ciliciae — PP. VI. Id. Nov.

349.

Limenio et Catulino Coss.

c. 6 de Filiis militar. appar. VII, 22 }
c. 4 de Cohortalibus VIII, 4 } — Antonio Duci Mesopotamiae — Dat. IV. Non. Febr.
c. 6 de Falsa moneta IX, 21 — Limenio Pf. P. — PP. prid. Id. Febr.
c. 1 de Iurisdictione II, 1 }
c. 6 de Exactionibus XI, 7 } — ad Eustathium Pf. P. — Dat. VIII. Id. Mart. PP. Romae.
c. 2 de Sepulcris violatis IX, 17 — ad Limenium Pf. P. — Dat. V. Kal. April.
c. 39 de Decurionibus XII, 1 — ad Anatolium Pf. P. — Dat. Kal. April. Antiochiae.
c. 5 de Maternis bonis VIII, 18 — ad Leontium Comitem Orientis — Dat. VIII. Id. April.
c. 9 de Episcopis XVI, 2 — Severiano Proconsuli Asiae — Dat. III. Id. April.
c. 2 de Re militari VII, 1 }
c. 8 de Diversis officiis VIII, 7 } — ad Silvanum Comitem et magistrum militiae — Dat. VI. Kal. Iun. Sirmio.
c. 3 de Re militari VII, 1 — ad Titianum Pf. P. — Dat. III. Kal. Iun.
c. 2 de Longi temp. praescr. IV, 13 — Argyrio Praesidi — Dat. X. Kal. Iul.
c. 8 de Susceptoribus XII, 6 — Claudio Pf. annonae Alexandriae — Dat. Kal. Aug.
c. 1 de Dotibus III, 13 }
c. 1 et 2 de Revocandis donationibus VIII, 13 } — ad Philippum Pf. P. — Dat. XII. Kal. Oct.
c. 1 de Praebendo salario XII, 2 }
c. 6 de Operibus publicis XV, 1 } — ad Marcellinum Comitem Orientis — Dat. V. Non. Oct. Constantinopoli.
c. 2 de Raptu virginum IX, 24 — ad Tatianum . . . — Dat. II. Id. Nov.

350.

Sergio et Nigriano Coss.

IMP. CONSTANTIUS A.

c. 4 de Re militari VII, 1 — ad Cretionem V. C. Comitem — Dat. V. Kal. Iul.

351.

Nullae leges editae sunt.

IMP. CONSTANTIUS A. ET CONSTANS C.

352.

Constantio A. V. et Constante C. Coss.

c. 6 de Veteranis VII, 20 — ad Elpidium Consularem Pannoniae — Dat. VIII. Kal. Iul. Sirmio.
*c. 4 de Poenis IX, 40 — Theodoro V. P. Praesidi Arabiae — Dat. Id. Oct.
c. 5 de Infirmandis XV, 14 — ad universos Provinciales et Populum — Dat. III. Non. Nov. Mediolano.

353.

Constantio A. VI. et Constante Caes. II. Coss.

c. 8 de Petitionibus X, 10 — ad Orionem Comitem R. P. — Dat. III. Non. Mart. Sirmio.
c. 7 de Praetoribus VI, 4 — ad Orphitum Pf. U. — Dat. prid. Id. Mart.
c. 2 de Testimoniali VII, 21 — ad . . . . . Pf. P. — Dat. Kal. Maii.
c. 10 de Episcopis XVI, 2 — universis Episcopis per diversas provincias — *Dat. VII. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 1 de Tironibus VII, 13 — . . . . . ad PO. — Dat. prid. Non. Iul.
c. 40 de Decurionibus XII, 1 — ad Taurum Pf. P. — Dat. XII. Kal. Aug. Ravennae.
c. 41 de Decurionibus XII, 1 — Ordini Karthaginiensium — Dat. X. Kal. Aug.
c. 9 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — ad Cerealem Pf. U. — Dat. X. Kal. Aug.
c. 7 de Veteranis VII, 20 — Evagrio Pf. U. — Dat. III. Id. Aug.
c. 2 de Indulgentiis criminum IX, 38 — ad Cerealem Pf. U. — Dat. VIII. Id. Sept. Lugduni.
c. 5 de Paganis XVI, 10 — ad Cerealem Pf. U. — Dat. IX. Kal. Dec.
c. 3 de Off. vic. I, 15 — Ilico Consulari Numidiae — Dat. III. Non. Dec. Sirmii.
*c. 7 de Exactionibus XI, 7 — Bibulenio Restituto Praesidi Sardiniae — *Dat. VIII. Id. Dec. Thessalonicae.

354.

Constantio A. VII. et Constante Caes. III. Coss.

c. 10 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — ad Proclianum Proconsulem Africae — Dat. XV. Kal. Febr. Constantinopoli. Acc. X. Kal. Aug. Karthagine.
c. 11 de Episcopis XVI, 2 — ad Longinianum Pf. Aegypti — Dat. IV. Kal. Mart.
c. 1 de Agentibus in rebus VI, 27 — . . . . . ad PPŌ. — Dat. VIII. Id. Mart.
c. 5 de Cohortalibus VIII, 4 — ad Viros clarissimos Pff. P. — Dat. prid. Non. Maii.
c. 4 de Diversis officiis VIII, 7 — ad VV. CC. Pff. P. — Dat. prid. Id. Maii.
c. 5 de Diversis officiis VIII, 7 — ad Pff. P. — Dat. XV. Kal. Iun.
c. 6 de Annona et tributis XI, 1 } — Ordini Caesenatium salutem dicit — Dat. XI. Kal. Ian. Mediolano.
c. 42 de Decurionibus XII, 1 }
c. 5 de Cursu publ. VIII, 5 — ad Musonianum Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Aug.
c. 6 de Cursu publ. VIII, 5 — Magno Agenti vicariam praefecturam — Dat. Kal. Aug.
c. 7 de Cursu publ. VIII, 5 — Olybrio Proconsuli Africae — Dat. III. Non. Aug. Antiochiae.
c. 1 de Raptu vel matrimonio sanctimonialium IX, 25 — ad Orfitum . . . — Dat. XI. Kal. Sept.
c. 6 de Diversis officiis VIII, 7 — ad Pff. P. — Dat. prid. Non. Oct.

IMP. CONSTANTIUS A.

355.

Arbetione et Lolliano Coss.

c. 2 de His, qui per metum iudicis non appellaverunt XI, 34 — ad Volusianum Pf. P. — Dat. Kal. Ian. Mediolano.
c. 8 de Revocandis donationibus VIII, 13 — ad Orfitum Pf. U. — Dat. V. Kal. April.
c. 2 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — ad Taurum . . . — Dat. VIII. Id. April.
c. 7 de Donationibus VIII, 12 — ad Orfitum Pf. U. — Dat. VIII. Kal. Maii.
c. 2 de Incestis nupt. III, 12 — ad Volusianum Vicarium urbis — Dat. prid. Kal. Maii Romae.
c. 2 de Pistoribus XIV, 3 — ad Orfitum Pf. U. — Dat. prid. Non. Iul. Mediolano.
c. 43 de Decurionibus XII, 1 — ad Taurum Pf. P. — Dat. XVI. Kal. Aug. Mediolani.
c. 5 de Off. praef. praet. I, 5 — ad Taurum Pf. P. — Dat. XII. Kal. Aug. Mediolani.
c. 1 de Curiosis VI, 29 — ad Lollianum Pf. P. — Dat. XI. Kal. Aug. Mediolano. Acc. XII. Kal. Sept.
c. 2 de Iurisdict. II, 1 — ad Taurum Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Aug. Mediolani.
c. 25 de Appellationibus XI, 30 } — ad Lollianum Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Aug. Messadensi. PP. Capuae.
c. 11 Quorum appellationes XI, 36 }
c. 26 de Appellationibus XI, 30 } — ad Volusianum Pf. P. — Dat. III. *Kal. Aug.
c. 12 Quorum appellationes XI, 36 }
c. 1 de Legatis XII, 12 — ad Taurum Pf. P. — Dat. Kal. Aug. Mediolano.
c. 8 de Exactionibus XI, 7 — ad Taurum Pf. P. — Dat. IV. Non. Sept. Dinummae. Acc. prid. Id. Nov. Karthagine.
c. 12 de Episcopis XVI, 2 — Severo suo salutem — *Dat. epistola IX. Kal. Oct. Acc. Non. Oct.
c. 6 de Famosis libellis IX, 34 — ad Populum — Dat. prid. Kal. Nov. Mediolano.

IMP. CONSTANTIUS A. ET IULIANUS C.

(sed in nonn. constt. solus Constantius.)

356.

Constantio A. VIII. et Iuliano C. Coss.

c. 2 de Legatis XII, 12 — Musoniano Pf. P. — Dat. XVIII. Kal. Febr. Mediolano indictione XV.
c. 4 de Vectig. et comm. IV, 12 — ad Proclianum Proconsulem Africae — Dat. XIV. Kal. Febr. Mediolani.
c. 6 de Paganis XVI, 10 — . . . . . — Dat. XI. Kal. Mart. Mediolano.
c. 2 de Bonis proscriptorum IX, 42 — ad Populum — Dat. VIII. Id. Mart. Mediolano.
c. 1 Si quis pecunias conflaverit IX, 23 — ad Rufinum Pf. P. — Acc. VIII. Id. Mart. Constantina.
c. 7 de Extraordinariis s. sordidis muneribus XI, 16 — ad Populum — *Dat. IV. Non. April. Mediolano.
c. 8 et 9 de Praetoribus VI, 4 — ad Senatum — Dat. III. Id. April. Mediolano. Lecta a Braxio proconsule die VI. Id. Maii.

c. 10 de Praetoribus VI, 4 — ad Senatum — Dat. VII. Id. Maii.
c. 7 de Div. rescr. I, 2 — ad Taurum Pf. P. — Dat. III. Non. Iul. Mediolano.
c. 1 de Lustrali collatione XIII, 1 — ad Taurum Pf. P. — Dat. IV. Non. Dec. (356) Acc. Romae VIII. Id. Febr. (357)
c. 3 de Sepulcris violatis IX, 17 — ad Orfitum . . . — PP. in foro Traiani.

357.

Constantio A. IX. et Iuliano Caes. II. Coss.

c. 4 de Maleficis IX, 16 — ad Populum — Dat. VIII. Kal. Febr. Mediolano.
c. 1 de Lustrali collatione XIII, 1 — ad Taurum Pf. P. — Dat. IV. Non. Dec. (356) Acc. Romae VIII. Id. Febr. (357)
c. 1 de Decuriis urbis Romae XIV, 1 — ad Iulianum . . . — Dat. VI. Kal. Mart. Constantinopoli *. Acc. Id. Maii Romae.
c. 8 de Extraordinariis s. sordidis muneribus XI, 16 — ad Taurum Pf. P. — Dat. Kal. April. Mediolano.
c. 2 de Curiosis VI, 29 — ad Taurum Pf. P. — Dat. XV. Kal. Maii Mediolano.
c. 3 de Censu XIII, 10 — ad Dulcitium Consularem Aemiliae — Dat. III. Kal. Maii Mediolano.
c. 5 de Numerariis, actuariis VIII, 1 — ad Taurum Pf. P. — Dat. prid. Non. Maii Roma.
c. 9 de Naviculariis XIII, 5 — Olybrio Pf. U. — Dat. Kal. Iun. Roma.
c. 4 de Sepulcris violatis IX, 17 — ad Populum — Dat. Id. Iun.* Mediolano.
c. 8 de Cursu publ. VIII, 5 — ad Taurum Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Iul. Mediolano.
c. 7 de Iure fisci X, 1 — Verecundo Rationali Summarum — PP. VI. Kal. Iul. Vallis.
c. 7 de Iudaeis XVI, 8 — ad Talassium Pf. P. — Dat. V. Non. Iul. Mediolano.
c. 1 Qui petant III, 18 — Have Orfite karissime nobis — Dat. Id. Iul. . .
c. 11 de Praetoribus VI, 4 — ad Senatum — Lecta prid. Id. Aug.
c. 3 de Bonis proscriptorum IX, 42 — Caelestino Consulari Baeticae — Dat. V. Kal. Sept.
c. 3 de Iurisdict. II, 1 — ad Taurum Pf. P. — Dat. et Acc. VIII. Kal. Oct.
c. 2 de Gladiatoribus XV, 12 — ad Orfitum Pf. U. — Dat. XVI. Kal. Nov.
c. 13 de Episcopis XVI, 2 — ad Leontium . . . — Dat. IV. Id. Nov. Mediolano.
c. 5 de Maleficis IX, 16 — ad Populum — Dat. prid. Non. Dec. Mediolano.
c. 9 de Cursu publ. VIII, 5 — ad Taurum Pf. P. — Dat. VIII. Id. Dec. Mediolano.
c. 14 de Episcopis XVI, 2 — Felici Episcopo — Dat. VIII. Id. Dec. Mediolano. Lecta V. Kal. Ian. apud acta.
c. 3 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — ad Taurum . . . — Dat. XV. Kal. Ian. Sirmio.
c. 27 de Appellationibus XI, 30 — ad Taurum Pf. P. — Dat. . . . Sirmio.

358.

Datiano et Cereale Coss.

c. 4 de Bonis proscriptorum IX, 42 — ad Taurum . . . — Dat. prid. Non. Ian. Sirmio. Acc. VI. Kal. Sept.
c. 2 de Murilegulis X, 20 — ad Taurum Pf. P. — Dat. XIV. Kal. April. Mediolano.
c. 44 de Decurionibus XII, 1 — ad Martinianum Vicarium Africae — Dat. XI. Kal. Iun. * Sirmio.
c. 6 de Cohortalibus VIII, 4 — ad Taurum Pf. P. — Data epistola praefecto, cui haec sacra fuerat antelata, XI. Kal. Iun. Mediolani.
c. 7 de Diversis officiis VIII, 7 — ad Taurum Pf. P. — Dat. VI. Kal. Iun. Med. Acc. VIII. Id. Iul.
c. 6 de Off. praef. praet. I, 5 — Musoniano Pf. P. — Dat. VII. Id. Iun. Haerbillo.
c. 7 eod. — Musoniano Pf. P. — Dat. III. Id. Iun. Mediolani, indictione XV.
c. 45 de Decurionibus XII, 1 — ad Martinianum Vicarium Africae — Dat. X. Kal. Iul.* Sirmio.
c. 4 de Revocandis donationibus VIII, 13 — ad Orfitum Pf. U. — Dat. IX. Kal. Iul. Sirmio.
c. 13 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — ad Probum Proconsulem Africae — Dat. IX. Kal. Iul. Sirmio.
c. 46 de Decurionibus XII, 1 — ad Martinianum Vicarium Africae — Dat. V. Kal. Iul. Mursae.
c. 6 de Maleficis IX, 16 — ad Taurum Pf. P. — Dat. III. Non. Iul. Arimini.
c. 5 de Vectig. et comm. IV, 12 — ad Martinianum Vicarium Africae — Data epistola ad V. C. Vicarium prid. Id. Iul. Cillo.
c. 10 de Cursu publ. VIII, 5 — ad Flavianum Proconsulem Africae — Dat. VI. Kal. Nov. Sirmio.
c. 1 de Inoff. dot. II, 21 — ad Maximum Praesidem Ciliciae — Dat. XIV. Kal. Ian. Sirmii.
c. 4 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — Elpidio Pf. P. — Dat. IV. Kal. Ian. Doridae.

359.

Eusebio et Hypatio Coss.

c. 9 de Extraordinariis s. sordidis muneribus XI, 16 — ad Taurum Pf. P. — PP. Romae VII. Kal. Mart.
c. 5 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — Elpidio Pf. P. — Dat. prid. Id. Mart. Constantinopoli.
c. 1 de Calcis coctoribus XIV, 6 — ad Orfitum Pf. U. — Dat. VIII. Kal. April.
c. 14 et 15 de Praetoribus VI, 4 — ad Senatum — Dat. XI. Kal. Ian. Sirmio.
c. 1 de Off. mag. mil. I, 7 — Hermogeni Pf. P. — Dat. V. Kal. Ian. Sirmio.
c. 47 de Decurionibus XII, 1 — . . . . . — Dat. XVIII. Kal. Iul.
c. 28 de Appellationibus XI, 30 — ad Taurum Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Iul. Singiduno. PP. X. Kal. Aug. Romae.
c. 5 de Curiosis VI, 29 — . . . . — Dat. prid. Kal. Nov.
c. 1 de Off. mag. off. I, 9 — ad Agentes in rebus — Dat. et PP. Romae in foro Traiani Kal. Nov.
c. 3 et 4 de Curiosis VI, 29 — ad Agentes in rebus — PP. prid. Kal. Dec.*
c. 16 de Praetoribus VI, 4 — ad Senatum — Dat. III. Kal. Ian. *

360.

Constantio A. X. et Iuliano Caes. III. Coss.

c. 1 de Patrociniis vicorum XI, 24 — Elpidio . . . — Dat. prid. Non. Febr. Constantinopoli.
c. 6 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — Elpidio Pf. P. — Dat. XVI. Kal. Iun. Hierapoli.
c. 15 de Episcopis XVI, 2 — ad Taurum Pf. P. — Dat. epistola prid. Kal. Iul. Mediolano.
c. 2 de Lustrali collatione XIII, 1 — ad Taurum Pf. P. — Acc. VI. Id. Iul. Karthagine.
c. 11 de Cursu publ. VIII, 5 — Elpidio Pf. P. — Dat. XVI. Kal. Dec. indictione IV.
c. 2 de Inoff. dot. II, 21 — Pomponiano . . . — Dat. XV. Kal. Ian. Sirmii.

361.

Tauro et Florentio Coss.

c. 16 de Episcopis XVI, 2 — ad Antiochenses — Dat. XVI. Kal. Mart. Antiochiae.
c. 1 de Officio praef. urb. I, 6
c. 12, 13 de Praetoribus VI, 4
c. 1 de Metatis VII, 8
c. 7 de Annona et trib. XI, 1
c. 1 de Publica comparat. XI, 15 } — ad Senatum — Dat. V. Non. Maii * Gyfyrae.
c. 1 de Protostasia XI, 23
c. 48 de Decurionibus XII, 1
c. 3 de Lustrali coll. XIII, 1
c. 7 de Operibus publicis XV, 1
c. 4 de Inoff. testam. II, 19 } — Olybrio. . . — Dat. XIV. Kal. Iun.
c. un. de Inoff. don. II, 20
c. 14 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — ad Flavianum Proconsulem Africae — Dat. III. Non. Aug.
c. 7 de Cohortalibus VIII, 4
c. 49 de Decurionibus XII, 1 } — ad Taurum Pf. P. — Dat. IV. Kal. Sept.
c. 4 Cod. Iust. de Episcopis I, 3

IMP. IULIANUS A.

362.

Mamertino et Nevitta Coss.

c. 7 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — Sallustio Pf. P. — Dat. VIII. Id. Ian.
c. 6 de Numerariis, actuariis VIII, 1 — ad Auxonium Correctorem Tusciae — Dat. XVI. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 1 Si certum pet. de suffr. II, 29 — ad Populum — Dat. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 1 de Exhibendis vel transmitt. reis IX, 2 — Sallustio Pf. P. — Dat. Non. Febr. Constantinopoli.
c. 12 de Cursu publ. VIII, 5 — ad Mamertinum Pf. P. — Acc. VIII. Kal. Mart. Syracusis.
c. 7 de Numerariis, actuariis VIII, 1 — Secundo Pf. P. — Dat. Kal. Mart.
c. 5 de Bonis proscriptorum IX, 42 — ad Felicem Comitem S. L. — PP. Romae VII. Id. Mart.
c. 2 de Protostasia XI, 23 — Sallustio Pf. P. — Dat. III. Id. Mart. Constantinopoli.
c. 1 de Locatione fundorum iuris emphyteutici X, 3
c. 10 de Extraordinariis s. sordidis muneribus XI, 16 } — Secundo Pf. P.'— PP. III. Id. Mart. Constantinopoli.
c. 50 de Decurionibus XII, 1
c. 4 de Lustrali collatione XIII, 1
c. 5 de Fide testium et instrumentorum XI, 39 — Pars actorum habitorum apud Imperatorem Iulianum Augustum — X. Kal. April. Constantinopoli in consistorio: adstante Iovio viro clarissimo quaestore, Anatolio magistro officiorum, Felice com. sacrarum largitionum.
c. 2 de Collatione fundorum XI, 19 — . . . . , — Dat. V. Kal. April.
c. 1 de Auro coronario XII, 13 — ad Sallustium Pf. P. — Dat. III. Kal. Maii.
c. 2 de Immunitate concessa XI, 12 — . . . . . — Dat. prid. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 4 de Medicis et professoribus XIII, 3 — ad Archiatros — Dat. IV. Id. Maii Constantinopoli.
c. 4 de Off. vic. I, 15 — ad Mamertinum Pf. P. — Acc. VIII. Id. Iun.
c. 5 de Medicis et professoribus XIII, 3 — . . . . . — Dat. XV. Kal. Iul. — Acc. IV. Kal. Aug. Spoletio.
c. 13 de Cursu publ. VIII, 5 — ad Mamertinum Pf. P. — Acc. XII. Kal. Iul.
c. 8 de Off. rect. prov. I, 16 — Secundo Pf. P. — Dat. V. Kal. Aug. Antiochiae.
c. 8 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — Secundo Pf. P. — Dat.* Kal. Aug. Nicomediae.
c. 1 de Domesticis et protectoribus VI, 24 — Secundo Pf. P. — Dat. XV. Kal. Sept. Antiochiae.
c. 51 de Decurionibus XII, 1 — Iuliano Comiti Orientis — Dat. V. Kal. Sept. Antiochiae.
c. un. de Dom. vel, quae posc. II, 5 — Secundo Pf. P. — Dat. III. Non. Sept. Antiochiae.
c. 52 de Decurionibus XII, 1 — ad Iulianum Consularem Phoenices — Dat. III. Non. Sept. Antiochiae. Acc. Id. Oct. Tyro.
c. 14 de Cursu publ. VIII, 5 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. V. Id. Sept.
c. 53 de Decurionibus XII, 1 — ad Sallustium Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Oct. Antiochiae.
c. 29 de Appellationibus XI, 30 — ad Hymetium Vicarium urbis — Dat. X. Kal. Oct. Antiochiae.
c. 1 de Proximis VI, 26 — ad Secundum Pf. P. — Dat. VII. Kal. Oct. Antiochiae. Acc. V. Id. Nov. Naisso.
c. 15 de Cursu publ. VIII, 5
c. 1 de Indulgentiis debitor. XI, 28 } — ad Avitianum Vicarium Africae — Dat. VII. Kal. Nov. Antiochiae.
c. 2 de Itinere muniendo XV, 3 } 362. Acc. XV. Kal. April. Karthagine (363).
c. 7 Cod. Iust de Aedificiis priv. VIII, 10
c. 54 de Decurionibus XII, 1 — ad Iulianum Comitem Orientis — PP. Beryto Kal. Nov.
c. 8, 9 de Operibus publicis XV, 1 — Ecdicio Pf. Aegypti — PP.* IV. Non. Dec. Antiochiae.
c. 3 de Contrah. empt. III, 1 — ad Iulianum Comitem Orientis — Dat. VIII. Id. Dec. Antiochiae.
c. 6 ad SC. Claudian. IV, 11 — Secundo Pf. P. — Dat. et PP. in foro Traiani VIII. Id. Dec.
c. 10 de Operibus publicis XV, 1 — ad Rufinum . . . — Dat. VII. Id. Dec.* Aquil.
c. 30 de Appellationibus XI, 30 — ad Germanianum Pf. P. — Emissa XV. Kal. Ian.

363.

Iuliano A. IV. et Sallustio Coss.

c. 1 de Cogn. et procur. II, 12 — Secundo Pf. P. — Lecta apud acta prid. Non. Febr.
c. 5 de Sepulcris violatis IX, 17 — ad Populum — Dat. prid. Id. Febr. Antiochiae.

c. 3 Sine censu XI, 3 — ad Secundum Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Mart. Antiochiae.

c. 2 de Dotibus III, 13 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. IV. Kal. Mart.

c. 4 Sine censu XI, 3 — Edictum — Dat. III. Kal. Mart. . . . . .

c. 55 de Decurionibus XII, 1 — Leontio Consulari Palaestinae — Dat. Kal. Mart. Antiochiae.

c. un. de Longa consuet. V, 12 — ad Maximum Pf. U. — Dat. IV. Kal. Mart. Constantinopoli.

c. 2 de Agentibus in rebus VI, 27 — Secundo Pf. P. — PP. Beryto die Kal. Mart.

c. 15 de Cursu publ. VIII, 5
c. 1 de Indulgentiis debit. XI, 28
c. 2 de Itiner. muniend. XV, 3
c. 7 Cod. Iust. de Aedificiis privatis VIII, 10
} — ad Avitianum Vicarium Africae — Dat. VII. Kal. Nov. Antiochiae (362). Acc. XV. Kal. April. Karthagine (363).

c. 31 de Appellationibus XI, 30 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. X. Kal. April.

c. 2 de Ponderatoribus XII, 7 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. IX. Kal. Maii Salonae.

IMP. IOVIANUS A.

c. 2 de Metallis et metallariis X, 19 — ad Rufinum Comitem Orientis — * Dat. XI. Kal. Nov. Antiochiae.

c. 1 de Collatione donatarum XI, 20 — Aginatio Consulari Byzacenae — * Dat. prid. Id. Nov. Mampsystae.

c. 16 de Cursu publico VIII, 5
c. 3 de Off. iud. omn. I, 19
} — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. VII.* Kal. Dec. Antiochiae.

c. 8 de Numerariis, actuariis VIII, 1 — ad Mamertinum Pf. P. — * Dat. epistola ppō. V. Kal. Dec. Viminacio.

c. 3 de Suariis XIV, 4 — Fl. Aproniano suo salutem — * Dat. V. Id. Dec. Antiochiae.

c. 56 de Decurionibus XII, 1 — . . . . . — * Dat. XII. Kal. Ian. Antiochiae.

IMPP. VALENTINIANUS I. ET VALENS AA.

364.

Ioviano et Varroniano Coss.

c. 6 de Medicis et professoribus XIII, 3 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. III. Id. Ian.*

c. 8 de Iure fisci X, 1 — ad Caesarium Comitem rerum privatarum — Dat. prid. Non. Febr.* Med.

c. 32 de Appellationibus XI, 30
c. 15 Quorum appellationes XI, 36
} — salutem dicunt Ordini civitatis Karthaginis — Dat. prid. Non. Febr. * Med.

c. 2 de Raptu vel matrimonio sanctimonialium IX, 25 — ad Secundum Pf. P. — Dat.* XI. Kal. Mart. Antiochiae.

c. 10 de Naviculariis XIII, 5 — ad Ampelium Proconsulem Africae — Dat. XIII.* Id. Mart. Hadrianopoli.

c. 17 de Cursu publ. VIII, 5 — ad Menandrum . . . — Dat. prid. Id. Mart. Mediolano.

c. 1 de Annonis civicis XIV, 17 — Iovio Pf. U. — Dat. VI.* Kal. April.

c. 1 de Conditis in publicis horreis XI, 14 — ad Volusianum Pf. U. — Dat. VI. Id. April.

c. 3 de Iis, quae administrantibus VIII, 15 — ad Iovinum Pf. U. — Dat. III. Id. April. Constantinopoli.

c. 5 de Lustrali collatione XIII, 1 — Secundo Pf. P. — Dat. XV. Kal. Maii Constantinopoli.

c. 10 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — ad Symmachum Pf. U. — Dat. X. Kal. Maii Antiochiae.

c. 2 de Caesarianis X, 7 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. X. Kal. Maii Sirmio.

c. 2 de Collatione donatarum XI, 20 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. VI. Kal. Maii.

c. 5 de Re militari VII, 1 — . . . . . — Dat. III. Kal. Maii Hadrianopoli.

c. 57 de Decurionibus XII, 1 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. Non. Maii.

c. 8 de Cohortalibus VIII, 4
c. 18 de Cursu publico VIII, 5
c. 58 de Decurionibus XII, 1
} — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. III. Id. Maii Hadrianopoli.

c. 9 de Exactionibus XI, 7 — ad Dracontium Vicarium Africae — Dat. III. Id. Maii Hadrianopoli. Acc. VIII. Kal. Oct. Karthagine.

c. 11 de Operibus publicis XV, 1 — ad Symmachum Pf. U. — Dat. VIII. Kal. Iun.* Philippis.

c. 14 . . . . . . V, 13 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. VII. Kal. Iun. . . . .

c. 3 de Legatis XII, 12 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. III. Kal. Iun. Serdicae.

c. 4 de Iurisdict. II, 1 — ad Terentium Correctorem Tusciae — Dat. Kal. Iun. Mediolano.

c. 1 de Privilegiis corporatorum urbis Romae XIV, 2 — ad Symmachum Pf. U. — Dat. Kal. Iun. Bonamansione. PP. in foro Traiani.

c. 3 de Pistoribus XIV, 3 — ad Symmachum Pf. U. — Dat. IV. Non. Iun. Naissi.

c. 2 de Off. praef. urb. I, 6
c. 5 de Poenis IX, 40
c. 8 de Annona et trib. XI, 1
c. 4—6 de Pistoribus XIV, 3
c. 2 de Calcis coctoribus XIV, 6
c. 1 de Canone frumentario XIV, 15
c. 1 de Saccariis portus Romae XIV, 22
c. 12 de Operibus publicis XV, 1
} — ad Symmachum Pf. U. — Dat. VI.* Id. Iun.* Naisso*.

c. 6 de Poenis IX, 40 — Arthemio . . . — Dat. III. Id. Iun. Naisso.

c. 13 de Operibus publicis XVI, 1 — Tautomedi Duci Daciae Ripensis — Dat. XIII. Kal. Iul. Med.

c. 19 de Cursu publ. VIII, 5 — ad Symmachum Pf. U. — Dat. IX. Kal. Iul.* Philippopoli.

c. 3 de Off. praef. urb. I, 6 — Severo Vicario urbis — Dat. VI. Kal. Iul. . Constantinopoli.

c. 1 de Canone frum. urb. Romae XIV, 15 — ad Symmachum Pf. U. — Dat. VI. Id. Iul. Naisso.

c. 15 . . . . . . V, 13 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. IV. Kal. Aug. Sirmio.

c. 2 et 3 de Domesticis et protectoribus VI, 24 — ad Severum Comitem domesticorum — Dat. XIV. Kal. Sept.

c. 2 de Auro coronario XII, 13 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. V. Kal. Sept. Emonae.

c. 4 de Legatis XII, 12 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. VII. Id. Sept. Aquileia.

c. 6 de Lustrali collatione XIII, 1 — ad Florentium Comitem S. L. — Dat. VI. Id. Sept.

c. 7 de Maleficiis IX, 16 — ad Secundum Pf. P. — Dat. V. Id. Sept.

c. 16 . . . . . . V, 13
c. 9 de Petitionibus X, 10
c. 3 de Collat. fund. patrim. XI, 19 } — ad Provinciales Byzacenos — Dat. prid.* Id. Sept. Aquileia.
c. 59, 60 de Decurionibus XII, 1
c. 17 de Episcopis XVI, 2
c. 20 de Cursu publ. VIII, 5 — ad Florianum Comitem R. P. — Dat. prid. Id. Sept.
c. 33 de Appellationibus XI, 30 — ad Dracontium Vicarium Africae — Dat. prid. Id. Sept. Aquileia. Acc. XVIII. Kal. Dec. Tacapis.
c. 6 de Privileg. eorum VI, 35
c. 1 de Privileg. appar. VIII, 8 } — ad Arthemium . . . — Dat. XIII.* Kal. Oct. Aquileia. Acc. XV. Kal. Nov. Salerni.
c. 21 de Cursu publ. VIII, 5
*c. 9 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — Secundo Pf. P. — Dat. V. Kal. Oct. Aedessa.
c. 1 Quibus equorum usus IX, 30 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. prid. Kal. Oct. Altino.
c. 9 de Off. rect. prov. I, 16 — Have Arthemi karissime nobis — Dat. Kal. Oct. Aquileiae.
c. 2 Quibus equorum usus IX, 30 } — ad Buleforum Consularem Campaniae — Dat. III. Non. Oct. Altino.
c. un. Quorum usus XV, 15
c. 7 de Poenis IX, 40 — Arthemio . . . — Dat. VIII. Id. Oct. Altino.
c. 7 de Pistoribus XIV, 3 — ad Viventium Pf. U. — Dat. VIII. Id. Oct. Altino.
c. 16 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 } — ad Symmachum Pf. U. — Dat. VIII. Id. Oct. Altino. Acc.
c. un. de Nautis Tiberinis XIV, 21 } XVI. Kal. Nov.
c. 1 de Reparationibus appellationum XI, 31 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. Id. Oct. Veronae.
c. 17 . . . . . . V, 13 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. et PP. Romae VI. Kal. Nov.
c. 61 de Decurionibus XII, 1 — ad Terentium Correctorem Tusciae — Dat. V. Kal. Nov.
c. 1 de Equestri dignitate VI, 36 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. prid. Kal. Nov, Philippopoli.
c. 34 de Appellationibus XI, 30 — ad Symmachum Pf. U. — Dat. V. Id. Nov. Mediolano.
c. 8 de Veteranis VII, 20 — ad universos Provinciales — Dat. XV. Kal. Dec. Romae*.
c. 6 de Bonis proscriptorum IX, 42 — ad Symmachum Pf. U. — Dat. VII. Kal. Dec. Mediolano.
c. 2 de Cogn. et procur. II, 12 — Sallustio Pf. P. — PP. VI. Id. Dec. . . .
c. 2 de Annonis civicis XIV, 17 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. V. Id. Dec.* Naissi.
c. 62 de Decurionibus XII, 1 — ad Symmachum Pf. U. — Dat. IV. Id. Dec. Mediolano.
c. 11 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. Id. Dec. Treviris.
c. 1 Ne quid publicae laetitiae VIII, 11 — ad Eugrammium . . . — Dat. XVII. Kal. Ian. Constantinopoli.
c. 3 . . . . . . V, 14 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. X. Kal. Ian. * Med.
c. 12 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — ad Victorem Magistrum militum — Dat. VI. Kal. Ian.* Bonamansione.
c. 5 de Legatis XII, 12 — Victori Duci Aegypti — Dat. V. Kal. Ian.

INFRA 364 ET 367.

c. 4 . . . . . . V, 14 — ad Florianum Comitem R. P. — . . . . .

365.

Valentiniano et Valente AA. Coss.

c. 14 de Operibus publicis XV, 1 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. Kal. Ian. Mediolano.
*c. 63 de Decurionibus XII, 1 — ad Modestum Pf. P. — PP. Beryto Kal. Ian.
c. 2 Ne quid publicae laetitiae VIII, 11 — Provincialibus salutem dicunt — Dat. III. Id. Ian. Mediolano.
c. 11 de Navicularis XIII, 5 } — ad Symmachum Pf. U. — Dat. III. Id. Ian.* Mediolano.
c. 2 de Praediis navicul. XIII, 6
c. 8 de Poenis IX, 40 } — ad Symmachum Pf. U. — Dat. XVIII. Kal. Febr. Mediolano.
c. 8 de Pistoribus XIV, 3
c. 1 . . . . . . V, 15 — . . . . . — Dat. XVII. Kal. Febr. Mediolano.
*c. 17 de Praetoribus VI, 4 — ad Olybrium Pf. U. — Dat. XIV. Kal. Febr.
c. 2 de Exhibendis vel transmitt. reis IX, 2 — Valentino Consulari Piceni — Dat. XI. Kal. Febr. Mediolano.
c. 5 de Off. Vic. I, 15 — ad Dracontium Vicarium Africae — Dat. VIII.* Kal. Febr. Mediolano.
*c. 1 de Tractoriis et stativis VIII, 6 — ad Rufinum Pf. P. — Missa sub die VIII. Kal. Febr. Roma.
c. 1 Ne colon. inscio dom. V, 11 — ad Clearchum Vicarium Asiae — Dat. VI. Kal. Febr.
*c. 1 de Pascuis VII, 7 — ad Germanianum Comitem S. L. — Dat. V. Kal. Febr. Roma.
c. 8 de Diversis officiis VIII, 7 } — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. III. Kal. Febr. Mediolano.
c. 70 de Decurionibus XII, 1
*c. 2 de Tironibus VII, 13 — ad Fortunatianum . . . — Dat. prid. Kal. Febr. Martianopoli.
c. 10 de Petitionibus X, 10 — ad Provinciales Afros — Dat. prid. Non. Febr. Mediolano.
c. 9 de Numerariis, actuariis VIII, 1 — ad Clearchum . . . — Dat. XIV. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 2 de Reparationibus appellationum XI, 31 — ad Symmachum Pf. U. — Dat. XIV. Kal. Mart. Mediolano.
c. 15 de Operibus publicis XV, 1 — ad Dracontium . . . — Dat. XIV. Kal. Mart. Mediolano.
c. 7 de Famosis libellis IX, 34 — Edictum — Dat. XIV. Kal. Mart. Constantinopoli.
*c. 22 de Cursu publ. VIII, 5 — ad Volusianum Pf. U. — Prolata literis sub die XII. Kal. Mart. Romae. Acc. IV. Kal. April. Venabri.
c. 3 de Immunitate concessa XI, 12 — ad Florentium Comitem S. L. — Dat. X. Kal. Mart. Mediolani.
*c. 18 . . . . . V, 13 — ad Florianum Comitem — Dat. IV. Kal. Mart. Treviris.
c. 9 de Annona et tributis XI, 1 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. prid. Non. Mart. Treviris.
*c. 2 de Fide et iure hastae X, 17 — ad Felicem Comitem S. L. — Dat. VII. Id. Mart. Martianopoli.
c. 4 de Off. praef. urb. I, 6 } — ad Symmachum Pf. U. — Dat. VI.* Id. Mart. Mediolano.
*c. 9 de Iure fisci X, 1

c. 23 de Cursu publ. VIII, 5 — Mamertino Pf. P. — Dat. VI. Id. Mart. Mediolano.
c. 16 de Operibus publicis XV, 1 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. Id. Mart. Senigallia.
c. 11 de Extraordinariis s. sordidis muneribus XI, 16 — Secundo Pf. P. — Dat. XIV. Kal. April. Constantinopoli.
*c. 3 de Reparationibus appellationum XI, 31 — ad Olybrium Pf. U. — Dat. XIV. Kal. April. Treviris.
*c. 1 Si vagum petatur mancipium X, 12 — ad Probum Pf. P. — Dat. XII. Kal. April. Treviris.
c. 24 de Cursu publ. VIII, 5 — ad Buleforum Consularem Campaniae — Dat. IX. Kal. April. Mediolano.
*c. 9 de Cohortalibus VIII, 4 — ad Probum Pf. P. — Dat. VIII. Kal. April. Treviris.
c. 25 de Cursu publ. VIII, 5 — ad Symmachum Correctorem Lucaniae et Brittiorum — Dat. VIII. Kal. April. Mediolano.
c. 1 de Desertoribus et occultatoribus eorum VII, 18 — Edicta duo per Italiam et Alpes — Dat. VII. Kal. April. Mediolano.
c. 10 de Cohortalibus VIII, 4 — ad Dracontium Vicarium Africae — Dat. * III. Kal. April. * Mediolano.
*c. 9 de Pistoribus XIV, 3 — ad Olybrium Pf. U. — Dat. III. Kal. April. Treviris.
*c. 1 de Mancipibus thermarum XIV, 5 — ad Olybrium Pf. U. — Dat. III. Non. April. Treviris.
c. 5 de Off. praef. urb. I, 6 — ad Volusianum Pf. U. — Dat. II. Non. April. Mediolani.
*c. 8 de Actoribus et procuratoribus X, 4 — ad Crescentem Vicarium Africae — Dat. prid. Non. April. Alteio.
*c. 4 de Annonis civicis XIV, 17 — ad Mamertinum Pf. P. — PP. prid. Non. April.
*c. 3 de Annonis civicis XIV, 17 — ad Maximum Pf. annonae — PP. die Non. April.
c. 9 de Poenis IX, 40 — ad Olybrium Pf. U. — Dat. III. Id. April.
c. 7 de Filiis militar. appar. VII, 22 — ad Petronium Patricium — PP. Beryti Id. April.
*c. 1 de Militari veste VII, 6 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Maii Mediolano.
c. 1 de Executoribus VIII, 8 }
c. 10 de Exactionibus XI, 7 } — ad Florianum Consularem Venetiae — *Dat. XI. Kal. Maii Treviris.
c. 6 de Re militari VII, 1 }
c. 64 de Decurionibus XII, 1 } — Mauris Sitifensibus — Dat. IX. Kal. Maii Treviris.
*c. 5 de Tironibus VII, 13 — ad Viventium Pf. P. Galliarum — Dat. VI. Kal. Maii Treviris.
c. 26 de Cursu publico VIII, 5 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. VI. Kal. Maii.
*c. 2 de Metatis VII, 8 — Remigio Magistro officiorum — Dat. prid. Non. Maii Treviris.
c. 10 de Annona et tributis XI, 1 }
c. 11 de Annona et tributis XI, 1 } — ad Dracontium Vicarium Africae — Dat. XVI.* Kal. Iun.* Mediolano.
c. 10 de Numerariis, actuariis VIII, 1 — Iovio Magistro equitum — Dat. VIII. Kal. Iun. Mediolano.
c. 11 de Exactionibus XI, 7 — ad Florianum Comitem R. P. — Dat. VIII. Kal. Iun. Mediolano.
c. un. de Nupt. gentil. III, 14 — ad Theodosium Magistrum equitum — Dat. V. Kal. Iun.
c. 27 de Cursu publico VIII, 5 — ad Fortunatum Consularem Pannoniae Secundae — Dat. V. Kal. Iun. Mediolano.
*c. 65 de Decurionibus XII, 1 — ad Terentium Correctorem Tusciae — Dat. V. Kal. Iun. Mediolano.
c. 7 de Re militari VII, 1 — Iovio Magistro equitum et peditum — Dat. prid.* Kal. Iun. Mediolano.
*c. 17 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — ad Modestum Pf. P. — Dat. IV. Id. Iun. Cyzico.
*c. 2 Si vagum petatur mancipium X, 12 — ad Probum Pf. P. — Dat. XV. Kal. Iul. Treviris.
c. 4 de Susceptoribus XII, 6 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Iul.
c. 1 de Stratoribus VI, 31 — ad Zosimum Praesidem Novae Epiri — Dat. XIII. Kal. Iul. Apolloniae.
*c. 3 Quibus equorum usus IX, 30 — Rufino Pf. P. — Dat. XI. Kal. Iul. Mediolano.
*c. 66 de Decurionibus XII, 1 — ad Rufinum Pf. P. — Dat. XI. Kal. Iul. Ravenna.
*c. 3 de Auro coronario XII, 13 — ad Probum Pf. P. — Dat. IX. Kal. Iul. Sabariae.
*c. 4 de Iis, quae administrantibus VIII, 15 — Senecae . . . — Dat. V. Kal. Iul.
c. 18 de Praetoribus VI, 4 } { Constantinopoli.
c. 67 de Decurionibus XII, 1 } — ad Volusianum Pf. U. — Dat. IV. Kal. Iul. { Mediolano.
c. 8 de Murilegulis X, 20 — ad Germanum Consularem — Dat. IV. Kal. Iul. Mediolano.
c. 5 de Susceptoribus XII, 6 — ad Secundum Pf. P. — Dat. IV. Non. Iul. Caesarea.
*c. 10 de Pistoribus XIV, 3 — ad Olybrium Pf. U. — Dat. Non. Iul. Lecta in Pantheo Non. Nov.
c. 6 de Susceptoribus XII, 6 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. XV. Kal. Aug.
c. 2 de Actoribus et procuratoribus X, 4 — ad Severum Vicarium urbis — Dat. XI. Kal. Aug. Mediolano.
c. 19 . . . . . . V, 13 — ad Germanianum Comitem S. L. — Dat. V. Kal. Aug. . . . .
c. 8 de Susceptoribus XII, 6 — ad Secundum Pf. P. — Dat. III. Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 12 de Annona et tributis XI, 1 — ad Faventium Vicarium Italiae — Dat. prid. Kal. Aug. Mediolano.
*c. 3 de Praediis naviculariorum XIII, 6 — ad Musophilum Vicarium Africae — Dat. prid. Kal. Aug. Vangionibus.
*c. 35 de Appellationibus XI, 30 — ad Modestum Pf. P. — Dat. Kal. Aug. Martianopoli.
c. 5 de Iis, quae administrantibus VIII, 15 — ad Probum Pf. P. — Dat. III. Non. Aug. Sirmio.
c. 7 de Susceptoribus XII, 6 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. prid. Non. Aug. Sirmio.
*c. 1 de Iure Italico XIV, 13 — ad Clearchum Pf. U. Constantinopolitanae — Dat. prid. Non. Aug. Hieropoli.
c. 2 . . . . . . V, 15 — ad Rufinum Pf. P. — Dat. VIII. Id. Aug. Mediolani.
*c. 3 de Calcis coctoribus XIV, 6 — ad Volusianum V. C. Vic. — Dat. VIII. Id. Aug. Mediolano.
c. 1 Tributa in ipsis speciebus XI, 2 — ad Symmachum Pf. U. — PP. prid. Id. Aug.
c. 5 de Postulando II, 10 — Olybrio Pf. P. — Acc. XII. Kal. Sept.
c. 9 de Susceptoribus XII, 6 — ad Dracontium Vicarium Africae — Acc. prid. Kal. Sept. Constantinae.
*c. 1 de Fisci debitoribus X, 16 — ad Auxonium Pf. P. — Dat. Kal. Sept.
c. 1 de Secundo lapsu XI, 32 — ad Volusianum Pf. U. — Dat. III. Non. Sept. Mediolano.
c. 10 de Officio rect. prov. I, 16 }
c. 4 de Custodia reorum IX, 3 } ad Valerianum Vicarium Hispaniarum — Praelata literis V. C. Vicarii VI. Id. Sept. Veronae.
c. 6 de Off. praef. urb. I, 6 — ad Praetextatum Pf. U. — Dat. XII. Kal. Oct. Nova mansione.
*c. 2 de Pascuis VII, 7 — ad Rufinum Pf. P. — Dat. IX. Kal. Oct. Luceriae.
c. 8 de Re militari VII, 1 — ad Equitium Comitem et magistrum militum — *Dat. VIII. Kal. Oct. Heracleae.
c. 11 de Pistoribus XIV, 3 — ad Symmachum Pf. U. — Dat. V. Kal. Oct. Aquileia.
*c. 1 Ne damna provincialibus infligantur XI, 11 — ad Probum Pf. P. Illyrici — Dat. prid. Kal. Oct. Agrippinae.
c. 13 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — ad Populum — Dat. Kal. Oct. Aquileia.

*c. 11 de Cohortalibus VIII, 4 — Festo Consulari Syriae — Dat. VI. Non. Oct.
c. 68 de Decurionibus XII, 1 — ad Severum Pf. U. — Dat. prid. Non. Oct. Veronae.
c. 69 de Decurionibus XII, 1 — ad Auxonium Vicarium dioeceseos Asianae — Dat. prid. Non. Oct.
c. 17 de Operibus publicis XV, 1 — ad Valentinianum Consularem Piceni — Dat. prid. Non. Oct.
c. 13 de Annona et tributis XI, 1 — ad Dracontium Vicarium Africae — Dat. XV. Kal. Nov. Parisiis (365). Acc. XV. Kal. Febr. Karthagine (366).
*c. 2 Tributa in ipsis speciebus XI, 2 — ad Symmachum Pf. U. — Dat. X. Kal. Nov. Mediolano.
c. 10 de Susceptoribus XII, 6 — ad Mamertinum Pf. P. — Dat. prid. Kal. Nov. Rom.
c. 10 de Iure fisci X, 1 — ad Dracontium Vicarium Africae — Dat. XV. Kal. Dec. Adrumeto.
*c. 1 de Fide catholica XVI, 1 — ad Symmachum Pf. U. — Dat. XV. Kal. Dec. Mediolano.
*c. 2 de Militari veste VII, 6 — Auxonio Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Dec. Martianopoli.
*c. 4 de Censu XIII, 10 — ad Viventium Pf. P. Galliarum — Dat. X. Kal. Dec.
c. 1 de Emendatione propinquorum IX, 13 — ad Senatum — Dat. prid. Kal. Dec.
c. 5 de Iurisdict. II, 1 — ad Felicem Vicarium Macedoniae — Dat. Kal. Dec.
c. 14 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — Secundo Pf. P. — Acc. Kal. Dec. Chalcedone.
*c. 12 de Pistoribus XIV, 3 — ad Claudium Proconsulem Africae — Dat. Kal. Dec. Treviris.
c. 3 de Metallis et metallariis X, 19 — ad Cresconium Comitem metallorum — Dat. IV. Id. Dec. Parisiis.
*c. 11 de Numerariis, actuariis VIII, 1 — ad Rufinum Pf. P. — Dat. prid. Id. Dec. Parisiis.
*c. 8 de Maleficis IX, 16 — ad Modestum Pf. P. — Dat. prid. Id. Dec. Constantinopoli.
*c. 4 de Murilegulis X, 20 — ad Auxonium Pf. P. — *Dat. Id. Dec. Martianopoli.
c. 4 Quibus equorum usus IX, 30 — ad Valentinum Consularem Piceni — Dat. XVII. Kal.Ian.* Mediolano.
c. 18 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — ad Symmachum Pf. U. — Dat. XIII. Kal. Ian. Mediolano
*c. 28 de Cursu publico VIII, 5 — ad Probum Pf. P. — Directa V. Kal. Ian. Sirmio.
*c. 3 de Relationibus XI, 29 — ad Viventium Pf. P. — Dat. III. Kal. Ian. Treviris.

INTRA 365 ET 367.

c. 3 . . . . . . V, 15 — ad Mamertinum Pf. P. — . . . . .

366.

Gratiano NB. P. et Dagalaipho Coss.

c. 13 de Annona et tributis XI, 1 — ad Dracontium Vicarium Africae — Dat. XV. Kal. Nov. Parisiis (365). Acc. XV. Kal. Febr. Karthagine (366).
c. 6 de Vectig. et comm. IV, 12 — ad Archelaum Comitem Orientis — PP. Beryto IV. Kal. Febr.
c. 7 ad SC. Claudian. IV, 11 — ad Secundum Pf. P. — Dat. prid. Non. April. Treviris.
c. 9 de Diversis officiis VIII, 7 — ad Germanianum Pf. P. — Dat. VII. Id. April. Remis.
c. 14 de Annona et tributis XI, 1 — ad Modestum Pf. P. — Dat. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 15 de Annona et tributis XI, 1 — ad Probum Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Iun. Remis.
c. 20 . . . . . . V, 13 — ad Germanianum Comitem S. L. — Dat. XIV. Kal. Iun. Remis.
c. 2 de Canone frum. urb. Romae XIV, 15 — ad Iulianum Pf. annonae — Dat. XVIII. Kal. Iul. Remis.
c. 1 de Postlimin. V, 5 — ad Severianum Ducem — Dat. XVI. Kal. Iul. Remis.
c. 11 de Susceptoribus XII, 6 — ad Florentium Comitem S. L. — Dat. XV. Kal. Oct. Mantebri.
c. 10 de Poenis IX, 40 — ad Praetextatum Pf. U. — Dat. VIII. Id. Oct. Remis.
c. 12 de Susceptoribus XII, 6 — ad Rufinum Pf. P. — Dat. IV. Id. Nov.
c. 8 de Accusationibus IX, 1 — ad Maximinum Correctorem Tusciae — Dat. XV. Kal. Dec. Remis. Acc. Florentiae.
c. 9 de Accusationibus IX, 1 — ad Valerianum Pf. U. — Dat. VII. Kal. Dec. Remis.
c. 9 de Veteranis VII, 20 — ad Dagalaiphum Magistrum militum — Dat. VIII. Id. Dec. Veronae*

367.

Lupicino et Iovino Coss.

c. 4 de Metallis et metallariis X, 19 }
c. 13 de Susceptoribus XII, 6 } — ad Germanianum Comitem S. L. — Dat. VI. Id. Ian. Rom.*
c. 9 de Re militari VII, 1 — ad Iovinum Magistrum equitum — Dat. IV. Kal. Febr. Remis.
c. 10 de Re militari VII, 1 — ad Iovinum Magistrum militum — Dat. XVI. Kal. Mart. Remis.
c. 11 de Poenis IX, 40 — ad Viventium Pf. U. — Dat. V. Id. April.
c. 3 et 4 de Tironibus VII, 13 — ad Magnum Vicarium urbis Romae — Dat. V. Kal. Maii.
c. 4 de Praediis naviculariorum XIII, 6 — ad Dracontium Vicarium Africae — Dat. IV. Kal. Mai. Remis
c. 3 de Indulgentiis criminum IX, 38 — ad Viventium Pf. U. — Dat. III. Non. Maii Rom.*
c. 1 Si curialis relicta civitate XII, 18 — ad Tatianum Praefectum Aegypti — Dat. VI. Id. Maii Martianopoli.
c. 4 de Advocato fisci X, 15 — ad Rufinum Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Iun. Remis.
c. 1 de Equorum collatione XI, 17 — Alexandrino Comiti R. P. — Dat. III. Kal. Iun. Martianopoli.
c. 5 de Censu XIII, 10 — ad Florentium Pf. P. Galliarum — Dat. III. Non. Iun. Remis.
c. 3 ad Legem Corneliam de Falso IX, 19 — ad Festum Proconsulem Africae — Dat. V. Id. Iun. Treviris.
c. 3 de Ponderatoribus XII, 7 — ad Dracontium . . . — Dat. prid. Non. Aug. Nemasia.
c. 1 de Ingratis liberis VIII, 14 — ad Praetextatum Pf. U. — Dat. V. Kal. Sept. Ambianis.

IMPPP. VALENTINIANUS I., VALENS ET GRATIANUS AAA.

c. 11 de Iure fisci X, 1 }
c. 14 de Susceptoribus XII, 6 } — Alexandriano Comiti R. P. — Dat. VII. Kal. Oct. Dorostori.
c. 5 de Praediis naviculariorum XIII, 6 — ad Aurelianum Praefectum annonae — Dat. III. Kal. Oct.
c. 4 de Suariis XIV, 4 — ad Praetextatum Pf. U. — Dat. VIII. Id. Oct. Remis.

c. 16 de Annona et tributis XI, 1 — ad Dracontium . . . — Dat. VIII. Kal. Nov. Nicomediae.

c. 7 de Privilegiis eorum, qui in S. P. mil. VI, 35 — ad Praetextatum Pf. U. — Dat. XIV. Kal. Dec. Treviris Acc. IV. Id. Dec.

368.

Valentiniano II. et Valente II. AA. Coss.

*c. 18 de Episcopis XVI, 2 — ad Claudium Proconsulem Africae — Dat. XIII. Kal. Mart. Treviris.

*c. 1 de His, qui cum dispensatore X, 24 — ad Probum Pf. P. — Dat. IV. Id. Mart. Treviris.

c. 4 de Indulgentiis criminum IX, 38 — ad Olybrium Pf. U. — Lecta VIII. Id. Ian.

c. 19 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — ad Olybrium Pf. U. — PP. Romae XV. Kal. Sept.

c. 30 de Cursu publico VIII, 5 — ad Viventium Pf. P. — Dat. IX. Kal. Oct.

c. 29 de Cursu publico VIII, 5 — ad Domnum Consularem Siciliae — Dat. IV. Non. Dec. Treviris.

INTRA 368 ET 369.

*c. 21 . . . . . . V, 13 — ad Auxonium Pf. P. — Dat. pr . . . . . .

369.

Valentiniano NB. P. et Victore Coss.

c. 15 de Susceptoribus XII, 6 — Probo Pf. P. — PP. VII. Id. Ian. Sabariae.

c. 7 de Medicis et professoribus XIII, 3 — ad Probum Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Febr. Sirmio.

c. 2 de Centonariis XIV, 8 — ad Olybrium Pf. U. — Dat. V. Kal. Febr. Treviris.

c. 6 de Legatis XII, 12 — ad Claudium Proconsulem Africae — Dat. IV. Non. Febr. Treviris.

c. 3 Ne quid publicae laetitiae VIII, 11 — ad Mamertinum Pf. P. — Missa a Pf. P. die Id. Febr. Mediolano.

c. 1 Ne operae a collatoribus exigantur XI, 10 — ad Viventium Pf. P. — Dat. X. Kal. Mart. Treviris.

c. 7 de Falsa moneta IX, 21 — ad Archelaum Comitem S. L. — Dat. V. Id. Mart. Martianopoli.

c. 6 de Fide testium et instrumentorum XI, 39 — ad Olybrium Pf. U. — Dat. prid. Id. Mart. Treviris.

c. 1 de Incorporatione X, 9 — ad Florianum Comitem R. P. — Dat. IV. Kal. April.

c. 11 de Off. rect. prov. I, 16 — ad Viventium Pf. P. — Dat. Kal. April. Treviris.

c. 12 eod. — ad Probum Pf. P. — Dat. Kal. April. Treviris.

c. 7 de Lustrali collatione XIII, 1 — ad Probum Pf. P. — PP. Karthagine Kal. April.

c. 1 de Fruct. et lit. exp. IV, 18 — Olybrio Pf. U. — Dat. VII. Kal. Maii Treviris.

c. 5 de Metallis et metallariis X, 19 — Fortunatiano Comiti R. P. — Dat. prid. Kal. Maii Antiochiae.

c. 15 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — ad Auxonium Pf. P. — Dat. V. Non. Maii Martianopoli.

c. 7 de Bonis proscriptorum IX, 42 — ad Probum Pf. P. — Dat. III. Non. Maii Treviris.

c. 4 de Relationibus XI, 29 — ad Apodemium . . . — Dat. VI. Id. Maii Treviris.

c. 1 de Discussoribus XI, 26 — ad Arthemium Vicarium Hispaniarum — Dat. prid. Id. Maii.

c. 12 de Naviculariis XIII, 5 — ad Demetrianum Praefectum annonae Africae — Dat. prid. Id. Maii Treviris.

c. 10 de Diversis officiis VIII, 7 — ad Viventium Pf. P. — Dat. XVI. Kal. Iun. Complati.

c. 13 de Pistoribus XIV, 3 — ad Olybrium Pf. U. — Dat. Kal. Iun. Treviris.

c. 6 de Metallis et metallariis X, 19 — ad Probum Pf. P. — Dat. prid. Non. Iun. Mattiatici.

c. 1 de Oblatione equorum VII, 23 — ad Probum Pf. P. — Dat. VIII. Id. Iun. Sirmio.

c. 4 de Reparationibus appellationum XI, 31 — ad Olybrium Pf. U. — Dat. XIII. Kal. Iul. Altaripa.

c. 2 de Fisci debitoribus X, 16 } — ad Archelaum Comitem Orientis — Dat. III.* Non. Iul. Novioduno. Acc. XV.
c. 1 de Vestibus holoveris X, 21 } Kal. Aug. Martianopoli.

c. 1 de Quaestionibus IX, 35 — ad Olybrium Pf. U. — Dat. VIII. Id. Iul.

c. 20 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — ad Claudium Pf. U. — Dat. VIII. Id. Iul.

c. 5 de Annonis civicis XIV, 17 — ad Populum — PP. Romae Kal. Aug.

c. 8 de Privilegiis eorum, qui in S. P. mil. VI, 35 — ad Probum Pf. P. — Dat. III. Kal. Sept. Brisiaci.

c. 2 de Abolitionibus IX, 37 — ad Probum Pf. P. — Dat. prid. Id. Oct. Treviris.

c. 2 de Aquaeductu XV, 2 — Fortunatiano Comiti R. P. — Dat.* III. Kal. Nov. Antiochiae.

c. 1 de Fide et iure hastae X, 17 — ad Viventium Pf. P. Galliarum — Dat. III. Non. Nov. Treviris.

c. 13 de Naviculariis XIII, 5 — ad Olybrium Pf. U. — Dat. IV. Non. Dec. Treviris.

c. 11 de Petitionibus X, 10 — Alexandriano Comiti R. P. — Dat. III. Id. Dec. Martianopoli.

cc 10 de Veteranis VII, 20 — ad Probum Pf. P. — Dat. X. Kal. Ian. Treviris.

cc 2 de Legit. hered. V, 1 — ad Auxonium Pf. P. — Dat. IV. Kal. Ian. Constantinopoli.

c. 1 de Classicis X, 23 — Auxonio Pf. P. — Data indictione XII.

370.

Valentiniano et Valente III. AA. Coss.

c. 8 de Medicis et professoribus XIII, 3 — ad Praetextatum Pf. U. — Dat. III. Kal. Febr. Treviris.

c. 9 de Medicis et professoribus XIII, 3 }
c. 1 de Studiis liberalibus XIV, 9 } — ad Olybrium Pf. U. — Dat. VI.* Id. Mart. Treviris.
c. 7 Cod. Iust. de Postulando II, 6 }

c. 7 de Metallis et metallariis X, 19 — ad Probum Pf. P. — Dat. XIV. Kal. April. Treviris.

c. 6 de Annonis civicis XIV, 17 — ad Maximum Pf. annonae — Dat. XIV. Kal. April. Treviris.

c. 6 de Censu XIII, 10 — ad Viventium Pf. P. — Dat. III. Kal. April. Treviris.

c. 8 de Lustrali collatione XIII, 1 — ad Claudium Proconsulem Africae — Dat. VI. Kal. Maii Treviris.

c. 10 de Medicis et professoribus XIII, 3 — ad Principium Pf. U. — Dat. III. Kal. Maii.

c. 71 de Decurionibus XII, 1 — ad Amphilocium Consularem Campaniae sive ad Sophronium Consularem Piceni — Dat. III. Non. Maii Treviris.

c. 72 de Decurionibus XII, 1 — ad Olybrium Consularem Tusciae — Dat. III. Non. Maii Treviris.

c. 2 de Tabulariis VIII, 2 — ad Arthemium Vicarium Hispaniarum — Dat. Kal. Ian. Treviris.
c. 20 de Episcopis XVI, 2 — ad Damasum episcopum urbis Romae — Lecta in ecclesiis Romae III. Kal. Aug.
c. 31 de Cursu publ. VIII, 5 }
c. 2 Ne operae a collat. XI, 10 } — ad Catafronium Vicarium Italiae — Dat. XVIII. Kal. Sept. Treviris.
c. 6 de Tironibus VII, 13 — ad Modestum Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Oct. Hierapoli.
*c. 19 de Episcopis XVI, 2 — Modesto Pf. P. — Dat. XVI. Kal. Nov. Hierapoli.
*c. 2 de Patrociniis vicorum XI, 24 — ad Auxonium Pf. P. — Dat. prid. Id. Nov. Martianopoli.

371.

Gratiano A. II. et Probo Coss.

c. 1 de Equis curulibus XV, 10 — ad Ampelium Pf. U. — Dat. Kal. Ian.
c. 7 de Censu XIII, 10 — ad Modestum Pf. P. — Dat. XVII. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 14 de Naviculariis XIII, 5 — ad Modestum Pf. P. — Dat. III. Id. Febr. Constantinopoli.
c. 1 de Scenicis XV, 7 — ad Viventium Pf. U. — Dat. III. Id. Febr. Treviris.
c. 74 de Decurionibus XII, 1 — ad Modestum Pf. P. — Dat. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 1 de Collatione aeris XI, 21 — Modesto Pf. P. — Dat. VII. Id. April. Constantinopoli.
c. 21 de Episcopis XVI, 2 — ad Ampelium Pf. U. — Dat. XVI. Kal. Iun.
c. 9 de Maleficis IX, 16 }
c. 5 de Indulgentiis criminum IX, 38 } — ad Senatum — Dat. IV.* Kal. Iun. Treviris.
c. 5 de Murilegulis X, 20 — Philematio Comiti S. L. — Dat. IV. Kal. Iul. Treviris.
c. 75 de Decurionibus XII, 1 — ad Viventium Pf. P. — Dat. IV. Kal. Iul. Treviris.
c. 5 de Custodia reorum IX, 3 — ad Probum Pf. P. — Dat. III. Kal. Iul. Contionaci.
c. 17 de Annona et tributis XI, 1 — ad Crescentem Vicarium Africae — Dat. IV. Id. Iul. Contionaci.
c. 1 de Nuptiis III, 7 — ad Senatum — Dat. XVII. Kal. Aug.
c. 3 de Denuat. vel edit. rescr. II, 4 — ad Ampelium Pf. U. — Dat. IV. Kal. Aug. Constantionaci.
c. 4 de Natural. fil. IV, 6 — ad Ampelium Pf. U. — Dat. XVIII. Kal. Sept. Constantionaci.
c. 2 de Scenicis XV, 7 — ad Iulianum Proconsulem Africae — Dat. VIII. Id. Sept. Magontiaci.
c. 32 de Cursu publ. VIII, 5 }
c. 10 de Maleficis IX, 16 } — ad Ampelium Pf. U. — Dat. III.* Id. Dec. Treviris.
c. 11 de Diversis officiis VIII, 7 — Severo Magistro militum — Dat. X. Kal. Ian. Emissa ad magistros militum et comites et duces omnes.

372.

Modesto et Arintheo Coss.

c. 8 de Filiis militar. appar. VII, 22 — ad Probum Pf. P. — PP. Romae XV. Kal. Mart.
c. 14 de Pistoribus XIV, 3 — ad Ursicinum Pf. annonae — Dat. VIII. Kal. Mart. Treviris.
c. 77 de Decurionibus XII, 1 — ad Probum Vicarium urbis — Dat. VII. Kal. Mart. Treviris.
c. 6 de Off. vic. I, 15 — ad Crescentem Vicarium Africae — Dat. IV. Kal. Mart. Treviris.
c. 8 de Haereticis XVI, 5 — ad Ampelium Pf. U. — Dat. VI. Non. Mart. Treviris.
c. 2 Qui petant III, 18 — . . . . . — Dat. prid. Kal. April. . . . .
c. 1 Ne collatio per logographos celebretur XI, 4 — ad Modestum Pf. P. — Dat. prid. Non. April. Seleucia.
c. 6 de Praediis naviculariorum XIII, 6 — ad Provinciales Afros — Dat. VII. Id. April. Treviris.
c. 19 de Praetoribus VI, 4 — ad Senatum — Dat. Id. April. Antiochiae.
c. 11 de Re militari VII, 1 — ad Severum Magistrum militum — Dat. VIII. Kal. Maii Treviris.
c. 7 de Annonis civicis XIV, 17 — Clearcho Pf. U. — Dat. VIII. Kal. Maii.
c. 1 de Spectaculis XV, 5 — ad Probum Pf. P. — Dat. VII. Kal. Maii Treviris.
c. 20 de Praetoribus VI, 4 }
c. 2 de Studiis liber. XIV, 9 } — Clearcho Pf. U. — Dat. VIII. Id. Maii.
c. 12 de Cohortalibus VIII, 4 }
c. 78 de Decurionibus XII, 1 } — ad Probum Pf. P. — Dat. XVI.* Kal. Iun. Patavione.
c. 12 de Diversis officiis VIII, 7 — ad Iulianum Proconsulem Africae — Dat. III. Kal. Iun. Nasonaci. Acc. VI. Kal Dec.
c. 1 de Naufragiis XIII, 9 — ad Modestum Pf. P. — Dat. PP.* Beroti Non. Iun.
c. 2 de Locatione fundorum iuris emphyteutici X, 3 — ad Probum Pf. P. — Dat. VI. Kal. Iul. Treviris.
c. 6 de Murilegulis X, 20 — ad Modestum . . . — Dat. V. Kal. Iul.
c. 13 de Diversis officiis VIII, 7 — ad Romanum Comitem Africae — Dat. III. Kal. Iul.
c. 9 de Lustrali collatione XIII, 1 — ad Leontium Consularem Phoenicis — PP. Beryto prid. Kal. Iul.
c. 1 de Praefectis praetorio VI, 7 }
c. 1 de Quaestoribus VI, 9 }
c. 1 de Magistris scriniorum VI, 11 } — ad Ampelium Pf. U. — Dat. III. Non. Iul. Nasonaci. Acc. IV.* Non. Sept.
c. 1 de Comitibus rei militaris VI, 14 }
c. 4 de Honorariis codicillis VI, 22 }
c. 7 de Murilegulis X, 20 — ad Philematium Comitem S. L. — Dat. XII. Kal. Sept. Ciliciae.
c. 21 de Praetoribus VI, 4 — ad Bapponem Pf. U. — Dat. XI. Kal. Sept. Nasonaci.
c. 22 de Episcopis XVI, 2 — ad Paulinum Praesidem Epiri novae — Dat. Kal. Dec. Treviris.

372 — 380.

c. 2 de Naufragiis XIII, 9 — ad Demetrianum Praefectum annonae Africae — Acc. Aquil. Lecta actis.

373.

Valentiniano et Valente IV. AA. Coss.

c. 11 de Veteranis VII, 20 — ad Iovinum Magistrum militum — Dat. XVI. Kal. Febr.

*c. 1 Ne sanctum baptisma XVI, 6 — ad Iulianum Proconsulem Africae — Dat. X. Kal. Mart. Treviris.
*c. 16 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — ad Probum Pf. P. — Dat. VI. Id. April. Sirmio.
c. 22 de Praetoribus VI, 4 — ad Senatum — Dat. V. Id. Iun.
c. 23 de Praetoribus VI, 4 — ad Senatum — Lecta Id. Iun.
*c. 5 de Reparationibus appellationum XI, 31 — ad Olybrium Pf. U. — Dat. XVIII. Kal. Sept. Altino.
c. 10 et 11 de Accusationibus IX, 1 } — ad Florianum Comitem ... — Dat. V. Id. Nov. Martianopoli *.
c. 8 de Famosis libellis IX, 34 }
c. 1 Ne Praefectianus exactoris XII, 10 — ad Zosimum Praesidem Epiri novae — Dat. XIV. Kal. Dec. Mediolano.
c. 73 de Decurionibus XII, 1 — ad Symmachum Proconsulem Africae — Dat. prid. Kal. Dec. Treviris.
c. 6 de Reparationibus appellationum XI, 31 — ad Modestum Pf. P. — Dat. VI. Id. Dec. Constantinopoli.

374.
Gratiano A. III. et Equitio Coss.

c. 18 de Operibus publicis XV, 1 — ad Probum Pf. P. — PP. VII. Kal. Febr. Sirmio.
c. 10 de Lustrali collatione XIII, 1 — ad Italicum Vicarium Italiae — Dat. Non. Febr. Mediolano.
c. 1 ad Legem Corneliam de Sicariis IX, 14 — ad Probum Pf. P. — PP. VII. Id. Febr. Romae.
c. 5 de Relationibus XI, 29 } — ad Eupraxium Pf. U. — PP. XVI. Kal. Mart.
c. 36 de Appellationibus XI, 30 }
c. 21 Quorum appellationes XI, 36 }
c. 8 de Murilegulis X, 20 — ad Tatianum Comitem S. L. — Dat. XIV. Kal. Mart. Antiochiae.
c. 1 de Fabricensibus X, 22 — Tatiano Comiti S. L. — Dat. V. Id. Mart. Antiochiae.
c. 1 de His, qui latrones IX, 29 — Simplicio Vicario — PP. Romae X. Kal. April.
c. 8 de Falsa moneta IX, 21 — Tatiano Comiti S. L. — Dat. XII. Kal. Iun. Antiochiae.
c. 22 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — ad Claudium Pf. U. — Dat. XII. Kal. Iun. Treviris.
c. 4 de Excusationibus artificum XIII, 4 — ad Chilonem Vicarium Africae — Dat. XII. Kal. Iul. Treviris.
c. 33 de Cursu publico VIII, 5 — ad Constantium ... — Dat. VI. Id. Iul. Robore.
*c. 12 de Accusationibus IX, 1 — Leodicio Praesidi Sardiniae — Dat. prid. Id. Aug. Carnuati.
*c. 3 de Raptu virginum IX, 24 — ad Maximinum Pf. P. — Dat. XVIII. Kal. Dec.
c. 1 de Sent. ex peric. IV, 17 — ad Probum Pf. P. — Dat. III. Non. Dec. Treviris.

375.
Post Consulatum Gratiani A. III. et Equitii Coss.

c. 16 de Susceptoribus XII, 6 — ad Chilonem ... — Dat. V. Id. April. Treviris.
c. 7 de Tironibus VII, 13 — ad Modestum Pf. P. — Dat. IV. Non. Iun. Antiochiae.
c. 7 de Praediis naviculariorum XIII, 6 — Chiloni Proconsuli Africae — Dat. III. Non. Aug.
c. 7 de Vectig. et comm. IV, 12 — ad Constantium Proconsulem Africae — Dat. VII. Id. Sept. Mogontiaci.

IMPPP. VALENS ET GRATIANUS ET VALENTINIANUS II. AAA.

c. 79 de Decurionibus XII, 1 — Modesto Pf. P. — Dat. III. Non. Dec. Antiochiae.

376.
Valente V. et Valentiniano AA. Coss.

c. 13 de Accusationibus IX, 1 — ad Senatum — Lecta in Senatu III. Id. Febr.
c. 8 de Scenicis XV, 7 — ad Hesperium Proconsulem Africae — Dat. VI. Id. Mart. Treviris.
c. 1 Ne praeter crimen maiestatis IX, 6 — ad Maximum Pf. P. — PP. Id. Mart.
c. 2 Ne praeter crimen maiestatis IX, 6 — ad Maximum Pf. P. — Dat. Id. Mart.
c. 4 ad Legem Corneliam de Falso IX, 19 — ad Maximinum Pf. P. — PP. Romae XVI. Kal. Maii.
c. 4 de Haereticis XVI, 5 — ad Hesperium Pf. P. Dat. X. Kal. Maii Treviris.
c. 23 de Episcopis XVI, 2 — Artemio, Eurydico, Appio, Gerasimo et ceteris Episcopis — Dat. XVI. Kal. Iun. Treviris.
c. 11 de Medicis et professoribus XIII, 3 — Antonio Pf. P. Galliarum — Dat. X. Kal. Iun.
c. 24 de Praetoribus VI, 4 — ad Senatum — Dat. III. Kal. Iun. Antiochiae.
c. 7 de Off. praef. urb. I, 6 — ad Rufinum Pf. P. — Dat. III. Id. Iul.
c. 8 de Metallis et metallariis X, 19 } — ad Senatum — Lecta in Senatu Id. Aug.
c. 19 de Operibus publicis XV, 1 }
c. 2 de Quaestionibus IX, 35 — ad Antonium Pf. P. Galliarum — Dat. XV. Kal. Oct. Treviris.
c. un. Ne in sua causa quis iud. II, 2 — ad Gracchum Pf. U. — Lecta Kal. Dec. ...

377.
Gratiano A. IV. et Merobaude Coss.

c. 3 de Quaestionibus IX, 35 — ad Gracchum Pf. U. — Dat. prid. Non. Ian. Treviris.
c. 7 de Off. vic. I, 15 — Antonio Pf. P. — Dat. VIII. Id. Ian.
c. 8 de Off. vic. I, 15 — ad Hesperium Pf. P. — Dat. XII. Kal. Febr.
c. 14 de Diversis officiis VIII, 7 — Titiano Comiti S. L. — Dat. VIII. Kal. Febr. Antiochiae.
c. 15 de Pistoribus XIV, 3 — ad Gregorium V. C. Pf. annonae — Dat. XIV. Kal. Mart. Treviris.
c. 34 de Cursu publico VIII, 5 — ad Hesperium Pf. P. — Dat. III. Kal. Mart. Treviris.
c. 24 de Episcopis XVI, 2 — ad Catafronium ... — Dat. III. Non. Mart.
c. 17 de Erogatione militaris ann. VII, 4 — ad Modestum Pf. P. — Dat. prid. Non. April. Antiochiae.
c. 3 de Fisci debitoribus X, 16 — Fortunatiano Comiti R. P. — Dat. prid. Non. Iul. Hierapoli.
c. 13 de Off. rect. prov. I, 16 — ad Antonium Pf. P. — Dat. V. Kal. Aug. Mogontiaci.
c. 3 de Militari veste VII, 6 — Modesto Pf. P. — Dat. V. Id. Aug. Hierapoli.
c. 3 Tributa in ipsis speciebus XI, 2 — ad Probianum Pf. U. — Dat. XIV. Kal. Oct. Treviris.
c. 2 Ne sanctum baptisma XVI, 6 — ad Flavianum Vicarium Africae — *Dat. XVI. Kal. Nov. Constantinopoli.

c. 7 de Senatoribus VI, 2 — ad Procopium ... — Dat. XVIII. Kal. ... Hierapoli.

878.

Valente VI. et Valentiniano II. AA. Coss.

c. 1 Victum civiliter IX, 20
c. 7 de Fide testium et instrumentorum XI, 39 } — ad Antonium Pf. P. — Dat. prid. Id. Ian. Treviris.
c. 23 — 25 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — ad Thalassium Proconsulem Africae — Dat. III. Kal. Febr. Treviris. Acc. VI. Kal. Maii.
c. 8 de Off. praef. praet. I, 5 — ad Marinum Pf. P. — Dat. VII. Id. Mart.
c. 35 de Curso publico VIII, 5 — ad Ausonium Pf. P. — Dat. XII. Kal. Maii Treviris.
c. 9 de Off. vic. I, 15 — ad Alypium... — Dat. Kal. Ian. Treviris. Acc. Non. Iul.

IMPP. GRATIANUS ET VALENTINIANUS AA.

c. 9 de Metallis et metallariis X, 19 — ad Vindicianum V. C. Vicarium — Dat. XVIII. Kal. Sept.
*c. 37 de Appellationibus XI, 30 — ad Thalassium Proconsulem Africae — Dat. III. Kal. Sept. Treviris.
c. 1 de Domibus ad rem privatam X, 2 — ... Comiti largitionum — Dat. VII. Kal. Oct.
c. 12 de Poenis IX, 40 — ad Antonium Pf. P. — Dat. prid. Kal. Dec. Treviris.

IMPPP. GRATIANUS, VALENTINIANUS II. ET THEODOSIUS I. AAA.

879.

Ausonio et Olybrio Coss.

c. 1 de Palatinis sacr. larg. VI, 30 — Asellae ... — Dat. VI. Kal. Mart. Sirmio.
c. 26 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — ad Hypatium Pf. U. — Dat. Non. April. Treviris.
c. 12 de Iure fisci X, 1 — Pancratio Comiti R. P. — Dat. XV. Kal. Iul. Thessalonica.
c. 2 de Desertoribus et occultatoribus eorum VII, 18
c. 11 de Lustrali collatione XIII, 1 } — ad Hesperium Pf. P. — Dat. VI.* Non. Iul. Aquileia.
c. 2 de Palatinis sacr. larg. VI, 30 — Pancratio Comiti R. P. — Dat. prid. Non. Iul. Scopis.
c. 15 de Naviculariis XIII, 5 — ad Hesperium Pf. P. — Acc. XII. Kal. Aug. Constantinae.
c. [illegible] de Maternis bonis VIII, 18 — ad Hesperium Pf. P. — Dat. prid. Kal. Aug. Acc. IV. Kal. Sept.
c. 5 de Haereticis XVI, 5 — ad Hesperium Pf. P. — Dat. III. Non. Aug. Mediolano. Acc. XIII. Kal. Sept.
c. 1 de Principibus agentum in rebus VI, 28 — ad Potitum Vicarium urbis — Dat. prid. Non. Aug. Triveris. Acc. VII. Id. Sept. Romae.
c. 4 de Auro coronario XII, 13 — Pancratio Pf. U. — Dat. IV. Id. Aug. Vico Augusti.
c. 3 de Palatinis sacr. larg. VI, 30 — Catervio Comiti S. L. — Dat. XIV. Kal. Sept. Bauxare.
c. 10 de Off. vic. I, 15 — ad Syagrium Vicarium Africae — PP. Karthagine. Dat. VII. Kal. Sept.
c. 12 de Medicis et professoribus XIII, 3 — Vindiciano ... — Dat. XVIII. Kal. Oct. Treviris.
c. 2 de Re ind. IV, 16 — ad Potitum Vicarium — Dat. X. Kal. Oct. Romae.
c. 2 de Commeatu VII, 12 — ad Syagrium Magistrum officiorum — Dat. Kal. Oct.
c. 1 Qui bon. ex lege Iul. ced. poss. IV, 20 — ad Basilium Comitem S. L. — PP. Romae prid. Id. Oct.
c. 2 de Executoribus VIII, 8 — ad Potitum Vicarium — Dat. VIII. Kal. Nov.
c. 7 de Reparationibus appellationum XI, 31 — ad Siburium Pf. P. — Dat. III. Non. Dec. Treviris.
c. 4 de Palatinis sacr. larg. VI, 30 — ad Hesperium Pf. P. — Dat. VIII. Id. Dec. Sirmio.

880.

Gratiano V. et Theodosio AA. Coss.

c. 1 ad L. Iuliam repetundarum IX, 27 — Neoterio Pf. P. — Dat. XVIII. Kal. Febr. Thessalonica.
c. 2 de Thesauris X, 18 — ad Populum urbis Constantinopolitanae — Dat. VII. Kal. Febr. Thessalonica.
c. 8 de Tironibus VII, 13 — Edictum ad Provinciales — Dat. IV. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 12 de Petitionibus X, 10 — Pancratio Comiti R. P. — Dat. III. Kal. Febr. Thessalonica.
c. 3 de Tabulariis VIII, 2 — Neoterio Pf. P. — Dat. IV. Non. Febr. Thessalonica.
c. 16 de Naviculariis XIII, 5
c. 8 de Naufragiis XIII, 9 } — Corpori naviculariorum — Dat. VIII. Id. Febr. Treviris.
c. 9 de Privilegiis eorum, qui in S. P. mil. VI, 35 — ad Arborium Pf. U. — Dat. XV. Kal. Mart. Triber.
c. 9 de Murilegulis X, 20 — ad Eucherium ... — PP. Karthagine III. Kal. Mart.
c. 2 de Fide catholica XVI, 1
c. 25 de Episcopis XVI, 2 } — Edictum ad Populum urbis Constantinopolitanae — Dat. III. Kal. Mart. Thessalonica.
c. 2 de Principibus agentum in rebus VI, 28 — ad Probum Pf. P. — PP. IV. Id. Mart. Hadrumeto.
c. 10 de Murilegulis X, 20 — ad Hesperium Pf. P. — Dat. prid. Id. Mart. Aquileia.
c. 80 de Decurionibus XII, 1
c. 20 de Operibus publicis XV, 1 } — Iuliano Praefecto Aegypti — Dat. XVI. Kal. April.
c. 81 et 82 de Decurionibus XII, 1 — Neoterio Pf. P. — Dat. XVI. Kal. April. Thessalonicae.
c. 12 de Extraordinariis s. sordidis muneribus XI, 16 — ad Theodorum Comitem R. P. — Dat. XV. Kal. April. Treviris.
c. 4 de Quaestionibus IX, 35 — Albuciano Vicario Macedoniae — Dat. VI. Kal. April. Thessalonica.
c. 11 de Off. vic. I, 15 — Iustiano Vicario Ponticae — Dat. II. Non. April. Thessalonicae.
c. 4 et 5 de Scenicis XV, 7 — ad Paulinum Pf. U. — Dat. V.* Kal. Maii Mediolano.
c. 9 de Tironibus VII, 13
c. 8 de Desertoribus VII, 18 } — Neoterio Pf. P. — PP. III.* Kal. Maii Antiochia.

c. 9 de Filiis milit. appar. VII, 22
c. 83 de Decurionibus XII, 1 } — Scripta Petro Consulari Phoenices Damasco prid. Id. Maii.
c. 3 de Locatione fundorum iuris emphyteutici X, 3 — Pancratio Comiti R. P. — Dat. prid. Id. Iun. Thessalonica.
c. 16 de Pistoribus XIV, 3 — ad Arborium Pf. U. — Dat. Id. Iun.
c. 8 de Agentibus in rebus VI, 27 — ad Florum Magistrum officiorum — Dat. XVI. Kal. Iul. Thessalonica.
c. 6 de Sponsalibus III, 5
c. un. Si provinciae rector III, 6
c. un. de Usuris rei iudic. IV, 19
c. 1 de Primicerio VI, 10 } — Eutropio Pf. P. — Dat. XV. Kal. Iul. Thessalonica.
c. 2 ad L. Iuliam repetundarum IX, 27
c. 8 et 9 de Bonis proscriptorum IX, 42
c. 16 Cod. Iust. de Testamentis VI, 23
c. un. Si quacunque praed. potest. III, 11 — Neoterio Pf. P. — Dat. XV. Kal. Iul. Thessalonica.
c. 6 de Iis, quae administrantibus VIII, 15 — Floro Pf. P. — Dat. XV. Kal. Iul. Thessalonica.
c. 38 de Appellationibus XI, 30 — ad Syagrium Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Iul.
c. 2 de Praefectis praetorio VI, 7
c. 2 de Quaestoribus VI, 9 } — Restituto Pf. U. — Dat. VIII. Kal. Iul.* Thessalonicae.
c. 10 de Privilegiis eorum, qui in S. P. mil. VI, 35 — ad Probum Pf. P. — Dat. V. Kal. Iul. Aquileia.
c. 10 de Filiis milit. appar. VII, 22 — ad Felicem Comitem Orientis — Dat. VIII. Id. Iul. Thessalonicae.
c. 17 de Pistoribus XIV, 3 — ad Titianum Vicarium Africae — Dat. IV. Id. Iul. Treviris.
c. 8 de Annonis civicis XIV, 17 — Restituto Pf. U. — Dat. prid. Id. Iul. Thessalonicae.
c. 4 de Desertoribus VII, 18 — ad Syagrium Pf. P. — PP. Id. Iul. Romae.
c. 7 de Legatis XII, 12 — Eutropio Pf. P. — Dat. VI. Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 21 de Operibus publicis XV, 1 — Eutropio Pf. P. — Dat. XVI. Kal. Sept. Hadrianopoli.
c. 13 de Petitionibus X, 10 — Edictum ad Provinciales — Dat. prid. Kal. Sept. Thessalonica.
c. 11 de Filiis milit. appar. VII, 22 — Have Neoteri karissime nobis — Dat. VI. Id. Sept. Sirmio.
c. 14 de Petitionibus X, 10 — Pancratio Comiti R. P. — Dat. XII. Kal. Oct. Thessalonica.
c. 15 de Petitionibus X, 10 — Eutropio Pf. P. — Dat. XVI. Kal. Dec. Thessalonica.
c. 3 de Exhibendis vel transmitt. reis IX, 2
c. 6 de Custodia reorum IX, 3 } — Eutropio Pf. P. — Dat. III. Kal. Ian. Constantinopoli.

381.

Eucherio et Syagrio Coss.

c. 6 de Haereticis XVI, 5 — Eutropio Pf. P. — Dat. IV. Id. Ian.* Constantinopoli.
c. 5 de Desertoribus VII, 18 — Neoterio Pf. P. — Dat. XVII. Kal. Febr.
c. 6 de Curiosis VI, 29 — ad Florum Magistrum officiorum — Dat. III. Non. Febr. Constantinopoli.
c. 11 de Privilegiis eorum, qui in S. P. mil. VI, 35 — Eutropio Pf. P. — Dat. III. Non. Febr. Constantinopoli.
c. 84 de Decurionibus XII, 1 — ad Camenium Vicarium Africae — PP. Karthagine XV. Kal. Mart.
c. 36 de Cursu publico VIII, 5 — ad Syagrium Pf. P. — Dat. III. Kal. Mart.
c. 39 de Appellationibus XI, 30 — ad Macedonium Comitem S. L. — PP. Karthagine XV. Kal. April.
c. 2 de Primicerio et notariis VI, 10
c. 5 de Honorariis codicillis VI, 22 } — ad Valerianum Pf. U. — Dat. III.* Kal. April. Mediolano. Acc. XII. Kal. Maii.
c. 2 de Proximis, comitibus VI, 26
c. 26 de Episcopis XVI, 2 — ad Tuscianum Comitem Orientis — Dat. prid. Kal. April. Constantinopoli.
c. 6 — 8 de Scenicis XV, 7 } — ad Valerianum Pf. U. — Dat. VIII.* Kal.* Maii { Treviris*.
c. 2 de Equis curul. XV, 10 } { Aquileia*.
c. 1 de Apostatis XVI, 7 — ad Eutropium Pf. P. — Dat. VI. Non. Maii Constantinopoli.
c. 7 de Haereticis XVI, 5 — Eutropio Pf. P. — Dat. VIII. Id. Maii Constantinopoli.
c. 1 de Secundis nupt. III, 8 — Eutropio Pf. P. — Dat. III. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 2 de Pactis et transact. II, 9
c. 1 de Censitoribus XIII, 11 } — Eutropio Pf. P. — Dat. prid.* Non. Iun. Constantinopoli.
c. 8 de Fide testium et instrumentorum XI, 39 — Pars actorum habitorum in consistorio apud Imperatores Gratianum, Valentinianum et Theodosium — die III. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 1 de Off. com. sacr. larg. I, 10 — ad Syagrium Pf. P. — Dat. III. Non. Iul. Viminacio.
c. 8 de Vectig. et comm. IV, 12 — Palladio Comiti S. L. — Dat. prid. Non. Iul. Constantinopoli. Acc. XII. Kal. Aug.
c. 8 de Haereticis XVI, 5 — ad Clicherium Comitem Orientis — Dat. XIV. Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 6 de Indulgentiis criminum IX, 38 — ad Antidium V. C. Vicarium — Recitata XII. Kal. Aug. Romae.
c. 2 de His, qui cum dispensatore X, 24 — Palladio Comiti S. L. — Dat. XII. Kal. Aug. Heracleae.
c. 85 et 86 de Decurionibus XII, 1 — Eutropio Pf. P. — Dat. XII. Kal. Aug. Heracleae.
c. 6 de Sepulcris violatis IX, 17 — Pancratio Pf. U. — Dat. III. Kal. Aug. Heracleae.
c. 87 de Decurionibus XII, 1 — ad Florum Pf. P. — Dat. III. Kal. Aug. Heracleae.
c. 3 de Fide catholica XVI, 1 — ad Auxonium Proconsulem Asiae — Dat. III. Kal. Aug. Heracleae.
c. 9 de Scenicis XV, 7 — Herasio Proconsuli Africae — PP. Karthagine V. Kal. Sept.
c. 10 de Tironibus VII, 13 — Eutropio Pf. P. — Dat. Non. Sept. Hadrianopoli.
c. 15 de Diversis officiis VIII, 7 — ad Syagrium Pf. U. — Dat. VII. Id. Oct.
c. 2 Unde vi IV, 22 — ad Potitum Vicarium Urbis — Dat. prid. Id. Oct. Treviris.
c. 3 de His, qui cum dispensatore X, 24 — Palladio Magistro officiorum — PP. prid. Kal. Dec. Beryto.
c. 3 de Primicerio et notariis VI, 10
c. 6 de Honorariis codicillis VI, 22 } — Floro Pf. P. — Dat. Id. Dec. Constantinopoli.
c. 7 de Paganis XVI, 10 — Floro Pf. P. — Dat. XII. Kal. Ian. Constantinopoli.
c. 18 de Annona et tributis XI, 1 — ad Populum — Dat. VII. Kal. Ian. Aquileia.

INTRA 381 ET 383.

c. 9 de Vectig. et comm. IV, 12 — Palladio Comiti S. L. — ......

382.

Antonio et Syagrio Coss.

c. 1 de Habitu, quo uti oportet XIV, 10 — ad Pancratium Pf. U. — Dat. prid. Id. Ian. Constantinopoli.
c. 8 de Div. rescr. I, 2 — Floro Pf. P. — Dat. VII. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 90 de Decurionibus XII, 1 — Proculo Comiti Orientis — Dat. VIII. Id. Mart. Constantinopoli.
c. 4 de Agentibus in rebus VI, 27 — Palladio Magistro officiorum — Dat. XII. Kal. April. Constantinopoli.
c. 8 de Legatis XII, 12 — ad Severum Pf. U. — PP. Karthagine VIII. Kal. April.
c. 12 de Numerariis, actuariis VIII, 1 — omnibus Rectoribus provinciarum — Dat. III. Kal. April. Constantinopoli.
c. 2 de Vestibus holoveris X, 21 — Floro Pf. P. — Dat. III. Kal. April. Constantinopoli.
c. 9 de Haereticis XVI, 5 — Floro Pf. P. — Dat. prid. Kal. April. Constantinopoli.
c. 1 de Consulibus, praefectis VI, 6
c. 4 de Calcis coctoribus XIV, 6 } — ad Severum Pf. U. — Dat. Kal. April.
c. 6 de Desertoribus VII, 18 — ad Severum Pf. P. — PP. Romae IV.* Non. April.
c. 13 de Cohortalibus VIII, 4 — ad Severum Pf. P. — Dat. III. Non. April. Mediolano.
c. 3 de Cogn. et procur. II, 12 — Pancratio Pf. U. — Dat. prid. Non. April. Constantinopoli.
c. 88 de Decurionibus XII, 1 — ad Syagrium Pf. P. — PP. V. Id. April. Karthagine.
c. 2 de His, quae ex publica collatione XII, 9 — Have Lampadi karissime nobis — Dat. III. Id. April. Constantinopoli.
c. 13 de Extraordinariis s. sordidis muneribus XI, 16 — ad Hypatium Pf. P. — PP. Karthagine Id. April.
c. 38 de Cursu publico VIII, 5 — Floro Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 9 de Legatis XII, 12 — ad Provinciales — Dat. VI. Id. Maii Brixiae.
c. 37 de Cursu publico VIII, 5 — ad Palladium Pf. Augustalem — Dat. prid. Id. Maii Constantinopoli.
c. 11 de Tironibus VII, 13 — ..... — Dat. Id. Maii Tyro metropoli. PP. Beryto.
c. 2 de Sent. ex peric. recit. IV, 17 — Clearcho Pf. P. — Dat. XVI. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 2 de Secundis nuptiis III, 8
c. 3 de Abolitionibus IX, 37 } — Floro Pf. P. — Dat. XV. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 16 de Petitionibus X, 10 — Nebridio Comiti R. P. — Dat. XIII. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 1 de Superindicto XI, 6 — ad Proconsules, Vicarios omnesque Rectores — Dat. VII. Kal. Iun. Mediolano.
c. 2 Qui bonis ex L. Iulia cedere poss. IV, 20 — Floro Pf. P. — Dat. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 8 ad L. Iuliam repetundarum IX, 27 — Matroniano Duci et Praesidi Sardiniae — Dat. prid. Id. Iun. Constantinopoli.
c. 1 de Mendicantibus non invalidis XIV, 18 — ad Severum Pf. U. — Dat. XII. Kal. Iul. Patavi.
c. 3 de Aquaeductu XV, 2 — Clearcho Pf. U. — Dat. X. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 89 de Decurionibus XII, 1 — ad Syagrium Pf. P. — Dat. III. Non. Iul. Viminacio.
c. 39 de Cursu publico VIII, 5 — Floro Pf. P. — Dat. XVII. Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 40 de Cursu publico VIII, 5 — Floro Pf. P. — Dat. X. Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 2 de Lucris officiorum VIII, 9 — ad Severum Pf. U. — Dat. Kal. Aug.
c. 91 de Decurionibus XII, 1 — Dario Consulari — Dat. VIII. Id. Aug. Constantinopoli.
c. 13 de Poenis IX, 40 — Floriano Pf. P. Illyrici et Italiae — Dat. XV. Kal. Sept. Verona.
c. 3 de Sent. ex peric. recit. IV, 17 — Clearcho Pf. P. — Dat. X. Kal. Sept. Constantinopoli.
c. 4 ad L. Iuliam repetundarum IX, 27 — Floro Pf. P. — Dat. X. Kal. Sept.
c. 10 de Metallis et metallariis X, 19 — Floro Pf. P. — Dat. IV. Kal. Sept. Constantinopoli.
c. 14 de Extraordinariis s. sordidis muneribus XI, 16 — ad Syagrium Pf. P. — Lecta III. Kal. Sept. Capuae.
c. 13 de Numerariis, actuariis VIII, 1
c. 7 de IIs, quae administrantibus VIII, 15 } — Floro Pf. P. — Dat. XVIII. Kal. Oct. Constantinopoli.
c. 41 de Cursu publico VIII, 5 — Philagrio Comiti Orientis — PP. Beryto. Dat. XII. Kal. Oct.
c. 92 de Decurionibus XII, 1 — Floro Pf. P. — Dat. X. Kal. Nov. Constantinopoli.
c. 17 de Petitionibus X, 10 — Panellino Consulari Lydiae — Dat. VII. Kal. Nov. Constantinopoli.
c. 8 de Off. praef. urb. I, 6 — ad Bassum Pf. U. — Dat. X. Kal. Dec. Mediolano.
c. 93 de Decurionibus XII, 1 — Clearcho Pf. P. — Dat. VII. Kal. Dec.
c. 8 de Paganis XVI, 10 — Palladio Duci Osdroënae — Dat. prid. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 15 de Extraordinariis s. sordidis muneribus XI, 16 — ad Hypatium Pf. P. — Dat. V. Id. Dec.
c. 3 de Proximis VI, 26 — ad Hypatium Pf. P. — Dat. XVIII. Kal. Ian. Patavi.
c. 42 de Cursu publico VIII, 5 — Vicario dioeceseos Ponticae — Dat. III. Kal. Ian. Constantinopoli.

383.

Merobaude II. et Saturnino Coss.

c. 8 de Off. iud. omn. I, 19 — Pars Actorum habitorum in Consistorio Gratiani A. — Actum in Consistorio.
c. 8 de Senatoribus VI, 2 — ad Hypatium ... — Dat. IV. Id. Ian.
c. 4 de Locatione fundorum iuris emphyteutici X, 3 — Nebridio Comiti R. P. — Dat. XV. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 1 Si per obreptionem fuerint impetrata XI, 13 — ad Probum Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Febr. Mediolano.
c. 94 de Decurionibus XII, 1 — Constantiano Vicario dioeceseos Ponticae — Dat. prid. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 4 Ne quid publicae laetitiae VIII, 11 — Floro Pf. P. — Dat. IV. Non. Febr. Constantinopoli.
c. 3 de Legit. hered. V, 1 — ad Hilarium Pf. P. — Dat. XI. Kal. Mart. Mediolano.
c. 95 de Decurionibus XII, 1 — ad Eusignium Proconsulem Africae — Dat. IV. Kal. Mart. Mediolano.
c. 8 de Desertoribus VII, 18
c. 2 de His, qui latrones IX, 29 } — ad Flavianum Pf. P. — Dat. III. Kal. Mart.
c. 12 de Privilegiis eorum, qui in S. P. mil. VI, 35 — ad Cynegium Comitem S. L. — Dat. III. Non. Mart. Constantinopoli.

c. 96 de Decurionibus XII, 1 — Floro Pf. P. — Dat. III. Non. Mart. Constantinopoli.
c. 8 de Censu XIII, 10 — ad Populum — Dat. III. Non. Mart. Mediolano.
c. 97 de Decurionibus XII, 1 — Cynegio Comiti S. L. — Dat. VIII. Id. Mart. Constantinopoli.
c. 5 ad L. Iuliam repetundarum IX, 27 — Have Marcelline karissime nobis — Dat. prid. Non. April. Mediolano.
c. 10 de Bonis proscriptorum IX, 42
c. 98 de Decurionibus XII, 1 } — Postumiano Pf. P. — Dat. VIII. Id. April. Constantinopoli.
c. 99 et 100 de Decurionibus XII, 1 — ad Hypatium Pf. P. — Dat. XIV.* Kal. Maii Mediolano.
c. 17 de Susceptoribus XII, 6 — Have Hypati karissime nobis — Dat. III. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 4 de Contrahenda empt. III, 1 — ad Hypatium Pf. P. — Dat. VI. Non. Maii Mediolani.
c. 12 de Exactionibus XI, 7 — Constantiano Vicario Ponticae — Dat. V. Non. Maii.
c. 27 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — Hypatio Praefecto Augustali — Dat. VIII. Id. Maii Constantinopoli.
c. 18 de Susceptoribus XII, 6 — Flaviano Proconsuli Asiae — Dat. VI. Id. Maii Constantinopoli.
c. 2 de Apostatis XVI, 7 — Postumiano Pf. P. — Dat. XIII. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 3 de Apostatis XVI, 7 — ad Hypatium Pf. P. — Dat. XII. Kal. Iun. Patavi.
c. 14 de Accusationibus IX, 1 — ad Marinianum Vicarium Hispaniae — Dat. VI. Kal. Iun. Patavi.
c. 5 de Inoff. test. II, 19 — Hypatio Pf. P. — Dat. V. Kal. Iun. Patavi.
c. 7 de Honorariis codicillis VI, 22 — Postumiano Pf. P. — Dat. IV. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 1 Ut dignitatum ordo servetur VI, 5 — ad Clearchum Pf. U. — Dat. IV. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 22 de Operibus publicis XV, 1 — Have Procule karissime nobis — Dat. III. Id. Iun. Constantinopoli.
c. 101 de Decurionibus XII, 1 — ad Basilium Comitem S. L. — Dat. XVI. Kal. Iul. Rom.*
c. un. de Mand. princ. I, 3 — ad Eusignium Proconsulem Africae — Dat. XV. Kal. Iul. Veronae. Acc. prid. Kal. Aug.
c. 10 de Haereticis XVI, 5 — Constantiniano Vicario dioeceseos Ponticae — Dat. XII. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 14 de Cohortalibus VIII, 4 — ad Proculum Comitem Orientis — Dat. prid. Non. Iul. Constantinopoli.
c. 7 de Desertoribus VII, 18 — Constantino Vicario dioecesis Ponticae — Dat. IV. Id. Iul. Constantinopoli.
c. 1 Quid probare VII, 2
c. 102 de Decurionibus XII, 1 } — Postumiano II. Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 11 de Haereticis XVI, 5 — Postumiano Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 103 de Decurionibus XII, 1 — ad Proculum Comitem Orientis — Dat. VI. Kal. Aug. Salamariae.

IMPPP. VALENTINIANUS II., THEODOSIUS I. ET ARCADIUS AAA.

c. 18 de Petitionibus X, 10 — Nebridio Comiti R. P. — Dat. III. Kal. Sept.
c. 40 de Appellationibus XI, 30 — ad Basilium Comitem S. L. — Dat. prid. Kal. Sept.
c. 12 de Haereticis XVI, 5 — Postumiano Pf. P. — Dat. III. Non. Sept. Constantinopoli.
c. 19 de Susceptoribus XII, 6 — Postumiano Pf. P. — Dat. V. Non. Oct.
c. 5 de Palatinis sacr. larg. VI, 30 — Nebridio Comiti R. P. — Dat. V. Id. Oct. Constantinopoli.
c. 104 de Decurionibus XII, 1 — Postumiano Pf. P. — Dat. VII. Id. Nov. Constantinopoli.
c. 28 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — Euchario Proconsuli Palaestinae — Dat. X. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 41 de Appellationibus XI, 30 — ad Ammianum Comitem R. P. — PP. XVII. Kal. Ian.
c. 1 de Calumniatoribus IX, 39 — Hellebico Comiti et magistro utriusque militiae — Dat. III. Kal. Ian. Constantinopoli.

384.

Richomere et Clearcho Coss.

c. 5 de Auro coronario XII, 13
c. 23 de Operibus publicis XV, 1 } — Cynegio Pf. P. — Dat. XV. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 13 de Haereticis XVI, 5 — Cynegio Pf. P. — Dat. XII.* Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 19 de Annona et tributis XI, 1
c. 4 Tributa in ipsis speciebus XI, 2
c. 2 de Publica comparatione XI, 15 } — . . . . . — Dat.* prid. Kal. Febr. Beryto.
c. 43 de Cursu publico VIII, 5 — ad Neoterium Pf. P. — Dat. Kal. Febr.
c. 44 de Cursu publico VIII, 5 — Cynegio Pf. P. — Dat. VI. Non. Mart. Constantinopoli.
c. 12 de Lustrali collatione XIII, 1 — ad Atticum Pf. P. — Dat. III. Id. Mart. Mediolano.
c. 7 de Indulgentiis criminum IX, 38 — ad Marcianum Vicarium — Dat. XI. Kal. April. Mediolano.
c. 42 de Appellationibus XI, 30 — ad Agrestium Proconsulem Palaestinae — Dat. prid. Kal. April. Constantinopoli.
c. 12 de Re militari VII, 1
c. 45 de Cursu publ. VIII, 5 } — Cynegio Pf. P. — Dat. IV. Id. April. Constantinopoli.
*c. 9 de Off. praef. urb. I, 6 — ad Symmachum Pf. U. — Dat. V. Kal. Maii Mediolano.
c. 105 de Decurionibus XII, 1 — Cynegio Pf. P. — Dat. prid. Non. Maii Constantinopoli.
c. 2 Ut dignitatum ordo servetur VI, 5 — ad Praetextatum Pf. P. — Dat. XII. Kal. Iun. Mediolano.
c. 7 de Palatinis sacr. larg. VI, 30 — Trifolio Comiti S. L. — Dat. IV. Id. Iun. Heracleae.
c. 106 de Decurionibus XII, 1 — Cynegio Pf. P. — Dat. VIII. Id. Iul. Heracleae.
c. 11 de Murilegulis X, 20 — Trifolio Comiti S. L. — Dat. IX. Kal. Aug. Heracleae.
c. 1 de Expensis ludorum XV, 9 — ad Senatum — Dat. VIII. Kal. Aug. Heracleae.
c. 9 de Senatoribus VI, 2 — Clearcho Pf. U. — Dat. . . . Sept. Constantinopoli.
c. 107 de Decurionibus XII, 1 — Cynegio Pf. P. — Dat. prid. Kal. Sept. Veronae.
c. 8 de Metatis VII, 8 — Palladio Magistro officiorum — Dat. XVI. Kal. Oct. Constantinopoli.
c. 4 de Tabulariis VIII, 2 — . . . . . — Dat. XV. Kal. Oct. Constantinopoli.
c. 5 de Contrah. empt. III, 1 — Cynegio Pf. P. — Acc. X. Kal. Oct. Regii.
c. 11 de Metallis et metallariis X, 19 — Cynegio Pf. P. — Dat. III. Non. Oct. Constantinopoli.

c. 43 de Appellationibus XI, 30 — Merobaudi Duci Aegypti — Dat. XIII. Kal. Nov. Constantinopoli.
c. 25 de Praetoribus VI, 4 — ad Senatum — Dat. X. Kal. Nov. Constantinopoli.
c. 6 de Palatinis sacr. larg. VI, 30 — ad Probum Pf. P. — Dat. VII. Kal. Nov. Mediolano.
c. 108 de Decurionibus XII, 1 — ad Cynegium Pf. P. — Dat. VIII. Id. Nov. Constantinopoli.
c. 13 de Lustrali collatione XIII, 1 — Have Postumiane karissime nobis — Dat. VI. Id. Nov.
c. 4 de Sententiis ex peric. recit. IV, 17 }
c. 44 de Appellationibus XI, 30 } — ad Symmachum Pf. U. — Dat. III. Kal. Dec. Mediolano.
c. 1 de His, qui plebem IX, 33 }
c. 9 de Fide testium XI, 39 } — Florentio Pf. Augustali — Dat. XIII. Kal. Ian. Constantinopoli.
*c. 10 de Off. praef. urb. I, 6 — Neoterio Pf. P. — Dat. Ulpianis ad Iulianam. Accepta III. d' E crágo.

385.

Arcadio A. et Bautone Coss.

c. 24 de Operibus publicis XV, 1 — Cynegio Pf. P. — Dat. III. Non. Febr. Constantinopoli.
c. 45 de Appellationibus XI, 30 }
c. 29 Quorum appellationes XI, 36 } — ad Pelagium Comitem R. P. — Dat. XV. Kal. Mart. Mediolano.
c. 8 de Indulgentiis criminum IX, 38 — ad Neoterium Pf. P. — Dat. V. Kal. Mart. Mediolano.
c. 8, 9 de Palatinis sacr. larg. VI. 30 — Trifolio Comiti S. L. — Dat. IV. Id. Mart. Constantinopoli.
c. 2 de Off. com. sacr. larg. I, 10 — Trifolio Comiti S. L. — Dat. VII. Id. April. Constantinopoli.
c. 46 de Cursu publico VIII, 5 — Cynegio Pf. P. — Dat. V. Id. April. Mediolano.
c. 16 de Extraordinariis s. sordidis muneribus XI, 16 — ad Neoterium Pf. P. — Dat. XVIII. Kal. Maii Mediolano.
c. 109 de Decurionibus XII, 1 — Cynegio Pf. P. — Dat. VI. Kal. Maii.
c. 6 de Iurisdict. II, 1 — Neoterio Pf. P. — Dat. prid. Kal. Maii Mediolano.
c. 15 de Accusationibus IX, 1 — Cynegio Pf. P. — Dat. prid. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 2 Ne collationis translatio XI, 22 — ad Neoterium Pf. P. — PP. IV. Non. Maii.
c. 2 de Calumniatoribus IX, 39 — Menandro Vicario Asiae — Dat. VIII. Id. Maii Constantinopoli.
c. 9 de Paganis XVI, 10 — Cynegio Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 110 de Decurionibus XII, 1 — ad Neoterium Pf. P. — Dat. V. Kal. Iun. Mediolano.
c. 14 de Poenis IX, 40 — ad Principium Pf. P. — Dat. Kal. Iun.
c. 15 de Cohortalibus VIII, 4 — ad Neoterium Pf. P. — Dat. prid. Iun. Mediolano.
c. 47 de Cursu publico VIII, 5 — Cynegio Pf. P. — Dat. XV. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 4 de Denunt. vel edit. rescr. II, 4 — ad Romulum Consularem Aemiliae et Liguriae — Dat. XIII. Kal. Iul. Mediolano.
c. 10 de Scenicis XV, 7 — Cynegio Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 2 Quid probare debeant VII, 2 — ad Neoterium Pf. P. — Dat. VI. Id. Iul. Mediolano.
c. 1 Ut intra annum IX, 36 — Desiderio Vicario — Dat. IV. Id. Iul. Treviris.
c. 10 de Fide testium et instrumentorum XI, 39 — Paullino Praefecto Augustali — Dat. VIII. Kal. Aug.
c. 4 Fin. regund. II, 26 — Neoterio Pf. P. Or. C. N. — Dat. VII. Kal. Aug.
*c. 10 de Off. praef. urb. I, 6 — Neoterio Pf. P. — Dat. Ulpianis ad Iulianam. Acc. III. Id. Aug. crágo.
c. 4 de Fisci debitoribus X, 16 — Florentio Proconsuli Palaestinae — Dat. VIII. Kal. Sept. Constantinopoli.
c. 10 de Palatinis sacr. larg. VI, 30 — ad Principium Pf. P. — Dat. prid. Kal. Sept. Aquileia.
c. 13 de Iure fisci X, 1 — ad Messianum Proconsulem Africae — Dat. XV. Kal. Oct. Aquileia.
c. 16 de Diversis officiis VIII, 7 — ad Principium Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Oct. Aquileia.
c. 9 de Div. rescr. I, 2 }
c. 20 de Annona et trib. XI, 1 } — Principio Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Oct. Aquileia.
c. 12 de Murilegulis X, 20 — ad Principium Pf. P. — Dat. VI. Kal. Oct. Aquileia.
c. 14 de Lustrali collatione XIII, 1 — ad Principium Pf. P. — Dat. prid. Non. Nov. Veronae.
c. 10 de Legatis XII, 12 — Principio Pf. P. — Dat. Non. Nov. Aquileia.
c. 46 de Appellationibus XI, 30 }
c. 30 Quorum appellationes XI, 36 } — ad Florentium Comitem S. L. — Dat. VII. Kal. Dec. Aquileia.
c. 3 de Officio com. sacr. larg. I, 10 — ad Florianum Comitem S. L. — Dat. V. Kal. Dec.
c. 17 de Diversis officiis VIII, 7 }
c. 17 de Extraord. s. s. mun. XI, 16 } — ad Principium Pf. P. — Dat. IV.* Id. Dec. Aquileia.
c. 4 ad L. Iuliam de Adulteriis IX, 7 — Cynegio Pf. P. — Dat. III. Id. Dec. Constantinopoli.
c. 21 de Annona et tributis XI, 1 — Cynegio Pf. P. — Dat. X. Kal. Ian. Constantinopoli.

386.

Honorio NB. P. et Evodio Coss.

c. 9 de Famosis libellis IX, 34 — Cynegio Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 4 de Fide catholica XVI, 1 }
c. 1 de His, qui super relig. cont. XVI, 4 } — ad Eusignium Pf. P. — Dat. X. Kal. Febr. Mediolano.
c. 47 de Appellationibus XI, 30 — Cynegio Pf. P. — Dat. VII. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 1 de Honoratorum vehiculis XIV, 12 — Nebridio Pf. U. — Dat. III. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 11 de Legatis XII, 12 — ad Eusignium Pf. P. — Dat. XV. Kal. Mart. Ticeni.
c. 1 de Off. praef. aug. I, 14 — Florentio Pf. Augustali — Dat. XIII. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 7 de Sepulcris violatis IX, 17 — Cynegio Pf. P. — Dat. IV. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 4 de Proximis VI, 26 }
c. 3 de Princip. agent. in reb. VI, 28 } — Cynegio Pf. P. — Dat. prid. Kal. Mart.* Constantinopoli.
c. 48 de Cursu publico VIII, 5 }
c. 5 de Agentibus in rebus VI, 27 } — Cynegio Pf. P. — Dat. IV.* Non. Mart. Constantinopoli.
c. 2 de Off. magistri officiorum I, 9 — ad Principium Magistrum officiorum — PP. Hadrumeti VII. Id. Mart.

c. 5 de Sent. ex peric. recit. IV, 17 — Timasio Comiti et Magistro equitum — Dat. X. Kal. April. Constantinopoli.
c. 3 de Censitoribus XIII, 11
c. 2 de Censitoribus XIII, 11 } — Cynegio Pf. P. — Dat. VI. Kal. April. Constantinopoli.
c. 16 de Accusationibus IX, 1 — Tatiano Pf. P. — Dat. III. Kal. April.
c. 15 de Lustrali collatione XIII, 1 — Cynegio Pf. P. — Dat. XVIII. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 17 de Naviculariis XIII, 5 — ad Principium Pf. P. — Dat. XII. Kal. Maii Aquileia.
c. 111 de Decurionibus XII, 1 — Cynegio Pf. P. — Dat. prid. Kal. Maii* Constantinopoli.
c. 3 Qui bon. ex lege Iul. ced. poss. IV, 20 — apud acta Imp. Theodosius A. dixit — Dat. Kal. Maii.
c. 11 de Palatinis sacr. larg. VI, 30 — Proculo Comiti S. L. — Dat. Non. Maii Constantinopoli. Acc. a Valerio Comite S. L.
c. 2 de Spectaculis XV, 5 — Rufino Pf. P. — Dat. XIII. Kal. Iun. Heracleae.
c. 1 de Petitoribus X, 13 — ad Gorgonium Comitem R. P. — Dat. VIII. Id. Iun. Mediolano.
c. 2 de Decuriis urbis Romae XIV, 1
c. 18 de Pistoribus XIV, 3 } — ad Sallustium Pf. U. — Dat. III. Id. Iun. Mediolano.
c. 112 de Decurionibus XII, 1 — Florentio Praefecto Augustali — Emissa XVI. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 6 ad L. Iuliam repetundarum IX, 27 — Edictum ad Provinciales — Dat. X. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. un. de Aedilit. act. III, 4 — Nebridio Pf. U. — Dat. III. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 13 de Privilegiis eorum, qui in S. P. mil. VI, 35 — ad Pinianum Pf. U. — Dat. prid. Non. Iul. Mediolano. Acc. IV. Kal. Sept.
c. 1 de His, qui ad statuas IX, 44 — Cynegio Pf. P. — Dat. prid. Non. Iul. Constantinopoli.
c. 18 de Diversis officiis VIII, 7 — ad Eusignium Pf. P. — Dat. prid. Id. Iul. Mediolano.
c. 2 de Curatoribus XII, 11 — ad Hellenium Vicarium urbis — Dat. Non. Aug.
c. 22 de Annona et tributis XI, 1 — Cynegio Pf. P. — Dat. III. Non. Sept. Valentiae.
c. 113 de Decurionibus XII, 1 — universis Comitibus et Magistris equitum et peditum — Dat. III. Non. Sept. Valentiae.
c. 4 . . . . . . V, 15 — . . . . . — Dat. VIII. Kal. Oct. Constantinopoli.
c. 2 de Usuris II, 33
c. 2 de Fugit. colon. V, 9 } — Cynegio Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Nov. Constantinopoli.
c. 30 . . . . . . V, 13
c. 12 de Off. vic. I, 15 — omnibus Vicariis — Dat. VI. Kal. Nov.
c. 20 de Susceptoribus XII, 6 — Cynegio Pf. P. — Dat. VI. Kal. Nov. Constantinopoli.
c. 18 de Feriis II, 8
c. 8 de Exsecutoribus VIII, 8 } — ad Principium Pf P. — PP. III. Non. Nov. Aquileiae. Acc. VIII. Kal. Dec. Romae.
c. 13 de Exactionibus XI, 7
c. 1 Si de momento fuerit appellatum XI, 37 — ad Eusignium Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Dec. Mediolano.
c. 1 de Praediis et mancipiis curialium XII, 3
c. 21 de Susceptoribus XII, 6 } — Cynegio Pf. P. — Dat. VIII.* Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 22 de Susceptoribus XII, 6 — ad Paulinum Pf. Augustalem — Dat. prid. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 4 de Exsecutoribus VIII, 8 — ad Eusignium Pf. P. — Dat. III. Non. Dec. Mediolano.
c. 114 de Decurionibus XII, 1 — ad Eusignium Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Ian.
c. 115 de Decurionibus XII, 1 — Cynegio Pf. P. — Dat. prid. Kal. Ian. Constantinopoli.

INTRA 386 ET 393.

c. 5 . . . . . . V, 15 — Tatiano Pf. P. Or. — . . . . .

387.

Valentiniano A. III. et Eutropio Coss.

c. 13 de Medicis et professoribus XIII, 3 — ad Pinianum Pf. U. — Dat. XI. Kal. Febr. Mediolano.
c. 1 de Defensor. civit. I, 20 — Eusignio Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Febr.
c. 3 de Itinere muniendo XV, 3 — ad Eusignium Pf. P. — Dat. IV. Kal. Mart.
c. 19 de Petitionibus X, 10 — ad Senatores civitatis Alexandrinae — Dat. XVI.* Non. Mart. Constantinopoli.
c. 4 de Domesticis et protectoribus VI, 24 — ad Eusignium Pf. P. — Dat. prid. Non. Mart. Mediolano.
c. 14 de Medicis et professoribus XIII, 3 — Cynegio Pf. P. — Dat. VI. Id. Mart. Constantinopoli.
c. 116 de Decurionibus XII, 1 — Cynegio Pf. P. — Dat. VI. Kal. April. Constantinopoli.
c. 117 de Decurionibus XII, 1 — Cynegio Pf. P. — Dat. die* Kal. April. Constantinopoli.
c. 3 Ne collationis translatio XI, 22 — ad Eusignium Pf. P. — Dat. XVIII. Kal. Maii.
c. 48 de Appellationibus XI, 30 — ad Eusignium Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Iun. Mediolano.
c. 6 de Auro coronario XII, 13 — Gaddanae Satrapae Sophanenae — Dat. XVIII. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 118 de Decurionibus XII, 1 — Cynegio Pf. P. — Dat. prid. Non. Iul. Constantinopoli.
c. 4 de Principibus Agentum in rebus VI, 28 — ad Pinianum Praef. . . — Dat. VI. Id. Sept. Mediolano.

388.

Theodosio A. II. et Cynegio Coss.

c. 2 de Nuptiis III, 7
c. 5 ad L. Iuliam de Adulteriis IX, 7 } — Cynegio Pf. P. — Dat. III.* Id. Mart. Thessalonica.
c. 14 de Haereticis XVI, 5
c. 1 de Privati carceris custodia IX, 11 — Erytrio Praefecto Augustali — Dat. prid. Kal. Maii Thessalonica.
c. 15 de Haereticis XVI, 5 — Trifolio Pf. P. — Dat. XVIII. Kal. Iul. Stobis.

c. 2 de His, qui super relig. cont. XVI, 4 — Tatiano Pf. P. — Dat. XVI. Kal. Iul. Stobis.
c. 119 de Decurionibus XII, 1 — Tatiano Pf. P. — Dat. XI. Kal. Iul. Scupis.
c. 16 de Haereticis XVI, 5 — Cynegio Pf. P. — Dat. V. Id. Aug. Constantinopoli.
c. 6 de Infirmandis XV, 14 — Trifolio Pf. P. — Dat. X. Kal. Oct. Aquileja.
c. 7 de Infirmandis XV, 14 — Trifolio Pf. P. — Dat. VI. Id. Oct. Mediolano.
c. 2 de Fabricensibus X, 22 — Tatiano Pf. P. — Dat. XV. Kal. Nov.

389.

Timasio et Promoto Coss.

c. 8 de Infirmandis XV, 14 — Constantiano Pf. P. Galliarum — Dat. XIX. Kal. Febr. Mediolano.
c. 3 de Decuriis urbis Romae XIV, 1 — Trifolio Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Febr. Mediolano.
c. 2 de Test. et codic. IV, 4 — Proculo Pf. U. — PP. Mediolani X. Kal. Febr.
c. 4 de Legit. hered. V, 1 — Constantiano Pf. P. Galliarum — Dat. V. Kal. Mart. Mediolani.
c. 9 de Off. praef. praet. I, 5 — Tatiano Pf. P. — Dat. VI. Non. Mart. Mediolani.
c. 13 de Officio Vicarii I, 15
c. 5 Ne quid publicae laetitiae VIII, 11 } — Have Tatiane karissime nobis — Dat. IV. Kal. Maii Mediolano.
c. 5 de Denunt. vel edit. rescr. II, 4 — ad Claudium Consularem Tusciae — Dat. VI. Non. Maii Mediolano.
c. 16 de Cohortalibus VIII, 4
c. 17 de Haereticis XVI, 5 } — Tatiano Pf. P. — Dat. III. Non. Maii Mediolano.
c. 8 Unde vi IV, 22 — ad Messianum Comitem R. P. — Dat. XVIII. Kal. Iul. Treviris.
c. 18 de Haereticis XVI, 5 — Albino Pf. U. — Dat. XV. Kal. Iul. Roma.
c. 17 de Cohortalibus VIII, 4 — Cynegio Pf. P. per Orientem — Dat. V. Kal. Iul.
c. 9 de Falsa moneta IX, 21 — Have Tatiane karissime nobis — Dat. V. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 25 de Operibus publicis XV, 1 — Proculo Pf. U. Constantinopolitanae — Dat. XVI. Kal. Aug. Romae.
c. 49 de Appellationibus XI, 30 — Albino Pf. U. Romae — Dat. VIII. Kal. Aug. Romae.
c. 9 de Annonis civicis XIV, 17 — Proculo Pf. U. Constantinopolitanae — Dat. VII. Kal. Aug. Romae.
c. 19 de Feriis II, 8 — Albino Pf. U. — Dat. VII. Id. Kal. Aug. Romae.
c. 31 . . . . . . V, 13 — Floro Pf. P. — Dat. IX. Kal. . . . Constantinopoli.
c. 11 de Maleficis IX, 16
c. un. de Mancipibus XII, 16 } — Albino Pf. U. Romae — Dat. XVII. Kal. Sept. Roma.
c. 5 de Suariis XIV, 4 — ad Albinum Pf. U. Romae — Dat. XV. Kal. Sept. Romae.
c. 6 de Suariis XIV, 4 — ad Albinum Pf. U. — Dat. VIII. Kal. Sept. Romae.
c. 5 de Aquaeductu XV, 2 — Albino Pf. U. Romae — Dat. V. Kal. Sept. Roma.
c. 49 de Cursu publico VIII, 5 — Caesario Magistro officiorum — Dat. III. Non. Sept. Valentiae.
c. 5 de Quaestionibus IX, 35 — Tatiano Pf. P. — Dat. VIII. Id. Sept. Foroflaminii.
c. 5 de Proximis VI, 26 — Constantio Pf. P. — Dat. VI. Id. Nov. Treviris.
c. 19 de Haereticis XVI, 5 — Tatiano Pf. P. — Dat. VI. Kal. Dec. Mediolano.
c. 23 de Susceptoribus XII, 6 — Cynegio Pf. P. — Dat. IV. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 120 de Decurionibus XII, 1 — Tatiano Pf. P. — Dat. XVI. Kal. Ian. Mediolano.
c. 5 Tributa in ipsis speciebus XI, 2 — Cynegio Pf. P. — Dat. XV. Kal. Ian. Constantinopoli.
c. 3 de Tut. et cur. creand. III, 17 — Proculo Pf. U. — Dat. VI. Kal. Ian. Mediolani.
*c. 4 de Aquaeductu XV, 2 — Pancratio Pf. U. — Dat. * VIII. . . . Constantinopoli.

390.

Valentiniano A. IV. et Neoterio Coss.

c. 12 de Palatinis sacr. larg. VI, 30 — Severo Comiti et Castrensi — Dat. XVIII. Kal. Febr. Mediolani.
c. 26 de Operibus publicis XV, 1 — Polemio Pf. P. Illyrici et Italiae — Dat. XVII. Kal. Febr. Mediolano.
c. 4 de Tut. et cur. creand. III, 17 — Tatiano Pf. P. — Dat. XII. Kal. Febr. Mediolani.
c. 4 de Exhibendis vel transmitt. reis IX, 2 — Drepanio Proconsuli Africae — Dat. prid. Non. Febr. Mediolano.
c. 17 de Accusationibus IX, 1 — Tatiano Pf. P. — Dat. XV. Kal. Mart. Mediolano.
c. 18 de Naviculariis XIII, 5 — Alexandro Pf. Augustali — Dat. XII. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 3 de Thesauris X, 18 — Neoterio Pf. P. — Dat. VI. Non. Mart. Constantinopoli.
c. 4 ad Legem Iuliam de Vi publica et privata IX, 10 — ad Albinum Pf. U. — Dat. prid. Non. Mart. Mediolano.
c. 3 de Fabricensibus X, 22 — Rufino Magistro officiorum — Dat. VIII. Id. Mart. Mediolano.
c. 27 } de Operibus publicis XV, 1 — Albino Pf. U. Romae } — Dat. prid. Non. April. Mediolano.
c. 28 } de Operibus publicis XV, 1 — Polemio Pf. P. Illyrici et Italiae }
c. 7 de Curiosis VI, 29 — Neoterio Pf. P. — Dat. V. Kal. Iun.
c. 7 ad L. Iuliam repetundarum IX, 27 — Severino Comiti R. P. — Dat. prid. Non. Iun. Mediolano.
c. 121 de Decurionibus XII, 1 — Tatiano Pf. P. — Dat. XV. Kal. Iul. Mediolano.
c. 50 de Cursu publico VIII, 5 — . . . Pf. P. — PP. XV. Kal. Iul. Treviris.
c. 27 de Episcopis XVI, 2 — Tatiano Pf. P. — Dat. XI. Kal. Iul. Mediolano.
c. 18 de Extraordinariis s. sordidis muneribus XI, 16 — Tatiano Pf. P. — Dat. III. Non. Iul. Mediolano.
c. 6 ad L. Iuliam de Adulteriis IX, 7 — Orientio Vicario urbis Romae — PP. in foro Traiani VIII. Id. Aug.
c. 28 de Episcopis XVI, 2 — Tatiano Pf. P. — Dat. X. Kal. Sept. Veronae.
c. 122 de Decurionibus XII, 1
c. 1 de Monachis XVI, 3 } — Tatiano Pf. P. — Dat. IV. * Non. Sept. Veronae.
c. 19 de Naviculariis VIII, 5 — Tatiano Pf. P. — Dat. VI. Id. Sept. Veronae.
c. 6 de Agentibus in rebus VI, 27 — Proculo Pf. U. — Dat. VI. Kal. Dec. Mediolano.

391.

Tatiano et Symmacho Coss.

c. 10 de Paganis XVI, 10 — ad Albinum Pf. P. — Dat. VI. Kal. Mart. Mediolano.

c. un. de Patr. qui fil. distr. III, 8 — Tatiano Pf. P. — Dat. V. Id. Mart. Mediolani.

c. 19 de Extraordinariis s. sordidis muneribus XI, 16 — Tatiano Pf. P. Orientis — Dat. XI. Kal. April. Mediolano.

c. 4 de Off. com. sacr. larg. I, 10 — Severino Comiti S. L. — Dat. XVII. Kal. Maii Mediolani.

c. 11 de Fide testium et instrumentorum XI, 39 }
c. 4, 5 de Apostatis XVI, 7 } — Flaviano Pf. P. — Dat. V. Id. Maii Concordiae.

c. 20 de Haereticis XVI, 5 — Exemplum sacrarum literarum — Dat. XIII. Kal. Iun. Roma.

c. 2 de Const. princ. et ed. I, 1 }
c. [illegible] de Contrah. empt. III, 1 } — Flaviano Pf. P. Illyrici et Italiae — Dat. VI. Kal. Iun. Vincentiae.

c. 13 de Re militari VII, 1 — Richomeri Comiti et Magistro utriusque militiae — Dat. VI. Kal. Iun. Vincentiae.

c. 11 de Paganis XVI, 10 — Evagrio Pf. Augustali et Romano Comiti Aegypti — Dat. XVI. Kal. Iul. Aquileia.

c. 1 de Possessione ab eo XI, 38 — Proculo Pf. U. — Dat. XVI. Kal. Iul. Aquileia.

c. 3 de Fide et iure hastae X, 17 — ad Magnillum Vicarium Africae — Dat. XIII. Kal. Iul. Aquileia (391). Acc. Id. Ian. Hadrumeti (392).

c. 2 ad Legem Corneliam de Sicariis IX, 14 — ad Provinciales — Dat. Kal. Iul.

c. 2 de Privilegiis corporatorum urbis Romae XIV, 2 — ad Alypium Pf. U. — Dat. prid. Id. Iul. Aquileia.

c. 4 de Naufragiis XIII, 9 — Tatiano Pf. P. — Dat. XV. Kal. Aug. Constantinopoli.

c. 123 de Decurionibus XII, 1 — ad Tatianum Pf. P. — Dat. V. Kal. Aug. Constantinopoli.

c. 5 Sine censu XI, 3 — Tatiano Pf. P. — Dat. XV. Kal. Oct. Constantinopoli.

392.

Arcadio A. II. et Rufino Coss.

c. 3 de Fide et iure hastae X, 17 — ad Magnillum Vicarium Africae — Dat. XIII. Kal. Iul. Aquileia (391). Acc. Id. Ian. Hadrumeti (392).

c. 21 de Naviculariis XIII, 5 — Apodemio Pf. P. Illyrici et Africae — Dat. XV. Kal. Mart. Constantinopoli.

c. 12 de Metallis et metallariis X, 19 — Romulo Comiti S. L. — Dat. XI. Kal. Mart. Constantinopoli.

c. 2 de Defensor. civit. I, 20 — Potamio Praef. Augustali — Dat. III. Non. Mart. Constantinopoli.

c. 15 de Poenis IX, 40 — Tatiano Pf. P. — Dat. III. Id. Mart. Constantinopoli.

c. 124 de Decurionibus XII, 1 — Philoxeno Vicario Thraciarum — Dat. III. Non. April. Constantinopoli.

c. 20 de Petitionibus X, 10 — Flaviano Pf. P. — PP. VI. Id. April.

c. 3 de Defens. civ. I, 20 — Tatiano Pf. P. — Dat. V. Id. April. Constantinopoli.

c. 31 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — Hypatio Praefecto Augustali — Dat. V. Id. April. Constantinopoli.

c. 20 de Naviculariis XIII, 5 — Hypatio Praefecto Augustali — Dat. prid. Id. April. Constantinopoli.

c. 20 de Feriis II, 8 — Proculo Pf. U. — Dat. XV. Kal. Maii Constantinopoli.

c. 2 de Monachis XVI, 3 }
c. 8 de Iudaeis XVI, 8 } — Tatiano Pf. P. — Dat. XV. Kal. Maii Constantinopoli.

c. 8 de Reparationibus appellationum XI, 31 }
c. 125 de Decurionibus XII, 1 } — Victorio Proconsuli Asiae — Dat. VIII. Kal. Maii Constantinopoli.

IMPP. THEODOSIUS ET ARCADIUS AA.

c. 21 de Feriis II, 8 — Tatiano Pf. P. — Dat. VI. Kal. Iun. Constantinopoli.

c. 21 de Haereticis XVI, 5 — Tatiano Pf. P. — Dat. XVII. Kal. Iul. Constantinopoli.

c. 126 de Decurionibus XII, 1 — ad Potamium Praefectum Augustalem — Dat. X. Kal. Iul. Constantinopoli.

c. 10 de Annonis civicis XIV, 17 — Proculo Pf. U. — Dat. VII. Kal. Iul. Constantinopoli.

c. 127 de Decurionibus XII, 1 — Tatiano Pf. P. — Dat. prid. Kal. Iul. Constantinopoli.

c. 3 de His, qui super relig. cont. XVI, 4 — Potamio Pf. Augustali — Dat. XV. Kal. Aug. Constantinopoli.

c. 12 de Legatis XII, 12 — Apodemio Pf. P. per Illyricum — Dat. V. Kal. Aug. Constantinopoli.

c. 51 de Cursu publico VIII, 5 — Potamio Pf. Augustali — Dat. III. Kal. Aug. Constantinopoli.

c. 128 de Decurionibus XII, 1 — Abundantio Comiti et Magistro utriusque militiae — Dat. prid. Kal. Aug. Constantinopoli.

c. 2 de Tractoriis et stativis VIII, 6 — Rufino Pf. P. — Dat. VII. Kal. Sept. Constantinopoli.

c. 1 de Crimine peculatus IX, 28 — Rufino Pf. P. — Dat. IV. Id. Sept. Constantinopoli.

c. 13 de Legatis XII, 12 — Apodemio Pf. P. — Dat. IV. Id. Sept. Constantinopoli.

c. 1 de His, qui ad ecclesias IX, 45 — Romulo Comiti S. L. — Dat. XV. Kal. Nov. Constantinopoli.

c. 5 Fin. regund. II, 26 — Rufino Pf. P. Or. — Dat. prid. Non. Nov. Constantinopoli.

c. 12 de Paganis XVI, 10 — ad Rufinum Pf. P. — Dat. VI. Id. Nov. Constantinopoli.

c. 7 de Iurisdictione II, 1 }
c. un. de Fideiuss. dot. III, 15 } — Martiniano Comiti Or. — Dat. III. Id.* Nov. Constantinopoli.

c. 129 de Decurionibus XII, 1 — Rufino Pf. P. — Dat. X. Kal. Dec. Constantinopoli.

c. 7 ad L. Iuliam de Adulteriis IX, 7 — Rufino Pf. P. — Dat. VII. Id. Dec. Constantinopoli.

IMPPP. THEODOSIUS I., ARCADIUS ET HONORIUS AAA.

393.

Theodosio A. III. et Abundantio Coss.

c. 2 de Off. mag. mil. I, 7 }
c. 10 de Off. praef. praet. I, 5 } — Addeo Comiti et Magistro utriusque militiae — Dat. II. Id. Ian. Constantinopoli.

c. 13 de Bonis proscriptorum IX, 42 — Drepanio Comiti R. P. — Dat. prid. Id. Ian. Constantinopoli.

c. un. de Off. iud. mil. I, 18 — Comitibus et Magistris utriusque militiae — Dat. prid. Id. Febr. Constantinopoli.

c. 1 Quis in gradu praeferatur VII, 3 }
c. 13 de Metallis et metallariis X, 19 } — Rufino Pf. P. — Dat. prid. Id. Febr. Constantinopoli.
c. 3 de Constitutionibus princ. I, 1 }
c. 1 de Praediis senatorum VI, 3 }
c. 26 de Praetoribus VI, 4 } — Aureliano Pf. U. — Dat. III. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 130 et 131 de Decurionibus XII, 1 }
c. 29 et 30 de Operibus publicis XV, 1 }
c. 132 de Decurionibus XII, 1 — Aureliano Pf. P. — Dat. VI. Id. Mart. Constantinopoli.
c. 14 de Metallis et metallariis X, 19 — Paterno . . . — Dat. XVII. Kal. April. Constantinopoli.
c. 133 de Decurionibus XII, 1 — Silvano Duci et Correctori limitis Tripolitani — Dat. VI. Kal. April. Constantinopoli.
c. 4 de Censitoribus XIII, 11 — Rufino Pf. P. — Dat. III. Non. April. Constantinopoli.
c. 50 de Appellationibus XI, 30 — Victorio Proconsuli Asiae — Emissa prid. Non. April. Constantinopoli.
c. 14 de Exactionibus XI, 7 }
c. 134 de Decurionibus XII, 1 } — Rufino Pf. P. — Dat. prid. Id. April. Constantinopoli.
c. 11 de Annonis civicis XIV, 17 — Aureliano Pf. U. — Dat. VI. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 11 de Bonis proscriptorum IX, 42 — Rufino Pf. P. — Dat. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 1 de Quadrimenstruis brevibus XI, 25 — Rufino Pf. P. — Dat. XII. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 135 de Decurionibus XII, 1 — Rufino Pf. P. — Dat. prid. Non. Iun. Constantinopoli.
c. 51 de Appellationibus XI, 30 — Apodemio Pf. P. Illyrici et Italiae II. — Dat. V. Id. Iun. Constantinopoli.
c. 12 de Bonis proscriptorum IX, 42 }
c. 23 de Annona et tributis XI, 1 } — Rufino Pf. P. — Dat. prid. Id. Iun. Constantinopoli.
c. 136 de Decurionibus XII, 1 — Rufino Pf. P. — Dat. IX. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 4 de Cogn. et procur. II, 12 }
c. 5 de Revocand. donat. VIII, 13 } — Victorio Proconsuli Asiae — Dat. V. Kal. Iul.
c. 10 de Falsa moneta IX, 21 — Rufino Pf. P. — Dat. IV. Id. Iul. Constantinopoli.
c. 32 . . . . . . V, 13 — Rufino Pf. P. — Dat. XVIII. Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 52 de Cursu publico VIII, 5 }
c. 15 de Medicis et prof. XIII, 3 } — Rufino Pf. P. — Dat. VII. Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 18 de Erogat. milit. ann. VII, 4 }
c. 8 de Salgamo VII, 9 } — Abundantio, Stiliconi et ceteris Comitibus et Magistris utriusque militiae — Dat. IV. Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 33 . . . . . . V, 13 }
c. 20 de Erogatione milit. ann. VII, 4 } — Rufino Pf. P. — Dat. III. Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 19 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — Tatiano Pf. P. — Dat. prid.* Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 1 Si quis imperatori maledixerit IX, 4 }
c. 137 de Decurionibus XII, 1 } — Rufino Pf. P. — Dat. V. Id. Aug. Constantinopoli.
c. 4 de Const. princ. et ed. I, 1 — Victorio Proconsuli Asiae — Dat. XII. Kal. Sept. Constantinopoli.
c. 10 de Senatoribus VI, 2 — ad Aurelianum Pf. U. — Dat. prid. Kal. Sept. Constantinopoli.
c. 22 de Naviculariis XIII, 5 — Rufino Pf. P. — Dat. III. Non. Sept. Constantinopoli.
c. 11 de Scenicis XV, 7 — Rufino Pf. P. — Dat. XI. Kal. Oct. Constantinopoli.
c. 5 de Cogn. et procur. II, 12 }
c. un. de Carbon. ed. IV, 8 }
c. [illegible] de Lib. causa IV, 8 } — Rufino Pf. P. — Dat. IV. Kal. Oct. Constantinopoli.
c. 52 de Appellation. XI, 30 }
c. 9 de Iudaeis XVI, 8 — Addeo Comiti et Magistro utriusque militiae per Orientem — Dat. III. Kal. Oct. Constantinopoli.
c. 4 de Off. proc. et leg. I, 12 — Flaviano Proconsuli Africae — Dat. Non. Oct. Constantinopoli.
c. 4 de Metatis VII, 8 — Theodoto Magistro officiorum — Dat. VI. Kal. Nov. Constantinopoli.
c. 12 de Annonis civicis XIV, 17 — Aureliano Pf. U. — Dat. XII. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 5 de Censitoribus XIII, 11 — Rufino Pf. P. — Dat. III. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 8 ad L. Iuliam de Adulteriis IX, 7 — Rufino Pf. P. — Dat. prid. Non. Dec. Constantinopoli.
c. 138 de Decurionibus XII, 1 — Aureliano Pf. P. — Dat. VI. Id. Dec. Constantinopoli.
c. 23 de Naviculariis XIII, 5 — Rufino Pf. P. — Dat. III. Id. Dec.
c. 9 ad L. Iuliam de Adulteriis IX, 7 — Gildoni Comiti et Magistro utriusque militiae per Africam — Dat. III. Kal. Ian. Constantinopoli.
c. 5 de Domesticis et protectoribus VI, 24 — Addeo Comiti domesticorum — Dat. prid. Kal. Ian. Constantinopoli.

394.

Arcadio III. et Honorio II. AA. Coss.

c. 14 de Re militari VII, 1 — Theodoto Magistro officiorum — Dat. III. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 2 Si cert. pet. suffr. II, 29 — Rufino Pf. P. — Dat. IV. Non. Mart. Constantinopoli.
c. 22 de Haereticis XVI, 5 — Victorio Proconsuli Asiae — Dat. XVII. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 1 de Off. Com. Orientis I, 13 }
c. 18 de Cohortalibus VIII, 4 }
c. 139 de Decurionibus XII, 1 } — Rufino Pf. P. Orientis — Dat. III. Kal. Iun.* Heracleae.
c. 12 de Scenicis XV, 7 }
c. 23 de Haereticis XVI, 5 — Rufino Pf. P. — Dat. XII. Kal. Iul. Hadrianopoli.
c. 31 de Operibus publicis XV, 1 — Rufino Pf. P. — Dat. III. Non. Iul. Constantinopoli.
c. 24 de Haereticis XVI, 5 — Rufino Pf. P. — Dat. VII. Id. Iul. Constantinopoli.
c. 34 . . . . V, 13 — Rufino Pf. P. Orientis — Dat. VIII. Id. Nov. Tyro metropoli.

IMPP. ARCADIUS ET HONORIUS AA.

395.

Olybrio et Probino Coss.

c. 1 Ne quid oneri publico XIII, 8 — Rufino Pf. P. — Dat. V. Id. Ian. Constantinopoli.
c. 140 de Decurionibus XII, 1 — Theodoro Pf. P. — Dat. XIII. Kal. Febr.
c. 1 de Oblatione votorum VII, 24 — Basilio Pf. U. — Dat. III. Non. Mart. Mediolano.
c. 25 de Haereticis XVI, 5 — Rufino Pf. P. — Dat. III. Id. Mart. Constantinopoli.
c. 53 de Cursu publico VIII, 5 — Dextro Pf. P. — Dat. XV. Kal. April. Mediolano.
c. 29 de Episcopis XVI, 2 — Hierio Vicario Africae — Dat. X. Kal. April. Mediolano.
c. 2 de Indulgentiis debitorum XI, 28 — Dextro Pf. P. — Dat. IX. Kal. April. Mediolano.
c. 26 de Haereticis XVI, 5 — Rufino Pf. P. — Dat. III. Kal. April. Constantinopoli.
c. 2 Si quis pecunias conflaverit IX, 23 — Dextro Pf. P. — Dat. prid. Id. April. Mediolano.
c. 9 de Infirmandis XV, 14 — Andromacho Pf. U. — Dat. XI. Kal. Maii Mediolano.
c. 54 de Cursu publico VIII, 5 — Dextro Pf. P. — Dat. VI. Kal. Maii Mediolano.
c. 10 de Infirmandis XV, 14 — Eulogio Comiti R. P. — Dat. VI. Kal. Maii Mediolano.
c. 5 de Executoribus VIII, 8 — Dextro Pf. P. — Dat. XVII. Kal. Iun. Mediolano.
c. 53 de Appellationibus XI, 30 }
c. 141 — 145 de Decurionibus XII, 1 } — Ennoio Proconsuli Africae — Dat. XVII. Kal. Iun. Mediolano.
c. 11 de Infirmandis XV, 14 — Andromacho Pf. U. — Dat. XV. Kal. Iun. Mediolano.
c. 5 de Principibus agentum in rebus VI, 28 — Theoduto Pf. U. — Dat. XII. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 54 de Appellationibus XI, 30 — Andromacho Pf. U. — Dat. VIII. Kal. Iun. Mediolano.
c. 24 de Navicularlis XIII, 5 — Provincialibus Africae — Dat. VII. Kal. Iun. Mediolano.
c. 7 de Agentibus in rebus VI, 27 — Osio Magistro officiorum — Dat. VI. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 6 de Aquaeductu XV, 2 — ad Africanum Pf. U. — PP. IV. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 8 de Curiosis VI, 29 — Marcello Magistro officiorum — Dat. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 3 de Commeatu VII, 12 — ad Andromachum Pf. U. — Dat. prid. Non. Iun.* Mediolano.
c. [illegible] de Executoribus VIII, 8 — ad Provinciales et ad Proconsules — Dat. XVII. Kal. Iul. Mediolano.
c. 20 de Extraordinariis s. sordidis muneribus XI, 16 — Messiano Comiti R. P. — Dat. XVII. Kal. Iul. Mediolano.
c. 146 de Decurionibus XII, 1 — Dextro Pf. P. — Dat. XVII. Kal. Iul. Mediolano.
c. 12 de Infirmandis XV, 14 — Eusebio Pf. P. — Dat. XV. Kal. Iul. Mediolano.
c. 32 de Operibus publicis XV, 1 — Eusebio Comiti Sacrarum Largitionum — Dat. XI. Kal. Iul. Mediolano.
c. 27 de Haereticis XVI, 5 — Caesario Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 22 de Feriis II, 8 — Heracliano Correctori Paphlagoniae — Dat. V. Non. Iul. Constantinopoli.
c. 33 de Operibus publicis XV, 1 — Have Vincenti karissime nobis — Dat. III. Non. Iul. Mediolano.
c. 6 de Cogn. et procur. II, 12 }
c. 3 de Commeatu VII, 12 } — Andromacho Pf. P. — Dat. prid. Non. Iul.* Mediolani.
c. 7 de Executoribus VIII, 8 — Andromacho Pf. U. — Dat. prid. Id.* Iul. Mediolano.
c. un. Quor. bonor. IV, 21 — Petronio Vicario Hispaniarum — Dat. VI. Kal. Aug. Mediolano.
c. 35 . . . . . . V, 13 — Hadriano Comiti S. L. — Dat. VIII. Id. Aug.
c. 13 de Paganis XVI, 10 — Rufino Pf. P. — Dat. VII. Id. Aug. Constantinopoli.
c. 28 de Haereticis XVI, 5 — Aureliano Proconsuli Asiae — Dat. III. Non. Sept. Constantinopoli.
c. 11 de Senatoribus VI, 2 — Florentino Pf. U. — Dat. XVIII. Kal. Oct.
c. 148 de Decurionibus XII, 1 — Theodoro Pf. P. — Dat. IV. Kal. Oct. Mediolano.
c. 3 de Patrociniis vicorum XI, 24 — Heracliano Comiti Aegypti — Dat. prid. Kal. Oct.
c. 6 de Domesticis et protectoribus VI, 24 — Addeo Comiti et Magistro utriusque militiae — Dat. V. Non. Oct. Constantinopoli.
c. 8 de Pact. et transact. II, 9 — Rufino Pf. P. — Dat. V. Id. Oct. Constantinopoli.
c. 7 de Maternis bonis VIII, 18 — Florentino Pf. U. — Dat. Id. Oct. Mediolano.
c. 27 de Praetoribus VI, 4 — Dextro Pf. P. — Dat. Kal. Nov. Brixiae.
c. 3 de Incorporatione X, 9 — Eulogio Comiti R. P. — Dat. XVIII. Kal. Dec. Mediolano.
c. 29 de Haereticis XVI, 5 — Marcello Magistro officiorum — Dat. VIII. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 18 de Palatinis sacr. larg. VI, 30 — Osio Comiti S. L. — Dat. IV. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 1 de Grege dominico X, 6 — Caesario Pf. P. — Dat. prid. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 2 de Off. praef. aug. I, 14 — Rufino Pf. P. — Dat. prid. Non. Dec. Constantinopoli.
c. 14 de Off. vic. I, 15 — Eusebio Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Ian. Romae.
c. 8 de Iurisdict. II, 1 — Pasiphilo suo salutem — Dat. VIII. Kal. Ian. Mediolano.
c. 24 de Annona et tributis XI, 1 }
c. 149 de Decurionibus XII, 1 }
c. 25 de Navicularlis XIII, 5 } — Ennoio suo salutem — Dat. VII.* Kal. Ian. Mediolano.
c. 150 de Decurionibus XII, 1 — Caesario Pf. P. — Dat. IV. Kal. Ian. Constantinopoli.

INTRA 395 ET 402.

c. 2 Ne col. inscio dom. V, 11 — Nebridio Vicario Asiae — . . . . .

396.

Arcadio IV. et Honorio III. AA. Coss.

c. 4 de Militari veste VII, 6 }
c. 14 de Palatinis VI, 30 } — Martiniano Comiti S. L. — Dat. XVI.* Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 6 de Proximis VI, 26 — Osio Magistro officiorum — Dat. XV. Kal. Febr.
c. 8 de Agentibus in rebus VI, 27 — Osio Magistro officiorum — Dat. VII. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 9 de Agentibus in rebus VI, 27 — Osio Magistro officiorum — Emissa prid. Kal. Febr. Constantinopoli.

c. 1 de Alexandrinae plebis primatibus XIV, 27 — Gennadio Pf. Augustali — Dat. Non. Febr. Constantinopoli. PP. Alexandriae Eutycheo.
c. 14 de Bonis proscriptorum IX, 42 — Caesario Pf. P. — Dat. Id. Febr. Constantinopoli.
c. 7 de Proximis VI, 26 — Caesario Pf. P. — Dat. XVI. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 6 de Censitoribus XIII, 11 — Herodi . . . — Dat. XVI. Kal. Mart.
c. 8 de Proximis VI, 26 — Claudio Pf. U. — Dat. XV. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 55 de Cursu publico VIII, 5 — Florentino Pf. U. — Dat. XII. Kal. Mart. Mediolano.
c. 15 de Re militari VII, 1 — Rhemistheo Duci Armeniae — Dat. XII. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 6 de Adm. et peric. tut. et cur. III, 30 — Eutychiano Pf. P. — Dat. VI. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 19 de Cohortalibus VIII, 4 — Euthymio Vicario Asiae — Dat. V. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 10 de Agentibus in rebus VI, 27 — Caesario Pf. P. — Dat. IV. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 10 de Iudaeis XVI, 8 — ad Iudaeos — Dat. III. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 30 de Haereticis XVI, 5 — Clearcho Pf. U. — Dat. V. Non. Mart. Constantinopoli.
c. 7 de Censitoribus XIII, 11 — Hilariano . . . — Dat. XIV. Kal. April. Mediolano.
c. 12 de Fide testium et instrumentorum XI, 39 } — Aeternali Proconsuli Asiae — Dat. XII. Kal. April. Constantinopoli.
c. 3 de Testamentis IV, 4
c. 6 de Apostatis XVI, 7 — Caesario Pf. P. — Dat. X. Kal. April. Constantinopoli.
c. 34 de Operibus publicis XV, 1 — Caesario Pf. P. — Dat. IX. Kal. April.
c. 5 de Off. proc. et leg. I, 12 — Simplicio Proconsuli Asiae — Dat. VIII. Kal. April. Constantinopoli.
c. 15 de Iure fisci X, 1 — ad Paulum . . . — Dat. V. Kal. April. Constantinopoli.
c. 8 de Censitoribus XIII, 11 — Eusebio Pf. P. — Dat. IV. Kal. April. Mediolano.
c. 10 de Div. rescr. I, 2 } — Remigio Praef. Augustali — Dat. III. Kal. April. Constantinopoli.
c. 7 de Contrah. empt. III, 1
c. 21 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — Caesario Pf. P. — Dat. XV. Kal. Maii.
c. 3 de Testimoniali VII, 21 — Florentino Pf. U. — Dat. XIV. Kal. Maii Mediolano.
c. 31 et 32 de Haereticis XVI, 5 — Caesario Pf. P. — Dat. X.* Kal. Maii Constantinopoli.
c. 21 de Petitionibus X, 10 — Laurentio Comiti R. P. — Dat. VIII. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 11 de Iudaeis XVI, 8 — ad Claudianum Comitem Orientis — Dat. VIII. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 1 de Maiuma XV, 6 — Caesario Pf. P. — Dat. VII. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 9 de Desertoribus VII, 18 — ad Populum — Dat. VI. Kal. Maii Mediolano.
c. 1 de Dilationibus ex consensu XI, 33 — Africano Pf. U. — Dat. III. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 151 de Decurionibus XII, 1 — Petronio Vicario Hispaniarum — Dat. Non. Maii Mediolano.
c. 1 de Iure liberorum VIII, 17 — ad Caesarium Pf. P. — Dat. VIII. Id. Maii Constantinopoli.
c. 55 de Appellationibus XI, 30 — Messalae Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Iun.
c. 22 de Erogat. mil. ann. VII, 4 } — Hilario Pf. P. — Dat. V.* Kal. Iun. Mediolano.
c. 2 de Collatione aeris XI, 21
c. 23 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — Hilario Pf. P. — Dat. XVI. Kal. Iul.
c. 3 de Protostasia XI, 23 — . . . Praesidi Frygiae Palaestinae — Dat. prid. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 19 de Pistoribus XIV, 3 — Eusebio Pf. P. — Dat. VII. Id. Iul. Mediolano.
c. 56 de Appellationibus XI, 30 — Nebridio Proconsuli Asiae — Dat. XI. Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 13 de Annonis civicis XIV, 17 — Africano Pf. U. — PP. III. Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 18 de Accusationibus IX, 1 } — Caesario Pf. P. — Dat. III. Non. Aug. Constantinopoli.
c. 15 de Bonis proscr. IX, 42
c. 152 de Decurionibus XII, 1 — Africano Pf. U. — PP. Constantinopoli III. Non. Aug.
c. 32 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — Apollodoro Comiti R. P. — Dat. IV. Id. Aug. Mediolano.
c. 2 de Praediis senatorum VI, 3 — Caesario Pf. P. — Dat. prid. Id. Aug. Constantinopoli.
c. 3 de Praediis senatorum VI, 3 — Africano Pf. U. — Dat. prid. Id. Aug. Constantinopoli.
c. 9 de Indulgentiis criminum IX, 38 — ad Caesarium Pf. P. — Dat. prid. Kal. Sept. Constantinopoli.
c. un. Unde liberi IV, 2 } — Aureliano Pf. P. — Dat. prid. Non. Oct. Constantinopoli.
c. 5 de Legit. heredibus V, 1
c. 8 de Incest. nupt. III, 12 — Eutychiano Pf. P. — Dat. VI. Id. Dec. Constantinopoli.
c. 14 de Paganis XVI, 10 — Caesario Pf. P. — Dat. VI. Id. Dec. Constantinopoli.
c. 2 Si curialis relicta civitate XII, 18 — Eutychiano Pf. P. — Dat. XVIII. Kal. Ian. Constantinopoli.
c. 4 Unde vi IV, 22 — Arriano Consulari Liguriae — Dat. XV. Kal. Ian. Mediolano.
c. 28 de Praetoribus VI, 4 } — Simplicio Magistro militum — Dat. XV.* Kal. Ian. Constantinopoli.
c. 56 de Cursu publico VIII, 5
c. 4 de Protostasia XI, 23 — Euthymio Vicario Asiae — Dat. XII. Kal. Ian.
c. 26 de Navicułariis XIII, 5 — Eusebio Pf. P. — Dat. X. Kal. Ian. Mediolano.
c. 1 de Usu sellarum XV, 13 — Claudio Pf. U. — Dat. VIII. Kal. Ian. Constantinopoli.
c. 2 de Conditis in publicis horreis XI, 14 — Florentino Pf. U. — Dat. VI. Kal. Ian. Mediolano.
c. 29 de Praetoribus VI, 4 — . . . Pf. U. — Dat. IV. Kal. Ian. Constantinopoli.
c. 30 de Praetoribus VI, 4 — Eutychiano Pf. P. — Dat. prid. Kal. Ian. Constantinopoli.
c. 35 de Operibus publicis XV, 1 — Caesario Pf. P. — PP. Regio.

397.

Caesario et Attico Coss.

c. 21 de Extraordinariis s. sordidis muneribus XI, 16 } — Theodoro Pf. P. — Dat. prid. Kal. Febr. Mediolano.
c. 30 de Episcopis XVI, 2
c. 7 de Scartis XIV, 4 — Florentino Pf. U. — Dat. XV. Kal. Mart. Mediolano.
c. 1 ad L. Iuliam de Ambitu IX, 26 — ad Caesarium Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 1 de Argenti pretio XIII, 2 — Eutychiano Pf. P. — Dat. XI. Kal. Mart. Constantinopoli.

c. 57 de Cursu publico VIII, 5 — Remistheo Duci Armeniae — Dat. V. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 1 de Superexactionibus XI, 8 — Caesario Pf. P. — Dat. prid. Non. Mart. Constantinopoli.
c. 8 Quemadmodum munera civilia XII, 5 — Probino Proconsuli Africae — Dat. XVI. Kal. April. Mediolano.
c. 3 de Privilegiis corporatorum urbis Romae XIV, 2 — Florentino Pf. U. — Dat. XV. Kal. April. Mediolano.
c. 33 de Haereticis XVI, 5 — Eutychiano Pf. P. — Dat. Kal. April. Constantinopoli.
c. 2 de Habitu, quo uti oportet XIV, 10
c. 1 Quibus militantibus XIV, 11
c. 1 de Campo Martio urbis R. XIV, 14 } — ad Populum — Dat. et PP.* Romae in foro divi Traiani VII. Id. April.*
c. 3 de Gladiatoribus XV, 12
c. 9 de Proximis VI, 26 — Caesario Pf. P. — Dat. VI. Id. April. Constantinopoli.
c. 12 et 13 de Senatoribus VI, 2
c. 31 de Praetoribus VI, 4
c. 24 de Susceptoribus XII, 6
c. 27 de Naviculariis XIII, 5 } — ad Senatum et populum — Dat. XVII.* Kal. Maii Mediolano.
c. 5 de Naufragiis XIII, 9
c. 3 de Can. frum. urb. Rom. XIV, 15
c. 3 Cod. Iust. Quae res venire IV, 40
c. 5 de Natural. fil. IV, 6 — Petronio Vicario Hispaniarum — Dat. IV. Kal. Maii Mediolani.
c. 14 de Senatoribus VI, 2 — Caesario Pf. P. — Dat. III. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 1 de Collegiatis XIV, 7 — Graccho Consulari Campaniae — Dat. IX. Kal. Iun. Mediolano.
c. 22 de Extraordinariis s. sordidis muneribus XI, 16 — Theodoro Pf. P. — Dat. prid. Id. Iun. Mediolano.
c. 12 de Tironibus VII, 13 — Sperechio Comiti R. P. — Dat. XV. Kal. Iul. Mediolano.
c. 2 de His, qui ad ecclesias IX, 45 — Archelao Praefecto Augustali — Dat. XV. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 12 de Iudaeis XVI, 8 — Anatolio Pf. P. Illyrici — Dat. XV. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 10 de Proximis VI, 26 — Caesario Pf. P. — Dat. IX. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 32 de Praetoribus VI, 4 — . . . . . — Dat. VI. Kal. Iul. Nicomedia. Acc. prid. Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 13 de Iudaeis XVI, 8 — Caesario Pf. P. — Dat. Kal. Iul.
c. 11 de Proximis VI, 26 — Hadriano Magistro officiorum — Dat. III. Non. Iul. Mediolano.
c. 8 de Conditis in publicis horreis XI, 14 — Anatolio Pf. P. Illyrici — Dat. VII. Id. Iul. Constantinopoli.
c. 8 de iis, quae administrantibus VIII, 15 — Caesario Pf. P. — Dat. III. Id. Iul. Constantinopoli.
c. 4 de Praediis senatorum VI, 3 } — Eutychiano Pf. P. — Dat. prid. Non. Sept. Ancyra.
c. 3 ad Legem Corneliam de Sicariis IX, 14
c. 13 de Tironibus VII, 13 — Theodoro Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Oct. Patavi.
c. 4 de Test. et codic. IV, 4 — Africano Pf. U. — Dat. VI. Kal. Oct. Constantinopoli.
c. 36 de Operibus publicis XV, 1 } — Asterio Comiti Orientis — Dat. Kal. Nov.
c. 7 de Aquaeductu XV, 2
c. 3 Ne praeter crimen maiestatis IX, 6 — Eutychiano Pf. P. — Dat. VI. Id. Nov. Constantinopoli.
c. 14 de Tironibus VII, 13 — Minervio Comiti R. P. — Dat. prid. Id. Nov.
c. 3 de Usuris II, 33 — Eutychiano Pf. P. — Dat. IX. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 9 de Iurisdict. II, 1 — Archelao Praef. Augustali — Dat. VIII. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 14 de Iure fisci X, 1 — Hyperechio Comiti R. P. — Dat. XVI. Kal. Ian. Mediolano.
c. 5 Unde vi IV, 22 — Petronio Vicario Hispaniarum — Dat. XV. Kal. Ian. Mediolani.
c. 15 de Senatoribus VI, 2
c. 2 de Comit. rei mil. VI, 14
c. 19 de Diversis officiis VIII, 7 } — Florentino Pf. U. — Dat. XII.* Kal. Ian. Mediolano.
c. 153 — 156 de Decurionibus XII, 1
c. 1 Cod. Iust. Ubi quis de curial. III, 23
c. 1 de Off. com. rei priv. I, 11 — Minervio Comiti rei privatae — Dat. X. Kal. Ian. Mediolani.
c. 3 de Gladiatoribus XV, 12 — ad Populum — Dat. et PP. Romae.
*c. 36 . . . . . . V, 13 — Eutychiano Pf. P. — . . . . .

398.

Honorio A. IV. et Eutychiano Coss.

c. 37 de Operibus publicis XV, 1 — Theodoro Pf. P. — Dat. Kal. Ian. Mediolano.
c. 16 de Re militari VII, 1 — Theophilo Vicario Asiae — Dat. V. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 17 de Re militari VII, 1 — Romuliano Pf. U. — Dat. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 10 de Iurisdict. II, 1 — ad Eutychianum Pf. P. — Dat. III. Non. Febr. Constantinopoli.
c. 5 de Metatis VII, 8 — Osio Magistro officiorum — Dat. VIII. Id. Febr. Constantinopoli.
c. 11 de Off. praef. praet. I, 5 — Vincentio Pf. P. — Dat. III. Id. Febr. Mediolani.
c. 157 de Decurionibus XII, 1 — Theodoro Pf. P. — Dat. Id. Febr. Mediolano.
c. un. Si sec. nupt. mul. III, 9 — Asterio Comiti Or. — Dat. XVI. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 1 de Burgariis VII, 14 } — Vincentio Pf. P. — Dat. XI. * Kal. Mart. Mediolano.
c. 58 de Cursu publico VIII, 5
c. 34 de Haereticis XVI, 5 — Eutychiano Pf. P. — Dat. IV. Non. Mart. Constantinopoli.
c. 8 ad SC. Claudian. IV, 11 — ad Anatolium Pf. P. Illyrici — Dat. II. Non. Mart. Constantinopoli.
c. 9 de Censitoribus XIII, 11 — Eutychiano Pf. P. — Dat. Non. Mart. Constantinopoli.
c. 3 de Pascuis VII, 7 — Simplicio Comiti et Magistro utriusque militiae — Dat. V. Id. Mart. Constantinopoli.
c. 3 de Calumniatoribus IX, 39 — Victorio Proconsuli Africae — Dat. III. Id. Mart. Mediolano.
c. 24 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — Dat. VIII. Kal. April. Constantinopoli.
c. 16 de Senatoribus VI, 2 — Felici Pf. U. — Dat. IV. Kal. April. Mediolano.

c. un. de Pretio panis Ostiensis XIV, 19
c. 4 de Canone frum. urb. Romae XIV, 15 } — Theodoro Pf. P. — Dat. prid. Id. April. Mediolano.
c. 20 de Pistoribus XIV, 3
c. 31 de Episcopis XVI, 2 } — Theodoro Pf. P. — Dat. VII. Kal. Maii Mediolano.
c. 1 Qui conductores rei privatae X, 5 — Eulogio Comiti R. P. — Dat. III. Kal. Maii Mediolano.
c. 6 de Off. proc. et leg. I, 12 — Victorio Proconsuli Africae et Dominatori Vicario Africae — Dat. XII. Kal. Iun. Mediolano.
c. 25 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — Eutychiano Pf. P. — Dat. X. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 11 de Iurisdict. II, 1 — Theodoro Pf. P. — Dat. IX. Kal. Iun. Mediolani.
c. 2 de Off. com. rei priv. I, 11
c. 4 de Collatione fundorum XI, 19 } — Firmino Comiti S. L. — Dat. IX. Kal. Iun.* Mediolano.
c. 14 de Numerariis, actuariis VIII, 1 — Severo Pf. U. — Dat. IV. Kal. Iul. Nicaeae.
c. 38 de Operibus publicis XV, 1 — Eutychiano Pf. P. — Dat. V. Non. Iul. Constantinopoli.
c. 32 de Episcopis XVI, 2 — Caesario Pf. P. — Dat. VII.* Kal. Aug.
c. 16 de Poenis IX, 40
c. 3 de His, qui ad ecclesias IX, 45
c. 57 de Appellationibus XI, 30
c. 33 de Episcopis XVI, 2 } — Eutychiano Pf. P. — Dat. VI. Kal. Aug. Mayzo *.
c. 8 de Off. mag. mil. I, 7 — Stiliconi Magistro militum — Dat. Id. Sept. Mediolani.
c. 158 de Decurionibus XII, 1 — Theodoro Pf. P. — Dat. Id. Sept.* Mediolano.
c. 12 de Filiis milit. appar. VII, 22 — Stiliconi Comiti et Magistro utriusque militiae — Dat. VI. Kal. Oct. Mediolano.
c. 39 de Operibus publicis XV, 1 — Severo Pf. U. — Dat. V. Id. Oct. Constantinopoli.
c. 159 de Decurionibus XII, 1 — Eutychiano Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Nov. Constantinopoli.
c. 22 de Petitionibus X, 10 — Firmino Comiti R. P. — Dat. VI. Kal. Nov. Mediolano.
c. 2 de Domibus ad rem privatam X, 2 — Firmino Comiti S. L. — Dat. Kal. Nov. Mediolano.
c. 160 de Decurionibus XII, 1 — Optatio Pf. U. — Dat. VIII. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 11 de Div. rescr. I, 2 — Eutychiano Pf. P. — Dat. VIII. Id. Dec. Constantinopoli.
c. 40 de Operibus publicis XV, 1 — Eutychiano Pf. P. — Dat. Id. Dec.
c. 4 de Fabricensibus X, 22 — Osio Magistro officiorum — Dat. XVIII. Kal. Ian. Constantinopoli.
*c. 33 de Praetoribus VI, 4 — Severo Pf. U. — .....
c. 25 de Annona et tributis XI, 1 — Minervio Comiti R. P. — PP. in programmate Vari viri clarissimi Vicarii urbis Romae.

399.

Theodoro Cos.

c. 17 de Poenis IX, 40 — Aureliano Pf. P. — Dat. XVI. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 15 de Paganis XVI, 10 — Macrobio PPo* Hispaniarum et Procliano Vicario quinque provinciarum — Dat. IV. Kal. Febr. Ravenna.
c. 28 de Naviculariis XIII, 5
c. 8 de Praediis navic. XIII, 6 } — Messalae Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Mart. Mediolano.
c. 4 de Patrociniis vicorum XI, 24
c. 1 de Navibus non excusandis XIII, 7 } — Eutychiano Pf. P. — Dat. VI.* Id. Mart. Constantinopoli.
c. 11 de Agentibus in rebus VI, 27 — Hadriano Magistro officiorum — Dat. XVII. Kal. April. Mediolano.
c. 25 de Susceptoribus XII, 6 — Firmino Comiti R. P. — Dat. XV. Kal. April. Mediolano.
c. 10 de Censitoribus XIII, 11 — Messalae Pf. P. — Dat. Non. April. Mediolano.
c. 14 de Iudaeis XVI, 8 — Messalae Pf. P. — Dat. III. Id. April. Mediolano.
c. 4 de Itinere muniendo XV, 3 — Messalae Pf. P. — Dat. III. Kal. Maii Mediolano.
c. 16 de Lustrali collat. XIII, 1 — Clearcho Pf. U. — Dat. VIII. Id. Maii Constantinopoli.
c. 8 de His, quae ex publica collatione XII, 9 — Messalae Pf. P. — Dat. XVI. Kal. Iun. Mediolano.
c. 35 de Haereticis XVI, 5 — Dominatori Vicario Africae — Dat. XVI. Kal. Iun. Mediolano.
c. 5 de Patrociniis XI, 24 — Eutychiano Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 17 de Lustrali collatione XIII, 1 — Iannarino Consulari Numidiae — Dat. prid. Non. Iun. Mediolano.
c. 3 de Habitu, quo uti oportet XIV, 10 — Flaviano Pf. U. — Dat. VIII. Id. Iun. Brixiae.
c. 58 de Appellationibus XI, 30 — Theodoro Pf. P. — Dat. VII. Id. Iun. Mediolano.
c. 59 de Appellationibus XI, 30 — Simplicio Praesidi Tripolis — Dat. prid. Id. Iun. Verona.
c. 26 de Annona et tributis XI, 1 — Vincentio Pf. P. Galliarum — Dat. XIII. Kal. Iul. Mediolano.
c. 34 de Episcopis XVI, 2 — Sapidiano Vicario Africae — Dat. VII. Kal. Iul. Brixiae.
c. 5 ...... V, 14 — ..... — Dat. V. Kal. Iul.
c. 36 de Haereticis XVI, 5 — Eutychiano Pf. P. — Dat. prid. Non. Iul. Constantinopoli.
c. 16 de Paganis XVI, 10 — Eutychiano Pf. P. — Dat.* III. Id. Iul. Damasci.
c. 1 de Saturianis VII, 19 — Messalae Pf. P. — Dat. XIII. Kal. Aug.
c. 18 de Poenis IX, 40 — Eutychiano Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 17 et 18 de Paganis XVI, 10
c. 1 de Religione XVI, 11 } — Apollodoro Proconsuli Africae — Dat. XIII*. Kal. Sept. Patavio.
c. 8 de Contrahenda emptione III, 1
c. 5 de Quaestionibus IX, 35
c. 161 de Decurionibus XII, 1 } — ad Messalam Pf. P. — Dat. XII.* Kal. Sept.
c. 23 de Feriis II, 8 — ad Aurelianum Pf. P. — Dat. VI. Kal. Sept. Constantinopoli.
c. 5 de Canone frum. urb. Romae XIV, 15 — Messalae Pf. P. — Dat. prid. Non. Sept. Altino.
c. 1 de Excoctione et translatione annonarum VII, 5 — Stiliconi Comiti et Magistro utriusque militiae — Dat. Id. Sept. Mediolano.
c. 1 de Centurionibus XII, 15 — Vincentio Pf. P. — Dat. Id. Sept. Mediolano.
c. 1 de Comitibus consistorianis VI, 12 — Severino Pf. U. — Dat. VII. Kal. Oct. Constantinopoli.

c. 7 de Officio proconsulis I, 12
c. 15 de Exactionibus XI, 7
c. ult. de Canone frumentario urb. Romae XIV, 15 } — Messalae Pf. P. — Dat. IV.* Kal. Oct. Altino.
c. 2 de Maiuma XV, 6 — Aureliano Pf. P. — Dat. VI. Non. Oct. Constantinopoli.
c. 12 de Off. praef. praet. I, 5 — Messalae Pf. P. — Dat. V. Id. Oct.
c. 12 de Agentibus in rebus VI, 27 — Theodoro Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Nov. Mediolano.
c. 6 de Principibus agentum in rebus VI, 28 — ad Anatolium Pf. P. Illyrici — Dat. prid. Id. Nov.
c. 4 de Dilation. II, 7 — Messalae Pf. P. — Dat. XII. Kal. Dec.
c. 16 de Iure fisci X, 1 — Apollodoro ... — Dat. XII. Kal. Dec. Mediolano.
c. 5 Quibus equorum IX, 30
c. 162 de Decurionibus XII, 1 } — Benigno Vicario urbis Romae — Dat. Kal. Dec. Mediolano.
c. 16 de Bonis proscriptorum IX, 42 — ad Peregrinum Comitem et Procuratorem divinae domus — Dat. Kal. Dec. Altino.
c. 163 de Decurionibus XII, 1 — Eutychiano Pf. P. — Dat. III. Id. Dec.
c. 16 de Palatinis sacr. larg. VI, 30 — Messalae Pf. P. — Dat. XI. Kal. Ian. Mediolano.
c. 17 de Palatinis sacr. larg. VI, 30 — Longiano Comiti S. L. — Dat. X. Kal. Ian. Mediolano.
c. 164 de Decurionibus XII, 1 — Eutychiano Pf. P. — Dat. V.* Kal. Ian.
c. 8 de Aquaeductu XV, 2 — Messalae Pf. P. — Dat. V. Kal. Ian. Mediolano.
c. 165 de Decurionibus XII, 1 — Eutychiano Pf. P. — Dat. III.* Kal. Ian.
c. 15 de Palatinis sacr. larg. VI, 30 — Constantio Comiti S. L. — Dat. XIII. Kal. ... Constantinopoli.

400.

Stilicone et Aureliano Coss.

c. 6 de Metatis VII, 8 — Vincentio Pf. P. — Dat. XVI. Kal. Febr. Mediolano.
c. 8 de Metatis VII, 8 — Aemiliano Magistro officiorum — Dat. XI. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 29 de Naviculariis XIII, 5 — Flaviano Pf. U. — PP. Romae in foro Aproniani IX. Kal. Febr.
c. 12 de Veteranis VII, 20 — Stiliconi Magistro utriusque militiae — Dat. III. Kal. Febr. Mediolano.
c. 24 de Feriis II, 8
c. 35 de Episcopis XVI, 2 } — Hadriano Pf. P. — Dat. prid. Non. Febr. Ravennae.
c. 37 de Haereticis XVI, 5 — Hadriano Pf. P. — Dat. V. Kal. Mart. Ravennae.
c. un. de Excus. tut. III, 31 — Flaviano Pf. U. — Dat. III. Non. Mart. Mediolani.
c. 2 de Superexactionibus XI, 8 — Apollodoro Proconsuli Africae — Dat. prid. Id. Mart. Mediolano.
c. 18 de Re militari VII, 1 — Stiliconi Magistro militum — Dat. XIV. Kal. April. Mediolano.
* c. 1 de Patronis horreorum XIV, 23 — Messalae Pf. P. — Dat. VI. Kal. April. Altino.
c. 10 de Desertoribus VII, 18 — Vincentio Pf. P. Galliarum — Dat. XVI. Kal. Iun. Mediolano.
c. 2 ad L. Iuliam de Ambitu IX, 26 — Pompeiano Proconsuli Africae — Dat. prid. Kal. Iun.* Mediolano.
c. 60 de Appellationibus XI, 30 — Pompeiano Pf. P. Africae — Dat. Kal. Iun. Mediolano.
c. 7 de Metatis VII, 8 — Pompeiano Proconsuli Africae — Dat. VI. Id. Iun. Mediolano.
c. 26 de Susceptoribus XII, 6 — Benigno Vicario urbis Romae — Dat. VI. Id. Iun. Mediolano.
c. 30 de Naviculariis XIII, 5 — Pompeiano Proconsuli Africae — Dat. XVII. Kal. Iul. Mediolano.
c. 15 de Off. vic. I, 15 — ad Vincentium Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Iul. Mediolani.
c. 1 Utrubi IV, 23
c. 1 — 3 de His, qui conditionem XII, 19 } — Vincentio Pf. P. Galliarum — Dat. III. Kal. Iul. Mediolano.
c. 166 de Decurionibus XII, 1
c. 18 de Lustrali collatione XIII, 1 } — Pompeiano Proconsuli Africae — Dat. prid. Kal. Iul. Mediolano.
c. 10 de Indulgentiis criminum IX, 38 — Romulo Pf. P. — Dat. VIII. Id. Aug. Ravennae.
c. 61 de Appellationibus XI, 30 — Flaviano Pf. U. — Dat. XIV. Kal. Sept. Brixiae.
c. 5 de Off. com. sacr. larg. I, 10 — Anthemio Comiti S. L. — Dat. VII. Kal. Sept. Constantinopoli.
c. 1 de Consularibus et praesidibus VI, 19 — Messalae Pf. P. — Dat. III. Kal. Oct. Aquileia.
c. 8 de Collatione donatarum XI, 20 — Hadriano Pf. P. — Dat. III. Non. Oct. Ravennae.
c. 9 de Aquaeductu XV, 2 — ad Flavianum Pf. U. — Dat. VI. Id. Nov. Mediolano.
c. 27 de Annona et tributis XI, 1 — Salvino Comiti R. P. — Dat. Id. Nov. Ravennae.
c. 13 de Off. praef. praet. I, 5
c. un. de His, qui potentiorum nomina II, 14
c. 2 de Discussoribus XI, 26
c. 59, 60 de Cursu publico VIII, 5
c. 5 de Locat. fund. X, 8 } — Messalae Pf. P. — Dat. V.* Kal. Dec. Mediolano.
c. 1 de Assessoribus et cancell. I, 21 — Caesario Pf. P. — Dat. VI. Id. Dec. Constantinopoli.
c. 61 de Cursu publico VIII, 5 — Vincentio Pf. P. — Dat. V. Id. Dec. Mediolano.
c. 8 de Officio proconsulis I, 12
c. 8 de Concuss. advocat. VIII, 10
c. 28 de Ann. et trib. XI, 1
c. 27 de Susceptoribus XII, 6 } — Pompeiano suo Proconsuli Africae salutem — Dat. prid. Kal. Ian.* Mediolano.

401.

Vincentio et Fravitta Coss.

c. 17 de Bonis proscriptorum IX, 42
c. 23 de Petitionibus X, 10 } — Studio Comiti R. P. — Dat. XIV. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 62 de Cursu publico VIII, 5 — Caesario Pf. P. — Dat. III. Non. Febr. Constantinopoli.
c. 2 de Equorum collatione XI, 17 — Pompeiano Proconsuli Africae — Dat. Id. Febr. Mediolano.
c. 17 de Senatoribus VI, 2 — Troiano Comiti S. L. — PP. IV. Kal. Mart. Mediolani.

c. 28 de Susceptoribus XII, 6 — Pompeiano Proconsuli Africae — Dat. IV. Kal. Mart. Mediolano.
c. 6 de Off. com. sacr. larg. I, 10 — Hadriano Pf. P. — Dat. III. Kal. Mart. Mediolani.
c. 7 eodem — Limenio Comiti S. L. — Dat. III. Kal. Mart. Mediolani.
c. 8 de Equorum collatione XI, 17 — Pf. P. et Comiti S. L. — Dat. XII. Kal. April. Mediolano.
c. 5 de Tabulariis VIII, 2 — Hadriano Pf. P. — Dat. VIII. Kal. April. Mediolano.
c. 1 de Indictionibus XI, 5 — Pompeiano Proconsuli Africae — Dat. V. Kal. April.
c. 26 de Erogatione milit. ann. VII, 4 }
c. 63 de Curso publico VIII, 5 } — Provincialibus provinciae proconsularis — Dat. prid. Kal. April. Mediolano.
c. 29 de Annona et tributis XI, 1 }
c. 3 de Indulgentiis debitorum XI, 28 — Andromacho Pf. U. — Dat. VII. Kal. Iul. Mediolano.
c. 41 de Operibus publicis XV, 1 — Hadriano Pf. P. — Dat. IV. Non. Iul. Mediolano.
c. 18 de Bonis proscriptorum IX, 42 — Bathanario Comiti Africae — Dat. III. Id. Iul. Mediolano.
c. 16 de Exactionibus XI, 7 — Hadriano Pf. P. — Dat. III. Id. Iul. Mediolano.
c. 36 de Episcopis XVI, 2 — Pompeiano Proconsuli Africae — Dat. prid. Id. Iul. Mediolano.
c. 6 de Locatione fundorum iuris emphyteutici X, 3 — Nestorio Comiti R. P. — Dat. VI. Kal. Aug.
c. 16 de Off. vic. I, 15 — Vigilio Vicario Hispaniarum — Dat. IV. Id. Sept. Mediolani.
c. 12 de Proximis VI, 26 — Clearcho Pf. U. — Dat. prid. Id. Sept. Constantinopoli.
c. 17 de Off. vic. I, 15 — Messalae Pf. P. — Dat. III. Kal. Oct. Altini.

IMPPP. ARCADIUS, HONORIUS ET THEODOSIUS II. AAA.

402.

Arcadio et Honorio AA. V. Coss.

c. 14 de Annonis civicis XIV, 17 — Clearcho Pf. U. — Dat. XI. Kal. April. Constantinopoli.
c. 15 de Tironibus VII, 13 — Decio Pf. U. — Dat. VIII. Id. Dec. Ravenna.

INTRA 402 ET 408.

c. 2 de Collegiatis XIV, 7 — ..... — .....

403.

Theodosio A. I. et Rumorido Coss.

c. 29 de Susceptoribus XII, 6 — Septimino Proconsuli Africae — Dat. X. Kal. Mart. Ravenna.
c. 11 de Desertoribus VII, 18 — Hadriano Pf. P. — Dat. VI. Kal. Mart. Ravenna.
c. 21 de Pistoribus XIV, 3 — Vitali Pf. annonae — Dat. VIII. Id. Mart. Ravenna.
c. 64 de Curso publico VIII, 5 }
c. 19 de Lustrali collat. XIII, 1 } — Septimino Proconsuli Africae — Dat. VII. Kal. April. Ravenna.
c. 3 ad L. Iuliam de Ambitu IX, 26 — Strategio Vicario Africae — Dat. III. Kal. Iun. Ravenna.
c. 13 de Agentibus in rebus VI, 27 — Hadriano Pf. P. — Dat. Kal. Iul. Ravenna.
c. 12 de Desertoribus VII, 18 — Hadriano Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Aug. Ravenna.
c. 13 et 14 de Desertoribus VII, 18 — Hadriano Pf. P. — Dat. VI. Non. Oct.

404.

Honorio A. VI. et Aristaeneto Coss.

c. 4 de His, qui super rel. cont. XVI, 4 — Anthemio Magistro officiorum — Dat. IV. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 15 de Iudaeis XVI, 8 — Eutychiano Pf. P. — Dat. III. Non. Febr. Constantinopoli.
c. 65 de Cursu publico VIII, 5 — Hadriano Pf. P. — Dat. IV. Kal. Mart. Romae.
c. 2 de Exactione et translatione annonarum VII, 5 — ad Hadrianum Pf. P. — Dat. IX. Kal. April. Romae.
c. 16 de Iudaeis XVI, 8 — Romuliano Pf. P. — Dat. X. Kal. Maii Roma.
c. 14 de Agentibus in rebus VI, 27 — Anthemio Magistro officiorum — Dat. prid. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 4 de Decuriis urbis Romae XIV, 1 — Exsuperantio Iulio et ceteris decurialibus — Dat. VIII. Id. Iul.
c. 42 de Operibus publicis XV, 1 — Eutychiano Pf. P. — Dat. prid. Id. Iul. Constantinopoli.
c. 17 de Iudaeis XVI, 8 — Hadriano Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Aug. Roma.
c. 5 de Fabricensibus X, 22 — Anthemio Magistro officiorum — Dat. III. Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 31 de Naviculariis XIII, 5 — Hadriano Pf. P. — Dat. XV. Kal. Sept.
c. 37 de Episcopis XVI, 2 — Studio Pf. U. — Dat. IV. Kal. Sept. Constantinopoli.
c. 5 de His, qui super relig. cont. XVI, 4 — Studio Pf. U. — Dat. III. Id. Sept. Constantinopoli.
c. 6 de His, qui super relig. cont. XVI, 4 — Eutychiano Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Dec. Constantinopoli.

405.

Stilicone II. et Anthemio Coss.

c. 38 de Haereticis XVI, 5 }
c. 8 Ne sanctum baptisma XVI, 6 } — Edictum — Dat. prid. Id. Febr. Ravenna.
c. 4, 5 Ne sanctum baptisma XVI, 6 — Hadriano Pf. P. — Dat. prid. Id. Febr. Ravenna.
c. 2 de Religione XVI, 11 — Diotimo Proconsuli Africae — Dat. III. Non. Mart. Ravenna.
c. 19 de Bonis proscriptorum IX, 42 — Ursicino Comiti S. L. — Dat. XII. Kal. Maii Ravenna.
c. 4 de Usuris II, 33 — Optato Pf. U. — Dat. prid. Id. Iun. Nicaeae.
c. 1 Ne quis in palatiis maneat VII, 10 — ad Anthemium Pf. P. — Dat. VI. Id. Iul. Ancyrae.
c. 62 de Appellationibus XI, 30 — ad Diotimum Proconsulem Africae — Dat. XI. Kal. Aug. Ravenna.
c. 8 de Off. mag. off. I, 9 }
c. 1 de Mensoribus VI, 34 } — Aemiliano Magistro officiorum — Dat. X.* Kal. Aug. Ancyrae.
c. 18 de Palatinis sacr. larg. VI, 30 — Nestorio Comiti R. P. — Dat. prid. Id. Aug. Ancyrae.

c. 43 de Operibus publicis XV, 1 — Hadriano Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Oct. Ravenna.
c. 6 . . . . . . V, 14 — Silvano Comiti R. P. — Dat. III. Non. Oct. Ravennae.
c. 24 de Petitionibus X, 10 — Anthemio Pf. P. — Dat. VIII. Id. Nov.
c. 6 de Natural. fil. IV, 6 — Anthemio Pf. P. — Dat. Id. Nov. Constantinopoli.
c. 14 de Off. praef. praet. I, 5 — Anthemio Pf. P. — Dat. VII. Id. Dec. Constantinopoli.
c. 39 de Haereticis XVI, 5 — Diotimo suo salutem — Dat. VI. Id. Dec. Ravenna.
c. 63 de Appellationibus XI, 30 — Anthemio Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Ian. Constantinopoli.

406.

Arcadio A. VI. et Probo Coss.

c. 2 de Navibus non excusandis XIII, 7 — Longiniano Pf. P. — Dat. III. Id. Ian. Ravenna.
c. 11 de Censitoribus XIII, 11 — Longiniano Pf. P. — Dat. V. Id. Febr. Ravenna.
c. 15 de Desertoribus VII, 18 — Longiniano Pf. P. — Dat. IX. Kal. April. Ravenna.
c. 27 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — Anthemio Pf. P. — Dat. Kal. April. Constantinopoli.
c. 28 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — Anthemio Pf. P. — Dat. V. Id. April. Constantinopoli.
c. 16, 17 de Tironibus VII, 13 — Provincialibus — Dat. XV.* Kal. Maii Ravenna.
c. 10 de Famosis libellis IX, 34 — Anthemio Pf. P. et Patricio — Dat. IV. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 13 de Murilegulis X, 20 — Philometori Comiti S. L. — Dat. V. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 44 de Operibus publicis XV, 1 — Aemiliano Pf. U. — Dat. V. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 6 de Denunt. vel edit. rescr. II, 4 — Aemiliano Pf. U. — Dat. XIII. Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 30 de Annona et tributis XI, 1 — Sapidiano Vicario Africae — Dat. prid. Non. Sept. Altino.
c. 167 d Decurionibus XII, 1 — Anthemio Pf. P. — Dat. III. Non. Oct. Constantinopoli.
c. 45 de Operibus publicis XV, 1 — Aemiliano Pf. U. — Dat. XI. Kal. Nov.* Constantinopoli.
c. 46 de Operibus publicis XV, 1 — Aemiliano Pf. U. — Dat. XI. Kal. Dec.* Constantinopoli.
c. 1 Ne comitibus et tribunis lavacra praestentur VII, 11 — Anthemio Pf. P. — Dat. V. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 1 de Privilegiis domus Augustae X, 25 — Anthemio Pf. P. — Dat. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 33 Quorum appellationes non recipiantur XI, 36 — Nestorio Comiti et Duci — Dat. VII. Id. Dec. Ravenna.

407.

Honorio VII. et Theodosio II. AA. Coss.

c. 13 de Proximis VI, 26 — . . . . . — Dat. VIII. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 40 de Haereticis XVI, 5 — Senatori Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Mart. Romae.
c. 20 de Cohortalibus VIII, 4 }
c. 8 de Maternis bonis VIII, 18} — Anthemio Pf. P. — Dat. XVI. Kal. April. Constantinopoli.
c. 18 de Tironibus VII, 13 — Stilichoni Comiti et Magistro militum — Dat. XI. Kal. April.
c. 5 de Decuriis urbis Romae XIV, 1 — Curtio Pf. P. — Dat. VII. Id. April. Rav.*
c. 29 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — Anthemio Pf. P. — Dat. IV. Non. Maii Constantinopoli.
c. 4 de Immunitate concessa XI, 12 — Basilio Comiti S. L. — Praelata literis viri illustris comitis sacrarum largitionum III. Id. Iun.
c. 66 de Cursu publico VIII, 5 — Anthemio Pf. P. — Dat. IV. Non. Aug. Constantinopoli.
c. 14 de Proximis VI, 26 — Epiphanio Pf. U. — Dat. Id. Oct. Ravenna.
c. 38 de Episcopis XVI, 2 }
c. 41 de Haereticis XVI, 5} — Porphyrio Proconsuli Africae — Dat. XVII. Kal. Dec. Romae.
c. 2 Ne quis in palatiis maneat VII, 10 — Anthemio Pf. P. — Dat. IX. Kal. Dec. Constantinopoli.

408.

Basso et Philippo Coss.

c. 8 de Suariis XIV, 4 — Hilario Pf. U. — Dat. XVIII. Kal. Febr. Romae.
c. 19 de Palatinis sacr. larg. VI, 30 — Monaxio Pf. P. — Dat. XVI. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 30 de Susceptoribus XII, 6 — Lucio Comiti S. L. — Dat. VI. Kal. Febr.
c. un. de Off. iud. civ. I, 17 — Curtio Pf. P. — Dat. III. Non. Febr. Romae.
c. 15 de Annonis civicis XIV, 17 — Monaxio Pf. U. — Dat. XV. Kal. Mart.
c. 4 de Equorum collatione XI, 17 — Herculio Pf. P. — Dat. III. Id. April. Constantinopoli.
c. 7 de Quaestionibus IX, 35 — ad Anthemium Pf. P. — Dat. V. Kal. Maii Constantinopoli.

IMPP. HONORIUS ET THEODOSIUS II. AA.

c. 18 de Iudaeis XVI, 8 — Anthemio Pf. P. — Dat. IV. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. ult. de Praetoribus VI, 4 — Monaxio Pf. U. — Dat. prid. Id. Iun. Constantinopoli.
c. 4 de Indulgentiis debitorum XI, 28 — Theodoro Pf. P. — Dat. Id. Sept. Mediolano.
c. 14 de Legatis XII, 12 — Anthemio Pf. P. et Patricio — Dat. XIV. Kal. Oct. Constantinopoli.
c. 20 de Bonis proscriptorum IX, 42 — Theodoro Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Oct. Mediolano.
c. 21 de Bonis proscriptorum IX, 42 — Theodoro Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Nov.
c. 19 de Poenis IX, 40 — Donato Proconsuli Africae — Dat. III. Id. Nov.
c. 42 de Haereticis XVI, 5 — Olympio Magistro officiorum et Valenti Comiti domesticorum — *Dat. XVIII. Kal. Dec. Ravenna.
c. 43 de Haereticis XVI, 5}
c. 19 de Paganis XVI, 10 } — Curtio Pf. P. — Dat. XVII. Kal. Dec. Romae.

c. 4 de Testimoniali VII, 21
c. 20 de Poenis IX, 40 } — Theodoro Pf. P. — Dat. X. Kal. Dec.* Ravenna.
c. 22 de Bonis proscr. IX, 42
c. 14 de Off. rect. prov. I, 16 — Theodoro Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Dec. Ravenna.
c. 44 de Haereticis XVI, 5 — Have Donate karissime nobis — Dat. VIII. Kal. Dec. Ravenna.
c. 19 de Tironibus VII, 13 — . . . Comiti S. L. — Dat. VII. Kal. Dec. Ravenna.
c. 39 de Episcopis XVI, 2
c. 45 de Haereticis XVI, 5 } — Theodoro Pf. P. II. — Dat. V.* Kal. Dec. Ravenna.
c. 7 . . . . . . V, 14 — Volusiano Comiti R. P. — Dat. III. Kal. Dec. Ravennae.
c. 17 de Exactionibus XI, 7 — Anthemio Pf. P. — Dat. VII. Id. Dec. Constantinopoli.
*c. 2 de Postliminio V, 5
c. 1 de Litorum et itinerum custodia VII, 16 } — Theodoro Pf. P. — Dat. IV. Id. Dec. Ravenna.
c. 25 de Petitionibus X, 10

INTRA 408 ET 421.

c. 8 . . . . . . V, 14 — Cereali Comiti R. P. — . . . . .

409.

Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.

c. 46 de Haereticis XVI, 5 — Theodoro Pf. P. II. — Dat. XVII. Kal. Febr. Ravenna.
c. 32 de Naviculariis XIII, 5 — Anthemio Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Febr.
c. 5 et 6 de Exhibendis vel transmitt. reis IX, 2
c. ult. de Custodia reorum IX, 3
c. ult. de Maleficis IX, 16
c. un. Ne pastoribus dentur IX, 31
c. 2 Ut intra annum IX, 36 } — Caeciliano Pf. P. — Dat. XII.* Kal. Febr. Ravenna.
c. ult. de Abolitionibus IX, 37
c. 3 de Superexactionibus XI, 8
c. ult. de Fide testium XI, 39
c. 8 Cod. Iust. de Defens. civil. I, 55
c. 12 de Censitoribus XIII, 11 — Anthemio Pf. P. — Dat. X. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. un. Si nupt. ex rescr. pet. III, 10 — Theodoro Pf. P. — Dat. Kal. Febr. Ravenna.
c. 1 Qui a praebitione tironum XI, 18 — Melitio Pf. P. — Dat. XV. Kal. Mart. Ravenna.
c. 47 de Operibus publicis XV, 1 — Monaxio Pf. U. — Dat. IX. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 2 de Expensis ludorum XV, 9 — Anthemio Pf. U. — Dat. V. Kal. Mart. Constantinopoli.
*c. 13 de Veteranis VII, 20 — Stiliconi Comiti et Magistro utriusque militiae — Dat. XI. Kal. April. Roma.
c. 2 de Bonis militum V, 4
c. 30 de Erogatione milit. ann. VII, 4 } — Anthemio Pf. P. — Dat. X. Kal. April. Constantinopoli.
c. 25 de Feriis II, 8
c. 19 de Iudaeis XVI, 8 } — Iovio Pf. P. — Dat. Kal. April. Ravenna.
c. 3 de Bon. mil. V, 4 — Anthemio Pf. P. — Dat. prid. Id. April. Constantinopoli.
c. 1 de Frumento urbis Constantinopolitanae XIV, 16 — Monaxio Pf. U. — Dat. VI. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 1 de Terris limitaneis VII, 15 — Gaudentio Vicario Africae — Dat. III. Kal. Maii Ravenna.
c. 4 Ne collationis translatio XI, 22
c. 168 de Decurionibus XII, 1 } — ad Anthemium Pf. P. — Dat. XIV.* Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 7 de Denunt. vel edit. rescr. II, 4
c. 47 de Haereticis XVI, 5 } — Iovio Pf. P. — Dat. VI. Kal. Iul. Ravenna.
c. 33 de Naviculariis XIII, 5 — Anthemio Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 1 de Auri publici prosecutoribus XII, 8
c. 33 de Naviculariis XIII, 5 } — Anthemio Pf. P. — Dat. XIII.* Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 2 Cod. Iust. de Officio iudicum civilium I, 45
c. 26 de Feriis II, 8
c. 8 de Exsecutoribus VIII, 8 } — Ioanni Pf. P. — Dat. VII. Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 9 de Metatis VII, 8 — Sapidiano . . . — PP. Karthagini VIII. Id. Aug.
c. 3 de Spectaculis XV, 5 — Anthemio Pf. P. — Dat. VIII. Id. Aug. Constantinopoli.
c. 2 Quis in gradu praef. VII, 3
c. 1 de Nili aggeribus IX, 32 } — Anthemio Pf. P. — Dat. X. Kal. Oct. Constantinopoli.
c. 6 de Decuriis urbis Romae XIV, 1 — Bonosiano Pf. U. — Dat. VII. Kal. Oct. Ravenna.
c. 18 de Exactionibus XI, 7
c. 169 de Decurionibus XII, 1 } — Anthemio Pf. P. — Dat. V. Kal. Oct. Constantinopoli.
c. 37 . . . . . . V, 13 — . . . . . — Dat. III. Non. Nov. Ravennae.
c. 170 de Decurionibus XII, 1 — Liberio Pf. P. — Dat. VI. Kal. Dec. Ravenna.
c. 31 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — ad Anthemium Pf. P. — Dat. prid. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 171 de Decurionibus XII, 1 — Dardano Pf. P. Galliarum — Dat. VII. Id. Dec. Ravenna.
c. 2 de Postlimin. V, 5 — Theodoro Pf. P. — *Dat. IV. Id. Dec. Ravennae.
c. 1 de Irenarchis XII, 14 — Anthemio Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Ian. Constantinopoli.

410.

Varane V. C. Cos.

c. 20 de Tironibus VII, 13 — Macedonio Comiti R. P. — Dat. VI. Id. Febr. Ravenna.
c. 11 de Indulgentiis criminum IX, 38 — Gaisoni Comiti et Magistro officiorum — Dat. prid. Id. Febr. Ravenna.

c. 48 et 49 de Haereticis XVI, 5 — Anthemio Pf. P. — Dat. IX.* Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 50 de Haereticis XVI, 5 — ad Strategium Comitem R. P. — Dat. Kal. Mart.
c. 21 de Cohortalibus VIII, 4 — Anthemio Pf. P. — Dat. prid. Non. April. Constantinopoli.
c. 2 de Litorum et itinerum custodia VII, 16 — Anthemio Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 20 de Lustrali collatione XIII, 1 — Anthemio Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Iul.
c. 5 Ne collationis translatio XI, 22 }
c. 172 de Decurionibus XII, 1 } — Herculio Pf. P. Illyrici — Dat. VIII.* Kal. Iul.* Constantinopoli.
c. 6 de Indulgentiis debitorum XI, 28 — Macrobio Proconsuli Africae — Dat. VII. Kal. Iul. Ravenna.
c. 12 de Indulgentiis criminum IX, 38 — Palladio Pf. P. — Dat. VIII. Id. Aug. Ravenna.
c. 34 de Naviculariis XIII, 5 — Faustino Pf. P. — Dat. XVIII. Kal. Sept. Ravenna.
c. 51 de Haereticis XVI, 5 — Heracliano Comiti Africae — Dat. VIII. Kal. Sept.
c. 173 de Decurionibus XII, 1 — Anthemio Pf. P. — Dat. VII. Kal. Sept. Constantinopoli.
c. 2, 3 de Iure liberorum VIII, 17 — Isidoro Pf. U. — Dat. prid. Non. Sept.
c. 7 de Principibus agentum in rebus VI, 28 — Palladio Proconsuli Africae — Dat. VII. Kal. Oct. Ravenna.
c. 3 de Religione XVI, 11 — Marcellino suo salutem — Dat. prid. Id. Oct. Ravenna.
c. 15 de Proximis VI, 26 — Melitio Pf. P. — Dat. XVI. Kal. Dec. Ravenna.
c. 5 de Indulgentiis debitorum XI, 28 — Honoratis et possessoribus per Africam — Dat. VII. Kal. Dec.

411.

Post consulatum Varanae V. C. sive Theodosio IV. Cos.

c. 48 de Operibus publicis XV, 1 — Bonosiano Pf. U. — Dat. IV. Kal. Dec. Ravenna.

412.

Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.

c. 1 de Lusoriis Danubii VII, 17 — Constanti Magistro militum per Thracias — Dat. V. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 1 de Frumento Alexandrino XIV, 26 — Anthemio Pf. P. — Dat. V. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 52 de Haereticis XVI, 5 }
c. 31 de Annona et tributis XI, 1 } — Seleuco Pf. P. — Dat. III.* Kal. Febr. Ravenna.
c. 23 de Extraordinariis s. sordidis muneribus XI, 16 — Melitio Pf. P. — Dat. XV. Kal. Mart. Ravenna.
c. 4 de Iure liberorum VIII, 17 — Ioanni Pf. P. — Dat. XIII.* Kal. Mart. Ravenna.
c. 9 de Curiosis VI, 29 }
c. 23 de Cohortalibus VIII, 4 }
c. 32 de Ann. et trib. XI, 1 } — Euchario suo Proconsuli Africae salutem — Dat. prid. Kal. Mart. Ravenna.
c. 19, 20 et 21 de Exaction. XI, 7 }
c. 31 de Susceptoribus XII, 6 }
c. 17 de Desertoribus VII, 18 — Constantio Magistro militum — Dat. prid. Kal. Mart. Ravenna.
c. 22 de Cohortalibus VIII, 4 — Seleuco Pf. P. — Dat. prid. Kal. Mart. Ravenna.
c. 24 de Cohortalibus VIII, 4 — Probo Comiti S. L. — Dat. prid. Kal. Mart. Ravenna.
c. 32 de Annona et tributis XI, 1 — Euchario Proconsuli Africae — Dat. prid. Kal. Mart. Ravenna.
c. 35 de Naviculariis XIII, 5 — Seleuco Pf. P. — Dat. prid. Non. Mart. Ravenna.
c. 53 de Haereticis XVI, 5 — Felici Pf. P. — Dat. prid. Non. Mart. Med.*
c. 174 de Decurionibus XII, 1 — Euchario Proconsuli Africae — Dat. VI. Id. Mart. Ravenna.
c. 36 et 37 de Naviculariis XIII, 5 }
c. ult. de Naufragiis XIII, 9 } — Naviculariis per Africam — Dat. XVI. Kal. April. Ravenna.
c. 2 de Expositis V, 7 — Melitio Pf. P. — Dat. XIV. Kal. April. Ravenna.
c. 4 de Privilegiis corporatorum urbis Romae XIV, 2 — Palmato Pf. U. — Dat. IV. Kal. April. Ravenna.
c. 49 de Operibus publicis XV, 1 — Herculio Pf. P. Illyrici — Dat. V. Id. April. Constantinopoli.
c. 6 de Fabricensibus X, 22 — Anthemio Pf. P. — Dat. XV. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 175 de Decurionibus XII, 1 — Lupiano Comiti et Magistro militum per Orientem — Dat. XV. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 40 de Episcopis XVI, 2 — Melitio Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Iun. Ravenna.
c. 13 de Censitoribus XIII, 11 — Ioanni Pf. P. — Dat. VIII. Id. Iun. Ravenna.
c. 3 de Secund. nupt. III, 8 — Ioanni Pf. P. — Dat. X. Kal. Iul. Ravennae.
* c. 21 de Poenis IX, 40 — Honoratis et Provincialibus Africae — Dat. III. Non. Iul. Ravenna.
c. 26 de Feriis II, 8 }
* c. 20 de Iudaeis XVI, 8 } — Ioanni Pf. P. — Dat. VII. Kal. Aug. Ravenna.
c. 21 de Iudaeis XVI, 8 — Philippo Pf. P. per Illyricum — Dat. VIII. Id. Aug. Constantinopoli.
c. 4 de Concussionibus advocatorum VIII, 10 — Euchario Proconsuli Africae — Dat. VI. Id. Aug. Ravenna.
c. 32 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — Leontio viro illustri Pf. Illyrici — Dat. XVI. Kal. Sept. Constantinopoli.
c. 1 de Comitibus vacantibus VI, 18 — Epiphanio Pf. U. — Dat. Id. Oct. Ravenna.
c. 64 de Appellationibus XI, 30 — Iuliano Proconsuli Africae — Dat. Id. Oct. Ravenna.
c. 5 de Itinere muniendo XV, 3 — Anthemio Pf. P. — Dat. VII. Kal. Nov. Constantinopoli.
c. 50 de Operibus publicis XV, 1 — Isidoro Pf. U. — Dat. IV. Kal. Nov. Constantinopoli.
c. 10 de Curiosis VI, 29 — Synesio — Dat. V. Id. Nov. Constantinopoli.
c. 25 de Cohortalibus VIII, 4 }
c. 3 de Collegiatis XIV, 7 } — Liberio Pf. P. — Dat. VI. Kal. Dec. Ravenna.
c. 15 de Agentibus in rebus VI, 27 — Namatio Magistro officiorum — Dat. VII. Id. Dec. Ravenna.
c. 41 de Episcopis XVI, 2 — Melitio Pf. P. — Dat. Id. Dec. Ravenna.

413.

Post consulatum Honorii IX. et Theodosii V. sive Lucio Cos.

c. 176 de Decurionibus XII, 1 — Iuliano II. Proconsuli Africae — Dat. VI. Kal. Febr. Ravenna.

c. 3 de Scaenicis XV, 7 — Diogeniano V. C. Tribuno voluptatum — *Dat. VI. Id. Febr. Ravenna Constantio V. C. Caes. (414). *Acc. a tribuno volupt. X. Kal. Febr. Karthagine post cons. Honorii IX. et Theodosii V. AA. Coss. (4 3).

c. 12 de Div. rescr. I, 2
c. 6 de Inoff. test. II, 19 } — Ioanni Pf. P. — Dat. XVI. Kal. Mart. Ravenna.
c. 19 Cod. Iust. de Test. VI, 23

c. 1 de Comitibus et tribunis scholarum VI, 13
c. 3 de Comitibus rei militaris VI, 14
c. 1 de Comitibus, qui illustribus VI, 15
c. 1 de Comitibus et archiatris S. pal. VI, 16 } — Prisciano Pf. U. — Dat. XII.* Kal. April. Constantinopoli.
c. 1 de Comitibus, qui provincias reg. VI, 17
c. 1 de Comitibus ord. primi VI, 20

c. 6 Ne sanctum baptisma XVI, 6 — ad Anthemium Pf. P. — Dat. XII. Kal. April. Constantinopoli.
c. 7 Ne sanctum baptisma XVI, 6 — Anthemio Pf. P. — Dat. IV. Kal. April.
c. 51 de Operibus publicis XV, 1 — Anthemio Pf. P. — Dat. p id. Non. April.
c. 1 de Pretio piscis XIV, 20 — Anthemio Pf. P. — Dat. XVII. Kal. Maii.
c. 177 de Decurionibus XII, 1 — Leontio Pf. P. Illyrici — Dat. XVI. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 7 de Indulgentiis debitorum XI, 28 — Ioanni Pf. P. — Dat. VIII. Id. Maii Ravenna.
c. 16 de Proximis VI, 26 — Faustino Pf. P. — Dat. VIII. Id. Iun. Ravenna.
c. 20 de Palatinis sacr. larg. VI, 30 — Ioanni Pf. P. — Dat. VII. Id. Iun. Ravenna.
c. 10 de Metatis VII, 8 — Ioanni Pf. P. — Dat. prid. Id. Iun. Ravenna.
c. 16 de Desertoribus VII, 18 — Gaisoni Comiti et Magistro militum — Dat. prid. Id. Iun. Ravenna.
c. 13 de Infirmandis XV, 14 — Hadriano Pf. P. — Dat. III. Non. Aug. Ravenna.
c. 16 de Agentibus in rebus VI, 27 — Anthemio Pf. P. — Dat. VIII. Id. Oct.

414.

Constantio et Constante Coss.

c. 11 de Metatis VII, 8 — Probo Comiti S. L. — Praelata literis ad Eutychianum Praef. urbis die IV. Id. Ian.
c. 13 de Scaenicis XV, 7 — Diogeniano V. C. Tribuno voluptatum — *Dat. VI. Id. Febr. Ravenna Constantio V. C. Caes. (414). *Acc. a tribuno volupt. X. Kal. Febr. Karthagine post cons. Honorii IX. et Theodosii V. AA. Coss. (413).

c. 11 de Curiosis VI, 29
c. 33 de Erog. mil. ann. VII, 4 } — Hadriano Pf. P. — Dat. V. Non. Mart. Ravenna.
c. 12 de Metatis VII, 8

c. 3 de Integri restit. II, 16
c. 2 Unde vi IV, 22 } — Iuliano II. Proconsuli Africae — Dat. prid. Non. Mart. Ravenna.

c. 8 de Indulgentiis debitorum XI, 28 — Seleuco Pf. P. — Dat. III. Non. April. Ravenna.
c. 9 de Indulgentiis debitorum XI, 28 — Anthemio Pf. P. — Dat. V. Id. April. Constantinopoli. De eadem re scriptum edictum ad Populum, ad Martianum Comitem S. L., Musellio Praeposito sacri cubiculi de titulis ad domum sacram pertinentibus, ad Rectores provinciarum; et de metallariis Edictum ad Populum per provincias Illyrici et ad Rectores provinciarum.
c. 22 de Poenis IX, 40 — ad Anthemium Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Maii.
c. 18 de Senatoribus VI, 2 — ad Monaxium Pf. U. — Dat. VI. Id. Maii Constantinopoli.
c. 1 de Venatione ferarum XV, 11 — Mauriano Comiti domesticorum et vices agenti magistri militum — Dat. XIII. Kal. Ian.
c. 54 de Haereticis XVI, 5 — Iuliano Proconsuli Africae — Dat. XV. Kal. Iul. Ravenna.
c. 55 de Haereticis XVI, 5 — Iuliano Proconsuli Africae — Dat. III. Kal. Sept. Roma.
c. 38 de Navicularis XIII, 5 — Albino Pf. U. — Dat. XV. Kal. Oct. Ravenna.
c. 34 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — Constantio Magistro militum — Dat. XIII. Kal. Dec.
c. 16 de Medicis et professoribus XIII, 3 — Monaxio Pf. P. — Dat. prid. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 17 de Medicis et professoribus XIII, 3 — Helioni Magistro officiorum — Dat. prid. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 4 de Off. mag. mil. I, 7 — ad Hypatium Magistrum militum per Or. — Dat. Id. Dec. Constantinopoli.
c. 7 de Domesticis et protectoribus VI, 24 — Epiphanio Pf. U. — Dat. VI. Kal. Ian. Ravenna.

415.

Honorio X. et Theodosio VI. AA. Coss.

c. 12 de Curiosis VI, 29 — Palladio Pf. P. — Dat. VI. Id. Ian. Ravenna.
c. 178 et 179 de Decurionibus XII, 1 — Seleuco Pf. P. — Dat. XII. Kal. Febr. Ravenna.
c. 26 de Cohortalibus VIII, 4 — Anthemio Pf. P. — Dat. XIII. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 9 de Contrah. empt. III, 1 — ad Populum — Dat. XII. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 2 de Crimine peculatus IX, 28 — Aureliano Pf. P. II. — Dat. III. Non. Mart. Constantinopoli.
c. 15 de Numerariis, actuariis VIII, 1 — Hypatio Magistro militum per Orientem — Dat. XVII. Kal. April. Constantinopoli.
c. 8 de Donationibus VIII, 12 — Aureliano Pf. P. — Dat. X. Kal. April. Constantinopoli.
c. 4 de Incest. nupt. III, 12 — Aureliano II. Pf. P. — Dat. XVII. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 10 de Indulgentiis debitorum XI, 28 — Aureliano Pf. P. — Dat. V. Id. Iul. Constantinopoli.
c. 20 de Diversis officiis VIII, 7 — Graccho Pf. U. — Dat. VIII. Kal. Aug. Ravenna.
c. 26 de Petitionibus X, 10 — Maximo Comiti R. P. — Dat. VIII. Kal. Aug.
c. 38 . . . . . . V, 18 — Aureliano Pf. P. — Dat. Non. Aug. Constantinopoli.
c. 56 de Haereticis XVI, 5 — Heracliano Comiti Africae — Dat. VIII. Kal. Sept.

c. 65 de Appellationibus XI, 30 — Symmacho Proconsuli Africae — Dat. V. Kal. Sept. Ravenna.
c. 20 de Paganis XVI, 10 — . . . . . — Dat. III. Kal. Sept. Ravenna.
c. 4 de Pascuis VII, 7 — Aureliano Pf. P. et Patricio — Dat. Non. Sept.
c. 5 de Pascuis VII, 7 — Comitibus et Magistris militum — Dat. Non. Sept.
c. 27 de Petitionibus X, 10 — Largo Proconsuli Africae — Dat. V. Id. Oct. Ravenna.
c. 1 de Off. quaest. I, 8 — Florentio Magistro militum — Dat. Id. Oct. Constantinopoli. Scripta eodem exemplo Sapricio Magistro militum, Helioni Magistro officiorum et Eustathio Quaestori.
c. 22 de Iudaeis XVI, 8 — Aureliano Pf. P. II. — Dat. XIII. Kal. Nov. Constantinopoli.
c. 1 de Decurionibus et silentiariis VI, 23 } — Urso Pf. U. et Aureliano Comiti Orientis (Pf. P. II.) et Strategio Pf. P.
c. 57 de Haereticis XVI, 5 } Illyrici — Dat. prid. Kal. Nov. Constantinopoli.
c. 58 de Haereticis XVI, 5 — Aureliano Pf. P. II. — Dat. VIII. Id. Nov. Constantinopoli.
c. 3 Ne Christianum mancipium XVI, 9 — Annati Didascalo et Maioribus Iudaeorum — Dat. VIII. Id. Nov. Ravennae.
c. 17 de Agentibus in rebus VI, 27 — Helioni Magistro officiorum — Dat. III. Id. Nov. Constantinopoli.
c. 6 de Patrociniis vicorum XI, 24 — Aureliano Pf. P. — Dat. III. Non. Dec.

416.

Theodosio A. VII. et Palladio Coss.

c. 2 de Indictionibus XI, 5 — Palladio Pf. P. — Dat. VII. Id. Ian. Ravenna.
c. 18 de Agentibus in rebus VI, 27 — Helioni Magistro officiorum — Dat. XIII. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 21 de Tironibus VII, 13 — Hadriano Pf. P. — Dat. III. Kal. Febr.
c. 17 de Proximis VI, 26 — Eustathio viro illustri Quaestori et Helioni viro illustri Magistro officiorum — Dat. VIII. Id. Febr. Constantinopoli.
c. 1 de Castrensianis VI, 32 — Narsi viro spectabili Comiti et Castrensi S. P. — Dat. VI. Id. Febr. Constantinopoli.
c. 180 de Decurionibus XII, 1 — Urso Pf. U. — Dat. XIV. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 14 de Infirmandis XV, 14 — Constantio Comiti et Patricio — Dat. Kal. Mart. Ravenna.
c. 5 de Test. et codic. IV, 4 — Edictum ad Populum urbis Constantinopolitanae et omnes provinciales — Dat. IV. Id. Mart. Constantinopoli.
c. 4 ad L. Iuliam de Ambitu IX, 26 — Palladio Pf. P. — Dat. Id. Mart. Ravenna.
c. 181 de Decurionibus XII, 1 — Palladio Pf. P. — Dat. V. Non. Maii Ravenna.
c. 4 de Salgamo hospitibus non praebendo VII, 9 — Aureliano II. Pf. P. — Dat. VI. Id. Maii.
c. 21 de Palatinis sacr. larg. VI, 30 — Anysio Comiti S. L. et Tauro Comiti R. P. — Dat. III. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 14 de Censitoribus XIII, 11 — Ursacio Comiti R. P. — Dat. IV. Non. Iul. Ravenna.
c. 2 de Frumento urbis Constantinopolitanae XIV, 16 — Urso Pf. U. — Dat. X. Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 182 de Decurionibus XII, 1 }
c. 23 de Poenis IX, 40 } — Monaxio Pf. P. — Dat.* VII. Kal. Sept. Eudoxiopoli.
c. 11 de Indulgentiis debitorum XI 28 — Monaxio Pf. P. — Dat. V. Id. Sept. Heracleae.
c. 6 de Relationibus XI, 29 }
c. 147 de Decurionibus XII, 1 } — Palladio Pf. P. — Dat. V. Id. Sept. Ravenna.
c. 9 de Exsecutoribus VIII, 8 — Palladio Pf. P. — Dat. X. Kal. Oct. Ravenna.
c. 23 de Iudaeis XVI, 8 — Annati Didascalo et Maioribus Iudaeorum — Dat. VIII. Kal. Oct. Ravenna.
c. 42 de Episcopis XVI, 2 — Monaxio Pf. P. — Dat. III. Kal. Oct. Constantinopoli.
c. 15 de Legatis XII, 12 — Monaxio Pf. P. — Dat. III. Non. Oct. Constantinopoli.
c. 1 de Decanis VI, 33 — Helioni Comiti et Magistro officiorum — Dat. prid. Non. Nov. Constantinopoli.
c. 1 de Praepositis laborum VI, 25 — Monaxio Pf. P. — Dat. III. Id. Nov. Constantinopoli.
c. 8 de Domesticis et protectoribus VI, 24 — Monaxio Pf. P. — Dat. XV. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 21 de Paganis XVI, 10 — Aureliano Pf. P. II. — Dat. VII. Id. Dec.
c. 4 de Habitu, quo uti oportet XIV, 10— Probiano Pf. U. — Dat. prid. Id. Dec. Ravenna.
c. 9 de Domesticis et protectoribus VI, 24 — Monaxio Pf. P. — Dat. XV. Kal. Ian. Constantinopoli.

417.

Honorio A. XI. et Constantio II. Coss.

c. 9 de Donationibus VIII, 12 — Monaxio Pf. P. — Dat. prid. Id. Mart. Constantinopoli.
c. 4 Ne Christianum mancipium XVI, 9 — Monaxio Pf. P. — Dat. IV. Id. April. Constantinopoli.
c. 19 de Senatoribus VI, 2 }
c. 9 de Praediis naviculariorum XIII, 6 } — Sebastio Comiti primi ordinis — Dat. prid. Id. Maii* Ravenna.
c. 15 — 17 de Censitoribus XIII, 11 }
c. 7 de Locatione fundorum iuris emphyteutici X, 3 — Ursacio Comiti R. P. — Dat. prid. Id. Maii Ravenna.
c. 2 Ne comitibus et tribunis lavacra praestentur VII, 11 — Monaxio Pf. P. — Dat. V. Kal. Aug. Constantinopoli.
c. 2 de Venatione ferarum XV, 11 — Monaxio Pf. P. — Dat. V. Kal. Oct. Constantinopoli.
c. 16 de Numerariis, actuariis VIII, 1 — Vitaliano Duci Libyae — Dat. IX. Kal. Nov. Constantinopoli.
c. 19 de Agentibus in rebus VI, 27 — Helioni Magistro officiorum — Dat. V. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 22 de Pistoribus XIV, 3 }
c. 9 de Suariis XIV, 4 } — Palladio Pf. P. — Dat. VII. Kal. Ian. Ravenna.

418.

Honorio XII. et Theodosio VIII. AA. Coss.

c. 43 de Episcopis XVI, 2 — Monaxio Pf. P. — Dat. III. Non. Febr. Constantinopoli.

c. 24 de Iudaeis XVI, 8 — Palladio Pf. P. — Dat. VI. Id. Mart. Ravennae.
c. 183 de Decurionibus XII, 1 — Monaxio Pf. P. — Dat. XV. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 6 de Test. et codic. IV, 4 — Palladio Pf. P. — Dat. X. Kal. Iul. Ravennae.
c. 21 de Lustrali collatione XIII, 1 — Monaxio Pf. P. — Dat. XII. Kal. Sept.
c. 3 de Incorporatione X, 9 }
c. 28 de Petitionibus X, 10 } — Largo Proconsuli Africae — Dat. V. Id. Oct. Ravenna.
c. 12 de Indulgentiis debitorum XI, 28 — Palladio Pf. P. — Dat. XVII. Kal. Dec. Ravenna.

419.

Monaxio et Plinta Coss.

c. 66 de Appellationibus XI, 30 — Monaxio Pf. P. — Dat. VIII. Id. Mart. Constantinopoli.
c. 22 de Palatinis sacr. larg. VI, 30 — Anysio Comiti S. L. — Dat. IV. Non. Maii Constantinopoli.
c. un. de Inquil. et colon. V, 10 — Palladio Pf. P. — Dat. VI. Kal. Iul. Ravennae.
c. 10 de Suariis XIV, 4 — Palladio Pf. P. — Dat. IV. Kal. Aug. Ravenna.
c. 24 de Poenis IX, 40 — Monaxio Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Oct. Constantinopoli.
c. 5 de Calcis coctoribus XIV, 6 — Aetio Pf. U. — Dat. IV. Non. Oct. Constantinopoli.

420.

Theodosio A. IX. et Constantio III. Coss.

c. 3 de Raptu vel matrimonio sanctimonialium IX, 25 }
c. 44 de Episcopis XVI, 2 } — Palladio Pf. P. — Dat. VIII. Id. Maii Ravenna.
c. 8 de Litorum et itinerum custodia VII, 16 — Eustathio Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Oct. Constantinopoli.
c. 6 de Legit. heredibus V, 1 — Maximo Pf. U. — Dat. V. Kal. Oct. Ravennae.
c. 17 de Iure fisci X, 1 — Patricio Comiti R. P. — Dat. III. Kal. Ian. Constantinopoli.

IMPPP. HONORIUS, THEODOSIUS II. ET CONSTANTIUS AAA.

421.

Eustathio et Agricola Coss.

c. 2 de Repudiis III, 16 — Palladio Pf. P. — Dat. VI. Id. Mart. Ravenna.
c. 1 de Quinquennii praescriptione IV, 15 }
c. 23 de Bonis proscriptorum IX, 42 } — Palladio Pf. P. — Dat. VIII. Id. Iul. Ravenna.
c. 29 et 30 de Petitionibus X, 10 }
c. 45 de Episcopis XVI, 2 — Philippo Pf. P. Illyrici — Dat. prid. Id. Iul.
c. un. Si cert. pet. de chirogr. II, 27 — Palladio Pf. P. — Dat. V. Kal. Aug. Ravenna.

IMPP. HONORIUS ET THEODOSIUS II. AA.

422.

Honorio XIII. et Theodosio X. AA. Coss.

c. 2 de Castrensianis VI, 32 — Scholastico viro spectabili Comiti et Castrensi S. P. — Dat. prid. Id. Ian. Constantinopoli.
c. 13 de Indulgentiis debitorum XI, 28 — Venantio Comiti R. P. — Dat. X. Kal. Mart. Ravenna.
c. 13 de Metatis VII, 8 — Eustathio Pf. P. — Dat. V. Non. Mart. Constantinopoli.
c. 2 de Assess. domest. et cancell. I, 21 }
c. 6 de Postulando II, 10 } — Eustathio Pf. P. — Dat. X. Kal. April. Constantinopoli.
c. 23 de Palatinis sacr. larg. VI, 30 — Asclepiodoto Comiti S. L. — Dat. III. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 27 de Cohortalibus VIII, 4 — Eustathio Pf. P. — Dat. XIII. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. un. de Action. ad pot. transl. II, 13 }
c. un. de Pecuniae sequestrat. prohib. II, 28 }
c. 2 de Pignoribus II, 30 } — Ioanni Pf. P. — Dat. V.* Id. Iul. Ravenna.
c. un. Quod iussu II, 31 }
c. un. de Peculio II, 32 }
c. 10 de Executoribus VIII, 8 }
c. 31 de Petitionibus X, 10 — Proculo Comiti R. P. — PP. in foro Traiani VIII. Kal. Sept.
c. 7 de Sponsal. III, 5 }
c. 3 de Dotibus III, 13 } — ad Marinianum Pf. P. — Dat. IV.* Non. Nov. Ravennae.
c. 1 de Praepositis S. cubiculi VI, 8 — Florentio Pf. U. — Dat. VIII. Id. Nov. Constantinopoli.

423.

Asclepiodoto et Mariniano Coss.

c. 14 de Indulgentiis debitorum XI, 28 — Rufino Comiti S. L. — Regesta VI. Id. Febr. Ravenna.
c. 35 de Erogatione militaris annonae VII, 4 }
c. [illegible] de Itinere muniendo XV, 3 } — Asclepiodoto Pf. P. — Dat. XV.* Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 25 de Iudaeis XVI, 8 }
c. un. de Rei vind. II, 23 — Crispino Comiti et Magistro equitum — Dat. V. Kal. Mart. Ravennae.
c. 2 de Terris limitaneis VII, 15 — Asclepiodoto Pf. P. et Consuli ordinario — Dat. Non. Mart. Constantinopoli.
c. 5 de Militari veste VII, 6 — Asclepiodoto Pf. P. — Dat. VII. Id. Mart. Constantinopoli.
c. 2 de Decurionibus et silentiariis VI, 23 — Venantio Pf. P. — Dat. VII. Id. Mart. Ravenna.

c. 2 de Fructibus et lit. expensis IV, 18
c. 67 de Appellationibus XI, 30
c. 9 de Reparationibus appellationum XI, 31 — Asclepiodoto Pf. P. — Dat. III. Kal. April. Constantinopoli.
c. 59 de Haereticis XVI, 5
c. 26 de Iudaeis XVI, 8
c. 5 Ne Christ. manc. XVI, 9
c. 22 de Paganis XVI, 10 — Asclepiodoto Pf. P. — Dat. V. Id. April. Constantinopoli.
c. 184 de Decurionibus XII, 1 — Asclepiodoto Pf. P. — Dat. XVII. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 14 de Privilegiis eorum, qui in S. palatio VI, 35
c. 28 de Cohortalibus VIII, 4 — Asclepiodoto Pf. P. — Dat. XV. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 10 de Praediis naviculariorum XIII, 6 — Proculo Pf. P. — Dat. XV. Kal. Iun. Ravenna.
c. 4 de Collatione donatarum XI, 20 — Trygetio Comiti R. P. — PP. in foro Traiani XIV. Kal. Iun.
c. 8 de Assess. domest. et cancell. I, 21 — Asclepiodoto Pf. P. — Dat. prid. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 60 de Haereticis XVI, 5
c. 27 de Iudaeis XVI, 8
c. 23, 24 de Paganis XVI, 10 — Asclepiodoto Pf. P. — Dat. VI. Id. Iun. Constantinopoli.
c. 11 de Officio praef. urb. I, 6
c. 12 de Iurisdictione II, 1
c. 2 de Libertis IV, 10
c. 19 de Accusationibus IX, 1
c. 4 Ne praeter crimen maiest. IX, 6 — Consulibus, Praetoribus, Tribunis plebis, Senatui suo salutem dicunt — Dat. VIII. Id. Aug. Ravenna.
c. 2 de Praediis et mancipiis curialium XII, 8
c. 61 de Haereticis XVI, 5 — Asclepiodoto Pf. P. — Dat. V.* Id. Aug. Eudoxiopoli.

IMP. THEODOSIUS II. A.

424.

Victore Cos.

c. 52 de Operibus publicis XV, 1 — Severino Pf. U. — Dat. V. Id. Ian.
c. 8 de Vestibus holoveris X, 21 — Maximino Comiti S. L. — Dat. XVII. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 7 de Test. et codic. IV, 4 — Asclepiodoto Pf. P. — Dat. XVI. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 7 de inoff. test. II, 19 — ad Asclepiodotum Pf. P. — Dat. VII. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 4 de Spectaculis XV, 1 — Isidoro Pf. P. Illyrici — Dat. X. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 2 de Off. quaest. I, 8 — Sallustio viro illustri Comiti et Quaestori — Dat. VII. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 3 de Off. quaest. I, 8 — Helioni Comiti et Magistro officiorum — Dat. IV. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 5 de Collatione donatarum XI, 20 — Asclepiodoto Pf. P. — Dat. III. Id. Maii Constantinopoli.
c. 15 de Metallis et metallariis X, 19 — Maximino Comiti S. L. — Dat. V. Id. Iul. Constantinopoli.
c. 33 de Annona et tributis XI, 1 — Isidoro Pf. P. Illyrici — Dat. VI. Id. Oct. Constantinopoli.

IMP. THEODOSIUS II. A. ET VALENTINIANUS C.

c. 14 de Murilegulis X, 20 — Maximino Comiti S. L. — Dat. XVII. Kal. Nov. Constantinopoli.
c. 7 de Cogn. et procur. II, 12
c. un. de Act. certo temp. fin. IV, 14 — Asclepiodoto Pf. P. — Dat. XVIII. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 36 de Erogatione milit. ann. VII, 4 — Procopio Magistro militiae per Orientem — Dat. III. Non. Dec. Constantinopoli.
c. 3 de Collatione aeris XI, 21 — Maximino Comiti S. L. — Dat. V. Id. Dec. Constantinopoli.
c. 12 de Off. praef. urb. I, 6 — Constantio Pf. U. — Dat. XIII. Kal. Ian. Constantinopoli.

425.

Theodosio A. XI. et Valentiniano C. Coss.

c. 1 Ne sine iussu principis IX, 41 — ad Hierium Pf. P. — Dat. X. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 5 de Spectaculis XV, 5 — Asclepiodoto Pf. P. — Dat. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 3 de Studiis liberalibus urbis Romae XIV, 9
c. ult. de Operibus publicis XV, 1 — Constantio Pf. U. — Dat. III. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 1 de Professoribus, qui in urbe Const. VI, 21 — Theophilo Pf. U. — Dat. Id. Mart. Constantinopoli.
c. 1 de Imaginibus imperialibus XV, 4 — Aëtio Pf. P. — Dat. III. Non. Maii.
c. 82 de Petitionibus X, 10 — Valerio Comiti R. P. — Dat. III. Id. Maii Constantinopoli.
c. 15 de Murilegulis X, 20 — Maximino Comiti S. L. — Dat. IX. Kal. Iun.
c. 46 de Episcopis XVI, 2 — Georgio Proconsuli Africae — Dat. prid. Non. Iul. Aquileia.
c. 62 de Haereticis XVI, 5 — ad Faustum Pf. U. — Dat. XVI. Kal. Aug. Aquileiae.
c. 63 de Haereticis XVI, 5 — Georgio Proconsuli Africae — Dat. prid. Non. Aug.* Aquileia.
c. 64 de Haereticis XVI, 5 — Basso Comiti R. P. — Dat. VIII. Id. Aug.* Aquileia.
c. 4 de Primicerio et notariis VI, 10
c. 8 de Honorariis codicillis VI, 22 — Hierio Pf. P. Orientis — Dat. X. Kal. Oct. Topiso.
c. 47 de Episcopis XVI, 2 — Basso Comiti R. P. — Dat. VIII. Id. Oct.* Aquileia.

IMPPP. THEODOSIUS II. ET VALENTINIANUS III. AA.

c. 24 de Palatinis sacr. larg. VI, 30 — Hierio Pf. P. — Dat. XV. Kal. Dec. Constantinopoli.
*c. 9 . . . . . . V, 14 — Valerio Comiti R. P. — Dat. . . . Dec. Constantinopoli.

426.

Theodosio XII. et Valentiniano II. AA. Coss.

c. 2 de Conductoribus X, 26 — ad Senatum urbis Romae — Dat. III. Non.* Ian. Roma.
c. 24 de Bonis proscriptorum IX, 42 — Hierio Pf. P. — Dat. X. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. 7 de Legit. heredibus V, 1 — Albino Pf. U. — Dat. III. Kal. Febr. Romae.
c. 16 de Murilegulis X, 20 — Acacio Comiti S. L. — Dat. VII. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 20 de Senatoribus VI, 2 — ad Senatum urbis Romae — Dat. VI. Kal. MTE. Recitata in Senatu per Theodosium Primicerium Notariorum.
c. 1 de Conductoribus et hominibus domus Augustae X, 26 — Basso Pf. P. — Dat. prid. Non. Mart. Ravennae.
c. 3 de Libert. et eor. lib. IV, 10 — Basso Pf. P. — Dat. III. Kal. April. Ravennae.
c. 7 de Apostatis XVI, 7
c. 28 de Iudaeis XVI, 8 } — Basso Pf. P. — Dat. VII.* Id. April. Ravenna.
c. 16 de Legatis XII, 12 — Hierio Pf. P. — Dat. Kal. Iun. Nicomediae.
c. 21 de Diversis officiis VIII, 7 — Hierio Pf. P. — Dat. X. Kal. Iul. Nicomediae.
c. 22 de Diversis officiis VIII, 7 — Theophilo Pf. U. — Dat. Kal. Iul. Nicomediae.
c. 23 de Diversis officiis VIII, 7 — Acacio Comiti S. L. — Dat. Kal. Iul. Nicomediae.
c. 3 de Responsis prudentum I, 4
c. un. de Cretione v. bon. poss. IV, 1
c. 8 de Legitimis heredibus V, 1
c. 6 de Revocandis donationibus VIII, 13
c. 9 et 10 de Maternis bonis VIII, 18
c. un. de Bonis, quae filiisf. VIII, 19 } — ad Senatum urbis Romae — Dat. VIII.* Id. Nov. Ravenna.
c. 3 Cod. Iust. de Legibus I, 14
c. 7 Cod. Iust. de Precibus imp. off. I, 19
c. 5 Cod. Iust. Si contra ius I, 22
c. 18 Cod. Iust. de Iure deliberandi VI, 30
c. ult. de Paganis XVI, 10 — Isidoro Pf. P. — Dat. XVIII. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 18 de Proximis VI, 26 — Acacio Comiti S. L. — Dat. VII. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 20 de Agentibus in rebus VI, 27 — Helioni Patricio et Magistro officiorum — Dat. X. Kal. Ian. Constantinopoli.
c. 21 de Agentibus in rebus VI, 27 — Hierio Pf. P. — Dat. X. Kal. Ian.
c. 33 de Petitionibus X, 10 — ad Senatum — Dat. VI. Kal. Ian. Roma.
*c. 7 de Natural. fil. IV, 6 — ad Bassum Pf. P. — . . . . .

INTRA 426 ET 429.

c. 10 . . . . . . V, 14 — Ioanni Comiti R. P. — . . . . .

427.

Hierio et Ardabure Coss.

c. 10 de Domesticis et protectoribus VI, 24 — Hierio Pf. P. — Dat. XVII. Kal. April.
c. 17 de Murilegulis X, 20 — Valerio Comiti S. L. — Dat. X. Kal. April. Constantinopoli.
c. 14 de Metatis VII, 8 — Helioni Patricio et Magistro officiorum — Dat. X. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 18 de Medicis et professoribus XIII, 3 — Helioni Magistro officiorum — Dat. XIV. Kal. Sept.

428.

Felice et Tauro Coss.

c. 21 de Senatoribus VI, 2
c. 22 de Agent. in reb. VI, 27 } — Proculo Pf. U. — Dat. prid. Kal. Febr. Constantinopoli.
c. un. de Om. act. impetr. II, 3
c. 8 de Sponsal. III, 5
c. 3 de Nuptiis III, 7
c. 4 de Dotibus III, 13 } — Hierio Pf. P. — Dat. X. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 8 de Natural. fil. IV, 6
c. 9 de Legit. heredibus V, 1
c. 2 Cod. Iust. de Bonis, quae liberis VI, 61
c. 8 de Off. comit. sacr. larg. I, 10 } — ad Volusianum Pf. P. — Dat. III.* Kal. Mart. Ravennae.
c. 22 de Tironibus VII, 13
c. 2 de Lenonibus XV, 8 — Florentio Pf. P. — Dat. XI. Kal. Maii.
c. 65 de Haereticis XVI, 5 — Florentio Pf. P. — Dat. III. Kal. Iun. Constantinopoli.
c. 1 de Imponenda lucrativis descriptione XII, 4 — Florentio Pf. P. — Dat. V. Id. Iun. Constantinopoli.
c. 29 de Cohortalibus VIII, 4 — Florentio Pf. P. — Dat. VI. Id. Iul. Constantinopoli.
c. 19 de Medicis et professoribus XIII, 3 — Proculo Pf. U. — Dat. III. Id. Iul. Constantinopoli.

429.

Florentio et Dionysio Coss.

c. 34 de Annona et tributis XI, 1 } — Celeri suo salutem — Dat. V. Kal. Mart. Ravennae.
c. ult. de Appellationibus XI, 30
c. 35 de Annona et tributis XI, 1 } — Volusiano Pf. P. — Dat. III.* Kal. Mart. Ravennae.
c. 32 de Susceptoribus XII, 6

c. 5 de Const. princ. et ed. I, 1 — ad Senatum — Dat. VII. Kal. April. Constantinopoli.
c. 185 et 186 de Decurionibus XII, 1 — Celeri Proconsuli Africae — Dat. V. Kal. Maii Ravenna.
c. 29 de Iudaeis XVI, 8 — Ioanni Comiti S. L. — Dat. III. Kal. Ian. Constantinopoli.

430.

Theodosio XIII. et Valentiniano III. AA. Coss. sive Theodosio A. XIII. et qui fuerit nuntiatus.

c. 33 de Susceptoribus XII, 6 — Theodosio Pf. P. — Dat. XV. Kal. Mart. Ravenna.
c. 15 de Metatis VII, 8 — Ioanni Comiti et Magistro officiorum — Dat. VIII. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 34 de Petitionibus X, 10 — Thalassio Comiti R. P. — Dat. VIII. Kal. Mart. Constantinopoli.
c. 23 de Agentibus in rebus VI, 27 — Paulino Magistro officiorum — Dat. XVI. Kal. Maii Constantinopoli.
c. 6 de Collatione donatarum XI, 20 — Antiocho Pf. P. — Dat. prid. Kal. Ian. Constantinopoli.

431.

Basso et Antiocho VV. CC. Coss. sive Antiocho V. C. Cos. et qui fuerit nuntiatus.

c. 4 de His, qui ad ecclesias IX, 45 — Antiocho Pf. P. — Dat. X. Kal. April. Constantinopoli.
c. 36 de Annona et tributis XI, 1 — Flaviano Pf. P. — Dat. III. Kal. Maii Ravenna.

432.

Aetio et Valerio VV. CC. Coss. sive Valerio V. C. Cos. et qui fuerit nuntiatus.

c. 8 de Decurionibus et silentiariis VI, 23 — Flaviano Pf. P. — Dat. IX. Kal. April. Ravenna.
c. 5 de His, qui ad ecclesias IX, 45 — Hierio Pf. P. — Dat. V. Kal. April. Constantinopoli.
c. 11 de Domesticis et protectoribus VI, 24 — Heliodoro Pf. U. — Dat. III. Id. Ian. Constantinopoli.

433.

Theodosio A. XIV. et Maximo Coss.

c. 16 de Indulgentiis debitorum XI, 28 — Tauro Pf. P. — Dat. X. Kal. Maii.
c. 17 de Numerariis, actuariis VIII, 1 }
c. 9 Cod. Iust. de Assessoribus I, 51 } — Tauro Pf. P. — Dat. V. Non. Iul. Constantinopoli.

434.

Ariovindo et Aspare Coss.

c. 39 . . . . . . V, 13 — Tauro Pf. P. et Patricio — Dat. XIV. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 15 de Indulgentiis debitorum XI, 28 — Tauro Pf. P. et Patricio — Dat. XII. Kal. Iul. Constantinopoli.
c. 3 de Frumento urbis Constantinopolitanae XIV, 16 — Leontio Pf. U. — Dat. V. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. un. de Bon. cler. et monach. V, 3 — ad Taurum Pf. P. et Patricium — Dat. XVIII. Kal. Ian.

435.

Theodosio XV. et Valentiniano IV. AA. Coss.

c. 8 de Principibus agentum in rebus VI, 28 — Valerio Magistro officiorum — Dat. IV. Kal. Febr. Constantinopoli. Eodem exemplo Isidoro Pf. P., Regino Pf. P. Illyrici, Leontio Pf. U., Theodoto Comiti Aegypti, Abthartio Comiti Orientis, Cleopatro Praefecto Augustali, Hesychio Proconsuli Achaiae, Eustathio Vicario Asiae, Nectario Vicario Ponticae.
c. 16 de Metatis VII, 8 — Valerio Magistro officiorum et Ex-consuli ordinario — Dat. IV. Id. Mart. Constantinopoli.
c. 66 de Haereticis XVI, 5 — Leontio Pf. U. — Dat. III. Non. Aug. Constantinopoli.
c. 5 de Bonis vacantibus X, 8 — Hermocrati Comiti R. P. — Dat. VII. Id. Oct. Constantinopoli.
c. 25 de Paganis XVI, 10 — Isidoro Pf. P. —* Dat. XVIII. Kal. Dec. Constantinopoli.
c. 6 de Const. princ. et ed. I, 1 — . . . . . — Dat. XII. Kal. Ian. Constantinopoli.

436.

Isidoro et Senatore Coss.

c. 18 de Murilegulis X, 20 — Apollonio Comiti S. L. — Dat. VIII. Id. Mart. Constantinopoli.
c. 30 de Cohortalibus VIII, 4 }
c. 187 et 188 de Decurionibus XII, 1 } — Isidoro Pf. P. Eodem exemplo Eubulo Pf. P. Illyrici — Dat. III. Non. April. Constantinopoli.
c. 8 de Indictionibus XI, 5 }
c. 189 — 191 de Decurionibus XII, 1 }
c. 2 de Frumento Alexandrino XIV, 26 }
c. 2 de Alexandr. pleb. primat. XIV, 27 } — Isidoro Pf. P. — Dat. prid. Non. Ian. Constantinopoli.
c. 17 de Indulgentiis debitorum XI, 28 — Isidoro Pf. P. — Dat. prid. Id. Iul. Constantinopoli.
c. 192 de Decurionibus XII, 1 — Isidoro Pf. P. — Dat. prid. Non. Aug. Constantinopoli.
c. 37 de Annona et trib. XI, 1 }
c. ult. de Indictionibus XI, 5 } — Dario Pf. P. — Dat. V. Kal. Sept. Apameae.

437.

Post consulatum Isidori et Senatoris.

c. 4 de Decurionibus et silentiariis VI, 23 — Dario viro illustri Pf. P. Orientis — Dat. XVIII.* Kal. April. Constantinopoli.

438.

Theodosio A. XVI. et Fausto Coss.

Const. de Theodosiani Codicis auctoritate — Florentio Pf. P. Or. — Dat. XV. Kal. Mart. Constantinopoli.
Gesta in Senatu urbis Romae de recipiendo Codice Theodosiano — Edita Romae sub die VIII. Kal. Ian.

443.

Maximo II. et Paterio Coss.

*Const. ad Constitutionarios — Dat. X. Kal. Ian. Romae.

NOVELLAE CONSTITUTIONES

IMPERATORUM

THEODOSII II., VALENTINIANI III., MAXIMI, MAIORIANI, SEVERI, ANTHEMII.

XVIII CONSTITUTIONES,

QUAS

IACOBUS SIRMONDUS

DIVULGAVIT.

AD LIBRORUM MANU SCRIPTORUM ET EDITIONUM FIDEM RECOGNOVIT ET ANNOTATIONE CRITICA

INSTRUXIT

GUSTAVUS HAENEL

LIPSIENSIS.

A. CIƆIƆCCCXLIV.

PROSTANT BONNAE APUD ADOLPHUM MARCUM.

NOVELLAE CONSTITUTIONES

IMPERATORUM

THEODOSII II., VALENTINIANI III., MAXIMI, MAIORIANI, SEVERI, ANTHEMII.

AD XLII LIBRORUM MANUSCRIPTORUM ET PRIORUM EDITIONUM FIDEM RECOGNOVIT ET ANNOTATIONE CRITICA

INSTRUXIT

GUSTAVUS HAENEL

LIPSIENSIS.

A. cIↄIↄcccxliv.

PROSTANT BONNAE APUD ADOLPHUM MARCUM.

Legum novellarum, quas edidi, codices aut solum Breviarium Alarici comprehendunt, aut una cum eo novellas a Visigothis reiectas. De illis exponam in Breviarii editione, horum decem sunt: 1) Codex Vaticano-Ottobonianus, olim Iosephi Garampii [1]); 2) Regius Parisiensis MMMMCCCCXX; 3) Fuldensis; 4) Regius Parisiensis MMMMCCCCXII; 5) Vaticanus Reginae Sueciae MXXIII; 6) Bodleianus MMMCCCLXII; 7) Regius Parisiensis MMMMCCCCVI; 8) Regius Parisiensis Suppl. Lat. DCCLXXIX; 9) Kelleri, olim Meermani DC; 10) Regius Berolinensis quart. CL. Neque vero omnes eiusdem ambitus sunt. Ottobonianus enim novellas Theodosii, Valentiniani et Maioriani inprimis et auget et ubique fere recte ordinat; quinque (2—6) ex eodem codice originem ducunt, in quem, nescio quis, post Theodosii novellas in Breviarium translatas Theodosii et Valentiniani plus quam quadraginta, Maioriani unam, Anthemii tres novas constitutiones congessit; quattuor (7—10) Maioriani sex novellas a Visigothis emissas exhibent; tres denique (3—5) vestigia habent novellarum Maximi, et unus, tertius videlicet, novellae secundae Severi imperatoris [2]). Praeterea dicendum est, a duobus, ab Ottoboniano et a Bodleiano interpretationem Visigothorum abesse.

Longe vero inter omnes praestat cum aetate sua, tum novellarum ordine codex primus sive Vaticano-Ottobonianus [3]). Involucrum eius tectum est corio rubro. Ibi tum in superiore, tum in media et in inferiore tergi parte auro impressae sunt geminae consociataeque inter se aquilae, quae in capite coronas ferunt, et infra eas septem spicae fascia colligatae. Fuerunt ea priorum possessorum insignia. Illud Ottobonianae bibliothecae, hoc Christinae, reginae Sueciae, libri prae se ferre solent [4]). In aversa involucri parte agglutinata est parva quaedam charta, cui inscriptum est: „*Ex Bibliotheca Iosephi Garampii*" et subditum sigium *Cb*, quo numerus codicis inter libros Garampii significari videtur. Inter involucrum et codicem ipsum duae chartae a bibliopega interpositae sunt, quarum altera in summa adversae paginae parte literas C. b. 3 exhibet, altera eodem loco numerum *Δb*: IV. cod. 30 [5]). Iam quod ad librum manu scriptum ipsum attinet, primum folium laceratum est. In adversa eius pagina alia scripta sunt, quae valent, alia expuncta, quae scripta erant, et in superiore quidem margine virgula expunctus est numerus VI, integer vero remansit ad dextram eius numerus 327 et ad sinistram signum *Ag.*; infra ea duo numeri conspiciuntur, 25, qui transverso calamo exstinctus est, et numerus 327. Iis recentior manus literis uncialibus, quas dicunt, subiunxit verba: „*Codex Theodosianus*" et paullo infra pallido atramento numerum 217. 5. Huic eodem ordine subsunt numeri *S. X.* 20 et *E.* 6. 3., quorum prior deletus est, posteriorem vero in proximo versu sequuntur verba: „*Confitebor tibi dne.*" Ea verba saeculo XI. literis uncialibus scripta sunt, sed utrum sola per se fuerint, an cum aliis cohaeserint, dici non potest, cum lacerata sit hoc loco membrana. Quae enumeravi, ea omnia in superiore pagina sunt, in media vero, a recentioris

---

1) Ritterus fol. 1 b Epistolae ad Lectorem, quae antecedit T. I. Codicis Theodosiani: „*Cum Codex*, inquit, *hic inscribatur, Codex Theodosianus et postea Lex Romana; non is alius est, quam quem Alarici regis iussu confecere Visigothi.*" Sed erravit Ritterus, quod propter *Legem Romanam* Breviarium inesse arbitratus est. Contra Barkow in praef. Legis Romanae Burgundionum p. XVIII: „*Neque tamen omnes, quae codici inessent, recte intelligebant; nam non deerant, qui Legem Romanam Wisigothorum in eodem scriptam esse arbitrarentur, inter quos et Brenckmannus — et Ritter fuerunt.*" Codicem antiquitus Breviarium Alarici comprehendisse, perspicitur ex Galli epitome, quae Novellas sequitur. 2) Praeterea insunt in Cod. S. Germani CCCLXVI. et Phillipp. MDCCXXXV. particulae Nov. Val. tit. VIII. n. 1 de Invasoribus, tit. XIV. de Pretio solidi, tit. XXIII. de Negotiatoribus, et in Summae Aegidianae codicibus rubra titul. 1—VI. Novellarum Maioriani una cum brevi summa novellae de Sanctimonialibus, quos omnes hac de causa supra non commemoravi, quia frusta tantum earundem novellarum insunt, quae in codicibus 1—10 integrae supersunt. Nec quartum codicem, ubi novellarum Maioriani codices enumerantur, repetii, quia et ipse solius tertiae fragmentum habet. Quod Zirardinus in cod. Vat. MCXXVIII. Novellas Anthemii esse scribit, id videtur falsum esse. Vid. infr. p. 341 sq. Nov. Anthemii tit. I, not. sup. 3) *Imperatorum Theodosii Iunioris et Valentiniani III. Novellae Leges — Ex Ottoboniano Ms. Codice edit* — Antonius Zirardinus — *Faventiae* MDCCLXVI. 8. p. 34—49. *Leges Novellae V. Anecdotae Imperatorum Theodosii Iunioris Et Valentiniani III. — Opera Et Studio* Iohannis Christophori Amadutii — *Romae* MDCCLXVII. fol. p. XVII—XXI. et XXXII—XXXVI. Ex Amadutio exscripsit, quae de eo codice habet, August. Frideric. Barkow, diligentissimus Legis Romanae editor, Gryphiswaldiae MDCCCXXVI. 8. p. XIII—XVII. Haubold, Opuscula Academica, T. II, p. CXV. sq., n. 35. Car. de Savigny, T. II, p. 11. 4) Amadutius l. c. p. XVIII. 5) Sed

quidem aetatis homine, sed antequam illud *Codex Theodosianus* adderetur, atro colore picta sunt verba: „*Lex Romana*“ [6]). Denique extremam versus paginam adiectus est numerus 7177. In aversa folii primi pagina incipit Index Capitulorum Legis Romanae Burgundionum. Constat codex ex CXXVIII [7]) membranis crassis, gilvis et maximam partem rugosis. Eas quadruplicatas esse, etsi ambitu octavam maioris folii partem non excedant, perspicitur ex literis Romanis, quibus quaterniones, qui dicuntur, numerati sunt. Horum Amadutius XVII esse dicit. Lineae versuum, quarum in priore codicis parte XXI, sed XXX inde a folio CXVIII. sunt, graphio ductae sunt et ad dextram sinistramque binis lineis definitae ad perpendiculum directis. Scriptus est codex prioribus saeculi X. lustris [8]) et ea quidem literarum forma, quae non multum a minuscula Longobardica [9]), quam vocant, differt. Neque vero eadem est per totum codicem; nam literae priorum foliorum rudes sunt, quasi vacillantes et partim in altum ductae, converso, sed erecto pistillo similes [10]), foliorum autem XIX—LIV. paullo rotundiores sunt, quasi ab alio, sed eiusdem aetatis homine pictae. Similiter in sequentibus foliis usque ad CXVIII. hic et illic literarum forma mutatur, maxime ab aversa folii XCVIII. pagina usque ad mediam folii CIII., ubi literae minores sunt, nitidae et plerumque subtiles, multa etiam admixta compendia. A folio denique CXVIII. non dubito, quin alius librarius contulerit operam in codicem. Nam et literae rotundae fere sunt atque a dextra ad sinistram pendent, et verba arctius pressiusque inter se cohaerent, numerum autem versuum in unaquaque pagina auctum esse supra dixi, qua re factum est, ut titulorum quoque rubra ex rotundis quidem, sed depressis et arcte colligatis literis constent. Prima codicis verba: *Incipit Capla* [11]) *De Lege Romanae* literis maioribus et lapidariis, quarum prima *I*, multipliciter ornata a summa pagina usque ad infimam descendit, minoribus sed eiusdem formae interiectis, scripta esse perspicitur ex imagine apud Amadutium aeri incisa. Praeterea maiore litera et minio colorata plerumque distinguitur initium novellarum singulorumque capitum Legis Romanae Burgundionum, saepe etiam nova sententia sive periodus maioribus literis. Discerptorum in fine versuum verborum nullum vidi signum, interpunctorum duplex: punctum et semicolon, quod vocare solent. Illius frequens usus est, sed incertus, nam crebro post secundum aut tertium quodque verbum invenitur, quid quod post singula verba aut inter ipsas verbi alicuius literas, unde monstruosa quaedam verba conflata esse, Amadutius recte monuit [12]); huius plerumque in fine titulorum aut sententiarum. Commata sive virgulas, quas Amadutius sibi visus est vidisse, non recordor. Sed est aliud etiam genus punctorum, quibus menda scripturae aut correcta aut sublata sunt; duplex enim punctum positum est, alterum supra, alterum infra versum, si quid delendum erat, unum, idque infra versum, si qua litera emendandi caussa supra versum addita est. Eorum, quae emendata sunt, alia eodem tempore, quo codex scriptus est, et ea quidem maximam partem a librario ipso facta esse videntur, alia posteriore aetate [13]). Ceterum hoc et illud litura aut radendo deletum est. Sed quamquam ex iis, quae dixi, non leve studium in emendandum codicem impensum esse apparet, tamen non omnino correctus est. Nam ut mittam verba inepte coniuncta [14]) aut divisa [15]), aut corrupte scripta [16]), exciderunt literae [17]), verba [18]), integri versus [19]); omittuntur inscriptiones [20]); truncatae sunt multae subscriptiones; sunt etiam verba bis scripta [21]). Orthographia antiqua est [22]), sed valde depravata et incerta, saepe enim librarius

---

colligatae sunt literae *Ɑ*b, virgula a superiore literae b scapo ad *Ɑ* traducta. 6) Cf. Henrici Brencmanni, *ICti et Academici Florentini, Epistola* (ad Hadrianum Relandum) *De Consulibus quorum in Pandectis fit mentio, data Hnoolitae e museo prid. Kal. Augusti MDCCXV.* et annexa *Petri Relandi* Fastis Consularibus. Traiecti Batavorum. CIↃIↃCCXV. p. 859. Vid. infr. not. 34. 7) Zirardinus l. c. p. 34 et Amadutius l. c. p. XX ex CXXVII foliis s. CCLIV paginis eum constare dicunt; accedit autem illud folium, quod inter XCIX. et C. iacet et ab eo, qui numeros adscripsit, non numeratum est. Priora quattuor folia hic et illic lacerata sunt. 8) Imaginem codicis aeri inciderunt Zirardinus l. c. p. 35 et Amadutius l. c. p. XIX; sed accuratius expressit Amadutius. Cf. Marini, I Papiri Diplomatici. Rom. MDCCCV. fol. p. 226, not. XXIX, col. 2. Brencmann in Historia Pandectarum p. 55 et in Epist. cit. l. c. p. 859 codicem circa annum M. scriptum esse putat, Zirardinus l. c. p. 35, ni fallor, saeculo VIII. s. IX., Amadutius l. c. p. XVIII, qui consuluit Iosephum Garampium, Stephanum Borgiam artis diplomaticae peritissimum, Iohannem Contium, saec. IX. s. X., Marini l. c. saec. XI. s. XII. Cf. Car. de Savigny l. c. T. II, p. 11, not. 27 (ed. I.) s. not. g (ed. II.). Barkow l. c. p. XIV, not. 2 et Hauboldus l. c. 9) Beneventanam vocat Marini l. c. Italicum esse codicem hac de caussa puto, quia literae *b* pro *u*, *o* pro *um* sive *u*, *g* pro *i*, *s* sive *ss* pro *x* positae sunt et *da* pro *de*. 10) Inprimis literae *b*, *h*, *i*. 11) Deest virgula supra *ila*. 12) l. c. p. XXXV. v. g. *lege prioris. ublata* pro *lege priori sublata* vel *semovente. sui* pro *semoventes vi*. Adde *domis. ue* pro *domi suae* etc. 13) Vid. Nov. Valentin. tit. VII. nov. 1, not. *e*. 14) *sevi* pro *se ui*; *actione* pro *actio ne*, *praestantioresse* pro *praestantiores se*, *imperpetuum* pro *in perpetuum*, al. 15) *cum victi* pro *convicti*; *supplicio quedadendis* pro *supplicioque dedendis*; *alter ius* pro *alterius*, al. 16) Multa Amadutius in annotationibus correxit. Innumerabilia sunt, sed sufficit pauca commemorare: *sanatoris* (senatoris), *rescenda* (rescindenda), *temeratatis* (temeritatis), *Campinia* (Campania), *sine dubium*, *ex testamentum*, *prediti* (praedicti), *sterpitu* (strepitu), *perspecimus* (perspeximus), *succensio* (successio), *cogato* (cognato). Etiam sono inductus, si recte video, librarius hic et illic falso scripsit aut unam literam omisit: *impetratam* (impetrata) *maximam*, *ab intestatu uterque*, *servu suus*, *temeritatis* (temeritati) *suae* etc. 17) Nonnunquam, ubi aliquid deest, spatium reliquit librarius, quasi non eruisset, quid haberet codex, quem describeret. 18) Nov. Theod. tit. V, nov. 1, not. *e*. Vid. Nov. Valent. tit. XVI, not. *p*, *z*, *b*; tit. XIX, not. *d*, *h* etc. 19) Cf. Nov. Theod. tit. V, nov. 1, in f. not. *m* et nov. 2, not. *v*; tit. XXIII, not. *m*; Nov. Valentin. tit. XIX. in f. not. *f*; tit. XXII, §. 9, not. *p*; tit. XXXV, §. 1, not. *n*, al. 20) v. g. Nov. Valent. tit. XVI. de Episcop. ord. 21) Vid. inter al. Nov. Valent. tit. XX, §. 6, not. *g*. Errat igitur Barkovius, cum ait, p. XVII: „*praeterea neque super-*

idem verbum diverso modo scripsit. Sigla et compendia, quae deprehenduntur, neque insolita sunt, neque crebra[22]); sed dignitates magistratuum et formulae, quibus imperatores in novellis eos alloquuntur, omnes fere compendio expressae. Nonnunquam librarius sigla non recte interpretatus est[24]). Quare, si de codice censendum est, qualis sit, non pessimae quidem notae dici potest, neque vero bonae[25]). Nihilosecius optimas scripturas continet, quia magis in orthographia quam in verbis a librario erratum est. Iam ut ad res perveniam, quas comprehendit, insunt in eo praeter Legem Romanam Burgundionum (fol. I^{b} — XXIII^{b} vers. XIV) Novellae Theodosii per XXV[26]) titulos secundum seriem temporis distributae (fol. XXIII^{b} — LXVIII^{b}), eodem ordine et praemisso indice novellarum Valentiniani tituli XXXIII (fol. LXVIII^{b} — CXV^{a}), Maioriani vero tituli VII, etsi XII in indice enumerantur (fol. CXV^{a} — CXXV^{a}); eos Gaii a Visigothis in compendium redacti sequuntur tituli I, II, VIII, IX usque ad verba §. 6 *aliena* p̄ sūp, quibus codex terminatur. Desunt igitur novellae Maximi, Martiani atque Severi, differunt etiam Gaii tituli ab editis et ordine et numeris. Praeterea repugnat libris Breviarii Alarici Lex Romana Burgundionum, quae non solum addita, verum etiam ante novellas Theodosii collocata est. Mutilum esse codicem, ea, quae supra dixi, demonstrant. Septemdecim enim quaternionum numeri supersunt, foliorum non amplius CXXVIII. Octo igitur folia perierunt aut excisa sunt. Inter ea illud est, quod olim secundum erat et indicem Capitulorum Legis Romanae Burgundionum inde a XV. complectebatur; aliud deesse post XXIII. folium memoravi ad titulum primum novellarum Theodosii, denique sex alia folia excidisse certum est*). Etiam post Gaium multa desunt. Neque vero ubicunque aliquid in codice deest, folia interierunt. Sunt lacunae, ubi nullum folium interiit. Continuo scripta sunt verba novellae de Theodosiani Codicis auctoritate *ab invictissimo* et novellae Theodosii de Iudaeis *quae insatiabili*[27]); similiter cohaeret in novellis Valentiniani fragmentum Nov. 2 tit. I. de Indulgentiis reliquorum quod superest cum ultimis novellae 4 tit. II. de Postulando verbis[28]); in media folii CXV. pagina adversa Valentiniani novellas sequitur index novellarum Maioriani, omissis legibus Martiani; versu sexto adversae folii CXXV. paginae novellae Maioriani subito desinunt et omittuntur, cum reliqua pars paginae vacet et in aversa Gaii epitome scribi coepta sit, praeter maximam tituli VII. partem quinque Maioriani legum tituli una cum Severi et Anthemii novellis. Quae lacunae in codice, unde Ottobonianus descriptus est, fuerint necesse est. Verum aliae etiam absunt novellae, novellam tertiam dico Valentinianam tit. VI. de Tironibus, nov. un. Val. tit. XIV. de Pretio solidi, nov. un.

---

additum, neque perperam repetitum — aliquid invenies." 22) *b*, *d*, *n*, *c*, *t* etc. poni, ubi nostra aetate utuntur *p*, *c*, *l*, *m*, *c*, v. g. *obponere*, *adcelerare*, *adimplare*, *conmittere*, *conperimus*, *eciam*, *precium*, *devocionis*, *iuditium*, *offitium* non opus est commemorare, pariter atque *e* pro *ae* ubique fere offenditur. Saepe vero adhibita est *e* pro *i* (*codecis*, *auctoretate*, *eliceto*, *possedeat*, *valetura*, *debetum*, *debetis*, *pulsare*, *quolebet*, *fedeiussor*, *culmenis*, *letigatoribus*, *iures*, *intellegere*, *amplefecare*, *divinetas*, *edederint*, *sustenebunt*, *credederit*, *temeretate*, *iudecis*, *porregere*, *possessorebus*, *Helarius*, *ponteficis*, *antestitis*, *relegio*, *pertenencium*, *cetra*); *i* pro *e* (*extimantis*, *debit*, *offinsam*, *legis*, *omni*, *niminem*, *latentis*, *dispectis*, *timeraria*, *rectoris*, *adtimptare*, *tutila*, *nimpe*, *viricundia*, *discriptionis*, *tenire*, *climentiae*, *tintare*) sive pro *y* (*Ciro*, *Simmaco*); *o* pro *u* (*grado*, *curricolis*, *postolandi*, *nomimis*, *singolos*, *cingolo*, *depotatus*, *regolas*, *pericolum*, *oracolo*, *tabolaria*, *denontiata*, *dissimolandum*, *potare*, *costodita*, *sepolcro*, *contatus*, *iovemus*) sive pro *um* (*domino*, *testimonio* et *testimoniō*, al.); *u* pro *o* (*Theudosius*, *amandatus*, *patrimunialibus*, *debutione*, *fundus*, *tractatur*, *apparitur*, *tutius*, *clarissimus*, *praeturia*, *senaturia*, *negutio*, *illus*, *alius*, *agnuscere*, *victur*, *furmam*, *adulescentes*, *sanctimuniales*, *sullicitate*, *grassatur*, *moderaturi*); *y* pro *i* (*cyngolum*, *cyues*, *tyronum*); *ae* pro *e* (*allaegatum*, *minimae*, *nominae*, *neminae*); *ii* pro *i* (*hiis*, *nobiis*), *i* pro *ii* (*is*, *hisdem*, *obisse*), *oe* pro *e* (*moeram*, *doebet*); *b* pro *v* (*allubionibus*, *abieno*, *enerbasse*, *fabor*, *debutione*, *octaba*, *cabimus*; *c* pro *g* (*crata*, *aucmento*) sive pro *qu* (*relicorum*, *cotidie*, *cottidiana*, *alico*); *d* pro *t* (*adque*, *sed*, *derelinquid*, *taeded*); *f* pro *ph* in verbis et nominibus graecis (*filippo*, *limitrofiis*); *g* pro *c* (*argana*, *vagatio*, *navigolariis*); *g* pro *i* (*magestatem*, *subgectio*); *qu* pro *c* et *ch* (*quoacervate*, *quominus* i. e. *cominus*, *inquoari*); *s* pro *x* (*eudosi*, *sestarios*, *Masimo* s. *Massimo*); *u* pro *b* (*uellorum*, *saluuerrima*, *puuertatem*, *aceruissima*, *uinis*, *iuuemus*, *inprouitas*, *diuulgauit*); *x* pro *s* (*auxus*). Saepe literae abundant, v. g. *d* (*reddundantes*), *h* (*perhennetates*, *perhenni*, *hauctoritas*, *adheratio*, *hornamenta*, *honerosum*, *habunde*, *exhactione*, *havidus*, *hac*, *hii*, *exhiguis*, *exhigentium*, *hinferat*), *p* (*opportere*, *oppibus*, *repperire*), *r* (*curreulium*), *s* (*centissimis*, *excussare*, *provissionis*), *u* (*auctores*); contra omittuntur literae, v. g. *c* (*sancionibus*, *artare*, *contatus* pro *cunctatus*, *scolaribus*), *f* (*efusa*), *h* (*Teudosio*, *uiusmodi*, *oris*, *orrerent*, *ortantur*, *oste*), *l* (*caliditatis*), *p* (*operire*), *s* (*extinguere*, *extruere*); *t* (*indicio*). Scriptum est etiam *extimare* (aestimare), *estimare* (existimare), *adimptare*, *emptum*, *sumptum*, *domptum*, *sollemniter*. Ceterum vid. Amad. l. c. p. XXXIII — XXXVI. 23) Plerumque fit, ut virgula supra literas *a*, *e*, *i*, *o*, *u* addatur. Verba *per*, *pro*, *prae*, *que*, *bis*, *rum* vulgatis siglis exprimuntur. Invenitur etiam *n̄re*. Numerus *VI* antiquo more se habet, ut a litera *G* haud multum differat. 24) *perfectorum* (praefectorum), *perscriptionis* (praescriptionis), *proscriptionis* (praescriptionis), *praescriptionis* (proscriptionis). 25) Paullo aliter Barkow, l. c. p. XVI.: „*Non pessimae notae dixi Ottobonianum codicem esse: nam si ea, de quibus locutus sum, excipias, vel, quod facili plerumque fit negotio, emendes, contextus verborum integer erit, et meliores quam editiones aliique codices Ottobonianus exhibere solet lectiones.*" Assentior Barkovio, quatenus de Novellis et Legis Romanae titulis huius codicis ope emendandis loquitur; dissentior in reliquis. 26) Amad. l. c. p. XXXVII. Numerat quidem Zirard. l. c. p. 43 et in indice titulorum quattuor et viginti titulos, sed vid. infra Nov. Theod. tit. I — IV, not. sup. *) Feci iacturam chartae, in qua notaveram numeros quaternionum. Eos si haberem, explicuissem, quid aut quantum suo quoque loco periisset. Ut damnum sarcirem, ter quaterve petii ab amicis, quos Romae habeo, ut quaternionum numeros transcriberent; neque vero illi poterant impetrare codicem. Responsum est ab iis, qui bibliothecae Vaticanae praesunt, codicem inveniri non posse. 27) Vid. tit. I. Nov. Th., not. sup. et tit. III. Nov. Theod. de Iudaeis §. 10, not. *q*. 28) Vid.

Val. tit. XXXIII. de Praediis pist. et tres, quas Cuiacius primus edidit[29]). Qui codicem tractaverint, narrant ZIRARDINUS[30]) et AMADUTIUS[31]), iisque auctoribus HUGO*) et BARKOVIUS[32]). Primus eum tractavit BRENCMANNUS[33]), qui cum ab exeunte anno MDCCXI. decem menses Romae commorabatur, Ottobonianae bibliothecae libros manuscriptos inspexit, inscriptiones et subscriptiones novellarum ex hoc codice contulit emendavitque, et insuper quinque novellas descripsit, quas ad illum diem incognitas esse videret[34]). Sed praeter perbreves quasdam inscriptionum et subscriptionum emendationes in Epistola ad Hadrianum Relandum nihil edidit; neque scio, ubi nunc lateant reliqua. Eodem fere tempore LEONHARDUS ADAMUS[35]), domo Volsiniensis, origine Venetus, cum ANDREAE, patrui, qui aliquot annos apud OTTOBONIUM Cardinalem degit, fortasse commendatione[36]) codicis usum nactus esset, in animo habuit, non solum quinque illas novellas divulgare, verum etiam Legem Romanam Burgundionum augere et corrigere. Morte V. Id. Ian. MDCCXIX. absumptus consilium perpetrare non potuit. Sed rumor ultra Italiae fines ad exteros usque perlatus erat. Propagabatur Ephemeridibus literariis[37]), ex quibus HOFFMANNUS[38]), BRUNNQUELLUS[39]) atque HEINECCIUS[40]) hauserunt, quicquid in libris Historiae Iuris Romani de Adamo narrant; et specimen novellae Valentinianae de Tributis fiscalibus cum Ottoboniano codice collatae, quod Adamus dicitur[41]) MENKENIO transmisisse, postea vero Hoffmannus[42]) edidit, multum fecit ad excitandam codicis illius apud doctos famam. Sed nec huius quidem viri chartae ad hunc diem repertae sunt[43]). Postea IOANNEM CHRISTIANUM GOETZIUM, Regi Poloniarum a Sacris[44]), codicem inspexisse eiusque varias lectio-

---

Nov. Valent. tit. II, not. sup. 29) Nov. Th. tit. XXVII.; Nov. Val. tit. II, nov. 3 et pr. Nov. 4. 30) l. c. p. XV — XXIII. 31) l. c. p. XXI — XXIX. *) l. c. p. 210 sq. 32) l. c. p. XVII — XX. et X — XII. 33) In Historia Pand. p. 55 haec dicit: „*Codex Ms. membranaceus Ottobonianae bibliothecae, qui Theodosianum Codicem, hoc est, potissimam Romanae Legis partem cum Novellis Theodosii, Valentiani* (sic!) *et Maioriani complectitur, addita Iuris epitome, quique circa annum M. exaratus videtur,* Lex Romana *palam inscribitur.*" In not. addit: „*Laudavi hunc Codicem in Epistola ad Hadr. Reland. De Consulibus, quorum in Pandectis fit mentio, post Fastos Relandinos*" (cf. supra not. 6) et pag. 398: „*Evenit, ut Vaticana exemplaria plene excutere non potuerim. Hanc iacturam — sarcivi consultis tanto diligentius Barberinae, Ottobonianae aliarumque bibliothecarum codicibus.*" 34) In Epist. cit. l. c. p. 859: „*Contuli rubricas earum* (sc. Novellarum) *et inscriptiones, sed vel maxime etiam subscriptiones, usus codice sat bonae notae ex laudata bibliotheca Eminentissimi Ottoboni, in quo MS. praeter eas novellas, quas Iac. Gothofredus post Codicem Theodosianum edidit, quinque alias constitutiones ineditas reperi ac descripsi. Inscribitur in MS.* Codex Theodosianus: *et postea,* Lex Romana: *videturque exaratus circa annum M. a. Christo nato. Relatus autem est in indice splendidissimae illius bibliothecae sub litera S. X. 20. Sunt porro novellae constitutiones ipsique tituli in eo codice alio prorsus ordine collocati, quam a Gothofredo exhibentur, habita potissimum temporis ratione.*" Sitne idem codex atque ille, quem in Historia Pand. p. 55 commemorat, etsi ibi in nota ad hanc Epistolam provocat (vid. not. 33), incertus sum. Codicem enim Theodosianum hic codex non complectitur. Aut quae de diversis Ottobonianae bibliothecae codicibus collegerat, commiscuit Brencmannus aut in errorem ductus est verbis *Codex Theodosianus*, quae in prima codicis pagina a recentiore manu addita esse dixi. 35) Plura de Adamo narrat Amadutius l. c. p. XXI. sq. Cf. Supplement au Dictionnaire — du Moreri. Tom. I. A Basle. MDCCXLIII. fol. p. 90 v. *Adami* (Léon.). 36) Amadutius l. c. p. XXV. 37) *Neue Zeitungen von Gelehrten Sachen auf das Jahr MDCCXVII. Erster Theil. Oder Gesammelte Nachrichten u. s. w. Leipzig, bey J. Grossens Erben.* 8. *N. LIV.* p. 433: „*Der gelehrte Herr Leonhardus Adami ist anietzo beschäfftiget, ein Werk unter folgendem Titul herauszugeben: Impp. Theodosii, Valentiniani, Martiani, Maioriani, Severi et Anthemii Leges Novellas, Papiniani, ut vulgo dicitur, Responsorum Librum ex vetustissimo MS. Otthoboniano auxit, supplevit et emendavit* L. Adamus *Volsiniensis ὁ ἐν Ἀρκάσι Philocles Aepeus. Ad Clementem XI. Pont. Max.* Add. Supplement du Moreri cit. l. c. „*Il avoit proietté de publier — 5. Novelles, qui ne se trouvent point dans le Code Theodosien.*" Ibi provocatur ad librum: *Nouvelles savantes de l'an* 1719. p. 157; idem faciunt Amadutius l. c. p. XXIII, not. 44, Barkow. l. c. p. XVIII, not. 3. Sed ephemerides illae ne nominantur quidem in libris de re literaria, nedum impetrari a me poterant. In libro, qui inscriptus est: *Giornale de' Letterati d'Italia* T. XXXII. a. 1719 (Venezia 1719. 12.) pag. 489 — 498 legitur *Elogio dell' Abbate Leon. Adami*, ubi haec: „*Ne fu Libanio la sola applicazione di lui negli anni, ne' quali incominciò gli studii serj: posciachè avendo una particolare attenzione in ricercare cose inedite, in un codice della libreria Ottoboniana ritrovò cinque Novelle o sia Costituzioni imperiali, le quali non erano nel Corpo del Codice Teodosiano: e sopra di esse fece alcune note; e già sin dall anno passato furono mandate a Lipsia ad un letterato, il quale si era presa la cura di farle stampare: onde crediamo, che ciò a quest' ora possa esser seguito, benchè per anco non se ne sia avuta precisa notizia.*" Debeo hunc locum E. G. Vogelio, Regiae bibliothecae Dresdensis custodi, viro de re literaria et de bibliothecarum historia meritissimo. 38) In Historiae Iuris Volumin. I. Part. I. (Lips. MDCCXXXIV. 4.) p. 486, not. c. 39) In Historia Iuris Romano-Germani. Lipsiae MDCCXXVII. 8. p. 201, n. XXI. 40) In Historia Iuris Civilis Romani ac Germanici. Argentorati MDCCLXV. 8. p. 479. 41) Hoc refert Brunnquellus l. c.: „*novam denique*, inquit, *harum Novellarum earumque auctiorem et accuratiorem editionem ex collatione Mscti Ottoboniani Leonhardus Adamus Volsiniensis pollicitus est, cuius specimen, clarissimo Menckenio ab Auctore transmissum, Hoffmannus exhibet.*" Aliter Ritter ad Nov. cit., not. *v*, p. 65 et Amadutius l. c. p. 92. Ille specimen ab Adamo ad Clementem XI. pontificem max. *editum* esse scribit, hic ab eodem illum titulum exhibitum et ex eo ab Hoffmanno promptum. Vid. not. 43 et Nov. cit., not. *r*, ubi Adami coniectura aliqua commemoratur. Num totum apparatum in Germaniam miserit, ut nuntiant ephemerides literariae Italicae (vid. not. 37), non potui eruere, dubito vero, num miserit, quia, si quidem misisset, apparatus in Germania editus esset. Etiam Adamus num specimen illud ediderit, dubito, quia eius rei nihil apud Hoffmannum dicitur, nec ego copiam eius facere mihi potui. Fortasse specimen editionis, quam pararet et Clementi inscribere vellet, cum doctis in Germania communicavit. Vid. etiam not. 43. 42) l. c. p. 486 sq. 43) Cf. Zirardinus l. c. p. XV. Amadutius l. c. p. XXIV, qui neque specimen comparare potuit. Barkow l. c. p. XVII. Ceterum etiam Campellius et Mazzucchellius in libris, quos Amadutius p. XXII sqq. not. 40 et 41 nominat, novellarum ab Adamo susceptae editionis mentionem faciunt. 44) Ritterus in Epist. ad

nes secum communicasse RITTERUS quidem asseverat, mihi vero non persuadet. Lectiones enim, quas exhibet [45]), nullo modo conveniunt cum Ottoboniano codice, deinde Goetzius novellas illas incognitas non descripsit *), quas non dubito quin descripsisset, si fuissent in codice, quo usus est; praeterea nihil apud Ritterum reperitur, nisi quod attinet ad novellas in Breviarium receptas; denique diversae codicis Ottoboniani scripturae proferuntur, ubi hic quidem mancus est [46]). Utrum Ritterus *variantes codicis scripturas, quas sperabat a viro inter Italos doctissimo transmissum iri*, acceperit [47]), incertum est, pariter atque unde fratribus BALLERINIIS codicis copia facta sit [48]), si quidem eo usi sunt. Tandem codex pervenit in manus CONSTANTINI RUGGERII [49]), civis Archangeliani et Romae primum Ottobonianae, paullo post bibliothecae ab Imperiali Cardinali institutae praefecti, qui magnam videtur diligentiam posuisse, ut quae codex haberet, et colligeret et aliquando ederet. Etenim diversas scripturas in Nivellianae novellarum editionis margine notavit, novellas incognitas descripsit et totam suppellectilem una cum codice ad ZIRARDINUM misit, ut consilio eius auxilioque in edendis novellis uteretur. Sed frustra misit. Se quidem per aliquot annos habuisse codicem narrat Zirardinus, sed ne accurate quidem legere potuisse, aliis negotiis impeditum; tandem remisisse Romam anno MDCCLX, interpellatum a Ruggerio, retinuisse autem Nivellianam editionem reliquasque res Ruggerii [50]) et antequam remiserit, in suum commodum convertisse codicem, quasi praesentiret, nunquam fore, ut a Ruggerio novellae ederentur. „*Ineditas*, inquit [51]), *Novellas Ruggeriano earum apographo, quod una ad me missum fuerat, minime contentus, in ipso Codice legi, et cum eo apographo contuli, aliudque praeterea earum apographum ex ipso Codice mihi feci. Meniores etiam quosdam eiusdem Codicis locos, ex quibus editarum Novellarum lacunae suppleri nonnullae possent, quosque Ruggerius in Nivelliana editione notarat, in veteri ipso exemplari inspicere, et inde mihi exscribere volui. Sed et quaedam alia, et ea nimirum, quae magis mihi necessaria videbantur, quaeque Codicem identidem perlustranti in oculos incurrebant, cum nullum eorum apographum Ruggerius fecisset, vel ad me misisset, mihi ipse exscripsi; postremum in his Caput, quod ille Codex in eo, quod* P a p i a n o *tribuitur, Opere exhibet, Titulos item, seu Rubricas Novellarum* THEODOSII, *et Rubricas Novellarum* MAIORIANI — *Sed et specimen Scripturae ac literarum — ex ipso Codice, ut potui, mihi ipse paravi.*" Evenit, quod Zirardinus praesenserat. Manus sibi intulit Ruggerius anno MDCCLXIII. Neque vero ideo Zirardino contigit, ut solus novellas illas incognitas divulgaret. Etenim Ruggerius duobus mensibus, ante quam mortem sibi conscivit, codicem AMADUTIO, quo familiariter utebatur, concessit, ut quinque illas novellas et Legem Romanam exscriberet, commentariis ornaret et prelo committeret [52]). Itaque accidit, ut eodem tempore duo diversarum regionum viri, alter alterius ignarus, eundem codicem edere instituerent. Nam audita Ruggerii morte Zirardinus serio animo aggressus est opus, sed morbo diu cum laboraret, non multum abfuit, quin Amadutius eum praevenisset. Tandem cum nuntiatum esset, Romae codicem divulgatum iri *), Zirardinus librum suum acceleravit. Ita contigit ei, ut primus novellas illas incognitas ex codice Ottoboniano ederet, secundo demum loco Amadutius. Post Amadutium codex intactus mansit, neque dum a me cum Beckii editione anno huius saeculi XXIV. collatus est. Crebro quidem nominatur a SPANGENBERGIO **), BRENKIO, BIENERO, BARKOVIO, verum illos viros non ipso codice, sed Amadutii libro usos esse constat. Exposui, qui co-

---

Lectorem Cod. Theod. T. VI. P. II. praemissa: „*Hunc satis antiquum Codicem,* I o a n n e s C h r i s t i a n u s G o e t z i u s, *Potentissimo Regi Poloniarum a sacris, Vir humanissimus et politioris literaturae amantissimus, cum ante annos aliquot Romam invisisset investigandarum antiquitatum causa, iterum consuluit, mecumque benignissime varias communicavit lectiones.*" 45) A m a d u t i u s l. c. p. XLIII. et p. 69 in not. *) Z i r a r d i n u s l. c. p. XVII. 46) Vid. Novellam de Theodosiani Codicis auctoritate §. 5, not. z (nostrae ed. Codicis Theod. p. 92). 47) Epist. Tom. I. C. Th. praemiss. fol. 1 b: „*Servatur Codex antiquus Romae in Bibliotheca* E m i n e n t i s s i m i C a r d i n a l i s O t t o b o n i, *quem in itinere Italico contulit Cl.* B r e n c k m a n n u s, *4 novellas quasdam constitutiones ex eo excerpsit, ineditas adhuc, quas et tecum L. B. communicaturus sum, cum spes mihi facta sit a viro inter Italos doctissimo, propediem et variantes, quas servat codex, lectiones, et alia, quae sunt notatu digna, ad me transmissum iri.*" Z i r a r d i n u s l. c. 48) Vid. Nov. Valentin. tit. XVI. de Episcop. ordin. et at. XVII. de Manichaeis. 49) Z i r a r d i n u s l. c. p. XVII. A m a d u t i u s l. c. p. XXVI. De Ruggerii vita exposuit A m a d u t i u s l. c. LXXVII — XCV. Quomodo codex in manus Ruggerii pervenerit, neque a Zirardino neque ab Amadutio aperte explicatur. B a r k o w l. c. p. XVIII. scribit: „*sive quia res eos* (Zirard. et Amad.) *latuit, sive quia furti suspicionem in virum ipsis coniunctum conferre noluerunt.*" A m a d u t i u s l. c. p. XXVI. dicit quidem: „*Postremo hunc Codicem iam* d i s t r a c t u m, *antequam Ottoboniani codices Vaticanis accederent, adeptus est Ruggerius.*" Si sua significatione accipitur v. *distractum*, codex ex Ottobonianа bibliotheca furto aut casu ablatus et a Ruggerio emptus videtur esse. Incredibile est, Ruggerium, virum probum, furatum esse codicem. 50) Z i r a r d i n u s l. c. p. XVIII, XIX. in f. Quo iure id fecerit, ignoro. Negari non potest, a Zirardino et ab Amadutio multas tenebras obductas esse historiae codicis. 51) l. c. p. XVIII. sq. 52) Utor, quantum potuit, Amadutii verbis p. XXVI. B a r k o w l. c. p. XIX. Ruggerium codicem in Amadutium dono contulisse scribit. Similiter B l u m e l. c. T. III, p. 71. Pag. XCI. A m a d u t i u s dicit: „*Tum addidit* (Ruggerius) m u n u s *longe spectatissimum Ottoboniani Codicis, qui in eius manus cesserat, et in quo V. Novellas adhuc ineditas Impp. Theodosii Iun., et Valentiniani III., et Legem Romanam contineri significavit, quae omnia ut illustrarem, ederem, iisque mihi honorem compararem, pro sua in me humanitate se ait discupere.*" Idem p. LXXIII. sic: *quem* (codicem) *Ruggerius noster Vir Cl. nostri iuris fecerat*, quae omnia pro Barkovii sententia faciunt. Accedit, quod Ruggerius videtur codicem acquisivisse (vid. not. 49). Certe hoc Amadutio persuasum fuit, nam codicem I o s e p h o G a r a m p i o donavit, is eum in bibliothecam suam intulit. Sed dubium est, quo iure donare potuerit Amadutius codicem, quem sciret Ottobonianae esse bibliothecae et saepe appellaret O t t o b o n i a n u m. *) Amadutius non ante XVII. Kal. Quintiles anni MDCCLXXVII. de Zirardini libro certior factus est. **) In Cod. Iust. Vid. inter alia ad XII, 56, 3.

dicem tractaverint; iam paucis dicendum est, in quibus bibliothecis fuerit. Ubi antiquitus fuerit ignoro *); sed saeculo XVII. fuit in bibliotheca CHRISTINAE, reginae Sueciae [53]); ab ea heredis titulo transiit ad AZZOLINUM, cardinalem, ab Azzolino ad POMPEIUM, fratris filium. Is bibliothecam vendidit PETRO OTTOBONO cardinali, una igitur hunc quoque codicem. Tum a Petro, postquam adscito nomine Alexandri VIII. pontifex maximus renuntiatus erat, cum centum aliis Christinae bibliothecae libris manu scriptis bibliothecae domesticae attributus est [54]). Quid deinde cum codice factum sit, non omnino constat. Sane satis mirari non possum, quo iure post Brencmannum et Adamum ad Ruggerium et Amadutium pervenerit [55]). Ab Amadutio IOSEPHO GARAMPIO concessus est [56]), a Garampio cum sua bibliotheca coniunctus; quod ab eo factum esse demonstrant verba: *Ex bibliotheca Iosephi Garampii*, quae in involucro esse dixi. Quomodo denique ex Garampii bibliotheca in Vaticanam translatus sit, nescio. Fortasse a Vaticanae bibliothecae praefectis, cum conspicerent Ottobonianae bibliothecae signum, recognitus atque vindicatus est [57]).

Omnium codicum recentissimus est Reg. Par. MMMMCCCCXX [58]). Tegumentum ex membranis constat. In tergo eius scriptum est: *Novel* | *lae* | *Theod.* | *Et* | *Valent.* | et additus in ima parte numerus bibliothecae. Eundem habet adversa pagina eius folii, quod bibliopega inter codicem et tegumentum posuit. Tum in eadem primi folii codicis pagina haec insunt: *Cod. Colb.* 1662 | *Regius* 518$\frac{1}{3}$, paullo infra prope tegumentum scutum regium et in inferiore margine verba: *P. Pithou* | *Ex dono Ioannis Et Nicolai Fratrū* | *Cariss. Et Opt.* | *LXI*, sed deletus est numerus *LXI* obducta linea. In ultima codicis pagina repetitur scutum regium. Constat codex ex XCI foliis chartaceis maioris formae. Scriptus est cursim et eo literarum ductu, quo Galli XVI. saeculo utebantur. Versus in unaquaque pagina non ultra XXXI esse solent. Orthographiam et compendia codicis, quem exscripsit, librarius retinuit. Quae falso scripserat, ab alio homine codicis illius ope correcta sunt, ab eodem loci corrupti emendati. Complectitur codex eodem ordine eosdem titulos inde a XII., quos P. PITHOEUS in indice editionis novellarum recensuit, omnes igitur, quos primus edidit. Eos ex ipso hoc codice a P. Pithoeo promptos esse, persuasum habeo. Primum ei P. PITHOEI nomen inscriptum est; deinde ibi mentio fit doni a fratribus accepti, quod etiam in Epistola ad Cuiacium novellarum editioni praemissa P. Pithoeus commemorat [59]); porro quae in codice ab amanuensi patris descripto emendasse se dicit [60]), non solum concinunt cum iis, quae in Parisiensi codice emendata, verum etiam in fine editionis novellarum proposita sunt; Petrum vero Pithoeum ipsum emendasse codicem praeter literarum ductum litera *P* multis in locis addita demonstrat; tum novellae Theodosii tit. X. de Postulando in utroque libro conflatae sunt; denique inter utrumque scripturae nullae fere inveniuntur diversitates *). Dubitationem quidem iniiciunt undecim tituli novellarum Theodosii, qui a Visigothis in Breviarium translati sunt et in indice editionis commemorantur, in codice omittuntur. Videntur autem pariter atque in ipsa editione hac de caussa deesse, quia iam a Sichardo divulgati erant. Id quidem non dictum est, sed ex iis apparet, quae inter Anthemii novellas et Valentiniani novellarum titulos, quos Breviarium habet, in folio LXIV b. scripta sunt: *Incipit Liber Valentiniani Impressus.* Idem igitur liber est, quem pater P. Pithoei ex vetere quodam ditissimae suae bibliothecae codice [61]) per amanuensem describi ius-

---

53) Amad. l. c. p. XVIII. Blume l. c. T. III, p. 64, 71. *) Putabam eum aliquando in Altempsiana bibliotheca fuisse. Ruggieri, Memorie Storiche della Biblioteca Ottoboniana (in libro *Memorie* Storiche degli Archivi della Santa Sede e della Biblioteca Vaticana ora riunita alla Vaticana Opuscoli due. Roma. 1825. p. 46). Librum mecum benevolenter communicavit doctissimus vir Roestell, professor Berolinensis. Illi vero codex noster non commemoratur, quare, num in Altempsiana bibliotheca fuerit, incertum est, praesertim cum Christinae reginae non contigerit, ut Altempsianam bibliothecam emeret. 54) Id innui dicit Amadutius p. XVIII. Insignibus involucro codicis impressis. Vid. supr. init. praef. 55) Vid. not. 49 et 52. 56) Hic quoque utor Amadutii verbis l. c. p. LXXIII.: *Quamquam, si cui cordi fuerit denuo explorare Codicis fidem, monere non praetermittimus, ipsum adservari nunc in instructissima Bibliotheca Viri Cl. Iosephi Garampii Praesulis amplissimi, quae quoniam nobis ob praeclaram spectatissimi Possessoris humanitatem magna praebuit adiumenta — ita gratum animum nostrum eidem nulla alia re magis prodere nunc posse putavimus, quam libenti Codicis huius, quem Ruggierius noster Vir Cl. nostri iuris fecere*, *concessione — Quare codicem hunc, qui hactenus Ottobonianus audivit, nunc iure dixeris Garampianum.* Dono datum esse Garampio ab Amadutio dicunt etiam Barkow l. c. p. XX. et Blume l. c. T. IV, p. 71, qui quod T. II, p. 284, not. 149 asseveraverat, emendavit. 57) Falso Barkow l. c.: „cuius (Garampii) *libri manu scripti, cum legati sint bibliothecae Gambalongae, quae Arimini est, hodie in hac civitate codex noster adservatur.*" Nisus est Car. de Savigny l. c. T. II, p. 11, not. 27 (ed. I.), qui in II. ed. p. 11, not. *g* errorem correxit. 58) Cf. quae ex schedis meis in Hauboldi Opusc. T. II, p. XCI, not. *, n. 3 prolata sunt. Contuli hunc codicem cum Beckii editione anno huius saeculi XXIII. 59) „*Qua in re* (in describendis novellis) *vir* (pater P. Pithoei) — *sibi tantum fortasse laborasset, ni post eius luctuosissimum obitum Ioannes et Nicolaus filii illi gemini, mihi consanguinei fratres — in magno librorum chartarumque cumulo — has quasi è naufragio tabulas excepissent, et inter Gallicos istos tumultus et tam crebras conuasationes diligentissimè adseruassent. Nuper autem cùm de tuo Codice Theodosiano mentio incidisset, et à me harum Novellarum, — amissio bona fortuna deploraretur, dixerunt illi habere se curè repositas, atque etiam ultrò obtulerūt.*" Vid. not. sq. et 62. 60) In Epist. cit.: „*Eas ego tādem à fratribus acceptas — et auidissimè perlegi, et quae in eis vel antiqui scriptoris, vel amanuensis paterni negligentia aut imperitia errata erāt, religiose, ut par est, et quasi suspēsa manu, emendavi.*" Vid. not. 61. *) Vid. infr. not. 156 in f. verba notis suis a Pithoeo praemissa et Nov. Th. tit. X. cit. nov. 1, § 4, not. p. 61) Epist. cit.: „*Ecce tibi Novellas ipsas quarum ob solum*

serat[62]), quod post annum MDXXVIII., quo Sichardus Breviarium edidit, et ante annum MDLXVI., quo Pithoei pater supremum diem iam obierat, factum sit necesse est *). Ubi nunc sit vetus ille codex, equidem ignoro. Eum in bibliotheca Trecensi asservari aliquando suspicabar; postea Heimbachius mihi nuntiavit, Iustiniani quidem Novellarum et Iuliani librum manuscriptum ibi esse, utrumque Pithoeanum, neque vero Theodosii et Valentiniani novellarum. Verum etsi ubi lateat ille codex, ignoratur, tamen non omnino incertum est, cuius aetatis et generis fuerit. Etenim fuisse eum decimi, si non superioris saeculi, ex orthographia et ex compendiis apographi cognoscitur; Breviarii autem codicem, ex novellis Theodosii et Valentiniani, quae in Breviario sunt et in indice Pithoeano reliquas antecedunt aut subsequuntur. Fuit igitur eiusdem generis, cuius sunt codices Fuldensis, Regius Parisiensis MMMMCCCCXII., Vaticanus Reg. Suec. MXXIII., Bodleianus, quibus Breviarium quidem continetur, sed novellae adauctae sunt aliis titulis. Quod si ita habet, codex etiam Parisiensis, quamquam solas novellas complectitur, eiusdem generis est. Sed Pithoeum, cum novellas ederet, non solum Parisiensi, verum etiam veteri codice usum esse, perspicitur ex iis, quae in Parisiensi correcta et in editione novellarum indici titulorum notisque criticis praeposita sunt [63]).

Fuldensis [64]) codex Breviarium Alarici misere quidem truncatum comprehendit, sed tamen propter novellas, quae adiectae sunt, memorabilis est. Tegumentum, super quod membranae inductae sunt, lamellis aurichalci munitum et catena ferrea vincitum est. Insuper in eo bibliopega impressit ter quaterve nomen Mariae et flores sive lilia. In tergo charta agglutinata est eique inscripta litera *D* et infra eam literis altioribus, quas gothicas vocant, addita sunt verba: *tituli legales.* Intus in priore tegumenti tabula post numeros 34. 9, quos codex in bibliotheca monasterii Weingartensis, unde Fuldam translatus est, videtur habuisse, antiqua manus annotavit *De iure et legibus* et in secunda membrana recentior manus *Codex Theodosianus a* et *Formulae Andegavenses b.* Praeterea inveni numeros *H.* 76 et *D.* 33. Hoc tempore codex insignitus est $\frac{\text{Nro. 31}}{\text{4. E. 24}}$ *). Constat ex XXIII quaternionibus sive CLXXXVI membranis quadruplicatis, maximam partem rugosis, crassis, gilvis et ea magnitudine, quae non multum octavam maioris membranae partem excedit. Quaternionum ambitus definitur literis romanis, quas dolendum est hic et illic abscissas esse **). Lineae versuum XX aut XXI in quaque pagina graphio ductae sunt et binis lineis in perpendiculum directis ab utroque latere finitae. Succus, quo codex scriptus est, longa vetustate flavescit. Rubricae et primae titulorum literae minio pictae sunt et vicissim viridibus gilvisque

---

indicem, quem ex meo libro cum quibusdam aliis Imperatorum legibus acceperas, profusissime pro tua gratia me honorasti. Unde verò, inquies? Ex eodem ipso Copiae cornu ex quo et index prodierat, id est ex bibliotheca patris mei." Vid. not. sq. 62) Epist. cit.: „*Novellas — pater cùm per otium, quod vix ferè illi ullum fuit, ipse non posset, ab amanuensi suo ex veteri quodam exemplari describendas curaverat.*" Vid. not. 60. *) Ut comperirem, quo anno P. Pithoei pater decessisset, multos quidem consului libros, neque vero certior factus sum. Tamen ex Boivinii libro id mihi videor colligere posse, patrem anno circiter 1553, aut paullo post obiisse. Verba, quibus nitor, haec sunt: „*Humanioribus literis Lutetiae Parisiorum abunde instructus iuri civili operam dedit Avarici Biturigum. Ac patrem ferunt, cum filium eo mitteret, nunquam postea visurus, inprimis monuisse ut iurisprudentiam e fontibus puram hauriret — Tum eidem iuris Romani ab Haloandro editi, quae tunc probatissima erat editio, exemplar dedisse cum vetustis codicibus collatum et sua ipsius manu castigatum. Filium autem hoc subsidio adiutum — illud ipsum exemplar propriis notis illustrasse. Circiter illud tempus Pandectae Florentini in lucem prodierunt, editio longe optima, quâ Pithoeus pater caruerat — Ea re filius felicior, quam pater; doctorem insuper nactus est Iacobum Cuiacium — Hunc Pithoeus Avarici primum audivit, deinde et Valentiae.*" 63) „*In exemplari ex quo ista descripsimus, erat hic Novella | rum ordo, quem licet omnino non probaremus, studio | sos tamen caelare noluimus*". Index ille continet titulos Novellarum Theodosii a Visigothis receptos, qui cum desint in codice Parisiensi, exscripti sint ex altero codice necesse est. Etiam verbis, quae notis praemisit: „*Exemplaris, quod unicum ferè habuimus*" se altero codice usum esse indicat. 64) Haubold, Opp. Acad. T. II, p. CXXVIII, n. 53. Pertz, Archiv T. VII, p. 801. Codicem aliquem Fuldensem commemorat Hoffmannus l. c. p. 483: „*Insignis antiquitatis codicem nuper Fuldae inter Bibliothecae celeberrimae reliquias ab illustrissimo DN. Christophoro Francisco L. B. Ab Hutten detectum fuisse, refert Vir de omni re litteraria meritissimus Ioan. Frider. Schannat in Vindemiis literar. coll. I. p. 227.*" Male intellexit Hoffmannus verba Schannati. Non Fuldae, sed Wirceburgi Fr. ab Hutten illum codicem invenit, qui nunc Monacensis (11) est. Cf. G. Hufeland, Vorläufige Nachricht von den juristischen Schätzen der Wirzburger Universitätsbibliothek. Bamberg und Wirzburg 1805. 8. p. 4 sq. Quod ad nostrum codicem attinet, haec mihi benevole nuntiat humanissimus Wehnerus, bibliothecae praefectus et Fuldensis professor: „*Er (der Codex) gehört gegenwärtig der hiesigen Bibliothek, welche über dem Portal die Aufschrift hat: Bibliotheca Aulae et Conventus, weil im vorigen Jahrhundert der fürstbischöfliche Hof und das Benedictiner Convent ihre Büchersammlung zur Gründung der gegenwärtigen Bibliothek hergegeben haben; nach eingetretener Säcularisation und Aufhebung des Benedictinerconvents heisst sie Fuldaer Landesbibliothek. Im Jahre 1805 liess der Prinz von Oranien, damaliger Landesherr von Fulda, Weingarten u. s. w., die Weingartner Bibliothek, wozu auch dieser Codex gehörte, nach Fulda bringen.*" *) Numerus bibliothecae significat, librum inter codices octavae formae 31. esse, secundi in scrinio quarto ibique in serie E quartum et vicesimum locum tenere. Etiam Pertz l. c. formam codicis octavam esse dicit; id quidem verum est, si externa forma spectatur, sed falsum, si membranarum ratio habetur, quae quadruplicatae sunt. Idem numerat CLXXXIV folia; praeteriit enim duo folia, quorum alterum codici praefixum, alterum extremo codici adiectum est, illud autem in prima pagina aliqua scripta habet. **) Desunt literae F, M, T, U, Y, Z, quaternionum igitur VII, XII, XIX, XX, XXII et XXIII. Mirum est, secundum, tertium et quartum quaternionem non solum in ultima verum etiam in prima pagina numeratum esse. Numeros in meum usum accurate annotavit Wehnerus, vir officiosissimus atque doctissimus. Contuli

lineis exornatae[65]). Reliquae literae eam formam habent, quam minusculam appellant, sed nonnunquam mutantur longae et altius ad sinistram ductae cum pressis et minoribus, arcte inter se cohaerentes cum solutis, etiam uno loco quadratae cum minusculis[66]), quasi a diversis librariis, eiusdem vero aetatis, codex scriptus sit. Id quidem factum esse puto in meridionali Gallia saeculo IX[67]). Vetustum enim esse codicem apparet et ex compendiis scripturae, quae neque plura sunt neque alia quam in Ottoboniano codice, et ex verbis in fine versuum sine signo discerptis. Neque interpunctionum quidquam reperi, nisi signa ; et ;· et puncta, quae sine certa ratione posita sunt. Ceterum codex pessime scriptus est, ab homine nec sermonis latini nec orthographiae gnaro. Quod ad partes codicis attinet, in folio primo et in prima secundi folii pagina nihil invenitur nisi quod supra attuli; reliqua folia inde ab aversa folii secundi pagina usque ad adversam folii XV. indicem titulorum continent et ita quidem ordinatum: 1) Codicis Theodosiani; 2) Paulli Sententiarum; 3) Novellarum Theodosii, ad quas accedunt L tituli Theodosii et Valentiniani et unus ex novellis Maioriani; 4) Novellarum Valentiniani; 5) Gaii in epitomen contracti; 6) Codicum Gregoriani atque Hermogeniani; 7) Papiniani, cui adiectus est titulus *II De Reorum Custodia*[68]); 8) Novellarum Martiani; 9) Novellarum Maioriani; 10) Primae novellae Severi; 11) Novellarum Divi Maximi[69]); Novellarum Anthemii, quae hac formula terminantur: *Explicit Ad Integrum | Scintilla De Libro | Legum.* Post indicem haec insunt in codice: interpretatio c. 18 C. Th. de Accusationibus (IX, 1) saeculo X. contortis literis scripta; in aversa folii XV. et in adversa folii XVI. pagina stemmata cognationum; ab aversa folii XVI. pagina usque ad quintam versum adversae folii CXXXIV. paginae Breviarium eodem ordine dispositum, quo singulas eius partes in indice enumeratas esse dixi; in fine eius formula: *Explicit Ad Integrum Scintilla De Libro Lege*; denique post fragmentum aliquod Isidori inde a folio CXXXVI. Formulae Andegavenses[70]). In qua enumeratione sunt, quae offendant; miro enim modo Paulli sententiae excipiunt Codicem Theodosianum, deinde novellae Theodosii augentur, porro Gaius, Codices Gregorianus atque Hermogenianus et Papinianus antecedunt novellas Martiani, tum commemoratur titulus secundus Papiniani, sub quo vero latere videtur altera Severi novella, porro mentio fit novellarum Maximi, denique novellae Anthemii extremo Breviario adiectae sunt. Tituli vero, qui Theodosianas novellas sequuntur, et iidem sunt, quos codex Pithoei habet, et eadem serie ordinati, nisi quod Anthemii novellae in extremum Breviarium reiectae sunt. Si quae codex habet, ea omnia recte et plene scripta essent, maximam utilitatem afferrent ad augendas corrigendasque novellas; sed inscite consarcinata et misere truncata sunt, ex quibus sine aliis libris sententia raro elici potest. Solis Codicis Theodosiani interpretationibus, etsi hae quoque maximam partem mutilae sunt, aliquam diligentiam librarius navavit; reliquas res male tractavit, pessime novellas et Gaii epitomen. Neque vero silentio praeterire possum, novellarum interpretationes, quatenus retentae sint, hic et illic convenire cum explanatione titulorum, quam in nonnullis Breviarii codicibus reperi, hoc igitur codice antiquiorem esse apparet.

Quartus codex, Regius Parisiensis MMMMCCCCXII.[71]), diversarum bibliothecarum nomina et numeros habet: Iac. Aug. Thuani, P. Pithoei[72]), Colbertinae 904 et Reg. Parisiensis 515§. Eius tres partes sunt: a) Fragmentum tractatus alicuius de Iudiciis Dei (fol. I—VII); b) Breviarium*) Alarici (fol. VIII — CXXVI); c) fragmentum Breviarii Alarici inde a Paulli titulo de Literis Dimissoriis (V, 34)[73]) usque ad titulum Codicis Gregoriani de Sc. Macedoniano (IV, 8), cui annexa est Lex Romana Burgundionum (fol. CXXVII — CXXXIV). Membranae omnes quadruplicatae sunt, sed ambitu aliquantulum inter se differunt; nam primam et ultimam partem bibliopega aliunde sumsit atque cum media uno tegumento coniunxit, quare et quaternionum numeris et scriptura inter se discrepant[74]). Etenim antiquissima pars est fragmentum de Iudiciis Dei; Breviarium Alarici

---

hunc codicem cum Beckii editione anno huius saeculi XXVIII. 65) Nonnulli Gaii tituli viridi colore picti sunt. Rubra s. tituli ex uncialibus literis constant; primae librorum literae maiores sunt et lapidariis similes, sed rudes. 66) Fol. 70 ᵇ, fol. 89 — 93 ᵃ, fol. 100 ᵇ. Uno loco (fol. 120 ᵇ — 122) literae non multum differunt ab iis, quibus antiquissima Galliae instrumenta publica et diplomata scripta sunt. 67) Pertz l. c. *VIII.* saeculo codicem tribuit. Literae molles cum duris saepe commutatae haud scio an terram indicent, ubi codex scriptus est, v. g. *mubciis*, *rubtum*, *pedatur*, *adque*, *sagro*, *sagrado*, *eglesia*, *exegrabiliter*, *vagantibus*. Memorabile est, v. *estat* pro *est*, *subsistit* adhiberi. V. *tursa* in tit. C. Th. de Vectigalibus (IV, 12) videtur esse error librarii pro *cursa*. 68) Vid. infr. Nov. II. Severi de Corporatis, not. sup. Etiam in cod. Reg. Par. MMMMCCCCXII. h. l. titulus de Custodia reor. commemoratur. Comparatis inter se codicibus apparet, hunc titulum in codice, ex quo Fuldensis descriptus est, nihil aliud comprehendisse, nisi interpretationem c. 18 C. Th. de Accus. (IX, 1), sed falso loco in indice positum esse, cum in Breviario ipso sequatur summa tituli II. Nov. Severi de Corporatis. In cod. Par. est post Papiniani fr. 69) Vid. infra p. 265 et 266 not. sup. et not. *a.* 70) Earum prima vv. haec sunt: *In Xp̄i Nomen | Incipiunt | Dictati | Hic Est Testa | mentum.* Pertz l. c. legit *In Christi Nomen — est iesta annum.* 71) Car. de Savigny l. c. T. II, p. 11, num. 8 et ibid. not. 29 (ed. I.); T. II, p. 12, num. C et ibid. not. *i* (ed. II.). Barkow l. c. p. XXIII. sqq. Haubold, s. 17 l. c. p. CVI. sq. Witte l. c. p. 3, not. 10. Contuli hunc codicem cum Beckii editione anno huius saeculi XXIII. 72) Fol. 1 ᵃ, VIII ᵃ, IX ᵇ, LXXIII ᵇ, CXXVI ᵇ, CXXVII ᵃ et in ultima pagina post clausulam Legi Romanae Burgundionum adiectam. Ad stemma, quod fol. 75 ᵇ exstat, a Pithoeo add. est: lib. VI. observ. c. 40. *) Commonitorium deest, sed antecedit index titulorum cum Explanatione. 73) Breviarii libri V. titulus XXXVI. 74) In tertio folio fragmenti de Iudiciis Dei est numerus p XXXVII. Breviarii sive mediae partis hos numeros inveni, sed nonnulli falsi sunt: fol. 23 *C. LI*, fol. 31 *D. III. q̄*, fol. 39 *E. q̄ V*, fol. 47 *F. q̄ VI*, fol. 55 *G. q̄ VII*, fol. 62 *H. q̄ VIII*, fol. 70 *I q̄ VIIII*, fol. 77 *I. X. q̄*, fol. 85 *L q̄ XI*, fol. 93 *m q̄ XII*, fol. 101 *q XIII*, fol. 109 *O XIIII q̄*, fol. 117 *P. q̄ XV.*

ultimis saeculi IX. lustris videtur scriptum esse, eo paullo recentiora sunt ultima octo folia. Iam quod ad Breviarium spectat, nonnulla folia periisse, ex quaternionum computatione perspicitur. Lineae graphio ductae sunt et XXIX quidem in quaque pagina. Literae minusculam quae dicitur formam habent; sed ut indicaret singulorum librorum initium, librarius maioribus usus est et multo cum ornatu pictis, omnium vero pulcherrime scripsit prima codicis verba: *Incipiunt Sententiae*, literis vicissim lapidariis et uncialibus [75]); praeterea ad titulorum rubra unciales literas adhibuit, primam autem eorum sive singularum constitutionum literam non solum variis coloribus plerumque distinxit, verum etiam animalium aliarumque figurarum mirabilibus figmentis. Etsi codex ex imperatorum legibus praeter subscriptiones et interpretationes nihil fere continet et Paulli quoque sententias multas omittit, tamen insignis est, quia plures res habet, quam Breviarium; titulum dico C. Th. de Officio vicarii (I, 15) et ultimam eius legem; numeros titulorum libri primi, qui in Codice Theodosiano titulum illum subsequuntur [76]); novem novellas Theodosii et Valentiniani [77]); novellas Maximi [78]); titulum tertium novellarum Maioriani; novellas Anthemii [79]) et stemmata graduum [80]) ad Paulli titulum de Gradibus. Cum codice igitur Fuldensi congruit titulis novellarum Maximi atque Anthemii, stemmatibus, et interpretatione c. 15 C. Th. de Accusationibus (IX, 1) *). In tertia codicis parte post titulum Codicis Gregoriani, quem dixi, tres membranae perierunt cum extrema Breviarii parte et sex primis Legis Romanae titulis prioribusque tituli septimi versibus. Lineae graphio ductae sunt, XXXI in singulis paginis; quaternionum numeros non recordor me vidisse, interpunctionum nonnunquam haec signa (.;.;). Literarum forma turpis est et mendorum magna copia. Nihilosecius hoc fragmentum magni facio, cum Legem Romanam Burgundionum contineat et c. un. C. Greg. Quod cum eo (III, 7), quam praeter hunc codicem solus Aurelianensis habet. Terminatur verbis *Explicit Feliciter, Explicit Liber Legum Novellarum Feliciter* [81]).

Quintus codex, Vaticano-Reg. Sueciae MXXIII. [82]), si integer esset, iisdem rebus excelleret, quibus Parisiensem excellere dixi; nam non solum novem illas novellas [83]) habet, stemmata graduum [84]), constitutionem de Officio vicarii una cum numeris sequentium titulorum, verum etiam Maximi et Anthemii novellas in indice titulorum commemorat [85]). Scriptus est saeculo X. literis minusculis in CXXXIII membranis quadruplicatis. Is qui scripsit, negligenter rem egit. Nam nonnullae novellae omissae sunt, reliquae mendis deformatae, quae ne secunda quidem manus omnia tollere potuit. In superiore aversae folii primi paginae margine recenti tempore aliquis annotavit *Numero* 115 *N. P.* 1656 et in infima pagina *Volumen CXV* | *non Petavianum* [86]) et ad dextram ab his verbis *Codicis Theodosiani* | *et Gregoriani tituli* | *cum Interpretationibus* | *Aniani*. Continet codex fol. I[a]. *Ex Capitularibus Lib. V.* cap. CCCXLII, et inde a X. versu Definitiones iuris saeculo XIII. scriptas; fol. I[b] — fol. XV[a]. enumerationem librorum, novellarum potissimum et post eam [87]) indicem atque explanationem titulorum Breviarii; in aversa, sed omnino fere vacua folii XV. pagina definitionem divortii; fol. XVI[a]. vers. I — XVII. fragmentum saeculi XI. de Controversiis agrorum [88]) et in posteriore eiusdem paginae parte fragmentum Isidori; fol. XVI[b] — CXXXII., omisso Commonitorio, Breviarium Alarici usque ad c. 2 Cod. Greg. Si amissis vel debitori (IV, 2) [89]). Folii CXXXIII. lacinia tantum superest, in quo literis uncialibus haec scripta sunt: *Haec capitula propriae ad episcopos* | *vel ordines quosque ecclesiasticos per* | *tinentia, quae non solum hi observari* | *sed etiam sibi subiectis vel commissis faci* | *enda perdocere debent,* | *quia iuxta sanctorum patrum traditionem novimus.* Quasi cognatum esse hunc codicem Reg. Parisiensi MMMMCCCCXII., ex iis, quae supra

---

Post X. folium unum folium excidit cum parte indicis libri primi et secundi Cod. Th. Vid. etiam C. Th. I, 21, not. sup., tit. Nov. Theodosii XI, XIII — XVI, not. sup., tit. I. Nov. Severi, not. sup. 75) Cf. tit. Nov. Maximi, not. sup. 76) Vid. C. Th. I, 15 — 21, not. sup. Omisi dicere ad C. Th. lib. I. tit. 21, not. sup., numerum huius tituli esse in indice titulorum codici praemisso. 77) Fol. 55[b] — 68[b]. Quattuor Theodosii (tit. XII. de Repudiis, tit. XXIV. de Ambitu, tit. XXV. de Metatis, tit. XXVI. de Relevatis); quinque Valentiniani (tit. VIII. de Invasoribus, nov. 2, tit. XVI. de Episc. ord., tit. XXV. de Confirm. L. Nov. D. Theodosii, tit. XXVII. de Princip. ag. in reb., tit. XXXV. de Suariis). Omnes Theodosianis novellis illico adiectae sunt, ut videntur fuisse in codice, quo Cuiacius in Lugdun. ed. a. 1566 usus est. 78) Vid. infr. Nov. Maximi p. 265, not. sup., ex quo loco apparet, eas in indice tantum commemorari, ipsas non supercsse. 79) In fine totius Breviarii fol. 124 — 126. 80) Fol. 72[b] — 77[a]. *) Vid. supr. not. 68. 81) Barkow l. c. p. 171 habet *legis liber Tehud et novellarum feliciter.* 82) Cf. Zirardinus l. c. p. 26, not. *G*, p. 417, not. *E*, p. 421 sqq. Amadutius l. c. p. XXXVIII, XLIV, 81, 112 sq. Haubold l. c. p. CXX. sq. Contuli hunc codicem anno h. s. XXIV. Novellas, quae ibi sunt, tribus lustris post *Theod. Heyse* me rogante descripsit mihique misit. 83) Fol. 55[b] — 61[b]. 84) Fol. 64 — 68[a]. 85) Vid. not. 75. 86) Errore apud Hauboldum: „*olim Alex. Petavii* 115." 87) Vid. not. 75. 88) Ita incipit: *Lex De Alluvione Sūpta Ex Epla Divi Iulii,* | *Quae Ad Originem Geometricae Artis Pertinet* | *De Alluvione Genera Controversiarum Ex Flumine. Hec* | *Sunt ne quid de agris occupatis agitur sed q̄d visa quae* | *abstulerit repetitionem non habebit quo res necessitate* | *ripae muniende sunt sine alterius dapno quisquis il* | *le facito qui ripā suā muniet quod si fluminis torrens* | *aliquando tam violenter decurrerit ut alveum mutet suum multorum* | *agros trans ripā occupet sepe etiam insulas efficiat. Sed Cas* | *sius Longinus prudentissimus iuris auctor et iudex hoc statuit* | *ut quicquid aqua lambiendo abstulerit possessor amittat* | *q̄m scilicet ripā suā sine alterius damno tueri debet. Si vero mai* | *or vis decurrerit et in fines alterius alveū mutat suū et ŝ* | *et insula in ꝗ cucurrerit unusquisque modum fluminis maioris* | *agnoscere debet et eā insulā ipse sibi vindicabit cuius terram* | *tempestative p̄occupavit q̄m non possessoris negligentia sed* | *tempestatis violentia apparet arreptū.* Cf. Blume, *Frontinus de controversiis agrorum mit seinen Nachfolgern und Commentatoren. II. Abhandl.* (Rheinisches Museum für Iurisprudenz. VII. T. Göttingen 1835, p. 156 sq.). 89) Vid. meam editionem l. c. p. 28, not. p.

dixi, apparet; verum etiam cum eo convenit forma et ambitu constitutionum sive sententiarum Paulli, inferioris igitur ordinis est. Restat ut dicam, post stemmata illa fol. LXVIII[b]. interpretationes libri III. Codicis Theodosiani inde a c. VI. tit. de Sponsalibus (III, 5) usque ad c. IV. de Dotibus (III, 13) positas et ad suum locum his verbis revocatas esse: *citra req̄ retro in codem tertio Theodosii Libro*; supra enim fol. XXVIII. desunt.

De Seldeni sive Bodleiano codice clar. quidem Witte[90]) exposuit; neque vero inutile est breviter explicare, praesertim cum nonnulli docti, qui legissent praefationem meam Codicis Theodosiani, nuntiaverint, sibi non contigisse, ut Wittii librum compararent. Involucrum codicis membranis tectum est et signatum in tergo numeris 3362, *Seld. Arch. B.* 32, quorum ille Bodleianam hic Seldenianam bibliothecam significat[91]). Numero 32 subiunctus est numerus 16. Videtur is fuisse pristinus codicis in bibliotheca Seldeniana numerus, nam in charta inter involucrum et codicem ipsum interposita recentis temporis quidam homo annotavit: *Arch. Seld. B.* 16. Idem in primo codicis folio addidit graeca illa *περι παντος την ελευθεριαν*. Scriptus est codex exeunte saeculo XII.[92]), nitidis literis iisque minusculis in CCXXVII membranis duplicatis, rigidis et nonnunquam gilvis. Diversos fuisse eius librarios, prima specie facile quisque, qui eum videat, opinatur, cum in media parte literae pressae sint, pingues et directae, in postrema autem, quae Breviarium continet, minores, graciles, interdum vacillantes et minus nitidae. Id vero membranarum qualitati tribuendum est. Compendiorum magna copia est, orthographia ea, qua uti solebant illo tempore, cum scribebatur codex. Praeter punctum interpungendi signa raro deprehendi, sed lineolas, ubi verba in fine versuum discerpta sunt. Horum XLVIII in quaque pagina graphio ducti sunt, hoc modo, ut per duas columnas distribuantur et undique binis lineis ad perpendiculum directis aliisque binis trans membranam per aequum currentibus definiantur. Titulorum inscriptiones librarius nimio et literis uncialibus distinxit, primam autem post eas literam saepe usque ad sextum versum duxit et vicissim vario colore pinxit.. Insunt in codice[93]): Fol. I—V. *Historia Daretis Frigii de excidio Troie cum prologo*; Fol. VI[a]. *Excerptum ex lib. Catonis de originibus*; Fol. VI[b]—X. *Excerptum ex Iustino de gestis Romanorum*; Fol. XI—LXXI. *Pauli Orosii ad beatum Augustinum contra Paganos libri VII*; Fol. LXXII—CXII[a]. *Pauli, Monachi Cassinensis et Eutropii de gestis Romanorum libri XV*; Fol. CXII[b]—CXXXII[a]. *Iordanis epi Ravennatis natione gothi de gestis Romanorum ad Vigilium adbreviationis liber*; Fol. CXXXII[b]—CXXXVIII[a]. *Adbreviatio Willelmi de gestis sequentium imperatorum*[94]); Fol. CXXXVIII[b]—CCXXVII.[b] col.[a] *Breviarium Alarici* usque ad ultimum Paulli sententiarum titulum. Altera eiusdem paginae columna vacat. Iam quod ad Breviarium attinet, in Codice Theodosiano et in novellis legum aliquid raro desideratur[95]). *Kapitulorum* indices singulos libros, ut apud Sichardum, antecedunt. Interpretatio, quae *Explanatio* dicitur, saepe deest, sed additur loco eius: *Planum est, Explanatione non eget s. indiget*; omnis deest in XVI. libro Codicis Theodosiani et in novellis. In margine hic et illic inveniuntur glossae partim ex Isidoro partim aliunde haustae[96]); reliquos iuris locos postea aliquis adscripsit. Ut glossarum illarum nonnullae corrigendi caussa, multae vero ad illustrandam historiam legum adiectae sunt, ita Codici Theodosiano *Epistola* quaedam et novellarum cuique libro eius imperatoris, cuius novellas continet, vita brevis praemissa est[97]). Neque vero codex totum Breviarium complectitur[98]). Desunt

90) Seldeni Opera. London 1726. fol. T. I, p. 389, 829, 831, 865, 965, 969; T. II, p. III, 648, 739, 829, 1060 sq., 1068, 1471, 1554, 1830. Gothofredus ad c. 2—12 C. Th. de Iurisd. (II, 1), ad c. 1 C. Th. de Feriis (II, 8), al., a quo MS. Guilelmi Malmesburiensis vocatur. Catalogus libr. MSS. Angliae et Hiberniae. Oxoniae 1697. fol. T. I, p. I, p. 162. Zirardinus l. c. p. 6 not. Car. de Savigny T. II, p. 60, num. 5 et not. 58 (ed. I.); T. II, p. 61 sq. num. E, not. *h*, *i* (ed. II.). Haubold, Opp. Acad. T. II, p. CXXXV. sqq. CLII. sq. Car. Witte *de Guilelmi Malmesburiensis Codice Legis Romanae Wisigothorum Dissertatio. Vratislaviae* 1831. 8. 91) Fabricius, Biblioth. med. et inf. lat. s. v. *Guilelm. Malmesb.* praeter Bodleianum nominat codicem Seldenianum. Sed unum eundemque esse codicem, demonstrat Witte l. c. p. 11 sq. Excerpsit nonnulla ex *Abbreviatione*, de qua infra dicam, Ger. Langbain, quae asservantur Oxoniae in bibliotheca Collegii B. Mariae Magdalenae. 92) Falso dixeram in Diariis Lipsiensibus Literariis MDCCCXXVIII, num. 42, T. I, col. 332 saec. XIII. Hinc patet, non esse scriptum a Guil. Malmesburiensi, quod iam monueram in Diariis illis l. c. Cf. Haubold l. c. p. CXXXV. et Car. de Savigny l. c. ed. II. Dicitur Guilelmus de vita decessisse anno MCXLII. Witte l. c. p. 23 „eum, inquit, per eundem, *Guilelmo uti videtur σύγχρονον, amanuensem scriptum esse arbitror.*" 93) Haubold l. c. p. CXXXV. Witte l. c. p. 13 sqq. 94) Witte l. c. p. 19 sq. 95) Veluti c. 25 C. Th. de Feriis (II, 8); c. 4 de Incestis nuptiis (III, 12). Vid. etiam novv. Maioriani tit. XI, not. sup. 96) Haubold l. c. p. CXXXVI. Witte l. c. p. 29. Infra nov. Valent. tit. VII, n. 1, not. *a* et tit. VIII, not. sup. 97) Epistola haec est: „*Nuncque quidquid de principibus Italiae et Romae potuimus invenire, curavimus non omittere. Congruum videtur leges Romanorum adponere: Non eas, quas Iustinianus fecit, esset enim hoc ingentis operis et laboris; sed eas, quas Theodosius minor, filius Arcadii, a temporibus Constantini usque ad suum, sub titulo uniuscuiusque imperatoris collegit. Ponantur ergo XVI. libri ab eo collecti, quarum sententiae plures explanantur, quaedam explanatione non egent. Divi Theodosii eiusdem novellarum liber I, Divi Valentiniani, filii Placidiae, liber I, Divi Martiani, orientalis imperatoris, liber I, Divi Anthemii et Leonis liber I, Divi Maiorani liber I, Divi Severi liber I. In quibus illud animadvertendum, quod quisque imperator suis legibus, quas promulgabat, nomen consortis apponebat: utpote Theodosius, imperator Constantinopolis, apposuit legibus suis nomen Valentiniani, quem imperatorem creaverat Romae. Sic et in ceteris. Sed quia quaedam sunt in legibus imperatorum obscura, ad plenum intellectum apposuimus libros Institutionum Gaii et Paulli Iurisconsultorum.*" Cf. Selden ad Fletam VII, 2. Witte l. c. p. 21 sq. Theodosii novellis haec praemissa sunt: „*Hucusque et Theodosius minor nepos maioris Theodosii ex filio Archadio leges omnium imperatorum a Constantino usque ad suum tempus abbreviavit. Nunc eiusdem Novellas ponemus quas Valentiniano tertio eiusdem nominis imperatori*

enim praeter Commonitorium et primum Codicis Theodosiani librum Codices Gregorianus atque Hermogenianus una cum Papiniani fragmento. Quae utrum consilio omissa sint, an iam in exemplo Breviarii defuerint, ex quo Seldeni liber originem ducit, disceptari potest, quia plane singularis est totius libri habitus. Sed ea iam in exemplo illo defuisse censeo; nam si quidem ante oculos librario fuissent, ratio non apparet, cur omissa sint, et numeri librorum Codicis Theodosiani ita mutati, ut secundus liber primus fieret et ultimus XV.[99]); quid quod ultima columna, quam vacare dixi, postremam Breviarii partem in exemplo illo defuisse demonstrat. Verum tot sunt Breviarii libri manu scripti, ut haec iactura parvi facienda sit, praesertim cum codex multa habeat, quae non sint in Breviario[100]). Etenim ut mittam constitutiones hic et illic interiectas[101]), inprimis liber XVI. Codicis Theodosiani et novellarum libri multis constitutionibus aucti sunt. Leges, quae ad librum XVI. accesserunt, eaedem sunt, quas in codicibus S. Germani CCCLXVI. et Philippsii MCCXLI. esse dixi[102]), sed alio ordine collocatae et cum interponerentur Sirmondi constitutiones, interdum novis rubricis distinctae[103]). Similiter novellae, quae accesserunt, quantitate et titulis omnino cum iis conveniunt[104]), quas Pithoeanus codex suppeditat, et ordine tantum ab eo discrepant, cum Theodosii et Valentiniani novellae digestae sint et inter imperatores[105]), a quibus datae videbantur, distributae, neque vero commixtae. Quae cum ita sint ab eo, qui hoc Breviarii exemplar composuit, duo diversi generis codices adhibitos esse arbitror, alterum Breviarii, a principio et in fine mutilum, sed instar Pithoeani multis novellis locupletatum, alterum iuris canonici *), S. Germani et Phillippsii codicibus similem, ex quo leges de rebus ecclesiae et religionis christianae augerentur emendarenturque. Magni pretii codicem esse, ex iis quae dixi cognoscitur, praesertim cum multi loci eius ope emendentur, alii expleantur[106]); verum etiam propter alia memorabilis est. Antecedit Codicem Theodosianum novella de Codicis Theodosiani auctoritate, quod praeter hunc in duobus tantum libris manu scriptis inveniri recordor; mutatus est ut novellarum, ita etiam constitutionum libri II. et XVI. Codicis Theodosiani ordo[107]); interdum rubricae, quas reliqui codices non habent, constitutionibus superscriptae sunt, aut quas habent, cum novis commutatae[108]); Gaii institutiones in duorum librorum breve compendium contractae sunt; nonnullae Maioriani novellae et complures sententiae Paulli mutilatae et quasi decurtatae[109]); contra vero multi loci magno iudicio et rara cum sermonis tum iuris romani peritia correcti *). Quis omnia illa fecerit, ignoro. Clericum aliquem fecisse, colligo ex labore, quem in librum XVI. Codicis Theodosiani impendit, Guilelmum Malmesburiensem clarissimus Witte[110]) suspicatur. Eo quidem faciunt prima epistolae verba[111]): „*Nuncque quidquid de principibus Italiae et Romae potuimus invenire, curavimus non omittere. Congruum videtur leges Romanorum adponere.*“ Guilelmus igitur, si modo ea scripsit, a se leges *adpositas* esse dicit, at vero Breviarium cum aliis veteris iuris libris compositum et leges partim correctas et mutatas, partim auctas et alio ordine collocatas esse non dicit. Quis vero Guilelmum, si quidem ipse his rebus operam navasset, studii atque laboris sui nullam mentionem fecisse opinetur? Quare

---

misit. *Quem et filium nominat, quia filius amitae suae erat. et eundem occiso Iohē tiranno imperatorem hesperie fecerat. et eidem filiam suam in matrimonium dederat. Cum quo XXV annis imperavit. cum autem iam XVIIIto regnasset XV cum patruo honorio. tribus eodem Iohanne tirannidem apud Ravennam post mortem Honorii tenente. Explicit argumentum*“; Novellis Valentiniani: „*Tres Valentiniani fuerunt imperatores. Primus qui Ioviano successit. Secundus eiusdem filius minor, qui primo beatum Ambrosium cogente Iustina matre persecutus posteaque per Theodosium minorem multum eum veneratus exsors baptismatis in Gallia decessit. Super quo lamentatio eiusdem Ambrosii extat. Tertius fuit Valentinianus de quo ante leges Theodosii dixi, cuius nunc leges ponentur multae, quas cum Theodosio, paucae quas cum Marciano tulit, qui theod. Constantinopoli successerat. Habuit autem sedem Ravennae sicut Honorius avunculus suus de qua urbe aut de Roma semper leges emittebat. Sicut Theodosius a Constantinopoli. ubi habitavit*“; Novellis Martiani: „*Defuncto Theodosio minore apud Constantinopolim imperavit pro eo Marcianus VII. annis imperante Valentiniano in Hesperiarum partibus. itemque VII annis eo occiso. Illius ergo Marciani istae sunt leges*“; Novellis Maioriani: „*Defuncto Marciano Constantinopoli successit Leo. Eius nutu apud Ravennam creatur Maiorianus imperator cuius hae sunt leges*“; Novellis Severi: „*Maioriano occiso suscepit regnum Ravennae Severus cuius unam ponemus legem, qua quaedam ex Maioriani legibus abrogantur*“; Novellis Anthemii: „*Mortuo apud urbem Romam Severo Anthemius* (per) *mittente Leone occidatale suscepit imperium. Eius hae leges sunt.*“ 98) Vid. Hauboldum et Wittium ll. cc. 99) Cf. C. Theod. mea ed. p. 1475, not. *a*. Ultimam Codicis Theodosii legem haec sequuntur: *Explicit Liber XV. Theodosii Minoris de Confirmatione Legum Antiquarum.* Obiici potest, in epistola Codici Theodosiano praemissa commemorari XVI eius libros. At vero haec hausta sunt ex c. de Codicis Theod. Auctoritate, quae subsequitur. 100) Vid. quae ap. Hauboldum l. c. p. XCI. et CXXXVI. ex schedis meis proferuntur. Witte l. c. p. 27—30. 101) Vid. c. 1, 2 C. Th. de Dilationibus (II, 7), c. 1 de Incestis nuptiis (III, 12). 102) Cf. Dissertatio mea de Constitutionibus a Sirmondo editis p. 6, not. *s*; p. 7, not. *t*. 103) Cf. quae dixi in editione mea C. Th. ad tit. de Episcopis (XVI, 2), not. sup. et ad tit. de Haeret. (XVI, 5), not. sup. 104) Extrema N. 1 et prima N. 2 Th. pars tit. X. de Postulando, quae in Pithoei cod. deest, suppletur cod. 6. Sed Pithoei codicem mutilum esse, ad tit. cit. demonstravi, quare neque hic codices illi inter se differunt. 105) Vid. infr. tabulam IV. *) Similiter sensit Witte l. c. p. 28. 106) Vid. quae ap. Haubold. l. c. p. CLII. et CLIII. ex meis schedis allata sunt et Nov. Valent. tit. XXXIII. de Praediis pistor. et not. 104. Nov. Severi tit. I, not. *f*, Nov. Anthemii tit. I, not. *u*. 107) Vid. not. 100 et 103; editionem meam C. Th. lib. II, tit. 2, not. sup. Witte l. c. p. 24 sq. 108) Vid. Nov. de Theodosiani C. Auctoritate, not. *i*. 109) Witte l. c. p. 31 sq. Particula Legis Romanae Visigothorum a me ann. MDCCCXXXVIII edita, p. 17 et 19. *) Inprimis in lib. II. et XVI., etiam in novellis, ubi codex Seldeni cum Ottoboniano saepe convenit. Inter al. cf. Witte l. c. p. 26. 110) l. c. p. 26, 28. Contra p. 22 *Anianeum*, inquit, *opus non quidem a Malmesburiensi contractum imo passim ex genuinis fontibus suppletum — esse arbitror.* 111) Vid.

iam ante Guilelmum ab homine ignoto, clerico videtur, hunc legum codicem congestum [112]) et a Guilelmo *abbreviationi de gestis imperatorum adpositum* esse arbitror. Seldenum et Gothofredum hoc codice usos esse notum est [113]). Gothofredum autem non ipsum inspexisse codicem, sed diversas scripturas, quas Langbainius collegisset, a Seldeno accepisse, Witte suspicatur [114]). Postea liber iacuit intactus, usque dum anno huius saeculi XXI. a Wittio et sexennio post a me examinatus et cum editis libris collatus est.

Codicem Parisiensem MMMMCCCCVI. ex diversorum codicum fragmentis compositum esse Hauboldus ex literis meis exposuit [115]). Huc pertinent octo folia [116]) (LX — LXVII), quae quaternionem XIII. efficiunt et Maioriani imperatoris novellas, quas Cuiacius anno MDLXVI. edidit, comprehendunt a verbis *noluerit maritum et suam deserens* interpretationis tit. VII. (apud Cuiacium et in Breviario tit. I.) de Curialibus [117]) usque ad vv. *alendis et locuple* §. 6 tit. VI. (apud Cuiacium tit. VIII.) de Sanctimonialibus [118]). Ea etsi in ultima pagina P. Pithoei nomen habent, ex Reg. Paris. Supplem. Lat. DCCLXXIX. exempta esse, infra exponam. Agam igitur de hoc codice, cum quae de eo dicenda sunt, ad illa quoque octo folia pertineant. Olim fuit ecclesiae Bellovacensis; id docent verba primi folii: *Ce livre manuscrit apartient à la Bibliothèque du chapitre de la cathédrale de Beauvais*; postea transiit in bibliothecam *Gayi* Lugdunensis [119]), inde in Regiam Parisiensem, ubi nunc Supp. Lat. DCCLXXIX. est. Emptus est [120]) a praefectis huius bibliothecae ultimo anni MDCCCXXXIII. mense, cum libri Gayi, qui de vita decesserat, publice venderentur. Simulac mihi nuntiatum esset, codicem Parisios pervenisse, id maxime studui, ut scirem, qui codicis habitus esset, quae eius ab editis libris diversitas. Illud impetravi [121]) a Carolo Eduardo Zachariae, Heidelbergensi professore iuris celeberrimo, hoc a doctissimo Millero [122]), librorum manu scriptorum, qui in Regia bibliotheca Parisiensi asservantur, custode. Postea ipse examinavi novellas Maioriani anno huius saeculi XXXVII. *) Tegumentum codicis recens est et aureis ornamentis decoratum. In tergo eius haec sunt: *Liber Legum Alarici Regis M.* 5. *In Membranis*, quae quam bibliothecam significent nescio. Regia Bibliotheca indicatur in charta, quae a bibliopega codici praefixa et inscripta est R. B. No. 1704 } 1834. Constat codex ex CLXIV membranis quadruplicatis, sive XXI quaternionibus et quattuor foliis, deest enim XIII. quaternio. Lineae graphio ductae sunt XXV in quaque pagina. Inest Breviarium Alarici, idque integrum et ultimis saeculi IX. lustris in Gallia scriptum. Literae minusculae sunt; at rubra et formulas solennes, quibus libri terminantur, librarius uncialibus sive maioribus literis expressit, et rubra minio pinxit; postea alia manus glossas inter versus et in margine priorum potissimum foliorum adiecit. Ultima pagina vacat. De compendiis, orthographia, interpunctione nihil est quod addam; conveniunt enim cum iis codicibus, qui eodem tempore, eodem loco scripti sunt. Constitutionum et novellarum verba plerumque desunt, at in Paulli sententiis raro aliquid desideratur. Maioriani novellae auctae sunt. Commonitorium adest. Suos quemque librum capitum index antecedit, ut apud Sichardum. Titulis Codicis Gregoriani numeri librorum, ubi fuerunt, adiecti sunt. Post formulam: *Explicit Liber Iuredicus Ex Diversorum Sententiis Elucidatus Feliciter*, qua *Papiniani* fragmentum terminatur, recentior manus annotavit §. 1 tit. X. Collationis Mosaicarum et Romanarum Legum. Dixi supra, avulsum esse quaternionem illum, qui cum codice MMMMCCCCVI. compactus sit. Res ita se habet. Ille quaternio numero XIII. distinctus est, at vero XIII. quaternio desideratur in codice DCCLXXIX.; praeterea idem quaternio orditur a verbis interpretationis *noluerit maritum et suam deserens*, eodem igitur loco, quo in codicis illius quaternione XII. interpretationis verba *si civitatis suae curialem accipere* abrupta sunt; contra quaternionis XIV. eiusdem codicis prima verba *tendis filiis sollicita pietate* arcte cohaerent cum ultimis quaternionis XIII. verbis *alendis et locuple* [123]). Accedit scripturae, versuum in quaque pagina aequalitas; quid quod glossae, quas quaternio XIII. habet, literarum ductu cum glossis codicis DCCLXXIX. omnino concinunt. Cuiacium ex hoc codice Maioriani Novellas edidisse arbitror. Etenim se novellas Maioriani ab Ant. Loisello accepisse testatur *). Bellovacensis erat Loisellus, Bellovaci olim codex Gayi. Praeterea huius codicis cum prima editione admirabilis est convenientia scripturae **). Quis autem quaternionem XIII. a codice avulserit,

---

not. 97. 112) Vid. Diaria Lipsiensia literaria l. c. Falso ibi dixi, codicem Guilelmi Malm. fuisse. 113) Witte l. c. p. 33 — 36. 114) l. c. p. 37. Negligenter vero Langbainium rem egisse affirmat. 115) In *Promuls. I. Praetermissorum in primis ad Breviarium Alaricianum pertinentium e codicibus a Gustavo Haenelio, Professore Lipsiensi, novissime Collatis. Lipsiae* 1822. 4. p. 9 — 12 (Opusc. Acad. T. II, p. 906 — 913). Praefatio mea Codicis Theodosiani p. V. 116) Falso Hauboldus l. c. septem esse dicit. 117) Etiam in cod. est *tit. I.* Breviarii Alariciani. Vid. interpr. tit. cit., not. *p*. 118) Vid. tit. cit. §. 6, not. *c*. 119) *Catalogue du Cabinet de Feu M. Gay. Lyon et Paris*, 1833. 8. (vendit. est publice mens. Decembr. inde a II. eius die) p. 10, n. 86: „*Incipit Liber Legum Auctoritas Alarici Regis. In hoc corpore continentur leges sive species iuris de Theodosiano vel diversis libris edictae vel sicut praeceptum est explanari anno XXX regni Alarici ordinante viro inlustri Gotarico comite feliciter. In fol. forme carrée v. f. dent. Ms. sur Parchemin de la fin du VIII. siècle.*" Praeterea vid. Pertz., Archiv., T. VIII, p. 309. 120) Emptus esse dicitur DCC — DCCC numis gallicis. 121) Ipsis Kal. Aug. 1834. 122) *Prid. Non. Mart.* 1835. *) Quo sumptibus Regiae Berolinensis Bibliothecae pretiosissimos illos libros iuris manuscriptos emi, qui in Catalogo Bibliothecae Rosniensis (Catalogue de la riche bibliothèque de Rosny. Paris [1837] 8.) numeros habent 2384 — 2387, 2391 — 2395. 123) Vid. not. 117 et 118. *) In Epistola ad Redingerum Codici Theodosiano anno MDLXVI. praemissa, cum quo novv. Maioriani tit. I — VI. primus edidit. **) Inter al. nov. Maior. tit. I, not. *p*, *q*; tit. II. pr., not. *g*, *s*; §. 2, not. *r*, *x*, *a*, *c*, *g*; §. 3, not. *i*; §. 5, not. *p*; §. 6, not. *u*;

incertum est. Dicerem Loisellum eumque solum quaternionem, non totum codicem cum Cuiacio communicasse. Sed cum Cuiacius ultimam quoque partem novellae de Sanctimonialibus una cum reliquis ediderit, non dubito, quin Ant. Loisellus Bellovaco totum codicem Cuiacio transmiserit, Cuiacius ex eo novellas Maioriani ediderit [124]), hac vero occasione quaternio XIII. exciderit. Hunc P. Pithoeus, ad quem complures libri manu scripti ex bibliotheca Cuiacii pervenisse constat, acquisivit cumque aliis aliorum codicum fragmentis in unum volumen congessit. Id hoc tempore Reg. Parisiense MMMMCCCCVI. est.

Codex Kelleri, viri illustris, olim Meermani DC [124a]), antea Claromontanus, constat ex XXXIV quaternionibus et tribus insuper foliis. Foliorum autem non ultra CCLXIX supersunt. Sex igitur desunt. Nam tres quaterniones, II, XVI, alius, cuius numerum non recordor, folia amiserunt, et singuli quidem bina; neque vero libri, qui insunt in codice, iacturam fecerunt. Membranae grassae et gilvae sunt; per singulas paginas librarius XXIV versus graphio duxit, eosque duabus lineis inclusit, quae ab utraque parte diriguntur, sed ambitum versuum non excedunt. Continet codex fol. 1—CCVI^{a}. Breviarium Alarici una cum Commonitorio; fol. CCVI^{b}. Leges Salicas; fol. CCXXVI. Formulas a Sirmondo editas; fol. CCLI. Capitula Isidori de Legibus; fol. CCLVIII. Regulas ecclesiasticas SS. Apostolorum; fol. CCLX. Canones Concilii Nicaeni aliorumque conciliorum; fol. CCLXVII^{b}. Epistolam Attici Epi Constantinopolitani; fol. CCLXIX^{a}. in extrema pagina glossarii alicuius particulam. Omnia saeculo IX. in Gallia scripta sunt literis minusculis, nisi quod uncialibus et plerumque minio [125]) distinguuntur tituli, sigla *IMP*, *INT* et prima quaeque constitutionum, interpretationum et sententiarum Paulli litera. Compendia cum tempore et loco, quo codex scriptus est, concinunt, neque crebra sunt neque insolita. Idem dicendum est de orthographia. Interpunctionum duo signa inveni, punctum et alterum, quod semicolon appellare solemus, illud sine certa ratione, sed supra lineas adhibitum, hoc positum in fine legum, interpretationum et sententiarum. Verba hic et illic notis tironianis, quae dicuntur, expressa sunt et sine lineola discerpta in extremis versibus. Inscriptiones et subscriptiones librarius a reliquis legum verbis et minoribus literis et spatio interiecto distinxit, totumque codicem magna industria scripsit. Quod ad Breviarium attinet, id memorabile est, titulorum indices, qui singulos libros antecedunt, partim *Explanationibus* auctos esse. Cum absint Codices Gregorianus atque Hermogenianus una cum Papiniani fragmento, et Lex Salica Paulum subsequatur, codicem, ex quo hic descendit, mutilum fuisse arbitror. In Codice Theodosiano ab initio inscriptio et textus saepe desunt, paullo post totae leges praeter interpretationem [126]), in reliquis vero libris et in novellis*) solius textus verba; Paullus denique multas sententias habet, quae in aliis eiusdem generis codicibus desiderantur [127]). Magni vero habendus est codex propter sex illas novellas Maioriani, quas Visigothi reiecerunt et Cuiacius anno MDLXVI. primus edidit. Itaque eum accurate examinavi anno huius saeculi XXV., quo mihi Kellerus usum eius humanissime concessit. Postea a viro consultissimo impetravi, ut librum XVI. Codicis Theodosiani et novellas denuo per Escherum, doctissimum eius discipulum et Tullianae iurisprudentiae sagacissimum interpretem, in meam utilitatem conferri curaret.

Iam de ultimo codice, Berolinensem dico, exponendum est. Fortuito audivi anno MDCCCXXXI., Stenzelium professorem Vratislaviensem codicem Breviarii possidere ignotum. Petii igitur literis a viro clarissimo, ut si commodo eius fieri posset, codicem illum aut mecum communicaret aut mihi venderet mihique quae historiam eius illustrarent, scriberet. Respondit vir humanissimus prid. Id. Febr. sequentis anni, se codicem Breviarii ab Ernesto, bibliopola Vratislaviensi, qui eum ex clerici alicuius Vratislaviensis ante aliquot annos defuncti libris constituta auctione comparasset, emisse quidem, sed iam vendidisse Regiae Bibliothecae Berolinensi*). Quae simulac comperissem, adii beatum Wilckium, illustrem illius bibliothecae praefectum, ut mihi codicem commodaret. Anno superiore denuo eo indigebam. Neque frustra hac de causa rogavi Pertzium, perillustrem Wilckii in administranda Regia Berolinensi Bibliotheca successorem. Domum mihi misit

---

tit. III, not. *f, l*; tit. IV. pr., not. *g*; tit. V. pr., not. *h*; §. 2, not. *u, a, d, g* etc.; tit. VI. pr., not. *p, b*; §. 1, not. *n*; §. 3, not. *y, e*; §. 5, not. *f, q*; §. 8, not. *p*; §. 10, not. *r*; §. 12, not. *r, t, v*. 124) Novellarum Maioriani Cuiacius primus edidit tit. I—VI. (ap. Cuiacium III—VIII.), quibus adiecit rubrum tituli de Adulteriis ex Pithoei indice. 124a) In *Catalogo Bibliothecae Meerman*. T. IV, p. 103, n. 600 ita describitur: „*Theodosiani Constitutiones, quarum initio legitur: liber legum autoritas Alarici Regis; deinde: in hoc corpore continentur leges, sive species iuris de Theodosiano, vel diversis libris electae, vel sicut praeceptum est explanari anno XXI regnante Alarici ordinante vir inluster Gotharico comite feliciter explicit; et ad calcem habetur: haec lex interpretationem non eget. Theodosiani constitutionum explicit liber XVI. Novellae Imper. Theodosii, Valentiniani, Marciani, Maioriani et Severi. — Institutionum Gaii liber I. — Ex Iulii Pauli receptarum sententiarum corpore libri V — Lex Salica* (*lectiones plurimas diversas continens non contemnendas*) *— Formulae quae vulgo dicuntur Sirmondianae — Isidori iunioris de legibus fragmentum. Regulae ecclesiasticae S. S. Apostolorum prolatae per Clementem Romanae ecclesiae Pontificem, in I. articulos distributae — XX canones Nicaeni Concilii, cum aliorum conciliorum canonibus. Exemplar epistolae formatae iuxta concilii Nicaeni decretum. In membr. saec. IX. fol.* 308. *cor. russ.* Haubold l. c. T. II, p. CXXVII. 125) Praeterea in Paullo saepe minio picta est formula *Intp. non eget*. Quinque illi primae paginae versus, qui continent vv. *In Xpi Nomine Incipit Lib. Legū Auctoritas Alarici Regis Utilitatis Populi Propitia*, vicissim atro colore et minio picti sunt, omnes vero literae maiores et lapidariae sunt. 126) Cf. inter al. liber secundus. *) Si cuius tituli duae novellae sunt, in secunda etiam subscriptio deest. 127) Falso Hauboldus l. c.: „*fere solas quidem interpretationes continet.*" Leges atque sententiae, quibus formula *Interpretatione non eget* addita est, in omnibus fere Breviarii libris mss. integrae supersunt. *) Pertz, Archiv T. VIII, p. 836.

codicem. Tectus est corio russo et in tergo tegumenti notatus numero bibliothecae Berolinensis: *Breviarium* | *Alarici* | *MS. lat.* | *quart.* 150. | Quid complecteretur, iam saeculo XV. aliquis in membrana post tegumentum addita exposuit [128]); ibi etiam bibliothecae, in qua olim fuit, mentio fit verbis *Sācti Lubentii in dei.. ēo* | *Treverorum dioces.* In aversa illius membranae pagina impressum est scutum Regiae Bibliothecae Berolinensis iterumque scriptum *Iste liber Scī Lubentii est*; reliquae res, quas pagina illa continet, nullius momenti sunt [129]). Praeterea charta agglutinata est, in qua de codice cel. Bienek nuper exposuit. Quod ad codicem ipsum attinet, in superiore margine primae paginae haec sunt annotata: ad sinistram: *Cat. Acc. Ms torum*, subiecto numero 237; in medio vero margine a vetere manu *Antiquissīē leges* et ad dextram horum verborum recentissimo tempore *ms. lat. quart.* 150, scilicet Regiae Bibliothecae Berolinensis. Infra ea aliquis, saeculo XVI. videtur, addidit: *Antiquissime Leges Theodosiani et Valentīni iunctiu*) addi cionibus* | *romanorum doctorum.* Denique praemissa formula *In Xpi Nomine* | *Incpī Liber* | *Legum auctori* | *Tas Alarici Regis*, quae literis maioribus et vicissim minio et atramento picta est, incipit Commonitorium, Breviarium igitur Alarici, quod totum codicem, ultima membrana excepta, implet. Constat is ex CLXXXVII [130]) membranis quadruplicatis, iisque maximam partem crassis et rigidis. Quaternionum numeri plerique perierunt [131]). Praeterea undecim membranae ablatae sunt [132]), neque vero Breviarium ipsum iacturam aliquam fecit. Scriptus est codex saeculo X. in Gallia, eodem ductu literarum, eodem nitore atque Kelleri codex [133]), quocum et aliis rebus convenit: compendiis et mendis scripturae, orthographia, interpunctionibus, indice titulorum eorumque explanatione, notis tironianis, forma legum et novellarum, sententiis denique Paulli, quare quae de illo dixi, hunc quoque spectant; quid quod duarum fere paginarum spatio post Martiani leges relicto, easdem Maioriani novellas habet, quibus ille insignis est *). Paucis tantum rebus ab eo discrepat. Paullum enim sequitur Codex Gregorianus, sed desunt multae sententiae legum. In aversae folii penultimi paginae margine Codicis Hermogeniani interpretatio addita est [134]) una cum Papiniani fragmento in brevem summam contracto; praeterea constitutionibus priorum Codicis Theodosiani librorum breves quaedam summae adiectae sunt, menda denique ut tolleret, diligens quidam homo hic et illic operam dedit. Ultimam membranam explet particula alicuius instrumenti, quod pervetustum est et memorabile propter nomina, quae adscripta sunt [135]). Reliqua recenti tempore ibi addita sunt, nec digna videntur, quae enarrentur.

Expositis codicibus, de editionibus dicendum est. Et Petrus Aegidius quidem anno MDXVII. novellas, quas Visigothi selegerant, primus eodem modo edidit [136]), quo Codicem Theodosianum divulgaverat, in breve

---

128) „*Incipit liber legū et auctas alarici regis* | *leges Theodosiani Lib. XVI* | *Liber novellarum Divi Theudorii* | *Valentiniani, marciani, maioriani, Severi* | *Gay pauli seniarum V.* |" 129) V. g. conversis literis *In X. nīē inc. lib. legū auctas alarici regis Lib. hic.* Lusorii quoque versus ibi exstant: *Nisallor tres habuit elia dentes* | *Abstuli una tussis duos et una duos* | *Terna tussis non habet quid tollere possit* | *Iam potest omnes secura tussire diebus.* Calami experiendi caussa nonnulla verba videntur scripta esse, v. g. *Ā*, subditis literis *RV*, *sapara*, *tafa*, *degat*, *et lentis edulio.* *) Nescio utrum sic an *Valenī cum multis* scriptum sit. 130) In codice numerantur CLXXXX membranae, errore; transiit enim is, qui eas numeravit, a numero CIII. ad CVI., omissis duobus numeris CIV et CV; praeterea deducenda est ultima membrana, quae non pertinet ad Breviarium ipsum, sed postea adiecta est. Numeri a sec. man. scripti sunt. 131) Eos inveni: fol. 62 *VIII*, fol. 70 *VIIII*, fol. 78 *Q̄.X*, fol. 86 *XI*, fol. 100 *XIII*, fol. 116 *XV*, fol. 132 *XVII*, fol. 160 *XXI*, fol. 167 *XXII*, fol. 175 *XXIII.* 132) Ante fol. 62 duae membranae exciderint necesse est; itidem duae post fol. 86; denique quattuor post fol. 132, una quaternionis *XXII.* 133) Quaterniones X — XIII. alium librarium produnt, nam literae minores sunt et festinanter scriptae; nihilosecius nitore non carent. In postremis quoque foliis 188 (186) et 189 (187) minutis literis scriptum est. Similiter in aliis locis aliud scripturae genus est. *) Post fol. 100 (98) — fol. 113 (111). 134) Memorabile est, scriptum esse: *Incipiunt capitula libri I. ermogeniani.* 135) *Rik....*(?)| ... *Erinfrid.* | *bert. Giselbret.* | *ric. Regenhere* | *bere. Eberhart.* | *olt. Wolfhart.* | *t. Embrico.* | *Giselbret.* ‖ in altera columna ‖ *Richuuin. Poppo.* | *Werenoic. Ruozelin.* | *Heinrich.* | *Aensfrit. Here* | *man. Friderich.* | *Udelbret.* | *Guntram.* | (In proximis duobus versibus nomina erasa sunt.) *Ruodolf.* | *Regenbolt.* | | *Eberhart* ‖ in tertia columna ‖ *Ad titulū* | *Regenbr ...* | *Ad titulū* | *Norhtbret* | *Acdelger* | *Ad titulu sc.* | versus erasus est, paullo infra *Presbrī ordi* | *Ebdom* | *Bezelin. Ebc* | *Lubentii. Here* | A latere tertiae et primae columnae versus truncatos esse patet. Infima membranae pars videtur deesse. 136) Post Codicem Theodosianum fol. XXI [a]. med. usque ad med. fol. XXVI [a]. libri, quem in Praefatione Codicis Theodosiani pag. XI, not. 61 nominavi. Quod primam Codicis Theodosiani editionem Aegidio deberi dixi, vituperavit Hugo (*Göttingische gelehrte Anzeigen.* 62. Stück. den 18. April 1842. p. 619 flg.). Diversos esse, ait, libros Aegidii et Sichardi; illo epitomen compendii, in quod Codex Theodosianus a Visigothis contractus est, contineri, hoc compendium ipsum. At vero Codicem Theodosianum utroque libro contineri, negari nequit; quae sit forma eius non refert. Id quidem constat, ex Aegidii libro primum innotuisse ambitum Codicis, quatenus a Visigothis servatus sit, sententias constitutionum, numerum librorum. Quid quod Aegidius hic et illic plura habet quam Sichardus. Idem videtur sentire Kämmerer, qui dissertationi suae ita inscripserit: *Beschreibung der ältesten Ausgabe der Alaricischen Gesetzsammlung.* Cum de Hugone mentio inciderit, facere non possum, ut reliqua, quae in Codicis Theodosiani editione vituperarit vir perillustris, non defendam. Verum quidem est, singulos versus, qui in fronte ed. Aegidianae essent, lineolis me non divisisse. Sed in caussa est apographum meum exempli Basileensis, quod a Kämmereri editione differt. Ne quid falsi igitur ponerem, rem levem et ne commemoratione quidem dignam omisi. Ubi ad Tilianam editionem paginam 240 et 230 Historiae Literariae Hugonis nominavi, illum numerum falsum esse dicit; verum illo loco haec scripsit: „*wie der Titel sagt, der fast eben so* ungeschickt ist, wie der von *Dutillets Theodosianus Codex.*" Denique mihi opprobrio facit, quod non dixerim, deesse in fronte nonnullorum secundae Cuiacianae editionis exemplorum verba *curante Cuiacio* et obducta esse in aliis papyro verba in margine p. 73 adscripta. Quaeso

igitur compendium omissis inscriptionibus et subscriptionibus contractas. Nihilosecius auctae sunt. Etenim novellas Maioriani eiusdem imperatoris sex illi tituli novellarum una cum summa tit. VI. de Sanctimonialibus subsequuntur, quos in codicibus 7—10 asservari dixi [137]). Quo codice usus sit Aegidius, incertum est, cum omnes codices, in quibus compendium illud reperi, iisdem novellis locupletati sint. Neque Ioannes Sichardus, qui anno MDXXVIII. novellas una cum Codice Theodosiano fol. LXXXV—CXX. divulgavit [138]), consilium, quod in edendo Codice ceperat, ullo modo mutavit. Novellas igitur integras earumque interpretationes edidit, praetermisit autem titulos Maioriani, quos apud Aegidium esse dixi. Similiter novellam de Theodosiani Codicis Auctoritate, quam Codici Theodosiano praefixerat, omisit, quare tituli novellarum Theodosii uno numero differunt ab eo, qui in Breviarii Alariciani codicibus esse solet. Contra interpretationi novellae Valentiniani de Homicidio Casu Facto titulum Legis Romanae Burgundionum *de Homicidio Voluntario*, quasi altera interpretatio esset, adiecit, codicem secutus, quem adhibuit. Lacunas stellulis non solum diligenter indicavit, verum etiam in margine saepe explevit. Eodem loco, quae emendaret, proposuit, aut breves glossas exhibuit [139]) et nonnunquam iuris locos nominavit [140]). Codices, quibus usus sit, enumeravi in Praefatione Codicis Theodosiani [141]); Moguntinensis potissimum sive Morpacensis apographum, quod Basileensi libro manu scripto continetur, eum adhibuisse, cum ex lacunis perspicitur, quae eaedem apud Sichardum sunt, atque in Basileensi libro [142]), tum ex titulo illo Legis Romanae Burgundionum, qui, ut a Sichardo editus est, in solo Basileensi codice superest [143]). Praeterea ex Argentinensi nunc Bernensi codice nonnulla hausit, quae in reliquis codicibus non reperiuntur [144]); ubi scriptura nullo codice confirmatur, Morpacensi videtur usus esse [145]).

Proxima editio pag. DXXVI—DXCVI. voluminis eius complet, in quod Iacobus Cuiacius a. p. C. n. MDLXVI. fontes iuris anteiustinianei, quatenus tunc noti erant, congessit [146]). Composuit eam ex novellis, quas Sichardus divulgaverat, et ipse aut in codicibus invenerat, aut a P. Pithoeo et Loisello acceperat [147]). Locupletatas esse novellas apparet; accesserunt enim ad novellas Theodosii sex novae totidem titulorum, XII—XVII., ad Valentiniani novellas tres tituli sive novellae, XIII—XV. [148]), sex, quarum tituli iam per Petrum Aegidium innotuerant, ad Maioriani novellas, una Severi; praeterea Theodosii, Valentiniani et Severi novellas index sequitur eorum titulorum, quorum novellae a Cuiacio *desiderabantur*, et Theodosii quidem sedecim, Valentiniani quattuordecim, Maioriani una, Anthemii denique tres. Commiscuit igitur Cuiacius Breviarii novellas cum aliis. Interpretationem retinuit et pleraque scripturas Sichardi, nisi quod interdum lacunas explevit, menda sustulit, aut in margine foliorum coniecturis et codicum ope emendare studuit. Novellas, quas primus edidit, raro in margine correxit; constitutionem de Theodosiani Codicis Auctoritate ad novellas Theodosii revocavit, iisque praeposuit. In Breviarii igitur novellas aliquam curam impendit, nullam fere in reliquas, immo nonnullas menda et lacunae, quae asteriscis descriptae sunt, deformant. Videtur enim novem illas et Severi novellam ex

---

vir illustris legat praefationis meae pag. XIV, not. 83. 137) Eum, qui compendium ab Aegidio divulgatum conscripserit, non uno, sed pluribus codicibus usum esse, apparet ex clausula novellis Maioriani adiecta. Cf. Nov. Maioriani tit. VI. de Sanctimon. in f., not. y. 138) Vid. Praefationem Codicis Theodosiani p. XI, not. 62. Novellae a Sichardo hoc ordine editae sunt: *Theodosii* fol. 85—94 [a]; *Valentiniani* fol. 94 [b]—109; *Martiani* fol. 110—115 [a]; *Maioriani* fol. 115 [b]—119; *Severi* fol. 120. Index titulorum singulis libris praemissus est. Hic et illic falsi sunt numeri foliorum et paginarum, ex quattuor enim foliis, quae 104 sequuntur, octo paginae (105—112) factae sunt et ex duobus, quae 116 sequuntur, quattuor paginae (117—120), quibus reductis ad folia, sex numeri a numero 120 deducendi sunt. Praeterea positi sunt numeri 104 et 105, ubi 114 et 115 ponendi erant, et 103 pro 102 et 57 pro 87. 139) Inter alia vid. tit. III. Nov. Th. de Iudaeis, tit. XVI. Nov. Th. de Testamentis, tit. XXII. Nov. Th. de Bonis decur. nov. 1. 140) Vid. int. al. interpr. tit. XIV. Nov. Th. de Paternis. 141) Pag. XXVI. Ibi simul caussam indicavi, cur lateat Aegidii codex. 142) Cf. inter al. Nov. Th. tit. XIII. Contra sententias, not. s; tit. XVI. de Testamentis §. 1, not. x; tit. XXII. de Bonis dec. nov. 2, §. 2, not. e, §. 8, not. l. 143) Cf. not. ult. ad interpret. tit. XIX. Nov. Valent. de Homicidiis. Principium tituli deest; reliqua valde differunt. Sunt etiam scripturae, quas codex Basileensis (23) et Sichardus soli communes habent, veluti Nov. Th. tit. XXII. cit. nov. 2, §. 16, not. r. Ceterum tit. de Homicidiis est etiam in codd. Paris. 4413 et 4414 et in Montispes. 136. Sed in his concinit cum L. R. Burg. et scriptura tantum ab ea discrepat. 144) Nov. Valent. tit. XXVI. de Praescr. XXX ann., princ. not. b. 145) V. g. in subscriptione Nov. Th. tit. II. de Confirm. Leg. Novv. Th. Cf. praeterea Nov. Maioriani tit. VII. §. 16, not. f. 146) Cf. Praefatio Codicis Theodosiani p. XIII, not. 76. Hugo, *Index Editionum Fontium Corporis Iuris Civilis* l. c. p. 148 sq. Comprehendunt Novellae Theodosii pag. 526—549; Valentiniani pag. 550—573; Martiani pag. 574—580; Maioriani pag. 581—594 med.; Severi pag. 594 med. et 595; index titulorum Anthemii quattuor versus pag. 596. 147) Ipse in epistola ad Redingerum volumini praemissa haec scribit: „*adiunctis veluti comitibus* (sc. Codicis Theodosiani) *eiusdem Theodosii Novellis et Valentiniani, Martiani, Maioriani, Severi — Novellarum, quae desunt notitiam, contulit ultrò Petrus Pitheus — Novellas Maioriani, Antonio Loisello debemus doctissimo et suavissimo viro, et summi erga me officii summaeque humanitatis.*" Cf. supra not. 61. 148) Adiecit enim Novellis Theodosii Nov. Th. tit. XII. de Repudiis (ap. Cui. tit. XII.); Nov. Val. tit. VIII. de Invasoribus nov. 2 (ap. Cui. tit. XIII.); Nov. Val. tit. XVI. de Episc. ord. (ap. Cui. tit. XIV.); Nov. Th. tit. XXIV. de Ambitu (ap. Cui. tit. XV.); Nov. Th. tit. XXV. de Metatis (ap. Cui. tit. XVI.); Nov. Th. tit. XXVI. de Relevatis (ap. Cui. tit. XVII.); Novellis Valentiniani adiecit Nov. Val. tit. XXV. de Confirm. L. Nov. D. Theodosii A. (ap. Cui. tit. XIII.); Nov. Val. tit. XXVII. de Princip. ag. in reb. (ap. Cui. tit. XIV.); Nov. Val. tit. XXXV. de Suariis (ap. Cui. tit. XV.). Fateor me non satis intelligere Hugonis vv. l. c. p. 148 sq.: „*Novellas Theodosii habet XVII, Valentiniani XV, tres enim ultimae,* quas et in editione anni 1586 et in Ritteriana frustra quaesiveris *eaedem sunt quas hae editiones Theodosio ut 35, 37, et 39 tribuunt.*"

membranis male scriptis et partim laceratis petiisse Quod Valentiniani novellas inter Theodosianas recepit [149]), id negligenter fecit, at quod in indice titulorum Theodosii posuit titulos novellarum Valentiniani [150]) et in indice titulorum Valentiniani titulos novellarum Theodosii [151]), id errore, non culpa commisit, cum indicem quidem titulorum a Pithoeo accepisset, Novellas eorum non item. Quibus codicibus usus sit ad augendas emendandasque novellas, non dixit in epistola ad Redingerum *). Quare ignoratur etiam, ex quo codice novem illas Theodosii et Valentiniani novellas prompserit. Diversus enim fuit a codicibus Parisiensi MMMMCCCCXII. et Vaticano MXXIII., non quod novellae, quas dixi, apud Cuiacium inter Theodosium et Valentinianum divisae sunt, sed quia lacunas et diversas scripturas habent, quae a codicibus istis absunt; contra Cuiacius ne in indice quidem novellas Maximi nominat, quas hi commemorant. Num in eodem codice invenerit novellam Severi de Corporatis et numeros illos quinque librorum, quos exhibet, aut ex eo in Breviarii novellis nonnullas memorabiles scripturas hauserit [152]), incertum est, cum codex ille lateat, nec alium viderim, in quo harum rerum aliquid esset. Novellas Maioriani ex Reg. Parisiensi codice Suppl. Lat. DCCLXXIX sumptas esse, demonstravi [153]). Quod ad indices *titulorum et novellarum, quae desiderantur,* attinet, Cuiacius quidem P. Pithoeum harum novellarum *notitiam ultro contulisse* fatetur, tamen quia tituli novellarum Theodosii et Valentiniani, ut in Seldeniano codice [154]), inter hos imperatores distributi sunt, olim inductus sum, ut Pithoeum ex alio codice, quam ex eo, cuius apographum Reg. Parisiensis MMMMCCCCXX. est, indices illos descripsisse opinarer. Postea perspexi, ultimum novellarum Theodosii titulum in indice codicis Parisiensis XXXIII. esse, primum autem novellarum Valentiniani XXXIV. Modo igitur inter se coniungerentur tituli Theodosii et Valentiniani, quos Cuiacius discerpserit, utriusque indicis et Cuiaciani et Parisiensis ordinem inter se convenire, nisi quod Cuiacius ab indice suo novem illos titulos excluserit, quos tunc primus edidit [155]). Etenim titulo XXXIV. in codice Parisiensi addita sunt verba *D. Valentiniani.* Eadem in vetere quoque exemplari exstitisse, quo usus sit Pithoeus, cum indicem in Cuiacii usum transscriberet, demonstrat codex Fuldensis, ubi eodem loco sunt. Moverunt autem Cuiacium, ut a titulo XXXIV. novellas Valentiniani inchoari putaret, indicem igitur titulorum in duas partes divideret, eosque, qui titulum XXXIV. antecederent, Theodosio tribueret, reliquos Valentiniano. Verum ex vetere illo codice, non ex Parisiensi eius apographo Cuiacium indicem titulorum a Pithoeo accepisse, cognoscitur ex nonnullis locis, ubi Cuiacii index cum Parisiensi discrepat *).

Novellas, quas Cuiacius desiderari eo loco dixerat, ubi indices earum exhibuerat, Petrus Pithoeus anno MDLXXI. primus divulgavit [156]). Et quamquam ordinem, quo in codice dispositae erant, omnino non sibi probari fassus est [157]), tamen eum retinuit, neque, quae Theodosii novellae essent, quae Valentiniani, discrevit, neve aliter quam promiscue in superiore margine paginarum inscripsit *Theod. Et Valent.* | *Nov. Constitutiones.* Sed cum nihil edere vellet nisi incognitas leges, quicquid iam ex Breviario innotuerat, aut integrum a Cuiacio

---

149) Novellam de Invasoribus et de Episcoporum ordinatione. 150) Hoc pertinent tit. de Reddito iure armorum, Neque divinam domum, de Pecunia Afris credita, de Tributis fiscalibus, de Pretio solidi, de Corporatis, de Negotiatoribus. 151) V. g. Ne Duciani, de Competitionibus. Praeterea errore, amanuensis fortasse, qui indicem mandato Pithoei descripsit, titulus de Honoratis bis commemoratur. *) Inde ab hoc tempore novellarum libri numerati sunt. 152) Vid. inter al. subscriptionem Nov. Th. tit. II. de Confirm. L. Novell. Theodosii, not. *h*; Nov. Th. tit. IX. Ne curialis, not. *e*; Nov. Valent., tit. I. de Indulg. reliq. nov. 3, subscript. not. *m*; Nov. Valent. tit. XXXIV. de Episc. iud., not. *b*; Nov. Mart. tit. I. Neminem extr. §. 5, not. *g*. 153) Supr. p. XIV. sq. 154) Ibi vero novellae Theodosii et Valentiniani alio ordine dispositae sunt. 155) Vid. supra not. 61. Videntur ei iam ante ann. 1562 innotuisse, cum in Comm. ad tres postremos Cod. Iust. libros tit. Nov. Th. de Ambitu et de Metatis commemoret. Eodem loco Nov. Th. de Patrimonialibus et de Bonis Fabricensium nominat, quare ei titulorum indicem a Pithoeo ante annum 1562 missum esse puto. Vid. novellas citt., not. sup. et Praef. Cod. Th. p. XIII, not. 77 et pag. XXVIII. *) V. g. *pentepolitanis,* duplex titulus de *Honoratis.* Videntur obstare verba praefationis: „*indicem quem ex meo libro acceperas.*" Sed possessum esse codicem a Pithoeo, supra probavi. 156) Hoffmann Hist. Iur. T. I, 485. Hugo l. c. p. 153 sq. et pag. 152 In fronte libri haec sunt: *Imperatorum* | *Theodosii* | *Valentiniani* | *Maioriani* | *Anthemii* | *Novellae Constitutiones XLII.* | *Nunc primum in lucem editae.* | (Sequitur scutum typothetae.) *Lutetiae.* | *Ex officina Roberti Stephani, in vico Bellouaco* | *è regione Scholae Decretorum.* | M. D. LXXI. | *Cum Privilegio Regis.* | Forma libri quarta est. Constat ex quattuor foliis, quae non numerantur, et ex 47 foliis, quae numeros habent. Ea subsequuntur tres paginae sine numeris. Illorum primum explet frons libri, secundum epistola Petri Pithoei (*Petrus Pithoeus Iacobo* | *Cuiacio I. C. S.* | — *Lu* | *tet. Parisior. Kal. Aug. CIↃIↃLXXI.*), tertium et quartum index novellarum, cui, quemadmodum iam supra, not. 63, diximus inscriptum, ita vero subscriptum est: „*Quae nunc primum eduntur Novellae,* | *stellula notatae sunt.*" | Iam in 47 illis foliis sequuntur novellae a Pithoeo primum editae. Accedunt inde a media folii 47 adversa pagina Pithoei notae maximam partem criticae, quae reliquas paginas explent. Illis haec verba Pith. praefixit: „*Lectori. Exemplaris quod unicum ferè habuimus, scripturam summa fide ex* | *pressimus. Coniecturis nec in ora quidem libri locum dedimus, ne foeli* | *cioribus fortasse officerent. Quasdam tamen hic addere visum est, quibus no* | *stra saltem religio probaretur, quam vereor ne superstitionem plerique interpre* | *tentur.*" Terminantur notae verbis: „*Haec ego cursim inter relegendum adnotabam Lut. Parisior. XVIII Cal.* | *Aug. CIↃIↃLXXI.*" Recte Hugo l. c. dicit, hanc editionem a nonnullis, inter quos Ritterus sit, male tribui anno 1566 (cf. etiam Hugo l. c. p. 152) et falso scribi ab Hoffmanno: „*Prodiit idem Novellarum corpus apud Henr. Stephanum Paris.* 1571. *et rursus ex editione P. Pithoei Paris.* 1609. 4. *qui XLII constitutiones ineditas imprimi curavit.*" Signaturae adsunt. Ceterum index ex quattuor partibus constat. Prima ex XLIX titulis Novellarum Theodosii et Valentiniani, quorum undecim, qui primi sunt, ad Theodosii novellas in Breviarium receptas pertinent; secunda ex titulo Maioriani de Adulteriis; tertia ex tribus Anthemii, ultima ex undecim Valentiniani titulis in

divulgatum erat, novellas dico *de Repudiis, de Episcoporum ordinatione, de Confirmatione Legum Novellarum D. Theodosii A.* omisit[158]), quo factum est, ut numeri editorum titulorum ab iis, qui in indice sunt, inde a XVII. differant. Reliquas sex a Cuiacio editas novellas, quia mutilae sunt, retinuit[159]). Etsi igitur in fronte libri XLII novellas se edidisse scripsit, tamen multo plures edidit, XLIX, sed si deducuntur sex, quas supplevit, XLIII novas*), qui numerus in fronte libri pro XLII reponendus est. Codicibus usus est duobus, Regio Parisiensi MMMMCCCCXX. et vetere, ex quo Parisiensis descriptus est. Ex vetere illo Pithoeum indicem titulorum petiisse, quem editioni praefixit, ex primis indicis titulis apparet, qui desunt in Parisiensi codice[160]); nihil enim continent, nisi Theodosianas novellas Breviarii. Ex eodem codice, quem *veterem* appellat, in notis diversas aliquot scripturas protulit et falsas correxit[161]). Parisiensem vero adhibuit ad novellas ipsas edendas. Eum summa fide expressum esse affirmat[162]) et recte quidem affirmat. Etenim raro ab eo aberravit[163]), et si qui numeri titulorum falsi sunt, typographi, non Pithoei culpa falsi sunt[164]). Potius tanta fide rem egit, ut ne lacunas quidem, quas stellulis designavit, expleret aut locos corruptos veteris codicis ope aut coniecturis tacite emendaret, sed ea omnia in notas, quas novellis subiunxit, reiiceret, *ne foedioribus*, inquit, *afficerent*. Noluit igitur, quae emendaret, pro codicis scriptura haberi. Eadem ratione neque Iustiniani iuris locos aliasve notas, quas explanandae rei causa scripserat, novellis ipsis apposuit, sed cum notis in extremo libro coniunxit. Quod indicem spectat, curavit, ut pateret, quas ipse recens exhiberet novellas, quas primus edidisset Cuiacius; illas stellulis notavit, his certa quaedam verba adiecit[165]). Praeterea novellae Maioriani *de Adulteriis* addidit: „*una tamen tantum extat*,“ eo consilio, ut ne quis reliquas Maioriani novellas a Cuiacio promulgatas in suo codice esse arbitraretur; numeros denique titulis subiunxit, quibus, quot quisque novellas contineret, demonstravit.

Paulo post, intra annos MDLXXIII. et MDLXXIX., Cuiacius tres novellas edidit[166]) in Observationum libro XVI. c. 22 et 23, et duas quidem, novellarum Valentiniani tituli II. de Postulando tertiam et quartam, ex lacera quadam veteri scheda, quae agglutinata erat in involucro libri alicuius theologici, unam, novellarum Theodosii ultimam, ex ignoto fonte. Omnes rubricis carent et praeter tertiam tituli de Postulando mutilae sunt.

Novellas usque ad illud tempus a Sichardo, Pithoeo vel a se ipso editas Cuiacius in unum congessit in volumine, quo libri Iuris Civilis Anteiustiniani Parisiis MDLXXXVI. collecti et locupletati sunt[167]). Ibi paginam DXXX. et sequentes usque ad DCXXXIII. complent[168]). Quis eas invenisset aut primus edidisset, non dixit. Ab ordine, quo in priore editione tituli novellarum Theodosii et Valentiniani discreverat, discessit, indicem Pithoeani libri secutus*), praeterquam quod titulum Maioriani de Adulteriis, qui in indice illo omnium novellarum L. est, in titulum IX. novellarum Maioriani mutavit et Anthemii Novellas in ultimum locum post Severum transtulit**). Et cum trium illarum novellarum, quas invenerat, duas[169]) post ultimum novellarum

---

Breviarium receptis. Impressus est liber venustis literis in charta splendida. Exemplar, quod possideo, olim M. Roeveri erat, qui notas et coniecturas manu sua hic et illic adscripsit. 157) Vid. not. 63. 158) Incipit enim editio a titulo XII., terminatur Novellis Anthemii. In indice titulum illum antecedunt tituli Theodosii, Anthemii autem Novellas sequuntur Valentiniani tituli in Breviarium recepti. Vid. not. 156. A titulo de Lenonibus numerus XVII abest. Praeterea titulus de Suariis numerum XXVII habet pro XXXVI. Similiter tituli sequentes de Praediis pistoriis usque ad ultimum Theodosii et Valentiniani Novellarum dicuntur esse tituli XXXVIII — XLVII. pro XXXVII — XLVI. Vid. Nov. Th. tit. IV, not. sup. Numerum etiam, quem titulus Maioriani in indice habet, typographus mutavit; nam in indice 50. est, in editione autem primus Novellarum Maioriani. Quare quod supra de ordine dixi, intelligendum est de serie titulorum, neque vero de numeris eorum. Nam in indice primum *et sine rubrica quidem*, quae dicat, cuius imperatoris sint Novellae, 49 tituli Novellarum sunt, quorum undecim priores Theodosii esse et in Breviarium receptos exposui. Deinde eos sequitur, praefixa rubrica: *Novellae D. Maioriani*, 50 titulus de Adulteriis; hunc excipiunt tres tituli Anthemii, qui seorsum numerantur 1, 2, 3; denique ultimum locum occupat praemissa rubrica: *Incipit liber Divi Valentiniani A.*, index undecim titulorum Valentiniani in Breviarium receptorum. Cum vero in ipsa editione tres tituli desint, tituli autem deinceps numerentur, neque Novella Maioriani locum, quem in indice habet, retinuerit, numerus titulorum reductus est non ad XLVII, quem prima specie ultimus titulus innuit, sed ad XLVI. Vid. paullo supra. 159) Nov. 2 de Invasoribus, Nov. de Ambitu, Nov. de Metatis, Nov. de Relevatis, Nov. de Principibus, Nov. de Suariis. *) Sed unam conflatam esse ex fragmentis duarum Novellarum, demonstravi in Nov. Theodosii tit. X. nov. 1, §. 4, not. *p*. 160) Vid. not. 63. 161) Vid. not. 63. 162) Vid. not. 156. 163) Veluti Nov. Th. tit. V. nov. 3, not. *a*. 164) Vid. not. 158. 165) Vid. not. 156. Ad titulum 17 de Repudiis: *quae edita est inter Nouellas Theodosii XII.*; ad titulum 19 de Invasoribus: *quarũ posterior edita est XIII. inter Theodosij Nouellas sed non integra, ob idque maximè eam adiecimus*; ad tit. 24 de Episcop. ordin.: *quae edita est XIIII. inter Nou. Th.*; ad tit. 31 de Ambitu: *quae edita est XV. inter Th. Nou. sed non integra*; ad tit. 32 de Metatis: *quae extat in Th. Nou. XVI.*; ad tit. 33 de Relevatis: *edita inter Th. Nou. XVII.*; ad tit. 35 de Confirmatione: *quae extat inter Nouellas Valent. XIII.*; de Principibus: *quae edita est inter easdem Nou. XIIII.*; de Suariis: *edita inter easdem Nou. XV.* 166) Tertiam ex veteri illa scheda editam esse, aperte quidem non dicitur, sed probabile est. Cf. Hugo l. c. p. 158. 167) Vid. Praefationem Codicis Theodosiani pag. XIV, not. 83. Hugo l. c. p. 165. 168) Complent lib. I. Novellarum Theodosii tit. LI p. 530 — 585; lib. II. Novv. Valentiniani tit. XII p. 586 — 607; lib. III. Novv. Martiani tit. VI p. 608 — 615 med.; lib. IV. Novv. Maioriani tit. IX p. 615 med. — 628; lib. V. Novv. Severi tit. II p. 629 et 630 med., et lib. Leg. Novv. Anthemii tit. III p. 630 med. — 633. *) Hoc perspicitur ex indice titulorum Novellarum una cum indice titulorum C. Theodosiani huic editioni praefixo. Ibi verba Pithoei, quibus sibi ordinem titulorum in indice a se edito displicere affirmat, suppresso nomine Pithoei, repetita sunt. **) Secundum ordinem huius editionis debebant *sexto* libro tribui, sed numerus libri, ut in Pithoeano indice, hic quoque omissus est. 169) Tit. ult. C. Th. et Nov. Valent. tit. II. de

Theodosii titulum, XLVIIII. igitur, addidisset et praeterea novem illas novellas in priore editione divulgatas ad eum locum revocasset, quo in indice nominantur, effecit, ut tituli novellarum Theodosii et in indice et in ipsa editione LI essent [170]). Valentiniani tituli, quos Breviarium habet, secundum librum complent. Et recte quidem Cuiacius indicem Pithoei secutus novellas eodem ordine edidit, quo in codice, qui unus eas contineret, dispositae erant, male autem omnes, etsi inter eas essent Valentiniani novellae, in *Legum Novellarum Divi Theodosii A. Librum I.* coniecit et proinde in superiore paginarum margine soli *Theodosio A.*, aliter atque Pithoeus fecerat, tribuit [171]); neque rectius novellam quartam tituli Valentiniani de Postulando Martiani legem esse dixit, eius igitur leges uno titulo, V., auxit. Quae Pithoeus in notis emendaverat et coniecerat, Cuiacius maximam partem in margine editionis suae repetiit, sed raro correxit aut mutavit [172]). Nonnunquam ipse manum, ut aliquid emendaret, admovit. Novellas Maioriani, quas primus divulgaverat, videtur ex alio quam ex Loiselli codice castigasse [173]). In Chronologia constitutionum hoc et illud correxit et tribus illis novellis rubra adiecit [*]). Asteriscos inter ipsa verba aut in ora paginae posuit, ut lacunas indicaret, cruces, ut locos in margine emendaret. Maiorem in novellas quam in Theodosianum Codicem assiduitatem, ut plagulae in officina quam maxime possent perpolirentur, impensam esse perspexi.

Editio, quae Parisiis a. MDCVII. dicitur facta esse, cum hac, quam modo explicavi, omnino congruit [174]).

Proxima editio novellarum inest in Corpore Iuris Civilis Anteiustiniani, quod anno MDLXXXVI. Aurelianae Allobrogum [175]) divulgatum est. Petita est a prima Cuiaciana, nec quicquam ab ea differt, nisi quod hic et illic verba, inprimis novellarum Maioriani, mutata sive emendata sunt [176]) et post titulum XV. novellarum Valentiniani tres illae novellae accesserunt, quas Cuiacius in libro XVI. Observationum ediderat. Numeros quidem titulorum non habent, sed has rubricas: *De advocatis non perpetuandis; De Afris, Vandalis, Alanis: De siliquarum exactionibus*, quare XVIII tituli Valentiniani facti sunt. Praeterea cum in Cuiacii editione novellam Maioriani de Adulteriis desiderari dictum esset, Summa eius ex Lege Romana Burgundionum apposita est [177]). Accessit etiam ex Aegidio Summa novellae tertiae Valentiniani de Indulgentiis reliquorum [178]) et novellae Maioriani de Sanctimonialibus [179]); denique brevis nota in margine novellae Valentiniani de Sep. viol. [180]), quae in Cuiaciana prima deest. Ceterum qui plagulas correxit, diligentius rem gessit in novellis quam in Theodosiano Codice, etsi neque hic ab erroribus sibi caverit [*]).

Novellas Corporis Iuris Civilis Anteiustiniani, quod Lugduni anno MDXCIII. prodiisse dicitur [181]), ab Aurelianensi editione discrepare, iam alii exposuerunt [182]), non quod alia editio esset, sed quia nonnulla folia denuo typis aereis expressa, multo plura autem hic et illic interiecta esse viderant. Quod cur factum sit et a quo, nusquam quidem aperte dicitur, sed divinari potest, collatis inter se libris Aurelianensi et Lugdunensi. Aurelianensis enim vendi non poterat, cum deessent Pithoei novellae, quibus Cuiacii altera editio locupletata erat. Ut igitur venderetur, debebat bibliopola, sive Aurelianensis sive successor eius Lugdunensis, aut totam hanc Corporis Iuris partem repetere, aut ceteras novellas inculcare. Illud non fecit, ut sumptibus parceret, hoc ita fecit, ut aliis plagulis mutatis, aliis interpositis post Theodosianas Breviarii novellas adiiceret, quicquid novellarum Theodosii et Valentiniani ab Aurelianensi libro abesset [183]). Folia igitur, quae in Aurelianensi libro paginarum numeros 539—550 habent, denuo typis expressit, inter paginam vero 550 et 551 quattuor plagularum fasciculos sive XVI folia, omissis paginarum quidem, sed additis fasciculorum numeris [184]), inculcavit. Prima pagina sive 539 Aurelianensis editionis incipit ab interpretatione novellae secundae Theodosianae de Bonis de-

---

Postulando, nov. 3. 170) Pithoeus tres titulos ab editione excluserat a Cuiacio editos, quo facto non plures quam XLVI tituli remanserunt. Vid. not. 158 et 159. Qua re corrigendus est Hugo l. c. p. 166: *Eo igitur ordine, quo Novellae hic leguntur, quicquid Pithoei verba huc male relata significare videantur, in nullo codice manuscripto apparent.* Apparent enim eodem ordine usque ad XLIX. in codice, ex quo Pithoeus indicem edidit, et inde a *XII.* (nam priores, quia editi essent, omisit librarius) usque ad XLIX. in cod. Reg. Paris. 4420. 171) Posuit ibi inscriptionem *D. Theodosii A. Legum Novellarum Lib.* 172) Veluti in Nov. Th. tit. XVIIII. de Rescindendis, not. *x* *pretium perdere* pro *pretia perdere.* 173) V. g. rubrum Nov. 1 Maioriani. *) Nov. 3 Val. tit. II. de Postulando rubr. *De Advocatione Afris concessa*, tit. ult. Nov. Th. rubr. *de iure nundinarum*, tit. V. Nov. Martiani rubr. *de Foris.* 174) Vid. Praefationem Codicis Theodosiani pag. XV, not. 89 et p. XVI, not. 100. Etiam in novellis esse hic et illic discrepantiam, disciter ex Nov. Val. tit. XXXIV. de Episc. iudic. §. 3, not. *o.* 175) Vid. Praefationem cit. p. XV, not. * et 90. Hugo l. c. p. 169. Explent Novellarum D. Theodosii A. lib. I. tit. I—XVII. p. 522—546; Novellarum D. Valentiniani A. lib. I. tit. I—XV. et tribus additis p. 546—572; Novellarum D. Martiani A. lib. III. tit. I—V. p. 573—580; Novellarum D. Maioriani A. lib. IV. tit. I—VIII. p. 580—585 (potius —593, nam quae paginae esse debent 591—594, falso numeratae sunt 583—586, praeterea numerus paginae 585, quae 593 sec. ord. esse debet, in sinistro folii margine est); Novellarum D. Severi A. lib. V. tit. I. et II. p. 585 et 586 aut potius 593 et 594. 176) Inter al. Nov. Val. tit. XXXIV. de Episc. iud. §. 5, not. *t*; Nov. Maior. tit. II, §. 5, not. *o*; §. 6, not. *t*; tit. III, not. *i*; tit. IV, pr. not. *l*; tit. V, §. 2, not. *t*; tit. VI, §. 1, not. *p*; tit. VII, §. 5, not. *f*; §. 17, not. *m*; §. 18, not. *b.* 177) Vid. Nov. Maior. tit. IX. *de Adulteriis*, not. sup. 178) Nov. Val. tit. I, nov. 3, not. sup. 179) Nov. Maior. tit. VI. *de Sanctimonialibus* in f., not. *y.* 180) Nov. Valent. de Sep. viol. tit. XXII. pr., not. *f.* *) Ita v. g. in nov. 2 Val. de Testamentis totus versus deest. Vid. tit. XX. Nov. Valent. de Testamentis nov. 2, §. 5, not. *s.* 181) Cf. Praefatio Codicis Theodosiani pag. XVI, not. 98. 182) l. c. not. 99. 183) Cf. Hugo l. c. p. 170, 174. Praefatio Codicis Theodosiani l. c. not. 98, 99. 184) *aaaA*, *aaaA* 2 et 3, *bbbB*, *bbbB* 2 et 3, *cccC*, *cccC* 2 et 3, *dddD*, *dddD* 2 et 3. Proximum quodque folium post *aaaA* 3, *bbbB* 3, *cccC* 3 et *dddD* 3 signatura caret.

curionum, sive ultimae novellarum Theodosii, quas Visigothi in Breviarium transtulerunt. Haec interpretatio denuo impressa est. Eam subsequuntur usque ad 550 paginam decem proximi tituli (XII — XXI.) secundae Cuiacianae editionis et hos in quattuordecim foliis, quae numeris carent, eiusdem editionis reliqui tituli, XXII. igitur titulus usque ad LI. Sed cum ultimus titulus terminetur in adversa folii XIV., quod *dddD*,2 signatum est, pagina, primus novellarum Valentiniani titulus in aversa pagina ponendus erat et iterum typis exprimendum, quicquid Aurelianensis liber paginis 546 — 550 complectitur, excepto novellarum Theodosii indice. Haec igitur complent aversam folii illius paginam et duo, quae sequuntur, nec tamen numerantur, folia. Ita factum est, ut ambae editiones, Lugdunensis et Aurelianensis, a pagina 551 inter se consentirent. Aurelianensis enim pagina 550 terminatur verbis *nescierint*, *coram*, pag. 551 incipit a verbis *firmitatibus derogetur*. Eodem modo et desinit folium XVI. sive ultimum in Lugdunensi libro interpositum et incipit pagina 551, nisi quod in folio XVI. post verbum *coram* unus versus *testatore — testamentorum*, *in* — accedit, qui in Aurelianensi editione deest. Reliqua Aurelianensis editionis intacta manserunt usque ad verba *meruerūt observatione*[185]) novellae Maioriani de Sanctimonialibus, quae ultima sunt paginae 590. Numeros enim paginarum sequentium falsos esse vidit bibliopola, perspexit etiam praeter novellam Maioriani de Adulteriis adiiciendas esse Anthemii novellas. Quare pro duobus ultimis primae partis Aurelianensis libri foliis quattuor alia posuit[186]). In primo falsos paginarum numeros correxit posuitque 591 et 592 pro 583 et 584, verba ipsa non mutavit. In reliquis non solum repetiit, quae in ultimo Aurelianensis libri folio, quod quidem falsis paginarum numeris 585 et 586 signatum est, comprehunduntur, verum etiam adiecit accessiones Cuiacianae editionis. Adiecit enim in prima pagina 593 post novellam Maioriani de Sanctimonialibus eiusdem imperatoris novellam de Adulteriis, sed sine summa, quam Aurelianensis editor ex Aegidio hauserat, deinde post secundum 594[187]) paginae versum Severi novellas, denique a media 595 pagina novellas Anthemii. Et omnes illas res restitutas esse, in indice quidem titulorum totius voluminis dicit, neque vero ex quo fonte restitutae sint. Exposui, qua ratione ex altera Cuiacii editione suppleverit, quae in Aurelianensi deessent. Consultius autem egisset, si totum novellarum volumen mutasset. Neque enim bis posuisset titulum ultimum novellarum Theodosii et tituli II. novellarum Valentiniani de Postulando novellam tertiam[188]), neve retinuisset *indicem titulorum Valentiniani, qui desiderantur*, nam omnes novellis Theodosii addiderat. Qua in re utrum Pithoei an Cuiacii altera editione usus sit, disceptari potest. Rem dirimunt tres tituli, quos a Pithoeo omissos, a Cuiacio repositos esse dixi. Etenim duo, *de Repudiis* et *de Episcoporum ordinatione*, eodem loco, ubi apud Cuiacium sunt, in Lugdunensi editione reperiuntur; dirimit etiam notarum et mendorum[189]) utriusque editionis convenientia. Dubitationem quidem iniiciunt tres tituli, qui desunt, Cuiacianae editionis tit. XXXV. *de Confirmatione Legum Novellarum D. Theodosii*, tit. XXXVII. *de Principibus agentium in rebus*, tit. XXXIX. *de Suariis*, qua re in Lugdunensi editione non amplius XLVIII tituli sunt, cum in Cuiaciana LI numerentur. Videntur autem omissi esse, quia iam in Aurelianensi editione Valentiniani novellis, quae in Breviario sunt, additi erant. In illis novellarum foliis, quae eadem esse dixi in utraque editione, Aurelianensi et Lugdunensi, crebrior quam in Codice Theodosiano diversitas scripturae deprehenditur[190]).

Quae in P. Pithoei Operibus, Parisiis MDCIX.[191]), pagina 197 — 276 *Imperatorum Theodosii Valentiniani Maioriani Anthemii Novellae Constitutiones XLII. Nunc primùm in lucem editae* dicuntur, eae ipsae sunt, quas prima Pithoeana editio continet, quare Hugo[192]) recte reprehendit Hoffmannum, qui verbis: „*Nunc pri-*

185) Vid. infra tit. VI. Nov. Maioriani cit., §. 1. 186) Signata *fff*. *fff* 2, *fff* 3 et unum sine numero. 187) Sic haec et sequens pagina signari debebant pro falsis numeris 194, 195, quos habent. 188) Vid. infra not. sup. harum novellarum. 189) Veluti in subscriptione tituli XXIII. Nov. Theod. de Locis reipublicae, not. *c*, ubi utraque editio *II.* pro *XI.* habet. 190) Cf. inter alia Nov. Th. tit. V. de Fundis nov. 3, not. *e*; Nov. Th. tit. XXII. de Bonis decurionum nov. 1, §. 9, not. *x*; nov. 2, §. 3, not. *z*, *b*; §. 6, not. *o*; §. 8, not. *h*; §. 11, not. *e*; §. 18, not. *g*; §. 16, not. *t* et *u*; subscr. not. *c*; interpr. not. *n*. 191) Hugo l. c. p. 179. In fronte libri haec sunt: *Petri* | *Pithoei* | *Opera*, | *Sacra, Iuridica, Historica*, | *Miscellanea*. | *Parisiis*, | *Ex Officina Nivelliana*. | *Apud Sebastianum Cramoisy, via Iacobaea*, | *sub Ciconiis*. | *M. DC. IX.* | *Cum Privilegio Regis*. | Post v. *Miscellanea* est scutum officinae. Verba *Pithoei*, *Parisiis*, *Sebastianum Cramoisy* et annus rubro picta sunt. Libri forma ea est, quam quartam appellamus. Signaturae adsunt, custodes in sola ultima quaternionum pagina. Constat 1) ex quattuor foliis non numeratis, in quorum primo frons libri est, in altero et in adversa tertii folii pagina epistola *Caroli Labbaei Iac. Augusto Thuano* scripta *Lutetiae Parisiorum XIII. Kal. April. CIↃIↃCIX.* Aversam folii tertii paginam et folium quartum complet *Catalogus Eorum Quae* | *In Hoc Volumine* | *Continentur* | ; 2) ex 839 paginis numeratis, in quibus inter alia, quae huc non pertinent, haec insunt: a) p. 78 — 117 *Mosaycarum et Romanarum Legum Collatio*; b) p. 117 *Modestinus Regularum Lib. III.* | *Sub titulo De Bonis Libertorum* | *et de Testamentis* | ; c) p. 117 *Const. CXXXIII.* | *De Usuris Supra Duplum* | *Non Computandis* | ; d) p. 118 *Const. CXXXIIII.* | *De Partiariis Solutionibus etc.* | ; e) p. 119 *De Alienatione Rerum Ec* | *clesiae Misiae Relictarum etc.* | ; f) p. 120—123 *de Consiliariis DN. Iu* | *liani Ant. Dictatum* | ; g) p. 124 sq. *Item Collectio Domini* | *Iuliani Antecessoris* | ; h) p. 125 — 196 *Petri Pithoei I. C. Notae* | (*ad Mosayc. Leg. Collat.*); i) p. 197 — 276 *Imperatorum* | *Theodosii* | *Valentiniani* | *Maioriani* | *Anthemii* | *Novellae Constitutiones XLII.* | *Nunc primùm in lucem editae* | ; 3) ex quindecim foliis non numeratis, in quibus insunt a) *Index Rerum Et* | *Materiarum Quae In Hoc* | *Volumine Continentur* | et b) in ultima pagina *Summa Privilegii.* | *Henrici IV. Galliae et Navarrae Regis* | — *Lutetiae* | *Parisiorum 12. Ianuarii 1609.* | *Potier.* 192) Hugo p. 154 sq. Scribit enim Hoffmannus l. c. p. 485: „*Prodiit idem Novellarum corpus apud Henr. Stephanum Paris.* 1571. *et rursus ex editione P. Pithoei Paris.* 1609. 4. *qui XLII. constitutiones ineditas imprimi curavit.*“ Recte etiam Hugo l. c. p. 179: *Hoffmannus*

mius in lucem editae" fortasse inductus, hoc demum anno novellas illas XLII editas esse videtur suspicari. Cum accurate editae sint, asterisci, lacunae, notae eodem loco sunt, quo in prima editione. Solius typographi negligentia hic et illic differentia aliqua orta est; a quo vero proficiscatur mirabilis illa, sed fere constans scriptura *Pf. Pon.* pro *Pf. Po.* sive *Pf. Pō*, utrum a typotheta an a Labbaeo, qui epistolam ad Thuanum libro praemissam scripsit, incertum est.

Exemplum novellarum, quas Ritterus[193]) a Rittershusio Hanoviae MDCIX. editas esse nuntiat, neque Hoffmannus, Hugo, Hauboldus viderunt, neque ego unquam vidi; aut igitur Ritterus erravit aut liber mutata sola fronte iterum Francofurti anno MDCXV.[194]) in vulgus prodiit. Quicquid est*), Rittershusius novellas seorsum edidit et ab aliis iuris Anteiustiniani fontibus separatas. Cur eas ediderit, explicat in epistola ad Freherum. „*Hortabar*, inquit, — *auditores ac studiosos meos, ut quas dixi aliorum Principum Novellas — cum Iustiniania coniungerent — Sed animadverti, — exemplaria deesse. Quae enim in Galliis aut apud Allobroges sunt aliquando impressa, non ubi vis sunt obvia. Ea me res permovit atque impulit, ut in unum quasi corpus colligerem omnium Iustiniano anteriorum Principum Novellas, quas nosti* (Freher.) *partim coniunctas Codici Theodosiano, (quem Ioan. Sichardus primum, deinde auctiorem Iac. Cuiatius edidit) partim à Pet. Pithaeo V. Cl. seorsim quasi pro mantissa datas: à nemine vero adhuc, ut opinor, in unum collectas.*" Ex quibus verbis apparet, eum nec alteram Cuiacii editionem nec Lugdunensem, in quibus novellae in unum collectae erant, novisse, neque fraudulenter addidisse: *Novellae — Nunc Primo In Unum Corpus Collectae Et Iunctim editae.* Adhibuit igitur praeter Pithoeum aut Cuiacii primam aut Aurelianensem editionem. Aurelianensem vero eum adhibuisse, complures res demonstrant: duodecim illi tituli, qui Theodosii et Valentiniani novellas subsequuntur[195]), sed partim suppleti sunt ex Pithoeo; convenientia scripturae in locis, ubi Aurelianensis editio a Cuiaciana prima discrepat[196]); summae illae, quas Aurelianensis editor ex Aegidio et ex Lege Romana Burgundionum sumpsit[197]), Rittershusius retinuit; denique etiam titulorum ordo. Cum novellis igitur Theodosii et Valentiniani ab Aurelianensi libro petitis Rittershusius coniunxit eas, quas Pithoeus ediderat, inculcavit autem novellam Maioriani de Adulteriis eo, quo faciendum esse opinabatur loco, addiditque extremo libro Anthemii novellas. Eum usum esse Pithoei, non Lugdunensi libro, ipse aperte declarat cum in praefatione, tum brevibus notis, quas supra titulum Theodosii de Patrimonialibus et alterum Valentiniani de Postulando scripsit[198]). Neque vero ordinem Pithoeani libri observavit, potius titulos inter Theodosium et Valentinianum imperatores distribuit. Praeterea in margine notas ex Aurelianensi libro partim recepit, coniecturas et emendationes nonnunquam aut ipse proposuit, aut ex Sichardo et Pithoeo collegit, leges, quas Codicis Iustiniani conditores ex novellis hauserant, hic et illic demonstravit, alios iuris et veterum scriptorum locos, quos ad illustrandas res facere crederet, nominavit, paucis etiam verbis interdum sententias novellarum enotavit aut explicavit, in contextu denique res, quas memorabiles

---

l. c. p. 855 hanc operum Pithoei editionem Iosio Mercero *tribuit, at in dedicatione ad* Thuanum *pro collectore se gerit* Carolus Labbaeus. 193) In Praef. T. VI. P. II. fol. II*. c. f. Codicis Theodosiani. Cf. Hugo l. c. p. 179. 194) Hugo l. c. p. 180 sqq. Frons libri haec est: *Novellae | Constitutio | nes Imperato | rum Iustiniano | Anteriorum, | Ut, | Theodosii, | Valentiniani, | Martiani, | Maioriani, | Severi, | Leonis et | Anthemii, | Nunc Primo In Unum Cor | pus Collectae et Iun | ctim editae: | Ex nova recensione et emendatione |* Cunradi Rittershusii *IC. | et Antecessoris Altorphini. | Cum eiusdem Notis. | Francofurti, | Apud Egenolphum Emmelium. | Anno. M. DC. XV.* Forma libri octava est. Custodes et signaturae adsunt. Constat liber 1) ex quattuor foliis non numeratis, quorum primum frons libri occupat, reliqua tria epistola Rittershusii scripta *Marquardo Frehero IC. El. Palatino Consiliario — Altorfii Mense Ianuario Anni M. DC. IX.*; 2) ex 264 paginis numeratis. Ibi novellae ita distributae sunt: 1—102 Theodosii Lib. I., 102—200 Valentiniani Lib. II.; 201—219 Martiani Lib. III.; 220—255 Maioriani Lib. IV.; 256—257 (potius 258) Severi Lib. V.; 258 (potius 259)—264 Anthemii Liber Legum. Hugo l. c. notat: „*Calamo lapsum putarem* Amadutium, *qui annum 1651 scripsit, neque me movet quod idem et* Bachius *l. l. p. 558. habeat licet hic formam quoque libri aliam, quartam nempe dicat — Secutus videtur* Brunquellum *l. l. p. 163*" (201). In editione Bachii, quam Stockmannus Lipsiae 1806 curavit, p. 559, not. *k* scriptum est „*Francof.* 1615. 8. *cum notis marginalibus.*" Utile est hoc l. dicere, me duo Bachii exempla habere, alterum editum *Sumtibus Salomonis Linkii* CIↃIↃCCXCVI, alterum *Sumtibus Io. Ambr. Barthii* CIↃIↃCCCVII. Res ita se habet. Comparavit Barthius a Linkii heredibus librum, quem ut suum esse persuaderet emtoribus, frontem libri mutavit. Praeter illa vv. nulla est differentia. *) Mutatum esse frontem libri, probabile est propter Rittershusii epistolam, quae anno MDCIX. scripta est et proxima a titulo folia libri explet. Nam si comparamus illum annum cum anno MDCXV., quo in fronte libri novellae ab Rittershusio editae dicuntur, non perspicitur, cur liber integrum sexennium in scriniis bibliopolae latuerit, nec quid Rittershusium impedierit, quo minus mutaret epistolam inscriptam *Marq. Frehero*, qui anno MDCXIV. de vita decesserat. Accedit Ritteri diligentia in exponendis libris, quidquod cum Francofortensi editione conveniunt, quae de Hanoviensi dixerit. Nihilosecius res dubia manet. Vid. not. 198. 195) Inter eos, qui Valentiniani novellas subsequuntur, sunt tres illi, quos Cuiacius in Observationibus ediderat. Quare non intelligo Hugonem, qui l. c. p. 182 negat, Novellas Theodosianas 50 et 51 in Parisiensi editione ann. 1586 additas apud Rittershusium inveniri. Potius ap. Rittershusium secundum seriem (nam numeri titulorum desunt) XVII. et XVIII. Novellarum Valentiniani titulum constituunt. Quia Rittersh. novellas illas ex Pithoeo supplevit, numerum tituli XVII. de Relevatis mutavit in XXXI. 196) Vid. not. 180. Nov. Maior. tit. III, not. y. 197) Vid. supr. not. 177—179. 198) Vid. Nov. Th. tit. XXVI. in f., not. *f* et tit. XXVII. in f., not. u. Videtur Pithoei altera editione usus esse, quacum nonnulla communia habet, v. g. *Pf. Pon.*; sed obstant praefationes, nam Rittersh. praefatio scripta est mense Ianuario anni MDCIX.; Labbaei praefatio XIII. Kal. April. eiusdem anni. Quomodo hae difficultates removendae sint, fateor me nescire. Vid. not. * post not. 194.

esse putaret, literis inclinatis distinxit. Quae si cogitate fecisset, recte in fronte libri scripsisset: *Ex nova recensione et emendatione.* Sed impudenter hoc affirmavit. Nam cum distribueret novellas, secutus est indices titulorum Theodosii atque Valentiniani, qui in Aurelianensem editionem ex Cuiaciana prima translati sunt, et quamquam ex subscriptionibus novellarum non solum indicis illius ordinem, verum etiam duodecim titulorum, qui Theodosianis et Valentinianis Breviarii novellis adiecti sunt, falsum esse perspicere poterat, tamen nihil correxit, unde factum est, ut omnes tituli, qui in Aurelianensi editione aut Theodosio aut Valentiniano errore tribuuntur, iisdem imperatoribus a Rittershusio quoque adscribantur [199]). Praeterea alii tituli numeros habent, alii non habent, qui vero habent, maximam partem falsos habent, aut Aurelianensis editionis, quatenus ibi numerati sunt, aut Pithoeanae, quamquam huius ordo eversus est. Notas autem, quas Rittershusius in margine adiecit, raro operae pretium est legere. Porro interpretationes novellarum Valentiniani de Manichaeis et de Sepulcri violator. eo, quo debent esse, loco non sunt; tum menda Aurelianensis editionis non modo non correcta, verum etiam aucta sunt, denique indices titulorum et commentarii omnino desiderantur. Quibus ex caussis tantum abest, ut Rittershusius aliquid profecerit, ut pessimam et nullius utilitatis editionem novellarum divulgaverit; nam quae hic et illic feliciter correxit, aut in margine proposuit corrigenda [200]), non tanti sunt, ut propter ea sola commendanda videatur ista editio.

Novellas, quae Gothofredi Codici Theodosiano anno MDCLXV. adiectae sunt [201]), non ex altera Cuiacii, sed ex Lugdunensi [202]) editione depromptas esse, mihi persuasum est. Nam, ut mittam menda scripturae, multas res illa editio habet, quae cum Lugdunensi, neque vero cum Cuiacii libro conveniunt. Conveniunt cum illo tituli libri primi, cuius non amplius quam XLVIII sunt, conveniunt etiam sex illi tituli, qui novellis Valentiniani, quas Breviarium habet, additi sunt. Praeterea hic quoque trium novellarum, quas Cuiacius in Observationibus ediderat, duae bis positae sunt et secundo quidem loco cum rubricis *de Afris, Vandalis, Alanis* et *De siliquarum exactionibus*, pariter atque tertiae rubrica *De advocatis non perpetuandis* addita est; denique Valentiniani tituli XIV. et XV. iisdem lacunis deformati sunt. Neque refert, nonnulla mutata esse; sunt enim levia [203]). Constat, Marvillium, non Gothofredum ipsum, Codicem Theodosianum una cum commentariis edidisse; incertum est igitur, utrum a Gothofredo novellae Codici Theodosiano adiectae sint an a Marvillio. Res ita videtur. Gothofredus cum strueret opus suum, inter alios libros Lugdunensi quoque usus nonnullos novellarum locos mutavit et notis instruxit. Quod cum vidisset Marvillius, novellas una cum Gothofredi Codice Theodosiano putavit edendas esse. Gothofredus ipse edendarum novellarum consilium nunquam cepit, etsi eas in commentario Codicis Theodosiani saepe commemorat interpretaturque, nonnunquam etiam emendat. Si cepisset, non dubito, quin ad eundem ordinem eas revocasset, quem proposuerat in VIII. prolegomenum capite, ubi novellas in editionibus male dispositas esse queritur, aut, ut in Codicis Theodosiani constitutionibus fecerat, singulis novellis annum, quo datae sive propositae essent, addidisset et commentarios indicesque subiunxisset. Quamquam igitur novellas a Marvillio Codici Theodosiano adiectas esse verisimile est [204]), tamen ubicunque hanc editionem nominavi, siglum Go. (Gothofredi) retinui. Nam praeterquam, quod cum Gothofredi Codice Theodosiano coniunctae sunt, non multum interest, uter nominetur, cum de laude Marvillii nihil detrahatur. Novi enim ad Lugdunensem editionem nihil accessit, neque haec correcta sive emendata, potius multis mendis deformata est, in rubris quoque paginarum omnium imperatorum novellae *Leges Novellae Theodosii A.* falso appellantur. Recte autem deest *index titulorum Valentiniani, qui desiderantur.*

Novellas, quas cum Petri et Francisci Pithoei Observationibus ad Codicem et Novellas Iustiniani anno M. DC. LXXXIX. *Franciscus Desmarés* coniunxit [205]), non ex prima Petri Pithoei, sed ex altera editione

199) Vid. not. 149—151. Solum titulum *de Honoratis*, quem Aurelianensis editio habet, omisit, Pithoeum secutus, Theodosii titulum de Invasoribus bis posuit et novellas eius disiunxit (p. 45 et 79). 200) Veluti Nov. Th. tit. IV. Ne ducinni, not. *b* et §. 2, not. *h*; Nov. Val. tit. VI. de Tironibus nov. 3, not. *k*; tit. VII. de Palatinis nov. 3, not. *x*; tit. XXII. de Sepulcri viol. §. 1, not. *c*; Nov. Martiani tit. I. pr., not. *n*, §. 5, not. *r*; Nov. Maior. tit. VII, §. 12, not. *n*. Ceterum notarum, quibus diversae scripturae aut emendationes in m. proponuntur, maior numerus est in Theodosii et in Martiani, quam in reliquorum imperatorum novellis. 201) Vid. Praefationem Codicis Theodosiani p. XVII, not. 102, n. 3, γ. 202) Errore Boecking, Inst. T. I, p. 54, not. 41 Rittershusii editionem in utramque Gothofredianam transiisse scribit. 203) V. g. index titulorum, qui novellas Valentiniani in Lugdunensi editione subsequitur, omissus est; contra in inscriptione nov. un. tit. XV. Nov. Valent. (tit. XXXV. de Suar.) addita est v. *Italiae*. Has res mutatas esse puto a Gothofredo ipso, in exemplo Lugdunensi, quod possedit. 204) Hoc iam vidit Ritterus in epistola Tom. VI. part. (II.) alt. Codicis Theodosiani praemissa. Hugo l. c. p. 190. 205) *Petri et Francisci | Pithoei | Iurisconsultorum | Observationes | Ad | Codicem Et Novellas | Iustiniani Imperatoris | Per Iulianum Translatas. | Accedit | Legum Romanarum Et Mosaïcarum | Collatio Notis Illustrata. | Ex Bibliotheca Illustrissimi D. D. Claudii Le Peletier Regni Administri, | Regii Aerarii Praefecti, Et Supremi Galliarum Senatus Praesidis Infulati. | Cura Francisci Desmarés, Domini de Palis, Et De Luyéres | in Curia Patroni, et Facultatis Iurium in Universitate Parisiensi Doctoris Honorarii.* | (Sequitur scutum typographiae regiae.) *Parisiis, | E Typographia Regia. | M. DC. LXXXIX.* Libri forma maxima. Chartae splendor et typorum nitor summus. Signaturae et custodes in ultima plagularum pagina adsunt. Constat liber 1) ex octo foliis non numeratis, quae continent, praeter titulum libri a) Claudii le Peletier epistolam ad Hieronymum Bignon; b) epistolam Francisci Desmarés ad Lectorem; c) de Petro et Francisco Pithoeo testimonia clarissimorum virorum; d) Petri Pithoei tumulum; e) Francisci Pithoei tumulum; f) Indicem eorum, quae in

promptas esse, demonstrant errores typographici, qui in utroque libro iidem sunt, paucis exceptis. Nihilosecius nonnulla aliter a Francisco Desmaresio ordinata sunt. Notas enim ex ultimo loco, ubi post novellas erant, transtulit in marginem novellarum, quas spectant, indicem vero ex primo in ultimum paene totius libri locum, inter medios Iuliani indices, ubi maximam partem eius folii explent, quod inter ea, quae numeros non habent, quartum inde a fine libri est [206]). Vitiis hic quoque splendidissimus liber depravatur; neque debebant signa omitti, quae in prioribus Pithoei editionibus lacunas indicarunt.

Novellarum editiones, quas hactenus commemoravi, omnes commentariis carent; iis Ritterus [207]) suam primus instruxit. Librum ita composuit. Novellas deprompsit ex altera Cuiacii editione; cum ea reliquas editiones contulit; sed collatas esse Aegidianam atque Aurelianensem nego. Eas enim Ritterus tacitas reliquit cum in praefatione partis alterius tomi sexti, ubi editionum habitum atque conditionem exposuit, tum in extrema novella Maioriani de Sanctimonialibus, cuius summam, quam ex Aegidio Aurelianensis editor receperat, in solis Rittershusii et Gothofredi editionibus esse dixit. Libris manu scriptis, quos in Codice Theodosiano adhibuit, addidit Ottobonianum, quatenus eum ex Brencmanni epistola cognoverat *). His copiis et aliis antiquarum literarum monumentis instructus commentarios conscripsit. Neque negari potest, Ritterum in interpretandis emendandisque novellis multum profecisse. Commentarii enim, etsi ubertate ingenii et doctrinae cum Gothofredi opere comparari nequeunt, tamen magni habendi sunt. Saepe feliciter versatus est in exponendis rebus, quae ad historiam novellarum aut ad vitam conditionemque magistratuum, quibus inscriptae sunt, spectant. Multos etiam locos, inscriptionum potissimum et subscriptionum, quos ex codicibus corrigere non poterat, acute et nonnunquam convenienter cum Ottoboniano codice emendavit [208]), tum leges Codicis Iustiniani ex novellis exscriptas notavit, et interdum veram scripturam restituit, denique quae lex Theodosii, quae Valentiniani esset, in commentariis non solum explanavit, verum etiam in inscriptionibus literis maioribus significavit. Sed quamquam egregie de novellis promeruit, tamen non omnino promeruit. Plus promeruisset, si titulorum libri I. ordinem, quem ipse in praefatione increpuerat, restituisset ac suam cuique imperatori, Theodosio et Valentiniano, novellam addixisset. Nonnunquam quoque asteriscos omisit, quibus Cuiacius et Pithoeus perspicuitatis caussa lacunas indicaverant, praeterea chronologiam novellarum, quam in altera Cuiacii editione falsam esse perspexerat, non modo non emendavit, sed ne addidit quidem, etsi res parvi laboris atque ambitus erat; et quod ad commentarios attinet, debebat criticas res ex codicibus et editionibus comparatas a commentariis, ut in Theodosiano Codice factum erat, seiungere, alia omittere, quae iam Gothofredus in Codice Theodosiano diligenter explanaverat, alia addere, quae *nota, pervagata et in libris plerisque iuris obvia*, studio igitur a se praetermissa dicit. Ceterum Breviarii novellis uberiores quam reliquis subiunxit commentarios.

Italica [209]) Ritteri editio in novellis quoque cum Lipsiensi, si menda excipiuntur, omnino congruit.

Novellas, quas Adamus *Volsiniensis* doctis proponere in animo habuerat, Ritterus autem a viro inter Italos doctissimo secum communicatum iri nuntiaverat *), ex codice Ottoboniano primus divulgavit Antonius Zirardinus, Faventiae, anno MDCCLXVI [210]). Qui quantum fructum attulerit ad veterem iurisprudentiam cogno-

---

hoc volumine continentur; 2) ex 746 paginis numeratis, in quibus haec insunt: a) pag. 1—401 P. et Fr. Pithoei commentaria ad Iustiniani imperatoris Codicem (p. 402 vacua est); b) p. 403—696 (quarum vero p. 403—417 non numeratae sunt) Iuliani epitome novellarum ex P. Pithoei editione, Basileae 1576, petita, nisi quod hic duae Iustiniani leges adiectae sunt; c) p. 697—746 *Imperatorum | Theodosii, | Valentiniani, | Maioriani, | Anthemii | Novellae Constitutiones XLII.* | ; 3) ex sedecim foliis non numeratis, quae complectuntur indices capitulorum Iuliani; authenticarum constitutionum Codicis; capitum novellarum, quae in iure pontificio referuntur ex Iuliani — interpretatione; novellarum Theodosii etc.; *Scrimgerianae Et Huius Editionis | in Novellarum Constitutionum Ordine | Convenientiam*; indicem verborum obscurorum Iuliani; 4) ex appendice, quae 70 paginis numeratis (sed priores septem numeros non habent) Mosaycarum et Romanarum Legum Collationem una cum Modestini fragmento, tribus fere non numeratis, quae subsequuntur, indicem Collationis continet. Cf. Hugo l. c. p. 192 sqq., ubi vero errore typographi dicitur: „*primum a pag. 679 ordiuntur Imperatorum — Novellae.*"
206) Verba in illis editionibus a Pithoeo notis praefixa: *Lectori* et *Quasdam — interpretentur* (vid. supr. not. 156) discrevit Desmarés interque epistolam Pithoei ad Cuiacium et primam Theodosii novellam posuit. 207) Cf. Praefatio Codicis Theodosiani pag. XVIII, not. 112. Hugo l. c. p. 207. *) Sed vid. supr. p. VII, not. 47. 208) Inter alia vid. tit. II. Novell. Maioriani. 209) Vid. Praefationem Codicis Theodosiani p. XX. sq., not. 118, a. d. Nonnunquam, casu videtur, correctum est. Vid. Nov. Val. tit. XXII. de Sepulcris inscript., ubi recte em. est *II. Pf. P.* *) Vid. infr. not. 229. 210) In fronte libri haec sunt: *Imperatorum | Theodosii Iunioris | Et Valentiniani III. | Novellae Leges | Caeteris anteiustinianeis, quae in Lipsiensi | anni 1745, vel in anterioribus edi | tionibus vulgatae sunt, addendae. | Ex Ottoboniano Ms. Codice edit, | Commentario illustrat, ex eo- | demque Codice alia profert | Antonius Zirardinus | Ravennas Iureconsultus.* | (Sequitur scutum officinae.) *Faventiae MDCCLXVI.* | *Excudebat Iosephus Antonius Archius. | Superioribus Annuentibus.* | Libri forma octava est. Signaturae literis romanis expressae adsunt et plerumque custodes. Partes libri hae sunt: 1) XXVIII paginae, quae numeros romanos ferunt, praeter primum folium: a) primum folium explet frons libri; b) pag. III—XIV. epistola Antonii Zirardini scripta *Nobilissimis Viris | Iulio Ravenn. Ecclesiae Canonico | Camillo Ac Polydoro | A Cornu Fratribus | Patriciis Rav.* | Dies quo scripta sit, deest; c) p. XV—XXVI. epistola Zirardini scripta *Lectori Humanissimo — Ravennae Id. Iun. MDCCLXVI.*; d) p. XXVII. et XXVIII. *Index Capitum | Quae in Commentario | continentur*; e) p. XXVIII. *Vidit | Pro illustrissimo et Reverendissimo D. D. Antonio | Cantoni Episcopo Faventino Caietanus Muzza- | relli Societatis Iesu* | ; f) *Die 6. Martii* 1765. | *Imprimatur. | F. Vincentius Maria Alisani Vicarius Generalis | Sancti Officii Faventiae;* | 2) totidem paginae numeris romanis signatae, in quibus insunt a) pag. I—XIX. quattuor novellae integrae et duae decurtatae ex codice Ottoboniano primum divulgatae cum Zirardini annotationibus; b) p. XX—XXVIII. *Indices Titulorum Novellarum Theodosii,* |

secundam, constat inter omnes antiqui iuris studiosos. Eum vero primum, qui esset titulorum Theodosii, Valentiniani et Maioriani ordo, demonstrasse, indicibus eorum ex codice Ottoboniano vel compositis [211]) vel descriptis, nemo adhuc dixit. Neque vero in his rebus solis substitit. Notas novellis et indicibus adspersit, historiam et conditionem codicis Ottoboniani narravit eiusque scripturam in tabula pinxit, consilium editionis explicavit, commentarios adiecit, quibus, postquam de veteris iuris libris disseruit, inprimis de Breviario Alarici et de Lege Romana Burgundionum, novellas illas a se divulgatas rara doctrina et subtili acumine interpretatus est, multosque novellarum et aliorum veterum scriptorum vel Codicis Iustiniani locos corruptos supplevit emendavitque; indices denique locupletissimos addidit. Qui si ab eo tempore, quo codicem a Ruggerio accepit, in hunc laborem incubuisset, non dubium est, quin librum omni laude dignum confecisset. At vero codicem accurate legere neglexit*), usque dum a Ruggerio interpellaretur, ut eum Romam remitteret, et vel postea aliis libris, quos moliebatur, et adversa valetudine impeditus, rem diu distulit et diutius fortasse distulisset, nisi nuntiatum esset, codicem Ottobonianum Romae divulgatum iri. Quare properavit opus et ita quidem properavit, ut non solum novellas, quas divulgavit, indiligenter describeret, verum etiam reliquarum diversas scripturas praetermitteret. Neque in commentarios eam, quam debebat, industriam impendere poterat; multa in eos congessit, quae superflua sunt, alia bis ter repetiit, complura vero magis properanter coacervavit, quam digessit, quid quod multa raptim *et plurima nondum castigata* ad typographum a se missa esse ipse fassus est [212]). Denique etiam, ubi novellae editae sunt, numeri romani paginarum falsi sunt. Differunt enim ab iis, qui in commentariis hic et illic nominantur, iidem autem sunt, quos priores praefationis plagulae habent*).

Palmam Zirardino, non tempore quidem, sed operis multiplici praestantia praeripuisse AMADUTIUM [213]),

---

Valentiniani, et Maioriani AAA | *secundum ordinem, quo in Ot* | *toboniano Codice digesti sunt* | cum annotationibus Zirardini; 3) paginae 551, numeris, qui arabici dicuntur, signatae. Insunt a) p. 1—527 Zirardini commentarii per X capita distributi; b) p. 529 (528 vacat) *Index* | *Scriptorum, vel veterum monumentorum, quae in* | *Opere hoc emendantur, aut supplentur*; c) p. 530 *Index* | *Virorum Illustrium, de quibus* | *in hoc Opere agitur* | ; d) p. 531—545 *Index* | *Rerum quae in Commentario continentur* | ; e) p. 546—548 *Corrigenda, vel suis locis inserenda* | ; f) p. 549 sq. Epistola, quam de Amadutii editione, quam audiverat parari, scripsit *Hieronymus Ferrius* | *Antonio Zirardino* | — | *Faventiae XIV. Kal. Quintiles* | *MDCCLXVI.*; g) p. 551 *Errata Correcta* | . Accurate exposui partes libri, qui in Germania rarus est. Cf. Hugo l. c. p. 209 sqq. 211) Nempe indicem titulorum novellarum Theodosii composuit. Pag. 415 „*Talis enim*, inquit, *Index hodie ibi deest, ex* | *ciso folio, in quo ille tantum non totus contine* | *batur, initiumque eius tantum seu primus eius* | *dumtaxat Titulus, vel Rubrica superest in folio* | *praecedente. Eum igitur quem dedimus, Titulo* || pag. 416 || *rum talium Indicem ex Titulis ipsis seu Rubricis,* | *quas Novellis ipsis in Theodosii talium Novella* | *rum Libro Ottobonianus Codex praefixas exhibet,* | *nos confecimus.*" Cf. etiam Zir. p. 40 sq. *) Zir. l. c. p. XVIII. sq. et supr. p. VII. 212) In Epistola ad Lectorem p. XXI. *) Cf. Zir. Novellarum p. I, not. *a*, VI, not. *b*, VII, not. *f*, XVI, not. *a*, XVIII, not. *a*, XX, not. *b*. Videntur novellae absolutis demum commentariis impressae esse. 213) *Leges Novellae V. Anecdotae* | *Imperatorum* | *Theodosii Iunioris* | *Et* | *Valentiniani III.* | *Cum Ceterarum Etiam Novellarum Editarum Titulis* | *Et Variis Lectionibus* | *Ex Vetustissimo Cod. MS. Ottoboniano Depromptis* | *Quibus accedunt aliae Valentiniani III. Constitutiones iam editae* | *Quae In Cod. Theod. Desiderantur* | *Ac Tandem* | *Lex Romana Seu Responsum Papiani* | *Titulis Anecdotis Variisque Lectionibus* | *Auctum Ad Fidem Praefati Codicis* | *Et Alterius Sueco-Vaticani* | *Opera Et Studio* | *Iohannis Christophori Amadutii* | *Qui Praefationem Et Adnotationes Adiecit.* | (Post haec excusi sunt duo nummi, quorum alter Theodosii iun. alter Valentiniani III. effigiem repraesentat.) *Romae MDCCLXVII.* | *Aere Venantii Monaldinii Bibliopolae.* | *Typis Zempelianis.* | *Praesidum Facultate* |. Verba *Leges — Anecdotae, Theodosii Iunioris, Valentiniani III., Ex — Depromptis, Quae — Desiderantur, Lex — Papiani, Et — Vaticani, Iohannis — Amadutii, Romae MDCCLXVII, Praesidum Facultate* rubro colore expressa sunt. Forma libri maxima est et typorum nitida, charta splendida. Custodes et signaturae adsunt. Hugo l. c. p. 213 sq. Barkow l. c. p. X. sqq. et XXVIII. Constat liber ex 1) CII paginis, quae romanos, et ex 324 paginis, quae numeros arabicos habent. In illis insunt: a) pag. I—VIII. Epistola Amadutii scripta *Iohanni Carolo* | *Boschio* | *S. R. E. Cardinali Eminentissimo* | *Amplissimoque* | *Et Maiori Poenitentiario* | ; b) p. IX—LXXVI. *Praefatio*; c) p. LXXVII—XCV. *Iohannis Christophori Amadutii* | *Commentarius* | *In Vitam Cl. Viri* | *Constantini Ruggerii*; d) p. XCVI. *Censorum Aloysii Guiduccii in Romana Curia Advocati* et *Caroli Simonis Neronii Iurisconsulti Adprobationes dat. VIII.* et *XVI. Kal. Decembr. MDCCLXVII.*; e) p. XCVII. *Imprimatur D. Patriarch. Antioch. Vicesgerentis* et *Fr. Thom. Augustini Ricchinii Ordinis Praedicatorum Sacri Palatii Apostolici Magistri*; f) p. XCVIII. *Monitum*; g) p. XCIX. *Errata*; h) p. C—CII. *Series* | *Seu* | *Conspectus* | *Eorum, quae in hoc Opere continentur.* Proximum folium numeros in ora paginarum non habet, sed hunc titulum Novellarum: *Leges Novellae Quinque Anecdotae* | *Ex Vetustissimo MS. Ottoboniano Depromptae* | *Quarum Tres Priores* | *Ad Imp. Theodosium Iun.* | *Duae Vero Posteriores* | *Ad Valentinianum III.* | *Pertinent* | *Quibus accedit Clausula anecdota alterius Novellae* | *Valentinianeae.* In paginis, quae numeros arabicos habent, haec insunt: a) pag. 1—64 Novellae anecdotae (vid. infr. not. 229); b) p. 65—111 (sed p. 65 et 66 non numeratae sunt) *Indices* | *Titulorum Novellarum* | *Theodosii Iunioris* | *Valentiniani III.* | *Et* | *Maioriani Imppp.* | *Ad Fidem* | *Vetustissimi MSS. Ottoboniani* | *Additis insuper variis lectionibus ex eodem Mss. depromptis,* | *quibus editae Novellae restituuntur, et emendantur* | ; c) p. 112—114 *Auctarium* | *Variarum Lectionum* | *Aliquot* | *In Nonnulla Loca Institutionum Caii* | *Ad Fidem* | *Vetustissimi MSS. Ottoboniani* | ; d) p. 115—130 (sed pag. 115 et 116 numeros non ferunt) *Constitutiones* | *Valentiniani III. Imp.* | *Iam Ab Aliis Antea Editae,* | *Quae* | *In Codice Theodosiano Desiderantur,* | *Quaeque in eius Supplementum nunc recuduntur,* | *atque adnotationibus illustrantur* | (cf. Marini, *I Papiri Diplomatici. Romae* 1805. fol. n. LXXIII, p. 108 sq. et p. 245 sqq. Spangenberg, Iuris Romani Tabulae Negotiorum Sollemnium — Superstites. Lipsiae 1822. 8. n. LXXIII. p. 365—372); e) p. 131—295 (sed pag. 131 et 132 numeros non habent) *Lex Romana,* | *Seu* | *Responsum Papiani* | *Theoderici* | *Francorum Regis* | *Iussu Editum,* | *Ad Fidem* | *Vetustissimi MSS. Ottoboniani* | *Nunc Recusum,* | *Atque ex eo Titulis anecdotis, tum et accuratioribus Lectionibus* |

perillustris Hugo scribit [214]), quae laus etsi non omnes, tamen multos habet in se numeros veritatis. Id enim egit Amadutius, ut quae nova codex Ottobonianus haberet, quantum typis aereis fieri posset, quasi repraesentaret. Quare apographum, quod ipse fecerat, accurate cum Ottoboniano codice conferri curavit a Callisto Marinio *Pisaurensi*, ut non tantum singulae voces et literae, sed etiam sigla, orthographia et amanuensis sphalmata omnino convenirent. Neque vero in eo substitit; novellas enim, quas descripserat, codicem imitatus rotundis literis in superiore paginarum parte expressit, et cum intelligeret, fore, ut hoc modo rudes et incorrectae essent, quicquid earum in singulis paginis descriptum erat, ibidem ad nostram scribendi rationem literis inclinatis, quibus a superioribus versibus distingueretur, reduxit et annotationibus explanavit. Summa igitur fide rem gessit Amadutius, neque vero propter eam solam laudandus est; nam scite in praefatione de codicis Ottoboniani ambitu, indole et natura disputavit, quae fata habuerit quique eo usi sint, enarravit, res, quae historiam novellarum et vitam eorum, qui commemorantur, illustrarent, congessit notitiamque provinciarum addidit, nonnunquam locos corruptos feliciter emendavit, indices denique cum libri sui, tum titulorum novellarum, quas codex habet, suo quosque loco apposuit et rationem, qua librum suum composuisset, declaravit. Reliquis, quae habet, quominus eandem laudem tribuam, haec maxime me impediunt. Primum enim in praefatione, ubi de fontibus iuris, inprimis de novellis loquitur, saepe erravit, deinde tantum abest, ut quae male scripta essent, emendarit, ut multa intacta reliquerit; porro annotationes rebus, quae nihil facerent ad interpretandas corrigendasque novellas, oneravit, tum Codicis Iustiniani leges ex novellis depromptas, si quidem eas nominavit, non ex ipso Codice, sed ex Rittero protulit, praeterea *Commonitorium*, quod dicitur, *pro homine quodam in Siciliam misso ad componendos reditus* etc. *) falso pro Valentiniani III. constitutionibus habuit, quibus Codex Theodosianus supplendus esset, postremo, quod longe gravissimum est, editas novellas cum Ottoboniano codice ita negligenter contulit, ut diversas scripturas maximam partem ne commemoraret quidem, nedum exponeret. Quibus ex causis eum de historia et indole codicis, de anecdotis novellis indicibusque titulorum multum promeruisse concedo, nego de editis. Quid utilitatis Legi Romanae Burgundionum attulerit, Barkow explanavit, verum hanc quoque cum editis libris saepe falso collatam esse affirmo.

In Conciliorum Collectione, quam Labat divulgavit, novellas aliquas leges reperiri, dixi in praefatione Codicis Theodosiani [215]); omnes descripsit ex Gothofredi exemplo, sed hic et illic emendavit [216]).

Qua ratione, quibus subsidiis Beckius novellarum editionem instituerit, ex iis apparet, quae de Theodosiano eius Codice dixi [217]). Ad subsidia, quae ibi habuit, accesserunt Seldeni scripta, Rittershusius, Pithoei tertia sive Regia Parisiensis editio [218]), Amadutii liber; quibus instructus id perfecit, ut non solum novellas a Zirardino et ab Amadutio divulgatas cum reliquis coniungeret et multos locos, Ottoboniani inprimis codicis ope emendaret, verum etiam primus novellas Theodosii et Valentiniani recte discerneret paucisque exceptis ad suum ordinem revocaret, tabulis etiam synopticis suae editionis dispositionem cum prioribus editionibus, Sichardi, Cuiacii prima atque altera, Ritteri et cum codice Ottoboniano compararet. Quare, quamquam totius libri ratio impediret, quominus uberior diversae scripturae copia proferretur, tamen omnium editionum optima est et profecto emendatissima esset, si Amadutius codicis Ottoboniani scripturas cunctas exhibuisset, quas cum exhibere neglexisset, veras Beckius aliis in locis restituere non potuit, in aliis mutavit [219]). At vero ordinem titulorum, quem in codice Ottoboniano invenerat et rectum esse perspexerat, sine necessitate nonnunquam evertit [220]), quater quoque novellas ab Amadutio [221]), bis a Zirardino [222]) primum editas esse affirmavit, praeterea Pithoeum emendasse interdum dixit, quae neutiquam ab eo emendata sunt, denique omnes diversorum imperatorum novellas contra Codicis Ottoboniani auctoritatem continuo numeravit. Quod asteriscos, ubi lacunae sunt, maximam partem omisit [223]) et novellarum libros numeris distinxit, fecit id prioribus editionibus inductus; communi similiter errore

---

auctum, *quibus etiam variae Lectiones aliquae ex altero | Mss. Suevo-Vaticano, adnotationesque accesserunt |*; f) p. 296 nihil continet; g) p. 297—308 *Index | Auctorum, Et Virorum Illustrium | Qui In Hoc Volumine Laudantur, Et Notantur |*; h) p. 309—322 *Index Alter | Rerum Memorabilium | Quae in hoc Volumine continentur |*; i) p. 323 (quae falsum numerum 321 fert) *Auctarium* sive Constitutio Imperatorum Gratiani, Valentiniani III. et Theodosii I. ad Eleutherium ann. 381, primum edita in libro *Le sacre grotte Vaticane*. 1635. p. 21, hic accurate videtur descripta ex lapide, nuper repetita in libro: *Antiquitatis Romanae Monumenta Legalia Extra Libros Iuris Sparsa — Usui Expeditiori Accommodavit* — Haubold. *Berolini* 1830. 8. p. 294 sq. 214) l. c. p. 213. *) Haubold, Inst. iur. Rom. lit. Tom. I, p. 256 et Spangenberg, Tabulae negot. sollemn. p. 365 sqq. 215) p. XXII, not. 128. Descripsit Nov. Th. tit. III. de Iudaeis; Nov. Val. tit. XVI. de Episcop. ordin.; tit. XXXIV. de Episcopali iudicio; Nov. Mart. tit. V. de Testam. cleric.; Nov. Maior. tit. VI de Sanctimon.; tit. XI. de Episcopali iudicio. Reliquos scriptores, qui hanc vel illam novellam solam habent, omisi. Vid. v. g. tit. XVI. Nov. Val. 216) Inter alia cf. Nov. Maior. tit. VI, not. c, h. 217) Praefatio Codicis Theodosiani p. XXI, not. 120 sqq. 218) Vid. supr. p. XXIII. Ea usum esse Be. neque vero prima aut altera, patet ex literis: „in m.", quibus notas Pithoei repetit. In nonnullis novellis inspexit etiam Mansii et Ballerinorum collectiones. 219) Inter al. vid. Nov. Th. tit. X. de Postulando nov. 1 in f., not. r. 220) Suo loco movit Novv. Th. tit. III. de Iudaeis, tit. VII. de Amota milit. f. pr., tit. XXV. de Metatis, Novv. Valent. tit. II. de Postulando, qui in tres titulos discerptus est, quorum duo idem rubrum habent; tit. XIV. de Pretio Solidi; Novv. Maior. tit. II. de Indulg. reliq. et titulos, quorum rubra tantum supersunt, quibus mutatis sequentium quoque titulorum numeri falsi sint, necesse est. 221) Vid. Be. p. 1242, not. t, p. 1249, not. c, p. 1255, not. e. 222) Vid. Be. p. 1282 sq., not. b—h. 223) Nonnunquam punctis, si quid deest, demonstratur. Cf. Be. p. 1283, 1355, 1392.

in fronte libri novellas partim epitomatas appellat; nam delectum quidem novellarum Visigothi habuerunt, neque vero novellas in compendium contraxerunt, praeter novellam Maioriani de Episcopali iudicio.

Disputavi in superioribus de singularum editionum habitu *). Iam classes faciendae sunt. Solius Breviarii novellae inveniuntur apud Aegidium atque Sichardum, et apud illum quidem in compendium redactae, auctae vero sex Maioriani titulorum rubris, hic integrae cum interpretatione. Integrae etiam cum interpretatione, sed coniunctae cum legibus titulisque Codicis Theodosiani et aliis iuris libris, quos Breviarium non habet, insunt in his editionibus: binis Cuiacianis, Aurelianensi, Lugdunensi, Gothofredi, Ritteri, Labati, denique Beckii, modo quod a Beckio interpretatio abest, ut mittam Amadutium, qui eodem libro Legem Romanam comprehendit. Novellas solas et sine interpretatione quidem, neque vero cunctas divulgaverunt P. Pithoeus, Cuiacius in Observationum libro XVI., c. XXII. et XXIII., Zirardinus et Amadutius, solas novellas et omnes, quae tunc temporis innotuerant, collegit Rittershusius et interpretationem Visigothorum retinuit. Commentariis denique novellas instruxerunt Ritterus, Zirardinus; Amadutius, criticis notis neque vero commentariis Sichardus, Cuiacius, quem Aurelianensis sive Lugdunensis editor secutus est, Pithoeus, Rittershusius, Beckius. Haec quasi ad externam formam novellarum in editionibus spectant, habita vero internae indolis ratione interest aliquid inter novellas Breviarii et reliquas. Breviarii novellas pariter atque Cuiacii prima, ita Lugdunensis etiam, Aurelianensis, Rittershusii, Gothofredi editiones ad Sichardi librum potissimum exhibuerunt; quod ad reliquas attinet, novellas a Cuiacio Lugduni divulgatas repetierunt praeter Aurelianensem sive Lugdunensem editorem Rittershusius, Gothofredus, Ritterus, sed interdum emendarunt ex Pithoei potissimum editione; Pithoei vero novellas recepit et cum ceteris coniunxit Cuiacius anno MDLXXXVI., quem secuti sunt Lugdunensis editor, Rittershusius, Gothofredus, Ritterus, sed Gothofredus Lugdunensi editione usus, Rittershusius Aurelianensi et Pithoei altera. Manifestum est igitur, omnes editiones, quae post Pithoeum, sed ante Zirardinum divulgatae sunt, Pithoeo niti. Sed quae modo dixi, de Theodosii et Valentiniani potissimum, neque vero de Maioriani novellis accipienda sunt; nam Maioriani novellae, quas Breviarium habet, et Sichardus vulgavit, eaedem sunt in editione Cuiacii prima, Aurelianensi, Lugdunensi, Rittershusii, Gothofredi, quas Cuiacius primum edidit, in Aurelianensi, Lugdunensi, Rittershusii, Gothofredi editione; omnes vero in altera demum Cuiacii et Ritteri editione hic et illic mutatae sunt, excepta de Adulteriis novella, quae ubique cum Pithoei libro convenit. Denique vero Beckius sine ullo novellarum discrimine ex omnibus editionibus, inprimis ex Amadutio, quod optimum esse putaret, hausit atque restituit. Ordo novellarum qui sit in diversis editionibus, infra demum explicari potest.

Cum libri manu scripti, quos editores adhibuerunt, manci sint, alii aliis modo uberiores, modo breviores, editiones quoque diversae amplitudinis sunt, et cum novellae primum ex Breviario Alarici prodierint, iis autem paullatim aliae ex aliis codicibus accesserint, non inutile est exponere, quomodo hoc evenerit *). Et Aegidius quidem XXXI titulos, sed in compendium redactos ex Breviario divulgavit et praeter eos sex novellarum Maioriani rubra [224]), unius vero summam. Illorum verba et interpretationem primus Sichardus edidit, verum cum titulum de Theodosiani Codicis Auctoritate ante hunc Codicem posuit, de titulis Theodosii unum diminuit, habet igitur Theodosii X titulos pro XI, totius vero Breviarii XXX pro XXXI, quibus XXXII [225]) novellae continentur. Cuiacius anno MDLXVI. titulum de Theodosiani Codicis Auctoritate ad novellas revocavit, Breviarii igitur titulos XXXI habet aut novellas XXXIII; eas auxit sedecim titulis totidemque novellis, et cum XXXIV titulorum sive XXXIII — nam unus, de Honoratis, delendus est — indices accesserint, LXXX titulorum rubra illo tempore innotuerunt, novellae vero non amplius XLIX [226]). Titulos illos Pithoeus edidit una cum XLIII novellis [227]), quo facto XCII novellae divulgatae erant, inter quas una ex duarum novellarum fragmentis constitit [228]). Paullo post tres novellas Cuiacius in Observationibus in vulgus emisit et in altera editione per tres titulos distribuit, novellisque Theodosii subiunxit. Fuerant igitur ad illud tempus LXXXIII tituli et XCV novellae. Mansit hic numerus, usque dum Zirardinus sex novellas, quattuor integras, duas mancas

*) Nonnulla habet Zirardinus l. c. p. 26. 224) *Nov. Th.* tit. I, II, III, IX, XI, XIII, XIV, XV, XVI, XX, XXII, undecim igitur titulos; *Nov. Valent.* tit. XIII, XVII, XIX, XX, XXII, XXIV, 1, XXVI, XXX, XXXI, XXXII, XXXIV, duodecim igitur titulos; *Nov. Martiani* tit. I—V.; *Nov. Maioriani* tit. VII, XI, duo igitur titulos et rubra titulorum I—VI.; *Nov. Severi* tit. I. 225) Nov. Th. tit. XXII. de Bonis decur. duae sunt novellae; totidem Nov. Val. tit. XX. de Testam.; reliquorum una tantum novella est. 226) *Theodosii* novellas auxit Nov. Th. tit. XII., Nov. Val. tit. VIII. nov. 2, Nov. Val. tit. XVI., Nov. Th. tit. XXIV—XXVI.; *Valentiniani* novellas Nov. Val. tit. XXV, XXVII, XXXV.; novellas *Maioriani* tit. I—VI.; novellas Severi tit. II. Nominati sunt in indice titulorum *Theodosii* Novv. Theodosii tit. V—VIII, X, XVIII., Nov. Valent. tit. IX, X, XII, XVIII, XIV, XV, XXIII., Novv. Th. tit. XIX, XXI, XXIII.; in indice titulorum *Valentiniani* Nov. Valent. tit. II, XXIX, XXVIII, XXXIII, III—VII., Novv. Th. tit. IV, XVII., Nov. Valent. tit. XI (bis), XXI., praeterea Nov. Maior. tit. IX. et Anthemii tit. I—III. Innotuerunt igitur *Nov. Theodosii* tituli XXXIII, *Valentiniani* XXVIII, *Martiani* V, *Maioriani* IX, *Severi* II, *Anthemii* III. 227) Edidit igitur Petrus Pithoeus *Nov. Theod.* tit. V. nov. 1—3; tit. VI.; tit. VII. nov. 1—4; tit. VIII.; tit. X. (sed utramque huius tit. novellam in unam conflatam); tit. XVIII.; *Nov. Valent.* tit. VIII. nov. 1; tit. IX, X, XII, XVIII, XIV, XV, XXIII.; *Nov. Theod.* tit. XIX, XXI, XXIII.; *Nov. Val.* tit. II. nov. 2, XXIX, XXVIII, XXXIII, III—V, VI. nov. 1—3; VII, 1—3; *Nov. Theod.* tit. IV, XVII. nov. 1; *Nov. Valent.* tit. XI, XXI.; *Nov. Maior.* tit. IX.; *Nov. Anthemii* tit. I—III. Deductae sunt sex illae novellae, quas tantum supplevit. Vid. supr. not. 159. 228) Vid. not. antec.

una cum trium novellarum Maioriani rubricis ex Ottoboniano codice eruit[229]). Supersunt igitur LXXXVI tituli et C novellae[230]), cum una ex duobus eiusdem legis fragmentis composita sit. Et numerus quidem ille omnino cum Beckii, qui XCIX novellas habet, computatione conveniret, aut cum mea, nisi Beckius titulum et novellam de Theodosiani Codicis Auctoritate praeposuisset Codici Theodosiano et tres illos Maioriani titulos in notas abiecisset, ego vero nonnullas, quae per diversos titulos solent distribui, novellas in unum contraxissem[231]), et Maximi unum titulum addidissem. Adhuc igitur deesse novellas, ex iis, quae modo dixi, apparet, nimirum Maximi unam vel plures, Maioriani tres[232]) et praeter eas Valentiniani primam tituli II. de Postulando. Neque dubito, quin leges, quas Lex Romana Burgundionum[233]) et interpretatio c. 1 Cod. Greg. Si adversus venditiones (II, 3) memorant, aut fragmenta, quae ex rei agrariae scriptoribus notis Nov. Theod. titulorum XVII. et XXIII. subiunxi, in novellarum aliquo libro fuerint, quid quod multo plures, quam supersunt, novellas constitutiones a Theodosio, Martiano, Leone datas esse infra demonstrabo[234]).

Quae hactenus dixi, ordinem novellarum in libris manu scriptis et in editionibus dissimilem esse ostendunt. Explicanda est igitur caussa dissimilitudinis et demonstrandus vetus ordo, quod priusquam fieri potest, necesse est exponatur de confirmatione novellarum, et de ratione, qua in imperio Romano collectae sint.

Iam vero ante Codicis Theodosiani confectionem utriusque imperii principes invicem leges inter se communicare solebant[235]). Morem quasi in legem mutavit Theodosius II. c. 5 C. Th. de Constitutionibus princ. (I, 1), data VI. Kal. April. CCCCXXIX.[236]), quae si integra esset, multas dubitationes tolleret, quibus impedita est[237]). Ea nisus Theodosius Codicem suum Valentiniano III. anno CCCCXXXVIII. transmisit una cum constitutione de Theodosiani Codicis auctoritate, qua legem illam mutatis verbis iteravit[238]). Recepit Codicem confirmavitque in partibus Occidentis Valentinianus, et ut scirent omnes, cur ita egisset, constitutionem quintam Gestis Senatus Urbis Romae de Recipiendo Codice Theodosiano interponi passus est, ubi haec consulis Anicii Acilii Glabrionis Fausti verba antecedunt: „*hanc quoque orbi suo dominus noster Theodosius adiicere voluit dignitatem, ut in unum collectis legum praeceptionibus, sequenda per orbem sedecim librorum compendio — constitui iuberet. Quam rem aeternus princeps, dominus noster Valentinianus, devotione socii, affectu filii comprobavit.*“ Eandem legem videtur Theodosius intellexisse in novella de Confirmatione Legum Novellarum Theodosii A., dat. Kal. Oct. anni CCCCXLVII., qua leges suas post Codicem Theodosianum latas *ad scientiam* Valentiniani *perferri*[239]) curavit, utramque Valentinianus, cum III. Non. Mai. ann. CCCCXLVIII. novellas leges Theodosii in Occidente confirmaret[240]). Alias aut posteriores leges, quibus constitutiones ex altero imperio in alterum transmissae sint, non inveni. Sunt quidem, qui credant titulum II. novellarum Anthemii de eadem

---

229) Revera Zirardinus tres tantum novellas integras edidit, Nov. Th. tit. XV, nov. 2, tit. XVII, nov. 2, Nov. Val. tit. I, nov. 1; unum titulum supplevit; vid. Nov. Theod. tit. X, nov. 1, §. 5, not. *p*; mancas edid. Nov. Val. tit. I, nov. 2 et tit. II, nov. 4. 230) Mancae sunt quattuor: ultima Theodosiana, Nov. Val. tit. I, nov. 2, tit. II, nov. 4, Nov. Maior. tit. XI. Novellae speciem prae se fert etiam Valentiniani const. ad Constitutionarios. 231) Vid. Nov. Valent. tit. II, not. sup. 232) Martiani s. Maioriani aliquam novellam deesse, nonnulli opinati sunt propter interpr. Nov. Val. tit. XXXIV. de Episc. iud., sed vid. ibi not. *. 233) Tit. XXXI. in f.: „*Intra annum criminalem quaestionem et proponi debere et finiri secundum legem Novellam.*“ 234) Infra de Collectionibus novellarum loquar. 235) Egregie de hac re disputavit *G. F. Puchta*, Cursus der Institutionen. Lipsiae 1841. 8. T. I. p. 654 sqq. 236) *In futurum, si quid promulgari placuerit, ita in coniunctissimi parte alia valebit imperii, ut non fide dubia, nec privata assertione nitatur; sed ex qua parte fuerit constitutum, cum sacris transmittatur affatibus, in alterius quoque recipiendum scriniis, et cum edictorum solennitate vulgandum: missum enim suscipi et indubitanter obtinere conveniet, emendandi vel revocandi potestate nostrae clementiae reservata. Declarari autem invicem oportebit, nec admittenda aliter,* etc. Mutua pactione hoc constitutum esse, Puchta l. c. p. 654 dicit (*vereinigten sich beide Regierungen dahin*). Eius pactionis nullum est vestigium. Omnes leges, quibus de hac re constituitur, Theodosii sunt, Valentiniani nulla. Potius Theodosius alloquitur Valentinianum, quasi imperaret ei, qui ut in aliis rebus, in hac quoque obsequium praestitit Theodosio. Vid. quae ex Gestis supra recitavimus: *Hanc — iuberet*, not. 238 et not. 240: *Theodosius — repetitis constitutionibus caverat.* 237) Non integram esse, indicat illud *et cetera*, quo c. terminatur. 238) §. 5 c. de Theodosiani Codicis auctoritate: *His adiicimus, nullam constitutionem in posterum velut latam in partibus Occidentis, aliove in loco ab invictissimo principe, filio nostrae clementiae, perpetuo Augusto, Valentiniano posse proferri, vel vim legis aliquam obtinere, nisi hoc idem divina pragmatica nostris mentibus intimetur.* §. 6. *Quod observari necesse est in his etiam, quae per Orientem nobis auctoribus promulgantur.* 239) „*Quodsi quid iuris ab altero notrûm postea* (post Theodosianum Codicem) *conderetur, ita demum in alterius quoque principis regno vires proprias obtineret, quod generalim constitutum esset, si divinis prosequentibus scriptis ad alterum principem fuisset emissum. Quia igitur, diversis emergentibus caussis, per hoc transacti temporis intervallum ferri leges alias emergentium rerum necessitas persuasit, quae, nobis perpetua rerum publicarum occupatione districtis, ad scientiam perferri tuae maiestatis minime potuerunt, necessarium duximus, has nunc saltem universas tuae serenitati cum nostrae maiestatis subnotatione transmittere, quo subiectis et provinciis et populis solenniter innotescant, earumque vis etiam in occiduis partibus incipiat observari. Ac lites, quas inchoatas quidem, necdum tamen finitas eo tempore, quo publicantur, invenerint, secundum earum tenorem volumus terminari: illas autem, quae iam vel sententiis definitivis vel transactionibus decisae sunt, minime resuscitari.*“ 240) In Nov. Val. tit. XXV. de Confirmatione Legum Novellarum D. Theodosii: „*Theodosius, clementiae meae pater, leges a se post Codicem nominis sui latas nuper ad nos, sicut repetitis constitutionibus caverat, prosequente sacra praeceptione direxit — Magnificentia tua, nostrorum quoque apicum tenorem secuta, perferri eas in notitiam omnium cum supradicta venerabili iussione simul missa — tam suis quam provincialium iudicum decernat edictis, ut, sicuti uterque orbis individuis ordinationibus regitur, iisdem quoque*

re agere. Verum pro verbo *Legum*, quod in rubro tituli illius editiones habent, reponendum est *Legis*, quapropter sententia illa per se corruit [241]). Sermo est enim de una sola lege, quam Leo imperator *ad consultationem* Anthemii transmiserat, Anthemius tertio titulo promulgavit. Sponte Leonem leges suas Anthemio transmisisse, ut in Occidente confirmarentur, nullo loco dicitur. Solius igitur Theodosii leges ibi confirmatas esse certum est.

Ex iis, quae modo exposui et ex ipsis legibus contuli, tria potissimum deducuntur: primum *emendandi vel revocandi potestatem* alterius imperii principi *reservatam* esse [242]), deinde non ultra Valentinianum, qui anno CCCCLV. de vita decessit, imperatores solitos esse leges suas inter se communicare, denique nullam esse legem, qua Valentiniani eiusque successorum novellae constitutiones in Orientem missae aut ibi confirmatae sint. Et illam quidem revocandi potestatem videtur Valentinianus ita interpretatus esse, ut leges, quas improbaret, non sineret promulgari, nam quamquam Theodosius se leges suas *universas* [243]) transmisisse scripsit, tamen multae reperiuntur in Iustiniani Codice, quae in novellarum libris manuscriptis desunt, et vel Martiani novellarum legum, quibus Codicis illius compositores crebro usi sunt, non plures quam quinque integrae ad nos pervenerunt [244]). Neque post Valentinianum imperatores de altero imperio in alterum leges transmisisse, perspicitur ex Martiani et ex Leonis Novellis. Martiani enim novellarum recentissima X. Kal. Mai. ann. CCCCLV. data est; Leonis autem leges ex solo Codice Iustiniani innotuerunt, praeter unam, quae fortuito servata est inter Anthemii novellas.

Et haec iterum illustrant ea, quae tertio loco de transmissione vel confirmatione legum dixi, cum si annus ille recte se habet, eiusmodi legem de Valentiniani tantum neque vero de successorum eius novellis constitutionibus latam esse credibile sit. Quapropter aut Valentinianus omisit leges suas Theodosio mittere, aut Theodosius eas confirmare. Illud verum esse nego, cum propter arctam necessitudinem, qua Valentinianus et Theodosius coniungebantur, tum propter verba Theodosii, qui tarditatem officii non excusasset [245]), si Valentinianus suum officium deseruisset. Eas igitur a Theodosio reiectas esse puto; certe non esse confirmatas, nec auctoritatem habuisse in Oriente, ex Codice Iustiniani cognoscitur, qui nullam legem post Codicem Theodosianum in Occidente latam habet, sed solius Orientis constitutiones [246]).

Iam inquirendum est de libris, quibus novellae collectae sint. Nam eas collectas esse, non solum Theodosius declarat in novella de Confirmatione Legum Theodosii A., qua universas suas leges *cum maiestatis suae subnotatione* Valentiniano transmisit [247]), verum etiam Iustinianus in Constitutione „Haec quae necessario de Novo Codice Faciendo“, ubi §. 2 de *codicibus* loquitur, *in quibus novellae constitutiones receptae sunt* [248]);

---

legibus temperetur." 241) Vid. Nov. Anthemii tit. II, not. *a*, tit. III, §. 1 in f., not. z. 242) Vid. not. 236. 243) Vid. not. 239. 244) XLII leges Theodosii per Codicem Iustinianeum dispersae ex novellis, quas habemus, depromptae sunt, nimirum Cod. Iust. I, 9, 19, I, 5, 7, I, 7, 5 ex Nov. Theod. tit. III; Cod. Iust. XI, 61, 13 ex Nov. Theod. tit. V, nov. 2; Cod. Iust. XI, 9, 5 et VI, 62, 5 ex Nov. Theod. tit. VI; Cod. Iust. III, 25, 1 ex Nov. Theod. tit. VII, nov. 1; Cod. Iust. III, 23, 2 ex eiusd. tit. nov. 2; Cod. Iust. XII, 55, 5 mut. et 3, VII, 62, 33 mut. ex eiusd. tit. nov. 4; Cod. Iust. I, 2, 10 et XI, 8, 2 (gem.) ex Nov. Theod. tit. VIII; Cod. Iust. I, 14, 5 et IV, 65, 30 ex Nov. Theod. tit. IX; Cod. Iust. II, 7, 6 ex Nov. Theod. tit. X; Cod. Iust. VI, 58, 10, VI, 56, 6 et VIII, 15, 6 ex Nov. Theod. tit. XI; Cod. Iust. V, 17, 8 ex Nov. Theod. tit. XII; Cod. Iust. VII, 42, 1 ex Nov. Theod. tit. XIII; Cod. Iust. V, 9, 5, VI, 61, 3 et I, 14, 6 ex Nov. Theod. tit. XIV; Cod. Iust. VI, 23, 21, VII, 2, 14 mut., V, 28, 8 ex Nov. Theod. tit. XVI; Cod. Iust. X, 12, 2 ex Nov. Theod. tit. XVII, nov. 2; Cod. Iust. XI, 65, 7 ex Nov. Theod. tit. XIX; Cod. Iust. VII, 41, 3 ex Nov. Theod. tit. XX; Cod. Iust. I, 31, 3 et XII, 30, 1 mut. (gemin.) ex Nov. Theod. tit. XXI; Cod. Iust. V, 27, 3 mut. ex Nov. Theod. tit. XXII; Cod. Iust. X, 34, 2, V, 27, 3, X, 35, 1 ex eiusd. tit. nov. 2; Cod. Iust. I, 46, 4, XI, 59, 3 et I, 31, 4 ex Nov. Theod. tit. XXIV; Cod. Iust. XII, 41, 9 ex Nov. Theod. tit. XXV; Cod. Iust. X, 28, 1 et XI, 58, 17 ex Nov. Theod. tit. XXVI. Ex Martiani novellis depromptae sunt quinque leges: Cod. Iust. VII, 51, 4 ex Nov. Mart. tit. I; Cod. Iust. XI, 69, 5 ex Nov. Mart. tit. III; Cod. Iust. I, 14, 9 et V, 5, 7 ex Nov. Mart. tit. IV. et Cod. Iust. I, 2, 13 ex Nov. Mart. tit. V.; in universum igitur XLVII leges Codicis Iustiniani ex Novellis Theodosii et Martiani emanant, nam V, 27, 3 bis numerata est, cum ex duabus eiusdem tituli novellis hausta sit. Sed praeter has et eas, quae geminatae sunt, Theodosii XLII aliae leges post Codicem Theodosianum datae inveniuntur in Codice Iust. et duae in Rei Agrariae scriptoribus, quae a novellarum libris absunt, Martiani autem XX, denique LXXVIII Leonis, qui anno CCCCLXXIV. supremum diem obiit. Vid. Tab. I. Memorabile est, paucas vel in ipso Codice Iust. inveniri leges, quas Theodosius post annum CCCCXLVII. dederit: maximam partem leges eius ante annum CCCCXLV. datae sunt. 245) Vid. not. 239. 246) Hoc iam dixi in Dissert. mea de Sirmondi Constitutionibus p. 19, not. uu. Nimirum in Iustiniani Codice circiter CCCXX leges supersunt post Codicem Theodosianum et ante Iustinianum datae. CLXXXVII usque ad annum CCCCLXXIV. datae sunt, post quem utriusque imperii coniunctio sublata est. Earum XLVII descriptas esse ex XXV Theodosii et Martiani novellis, exposui not. 244. Reliquas CXL leges cognitas habemus ex solo Codice Iustin. (vid. Tab. I.), neque inter eas aliae leges inveniuntur, quam quae a Theodosio, Martiano et Leone datae sunt; ab his autem datas esse, cognoscitur ex magistratibus et ex locis, qui in inscriptionibus et subscriptionibus commemorantur. Contra novellis Valentiniani, Maioriani, Severi, Anthemii superstitibus Codicis Iust. compositores nusquam usi sunt, neque in illo Codice ullum est vestigium legum, quas Occidentis imperatores dederint. Dubitari quidem potest de nonnullis legibus, quarum inscriptiones aut subscriptiones mutilae et imperfectae sunt, veluti I, 14, 8, 10; XII, 51, 22; at vero, cum reliquae omnes in Oriente datae sint, has quoque ibi datas esse verisimile est. Ceterum annumeratis epistolis, quas in libris iuris ecclesiastici et in conciliorum collectionibus inveni, legum post Codicem Theodosianum et ante eversionem imperii Occident. promulgatarum supersunt circiter CCXXX, earum vero, quae post Codicem Theodosianum et ante Iustinianum datae sunt, circiter CCCLXX. — Non inutile est addere, quod mihi aliquando clar. Witte literis nuntiavit, Russardum inprimis Codice Theodosiano et Novellis ad emendandum Iustiniani Codicem usum esse. Cf. etiam doctiss. Herrmann, Praef. Cod. Iust. p. V. 247) Vid. not. 239. 248) Etiam

quid quod leges in scriniis, ubi recipiendae erant [249]), colligi et ordinari debebant, cum aliter aptus earum usus fieri non potuisset. Loquuntur autem illi imperatores de codicibus eorum cura compositis, qui iussi erant leges in sacro laterculo deponere, colligere et in sacrarum constitutionum volumina transscribere. Loquuntur igitur de publicis codicibus, alii enim auctoritatem non habebant [250]). Codicum Orientis, in quibus novellae constitutiones ante Iustinianum publice receptae sint, nullum vidi vestigium nisi in Codice Iustiniani et in Actis Conciliorum [251]), cum Theodosii et Martiani novellae constitutiones, quas infra edam, ex libris in Occidente neque vero in Oriente scriptis innotuerint. Iam si materiam codicum spectamus, videntur illi Orientis tantum novellas constitutiones usque ad annum DXXVIII. comprehendisse. Abesse enim a Codice Iustiniani novellas constitutiones in Occidente latas, supra demonstravi, neque vero abessent, si quidem eas compositores Codicis Iustiniani in codicibus, quibus usi sunt, invenissent. Abfuerunt ab illis codicibus, quia imperatores Orientis Valentiniani novellas non confirmaverant, reliquas non acceperant. Ignorasse Codicis Iustiniani compositores novellas Valentiniani, quia seorsum in alio codice fuissent, incredibile est, nam iuris peritia pollebant. Certius natura et indoles codicum definiri potest, qui novellas in Occidente publice collectas complectebantur. Ipsi quidem perierunt, at vero cognoscuntur Breviarii ope, quocum omnes novellarum libri manuscripti cohaerent. Visigothi enim regio iussu egerunt, eos igitur publicis, non privatis codicibus usos esse probabile est, et consilium, quod in Theodosiano Codice ceperant, inprimis ordinem, quem invenerant, tenuisse. Complectebantur autem illi codices Theodosii II., Valentiniani III., Maximi, Martiani, Maioriani, Severi et Anthemii novellas. Hi enim principes soli in Breviario eiusque indicibus nominantur [252]), quamquam Maximi et Anthemii novellae Breviario postea, ex eodem videtur fonte, adiectae sunt. Leonis igitur, Aviti et Glycerii leges abfuerunt. Leo enim novellas suas

---

§. 1 const. „Summa reipublicae tuitio" de Iustinianeo Codice Confirmando loquitur de multitudine constitutionum tribus veteribus codicibus *adiectarum* (*sed cum sit necessarium multitudinem constitutionum, tam in tribus veteribus codicibus relatarum, quam post earum confectionem posterioribus temporibus* ***adiectarum***, *ad brevitatem reducendo, caliginem earum — penitus exstirpare*), quae res videtur C. A. de **Winckler** movisse, ut *Theodosium Codice suo absoluto Novellarum suarum ac Valentiniani constitutionum syntagma* ***adiecisse*** scriberet in Animadv. VII. iuris antiqui „Analect. ad Aemil. Lud. Humbergk zu Vach de Collectione Novellarum a Iustiniano facta diatr." sive XII Observ. iuris antiqui. Lipsiae 1788. 4. p. VII (in Opusc. Min. Vol. I. Dresdae et Lipsiae 1792. 8. p. 416). 249) Cf. not. 236: *in alterius quoque recipiendum scriniis.* Relatas esse in regesta diversorum scriniorum dicit §. 6 Const. de Theod. Cod. Auct. et in *adnotationibus* principum c. 3 C. Th. de Off. pr. praet. (I, 5). Habebantur etiam apud militum sancta principia. Cf. §. 6 cit. De sacris scriniis, ubi legum codices asservabantur, cf. Ritter ad §. 3 Const. de Theod. Cod. Auct., not. z. 250) Usus legum publice colligendarum et in constitutionum libros transscribendarum probatur compluribus Iustiniani iuris locis, v. g. a) Const. de Emend. Codicis §. 4: *hoc etenim nemini dubium est, quod si quid in posterum melius inveniatur, et ad constitutionem necessario sit redigendum, hoc a nobis et constituatur et in aliam* ***congregationem*** *referatur, quae novellarum nomine constitutionum significetur.* Nov. XVII. pr. *Ex libris antiquis* (cf. G. E. **Heimbach**, Anecd. T. I. Lips. 1838. 4. p. 52. C. E. **Zachariae**, Anecd. Lips. 1843. 4. p. LIII. et 26), *qui iura Romani nominis continebant, non ignorat tua sublimitas, quanta de mandatis principum legum latores in suo quisque volumine conscripserunt — eadem mandata et* ***in libris legum transscribi*** *et* ***in sacro laterculo deponi praecipiet.*** Nov. XXIV, c. 6: *itaque et eiusmodi sacra mandata* ***in sacro laterculo reponi*** *iussimus — hanc sane legem sacrarum nostrarum constitutionum lectio omnibus ostendet* (*nam et hanc inter eas scribi iussimus*). Nov. XXV, cap. 6. *sed etiam ex iussionibus imperialibus, quae mandata principis veteres imperatores et legislatores vocarunt, quae scripta* ***in sacro nostro laterculo deponi*** *iussimus* — (Epilog.) *Hanc itaque legem nos quidem* ***sacrarum nostrarum constitutionum libro*** (βιβλίῳ) ***inseri*** *iussimus.* Nov. XXVI, cap. 5, §. 1: *Hanc vero legem* ***liber legum*** (τὸ τῶν νόμων βιβλίον) *continebit.* Cf. F. A. **Biener**, Geschichte der Novellen Iustinians. Berlin 1824. 8. p. 38 sqq. Edicta praefectorum antiquitus collecta ex Marciano potissimum cod. edidit **Zachariae** l. c. p. 227—278, quorum ed. XVIII. *De archiis in provinciis et ab actis* et ed. XXXII. *ut gestis omnia instrumenta inserantur*, inprimis digna sunt, quae commemorentur. Augeri possunt illa edicta ex conciliorum libris. De legum ecclesiasticarum codd. cf. **Biener** l. c. p. 40. Fuerintne in codicibus novellarum legum publicis epistolae illae imperatorum, quae in Actis et libris conciliorum reperiuntur, non omnino definire possum; sed multas earum, quae supersunt, ex gestis Conciliorum sumptas esse puto; saepe enim commemorantur *actorum sequentia*, monumenta synodorum, saepe quoque ii, qui a secretis sacri consistorii fuerunt, *ex eadem scheda* recitaverunt. At vero memorabiles sunt illi loci, ubi *Constantinus devotissimus a secretis sacri consistorii* dicitur *sacras literas* ***ex codice*** *synodo recitasse.* Cf. Epist. Theodosii ad Dioscorum Alexandriae episcopum — Dat. VIII. Kal. April. Constant. Zenone et Postumiano Coss. (448) aliaque epistola ad eundem ann. 451. Item *devotissimus Veronicianus a secretis sacri consistorii* ***ex ipso codice*** ann. 451 recitavit sacras literas Martiani directas Proclo, viro spectabili Proconsuli Asiae (Act. Conc. II, 77), eodemque anno ***ex eodem*** *codice* literas scriptas Dioscoro, rever. episc. Alexandriae, et Iuvenali, episc. Hierosol. (Act. Conc. II, 80) et sacrum commonitorium datum Elpidio, viro spectabili Comiti sacri consistorii eodemque tenore scriptum Eulogio, viro spectabili Tribuno et notario (Act. Conc. II, 76). Similiter ann. 451 sacrae literae scriptae synodo Ephesin. de sanctae memoriae Flaviano, quae superius continentur, perlectae sunt ***ex codice.*** Itaque in conciliis literae imperatorum ex codicibus recitatae sunt; fuerunt igitur codices, in quibus collectae essent, quosque, cum adhiberentur a summis viris, qui iussu principis conciliis interessent sive praeessent, publicos fuisse puto. Neque dubito, quin non solas leges ad rem ecclesiae spectantes continuerint, verum etiam alias, cum et inter ipsas novellas hoc genus leges reperiantur. Neque obstant huic sententiae acta conciliorum, in quibus servatae sunt. Recitatae sunt ex codicibus illis, tum transscriptae in acta et gesta conciliorum, his servatae. — Non inutile est h. l. commemorare, esse in bibliotheca Carpentoratensi Peirescii librum aliquem manuscriptum (II. Vol. 1, 2), qui catalogos codicum continent, ibique in catalogo Bibliothecae Mss. Constantinopolitanae nominari „No. 116 **Novellas omnium imperatorum.**" 251) Cf. not. antec. in f. 252) De cod. Vatic. Reg. Sueciae MXXIII. et Reg. Par. MMMMCCCCXII. vid. Nov. Maximi de Summo aliiq., not. sup. et de

non misit in Occidentem, Avitus senatui et populo Romano invisus regno, quod Theoderici, Visigothorum regis, auxilio usurpaverat, post paucos menses se abdicavit et a senatu morte mulctatus est; Glycerius autem obscurae originis ac tyrannus potius quam imperator fuit, quare nec edictum eius ex canonum codice Vaticano Reginae Sueciae MDCCCCXCVII. a fratribus Ballerinis editum in codicibus illis fuisse arbitror [253]). Ab Olybrio quoque, Iulio Nepote et Romulo Augustulo novas leges latas esse, Zirardinus opinatur; verum omnes illi principes breve et quasi precarium imperium gesserunt, itaque facile accidere potuit, ut nullam omnino legem promulgarent [254]).

Praeterea ordo novellarum definiri potest; nam ut in Breviario quinque deinceps imperatorum, Theodosii, Valentiniani, Martiani, Maioriani, Severi leges sequuntur, ita imperatores in codicibus illis positos fuisse puto, et ut observata titulorum novellarumque serie chronologica delectus novellarum in Breviario factus est [255]), ita videntur eadem serie novellae leges ordinatae fuisse [256]). Denique etiam aetas certa est, qua novellae constitutiones in codices illos publicos congestae sunt; incidit enim intra annum CCCCXXXVIII. et annum CCCCLXXII., quo Anthemius diem supremum obiit. Paullo post eversum est imperium Occidentis, et quamquam fortasse accidit, ut privati homines romanorum imperatorum leges colligerent, tamen post eversum imperium publice eas collectas esse nego. An nomen commune codices illi habuerint, nescio. *Corpus* quidem *Novellarum* nominatur in tit. II. Legis Romanae Burgundionum [257]), cuius auctor amplo quodam novellarum libro, neque vero Breviario usus est [258]); dubito autem, hoc nomen ex codicibus ipsis deprompserit, an ipse finxerit.

Constat inter omnes, Visigothos delectum novellarum habuisse. Postea aliae ab hominibus ignotis Breviario adiectae sunt, in regione aliqua a Burgundionibus olim subacta et in Gallia. In illa idem iste Breviarii codex auctus est, unde Ottobonianus originem ducit. Regionem demonstrat Lex Romana Burgundionum, quae non solum addita, verum etiam novellis praefixa est, magni igitur aestimabatur ab eo, qui legem addidit, quapropter Breviarium illud auctum esse puto, cum Lex Romana Burgundionum adhuc valuit, paullo post igitur, quam Breviarium promulgatum est [259]). Videtur autem, qui Breviarium auxit, codicem in duas partes divisisse, quarum alteri Theodosianum Codicem tribuit, alteri, praeter Legem Romanam Burgundionum, Novellas et reliquas Breviarii partes, ita tamen ut ad novellas alium librum adhiberet quam Breviarium, omitteret igitur interpretationem, perinde atque in codice Regio Parisiensi MMMMCCCCVI., qui Breviarium continet, liber XVI. Codicis Theodosiani restitutus est. Adhibuisse autem codicem aliquem, qui complecteretur novellas publice collectas, ex convenientia Ottoboniani codicis cum Breviario apparet *), apparet etiam ex Breviarii libris antiquitus in Gallia auctis, ubi complures novellarum tituli eodem ordine atque in Ottoboniano codice inter se cohaerent. Quare omnes illi libri ex codicibus originem ducant necesse est, qui et in Burgundia et in Gallia auctoritatem habuerunt, novellas igitur publice collectas continuerunt [260]). Cum is, qui in Burgundia Breviarium auxit, amplum novellarum corpus reposuerit, non modo Theodosii, Valentiniani, Maioriani leges novellas videtur adiecisse, verum etiam Martiani, Maximi, Severi, Anthemii. Utrum autem omnes, quas invenisset in libro suo, novellas substituerit, an delectum earum habuerit, non liquet, quamquam admirationem movent novellae illae leges Valentiniani, quae in Pithoei libro et apud rei agrariae scriptores sunt, desunt in Ottoboniano codice [261]). Quicquid est, eum paucos titulos omisisse puto. Omnes enim Theodosii et Valentiniani titulos, quos Ottobonianus codex habet, habet etiam Pithoei codex, Fuldensis et Seldeni. Mox codex, aut si periit apographum eius, ex quo Ottobonianus liber ductus est, multorum foliorum iacturam fecit. Periisse enim non solum Martiani, Severi, Anthemii novellas, verum etiam alia folia, ex iis, quae supra de Ottoboniano codice dixi, apparet, neque dubito,

---

Fuldensi cod. supr. p. X. 253) Corrigendum est, quod infra p. 265, not. sup. v. 6 a. f. dixi: *locus enim Novellas Maximi a libris Novellarum, quos Visigothi adhibuerunt, abfuisse*, et repon. *locus — Maximi ab antiquissimis libris Legis Romanae Visigothorum abfuisse.* 254) l. c. p. 30. Cf. Amad. l. c. p. XXXIX. In L. Rom. Burg. tit. XXV. Novellam Maioriani tit. IX. significari, neque vero legem deperditam, dixi ad eandem Nov. 255) Nam libros legum perlegebant et leges, quas nollent recipere, signo notabant. Tum reliquas, quibus nullum signum appositum erat, librarii conscripserunt. Ceterum ita constanter seriem chronologicam Visigothi secuti sunt, ut eam vel inter Theodosii et Valentiniani novellas observarent, nam ultima novella Theodosii, quam Breviarium habet, anno 443 data est, prima Valentiniani anno 444. Solam novellam de Confirm. Leg. Nov. Theod. A. una cum Nov. de Theodosiani Cod. Auct. eodem loco retinuerunt, ubi eam invenerant. Vid. not. * sq. 256) Non obstat tit. Valentiniani de Indulg. reliq. Vid. p. 122, not. sup. 257) Cum in L. R. B. etiam Martiani et Maioriani Novellae excerptae sint, mirum est, in tit. II. de Homicidio solum *Corpus Novellarum Theodosii et Valentiniani* nominari, quasi reliquae appendicis tantum loco fuerint. 258) Barkovius quidem praef. p. XLVIII. nonnullos locos ex interpretatione Novellarum haustos esse putat; equidem vero nego, nam quattuor loci prompti sunt ex Novella ipsa, reliquorum duorum aut trium fons incertus est. Quare del. in not. N. Th. tit. XI. de Tutor. et Nov. Val. tit. XXXIV. de Episc. iud. vv. *ad interpr. s. de interpr. cf. L. R. B.* 259) Certe ante saeculum X., quo codex Ottobonianus scriptus est. *) Nov. Val. tit. XII.; tit. XXIII. (in Ott. cod. Nov. Val. tit. XIII.), tit. XXIV. (in Ott. cod. tit. XV., deest enim in Pith. coll. hoc loco tit. Breviarii de Fructibus, qui in Ott. Nov. Val. tit. XIV. est), tit. XXV. (deest in Ott. cod.; sequuntur autem duo tituli Breviarii de Manichaeis et de Homicidiis, qui in Ott. cod. Nov. Val. tit. XVI. et XVII. sunt); tit. XXVI. (Ott. cod. Nov. Val. tit. XVIII.). 260) Vid. not. 257 et infr. p. XXXII. Etiam locus, quem Nov. de Confirm. Leg. Nov. Theod. A. una cum Novella de Theodosiani Codicis Auct. cum in Breviario tum in Codice Ottoboniano habet, hos libros ex publicis Novellarum codicibus originem ducere demonstrat. Mos enim erat in fronte librorum publica auctoritate scriptorum legem ponere, qua confirmabantur. Eadem causa movisse videtur Visigothos, ut novellam illam de loco suo non depellerent. 261) Vid. sup. p. V.

quia laciniae, ex quibus Cuiacius tres novellas in Observationibus edidit, ad Breviarii, quod in Burgundia auctum erat, librum aliquem manuscriptum pertinuerint [262]).

Supra in Gallia quoque Breviarium auctum esse dixi; id a diversis hominibus factum esse arbitror. Primum enim nescio quis Theodosii novellis XXXVIII titulos, qui XLVIII novellas Theodosii et Valentiniani comprehendebant, subiunxit, una cum titulo Maioriani de Adulteriis et tribus Anthemii [263]). Eum usum esse eodem codice sive apographo eius, ex quo Ottobonianus originem trahit, videtur ex titulis illis apparere, quorum ordo cum Ottoboniano codice convenit [264]), etsi hic et illic turbata sit series chronologica [265]). Fateor, me olim prima specie inductum esse, ut hanc sententiam pro vera haberem. Nunc aliter sentio cum propter tres illos titulos novellarum Valentiniani, quos in codicibus Pithoei et Fuldensi adesse dixi *), sed deesse, et sine lacunae quidem signo, in Ottoboniano codice, tum propter titulos nonnullos, veluti de Principibus ag. in rebus et de Naviculariis, qui in hoc codice converso, in illis recto ordine subsequuntur [266]), quare eum, qui Breviarium novellis Theodosii et Valentiniani in Gallia auxit, alio, sed eiusdem generis, quam Ottobonianus est, codice usum esse credo. Neque vero continuo, sed vicissim, prout res incidit, ex Theodosii et Valentiniani libris novellas addidit; proxime enim a Breviario septem titulos (XII — XVIII) cum duodecim Theodosii novellis posuit, deinde novem (XIX — XXVII) cum decem novellis Valentiniani; tum sex titulos (XXVIII — XXXIII) cum totidem novellis Theodosii, porro et praefixis quidem verbis *Divi Valentiniani* XII titulos (XXXIV — XLV) cum sedecim novellis Valentiniani, denique duo titulos (XLVI et XLVII) cum duabus Theodosii et duo titulos (XLVIII et XLIX) cum totidem Valentiniani novellis. Ordinem igitur titulorum, paucis exceptis, turbavit, contra novellarum servavit, si quando plures idem titulus continuit. Cum ignoretur, ubi sit codex, ex cuius apographo PETRUS PITHOEUS novellas illas edidit, neque de tempore, quo adiectae sint, constat; sed videntur intra sextum et nonum saeculum additae esse, quia Fuldensis codex nono saeculo scriptus est. Ibi enim reperitur eadem titulorum Theodosii, Valentiniani et Maioriani series, quae in Pithoeani codicis apographo Parisiensi, neque quicquam mutatum est, praeterquam quod duo tituli accesserunt, alter Severi, alter Maximi, et Anthemii tituli ad ultimum locum revocati sunt [267]). Accedit, quod Reginoni, qui saepe Breviario utitur, ex simili codice novella Maioriani de Adulteriis innotuit, quam solam habet Pithoeanus codex. Eiusdem ordinis, quem codex Fuldensis habet, vestigia sunt in codicibus Vaticano Reginae Sueciae MXXIII. et Regio Parisiensi MMMMCCCCXII., quorum indices, praeter Maximi, Anthemii quoque novellas easque ultimo loco memorant, sunt etiam in editione Lugdunensi anni MDCLXVI., ubi alter Severi titulus additus est, sed ex codice in fine mutilo; titulos enim novellarum Anthemii Cuiacius a Pithoeo acceperat una cum indice reliquarum novellarum Theodosii atque Valentiniani. Ut ex Fuldensi, ita non dubito quin ex Seldeni libro Pithoeanae collectionis aetas definiri posset, si codex, ex quo ille descriptus est, ad nostram memoriam pervenisset. Eum enim ex eodem codice originem trahere, ex quo Pithoeanus et Fuldensis descendunt, tituli demonstrant, qui quamquam alium ordinem habent [268]), iidem sunt, totidemque et easdem novellas comprehendunt. Hactenus ostendi, quomodo Breviarium Theodosii et Valentiniani potissimum novellis auctum sit. Sed praeterea alius eiusdem terrae homo, fueritne librarius an iurisconsultus nescio, in supplendas Maioriani novellas incubuit, et sex titulos (I — VI.) binis illis, qui in Breviario erant (VII. et XI.), addidit [269]). Insunt in compendio Petri Aegidii et in codicibus Kelleri, Berolinensi, Parisiensibus MMMMCCCCVI. atque Supplementi Latini DCCLXXIX. Liber, qui adhibebatur, diversus quidem erat ab eo, ex quo Pithoeanus descendit; deest enim titulus de Adulteriis, sed quin is quoque publicus codex fuerit, dubitari nequit propter chronologicam seriem titulorum, quae eadem est in omnibus libris [270]). Videntur tituli illi additi esse ante saeculum nonum, quo nonnulli Aegidiani compendii codices scripti sunt. Bis igitur Breviarium in Gallia auctum est, primum Theodosii, Valentiniani et Anthemii novellis, quibus una Maioriani accessit, deinde solius Maioriani titulis; bis vero illarum ordo postea mutatus, aut partim, ut in Fuldensi codice, aut omnino, ut in Seldeni libro, quae omnia in Gallia facta esse hac de causa pato, quia omnes codices, quibus Breviarium hoc modo auctum esse scimus, scripti sunt in Gallia.

Ex ordine novellarum, quem in libris manuscriptis esse dixi, non solum ratio facile explicari potest, qua dispositae fuerint in codicibus publicis, verum etiam dissimilitudo librorum editorum. Et primum quidem in codicibus illis novellae per libros distributae erant, qui imperatorum, quorum leges comprehendebant, nominibus discernebantur, neque vero numeris; deinde libri ex titulis constabant; tum plerique tituli unam novellam continebant, pauci plures; porro liber suos quisque titulorum numeros habebat; denique locus et numerus tituli,

262) Propter Nov. Valent. tit. II. nov. 4, cuius novellae partes et ex Ottoboniano codice et ex laciniis illis a Cuiacio in Obs. editis compositae sunt. 263) Vid. tab. III. 264) v. g. tit. XII — XVI.; XIX — XXVI. (nam unus solus *de Honoratis* transpositus est; alter *de Pretio solidi* deest in Ott. cod., et tres *de Fructibus, de Manicharis* et *de Homicidiis* desunt in Pith. coll., quia iam in Breviar. recepti erant), tit. XXXI — XXXIII. 265) Cf. tit. XXII. cum Ott. cod. *) Supr. p. V. 266) Vid. p. 168 et 218, not. sup. 267) Videtur igitur scriptor codicis illius, ex quo Fuldensis descendit, praeter Pithoeanam collectionem aliam adhibuisse. — Vestigia Pithoeanae collectionis supersunt in cod. S. Germani et Philipp. Vid. supr. not. 2. 268) Vid. supr. p. XIII. Falso posuit librarius titulum de Invasoribus inter Theodosianas. Seriem chronologicam non restituit; revocavit enim titulos ad imperatores eodem modo atque complexu, quo vicissim a Pithoeanae Collectionis auctore Breviario adiectae sunt. Cf. tab. III. cum tab. IV. 269) Vid. tab. II. 270) Vid. tab. III.

series igitur chronologica ex die pendebat, quo cuiusque tituli novella data erat; at vero, si quando plures eiusdem tituli novellae sunt, ex die primae novellae, quam deinceps reliquae pariter atque in Codice Theodosiano ita sequebantur, ut antiquior priore loco, recentior posteriore esset. In nonnullis quidem Breviarii codicibus libri numerati sunt; primus igitur Theodosii novellarum liber dicitur, quintus Severi. Verum ipsi illi codices sibi non constant, nam in aliis alii libri numerati sunt. Praeterea a plerisque Breviarii codicibus numeri librorum absunt. — De editis libris nonnullae res supra non apte poterant commemorari, quare utile erit, eas omnes perspicuitatis causa in unum colligere. Spectat autem dissimilitudo editionum solas Theodosii, Valentiniani et Maioriani novellas, reliquarum ordo certus est. Breviarii ordo cognoscitur ex Aegidii compendio et ex Sichardi editione, nisi quod in illo sex tituli Maioriani, quos nominavi, interiecti sunt. Idem ordo reperitur in sequentibus editionibus usque ad Ritterianam, etiam in indice titulorum Pithoeanis addito. Primum enim locum, sive Theodosii, sive Valentiniani, sive Maioriani, sive Severi denique sunt, novellae tenent, quas Breviarium habet; his demum subiunctae sunt novellae a Cuiacio et a Pithoeo inventae atque editae. Et Maioriani quidem novellarum titulo VII. et XI., qui in Breviario primum et secundum locum tenent, sex reliquos (I — VI.), quos invenerat, Cuiacius anno MDLXVI. ex codice suo addidit numerisque III — VIII. signavit; eos demum rubrum tituli de Adulteriis subsequitur. Mansit hic ordo in sequentibus, quas dixi, editionibus, quamquam in altera Cuiacii editione titulus de Adulteriis ex Pithoeana accessit praefixo numero IX. Theodosii autem et Valentiniani novellarum triplicem ordinem in his editionibus esse perspexi. Antiquissimus a Cuiacio originem ducit, qui in prima editione non solum sex Theodosii, tres Valentiniani titulos, quos invenerat, Breviarii novellis addidit, verum etiam cum titulo XXXIV. de Postulando in Pithoeano novellarum indice verba *Divi Valentiniani* adscripta sint, seductus est, ut indicem titulorum a Pithoeo transmissum discerperet et quas vel Theodosii vel Valentiniani esse putaret, alterutrius novellis subiungeret. Eundem ordinem secuti sunt Aurelianensis editor atque Rittershusius, sed differunt in eo, quod ille tres novellas a Cuiacio in Observationibus editas post titulum XV. novellarum Valentiniani et ante titulorum indicem inculcavit, hic pro indice titulorum titulos ipsos ex Pithoeo apposuit [271]). Reliquarum editionum ordo ex Pithoeana maxime pendet, etsi duplex est, prout aut ex altera Cuiacii aut ex Lugdunensi editione ductae sunt. Nimirum Cuiacius in altera editione eundem ordinem conservavit, quem in Pithoeano codice ex Petri Pithoei editionis indice esse perspexerat; omnes igitur Theodosii et Valentiniani novellas recens a Pithoeo editas Theodosii novellis, quas Breviarium habet, subiecit et duabus auxit; tertiam autem, quam invenerat *), quinto loco inter Martiani novellas posuit, ut, quae in Breviario Martiani quinta novella est, apud Cuiacium sexta sit. Eundem ordinem repetiit Ritterus [272]). Denique qui Lugduni Aurelianense exemplar foliis novis locupletavit, ordinem utriusque editionis et secundae Cuiacianae et Aurelianensis secutus est, illius in foliis, quae mutavit et interposuit, ut Theodosii novellas augeret, huius in reliquis plagulis, quas non mutavit; sed cum omisisset tres titulos, qui in altera Cuiacii editione Theodosianorum XXXV., XXXVII. et XXXIX. sunt, in Aurelianensi vero inter Valentiniani novellas iam editi erant, de titulis Theodosii, qui XXXIV. sequuntur, tres diminuit. Idem ordo reperitur in Gothofredi editione [273]).

Manifestum est igitur, Breviarii titulos primum locum tenere, secundum reliquos, sed diverso ordine in diversis editionibus, prout aut ingenium editorum tulit, aut in codicibus sive in Pithoeana editione dispositi erant; ergo ordinem maxime discrepare inter editiones, verum in nulla conservatum esse. Neque haec turbatio ordinis viros doctos latuit. Eam questi sunt Gothofredus [274]), qui novellas ad verum quidem ordinem non revocavit, sed tamen Valentiniani novellarum titulos a Theodosianis in Prolegomenum cap. VIII. separavit; questi sunt etiam Ritterus [275]), Zirardinus [276]), alii, neque vero ordinem singularum legum novellarum restituerunt. Primus huic rei operam navavit Beckius, codicis Ottoboniani a Zirardino et ab Amadutio divulgati ope, ex quo non solum Valentiniani novellas a Theodosianis discernendas, verum etiam titulos secundum tempus, quo prima quaeque tituli promulgata esset, disponendos esse perspexit. Sed ne Beckium quidem rem omnino perfecisse supra dixi [277]). Nam cum Ottobonianus codex conservaret verum ordinem, nunquam ab eo, nisi ex gravissimis caussis discedere debebat. Quare bis tantum, post titulum XII. et titulum XXVI. Nov. Valentiniani, ubi ordo casu potius quam consilio aliquantulum turbatus est [278]), aliorum codicum ope titulos ad suum locum revocavi. Habet vero haec restitutio ordinis id utilitatis ut in posterum, novellae certa ratione nominari possint. Primo enim loco imperatoris, ex cuius libro novella aliqua profertur, nomen ponendum est, deinde numerus tituli, tertio rubrica, veluti Nov. Theod. tit. XXVI. de Relevatis, Nov. Maioriani tit. XI. de Episcopali iudicio; at vero si quis titulus ex duabus vel pluribus novellis constat, post rubricam numerus novellae addendus est, e. g. Nov.

271) Dico *ordinem*, nam verba novellarum a Rittershusio aliunde sumpta esse, supra dixi. Aliquam differentiam, quae vero ordinem titulorum non turbat, vid. not. 199. Non obstant numeri in Rittershusii editione vel omissi, vel ex Pithoei editione additi. Series titulorum eadem est, atque in Aurelianensi editione. Vid. tab. V. *) Vid. supr. not. 166. 272) Vid. tab. VI. 273) Vid. tab. VII. et supr. p. XXIII. 274) Proleg. Codicis Theodosiani cap. VIII. 275) In Praefatione Codicis Theodosiani Tom. VI. P. II. fol. II b. 276) l. c. p. 416 sq. Is quidem indicem titulorum ex Ottoboniano codice edidit et supplevit, neque vero ordinem singularum novellarum demonstravit. 277) Supr. p. XXVI. 278) Turbatus est ordo anni 445 et 450, 451. Fortasse transposita erant nonnulla folia codicis, ex quo Ottobonianus

Theod. tit. V. de Patrimonialibus nov. 8 aut Nov. Valent. tit. II. de Postulando nov. 4 [279]). Aliter quidem docti hoc tempore novellas nominare solent; ponunt enim numerum, quo singulae novellae in Beckii editione a prima deinceps per omnes libros continuo dicuntur, veluti Nov. LVI. pro Nov. Valent. tit. XII. de Pecunia Afris, aut Nov. XLV. pro Nov. Valent. tit. VI. de Tironibus nov. 3; sed tamen ista ratio codicibus, Ottoboniano potissimum adversatur, falsa igitur est. Neque rectius agunt, qui Valentiniani et Theodosii novellas ex Ritteri editione numerant.

Postquam copiose locutus sum de novellarum constitutionum codicibus, editionibus, ordine, restat, ut de nonnullis rebus, quae silentio praeterire non possum, pauca explanem. Supra enim commemoravi, emendandi et revocandi leges potestate alterius imperii principi reservata Valentinianum usum esse. Iam quaeritur, utrum ea ita usus sit, ut, quemadmodum totas novellas, ita partes tantum novellarum Theodosii omiserit, itaque si non omnes, tamen complures mutilaverit. Et id quidem colligi potest ex nonnullis Codicis Iustiniani legibus, quae eodem die atque haec et illa Theodosii novella lex datae sunt, desunt autem in novellarum Theodosii libro, veluti c. VIII. Cod. Iust. de Advocatis divers. iud. (II, 7) III. Kal. Ian. ann. CCCCXL., qui dies Nov. Th. tit. VII. nov. 3 subscriptus est [280]). Sed ut aliter sentiam, illae Theodosii novellae faciunt, quae eodem die eidem magistratui inscriptae sunt: veluti tit. VIII. de Navibus et tit. IX. Ne curialis (*dat. Florentio — VII. Id. April. CCCCXXXIX.*), tit. X. de Postulando nov. 1 et 2 (*dat. Florentio — XIII. Kal. Mai. CCCCXXXIX.*), tit. XI. de Tutoribus et tit. XII. de Repudiis (*dat. Florentio — VI. Id. Iul. CCCCXXXIX.*). Quare leges illas Codicis Iustiniani partes fuisse puto novellarum, quas totas Valentinianus omiserit. Ut de consulibus dicatur, in Theodosii novellis hic et illic alterum consulem deesse, sive apposita [281]) formula *et qui fuerit nuntiatus* sive omissa [282]), Zirardinus multis verbis quidem explanavit [283]); neque vero in nonnullis inscriptionibus novellarum Valentiniani, Martiani et Maioriani desiderari dixit alterum imperatorem [284]); et Martiani quidem nomen in omnibus Valentiniani novellis anno CCCCLI. datis [285]), perinde atque Orientis consulem in iisdem et sequentis anni novellis [286]). E diverso Theodosii et Martiani novellarum inscriptiones saepe pleniores esse inscriptionibus novellarum Occidentis, harum vero subscriptiones pleniores subscriptionibus novellarum Orientis, iam alio loco commemoravi [287]). Sermo prologorum et epilogorum potissimum tumidus quidem est et nonnunquam grammaticorum regulis repugnat [288]), maxime in Iustiniani Codice, cuius compositores nonnullas novellas valde mutaverunt [289]); neque vero peior eo est, quo alii eiusdem saeculi libri scripti sunt. Etiam de annis, quibus novellae constitutiones datae sunt, aliquid addi potest, nam Theodosianarum nulla data est anno CCCCXLII. aut post annum CCCCXLIV., excepta novella de Confirmatione Legum Novellarum Theodosii A., etsi in Codice Iustiniani supersunt anni CCCCXLII. quinque leges, annorum CCCCXLV., CCCCXLVI., CCCCXLVIII. et CCCCL. octo, sive deductis iis, quae dicuntur geminae esse, sex, quae vero Theodosii leges anno CCCCXL. datae sunt et ex Codice Iustinianeo innotuerunt, eae omnes Cyro inscriptae sunt. Praeterea post annum CCCCLII. una tantum novella Valentiniani [290]) data est, quamquam Valentinianus triennium fere regnare perrexit. Martiani novellarum nulla ad nos pervenit, quae data sit anno CCCCLII., etsi sex fragmenta novellarum in Iustiniani Codice reperiuntur [291]); anni vero CCCCLIII. nulla lex invenitur, nec in Iustiniani quidem Codice, a quo praeterea omne vestigium abest legis a Martiano anno CCCCLIV. datae. Similiter post annum CCCCLV., quo Valentinianus obiit, omnes Martiani novellae perierunt, etsi tres eius leges in Iustiniani Codice supersint, quarum ultima, c. 3 de Apochis (X, 22), septem fere menses, antequam de vita decessit, promulgata est, *XV. Kal. Aug.* anni CCCCLVI. Leonis, qui post Martianum regno potitus est, novellarum unam tantum extra Codicem Iustiniani fortuito servatam esse, iam supra commemoravi. Anthemii denique novellae omnes in annum CCCCLXVIII. incidunt, sed cum Anthemius anno CCCCLXXII. demum mortuus sit, omnes eius leges ad nos pervenisse nego.

Praeter ea, quae dixi, multa alia de forma et indole novellarum [292]) disputari possunt, verum iam ultra fines huic libro positos progressum me video, quare subsistam et paucis exponam de mea editione. Quibus

---

originem ducit. 279) Pariter atque Iustin. Cod. loci, possunt etiam novellae ita nominari, ut solis numeris designentur, veluti Nov. Theod. tit. XXV., Nov. Theod. tit. X. nov. 2, sed facile hoc modo erratur, quia, si quando falsus numerus positus est, ignoratur titulus, ad quem provocatur. Illud certius est. 280) Ad eundem diem revocanda est c. 1 Cod. Iust. Qui pro sua iurisd. (III, 4). 281) Vid. Nov. Theod. tit. I — III. 282) Vid. Nov. Theod. tit. IV, VII, 4, X, 1, 2, XV, 2, XIX, XXI, XXV. Alter consul deest etiam in Nov. Val. tit. II, 2, VII, 3, XIV, XXII, XXIII, XXX — XXXV, Nov. Mart. tit. III. et V, Nov. Maior. tit. I, II, X. 283) l. c. p. 247 sqq., 492. 284) Vid. Nov. Valent. tit. XXVIII. et Maioriani tit. I, II. Inde ab Nov. Valent. tit. XXIX. in inscriptionibus Theodosii nomen recte deest; nam tunc temporis de vita decesserat Theodosius. Vid. etiam Martiani tit. V. 285) Vid. Nov. Valent. tit. XXX — XXXIII. Contra in legibus Cod. Iustiniani Valentinianus nonnunquam a Martiano nominatur. 286) Vid. Nov. Valent. tit. XXX — XXXV. 287) In Praef. Cod. Theodos. p. XLI, not. 242 et 246. Add. Nov. Th. tit. XXVI. de Relevatis. 288) Inter al. vid. Nov. Th. tit. VI. pr. *custodit ne — laberetur* et §. 3 *decernimus ut — pertinere.* Nov. Maior. tit. II. §. 2 *respiciat — manebit*; tit. IV. §. 1 *numerarii — subditos — truncandos*; tit. IX. *ut relegationem — rei deportatio — sequatur et bonis — vindicatis eum a congressu totius Italiae summovendum.* Nov. Anthemii tit. I. §. 1 *iniisse* pro *inita esse.* 289) v. g. Nov. Th. tit. III. de Iudaeis; tit. VII. de Amota milit. nov. 2 et 4; tit. IX. Ne curialis; tit. X. de Postulando nov. 1. 290) Nov. Val. tit. II. de Postulando nov. 4. 291) In veteris iuris ecclesiastici libris complures leges et epistolae Martiani ann. 450 — 452 scriptae supersunt. 292) Nonnulla

libris vel manu scriptis vel editis usus sim, quibus aliis subsidiis, ex signorum explicatione perspicitur. In superioribus notis potissimum numeros titulorum novellarumque consignavi, quos codices et editiones haberent. Summum enim studium impendendum esse existimavi in ordinem novellarum cum demonstrandum tum restituendum, quod fieri non poterat, nisi qui esset ordo in libris illis, demonstrassem. In restituendo eo Ottobonianum codicem, duobus locis exceptis, secutus sum, quo adhibito non solum titulos novellarum Theodosii de Iudaeis et de Metatis, Valentiniani de Postulando et nonnullos Maioriani ad suum quemque locum revocavi, verum etiam contigit, ut tres novellas a Cuiacio et Pithoeo editas, quae apud Beckium titulos XI., XIII. et XXXVII. constituunt, secundo Nov. Val. titulo comprehendere possem et simul ostendere, quae novellae deessent. In iisdem notis, prout ratio temporis postulabat, commemoravi Theodosii et Martiani leges, quas Iustiniani Codex solus habet. Flagitavit quidem Amadutius [293]), ut cum novellis reliquae imperatorum leges, quotquot post Theodosianum Codicem reperiri possent, coniungerentur et quasi unum Corpus Legum post Theodosianum Codicem promulgatarum efficeretur. Sed quominus Amadutio obsequerer, complures caussae me impediverant. Nam si consilium illud sequimur, codicum, in quibus novellae collectae sunt, Ottoboniani inprimis forma, ambitus, indoles nescitur; deinde truncatae et deformatae leges cum integris coniunguntur, denique etiam ordo, quo omnes illae leges, Iustiniani potissimum Codicis, quarum multae falsas aut mutilas subscriptiones habent, ponendae sint, inveniri nequit. Quare satius esse duxi, in superioribus notis Codicis Iustiniani leges, quae post Theodosianum Codicem, sed ante eversionem imperii Occidentalis datae quidem essent, neque vero in novellis reperirentur, nominare et in tabula I., quam infra adiiciam, conscribere, reliquas autem, quae hic et illic supersunt, in alio fasciculo colligere et divulgare. In inferioribus notis codicum et editionum diversas scripturas accurate conscripsi. Illorum ope non solum CCLXX locos corruptos correxi et multo plures sanare studui, verum etiam unde diversae editionum scripturae haustae sint, demonstrasse mihi videor. In corrigendis autem locis maximam auctoritatem tribui Ottoboniano codici, ex quo innumerabiles scripturas erui ab Amadutio neglectas, secundo loco Pithoei apographo et Seldeni codici, qui saepe cum Ottoboniano convenit, tum reliquis, postremo Breviarii libris manu scriptis, quorum diversae scripturae plerumque nihil sunt nisi mera librariorum menda. Postquam Ottobonianus codex in Maioriani novellis desiit, ex reliquis codicibus, qui vel Maioriani vel Anthemii novellas habent, optimum quodque delegi. Breviarii codices, si qua novella ex iis solis innotuit, eo modo tractavi, quo in Theodosiano Codice. Denique tabulis synopticis ostendi ordinem, quo tituli novellarum in codicibus editionibusque collocati sunt. Interpretationem Bonnensium Professorum, qui consilium edendi Corporis Iuris Anteiustiniani susceperunt, neque vero mea voluntate adieci.

Haec habebam dicenda [294]). Superest, ut viris, qui mihi in hoc quoque libro auxilium tulerunt, gratias, quas debeo maximas, agam, in primis Cramero meo, qui perpoliendis novellis operam suam assidue navavit.

---

commemoravi in Praefatione Codicis Theodosiani pag. XXXIV, not. 203 et pag. XLI. sq., not. 242, 246, 249. In not. 203 conscripsi indicem legum, quae in Novellis nominantur. Sed quia tunc non poteram omnia accurate investigare, alium hoc loco substituam. Brevitatis caussa novellas, neque vero leges, quarum mentio fit, nominabo. Leges ipsae cognoscuntur ex libro. Superstites leges nominantur in *Nov. Theod.* tit. II. pr.; tit. VII. nov. 2 pr., nov. 3, §. 1 et nov. 4 pr. et §. 1; tit. VIII. pr.; tit. XI. pr.; tit. XII. §. 1; tit. XIII. pr.; tit. XIV. §. 1, 2 et 8; tit. XXII. nov. 1, §. 3 et nov. 2, §. 1; tit. XXIV. §. 4; tit. XXVI. §. 1 et 3. *Nov. Valentin.* tit. II. nov. 3, §. 1 et nov. 4 pr.; tit. III. pr., tit. IV. §. 1; tit. VI. nov. 2, §. 1; tit. VII. nov. 2, §. 1; tit. VIII. nov. 1, §. 2; tit. XI. §. 1; tit. XVII. §. 3; tit. XVIII. §. 8; tit. XX. nov. 1, pr. et §. 5, nov. 2, §. 1; tit. XXII. pr.; tit. XXIV. §. 1; tit. XXV. pr.; tit. XXVI. §. 3 et 6; tit. XXX. pr. et §. 6; tit. XXXI. pr.; tit. XXXIV. pr. et §. 2, 5, 8, 11, 13, 14, 19; tit. XXXV. §. 8. *Nov. Martian.* tit. I. §. 4; tit. IV. §. 1—4; tit. V. pr. et §. 1. *Nov. Maiorian.* tit. VI. §. 4, 8; tit. VII. §. 7, 11; tit. IX. *Nov. Anthemii* tit. I. pr., §. 2, 4; tit. II.; tit. III. pr. Leges, quae perierunt, hae sunt: *Nov. Theod.* tit. V. nov. 1, §. 1; tit. X. nov. 2, pr.; tit. XVI. §. 8; tit. XXI. §. 1; *Nov. Valent.* tit. XVIII. §. 5 et 9; tit. XXXV. §. 2. 293) Vid. l. c. p. XLI. 294) Dixi p. 439 et 440, not. 84, esse codicem in Darmstadtiensi bibliotheca, qui Sirmondi constitutiones videretur continere. Res aliter habet. Respondit clar. Feder ad literas meas (vid. not. ult. ad c. XVIII. *Sirm.* p. 476), me in errorem ductum esse a Knustio; potius contineri fol. 26 b usque ad fol. 28 tit. XVII. Nov. Valent. de Manichaeis et tit. XVI. Nov. Valent. de Episcop. ordinat., praeterea fol. 109 et 110 constitutionem illam Honorii et Theodosii a. 418 de Conventibus annuis in urbe Arelatensi habendis, quam Wenckius post Cod. Theod. Append. III. p. 378 sq. ediderit. Simul vir humanissimus diversas scripturas mecum communicavit, quas, cum codex ille pervetustus sit et, ut ait Knustius l. c. pag. 618, not. 13, saec. VIII., non possum non h. l. ad novellas illas addere. Quae constitutionem Honorii et Theodosii spectant, in alio huius Corporis fasciculo conscribam, ubi illam quoque memorabilem constitutionem ex multis libris manuscriptis edam atque emendabo. — — — Nov. Valent. tit. XVII. de Manichaeis. Theudosius — albino prāēſt (vitiose sec. Feder. pro *prāēſpſ* vel *prāēpſ*; om. igitur *II.*) — paganis (ita codex) — beatissimi papae Leonis — manifestissima (quod mihi probatur) — albine pā. k. āā. praeceisam. agt. ac (i. e. praecelsa magnificentia tua hac, et om. illustris et, ut 1) — conhibere et om. cum — universi haec dicta lege — careant actionis contra eos liberos — hanc superstitionis pullatum eiuiriat — roma dn̄' ualent' VI et nomo (om. *V. C.*) conss. — — — Nov. Valent. tit. XVI. De Episcoporum ordinatione, in cod. de Primatibus ecclesiae chatholicae. dom̄ n̄s impp̄ — āāg̃ aetio patricio (om. viro — et) certum — christianae fides — sedi — dignitatis — sacraaetiam — firmavit auct. — illicita (ut 1) — pontifice indebitas sibi ordinationes — usurpantes invasit (ut 1) — incompitenter emovit — qui quoniam (om. quidem, ut in 1 et aliis codd.) — facili — praedicaturus — religiosi virissimis papae cognitione detersa — certa in eum et de his quod — ordenaverat bona sentiant et erat quidem (om. ipsa sententia) per Galias quam sene imperialis (om. sanctione) valituris

Ago etiam ingentes Angelo Maio, viro eminentissimo. Nam ut complures alios pervetustos libros manu scriptos, ita Ottobonianum quoque novellarum codicem mecum communicavit. Quare vir summus humanitatis atque pietatis officium me sinat hoc loco explere.

— nec c. a. l. e. (ut nos) — turbo — videatur ac perenni sanccione censemus (ut 1) — sed illis (om. hoc) omnibus pro — acti — et praecelsa — praesentes — auctoritatem secuta (ut nos) — quae superius constituta (deest servari) XI librarum — passus fuerit et desunt reliqua. — — — Praeterea del. sunt in Nov. Th. tit. XI. de Tutoribus, not. sup. v. 7 vv. *Ad interpr. cf.* et in Nov. Val. tit. XXXIV. de Episc. iud. not. sup. v. 10 vv. *et de interpr.* Vid. supra p. XXXI. Deinde haec add. s. corr.: Nov. Th. tit. XIV. nominatur in interpr. c. 1 C. Th. de Matern. bon. (VIII, 18); p. 34, col. 2, not. sup. pro *ē* rep. 2; Nov. Val. tit. II. de Postul. not. sup. v. 5 post XXXII. add. *Nov. Th. et Val.* et tit. III. Nov. Val. de Succ. cur. not. sup. v. 2 *Tit. XLI.* post in ind. titt.; Nov. Val. tit. IV. In damnum not. sup. v. 1 post XLII. del. *Nov. Th. et Val.* et pon. haec vv. post *Tit. XL.*; Nov. Val. tit. V. de Pantapolis not. sup. v. 2 post XL. add. *Nov. Th. et Val.* itemque in sq. tit. VI., not. sup. v. 2 post XLI.; Nov. Val. tit. XV. de Corporatis not. sup. v. 3 post XXX. add. *Ba. Tit. XVI.* In Nov. Val. tit. V. de Pantapolis Iordanus de publicis urb. Rom. et Constantinop. Aquaeductibus. Bonnae 1844. 8. p. 24—26 optime em. *arenensis*, i. e. cespes, ubi arenaria s. arenifodinae in usum publicorum aedificiorum arenam praebent. Eadem lectio est, quam offert cod. 1 v. *arensis*, modo virgula ponatur supra lit. n (*areñsis*). Denique moneo, illum titulum, qui primus huius voluminis est, me invito scriptum et additum esse.

Scrib. Lipsiae Kal. Aug. MDCCCXLIV.

Gustavus Haenel.

SIGNORUM EXPLICATIO.

Cod. 1 Codex Vatic. Ottobonianus, olim Iosephi Garampii. — Praef. p. III — VIII.

— 2 — Reg. Parisiensis 4420. — Praef. p. VIII. sq.

— 3 — Fuldensis Nro. 31 / 4. E. 24. — Praef. p. IX. sq.

— 4 — Reg. Parisiensis 4412. — Praef. p. X. sq.

— 5 — Vaticanus Reginae Sueciae 1023. — Praef. p. XI. sq.

— 6 — Bodleianus 3362. — Praef. p. XII — XIV.

— 7 — Reg. Paris. 4406. } — Praef. p. XIV. sq.

— 8 — — Paris. Suppl. Lat. num. 779. } — Praef. p. XIV. sq.

— 9 — Kelleri Turicensis. — Praef. p. XV.

— 10 — Berolinensis quart. 150. — Praef. p. XV. sq.

— 11 — Monacensis D. 2.

— 12 — Middlehillanus, sive bibliothecae Philippicae num. 1761.

— 13 — Reg. Paris. 4403.

— 14 — Reg. Paris. 4404.

— 15 — Reg. Paris. 4405.

— 16 — Aurelianensis 207.

— 17 — Lugdunensis 303.

— 18 — Montispessulanus H. 84.

— 19 — Vaticanus Reginae Sueciae 1128.

— 20 — Vaticano-Ottobonianus 2225.

— 21 — Reg. Paris. Suppl. Lat. 899, olim Sorbonnensis 836.

— 22 — Gothanus formae maioris 84.

— 23 — Basileensis C. III. 1.

— 24 — Montispessulanus H. 136.

— 25 — Reg. Paris. 4403 a.

— 26 — — — Supplem. Lat. 65.

— 27 — — — 4408.

— 28 — — — 4409.

— 29 — — — 4410.

— 30 — — — 4411.

— 31 — — — 4413.

— 32 — — — 4414.

— 33 — — — 4415.

— 34 — Vaticanus Reginae Sueciae 1048.

— 35 — Ambrosianus C. 276 partis inferioris.

— 36 — Lugduno-Batavus, libr. mss. lat. 47.

— 37 — Bernensis 263.

— 38 — Caroli de Savigny.

— 39 — Taurinensis in bibliotheca Regii Athenaei H. VI. 24. num. 392.

— 40 — S. Gallensis 731.

— 41 — Vaticanus Reg. Sueciae 857.

— 42 — Reg. Par. 4697.

NB. De codd. 11 — 42 cf. Signorum Explicatio Codici Theodosiano praemissa.

Aeg. Editio Petri Aegidii. Argumenta Legum Diversorum Imperatorum etc. 1717. fol.

Sich. — Io. Sichardi. Codicis Theodosiani libri XVI etc. Basileae 1528. fol. p. 85 — 120.

Cui. 1. — Iacobi Cuiacii. Codicis Theodosiani libri XVI etc. Lugduni 1566. fol. p. 526 — 596.

P. — P. Pithoei. Imperatorum Theodosii Valentiniani Maioriani Anthemii Novellae Constitutiones XLII. Nunc primum in lucem editae. Lutetiae 1571. 4.

Cui. 2. — Iacobi Cuiacii. Codicis Theodosiani libri XVI etc. Paris. 1586. fol. p. 590 — 693.

Aur. — *Aurelianensis* (s. Genevensis). Codicis Theodosiani libri XVI etc. curante Iacobo Cuiacio. Aurelianae Allobrogum 1586. 4. p. 522 — 586 (pro 594).

Lugd. — *Lugdunensis*. Codicis Theodosiani libri XVI. etc. Lugduni apud Franciscum Fabrum 1593. 4. p. 522 — 598.

Cui. 2*. — Iacobi Cuiacii. Codicis Theodosiani libri XVI etc. Paris. 1607. fol. p. 530 — 633.

P a. — repetita XLII Novellarum a Petro Pithoeo 1571 divulgatarum in eiusd. Operibus. Paris. 1609. p. 197 — 276.

Rittersh. — Cunradi Rittershusii. Novellae Constitutiones Imperatorum Iustiniano Anteriorum — Francofurti 1615. 8.

Go. Editio GOTHOFREDI, ab ANT. MARVILLIO Comment. Codicis Theodosiani adiecta in Appendice Tom. VI. Lugd. 1665. fol. p. 1—39.

P b. — repetita XLII Novellarum a Petro Pithoeo a. 1571 divulgatarum in libro, cui inscriptum est: PETRI et FRANCISCI PITHOEI Iurisconsultorum Observationes — cura *Franc. Desmarés*. Paris. 1689. fol. p. 697 — 746.

Ri. — Codex Theodosianus etc. cura Io. DAN. RITTERI. Lipsiae 1743. fol. Tom. VI. P. II. p. 1—164 (post p. 289).

Ri*. — — — — — Mantuae 1750. fol. T. VI. P. I. p. 323—444.

Zir. — ANTONII ZIRARDINI. Imperatorum Theodosii Iunioris et Valentiniani III. Novellae Leges ex Ottob. Ms. Cod. etc. Faventiae 1766. 8.

Am. — IOH. CHRISTOPHORI AMADUTII. Leges Novellae V. Anecdotae etc. Romae 1767. fol.

Be. — BECKII in Iure Civili Anteiustinianeo. Berolini 1815. 8. T. II. p. 1217—1399.

Ner. s. IOS. NERII Analectorum libri II. August. 1619 (in Ottonis Thes. Iur. Rom. Tom. II. Trai. ad Rh. 1733. fol. p. 321—492, inprim. Analect. II, 2 l. c. p. 391).

P. ms. s. notae et em. a Pithoeo exemplo editionis suae, quod in Bibliotheca Reg. Par. (F. 1779, 4.) asservatur, adscriptae.

Br. — HENR. BRENCMANNI Epistola de Consulibus, quorum in Pandectis fit mentio, dat. Henulitae 1715, add. PETRI RELANDI Fastis Consularibus p. 825—872, inpr. p. 859—872 et Th. Ians. ab Almeloven Fastis Consul. p. 587—636.

G. — (fort. Io. GAVELLII) Observationes ad Legum Novellarum Divi Theodosii Librum I. in Miscellaneis Observationibus Batavis. Amstelod. 1734. 8. Vol. IV. T. I. p. 153—156; Vol. IV. T. II. p. 273—281 et inpr. Vol. V. T. I. p. 130—148.

Ro. — MATHIAE ROEVERI Specimen Iuridicum Inaugurale Ad Loca Quaedam Iuris Civilis Depravata. Lugduni Batavorum 1739. cap. XV. (in Thesauro Dissertationum Iuridicarum in Academiis Belgicis Habitarum. Vol. I. Tom. I. Bremae et Lipsiae 1768. 4. p. 188—192).

Bo. — PETRI BONDAMI Specimen Iuridicum Inaugurale continens animadversiones criticas ad loca quaedam iuris civilis depravata, cap. XII., in Oelrichs. Thes. cit. T. II. Vol. II. p. 220—223.

Ro. ms. — Notae, quas Roeverus exemplo Novellarum a P. Pithoeo 1571 editarum sua manu adscripsit. Emi hoc exemplum ante aliquot annos Lugduni Batavorum.

P. in not. — Notae, quas Pithoeus primae editioni in fine libri adiecit. Eodem loco in ed. P a. repetitae sunt.

P b. in m. — Eaedem notae, in m. P b. ex altera Pithoei ed. translatae.

NB. Reliqua signa, quibus usus sum, iam explanata sunt in Signorum Explicatione, quam Codici Theodosiano praemisi. Interpretatio om. in editionibus Pithoei (P. P a. P b.) Zir. Am. Be., quod brevitatis causa omisi dicere in notis superioribus.

LIBER[a]
LEGUM NOVELLARUM
D. THEODOSII A.

TIT. I. DE THEODOSIANI CODICIS AUCTORITATE.

Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio Pf. P. Orientis. Saepe nostra clementia dubitavit, quae causa faceret, ut tantis propositis praemiis, quibus artes et studia nutriuntur, tam pauci raroque exstiterint, qui plena iuris civilis scientia ditarentur, et in tanto lucubrationum tristi pallore vix unus aut alter receperit soliditatem perfectae doctrinae. §. 1. Quod ne qua-

---

Tit. I. Cf. Cod. Th. p. 90, not. sup. Est haec Novella in codd. Br. Al. prima Novellarum Theodosii A., duobus exceptis codd., cod. Ambros. C. 29 et cod. 6, in quibus C. Th. antecedit. In cod. 23 bis legitur, hoc loco et ante C. Th. Manifestum est igitur, in exemplo Novellarum, quibus Visigothi usi sunt, primam inter Theodosianas eam fuisse. Eadem est in codd. 1—3, qui veterum collectionum apographa sunt, et in Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Rittersh. et apud Pith. in ind. Quibus ex caussis eam non dubitavi hoc loco, ex quo a Sich. et a Be. expulsa est, repetere. Dixi supra l. c. mutilam esse h. c. in cod. 1. Res ita se habet. In fol. 23^{b} v. 15—21 scriptum est literis, quas unciales appellant: *Expl. Lex Romā | Tituli Legū Novellarū Divi Theudo | siani Augusto | I De Theudosiani Codecis Auctor | etate Et De Legibus. Que Late Sunt. | Post Theudosiano Divi Theudosi | Agusti* (*Am. Augusti*: Zir. mecum convenit). Post haec vv., quae ultima sunt folii 23, exsectum est unum folium, in quo praeter indicem rubricarum Novellarum Theodosii (cf. Zirardini l. c. p. 40 sq., 415, Amad. p. XX. et 68) inerat initium huius Novellae. Folium 24 incipit cum vv. *tacit quae causa faceret — ab invictissimo* eiusd. Novellae (vid. C. Th. p. 92, not. z), et adiecta est his vv. sine ullo discrimine clausula Novellae Theodosianae de Iudaeis inde a vv. *quae insatiabili:* hanc sequitur *Titulus II Ne Duciani*. Hinc quattuor res deduci possunt: a) Novellam de Th. C. Auct. primam fuisse collectionis, quam cod. 1 complectitur; b) in eadem collectione conflatas fuisse Novellas de Th. C. Auct. et de Confirmat. Leg. Nov. Theodosii A. in unum titulum et hac de caussa quidem, ut haec ex priori quasi auctoritatem recipiat, similiter atque Gestis de Recipiendo in Occidente Codice Theodosiano c. 5 C. Th. de Const. princ. interposita est; c) excidisse folia in eo codice, quo cod. 1 scriptor usus est, in quibus praeter ultima *Novellae de Th. Cod. Auct.* verba fuerint *Novella de Confirmatione Legum Nov. D. Theodosii A.* et initium *Nov. de Iudaeis*; d) librarium autem ultima vv. *Nov. de Iudaeis* cum illis *Nov. de Th. Cod. Auct.* coniunxisse, quasi ad eam pertinerent, itaque ortam esse numerorum, qui seqq. titulis in cod. 1 praefixi sunt, diversitatem. Vid. Zir. l. c. p. XX, not. c, p. XXIV, not. *f*, p. 40, 41 et 347 not., Am. p. 68, 70, infra tit. VII. de Amota milit.

---

a) Diverso modo in codicibus inscriptum est Novellis: in cod. 1 *Tituli Legū Novellarū Divi Theudosiani Augusto* (vid. not. sup.); similiter in codd. Summae Aeg. nonnullisque Br. Al. codicibus, modo quod *Incipiunt* antecedit et *Theodosii A.* s. *Augusti* scriptum est; in codd. 2, 3 *Incipit liber Theodosii*; in cod. 6 *Novellae Theodosii*; nonn. codd. *Incipit legum novellarum libri II*; in codd. 8—10, aliis multis *Incipit Liber Novellarum* s. *Legum Novellarum D. Theodosii A.*; in cod. 13 *Incipit Liber Novellae D. Theodosii A.*; in cod. 20 *Incipiunt Novellarum* (sc. Libri); in aliis codd. *Incipit Liber Novellae bis Divi Theodosii A.*; in cod. 22 *Incipit liber tituli legum novellarum divi Theodosii*; in L. R. *U. Incipit Theudosii Legum Novellarum Divi* (Canciani mendose *Di. VII*) *Theodosii*, sed codex Piperinus *Incipiunt Tituli Novellarum Duo Eedosi*; in aliis scriptum est *Incipit Novellarum id est Theodosiani Codici I Auctoritate*; in codd. 11, 12, 19, 34 *Incipit Novellarum Liber I*; in cod. 38 *Incipit Liber Legum Novellarum Divi Theodosii* et positum est in margine superiore seqq. foliorum *Liber I Novellarum*; in cod. 37 *Novellarum Liber I*; in cod. Guelpherb. *I Incipit Novellarum*. Sichardus *Legum Novellarum Divi Theodosii A. Liber*. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittershus. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. *Legum Novellarum Divi Theodosii A. Liber I.* (Go. *Primus*). Be. *Novellarum Legum Liber I. Novellae Theodosii II.* Pith. *Theodosii et Valentiniani Imperatorum Novellae Constitutiones*, quem titulum ipse fecit. Ex tanta scripturae diversitate apparet, a librariis et ab iis qui editiones curarent, factas esse inscriptiones, certam igitur inscriptionem in antiquis Novellarum libris, in quibus primum collectae fuerint, non exstitisse. Sunt qui dicant, Novellas Imperatorum Theodosii, Valentiniani, Martiani, Maioriani, Severi, Anthemii in sex libros numeris distinctos fuisse distributas. Sed cum neque in his numeris codices sibi constent, perpauci tantum, veluti 28, 34, 37 libros a primo usque ad ultimum numerent, aut si quando sint librorum in codicibus numeri, ii maxime Theodosii et Valentiniani, non reliquorum imperatorum Novellis adiecti sint, Maioriani denique Novellis in nonnullorum codd. margine superiore addatur *Lib. I.*, libros a codicum librariis, neque vero ab iis, qui Novellas collegerint, numeratos esse puto. Quas ob caussas editionum inscriptionibus eam substitui, quam in plerisque codicibus esse perspexi. b) Sc. II.

quam ulterius sedula ambiguitate tractetur, si copia immensa librorum, si actionum diversitas difficultasque caussarum animis nostris occurrat, si denique moles constitutionum divalium, quae velut sub crassae demersa[a] caliginis et obscuritatis vallo, sui notitiam humanis ingeniis interclusit; verum egimus negotium temporis nostri, et discussis tenebris compendio brevitatis lumen legibus dedimus, electis viris nobilibus exploratae fidei, famosae doctrinae, quibus delegata caussa civilis officii, purgata interpretatione, retro principum scita vulgavimus, ne iurisperitorum ulterius severitate muntita, dissimulata scientia, velut ab ipsis adytis, exspectarentur formidanda responsa, cum liquido pateat, quo pondere donatio deferatur, qua actione petatur hereditas, quibus verbis stipulatio colligatur, ut certum vel incertum debitum sit exigendum. Quae singula prudentium detecta vigiliis, in apertum lucemque deducta sunt nominis nostri radiante splendore. §. 2. Nec parvum pretium sibi hoc suspicentur esse delatum, quibus divina sensa pectoris nostri mandavimus. Etenim si recte mentis acie futura prospicimus, ad posteros usque devenient laboris nostri consortio. §. 3. Quamobrem detersa nube voluminum, in quibus multorum nihil explicantium aetates attritae sunt, compendiosam divalium constitutionum scientiam ex D. Constantini temporibus roboramus, nulli post Kal. Ian. concessa licentia, ad forum et quotidianas advocationes ius principale deferre vel litis instrumenta componere, nisi ex his videlicet libris, qui in nostri nominis vocabulum transierunt et sacris habentur in scriniis; quamquam nulli retro principum aeternitas sua detracta est, nullius latoris occidit nomen, immo, lucis gratiam mutuati, claritudine consultorum augusta nobiscum societate iunguntur. Manet igitur manebitque perpetuo elimata gloria conditorum, nec in nostrum titulum demigravit, nisi lux sola brevitatis. §. 4. Et quamvis nostris auspiciis totius operis instauratio deberetur, attamen magis imperatorium magisque credidimus gloriosum, si, fugata invidia, perennitatis iure memoria remaneret auctorum. Nobis ad fructum bonae conscientiae satis abundeque sufficit, revelatis legibus, inventa maiorum obscuritatis iniuria vindicasse. §. 5. His adiicimus, nullam constitutionem in posterum velut latam in partibus Occidentis aliove in loco ab invictissimo principe, filio nostrae clementiae, perpetuo augusto, Valentiniano posse proferri, vel vim legis aliquam obtinere, nisi hoc idem divina pragmatica nostris mentibus intimetur. §. 6. Quod observari necesse est in his etiam, quae per Orientem nobis auctoribus promulgantur; falsitatis nota damnandis, quae ex tempore definito Theodosiano non referuntur in Codice, exceptis his, quae habentur apud militum sancta principia, vel de titulis publicis expensarum aliarumque rerum gratia, quae in regestis diversorum officiorum relata sunt. §. 7. Longum est memorare, quid in huius consummationem negotii contulerit vigiliis suis *Antiochus*, cuncta sublimis, ex-praefecto et consule; quid *Maximinus*, vir illustris, ex-quaestore nostri palatii, eminens omni genere literarum; quid *Martyrius*, vir illustris, comes et quaestor, nostrae clementiae fidus interpres; quid etiam *Sperantius*, *Apollodorus*, *Theodorus*, viri spectabiles, comites sacri nostri consistorii; quid *Epigenes*, vir spectabilis, comes et magister memoriae; quid *Procopius*, vir spectabilis, comes, ex-magistro libellorum, iure omnibus veteribus comparandi. §. 8. Quod restat, Florenti, parens carissime et amantissime, illustris et magnifica auctoritas tua, cui amicum, cui familiare est placere principibus, edictis propositis, in omnium populorum, in omnium provinciarum notitiam scita maiestatis augustae nostrae faciat pervenire. *Dat. XV. Kal. Mart. Constantinopoli, Theodosio A. XVI. Cos. et qui fuerit nuntiatus.* (438.)

INTERPRETATIO. *Haec lex dicit, ut Theodosiani Codicis auctoritas omni firmitate subsistat.*

TIT. II. DE CONFIRMATIONE LEGUM NOVELLARUM THEODOSII A.[c]

1. *Domino Valentiniano, inclito, victori ac*[d] *triumphatori, semper augusto filio Theodosius perpetuus*[e] *augustus pater.* Postquam in corpus unius codicis di-

---

Tit. II. Codd. 3—5, 7—15, 17—38, 40, 41, Br. Al. Aeg. L. R. U. Cui. 1. P. (in indice) Cui. 2, 2*. Aur. Lugd. P[a]. (in indice titulorum) Rittersh. Go. P[b]. (in indice titulorum Ri. Ri*. *Tit. II.* Sich. Be. *Tit. I.*; omittunt enim titulum de Theodosiani Codicis Auctoritate. In P[b]. remotus est index titulorum post indicem Authenticarum Codicis. Cf. C. Th. p. 90, not. sup. et de cod. 1 tit. I, not. sup. In cod. 2 Novella deest, sed fuisse eam in codice, unde 2 descriptus est, perspicitur et ex indice rubricarum, quem Pith. edidit, et ex prima Nov., quae ibi est (de Patrimonialibus) eundemque numerum atque in indice Pith. ed. habet. In 6 *Epistola* esse dicitur et deest numerus, quare titulo de Iudaeis, qui in eodem cod. sequitur, numerus *I* praefixus est. In cod. 39 positus est titulus post c. 14 C. Th. de Infirmandis his (XV, 14). In cod. 16 hic et sqq. titt. des. usque ad tit. XIV. Novv. Th. de Paternis §. 7 vv. *non venientibus*; excid. enim nonnulli quaterniones. — N. 1. Codd. edd. *N.* un., sed Be. add. (*I.*), i. e. omnium Novv. in Be. ed. Integra cum interpr. est in codd. 7, 11, 12, 14, 15, 17—23, 25, 28, 29; inscr., textus et interpr. des. in cod. 24, ubi interpr. Nov. de Iudaeis coniuncta est cum subscr. huius Nov.; inscr. et textus des. in codd. 5, 30, 36, 38: textus, subscr. et interpr. des. in codd. 26, 35, sed adiecta est interpr. Nov. de Iudaeis; solus textus in codd. 4, 8—

---

c) Rubr. om. 9, Rittersh. 6 *Novellae Theodosii Incipit Epistola eiusdem ad Valentinianum Imperatorem Occidentis*; alii codd. habent *De confirmanda Lege Novellarum* etc.; alii *Novellarum Divi Theodosii* (ut Go.) s. *Novellarum Divi Th. A.* (ut Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*; sed Sich. in ind. tit. om. *Divi*); denique in multis scriptum est *Theodosiani*, *Theudosii*, *teudosii* pro *Theodosii*. 3 *de puplicatione legum novellarum.* 36 *de publicatione id ē Confirmatione Legum Novellarum domino Theodosio post theodosianum codicē latarum.* d) Nonn. codd. *et.* e) Plerique codd. $\overline{pp}$ *Aug.* s. *A.* et Sich. — Ri*. *PP. Augustus Pater.* 11 $\overline{impp}$, non *Imp.*, ut Ri. notat. 4, 6, 8—10, 27,

vorum retro principum constitutiones nostrasque redegimus[cc], aliam mox legem pietas nostra[f] promulgavit, quae tam[g] confecto codici vires auctoritatemque tribueret, nec aliter in iudicio quas contineret[h] leges, nisi ex ipso proferrentur[i], valere praeciperet[k]; quod si[l] quid iuris ab altero nostrûm postea conderetur, ita demum in alterius quoque[m] principis regno vires proprias obtineret[n], quod generatim[o] constitutum esset, si[p] divinis prosequentibus scriptis ad alterum principem[q] fuisset[r] emissum. §. 1. Quia igitur, diversis emergentibus caussis, per hoc transacti temporis intervallum ferri leges alias emergentium rerum necessitas persuasit, quae, nobis perpetua rerum publicarum occupatione districtis, ad scientiam perferri tuae[s] maiestatis minime potuerunt, necessarium duximus, has[t] nunc saltem universas[u] tuae serenitati[v] cum nostrae maiestatis subnotatione transmittere, quo[x] subiectis et provinciis et populis solenniter innotescant, earumque[y] vis etiam in occiduis[z] partibus incipiat observari. §. 2. Ac lites, quas inchoatas quidem, necdum tamen finitas eo tempore, quo publicantur, invenerint[a], secundum earum tenorem volumus terminari: illas autem, quae iam vel sententiis definitivis[b] vel transactionibus decisae[c] sunt, minime resuscitari. §. 3. Eas igitur, domine sancte[d] fili, Auguste venerabilis, cunctis ex more facias divulgari, et invicem mihi et[e] provincialibus et populis orientalibus cavenda observandaque cum suae manus adumbratione transmitti[f], quaecunque per id temporis spatium vestra perennitas generaliter promulgavit. *Dat.*[g] *Kal. Oct. Constantinopoli, Ardaburo*[h] *V. C. Cos.*[i] *et qui fuerit nunciatus.* (447.)

Interpretatio. *Haec lex Novellarum legum*[k] *constitutiones praecipit*[l] *observari*[m].

10, 27, 31, 32, 33, sed coniuncta est in codd. 9, 33 interpr. Nov. de Iudaeis cum subscr. huius Novellae; pars textus om. in codd. 34, 37; sola interpr. in cod. 6; omnia praeter interpr. des. in codd. 8, 40, 41; in cod. 39 omnia praeter §. 1 et interpr.; in cod. 13 deest pars textus et subscr. Vid. infr. not. n.

31, 35 *perpetuus A. pater.* 15 *p̄positus agi pater.* 21 *p̄positus augti pater.* 32 *pſt ā pater.* 33 *pſā pater.* 37 *inclito v. ac triumph. semper clito victori* et des. rell.; solus 22 *semper*, quod Be. rec. Verum quidem est inde a Diocletiani et Constantini potissimum temporibus imperatores solitos esse de se dicere *semper aug.* (cf. illust. Schrader ad Prooem. Instit. ed. suae p. 8, not. *semper augustus*), neque vero desunt exempla formulae *Perpetuus Augustus.* Cf. subscr. const. Omnem rei publicae de Concept. Digest. et subscr. const. Dedit nobis Deus de Confirmatione Digestorum: *Domino nostro Iustiniano perpetuo Augusto* etc. Hac de caussa et quia omnes fere codices (nam in codd. 15, 21, 33 scriptura latet *p̄p*) in hac re consentiunt, ex octo illis codd., quos supra consignavi, reposui *perpetuus*; id enim significat sigium *p̄p*. Commemorandum est denique in nonn. codd. om. *filio*, in codd. 7, 25 *perp. aug. pat.*, in cod. 29 *filio — aug.* et coniungi v. *pater* cum ipsa lege. 22 habet *filius*. Cui. 2, 2* *trimphatori.* ee) 7, 11, 12, 19, 20, 22, 25 *redigimus*, sed in 12 a rec. man. em. *redegimus*, et 7 *constitutionis nostrasquas redigimus alia m. lege*, ut 13. f) 11, 12, 19—23, 25, 29, 37 *nostra pietas*, sed 37 *nostram.* g) 23, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *iam*, quam scripturam etiam Ri. probatam facile recepissem, si aliis codd. confirmaretur. 6, 22 *quas tamen.* In sqq. 7 *confecta codicis viris auctoritatemque tribuerit*; similiter 22 *c. codicis viris a. tribuerit*; 15, 21 *tribuerit ut nec* et 19 *codici ut res auct.* Ceterum in cod. 22 vv. *divorum — codici* bis exstant et primo quidem loco *confecto codicis* scriptum est. h) 15, 21 *continet*; 18 *conterat*; alii codd. *continere.* Go. *continent.* i) Nonn. codd. *proferentur.* 7 *feruntur.* 6 *nec aliquas in iudilio aliquas contineri leges si ex hoc proferuntur.* 18 *ex hoc prof.* 22 om. *in* post *aliter.* k) 11, 12, 18—20, 23, Sich. *praeciperent.* 15, 21, 22, 25 *pciperint.* 7, 14, 29 *praeceperit.* l) 6, 7, 11, 12, 14, 15, 17—23, 25, 28, 29 *quamsi* s. *quāsi* et 13 *quasi* (pro *quamsi*). Edd. *Quodsi.* Omnes igitur codices, qui h. c. plenam habent, tuentur scripturam *quamsi*, quam et Ri. tuitus esset, nisi vulg. bene se haberet. Difficile est explicare *quamsi*, retinui igitur *quod si*, quod Sich. ex codice aliquo videtur edidisse. Ferri potest *qua, si* (*qua* scil. *lege*). Mox 14 *qui* (sic etiam 7, 29) *iuri* pro *quid iuris*, 22 *nostrorum p. conderentur*, 18 *alterum nostr.* m) 11, 12, 15, 18—21, 23 *alt. quo* et 19 *principis recognovi res propr.* Sich. *alt. hoc pr.* 22 *demum quoque in alterius principis regno.* 18 *signo* pro *regno.* n) Nonn. codd. *obtinere* s. *obtinent.* 7 *iures p. o.* Seqq. des. in cod. 13. 6 *conderetur quod ita — obtineret si gen.* o) 7 *sicut generaliter.* 25 *generationi.* p) 6 *esset et div.* 7 *est et div.* 22 *esse div.* et om. *si* ut codd. 11, 12, 14, 15, 18, 19, 23, 25, 29. Go. mendose *si diversis* pro *sequentibus*, impr. Ri. Proba est vulg. scriptura: v. *si* pendet ab antec. *ita demum.* q) 7, 22 *ab altero principe.* r) 7, 15, 17, 19—23, 29 *fuisse.* Porro 7 *Quia igitur in diversis e. c. pro hoc — perpetuarum publicarum o. destrictis.* 6 om. *alias* post *leges.* Nonn. codd. *perpetuo r. publ.* s) 11, 12, 15, 17, 19—21, 23 *vi* et 18 *vim* pro *tuae.* Mox nonn. codd. *potuerint.* t) 6, 7, 14, 22, 25, 28, 29 *eas.* Ante 22 *necessarias.* u) 7 *universis.* v) 15, 17, 18, 19, 20, 21, 25 *serenitatis* et deest in codd. 15, 17, 19, 21 *cum.* x) 22 *quas.* 25 *quod.* Nonn. codd. *subiicitur* s. *subicit.* 29 *abiectis.* y) 7 *earumqui vius et in.* 21 *earumque ius etiam.* 22 *innotescat ea namque vis.* z) 14 *occidentibus.* 29 *occidentis.* Aur. Lugd. mendose *paltibus.* Mox 7 *hac* pro *Ac.* a) Nonn. codd. *invenerit* s. *invenirent* et *tenore.* b) 7, 20 *vel a sententiis def.* 22 *iam de sententiis definitis.* Go. *diffinitivis.* c) 7 *decisa.* 22 *minimae*, sed corr. d) 6, 7, 11, 12, 17, 18, 20, 21, 22, 25, 29 *sancte* s. *s̄cē* et 19, 23 *sanctae.* Edd. *sacratiss.* Utrumque recte se habet. Cf. Dirksen. Manuale v. *Sacratus* et *Sanctus.* Reposui ex codd. *sancte.* Mox 19 *augustae.* Go. *fili (Auguste) venerabilis — cum suae.* e) 7 om. *et.* f) 22 *cavenda et observanda quecumque s. m. adumbrationem transmittit.* 7 *obumbratione tr. q. per idem temporis spacium.* 6 *generaliter perennitas.* g) 14, 38 add. *VIII.* h) Nonn. codd. *Ardabore*, ut Rittersh., qui *Consp. et Ardabore.* 23 *Ardaburo.* Sich. *Arcadio A. et Ardaburo V. C. Coss.* Cui. 1— Lugd. *Constp. et Ardabure.* i) Nonn. codd. *vic.* et *Conss.* Omnes quos inspexi codd. om. *et qui f. nunt.* Gav. l. c. Vol. V, p. 130 prop. *Calypio et Ardabure VV. CC. Coss.* Cf. Ri. not. r, s et Brenem. l. c. p. 870. k) 11 *nullarum* et om. ut 5, 22 *legum.* 22 *constitutionem.* l) Multi codd. *praecepit.* m) Multi codd., veluti 3, 5, 7, 8, 10—12, 19, 20, 22, 23, 37, 38 *confirmari*, quod convenit cum rubrica; at vulg. scriptura cum textu convenit, ubi *observari, observandaque.*

TIT. III. DE IUDAEIS, SAMARITANIS, HAERETICIS ET PAGANIS.[a]

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus*[b] *AA. Florentio*[c] *Pf. P.*[d] Inter[e] ceteras sollicitudines, quas amor publicus pervigili cogitatione nobis[f] indixit, praecipuam imperatoriae maiestatis curam esse perspicimus[g] verae religionis indaginem; cuius si cultum tenere potuerimus[h], iter prosperitatis humanis aperimus inceptis. Quod usu longae[i] aetatis experti, piae mentis arbitrio ad posteros usque perennitatis[k] iure fundare decrevimus caerimonia[l] sanctitatis. §. 1. Quis enim tam[m] mente captus, tam[n] novae feritatis immanitate damnatus est, ut, cum[o] videat coelum divinae artis imperio incredibili celeritate intra sua[p] spatia metas temporum terminare, cum siderum motum[q], vitae commoda moderantem, dotatam[r] messibus terram, mare liquidum et immensi operis[s] vastitatem finibus naturae[t] conclusam, tanti secreti, tantae fabricae non quaerat auctorem? Quod[u] sensibus excaecatos[v] Iudaeos, Samaritas, paganos[x] et cetera[y] haereticorum genera portentorum audere cognoscimus. Quos[z] si ad sanitatem mentis egregiae lege medica revocare conemur[a], severitatis culpam ipsi praestabunt[b], qui durae frontis obstinato piaculo locum veniae non relinquunt. §. 2. Quamobrem cum, sententia veteri[c], desperatis morbis nulla sit adhibenda curatio, tandem, ne ferales sectae[d] in vitam, immemores nostri saeculi, velut indiscreta confessione[e] licentius evagentur, hac[f] victura in omne aevum lege sancimus, neminem Iudaeum, neminem Samaritam[g] neutra lege con-

---

Tit. III. Codd. 3, 7—15, 17—32, 34—38, Br. Al. Aeg. L. R. U. Cui. 1. Pith. in ind. rubr., Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. P a. in ind. rubr., Rittersh. Go. P b. in ind. rubr., Ri. Ri*. Lab. (p. 766) *Tit. III.* Sich. *Tit. II.* Vid. tit. II. de Confirm. leg. Novell., not. sup. De cod. 1 vid. tit. I. de Theod. Cod. Auctoritate not. sup. et infra §. 10, not. *q.* In cod. 2 hac de causa deest, quia in eum nullae Novellae transscriptae sunt nisi ineditae; sed cum ibi titulus de Patrimonialibus XII. sit, dubitari nequit, quin hic in codice, unde 2 descriptus est, eodem loco fuerit, quo in rell. codd. legitur. Cod. 6 *Tit. I.* Vid. C. Th. p. 90, not. sup. et tit. II. de Confirm. L. Novv. D. Th., not. sup. Deest etiam in codd. 4, 5, ubi vero rell. Br. Al. Novellae, quae adsunt, iusto numero signatae sunt, ut haec aut consilio omissa sit, aut in codice, ex quo 4, 5 descendunt, exciderit necesse sit. Be. *Tit. VI.* Vid. infr. subscriptionem, not. *x.* — N. 1. In codd. et edd. est *N.* un. h. tit. Be. add. (*VIII.*), i. e. omnium Novv. Be. editionis. Integra cum interpr. est in codd. 11, 12, 14, 15, 17—23. Omnia praeter interpr. desunt in cod. 33, quae quidem, cum etiam titulus omittatur, cum antec. Nov. cohaeret; at cum seqq. Novellarum in Br. Al. receptarum numeri recte se habeant, errore videtur librarius lapsus esse; inscr. et textus des. in codd. 24, 30, 36; textus et subscr. in codd. 26, 35; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus in codd.

---

a) 6 *De Iudeis* (ut plerique codd.) *et Ceteris.* 15, 21 *De I. S. et H.* etc. b) 18 *et Valente.* Nonn. codd. *Imp. et Theud.* c) Nonn. codd. *Florentino.* d) 6, 8—10, 13, 31, 35 add. *Orientis.* Etiam Go. add. *Orientis.* Cf. Nov. Th. Ne Curialis, Nov. 1 et 2 Th. de Postulando et de perpet. advocat., Nov. Th. de Tutoribus, quae quidem Novellae sequenti anno datae sunt, non hoc anno. Ceterum 6, 15, 21 *Fl. praeposito* et 8 *pf ppo Orientis.* 22 *pfū.* e) 22 *In.* 6 om. *ceteras.* f) Sich. *pervigili nobis cogitatione.* 15, 20, 21, 25 *induxit*, errore quidem, neque vero inepte. 14 *cogitationes.* g) 14, 25 *praecipimus.* 22 *praespicimus.* Plerique codd. vere. h) Ita 6, 14, in m. Cui. 1—2* et Rittersh., Lab. Go. Be., prob. Ri.; rell. codd. et edd. *potueris*, scil. Florentius, cui lex exsequenda commendatur. Tamen mihi prob. *potuerimus* propter *aperimus*, quod sequitur et *nobis — perspicimus*, quod antecedit. 22 *inter prosperitates humanas aperimus inceptas.* Lab. *incoeptis.* 7 *operibus* pro *aperimus.* i) 22 *longevae*, non *longaevae*, ut Ri. Be. scribunt. Multi codd. *longe*, *pie* ut infra *nove* etc. k) 6 *perhenni.* 7 *usquae perhennitatis.* Rittersh. *decrevimus fundare*, ut 22. Aur. Lugd. *perenninatis.* l) 7, 11, 12, 14, 15, 19—21, 22 (sec. Ri. et Be.), 23, 25, Sich. Lab. *cerimonia* s. *ceremonia*, prob. Ri., cui vero non displicet *caerimonias*, quod rell. edd. et codd. habent (etiam 22, si quidem recte legi). 14 *ceremonie.* Ego scripsi *caerimonia*, quod multo melius est. Altera scriptura orta est ex seq. v. *sanctitatis.* m) 6 om. *tam.* n) 7, 11, 12, 15, 18, 20—22, 25 *quam.* 14 *quae.* 6 *captus quis tam.* o) Rittersh. Ri. hic et in sqq. exceptorem legis imitatum esse contendunt Ciceronem de Nat. deor. II, 38 et de Legib. I. et II. lib. Intelligunt de Legg. I, 8, §. 24 et II, 7, §. 16 ed. Orell. p) 11 sec. Ri. *intrans vi spatia*, impr. Ri. Ego legi *intra sui spatia*, quod et 15, 17, 19—23, Sich. habent. 7 *intra suum spatium aetas.* 15, 21 *spatiū aetates.* 19, 20 *spatiā*, sed 20 *et has.* q) 19 *metum.* r) 7, 15, 19, 21, 22 *donatam.* Ceterum 22 *motum vice commoda terminare moderantem* (14 *moderatim*) *donatam m̄tibus.* s) 6 *emensi operis.* 22 *immenso per sua statim finibus.* t) 6 *finibus terrae.* 25 *finibus natare.* 14 *finibus tantae fabricae non naturae conclusam tanti secreti tantae fabricae non quaerat.* u) 22 *quaerat rictorem quid.* 23 *q̄d.* Sich. *Quid.* v) 11, 15, 17, 19—23 *excaecavit*, sed 22 sec. Ri. *excaevit.* 25 *excitatus.* x) 7 *Samaritanos* (ut 6, 22) *hereticos et paganos.* y) Nonn. codd. *et contra* et infr. *audire.* 6 *genera hereticorum.* z) 12, 14, 19—23, Sich. *Quod* sed 22 om. *si.* Ceterum edd. ante Be. *cognoscimus? Quod* s. *Quos.* 7 *cognovimus.* a) 19 *legem edicare vocare.* 20 *legem aedicare vocare.* 23 *legem e dica revocare.* 22 *egregile lege medicare conamur.* 25 *lege edicta.* Sich. *legum edicta revocare.* b) 11, 12, 14, 18, 20, 23 *praesentabunt.* 7 *quid iure.* 15 *qui dure.* Nonn. codd. *frontes.* Mendose Rittersh. *veriae.* c) Sec. Rittersh. Ri. Hippocratis est sententia in lib. περὶ τέχνης cap. 4 et 14. Sich. in m.: *Desperatis morbis frustra adhibentur remedia.* Multi codd. *disperatis* et Rittershus. *de speratis mortis.* d) 7 *feralis secte.* 22 *feralis recte.* 6 *vitam inque mores.* 19 *vita minores.* Supra 25 *moribus nulla.* e) 23, Sich. — Lugd. Go. Rittersh. Lab. *confusione*; rell. edd. *confessione*, etiam Cui. 2, 2*, quare Ri. errat, qui omnes edd. *confusione* habere scribit. Nonn. codd. *licentiis.* f) Hinc inc. c. 19 Cod. Iust. et c. 73 Conc. Meld. citt. et fragmentum cod. Barber., quod desinit in v. *traduxerit* §phi 4. Ri. dicit, in Cod. Iust. esse *valitura*, in c. 73 Conc. Meld. *victura*, probari igitur hoc canone, „Caroli Calvi temporibus in Francia compendium Codicis Theodosiani regnasse in foris", sed etiam libros mss. Cod. Iust. habere *victura* demonstrat doct. Herrmannus ad c. 19 cit., qui ipse edidit *victura.* 22 *ac.* Mox 20 *legem* et 7 *longe* pro *lege.* g) Nonn. codd. *Samaritanum.* 19 *nemine.* Cod. Iust. *neminem Iudaeorum, quibus omnes ad-*

stantem[h] ad honores et dignitates accedere[i], nulli administrationem[k] patere civilis obsequii, nec defensoris fungi saltem officio.[l] Nefas quippe credimus, ut supernae maiestati[m] et Romanis legibus inimici cultores[n] etiam nostrarum legum surreptivae iurisdictionis[o] habeantur obtentu[p], et acquisitae dignitatis auctoritate muniti[q] adversum Christianos et ipsos plerumque sacrae religionis antistites, velut insultantes[r] fidei nostrae, iudicandi vel pronuntiandi quod velint[s] habeant potestatem: §. 3. illud etiam pari consideratione rationis arcentes[t], ne qua synagoga in novam fabricam surgat, fulciendi veteres permissa licentia, quae ruinam praesentaneam minitantur[tt]. §. 4. His adiicimus[u], ut quicunque servum seu[v] ingenuum invitum vel suasione plectenda[x] ex cultu Christianae religionis in nefandam sectam ritumve traduxerit, cum dispendio fortunarum capite[xx] puniendum. §. 5. Ut quisque[y] igitur vel infulas ceperit[z], acquisitis dignitatibus non potiatur, vel synagogam exstruxerit, compendio ecclesiae catholicae[a] se noverit laborasse. Immo qui ad honores irrepsit[b], ha-

8—10, 13, 27—29, 31, 32, 37, 38; pars textus om. in cod. 34; sola interpr. in cod. 6; sola textus et interpretationis frusta supersunt in codd. 3, 39, 40. De cod. 7 vid. not. p. Cod. Iust. I, 9, 19 mut. et I, 5, 7, 1, 7, 5. Bas. I, 1, 47, LX, 54, 31 (Fabr. T. VII, p. 900). C. Th. XVI, titt. 5, 8 et 10. Ed. Th. 143. Can. 73 Concilii Meldensis (ap. Hard. T. IV, p. 1496). Cod. Barberin. P. 11, 9, p. 197. Vid. not. *f*. Baron. ad ann. 439.

ministrationes et dignitates interdictae sunt, nec defensoris civitatis fungi saltem officio, nec patris honorem arripere concedimus, ne acquisiti sibi officii auctoritate muniti, adversus Christianos — veluti — pronuntiandi quamlibet habeant potestatem. In Conc. Meldensi om. *neminem Samaritam n. l. constantem.* h) Omnes codd. Sich. Cui. 1 — Lugd. Go. Rittersh. Lab. *constantem*, quam scripturam Ri. falso scribit probari Gav. l. c. p. 133 sq. Ei potius probatur *constante*, quod in rell. edd. est. Ceterum 7 *nec ultra lege c.* 18 *nec ultra legem c.* 14 *neutram legem c.* 15, 19, 21 *ne ultra lege c.* 25 *nec cetera l. c.* Ri. interpretatur *neutra lege constante*, nulla lege vel in Oriente vel in Occidente antea lata, qua Iudaei muniti quasi, honores appetere poterant, valente et subsistente. Equidem cum codd. scribo *constantem*, sc. Samaritam, qui neque Christianus neque Iudaeus est. Samaritae enim Iudaei schismatici erant. Lex pro religione est. i) 22 *ad honoris dignitatem accedere*, sed sec. Ri. *ad honores dignitate succedere.* 11 *succedere.* 18 om. *dignitates — patere.* Rittersh. om. *ad.* k) 15, 21 *administratione.* 22 *administratione partem cilis obsequii nec defensores.* 25 *admin. petere.* Rittersh. *parere.* l) 6 *saltem fungi officio.* 22 *saltim* (ut multi codd. et Cui. 2, 2*. Ri. Ri*.) *officio Nec eas quippe.* 7 *defensores.* m) 7, 11, 12, 14, 17, 19, 20, 22, 23 *maiestatis.* 18 *maiestates.* Recte *maiestati*; mox *Romanis legibus inimici.* 14 *super mai.* et 25 *quod sup. mai.* Rittersh. *et humanis legibus.* n) 6, 7, 17, 20 *ultores.* 23, Sich. *ultoresque etiam.* Cui. 1 — Ri*. Lab. *inimici*, (sic quoque Sich.) *ultores.* 6 om. *etiam.* o) 7 *iurisdictionibus.* 22 *iuridicionis.* p) Aur. Lugd. Rittersh. *obtenti*, mendose. Vv. *obtentu — quamquam igitur amor religionis* §phi 8 in cod. 7 transposita sunt ad c. 3 de Episcopali iudicio et cohaerent cum vv. eius *omnium sacerdotum* (vid. c. 3 Sirmond., not. *k*). Tum sequuntur ultima c. 3 Sirm. vv., deinde Nov. Th. de C. Th. Auctoritate, porro Nov. Th. de Confirm. Leg. Nov. Th. Aug., denique Nov. Th. de Iudaeis usque ad vv. §. 3 *fortunarum capite*, quibus Novellae primae cod. 7 partis terminantur. Nam quae membranae cum Maioriani Novellis in eodem codice insunt, eae ex alio codice depromptae sunt. Bis igitur sequ. vv. usque ad *fortunarum capite* in codice 7 scripta sunt. q) 7 post c. 3 cit. *munitis.* 15 *auctoritatem unici.* 18 *auctoritate moniti.* 21 *auctoritatem unice.* Mox 19 *Christianos e ipsos.* 22 om. *plerumque.* r) 25 *sacri relig.* Multi codd. *antestites.* 21 *exultantes.* Infra Rittersh. *indicandi.* s) 7, 15, 18, 21 *vellent.* 6 om. *quod velint.* t) 6, 7, 11, 15, 19—23, 25, Sich. — Lugd. Go. Rittersh. Lab. *pari* (20 *patri*, err.) *consideratione rationis arcentes.* 12 *pari consideratione rationis sancientes.* 17 *pari considerationis ratione arcentes.* 18 *pari consideratione rationis ascentione quis syn.*; rell. *pari consideratione sancientes.* Restitui plurimorum codicum scripturam, quae bonam sententiam habet et proxime accedit ad Cod. Iust., ubi *pari consideratione rationis arguentes praecipimus, ne qua Iudaica synagoga.* Mox 7 *ne quam synagogam in bona novam — veteris* et 22 *ne qua ut sinagoga — fulgendi veteris.* tt) 7 *minantur* ut Cod. Iust., ubi om. *praesentaneam*, sed post c. 3 Sirm. cit. 7 *minitantur.* 11, 12, 19, 20 *qua ruina praesentanea minitantur.* 14 *quae ruinam praesentaneam ministrantur.* 15 *quā ruina pr. minitatur.* 16—18, 25 *qua ruina psentanea minitatur.* 21, 22 *qua ruina praesentanea imitatur*, sed 22 *iniatur.* 23 *qua ruinā pressent an eam minitantur* et om. *His adiicimus*, spatio relicto. Sich. *qua ruinam praesentaneā minitantur. Praeterea praecipimus, ut.* Cui. 1 — Lugd. Go. Rittersh. Lab. Be. *quae ruinam praesentaneam minitantur.* Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *quas ruina praesentanea minitatur.* Rein. cj. *comitatur.* Ortae sunt illae scripturae ex v. *minitantur*, quod librarii partim male legerunt, partim falso acceperunt. Secutus sum Be.; sic enim proxime acceditur ad Cod. Iust. Cf. C. Th. XVI, 8, 27. u) Haec §. om. in Cod. Iust. 22 *addicimus.* v) 6 *servum vel ing.* 11, 12, 17, 19, 22 *servum sive ingenuum.* 20 *servum sive ingenuum inutrum.* 15, 21 *servum sibi* (pro *sive*) *ingenuum*; rell. *servum seu ingenuum.* Hinc inc. c. 5 Cod. Iust. cit. *Eum quicunque s. sive i. i. seu s. — transduxerit — puniendum esse censemus.* x) 15 *plectendum.* 21 *plectent.* 22 *tendat exculto.* Sich. *flectendo.* Rittersh. *plectanda.* Multi codd. *adicimus* et *transduxerit*, sed 22 *traxerit cum dispendium.* xx) Oratio non cohaeret: suppl. *se noverit* s. *se sciat*, aut leg. *puniendus sit.* De cod. 7 vid. supra not. *p.* y) 6 *Quisquis* et om. *Ut.* 7, 22, 23, Sich. — Lugd. Rittersh. (sed hic in m. *quisque*) Go. Lab. *Ut quisquis.* In c. 19 Cod. Iust. cit. haec §. ita scripta est: *Quisquis igitur vel infulas ceperit, quaesitis dignitatibus non potiatur, vel si ad officia vetita subrepserit, ab his penitus repellatur, vel si synagogam extruxerit, compendio catholicae ecclesiae noverit se laborasse: et qui ad honores et dignitates irrepserit, habeatur, ut antea, conditionis extremae, etsi honorariam illicite promeruerit dignitatem: et qui synagogae fabricam coeperit — mox poenae sanguinis destinandus — doctrina*, quo verbo terminatur c. 19. z) 22 *igitur* (om. *vel*) *involas coeperit.* Mox 7 *paciatur vel si sin. exstruserit.* 22 *exstruxere.* Sich. — Lugd. Cui. 2, 2* *coeperit.* a) 6 *catholicae ecclesiae.* 7, 11, 12, 15, 17, 19, 23 *noverit se.* 22 om. *se* et *laborasse.* 15 mox *Itymno* pro *Immo.* b) Omnes codd. *inrepsit* s. *irrepsit.* Edd. *irrepserit.*

beatur, ut ante, conditionis extremae[c], etiamsi honorariam promeruerit[d] dignitatem. Et qui synagogae fabricam[e] coepit non studio reparandi, cum damno quinquaginta librarum auri[f] fraudetur ausibus suis. Cernat praeterea bona sua proscripta, poenae[g] mox sanguinis destinandus, qui fidem alterius expugnavit perversa doctrina. §. 6. Et quoniam decet imperatoriam maiestatem ea provisione cuncta complecti, ut in nullo publica laedatur utilitas, curiales[h] civitatum omnium, nec non cohortalinos[i], onerosis quin etiam militiae seu diversis officiis facultatum et personalium munerum obligatos suis[k] ordinibus, cuiuscunque sectae sint, inhaerere censemus, ne[l] videamur hominibus exsecrandis contumelioso ambitu immunitatis beneficium praestitisse, quos volumus huius constitutionis auctoritate damnare.[m] §. 7. Hac exceptione servata, ut apparitores memoratarum sectarum in privatis duntaxat negotiis nullius iudicis sententias[n] exsequantur, nec carcerali praesint custodiae, ne[o] Christiani, ut fieri assolet, nonnunquam obtrusi[p] custodum[q] odiis alterum[r] carcerem patiantur, incertum[s], an iure videantur inclusi. §. 8. Hinc perspicit[t] nostra clementia, paganorum quoque et gentilis immanitatis[u] vigiliam nos debere sortiri, qui, naturali vesania et licentia, pertinaci, verae[v] religionis tramite dissidentes[x], nefarios sacrificiorum ritus et funestae superstitionis errores occultis[y] exercere quodammodo solitudinibus[z] dedignentur[a], nisi ad supernae maiestatis iniuriam et temporis nostri contemptum eorum[b] scelera professionis genere publicentur, quos non promulgatarum legum mille terrores, non denuntiati[c] exsilii poena compescunt[d]; ut, si emendari non possint[e], mole saltem criminum et illuvie victimarum discerent abstinere[f]. Sed prorsus ea furoris peccatur[g] audacia, iis improborum conatibus patientia nostra pulsatur, ut, si[h] oblivisci cupiat, dissimulare non possit.[i] Quamquam[k] igitur[l] amor religionis[m] nunquam possit esse securus, quamquam[n] pagana[o] dementia cunctorum suppliciorum acerbitates exposcat[p], lenitatis tamen memores nobis innatae[q], trabali iussione decrevimus, ut, quicunque[r] pollutis contaminatisque mentibus in sacrificio quolibet in loco fuerit

---

c) 22 *extraneae.* Supra 7 *antea.* d) 7 *promoverit.* 19 *promeriat.* 22 *promeruerunt.* e) 6 om. *fabricam.* coepit i. e. incepit. Rittersh. Go. *cepit.* 7 *ceperit.* f) 6, 7, 12, 14, 15, 19, 20, 22 *auri quinquaginta librarum.* 21, 23, Sich. om. *auri.* Mox 6, 7 *abusibus suis* et 23 *perscripta.* g) 11, 12 *paene.* 7 *destinandos.* 6 *perversa expugnavit doctrina.* Rittersh. *sanguini.* Infra nonn. codd. *conpleti* et 22 *maiestatem in ea pr. cunctas.* h) Hinc incipit c. 7 Cod. Iust. cit.: *Curiales omnium civ.* 7, 22 et alii codd. *omnium civitatum.* 14 *datur ut electus curiales.* 25, *utilitas in curialium.* i) Nonn. codd. *cohortalinos.* Sich. *cohortales.* 6 *cohortalinos universos quin.* 22 *cohortalinus honerosus qui etiam — personarum numerum obligatus.* Cod. Iust. *civitatum, onerosis, quin etiam* et om. *nec non cohortalinos.* 23, Aur. Lugd. Go. Rittersh. *cohortalinos onerosis, quin etiam.* Cf. ad h. l. Zir. p. 456 sqq. k) 11, 12 *sui* et mox *sunt*, ut 22, 23, Sich. — Ri*. Lab. l) 15, 21 *censemus et ne.* 22 *censuimus.* Mox 7 *contumeliosae* et 22 *exsecrandi.* m) Ita codd. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. Be.; rell. et Cod. Iust. *damnari.* Utrumque recte. Seqq. des. in Cod. Iust. Nonn. codd. *auctoritatem.* 15, 19, 21 *Haec exceptione.* 22 *Hac exceptatione.* Nonn. codd. *ac exceptione.* n) 6 *nullius sententias iudicum.* 11, 12, 15, 19, 21 *negotiis si ullius iudicis sententias.* 23 *negotiis ullius iudicis sententias.* 25 *sententia exsequatur.* 22 *sententia.* Zir. l. c. *sententiam.* Ri. em. *negotiis sint, nullius:* at recte se habet vulgata scriptura et longe recedit a vero Ri., qui male intellexit v. *duntaxat.* o) 18, 19, 22 *nec.* 7 *presunt custodie nec xpiane.* p) 6 *obtrusi.* q) 22 *in custodiam.* r) Ri. cj. *atrum* neque vero damnat vulg. script., quam Conc. Meld. tuetur. s) Nonn. codd. *incerta.* t) 6, 14, 15, 21, Sich. — Lugd. Rittersh. Go. Lab. *prospicit*; 7, 11, 12, 17, 19 *praespicit* s. *prespicit* s. *pspicit*; 18 *perinspicit*; 20, 22, 23, rell. edd. *perspicit.* Orta est diversitas, quia librarii sigla inter se commutarunt. Puto in C. Th. scriptum fuisse *perspicit.* Vid. pr. huius Nov. 17 om. *Hinc.* u) Nonn. codd., v. g. 11, 12, 19, 22, 23 *gentiles immanitates*, improb. Ri. 7 *gentiles inmanitatis.* Sich. et *Gentiles immanitates vigiliā nostrā debere sortiri.* 6 *paganos — gentiles i. v. non debere.* 25 *gentilibus humanis.* Mox 18 *qui a naturali.* v) 6 *pertinaci a verae.* 11, 12, 15, 19, 20 *pertinaci vel verae.* 22 *vaesaniae et licentias ve religionis.* 23, Sich. *vesania et licentia, pertinacine religionis.* Cui. 1 — Go. Ri. Ri*. Lab. *vesania et licentia, pertinaci verae.* Rein. et Rittersh. *vesania et licentia pertinaci, verae,* prob. Ri. Be. *vesania, et licentia pertinaci verae.* Ri. cj. *licentiA pertinaci,* i. e. *licentia, a pertinaci,* sed tuetur vulg. scripturam, modo interpungatur, ut Rittersh. fecit. Hunc secutus sum. 25 *sortiri quo.* x) 15, 21 *desidentes.* 17, Rein. *discedentes,* bene. Mox nonn. codd. *superstitiones* et Aur. Lugd. *funesta.* y) 11, 12 *occulte.* 15, 21 *occulti.* z) Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *solicitudinibus,* recte impr. Rein. Ri. Ille vero falso dicit, omnes edd. habere *solitudinibus,* nam in Cui. 2, 2* *solicitudinibus* scriptum est. Idem err. librariorum est in sq. Nov. Ne Duciani, not. *k.* Nonn. codd. *quemadmodum.* a) 6, 7, 20, 23, Cui. 1 — Ri*. Lab. *dedignantur.* Sich. *designantur.* Non interest, utrum scribatur *dedignantur* an *dedignentur.* 22 om. *et funestae — maiestatis.* b) 6 *cont. per eorum.* 7 *contention. eorum — professionis tempore.* 22 *contemtu — promulgatarum legem.* Sich. *Quos nu | promulgatarum.* 19 *promulgatorum.* c) 11, 12, 18, 19, 22 *non denuntiare.* Ri. intelligi putat c. 23 C. Th. de Paganis (XVI, 10). d) Sich. *compescant.* Recentior man. in cod. 12 corr. *poenae.* 11 *conpercuit.* e) 6 *possent.* 25 *possunt.* f) 22 *illuviae victimarum discerint optinere.* 7 *saltim — discederent abstinere.* 11, 12 *saltim — inluviae.* g) 6 *eo furore spectatur audacia et his.* 14 *eo furore spectatur* etc. 11, 12, 19 *ea furens peccator audacia his* (*his* s. *hiis* multi codd. et Sich.). 15, 21 *peccator.* 22 *ea furens* (non *frequens,* ut Ri. Be. dicunt) *peccatorum audacia his.* 25 *prorsus se a furoris peccatos audaciam his.* Sich. in m. „*Non satis cohaerent*", sed omnia recte inter se cohaerent. h) 11, 12, 15, 19 — 23, 25 *aut si.* 14, 22, 25 *cupiant.* i) 11, 12, 14, 16, 18 — 21, 23, 25 *possint.* k) 11, 12, 15, 17 — 21 *Quicquid* s. *Quicquit.* 22 *Quid.* Rec. man. in cod. 14 em. *Quemq.* et alia man. *quicq.* l) 14 (sec. man.), 17 non invenit. 14 om. *amor.* 22 *amore.* m) 14 *religionum.* Cum vv. *amor religionis susceptatione venerand tum etiam nro iuditio adprobatus* terminatur in cod. 7 ea Novellae pars, quam supra dixi adglutinatam esse c. 3 Sirmond. Rell. desunt. Vid. §. 2 huius Nov., not. *p.* Mox nonn. codd. *securum* et 22 *securos.* n) 11, 12, 15, 17 — 22 *Quicquid* s. *Quicquit.* o) 23, Sich. — Lugd. Rittersh. Lab. Go. *paganorum.* p) 11, 12, 15, 17 — 22 *exposcant.* Rittersh. *deposcat.* 22 *acervitatis.* Multi codd. *acervitates.* Aur. Lugd. *lenitati.* Rittersh. *levitatis,* mendose. q) 6 *nobis innatae memores.* 22 *mores.* Multi codd. *travali.* 19 *trabili* et om. infra *que* post *contaminatis.* 25 *innatam et travali — pollutus.* r) 22 *decrevimus qui cum*

comprehensus, in fortunas eius, in sanguinem ira nostra[s] consurgat. Oportet enim dare nos[t] hanc victimam meliorem, ara[u] Christianitatis intacta servata.[v] An diutius perferemus[x], mutari temporum vices irata coeli temperie? quae paganorum exacerbata[y] perfidia nescit naturae libramenta[z] servare. Unde enim ver solitam gratiam abiuravit? unde aestas messe ieiuna laboriosum agricolam in spe destituit aristarum? unde hiemis intemperata ferocitas ubertatem terrarum penetrabili frigore sterilitatis laesione[a] damnavit? nisi quod ad impietatis vindictam transit *legis suae natura*[b] decretum. Quod ne posthac sustinere cogamur, pacifica ultione, ut diximus[c], pianda est superni numinis veneranda maiestas. §. 9. Superest, ut, quae[d] in Manichaeos, deo semper offensos, quae in Eunomianos[e], haereticae fatuitatis auctores, quae in Montanistas[f], Cataphrygas[g], Photinianos[h], Priscillianistas[i], Ascodrogos[k], Hydroparastatas[l], Borboritas[m], Ophitas[n] innumerabilibus constitutionibus lata sunt, cessante desidia, celeri executioni[o] mandentur, Florenti, parens carissime atque amantissime.[p] §. 10. Illustris igitur et magnifica auctoritas tua, cui cordi est, cum divinis, tum principalibus adhibere iussionibus famulatum, quae insatiabili catholicae religionis honore decrevimus, propositis excellentiae suae solenniter edictis[q], in omnium faciat[r] pervenire notitiam. Provinciarum quoque moderatoribus praecipiat[s] intimari, ut et[t] eorum pari sollicitudine cunctis civitatibus atque provinciis, quae necessario sancimus[u], innotescant. *Dat. prid.*[v] *Kal. Febr. Constantinopoli, Theodosio A. XVI.*[x] *Cos.*[y] *et qui fuerit nuntiatus.* (438.[z]) *Eodem exemplo viro illustri Pf. P. Illyrici.*

INTERPRETATIO. *Haec lex specialiter iubet, ut nullus Iudaeus, nullus*[a] *Samaritanus ad nullum*[b] *militiae aut administrationis honorem possit accedere, neque de-*

---

pollutis — mentibus sacrificio — fieri comprehensus. s) 6 *sanguinem nostram ira.* 22 *de sanguine ira.* 14, 25 *in sanguine.* t) 6 *nos dare.* u) 17 *are.* 22 *hora.* v) 11, 12, 15, 17—22 *servamus.* Ceterum 17 *chr. quam intactam serv.* et 19 *christianitati sint acta serv.* x) Ita 14, 15, 21; 22 *pf̄mus.* Hell. et edd. *perferimus.* 25 *perferemur.* Be. em. *perferamus.* y) Multi codd. *exacervata.* Sich. — Lugd. Go. *perfidia, nescit.* z) 6 *libamenta.* 22 *libera mente.* a) Nonn. codd. mendose *Unde enim vel — unde aetas missa* (s. *messem*) — *unde gemis* (s. *genus*) *intemp. — penetr. rigore sterilitas.* 22 *Unde enim vel — aestus messe i. labori suo agricolam e destituit arestarum — penetrabilis frigus sterilitas laetione.* 18 *damnavit ne quod.* b) 14, 22 *leges suae naturae.* 23 *legis suae naturae.* Sich. — Ri*. Lab. *lege sua naturae*, improb. Ri. Gav. l. c. p. 135 em. *legem suam naturae decretum* et Ri. *leges suas.* Ri. vero primus ex cod. 11 prop. *legis suae natura*, quod Be. rec., recte; nam fere omnes codd. in hac scriptura consentiunt. Decretum legis suae, i. e. ordinis sui natura ad vindictam impietatis paganae transire dicitur. Nonn. codd. *Quod nec et posthaec.* c) Mendose Aur. Lugd. *diximas.* 22 *expianda.* Mox nonn. codd. *nominis* (sed 18 *ominis*) *venerandam.* d) 18 om. *ut.* 20 *utque.* e) 15 *Neunomiamos.* 22 *offensus in Eonomianus.* 25 *Eoniminianos.* f) 22 *Montanaestas.* g) 6, 14, 15, 20, 21, 23 *frigas.* 22 *prigas.* 11, 12, 18, Sich. *Fhrygas.* Cui. 1 — Ri*. *Catafrigas*, sed Rittersh. *Catafrygas.* h) 6 *Futinianos.* 11, 12, 15—21, 23, 25 *fotinos.* 14 *fotinus.* 22 *focinus.* Sich. *Photinos.* Cui. 1 — Ri*. *Fotinianos.* i) 11, 12, 14, 15, 19, 20, 23 *Priscianistas.* 22 *Priscianaestas.* Go. *Priscilianistas.* k) 18 *astodrogos.* 19 *ascodro co sidroparastas.* Sich. in m. *Tascodrogitas.* 22 *aschodrogus.* Rittersh. *Ascodrogas.* l) 18, 21, 23, 25 *idroparastatas.* Vid. not. antec. 22 *idroparastatus.* m) 11, 12, 18 *Barboritas.* 15, 19, 21, 22 *Barbaricas.* 24 *Burboristas.* Sich. — Lugd. Rittersh. Go. Lab. *Borporitas.* Cf. C. Th. XVI, 5, 65. n) 11, 12, 18, 19, 23 *ofitas.* 20, 25 *offitas.* 22 *sustitas.* 6 *sophitas.* o) 11, 12, 15, 21, Sich. — Lugd. Go. Lab. *exsecutione* s. *executione.* 20 *executionem.* 19, 25 *excusationem.* 22 *censante desidia celeri excusatione mandantur.* 15, 21 *Florentine.* 22 *Florentio.* p) 14 *p kl aug.* 15 *p k et auge.* 22 *p k aug. ills igitur et magis a t cui cordi.* 23 *pf kl au.* Sich. *Praefecte charissime Augustoru.* Cui. 1 — Lugd. Go. Lab. *Praefecte Karissime* (Go. *Praefect* et Lab. *car.*) *Augustorum*, sed annot. in m. Cui. 1 — Lugd. „*al. Pares Karissime et amatissime.* Atque ita ubique infra legendū esse censeo." Rittersh. *perfectae Karissime Augustorum*, sed in m. ad v. *perfectae* „*al. Parens.* quod videtur." Vid. Zir. l. c. p. 320 sq. et p. 498 sq. q) 25 *cui et cordi est cum divinis* (et om. *tum*) *principalibus — honorem — propositis coelestiae suae s. edictis.* 22 *cordi est* (om. *cum*) *divinistum — famulatumque — solennitate redactis.* 1 ita incipit h. l. *que insatiabile catolice*, quae cohaerent cum vv. *ab invictissimo* §. 5 Nov. Th. de Theodosiani Codicis auctoritate. Ri. cj. *excellentiae tuae* (i. e. praef. praet.), quamquam defendi possit lectio vulgata. r) 11, 12, 19, 20, 23, 25 *faciet*, quod pariter atque *faciat* usitatum est. 25 *notitiam pervenire.* s) 11, 12, 15, 18—21 *praeceptum.* t) 6, 11, 12, 15, 20—23, Lab. om. *et.* Mox 22 *sollicitudini.* u) 6, 11, 12, 19, 22, 25 *necessaria.* Multi codd. *sanximus* s. *sancsimus* et *innotiscant.* Etiam Ri. videtur legendum esse *sanximus.* v) Nonn. codd. *II* et *id* pro *Kal.*, improb. Ri. 36 *dno nro Theodosio.* Nonn. codd. *Theud.* 6, 8 om. *Constantinopoli* et 25 *Constantinopoli — Illyrici*, ut in cod. San Gallensi et Piperino Legis R. U. x) 1, 6, 16, 18, 20, 34, 37, 38, Epit. Monachi *XVI* (438). 34 *VI* pro *XVI.* 27, 31 *XVIII* (444); rell. codd. et edd. omnes *XVII.* (439, quem numerum Hi. Ri*. Be. habent). L. R. U. ap. Cancian. *XII.* c. 7 et 19 Cod. Iust. cit. in edd. Be. Herrm. *Theodosio A. XVII. et Festo Conss.* (439), sed Hal. et rell. sec. Herrm. in c. 7 *Theodosio A. XVI. et Fausto Coss.* (438), impr. Ri. et Herrm., quamquam Faustus anno 438 cum Theodosio consul fuisse dicitur. Annum 438 flagitat codex 1, in quo pervetusto libro Novellarum tituli ad annorum seriem dispositi sunt, omnes vero titulos exceptis Novv. de Auct. Th. Codicis et de Confirmatione Legum Novv. Theodosii A., quae in unum titulum conflatae propter argumentum in fronte totius libri ponendae erant, hic titulus antecedit, ut dubitari non possit, quin reliquis antiquior fuerit. Similiter in rell. libris statim post Novv. de Confirm. Leg. Novv. Theodosii A. positus est, quod demonstrat, eos qui Novellas collegerint, hanc Novellam ut antiquiorem reliquis praetulisse. Annum autem confirmant illi et vetusti quidem libri mss., qui numerum *XVI.* ferunt, confirmat etiam vulgata c. 7 Cod. Iust. scriptura. Quas ob caussas non dubito, quin consules anni 438 recte se habeant et reponendi sint. Be., falsa editionum scriptura inductus, quae non convenit cum ordine temporis, quo collocandae sunt Novellae, hunc titulum et *VI.* transposuit post titulum de Metatis contra auctoritatem librorum mss. y) Plerique codd. Sich. om. *et qui* etc., improb. Ri. Nonn. codd. Lab. *Coss.* z) Annum ponunt Ri. Ri*. Be. in fin. totius subscriptionis et quidem ann. 439. Vid. not. *x* anteced. 36 *VI et nuntiatus a coss.* et des. rell. ut in Cod. Iust. a) Nonn. codd. *ut nullus.* b) Nonn. codd. Sich. — Lugd. Rit-

fensoris officium ulla[c] *ratione suscipere, neque carceris esse custodes*[d]*; ne forsitan sub specie*[e] *cuiuslibet officii Christianos*[f] *vel etiam*[g] *sacerdotes sub quacunque occasione iniuriis audeant fatigare*[h]*, ne supra scripti, qui inimici legis nostrae*[i] *sunt, legibus nostris aliquos aut condemnare aut*[k] *iudicare*[l] *praesumant. Nullam denuo*[m] *audeant construere*[n] *synagogam. Nam si fecerint, noverint*[o]*, hanc fabricam ecclesiae catholicae profuturam, et quinquaginta pondo*[p] *auri auctores fabricae esse multandos. Sed hoc*[q] *sibi sciant esse concessum, ut ruinas synagogarum suarum debeant reparare. Hoc etiam specialiter in hac lege*[r] *comprehensum est, ut nullus Iudaeus servum aut ingenuum Christianum audeat quacunque persuasione*[s] *in suam legem*[t] *transferre. Quod si fecerit, amissis facultatibus, capite puniatur. De reliquo vero haec lex damnat sectas, quae nominatim hac lege*[u] *continentur insertae.*

TIT. IV. NE DUCIANI VEL[a] LIMITANEI MILITES AD COMITATUM EXHIBEANTUR.

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio Pf. P.* Opem atque auxilium nostrae clementiae limitaneorum poscit utilitas, qui adeo quorundam querimoniis vel exhibitionibus diversorum iudicum dicuntur afflicti, ut inter privatam vitam et militarem scientiam neutri noscantur.[b] Adde, quod usum armorum dediscere compelluntur[c] observatione fori civilis officii, et in vita[d] peregrinantur aliena expertes litium, actionum ignari, quos inverecunda*) facundia et doctrina popularis instituit. Haec assertio[e] viri sublimis Anatolii[f], magistri per Orientem utriusque militiae, nostris sensibus intimavit. Quapropter non ulterius patimur tantae commoditatis dissimulare iacturam, cum constet, dispositione maiorum vallo limitis ab excursione barbarica defensari[g], quicquid intra Romani nominis concluditur potestatem. §. 1. Quamobrem[h] victura in omne aevum lege sancimus, neminem ducianum, neminem[hh] limitaneum militem, per totum tractum Orientis[i], ex ultimis solitudinibus[k], qui exiguis solatiis vix aegreque[l] miseram famem repellunt, penitus exhiberi ad nostrum sacratissimum comitatum, nec sacra nostri numinis[m] iussione, nec divino responso ad preces adeuntis elicito[mm], non denique perennitatis nostrae mandatis vel cuiuslibet sententia indicantis*): dispositionibus insuper integris[n] viri magnifici custo-

---

Tit. IV. 1, Zir. in indice titt. Am. *Tit. II.* Vid. supr. tit. I, not. sup. ▮ Theod. Novv. *Tit. XXIV.* 2, 3, in indice titt. P. P[a]. P[b]. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *Tit. XLVI.* P. P[a]. P[b]. *Tit. XLIIII.*, falso, nam spectato ordine Novellarum a Pithoeo scrib. est *Tit. XLIII.* Orta est haec diversitas, quia tres tituli, qui in indice titt. commemorati sunt, inter editas Novellas desunt: Nov. dico de Repudiis, de Episcoporum ordinatione, de Confirmatione L. Novv. D. Theodosii: XLIII igitur Novellarum tituli editi sunt: at cum Novellae de Suariis numerus *XXVII* pro *XXXVI* praefixus sit et sequenti Nov. De Praediis pist. numerus *XXXVIII* pro *XXXVII*, neque sequentium titulorum numeros in ed. Pith. recte se habere apparet. Lugd. Go. *Tit. XLIII.*, cuius diversitatis ab ed. P. haec caussa est, quia tres Novellae *de Confirmatione Leg. Novv. D. Theodosii, de Principibus, de Suariis* translatae sunt inter Novv. Valentiniani. Rittersh. *Lib. II.* (Novv. Val.) *Tit. XLIV.*, falso; retinuit enim Rittersh. numerum ed. Pith., etsi hunc titulum a Theodosii Novellis discrevit et inter Novv. Valentiniani, quamvis errore lapsus, posuit. Est enim spectata serie titulorum apud Rittersh. *Tit. XXVIII. Libri II.* Be. *Tit. II.*, 1. Vid. supra tit. III, not. *x.* Inter eas Novellas, quae desunt, commemoratur hic titulus in indice Novv. Valent. Cui. 1 (p. 573) et Aur. (p. 572). In cod. 3 sola vv. §. 2 *licet optare — invenit* supersunt. — N. 1. In codd. et edd. est *Nov. un. h. tit.* Be. add. (*II.*), i. e. omnium Novellarum in Be. ed.

---

tersh. Go. Lab. *ad ullum.* Alii codd. *ad nullam* et mox *administrationes — defensionis.* 22 *defensoris his off.* Rittersh. *militiae vel administr.* c) 12, 18, 19, 22, 34, alii *nulla*, sed corr. in cod. 34. d) 3, 8, 9, 11 — 14, 18, 19, 22, 34 et multi alii codd. *custodes*; rell. *custodem.* Reposui *custodes.* Infra *audeant.* e) Haec et sqq. sunt in can. 73 Concilii Meldensis. Rittersh. h. l. add. *visibili.* f) Rittersh. *Christiani.* g) Nonn. codd. add. *si.* h) Nonn. codd. *fatigari*, alii om. *ne.* i) Nonn. codd. *nostrae legis.* Infra Rittersh. *nostris aliquot.* k) Nonn. codd. om. *aut.* l) Multi codd. Sich. — Lugd. Rittersh. Go. Lab. *iudicare*; rell. *adiudicare.* Reposui *iudicare.* In lege est *iudicandi vel pronuntiandi.* m) 11, 12 et multi codd. *de novo*; alii *Nullus.* n) Nonn. codd. *constituere*, ut Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. Lab., sed can. Meldens. *struere.* Mox 22 *nam feri noverint.* o) Nonn. codd. *noverit* et *hanc ad fabricam e. catholicam.* p) Codd. *pondo, pondera, pondi, ponderibus*; alii mox *auctoris s. actores.* q) 8, 14, 15, 21 om. *sed hoc.* Mox aliquot codd. *ruina.* r) Nonn. codd. *in hac lege specialiter.* s) Nonn. codd. *quecumque suasione.* t) Multi codd. veluti 8 — 12, 14, 19, 20, 22, 23, 34, 38 *in sua lege*, sec. Ri. rustica latinitate. Mox 11 *quos* et 14 cum aliis *puniantur.* u) 8, 9, 11, 12, 19, 20, 22, 23, 34, 38, alii codd. *in hac lege.* Nonn. codd. *continetur* et *inserta.*

a) 6 om. *Duciani Vel.* Idem *Florentio prepō.* 1 *comitatū.* P. *Pf. Pv.*, sed P[a]. P[b]. et Rittersh. *Pf. Pon.* b) 2, 6, edd. ante Be. *nascantur*; solus Rittersh. et cod. 1 *noscantur*, prob. Amad. Iam P. in cod. 2 em. *noscantur.* Ex cod. 1 edidit etiam Be. *noscantur.* c) 6 *dediscere coguntur.* d) 2 *invita — fecundia.* P. corr. *in vita* et *facundia.* *) Rittersh. menduse *quas inverecunda.* e) 1, 6 *adsertio*; similiter 2 *adiectio* (quod sec. P. in not. et P[b]. in m. vet. s. vet. *Cod.* habet), sed corr. a Pith. *suggestio* edd. *suggestio.* Reposui e codd. *assertio.* f) 1 *sanatoli.* g) 1 *ad excursionē barbarecā defensare.* 2 *ad*, sed P. in m. *ab.* Bene habet vulg. script. Menduse Rittersh. *Bavarica d. q. intra Romam nominis.* h) 1 om. *Quamobrem*, forte, inquit Am., amanuensis incuria. hh) 1 *niminem duc. niminem.* i) Cf. Böcking ad Not. Dign. Or. p. 290. k) 2, 6, P. — Ri*. *solicitudinibus.* At P. in cod. 2, P. ms. P. in not. et P[b]. in m. Rein. em. *solitudinibus.* Sic quoque 1, probb. Zir. (p. 458) et Am. Inde Be. ed. *solitudinibus*, recte. Cf. §. 8 Nov. anteced., not. *z.* Ceterum P. in cod. 2 corr. *ubi* pro *qui.* l) Ita 1, Be., probb. Zir. l. c. et Am. 2, 6 *egre.* Rell. edd. *aegre*, quod mihi non probatur. m) Codd. edd. ante Be. *nominis*, praeter Go., qui *numinis*, quod Ri. prob. et Be. rec. Cf. tit. sq. not. *f* et *q*, et constanter codices in sqq. Novv. habent *nominis.* In C. Th. fere ubique *numinis.* mm) 1 *adeuntis elicelo.* 2 *subito*, sed em. a P. *subdito*, quod edd. omnes habent, et *subiecto.* 6 *elicito.* Rep. ex codicibus 1, 6 *elicito.* *) 2, 6, edd. ante Be. *iudicis.* 1, Be. *indicantis.* Utrumque probum est. 1 sec. Am. *sententiam.* n) 2, 6, edd. ante Be. *integri.* P. ▮

diendis[o] in posterum[p], quas ad utilitatem limitaneorum sedula investigatione constituit, remissis omnibus[q] iam nunc ad propria sacramenta, qui[r] videntur exhibiti. §. 2. Verum ne conditionem[s] militum praedictorum[t] in quandam arcem[u] videamur quodammodo collocasse, peccandi[v] concessa licentia, semel exhibitionis submota[vv] formidine, sub competentibus militaribus[x] iudicibus adversus eos agentibus ianuam aperimus, cum ea videlicet definitione, ut, si limitaneus[y] fuerit confutatus in contractibus seu legibus deliquisse, sumptus litis dare cogatur, etiamsi hoc sententia prolata non teneat, et negotium trecentorum[z] solidorum summam excedat: eadem in actorem poena servata, si limitaneus calculum meliorem et victricem sententiam reportarit[a]. Aliter quippe litigantium timores[b] et exsecranda studia[c] iurgiorum compesci non poterunt[d], nisi animus exercitatus in litibus imminentis damni periculum pertimescat, ut correctionis metu compressus aeterno silentio conticescat.[e] Quem enim avaritia terminum sortietur, quam si[f] laqueis cupiditatum suarum circumdata intra septa propria damnata calumnia comprimatur? Et profecto aut hoc est remedium diu vexatis, aut, si nec hoc quidem prodesse poterit, alia ratio commodorum, alia provisionis flagitanda cautela[g] est: scilicet[h] opperiri[i], scilicet[k] optare debemus, ne libeat audacibus exercere litigia, ut liceat nostris militibus otiari[l], quos in extrema parte Romani saeculi[m] sacramentorum legibus amandatos[n] calumnia latentes[o] invenit. §. 3. Quamobrem, Florenti, parens carissime atque amantissime, illustris[p] et magnifica auctoritas tua, quae statuta maiestatis augustae cura pervigili et congruo semper fine conclusit, nunc etiam edictis propositis[q] ad omnium notitiam faciat pervenire. *Dat. V. Kal. Mart. Constantinopoli, Theodosio A. XVI. Cos.*[r] (438.)

TIT. V. DE PATRIMONIALIBUS REI DOMINICAE ET LIMITOTROPHIS FUNDIS[a] PER ORIENTEM SITIS.[b]

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Marcelline Comiti R. P.*[c] Prope est, ut beneficium accepisse

---

Tit. V. 1, Zir. in ind. titt., Am. et Be. *Tit. III.* Cf. tit. I. de Th. C. Auct., not. sup. 2, 3, P. Cui. 2, 2*. Lugd. P[a]. Go. P[b]. Ri. Ri*. *Tit. XII.* Antecedunt enim undecim illi titt., quos Visigothi in Br. Al. rec. Similiter res se habet in cod. 6, ubi est Novell. Th. *Tit. X.* Rittersh. sine num., sed sec. seriem Novell. *Tit. XVIII.* Cf. supra tit. II. et tit. III, not. sup. et not. *x.* Commemoratur hic tit. in ind. titt. Cui. 1 et Aur. et a Cuiacio in Comm. ad c. 13 Cod. Iust. de Fundis patrim. (XI, 61) l. c. p. 403. In codd. 1, 2, 6 et in edd. tres sunt huius tit. Novellae; cod. 3 nihil habet nisi fragmentum primae Novellae. C. Th. V, 13, 36 ibique Peyron. l. c. p. 148, Wenck. l. c. p. 316. — N. 1. In codd. 1, 2, 6, in edd. est *N.* 1 h. tit. et praeterea ap. Be. (*III.*), i. e. omnium Novellarum in Be. editione. In cod. 3 est *N.* un., cum desint Nov. 2 et 3; habet autem cod. 3 nihil nisi princ. usque ad v. *suspecimur* (*suspicemur*).

---

m. cod. 2 *dispositiones insuper magri mil.* vel *supradicti viri magnifici.* 1, Be. *integris,* recte. o) Ita 1, prob. Am., et Be. 2, edd. ante Be. *custodientes.* Sed in m. Lugd. Cui. 2, 2* asteriscus positus est ad hunc versum et iam P. in cod. 2, P. ms. P. in not. P[b]. in marg. Ri. em. *custodiendis.* Id edidit Be. 6 om. *custodiendis — constituit.* p) P. Cui. 2, 2* *inposterum* et P[a]. et P[b]. *imposterum.* Sed P. in not. et P[b]. in m. *in posterum.* q) 6 *remissis iam nunc omnibus.* r) 2 *quae,* sed corr. a P. *qui.* s) 2 *conditione,* sed corr. a P. *conditionem.* t) 2, 6, edd. ante Be. om. v. *praedictorum,* quod Be. rest. ex cod. 1. Etiam Am. videtur probari v. *praedictorum.* u) 1, 2 *artem,* impr. Am. 6 in *quadam arce,* quod aeque bonum est. P. in cod. 2 em. *in quandam* pro *in quadam,* quod 2 habet. v) 1 *peccandae.* vv) Rittersh. *sub mota.* x) 1 *militariis.* y) 2 *militaneus;* sic quoque paullo infra; sed corr. a P. z) 2, 6 *teneant,* sed P. em. *teneat* in cod. 2. Go. *in contractus — recentorum,* mendose. Mox 1 *eandem in a. penam servatam.* a) 2 *calcolum — reportari,* sed em. a P. b) Ita 1, 2, edd.; 6 *tumores.* Ri. em. *clamores* et Ro. l. c. p. 192 *rumores.* Si quid corr. est, scrib. est *tumores,* quod optime convenit cum v. *compescit,* quod sequitur. c) Ita 1, prob. Am., et Be. 2, 6, rell. edd. *iudicia.* 2 *exegranda,* sed em. a P. d) Rittersh. *potuerunt.* 2 *poterint,* sed em. a P. *poterunt.* 1 *animus excitatus in.* e) 6 om. *ut — conticescat.* 2 *Que,* sed P. em. *Quem.* f) 6 *sortietur nisi,* optime. Infra 1 *prodesse potuerit.* g) 6 *cautela flagitanda.* h) Ita 1, 2, 6, Rittersh., (probb. Zir. p. 458, et Am.) et Be. P. in cod. 2 corr. *si licet;* reliquae edd. *si licet,* quod Ri. tuetur. Recte *scilicet.* i) 2, 6, edd. ante Be. *operiri.* 1 *opperire.* Be. *operire,* sed cj. *operari.* Melius *opperiri.* k) 2, 3, edd. ante Be. *licet.* 1 *scilicet,* quod Zir. Am. prob. et Be. rec. 6 *operiri licet quod optare debemus, ne liceat aud.* Go. *opetare.* Infra Rittersh. *liceat* pro *libeat.* l) 3 *sociari.* Am. cj. *in extremam partem,* Zir. p. 107 *in extremas partes.* m) Ita codd. edd. At Ri. em. *populi,* Zir. p. 107 *soli,* Am. *imperii.* Similiter in C. Th. XVI, 2, 6 videtur scriptum esse *saeculi* loco *imperii.* Si quid mutandum est, Zir. cj. recipiendam esse puto *soli,* quae proxime accedit ad codd. scripturam. n) 2, 3, 6, edd. ante Be. *emendatos,* sed Rittersh. *emendatis.* 1 *amandatus.* Zir. l. c. et Am. em. *amandatos,* quod Be. rec., recte. 2 *calamnia,* sed P. corr. *calumnia.* o) 1, 3 *latentis* pro *latentes.* p) 2 p̄ k̄ ā (cf. Zir. l. c. p. 500) *inlustras,* sed P. corr. *inlustris.* Etiam edd. ante Be. *P. K. A. Inlustris.* q) 6 *etiam hac lege ad.* r) 1 *Theodosio* (om. *A.*) *XVI VC cons.* 6 *Theod. A. XIX.* Subscriptio manca est. Rep. aut *XVI. Cos. et qui fuerit nuntiatus* aut *XVI. et Fausto Coss.* Vid. subscr. Nov. 1 tit. sq. de Patrimonialibus.

a) 1 sec. Am. *De patri munialibus Rei dominice et limitotrofiis fundis.* 2, 3, edd. *De — limitrophis fundis,* sed Cui. 1. Aur. Zir. in indice titt. *limitotrophis.* Idem prop. Cui. in Comm. l. c., probb. Ri. Am. et Zir. p. XXI, qui praeterea cf. p. 519, not. *v.* Edidi igitur ex 1 *limitotrophis.* Cf. supr. C. Th. V, 13, 38, ubi scrib. cum 1, P. *Ps. limitotrophos.* Vid. N. 2 h. t., not. *a.* b) 1, 3 *per.* 2, edd. *ad.* 1 *Orientis.* 1 *Sitis.* 2, 3, edd. *Positis.* Infra §. 1 *sitis per Asianam dioecesim* etc. 6 om. *Et — Positis.* c) 2, 3 *pf.* Edd. ante Be. *Comiti Pf.* s. *PF.* s. *P. F.* P. in not. P[b]. in m. *C. S. L.* (non *R. P.*, quod Be. dicit) et Lugd. Cui. 2, 2* in m. *S. L.*, id e. Comiti Sacrarum Largitionum, impr. Ri. et hic et infra ad tit. XVII. de Competitionibus, not. *c.* Is prop. *Comiti PR.*, i. e. Comiti Privatarum, et cf. iubet c. 120 C. Th. de Decurionibus (XII, 1), bene, sed rectius 1 *c. r. p.*, quod Am. falso interpretatur *Curatori rerum privatarum.* Recte Be. *Comiti*

credamus, quoties[d] offertur nobis caussa praestandi, et diem[dd] periisse proculdubio suspicamur[e], quem nostri numinis[f] munificentia non illustrat. Fruimur quippe conscientia largitatis et benefaciendi provincia, quae[g], cum deo meritum hominis applicitum, inter[h] imperatorias primasque virtutes obtinet[i] principatum. §. 1. Valuerit igitur in fundis patrimonialibus sitis per Asianam dioecesim, sitis per Ponticam in diem praesentem et consulatum[k] XVI. nostrae clementiae lex*) divae[l] memoriae Constantini, quae aedes[ll] per Constantinopolitanam urbem sacratissimam dominus[m] exigebat: sed nequaquam ulterius*) felicitas patitur civitatis[n], non suis meritis, verum porro quaesitis compendiis aestimari, nequaquam, utriusque obsequiis elementi contenta[o], suae fortunae desiderat incrementa subsidio praediorum, quae, in coelum usque provecta gloria nominis sui, in societatem admittere dedignatur aliena fata terrarum. §. 2. Quare cum divinum consilium principis memorati processus temporis vicerit[p], et legis proposito in augenda urbe pace superni[q] numinis sit satisfactum, reddet nostra maiestas gratam[r] possessoribus novitatem, ut petitionis vacante formidine[s], cui Romae desunt penates, securus vomerem, securus falcem possessor exerceat, quod paraverit[t] relicturus heredi. Pertinet hoc quoque profecto ad pretium civitatis[u], ad famam tanti splendoris, amantium ambitu[v] frequentari cessante legis imperio. §. 3. Quamobrem[x] pro suggestione magnitudinis[xx] tuae victura[y] in omne aevum lege sancimus, ut*), quisquis patrimoniales possidet fundos[z] seu praedia per dioeceses memoratas donationis[a] aliove titulo, firmiter in aeternum, veluti privato et inconcusso iure, possideat, etiamsi domum[b], etiamsi domicilium in Constantinopolitana urbe non habeat; ad[c] heredum quoque[d] suorum vel emptorum[e] legitimorum, quin etiam retentatorum[f], si dominus quoque[g] pacto abalienaverit, eius commodis migraturis, omni petitionis exclusa molestia, instructionis quin etiam officio[h], cuius interest, licentia[i] denegata. §. 4. Quam si quis tractator temerario spiritu contra iussa divalia[k], quod non opinamur, offerre tentaverit, quinquaginta librarum auri cum amissione militiae dispendio ferietur, quatenus cuncti cognoscant, firmius[l] nos possessoribus praesenti lege donasse, quae exceptionibus et ceteris formulis vacillabant[m], Marcelline, frater amantissime. §. 5. Illustris igitur auctoritas tua statuta[n] nostrae clementiae pro devotione sincera solenniter edictis propositis ad omnium notitiam faciat[o] pervenire. *Dat. VI.*[p] *Id. Maii Constantinopoli, Theodosio A. XVI.*[q] *et Fausto*[r] *Coss.* (438.)

R. P., i. e. Comiti Rerum Privatarum. Eandem dignitatem Marcellinus gerit in Nov. 1 tit. XVII. de Competit. cit. 6 om. *R. P.* Ceterum Ri*. *Imp.* d) 6 *totiens.* dd) Titus ap. Sueton. in Vit. c. 8 *amici, diem perdidi.* e) Vid. not. sup. 1 *procul dubium suscipimur.* 2 *suspicimur*, sed corr. a P. ex vet. cod. *suspicamur*, et 6 habet; edd. *suspicemur*, recte. f) Omnes codd. P. — Ri*. *nominis*; Rittersh. in m. cj. *numinis*, probb. Ri. et Zir. p. 243. Inde Be. ed. *numinis*. Vid. Nov. antec., not. m et infr. not. q. 1 sec. Am. om. *munificentia — largitatis.* g) 6 *providentia.* P. P[a]. *provincia*, * *quae.* Ro. ms. „f. *prudentia.* vel *providentia.* sic *caelestis providentia* apud Iustinian. de Confirmat. Digest." Ro. l. c. p. 179, etsi locum expeditum esse putat, tamen prop. *providentia.* Non est sollicitanda vulg. scriptura. h) 1 *hominis adplicet tum inter.* 2 *adplicitum.* 6 *applicans.* Codicis 1 scriptura videtur vera esse; vulgatae obstat, quod *adplicitum* non coniungitur cum praepositione *cum* (*meritum hominis adplicitum* c u m *deo*). i) 1 *obtinerit.* k) 2 *consules*, sed P. corr. *consulatum.* 6 *consulatum nre clemencie XVI lex* et scriptum est supra XVI *nm.* *) Haec Constantini lex periit; fortasse exstitit in C. Th. V, 13. Cf. not. sup., Go. ad C. Th. Tom. II, p. 13, col. *a* et Tom. IV, p. 151. l) 1 *divine.* ll) 2, edd. *quae ad aedes.* 6 om. *ad.* 1 *que desp que constantinopolitanā.* Delevi *ad.* m) 2 *dñs.* 6 *sacratissimam urbem dñs.* P. *sacratissimam* * *dñs.* P[a]. *sacratissimam* * *dominus.* P. in not. P[b]. in m. „*sic vet. quid* (P[b]. in m. *Sic vetus Codex. Quid*) *si legamus! decimas.*" Ri. Be. em. *dominos*, recte. *) 1 *alterius.* n) 6 *patitur felicitas civitatis.* Apud Rittersh. excidit *patitur.* o) 1 *clementi obtentas sue.* 6 *aestimari q̄ nequaquam utriusque elementi obsequiis.* p) Ita 1, Be.; 2, 6, rell. edd. *progressus l. subiecerit.* Utrumque recte; sed cod. 1 scriptura Am. accuratior videtur. 1 sec. Am. *principes.* P. — Ri*. *memorati, progressus.* q) 1 *superna.* Am. em. *superni*; hoc Be. rec. pro *superi*, quod 2, 6, rell. edd. habent. 1, 2, 6 *nominis*, sed P. in 2 em. *numinis.* Etiam Am. em. *numinis*, quod edd. habent. Vid. not. *f.* r) 1 *reddit nostre maiestas cratam.* 2 *redde nostre m. g.*, sed em. a P. s) 2 *petitioni sue ante formidine.* 6 *ut an̄ petitionis sue formidinem.* P. P[a]. *petitioni* * *suae ante formidinem*; rell. edd. ante Be. *petitioni suae ante formidinem.* P. in cod. 2, P. in not. et P[b]. in m. Cui. 2 — Lugd. in m. em. *petitionis cessante formidine*, recte prob. Ri., sed melius Ner. l. c. *petitionis vacante formidine*, nam ita (probb. Zir. p. 181, not. *c* et Am.) habet cod. 1, quem Be. secutus est. Ro. ms. male *possessionis* pro *petitioni.* t) 6 *securus falcem securus vomerem* p. c. *quod paraverat.* 1 *relicturus herede.* P[a]. P[b]. *pararit.* u) 4 om. *ad pretium civitatis.* v) 2 *ambitum*, em. a P. *ambitu.* 6 *ambitū fr. censente lege.* P. in cod. 2 ad v. *amantium* notat: „*id q. vicinos amicos alere.*" x) 2 *Quam*, sed em. P. *Quapropter*; iam ex codd. 1, 6 perspicitur, excidisse in cod. 2 *ob rem.* Edd. ante Be. *Quapropter sugg.* xx) 6 *celsitudinis.* y) 1 *victurae.* 2 *victoria.* *) Hinc sumptam esse putat P. in not. et in m. P[b]. c. 12 Cod. Iust. (XI, 61), sed vid. C. Th. V, 13, 39. z) 1 *ut quisque patrimunialis possedet fundus.* a) 2, 6 *donatione*, sed P. in cod. 2 corr. *donationis*, quamquam non falsum est *donatione.* Mox 2 *vel uti*, quae vv. P. virgula coniungit, et 1, 2 *possedeat*, sed em. P. in cod. 2. b) Ita 1, Be.; 2, 6, edd. ante Be. om. *etiamsi domum.* Mox 1 sec. Am. *in constantinopolitanā urb.* c) 6 add. *ius*, recte. d) Ita 1, Be.; 2, 6, edd. ante Be. om. *quoque.* e) 2 *emorum*, P. corr. *emptorum.* 1 om. *legitimorum.* f) 6 *retentorum.* g) 2, 6, edd. ante Be. *quoque.* P. in cod. 2, Ri. Be. em. *quoquo*, recte et congruente cod. 1. h) 1 *migratoris — officium*, ubi Am. em. *officio.* 6 *etiam ex officio.* i) 2, 6, edd. ante Be. *molestia.* Rittersh. *omnis* p. *exclusa molestia denegata* et om. *instructionis — licentia.* 1 *licentium.* Am. em. *licentia*, quod Be. ed., recte. Mox 1 *tractatur timerarius piritu — tēptaverit.* k) 6 *divalia iussa.* l) 2 *firmis — formolis vacellabant — inlustres — dementiae*, quae omnia em. a P. Rittersh. bis habet *quatenus — exceptionibus.* m) 1 *possessoribus et certis formolis bacillabant* et om. *praesenti — exceptionibus.* Ap. Go. excidit *ceteris.* n) 1 *tua in statuta.* Paulo post *debutione.* Lugd. P[a]. P[b]. Go. mendose *In lustris.* o) 1 *faciat.* Dicitur modo *faciat*, modo *faciet.* p) 1

2. *Iidem AA. Florentio Pf. P.*[s] Suggestionem tui culminis salutarem debita cum laude divinus[t] amplectitur nostrae serenitatis[u] assensus, per quam suggeritur providendum, ne redituum praestatio minor videatur expensis, neve erogatio collationis functionem excedat. Quod evenire monstratur patrimonialibus fundis ac limitotrophis, nec non etiam saltuensibus[v] pro libidine petitorum ad ius privatum securitatemque translatis. Cui rei, ne ulterius attentetur[x], hac lege perpetuo valitura remedium credidimus offerendum, omnes eiusmodi post hanc legem petitionum materias inhibentes.[y] §. 1. Praecipimus[z] itaque, nulli iam in posterum licere patrimoniales seu limitotrophos[a] vel saltuenses fundos, qui per tractum[b] Orientis positi sunt, ad ius transferre[c] privatum, sive dempto, sive salvo canone iuris fundorum[d] immutatio postuletur: legis temeratores quinquaginta librarum auri poena coërcentes, tam videlicet petitorem[e], quam officium, quod petitionem concedit admitti, licet annotatio nostra, licet divina pragmatica contra vetitum proferatur[f], Florenti, parens carissime atque amantissime. §. 2. Illustris itaque et magnifica[g] auctoritas tua edictis propositis, quae sanximus, ad omnium notitiam perferri praecipiat. *Dat. VI. Id. Iun.*[h] *Constantinopoli, Theodosio A. XVII.*[i] *et Festo Coss.* (439.[k])

3. *Iidem AA. Cyro*[l] *Pf. P.* In omnibus quidem rebus publicam convenit utilitatem privatis commodis anteponi, sed tum praecipue, cum saluti[m] pariter provincialium ac imperii nostri felicitati consulitur[n], unde singulorum quoque fortunis ac securitatibus prospici debere[o] non habetur incertum[p]. §. 1. Quoniam igitur per consultissimam tuae sublimitatis suggestionem comperimus, Armeniae[q] tractum, in ipso paene limitis aditu Persarum constitutum[r], pridem regalium fundorum copiis[s] ac praesidiis munitum, in praesenti Persicis[t] eruptionibus expositum fuisse eo, quod eosdem fundos, et maxime Theodosiopolitanae et Satalenae civitati[u] contiguos vel propinquantes, quorundam petitio diversis retro temporibus in propria iura, mutato pristino canone[v], transtulerit, hac in perpetuum victura lege censuimus statuendum, ut universi, qui nostram in his munificentiam[x] meruerunt, sub ea conditione possessiones habere donatas concedantur[y], si cunctatus[z] et bastagas[a] et paraveredos et species, nec non et coëmptiones, secundum pristinam consuetudinem dispositione tuae magnificae sedis inlatu-

— N. 2. Codd. 1, 2, 6, edd. *N.* 2, sed ap. Be. add. (*IV.*), i. e. omnium Novv. in Be. editione. In cod. 3 deest. Cod. Iust. XI, 61, 13. Eodem anno Florentio inscriptae sunt Cod. Iust. I, 3, 22, XII, 58, 13 (haec sine subscr.) et paullo ante *III. Kal. Iun.* c. 1 Cod. Iust. (I, 52). — N. 3. Codd. 1, 2, 6, edd. *N.* 3. Be. add. (*V.*), i. e. omnium Novellarum in Be. ed. In cod. 3 deest. Eodem anno, *XV. Kal. Sept. Cyro* inscripta est c. 10 Cod. Iust. (I, 55).

VII. q) 1 *theodo aa. XIII*, mendose et impr. Am. P[a]. *VXI.* r) 1 om. *Coss.*, 2, edd. ante Be. *et Fausto*, 6 *XVI. et Fausto.* Ex 1 add. Be. *et Fausto.* P. *Cos.* et Lugd. Cui. 2, 2*. Go. — Ri*. *Cons.* Rittersh. *Goss.* s) 6 *preposito.* Cod. Iust. *ad Florentium P. P.* t) 2 *suggessionem* et *divinis*, sed corr. a P. u) 1 *perhennetates* pro *perennitatis*; utraque formula utuntur imperatores. Cf. Nov. Th. tit. II. de Confirm. leg. Nov. Theod. §. 1 *tuae serenitati* et §. 3 *vestra perennitas.* v) 1 *patrimunialis fundis saltuensibus* et om. *limitotrophis — etiam.* 2 *limitrofis.* Edd. *limitrophis.* Vid. Nov. 1 h. t., not. a. x) 1 *adiptitur.* 2, 6 *adtempletur.* Mox 2 *post hac lege*, sed em. a P. Apud Ri*. *longe* pro *lege.* y) 1 *perpetuū valetura — inhibentis.* Rittersh. *credimus offerendum.* z) 1 *praecepimus.* Rittersh. *Principimus.* Hinc inc. c. 18 Cod. Iust. cit. *Nulli iam in posterum licere praecipimus patrimoniales.* a) 2, 6 *limitrofos.* 1 *militotrofius.* Edd. *limitrophos*, ut Cod. Iust. Patet ex cod. 1 scrib. esse *limitotrophos*, ut supra not. v. b) 6 *tractus.* 1 *saltuensis fundus — Orientes.* c) 1 *transferri.* d) Ex cod. 1; 2, 6, edd. ante Be. om. *fundorum.* Cod. Iust. consentit cum cod. 1, prob. Ri. et Am. Itaque Be. repos. *fundorum.* e) Rittersh. *tam vero petitorem.* 2 *nostre*, sed corr. a P. Cod. Iust. *nostrâ vel divina.* f) Hic desinit c. 13 Cod. Iust. cit. Codd. *Florenti p̄ l̄ aa s. p k aa.* Edd. *P. K. AA. s. p. k. a. a.* Ri. *Florentii.* g) Solennem illam allocutionem solus 1 habet; rell. codd. et edd. *Itaque magnifica auctoritas* et om. *Illustris et et.* h) 1 *pferri pcipiat. Dat. VI.* (sec. Am. *IV.*) *Id Iul.* i) 1 *Teudo. aa. XVI*, recte impr. Am., nisi pro *Festo* scribitur *Fausto.* Vid. not. sq. Sed Cod. Iust. consentit cum vulg. script. k) 1 *et Festo uc.* Male 6 *Fausto.* Cf. Br. l. c. p. 861. Zir. l. c. p. 256. l) 1 *Ciro.* 6 *Ciro preposito.* Cf. Zir. p. 514. m) 2, 6 *salutis*, sed corr. a P. in 2 *saluti.* 1 *cum salute p. p. hac i. n. felicitate.* n) 1 *consolitur unde singolorum q. fortunis hac.* 2 *consoletur*, sed corr. a P. *consuletur*, quod P. — Ri*. habent. Be. recte rep. *consulitur.* o) 1, 6 add. *debere*, quod 2, edd. om. Be. videtur voluisse *deberi.* p) 2 *incertum*, em. a P. 6 *incognitum.* q) 2 *suggessionem cōperimus* (quae P. corr.) *Arminie.* r) 6 *limitis Persici aditu constitutum.* s) 2 *corpus*, sed P. corr. *copiis.* t) 2 *prosperis*, sed P. corr. *Persicis.* 6 *perspicuis.* u) 2 *civitatis*; P. em. *civitati.* v) 1, 6 *canone*, recte. 2 *numē.* P. corr. *nōie*, i. e. *nomine*, quod transiit in edd., sed mend. Go. *momine.* x) 2 *nostra — munificentia.* P. em. *nrā — munificentiā.* 1 *censuemus instatuendum.* y) 2 *concedentur*, corr. a P. *concedantur.* P. P[a]. *concedantur,* * *si*, quasi locus impeditus sit. Difficultas est in v. *cunctatus.* Reliqua recte se habent. Sed etiam in m. Lugd. versui *qui nostram — possessio* | *nes* et in m. Cui. 2, 2* versui *meruerunt — si cun* | *ctatus* asteriscus appositus. z) 1 *contatus*; 2, 6, edd. *cunctatus.* In utraque scriptura latere putant *comitatus* P. in cod. 2, P. ms. At Rein. Ri. et Dirksen. in Man. Lat. v. *bastaga* em. *commeatus*, i. e. annonas militares, recte. a) Ita 2. 6 *pastacos.* 1, edd. *pastacas*, sed P. et P[a]. *et* * *pastacas.* P. ms. P. in not. em. *bastagas* et P[b]. in m. *bastacas.* Prop. etiam *bastagas* Val. Ri., recte. Vid. C. Th. VIII, 4, 11. Rein. *pastacae* videntur quidem h. l. esse, quas c. 18 C. Th. de Extraord. s. s. mun. (XI, 16) vocat *pastus* et recenset cum translatione militari inter parangarias: sed ei etiam verisimilius videtur scriptum fuisse *bastagas.* 1 *paraveredus.* Cf. Böcking. l. c.

gendas, et[b] alia universa fisci calculo[c] solenniter sine mora dependant et agnoscant, aut resistentes, pro utilitate communi[d], publicae possessioni continuo[e] praedia refundant, sub ea scilicet observatione, ut[f] nulli deinceps eosdem fundos liceat insidiosis et derogantibus rei publicae precibus emereri, aut ad sua[g] compendia, despectis[h] publicis[i] utilitatibus, transferre: centum pondo[k] auri poenae nomine tam his, qui preces offerre tentaverint, quam scriniariis[l] vel aliis, quorum interest, si supplicationes oblatae, aut si fuerint instructae[m], feriendis, Cyre, parens carissime atque amantissime.[n] §. 2. Sublimis igitur et magnifica auctoritas tua hanc saluberrimam legem[o] edictis ex more propositis in omnium notitiam faciat pervenire. *Dat. VI.*[p] *Kal. Iul. Constantinopoli, Cyro V. C. Cos.* (441.[q])

TIT. VI. DE BONIS FABRICENSIUM.[a]

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Aureliano Comiti R. P.*[b] Fabricensium corpus invenit necessitas dura[c] bellorum, quod[d] immortalitatis genere principum scita custodit[e], ne deficiente principio successus generis[f] laberetur[g]: hoc enim armat, hoc nostrum ornat exercitum*). §. 1. Hinc iure provisum est, artibus[h] eos propriis inservire, ut exhausti[i] laboribus immoriantur[k] cum sobole professioni[l], cui nati sunt. §. 2. Denique quod ab uno committitur, totius delinquitur[m] periculo numeri, ut, constricti nominationibus suis, sociorum actibus[n] quandam speculam gerant, et unius damnum ad omnium transit[o] dispendium. Universi itaque, velut in corpore uniformi[p], unius[q] decoctionis[r], si ita res tulerit, re-

---

Tit. VI. 1, in ind. titt. Zir., Am. Be. *Tit. IV.* Cf. tit. I. de Theod. Cod. Auct., not. sup. 2, 3, P. Cui. 2, 2*. Lugd. P^a. Rittersh. Go. P^b. Ri. Ri*. *Tit. XIII.*, sed ap. Rittersh. sec. ord. *Tit. XIX.* Cf. supr. titt. I, II, nott. supp. et tit. III, not. *x.* 6 *Tit. XI.* Commemoratur hic tit. in indice titt. Cui. 1. Aur. et a Cuiacio in Comm. ad c. 5 Cod. Iust. de Fabricensibus (XI, 9) l. c. p. 350. C. Th. X, 22. — N. 1. Codd. edd. *N.* un. Be. add. (*VI.*), i. e. omnium Novellarum in Be. ed. Cod. Iust. XI, 9, 5 et VI, 62, 5. Bas. XLV, 1, 57. In cod. 3 nihil superest nisi clausula Nov. inde a v. *Quinquaginta.*

---

p. 254. b) 6 *iniungendas sed et.* 2 *sodalia;* a P. corr. *universa.* c) 1, 6 *calculo.* Similiter 2 *calculos;* em. a P. *calculis*, quod edd. habent. Cf. C. Th. X, 22, 5 ibique Go.; not. e. Go. *fisc.* d) Ita 1, prob. Am., et Be., recte. 2 *aut resistente cura utilitate*, sed P. in cod. 2, P. in not. P^b. in m. corr. *utilitati.* P. P^a. *aut resistente cura* * *utilitate.* Lugd. Cui. 2, 2*. Rittersh. Go. P^b. Ri. Ri*. *aut resistente cura utilitate*, sed Cui. 2, 2*. Lugd. habent asteriscum in m. Ro. ms. em. *at resistentes cum utilitate*, sed Ro. *aut resistentes cum utilitate.* Rein. cj. *aut resistentes pro utilitate*, ut 1 habet. Ri. legi vult *aut resistentes curae utilitatis communis, publicae.* 6 *aut resistentes utilitate privata publicae.* e) Ita prob. Am. 1 et Be.; 2, rell. edd. praeter Lugd. *cuncti.* 6 *praedia cuncta* et Lugd. *cuncta praedia*, bona sententia. Ri. locum interpungendo sanare studuit. Vid. not. *d.* Ceterum 1 *publice possessione.* f) 1, 2, edd. *cum;* P. in cod. 2, Ri. em. *ut*, et sic habet cod. 6. g) 1 *emerire* et om. *aut ad.* 2 *emereri aut a suariū;* sed P. corr. *ad sua.* 6 *mereri et ad sua.* Rittersh. *ut ad sua.* h) 1 *dispectis.* i) Ita 1, 6, Be., recte; similiter 2 *publicae*, sed corr. P. *reipublicae.* Rell. edd. *reipublicae.* k) 2 *pondos;* P. corr. *pondo.* l) P^a. P^b. mendose *criniariis* et Go. *scrinariis.* m) 1 *subplicationes oblatas. aut si fuerint struire feriendis.* 2 *subplicatione sublata*, a P. em. *supplicationes oblatae* etc. 6 *suplicatione oblata ausi fuerint intervenire feriendis.* Ex cod. 1 et 6 scriptura verum restitui potest: *si supplicationes oblatas ausi fuerint instruere.* n) Vid. Nov. 2, not. *f.* o) 2 *in hac saluberrima lege*, sed em. P. *in hāc s. mi legē.* p) 1 *VII.* q) 1 *Constan̄ uc̄ cons̄.* 2, Rittersh. P^b. Ri. Ri*. Be. *Constantinopoli C.* et om. annum Ri. — Be. P. — P^a. Go. *Constantinopoli C**. P. in not. et P^b. in m. „*Hoc facile est supplere ex fastis*," sed tamen docti diverso modo corr. Brencmannus, cui innotuit cod. 1 scriptura, l. c. p. 864 reponi iubet consules anni 440 (*Valentiniano A. V. et Anatolio*), quia Nov. Th. de Alluvionibus et Nov. 2 Th. de Amota militantibus eidem Cyro inscriptae eosdem consules ferunt. Ri. ex siglo *C.* et ex Persarum irruptionis commemoratione, cuius etiam Marcellinus et Theodoretus mentionem faciant, cj. reponendum esse consulatum anni 441 (*Cyro Cos.*). Am. assentitur Rittero, nisi quod siglo *C.* prodi contendit *uc̄*, quod 1 habet. Cf. etiam Am. p. XLVIII. Iam non opus est, disceptare quid restituendum sit; nam 6 habet *Ciro V. C. Cons.*; tuetur igitur Ri. sententiam.

a) 1 *Frabicensium.* Paullo post Rittersh. *Valentinus.* b) 1 *Auriliano c̄r̄p̄*, id e. *Comiti rerum privatarum*, recte prob. Zir. l. c. p. 208 et consentiente c. 5 Cod. Iust. de Hered. dec. (VI, 62) et Cui. in c. 5 Cod. Iust. de Fabricens. (XI, 9) et Am. 2 *cons̄ Pb* cum virgula traiecta per literam *b.* P. P^a. *Aureliano* * *Cons. Pb.* Cui. 2, 2*. Lugd. *Aureliano* * *Cons. P B.* Rittersh. P^b. *Aureliano Cons. Pb.* Ri. Ri*. *Aureliano Cons. PB.* Go. om. siglum dignitatis et Cod. Iust. vulg. edd. *Aureliano Com. R. P.* Iam P. in cod. 2, P. ms. P. in not. P^b. in m. Ri. em. *C. R. P.*, quod Be. ex cod. 1 rec. 6 *consulari.* c) Ita Be. ex cod. 1. Sic quoque 6. 2, Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. Go. P^b. Ri. Ri*. *subvenit necessitas cura bellorum*, sed est asteriscus in m. Cui. 2, 2*. Lugd.; P^a. P^b. *subvenit necessitas* * *cura bellorum.* P. ms. *necessitati et curae.* Rein. cj. *invenit* (recte) *necessitas curae bellorum* vel *subvenit necessitati curae bellorum* vel *subvenit necessitati curā* (*ā* exprimit ablativum) *bellorum*, bona quidem sententia, quae vero non facit cum codd. Ri. em. *invenit* (recte) *necessitas curaque bellorum;* vid. not. *d*, e sq. Ceterum 1 *frabicensium* et *uellorum* pro *bellorum.* d) 1, 6, Ri. in not. *quod;* rell. *quo*, quod prob. Am. e) 1 sec. Am. *costodiat.* Itaque Be. edidit *custodiat;* sed 1 habet *costodit*, pro *custodit*, ut 2, 6, edd. ante Be.; quare leg. est *quod* (scil. *corpus fabricensium*) *i. g. p. scita custodit.* Ri. cj. *custodiverc.* Vid. not. *d, c.* f) 1, 2, edd. ante Be. *generes.* P. in cod. 2, P. ms. P. in not. P^b. in m. Rein. Ri. Am. em. *degeneres*, quod Be. rep. 6 *gn̄ris*, i. e. *generis*, recte. Spectant enim haec vv. §. 3 huius Novellae. Genus autem idem est atque ordo. Praeterea haec scriptura propius accedit ad eam, quam 1, 2 habent, *generes* (crebro enim commutantur inter se in codd. literae *e* et *i*), quam *degeneres*, ubi aliquid in tribus codd. addendum est. g) 1 *laberetur*, sed Am. vult *laberentur;* hoc Be. rec. 2 *haberetur* pro *laberetur.* P. corr. in cod. 2 *haberentur*, quod transiit in edd. rell. Recte *laberetur*, sc. successus. 6 *ā habētur.* *) Rittersh. *exercitium.* h) 2 *arbitribus*, sed P. em. *artibus.* 6 *arbitriis.* Cod. Iust. (XI, 9, 5) ita inc.: *Iure provisum est, fabricenses artibus propriis.* i) Cod.

spondere coguntur[s], ut viri illustris atque magnifici magistri officiorum suggestio nostrae clementiae patefecit. §. 3. Quae cum ita[t] sint, praesenti sanctione perpetuo valitura legis in morem[u] decernimus, ut, quisquis fabricensium sine liberis[v] vel legitimo herede decesserit, non condito testamento, eius bona, cuiuscunque summae sint[x], ad eos nutu nostrae mansuetudinis[y] pertinere, qui velut creatores decedentium attinentur, qui fisco pro intercepto respondere coguntur. Hoc enim pacto[z] contingit[a], ut et rei publicae ratio salva permaneat, et fabricenses collegarum[b] suorum solatiis perfruantur, qui damnis ac detrimentis tenentur obnoxii[c]: omni in posterum ab eorum facultatibus, ab eorum patrimoniis petitione cessante, Aureliane, frater carissime atque amantissime.[d] §. 4. Illustris[e] igitur auctoritas tua post hanc legem nullius petitionem admittat, vel instructionem fieri patiatur super bonis fabricensis defuncti. Quod si ulla processerit[f] instructio, non sacra annotatio[ff], non divina pragmatica habeat locum contra generalem nostri numinis[g] sanctionem. Quinquaginta etenim auri libras[h] officium palatinum fisci viribus inferre cogetur[i], si postquam susceperit huius modi divinum oraculum, vel[k] instructionem dare tentaverit. *Dat. prid. Non. Nov. Constantinopoli, ipso*[l] *A. XVI. et Fausto V. C.*[m] *Coss.* (438.)

TIT. VII. DE AMOTA MILITANTIBUS FORI PRAESCRIPTIONE *).

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio Pf. P.*[a] Iuratur in militiae sacramenta, ut necessitates publicae procurentur; sed suggestione[b] culminis tui comperimus, quosdam ideo tantum sortiri[c] militiam, ut alienorum praediorum idonei possint fieri conductores.[d]

Tit. VII. 1, Am. *Tit. VI.*, at sec. ord. *Tit. V.*, ut Zir. in ind. titt. Videtur librarius antecedentium titulorum numeros non ex codice, quem descripsit, deprompsisse, sed cum ille codex mancus esset, ipse suo ingenio apposuisse sec. ordinem, quo titulos invenerat dispositos; sequentium vero titulorum numeros, quos codex obtulit, retinuisse. Iam vero primo titulo, qui in codice 1 duos titulos comprehendit, disciso in titulum de Theodosiani Codicis Auctoritate et in titulum de Confirmatione Legum Novellarum Theodosii A., ipse ille numerus cum nostro convenit. Cf. Nov. Th. tit. I, not. sup. 2, 3, P. Cui. 2, 2*. Lugd. P[a]. Rittersh. P[b]. Go. Ri. Ri*. *Tit. XIV.*, sed ap. Rittersh. sec. ord. *Tit. XX.* 6 *Tit. XII.* Cf. supr. titt. I, II, not. sup. Be. *Tit. IX.* Anteposuit enim titt. de Metatis, de Iudaeis, de Navibus ultra modum et Ne curialis, vulgata primae huius tituli Novellae et tituli de Metatis subscriptione inductus, ut ordinem, quo Novellae in codice 1 scriptae sunt, desereret. Vid. Nov. 1 h. tit., not. *a* et infra tit. XXV. de Metatis. Commemoratur in indice titulorum Cui. 1 et Aur. Cod. Iust. III, 23 et 25; XII, 85. In codd. et edd. hic titulus ex quattuor Novellis constat, excepto cod. 3, in quo nihil superest nisi quartae Novellae fragmentum. — N. 1. Codd. 1, 2, 6, edd. *N.* 1. Be. add. (*XI.*), i. e. omnium Novellarum in Be. ed. In cod. 3 deest. Cod. Iust. III, 25, 1. Bas. VII, 5, 92. In eundem fere diem, quo haec novella data est, incidit c. 10 Cod. Iust. de Assessoribus (I, 51), *data XIII. Kal. Febr.*, quare in c. 10 leg. esse puto *XIV.*

Iust. *exhaustis*, non impr. Ri. 2 *exadusti*, sed em. a P. k) Cod. Iust. *immorentur*. Ita etiam Dirks. in Manual. Latinitat. l) 1 *professione*. m) 2 *derelinquitur*, quod em. a P. Cod. Iust. vulg. *id totius*. n) 6 *suis in sociorum*. 1 *sociorum acte sunt*. o) Cod. Iust. *transit*, impr. quidem Ri., sed etiam 1 *transit*, recte, neque enim sententia pendet ab antec. *ut*, sed cohaeret cum vv. *quod — numeri*. Rell. *transeat*. Infra Go. *universae*. p) Cod. Iust. *unius formae*; sic quoque P. ms. q) 1 *uni*. 2 *visus*. P. P[a]. *visus* * *decoctionis*. Cui. 2 — Ri*. *visus decoctionis*, sed est asteriscus in m. Cui. 2, 2*. Lugd.; 6, Cod. Iust. *unius decoctionis*. Pro *visus* P. ms. P. in cod. 2, Ri. Am. em. *unius*, recte; id Be. rest. r) Cui. in Cod. Iust. em. *decoctioni*, probb. Ri. et Am.; recte quidem *decoctioni*, neque vero codd. tuentur em. Vulg. scriptura orta est occasione sq. v. *si*, quam 1 om. s) c. 5 Cod. Iust. (XI, 9) desinit in v. *cogentur*. Mox 1 *magnifice*. t) 2 *suggessio — ista*, sed em. a P. Rittersh. om. *sint*. u) 2, Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. — Ri*. *valitura ergo si timore decernimus*, sed est asteriscus in m. Cui. 2 — Lugd. et comma post *valitura* in Ri. Ri*.; P. P[a]. *valitura* * *ergo si timore decernimus*. Diversis cj. docti locum sanare tentarunt; nam P. in m. cod. 2 em. *solito more* et add. „*s. hinc iure provisum est*"; Rein. cj. *valitura rigoroso tenore*; Ro. ms. *valitura nos sine timore dec.*; Ro. l. c. p. 188 *ergo praesenti sanctione perpetuo valitura sine timore decernimus*; Ri. *largitatis amore s. religionis amore*; illud Ri. mavult. Veram scripturam, quae probatur etiam Am., rec. cum Be. ex cod. 1, a qua non multum abest cod. 6, qui *valitura leges et morem*. v) Cum vv. *Si quis fabricensis sine liberis* inc. c. 5 Cod. Iust. de Hered. dec. (VI, 62). 1 *ut quisque fabric*. x) 2 *sumpserint*, sed em. a P. y) Cod. Iust. om. *nutu-n. mansuetudinis*. Mox 2 *adtenentur*, sed corr. a P. Ex consonantia codicum et Cod. Iust. patet, eum, qui legem scripserit, oblitum esse verborum *decernimus*, *ut*, cum hic scribat *pertinere*. Vid. Praef. C. Th. p. XXXVIII, not. 224. z) Cod. Iust. *facto*. Go. om. *pacto*. a) Ita 1, 6, Cod. Iust.; 2, edd. *contigit*, pro quo P. in cod. 2, Ri. Be. conliciunt *continget*. b) 1 *fabricensis collarum*. c) Hic terminatur c. 5 Cod. Iust. (VI, 62). d) Ita 6. Etiam 1 *Auriliane frater*, prob. Am., sed om. *cariss. atque am.* 2 p̄. f̄. ā. P. P[a]. Rittersh. *P. K. A.* Cui. 2 — Lugd. Go. — Ri*. *P. K. AA.* Be. *frater carissime a. am.* e) 1 *inluster*. 2 *inlustras*, sed em. a P. Mox 2 *petitione*. f) Ita 1. Iam P. in not. et P[b]. in m. em. *processerit* pro *processit*, quod 2, 6, edd. habent. ff) 1 *notatio*. g) Codd., etiam vetus codex ap. P. in not., edd. praeter Go. et Be. *nominis*. P. in not. P[b]. in m. Rein. Ri. Am. em. *numinis*, quod Go. habet et Be. rec. 1 *sanctione*. h) 1 *libras*. 6 *librarum auri multā officium*. Rell. *librarum*. 3 om. *palatinum*. De 3 vid. not. sup. i) 3 *cogitur*. 1 *cogetur*. *Ut quod susceperit*. k) 6 om. *vel*. Idem *Dat. II*. l) c. 5 Cod. Iust. (XI, 9) *Theodosio A.*, ut 1; nam 1 *Constant. teud. a.* m) c. 5 Cod. Iust. de Fabricens. cit. om. *V. C.* et c. 5 Cod. Iust. de Hered. decur. (VI, 62) cit. totam subscr. in vulg. edd.; primus Herrmann. eam ex hac Nov. rest. Rittersh. *Cons.* 1 om. *Coss.*

*) 1 sec. Am. *prascruptione*. a) 6 *Idem Augusti Florentio preposito*. P[a]. Rittersh. P[b]. *Pf. Pon.* Go. Lugd. *Florentino*. Edd. ante Be. om. *AA*. b) 2 *suggessione*, em. a P. 1 *culminis tui conferimus*. Rittersh. *culminis tui culminis comperimus*. c) 2 *sortire*, em. a P. d) 6 *possint idonei fieri conductores*. 1 *conductoria*.

Quod nisi numinis[e] nostri fuerit auctoritate correctum, in contumeliam aulae divinae proficiet, si iisdem[f] privilegiis muniantur, qui in privatis negotiis occupantur[ff], quibus iure militiae servientes obsequiorum praemiis gloriantur. Quare praesenti lege sancimus,[g] omnes omnino domesticos, agentes[h] in rebus, et quaecunque alia praetenditur militiae dignitas sub moderatoribus provinciarum, functionibus publicis respondere, nulla fori praescriptione valitura, si[i] hac, qui exiguntur[k] debita publica, uti tentaverint. §. 1. Immo et in aliis privatis actionibus occupatos malumus[l] respondere, qui per provincias negotiantur[m], vel conductorum vocabulis[n] defenduntur, sive domorum[o] divinarum, sive virorum potentium, seu cuiuslibet conditionis sint conductores[p], nisi forte commeatu[q] ad rem propriam componendam unius anni inducias ostenderint[r] accepisse, Florenti, parens carissime atque amantissime[s]. §. 2. Illustris igitur et magnifica auctoritas tua, quae provisionum titulis et commodis publicis illustratur, noverit, praesenti lege nostram clementiam statuisse[t], omnes conductores, omnes, qui per provincias negotiantur[u], vel suis vacant compendiis sine beneficio (ut dictum est) commeatus, suis adversariis agentibus respondere, ne sub praetextu militiae privatum seu publicum debitum deseratur; eadem[v] forma servata[x] in his etiam, qui mercandi et militandi divalia[y] beneficia meruerunt. §. 3. Scita sane nostrae perennitatis edictis ex more propositis ad omnium notitiam tua magnificentia faciat pervenire. *Dat. XIV.*[z] *Kal. Febr.*[a] *Constantinopoli, Theodosio A. XVII. et Festo*[b] *Coss.* (439.)

2. *Iidem AA.* Cyro *Pf. P.*[c] Omnes odiosae sunt fraudes, et[cc] hae maxime, quae legibus fiunt, quae contra commoditates publicas[d] exquiruntur. His itaque legum convenit auctoritatem opponi. Fori praescriptiones[e] noxia quidam interpretatione[f] suis assertionibus aptare festinant, qui cinguli praerogativa iudiciarias eludere[g] posse cognitiones existimant[h], nescientes[i], veteres quoque leges specialiter eius modi praescriptionibus et contractus et negotia gesta et delicta[k] subtrahere, nec pati, eum, qui aliquid[l] in qualibet pro-

— N. 2. Codd. 1, 2, 6, edd. *N.* 2. Be. add. (*XII.*), i. e. omnium Novell. in Be. ed. In cod. 3 deest. Cod. Iust. III, 23, 2 mut. Indigitatur in Nov. 3 h. tit. Eodem anno ad Cyrum P. P. datae sunt praeter c. 2 Cod. Iust. (VII, 63) fortasse c. 32 Cod. Iust. (VII, 62), c. 4 Cod. Iust. (X, 69), c. 5, 6 Cod. Iust. (XI, 42), c. 2 Cod. Iust. (XII, 8), c. 5 Cod. Iust. (XII, 22).

e) Codd. edd. ante Be. *nominis*. P. Ri. Ro. ms. em. *numinis*; id Be. ed. 1 *auctoritatē corr.* f) Codd. edd. ante Be. *hisdem*, praeter Go., qui *iisdem*, ut Be. Rittersh. *muniautur.* ff) 1 om. *qui — occupantur.* g) Hinc incip. c. 1 Cod. Iust. cit. 6 *omnes omni n̊ domesticos.* 1 *quā presenti — omnis omnino domesticus.* h) Cod. Iust. *et agentes.* Go. *Agentes in rebus, quaecumque alia et praetenditur.* i) Cod. Iust. *militia vel dignitas — pro functionibus — valitura, sancimus, si.* 1 *si hanc.* Apud Rittersh. excidit *publicis* post *functionibus.* k) Nota constructionem v. *exiguntur.* Cf. C. Th. VI, 35, 1, not. p; X, 10, 22; XII, 11, 1, §. 2; Cramer, Opusc. p. 86, not. 4. Ceterum 1 *debet publica* et Cod. Iust. *publica debita.* l) Ro. ms. *Volumus*, ut Cod. Iust. m) 1 *per provinciasociantur*; similiter 2 *per provincias ociantur*, ubi P. in m. „*provincias otiati* malim *sociantur.*" Hoc habent 6, edd. ante Be. et Cod. Iust. Sed P. in not. et P[b]. in m. „vet. (P[b]. *Vet. Cod.*) per provincias ociantur. *In quibusdam exemplarib. C. Iusti. scriptum est*, negotiantur." P. ms., in m. Cui. 2, 2*. Lugd. *negotiantur*, quod prob. Ri. et Dirksen. l. c. p. 425. Is a Cui. hoc v. ex Basilicis restitutum esse putat; equidem ex libris mss. Cod. Iust. Vid. Herrmann. ad c. 1 cit., not. 6, qui videtur tueri em. *negotiantur*. Aut leg. *negotiantur* (infra *qui mercandi* etc.) aut *ociantur* (vid. not. u sq.), sed malo *negotiantur*. Bas. *ἐμποςευόμενοι*. Ro. ms. *qui vel per provincias sorciantur.* n) Cod. Iust. add. *quum non armata militia praediti sint.* o) 2 *dominorum*, em. a P. p) 2 *conducto*, em. P. *conductores.* 6 *conductus.* q) 1 *commeatu*, recte; quo recepto non est corr. *inducias* in *induciis*, ut Be. prop. Rell. *commeatum*, etiam Cod. Iust. r) 6 *ostenderit.* Cod. Iust. *ostenderint se accepisse* et om. *Florenti — deseratur.* s) 2, P. P[a]. P[b]. Rittersh. *P. K. A.*; rell. *P. K. AA.* s. p. k. a. a. t) 1 *clementiam instatuisse.* 2 *clementia.* u) 1 *omnis conductoris omnis qui per provincias ociantur.* 2 *per provincias ociantur.* 6, edd. ante Be. *per provincias sociantur.* P. in cod. 2 em. *negotiantur* (quod Ri. prop. et Be. rest.), sed mavult *sociantur.* Cf. not. m antec. v) 1 *debetum deseratur eandem.* 2 *deferatur*, corr. a P. *deseratur.* 6 *differatur.* Cod. Iust. *forma servanda.* x) 1, Cod. Iust. *qui mercandi.* P[a]. P[b]. *qui mercandum.* 2, rell. edd. *qui in mercandum*, sed P. in m. cod. 2, P. ms. em. *qui et mercandi* et P. in not. et P[b]. in m. *qui et mercandi et militandi simul.* 6 *qui in mercando et militando.* Be. cj. *qui in mercandum militandi.* Fortasse leg. *qui inter mercandum*, etsi veriorem esse puto cod. 1 scripturam, quam rec., praesertim cum sententia conveniat cum cod. 6 et confirmetur Cod. Iust. y) Cod. Iust. ita terminatur: *sacra beneficia meruerint, ut et ipsi rectoribus provinciarum respondeant*, impr. Ri. Infra Go. *Scita sanae.* z) 1, 6 *XIII.*. a) Recte 1 *Feb.*; male rell. et Cod. Iust. *Mai* s. *Maii*. Si scrib. *Maii*, evertitur series chron. titulorum, atque hic tit. pon. post titulum IX. Ne curialis, quae res Be. movit, et ordinem titulorum, quem 1 habet, mutaret. b) Ita Be. et Cod. Iust.; 1 *theud. aa. XVII. cons.* Numerus *XVII.* probatur Br. l. c. pag. 867 et Ri. tum in not. h. c. tum ad subscr. Nov. Th. tit. XXVI. de Relevatis. 2, 6, P. — Ri*. *A. XVIII. Cons.* et om. *et Festo*, quod etiam in cod. 1 deest. Be. igitur rest. *XVII.* ex cod. 1 et *et Festo* ex Cod. Iust., recte. Tillem. l. c. T. VI, p. 168, not. 1 requirit consules aut anni 438 aut anni 439, quia haec Novella antecedit Novellas ann. 440 et 441 publicatas, i. e. reliquas huius tituli Novellas. c) 1 *ciro.* 6 *Ciro praeposito.* P[b]. Rittersh. *Pf. Pon.* cc) Rittersh. in m. cj. *sed.* d) 1, Be. *commoditates publicas*; similiter 2, 6 *commoditatē publicā.* P. — Ri*. *commoditatem publicam.* e) 2 *praescriptionis*, em. a P. f) 2 *interpretationis.* Rittersh. *noxia quidem — assertionibus optare.* g) 1 *qui singuli* (em. ab Am. *cinguli*) *p̄rogativa iudiciariaseludere* (non *iudiciaria se ludere*, ut Am. nuntiat, qui vero em. *iudiciarias eludere*). 2, edd. ante Be. *iudiciarias excludere*, sed P[a]. P[b]. *singuli* pro *cinguli*. 6 *iudiciarias a se excludere.* Be. rest. ex cod. 1 *iudiciarias eludere*, recte. h) 6 *estiment.* i) 2 *nesciens*, em. a P. k) 2 *delecta*, em. a P. l) 2 om. *eum qui*. P. in m. cod. 2, P. — Ri*. *nec pati aliquem, qui quid.* 6 *nec pati eum aliquid qui in*, fere ut cod. 1, cuius

vincia criminose commiserit, vel qui alicubi contraxerit, vel qui *) in quodam loco negotia gesserit aliena[m], memorata se posse praescriptione defendere. §. 1. Sed tua celsitudo per suggestionem[n] edocuit, quosdam eorum etiam, qui[o] ad curiam vocantur, quive cohortalibus deberi dicuntur officiis, vel qui debitis publicis obligantur, quive superexactionum[oo] vel concussionum criminibus involvuntur, in tantum audaciae processisse, ut sub specie militiae excelsae tuae quoque sedis[p] iudicio praescribere[q] non horrerent; cui quis dubitat nullam personam in quocunque negotio posse praescribere? §. 2. Ideo divinis sensibus *) callida memoratorum resecantes incepta, [r]hac perpetua lege sancimus, excelsae quidem tuae sedis neminem sub specie fori praescriptionis in quolibet negotio declinare posse sententias; sed ne[s] provincialibus quoque iudiciis posse fori[t] praescriptionem opponere[u] eos, qui ad curiam[v] vocantur, vel cohortalibus deberi dicuntur officiis[x], vel eos, qui debitis publicis[y] obligantur, eosve, qui superexactiones[z] vel concussiones perpetrasse firmantur[a], quive criminose quid arguuntur in provincia commisisse, quive[b] contraxisse, vel alienum dicuntur gessisse negotium[c] in ea provincia, in qua conveniuntur[d], hac saluberrima lege decernimus[e], licet talis officii videatur apparitor[f], quod specialiter ut apud suos[g] tantum iudices responderet[h], de nostri numinis[i] impetravit clementia. §. 3. Quod si quis contra tam saluberrimam legem pertinaciter voluerit impetratis[k] sibimet vel suo corpori[l] scitis uti[m] coelestibus, sciat tam tua sublimitas, quam moderatores provinciarum, adversus eum, tanquam in[n] contumacem, sententiam proferendam, Cyro, parens carissime atque amantissime[o]. §. 4. Illustris itaque[p] et magnifica auctoritas tua legem saluberrimam edictis ex more[q] propositis ad omnium notitiam perferri praecipiat *). *Dat. XI. Kal. Oct. Constantinopoli, Valentiniano A. V. et Anatolio V. C. Coss.*[r] (440.)

3. *Iidem AA. Cyro Pf. P.*[s] Nos quidem semper pro singulis atque universis ea provisionum maiestate consulimus, qua res Romana paullatim et totius orbis terrarum processit imperium: quibus enim acquiruntur arti-

— N. 8. Codd. 1, 2, 6, edd. *N.* 8, sed Be. add. (*VIII.*), i. e. omnium Novv. ap. Be. In cod. 3 deest. Eodem fere die, *III. Kal. Ian.*, ad eundem Cyrum data est c. 8 Cod. Iust. (II, 7. Vid. infra not. * post not. *o*) et fortasse c. 1 Cod. Iust. (III, 4), quae *XIII. Kal. Ian.* data est, ubi vero numerus sine dubio corrigendus est. Eodem anno Cyro inscriptae sunt c. 21 Cod. Iust. de Oper. pub. (VIII, 12) *Dat. XI. Kal. Febr.*, c. 7 Cod. Iust. (I, 14) *Dat. Non. April.*, c. 2 Cod. Iust. (VII, 63) *Dat. XII. Kal. Mai.* Memorabile est, omnes huius anni constitutiones, quas Cod. Iust. habet, neque vero conditores eius ex Novellis, quae supersunt, hauserunt, Cyro inscriptas esse.

scripturam Be. primus restituit, ego vero retinui. *) Apud Go. excidit *qui*. m) 6 *commiserit vel qui in quodam loco negotia gesserit aliena vel qui alicubi contraxerit memorata.* n) 2 *suggessionem*, em. a P. o) 1 *etiam si.* Infra *debiri.* oo) Rittersh. P[b]. *super exactionum.* p) 6 *audaciae prorupisse — quoque tuae sedis*, 1 nec. Am. *sedes.* q) 1 *perscribere non orrerent.* 2 *praescribere* et om. *non — praescribere*. P. in m. cod. 2, P. — Ri*. *praescriberent* et om. *non — praescribere.* Lacunam suppl. Be. ex cod. 1, quocum convenit cod. 6. Cf. Zir. l. c. p. 520. Sed nescio cur Be. ediderit *dubitet* pro *dubitat*, nam 1 habet *dubitat.* *) 1 *posse perscribere ideo divinis sinsebus.* r) Hinc inc. c. 2 Cod. Iust. cit.: *Hac p. l. sancimus, provincialibus iudiciis non posse fori praescriptionem opponere eos.* 1 *resecantes in quoepta ac perpetua — fori pscriptionis.* s) 2 *post sententias sed ne.* P. em. *posse* et *nec.* t) 2 *possessore*, corr. a P. *posse fori.* 1 *fori perscriptionem.* u) 2 *opponi*, em. a P. v) Cod. Iust. *curias.* Sec. Am. 1 om. *qui ad curiam — officiis, vel.* Rittersh. *cohortalibus debere officiis dicuntur. vel.* x) Cod. Iust. *officiis vel aliis corporibus obnoxii sunt, eos etiam, qui superexactiones.* y) 1 *debitis publicis.* 6 om. *publicis.* z) P[a]. P[b]. Rittersh. *super exactiones.* 6 om. *super.* a) Cod. Iust. Ro. ms. *firmentur.* 6 *perpetrasse noscuntur.* Seqq. mutata sunt in Cod. Iust.: *exceptis videlicet his, qui armata militia praediti sunt vel alias speciali beneficio principali sese defendunt, ita tamen, ut cui ex militaribus viris curiae nomen vel cohortalis officii quaestio ingeratur, rector provinciae super eius nomine tam ad sedem tuae magnificentiae, quam ad magisterium vel competentem referat potestatem, ut hi, qui velut debiti postulentur, provinciali iudicio destinati ibi eventum iudicii exspectent, ubi iura moveri praecipiunt huiusmodi quaestiones. Super publicis autem functionibus et debitis nemini liceat fori praescriptionem opponere praeter eos, qui specialiter excepti sunt. Ceteros excelsae tuae sedis et rectorum provinciarum in quolibet negotio declinare minime posse iudicium decernimus, ita ut, qui tam saluberrimam legem pertinaciter violare tentaverint, sciant, a moderatoribus provinciarum adversus se tanquam in contumaces sententiam proferendam,* et desunt reliqua. b) 6 *quidve*, quod ferri potest, sed minoris aestimandum est quam vulg. script. c) 6 add. *ut ergo.* d) 6 add. *respondeant.* Cod. 6 igitur librarius ita construit: *qui dicuntur gessisse negotium. Ut ergo in ea provincia, in qua conveniuntur, respondeant, hac lege decernimus.* e) 2 *discernimus*, P. em. *decernimus.* f) 1 *tales officii videatur apparitur.* 6 *talis videatur officii apparitor.* g) 1 *specialiter ut apud suus;* rell. om. *ut.* Vid. not. sq. h) 1 *responderit* pro *responderet*, quod 2, 6 habent. P. in cod. 2 em. *respondere*, quia ibi deest *ut*. Edd. *respondere.* Scrib. erat *specialiter ut — responderet*; sequitur *impetravit.* Ceterum 1 *iudicis.* i) Codd. edd. ante Be. *nominis*, sed Ri. in not. em. *numinis.* k) 1 *imperatis.* l) 6 *corpori suo.* m) Ri*. *ut.* 2 *utique*, P. del. *que.* Infra Rittersh. *tam sua sublimitas.* n) 6 om. *in* et omitti potest. o) 2, P. P[a]. P[b]. *P. K. A.* Rittersh. *P. R. A.* Rell. *P. K. AA.* s. p. k. a. a., sed 1 *Cire p̄ k āā.* p) 2 *inlustres* (em. a P.) *igitur* et om. *et — ad*, sed add. a P. in m. codicis. q) 1, 6 *legem saluberrimam edictis* et om. *ex more*, sed 1 *lege saluberrima.* Edd. *legem hanc edictis* ex cod. 2. Rep. ex codd 1 et 6 *saluberrimam*; in rell. secutus sum cod. 2 et edd., quamquam etiam Nov. 3 et 4 h. t. in fin. om. illa vv. *ex more.* *) 1 *percipiat.* r) 1 om. *V. C. Coss.* et 2 *V. C.* 2, P. P[a]. P[b]. *Anatolio A. Cons.* Rittersh. *Anatolio A. Consul.* Cui. 2 — Lugd. Go. Ri. Ri*. *Anatolio A. Coss.*, sed P. ms., in m? Cui. 2 — Lugd. *V. C.* Etiam P. in not. P[b]. in m. et Ri. ex aliis Novellis restit. inseruerunt *V. C.*, recte, quod Be. rest. et C. Iust. habet. Br. l. c. p. 863. s) Codd.

bus bona, iisdem[t] scimus etiam acquisita servari. Quis dubitat[u], suis commodis[v] veteres[x] rei publicae commoda praeferentes mundi finibus fines[y] imposuisse Romanos? Sic nos in legibus maxime promulgandis non, quid[z] forte quibusdam separatim, sed quid[a] universis in commune prodest, divinis sensibus ponderamus; sed nonnunquam ea, quae saluberrime promulgantur, interpellatione[b] quidam non recta deformare contendunt[c]. §. 1. Nuper curiis[d], civitatibus, ipsis etiam provinciis consulentes[e] cavimus lege perpetua, non debere passim cinguli[f] praerogativa vel illustrissimae praefecturae vel rectorum provinciarum declinari[g] sententias. Hanc legem etiam[h] de nostris militibus quosdam comperimus dicere promulgatam. Ne itaque male interpretandi[i] scita nostra quibusdam detur occasio, sciat sublimitas tua, de scholaribus[k] nostris, comitibus etiam ac[l] tribunis militaribus consuetudinem observari velle nos hactenus observatam; de ceteris vero militibus armatis vel de[m] tribunis, qui numeros agunt, prorsus legem nuper promulgatam non loqui, certissimum est, Cyre, parens carissime atque amantissime. §. 2. Illustris[n] igitur et magnifica auctoritas tua legem perpetuo valituram[o] edictis propositis ad omnium notitiam perferri praecipiat. *Dat. III.**) *Kal. Ian. Constantinopoli, Valentiniano A. V. et Anatolio V. C. Coss.*[p] (440.)

4. *Idem AA. Ariovindo Magistro militum.*[q] Quae de fori praescriptione[r] nuper saluberrima lege decrevimus, ipsius legis definitionibus demonstrantur[s]. Sed suggestione[t] tuae sublimitatis admoniti, quosdam etiam de apparitionibus magisteriae potestatis excipi[u] postulantes[v], ad eam quoque partem ordinandam divina[x] moderatione pervenimus. Itaque neque pulsatis[y] ab adversariis suis vel in[z] amplissimae praefecturae iudicio vel in[a] provinciis ad praescribendum sufficiat, apparitorem[b] se dicere magisteriae potestatis, exceptis[c], quos obsequiis magistri militum deputatos ad alia iudicia, inconsulto suo iudice, trahi non liceat[d]. §. 1. Per singula officia virorum illustrium magistrorum militum trecentos excipi lege pridem promulgata decrevimus, quos nec in provincialibus*), nec in praetorianae

— N. 4. Codd. 1, 2, 6, edd. *N.* 4, sed Be. add. (*XIV.*), i. e. omnium Novv. in ed. Be. In cod. 3 nihil superest nisi §. 10. Cod. Iust. XII, 55, 5 mut. et 3, sed dissentire videtur Herrmannus ad c. 5 cit.; VII, 62, 33 mut. Seldenus ad Fletam VII, 5 partem huius Nov. ex Ms. *suo* memorat.

1, 6 *Ciro*, sed 6 *Id. ag̃* et *praeposito*. t) 2, P.—Ri*. *Nos quidem cum maiestate Consulum, qua res Romana paulatim et totus* (P. P[a]. hic habent asteriscum, qui in Cui. 2, 2*. Lugd. in m. est) *urbana hisdem* (Go. *iisdem*) scimus, om. igitur *semper — provisio et bis terrarum — artibus*. Corruptam esse illam scripturam et nonnulla excidisse verba, iam Ri. intellexerat. Itaque coniecit *Nos quidem cum maiestate consulum, qua res romana paulatim et status urbanus crevit, scimus etiam acquisita servare*. Locum et sanav. et suppl. Zir. l. c. p. 520, Am. et Be. ex cod. 1, quamquam ibi mendose scriptum est *p̄ singulis adque — prouissionum magestatem consolimus — et tutius — hisdem*. Ea quae des. in cod. 2, habet etiam cod. 6, hoc discrimine, ut in eo om. pro post *semper* et praeterea scriptum sit *provisione cum maiestate c. qua regio Romana paulatim ad totius*. Optimam sententiam habet *ad*. Praeterea, collatis inter se codd. 2, 6, videtur scriptum fuisse etiam in cod., ex quo 2 depromptus est, *provisione cum maiestate*. Denique mihi probatur omitti in cod. 6 *pro*; nam *per*, quod in 1 est, verisimile videtur ortum esse ex antecedenti verbo *semper*. u) 6 add. *enim*, bene. Go. *debitat*. v) Lugd. *suis commodis suis veteres*. x) 1 *veteris reipublicae* et om. *commoda*. Go. *commodo* pro *commoda*. y) 2 *finis*, em. a P. 1 *romanus*. z) 1 *legibus maximis pr. num quid*. 6 *non quod*. Lugd. *sorte*. a) 6 *quod*. b) Rittersh. em. *interpolatione* et Ri. *interpretatione*, hic quidem motus vv. *male interpretandi*, quae infra sequuntur in §. 1. c) 2 *contendant*, corr. a P. d) 2, P.—Ri*. *Turiis civitatibus* (Go. *Nuper * Turiis civit.*), a P. in cod. 2 em. *ūris tyriis* et in m. Cui. 2 — Lugd. P. ms. *Curiis civitatum*. 6 *civitatibus curiis*, quocum fere convenit nostra scriptura a Be. ex cod. 1 restituta, antea etiam a Bo. l. c. p. 220 proposita. Intelligitur Nov. 2 h. tit. e) 2 *consulientes*, em. a P. f) 1 *cabimus legē perpetuā non debere passim cingola*. Be. *decere*, err. pro *debere*. 6 *passim pro cinguli*? 1 *ricturum pro rectorum*. g) 2 *declinare*, corr. a P. *declinari*. h) Ita 1, 6. 2, edd. *Hanc etiam legem*. i) 1 *interprestandi*. 2 *interpretandis*, em. a P. 6 *male intelligatur dicimus de scolaribus* et om. *interpretandi — sublimitas tua*. k) 2, P. ms. *solaribus*, em. a P. *scholaribus*. P. in not. et P[b]. in m. „*vet.* (P[b]. in m. *Vet. Cod.*) Solaribus. *Sic et apud Sulpitium Severum de Martino, pro,* inter saeculares, *legendum* inter scolares. *et apud Suetonium in Claud. cap. 10. ubi vulgati habent* Solarium. *v. c.* *Scolarium*." l) 1 *et*. Post v. *tribunis* 1 add. alterum *et*, quod punctis deletum esse videtur. m) 1 om. *de*. n) 1 *Cire post k aa. inlust*. 2 *p̄k inlustras*, sed P. em. *inlustris*. P. P[a]. P[b]. Rittersh. *P. K. Inlustris*. o) 1 *lege perpetuā valiturā*. *) 6 *Dat. III*. Rell. *IV*. Reposui *III*. Vid. Praef., not. 271. p) Ita 1. 2, edd. om. *A. V.* et *V. C.* et 6 *V.* Iam P. in m. cod. 2 add. *A. V.* post *Valent*. Ceterum 1 om. *Coss*. q) 2 *Ariobindo*, em. a P. c. 3 Cod. Iust. cit. *Basso P. P.* et c. 5 Cod. Iust. cit. *Imp. Anastasius A. magistro militum*. c. 33 Cod. Iust. cit. fert inscr. Nov. 3. r) 1 *p̄scriptione*. s) Ita 1, Go., recte. Rell. *demonstratur*. t) 2 *suggesnione*, em. a P. 1 *suggestione tua*. u) 2 *excepi*, em. a P. v) Ita 1, 6 et Be. in not.; rell. *postulante*, sc. *suggestione tui culminis*. x) 1 *divinā*. y) P.—Ri*. *pulsantes*. P. in not. et P[b]. in m. „*deesse videtur*, neque pulsatus". Be. scribit: „Pith. in m. *neque pulsantes, neque pulsatos* habet". Fortasse intellexit P. ms. Haec enim sunt in P. ms. Ri. cj. *pulsatos*, prob. Am.; hoc habent 2, 6, sed 2 *ne pulsatos*. 1 *pulsatis*, quod Be. rec. Recte etiam *pulsatos*, i. e. *Itaque neque ad praescribendum sufficiat, pulsatos — apparitorem magisteriae se dicere potestatis*. z) 1 om. *in*. Idem *amplissime p̄fectore iuditiū vel*: a) Ex cod. 1; rell. om. *in*. 1 *ad p̄scribendum*. b) 6 *apparitores*, quod fortasse melius. 1 *adparitorem magisterie se dicere potestatis*. Rittersh. *magisteriae maiestatis*. c) Locus suspectus, nam 1 *et sint certi*; 2 *et incesti*, sed corr. P. *exceptis*; 6 *potestatis et obsequiis*, om. *ceptis, quos*; edd. *exceptis*, recte. d) 1 *magistrū militum depotatus — iudici thrai n. l.* 6 *licere*. Mox 1 *trecentus excepi*. *) An *provinciis*, ut supra? Recte *provincialibus*, scil.

vel urbicariae[e] praefecturae iudicio sine permissu viri illustris[f] magistri militum litigare conveniat: [g] ceteros omnes, qui supra praedictum sunt numerum, quasi nec militantes et apud illustrissimas praefecturas et apud viros clarissimos[h] rectores provinciarum de quolibet negotio pulsari et conveniri et respondere sine cinguli praescriptione decernimus[i]. §. 2.[k] Probari autem apparitores magisteriae potestatis neque curiales, neque cohortales, neque censibus volumus adscriptos. §. 3. Quo autem sit certum, qui trecentorum numero continentur[l], in sententiis vel praeceptis, quae apparitoribus magisteriae potestatis exsequenda mandantur, vel in commeatibus, si forte quis eorum ad sua[m] reverti voluerit, commeatui[n] virum magnificum magistrum militum subnotare censemus[o], de numero trecentorum eum esse, cui praecepta vel sententiae mandatae sunt exsequendae, vel cui ad sua per commeatum reverti concessum est. §. 4. Si quis igitur conventus *) ex sententia tuae **) excelsae sedis vel urbicariae praefecturae vel moderatoris provinciae apparitorem se magisteriae potestatis[p] dicat, nec magistri militum talem[q] subscriptionem protulerit, fori eius modi praescriptionem in eius personam cessare decernimus[r]. §. 5. Quod si[s] qualem diximus magistri militum subscriptionem protulerit, si quidem ille est, cui neque a[t] curia, neque a[u] cohortali officio de statu movetur controversia, nec tributa, nec functiones[v] debere firmatur, statim dimittendus est, utpote fori alterius litigator. §. 6. *) Quod si ab eo proferatur saepe dicta subscriptio, qui a curia[x] vel officio cohortali de statu patitur controversiam, vel ab eo, qui et tributa vel functiones debens in provincia detinetur, de eius persona et ad[y] virum magnificum magistrum militum, cuius se apparitorem dicit[z], et illustrissimam praefecturam referri[a] decernimus, ut, si intra quattuor menses non fuerit a magistro militum caussa rectori provinciae delegata, tunc ex sententia tui culminis[b] negotium vel in tuo iudicio vel apud rectorem provinciae peroretur. §. 6. Quod si apud illustrem atque magnificam tuam sedem[c] postulatio contra talem fuerit apparitorem[d] deposita, ab ea[e] quoque sede ad[f] virum magnificum magistrum militum[g] scribi conveniat; quo facto intra tres menses cum amplissima tua sede viro quoque magnifico magistro militum iudicante[h] caussam ordine legum determinari censemus[i]. §. 8. Sed et eo casu, quo[k] apparitor magisteriae potestatis de statu supra dicto in provincia patitur controversiam, si sententia vel interlocutio rectoris provinciae fuerit appellatione suspensa, similiter utroque amplis-

---

iudiciis, quod suppl. ex sq. v. *iudicio*. e) Ita 1, 6 et em. P. in cod. 2 pro *urbicanae*, quod 2, edd. habent. Vid. §. 4 h. Nov. Praeterea 1 nec in *pfuria nec v. u. pfecture iuditio*. f) 1 *inlustri*. 6 *inlustris viri*. 2 *iudicio se permisso virum* (om. *illustris*) *magistrum*. P. in m. cod. 2: „*sed permissū per virū M* ·|· *magnificum*" et „*permissu viri magnifici magistri*", unde edd. *magnifici*. Itaque restit. *illustris*. g) Hinc inc. c. 5 Cod. Iust. cit., quae ita scripta est: *Eos qui in officiis vestris merentes, statutorum tantummodo numerō inserti sunt, fori praescriptione muniri, ceteros vero, qui supra huiusmodi numerum militare noscuntur, quasi nec militantes, et apud illustrissimas praefecturas et apud clarissimos provinciarum rectores de quolibet pulsari et conveniri, et sine cinguli praescriptione respondere negotio sancimus*. 1 *qui supra*, quod recepi, quia Cod. Iust. consentit. Rell. *qui super*. h) 2 *apud vecariis clarissimos*, ubi P. notat: *vv. cc. UR. vicanos*, sed del. *UR. vicanos*. P. P[a]. *et apud* * *Vecariis*. Cui. 2 — Ri*. *apud Vecariis*, sed em. in m. Cui. 2 — Lugd. *VV. CC.*, quod etiam Ri. reponi vult et P. ms. habet. P. in not. et P[b]. in m. „*fortasse*, et apud Vicarios et Rectores, *aut potius*, Et apud Viros clarissimos Rectores. *Nam sane qui apud Praefecturam litigare cogitur, vix est ut apud Vicarios conveniri non possit, cum sint Praefecturae Praetorianae Vicarii*". Em. *VV. CC.*, i. e. *Viros clarissimos*, quae etiam Zir. l. c. p. 145 probatur et a Be. reposita est, confirmatur codd. 1, 6. Vid. Selden. ad Fletam VII. 5. Be. non displicet *vicarios et*, sed refragatur etiam Cod. Iust. Ceterum 1 sec. Am. *clarissimus rectoris*. i) 1 *negutio pulsare et convenire* — *cinguli pscriptione decernimus*. 2 *discernimus*, em. a P. *decernimus*. k) Hinc inc. c. 3 Cod. Iust. cit.: *Probari apparitores — curiales (in aliquo officio) neque cohortales, neque censibus volumus adscriptos*, et des. sqq. 1 *apparitoris magisterii potestatis neque curialis neque cohortalis neque censimus volumus ascriptus quo autem*: *Sed certum*. Ro. ms.: „*II* (probari) l. 3. C. de Appar. Magist. milit." l) 6 *contineantur*. m) 6 *si quis eorum ad sua forte*. n) 1 *commeatu virum*. 6 om. *commeatui*. o) Ita 1, 6. ĕ de corr. P. *censuimus*, sine dubio adhibito codice, ex quo 2 descriptus est. Hic et edd. *sancimus*. Ceterum 1 *subnotari*. *) Bittersh. *contus*. **) Negat Ri. *sedem excelsam*, quae sit praefecturae praetorianae, dici posse de *magistro militum*, cui lex inscribitur. Conicit igitur, Novellam non solum magistri militum, sed etiam praefecti praetorio nomen habuisse in inscriptione, quod negligentia librariorum exciderit, aut del. esse v. *tuae*. p) 2 *magrūm* et mox *magister militum*. Utrumque em. a P. 6 *magnificae pot*. 1 *dicant ne*. q) 6 om. *talem*. r) 1 *persona*, et deest, si recte recordor, *cessare*. 2 *discernimus*, em. a P. s) 6 *add. quis*. t) 2, 6 om. *a*. u) 6 om. *a*. v) 1 *movetur* (quod mihi placet, quia paullo post dicitur *firmatur*) *controversia nec tributa vel* (etiam vel bene se habet) *functionis*. Mox 2 *demittendus — litigetur*, sed em. a P. *) Hinc incip. c. 33 cit.: *Eo casu, quo apparitor magisteriae potestatis de curia vel officio cohortali de statu in provincia patitur controversiam, vel ut tributa vel functiones debens in provincia detinetur, si sententia rectoris provinciae fuerit appellatione suspensa, cum tua sublimitate viro quoque magnifico magistro militum cognoscente causae iubemus merita ponderari, licet magister militum rectori provinciae causam delegaverit perorandam*, et des. rell. x) 1 *qua curia*. y) 2 *detenetur* — *et* et om. *ad*. Utrumque em. P. z) 1 *dicit*. 2, 6, edd. *dicet*. a) 1 *referre*. 2 *discernimus*, em. a P. b) Ita 1; rell. *culminis tui*. Bittersh. *tum ex sent*. c) Ita 1; rell. *sedem tuam*. d) 2, P. — Ri*. om. *apparitorem*, quem v. 6 habet et Be. recte reposuit. 1 *apraritorem*, mendose, et supra *adque*. e) 1 *eo*, Am. em. *ea*. f) 1 *sed ea*, sed Am. *sede a* et em. Am. *ad*. 2, 6, edd. *ab ea*. g) 1 *magistrē militum*. 2, P. — Ri*. *mag. militum iudicantem* et om. *scribi — militum*. Lacunam expl. Zir. l. c. pag. 520, Am. et Be. ex cod. 1; explet etiam cod. 6, paucis mutt.: *convenire — sede virum quoque* et om. *magnifico*. h) 2, 6, P. — Ri*. *iudicantem*. Be. ex 1 *iudicante*. Praeterea 1 *causa*, quod Am. em. i) 1 *determina recensemus*. Sec. Am. *determinare censemus*. Am. em. *determinari*. 6 *det. concedimus*. k)

simo iudice[l] cognoscente caussae iubemus merita ponderari, licet magister militum rectori provinciae caussam delegaverit[m] perorandam. §. 9. In cognitionibus[n] autem futuris omnes ex iure venientes assertiones partibus[o] illibatas servari censemus[p], Ariovinde, parens carissime atque amantissime[q]. §. 10. Illustris igitur et magnifica[r] auctoritas tua legem hanc edictis propositis ad omnium notitiam perferri praecipiat. *Dat. prid.*[*]) *Non. Mart. Constantinopoli, Cyro*[s] *V. C. Cos.* (441.) *Eodem exemplo Aspari, viro illustri, comiti*[t], *magistro*[u] *militum et exconsuli bis ordinario.*

TIT. VIII. DE NAVIBUS[a] ULTRA DUORUM MILLIUM MODIORUM CAPACITATEM NON EXCUSANDIS.

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio Pf. P.*[b] Semina ferendis legibus[c] fragilitas[d] humani generis subministrat; repetitio vero legum nostrae est humanitatis indicium, si quidem, cum priorum aculei adversus temeratores earum sufficerent corrigendos, admoneri tamen per legis repetitionem delinquentes volumus[e], quam poenas[f] exigi delictorum. Ideo calcatam[g] legem, quae de naviglis[h] non excusandis olim fuerat promulgata, suggestione[i] tuae sublimitatis edocti, humanis sensibus saluberrima repetere scita compellimur, ac iubemus[k], nullam navem ultra duorum millium modiorum capacitatem ante felicem embolam[l] vel publicarum specierum transvectionem aut privilegio dignitatis aut religionis intuitu aut praerogativa personae publicis utilitatibus excusari posse[m] subtractam; nec si coeleste contra proferatur[n] oraculum, sive annotatio, sive sit divina[o] pragmatica, providentissimae legis regulas oppugnare debebit[p]. §. 1. Quod etiam in omnibus caussis cupimus[q] observari, ut generaliter, si quid huius modi[r] contra ius contrave utilitatem[s] publicam in[t] quolibet negotio proferatur, non valeat[u], cum haud dubie[v] subreptionem arguat precatoria. §. 2.[x] Sed ne praesentis iuris videatur impunita contemptio[y], quicquid in fraudem istius legis quolibet modo fuerit atten-

Tit. VIII. 1, Am. Be. *Tit. VII.*, sed sec. ord. titt. 1, Am. *Tit. VI.*, ut Zir. in ind. titt. Vid. supra titt. I—IV, not. sup. 2, 3, P. Cui. 2, 2*. Lugd. P[a]. Rittersh. Go. P[b]. Ri. Ri*. *Tit. XV.*, sed Rittersh. sec. ord. *Tit. XXI.* 6 *Tit. XIII.* Est etiam in ind. Novv. Cui. 1 et Aur. Cod. Th. XIII, 7. Nov. Val. tit. XXVIII. de Navic. ama. Cod. Iust. XI, 3. Commemoratur a Cui. in Comm. c. 2 Cod. Iust. de Navibus non excus. (XI, 3) l. c. p. 338. — N. 1. Codd. edd. *Nov. un.* Be. add. (*IX.*), i. e. omnium Novv. in ed. Be. In cod. 3 fragmentum tantum superest. Vid. infr. not. *x*. Cod. Iust. I, 2, 10, XI, 3, 2 (geminat.). Coll. Eccl. Const. I, 2, 10 et Fabrotus, Not. ad Coll. cit. I. (in Voelli et Iustelli Bibl. iur. can. T. II, p. 1243, 1382). Eodem die data est Nov. sq. tit. et paullo ante *III. Non. April. Florentio* inscripta c. 3 Cod. Iust. (I, 24).

Codex 1 *sed et eo* (om. *casu*) *quod* etc. Mox 2 *rectores*, sed supr. lin. em. a P. l) In codice 1 additur *eo*. m) 6 *denegaverit*. n) 2 add. cum et notat P. in cod. 2 *In c. cdum*, quae iterum del. sunt. P. P[a]. *In cognitionibus* * *cum autem*. Cui. 2 — Ri*. *In cognitionibus cum autem*, sed est asteriscus in m. Cui. 2 — Lugd. Ner. l. c. cj. *In cognitionibus CCC* et add.: „Hic numerus est eorum, qui fori praescriptionem habent, ut Novella docet." Bo. ms. *cognitionibus autem in futurum*. Ri. Be. del. *cum*, recte; nam 1, 6 om. *cum*. Praeterea Ri. pro *cum* prop. *tum*. Vid. not. sq. o) 2, P. — Ri*. *patribus*, quibus Ri. intell. *patres curiae*. Veram scripturam rep. Be. ex cod. 1, ubi *partibus*, convenienter cum cod. 6. Iam P. ms. Bo. l. c. p. 222 prop. *partibus*; hic etiam, servato v. *cum*, per transpositionem locum in edd. ante Be. corruptum ita em. studet: *In cognitionibus autem futuris, cum omnes ex iure veniant, assertiones partibus illibatas servari sancimus.* Vid. not. anteced. Ceterum 1 *autē* (pro *autem*) — *omnis* — *adsertionis* — *servare* et 6 *inlibatis*. p) 1, 6 *censemus*, similiter 2 *censuimus*; edd. *sancimus*. Vid. not. o antec. 1 *Arivinde*. q) 2 *p̄ k ā*. P. P[a]. Rittersh. P[b]. *Par. K. A.* 2 *inlustras*, em. a P. r) 1 om. *et magnifica*. *) c. 5 Cod. Iust. cit. *II.* s) 1, 6 *Ciro* et om. 6 *Coss.* t) 1 om. *viro illustri comiti* et 6 *comiti et bis*. 2 *comite*, em. a P. u) *Magistro* sive potius *et magistro* iam Ri. prop. pro *exmagistro*, quod 2, 6, edd. habent. Ri. em. confirmatur cod. 1, quem Be. falso nuntiat habere *exmagistro*: habet enim *magistro*, prob. Am. Praeterea Ri. deleri vult v. *bis*. 1 om. *et* — *ordinario*. Rittersh. *exconsulibus ord.*

a) Seqq. des. in cod. 6. 1 *Danavibus u. d. milium* (Am. *militū*) *capacetate n. e.* 2 *modios*, em. a P. Cui. 1 et Aur. in ind. Novv. *capacitate*. b) 6 *prepo*. c) 1 *semē* (Am. em. *semina*) *ferendi legis* (Am. em. *leges*). Non nego scribi posse cum 1 *ferendi leges*. 6 *faciendis legibus*. d) 2 *fragilitatis*, em. a P. *) Rittersh. in m. *tam*. e) 1 *priorā aculei* — *sufficient correndā admonere tamen per leges repetitione delinquentis volumus.* P. in m. cod. 2 notat: „*Sic magis phrasi graeca.*" C. Th. XII, 6, 9, not. *. *volumus*, id e. malumus. f) 1, 2, Be. *poenas*; 6, P. *poenā*; P. in cod. 2, Cui. 2 — Ri*. *poenam*. g) 1 *calcatas*. Vid. C. Th. XIII, 7, 2. h) 6 *quae est navigiis*. i) 2 *suggessione*. 6 *sublimitatis tuae suggestione*. k) 1 *hac iobemus*. Hinc inc. c. 2 et 10 Cod. Iust. citt. Mox 2 *capacitaten*, quod P. em. l) 1 *enbolam*. 2 *imnolat*, quod P. in not. et P[b]. in m. etiam in vet. cod. (ex quo 2 descriptus est) esse dicit. P. in cod. 2, P. in not. P[b]. in m. corr. embolam ex Cod. Iust. 6 om. *ante felicem* — *transvectionem*. m) 1 *excussare posse*. 2 *possei*, em. a P.; c. 10 Cod. Iust. *utilitatibus subtractam excusari posse*. 6 om. *posse subtractam*. n) Rittersh. *preferatur*. o) c. 2 et 10 Cod. Iust. *adnotatio sit sive divina pragmatica sanctio, providentissimae*. 1 soc. Am. *providentissimc legis regolas*. p) 2, 6, edd. ante Be. *debet*. c. 10 Cod. Iust. *excusare* pro *oppugnare*. q) 6 *convenit*. r) c. 2 Cod. Iust. *eiusmodi*. 6 *quid in huiusmodi*. 1 *huiusmodo*. s) c. 2 et 10 Cod. Iust. *ius vel utilitatem*. t) 2, 6, edd. ante Be. om. *in*. Iam Ri. ex Cod. Iust. rest. voluit *in*, quod 1 habet et Be. repos. u) In c. 2 et 10 Cod. Iust. om. *cum* — *contemptio*. v) 2 *aut dubie*, em. a P. 6 *surreptione*. Mox 2, 6 *precatores*, sed corr. a P. in cod. 2. x) Hinc inc. cod. 3, qui *viduarum* pro *videatur*. y) 1 *inponita contemtio* et add. *p* supra *m* (*contemptio*), ut P. ms. 2 *contentio*, ut P. — Ri*., sed P. in cod. 2, P. in not. P[b]. in m. Ri. em. *contemtio* s. *contemptio*, quod prob. Am. et Be. ex cod. 1 et Pith. m. rec. 3 *condencio*. Recte *contemptio*; hoc habet etiam cod. 6.

tatum, id[z] navigii, quod excusatur, publicatione corrigimus[a], Florenti, parens carissime atque amantissime[b]. §. 3. Illustris igitur et magnifica auctoritas tua legem perpetuo valituram ad omnium notitiam propositis edictis perferri praecipiat[c]. *Dat. VII.*[d] *Id. April. Constantinopoli, Theodosio A. XVII.*[e] *et Festo*[f] *V. C. Coss.* (439.)

TIT. IX. NE CURIALIS[a] PRAEDIUM[b] ALTERIUS CONDUCAT [c]AUT FIDEIUSSOR CONDUCTORIS EXSISTAT.

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio*[d] *Pf. P.* [e]*Orientis et exconsule.* Non dubium est[f], in legem committere eum, qui verba legis amplexus contra legis nititur[g] voluntatem. Nec poenas insertas legibus[h] evitabit[i], qui se contra iuris sententias scaeva[k] praerogativa verborum fraudulenter excusat[l]. §. 1. Curiales ne ad procurationem rerum alienarum accederent, cautum est providentissima sanctione[m], cuius in fraudem conducendi eos[n] sibimet usurpare licentiam, sublimitatis tuae suggestione comperimus. Quos licet[o] pristinae legis laqueis irretiri cernamus[p] (conductionem namque speciem esse procurationis, certissimum est), attamen ne sub fraudis suae[q] velamine legis lateant contemptores, neve[r] eis fucata suae calliditatis excusatio relinquatur, hac[s] perpetuo[t] lege valitura sancimus, conducendi quoque fundos alienos[u] licentiam curialibus amputari, locatas res fisci viribus[v] vindicari. §. 2. Conductor itaque locatori, vel contra locator[x] conductori contra hanc legem nulla tenebitur actione[xx]. Nullum enim pactum, nullam conventionem, nullum contractum inter eos videri[y] volumus subsecutum, qui contrahunt lege contrahere prohibente[z]. §. 3. Quod ad omnes etiam legum interpretationes, tam veteres quam novellas, trahi generaliter imperamus, ut legislatori[a], quod fieri non vult, tantum prohibuisse sufficiat[b], cetera

---

Tit. IX. 1, Am. Be. *Tit. VIII.*, sed sec. ser. titt. 1, Am. *Tit. VII.*, ut Zir. in ind. titt. Cf. supr. titt. I, II, III, VII, not. sup. 3, 8—15, 17—38, 40, 41, Cui. 1. P. in ind. titt. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. P[a]. in ind. titt. Rittersh. Go. P[b]. in indice titt. Rl. Rl*. Br. Al. L. R. U. Aeg. *Tit. IV.* 6 *Tit. II.* Sich. *Tit. III.* In codd. 4, 5 deest; sed cum titulus *de Tutoribus*, qui ibi sequitur, is sit, qui in Br. Al. est, nihil videtur deesse, sed potius ex codice, unde descripti sunt, folia excidisse. C. Th. XII, 1. — N. 1. Codd. edd. *N. un.*, sed Be. add. (*X.*), i. e. omnium Novellarum in Be. ed. C. Th. XII, 1, 92. Cod. Iust. I, 14, 5 et IV, 65, 30 mut. Bas. II, 6, 10. Greg. M. epist. IX, 7. Integra cum interpr. est in codd. 11, 12, 14, 18—23; omnia praeter particulam interpr. des. in cod. 3; omnia praeter interpr. in codd. 40, 41; inscr. et textus in codd. 24, 30; subscriptio et textus in codd. 25, 26, 35; solus textus om. in codd. 8—10, 13, 27—29, 31—34, 36—38 (nonnullis exceptis, veluti 9, 37, qui prima vv. usque ad v. *committere* habent); sola fragm. textus (pr. §. 3 inde a vv. *cetera quasi* et §. 4) supersunt in cod. 39; sola interpr. om. in cod. 6. De cod. 17 vid. infr. not. *p*. Vid. Nov. antec. tit., not. sup.

Paulo post Cod. Iust. c. 2 et 10 citt. *Quicquid enim in.* z) 1 *quolebit m. f. adlipiatū id navigii.* 2, 3, edd. ante Be. *in.* 6 *attemptū quolibet modo in nav.* Be. ex 1 et Cod. Iust. recte rep. *id*, quod iam Rl. cj. et Am. prob. a) 2 *corregimus*, em. a P. 3 *corregemur*. Hic desin. c. 2 et 10 Cod. Iust. citt. b) 2 *p k a.* P. P[a]. Rittersh. P[b]. *P. K. A.*; rell. *p. k. a. a.* s. *P. K. AA.* 2 *inlustras*, em. a P. c) 1 *pferre pcipia.* 6 *vul. ed. prop. ad o. n. perf. pr.* d) c. 10 Cod. Iust. cit. *VIII.* c. 2 Cod. Iust. cit. *IX.* Eodem igitur die haec Nov. quo sequens data est. In 3 deest subscr., ut fere semper, in c. 2 Cod. Iust. om. *Constantinop.* e) c. 2 C. Iust. cit. vulg. om. *A.* Rittersh. *XVIII.*, err. 1 *Theud.* $\overline{ad}$. *XVII.* f) 1 om. *et Festo*, 2, 6, edd. ante Be. *et Festo V. C.*, c. 2 et 10 Cod. Iust. citt. *V. C.* Be., iubente Rl., subscr. suppl. ex Cod. Iust., recte. Etiam Am. ex siglo *uc*, quod 1 habet, coniecerat, addendum esse Festi consulis nomen.

a) 1 *Curiales*, ut 19 et alii codd. 32 *Nec cur.* Lugd. Go. *Nae cur.* b) 11, 12, 19, 20, 23, alii *praediorum.* 13 *praedio.* c) *Aut — exsistat* om. in codd. 6, 13, 25 et nonn. aliis. 15, 19 *conducteinae existat.* d) Multi codd. *Theud.* s. *teud.* 19, 21, 22 *Florentino.* 36 *Fl. vir inl. ppo.* Sich. *Fl. PF. V.* e) Omnes, quos inspexi codd., Sich. Cod. Iust. om. *Orientis et exconsule*, neque, ex quo codice Cui. in Cui. 1 verba illa restituerit, explorare potui. Nonn. codd. post *Pf. P.* add. *Post alia.* f) 1 om. *est.* 15, 19 *Nondum est in lege.* Etiam 1, 20, 22 *in lege.* 6 *eum in legem committere.* Cum v. *Non* inc. c. 5 Cod. Iust. cit. g) 6 om. *amplexus contra legis.* 11 *utetur.* h) Ita 1, 6, 11, 12, 14, 15, 17—23, Cod. Iust.; edd. *legibus insertas.* i) 6, 14, 17, Go. Be. Cod. Iust. *evitabit*, recte; nam sequitur *excusat*; rell. *evitavit.* k) 1, 6, 11, 14, 15, 17—21, in m. Cui. 1, 2, 2*. Lugd. Aur. Rittersh. Cod. Iust. *sceuva* s. *scena* s. *saeva*; rell. codd. et edd. *sola. Scaeva*, i. e. iniqua, perversa, nocua. Cod. Iust. *sententiam.* l) *Curiales — tenebitur actione* om. in Cod. Iust., sed incipit c. 30 Cod. Iust. cit. ita mutata: *Curialis neque procurator, neque conductor alienarum rerum, nec fideiussor aut mandator conductoris existat. Alioquin nullam obligationem neque locatori, neque conductori ex huiusmodi contractu competere sancimus. Dat.* etc. Nonn. codd. *curialis.* m) Vid. c. 92 C. Th. de Decur. (XII, 1). 19 *providentissimas actione.* n) 11, 12, 15, 19—21 *conducendi eorum.* 17 *conducendorum.* 22 *accederint — fraude — usurpari.* Mox 1 *suggestionē*; alii *suggessione.* o) 1 *Quoslibet.* p) 1, 6 *cernamus.* 15, 21 *decernimus.* Rell. *decernamus.* Sequ. des. in cod. 17 usque ad vv. *bonorum mortui curiae* §. 3 Nov. Th. 2 tit. XXII. de Bonis decurionum. q) 15, 21 *fraudi suae.* 22 *fraude suae* et om. *velamine — fucata suae.* r) 1 *contitores ne eis fugata suae calliditatis.* 6, 11, 12, 15, 18—21 *ne vel.* s) 1 *ac.* 22 *haec.* t) 15, 19, 21, 22, Sich. — Rl*. *perpetua*, impr. Rl., cui vero non displicet scriptura codicis 22 *haec perpetua.* u) 1 *fundis alienis.* Nonn. codd. *fundus.* v) 11, 12, 15, 18—21 *locatas* (11 *locatoras*) *nobis fisci viribus.* 22 *amputare locatus nobis fisci viribus.* R. in m. *iuribus.* x) 1 *itaque loculuri vel contra loquatur.* 22 *locatus.* Infra 15 *coniunctionem nullam.* xx) Vid. supra not. *l.* y) 1 *viridi.* z) 1 *qui contra hunc lege contrahire prohibente.* 11, 12 *qui contrahunt legem contraire prohibente*, sed in m. cod. 12 a sec. man. corr. *contrahere.* 14, 15, 18—21 *qui contra hanc legem contraire* (s. *contrahire* s. *contrairae*) *prohibente.* 22 *qui contra hanc legem contrahit prohibente.* Rittersh. *prohibentur.* *Quod ad omnis.* a) 1 *legislatoris.* b) 14 *sufficiat*,

quasi expressa ex legis liceat voluntate colligere: hoc est, ut[c] ea, quae[d] lege fieri prohibentur, si fuerint facta, non solum inutilia, sed pro infectis[e] etiam habeantur, licet[f] legislator fieri prohibuerit tantum, nec specialiter[g] dixerit, inutile[h] debere esse, quod factum est. Sed et si quid fuerit subsecutum ex eo vel ob id, quod interdicente factum est lege[i], illud quoque cassum atque inutile esse praecipimus[k]. §. 4. Sed quo omnis fraudis semen[l] per hanc legem curialibus radicitus amputetur, nec fidem suam pro conductoribus fundorum[m] interponere concedimus[n] curiales. Cur enim conductio prohibetur, si conductionis periculum vel sollicitudo permittitur? Secundum praedictam itaque regulam, quam ubique servari[o], factum lege prohibente[p], censuimus, certum est, nec stipulationem eius modi tenere[q], nec mandatum ullius[r] esse momenti, nec sacramentum admitti[s], nec actionem quolibet pacto adversus eum[t] fideiussorem competere locatori, Florenti[u], parens carissime atque amantissime[v]. §. 5. Illustris itaque et magnifica auctoritas tua providentissime constituta edictis[x] propositis ad omnes provincias perferri praecipiat. *Dat. VII.*[y] *Id. April. Constantinopoli*[z], *Theodosio A. XVII.*[a] *et Festo V. C. Coss.* (439.)

Interpretatio. *Nullus curialium in fiscali vel*[b] *in privato agro conductor accedat, nec pro*[c] *aliquo conductore fideiussor existat. Quod si quis curialem in agro*[d] *suo susceperit conductorem aut pro alio conductore fideiussorem*[e] *acceperit*[f] *curialem, actionem*[g] *suam noverit in omnibus vacuari*[h]. *Nam et ager ipse, qui a possessore curiali conductus est, fisci viribus vindicetur*[hh]. *Curialis vero pro supra scriptis conditionibus, etiamsi cautionem*[i] *emiserit*[k], *non teneatur*[l].

TIT. X. DE POSTULANDO ET DE[a] PERPETUANDA ADVOCATIONE.

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio*[b] *Pf. P. Orientis*[c]. Providentissime suggestis lege saluberrima subvenimus. Enervasse curias vel[d] provinciarum officia effusam in[e] amplissimae praefecturae

Tit. X. 1, Am. *Tit. IX.*, sed sec. ord. titt. *Tit. VIII.*, ut Zir. in ind. titt. 2, 3, P. Cui. 2, 2*. Lugd. P[a]. Rittersh. Go. P[b]. Rl. Ri*. *XVI.*, sed ap. Rittersh. sec. ord. *Tit. XXII.* ▮ *Tit. XIV.* Be. *Tit. X.* Commemoratur in indice titt. Cui. 1. Aur. Cf. supr. titt. I, II, VII, not. sup. C. Greg. 1, 12; C. Th. II, 10; X, 15; Nov. Val. tit. II. et XXXI. §. 7 et 8. Cod. Iust. II, 6—9. In cod. 2 et in edd. P.—Ri*. huius tituli una tantum constitutio est. Vid. Nov. 1 h. t. §. 4, not. p. Alteram integram ex cod. 1 ediderunt Zir. l. c. p. VI. sq. una cum comm. l. c. cap. III, p. 125—172 et Am. p. 1—9; eam reposuit Be. secundo loco, quo in cod. 1 est. Vid. N. 1 h. tit., not. sup., Zir. l. c. p. 344, not. *A* et p. 353. — N. 1. Codd. 2, 3, P. Cui. 2, 2*. Lugd. P[a]. Rittersh. Go. P[b]. Rl. Ri*. *N. un.*, sed vid. infr. not. p. In cod. 3 nihil legitur nisi postrema §. 4 pars inde a v. *quinquaginta*. 1, 6, Am. Be. *N.* 1. Hic add. (*XV.*), i. e. omnium Novv. in Be. ed. Cod. Iust. II, 7, 6. Bas. VIII, 1, 21. Eodem die data est Nov. 2 h. t.

11 *sufficiat cetera quae expressae legis.* 6 om. *ex* post *expressa.* Rittersh. c. 5 Cod. Iust. *ceteraque quasi.* 22 *ceterum.* c) 14 *ut* om. d) 22 add. *ex.* e) 6 *etiam pro infectis.* 22 *sed imperfectis.* f) 15 om. *licet.* g) 6 *tantum non etiam specialiter.* h) 11 *dixerit ut inutile.* Cod. Iust. *esse debere.* i) Cod. Iust. *lege factum est.* 14 *id quoque interdicente* etc. 22 *Sed et* (om. *si*) — *vel obest* (corr. *obit*) *quod* etc. k) 11, 12 *praespicimus*, sed a sec. manu in cod. 12 corr. *praecipimus*, quod Rittersh. in m. habet. 6, 14, 15, 20, 22, 23, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *perspicimus.* Seqq. des. in Cod. Iust. usque ad v. *permittitur.* l) 1 *sed quo omne fraudissime.* Non falsum est *omne.* 22 *sed quod omnes fraudes semper hanc.* m) 14 om. *fundorum.* n) 22 *concedamus.* o) Cod. Iust. *Secundum itaque praedictam regulam, qua ubique non servari.* Cf. Dirksen. l. c. p. 854. 1 *servare.* 6 om. *factum.* Sich. *ubique servari, sanctam lege perhibente, cens.* p) 19 *legē.* 6 om. *prohibente.* 22 *factum sub lege pr. censit'us.* q) 1 *stipulatione e. t.* 6 *teneri.* Cod. Iust. *huiusmodi.* r) 15, 21, 22 *nullius.* s) *nec — praecipiat* om. in Cod. Iust. t) 6, 22 om. *eum.* 11, 12 *fideiussore.* u) 16, 19, 21 *Florentine.* v) 11 sec. Rl. *P. carissime augustorum.* 12 *p̄kar* et om. *atq. am.* 14 *p̄ k aūg.* 15 *p̄ k et augē.* 19 *māg āā.* 21 *cār agē.* 22 *p̄k aug aūg.* et om. *Illustris.* Sich. Cui. 1 *Praefecte charissime Augustorum.* Aur. Lugd. *Praefecte clarissime Augustorum.* Cui. 2, 2* om. *carissime*, quod vero add. in m.; Rittersh. *praefecte clarissime Augustorum.* Go. *P. carissime Augustorum.* Cf. Zir. l. c. p. 332 et 500. x) 1 *constitute dictis.* 19 *constitutae dictis.* 18 *constituit dictis.* 22 *itaque ei magil āl providentissimae constitutae dictis.* 11 *magnifica ūc tua — propositis id omnes.* y) 6, 8, 10, 14, 20, 24, 28, 29, 34, 35, 38, Epit. Monachi *VI.* 9, 19, 30 *VIII.* 33 *XII.* 23, Sich.—Ri*. *XVII.*, sed in m. Sich.—Cui. 2* *VII.* L. R. U. ap. Canc. *III.*, sed in cod. S. Gall. atque Piper. *IIII.* Rittersh. *Eid.* Vid. tit. antec. in f., not. *d.* z) Nonn. codd. om. *Constantinopoli.* Multi codd. *Theud.* s. *teod.* a) 14, 36, 38 *XVIII.* 20, 34, 37, Sich. in m. *XVI.* 22 *X.* Cui. 1 — Go. *XV.*, recte improb. Rl. In nonn. codd. om. *XVII.* aut *A. XVII.* aut *A.*, in omnibus vero et in edd. *et Festo V. C.*, praeter 1, qui quamquam et ipse om. *et Festo*, tamen *ūc* habet. Reposui haec vv. ex Cod. Iust. (sed Cod. Iust. utraque c. om. *V. C.*) et reponenda sunt inspectis fastis. Cf. Br. l. c. p. 861. Esse ea reponenda innuit etiam cod. 36, qui *const. dño n̄ro Theod. ā XVIII et qui fuerit nuntiatus.* Cf. Nov. antecd., not. *f.* Mox Sich. Cui. 1, 2, 2*. Rl. Ri*. *Cus.* sive *Cons.*, ut 1. Multi codd. om. *Coss.* b) Nonn. codd. *nec.* c) Nonn. codd. Sich. *vel pro*, sed Sich. in m. *nec.* d) 19 om. *suo.* 22 *in agro suo curialem susciperet — aliquo.* e) Nonn. codd. *fideiussor.* f) 38 supr. lin. *extiterit.* g) Nonn. codd. *cautionem.* Rittersh. *moverit.* h) Seqq. des. in cod. 34. Sich.—Lugd. Rittersh. Go. om. *Nam.* hh) 22 *vindicaretur.* Rittersh. *indicetur.* i) Nonn. codd. *cautionem* s. *accusationem.* k) Nonn. codd. *fuerit.* l) Multi codd. Sich. *tenetur* et nonn. *teneri.*

a) 2, P.—Ri*. om. *de* et 6 *et — advocatione.* Cui. 2, 2*. Lugd. Go. *perpetuenda.* b) Cod. Iust. *ad Florentium.* c) 1, Cod. Iust. om. *Orientis.* Mendose P[a]. P[b]. Rittersh. *P. Pon. Orientis* et Go. *P. F. Orientis.* d) 6 om. *vel*, quam v. Ri. accipit pro *et.* 1 *enerbasse.* e) 2, P.—Be. *effusam amplissimae praefecturae.* Ri. prop. *effusam in a. pr.*, et in notis mss. scriptum fuisse putat *ām*, pro *effusam in.* Ri. sententiam aliquantulum tuetur cod.

iudicio postulandi[f] cupiditatem, illecebris immunitatis[*]) accensam, tui culminis suggestione comperimus[g]. Dispositiones itaque[h] sublimitatis tuae in hoc quoque secuti[i] negotio, perpetuo lege valitura decernimus[k], curiales, qui post sexaginta quattuor priores advocatos contra licitum in amplissimo foro postulandi sibimet usurpavere[l] licentiam, per substitutum munia suae civitatis agnoscere, nulloque sacrarum[ll] constitutionum, quae de advocatis latae sunt, beneficio frui, nisi ad fisci nostri pervenerint patronatum[m]. Cum vero advocationem[n] fisci susceperint, omnibus aliis perfruantur[o] substitutum, curiam non fraudantes ulterius, neque curiali, neque cohortali advocatorum praefecturae consortio sociandus. §. 1. Sed quo[p] numerus, ut suggeritur, infinitus eorum, qui post centum quoque[q] et quinquaginta passim matriculis continentur, quadam valeat provisione deminui, nullum[r] ad advocationem fori[s] culminis tui post hoc, qui iam matriculis continentur, iubemus accedere, nisi ad centum numerus advocatorum pervenerit[t]. Hunc etenim[u] numerum, utpote sufficientem litibus amplissimae praefecturae, nec minui volumus, nec augeri concedimus[v]. §. 2. Sed ne dura illis, qui supra numerum veniunt constitutum, longi temporis exspectatio[x] videatur, liberam eis ad alia, si voluerint, fora migrandi tribuimus facultatem, nulla e[y] minoribus iudiciis praescriptione pellendis. §. 3. Superest, non solum fugiendi provincias advocatis necessitatem exstinguere, sed etiam amplectendi[z] eas, atque in advocationis[a] earum officio perseverandi ministrare materiam, quod ita credimus eventurum, si ipsis quoque advocationis praemium, securitas proponatur[b], si factiones eorum non timeant, contra quos clientibus suis fideliter adfuerunt[c], si officio[d] amplissimarum potestatum suas non viderint subiacere fortunas. §. 4. [e]Quamobrem nihil advocatis provinciarum vel spectabilium[f] iudicum quis existimet iniungendum[g], nulla eis[h] inspectio, nulla ingeratur peraequatio: nulla operis exstructio[i], nulla discussio, nullum ratiocinium imponatur: nihil denique aliud eis mandetur praeter[k] arbitrium in ea duntaxat provincia, ubi advocationis exercetur[l] officium; quin-

---

1, qui *offitia. quefusamen. amplissime perfecture*, in quo latet *effusam in*, confirmat autem cod. 6, ubi *effusa in a. pr.* legitur. Edidi igitur *effusam in ampl.* Infra *in amplissimo foro.* f) 2, 6 *postulando*, em. in cod. 2 a P. *postulandi.* *) Ri. cf. iubet Go. ad c. 188 C. Th. de Decur. (XII, 1) et Nov. Val. de Confirmandis his etc. g) 1 *culmenis suggestione conperimus.* 2 *suggessione*, em. a P. h) Ex cod. 1, qui vero *dispositionis*, Be. restit. *itaque.* 2, P.—Ri*. *quoque.* 6 *dispositionesque.* i) 2 *sicut in*, em. a P. *secuti.* k) 2 *discernimus*, em. a P. l) 1 *prioris advocatus contra inlicitum iā in āplissimū foro postulandi sibimet usuravere.* 2 *licitum iam amplissimo*, em. a P. *in.* Videtur in cod. 2 excid. *in* et ex utroque codice rest. esse *iam* (iam in), quod fecissem, si 6 haberet *iam*, aut si abesse non posset haec vox. ll) Ritterh. mendose *sacrorum.* m) 1 *nisi ad fici nostri pervenerunt patronatum.* 6 om. *Cum — sociandus.* n) 2 *advocatione.* P. corr. *advocationem.* o) Locus corruptus. Scripturam, quam exhibemus, Be. rep. ex cod. 1, ubi vero *curiale*, non *curiali* est. 2 *omnibus aliis perseverantur substituto curiam non fraudantis* (em. a P. *fraudantibus*) — *consortio sociamus.* P. Lugd. Cui. 2, 2*. P[4]. Hl. Ri*. *aliis * perseverantur substituto curiam non fraudantis — sociamus*, quacum scriptura rell. edd. ante Be. conveniunt, nisi quod asteriscum post *aliis* om. et Lugd. Go. *fraudandis* habent. P. ms. em. *Cum — aliis per se vel per substitutum curiam non fraudantibus — cohortali neque advocatorum.* Ro. ms. *perseveranter.* Ri. abstinet a cj., sed cf. iubet c. 8 Cod. Iust. de Advoc. div. iudicior. (II, 7) et c. 2 Cod. Iust. de Advocatis diversorum iudicum (II, 8). Am. l. c. p. 7, not. 5 in cod. 1 *per* addi vult ante *substitutum*, prob. Be. Hic legit in not. *fruantur, per substitutum c. n. f. u., n. c. n. cohortali, sed advoc. pr. cons. sociandi.* Puto diversis scripturis inter se comparatis leg. esse *perfruantur; substitutum* (s. *substituto*) *curiam non fraudantis ulterius, neque curiali neque cohortali advocatorum praefecturae consortio sociamus* (s. *sociando*), nimirum hoc substituto conceditur, cum curiales iam advocationem fisci susceperint, neque ulterius curiam fraudent; aut, si haec cj. displicet, *omnibus aliis perfruantur substituto* (i. e. privilegiis omnibus perfruantur per substitutum, sive postquam aliquem sibi substituerunt, i. e. aliquo substituto); *curiam non fraudantes ulterius neque curiali neque cohortali (sed sive at) advocatorum praefecturae consortio sociamus.* p) 1, edd. *quo.* 2 *q̄m̄* et similiter 6 *q̄m*, i. e. *quoniam.* q) 6 om. *quoque.* r) 1 *nulli.* P[3]. *nullam*, mend. Go. *diminui.* s) 6 om. *fori.* t) 6 *qui matriculis iam continentur* i. a. *nisi ad numerum centum advocatorum pervenerint.* 2 *numero*, em. a P. *numerus.* u) 1 *enim.* v) 1 *volumus nec concedere concedemus.* Ri. cf. vult c. 8 Cod. Iust. de Advoc. divers. iudiciorum cit. x) 6 *statio.* 1 om. *videtur.* y) 1 *nulle minoribus indiciis perscriptione.* 2 om. *e*. P. in cod. 2 add. *a*, et ita edid. P.—Be. (*nulla a minor.*). 6 *nulla e min.* Utrumque dici potest: *a iudiciis pellere*; *e iudiciis pellere*; recte etiam deesse potest praepositio. Equidem codicibus 1 et 6 nisus, reposui *e*; haec enim litera latet in cod. 1, cuius librarius pro *nullae* scripsit *nulle*, solito more. z) 2, 6 *plectendi*; recte P. in cod. 2 em. *amplectendi.* Antecedens v. *etiam* effecit, ut om. *am.* Em. P. confirmat cod. 1. a) 1 *advocationes*; Am. corr. *advocationis*, quod iam Ri. prop. et Be. rest., recte; *advocationis* habet etiam cod. 6. 2 *vocationes.* P. in cod. 2 em. *vocationis*; hoc transiit in edd. P.—Ri*. 6 *eorum.* b) 1 *p̄ponatur*, c) 1 *adfuerint*, sed ab antiqua manu, librarii fortasse, ponitur *u* supra *i* (adfuerunt). d) 1 *officiis* (edd. et rell. codd. *officio*) *amplissimarum potestatem* (Am. em. *potestatum.* Eidem placet *officiis*). 2 h. l. add. *et* (quod P. delet) et 6 *etiam.* e) Hinc inc. c. 6 Cod. Iust. cit.: *Sancimus, ut advocatis, qui apud tuam magnificentiam causas acturi sunt, a nullo iudice, nec ab ipsa eminentissima praefectura, sollicitudo ulla penitus iniungatur; sed nec advocatis provinciarum vel spectabilium iudicum quisquam existimet aliquid iniungendum. Nulla igitur togatis inspectio, nulla peraequatio ingeratur, nulla operis constructio, nulla — imponatur, nullum denique — in eodem duntaxat loco, ubi — feriendo, si — tentaverit* et om. *Florenti — praecipiat.* f) 2 *exspectabilium*, em. a P. *spectabilium.* g) 1 *estimet. et. iniungendum*, videtur igitur *et* punctis appositis deletum esse. h) 1 *nulla eius inspectio*, del. autem in v. *eius* litera *u* duobus punctis, quorum alterum supra, alterum infra lit. positum est. i) 1 *instructio.* Cod. Iust. *constructio.* k) Ita ex cod. 1 (qui vero *arbytrium*) ed. Be.; P. P[4]. *mandetur * illud praeter*; 2, rell. edd. ante Be. *mandetur illud praeter*; 6 *mandetur praeter illud*: hoc etiam Ro. ms. et Bo. l. c. p. 222 cj.; rectius autem Bo. del. vult *illud*, quod etiam Ri. placet. l) P. ms.

quaginta librarum auri poena officio[m] feriendo, quod[n] legis istius regulas temerare tentaverit, Florenti, parens carissime atque amantissime[o]. §. 5. Illustris itaque et magnifica aucturitas tua[p] legem hanc curiis, civitatibus, provinciis profuturam edictis propositis ad omnium notitiam perferri praecipiet[q]. *Dat. XIII.*[r] *Kal. Mai.*[s] *Constantinopoli, Theodosio A. XVII.*[t] *Cos.* (439.)

2. *Iidem AA. Florentio Pf. P.*[u] Eloquentia non ut aliae res senio deterioratur[v]. Nullus enim eius est finis, nisi[x] exercitationis eius quotidianae studium denegetur. Unde advocationem certo tempore arctare[y] litigatoribus noxium, grave iudicantibus existimantes[z], constitutionem abrogamus[a], quae XX annorum curriculis silentium imperat advocatis, Florenti, parens carissime atque amantissime[b]. §. 1. Illustris[c] itaque et magnifica auctoritas tua saluberrimam legem edictis propositis ad omnium notitiam pervenire praecipiat, quo praeter advocatos virorum illustrium praefectorum, quos ad finem advocationis specialium privilegiorum fructus, proposita etiam palma dignitatis hortatur[d], sciant alii, lege priori sublata, postulandi sibi licentiam datam nullo tempore praescribendam. *Dat. XIII.*[e] *Kal. Mai. Constantinopoli, Theodosio A. XVII.*[f] *Cos.* (439.)

TIT. XI. DE TUTORIBUS[a].

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio*[b] *Pf. P. Orientis et exconsule*[c]. Cum in omnibus rebus[d], tum[e] vel maxime moderamen desideratur in legibus,

— N. 2. Codd. 1, 6, Be. *N.* 2. Vid. not. sup. h. t. et Nov. 1, not. p. Be. add. (*XVI.*), i. e. omnium Novellarum in ed. Be. Cf. Br. l. c. p. 860, Am. l. c. p. 3, not. 2, unde apparet, Brencmanno hanc Nov. ex cod. 1 innotuisse. Abrogatur Nov. Val. tit. II. de Postulando Nov. 4. Vid. Am. l. c. p. 2, not. 1, Nov. 1 h. t., not. sup.

Tit. XI. 1, Am. *Tit. X.*, sed sec. ord. titt. *Tit. IX.*, ut Zir. in ind. titt. 3—5, 8—15, 18—35, 37, 38, 40, Br. Al. Aeg. L. R. U. Cui. 1. P. in ind. titt. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. P[a]. in ind. titt. Rittersh. Go. P[b]. in indice titt. Ri. Ri*. *Tit. V.* 6 *Tit. III.* Sich. *Tit. IIII.* Be. *Tit. XI.* Vid. supr. titt. I, II, III, VII, IX, not. sup., ubi etiam de codd. 1, 2, 6, 7, 16, 17 et de P. dictum est. In cod. 36 hic tit. deest, sed inscr. Novellae in Nov. Th. tit. XIII. Contra sententias translata est in locum vulgatae inscriptionis. C. Th. III, 17 et 18. Cod. Iust. V, 31. L. R. B. tit. XXXVI. L. Visig. IV, 3, 3. — N. 1. Codd. edd. *N.* un., sed Be. add. (*XVII.*), i. e. omnium Novv. in ed. Be. Cod. Iust. VI, 58, 10; VI, 56, 6; VIII, 15, 6. Bas. XLV, 1, 46; XLV, 1, 39; XXV, 2, 68. Ad interpr. cf. L. R. B. tit. XXXVI. Integra cum interpr. est in codd. 11—15, 18—23; omnia praeter interpr. des. in cod. 40; omnia praeter rubr. tit. et extrema interpretationis vv. in cod. 4, quia unum folium excisum est; in cod. 3 nihil superest nisi explanatio in nonn. codd. titulo adiecta; inscr. et textus des. in codd. 5, 24, 30; textus et subscr. in cod. 35; subscr. et interpr. in cod. 26; §. 4 textus et subscr. in cod. 25; solus textus deest in codd. 8—10, 27—29, 31—34, 37, 38; sola interpr. in cod. 6; de cod. 36 vid. not. sup. h. t. Eodem die quo Novella sq. tit. data est.

in m. *exercent.* Rittersh. *exerceretur,* m) 1 *in eadem taxat — offitium.* n) 3 *qui.* Go. mendose *regis* et Ri*. *remerare.* o) 2 *p̄ k ā.* P. P[a]. Rittersh. P[b]. *P. K. A.* p) Seqq. om. in cod. 2 et in edd. ante Be. Primum eruta sunt ex cod. 1 a Zir. l. c. p. 126, Am. p. 6 et rest. a Be. Restitutionem confirmat cod. 6, qui eandem clausulam habet. Pro ea in cod. 2 et in edd. ante Be. huic Novellae admixta est §. 1 sq. Novellae, ita ut ibi prima et secunda Novella in unam conflatae sint (*tua saluberrimam legem edictis — praescribendam*). Quo modo factum sit, ut duae leges in unam coirent, facile potest explicari. Similis est in utraque Novella haec formula, eadem utriusque legis subscriptio. Hoc etiam librarium movit, ut subscriptionem mutaret. Idem putant Zir. l. c. et Am. l. c. p. 7, not. 5. q) 1 sec. Am. l. c. *Intus itaque — pervinciis — perferre* (Zir. Am. em. *perferri*) *pr.* 6 *curiis profuturam et civitatibus et provinciis edictis* etc. Rittersh. *In lustris.* r) 1, 6 *XIII.* Zir. l. c. p. 127 *XVIII.* Be. ex Cod. Iust. *VIII.* Vid. not. *e* sq. s) Be. ex Cod. Iust. ed. *Mart.* 1, 6 *Mai*, recte. Alias haec Novella antiquior esset titulis de Navibus et Ne curialis, qui praecedunt, et turbaretur series chronologica titulorum. Zir. l. c. p. 170 Cod. Iust. scripturam tuetur. Vid. not. *e* sq. t) 1 *Theud et Aug. XVII conŝl.* Sic quoque Zir., nisi quod delet *et* et scribit *Consl.* 6 *XVIII Cons.*; in utroque cod. om. *et Festo*, quae vv. Be. ex Cod. Iust. reposuit. Ea desunt etiam in sq. Nov. Vid. infr. not. *f.* u) 1 *pposito*, sed ap. Zir. Am. *pposito.* 6 *praeposito.* Br. l. c. p. 860 et Zir. l. c. p. 144 em. *Praef. praet.*, Am. ex Nov. 1 h. t. *Praefecto Praetorio Orientis* et Be. ed. *praef. praet. Orientis.* v) 1 *deteriorantur.* x) Ita 1, Zir. Am. Be.; hic em. *si.* Recte se habet *nisi*; respondet vv. *Nullus — finis* et *Eloquentia senio non deterioratur*; non deterioratur, non finitur eloquentia, nisi exercitationis quotidianae usus denegatur. Tam diu viget, quam diu exercetur, modo ne quotidianus usus denegetur. 6 *Nisi exercitationis ei cotidianae* (1 *cottidiane.* Zir. ut 6) *studium denegatur, nullus eius est finis.* y) 6 *coartari.* 1 *artare.* z) 1 *letigatoribus — extimantis.* 6 *estimantes.* a) Lex, quae hic commemoratur, neque Am. et Zir., neque mihi innotuit; videtur periisse. b) 1, 6 *pā. dā.* Am. inepte *praefecte carissime Augustorum.* c) Vid. not. antec. p. d) 1 *quos praeter advocatus v. i. pfectorum — ortantur.* 6 *propositae etiam dignitatis palma.* 2 *fructos — prescribenda*; utrumque em. a P. Ceterum 1, Am. Be. *priori.* Rell. *priore.* Infra P[b]. *praescribendum.* e) 1, Be. Zir. Am. *XIIII.* 2, 6, edd. ante Be. *XIII.*, recte; alias haec Nov. antiquior fieret prima. Eodem enim die datae sunt hae leges. f) 1, Zir. Am. (in apographo cod.) *XVI.* 2, edd. ante Be. *Constantinopoli Cons. suprascribt.* s. *suprascript.* (Lugd. *suprascribit*). 6 *XVIII.* Br. l. c. p. 860 Nov. ad ann. 439 refert (*Theodosio A. XVII. et Festo Coss.*). Itaque Am. ed. *XVII.*, quod Be. rec., sed om. anno 439, quem Ri. Ri*. add. Recte *XVII.*; nam neque *XVI.* (438) poni potest, propter seriem chron., neque *XVIII.* (444), quia illo tempore Florentium praefectum pr. fuisse ignoramus. Vv. *cons. suprascribt.*, quae in cod. 2 sunt, innuunt, antiquitus huic Novellae subscriptos fuisse eosdem consules, qui in Nov. 1 h. t. sunt, sed librarium, cum hoc animadverteret in antiquo codice, de quo cod. 2 descendit, pleniori subscriptioni breviorem substituisse, quippe quae idem diceret. Idem sentiunt Br. Zir. l. c. p. 170 sq., Am. p. 8, not. 7. Eodem igitur die haec Nov. data est atque prima. 1 *coñs.* Zir. *cons.* Am. *cons.*

a) 6 *De Tutoribus pupillorum.* 4, 5, 8—10, L. R. B. *De Tutoribus Pupillis Nominandis*, quem titulum a Vi-

per quas delinquentes[f] pro qualitate criminum[g] convenit emendari. Nec enim utile est, vel a[h] iudicibus observandum, quod modum emendationis excedit[i]. Sic[k] constitutionem, quae matres[l] pupillis vel minoribus defensionem legitimam non petentes[m] vel relictarum rerum[n] inventarium non facientes mori praecepit[o] intestatas, utpote[p] amaram ac matres[pp] immoderata poena[q] plectentem, antiquari decernimus[r]. §. 1. Sed ne, superflua vel inhumana[s] resecantes, impunitatem delinquentibus promittere videamur, hac saluberrima lege[t] pupillorum[u] quoque utilitatibus censuimus[v] providendum. [x]Sciant itaque, qui ad successionem vocantur pupilli mortui[y], si defuncto eius patre tutorem ei[z] secundum leges non petierint intra annum[a], omnem eis, sive ab intestato, sive iure substitutionis[b], successionem eius, si impubes moritur, denegandam. §. 2. Idemque[c] observari volumus, et[d] si mater legitima liberorum tutela suscepta ad secundas, contra sacramentum praestitum[e], adspiraverit nuptias, antequam ei[ee] tutorem alium fecerit ordinari, eique, quod debetur[f] ex ratione[g] tutelae gestae, persolverit. §. 3. Quod si contra huius legis[h] auctoritatem, antequam haec adimpleverit[i], secundo se marito crediderit copulandam, mariti[k] quoque eius praeteritae tutelae ratiociniis bona iure pignoris tenebuntur obnoxia, [l]Florenti, parens carissime atque amantissime[m]. §. 4. Illustris itaque et magnifica auctoritas tua legem[n] perpetuo valituram edictis propositis ab omnibus observari praecipiat[o]. *Dat. VI.*[p] *Id.*[q] *Iul. Constantinopoli, Theodosio A. XVII.*[r] *et Festo*[s] *V. C. Coss.* (439.)

Interpretatio. *Lex ista liberat matres a poena illa, quae fuerat in Theodosiani Codicis corpore constituta, ut, si non providissent*[t] *filiis tutores, vel rerum inventarium non*[u] *fecissent, faciendi de rebus suis testamenta vel*[v] *donandi, cui voluissent, non haberent liberam potestatem, et insuper notarentur infamia. Sed haec constitutio, ut*[x] *matrem de*[y] *praedicta poena liberat, ita*

---

sigothis truncatum esse, reponendum igitur G. l. c. p. 1[illegible] et Ri. opinantur. Sed cum neque 1, neque 3 pleniorem illum titulum habeant, eum potius ex interpretatione titulis in nonnullis Breviarii Alariciani codd. adiecta ortum esse puto, quam a legislatore Novellae praefixum. b) Multi codd. *Theūd.* s. *teōd.* 11, 12, 15, 19, 21—23 *Florentino.* c) Soli 19, 22 habent *Orientis et exconsule*, ut Cui. 1—Be.; rell., etiam 1 et Sich. et Cod. Iust. haec vv. om., pro quibus in 28 *ppo v̄ inlustris Orientis* et in 35 *post alia* scriptum est. Nonn. codd. *Flor. pfū.* d) 22 om. *Cum* (ut 15) et *rebus*; falso Be. *rebus* in codd. 22 esse dicit. e) 11 sec. Be., 15, 18, 21, 22 *tuum*; 19 *tuam.* Mox 1 *moramen* et Ri*. *desiderantur.* f) 22 *desideratus — derelinquentes.* 26 *derelinquentibus.* g) 23, Sich. Cui. 1—Lugd. Go. Rittersh. *criminis.* 1 *convenient emendare.* h) 19 om. *a.* i) 22 om. *modum* et *excedit.* 6 *quod modum ordinationis excedit.* 1 *quomodo emendationes exc.* 19 *quomodo em. exc.* k) Ita 1, 6, 14, Be. de cj. Ri.; rell. *si*, male. l) 22 om. *matres*; idem *pupullis.* 11, 12, 19, 23 *matris.* m) 13 *non conpetentes.* Nonn. codd. *relectarum.* n) 21 add. *in.* 22 *inventarum.* 25 om. *inventarium.* o) Plerique codd. *praecipit.* 22 om. *intestatas*, impr. Be. Rittersh. *intestatus.* p) Nonn. codd. *ut pute.* 1 *ut postea am.* 13 *amatrem.* 19 *amara* et multi codd. *hac*, sed 20 *has.* pp) Aur. Lugd. *matris.* Rittersh. *magis.* q) 22 *matri immoderata poenae.* 25, 26 *immoderatam penam.* Nonn. codd. *plectentes.* r) Vid. C. Th. III, 18, 2. s) 22 *superflua et humana.* 25 *superfluam vel inhumanam.* 23 *humana.* t) 19 *hanc.* 22 *ac saluberrimam legem.* u) 23, Sich. *pupillarum.* 25 *populorum.* v) 14 *consuevimus.* 19 *censemus.* x) Hinc inc. c. 10 Cod. Iust. cit.: *Sciant qui ad successionem — denegandam.* Etiam 22 om. *itaque.* y) 6 *pupilli mortui vocantur.* 1, 15 *qui a successionem.* 18 *vocantur si pup.* z) 13—15, 21 *tutorem eis.* 23 *tutore ei.* 26 *tutorum eius.* Nonn. codd. *patrem*, alii *legem*, *petierit* s. *non erint intra* s. *poterint.* 6 *intra annum non petierint.* Cf. ad h. l. C. Th. III, 18, 2. a) Hinc inc. Cod. Iust. VI, 56, 6: *omnem matri sive ab intest. — substitutionis, si filius impubes moritur, denegandam volumus successionem, si ea, legitima liberorum tutela suscepta — persolverit.* 22, Sich. *omnem eius.* b) 6 *iure testationis.* 22 *sive iuris.* 26 om. *successionem — moritur* et 6, Sich. *eius.* Mox nonn. codd. *impubis* et *denegandum.* c) 22 *Idē p̄.* d) 20, 25 *ut si.* Hinc inc. Cod. Iust. VIII, 15, 6: *Si mater — antequam eis — eisque — persolverit*, (om. *Quodsi — copulandam*) *mariti — obnoxia.* e) Ita 1, 15, 21, Cod. Iust., prob. Ri.; rell. *praestitutum.* 25 *pristinum — ē auctorem.* 19, Rittersh. *aspiraverit.* ee) Rittersh. *eis tut.* Sich. *antequam et tut.* f) 11, 12, 20, 23 *debitor*, sed a sec. man. in cod. 12 corr. *debetur.* Sich. — Ri*. *debeatur.* 1, 26 *ordinare.* g) 6 *extra rationem.* 13 *extra ratione.* h) Ita 1 et plerique codd.; edd. *legis huius.* 22 om. *Quod si — adimpleverit.* Vid. L. R. B. l. c. i) 13, 23, Sich. — Ri*. *impleverit.* Nonn. codd. *secundum.* k) 18 *marito.* Mox 22 *praeterita et utili.* Nonn. codd. *iuris pignoris* et *teneantur.* l) *Florenti — praecipiat* om. in cod. 26. 15, 21 *Florentine.* m) 1 *pok. aa.* 18 add. *āā.* 14 *Fl. prid* [illegible] *āug.* 15 *atque āge.* Sich. Cui. 1 *Praefecte chariss. AA.* Aur. Lugd. Rittersh. *Praefecte clariss. AA.* 25 om. *atque amantissime. Illustris.* n) 23 *lege p. valitura.* 22 *māg auct u legem.* 25 *tuā.* 19 om. *tua.* o) Nonn. codd. *praecipiant.* Rittersh. *Datae.* Sich. om. *Dat.* p) 1, 4, 6, 8—14, 28, 29, 38, L. R. U. Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *VI.* 15, 18, 19, 21, 22, 24, 27, 30—33, Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. Be. et Cod. Iust. tribus in legibus *VII.* 20 *V.* 28, 34, 37, Sich. in m. *VIII.* Reposui *VI.* et propter codd. auct. et propter Nov. sq., quae alias hac antiquior esset; imo apparet, utramque Nov. eodem die ad eundem magistratum datam esse. Vid. Nov. Theod. 1 et 2 tit. X. de Postulando. q) 15, 21 *kal. Iul.* 24 *iun.* Rittersh. *Eid. Iul.* Mox multi codd. *Theūd* s. *tōōd.* et om. in aliis *A.* 13 om. *Constantinopoli — Coss.* r) 20, 24, Cui.—Ri*. *XVI.*, improbb. G. l. c. p. 148, Rein. Am. et Ri., qui em. *XVII.*, quod 1, Sich. Cod. Iust. Be. plurimi codd. habent. 22 *XII.* 28 *VII.* 32 *XVIII.* 34, 37 *VI.* s) Nonn. codd. *Fisto*, *Fisco*, *Fistio.* 6 *Fausto*, male. Vid. Br. l. c. p. 861. Multi codd., etiam 1 et Cod. Iust., om. *V. C.*, pro quo alii codd. *vic.* s. *vic c̄.* s. *vocc* habent. t) Nonn. codd. *matrem — Theudosiani — costituta quod si non praevidissent.* u) 11, 12, 19, 20, 22, 23, alii om. *non.* 22 *inventarum.* v) Nonn. codd. add. *rerum.* Mox nonn. codd. *haberent libere liberam — et super.* x) 4, 5 om. *ut.* y) 23,

minoribus[z] *in hac parte consulit*[a], *ut, si mater tutelam filiorum gerendam*[b] *legitime susceperit, et se iurisiurandi interpositione*[c] *constrinxerit, si ad alias nuptias contra promissa transierit, et*[d] *alium tutorem filiis deducta ratione non dederit* *), *aut quae cam*[e] *constiterit debere, non ante persolverit, contra legis huius ordinationem veniens, non solum eius bona, si debitrix extiterit, filiis teneantur obnoxia, verum etiam secundi mariti, qui obligatae personae coniunctus est, facultas, in eo, quod debitum*[f] *processerit*[g], *locó pignoris teneatur, donec omne debitum, quod ratio tutelae invenerit, suppleatur. Nam etiam pupillis*[h] *in ea parte lex ista praestat auxilium, ut patre defuncto, si filio impuberi, id est infra*[i] *annum quartum decimum, hae personae, quae ei defuncto possunt legibus et*[k] *iure succedere, si non aut*[l] *agendam tutelam ipsius susceperint, aut petierint tutorem, qui res eius aut ipsum minorem*[m] *debeat gubernare*[n], *ab eius successione habeantur extranei: illis sine dubio profutura successione*[o], *qui ad petendos tutores lege non tenentur*[p] *adstricti, et defuncto cognationis gradu inveniuntur esse propinqui*[q].

TIT. XII. DE REPUDIIS.

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus*[a] *AA. Florentio Pf. P.*[b] Consensu licita matrimonia[c] posse contrahi, contracta[d] non nisi misso repudio dissolvi, praecipimus[e]. Solutionem etenim[f] matrimonii[g] difficiliorem debere esse, favor imperat liberorum[h]. §. 1. Sed in repudio mittendo[i] culpaque divortii[k] perquirenda durum est, veterum legum moderamen[l] excedere. Ideo[m] constitutionibus abrogatis[n], quae[o] nunc maritum, nunc mulierem matrimonio[p] soluto praecipiunt poenis gravissimis coërceri[q], hac constitutione repudia, culpas culparumque coërtiones[r] ad veteres leges responsaque prudentium *) revocari[s] censemus, Florenti, parens carissime atque amantissime[t]. §. 2. Illustris itaque et magnifica auctoritas[u] tua quae providentissime constituta sunt[v] edictis[x] propositis publicari[y] praecipiat. *Dat. VI. Id. Iul. Constantinopoli, Theodosio A. XVII. et Festo*[z] *V. C. Coss.* (439.)

Tit. XII. 1, Am. *Tit. XI.*, sed sec. ord. titt. *Tit. X.*, ut Ztr. in ind. titt. 2, 3, 4, P. in ind. titt. Cui. 2, 2*. Lugd. P a. in ind. titt. Go. P b. in ind. titt. Ri. Ri*. *Tit. XVII.*, sed Nov. ipsa om. in P. P a. P b. 5 *Tit. XIIII.* pro *XVII.* 6 *Tit. XV.* Cui. 1. Aur. Rittersh. Be. *Tit. XII.* Vid. supr. titt. I, II, VII, not. sup. et P. in ind. titt., ubi sic: „*quae edita est* (scil. in Cui. 1) *inter Novellas Theodosii XII.*" Cf. Praefatio. C. Th. III, 16. Ed. Th. c. LIV. L. B. B. tit. XXI. Cod. Iust. V, 17. Cf. Selden. Uxor. Hebr. III, 28 et de Synedriis I, 10 (Opp. T. I, 965; II, 1830). Witte l. c. p. 35, not. 91. — N. 1. Codd. edd. *N.* un., sed Be. add. (*XVIII.*), i. e. omnium Novellarum in ed. Be. Cod. Iust. V, 17, 8 pr. In cod. 3 supersunt ultima vv. §. 1. Antiquatur Nov. Val. tit. XXXIV. §. 11 de Episc. iud. Vid. Nov. antec. tituli, not. sup. Paullo ante, *XV. Kal. Iul.*, ad Florentium data est c. 2 Cod. Iust. (II, 16).

Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *a.* z) 38 *libertã tã moribus*, em. *minoribus.* 15 *liberat tam.* 19 *liberati tam.* Rittersh. *minori.* a) Plerique codd., inter quos 11, 12, 22, 23, *consuluit*, ut Sich. — Lugd. Rittersh. Go. s. *consoluit.* b) 12, 19, 20, 23, 34 (ubi vero corr.) *generandam.* Mox nonn. codd. *legitimae.* c) Rittersh. *religione.* d) 12, 19, 20, alii add. *ad.* *) 23 *vendiderit* pro *non dederit.* e) Hic multum variant codd.: *aut quae tam* s. *aut ea quae* s. *aut quae ea.* Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *aut quod eam.* Similiter discrepant in v. *constiterit*, nam alii habent *constituerat*, alii *constituerit* s. *constituit.* Mox nonn. codd. *leges* — *ordinationes* s. *ordinem* — *solum de eius* — *extiterit a filiis teneatur obnoxie* — *obligati.* 14 *etiam secundum antiqui obligatae.* f) Ita edd., prob. Ri.; 11, 19, 20, alii *si in ea debitum.* 12 *si in ea ad debitum.* 22 *si in eo debitum.* g) 22, Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *praecesserit.* h) 4, 5, 11, 12, 19, 20, 23 add. *et.* 22 *Nam et pupillis.* Mox nonn. codd. om. *si*: alii habent *filium.* 23 *filii impub.* i) 11, 12, alii *intra.* Edd. *XIIII.* Nonn. codd. *haec* pro *hae.* k) 11, 12, 19, 20 add. *non.* Sich. *possunt et legibus et iure.* l) Nonn. codd. om. *non*, alii *aut.* Mox multi codd. *ipsi*, quod mihi prob. 23, Sich. *ceperint* pro *susceperint.* m) Nonn. codd. *ipso minore*, alii *ipsos* s. *ipsus minores*: alii *gubernari.* n) 11, 12, 19, 20, alii add. *aut.* Haec et sqq. interpres add. o) 4, 5, 8—12, 19, 20, 23, 38 (sed add. in m. 38) om. *habeantur* — *successione.* 22 *extranei* (om. *illis*) — *successio.* p) 4, 5, 11, 12, 19, 20, 23, alii codd. Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *lege continentur.* Melius *non tenentur* propter ea, quae sequuntur. q) Nonn. codd. *defuncti.* 22 *inveniatur esse propinquus.*

a) 2, 4, 5 *Theudos.* 6 *Id. Aug.* b) 2, 6 add. *Orientis.* 4 *poc* pro *ppor*, i. e. *ppo Orientis.* 5 *pro* c) 1 *Consinso licet matrimonia.* 2 *Consensum licet a matrimoniis.* 4, 5 *Consensum liceta matrimonia*, sed corr. *matrimonio* in cod. 5. 6 *Conscissa licet matrimoniis.* d) 5 *contracta*, sed corr. *contracto.* e) 5 *praecepimus.* f) Ita 1, 4—6, Cui. 1. Aur. Rittersh. Cod. Iust.; rell. edd. *enim*, ut 2. g) 6, Selden. *matrimoniis.* h) 5 *per falore* (corr. *favorem*) *et penat* (corr. *pena*) *liberorum.* 1 *fabor.* 2 *impetrat.* Reliqua desunt in Cod. Iust. i) Ita 1, 2, 6, Selden., recte. 4, 5, edd. om. *mittendo* et praeterea 4, 5 *in.* 5 *repudio*, corr. *repudii.* k) 5 *culpatum divorcii.* l) 5 *moderamine.* Apud Ri*. deest *legum.* m) Cui. 2, 2*. Lugd. Go. — Ri*. *Ideoque.* n) Vid. tit. C. Th. de Repudiis (III, 16), c. 8 C. Iust. de Repudiis (V, 17). o) 4 *quã.* 5 *qua.* Go. om. *nunc maritum.* p) 4 *mulierum matrimonium.* 5 *mulierum*, em. *mulierem.* q) 2, 4, 5 (de corr.), edd. *cohercerì.* 6, Seld. *cohercere.* r) Cum vv. *constitutionẽ repudia* inc. cod. 3. 1 *hec constitutionem rapidia culpas culparumque coercionis.* 2 *ac constitutione repudio* — *cohercciones.* 4 *constitutionem* — *cohertionis ad veteris legis.* 5 *constitutione repudii* — *cohercciones.* 6, Seld. om. *culpas.* Edd. ante Be. *cohercitiones.* Cui. 2 — Lugd. Go. — Ri*. om. *que* post *culparum.* *) Cf. Ulpiani fr. tit. 6, §. 9—12. s) 1, 3, 4 *revocare*: rell. *revocari.* 1 *censimus.* 4, 5 *censuimus.* Cum v. *censemus* terminatur cod. 3. t) 2, 5 *p̃ k̃ ã*, i. e. parens karissime amantissime. 4 *Florenti prĩd. k̃. ã.* 6 *Florenti prid k. ag. inlustris.* 2 *inlustras.* u) 4, 5 *auctoritate.* v) 4 om. *sunt.* x) 5 *et dictis.* y) 1, 2, 5, 6, Rittersh. *publicari*; 4, rell. edd. *publicare.* z) 6, Selden. *XVII.* (Witte corr. *XVI.*) *et Fausto*, male. Vid. Br. l. c. p. 861. 5 *teuđ* — *festo Vic. Coss.*

TIT. XIII. CONTRA SENTENTIAS PRAEFECTORUM[a] PRAETORIO INIUSTAS[b] POST SUCCESSIONEM[c] INTRA BIENNIUM SUPPLICANDUM[d].

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Thalassio*[e] *Pf. P. Illyrici*[f]. Suggestio[g] sublimitatis[h] tuae et nobis non probatae[i] legis abrogandae[k] materiam ministravit, et, quae sit in examinandis litigatorum allegationibus[l] tua celsitudo, monstravit. Quid enim litigantibus in amplissimo[m] tuae sedis iudicio relinquitur[n], si post sententiam, quam nefas est appellatione suspendi, nec nostrae serenitatis imploretur[o] auxilium[p]? §. 1. Ideo hac lege perpetuo valitura[q] litigantibus in amplissimo praetorianae praefecturae iudicio[r], si contra ius se[s] laesos affirment, supplicandi licentiam ministramus, licet pro curia vel alia qualibet[t] publica utilitate dicatur prolata sententia. Nec enim publice[u] prodest, singulis legum adminicula denegari[v], Thalassi, parens carissime atque amantissime[x]. §. 2. Illustris itaque et magnifica auctoritas tua, constitutione, quae adversus[y] sententiam pro curia latam supplicare[z] prohibuit[a], omni parte cassata, sciat, preces intra biennium tantum nostro numini[b] contra cognitionales sedis tuae sententias offerendas[c], post successionem[d] videlicet iudicis numerandum. §. 3. [e]Huius legis ne quem latere possit utilitas, edictis propositis eam ad omnium notitiam venire praecipiat. *Dat. III.*[f] *Id. Aug. Constantinopoli, Theodosio*[g] *A. XVII.*[h] *et Festo V. C.*[i] *Coss.* (439.)

INTERPRETATIO. *Contra iudicem, adversus cuius potentiam non licuerit*[k] *appellare, iubet haec lex, ut, cum privatus effectus fuerit, intra biennium liceat cuicunque, qui iniuste oppressus est, rerum dominis supplicare*[l], *ut illis iterum*[m] *audientia deputetur. Quod si intra biennium post successionem illius non supplicaverit*

Tit. XIII. 1, Am. *Tit. XII.*, sed sec. ord. titt. *Tit. XI.*, ut Zir. in ind. titt. 3, 5, 8—15, 18—35, 37, 38, 40, 41, Cui. 1. Aur. P. in ind. titt. Lugd. Cui. 2, 2*. P[a]. in ind. titt. Rittersh. Go. P[b]. in ind. titt. Ri. Ri*. L. R. U. Aeg. *Tit. VI.* 6 *Tit. IV.* 36 *Tit. V.* Sich. *Tit. IV.* pro *V.*, errore typog. Be. *Tit. XIII.* Vid. supra tit. I, II, III, VII, IX, X, not. sup., ubi etiam de codd. 1, 2, 7, 16, 17, 36 dictum est. C. Th. I, 5 et XI, 30, 16. L. R. B. tit. XXXIII. Cod. Iust. I, 19; VII, 42. Totus titulus deest in cod. 4, ubi folium exsectum est. — N. 1. Codd. edd. *N.* un. Be. add. (*XIX.*), i. e. omnium Novv. in Be. ed. Integra cum interpr. est in codd. 11—15, 18—23; omnia praeter interpr. des. in codd. 40, 41; inscr. et textus in codd. 5, 24, 30, 36 (est vero in cod. 36 substituta inscr. Nov. de Tutor.); textus et subscr. in codd. 26, 35; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus in codd. 8—10, 27—29, 31—34, 37, 38; sola interpr. in cod. 6. In cod. 3 nihil superest, nisi interpr. in brevius contracta et fere conveniens cum explanatione in nonn. codd. titulis adiecta. Cod. Iust. VII, 42, 1. Bas. VI, 4, 1 et IX, 1, 55. Eodem anno, *VII. Id. Sept. ad Thalassium P. P. per Illyricum* data est c. 7 Cod. Iust. (II, 7).

a) 23, Sich. *praefecti.* 6, 42 om. *praet.* Nonn. codd. et Sich. *praetorii.* b) 6 om. *post — supplicandum.* 22, 36 *iniusta.* c) 23, Sich. *successiones.* 36 *successione.* 22 *infra.* d) 14, 28, 34, 38 *publicandum.* 36 *publicantur.* e) Codd. *Thalasio*, *Talasio* (ut Cui. 2, 2*. Ri. Ri*.), *Thalasso* (ut Sich. — Lugd. Rittersh. Go.), *Talasso* (ut 1), *Talaso*, *Telasio.* Multi codd. *Theud.* s. *Teod.* Recte Be., iubente Ri., ex Cod. Iust. ed. *Thalassio.* Apud Graecos enim dicitur Θαλάσσιος. f) Nonn. codd. *praeposito.* 18 *Thalasio v. inl.* et 27 *Talasio V. illiricae*; alii *illirice* s. *illirice* s. *inlirici* (ut 1) s. *Illirici*; in nonn. codd. om. *Illyrici.* In cod. 22 tota inscriptio mutatis vv. ita se habet: *Imp. Constantinus aug aug. pfo hilliricis suae.* Ri. non recte notat scripturam cod. 22. g) Nonn. codd. *suggessio.* 13 om. *Suggestio.* h) 11 sec. Be. *sublimitati.* 18 om. *non.* i) 14 *non improbatae.* 25 *probanda — quae sint.* 22 *leges — sint.* k) 1 *abrogante.* 6 *abrogandi.* Cf. C. Th. XI, 30, 16; Cod. Iust. I, 19, 5; VII, 62, 30, 32; Dig. I, 11, 1; IV, 4, 17. l) 22 *litig. in examinationibus.* m) 15, 21 om. *tuae sedis — amplissimo.* 25 *amplissimae.* 6 *sedis tuae.* Cf. Zir. l. c. p. 86 et 449. n) Nonn. codd. *relinquetur.* 1 *relinquantur*; similiter 13 *relinquatur.* Infra 23 *quem nefas.* o) 6 *imploratur.* p) 11, 12, 19, 20, 22 *auxilio.* q) Nonn. codd. *haec et perpetua valitura.* Cum v. *Litigantibus* inc. c. 1 Cod. Iust. cit. r) Nonn. codd. *iuditium.* 14 *si contagiis.* 11 om. *si.* s) Sich. *ius se* * *affirment*, in m. annot.: „*Deest dictio qualis est: oppressos.*" In cod. 28 post *se* sola litera *l* superest, sed ea deleta est, et sequitur lacuna quinque literarum. Infra 13 *licentia* et 15 *curiale vel.* Cod. Iust. *laesos affirment, non provocandi, sed supplicandi — vel* (om. *alia*) *qualibet p. utilitate seu alia causa dicatur prolata sententia — denegari; ita videlicet, ut intra biennium — sedis praetorianae praefecturae sententias, post successionem iudicis numerandum, supplicandi eis tribuatur facultas. Dat.* etc. t) Plerique codd. *qualibet alia.* 1 om. *alia*, ut Cod. Iust. Infra 18 *dic. probatae* et 20 *dicatur probata.* u) Nonn. codd. *publicae.* Sich. *publico.* 12 *prodeest.* 22 *singuli.* v) 1, 15 *denegare*, quod falsum non est. 11 *adnegarit.* x) Codd. *Thalasse* (ut Sich. — Lugd. Rittersh. Go.) s. *Thalasi* s. *Talasi* (ut Cui. 2, 2*. Ri. Ri*.). 1 *Telasse.* 22 *adiasse.* Praeterea differunt in siglis formulae *par. — amantissime*; nam nonn. habent *p̄ k̄* (et om. *atque am.*) s. *p̄ k̄ ā*, alii *pf āūḡ.* s. *p̄ k āḡē.* Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *Praefecte* (Go. P. et Rittersh. in m. *Parens*) *charissime Augustorum.* Infra 19 om. *tua.* y) 12, 13, 15, 18—22 *constitutionem* s. *constitutione non* (sed corr. in cod. 12 *quae* pro *non*) *adversus.* 11 *constitutione non tibi versus.* Supra Rittersh. *magnifice.* z) 23, Sich. *supplicari.* Ante 25 *curiam.* a) 11, 12, 15, 18—22 *prohibetur.* b) Omnes codd. *nomini*, improb. Ri., s. *nomine.* 1 *nrm nomini.* Sed edd. et Cod. Iust. *numini.* c) 23, Sich. *afferendas.* d) Sich. *post cognitionem*, impr. Ri. 19, 22 *iudices.* 23 *numeranda.* e) Ri. add. *vult et.* In seqq. nonn. codd. *leges neque* aut *nequaquā — eadem ad omnem.* 25 om. *propositis — praecipiat.* Ri*. *Huius legi.* f) 12, 14, 18—20, 22, 38, cod. Piper. Legis R. U., epit. Monachi *IV.* 11, L. R. U. ed. Canc. *VII.* Nonn. codd. om. *III.* 27, 33 *k aug.* g) 36 *dno nro Th.* Multi codd. *Theud.* s. *Teod.* et om. *A.* 13 om. *Const. — Coss.* h) Nonn. codd. *XVI* aut *XVIII.* 1 om. *et* et 22 *et — Coss.* i) 6 *Fausto*, male; alii codd. *Fisto*, *Fisco.* 22 *escysto*; scribitur etiam *vc* aut *c. c.* aut *vir cl.* aut *vv cc* pro *V. C. Coss.* Sunt etiam codd., in quibus deest aut *V. C.* aut *Coss.* k) Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *licuerat.* 13 *docuerat.* Nonn. codd. *appellari* et mox *affectus* s. *fuerit effectus.* l) 22 *dominus.* 34, Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *dominos*, quod Ri. videtur esse genuinum. m) Multi codd. *utilis iterum* et *audientiā*,

rint, quae contra eos fuerant iudicata, serventur et perpetuam teneant firmitatem.

TIT. XIV. DE PATERNIS SIVE[a] MATERNIS BONIS.

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio Pf. P.*[b] Officium est imperatoriae maiestatis, iis[c] etiam, qui nondum nati sunt, providere, et in parentum contractibus futuris quoque liberis fructum naturae debitum praeparare[d]. §. 1. Praeteritae constitutiones mulierem[e], morte mariti matrimonio dissoluto communibus liberis exstantibus, donationem[f] ante nuptias resque alias[g] certis modis ad eam devolutas ex mariti persona iisdem[h] liberis quibusdam conditionibus[i] servare[k] praeceperant[l]. §. 2. Haec divus[m] nostrae mansuetudinis avus humana mente viros quoque, morte[n] mulieris exstantibus liberis matrimonio dissoluto, circa[o] dotem resque alias[p] certis modis ad eum ex persona mulieris devolutas iisdem[q] conditionibus suaserat observare[r]. §. 3. Nos feliciter[s] vinculo legis haec[t] a viris[u] observanda censemus[v]. Nam generaliter[x], quoquo casu constitutiones ante hanc[y] legem mulierem liberis communibus[z], morte mariti matrimonio dissoluto, quae de bonis mariti ad eam devoluta sunt, servare sanxerunt[a], iisdem casibus nos per huius legis auctoritatem[b] maritum quoque, quae[c] de bonis mulieris ad eum devoluta sunt, morte mulieris[d] matrimonio dissoluto, communibus liberis servare censemus, nec interesse volumus, si[e] alter pro marito donationem ante nuptias[f], vel pro muliere dotem crediderit offerendam[g]. Haec observari praecipimus[h], licet res ante nuptias donatae, ut assolet fieri, in dotem a muliere redigantur[i]. §. 4. Nam et si culpa mulieris repudio matrimonium fuerit dissolutum, maritus totam donationem, non partes, ut in altera dote[k], retinebit[l], dominium autem rerum, quae liberis vel huius legis vel praeteritarum constitutionum auctoritate[m] servantur, ad liberos pertinere decernimus. Itaque defuncto eo, qui eas liberis reservabat[n], exstantes[o] ab omni possessore liberi vindicabunt, consumptas ab heredibus eius exigent, qui eas[p] servare debuerat[q]. §. 5. Alienandi sane vel obligandi suo

---

Tit. XIV. 1, Am. *Tit. XIII.*, sed sec. ord. titt. *Tit. XII.*, ut Zlr. in ind. titt. 3, 5, 8—15, 18—35, 37. 38, 40—42, Cui. 1. Aur. P. in ind. titt. Lugd. Cui. 2, 2*. P[a]. in ind. titt. Rittersh. Go. P[b]. in ind. titt. Ri. Ri*. L. B. U. Aeg. *Tit. VII.* 6 *Tit. V.* 36, Sich. *Tit. VI.* Be. *Tit. XIV.* Vid. supra tit. I—III, VII, IX, X, not. sup., ubi etiam de codd. 1, 2, 7, 16, 17, 36 dictum est. In cod. 4 totus titulus deest, cum folium exsectum sit. C. Th. VIII, 18, 19. Nov. Maiorian. tit. VI. de Sanctimonialibus. Nov. Severi tit. I. de Abrogatis capitibus. Nov. Iust. II, c. 1 et XXII, c. 25. — N. 1. Codd. edd. *N. un.* Be. add. (*XX.*), i. e. omnium Novv. in ed. Be. Cod. Iust. 1, 14, 6, paucis vv. receptis iisque mutt. (vid. §. 6, not. g); V, 9, 5 et VI, 61, 3. Bas. II, 6, 11 et XLV, 4, 7. Integra est cum interpr. in codd. 11—15, 18—22; omnia praeter interpr. des. in codd. 40—42 (in quibus hic et illic etiam interpr. truncata est); inscr. et textus in codd. 5, 24, 30, 37; textus et subscr. in codd. 25, 26, 35; ultima Novellae vv. et subscriptio in cod. 23; solus textus om. in codd. 8—10, 27—29, 31—34, 36, 38; sola interpr. in cod. 6. In cod. 3 nihil superest, nisi explanatio in nonn. codd. titulis adiecta.

---

supplicaverit, intra eos fuerit s. fuerint. Rittersh. *perpetuum.* In cod. 3 haec interpr. ita mutata est: *Si contra potenga iudecis nun licuerit apellare, cũ — biennium agere non moretur.*

a) Plerique codd. Sich.—Ri*. Zlr. *seu.* Am. Be. ex cod. 1 *sive.* 6, 22 *et.* 35 om. *bonis.* b) Multi codd. *Theŭd s. Teod.* 13 *ppō Or.* 6, alii codd. *praeposito.* 27 *Flor. V. illuster ppo*; nonn. codd. om. *Pf. P.* Sich. *Pf. V.* c) Multi codd. Rittersh. *his*, alii *hiis*, ut Sich.—Cui. 2*. 14 *his etiam qui non dominati sunt.* d) 22 *reparare.* Ri*. *fructu.* 13 om. *fructum naturae debitum.* e) 1 *praeterito constitutionis muliere.* 13, 22 *constitutionis.* 18, 19, 20, 22 *mortem.* Cf. c. 2 C. Th. de Secundis nuptiis (III, 8). f) 22 *donationibus.* g) 1 *aliis.* 20 *alia.* 22 *alias certissimo des ad.* 6, 14 *ad eandem.* 18 om. *ad.* h) Nonn. codd. *hisdem.* i) 22 *conductionibus.* k) Edd. ante Be. *servari.* l) 11, 12, 18—20 *praecipiant*, sed corr. in cod. 12 *praeceperant.* 22 *praeceperunt.* m) 22 *edictis.* Cf. C. Th. III, 8, 2. n) 13 *mortem.* 22 om. *morte.* Sich. *mulierum.* Ante 6 *viro.* o) 1 *mulieres extantibus liberis matrimunio dissoluto circa.* Similiter 11—13, 15, 18—23 *mulieris ext. lib. matr. diss. circa*; rell. et edd. *mulieris matrimonio dissoluto, extantibus liberis, circa.* p) 1 *resqualiis.* 15, 21 *alias certissimo iure ad.* q) 11 *divolutas.* Nonn. codd. *hisdem.* r) 1, 6, Sich. *observari*; rell. *observare*, recte (*haec viros — circa dotem — observare*). s) Ri. in not.: „*Feliciter.* Subaudi eveniat." 1 *vincolũ leg.* t) 6 om. *haec.* u) 15, 21 *a iuris.* 18 *haberis.* 23, Sich. *avaris.* 14 om. *a.* v) 6, 11—13, 15, 18—23, Sich.—Ri*. *censuimus.* x) Hinc inc. c. 5 Cod. Iust.: *Generaliter censemus, quoquo.* Nonn. codd. interque eos sec. Am. 1 et Ri*. *quoque.* 11 om. *casu.* Mox nonn. codd. *constitutionis* et 14 *contentiones ante.* y) 1 sec. Am., 6, 11—15, 18—23 et Cod. Iust. *ante hanc legem.* Edd. *ante legem hanc.* z) 6 add. *extantibus.* 15 *communionibus.* Nonn. codd. *mortem.* a) 1 *sancxeř* (i. e. *sanxerunt*) *hisdem*; rell. codd. et Cod. Iust. *sanxerunt* et inter eos multi *hisdem.* Sich.—Ri*. *sanxerat.* Ri. vult aut *sanxerunt* aut *sanxerant*; hoc Be. recepit. Restitui ex codd. *sanxerunt.* 22 *his de causis*, sed supra lin. *casibus.* b) Cod. Iust. om. *nos — auctoritatem.* Nonn. codd. *auctoritate.* c) 22 om. *quae* et 14 *ad eum devoluta sunt.* d) Nonn. codd. *mortem.* 19 *mulierum.* 22 *muiueris.* e) Cod. Iust. *communibus liberis servare, nec interesse, si.* 22 *servari censuimus.* Etiam 6, 18 *censuimus.* f) 13 *donationem manente substantiae.* g) Nonn. codd. *mulierem et dote.* 19 *offerenda.* 11 *efferendum.* Rittersh. *mulieriere.* h) 1 *hec observare p̃cipemus.* Etiam 13, 18 *observare.* 22 *hoc.* i) 1 *degantur.* Nonn. codd. *in dote.* Cod. Iust. om. *Nam — retinebit.* k) 13 *altera dotem.* 6 *partem ut alteram dotem.* 22 *repudium — dissolutum maritus tamen totam donationem non in partes* etc. l) 15, 21 *retinuerit.* 14 *praeterita.* m) Cod. Iust. *liberis per huius — auctoritatem.* n) 14, 15, 21 *reservabant* et 14 *liberas.* o) 22 add. *biennii.* p) 1 *eius.* q) 6, 13 *debuerat*; ita etiam a

nomine eas res, quae liberis servari praeceptae sunt[r], eis, qui reservaturi sunt[s], adempta licentia est. Negotia vero liberorum patri utiliter administrare concedimus[t]. Dividendi quoque res inter eos ipsos[u] liberos, parentibus pro suo arbitrio[v], vel eligendi, quem voluerint[x], licentiam non negamus. §. 6. In his[y] autem casibus, in quibus res ut paternas mater[z] liberis communibus servare praecepta est (hoc est ubi, morte mariti matrimonio dissoluto, mulier ad[a] alias nuptias venit), vel ubi ut[b] maternas patrem liberis communibus[c] servare censuimus (hoc est ubi morte mulieris matrimonio dissoluto, vir ad alias nuptias venit[d]), si hereditatem eius parentis, qui prior mortuus est, non adierint liberi, licebit eis[e], tanquam eius tantum res fuerint[ee], eas sibimet vindicare, scilicet si vel[f] eius, qui posterior moritur, hereditatem crediderint adeundam, ne[g], quod favore liberorum indictum[h] est, quibusdam casibus ad laesionem eorum videatur inventum. §. 7. Illud etiam humanis sensibus huic legi credidimus inserendum, ut eo quoque[i] casu, quo lucratur vel mulier res, quae ad eam[k] a marito perveniunt, vel maritus eas, quae ex bonis mulieris ad eum transeunt (hoc est ubi primum matrimonium alterius morte dissolvitur, nec superstes ad secundas nuptias venit), si res vel maritus vel uxor (hoc est qui superstes est) non consumpserit vel alienaverit (quod eis ad secundas nuptias[*]) non venientibus quasi rerum dominis, concessum esse, non dubium est[l]), si hereditatem eius, qui posterior[m] moritur, liberi adire noluerint, ut eis[n] liceat res a patre profectas ut paternas, a matre ut maternas accipere[nn]. §. 8. Quod autem scitis[o] prioribus continetur, nec a filia, quae in potestate est, donationem ante nuptias patri, nec a filio dotem acquiri, eo addito confirmamus[p], ut, defunctis his adhuc in potestate patris, si liberis exstantibus moriantur[q], ad liberos eorum eadem[r] res iure hereditatis, non ad patrem iure peculii transmittatur[s], nec[t] per nepotes avo videlicet acquirendae, Florenti[u], parens carissime atque amantissime. §. 9. Illustris itaque[uu] ac magnifica auctoritas tua legem saluberrime promulgatam[v] ad omnes populos edictis propositis[x] faciat pervenire. *Dat. VII. Id. Sept.*[y] *Constantinopoli, Theodosio A. XVII. et Festo V. C. Coss.*[z] (439.)

Interpretatio. *Haec lex confirmat, ut, sicut mulier post mortem mariti omnia, quae ad eam de rebus mariti qualibet ordine pervenerunt, totum filiis profutu-*

---

librario corr. est in cod. 19. Etiam Be. prop. *debuerat*; rell. omnes, etiam Cod. Iust. *debuerant*. Recte *debuerat*, sc. defunctus. 14 *Alienandi sive.* r) 1 *liberis reservare* (vid. paullo supra §. 4 *liberis reservabat*) *praecepte sunt.* 19 *praecepta sunt.* 22 *servare praeceptae eis sunt.* s) 16 *qui res servaturi.* 19, 22 *qui non servaturi.* t) 1 *decernimus.* 13 *condicimus.* 22 *utilitas adm. praecipimus.* 6 *administrari.* u) 6 om. *res* et *ipsos.* v) 19 *parentibus proprio arbitrio.* 22 *arbitrio diligendi.* Cf. Novv. Iust. citt. x) 15, 21 *quemadmodum voluerint.* y) 11, 12, Go. *iis*; plerique codd. *hiis*, ut Sich. — Cui. 2*. Ri. Ri*. z) 6 *res maternas pater vel paternas mater lib. comm.* 19 *res aut paternas.* 18 om. *et.* Aur. Lugd. *parternas.* a) 13 *vir ad.* Rittersh. om. *mulier — dissoluto.* Cod. Iust. *venerit.* b) 6 om. *ut.* 14 *ubi et.* 19 *ut maternis.* 22 *parem.* c) 6 *communibus liberis.* Infra nonn. codd. *censemus — ubi mortem* et 6 *morte uxoris matr. diss.* d) Cod. Iust. *venerit.* Nonn. codd. *hereditates eius parentes qui prius.* e) 22 om. *eis.* ee) Cod. Iust. add. *qui posterior moritur.* f) Ita 1, 6, 11, 12, 15, 19, 20, 22, 23, Cod. Iust. Sich. — Ri*.: rell. et Be. om. *vel.* Go. *posturior.* Mox nonn. codd. *crediderit.* g) Hinc inc. c. 6 Cod. Iust. cit.: *Quod favore quorundam.* 22 *hereditatem eius crediderint ad eundem.* h) 6 *dictum.* 22 *iudicium.* c. 5 Cod. Iust. *inductum*, probb. Ri. Be., sed c. 6 Cod. Iust. *constitutum est, — eorum nolumus inventum videri.* 13 *quibus casibus* et om. *eorum* post *laesionem.* Infra nonn. codd. *Illuc etiam — lege* et Rittersh. *in ferendum.* i) 6 om. *quoque.* k) 12, 18, 21 *quae eadem.* 22 *mulieris quae — pervenerint*, impr. Ri. 15 *quae ad eam amaritudo.* Mox nonn. codd. *quas ex bonis — ne superstis — veniat si res suae maritus — superstis est et cons.* (22 *sumserit*) *vel aliena venerit.* Ri*. *nec sup. ad secunda nuptias.* *) Hic iterum incip. cod. 16. l) Cod. Iust. *est, liberis liceat* et om. *si — eis.* Cf. Nov. Severi tit. I. de Abrogatis capitibus. m) 13 add. *est.* 16 *cui posteriori ẽ moritur.* 22 *posterior maritus.* n) 6 om. *ut* et 15, 21 *ut eis.* Mox 18 *paternos ut a*, 21 *ut paternas accipere* et 22 *acceperint.* nn) Reliqua absunt a c. 5 Cod. Iust. cit. o) Cf. C. Th. VIII, 19, 1. Cum vv. *Quod scitis* inc. c. 3 Cod. Iust. cit. 22 *scedis pr. continentur nec ea filii.* 18 *nec eas filia.* 20, 23 *nec ea filia.* Infra nonn. codd. *donationis, patris, ne a filio, dote* et Ri*. *nec filio.* p) 6 *confirmamus eo addito.* 22 *eo adito.* 23 *eo quod addito.* Sich. *eo quoque addito.* Mox multi codd. Sich. — Cui. 2*. Ri. Ri*. *hiis.* q) 13, 16 *moriatur.* r) 6, Cod. Iust. *eaedem.* 13, 15, 21, 22 *easdem* et nonn. codd. *patris iure* s. *patres iure.* Etiam Cod. Iust. *non ad patres.* s) 1, 6, 11 - 16, 18 — 23, Cod. Iust. *transmittantur*, recte, modo leg. *eaedem res*, quod et codd. habent et flagitat v. *acquirendae*, quod sequitur. t) 1, 6, 14, 15, 18 — 22, Cod. Iust. *nec*, recte. Rell. *ne*, impr. Ri. 1 *iure hereditatem n̄ ad patrem iure periculo transmittantur nec per nepotest avo videlicet adquirendi.* c. 3 Cod. Iust. ita finitur add. nonn.: *videlicet acquirendae. Sin autem idem nepos, superstitibus tam patre quam avo paterno, diem suum sine liberis obierit, eorum dominium, quae ad ipsum ex matre vel ab eius linea pervenerint, non ad avum, sed ad patrem eius perveniat; usufructu videlicet in huiusmodi casibus avo, dum supererit, servando. Dat.* etc. u) 22 *Florentio.* Nonn. codd. *p̄. kal. aug.* s. *p̄. k. ag̅. ag̅.* s. *p̄. k. aug̃. aug̃.* Sich. Cui. 1. *Praefecte charissime Augustorum.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. *Praefecte clarissime Augustorum*, sed Rittersh. in m. *parens cariss.* uu) 11 sec. Ri. *Itaque illustris.* v) 1 *promulgatam*, sec. Am. *pervulgatam.* 14 *lege sal. promulgata.* 22 *et magnifica — saluberrimae.* x) Ita codd., praeter 23, ubi *omnes populos — Coss.* spatio relicto desunt et in 1 est *populus.* Edd. *promulgatam edictis propositis ad omnium* (sed Sich. Cui. 1 — Lugd. Rittersh. Go. *omnem*) *notitiam faciat pervenire.* y) c. 6 Cod. Iust. *Dat. Kal. Aug.* Rittersh. *Eid.* 20, 22 *VI.* L. R. U. *IV.* 36 *VIII.* 24 *XII.* 5, 28, 34, 37 *VII. Kal. Sept.* 30 *prid k Sept.* 33 *Dat. VI. Id. Oct.* 10 *Dat. VII. Id. Febr.* 18 om. *Constantinopoli — Coss.*, c. 6 Cod. Iust. cit. et Rittersh. *Constantinopoli.* z) 15, 21 *XVI et Fausto Viro Claro.* 20. epit. Mon. *XVI.* et 6 *Fausto.* 1 om. *XVII.* 24, 28, 34, 37 *XII.* 22 *XIIII.*, impr. Ri. 38 *const. dn̄o n̄ro Th. aug̅. pp XVII.* Nonn. codd. *Theud.* s. *Teud.*; alii om.

rum debeat conservare, hoc etiam[a] *et patres de rebus maternis simili observatione custodiant*[b] *(excepto, quod eis fuerit filiorum morte quaesitum*[c], *ea ratione, sicut lex Theodosiani in octavo libro declarat), si ad secunda vota venerint, aut forte non venerint*[d]*: post*[e] *quorum obitum si alienatae, vel obligatae quoquo pacto fuerint res, quae filiis iussae sunt*[f] *reservari, ubicunque eas potuerint invenire, ad suum dominium filios praecipit*[g] *revocare. Nam permisit, ut mulier de sponsalitia donatione, quam a marito suscepit*[h], *si proprium mulier*[i] *nihil habeat, dotem exinde ipsi marito possit offerre. Causas vero filiorum patres agere utiliter, cum*[k] *summa strenuitate*[l] *constituit, et ut*[m] *dividere aequaliter inter filios facultates maternas, aut per se, aut per quos elegerint habeant potestatem. Sane de omnibus rebus uxoris, quae ad proprietatem mariti quolibet titulo*[n] *vel nomine, seu donatione, seu testamento, seu morte filii pervenerint*[o], *etiamsi ad alias nuptias non transierit, si mortuo eo hereditatem eius filii adire noluerint, omnia, quae de maternis bonis maritus quocunque ordine habuit*[p] *acquisita, filii sibi, sicut reliquas maternas facultates, apud quoscunque invenerint, vindicabunt. Simili ratione, si et mater marito mortuo, etiamsi ad secundas nuptias non venerit, si hereditatem eius filii adire noluerint*[pp], *omnia, quae de paternis*[q] *facultatibus mater eorum quoquo modo, ut superius dictum est, acquisivit, filii*[r] *post mortem matris*[s], *cuius hereditatem repudiaverint, ad*[t] *integrum sibi vindicent et*[u] *defendant: quia iustitiae intuitu constat esse prospectum, ut, quia nihil de illius parentis*[v] *rebus, qui posterior moritur, habere dignoscitur, vel ea, quae ex prioris mortui parentis bonis esse constat, ad filios debeant integra*[x] *pertinere. Reliquum vero huius legis in aliis legibus habetur expositum*[y].

TIT. XV. NE CURIALIS[a] AD SENATORIAM DIGNITATEM[b] VEL AD[c] ALIQUEM HONOREM[d] ADSPIRET.

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad Senatum urbis Constantinopolitanae*[e]. Splendidissimo[f] coe-

Tit. XV. 1, Am. *Tit. XIV.*, sed sec. ord. titt. *Tit. XIII.*, ut Zir. in ind. titt. 3, 8—16, 18—35, 37, 38, 40, Cui. 1. Aur. Lugd. P. in ind. titt. Cui. 2, 2*. P[a]. in ind. titt. Rittersh. Go. P[b]. in ind. titt. Ri. Ri*. L. R. U. Aeg. *Tit. VIII.* 6, Sich. *Tit. VI.*, sed err. in Sich. *VI.* scriptum est pro *VII.* 36 *Tit. VII.* Be. *Tit. XV.* In cod. 4 totus titulus, qui in exsecto folio fuit, deest; deest etiam in cod. 5. Vid. supr. tit. I—III, VII, IX, X, not. sup., ubi etiam de codd. 1, 2, 7, 17, 36 dictum est. In cod. 1, ap. Am. Zir. Be. hic titulus ex duabus Novv. constat, in rell. codd. et edd. prima tantum eius Novella superest. Vid. Nov. 2 h. t., not. sup. C. Th. VI, 2, 8; XII, 1, not. sup. et c. 14, 18, 29, 42, 48, 57, 58, 65, 69, 73, 74, 82, 90, 93, 111, 118, 122, 129, 130, 180, 182, 183, 187. — N. 1. Cod. 1, Am. Be. *N.* 1. In rell. codd. et edd. (except. Zir., ubi om.) est *N.* un. Be. add. (*XXI.*), i. e. omnium Novellarum in Be. ed. Integra cum interpr. est in codd. 11, 12, 14—16, 18—23; omnia praeter interpr. des. in cod. 40; inscr. et textus in codd. 24, 30; textus et subscr. in codd. 25, 26, 35; pars textus et subscr. in cod. 13; solus textus om. in codd. 8—10, 27—29, 31—34, 36—38; sola interpr. in cod. 6. Eodem die data est Novella sq. tituli.

A. s. V. C. ut in Cod. Iust. c. 5 cit. In aliis denique scribitur *Fisto*, *Fisco*, *Fesco* et *VV. CC.* a) Nonn. codd. *si qua* (ita etiam Sich., improb. Ri.) *mulier — pervenerint — conservari hoc etiam* (om. *et*). b) Rittersh. *custodiebant*, impr. Ri. Nonn. codd. *fuerint.* c) Sich. — Lugd. Go. Rittersh. *adquisitum.* Nonn. codd. *ut* pro *sicut* s. *siculi* s. *si qua* et *Theudosiani* s. *Theodosiana.* Cf. C. Th. VIII, 18, 4. Sich. in m.: „*In titulo: De maternis bonis, et materni generis excretione.*" d) 11—15, 18—23 et multi alii codd. *venerit — venerit.* e) 11, 12, 14, 15, 19—23, Sich. transpositis vv. *non venerint, res q. f. i. s. reservari, post quorum — fuerint, ubicunque.* Ceterum 22 *quoque pacto.* f) 11, 12, 19, 20, 22, 23, alii *iussi sunt* et 22 *reservare.* Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *iuste sunt reservatae*, male. Vid. Nov. ipsam §. 5 *res, quae liberis servari praeceptae sunt.* g) Nonn. codd. *percepit.* 22 *dominium eas pr. r.* h) 9—15, 19, 20, 23, alii *percipit* s. *percepit.* 22 *praecipit si de proprio.* i) Sich. — Lugd. Rittersh. Go. om. *mulier.* k) Multi codd. *et cum*, et Sich. — Lugd. Rittersh. Go. l) 9 *utilitate* et nonn. codd. *constituet.* m) Multi codd. Sich. — Lugd. Rittersh. Go. om. *ut* et mox alii *inter* et paullo infra *aut per se* s. *per* post *aut.* n) 23 *ad maritum quolibet.* 22 *Sane si de.* o) 9, 11, 12, 15, 20—23, alii codd. *pervenerunt.* Nonn. codd. *morte filiorum* et mox *transierint.* p) Rittersh. *habuerit.* pp) 11, 19, 20, 22, 23 *filii adierint.* Rittersh. *redire* pro *adire.* q) Multi codd. *de patris.* r) Rittersh. *filius.* 22 *eorum quo modo — filii has post.* s) Multi codd. *patris.* t) 11, 12, 20, alii *id.* u) 5, 11, 12, 19, 20, 22, 23, 38, alii codd. *ac.* Mox nonn. codd. *esse constat.* v) 11, 12, 23 et multi alii codd. *parentes.* 22 *illis parentibus.* Etiam paullo infra nonn. codd. *parentes.* x) 11, 12 *integre.* Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *pervenire* pro *pertinere.* y) Nonn. codd. *habetur.* In cod. 3 interpr. ita mutata est: *Haec lex — conservare similis ratio est observandum et patris de rebus maternis excepto — quaesitum post quorum obitum — obligatae ubicunque filias invenerint ad suum dominium posse revocare causas filiorum parentibus agere utiliter dividere aequaliter inter filius facultate habeat potestate.* Posui hanc interpr., ut appareret negligentia eius, qui codicem Fuldensem scripsit. Idem dicendum est de omnibus fere interpretationibus, quare eas in posterum commemorare supersedebo.

a) Ita 1, 3. Similiter 14, 36 *Ne Curia.* Edd. et rell. codd. *Ne decurio*, sed 23, Sich. *Decurio si*, etsi Sich. in ind. titt. *Ne decurio.* Scrib. cum cod. 1 *curialis.* Constanter in ipsa Novella scribitur *curialis*, non *decurio.* Falso nuntiat Be., etiam *M.* (i. e. 11 cod.) habere *Decurio Si.* b) Nonn. codd. *senatoria dignitate* aut *senatoriam dignitate.* 1 *senaturiā.* 26 *dignitatem accedat.* c) *Ad* inserunt 1, 3, 8—16, 18—23, 31, 34, 37, 38, Sich. in ind. titt. 6, 26 om. *vel — adspiret* et rell. codd. omnesque edd. *ad.* Ri. falso dicit, *ad* addi in Lugd. Rittersh. Go. d) Ita fere omnes codices, inter eos 1 (*sed in honore*), 3, 8—16, 18—23, 26, 29—31, 33—35, 37, 38, L. (sec. Be.) Sich. — Lugd. Rittersh. Go. et in ind. titt. P. P[a]. P[b]. Similiter 36 *quem honorē*; rell. *aliquos honores.* 38 *adspirent.* e) Plerique codd. *Theūd.* s. *Teōd.* et nonn. *Valentinus.* 36 *dn̄o n̄ro Theod ad S. Urbis Romae.* Edd. *Constantinop.*, sed multi codd. *Constantino-*

tui vestro, patres conscripti[g], placere confidimus, si civitatum commodis consulatur. Vestrum nempe[h] est velle civitates augeri. Vos curiis peculiariter prospicere consuestis[i], si quidem vobis nostro iudicio res publica solet[k] gubernanda committi. Nam etsi[l] otio frui vos quodam tempore patiamur, ne labore videamini fatigari continuo, non tamen ideo cura vos deserit optime regendae rei publicae. Quamobrem lege curiis profutura vobis, patres conscripti[m], vel maxime gratulamur. §. 1. Suggestione[n] viri illustris atque magnifici praefecti[o] praetorio Orientis et[p] ex-consule Florentii comperimus, quosdam curiales, iniuriis se praesidum[q] subtrahere cupientes, ad senatoriae dignitatis praerogativam confugere. Hoc curias enervare[r], non dubium est[s]; curialibus quippe praeturae munus[t] impositum, patrias etiam functiones, ac suae quemque[u] munia civitatis[v], patrimoniis eorum eo modo[x] consumptis, denegare compellit[y]. §. 2. Sed et quod motibus se[z] iudicum reverentia*) subtrahunt dignitatis, publicis commoditatibus[a] noxium esse perspicitis[b]. Cessat enim debitorum compulsio[c], si debitorem desiderat exsecutor[d]. Lege itaque[e] perpetuo valitura decernimus, nullum posthac curialem senatoriae sibimet[f] dignitatis infulas usurpare, nulli curiali licentiam dari[g], clarissimo se permiscendi consortio. §. 3. Sed ne providentissime[h] constituta quibusdam[i] praeteritis semiplena[k] reliquisse noscamur[l], illis etiam curialibus, qui iam[m] senatoriam adepti sunt dignitatem, praeturae munus remitti[n] decernimus, qui nondum praetores sunt nominati, vel quos nominatos nondum amplissimi vestri coetus sententia praeturae muneri mancipavit obnoxios[o]. *Dat.*[p] *prid. Id. Sept. Constantinopoli*[q], *Theodosio A. XVII.*[r] *et Festo*[s] *V. C. Coss.* (439.)

Interpretatio. *Haec lex hoc praecepit, ut nullus curialis natus ad aliquos honores adspiret, nec dignitatem aliquam supplicando*[t] *tentet assumere, nisi tantum officia curiae debita se noverit subiturum.*

2. *Iidem*[u] *AA.*[v] *Zoilo Pf. P.* Non esset huius pro-

— N. 2. Primus hanc Nov. ex cod. 1 ed. Zir. l. c. p. 1 — V. cum comment. l. c. cap. II, p. 50 — 125; post eum ex eod. cod. Am. l. c. p. 10 — 20 cum not. Ex Am. eam rec. Be. Etiam Br. innotuit. Vid. not. p antec. et apud. Rel. l. c. p. 862 sq. et in Hist. Pand.

politane. 22 *Constantinopolis.* f) 23, Sich. *Colendissimo*, recte impr. Ri. 16 *Coetu.* g) Edd. et hic et infra *P. C.*, sed plerique codd. ut nos. 22 *conscriptū.* Mox 19 *civitatem c. consolatur* et 14 *consolator.* h) Ita 1, 6, 11 — 13, 15, 19 — 23; rell. et edd. *est nempe*; ceterum 1 *nimpe* et 13, 16, 22 *vel* pro *velle.* i) 1 *civitatis augere. vos curii speculariter ꝑpicere consuistis.* 15, 21 *civitatis augere.* 16 *curia specialiter.* 19 *consuetis.* 20 *consuistis.* k) 1 *solet.* 6 *res publica soleat nostro iudicio gubernanda committi.* Rell. codd. et edd. *soleat.* 22 *vobis vestro — commiti.* In cod. 13 rell. Nov. vv. una cum subscr. desunt. l) 6 *Nam si.* 20 *Nam et socio — laborem.* 22 *Nam etsi otio frugibus quodam.* Mox nonn. codd. *optimae — legem* et *profuturam* et 14 *prof. nobis.* m) Vid. supr. not. g. n) 6 add. *itaque.* Nonn. codd. *illustres* s. *illustri.* o) Nonn. codd. *praefecto.* 22 *profecti.* 23 *praeceptis.* 6 *praef. praepositi.* 15 *praef. populi.* Sich. *praetorii.* p) 6, 11, 12, 15, 18, 20, 22, 23, Sich. om. *et.* In cod. 12 a sec. man. rest. *et.* Sich. *exconsuliis.* Mox nonn. codd. *Florenti.* q) 1 *praeside* et deest *subtrahere.* 17 *iniuriis sed.* 6 *pr. subducere cupientes.* Mox nonn. codd. *praerogativa.* r) 1 *curia reservare.* 14 *hac curia sine sua re.* 15, 21 *confugere ac curias en.* 16 *confugere ac curiae servare.* 18 *curias servare.* 19, 22 *curias manifestare.* s) 1 om. *est.* t) 14 *praetore munus.* 22 *praetorem manus.* 23, Sich. *positum.* u) 6 *sua quaeque munia.* 19 *sua quemque m.* 22 *functionis hanc suae quoque m.* 23, Sich. *sua quenque munia.* v) 11, 12 *civitati.* x) 1 *eorum comodo consumitis*; alii codd. *modis* et 22 *eorum commodo.* y) 11, 12, 18, 19, 20, 22, 23, Sich. *compellitur*, improb. Ri. 14 *compelletur.* 1, 6, 15, 16, 21 *Sed et quod.* Rell. codd. et edd. om. *Sed.* z) 1 *motibus* (om. *se*) *iuditium reverentias.* 15 *iuditium.* 16 *motibus secum iud.* Rittersh. et 23 *moribus.* Sich. *quod hiis moribus*, impr. Ri. Rein. cj. *nutibus.* Recte *motibus.* *) 22, Sich. *reverentiae.* Rittersh. *dignitatibus.* a) 1 *civitatibus*, male. Vid. N. 2 h. t., §. 4. b) 1 *prespicetis.* Similiter nonn. codd. *praespicitis*, ut 11, 12, 23. 19 *esse praesciens.* c) 22 *compulsatio.* d) 1, 15, 16, 21 *si debitori deferat executor*, sed 1 *executur*, neque certo scio, utrum ibi *deferat* scriptum sit an *deserat.* 11, 12, 18, 19, 22 *si debitorem* (22 *debitorum*) *deserat executor*, ut cj. Am. Similiter Cui. 1 — Lugd. Rittersh. Go. *si debitum deserat executor.* 6, 14 *si debitori deserviat executor.* 23 *si debitori deserat executor.* Sich. *si debitori desit executor.* 20, Cui. 2, 2*. Ri. — Be. *si debitorem desiderat executor.* Puto leg. esse *si debitori deserviat exsecutor*, ex quo factum est *deserat* s. *deferat.* e) 15, 21 om. *perpetuo* et 20 *petuo — sibimet.* 11 *post* et om. *hac.* Rittersh. *Lego itaque.* f) 1, 6, 11, 12, 15, 21, 22, 23 *curialem senatoriae sibimet dignitatis inf.*; rell. *sibimet dignitatis senatoriae*, sed 1 *senaturie.* 19 *sibiet.* 20 om. *dignitatis.* g) 19 *curia licentiam.* 1 *licentiam dare.* 11 *usurpato.* h) 22 *clarissimo se comminiscendo* (corr. *commiscendo*) — *prudentissime.* 1 *providentissimo.* 23 add. *constantiss.* et Sich. *constantissimeque.* Errore Rittersh. *consortio. Sed ne providendissimo se permiscendi consortio. Sed ne providentissime.* i) 6 add. *recte.* k) 11 *semipleno.* 22 *simipoena*, sed corr. *semel poena.* 15, 16, 21 om. *semiplena — curialibus.* l) 6 *videamur.* 22 *noscatur.* 11, 12 *noscemur.* Rittersh. *cognoscamur.* m) 11, 12, 19, 22 *in.* Mox nonn. codd. *adempti.* n) 6 *munus remittimus qui.* 19 *munus committi dec. qui.* 22 *nos* pro *munus.* 16 om. *decernimus — nominati.* o) 1 *praeture munere mancipiavit obnoxius.* Etiam alii codd. *obnoxius*, alii *sententiae* et *munere.* 6 *obnoxios mancipavit.* 22 *vel quos nominatus n. a. questoris — praetore munire m. obnoxius.* Rittersh. *quos nondum nominatos nondū amplissimi.* p) Nonn. codd. *II*, alii *IV* aut *VII.* 22 *III.* Falso Br. in cod. 1 esse dicit *Dat. XIII. Kal. Aug.*; potius hic dies subscriptus est Nov. 2 h. t. Ex Br. error transiit in Ri. ed. q) 36 add. *dn̄o nro.* 22 *Constantino.* 15, 21 om. *Constantinopoli*, ut alii codd. *A.* s. *XVII.* s. *V. C.*, pro quo in multis codd. *Vīc* est. r) Recte *XVII.* Nonn. codd. habent *XVI.*, alii *XIV.* s. *IX.* s. *XVIII.* s) Plerique codd. *Fisto.* 8 *Fausto.* t) Multi codd. *praecipit* et *supplicandum.* u) 1 *P̄*, quod siglum Zir. monogramma esse putat conflatum ex *ĪD* s. *D̄.* Similiter rem interpret. Am.: aut amanuensis vitio scriptum esse *P.* pro *Id.* aut significare *praedicti.* Falso Br. scriptum esse dicit *Id.* v) Am. add. (sc. *Impp. Theodosius*, et

mulgandae necessitas sanctionis, si improborum temeritas aut metu legum aut pudoris imperio frenaretur. Sed quoniam utrumque despexit audacia, nostrarum statim debet [x] provideri remediis sanctionum, ne ultra serpat iniuria. §. 1. Quantum igitur magnitudinis tuae suggestio patefecit, Valerianus, Emisenae [y] civitatis curialis, iuris publici legumque grassator, ob hoc sibi illustre [z] cingulum honoris immerito per subreptionem assumpsit [a], ut illius subnixus infulis dignitatis, contumeliosum sui possit [aa] amplificare propositum. Magna enim stipatus barbarorum caterva secretarium provinciae moderatoris irrupit, priorem sibi locum ausus est vindicare, dexter assedit ei, cui iura commisimus, cui fata provincialium duximus esse credenda, ita ut omne [b] eius fugaret officium, vasta omnia ac sola relinqueret, qui [c] non magis opibus dives, quam sceleribus plenus, aliis quoque curialibus domi suae susceptis, ut publica ratio fraudaretur, servile praesidium exactoribus contra publicam opposuit disciplinam, quo magnum dispendium nostrae serenitatis aerarium per eius pateretur vesaniam. In quem oportuerat acerbioribus legum aculeis vindicari, nisi nos mansuetudo, quae assolet, temperaret, et ad suam consuetudinem lenitatemque redigeret. Quapropter eum et cingulo et dignitate simul illustri [d] privari, hac generali [e] sanctione decernimus, et curiae redditum per se, aut substitutam personam, si ita viro clarissimo [f] moderatori et curialibus visum fuerit, suarum periculo facultatum omnibus curiae fungi muneribus, iudiciariis, ad similitudinem ceterorum, sententiis pariturum. §. 2. Verum quia principale remedium generale esse oportet, ceteros quoque civitatum omnium curiales ab illustri dignitate cum cingulo seu citra cingulum volumus in posterum prohiberi, nec sibi infulas huius honoris appetere. §. 3. Quod si temere post hanc nostri numinis sanctionem [g] huius modi honorem subreptione quadam [h] impetrare potuerint, sciant, infructuosum sibi hoc fore, nec ullam inter eos atque alios curiales, qui talem non meruerint dignitatem, esse discrimen; illos autem, qui vacantem iam vel honorariam dignitatem adepti sunt, per substitutas personas omnium suarum periculo fortunarum muneribus curiae absque ullo patrocinio respondere, Zoile, parens carissime [i] atque amantissime. §. 4. Illustris igitur [k] auctoritas tua hanc nostri numinis legem publicis commoditatibus profuturam edictis solenniter ubique propositis ad omnium notitiam faciat pervenire. *Dat. XIII. Kal. Aug. Constantinopoli, Theodosio* [l] *A. XVIII.* [m] *Cos.* (444.)

TIT. XVI. DE TESTAMENTIS [a].

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio Pf. P.* [b] Ita [c] prodest gentes barbaras nostri numinis [d] imperio mancipari, ita nostrae [e] victoriae videbuntur obedientibus fructuosae, si pacis commoda legum regulis componantur [f]. Ideo divinis sensibus die noctuque res humani generis pertractantes gratum [g] duximus, deficien-

---

Tit. XVI. 1, Am. *Tit. XV.*, sed sec. ord. *Tit. XIV.*, ut Zir. in ind. titt. 3, 5, 8—16, 18—35, 37, 38, 40—42, Cui. 1. Aur. Lugd. P. in ind. titt. Cui. 2, 2*. P [a]. in ind. titt. Rittersh. Go. P [b]. in ind. titt. Ri. Ri*. L. B. U. Aeg. *Tit. IX.* 6 *Tit. VII.* 36 *Tit. VIII.* Sich. *VII.* err. pro *VIII.* Be. *Tit. XVI.* In cod. 4 hic tit. deest exsecto folio, in quo fuit. Vid. supr. tit. I—III, VII, IX, X, not. sup., ubi etiam de codd. 1, 2, 7, 17, 36 dictum est. C. Hermogen. tit. XI. C. Th. IV, 4. Nov. Valentin. tit. XX. de Testamentis. Nov. Martian. tit. V. Ed. Theod. cap. XXVIII. L. R. B. tit. XLV. Cod. Iust. VI, 23. Marculphi Form. II, 10. L. Visig. Lib. II, tit. 5, cap. 11. Glück. l. c. T. XXIV, 255, 271 sq., 397. — N. 1. Codd. edd. *N. un.*, sed Be. add. (*XXIII.*), i. e. omnium Novv. ed. Be. Integra cum interpr. est in codd. 11—13, 16, 18—23. Omnia praeter interpr. des. in codd. 3, 30, 40—42; inscr. et textus in codd. 5, 24; textus et subscr. in codd. 26, 35; pars textus, subscr. et interpr. in cod. 14 (vid. infr. §. 1, not. r); subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 8—10, 27—29, 31—34, 36—38; sola interpr. in cod. 6; pars tantum textus superest in cod. 39. Cod. Iust. VI, 23, 21; VII, 2, 14 mut.; V, 28, 8 mut. Vid. infr. §. 8, not. s. Bas. XXXV, 2, 21. Eodem die data est Nov. 1 antec. tituli.

Valentinianus). x) 1 *despex — debit.* Mox Am. *remediis.* y) Zir. *Emissenae.* Cf. Zir. l. c. p. 77 et Am. l. c. p. 13, not. 4. z) 1 *curiales iures — grassatur — inlustrū cyngolū.* Zir. *inlustris.* Am. Be. *inlustre.* Scrib. *illustris.* a) 1 *absūsit*, non *absumpsit*, ut Zir. scribit. aa) Zir. *posset.* b) 1 *ausus — commisimus — omni.* c) Zir. *relinqueret. Qui.* Mox 1 *oppibus.* d) 1 *inlus* cum virgula traiecta per literam *l* et hic et paullo infra, non *inlus*, ut Zir. dicit. Praeterea 1 *eum et cingolum et dignitatem simul.* e) 1 *generale.* Ita etiam Am. f) 1, Zir. et Be. *V. C.* Deinde 1 *moderaturi.* g) 1 *periculū — ceterus — inlūs* (vid. not. *d* antec.) — *cū cingolū seu cetera* (corr. a librar. *cetra*) *cyngulū — nominis sancionem.* Zir. recte improb. *nominis.* h) 1 *honore subreptionē quadā.* Zir. *honorem subreptione quadam.* Am. Be. *honorem per subreptionem quandam.* Propius ad cod. 1 accedit Zir. quam Am. illum secutus sum. i) 1 *alius curiales — illus — pericolum — pk ā ā.* Zir. *P. K. AA.* Falso Am. *Praefecte Carissime Augustorum.* k) 1 *inlūs* (vid. not. *d* antec.) *ita igitur.* Coeperat, inquit Zir., librarius scribere *itaque*, sed postea animadvertit in exemplari, quod exscribebat, legi *igitur*, et illud *ita* delere oblitus est. Infra 1 *nominis.* l) 1 *Theud.* m) 1, Zir. *XVII.* Zir. l. c. p. 65 et 123 sq. em. *XVIII.*, quod Am. ed., quem vid. l. c. p. 20, not. 20, et Be. Br. l. c. p. 862 sq. num. *XVII.* deceptus hanc Nov. tribuit anno 439, recte impr. Am.; nam Zoilus illo tempore nondum fuit Praefectus praet., sed anno 444 demum praefecturae munere functus est. Recte igitur em. est *XVIII.*, qui ultimus erat consulatus Theodosii Iun. Deest alter consul, sc. Albinus, in hac subscr. Cf. Zir. l. c. et p. 247 et Am. l. c.

a) 22 *Testamento.* b) Nonn. codd. *praeposito.* 13 *Florentio ū inl ppo excons.* 22 *laurentio pfū.*, improb. Ri. 25 *ad Florentium ppo.* 34 *Fl. Pf.* 9 add. *post alia.* c) 23 (supr. v. *Ita*), Sich.—Lugd. Go. *Ut.* Rittersh. *A.* 12, 20 *prodesst.* 14 *Ita nostrae.* d) Omnes codd. Sich.—Cui. 2*. Rittersh. Ri. Ri*. *nominis.* Rittersh. em. in m. *numinis*, prob. Ri.; *numinis* edd. Go. Be. 11, 12, 20 *nominis nostri imperio* et 22 *nominis imperii nostri.* e) 13 *nrā.* f) 6 *componamus.* g) 13, 16 *gra-*

tium[h] quoque voluntatibus subvenire[i], ut pro suo quisque testetur[k] arbitrio, ut in potestate sua suam[l] habeat voluntatem[m], ut invitus nemo nec taceat, nec loquatur. Illud quippe est proprie testamentum[n], quod testantis[o] meram continet[p] voluntatem. §. 1. Natura talis[q] est hominum, ut quosdam diligant, alios timeant, quibusdam sint officiosae gratiae debitores, alios suspicentur, quorundam[r] fidem intelligant eligendam[s], aliis nihil credendum existiment, nec tamen audeant de singulis[t], quae sentiunt, confiteri. Ideo[u] veteres testamenta scripta testibus offerebant, oblatarumque[v] eis tabularum perhiberi testimonium postulabant[x]. Sed dum[y] iuris antiqui cautelam paullatim mutat posteritatis imperita praesumptio, et[z] testes exigunt omnimodo[a], quae testamento continentur, agnoscere, eo res processit, ut, dum sua[b] quisque nonnunquam iudicia publicare[c] formidat, dum testibus testamenti sua non audet secreta[d] committere, ne suis facultatibus inhiantes offendat, intestatus mori, quam sua[e] mentis arcana periculose patiatur exprimere. §. 2. Hac[f] itaque consultissima lege sancimus, licere per scripturam conficientibus testamentum[g], si nullum scire volunt[h], quae in eo scripta[i] sunt, signatam[k] vel ligatam[l] vel tantum clausam[m] involutamve[n] proferre scripturam, vel ipsius testatoris vel cuiuslibet alterius manu conscriptam[o], eamque rogatis[p] testibus septem numero, civibus Romanis puberibus omnibus, simul offerre signandam et subscribendam, dum[q] tamen testibus praesentibus testator suum esse testamentum dixerit[r], quod offertur[s], eique ipse[t] coram testibus sua manu in reliqua parte testamenti subscripserit: quo facto, et testibus uno eodemque die ac tempore subscribentibus et signantibus, valere testamentum[u], nec ideo infirmari, quod testes nesciant, quae in eo scripta sunt*) testamento. §. 3. Quod si literas testator[v] ignoret, vel subscribere nequeat, octavo subscriptore[x] pro eo adhibito eadem servari decernimus. §. 4. In omnibus autem testamentis, quae vel absentibus vel praesentibus[y] testibus dictantur, superfluum est, uno eodemque tempore exigere testatorem[z] et testes adhibere, et dictare[a] suum arbitrium, et finire testamentum. Sed licet alio tempore dictatum[b] scriptumve proferatur testamentum, sufficiet[c], uno eodemque die, nullo actu interveniente, testes omnes videlicet simul[d], nec diversis temporibus[e], subscribere signareve testamentum. §. 5. Finem autem testamenti subscriptiones et signacula testium esse decernimus. Non subscriptum namque a testibus atque[f]

---

vatum. h) 16 *deficientibus.* i) Sich. — Lugd. Go. *subvenire. Ut — arbitrio. Ut — voluntatem. Ut.* k) 11 *testentur.* 19 *testatur.* 25 om. *testetur* et *ut.* l) 22 om. *suam.* m) 22 om. *voluntatem.* 1 *habent voluntatem ut invitu.* Rittersh. *habeant.* Mox nonn. codd. *ne taceat.* n) 19, 22 *Illud quoque est proprium testamentum;* nonn. codd. *testamento.* Edd. ante Be. *Illud est quippe,* sed R. in m. *Illud quippe est.* Sich. in m.: „*Testamentum unde dictum.*" o) 13 *testanti.* 15, 21 *testantes.* 19 *testamentis.* p) 1, 6, 13 *continet.* 15, 21 *contineant.* R. in m. *contineat.* Rell. *obtinet.* Falso Am. Be. in cod. 1 esse dicunt *continent,* sed recte Be. em. *continet.* Nonn. codd. *miram* s. *mira* et *voluntate.* q) 1 *tales.* 13 — 16, 21, R. in m. *Naturale est.* 18, 19 *Naturalis est* et infra 19 *diligit* et nonn. codd. *officiose.* r) Sich. — Go. *timeant. Quibusdam — suspicentur. Quorundam.* 14 *quorum fidem,* quae vv. ultima sunt quaternionis XV.; desunt deinde quaterniones XVI. et XVII. et pergitur in quaternione XVIII. cum vv. *eadem manebit palatinum officium* §. 7 Nov. Valentin. tit. XXVI. de Trig. annor. praescript. 11, 12, 18, 20 *quosdam.* s) 19 *eligendam illius nihil.* Rittershus. *intelligunt eligenda.* Mox nonn. codd. *estiment.* t) 6 *de singulis audeant.* u) 11 sec. Be. add. *et.* Nonn. codd. *veteris.* 21 *vetera.* v) 15, 21 *ablatarumque.* 19 *oblatarumque et stabularum.* x) 1 *perhiberi testimoniō postulabant;* rell. codd. et edd. *perhibere.* In cod. 23 post *postulabant* signum rubro colore pictum est; eodem loco Sich. asteriscum posuit, tanquam vitii aliquid insit in h. l. y) 18 *Sed id.* z) 22 *potestatis imperitia praesumtiosi testes.* Aur. Lugd. *posteritas imperita.* 11, 12, 19, 20 om. *et,* sed repon. in cod. 12 a sec. man. Sich *exigant.* 13 *exhibunt* et supra *cautella.* a) 1, 6, 15, 21, R. in m. *omnimodo;* rell. *omninoque* sive *omnino quae,* ut edd. Ceterum 1 *que testamentū continentur agnuscere.* 23 supr. lin. *conentur.* b) 16 *ut ad sua.* 6 om. *sua.* c) 25 *publice.* 6 *publica reformidat.* d) 1 *testes — non audit secrata.* 25 *audeat — offendant.* 22 *nec suis.* e) 1, Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *sua;* rell. *suae;* utrumque recte. Nonn. codd. *argana* s. *archana.* f) 1 *Hanc.* 13 *Ac igitur.* 16 *Hac igitur.* Cum vv. *Hac consultissima* inc. c. 21 Cod. Iust. cit. 22 *sanctimus.* g) 6 *per testamentum scripturam conficientibus.* 13 *si nulla.* Rittersh. *per scripturae.* h) Sich. — Ri[a]. *volent.* i) 1, 13, 15, 16, 21, 25, Cod. Iust. *scripta:* rell. *conscripta.* 16 om. *in eo.* k) 22 *signatum.* 19, 20 *signata.* l) 1, 11 *legatam.* 19, 20 *ligata.* 22 *legatum.* m) 1, 11, 12, 15, 19, 20, 23, R. in m. *clusam.* 22 *clausum.* Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *inclusam.* n) Cod. Iust. *involutamque.* 22 *involutumve.* o) 25 *conscripta.* Rittersh. *proferre scriptam, eamque* et om. *scripturam — manu con.* p) 13 *rogantes testibus;* mox 20, 22 *civilibus romanis* et 1 *septem numerū* c̄r *puberibus.* 23 *romanis civib.* Rittersh. *signandum.* q) Sich. — Go. *subscribendam. Dum.* r) 6, 25 *esse dix. test.* 22 *testat suum.* s) 11, 18 — 20 *quod profertur.* 22 *offeratur.* t) 16 *eique* (om. *ipse*) *coram etiam testibus.* 23 *eiqui,* sed supr. lin. om. *ibique.* u) 22 *subscribendi.* Cod. Iust. *subscr. et consignantibus, testamentum valere.* 6 *eodemque tempore ac die — testamentum valere.* *) 11 *sint.* v) 6 *testator literas.* 19 om. *si* post *Quod.* 18 *ignorat.* Rittersh. om. *vel subscribere nequeat.* x) 11, 23, Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *scriptore.* 25 *octavum scriptorem pro eo adhibitum servari praecipimus.* 22 *servare.* y) 22, 25 om. *vel praesentibus.* Cod. Iust. *quae praesentibus vel absentibus testibus.* In cod. 23 vv. *In omnibus — vel praesentibus* a secunda manu, Sichardi fortasse, add. sunt, sed bis scriptum *vel praesentibus.* Ibidem *dicantur,* sed in m. *dictantur.* Mox 16 om. *uno* et 11 *que* post *eodem.* z) 15 *tempus exigere test.* 13 om. *et.* Sich. — Go. *tempore exigere testatorem, et.* Be. *exigere, testatorem et.* a) 19 *dictatore.* 25 *suo arbitrio.* b) Cui. 2, 2* *dictarum.* c) 1 *sufficit,* bene. 15, 21 *suffici id.* 16 *sufficiat* et om. *uno.* 11, 12, 19 *uno eodem* et om. *que.* 22 *unū — acto.* 23 in m. *uno tempore.* 25 *unum idemq. diem.* d) 13, 16 om. *simul — finem autem* et 6 *videlicet.* e) 11, 12, 20 *diversis testibus.* 23 om. *temporibus,* sed add. in m. a sec. man., quae Sichardi fortasse est. Etiam Sich. om. *temporibus,* sed in m. ad v. *diversis:* „*Forte divisim legendum est.*" 21, R. in m. om. *subscribere* et 15, 21, Rittersh. R. in m. *ve* post *signare.* Cod. Iust. *signareque testamentum.* Mox nonn. codd. *subscriptionis* et 16 *discernimus.* Rittersh. *subscriptionem.* f) 1 om. *a testibus atque* et 22 *a.* 19 *subscriptum ne-*

signatum testamentum pro imperfecto haberi convenit. Ex imperfecto autem testamento voluntatem tenere[g] defuncti, nisi inter solos liberos[h] habeatur, non volumus[i]. §. 6. Per nuncupationem quoque, hoc est sine scriptura, testamenta non alias[k] valere sancimus[l], nisi septem testes, ut supra dictum est, simul uno eodemque tempore collecti[m] testatoris voluntatem ut[n] testamentum sine scriptura facientis[o] audierint, non ut suum[p], ut[q] assolet fieri, narrantis[r] arbitrium, hoc est, ut manifeste testari se sub iisdem[s] testibus sine scriptura eo ipso tempore dicat[t], non futurum suae voluntatis promittat[u] arbitrium. §. 7. Si quis[v] autem testamento[x] iure perfecto postea ad aliud pervenerit[y] testamentum, non alias[z], quod ante factum est, infirmari*) decernimus, quam id[a], quod secundo facere testator instituit, iure[b] fuerit consummatum, nisi forte, in priore testamento[c] scriptis his, qui ab intestato ad testatoris[d] hereditatem successionemve[e] venire non poterant, in secunda voluntate testator eos scribere[f] instituit, qui ab intestato ad eius hereditatem[g] vocantur. Eo enim casu, licet imperfecta[h] videatur scriptura posterior, infirmato priore testamento secundam eius voluntatem[i] non quasi testamentum, sed quasi voluntatem intestati valere censemus[k]. In qua voluntate quinque testium iuratorum depositiones[l] sufficient[m]: quo non facto, valebit primum testamentum, licet in eo[n] scripti videantur extranei. §. 8. Illud etiam huic legi perspicimus[o] inserendum, ut, quoniam Graece iam testari[p] concessum est[q], legata[r] quoque ac directas libertates, tutores[s] etiam, Graecis verbis liceat in testamentis relinquere, ut ita vel legata relicta vel libertates directae tutoresve[t] dati videantur, ac si legitimis verbis ea testator dari, fieri observarique iussisset, Florenti[u], parens[v] carissime atque amantissime. §. 9. Illustris itaque et magnifica auctoritas tua consultissimam legem edictis propositis ad omnium notitiam perferri[x] praecipiat. *Dat. prid.*[y] *Id. Sept.*[z] *Constantinopoli, Theodosio A.*[a] *XVII.*[b] *et Festo*[c] *V. C. Coss.* (439.)

---

quā a test. 25 *aut signatum — convenit.* Cod. Iust. *ac signatum.* Mox nonn. codd. *habere.* g) Ita 1, 11—13, 15, 19, 20, 22, 23, 25, R. in m. Cod. Iust., improb. quidem Ri., sed recte; *tenere* est locum tenere, firmum esse, durare, valere: quae res nota est. Rell. codd. et edd. *teneri.* 25 *voluntate.* h) 22 *solus inter liberos.* 15 om. *habeatur.* i) Cod. Iust. *liberos a parentibus utriusque sexus habeatur, non volumus* et add.: *Si vero in huiusmodi voluntate liberis alia sit extranea mixta persona, certum est, eam voluntatem, quantum ad illam dumtaxat permixtam personam, pro nullo haberi, sed liberis accrescere,* quae vv. deprompta sunt ex c. 26 Cod. Iust. Famil. hercisc. (III, 36). Cf. Herrm. ad c. 21 et 26 citt., not. sup. et Ri. ad h. l., not. z. Sich. in m. „*Testamenta per nuncupationem.*" k) 13, 16 *testamentum non alias.* 25, Ri*. *alia.* 6 om. *testamenta — sine scriptura.* l) 22 *sanctimus.* 25 *censemus.* 11, 12, 18—20 om. *nisi.* m) 22 *collectis.* 25 *collegi.* n) 15, 21, edd. ante Be. *aut,* sed Ri. placet *ut.* 1 *voluntate.* o) 1 *sine scripturā facientes.* 11, 12, 20, 22, 25 *facientes.* Ri. prob. *facientis.* 22 *audirent.* p) 11, 12, 18, 20 *non ut solum.* 16, 22 *non solum ut suum.* q) 1, 6, 11—13, 15, 16, 20—22 *ut;* rell. *quod,* praeter 19, 25, qui om. *ut.* r) 1, 6, 11—13, 15, 19, 21—23, 25, edd. ante Be. *narrantes;* rell. codd. R. in m. et Be. *narrantis,* prob. Ri. Recte *narrantis.* Cod. Iust. om. *non ut suum — arbitrium.* Sich.—Go. *arbitrium. Hoc est.* s) 25 *hoc est quod manifestum.* 13 *testatore se.* 22 *manifesti testari sint ubi hisdem.* 25 *sub sedem testibus.* Multi codd. *hisdem* s. *hiisdem.* Mox 16 om. *eo.* Rittersh. *sive scriptura.* t) 19 *tempore dici* et om. *non.* 22 *tempore dicant* (ita etiam 25) *n. f. sive vol.* u) 1 *promittit.* 25 *promittant.* v) 11, 12, 18, 20 *si quid,* sed corr. in cod. 12 a sec. man. *quis.* 19 *Si qui.* 25 om. *Si.* x) 1 *testamentum.* Etiam 22, 23 *testamentū iure.* Aur. Lugd. *iure profecto.* y) Ita 1; rell. *venerit.* 6 *postea aliud fecerit.* 21 *postea aliud.* In cod. 23 a sec. demum manu add. *testamentum — factum.* z) 22 *non ad alias.* 1 *alias quodquod ante.* *) 1 *infirmare.* 23, Sich. om. *est* et paullo supra Rittersh. *ante.* a) Cod. Iust. *quam si id.* b) 1 *secundū faceri testator instituti ore fuerit.* 22 *secundum fecerit testatorum institui in iure.* Etiam 11, 12, 18, 21, 23, Sich. add. *in.* 6 *iure fecerit.* c) Rittersh. *priore matrimonio.* Nonn. codd. om. *his.* Sich.—Col. 2* *hiis.* Go. *iis.* d) 22 *attestatoris.* 15 *testatores.* e) Cod. Iust. *hereditatem vel successionem venire.* 16 om. *hereditatem.* 1 *successione* et om. *ve.* 11, 18 *successionem* et om. *ve.* 13, 16 *successiones* et om. *ve.* 6, 15, 19, 21, 25, R. in m. *successione* et om. *ve.* 22, 25 *successionis* et om. *ve.* 19 *devenire.* Vv. *successionemve — hereditatem* bis scripta sunt in ed. Rittersh. Infra 22 *poterat.* f) 6, 13, 25 *inscribere.* 15, 22 *eo scribere.* g) 1 *qui ab intestatu ad eius hereditate.* 22 *ab eius hereditate.* 15 *quia ab.* h) 13, 16 *licet infecta.* i) 1 *secunda e. vol.* 22 *secdm voluntate eius.* 15 om. *non — voluntatem.* Infra Ri*. *volutatem.* Mox 15 *intestata.* k) Cod. Iust. *sancimus.* 22 *censuimus.* l) 11, 23 *depositioni,* sed corr. in cod. 23. 12, 19 *depositionis.* 15, 20 *depositione.* 22 *duratorum dispositiones.* m) 6, 13, 15, 21, 25 *sufficiant.* 22 *quod non.* n) 13 *in eos.* 25 om. *in eo.* 11 *conscripti.* o) 1 *perspecimus.* 6 *prospicimus.* 15, 21, R. in m. *praecipimus.* 25 *credidimus;* c. 21 Cod. Iust. cit. *prospeximus inserendum, ut etiam graece omnibus liceat testari* et des. rell. p) 1 *testare.* 13 *ut quod graece iam testatori.* 20 *et quoniam grecae iam testatori.* 22 *ut qm̄ grā testatori.* 23 *testatori,* ut Sich.—Lugd. Rittersh. Go. q) 6 *concessimus.* Videtur imperator legem deperditam indigitare. Cf. Glück. l. c. T. XXXIV, p. 397. r) 13, 18 *Legatus.* 15, 21 *legato.* 25 *legatus.* Sich. *leg. cuique, ac.* s) 16 om. *tutores — libertates.* 22 *quoque hereditas libertates est tutores.* Hinc inc. c. 8 Cod. Iust. cit.: *Tutores etiam Graecis verbis liceat in testamentis relinquere, ut ita tutores dati videantur, ac si legitimis verbis eos testator dedisset:* et c. 14 Cod. Iust. cit.: *Directas libertates graecis verbis liceat in testamentis relinquere, ut ita libertates directae datae videantur, ac si legitimis verbis eas testator dari iussisset.* Infra nonn. codd. *relecta* et *directe.* t) Nonn. codd. *tutores vel.* 15, 21 *tutores sui.* 25 *dari.* 16 om. *dati — testator.* u) 22 *iussit Florentius.* 25 *iusserit.* v) 11, 12, 18—20 *parens karissime augustorum consultissimam* et om. *Illustris — tua.* 22 *p̄ k aug aug. ut* (cum virg. traiecta per literam *l*) *itaque* (om. *et,* ut in codd. 15, 21) *magnifica.* 25 om. *atque amantissime.* Sich.—Lugd. Rittersh. Go. *Praefecte* (sed apud Go. deest *Praefecte*) *charissime Augustorum. Illustris* etc. 6 *ac magnifica.* x) Nonn. Br. Al. codd. et R. in m. *perferre.* 22 *proferri.* y) Nonn. codd. et R. in m. *II.* 32, 33 *VI.* Rittersh. *Eid.* 24 *Dat subd id.* 22 *IIII.* z) 23, 32, 33, Sich. *Febr.,* male. Eodem igitur die haec Nov. data est atque Nov. 1 tit. antec. Ne curialis. Nonn. codd. om. *Constantinop.* a) Multi codd.

INTERPRETATIO. *Haec lex multa confirmat, quae de testamentis in Theodosiani*[d] *corporis auctoritate conscripta sunt. Sed hoc amplius continet*[e], *ut, si aliquis iure*[f] *praetorio condiderit testamentum, id est, quod septem testium subscriptionibus confirmatur, auctor testamenti, si literas*[g] *scit, octavus ipse subscribat: sin autem aut subscribere*[h] *non potest, aut literas nescit, tunc octavum pro se adhibeat subscriptorem*[i]. *Nam etsi subscriptores nesciant, quid in testamenti pagina continetur, testamentum ex hac re non habetur*[k] *infirmum. Testamento vero nihil detrahitur, si per plures dies dicatur fuisse dictatum, dummodo uno*[l] *die sub praesentia testatoris simul omnes rogati a testatore*[m] *subscribant, ac suis sigillis subscriptum muniant testamentum. Per nuncupationem quoque, hoc est sine scriptura, qui suam publicare maluerit voluntatem, convocatis simul una hora septem testibus, primum pro qua re eos venire rogaverit, evidenter explanet, ut, quia testamentum non fecit, illi apud gesta defuncti publicent et allegent voluntatem. Si quis autem facto legitimo testamento, aliud postea*[n] *facere voluerit testamentum*[o], *non aliter quod prius factum est reddatur infirmum, nisi sequens testamentum*[p] *omni fuerit firmitate conscriptum*[q] *et legitimo testium numero roboratum. Nam si imperfecta forsitan*[r] *fuerit deficientis voluntas*[s], *secunda voluntas tunc valeat, si in primo testamento, quod fecerat, extraneos scripsit heredes, et postea in secunda voluntate illos instituit vel ad successionem vocavit*[t], *qui, etiamsi non testatus fuisset, poterant in hereditate*[u] *defuncti ab intestato succedere: quae tamen posterior voluntas defuncti, licet non sit perfecta, sic in omnibus*[v], *quae scripta sunt, valeat*[x], *ut quinque testes iurisiurandi religione confirment, testatorem ad hoc eos convocasse*[y], *ut remoto priori testamento, secundam*[z] *in propinquis suis, quam perficere non valuit*[a], *conderet voluntatem: quae in omnibus vel circa omnes firma permaneat*[b].

TIT. XVII. DE COMPETITIONIBUS.

1. ***Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio Pf. P.***[a] Suggestionem viri illustris*) comitis sacrarum largitionum Marcellini, vicem agentis viri illustris comitis rerum privatarum[b], admodum comprobamus, quae et pio nostro proposito convenit, et in commune omnium subiectorum commoditatibus consulit[c]. Felicissimis namque imperii nostri temporibus haec nobis praecipua[d] cura est, quemadmodum liberalitatibus nostris sine cuiusquam pernicie omnes possint divitiis abundare. Imperatoriae quippe provisionis munus esse censemus, ut omnes nostris dispositionibus gaudeant, nemo suis inique nudatus facultatibus defleat. §. 1. Quare hac perpetuo

Tit. XVII. 1, Am. *Tit. XVI.*, sed sec. ord. *Tit. XV.*, ut Zir. in ind. titt. 6 (ubi est ultimus tit. Novv. Theodos.), P. P[a]. P[b]. *Tit. XLV.* pro *XLIV.* Vid. supr. tit. IV, not. sup. et Nov. Val. tit. XXXV, not. sup. 2, 3, P. in ind. titt. Cui. 2, 2*. P[a]. et P[b]. in ind. titt. Ri. Ri*. *Tit. XLVII.* Lugd. Go. *Tit. XLIV.* Rittersh. inter Novv. Valent. *Tit. XLV.* pro *XXIX.*, falso. Be. *Tit. XVII.* Commemoratur etiam in Cui. 1. Aur. inter titt. Novv. Valentin., qui desiderantur, improb. Zir. Cf. sup. tit. I—IV, VII, not. sup. In codd. 2, 3, 6 et in edd. P.—Ri*. ex una (prima) constat Novella; in cod. 1, ap. Zir. Am. Be. ex duabus. Vid. Nov. 2, not. sup. C. Th. X, 8, 2; X, 10; X, 14; IX, 42. Nov. Maior. tit. V. de Bonis caducis. Nov. Anthemii tit. III. de Bonis vacantibus. Cod. Iust. X, 10 et 12. — N. 1. 2, 3, 6, edd. ante Be. *N.* 1, i. e. *un.* 1, Am. in ind. titt. Be. *N.* 1. Primam eam esse in cod. 1, nuntiat etiam Zir. Be. add. (*XXIV.*), i. e. omnium Novv. in ed. Be. In cod. 3 praeter initium Nov. solae §. 1 et 4 supersunt. Vid. infr. not. g, *, z. Paulo post, *VI. Kal. Dec.* h. ann. ad Florentium data est c. 6 Cod. Iust, (IX, 27).

Theud. a. *Teod.*; alii om. *A.* 36 *dno nro Th. ppo ag.* b) 15, 21, R. in m. *XIII.* 20, 28, 37, epit. Mon. *XVI.* 4 *VII.* 34 *XV.* 13 om. *XVII.* c) Nonn. codd. *Fisto.* Male Be. *Fausto.* Nonn. codd. et Cod. Iust. om. *V. C.*, pro quo siglo alii codd. habent *vic* aut *viro claro.* d) Multi codd. *Theudosiani.* Rittersh. *Geostosiani.* e) 4, 5, 8—13, 15, 22, 23, 38, alii codd. *continet*, sed 11 *contenet*; rell. et edd. *habet.* f) 11, 12, 19, 20 et multi alii codd. *in iure.* Sich. in m.: „*Iure praetorio testamenta condere.*" 22 *iure praeterito.* g) Nonn. codd. *quae septem — confirmatur si auctor testamenti literas* et mox alii *scit ut octavus.* h) 11, 12, 19, 20, 22, 23, 38, alii codd. *scribere*; recte *subscribere.* Vid. Nov. §. 3. Nonn. codd. om. *aut* post *sin autem.* i) 11, Sich. Cui. 1—Lugd. Rittersh. Go. *scriptorem.* Deinde Rittersh. *etsi testatores nesciant.* k) Plerique codd., etiam 11, 12, 22, 23, *quid in testamenti pagina continetur — habetur.* Edd. *quae in pagina testamenti continentur — habeatur.* Mox nonn. codd. *testamentum vero* et 22 *detrahetur.* l) Edd. *una.* m) 22 *testare*; nonn. codd. *rogati aut testatores*; alii mox *sigillis subscriptis* et *rogaverit venire* et 22 *unam horam.* n) 11, 12, 19, 20 *propterea.* 22 *factum legitimum testamentum aliud postea.* o) Ita 4, 5, 8—13, 18—23, 38, alii codd.; rell. et edd. *vol. f. test.* p) 11, 12, 19, 23 om. *non aliter — testamentum*, sed add. *et* ante seq. v. *omni* (*voluerit testamentum et omni*). In cod. 23 vv. illa, quae des., a sec. manu add. sunt in m. q) 11, 12, 19, 20, 22, 23, Sich. in m. *subscriptum*; in 23 a sec. man. em. *conscriptum.* Fere omnes codd. *fuerit firmitate.* Edd. *firmitate fuerit.* Nonn. codd. *fuerint.* r) Plerique codd. *forsitan fuerit.* 23 et edd. *fuerit forsitan.* s) In multis codd., veluti 4, 5, 11—13, 18—23, om. *voluntas.* Nonn. *secundo* et *valeat* et *scripsisse heredes.* t) Vv. *illos — vocavit* des. in cod. 23, sed restit. sunt a sec. man. u) 22 *poterat in hereditatem defuncti* et om. *ab intestato — defuncti.* Supra 23 *testatus non fuisset* et Go. *fuisse.* v) 11. 12, 19, 20 *si in his omnibus.* 38 *sic nominibus.* Go. *sit.* 22 *perfectum sed in omnibus.* x) Nonn. codd. om. *ut.* Sich. *valeant.* y) Rittersh. *vocasse.* Infra edd. *priore.* z) Nonn. codd. Sich. *secundum* aut *secunda.* a) Rittersh. *voluit.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. *condere.* Mox nonn. codd. *quam in omnibus.* b) Ita codd. Sich.; rell. edd. *permaneant.*

a) P[a]. P[b]. Rittersh. *Pf. Pon.* *) 1 *inluster.* b) 1 *inlus scrp admodum.* Till. l. c. T. VI, p. 130, not. 1 em. *Marcellini et vicem agentis.* c) 2 *consulit*, em. a P. Rittersh. *Felicissimus.* d) 1 *hec nob pcipue*

lege valitura sancimus, ut nemini liceat bona defunctorum caduca, vel quamlibet [e] rem aliam ad fiscum nostrum pertinentem, vel eam, quae ei pariter [f], actionem ullo modo a nostra serenitate competere, nisi [g] annus ex die mortis defuncti excesserit, vel ex quo fiscus locum habuit vel habere potuerit [h]. §. 2. Et si sacrum oraculum mansuetudinis nostrae secundum hanc legem ab aliquo fuerit impetratum, nullo modo [i] competenti iudicio intimari, nisi prius officio productum in iudicio [k] liberae conditionis delatorem tradiderit, vel in hac alma urbe, si res [l] ad fiscum pertinentes hic inventae fuerunt [m] competitae, quorum interest periculo sub carceralibus vinculis observandum [n], vel moderatori provinciae sub arctissima custodia transmittendum. *Servos* namque nec ab initio [o], quasi nec personam habentes, in iudicium [p] admitti iubemus, et, si hoc ausi fuerint, continuo eos flammis tradi vel bestiis *). §. 3. Neque vero praedicti temporis praescriptionem [q] neque delatoris concessione [r], vel speciali annotationis [s] beneficio, aut sacra pragmatica iussione posse convelli; et si forte quisquam, quod non credimus, huius modi quid per subreptionem elicuerit, id a nullo iudice admittendum esse [t] decernimus; quod si admiserit, non modo poenae sacrilegii eum [u] esse obnoxium, sed etiam damna ei, qui eius iniquitate laesus fuerit, resarcire [v]. §. 4. Illud etiam pro communi omnium commoditate censemus [x] sanciendum, ut, si ab aliquo quicquam petitum fuerit, et semel cuius interest officii *) instructio praecesserit, nullus id possit a nostra deinceps clementia postulare, neque de eadem causa denuo fieri liceat instructionem: officio, quod id permiserit [y], decem librarum auri poena pro [z] tali obreptione feriendo, Florenti, parens carissime atque amantissime [a]. §. 5. Illustris igitur et magnifica auctoritas tua saluberrimam legem edictis propositis ad omnium notitiam faciat pervenire, ut sciant provinciales nostri, pro eorum quiete serenitatem nostram iugi sollicitudine vigilare. *Dat. XIII.* [b] *Kal. Nov. Constantinopoli, Theodosio A. XVII. et Festo V. C.* [c] *Cons.* (439.)

2. *Iidem AA.* [d] *Zoilo Pf. P.* Pro magnitudine be-

— N. 2. 1, Am. Be. *N.* 2. In rell. codd. et edd. deest. Primum ed. est a Zir. l. c. p. VIII—XII. et doctissimo commentario instructa p. 172—259, cui add. p. 469 sqq., 481, 484 sq., 487, 491 sq. Post Zir. eam cum notis ed. Am. p. 21—36. Ex Am. descripta est a Be. Innotuit vero iam Br., qui l. c. p. 867 sq. inscriptionem et subscr. ex cod. Ott. affert. Cod. Iust. X, 12, 2 et Cui. ad c. 2 cit. l. c. p. 244 sq. Eodem anno, *V. Kal. Mart. Zoilo* inscriptae sunt Cod. Iust. I, 51, 11 et XII, 9, 1 (gemin.) et omissa subscr. XII, 37, 6; XII, 53, 3.

cura est que admodo; rell. *praecipue.* Proba est lectio *praecipua.* e) 3 *quadibet.* f) 1 *vel eā que eī parit.* 2 *eam quae ei pariter* et em. P. *paritur.* 3, 6 *vel eam quae ei paret.* Vulg. scriptura nititur igitur Pithoei em. Falsam eam esse, non contendo, sed suspecta videtur. Sec. codd. 3, 6 scrib. est *paret*; idem inest in v. *parit,* quod 1 habet; nam saepe in eo ponitur i pro e. Si probum est illud v., cohaeret cum antecedd. vv. *nemini liceat.* g) 1, 2 *si.* P. in cod. 2 em. *nisi.* 6, edd. *nisi.* In cod. 3 deest *nisi — transmittendum* (§. 2). h) 6 *potuit.* i) 1 *nullum modum.* k) 6 *producto et in iudicium.* l) 1 om. *res.* m) 1 *inventi fuerunt.* n) 1 *vinculum observandum.* 6 *observandis — transmittendis,* male. o) 6 om. *nec ab initio.* p) 6 add. *non,* quia om. *nec ab initio.* *) Cod. 3 *bestiis aut decem* et om. *Neque — quod id permiserit* (§. 4). q) 1 *neque* (om. *vero*) *prediti temporis pscriptione.* r) 2 *concessionem,* em. a P. 6 *concisionem.* Mutilus hic locus videtur Zir. Emendat igitur l. c. pag. 240 *praescriptionem, neque delatoris oblationem (sive traditionem) simplicis rescripti concessione vel* etc. aut *neque delatoris traditionem ulla rescripti concessione vel.* s) Ita 1, probb. Zir. p. 237, Am. p. 33, not. 17, et Be. 2, P.—Ri*. *donationis.* 6 *ordinationis beneficio vel sacra pragmatica* (om. *iussione*) — *huiusmodi* (om. *quid*) *per subreptionem aliquid elicuerit.* t) 2 *discernimus,* em. a P. 6 om. *esse.* u) Ri. Ri*. mendose *non* pro *eum.* 2 *pene.* v) 2 *et quie ius* (em. a P.) *l. lesus fuerit sarcire.* 6 *lesus sit sarcire.* P.—Ri*. *sarcire.* 1, Be. *resarcire.* x) 2, 6, edd. *censemus.* 1 *censuimus* (quod ferri potest) — *ab alico.* 6 *omnium utilitate.* *) Rittersh. *officio.* y) 1, Be. *quod id permiserit.* 2, P.—Ri*. *quod miserit,* sed P. in not. et P [b]. in m. em. *admiserit.* 6 *quod omiserit.* z) 1 *pena tale* et om. *pro.* 3 *penam feriendo,* et des. rell. a) Codd. edd. sigla ponunt, sed 1 *pok. āā.* et P. P [a]. P [b]. Rittersh. *P. K. A.* b) 1 *Dāt. XIII.* 2, 6, edd. *Proposita XIV.* Cf. etiam Br. l. c. pag. 862. c) Ex codd. 1, 6 addidi *V. C.*, sed 6 *et Fausto viro clarissimo Coss.* 2, edd. om. *V. C.* Rittersh. *Cons.* Novellarum *Florentio Pf. P.* inscriptarum haec ultima est, nec ulla lex post annum 439 superest neque in Novellis neque in Cod. Iust., quae huius magistratus nomen ferat. Quaeritur igitur, unde deprompta sint fragmenta legis, quae in Corpore Finium Regundorum (ed. Berol. p. 1556) leguntur: *Iidem AA. Florentio Pf. P. Or. Ope atque auxilio nostrae clementiae de magisteriis agrorum geometriae vel de finium regundorum, vel maxime de discipulis eorum cura magna sancimus, ut spectabiles scribantur, et usque dum professi fuerint clarissimi scribantur.* — Et post alia: *Quoniam qui non fuerit professus super hac lege sancimus damnari; si sine professione iudicaverit, capitali sententia feriatur. Nam et usu* (leg. *usum*) *armorum discere compelluntur agrimensores. Dat. V. Kal. Mart. Constantinopoli Theodosio A. Cos.* Quod in plerisque codd. et edd. *Florentino* invenitur, falsum est; tamen quia *Florentius Pf. P.* etiam in legibus ann. 428, 429 commemoratur, facile quis fragmenta illa ex Th. C. derivaret. Huic sententiae obstat subscriptio, quae Theodosium consulem nominat; Florentius enim inter ann. 429 et 438, quo anno XV. Kal. Mart. Codex Theodosianus editus est, non nominatur. Hoc et sq. anno Theodosius consulatum gessit. Videtur igitur lex, ex qua fragmenta illa excripta sunt, post Codicem Theodosianum quidem, sed ann. 438 s. 439 data, et ex ampliori quadam Novellarum Collectione ab auctore Corporis Finium Regundorum sumpta esse, praesertim cum inter alias Novellas, quarum ultima tit. XX. Theod. Novv. De Alluvionibus est, commemoretur. Neque vero quod *Florentius Pf. P. Or.* (i. e. Orientis) dicitur, inter Novellas haec lex ponenda est; nam etiam anno 429 Florentius Pf. P. Or. fuit; ut mittam, siglum illud ambiguum esse, et ex siglo *P. P. O.* ortum videri. Commentitiam esse dignitatem, quae in hac c. agrimensoribus tribuitur, probavit clar. Rudorff in doct. libro: Ueber die Gränzscheidungsklage (Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissenschaft, T. X, p. 343—437) p. 421 sq. d) Br.

neficiorum, quibus singulari circa nos benevolentia superna maiestas Romanum amplificavit imperium, sinceri nostri propositi, quo solo divinitas colitur, munere vicissitudo[e] reddenda est. Quantum quippe sit, illaesum hominum genus et ab omni iniquitate defendere, nostrum est potissimum intelligere, qui ad hec nos electos esse cognoscimus. §. 1. Igitur omne semen[f] alienas appetendi fortunas stirpitus eruere cupientes, nulli deinceps volumus petitionis rerum esse licentiam, etsi[g] intestatus quisquam quaeve, ac nullis e numero propinquorum exstantibus, vel uxore, vel marito[h], fati munus impleverit, et cuiuscunque sit conditionis aut sectae[i], seu quolibet titulo res caduca fuerit, vel fiscalis[k], vel in caussam caduci ceciderit. §. 2. Quod idem in tantum de cetero[l] volumus observari, ut, etiamsi qua petitio iam oblata responsum meruit, cuius tamen etiam nunc pendet eventus, nec ullum finem vel ex transactione[m] vel iudiciaria auctoritate sortita est[mm], infirmetur, omnisque controversia, omnis actio, quae ex huius modi responso[n] orta sit, seu in iudicium sit deducta, seu minime, penitus exstinguatur. Nam si vel definitiva sententia iudicis vel decisionibus interpositis in anteactum tempus quaecunque petitio terminata sit, hanc deinceps retractari[o], non patimur. §. 3. Nemo igitur[p] audeat ad petitionem rerum defuncti defunctaeve, cuiuscunque fortunae vel sectae sit, etsi fisco[q] nostro locus pateat, adspirare, cum[r] ne illis quidem, quorum actu atque officio petitionum procedebat effectus, impune liceat nostris sanctionibus[s] adversari. Sed vir illustris quidem, cuiuscunque temporis, quaestor si oblatae petitioni[t] subscripserit, vel etiam responsum dederit, virque illustris comes rerum privatarum[u] si vel instrui[v] permiserit, vel petitionem, si qua insinuetur[x], admiserit, indignationem nostri numinis sustinebunt, ceterisque fient vindictae[y] temeritatis exemplum. Memoriales vero, qui[z] excipienda eius modi rescripta vel implenda curaverint, et palatinos, qui instruxerint[a], vel gesta admissae petitionis ediderint, bonorum proscriptione puniri decernimus. §. 4. [b]Plane si quem vel si quam intestato[*]) ac nullis propinquis exstantibus, vel uxore maritove diem obisse contigerit, sive eiusdem[bb] sectae mortuus vel mortua fuerit, ut eius bona ex divalibus sanctionibus fisci viribus vindicanda sint, seu caduca sit res, vel alio titulo fiscalis, vel in caussam caduci ceciderit (cuius rei cognitionem iudicio viri illustris praefecti praetorio specialiter delegamus[c]), huius bona ex parte quidem tertia praetorianae praefecturae arcae, ex altera vero tertia sacris largitionibus, ex residua portione, eadem praefectura distribuente, privato vindicabuntur aerario. §. 5. Pari forma res etiam civiles et ad ius publicum pertinentes ab omni petitione[d] muniendas esse censemus, scilicet nec pragmatica iussione, nec sacra[e] annotatione, vel quolibet oraculo divino, vel mandatis[f], si cui contra hanc sanctionem nostram fuerit impetratum[g], quicquam roboris habere valituris[h]. §. 6. Si quis autem vel aliquid contra huius sacratissimae constitutionis tenorem nobis crediderit suggerendum, vel pro eo, qui dissimulatae huius legis poenae se obnoxium fecerit, intervenire tentaverit, implacabilem tam supernae maiestatis, quam nostri numinis incurret offensam: sciturus omnibus, et suppliciis, quae contra delatores promulgatis iam constitutionibus ordinata sunt, nihil per hanc legem esse penitus imminutum, Zoile, parens carissime atque amantissime. §. 7. Illustris igitur et magnifica auctoritas tua edictis per omnes urbes imperio nostro subiectas solenni more propositis neminem prorsus, quae salubriter pro humano genere sanximus[i], latere con-

---

l. c. dicit in cod. 1 esse *SD. AA.*, quae sigla interpretatur *Supradicti Augusti*, sed cod. habet *Id. AA.* Cod. Iust. *Florentio P. P.*, improb. Zir. l. c. pag. 199. e) 1 *quibus singulare — amplefecavit — divinitas coletur munere vicissitudo.* Etiam Zir. Am. add. *munere.* Be. om. *munere.* f) 1 *inlesum hominum — intellegere — electus esse cognuscimus. Igitur omnem semen.* Vv. *Omne semen* prima sunt vv. c. 2 Cod. Iust. cit. g) 1 *sterpitu* (non *strepitu*, quod Am. nuntiat) *servire — et si.* Am. *et si.* Cod. Iust. *quisquam quaequamve.* h) 1 *ac nulli. Ie numerū* (Am. *nūmerū*) *propinquorum extantis* (sec. Zir. cod. 1 *extantes*) — *vel mariti.* Cod. Iust. *nullis ex numero p. existentibus.* i) 1 *et cūius cūque* (Am. *cuiuscūque*) *sede c. a. secte*, improb. Zir. Cod. Iust. om. *et* ante *cuiuscunque.* k) Cod. Iust. *res fuerit fiscalis* et om. *vel in — non patimur* (§. 2). 1 *fiscales.* l) 1 *de ceterum volumus observare.* Zir. *intantum.* m) 1 *oblatā responsum — pendit — extransactione.* mm) Sec. Zir. in not. deest *est* in cod. 1. Ego non recordor, deesse hanc vocem, neque apud Am. omittitur. n) 1 *omnes. que contraversia* (Am. falso *controversia*) — *responsū.* Zir. *eiusmodi resp.* o) 1 *in iudicium sed deducta. seu minimae — retractare.* p) Cod. Iust. om. *igitur.* 1 *adpetitionem.* q) Cod. Iust. *fortunae aut sectae sit, si fisco.* r) 1 *aspirare cum.* s) Cod. Iust. *sanctionibus nostris.* 1 *sancionibus.* t) 1 *petitionis.* u) 1 *vir qui inlūst. CRprū.* Zir. *C. R. PRVM.* v) 1 *strui.* x) Cod. Iust. *insinuatur.* 1 *insenuetur — nostri nominis sustenebunt.* y) 1 *ceteris que fient vindicte temeritatis* (sec. Am. *temeratatis*) *exemplum.* Zir. ed. *vindicatae* et ita omnino legendum esse in not. dicit. Am. *vindictae*, sed em. *vindicatae.* Etiam Be. *vindictae*, recte; nam verbis *vindictae temeritatis* duplex genitivus continetur. Cod. Iust. *sustinebit, ceterisque fiet vindictae et temeritatis exemplum.* Herm. v. *et* ex geminatione oriundam videtur. z) 1 om. *qui.* Zir. Cod. Iust. *huiusmodi.* 1 *excipianda.* a) 1 *palatinus qui extruxerint.* b) §. 4 om. in Cod. Iust. *) 1 apud Zir. *intesta.* bb) Zir. om. *eius* aut *eiusmodi.* 1 *ac nullis — obisse.* Zir. Am. Be. *obiisse.* c) 1 *caduca sed res — fiscale — cecederit cui* (sec. Zir. *cuius*) *rei cognitionē. iudiciū viri inl. ppil sp. deligamus.* Zir. *Inl. Pf. P.* d) 1 *p̄turiane p̄fecture arce — p̄fecturā destribuente privatu — ctiā et ciles — petitionem.* e) Cod. Iust. *vel sacra.* f) 1 *oracolo diviniswe mandatis*, sed add. a libr. *l* supra *ve.* Zir. *oraculo, diviniswe mandatis.* Cod. Iust. *divino, seu mandatis, si qua contra.* Zir. placet scriptura *si qua.* g) 1 *sancionem n. f. inpetratā.* Cod. Iust. et Zir. *fuerint impetrata*: praeterea Cod. Iust. *quodcunque* pro *quicquam.* h) Seqq. des. in Cod. Iust. i) 1 *sacratissime — credederit — dissimulate — pene se — timptaverit — superne — numinis — offinsam* (sic Am.; equidem post *i* inveni literam erasam esse) *scitoris — que contra — inlūs — niminem — sacximus* (ita Am., ego legi

cedat. *Dat. X.*[k] *Kal. Mai. Constantinopoli, Theodosio A. XVIII. et Albino*[l] *Coss.* (444.)

TIT. XVIII. DE LENONIBUS[a].

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro Pf. P.*[b] Fidem de exemplis praesentibus mereantur historiae[c], et omni[d] dehinc[e] ambiguitate liberetur antiquitas, quae nobis, summos viros praetulisse rem publicam facultatibus[f], indicavit, cum[g] virum illustrem Florentium, praefecturae praetorianae[gg] administratione[h] subfultum, cernamus, non iam cum maiorum laudibus, sed cum suis magnis in rem publicam meritis praeclari animi aemula virtute certantem[i], existimationem rei publicae non solum consilio suo ac providentia, sed etiam devotione ac munificentia pudendae turpitudinis labe atque ignominia liberasse. Nam cum lenonum calliditate damnabili[k] circumventam veterum videret[l] incuriam, ut sub cuiusdam lustralis praestationis obtentu corrumpendi pudoris liceret[m] exercere commercium, et[n] iniuriam sui ipsam quodammodo ignaram cohibere[o] rem publicam, pio circa omnium verecundiam proposito mansuetudini[p] nostrae amore pudicitiae castitatiaque[q] suggessit, ad iniuriam nostrorum temporum pertinere, si aut lenones in hac liceret urbe[r] versari, aut eorum turpissimo quaestu aerarium videretur augeri. Ac licet nos illud adverteret[s] exsecrari etiam cessante vicaria oblatione vectigalis[t], tamen, ne ullum ad aerarium incommodum perveniret[u], propriam possessionem obtulit, ex cuius reditibus possit accedere[v], quod praedictum pessimum genus consueverat[x] pensitare. §. 1. Unde, providentiam et munificentiam eius libenter amplexi, hac mansura in omne[y] aevum lege sancimus, ut, si quis posthac mancipia tam[z] aliena, quam propria, aut ingenua corpora qualibet taxatione conducta prostituere sacrilega[a] temeritate tentaverit, in libertatem prius miserrimis mancipiis vindicatis, vel ingenuis personis conductione impia liberatis[b], gravissime verberatus huius urbis finibus, in qua vetitum nefas crediderit[c] exercendum, ad exemplum omnium emendationemque pellatur[d], Cyre, parens carissime atque amantissime[e]. §. 2. Illustris[f] igitur auctoritas tua ea, quae tuendae honestatis decrevimus[g] gratia, veneratione debita iubeat custodiri[h], officio amplitudinis tuae viginti[i] librarum auri poenam,

---

Tit. XVIII. 1, P[b]. Rittersh. Am. *Tit. XVII.*, sed sec. ord. 1 *Tit. XVI.* 6, Zir. in ind. titt. *Tit. XVI.* 2, 3, P. in ind. titt. Cui. 2, 2*. Lugd. P[a]. et P[b]. in ind. titt. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. XVIII.* Numerus om. ap. P. P[a]., ubi Nov. edita est, sed sec. ord. Novv. est *Tit. XVII.*, pariter atque in Rittersh. ed. sec. ordinem *Tit. XXIII.* Vid. supr. titt. I—IV, VII, not. sup. Cod. Th. XV, 8. Cod. Iust. I, 4, 12. Commemoratur in Cui. 1. Aur. ind. titt. Novv. Theod. — N. 1. Codd. edd. *N.* un. Be. add. (*XXVI.*), i. e. omnium Novv. in Be. ed. In cod. 2 a Pithoeo deleta est linea per totam Nov. ducta. In cod. 3 nihil legitur, nisi §. 2. Eodem anno ad Cyrum datae sunt Cod. Iust. I, 2, 9 (geminat. XI, 17, 1) *X. Kal. April.* et VIII, 12, 20 *Kal. Nov.*

---

sacrimus). Male supra Am. sigla pf. ăă. interpretatus est *Praefecte carissime Augustorum.* k) Cod. Iust. *XI.* et om. *Constantinopoli.* l) 1, Zir. Am. om. *et Albino*; restit. haec vv. Be. ex Cod. Iust. Vid. etiam Br. l. c. p. 868 et Zir. l. c. pag. 247 sq.

a) P. in m. cod. 2 *Bon.* b) 1 *ciro* $\overline{ppo}$, quod iam Br. l. c. p. 864 atque Ri. ex cod. Ott. notant. 2 *Cyro et Alyppo Pf. PO PM*, ubi P. corr. *Alyppio* et in m. notat *PP Pitt.* 6 *Idem aă Ciro praeposito.* P. *Cyro et Alyppio Pf. Pō. Pm.* Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Ri. Ri*. Be. *Cyro et Alyppio* (Be. *Alypio*) *Pf. P. PM.* P[a]. Rittersh. P[b]. *Cyro et Alyppio Pf. Pon. Pm.* Ri. deleto *Alyppii* nomine, quod ex sequentibus siglis a scribis inventum sit, em. *Cyro Illyr. PPO. et PV.* Cyrum enim successisse Thalassio in Praefectura pr. Illyrici; una cum Praefectum urbis fuisse. Praef. urb. appellari in c. 9 Cod. Iust. de Sacros. eccl. (I, 2) et c. 20 Cod. Iust. de Oper. publ. (VIII, 12), eodem anno 439 datis. Be., discedens a Ritteri sententia, „Nec tamen, inquit, temere expellendum *Alypii* nomen crediderim, quippe successoris fort. hoc ipso tempore *Cyri* ad praef. praet. Illyr. vix promoti.“ Equidem, etsi veram esse puto Ritteri sententiam, cum crebro a librariis sigla dignitatum confundantur, tamen in ancipiti re codd. 1 et 6, qui iunctim auctoritate cod. 2 superant, secutus sum; nam quod in cod. 6 scriptum est *preposito*, id esse scriptum pro $\overline{ppo}$, ex multis aliis exemplis supra prolatis apparet. c) 6 *Fidem exemplis mer. hist. praesentibus.* 1 *Fedem.* d) 2 *omne*, em. a P. Etiam 1 sec. Am. *omne.* e) 2, 6, P. — Ri*. om. *hinc* (*omni de ambiguitate*). Be. ex cod. 1 rep. *dehinc*; neque illud falsum est. f) 1 *virus retulisse* (Am. em. *praetulisse*) *reipublicae.* 6 *protulisse remp.* Go. om. *viros.* g) Ex 1, 6; 2, edd. om. *cum.* gg) 1 sec. Am. *pretoriane prefecture.* h) 1 *administrationem*, Am. em. *administratione.* 2 *admistratione.* i) 1 *in rei publice meritis praecl. animie. mula virtute certante.* 6 *virtute aemula certantem.* Ri. Ri*. *exstimationem.* k) 1 *calliditatem dānabile.* l) 1 *viderit.* 2 *igminia — circumventa*, em. a P. m) 2 *praestationes obtenta — licere*, em. a P. n) Ri. em. *nec.* P. in m. cod. 2 *et ad*, bene, sed melius *iniuria.* Vid. not. sq. o) P. in cod. 2, P. in not. et P[b]. in m. Ri. em. *connivere*, sed P. in cod. 2 del. em. Verum tamen scrib. *connivere* (vid. not. antec.). Iam saepe vidimus, v. *connivere* a librariis mutatum esse in *cohibere.* p) Ita cj. Be.: coniecturam confirmat cod. 6; rell. *mansuetudinis*; iam non opus est *amori* scribere, ut Be. vult. q) 2, P. — Ri*. *nostrae more pudicitiaeque* (Rittersh. *pudicitiae*) *suggessit.* P. in m. cod. 2, P. ms. em. *mori* pro *more.* Nostram scripturam Be. rep. ex cod. 1. Etiam P. in m. cod. 2 in textu codicis esse *amore* scribit. r) 2 *turpe*, em. a P. s) 2 *adverteretet*, corr. a P. 6 *adverterit.* t) 1, 2 *vectigal*, P. corr. *vectigalis* in cod. 2. u) 1 *pervenerit.* v) P[a]. P[b]. *accidere.* x) 1 *consuerat.* y) Ex cod. 6; rell. om. *omne.* Ceterum cod. 6 *hac in o. a. l. m. s.* et err. Ri*. *mensura.* z) 1 *ut si qui post hanc m. t.* 2 *mancipatam*, corr. a P. in m. a) 1, Be. *sacrilega*; 2, 6, P. — Ri*. *sacrilegii*; illud usitatius. b) 2 *libertatis*, em. a P. c) 6 *crediderat.* d) 1 *appellatur.* e) 1 pk $\overline{aa}$. 2, P. P[a]. Rittersh. P[b]. *P. K. A.*; rell. edd. *P. K. AA.* s. p. *k. a. a.* 6 p̄ *k* $\overline{aa}$. f) 2 *Inlustras*, em. a P. g) 1 *tua eque tuende honestates decrivimus.* h) 3 *custodire.* i) 3 om.

si praecepta nostra neglexerit [k], luituro. *Dat. VIII.* [l] *Id. Dec. Constantinopoli, Theodosio A. XVII.* *) *et Festo* [m] *V. C. Coss.* (439.)

TIT. XIX. DE RESCINDENDIS VENDITIONIBUS [a] FUNDORUM REI DOMINICAE.

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Eudoxio Comiti R. P.* [b] Amorem circa rem publicam sublimitatis tuae suggestio nuper oblata [c] testatur, quippe si observatione diligenti fuerit custodita, reditus nostros inhibet a [d] deminutione perpetua. Occupationibus etenim *) nostris, quibus pro mundi commoditatibus occupamur, abuti quorundam noxiam cupiditatem [e] non sinit, qui paulatim canonem possessionum ad divinam nostri numinis [f] domum pertinentium comparantes sub specie [g] contractus furtiva subreptione patrimonium nostrum exhauriunt. Hac itaque perpetuo valitura lege [h] sancimus, nullum dempto [i] canone ad comparationem dominicae possessionis accedere. §. 1. Quod si quis post hanc legem [k] ad interdictum contractum [l] accesserit [m], eum volumus pretia perdere [n], fundos reddere, fructus redhibere perpetuo [o], nec expensarum vel melioratae rei fructuum [p] exactioni compensationem opponere, nec temporis sibimet contra nostra [q] commoda praescriptione blandiri. §. 2. Palatinum etiam officium, si quoquo [r] modo contractus eius modi fuerit celebratus, vel si talem petitionem instruxerit, quinquaginta pondo auri poenae nomine inferre privato nostrae maiestatis [rr] aerario, nulla liberalitate nostrae clementiae, nulla sanctione contra tanta privatae rei commoda valitura, licet annotatio vel divina pragmatica sit, quae contra vetita [s] canonem vendi concedet, vel poenam [t] palatino remittet officio [u], Eudoxi, frater amantissime [v]. §. 3. Illustris itaque auctoritas tua legem hanc edictis propositis ad omnium notitiam perferri [x] praecipiat. *Dat. XIII. Kal. Iun. Constantinopoli, Anatolio* [y] *V. C.* [z] *Cos.* (440.)

Tit. XIX. 1, 6, Am. in. ind. titt. *Tit. XVIII.*, sed 1 sec. ord. Zir. in ind. titt. *Tit. XVII.* 2, 3, P. in ind. titt. Cui. 2, 2*. Lugd. P [a]. et P [b]. in ind. titt. Go. Ri. Ri*. *Tit. XXVIII.* P. P [a]. Rittersh. P [b]. *Tit. XXVI.*, sed Rittersh. sec. ord. titt. *Tit. XXXII.* Be. *Tit. XIX.* Vid. supr. tit. I—IV, VII, not. sup. Commemoratur in Cui. 1. Aur. in ind. titt. et a Cui. in Comm. ad c. 7 Cod. Iust. de Fundis rei priv. (XI, 65) l. c. p. 408. C. Th. V, 14. Cod. Iust. XI, 65. — N. 1. Codd. edd. *N. un.* Be. add. (*XXVII.*), i. e. omnium Novv. in Be. ed. In cod. 3 sola §. 1 superest. Vid. infr. not. *l*, *o*, *p*. Cod. Iust. XI, 65, 7. Bas. LVI, 15, 7.

---

viginti. k) 2, 3 *neglexerint* et 2 *luituros*; utrumque em. P. l) 1 *V.* *) Rittersh. *XVIII.* m) 6 *Fausto.* 1 om. *V. C.*

a) 1 *De Rescenda vindicione fundorum r. d.*, i. e. *de rescindenda venditione fundorum* etc. 2, P. — Ri*. om. *fundorum* et 6, Cui. 1. Aur. *fundorum rei dominicae.* Ceterum 2 *vinditionibus*, sed em. a P. b) 2 *comite r̄ep*, corr. a P. *C. R. P.* Etiam 1, 6 *c̄rp.* Cod. Iust. *ad Eudoxium* et om. dignitas. c) 2 *suggessio*, em. a P. 1 *suggestione sup oblata.* d) 1 *nostrus inhibita deminutione perpetuat occ.* 2 *reditos nostros inhibita*, sed P. em. *reditus n. inhibet a.* Edd. ante Be. *diminutione.* Ri*. *inbibet.* Be. cj. *inhiberet*, sine caussa. *) Ri*. *etiam.* e) 1 *noxia cupiditatē.* 2 *noxia cupiditates non sinit*, sed P. in m. cod. 2 *cupiditas non desinit.* 6 *noxiam cupiditatem n. s.*, recte, sc. *sublimitatis tuae suggestio non sinit quorundam noxiam cupiditatem abuti occupationibus nostris.* Edd. *noxia cupiditas.* In codd. 1, 2 virgula excidit scribendumque erat *noxiā.* f) Codd. edd. ante Be. *nominis.* Ri. mavult *numinis*, quod Be. rep. Sic quoque corr. P. in cod. 2. Saepe dictum est de hac re. g) 1 *sub speciem.* h) 1 *perpetuo valetura legē.* 6 *valitura lege.* 2, edd. *lege valitura.* i) 1 *demptu canone.* 2 *nullo adempto*, em. a P. *nullum.* 6 *nullos adempto.* P. — Ri*. *adempto.* Be. ex 1 repos. *dempto.* Cum vv. *Nemo dempto* inc. c. 7 Cod. Iust. cit. Paullo post Ri*. mendose *Domicae.* k) Cod. Iust. *accedat. Quod si quis in posterum ad.* l) 2 *interdicum.* 3 om. *contractum.* m) 2 *accesserat.* n) 2, P. — Ri*. *volumus praeperdere.* P. in m. cod. 2, P. in not. P [b]. in m. P. ms. em. *pretia perdere* convenienter cum codd. 1, 3, Cod. Iust. Hoc ed. Be. 6 *volumus pretia reddere fundos pdere*, sed pon. *a* supr. *de.* In m. Cui. 2, 2*. Lugd. em. *pretium perdere.* In Cod. Iust. om. *fundos r., fr. redhib.* o) 2 *fructos redebere perpetuo ne*, quae a P. corr. in *fructus redhibere perpetuos nec*; hoc habent P. — Ri*. 6 *redibere perpetuos.* Be. ex cod. 1 ed. *perpetuo*, quod etiam Cod. Iust. habet. 3 om. *nec — rei.* p) 2 *fructu.* P. in m. cod. 2: „lego *fructuū.*" 6 *fructuū exactioni compensationem expensarum vel melioratae rei opponere nec.* Cum v. *opponere* terminatur cod. 3. q) Ex cod. 1 et ex Cod. Iust.; rell. om. *nostra.* In Cod. Iust. post *commoda praescriptione* propter c. ult. Cod. Iust. de Fund. patr. (XI, 61) ab imp. Anastasio data add. *excepto vetustatis auxilio.* prob. Ri. Cf. Unterholzner, Ausführliche Entwickelung der gesammten Verjährungslehre. Leipzig 1828. 8. T. I, p. 507. not. 508. r) Be. ex Cod. Iust. ed. *quoquo modo.* Confirmatur haec scriptura codd. 1, 6. 2, edd. ante Be. *quo modo.* rr) Cod. Iust. *mansuetudinis.* s) 1, 6 *vetitum*, quod vituperari non potest; 2, edd. Cod. Iust. *vetita.* t) 1 *concedit vel penā.* 2 *concedet vel pena* et corr. a P. *penam.* 6 *concedat vel poenam.* Cod. Iust. *vendere concedit.* Vid. not. sq. Supra Cod. Iust. *rei privatae.* u) 1 *remitti* pro *remittit*, quod 2 habet, sed P. mutat in *remittet.* 6, Cod. Iust. *remittat.* Aut scrib. *concedit — remittit* (quod 1 habet) aut *concedat — remittat.* Seqq. des. in Cod. Iust. v) 1 *eudoxi fā.* Be. *Eudoxi f. a.*, sed scrib. esse putat *fr. k. a. a.* exemplo al. leg. 2 *Eudoxi p̄ F ā.* 6 *Eudoxi p k.* P. — Ri*. *Eudoxi P. K. A.* 2 *Inlustras*, sed em. a P. Infra Go. mendose *editis.* x) 1 *deferri.* y) 2, P. P [a]. Rittersh. P [b]. *Anatholio.* z) 2 *vecariis*, em. a P. *V. C.* 1 om. *V. C.*

TIT. XX. DE ALLUVIONIBUS ET PALUDIBUS ET PASCUIS[a].

1. ***Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro Pf. P. et consuli designato***[b]. Suggestionibus tui culminis[c] semper magnum aliquid rei publicae conferendi[d] materiae ministrantur, semper nobis aliquid porrigitur[e] emendandum. Quanta itaque magnitudinis tuae provincialium cura est, per eas quoque non dubie declaratur[f]. §. 1. Alluvionum, quae contingere solent in praediis[g], quae ripis quorundam fluminum terminantur[h], ea natura est, ut semper incerta possessio, incertum sit[i] eius dominium, quod possessori[k] per alluvionem accrescit[l]. Nam[m] quod hodie possidemus, nonnunquam altero die vicini fundi dominio, in[n] alteram fluminis ripam translatum, acquiritur, nec tamen apud eum, cui accrescit[o], semper remanet[p] acquisitum, sed plerumque redit ad priorem dominum[q] cum augmento. Saepe nec ad[r] posteriorem manet, nec ad priorem redit[s], sed in arenam fluminis inundatione[t] dissolvitur. §. 2. Ideo suggestionem tui culminis[u] admittentes[v], non Aegyptiis solis[x], nec de Nili tantum alluvionibus loquimur, sed quod salubre est orbi terrarum atque[y] omnibus provinciis, promulgamus[z]. Et[a] ea, quae per alluvionem

---

Tit. XX. 1, Am. *Tit. XIX.*, sed sec. ord. *Tit. XVIII.*, ut Zir. in ind. titt. 3—5, 8—13, 15, 16, 18—35, 37, 38, 40, Aeg. Cui. 1. Aur. Lugd. P. in ind. titt. Cui. 2, 2[*]. P[a]. in ind. titt. Rittersh. Go. P[b]. in ind. titt. Ri. Ri[*]. L. R. U. *Tit. X.* 6 *Tit. VIII.* 36, Sich. *Tit. IX.* Be. *Tit. XX.* Vid. supr. tit. I—III, VII, IX, X, not. sup. et tit. XVI, not. *r*, ubi etiam de codd. 1, 2, 7, 14, 17, 36 dictum est. Cod. Iust. VII, 41. — N. 1. Codd. edd. *N.* un. Be. add. (*XXVIII.*), i. e. omnium Novv. in ed. Be. Cod. Iust. VII, 41, 3. Bas. L, 16, 8. Est etiam inter constitutiones imperatorum a Finium Regundorum scriptoribus collectas; cf. Sich. fol. 171[b], Turneb. p. 42, Rigalt. p. 49, Goes. p. 343. Inveni eam in codd. scriptorum illorum, veluti Bruxel. Cf. Richteri Annales citt. T. I, p. 760. Integra cum interpr. est in codd. 11—13, 15, 16, 18—23; omnia praeter interpr. des. in cod. 40; inscr. et textus in codd. 4, 5, 24, 30; textus et subscr. in codd. 26, 35; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus in codd. 8—10, 27—29, 31—34, 36—38; sola interpr. in cod. 6. Sola explanatio in nonn. codd. titulis adiecta superest in cod. 3.

---

a) 1 *de allubionibus et paludibus* et deest, ut in omnibus fere codd. et ap. Sich., *et Pascuis*, sed 6 om. *et Paludibus et Pascuis.* 3 *De Alveonebus nile egipcia et paludebus.* Nonn. codd. *paludis* s. *Palludis.* In ind. titt. P. P[a]. P[b]. et Cui. 2, 2[*] *De Alluvionibus Nili Aegiptiacae* (Cui. 2, 2[*]. P[b]. *Aegyptiacae*) *dioeceseos et quae in omnibus provinciis fiunt et de paludibus et pascuis*, sed Ro. ms. del. vv. *Nili — fiunt* et *de* et *et*. Cod. Iust. add. *ad alium statum translatis.* Mendose Ri[*]. *Pasculis.* b) Vv. *et consuli designato* des. in codd. 1, 3, 6, ap. Sich., in omnibus quos inspexi Br. Al. codicibus et in Cod. Iust. In Corp. Fin. Reg. Cyrus appellatur *Pf. P. Orientalium* (Sich. l. c. *PF. Orient.*), quod ex male intellecto siglo dignitatis ortum esse puto, pariter atque in cod. 15 *Ciro* (ita omnes fere codd.) *praefecto populi* scriptum est aut in aliis *pfu.* 36 *Ciro* int. *ppo.* Cod. Brux. *Circa* pro *Cyro.* Plerique codd. *Theud.*; alii *Valentinus.* c) Sich. (fol. 171[b]) Turn. cod. Brux. om. *Sugg. t. c.* Nonn. codd. *Suggessionibus.* d) 15, 21, 25 *confirmandue.* 22 *conferendum.* 13 *per* pro *semper.* 6 *semper aliquid magnum reipublicae conferendeque materie ministratur semper aliquid nobis:* Cod. Brux. Sich. (fol. 171[b]) Turn. Rig. Goes. *semper magnum aliquid reipublicae conferendi materia ministratur* etc. Etiam Go. 15, 21 *ministratur.* Edd. rell. codd. *semper magnum aliquid reipublicae conferendi materiae ministrantur.* Fortasse in Corp. Fin. Reg. *materia ministratur* scriptum est ambiguitatis evitandae causa. Cave enim, ne *materiae* secundo casu accipias. e) 22 *corrigitur.* Cod. Brux. Turn. Sich. (fol. 171[b]) *quod semper nobis aliquid* (Sich. *aliquid nobis*) *porrigitur emendandum.* Idem prop. Goes., qua em. opus esse negat Ri. Mox nonn. codd. *magnitudine* s. *magnitudini* et Sich. Cui. 1 — Lugd. Rittersh. Go. *igitur* pro *itaque*, sed Sich. (fol. 171[b]) *itaque.* f) Cod. Brux. *per eas quoque que indubie declarantur.* Sich. (fol. 171[b]) Rittersh. *per eos quoque.* Sich. (fol. 171[b]) Turn. Rig. Goes. *indubie.* Turn. *declarantur.* 12 *dubiae.* 25 *decl. alluvionumve.* g) 6 *in praediis solent.* Cod. Brux. *solet.* 15, 21 *praediis ripisque quorundam.* 19 *quae ipsis quorundam.* Sich. (fol. 171[b]) Turn. *contingi.* h) 22 *terminatur.* i) 1 *si.* Cod. Brux. *in tertium sit.* 6 *semper incertum dūm inserta sit possessio semper eius quod.* 25 *incertumque sit.* Sich. (fol. 171[b]) *incertum sit eius dominū.* k) 19, 22 *possessioni.* l) Cod. Brux. Turn. *adcrescet.* m) 19, 22 om. *nam — cui accrescit.* n) 11, 13, 16, 20, 23 *inter* et 20 *dominis.* 6 om. *fluminis.* o) Aur. Lugd. Go. *qui accrescit.* Cod. Brux. *nec tamen apud quem adcrescit romanorum sed plerumque reddet priorem in dominiū* (*in dominium* etiam codex Goesii) *cum aut merito sepe hec ad posteriore manerit ad priorē fide in arena fluminis in undatione solvitur ideoque suggestionem culminis tui.* Sich. (fol. 171[b]) *Nec tamen apud quem accrescit remanet, sed plerunque — in harenam fluminis inundatione solvitur. Ideoque sugg. culminis tui.* Turn. Rig. *Nec tamen apud quem adcrescit remanet, sed — nec redit ad priorem sed in harena* (Rig. *harenam*) *fluminis inundatione solvitur. Ideoque suggestione culminis tui.* Goes. *Nec tamen apud eum cui adcrescit remanet, sed plerumque — nec redit ad priorem, sed in harenam fluminis inundatione solvitur. Ideoque suggestione culminis tui.* p) 15, 21 *manet.* q) Nonn. codd. *ad prius dominium.* 1 *cum augmentu sepe.* r) Bondam l. c. *ād*, i. e. *apud* antiquitus scriptum fuisse putat; ita quidem habet 25, neque vero em. opus est. 22 *ad priorem.* s) 22 *ad posteriorem manet.* Nonn. codd. *harena* s. *arena.* Vid. not. *o.* t) 6 *inundatione fluminis.* 16 *mundatione fl.* u) 22 *Ideo suggestione.* Nonn. codd. *suggessionem.* Rittersh. *Igitur.* Vid. not. *o.* Hinc inc. c. 3 Cod. Iust. cit.: *Ea, quae per alluvionem, sive in Aegypto per Nilum, sive in aliis provinciis per diversa flumina possessoribus acquiruntur.* v) Cod. Brux. Turn. Rig. Goes. *admittitur* et add. in Corpore Fin. Reg. *ut iudicio agrimensoris finiatur.* Goes. em. *ne* pro *ut*, impr. Ri., qui vv. illa pro glossemate habet, recte. x) 1 *non Aegyptiis solis nec delini tantum allubionibus.* 11 *non Aegyptiis solis nec de marī* (sec. Ri. *maris*, ut 22, qui vero om. *solis*) *tantum.* 12, 18—20 *non Aegyptiis solis nec de maritantum*, sed sec. man. in cod. 12 corr. *Nili.* 23, Sich. in m. *non Aegyptiis solis nec de militantum.* Sich. (fol. 171[b]) Turn. Rig. *Non de Aeg.* et praeterea Sich. utroque loco *limi* pro *Nili*, ut Turn. Cod. Brux. *Non egyptiis solis nec de limitatori alluvionum.* Mox Sich. (fol. 171[b]) *alluuonibus* et nonn. codd. *loquitur* et *salubri.* y) 6 *et.* z) 11, 12, 18 *promulgatam*, sed corr. in cod. 12. 19 *promul-*

possessoribus acquiruntur, neque ab aerario vendi, neque a quolibet peti, nec separatim censeri vel functiones exigi [b], hac [c] perpetuo lege valitura [d] sancimus, ne vel alluvionum [e] ignorare vitia, vel [f] rem noxiam possessoribus videamur indicere [g]. §. 3. Similiter nec [h] ea quidem, quae paludibus antea [i] vel pascuis videbantur adscripta, si sumptibus ac laboribus possessorum nunc ad frugum [k] fertilitatem translata sunt [l], vel vendi, vel peti, vel quasi fertilia [m] separatim censeri, vel functiones exigi concedimus, ne [n] doleant diligentes [o], operam suam agri [p] dedisse culturae, nec [q] diligentiam suam sibi damnosam intelligant [r]. §. 4. Huius legis temeratores [s] quinquaginta librarum auri condemnatione coerceri decernimus [t]. Inter quos [u] habendum est officium quoque tuae sedis excelsae, si aliquid [v] eius modi suggesserit disponendum, vel si preces instruxerit petitoris [x], Cyre, parens carissime atque amantissime [y]. §. 5. Illustris itaque et [z] magnifica auctoritas tua, suggestione [a] tui culminis hac [b] dispositione non admissa [c] tantum, sed etiam collaudata [d], legem hanc [e] edictis propositis ad omnium notitiam perferri [f] praecipiat [g]. *Dat. XI.* [h] *Kal. Oct.* [i] *Constantinopoli, Valentiniano A. V.* [k] *et Anatolio* [l] *V. C. Coss.* (440.)

Interpretatio. *Hac lege sancitum est* [m], *ut, si fluvius alveum suum paulatim in aliam partem* [n] *contulerit, terram ille* [nn] *acquirat* [o], *cuius* [p] *finibus spatium terrae dignoscitur contulisse. Quam rem beneficio aquae possessoribus acquisitam* [q] *nullus velut fiscalem* [r] *audeat vindicare: cui rei* [s] *tributum nullus adiiciat. Si quis etiam* [t] *paludes suo studio derivaverit et ad usum fertilitatis adduxerit, similiter hoc is* [u], *qui excoluit, sine censu perpetuo iure possideat, neque quisquam hoc audeat a nostra munificentia* [v] *postulare.*

gatū. 22 *promulgatur.* a) 6, cod. Brux., ms. Goesii *ut*, unde Goes. cj. *ut ea, quae per alluvionem possessoribus acquiruntur, neque possint ab aerario vendi.* 16 *quae alluvionibus possessionibus.* 22 *acquirantur — neque ea a quolibet peti, ne.* Sich. (fol. 171 [b]) *nec a quolibet.* b) Cod. Brux. *vendi neq; quolibet pcii s. partē recenseri vel f. exegi.* Sich. *functionem exigi.* 23 *functione exigi.* c) Om. ap. Sich. (fol. 171 [b]) Turn. *hac*, ut in cod. Brux. d) 6 *valitura lege*, ut Cod. Iust. 15, 21 *perpetua valitura lege.* 16 *exigi ad perpetua valitura lege.* 28, cod. Brux. Sich. (fol. 171 [b]) Turn. *perpetua lege valitura.* e) 11, 13 *ne per all.* 12, 16, 19, 20, 22, 25 *nec per all.* 15, 21 *nec vel all.* 23, Sich. utroque loco *ne per alluvionum.* Cod. Bruxelensis om. *ne* et Turn. *vel.* f) 11, 12, 18 *ignorare vel tanta*; sec. man. in cod. 12 corr. *ignorantiā.* 20 *alluvione ignorare vel tanta vel.* 22 *alluvionem ignorare vel tantam.* 23 *all. ignorare vetita vel rem.* Sich. *ignorantiam vetitam rem, et maxime noxiam.* Sich. (fol. 171 [b]) *ignorantiā, vel rem.* g) 15, 21 om. *indicere — possessorum.* 6 *inducere videamur.* 19, Rittersh. *videantur indicere*, sed corr. in cod. 19 *videatur*, quod 22 habet. Cod. Brux. Sich. (fol. 171 [b]) Turn. Rig. Goes. *indicere videamur.* Ri*. *videamus.* h) 11, 12, 16, 18, 19 *ne.* 13, 23 *nec ad quidem.* Sich. (fol. 171 [b]) Turn. om. *ea.* i) 1 *ante ea.* 22 *ante.* k) 15, 21 *nunc et frugum.* 16, 19 *non ad frugum.* 22 *nunc affligunt.* In Cod. Iust. om. *ac laboribus.* l) Edd. ante Be. *sint*, sed Sich. (fol. 171 [b]) *sunt*, ut codd. et Cod. Iust. m) 22 *fertilitatem.* 16 *fertilia reparatum censiri.* n) 22 *nec.* Cod. Brux. Sich. (fol. 171 [b]) add. *hii* et Turn. Goes. *hi*, improb. Ri. o) 23, Sich. (utroque loco) Turn. Rig. *diligenter.* p) Rittersh. *agro.* 16 *agri dedi sese.* 6 *operas suas* et 25 *culturam.* q) 1, 6, 11—13, 19—23, 25, cod. Brux. Sich. (fol. 171 [b]) Turn. *ne.* r) 22 *suam et damnorum* (in m. *damnatorum*) *intelligant.* Rittersh. *damnosam esse intelligant.* Cod. Iust. *Cuius legis.* s) Cod. Brux. Sich. (fol. 171 [b]) Turn. Rig. Goes. *temeratorem.* t) 21 om. *coerceri.* 22 *chohereeri decreuimus.* Nonn. codd. *cohercere*, ut Rittersh. u) 1 *inter quod.* 22, 25 *in quis.* 6 om. *quoque.* v) 11, 12, 18—20 *excelsae qui aliquid.* 16 *eiusmodi suo gesserit.* 23 om. *si.* Nonn. codd. Turn. Rig. Goes. et Cod. Iust. *huiusmodi*, impr. Heimbach. in Ephem. Lit. Ienens. 1843, No. 4, p. 15. Cod. Brux. *suggerit.* x) 15, 21, 22, 25 *instruxerint petitores.* Sich. in m. *petitor.* Etiam in Corpore Fin. Reg. est *petitor*, sed Sich. et Goes. in m. om. *petitoris.* Seqq. des. in Cod. Iust. et *Cyre — amantissime* in Corp. Fin. Reg. Plerique codd. *Cire.* y) 11, 12, 19, 20 *parens carissime augustorum.* 22 *p̄. aug aug.* Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *Praefecte charissime Augustorum.* 25 om. *atque amantissime et itaque.* z) In Corp. Fin. Reg. est *ac* pro *et.* Ceterum haec valde depravata sunt in codd., veluti 22, ubi *itaque emagnitua.* a) Nonn. codd. *suggestionem* (ut 11, 12, 22) s. *suggessionem.* 25 *suggestio.* b) Ita 11, 12, 15, 20, 21 et Goes. in not., prob. Ri.; rell. *ac*; solus cod. Brux. *ad dispositionem tuam non.* Etiam nonn. Brev. Al. codd. *dispositionem* habent. Turn. Goes. *dispositione tua non.* c) 11, 12, 20 *omissa.* 13, 16 *admissam.* 22 *omnes* pro *admissa.* d) 1, 13, 15, 16, 21, 22 *conlaudatam.* 6, cod. Brux. Turn. Rig. *laudata.* 25 *conlaudanda.* Turn. Rig. om. *etiam* et cod. Brux. *sed etiam.* e) Sich. (fol. 171 [b]) Turn. Rig. Goes. *hanc legem.* Cod. Brux. *hac lege.* Nonn. codd. *editis* pro *edictis.* f) Plerique Br. Al. codd. *perferre.* 22 *pervenire.* g) In cod. Brux. ap. Sich. (fol. 171 [b]) Turn. Rig. (om. subscript.) add. *haec agrimensorum semper esse indicia* et apud Goes. *Praecipiat haec agrimensorum semper esse iudicia*, recte impr. Ri., qui haec vv. glossema esse dicit. Etiam Sich. (fol. 171 [b]) in m. „*Haec*, inquit, *clausula alicunde arrepsit, cum in nōnullis codicibus non legeretur.*" h) 28, 34, 37 *XII.* 30, 32, 33, 36 *Dat. sub die XI.* 16, 24 om. *XI.* i) Seqq. des. in cod. 13 et *Oct.* in cod. 6. 1 sec. Am. *Kal. aug. octb.* k) 36 *dōm nr Theodosiū p̄p̄o ā XVII.* 1 *valent. XV.*, recte improb. Am. 28, 34, 37 *VI.* 11, 12, 18, 20 *quinquies.* Nonn. codd. om. *A. V.* aut *V.*; alii habent *Valentinianus* s. *Valentiniano.* l) 11, 12, 16, 18—20, Sich. — Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Goes. *Anathelio.* 24 *Anato.* Nonn. codd. *Anatolio v̄c̄c̄* et om. *coss.*, alii *Anatolio viro claro Coss.* s. *Anatolio et* (cum virgula traiecta per lit. *t*) *s* et om. *Coss.*, alii *vic.*, alii denique om. *V. C.* s. *Coss.* m) Scripsi cum codd. 13, 16, 18, 23, 24, Sich. in m. *sancitum.* 22 *censuimus.* Rittersh. in m. *constitutum est.* Rell. *censitum est.* Nonn. codd. om. *ut.* n) 8—12, 19, 20; alii codd. *in alia parte.* nn) 22, 23, Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *illi.* o) 11, 12, 13, 22, 23, alii codd. *acquirit.* 19 *adversus*, sed 22 *adquirit adversus cuius.* In cod. 13 post *acquirit* nonn. literae deletae sunt. p) 8—12, 18—20, 23, alii codd. *cui.* 13 *eius.* 22 *finium.* q) Nonn. codd. *adquisita et nullus.* 22 *acquisitam et nullus vel fisc.* r) 11, 12, 22 et multi alii codd. *fiscali*, sed em. a sec. man. in cod. 12. Cui. 2, 2* *fiscale.* s) Multi codd. Cui. 2, 2* *cuius rei.* 22 om. *rei.* 23 *cur ei.* t) 8—13, 18—20 et multi alii codd. *autem.* Supra 23 *ediciat* et Rittersh. *adiciat.* u) 11, 12 *similiter his.* 19, 22 *similiter de his.* Plerique codd. *his.* Nonn. codd. *coluit.* v) 22 *audeat munificentiam nostram postul.* Nonn. codd. *postulari.*

TIT. XXI. DE SCHOLARIBUS ET[a] COMITIBUS SCHOLARUM ET DE DOMESTICIS EORUM.

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus*[b] *AA. Flegetio*[c] *Magistro officiorum.* Scholarium nostrorum devotio probata[d] nostris parentibus circa nostrae maximo serenitatis affectionem enituit[e]. Inde quicquid ad fovenda servandave[f] eorum privilegia postulatur, statim credimus[ff] admittendum: inde[g] suggestionem tui culminis approbantes, viris spectabilibus[h] comitibus[i] scholarum verberandi regradandive senatores ac ducenarios[k] licentiam denegamus. Ea namque, quae tali commotione[l] digna sunt, ad tuae sublimitatis volumus referri[m] notitiam. §. 1. Domesticos etiam[n] eorum a gradibus lege praeterita*) designatis fieri non senatores vel ducenarios centenariosve[o] decernimus. §. 2. Quae super his observandis poena circa temeratores statutorum promissa[p] tua statuit[q] celsitudo, ut[r] quinque librarum auri[s], qui de gradibus supra dictis ad indebitum domesticatus accedit officium, decem librarum auri scrinium barbarorum[t], si tale quid vel attentari[u] passum fuerit, vel attentatum contra legem non[v] suggesserit, quinque etiam librarum auri[x] vir spectabilis comes scholae[y], si quid adversum hanc legem vel commiserit, vel committi concesserit, percellatur, firma[z] per istius quoque legis auctoritatem esse praecipimus[a]: eum, qui contra vetitum ad domesticatum quoquo modo tentaverit adspirare, post quinque librarum auri condemnationem[b],

---

Tit. XXI. 1, Am. *Tit. XX.*, sed sec. ord. *Tit. XIX.*, ut Zir. in ind. titt. 2, 3, P. in ind. titt. Cui. 2, 2[a]. Lugd. P[a]. in ind. titt. Go. P[b]. in ind. titt. Ri. Ri[a]. *Tit. XXIX.* P. P[a]. Rittersh. P[b]. *Tit. XXVII.*, sed Rittersh. sec. ser. titt. *Tit. XXVIII.* 6 *Tit. XIX.* Be. *Tit. XXI.* Commemoratur in indice titt. Cui. 1. Aur. C. Th. VI, 13 et 35. Cod. Iust. XII, 11 et 30. Cf. supr. tit. I—IV, VII, not. sup. — N. 1. Codd. edd. *N. un.* Be. add. (*XXIX.*), i. e. omnium Novv. in Be. ed. Cod. Iust. I, 31, 3; XII, 30, 1 mut. Bas. VI, 1, 59. In cod. 3 nihil superest, nisi §. 4.

---

a) Codd. 1—3, Cui. 1. Aur. P. P.[a]. P[b]. Cui. 2, 2[a] in ind. titt. add. *Et.* Edd. ibi, ubi Nov. profertur, omnes om. *Et.* 6 om. *Et — Eorum* et Cui. 1. Aur. in ind. Novv. desider. *Et de D. Eorum.* b) 6 *Id. Ag.* c. 1 Cod. Iust. cit. *Imppp. Theod. Arcad. et Valent. AAA.*, sed Cui. ut nos. c) 2, 6, edd. c. 3 Cod. Iust. ed. Herrm. et Cont. 76 *Flor.* s. *Florent.* s. *Florentio.* 1 *Flegetio* et infra *Flegeti.* In Cod. Iust. utroque loco codd. et edd. similiter habent *Flegitio, Fleitio, Flegio, Negotio*, aut quod Cui. in c. 1 Cod. Iust. cit. rep. *Phlegrethio.* Quod in ed. Cont. Herrm. scr. est *Florent.*, verum esse nomen *Florentii*, non probat: factum enim est illorum virorum mera cj.: imo falsum esse perspicitur illud nomen, quia convenit cod. 1 cum Iust. Cod. libris mss.; neque propter consensum codd. 2, 6 vulgata huius Nov. scriptura tuenda est. Utriusque enim codicis fons est eadem collectio; iam vero, qui Novellas collegit, sine dubio in exemplo legis, quo usus est, nomen magistratus legere non potuit et cum primas literas *Fl* detexisset, Florentii nomen reposuit, illud quidem notissimum. Scripsi igitur *Flegetio* pro *Florentio*, praesertim cum Florentius magister off. nusquam commemoretur. Scripsi autem *Flegetio*, non *Flegetio* aut simile quid, cum propter cod. 1, qui bis constanter *Flegetii* nomen profert, tum quia primae eius literae librarium videntur in errorem induxisse. Etiam Zir. l. c. p. 149 et p. 339 scrib. iubet *Flegetio* sive potius *Phlegetio.* Neque verisimile est, duobus magistratibus Novellam inscriptam fuisse, *Florentio* et *Flegetio*, hincque diversitatem in Collectionibus Novellarum ortam. Duo enim eodem tempore magistri officiorum non fuerunt. Ceterum Cod. Iust. in utraque lege *Comiti et Magistro offic.* d) c. 3 Cod. Iust. add. *a*; recte Ri. prob. nostr. script.; Go. *parentibus.* e) 2, edd. ante Be. *innituit.* Be. ex cod. 1 et ex Cod. Iust. rep. *enituit.* Iam P. in cod. 2 et Ri. prop. *enituit*; praeterea P. in cod. 2 *innotuit*; et hoc habet 6. f) Cod. Iust. *Unde — servandaque.* ff) Ri. „Rectius, inquit, Cod. Iust. *credidimus.*" Nostro tempore etiam in Cod. Iust. legitur *credimus.* g) 1 *admittenda. inde.* 2, 6, edd. ante Be. *inde.* Cod. Iust. *Ideoque*, prob. Ri.; hoc Be. rec.; reposui ex codd. *Inde*, quod aeque bonum est. 2 *suggessionem*, corr. a P. h) Hinc inc. c. 1 Cod. Iust. cit.: *Viris spectabilibus Comitibus scholarum, verberandi degradandive senatores ac ducenarios, licentiam denegamus. Ea namque, quae tali commotione digna sunt, ad tuae sublimitatis volumus referri notitiam. Insuper etiam domesticos eorum, non senatores vel ducenarios centenariosve fieri decernimus; poena quinque librarum auri plectendo, quisquis hanc divinam iussionem excesserit, scrinio vero barbariorum, si tale quid vel attentari passum fuerit, vel attentatum contra leges non suggesserit, decem librarum auri condemnatione plectendo. Illud etiam observari* etc. (§. 3). 2, edd. ante Be. *V. V. S. S.* 6 *Viris sublimissimis.* i) 2 *omnibus*, corr. a P. k) 1 *Ververans dire gradandi ve sanatoris ac ducenarius.* 2 *regradinandive*, sed em. a P. 6 om. *regradandive.* Cod. Iust. in utraque lege *degradandive* (impr. Ri., sed Cui. in c. 1 cit. *regradandive* et Herrm. cj. in c. 3 cit. *degrassandive*) et *et ducenarios.* l) Gutherius de off. dom. aug. III, 10 em. *commonitione*, recte impr. Ri. m) 1, Cod. Iust. Be. *referri.* 2, 6, edd. ante Be. *deferri.* Utraque v. proba est. Cum v. *notitiam* desinit c. 3 Cod. Iust. cit. n) 1 *domesticus* et om. *etiam.* *) Periit haec lex. Vid. Praef. C. Th. p. XXXIV. o) 2 om. *centenarios*, add. a P. 6 *ducenarios vel centenarios.* p) 1 *que super his observandis. pena circa temeratores. statutorum promissa.* Sic quoque 2, ubi vero P. corr. *quam — poenam — praemissa*; id in edd. transiit. Ri. pro *praemissa* scribi vult aut *praeclarissima* aut *amplissima.* 6 convenienter cum codd. 1, 2, sed transpositis vv. *pena promissa que super his observandis temeratores statutorum.* Recte se habet codicum scriptura, quam reposui. *Quae celsitudo tua statuit, poena promissa circa temeratores statutorum*, (ea scil. poena, *ut — percellatur*) *ea firma* (hoc enim habet 1) *per istius quoque legis auctoritatem esse praecipimus. Promissa* est pro statuta, indicta, cauta. q) 6 *censuit.* r) 1, 6 om. *ut* et abesse potest, si quidem verba ipsa edicti a magistro off. propositi exponuntur. s) 6 add. *ei.* Sec. Am. in cod. 1 excid. vv. *qui de gradibus — decem librarum auri.* t) Ita 1, 2, edd. Hal. Cui. et Herrm. in c. 1 Cod. Iust. cit. repos. et P. in m. cod. 2 em. *barbariorum*; melius cj. Ri. Be. *barbaricariorum.* 6 *X librarum officio* et om. *a. scr. b.* Cf. etiam Go. comment. ad C. Th. X, 22, 1, Tom. III, pag. 552 sq. (ed. Ri.) et Böcking l. c. pag. 245. u) 1 *sit aliquid vel adtimptari.* 6 om. *vel.* v) Go. mendose *contra scholae non — Com. legem si quid.* x) 6 *librarum multa Vir sublissimus.* 1 *auri LS.* 2, edd. *V. S.* y) 1 *scholarum.* 6 *Si quis.* z) 1 *pcelatur firma.* 2, edd. *firmam.* 6 om. *firma.* Rep. ex cod. 1 *firma.* Vid. not. p antec. a) 6 om. *esse.* 2 *praecepimus*, em. a P. Rittersh. *eum, qui — domesticarum.* b) 1 *inlatio-*

militia quoque pelli, non immerito decernentes. §. 3. Illud etiam observari non sine ratione conveniet, ne quis [c], cui domestici officium per militiae gradum vel [d] quinquennii tempus interdici censuimus, familiaritate [e] comitis simulata [f] rem prohibitam alio [g] nomine valeat usurpare, Flegeti [h], frater amantissime [i]. §. 4. Illustris itaque auctoritas tua legem hanc perpetuo valituram ad devotissimorum scholarium notitiam perferri praecipiat. *Dat. XV. Kal. Mai.* [k] *Constantinopoli*, *Cyro* [l] *V. C. Cos.* (441.)

TIT. XXII. DE BONIS DECURIONUM ET DE NATURALIBUS FILIIS EORUM IN CURIAM MITTENDIS HEREDIBUSQUE SCRIBENDIS [a].

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Apollonio Pf. P.* [b] Nulla professione virtutis nullaque re alia [c] potius homines deo [d], quam prona liberalitate iunguntur. Nam cum beneficiorum fontibus genus amplificetur humanum, divinam benevolentiam nobis credimus [e] obligari, unde spes tota vicissitudinis exspectatur [f]. Quod si quis bene de se meritum [g] laedat [h], ex amore omnium, quem liberalitas meruit, communi necesse [i] est odio condemnetur ingratus. §. 1. Huius iniquissimae rei acerbitate commotam celsitudinem tuam a nobis remedium postulasse, praesens suggestio declaravit [k]. Multi enim saepe nullam trahentes sorte maiorum [l] decurionatus originem, sua sponte liberalique sententia pietatis quoddam insigne duxerunt, magnificis patriam muneribus beneficiisque donare [m]; alii, cum exstruendi publici [n] operis nulla eis [o] necessitas immineret [p], diversis eam aedificiorum ornatibus [q] extulerunt.

Tit. XXII. 1, Am. *Tit. XXI.*, sed sec. ord. *Tit. XX.*, ut Zir. in ind. titt. 3—5, 8—13, 15, 16, 18—21, 23—35, 37—41, Aeg. Cui. 1. Aur. P. in ind. titt. Cui. 2, 2*. Lugd. P [a]. in ind. titt. Rittersh. Go. P [b]. in ind. titt. Ri. Ri*. L. R. U. *Tit. XI.* 6 *Tit. IX.* 22, 36, Sich. *Tit. X.*, sed in 22 sec. seriem *Tit. XI.* Be. *Tit. XXII.* Vid. supr. tit. I—III, VII, IX, X, not. sup. et XVI, not. r, ubi etiam de codd. 1, 2, 7, 14, 17, 36 dictum est. C. Th. XII, 1, ubi vid. not. sup. Cod. Iust. X, 31—35. In codd. 3, 24, 28, 34, 35, 37, 40, 41 hic tit. ex una tantum Novella constat, in rell. codd. et in edd. ex duabus. Vid. Nov. 1 h. tit., not. sup. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1, sed in codd. 3, 24, 28, 34, 35, 37, 40, 41 *N. un.* Etenim in cod. 24, om. inscr., textu et subscr., interpretatio huius Nov. conflata est cum interpretatione Nov. 2 eiusque subscriptione; at in codd. 3, 28, 34, 35, 37, 40, 41 om. Nov. 2. Be. add. (*XXX.*), i. e. omnium Novv. in Be. ed. Integra cum interpr. est in codd. 11, 12, 15, 18—23. Omnia praeter interpr. des. in codd. 40, 41; inscr. et textus in codd. 4, 5, 30; textus et subscr. in codd. 13, 25, 26, 35; solus textus om. in codd. 8—10, 27—29, 31—34, 36—38; sola subscr. in cod. 16; sola interpr. in cod. 6; sola particula textus superest in cod. 39; sola explanatio in nonn. codd. titulis adiecta in cod. 3. Am. videtur hic inspexisse cod. 20, neque vero cod. 5. Cod. Iust. V, 27, 3, partim mut. (vid. infr. §. 9, not. *b*) et subscriptione ex hac et sq. Nov. conflata (vid. subscr., not. *l*). Superiore anno 442 *Apollonio* inscriptae sunt c. 9 Cod. Iust. (II, 7), c. 8 Cod. Iust. (X, 30) et fortasse c. 4 Cod. Iust. (XII, 55), *Thomae* vero c. 60 Cod. Iust. (X, 31) et *Artaxi* c. 11 Cod. Iust. (III, 26); quarum legum fons ignoratur, cum nulla Novella Theodosii ann. 442 ad nos pervenerit. Hoc vero anno *V. Kal. Febr. Anatolio Mag. mil.* inscripta est c. 3 Cod. Iust. (I, 46).

nem militia. Bene habet *initationem.* c) Cod. Iust. *convenit, ne is.* d) *vel* deest in codd. 1, 2, 6, edd. ante Be.; sed P. ms. Ri. ex Cod. Iust. add. volunt *vel*, quod fecit Be., recte. Rittersh. *qunquennii.* e) 2 *familiaritatem.* f) 1 *cõmitissimo. lata.* 2 *simulatam*, em. a P. g) 1 *alio*, ut Cod. Iust., recte; id est alio titulo; rell. *alieno.* h) *Fleg.—praecipiat* deest in c. 1 Cod. Iust. cit. Edd. *Florenti.* 1 *flegeti*, apud Am. *flegiti.* Vid. supr. not. c. i) 2, 6 *p̃ k̃*; P. P [a]. P [b]. Rittersh. *P. K.*; rell. edd. ante Be. *P. K. AA.* 1 *f. ã* et Be. *fr. a.*, i. e. *frater amantissime.* Ita scrib. esse docet Zir. l. c. p. 339. 2 *inlustras*, em. a P. k) c. 1 Cod. Iust. *Dat. XVI. Kal. April.*, ad quae Ri. „Vereor, inquit, ne illa subscriptio sit eius legis, cuius in novella nostra Theodosius fecit mentionem. Ex utraque enim constitutione legem suam compilasse Tribonianum, facile patebit inspicientibus." Non patet, neque verisimilis est Ritteri sententia. Fortasse in c. 1 remansit dies, quo data est lex, in Novella dies, quo proposita est, ut aliquid inter *Dat.* et *XV.* exciderit necesse sit. l) Iam Ri. ex cod. Ott. (vid. Br. l. c. pag. 864) add. *Cyro*, qui consul deerat in cod. 2 et in edd. P.—Go. In P. P [a]. lacuna asterisco indicata est, sed P. in not. P [b]. in m. haec habent: „ex L. 1. C. de privileg. scol. emendata subscriptione haec quoque ita supplenda est *Cyro* (P [b]. in m. *Coro*), *VC. Cos.*" P. in cod. 2 notat: „Cod. Iust. *Caro*, lego *Cyro*" et P. ms. Cui. 2, 2*. Lugd. in m. add. *Cyro*, recte. Etiam 6 habet *Cyro*. Ceterum 1 sec. Ri. *Ciro.* c. 1 Cod. Iust. om. *V. C.*

a) Ita 1 et fere omnes Br. Al. codd. Aeg. Sich.—Lugd., Cui. 2, 2* in m., Go. Rittersh. L. R. U., sed nonn. codd. *curionum* (ut Aeg.) s. *curialium* pro *Decurionum*, alii codd. Sich.—Rittersh. Go. *et naturalibus filiis*, alii habent *curiã* (ita 1) s. *curia* (ut L. R. U.) et *dandis* pro *mittendis*; denique etiam in nonn. scriptum est *ascribendis.* 15, 21 *De Bonis decurionum* et 6 *De bonis curionum* et des. rell. 19 om. *hered. scrib.* Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. Be. ex ind. titt. ed. P. P [a]. et P [b]. *De His Qui Sponte Munus Aliquod Vel Honorem Largiuntur, Et De Naturalibus Filiis In Curiam Dandis, Heredibusque Scribendis, Vel Bona Parentum Accipiendis*, sed Ro. ms. rep. nostram scripturam. Praetuli codicis 1 et antiquissimorum codd. scripturam uni soli, qui ubi sit nescitur, ita ut Pithoei, non codicis auctoritate niti videatur, qui quam P. habet rubricam, recipiat. b) 15 *Imperatio teod.* et 15, 21 *appollonio praefecto populi.* 34 *ad Apollonium*, ut Cod. Iust. 36 *adpolinio.* Multi codd. siglum praefecti urb. ferunt, alii *teod.* s. *theũd.* habent. c) 1 *virtutum—alia.* Non male se habet *virtutum.* d) 1 *hominis—pronâ liberalitatẽ.* 11, 12, 18—20, 22 *hominis de eo.* e) 22 *amplificatur—credidimus.* Multi codd. *obligare.* 23 om. *nobis*, sed add. in m. f) 22 *spectatur.* Edd. ante Be. *exspectetur.* g) 6 *de se bene meritum.* 18 *meritum bene de se.* 19, 22 om. *de.* h) 22 *laedã.* i) 1 *libertas—communi cum nec.* 11, 12 *communio nec. est.* 22 *necessitudinum condemnetur—iniquissimus—tuam* et om. *a.* k) 6 *declarat.* 19 *suggessio declaruit.* 22 *Multis.* l) 6 *nullam maiorum trahentes sortem* (hoc etiam 19) *decur.* 16 *maiorum.* 21 *maiore* et mox nonn. codd. *liberarique* et *quosdam* et *mulieribus* pro *muneribus.* m) 6 *ditare.* 15, 21 *donare malui.* n) Cui. 2, 2* *publicis.* o) 11 *est.* p) 1 *imminere.* 22 *imminери d. eos.* q) 6 *ornatibus aedificiorum.*

Id augendae patriae desiderium, maximis laudibus ac praeconiis efferendum [r], alios curialibus oneribus [s], alios discussionum [t] laqueis implicavit [u]. Et quod ultra omnem indignationem [v] est, rationem [x] liberalitatis suae dare cogitur [y], qui luxuriae non dedisset [z]. Quod nisi provida dispositione curetur, quotusquisque [a] erit tam sui suaeque [b] utilitatis ignarus, qui vel in operibus construendis largitatem exercere [c] velit, cui discussor immineat, vel in conferendo [d] aliquo munere gloriari, cum id [e], quod munus fuerat, incipit esse [f] iam debitum? qui denique [g] sic patriam suam diligat [h], ut, cum frui liceat opibus [i] otiosis, iactura [k] patrimonii sui sollicitam redimat egestatem? §. 2. Quapropter ipsis civitatibus [l] potissimum [m] consulentes, quibus suorum civium benevolentiam [n] nolumus interclusam, huius aeternae legis saluberrima ratione [o] decernimus, ut, si quis sua sponte nullique eiusmodi oneri [p] subditus in qualibet civitate per se alteriusve [q] personam quodcunque munus ediderit, vel honorem gesserit, nullum ex voluntaria largitate vel praeiudicium sui status incurrat [r], vel discussionis [s] ratiociniis obligetur. Hoc enim pacto [t], cum ex voluntate praebeatur, quod, si [u] necessitas immineat, evitetur, nec gratos suae [v] circa patriam benevolentiae poenitebit, nec excusatio relinquetur ingratis [x]. §. 3. Illi etiam parti sollicita [y] nobis circa res humanas providentia suggerente [z] consulendum esse credidimus, ut [a] quantum favoris splendorisque legitimae proli ex legum suffragatione praestatur, tantum naturali ac degeneri soboli [b] derogetur [c]. Nam cum de successionibus [d] paternarum facultatum quaedam severiora, quaedam humaniora circa eos iura prolata sint, nulla lex eis adeo [e] pepercit, ut eius modi sorte conceptos saltem [f] in aliorum loco poneret [g], quos naturae coniunctione proximos invenisset [h]. Sed nos, a quibus solet in hominum [i] genus semper aliquid procedere, quo iuventur [k], una eademque [l] saluberrima sanctione et horum conditioni et curiarum [m] commoditati subveniendum esse perspeximus [n], ut, cum et [o] naturalium liberorum vilitas [p] splendidiorem fortunam, et decurionum nobilitas multitudinem desideret [q] auctiorem, utriusque generis utilitatibus in commune perpensis, ab altero [r] commodetur, quod alteri deficit [s], lexque [t] undique temperatissima collocetur, quae et naturae [u] vitium dignitatis impertitione [v] soletur, et ordinum dignitatem [x] a corporum exiguitate defendat. §. 4. Hac igitur perpetuo duratura promulgatione decernimus, ut, si cui et [y] legitimorum et naturalium libe-

---

Mox nonn. codd. *desiderio.* 22 *agendae — desideria.* 19 *augenda est.* r) 6, 15, 21 *efferendo.* 22 *differendo.* s) 1 *aliis curialibus honeribus alius.* 6 *aliis eam curialibus oneribus.* 15, 21 *honeribus.* 16 *moribus.* 22 *honoribus.* t) 6 *discursionum* et om. *alios.* 15, 19 *alios decurionum.* 22 *alitus decufionum.* u) 6 *explicabit.* 22 *ut ei* pro *Et.* v) 11, 12, 19, 20 *dignationem.* 22 *dignitatem.* x) 20, edd. ante Be. *rationes.* 16 *et rationem.* y) 6 *cogetur.* 22 *dare suae cogetur.* z) 22 *dedisse.* a) 6 *curetur unusquisque erit.* 15, 21 *curetur codus quisque.* 18 *curetur quod unusquisque.* 16 om. *tus quisque — ignarus.* 22 *quousque.* b) 6 *tam sue p̄p̄m publice utilitatis quis enim vel in.* 11, 12, 18 — 20, 22 *suae suique util.* c) 15, 21 om. *vel in — exercere.* 22 *largitate.* d) 11, 12, 18 — 20, 22, 28 *in quo ferendo*, sed 19 *furendo.* e) 22 add. *quo.* f) 11, 12, 18, 20, 22 *invenit.* 19 *invenientes se.* Be. em. *incipiat*, sine necess. g) 1 *debetum quiddeneque.* 6 *quis denique.* Etiam Rittersh. in m. cj. *quis*, quod mihi non probatur. 15, 21 om. *qui.* h) Edd. ante Be. *diliget.* 15, 21 om. *ut.* 16 om. *sic — frui.* 22 *ut confrui liceat.* Rittersh. *patriam suam sic diliget.* i) 15, 16, 21 *operibus.* k) 11, 12, 20 *iacturam.* 19 *otiosam iacturam.* 22 *odiosum iacturam — redimunt aegestatem propter.* l) 11, 12, 18 — 20, 22 *civibus.* 16 *ipsius civitatibus.* m) 6 om. *potissimum.* n) Nonn. codd. *civium* aut *civibus*; 11, 12, 19, 20 *benevolentia.* 6 *nolumus esse interclusam.* o) 1 *eterni* (Am. em. *aeternae*) *legis saluuerrima latione.* 15, 21 *sanctione.* Bene se habet *ratione.* Mox 19 *ut si qua sua.* p) 20 *huiuscemodi oneris.* 15, 21 *honeris.* 22 *onerie.* q) Plerique codd. *alterius vel.* ▮ *seu per alterius personam.* Mox 22 *honore* et Rittersh. *ediderit.* r) Cf. C. Th. XII, 1, 177. s) 22 *dispositionis.* t) 1 *oblegatur* (est vero linea ad perpendiculum ducta per literam *a*). *Hoc enim pactū.* u) 11, 12, 18, 20, 22 *nisi.* v) 1, 11, 12, 15, 19 — 21 *nec gratus suae.* 22 *evidetur ne gratus suae circa patria.* Rittersh. *sua.* 6 om. *suae.* 16 *quodsi enim in ea devitatur ne gratus.* x) 6 *ingratis relinquetur.* 1 *excussatio relinquitur ingratis illi etiam parte.* y) 1, 15, 21 *solita*, quod non ineptum est. z) 1 *pro-videntiā suggerente*, em. ab Am. 15 *suggesserint exconsulendum.* 21 *suggesserint.* a) 6 add. *ut.* Vid. not. c. Deest enim in rell. codd. et edd. *ut.* H. *quantum enim favoris.* 22 *quantum favores.* 15, 21 *quantum favores splendoresque.* Reposui *ut* ex cod. 6; nam aliquid deest. Hoc iam He. sensit, qui em. *ne quantum — derogetur* aut ante *quantum* addi vult *nam*, quod fere concinit cum H. *Ne quantum* non quadrat in h. l. b) 22 *suffragationum — degeneris subole.* Rittersh. *suffragatione spectatur.* 1 *naturale hac denegere.* c) 6 *derogetur.* Vid. not. *a* antec. Rell. *derogatur.* 20 *et cum.* d) 16 *functionibus.* 19 *successibus.* 22 *Nam* (om. *cum*) *de successionibus facultatum paterna* et om. *quaedam — iura.* 6 om. *severiora quaedam.* 19 *eos iuris.* e) 12 om. *eis.* 11, edd. *adeo eis*; rell. codd. *eis adeo*, praeter 22, qui *nulla ex* et om. *adeo.* Cui. 1. Aur. Lugd. *perpercit.* f) 19 *conceptus saluti.* 22 *conceptus soluti.* 11, 12, 16, 20, 21, 23 *conceptus.* g) 6 *loco componeret.* 20 *ponerent.* 18 *locum poneret.* h) 22 *coniunctioni pr. invenisse.* i) 1 *homine.* k) 1 *qui iubentur*; rell. codd. praeter 6 *quod iubentur*, sed 19 *prodere quod.* Cf. C. Th. XIII, 3, 11, not. *i.* l) 1 om. *que.* m) 1 *saluuerrima sancione eorum* (rectius *et horum*) *conditione* (em. ab Am.) *et curiarium.* 16 *honore conditione.* 22 *conditione.* 21 *commodatatus.* n) Recte *perspeximus.* 1, 12, 19, 20 *praespeximus.* 15, 21 *esse proximus.* 19, 22 *et* pro *ut.* 1 om. *ut.* o) 11, 12, 15, 19 — 22 om. *et.* p) Go. *utilitas*, ut 6, 15, 16, 21. 22 *splendorem.* q) 11, 12, 22 *demonstret.* 19 *demonstraret.* 20 *demonstrat.* 16, 19, 20, ▮ *auctorem.* 23 *autorē.* 1 *desiderit autiorem.* Sich. *desideret, autori utriusque.* Cui. 1. Cui. 2, 2* *desideret, auctiorem utriusque.* r) 1 *perpenses. ab alterus.* 6 *perpensis dum ab a. movetur.* s) 15, 19, 21 — 23 *defecit*, ut Sich. t) 6 *lex quae sit undique.* 12, 15 *lex quae.* u) 22 *collegitur quae.* 15, 21 *et mature.* v) Sich. — Cui. 2*. Ri. Ri*. *impartitione*, ut 23. False Ri. Sichardum habere dicit *impertitione.* Go. *impartitio desoletur.* 15, 21 *in perditione.* 20 *impertione.* 22 *infertione solutus.* 1 *temperatissima conlocetur que et naturaliū dignitatis imptitione.* x) 19, 22 *et hominis dignitatem.* 1 om. *a.* y) Nonn. codd. *Haec igitur*; *dura-*

rorum progenies suppetat, veterum illibata*) constitutionum auctoritate servata, iustae ac legitimae[z] sobolis iura nulla imminutione decrescant[a]. §. 5. Si quis[b] vero parentibus amissis naturalem dumtaxat[c] foecunditatem, non etiam legitimam sortiatur, seu liber ipse, seu curiae sit nexibus obligatus, et tradendi filios[d] vel omnes, vel quos quemve maluerit[e], eius civitatis curiae, unde ipse oritur[f], et in solidum heredes scribendi[g] liberam ei concedimus[h] facultatem. §. 6. *Parentibus* vero superstitibus si naturalis[i] pater vitae munus impleverit, quartam partem[k] bonorum, contemplatione gradus legitimi, patri matrive[l], avo vel aviae salvam[m] intactamque servamus, ut, si quis eorum vel[n] praeteritus, vel parum, quam ei[o] debebatur ex legibus, fuerit consecutus, movere de inofficioso testamento querelam pro iuris ordine[p] concedatur. Quos[q] ex hac nostra dispositione[r] nec laedi credimus, nec offendi. Nec enim aliquid ex eorum iure decoquitur[s], cum nequeant, ad quoscunque[t] heredes sorte transmissa, quicquam amplius ex filiorum suorum[u] nepotumve facultatibus praeter memoratam defendere quantitatem[v]. Nisi forte moleste ferendum sit, natura sibi cohaerentes, licet iure seiuncti[x] sint, alienissimis anteferri, rerumque esse participes, quos consortes sanguinis confitentur. §. 7. Quod si[y] cui non ex urbe, sed vico vel[z] possessione qualibet oriundo naturales liberi contigerint[a], eosque velit[b] sub definitione[c] praedicta[d] et curiae splendore cohonestare[dd], et hereditatis opibus adiuvare[e], eius civitatis adscribendi sunt ordini[ee], sub qua vicus ille vel[f] possessio censetur[ff]. §. 8. Quod si alterutram[g] regnantium civitatem[gg] patriam[h] sortiatur, sit ei liberum[i], susceptam[ii] ex inaequali[k] coniugio sobolem cuiuscunque civitatis[kk] decurionibus immiscere, dummodo civitas[l], quae eligitur totius provinciae teneat principatum. Indignum est enim[ll], ut, qui sacratissimae urbis ubere[m] gloriatur, natales[mm] suos non illustris[n] ordine civitatis illuminet. §. 9. Haec[nn] sive cum postrema definiat, sive cum[o] donationem cuiuslibet quantitatis, habita ratione parentum[p], in liberos naturales[q] pater conferat, quod de subeunda[r] sorte curiali seu testamento seu actorum fide constituat[s], ita ratum esse stabiliterque[t] volumus observari[u], ut, sive abstinendo[v] hereditatibus

tur a prom. et *sicut et*. 21 om. et. Supra Rittersh. *permulgatione* et Ri. *perpetuo*. *) 6 om. *illibata*. z) 19 *servatae ac leg*. Nonn. codd. *subolis* s. *subulis*. a) 11, 12, 16, 19, 20, 22 *decrescat*. 15, 21 *decrescunt*. 18 *decriscunt*. b) 11, 12, 15, 16, 19—22, 23 *Si qui*. Cum vv. *Si quis seu liber* inc. Cod. Iust. c) 19, 22 *naturalem dum ad foecund*. d) 22 *legitima tradendis filiis*. Cod. Iust. *obligatus, tradendi filios naturales, vel omnes*. e) 15, 21 *vel quosque mal*. 16 *vel quoscunque mal*. 22 *vel quoscunque maluere*. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *quamve*. f) 11, 12, 19, 20 *unde peroritur*. 18 *curie peroritur*. 22 *unde peroretur*. g) 15, 21 *solidum scribendum heredes scribendi*. 20 *heres*. 22 *solitum heres*. h) 1 *concedemus*. 11, 12, 16, 18—20 *concessimus*. Mox 22 om. *vero*. i) 1 *naturale*. Rittersh. om. *vitae*. §. 6 deest in Cod. Iust. k) 11, 12, 19, 20, 22 *portionem*. l) 11, 12, 18—21 om. *ve*. m) Rittersh. *salvum*. 19 *intractamque*. n) 6 om. *vel*. o) 6 *praeteritus vel minus quam*. 11 *vel patrum*. 15, 21 *partem quae ei*. p) 1 *de inoffitioso* (om. *testamento*) *querellam pro iures ordene*. 22 *querelam post iuris*. q) 16, 19, 20, 22 *ordinem concedatur. Quod*. r) 11, 12, 20, 22 *propositione*, impr. Ri. s) 15, 21 *dequoquitur*, unde natum est *de quo agitur*, quod 11, 12, 16, 18—20, 22 habent, sed in 11 sec. man. em. 23 *de quo scitur*. 15, 21 add. *neque*. Rittersh. *et eorum i. d.* t) 1, 6, 15, 16, 21, *in quoscunque*. 12 *neq. aut ad* etc. Librarii, qui hoc non intellexerunt, male id interpretati sunt; nam 11, 18—20, 23 habent *cum neque anti quoscunque* et 22 *cum neque ante quoscunque*. Sich. *cum neque, ad quoscunque*, impr. Ri. Apud Ri*. *forte*. u) 16 *ex filiae suae*. 22 om. *suorum*. v) 6 add. *licuisset*. Sich. *defenderit*, impr. Ri. x) 11, 23 *iurisve iunctae sint*, impr. Ri. 16 *liciti iuris evinctae sint*. 18 *iure sue coniuncta ei sit*. 19 *iurisve iuncta ei sint*. 20 *licet iuri suo iuncte et sint*. 22 *licet iuris vel iunctae sint*. Sich. *licet iure non iunctae sint*. Rell. et edd. *seiunctae*. Ri. em. *seiuncti* et hoc habet 6, recte. Supra nonn. codd. *molestae*. y) 18 om. *Quod*. 15, 16, 21 *quod si forte cui*. 22 *ei se participes — sanguines*. Rittersh. *ex urbe*. z) 19, 22 *sed* pro *vel*, est autem in cod. 19 spatium quatuor literarum post *sed*. a) 1, 11, 12, 15, 22, 23 *contigerunt*. 18—20 *contegerunt*. 21 *contingerunt*. Retinui *contigerint* propter sq. *velit*. 22 *naturalis*. b) 1 *velut*. 11, 12, 19, 20, 22 *velint*. 15 *vellit*. 18 *velitat*.

c) 22 *defensione*. d) 11, 16, 19, 20, 22, 23 *praedictae*. Cod. Iust. om. *et*, impr. Ri. dd) Cod. Iust. *honestare*. 6 *definitione sub praedicta conditione et c. s. honestare*. 15 *quohonestare*. 19 *cohonorare*. 22 *quohonorare*. e) 11 *et hereditatibus adiuvare*. ee) 22 *ordinis*. f) Ita 1, 6, 12, 15, 16, 18—22, Cod. Iust.; rell. et edd. *seu*. ff) 1, 6, 11, 12, 15, 16, 18—23, Cod. Iust. *censeatur*; edd. *censetur*. Falso Be. in 1 esse dicit *consentur*. g) 1, 15, 21 *alterutrū*. 6 *alterutra regione civ*. 22 *alterorum*. gg) Cod. Ius'. *regalium civitatum*. h) 15, 21 *civitate patria*. Cui. 1—Ri*. *patriamque*, sed Ri. placet *regnantium civitatum patriam*. Regnantes civitates esse Romam et Constantinopolim. i) 18 *Si ei liberum*. 23, Sich. add. *et*. ii) 11, 12, 18, 20 *exustae* s. *exuste*. 19, 22 *exutae*. k) 21 *ex sine quali*. 22 *ex ut aequali c. subolem*. kk) 1 *cuiusque civitatibus*. l) 22, Rittersh. Aur. Lugd. Go. *civitatis* et Aur. Lugd. Go. *eligetur*. ll) Cod. Iust. *Indignum enim est*. Ri*. *prncipatum*. m) 6 *sacratissimam urbem subire*. 19 *urbi subire*. 22 *urbis habere*. mm) 6, 15, 21, Cod. Iust. *naturales*, impr. Ri. n) Edd. ante Be. *illustri*, Ri. prob. *illustris*. 22 *illustrium*. nn) 19 *Et haec*. 15, 21 *Haec sibi cum*. 6 om. *Haec — definiat*. 22 *postrema cum*. Cod. Iust. *Haec sive* (om. *cum*) *postrema definiat, sive* (om. *cum*) *donationem*. Bo. l. c. p. 220 em. *Haec sive cum postrema definitione sive cum datione*. Ri. cj. *Hoc sive*, quia infra sequatur *ratum esse*. At illa vv. *ratum esse* me non movent, ut scribam *Hoc* pro *Haec*. o) 6 *Si vero donationem*. 15, 21 *sibi cum donatione*. 11, 12, 15, 19 *cum donationem*, prob. Ri.; rell. *donatione*. Reposui *donationem*, nam infra est *pater conferat*. Supra Rittersh. *postrema deaviat*. p) 1 *parentium in liberus*. 15, 21 *ratione querentium*. 16 *habitatione parentum*. 22 *habitura ratione parentum*. In Cod. Iust. om. *habita r. parentum*. q) 23 *naturalis*. Sich. — Go. *parentum in liberos, naturalis pater*. Ri. Ri*. *parentum, in liberos naturalis pater*, sed em. Ri. *parentum, in liberos naturales, pater*. r) 1 *quod desubrundā. sorte curiali seu testamentū seu auctorum* (hoc quoque 15, 19, 21) *fidem*. 22 *de sub una sorte*. s) 1, 23, Sich. *constituant*, impr. Ri. 6 *constituerit*. Cod. Iust. *constituit*, quod prob. Ri. t) 22 *ratum stabilitumque volumus*. 15, 21 *stabilemque*. 19 *ratum stabilitumque*. u) 1 *observare*. v) 15, 21 *sive ab intestato*. 1 *abs-*

sive abdicando donationes naturales liberi curialem voluerint evitare fortunam, posteaquam[x] paternarum opum vel in solidum vel ex parte reperti fuerint possessores, licet eas alienaverint, omni modo ad conditionem, in qua pater eos[y] amplificatis[z] opibus esse voluit[a], etiam inviti cogantur accedere[b], Apolloni[c], parens carissime[d] atque amantissime. §. 10. Illustris igitur[e] et magnifica auctoritas tua, quae sanximus, edictis propositis ad universorum nostro imperio[f] subiectorum notitiam commeare perficiat[g]. *Dat. Kal.*[h] *Ian. Constantinopoli, Maximo II.*[i] *et Paterio*[k] *VV. CC. Coss.*[l] (443.)

Interpretatio. *Si quis habuerit legitimos filios*[m] *et naturales, id lex ista constituit, ut id observetur*[n], *quod est in Theodosiani corpore constitutum, hoc est, ut exstantibus legitimis filiis*[o] *octavam hereditatis naturalibus vel eorum matribus pater, si voluerit, derelinquat*[p]. *Si vero legitimos filios non habuerit, et naturales habuerit, et eos*[q] *heredes fortasse facere*[r] *voluerit, non aliter poterit*[s], *nisi ut primitus eos corpori curiae sub gestorum testificatione coniungat, et sic, si voluerit*[t], *integras ad eos sive donatione sive testamento heredes scribendo transferre poterit facultates: quarta vero patri vel matri, avo, aviae, quibus de inofficioso testamento actio suppetit, specialiter servata*[u]. *Hoc, seu curialis, seu liber a curia, naturalibus filiis ita conferre legis istius ordinatione permittitur, ita ut in ea civitate, in qua vel in*[v] *cuius territorio habitat, naturales filios constituat curiales. Quod si*[x], *ut assolet, in duabus provinciis ei possessio*[y] *vel habitatio fuerit, et voluerit in civitate sua eos*[z] *facere curiales, hoc lex ista permittit, ut in qua*[a] *provincia elegerit, dummodo in metropolitana civitate*[b], *instituendi naturales filios curiales pater habeat potestatem.*

2. *Iidem AA. Apollonio PP. P.*[c] Nulla paene[d] res adeo pro utilitate humani generis invenitur, quae non callidis hominum consiliis ad fraudem malitiamque con-

— N. 2 deest in codd. 3, 28, 34, 35, 37, 40, 41. In rell. codd. et in edd. est *N.* 2, etsi in Cui. 2, 2* *I.* errore add. est. Vid. N. 1 h. t., not. sup., ubi etiam de cod. 24 dictum est. Be. add. (*XXXI.*), i. e. omnium Novv. in Be. ed. Integra cum interpr. est in codd. 11, 12, 15, 18—23. Inscr. et textus des. in codd. 4, 5, 8, 9, 29—33, 36; textus et subscr. in codd. 13, 25, 26; solus textus in codd. 27, 38; sola interpr. in cod. 6; sola particula textus superest in cod. 39. De cod. 17 vid. infr. §. 3, not. *q* et de cod. 16 infra §. 14, not. *u*. Cod. Iust. X, 34, 2; V, 27, 3; X, 35, 1. Cf. C. Th. XII, 1, not. sup. et XII, 4, 1, not. sup.

tenendũ. x) 1, 15, 21, Cod. Iust., male intellecto siglo, *posteaque*. 11, 12, 16, 19, 20, 22 *postquam*. Supra 22 *hereditatibus* (om. *sive*) *abdicando donationis naturalis*. Aur. Rittersh. *addicando*, sed Lugd. *abdicando*, memorabilis locus. Cf. Praef. C. Th. p. XVI. et Praef. Novv., not. 190. Mox 15 *opes vel*. y) 19, 22, Aur. Lugd. Go. Rittersh. *parte eos*, impr. Ri. z) 11, 12, 18—20, 22 *publicatis*. Ri. mavult *amplificatis*. a) 6 *voluerat*. b) Seqq. des. in Cod. Iust., sed add.: *Et si filiam naturalem vel filias habuit, et eam vel eas curiali vel curialibus civitatis, ex qua oriundus est vel sub qua vicus vel possessio, unde oritur, consistit, vel eius civitatis, quae principatum totius provinciae tenet, matrimonio collocaverit, haec eadem et in persona eius vel earum ad exemplum marium obtinebunt. Quid enim interest, utrum per filios, an per generos commoditatibus civitatum consulatur, et utrum novos lex faciat curiales, an foveat, quos invenit? Dat. etc.* Conflata sunt haec ex §. 7 et 8 huius Nov. et ex §. 11 Nov. 2 h. tit. c) 1, 23 *Appolloni*. d) Sich. *Praefecte chariss. AA.* Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *Praefecte Kariss. AA.*, sed Rittersh. in m. em. *parens*. 12, 18, 20, 22 *p̃k̃* s. *pk* et om. *atque amantissime*. e) 1, 6, 15, 16, 18, 21 recte add. *igitur*, quod v. deest in rell. codd. et in omnibus edd. Mox 22 *ciuae sanctimus*. f) 1 *nostrorum imperiũ*. 6 *imperio nostro*. 15 *subiecturum*. g) 6, 15, 21 *praecipiat*, bene quidem, sed recte se habet etiam *perficiat*. Vid. Nov. Theod. XIV. in fin. et Nov. 2 tit. XV. in fin. *faciat pervenire* et Nov. XXIV. in fin. *venire perficiat*. 22 *edictis peruminrare perficiat* et om. *propositis — notitiam*. h) 1, 15, 21, 31 *Dat. XVII. Kal. Ian.* 4—6, 8—12, 18—20, 23, 36, Sich. — Ri*. Cod. Iust. *Dat. XVI. Kal. Ian.* 29, 30, 32, 33, 38 *Dat. XV. Kal. Ian.* L. R. U. *Dat. VI. Kal. Ian.* 22, 27, 28, 34, 37, Be. om. *XVI.*, recte; nam apposito numero aliquo ante *Kal. Ian.* haec Nov. perturbaret temporum rationem et recentior fieret sequenti et Nov. titt. XXIII. et XXIV., quod hac de causa admitti non potest, quia in seq. Nov. ad hanc provocatur. 33, 36 *Iun.* et 34 *Aug.* pro *Ian.* i) 11, 12, 18—20, 22, 23, Sich. om. *II.* I., sec. Be. habet *secundo*; idem habet cod. 38. Videtur igitur Be. hoc siglo significare codicem Caroli de Savigny, qui olim Lusazii fuisse dicitur. 19 *Constantino/MP* pro *Constantinopoli*. k) 15, 21, 22, 34, 37, Cui. 1 — Ri*. *Paterno*, prob. Br. l. c. p. 865. *Paterio* rell. codd. et Sich. Be. habent. Ri. tuetur *Paterio*. Cf. Ri. ad h. l., not. mm. l) Nonn. codd. *vc Coss.* aut *vircl. coss.* aut *v̄c̄ Coss.* ut edd. 1 om. *VV. CC. Coss.*; alii codd. om. *VV. CC.* aut *Coss.* s. *Consulibus*. In Cod. Iust. (ubi vid. Herrm., not. 31) ponuntur consules Novellae sq. h. t. (*post consul. Eudoxii et Dioscori Coss.* 443), ubi vid. not. *b*. Scripsi *VV. CC. Coss.* cum codd. 11, 12, 16, 19, 20. m) 8—13, 15, 16, 18, 20, 22, 23, 33 et multi alii codd. Sich. Cui. 1. Rittersh. *Si q. h. l. f. et naturales habuerit*, sed 11 om. *habuerit* post *quis*. n) 25 *observandum est*. Rittersh. *Theodosiano*. o) Ita plerique codd., etiam 8—13, 16, 18—22, 25, 38; edd. *filiis legitimis*. 23 om. *filiis*. Nonn. codd. *stantibus* et *octavo*. Etiam Sich. Cui. 1. Rittersh. *octava*. p) H. l. in cod. 26 ponitur ultima pars interpretationis: *Hoc, seu curialis — potestatem*. q) Nonn. codd. *eosque*. r) Ita plerique codd. interque eos 11, 12, 22, 23. Rell. codd. et Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *facere fortasse*. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. om. *fortasse* et nonn. codd. *facere* et infra *ut*. s) Haec interpretem non cepisse Ri. dicit. Mox nonn. codd. *corporis curiae sub testatorum*. t) 11, 12, 16, 19, 20, 22, alii codd. *et si sic voluerit*. Nonn. codd. *donatione*; edd. *donationes*; illud restitui; alii codd. *in*. Infra *scribendum* (s. *in scribendo*) *perferre potuerit f. quartam* s. *quanta*; alii om. infra v. *actio*. u) Multi codd., velut 8—10, 12, 13, 16, 18—20, 22, 23 *reservata*. v) Nonn. codd. om. *in qua*, alii *in*. x) Nonn. codd. *Quod sic*, alii *cui si*. y) Nonn. codd. *et possessio*, alii *et possessioni*. z) 11, 12, 16, 18—20, alii codd. *in civitate sua eos*; edd. *eos in civitate sua*. a) Nonn. codd. om. *ut in* aut *ut* aut *in*. b) Multi codd. *metropolitanam civitatem*. Mox in aliquot codd. om. *filios*. c) Nonn. codd. *pũ* s. *Pf. ũ.* 13 *ad populum*. 15, 21 *praeposito*. c. 1 Cod. Iust. cit. *ad Apollonium*. d) 15

vertitur. Nonnulli enim curiales, quorum corpori[e] semper volumus esse consultum, parum habent[f], sua commoda[g] nostris beneficiis adiuvari, nisi eis ad aliorum abutantur incommodum[h]. Sed nos, quibus ingenitum est prodesse cunctis, obesse nemini[i], sicut eorum utilitatibus providendum esse censemus[k], ita fraudibus etiam ducimus[l] obsistendum. Hic enim est[m] expeditissimae sanctionis effectus, qui, dum aliis prospicit, aliorum iura non minuit. §. 1. Meminimus quippe, nuper[n] emissa lege divali[o] portionem quartam de facultatibus curialium fati munus implentium ex qualibet novissima voluntate, vel ab intestato etiam, ad quemcunque[p], praeterquam si ad filios[q], deferantur, curiarum deputasse[r] corporibus. Sed multi, tanquam corrumpendi totius patrimonii occasione[*]) captata, uniuscuiusque rei sibi particulam vindicando adeo totas dilacerant facultates, ut, dum participibus[s] relictarum opum nocere cupiant[t], sua quoque iura praecipitent[u]. §. 2. Quorum nimiam licentiam provida dispositione frenantes[v], ipsis quidem curialibus occupandi[x] sua auctoritate res mortui copiam denegamus, optionem[y] vero damus heredi, ad quem vel ab intestato[z] vel ex postrema voluntate directis[a] vel fideicommissariis verbis decurrit hereditas, utrum aestimationem quartae partis curiae velit offerre, an omne[b] patrimonium, quod relictum est, in partes quattuor[c] pro sua voluntate dividere, ut, rebus[d] totis in sortitum casumque[e] deductis, vel curiae quadrantis, vel heredi ac[f] fideicommissario per universitatem dodrantis electio ex sortis conditione[g] contingat. Ita scilicet et praefati successores et curia promiscui rerum dominii[h] liberabuntur incommodo[i]. Naturale[ii] quippe vitium est, negligi[k], quod communiter possidetur, utque[l] se nihil habere, qui non totum habeat, arbitretur. Denique suam quoque partem[m] corrumpi patitur[n], dum invidet[o] alienae. §. 3. Sed ubi[p] quarta pars[q] bonorum mortui curiae debet offerri, immobiles quidem res[r], quae nec latere facile possunt, nec quicquam[s], si divulgentur, officiunt, sub adspectu etiam curialium aestimari dividive[t] concedimus: mobiles autem res, vel se moventes, vel instrumenta, vel si quid etiam[u] in huius modi[v] iure consistat[x], in medium proferri divulgarique non patimur, sed iuratis successoribus, cum apud se diligenter aestimaverint, quae quantique sint pretii facultates, credi oportere decernimus. Quid enim tam durum tamque[y] inhumanum est, quam publicatione pompaque rerum familiarium et paupertatis detegi vilitatem, et invidiae[z] patere divitias? In exigendis vero debitis si pretium, quod pro quarta parte actionum curiae competit, successores praestare noluerint, cautionibus iurata fide[a] prolatis in medium unus-

poena. e) Nonn. codd. *corpore.* 19 *semper esse volumus.* f) 11, 12, 18—20, 22 *habeant.* g) 19 *in sua incommoda.* 22 *sua in commoda* et om. *nostris — incommodum.* h) 6, 11 *incommoda.* 12, 15, 19, 20 *incommodo.* i) Rittersh. *nomini*, mendose. k) 6, 19, 22 *censuimus*, quod Be. rectius fortasse videtur. 20 *providendum est esse c.* l) 19 *dicimus.* 15, 21 *duximus.* 22 *docemus etiam obsistendum.* m) 6 *est enim.* 16 om. *est.* Mox 22 *alios.* n) 1 om. *nuper.* Cum vv. *Meminimus, nuper* inc. c. 2 Cod. Iust. cit. 22 *Meminibus.* o) 1 *divale.* 22 *divalium.* Respicit Theodosius c. 1 C. Th. de impon. lucr. descr. (XII, 4). p) 22 *impletum — ob intestato* etc. Cod. Iust. *ad quemque.* q) Rittersh. *ad liberos.* Cod. Iust. *ad filios curiales deferatur, curialium.* 1 *ad filius deferantur depotasse* et om. *curiarum.* r) i. e. nos deputasse. Nonn. codd. *deferentur* et *depotasse* s. *deportasse.* Infra 11, 12, 20 *corporumpendi.* *) 15, 21 *occasionem capta.* Sich. *accusatione captata.* s) 22 *vindicandi — delacerant* (om. *facultates*) — *particibus* (etiam 19 *delacerant* et *particibus*). t) 6, Cod. Iust. *cupiunt*, bene. u) 22 *praecipiant.* v) Cod. Iust. *refrenantes.* x) 15, 16, 21, 22 *occupandis.* 22 ad v. *copiam* in m. *capi iam.* y) 22 *obsistionem.* z) 1 *heredi adque ab intestatu*; etiam 6, Cod. Iust. *ab intestato*, sed Cod. Iust. *denegamus; heres autem ad quem ab intestato.* 12, 15, 18—22 *vel ex intestato*; rell. *vel intestato.* Reposui *ab*, codd. 1, 6 et Cod. Iust. secutus. a) 11, 12, 15, 19, 20, 23, Sich. *derelictis.* 16 *decretis.* 22 *relictis.* Mox nonn. codd. *verbi*, *decucurrit* (ita etiam 23 et Sich.), *extimatione* s. *extimationem* s. *aestimatione, quarta, partes.* Sich. *extimationem.* b) In Cod. Iust. om. *utrum — an.* 15, 19, 21 *conferre* et 22 *velle conferre.* c) 19 om. *quattuor.* Cod. Iust. om. *pro sua voluntate.* d) 15, 21 *dividere in rebus.* Cod. Iust. *dividi procuret: ut.* 22 om. *ut.* e) R. in m. Cod. Iust. *sortium casum deductis*, quod idem significat, sed minus elegans est, quam Novellae scriptura. 19, 22 *cassumque.* 23 *in sortitum* et est lacuna octo literarum; deest enim *casumque* pariter atque in Sich. ed., ubi asterisco lacuna indicata est (*sortitum * deductis*), sed in m. ann.: „*Visum est in veteri exemplari deesse verbū, quamvis sententiae id minime officiat.*“ Rittersh. *casum deductis.* f) 1 *curie quadrantis vel heredi hac.* 6, 16, Cod. Iust. *heredi aut.* 22 *fideicommissari.* 16 *fideicommissariis per unius diversitatem.* g) 15, 21 *exortus.* 22 *exortis.* Cod. Iust. *ex sortis felicitate.* 23 *et lectio.* Mox nonn. codd. *successuris* aut *successoris.* 6 om. *et* post *scilicet.* h) 11, 12, 15, 19—23 *primis cui r. domini*, sed 15, 21 *curiae*, ut 6. Sich. *curia imprimis ceu rerum domini.* i) 16 om. *incommodo.* 1 *in quomodo.* ii) Rittersh. et Ri. provocant ad Aristotel. Polit. II, 3 et 5. k) 1 *nec lege.* 22 *humanum est nec liti.* 16 om. *quod.* l) 6 *nihil se.* Nonn. codd. *ut qui* s. *ut quae.* Go. *totum habere arbitr.* m) 1 *sua quoque parte.* 11, 12, 15, 18—22 *Dum* (22 *Cum*) *suam quamque partem.* n) 16 *patiatur*, ut Cod. Iust. o) Ita 1, 6, 15, 22, Cod. Iust. Go., prob. Ri.; 16 *invadit*; rell. *invidit.* Rittersh. *aliena.* p) 22 *Dum* pro *Sed ubi.* q) Hic iterum incipit cod. 17. Vid. supr. tit. IX, not. *p.* 1 *pars bono* | *mortui c. d. offerre.* r) 22 *afferri.* 19 *immobiles quippe res.* 23 *immobilis.* s) Cod. Iust. *cuiquam.* Nonn. codd. *devulgentur.* t) 1 *extimari dividere concidimus.* 18 *dividi* et om. *ve*; rell. codd. Sich. — Cui. 2*. Go. — Ri*. *dividive.* Rittersh. *aestimati, dividire.* Be. ex Cod. Iust. *dividique.* Reposui cum codd. *dividive.* Aut dividenda sunt bona aut aestimanda, si quidem dividi nequeunt. 11 *concidemus.* 12, 15, 19—21 *condemus.* 17 *condimus.* u) Cod. Iust. *Si quid aliud etiam.* Plerique codd. *strumenta.* v) Ita 1, 11, 12, 15, 16, 18, 20—22, Cod. Iust.; 23, edd. *eiusmodi.* 15 *uere* pro *iure.* x) 11, 12, 15—22 *consistant.* 22 *in medio proferendi vulgarique — cuius apud.* y) 1 *tamquam inhumanum.* 18 *duarum tamquam.* z) Rittersh. *pompaeque — familiarium paupertatis.* Etiam Aur. Lugd. Go. *familiarium paupertatis.* Nonn. codd. *familiarum paupertates, vilitate.* Mirum est legi in Lugd. *utilitatem*, recte vero in Aur. *vilitatem.* 22 *et in inviciis*, non *inimicitiis*, ut Be. nuntiat. Cod. Iust. *invidiae exponere.* a) 22 *debetis — quo — noluerunt cautionibus iura fide.* Hoc

quisque[b] a debitoribus convenientem sibi exigat portionem: eque[c] diverso aes alienum, si cui defunctus fuerat obligatus, tam iidem successores, quam curia pro sua sorte*) restituere compellantur[d]. §. 4. Quod si saepe dicti successores sacramentum sibi crediderint excusandum, tum vero, ad similitudinem rerum immobilium, diligentior[e] curialibus omnium rerum indago praebebitur[f]: scilicet ut[g] universis mortui facultatibus in aperto propositis, vel aestimatio rerum, vel divisio, prout successores elegerint[h], sub praesentia curialium celebretur[i]. §. 5. In omnibus autem casibus, ubi quarta[k] pars curiae competit, transactiones interpositas firmas illibatasque manere decernimus. §. 6. [l]Ad filiorum vero numerum, ad quos integras opes[m] venire censuimus, filium, nepotem, pronepotem[n], patrem, avum et proavum, ad virilis[o] sexus originem pertinentes, etsi alieni sint curia[p], iubemus adiungi, ut ad[q] has quoque personas ex ultima voluntate vel ab intestato delapsae facultates[r] nullius partis imminutione decrescant. §. 7. Filiam quin etiam, neptem proneptemve[s] principali eiusdem civitatis, unde pater, avus vel[t] proavus oriuntur[u], nuptam rerum vel ab intestato vel ex dispositione voluntatis ultimae[v] quaesitarum integrum nullaque parte[x] minutum dominium habere sancimus. §. 8. Quod si[y] post parentum obitum inveniantur innuptae vel viduae, impuberibus[z] quidem post transactam pubertatem, in aliis vero, quae pubertatem excesserint[a], vel etiam in viduis post mortem parentis triennium duntaxat volumus exspectari[b], ut interim quarta portio suspensa vel[c] apud eam, si in matrimonio curialis eiusdem civitatis fuerit collocata, perpetuo iure permaneat[d], vel si intra id[e] temporis alienum[f] eadem curia sortiatur[g] maritum, penitusve nupta non fuerit, memorata pars[h] curiae cum triennii[i] tam urbanorum, quam rusticorum praediorum duntaxat fructibus addicatur[k]; ita tamen, ut et optionis conditio in offerendis rebus quartae partis sive eius pretio[l], et sacramenti[m] tam de quantitate, quam de aestimatione rerum mobilium deque actionibus inferendis excipiendisve[n], sicut in extraneis personis dictum est, ratio conservetur[o], ceteris videlicet, quae super hac re prolata constitutio continet, firmiter duraturis[p]. §. 9. Sed et si mater mortui vel avia tempore, quo filius neposve[q] moritur, in coniugio[r] curialis inventa fuerit, ne ipsas quidem patimur[s] quartae portionis subire iacturam. §. 10. Extraneum quin etiam[t] heredem, propinquitatis quidem[u] iure discretum,

---

etiam 15, 19, 21. b) Notatu dignum est, editum esse in Aur. *uniusquisque*, recte vero in Lugd. *unusquisque*. 22 *eum debitoribus*. c) 1 *conveniente* (Am. em. *convenientem*) *sibi exigat actionem. eque diverso es alieni si cui*. 6 *portionem eque diverso si aes alienum alicui defuncto fuerat obligatū tam idem*. 11, 12, 18 *aeque diverso — obliget tam idem*. 15, 21 *aeque diverso — si cui qui defunctus fuerat obliget tam hi de succ*. 17, 20 *aeque* (sed 17 *aeque e div.*) *diverso — si cuique — obliget* etc. 19 *aequae diverso — si cui qui defunctus fuerat obliget tam idem*. 22 *eaquae diverso est alienum si cuique — obligent tam idem*. 23 *Eque diverso* etc. Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *Eque* s. *ēque diverso*. Cod. Iust. *Aeque ex diverso*. Cui. 2, 2*. Ri. — Be. *portionem, atque e div*. Scripsi *eque diverso*. Id enim habent 1, 6, 23 et inest in rell. codd. scriptura, ubi *aeque* mendose scriptum est pro *eque*, id e. *et ex diverso*. Vid. infr. §. 12, not. z. *) 23, Sich. *curia per suam sortem*. d) 1 *compellentur*, quod ferri potest. 11, 16, 18, 20, 23 *compelluntur*. 6 *Quod si praedictae*. 22 *Quod* (om. *si*) — *tum virum*. Cod. Iust. *tunc vero*. e) Sich. *diligenter*. Be. etiam 22 *diligenter* habere dicit, de qua re dubito. f) 1, 23, Sich. *praebetur*; 11, 12, 15, 17, 18 — 22 *omnibus requirendarum actio praebetur*, sed 15, 21 *praebeatur*, ut Be. em., qua em. non opus; nam neque *praebetur* falsum est. g) 19 om. *ut*. 11, 20 *mortuis*. 1 *stimatio*. 22 *aestimatione*. h) Cod. Iust. om. *prout succ. elegerint*. 22 *dividi ipso vel success*. i) Rittersh. om. *celebretur* et 22 *autem*. k) Rittersh. *quartae*. l) In Cod. Iust. §. 6 mut. est: *Ad filiorum vero curialium, vel nepotum, ac pronepotum, scilicet decurionum similitudinem, ad quos integras opes pervenire censuimus, filiam, quin etiam neptem*. m) 18 om. *opes*. 1 *a quos integras*. n) 11, 12, 15, 16, 19 — 23, Sich. om. *pronepotem*. 19 *censemus*. Rittersh. *proneptem*. 22 *avum proavum*. o) 15 *viriles*. Hic etiam inter se differunt Aur. et Lugd.; nam Aur. *viriles*, Lugd. autem *virilis*. 22 *virilem ex usu originem*. p) 11, 12, 17, 18, 20, 22, 23, Sich. *curiae*, sed Sich. *sint*, *Curiae* iub. *adiung*. 15, 19, 21, 22 *alienae sint curiae*. q) 1 *ut asquoque personas* et om., ut in codd. 6, 11, 12, 15, 16, 18 — 23 *ad*, sed recte a sec. man. add. *ad* in cod. 12. 22 *eas*. Mox 11 *ex ultimo*. r) 15, 19, 21, 22 *ab intestato vel ab se facultates*, sed 22 *facultatis*. 6 *his quoque personis — delatae facultates*. 20 *delapsa*. s) Nonn. codd. *proneptemvel*. 19 *neptam*. 20 *principalis*. t) 6 om. *vel*. u) 1, 6 *oriuntur*. 22 *orietur*; rell. codd. et edd. et Cod. Iust. *oritur*. v) Cod. Iust. *ultimae voluntatis*. 22 *in dispositione*. x) 1 *nullamque partem*. Etiam 15, 21 *partem* et 22 *integram nullamque partem minimam dominum h. sanctimus*. 6 *imminutum*. 16 *munitum*. y) 15, 19, 21, 22 *sancimus. Nisi*. z) Cod. Iust. *in impuberibus*. 6 *impuberibus qd̄ q̄ post*. a) 23 om. *excesserint*, pro quo verbo rubr. col. crux picta est. Sich. — Ri*. *adeptae sunt*, sed Cui. 1 — Cui. 2* et Rittersh. in m.: „aliās *excesserint*." 22 om. *vel etiam*. Mox 19, 22 *parentes*. b) 11, 12, 15, 17, 19 — 22 *exspectare*. 6 om. *duntaxat*. c) Cod. Iust. *aut*. d) 22 *matrimonium curiales — permaneant*. 15, 21 *civitates permaneat ut si*. Ri*. *collacata — permaneant*. e) 6 *idem*. Cod. Iust. *tempus*. f) Omnes codd. praeter 1 *ex eadem curia*: bene cod. 1. R. in m. Cod. Iust. *ab eadem*. g) 15, 16, 19 — 22 *sortietur*. Nonn. codd. *penitus vel*. 17 *mariti*. 19 *punitus vel*. h) Cod. Iust. add. *totius substantiae*. Go. *immemorata*. Etiam Lugd. *immemorata*, sed Aur. recte *memorata*. i) 1 *tricennii*. 17 *cum triente*. 22 *triennio*. k) Go. *abdicatur*. 22 *addicatur attamen*. l) 1 *quarta partes seu eius*. 22 *eius preditum*. 23, Sich, om. *sive eius pretio*, sed in 23 spatium est et asteriscus ap. Sich. (*partis * et*), annot. autem apud Sich. in m.: „*Deest verbū, quale est, maneat*." Cod. Iust. R. in m. *partis vel dodrantis et sacram*. m) 6 *sacramentis*. Mox nonn. codd. *de qua actionibus et si quo in*. 1 *de extimatione*. n) Cod. Iust. *inferendis vel excipiendis*. 11 *ueque actionibus*. o) 11, 12, 15 — 21, 22 *conservetur et ceteris* (22 *conservatur et ceteris*), sed 15, 21 *ceteri*. Rittersh. *hac re*. Cod. Iust. om. *ceteris — duraturis*. p) 15 *firmentur duratores — si materni ortus vel*. 16 *firmiter iuraturis*. 22 *firmetur duraturis*. q) 15, 21 *neptisve*. r) Cod. Iust. add. *eiusdem civitatis*. 22 *nec ipsas*.* s) 1 *paciamur*

curiae tamen eiusdem civitatis obnoxium supra dictae portionis[v] dispendio liberamus[x]. §. 11. Femineo vero sexui non hac tantum provisione, sed illa insuper iuris[xx] adiectione consulimus[*]). Praecipimus namque, ut ad similitudinem naturalium filiorum, quos decurionatus sorti[y] paterna sententia dedicavit, filia quoque naturalis in matrimonium curialis adscita[z], si tamen nulla patri eius suppetat[a] legitima soboles, idque[b] paternae visum fuerit voluntati[c], et omnes res patrias donationis titulo consequatur[d], et heres scribatur[e] ex integro: ita tamen, ut et[f] parentum, quibus quarta pars[g] patrimonii relinquenda est, et locorum, unde gener[h] eligitur[i] principalis, ad formam nuper[k] emissae constitutionis ratio conservetur[l]. Quid enim interest, utrum per filios, an per generos civitatum[m] commoditatibus consulatur? et utrum novos lex faciat curiales, an foveat, quos invenit? §. 12. Aliam quoque de negotio curiali[n] caliginem suggestione tui culminis[o] moti[p] recenti interpretatione discutimus, et inprimis descriptionis onere[q] siliquarum quattuor, quas[r] lucrativis iugationibus tantum, non humanis vel animalium censibus, neque mobilibus rebus iubemus[s] indici, etsi curiales non sint[t], maiores ac posteros liberamus; ut, si pater, avus vel proavus filio, nepoti pronepotive vel filiae, nepti[u] proneptive (nec interest[v], nuptae sint curialibus, necne) postrema[x] voluntate vel inter vivos etiam donatione quicquam de suis opibus largiatur, memoratae descriptionis cesset indictio[y]: aeque[z] diverso, ut, si posteri[a] ad maiores praedicta sibi consanguinitate devinctos praefatis titulis suas conferant facultates, nullius accessione gravaminis[b] huius modi liberalitas oneretur[c]. Ita enim necessariis sibi coniunctisque personis sub liberalitatis[d] appellatione debitum naturae persolvetur[e]. §. 13. Cuius auctoritatem iuris pariter valere sancimus[f], et si ab intestato succedant praefati[g] sibi generis ordine sociati. Ex his enim successionibus maxime debiti potius solutio, quam muneris oblatio comprobatur[h], quae, non largientibus etiam dominis, ipsa propinquitatis serie deferuntur. Ceteri vero licet quadam[i] inter se cognatione iungantur, nunquam tamen[k] curiale praedium sine praedicto onere[l] lucrabuntur, nisi forte is[m], cui lucro res cesserit[n], eiusdem civitatis ordini sit obstrictus[o], qui, licet inter extraneos numeretur[p], vacuum tamen ea functione[q], quod datum est, consequitur[r]. Nam cum

---

quarte. t) 1 *extraneū ś quin etiam.* u) 6 om. *quidem.* 22 *discreta.* v) 22 *possessionis.* x) 1 *dispendium liberamus.* Hic desinit c. 2 Cod. Iust. cit. Mox 15 *provisioni.* xx) 1, 6 *illa insuperioris.* 11 *illi insuper ius.* 12, 15—21 *illa insuperius.* 22 *sexu non ac t. provisionis, sed illa insuperius.* Rell. codd. et edd. *insuper iuris.* *) 22 *consulemus* et 21 *ut et simil. namque filiorum.* y) 1 *sorte.* 11, 20 *de curia natus.* 22 *de curia natos.* Cui. 2, 2* *Decurionatus, sorti.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. *patrimonium.* z) Nonn. codd. *filiam — adscitam.* a) 6 *patri eius nulla.* 21 *patriae suppetat.* b) 1, 15, 21 *subolis idque.* 12, 17 *suboles idq.* 16 *suboles si id quae.* 18, 20, 22 *suboles idque.* Rell. codd. et edd. *id quod.* Reposui *idque.* c) 1 *voluntate.* d) 22 *consequantur.* e) 15, 21 *heredes* et nonn. codd. *scribantur.* Recte Aur. *ita tamen*, sed Lugd. *ira tamen.* f) 1, 6, 11, 12, 15, 16, 18, 20—23, Sich. *ut et parentum*; rell. om. *et.* g) 11 sec. Ri., Sich. et in m. Cui. 2, 2* *matrimonii*, impr. Ri. 22 *relinquentia.* h) 11, 12, 20 *genere* et 16 *est in locorum uno genere*, h. e. *gener eligitur.* 15, 19, 22 om. *gener.* i) 1, 6 *eligitur* (cf. not. *h*); rell. et edd. *legitur.* k) 6 om. *nuper.* Propter vv. *nuper emissae constitutionis* Ri. utramque huius tit. Novellam eodem anno datam esse putat; recte. Vid. infra subscript., not. *8.* l) 1, 22, Be. *consequatur.* 11 *consequenter.* 12, 16, 18, 20, 23, Sich. — Ri*. *consequetur.* 15, 21 *consequitur.* 6, Cui. 1—2* et Rittersh. in m. *conservetur*, prob. Ri. et Am. In c. 3 Cod. Iust. cit. (V, 27) recepta sunt vv. *Quid enim interest — invenit.* Vid. Nov. 1 h. t. §. 9, not. *b.* m) 15, 19, 20—22 *cui tantum.* Rittersh. *generos. Civitatum.* Nonn. codd. *consolatur.* Infra 22 *novus lex — quo invenit* et 16 *facit aut curialis.* n) 1, 6, Rittersh. *curiali*; rell. codd. et edd. *curialis*, sed 22 *denegatio curialis — suggestionem*, ubi nonn. codd. *suggessione.* o) 1 *tue celsitudinis.* Utroque nomine imperatores appellarunt praefectos praetorio. p) Mirum etiam in cod. 1 (ubi vero ab Am. om.) pro *moti* scribi *morti*, quod invenitur in codd. 11, 12, 16, 18, 20, 22. 18 *recensi.* 20 *regenti.* q) 1 *discriptionis honere.* 11, 12, 17, 19—21 *honorem.* 15, 16, 22, 23 *honore.* 23 *de scriptionis.* 16 *reliquarum* pro *siliquarum.* Hinc incipit c. 1 Cod. Iust. cit. *Descriptionis onere.* r) In Cod. Iust. add. *ex*, ut in cod. 6, qui praeterea *iurgationibus.* 16 *quam lucr. iurgationibus.* s) 22 *invenimus — curialis non sit.* Supra Ri*. *animalum.* t) 1 *etsi curialis non sint maioris* (supr. *ris* add. *e*). *hac posterus.* 15 *hac posteriores.* 21 *ac posteriores.* 18 *posterius.* u) 22 *aut si pater* (17 *et si pater*) — *nepotive* (om. *pronepotive*) *vel filiae neptae.* Cod. Iust. *avus* (om. *vel*) — *pronepoti* et om. *ve.* v) Ita Be. ex cod. 1, Cod. Iust. convenienter cum codd. 6, 17. 11, 12, 15, 16, 18—22 *ne quidem res nuptae.* 23 *nec in heres nuptae.* Sich. — Ri*. *nec referet nuptae.* Ceterum 1 *nuptiae*, sed em. ab Am. x) 11, 12, 18—20 *curialibus nectos postrema*, sed em. sec. man. in cod. 12 *nec ne.* 15, 21 *curialibus neptes postrema.* 17 *curialibus nunc postrema.* 22 *curialibus nec eos postrema.* Mox 22 *donationem.* y) 1 *discriptiones cesset indictio.* Nonn. codd. *indicio* s. *inditio.* z) Nonn. codd. *aeque.* 22 *ea quae.* Vid. supr. §. 9, not. c. Cod. Iust. *aeque ex diverso* et om. *ut.* 17 *diversa aut si.* a) 1 *si deposteri.* 11, 12, 19, [illegible] *si posterum.* 15, 20, 21 *postremum.* Cod. Iust. *posteriores.* b) Nonn. codd. *devinctus*, *suis*, *nullus*, *gravam in his* pro *gravaminis*, sed 23 *devictos.* c) 1 *huiusecemodi* (sec. Am.) *liberalitas honoretur.* 15 *huius mundi l. o.* 16 *h. liberalitas sanetur.* 22 *h. liberalit honoretur.* Cod. Iust. *In tam enim.* d) 19, 22 *libertatis.* e) 1 *debetum nature persolvetur*; etiam 6 *persolvetur.* Rell. codd. et edd. *debitum naturale persolvitur.* 22 *Cum ius* pro *Cuius.* f) 22 *censuimus.* g) 6 *ut si ab intestato praefato.* Cod. Iust. *etiamsi ab intestato succedant sibi praefiniti gen.* Ri*. *itestato.* Infra nonn. codd. *hiis*, et Sich. Cui. 1. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. Etiam Aur. *hiis*, sed Lugd. *his.* h) 11, 12, 15, 16—18, 20, 22 *comprobetur.* Ante 22 *deberi — muneris.* i) 22 *propinquitatis servare — quidam* et om. *inter — curiale.* 23, Sich. *Caeterum vero.* k) Nonn. codd. *cognationem.* 19, 20 *iungantur. Nam tamen.* l) 1 *sine praedictū honere.* 18 *sine praeiudicio onere.* 15, 21, 22 *honore.* m) 1 et nonn. alii codd. *his* pro *is.* 22 om. *nisi — obstrictus.* Cod. Iust. *is forte.* n) 15, 19, 21 *lucro recesserit.* 1 *lucrum recesserit eiusdem.* o) 11, 12, 15, 17, 19—21, 23 *ordinis obstrictus.* p) 22 *nominaretur.* Sich. in m. *lucrum* pro *vacuum.* q) 6 *tamen a functione.* r) 1,

personae conditio non[s] mutetur[t], ne rei quidem statum convenit immutari. §. 14. Lucrativas vero res eas tantum volumus appellari et[u] praedictae descriptionis gravamen excipere, quae hereditatis[v], legati, fideicommissi iure, mortis caussa donatione, vel cuiuslibet postremae voluntatis arbitrio ad quempiam delabuntur[x]. §. 15. Inter vivos etiam donatio simplici liberalitate confecta lucrativae merebitur et[y] nomen et sarcinam. Si vero vel socer futurus filii, nepotis vel pronepotis[z] sponsae affinitatis coeundae caussa[a] donaverit, vel parens etiam filiam[b], neptem vel proneptem curiali seu extraneo nubentem dotaverit, licet casus eventu res[c] eius, cui data est, vertatur ad lucrum, nec inter lucrativas numerabitur, nec descriptionis oneri subiacebit. Nec enim iuris optimi[d] est, matrimonium, cum tot[e] tantisque suis difficultatibus opprimatur, adventitiis etiam cumulare ponderibus. §. 16. Res vero, quae memoratis caussis lucrativae semel nomen exordiumque sortita est, licet ab eo, qui susceperit[f], ad alterum emtionis vel cuiuscunque contractus iure[g] migraverit, cum praedicto descriptionis gravamine procul dubio transferetur[h], ut vel sciens sibi imputet, qui accepit oneratam[i], vel si ignoraverit, quod interest consequatur; contraque[k], si cuiuslibet contractus exordio lucrativae nomen evaserit, et si postea lucri titulo in dominatum[l] alicuius ceciderit, sarcinam memoratae descriptionis effugiet[m]. Nulla enim in huiusce modi[n] caussis confusionis intercedit occasio, si ad primordium tituli posterior quoque[o] formetur eventus, nisi forte res[p] decurionis, quae ad eum cuiuslibet mercimonii[q] iure pervenerit, ad alterum fuerit postrema eius voluntate vel[r] ab intestato vel inter vivos donatione translata. Tunc enim, quia semel in personam[s] cecidit principalis[t], veterum titulorum nequaquam ratione perspecta, conditionem et onus[u] merebitur lucrativae, Apolloni[v], parens carissime atque amantissime[x]. §. 17. Illustris igitur[y] et magnifica auctoritas tua edictis ex more propositis sanctionem nostrae clementiae[z], quam in perpetuum volumus observari, ad omnium notitiam pervenire constituat. *Dat. VIII.*[a] *Id. Mart. Constantinopoli, post cons.*[b] *Dioscori et Eudoxii VV. CC.*[c] (443.)

Interpretatio. *Lege hac curiales minime prohi-*

6, 11, 12, 15, 16, 18, 20, 21, 22, 23, Sich. *consequitur*; in rell. codd. et edd. est *consequetur*. Cod. Iust. *consequatur*. s) 6 om. *non*. 1 *Nam con persone*. t) 15, 19, 20 *movetur* et 22 *movetur nec — statu*. Etiam Cod. Iust. et Ri*. *nec*. u) 6 *eas tantum res volumus appellari ac*. Etiam 11, 12, 18, 19, 22, 23 *ac* et 15, 17, 21 *hac*. Cod. Iust. *appellari, atque* *pr. descriptionis gravamine*. Etiam Sich. *gravamine*. 1 *discriptionis* (ut nonn. Br. Al. codd.) *gravā enexcipere*. 22 *descriptioni gr. excaeperit*. 16 *gravamen eximere*. v) Cum v. *hereditatis* desinit fol. 34 cod. 16 et des. folia; proximum folium incipit cum v. *compuleris* §. 14 Nov. Valent. de Episc. iudicio. Rittersh. *hereditates*. Infra Cod. Iust. *causa donationis*. x) 21 *ad quem pracide labuntur*. y) 22 om. *et*. 23 *merebatur*. z) 6 *futurum filie nepti vel pronepti*. 1, 11, 12, 15, 17, 19, 21, 23 *futurus filii nepotes vel pronepotes*. 22 *filii futurum nepotes pronepotes*. Sich. *futuros f. nepotes, vel pronepotes*. Cod. Iust. *filii vel nepotis*. a) 1 *coeunda causa*. 15, 19, 21 *affinitatis eundae caussa*. 22 *affinitatis eandem caussam*. Mox 15 *vel praesens etiam* et 19 *vel parentes etiam*. b) In Cod. Iust. add. *vel*. 11, 12, 15, 19 — 21 *neptem proneptemve*. 18 *proneptem ne cur*. 22 *neptem proneptemvae curialis — donaverit*. c) Recte Be. ex Cod. Iust. *eventu res*; nam 1 *casus eventurus*, sed corr. est a librario *eventures*, ut in Cui. 1 ed. est. Etiam Ri. prop. *casus eventu, res*, quod dicit esse eventu mortis, morte. 6 *casus sit venturus eiusmodi ut cui donata est*. 11, 12, 18 *casus eventuris eius*. 15, 19, 21 *casu eventurum eius*. 20 *casu eventuris cui*. 22 *casu eventuram eius — ad locum*. 23, Sich. *casus eventusre eius*. Aur. — Ri*. *eventurus*. Infra 18 om. *nec* post *numerabitur*. d) 1 *discriptionis onere subiacebit. nemo enim iuris optime este* 6 *est optimi*. Nonn. codd. *honori subiacebit*. e) 1 *con tot*. Infra 22 *adventiquos*. f) Cod. Iust. *susceperat*. g) 6 *contractus caussa*. 22 *exordio quae — aemtionis — inremigraverit*. h) 11, 12, 15, 19 — 22 *transferentur*. 23 *transferuntur*. Sich. *transfertur*. i) 15, 19, 22 *cum accipit honeratam*, sed 22 *honoratam*. 21 *tum accipit oneratam*. k) Nonn. codd. *contra quae*. 22 *ignoraverint — ansequatur*. l) Cod. Iust. *dominium*. Rittersh. *dominatum alterius*. 22 *dom. a. caederit*. m) 15, 20, 21 *effugiat*. 22 *effugit nullam — si a primordio*. n) 1, 6, 11, 12, 19, 22, 23, Sich. Cod. Iust. *huiuscemodi*; rell. *huiusmodi*. Infra Cod. Iust. *etsi ad primordium*. o) In cod. 23 hic rubro colore crux picta est. p) 22 *forte est decur*. q) 1 *mercimuniis*. Ri*. *iuri*. r) 23, Sich. — Ri*. om. *vel*. s) 22 *donatio*. 15, 17, 19, 21 *in persona*. t) Sich. *cecidit, principali*. Cui. 1 *cecidit, principalis*. Aur. *cecidi, principalis*, sed recte Lugd. *cecidit principalis*. u) 1 *honos*. 6 *et opus lucrativae merebitur*. 22 *conditione et honus*. v) 1 *Appollone*. Go. *Apollini*. Mirum est Lugd. habere *Apollini*, cum in Aur. sit *Apolloni*. x) 15 *kar. auguste*. 22 *pk aug aug*. Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *Praefecte charissime AA*. 17 om. *parens — tua*. c. 1 Cod. Iust. cit. terminatur v. *lucrativae*. y) 1 *inluster* (Am. em. *inlustris*) *igitur*. Etiam 11, 12, 15, 19 — 21, 23 *igitur* pro *itaque*, quod edd. habent. 22 *Ill magnī āl. aedictis*. z) 6 *sanctionis nre clementiam*. 23 *sanctione*. Infra 22 *observare*. a) 1, 22, 36 *VIII*. 19, 20, 38 *VI*. 4, 5 *III*. 31 *V*. 30, epit. Mon. om. *VIII*., 32 *Dat. — Mart.* et 33 *Dat. — Constantinopoli*. Rell. codd. edd. Cod. Iust. *Dat. VII*. Rittersh. *Kal.* pro *Id*. b) 4 — 6, 8, 9, 11, 12, 17 — 21, 23, 24, 30 — 33, Epit. Mon., Sich. Be. c. 8 Cod. Iust. (ubi extremam subscriptionis partem ex hac subscriptione depromptam esse dixi ad subscript. Nov. 1 huius tit.) add. *p̄c s. pc s. post cons̄.* et 38 *post* (om. v. *cons.*). 15 *Constantinopolitano praefecto*; rell. om. *post cons.*, etiam cod. 1 et c. 2 et 1 Cod. Iust. citt. Recte a Be. iubente Ri. add. *post cons.*, quia his vv. omm. hac Nov. recentior esset prima, quae quidem est opinio Am. Praeterea quia in codd. consules falso scripti sunt, etiam in cod. 1 (vid. not. sq.), neque Cod. Iust. sibi constat. Vid. subscr. Nov. 1 h. t., not. *h*, *l*. c) 1 *Dioscoro e Theodorio cs̄*, impr. Br. l. c. p. 865 et Am. 4 *D. et Eudoxi vic̄*. 5 *D. et eodoxi vc*. 8, 9 *D. et Eudoxi vc̄ cons.*, sed 9 *consulibus*. 10 *D. et Eudoxi vicario consulibus*. 11, 12 *Didoscori et Eudoxi ŪUC CSS*. 15 *didoscori et eodem viris claris consulibus*. 18 *Didoscori et Eudoxi VV. CC.* 19 *didiscori* (corr. *Didoscori*) *et Eudoxi VVCC*. 20 *doscori et eudoxi vvcc̄*. 22 *didoscoro et eudoxio ces. s*. 23 *didoscori et theod̄ v̄ic cōss*. 24 *Dioscuriae et Heudoli* et om. *VV. CC.*, ut in cod. 30 *et*, qui vero *Cons.* pro *VV. CC.* 31 *D. et E. v̄c Coss*. 36 *dioscoro et eovodio cons*. 38 *dioscori et eudoxi uū cc̄*. Sich. *Didoscore, et Theod. VV. CC. Coss.*

bentur testamentum facere[d], *sed ita ut legitimis filiis, si voluerint, facultates suas integras sine imminutione aliqua derelinquant. Ceterum si filii legitimi defuerint, quemlibet etiam extraneum a curia scribere permittantur heredem*[e], *sed ita ut heres, qui conditionem curiae nullam debet, quartam hereditatis acceptae curiae sine aliqua imminutione mox refundat. Quod si is, qui heres scriptus est, integram hereditatem habere voluerit, pro quarta illa, quae curiae deputatur, pretium, quantum valuerit, dare non differat. Agri, domus, vel quicquid latere non potest, communi aestimatione taxentur. De praesidio*[f] *vero, aut quicquid latere potest, heres scriptus curiae praebeat sacramenta, secundum fidem pretium soluturus. Quod si noluerit*[g], *prolatis omnibus, tres partes heres, et quartam curia vindicabit. De cautionibus vero, quae testatori curiali debentur*[h], *simili ratione divisis etiam, quae*[i] *testator curialis debuisse convincitur, tres partes heres, et quartam curia creditoribus*[ii] *sine dilatione dissolvat. Pactiones, quae inter heredem et curiam de hereditatis divisione factae fuerint, firmae permaneant. Filii vero, nepotes et pronepotes, qui avis et proavis per virilem gradum successerint, seu scripti heredes sint, seu ab intestato succedant, sive curiales sint, sive a curia liberi, de hereditate sibi debita vel dimissa quartam partem curiae nomine penitus non amittant. Filia etiam curialis, neptis, proneptis, si curiali ipsius*[k] *civitatis in matrimonio iuncta fuerit*[kk], *avo, proavo intestatis in integra hereditate succedit. Et si testatus fuerit et has personas relinquat heredes, quartam portionem curiae refundere non coguntur. Quod si filia, neptis aut proneptis a patre, avo vel proavo vel in minore aetate vel viduae relinquantur heredes, posteaquam ad annos pubertatis accesserint, triennio exspectentur, ut si curiali eius civitatis nupserint, integram hereditatem, sicut eis vel debita est vel dimissa, sine aliqua imminutione possideant. Si vero ei*[l] *nupserint, qui curiae nihil debebat*[m], *quartam partem hereditatis a die mortis auctoris curiae cum fructibus sine aliqua*[n] *dissimulatione restituant. Et si sine maritis voluerint perdurare, quartam similiter curiae cum fructibus reddant. Quod si rem relictam a parentibus tenere maluerint, sacramento praebito de quantitate hereditatis quartam partem curiae in pretio mox refundant. Matri quoque vel aviae, si tamen curiales maritos habuerint, quartam portionem hereditatis defuncti filii vel nepotis, quae eis acquisita est, lex ista a curia non iubet auferri. Nam si quis curialis quemlibet extraneum, et tamen curialem scribat heredem, et ipse quartam, quia*[o] *portio curiae ipsius est, non refundat. Curialis etiamsi legitimos filios non habuerit, et habuerit naturales, si voluerit eos curiae iungere, et heredes scribere, vel donatione in eos propriam conferre substantiam, faciendi habeat potestatem. Filia quoque naturalis*[p] *si curiali nupta fuerit, licet ei*[q] *proprias et donare et relinquere facultates, ea conditione, ut patrem matremve*[r], *vel quibus actio de inofficioso testamento competit, nullatenus praetermittat. Sed eis legibus debitam vel donationis vel mortis tempore, hoc est quartam portionem reservet*[s].

Cui. 1. Aur. *Didoscoro*, *et Eudoxio VV. CC. Coss.*, sed Lugd. *Dioscoro*, *et Eudoxio VV. CC. Cos.* Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Cod. Iust. c. 1 et 2 citt. *Dioscoro*, *et Eudoxio VV. CC.* (sed c. 2 Cod. Iust. cit. om. *VV. CC.*) *Coss.* (442.) Rittersh. *Diaboscoro et Eudoxio VV. CC. Coss.* Cf. Zir. l. c. p. 436 et 439 sq. not. d) 8, 9, 19—23, 38, alii codd. *test. fac. minime prohibentur*; nonn. codd., ut 23, et Sich. *sed id aut.* 5 om. *filiis.* e) Ita 8, 9, 11, 12, 15, 17—23, 38 et multi alii codd.; rell. codd. et edd. *scribere heredem permittantur.* Ceterum mendose hic et ille codex *aut curia* s. *aut curiae* s. *ad curiam* — *ut heredes* — *nullam habent* — *immunitione* (ita etiam Go.) *mox refundant. Quod si his* s. *Quod si quis heres adscriptus est* — *quam curia* — *voluerit* (ut Aur. Lugd. Rittersh. Go.) — *latere* (et om. *non*) *potest communia* s. *communi ita aestimatione.* f) Nonn. codd. *praedio*, male. Tamen etiam Rittersh. cj. *praedia.* 38 *peculio.* 22 *praecio* et Sich. *pretio*, impr. Ri., sed Sich. in m. *praesidio.* Rittersh. *vero ac quicquid latere non potest.* g) Recte multi codd. interque eos 19, 20, 22 *noluerit*; rell. et edd. *noluerint.* 8, 9, 11, 12, 15, 19—21, 23, 38, alii codd. *probatis.* Mox nonn. codd. *quarta c.* s. *curiae vindicavit* — *testatorum* s. *testamentorum*, sed 11 *quae excitatori curiali.* h) 4, 8, 9, 11, 12, 19, 20, 22, 38, alii codd. *debentur*; rell. codd. et edd. *debebantur.* Nonn. codd. *soli* pro *simili.* i) 11, 12, 19, 20 om. *quae.* ii) Rittersh. om. *creditoribus.* Ceterum hic et ille cod. *curiales* — *quartam curiae* — *permaneant. Filii vero* (aut *si vero*) *et nepotes* — *per gradum virilem* (aut om. *virilem*) — *seu* (ut Rittersh.) *curiales sint seu a* — *dimissam* (Aur. Lugd. Go. Rittersh. *demissa*, sed Rittersh. cj. *dimissa et relicta*) — *omittant* — *neptes proneptes se* (nonn. om. *si*). k) 11, 12, 19, 20, alii codd. *illius.* kk) Rittersh. deesse videtur *patri.* In seqq. hic et ille codex *intestati in integram hereditatem succedat* — *curialis* (11, 12 *curiales*) *refundere non cogantur* — *neptis avo* (aut om. *aut*) *proneptis* (Go. *pronepotis a patre*) *aut patre suo* (11, 12 *suo*) — *in minori* (ut Rittersh.) — *sine* (et om. *aliqua* ap. Rittersh.) — *possideat* (ut 11, 23). l) Nonn. codd. *eis.* Rittersh. *eo.* 23, Sich. om. *ei.* Nonn. codd. *nupserit.* m) 11, 12, 15, 38 *debebant*; alii codd. *debeant.* 22 *habeant.* Mox nonn. codd. *mortis aut auctoris* s. *actoris* s. *auctores aut curia.* n) 8, 9, 11, 12, 15, 19—21, 23, 38 et multi alii codd. om. *aliqua.* Aur. *aliqua.* In seqq. nonn. codd. *restituat* — *marito noluerint* (ut Cui. 1 — Lugd. Go. Rittersh.) — *reddantur* — *relictam aut parentibus* (et om. in aliquot codd. *tenere*) — *noluerint sacr.* (aut *voluerint sacr.*) *prohibito* s. *praelato* — *in pretium* — *refundat* (hoc 11, 19, 20). *Matri quoque et aviae* — *vel nepotes* (hoc 11, 12, 20, 22) s. *vel nepte* — *si quis curiales* — *sed tamen* (et add. in aliquot codd. *et*) *curialem scribet* (hoc 11, 19, 20, 22, 23). o) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *quae.* Nonn. codd. om. *quia.* p) Hic et ille codex *portionem curiae ipsius* (et om. *est*) — *fundat. Curiales etiam* (hoc 11) *filios legitimos non habuerint et habuerint* (22 om. *et habuerint*) *naturales si voluerint* — *iungere vel heredes* — *donationem* — *habent* s. *habeant potestatem. Filia quoque naturales.* Rittersh. cj. *Filiae q. naturali*, quia om. *ei.* Cf. not. sq. q) 11, 12, 19, 20, 23, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. om. *ei.* r) Nonn. codd. om. *ve.* Alii in seqq. *Sed eius.* s) Nonn. codd. *reservat.* 23 *reservent.* In Br. Al. add. *Expl Novellarum Divi Theodosii* aut *Explicit Liber Novellarum* (*Divi*) *Theodosii* aut *Explicit Novellae Divi Theodosii* aut *Finis Novellarum Legũ D. Theodosi A.* aut *Expliciunt Tituli Novelle Divi Theodosiani.* Sich. *Novellarum*

TIT. XXIII. DE LOCIS REI PUBLICAE[a] QUOQUO MODO POSSESSIS CIVITATIBUS RESTITUENDIS.

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Apollonio Pf. P.*[b] Cum summo studio totisque viribus nitamur[c], civitates ditioni nostrae subiectas in perpetua felicitate versari, nihil tam[d] iniquum esse, neque a nostris temporibus dissentiens arbitramur, quam si eas adventitiis quidem subsidiis adiuvari velimus[e], propriis vero facultatibus nudari spoliarique patiamur. Quapropter cum voti[f] causa per Heracleotanam[g] civitatem transitum faceremus[h], petitionibus civium eiusdem[i] maxima sumus cum miseratione commoniti[k], qui tam murorum[l] suorum, quam aquaeductus, nec non etiam aliorum[m] operum publicorum, utpote longo tempore neglectorum, curam[n] fieri oportere nostris provisionibus flagitarunt. Et quoniam saepe ab una civitate vel homine postulatum remedium generalem solet formam correctionis afferre, horum desideriis annuentes, liberalitatem nostram ad omnes provincias ducimus[o] propagandam. Tunc enim maxime[p] vota proficiant, cum statui rei publicae, quae caussa votorum est, consulatur[q]. §. 1. Omnibus itaque consiliis diu nostro animo volutatis[r], nullam salubriorem caussam revocandae pristinae beatitudinis invenimus[s], quam si praedia tam urbana, quam rustica, nec non etiam tabernae[t], quae ad ius civile[u] pertinent, et a[v] quibusdam quolibet modo intra triginta annos, abhinc retro[x] numerandos, detentae[y] sunt, universis civitatibus[*]) assignentur[z]: exceptis videlicet tantum his, quae vel a[a] procuratore divinae domus vel a viro illustri comite rerum privatarum[b] iussu[c] nostrae clementiae, vel communi consensu civitatum cum scripturae interpositione distractae sunt. Nemo igitur quodcunque[d] memorati iuris, praeter civitates, quas suis volumus[e] opibus frui, sibi deinceps existimet[f] possidendum, ne propositum nostrae pietatis offendat, quod divinitus[g] nobis in mentem venisse confidimus. §. 2. Et credimus quidem, nostris praeceptionibus divulgatis[h] neminem tam incautum esse, ut dispositionibus nostris obviam ducat esse veniendum[i]: verum quia nulla paene[k] res adeo tuta[l] atque inviolata[m] est, contra quam ho-

Tit. XXIII. 1, Am. *Tit. XXII.*, sed sec. ord. *Tit. XXI.*, ut Zir. in ind. titt. 2, 3, P. in ind. titt. Cui. 2, 2*. Lugd. P[a]. in ind. titt. Go. P[b]. in ind. titt. Ri. Ri*. *Tit. XXX.* 6 *Tit. XX.* P. P[a]. P[b]. in ipsa ed. Rittersh. *Tit. XXVIII.*, sed Rittersh. sec. ser. *Tit. XXXIV.* & ult. Novv. Theod. Be. *Tit. XXIII.* Cf. tit. I — IV, VII, not. sup. Commemoratur in indice Novv. Cui. 1 et Aur. Cf. Nov. Mart. tit. III. — N. 1. Codd. edd. *N.* un. Be. add. (*XXII.*), i. e. omnium Novv. in ed. Be. In cod. 3 nihil superest nisi particula §phi 1. Vid. infra not. s et z. Cf. c. 1 C. Th de Locat. fund. iur. emphyt. (X, 3).

Theodosii A. Finis. In cod. 21 add. *Hic quaere de Theodosiano Novell libro in hera VIII. Si quis hereditate positus sibi ancillam in coniugio copulaverit, agnatio matrem sequatur. Simili modo, si liberta serro* (l. *servum*) *acceperit marito* (l. *maritum*), *agnatio patrem sequatur, quia inferiore parte vadit.* In codd. 4, 5 sequuntur novem Novellae a Visigothis non receptae, de qua re vid. Praefationem.

a) *Quoquo — restituendis* om. in cod. 6. b) 6 *praeposito.* Rittersh. *Pf. Pon.* c) 1 *enitamur.* d) 1 *tamen.* Supra Ri*. *soelicitate.* Infra Go. *adventitiis.* e) 1, 6, Be. *velimus.* 2 *vellimus*, em. a P., *velimus.* P. — Ri*. *vellemus.* Rittersh. *adiuvare.* f) 1 *moti*, em. ab Am. *motus.* 2, edd. *cum vocati*, sed superscr. est in cod. 2 a P. *commorati.* P. in not. et P[b]. in m.: „*Doctor meus emendat cum voti causa per Heracleonam* (P[b]. in m. *Heracleonem*). *quod perspicue verum est.*“ Doctor ille Cuiacius est. In m. cod. 2, in P. ms. et in m. Cui. 2, 2*. Lugd. em. *voti*, impr. quidem Ri.; sed 6 perspicue habet *voti*, cui respondent ea, quae infra dicuntur: *Tunc enim maxime vota proficiant, cum statui rei publicae, quae caussa votorum est, consulatur.* Ri. quamquam illa vv. ad Quinquennalia, quae Theodosius anno 443 celebraverit, respicere concedit, tamen em. *metati.* Duxisse enim ait superiore anno Theodosium exercitum adversus Persas metatique caussa per Heracleanam civitatem transiisse. Simplicius est em. *voti*, quod convenit cum cod. 6 et latet in scriptura codd. 1, 2. g) Ita 1, Be. 2 *Dracleotantam*, sed corr. a P. *Heracleonam.* P. — Ri*. *Heracletantem.* In m. Cui. 2, 2*. Lugd. *Heracleonam.* Vid. not. *f.* Ri. in not. doctissime disputans de h. l. em. *Heracleanam.* h) 1 *faceremus*, non *feceremus*, ut Am. et Be. nuntiant. i) 6 *eius.* k) 1, 2, edd. *cum miseratione commoniti.* P. in cod. 2 supr. h. vv. notat *cõmiseratiõe cõmoti*, quod videtur ex codice, ex quo 2 descriptus est, deprompsisse. Idem prop. P. in not. et P[b]. in m., impr. Noordkerk. Obs. Dec. p. 21, qui ex prisco more scribendi *cummiseratione* pro *commiseratione* illud retinere vult. Ri. em. *commiseratione moti.* 6 *commiseratione.* Non video caussam mutandae vulg. scripturae, etsi non nego, bonam esse emendationem Pithoei. l) Go. *multorum.* m) 1 om. *quam — aliorum.* n) 1 *cura.* o) 6 *duximus.* p) 1 *maxima.* q) 6 *consulitur*, idem P. in cod. 2 em. Go. *votum est, cons.* r) 2, P[b]. *voluntatis*, em. a P., in cod. 2 *volutatis.* P[a]. *nostro animo volũtatis.* s) 2 *inveniamus*, em. a P. Cum vv. *quamsi* incipit cod. 3. t) Cf. Go. ad C. Th. XV, 1, 9 et Ri. ad h. l., not. g. u) Cf. Zirardin. l. c. p. 234 sq. v) 1 *ad* et infra *annus.* x) 1, 3, 6 *retro.* 2, edd. *vero.* Iam Rein. et Ner. l. c. em. *retro.* 1 *abinc — numerandus.* y) 6 *detenta.* Idem repon. P. in cod. 2. 1 *detente.* *) A Rittersh. om. *civitatibus.* z) 3 *accingentur* et desinit 3 cum h. v. a) 1 *hisque vel* et om. *a.* b) 1 *crp.* 2 *comite repta*, em. a P. *rerũ privatarũ comite.* P. P[a]. *comite * reperta.* Cui. 2 — Ri*. *Comite reperta.* P. in not. et P[b]. in m.: „*Quis non ferat emendantem, R. P. id est Rerum Privatarum?*“ In m. Cui. 2, 2*. Lugd. em. *R. P.* P. ms. et Ri. em. *rei privatae*; id Be. restituit. Scripsi cum cod. 6 *rerum privatarum*, quod inest etiam in siglo cod. 1 et convenit cum Notitia Dignitatum Orientis et Occidentis. Etiam Am. et Zir. (l. c. p. 235) siglum cod. 1 explicant *comite rerum privatarum*, quae res nota est. Vid. etiam Zir. l. c. pag. 145, not. *E.* c) 6 om. *iussu.* 1 *climencie.* Paullo infra apud Go. deest *scripturae.* d) 2 *quocunque*, em. a P. *quodcunque.* e) 1, 6 *quas suis volumus.* 2, edd. *quas sui iuris volumus*, sed Go. *quas sui iuri vol.* f) 6 *estimet.* g) 2 *divinitatis*, em. a P. *divinitus.* h) 2, P. — Ri*. *devulgatis*; em. a Ri. *divulgatis*; hoc habent 1, 6 reposuitque Be. i) 1 *ducat esse eniendum.* 2 *virum*, em. a P.; P[a]. P[b].

minum naturalis aviditas[n] non unquam[o] aliquid existimet[p] moliendum, totius rei perfectionem amplitudini[q] tuae, cuius provisionem amoremque circa rei publicae commoda[r] ipsis rerum documentis saepe sumus experti, una cum viro illustri[s] magistro officiorum, cuius administratio probatissima nobis est, delegamus, Apolloni[t], parens carissime atque amantissime[u]. §. 3. Illustris[v] itaque auctoritas tua, certo scitura, quod tam nobis haec caussa huiusque rei efficacitas[x] cordi est, ut omnibus eam paene aliis praeponamus, quae per hanc divinam legem sanximus[y], ad omnium provinciarum notitiam edictorum propositione pervenire constituat, quatenus summa cum celeritate[z] modisque[a] omnibus impleantur[b]. *Dat. XI.*[c] *Kal. Iul. Aphrodisiade*[d], *Maximo II.*[e] *et Paterio*[f] *VV. CC.*[g] *Coss.* (443.)[h]

TIT. XXIV. DE AMBITU, ET LOCIS[a] LIMITANEIS INIBI REDHIBENDIS.[b]

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Nomo*[c] *Magistro*[d] *officiorum.* Cum nulla paene res[e] adeo parva sit, quae non plurimum provisionis de nostra clementia[f] consequatur, praecipuam limitibus[g] curam impertiendam[h] esse censemus[i], quibus maxime communitur[k] universa res publica. Haec enim una res[l] diligentissime procurata multarum[m] nos rerum sollicitudine relaxabit[n],

---

Tit. XXIV. 1, Am. *Tit. XXIII.*, sed sec. ord. *Tit. XXII.*, ut Zir. in ind. titt. 2, 3, 5, P. in ind. titt. Cui. 2, 2*. Lugd. P[a]. in ind. titt. Go. P[b]. in ind. titt. Ri. Ri*. *Tit. XXXI.* 4 *XXI.*, mendose pro *XXXI.* Cui. 1. Aur. Rittersh. *Tit. XV.* P. in indice titt. (etiam P[a]. et P[b].) de hac Nov. haec habet: „*quae edita est XV. inter Th. Nov. sed non integra*": quibus vv. eam iam a Cuiacio in Cui. 1 editam esse indicat. Vid. Praefationem. 6 *Tit. XXI.* P. P[a]. P[b]. eo loco, ubi titulus ipse editus est, *Tit. XXIX.* Be. *Tit. XXIV.* Vid. tit. I—IV, VII, not. sup. C. Th. II, 23, 1; V, 13—15; VII, 14—17. Cod. Iust. XI, 59. — N. 1. Codd. edd. *N. un.* Be. add. (*XXXIII.*), i. e. omnium Novellarum in Be. ed. Cod. Iust. I, 46, 4; XI, 59, 3; I, 31, 4 mut. Bas. VI, 1, 96, 60, LV, 6, 3. Commemoratur a Cuiacio in Comm. ad c. 3 Cod. Iust. cit. l. c. p. 398. In cod. 3 nihil superest nisi clausula §. 6.

---

rerum quasi nulla. k) 6 om. *paene.* l) 1 *tuta adque.* 2 *totque adque*; sed del. est *que* post *tot* et scapus add. supra h. v.; in m. vero a P. em. *tuta.* m) 1, 2 *inviolanda*, em. a P. *inviolata* in cod. 2. n) 2 *aviditate*, corr. a P. o) 2, P[a]., P[b].: *nonnunquam*; P. in not. P[b]. in m. Cui. 2, 2* et Lugd. in m. Be. *non umquam* s. *non unquam.* 1, 6, P.—Lugd. Rittersh. Go. Ri. Ri*. *nonnunquam*, ut corr. P. in cod. 2. Apparet leg. esse *non unquam.* p) 1 *extimet.* P. in cod. 2 supr. lin. *existimat.* q) 2 *amplitudinis*, em. a P. r) 1 *commoditatis* (em. ab Am.), non *commoditates*, ut Be. scribit. Nov. 2 tit. XXII. Theod. §. 11 *civitatum commoditatibus.* 2 *commodos*, sed corr. a P. *commoda.* s) 1 *una eū ū inl.* t) 1, 2 *Appolloni.* P. Cui. 2, 2*. Lugd. P[a]. Go. P[b]. *Appoloni.* u) 1 *p k ā ā.* 6 *p̄ k ā ā.* Be. *p. k. a. a.* 2 *p̄ k ā.* Edd. ante Be. *P. K. A.* Cf. Zir. l. c. p. 500 sq. v) 2 *inlustras*, em. a P. 6 *igitur* pro *itaque.* x) 2 *efficacitatis*, em. a P. y) 2, edd. ante Be. *sancimus.* 1, 6, Be. *sanximus.* z) 1 *celebritate*, recte impr. Amadutio. a) 1 om. *que*, quod v. abesse potest. b) 1, Be. *impleantur*, recte et prob. Am. 2, P. in not. Cui. 2, 2*. Lugd. Go. P[b]. in m. Ri. Ri*. *impleatur.* P. P[a]. Rittersh. P[b]. *impletur.* 6 *compleatur.* c) 1, 2, 6, P. P[a]. Rittersh. P[b]. *XI.*, quem numerum et *Iun.* pro *Iul.* iam Br. l. c. p. 866 et Ri. in cod. 1 esse dixerunt. Rell. edd. *II.*, ex mendo Cui. 2. d) 1 *afrodisiade* habere iam Br. l. c. et Ri. nuntiant; idem proposuit Go. ad C. Th. XI, 1, c. ult. et Br. l. c., prob. Ri. Similiter Val. in m. *Aphrodisiade.* 2 *frodosiade.* Edd. ante Be. *Frodosiadae.* 6 *frodisiade.* Be. ed. *Aphrodosiadae.* Rein. em. *Prusiade.* Rep. *Aphrodisiade.* e) 1 om. *II.* f) 6 *Paterno.* Vid. tit. XXII. antec. Nov. 1 in f., not. k. g) 2 *Vecariis*, corr. a P. *VV CC.* P. in not. et P[b]. in m.: „*vel.* Vecariis *ut et alibi pro* Viris clarissimis *errore ex notis orto.*" Cf. Zir. l. c. p. 145, not. *E.* 1 om. *VV. CC. Coss.* et 6 *VV. CC.* h) Fortasse inter hanc et sq. tit. inculcandum est fragmentum Novellae, quod a scriptoribus Finium Regundorum, in ed. Berol. inter Fragmenta Finium Regundorum p. 1555 servatum est: „*Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Numo Magistro officiorum. Post alia. Praecipimus itaque agrimensoribus, ut pro laborum vicissitudine geometricae artis fundo, cui finem restituens in trifinii rationem steterit, et convenientiam trium centuriarum ibidem esse signaverit, tres aureos accipiat, absque sua pulveratica. Quodsi limitem direxerit, volumus, ut per singulas possessionis uncias singulos aureos accipiat, pro intentione, quae inter partes sopitur etc.*

a) Cui. 1. Aur. Rittersh. *lucris.* 3 *limilitaneis.* b) 1 *limitaneis limiti redebendis.* Etiam 2, 5, P. P[a]. et P[b]. in ind. titt. *inibi redebendis.* Rell. *inibi redhibendis*, impr. Zir. in ind. titt., qui scripturam cod. 1 secutus, pro *inibi* edidit *limiti*, i. e. militibus Romani Imperii limites custodientibus, probabiliter. Vid. §. 4 et ad interpretandum v. *limiti* §. 2 *facultatibus — limitibus assignandis* et §. 3 *solutionem — addicendam limitibus.* c) 1 *Ciro* et infra §. 5 *Cyre*, impr. Br. l. c. p. 869 et Am. et Ri.; rell. codd. et Cui. 1—Ri*. *Numo.* P. in not. et P[b]. in m. ad §. 5: „*Hic* (Numus) *et Nonius et Nomius aliàs scribitur.*" Ri. ad h. l. not. a *Nomum* scribendum esse probat. Vid. tit. sq. Nov., ubi 1 *Nomo.* Be. consentiente Cod. Iust. rep. *Nomo.* Supra 6 *Id. Aug.* et 2—5 *Theud.* d) 4 *magnum.* 2 *magistri officio.* e) 5 *poena res* et ponitur uncinus supra *r* et litera *o* supr. *e.* 4 *poenae.* Cui. 1. Aur. *adeo pervanit, quae.* f) 1 *provisionis n̄re climencia consequatur.* 2 *provisionis de nostre clemencie consequatur.* 4, 6 *provisionis nostrae clementiae conservatur.* 5 *provisionis de* (del. virgulis *de*) *n̄rae clementiae* (del. ult. lit. *e*) *conservatur*, sed ponitur *e* supr. *a.* Cui. 1. Aur. *provisione nostrae clementiae conservatur.* Rittersh. *plurimum nostrae clementiae provisione conservatur.* Rell. *provisionis de nostra clementia consequatur*: bene quidem; sed tamen perpensa diversa illa scriptura puto del. esse *de* et leg. *provisionis nostrae clementiae consequatur* aut *provisionis nostra clementia consequatur.* g) 2, 4—6, edd. ante Be. *militibus.* Recte Zir. l. c. p. 457 et Be. ex cod. 1 rep. *limitibus.* Ceterum 1 *precipua*, sed Am. em. *praecipuam.* h) 4 *inpercipiendam.* i) 1 *censimus.* 2 *censuimus.* k) 5 *maximae commonitur* et add. *e* supr. *i* (*commonetur*), sed in m. scriptum est: *l. communitur.* l) 1 *haec una res enim dilig.* m) 5 *nos* cum virgula supra *o*; in m.: „*l. nobis.*" n) 2, 5 *sollici-*

nec singulis cogemur[o] adhibere medicinam, si generali remedio cuncta sanemus[p]. §. 1. In primis itaque[q] duces limitum, et praecipue quibus[r] gentes, quae maxime cavendae sunt, appropinquant[s], iudicio nostrae clementiae provehi volumus[t], quorum integritatem[u], fortitudinem, vigilantiam prolata[v] rerum documenta commendant: capitali poena videlicet[x] ambitus libidine restinguenda. Eos igitur, quos[y] nostra aestimatio, sicut iam[z] dictum est, promovendos esse[a] censuerit, in ipsis plerumque[b] limitibus commorari, et milites ad antiquum redigere[c] numerum imminentibus magisteriis potestatibus, diuturnisque[d] eorum exercitationibus inhaerere praecipimus. Castrorum quin etiam ipsis lusoriarumque[e] pro antiqua dispositione[f] curam refectionemque[g] mandamus[h]. §. 2. Quibus cum principe[i] castrorumque praepositis[k] pro laborum vicissitudine limitanei tantum militis[l] duodecimam annonarum[m] partem, distribuendam videlicet inter eos magisteriae potestatis[n] arbitrio, deputamus[o]. De Saracenorum[p] vero foederatorum aliarumque[q] gentium annonariis alimentis[qq] nullam penitus eos decerpendi[r] aliquid vel auferendi[s] licentiam habere concedimus[t]. Sciant plane, quod, si quid amplius, quam eis ex nostra auctoritate statutum est, audeant usurpare, utpote sacrae[u] pecuniae violatores et ipsi[v], facultatibus suis tui[x] culminis dispositione[y] limitibus assignandis[z], poenam gladii sustinebunt: et qui tanti flagitii vel potius proditionis publicae ministros participesve se dederint[a], pari[b] supplicio subiacebunt, nullum effugium nec sacra annotatione, nec lege pragmatica divinisve mandatis, nullam spem salutis habituri. §. 3. Viros[c] autem illustres magistros militum priorem integritatem[d] suae administrationis imitaturos, in posterum quoque ab omni limitaneorum militum ac foederatarum[e] gentium concussione temperatu-

---

tudinem relaxavit. 4, 6 *relaxavit.* o) 4 *singulis agemur.* p) 1 mendose *cunctas animus.* 2, 4, 5 *cunctas sanemus*, sed del. in cod. 5 litera *s* v. *cunctas.* q) Hinc inc. c. 4 Cod. Iust. de Offic. milit. iud. (1, 46). r) 2, 4 — 6 om. *quibus* et in 5 *praecipuae* est. Rittersh. *gentes maxime.* s) 5 *adpropinquant*, sed pon. *e* supr. *a.* Cod. Iust. om. *iudicio — censuerit.* Mox Ri*. *nostrae.* t) 2 *prohibere.* 5 *clementiae conservatur* (sed circumducitur hoc v. linea) *probei* (corr. *provei*) *volumus*, sed ponitur *e* supra *o.* u) 4 *integritate.* 5 *integritate fortitudinem vigilantiam*, sed del. lit. *m* in vv. *fortitudinem* et *vigilantiam.* v) 1 *probata.* Go. om. *prolata.* x) 6 om. *videlicet.* y) 1 *libidinis extringuenda. E. i. quos*, quod aut *libidine restringenda* aut *libidine extinguenda* explicari potest. 4 *restringendā. Eos igitur post nostram.* Etiam 2, 5 *post*, sed supra lin. add. *prout* et in m. *quos.* z) 2 om. *iam.* 4 *sic iam.* a) 6 om. *esse.* Rittersh. *censuerit, ut in ipsis.* b) Cod. Iust. om. *plerumque.* Rittersh. *pleraque.* c) 1 *commorari et ad militis antiquum redere numerum*, ubi noli legere *redire* propter Bas. Cod. Iust. *ad proprium redigere.* Rittersh. *commorare.* d) 5 *diuturnisquae* (corr. *diuturnisque*) — *praecepimus.* In Aur. deest *inhaerere.* Ri*. *castrorum quinque etiam.* Reponerem, si codices consentirent, *diurnisque.* e) 1 *luxuriarūque.* 2, 4, 6, P. P[a]. P[b]. Lugd. Cui. 2, 2*. Rittersh. Go. — Ri*. *luxuriarumque.* 5 *luxuriārum quae.* Cui. 1 et Aur. *lusoriarumque*, sed in m. Cui. 1. Aur. *clusoriarumquae.* Cf. Cui. Obs. III, 24. P. ms. Cod. Iust. *clusurarumque.* P. in not. et P[b]. in m.: „*Mirum quam constans fere sit huiusmodi scriptura in vetustis exemplaribus. Clusura etiam χρίων veterib. dicta est ut in libro Iudith. cap. IIII. Unde Serrae nomen plerisque Galliae nostrae clusuris.*" Recte Ri. em. *lusoriarumque* ex C. Th. VII, 17, ubi vid. nostram ed. not. *q*: cui scripturae a Cui. antea editae, a Be. denuo repositae, non repugnat cod. 1, in quo saepissime *u* pro *o* usurpatur. Cf. etiam Dirksen. l. c. p. 361, Herrmann. ad c. 4 Cod. Iust. cit., not. 24, Böcking. in Not. Dign. Or. p. 446, 489. Ceterum Cod. Iust. *Castrorum quin etiam refectionis clusurarumque curam habeant. Quibus.* Bas. κλουσουρῶν. Vid. infra §. 5, not. y. f) Cf. Go. ad C. Th. VII, 4, [illegible] (apud Ri. Tom. II, p. 323). In Cui. 1. Aur. om. *dispositione — mandamus* et indicatur lacuna quattuor asteriscis. g) 1 *refectionemque.* Rittersh. *refectionumque.* h) 2, P. P[a]. P[b]. Rittersh. *mandari.* i) Ita 1, 6, nonn. codd. Cod. Iust. P. — Ri*.; sc. princeps legionum. Cf. Go. l. c. 2, 4, 5 *principem*, sed del. *m* in cod. 5. Cui. 1. Aur. Be. Cod. Iust. *principibus.* k) 5 *castrorumq*: (sed del. *q*;) *repositis.* 4 *c. positis.* In Cui. 1. Aur. omittitur *castrorumque — vicissitudine* indicaturque lacuna tribus asteriscis.

l) 1, 2, 4, 5 *milités.* 6 *militibus.* Recte *militis.* Cod. Iust. *limitaneorum militum.* Rittersh. *limitanti tantum.* m) 4, Aur. *annorum* et 4 *duodecim.* n) 5 *potestates*, corr. *potestatis.* 4 *magisterii.* o) 4 *depotamus.* Hic Cod. Iust. c. 4 cit. desinit. p) Cod. 1 *De S. verum.* 5 *Sarracenorum.* Cf. Go. ad C. Th. ed. Ri. T. II, p. 391; Spanhem. Obs. ad Iuliani Or. I, p. 164 (in Ri. ed. C. Th. T. II, p. 322, not. *a*); Ri. ad h. l. not. *f*; Böcking. ad Not. Or. p. 295. q) Rittersh *aliorumque* et om. *gentium.* 5 *gestium*, sed corr. *gentium.* qq) 4, 6 *elementis.* 5 *clementis* et ponitur scapus supr. lit. *i.* Cui. 1 et Aur. *emolumentis.* r) Rittersh. *decerpendo.* Cui. 1. Aur. om. *aliquid* et 6 *eos.* s) 4, 5 *afferendi.* Go. ad C. Th. VII, 4, 29, not. *c* tuetur *auferendi*, recte. t) 1 *concedemus.* u) 1 *audiant usurpare utpotesacre pecunie.* 2, 6 *ut pute* (6 *ut pote*) *sacre pecuniae.* 4 *audent usurpare ut potest ut potest exsacré pecuniae.* 5 *statutum est usurpare praesumpserint ut potes acrae pecuniae.* Edd. omnes *ut pote* s. *utpote super exactae pecuniae*, sed Cui. 1. Aur. supra *audent usurpare.* Omnes igitur codd. *sacrae*, quod optime h. l. dicitur. Reposui igitur *sacrae.* v) Ri. Ri*. *viol., et ipsi facultatibus suis, et tui culminis — adsignandis, poenam g. s.* In Cui. 1— Go. edd. non interpungitur. Be. *violatores et ipsi facultatibus suis, et — assignandis poenam.* Nullus codex confirmat egregiam Ri. em. *exuti*; nam 1, 2, 4, 5 habent *viol. et ipsi* et 6 *violatores ipsis.* Locus suspectus, si vulg. scripturam sequimur. Sed vid. not. sq. x) 1 *suis cui*, omittitur igitur *et*, quod orationem in rell. codd. et in prioribus edd. turbavit (vid. not. antec.) et delendum est. y) 4 *dispositionem.* 5 *dispositione in lim.* z) 4, Cui. 1. Aur. om. *assignandis.* 2 *pena.* a) 1 *proditionis publice ministro sparticepes uesedederint.* 2 *proditionis publice ministros participesve ediderint.* 4 *prodictionib. supplice ministros participesve ediderint.* 5 *proditionis publice ministros participesuae ediderint.* Cui. 1. Aur. *proditionis supplices ministri participesue extiterint.* P. — Ri*. *proditionis publicae* (Rittersh. *publice*) *ministros participesve ediderint.* P. ms. P. in not. et P[b]. in m. pro *ediderint* em. *exstiterint.* Ri. em. *non ediderint*, obstantibus tum codd. tum sententia loci. Be. Cui. 1 secutus ed. *proditionis publicae ministri participesve exstiterint.* Leg. est cum cod. 1 *proditionis publicae ministros participesve se dederint.* Eadem scriptura inest in rell. codd., modo quod litera *s* vocis *se* occasione antec. syll. *pesve* absumpta est, quo facto librarii literam *e*, quae superfuit, cum v. *dederint* coniunxerunt. b) 4, 5 *patris.* c) 4 *adnotationem — divinis sui — viro.* d) 4 *priori integritate.* 5 *priori ingregitatem* (sed corr.) — *emitaturus*, corr. *imitaturus.* e) 2 *ac federato.* 5 *foedera-*

ros [f] suaque officia probibituros esse confidimus. Quod si quid huius modi [g] fuerit perpetratum, apparitiones, quae his obsequuntur, quadrupli [h] solutionem agnoscere iisdem addicendam [i] limitibus [k] imperamus. Id enim ipsis [l] quoque viris [m] eminentissimis magistris militum amicum esse non dubium est, qui semper omnia [n] sua compendia pro salute rei publicae contempserunt. Quis enim dubitat, eos communem statum suis opibus praelaturos [o]? qui defensione strenua bellicisque conflictibus imperium nostrum suo saepe sanguini [p] praetulerunt: universis videlicet, qui hoc nefandum [q] atque illicitum facinus perpetrare tentaverint, adeo tam sacrae annotationis, quam legis [r] pragmaticae mandatorumque nostrorum [s] subsidio, etsi aliqua forsitan obreptione [t] meruerint, excludendis, ut neque intimatio, licet admissa fuerit, penitus prosit, et ducis seu magistri [u] militum vel cuiuslibet iudicis [v], qui insinuationi annuerit [x], officium centenarum librarum auri damnatione mulctetur [y]: quam summam ad eorundem limitum [z] refectionem volumus proficisci [a]. §. 4. Agros etiam limitaneos [b] universos [c] cum paludibus omnique iure, quos ex prisca dispositione limitanei milites ab omni munere vacuos ipsi curare pro suo compendio atque arare consueverant, et si in praesenti coluntur, ab his firmiter ac sine ullo concussionis gravamine detineri, et si ab aliis possidentur [d], cuiuslibet spatii [dd] temporis [e] praescriptione cessante, ab universis detentoribus [f] vindicatos [g] iisdem militibus sine ullo prorsus [h], sicut antiquitus statutum [i] est, collationis onere [k] volumus assignari: in his etiam contra eos, qui praeceptionibus nostris obviam venire tentaverint, eadem poenarum acerbitate [l], quae adversus ducum aviditatem [m] prolata est, valitura. Nam si quis forte, quod minime audere debuerat, emptionis titulo [n] memorati iuris possidet praedia, competens ei actio adversus [o] venditorem intacta servabitur [p]. §. 5. Id autem curae perpetuae tui culminis credimus [q] iniungendum, ut tam Thraci [r], quam Illyrici [s], nec non etiam Orientalis [t] ac Pontici limitis [u], Aegyptiaci insuper, Thebaici, Lybici [v] quemadmodum se militum numerus habeat [x], castrorumque ac lusoriarum [y] cura pro-

torumq.; 6 *militum et foederatorum.* Etiam Go. *foederatorum.* f) 4 *concussionem temperaturus.* Lugd. *prohibituros.* g) 6 *quod eiusmodi.* Rittersh. *huiusmodi.* h) 1 sec. Am. *quadruplici*, em. ab Am. *quadrupli.* 5 *quadruplē.* i) 1 *solutione* (Am. em. *solutionem*) *agnuscere hisdem addicendam lim.* 2, 4—6, edd. ante Be. s. a. *hisdem* (Go. *iisdem*) *limitibus* et om. *addicendam.* Be. ex cod. 1 recte rec. *addicendam.* k) 6 *militibus.* l) 2, 5, 6, edd. ante Be. *Idem ipsis.* Sola Rittersh. ed. *Idem ipsos*, mendose. 4 *Idem ipsi.* Be. ex 1 recte *Id enim ipsis.* m) 4 add. *eminentes.* n) 5 *semper per omnia.* o) 2, 4, 5 *relaturos.* 6 *relevaturos.* Rittersh. *opibus suis.* p) 1 *sanguine.* q) 4, 5 *nefandam*, corr. in cod. 5 *nefandum.* r) 1 *timptaverint ad eum tam sacre a. q. l.* 2 *annotationes q. l.* 5 *leges*, sed em. *legis.* s) 2, 4—6, Cui. 1. Aur. P[b]. Go. *nostrorum.* Rittersh. om. h. v. 1 *nostrum.* Rell. edd. *nostrum* s. *nostrūm.* t) 5 *aliquam f. obreptionem.* 6 *obreptionem.* u) Ita 1, Be.; 2 *penitus possit et duces seu mag̅.* 4, 5 *poenitus possit et ducis seu magistri.* 6 *poenitus possit prodesse officio magr̄i.* Cui. 1 — Ri*. *poenitus prosit, et duces seu magistros.* v) 5, Cui. 1. Aur. *iudices.* 1 *iudecis* et om. *qui*, quam v. Zir. Am. uncis inclusam addunt. x) 1 *insinuatione adnuit*, sed Am. em. *insinuationi annuerit.* 4 *insinuatione annu* et om. *erit — damna.* Vid. not. sq. de Cui. 1 et Aur. y) 2, Rittersh. *officium cum centenarum — damnatione ulterius quam.* 5 *officium cum centenarum libras a. d. ulterius* (in m. *multam'*) *quam.* 6 *iudicis centenarum l. a. d. multando si annuerit insinuationi quam.* Cui. 1. Aur. *qui insinuatione coniunctionem alterius, quam*, om. *igitur annuerit — mulctetur.* P. — P[a]. *annuerit officium, cum centenarum — damnatione ulterius * quam.* Go. P[b]. Ri. Ri*. *annuerit officium, cum centenarum — damnatione ulterius quam.* Ritterus cj. *centenarum librarum auri condemnatio ultura sit*, male, et P. ms. *multemus.* Nostram scripturam restituit Be. ex cod. 1. Vid. etiam Zir. l. c. p. 457, not. z) 1 (sec. Zir. l. c. p. 457), 4, 6 *ad eorundem militum*, impr. Zir. Cui. 1. Aur. *et eorundem limitum.* a) 1, 2, 6, Cui. 1. Aur. P. P[a]. P[b]. Rittersh. *proficisci.* 4, 5 *profisci.* Rell. edd. *proficere* ex cj. Cui., ut videtur. Cf. Cod. Iust. V, 39, 3. *Proficisci* h. l. dicitur pro *conferri, adhiberi, redire.* Cf. Zir. l. c. b) Cum vv. *Agros limitaneos* inc. c. 3 Cod. Iust. cit. c) 1 *universis.* d) 1 *concussiones gravamine detenire* etc. 5 *vacuus* (em. *vacuos*) *i. cura ..re — consuerant* (ut 4) — *concussiones* (em. *concussionis*) *gr. deteneri — possedentur* (em. *possidentur*). 4 *possidentes.* Cui. 1. Aur. *consueverunt.* dd) Ri. cj. *cuiuslibet spatii, temporis praescr.*, ut spatium sit certa agri portio. Cf. Go. ad C. Th. VII, 15, 1, not. *b* (ap. Ri. T. II, p. 398) et II, 23, 1 comment. et not. *c* (ap. Ri. T. I, p. 219, not. *d* et p. 221, col. 1). Equidem nil muto. e) 1 *spatium temporis.* 6 *spatii et temporis.* Non perspicitur, utrum in cod. 5 scriptum sit *proscriptione* an *prescriptione.* Saepe in codd. confund. *pro* et *prae.* f) 1, 2, 6 et Rittersh. *detentoribus*; rell. et Cod. Iust. *detentatoribus.* g) 5 *vindicatus*, corr. *vindicandus*: Cod. Iust. *vindicandos.* 2, 4, edd. ante Be. *hisdem*, praeter Go., qui *iisdem.* h) Pro v. *prorsus* in cod. 5 est lacuna quattuordecim literarum. Deest etiam *prorsus* in cod. 4. i) 1 *statū est.* Rittersh. *antiquitas.* Cf. C. Th. II, 23, 1, §. 1. k) 2, 5 *honore* et 5 *adsignare.* 4 *conlocationis.* Rittersh. *assignari. His.* l) 6 *nostris obviant ea penarum acerbitate.* 5 *eadem* (corr. *eandem*) *p. acerbitatē.* 2 *penarum acervitateque.* Rittersh. *obviam ire* et Ri*. *obiam venire.* m) 2 *aviditate.* 5 *valituram.* Cod. Iust. *tentaverint, proscriptionis poena valitura.* Infra Rittersh. *forte quoque minime.* n) 1 *audire debuerat actionis* (male) *titulo.* 5 *audire* (corr. *audere*) et infra *possedit.* 6 *a. debuerat temptationis titulo.* Etiam Cui. 1. Aur. *possedit.* o) 1 *conpetens et actio contra vinditorem.* Etiam Cod. Iust. *contra.* 4 *adversus vendicatorem.* p) Hic terminatur c. 3 Cod. Iust. cit. q) Cum verbis *Curae perpetuae tui culminis credimus* incip. Cod. Iust. I, 31, 4. 1 *credemus.* 2, 5, edd. ante Be. *credidimus.* Neque hoc male. Cod. Iust. *credimus iniungendum, ut super omni limite, sub tua iurisdictione constituto, quemadmodum se*. r) 1 *trachici.* 2, 4, 5, P. — Ri*. *Trachi*, sed Rittersh. tum *Trachi.* Cui. 1. Aur. *Thraici.* Cf. Go. ad C. Th. VI, 2, 3 (T. II, p. 13, col. 1 ed. Ri.) et ad VII, 17, 1 (p. 408, col. 1 l. c.). Böcking. l. c. p. 290. Similem librariorum errorem notavimus in C. Th. VI, 2, 9, not. *h*, VII, 17, 1, not. p. s) 1 *inlirici.* 2, 4—6 *illirici.* Etiam Go. *Illirici.* t) 1, 5 *orientales.* u) 2 *limites egiptiaci.* 5 *limites.* 6 *limites et egiptiaci et insuper.* Go. *militis.* v) 2 *th. et libici.* 4 *thibapci lipili quam admodum.* 5 *thybaici l. quam admodum.* 6 *tebaici et libici.* 1 *lybici queadmodum semeli cū* (Am. *se milicum*, sed em. *militum*) *numerus.* Aur. Rittersh. *Lybicique, quemadmodum.* x) 1, 6, Be. Cod. Iust. *habeat*, prob. Ri.; 2, 4, 5, edd. ante Be. *habet.* y) 1, 2, 5,

cedat, quotannis[z] mense Ianuario in sacro consistorio significare nobis propria suggestione procures, ut, uniuscuiusque tam industria, quam desidia[zz] nostris auribus intimata, et strenui digna praemia consequantur, et in dissimulatores competens indignatio proferatur. Credimus[a] namque, quod re militari ad eum modum, quem[b] disposuimus, observata, quocunque terrarum se hostis movere tentaverit[c], victoria nobis, propitia secundi numinis voluntate[d] nuntiabitur ante quam praelium[e], Nome, frater amantissime[f]. §. 6. Illustris igitur auctoritas tua[g], cuius integram fidem rebus ipsis experta est nostra perennitas, hanc generalem saluberrimamque nostrae clementiae sanctionem et[h] observationi perpetuae effectuique mancipari[i] praecipiat, et[k] edictis ubique propositis ad omnium notitiam venire perficiat[l]. *Dat. prid.*[m] *Id. Sept. Constantinopoli, Maximo II. et Paterio VV. CC.*[n] *Coss.* (443.)

TIT. XXV. DE METATIS.

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Nomo Magistro officiorum*[a]. Cum inter multa privilegia, quae militaribus[b] detulit viris antiqua provisio[c], habitaculis[d] etiam eorum certae portionis[e] domorum sorte prospexerit[f], nos, quibus[g] familiare est[h] universa negotia competenti temperatione disponere, suggestione tuae[i] magnitudinis moniti ita[k] hospitiis militantium volumus[l] esse consultum, ut[m] tamen honore praeditis in excusationibus[n] aedium[o] debita dignitati reverentia conservetur[p]. §. 1. Meminimus quippe, nos divina promulgatione[q] tam consularium virorum, quam[r] praefecturae infulis ornatorum ceterorumque illustrium, nec non etiam silentiariorum[s] certas domos in hac sacratissima urbe sitas metatorum praebendorum onere[t] liberasse: cui nunc addi oportere censemus, ut his consu-

Tit. XXV. 1, Am. *Tit. XXIV.*, sed Am. sec. ser. *Tit. XXIII.*, ut Zir. in ind. titt. 2, 3, 5, P. in ind. titt. Cui. 2, 2*. Lugd. P a. in ind. titt. Go. P b. in ind. titt. Ri. Ri*. *Tit. XXXII.* 4 *Tit. XXVII.*, err. pro *XXXII.* 6 *Tit. XXII.* Cui. 1. Aur. Rittersh. *Tit. XVI.*, i. e. sec. ordinem a Cui. in Cui. 1 institutum. P. P a. P b. in ipsa ed. *Tit. XXV.* Be. *Tit. V.*, falso. Vid. infr. subscr., not. e. Cf. etiam supr. tit. I—IV, not. sup. et inprimis subscr. Nov. Th. tit. III. de Iudaeis, not. x. P. in ind. titt. (etiam P a. P b.) add.: „*Quae extat in Th. Nov. XVI.*", i. e. in Cui. 1. C. Th. VII, 8. Cod. Iust. XII, 41. Commemoratur a Cui. in Comm. c. 9 Cod. Iust. de Metatis (XII, 41) l. c. p. 492 et c. 2 Cod. Iust. Ut dignitatum ordo servetur (XII, 8) l. c. p. 433. — N. 1. Codd. edd. *N. un.* Be. add. (*VII.*), i. e. omnium Novell. in Be. ed. Sola §. 3 superest in cod. 3. Membra §. 4 et 6 producuntur a Cui. in Comm. c. 2 Cod. Iust. cit. l. c. Cod. Iust. XII, 41, 9. Bas. LVII, 12, 9. Concordat cum c. 15 C. Th. de Metatis (VII, 8). Eodem anno sed sine subscr. ad Nomum videntur dat. esse Cod. Iust. XII, 19, 7 et 8; XII, 22, 6 et XII, 27, 2, nisi ad superiorem annum haec vel illa pertinet. Data est praeterea ad eundem c. 4 Cod. Iust. (I, 24) *V. Kal. April.*

P.—Ri*. *tusuriarum*, sed corr. in cod. 5 *luxuriarum*. 4 *tuxuriarum*. 6 *lixarum*. Cod. Iust. *clausurarum*, impr. Ri. Cui. 1. Aur. *clusoriarum*. Cf. supra §. 1, not. e. Ceterum 5 *hac*. z) 2, 5 *quod annis*. Cui. 1. Aur. P. P a. P b. *quoDannis* s. *quodannis*. Cod. Iust. om. *mense — consistorio*. zz) 2 *suggessione procuris — quam dissidia*. 5 *sacra* (corr. *sacro*) — *suggessione procuris aut* (corr. *procurerent*) — *industria* (corr. *industria*) q. d. Cod. Iust. c. 4 cit. terminatur v. *procuret* (sc. *cura tui culminis*). 4 *suggestionem — quam industriam quam disidia*. Infra Rittersh. *dissimulatorum*. a) 1 *credemus*. b) 4, 5 *quod*. 6 *quo*. c) 1 *terrarum si ostis moviri timtaverit*. 6 *hostis terrarum se templaverit*. 5 *victoriam*, corr. *victoria*. d) 1 *propicia secundum nobis* (Am. em. *nostram*) *voluntatem*. 2, 5 *propicia s. nominis voluntate*. 4 *provintia secundi nomines voluntatem*. Go. *propria secundi*. Ri. cj. *superi* pro *secundi*. Recte se habet vulg. scriptura. e) 1 *nuntiabitur. secundū plium*, quod non vitupero (*nuntiabitur, secundum proelium*), sed praefero vulgatam scripturam. 2, 5 *nuntiabitur antiquam prelium*. 4 *nuntiabitur antiquam prohelium*. f) 1 *Cyre fā*. 2, 6, P.—Ri*. *Nume frater A.*, sed 2 *frater ā inlustras*. 4 *nomen fecerat*. 5 *nomen fateram*. Be. *Nome frater a.* Cui. 1. Aur. *Nome P. K. A.* Vid. inscript. h. Nov., not. c. g) 4, 5 *tunc*, sed corr. in cod. 5 *tua*. h) Omnes codd. add. *et*. Edd. om. copulam. i) 1, 2 *observatione perpetue*. 5 *observationem* (hoc etiam 4) *perpetuae* (corr. *perpetui*) *affectui* (corr. *affectus*) *quae emancipari* (corr. *mancipari*). k) 2, 4, 5 om. *et*. l) Sola vv. *edictis — proficiat* supersunt in cod. 3. 4 *perfitiant*. Cui. 1. Aur. *pervenire perf.* m) 6 *II.* n) Addidi ex Nov. 1 tit. XXII. *VV. CC.* 1 *Vic* pro *VV. CC.* Rell. et edd. et Cod. Iust. om. *VV. CC.* et praeterea Go. *et*. 4—6, Cui. 1. Aur. Rittersh. in m. *Paterno* et 5 *consulibus*. Vid. supr. tit. XXII. Nov. 1 in f., not. k.

a) 2, 4, 5 *Theod.* et 5 *magistri officiorum*. 6 *Id. Aug. eidem Numo* et om. *Mag. off.* Etiam 2, 4, 5, edd. ante Be. *Numo*. P. ms. „alias *Nonio*." Be. ex 1 et Cod. Iust. *Nomo*. Cf. tit. XXIV. de Ambitu Nov. 1, not. c. b) 1 *militariis*, secundum Am. *militaris*, sed em. Am. *militaribus*. Cui. 1. Aur. *in militaribus*. c) Cui. 1. Aur. *antiquitas* pro *antiqua provisio*. d) 1 *habiculis*, em. ab Am. *habitaculis*. e) 5 *certe* (ut 2, 4, sed em. in 5 *certae*) *portionis*, sed ponitur *e* supr. *is*. f) 2, 5, edd. ante Be. *prosperit*. 4 *prospex*. g) 2, 4, 5, Cui. 1 — Ri*. *nos a quibus* et infra 2, P.—Ri*. *disponi*. In err. Cui. 2 del. *a*. h) 2 *familiare universa*. 4 *familiari universa*. In cod. 5 *est* add. *est* a sec. demum manu. P a. P b. *competendi*. i) 1 *tua*. 2 *suggessioni tue*. 4 *suggessionem tuae*. In 5 est *suggestione*, sed supra *ne* ponitur *is*. 6 *magnitudinis tuae*. k) 2, 4, 5 *monitis ita ut*, sed del. in cod. 5 *ut* a sec. manu. l) 4 om. *volumus*. m) In 2 deest *ut*. n) 1 *excussationibus*, em. ab Am. *excusationibus*, quod Be. edidit. 2, 4, 5 *honorem praedictis in exactionibus*. 6 *honor eis in praedictis exactionibus*. Etiam Cui. 1 — Ri*. *in exactionibus* et Aur. *praedictis*. o) 1, 2 *edium*. 4 *editum*. p) 1 *dignitate reverentie conservitur*. In 2 deest *conservetur*. 4 *dignitatem reverentiam conservetur*. 5 *dignitate*, sed corr. *dignitatis*. 6 *dignitate et reverentia conservetur*. q) 4, Cui. 1. Aur. *divinam promulgationem*. Vid. c. ult. C. Th. de Metatis (VII, 8) ibique Go. r) 4 *consulari vel verorumquae*. 5 *consulari — quae*, sed corr. *consulariū — quā*. s) 2 om. *illustrium — silentiariorum*. Go. *silentariorum*. 5 *domus*. Etiam Cui. 1. Aur. *domus*. t) 1 *sacratissimas urbis ita metatorum preuendorum honore*.

laribus[u], qui auspiciis[v] etiam patriciatus exsultant, ternarum[x] domorum excusationis[y] licentia concedatur; in heredibus etiam eorum, quibus excusationis ius datum est, immunitatis aedium privilegio[z] pro tenore sacratissimae constitutionis[a], quae super hac re loquitur, firmiter valituro[b]. §. 2. Sed ne liberalitate nostra laxius, quam[c] oporteat, propagata vel[cc] hospitalis commoditas militantibus abnegetur, vel nihil emolumenti referatur[d] in publicum, id in primis statuendum[e] esse censemus, ut, si quis vel ius excusandarum aedium non habens, vel licet habeat[f], in pluribus tamen domibus, quam ex sacratissima constitutione concessum est beneficium excusationis, ut metati onere sit[g] immunis, seu sacro oraculo seu quocunque modo[h] vel iam consecutus est, vel consequetur in posterum, tertiae partis domus super quem oportuit numerum excusatae pensionem arbitrio tui culminis in rationes publicas conferre cogatur[i], ut aurum ex huius modi titulo[k] profligatum pro iussu nostri numinis, cura tuae[l] sublimitatis, quo visum nobis fuerit, erogetur. Idque in omnibus huius almae urbis domibus custodiri[m] decernimus: ceteris videlicet omnibus[n], qui metata in suis domibus praestant, sive hospitia praebuerint[o] metatoribus, seu quolibet pacto satis eis fecerint[p], nullam vel pensionis[q] vel discussionis domus gratia molestiam sustinere cogendis[r]. §. 3. Deinde neminem[s] volumus, cuiuslibet loci vel ordinis, in hac florentissima urbe[t] domum propriam excusantem metatum sibi in alienis domibus privilegio militiae vindicare[u]. §. 4. Et his quidem, quibus iam praebendi metati immunitatem illustris favor dignitatis indulsit, licet vacantis[v] militiae cingulo usi sint[x], vel utantur, vel honorariae praerogativae potiantur[y] insignibus, inviolata, ut cautum est[z], excusationis iura largimur. In posterum vero hi quidem, quibus[a] illustrem dignitatem ius actae administrationis attribuit, domos suas pro modo, quem sacratissima constitutio praefiniendum censuit[b], excusabunt, ceteris vero, quibus illustris dignitas cum cingulo vel citra cingulum pro solo[c] honore delata est[d], excusandarum aedium licentiam penitus denegamus[e]. §. 5. Hoc iuris in his etiam[f] praecipimus[g] observari, quos[h] ipsa quidem administrationis conditio spectabiles[i] novit, honor tamen additus[k] a nostra liberalitate reddit illustres[l]: excepto[m] videlicet viro spectabili primicerio notariorum, cui vo-

---

4, 5 *honore* et 5 *urbes ita* (add. *s* supr. *a*) *imitatorum*. u) 1 *adioportere censimus* (hoc etiam 2) *ut his consolariis*. 4 *oportet recensimus*. 5 *consolaribus*, corr. a sec. manu. 6 om. *oportere*. v) 2, P. P[a]. P[b]. Rittersh. *qui hospitiis etiam patriatus*. 4, 5 *quia hospitiis*, sed corr. in cod. 5 *qui auspiciis*. Cui. 1. Aur. *qui a hospitii* et om. *etiam — domorum*. Lacuna indicatur tribus asteriscis. P. in not. P[b]. in m. P. ms. em. *qui auspiciis patriciatus*, quod in Cui. 2 receptum est. x) 2, 4, 5 *terrenarum*, sed em. *domorum* in cod. 5. P. P[a]. *exultant*, * *terrenarum*. Rittersh. P[b]. *exultant*, *terrenarum*. P. in not. et in m. P[b]. P. ms. em. *ternarum*, quod in Cui. 2 receptum est. y) 4 *excusationes licentiā*. Cui. 1. Aur. *excusatio* * * *cionis ius*, quibus asteriscis indicatur deesse syll. *nis* (v. *excusationis*) — *excusa* (v. *excusationis*). 5 *excusationes*. z) 6 *qui excusationis ius habent immun*. Cui. 1. Aur. *immunitatis et divino privilegio*. 1 *immunitates edium previlegiū*. Rittersh. *pro tempore sacrat*. a) 5 *sacratissime constitutiones*, em. a sec. man. Vid. c. 4 C. Th. de Decurion. (VI, 23) et Go. ad c. 4 cit. T. II, p. 129 (ed. Ri.). b) 2 *valituros*. 5 *hoc* (em. *hac*) *reloquitur*. c) 1 *lariusque*. Cui. 1. Aur. P. P[a]. P[b]. Rittersh. *latius*. 6 *oportet*. cc) Apud Rittersh. om. *vel — abnegetur*. d) 5 *uemolumenti praeferatur*. 4 *in populi cum*. e) 1 *constituendum esse*, quod recte se habet. In 5 *esse* supr. lin. add. est. Idem habet infra *excusendarum*, sed corr.; 2 *censimus*. f) Addidi ex cod. 1 *habeat*. 6 *habens*; reli. codd. et edd. om. *habeat*. g) 1 *excusationis ut metatione resit*, Am. corr. *res sit*. 2 *exc. rationes res sit*. 4 *resistit* et om. *ut metatione*. 5 *excusationis rationes res sit* et corr. *ratione sit*. 6 *beneficio immunitatis utatur seu sacro*. Cui. 1. Aur. et in m. Cui. 2, 2* et Lugd. *excusationis ratione resistit*, prob. Ri. et Be., sed non prob. Am.; P. — Ri*. *excusationis ratione res sit* et Rittersh. *communis* pro *immunis*. Be. *ut metatione res sit immunis*, de Am. cj. Reposui *ut metati onere sit immunis*, quod inest in cod. 1 scriptura. h) 1 *oracolo seu cūque modo*. 4 *oraculo suo*. 5 *oraculosu* et del. sunt literae *os*; sed a sec. man. add. *e* supr. *u*. Cui. 1. Aur. *oraculo quod quoc. m.* Rittersh. *seu quoq; modo*. 5 *consequitur*, sed em. *consequetur*. i) 1 *excusate pensione — in racione publicas se conferre cogitur*. 2, 4, 6 *publicas se conferre cogetur*. 5 *pensionem* (em. *pensionis*) — *publicas se* (punctis deletur v. *se*) *conferre cogetur*. Cui. 1 — Ri*. *cogetur* et supra Cui. 1. Aur. *super quam*. Nego scribi posse cum codd. *se conferre*. Mirum est in codd. et edd. ante Be. legi *cogetur* (quod in cod. 1 latet), cum antecedat *ut*; quare Be. corr. *cogatur*. k) 1 *aurum eiusmodi tit.*, quod mihi placet. l) 1, 2, 6 *nominis c. tue*. 4 *nomines curat vel*. 6 *nominis curaque tuae*. m) 4, 5 *custodire*. 6 om. *custodiri*, sed habet *decernatur*. n) Hic inc. c. 9 Cod. Iust.: *Omnes, qui*. o) 6 *auspicia*. p) 1 *quolibet facto*. 4 *quodlibet pactus satis ei* (*ei* etiam Cui. 1. Aur.) *fecerit*. 2 *fecerit*, ut 5, ubi vero corr. *fecerint*. Cod. Iust. *sive quolibet*. q) 1 om. *vel pensionis*. 4 *nulla vel pensionis* et om. *vel discussionis*. r) 4 *gratiam modestia s. c.* 5 *gratiam*, sed del. *m*. Cod. Iust. *sustinere cogantur*. Rittersh. *modestiam*. s) 4, 5 *minime*. 6 *volumus vel loci vel ordinis cuiuslibet*. t) 2 *florentissimam urbem*. 5 *urbem*, sed em. *urbe*. u) Cod. Iust. *alienis aedibus pr. m. vindicare: quod et in provinciis observari oportet* (om. *Et his — excusabunt*): *Ceteris vero*. v) 5 *fabor*, corr. *favor*. 4, 6 *vacantes*. x) 5 *usi sunt*. Cui. l. c. p. 433 profert vv. *licet — insignibus*, sed om. *usi sint vel*. Cf. etiam Go. ad c. 4 C. Th. de Primicerio (VI, 10) T. II, p. 91 (ed. Ri.). y) 4, 5 *patiantur*. em. *potiantur* in cod. 5. 4, 6 *praerogativel*. z) Cui. 1. Aur. *ut iustum est* et Rittersh. *largiamur*. a) 1 *hii* (hoc etiam 2, 5) *quidem* et om. *quibus*. Rittersh. *eius* pro *ius* et infra 5 *domus suas*. b) 2, 4 *praefiniendo censioit*. Cui. 1. Aur. *praesumendo censioit*. 5 *excusabant*, sed em. c) 5 *cetera cingulum* (sed corr. *citra cingulum*) p. s. Cod. Iust. *dignitas sub cingulo — pro suo solo*. d) 2, 4 — 6 *delatum est*. e) 4 *denegemus*. 6 *aedium penitus* (5 *poenitus*) *lic. denegemus*. f) Cod. Iust. *etiam in his*. g) 1 *pcipus*. 2, 5 *praecepimus*. 4 om. *praecipimus*. h) 2 *quo*. 4 *observare quos*. 5 *quo ipsa quidam*, em. *quod* et *quidem*. i) 2 *exspectabilis*. 4 *exspectabiles*. k) 1 *aditus*. l) 4 *reddi illustris*. 2, 5 *reddi*, corr. *reddit* in cod. 5. m) In Cod. Iust. om. *excepto — alimum*. 1 *ūs Primicirio*. 2, 4 *viro exspectabili*. 5 *veros* (em. *viros*) *pectabili pri-*

lumus in excusandis aedibus illustrium magistratuum privilegium convenire[n]. §. 6. Sed et si quis iam[o] illustrem dignitatem inter vacantes vel honorarios consecutus[p] domum postea in hac sacratissima civitate possederit[q], hunc quoque iubemus esse privilegiorum excusationis[r] alienum. §. 7. Scituris omnibus, quod si quis, cum cingulo perfruatur[s], et excusationem ita propriae domus impetraverit[t], ut a pensione etiam portionis tertiae sit immunis[u], et militiae caussa metatum in alienis domibus sibi crediderit vindicandum, si quidem honore praeditus[v] excusationis ius habeat, carebit legum privilegiis, quas fraudare conatus est: si vero inter eos, quibus nulla suffragatur dignitas, numeretur, centum[x] librarum auri sacratissimis largitionibus pendendarum illatione[y] mulctabitur, Nome, frater amantissime[z]. §. 8. Illustris igitur[a] auctoritas tua[b], quae per hanc divinam legem duximus[c] sancienda, solenniter ad omnium notitiam pervenire constituat. *Dat. XVII. Kal. Febr. Constantinopoli, Theodosio[d] A. XVIII.[e] Cos.* (444.)

TIT. XXVI. DE RELEVATIS, ADAERATIS VEL DONATIS POSSESSIONIBUS[a].

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hermocrati Pf. P.*[b] *Orientis*[c]. Perfecta est[d] ac plena liberalitas[e], qua[f] praecedens[g] munificentia communitur[h], tuncque se[i] maxime unusquisque tuto confidit habere,

Tit. XXVI. 1, Am. Be. *Tit. XXV.*, sed sec. seriem titt. 1, Am. *Tit. XXIV.*, ut Zir. in ind. titt. Cui. 1. Aur. *Tit. XVII.*, i. e. sec. ord. titt. a Cui. constitutum. 2, 3—5, P. in ind. titt. Cui. 2, 2*. Lugd. P[a]. in ind. titt. Go. P[b]. in ind. titt. Ri. Ri*. *Tit. XXXIII.* P. P[a]. P[b]. in ipsa ed. et Rittersh. *Tit. XXXI.*, sed Rittersh. sec. seriem Novv. *Tit. XVII.* 6 *Tit. XXIII.* P. in ind. titt. ann. (etiam P[a]. P[b].): „*edita inter Th. Nov. XVII.*", quod de Cui. 1 intelligendum est. Vid. supra titt. I—III, IV, XXV, not. sup. C. Th. V, 13 et 15; XI, 20 et 28 ibique not. sup. — N. 1. Codd. edd. *N.* un. Be. add. (*XXXIV.*), i. e. omnium Novellarum in Be. ed. In cod. 3 particula tantum §. 3 invenitur. Cod. Iust. X, 28, 1 et XI, 58, 17. Post annum 444 praeter Novv. Th. tit. II. de Confirm. L. Nov. Theod. A. anno 447 datum nulla Theodosii Novella superest, etsi sex leges habeutur in Cod. Iust. et ann. quidem 445 c. 11 (I, 2), gemin. cum c. 2 (X, 48) et c. 21 (XII, 51), ann. 446 c. 8 (I, 14), ann. 448 c. 3 (I, 1) et c. 1 (XI, 21), ann. 450 c. 3 (XII, 17) et c. 1 (VI, 52).

mocirio, corr. *primycerio*. Aur. *primiscerio*. Cf. Go. ad c. 2 C. Th. de Primicerio (VI, 10). n) 2 *conveniri*. 1 *privilegiū nonuenire sedet*. o) 6 om. *iam*. Cui. in Comm. Cod. Iust. l. c. profert vv. *illustrem — consecutus*. 5 *racentes*, corr. *vacantes*. p) 6 *vel erarios consecutus*. q) 2, 5 *possiderit*. Cui. 1. Aur. *civitate iubemus*, om. igitur *poss. h. quoq.* r) 1 *excussationis*. 2 *excusationes*. 4, 5 *excusationis*. 6 *excusationis esse alienum*. Edd. *excusatione*. In Cui. 1. Aur. om. *esse — alienum*. Lacuna indicatur tribus asteriscis. s) 4 *cingulum profruatur* et om. *et*. Etiam 6 om. *et*. Go. *singulo*. t) 2, 5 *imperaverit*, corr. in cod. 5. 6 *domus propriae*. u) 1 *ut ad pensionem. etiam portionis terciaesid immunis*. 5 *pensionem*, sed corr. Mendose Rittersh. *pensionis* pro *portionis*. v) 4 *honorem praedictis*. 5 *praedictus*, corr. *praeditus*. Mox 2 *cognatus*. x) 1, Cod. Iust. *centum*. Rell. *centenarum*. Rittersh. *numeratur*. y) 1, 2 *inlatione multabitur*. 4, 5 *inlationem*, del. in cod. 5 m. c. 9 Cod. Iust. terminatur v. *mulctabitur*. Apud Rittersh. excid. *sacratissimis — illatione*. z) 1 *nomen fnem*. 2, 4, 6 *Nume fr̄ ā*. Cui. 1. Aur. *Nume P. K. A.* P. Cui. 2, 2*. Lugd. P[a]. P[b]. Go. — Ri*. *Nume Fr. A.* s. *FR. A.* Rittersh. *Nume F I. A.* Be. *Nome fr. a.* a) 1, 5 *igitur*. 2 *inlusfras itaque*. Edd. *itaque*. 4, 6 om. *itaque*. b) 6 add. *ea*. c) 4—6 *ducimus*. 4 *sanciendū* et 5 *sancciende*. Cui. 1. Aur. *quod per — sanciendum*. d) 4, 5 *Theud.* e) 1, Ri. Ri*. Be. *XVII.* Vid. Br. l. c. p. 861 sq., quo auctore Ri. Be. add. ann. 439 et Be., ut seriem Novellarum restitueret, hunc titulum revocavit ante tit. de Iudaeis (ubi, vid. subscr., not. *x*) eique numerum *V.* adscripsit contra codicum auctoritatem. 2, 4—6, P. — Go. om. huc loco *XVII.* Cui. 1. Aur. *Theod. et Valent. AA. Coss.* 5 *coñs.* Lugd. Go. *Coss.* et Rittersh. *AA. Coss.* Scrib. est *Theodosio A. XVIII.* (444.) Flagitat hunc numerum series chronologica titulorum in cod. 1 observata. Etenim antecedentis tituli de Ambitu Novella anno 443 data est, sequentis tit. de Relev. Nov. ann. 444. Idem ordo est in reliquis codd., qui, quamquam praemissis Br. Al. Novellis, titulorum ordine a cod. 1 differunt, tamen inter eosdem titulos hunc quoque proferunt, ut librarii illorum eum eodem loco in collectione, qua usi sunt, invenerint necesse sit. Aut igitur anno 443 aut 444 Novella scripta est. Illud quominus accipiamus, impedit nomen *Theodosii*, qui ann. 443 consul non fuit. Tribuenda est igitur Novella anno 444. Accedit, Nomum magistrum officiorum hoc quidem tempore fuisse, neque vero, quantum scimus, anno 439. Facile denique errare poterat librarius codicis, si quidem numerum *VI* signo, quod non multum differt ab litera unciali quam dicunt, *G* in codice, quem descripsit, expressum pro *V* habuit. Quibus ex caussis non anno 439, sed 444 hic titulus tribuendus est et scrib. *XVIII.* pro *XVII.* Postremo eo confidentius emendare licet, quo certius cum ex mendosa Cui. 1, tum ex hiulca rell. codicum et Codicis Iust. scriptura apparet, numerum subscriptionis male sive obscure expressum fuisse in ipso Novellae authentico exemplo.

a) 1 sec. Am., 4, 5 *adheratis*. Go. mend. *revelatis*. 6 om. *adaeratis — possessionibus*. Cod. Iust. X, 28 *de Collatione donatorum vel relevatorum, aut translatorum seu adaeratorum*. b) 2, 4, 5 *Theud.* 4, 5 *Hermograti* et 6 *praeposito*. Cui. 1 om. *et*. Cod. Iust. c. 1 *Impp. Val. et Theod. AA.* c) Codd. 2, 4—6, edd. ante Be. et Cod. Iust. om. *Orientis*, quod Be. ex cod. 1 restit. Cum Zoilus ann. 444 praefectus pr. Orientis fuerit (cf. Zir. l. c. p. 73, 199 et Am. p. 11, 84), suspecta est cod. 1 scriptura, quae nasci poterat ex siglo. Ri. Hermocratem praef. pr. Illyrici fuisse putat. At Rittero obstat cod. 1, qui in subscriptione *Theodorum praef. pr. Illyrici* nominat. Vid. infr. not. *f*. Am. Zoilum et Hermocratem diversis eiusdem anni mensibus praefectos praet. fuisse putat, et in eiusdem praefecturae munere Zoilo eodem anno suffectum Hermocratem, quod verum esse videtur. d) Cui. 1. Aur. om. *est*. 1 sec. Am. *hac*. e) 4 *libertas*. f) 1, 2, 5, 6 *qua*. 4, edd. *quam*. g) 1 *praecedens munifīcia* (Am. em. *munificentia*); rell. codd. *praesens*, ut edd. h) 1 *cummunitur pro communitur*, quod 4 habet. 5 *communiter*, sed in m. corr. *communitur*. 2 *communitur*, corr. a P. 6 *subvenitur*. Edd. *quam praesens munificentia communit*. Codicem 1 secutus restitui *qua praecedens munificentia communitur*. i) Ita 1, qui vero

quod meruit, si, quod singulis specialiter indultum est, generali provisione firmetur. Cum itaque multorum possessiones meminerimus[k] nostro beneficio aliquatenus tributorum onere[l] sublevatas, eisque[m] postea certam[n] concessae quantitatis partem, quia id[o] necessitas flagitabat, indictam[p]: ut, quod liberalitati[q] nostrae derogatum est, non poenitentiae potius videatur fuisse quam temporis[r], summam, quae iam[s] ex descriptione illata est, profligatione contentionis[t] in posterum ab huiusmodi exactionis[u] inquietudine liberamus, ut et praeteriti temporis pro sublevatis praediis reliquorum exactio[v] concedatur, et in posterum nulla talis descriptio[x] formidetur. Hoc enim necessario nobis hac generali sanctione fuerat[y] promulgandum, cum multo[z] sit onerosius, simul et in aggere coacervatam[a] solvere quantitatem, quam particulatim reddere, quod debetur. §. 1. Haec tamen liberalitas nostra nihil dispositionis[b] amplissimae recordationis Antiochi[c], quae[d] certam quantitatem ante se relevatis possessionibus[e] nomine canonis indixit, imminuit[f]. Id enim, quod iam[g] in canonem cecidit, et anniversaria debet pensitatione[h] persolvi, nec in praeteritum, nec in posterum patimur[i] esse concessum: [k]nullique deinceps copia relinquitur[l], inspectores sibi specialiter expetendi, nisi secundum[m] sanctionem nostram, quae ad viri illustris et consularis Florentii suggestionem[n] emissa[o] est, ex communi civitatis aut provinciae desiderio postuletur[p]. §. 2. Indulgentiam vero memoratae descriptionis et in anteactam et in posterum tempus non solum in relevatis, verum etiam in donatis, adaeratis translatisque, seu quodlibet aliud nomen novae descriptionis excogitatum[q] est, volumus observari, nullamque[r] super his unquam exactionis molestiam formidari, quibus non tantum reliqua praeteriti temporis relaxamus, sed nec in posterum quicquam innovationis aut oneris addendum esse[s] censemus. §. 3. [t]Quod et si qua innovatio post administrationem illustris memoriae Antiochi[u] facta est, aut aliquid eis indictum[v] esse monstratur, hoc irritum fieri, omnemque innovationem aut indictionem[x] viribus carere decernimus. Sufficere etenim[y] novimus illud, quod illustris

---

infr. *toto.* P. — Ri*., prob. Am., et Be. *tuncque maxime u. tuto se confidit habere.* 2 *tuncque maxime — tutor c. h.* 4, Cui. 1. Aur. *tuncque maxime — totum conf. h.* 5 *tunc quae* (corr. *quam*) *maxime* (add. supr. lin. *cum*) *unusquisque toto* (corr. *totū*) *c. h.* 6 *tuncque m. u. tuto c. h.* Deest igitur in codd. 2, 4—6, Cui. 1. Aur. *se*, quod in rell. edd. post *tuto* inculcatum est, ni fallor, emendatione quidem Pithoei. Mox Rittersh. *metuit.* k) 4 *numerimus.* 5 *mimerimus — aliquatinus*, sed corr. utrumque. l) 1 *honorē*, om. ab Am. *onere*, quod iam Zir. l. c. p. 267 ex Ottob. cod. rest. vult et Be. rec. 2, 4—6, edd. ante Be. *munere.* 4 *tributum.* m) 2, 4, 5 *eisqui.* 6 *eosque.* n) 4, 5 *certa.* 6 om. *certam.* o) 5 *partem id*, sed add. est ut supr. *id.* p) 4 *indicta.* 6 *indicta persolvent* (s. *persolverī*) *in posterum ab h. m. e. i. liberam' sum̄a q. i. ex descriptione illata est contenti, ne quod lib. n. d. est penitentiae pot. vid. f. q. temporis. Praeteritī ergo temporis.* q) 2 add. nos. 4 *librralitate.* r) 1 *videatur futuris temporis.* s) 1 *summae que iam ex discr.* 2, P. P. ms. P[a]. Rittersh. P[b]. *temporis summa quae* (2 *que*) *iam.* Cui. 1 *temporis summam quae iam.* Aur. *temporis summam, quae iam.* Etiam P. in not. et P[b]. in m. em. *summam.* 4 *summam quae tam.* 5 *summōq; tam.* Cui. 2, 2*. Lugd. Go. *temporis, summam quae iam.* Ri. Ri*. Be. *temporis, summam, quae iam.* Vid. not. sq. t) 4 *profligatione contentiones.* 5 *profligationem contentiones*, corr. in cod. 5 *profligatione contentionis.* Cui. 1. Aur. *profligationem, contemptiones.* Locus corruptus, quem Zir. l. c. p. 268 ita sanare studet: *Summae — profligatione contenti omnes in posterum ab eiusmodi exactionis inquietudine liberamus.* Ex duabus nimirum hisce vocibus *contenti omnes* a librariis perperam unam vocem *contentionis* factam esse. Recte. Nam si spectamus codd. 4, 5 et Cui. 1. Aur. scripturam, antiquitus scriptum fuisse videtur *contenti oēs.* Virgula deinde omissa ansam dedit librariis ad contrahendas voces; quam opinionem videtur confirmare cod. 6. Vid. not. *p* antec. Denique *summae* est in cod. 1 et illa cj. locum expedit omni difficultate. u) 4 *exactiones inquietudinē.* v) Be. em. *excusatio*, sed nullo confirmatur codice. Videtur non comprehendisse, quid v. *concedatur*, quod sequitur, significet h. l. Rittersh. *praesidiis* pro *praediis.* x) 5 *discriptio*, em. *descriptio*, et sic saepe. Cui. 1. Aur. om. *talis.* y) 4, 5 *sanccione fuerit.* 6, Aur. *ac gener.* z) 4 *multum.* 2, 5 *honerosius.* a) 5 *in hac greco a cerbatum*, et pos. *i* supr. lit. *u* v. *cerbatum.* b) 4 *quantitate qua — depositionis.* Cum v. *Dispositionem* inc. c. 1 Cod. Iust. cit. 5 *amplissime.* c) 1, 5 *anthyoci.* 2 *Anthioci.* 4 *Antioci.* Cf. C. Th. XI, 20, 6. d) Cui. 1. Aur. *qui.* 1, 2 *que.* e) 1 *quantitatem in se relev. p.* 6 *possessoribus.* f) Cod. 1 *indix̄ et minuit.* 2, 4, 5 *induxit et minuit*, sed add. in cod. 5 super *et* literae *di* (diminuit). 6 *induxit minuit.* Cod. Iust. *indixit, non imminui decernimus: id enim.* g) Cod. Iust. *quoniam.* Go. om. *et* post *cecidit.* 5 *caecidit.* h) 4 *anniversariae debet pensaccionē.* i) 4, 5 *patemur*; in 5 corr. *fatemur.* k) Cod. Iust. om. *nullique — postuletur.* l) 5 *relinquetur.* m) 4 *sanctione nostra.* 5 *sanccionem.* n) 1 *quea viri inlūs et consolaris Florenti. suggestionē.* 2 *que ad v. inlustri — Florenti suggessionem.* 4 *quae ad v. inlustris* (om. *et*) *consolaris* (hoc etiam 5) *Florentii suggessionem.* Cui. 1. Aur. P. P[a]. Rittersh. P[b]. *Florenti.* Lugd. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *Florentī.* Go. *Florent l.* et hic et infra. o) 4, 5 *missa*, ut Cui. 1. Aur. p) 5 *civitates* (corr. *civitatis*) — *postulentur* (corr. *postuletur*). In Cui. 1. Aur. om. *provinciae desiderio postuletur*; lacuna indicatur duobus asteriscis. Mox 5 *antea actum.* q) 1 *adheratis translatis. ue quodlibet aliquod nomen noue seruari* et om. *descriptionis — volumus ob.* 2 om. *translatisque seu quodlibet.* 4 *et adaeratis et translatisue* (om. *seu*) *quodlibet* etc. 5 *adaeratis translatiuae dlibet — cogitatum*, sed a sec. manu corr. *vel adaeratis aut translatis vel quodlibet.* 6 *translatisue et quodlibet.* Ri*. *quolibet* et *descriptioni sexcogitatum.* Codices illi persuadent antiquitus scriptum fuisse *translatis vel quodlibet.* r) 4 *observare in unāq;.* 5 *in un nam quae*, corr. *nullāq;.* Infra 6 *reliquum.* s) 1 *honeris addicendum. esse.* 4 *honoris addendum esse.* 5 *formitari* (em. *formidare*) — *honoris.* Cod. Iust. *adiiciendum esse.* t) In Cod. Iust. om. §. 3 et 4 usque ad vv. *infructuosum sibi hoc esse* §. 5; sed ex §. 4 facta est c. 17 Cod. Iust. cit. (XI, 58). Vid. not. *g* sq. Infra 5 *innovato*, sed corr. u) 2, 4 *Anthioci.* 6 *anthyoci.* 2 *inlustras.* v) 5 *indictum*, videtur del. esse *c.* P[b]. *inductum.* x) 1 *innovationem aut adiectionem.* 4 *omnēque invocationem aut indictioni.* P. *innuuationem.* y) 1 *sufficere enim*

memoriae Antiochus[z] ante se relevatis vel adaeratis vel donatis[a] vel translatis possessionibus nomine canonicae solutionis indixit[b]: quod suam firmitatem convenit obtinere, in possessionibus tantum[c] videlicet, quae ante eius administrationem huius modi beneficium meruisse noscuntur; post eius vero administrationem nec innovationem quandam, nec adiectionem[d], nec excogitationem contra eas[e], nec aliquam dispositionem prolatam firmam esse concedimus[f]. §. 4. Verum et si quis ex auctoritate nostri numinis[g] vel praeceptis amplissimae praefecturae de fundis patrimonialibus steriles sub certi canonis pollicitatione susceperit, firmiter eum[h] volumus possidere, sub eiusdem tantum[i] canonis solutione, quem[k] nostrae maiestatis auctoritas aut praeceptum magnificae tuae sedis[l] per annos singulos solvendum esse praescripsit, nullamque eos descriptionem aut adiectionem[m] aut innovationem in posterum sustinere, quoniam nimis absurdum est, eos, qui nobis hortantibus aut magnifica praefectura fundos inopes atque ieiunos[n] magno labore impenso aut exhausto patrimonio vix forte meliorare potuerint[o], utpote deceptos[p], inopinatum onus suscipere, illudque[q] velut quadam circumventione deposci[r], quod, si se daturos praescissent[s], fundos minime suscipere aut etiam colere paterentur[t]. §. 5. Sed ut his, qui ante legem datam ex suggestione viri illustris Florentii[u] possessiones suas relevarunt[v], magna liberalitate[x] prospeximus, omni timore in perpetuum, sicut[y] convenit, absolutis, ita eos, qui post memoratae constitutionis tenorem suas possessiones relevare conati[z] sunt, nihil commodi capere volumus. Quapropter sciant omnes, qui tale beneficium post huius modi[a] constitutionem meruerint, infructuosum sibi hoc esse, nullique[b] licere deinceps contra divalia statuta aut[c] relevare suas possessiones[d], aut adaerationem translationemque deposcere[e]: quod et si subreptitiis[f] precibus fuerit impetratum, nihil valere beneficium tale[g] sancimus. §. 6. Noverit tamen[h] amplissimae tuae sedis officium, quod, si aliquando nobis vel suggestio huic nostrae sanctioni contraria[i] porrigatur, vel si legi sacrisve mandatis[k] (si qua forte citra suggestionem[l], his piis dispositionibus adversa, manaverint) obsequatur, et aliquos tanquam debitores ex huius modi titulo crediderit[m] exponendos[n], ducentarum librarum auri se condemnatione mulctandum[o]. Omnibus enim[p] circa res proprias am-

---

tobimus. 2, 4, 5 sufficeret enim. 5 sufficerit, corr. sufficere. z) 1 illud quali inl m. antiocus. 2, 4 anthiocius, sed 2 inlustri. 5 illud (add. supr. lin. q̄d aut quoque) inl m. anthyocius, corr. anthyocus. In cod. 3 vv. ante se — obtinere, sed ea sola servata sunt. a) 4, 6 vel addonatis. b) 1 canonece possessionis indixit, mendose. c) 1, 2, 6, P. P[a]. Rittersh. P[b]. add. tantum; 4, 5, rell. edd. om. tantum. Infra 4 nascuntur. d) 1 nec invocationem q. n. adiect. 4, 5 adiectionem. e) 1, 5, 6 contra eas, sed in cod. 1 a sec. man. Antea erat contra eos, ut 2, 4, edd. habent. f) 4 aliqua d. prolata firma e. c. 1 concedemus. Rittersh. formam. g) 1 nostre nominis. 4 nomines. 2, 5, 6, Cod. Iust. nominis et ante 4, 5 auctoritatem, sed corr. in 5 auctoritate. Cum vv. Si quis auctoritate inc. c. 17 Cod. Iust., sed om. vel pr. a. praefecturae. Etiam 4, Cui. 1. Aur. om. praeceptis. Infra 4 praefucturae. h) 1 steredis sub certe canonis pollicitatione suscepit firmiter enim vol. 2 steriles (om. sub) — suscepit f. e. v. possedere. 4 steriles — pollicitationem suscepit etc. 5 sterilis — suscepit etc. 6 sterile — suscepit etc. Omnes igitur codd. suscepit, quod non falsum, sed plerumque imperatores utuntur coniunctivo. i) 1, 2, 4, 5 sub eiusdem tantum canonis. 6 sub eiusdem canonis tantum. Cui. 2, 2[*]. Lugd. Go. Ri. Ri[*]. vel eiusdem tantum canonis. Rell. edd. Cod. Iust. sub eiusdem tamen canonis, prob. Ri. k) 2, 5 solutionem quem, corr. in 5 solutione quam. l) In Cod. Iust. om. aut — sedis. 6 tuae magnificae sedis. Rittersh. magnificentiae t. s. m) 2 discriptionem. 4 nullaque eos. 6 nullamque eum d. 5 abiectionem. Cod. Iust. sive adiectionem. n) 1 absurdum. eos qui nobis ortatibus aut magnifica p̄fecta fundus inopes adque (adque etiam Cui. 1. Aur.) ieiunus. 2 ortantibus etc. 4 nobis orantibus — praefectura in fundus inopes a. i. 5 nobis orantibus aut (corr. a) m. p. in fundos (em. fundis) i. a. i. 6 nobis orantibus. Cod. Iust. om. aut m. praefectura et pro ieiunos habet egenos, improb. Ri. o) Cod. Iust. potuerunt. p) 2 ut puta deceptus. 4 deceptus. q) 2, 4, 5, edd. ante Be. illud quoque. 6 id quoque. Be. ex cod. 1, Cod. Iust. illudque. r) 4, 5 circumventionem, sed corr. in cod. 5. 1 deposce, quod Am. corr. s) 1 daturus pscripsissent fundus. 2, 4 preces sint. 5 praecissent (em. praescissent f. minimos. 6 om. fundos et infra etiam. t) Hein. em. poterant. Hic terminatur c. 17 Cod. Iust. cit. u) 1 viri inlūs florenti. 2, 5 inlustri Florenti. 4 qui aū legem datū — Florenti. 6 illustris viri Florenti. Cui. 1. Aur. P. P[a]. Rittersh. P[b]. Florenti. Cui. 2, 2[*]. Lugd. Ri. Ri[*]. Florentī. Go. Florent I., ut supra. v) 1 liberarunt. x) 1 magne (Am. em. magna) liberalitate psperimus (sec. Am. prosperimus). Similiter 6, Cui. 1. Aur. magna liberalitate prosperimus, quod cj. etiam Ri. et Bo. repos., recte. 2, P. — Ri[*]. magnam libertatem prosp. 4 magna libertatē presperimus. 5 magnam libertatem praesperimus, sed corr. prosperimus. y) 6 om. in perpetuum. 4 tinore et seculi. 2, 5 siculi, ut Cui. 1. Aur. In 5 v. absolutis videtur corr. esse in absolutos. z) 1 add. nati. a) 4, 5 post aut huiusmodi. Cui. 1. Aur. post, aut huiusmodi con et om. stitutionem — suas. Lacuna indicatur quattuor asteriscis. b) 2 infuctuorum — nullasque. P. — Ri[*]. nullisque. Cf. §. 3, not. t. c) Cod. Iust. om. aut. d) In Cod. Iust. om. aut — sancimus. Cui. 1. Aur. possessionis. e) 6 translationemque suscipere. f) 1 quod (om. et) si subreptiis. 2 subreptiuis. 4 subreptiis. g) 6 tale beneficium. h) Ex cod. 1 et Cod. Iust. 6 Noverit ergo; rell. codd. et edd. omnes om. tamen. i) 1 suggestio huius nostre santione contraria. 2 suggessio huius nostre sanctionis c. porregatur. 4 suggessio huius nostre sanctione contrariā p. 5 suggessia (corr. suggestio) h. n. sanctione (corr. sanctioni) contraria p. 6 huius nostrae sanctionis contraria. Videtur igitur, collata inter se codicum scriptura, antiquitus scriptum fuisse suggestio huius nostrae sanctionis contraria, quod quamquam non displicet, non praeferendum est vulgatae lectioni Codice Iust. confirmatae, ubi nobis suggestio huic n. sanctioni. k) 4, 6 lege. 5 lege sacrisuae, sed del. a ante e. Cod. Iust. vel si sacris mandatis. l) 2 fore c. suggessionem. 4, 5 suggessionem. 6 vel si qua forte contraria legi manaverint (hoc etiam 2) mandatis obsequatur CC librarum auri se condemnatione multandum. 1 depossitionibus. Cf. Dirksen. l. c. p. 503. Cui. 1. Aur. hiis. m) 4, 5 credederint. Supra Cui. 1. Aur. et alios tanquam. n) Be. em. exigendos codicibus non confirmatur. Sed etiam Cont. in m. (Cod. Iust.) habet exigendos. Cui. in Comm. c. 1 cit. l. c. pag. 268 cj. alios pro aliquos. o) 1 multar (cum

putanda[q] tristitia est, quibus ex salute nostra vera sensimus gaudia[r] contigisse, ut non minus[s] commoditatibus domesticis, quam sospitate[t] laetentur, Hermocrates[u], parens carissime atque amantissime[v]. §. 7. Illustris igitur[x] et magnifica auctoritas tua, quae per hanc[xx] saluberrimam legem pro multorum commoditate statuimus, solenniter edictis[y] ubique propositis ad omnium notitiam venire perficiat[z]. *Dat. III.*[a] *Id.*[b] *Dec. Constantinopoli*[c], *Theodosio A. XVIII.*[d] *et Albino V. C.*[e] *Coss.* (444.) *Eodem exemplo Theodoro viro illustri Praefecto praetorio Illyrici*[f].

(TIT. XXVII?)

1. [a]*Impp. Theodosius et Valentinianus AA.*.....[b] Cum pietatis nostrae animo ad quaerenda[c] remedii publici adiumenta perpetuae cogitationes se ingerant, nihil tam necessarium cura serenitatis nostrae perspicit, sicut omnium sensibus non[d] optamus occurrere, quam ut defessis rebus afflictoque publico, tantum robur numerosi exercitus praeparetur; sed nec tam salubris, in qua omnium plenae securitatis fundamenta ponenda sunt, per varia erogationum[e] clementiae nostrae conatum odoraturus, ut ipso experimento non[f] modo his, qui novis sacramentis obligantur, sed ne veteri quidem exercitui, quae ab exhaustis aegerrime[g] conferuntur, ad victum vel ad vestitum posse praeberi: quos nisi indigna et pudenda armato nomini negotiatio aleret, vix possent a famis periculo et a frigorum pernicie vindicari. Quae ergo his angustiis remedia providenda

---

Tit. XXVII. Primus divulgavit hoc edictum Cuiacius in Observ. XVI, 23 ex ignoto codice. Qui Aurelianensem ed. curavit, posuit id in fin. Novellarum Valentiniani III., numero tituli omisso, qui sec. seriem *XVIII.* est. Cuiacius in Cui. 2, 2* Theodosianis Novellis subiunxit, praefixis vv. *Titulus LI.* In Lugdunensi et Gothofredi editione bis positum est: in fine Novellarum Theodosii et in fine Novellarum Valentiniani. Illo loco in utraque ed. *Titulus XLVIII.* appellatur, hoc loco tituli numero in Lugd. ed. caret, sed sec. seriem *XVIII.* est, ut in Aurel. ed., at numerum *XVIII.* habet in Go. ed. Rittersh. imitatus est Aurelianensem editionem, neque vero Lugdunensem eo loco, ubi edictum repetitum est. In Ri. Ri*. *Titulus LI.* Theodosianarum Novellarum est, ut in Cui. 2 ed. Be. add. numero *Tit. XXVI.* edictum inter Novellas Theodosianas ultimo loco posuit; Valentiniani Novellis annumeratur a Rittero et ab Hugone l. c. p. 158; illius argumentis rem confici negat Beckius. Equidem quamquam incertum est, utrum Theodosii an Valentiniani lex sit, — deest enim praeter magistratum, ad quem missum est, etiam locus, quo publicatum est edictum — propter rem, de qua agit, potius ad Occidentem quam ad Orientem eam credo spectare. Illius enim statum publicum illo tempore, in quod lex propter imperatores nominatos incidit, tristissimum fuisse, perspicitur ex nonnullis Valentiniani legibus. Eo etiam spectat Novella de Afris, quam ex eodem codicis fragmento non dubito, quin Cuiacius in Obs. XVI, 22 ediderit. Accedit, quod antecedenti titulo annectuntur Valentiniani Novellae in cod. 1, nec quicquam videtur deesse. Vid. in f. antec. tit., not. *f.* Nolui autem in incerta re locum a Cuiacio legi assignatum mutare. Ut discerneretur, quid diversitatis in priori, quid in secundo Lugdunensis et Gothofredi edd. loco esset, diversas scripturas, ubi inter Theodosianas Novellas lex est, siglo Lugd[a]. et Go[a]., ubi vero inter Valentinianas est, siglo Lugd[b]. s. Go[b]. distinxi. Be. praeter tituli numerum add. (*XXXV.*), i. e. omnium Novellarum in ed. Be.

---

virgula transversa per lit. *r*). *omnibus.* 4 *condemnationem.* 5 *auris* (corr. *auri*) *se condemnationem m.* Vid. not. *l* antec. Hic terminatur c. 1 Cod. Iust. cit. p) 4, 5 *Omnibus omnium circa.* q) 2 *amputandam tristitiam.* 4 *conputandam.* 5 *amputandam tristitiam*, sed corr.; Rittersh. *properas amputanda.* r) 2 *sensemus.* 4 *gaudii.* s) 5 *ut nos minus.* 6 *ut non maius.* t) 6 add. *nostra.* Lugd. et Go. *hospitate.* u) 2 *ermogrates.* 4, 5 *Hermogratis.* Rittersh. *Hermocratos.* v) 1 *p̄kām.* 2 *p̄k* et om. *atque amantissime*, ut in edd. P. P[a]. P[b]. Rittersh.; 4—6 *p̄ k̄ ā.* Cui. 1. Aur. *parens Karissime Augustorum.* Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Ri. Ri*. *Parens Karissime AA.* Be. *parens karissime a. a.* x) 1 *inl̄ itaque— statuemus solempniter.* xx) P. P[a]. P[b]. *per hac.* y) 5 *edictum.* Cui. 1. Aur. om. *edictis.* z) 6 *pervenire p̄.* a) 4, Cui. 1. Aur. om. *III.*, sed in m. Cui. 1. Aur. *XIII.* Cod. Iust. *XII.* utroque loco. b) 1 sec. Am. *k.* Cod. Iust. et in m. Cui. 1. Aur. *Kal.* Rittersh. *Eid.* c) In c. 1 Cod. Iust. codd. om. *Constantinopoli.* 1, 2, 4, 5 *Theud.* d) 2, 4—6, Cui. 1. et Aur. in m., Ri. Ri*. *XVIIII.*, improb. Am. et Ri. In Cui. 2, 2*. Lugd. Go. est *Theodosio A. et Albino XVIIII. V. C.* P. P[a]. Rittersh. P[b]. om. *XVIII.*, sed est asteriscus in P. P[a]. e) 4 *v̄c.* Cui. 1. Aur. P. P[a]. Rittersh. P[b]. *Viro clarissimo.* 6, Cod. Iust. om. *V. C.*, quae sigla sole omitti etiam in cod. 1, quicquid dicit Br. l. c. p. 867. f) Hanc memorabilem clausulam, qua suppletur notitia praefectorum praetorio Illyrici, addidi ex cod. 1, cum in rell. codd. et in edd. desit omnibus. In cod. 1 sic scripta est: *eodem exemplo theudoro. ū inls* (cum virgula traiecta per literam *l*) *ppo inlyrici* et add. literis uncialibus expressum: *Titulo Legum Novellār Diui Valentiniani Augusti*, quibus vv. terminatur fol. 68[b]. Deinde fol. 69 et primo folii 70 versu continetur index rubricarum, quem sequitur inde a secundo folii 70 versu tit. I. Novellarum Valentiniani III. De indulgentiis reliquorum. Rittersh. add.: „*Hactenus ex C. Th. appendice fuerunt Novellae. Seqq. addidi ex P. Pithoei editione.*"

a) Aur. Lugd[b]. Rittersh. Go[b]. add. rubr. *de Siliquarum Exactionibus*, quae vv. inscripta sunt quidem Cuiacii Observationum Capiti cit., neque vero edicto ipsi. Cui. 2, 2* in indice Novellarum, R. *de Iure Nundinarum* rubricam habent; in rell. edd. rubrica deest. Et de siliqua et de nundinis sermo est. b) Aur. Lugd[b]. Go[b]. add. *PP.* et Rittersh. *Pp.* Cui. 2, 2*. Lugd[a]. Go[a]. sex add. puncta lacunae indicandae causa; quattuor Ri. Ri*. Be. In Cui. Obs. nullum est lacunae signum. c) Aur. Lugd[b]. *querendum.* Rittersh. Go[b]. *quaerendum.* d) Aur. Lugd[b]. Rittersh. Go[b]. om. *non.* Be. cj. *nos.* Vid. not. *f* sq. Infra Go[b]. *plene securitatis.* e) Go[a]. add. *Erogatio militaris annonae.* Go[b]. om. *clementiae.* f) Locus corruptus, ad quem Be. haec: „totus locus vehementer perturbatus. Fort. ita: *sed nec tam salubre, in quo — sint: sed per v. erog. clementia nostra conatum adorta (adortura), intellexit ipso* etc. vel ita: *sed n. t. salubrem — sunt, clementia nostra conatur adoriri, cum per var. erog. et in ipso exp. intelligat non etc.*" Mihi in mentem venit sic corr.: *sicut omnium sensibus optamus* (aut *nos optamus*) *occurrere — sed nec tam salubre (in quo — sunt) per varios — conatus odorati sumus ut — possent praeberi* etc. aut *sed rei tam — clementia nostra conatum odoratura scit ipso experimento, non* etc. g) Cui. 2, 2*. Lugd[a]. Go[a].

sunt[h], mens nostrae serenitatis exaestuat. Nam si a[i] possessore super alia, quae praestat, has expensas requirat, ultimas tenuesque eius vires compulsio talis extinguet: s[i] a mercatoribus rursus hoc efflagitet, necesse est, eos depressos tanti oneris mole succumbere. Inter haec animo fluctuante hanc viam reperimus, primum cuius lenissima functio publici quaestus habeat magna compendia, deinde quae ad universos pertinens[k] a paucis intolerabilia damna submoveat, atque ita sine sensu dispendiorum sit, ut, cum plus hinc publicae utilitati conquiri valeat, nullus se speciatim queratur[l] affligi, et neque a tenuissimis possessorum reliquiis vel defectu miserabili negotiatorum quicquam impossibile postuletur. §. 1. Placuit itaque, ut omni venditione per solidum dimidia siliqua ab emptore, dimidia a venditore per omnem contractum aequaliter publico conferatur: in omnibus mobilibus immobilibusque rebus venditiones tantum emptionesque duntaxat tali conditione * [m]. §. 2. Tam bonus rei effectus aliter non poterit provenire, nisi huic muneri certi, qui praeficiendi sunt, eligantur communi procerum nostrorum consilio atque tractatu, quod electionis iudicium reservabitur circa eos, qui in aliorum locum adiectionis augmento voluerint[n] subrogari. Per singula igitur negotiationum genera singulos praeponi oportere, hac edictali lege decernimus, quos fides atque industria[nn] huic officio sustinendo idoneos comprobaverit. Utilius quippe est, distributis procurationibus mercium omnium, ut in talibus rebus fieri solet, depulsa permixtionis caligine, apertius et liquidius declarare, quid quisque pro conducta mercium nundinatione dependat. §. 3. Omnis autem contractus, qui clanculario[o] vel emente vel vendente in fraudem legis initus fuerit, careat firmitate. Quod ne fiat, ea ratione prospicimus, ut gestis municipalibus immobilium rerum contractus constet initus, mobilium vero emissis pictaciis[p] transigatur, et is, qui praepositus fuerit huic muneri[pp], profiteatur, se id, quod per hanc legem compendiis publicis decretum est, consecutum, ita ut post annum securitatis amisse discussio minime requiratur. §. 4. Qui si a tabellione vel contractoribus[q] conventus ad gesta venire distulerit, illato curialibus, quod huius edicti lege inferendum est *), venditio perfecta stabilitate nitatur: ille autem, qui huic rei praepositus spe lucri proprii[r] publicum commodum putaverit differendum, tali afficiendus incommodo est, ut tantundem ipse fisci viribus inferat, quantum de ipso contractu, cui conventus praesentiam suam negavit, a contrahentibus publico fuerit illatum, quod ab eo magistratus et curiales exigere curabunt; quam poenam neque ordines effugiant, neque moderatores provinciarum, si qua ipsi fraude vel colludio publica emolumenta distulerint. §. 5. Sed haec, quae tam[rr] salubriter ordinamus, in omnibus provinciis atque urbibus una eademque volumus ratione servari, quod absque ullius erroris impedimento explicabitur, si certae nundinae civitatibus[s] earumque territoriis ordinentur. Iubemus enim, et in oppidis et in regionibus certo loco ac tempore[t] emendis atque vendendis rebus per honoratorum dispositionem, nec non ordinum seu civium sub praesentia moderatoris[tt] provinciae manifesta definitione constitui. Nulli itaque mercatori, praeter hanc observationem, nisi ad designata loca temporibus praestitutis ad negotiationis suae species distrahendas passim licebit accedere, ut certa ratio emendi atque vendendi ibi constare possit, ubi nundinandi ius provincialium tractatu *) fuerit deputatum, et id, quod praeberi supra statuimus, facilius eorum, qui praepositi fuerint, valeat diligentia reperire: quae vero ex his supplenda et minutius ordinanda sunt, amplissima * * * [u]

Ri. Ri*. *agerrime.* Rell. edd. etiam ed. pr. lib. XVI. Observ. Cuiacii *aegerrime.* h) Be. em. *sint*, probabiliter. i) Cui. Opp. ed. Francof. *ex.* k) Aur. Lugd[b]. Rittersh. Go[b]. *pertinent.* Edd. ante Be. *intollerabilia.* l) Cui. Obs. ed. Col. Agrip. 1578 *quaeratur.* Etiam Aur. Lugd[b]. Rittersh. *quaeratur.* m) Rittersh. Go. lacunam non indicant et continuo scrib. *conditione tam*, sed Go[b]. *duntaxat. Tali c. t. b.* Ri. suppl. *fiant* (*fiant ?*) aut *celebrentur.* Simile quid excidit, nisi plura verba desunt. Iam in pr. Obs. Cui. ed. asteriscus est. n) Aur. Lugd[b]. Rittersh. Go[b]. *noluerint.* nn) Aur. Lugd[b]. *industriae.* o) Aur. Lugd[b]. *clanculatio.* Go. *clanclulario.* p) Ri. Be. em. *pittaciis*, recte. pp) „sc. qui praepositus muneri siliquatico." Ri. ad h. l. not. g. q) Rittersh. *vel contractibus*, ut Aur. Lugd[b]. et Go[b].

*) Rittersh. om. *est.* r) Rittersh. Aur. Lugd[b]. Go[b]. *spe fuerit proprii* et om. *lucri.* rr) Aur. Lugd[b]. Go[b]. *publice emolumenta — que* (Go[b]. *quae*) *tam.* s) Aur. Lugd[b]. *explicabitur si certe nund. civitatibus.* Etiam Go[b]. *certe.* t) Be.: „*tales* scil.", i. e. *nundinas.* tt) Rittersh. *moderatis.* *) Aur. Lugd[b]. Rittersh. Go[b]. *tractatum.* u) Aur. Lugd[b]. lacunam indicant tribus asteriscis, Cui. Obs. ed. Col. Agrip. Cui. 2, 2*. Lugd[a]. Go[a]. Ri. Ri*. v. etc., Be. duobus asteriscis, qui vero „*deesse*, inquit, *nihil videtur nisi clausula generalis annecti solita*", i. e. *magnitudo s. auctoritas tua* etc. In ed. Rittersh. Go[b]. nullum est lacunae indicium. Praeterea in Rittersh. ed. post totam Novellam haec add.: „*Princeps sequuntur complures Tituli et Novellae ex Petri Pithoei editione.*"

LIBER
LEGUM NOVELLARUM
D. VALENTINIANI III.[a]

TIT. I. DE INDULGENTIIS RELIQUORUM[b].

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Fausto*[c] *Pf. P.* Quaecunque de provincialium levamine conferri praesentium rerum conditio patitur, prona benignitate clementiae nostrae relaxat humanitas. Quid est enim vel iustitiae tam proximum, vel nobis magis familiare, quam piam manum porrigere defessis, et eorum, quos regimus, angustiis in tempore subvenire? Praesertim cum defectui publico praeceptisque serenitatis nostrae subiectorum certatim semper famulentur*) obsequia, cuius devotionis meritum recentium pariter votorum sacra festivitas, velut sub cuiusdam muneris debito[d], exigit, ut ad occasionem praestandi alacrius incitemur, Fauste, parens carissime atque amantissime[e]. §. 1. Unde illustris et praecelsa magnitudo tua secundum saluberrimam suggestionem suam[f], quae, proposito nostro placere gestiens, cogitationes suas ad provinciarum re-

Tit. I. 1, Zir. Am. Be. *Tit. I.* 2 *Tit. VIII.*, err., nam sec. ord. titt. est septimus titulus. 3, 8—10, 13, 15, 17—34, 37, 38, Aeg. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. P. in ind. titt. Cui. 2, 2*. P[a]. in ind. titt. Rittersh. Go. P[b]. in ind. titt. Ri. Ri*. *Tit. VII.*, h. e. Novellarum Valentiniani a Visigothis in Br. Al. receptarum. 6 *Tit. XXVII.* inter Valentiniani Novellas. Antecedunt enim Novellas ex Br. Al. depromptas viginti alii tituli. 36 *Tit. VI.* Vid. infra tit. XXIV, not. sup. In codd. 4, 5, 35 et in L. R. U. totus titulus omissus est. Vid. tit. XVII. de Manich. et tit. XXII. de Sepulc. viol. et Nov. 3 h. tit., not. sup., de codd. 7, 14, 16 tit. III, XVI. et nov. 2 tit. XXII. Novv. Theod. In cod. 1, apud Zir. et Am. hic tit. ex duabus constat legibus, apud Be. ex tribus; in rell. codd. et edd. ex una tantum lege, tertiam dico, quam Be. huc transtulit, et recte quidem hoc factum esse iudico. Positus quidem est hic titulus in Br. Al. eiusque codd. ut in edd. Sich. — Ri*. post titulum de Libertis, qui in cod. 1 *XXIII.* est inter Valentiniani Novellas, quasi earum alius titulus *de Indulgentiis reliquorum* et posterioris quidem temporis fuerit; impedit autem, quominus id credam, ipse codex 1, in quo praeter hunc titulum alter *de Indulgentiis reliquorum* non invenitur. Nodus ita fortasse expediri potest. Visigothi cum in Br. Al. reciperent Novellas, seriem chronologicam servare studuerunt. Fecerunt id in Theodosianis Novellis, nisi quod titulum de Confirmatione Legum Novellarum Theodosii anteposuerunt, de qua re ad titulum illum disputavi; fecerunt etiam in Novellis Valentiniani. Sed cum ex hoc titulo solam tertiam Novellam seligerent, eam autem sex aliis titulis, quos in Breviarium transscribebant, recentiorem esse perspicerent, ne series chronologica turbaretur, eam post titulum VI. posuerunt, quamquam rectius post titulum, qui in Br. Al. VIII. est, collocassent. Pertinuisse autem hanc Novellam ad hunc titulum, infra demonstrabo, quicquid dicit Am. p. 48, not. 16, p. 57, not. 1 et p. 86. Cf. ad C. Th. XI, 28; Nov. Martiani tit. II.; Nov. Maior. tit. II. Vid. infr. N. 3 h. t., not. m. — N. 1. Primus commemorat eam Br. l. c. p. 861, divulgavit autem ex cod. 1 Zir. l. c. p. XIII—XV. et comment. instruxit p. 259—299; deinde una cum notis edidit Am. l. c. p. 37—48; postea Be. ex utraque ed. reposuit. Est in cod. 1 et in illis edd. *N.* 1, add. autem a Be. (*XXXVI.*), i. e. omnium Novellarum in Be. ed.

a) Novellis Valentiniani in codd. et edd. longe aliter inscriptum est quam Theodosii. Cf. quae supra p. 1, not. a de Theodosii Novellis notata sunt. De cod. 1 vid. tit. XXVI. Novellarum Theodosii, not. *f.* Similiter 4, 5, 11, 12, 19, 36, Epit. monachi *Incp. s. Incipiunt Novellarum divi Valentiniani A.* 18, 20, 22 *Inc. D. Valentiniani*; sed 22 *Valentini.* 23 *Tituli Legum D. Valentiniani A.* et sqq. rubricae. Sic quoque fere omnes codices, ubi titulorum indicem exponunt, modo quod nonnulli *Incipit* sive *Incipiunt* habent, alii *Novellarum* post *Legum* addunt, alii *Novellarum* pro *Legum* habent. 42 et multi alii secundi ordinis codd. *Incip Tituli Divi Valentiniani Aug. Cap.* 1. 8—10, alii *Incpt Novellae D. Valentiniani Ag.* 34 fere solus *Explicit Novellarum Lib. I. Incipit Novellarū Divi Valentin. Lib. II.* Similiter cod. Guelpherb. *Explic. Novell. Lib. I. Incpt II de Fructibus.* Aeg. *Incipiunt Tituli Legum Novellarum Divi Valentiniani Aug.* Sich. *Legum Novellarum Divi Valentiniani A. Liber.* Cui. 1. Cui. 2, 2*. Rittersh. Ri. Ri*. *Legum* (Rittersh. *Incipit. Legum*) *Novellarum Divi Valentiniani A. Liber II.* Aur. Lugd. Go. *Legum Novellarum Divi Valentiniani A. Liber I.*, errore. L. R. U. (ed. Canc.) *Incipit Novella Di. VII. Valentin.*, sed S. Galli codex *Incipit Novii Valentinini* et codex Piperianus *Incipit Novella Divii Valentiniani.* Zir. *Imperatoris Valentiniani III. Novellae.* Be. *Novellarum Legum Liber II. Novellae Valentiniani III.* b) 1 *relicorum.* c) Br. l. c. p. 861 vult *Florentio* pro *Fausto*, recte impr. Am. Nam Florentius praef. pr. Or. fuit; haec autem Novella ad Occidentem spectat. *) Be. err. *famulenter.* d) 1 *debetū*, ut apud Am.; libr. corr. *debetis*; alia manus videtur correxisse *debeto.* e) 1 *pož āā*, sed impr. Zir. l. c. p. 318. Zir. *P. F. AA.* Am. male et impr. Be. *Praefecte Carissime Augustorum.* Be. *parens karissime a. a.* f) 1, Zir. *suam*, recte. Am. Be. ed. *tuam.*

media semper extendit[g]; universis possessoribus hac[h] pragmatici nostri auctoritate sciat[hh] esse consultum, ita ut, quicquid in reliquis[i] superiorum temporum residere[k] calculi publici ratio deprehenderit, in quartam usque indictionem[kk] per omnes provincias atque insulas Italiae, per Africam vero tertiae indictionis debita titulis fiscalibus eximantur[l]. Quae cum nihil publico nomine proficiant[ll], exhaustum tamen possessorem redimentemque semper inducias continuis dispendiis inquietant[m]. Quod nunc omne et in perpetuum penitus remittentes, nihil ex hac functione constituimus[n] tabularia publica retinere, omnisque[o] recidivae calumniae aditus praestruentes praecipimus, nihil exactoribus de praedictarum duntaxat indictionum reliquis unquam[p], nihil licere iudicibus. *Dat. VIII.*[q] *Id. Iul. Ravenna*[r], *Theodosio A.*[s] *XVI.*[t] *et Fausto V. C. Coss.* (438.)

2. *Iidem*[u] *AA. ad Maximum II. Pf. P.*[v] Remissio tributorum pro vastitatis qualitate concessa redivivae devotionis fomitem subministrat: neque ingruentibus morbis revocari[x] sanitas potest, nisi industriam suam medicina praestiterit, Maxime, parens carissime atque amantissime[y]. §. 1. Unde illustris et praecelsa magnitudo tua[z] pragmatici nostri[a] tenore[b] comperto sciat, secundum suggestionem suam, quam tam possessoribus utilem, quam fisci[c] commodis approbamus, Siculum possessorem cum circumiectis insulis, barbaricae vastitatis intuitu, de eo censu, qui praesentibus chartis tenetur[d], septimam partem tributis fiscalibus oportere[e] dissolvere.

Syracusanus[ee] vero, Catanensis[f], Aetnensis[g], Lilybaetanus[h], Thermitanus[i], Soletinus[k], ... (441?[l])

3. *Iidem AA.*[m] *consulibus, praetoribus*[n], *tribunis plebis, senatui suo salutem dicunt*[o]. Si vos liberique vestri valetis, bene est, nos exercitusque nostri valemus[p]. Licet aliae occupationes[q] extiterint, ultra differri[r] non potuit: apud verecundam enim conscientiam

---

— N. 2. Primum ed. est ex cod. 1 a Zir. l. c. p. XVI. sq. et comm. instructa l. c. p. 300—343; deinde una cum notis ed. ab Am. l. c. p. 49—56; denique a Be. ex utraque ed. reposita. In cod. 1 et in illis edd. est *N.* 2, add. autem a Be. (*XXXVII.*), i. e. omnium Novellarum in Be. ed. — N. 3 deest in cod. 1, edd. Zir. et Am. Cohaeret enim in cod. 1 cum v. *Sollentinus* (vid. Nov. 2, not. *k*) fragmentum Novellae seq. tit. a Zir. et Am. ex cod. 1 editum. Be. *N.* 3 h. t., sed add. (*XXXVIII.*), i. e. omnium Novell. in Be. edit. Num huius tituli lex sit, partim disputavi in not. superiori huius tituli, partim disputabo eodem sequentis tituli loco. Vid. ibid. etiam not. *a*. In Br. Al. et in edd. Sich. — Ri*. est *N.* un. tituli de Indulgentiis reliquorum (tit. VII.). Integra cum interpr. vv. est in codd. 2, 8—13, 17—23, 27—29, 31—34, 36—38; subscr. et interpretis vv. des. in cod. 25; interpretis vv. in codd. 15, 24; subscr. om. in codd. 26, 30. In codd. 3, 39, 40 non adsunt, nisi fragmenta Nov.; in codd. 8—10, 24, 31 textui interpretationis siglum affigitur; tota Novella deest in codd. 4, 5, 35. In Aur. Lugd. Rittersh. Go. edd. pro interpretis vv. Summa Aeg. add. est. De subscr. vid. infr. not. *h*—*m*. Perspicitur ex his, in omnibus fere Br. Al. codicibus hanc Novellam reperiri, cuius rei haec caussa est, quia nullam interpr. habet. Incredibilem igitur a me collectam esse diversarum copiam scripturarum non mirum est. Sed cum inutile sit omnem diversitatem enumeratis singulis codicibus annotare, quippe quae maximam partem ex librariorum mendis constet, satius esse duxi eam ita proponere, ut multos codd. si consentirent, uno verbo (*nonn. codd.*, *plerique codd.* etc.) appellarem, nisi quando sententia hac vel illa scriptura recepta aut reiecta mutaretur. Idem consilium sequar in nonnullis aliis Novellis, quae pariter atque haec in longe plurimis libris mss. supersunt.

---

g) 1 *expendit*, quod ferri potest; sed tamen Zir. Am. Be. rectius *extendit*. h) 1 *hanc*. hh) 1 apud Am. *sciet*. i) Ita 1, Zir. Am.; mendose. Be. *calculis*. k) 1, Am. *resideri*. Mox 1 *adque*. kk) 1 apud Am. *inditionem* — *provincas*. l) 1 *extimantur*, err.: ita enim in codd. scrib. pro *existimantur*. ll) 1 ap. Am. *proficiat*. m) 1 *inquietat* et paullo infr. sec. Am. *imperpetuum* p. *remittentis*. n) 1 *constituemus tabolaria*. o) 1, Am. *omnisque*. Be. ex Zir. ed. *omnesque*. Non est cur mutetur cod. 1 scriptura. p) 1 *reliquis umquam nihil licere iudic.* Am. *reliquis umquam, nihil licere Iudicibus.* Zir. *Reliquis, nihil unquam licere Iudicibus*; quem Be. secutus ed. *reliquis, nihil unquam licere iudicibus.* Cohaeret *unquam* cum antecedd., neque vero cum sequentibus. q) Falso Br. l. c. cod. 1 dicit habere *VII.* Vid. etiam Zir. l. c. p. 298 et Am. l. c. p. 47, not. 14. r) Ita 1, Am.; Be. *Ravennae*; quod etiam Zir. (p. XV, not. *e*) usitatius videtur. s) 1 *theu aa.* Zir. alterutra litera *a* deleta recte edidit *A.* Etiam Be. *A.* Am. *Aug.* t) Falso Br. l. c. ait in cod. 1 esse *XVII.* Vid. etiam Am. l. c. pag. 48, not. 16, qui coniecerat emendandum esse *Theod. A. XVII. et Festo.* Vid. eund. p. 41, not. 5 in fin. u) 1 *Id*, ut Zir. v) Zir. *UPP*, quod siglum, utrum significet *quintum Praefectum praetorio* an conflatum sit ex numeri romani *II.* lineis, multis vv. disputat p. 305 sqq. et p. 498; sed cod. 1 habet numerum *II.*, quamquam eo literarum ductu expressum, qui haud multum ab illo numero differt. Am. *ad M. Iterum Praefectum Praetorio*, quem vid. p. 50, not. 2. Br. l. c. p. 867 *ad Maximum VPPo.* x) 1 *revocare* et infra apud Am. *medicinā prestiterit.* y) 1 *pok āā*, sed sec. Am. *p̄ōk āā* et sec. Zir. *POK. AA.*, impr. Zir. l. c. p. 318, ubi vero sibi non constat et in cod. 1 esse *PO. K. AA.* dicit. Ipse ed. *PK. AA.* et Am. *Praefecte Carissime Augustorum.* Be. *parens karissime a. a.* z) *tua* deest in cod. 1; add. ex Zir. et Am. a Be., recte, quamquam non offendimus, si desit. a) Zir. *pragmaticae nostrae.* b) 1 *tenire.* c) 1 *possessorebus utili quā fisci.* d) 1, Zir. *tenetur.* Am. Be. *continetur.* Recte *tenetur.* e) 1 *portere.* ee) 1 *Siracusanus.* f) 1 *cathenensis.* Zir. admittit etiam *Catinensis.* g) 1 *etnensis.* h) 1 *lilibitanus.* Zir. *Lilybetanus.* Am. *Lylibitanus.* Be. *Lylibetanus.* Be. em. *Lilybaetanus*, recte. i) 1 *Termitanus.* Zir. *Thermitanus.* Am. Be. *Tremitanus*, dubito an recte. k) 1 *Sollentinus*, quae ultima huius Novellae vox est. Videtur maxima eius pars deesse. Vid. Nov. 3 h. t. et tit. II. sq., not. sup. Zir. *Solentinus.* Am. Be. *Soletinus.* Docte de his nominibus disputat Am. not. 10—14. l) Addidi annum 441. Spectat enim haec Novella ad Gensericum, qui anno 440 Siciliam vastavit. Anno vero 441 *Maximus II. Pf. P.* fuit. Cf. Zir. l. c. p. 301 sqq. et Am. not. 15 et 2. m) 13 *Id āā*, ex quo apparet, librarium illum novellam descripsisse ex codice, in quo antecesserint aliae eorundem imperatorum Novellae eiusdem tituli. 2 et rell. Br. Al. codd. Sich. — Ri*. *Impp. Theodosius* (s. *Theud.* s. *Teod.*) *et Valentinianus* (s. *Valentinus*) *AA.* Be. edidit *Iidem AA.*, quia ad hunc tit. duae ex cod. 1 Nov. accesserunt. n) 13 add. *et.* 23 *praesb. trib.* o) Nonn. codd. om. *sal. dicunt.* Go. *saltem.* p) 15, 21 om. *Si* — *valemus*, alii *nos s. nostri*;

mendacii[s] genus est, promissa tardare. Sciamus[t] licet, devotionem possessorum fiscalia nulla vel parva debere[u], tamen quod in huius discussionis[v] officio et nullius et[x] modici una eademque conditio[y] est, evidenter exponimus, cur[z] designatae necessitati[a] placeat subvenire. Putabitur enim conniventia, nisi nostro studio corrigatur. §. 1. Quantum ad propositum[b] nostrum attinet, provincialibus undique volumus esse consultum, et diversis[c] fessos incommodis sufficientibus beneficiis adiuvare*). Verum obstitit[d] invida[e] plerumque subreptio, quoniam iam[f] non potest tantum, quantumlibet intenta, cogitatio[g] providere, ut[h] improbis etiam latentes[i] nocendi aditus obstruantur[k]. §. 2. Discussores[l] ad provincias non electi, sicut comperimus, sed ambientes ire dicuntur[m], quod nobis[n] et proceribus nostris aliarum sollicitudinum[o] mole[p] constrictis efficere inveniuntur[q] otiosi. Hoc modo facultates possessorum miserabiliter conciderunt[r], et hinc maius incommodum[s], unde remedia certa[t] debuere provenire. Ubi trepidam provinciam talis discussor adierit[u], stipatus calumniarum ministris, superbit elatus[v] inter obsequia sumptuosa, expetit adminicula provincialis officii, scholares[x] etiam saepe coniungit[y] multiplicato et hominum numero et officiorum, ut[z], quantum avaritiae libuerit, terror extorqueat[a]. Prima sunt venientis[b] exordia, ut proferat[c] et revolvat super diversis numerosisque titulis terribiles iussiones: praetendit minutarum[d] supputationum[e] caligines inexplicabili obscuritate confusas, quae[f] inter homines versutiarum nescios[g] hoc amplius agunt[h], quo minus intelligi possent. Securitates expetunt[i] annorum serie et vetustate consumptas, quas servare nescit simplicitas et fiducia[k] nihil debentis. Revera enim aut[l] quoquomodo[m] pereunt[n], quasi iusta contingit[o] occasio depraedandi, aut[p], si exstant, redimendum est, ut fe-

---

alii habent *libertique ee s. esse pro est, excitosquae* et *noster*; sed 34 *noster exercitus quia nos valemus* et 22 *nr̄ bene valemus.* 18 *valeamus.* Etiam Sich. *noster.* Cf. Zir. l. c. p. 366 sqq. q) 11, 12, 19, 22, alii *occasiones.* 22 *occansiones.* 19 add. *scribe.* 26 *aliis occupationibus.* r) Multi codd. interque eos 2 *deferri.* 22 *defferri.* s) 12, 20 *aput v. e. c. par mend.* 19 *apud verecundiam e. c. par mend.* Nonn. alii codd. *verecundia* s. *verecundiam* et *conscientia.* 25 *deferri non valuit.* Sich. in m. „*Mendacii genus promissa tardare.*" t) 15, 21 *tarda nesciamus.* Nonn. codd. *devotione* s. *devotionum,* ut Sich. u) 8—13, 15, 20—25, 28, 30, 31, 34, 36—38 (in 37 per corr.), L. ap. Be. Sich. *deberi,* quod fortasse admitti potest, si supra scrib. *devotione.* 18 *deberit.* 26 *possessore fiscalem ad nulla v. patrua.* 31 *prava deliberet.* Nonn. codd. *vel parū.* 6 om. *vel parva.* Nonn. codd. *possessorem.* v) 11 *discutionis.* 9 *huiusmodi.* x) Nonn. codd. om. *et.* 18 *modici ut ne eadem.* 22 *modi.* 36 *modicae unae.* Sententia haec est: nihil interest, utrum nihil an parvum debeant. Suppl. igitur ex antecedd. *debiti.* y) Nonn. codd. *condictio.* 6 om. *conditio;* ex aliis codd. exc. *est.* 26 *exposuimus.* z) 6, 10, 28, 37, Sich. *cui,* sed Sich. in m. *quae,* ut 23. a) 23, Sich. *designata necessitate.* 37 *designatio.* Nonn. codd. *necessitate.* Mox 10 *conscientia,* sed plerique codd. *conibentia, cohibentia,* nonn. *conibentiam* et *si nostro — corrigitur.* b) 33 *Quantum expositum;* alii *p̄positum.* c) In cod. 10 exc. *attinet — diversis.* 33 *attendit* pro *attinet.* 19 *diversis posteros.* 22 *diversos posterum sine commodis.* 30 *dic. fiscus.* Nonn. codd. *fiscus.* *) Ponerem *adiuvari,* si codices consentirent. d) 6 *Verum q̄m obstat.* 15, 21, 32, 33 *obstat.* 19 *obsistit.* 24 *obstet.* Nonn. codd. *vero.* e) 19, 22, 36, Rittersh. *invidia.* 28 *invidiae.* f) A nonn. codd. abest *iam.* 13 *q̄d iam.* 6 *et non potest.* g) Nonn. codd. *in tanta* aut *cogitationum.* Go. add. *non.* h) 6, 15, 21 om. *ut.* 10, 24 *ut probis.* 32, 33 *et improbis.* 26 *improbi.* i) Nonn. codd. *latentis* s. *latendi* s. *latentibus.* 33 *lat. etiam nocendi.* k) 6, 8—12, 15, 19—21, 24, 25, 29, 31, 37, 38 *obstruatur.* 26 *substituatur.* 30, 32, 33, 36 *observatur.* Pauci igitur codd. *obstruantur,* ut edd., sed recte. l) 30 *discussoribus.* 32, 33 *hac* (33 *nec*) *discussoribus — electis* (hoc etiam 2). Nonn. codd. *discussoris.* m) 31 *comp. non ambientes.* 13 *ambisidere dicuntur.* 36 *amb. in re dic.* n) Nonn. codd. *nos.* Mox 33 *processoribus.* 36 *nobis ex proceribus.* o) Nonn. codd., veluti 11, 12, 18—20, 22, *aliut cum sollicitudine;* nonn. *aliorum.* p) 11 *male.* Nonn. codd. *more* et *constrictus.* q) 11, 12, 19, 20, 22 *incipiunt otiosi,* non male quidem, sed praestat vulg. scriptura. 8—10, 15, 18, 21, 24, 25, 30, 37, 38, alii *inveniunt otiosi,* sed 21 *otiosis* et 25 *otium.* 26 *inv. tuos.* 36 *inveniunt si.* In m. Cui. 2, 2* hic locus asterisco notatur, quasi mendosus sit; sed eum bene se habere recte dicit Ri. r) 11 *convaliscunt;* alii codd. *concederunt, consciderunt.* s) Nonn. codd. *hic,* alii *magis* et *incommodo.* 22 *ut hic maius.* t) 6, 10 *remedia directa provenere.* 8, 9, 11, 12, 13, 18—20, 23, 25, 29, 33, 38 *debere certa* et 15, 21, 22 *debuere certa,* quod propter illos codd. verisimile videtur. Nonn. codd. *c. debere* et *pervenire.* 24, 36 om. *debuere.* 10 *trepediam.* u) Nonn. codd. *adiret,* ut 11, 12, 22, 23. 32, 33 *adiecerit stipulatus* et 37 *stupulatus in cal.* Nonn. codd. *discussorum.* v) 15, 21, 33 *supervenit elatus.* Nonn. codd. *calumniatorum superbia.* 31 *elatus calumniarum inter.* x) 2 *oscula si.* 6 *officii obsonatores et saepe.* 10 *officiciis osculario.* 19 *officiis colores.* 38 *officii scoris etiam.* Plerique codd. *scolares.* Sich. *scalares.* y) 6, 31—33, 38 add. *ut.* Vid. not. sq. Nonn. codd. *multiplicatum* et *minimum* aut *nominum* pro *hominum* et *numerum.* 22 *coniunge multiplicatoque hominum.* z) Plerique codd., etiam 2, 6, 8—13, 15, 18—23, 31—33, 38 om. *ut.* Vid. not. antecedd. a) 19 *contibuerit error ext.* 20, 23 *libuerit error ext.* 22 *avar. cum libuerit errore exerceat.* Nonn. codd. *libuerit error extorquet.* Etiam Sich. (ex 23) *error.* 38 *terrore,* ut L. apud Be. 33 *avaritia.* b) Multi codd. *venientes,* inter eos 2, 11, 12. c) Nonn. codd. *praeferat.* Mox ab aliquot codd. abest *numerosis.* d) Nonn. codd. *minutiarum:* alii om. *minutarum.* 23 *praetendant.* 25 *pertendit.* e) 6 *supputationum ambages.* Nonn. codd. *caliginis.* f) 8, 23, alii *confusasque.* 33 *confessasque.* Nonn. codd. *qui inter,* alii *inter omnes.* g) 33 *versutiarum honestius.* Nonn. codd. *nescius.* h) 28, 34, 37, Sich. *habent,* sed Sich. in m. *agunt.* Nonn. codd. *qui minus,* alii *quod minus,* ut 2, et *possint.* i) Nonn. codd. *expediunt* et mox *seriem.* 37 om. *serie.* 23 *consumptas quae.* k) 19, 22 *fides.* Nonn. codd. *fiduciam* et *debentes.* 18 *nihil habentes.* Cf. C. Th. XI, 26, 2. l) 13 *Reversa.* 19 *quocummodo.* 22, 25, 31, 33, Rittersh. *quomodo.* m) Go. ad c. 2 C. Th. cit. (XI, 26) em. *perierunt,* qua em. non opus esse dicit Ri. 26 *pereant.* n) 6, 8—13, 15, 18—23, 26—34, 37, 38, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. add. *aut* et 24 *et.* Rell. om. *aut,* quod rectius omitti videtur. o) Nonn. codd. interque eos 22 *contigit,* impr. Ri. Nonn. codd. *vix cont.* Rittersh. *occasione praedandi.* p) 6, 8, 9, 11, 12, 15, 18—20, 22, 23, 25, 28, 29, 31—34, 37, 38, in m. Sich. et

rantur accepto[q]. Ita fit, ut apud improbum rei arbitrum[r] merito noceat, chartula[s] cum perit, nihil proficiat, non perisse. Innumerae[t] deinde clades, saeva custodia[u], suspendiorum crudelitas et universa tormenta, quae interea laetus[v] et crudelitatis pertinax et[x] egregius quaesitor exspectat. Collega furtorum palatinus hortatur[y], instat apparitio turbulenta, urget[z] immitis[a] exsecutio militaris. Indignum facinus, haec de civibus[b], velut inter hostes, pecuniae placitis[c], non allegationum iustitia, non miseratione finiri. Tanta vexatio cum nihil unquam[d] fisci utilitatibus[e] prosit, tamen non desinit[f] iterari: quasi aliquid efficaciter gestum, vix dum uno e[g] provincia decedente[h] cum novis[i] auctoritatibus alter excurrit. Si utilis publico esse non potuit[ii], qui ante perrexit, superfluum est ire[k] alterum, aeque provincialibus obfuturum. §. 3. Hunc nos, patres conscripti[l], fomitem perniciosi ardoris[m] exstinguimus, nec patimur ulterius[n] ad exhaustorum[o] interitum desaevire[p]. Nobis perit deterior possessor effectus, nobis proficit non gravatus[q]. Venduntur induciae his, qui non possunt esse solvendo[r], cum dilationis redemptio publicam magis attenuet[s] functionem. Amittit[t] sine dubio fiscus, quod commodo[u] suo exactor augmentat. Superiorum igitur, patres conscripti, omnium temporum reliqua tam arcalium[v], quam utriusque aerarii[x] usque ad incipientem primam indictionem iubemus[y] ad indulgentiam pertinere: nemo prorsus quaelibet usque ad[z] designatum tempus transacta discutiat. Sola est nunquam calumnianda[a] securitas, quam aeternitas nostra concedit[b]. §. 4. Licet hanc humanitatem cunctis ad[c] quietem sciamus posse sufficere, tamen addimus[d], quo provisio nostra magis possit grata praestari[e], nemini deinceps licebit ad hoc negotium[f] arbitrio unius iudicis adspirare. Utrum mitti debeat inspector publicus, tractatus ante deliberet sublimis viri parentis patriciique nostri, nec non magnificus vir praefectus praetorio, qui communionis utilitatem[g] virtutum suarum magnitudine[h] nobiscum pervigiles et

---

Cui. 2, 2* ut. 24 et. Ri. prob. aut. Nonn. codd. existant. 6 om. aut — accepto. q) Nonn. codd. acceptum aut accepta, ut Sich. 37 est offerantur accepto. Mox nonn. codd. improbos et Rittersh. Ita fuit ut. r) 8 — 12, 15, 18 — 23, 28 — 31, 33, 37, 38, L. ap. Be. Sich. Aur. Lugd. Rittersh. Go. arbitrium, impr. Ri., sed Aur. Lugd. Go. ei arbitrium et Rittersh. et arbitrium. 6 arbitrum et merito. 25 om. merito. 11 noceant. s) 2 cartholam et nonn. codd. cartulam. 13 comperiit. 15, 19, 21, 22, 25, 30, 37, alii conperit s. comperit. 37 rumperit. 6 cartula periisse et nihil. t) 22, 37, Sich. periisse in munere. Deinde, sed Sich. in m. numero. Nonn. codd. cladis. 22 clavis seu a cust. u) 11, 12, 19, 20, 23 custodiat. 6 custodiae. 26 seu custodias. Nonn. codd. dispendiorum, crudelitatis et universorum. v) 2, 31 inter alitos. 6 inter quae cred. 10 inter alitos ad crud. 19, 25 inter elatus. 22 interea luctus. Nonn. codd. crudelitates. 18 incredulitatis. x) Ex cod. 6 add. et. Ri. vult egregiusque. Id cod. 31 habet. Et deest in rell. codd. et in edd. Nonn. codd. quaesitur et excogitat pro exspectat. y) 6, 9, 31 — 33 orator; alii ortatur s. ortator. Sich. orator, sed in m. hortatur. 25 om. pal. hort. et Rittersh. (neque vero Sich., quod Ri. dicit) hortatur — militaris. Nonn. codd. palatinos et mox apparatio s. apparacio. 22 inparitio. Supra 36 collega futurorum et Go. Collegia. z) 11, 12, 15, 20 — 22, 38 urguet. 8, 19, 25, 26, alii urguit. a) 11, 12, 19, 20 in minis. 18, 22 imminens. 37, Sich. exactio. b) Rittersh. palatinus indignum facinus. Haec. Vid. not. y. Nonn. codd. Hoc de civibus, alii civilibus. 36 indignum faciamus — civibus ut inter. c) Nonn. codd. pecuniam. 22 pecunuae. 25 pecuniam adplicitis. Mox alii alligationum et iustitiam. 33 finirit promiserationem et 20 finirit ante vexatio. Go. placitis, et alleg. d) Go. cum nonnunquam, impr. Ri. e) 11, 12, 19, 20, alii utilitas. Sunt etiam qui habent prosis. f) Complures codd. desinet. 24 desint. Nonn. codd. iterare. 26 iterari et quasi. 37 tamen de se iterari. 23 tū non. g) 6 gesto vix dum uno de. 24 unum et. 26, 37 uno et. 36 uno vix dum se provinciae. Plerique uno ex. h) 8 — 10, 15, 21, 31 decidente. 11, 12, 18 — 20, 24, 38, L. (sed 38, L. a sec. man.), alii discedente. 33 decidende. i) Nonn. codd. nobis et auctoribus. 36 novissimis. 21 excurrit surcilis. 30 excussit. ii) Ri. provocat ad C. Th. XIII, 11, 10 ab init. k) 22 in re. Rittersh. aequo. l) Nonn. codd. et edd. P. C. 15, 21 nos praefectum. 22 Hii nos. 23 patres cons. 32 om. fomitem — patres conscripti, sed nonnullis foliis post add. in fol. 104 et annotatur: „Require in Novellarum lib. II. in tit. VII de Indulgentiis reliquorum." m) 22 ardorem. Aur. Lugd. adoris. Rittersh. odoris. Nonn. codd. extinguemus. n) 8, 9, 36, 37 alterius. o) 9, 22, 25, 33 exactorum et add. 33 inde. 26 exauctorum. p) 2, 8 — 10, 19, 22, 27 — 33, 38, L. apud Be. deservire. 20, 26 deservisse. Aliquot codd. om. Nobis et habent peri. 22 posser. q) 37 gratus. Sich. non ingratis, sed in m. habet gravatus. Mox Sich. — Cui. 2*. Ri. Ri*. cum multis codd. hiis, Go. iis. 33 indutia vel his. r) 6 non possunt solvere cum dilationibus redempti. Etiam 2 redempti et 10 dilationibus redempti publica: alii codd. solvendum. 26 dilationem. 25 om. redemtio. Rittersh. dilatationis. s) Permulti codd., etiam 2 adtenuit. 6 adtenuant. 24 adtinuat. Nonn. codd. publica. t) 11 amittet. 26, 33 admittat. 29, 36 admittit. u) 2, 20, 22 et multi alii quomodo; nonn. om. quod. Rittersh. exactos. v) Nonn. codd. et edd. P. C. 15, 21 igitur praefectum omni temporum quam arcalium. 33 tam mercalium reliqua. 32 reliqua autem. Multi codd. archalium. Rein. em. arcarum et Ri. arcalia, utrumque bene. x) 6 add. debita. 19 om. aerarii usque. 12 utriusquae. 26 utriusquam errori huiusque ad. Nonn. codd. incipientes. y) 15, 21 add. quod. z) 2 quolibet et om. usque ad. Idem habent multi alii codd.; in aliis scriptum est quodlibet aut om. usque. 6 prorsus quolibet modo per designatum. 13 quelibet neque ad. Go. v. quaelibet uncis inclusit. Mox nonn. codd. designato s. adsignatum, transacto et discutiet. a) Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. calumniandi. Ri. probatur calumnianda. b) 24 perennitas n. concedet. 6 add. Et. Nonn. codd. om. hanc. c) Aur. Lugd. Rittersh. Go. ac, improb. Ri. 26 posse sufferre tamen. d) Multi codd. addemus et nonn. quod, sed 36 quos. Praeterea alii habent provisione s. provisionem, nostram, maius pro magis, posset et tracta s. rata s. gratia pro grata. 6 quae provisio nostra intelligit magis grata posse. e) Ri. sine necessit. em. praestare. Sunt cum Ri. soli codd. 24, 30, quorum librarii errarunt. 15, 21 praesentari. 19 praestari nimia. Nonn. pr. nemine s. neminem. f) 19, 22 ex hoc negotio. 12, 20, alii ex hoc n. Nonn. om. hoc. Rittersh. luebit. Nonn. codd. arbitrium, alii arb. huius. Infra 29 liberet. g) 6 Utrum m. debeat ante sublimis viri parentis p. nostri publicus tractatus deliberet nec magn. vir pr. pr. desit qui comm. utilitatem —

cogitant et tuentur: cum aulicis potestatibus pro sua moderatione disponant[i], si iusta necessitas cogit[k], qualis persona mittatur. Nihil impudenter audebit, quem elegit talium virorum examinatus[l] assensus. Necesse est ab eo integritatis reverentiam custodiri[m], qui novit, tot se[n] custodes habere, quot iudices. §. 5. Aliter pergenti[o] ad provinciam et fortunarum et famae iubemus esse discrimen; revocetur[p] publici timore periculi, quem occulta[q] cupiditas festinare compellit[r]. Similis conditio manebit officium eius potestatis, quae discussorem mittere cupiens, non fideliter suggesserit attestatione gestorum formam[rr] mittendi, quam statuimus[s] debere servari. §. 6. Sardiniam ab hoc excipi placuit, quoniam apud nonnullos calliditate quadam maxima pars pecuniae residet[t], quam exactam publicis oportuit erogationibus applicari[u]: cum satisfecerit, ad ipsam quoque beneficia nostra perveniant[v]. §. 7. Illustris viri comitis rei privatae insinuatio patefecit, dudum nostram clementiam[x] praecepisse, intra[y] Africam, sicut per alias provincias, adiectione quinquennii, pretium distractorum praediorum ab emptoribus debere suppleri: palatinos super hac re olim directos[z], necdum quid profecerint[a] retulisse. Quare nolumus, hunc titulum[b] interpretationi[c] huiusce[d] iussionis[e] adiungi, ne sub occasione orationis accepta[f] consumant. Dici enim reliqua non possunt, unde non residua pars, sed et[g] omnis, quae sperari potest, summa debetur. *Et manu divina: Optamus vos felicissimos ac florentissimos nostrique amantissimos per multos annos bene valere, sanctissimi ordinis P. C. Et ad latus*[h]: *Dat. III.*[i] *Non. Mart. Roma, Valentiniano A. VII.*[k] *et Avieno*[l] *V. C. Coss. Recitata*[m] *in Senatu per virum illustrem Postumianum prid. Id. Mart.* (450.)

ISTA[n] LEX INTERPRETATIONE NON *indiget.*

---

tuentur hi cum aliquibus pot. Rell. etiam codd. diverso modo; nam hic et ille habet u. *mitti de ea re an insp.* — *ante liberet*; *sublimes* aut *sublimi* aut *sublimiores*, *parentes*, *patrisque* aut *patriique* aut *patriciiquae*, *nec non et m.*, *magnifici viri*, *praepositus* et om. *praetorio* s. *ppo praetoris*, *communis* s. *commonitionis* s. *communi et utilitate.* Ri. prop. *communem utilitatem*, neque vero insistit em. 22 *utrum menti* — *tractatur* et om. *qui communionis*; in aliis exc. *non* ante *magnif.* h) 11, 12, 15, 19 — 23, 26, 38 *magnitudinem.* 31 *magnitudines bonos cum.* 19 add. *cum*; idem mox *tuuntur* et 30 *cogitanti vocetur.* 24 *cum lucis pot.*, ubi 22 *cum audaces.* Praeterea etiam in aliquot codd. scriptum est *per vigilias.* i) Nonn. codd. *disponent* s. *disponunt* et *si iniusto.* k) 11, 12, 19, 32 *coget*, alii *cogitur* et infra *amittatur.* l) 22 *impudentes audebit quamquam el. t. v. ex agmine adsensus*, ubi alii codd. *imprudenter* s. *imp. agebit* s. *nihil in potestate audebit. quemquam elegit alium* s. *quam el.* et *examinator* (hoc etiam 2) s. *examinatur.* Etiam Cui. 2, 2* *imprudenter* et Rittersh. *quam* pro *quem.* m) 2 et nonn. alii codd. *custodire*, multi *reverentia.* n) 6, 8 — 10, 38, alii *se tot.* Nonn. codd. om. *tot*; plerique *quod.* Scriptum etiam est *dicis* pro *iudices.* o) 2 *aliter pergentia*; alii *aliter pergentium*, *aliter per negligentiam*, *aliter perpergenti*, *aliter pergunt* et infra *fort. et feminae.* p) 11, 12, 18 — 20, 22, 24, 37, alii et Sich. *revocatus.* Sunt etiam qui *revocatur* habent. 23 *revocitus.* 33 *publice temporum peric.* Nonn. codd. *timores et pericli.* q) Rittersh. *occultata.* Nonn. *quam* s. *qui occ.* r) 11, 12, 20, 23, 33, alii *compellet.* 22 *contendit*, sed *compellit* in m. Mox in hoc vel illo cod. scriptum est *officii*, *off. et pot.*, *off. et vim pot.*, *qui* aut *quem*, *discussio* s. *discussore*, *remittere*, *cupient* s. *cupiens si non*, *fidel. iusserit*, *attestationem.* rr) 8 — 10, 12, 23, 29, 31, 38, alii *forma.* 26 *firma.* 28, 34, 37, Sich. *normam*, sed Sich. in m. *formam.* s) 23 *quod statuimus.* 24 *q. st. ius habere.* 26 *quam testanimus.* Nonn. codd. *quem*, *qua*, *deberi*, *servare* s. *servati* et infra *Sardinia ad hoc* s. *Sardinia ob hoc* et *quondam apud*, *calliditatem.* 2 *apud nullos.* t) Non male 2 et permulti codd. *resedit*; 37 *reddidit.* 22 *pecunuuniae*; alii *quae extam* s. *exacta*, *p. potuit*, *arrogationibus.* u) 2 *adpublicari.* Infra nonn. codd. *ad ipsa.* v) 6 *perveniet.* Similiter 8 — 13, 18 — 20, 24, 29, 31 — 33, 36, 38, L. sec. Be. *pervenient* et 15 *pervenienti.* Nonn. codd. *illustri.* 26 *iniusti.* x) Nonn. codd. *nrā clementia* aut *clementiae* et *percepisse.* y) 6 *infra.* 25, 37 om. *intra.* Rittersh. *Affricam.* 22 *Afr. sicut in al.* Mox nonn. codd. *adiectionem* s. *abiectione* s. *obiectione*, *pretio*, *detractorum*, *pretiorum* et 22 *praed. adeptoribus.* z) 11, 15, 18 — 21, 23, 28, 30, 34, Sich. *palatinus* — *directus*, impr. Ri. 24 *supplecari pal. super hec olim.* 37 *supplicari pal.* 18 *super arce direct.* 25 *pal. superasse olim dir.* 37 om. *olim.* a) 2, 8 — 10, 23, 26, 38, alii codd. *proficerent* s. *proficerint.* 11, 12, 19, 20, 36, alii *proficeret.* 15, 18, 21, 32, 33 *proficerit.* 30 *profeceret.* Sich. — Ri*. *profecerit.* Be. iam Ri. ex cod. 22 et ex L. *profecerint*, recte. Nonn. codd. *quis pr.*, alii *retulissent* et *nulumus.* 26 *Quur enim nolumus.* Rittersh. *volumus.* b) 37 *hunc a titulum.* Sich. *hunc articulum*, sed in m. *titulum.* c) Multi codd. *interpretationis*, ut Sich. 22 *interrogationis.* d) 2, 13, 33 *huiuscemodi.* 15, 21 *huius* et om. *ce.* e) 28, 34, 37, Sich. *rationis*, sed Sich. in m. *iussionis*, quod etiam in cod. 34 a sec. manu rep. Nonn. codd. *adiungere*, alii om. *ne*, alii habent *nec sub.* 37 *adiungi inde s. occansionis* et om. *orationis.* Go. *rationis* pro *orationis.* f) 13 add. *iussionis.* 36 *cons. decet enim.* Ri. ann.: „oratio est haec ipsa novella, recitata in senatu." g) 2 *sed omnes que.* 11, 12, 19, 20, 24, 36, alii *sed et omnis.* 15, 21 *sed hominis quae.* 22 *sed et omnes.* Rell. codd. et edd. om. *et*, quod optime se habet. Nonn. codd. *qui sper.*, *seperari* et *debeatur.* 36 om. *quae.* h) Supersunt vv. *Et manu divina* — *ad latus* in solis codd. 15, 21, 32, 33 et in edd. Cui. 1 — Be.; absunt a rell. codd. et a Sich. 15, 21 *sanctissimis ordinibus spectabiles et adlatos.* 32 *bene habere.* 33 *et humane dicine.* Cf. Biener, Geschichte der Novellen Iustinians p. 22 et praef. mea Codici Theodosiano praemissa p. XLI, not. 242. i) Nonn. codd. om. *III.* 24 *II.* 31, 32 *IIII.* Mox Rittersh. *Mai.* pro *Mart.* et Cui. 1 — Lugd. Rittersh. Go. *Romae.* Sich. om. *Rom.* k) 2, 6, 8, 9, 11, 12, 15, 18 — 21, 23, 29, 31, 33, 36 — 38, Sich. *septies*, *septimo* s. *VII.*, recte, quem num. repos., sed etiam Br. l. c. p. 871 requirit. 24 *V.* 32 *IV.* Cui. 1 — Rittersh. Ri. Ri*. Be. *VI.* 22 et nonn. alii codd. Go. om. *VII.* 13, 17 om. *A.* — *Mart.*, etiam Sich. om. *A.* l) 2, 6, 8 — 10, 22, 24, 29, 31, 33, 34, 36, 38 *Albino.* 11, 12, 19, 20, 37 *Abieno.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. *Anieno.* Almeloven mavult *Habieno.* 18 om. *et Avieno* — *Mart.* Multi codd. om. *V. C.* et *Coss.*; nonn. habent *Vic.* m) Vv. *Recitata* — *Mart.* desunt in omnibus, quos inspexi codd. et in Sich. edit. Unde Cui. ea hauserit, ignoratur. Cf. Zir. l. c. p. 378 sq. et praef. mea cit. p. XLI. Aur. Lugd. *per virum Iul. Post.* Rittersh. *per virum Iul post.* n) Nonn. codd. om. *Ista* et Ri*. *lex*; 23 *expositione* pro *interpretatione*, ut alii codd.; alii habent *Haec et eget.* De Aur. Lugd. Rittersh. Go. vid. not. sup. huius Nov.

TIT. II. DE POSTULANDO[a].

— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —

2. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Fausto Pf. P.* Gaudemus admodum, haec nobis amplitudinis tuae insinuatione suggesta, quae nostris concordare iudiciis privilegia dudum causidicis[b] delata testantur, quorum ut merita maior[c] beneficiorum nostrorum cumulus augeret, etiam novis insuper[d] amplificamus indulgentiis[e]. Quo[f] enim impares[g] honore[h] credamus eos[i], quorum vitam, eloquentiam per tot[k] officii huiusce annos non solum privatorum, verum etiam publicorum iudiciorum explorat[l] auctoritas? Fauste, parens carissime atque amantissime[m]. §. 1. Illustris igitur[n] et praecelsa magnificentia tua laudabilium suggestionum[o] suarum contemplatione hoc a nobis in admittendis, retinendis[p] honorandisque causidicis edictali lege noverit constitutum,

Tit. II. 1 in indice titulorum Novellarum Valentiniani, Zir. in indice titulorum, Am. (ex indice titulorum codicis 1) *Tit. II.* Commemoratur in Cui. 1. Aur. in indice Novv. Valentiniani subiuncto. 2, 3, P. P[a]. P[b]. in ind. titt. *Tit. XXXIV., Divi Valentiniani*, quasi in codice, ex quo sumptus est, prope ab initio Novellarum Val., ut in cod. 1, fuerit. Cui. 2, 2[*]. Lugd. Go. Ri. Ri[*]. inter Theod. Nov. *Tit. XXXIV.*, sed Go. in Proleg. cap. VIII. titulum inter Valent. poni vult. P. P[a]. P[b]., ubi Novella edita est, *Tit. XXXII.* et 6 *Tit. X.*, falso. Rittersh. sine num., sed sec. ordinem, quem instituit, *Tit. XIX.* Novv. Valent. Duo igitur in codicibus et in editionibus tituli *de Postulando* inter Novellas Valentiniani exhibentur, II. et XXXIV (s. XXXII.). Eos Be., qui chronologiam titulorum ex subscriptionibus legum restituere vellet, in *XXXVII.* et *XI. Tit.* mutavit. Equidem unum tantum titulum *de Postulando* censeo fuisse; nam unum solum codex Ottobonianus nominat, neque verisimile est, cum Valentiniani Novellae colligerentur, per duos titulos *de Postulando* distributum esse, quod uno comprehendi poterat. Unus igitur titulus *de Postulando* fuit, et is quidem *II.*, cum series titulorum a Pithoeo primum editorum perturbata sit, perturbata etiam in codd. 2, 3, 6. Quae Novellae ad hunc titulum pertineant, difficile quidem definiri potest, sed tamen explicari coniectura. In Ottoboniano sive 1 codice nihil superest nisi fragmentum ultimae h. t. Novellae (*Storaci, parens — Coss.*), quod Zir. et Am. primi edd. Id cohaeret in sexto versu folii 70 paginae versae cum v. *Sollentinus*, ultimo secundae antecedentis tituli Novellae verbo, et reliquam paginam complet. Fol. 71 incipit cum *III. titulo de Successionibus curialium.* At fragmentum illud neque subscriptione neque sententia cum N. 2 tit. I. cit. cohaeret; accedit quod statim sequitur III. titulus. Secundum igitur titulum de Postulando, qui in indice illius codicis commemoratur, fere totum excidisse apparet. Verum in cod. 1 h. l. membranarum nihil deest; quare in codice, ex quo 1 transscriptus est, lacuna fuerit necesse est. Ibi post v. *Sollentinus*, quod sine dubio ultimum alicuius folii erat, et ante v. *Storaci*, primum sequentis folii vocem, membranae aliquot perierant, quibus praeter clausulam Novellae 2 de Indulgentiis reliquorum tertiamque eiusdem tituli Novellam, priores h. tituli Novellae et pars ultimae comprehensae erant. Lacuna librarium codicis 1 induxit, ut omnia continuo scriberet, quasi ad I. titulum pertinerent. Cf. etiam Zir. p. 344. not. *A* et p. XVIII, not. *a*. Iam vero plures huius tituli Novellas fuisse, perspicitur ex subscriptione fragmenti in codice 1 superstitis, nam omnium Novellarum Valentiniani recentissima est. Series autem titulorum, quae in codice illo ex prima quaque singulorum titulorum Novella pendere solet, impedit quominus Novella, ad quam fragmentum codicis pertinet, unica huius tituli fuisse existimetur. Et plures quidem eam antecessisse, persuadent Novellae quaedam, quae de Postulando agunt, quid quod una in codicibus 2, 3, 6 et in editionibus, praeeunte Pithoeo, titulo de Postulando tributa est, ut mittam ipsius rei gravitatem, quae pro hac sententia facit. Prima Novella, si quidem seriem titulorum spectamus, quam ex subscriptione primae cuiusvis tit. Novellae pendere dixi, inter VIII. Id. Iul. anni 438 et V. Kal. Sept. ann. 439 data erat. Nam ille dies subscriptus est primae primi tituli de Indulgentiis reliquorum Novellae, hic primae sequentis s. tertii tituli de Successionibus curialium. Huius vero temporis nulla de Postulando Novella superest; unam igitur (nisi plures) periisse apparet. Itaque quia Novella prima deest, lacunam lineis indicavi. Secundam eam fuisse puto, quam librarius eius codicis, qui Novellas a Pithoeo editas suppeditavit, ex titulo de Postulando solam delegit, has opinor de causas, quia reliquas suo tempore inutiles esse crederet. Tertium locum occupat Novella Albino inscripta, quam Cuiacius in Observ. (XVI, 22) divulgavit et Be. *Tit. XIII.* quem finxit tribuit; quartum ea, quae Storacium in fronte fert et partim (*Impp. Valentinianus et Martianus — quam reliqua omnia*) a Cuiacio l. c. ex lacera quadam veteri scheda, quae agglutinata erat involucro libri cuiusdam theologici, partim (*Storaci parens karissime — et Studio Coss.*) a Zir. (p. XVIII. et 343 sqq.) et Am. (p. 57—62 et in praef. p. XXXI.) ex codice Ottoboniano edita, a Be. autem composita et in *Tit. XXXVII.* coniecta est. Ut Novellam Albino inscriptam ad h. t. revocarem, duae potissimum causae me moverunt. Primum eam verisimile est a Cuiacio in eadem scheda inventam esse, ex qua fragmentum Novellae ad Storacium edidit, praesertim cum utramque in eadem Observatione divulgaverit, neque illam se alio loco atque hanc invenisse dixerit. Deinde huius fragmentum cum fragmento codicis 1 cohaerere iam Zir. et Am. demonstrarent; utramque ad titulum de Postulando pertinere, ex codice 1 constat. At similis argumenti est Nov. ad Albinum data. Dubitari igitur non potest, quin haec eodem loco fuerit, quem Novella ad Storacium tenet, praesertim cum in alio titulo apte collocari nequeat. Ex iis, quae dixi, apparet tituli de Postulando numerum in edd. ante Be. falsum et fictum esse ab eo, qui titulis Theodosii in Br. Al. translatis ex Novellarum aliquo codice complures Theodosii et Valentiniani Novellas a Visigothis omissas admiscuit; deinde falso Am. contendere, diversum esse titulum de Postulando codicis 1 ab eo, quem Pithoeus divulgaverit, falso etiam Be. diversas illas Novellas, quae de Postulando agunt, per tres diversos titulos distribuisse; denique huius tituli, si non plures, certe quattuor Novellas fuisse. C. Gr. 1, 12. C. Th. II, 10. Nov. Th. tit. X. Nov. Val. tit. XXXI. §. 7 et 8. Cod. Iust. II, 6—9. — N. 1 deest. Vid. not. sup. h. t. — N. 2. Vid. not. sup. h. t. Primum edita est ex cod. 2 a P. Deest in cod. 1, in Be. Al. codd. et in Sich. Cui. 1. Aur. Zir. Am. edd. In cod. 3 solum fragmentum superest. Vid. §. 3, not. *r*. In rell. codd. et edd. *N. un.* est. Be. add. (*LIII.*), i. e. omnium Novellarum in Be. ed.

a) Vid. not. sup. h. t. Ad illud *D. Valentiniani* P. in not.: „*Sic vet.*", i. e. codex, ex quo 2 transscriptus est. In m. cod. 6 add. *De Causidicis.* Ku. ms. add. *Ut in mores advocatorum inquiratur.* b) 2 *causedicis*; em. a P. 6 *prolata.* c) 2 *maiora*; corr. a P. *maior.* d) 2 *comulus augere etiam nobis insuper*; corr. a P. 6 *cumulus augeat iam novis insuper.* Melius novis. e) 2 *indulgentes.* P. corr. *indulgentiis.* f) Rittersh. in m. *Quomodo*, male. g) 2 *impar est.* h) 2, 6 *onere*; corr. a P. in cod. 2 *honore.* Go. *honores.* i) 2 *eorum*; P. em. *eos.* Rittersh. *vitā et eloquentiam.* k) 2 *totum.* l) Be. prop. *exploravit*, sine necess. m) 2 *p̄. k.* P. — Ri[*]. *P. K.* Be. *p. k.* Recte 6 *p̄kam.* n) Addidi ex cod. 6 *igitur*, quod omissum est in hac for-

ut in eo, qui se causidicorum[q] numero optat adiungi, inprimis studia, mores, natales, vel si perfunctus est muneribus, quibus patriae suae nascendi generositas debet esse munifica, neque per calumniam, neque perfunctoria examinatione quaerantur. Etenim[r] oportet eos, quos semel adsciveris in seminarium dignitatum, omnino ita[s] ad omnia esse aedificatos[t], ut idcirco digni universis honoribus habeantur, quod advocati esse meruerunt. §. 2. Quibus ad agendum[u] viginti annos, non ut appropinquare vicesimum[v], sed ut explere fas sit, legis huius auctoritate decernimus[x]; in provincialibus vero foris si[y] sedecim aut eo amplius numero advocati sint, [z]unum ex his, qui in agendo annorum numero praestat, ad praetorianum forum, si hoc praefectura iubeat, avocari[a]: atque omnes sive utriusque praetorianae sive urbanae[b] praefecturae causidicos expleto vicesimo vel, ad aliam vitae cursum maturius transeuntes, quinto decimo advocationis anno vicariae dignitatis ius potestatemque obtinere[c], ita ut in salutationibus nostris, in conventibus publicis, omnibus, qui post se vicariae[d] potestatem adepti erunt, merito praeponantur. Neque enim perpetiendum[e] putamus, huius modi dignitatem in his, qui advocatione functi sunt, imaginariam aut vacantivam videri[f], cum eam non gratiae singulorum, sed ipsi ordini et professioni iudicia nostra restituant, quamvis tam magno, tam necessario, et tam sancto officio si servetur[g] reverentia literarum, etiam hoc parum[h] esse videatur, nisi illis salvum esset, sperare cum omnibus, quod optimus quisque ac sibi bene conscius de nostris iudiciis non frustra debet optare. §. 3. Neque enim tali fine meritum professionis arctamus, aut futurae spei intercludimus viam, qui[i] praeterita interim remuneramus. Nam et nullus[k] civilium officiorum oneribus aut exactionibus aut operibus publicis ad suggestiones numerariorum[l] vel ad praeceptum sacrae nostrae[m] huius modi hominum meritum, quod supra[n] memoratos annos in quolibet praetoriano sive urbano foro studium probatae defensionis impendit, post diutinum laborem sollicitetur et[o] quies, providebit[p] amplissimae praefecturae debita et[q] iusta commotio, quae triginta[r] librarum auri condemnationem[s] ab officiis provincialibus vel suo illico[t] iubebit exposci, si quemquam ex his, qui praedicta observatione[tt] causis patrocinia praestiterunt, ad huiusce modi iniuriam suggerendum esse crediderint. §. 4. His[u] hoc etiam literatae militiae contemplatione praestamus, ut, si in familia fuerint constituti, quicquid quolibet titulo positi in advocatione quaesiverint[v], tanquam peculium

---

mula solenni. 2, edd. om. *igitur*. 2 *intustras*; em. a P. o) 2 *suggessionem*; corr. a P. p) P. P[a]. *a nobis in admittendis * retinentur*. 2, Cui. 2, 2*. Lugd. P[b]. Rittersh. Go. — Ri*. *a nobis in admittendis retinentur*. Cui. in Obs. XVI, 22, P. ms. Cui. 2, 2*, Lugd. et Rittersh. in m., Ro. l. c. p. 189, Ro. ms. em. *retinendis* pro *retinentur*. P. in not. et P[b]. in m. *reverenter*. Recte Be. rec. *retinendis*, quod et sententia postulat et 6 tuetur. q) 2 *causedicis — noverat — causedicorum*; em. a P. r) 6 *studia requirantur mores — neque calumniosa — examinatione* (om. *quaerantur*) *Neque enim*. 2 *queratur enim*; em. a P. *quaerantur etenim*. Vid. not. sq. Supra P[a]. *perfunctiora*. s) 2, 6 *dignitatum non ita*. P. pro non corr. $\overline{o\bar{i}o}$, ediditque *omnino*, quod in sqq. edd. transiit. Cf. P. in not. et P[b]. in m. Cum dubia sit cod. 2 scriptura, leg. esse puto cum cod. 6 *Neque enim — non ita*. t) Go. *aedificaturos*. 6 *defecatos*. Suspecta est v. *aedificatos*. u) 6 *ad advocandum*. v) 2, edd. praeter Go. et Be. *vicensimum* et paullo infra *vicensimo*. x) 2 *discernimus*; P. em. *decernimus*, quod etiam 6 habet. P[a]. *auctoritare decern*. Falso Be. h. l. §. 3 signum add., quo sententia perturbatur. Vid. not. c sq. Minus plene interpunxi. Cf. Zir. l. c. p. 138, not. *C.* y) 6 add. *si*. Vid. not. sq. Edd. om. *si*, ut 2. z) Edd. hoc loco add. *et*, praeeunte P.; sed 2, 6 om. *et*. Leg. est cum cod. 6 *In provincialibus vero foris si sedecim — advocati sint, unum* etc. Cohaerent enim haec cum v. *decernimus*. Ceterum Go. *amplius* et P[b]. *advocati sunt*. a) 6 *advocari*. b) Rittersh. *Orbanae*. c) 2 *ut potestat.*, quod P. in not. in vet. (sc. codice) esse dicit. P. in cod. 2 pro *ut* corr. *ius*, sed P. ms. *vim*. 6 *dignitatis* (om. *ius*) *potestatem posse obtinere*. Sana est vulg. scriptura. Be. post *obtinere* suppl. esse putat *decernimus*. Non opus est aliquid add.; omnia pendent ex superiori v. *decernimus*. d) Sc. *dignitatis*; quare non admitto cod. 6 scripturam *vicariam*. 2 *vecaria*; corr. a P. e) 2, edd. ante Be. *perpetuandam*. Zir. l. c. p. 140, not. em. *perpetuandum*, i. e. „neque enim committendum putamus, ut perpetuo atque in posterum maneat, aut manere sinamus, quod hactenus obtinuit" etc. Cui. in Observ. l. c. Cui. 2, 2* et Lugd. in m. P. ms. em. *perpetiendum*, quam em. 6 confirmat, ego vero recepi. Be. *perpetiendam*. f) P. P[a]. *imaginaria aut vacantiva * videri*. Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. — Ri*. *imaginaria aut vacantiva videri*, sed Cui. in Observ. l. c., prob. Ri., P. ms., Cui. 2, 2* et Lugd. in m. *imaginariam aut vacantivam* (P. ms. Cui. 2, 2* et Lugd. in m. *vocantivam*) et P. in not. P[b]. in m. *videlicet* pro *videri*. Be. Cuiacii em. recepit, quam etiam Zir. l. c. p. 140, not. habet et codd. 2, 6 tuentur. Miror codicem 2 h. l. a Pithoeo corr. esse in *imaginaria aut vacantiva*, nisi fortasse veteris codicis scripturam notare voluit. g) 2 *serventur*; P. corr. *servetur*. h) 2 *pervim*, P. corr. *pervium*, quod in cod. 6 est et ex P. ed. transiit in Cui. 2 — Ri*. Cui. Observ. l. c. P. ms. Cui. 2, 2* et Lugd. in m. em. *parum*, prob. Ri.; Be. rec. *parum*, recte. i) 2, 6 *qui*. P. in cod. 2 corr. *quin*, quod in edd. est. Recte *qui*. k) 2, edd. *remuneratione, ut nullus*, obscura sententia. Be. rep. vult *nullis* vel *nullius*. Bene *nullis*, sed retinui scripturam a P. ms. propositam et a cod. 6 confirmatam: *remuneramus. Nam ut nullus*. l) 2, 6, P. P[a]. P[b]. Rittersh. *numerariorum* et 2 *suggessiones*. Mendose Cui. 2, 2*. Lugd. Go. — Be. *numeratorum*, pro quo Ri. recte leg. vult *numerariorum*. m) Ita 2, 6, Be.; P. P[a]. *nostrae * huiusmodi*; Cui. 2, 2* et Lugd. Rittersh. — Ri*. *nostrae, huiusmodi*. P. ms. Cui. 2, 2* et Lugd. in m. ad v. *nostrae* add. *iussionis*, qua voce non opus esse, recte dicit Ri. n) 6 *quod per supra*. Rittersh. *qui supra*. o) Ita 6. 2, edd. om. *et*. Iam Be. in not. recte add. *et*. Cohaerent enim ita: *ut nullus — hominum meritum — sollicitetur et quies*. p) Rittersh. *providebat*. q) 6 om. *debita et*. r) Sola vv. *triginta — praestiterunt* supersunt in cod. 3. s) 2, 3, 6, edd. ante Be. *condemnatione*. P. in not. P[b]. in m. P. ms. em. *condemnationem*, quam em. Be. rec. t) 3 om. *vel suo illico* et *si* post *exposci*. 6 om. *vel suo*. P. ms. *ac* pro *vel*. tt) P. *obsertione*. Infra P[a]. P[b]. *huiusmodi* pro *huiuscemodi*. u) P. in not. et P[b]. in m. „*fortasse ex hac Novella addita sunt ad L. VIII. C. de advocat. divers. iud. illa verba, his omnibus etiam etc.*" Neque vero verba illius loci (II, 8) eadem sunt, quae hic leguntur. v) 2 *familiam* (corr. a P.) — *quaerunt*, sed

castrense [x] defendant, ne praemium laboris alieni aut in alios transferat, aut sibi vindicet patrum potestas. §. 5. Hanc autem legem edictis amplitudinis tuae omnibus iudicibus ac provinciis facias [y] innotescere. *Proposita Id. Aug. Romae in foro Traiani, Dioscoro* [z] *V. C. Cos.* (442.)

3. *Impp. Theodosius et* [a] *Valentinianus AA. Albino Pf. P. Illyrici* [b]. Ex affectu publico convenit eorum necessitatibus subvenire, qui [c] fatales miserias inciderunt. Imperatoriae si quidem vis maior [d] laudis est, aliqua decreta mollire, quando vis maior inopinatae cladis fatale [dd] generarit incommodum, Albine, parens carissime atque amantissime [e]. §. 1. Unde illustris et praecelsa magnificentia tua pragmatici nostri tenore comperto sciat, Afros [f], qui infortunio hostilis cladis expulsi, eiectique fortunis omnibus spem [g] sui actus et conversationis solitae [h] perdiderunt, et imbuti studiis literarum caussas agere destinarunt sive agere iam coeperunt, apud omnes iudices his advocationis copiam, remoto legis vinculo [i], esse permissam, ut aerumnas, in quibus nunc sunt, tali possint remedio sublevare, praeter praetorianam togam forumque urbanum, in quo agendorum negotiorum licentiam tribus [ii] pietas nostra permisit. Nec enim non eos oportet studiis favorabilibus adiuvari, quibus hoc [k] solum remansit, quod sibi non potuit vindicare captivitas [kk]. *Dat. XIII.* [*]) *Kal. Sept. Ravennae, Maximo II. et Paterio Coss.* [l] (443.)

4. *Impp. Valentinianus et Martianus* [m] *AA. Storacio* [n] *Pf. P.* Multa in sanciendis legibus non solum [o] sibi vindicat, verum etiam [p] temporis ratio persuadet, non, quod praeceptorum diversitas placeat, sed quod eventuum qualitas pensius [q] facit esse indicium, et firmius constituto robur est, quoties priori sententiae magis magisque probata succedit. Dudum lata lex [r], exceptis illustribus, foris ceteris [s] ac provincialibus perpetuitatem concesserat actionis, sed nunc, accrescente pube et literariae indolis iuventute, aditi exoratique sumus, ne sub aliorum perpetuitate succedentium studiorum fervor evanescat. Quis enim se ei officio novus professor inferat, quod veteranus insederit, ut non sit tam actor, quam observator alterius? Et quia haec, quae ab homine caduca sunt, fiunt subrogatione per-

— N. 3 deest in codd. et in edd. Sich. Cui. 1. P. P [a]. P [b]. Primus eam ed. Cuiacius in Observation. lib. XVI, cap. 22, sed sine numero tituli et sine rubr. Vid. not. sup. huius tit. Bis eam habet Lugd. et Go. ed., primum inter Theodosianas, deinde inter Valentinianas Novellas, impr. Ri. Priorem locum siglo Lugd [a]. Go [a]., alterum siglo Lugd [b]. Go [b]. significavi. Aur. Lugd [b]. Rittersh. sine numero tituli, sed sec. seriem *Tit. XVII.* Nov. Val., addita rubrica *De Afris, Vandalis, Alanis*, inepte et impr. Ri. et Be. Go [b]. *Tit. XVII.* Nov. Valent. eadem rubr. addita. Cui. 2, 2 [*]. Ri. Ri [*]. *Tit. L.* Nov. Theodos., omissa rubrica, quamquam in indice rubricarum Cui. 2, 2 [*] *de Advocatione Afris concessa* nominatur. Lugd [a]. Go [a]. *Tit. XLVII.* Nov. Theod., sed om. rubr. In Proleg. c. VIII. Go. hanc Nov. inter Valentinianas referri vult. Be. *Tit. XIII.*, sine rubr., quam vero in indice titt. p. 1586 ex indice titt. Cui. 2 add. Movit Be., ut eam illi loco tribueret, subscriptio legis. In omnibus edd. est *N. un.* Be. add. *LV.*, i. e. omnium Novellarum in Be. ed. Contulit hanc novellam et sequentis prius fragmentum in usum meum cum prima Cuiacii Obs. ed. Rudorff, clar. Berolinensis Literarum Universitatis antecessor, cui viro optime de me merito debitas gratias ago. Haec Novella fuisse videtur in aversa pagina eiusdem schedae, in qua Cuiacius etiam sequentis fragmentum invenit. Id ita intelligendum est, hanc paginam agglutinatam fuisse libro, alteram igitur non obtectam et priorem in involucro fuisse. Illam igitur, quam prius vidit, Cuiacius priore loco edidit, alteram, quam avulsa ab involucro membrana invenit, secundo, converso igitur paginarum ordine. — N. 4. Prius fragm. deest in codd. et in edd. Sich. Cui. 1. P. P [a]. P [b]. Primus id ed. et sine rubrica quidem Cuiacius in Observation. lib. XVI, cap. 22. Vid. not. sup. huius tit. Aur. Lugd. Rittersh. sine numero tituli, sed sec. ser. *Tit. XVI.* Nov. Val., qui numerus in Go. ed. est, improb. Ri. Rubrica *De Advocatis Non Perpetuandis* in edd. illis addita, non ipsi legi inscripta erat in membrana, ex qua fragmentum a Cuiacio est erutum, sed Observationum capiti, in quo editum est, ubi ita se habet: *De Non Perpetuandis Advocatis. Et De His Constitutiones Quaedam Novae.* Cui. 2, 2 [*]. Ri. Ri [*]. *Tit. V. Nov. Martiani*, sed sine rubr. Rein. adscr. *De Foris* ex indice titulorum Cui. 2, 2 [*] adiecto. Alterum fragmentum ex cod. 1 ediderunt Zir. (l. c. p. XVIII. sq.; vid. etiam comment. p. 343—355) et Am. (l. c. p. 57—62), et cum priore in unum titulum conflavit Be., inter Valentiniani Nov. *Tit. XXXVII. de Postulando.* Deprompsit rubricam Be. praeeunte Am. ex cod. 1; ut autem ordinem titulorum mutaret, motus est subscr. huius fragmenti, de quo vid. not. sup. h. t. In omnibus edd. *N. un.* h. t. est. Be. add. (*LXXX.*), i. e. omnium Nov. in Be. ed. Innotuit hoc fragmentum etiam Br. l. c. pag. 872.

in m. *quaesiverint.* x) Ri. hic repetitam esse putat c. 3 (6) C. Th. de Postulando (II, 10). y) 6 *facies.* z) 2 *augustas — Dioscore Rome.* Etiam P. — Be. h. l. add. *Romae*, sed Ri. Be. in not. del. *Romae*, recte. Deest etiam in cod. 6. a) Aur. Lugd [b]. Rittersh. Go [b]. *V.* pro *et.* Ri [*]. om. *et.* b) Ri. Be. propter Nov. Val. de Pecunia Afris credita *Pf. P. Italiae* em., aut *Illyrici* ex siglo *Iter.* (*Albino Pf. P. Iter.*) a librariis excogitatum esse putant. Albinum enim fuisse hoc tempore *Pf. P. II.* In Aur. Lugd [b]. v. *Illyrici* disiunctum est ab inscriptione additumque ipsi contextui (*Illyrici Ex adfectu*). c) Aur. Lugd [b]. Rittersh. Go [b]. add. *in.* d) Rittersh. Rein. Be. vv. *vis maior* deleri iubent. dd) Rittersh. *inopinata* et om. *fatale.* Supra Cui. Obs. ed. Francof. *molliri.* e) Edd. sigla habent. f) Be. em. *Afris.* Infra sequitur *his.* Qui legem scripsit, excidit ex oratione. Est quem dicunt accusativus absolutus. g) Aur. Lugd [b]. Rittersh. Go [b]. *opem.* h) Cui. 2, 2 [*]. Lugd [a]. et Go [a]. *solidae.* i) N. 2 h. t. ii) Go. utroque loco *tribui.* k) Aur. Lugd [b]. Rittersh. Go [b]. om. *hoc.* kk) Deest clausula generalis, monente Be. *) Cui. Obs. ed. Halens. *Dat. VIII.* l) *Maximo II. V. Paterio Cos.* Aur. Lugd [b]. Rittersh. et Go [b]. m) Cui. Obs. ed. Francof. *Impp. Theodosius et Valentinianus.* Be. *Impp. Theod. et Mart.* Est Nov. Valentiniani. Vid. Am. l. c. pag. 58, not. et Zir. p. 349. n) Aur. Lugd. Rittersh. Go. *Stauratio.* Ri [*]. *Storiacio.* Sec. Relandum Pagius, monente Almeloveenio in Fastis legit *Sporatio.* Idem vult Ri. Cf. Am. l. c. p. 60 sqq. n. 2, Zir. p. 349 sqq., Ri. ad h. Nov., not. *b*, Br. l. c. p. 872. o) Rittersh. *solum* [*prudentia*] *sibi.* p) Aur. Lugd. Go. Rittersh. *verum et.* q) Rein. em. *perpensius.* r) Cf. Nov. Th. tit. X, n. 2. s) Go. *lex* (*exceptis illu-*

petus, ne interdicentibus[ss] studiis ipsa pariter officia conquiescant, hac generali constitutione decernimus, universa fora, tam illustrium praefectorum praetorii ac praefecti urbi*), quam reliqua omnia[t], — — — — — — — [u]Storaci, parens carissime atque amantissime[v]. Illustris[vv] et praecelsa magnificentia tua lege salubriter constituta[x] edictis propriis[y] in universorum faciet[z] pervenire notitiam, ut, quid erga[a] servanda advocatorum tempora dispositio iusta praefixerit, et agnoscere[b] valeant et servare contendant. *Dat. V. Kal. Nov. Roma*[c], *Aëtio et Studio Coss.* (454.)

TIT. III. DE SUCCESSIONIBUS CURIALIUM, QUI AD CLERICATUM TRANSIERUNT[a].

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Maximo*[b] *II. Pf. P.*[c] In augendo statu urbium singularum[d], servata catholicae religionis veneratione, tam praecedentia veterum parentumque nostrorum statuta renovamus*), quam nostris legibus observanda decernimus[e], ne passim imminutione[f] municipum, cum numerositas ex abundanti clericatus augetur, publica damna generentur. Non dubium est enim, cum non expletis muniis ad obsequium venerabilis ministerii[g] curialis admittitur[h], relisum[i] in paucos publicae functionis onus nequaquam posse tolerari, et rursus[k] migrantibus patrimoniis curialium ad personas, quae[l] functionibus municipalibus non tenentur, propriam civitatis nutare substantiam. §. 1. Propterea[m] praesenti lege sancimus, ut, quisquis ante[n] huius sanctionis diem suscepit clericatus officium non expletis urbis propriae[o] muniis ac muneribus, in ea quidem, quam meruit[p], religionis observatione perduret, sed omnia per suffectum tam personalia, quam patrimonii onera cogatur agnoscere, facultates suas pro virili portione[q] singulis filiis dividat, sibimet simili parte servata. Quod si filios non habuerit, duas partes facultatum suarum, praeter ullam alienationis fraudem, propinquis ad curiam pertinentibus tradat. Qui[r] si defuerint, easdem octo uncias ordini proprio[s] proficere debere censemus[t], quoniam non minor est affectio patriae, quam parentum; tertiam sane propriae substantiae servaturus*). §. 2. Qui vero redditis patriae

Tit. III. 1, Zir. in ind. titt. Am. *Tit. III.* 6 *Tit. XIV.* 2, 3 (qui nihil habet, nisi prima Nov. verba) a v. *tam — decernimus*), P. P[a]. P[b]. in ind. titt. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *Tit. XLI.* Nov. Th., sed P. P[c]. P[b]. in ipsa Nov. edit. *Tit. XXXIX.* pro *XXXVIII.* Lugd. Go. Tit. *XXXVIII.* Nov. Th., sed in Prol. c. VIII. Go. eam Valentiniani Novellis annumerat. Desunt enim in his edd. post tit. XXXIV. de Postulando Novellae *de Confirmatione Legum Novellarum Divi Theodosii*, *de Principibus Agentium in rebus* et *de Suariis*, quae iam ex Cui. 1. in Aur. Lugd. edd. Valentiniani Novellis adiectae erant. Rittersh. sine num., sed ser. ord. *Tit. XXIII.* Be. *Tit. II.* Vid. Nov. Th. tit. IV, not. sup., Nov. Val. tit. II. et XXXV., not. sup. Commemoratur in ind. titt., qui in Cui. 1. Aur. Novellis Valentiniani adstructus est. C. Th. XII, 1, not. sup. — N. 1. Codd. edd. *N.* un. Be. add. (*XXXIX.*), i. e. omnium Nov. in ed. Be.

stribus foris) ceteris. Ri. Ri*. *exceptis illustribus foris, ceteris.* ss) Rein. cj. et Rittersh. edidit *intercidentibus*, recte. *) Cui. Obs. in ed. Francof. *praefect. urbi* et in ed. Halens. *praefectorum urbi*; Aur. Lugd. Go. *praefec. urbi.* Rittersh. *praefer. urbi.* Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. Be. *praefecti urbi.* t) Aur. Lugd. lacunam indicant tribus stellulis, Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. v. *etc.*, Be. abruptis versibus et 19 punctis interpositis; Rittersh. Go. lacunam non indicant. u) Hinc inc. fragmentum ex cod. 1 erutum. v) In cod. 1, sp. Zir. Be. sigla sunt. Am. *Praefecte Carissime Augustorum.* vv) In aliis Nov. *Illustris igitur* sive *Illustris itaque* sive *Unde illustris.* x) 1 *saluberiter.* Zir. *legem sal. constitutam*; idem cj. Am. l. c. pag. 63, not. 3 et prop. Be., recte puto. Sed defendi potest *constituta*, nimirum *ea, quae lege constituta sunt.* y) Am. p. 62 sq., not. 3 multis vv. defendit v. *propriis*, neque legi vult *propositis.* Similiter infr. tit. XXI. de Offic. et de numer. §. 5. tit. XXII. de Sepulcri viol. §. 9 cod. 1 habet *propriis*, quod retineri potest, nam aliis in locis dictum est *programmate suo*, nisi utroque loco librarii siglum *pp* s. *ppo* falso interpretati sunt. z) Be. *faciat.* 1 sec. Am. *provenire*, i. e. *praevenire.* a) Zir. p. 547 leg. esse putat *circa.* b) 1 *agnuscere.* c) Zir. mavult *Romae*, quod Be. edidit. 1 literis maioribus *Nob. Roma* (sec. Am. *Romā*). *Etio. Et Studio Consoleb.* Propter hanc subscriptionem iam Zir. l. c. p. 348 et Am. l. c. p. 58 fragmentum a Cuiacio editum ad Valentiniani Novellas revocaverunt.

a) Ex cod. 1, Zir. Am. ita reposui, sed 1 *clerecatum.* Codd. 2, 3, 6, Cui. 1 et Aur. in ind. titt., P. — Ri*. R. Be. *De Successione Curialium* et om. *qui ad cl. tr.* b) 1 *ad Maximum.* P. in cod. 2 corr. *M.* pro *Maximo.* c) P. *Pf. Po.*, unde P[a]. Rittersh. P[b]. *Pf. Pon.* Ri*. om. *P.* 6 *preposito.* Rein. in Chron. const. Cui. 2, 2* add.: „*I. Italiae* vel *Iterum.*" d) 1 *singolare.* *) Cf. C. Th. XII, 1, 121, 123, 163, 172; XVI, 2, 19; Cod. Iust. I, 3, 21. e) 1 *observandā decernimus.* 2 *discernimus*; em. a P. Seqq. des. in cod. 3. Mox 2 *habundanti.* f) 1 *inminutionem.* g) Ex codd. 1, 6, sed 1 *ministirii.* 2, P[b]. *misterii*; rell. edd. *mysterii*; iam P. in m. cod. 2, P. in not. P. ms. P[b]. in m. Cui. 2, 2* in m. Lugd. in m. et Rittersh. in m. corr. *ministerii*, recte. Cf. C. Th. XII, 1, 121. Ri. impr. *ministerii*, quia C. Th. XII, 1, 123, §. 5 *sacrosanctis mysteriis* dicitur; neque vero illa vv. codd. 1 et 6 scripturam refutant. *Venerabile ministerium* significat *sacerdotium.* Infra §. 3 *ecclesiastica ministeria* et *ministerium clericatus.* Verisimile est v. *misteriis*, quod cod. 2 habet, sed edd. in *mysteriis* mutarunt, ortum esse ex compendio *misteriis.* Am. utramque vocem sustineri posse credit, nec ego dico falsum esse *mysteriis.* Equidem sequor codd. auctoritatem. h) 6 *remittetur.* i) Ita codd. P. in m. cod. 2 em. *recasum* et P. in not. Cui. 2, 2* et Lugd. in m. *recisum*, ex sequenti videtur Novella. P[b]. in m. *recesium.* Dubitari potest de h. v. An *relatum*, *relapsum*, *remissum*? sed nil muto. k) 1 *rursum.* l) Lugd. Go. *qui.* m) 1 *civitatis nature sustanciā.* 2 *preterea*; P. corr. *propterea.* n) 1 *lege decernimus. ut que ante*, i. e. *lege decernimus, ut qui ante.* o) 1 *propriis*, sed del. est a librario lit. *s.* 6 *susceperit — expletis civitatis propriae.* p) 1 *ad muneribus — quā meruit.* Etiam 1 *quam.* 2, edd. *qua.* Mihi prob. *quam.* q) 1 *provili portione.* 6 om. *singulis.* r) Be. ex cod. 1 *Qui si*, sc. propinqui. 2, 6, P. — Ri*. *Quodsi*, neque hoc falsum. Supra *Quodsi filios non habuerit.* s) 2 *proprii*, corr. a P. *proprio.* t) 1, 6, Be. *censemus.* 2, P. — Ri*. *censuimus.* Paullo ante 1 sec. Am. *ordine*; em. ab Am. *ordini*; infra Lugd. *miror*, mendose. *) Nominativus absolutus. Vid. infr. tit. XV,

muneribus[u] dudum ad officium clericatus accessit, filiis, quos sibi proculdubio[v] curia vindicat, facultatum suarum, sicut iam diximus, virilem singulis portionem tradere non moretur. Qui si filios non habuerit, ea, quae superius et[x] de patrimonii distributione talis personae[y] constituta sunt, observare cogetur[z]. Decet enim eum, qui sacrosanctis desiderat[a] inhaerere mysteriis, fide magis divitem, quam facultatibus approbari[b]. §. 3. In futurum vero[c] ad ecclesiastica ministeria curialem suscipi praesenti lege prohibemus, ut fiscales necessitates numerositate municipum facilius impleantur. Si quis sane ad clericatus obsequium etiam contra legum vetita animi devotione[d] properaverit[e], si propriae non compleverit onera civitatis universa, per suffectum reddere compelletur[f]: simili legis observatione facultates suas, sicut supra scriptum est, aut cum filiis aut cum propinquis aut cum patria divisurus. Quod si expletis muniis sacrosanctae religionis fuerit ministerio coniunctus, facultates suas viritim filiis distribuere per iudicium mox[g] cogetur, sibimet virilem portionem inter liberos servaturus. Qui si filios[h] non habuerit, duas partes patrimonii sui propinquis, qui tamen curialitatis[i] oneribus obnoxii sunt, absque ullo imminutionis commento, sicut superius dictum est, sciat protinus conferendas[k], omnibus in medium deductis, quae post honorem[l] clericatus in fraudem legis alienanda crediderit: tertiam cui voluerit proprio dispensaturus arbitrio. Quae nostram serenitatem temperasse[m] humanitatis intuitu vetera legum constituta[n] testantur, quibus omne patrimonium cedere ordini proprio curialis praeceptum est, quoties ad ministerium clericatus eligitur[o]. §. 4. Illam quoque partem dispositio nostra[p] non praeterit, ut, quisquis[q] civis vel incola deinceps in nullo obnoxius, cuius tamen substantia trecentorum solidorum non exsuperet[r] quantitatem, fuerit repertus, habeat adipiscendi clericatus liberam facultatem. Eum vero, cuius patrimonium maiore, quam definivimus*), aestimatione censebitur, liceat curiae secundum vetera statuta**) sociari: exceptis his, qui sacris scriniis nostris et agentium in rebus scholae militant, et aliis, qui continuatae militiae observatione desudant, ut multis provisionum generibus ordinum numerus suppleatur[s], nec tamen desint ministri venerandae religionis obsequiis, Maxime, parens carissime atque amantissime. §. 5. Illustris[t] et praecelsa magnificentia[u] tua huius legis saluberrima constituta sub edictorum promulgatione faciat[v] in omnium notitiam pervenire, ut sacrilegii reatus involvat, ac[x] viginti librarum auri mulcta percellat, quem non obedisse[y] claruerit edictalibus constitutis. *Dat. V. Kal. Sept.*[z] *Ravenna*[a], *Theodosio*[b] *A. XVII.*[c] *et Festo*[d] *V. C.*[e] *Coss.* (439.)

TIT. IV. IN DAMNUM PUBLICUM ELICITUM[a] NON VALERE RESCRIPTUM, NEC SPECIALIA BENEFICIA GENERALIBUS PRAEFERENDA.

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Maximo Py. P. II.*[1] Usu rerum frequenter agnovimus, specia-

Tit. IV. 1, *Zir.* in ind. titt. Am. Be. *Tit. IV.* ‖ *Tit. XVI.* 2, 3, P. P[a]. P[b]. in indice titt. *Tit. XLII.* Nov. Th. et Val., sed P. P[a]. P[b]. in edit. *Tit. XL.* pro *XXXIX.* Rittersh. *Tit. XL.* et sec. titt. seriem *Tit. XXIV.* Nov. Val. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *Tit. XLII.* Nov. Th. Lugd. Go. *Tit. XXXIX.* Nov. Th., ponitur autem a Go. in Prol. c. VIII. inter Novv. Valent. Vid. tit. III, not. sup. et infr. tit. XXXV, not. sup. Commemoratur in Cui. 1. Aur. in indice titt. Novellis Valentiniani adiecto. De cod. 3 vid. not. *l.* Cod. Th. 1, 2; Cod. Iust. 1, 19 et 22. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 sive un. Be. add. (*XLI.*), i. e. omnium Novellarum ed. suae.

not. *g.* u) 6 *redditis muneribus patriae.* v) 1 *quosibi proculdubiū.* 6 om. *proculdubio.* x) 6 *Quodsi filios — superius* et deest *et.* y) 1 *persona.* z) 2 *cogitur*; corr. a P. *cogetur.* a) 1 om. *desiderat.* Mox 2 *misteriis.* Rittersh. in m. *ministeriis*, ut supra not. g. Nam infra etiam legi *ministerio.* b) 1 *adprobare.* c) Ex codd. 1, 6. 2, edd. om. *vero.* Paulo post Rittersh. *curiali.* d) 1 *ut fiscales necessitatibus numerositatem municipum — divocione.* e) Codd., P. P[a]. Rittersh. P[b]. *properaverit*; rell. edd. *properavit.* Recte *properaverit*; paullo infra *compleverit.* f) 1, 2 *compellitur.* P. in cod. 2 em. *compelletur.* Mox Lugd. Go. *leges.* g) 1 *aut cum patri divisurus — per iudici* | *mox.* h) Hic, neque vero supra in §. 2, ut Be. notat, 1 *Qui si liberus* (Am. em. *liberos*) *non habuerit.* Ri*. mendose *patres.* i) 2 *propinquis* (om. *qui*, sed add. *qui* a P.) *tamen curialitates*, em. a P. *curialitatis.* k) 1 *Sciant protinus conferendas.* 2 *protenus*, corr. a P. Etiam 6 *conferendas.* 2, edd. *conferenda*, male. Recte *conferendas*, sc. duas partes patrimonii. l) 2 *post hanc rem*, sed annotatur a P. in cod. 2 et in P. ms. *characterem* vel *honorem.* Similiter P. in not. et P[b]. in m.: „*an* characterem, *an potius* honorem, *quod Cuiacio magis probatur.*" Nam P. P[a]. *post * hanc* rem habent, et rell. edd. ante Be. *post hanc rem*, sed Cui. 2, 2*. Lugd. in m. *honorem*, quod Be. recepit. Pithoei et Cuiacii em. confirmatur cod. 1. In cod. 6 om. *honorem.* m) 1 *alienanda est* (em. *esse*). *crediderit — arbitriū — serenitatē.* | *phasse humanetates.* Non recordor, utrum 2 habeat *sperasse* an *tesperasse*, em. a P. *temperasse.* n) 6 *statuta.* o) 1 *patrimonio. credere ordine proprio curiales — elegitur.* p) 6 om. *nostra.* q) 1 *quisque*; 2, 6, edd. *quisquis.* r) 1 *substanciā — exuerit.* 2, P. — P[a]. P[b]. Ri. Ri*. Be. *exuberet.* 6, Go. *exuperet* pro *exsuperet*, recte, quod restitui. *Exuberare*, quod v. neutrum est, h. l. non quadrat. Rittersh. mendose *exhiberet.* *) P[b]. *definimus.* **) Vid. supr. pr. h. Nov., not. *. s) 1 *secunda vetera — agentum* (saepissime ita dicitur) *in rebus — numerū suppleatur.* 2 *supplicatur*, corr. a P. *suppleatur.* t) 2 *pkā Inlustras*; corr. a P. *inlustris.* P. P[a]. Rittersh. P[b]. *P. K. A.* u) 1 *magnitudo.* Ita etiam in aliis Nov. Vid. Nov. seq., not. *h.* v) 1 *faciet.* x) 2, edd. ante Be. om. *ac.* y) 1 *oediase.* P[b]. Be. *obediisse.* z) 1 *Sepb.* 2, 6, edd. *April.* Iam Br. l. c. p. 862 et Zir. l. c. pag. 303 nuntiaverant in cod. 1 esse *Sept.* a) 1, 6 *Rau.* 2, edd. *Ravennae.* b) 1 *teud.* c) Recte Be. ex cod. 1 rest. *XVII.* 2, 6, edd. ante Be. *XV.*, male. Iam Br. h. l. commemorat, in Fastis ann. 439 et verum numerum in cod. 1 esse dicit. Etiam Ri. em. *XVII.* Cf. Zir. l. c. p. 303. d) 6 *Fausto.* e) 1 *unc.* 6 om. *V. C.* Rittersh. *Cons.* Ri. Ri*. om. annum.

a) In 2, 3, P. — Ri*. deest *elicitum.* 6, om. vv. *In — nec*, habet: *Specialia beneficia generalibus non prae-*

libus beneficiis generalem devotionem[c] gravari, recidente[d] in reliquos tributorum sarcina[e], quae singulis quibusque subducitur, Maxime, parens carissime atque amantissime[f]. §. 1. Et ideo illustris[g] et praecelsa magnificentia[h] tua pragmatici nostri secuta decretum sciat, secundum suggestionem[i] suam, manentibus his, quae dudum de removendis specialibus[k] beneficiis censuimus, omnia, quae specialiter contra vetitum impetrata sunt, non valere, et[l] functionem publicam aequaliter ab omnibus oportere cognosci[m], ut et quod in commune statutum salubriter fuerat perseveret, nec denuo in haec ambitus redeat, quae iterata praeceptione removemus[n]. *Dat. VIII.*[nn] *Kal. Febr. Romae, Valentiniano A. V.*[o] *et Anatolio V. C. Coss.*[p] (440.)

TIT. V. DE PANTAPOLIS[a] AD URBEM ROMAM REVOCANDIS[b], ET QUI A TIRONUM PRAEBITIONE EXCUSANTUR[c].

1\. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Edictum*[d] *ad populum.* Urbis Romae[e], quam merito caput nostri veneramur imperii, in tantum nos cura non deserit, ut quieti eius atque abundantiae modis omnibus consulamus. Graecos itaque[f] negotiatores, quos pantapolas[g] dicunt, in quibus manifestum est, maximam inesse multitudinem, magnamque[h] in emendis vendendisque mercibus diligentiam, ulterius non patimur sacrae[i] urbis habitatione secludi[k], licet eos dissensio et maxime[l] invidia tabernariorum magis[m] quam venerabilis urbis[n] Romae utilitas, a negotiatione submoverit. §. 1. Idcirco hoc edicto singuli universique cognoscant, pantapolis ad urbem Romam redeundi negotiandique licentiam restitutam, ut cura pervigili ubertas populo[o] ministretur, et in rebus suspectis a maiore multitudine civitas[p] possit habitari[q], ita ut, si quis statuta pretia non servaverit, in eum[r] pro qualitate facti vindicta procedat, nec ob unius aut alterius delictum omne corpus liceat excludi. Ita enim cura multorum nec abundantia[s] deerit, et profutura civitati[t] augebitur multitudo. §. 2. Ex illa sane parte totam sollicitudinem omnemque formidinem vestris animis censuimus auferendam, ut huius edicti serie cognoscat universitas, nullum de Romanis civibus, nullum de corporatis ad militiam esse cogendum, sed tantum ad murorum portarumque custodiam, quoties usus exegerit, illustris viri praefecti urbis[u] dispositionibus ab omnibus[v] obsequendum[x]. §. 3. Cuius ordinatio etiam in muris, turribus et[y] portis, quae sunt labefactata, restituat[z], ita ut[a] reparatione murorum vel omnium, quae supra dicta sunt, nullus penitus excusetur[b]. §. 4. Illud quoque pro

Tit. V. 1, Zir. in ind. titt. Am. Be. *Tit. V.* 6 *Tit. XVI* (*bis*). 2, 3, P. P[a]. P[b]. in ind. titt. *Tit. XLIII.* P. P[a]. P[b]. in ipsa ed. *Tit. XLI.* pro *XL.* Rittersh. *Tit. XLI.*, sed sec. ordinem *Tit. XXV.* Nov. Val. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *Tit. XLIII.* Nov. Th. Lugd. Go. *Tit. XL.* (vid. Nov. Th. tit. IV. et Nov. Val. tit. III. et XXXV, not. sup.) Nov. Th., sed ponitur a Go. in Proleg. cap. VIII. inter Novellas Valentiniani. Commemoratur in Cui. 1. Aur. in indice titulorum Novellis Valentiniani adiecto. Explicatur a Cuiacio in Obs. X, 19. C. Th. XIV, 6 et XV, 1. De cod. 3 vid. infr. not. g. — N. 1. Codd. edd. *N.* un. Be. add. (*XLII.*), i. e. omnium Novellarum in Be. editione.

ferenda. In ind. titt. Cui. 1. Aur. om. non solum *elicitum*, sed etiam *nec — praeferenda.* Be. add. *elicitum* ex cod. 1, sed 1 sec. Zir. l. c. pag. XXV, not. *g elicetum.* b) 2, P. P[a]. P[b]. Rittersh. *H. Pf. P.*, sed P. *Pf. Po.* et P[a]. Rittersh. P[b]. *Pf. Pon.* 6 *H ṗposito.* Rell. edd. *Pf. P. H.*, ut 1. c) Cf. Zir. l. c. p. 316. d) 1 *recidenti*, em. ab Am. *recidente.* 6, Be. *recidente.* 2, edd. ante Be. *recedente.* Iam Rittersh. vult *recidente.* e) 1 *sarcinā*; em. ab Am. *sarcina.* f) 2 *p̄kā.* P. P[a]. Rittersh. P[b]. *P. K. A.* g) 2 *inlustras*; corr. a P. h) 1 *magnitudo.* Vid. Nov. antecd. §. 5, not. u. i) 2 *suggessionem*, corr. a P. Rittersh. *secundum.* k) 1 om. *specialibus.* P. in not. et P[b]. in m. indigitari putat epistolam illam ad Senatum, cuius partes sunt c. 3 Cod. Iust. de Legibus (I, 14), c. 5 Cod. Iust. Si contra ius (I, 22) et c. 7 Cod. Iust. de Precibus imp. off. (I, 19). l) 1 om. *et.* In cod. 3 praeter vv. *specialiter — valere*, nihil huius Novellae superest. m) Ri. vult *agnosci.* Solenniter enim dici in tit. C. Th. de Ann. et trib. (XI, 1) *agnoscere tributa*: sed ipse in c. 14 cd. *cognoscere functiones* scribi concedit. 6 *publicam ab omnibus aequaliter debere cognosci.* n) 1 *perseverit — removimus.* nn) 1 sec. Am. *VIIII.* o) Br. l. c. p. 864, ubi hanc subscriptionem ex codice 1 profert, om. *V.*, quare Ri. dicit, in cod. Ottob. *V.* deesse, quod falsum sit. Sed tamen ibi esse *V.*, iam exposuit Am. p) Go. *Val. R. V.* et Rittersh. *Anatalio V. C. Cons.* 1 om. *V. C.*

a) 3, 6 *de Pantabolis* et om. in cod. 6 *ad — excusantur.* Ri., qui disputat de h. v. not. *a*, ubique scribi vult *Pantopolis.* Rittersh. in m.: „*al. Pentapolitanis*" et hoc quidem est in ind. titt. Cui. 1. Aur. b) 3 *revocandis et tyronum.* c) 1 *prebitionē excusentur.* Reciperem *excusentur*, nisi duo codd. adversarentur. Cui. 1. Aur. in ind. titt. om. *et qui — excusantur.* d) 1 om. *edictum.* e) 2 *Urbem Romam*, corr. *Urbis Romae* a P. f) 6 *Itaque Graecos.* Petitus Comm. in Leg. Att. V, 5 interpung. *consulamus Graecos. Itaque negotiatores.* g) 6 *Pantabolas.* Vid. not. *a.* 3 nihil habet nisi vv. *Pantabolis greci negotiatores sunt.* h) 6 *multitudinem unamque.* Ro. ms. *multus in aliqua re* ad v. *multitudinem.* i) 1 *patimur a sacrae.* k) 1 *habitutioni secludi.* Mox Lugd. et Go. *dissentio.* l) 1 *maxima.* m) P. in cod. 2 notat: „*graeca phrasis, ubi subauditur magis.*" Vid. C. Th. XII, 6, 9, not. *. Reposui *magis* ex cod. 6, quae v. deest in codd. 1, 2 et in edd. n) 2, 6 om. *urbis*, ut edd. ante Be. Addidit Be. h. v. ex cod. 1. o) 1 *populi.* p) 2 *civitatis*, em. a P. *civitas.* q) 1 *habitare.* r) 1 om. *in eum.* 6 *in eum solum pro.* s) 1 *curā multorum nec habundancia deherit.* 2 *habundancie.* 6 *nec abundantia.* Edd. *abundantiae.* t) 2 *civitate*; corr. *civitati.* u) 1 *praefectus. urbis*, em. ab Am. *praefecti.* 2, edd. *urbis praefecti.* 6, ut nos. v) 2 *omnium*; P. corr. *omnibus.* x) P. in cod. 2 corr. *obsequendis.* y) 6 om. *et.* Paulo post Lugd. et Go. *labefactura.* z) 1 *restituet.* a) 6 add. *a*, recte. b) 1 *extur*, corr. *exstetur.* 6 *nulli p. excusentur.* Ri. falso hanc sententiam assutam esse dicit c. 12 Cod. Iust. de Oper. publ. (VIII, 12), quae hausta est ex

tuendo statu venerandae[c] urbis decernimus, ut a collatione tironum et ab exsolvendis septem solidis per millenas[d] nuper indictis cespes formensis[e], aëtrinsis[f], calcarius et victurarius[g] habeatur immunis[h], ut promptius[i] devotionem solitae functionis agnoscat[k]. *Dat. VI.*[l] *Non. Mart. Romae, Valentiniano A. V. et Anatolio V. C. Coss.* (440.)

TIT. VI. DE TIRONIBUS[a] ET OCCULTATORIBUS DESERTORUM.

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Sigisvalde*[b] *Comiti et magistro utriusque militiae.* Frequentari[c] saepius constituta temeritas plectenda compellit, ut inexcusabilis[d] culpa sit, quam etiam recens prohibitio non emendat. Nulli enim concedi fas est, si toties vetita, nunc quoque sevèrius interdicta, tentaverit. §. 1. Reparandi[e] feliciter exercitus cura conferri[f] debere tirones a[g] possessore censuimus. Ne qui[h] tamen damni publici abusus occasione lucrum capere se credat de fiscali dispendio, si personam semel insignitam militari titulo ruris[i] colendi causa vel negotiationis exercendae gratia aut cuiuslibet ministerii occasione detentet[k], Sigisvalde[l], parens carissime atque amantissime[m]. Et[n] idcirco illustris et praecelsa magnificentia[o] tua hac nos sciat edictali lege iussisse, quisquis[p] de tironibus aliquem, nec non prioris militiae virum proprios numeros[q] et signa deserentem rustico urbanove[r] praedio crediderit occultandum, et ipsum restituat[s], quem celavit, et tres alios aptos militiae poenae nomine cogatur inferre[t]. Colonus, conductor actorve loci si id aetatis sit, ut stipendia[u] ferre possit, militiae protinus aggregetur. Quod si nesciente*) domino desertor in cuiuslibet aedibus latuerit, colonum, conductorem actoremve[v], qui id scierit, capitali supplicio esse feriendos. §. 2. Veruntamen ne occasionem

Tit. VI. 1, Zir. in ind. titt. Am. Be. *Tit. VI.* 6 *Tit. XVII.* 2, 3, P. P[a]. P[b]. in ind. titt. *Tit. XLIV.*; in ipsa ed. P. P[a]. P[b]. *Tit. XLII.* pro *XLI.* Rittersh. *Tit. XLII.* inter Novv. Val., sed sec. ord. *Tit. XXVI.* Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *Tit. XLIV.* Nov. Th. Go. Lugd. *Tit. XLI.* Nov. Th., sed ponitur a Go. in Prol. c. VIII. inter Nov. Val. Cf. Nov. Val. tit. III. et XXXV, not. sup. Commemoratur in indice Novellis Val. in Cui. 1. Aur. adiecto. Constat in cod. 1, in ed. Am. ex duabus Novellis; ex tribus in codd. 2, 6 et in edd. P. — Be. Etiam in Cui. 1. Aur. indice tres Novellas complecti dicitur. In cod. 3 nihil superest, nisi ultima sententia Nov. 3. Vid. Nov. 3, not. u. C. Th. VII, 13 et 18; XI, 18; VI, 12 et 18. — N. 1. 1, 2, 6, edd. *N.* 1. Be. add. (*XLIII.*), id e. omnium Novv. in Be. ed. Savigny über den Römischen Colonat (Zeitschr. f. geschichtl. Rechtswissensch. T. VI, p. 291).

C. Th. XV, 1, 34. c) 6 *eterne.* Mox 2 *tyronum.* d) 2 *millena*, corr. a P. *millenas.* Go. *milenas.* Ri. em. *millenos*, impr. Savign. (Zeitschr. f. gesch. Rechtsw. T. XI, p. 42). Cf. C. L. Fr. Schulz, Staatswissenschaft der Römer p. 657. Carlo Baudi di Vesme dei Tributi nelle Gallie. Torino 1839. 8. p. 12. Ferd. Walter, die Geschichte d. Römischen Rechts bis auf Justinian; praef. p. XII. Codex 6 *solidis oms Romanus civis habeatur immunis* et om. *nuper — victurarius.* e) 1 *formenses.* Vid. Go. ad XIV, 6, 3 et 1 (comment.), ad XV, 2, 1 et in Paratitl. ad XV, 6; Ri. ad h. l. not. *l.* Go. enim vult *formensis*, dict. *a formis.* Cf. C. Th. XIV, 6, 3 et XV, 2, 1. Go. cj. confirmat cod. 1. 2, edd. *formonsis.* Ri. cj. *Formiensis*, quasi a Formiis prope Terracinam dictum sit, sed ipse se revocat. Etiam Dirksen. in Manual. Latin. *formensis*, quae scriptura Ri. quoque probabilis videtur. f) Go. ad C. Th. XV, 2, 1 comment. em. *aëriensis*, quacum em. fere convenit cod. 1, qui *arenses.* 2, edd. *aetrinsis s. aëtrinsis.* Ri. cj. *Aletriensis* (Aletrium in Hernicis), neque vero insistit em. suae. Dirksen. l. c. ut Go. g) 1, 2, edd. ante Be. *victurarius.* Cf. C. Th. XIV, 6, 1. Ri. em. *vecturarius*, quod Be. reposuit. h) P. in not. P[b]. in m. P. ms. em. *habeantur immunes*, quia sequitur *agnoscant*; *immunes* habet 1; sed vid. not. *k.* sq. i) Ita 1 (*propitius*), 6. Edd. ex cod. 2 *propitius.* Iam P. in not. P[b]. in m. P. ms. Rein. em. *promptius*, prob. Be. Vid. etiam Zir. l. c. p. 316. k) 1 *solite. functiones agnuscant.* 2, edd. *agnoscant*, sed rectius 6 *agnoscat.* l) 1 *V.* Infra Rittersh. *Cons.* 1 om. *Coss.*

a) 2, P. P[a]. P[b]. Rittersh. *tyronibus* et fere ubique infra, quod semel moneo. 6 om. *et occultatoribus desertorum.* b) 2, P. — Ri*. *Sigisvaldo.* 6 *Sigisvaldo.* 1 *Segisvuldo.* Iam Ri. em. *Sigisvuldo*, quod Be. rec. Cf. infr. tit. IX, not. *k*, Ri. not. *b* et ad tit. IX. Nov. Val. de Redd. iure arm. (ap. Ri. tit. XX. Nov. Th.), not. *c*, Zir. l. c. p. 319 et p. 500, qui vero ultimo loco *Sigisvulte* scribit. 1 om. *Comiti — militiae.* c) 1 *Frequenter et sepius.* 6 *Frequentare.* d) 1 *incusabiles* (Am. em. *incusabilis*) *culpas. id* (Am. em. *culpa sit*) *quā.* Be. *incusabilis.* 2, P. Cui. 2, 2*. Lugd. P[a]. P[b]. Go. — Ri*. *excusabilis.* P. in cod. 2 corr. *inexcusabilis*, convenienter cum cod. 6. Etiam Rittersh. *inexcusabilis*, quod cur improb. Ri., non video, praesertim cum *inexcusabilis* a scriptura cod. 1 paullum discrepet, cuius librarium errasse puto. Praetuli igitur duorum codicum scripturam; nam P. ex eo codice, unde 2 descendit, correxit *inexcusabilis*, quod ad sermonem latinum magis convenit quam *incusabilis.* P. in notis et P[b]. in m. em. *non excusabilis*, et infra deleri vult *non* ante *emendat.* Rittersh. *prohibito.* e) 1 *reparandis.* f) 2 *confessi d. tyronis*, corr. a P. 6 *conquiri.* g) 1 om. *a.* h) 1 signum habet v. *neque.* i) 1 *titulū roris.* 2 *insignanitam*, corr. a P. 6 *militari titulo insignitam.* k) 1 *detentet*, non *detentat*, ut Be. nuntiat. Etiam 6 *detentet.* 2 *detenet* (sola lit. *t* post *n* exc.); corr. a P. *detinet.* P. — Be. *detinet.* Restitui *detentet.* Cf. Dirksen. Manuale, v. *detentare.* l) Recte Be. ex cod. 1 rest. nomen *Sigisvuldi*, quod deest in cod. 2 et in prioribus edd. Etiam 6 add. *Sigisvulde.* Cf. Zir. l. c. p. 319. m) 2 *p̄kā.* Edd. ante Be. *P. K. A.* n) Codd. add. *Et*, recte. Edd. om. *Et.* Vid. tit. IV. antec. §. 1, tit. XIV. sq. de Fructibus §. 2. 2 *inlustras*; corr. a P. o) 1 *magnitudo*, quod v. in cod. 1 pro *magnificentia* positum esse iam supra vidimus et videbimus infra. p) 1 *quisque.* 6 *iussisse si quisquis aliquem de tironibus.* q) 1 *virū propriū numerus.* 2 *proprius numerus et signa deferentem*, corr. a P. r) 1 *urbano. uepliu credederit.* 6 *rustico praedio urbanove.* Rittersh. *urbanoque.* s) Codd. *restituet*; em. a P. in cod. 2 *restituat*, recte, nam infra *cogatur.* 6 *ipsum quem celavit restituet.* t) 6 *poenae cogatur nomine inferre.* u) 1 *etates. situtspendia.* *) Ri*. mend. *Quod nesciente.* v) 1 *actorē ue qui id.* 6 *actorumve qui id.* 2 *actorem vel quid*, corr. a P. *qui id.* Edd. *actorem vel qui id.* Restitui *actoremve, qui id.* Vulgata scriptura hanc sententiam habet, ut quisquis desertorem latere sciverit, neque vero detulerit, capitali supplicio feriatur, quod

calumniae [x] dedisse videamur, si temporaliter, habitandi causa, miles vel tiro cuiuslibet praedium forte [y] successerit, id servata moderatione censemus [z], ut intra [a] tricesimum diem, postquam in eodem loco esse coeperit [b], correptum is, quem superior legis poena constringit, ad civitatem quamque proximam deducat [c], officio publico ac primoribus civitatis [d] tradat sub confectione gestorum ad [e] provinciae moderatorem protinus perducendum [f], ut eius cura ad signa propria reducatur et poenis competentibus subiugetur [g]. §. 3. Iudicem sane, si conniventiam [h] in his exsequendis [i] negligentiamque praestiterit, decem libras auri, eiusque officium similem quantitatem poenae nomine fisco iubemus exsolvere. §. 4. Quam legem ne quis se ignorasse confingat, per omnes provinciarum civitates edictis solennibus divulgabis [k]. *Dat. XIII.* [l] *Kal. April. Romae, Valentiniano A. V. et Anatolio V. C. Coss.* (440.)

2. *Iidem AA. Quadratiano Pf. P.* [m] Dispositionem cunctis salubriter profuturam certatim debet omnium praevenire [n] devotio. Quid enim magis professis est desideriis expetendum [o], quam ut adiectis viribus per delectum [p] roboris militaris [q] Romanus augeatur exercitus? Quadratiane, parens carissime atque amantissime [r]. §. 1. Unde illustris magnificentia [s] tua pragmatici nostri tenore comperto sciat, secundum pragmatici prioris tenorem [t], quod de delectu [u] novo agitando datum est [v], senatores vel universos possessores oportere [x] a se conveniri, ut actores [y] et conductores suos sine ulla tam necessariae rei dissimulatione his repraesentandos noverint, quibus per suburbicarias provincias tironum congregandorum munus iniunximus, quo facilius ad effectum publicae utilitatis valeat perveniri. §. 2. Quisquis [z] vero conventus ad eos, qui id exsequuntur, deducere gubernatores agrorum suorum aliqua cunctatione distulerit, cognoscat, se decem libris auri [a] mulctandum, et tirones eius numeri, qui deprehensus fuerit, nihilominus traditurum. Aversum [b] quippe animum a communi defensionis studio iure talis [c] severitas insequitur. Superest igitur, ut nullius [d] animus retardet iniuncta, quia, quisquis in hac parte cessaverit, sese quodammodo [e] confitetur non [f] esse Romanum. *Dat. VIII. Kal. Iun. Ravenna* [ff], *Maximo II. et Paterio V. C.* [g] *Coss.* (443.)

3. *Iidem AA. Hisiodoro* [h] *Comiti.* Cogit diversarum rerum necessitas equidem [i] pro utilitate communi, ut suggestio sublimitatis tuae provida nimis pro qualitate temporis esse videatur. Parvo etenim unusquisque contentus [k], sperare debet securitatem futuri. Nec enim grave esse credimus, quod honoris [l] contemplatione deposcitur, Hisiodore, frater amantissime [m]. §. 1.

— N. 2. 1, 2, 6, edd. *N.* 2. Be. add. (*XLIV.*), id est omnium Novellarum in Be. ed. — N. 3. Deest in cod. 1 et ap. Am. 2, 6, P. — Be. *N.* 3. 3 *N.* un. Sed vid. infra not. u. Be. add. (*XLV.*), i. e. omnium Novv. in Be. ed.

nimis atrox videtur. Iam soli coloni, conductores, actores, qui tironem in aedibus domini latere sciunt, poena illa feriuntur. Convenit hoc cum antecedentibus, ubi de colonis, conductoribus actoribusve sermo est, neque vero de aliis. Vid. etiam C. Th. VII, 18, 8 et 12. x) 2, P. P [a]. *calumnij.* P [b]. *calumnii.* Rell. edd. *calumniis* de cj. Cuiacii. 1 *calumnia ededisse*, i. e. *calumniae dedisse.* 6 *calumniae.* Etiam P. in cod. 2 corr. *calumniae*, et *calumniandi.* Scripsi cum codd. 1, 6 *calumniae.* y) 1 *causam miles — predium forti.* z) Edd. *sancimus*, sed 1, 6 *censemus* et 2 *censuimus.* a) 2, edd. *in*, sed 1, 6 *intra.* 2 *trecensimum*, corr. a P. *tricensimum.* Etiam 1, edd. ante Be. *tricensimum*; solus Go. *trigesimum.* b) 2, edd. ante Be. *ceperit.* Mox 2 *his*, corr. a P. *is.* c) 6 add. *et*, quae copula videtur rectius addi quam omitti. d) 6 om. *civitatis.* Paulo supra Rittersh. om. *ac.* e) Rittersh. *ac.* f) 1 *producendum.* 6 *dirigendum* et om. *protinus.* Non magni interest, utrum *perducendum* an *producendum* legatur. g) 1 *subiungitur.* P [a]. P [b]. *subiungetur.* h) 1 sec. Am. *conhivenciam.* P. P [a]. P [b]. Rittersh. *cohibentiam.* 2, 6, Cui. 2, 2 [*]. Lugd. Go. Ri. Ri [*]. *conhibentiam*; iam Rittersh. Ri. em. *conniventiam*, prob. ut videtur Am. i) 1 *exhibendis.* k) 1 *devulgavit.* 2 *divulgavit*, em. a P. *divulgabis.* l) 6 *VIII.* Rittersh. *Cons.* m) 1 *Id āā ad quadraciano p̄u.* 6 *prepō.* P [a]. Rittersh. P [b]. *Pf. Pon.* n) 1 *dispositione cunctis s… profutura certatim debit omnium uenire.* o) Lugd. *pofessis.* 2 *expectendum*, corr. a P. *expetendum.* p) 2 *delictum*, corr. a P. *delectum.* 6, P. — Ri [*]. *dilectum*, sed P. in not. P [b]. in m. em. *delectum.* q) 6 om. *militaris.* r) 1 *Quadraciane pk aa.* Ztr. l. c. p. 500. 2 *p̄kā.* P. — Ri [*]. *P. K. A.* Lugd. Go. mendose *Quadratione.* s) 2 *inlustras*, corr. a P. 1 *magnitudo.* Rittersh. om. *tua.* t) 2, P. — Ri [*]. om. *pragmatici nostri — secundum* et habent *tenore* pro *tenorem.* Vid. not. v seq. u) 1 *de delectū* (corr. Am. *dilectu*) et om. *novo.* 2, 6, Rittersh. *dilectu.* P. Cui. 2, 2 [*]. Lugd. P [a]. P [b]. Ri. Ri [*]. *dilecto*, sed Ri. em. *dilectu.* Go. *delicto.* P. in m. cod. 2 em. *delicto* et *delectu.* Cf. C. Th. VII, 13, 10. v) P. ms. P. in not. P [b]. in m., ut locus recte se habeat (vid. not. t anteced.), addi volunt *sciat*, vel quid aliud simile. Iam lacuna codicis 1 ope expleta, nihil add. est. 6 ut codex 1. x) 2 om. *oportere*, additur a P. in m. 1 *universū possessorē.* y) 2, P. — Ri [*]. *auctores.* 1 *actores vel conductores suos sine ullā . tā necessariā.* Iam Ri. em. *actores* ex super. Nov., prob. Am.; Be. *actores*, ut 6. Rittersh. *suas sine.* z) 1 *utilitates valeat pervenire. Quisque.* a) 6 add. *esse.* b) 2 *ausum.* P. P [a]. P [b]. Rittersh. *Aversum*, recte. Rell. *Adversum.* c) Lugd. Go. *tali.* d) P [a]. P [b]. om. *nullius.* e) 1 *cessaverit esse quod admodo.* f) 2 *nomen*, em. a P. *non.* ff) P. P [a]. P [b]. *Ravennae.* g) Ex cod. 1 addidi *V. C.*, quod sigl. om. in rell. Cf. Nov. Th. tit. XXII, Nov. 1, not. *k.* Rittersh. *Cons.* h) 2 *Insiodoro*, corr. a P. *Hisiodoro.* 6 *Id aḡ Isidoro consulari.* Ri [*]. *Hisidoro.* Puto scrib. esse *Isidoro.* Isidori in legibus mentio fit anno 436. i) 2, P [b]. Go. Rittersh. *necessitas se quidem*, sed P. in m. cod. 2 em. *Licet quidem.* P. *necessitas* * *se quidem.* P [a]. Cui. 2, 2 [*]. Lugd. Ri. Ri [*]. *necessitas* * *se quidem.* Be. *necessitas* * * *se quidem.* Ro. l. c. p. 191 em. *necessitas equidem*, convenienter cum cod. 6. Ro. ms.: „forte transponendum *cogit quidem* f. *quidem.*“ Reposui *equidem*, quod non absonum est ab huius aetatis more dicendi. k) 2, edd. *contemptu.* Rittersh. in m. em. *contentus*, prob. Be. et convenienter cum cod. 6. Reposui *contentus.* Supra Ri [*]. *Parvo enim.* l) Bene 6 *honoris.* Infra enim commemorantur, quibus ob honorem tironum praebitio s. adaeratio imponitur. 2, edd. *oneris.* m) 6 *Isiodore fr. k. aa.* Vid. not. *h.* 2 *inlustras*, em. a

Unde illustris auctoritas tua sciat secundum suggestionem suam[n] pragmatici auctoritate firmatam[o], hoc nos praesenti tantum tempore censuisse propter imminentium expensarum necessitatem, quibus sufficere aerarii vires nequeunt, id, quod conferentes plurimum non gravet, nos[p] parte aliqua valeat adiuvare. Idcirco illustres vacantes*) per omnes nostras provincias constitutos ternos tirones in adaeratione debere persolvere: comites quoque consistorianos**) vel primi ordinis, nec non tribunos et notarios, sed et eos, qui administrationes ordinarias[q] in provinciis gubernarunt, dare singulos oportere: tribunos vero vacantes sive comites secundi vel tertii ordinis omnesque clarissimos tertiam partem tironis agnoscere, ita ut unius tironis pretium[r] triginta solidis taxetur (exceptis Afris, qui hostili necessitate sedibus suis nuper expulsi sunt[s]): pro excubiis autem praesentibus viginti consistorianos comites[t], triginta[u] notarios immunes esse debere. Gaudere enim debent[v], quos labor suus[x] et desudatae vigiliae probabili ratione commendant[y]. *Dat. prid.*[z] *Id. Iul. Ravenna, Theodosio A. XVIII. et Albino V. C.*[a] *Coss.* (444.)

TIT. VII. DE PALATINIS.

I. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad Maximum II. Pf. P.*[a] Palatinae exactionis[b] enormitas, deducta saepius in querelam, necessitatem[c] nobis formandae sanctionis imposuit, cuius obstinatio quae refugere debuit augere[d] contendit, ad hoc praeteritae impunitatis praesumptione decepta, ut continuato[e] scelere graviores aculeos[f] severitatis incurreret. Unde magnificentiae tuae suggestionem numerosis administrationibus et virtutibus congruentem libenter accepimus[g], quae possessoribus et negotiatoribus consali generaliter postulavit, quorum brevi devotio concidisset, si, quantum fisco inferendum est, aut tantum aut amplius exigendum sibi avaritia vindicaret, non dissimulandam obiectionem[h] nostris saeculis generans, cum devotum publico privatis utilitatibus dispendia profutura comitantur. §. 1. Quapropter sublimis excellentiae tuae saluberrimam[i] suggestionem secuti[k] veneranda in aevum[l] lege sancimus, ne quisquam palatinorum superindicti vel aurariae ceterasque ad utrumque aerarium pertinentes exigens functiones ultra summam traditis sibi, iuxta[m] praesentem censum, de scrinio brevibus comprehensam[n] commodi nomine accipiendum aliquid noverit aut petendum; cessantibus causarum titulorumque[o] instructionibus fictis, quos[p] odio calumniarum cessare praecipimus, et quos non[q] in usum publicum, sed in aviditatis exemplum calliditas compulsorum minatur[r], sacrilegii percellendis reatu, proscriptionis etiam, suppliciisque dedendis[s], cum huius modi usurpationem probatio confutarit.

Tit. VII. 1, Zir. in ind. titt. Am. Be. *Tit. VII.* 6 *Tit. XVIII.* 2, 3, P. P[a]. P[b]. in ind. titt. *Tit. XLV.*, sed P. P[a]. P[b]. in ipsa ed. *Tit. XLIII.* pro *XLII.* Nov. Th. et Val. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *Tit. XLV.* et Lugd. Go. *Tit. XLII.* Nov. Th., ponitur autem a Go. in Prolegom. cap. VIII. inter Novv. Val. Rittersh. sine num., sed sec. ord. *Tit. XXVII.* Vid. Nov. Th. tit. IV. et Nov. Val. tit. III. et XXXV, not. sup. Commemoratur in indice titt. Cui. 1. Aur. Novellis Val. adiecto. Constat in codd. 1, 2, 6 et in edd. ex tribus Novellis. In cod. 3 nihil superest, nisi fragmentum Nov. 1, ubi vid. not. t. C. Th. VI, 30; XI, 7 et 8. Cod. Iust. XII, 24. — N. 1. 1, 2, 6, edd. *N. 1.* 3 *Nov. un.* Be. add. (*XLVI.*), i. e. omnium Novv. in Be. ed. Derogatur Nov. sq.

P. Rittersh. *FU. A.* n) Lugd. Go. *tuam.* o) 6 *firmata.* p) 6 *vires aerarii nri nri nequeant — gravet et nos.* Voluit librarius locum, qui mendosus est, corrigere. Potius scribendum est *ut* pro *id*, quod codd. et edd. habent. *) Cf. Zir. l. c. p. 62 et Go. ad C. Th. VI, 18. **) Cf. Go. ad C. Th. VI, 12 et Hollweg, Handbuch d. Civilprocesses T. I, p. 110, not. 60. q) 2 *ordinarius*; P. corr. *ordinarias.* r) 6 *unius pretium tironis.* 2 *treginta*, corr. a P. s) Edd. ante Be., omm. uncinis, *sunt. Pro.* t) 6 *comites consistorianos.* P. in not. P[b]. in m. Cui. 2, 2*. Lugd. Go. interpungunt *consistorianos, comites triginta, notarios*, male. Vid. paulo supra. Est tit. C. Th. de Comitibus consistorianis (VI, 12). P. abrogari putat c. 1 C. Th. Qui a praeb. tir. excus. (XI, 18). u) 2 *treginta*, corr. a P. Sola vv. *triginta — ratione condemnat* supersunt in cod. 3. v) 6 *Debent enim gaudere.* x) 2 *suos*, corr. a P. y) 2 *condemnant*, corr. P. *commendant.* 3 *condemnat.* z) 6 *II.* P. P[a]. P[b]. Rittersh. *Ravennae.* Rell. *Rav.* a) 2 *necar.*, corr. P. *V. C.* Rittersh. *Cons.*

a) 1 *ad Maximo. II. ppo.* 6 *praepo* et add.: *Hic Maximus eundem Valentinianum per dolum a satellite Etii fecit occidi cuius fraude idem Valentinianus Etium occiderat. regnavit idem Maximus sed a Romanis discerptus est.* P[a]. P[b]. Rittersh. *Pf. Po.* b) 2 *exactiones inormitas*, corr. a P. c) Go. Lugd. *necessitate.* d) 1 *obtinatio. quie refugire dei . . . augere.* Erasae sunt post *dei* tres literae, sed postea super lacun. appositae literae *buit.* 6 *effugere debuit augere.* e) 1 *ut com* (a sec. man. corr. *cum*) *continuato.* f) 2 *continuatio — acuis*, em. a P. 6 *graviores* (om. *aculeos*) *severitates incurreret.* Recte *incurreret*; rell. *incurrerit.* Rittersh. om. *severitatis.* g) 1 *suggestione — accipimus que possessorebus.* 6 *accipimus.* h) 1 *brevis devotio — si quanto fisco — avaricia vindicare et non dissimolandu obiectione.* Rittersh. *dissimulandum.* i) 6 *cum devotos privatis et publicis utilitatibus dispendia* (om. *profutura*) *comitantur — tuae*, om. *saluberrimam.* k) 2 *suggestionem siculi*, corr. a P. l) Aliis locis dicitur *in omne aevum.* Sed vid. Nov. 1 Val. tit. VIII. de Iuvae. §. 2. Mox Ri*. *supe indicti* et infra *summam rtraditis.* m) 1 *si iuxta.* n) 6 *censum scrinio brevibus comprehensam*, sed del. *scrinio*, ut desint vv. *de scrinio.* 1 *conprehensum*, quasi *censum* supplendum sit. Melius *comprehensam*, sc. *summam.* o) 6 om. *titulorumque.* p) 2, P. — Ri*. *quod*; recte Be. propter sqq. *et quos* corr. *quos.* Assentiunt codd. 1, 6; nam ille habet *instructionis fictis quos*, hic *instructionibus fictis quos.* Iam P. in cod. 2 corr. *quos.* Bene praeterea 1, 6 *fictis*, quod reposui pro *factis*, quod 2, edd. habent. q) 1 om. *non.* 2 *nominosum*, corr. a P. *non in usum.* r) P. P[a]. *compulsorum* * *minatur.* Rittersh. *terminatur.* Ro. ms. Ro. l. c. p. 191 em. *comitatur.* Vid. paulo supra v. *comitantur.* Recte se habet *minatur.* Mox Cui. 2, 2*. P. P[a]. P[b]. *percellandis.* s) 1 *supplitio quededendis.* 2 *supplitioque de edendis*, corrigitur a P. *damnandis.* 6 *sup-*

§. 2. Quam examinationem atque vindictam si aditi illustres[t] viri comites utriusque aerarii fortasse neglexerint, amplitudinem tuam nobis oportet[u] suggerere, ut neglectas iustissimas provincialium querimonias[v] vindicemus. §. 3. Tantum autem nos licentia huius cupiditatis offendit, ut, inveteratam usurpationem resecare[x] cupientes, moderatores provinciarum rapinis ire obviam[y] censeamus, et ad magnitudinem tuam sine ullo metu suae condemnationis referre. §. 4. Praeterea cunctis excusationibus aditus obstruentes, quibus agenda necessario aliquoties[z] negliguntur, hoc constituto nostro[a] adiicimus, ut illustres viri comites[b] utriusque aerarii a condemnationibus iudicum et[c] curialium noverint abstinendum, delicta[d] eorum vel dissimulationem tam clementiae nostrae, quam sedi tuae amplitudinis[e], cum exstiterint[f], ingerentes, quo praedictae sedis tantum secuta[g] correptio praesentia resecet[h], futura componat. Quam rem vetustatis et disciplinae publicae amore decernimus, Maxime, parens carissime atque amantissime[i]. §. 5. Illustris igitur et praecelsa magnificentia[k] tua edictalem legem et functionibus publicis iugiter profuturam programmate suo in cunctorum provincialium iubebit ire notitiam, ut agnoscat universitas, nostro[l] saeculo improbis ausibus[m] nihil licere. *Dat.*[n] *prid. Non. Ian.*[o] *Ravennae, Valentiniano A. V.*[p] *et Anatolio V. C. Coss.* (440.)

2. *Idem AA. Paterio Pf. P.*[q] Cum pietas nostra ad provincialium quietem tendens, simul ad[r] avaritiam palatinorum, quae causa nuper fuerat ferendae legis, arcendam remedia quaereret[s], data[t] nuper lege censuerat, ut illustres viri sacri ac[u] privati aerarii comites facultatem condemnandorum iudicum[v] non haberent, similiter a desidia ordinum mulctanda se eorum severitas abstineret[x]. §. 1. Sed quia nunc suggestio magnitudinis tuae indecorum[y] hoc illustribus viris et inefficax[z] publicis necessitatibus explicandis provisione necessariae suggestionis insinuat, et experiendo[a] cognovimus, nec satis prodesse[b] id possessorum commodis, et plurimum consuetis aerarii[c] exactionibus obfuisse, abrogata lege[d], quam prius super his rebus observari statuimus, ius omne ad praedictos illustres[e] viros, quod[f] longo tempore iam tenebant, illibata[g] pristinae censurae auctoritate revocamus, ne qua illis morae aut negligentiae excusatio de expensarum[i] destitutione tribuatur, quibus non solum mulctandorum iudicum, sed et curialium (segnitiem condemnari et a rationalibus[k] licet) auferebatur facultas. §. 2. Et tamen sub hoc prae-

— N. 2. Codd. 1, 2, 6, edd. *N.* 2. Be. add. (*XLVII.*), i. e. omnium Novellarum in Be. ed.

plicioque dedendis quos huiusmodi usurpatio probata. Edd. *supplicio condemnandis.* Codices igitur habent *supplicioque dedendis.* Construendum est, *sacrilegii percellendis reatu, proscriptionis etiam* (scil. *percellendis reatu*), *suppliciòque dedendis.* Mutavi hac de causa interpunctionem, quae haec est in edd. P. P[a]. P[b]. Be. *minatur sacrilegii p. reatu, proscriptionis etiam supplicio condemnandis;* Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Ri. Ri*. *minatur: sacrilegii p. reatu, pr. etiam supplicio condemnandis;* Rittersh. *terminatur sacrilegii p. reatu proscriptionis etiam supplicio condemnandis.* Fortasse leg. est *proscriptioni.* t) In cod. 3 sola vv. *industris — vindicemus* supersunt. 1 videtur habere *inlustris*, ut apud Ri*. est. u) 1, 2 *oportere.* 3, 6 *oporte.* P. in cod. 2 corr. *oportet*, quod in edd. transiit. Utrumque probum est. v) 6 *querelas.* Infra Rittersh. *in veteratam.* x) Be. ex cod. 1 *resecare*, recte. 2, 6, P. — Ri*. *resarcire.* Infra *resecet* in §. 4. y) 6 *obviam rapinis ire.* z) 6 *necessario agenda aliquotiens.* a) 1, 2, 6 *constituto nostro.* P. in cod. 2 corr. *constitutioni nostrae*, quod in edd. transiit. Ceterum P. Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. Ri. Ri*. *adicimus*, ut 1 et 2. b) 1 *vc utriusque erarii*, i. e. *viri comites utriusque aerarii.* Idem est in cod. 6. Vid. etiam supra §. 2. Codex 2, edd. *viri aerarii utriusque comites.* c) 1 *et.* d) 2 *dilecta*, corr. a P. Rittersh. mendose *delecta.* e) 6 *dissimulationes — amplitudinis tuae.* f) 1 *steterint.* g) 6 om. *tantum secuta.* h) 1 *p̄encia resecit*; Am. corr. *resecet*, recte et convenienter cum cod. 6, qui *correptio et praesentia resecet et futura componat.* Be. igitur repos. *resecet.* Male 2, rell. edd. *recitet.* i) 2 *p̄f ā.* P. — Ri*. *P. K. A.* k) 1 *magnitudo.* 2, 6, edd. *magnificentia.* l) Rittersh. *noticia — nostra.* m) 1 *inprouis auribus.* 2 *inprovis usibus.* 6 *inprobis ausibus.* P. in cod. 2 corr. *inprobis abusibus*, quod transiit in edd., except. Rittersh. Codicibus spectatis leg. est *improbis ausibus*, quod recepi, sed etiam Rittersh. edidit. Vid. Nov. Val. tit. VIII. de invasoribus Nov. 1, §. 2: *illicitis ausibus.* Praeterea 1 *nil licere.* n) 6 om. *prid.* o) 1 *Ian.*, male, propter antecedentes titulos. p) 6, edd. ante Be. om. *V.* et 2, Go. *V. et.* 1 add. *V.* Iam Br. l. c. p. 864 et Ri. cod. 1 scripturam nuntiant et comprobant. Be. recte add. *V.* Rittersh. *Cons.* q) P[a]. P[b]. Rittersh. *Pf. Pon.* 6 *Paterio preposito* et add. *Hec lex priorem derogat.* r) 6 *simul et.* Postea Rittersh. *qua causa.* s) 1 *arcenda remedia quereril.* t) Ro. ms. *lata.* u) 6 *et.* v) 1, P[b]. *iudicium.* 6 *haberent et similiter.* x) 1 *multanda se eorum severitas abstinerit.* Etiam 6 *multanda se.* 2, edd. om. *se.* y) 2 *inderorum*, corr. a P. 6 om. *indecorum — viris.* z) 2, 6 *efficax*, corr. a P. in cod. 2 *inefficax.* a) 1 *experiendum.* 6 *provisionem — et quia experiendo.* b) 6 *satis id prodesse.* Rittersh. *res satis prodesse.* c) 6 *aerarii actionibus.* d) 2, edd. *abrogatam legem.* Ri. Be. em. *abrogata lege.* Illam em. confirmant codd. 1, 6. Intellig. est Nov. 1 huius tituli, §. 4. e) 6 om. *illustres.* 1 *praedictus — viris.* f) Haec Ritteri cj. est, sed et scriptura codd. 1, 2, 6; *quos* P. male corr. in cod. 2, unde in edd. transiit. Turbavit Pithoeum v. *tenebat*, quod sequitur in cod. 2; eo rectius 1 *tenebant*, ut Ri. cj. Etiam 6, edd. *tenebat.* P[a]. *temporei am.* g) 1, 6 *inlibata.* 2, edd. *inlibatam.* Ri. in not. coniungit h. v. cum v. *tenebant.* i) Ri. h. l. in Cui. 2, 2* asteriscum esse notat. Est in m. eodemque loco in Lugd. Addit Ri. mutilum esse locum. „Tantum, inquit, video, Palatinos exactores excusasse negligentiam moramque, cum ipsi destituerentur plena potestate, neque Comites S. L. et R. P. haberent condemnandorum iudicum facultatem." Sed asteriscus in m. illarum edd. uno versu altius positus ad v. *rationabilibus* pertinet, ubi P. eum add. Vid. not. sq. 6 *expensarum distributione.* Rittersh. *expensorum.* Be. cj. *executionum*, quod non confirmatur codicibus. 2 *distitutione*, corr. a P. Non est quod mutetur *expensarum*: v. *expensarum* significat erogationes. k) Locus in edd. corruptus, quem Ri. desperat emendari posse. 1 *segnitiem condemnari*

cepto[l] nullum possessorum seu curialium palatinorum mancipamus aviditati. De quorum fraudibus, si quae exstiterint, aut si modum veri census sub occasione titulorum ad se pertinentium supergressi fuerint, et aliquid commentitium[m] praeter id, quod explorata fides chartarum[n] continet, studio depraedationis invenerint[o], iubemus, gravatis patere accusandi eos liberam facultatem, sed ita, ut ad proprios iudices laesorum querela perveniat, hisque[p] solis in eorum commissa permittatur inquirere, de quorum factis, si qua in[q] reprehensionem venient, non modo[r] praesentium querelis, sed et absentum relationibus instruentur. §. 3. Sane si quid est, quod vindictae censuram[s] exigat acrioris, erit illustribus viris palatinorum iudicibus consulendae serenitatis nostrae copia, ut[t] genus ultionis agnoscant[u], sed de his duntaxat criminibus, quae contra ius stimulo illicitae[v] cupiditatis admiserint, Pateri, parens carissime atque amantissime[x]. §. 4. Illustris igitur et praecelsa magnificentia[y] tua hanc omnibus innotescere[z] sanctionem iubebit, remotaque ea, quae de his ordinem solitum commutaverat, huic legi, quam nunc statuimus, perpetuo valiturum sciat robur[a] impositum, quippe moderatione tali[b] et status provincialium inviolatus[c] manebit, et decus potestatis suae ad genuinos[d] indices revertetur. *Dat. V. Kal. Oct. Spoleti, Diascoro*[e] *et Eudoxio VV. CC.*[f] *Coss.* (442.)

3. *Iidem AA. Floriano Comiti S. L.*[*]) Aequum est, serenitatem nostram provida oraculi nostri constitutione[g] sancire, ne aut[h] impune[i] quemquam temerario contemptu, deserta officii sui militia, licuerit segnis otii[k] elegisse desidiam, aut in posterum proposita interminatione[l] cavere, ne quis audeat[m] inconsulto iudicis sui testimonio militiae sacramenta deponere, Floriane, frater amantissime. §. 1. Unde illustris auctoritas tua pragmatici nostri secuta praeceptum sciat, secundum suggestionem suam[n] palatinos omnes sacrarum largitionum, qui stipendiis non peractis sine testimonio vel auctoritate[o] praesulis sui, ad ecclesiastica obsequia et[p] ad aliam transiere[q] militiam, nomine clericorum et privilegio cinguli superioris exutos[r] palatino officio ac militiae, quam contumaciter[s] reliquerunt, protinus esse reddendos: atque hoc circa universos oportere servari[t], quos intra triennium[u] post militiae commutationem pragmatica huius sanctionis forma

— N. 3. Codd. 1, 2, 6, edd. *N.* 3. Be. edd. (*XLVIII.*), i. e. omnium Novellarum in ed. Be. Eodem die data est Nov. Val. de Negotiatoribus.

et a rationalibus licet auferebatur facultas. 2 *segnitiem condemnari et a rationabilibus licet auferebatur facultas.* 6 *segnitiem condemnari facultatem tribuimus*; corr. igitur librarius suo ingenio. P. in cod. 2 corr. *condemnandi*, quod in edd. transiit, et *rationalibus*. P. P *. Be. *segnitiem condemnandi et a rationabilibus * licet auferebatur facultas*, modo quod Be. comma ponit post *condemnandi*; rell. edd. *segnitiem condemnandi et a rationabilibus licet auferebatur facultas*, sed est asteriscus in m. Cui. 2, 2*. Lugd. Vid. not. i. Ro. ms. em. *segnitiem condemnandi* ✠ *ut a rationabilibus quilibet auferebatur facultas*. Ri., qui in not. p pro *rationabilibus* habet *rationabilium*, em. *rationalium*. Be. locum mutilum esse putans, em. *condemnandi restituimus, antea licet auferebatur, facultatem* et addit: „Rationalium vero novellam non meminisse puto, si quid valet in hoc iudicio et prioris et huius novellae analogia." Be. em. nimis recedit a codicum scriptura, qui consentiunt in v. *condemnari*; simul apparet ex codd. 1, 2 scribendum esse *rationalibus*; nam *rationabilibus* est merus error librarii. Locus obscurus fit in edd. v. *condemnandi et a rationabilibus licet*. Scribi potest *curialium segnitiem condemnandi et a rationalibus scilicet auferebatur facultas*. Sed cum codd. habeant *segnitiem condemnari et a rationalibus licet*, iis verbis interiectam aliquam sententiam contineri existimo. Inclusi igitur haec vv. uncinis, quo facto locus videtur expeditus. Vv. *auferebatur facultas* cohaerent cum *quibus*, vv. *segnitiem — licet* separatam a reliquis sententiam de rationalium potestate condemnandi curialium segnitiem continent. Construendum est: *abrogata lege — ius omne ad praedictos illustres viros, quod longo tempore iam tenebant, revocamus, ne qua illis — excusatio tribuatur, quibus non solum mulctandorum iudicum, sed et curialium auferebatur facultas.* Ablata erat facultas §. 4 antec. Novellae. l) 1 *p̄sepio.* 2 *presepio.* Edd. *praesepio*, pro quo P. in cod. 2, Ro. ms. Ri. Dirksen. in Manual. Ro. l. c. p. 191 em. *praesidio*. 6 *praecepto*, recte. Rep. *praecepto*. m) 2 *commentitū*, corr. a P. Supra Rittersh. *extiterunt*. n) 1 *aviditate. de quorum fradibus — aut si morum viri census — explorate fedes cartarum.* o) 1 *invenerit.* 2, 6, edd. *invenerint*. Be. prop. *invexerint* et Ro. ms. Ro. l. c. p. 191 *iniverint*. Non licet in dubium vocare v. *invenerint*. p) 1 *hisqui.* Go. *iisque.* q) 6 add. *eorum*, sed del. *eorum* a sec. manu. Rittersh. *in re reprehensionem*. r) 1 *modū.* Infra Ri*. *absentium*. s) 6 *instruantur — censura.* t) 2 *aut*, corr. a P. *ut*. u) 6 *cognoscant*. Rittersh. *agnoscat*. v) 1 *stimolo inlicitate*. x) 2 *p̄k ā*; edd. ante Be. *P. K. A.* 1 *Inlustribus*, corr. ab Am. *inlustris*. 2 *inlustras*, corr. a P. y) 1 *magnitudo*. z) 6 *innotescere omnibus*. Go. *inhibebit* pro *iubebit*. a) 1 *perpetuo valitura sciat*. 2 *scit*, em. a P. *sciat*. 6 *statuimus in perpetuo valituram sit robur*. P. P *. Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. Go. Ri. *robor*. b) Be. ex cod. 1 rep. *tali*, consentiente cod. 6. 2, P. — Ri*. om. *tali*. P. in m. cod. 2 reponi vult *hac*. c) P. *inviolutus*. Cui. 2, 2*. Lugd. *involatus*. d) 1, 6 *ad genuinos iudices* et 1 *revertitur*. Etiam P. in m. cod. 2 notat *genuinos* et *germanos*, sed delet *germanos*. 2, edd. *geminos*, quod Ri. interpretatur comites S. L. et R. P. Reposui ex codd. *genuinos*, i. e. ad iudices, quibus olim competebat ius mulctandorum curialium et iudicum, antequam sublatum erat Novella 1 h. t., ad iudices, quorum proprium est, sc. ad Comites S. L. et R. P. e) 1 *epolitidio scoro.* Iam Ri. ex Br. l. c. p. 865 corruptam hanc codicis 1 subscriptionem profert. 2 *discoro*, em. a P. 6 *spoleto*. f) Ita cod. 1; rell. *V. C.* 1 *Cons.* Rittersh. *Edoxio V. C. Cons.* *) 6 om. *Comiti S. L.* g) 1 *constitutionem*. Go. *nostra provida*. h) 2, 6, edd. *ne aut*. Be. delendum videtur *aut*, deinde reponendum *et in posterum*. 1 *nec aut*. Nihil mutandum est. i) 2 *puni*, P. corr. *impune*. 6 *in posterum quamquam*, del. a sec. man. *in posterum*. k) 1 *signis otii*. 2 *segne socii*, corr. a P. l) 1 *interminationē*. m) Rittersh. *audiat*. n) 1 *suam*, ut in permultis Novv. Rell. *tuam*. o) 6 *sine auctoritate vel testimonio*. 2 *praesolis auctoritate*. p) 1 om. *et*. q) 1, 2 *transire*; corr. a P. in cod. 2 *transiere*. r) 2 *exutus*, corr. a P. s) 2 *obtumaciter* et mox *protenus*, quod P. mutat in *protinus*. t) 1

repererit [v], ceteris vero non movendam [x] penitus quaestionem, qui [y] prolixioribus [z] temporum spatiis muniuntur: §. 2. hac in futurum praeceptione servata, ne cui [a] liceat sine iussu et testimonio praesidentis vel deserere vel commutare militiam: provincialium iudices [b] esse cogendos, ut [c] tabularios largitionalium [d] titulorum ad amplitudinis tuae sedem cum [e] ratiociniis instructionibusque transmittant, noverintque in [f] procurandis exactionibus legibus se teneri [g]. Dubium enim non est, eum fore et nobis et legibus nostris obnoxium, quisquis maiestatis nostrae praecepta lentaverit. *Dat. VII. Kal. Mai. Roma, Calypio* [h] *V. C. Cos.* (447.)

TIT. VIII. DE INVASORIBUS.

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Pierio* [a] *Pf. U.* Si divalium sanctionum [b] nulla pervasorem [c] poena percelleret [d], nostris procuildubio remediis esset temeritas persequenda, ne [e] alieni iuris usurpator [f] praesumptionis suae fructu impune [g] potiatur, cum ea, quae disceptationis examinatione decursa posset recuperare legibus, poscendi [h] festino cupiditatis ardore pervaserit. §. 1. Movet si quidem serenitatem nostram viri illustris Auxiliaris [i] tam iusta, quam vindicanda conquestio, cuius querelis et subiectorum series fidem [k] tribuit et magna assertio virtutum [l], multis perennitati [m] nostrae administrationibus comprobata, qui se domus suae possessione [n] intra urbem venerabilem positae nullius litis actione [o] pulsatum per illustrem virum Apollodorum [p] patefecit esse depulsum, absentiae videlicet suae occasione captata, dum, si qua precatio [q] fuisset in causa, non parvis temporibus Romae in eadem domo [r] consistens, a memorato illustri viro actione proposita potuerit conveniri [s]. Quando hoc [t], quod in praedicto viro illustri [u] non perspicimus observatum, possessorum praetermissa conventio est? quando dominis non sunt [v] denuntiata litigia,

---

Tit. VIII. 1, Zir. in ind. titt. Am. Be. *Tit. VIII.* 2, 3, P. P [a]. et P [b]. in ind. titt. *Tit. XIX.* Cui. 2, 2 *. Lugd. Go. Ri. Ri *. *Tit. XVIIII.* Nov. Th. Est etiam in codd. 4, 5 et in cod. S. Germani 366 fol. 210 [a], col. a. Cf. Diss. mea de Constitutionibus, quas Iac. Sirmondus ed. p. 7, not. t. In cod. 4 est *Tit. XVIII.* et in cod. 5 *Tit. XVII.* Nov. Th.; in utroque cod. debebat scribi *XVIIII.* In cod. S. Germani pro numero tit. scriptum est: *In libro primo Novellarum.* 6 *Tit. XVII.* Nov. Th., sed add. *Ista lex et sequens debuisset scribi cum legibus Valentiniani.* Cui. 1. Aur. *Tit. XIII.* N. Th., secundus enim est titulus, qui Novellis Theodosii in Br. Al. receptis adiectus est. Vid. Nov. 2 h. tit., not. sup. et not. q. P. P [a]. P [b]. in ipsa ed. *Tit. XVIII.* Nov. Th. et Val. Rittersh. per duos titulos Novellas h. t. distribuit; prima enim efficit *Tit. XVIII.* (sec. ord. *Tit. XXIV.*) N. Th., altera *Tit. XIII.* N. Th. Go. in Proleg. cap. VIII. titulum inter Novellas Valentiniani poni iubet. In codd. 1, 2, 6 et S. Germani, in edd. P. — P [a], Go. — Be. Am. titulus ex duabus constat Novellis, in codd. 3, 4, 5 et in Cui. 1. Aur. ex una sola Novella. Vid. Nov. 1 et 2 h. t., not. sup. Idem significatur in ind. titt. P. P [a]. P [b]. vv.: „*II.* (i. e. duae Novellae h. t. sunt) *quarum posterior edita est XIII. inter Theodosii Novellas sed non integra, ob idque maxime eam adiecimus.*" De Rittersh. ed. vid. supra. C. Th. IV, 22; IX, 10 ibique not. sup. L. R. B. tit. XXXIX. i. f. Ed. Athal. §. 1. — N. 1. 1, 2, 6, cod. S. Germani, P. Cui. 2, 2 *. Lugd. P [a]. P [b]. Go. Ri. Ri *. Be. *N.* 1. Rittersh. *N. un. Tit. XVIII.* Vid. not. super. In codd. 3 — 5 et in Cui. 1. Aur. haec Novella deest. Be. add. (*XLIX.*), i. e. omnium Novellarum in Be. ed. In cod. S. Germani haec Novella mutila est. Vid. infr. not. z §. 2, Go. ad C. Th. IV, 22, 3 (ed. Ri. p. 457, col. 2 i. f.) et Ri. praef. T. II C. Th. fol. III [b].

---

opportere servare. u) 1 *triennium.* 2 *trecennium*, corr. a P. *tricennium.* 6, edd. *tricennium.* Iam Be. cj. *triennium.* v) 1 *repperit.* x) 2, edd. *novandam.* Rittersh. in m. recte proponit *movend.*, prob. Am. Be. ex cod. 1 rep. *movendam*, consentiente cod. 6. y) Omnes codd. P. P [a]. P [b]. Rittersh. add. *qui.* Cui. 2, 2 *. Lugd. Go. Ri. Ri *. Be. om. *qui*, mendose, sed Be. in not. addi vult *qui.* z) 2 *pro levioribus*, em. P. *prolixioribus.* P. *proxilioribus*, mendose. Mox 2 *hanc.* a) 1 om. *cui*, quod non falsum est. b) 2 *praesedentis — iudicis*, em. a P. 6 *provinciarum iudices.* c) 2, edd. *atque.* Ri. em. *ut*; confirmant hanc em. codd. 1, 6, sed 1 habet *cogendus.* d) 1 *tabularius largitionarium.* e) P. P [a]. *tuae* * *eodem* et om. *cum*; rell. edd., cod. 2 *tuae eodem*, om. *cum.* Cui. 2, 2 *. Lugd. in m. em. *sedem*, prob. Ri. et Am. Rectius etiam 1, 6 *tuae sedem cum*, quod Be. repos. f) 2, edd. ante Be. om. *in.* g) 1 *tenere* pro *teneri*, optime. 2 *reteneri*, corr. a P. *retineri*, quod 6, edd. habent, sed 6 om. *se.* In m. Cui. 2, 2 *. Lugd. asteriscus est. h) 1 *Calepio*, prob. ut videtur Ri. Vid. etiam Br. l. c. p. 870. 2 *Calupio*, corr. a P. *Calypio.* 6, Ri *. *Calipio.* 2, edd. ante Be. add. *Aug.*, quod om. 1, 6 et iussu Ri. Be. delevit, etiam Br. l. c. improb. G. scribi vult *Callypio et Ardabure VV. CC. Coss.* Scrib. *Callipio.* Ceterum Ri *. *Romae.*

a) Corsini in Serie Praef. urb. ad ann. 440, p. 346 *Hierio* scribendum esse suspicatur. 6 *preposito.* Cui. 2, 2 *. Lugd. Go. Ri. Ri *. Be. om. *Impp.*, err. b) 1 om. *sanctionum.* c) 1 *nulla pervasoris:* cui scripturae si fides habenda est, antiquitus videtur fuisse *pervasores.* d) 1 *percellat*, sed add. a librario e supr. a. 6 *Si divales sanctiones nulla invasores pena percellerent.* e) 2, 6 om. *ne*, add. a P. in cod. 2. f) 2 *usurpatur*, corr. a P. g) 2 *pune*, corr. a P. *impune.* 6 *pena.* h) 1 *examinatione decursa* |, (fol. 79 [b]) | *legibus poscenti festino*; deest igitur *posset recuperare.* Praeterea pro *poscenti* antiquitus scriptum erat *poscendi.* 2 *poscenti*; P. in m. cod. 2 add. *possidenti*, quo deleto corr. *in qua post disceptationis examinationem decursam posset recuperare legibus, ante.* 6 *poscente.* P. P [a]. *legibus* * *poscenti.* Cui. 2 — Ri *. *legibus, poscenti*, sed Ri. em. *poscendi* et in m. Cui. 2, 2 *. Lugd. add. asteriscus. Be. *legibus, poscendi.* Ro. ms. *possidendi* aut *deposci*, quia infra *legibus deposci.* Ro. l. c. p. 188 prop. *recuperare et legibus deposci* aut *recuperare legibus, possidendi festino*; Rittersh. in m. *recuperare legibus, poscente* (improb. Ri.) *festino.* P. ms. *possidenti.* Bo. l. c. p. 223 em. *recuperare, legibus poscentibus, festino.* Leg. aut *potiendi* aut *possidendi.* Ferri etiam potest *poscente.* i) 2 *auxiliariis*, corr. a P. In P [a]. P [b]. est *tam iuxta.* k) 1 *subiectorum se es fide*; antea scriptum erat *sedes*, sed erasa est litera *d.* l) 2, 6, edd. ante Be. *virtutis*, quod fere melius est, quam *virtutum*, quod Be. ex 1 edidit. m) 1 *perennitatis.* n) 1 *possessionē.* o) 6 *actionis lite.* p) 1, Go. *appollodorum.* q) P. in m. cod. 2 corr. *praecautio*, sed postea del. h. v. P. ms. P. in not. et P [b]. in m., em. *precarium.* Ri. pro *petitione* accipit. r) 1 *domū.* Mox P. P [a]. Rittersh. P [b]. *inlustre.* s) 1 *vero actione proposita potuerit convenire.* t) Ri. em. *haec.* Uncinos delevi, quibus Be. inclusit vv. *quod — observatum.* u) 1 *quod in praedictū ū inl.*, quod non falsum est. v) Ita Be. ex cod. 1. 2 *domini non sunt*,

et[vv] de cognito potius[x] negotio exspectata sententia? aut[y] quae patrimoniorum potest esse securitas, si toties insidietur invasor, quoties possessores esse contingit absentes? §. 2. Verum[z] quia illicitis ausibus videmus[a], quae sunt pro possessorum quiete[b] salubriter constituta[c], calcari, et frequenter pro multorum negotiis specialis querela commonuit[d], omnibus profutura decerni, merito praecedentia inclitorum principum parentumque nostrorum statuta renovamus. Idcirco mansura in aevum lege sancimus, ut, quisquis inconvento domino, non exspectata[e] vel adversus praesentem vel in contumacem definitiva sententia possessorem de praedio rustico urbanoque[f] depulerit, possessione protinus restituta, causae totius, sicut dudum constitutum est[g], amissione mulctatus, aestimationem[h] rei occupatae mox cogatur inferre: hoc etiam coniuncto, ut, si iudex in huiusmodi negotiis hanc putaverit sanctionem nostram[i] dissimulandam[k], ac non in executionem[l] mittendam esse sententiam, quae de inferenda aestimatione prolata est, iustitia statutam[m] taxationem, cum fuerit accepto successore privatus, exsolvat. §. 3. In praesenti vero caussa viro illustri Auxiliari domum restitui iubemus[n] invasam, omni, si qua viro illustri Apollodoro competere potuerat[o], actione consumpta, qui, quod legibus debuerat postulare[p], inconvento possessore pervasit. Quem ulterius prosequi lites caussasque non patimur[q] earum rerum, quas aliis possidentibus non debuit comparare, quique[r] debet in acceptum referre, quod ei[s] aestimationem rei, de qua agitur, nostrae pietatis humanitate concedimus, quae potuit multiplicem legum securitate[t] deposci. §. 4. Eas vero mulieres, quas aut vendendo litigium, aut invasioni participando temeritatem[u], constat negotium non habere, ne qua instaurandi litigii quaeratur occasio[v], omni actione privamus: non praeiudicantibus contractibus, si quos occupatores fortasse[x] cum quibuscunque personis de eadem domo in praeiudicium domini inire voluerunt, quoniam res pervasa in alium transferri[y] iure non potuit. §. 5. Restituturum quoque censemus[z], quaecunque[a] de rebus eius illo expulsionis tempore a quocunque[b] pervasa sunt. Neque enim ita remittimus ultionem, ut diripi aut occultari aliena patiamur, Pieri, parens carissime atque amantissime[c]. Quare illustris[d] magnificentia[e] tua in traditionem[f] aedium pervasarum[g] Marcianum, agentem[h] in rebus, vel officium suum[i] iubebit parere decretis[k], nec ullam saluberrimis praeceptionibus nostris tarditatem, sub impedimento cuiuscunque personae, patiatur afferri. §. 6. Ut vero ea, quae pro possessorum[l] omnium quiete sancimus, in omnium possint notitiam pervenire, hanc legem nostram amplitudo tua propositis vulgabit[m] edictis. *Dat. V. Id. Iun.[n] Ravenna, Valentiniano A. V.[o] et Anatolio[p] V. C. Coss.* (440.)

sed P. in m. cod. *domino non.* 6 *qm dnis.* P. — P[a]. Go. Ri. Ri*. *domini * sunt.* Rittersh. P[b]. *domini sunt.* P. ms. *domi non sunt.* P. in not. et P[b]. in m. prop. aut *domino non sunt* aut potius *domi non sunt*, improb. Ro. ms. Bo. l. c. legi vult *dominiSunt* pro *dominis sunt.* Ro. ms. *quando de dominio non.* Ri, em. *dominii non sunt*, recte, modo quod *dominis* scribere debebat. 1 *denonciata.* vv) Ro. ms. em. *nec*, quia infra §. 2 *non exspectata sententia.* Nil muto. x) 6 *pus.* y) 2, P. — Ri*. *ut quae.* 6 *et quae.* Idem corr. P. in cod. 2, P. in not. P[b]. in m. et Ri. Etiam Ro. ms. vult *et* vel *sed* pro *ut.* 1 *autque;* inde Be. *aut quae.* Leg. est *et* s. *aut*, sed praefero *aut*, quia error cod. 2 explicatur antecedenti v. *sententia*, quo absorpta est litera *a* v. *aut.* z) 1 *absentes verō.* 6 *contingit esse absentes. Verum.* Cum v. *quia* inc. Novella in cod. S. Germani 366. a) 1 *videmur.* 6 om. *videmus.* Vid. not. *c* sq. b) Ex codd. 1, 2, 6 et ex edd. P. — Go. Vid. infra §. 6 huius Nov. Cod. S. Germ. Ri. Ri*. *quae sunt possessorum quiete.* Be. suo ingenio *quae sunt possessorum quieti.* c) 6 add. *scimus.* Vid. not. *a* antec. d) 2, cod. S. Germ. P. — Ri*. *commovit.* e) 6 *inconventum dum̄ et non exspectatum* et om. *vel — sententia.* Cod. S. Germ. supra *in eum lege — inconventu — expectato.* f) 1 *urbano. depulerit.* Rittersh. *urbanove.* Ri. cf. Cassiod. Var. IX, 18. g) Cod. S. Germ. *constitum.* Vid. C. Th. IV, 22, 3, ex qua hausta est c. 7 C. Iust. Unde vi (VIII, 4), ad quam Rittersh. in m. provocat. h) 1 *estimatione.* 6 *occupatae rei.* i) 2, 6, cod. S. Germ. P. — Ri*. *sanctionis nostrae.* Be. ex cod. 1 recte rest. *sanctionem nostram.* k) 1 *potaverit* et *dissimolandā.* 2 *dissimulanda hac*, corr. a P. l) 2 supr. lin. *excusatione*, corr. a P. *executione.* Cod. S. Germ. *executione.* m) 1 *iusticie ipsam statutā.* 2, 6, cod. S. Germ. edd. *iustitia statutam taxationem.* P. in m. cod. 2 em. *iuxta* et sic in Nov. 27 esse dicit. P. ms. *iustam.* Proba est cod. 1 scriptura, neque vero mala illa reliquorum codd. n) 1 *iubeamus.* 6 *invasam etiam omni.* Cod. S. Germ. *vir inl. — invasam et omne si qua vero.* Ri*. *Appollodoro.* o) 6 *potuit.* p) 1, 6, cod. S. Germ. *postulare;* 2, edd. *postulari* et cod. S. Germ. *inconventu.* q) 1 *patemur.* 6 *causas litesque prosequi.* r) 1 *non debui. et compare quoque.* P. in m. cod. 2 *occupare.* s) 1 om. *ei.* 2 *quod ei in estimationem*, sed P. del. *in.* Cod. S. Germani *quod in aestimationem.* Recte edd. t) 1, 2, cod. S. Germani, edd. *securitate.* P. in cod. 2, P. ms. P. in not. P[b]. in m. et Ri. em. *severitate*, quod cod. 6 habet et aptius est h. l. quam *securitate.* P. tamen in not. et P[b]. in m. add.: „Vetus tamen lectio temporis praescriptione secura est." u) 1 *vindendo litigium aut invasione partecepando temeritatem.* 6, cod. S. Germani *invasionis.* 2, Go. Rittersh. P[b]. Be. *invasioni participando temeritatem.* P. P[a]. Cui. 2, 2*. Lugd. Ri. *invasioni participando * temeritatem* et Ri*. *participando * * temeritatem*, quasi aliquid desit. Sed in not. nihil deesse Ri. dicit et ita interpretatur h. vv.: quas constat, aut lit. vend., aut invasioni participando, temeritatem quidem, negotium vero non habere. Si scribitur *invasionis*, omni locus expeditur difficultate (*mulieres, quas — participando invasionis temeritatem, constat, negotium non habere*), etsi non nego *participare* aliquem alicui rei dici. Haec sententia abrogatur sequenti Nov. v) 1 *ne qua instaurā diligitii queratur occasio.* x) 2 *fortasse*, corr. a P. *fortasse.* y) 1, 2, cod. S. Germ. *transferre*, sed P. in cod. 2 corr. *transferri.* z) 1, 6, cod. S. Germ. *censemus.* 2, edd. *sancimus*, sed P. in cod. 2 supr. lin. add. *censuimus.* a) 1 *decūque.* b) In cod. 2 add. *de rebus*, sed del. a P. c) 2, cod. S. Germ. *p̄kū.* P. P[a]. Rittersh. P[b]. *P. K. A.* d) 2 *que inlustras*, corr. a P. 6, cod. S. Germ. *itaque.* e) 1 *magnitudo.* f) 6 *traditione.* g) 2, cod. S. Germ. *invasorū*, sed corr. a P. in cod. 2. h) 1 *agenta.* i) Cod. S. Germani *officio suo.* k) 6 *edictis.* l) Cod. S. Germ. *pro possessorē.* Deinde 1 *quietem.* m) 1 *devulgavit.* 2 *vulgavit*, corr. a P. Etiam P[b]. *vulgavit.* n) 2, 6, cod. S. Germ. P. — Ri*. *Ian.* 1 *iun.*, quod Be. reposuit, sed iam Br. l. c. p. 863 et ex eo Ri. nuntiave-

2. *Idem AA. Auxentio Pf. U.*[q] Habet hoc institum sollicita[r] aequitatis examinatio, habet secundarum cogitationum[s] subtilior et exactior[t] cura, ut, si quid in legibus ferendis post impetum primum deliberatio properata[u] deliquerit, hoc consilio propensiore[v] revocetur[x]. Permittit enim consuetudo ipsa rerum, adstipulantur innumera vetustatis exempla, multas leges[y] a suis latoribus, dempta[z] aut addita[a] parte, posse corrigi[b], multas tractatu maturiore penitus abrogari. Quod nunc de abolenda constitutione[c] decernimus, quam non ante multos menses ad preces[d] illustris viri Auxiliaris promulgaveramus, moti ingesta nobis pervasionis[e] invidia. Sed quia obsecratio viri illustris Apollodori[f] nuper nos[g] attentiores ad aestimandam[h] iustitiam fecit, ob[i] hoc, tractatis[k] omnibus et plena aestimatione[l] discussis, propter illa praecipue, quae[m] negotii modum, de quo[n] tunc actum est, supergressa fuerant, et immerito[o] personas mulierum pariter illigaverant[p], supra memoratam legem praesentis[q] edicti auctoritate removemus[r], Auxenti, parens carissime atque amantissime[s]. §. 1. Unde illustris magnificentia[t] tua hanc, qua[u] praecepti superioris vacuatur incautior definitio, programmatis lectione vulgabit[v], ut agnosci ab omnibus possit, his, quae in illa displicent, abolitis id[x], quod solum de vetustate repetitum probabile videtur[y], priscarum tantum legum definitione servandum. *Dat. VI. Kal. Febr. Ravennae, post consulatum*[z] *Valentiniani A.*[a] *V. et Anatolii*[b] *V. C.* (441.)

TIT. IX. DE REDDITO[a] IURE ARMORUM.

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Populo*[b]

— N. 2. 1, 2, 6, cod. S. Germ., edd. P. — Ri*. Am. Be. *N.* 2. 3—5, Cui. 1. Aur. *N.* 1, i. e. un. Be. add. (*L.*), i. e. omnium Novellarum in Be. ed. In codd. 4, 5, S. Germ., omissa inscriptione positum est interpretationis sigium. In cod. 3 nihil superest, nisi particula §. 1. Etiam in Cui. 1. Aur. mutila est. Vid. infr. nott. *q*, *r*, u. In m. ed. Rittersh. notantur diversae scripturae addito v. „*al.*"; eae omnes ex Cui. 1 aut ex Aur. descriptae sunt.

Tit. IX. 1, Zir. in ind. titt. Am. Be. *Tit. IX.* 2, 3, P. P[a]. P[b]. in ind. titt. *Tit. XX.* Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Ri. Ri*. *Tit. XX.* N. Th., sed ponitur a Go. in cap. VIII. Prol. inter Valent. Nov. 6 *Tit. II.* P. P[a]. et P[b]. in ipsa ed. *Tit. XIX.* Nov. Th. et Val. Rittersh. *Tit. XIX.* N. Th., sed sec. ord. *Tit. XXV.* Commemoratur in ind. titt. Novellis Theod. Cui. 1. Aur. adiecto. Cf. Nov. Maior. tit. VIII. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1, i. e. un. Be. add. (*LI.*), h. e. omnium Novv. in Be. ed. De cod. 3 vid. infr. not. r.

rant. Rectius *Iun.* propter antecedd. titt. Novellas, quae anno 440 datae sunt, et quia in Nov. 2 huius tituli VI. Kal. Febr. ann. 441 data de hac lege dicitur: *quod nunc de abolenda constitutione decernimus, quam non ante multos menses — promulgaveramus.* o) 2, 6, cod. S. Germ. P. — Ri*. om. *V.* Be. add. *V.* ex 1, sed in 1 deest *A.* Etiam Br. l. c. Ri. Am. probatur hic numerus. p) 2, cod. S. Germ. *anatholio.* 6 *et auxentio*, male. 1, 5 om. *V. C.* P. P[a]. P[b]. Rittersh. *Ravennae* et *Cons.* q) 1 *ppo.* 6 *Id. A. auxentio praeposito.* Auxentii Pf. U. hoc anno non vidi nisi in hac Novella mentionem fieri. Cui. 1. Aur. pro inscr. haec vv. habent: „*Deerat initium istius, et alia Constitutio.*" Vid. not. sup. et Nov. 1 h. t., not. sup. r) 5 *sollicitate.* s) In cod. 5 supr. hoc v. scriptum est *cognitionum.* t) Ita 1, 4, 6, cod. S. Germ. Cui. 1. Aur.; rell. *subtilior exactiorque cura.* u) Cui. 1. Aur. *praepropera.* Rittersh. in m. *praepopera.* 5 *dereliquerit*, corr. *deliquerit.* v) 1 *propinsio*, antiquitus in eo scriptum erat *propinsione.* Go. in comment. ad C. Th. I, 1, 2 et Rein. cj. *perpensiore*, quod mihi placet. x) 2, 4, 5, cod. S. Germ. *revocatur.* y) 1 *multis legis.* 4, cod. S. Germ., 5 supr. lin. *legis*, sed praeterea 5 *multa.* Supra Go. *immunera.* z) 1, 4—6, cod. S. Germ. Cui. 1. Aur. Rittersh. in m. *dempta.* 2, P. Cui. 2 — Be. *adempta.* a) 2 *adita.* b) 2 *corregi.* 5 *corregi multas*, a sec. man. corr. *corrigi multa.* Mox Cui. 1. Aur. Rittersh. in m. *maturiori.* c) 1 *de ambulenda constitutione.* 4 *nunc se abulendā constitutionē.* 5 *nunc se abolendā constitutionem*, sed ponitur *es* supra *se*, id e. *esse* et corr. *constitutione.* Cui. 1. Aur. Rittersh. in m. *nunc abolendam constitutionem.* d) 2, 5 *de preces*, sed corr. in 5 *prece* et in cod. 2 a P. *ad preces.* 4 *de precis* et om. *illustris.* 6, cod. S. Germ. *de prece.* 2 *inlustri.* e) Cui. 1. Aur. Rittersh. in m. *persuasione invitis*, sed Cui. 1. Aur. in m. „*ye. pervasione.*" f) 5 *inlustri appollodori*, corr. *inlustris.* Etiam Aur. *Appollodori.* g) Ex codd. 1, 6, S. Germ.: rell. om. *nos.* h) 1 *adtentiones ad estimandas iusticiam.* 4 *adstimandam.* 5 *adstimandum*, corr. *ad estimandum.* Rittersh. *attentiorem.* i) 4, Cui. 1. Aur. Rittersh. in m. *ob.* k) 4, 5 *tractis*, sed corr. in 5 *tractatis.* l) 2 *planā estimationē.* 4, 5 *planā stimationem*, sed corr. in 5 *plenaestimationem.* Cod. S. Germ. *plana aestimatione.* Rittersh. *plenae.* m) 4 *illā praecipui qua.* 5 *precipui qua*, corr. *precipue quae.* 2 *precipue qua*, sed in m. add. *quae.* n) 1 *negotii modo. de quo.* 4, 5 *equo*, sed corr. in 5 *quod.* Cui. 1. Aur. Rittersh. in m. *negotium de quo.* o) Cui. 1. Aur. Rittersh. in m. *fuerant in medio.* p) 1 *inlegaverat.* 2, Cui. 1. Aur. P. P[a]. P[b]. Rittersh. *inligaverat*, sed a P. in not. P[b]. in m. corr. *inligaverant.* 5 *inle* (corr. *inli*).... *gaverat.* q) 5 *presentes*, corr. *presentis.* r) 4 *renovemus.* Ro. m. *revocemus*, ut supra *revocetur.* Cui. 1. Aur. *supra me * res vacuatur * removemus.* Lacunam iam Rittersh. in m. commemoravit. s) 1 *autxenti. post k āā.* 2, 4, 5 *p k ā.* Cui. 1. Aur. *Auxenti Parens Karissime. Incautior definitio* et des. vv. *Unde — vacuatur.* P. P[a]. P[b]. Rittersh. *Auxenti Parens Karissime. A.* Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Ri. Ri*. *Auxenti Parens Karissime AA.* Be. *p. k. a. a.* t) 1 *magnitudo.* 2 *inlustras*, sed corr. 4 om. *illustris.* u) 2, 4, 5 *quam.* Inde a vv. *hanc qua praecepta* incipit cod. 3, continuatur usque ad v. *servandum.* v) 1 *vacuatur incaucis* (add. est *o* supra *is* [*incaucior*]; antiquitus videtur scriptum fuisse pro *ca pa* [*in paucis*], sed a librario pro *p* repos. esse *c*) — *lectione uulgauit.* Verisimile est fuisse *vulgabit.* Nam 2 *programmaticis lectionem vulgavit.* 3 *lectione mulgabit.* 4, 5 *programmaticis lectionē mulgavit* et 5 *aut*, sed corr. *ut.* Etiam 6 *vulgabit* et cod. S. Germani *pragmatica lectione vulgabit.* Cui. 1. Aur. *lectionem evulgavit. ita ut.* Rell. *evulgabit.* Rittersh. in m. „al. *lectionem.* al. interp. *ita.*" x) Cui. 1. Aur. Rittersh. *abolitis. Id.* Supra Rittersh. *omnibus posset.* y) 1 *probabilem videtur.* 3 *e vetustate petitum probabile vinditur.* Cui. 1. Aur. Rittersh. in m. *repetitur.* z) Cui. 1. Aur. om. *post consulatum.* a) 1 *agusti.* Seqq. des. in codd. 2, 4, 5, S. Germ. et in edd. Cui. 1 — Ri*. Cf. Br. l. c. p. 863 et Cornin. l. c. p. 347 et Zir. l. c. p. 256. Lacuna in Cui. 1. Aur. indicatur asterisco. 6 *Valentiniano ipso augusto consule.* Veram subscript. restit. Be. ex 1. b) 1 *Anatolio*, impr. Br. l. c. Zir. l. c. et Ri., qui corrigunt *Anatolii.* Ceterum 1 post *V. C.* add. *Cosl.*

a) 6 om. *Reddito.* 1 apud Am. *redito.* b) 1 *AA*

Romano. Quoties publica poscit [c] utilitas, universitatis sollicitudinem docimus [d] advocandam, ut omnibus profutura impleantur ab omnibus; nec molestum esse [e] provincialibus nostris credimus, quod pro ipsorum salute disponitur, ut resistendi praedonibus cura subeatur. Gensericus [f] hostis imperii nostri non [g] parvam classem de Karthaginensi portu nuntiatus est eduxisse, cuius repentinus excursus et fortuita depraedatio cunctis est litoribus formidanda. Et quamvis clementiae [h] nostrae sollicitudo per diversa loca praesidia disponat, atque invictissimi principis Theodosii, patris nostri, iam propinquet exercitus, et [i] excellentissimum virum patricium nostrum Aëtium cum magna manu adfore mox credamus, cumque vir illustrissimus magister militum, Sigisvuldus [k], tam militum atque [l] foederatorum tuitionem urbibus ac litoribus non desinat [m] ordinare, tamen quia sub aestiva navigandi opportunitate satis incertum est, ad quam oram [n] terrae possint naves hostium pervenire, singulos universosque hoc admonemus [o] edicto, ut Romani roboris confidentia et [p] animo, quo debent [q] propria defensare, cum suis adversus [r] hostes, si vis [s] exegerit, salva disciplina publica servataque ingenuitatis modestia, quibus potuerint, utantur armis, nostrasque provincias ac fortunas proprias fideli conspiratione et iuncto umbone tueantur: hac videlicet spe laboris proposita, ut suum fore non ambigat, quicquid hosti victor [t] abstulerit. *Et manu divina: Proponatur* [u] *amantissimo nostro populo Romano: et ad latus: Dat. VIII. Kal. Iul. Ravenna* [v], *Valentiniano A. V.* [x] *et Anatolio V. C. Coss.* (440.)

TIT. X. NEQUE DOMUM DIVINAM NEQUE ECCLESIAM AUT ALIQUAM PERSONAM A [a] QUOLIBET MUNERE PUBLICO EXCUSANDAM [b].

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Maximo II.* [c] *Pf. P.* Cum publice privatimque in omnibus rebus ac negotiis iustitiam conservari oportet [d], tam praecipue in his [e] tenenda est, quae vectigalium nervos sustinent [f], quae attenuatis [g] devotorum viribus utili aequitate [h] succurrunt. Quod plurimi respuunt, qui, domesticis tantum compendiis obsequentes, bonum commune destituunt, quo vera ac solida utilitas continetur, melius plane ad singulos perveniens, cum proficeret [i] universis, maxime exigente hac [k] tributorum necessitate, sine quibus nihil in pace aut bello [l] curari potest. Neque ultra valebit perpetuitas eorum manere paucis atque defessis imposita sarcina, quam potior detrectat,

---

Tit. X. 1, Zir. in ind. titt. Am. Be. *Tit. X.* 2, 3, P. P [a]. et P [b]. in ind. titt. *Tit. XXI.* Cui. 2, 2 [*]. Lugd. Go. Rl. Ri [*]. *Tit. XXI.* N. Th. 6 *Tit. VIII.* P. P [a]. et P [b]. in ipsa edit. *Tit. XX.* N. Th. et Val. Rittersh. *Tit. XX.* N. Th., sed Rittersh. sec. ord. *Tit. XXVI.* Commemoratur in indice Novellarum Theod. Cui. 1. Aur. adiecto. Go. hunc tit. in Prol. cap. VIII. inter Novellas Val. poni iubet. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1, i. e. un. Be. add. (*LII.*), id est omnium Nov. in Be. ed. De cod. 3 vid. infr. not. y §. 2.

---

populo Romano; rell. *ad Populum.* Infra *proponatur populo Romano*; quare secutus sum cod. 1. c) 1 *possit.* d) 6 *sollicitudinem credimus.* e) 2 add. *ad*, sed corr. a P. *id.* Edd. add. *id.* 1, 6 om. *id* et commode abesse potest. f) 6 *Geisericus.* Cf. Zir. l. c. pag. 302. g) 1, 6 *non.* 2 *ut.* P. in m. tentat *haud*: hoc transiit in edd. Mox Rittersh. *Cartaginensi* et mendose Go. *fortuita depraecatio.* h) 2 *dementiae*, corr. a P. i) Go. et *et.* k) 1 *magister* (om. *militum*) *Segisuuldos tā.* 2, Cui. 2, 2 [*]. P. P [a]. Lugd. P [b]. Go. — Ri [*]. *Sigisundus.* Rittersh. *Sigismundus*, impr. Ri. 6 *Sigisuualdus.* P. ms. em. *Sigisunltus.* P. in not. P [b]. in m.: „Sigisundus in *No. de Tyronibus* Sigisualdus, *scribitur et* Sigisunltus *ut in Prosperi Chronico, alias et* Sigisbaldus. *Nomen etiam fortissimi viri conservari Reip. interest.*" Similiter P. in m. cod. 2. Rein. em. *Sigisualdus.* Ri. not. e huius Novellae scribendum esse probat *Sigisvuldus*, quocum etiam cod. 1 fere concinit. Be. igitur repos. *Sigisvuldus.* Vid. supra Nov. 1 Val. tit. VI, not. *b.* l) 6 *militum quam.* De foederatis cf. Go. ad C. Th. Tom. II, p. 391 (ed. Ri.). m) Cui. 2, 2 [*]. Lugd. Ri. Ri [*]. *desinet*, impr. Be. n) 2 *incestum — horam*, corr. a P. o) 1 *singulus* (Am. em. *singulos*) *universus. que hoc admonimus* (Am. em. *admonemus*) *edicto.* 6 *universosque nostro monemus edicto.* 2, edd. *universosque nostros monemus edicto.* Quam velis scripturam, bonae omnes sunt, equidem vero legi cum cod. 1. p) 1 *et*; rell. *ex.* Probo *et.* q) 2 *quod debet*, corr. a P. *quo*, quod transiit in edd. 1 *quod debent — defensari.* Praefero vulg. scripturam, quam 6 tuetur, sed non male in 1 scriptum est *defensari.* r) In cod. 3 nihil superest, praeter vv. *quamvis adversus — publica servatur.* s) 1 *si unus.* 2 *ius*, corr. P. *vis.* Praeterea 1 *exigerit* et infra Ri [*]. *tueantur* pro *tueantur.* t) 1 *oste victur.* u) P [b]. *Proponantur.* 6 *nostri.* In cod. 1 om. *Et manu — latus.* v) 1 *Rau*, id est *Ravenna*, et desunt sqq. Iam Br. l. c. p. 863 et ex Brencmanno Ri. nuntiant in cod. 1 esse *Rau.* 2, 6, edd. *Romae.* Zir. l. c. p. 302 et Ri. probatur *Ravennae*, recte, nam Valentinianus hoc tempore *Ravennae* constitit. Vid. supra tit. VII, Nov. 1, tit. VIII, Nov. 1, quarum Novellarum subscriptiones Ravennae neque vero Romae urbis nomen habent et paullum temporis distant ab hac Novella. Reposui *Ravenna.* x) 2, edd. om. *A. V.* et 6 *V.* De cod. 1 vid. not. antec. Ex Novellis quas dixi reposui *A. V.* Ceterum Rittersh. *Anatolino.*

a) 2, 3, P. — Ri [*]. om. *a* et Cui. 1. Aur. (ind. titt.) *aut aliquam personam a.* Zir. *aut quamlibet personam ab.* Be. *a* ex 1. Ceterum P. P [a]. P [b]. in ind. titt. et Cui. 1. Aur. in ind. titt. *divinam domum.* b) 1, Zir. Am. *munere publico*; rell. *publico munere.* In cod. 6 rubrica mutata est in *Nullam domum a publico munere excusandam.* c) 6 om. *II.* d) 1 *conservare oporteat.* Non male se habet *oporteat.* e) 6 *in his praecipue.* f) 1 *nervus*, corr. Am. *nervos.* P. — Ri [*]. *substinent*, corr. Ri. *sustinent.* g) 1 *quam* (Am. corr. *quae*) *adtenuatis.* h) Ita Be. ex cod. 1, sed 1 *equitate.* 2, Cui. 2 — Lugd. Rittersh. P [b]. Go. — Ri [*]. *uti equitatum*, sed est asteriscus in m. Cui. 2, 2 [*]. Lugd.; P. *uti* * *equitatū* et P [a]. *uti* * *equitatum.* P. ms. P. in not. P [b]. in m. em. *uti aequum.* Ro. ms. Ro. l. c. p. 189 *sua aequitate.* 6 *salva aequitate.* Ri.: „Emenda, *uti et civitatum*, quam emendationem ipsa constitutio suadet. Posset et ita quis tentare, *adtenuatis devotarum viribus civitatum*," improb. Am. Recte Be. secutus est cod. 1. P. *succurunt.* i) 1 *domestici statum — bone commune — cum proficerit universi.* Ro. l. c. vult *profecerit*, sine causa. k) P. in not. P [b]. in m. *hoc.* l) 6 *in bello aut pace.* P [a]. P [b]. *sive*

locupletior recusat[m], et validiore reiiciente[n] solus agnoscit infirmior. §. 1. Hanc itaque iniquitatem corrigentes[o], primo capite huius sanctionis decernimus, ut omnes, quicunque ex iure domus regiae vel a[p] pietate mea vel a qualibet persona[pp] sacrarum necessitudinum mearum praedia adepti sunt, sive usufructuaria[q] largitate, seu donatione directa, seu[r] commutationis vel emptionis ratione quaesita, parem cum ceteris possessoribus subeant functionem[s]: in hac sorte numerandis his quoque, qui retento sibi[t] usufructu proprietatem iuris sui venerabilium pignorum meorum vel[u] pietatis meae domui contulerunt: quos omnes ea conditione tributa volumus agnoscere, ut nihil sibi ex aurariis[v] titulis vel superindictitiis vindicent, quos, ad similitudinem domus nostrae, qualibet sacri praecepti impetraverunt[x] sanctione. §. 2. Secundo gradu[y] huius legis cavemus, ut, quicunque census[z] illustrium dignitatum, sive ecclesiasticus vel in urbe sacratissima[a], vel in quibuslibet provinciis, ad exemplum domus nostrae, quocunque praecepto diversam[b] sibi ab aliis ipsius census, quem solvere videbatur, conditionem fecerit[c], onus consuetum absque ulla[d] privilegii exceptione sustineat[e], nec in arcalibus tantum titulis, sed et his[f], quos sacri vel privati aerarii partibus deputavit vetustas, ut[g] ita demum difficultati expensarum vexationique[h] inopum, divinam moderationem secuti, gemina salutaris constituti remedia[i] porrigamus. §. 3. Nunc iam non dissimile[k] superioribus, immo cuius utilitas paene latius patet, hac edictali lege complectimur, sine ulla honorum[l], personarum, privilegiorum distinctione generaliter sancientes, ut itinerum reparatio aliaque munia[m] huius modi omnium[n] certante studio quo[o] cum facilius, tum firmius impleantur. Haec enim superioris aetatis principes et divorum parentum nostrorum liberalitas illustribus titulis, redundantes opulentia[p] saeculi, minore aliorum possessorum pernicie conferebant. Quod[q] quamvis et tunc iniustum, tamen inter initia lenius[r] videbatur. Sub difficultate autem praesentis temporis non modo rei ipsius natura iniquum, sed et[s] impossibile paucis ac tenuioribus[t] constat, qui, multiplicato suae alienaeque functionis onere[u] depressi, procumbent[v] penitus, nisi aliquando idoneorum societate[x] respirent. An forte contumeliosum putandum est inventum contraria ratione[y] nomen munerum sordidorum, quo instauratio militarium viarum[z], quo armorum fabricatio, quo murorum refectio[a], quo apparatus annonae, quo reliqua opera, per quae ad splendorem defensionis[b] publicae pervenitur, prava appellatione censentur? sine quibus nullus maximarum[c] rerum procedit eventus, quorum adminiculo salutem[d] pariter et decus tuemur[e] imperii, ac, ne singula prosequamur, sine quibus nihil necessarii operis effici[f] potest? [g]Repetita clementiae nostrae praeceptione san-

---

quibus. m) 2 *decertat.* 6 *potior aut locupletior recusat.* n) 1 *reiciente solus agnuscit.* 2, P.—Ri*. *rei cedente.* P. in not. Rittersh. in m. Cui. 2, 2*. Lugd. in m. P[b]. in m. corr. *recedente,* quod 6 habet et Ri. prob. Et *recedente* et *reiiciente* bonam sententiam praebet, sed cod. 1 scriptura non solum Am., sed mihi etiam concinnior videtur. Be. quoque *reiiciente.* o) 1 *corrigente.* p) Recte 1, 6 add. *a*, quae praepositio deest in 2 et in edd. 2 *pietatem ea*, em. a P. pp) Rittersh. om. *persona.* q) 1 *usufructum. aria*, unde Am. Be. *usufructuaria.* 2, 6, P. — Ri*. *fructuaria*, sed P[b]. *fructaria.* Recte *usufructuaria.* r) 1 *sive* et paullo infra *querita.* 6 *sive emtionis vel commutationis.* s) 1 *possessoribus conditione subeant funcione* (corr. *funccione*) *in hac sorte.* 6 *possessoribus conditionem subeant functionum.* Comparatis inter se codd. 1 et 6 scripturis, videtur scrib. esse *possessoribus conditionem subeant functionum*, sed neque vulg. scriptura impr. est. t) 1 *sive.* u) 6 *iuris sui sive venerabilium pignorum sive.* v) 1 *exauriis titulis vel superindictiis vindicent*; eodem vv. ordine 6; 2 *exaurariis titulis vel*, sed del. *titulis* a P. P. P[a]. *aurariis* * * *vel superindictitiis titulis vindicent*, sed P. in not. deleri iubet asteriscos. Rell. edd. *aurariis vel superindictitiis titulis vindicent*, sed P[b]. *super indictitiis.* x) 1 *inpetraverant.* y) 2 *secundum.* 6 *secundum gradum.* In cod. 8 adsunt vv. *Secundo — videbatur*, omnia rell. desunt. 1 *gra* et deest *du.* z) 6 *census dignitatum illustrium.* Omnes codd. habent v. *census*, quod Be. male interiectum videtur. Ri. sic; „Haec vox retrahenda est ad illa infra, *diversam sibi.* Sensus hic est, *quicunque illustrium dignitatum, sive ecclesiasticus, vel in urbe sanctissima, vel in quibuslibet provinciis, ad exemplum domus nostrae, census diversam sibi ab aliis, ipsius census.*" Mihi non videtur abundare *census*, si *census* accipiatur pro *qui census est.* a) 1, 6 *sacratissima.* 2, edd. *sanctissima.* Mox 1 *vel quibuslibet.* b) 1 *quecũquepceptum diversã.* c) 1 *condicione* (Am. em. *conditionem*) *fecerat.* 2, edd. *fecerat.* 6 *fecerit*, quod iam Be. vult, ego vero restitui. d) Vv. *onus — ulla* restituit Be. ex cod. 1; sunt etiam in cod. 6; desunt autem in 2 et P.—Ri*. Sed debebat Be. pro *sine* cum codice 1 scribere *absque*, quod etiam 6 habet. Vid. Zir. l. c. p. 521. e) 1, 2, edd. *sustineant.* Am. et Zir. l. c. em. *sustineat*, recte et consentiente cod. 6. Ri. cj. *abstineat.* Vid. not. antecod. et Zir. l. c. 1 *archalibus.* f) 6 *sed etiam his.* g) Be. ex cod. 1 restituit *ut*; deest *ut* in codd. 2, 6 et in edd. P.—Ri*. Quare Ri. interpungendum legendumque censuerat *vetustas. Ut demum — porrigamus: nunc iam etc.* h) 1 *expensarum. uexatione. que.* Am. em. *vexationi*, quod Be. dicit in 1 esse. Recte *vexationique* (supr. §. 1 *iniquitatem*). 2, 6, edd. *exactionique.* i) 6 *salutaris remedii constituta.* k) 2 *dissimilis.* l) 1 *horum.* m) 6 *reparatio atque munia.* n) 1, 6 add. *omnium*; 2, edd. om. *omnium.* Cf. c. 4 C. Th. de itin. mun. (XV, 3) *certatim studia cunctorum — volumus festinare.* o) 1 *studium.* 2 om. *quo.* p) 2 *opulentie.* P.—Ri*. *opulentiae.* Ri. em. *opulentia*, quod Be. rep. ex 1. 6 ut 1; sed 6 *redundante* et 1 *reddundantes.* q) 1 add. *si.* r) 1, 6 *lenius*; 2, edd. *levius.* s) Optime *et* interponitur in codd. 1, 6; 2, edd. om. *et.* t) 1 *paucis ante moribus.* u) 1 *suae aliene neque functionis honere.* 6 *suae et alienae f. o.* 2, edd. *suae alienoque f. o.* v) 2 *procumbant*; corr. P. *procumbent.* x) 6 *aliquando sordidorum munerum societate.* y) 1 *contraria racione. nomen numerũ sordidorum.* 2, 6, edd. ante Be. *contra rationem.* Be. ex cod. 1 ed. *contraria ratione*, recte. z) 2, 6, P.—Ri*. *virorum*, male et impr. Ri. Iam P. in not. P[b]. in m. et Ri. em. *viarum*, etsi P. quin utramque ferri possit non dubitat. P. ms. *viarum* vel *virorum* vel *tyronum.* Be. ex 1 *viarum.* a) 6 *quo armorum refectio quo murorum fabricatio.* Rittersh. *annorum fabr.* b) 2, 6 *distinctionis*, ut P.—Ri*. Ex 1 Be. *defensionis.* c) 2 *maximorum.* d) 1 *adminicolũ* (Am. corr. *adminiculo*) *salutẽ.* 2, 6, edd. ante Be. *amminiculo statum*, quod aeque bonum est, atque *salutem.* e) 2 *tuimur.* f) 6 *perfici.* g) Edd.

cimus, ut antiquatis omnibus privilegiis, quae vel dignitatibus delata fuerunt[h], vel diversae militiae collegia meruerunt[i], aut nomine venerandae religionis obtenta sunt[k], omnis ubique census, qui non personarum est, sed agrorum, ad universa[l] munia a nona[m] duntaxat indictione, ut supra[n] definivimus, absque ulla discretione cogatur. In qua parte[o] quo quisque honoratior aut opulentior est, eo alacriorem publicis necessitatibus animum debet, quarum sibi procurationem magis intelligit profuturam, Maxime, parens carissime atque amantissime[p]. §. 4. Illustris igitur et praecelsa magnitudo tua hanc legem consuetae sibi provisionis vigore in omnium provinciarum populorumque notitiam perferet[q] et celeriter universos diu exspectati remedii salubritate iubebit potiri[r], ut sero saltem difficultati rerum[s] devotio locupletum pariter ac pauperum iustis aequata partibus libentius obsecundet. *Dat. X.*[t] *Kal. Mart. Ravennae. Accept. prid. Idus Mart. Ubi sup. post consulatum*[u] *Valentiniani A. V. et Anatolii V. C.*[v] (441.)

TIT. XI. DE HONORATIS, ET QUIS IN GRADU PRAEFERATUR[a].

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Storacio*[b] *Pf. U.* Studiose niti atque agere[c] clementiam nostram docet, ut quicquid ad cumulandum consularium[d] titulorum nomen proficit[e], sanciamus, quos pro sui magnitudine ac reverentia vetustatis etiam nobis libenter adsciscimus[f]. §. 1. Et quoniam certum est, lege divi[g] parentis nostri Gratiani cautum (quae amplissimis dignitatibus definitum venerabilis constitutio ordinem dedit[h], ut patriciatus honor et infulae consulares, si copulata sibi unius personae meritis iungantur, cum[i], cui utrumque contigerit, potiorem faciat illo, qui ex his alterius honoris tantum fulgorem consequutus videtur, plenum rationis et aequitatis putavimus, ut, quisquis bis consulatus[k] adipisci meruisset insignia, praeferatur his, qui semel functi sunt hoc[l] honore. Quod si alterius[m] adiectio dignitatis hanc solam superat, quanto magis duplicatae tanti[n] suggestus infulae, et curulium ornamenta geminarum[o] obtentis semel anteferenda sunt fascibus? Storaci, parens carissime atque amantissime[p]. §. 2. Illustris igitur et praecelsa magnificentia tua hac nos generali[q] lege sanxisse cognoscat, quam propositis edictis vulgare debebit, ut, quisquis[r] consulare fastigium secundo[s] conscendere meruerit, illis etiam praeferatur, qui uno anno fastis nomen dederunt, quamvis anteriore tempore consulatum cum patriciatu[t] pariter

---

Tit. XI. 1, Zir. in ind. titt. Am. *Tit. XI.* 2, 3, P. P[a]. et P[b]. in titt. indice *Tit. XLVIII.* 6 *Tit. XIX.* P. P[a]. P[b]. in ipsa ed. *Tit. XLVI.* pro *XLV.* Nov. Th. et Val. Cui. 2, 2[a]. Ri. Ri[a]. *Tit. XLVIII.* Nov. Th. Lugd. Go. *Tit. XLV.* Nov. Th. Rittersh. *Tit. XLVI.*, sec. ord. *Tit. XXX.* Nov. Val. Be. *Tit. XII.* Vid. Nov. Th. tit. IV. et Nov. Val. tit. II, III. et XXXV, not. sup. Commemoratur bis in indice Nov. Valent. Cui. 1. et Anr. sublaneto, sed primo loco de *Honoratis* dicitur, rell. om., quod unde factum sit, cum Novellae ipsae desint, indicari non posse, Be. recte quidem monet, sed tamen errore Pithoei, qui titulos in usum Cuiacii transscripsit, videtur accidisse. Go. in Prol. h. tit. inter Valentiniani Novellas posuit. Commemoratur a Cui. in Comm. c. 1 Cod. Iust. de Consul. (XII, 3) l. c. p. 424. C. Th. VI, 5 et 6; VII, 8. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1, id e. un. Be. add. (*LIV.*), scil. omnium Novv. in Be. ed. De cod. 3 vid. not. *c.*

---

add. *Quare*, sed deest in codd. h. v. Primum add. est a P. in cod. 2. Etsi imperatores solent epilogum cum antecc. copulativa coniungere, tamen sine offensione hic om. potest. 2 *reperta*, corr. a P. h) 1 *dilata fuerant.* 6 *fuerant.* 2, edd. *fuerunt.* i) 6 *meruerant*, bene, nam ante habet *fuerant.* k) Ex cod. 6. Etiam Ri., nisi hic quid desit, om. *obtenta sunt.* 1, 2, edd. *obtentum est.* l) 2 *adversa*, corr. a P. *ad universa.* m) 2 *annona.* 6 *annone.* n) 6 *indictione quam supra.* o) 2, P.—Ri[a]. *cogatur in quarta parte. Quo*, sed P[b]. *cogatur. In quarta parte quo.* P. in not. P[b]. in m. P. ms. Cui. 2, 2[a] et Lugd. in m. om. *In qua parte quo quisque*, prob. Ri. et convenienter cum cod. 1, ex quo Be. veram scripturam rest. 6 *In quartam partem quo enim quisque opulentior et honoratior.* Cui. 2, 2[a]. *honorarior.* Infra 2 *intellegit.* p) 2 *p̄k ā.* P. P[a]. Rittersh. P[b]. *P. K. A.* 2 *Inlustras*, corr. a P. q) Codd. *perferret* pro *perferet.* P. in cod. 2 corr. *perferre*, quod in edd. transiit. Certe debebat corr. *perferri.* r) 1 *diu spectati remedii sabritate iuberi poteri.* 2 *potiori*, corr. a P. 6 *iubebit salubritate potiri.* s) 6 *difficultate remota devotio.* Edd. praeter Go. et Be. *saltim.* t) 6 *XV.* u) 1 om. *Accepta — sup.*, sed sec. Am. etiam *Rav.* 6 om. *Accepta — consulatum.* P. P[a]. Cui. 2, 2[a]. Lugd. *sup post* (Rittersh. *sub post*), quod Ri. falso interpretatur *supposita* seu *proposita*, nam *sup.* significat *supra. post* pertinet ad v. *consulatum*; annum autem 441 requirit series titulorum. v) 1 *Valent. aug̃.* (deest *V.*) *et Anatolio VV. Cons.* 2 *anatolio cons̃.* 6 *Valentiniano Aug̃. cons.* P. P[a]. P[b]. Rittersh. *Valentiniano A. V. et Anatolio Cons.*; rell. edd. ante Be. *Valentiniano A. V. et Anatolio Coss.*, impr. Br. l. c. p. 863 sq., qui cod. 1 subscriptionem profert et corr. *Anatolii.* Ex Br. illius cod. subscriptionem repetiit Ri., qui recte em. *Valentiniani A. V. et Anatolii.* Ri. secutus est Be., qui ex 1 supplevit *V. C.*

a) 3 *perferatur.* 6 *Quis in gradu cui praeferatur.* b) 2 *stauratio. pc*, sed Zir. l. c. p. 349 *Storacio* scribi vult, quia infra idem codex secundum suum et Ruggierii apographum *Storaci* habet. Am. em. p. u. 2, 6, P. P[a]. P[b]. Cui. 2, 2[a]. Rittersh. *Storatio.* Rela. in Chron. const. Cui. 2 cj. *Asperatio.* Cf. Br. l. c. p. 871 sq. et Am. in Nov. Val. de Postul. p. 60, not. 2. c) In cod. 3 sola vv. *clementiam — sanciamus* supersunt. d) 2 *camulandum consularium*, corr. a P. Rittersh. *titulorium.* e) 1 *proficet.* 3 *profecit.* f) 2, P.—Ri[a]. *adscimus.* P. in cod. 2 et Rittersh. em. *adsciscimus*, recte et consentientibus codd. 1, 6. Ri. cj. *adcimus* s. *accimus.* Be. ex cod. 1 *adsciscimus* ed. g) Go. *Divini.* Vid. c. 1 C. Th. de Consulibus (VI, 6). h) 6 *quae venerabili constitutione amplissimis dignitatibus definitum ordinem dedit.* i) 1 *ei.* k) 2 *consulatus*, corr. a P. 6 *ut quisque bis* et om. *adipisci.* P. in not. et P[b]. in m. h. l. abrogari putat c. 1 C. Th. cit. l) 6 om. *hoc.* m) Go. *Quod alterius.* n) 1 *duplicatā tantū.* o) 1 *currulium hornamenta geminarum*, unde Be. recte ed. *curulium orn. geminarum*; nam P.—Ri[a]. habent *curialium ornamenta gemmarum*, etsi in cod. 2 est *curialium ornamenta geminarum.* P. ms. *curulium et geminarum.*

sunt adepti. Ea enim dignitas, quae nomini quoque Augusto quoddam[u] decus videtur acquirere, secundo delata[v] privatis personis, absque superioris praescriptione temporis[x], iure universis honoribus antecellit[y]. *Dat. III. Id. Mart. Roma*[z]. *PP. in foro Traiani*[a], *Maximo II.*[b] *et Paterio*[c] *V. C. Coss.* (443.)

TIT. XII. DE PECUNIA AFRIS CREDITA ET DE FIDEIUSSORIBUS EORUM[a].

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Albino II. Pf. P.*[b] Si afflictis Afrorum fortunis[c], qui omnes facultates suas per[d] acerbissima supplicia amittere sunt coacti, decet miserationem publicam quocunque potest humanitatis genere vel singulis vel in commune consulere, quanto dignius est infortunia[e] eorum contra molestias improbas creditorum clementiae nostrae remediis sublevari[f]? Quos enim constat pericula famis aliter non posse depellere, nisi ope aliena auxilioque recreentur[g], quam magnae acerbitatis[h] putandum est, hos ipsos, inopes omnium rerum et precario victu agentes, compelli ad iniuriam, restituere ea[i], quae improviso cladis impetu vis maior abstraxit, sibique[k] inter omnium spolia vindicavit[l]? Et certe solet etiam salva re[m] prodesse debitoribus, si quid his calamitatis acciderit. Hic vero, ubi omnium fortunarum diluvium, ubi etiam, quod per ignorantiam dominorum latere potuit, intolerabilis[n] inquisitionum cruciatus extorsit, quisquam dubitare poterit, quin immanitatem[o] superet hostilem, si quis, quod[p] integris et florentibus dederat, nunc ab spoliatis, egentibus[q] et extorribus[r] patria[s], recuperare conetur, nec eos vereatur exigere, quos erubescendum est non iuvare? Albine, parens carissime atque amantissime[t]. §. 1. Ob hoc illustris et praecelsa magnificentia tua pragmatici nostri secuta[u] praeceptum sciat, miseriarum circa Afros intuitu clementiam nostram statuisse, ut nulli nomine chirographorum[v] creditae pecuniae sive fideiussorum usque ad recuperationem rerum suarum quolibet pulsante teneantur[x]; pro quibus neque fideiussores, neque mandatores eorum quolibet genere obligatos inquietari volumus, qui plerumque a creditoribus nomine debitorum conveniri pro arbitrii sui interpretatione consuerunt[y]. Quae forma circa eos debitores servabitur[z], quos cum patria omnia sua amisisse[a] constiterit, hoc est exceptis, qui alibi locupletes atque idonei non debent uti excusatione miserorum. §. 2. De his quoque, quae intra provinciam[b] gesta sunt, in qua liberum modo non est, sub quolibet caussarum vel litium titulo solitum ius a quoquam conventionis[c] exigere, amissis aut relictis ibidem neces-

Tit. XII. 1, Zir. in ind. titt. Am. *Tit. XII.* 2, 3, P. P[a]. P[b]. in ind. titt. *Tit. XXII.* Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Ri. Ri*. *Tit. XXII.* N. Th. 6 *Tit. III.* P. P[a]. P[b]. in ipsa ed. *Tit. XXI.* Nov. Th. et Val. Rittersh. *Tit. XXI.* N. Th., sed sec. ord. *Tit. XXVII.* Be. *Tit. XIV.* Vid. tit. II, not. sup. Go. in Prol. cap. VIII. hunc tit. inter Nov. Valent. ponit. Commemoratur in indice Novellarum Theodosii Cui. 1. Aur. adiecto. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1, id e. un. Be. add. (*LVI.*), omnium scil. Novellarum in Be. ed. De cod. 3 vid. infr. not. *s* §. 4.

Idem est in m. Cui. 2, 2*. Lugd., probb. Zir. l. c. p. 118 et Am. et Ri., recte. P. in cod. 2, P. in not. et P[b]. in m. corr. *curulium.* 5 *et gemina curiarum ornamenta obtentis.* Quin cod. 1 habeat *geminarum*, dubitari non potest, quicquid dicit Zir. l. c. p) 2 *p̄k̄ā.* P. — Ri. *P. K. A.* Ri*. *P. R. A.* q) 1 *magnitudo tua hanc nos gerali.* r) 1 ut *quisque.* 2 *consolare*, em. a P., ut infra *consolatum.* s) 1 *secund*, id e. *secundum.* Mox 6 om. *etiam.* t) 1 *compatriciatu.* Go. *cum Patriarchatu.* 6 *sint adepti.* u) 2 *quodam.* P. in m. cod. 2 corr. *quoddam* s. *quodammodo.* v) 1 *secundū delata.* Go. Lugd. *deluta.* Vid. Zir. p. 119. x) Vv. *praescriptione temporis* des. in cod. 2 et in edd. P. — Ri*. Restituit ea Be. ex cod. 1, qui vero *superiores*, quod Am. corr. Iam Zir. l. c. pag. 119 locum ex cod. 1 supplet, id vero falso dicit in cod. esse *superioris.* 6 *praescriptione superioris temporis.* y) 1 *antecellet.* z) Br. l. c. p. 866 scribit in cod. 1 esse *Dat. XIII. Kal. Nov. Rav.*, quae subscr. hac de caussa Ri. placet, quia Valentinianus mensibus Mai. August. et Octob. h. anni Ravennae dicitur constitisse. Sed iam Am. docuit codicem 1 non differre a vulg. scriptura et errorem esse Br., qui Nov. sq. in mente habeat. Vid. ibi. 5 *Maii.* a) Vv. *PP. in foro Traiani* des. in cod. 1. b) P[a]. P[b]. *I.* c) 1 om. *V. C. Coss.* et 6 *V. C.* Vid. subscript. Nov. 1 Th. tit. XXII, not. *k.* Rittersh. *Cons.*

a) 1 *Afr. credita et* et om. *de.* Etiam Zir. Am. om. *de* et 6, Cui. 1. Aur. (in ind. titt.) *Et — Eorum.* 3 *Aficis* pro *Afris.* b) P[a]. P[b]. Rittersh. *Pon.* 6 *Albino praeposito et patricio.* c) 6 *personis.* d) 2, P. — Ri*. *super.* 1, 6, Be. *per*, recte. e) 2 *in fortuna*, corr. P. *infortunia.* f) 1 *sublevare.* g) 1 *recchenter*, sed corr. est *recchentur.* h) 2 *acervitatis*, corr. *acerbitatis.* i) 6 *iniuriam et ea restituere.* k) 2, Cui. 2, 2*. Lugd. P[b]. Rittersh. Go. — Ri*. *ubique inter omnium.* P. P[a]. *ubique inter* * *omnium.* P. in not. P. ms. Cui. 2, 2* et Lugd. in m. Ro. ms. em. *sibique*, prob. Ri., recte; tuentur hanc em. codd. 1, 6, quos Be. secutus est. Non ferenda est em. Ro. l. c. p. 189 *abstraxit et ubique interemtorum.* Pro *inter omnium* etiam Ro. ms. ponit *interemtorum* et P. ms. *hostium* pro *omnium.* l) 2, P. — Ri*. *vindicabit*, sed P. in cod. 2 corr. *vindicavit.* Etiam P. in not. Ro. ms. Ro. l. c. Ri. recte em. *vindicavit.* Confirmant h. em. codd. 1, 6; ex illo Be. ed. *vindicavit.* m) 2 *salvare*, dividitur a P. in *salva re.* Mox 2 *accederit.* n) 1 *poterit intollerabilis.* o) 2 *quin humanitatem*, corr. P. *qui inhumanitatem*; etiam 6, edd. *quin inhumanitatem*; sed 1 *quin immanitatē*, quod cum multo melius sit quam vulg. scriptura, a me receptum est. p) 1 om. *quod.* q) 1 *spoliantibus*, sed del. est *ĉus* (*spoliasti*). 6 *spoliatis et egentibus.* r) 2 *extortibus*; sed P. in m. *extorribus.* s) Ita Be. ex cod. 1. 2, 6, P. — Ri*. *patriae.* Iam Ri. tentat *patria.* t) 2 *p̄k̄ā.* P. P[a]. Rittersh. P[b]. *P. K. A.* 1 post *f* aa. Mox 2 *inlustras*, corr. a P. u) 1 *magnitudo tua pr. n. secuti.* Rittersh. om. *secuta.* v) 1 *cyrograffорum credete.* 2, P. Cui. 2, 2*. P[a]. P[b]. Ri. Ri*. *cyrograforum.* Go. *chirografoorum.* Lugd. *chirogaforum.* Rittersh. *Cyrographorum.* x) 2 *teneatur*, corr. *teneantur.* y) 1 *inquietare — convenire — conserunt.* P[a]. P[b]. *consueverunt.* Rittersh. *consuerunt.* z) Rittersh. *servabitur debitores.* a) 2 *admisisse*, corr. P. *amisisse.* P. P[a]. *amisisse.* b) 2 *provincia*, corr. a P. *provinciam.* c) 1 *titulū solitū*

sariis instructionibus, nemo pulsabitur, nisi forte alia evidenter approbatione[d] doceatur. Quod observari[e] volumus, sicut dictum est, usque ad illud tempus, quo[f] qualibet ratione atque eventu patriae vel propriorum recuperatio optata contigerit. §. 3. Illud etiam pari institiae ratione[g] servandum est, ne creditae pecuniae cuiuslibet temporis a personis, quarum supra infortunia[h] expressa sunt, usurae penitus postulentur, cum abundare[i] debeat creditoribus, si postremum integrationem[k] ad sortem potuerint[l] pervenire. §. 4. Quae ut[m] inviolata serventur, mulcta[n] decem librarum auri dispendio ferietur, quisquis contra statuta numinis[o] nostri, quae circa Afros moti aerumnis[p] protulimus, venire tentaverit. Quam rem et[r] his ipsis rationabilem videri posse credimus, qui[s] aequitatis tramitem, stimulis cupiditatis animum depravantibus, vel nolunt tenere vel nesciunt. *Dat. XIV.*[t] *Kal. Nov. Ravenna*[u], *Maximo II. et Paterio V. C.*[v] *Coss.* (443.)

TIT. XIII. DE FRUCTIBUS INTER MARITUM ET UXOREM EXPENSIS FILIIS VEL HEREDIBUS MINIME IMPUTANDIS[a].

1. *Impp.*[b] *Theodosius et Valentinianus AA. Albino II.*[c] *Pf. P.* Auctoritatis suae memorem amplissimum senatum gratanter agnovimus[*]), cuius consilium improbis rebus semper occurrit. Hinc est, quod nuper illustribus ac sublimibus viris, quos evocari[d] ad sacratissimum comitatum utilitas publicae necessitatis[e] exegit, nobis suggerenda[f] mandavit, ne abhorrenda usurpatio[g] ab omni honesta[h] conversatione vires diutius obtineret. §. 1. Comperimus enim, quasdam[i] post maritorum[k] obitum filios suos proposita[l] indecora actione[m] nudasse, cum ab his patrimonii sui fructus quaererent, quos utique stante matrimonio in illa aequalitate vivendi in commune consumptos convenit aestimari, quorumque ratiocinium perplexum atque confusum ad veritatis fidem

---

Tit. XIII. Tituli sq. Novellarum ann. 444 et 445 datarum non recto ordine in cod. 1 positi sunt. Ordo enim is est: 1) de Tributis fisc. (XI. Kal. Iul. 445) *Tit. XIII.*; 2) de Fructibus (III. Id. Sept. 444) *Tit. XIV.*; 3) de Episcoporum ordin. (VIII. Id. Iun. 445) *Tit. XV.*; 4) de Manichaeis (XIII. Kal. Iul. 445) *Tit. XVI.*; 5) de Homicidiis (VI. Id. Dec. 445) *Tit. XVII.*; 6) de Corporatis (XVIII. Kal. Mai. 445) *Tit. XVIII.* Ex subscriptionibus, quas addidi, apparet, primo loco ponendum esse titulum de Fructibus, secundo titulum de Corporatis, qui in cod. 1 ultimus est anni 445; tertio titulum de Episcoporum ordinatione, quarto titulum de Manichaeis, quinto titulum de Tributis, sexto titulum de Homicidiis. Beckius verum ordinem recte restituit. Eum secutus sum, modo quod ante titulum de Corporatis posui titulum de Pretio solidi, qui ap. Be. tertius Novellarum Valentiniani est. Vid. tit. sq., not. sup. et not. a. 1, Zir. in ind. titt. Am. *Tit. XIV.* 2—5, 8—13, 15, 17—38, 40—42, Aeg. Sich. Cui. 1. Aur. Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. Go. Ri. Ri*. *Tit. I.* et add. in m. cod. 2 a P.: *Incipit Liber Legum Valentiniani augusti impressus.* Nov. 1 Valent. *edita.* 6 *Tit. XXI.*, antecedunt enim XX tituli, quos Visigothi non receperant, iam sequuntur in codice tituli in Br. Al. recepti. Be. *Tit. XV.* De codd. 7, 14, 16 vid. tit. XVI. Nov. Th., not. sup. et §. 14 Nov. 2 Th. tit. XXII, not. v. In edd. P. P[a]. P[b]. commemoratur in indice, neque vero editus est, quia iam ex Breviario innotuerat. Ob eandem caussam reliqui tituli Breviarii omissi sunt. Vid. tit. II. et tit. sq., not. sup. C. Th. VIII, 18, 19. Nov. Sev. I. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1, id est un. Be. add. (*LVII.*), sc. omnium Novv. in Be. ed. Integra cum interpr. est in codd. 2, 11—13, 15, 17—23; omnia desunt in cod. 40, sed addita est interpr. tit. XIX. (Br. Al. tit. III.) de Homicidiis, qui ipse om.; omnia praeter interpr. des. in codd. 3, 41, 42; inscr. et textus in codd. 4, 5, 24, 30; textus et subscr. in codd. 25, 26, 35; solus textus in codd. 8—10, 27—29, 31—34, 36—38.

---

ius conventionis a quoquam. d) 1 *nisi forte alique videntur adprobatione.* 6 *evidenti — doceantur.* e) 1 *observare.* f) Rittersh. *pro.* g) 6 *iustitia et ratione.* h) 2 *in fortuna*, corr. a P. *infortunia.* 6 *sunt expressa.* Vid. init. h. Nov., not. a. i) 1 *abulare.* k) 1 *si postremum integratione.* 2, Cui. 2, 2*. Lugd. P[b]. Rittersh. Go. Ri. Ri*. Be. *si postremum integrationem*, sed corr. a P. in m. cod. 2 *post demū redintegrationem.* P. P[a]. *si * postremum integrationem.* 6 *si post rerum integrationem.* Idem vult Be. in not. P. ms. P. in not. P[b]. in m. em. *si post rerum integrationem* vel *si post demum redintegrationem*, nisi quod P. ms. praeterea *post redintegrationem* prop. pariter atque Cui. 2, 2*. Lugd. in m. Scrib. *si post rerum integrationem.* l) 2 *potuerit*, corr. a P. *potuerint.* m) 1 *quā ut.* n) 6 *multe.* 1 *multa. X. libras.* o) Codd. *numinis.* P. in cod. 2 corr. *nominis*, quod transiit in edd. Equidem restitui *numinis.* p) 1 *afros muti erūnis.* r) 1 om. *et.* s) 1 *credimus quia equitatis* pro *qui aequitatis.* 2, Cui. 2, 2*. Lugd. P[b]. Go. — Be. *credimus aequitatis* et P. P[a]. *credimus * aequitatis.* 3 *credidimus qui aequitatis.* 6 *credimus qui aequitatis.* Rittersh. *credimus, adde qui aequitatis*, errore typographi, qui notam Rittersh. inter ipsa contextus verba inculcavit. P. in m. cod. 2, P. ms. P. in not. post *credimus* add. *nisi*, sed rectius Rittersh. Ri. et Be. in not. *qui*; omnes enim codd. praeter 2 habent *qui.* In cod. 3 nihil receptum est, praeter vv. *quam rem — aequitatis.* t) 1 *XIII.* Vid. Nov. anteced., not. z. u) 2, P. — Ri*. om. *Rav.* Be. ex cod. 1 recte add. *Rav.*, quod urbis nomen iam Br. l. c. p. 865 et proinde Ri. in cod. 1 esse nuntiaverant. Congruit praeterea cod. 6 cum cod. 1. v) Go. om. *C.* Cf. subscriptio Nov. 1 Th. tit. XXII, not. *k.* 1 om. *V. C. Coss.*

a) 6 om. *Expensis — imputandis*; alii *vel — imputandis.* Scribitur etiam *et* pro *vel.* 1 *heredibus ñ inputancis*, id est *heredibus non imputandis*, ut Zir. Nonn. codd. habent *De fructibus inter virum et aut filiis vel nepotibus minime.* 25 *a filiis.* 22 *maritum uxoremque.* b) 13, 15, 21, 23 *DD. NN. Impp.* c) 15, 21 *ad Ablavium praepositum.* Br. l. c. p. 868 negat stare posse inscriptionem huius Nov.; datam enim eam Albino consule, ut eodem tempore praefectus praetorio esse nequiverit. At Am. et Ri. refutant Br. dubitationem. Plerique codd. *ad Albinum* et om., ut Sich. — Ri*. *II.* Be. add. *II.* ex 1. 6 *praeposito.* Multi codd. *Theud.* et *pfū*, improb. Ri. *) Rittersh. *cognovimus.* d) 21 *probis — hic est — vocari.* 19, 22 *hic est quod.* e) 6 *necessitatis publicae.* 2, 11—13, 18—21 *exigit*; corr. a P. in cod. 2 *exegit.* f) 1, 19 *suggerendā.* g) Sich. in m. deesse dicit v., quale sit *aliena*; recte Ri. vulg. script. tuetur. h) 1, 2, 11—13, 15, 18—22 *ab omni honesta conversatione.* 13 *ab homine hon.* et 20 *vires huius.* Rell. codd. Sich. — Be. *ab omni conversatione honesta.* Aur. Rittersh. *obtinere.* i) 11, 12, 18, 19, 22, 23, Sich. *quosdam*, impr. Ri. k) 1 *post uxorem obitum.* 2 *obitu.* l) 15, 21 om. *proposita.* m) 22 *inde oratione*; alii *indecorē*

discuti posse non credimus. Cumque [n] illud frequentius noverimus accidere [o], ut maiores expensas flagitet matronalis ornatus, et cum nunquam [p] viri post uxorum obitum huiusmodi aliquid credant communibus filiis opponendum [q], durum est, muliebri tantum licentiae [r] ista permitti. §. 2. Ideoque [s] Albine, parens carissime atque amantissime [t], illustris ac praecelsa magnitudo [u] tua hac edictali sciat [v] nos lege sanxisse, ne de coniugii copula eorum alter superstes [x] defuncti heredes super hac repetitione redituum aestimet lite pulsandos. Hac enim conditione et uxores teneri [y] volumus, et maritos. Sive enim intercesserit dos, seu oblata non fuerit, omne iurgium huiusce repetitionis et ratiocinii conticescat [z]. §. 3. Hanc autem legem utilitati et concordiae humani generis profuturam edictis per provincias [a] propositis amplitudo tua in omnium notitiam faciet pervenire [b]. *Dat. III.* [c] *Id. Sept.* [d] *Ravenna, D. N.* [e] *Theodosio A. XVIII.* [f] *et Albino V. C.* [g] *Coss.* (444.)

Interpretatio. *Si vir uxore superstite moriatur, fructus, quos stante* [h] *coniugio constat expensos, nullam postea a communibus filiis seu ab heredibus mater repetendi* [i] *habeat facultatem. Quod* [k] *et si uxor viro marito decesserit, maritum praecipit* [l] *eadem lege constringi, ut et* [m] *ipse a filiis vel heredibus* [n] *uxoris de ipsis fructibus, qui in commune expensi sunt, penitus nihil requirat* [o].

TIT. XIV. DE PRETIO SOLIDI, ET NE QUIS SOLIDUM INTEGRUM RECUSET [a].

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Edictum ad populum urbis Romae.* Frequens ad nos, Quirites [b], temerarii [c] ausus querela pervenit, ut in parentum nostrorum contumeliam insigniti solidi eorum nominibus ab omni emptore recusentur: quod diu impunitum esse non patimur. Hoc ergo edicto agnoscat [d] universitas, capitale manere supplicium, si quisquam vel domini patris mei Theodosii, vel sacrarum necessitudinum nostrarum, vel superiorum principum solidum [e] aureum integri ponderis refutandum esse crediderit, vel pretio minori taxaverit. Vir autem illuster [f] praefectus urbis eiusque officium decem librarum [g] auri dispendio subiacebit, si quemquam contra hoc statutum venisse fuerit approbatum. §. 1. Quo praecepto etiam illud in perpetuum [h] volumus contineri, ne unquam intra septem millia nummorum solidus distrahatur [i], emptus a collecta-

Tit. XIV. Vid. not. n. Deest in cod. 1, Zir. Am., neque lacunae signum in cod. 1 perspicitur (vid. Zir. l. c. p. XXVII, not. i et Am. p. 104, not. X.), cum etiam in indice titulus desit, quae res probat, Novellarum Valentiniani librum ms., ex quo codices Pithoei et Seldeni, Fuldensis et Phillippicus 1735 descendant, ab eo, quem Ottoboniani s. 1 codicis librarius descripsit, diversum fuisse. Vid. infr. tit. de Praediis piat. et tit. III, not. sup. 6 *Tit. V.* 2, 3, P. P [a]. P [b]. in ind. titt. *Tit. XXV.* Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Ri. Ri*. *Tit. XXV.* Nov. Th., sed Go. in Prol. h. t. Valentinianis assignat. P. P [a]. P [b]., ubi tit. ipse editus est, *Tit. XXIII.* Nov. Th. et Val. Rittersh. *Tit. XXIII.* Nov. Th., sed sec. ord. *Tit. XXIX.* Be. *Tit. III.* In brevem summam contractus est in cod. Phillipp. 1735 post subscriptionem Breviarii Alarici, add. numero *XXII* (*hī XXII.*). Commemoratur in Cui. 1. Aur. in ind. Novellis Th. adiecto et a Cuiacio in Comm. c. 2 Cod. Iust. de Suariis (XI, 16) l. c. p. 355. C. Th. IX, 22. — N. 1. Codd. edd. *N.* un. Be. add. (*XL.*), i. e. omnium Novellarum in ed. Be. De cod. 3 vid. not. e.

act. Mox Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. *ab hiis*, Go. *ab iis* in nonn. codd. *suis — quaeret* (aut *quaereret*) *utique in tanta matrimonii nulla — consumptus — ratiocinio.* n) 11, 17, 19, 22, 23, R. Sich. add. *in.* 2 *Cum illud.* o) 2, 11 — 18, 19, 20, 22, 23 *accedere.* Mox 13 *matrimonialis.* p) Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. et 6, 11, 12, 17, 19, 22, 23 *nonnunquam*, impr. Ri. 19, 22 *viros.* 11 *post uxorem*, ut 1, sed Am. corr. 21 *obitum urorum.* q) 11, 18, 19, 20, 22 *opprimendum.* Supra 17 *reddant* pro *credant.* r) 2, 11, 12, 19, 20 *licentia.* 15, 21 *licentiam.* 22 *mulieri tantum licentiam permitti.* Nonn. codd. *permittere.* s) 1, 15, 21, R. *Ideoque*; rell. *Et ideo.* t) 2 *p̄ k̄ x̄ inlustras.* 15 *p̄ k̄ auguste.* 22 *p k aug aug.* Sich. *Praefecte charissime Augustorum.* Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. om. *atque amantissime.* Mox nonn. codd., etiam 1, *et* pro *ac.* u) 1, 15, 17, 19, 21 *magnitudo.* 6, 11, 12, 18, 23 *p̄ m̄ tua*, i. e. *praec. magnitudo tua.* 17 *praeminens m. t.* 20 *praemissa m. t.* 22 *iis et magnificenā ūēt haec.* Sich. *ac magnifica autoritas tua.* Rell. edd. *praecelsa auctoritas tua.* v) 1 *hanc edicta liscent.* 2 *editali.* x) Nonn. codd. *coniungit* et Aur. *coniungii.* 22 *ne coniugii culpa eorum.* Multi codd. *superstis* s. *superstitis et heres.* 6 om. *eorum* post *copula.* y) 1 *estimet et lite pulsandus — tenere.* 22 *Hanc enim conditionem.* 2 *ut uxores.* z) Nonn. codd. *huiusmodi* s. *huiuscemodi et conticiscat.* 22 *rep.* (om. *et*) *rat. conticiscat.* 1 *fuerit omniū iurgiū — repetionis et raciocinii.* a) Sich. — Ri*. *provinciam*, ut 23. b) Nonn. codd. *faciat.* c) 2, 8, 32, 33 *IV.* 36 *VI.* Epit. Mon. *VII.* L. R. U. ap. Canc. *VIII.*, sed codd. S. Gall. et Piper. *IIII.* d) 32, 33 *Febr.* e) 18 om. *Rav. — Coss.*; alii codd. (etiam 1) om. *D. N.* aut *N.*, ut edd. f) Plerique codd. Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *XVII.*, impr. Ri. 4, 20, 22 *XVI.* 1 *VIII.*, improb. Am. Vid. etiam Br. l. c. p. 867. g) Plerique codd. om. *V. C.* (8 *vc̄*) et supra nonn. *A.* h) Fere omnes codd. *stante*; edd. *constante.* In ipsa lege *stante matrimonio.* Supra nonn. codd. *uxorem.* i) Nonn. codd. *repetendi mater.* k) 22 om. *Quod.* l) Aliquot codd. *praecipiat* s. *praecepit* et *marito.* m) Nonn. codd. om. *et.* n) 15, 21 *filiis vel ab heredibus.* o) 11, 12, alii codd. *quaerat.* Nonn. *nihil penitus.* 23 *nil.*

a) 6, Cui. 1. et Aur. in ind. titt. om. *Et — Recuset.* Cod. Phill. *De pretio solidi et reprobati. Ymp̄ theod et Valentinian' aa ad P̄r In Libro Novellarum hī XXII.* b) 2 *Quiritis*, corr. a P. c) P. *temerarj.* P [a]. Go. *temerarij.* Cui. 2, 2*. Lugd. *temerari.* Ri. Ri*. *temerarl*; rell. edd. *temerarii*, convenienter cum codd. 2, 6, quare non opus est Ri. interpretatione, qui de siglo *temerarl* loquitur. d) 6 *contumeliam solidi eorum nominibus insigniti ab omni — cognoscat.* e) In cod. 3 supersunt sola vv. *Si quis solidum — taxaverit — X lib. auri dispendio subiacebit.* Similiter cod. Phillipp. *Si quis solidum aureum integri ponderis et certe monaetae ausus fuerit reprobare X l̄b̄ auri dispendio subiacebit, quo p̄cepto etiam illud volumus continere — milia numerū — collectariis. VII. CC. aequalitas — custodiet.* f) 6 *pretio minore — illustris.* Defendi potest *illuster.* Vid. Gest. in Sen. de recip. C. Th. (edit. meae pag. 82), not. *h.* g) 2 *libras*; corr. P. *librarum.* 6 siglum habet. Vid. not. e. h) 6 *perpetuo.* i) Cf. Go. in C. Th. T. IV, p. 579.

rio[k] septem millibus[l] ducentis. Aequabilitas enim pretii et commodum venditoris et omnium rerum venalium statuta custodiet. §. 2. De ponderibus quoque ut fraus penitus amputetur, a nobis aguntur[m] exagia, quae sub interminatione superius comprehensa sine fraude debeant custodiri. *Et manu**) *divina: Proponatur amantissimo nostri populo Romano: et ad latus: Dat. XV. Kal. Febr. Romae, Valentiniano A. VI.*[n] *Cos.* (445.)

TIT. XV. DE CORPORATIS URBIS ROMAE, QUI[a] AD MILITIAM VEL AD CLERICATUM TRANSIERUNT[b], REVOCANDIS.

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Auxentio Pf. U. II.*[c] Quaecunque utilitatem sacratissimae urbis respiciunt, oportet clementiam nostram salubriter ordinare[d]. Providam[e] itaque amplitudinis tuae et geminis fascibus[f] comprobatam suggestionem[g] secuti, Auxenti, parens carissime atque amantissime[h], illustris magnificentia[i] tua pragmatici nostri tenore comperto sciat, corporatum[k] urbis Romae, qui non expleto ordine coepti officii, priusquam ad primum inter suos[l] locum emeritus pervenerit[m], ad militiae cuiuslibet cingulum se crediderit transferendum, corpori[n], cui nomen suum ante dicaverat, oportere revocari; sive etiam[o] in clericorum numero reperitur, usque ad diaconis[p] locum similis praecepti conditio[q] teneatur, quatenus necessitatibus urbis venerabilis hoc salubri constituto restitutis ministeriis consulatur[r]. *Dat. XVIII.*[s] *Kal. Mai. Romae, Valentiniano A.*[t] *VI. et Nomo*[u] *V. C. Coss.*[v] (445.)

TIT. XVI. DE EPISCOPORUM ORDINATIONE.

1. *Impp. Theodosius*[a] *et Valentinianus AA. Aetio*[b], *viro illustri Comiti et Magistro utriusque militiae et*

Tit. XV. 1, Zir. in ind. titt. Am. *Tit. XVIII.* 2, 3, P. P[a]. P[b]. in ind. titt. *Tit. XXVI.* Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Ri. Ri*. *Tit. XXVI.* N. Th. 6 *Tit. VI.* P. P[a]. P[b]. in ipsa ed. *Tit. XXIV.* Nov. Th. et Val. Rittersh. *Tit. XXIV.* N. Th., sed sec. ord. *Tit. XXX.* Commemoratur in indice Nov. Th. in Cui. 1. Aur. adiecto. Ponitur a Go. in Prol. cap. VIII. inter Nov. Valent. Vid. tit. II, XIII, XIV, not. sup. C. Th. XII, 1 et XIV, 2. Nov. Severi tit. II. — N. 1. Codd. edd. N. 1, id e. *un.* Be. add. (*LVIII.*), s. omnium Novell. in Be. ed. De cod. 3 vid. not. o.

Tit. XVI. 1, Zir. in ind. titt. Am. *Tit. XV.* 2, 3, 5, P. P[a]. P[b]. in ind. titt. *Tit. XXIV.* Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Lab. Ri. Ri*. *Tit. XXIV.* N. Th. In ind. titt. P. P[a]. P[b]. add.: „*quae edita est XIIII. inter Nov. Th.*", quare ipsa Novella in P. edd. om. est. 4 *XVIIII* (err. pro *XXIV.*, ut in cod. 5). 6 *Tit. IV.* Cui. 1. Aur. Rittersh. *Tit. XIV.* N. Th. Be. *Tit. XVII.* Vid. supr. tit. XIII, XIV, not. sup. A Go. in Proleg. cap. VIII. ponitur inter Nov. Val. C. Th. XVI, 2. Invenitur hic titulus in libris iuris ecclesiastici et manu scriptis (veluti Oxon. Coll. Oriel. T. V, p. 203 (ed. Ri.).

k) Cf. Go. l. c. T. III, 203 sq., T. IV, 600. l) 6 om. *millibus.* Infra Go. *venialium.* m) 2 *agentur.* 6 *venalia st.* — *fraus penitus omnis auferatur a nobis dabuntur exacta.* Mendose Rittersh. *axagia.* In Cui. Comment. l. c. proferuntur vv. *De ponderibus — custodiri.* Cf. Go. l. c. T. IV, 91 et 584. *) Go. *Ex manu.* n) Codex Phill. *Valentiniano ag̅ VI. Conss.* Tribuitur igitur Nov. anno 445. 2, 6, edd. *V. A.* (440). In codd. 2, 3, 6 collocatus est tit. inter titulum de Episc. ord. et tit. de Corporatis, qui anni 445 sunt, omittitur autem inter quinque illos Novellarum titulos, qui anni 440 sunt et ibi eodem atque in codice 1 ordine commemorantur (tit. III — VII. Novv. Valent.), nisi quod in cod. 6 Nov. de Praediis pist. anni 451 post Nov. de Successione curialium interposita est, errore librarii, qui titulorum ordinem in codd. 2, 3 observatum suo consilio et arbitrio mutavit. Accedit quod data est haec Novella *Romae*, ubi Valentinianus anno 445 quidem constitit, neque vero anno 440. Vid. supra tit. IX, not. *x.* Quibus ex causis cod. Phill. secutus titulum revocavi ad ann. 445, posui autem ante titulum de Corporatis et de Episcop. ordin., quia in codd. 2, 3, 6 series titulorum, si menses spectantur, turbata est, quod non semel in illis factum esse recordor. Nomi consulis nomen fortasse ideo omissum est in subscriptione, quia nondum innotuerat Romae. Ceterum Go. *Valentiano* et Rittersh. *Coss.*

a) 3 *Romanae et qui.* In ind. Cui. 1. Aur. om. *Romae — Revocandis* et in cod. 6 *Qui — Revocandis.* P. P[a]. P[b]. in ind. titt. *vel clericatum.* b) 2, P. — Ri*. *transeunt.* 3 *transeant.* 1, Am. Be. *transierunt.* Zir. *transierint.* c) 1 *ad Auxentio pu̅.* 2, P. P[a]. Rittersh. P[b]. *II. Pf. urbis.* 6 *Id. aa̅ a̅ preposito.* P. in not. P[b]. in m.: „*sed et in antiqua epigraphe Auxentius. II. P. V. inscribitur.*" d) 2 *ordinari*, corr. a P. *ordinare.* e) 2, P. — Ri*. *providentiam.* 6 *clem. sal. nostr. ord. Providentiam.* f) P. in not. P[b]. in m.: „Sic nos cum in vet. esset faricib." g) 2 *suggessionem*, corr. a P. 6 *secuti sumus.* Nisi h. l. nonnulla exciderunt, negligentiae arguendus est scriptor legis, quippe qui non recordatus est eorum, quae antecedunt. *secuti* est nominativus, quem dicunt absolutus. Vid. Nov. Val. tit. III, §. 1 *servaturus.* h) 2 *p̄ k ā inlustras*, em. a P. *inlustris.* 1 post *k* om. *inl.* P. P[a]. *P. K. A.* Ill.* Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *P. K. AA. Inlustris.* Rittersh. P[b]. *P. K. A. Inl.* Lugd. Go. *P. K. AA. Inl.* i) 1 *Inluster* (em. ab Am. *Inlustris*) *magnitudo tua.* k) 1, 2 *corporatus*, em. a P. in cod. 2 *corporatum*, quod transiit in edd. et in cod. 6 est. Mox Rittersh. *caepti — oprtere.* l) 1 *ad primum inter uos locum.* 2 *ad primum iter favos locum*, corr. a P. *inter.* 6 *primum* (om. *inter suos*) *locum.* P. P[a]. *ad primum** *iter favos locum.* Rittersh. P[b]. *ad primum iter favos locum.* Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Ri. *ad primum iter favos ad locum* et Ri*. *ad primum inter favos ad locum*, improb. Be. P. in m. cod. 2, P. ms. P. in not. et P[b]. in m. Cui. 2, 2* et Lugd. in m. em. *inter suos*, prob. Ri. et Am. Eos secutus Be. rep. *ad primum inter suos locum.* m) 1 *perveniret.* n) 2, P. — Ri*. *credidit — corporibus.* o) In cod. 3 sola vv. *Si quis locum clericorum — teneatur* supersunt. p) 1 *subdiaconis.* 6 *diaconi.* q) 6 *praeceptionis conditione.* r) 2 *consolatur*, corr. a P. *consulatur.* s) 1 *VIII.* t) 1 om. *A.* u) 1 *Nomo.* Rein. in Chron. Cui. 2, 2* legi vult *Nonio.* Rel. in Fastis *Nonio.* 2, 6, edd. *Numo.* Br. l. c. p. 368 sq. mavult *Nomo* ex cod. 1, recte; vid. N. Th. tit. XXIV, XXV, ubi *Nomus* mag. off. ann. 443 commemoratur. Zir. l. c. pag. 257. v) 1 om. *Coss.* et 2 *V. C. Coss.*, sed rep. a P. in cod. 2.

a) 2, 4, 5 *Theud.* In cod. 1 inscr. tota deest. b) 2, 6 *Etio.* 4, Cui. 1. Aur. Rittersh. *Accio.* Cui. 2, 2*.

Patricio[c]. Certum est, et[d] nobis et imperio nostro[e] unicum esse praesidium[f] in supernae divinitatis favore, ad quem[g] promerendum praecipue Christiana[h] fides et veneranda nobis religio suffragatur. Cum igitur sedis[i] apostolicae primatum[k] sancti Petri meritum, qui princeps est episcopalis coronae, et Romanae[l] dignitas civitatis, sacrae etiam synodi firmarit auctoritas[m], ne quid praeter auctoritatem[n] sedis istius illicita[o] praesumptio attentare nitatur: tunc enim demum[p] ecclesiarum pax ubique servabitur, si rectorem suum agnoscat universitas. §. 1. Haec cum hactenus[q] inviolabiliter fuerint custodita, Hilarius Arelatensis[r], sicut venerabilis viri Leonis, Romani papae, fideli relatione comperimus, contumaci ausu illicita quaedam[s] praesumenda[t] tentavit, et ideo transalpinas ecclesias abominabilis tumultus[u] invasit, quod recens maxime testatur exemplum. Hilarius enim, qui episcopus[v] Arelatensis vocatur ecclesiae, Romanae urbis inconsulto pontifice, iudicia sive ordinationes[x] episcoporum sola temeritate usurpans[y] invasit. Nam alios incompetenter removit[z], indecenter alios invitis et repugnantibus civibus[a] ordinavit. Qui quidem[b], quoniam non facile ab his, qui[c] non elegerant, recipiebantur, manum sibi contrahebat[d] armatam, et[e] claustra murorum in hostilem morem vel obsidione[f] cingebat, vel aggressione reserabat, et ad sedem quietis pacem praedicaturos[g] per bella ducebat. §. 2. His[h]

B. 4, 5. Vid. infr. not. c) et prelo divulgatis. Cf. Am. l. c. p. XLII, not. 93. Vid. inter al. Pet. Saxii Pontificium Arelatense. Aquis Sextiis 1629. 4. p. 43. Bar. ad ann. 445, n. 7. Bon. l. c. p. 768. Sirmond. p. 1252. Lab. l. c. p. 499. S. Leonis Opp. Venetiis 1748. T. I, p. 119 a et T. I, p. 642 ed. Baller., in quibus libris codices et edd., in quibus titulus inest, nominantur. Mansi l. c. T. V, p. 1252, ubi Baller. ed. repetita est. Vid. etiam Cui. Observatt. XV, 38. Praeterea notat Am. p. XLII, not. 93: „Consule Ioh. Salinasium (Salinas) Canon. Regul. Laterna. in Vita Sancti Hilarii, qui hunc Titulum ex Vatic. Ms. Cod. emendavit, ut, ipso tacente, testatur Petrus Thomas Cacciarius Carmelita, ac postea ex eo edidit idem Caccíarius ad Epistolas Sancti Leonis Part. II. eiusdem Operum pag. 41. edit. Roman." — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 sive un. Be. add. (*LIX.*), id e. omnium Novv. in Be. ed. De cod. 3 vid. not. m. Docte est explanata haec Nov. a Rittero, sed Rittershusio suspiciosa videtur esse; annot. enim: „Novella ὕποπτος."

Lugd. Go. — Ri*. *Actio*, sed in m. Cui. 2, 2*. Lugd. *Actio*, prob. Ri., quem vid. not. b. Ceterum Rittersh. om. *viro*, habet autem 2 *comite et militum*. c) 4, 5, Cui. 1. Aur. Rittersh. om. *et patricio*. Sec. Ball. Mss. Thuan. et Vat. hanc inscriptionem praeferunt: „*Imperator Valentinianus Augustus omnibus sub imperio aeternae Urbis Romae ubique terrarum degentibus.*" Notant enim: „Quesnelius in secunda ed. varias lectiones apposuit ex Ms. Thuaneo Colbertino. Nos easdem recognovimus cum MS. Vat. 3833. Collectionis canonum Cardinalis Deus dedit, qui hanc legem ex vetustiori exemplari sumptam eidem Collectioni inseruit lib. 1. p. 48. Ex MS. Ottob. Vat. solius chronicae notae lectionem posterius accepimus." d) 2, Sax. om. *et*. e) 1 *imperium nostrum*. f) 5 *praesidio*, corr. *praesidiū*. g) 1 *adque*. 2 *devinitatis favore atque*. 4 *favore atque*. 5 *fabore ad que*, corr. *favore ad quos*, sed distingui non potest, utrum corr. sit *quo* an *quos*. h) Codd. Thuan. et Vat. *christianorum*. 5 *praecipuae*. Rittersh. om. *fides*. i) 5, 6, cod. Oriel. *sedi*. 4 *sede ap. primitū*, *īg sed apostolice*. k) Cod. Oriel. add. *et*. l) 4 om. *et Romanae*. m) 1 *sacra etiam synodi firmasset auctoritates*. 2, 4, 5 *sacra etiam sinodi firmasset auctoritas*. 6, cod. Oriel. *firmasset*. Cod. 3 (in quo sola vv. *Cum — custodita* et ex §. 4 *praesentis — annos supersunt*) *civitas sacram — firmasset*. Codd. Thuan. et Vatic. *firment*. Videtur servandum esse *firmarit*, sed Rittersh. *firmavit*. Mox 3 om. *ne*. Synodi, sc. Nicaenae. n) Cod. Oriel. om. *praeter*. Idem *auctoritati*. 6 *ne quid* (om. *praeter*) *auctoritate*. Vid. not. sq. o) Be. ex cod. 1 *illicita*; in rell. codd. et edd. est *illicitum*, sed 6 *sedis istius obnitente illicitum praesumptio* et Quesn. *in licitum*, impr. Lab. Utrumque recte, etsi mihi videtur praeferenda esse cod. 1 scriptura. Similiter enim imperatores aliis in legibus loquuntur. Postea Go. *adtemperare nitatur*. p) 1 om. *demum*. q) 5 *Haec auctenus*, supr. lin. add. *cum*. Mox 3 *fuerit*. r) 1 *costodita Helarius arelatenensis*. 5 *arelatenses*, corr. a libr. s) 1, 4 *inlicite quedam*. 2 *inlicita*, antea scriptum erat *inlicitate*. 5 *Romanae papae fidelis elatione — contumalia usu* (corr. *usus*) *inlicitae* (corr. *inlicita*). 6 *contumaliae ausu q̄dam inlicita*. Cod. Oriel. inverso ordine *sicut relatione fideli viri venerabilis Leonis Romani Papae comperimus contumaci ausu quaedam illicita*. Aur. *Romanae*. Rittersh. om. *Papae fideli*. t) Ball. ex codd. Thuan. Vat. Mans. Lab. *praesumendo*. 6 *praesumenda putavit*. 1 *timtavit*, ut aliis in locis. u) 5 *abominabiles*, corr. *abominabilis*. Idem infr. *maximae*. 4 *tumulus*. Mox 1 *Helarius* et Ri*. *restatur exempl.* v) Cui. 1. Aur. Rittersh. Quesn. add. *civitatis*. 1 *Aleratenensis*. 4 add. *s̄cē* et 6 *s̄cē*. 5 *ēpis s̄cē arelatenses*, corr. *arelatensis*. Cod. Oriel. *episcopus sanctae Arelatensis ecclesiae vocatur*. Edd. *vocatur, ecclesiae Romanae urbis*. Mutavi interpunct., ut concinnior fieret oratio. x) 1 *inducias*. *sive ordinatione*, nisi *ordinationes* scriptum est, quod non recordor. 2, 6, edd. *pontifice indebitas sibi ordin.* 4 *pont. indebilitas sibi ord.* 5 *pontificae indebitas sibi ordinationis episcorum*, corr. *ordinationes episcoporum*. Aur. *ordinationas*. Quesn. *pont. indebitas* et om. *sibi*. Ball. ex codd. Thuan. et Vatic. et Mans. *pontifice, iudicia, sive ordinationes*, prob. Constant. Restitui ex Ball. ed. *pontifice iudicia sive ordinationes*, quae scriptura latet in cod. 1. y) 1 *usurpantes*, em. ab Am. *usurpante*. 2, 4, 5 *usurpantis*. 6 *usurpandi*. Quaevis scriptura eligatur, bona est. z) 1 *nam alius invitis* et om. *incompetenter — alios*. 2, Cui. 1. Aur. Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Ri. Ri*. Sax. *removet*, sed Sax. in m. *removens*. 4 *alias i. removet*. 5 *incompetenter removet*, corr. *incompetenter alios removent*. Cod. Oriel. *removit alios indecenter*. 2 *indicenter*. Cod. Thuan. *Nam aliquos invitis et repugnantibus civibus ordinavit*, rell. omm. a) 2 *quibus*. b) 1, 4—6, cod. Oriel. cod. Thuan. om. *quidem* et habent 4, 5 bis *quoniam*, nisi in 4 scriptum est ord. *qū̄ quū qm̄*. 2 *quie quoniam*. Recte abesse potest *quidem*. c) Cod. Oriel. add. *eos*. Rittersh. om. *recipiebantur*. 1 *recipiebatur*, sc. Hilarius; rectior vulg. script. d) Cui. 1. Aur. Rittersh. *contrahebant — cingebant — reserabant — ducebant*. e) Aur. Rittersh. om. *et*. 4 *mortem vel*. 5 *in hostile morem*, corr. *hostili more*. f) 2, 4, 5 *obsidionem*, corr. in cod. 5. g) 1, 2, 4, 5, Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Ri. Ri*. Sax. Bon. *praedicaturus*, sed Sax. in m. *praedicaturum*. Cod. Oriel. *praedicatoris*. 6, Cui. 1. Aur. Rittersh. Be. Quesn. Ball. *praedicaturos*, quod rectius. h) 6 add. *et*.

talibus et[i] contra imperii maiestatem et contra reverentiam apostolicae sedis admissis, per ordinem religiosi viri[*]), urbis papae, cognitione decursa[k], certa in eum et de his, quos[l] male ordinaverat, lata sententia est. Et erat quidem ipsa[m] sententia per Gallias etiam sine imperiali sanctione valitura[n]. Quid enim tanti pontificis auctoritati in ecclesias non liceret? Sed nostram[o] quoque praeceptionem haec ratio provocavit[p], nec[q] ulterius vel[r] Hilario, quem adhuc episcopum nuncupari, sola mansueti praesulis[s] permittit humanitas, nec cuiquam[t] alteri liceat[u] ecclesiasticis rebus arma miscere, aut praeceptis Romani antistitis[v] obviare. Ausibus enim[x] talibus fides et reverentia nostri violatur imperii. §. 3. Nec hoc solum, quod est maximi[y] criminis, summovemus[z], verum ne[a] levis saltem inter ecclesias[b] turba nascatur, vel in aliquo minui religionis disciplina videatur, hac[c] perenni sanctione decernimus[d], ne quid tam episcopis Gallicanis, quam aliarum[e] provinciarum contra consuetudinem veterem[f] liceat sine viri venerabilis[g] papae urbis aeternae auctoritate tentare. Sed hoc[h] illis omnibusque[i] pro lege sit, quicquid sanxit vel sanxerit[k] apostolicae sedis auctoritas, ita ut, quisquis episcoporum ad iudicium Romani antistitis evocatus venire[l] neglexerit, per moderatorem eiusdem provinciae adesse cogatur, per omnia servatis, quae divi parentes[m] nostri Romanae ecclesiae detulerunt[n], Aeti[o], parens carissime atque amantissime[p]. §. 4. Unde illustris et praeclara[q] magnificentia tua[r] praesentis edictalis[s] legis[t] auctoritatem[u] secuta[v] faciet[x], quae sunt superius statuta[y], servari: decem librarum[z] auri mulcta protinus exigenda[a] ab unoquoque iudice, qui passus fuerit praecepta nostra violari. *Et manu divina*[b]: *Divinitas te servet per multos annos*[c], *parens carissime. Dat. VIII. Id. Iun.*[d] *Romae*[e], *Valentiniano A. VI.*[f] *et Nomo*[g] *Coss.* (445.)

---

i) Go. Sax. om. *et*. *) Codd. Thuan. et Vatic. om. *religiosi viri*. Vid. not. sq. k) 1 *per ordinē urb̄ pape cognitione descursa*; Am. corr. *discussa* et Be. *decursa*. 5, 6, cod. Oriel. *decursa*. 2 *decursam*. 4 *de caussa*. Edd. *discussis*. Recte *decursa*, id e. absoluta, completa. l) 2, 4 *eum ex his quo*. 5 *quo*, corr. *que*. 6, cod. Oriel. de corr. *in eum et hos quos*. 4, cod. Oriel. Cui. 1. Aur. Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. Go. Ri. Ri*. Sax. *eum ex his quos*. Bou. Lab. *eum ex his quae* et Lab. sensus planus videtur, modo *ex his* accip. pro *ob ea*. Sirm. *eum ex his quae*. m) Sax. *ipsa quidem*. n) 1 *imperialē sanccione valetura*. 5 *imperiale* (corr. *imperiali*) — *valitu . . . . ra*. Go. om. *tanti*. o) 1 *ponteficis auctoritate in ecclesias non liceret. sed nostra*: Am. corr. *nostram*. 4, Sax. *auctoritate*. 5 *auctoritati* (corr. *auctoritate*) *in ecclesias — haec*, corr. *ecclesiis — hac*. Codd. Thuan. Vat. Quesn. Ball. Mans. *ecclesiis*, impr. Lab. Cui. 1. Aur. Rittersh. Quesn. *nostra q. praeceptio et ratio*, impr. Mansio. Rein. in m. (ad vv. *in eccles. non*) *non in Imperium Rom.* p) 1, cod. Vat. Quesn. Ball. Mans. Cui. 1. Aur. Rittersh. *probavit*. 2 *provocabit*, corr. a P.; recte *provocavit*. q) 4, 5, cod. Oriel. Cui. 1. Aur. Rittersh. Sax. Ball. Mans. Bou. Lab. *ne*. r) 1, Ball. Mans. ex cod. Vat. *nec* propter seqq. *nec cuiquam*. In 1 corr. *ne*. Idem *clario*. Si scribitur *ne ulterius*, scribend. est *nec*, et pendet haec sententia a vv. *haec ratio prov.*; nihil vero mutandum est, si haec vv. cum superioribus coniunguntur. s) 6 *pontificis*. t) Aur. Rittersh. *quicquam*, sed Rittersh. in m. *cuiquam*. 1 *noc cuiquam*. u) Ita 1, 2, 4—6, cod. Oriel. Vid. not. sq. v) 1, 2, 4—6 om. *liceat*, quod h. l. edd. habent. 1 *antestetis* et 2 *antestitis*, sed Sax. *pontificis*. 5 *antistitae*, sed corr. x) Bou. *etiam*. Cod. Oriel. *obviare actibus enim*. y) 1 *nostra* (supr. lin. *nostri*) *inviolatur — maxime*. 5 *reverentiam — violator*, corr. utrumque. z) Cui. 1. Aur. Rittersh. Quesn. *submovimus*. Sax. *submonemus*. a) 1 *nec*. 4 *hec*. 5 *servum ne*, corr. *verum ne*. Cui. 1. Lugd. Cui. 2, 2*. Aur. Rittersh. Ri. Ri*. *saltim*. b) Cod. Or. *ecclesiam — disciplina religionis*. c) 1 *hanc perhenni santione*; Am. corr. *hac*. 4 *hec*. Cui. 1. Aur. Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. Go. Ri. Ri*. Ball. Mans. Bou. Lab. *hoc*. d) 1, Ball. Mans. ex codd. Thuan. et Vat. *censemus*. 2 *discernimus*. 4, 5 *ne qui*, sed add. in cod. 5 *et* supra *ne*. e) 4, 5 *alienarum*. 1 *episcopis gallinacis*. f) 4—6, cod. Oriel. *veterum*. g) 6 *venerabilis viri*. 1 *venerabilis papae*. 5 *aeternae*, corr. *aeterna*. Rein. provocat ad c. 62 C. Th. de Haeret. (XVI, 5). h) 2, 4—6, cod. Oriel. cod. Vat. Quesn. (ed. 1) Sax. Bou. Lab. Cui. 1—Ri*. om. *hoc*, quod Be. ex 1 et Ball. addidit. i) 2 *illi*. 4, 5 *illi hominibus*, corr. in cod. 5 *illis omnibus*. Ceterum 5 *quae*, corr. *quo*. k) Cod. Oriel. *sanxit, sanxeritve*. Rittersh. *apostolica*. l) 2 *venerit*. 5 *antestitis* (sed corr.) — *nexglexerit*. 1 *nexlexerit*. m) 4 *servantis*. 5 *que divi parentis*, corr. *parentes*. Infra Aur. *Romana*. n) 4, cod. Oriel. *detulerint*. 5 *detullerunt*. Ball. Mans. *contulerunt* et desinunt h. l. codd. Thuan. Vat. o) Cui. 1. Aur. Rittersh. *Acci*. Go. *Acti*. 4 *aē*. Cod. Oriel. *Eti*. Certum est 1 habere *aeti*, quamquam Am. dicit ibi esse *Eli*, sed corr. *Aēti*. Rell. *Æti*, pro quo Ri. em. *Aeti*. p) 1 *pater. pkna*. Cf. Zir. l. c. p. 835. 2, 4, 5 *p̄k̄ā*. Cui. 1—Ri*. Mans. Bou. Lab. *P. K. A.*, quod praeeunte Brissonio de Formulis III, 63 Lab. pro *parens charissime Augustorum* habet, recte impr. Mansio. Sax. *parens charissime Augusti*. 2 *inlustras*. q) 1, 6 *praecelsa*, ut multis in legibus. Rittersh. om. *magnificentia*. r) Cod. Oriel. add. *per*. Rittersh. *tuae*. s) 5 *edictalis*, corr. *edictal*. t) 2 om. *legis*. 1 *leges*; Am. corr. *legis*. u) 2, 4—6 (sed 5 a sec. man.), Cui. 1—Ri*. Sax. Bou. Ball. Mans. Lab. *auctoritate*. Vid. not. sq. v) 2, 4—6, cod. Oriel. Cui. 1—Ri*. Sax. Bou. Mans. Lab. om. *secuta*. Vid. not. anteced. x) 5 a sec. man. *facias*. y) 1 *constituta*. z) 3 *serviat decem libras auri* et om. *mulcta*. 4, 5 *libras*. a) 1 *exigendi*. 5 *iudicae*. b) 1, Cui. 1. Aur. Rittersh. om. *divina*, quam v. Am. supplet. 4 *manū divinam*. 5 *manus divina divitate* (sed del. est v. *divitate*) *servet*. 6 *manus divina* (om. *divinitas*) *servet te*. Cod. Oriel. *manus divina te conservet*. 2 *divinitate servet*. c) 1 *per multus annus* (corr. ab Am.) *pater k aa*. Zir. igitur l. c. p. 336 et p. 504, not. *T* addi vult *atque amantissime*. d) 1, codd. Oriel. Vat. Thuan. Ball. Mans. *Iul.*, quo mense recept. Nov. ponenda est post sq. iam Br. l. c. p. 869 et ex eo Ri. subscript. cod. 1 notaverunt. Vid. etiam Zir. l. c. p. 256. e) 5 *Roma*. f) 5 *Victore* pro *VI.* Lab. om. *A.* Val. Thuan. codd. om. *A. — Coss.* 1 sec. Am. *IV.* pro *VI.*, de qua re dubito. g) 2, 4—6, cod. Or. Sax. Quesn. Bou. Lab. Cui. 1—Ri*. om. *et Nomo*. 1 *et Nomo* (add. supra *No* litera *u*, id est *Numo*) *u*, quod siglum persuadere videtur suppl. esse c, i. e. *et Nomo V. C.*, quod etiam Am. Zir. l. c. Br. l. c. Ri. coniiciunt. *Nomo* ed. Mans., *Numo* Be. Vid. tit. antec., not. u. Cui. 1. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. *Cons.* Bou. Lab. *consule*. 5 *consulibus*. 1 om. *Coss.*

TIT. XVII. DE MANICHAEIS [a].

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA.*[b] *Albino II.*[c] *Pf. P.* Superstitio paganis[d] quoque damnata temporibus, inimica publicae disciplinae, et hostis[e] fidei[f] Christianae, ad excidium[g] sui clementiam nostram non immerito provocavit[h]. Manichaeos loquimur, quos exsecrabiles[i] et toto orbe pellendos omnium retro principum statuta iudicarunt. Nec dissimulationem[k] crimina nuper detecta patiuntur. Quae enim, et quam dictu[l] audituque obscoena in iudicio[m] beatissimi Leonis papae, coram senatu amplissimo, manifesta[n] ipsorum confessione patefacta sunt[o]? adeo, ut eorum quoque qui diceretur episcopus, et voce propria proderet[p], et omnia scelerum suorum secreta perscriberet[q]. Quod notitiam nostram latere non potuit, quibus tutum[r] non est, negligere tam detestandam divinitatis iniuriam, et impunitum[s] relinquere scelus, quo[t] non solum corpora deceptorum, sed etiam animae inexpiabiliter polluuntur. §. 1. Unde Albine, parens carissime atque amantissime[u], illustris et praecelsa magnificentia tua[uu] hac nos in aeternum victura lege statuisse[v] cognoscat, quam in omnium provinciarum faciet[x] notitiam edictis propositis pervenire, ut, ubicunque[y] terrarum quisquis[z] Manichaeorum fuerit[a] deprehensus, poenas, quas in sacrilegos[b] iura sanxerunt, auctoritate publicae severitatis excipiat[c]. §. 2. Sitque publicum crimen[d], et omni volenti sine accusationis periculo tales[e] arguere sit[f] facultas. §. 3. Nec cuiquam licitum tutumque sit[g] aut celare tales, aut talibus connivere[h], cum omnia de his a nobis confirmata sint retro principum constituta[i], ut noverint universi hac edictali lege proposita[k], Manichaeos digni-

---

Tit. XVII. 1, Zir. in ind. titt. Am. *Tit. XVI.* 2, 3, 8—13, 15, 17—34, 36—38, 40, Aeg. Sich. Cui. 1. Aur. P. in ind. titt. Lugd. Cui. 2, 2*. P[a]. in ind. titt. Rittersh. Go. P[b]. in ind. titt. Ri. Ri*. L. R. U. *Tit. II.* 6 *Tit. XXII.* Be. *Tit. XVIII.* Totus titulus deest in codd. 4, 5, 35, sed tamen sequentium titt., qui in Br. Al. recepti sunt, numeri retinentur. Vid. Nov. Th. tit. XVI, XXII. et Nov. Val. tit. II, XIII, XIV. Est etiam in S. Leonis Opp. ed. Ball. T. I, p. 626 et ex hac ed. rec. a Mansio l. c. T. V, p. 1238. Bar. ad ann. 445, n. 8, in cod. Oxoniens. Coll. Orielensis. Cod. Greg. XIV, 4. C. Th. XVI, 5, 7. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*LX.*), i. e. omnium Novellarum in Be. ed. Integra cum interpr. est in codd. 2, 8, 10—13, 15, 17—23, 25, 27, 29—31, 38; omnia praeter interpretis vv. desunt in codd. 24, 40, sed in cod. 24 mutata sunt vv. interpretis. Inscr. et pars textus des. in codd. 28, 34, 36, 37: pars textus inde a §. 1 in codd. 32, 33; sola subscr. in codd. 9, 26. In cod. 3 ipsa Novella deest; pro ea titulo adiecta est explanatio. In cod. 36 nihil deest; transpositum autem est folium, in quo postrema pars legis est. Cf. C. Th. XVI, 7, 3.

---

a) 37 *Manucheis.* Plerique codd. *Manicheis.* 3 *de Mandatis.* b) 22, 38 add. *DD. NN.* ante *Impp.* 6 *Id. aug.* Nonn. codd. *Theud.* s. *Teod.* et *Valentin.* c) Plerique Br. Al. codd. interque eos 1 *Albino II ppo*; nonnulli *bis ppo*; alii *praefecto* aut *praeposito* pro *Pf. P.* 22 *Albino Pfu* (impr. Ri.) et om., ut in aliis codd. *II.* Edd. *Pf. P. II.* d) 1, 2, 11, 12, 15, 17—21, 23, Sich.— Lugd. Rittersh. Go. *paganis.* 22, Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. Ball. Mans. Be. *paganorum* et 25 *paganorum priorum.* e) 29, 38 *honestis.* 6 om. *et.* f) 26 *fidei catholicae christianae.* 32 *publice christianae.* g) 26 *exitium.* 22 *exilium.* h) 6 *excitavit.* Nonn. codd. *prov. De Manichaeis loquimur*; alii om. *quos* post *loquimur.* i) Nonn. codd. *execrabilis.* 22, 33 *exsecr. ex toto.* Go. om. *et.* k) 13, 21 *Ne dissimulatione.* 22, 25, 26, 32 *dissimulatione.* 33 *dissimulationū.* l) 6 *Quae enim capiat dictu.* 32 om. *audituque.* m) 1 *iudio.* 2, 6, 8 —13, 15, 19—21, 23, alii codd. Sich.—Ri*. *beatissimi Papae Leonis.* 22 *Leonis papae quorum.* 32, 33 *a beat. papae Leonis quorum.* 30 om. *beatissimi — eorum.* n) 1 *senatu amplissimū manefestissima.* 6, 13 *manifestissima.* 22 *manifesta eorum.* 33 *senatus amplissima man.* o) 1, 2, 8, 13, 17, 18, 20, alii codd. *sint.* 38 *sint*, corr. *sit.* 26 *ideo ut*; nonn. codd. *sunt adeorum.* Mox nonn. codd. om. *qui.* Go. *ut eius quoque.* p) Nonn. codd. *prodere*, *proderit*, *procederet.* 26 *qui discernitur episcopus — prodiderit.* 13, 22, 33 om. *et.* 30 *omnium.* q) Nonn. codd. *praescribent*, *praescriberet*, *perscriberent*, *perscribere.* r) Nonn. codd. *totum*, ut 1, qui mox *neglere.* 19 *colligere* pro *negligere.* s) Nonn. codd. *punitum.* t) Nonn. codd. *quod* s. *qui* et infra *polluantur.* Mox 2 *inexpingnabiliter* et 22 *animi.* u) 22 *pf. aug aūg il.*; alii *paa ill.* s. *p̄kā ill.* 2 *illustras.* Nonn. codd. om. *illustris.* Sich. *Praefecte Augustorum.* Cui. 1. Aur. Rittersh. Lugd. Go. *Parens Karissime Augustorum.* uu) Ita 13, 15, 21, 22, 23, multi alii codd., qui per compendium *et p̄ntua*, nisi quod nonn. *praeclara* habent. Similiter 1 *p̄celsa magnificentia tua*, sed om. *illustris et.* 2 *praecelsa auctoritas tua.* 17 *praeminens ampla magnitudo tua.* Sich. Cui. 1. Cui. 2, 2*. Go.—Be. Ball. Mans. *et magnifica auctoritas tua.* Rittersh. *ill. auctoritas tua.* Aur. Lugd. *illustris* (om. *et*, ut cod. 38) *magnifica auctoritas tua.* Nonn. codd. *hoc* s. *ac* et *nobis* s. *nostra* pro *hac* et *nos.* v) 1, 11, 12, 17—20, 22 *instituisse.* x) Nonn. codd. *faciat.* 6, 23 *notitiam faciet.* y) In nonn. codd. est *ubi* pro *ubicunque*, alii om. *terrarum.* 22 add. *reus* post *terrarum.* z) Ita 1, 8, 11, 12, 15, 17, 21, 23, alii codd. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*.; 2, 13, 18, 20, Sich. Cui. 1. Ball. Mans. Be. *quisquam.* 6, 22, 26 *quis.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. *quispiam.* 19 om. *quisquis manichaeorum.* a) 37 (neque vero 22, ut Be. nuntiat), Sich. om. *fuerit.* 22 *reprehensus.* 38 *depr. fuerit.* b) 1 *sacrilegio*; alii codd. *sacrilegis.* 34 *sacr. vera* (corr. *iura*) *sane erexerunt.* c) Nonn. codd. *auctoritatem* s. *aucte*, *publice*, *severitates* s. *serenitas* s. *serenitatis*, *excipiant.* 26 *exhibeat.* d) 1 *sedque publicum criminem.* 22 *Sicqua.* 26 *Si quis.* e) 34, 37 *violentissime.* 28 *volentis.* Nonn. codd. *accusatione p. talis.* 26 om. *tales.* f) Nonn. codd. om. *sit.* 1 *arguere sed facultas.* g) 2 *Ne cuiquam l. tuumque sit.* Etiam 28, 34, 37 *ne.* Multi codd. *totumque.* 6 *tutum licitumque sit.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. om. *licitum*, sed Rittersh. *tutum* habet. 28 *t. sit ut derelictis aut talibus.* 34, 37 *t. sit ut delere talibus.* h) 1 *cohiberi.* 2, 8—13, 17, 18, 22, alii codd. *conhibere*, ut Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. 6 *conuiere cum omnia a nobis de his confirmata.* 19 *couibere.* 23 *cohibere*, sed em. *cobibere.* Sich. Cui. 1 *conuivere.* Ri. prob. *connivere*, quod Aur. Lugd. Rittersh. Go. et Be. habent, recte. Mox nonn. codd. *de his quae a nob. confirmata sunt* s. *confirmanda sint* et 2, 36 *cum omni.* Plerique codd. Sich.—Cui. 2*. Ri. Ri*. *hiis.* Go. *iis.* i) 23, Sich.—Lugd. Go. Rittersh. *statuta*, neque vero 22, ut Ri. Be. nuntiant. k) Nonn. codd. *noverit* s. *noviter*, *universis* s. *universa*, *hoc*, *edicta lege.* 22 *con-*

tate militiae[l] et urbium habitatione privandos[m], ne quis innocens talium conversatione aut societate capiatur. Successiones nec capiant*), nec relinquant, sed fisci nostri viribus aggregentur. Nec his[n] quod palam interdicimus, ulla fraude quaeratur[o]. Iniuriarum careant actione, contractus[p] liberos omnino non habeant. §. 4. Primates[q] uniuscuiusque militiae vel officii mox exigenda per apparitionem vestram X librarum auri mulcta percellat, si quem hac superstitione pollutum siverint militare. Neque enim aliquid nimium[r] in eos videtur posse decerni, quorum[s] incesta[t] perversitas religionis nomine lupanaribus quoque ignota vel pudenda committit. *Dat. XIII.*[u] *Kal. Iul.*[v] *Romae, Valentiniano A. VI.*[x] *et Nomo*[y] *V. C. Coss.* (445.)

Ex INTEGRO *sic ponenda, quia* EXPOSITIONE *non eget*[z].

TIT. XVIII. DE TRIBUTIS FISCALIBUS ET DE SACRO AUDITORIO ET DE CETERIS NEGOTIIS[a].

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Albino II.*[b] *Pf. P.* Numidarum et Maurorum Sitifensium nuper acta legatio, quam Palladius vir spectabilis[c] comes et tribunus vir clarissimus, et Maximinus[d] vir laudabilis[e] probabiliter executi sunt, huius legis praeceptum de nostra perennitate promeruit. Proinde quia aequum est aegris provincialibus et publica clade vexatis humanitatis nostrae beneficiis subvenire[f], hunc tributi modum ab his magnitudo tua sperandum esse cognoscat, ut, retractis septem partibus, octavam tam privatae quam emphyteuticae[g] glebae possessor agnoscat; pro qua octava[h], omnibus titulis ad unum redactis, quos

---

Tit. XVIII. 1, Zir. in ind. titt. Am. *Tit. XIII.* 2, 3, P. P[a]. P[b]. in ind. titt. *Tit. XXIII.* Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Ri. Ri*. *Tit. XXIII.* Nov. Th. 6 *Tit. IX.* P. P[a]. P[b]. in ipsa ed. *Tit. XXII.* Nov. Th. et Val. Rittersh. *Tit. XXII.* Nov. Th., sed sec. ord. *Tit. XXVIII.* Be. *Tit. XIX.* Vid. supra tit. II, XIII. et XIV, not. sup. Commemoratur in indice titt. Novellarum Theod. Cui. 1. Aur. adiecto, sed ponitur a Go. in Prol. cap. VIII. inter Novellas Valentiniani. Commemoratur etiam a Cui. in Comm. c. un. Cod. Iust. de Lit. custod. (XII, 45) l. c. p. 495. Iam Leonh. Adamus Volsiniensis et Hoffmannus (Hist. Iuris Rom. Iust. Lips. 1734. Vol. 1, Lib. 1, c. 2, Sect. III, §. 11, p. 486, not.) hunc tit. ex cod. 1 ed. Cf. Ri. not. v, Am. l. c. p. XXIII, XLIII. et 92 et nostra praefatio, not. 42, 43. Cf. tit. II. Nov. Val. de Postulando. C. Th. X, 1. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. *un.* Be. add. (*LXI.*), id e. omnium Novv. in Be. ed. De cod. 3 vid. infr. §. 15, not. g. Errores typographi, qui ap. Hoffmannum sunt, non indicavi, quia nimis multi sunt. Etiam codicem 1 male expressit.

---

stituta agnoverint et universi — propositam. l) 2, 6 *militiae dignitate.* Nonn. codd. *dignitatem*, alii om. *dignitate.* 19, 36 *malitia.* 20, 28, Sich. *militiae turbium.* 36 *urbium et habitatione.* Sec. Ball. cod. Oxon. *militia dignitate et urbium habitatione.* m) Cod. Oxon. sec. Ball. om. *ne quis — capiatur.* Nonn. codd. *privandus* s. *privandis* (sed 6 *pellendos*), *successione* s. *successionis* aut *capiatur ut successiones* (17 om. *nec capiant*) *nec dum capiant nec derelinquant — adgregetur.* *) Go. Lugd. *rapiant.* n) 1, 2, 6, 8 — 13, 15, 17 — 20, 22, 23 et fere omnes rell. codd. *his*; pauci *hiis*; odd. *eis.* Multi codd. *intercedimus.* Sec. Ball. cod. Oxon. om. *sed fisci — habeant.* o) 6 add. *intercessio.* 28, 34, 37 *requiratur.* Nonn. codd. *iniuriam* s. *iniuria.* p) 1 *contractos liberus omnino non maneant.* Etiam 15, 23, 38, Sich. — Lugd. Rittersh. *contractos.* 13 om. *non.* 28, 34, 37 *careant actione cum fructus.* 26 *constrictus.* Hinc ordo in cod. 36 turbatus est. Nam v. *contractus* sequitur inscr. Nov. de Sepulcri viol. additis vv. *Item alia Interp*; haec §. 2 dictae Novellae inde a vv. *Quisquis igitur* usque ad *magnificentia tua legem.* Cum his vv. continuo cohaeret posterior pars Novellae de Manichaeis inde a §. 4. Eam sequuntur tituli de Homicidiis et de Testamentis, denique post interpretationem Nov. 2 de Testam. posita est, praefixo v. *Explanatio*, §. 9 et subscr. Nov. de Sepulcr. q) Nonn. codd. *primatis.* 1 *primate.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. *Primatus.* Mox scribitur etiam *officio* s. *officium*, *apparationem vestram X* (Sich. *nostram* et Rittersh. *V.*) *libras* (sed 30 *peracta ratione nostra X libr.* Etiam Sich. *libras*) — *percellant* s. *pcellāt si quidem hac* (s. *hanc*) *superstitionem pollulatam* s. *pullulatam siverit* (s. *quiverint*, *si velint*, *qui venerint*, *si vellint*, *si noverint*, *sinerent*, *sciverint*, *senserint*, *miscuerint*). Go. *sicuerint.* Sec. Ball. cod. Oxon. om. *vel officii — vestram.* Idem habet *si aliquem ex his sciverint militare.* r) 2, 6 *in eos nimium videtur.* Nonn. codd. *videre.* 11, 12, 19, 20, sec. Ball. cod. Oxon. *nimietate.* 22 *nimietatis.* 29 *nimium nec sui detur posse.* Nonn. codd. *discerni.* s) 2 *in quorum.* t) 1 *quorum incerta perversitas relegionis nominae — ignata.* Etiam 18, 22, 28, 38 habent *incerta* et 22 *quoque nata — committi*; alii *lupare rebus, quoque nota, pudentia.* 2 *ohmittit.* Sec. Ball. cod. Oxon. om. *vel pudenda.* u) Nonn. codd. *III.* 11 *XIIII.* v) 30 *Febr.* x) 1 (quod iam Br. l. c. p. 869 et Ri. nuntiant), 11, 12, 15, 17, 19 — 21, 28, alii codd. Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *VII.*, recte impr. Am. et Ri.; nonn. codd. *V*; 22 om. *VI.* et Rittersh. *A.* y) Multi codd. Sich. — Ri*. *Numo*, sed Ri. vult *Nomo*, quod Be. ex 1, 11. 19 *Nomidae.* 22 *nomideo* et om. *V. C.* Nonn. codd. *cons.* z) Cui. 1 — Ri*. cum nonn. codd. *Ista* (22, alii codd. *Haec lex*) *interpretatione non eget* (nonn. codd. *indiget*). Sich. *ponenda est.* 24 haec interpretationem habet: *Lex ista manicheis ita damnat, ut in nulla urbe eis facultas sit vivendi propter scelerum suorum legem.* Rittersh. om. interpr. h. l., sed ponit post rubrum tituli de *Homicidiis*, ubi vid. not. *a.*

a) 1, Zir. Am. *De Tributis fiscalibus et de* (apud Zir. deest *de*) *diversis negutiis.* 2 *De — auditorio vel* (om. P. *et*) *de c. n.* 6 *De Tributis et Fiscalibus* et om., ut Cui. 1. Aur. (in ind. titt.) *et de sacro — negotiis.* b) 2, 6, P. — Ri*. om. *II.* 6 *praeposito* pro *Pf. P.* et P[a]. P[b]. Rittersh. *Pf. Pon.* c) 2 *Palladius Vir comes et tribunus V. C. et.* Edd. *Palladius V. C. comes et tribunus et.* 1 *Palladius.* *US.* (h. e. *vir spectabilis*) *comes tribunus.* *UC. et.* 6 *Palladius vir spectabilis comes et tribunus et.* Correxi vulg. scripturam ex codd. 1, 2, 6. Videtur tribuni nomen excidisse. d) 2, 6, P. P[a]. P[b]. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. — Ri*. *Maximianus.* Rittersh. *Maximinianus.* 1 *Maximinus*, quod nomen placet Am. et a Be. restit. est. e) 1 *meadens vel sacerdotales* pro *vir laudab.* f) 1 *humanitates* (corr. ab Am.) — *subvenire.* Ri. prob. *subvenire*, quod Be. repos. 2, P. P[a]. P[b]. *subveniri.* 6 *humanitatis beneficio nostrae subveniri.* Rittersh. *subveneri.* Rell. edd. ante Be. *superveniri.* g) 1 *emphite utice glebe.* 2 *enfiteutice glebe*, corr. P. in m. *em-*

possessor vel civis[i] quolibet nomine praestare consueverant[k], quattuor millia ducentos[l] tantum solidos, et mille ducentas militares annonas, et ducentum capitum Numida provincialis exsolvat[m], ita ut[n] praedia domus divinae, quae a perpetuariis detinentur, simili modo octavam partem inferant etiam argentariae functionis[o]. §. 1. De telonio[p] vero statuimus, ut ex[q] quinque centesimis duae Rusicadiensis et Coluanae[r] civitatibus, tres sacris largitionibus[s] inferantur: de salinis, alumine[t], caractere[u], herba rubea, lini maceratura et clavi vitrei[v] tantum tituli a[x] sacris largitionibus[y] pro numero hominum et possibilitate poscantur, ab[z] hoc actu vel cura curialibus[a] penitus remotis. §. 2. Quinta etiam, quae in privilegiis domus[b] pietatis[c] nostrae vel necessitudinum nostrarum recedit[d], superfundatur[e] cunctis possessoribus, ut[f] promissa[g] summa, quae ad arcam defendenda est[h], impleatur. Quae[i] omnis exactio per provinciale procuretur officium, a[k] curialibus submota molestia. §. 3. Has[l] autem militares annonas cum provinciales pro longinqua difficultate[m] itineris in adaeratione persolverint, unius annonae adaeratio quattuor per annum solidis[n] aestimetur. §. 4. Ne vero necessitatis occasione, in expeditione milite[o] constituto, carioris cuiquam vendere liceat pretia[p] necessariarum rerum, sub hoc modo, quo[q] annonam adaeramus[r], iubemus inferri[s]: id est tritici ad singulos solidos Italicos modios[t] quadraginta, et carnis pondo[u] CCLXX[v], vini sextarios[x] [Italicos] ducentos. §. 5. Mauri vero Sitifenses, servatis omnibus privilegiis dudum sibi a retro principibus indultis, pro omnibus titulis totius annonae nomine quinque millia solidorum[y], et quinquaginta capitum[z] in annonis ducis consueto[a] tempore annua functione depen-

---

phitealicae, quod transiit in edd. h) 1 *octavā.* i) 6 *possessor cuiuslibet.* Guth. de Off. Dom. aug. III, 17 em. *quivis*, impr. Ri. k) 6 *consueverat.* l) 1 *ducentus.* Mox Rittersh. *ducentas mulieres annonas.* m) 6 *ducenta capita provinciales Numidie exsolvant.* P^{b}. *Numidia.* n) 2, edd. ante Be. *aut* pro *ita ut.* P. in m. cod. 2 corr. *ut.* P. ms. et P. in not. *at.* Ri. prob. cod. 1 scriptura *ita ut*, quam Be. rec. Mox 2 *detenentur*, corr. a P. *detinentur.* o) 2 *functiones*, corr. a P. *functionis.* p) 1 *theulonio*, sec. Am. *theuloneo*, sec. Hoffm. et Ri. *thealoneo.* 2 *colono.* 6 *colonis.* P. P^{a}. *functionis.* * *De colone.* Rittersh. *functionis. De colore*; rell. edd. ante Be. *functionis. De colone.* Guth. l. c. em. *De coloniis*, Ri. *telonso.* q) 2, edd. ante Be. om. *ex.* Ri. in not. add. *ex*, quod 1, 6, Be. habent. r) 1 *centissimis. due. rusiccadiensis* (non *russicadiensis*, quod Be. dicit, neque *rusicaniensi*, ut apud Hoffm. et Ri. est) *et collectane.* 2 *coluane.* 6 *colitaneae.* P. P^{a}. *centissimis* * *due rusi* * *canienses et coluane* * *civitatibus.* Cui. 2, 2* *centisimis due rusi caniēses et coluane* et est asteriscus in m.; Lugd. Go. *centesimis due rusi canienses et coluano* et est asteriscus in m. Lugd.; P^{b}. Rittersh. *centissimis* etc. ut Go.; Ri. Ri*. *centisimis* etc. ut Go. Em. Rein. *ut duae e Rusicaniense et e Colusitana civitatibus.* P. in not. abstinet ab em., hoc loco et infra. Val. *rusci canensi et cullianae civ.* et Guther. l. c. *Rusicadensi et Culluanae civ.*, prob. Ri., cui displicet quod Adamus cj., *Rusicadiensi et Collatanae civitatibus.* Cullo esse municipium Numidiae maritimum prope Tuccam civitatem, ad ostia fluminis Ampsagas, Rusicaden coloniam Numidiae ad mare sitam. Vid. Ri. not. v, ubi multa de his locis disputat. Be. *Rusicaniensis.* s) Ita 1, 6, prob. Ri.; 2, P. — Ri*. *largitionabilibus*, sed Rittersh. *largitionalibus.* Be. ed. *largitionibus.* t) 2 *salini salumine*, sed em. P. *salinis alumine.* 6 *alumine salinis.* u) 1, 2, P. P^{a}. Rittersh. P^{b}. *caractere*; rell. edd. *charactere.* Quid h. v. significet, non apparet. Itaque Ri. putat leg. esse *carraria* et Numidiam marmore eximio abundasse vett. scriptorum testimoniis probat. Fortasse leg. *carbaso.* Mox dicitur *lini maceratura.* In re dubia secutus cum codd. 6 om. *caractere* — *vitrei.* P. hunc locum in ambiguo relinquere mavult quam emendare. v) 1 *erba robe alini* (non *robea lini*, ut Am. scribit) *maceratura et clauatrii* et pon. ut supr. ue, quare non accurate Ri. et Hoffm. codicem 1 *clavi vetrei* habere dicunt. *Herba rubea* et *clavis citreis* scribendum esse Ri. l. c. demonstrat. x) Ita 1, Be.; 6 *ut tantum* (et om. *tituli*) *a.* 2, Rittersh. P^{b}. *titul a.* P. P^{a}. *titul* * *a.* Cui. 2, 2*. Lugd. *titul. a* et est asteriscus in m. Go. Ri. Ri*. *titul. a.* y) Ita 1, 6. 2, edd. praeter Go. *largitionalibus*, prob. Ri., sed corr. P. in cod. 2 *largitionibus.* Go. *largitionapilibus.* 1 *pro numerū*, sed em. Am. z) 2, edd. ante Be. *ob.* P. in not. P^{b}. in m. Rein. em. *ab*, consentiente cod. 1 et prob. Ri., quem Be. secutus est. Etiam 6 *ab.* Vid. not. sq. a) 1 *curalibus*; em. Am. Vv. h. l. partim transposita, partim mutata sunt in cod. 6, qui sic: *largitionibus poscatur quantum pro numero hominum visum fuerit ab hoc actu vel cura curialibus penitus remotis.* b) 2 *remotis quintam omnibus quae iugiis* (P. in m. *iugis*) *domus.* P. P^{a}. Rittersh. P^{b}. *remotis, quintam omnibus quae iugiis etiam domus.* Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Ri. Ri*. *remotis, quintam omnibus quae iugis etiam domus.* Rein. em. *Quin etiam omnis, quae a iugis e. d.* P. et Ri. abstinent ab em. 6 *Quinta etiam omnibus privilegiis domus.* Vid. not. d et e. Be. secutus est cod. 1. c) 1 sec. Am. *pietates*, corr. ab Am. d) 6 om. *recedit.* Rein. add. *et.* Be. em. *recedit*, optime. e) Be. ex cod. 1 *superfundatur.* 2, 6, P. — Ri*. *superfunditur* et om. in cod. 6 *cunctis.* f) P. — Ri*. *sit.* Falsum est, quod Hoffm. et Ri. dicunt, 1 habere *sit* — *qua ad.* g) Rein. mavult *remissa.* h) Be. ex cod. 1 *defundenda est.* Similiter et fortasse melius 6 *deferenda est.* 2, P. — Ri*. *defendentes.* i) 1 *qua.* k) 1 om. *a.* l) P^{a}. P^{b}. *Ha! autem.* m) 1 *longinqui difficultati*, corr. Am. *difficultate.* Bene scriptum est *longinqui.* Infra 1 *adheratione.* n) 2 *solidi*, corr. P. *solidis.* o) 1 sec. Am. *militi*, corr. Am. *militi.* Ego legi in cod. 1 *militi.* 6 *militi.* 2, edd. *milite.* Malo *militi* (ne cuiquam liceat carioris vendere militi). p) 2 *cariore c. vindere l. p.*, corr. a P. 6 *cariore* — *pretio.* q) 2 *quod*, corr. P. *quo.* r) 1 *aderavimus.* s) 1, Be. *inferri*, prob. Am. et Ri*. 2, 6, P. P^{a}. P^{b}. Lugd. Cui. 2, 2*. Rittersh. Ri. Ri*. *ferri.* P. in cod. 2, P. in not. P^{b}. in m. P. ms. Cui. 2, 2*. Lugd. in m. em. *farris*, quod Go. rec. P. in not. P^{b}. in m. notat: „*Ad id quod sequitur pertinet nonnihil Novella constitutio de Suariis.*" t) 1 *modius* (non *modios*, ut ex Hoffm. Ri. notat) et corr. Am. *modios.* 2 *singula* (P. corr. *singulos*) *s. Ital. modios.* P. — Ri*. *singulos s. I. modia.* u) 1, 6, Be. *carnis pondo*, prob. Ri. 2, P^{b}. Rittersh. Go. Ri. Ri*. *carnes pondus* et add. P. in m. cod. 2 *et carnis pondo CCLXX. In No. 89 cp CCXL.* P. P^{a}. Lugd. Cui. 2, 2* *et* * *carnes pondus.* v) 1 *ducenta septuaginta.* x) 1 *vini sextarius ducentus* (corr. Ri. et Am.), om. igitur *Italicos*, quare hoc v. Be. uncis inclusit. 2, P. — Ri*. *sextaria.* y) 1 *milia solidus.* 2, 6 *milia solidos*, em. P. in cod. 2 *solidorum*, quod transiit in edd. Codd. igitur *solidos*, quod aeque bonum est atque vulg. script. z) 6 *capita.* a) 2 *consuetudo*, sed P. in m. em. *consueto.*

dant, pro octava portione soluturi[b], quod tributum[c] erit, exceptis praediis divinae domus, quae tamen exemplo[d] Numidiae provinciae collatura sunt pensiones[e]. §. 6. Desideriis vero, quae probabiliter insinuata sunt auribus nostris, singillatim responsa praestamus, ne cuiquam passim titulos[f] in praediis propriis, vel alienis, vel pietatis nostrae nomine, vel sacrarum necessitudinum nostrarum, vel cuiuslibet alterius fas sit[g] affigere: ita ut[h] et si qui post recuperationem provinciarum impositi sint[i], illico a possessore praedii deponantur: eosque[k] haec poena maneat[l], ut, si qui[m] suo fundo apposuerit titulos, quinque libras auri fisco nostro cogatur inferre, si alieno, amissa negotii repetitione[n], quaecunque[o] ei competit, decem libras auri qui fuerit titulos apposuisse convictus exsolvat. §. 7. Interest etiam publicae commoditatis, ne vexatae[p] provinciae ambitione extraordinaria subruantur[q]. Ad has[r] itaque provincias praeter ducem vel consularem et praesidem, qui vetustatis privilegio ordinariorum iudicum nomen[s] obtinent, nec curiosos littorum[t], nec quemquam sub alicuius[u] actionis occasione illuc dirigi, sublimitas tua adspirare*) patiatur. §. 8. Ne quis vero de hac ipsa raritate[v] colonorum clericatus[x] vel militiae privilegio se existimet[y] excusandum, superioris legis, quae hoc inhibet[z], formam praecipiet custodiri[a]. §. 9. Praeterea Constantiniensis civitatis plebi vel curialibus concessa dudum privilegia debere servari, ita ut aquam civitatibus deputatam ad privatos usus[b] non liceat usurpare: loca quoque publica, si sine legitimo[c] praecepto ab aliquo tenentur, pristino iuri oportere restitui. Advocatis vero intra Africam manentibus non debere imputari[d] ad annorum numerum tempora[e] incursibus interrupta barbaricis: quae tamen cum expleverint, clarissimatus[f] honore potiantur. §. 10. Illud etiam permoti[g] iustis allegationibus libenter annuimus, ut, quia publico infortunio ad paucos redactus est ordinum numerus, in municipalium confectione gestorum[h] sit firmitas, si apud tres curiales publico fuerint exceptore perscripta[i]. §. 11. Cautiones[k], quae expensarum nomine viro spectabili Octaviano emissae sunt[l], cognitis per proceres[m] nostros caussis earum, iusta ratione vacuamus. §. 12. Quicunque etiam intra provincias Africanas ad ius nostrum pertinentes a cuiuslibet iudicis sententia[n] provocaverint, quoniam decreti antiquitus cognitoris cessat officium, illustris urbanae praefecturae[o] examine ex appellatione[p] se noverint iurgaturos[q]: sed quia transmarinae regionis sunt, inducias temporis[r] annum debere praestari. §. 13. Illud etiam, iustitiam petitionis secuti, salubriter ordinamus, ut, quoniam militaris[s] opera tunc maxime necessaria est, si in limite[t] constituta barbarorum discursibus opportune semper occurrat, evagandi ex his[u] locis licentia denegetur; ne tamen hi[v], quibus in mediterraneo familia est atque possessio, a[x] domiciliis propriis penitus excludantur[y],

---

b) 1 *pro octabā porcionē solituri.* 6 *pro octava parte.* c) Ri. *tributum* pro *attributum* accipit. d) Go. *ex templo.* 1 *exemplū.* e) 2, P.—Ri*. *possessiones.* 6 om. *pensiones.* Ri. probatur *pensiones*, quod 1 habet et Be. repos. f) 1 *nec cuiquam passim titulus.* Mox Ri*. *sacrarum.* Supra Be. *sigillatim.* g) 2 *fassit,* em. P. *fas sit.* Rittersh. *adigere.* h) 1, 6, Be. *ita ut.* 2, P.—Ri*. *itaque.* i) 1 *sunt* (non *sint*, ut Hoffm. Ri. Am. Be. notant). 2 *inposite reperiantur*, sed em. P. *inpositi reperiantur*, quod transiit in edd. 6 *sint*, quod mihi probatur. k) 6 add. *post.* l) 2 *peneat* et corr. P. *teneat* vel *puniat.* P.—Ri*. *teneat.* Falso Adam in edd. scribit esse *manet* et in cod. 1 *teneat — opposuerit.* Nam 1 *maneat — appos.* m) 1, 6, P[a]. P[b]. *quis.* Rittersh. *fundo suo.* n) Sic Be. ex cod. 1. Ri. tentat *amissa fundi* (pro *negotii*) *petitione.* 2, P.—Ri*. *amisso secundum petitionem*, em. P. in m. cod. 2 *petitione.* o) 6 *quodcunque.* p) 2 *vexe*, corr. a P. q) 1 *obruantur.* r) 2 *abbas*, corr. a P. s) 6 *nomina.* Rittersh. *iudicium nomen.* t) 1 *lictorum.* Cf. Hollweg, Process, T. I, p. 44, not. 33. u) 2 *alicui*, corr. a P. *) Ri. v. *adspirare* abundare dicit. Qua ex caussa Be. videtur unciis inclusisse vv. *nec quemquam — dirigi.* v) 1 *raritate.* 2, P[b]. Rittersh. Go. Ri. Ri*. *ipsa veritate.* P. Lugd. Cui. 2, 2*. P[a]. *ipsa * veritate.* P. in m. cod. 2 tentat *varietate.* Ri. difficile videtur emendare locum. x) 2, P.—Ri*. *clericus*, corr. P. in cod. 2, P. ms. P[a]. in not. P[b]. in m. Ri. *clericatus*, quod Be. ex 1 repos. et 6 habet. y) 1 *estimet.* z) 2 *inibet*, corr. P. *inhibet.* 1 *superiores leges. que* (om. *hoc*) *inhibet.* a) 1 *furmā. praecipiet costodire.* Etiam 2 *praecipiet.* 6 *iubebit.* Supra §. 7 *sublimitas tua.* Edd. *praecipies*, ex P. corr. in cod. 2. Cf. C. Th. XII, 1, 64. b) 2 *usos*, corr. a P. c) 1 *usurpare locaque publica sine legitimo.* 2 *usurpare* et add. est *i* supra *e*, i. e. *usurpari*, quod P.—Ri*. habent. d) 1 *pristino iure — imputare.* e) 2 *numero tempora*, corr. a P. f) 1 *expleberint carissimatus.* 6 *tamen si expleverint clar.* g) 2 *permotis*, corr. a P. h) 1 *confectio gestorum.* 1 *iustorum*, corr. a P. i) 2, P.—Ri*. *praescripta.* 6 *exceptae rescripto.* 1 *perscripta*, prob. Ri. Be. rec. *perscripta*, et hoc iam P. ms. P. in not. prop. k) 6 add. *autem.* l) 2 *nomine viri Octaviano emisse sunt* et corr. P. in m. *viri. Ubi octavo anno* vel *ubi octavū annū emisse sunt*: neque vero insistit huic cj.; nam lineis sua verba iterum del. P. P[a]. *nomine * viri* (om. *spectabili*) *Octaviano emissae sunt.* Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. P[b]. Go.—Ri*., impr. Ri., *nomine viri Octaviano emissae sunt* et est asteriscus in m. Cui. 2, 2*. Lugd., qui vero etiam ad sq. not. pertinere potest. P. ms. *iuri Octaviano.* P. in not. P[b]. in m. *iuris Octaviano*, sed dubitat. 6 *nomine viro sublimissimo Octaviano.* 1 sec. Hoffm. et Ri. *V. C. Octaviano*, quod Ri. vult restitui, sed 1 habet *US*, i. e. *viro spectabili*, quod ed. Be., qui vero in not. recte addit *a* (*a viro*). m) Hoc consentientibus codd. 1, 6, prop. P. in cod. 2, P. ms. P. in not. P[b]. in m. Val. Rein., prob. Ri., edidit Be. pro *cognitis proces nostros*, quod 2, Cui. 2, 2*. Lugd. Go. P[b]. Rittersh. Ri. Ri*. (vid. not. *l*) habent. P. P[a]. *cognitis * proces nostros.* 1 *nostrus*, em. ab Am. n) 6 *pertinentes ad cuiuslibet iudicis sententiam*; similiter 1 *pertinentes ad cuiuslibet iudices sententia — cognitores.* Cf. C. Th. I, 6, 10, Go. ad C. Th. XI, 30, 3 (T. IV, p. 286), Hollweg. l. c. T. I, p. 64, not. 18. o) 2 *illustri urb. praefecti*, unde P.—Ri*. *illustri urbis praefecti.* 6 *illustris viri urb praefecti.* Ri. vult *in inlustri.* p) 6 om. *ex appellatione.* q) 1, Rittersh. *iurgatores.* Cui. 2, 2* *iurgatutos.* r) 1, 6 *tempori.* s) 2, P[b]. Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. Go.—Ri*. *quoniam politaris.* P. P[a]. *quoniam * politaris.* P. in cod. 2, Cui. 2, 2*. Lugd. in m. em. *militaris*, prob. Ri. et consentientibus codd. 1, 6. Itaque Be. ed. *militaris.* t) 1 *limine*, impr. Ri. u) 2, P.—Ri*. *ex domini locis.* 1, 6, Be. *ex his locis*, prob. Ri., qui tamen mavult

per annum huius modi militibus [z] unius mensis inducias debere concedi [a]. §. 14. Erit etiam sollicitudinis ducis provinciae [b], ne cuiquam ad occasionem vexandarum provinciarum [c] armatos habere liceat, nisi forte his, qui sub periculo proprio laudabili animositate contra hostem manus suas viresque promiserint pro utilitate communi: quorum animositatem ita erigendam [d] esse censemus [e], ut, quicquid de praeda hostium conquisierint [f], sibi habeant, exceptis hominibus, quos se provinciales docuerint perdidisse. §. 15. Iudicibus vero administratione perfunctis [g] ante exactos tres menses discedendi de provincia licentia denegetur, ut aut [h] coram positus bene actae rei fruatur [i] laudibus, aut certe, si direptionis alicuius docebitur [k] conscius, se repetitioni [l] discessus celeritate [m] non subtrahat, Albine, parens carissime atque amantissime. §. 16. Illustris [n] et praecelsa magnificentia tua ad utriusque provinciae legationem beneficia praesentis legis propositis vulgabit [o] edictis, ut relevati [p] concessa [q] cognoscant, iudices statuta custodiant, prohibiti [r] interdicta non ambiant. *Emissa* [s]. *Dat.* [t] *XI. Kal. Iul. Romae, Valentiniano A. VI. et Nomo* [u] *V. C.* [v] *Coss.* (445.)

TIT. XIX. DE HOMICIDIIS CASU AN VOLUNTATE FACTIS [a].

1. [b] *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Maximo* [c] *Pf. P. II. et Patricio* [d]. Criminosos quidem aversamur [e] omnes et praecipue humano cruore pollutos [f], quorum crescit [g] audacia, cum [h] impunitas per simplicia [i] vel etiam [k] personalia rescripta donatur. Nefas dictu [l], per ignorantiam facinora defensione vallamus [m]. Sed quantum est, quod occupationibus nostris astutia plectendae subreptionis [n] illudit? cum rescripta huius modi etiam viro illustri quaestore [o] nesciente procedant [p], quem custodem statuimus esse iustitiae, qua

Tit. XIX. 1, Zir. in ind. titt. *Tit. XVII.* Am. *Tit. XVI.*, err. pro *XVII.* 2—5, 8—13, 15, 17—34, 36—39, 41, Aeg. Sich. Cui. 1. P. in ind. titt. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. P [a]. in ind. titt. Rittersh. Go. P [b]. in ind. titt. Ri. Ri*. L. R. U. *Tit. III.* 35 *Tit. II.* ‖ *Tit. XXIII.* Be. *Tit. XX.* Vid. Nov. Th. tit. XVI, not. sup., tit. XXII, Nov. 2, not. v, Nov. Val. tit. II, III, XIII, XV, not. sup. C. Greg. XIV, 3. C. Th. IX, 14. L. R. B. tit. II. Ed. Athal. c. X. Cod. Iust. IX, 16. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. *un.* Be. add. (*LXII.*), id e. omnium Novv. in Be. ed. Integra cum interpr. est in codd. 2, 11—13, 15, 17—21, 23. Omnia praeter interpr. des. in codd. 3, 41; inscr. et textus in codd. 4, 5, 24, 30; textus et subscr. in cod. 35; pars textus et subscr. in codd. 22 (vid. infr. §. 2, not. g), 39; solus textus in codd. 8—10, 26—29, 31—34, 36—38; sola subscr. in cod. 25.

limitaneis locis aut *domicilii locis.* v) 2 *hii.* x) 2 *ad*, corr. a P. *a.* 6 *est et possessio a.* y) 6 *penitus exsolvantur.* z) 1, Be. *militibus*, prob. Ri. et Am. 2, P.—Ri*. *limitibus.* 6 *militibus inducias unius mensis.* a) 2 *non cedi*, corr. P. *concedi.* b) 6 *comitis provinciae.* c) 1 *vexandarum reliquiarum armatus*, sec. Hoffm. *reliquarum*, quod falsum est. Mox Ri*. *fortes his.* d) 1 *virisque promiserit — communi* (om. *quorum*) *animositatem ita erigendam.* 2 *ante regendam*, em. P. in cod. 2 *integrandam.* P. P [a]. *mite* * *regendam*; rell. edd. ante Be. *mite regendam.* P. ms. P. in cod. 2, P. in not. P [b]. in m. em. *integrandam* et Cui. in m. Cui. 2, 2*. Lugd. *ita augendam*, prob. Ri. e) 2, P.—Ri*. *censuimus.* f) 1 *conquesiverint*, i. e. *conquisiverint.* g) §. 15 exstat in cod. 3; is *adm. percunctis* et om. *ante exactos.* 6 *administrationis perfunctae.* h) 2, 3, 6, P.—Ri*. *ita ut* et 3 *quorum.* Ri. prob. cod. 1 scripturam, quam Be. rec. Lugd. Go. *positis.* i) 1 *fructur.* k) 3 *decebitur.* l) 1 *se repetione*, corr. Am. *repetitioni*, quod Be. rec. 2, 3, 6, P.—Ri*. om. *se repetitioni.* m) 3 om. *celeritate.* 2, 6, P.—Ri*. add. *se.* Vid. not. anteced. n) 2 *p̃kā inlustras*, em. P. *inlustris.* P. P [a]. Rittersh. P [b]. *P. K. A.* o) 2 *leges — vulgavit*, corr. a P. p) Ri. Ri*. mendose *revelati.* q) 1 sec. Am. *concessas*, corr. Am. *concessa.* r) 1 *cognuscant proibiti* et om. *iudices statuta custodiant.* 2 *prohibenti*, em. P. *prohibiti.* s) 1 *ambiante missa.* 6 hanc sententiam ita habet: *ut revera concessa iud. cogn. stat. cust. prohibeant interd. non abnuant emissa.* Cf. Go. ad C. Th. VIII, 7, 11. t) Ri. *Dat.* a sciolo librario additum esse putat, ut scribendum sit *Emissa XI. Kal.* Etiam Am. alterutrum verbum (aut *emissa* aut *data*) supervacaneum esse videtur. Sed errant Am. et Ri. Omisit librarius addere, quo die emissa sit Novella. Vid. Praef. C. Th. p. XLI, not. 242. u) 2, 6, edd. *Numo.* Ex 1 *Nomo*, quod videtur etiam Ri. velle. v) 2 *vecariis*, corr. a P. 1 *conss.*

a) 1, Zir. Am. *De homicidiis casu factis nec ne.* Multi codd. veluti 11—13, 15, 18—21 om. *An Voluntate.* 6 *De Homicidis* et des. *casu* etc. P. P [a]. P [b]. in ind. titt. *vel voluntate.* 23, Sich. *De Homicidio casu facto*, sed Sich. in ind. titt. *De h. casu, et voluntate facto.* Cui. 1 — Lugd. Go. *De Homicidio casu an voluntate facto.* Rittersh. *De Homicidio casu an voluntate facto. Ista interpretatione non eget*; pertinent autem vv. *Ista — eget* ad tit. XVII. de Manichaeis, qui ap. Rittersh. et in Br. Al. proximus ab hoc titulo est. Errore ea huc translata esse manifestum est. Ri. *An* pro *sive* accipit. Puto aut codicis 1 rubrum rec. esse, aut cum plerisque codd. scrib. *De Homicidio Casu facto.* b) Nonn. codd. add. *DD. NN.* Multi *Teod.* s. *Theud.* c) Be. *Albini* nomen scrib. esse putat. Ne unus quidem codex confirmat Be. sententiam. Cf. Zir. l. c. p. 315, not. C. Error videtur latere in nomine *Maximi.* d) 2, 13 *Maximo viro illustri.* Multi codd. om. *II. et Patricio* aut *Pf. P. II. et*, ut 1 et 22 (quod Zir. l. c. videtur probari) aut *II.* 11, 13, 15, 21 *Maximo patricio II.* 23 *Maximo II. mili patr̃.* Similiter Sich. *Maximo II. militi et patritio*, quare Zir. cj. *Maximo M. Militum et.* Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *Maximo II. PP. et.* Zir. cj. *Expr. P. II. et.* e) 6, 15, 21 *adversamur.* 22 *omnes adversamur.* R. *sed* pro *et.* f) 23 *humano pollutos* et est spatium ante v. *quorum.* Sich. *humano pollutos sanguine.* g) Nonn. codd. *crescet.* h) 22 *auctoritas dum*, sed in m. *audacia.* 2 om. *cum — simplicia.* Go. *impunita.* i) 22, Sich. *post supplicia*, improb. Ri. Cui. 2, 2* *vel simplicia.* Rein. add. *per* post *vel.* 6 *per supplicationes et per divalia rescripta.* k) 15, 19, 21, 22 om. *etiam.* Infra Sich. *donantur.* l) Rittersh. *Ne fas.* 22 *dictum per ignorantia.* m) 1 *defensionem bellamus.* 18 *vallemus.* n) 22 *occupationi nos — surreptionis.* Cum v. *illudit* desinit Novella in cod. 39. o) 1 *vir inl. questore.* 22 *ul.* (cum virgula in utroque codice traiecta per literam *l*) *Quaestore.* p) 15,

nullum carere[q] debet oraculum. §. 1. Merito ergo male usurpata prohibentes hac[r] edictali lege sancimus[s], ut homicidii[t], quod tamen casibus imputaverit confessio supplicantis[u], non aliter indulgentia[v], nisi nostri numinis[x] annotatione praestetur, quoniam rariora[y] erunt facinora sub nostrum ventura iudicium[z], nec ulla[a] nisi discussis[b] rebus venia continget[c]. §. 2. Postquam tamen ad cuiuscunque cognitoris tribunal annotatio nostra[d] pervenerit, examinari fidem precum diligenter iubemus, ut, *si* homicidium[e] vel casu[f] vel vitandae mortis necessitate constiterit admissum[g], venia[h] tribuatur orantibus. Deprehensos[i] vero in mendaciis illico poena percellat. His[k] enim tantum[l] volumus ignosci, in quorum lapsibus sola potest fortuna culpari. Homicidas autem in hominum caedem nefaria voluntate grassatos, aliorumve capitalium criminum reos nec per annotationes nostras licebit[m] absolvi. §. 3. Vir spectabilis[n] magister scrinii, qui interdicta supplicantibus responsa praebuerit, quinque librarum[o] auri mulctam sacro aerario nostro cogatur[p] inferre. Memorialis[q] quoque cuiuslibet scrinii, qui adversus vetita[r] rescriptum fuerit executus, spoliatus[s] militia quinquennii relegatione plectatur[t]. Quod enim fas[u] non est vel per annotationes nostras nocentes mereri, multo magis vetamus[v] rescriptis simplicibus impetrare[x], Maxime, parens carissime atque amantissime[y]. §. 4. Illustris[z] itaque et praecelsa[a] magnificentia tua necessariam[b] humano generi sanctionem cunctorum notitiae[c] publicari propositis iubebit[d] edictis, ut salubria constituta[e] nullus ignoret. *Et manu divina*[f]: *Divinitas*[g] *te servet per multos annos, parens*[gg] *carissime atque amantissime. Dat.*[h] *VI.*[i] *Id. Dec.*[ii] *Romae*[k], *D. N.*[l] *Valentiniano A. VI.*[m] *et Nomo*[n] *V. C. Coss.*[o] *PP.*[p] *pridie*[q] *Id. Dec.*[r] *in*[s] *foro Traiani*[t]. *Subscripsi*[u]. (445.)

Interpretatio. *Lex ista praecipit*[v], *ut si quis ad principem convolaverit, asserens se*[x] *casu homicidium perpetrasse*[y], *non voluntarie a se homicidium fuisse commissum, et si per supplicationem a rerum dominis veniam potuerit impetrare, a rectore*[z] *provinciae, ubi casus iste*[a] *commissus est, id specialiter debet*[*]) *inquiri et si certa fuerit suggestio supplicantis, veniam mereatur obtentam*[b]. *Ceterum si voluntarie habita discussione convictus fuerit homicidium commisisse, eandem poenam excipiat, quae de homicidiis legibus habetur ex-*

19, 21 *procedent.* 22 *procedunt.* q) 22 *quae nullum capere.* r) 23 *haec.* Nonn. codd. *ac.* 25 om. *hac.* 19 *ediciali.* s) Nonn. codd. *sanximus.* t) 1, 2, 15, 19, 21, 22, R. *homicidii.* 11—13, 20, 23, 25 *homicidium.* Edd. *homicidio.* u) Nonn. codd. *supplicantes.* v) Nonn. codd. *indulgentiam.* x) Omnes codd. praeter 11, 12, Sich.—Ri*. *numinis.* 11, 12, Be. *numinis*, impr. Ri., sed prob. Zir., quem vid. l. c. p. 243 sq. y) 1 *quoniam rara.* 13 *quod rariora.* z) 22 *nostro ventura iudicio.* 25 *veniet iudicium.* a) 25 *nec ullam.* 6 om. *nec ulla — continget.* b) 11, 12, 19, 20 *discursis.* c) 11—13, 20 *contingit.* 15, 19, 21 *contigit.* 22 *contingat.* d) 25 *ad notitiam nostram.* 2 *cognitores.* 22 om. *cognitoris.* Idem *exanimari.* e) 15, 19, 21, 22 om. *ut si homicidium* et 25 *si.* f) 15, 21, 22 *causa*, improb. Ri.; Cui. 1—Lugd. Rittersh. Go. om. *vel casu.* g) Sqq. des. in cod. 22, etiam subscript. h) 1 om. *venia.* Nonn. codd. *veniā* et *honorantibus* pro *orantibus.* i) 1 *deprehensus.* Rittersh. om. *vero*, postea habet *mendacio.* k) Nonn. codd.. Sich.—Cui. 2*. Ri. Ri*. *hiis.* Go. *iis.* l) Ita 1, 6, 11—13, 15, 17—21, 25; 23, edd. *tantummodo*, praeter Rittersh. qui *tantum modo.* Mox nonn. codd. *cede nefaria* et *crassatos.* 23, Sich. *in hominis caedem.* m) 1 *licevit.* n) 1 *US.* 15 *Ut spectabilis.* Nonn. codd. *exspectabilis.* 6 *Vir aū spectabilis.* o) 1 *quinque librarum auri multam*, sed sec. Am. *multa*, qui vero corr. *multam.* Rell. *quinque auri librarum*, nisi quod codd. nonn. *multas* habent et 20, 23 *multa.* 25 *multam secretario nostro.* p) 2 *cogitur.* 11, 12, 17, 19, 20 *cogetur.* q) Nonn. codd. *Memoriales.* 20 *Memorialu.* Mox plerique codd., etiam 1, 2, 11, 12 *adversum.* r) 23, Sich.—Lugd. Rittersh. Go. *vetitum.* s) 1, 13 *expoliatus* et 15, 21 *exspoliatus.* t) 1, 2, 11, 12, 18—20, 23 *plectetur.* Supra *cogatur.* u) 25 om. *fas* et mox 6 *nocentes*, Rittersh. *nostras.* v) 15, 21 add. *veniam.* 1 *merire multū magis vetamus Pscriptis.* x) 1, 2, 6, 11 (sec. Ri.), 13, 15, 19—21, 25 *impetrare*; 25 *simplicibus est vel per annotationes nostras nocentes impetrare*; rell. codd. et edd. *impetrari.* y) 1 *maxime postkea.* 2 *pater karissime eamque amantissime.* 15 *parens karissime auguste.* Sich. *praefecte charissime AA.* Cui. 1—Lugd. Rittersh. Go. *charissime.* z) 2 *Inlustras.* 1, 18, 25 om. *Illustris* et 13 *Itaque.* a) Sich. *praeclara*, neque vero 22, de quo loquitur Be. Vid. supr. §. 2, not. g. 23 om. *magnificentia.* b) 15, 19, 21 *necessaria* et om. 15, 21 *humano — notitiae.* Rittersh. *generis.* c) 6 *sanctionem in cunctorum notitiam.* 11 *notiae.* d) 13 *iubet.* 25 *publicari iure interdictis ut.* e) 11, 15, 19, 21 *statuta.* 20 *stuta.* f) 1 om. *Et manu divina — amantissime.* Vid. Zir. l. c. p. 336. Cf. Cui. in Comment. ad c. 2 Cod. Iust. de Petit. bon. (X, 12) l. c. p. 245. g) 19 *divinitatē.* In cod. ▮ deest *divinitas.* gg) 23 *pater.* Sich. *Praefecte charissime Augustorum.* Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *Parens charissime Augustorum.* h) 13 om. *per — Dat.* i) 2, 4, 5, 8, 36 *V.* 32, 33 *VIII*; alii *II* aut *VII.* ii) Nonn. codd. *Sept.* k) 24 *Raū.* 28, 34, 37 om. *Romae — Dec.* et 13 *Romae — Subscripsi.* 26 *Dat. prid. Kal. Aug.* l) Nonn. codd., etiam 1, om. *D. N.*, alii et edd. *N.*, alii codd. habent *D N.* s. *dom. n̄.* et *Valentinianū.* m) Nonn. codd. om. *VI.* s. *A. VI.* ut Sich. 4 om. *D. Val. — Nomo.* n) Nonn. codd. Sich.—Ri*. *Numo.* Multi codd. om. *V. C.* et 24 *et Numo V. C.*; alii habent *vic.* pro *V. C.* 29 om. *V. C. — Subscripsi.* o) 33 *Constantinopoli* pro *Coss.* 17, 18, 38 om. *Coss. — Subscripsi* et Ri*. *Coss.* p) 1, 6, 9, 11, 12, 15, 19—21, 24, 30 om. *PP. — Subscripsi.* q) 26 *VII.* 4 om. *pridie.* r) 31 *Dec. Constantinopoli.* s) 23, Sich. om. *in foro — Subscripsi.* t) Nonn. codd. *Traiano.* u) 4, 5, 26 *Traiani consulibus* et om. *Subscripsi.* 33 *Traiani Constantinopoli Subscripsi.* 2, alii codd. om. *Subscripsi.* Ri*. add. *Coss.* Am. Ri. Be. videtur deesse nomen quaestoris, qui subscripserit: de qua causa Be. add. asteriscum. v) Nonn. codd. *praecepit.* x) Nonn. codd. Sich.—Lugd. Rittersh. Go. om. *se*, alii *casu.* y) Multi codd. add. *nam.* Sich.—Lugd. Rittersh. Go. om. *homicidium — voluntarie* et scrib. *homicidium a se fuisse commissum.* Nonn. codd. *ad se.* 22 om. *a.* Idem mox *publicationem* (pro *supplicationem*) et *potuerint.* z) Sich. *a correctore*, sed in m. *rectore.* Sunt codd. ubi aut *rectore.* a) Aliquot codd. om. *iste* et habent *emissus.* Etiam Sich. om. *iste.* *) Leg. *debeat.* b) Nonn. codd. *mereantur* aut *obtineri.* Sich. *obtenta.* In seqq. nonn. codd. *eadem poena suscipiat — expraessum — sed capitali.*

presso; impetrata non valeant, et capitali sententia feriatur *). *Reliqua constituta lex ipsa declarat* [c].

TIT. XX. DE TESTAMENTIS.

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA.* [a]*Albino II.* [a] *Pf. P. et Patricio.* Iam dudum quidem [b] divus avunculus noster, testamentorum compendia generali lege complexus, formulam [c] iuris antiqui et inanem verborum conquisitionem [d] non necessariam [e] iudicavit, validissimam statuens [f] voluntatem, cum de nostris altaribus coniuges petunt, ut decedenti [g] prius succedat superstes. §. 1. Sed [h] quoniam Leonius, vir spectabilis [i], munitus [k] veteribus constitutis nostram [l] supplex maluit [m] exspectare sententiam, occasionem [n] novandae legis amplectimur [o], salubri definitione censentes, ut, sive [p] inter se coniugum, seu [pp] quorumcunque consensus oblatis serenitati [q] nostrae precibus optaverit [r], morte praeventis [s] heredem superstitem fieri oportere [t] personam, hoc ita ratum [u] firmumque permaneat [v], ut nihil robustius aestimetur. §. 2. Et in augustam [x] notitiam pervenisse sufficiat, etiamsi [xx] nullum processerit ex hac parte responsum [y]. Nam cum liceat [z] cunctis iure civili atque praetorio [a], liceat per nuncupationem, liceat municipalibus gestis iudicia suprema componere, procul dubio manebit firmior haec voluntas, quae testimonio [b] principis et subscriptione conditoris firmatur [c], si tamen nullum defuncti posterius exstabit arbitrium [d]. §. 3. Leonius [e] vero et Iucunda [f], uxor eius, tanta vicissim caritate certarunt, ut fusis simul precibus ius poscerent liberorum, et propter incertum sortis humanae superstitem coniugem precarentur heredem: licet superfluo illud addentes [g], ut intestatae successionis ius ac licentiam sortirentur (cum hoc ipsum, quod serenitati nostrae preces pariter obtulerunt, sit testamenti ordo praecipuus); praeterea, sicut supplicationi [h] connexa [i] monstrarunt [k], quamvis in unius [l] chartae volumine supremum votis paribus condidere iudicium [m], septem testium subscriptionibus roboratum. Cui nos aeternam tribui [n] firmitatem legis huius definitione censemus [o], quoniam nec

---

Tit. XX. 1, Zir. in ind. titt. Am. *Tit. XIX.* 2—5, 8—13, 15, 17—34, 36—38, 40, 41, Sich. Cui. 1. Aur. P. in ind. titt. Lugd. Cui. 2, 2*. P*. in ind. titt. Rittersh. Go. P [b]. in ind. titt. Ri. Ri*. *Tit. IV.* 35 *Tit. III.* 6 *Tit. XXIV.* Be. *Tit. XXI.* Cf. Nov. Th. tit. XIV, not. sup., tit. XXII, N. 2, §. 14, not. s et Nov. Val. tit. II, XIII — XV. et XVII, not. sup. C. Th. IV, 4. Nov. Th. tit. XVI. Nov. Mart. tit. V. L. R. B. tit. XLV. Ed. Th. c. XXVIII. Cod. Iust. VI, 23. L. Visig. II, 5. — N. 1. Codd. (praeter 3, 6, 26) edd. *N.* 1. 3, 6, 26 *N. un.* Be. add. (*LXIII.*), id e. omnium Novv. in Be. ed. Integra cum interpr. est in codd. 2, 11—13, 15, 17—23; omnia praeter interpr. desunt in codd. 3, 40, 41; inscr. et textus in codd. 4, 5, 24, 30; textus et subscr. in codd. 26, 35; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 8—10, 27—29, 31—34, 36—38.

---

*) Sich. *tenentur*, in m. *feriatur*. c) Multi codd. om. *Reliqua* etc. Hanc interpr. in cod. 23 et ap. Sich. sequitur tit. II. L. R. B. Eam iterum ex Sich. ed. Ri. Ri*. not. *t* h. Nov. Cf. Zir. l. c. pag. 525, Am. praef. p. LVIII. et Barkow ad L. R. B. p. 7 et 137.

a) Nonn. codd. om. *II.* ut Sich. aut *II.* et *et Patricio* aut *et Patricio*; alii habent *Albino bis ppo*, ut 11, 12, aut *Pf. P. II.*, ut 2, Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. Be. Multi codd. *Theod.* s. *Teod.*; 15, 21 *praeposito* et 6 *proposito* pro *Pf. P.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. *AAA.* b) 22 *quibus*. Vid. c. 19 Cod. Iust. de Testam. (VI, 23), Sich. Cui. 1 *quidam*. 18 *avocubis* pro *avunculus*. c) Nonn. codd. *formula*. d) 22 *conquaestionem*. Sich. *compositionem*. 25 *in conquisitionem*. e) 2 *necessaria*. 19 *necessarie*. f) 11—13, 17—20 *instituens*. g) 1 *altaribus cū iudices petus ut decedenti*; nonn. codd. *decidenti*. Sich. *succedenti*. h) 11, 12, 15, 17—23, 25, Sich. om. *Sed*. Nonn. codd. *superstis*. i) 1 *ŪS*; plerique codd. *expectabilis*. k) Nonn. codd. *monitus*. l) 22 *nam*. m) 6 *voluit*. n) 22 *occasione*. 15 *novam de legis*. o) 25 *complectimur*. p) Nonn. codd. *ut seu, coniugium, quarumcunque*. Rittersh. *ut si re*. pp) Cui. 2, 2* *sed*; Rein. om. *seu*. q) 11—13, 20, 23, 25 *serenitatis*. r) Rittersh. *optarit*. s) 1 *p̄uentes*. 2 *preventis*. 13, Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *praeventi*, bene. 15, 21, 22 *praeventus*. 19 *praebentis*. Aur. *praeventii*. Lugd. Go. Rittersh. *praevenit*. 6 *optaverit heredem ī fieri alteram personam hoc*. t) 19 *oportet*. 22 *heredes superstite f. o. persona*. u) 19 *iteratum*. v) 15, 21 *maneat*. x) Miro modo in inepta scriptura *angustam* congruunt 1, 11, 12, 19, 20. Sec. manus in 12 corr. *augustam*. 22 om. *Et*. 23 *Et ad n̄ram not*. Similiter Sich. *Et ad nostram not*. Inutilis est Glückii disputatio (l. c. T. XXXIV, p. 167) de Sichardi scriptura. xx) Go. *etiam*. y) 6 *parte consensus*. z) 19 om. *liceat*.

a) 1 *iure civile adp̄turio — procul dubiū.* b) 1 *testimonium*. Am. in cod. 1 corr. *testimonio*. 11, 12, 19, 20 *testimonia*. c) 1, 6, 13, 15, 21 *condetur*. Am. et Be. in cod. 1 dicunt legi *conceditur*, quod nego verum esse. Similiter 2, 25 *conditur*. 12, 17—23 *conditoris*, sed est lacuna in cod. 23. Solus igitur 11 habet scripturam per edd. vulgatam *conditoris firmatur*; rell. codd. omnes om. *firmatur*. d) Edd. *si tamen n. d. posterius eius exstabit arbitrium*; sed Rittersh. *posterioris eius*. Verum omnes codd. (praeter 23, qui *posterior eius e. t.*) om. *eius* et iure quidem. Itaque delevi v. *eius*. Ceterum 1 *posterius stabit* et 20 *nullam*. e) 23 *Leoninus*. f) 1, 2, 6, 13, 15, 20, 21, 25 *Iocunda*. Rittersh. *iucunda*. Mox nonn. codd. *tantum, certarint* sive *excertarunt*, *poscerint*, *leberorum*, *precarentur ne heredem*, *superfluum*. Ceterum Rittersh. *peterent* pro *poscerent* et *coniugere* pro *coniugem*. g) 2 *adherentes*. Seqq. in codd. 11, 12, 17, 18, 20, 22, 23, 25 et ap. Sich. inverso ordine ita scripta sunt: *ut intestatae serenitati nostrae preces pariter obtulerunt, si successionis ius ac licentiam sortirentur, cum hoc ipsum testamenti ordo praecipuus praeterea*. Est vero in hoc vel illo cod. ut *testandi*, *serenitatis* s. *serenitates*, *obtulerint* (ut Sich.), *huius hac licentia*, *ipsum* (s. *ipsud*) *quod* (ut Sich.) aut *ipso ut quod*, *ordo praecipit praeterea* (ut Sich.). 19 *superfluo preces pariter obtulerint si successionis ius hac licentia sortirentur ipsum quod testamenti ordo* etc. 1 *intestate successione*. 2 om. *ius*. h) 1 *supplecatione*. 11, 12, 17, 19, 20 *publicatione*; alii *supplicatione*. i) 1 *conexa*. 22 *connexam*; hoc alii quoque codd. k) Nonn codd. *monstrant*, ut Sich. — Ri*. l) 2 *ius*. m) 13 *condere vicissim*. 22 *suppremunt votis parentibus condere iudicium — testibus*. Nonn. codd. *condedere*. 6 *quamvis supremum iudicium votis paribus in* (om. *unius*) *cartae volumine condiderunt septem*. n) 6, 13, 18, 25 *tribuimus*. 22 *tribuemus*. o) 11, 12, 17—19, 23,

captatorium dici [p] potest, cum duorum [q] fuerit similis affectus et simplex religio testamenta condentium [r], cunctisque iam liceat, quoquomodo et [s] quibuscunque verbis ultimum dictare iudicium, sicut eorum principum statuta declarant [t], qui removerunt [u] sanctionibus suis meliore prudentia vetusti [v] iuris ambages. §. 4. Idcirco, quia minutiis priscae consuetudinis et obscuritate submota solam defunctorum convenit inspici [x] voluntatem, cui [y] multum roboris erit [z], si vel septem vel quinque testibus muniatur, et virum spectabilem Leonium, praeter fiduciam precum pridem [a] cum uxore communium, voluntas quoque alia [b] et subscriptionibus [c] testium munita defendit, apud eundem solida successione [d] Iucundae [e] coniugis suae iugiter permanente, quisquis [f] voluerit [g] delata nobis supplicatione testari, habeat liberam facultatem [h]. §. 5. Cuius heres [i] ex edicto divi Hadriani [k] hereditaria corpora consequetur [l], nec bonorum possessionis [m] petendae sustinebit necessitatem, quam generaliter omnibus relaxamus. §. 6. Ne [n] tamen hoc testamenti genus plus iusto muniisse [o] credamur [p], si quis sibi vel inofficiosi querelam [q] vel praeteriti [r] competere duxerit [s] actionem, hanc utramque [t] secundum iuris et legum statuta [u] servamus [v], Albine, parens [x] carissime atque amantissime. §. 7. Idcirco illustris et praecelsa magnificentia tua [y] saluberrimam sanctionem mox in omnium pervenire notitiam propositis iubebit edictis [z], ut possit facile cognosci, condendarum servandarumque [a] legum curam [aa] nobis esse praecipuam [b]. *Dat. XII.* [c] *Kal. Nov.* [d] *Romae, Aetio* [e] *III. et Q. Aurelio* [f] *Symmacho* [g] *VV. CC. Coss.* [h] *PP.* [i] *in foro divi Traiani* [k]. *Antelata* [l] *edicto Albini* [m] *iterum* [n] *Pf. P. et Patricii* [o]. (446.)

Interpretatio. *Haec lex de aliis titulis testamentorum id amplius habet, ut in coniugio positi, si filios non habeant, seu maritus uxorem, seu uxor maritum voluerit, relinquant heredem, quod ius dicitur liberorum: quia, etiamsi una charta suam condere maluerint voluntatem, ut invicem se heredes scribant, qui alteri superstes exstiterit, dimissam rem iuxta legis huius ordinem vindicabit; ita tamen, ut his personis, quibus lex concedit, si fuerit de inofficioso querela, actio reservetur* [p].

Sich. — Ri*. *censuimus*, sed 1, 2 et rell. codd. Be. *censemus*. 6 om. *legis — censemus*. 13 *censemus quod nec*. 19 om. *quoniam*. p) Nonn. codd. *captatorum* et 15, 21 *decipi* pro *dici*. 25 *acceptaturium*. 13 *captatoria*. q) Rittersh. om. *duorum*. r) Nonn. codd. *condendum* s. *condentum*, ut 1. 22 *condempnatum*. s) 19, 22 *liceat hunc et*. t) 22 *coram principum instituta declarent*. 23, Sich. *declamant*. u) 1, 2, 6, 11—13, 15, 17—22 *removerunt*. 23 *remover'*. Sich. — Be. *removere*. v) 2 *vetustati*. 11, 12, 19, 20, 22 *veterum*. 1 *sancionibus s. meliorae p. v. i. ābeges*. Ceterum 22 *meliorem* (alii *meliori*) *prudentiam veterum iuris adrubages*. x) Nonn. codd. *minutis — obsecuritate remota — inspicit*. y) 22 *cum*. z) 18 om. *erit*. 13 *sive septem*. Mox nonn. codd. *aut quinque* et *expectabilem*, sed 1 *verum spectabilem*. a) 15, 21 *precum primum cum*. 19 *precum fidem*. Apud Sich. deest *pridem*. Mox Go. *communium*. b) Cui. 2, 2* *voluntas neque alia*. 11—13, 18—20, 22 *aliena*: recte *alia*. Vid. §. 3 *praeterea — roboratum*. c) 1 *subscriptione*. 22 *id subscriptionibus*. d) 11, 12, 18—20, 22, 23 add. *et*. Sich. *solidam successionem et Iucundae*. e) 1 *iucunda*. 2, 6, 13, 15, 20, 22 *Iocundae*. Vid. §. 3, not. *f*. 25 *successionem iudicandae*. Cui. 1. Rittersh. *iucundae coniugis*. f) 19 *quicquid* et 22 *permanentem quicquid*. 6 add. *ergo*. Etiam 23, Sich. *permanentem*. g) Be. ex cod. 1 rep. *voluerit*. Rell. codd. omnes, Sich. — Ri*. *maluerit*. Aeque bonum atque *voluerit* est *maluerit*. Memorabile est, in cod. 1 post v. *testari* repeti *voluerit*, quasi librarius in animo habuerit, sed omiserit delere post *quisquis* v. *voluerit*. Nonn. codd. *dilata*. h) 1, 2, 6, 11, 12, 15, 19—22, 25 *habeat* (sed 11 *habent*) *liberam facultatem*; rell. codd. et edd. omnes *liberam habeat facultatem*. Cf. Nov. 2 h. tit., §. 1. i) 25 *hereditas*. 21 add. *et*. k) 15, 21 *arriani*: plerique codd. *adriani*, ut Go. l) 1, 2, 6, 13, 15, 21, 25, Sich. *consequitur*. 23 *conseqtur*. 11, 12, 17—20, 22 *consecuntur*. Infra *sustinebit*. Nonn. codd. *ne bonorum*. m) 1 *possessiones . petendi sustenebit neccessitas tā quā*. Nonn. codd. *possessione*. 22 *possessionem*. n) 13, 15, 21, 22, 25 *Nec*. o) Nonn. codd. *iustum* et *munisse*, ut 1. 17 *iuste*. p) 19, 22 *credamus*. 25 *credatur*. q) 22 *querela ad*. 23 *querela*. 15, 21 om. *vel*. 19 *veluti in officia quadā vel*. r) 11, 12, 18—20 *praeterita*. 17 *praeteritam*. s) 6, 11, 12, 15, 19—23, 25 *dixerit*. 15 om. *competere*. t) 11, 12, 19, 22, 23 *utrumque*. 22 *secundum et iuris*. u) 11, 12, 19 *instituta*. 18 *institutione*. v) 1 *servandus*. x) 1, 2 *pater*. Sich. *Praefecte charissime*. Cui. 1 — Lugd. Go. *Praefecte karissime*. Rittersh. *praefecte karissime*, sed in m. em. *Parens*. Deinde 2 *inlustras*, corr. a P. *inlustris*. y) Ita 1. Plerique codd. *pmta s. pmtua*. Sich. *praeclara magnificentia tua*. 20 *praemissa magn. tua*. 25 *et praefectus salub*. z) 15, 21 *iubeat*. 25 *iube*. 6 *notitiam edictis propositis faciat pervenire ut facile possit*. 1 *facilem cognusci*. a) 1, 11—13, 15, 20—23, 25 *servandarumque*; rell. et edd. *conservandarumque*. aa) 1 *cura*, Am. em. *curam*. b) 1, 2, 6, 15, 19, 22, 25 *nobis esse praecipuam*; rell. et edd. *esse nobis praecipuam*. c) Nonn. codd. *XIII* aut *XV*. 8 *XI*. 33 om. *Dat. — Aurelio*. 36 *alruli*. d) 4, 5, 28, 34, 37 *Dec*. e) 1 *ecio patricio III.*, sed Am. corr. *Aëtio*. Etiam alii codd. *ecio*; alii *Actio* et *ter* pro *III*. 22 *ethiochi* et om. *III*. f) Nonn. codd. *V.* pro *Q.* s. *Quinto*, quod nonn. codd. habent. 1, 15, 21, 31 om. *Q. Aurelio* et 24 *Q.* 34, 38 *Auriliano*. g) Codd. *Simmaco*, *Simaco*, *Simmacho*, *Simacho*, ut 1. 24 *aurelio V et*; etiam 8—10, 20, 38 add. *et*. Vid. Br. l. c. p. 869. h) Nonn. codd. om. *VV. CC. Coss.* et 29, 38 *Coss. — Patricii*; alii habent *V. C.* aut *VV C.* 34 *vir cs.* 22 *vicē* et om. *Coss.* i) 1, 6, 8, 13, 16, 21, 24, 28, 34, 36 om. *PP. — Patricii*. 23 *promp̄ in*. k) 27 *Traiani et Maioriani Coss*. l) Nonn. codd. *antelato dicto*. 10 *antelate*. 22 *ante vice dicto*. 32, 33 om. *Antelata — Coss*. Go. ad C. Th. T. IV, p. 107 (ed. Ri.) vituperat eos, qui om. *Antelato*. m) Be. *Albino*. 4, 5, 9 *Albi*. n) 22 om. *iterum*; nonn. codd. *II* pro *iterum*. o) Nonn. codd. *patricio*; alii *patricii conss*. 22 om. *et*. p) Hic et ille codex *positis* (om. *si*) *filios — habuerint* (s. *haberent*) *seu maritos — maritum voluerint* (s. *mar. si voluerint*) — *relinquat* (ut edd.) — *etiamsi in unam chartam* (aut *in una charta*) — *maluerit — superstis — dimissa* (om. *rem*) — *legis huiusmodi* (alii om. *huius*) *ordine vindicavit — fuerint de inofficiosi* (ut edd.) — *servetur*. In cod. 3 interpr. superest inde a vv. *si filios*. Praeterea Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *charta sua — aut invicem* (ut 23); Sich. — Cui. 2*. Ri. *hiis personis* (Go. Ri*. *iis pers.*) et

2. *Iidem AA. Albino II.*[a] *Pf. P. et Patricio.* Cum sciamus, et divos[b] principes et clementiam nostram condendarum legum[c] fomitem frequenter invenisse de precibus, iuvat[d], ex facto, quod nuper evenit[e], cunctis profutura sancire. Illustrem feminam Pelagiam[f] cum Micce[g] illustris femina[h] dictare vellet heredem, sed testium copiam non haberet, per holographam[i] scripturam votum circa praedictam feminam[k] supremae prodidit voluntatis. Nam, quod[l] solum potuit secretius licere morienti[m], indicem iudicii sui paginam Caesario[n] viro spectabili, tribuno et notario, fratris sui filio[o], secura commisit, quem natalium decus et propinquitatis religio fidem cogerent[p] servare defunctae[q]. Nec sane electionis suae cura testatricem[r] fefellit. Desideriis amitae Caesarius obsecutus[s] chartam fidei suae creditam, iuris et conscientiae memor, eadem, qua sumpserat, simplicitate vulgavit[t]. Sed illustris heres[u], ab ambitu cupiditatis aliena[v], nihil de successione praesumpsit, nihil de corporibus hereditariis vindicavit, intra hos modestiae terminos manens[x], ut subdito precibus ultimae voluntatis arbitrio, non prius se putaret heredem, nisi nos causae iustitiam probaremus. Recensitis[y] igitur omnibus, defunctae iudicium roboramus, cui, praeter filium fratris[z] et literas suas, testes habere non licuit. Idcirco illustris femina Pelagia[a] pro ea parte, qua heres scripta est[b], defunctae potiatur arbitrio[c]. §. 1. Ne[d] tamen huius statuti salubritatem generi negemus humano, mansura iugiter lege[e] decernimus, ut, quisquis per holographam scripturam supremum[f] maluerit ordinare iudicium, habeat liberam facultatem. Multis enim casibus saepe contingit[g], ut morientibus testium numerus[h] et copia denegetur. Quibus erit de legibus nostris inter ipsa vitae deficientis[i] pericula caussatio[i], si propriae manus literis[k] scribere, quos voluerint, non sinantur heredes. Aliis testes[l] itinerum necessitas, aliis solitudo[m] villarum, aliis[n] navigatio servis tantum comitibus expetita[o] subducit. Aliorum testatas esse prohibent[p] voluntates hi, qui, velut obsessos, conclavibus[q] suis solent custodire languentes. Nostrae posthac[r] beneficio sanctionis intestatus nemo morietur, cui fuerit sollicitudo[rr] testandi, late viam supremis aperimus arbitriis: si[s] holographa manu testamenta condantur[t], testes necessarios non putamus. Scripto enim[u] taliter sufficiet[v] heredi, asserere etiam sine testibus fidem rerum[x], dummodo reliqua congruere demonstret[y], quae in testamentis debere servari tam veterum principum, quam nostrae praecipiunt sanctiones, et in hereditariorum corporum possessionem probata scripturae veritate mittatur[z]. §. 2. Cum tamen testium praesentiam testator elegerit, legitimum numerum semper oportebit adhiberi. §. 3. Necessitatem quoque praecipitem submovemus, quae testatores hacte-

— N. 2. Codd. (praeter 3, 6, 26, ubi haec Nov. deest) edd. *N.* 2, sed Cui. 2, 2*. Rl. Ri*. *I.*, err. Be. add. (*LXIV.*), id e. omnium Novell. in Be. ed. Integra cum interpr. est in codd. 2, 11—13, 15, 17—23; omnia praeter interpr. des. in codd. 40, 41: inscr. et textus in codd. 4, 5, 24, 30; textus et subscr. in cod. 35; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus deest in codd. 8—10, 28, 29, 31—34, 36—38, et textus usque ad §. 6 in cod. 27.

Ri*. *e quibus lex.* a) De inscr. eadem dicenda sunt, quae dicta sunt de inscriptione Nov. 1. Sich. hic habet *II. Pf. P.* et 13 *III. Pf. P.* Ceterum reposui ex codd. 1, 2, 13, aliis codd. *Id. AA.* pro *Impp. Theodosius et Valentinianus AA.*, quod rell. codd. et edd. habent. b) Nonn. codd. *divus.* c) Nonn. codd. add. *et* et 25 *vel.* d) 1, 2 *iubat.* 15, 21, 22 *iubet.* e) 1 *venit.* 25 *ex pacto.* Antiquitus 23 *invenit*, sed corr. *evenit.* f) R. 15, 21 *illustris femina Pelagia.* 22 *Pelagiam.* 18 om. *Pelagiam — femina.* g) 15 *cummiccae.* 21 *cummicae.* R. *cum Miccae.* 22 *Comunice.* 23 *micae.* Sich. om. *Micce*, sed habet in m. *Cummicae.* h) 11, 12, 15, 19, 21, 23, Sich. *illustrem feminam.* 2 *ditare.* 1, 15 *vellit.* 22 om. *illustris — copiam.* Mox Aur. *copaim* et 22 *habere.* i) Plerique codd. *olografam.* 15, 19, 21 *olograflam.* 1 *olograffā.* k) 1, 2, 13, 15, 21, 23, Sich. — Ri*. om. *feminam* et omitti potest. Nonn. codd. *praedicta*, *supme*, *prodedit.* 25 *prededit voluntatem.* l) 25 om. *quod.* m) Sich. *morientem.* n) 1 *cessario ur.* 15 *Cesareo*; plerique codd. *cesario viro exspectabili.* o) Nonn. codd. *filios.* Rittersh. *patris sui.* p) 11, 13, 15, 21 *cogerint.* 19 *cogent.* 1, Cui. — Ri*. *cogeret*, quod aeque bonum est. q) 2 *defuncti.* 25 *defunctis.* r) 15, 21 *contestatricem.* Infra Sich. *amicae.* s) 1 *cessarius.* 15, 21 *desiderii — subsecutus.* 22 *secutus.* 25 *causam* pro *chartam.* t) Rittersh. *vulgarit.* u) 1 *inlustris uere.* Multi codd. *heris.* v) 19 *ab habitu cupiditatis alienae.* Sich. *alienus*, male. Intelligitur Pelagia. Mox 25 om. *hereditariis.* x) 1 *in hos modestiae terminus manens*; 15, 21 om. *ut.* 25 *manens et subdito.* Rittersh. *vindicarit — manere.* Mox Lugd. *percibus*, Go. *percitus*, mendose. y) 1 *nos causa iustitie probaremur recensetis.* 2 *retentis.* 19 *iustitiae. Recentis.* 22 *causam iustitiae pr. Rec.* 25 *arbitrium — se poterit humilior nisi — recensetis.* z) 1 *patris.* Mox 2 *inlustras.* a) 25 *feminam Pelagiam.* b) 22 *quae h. s. e.* Rittersh. *heres scripturae defunctae potiebatur.* 13 om. *qua.* c) 22 *arbitrium.* 25 *defuncto p. a.* d) Nonn. codd. *nec* et mox *salubritate.* e) 19 *negato humano.* 22 *negato humano manneram iugiter legem.* 2 *discernimus.* f) Cui. 2, 2* *horographam*, sed corr. a Reia. 25 *holographa scriptura supremo.* Plerique codd. *olographam* s. *olografam.* g) Nonn. codd. *contigit.* Cf. Nov. Iust. LXVI, cap. 1, §. 4. h) 1 *ut morientes testium numerum.* Nonn. codd. *numero.* 22 *testibus.* i) 1 *deficientes pericola.* 11, 12, 17—20 *cautio.* 22 *periculo.* 25 *periculosa — propria manu — voluerit.* 12, 20 *propriae manu.* k) 11, 12, 18, 19 om. *literis* et mox 19 *quos.* l) 1 *sinantur heredis alii testis.* 15 *aliis testis.* 19, 20, 23 *alii testes.* m) 1 *alii sullicitudo.* Etiam 15., 21 *alii sollicitudo.* 22, 23, Sich. *sollicitudo*, impr. Rl. n) 1 *malus* pro *aliis.* o) Reia. em. *expedita.* p) 2, 20, edd. *prohibent esse*, sed Rittersh. om. *esse* et habet *prohibent et vol. his.* Go. *ii.* Rell. edd. ante Be. *hii*, ut codd. 1 *voluntatis*, sed Am. corr. *voluntates.* q) 1 *obsessus. cū clauibus.* 22 *vol. iniqui vel obsessos cum clavibus.* r) Nonn. codd. *post hec.* rr) 22 *moriatur* et 19, 22 *fuerit solummodo.* s) 15, 21 om. *si.* 20 *hi.* Codd. *olografa*, *olographa*, *olographam.* Ante 25 *via supremis* et om. *aperimus.* t) 1 *condonantur.* u) 11, 12, 18—20, 22 *Scriptorum.* 15, 21 *Si scripto.* v) 1, 22, 23, Sich. *sufficiat*, sed corr. a librario in cod. 1 *sufficiet.* x) 11, 12, 18—20, 22 *rei.* y) 13 *demonstrarent.* 22 *demonstrentur.* 1, 23 *demonstrent* et 1 *qua* et 20 *congrue dem.* Mox 2 *sanctionis* et Rittersh. *deberi.* z) 15, 21 *probatam scr. veri-*

nos compellit, sub unius diei spatio supremum[a], festinato[b] nimis, ordiri[c] et implere iudicium. Quibus nos licentiam tempusque largimur, ut voluntatem[d], quam de rebus propriis mente[e] conceperint, frequenter scribant, frequenter retractent[f], frequenter emendent, et[g] quot voluerint diebus in tantae[h] praesertim causae meditatione versentur[i]. Haec enim deliberatio nihil immaturum[k] relinquit, cui licebit saepe dictata[l] corrigere. §. 4. Testes autem subscriptiones[m] suas uno die vel omnes pariter, vel, si legitimus numerus exiguam moram fecerit[n], horis praebere diversis sub obtutibus testatoris[o] iubemus. §. 5. Praeterea, quoniam plerique[p] deficientium voluntates suas cupiunt esse secretas, nec ante vulgari, quam luce priventur, statuimus ac iubemus, ut, si testes rogati paginae[q], cuius arcana nescierint[r], coram[s] testatore subscripserint, nihil ex ignoratione testium testamentorum firmitatibus derogetur, Albine, parens carissime atque amantissime[t]. §. 6. Idcirco illustris et praecelsa magnificentia[u] tua iustissimam legem et cunctis generaliter profuturam[v] in omnium celeriter ire notitiam propositis iubebit edictis, ut facile[x] possit agnosci nostrarum salubritas sanctionum. *Dat. VII.*[y] *Kal. Ian. Romae, Aetio*[z] *III. et Symmacho*[a] *VV. CC. Conss. Acc.*[b] *VI.*[c] *Kal. Ian. Romae*[d]. *PP. V. Kal. Ian. in foro Traiani. Subscripsi*[e]. (446.)

Interpretatio. [f]*Haec lex licet alia replicet, quae in aliis legibus habentur*[g] *exposita, tamen hoc amplius observandum esse praecipit, ut, si cui fuerit testandi voluntas, et testes forsitan defuerint, voluntatem suam propria manu perscribat, quae prolata post defuncti obitum plenam obtineat firmitatem.*

TIT. XXI. DE OFFICIO ET DE[a] NUMERARIIS PRAEFECTORUM PRAETORIO[b].

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Albino II.*[c] *Pf. P. et Patricio.* Iustitiam suggestionis[d] probamus, cuius omnis[e] haec mens est, ne quid unquam contra innocentiam male potentibus licere patiamur. Scimus enim, quanta saepe miseros vexet[f] invidia, quos iniquitas iudicantum fastigio potestatis affligit. Officium[g] sedis celsitudinis tuae, sine quo necessitates[gg] publicae nequeunt expediri, per infortunia multa iam saucium, medicinam nostrae curationis[h] exposcit, quae dudum potuisset adhiberi, si suggestio[i] similis ante

Tit. XXI. 1, Zir. in ind. titt. Am. *Tit. XX.* 2, 3, P. P[a]. P[b]. in ind. titt. *Tit. XLIX.* 6 *Tit. XX.* P. P[a]. P[b]. in ipsa ed. *Tit. XLVII.* Nov. Th. et Val. pro *XLVI.* Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *Tit. XLIX.* N. Th. Lugd. Go. *Tit. XLVI.* N. Th., sed ponitur a Go. in Prol. cap. VIII. inter Nov. Val. Rittersh. *Tit. XLVII.*, sed sec. ord. *Tit. XXXI.* Be. *Tit. XXII.* Commemoratur in indice Nov. Val. in Cui. 1. Aur. adiecto. Vid. Nov. Th. tit. IV, not. sup. et Nov. Val. tit. II, XIII, XIV. et XXXV, not. sup. C. Th. I, 5; VI 6; VIII, 1. L. R. B. tit. XXX. — N. 1. Codd. odd. *N. 1* s. un. Be. add. (*LXV.*), id e. omnium Novv. in Be. ed. In cod. 8 nihil superest, nisi §. 5.

tatem. 22 *probatam scr. ver. mittantur.* 25 *probatae scr. — praesentia.* a) Nonn. codd. *oportet — necessitate — compellit — spatium supremo.* 21 *subpremiū.* Rittersh. *spacia.* b) 1, 21 *festinatio.* Am. in cod. 1 corr. *festinato*; idem fit in cod. 21. c) 1, Sich. *ordinare.* 13, 15, 21, 23 *ordinari.* d) 1 *largimur et uol.* Nonn. codd. *largimus.* e) 11, 12, 17, 19, 20, 22, 23 *mentemque.* 15, 21 om. *mente* et 18 *largimur — mente.* 25 *mentique.* Nonn. codd. *conciperint.* f) 25 om. *frequenter scribant.* Nonn. codd. *frequenter tractent.* g) 2 om. *et.* 2, 11, 12, 20, 21, 22 *quod.* h) 1 *tanta.* 2 *inito praesertim.* 15, 21 om. *praesertim.* 25 *in diebus tantae.* i) Nonn. codd. *servantur.* 25 *versentur quia haec.* 22 om. *enim* post *haec.* k) 2 *maturum.* 15, 21 *Haec enim meditationibus immaturum.* Mox nonn. codd. *relinquet.* l) 13 *sua dicta.* 25 *dicta.* m) 15, 21 *Testes etiam subscr.* 1 *subscriptionis.* 22 *subscriptionis suas.* n) 2 om. *omnes — fecerit.* Nonn. codd. *eris.* o) 13 om. *diversis* et 19 *testatoris.* p) 13 *quod plerique.* 15, 21 *plerumque.* 11 *deficientiam.* Mox codd. aliquot *secretius ne ante — lucem — statuemus.* q) 1 *testis rogate pagine.* Lugd. Go. *rogari.* r) 1 *scierunt.* s) 23 om. *testatore — testium*, sed est lacuna. Sich. *coram* * *testamentorum* et om. *testatore — testium.* Aur. Rittersh. om. *testatore — testamentorum.* Lugd. *infirmitatibus.* t) Sich. *Praefecte charissime Augustorum.* Cui. 1 — Lugd. Rittersh. Go. *parens karissime Augustorum.* 23 *pater* pro *parens.* u) Sich. *illustris ac magnifica autoritas tua.* 2 *inlustrae.* v) Vv. *iustissimam — profuturam* instar rubricae novi tituli in cod. 22 scripta sunt. x) Nonn. codd. *in omnibus — irae — iubemus* s. *proposita iubebit* e. *ut facilius.* y) 13 *VIII.* 19, 22, 24 *VI.* 4, 5 om. *Dat. — Kal.* et 23 *Dat. — Symmacho*, est vero spatium. Sich. *Dat.* * *IIII. Coss. Acc. III. Cal. Ian. Romae.* z) 1 *ecio.* 22 *aetio*, improb. Ri. 24 *agetio*; alii *aetio et.* 30 *aetio I.* 31 *aetio II.* Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *IIII.*, impr. Almelov. Br. l. c. pag. 869 et Ri. 2, 28 om. *Aetio — Romae*, 13 *Aetio — Subscripsi*, 37 *Aetio — Coss.* 11 et alii ter pro *III.* a) Codd. *Simaco*, *Simmaco* etc. Vid. Nov. 1 h. t. Nonn. codd. *V. C.*, ut 1; multi om. *VV. CC.* b) 1 *cons* et 24 *Coss sstis* et des. rell. Etiam 8, 15, 21, alii codd. om. *Acc. — Subscripsi.* c) Nonn. codd. *VII.* 22 om. *VI.* 23 *III.*, ut Sich. d) 18 om. *Romae — Ian.* 2 *PP. in foro traiani. V. Kal. Ian.* 22 om. *PP. V. Kal. Ian.* Nonn. codd. *Iun.*, ut Sich. e) Nonn. codd. *Traiano consulibus* aut *Traiani conss sstis.* 31 *Valentiniani* et om. *in foro.* Multi codd. et Sich. om. *Subscripsi.* In cod. 36 subscriptio haec est: *Dat. — Rom. ppos in foro Tr. ulseb ctio III et Simaco cons.* et sequitur §. 9 Nov. Val. De Sepulcri, omisso eius initio. f) 22 add. *de Sepulcris.* Est enim huic interpretationi antepositus numerus tit. V., qui cum rubrica deest in seq. tit. g) Nonn. codd. *habetur expressa* (ut Sich. Cui. 1 — Lugd. Rittersh. Go.) *tamen — praecepit — praescribat* (s. *conscribat. praescribat* habent etiam Aur. Lugd. Rittersh. Go.) — *obtineat* s. *obtinebit.*

a) 2, 3, 6, P. — Ri*. et Cui. 1. Aur. Zir. in ind. titt. om. *De.* b) 3, 6 om. *Praetorio.* P[a]. Rittersh. P[b]. *Praefectorum Pon.* c) 6 om. *II.* P[a]. Rittersh. P[b]. *Pf. Pon.* d) 1 *suggestione*, sed videtur antiquitus scriptum fuisse *suggestiones.* 2 *suggessionis.* e) 2 *omnes hec*, corr. a P. *omnis.* f) 1 *vexit.* 6 *vexet.* 2, edd. *vixerit.* Recte *vexet*, quod inest etiam in cod. 1. g) 1 *offitio.* gg) Rittersh. *necessitudines.* h) P. — Ri*. *medicinae nostrae curationes.* Non recordor, num

manasset. §. 1. Hac igitur mansura iugiter lege decernimus [k], ut, quisquis ex officio praetoriano prius, quam militandi finem consummatis per ordinem temporibus sortiatur, sub attestatione gestorum, testimonio praefecturam regentis honestam meruerit [l] missionem, seu quietis studio, sive alterius amore militiae, nullam sustineat [m] de non peractis stipendiis quaestionem, fiduciam perpetuae securitatis habiturus [n]. §. 2. Praeterea numerarios praetorianae [o] sedis, penes quos publicarum rationum notitia [p] consistit, sive privatos, sive aliam [q] militiam fortasse sortitos, post quinquennium discussionibus [r] subiacere prohibemus. Intra hoc enim tempus vestigari [s] facile, quamvis latens, veritas potest. Et certe nullius tam gravis debet esse conditio, ut terminum non habeat sollicitudinis et timoris. §. 3. Munimen [t] uberius consideratio flagitat aequitatis. Officium praetorianum [u] sub quolibet expensarum [v] colore in praeiudicium cautionum vetamus urgeri [x], in cuius perniciem nequitia creditorum frequenter excogitat, ut pecuniam pro [y] publica necessitate numeratam privatis [z] simulent profecisse compendiis; quibus hanc poenam praesenti constituimus sanctione, ut, si quando pecuniam suam sub tali credendam putaverint esse [a] contractu, eius protinus amissione mulctentur [b], nihilque vel ab his, quos adversum vetita deceperint, vel de publicis rationibus consequantur. §. 4. Haec officio praetoriano salutis fortunarumque praesidia tribuisse sufficiat [c], cui etiam mensores, quos pridem habere desiderat pro mansionum suarum quiete, concedimus [d], Albine, parens carissime atque amantissime [e]. §. 5. Illustris igitur et praecelsa magnificentia tua iustissimam legem propriis vulgabit [f] edictis, ut omnibus [g] innotescat, nostro saeculo rei publicae nihil amplius esse praestandum, nisi quod deceat [h] acquiri [i]. *Dat. XVIII.* [k] *Kal. Ian. Romae, Aetio III. et Symmacho VV. CC. Coss.* [l] (446.)

TIT. XXII. DE SEPULCRI VIOLATORIBUS [a].

1. *Impp. Theodosius* [b] *et Valentinianus AA. Albino* [bb] *II.* [c] *Pf. P. et Patricio.* Diligenter quidem legum veterum [d] conditores prospexerunt [e] miseris [f] et post fata [g] mortalibus, eorum, qui sepulcra violassent, capita persequendo [h]. Sed quoniam noxiae mentes caeco semper in facinus furore rapiuntur, et se ad poenas [i] dudum statutas existimant [k] non teneri [l], necesse est severitatem novari [m],

Tit. XXII. 1, Zir. in ind. titt. Am. *Tit. XXI.* 2—5, 8—13, 15, 17—34, 37—40, Aeg. Sich. Cui. 1. Aur. P. in ind. titt. Lugd. Cui. 2, 2*. P [a]. in ind. titt. Rittersh. Go. P [b]. in ind. titt. Rl. Ri*. L. R. U. *Tit. V.* 6 *Tit. XXV.* Be. *Tit. XXIIII.* Vid. Nov. Theod. tit. XVI, not. sup., tit. XXII. Nov. 2, §. 14, not. v, Nov. Valent. tit. II, XIII—XV, not. sup. et tit. XX. interpr., not. *f.* Totus titulus deest in cod. 35. C. Th. IX, 17, ibique not. sup. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*LXVI.*), id e. omnium Novellarum in Be. ed. Integra cum interpr. est in codd. 2, 4, 8—11, 13, 15, 17—23, 25, 27—34, 37, 38; in cod. 24 om. inscr.; in cod. 3 haec Nov. in breve contracta est; in codd. 39, 40 fragmenta textus tantum supersunt. De codd. 5, 12, 26 vid. infr. pr. not. *t*, *k* et §. 5, not. *c*; de cod. 36 tit. XVII, §. 3, not. *p* et infra §. 2, not. *n*.

ita habeat 2, etsi eum nostro habere scio. i) 2 *suggessio*, corr. a P. k) 6 *iugiter mansura d.* 1 *sancimus* pro *decernimus.* l) 1 *testimoniū p̄fectura regentes honesta meruerit.* 2 *t. p. regentes* (corr. a P. *regentis*) *h. meruit messionem*, corr. a P. *missionem.* 6 *praef. gerentis h. meruerit.* Edd. *meruit.* Reposui *meruerit.* Utrum scribatur *gerentis* an *regentis* non multum interest. m) 2 *quietes — sustenuit*, corr. a P. Be. *nullum.* P. P [a]. P [b]. Rittersh. *substineat.* n) 2 *habituros*, corr. a P. o) 1 *nonmeraris p̄luriane.* p) 1 *ratione notitiā.* 2 *notitiam*, corr. a P. *notitia.* q) 1 *alia milicia.* 2 *aliam — sortitus*, corr. a P. *sortitos.* 6 *aliā mil.* Edd. *alias mil.* Be. in not. em. *aliam.* Repos. *aliam*, scil. quam antea sortiti erant. Supra §. 1 *alterius amore militiae.* r) 1 *discursionebus.* s) 2 *vestigare*, corr. a P. t) 6 *sollicitudinis et munimen timoris* et om. *uberius — aequitatis.* Lugd. *Munimem.* u) 6 *officium ergo praetorianum.* v) 1 *pretorianum sub quolibet exsuarum*, corr. ab Am. *expensarum.* 2, 6, P.—Ri*. om. *sub quolibet.* Be. ex 1 restit. hunc locum, sed praeterea ab initio copula videtur ei excidisse. x) 1 *urguere.* 2 *urgueri*, ut P. P [a]. P [b]. Cui. 2, 2*. Rittersh. (in m. *urgeri*) Rl. Ri*. y) 2, P.—Ri*. om. *pro.* z) 1 *privati.* a) 6 om. *esse.* b) 2 *protenus multetur*, corr. P. *protinus.* c) 1 *sufficiat.* d) 1 *habere desiderant p̄ mansionum suarum quietem concedemus.* e) 2 *p̄ K ā.* P.—Ri*. *P. K. A.* 2 *inlustras* (corr. a P.) et 1 *pcelsa.* 8 om. *igitur et.* f) 2 *vulgavit*, corr. a P. De v. *propriis* vid. Nov. Val. tit. II. de Postulando, Nov. 4, not. y. g) 3 *actis cum omnibus.* h) 1 *quoddecit.* 6 *quam deceat.* Lugd. Go. *nihil aliud amplius.* i) 3 *adquirat.* k) 1, 6 *XVIII.* 2, P. Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. Go. Rl. — Be. *XIX.* P [a]. P [b]. *XXIX.* Deinde 1 *aecio* (falso Br. l. c. pag. 869 et Rl. dicunt *et tio*). l) 1 *simacho uc. cons.* 6 *Simmacho V. C. Coss.* 2, P.—Ri*. om. *VV. CC.* Rittersh. add. *Explicit Liber Novell. D. Valentiniani.*

a) P. P [a]. P [b]. in ind. titt. Zir. *De sepulchrorum violatoribus*, dicit autem Zir. 1 habere *De Sepulchris violatoribus.* Sed 1, etiam apud Am. *De Sepulcri violatoribus*, unde Be. *De Sepulchri Violatoribus* edidit. 13 *de Sepulcris violatis.* 27 *De Sepulchris violatorum.* Rell. *de Sepulchris s. Sepulcris.* b) Multi codd. *Theūd.* s. *Teod.* 4, 5 *Dominis Impp. Theūd.* bb) 1 *basilio*, sed infra §. 8 *Albine.* 22 *Albi.* c) Plerique codd., etiam 1, 11, 12, 23, s. bis *Pf. P. II.* ut Sich.—Lugd. Go. Rittersh. Ri*.; pauci et Cui. 2, 2*. Rl. Be. *Pf. P. II.* Nonn. codd. om. *II.* aut *et Patricio*; alii habent *praeposito* pro *Pf. P.* d) 24 om. *veterum.* Idem *conditorum.* e) 11, 12, 18—20 *prospexisse.* 6 *prospexerant.* 38 *prospexerint*, corr. *prospexerunt.* f) Nonn. codd. *miseriis.* 24 *ut miseris.* 6 om. *et.* g) 4, 5, 22, 24, 26, 29, 32, 33, 38, Rittersh. *facta*, sed corr. in codd. 5, 22. Praeterea 22 *mortalium.* h) 1 *capete psequenda.* 2, Rittersh. (prob. Rl.) Be. *persequendo*, sed plerique codd. et rell. edd. *persequenda.* 19, 20, 23 *prosequenda.* 8 *persequendos.* 13 *Sed quod* et mox nonn. codd. *mentis — funere sapiuntur.* i) 32 *et eos*, om. *ad poenas*, ut 33. k) Nonn. codd. *aestimant, estimant, exaestimant.* 9 *existiment.* l) 2, 6 *contineri.* m) 1 *severitate novare.* Etiam 15 *novare.* 24 *renovari.* Mox multi codd. *vidimus actenus.* 24 om.

quam videmus hactenus impune contemptam[n]. Quis enim[o] nescit; quietos[p] sollicitari[q] funestis ausibus[r] manes[s] et horribilem violentiam[t] defunctorum cineribus inferri[u]? Luce palam sepulcra caeduntur[v], et quicquid religio vetat[x], in usum licentiae traxit[y] sacrilega[z] praesumptio. Finis[a] malorum iam nec[b] mortuis datur, in[c] quorum supplicia constructio miserandae sedis eripitur[d]. Scimus enim, nec vana[e] fides est, solutas[f] membris animas habere sensum, et in originem suam spiritum redire[g] coelestem. Hoc libris veteris sapientiae, hoc religionis[h], quam veneramur et colimus, declaratur arcanis[i]. Et licet occasus[k] necessitatem mens divina non sentiat, amant[l] tamen animae sedem[m] corporum relictorum et, nescio qua sorte[n] rationis occultae, sepulcri honore[o] laetantur, cuius tanta permanet[p] cunctis cura temporibus, ut videamus[q] in hos[r] usus, sumptu nimio, pretiosa montium metalla transferri operosasque moles, censu laborante, componi. Quod prudentium certe intelligentia recusaret[s], si nihil crederet[t] esse post mortem. Nimis barbara est et vesana[u] crudelitas, munus extremum luce carentibus invidere et, dirutis[v] per inexpiabile crimen sepulcris, monstrare coelo corporum reliquias humatorum[x]. §. 1. Huius nefandi sceleris inter ceteros reos vehementior clericos querela persequitur[y], quos portentis talibus[z] immorantes frequenter adspexit dies tristior[a]. Ferro accincti vexant sepultos, et obliti numinis[b] coelo ac sideribus praesidentis[c] cinerum contagione pollutas sacris altaribus manus inferunt, tanto in profundam caliginem conscientiae suae[d] stupore demersi[e], ut reverendis audeant interesse mysteriis[f], et post excidia funerum credant Deum posse[g] placari, quem nocentes precantur incassum[h], quem vita melior exorat[i]. §. 2. Commissorum[k] talium foeditatem[l], ne diutius tempora nostra maculentur, hac edictali lege[m] damnamus. Quisquis igitur[n] sepulcra, profundae violator quietis et lucis[o] ipsius hostis, effoderit[p], quisquis[q] ex his quaelibet marmora aut[r] saxa sustulerit, poenae mox haben-

---

hactenus. n) 6 *impune contemni.* o) Nonn. codd. *Quis non.* p) 2 *quieto.* Nonn. codd. *quietus.* q) Multi codd. *sollicitare* s. *solicitare.* 24 om. *sollicitari.* r) 24 *funestatis.* 1 *funestis auribus.* s) Nonn. codd. *manere*, *maneret*, *inmanes*, *manens.* 6 *funestis ausibus quietos sollicitari manes.* t) Nonn. codd. *horribili violentia.* 24 *horribilis in violentiam.* Cum vv. *violentiam defunctorum* desinit cod. 5. u) Nonn. codd. *ferri*, *inferi*, *inferre*, 22 *deferri.* Alii habent *lucem.* 33 *lucē bella.* v) Multi codd. *ceduntur.* 22 add. *ea.* x) 33 om. *vetat.* 28 *regio.* y) 11, 12, 17, 19, 20, 22 *tradidit.* 18 *tradedit.* z) Nonn. codd. *sacrilege*, *sacrilegi*, *sacrilegia* et *praesumptione.* a) Multi codd. *fines.* 9 *praesumptio funesta.* 23 *fines — dantur.* b) 20, Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *nec iam.* c) 15, 21, 32 om. *in.* 25 *mortuis quies datur in.* 28, 34, 37 *mortuis datur requies in.* d) Nonn. codd. *structio*; alii *miserandae* s. *miseranda his.* 25, 26 *miseranda* et om. *sedis.* 19 *miseranda e. diseripitur.* 20 *miseranda esse die eripitur.* 22 *constrictionis servandaest sedis eripitur.* 23 *miseranda est disripietur.* 9 *sedisrepitur.* Cui. 1 — Lugd. Rittersh. *miserandae caedis.* 25, 26 om. *sedis.* 6 *datur quibus sepulturae miserandae sedis.* e) Nonn. codd. *nec una.* 37 *nec una fide*, sed corr. Ante 33 *sed scimus.* f) 15, Cui. 1 — Lugd. Rittersh. Go. *fides*, *et solutas*, sed repon. in m. Aur. Lugd. *fides est*, *solutas* et in m. Rittersh. *fides esse solutas.* Nonn. codd. *solutis.* g) 18 *reddi.* 25 *redigere celestim.* h) 18, 34, 37 add. *norma*, sed 37 *religionis norma quam venerabilis sapientiae.* 24 om. *quam.* Nonn. codd. *veteres — religiones*, *veneramus*, *columus.* i) 24 *declaratum archanis.* 22 *dedeclaratur.* k) Nonn. codd. *hoccasus.* Hic terminatur fol. 190 cod. 12 et pergitur in fol. 191 cum vv. *adhibemus itaque libertus* §. 2 Nov. Val. de Libertis. Multi codd. *necessitate.* Mox alii om. *non.* l) 13 *sentiat manet*; alii *sentiant.* m) Multi codd. *sedes.* n) 19, 28, alii *forte.* o) Multi codd. *honere*, *onere.* 22 *ledantur.* p) 24 *permaneat.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. *permaneat* et om. *cunctis*, ut in cod. 21. 19, 22 *p. c. cura testibus.* q) 30 *debeamus*, alii codd. *videamur.* r) 4, 8 — 10 *hoc* et om. *usus.* 11, 17 — 20, 23 om. *hos.* Multi codd. *sumto.* 6 *in huius sumptum nimium.* Similiter 24 *sumptuū nimiū.* 15, 21 *usum sumptum.* 22 *hoc usu sumto.* Mox 2, 15, 21 *pretiosam* et 8 *et alta* pro *metalla.* s) Nonn. codd. *molis* et *laborantis — quo prudentium* (ubi 25 *certe prud.*) — *intelligentiae recusare* s. *recusarit.* Rittersh. *laborantes — prudentiā.* t) 1, 22, 23 *crederit.* 4, 8 — 11, 27, 28, 32, 34, 37 *crediderit.* 30 *credederit.* 24, 25 *crederent.* 26 *crederitis.* u) 1 *nimis . barba reste || tuesana.* Sich. *barbara est et insana*, sed Sich. in m. *vaesana.* Nonn. codd. om. *et.* Alii habent *vesane* et infra *lucem.* v) 9, 13, 15, 21, 26, 29, 38 *diruptis.* 24, 33 — 33 *disruptis.* 37 *dilutis*, sed corr. 11, 30, Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *derutis.* 37 *perexpiabile.* 25 *dirutis conperi inexpiabile.* x) Cui. 1 *reliquas.* 6 *reliquias corporum humatorum.* 10 *humaniorum.* 9, 30, 32, 33, 38 *humanatorum.* 31, Go. *humanorum.* Ante nonn. codd. *coelum* et *corporibus*; infra multi *clericus* et 38 *vehementiores*, sed corr. y) 15, 21 *prosequatur*; nonn. codd. *prosequitur*, ut Go. z) 6 *quos pertentos et talibus*, aliquot codd. *potentis* et *immorati.* a) 2, 15, 21, 32 — 34, 37 *aspexit districtior* s. *districcior.* 6 *aspexit inquisitio districtior.* Sich. *aspexit districtio*, sed in m. *dies tristior.* b) 1 *sepultus et obliti nominis.* 15, 32 *Sepultos ferro accincti vexant et obliti nominis*, sed 32 *nomine.* Multi alii codd. Sich. — Lugd. Rittersh. in m. Go. *nominis*; 2 *oblitis nominibus.* Ceterum nonn. codd. *vexantur*, *sepultus*, *oblitis.* 26 *sepulcris* pro *sepultos.* 33 om. *sepultos.* c) 1, 15, 17 — 19, 21, 24, 26 — 28, 32 — 34, Rittersh. Be. *praesidentis.* 9, 13 *praesedentes.* 2, 4, 8, 10, 11, 20, 22, 23, 29, 31, 38, Sich. — Lugd. Rittersh. in m. Go. *praesidentes.* 30 *residentis.* 37, Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *residentis.* 6 *sideribus illudentes.* In sqq. nonn. codd. *cinero*, *contagionem*, *pollutas* s. *pollutos*, *infuderunt* s. *infuerunt*, *tantum*, *in profundum* s. *in profundo* s. *in provida*, *caliginum*, ubi vero 38 et sec. Be. L. *in profunda caligine*, 11 *profunda caliginum*, 32 *profunda caligine tantum* et 22 *in providum caliginum.* d) 22 om. *suae.* e) 9, 29 *dimissi.* 20 *dimersi.* 37 *demersit.* 24 *sapore demersi ad reu.* 25 *demersi ut venerandis.* f) Nonn. codd. *ministeriis*; alii *misteriis*, ut Aur. Lugd. Go. Ante nonn. codd. *audiat* et Rittersh. *audiant.* 32 *m.*, *sed post.* g) 1 *credunt dm̄ esse posse.* Etiam 31 *credunt*; alii *diu posse* et mox *innocentes.* h) 17 om. *incassum — exorat.* 22 *incassum quae*; alii *et cassum.* i) 22 *exortat*; alii *exorata aut exorant.* 26 *vitā melius.* k) 6 add. *igitur.* l) Multi codd. *feditate.* 24 *firmitate.* 1 *ne ducius.* m) Codd. *Haec dicta lege*, *haec edicta* s. *edictali lege*, *hanc edictam legem.* Nonn. codd. *macularentur.* 17 *macul. hoc et hac e. l.* n) 9 *Si quis igitur.* 11, 17, 18, 20 *Quicquid igitur.* 37 *quis igitur.* Rittersh. *igitur sepultura.* Hinc incipit haec Nov. in cod. 36. o) Multi

tur obnoxius[s]. §. 3. Servos colonosque[t] in hoc facinore deprehensos duci protinus ad tormenta conveniet[u]. Si de sua tantum fuerint[v] temeritate confessi, luant[vv] commissa sanguine suo: si dominos inter supplicia[x] nullo interrogante nexuerint, pariter puniantur. §. 4. Ingenui quoque[y], quos similis praesumptio reos fecerit, si fortasse plebeii et nullarum fuerint facultatum, poenas[z] morte persolvant: splendidiores autem vel dignitatibus noti[a] bonorum suorum medietate mulctati[b], perpetua notentur infamia. §. 5. [c]Clericos vero, quos tam diri operis constiterit[d] auctores, dignos credimus[e] maiore supplicio; vehementius enim coërcendus est, quem peccasse mireris: [f]scelus omne gravius facit[g] claritudo personae. Intolerandum[h], nimis[i] exsecrabile, non ferendum, induere nomen et titulum sanctitatis, et abundare criminibus. Quisquis igitur ex hoc[k] numero[l] sepulcrorum violator exstiterit, illico clerici nomen amittat, et stilo[m] proscriptionis addictus, perpetua deportatione plectatur. Quod ita servari[n] oportere censemus, ut nec ministris, nec antistitibus sacrae[o] religionis in tali causa[p] statuamus esse parcendum. Facessant[q] querelae, nullius innocentiam sauciamus[r]: nocentes tantum lex nostra[s] persequitur. §. 6. Sed quoniam plerumque statutis salubribus dissimulatione venalium iudicum negatur effectus, praesenti iubemus edicto, ut provinciae moderator, adminiculo municipum fultus, censuram nostrae legis exerceat. Et licet nemo reus possit fascibus ac securibus[t] reluctari[u], si quis tamen exstiterit sic superbus, sic impotens[v], sic rebellis, in cuius nequeat ire[x] supplicium, amplissimas potestates directa relatione mox instruat, ne severitas iusta[y] lentetur. §. 7. Quod si violatores sepulcri[z], quos potuerit[a], secundum formam sanctionis huius punire[b] neglexerit, vel de superioribus[c] referre distulerit[d], facultatibus et honore privetur. §. 8. Cuius quisquis[e], sive adhuc in potestate positi, sive privati[f], propter

---

codd. *locis*. 37, Sich. om. *ipsius*. 24 *profundae vitae quietis et l.* 32 *profundae victor quietis et l.* 9 om. *et* ante *lucis*. Ri. pro *lucis* cj. *pacis*. Antecedere enim *quietis*. Infra (§. 9 in fine) sequi *pax sepultis*. Recte *lucis*; nam sepulcrorum violator in profundum et tenebras sepulcrorum descendit; in locum se confert, ubi lux non est. p) Nonn. codd. *effoderet*, *effuderit* aut *offoderit*. q) 11, 17, 18, 20 *Quicquid*. Plerique codd. Sich. — Cui. 2*, Ri. Ri*. *hiis*. Go. *iis*. Nonn. codd. *quilibet*, alii *qualibet*. r) Multi codd. *vel* et *subtulerit*. 34 *tulerit*. s) 6 *innoxius*. t) Multi codd. *Servus colonusve* s. *colonusque — deprehensus*. Nonn. habent *colonusqui* et 37 *colonus vel qui*. 18 *colonosquem*. 6, 15, 21 om. *que*. 22 *servus vel colonus seu quos — comprehensos*. Sich. — Lugd. Go. Rittersh. *colonosve*. u) 22, 25 *conveniat*. 4, 10, 28, 31—33, 37, 38 (ubi vero corr.), Sich. — Ri*. *convenit*. 15, 21, 32, 33 add. *et*. 6 *conveniet. Qui si*. v) Nonn. codd. *fuerint tantum*. 29, Cui. 2, 2* om. *fuerint*. 26 om. *Servos — fuerint*. vv) Sich. *solvant*. x) Nonn. codd. *dominum* pro *dominos*. 6 om. *inter supplicia*. Nonn. codd. *nexuerit*. y) Aur. Lugd. Rittersh. *puniantur ingenui quoque*. Nonn. codd. *quod* pro *quos*; 27, 29 om. *quos*. Nonn. codd. *plebeii ex* et 2 *plebegi*. Rittersh. *praesumptiores fecerit*. z) 25 *facultate ditati poenas*. Mox nonn. codd. *persolvant si splend*. a) 24 om. *nullarum — noti*. Nonn. codd. *nati*. b) Est in aliquot codd. *medietatem*, *notati*, *multi* pro *mulctati*, *multa*. Nonn. codd. *perpetuo*. c) Seqq. des. in cod. 26, et ponitur pro iis, quae om. sunt, haec interpr.: *Cuius quisquis sive Gai(?) huc in potestate positus sive privati propter omissam poenam violatoris sepulchri violaverint accusare habeant liberam facultatem*. 36 om. *Clericos vero*. d) 11, 18—20, 22 *constat*. 23, 25, 30, 38 *constitit*. 24 *constabit*. 9, 27 *constituerit*. Multi codd. *duri* pro *diri*. e) 1 *auctoris dignus credemus*. 11, 18—20, 22 *credant*. 38, L. sec. Be. *credimus esse*. Mox nonn. codd. *maiores*, *erit* pro *enim* et Rittersh. *cohercendi ei*. Vid. C. Th. XI, 39, 10, not. sup. f) 15, 21 *miraris*. 6 *miseri*. 23 *miseris*, ut Sich. 22 *peccasse memores esse*. 8 *mirari*. 9, 10, 25, 30, 37 *peccasse memores*, sed 25 *quae p. m.* 28 *peccasse constiterit memorem quia scelus omne*. 36 *peccasse memorias*. 30 *peccasse meroris*. g) Nonn. codd. *fecit* aut *facient*. h) 6 *Intolerabile*. 11, 19, 23 *Intolerandae*. 20, 22 *Intoleranda*, sed 20 *Intoleranda enim his et exsecr*. i) Multi codd. add. *et*. 21 *execrabilique*. Mox hic et ille codex *feriendum*, *inducere*, *nomine*, *abundasse*. k) 11, 18—20, 22 *ex isto*. Ante in nonn. codd. deest *igitur*. l) 22 add. *clericorum*. 37 om. *sepulcrorum*. Multi codd. *violatur*; alii infra *nomine mittat*. m) 22, 24, 37 *et sit stilo*. Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *et sic stilo*. Multi codd. *perscriptionis*; alii *praescriptionis*. 2 *adictus*; nonn. *addictis* et infra *plectantur*. *Quid ita* s. *Quod si ita*. Rittersh. *deploratione plect*. n) 13, 19, 22 *observari*; multi codd. *servare*; alii *oportet* et *censimus — antestibus* s. *antestitibus*. 36 *censemus ad nec*. 22, Sich. *antistibus*. o) 11 *sanctae*. p) 11, 20, 23, 37 *casu*, ut Sich. 22 *in caussa tali*. 25, 36 *statuimus*; infr. nonn. codd. *parendum*. q) 6 *facessat*. 8—10, 15, 21, 22, Cui. 1— Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. *facescant*, sed Ri. prob. *facessant*. 4, 20, 24 *facessent*, sed corr. in cod. 4 *facessant*. 36 *fecissent*. 37 *facessens*. 33 *facient*. r) 36 *nullus innocentia sentiamus*. 37 *sociamus*. 24 *innocentes tantum*. s) 11, 13; 17—20, 22 *lex ista* et 22 *perquiritur*. Mox nonn. codd. *salubrius*, *dissimulatio*, *iuditium*, *negat* s. *negatur*, *affectus*, *iubemur*, *amminuculo* (11 *admiraculo*), *municipium* (ut Rittersh.), *fultis*, *exercent* s. *exerceant*, et om. *Et*. 1 *nimo* pro *nemo*. t) Multi codd., etiam 1, *hac*. 4 om. *ac securibus*. 31 *a securibus*. 11 *pascibus* pro *fascib*. u) 1 *reluctare*; hoc quoque 38 ex corr. 32 *relaxari*. v) 15, 21, 22 *sic potens*. 4 *impetens*. 10 *in poenis*. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *impudens*. Utramque scripturam probam dicit Ri., sed praefert *impotens*. Hoc etiam Be. exquisitius videtur. 37 *rebellis inimicus*. x) 1 *in cu* (est lacuna) *negatire supplicio*. Multi codd. *neq. adire* s. *neque adire*. 13 *nequeat iure*. 27 *neque habere*. 36 *neque adherere*. 15, 21 *neque adire supplicium ad amplissimas*. Nonn. codd. *indicium* pro *supplicium* et infra *relicta relatione*, *instruant* s. *infirmat*. Cave, ne scribas *iri*. V. *nequeat suppl. moderator*. y) 6 *securitas iniusta*. 15, 21 *severitatis iustitia*. 18 *severitas eius ralentetur*. 30 *severitatis iusta lege nitentur*. 33 *nisi lex veritas iusta violentatur*. Nonn. codd. *laetetur*, *laetentur*, Rittersh. *tentetur*. z) Nonn. codd. *violator esse*. 24 *violatur esse sepulcro*. 1 sec. Am. *sepulchi*. a) 11 *potuerint*. 17—20, 22, alii codd. Sich. — Ri*. *potuerint — neglexerint — distulerint — priventur*. 28 *potuerit — neglexerint — distulerint — privetur*. 1, alii codd. *potuerit — neglexerit — distulerit — privetur*, sc. moderator provinciae, quod probatur Am. et a Be. repos. est. 15, 21 *poterit*. b) 1 *puniri*, em. Am. *punire*; alii *ponere*. Cui. 2, 2* *pure*, Reis. in m. em. *punire*. 15 om. *huius*. 37 *potuerit secuti dum forma*. c) 6, 15 *superbioribus*. d) 37 om. *vel — distulerit*. 11 *referrendis tulerint*. Infra nonn. codd. *honoribus*. e) 20 *Cuiuscunque quisquis*. 31 om. *cuius*. 23, 34, Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *quisque*. f) Nonn. codd. *positus — privatus*. Rittersh. *possit* pro

omissam poenam violatoris sepulcri[g] voluerit accusator emergere[h], habeat liberam facultatem. Nec delatoris formidet invidiam[i], cum praemio magis dignus[k] sit, qui se constanter[l] improbos[m] odisse monstraverit, Albine, parens[n] carissime atque amantissime. §. 9. Illustris et praecelsa[o] magnificentia tua legem, quam pietatis et religionis amore concepimus[p], provinciis provinciarumque[q] rectoribus celeriter innotescere propositis[r] iubebit edictis, ut criminosis poena reddatur, innocenter viventibus gratulatio, pax sepultis. *Dat. III.*[s] *Id. Mart. Romae.*[t] *Acc. VI.*[u] *Kal. April. Romae*[v], *Calypio*[x] *V. C. Cos. PP. in foro Traiani*[y] *VIII. Id. April.*[z] *Antelata edicto Albini*[a], *viri illustris, II.*[b] *Pf. P. et Patricii.*[c] (447.)

Ista lex interpretatione non *indiget*[d].

TIT. XXIII. DE NEGOTIATORIBUS.

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus Aa. Floriano*[a] *Comiti S. L.*[b] Inter cetera, quibus[c] perennitatis nostrae mansurum[d] saeculis ordinamus imperium, hoc quoque et *) aerarii nostri commoda tueri posse[e], salubri suggestione[f] probamus, quod[g] maiestatis nostrae sancimus[h] oraculo, ne[i] ulterius furtiva negotiatio et claris urbibus rerum faciat mercatorem, et obscuris ac reconditis[k] locis in damnum publicae functionis lateat turba mercantum, Floriane[l], frater amantissime[m]. §. 1. Idcirco illustris[n] auctoritas tua pragmatici nostri tenore comperto sciat, iuxta suggestionem suam[o] omnes, qui declinatis urbibus per vices portusque[p] quamplures possessionesque diversas exercent negotiationis officium,

---

Tit. XXIII. 1, Zir. in ind. titt. Am. *Tit. XXII.* 2, 3, P. P[a]. et P[b]. in ind. titt. *Tit. XXVII.*, sed P. P[a]. P[b]. in ipsa ed. *Tit. XXV.* Nov. Th. et Val. 6 *Tit. VII.* Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Ri. Ri*. *Tit. XXVII.* Nov. Th. Rittersh. *Tit. XXV.* Nov. Th., sed sec. ord. *Tit. XXXI.* Be. *Tit. XXIV.* Est etiam, sed mutt. vv., in cod. Phillippsii 1735 hic add.: *In Novell Lib hr XXIII.* Commemoratur in indice titt. Novellarum Theodosii Cui. 1. Aur. adiecte. Ponitur a Go. in Prol. cap. VIII. inter Nov. Valent. C. Th. XIII, 1. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*LXVII.*), id e. omnium Novv. in Be. ed. Eodem die et ad eundem magistratum data est Nov. 3 Val. tit. VII. de Palatinis. De cod. 3 vid. infr. not. o.

---

positi. g) 1 penā *violatorus sasepulchri.* Alii codd. *commissam — violatores* s. *violaverit.* h) 2, 9, 10 *mergere.* 15, 21, 23, 27, 38, alii *accusatorem mergere.* 22 *voluerit se accusatorem mergere.* 20 *accusatore mergere.* Infra nonn. codd. *ditatores.* i) 28, 34, 36 *formidat iniuriam.* k) Nonn. codd. *praemiū* s. *primum et dignū* s. *dignum.* l) 11, 19, 20, 22 *constat.* 1 om. *constanter.* m) 1 et multi alii codd. *improbus.* 23, Sich. — Lugd. Go. Rittersh. *improbum.* Nonn. codd. *monstratur* et *Albinae.* 36 *improbo dimisso monstratur.* Etiam 9, 10, alii codd. habent *monstratur.* n) 2 *pater* *E ā inlustras.* 9 *pater.* 31 *albine II k̄ ags.* 36 *albino p̄po ll ag. inl.* Sich. *Praefecte charissime Augustorum.* Cui. 1 — Lugd. Go. *Praefecte Karissime Augustorum.* Rittersh. *praefecte Carissime Augustorum.* 37 *albine praefecte.* 9, 38 om. *amantissime. Illustris.* 22 *p̄t. aug. ag.* o) Nonn. codd. *inlustrissima et praeclara.* p) 1 om. *legem — concepimus.* Nonn. codd. *rel. more* et *concipimus* s. *concipiemus.* 25 *composuimus* pro *concepimus.* 24 om. *religionis*, 23 et post *pietatis.* q) 1 *provinciis earū querectoribus.* 25 om. *provinciis.* Nonn. codd. *rectoribusquae.* 11 *provincialiumque.* r) 1, 2, 4, 8 — 11, 13, 18, 19, 22 — 24, 29, 30, 32, 33, 38, L. apud Be. *propriis*, quod defendit Am. l. c. pag. 62 sq., not. 3. Vid. Nov. Val. tit. II. de Post., Nov. 4, not. y. 1 *iobebit*; alii *iubet*, *criminosi*, *reddantur*, *innocenterque.* s) 15, 21 *VI.* 24, 27, 30 — 33, cod. Piper., epit. Mon. *IV.* 28, 34, 37 *VII.* t) Nonn. codd. om. *Romae*, 1, 15, 19, 21, 24 *Acc. — Romae* et 29, 38 *Romae — viri.* u) Nonn. codd. *VII.*; in aliis om. *Kal.* et in cod. 32 *VI. — Traiani.* Go. *Acc. VI. VII. Ad Kal.*, mendose. Epit. Mon. *Ian.* pro *April.* v) In cod. 19 exc. *Romae — April.* x) Codd. *Callypio*, ut Sich. — Lugd. Rittersh. Go., aut *Calipio*, ut Cui. 2, 2*. Ri. Ri*., aut *Calepio* (1, 11). Scrib. *Callipio.* Rein. in Chron. constt. Cui. 2 videtur corr. *Alypio.* Cf. Br. l. c. p. 870. 22 *victoriosissimo* pro *V. C.* Multi om. *V. C.*; alii habent *consulibus* aut *Coss.*, ut Aur. Lugd. Rittersh. Go.; 1 *viro clarissimo cons̄* et om. *PP.* etc., ut in codd. 15, 21. y) Nonn. codd. *Traiano VII*; alii habent *Troiani*, 22 *VII.* pro *VIII.* z) Seqq. des. in cod. 24. Nonn. codd. *Antelatae*, *edictio* (Rittersh. etiam) sive *dicto.* a) 22 *ab Albino.* In nonn. exc. *viri illustris.* Sich. *viri inclyti.* b) Cui. 1 — Ri*. *Pf. P. II.*; multi codd. et Sich. om. *II.*; sed plerique codd., in quibus haec subscriptionis pars est *II.* (s. *secundo*) *Pf. P.* Pauci codd. habent *et* pro *II.* Vid. supra inscr., not. *c.* c) Nonn. codd. *patricio*; alii om. *et patricii.* d) Nonn. codd. *Haec lex — non eget.* Rittersh. interpretis vv. h. l. om., adiecit autem rubricae tit. de Libert. et succ., qui in ea edit. proximus est. Vid. ibi not. *h.*

a) 1 *ad Florian̄.* P. in not. P[b]. in m. P. ms. P. in cod. 2 pro *Floriano* corr. *Florentio* et provocant ad Nov. 3 de Palatinis cit., sed ibi *Floriano*, neque vero *Florentio* scriptum est. In cod. 2 inscriptio quidem deest, sed rep. a P. Cod. Phill. *De Negutiatoribus Ymp Theōd et Valentiniani aā* et om. *Floriano Comiti S. L.* b) 2, edd. ante Be. om. *Comiti S. L.* Vid. not. antec. 1 *con̄*, non *con.*, ut Am. scribit. Am. em. *comitem*, unde Be. *com.* 6 *consulari.* P. in m. cod. 2 *PPō.* P. in not. P[b]. in m. em. *P. P.* Reposui ex Nov. 3 cit. *Comiti S. L.*, quod iam Ri. reponi vult. Etiam Am. *Comitem S. L.* intelligit. c) Utrum 2 *que* habeat an *quei*, non recordor; alterutrum habet; in m. cod. corr. P. *queis.* P. P[a]. Cui. 2, 2*. Rittersh. P[b]. Go. — Ri*. *queis.* Lugd. *quei.* 1 *q:*, *Phennitatē nraē.* Recte Be. corr. *quibus.* Mox *hoc quoque et aerarii nostri commoda tueri posse — probamus.* d) 2 *mansuram*, corr. P. *mansurum.* 6 *mansuro — imperio.* *) Ri. videtur abundare *et.* Defenditur copula codicibus et optime stat h. l. Ordo is est: *Inter cetera, quibus — ordinamus imperium, hoc quoque, quod maiestatis nostrae oraculo sancimus et aerarii nostri commoda tueri posse, salubri suggestione probamus.* e) 6 *tueri posse commoda.* f) 2 *suggessione*, corr. a P. g) 2, 6 om. *quod*; P. in cod. 2 add. *quod*, sed in m. codicis notat: „Videtur deesse *Si.*" In cod. Phill. om. *Inter cetera — quod.* Vid. not. sq. h) 1 *sanctimus oraculo.* Codd. Phill. sic inc. *Magistratis* (leg. *Maiestatis*) *n̄re santiamus oraculo omnes qui* et om. *ne ulterius — suggestionem suam* (§. 1). i) 2 *nec*, corr. P. *ne.* k) 1 *obcuretacreconditis locis*; similiter 2 *obscurisacreconditis.* l) P. in m. cod. 2 *Florenti.* Vid. supra not. *a.* m) 1 *fā*, 2 *f̄t. ā*, i. e. *frater amantissime*, quod 6 habet et Am. prob. P. P[a]. Rittersh. P[b]. *P. A.* Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Ri. Ri*. *P. K. AA.* Be. *frater k. a. a.* n) 2 *inlustras.* o) 1 *iusta suggestione suā.* 2 *suggessionem*, corr. a P.

pro aerarii nostri commoditate retinendos, ut[q] secundum modum, quem iustitia suaserit, aurariam functionem cogantur agnoscere[r]: gravis mulctae condemnatione proposita his[s], qui huiusmodi negotiatores in fiscale[t] dispendium putaverint continendos[u]. Aequum enim est, eum, qui praeceptis nostris crediderit obviandum, facultatum suarum subire discrimen[v]. *Dat. VII.*[x] *Kal. Mai. Romae, Calypio*[y] *V. C. Cos.*[z] (447.)

TIT. XXIV. DE LIBERTIS ET SUCCESSIONIBUS[a] EORUM[b].

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad Albinum II. Pf. P. et Patricium*[c]. Cum iuris aequitas omnibus dominis in commune permiserit, fructu libertatis[d] et praemio fortunam mutare servorum, nec manumissoris posteros his[e] graves esse conveniat, quos meliore iudicio tanti muneris auctor evexerit[f], duras nimis benemeritis credimus[g] sanctiones, quae sic opprimunt sub ingrati actione[h] libertos, ut[i] ab heredibus defunctorum praecipiant[k] in servitutem[l] vocari, tanquam[m] contra[n] iniuriarum[o] vel superbiae reos nulla, nisi abrogandae libertatis, poena sufficiat. §. 1. Huius ergo statuti vigorem[p] benignius corrigentes, mansura iugiter lege decernimus[q], ut, si quis ex familia sua cuiuslibet[r] sexus homines libertate donaverit, eius heredes, sive extranei, sive filii sive filiae, sive nepotes neptesve fuerint[s], vel propinqui cuiuscunque cognationis et nominis, manumissos[t] non teneant ad obsequiorum necessitatem, nullamque contra ingratos habeant actionem. Sed[u], quod minime reor, si[v] contumeliam fortasse pertulerint, ad coërcendos[x] iniuriarum reos utantur iure communi. Nemo sibi nostrae legis obstaculo[y] credat perire vindictam: late adversum noxios severitas patet. Hoc unum genus[z] ultionis nostro saeculo venturisque temporibus[a] nulli prorsus spernere per-

---

Tit. XXIV. Cod. 1, *Ziv.* in ind. titt. Am. *Tit. XXIII.*, complet autem in cod. 1 et pessime quidem scriptus folium, quod sine numero est inter fol. 99 et 100. 2 *Tit. VII.*, err. pro *VI.*, nam sextus tit. est sec. ord. titt. 3, 4, 8—11, 13, 15, 17—34, 37, 38, 40, 41, Sich. Cui. 1. Aur. P. in ind. titt. Cui. 2, 2*. Lugd. P[a]. in ind. titt. Rittersh. Go. P[b]. in ind. titt. Bl. Ri*. *Tit. VI.* 6 *Tit. XXVI.* 35 *Tit. IV.* 36 *Tit. V.* Be. *Tit. XXV.* Vid. Nov. Th. tit. XVI, not. sup., tit. XXII, §. 14, not. v; Nov. Val. tit. II, XIII—XV, XVII, XXII, not. sup. et tit. XVII, §. 3, not. p, tit. XXII. pr., not. t, k. C. Th. IV, 10. L. R. B. *Tit. XLIV.* — Nov. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*LXVIII.*), id e. omnium Novell. in Be. ed. Integra cum interpr. est in codd. 2, 11, 13, 15, 17—23. Omnia praeter interpr. particulam des. in codd. 3, 40, 41; inscr. et textus in codd. 4, 24, 30; textus et subscr. in codd. 26, 35; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 8—10, 27—29, 31—34, 36—38. C. Th. IV, 10, 3, not. v. Huschke, Studien, T. I, p. 164.

Seqq. ita in cod. Phillipp. scripta sunt: *omnes qui declinatis urbibus et per diversa loca negutia exercent, ut publici functionis lateant secundum modum — cogatur agnoscere hi vero qui uiusmodi — putaverit continendus aequum est enim facultatum suarum subire discrimen, qui praeceptis nostris crediderit obviandū.* p) 2 *portusque*, corr. a P. q) P. in m. cod. 2, 6 add. *ut*; in cod. 1 et in edd. deest *ut*. Iam Be. add. vult *ut*, recte. r) 1 *cogatur agnuscere.* 2 *cogatur agnoscere*, sed P. corr. *cogantur.* s) 1 *proposi his.* 2 *multe c. p. his.* 6 *multae his condemnatione proposita.* t) 1 *negotiatore in fiscale.* u) 2 *putaverit* (corr. a P. *putaverint*) *continendos.* Rittersh. *Aequum est enim.* v) In cod. 3 sola vv. *Aequum — discrimen* recepta sunt. x) Cod. Phill. *XII.* 6 *VI.* y) 1 *calepio.* 2 *calipio*, ut P. — Ri*. 6 *alipio.* Cod. Phill. *calyppio.* Scrib. *Callipio.* z) Cod. Phill. *conss.* Cf. Br. l. c. p. 869 sq. et Bl. ad hanc Nov., not. e.

a) Nonn. codd. *Successoribus.* 2, 36 *Susceptoribus.* P. P[a]. et P. in ind. titt. *De liberis et susceptoribus eorum.* 6 om. *Et Successionibus Eorum.* b) 3 add. *et Parcidiis* et Rittersh. inepte interpretis vv., quae debebat antecedenti Novellae de Sepulcri viol. subiicere. Vid. tit. XXII. interpr., not. d. In multis codd. exc. *Eorum*; alii habent *Eorum dn̄s n̄r̄s Impp.* s. *DD. NN. Impp.* c) Ita 1, 17, 18; alii codd. edd. *Pf. P. II.* Plerique codd. om. *II.* et nonn. *II. et Patr.* 6 *Idem augusti eidem patritio*; alii habent *AA. Albino* (s. *ad Albino*) — *patricio*, ut 1. 22 *Albino — patricio consulibus.* Supra multi codd. *Theūd.* s. *teod.* d) 6 *liberalitatis.* 17 *fructus libertatis et praemium.* 22 *omnibus damnis in — fructus liberalitatis.* 19 *lib. et pr. fortuna.* 25 *fructum libertatis et praemio vitare fortuna.* Infr. Go. *mutare* | *ervorum — conve* | *niat.* e) 6 *manumissores posterius hiis.* Plerique codd. Sich. — Lugd. *hiis.* Go. *iis.* Nonn. codd. *gravis — meliori.* 18 *melior.* Rittersh. *manumissonis p. his.* f) 1 *auctori. uexerit.* 6 *auctoritate evexerint.* 22 *auctore vexerit.* g) 1, 6, 13, 17—20, 22, 25 *credimus sanciones* s. *sanctiones*; rell. et edd. *sanctiones credimus.* Vid. C. Th. IV, 10, 2. Mox 25 *si compremunt.* h) 22 *ingrata actione.* 1 *liberus ut hab heredibus.* i) 15 *aut.* k) Be. notat: „fort. *permittant*, quod huic instituto rectius convenire videtur." Nullus cod. confirmat Be. cj. et recte dicitur *praecipiant.* l) 1 *servitutemuocare.* 21, 22 *in servitute vocari.* 25 *servitute vocare.* m) 2 *vocaturi quam.* 17 *revocare cum tanquam.* n) 19, 22 om. *contra.* o) 1, 23, 25 *iniuriam.* Mox nonn. codd. Rittersh. Go. *paena* et 23 *sufficiet.* p) 1 *stati uigorem benignus.* 11, 17, 22, 23, 25 *vigore.* q) 2 *discernimus.* r) 1 *ex familias a cuiuslibet.* 25 *hominis.* s) 1 *extraneis. fili seu filie seu nepotes neptisque fuerant.* 2 *extranei* (om. *sive filii*) *sive filiae seu* (om. *nepotes*) *neptesve fuerint.* 6 *seu extranei sive filii seu filiae seu nepotes neptesue fuerint.* 15, 18—21 *seu filiae seu nepotes neptesque fuerint.* 22 *seu extraneis sive filiis seu filiae seu nepotes neptaeque fuerint.* 23 *seu filiae seu nepotes n. f.* 11, 13, 17, Rittersh. *neptesque.* 25 *si extranei si filii* (om. *sive*) *filiae si nepotes.* t) 2 *manumissus.* 22 *manumissis.* u) 15, 21 om. *Sed.* 25 *actione sed et* om. *quod.* Nonn. codd. *minimae.* v) 11 *rear si.* 17, 20, 23, Sich. *remorsi.* 22 *contumelia.* x) 1 *pertulerant adque hercendus.* 22 *protulerint a quo arcendos.* Multi codd. Sich. — Ri*. *cohercendos.* 19 *iniuriam.* 25 *utuntur.* y) 25, Aur. Lugd. Rittersh. Go. *obstaculo.* 13 *credat pro eum vind.* Mox 23, Sich. *vindictam data adv.*, impr. Ri., et 25 *patitur* et 20 *noxios si veritas.* z) 1, 6, 13, 17—20, 22, 23, 25 *genus ultionis*; 15 om. *ultionis*; rell. et edd. *ultionis genus.* a) 19, 22 ven-

mittimus, ut[b] in ius vocati[c] postulet servitutem. Iustitiam[d] praesentis edicti, si bene sentiant[e], famae praestamus heredum, ne videantur non*) agere caussam doloris, sed exercere[f] potius cupiditatis ardorem. §. 2. De successionibus etiam, quas[g] latius et obscurius veteres protulerunt[h], compendium lucidae[i] definitionis[k] adhibemus. Itaque libertus, qui civis Romani privilegium fuerit consecutus, sive unicum pignus, sive[l] plures cuiuslibet sexus habeat[m] filios, cum mori coeperit, soboli[n] suae omnes proprias[o], si maluerit, facultates supremo securus dimittat[p] arbitrio. §. 3. Quod si nulla prole[q] gaudebit, quattuor uncias bonorum suorum manumissoris[r] filio vel, si plures erunt, filiis[s] derelinquat[t], aut, si filiorum nullus exstiterit, nepoti, ex filio, vel*) nepotibus eandem deputet portionem[u]. §. 4. Filias vero manumissoris[v] earumque filios et nepotes impune[x] praetereat, nisi forsitan aliud amor suaserit[y] voluntasque morientis. §. 5. Ne quid[z] autem scaevis[a] interpretationibus calumniantium moliantur insidiae, quod pro liberto[b] statuimus, pari sibi munere etiam liberta[c] defendat. §. 6. Praeterea intestatis libertis[d] filius filiave[e], nepos neptisque, vel si plures superstites fuerint, dummodo liberi civesque Romani[f], pro totius patrimonii soliditate succedant. §. 7. Nam si nec filios habuerint, nec nepotes, reliquerint tamen patrem[g], matrem, fratrem[h], sororem, pari libertate gaudentes, medietatem sibi intestatae[i] successionis haec de supra dictis[k] persona defendat, quae gradu potior[l] invenitur, aliam vero medietatem manumissorum reservamus heredibus, quos[m] tunc respiciet omnis hereditas[n], si intestato expressa necessitudinum nomina[o] defuisse constiterit[p]. §. 8. Ipsis vero manumissoribus nihil penitus derogamus, quibus[q] ius patronatus integrum semper manebit[r], salvumque durabit, quicquid vel[s] prisci iuris auctoritas vel superiorum principum sanctiones contra ingratos detulere libertos. §. 9. Sed ne[t] penitus sibi reverentiam posteri[u] caussentur negatam, statuimus et iubemus[v], ut adversum manumissoris[x] filios et nepotes liberti libertaeve[xx] in nullis omnino caussis testimonium dicant. Quod si, licet[y] nihil valiturum, dixerint[z], puniantur, Albine, parens carissime atque amantissime. §. 10. Illustris[a] et praecelsa magnificentia tua[b] propositis[c] reverenter[d] edictis cunctorum sensibus aequitatem nostrae legis insinuet, ut, quanto stu-

---

turumque temporis. 11, 20 *temporis.* Rittersh. *venturis a temporibus.* Ante 25 *n̄rm seculum.* b) 1 *nullus prorsus sperare p. ut.* 11, 17—20 *prorsus supplicare p. ut.* 6 *prorsus omnino concedimus ut.* 13 *prorsus expectare p. ut.* 22 *nulli supplicare perremittamus* (corr. *permittamus*) *ut.* 25 *nullis prorsus sperare permittat* et om. *ut.* Sich. *sperari.* Go. *nullis prorsus.* c) 22 *iudicato.* 25 *servitute.* d) 6 *Iuditium.* Nonn. codd. *praesentes.* e) 13 *edicto sive bene sentiant.* 19 *edicto bene sententiant* et om. *famae.* 20 *edictio si bene sentiant.* 22 *edicti sibi bene sentiant* et om. *famae.* 6 om. *si bene sentiant.* *) 2 om. *non.* f) 22 *excipere.* g) 19 *quam latius.* 22 om. *quas* et mox *veteres.* h) 22 *pretulerunt.* Go. *portulerunt.* i) 20 *luce.* 25 *conpendio lucidae.* k) Hic pergitur in cod. 12 fol. 151. Vid. Nov. Val. tit. XXII, pr. not. *k.* l) 22 *Itaque libertis, qui cives Romani privilegio — seu unicum pignus seu.* Etiam alii codd. *seu — seu* et 25 *Romanae* et infra 20 *arbitrium.* m) 6 *habuerit.* n) 22 *communi coeperit suboli.* 2 *ceperit sobole.* Plerique codd. *suboli.* o) 6 om. *proprias.* p) 1 *facultates su…mo securus demittat.* 13 *simulaverit facultates* etc. 22 *si maluerint facultates securus supremo dimittit arbitrio.* 23 *securos.* q) 6 *prole nulla.* r) 2 *manumissores filio.* s) 6 om. *vel — filiis.* 22 *filii.* t) 6 *relinquat* et om. *aut.* 22 om. *aut — exstiterit.* Mox 25 *filius nullus.* *) [illegible] om. *nepoti ex filio vel.* u) 1 *nepotibus candede putet portionem.* 11, 18, 19, 20 *neptibus.* v) 2 *manumissores.* x) 6 *earum subolem impune.* 15, 21 *nepotes imponere.* Rittersh. *impunae.* y) 15 *mors suaserit.* z) 13 *Ne quis.* 1 *uoluntasque morienti. ne quid.* Rittersh. *quid ā.* a) 1 *scebis:* Plerique codd. *scevis.* Cui. 1 — Lugd. Rittersh. Go. R. *saevis*, impr. Ri. In cod. 23 et in Sich. ed. exc. *scaevis*, sed suppletur in m. Sich. ed. *iniquis*: in cod. 23 est spatium. Mox plerique codd., etiam 1, Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *calumniantum.* Vid. tit. XXIII. *mercantum.* b) 2 *pro libero.* 12, 20 *pro libertos.* 22 *pro libertis.* 25 *per libertos.* Rittersh. *insidiae, q̄ p̄ liberta.* c) 1 *libertate defendit.* 11, 12, 19, 22, 23 *libertate.* 25 *libertatem.* 15, 21 *defendit.* d) 25 *intestati liberti.* 2 om. *libertis.* 15, 21 *praeterea in testamentis liberti.* e) 1, 11, 12, 15, 19, 20, 21, 23, 25 *filiave*, et Sich. 2 *filiave nepotes* et om. *neptesque.* 22 *filios filiasve.* Rell. *filius filia.* Nonn. codd. *nepus neptesque.* 18 om. *si* post *vel.* f) 1 *liberti civisque Romani.* 22 *civisque Romani potius patrimoniis.* 23, Sich. om. *superstites.* g) 6 *reliquerit sed tantum.* 19 *tam patrem.* 22 *relinquerint tamen et deest patrem.* 25 *pater mater frater soror.* h) 2, 6, 11—13, 17, 18, 20, 22, 23, Sich. om. *fratrem.* 22 *sororem patri.* i) 23, Sich. *intestatam.* k) 11, 12, 19, 20, 22 *supradicti.* 13 *personas.* Rittersh. *hic de.* l) 13 *potius.* 19 *gradu optior.* m) 19, 22 *quae.* n) 6 *hereditas omnis respiciet.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. *recipiet.* 19, 22 om. *si.* o) 6 *nomina necessitudinum.* p) 11, 12, 18—20, 25 *constiterint.* In meo Rittersh. exemplo (literae enim paululum evanuerunt) videtur scriptum fuisse *Ipsis veto.* 13 *Ipsius.* q) 22 *manumissoribus* et om. *nihil — quibus.* 25 *manumissori.* Cui. 2, 2* *derogamus.* [illegible] om. *ius* post *quibus.* r) 1 *permanebit.* s) 22 *duravit.* 25 *duravit quicquid dum prisci.* 15, 21 om. *vel.* Infra 18 *detulerct* et 25 *contractus distulerit libertos.* t) 2 *libertos neque.* u) Ita codd. Edd. *causentur posteri*, sed 25 *reverentia posteri causentur negata* et Rittersh. *posteritati.* v) 2 *statuidure iubemus.* 19 *statuimus ac iubemus.* x) 11, 12, 19, 20, 22 *manumissorum.* xx) 22 *libertive* (om. *libertae*) *in nullius.* 2 *liberofficii in nullis.* y) 2, 15, 17, 19, 21, 23 *Quod scilicet.* 18 *Quod si fecerint.* 22, Sich. om. *licet.* z) 11, 12, 17, 19, 20, 22 *edixerint.* a) 1 *albine. post k̄ agustus.* 2 *albine p̄kā inlustras et praeclara.* [illegible] *p̄k aug. aūg ils.* 25 om. *atque amantissime illustris.* Sich. *Albine Praefecte charissime Augustorum.* Cui. 1 — Lugd. Go. *Albine Praefecte Karissime Augustorum.* Rittersh. *Albine Praefecte Carissime Augustorum*, sed in m. *parens.* b) 1, 2 *magnificentia tua.* 6, 22 *p̄m̄*. 23 *p̄m̄ l. ā.* Similiter alii codd. 15, 21 *magnitudo tua.* Edd. *magnificentia auctoritatis tuae*, sed Aur. Lugd. Rittersh. *tua.* c) 1, 2, 6, 11, 12, 15, 18—23, Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *propriis*; rell. *propositis*, recte; nam illud natum est ex male intellecto compendio v. *propositis.* Vid. tit. XXII, §. 9, not. *r.* d) Ita omnes codd. Sich. — Lugd. Rittersh. Go.; solus 25 om. *reverenter.* Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. Be. *evidenter.* Postea Aur. Lugd. Rittersh. Go. mendose

dio et detestemur iniustos, et [e] libertati tribuamus favorem, totus, ubi noster est, orbis agnoscat [f]. *Dat. III. Non. Iun.* [g] *Romae, Calypio* [h] *et Ardabure* [i] *VV. CC. Coss.* [k] *PP.* [l] *in foro Traiani* [m] *V. Id. Iun. Antelata* [n] *edicto Albini V. C.* [o] (447.)

INTERPRETATIO. *Lex ista constituit, ut liberti, qui cives Romani effecti sunt, ab heredibus manumissorum, sive filii sint sive extranei, proposita iniuriae actione* [p], *quo se dicant laesos, pro occasione istius ingratitudinis ad servitium nullatenus revocentur. Sed si talis casus emerserit, quasi contra alios ingenuos, sic de iniuriis apud iudicem actio proponatur. De successionibus vero libertorum, hoc est civium Romanorum, id censuit observandum, ut libertus sive liberta, si unum filium seu plures habuerint, ipsis facultatem suam morientes, si voluerint, integram derelinquant. Contra cuius voluntatem nec filii ex patrono, nec nepotes* [pp] *ex filio ulla venire poterunt* [q] *ratione. Quod si libertus libertave, qui defuncti fuerint, filios non habuerint* [r], *et testari fortasse* [rr] *voluerint, tertiam facultatis suae manumissorum filiis vel nepotibus, qui ex masculis nati fuerint, derelinquant. Filias vero manumissoris, earumque filios et nepotes ab hac hereditate, salva pagina testamenti, securi, si voluerint, praetermittant: quia feminae ad istas hereditates penitus non vocantur: nisi forte illi liberti de duabus partibus per gratiam aliqua* [s] *filiabus vel nepotibus ex filia patronorum suo voluerint conferre iudicio. Si vero liberti nec filios dimiserint, nec nepotes, si patrem, matrem* [t], *fratrem, sororem, et ipsos libertos civesque Romanos* [u] *factos esse constiterit, quos superstites derelinquunt, tunc medietatem sibi patroni heredes vindicent, et medietatem supra scriptis personis* [v] *de gradu defuncti liberti, qui proximior invenitur. Nam si* [x] *liberti, qui cives Romani fuerint, vivo manumissore decesserint, si sine voluntate patroni condere voluerint testamenta, penitus non valebunt: quia auctoritati manumissorum omnia lex ista servavit* [y]. *Contra filios vero* [z] *vel nepotes nec libertus, nec liberta testimonium dicere in quacunque causa praesumant* [a]: *quod si fecerint, licet recipi nulla liceat* [b] *ratione, tamen quicunque liberti contra filios vel nepotes patroni contrarium testimonium dederint, puniantur.*

TIT. XXV. DE CONFIRMATIONE LEGUM DIVI THEODOSII AUGUSTI, QUAE LATAE SUNT POST. THEODOSIANUM [a] (CODICEM).

1. *Impp. Theodosius et* [b] *Valentinianus AA. Albino*

Tit. XXV. 1 *Tit. XXIII.*, err. pro *XXIV.* Zir. in ind. titt. Am. *Tit. XXIV.* 2—5, P. P [a]. P [b]. in ind. titt. *Tit. XXXV.* et add. apud P. P [a]. P [b].: „*quae extat inter Novellas Valent. XIII.* 1." (P [a]. P [b]. male *XIIII.*) Cui. 2, 2 [*]. Ri. Ri [*]. *Tit. XXXV.* Nov. Th. 6 *Tit. I.* Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *Tit. XIII.* P. P [a]. P [b]. in ipsa ed. om. titulum, quia integer editus erat in Cui. 1. Be. *Tit. XXVI.* — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*LXIX.*), i. e. omnium Novv. in Be. ed. De cod. 3 vid. not. *h.*

cunctorum censibus. e) 15, 21 *studio* (om. *et*) *detestemur iniusto sit.* 19 *detestamur.* 11 *pavorem* pro *favorem.* f) 15, 21 *tribuimus f. totos — orbis ammoneas.* Non clare perspicio, utrum in meo exemplo ed. Rittersh. scriptum sit *ubi notet et o. a.* an *ubi nocet et o. a.* g) Nonn. codd. *IV* et *Ian.* Etiam L. R. U. *Ian.* Epit. Mon. *Iul.* Nonn. codd. om. *Romae*, ut 1. h) 1 *Callipio*, recte. Vid. subscr. tit. XXII, not. *x.* 11 *Caelino*, impr. Ri. 15, 21 *Alipio.* Rell. codd. *Calipio*, *Callipio*, ut Cui. 2, 2 [*]. Ri. Ri [*]. s. *Callypio*, ut Sich. — Lugd. Rittersh. Go. i) 2 *ardure*; alii codd. *ardebore*, *ardebure*, *ardabole.* 1 om. *et Ardabure.* k) 1 *V. C. consule.* Vid. not. anteced. et Br. l. c. pag. 870. 2 *V. C.*, ut multi codd., et om. *Coss.* 6 *V. C. Coss.* Aur. Lugd. Go. *Cos.* In cod. 38 exc. *Coss.* — *V. C.*, in codd. 1, 6, 15, 21, 24 *PP.* — *V. C.* et in nonnullis *VV. CC.* s. *Coss.* s. *VV. CC. Coss.* l) Nonn. codd. *Acc.* pro *PP.* 36 om. *in foro.* 22 om. *PP.* m) Nonn. codd. *Troiani*, *Troiano*, *Traiano* et *VI id. Ian.* s. *Iul.* 36 *Trai. accept. V.* n) 28 om. *Antelata* — *V. C.* Nonn. codd. *Antelatae dicto.* 4 *et antelata.* 22 *antelatine.* o) Nonn. codd. *Albino*, *Albinae* s. *Albc̄* s. *Albini c̄c̄l.* 31 *vicario cos.* Multi codd. et Sich. om. *V. C.*; alii add. *Coss.* p) Aur. Lugd. *sine extranei.* Go. *iniuriae act.* Sich. infra *actio deponatur.* pp) Nonn. codd. *per occasionem et ingravitudinis* — *talis caussa emerserit qualis contra filios* — *successoribus vero liberorum* — *id censemus* (22 *censuimus*) *observari dum ut* — *ipsi facultatum* (etiam Rittersh. *facultatum* et infra *integrum* *derelinquant.* 19 om. *ipsis* — *voluerint*) — *neque filii* — *neque nepotes.* q) 19, 22 om. *venire*; alii codd. *nulla venire potuerunt.* 22 *poterunt rationi obsistere quod* — *liberave quae defuncta.* r) 11—13, 15, 18, 20, 21, 23, Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *habebunt.* Nonn. codd. *habuerit.* rr) Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *forsitan* 23 *fortasse voluissent.* s) Nonn. codd. *masculo* — *filiis* — *manumissorum* — *vocentur* — *pro gratia* et *aliquam.* Etiam Cui. 1 — Lugd. Rittersh. Go. *pro gratia.* Sich. *duabus partibus praerogativam aliquam.* 22 *pro duabus.* 23 supra *nati sunt derel.* t) Nonn. codd. *nec filios nec filias dimiserint* — *patrem vel matrem* et om. *fratrem.* Reponerem *sed* pro *si*, si codd. assentirentur. §. 7 ipsius Novellae: *Nam si nec filios habuerint nec nepotes, reliquerint tamen patrem.* Sed scio saepe dici *si* — *si.* u) Nonn. *liberos et cives Romanos*, ut Sich. Cui. — Lugd. Rittersh. Go. v) Nonn. codd. *constiterint quod* s. *derelinquant* s. *derelincunt* — *vendicent mediae* (s. *medietatem*) *de suprascriptis* s. *suprascriptas personas.* x) Nonn. codd. om. *qui* — *Nam si.* 23 *qui proximus invenitur.* y) Nonn. codd. *qui auctoritate* — *servabit* et add. in m. cod. 20 *vel si liberti contrarium testamentum dederint.* Etiam edd. *servabit.* Sed reposui ex 22, aliis *servavit*, quod etiam Ri. probatur. Ceterum supra 23 *testamentum penitus.* z) Multi codd. et Sich. om. *vero.* a) Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *nepotes libertus libertave* (om. *nec*, *nec*) *testimonium* — *caussa non praesumant.* b) 22 *licebit* et om. *ratione.* Sich. *nulla debeat*, sed in m. *liceat.* Nonn. codd. *nullo.*

a) 1 *De Confirmatione Legum* (om. *Novellarum*) *Divi Theūd. āg. que late sunt post theūdosianū.* Similiter Am., qui vero *legū* et *Theud. ag.* Zir. *De Confirmatione Legum Divi Theodosii Aug., quae latae sunt post Theodosianum.* 2—5, P. P [a]. P [b]. in ind. titt. Cui. 1 — Ri [*]. Be. R. *De Confirmatione Legum Novellarum Divi Theodosii*, sed 5 *Novelli* et 2 *Theudosi.* 6 *De Confirmatione Legum Theodosii.* Reposui rubricam codicis 1, sed addidi v. *Codicem* perspicuitatis caussa. b) 1, 2, 5 *Theud.* s. *Theūd.*

II.[c] *Pf. P. et Patricio.* Gloriosissimus principum[d] dominus Theodosius, clementiae meae pater[e], leges a se post Codicem nominis[ee] sui latas nuper[*]) ad nos, sicut repetitis[f] constitutionibus caverat, prosequente sacra praeceptione direxit[g], Albine, parens carissime atque amantissime[h]. §. 1. Illustris et[i] praecelsa magnificentia tua nostrorum quoque apicum[k] tenorem secuta, perferri[l] eas in notitiam[m] omnium cum supradicta venerabili iussione[n] simul missa, quae nihil[o] dubitationis relinquit[p], tam suis, quam provincialium iudicum decernet[q] edictis, ut, sicuti[r] uterque orbis[s] individuis ordinationibus[t] regitur, iisdem[u] quoque legibus temperetur. *Dat. III.*[v] *Non. Mai.*[x] *Ravenna, Postumiano et Zenone*[y] *VV. CC.*[z] *Coss.* (448.)

TIT. XXVI. DE TRIGINTA ANNORUM PRAESCRIPTIONE OMNIBUS CAUSSIS OPPONENDA[a].

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus*[b] *AA. Firmino Pf. P.*[c] Boni[d] principis cura vel prima vel maxima est, quietem provincialium propitia sollicitius mente tractare, quibus, quanto plus fuerit humanitatis impensum, tanto pronius amor devotionis[e] incumbit. Haec est enim natura mentis humanae, ut, quod amittit ex commodo[f], compenset in gratia, et animos[g] praestitis largiores[h] interiore quodam vinculo caritatis obstringat. Iuvat itaque, iuris perpetui, emphyteutici, patrimonialis, iuris rei publicae vagas[i] aeternasque calumnias et nullo temporum[k] fine conclusas certis et designatis terminis limitare. Quam nobis necessitatem ferendae legis iusta imposuit querimonia plurimorum. Quis ferat, instituti iurgia, quae avi ac proavi nescierunt? quae[l] alia improbum litigatorem tam valida defensio submovebit[m], si possessorem nec saecula in[n] infinitum transacta defendunt?[o] §. 1. Praeter tantae aetatis iniuriam vehementer offendit, quod quibusdam nec militiae suae privilegia suffragantur. Diuturno excubiarum labore perfunctis impingi contumeliosam status comperimus[p] quae-

Tit. XXVI. 1 *Tit. XXIIII.*, err. pro *XXV.* Zir. in ind. titt. Am. *Tit. XXV.* 2, 3, 8—13, 15, 17—34, 37—40, 42, Aeg. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. P. in ind. titt. Cui. 2, 2*. P[a]. in ind. titt. Rittersh. Go. P[b]. in ind. titt. Ri. Ri*. *Tit. VIII.* 6, Be. *Tit. XXVII.*, sed sec. ord. 6 *Tit. XXVIII.* 4 *Tit. VII.* 35 *Tit. V.* 36, L. R. U. *Tit. VII.* Vid. Nov. Th. tit. XVI, not. sup., tit. XXII, Nov. 2, §. 14, not. e, Nov. Val. tit. I, tit. XVII, not. sup. et §. 3, not. p, tit. XXII, not. sup. et pr. not. t. Exstat etiam hic tit. in cod. S. Germ. 366 et in cod. Phill. 1741. C. Th. IV, 13 et 14 et

6 om. *Theod. et* et 4 *et.* c) Ex cod. 1; reli. om. *II.* 2, 4, 5 om. *et post Pf. P.* d) 3 *princeps.* 1 *domnus.* 1, 2, 5 *Theudosius.* e) 1 *me pater.* 5 *legis*, sed corr. ee) Go. *numinis* et 3 *nomina.* *) 4 *latas nobis.* 3 *latas non per.* f) 4, 5 *rei petitis.* 3 om. *sicut — praeceptione.* Intelligit c. 5 C. Th. de Const. princ. (1, 1) et Const. de Theodosiani Codicis Auctor. g) 2, 4 *direxerit.* 5 *direxerat.* 3 *dixerit.* Vid. tit. II. Nov. Theod. h) 2 *p̃kã.* Hic terminatur Novella in cod. 3. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. *parens Karissime Augustorum.* Rittersh. *parens carissime Augustorum.* i) 2 *inlustras.* 6 *inlustris igitur et.* 5 inl. *et*, sed ut a sec. manu. k) Cui. 1 — Lugd. Rittersh. Go. *opicum*, sed Rittersh. in m. em. *apicum.* 4 *tenore.* l) 4 *perferas.* 5, Cui. 1 — Go. *perferre*, sed antea in cod. 5 *perferret.* Ri. Ri*. *perferet.* m) 4 *nocentiam.* n) 2 *venerabile.* 6 *iussionem*, corr. *iussione.* o) Cui. 1 — Lugd. Rittersh. Go. *quod nihil*, sed uncis includ. ap. Go. *quod — relinquit.* p) 1 *dubitationis reliquid.* 2 *relinquet.* Corrig. in 5 *relinquens.* q) 1, 4, 5 *decernit*, sed Am. corr. in 1 *decernet.* r) 1 *seculi.* 6 *sicut.* s) 1, 5 *urbis*; hoc etiam P. rep. in cod. 2. t) 1 om. *ordinationibus.* u) Codd. Cui. 1 — Rittersh. Ri. Ri*. *hisdem.* v) 1, 2, 5, 6 add. *III.*; 4, edd. om. *III.* x) 1 *N̄N̄. Iun.* Am. conficit, ex anteced. Nov. librarium mutatum esse mensem *Iun.* Eadem est opinio Br. l. c. p. 870. 2 om. *Mai.* y) 4, 6 *genone.* 5 *zenoane.* z) 1 *V̄C̄ C̄ons.* 2, 4 — 6, Cui. 1 — Ri*. om. *VV. CC.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. *Cons.* Cf. Br. l. c. p. 870.

a) 1 *perscriptione.* 22 *perscriptionem.* 2 *De pr. tr. ann. omn. c. oppon.* et P. P[a]. P[b]. in ind. titt. 13 *De pr. tr. ann. omn. litibus opponenda.* Alii codd. *praescriptionibus.* 34 *praestitioni.* Nonn. codd. *proponenda.* Cui. 1 — Lugd. in ind. titt. om. *omnibus c. opponenda.* b) Nonn. codd. *Theud.* s. *Teod.* 37, Sich. *Honorius et Theodosius*, sed Sich. in m. *Theodosius et Valentinianus.* 29 *Gratianus et Valentinianus.* c) 6 *praeposito et patritio.* Go. add. (*Italiae.*) d) In sqq. hic et ille codex *principes, curā, primis — quiete* (s. *qui et aut quietiam*), *propiciata* (aut *proprios* s. *propria.* Etiam Cui. 2, 2* *propitiata*), *solacius* (s. *sollicitus* s. *sollicitos*) — *quantum* (s. *quando*) — *ferit h. expensum tantum plenius.* 1 *quantū pronius.* e) 22 *devotionis amor.* Rittersh. in m. *devotiōni* cj., pro *devotioni*, falso. Nonn. codd. *incumbet hoc est — ut quid* s. *et quod amittet* s. *admittet.* Etiam Sich. Go. *admittit.* f) 11, 12, 15, 17—22 *ex incommodo*; alii *ex quomodo.* Aptam sententiam praebet *incommodo.* Nonn. codd. *compenset.* 22 *gratiam.* g) Sich. *animum.* h) 1, 4, 9—12, 15, 19, 20, 22—24, 31, 38, codd. Phill. et S. German. Cui. 1 — Lugd. Rittersh. Go. *largiores*, sed 1 *prestetis largiores* et 15, 21 *praestat ut hos largiores.* 8, 25, 26, 28, 32, 34 *largioris.* 29 *largitiones.* 24 *largiores in quandā.* 13 *laetiores.* Sich. *praestita largitas.* Rell. *largioribus.* Recte *largiores*, i. e. *paratiores.* Ceterum 38, L., sec. Be. *praestet*, 22 *praestitos* et mox nonn. codd. *interiores* (ut 22, sed in eo corr. *interiore*) — *obstringet. Iubet* (hoc ortum est ex *Iubat*, quod alii codd. habent) — *enfiteutici* s. *infiteutici.* i) 1 *patrimuniales iures reipublici vacas.* 6 *perpetui iuris e. p.*, exc. *iuris.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. om. *publicae* post *rei.* k) 6 *cal. per nullos temporum.* 32 *cal. q. in nullo tempore.* 28, 34, 37 *cal. in nullo tempore.* Etiam alii codd. *tempore f. clusas*; in nonn. deest *fine* et infra *limitare*, ubi 22 *militare.* Rittersh. *clausas* pro *conclusas.* l) Hic et ille codex *Qua n. necessitate* s. *quā n. necessitates — referendae l. iustitia composuit que re munia pl. qui ferat* s. *quid differat et instituit — avi hac* (alii om. *ac*) *pr. nescirent.* 34, 37, Sich. *Et quae.* Est etiam scriptum *avia aut proavis et aviae proavi.* Cod. Phill. om. *ac proavi.* m) 2 *validam.* 24 *defensio non submovit sibi.* 28, 34, 37 *defensione submovet ne si.* Etiam alii codd. habent *defensione*, multi *submovit* et *qua — litigatorum.* 15, 21 om. *tam* post *litigatorem.* n) 10, 37, Ri*. om. *in.* o) 1 *defendent p̄t̄ tus tue etatis iniuriā.* 9, 32 *defendant.* 22 *def. Praetereunte aetatis iniuria.* 32 om. *Praeter.* Nonn. codd. *tanta — offendi.* p) 37 om. *quibusdam* et habet *privilegia sua.* 11 *privilegio.* 15, 21 om. *iniuriam — privilegia.* Nonn. codd.

stionem, et quos verecundiae attestatione[q] natalium splendor conspicuus[r], praeclara scriniorum officia[s] probaverunt, naevo[t] erubescendae obiectionis urgeri: emeritos[u] aulicis honoribus[v] viros trahi ad laqueos vilissimi colonatus, et[x] tunc periculosius[y] laborare, quando post continuos observationum labores et[z] residuo vitae optata debent[a] quiete gaudere. §. 2. Domini vernulas suos[b] fidelius[c] servientes, cum libuerit, iugo[d] servitutis absolvunt, et quod esse non poterant qualitate nascendi, manumissionis beneficio consequuntur[e]. Indignum facinus, deteriorem conditionem liberis esse, quam servis, ut humilis abiectaque fortuna[f] legibus, quod non habebat, acquirat, nobilior[*]), quod habuit, obtinere non possit[g]. Absit a temporibus nostris[h], ut id conscientia[i] nostra permittat. Quin imo hunc nobis gloriae[k] titulum vindicamus, ut nostro studio gravissimae consuetudinis licentia comprimatur: decet nostris[l] specialiter remediis veternosae valetudinis adversa curare. Medicinae huius[m] laus aeterna contingit, cum nos tam[n] salubris aequitatis auctores aetas et[o] praesens et futura declarat[p]. §. 3. Ad quam benevolentiam praecipue[q] nos hortata est lex domini patris clementiae meae[r], Theodosii perennis Augusti, qua[s], virtutum suarum morem secutus, humano generi profunda

---

V, 10. Nov. Val. tit. XXXIV, §. 12 sqq. L. Vis. X, 2, 3. L. R. B. tit. XXXI. L. Burg. tit. LXXIX, c. 2—5. Cf. Unterholzner, Entwickelung der Verjährungslehre, Leipzig 1828, T. I, p. 64 et 67 — 69. Cod. Iust. VII, 33 et 39. Indigitare videtur hunc tit. aut C. Th. IV, 14 Heros Patricius in Bas. XXIII, 3, 74. Coll. Can. Ans. V, 20. Const. Chlotarii a. 560 pr. et c. 13. Cf. C. Th. IV, 14, 1, not. sup. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*LXX.*), id e. omnium Novellarum in Be. ed. Commemoratur in interpr. c. 1 C. Th. de Actionibus certo temp. (IV, 14), de qua conf. Gothofredus. Cf. etiam C. Th. V, 10, 1, interpr. Integra cum interpr. est in codd. 2, 4, 8 — 13, 15, 17 — 23, 27 — 34, 37, 38, cod. S. Germ. 366 et in cod. Phill. 1741; fragmenta tantum textus supersunt in codd. 3, 39, 40, 42. In cod. 35 Novella inc. cum vv. §. 4 *Post triginta* et in cod. 36 inde a §. 4. In cod. 25 des. subscr. et interpr.; in cod. 24 om. inscr. Pars textus et subscr. exc. in cod. 26. Vid. infra §. 5, not. *f.* De cod. 14 vid. §. 7, not. *x.*

---

suffragatur, diurno — perfunctus impingui s. impendi contumeliosi (s. *contumeliosa* s. *contumeliosum*) *st. c.* Rittersh. om. *impingi* et scribit *contumeliosum status. Comperimus.* Nonn. codd. *statutus.* 22 om. *et* post *quaestionem.* q) 2, 4, 8, 25, 27 — 31, 34, 38, cod. Phill. cod. S. Germ. R. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *contestatione*, sed 26 *quod dī v. c.* 29, 38 *verecunda contestatione* et 31 *contestationem.* 9, 10 *constitutione.* 11 *attentione.* Rell. *adtestatione*, sed 21, 32 *adtestationem*, Cui. 1 — Lugd. Go. *verecunda attestatio natalium, splendor* et Rittersh. *verecunda attestatio natalium splendor.* Ceterum 24 *quos iurgundiae* et 32, 32 *quos fuerit v. — talium.* r) 11, 12, 18, 19, 22, 23, 37, Sich. *splendore conspicuos*, sed 22 *conspicuo.* Multi alii codd. *conspicuos.* 26 *conspicitur.* s) 6, 9, 10, cod. Phill. et cod. S. Germ. *officiorum scrinia.* 23, 24 *criminorum officia.* 15, 21 om. *scriniorum.* t) 2, 8, 9, 24, 27 — 29, 31, 37, 38, cod. Phill. cod. S. Germ. *nemo.* 15 *in evo.* 22 *evo.* 25 *ne er.* 34 *freno.* 32, 33 om. *naevo.* Go. *novo.* Multi codd. *erubiscende*, etiam 1. u) Multi codd. *urgueri* (ut Cui. 2, 2*. Ri. Ri*.) s. *urguere.* Etiam 22 *urgueri*, quem falso Ri. scribit habere *urgeri.* 26 *arguere aut meritis.* Etiam 27 *arguere.* Multi codd. *meritis.* 22 *emeritis.* v) Sich. in m. *oneribus.* Nonn. codd. *viris.* 27 *honoris aut verus.* x) 11 *colonium.* 2, 4, 6, 8 — 12, 15, 17 — 26, 29, 38, cod. Phill. cod. S. Germ. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. om. *et.* Nonn. codd. *residuo.* y) 1 *periculosiūs.* 2, 4, 9, 13, 15, 21, cod. Phill. cod. S. Germ. *periculosius.* 6 *laboriosius periclitari quando.* Rell. *perniciosius*, sed Go. *perniciosus.* Nonn. codd. *labore* s. *laborando post.* z) 1, 2, 4, 6, 8—13, 17—19, 22—26, 29—34, 38, cod. Phill. cod. S. Germ. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *lab. et resid.*; rell. om. *et.* Nonn. codd. *laboris* et 11, 12, 17 — 20, 24 *residua*, 13 *et in residuo*, 22, 33 *residuae.* 26 *praesidio.* 27 *lab. ad res.* 31 *residuum.* Rittersh. *observationum tales res residuo.* a) 1, 2, 6, 11, 12, 15, 18 — 22, 24 — 26, 29, 31 — 33, 38, cod. Phill. cod. S. Germ. *debent.* 23 *dnt.* Nonn. codd. *optatae, oblate.* b) Multi codd. Rittersh. *suas*; nonn. *vernulos.* 22 *vernaculos.* 8 — 10, cod. Phill. cod. S. Germ. *vernullas suas.* c) 15, 24, 28, 34, Sich. — Ri*. *fideliter*, sed Rittersh. *videliter.* 4 *fidelior.* 26 *fideles.* 18 om. *servientes.* d) 1 *cum liberit iugū.* 2, 25, 28 *cum lib. a iugo.* 6 *cum iugo libuerit.* 31, 32 *iugum.* 26 *iurgiis.* Mox nonn. codd. *absolvant — potuerant* s. *poterat*; alii om. *et.* 32 *quod de se non pot.* Etiam Rittersh. *potuerant — nascenti.* e) 1 *manumissis beneficiū. consecuntur*; nonn. codd. *consequitur* et infra *dignū f. deteriore* s. *deteriores — liberi* (s. *liberisque* et om. *esse*) — *et humilis*, ut Sich., sed in m. habet Sich. *ut* pro *et.* f) 13, 25, 30, Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *persona*, non inepte. 15, 21, 30 *obiectaque.* 1 *non habe. adquirat.* Multi codd. *habeat.* 24 *habeant, adquirant* et 32, 37 *quod non habuit.* *) 2 *mobilior.* g) Nonn. codd. *potuit* et *obsit.* 1 *absid.* Nonn. codd. om. *a.* h) 1, 11, 12, 15, 17 — 20, 23, 27, 38 om. *nostris.* i) 2, 37 *ut id quod consc.* Nonn. codd. *permittit.* k) 1 om. *gloriae — studio.* 28, 34, 37 *nobis gloriae hunc.* Infra nonn. codd. *titulo vindicemus* s. *vind. ut — licentia* et om. *comprimatur*; alii *lic. non compr.* aut *licentiā compimatur.* 1 *gravissima.* 22 *ut hoc nostro.* l) 11, 12, 19, 20, 22, 23 *decet nos nrīs*, sed corr. in cod. 12 *decet.* Sich. *decet nos enim nostris.* 6, 8 — 10, 28, 30, 31, cod. Phill. cod. S. Germ. *decet enim nostris.* 33 *de nostris.* Mox nonn. codd. *remediis ut vet. val.* Alii habent *vetera nosse* pro *veternosae.* 4 *terminosae.* m) 23, Sich. *curare medicina. Huius.* Nonn. codd. *contingat.* 27 *laus coniungit.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. *adversae curare.* Rittersh. *aeternae.* n) 1, 4, 8 — 10, 28, 29, 38, cod. Phill. cod. S. Germ. Cui. 1 — Lugd. Go. *cum nos tam sal.* Rittersh. *cum hos tam sal.* 6, 24 *cum nostrae sal.* 11, 12, 17 — 20, 22, 23, 25, 26, 31, 33, 37 *cum nostra sal.*, sed corr. in cod. 12 *cum nos.* 2, 15, 21 *cum nostram sal.* 30 *quod nrī. sal.* Sich. *continget, cum nostra sal.*, improb. Ri.; rell. *quod nos tam sal.* Reposui *cum.* o) 15, 21 *salubres aequitates* (hoc praeterea multi codd.) *auctoris*; alii *salubria* apt *salubri, auctoritas et pr.* s. *auctoritates pr.* Sich. *aequitatis autoritas et pr.*, sed in m. *autoris aetas.* 22 *aequit. auctoritas praesens.* Nonn. codd. om. *aequitatis.* 6 *sal. aeq. statuta aetas.* p) 1 *declarat*, sed em. a sec. manu *declaret.* Nonn. codd. *ac quam* s. *adque.* 4 om. *Ad.* q) Sich. *praecipua*, et 34. r) Multi codd. *nostrae*; nonn. *meae et Theod.* Rittersh. *mea.* 1 om. *meae.* Saepe dixi, scribi plerumque *Theudosii*, etiam in 1. Cf. C. Th. IV, 14, 1. s) In sqq. nonn. codd. *quia — more* (ut Cui. 2, 2*) s. h. *honori — constituens ut post — annorum — motae non fuerunt* (s. *fuerat.*

quiete prospexit,[s] constituens, post XXX annos nulla penitus iurgia, quae medio tempore mota non fuerant, excitari. Cuius invicti principis laudibus etiam praesentem legem necesse est applicari. Illa namque pia mente praestando, viam huic alteri praebuit, qua beneficia eius latius panderentur. Praecipimus igitur[t] propter quorundam pravas interpretationes, quibus sanctio memorata non sufficit, dum minutias iuris et captiosa verba sectantur, ut, quae specialiter iussa sunt *), specialiter abrogentur, cum generalitatis designatio universa consumat **), nec aliquid esse[u] possit exceptum, quod non per illud venerabile constitutum hoc peremptorio vocabulo[v] concludatur. Dicendo[vv] enim, *omnia*, nullum penitus cuiuslibet[x] litis aut causationis fomitem derelinquit[y]. §. 4. De originariis et colonis, inquilinis ac servis[z] utriusque sexus, peculiis atque agnationibus designati iuris, id est perpetui[a], patrimonialis, emphyteuticarii et rei publicae, post XXX annorum curricula nulla deinceps actio moveatur. Et negotium, de quo per expressa tempora solenniter nemo pulsavit[b], novum nemo proponat[c]. §. 5. Quod et[d] in omnium consummatione caussarum iussum[e] est debere servari. [f]Aequum est enim, tot annos sine interpellatione decursos, nullo nomine, nulla prorsus occasione subverti, ac si constiterit, memorati temporis intercessisse silentium, etiam has caussas, quae sub fiducia legum praesenti sanctione ablatarum[g] motae sunt, nec finitae, huius sacrae praeceptionis auctoritate volumus aboleri, quia, ut inchoari[h] tales nolumus actiones, ita male inchoatas haberi oportet extinctas. §. 6. Intra haec sane tempora si coepta lis fuerit de originariis vel agnatione[i] cespitis designati, hanc formam erga possidentes servari praecipimus[k], quae lege divi parentis nostri Honorii de colonis utriusque sexus iuris privati evidenti definitione conscripta est: scilicet ut a persona feminea viginti annorum, a virili triginta repetentem praescriptio obiecta[l] summoveat. Quam et[m] in illa parte observari convenit, quae statuta[n] est de agnatione talium personarum[o]. §. 7. Et licet rem omnibus caussis generaliter[p] profuturam a nemine temerari posse[q] credamus, tamen, ne quos[r] sacrilega temeritas[s] ad[t] surreptionem quacunque compellat audacia[u], praesumentes

---

6 *tempore non fuerant mota) excitare* (etiam 1 *excitare*. Aur. Lugd. Go. *excitati* et Rittersh. *fuerunt excitati*) *c. iniusti — laudabilem etiam p. lege — applicare* s. *conplicari — praestandum* s. *presentandam* et *praestandam* (1 om. *pia mente*) — *alterius pr. quia* (etiam 2 *quia*, ut Go., alii habent *qui*, sed corr. a P. in 2 *qua* s. *quae*) *beneficia — panderetur*. 25 infr. *huic alteri viam*. t) 1 *precepemus igitur*. Etiam 2, 4, 6, 8—12, 20, 22, 23, 25, 26, 29, 31—33, 38, cod. Phill. et S. Germ. *igitur*; rell. et edd. *itaque*. 32, 33 om. *propter* et mox 6 *pravas*. 22 *praeribus ig*. *) 4 om. *specialiter iussa sunt*, 25 *iussa sunt*. Nonn. codd. *per quorundam — sufficiat minutia* (s. *minutiarum*, *minuti ad*, *deminutia*) — *copiosa verba recitantur* (om. 22 *ut*) — *specialiter obrogentur — generalis*. **) 1 *consumant*. u) 1, 2, 4, 8—10, 13, 15, 19, 20, 22, 23, 29, 38, cod. Phill. cod. S. Germ. *esse possit*, sed 2 in m. *posset*. 24 *aliquid de se possit*. 32, 33 om. *possit*. Rell. codd. et edd. *possit esse*. Mox nonn. codd. *illum*. v) 1 *hoc pemptuiū uocabulū*. 6 *constitutum et peremptoriū uocabulū*. 11, 12, 20, 23 *haec p. v.* 19 *execrabile const. et p. v.* 25 *c. ac p. v.* 22 *const. et p. v.* Mox nonn. codd. *vocabula* et *concludantur — nulla* s. *nullo* s. *nullus*. 25 om. *nullum penitus*. Etiam Go. *concludantur*. vv) 1 *Incendio enim*. x) 1 *cuius* et om. *libet*, quod v. Am. add. 9, 10 *latis* pro *litis*. 33 *cuilibet*. Mox 19 *causionis* et 33 *cautionis*. y) 1, 15, 20, 21 *derelinquid*, corr. ab Am. in cod. 1 *derelinquit*. 4, 6, 11, 12, 29, 30, 37, 38, L. sec. Be. *derelinquit*. 8, 9, cod. Phill. et cod. S. Germ. *derelinquet*. Edd. *dereliquit*. z) Ri*. om. *et colonis*, 34, 37 *et colonis inquilinis*, 36 *colonis*. 11, 12, 17, 19, 20, 22 *et servis*. 25 om. *et* et 6 *ac*. In cod. 13 bis est *De — servis*. 22 hic et infra *agnition*.* a) 25 *designati id est perpetui iuris*. Scriptum est etiam *idem* pro *id est* et *designatis* et *perpetuis*, *patrimoniis*. Multi codd. *enfiteuticarii* (*infiteut.*), *enfiteuticariis* et *emphiteuticiarii*. 6 *infiteutici* et om. *et*, ut in cod. 22. Infra nonn. codd. habent *curriculum* (et om. *nulla*), *negotio*, *negotia*. b) Sich. — Ri*. *nemo puls. sol.* 18 *pulsaverit*. c) 23, Sich. *proponet*. 9, 10 *praeponat*. 1 *nimo*. d) 1, 24, 25, 33, 36, Sich. — Ri*. om. *et* et omitti quidem potest. 6, 22 *omni* et nonn. codd. *consummationē* s. *consummationum*. e) Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *iustum*. Ri. prob. *iustum*, quia sequitur *Aequum*. Nonn. codd. *deberi*, *servare* (etiam 1). f) Seqq. et subscr. des. in cod. 26. 25 *etenim ut tot*. 15, 21 *annis — decursis*. Alii codd. *cursus* s. *decursus* et infr. *nullum* s. *nullo protinus* o. *subvertit — constituerint — sil. enim* (19 om. *etiam*) *has causas quas* (om. *sub*). 22 *intercessit*. g) 1 *psenti sanciarum ablatarum*. 4 *adlatarum*. 6 *latarum*. 9, 10 *fiducia nemo praesentis actione ablatarum*. 11, 12, 18, 20, 22 *appellatarum*, improb. Ri. 15, 21 *praesentes actione oblatarum*. 17, 19 *praesentes actione appellatarum*. 23 *ablatorum*. 24 *psenti auctionum abl.* 28, 34, 37 *ablata submota sunt*. 29 *mota sunt*. 30 *ablata re submotae sunt*. 35, 36 *oblatarum*. h) 1 *quia ut inquoari tales*. 2, 4, 13, 20, 21, 27, 32, 33 *qui aut inchoari tales*. 4, 11, 12, 17, 18, 22—24, 31, 36, 38, cod. S. Germ. *quia ut*. 35 *quia et*. 29 *quia in quo artalis*. Edd. *quia sicut tales inch*. Mox nonn. codd. *ita semel — habere* (ut Sich.) — *in haec — acceptatis — de originali* s. *de originaria vel agnitione*. 15 om. *oportet* et 36 *inchoatas*. i) 18 om. *si corpta lis fuerit* et 2 *vel agnatione*. Nonn. codd. *agnitione* et *cespetis*. 2 *cespites*. Rittersh. *designet*. k) 1 *praecipemus*. Complures codd. Sich. Cui. 1. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *praecepimus*. Mox nonn. codd. om. *divi*; alii habent *lex d. parentes Honori* s. *Hon.* (Rittersh. *honorarii* pro *Honorii*) *id de col. — iuri — ut aut* s. *ad personam feminā*. In hoc vel illo cod. om. *a* post *ut*. 23, 36, Sich. *feminae*. Cf. C. Th. V, 10, 1. l) 1 *femine a. XX. anr. uirili* et om. *a*, ut Ri*. 19 *a viri triginta removentem* (ut 22) *praescriptio observata* (ut 22). 30 om. *a vir. triginta*, 22 *virili*, sed 22 habet *aut* pro *a*. m) 1, 2, 4, 8, 9, 15, 21, cod. Phill. cod. S. Germ. *Quam et*. 30 *et quod in*. 36 *et quam*. 24 om. *et*; edd. *Quod et*. Rest. *Quam*, scil. *praeceptionem*. Nonn. codd. *commoveat — observare et illam partem*. n) 1 *instatuta*, em. Am. *instituta*. 25 *q̄ instituta*. 22 *statuta sunt*. o) 6 *est de talibus personis*. Multi codd. *agnitione*. p) 2 *licet remotis omnibus*. 6 *rem in omnibus generaliter causis*. 15, 21 *licet legem*, alii codd. *licet in rem* s. *rem in omnibus*. q) 22 *temperari possit*. 35 *profuturam minime*. Alii habent *profutura* aut *temerare*. 24 om. *a nemine*. r) 1, 28 *ne quo*, quod admissum est propter v. *sacril.*, quod sequitur. 2 *tamen neque*. 11 om. *ne* et 6 *quos*. s) 1 *sacrilegā. timeritas ad* s. *quecunque c. a.* 2, 4, 6, 9—13, 15, 17—23, 25, 28—34, 37, 38, L. apud Be. cod. Phill. Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *sacrilega temeritas*; rell. codd. Cui. 2, 2*. Ri. — Be. *sacrilegae mentis temeritas*.

triginta librarum auri poena percellat[v]. Eadem manebit[x] palatinum officium utriusque aerarii, nec non officium[y] culminis tui vel cunctarum[z] iudicum provinciarum, ut pari sorte*), quae salubriter[a] constituimus, periculo etiam salutis suae illibata conservent[b], Firmine, parens carissime atque amantissime[c]. §. 8. Illustris et praecelsa magnitudo[d] tua, per quam novimus universitatis quietem studiosa diligentia custodiri[e], legem cunctis provinciis, universis litibus applicandam propositis vulgabit[f] edictis, ut post triginta, sicut dictum est[g], annos perniciosa diversarum omnium[h] caussarum propositio conquiescat. *Dat. XV.*[i] *Kal. Iul. Ravenna, Asturio*[k] *et Protogene*[l] *VV. CC.*[m] *Coss.*[n] *PP. in foro Traiani XIII.*[o] *Kal. Aug., sub edicto Firmini, viri illustris Pf. P.* (449.)

Ista lex ideo interpretata*) non est, quia *sequens sub titulo de*[p] *episcopali iudicio et*[q] *diversis negotiis*[r] *et de tricennio loquitur, et omnia, quae hic comprehensa non sunt, evidenter habet expressa.*

TIT. XXVII. DE PRINCIPIBUS AGENTUM[a] IN REBUS.

1. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Opilioni*[b] *Magistro officiorum.* Libenter accipimus[c], quoties necessaria suggeruntur[d]. Tantum enim laudis est veterum[e] statuta servare, quantum necessaria provida mente sanxisse; eadem ratio est praestare[f] beneficia, et praestita[g] custodire. §. 1. Igitur sublimitatis tuae[h], quae magnanimitate sui[i] nostris temporibus proficere indicat[k], quicquid rationabili sollicitudine providetur, suggestionem[l] sequentes[m], agentum in rebus scholae, quorum

Tit. XXVII. 1 *Tit. XXVIII.* Etenim in cod. 1 quattuor titulorum ordo inversus est, si temporis ratio habetur: a) tit. XXVI. de Colonis vagis: *Dat. prid. Kal. Febr. Romae — Acc. III. Non. Febr.* 451; b) tit. XXVII. de Navicularis amnicis — *Dat. VIII. Kal. Mai. Romae* 450; c) tit. XXVIII. de Principibus ag. in reb. — *Dat. III. Id. Sept. Ravenn.* 449; d) tit. XXIX. de Lampadariis — *Dat. V. Non. Oct. Romae* 450. Debet autem hic esse: a) tit. XXVI. de Princ. ag. in reb. — *Dat. III. Id. Sept. Rav.* 449; b) tit. XXVII. de Navicularis amnicis — *Dat. VIII. Kal. Mai. Romae* 450; c) tit. XXVIII. de Lampadariis — *Dat. V. Non. Oct. Romae* 450; d) tit. XXIX. de Colonis — *Dat. prid. Kal. Febr. Romae* etc. 451. Iam Be. in verum ordinem restituit hos titulos. Illud autem ita accidisse coniicio, quod in codice, cuius apographum codex 1 est, nonnulla folia transposita fuerint, eaque eodem quo invenit ordine, librarius transscripserit. Casu igitur s. errore, non consilio ordo Novellarum in codice 1 turbatus esse mihi videtur. 2—5, P. P[a]. P[b]. in ind. titt. *Tit. XXXVII.* et add. in ind. titt. ap. P. P[a]. P[b].: „*quae edita est inter easdem Nov.* (scil. Valent. apud Cui. Vid. tit. XXV. not. sup.) *XIIII.* 1." 6 *Tit. XII.* Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *Tit. XIV.* P. P[a]. et P[b]. in ipsa ed. *Tit. XXXIV.* Nov. Th. et Val. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *Tit. XXXVII.* Nov. Th. Zir. in ind. titt. Am. Be. *Tit. XXVIII.* Vid. Nov. Theod. tit. IV. et Nov. Val. tit. II, XIII, XIV, not. sup. C. Th. VI, 27 et 28. Cod. Iust. XII, 20 et 22. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 *s. un.* Be. add. (*LXXI.*), id e. omnium Novellarum in Be. ed. Commemoratur a Cui. in Comm. c. 1 Cod. Iust. de Princ. ag. in reb. l. c. p. 455. Vid. infr. not. * et de cod. 3 §. 8, not. *i.*

t) Nonn. codd. add. *huius*, ut 38 et L. sec. Be. 24 om. *ad subreptionem — praesumentes.* u) 18 *cuiuscunque.* Nonn. codd. *quamcunque* aut *quemcunque* s. *quoscunque* et *compellet.* Sich. *quamcunque c., audatia.* Rittersh. *in quacunque c. aud.* Etiam 34 *audatiā.* Mox multi codd. *praesumentis tr. libras.* 18 *praesumere.* v) 8—11, 17, 19, 23, 28, 29, 33, 34, 38, cod. Phill. et S. Germ. Cui. 1 — Cui. 2*. Go. Ri. Ri*. *percellet.* 4 *percellit.* 22, 25 *praecellit.* Rittersh. *percedet.* 28, 34, 37 add. *et.* Nonn. codd. *poenam.* x) Cum vv. *manebit palatinum* pergit cod. 14. 22 *palatino officio.* Go. *utriusquae.* y) 6 om. *utriusque — officium* et 34, 37 *officium — vel.* Nonn. codd. *nec non et officium.* z) 11, 12, 17—20, 22 *cunctis.* 6, 8—10, 36, cod. Phill. cod. S. Germ. Cui. 1 — Ri*. *cunctorum.* Multi codd. *iudiciū* s. *iuditium*, ut Sich. Falso Ri. Be. in 22 esse dicunt *cunctarum.* *) 2 *parte.* a) 1 *qua sal.* 15, 21 *quae sublimiter.* 37 *sorte suae sal.* b) 1 *periculū eciō inlibata conseruet.* 36 *seu ill.* 24 om. *ut*, 37 *inlibata.* Nonn. codd. *conservit.* c) 1 *Firmini pf* et om. *atque amantissime*, ut in codd. 14, 25. 2 *Firmine f k ā.* 22 *Firminae.* 37 *Firmine pfe. kar.* 29, 38 om. *atque am. ill.* 31 *Firmine p̄. k ags.* R. *F. praefecte atque amantissime.* Sich. *Praefecte charissime Augustorum.* Cui. 1 — Lugd. Rittersh. Go. *et amantissime.* d) 1, 4, 8—10, 15, 21, 22, 31, cod. Phill. cod. S. Germ. *magnitudo.* 2 *praeclara magnitudo.* 25 *pr. mater.* 30 *ill. et prumia auctoritas.* Rell. *p̄m. tua* s. *p̄mag tua.* Edd. *magnificentia.* Nonn. codd. om. *tua*, alii *per quam.* Infra nonn. *quietum.* e) 4 et multi alii codd. *custodire.* 11, 19 *diligentiae studeri.* 22 *quietem diligentiae studere legem.* 20 *diligentia studeri.* R. *custodia diligenti.* Mox nonn. codd. *universis litoribus* s. *univertates.* 17 *provinciis vel universis.* 22 *applicandum.* f) Multi codd. *vulgavit.* 28, 34, 37 *iubet* pro *vulgabit.* 13 *iubebit.* 25 *vocavit.* Nonn. codd. *praepositis.* g) 23 *annos sicut dictum est.* Cod. Phill. et S. Germ. *sicut iam dictum est.* h) 17 om. *omnium caussarum* et Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *omnium.* i) 1 om. *XV.* 4, 6, 15, 32, alii *XII.* 11, 19, 20, 22 *XVI.* 18, 33 *XI.* 22 om. *Rav.* Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *Ravennae.* k) 1 *austurio*, alii codd. *Asterio*, prob. Almelov., *astyrio, Astorio, Hasterio, Austorio.* 13 om. *Rav. — edicto.* l) Nonn. codd. *Protegere*, improb. Ri., s. *Progenio.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. *Crotogene*, impr. Br. l. c. p. 871, qui vero falso in cod. 1 *Protogeno* esse scribit, qui error repetit. est apud Ri. Cf. etiam Am. ad hanc Nov., not. *XVIII.* m) Nonn. codd. *V. C.*, alii vic. 1 et multi codd. om. *VV. CC.* In codd. 14, 30 exc. *Coss.* etc. 28, 34, 37 post *Coss.* add. *transscribenda lex et ad finem facienda* et sequitur interpr. n) 1 et fere omnes codd., praeter 12, 32, 33, om. *PP. — Pf. P.*, ut Sich. o) 32, 33 om. *XIII.* *) Vid. infr. interpret. tit. XXXI. de Confirmandis in fin., not. *s.* p) In 22 deest *de.* Supra in 11 deest *ideo.* q) 11, 12, 19, 22, alii codd. *ac.* r) Sich. add. *Clericorum.*

a) 1, 3—5, Zir. Am. *Agentum*; rell. *Agentium*, hic et infra. Vid. C. Th. VI, 28. b) 1 *oppilioni.* 4 *Pilione.* 5 *Opolioni.* 6 *āā idem Opilioni* et om. *Magistro off.* Ante 1, 2 *Theūd.* c) 1, 2, 4 *accepimus*, sed corr. a P. in cod. 2. d) 2 *suggeruntur.* 4, 5 *suggerantur*, sed corr. in cod. 5. e) 2 *virum.* f) 4 *rationē praestare.* 1 *ratio* et om. *est.* g) 4, Cui. 1. Aur. Lugd. Go. *praesentia.* h) 5 *sublimitatem tuae*, sed corr. *tuā.* i) 1, 2, 5, 6, P. Cui. 2, 2*. P[a]. P[b]. Rittersh. Ri. Ri*. *sui.* 4 *sue.* Rell. *sua*; melius *sui.* Go. *magnimitate*, mend. k) 4, Cui. 1. Aur. Lugd. Go. om. *indicat.* l) 4 *rationabile sublicitudinē pr. subgessio-*

labores[n], sollicitudines, vigiliae tantae sunt[o], ut soli, quicquid oneris[p] est, et profiteri, et efficere videantur, hac edictali lege consulimus[q], ut[r], quae vetustas pro remuneratione sui praestitit et intercepta iam diu fuerant, consequantur, scilicet*) ut inconsulto principe, qui ex eadem schola ad[s] obsequia praefecturae praetorianae[t] post infinita discrimina et consumpta[u] aetatis parte meliore pervenit[v], primores designati[x] officii nihil usurpent, neque[y] praefectianus aliquis summae sumat[z] militiae sacramenta, neque matriculis eximatur[a] praeter eius conscientiam atque consensum: ita ut eadem matricula[b] officii praetoriani in principis potestate consistat. §. 2. De[c] annonis atque emolumentis[d] principibus nihil per iudicum avaritiam[e] subtrahatur. Debent enim plurimis remediis adiuvari, quos novimus, ut ad hoc veniant[f], plurima pericula sustinere, Opilio[g], frater amantissime[h]. §. 3. Illustris itaque auctoritas[i] tua haec, quae merito constituta sunt, praecipiet pro sua aequitate servari, ut[k] spe certa recuperandi praemii antiquitus deputati in necessitatibus publicis fidelius elaborent[l], quoniam, ubi certus fructus est, illic studiosius laborare delectat[m]: mulcta decem librarum auri statuta, si quis legis huius obviaverit constitutis[n]. *Dat. III. Id. Sept. Ravenna*[nn], *Asturio et Protogene*[o] *VV. CC. Coss.*[p] (449.)

TIT. XXVIII. DE NAVICULARIIS AMNICIS[a].

1. *Imp. Valentinianus*[b] *Epitincano*[c] *Pf. U.*[d] Publicis commodis et sacratissimae urbis utilitatibus[e] amica suggestio magnitudinis tuae clementiam nostram[f] more solito provisionis admonuit, ut naviculariorum corpori, per tot detrimenta lassato, remedia praestaremus[g]: quorum privilegiis sufficere constituta vetera potuerunt, nisi haec temeritas illicitae usurpationis infringeret[h], Epitincane[i], parens carissime atque amantissime[k]. §. 1. Unde illustris[l] magnitudo tua hac nostri pragmatici[m] sanctione[n] cognoscat[o], iuxta suggestionem suam[p] navicularios[q], qui munus proprium diffugerunt, ad corpus suum cum[r] agnatione et peculiis reducendos, omni vel[s] coniunctionis vel obnoxietatis vel cuiuslibet personae[t] privilegio et defensione summota[u]:

Tit. XXVIII. 1, Zir. in ind. titt. Am. *Tit. XXVII.* 2, 3, P. P[a]. et P[b]. in ind. titt. *Tit. XXVIII.* 6 *Tit. XIII.* P. P[a]. P[b]. in edit. *Tit. XXXV.* Nov. Th. et Val. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *Tit. XXVIII.* Nov. Th. Lugd. Go. *Tit. XXXVI.* Nov. Th. Rittersh. sine num., sed sec. ord. *Tit. XVI.* Be. *Tit. XXIV.* Commemoratur in ind. titt. Nov. Valent. in Cui. 1. Aur. adiecto. Eam Go. in Prol. cap. VIII. inter Nov. Val. reponi iubet. Cf. Nov. Th. tit. IV, Nov. Val. titt. II, XIII, XIV, XXVII, not. sup. C. Th. XIII, 5—7; XIV, 21. Nov. Th. tit. VIII. — N. 1. Codd. edd. *N. 1 s. un.* Be. add. (*LXXII.*), id e. omnium Novell. in Be. ed. De cod. 3 vid. infr. not. *q*.

nem. 2 *suggessionem*, sed corr. a P. m) 1, 4, 5 *agentum*. Vid. not. *a*. Cui. 1 — Lugd. Go. *subg. sequendam* et om. *agentum — sollicitudines*; sed indicatur lacuna asterisco. n) 4 *schola qui ad labores*. 1 *scole*. o) 1 om. *sunt*, ut P. P[a]. P[b]. Rittersh.; 5 *sint*, a sec. man. rep. *sunt*. In Cui. 1. Aur. Lugd. Go. om. *sunt — videantur* et indicatur lacuna asterisco. p) 2 *honeris*, corr. a P. 4 *honore sem.* q) 1, 4, 5 *consulemus*, sed corr. in 5 *consulimus*. r) 2 om. *ut*, sed rep. a P. 6 *ut quod — interceptum iam diu fuerat*. Mox 5 *remuratione*. *) Seqq. usque ad v. *consistat* commemor. in Cui. Comm. l. c. s) 4 *principē qui ex eadem schola qui ad*. Cui. 1. Aur. Lugd. Go. *principe (qui ex eadem schola) qui ad*. t) 4, 5 *praetoriano*, corr. in 5 *praetoriane*. u) 5 *consumptae* et 2, 4 *consumpte*. v) 4 *meliore et pervenit*. 5 *meliores et pervenit*, sed del. *et* in cod. 5 a sec. manu. 6 *meliore parte*. x) 4 *designat*. 2 *primo res designa*, P. rep. *primores designati*. Ri. hic revocari putat c. 3 et 6 C. Th. de Princ. ag. in reb. (VI, 28). y) In cod. 4 exc. *praefectianus — neque*. 1 *perfectianus*. z) 1 *aliquis* (om. *summae*) *sumat militiae*. Cui. 1. Aur. Lugd. P. in not. Cui. 2, 2* in m. P[b]. in m. Go. *suae praesumat* et add. Be. in not.: „*eodem sensu, sed clarius.*" Ri. prob. *summae sumat*. a) 5 *matricolis stimatur*, sed sec. man. *matricolus estimetur*. Go. om. *praeter*. b) 4, 5 *matriculā*, corr. in cod. 5 *matricula*. c) 1 *potestatem consistat. De.* 4 *pot. cons. et de.* Rell. codd. p. *cons. De ann.*, ut Be. Edd. ante Be. p. *consistat*, *et ann.* d) 5 *emolaementis*, sed corr. e) 2 *pre iudicū avaritia*. 4 *p̄ iudiciū avaritiā*. 5 *iudiciū*. 6 *nichil p̄ iudicum avaritia*. P. in m. cod. 2 not.: „*pro vindicū* vel *pro iudicū.*" f) 4 *veniat*. Supra Rittersh. *pluribus* (om. *remediis*) *adiuvari*. g) 4 *oppolio*. 5 *opolio*. Go. *sustineri*. h) Cui. 1. Aur. Lugd. Go. *P. K. A.* 2 *inlustras*, em. a P. i) 5 *auctoritate*. k) 4, 5 *aut*. Postea Go. *praedii* pro *praemii*. l) Seqq. tantum, sed om. subscr., sunt in cod. 3. m) 1 *delecta multā*. 2 — 5 *delectat multa*. P. in not. P[b]. in m. et Rittersh. in m. em. *delectat*. Edd. *delectant*, praeter Go., qui *delectat*, quod reposui. n) 5 *h. l. obe. institutis*. nn) P[a]. P[b]. *Ravm.* Falso interpret. sunt siglum *Rav̄.* apud P. o) 1 *asturioet protegene*, impr. Br. p. 871 et Ri. 2 *protogeni*, sed corr. a P. 5 *asterio et protagene*, corr. *protogene*. p) 1 *ūc. cons.* 2, 6, Cui. 1. Aur. Lugd. Go. om. *VV. CC.* 4 *vic Coss.* 5 *victore consl.* Aur. Lugd. Go. *Cons.*

a) 1 *Danavigolariis*. Am. *Navicolariis* ex ind. titt. cod. 1. 3 *amicis*. 2, 6 om. *Amnicis*. b) 1, 2, 6, edd. *Imp. Valentinianus*, sed P[a]. P[b]. Rittersh. *Impp.* Scrib. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA.*, nondum enim Theodosius de vita decesserat. c) 1 *epiticano*. Edd. *Epitincano*. Be. notat: „*rectius Epitynchano.*" Vid. not. i. Sine dubio secutus est Be. Corsinium l. c. p. 852, qui vero nihil, quo em. suam tueatur, addit. Sed *Fl. Furius Epitynchanus VC Praef Urb* commemoratur in Rein. Inscr. VII, p. 161. d) 6 *preposito*. e) 6 *necessitatibus*. f) 2 *suggessio — clementia nostra*, sed corr. a P. g) 1 *solite provisiones — rē. media p̄stamus*. Rittersh. *lassata, remed.* h) 1 *infringere*. 2 *usurpationes infringerent*, em. a P. i) 1 *epytincane*. k) 2 *p̄kā*. P. P[a]. P[b]. Rittersh. *P. K. A.* l) 2 *inlustras*, corr. a P. m) 1 *nostra pragmaticis*, Am. em. *pragmatici*. 6 *pragmatica*. n) 2, P. — Ri*. *actione*. P. in cod. 2, P. ms. P. in not. Rittersh. et P[b]. in m. em. *sanctione*, prob. Ri., sed impr. Ko., qui mavult *auctione*. Verum 1, 6 habent *sanctione* (etsi 1 *sancione cognuscat*), quod Be. edidit. o) 1, 2 add. *ut*. p) 2 *iusta suggessionem suam*, sed corr. a P. 6 om. *iuxta* et habet *suggestione tua*. q) In cod. 3 sola vv. *navicularius — reducendus* supersunt. r) 2 om. *cum*, sed add. a P. Ante Lugd. Go. *defugerunt*. s) 6 *omnive*. t) 1

eorum, qui sine heredibus obierunt, substantiam quollbet alienatam titulo ab his vindicari[v], qui memoratae[x] serviant functioni[y]. §. 2. Navem nec facere novam, nec instaurare intra capacitatem quadraginta cuparum liceat, quo hoc munus videtur esse susceptum[z]. Privatorum naves legitimae capacitatis necessitatem[a] huius functionis singulis cursibus, minores vero binis[b] solidis adiuvabunt, ut[c] necessarium corpus saluberrimae provisionis auxilio sublevatum devotionem solitam[d] redintegratis viribus[e] possit agnoscere. *Dat. VIII. Kal. Mai. Romae, Valentiniano A. VII.*[f] *et Avieno*[g] *V. C. Coss.*[h] (450.)

TIT. XXIX. DE LAMPADARIIS[a].

1\. *Imp.*[*]) *Valentinianus A. Opilioni*[b] *Magistro officiorum.* Merito amplitudinem tuam de statutis praedecessorum[c] tuorum contrariis inter primicerium lampadariorum et sequentes eius habitis videmus retulisse, ut[d], quod pro verecunda moderatione ipse non poteras nostra sententia definire, magnae prudentiae est, reverentiam melioribus servare decretis[e], Opilio, frater amantissime[f]. §. 1. Illustris[g] itaque auctoritas tua iuxta rationabilem suggestionem suam[h] perpendentes et brevia nimis[i] et longiora tempora hac edictali lege[k] nos statuisse cognoscat, ut primicerius lampadariorum tres annos in primatus[l] administratione consistat, quatenus hoc labore perfuncto[m] sequentibus ad processum copia tribuatur, ut neque ille diuturnitate posterioribus onerosus exsistat, neque sequentes nimia exspectatione languescant. §. 2. De absentibus quae[n] amplitudinis tuae suggestio patefecit, serenitas nostra confirmat: hoc est ut, si biennio[o] suis abfuerit, unum ei, triennio duo, quadriennio tres merito praecipiat[p] anteponi, si vero[q] quinquennio, matriculis eximatur, ut et desides[r] poena percellat, et sedulis observationis suae[s] competentia

Tit. XXIX. 1, Zir. in ind. titt. Am. *Tit. XXIX.* 2, 3, P. P[a]. P[b]. in ind. titt. *Tit. XXXVI.* 6 *Tit. XI.* P. P[a]. P[b]. in ed. *Tit. XXXIII.* Nov. Th. et Val. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *Tit. XXXVI.* Nov. Th. Lugd. Go. *Tit. XXXV.* Nov. Th. Rittersh. sin. num., sed sec. ord. *Tit. XX.* Be. *Tit. XXX.* Commemoratur in ind. Nov. Val. Cui. 1. Aur. adiecto. Ponitur a Go. in Prol. cap. VIII. inter Nov. Val. Cf. Nov. Th. tit. IV. et Nov. Val. titt. II, XIII, XIV, XXVII, not. sup. — N. 1. Codd. odd. *N. 1 s. un.* Be. add. (*LXXIII.*), id e. omnium Novv. in ed. illa. De cod. 3 vid. infr. not. *s.*

persona. u) 2 *defensionis*, corr. a P. 6 *defensionis submoto.* Go. *submotae.* v) 1 *titulum ab his vindicare*, sed videtur linea traiecta esse per ultimam literam *e*, ut et *vindicare* et *vindicari* legi possit. x) 2 *quia memorate*, corr. P. *qui.* y) 1 *functionem.* z) ita 1, 2, edd. 6 *liceat quibus añ* (ante) *hoc munus videtur* (om. *esse*) *susceptum.* Locus obscurus. a) 6 *necessitate.* 1 *navis legitimi cap. nec.* b) 1 *mores vero nimis.* 2 *bonis*, sed em. a P. *binis.* P. in not. P[b]. in m.: „vel. bonis." Go. secundo loco (vid. not. seq.) *bonis.* c) Go. bis habet vv. *necessitatem huius — ut.* d) 1 *provissionis auxilium — devotione soletam.* e) 2, P. ms. P. P[a]. Rittersh. P[b]. *urbibus*; sed P. in not. Rittersh. in m. P[b]. in m. em. *viribus*, quod iam in Cui. 2 tacite editum erat. f) 2, 6, P. — Ri*. om. *VII.*, quod Be. ex 1 repos. g) 1 *abieno.* 2 *anieno*, em. P. *avieno.* h) P. P[a]. Rittersh. P[b]. *Cons.*

a) Go. *Lampandariis.* De Lampadariis vid. Ri. not. *a.* *) P[a]. Rittersh. Ri. Ri*. Be. *Impp.* In cod. 2 add. *I* post *A.*, sed del. a P. b) 1 *ofilio*, improb. Br., qui l. c. p. 872 hanc cod. 1 script. notavit. 2 *Apolioni*, sed rep. a P. *Opilioni.* 6 *Opilio.* 2 *officii*, corr. a P. *officiorum.* c) 1 *p̄decessorum.* 2 *processorum*, corr. a P. *praecessorum.* 6, Go. *praedecessorum.* Rell. edd. *praecessorum.* Falso Am. eumque secutus Be. nuntiat in cod. 1 esse *praedecessorum.* Reposui ex codd. *praedecessorum*, etsi id pariter atque *praecessorum* infimae latinitatis v. est, nec probari videtur Am. d) 1 *habetis vidimus* (bene) *retulisse ut.* Rittersh. *videtur retul.* Be. notat: „ut i. e. quemadmodum." e) 2 *poteras nostra servare decretis.* P. corr. p. *nostra servaret decretio*, quod transiit in edd. P. — Ri*. 1 *quod p.* (sed Am. *pro*) v. *moderatione i. n. poterat* (Am. em. *poteras*) *nostra sentencia definire magne prudentie est. reverencia melioribus servare decretis*, unde Be. ed. *quod pro verecunda moderatione ipse non poteras nostra sententia definire, magnae prudentiae est, melioribus servare decretis.* 6 *quod pro — definires etenim magnae — est reverentiam melioribus servare decretis.* Recepi *reverentiam.* f) Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Ri. Ri*. *FR. AA.* g) 2 *Inlustras*, corr. a P. 1 om. *itaque.* h) 1 *suggestionem suā.* 2 *iusta — suggestionem suam*, corr. a P. *iuxta — suggestionem tuam*, ex quo *tuam* in edd. transiit. 6 *iustam rationabilemque suggestionem suam.* Omnes igitur codd. habent *suam*, non *tuam*. *suam* recte se habere puto. Vid. Nov. anteced. §. 1 et multos alios titulos. i) 2 *bravi animis*, corr. a P. *brevia nimis.* k) 1 *hac dictali lege*, sed haud absimile est v. *dictali* v. *divali.* l) 2, Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. — Ri*. *in privatos.* P. P[a]. *in * privatos.* P. in cod. 2, P. ms. P. in not. P[b]. in m. (sed P. hanc conj. Cuiacio acceptam refert) Cui. 2, 2* et Lugd. in m. em. *primatus*, prob. Ri. Confirmat hanc cj. cod. 1, ex quo Be. rest. *primatus.* 6 *in privato.* m) 1 *perfunctus.* 2, P. — Ri*. *perfunctos.* P. in cod. 2 corr. *perfuncti* et *perfunctus.* Ri. em. *perfuncto*; hoc ed. Be., recte et consentiente cod. 6. Scriptum est enim in codd. per alliterationem (proximum v. est *sequentibus*) *perfunctos* pro *perfuncto*: ex *perfunctos* factum est *perfunctus.* n) 1 *languescant* (om. *De*) *absentibus. que.* Mox 2 *suggessio*, sed corr. a P. o) 1 *si biennio s. uisafuerat*, sed ponitur a libr. i supr. a (*fuerit*). 2 *biennium suis adfuerit*, corr. a P. *abfuerit.* 6 *biennium suis affuerit* et om. *unum ei.* P. — Ri*. *biennium suis abfuerit.* Be. ex 1 *biennio*, quod etiam Am. probatur. Pro *suis* Ri. vult *quis* et Be. *iugis.* Neutrum codicibus confirmatur. Bene quidem est, quod Ri. cj., sed *suis* accipi potest pro corpore suo. p) 1, 6 *praecipiet*, unde Be. *praecipiat.* 2, Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. — Ri*. *merito propiet* et P. P[a]. *merito * propiet.* P. in cod. 2, P. ms. P. in not. P[b]. in m. Cui. 2, 2* et Lugd. in m. *properet.* Recte *praecipiat*, sc. amplitudo tua, quod etiam Am. praefert Cui. coniecturae. q) 1 *sin vero quinquenio.* r) 1, 6 *ut et desides poena percellat.* 2, Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. Go. P[b]. Ri. Ri*. *ut de sua poena percellat*, sed P. in cod. aut *eū* aut *desidem* pro *de sua* legi vult. P. P[a]. *ut de sua poena percellat * et.* P. ms. P. in not. P[b]. in m. Cui. 2, 2* et Lugd. in m. pro *de sua* em. *desides*, quod prob. est Ri. et confirmatum codd. 1, 6, ex quibus addidi *et.* Be. enim *ut desides poena.* s) 1 *sidolis obseruationes sue*, sed em. ab Am. *sedulis observationi.* 2 *observationi sue*, sed P. em. *observationis.*

praemia[t] concedantur. *Dat. V. Non. Oct. Romae, Valentiniano A.*[u] *VII.*[v] *et Avieno*[x] *Coss.*[y] (450.)

TIT. XXX. DE COLONIS VAGIS VEL[a] AGNATIONE EORUM, ET DE[b] ADVENIS.

1. *Imp. Valentinianus A.*[c] *Firmino Pf. P. et Patricio*[d]. Cum pure[e] et fideliter observari debeant, quae caventur in legibus, latam[f] dudum de colonis originariis fucum pati[g] quorundam maligna mente cognovimus. Nam cum is, a quo[h] discessit[i] obnoxius, triginta annorum repellatur[k] obiectu[l], eundo*) per hos atque alios**) designatum tempus assumit[m]; ita contingit, ut[n], cum illi pereat[o], a quo fugit, nec huic, ad quem venit, possit acquiri, mansionum[p] permutatione desinat*) esse, quod natus est, libertatem, quam[q] nascendo non habuit[r], fugae sibi assiduitate[s] defendens. Nulli unquam, nisi colono fugitivo[t], culpa sua praemium fuit: ea causa[u] incipit melior effici[v], qua poenam[x] meretur. §. 1. Quod tamen sufficit huc usque licuisse[y]. Nam cum prior dominus obice[z] legis excluditur[a], illi eum iubemus acquiri, apud quem eosdem annos statuti temporis[b] probatur implesse. Quod si propter conclusionem[c] tricennalem et ad vim praescriptionis eludendam[d] aequaliter habitet[e] per diversos[f], is eum vindicet[g] iure colonario serviturum, penes[h] quem a die primae fugae XXX annorum posteriora tempora concludantur[i],

---

Tit. XXX. 1, Zlr. in ind. titt. Am. *Tit. XXVI.* 2, 3, 8—15, 17—34, 37—42, Aeg. Sich. Cui. 1. Aur. P. in ind. titt. Cui. 2, 2*. Lugd. P[a]. in ind. titt. Rittersh. Go. P[b]. in ind. titt. Ri. Ri*. *Tit. IX.* 4 *Tit. VIII.* 5 *Tit. XXIX.* 35 *Tit. VI.* 36 *Tit. VIII.* Be. *Tit. XXXI.* L. R. U. *Tit. VIII.* Vid. Nov. Theod. tit. XXII, Nov. 2, §. 14, not. z; Nov. Val. tit. I, not. sup.; tit. XVII, not. sup. et §. 3, not. p; tit. XXII, not. sup. et pr. not. t; tit. XXVII, not. sup. et tit. XXXIV. de Episc. iud. §. 6. C. Th. V, 9 et 10. Nov. Val. tit. XXVI. de Trig. ann. praescr. Ed. Th. art. LXIV—LXVIII. L. R. B. tit. VI. et XXXVII. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*LXXIV.*), id e. omnium Novell. in Be. ed. Eodem die data est eidemque magistratui inscripta atque sq. Nov. Eundem etiam diem habet cum Novella tituli XXXII. Integra cum interpr. est in codd. 2, 11—15, 17—23; omnia praeter interpr. des. in codd. 24, 39—42; inscr. et textus in codd. 4, 30; textus et subscr. in codd. 26, 35; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 8—10, 27—29, 31—34, 36—38. In cod. 3 nihil superest nisi interpr. in breve compendium contracta.

In cod. 3 sola vv. adsunt *sedulas — concitantur.* t) 2, P.—Ri*. *compendia praemio concedantur.* 3 *compendia pr. concitantur.* P. ms. em. *pro praemio.* u) 1 sec. Am. *AA.* v) 2, edd. ante Be. *VI.*, impr. Ri., qui cj. *VII.* Hunc numerum habent 1, 6, Be. Vid. etiam Br. l. c. p. 871. x) 1 *Abieno.* Am. vituperat Brenckmannum, qui dicat in cod. 1 esse *Albieno.* Quod iniuste factum est ab Am.; nam etiam Br. l. c. p. 871 *Abieno* in cod. 1 se invenisse dicit. 2, 6, edd. ante Be. *Albino*, impr. Ri., qui *Avieno* cj. Add. *V. C.* Vid. Nov. antec. y) 2, edd. ante Be. om. *Coss.* 6 *Cons.* 1 sec. Am. *cos.*

a) 1 om. *vel agnatione eorum.* In codd. 6, 18 exc. *vel — advenis* et in codd. 15, 21 *et de advenis.* 13 add. *de.* 28, 34, 37 *et de agnatione.* b) Nonn. codd. om. *de.* c) Plerique codd. et edd. *Impp. Theodosius et Valentinianus AA.* Iam Muratorius, Hist. Ital. ad ann. 451 deletis vv. *Theodosius et* scribi vult *Imp. Valentinianus A.*, quia Theodosius Imp. d. XXVIII. mensis Iulii ann. 450 de vita decesserat. Et bene quidem inscriptionem emendat; nam in sequentibus duabus Novellis, quas cum hac Novella eodem die datas esse dixi, solus Valentinianus nominatur; quid quod et antecedens Novella, V. Non. Oct. ann. 450 data, eundem habet imperatorem, neque vero Theodosium in inscriptione admixtum. Muratorii sententiam confirmant codd. 13, 17; confirmat etiam 6, qui *Id. aūg eidem Firmino.* Codicum, qui vulg. inscr. habent, nonn. *Theūd* s. *Teod.*; alii om. *AA.* d) Multi codd. om. *et Patricio*, sed 6 *Pf. P. et.* Ri*. *Firminio.* e) 22 *purae*, sed corr. f) 14 *datam.* 21, 22 *lata.* 6 *latam legem.* V. *legem* librarius interpretationis causa supplevit. Cf. C. Th. V, 10, 1. g) 1 *origenariis fugum pati.* 11 *orig. supati.* 12 *origenariis fucati*, sed a sec. man. em. *fucum pati.* 20 *orig. fugam pati.* 22 *or. factum pati.* 23 *orig. fugati.* 25 *focum pati q. malignitate cogn.* Sich. *orig.*, *fucari quorundam.* 6 *or. corrumpi quorundam indigna mente comperimus.* h) 1 *Nam cum his . quod.* 2, 20 *his.* 15, 21 *hiis.* 22 *Nam cum in his — obnoxios.* i) 19 *discussit.* Sich.—Lugd. Rittersh. Go. *discesserit.* k) 25 *repetatur.* l) 22, 23 *obiectum.* Rittersh. *obiecturis cum.* In codd. 15, 19 (add. siglo *HS*), 21, in edd. Cui. 1—Ri*. haec add.: *is eum sibi* (15, 19, 21, Rittersh. *vindicet*) *vindicat, apud quem triginta annos probatur implesse: si vero aequaliter habitet* (15, 19, 21 *habet et*) *per diversos, is eum sibi* (19 om. *sibi*) *vindicat, penes quem triginta annorum tempora concluduntur: alias huic competit* (15, 19, 21 *competat*), *cum quo maximam tricennii partem habitavit.* „Sed manifesto, inquit Be., haec spuria sunt, atque, ut videtur, summae loco in marg. Cod. MS. cuiusdam posita postea inscitia librarii in textum recepit. Atque cum vere sensum ordinemque loci turbarent, omisi ea ed. S. Codd. Ott. M. G. auctoritate, in quibus ne levissimum quidem lacunae signum apparet." *) Cui. 1—Lugd. Rittersh. Go. *eundem*, impr. Ri. **) Sich. in m. *illos* pro *alios.* m) 6 *absumit.* n) 15 *contigit.* 13 om. *ut.* o) 14 *per ea.* 15, 21 *per eū.* 19 *ille pereat.* 25 *illo pergat.* p) 6 *acquiri et mansionum.* 22 *acq. nam si unum permutationem.* 25 *adquiri manumissionum.* *) 1 *designat.* q) 11 *libertatem cui iam.* 12, 20, 22 *libertatem civiam.* 1 *lib. quā nascendum.* r) 25 *non meruit.* s) 22 *fugitae sibi assiduitatem.* 15 *defenderis.* Rittersh. *ass. def. Nullium quam.* t) 6 *fugitivo colono.* u) 21 *et causa.* v) 13 *fieri.* 25, Sich.—Ri*. *esse.* 6 om. *effici.* x) 1, 2, 15, 19, 21, 25 *pena.* 22 *quam porna.* y) 1 *sufficit huius licuisse.* 11, 22 *quod tamen* (22 *quo tamen*) *sufficit utriusque illisse.* z) 2 *prior ordo dominus obice legis.* 11, 12, 17, 18, 20 *priore domino.* 14 *prior dominus obiectae legis.* 22 *priorem dominus abiecit legis.* 25 *pr. d. obici legis.* a) 12, 20, 23, Sich. *excludetur.* b) 1 *annus instituti temporis.* Rittersh. *eosdem amor stat.* 19 *statuit temporis.* 11, 12, 17, 20, 22 *probetur.* c) 19 *pro conclutionem.* d) 1 *ad ui p̄ceptionis cludendam.* 6 *et aditum praescriptionis eludendum.* 15, 21 *praeceptionis excludendam.* 20 *eludendum.* 22 *perscriptionis eludendam.* 25 *elevandam.* Rittersh. *eludendam et qualiter.* Plerique igitur codd. *praescriptionis*, neque vero falsum est v. *praeceptionis*, quod 1 habet. e) 2, 14, 15, 19, 21, 22, 25 *habet et per.* 6 *habitaril per.* f) 18 *diversis* et om. *is.* Plerique codd. *his* pro *is.* g) 23, Sich. *his* (Sich. *is*) *autem vindicet.* Rittersh. *servito-*

alias huic lucro cedat[k], cum quo maximam triennii[l] partem vagus et infidus habitator[m] efficit[n]. Quod etiam de mulieribus[o] originariis aeque vagantibus[p] praecipio[q] custodiri. §. 2. Colona vero, quae petitori[r] post XX[s] annorum curricula denegatur[t], si quem partum ante designatum tempus edidit, priori domino convenit[u] non perire: aequum est[v], ut ad eum soboles redeat suscepta[x] tunc temporis, cum adhuc mulier[y] competebat, ut damnum amissae[z] matris, quod processu[a] contingit annorum, prolis saltem vindicatio consoletur[b]. Quem casum[c] iubemus vicariorum compensatione[d] finiri, ne, quod impium est[e], filii a parentibus[f] dividantur. §. 3. Item placet, ut pars[g], cuius maritum esse constiterit, pro[h] uxore eiusdem meriti[i] vicariam reddat, quatenus prava forsitan dominorum obstinatio a faciendo divortio[k] conquiescat, quia et[l] in eius modi[m] personis salva et inconvulsa[n] debet coniunctionis affectio[o] permanere. §. 4. Sane sicut colonas commutari posse[p], priora statuta[q] insserunt, ita etiam de viris licentia sit[r]. Igitur commutationes factas lex[s] nostra confirmat, ac[t] si aliqua cessio[u] sine personarum commutatione[v] processit[x], vel deinceps facta fuerit, non valeat[y], ne ad alterum[z] coloni, ad alterum[a] possessio exhausta perveniat. §. 5. Advenae plerumque tenues abiectaeque fortunae[b] quorundam se obsequiis iungunt, ut[c], simulata laboris et obsequiorum patientia, accepto sumptu ac[d] vestitu illuviem et squalorem[e] egestatis evadant[f]. Ubi de[g] angustiis cladis[h] suae et[i] humanitate et miseratione[k] colligentes fuerint liberati, iam repleti[l], iam nihil de miseria[m] cogitantes eligunt[n] feminas ad patremfamilias pertinentes, solertia, forma, utilitate[o] meliores: cum satias ceperit[p], derelinquunt: non statu priore[q] perpenso, non assuetudine[r] coniunctionis, non[s] dulcedine filiorum[t], nulla lege prohibente disce-

---

rum. h) 1 colonario serviter penes. Codd. aliquot pornes, poenis. i) 1, 2, 6, 11—15, 17—21, 23, 25 concluduntur; rell. et edd. concludantur. 22 concludantur alias vero huic. k) 15, 21 credat. l) III triennii. 23, Sich. — Lugd. Rittersh. Go. maxima tr. parte. m) 11, 12, 18, 20, 23, 25 habeatur, ut Sich. n) 6, 22, 25 effecit. 15 efficitur. 18 om. efficit. Be. cj. extitit. o) 19, 22 quod et de mul. p) 2, 23 vacantibus. 21 atque vagantibus. 18 om. aeque vagantibus. q) 1 p̃cipio (praecipio) costodiri. Etiam 6, 15, 18, 21 p̃cipio. 25 p̃cipuo et 18 custodire. 23, Sich. — Ri*. praecipit custodiri. Be. ex 11, 22 praecipimus. Recte praecipio. Similiter in pr. Nov. seq. Censeo igitur, §. 6 eod. Statuo igitur et infra in hac Nov. §. 6 iubeo. Accedit praecipio ad vulg. script. praecipit. r) 22 petitur. s) 1 XXX. Sed vid. C. Th. V, 10, 1, §. 3. t) 22 denegetur. 25 denegetur — partum vel ante. u) 15, 21 domino competit. 22 tempus ediderit priori domino et hoc convenit. v) 1, 11, 12, 15, 19—21 om. ut, et 25 est ut. Nonn. codd. Aecum et infr. subolis s. sobolis s. suboles. Edd. ante Be. perire. Aequum. x) 15, 21 redeant suscepti. y) 6 cum ei mulier. z) 22 amisisse. 25 et damnum amissae. a) 1 processu contigit an̄r prolis. 6, 15, 21 pr. contigit. 22 pro casu contingit. 19 om. processu. Utrumque rectum est, contingit et contigit. b) 11, 12, 18, 20, 23 consuletur. 25 consolis. Nonn. codd. supra saltim. c) 22, 25 casu. d) 13 vicariorum pensatione. 2 vecariorum. e) 2 om. est. 6 est impium. 22, 23 nec quod i. est, ut Sich. f) 20 filia parentibus. 22 filiae parentibus. 21 dividentur. 14 div. item placuit. g) 2 paris. 15 ut pars cuius maritus. h) 6 constiterit et pro. i) 1, 2, 6, 15, 17, 21 meriti, recte. Meriti, id est pretii; rell. et edd. mariti. Iam Barkow l. c. p. 21, not. acute em. meriti. 2 vecariam. 11, 12, 20 vicaria. Mox nonn. codd. quatinus. k) 2 ad fac. div. 15, 21, 22 ad faciendum divortium. 19 om. a post obstinatio. l) 1 om. et. 11 qui in. 18 qui et. 20 quiete. 25 qua et om. et. m) Fere omnes Br. Al. codd. huiusmodi. n) 2 inouisa. 22 saluta et inc. o) 25 officia. Idem infra om. Sane. p) 1 commutare. 22 commutare per se. q) C. Th. V, 10, 1. 25 iusserint. r) 11, 12 etiam diversis licentia si, sed corr. in cod. 12 a sec. man. 15, 21 ita enim de v. l. sit. 17 diversis lic. s. 18 diversis licentiam si. 20 diversis licentia sugitur (pro si igitur). 23 diversis licentia. Si. 25 etiam viridis licentia sit iterum eo igitur. Sich. diversis licentiā. Si, et scribit Sich. in m. ad v. licentia: „deest quidpiam." s) 2 facultas lex. 6 commutationis facultatem lex nostra concedit. 11, 18, 20, 23, Sich. commutationis facta lex. 13 commutationis factum lex. 19 commutationis facta lex ista. t) 1, 15 hac. 2, 6, 11—13, 17—19, 23, Sich. — Ri*. ac. 22 et rell. codd. at, quod Ri. prob. est et repos. a Be. Non minus probum est ac, quod vetustissimi codd. et ii quidem, qui Br. Al. non complectuntur, habent. u) 1 cessione et om. sine. 2, 11, 18, 23 cessione. 25 successione. Sich. cessione, sive pers. comm. 15, 21 si alia cessio. 6, 17 om. sine. v) 25 om. sine personarum commutatione. x) 11, 12, 15, 17, 20, 25 praecessit. 22 processerit. y) 1 valeat; rell. codd. et edd. valebit. z) 1 ne alterum. 2, 15, 21 nec ad alterum. 14 nec ad alium. 22 nec alterius. 18 om. ad alterum coloni. a) 1, 2, 15, 21—23, 25 ad alium. 1 exausta. b) 1 abiectique fortune. 11 tenues abissetaeque fortunae. 12, 20 tenues abissent aeq. personae. 18 tenus abissent eaq; fortunae. 19 tenue subiectaeque personae fortunae. 15, 21 abiectaque persona. 22 personae, non male. c) 18 obsequiis funguntur sim. 15, 21 quorum se o. iungant. 22 iungant et dissimulata. Mox nonn. codd. labores. Rittersh. simuluta. d) 6, Rittersh. et pro ac. e) 15 illuvie et squalore. 22 sualorem. f) 15, 21 evadunt. g) 6 ubi vero. 22 ubi ad. h) 25 om. cladis — licentiam non habeat recedendi. i) In codd. 2, 6, 12, 14, 15, 18—22 om. et. k) 22 humanitatem et miserationes, quae scriptura elegans videtur Ri. 6 colligentis. 19 colligentes fierent. l) 22 patriati, in m. repleti. 6 om. iam. m) 14 om. miseria — pertinentes. n) 22 elegerunt et 20 ad patrem filias. o) 1, 19 utilitatem. Ante 22 solerti. p) 1, 2 cum satias ceperint. 6 cum socias ceperint. 11—14, 17—21 cum satiasse coeperint. 15 cum sitiasse se coeperint. 22 cum suasisse ceperint. 23, Sich. cum satiasse se coeperint. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. cum satiare se coeperint. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. Be. cum satias ceperit, quod defendit Ri., recte, scil. eos feminarum. Fortasse scriptum erat satiasse se coeperint, nam omnes codices habent coeperint, et 15, 23 se coeperint. Id quod in Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. edd. scriptum est, satias coeperit, non dubito, quin Cuiacii coniectura sit, cum nullus codex coeperit habeat. Similiter iam in prima ed. Cuiacius correxit satiare se coeperint. q) 18 derelinquant. 19 derel. nos statu. 20 derel. non statuto. 22 derelinquant nos tanto. 15, 21 perpendunt. r) 2 adconstitudine. 6 consuetudine qua tenentur addicti non dulcedine. 11, 12, 20 adconsuetudine. 14, 22 a consuetudine. 19, 23, Sich. ad consuetudinē. 23 dulcedinem. s) 15, 21 om. non — discedunt. t) 22 officiorum. 14

dunt. Itaque si nulli[u] quolibet modo obnoxius[v] civitati ad praedium se[x] cuiuscunque rusticum[y] urbanumque collegerit[z], et mulieri obnoxiae sociari[a] voluerit, gestis municipalibus profiteatur[b] habitandi, ubi elegerit, voluntatem[c], ut hoc vinculo praecedente nec habitaculum, quod placuit, deserat, nec consortium mulieris abrumpat. Qua professione[d] deprompta, salva ingenuitate, licentiam non habeat recedendi[e]. §. 6. Pari lege mulieres ingenuas iubeo[f] detineri, a[g] quibus coniunctio appetita est et electa servorum vel[h] colonorum[i], ut his abire[k] non liceat. Filii earum[l], si denuntiatio non praecessit[m], in eorum iure et dominio[n], apud quos creati sunt vel creantur, colonario nomine perseverent: post denuntiationem vero editos[o] secundum scita divalia servos esse censemus[p], ut illos nexus, sicut dictum est, colonarius teneat semper obnoxios[r], hos conditio servitutis, Firmine, parens carissime atque amantissime[s]. §. 7. Illustris et praecelsa magnificentia[t] tua huius generalis constitutionis formam edictis propositis[u] ad omnium faciet[v] notitiam pervenire. *Dat. prid.*[x] *Kal. Febr.*[*]) *Romae*[y]. *Acc. III. Non. Febr. Romae. PP. in foro Traiani, Adelphio*[z] *V. C.*[a] *Cos.* (451.)

Interpretatio. *Lex ista constituit, ut, si colonus proprium dominum fugerit, et XXX annis per diversorum domos aut agros fortasse latuerit, et*[b] *non nisi impletis XXX annis*[c] *a die fugae suae praedictum colonum dominus potuerit invenire*[d], *ab eo, apud quem inventus fuerit*[e], *tricennali annorum praescriptione dominus, qui fugam*[f] *coloni sequitur, excludatur. Secunda iterum condicione currente, ut, si forte apud tres personas denis annis colonus ipse habitaverit, ille eum vindicet, apud quem posteriori tempore invenitur. Tertia condicio est, ut, si*[g] *inter eos, apud quos per*[h] *tricennium habitaverit, fuerit orta contentio, ipsi praedictus colonus addicatur, apud quem per illos XXX annos*[*]) *maiori annorum numero dignoscitur habitasse. De colonae vero fuga, par, apud quoscunque habitaverit, forma servetur, ea tamen condicione servata, ut, sicut de coloni iure proprius dominus XXX annorum praescriptione excluditur, ita et impleto XX annorum numero, de repetitione colonae domini petitio repellatur*[i]. *Ita tamen, ut filii*[i], *qui intra*[k] *XX annos nati fuerint, quando adhuc colona domino competebat, a domino*[l], *qui colonam praeiudicio*[m] *temporis perdidit, secundum constitutionem*[n], *quae sub titulo De Episcopali iudicio*[o] *processit, debeant revocari. Post vicesimum autem annum*[p] *nati illius dominio acquiruntur*[q], *cui colonam tempus addixerit*[r]. *Iubetur etiam, ut de talibus personis commutatio non negetur, ita ut vicaria mancipia tam pro colona, quam pro portione filiorum dare coloni dominus mox procuret, quod etiam si convenerit, et pro colono is, cuius*[s] *colona est, pari constitutione*[t] *debebit*

---

nullo. 18 *ulla lege.* u) 18 *Itaque singuli.* v) 6 *civitati obnoxius.* x) 1 *si.* 15, 21 *sese.* y) 23 *rusticorum.* Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *rusticanum.* 6 *rust. aut urbanum.* z) Aur. Lugd. *collegerit.* a) 1, 2 *sociare* et 23 *voluerint.* 6 *colligere et m. obn. se sociare voluerit.* b) 13 *proficiatur.* 15 *mancipalibus.* c) 11 *voluntante.* 22 *voluerint* pro *eleg.* 18 *elegerint voluntate et hoc.* 12, 19, 20 *voluntate.* Sich. — Go. *voluntatem. Ut.* d) 17, 18, 20 *provisione.* 11, 20, 22 *prorisione.* e) 1 *licencia non habeat recendi.* 2 *redendi.* 6 *discedendi.* 22 *licentiamque non habeat recedendi.* f) 15, 21 *ing. p̄cipit.* 22 *ing. ab eo.* 11 *mulieris.* g) 1 *detenere.* 14 om. *a.* h) Plerique codd. *seu.* 21 *electa seviorum servorum seu.* 6 *coni. serv. adp. est* (om. *et electa*) *servorum seu.* i) 23 *colonum.* Mox plerique codd. Sich. — Cui. 2*. Ri. Ri*. *hiis.* Go. *iis.* k) 1, 2, 22 *habere.* l) 6, 11, 18 — 20 *filij eorum.* 22 *filiorum si.* m) 15, 21 *processit.* 18 *nuntiatione.* 23 *denunciatiōes p̄cessit.* Sich. *denuntiationē praecesserint.* n) 1 *dn̄o.* Mox nonn. codd. *perseverint.* o) 2, 15 *edictos.* p) 2 *censimus.* 22 *censuimus.* 25 *iussimus.* r) Ita 1, 2, 6, 11 — 14, 17 — 22; sed 11, 12, 20 *colonarios* et 1 *obnoxius*, ubi Am. em. *obnarios.* 22 *obn. quos.* s) 1 *firmini*, sed em. ab Am. *Firmine.* 21 *firme.* 22 *Firminae p̄k* et om. *atque amantissime.* 2 *p̄ka.* 2 *Illustras*, sed corr. *Illustris* a P. Sich. *Firm. Praefecte charissime Augustorum.* t) 1, 15, 21 *magnitudo.* 22, 23, alii *m̄t sive mḡ tua.* 14 om. *et — tua.* Mox 15, 21 *generali c. formae dictis.* u) 1 *propriis.* Vid. tit. XXIV. de Libert. et succ. §. 10, not. c. v) 1, 11, 12, 15, 18 — 21 *faciet.* Rell. codd. et edd. *faciat.* x) 6 *II.* 13, 30, Epit. Mon. *III.* 15, 21 *XII.* 28, 34, 37 *prid id.* Sich. in m. *Id.* *) Nonn. codd. *Ian.* y) 1, 2, 4, 6, 8 — 13, 15, 17 — 21, 23, 27 — 34, 36 — 38, Sich. om. *Acc. — Traiani* et 22 *Romae — Traiani.* z) 1, 12 et plerique Br. Al. codd. *Adelfio.* 37 *adelfio.* 11 *adefio*: alii *delfio.* a) Nonn. codd. *v̄c, viro claro, v̄c c̄c s. vō c̄c* (pro *V. C. Cos.*). 22 *victissimo.* Br. l. c. p. 871 „in subscriptione, inquit, illud memorabile est, quod solius Adelphii mentio fit, exclusa imperatoris mentione" (sc. Marciani). 11 *cons̄s.* Rittersh. Go. *Coss.* b) Nonn. codd. hic et illic *dominium — et a triginta annorum p. die. domum* s. *domus — latuerit* et om. *et.* c) 11, 12, 14, 15, 19 — 22 et multi alii codd. *nisi implent tricensimum* s. *tricesimum annum.* 8 — 10, 23, 38 *impletum tricesimum annum.* 12 a sec. manu *antea* pro *nisi.* d) 8 — 13, 20, 22, 38 *pervenire*, quod etiam alii codd. habent; sed corr. in cod. 12 *invenire.* Nonn. codd. *poterit.* e) 2, 4, 8 — 15, 17 — 23 et multi alii codd. *fuerit*; edd. *est.* Nonn. codd. et Sich. add. *in.* Alii *perscriptione* habent. f) Ita fere omnes codd. Rittersh. *qui Colonum sequitur*; rell. *coloni fugam.* g) Nonn. codd. *Secunda igitur cond. concurrente quod si* (22 *corrigente ut si*) — *personas quas per denis — colonus in se habitaverit* (s. *habitaverint*) *cum sibi — posteriore — est quod si.* h) 22 om. *apud quos per.* *) Apud Go. deest *annos.* i) Nonn. codd. *triennium — ipsius praedictus* s. *ipse praedictus — illos* (om. *XXX*) — *servetur ita tamen conditione servata* (om. *ut*) — *proprios* s. *prius — triginta annorum perscriptione* s. *perscriptionem exclusit* (s. *annorum numero de repetitione exclusit*) — *repetitio repellatur — ut si filii.* Sich. *impleto XXX. ann. — domini repetitio rep.* k) Plerique codd., etiam 2, 12, 22, 23 *intra*; rell. et edd. *infra.* Mox 8 — 10, 12, 19, 20, alii codd. *annis* et *ad hoc*, 23 *annis — colono.* 22 *natos fuerint*, sed corr. *nati fuerint.* l) Nonn. codd. *aut domino qui colona.* Sich. *ad dominum*, in m. *a domino.* m) 22 *de praciuditio.* n) 22, Sich. *consuetudinē.* Mox nonn. codd. *titulo quae de.* Nonn. codd. om. *de*, ut Rittersh. o) Vid. infr. tit. XXXIV. de Episc. iudicio, §. 6. 22 *praecessit.* p) Ita 8 — 10, 12 — 15, 18 — 23, alii: rell. et edd. *XX autem annos.* q) 11, 12, 14, 18, 19 et multi alii codd. *dominio acquiruntur.* Sich. *domino acquirentur*; rell. *domino adquirantur.* r) Fere omnes codd. *addixerit.* 10 *adduxerit.* 22 *addixerint.* Edd. et nonn. codd. *addixit.* s) Nonn. codd. *vicariam — dari colonae* (etiam

implere. Advenae ingenui, qui se colonae iungi voluerint[u] *alienae, quia saepe fit, ut contubernia electa contemnant, gestis profiteantur, se de domo domini colonae, cui iunctus fuerit, nulla ratione discedere, et ingenuitate manente, nullam habeat licentiam evagandi, aut cui coniunctus*[v] *fuerit, deserendi. Ingenua itemque*[x] *mulier, si contubernium coloni elegerit alieni, si ei denuntiatum non fuerit, coloni sint domino*[y] *profuturi, quoscunque eius partus ediderit. Post denuntiationem vero quoscunque ediderit, non colonos, sed servos noverit*[z] *esse futuros.*

TIT. XXXI. DE CONFIRMANDIS HIS[a], QUAE ADMINISTRANTIBUS VEL[b] PUBLICUM OFFICIUM GERENTIBUS[c] DISTRACTA SUNT VEL DONATA, ET DE ADVOCATIS[d], VEL DE[e] CETERIS NEGOTIIS.

1. *Imp. Valentinianus A.*[f] *Firmino Pf. P. et Patricio*[g]. Quae plerique in legibus[h] constituta dissimulant, necesse est, praesenti[i] iussione sanciri, ut, omni ambiguitate summota, instauratione solidiora[k] reddantur. In administratione enim[l] et in[m] militia positis emendi licentiam denegatam[n], superflua nonnullorum dicitur esse persuasio[o], cum lex divi Honorii[p] ad Palladium Pf. P.[q] missa[r], in Theodosianum[s] redacta corpus, hanc copiam talibus legatur dedisse personis. Quem non taedeat alioquin ista conditio[t], his solis, qui ad honores[u] aliquos evehuntur[v], libertatem in contractibus non patere? et cum huic obstaculo[x] nulla fortuna subiaceat[y], non mediocris[z], non nobilis, non plebeia[a], universitatis ius[b] et commodum solis militantibus[c] denegari?[d] Censeo igitur, ut in quibuslibet[e] administrationibus, officiis, in[f] quocunque militiae gradu positis[g] emendi quae[h] ceteris copia sit, dummodo emptio et venditio[i] celebretur iure communi. Neminem volo potestatis[k] iussu et[l] impressione compelli[m]. Volenti vendere, definitam et conscriptam pecuniam oportet inferri[n]. Videat instrumentorum[o] scriptor, sciant ii[p], apud quos

---

Tit. XXXI. 1, Zir. in ind. titt. Am. *Tit. XXX.* 2, 3, 8—15, 17—34, 37, 38, 40, Aeg. Sich. Cui. 1. Aur. P. in ind. titt. Cui. 2, 2*. Lugd. P[a]. in ind. titt. Rittersh. Go. P[b]. in ind. titt. Ri. Ri*. *Tit. X.* 6 *Tit. XXX.* 35 *Tit. VII.* 36 *Tit. IX.* Be. *Tit. XXXII.* A cod. 4 titulus abest. Vid. Nov. Theod. tit. XXII, Nov. 2, §. 14, not. v; Nov. Val. tit. I, not. sup.; tit. XVII, not. sup. et §. 3, not. p; tit. XXII, not. sup. et pr. not. t et infra h. tit. §. 1, not. a. C. Gr. I, 12. C. Th. II, 10; III, 1; VIII, 15 et XII, 1. Nov. Th. tit. X. Nov. Val. tit. II. Nov. Maior. tit. VII. L. R. B. tit. XXXV. Eodem die et ad eundem magistratum data est Nov. antecedens. Vid. ibi not. sup. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*LXXV.*), id e. omnium Novv. in Be. ed. Vid. Nov. antec., not. sup. Integra cum interpr. est in codd. 2, 11—15, 17—23; omnia praeter interpr. des. in cod. 40; inscr. et interpr. in codd. 24, 30; textus et subscr. in cod. 35; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus in codd. 8—10, 26—29, 31—34, 36—38. In cod. 8 nihil est, nisi interpr. in compendium redacta.

Sich. *colonae)* — *etiam convenerit* — *colono* (om. *is*) *cuius.* 22, Rittersh. *et pro colonis cuius.* Sich. *cui.* Infra Rittersh. *impleri.* t) Sich. *consuetudine*, sed in m. *constitutione.* u) 8, 11, 12, 19, 20 et multi alii codd. *voluerit.* Nonn. *coniungi voluerit* et *dum* pro *quia.* v) Nonn. codd. *contubernia invita* — *proficiantur sed de domo dominio colonae cui coniunctus* (s. *cunctus*) *fuerit* — *nulla habeat lic. evacandi aut cui vinctus* s. *iunctus.* Cf. L. R. B. tit. XXXVII. x) Multi codd. *Idemque.* Rittersh. *Ingenuitatemque.* y) Nonn. codd. *si eidem* — *dominio.* Rittersh. *profuturi quocunque.* Sich. *fetus* pro *partus.* z) Multi codd. *ediderint* — *noverint.* 22 *Post denuntiatione.* 38 om. *post* — *ediderit.*

a) Plerique codd. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *hiis.* Go. *iis.* 6, 10, P. P[a]. P[b]. om. *his* et 31 *His quae administrantibus.* Nonn. codd. *vel adm.* b) Nonn. codd. *seu*; alii om. *vel.* c) 6 om. *vel* — *gerentibus* et 15, 21, 29 *gerentibus* et 10, 31 *gerentibus* — *negotiis.* Nonn. codd. *publico.* d) 13 *et de curialibus.* Nonn. codd. *advocandis.* e) Ita 1, 11—15, 18, 19, 23, 32—34, 37, 38, Sich.; 20, 22, 26, Aeg. L. R. C. *vel ceteris.* 2, 8, 17, P. P[a]. P[b]. *et de ceteris.* 21, 25 om. *vel de c. n.*; rell. *et ceteris negotiis.* f) 6 *Impp. Valentinianus et Martianus AA.* 9 *Impp. Theod. Valent. AA.* Rittersh. Go. Ri. Ri*. *Impp.* g) *Pf. P. et Patr.* abest a cod. 6, a cod. 36 aliisque *et Patricio.* Nonn. *praeposito et P.* h) 1, 2, 6, 11, 12, 14, 15, 17, 19—23, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *plerique* (22 *plerumque*) *in legibus*; rell. om. *in.* 1 *dissimulant ne||necesse est.* i) 1, 13 *recenti*, quod non displicet. 15, 21 *recentique.* 23 *praesentibus.* 22 *sanctiri.* k) 11, 12, 20, 22 *solidata.* 25 *solidiore.* l) 19 *etenim.* 25 om. *enim.* Go. *administration|enim.* m) 6 om. *in.* n) 6 *licentia denegata.* 22 *licentia denegatum.* Mox 13 *nonnullarum.* Rittersh. *nonn. dare esset pers.* o) 6 *esse peruasio.* 22 *esse pars vacatio.* p) Nonn. codd. *Honori.* Vid. C. Th. VIII, 15, 8, not. x. q) Sich. *Praefectum Praetorii.* Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *praefectum praetorio.* 6 *Palladium praepositum.* r) 2, 6 *emissa.* 15, 21 *premissam.* s) Nonn. codd. *Theodosiani* s. *Theodosiano* s. *Theudosianum.* 15, 21 *Theodosiani corpus redacta.* Mox 1 *tedead* (corr. ab Am. *tedeat*) et multi codd. Sich. — Ri*. *alioqui*, ut infra §. 8. Utroque loco 1 *alioquin.* t) Sich. *ista concedi.* Plerique codd. Sich. — Cui. 2*. Ri. Ri*. *hiis.* Go. *iis.* 19 *his solidis.* u) 22 *honorem.* v) 13 *venihuntur.* 11, 19, 22 *subvehuntur.* 20 *se vehuntur.* x) 1 *obstaculum.* y) 13 *subiiciat.* z) 1, 2, 15, 22 *mediocres.* a) 1, 2 *nobiles.* 6 *non plebeii non nobiles.* 15 *nobiles plebei aut.* 22 *nobiles non plebei.* b) 1 *universitates.* 11, 17, 19, 20, 23, Sich. *universitatis huius.* 22 *aversitatis huius.* 25 *iussit.* c) 19 *matantibus.* 22 *militibus.* [illegible] *in solis militantibus.* Sich. *in solis militibus.* d) 2, 6, 11, 12, 17—20, 22, 23, 25, Sich. — Ri*. *negari.* 13 *denegare.* 17 add. *non convenit.* e) 11, 12, 19, 20 *ut in quibuscumque libet.* 22 *ut quibuscunque libet amministrationibus.* 6, 17 *amministrationis.* f) 2 *quacunque.* 11, 12, 19, 20, 22 om. *in*, sed 20 *quorumque* et 22 *quodcunque* pro *quocunque.* g) 15, 21 om. *positis.* h) 2, 11, 12, 20, 22, 23 *emendique.* 15 om. *quae.* 21 *veniendi ceteris copiosa sit.* Rittersh. *emendi a caeteris.* i) 6 *dummodus* (om. *emptio et*) *venditioque.* 18, Rittersh. *celebratur* et 25 *cel. in re communi.* 13 om. *et venditis.* k) 22 *vel potestate.* l) 2 om. *et.* m) 2, 6 *concelli.* 15 *et in pmissione compelli.* n) 20 *oportet conferri.* 11 *inferre.* o) 2 *Videmus instrumentorum.* 6 *Videat ius instr.* 18 *instr. scriptura.* 22 *Vide at instr. scriptorum.* Multi codd. *strumentorum*; similiter infra *strument.* Etiam Rittersh. *scriptorum.* p) 13 *Sciat is.* 11, 12, 20 *Sciant hi.* 22 *sciant hi ad quos.* Sich.

venditionis documentum[q] necesse est allegari[r]. Nihil refert, quis emat, cum publica fide pretium venditor consequatur. §. 1. Quod si emptor officio et administratione perfunctus[s], intra anni metas, aut super illata violentia lege conscripta[t] carceris, catenarum[u], custodiae publicae vel privatae[v], vel in quolibet genere factionis[x], aut non annumerato pretio evidenter fuerit confutatus[y], vel se de iudicio tergiversatione subtraxerit, et agat, ne gestae rei veritas[z] possit agnosci, venditori solidorum numerum inferat, qui tabulis continetur, possessionem[a] nihilominus perditurus, ut[b] ad dominum redeat, cui taliter probatur ablata[c]. §. 2. Item si venditor nihil horum sustineat, quae ponimus, et[d] callida refragatione caussetur, manente contractu perpetua firmitate, et pecuniam reddat emptori, quam eum in pretium constiterit[e] accepisse. §. 3. Hac sanctione eos quoque iubemus esse munitos[f], quos administrantes et ulla gerentes[g] officia praedia rustica vel urbana certum est dato pretio comparasse. §. 4. Donationes quoque habitas et commutationes circa eas personas, quarum immerito hactenus emptio fluctuabat[h], similiter roboramus. Ita fit, ut in acta publice positos[i] fidelius laborare delectet[k], cum vident[l], seu emptione[m], seu commutatione[n], quae instar obtinet emptionis, seu donatione[o], seu alio quolibet titulo venientia[p] apud se posterosque suos inconvulsa mansura. §. 5. Non patimur praeterea, nonnullorum alio[q] genere iura turbari[r]. Notum est, post[s] fatalem hostium ruinam, qua Italia laboravit[t], in quibusdam regionibus et causidicos[u] et iudices defuisse, hodieque[v] gnaros[x] iuris et legum[y] aut raro aut minime[z] reperiri. Nam haec necessitas fecit, perpetuitatem dari provincialibus advocatis. §. 6. Si quis curiali venditori[a] aliqua laboranti necessitate subvenit, cum modo ab exactore fiscalium functionum, modo[b] a[bb] creditoribus urgeretur[c], et sine cautela vendidit, quam premente[d] iniuria quaerere non vacabat[e], ne diutius suspendiis, squalore[f] custodiae, sportulae[g] concussione, usuris in maiorem[h] cumulum crescentibus vexaretur, cur[i] non maneat venditio, quae praestitit obnoxium a dispendiis et suppliciis liberari? Alii destituta atque inculta[k] propterea vendiderunt, quia ieiuni cespitis onerosam[l] professionem non poterant sustinere. Iniquum est, tam iustis[m] praecedentibus caussis confectae venditioni[n] ob hoc solum, quia decreti[o] interpositio defuit, adimi firmitatem. Statuo itaque[p] a tempore, quo Italiam Alaricus[q] intravit,

sciat apud quos. 23 om. *ii.* q) 14 *documenta.* 22 *instrumentum.* r) 11 *delegari.* 6 *Nichil differt.* 14 *nil fert — publicam fidem.* 22 *alligare* (hoc etiam 2) *Nihil referat quis eminat — pretium vendicetur.* s) 11, 12, 17—20, 22 *defunctus.* 25 om. *si* post *Quod.* t) 6 om. *lege conscripta.* 12 *carcaris.* Go. *illa violentia.* u) Sich. *catenarumque.* 14 *sustodia.* v) 15 *publice vel privatim.* 21 *privatum.* x) 1 *factonis* (a sec. manu corr. *faccionis*) et om. *aut.* 2, 6 *functionis.* 11, 12, 17—19, 22 *actionis.* 20 *factionis ac,* sed corr. *actionis.* Mox nonn. codd. *videnter.* y) 19 *fuerit comprobatus.* 23, Sich. *fuerit computatus.* 13 *vel si.* 22 *annumeratio pretium — confutatus vel si.* z) 22 *tergiversationis substraxerit agatur ne gestae severitas.* 14 *agat necessitate rei.* a) 6 *talibus continetur.* 22 *numero i. quae tabulis connectur p. n.* In cod. 17 post literas *tabulis con* est lacuna usque ad vv. *publice debentur* interpr. Nov. Val. de Episc. iud.; exciderant enim nonnulla folia. 15, 21 add. *vero.* Supra 25 om. *numerum.* b) 21 *perdituras.* 22 *perdituros* et om. *ut.* 13 om. *ad.* c) 1 *ablatā.* 18 *adlatā.* 19 *oblata.* 25 *oblatum.* 22 *Item si venditorum.* d) 1, 2, 6, 11—13, 15, 18—23 *et*; edd. *sed*; nonn. codd. *punimus* et 22 *calida suffragatione.* Etiam 19 *suffragatione.* e) 1 *consteterit.* 18 *constitit.* 6 *contractus perpetua firmitate etiam quod cum constat in pretium accepisse.* 22 om. *et* post *firmitate.* 11, 13, 15, 18—20 *in pretio.* f) 18 *munificos.* g) 6 *et aliqua gerentes.* 14 *et nulla.* 19 om. *et ulla gerentes.* h) 2 *actenus empti fluctuabat.* 18, 19 *emptor fluctuabat.* 13 om. *hactenus — roboramus.* 22 *donationis quaque habita sit commutationis — actenus emtorum.* i) 6 *Ita enim fit — positos* et om. *fidelius.* Etiam alii codd. *positos.* 22 om. *in.* Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *posito.* Rell. edd. *positus,* ut 1, 2 et plerique codd. k) 1, 2, 6, 11—13, 15, 19—22, 25, Cui. 1 — Cui. 2*. Go. Ri. Ri*. *delectet.* 18 *delectit.* 23 *dilectet.* Rittersh. *delectat.* Sich. Be. *delectetur.* Falso Be. in 22 esse dicit *delectetur.* Reposui ex codd. *delectet.* Vid. not. antec. l) 1 *vindet,* corr. ab Am. *videt,* sed aperto errore librarius scripsit *vindet* pro *vident.* 2, 6, Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *videant,* improb. Am. 14 *divident*; rell. codd., etiam 22 (nam falsum est, 22 *videat* habere, ut Be. scribit), Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *vident.* Sich. Be. *videat.* Recte *vident.* Vid. not. *i, k* antec. m) 1 *emptionis.* 11, 12, 15, 19—21 *emptionem.* 22 *emtores.* n) 11, 12, 15, 19—21 *commutationem.* 14 om. *seu commutatione — donatione.* o) 6, 21, 22 *donationis.* 19 *donationes.* p) 11, 12, 15, 19, 21 *quolibet alio.* 22 *seu quodlibet aliud titulo venia — mensura.* 25 om. *alio.* 2 *venienti* pro *venientia.* q) 2 *nonnullorum quod est alio.* r) 6 om. *Non — turbari.* 23 *mansura non patimur. Praeterea.* s) 11, 12, 19, 20 *pro*. 22 *pro fatalium hostium ruina.* 23 *turbari notum est, post.* 1 *hoscium.* t) 2 *quam Italia laboravit.* 15 *qui Italia laboravit* et om. *in*; deest *in* etiam in cod. 21. 22 *quia in tali labor.* u) 2 *causedicos.* 12, 19, 20 *causidicos* et deest *et.* 13 *religionibus.* 22 *regionibus haec causidicus* (om. *et*) *iudicis.* v) 19, 22 om. *defuisse hodieque.* x) 2, 11, 12, 15, 18—20, 23, 25, Sich. *ignaros.* 14, 22 *ignarus.* 21 *ignoras.* y) 2, 6 *iuris aut legum.* z) 1, 13 *repperire.* 11, 12, 19 *rara aut minima rep.* 20 *rata aut minima rep.* 22 *rara aut minima reperire — dare.* Vid. Nov. Val. tit. 11. a) 12, 19, 23 *vendituri.* 25 om. *venditori.* Nonn. codd. *vinditori.* 22 *vinditori aliqua laborantis* (om. *necessitate*) *obvenit.* b) 1 *quomodo — functionū modū,* sed corr. est a sec. manu *modo.* 11, 12, 20 *cum modo ad exactores f. functionem.* 19, 22 *commodo ad exactores capitalium modo.* 15, 21 om. *ab exactore — functionum modo.* 23, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *cum modo ad exactores f. f.* 2 om. *a* et 15, 21 *ab exactore — modo.* bb) 2 om. *a.* c) Plerique codd. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *urgueretur.* 13 *surgeretur.* 22 *urguatur aut sine.* Sich. *argueretur.* d) 6 *quem premente.* e) 14, 22 *vacavit.* f) 21 *stipendiis.* 22 *suspendii sualore.* g) 15, 21 *custodiae et sportulae.* h) 18 *usurae in maiorem.* 19, 22 om. *maiorem.* i) 2 om. *cur* et 6 *cur — liberari.* Postea 22 *praestit.* k) 1 *destituta adque inculta.* 2 *distituta atque inculta.* Etiam 6, 11—13, 15, 18—23, 25 *destituta atque inculta,* sed 22 ante *liberare.* Edd. *destituta et inculta.* l) 1 *ieiu cespitis honerosam.* 2, 15 *cespites.* 19 *ieiuna cespitis.* 22 *eiuna cespites onerosa professiona non poterat.* m) 6 *Iniustum est tam quis.* 21 *Iniustum est enim tam iustis.* 22 *est cum iustis.* n)

nullam moveri quaestionem his[r], quae curiales taliter de facultatibus propriis vendiderunt[s]. A die sane latae[t] huius saluberrimae iussionis cum praedia sua distrahunt curiales, primores etiam curiae, qui vendendi necessitatem[u] ignorare non possunt, in collegae venditionem subscribant. Hoc ordine omnis caussatio[v] sopietur, nec emptor his[x] auctoribus quicquam de resolutione[y] formidat, nec venditor potest sub tali assertione fraudari. Quem si[z] deceptum oppressumve claruerit[a], ab ipsis etiam subscriptoribus[b] reddi iubemus indemnem, ut utilitati eius cum emptore improbo pariter addicantur[c]. §. 7. In diversis provinciis vacuas curias derelinquunt[d], qui certatim ad privilegia caussidicis illustris praetorianae sedis atque urbanae delata festinant: cum[e] meliores natalibus suis effici volunt, non curant, urbes proprias[ee] spoliatas ministeriis et officiis debitis[f] interire. Nos neque[g] meliora desideria volumus impedire, neque passim destitui civitates[h]. Quisquis ergo ad hoc officium venire contendit, non ante sibi sciat esse permissum, quam universa[i] munia, quae patriae suae debet, exsolvat. Cuius tamen indulgemus arbitrio[k], ut, si ad togam properat, suffectum curiae praestet[l], cuius studio perficiat universa, quae per ipsum[m] fuerant procuranda[n]. Nec absolutum statim credat appositione[o] subiecti, quia, si[p] inefficax ullo debito actu[q] fuerit, recursum ad ipsum praebemus auctorem, nihilominus ad eos concuriales[r], qui minus idoneum susceperunt. Professurus igitur gesta secum deferat[s] apud moderatorem confecta provinciae, ut et officio iudicis[t] notum sit, locum absentis quae[u] persona susceperit[v], quae possit publicis necessitatibus sufficiens dare responsum: hac[x] providentia nihil negligens[y] in totum potest urbibus evenire[z]. §. 8. Iubeo sane, ut[a], si in provinciali foro quattuor constat esse caussidicos, quorum patrocinium in controversiam parti[b] possit utrique[c] sufficere, cum voluerit is, qui ultra memoratum modum potuerit inveniri, veniat ad praedictas sedes ob negotia peroranda[d]. Alioquin licentiam non habebit, si illic[e] non fuerit numerus designatus. Providere[f] enim decet, ne provinciales, tenues[g] homines, defensionis inopia ad [h]auditoria sumptuosa venire cogantur. Is[i] ergo illustribus iudiciis ad actionem

11, 12, 19, 20, 22, 23 *confecta venditione* et mox 20 *adimis*, 22 *ademi*. o) 1 *soluque via decreti*. p) 1, 6, 11—13, 15, 19—23 *itaque*; rell. et edd. *igitur*. 22 om. *Statuo*. 23 *Statuto*, sed corr. q) 1 *Alicus*. Nonn. codd. et Sich. *Halaricus*. 22 *Italia Alargicus i. nulla m. questione*. r) Nonn. codd. Sich. — Cui. 2*. Ri. Ri*. *hiis*. Go. *iis*. 14 *hi*. 19 *quaest. siq; cur*. s) 15, 21 om. *taliter — curiales*. 6 *curialis* (hoc quoque 22) *aut alter — vendiderit*. 1 *uinderunt*. t) 14 *latae legis huius*. 12, 19 *diem sanae*. 20 *diem sane late*. u) 22 *curiales priores* (utrumque corr. in m.) — *necessitate*. v) 1 *possunt* (om. *in*) *college vindicione suscribant* etc. 6 *possunt in contrahenda emptione subscribant. Hoc modo enim omnis causatio*. 15 *venditiones — cautio*. 11, 12, 19—21 *venditione* etc. 22 *possunt in qua lege* (om. *venditionem*) — *omnis occasio*. 23 *possunt in quo lege vendione*. Sich. *possunt, hac lege venditioni subs. — accusatio*. 25 *possunt ut in collegae* etc. Ex cod. 1 scriptura conilci potest, antiquitus fuisse *possunt, collegae venditioni subs.* x) 2 *sopitetur nec emptoribus* et om. *his*. 6 *emtor et auctor*. 14 *hic*. Sich. — Cui. 2*. Ri. Ri*. *hiis*. Go. *iis*. y) 1, 6, 11—15, 18—23, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *resultatione*, improb. Ri., sed em. in m. Cui. 1. Aur. Lugd. *resolutione* et deest in cod. 22 *formidat*. Recte *resolutione*; barbara vox est *resultatione*. 23, Sich. *formidet*. z) 13 *quae si*. Supra 25 *poterit sub*. a) 1 *oppsum . uclaruerit*. 18 *claruit*. 19 *oppressumvel claruit*. b) 2 *subscreptionibus*. 6, 11, 12, 19, 20, 22, 23, Sich. *subscriptionibus*. Recte *subscriptoribus*. c) 2, 22 om. *ut* et est in 22 *utilitatibus cum emptore improbum* (11 *improbe*) *pariter abdicantur*. 15, 21 *indemnem tum — abdicantur*. d) 11, 18 *derelinquunt* et 14 *qui certa*. Mox nonn. codd. *causedicis*. e) 6 *festinant et cum*. 15, 21 om. *cum*. 2 *meliaris*. ee) Sich. *urbis propriis*. f) 22 *effici his debitis* et om. *volunt — officiis*. 15, 21 *spolitanas* et 20 *spolitas* pro *spoliatas*. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. *volunt*. *Non*. 2 *interiore*. 13 *interiori*. g) 14, 22 *nosque meliora*. 6 om. *volumus* post *desideria*. h) 14 *civitatibus*. 22 *civitatis*. Is infra *sciat sibi*. i) 23, Sich. *quam si universa*. 6 om. *munia — perficiat*. k) 19 *arbitris*. 22 *arbitrium*. l) 12 add. *et*. Mox 20 *studium* et 15 *perfici*. m) 1, 2, 6 *per ipsum*; rell. et edd. *per se ipsum*, sed 22 *per se ipsa*. n) 6 add. *solvantur*. Cui. 1. Cui. 2, 2* *procurenda*. o) 6 *abs. se credat*. 11, 12, 18—20, 22 *expositione*. 21 om. *subiecti*. Paullo ante *suffectum curiae praestet*. p) 2 om. *si*. 22 *qua si inefficax*. q) 13, 22 *actus*. 14 *ullo actum*. 18 *decursum*. 6 mutatis vv. *subiecti sed ad ipsum statim recurret auctorem et nichilominus ad ipsos concuriales*. r) 2 *cuncuriales*. 11, 12, 18—20, 22 *adeo cumcuriales*. 13 *eos curiales*. 23, Sich. *ad eos cum curiales*. Supra 23, Sich. Aur. Lugd. Go. Rittersh. *auctorem*. *Nihilominus ad e. c.* s) 25 *secum exhibent*. Ante 22 *professuris*. t) 1 *moderatorem* (om. *confecta*) *puvciae ut et off. iud*. 14 *officium*. 22 *officium iuris*. 25 *provinciae eo officio*. Rittersh. *ut ex officio iudicis*. 15, 21 om. *et* post *ut*. u) 6 *sit* (om. *locum*) *quae absentes*. v) 15, 21 *persona suffecerit*. x) 1 *respossum*. 6 *quae publicis necessitatibus sufficiens dare possit responsum hac*. 2, 11, 12, 19, 20, 23, Sich. *ac*. 22 *hoc* et 11, 12, 20 *providentiam*. Sich. *prudentia* pro *provident*. y) 1, 11, 12, 15, 18—21, 23, 25, Sich. add. *et*, sed 22 *est*. 14 *negligens iunctum*. z) 15, 21 *post urb. evenire*. Etiam in m. Cui. 1 — Cui. 2* notatur: „*alias, post.*" 22 *in totis urbibus potest evenire*. 25 *poterit urbis venire*. Ri. ann.: „Videtur ita interpungendum legendumque esse, *dare responsum. Haec providentia* etc." Non assentior Ri.; nam *nihil negligens* est pro *nihil negligentiae, nihil mali* (potest urbibus evenire). a) 22 *ubi in*. 14 *Iubeo plane ut*. 15 om. *si*. Infra nonn. codd. *causedicos* et 19 *constant*. b) 1 *in controuersia parte*. 6, 15, 19, 21, 22 *controversia* et 11 *introversia*. Non magni differt, utrum scribatur *controversia* an *controversiam*. c) 19 *utriusque*. 25 *unusquisque*. Infra 22 *volueritis — memorato — invenire*. Etiam 1, 13 *invenire*. d) 11 *perpetranda*. 18 *sedes ut neg. peror*. 19 *Aliinequin*. Vid. pr. huius Nov., not. s. e) 11, 12, 18—20, 22 *si talis*. 25 *illi cum fuerit*. f) 1 *providiri*. 6, 11, 13, 15, 19—22 *provideri*. g) 23 *provinciales tenueis*. In cod. 8 haec sic scripta sunt: *ne tenuis provincialis defensionis inopia auditoria sumptuosa cogatur requirere. Iudices ergo intra provincias sibi creditas tot provideant esse causidicos qui*. h) 1, 13, 15, 21 om. *requirenda*, quam vocem edd. habent. 2 add. *requirere*. 11, 18—20, 22 add. *id requirere*. 14, 25 *inopia adquirere auditoria*. Reis. em. *adiutoria* (theure Advocaten). i) 13 *sumptus advenire cogantur. His*. 2, 14 *cogantur. Cur his* et infra *debet*. 19, 20, 22 *His ergo*.

caussarum debebit admitti, qui probat relatione iudicis[k] competentis, tantos intra provinciam sibi creditam[l] esse caussidicos, qui possint controversiae sustinere conflictum. Firmine, parens carissime atque amantissime[m]. §. 9. Illustris igitur[n] et praecelsa magnificentia[o] tua hanc saluberrimam sanctionem[p] programmate suo ad universorum faciet[q] notitiam pervenire. *Dat. pridie*[r] *Kal. Febr.*[s] *Romae*[t], *Adelphio*[u] *V. C.*[v] *Cos.* (451.)

Interpretatio. *Haec lex praecipit, ut, quia in administratione positis vel in quolibet officio militantibus leges anteriores id*[x] *specialiter praescribebant*[y], *ut nihil aut comparare aut commutare aut donatum suscipere tempore militiae vel administrationis eis ulla ratione liceret*[z]. *Sed nunc Valentiniani Imperatoris hac lege praeceptum est, ut omnes administrantes vel militantes*[a], *aut in quocunque officio publico*[b] *constituti sunt, et comparandi et commutandi et accipiendi donationis titulo habeant liberam potestatem. Solum est, ut nullus probet huiusmodi scripturas aut per metum aut per fraudem suppositae personae aut violenter extortas, id est, aut in carcere constituto, aut in quibuslibet vinculis posito*[c], *aut aliquod*[d] *se tormentorum genus*[e] *suppliciorumque perpessum*[f] *aut forsitan*[g] *pretium se, quod instrumentis inscriptum est, non docuerit percepisse. Tunc vero non solum instrumentum, si fuerit, vacuatur, sed talis emptor et possessionem reddat, et pretium venditori, quod instrumentis continetur insertum, cogatur implere. Si vero nihil horum venditor, ut dictum est, fortasse pertulerit*[h], *et contra venditionem hanc voluntarie factam sub tali obiectione venire tentaverit, cum proposita poena, quae non valuerit comprobare, merito durante possessione in iure illius, a quo fuerat comparata*[i], *pretium venditor, quod accepit*[k], *emptori, cui calumniam intulit, absque ulla dilatione restituat. Curiales etiam, quibus hucusque sine decreti interpositione res suas vendere aut alienare a corpore curiae non licebat, si certa fuerint necessitate constricti, ut debitum, quod pro utilitate publica contraxit, dum creditorum poenas metuit, supplere festinet, quicquid sub tali necessitate vendiderit*[l], *omni firmitate subsistat. Nec*[m] *interpositio decreti quaeratur, sed tantum concuriales sui, quos necessitas eius poterit non latere, in ea venditione subscribant, et nihil emptori de empta re calumniae penitus opponatur, sed rem comparatam*[n] *emptor perpetuo iure possideat. Ita tamen, ut si forsitan*[o] *se aliqua fraude, intercedentibus concurialibus suis, qui subscriptores iubentur*[p] *accedere, venditor se probaverit fuisse deceptum, tam emptoris, quam subscriptoris dispendio venditor reddatur indemnis. Curiales vero si ad advocationem venire voluerint, aut aliquam militiam sperare, provideant huius modi personas, quae munia ipsorum debeant expedire, provisuri, ut nihil per eos rei publicae possit imminui: nam ad se omne*[q] *dispendium noverint pertinere, et se ad locum, in quo alium substituerant, revocandos*[r]. *Reliquum vero huius legis*

Mox 22 *actione* et Aur. Lugd. *iudicis ad*, sed Rittersh. *iudicis et actionem*. Etiam 2 *iudicis*. k) 1 *relationis iudicis*. 11, 12, 20, 23 *relationem*. 19 *relationem iudices competentes* (etiam 15, 21, 23 *competentes*). 22 *probarelatione iudicis*. 25 *prolatam relationem iudicis*. Sich. *competente*. l) 13 *credita*. 22 *provincia sibi credita esse pro causidicos — conflictus*. m) 2 *p̃f ã*. 22 *firminae p̃f aūḡ aūḡ*. Sich. *Praefecte charissime AA*. Cui. 1. Aur. Lugd. Go. *Praefecte karissime AA*. Rittersh. *Praefectae Carissime AA*. n) 1 om. *igitur* et 14 *Illustris*. Edd. *itaque*. o) Plerique codd. *m̃t* s. *m̃g̃ĩ* s. *m̃ã*. 14 *m̃tam*. 1, 15, 21 *magnitudo tua*. p) 22 *haec saluberrimae sanctionis*. 6 *legem*. 18 *programmateco suo*. 19 *programmati*. q) 1, 22 *faciat*. 21 *devenire*. 6 *universorum notitiam faciat pervenire*. 13 *notitia*. r) Nonn. codd. *II* et *Id*. 24 *III*. s) 28, 34, 37, in m. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2* *Septemb*. t) 18, 22 om. *Rom*. et 36 *Rom. — Coss*. u) Plerique codd. *Adelfio*, etiam 1, 2, 6, 22. v) Nonn. codd. *vc̄* aut *viro claro* aut (pro *V. C. Cos.*) *vir clariss c̄c s̄*. 1 et multi alii om. *V. C.* aut *Cos*. aut *V. C. Cos*. Go. Rittersh. *Coss*. x) Nonn. codd. hic et illic *Lex ista praecepit ut quicquid* s. *praec. qui in a. p. vel* (om. *in*, ut apud Sich.) — *anteriores* et deest *id*. y) 11, 12, 20, alii *proscribant*; 8—10 *praescribant*; 15, 19, 21, alii *perscribant*; 22 *perscribantur* et om. *ut*. Falso Ri. in 22 esse dicit *praescribebant*, potius hoc habent 23, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go., recte. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *perscribebant*. z) Nonn. codd. hic et illic *administrationis eius* (s. *suae*) *nulla r. licere* s. *licuerit*. Sich. *donatum suscipie*. a) 22 om. *vel militantes*. b) Ita fere omnes codd.; pauci et edd. *officio constituti sunt publico*. 15 om. *publico*. c) In sqq. hic vel ille cod. *probet in huiusmodi scripturas ut pro metum — extortas idcirco aut — constitutum aut in quolibet v. positum*. Etiam Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *constitutum — positum*. d) 8—10, 19, 20, 22, alii *aliquo*. e) 8—15, 19—23, 38, alii *genere*. f) Nonn. codd. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *perpessum*. 22 *suppliciorumque*. g) In sqq. hoc et illo loco nonn. codd. *pretium sicut strumentis scriptum est — solum instrumentorum* (s. *strumentum* et sic infra) *si fuerint vacuatum sed et talis* (etiam Sich. *sed et talis*) — *possessionis — quod in strumento* s. *instrumentum — sin vero*. h) 8, 10, 28, 34, 37, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *protulerit*. In ipsa lege (§. 2) est *nihil horum sustineat*. Itaque retinui *pertulerit*. i) Nonn. codd. hic et illic *contra venditionem* (23 et *q̃ vendit.*) *ac voluntariae* s. *voluntatem — tali occasione — propositam poenam quam* (s. *qua*) *non valuit* (s. *valeret* aut *quam invaluerit*) — *a quo fuerit comparatam*. k) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Go. Rittersh. om. *quod accepit*. l) Nonn. codd. hic et illic *si decreti — alienare corporis* (s. *alienare aut corpore*) — *non liceat — constricti* (om. *ut*. Etiam Sich. om. *ut*) — *metuunt* s. *metuit supplicare festinent — vendiderint*. m) 19, 22 om. *Nec*. 11, 12, 20, 23, alii codd. *Et*. Mox multi codd. *cumcuriales* et 22 *cumcurialibus quos necessitas poterit*. Sich. *curiales sui*. n) Nonn. codd. hic et illic *latere in* (om. *ea*) *vindicione — comparata* (22 *sed qui comparat*). Sich. *rem corporatam*. o) 22 *Ita tamen paternum ius si forsitan*; alii *Ita tamen et si forsitan se aliqua* aut *Ita tamen ut si* et om. *forsitan se*. Mox nonn. codd. *cumcurialibus*, sed 23, Sich. *curialibus* et nonn. codd. *scriptores*. 22 *intercedente*. p) 8, 9, 11, 12, 19, 20, 22, 23, Sich. *videntur*. q) Hic et illic nonn. codd. *venditor si prob.* (s. *venditor probaverit se*) — *emptores quam subscriptores* (s. *scriptores*) — *si* (om. *ad*) — *voluerit — querimunia eorum debeant — posset — omnes dispendium*. Nonn. codd. infra om. *quo*. r) Ita 11, 12, 19, 22, alii. 20 *substituerunt*. 23, edd. *substituerat*, *revocandum*, praeter Sich., qui *instituerat*, *revocandum*, sed

ideo interpretatum[s] *non est, quia hoc in usu provinciae istae non habent.*

TIT. XXXII. DE PARENTIBUS, QUI FILIOS SUOS PER NECESSITATEM DISTRAXERUNT[a], ET NE[b] INGENUI BARBARIS VENUMDENTUR, NEQUE AD[c] TRANSMARINA[d] DUCANTUR.

1. *Imp. Valentinianus A.*[e] *Aëtio*[f] *Patricio.* Cum diebus omnibus[g] et momentis studium[h] celsitudinis tuae et[i] sollicitudinem pervigilem circa[k] utilitatem publicam comprobemus, etiam[l] praesenti insinuatione monstrasti, qua[m] nullum pateris benigna et salubri[n] providentia addictae[o] per necessitatem ingenuitati praeiudicium provenire[p]. Ostendis[q], non omnia sinistrae[r] licere fortunae, ut status, quem illa voluit inopia[s] cogente mutari[t], ad splendorem suum humanitatis nostrae beneficio reducatur[u]. Notum est, proxime obscoenissimam[v] famem per totam Italiam desaevisse, coactosque[x] homines filios[y] et parentes vendere, ut discrimen instantis mortis effugerent. Tantum unicuique miseranda macies[z] et letalis pereuntium pallor extorsit, ut totius, quem natura concessit[a], amoris obliti, alienare suos, genus[b] pietatis putarent. Nihil est enim, ad quod non desperatio[c] salutis impellat: nil turpe[d], nil vetitum credit esuriens[e]: sola cura est, ut qualicunque sorte vivatur[f]. Sed iniquum iudico[g], ideo libertatem perire, quia vita non perit, et agi horrore[h] vilissimae servitutis, ut exitium pudeat[i] evasisse. Cui non ingenuo mori[k] satius

Tit. XXXII. 1, Zir. in ind. titt. Am. *Tit. XXXI.* 2, 3, 8—15, 18—34, 37—41, Aeg. Sich. Cui. 1. Aur. P. in ind. titt. Cui. 2, 2*. Lugd. P[a]. in ind. titt. Rittersh. Go. P[b]. in ind. titt. Ri. Ri*. *Tit. XI.* 4 *Tit. IX.* 6 *Tit. XXXII.* 35 *Tit. VIII.* 36, L. R. U. *Tit. X.* Be. *Tit. XXXIII.* Vid. Nov. Theod. tit. XXII, Nov. 2, §. 14, not. v; Nov. Val. tit. I, not. sup.; tit. XVII, not. sup. et §. 3, not. p; tit. XXII, not. sup. et pr. not. t; tit. XXXI, not. sup. et §. 1. not. a. Vid. const. Sirm. V. C. Th. III, 3; V, 8; XI, 27. — N. 1. Codd. edd. *N. 1 s. un.* Be. add. (*LXXVI.*), i. e. omnium Novellarum in Be. ed. Integra cum interpr. est in codd. 2, 11—15, 18—23; omnia praeter interpr. des. in codd. 3, 39—41; inscr. et textus in codd. 30, 31; inscr., pars textus et subscr. in cod. 24; textus et subscr. in codd. 26, 35; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 8—10, 27—29, 32—34, 36—38. Vid. tit. XXX, XXXI, not. sup. Baron. ad ann. 450, n. 61. Pars Novellae est in cod. Berol. 270. Vid. infr. not. d.

in m. habet *substituerat*, et Cui. 2, 2*, ubi est *substituerāt*, *revocandum.* s) Nonn. codd. *interpretandum*, quod melius, quam vulg. scriptura *interpretatum*, sed vid. supra interpr. tit. XXVI. de Triginta etc., not. *. Nonn. codd. *in usum pr. ista* (etiam Sich. *ista*) *non habebit.*

a) 1 *De P. qui filiis* (Zir. *filios*. Am. *filius*) *distraxerunt et ne — neque* (Zir. Am. *nec*) *ad tr. d.*, om. igitur *suos* et *per necessitatem*, quare haec vv. *per necessitatem* Be. uncis inclusit. 2 *De P. q. filios s. per necessitatem distraxernt* etc., unde P. P[a]. P[b]. *De P. q. f. s. per necessitatem distraxerunt* etc., cum qua scriptura conveniunt 4, 8—13, 15, 18—22, 24, 30—38, L. apud Be. et in ind. titt. Sich. Cui. 2, 2*; ita tamen, ut 15, 21, 30, 31 om. *suos*, in 36 sit *filiis*, in 22 *distrahunt* et in 13 add. *ingenuis* post *parentibus*. 6 *De P. q. f. vendiderunt* et desunt reliqua omnia. Rell. codd. et edd. *De p. q. f. s. distraxerint per necessitatem*, nisi quod om. in codd. 25, 28 *suos* et in nonn. scriptum est *distraxerunt*, in aliis *filiis suis* et in codd. 28—30 deest *per necessitatem*, ut in cod. 1. Reposui *per nec. distraxerunt.* b) 2, P. P[a]. P[b]. et Cui. 2, 2* in ind. titt. *Et ne* (nonn. codd. om. *ne*) *ingenui a barbaris venundentur.* 14 *et non barbari alieni vindicentur.* 15 *et de ing. b. vendantur.* 19 *venundentur.* 32 *venundant.* 36 *ingenuis.* c) 2, 9, 35 *a.* d) 15, 19 *transmarinas.* 21 add. *loca.* 25 om. *Neque ad tr. d.* Post v. *ducantur* apud Sich. in ind. titt. haec add.: *Et qui eos compararunt, quale debeant recipere pretium.* e) 1 *Impp theud et Valentinianus AA.*, male. Ri. Ri*. *Impp.* f) Pleriquae codd. *Etio*, nonn. *Aethio*, *etilio*, alii add. *et*; habent etiam nonn. *patritio cons.*; a paucis abest *Patricio.* g) 12, 18, 20 om. *omnibus.* 24 *Cum de bonis omnibus vel.* h) In cod. 1 deest *studium.* 14, 25 *studio.* i) 2 om. *et.* 22 *ut.* 2, alii *solicitudinem.* 14 *sollicitudine.* k) 1 *pvigili circa.* l) 22 *et in.* 24 *conprobamus etiam.* m) 1 *monstras. qua.* 25 *quia.* 24 *insinuatinostrae qua.* Mox nonn. codd. *patiris.* n) 2 *salubra.* 22 *benigne salubri.* o) 11, 12, 19, 20, 22, 23, Sich. *aditae.* 18 *adita.* 24 *addite.* Praeterea 22 *prae necessitate* et 25 *providentiam — necessitate ingenuitate officio.* p) 2, 15, 21 *providere.* 6 *ingenuitatis praeiudicium sustinere.* q) 1, 2, 11, 15, 20, 21, 23, 25 *ostendis.* 18 *ostendes*; rell. codd. *provenire ostendens.* Sich.—Ri*. *provenire. Ostendis*; recte, etsi neque altera scriptura falsa est, quae prob. Ri. et repos. est a Be. (*provenire, ostendens*). r) 2, 22 *si nostrae*, corr. a P. in cod. 2 *sinistrae.* 6 *ost. non sic omnia debere licere.* Mox 2 *statutus.* s) Edd. ante Be. *voluit, inopia*, del. comma a Rein. in Cui. 2. t) 1, 2, 6, 11, 12, 19, 22, 23 *mutari*; rell. *mutare*: reposui *mutari.* u) 22, 25 *reducantur.* Seqq. usque ad v. *vivatur* habet Baron. l. c. v) 22 *obstinatissimam.* 19 om. *famem.* x) 19 *deserès.* 22 *disivisse coactusque hominis.* y) 2, 6 *filios vel parentes.* 22 *filius et p.* 24 *f. et p. videre.* Infra nonn. codd. *effugerint.* z) 11 *miserandam maciem.* 19 *Tantam unic. miserandam maciem.* 20, 22 *miserandam aciem et loetalis*, om. *pereuntium.* Mox 14 *et totius.* a) 11 *amores.* 22 *amorem.* In cod. 24 seqq. desunt. b) 1 *alienare suus genus pietates*, sed apud Am. *pietatis.* Etiam 2, 6, 20, 22, 25 *genus pietatis.* 13 *genus ultionis.* 15, 21 *genitos pietatis*; rell. *pietatis genus.* 21 *putaret.* c) 2 *ad quo vus disperatio.* 11, 12, 19 *id quod.* 22 *id quod* (om. *non*) *disperatio salutis.* 15, 21 *speratio.* d) 6 *nichil vetitum, nichil turpe.* Cum vv. *impellat nihil turpe nihil vetitum* inc. cod. Berol. Nonn. alii codd. *Nichil* s. *Nihil.* e) 2, 25, Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *esuries*; praeterea 2 *credet* et 25 *credat.* f) 15, 21 *vivat.* Sich. (neque vero 22, ut Be. nuntiat) *iuvetur.* Cod. Berol. *quali cumquae.* g) 2 *iudicium ideo libertate.* 13 *iuditii* et om. *ideo.* 14 *Sit in. i.* 22 *iudicium deliberat temtempetare quia visa.* 25 *iudicium i. libertate non perire.* 23, cod. Berol. L. ap. Be. Sich.—Go. Ri*. *indico*; rell. codd. Ri. Be. *iudicio.* Aut repon. est *iudicium* aut *iudico.* Hoc reposui; infra *patior, censeo*, sc. Valentinianus imp. h) 1 *perit. exagi horrore.* 6 *perit ita ut horrore.* 14 *periet.* 15 *orrorem.* 21, 22 *horrorem.* Sich. *agri horrore.* 25 *periit.* Mox 19 *servitutes.* i) 14 *iubeat.* 22 *exitum pudeat.* Cod. Berol. *exitium prodeat evadere.* Sich. *puderet.* k) 6 *Ingenuo enim*

est, quam iugum servile perferre? Illa sunt dulcia[l], quae praestita non deformant, quae accepisse delectet, quibus[m] uti non turpe sit. Dici beneficium non potest, si pereat[n], quod servis pro summa remuneratione praestatur. Igitur[o] libero statui, cui[p] specialiter sapientissimi conditores iuris[q] legesque voluerunt esse consultum, nullum praeiudicium patior irrogari; renovans statuta maiorum, venditionem[r] censeo summoveri, quam praedicta fames de ingenuis fieri persuasit[s]: ita sane, ut emptor pretium sub quintae[t] adiectione recipiat, hoc est, ut quinto solido unus addatur, decimo[u] duo, similiter[v] crescente numero, quamcunque summam venditio[x] facta designat. Ita fit[y], ut neque illum rebus afflictis ac[z] desperatis emisse poeniteat, qui amplius recipiat[a], quam ad pretium dederat, nec pereat sub tanta clade distracta libertas. §. 1. Si quis sane barbaris venditionem prohibitam fecerit, vel[b] emptum ingenuum ad[c] transmarina transtulerit[d], sciat, se sex auri uncias fisci viribus illaturum. §. 2. Quam saluberrimam legem, Aëti, parens carissime atque amantissime[e], illustris et praecelsa magnificentia[f] tua notitiae[g] omnium[h] propositis vulgabit[hh] edictis. *Dat. pridie Kal. Febr.*[i] *Romae, Adelphio*[k] *V. C. Coss.* (451.)

Interpretatio. *Hoc praecepit*[l] *haec lex: Quicunque ingenui filios suos in qualibet*[m] *necessitate seu famis tempore*[n] *vendiderint, ipsa necessitate compulsi, emptor si quinque solidis*[o] *emit, sex recipiat, si decem, duodecim solidos similiter recipiat*[p], *aut si amplius, secundum suprascriptam*[q] *rationem augmentum pretii consequatur. Nam si huius modi personas aliquis aut ad extraneas gentes aut transmarina loca transferre aut venundare praesumpserit*[r], *ipse, qui hoc contra statuta praesumpserit*[s], *sex auri uncias fisco*[t] *se noverit illaturum.*

TIT. XXXIII. DE PRAEDIIS PISTORIIS AFRIS DEPUTANDIS[a].

1. *Imp. Valentinianus A. Firmino Pf. P.*[aa] *et Patricio.* Ad auctores[b] suos beneficia delata respiciunt[c], nec minus plenam gratiam[d] meretur, qui praestanda suggessit, quam qui suggesta concedat[e]; unum providi iudicis est, alterum munificentiae principalis, et

Tit. XXXIII. deest in cod. 1 et in edd. Zir. Am. Vid. Zir. p. XXVII, not. i, Am. p. 104, not. X. in fin. 2, 3, P. P[a]. et P[b]. in ind. titt. *Tit. XL.* 6 *Tit. XV.* P. P[a]. et P[b]. in ipsa ed. *Tit. XXXVIII.*, err. pro *XXXVII.* Nov. Th. et Val. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *Tit. XL.* Nov. Th. Lugd. Go. *Tit. XXXVII.* Nov. Th. Rittersh. sine num., sed sec. titt. ordin. *Tit. XXII.* Be. *Tit. XXXIV.* Commemoratur in ind. titt. in Cui. 1. Aur. Novellis Valent. adiecto; repositur a Go. in Prol. cap. VIII. inter Novellas Valent. Vid. Nov. Th. tit. IV, not. sup. et Nov. Valent. titt. II, III, XIII, XIV. et XXXV, not. sup. C. Th. XIV, 3. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1, id est un. Be. add. (*LXXVII.*), id e. omnium Novellarum in Be. ed. De cod. 3 vid. not. c.

mori. 25, cod. Berol. *Cuinam ingenuo mori.* Infra 2 *iugo.* l) 14 *illas indulcia.* m) 2 *delectat et quibus.* n) 1 *quibus utin potest dici beneficium. ñ potest si pcat.* 6 *si liberis pereat.* 14 *ut non turpe etc.* Cod. Berol. *Quibus ut non turpe scit.* 22 *beneficio.* o) 25 *Ideo.* 14 *pro sui timore muneratione pr. I.* p) 14, cod. Berol. *statu.* 19 om. *cui.* 21 *liberum statui cui.* q) 6 *iuris conditores.* 2 *conditorse i. legisque.* Etiam 11, 19, 20, 22 *legisque*; cod. Berol. *leges quae* et 20, 25 *voluerint.* r) 21 *revocans statuta.* 22 *renocans statutam maiore vendicione.* Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *maiorum. Venditionem.* s) Nonn. codd. *famis.* 22 *fieri personas se ita sane.* 2 *fuerit pervasit.* Edd. ante Be. *persuasit. Ita.* 25 om. *ita.* t) 2, 6, 13, 15, cod. Berol. *quinta.* 22 *quinta ea die clione.* Mox 25 *sub quinque.* Sich. *percipiat.* u) 1, 2, 15, 21, 23, 25, Sich. — Ri*. *decem.* 6 *addatur de X crescant* & *ut neque illum q amplius recepit quam dederat rebus afflictis ac desperatis subvenisse peniteat.* Qui decem restituit, mente suppleat *solidis*, necesse est. v) 22 add. *et.* x) 11, 12, 15, 21, 25 *summa*, sed 15, 21 *quantuncunque.* 22 *quncumque summa vindicia.* Cod. Berol. *quam cun quae summa v.* In m. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. *quantuncunque summae* et in m. Cui. 2, 2* *quantumcunque summa.* y) 2 *designata fit.* 22 om. *neque.* z) 2, 22 *disperatissimis se poen.* 15, 21 *affl. et desperati.* a) 1 *peneat qui amplius recepit*, sed apud Am. Be. *recipit.* Etiam 2, 19, 22, 25 *recepit.* 11 *quis a. recipit*, impr. Ri. Etiam cod. Berol. 13, 15, 20, 21 *recipit* et praeterea 18, 25, Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *quia.* 22 om. *qui.* Mox nonn. codd. *ne* et 14, 25 *substantia clade.* b) 15 om. *barbaris — vel.* 1 *barbaris vindicione prohibitā fecit.* 22 *b. vindicionem prohibita fecerint.* 18 *emptam et ingenuam.* c) 2 *a.* 25 om. *ad.* d) 1 *contulerit.* 22 *transmarinam tr.* 25 *transierit sciat* et om. *se.* 22 *uncias auri.* e) 2 *p̄ k̄ ā.* 14 *aeti patrici p̄ k̄ ā ā.* Nonn. codd. om. *atque am.* 22 *saluberrima* (om. *legem*) *aethio patricio k ā ā.* Sich. *Aeti Praefecte charissime.* 11 sec. Ri. *pater* pro *parens.* f) 1, 2, 15, 21 *magnitudo*; rell. maximam partem *m̄la* sive *magl̃*, sed 14 *tam pro tua.* Edd. *magnificentia.* g) 2, 6, 18, 22 *notitiam.* 11, 12, 19, 20, 23, cod. Berol. *notitia.* h) 6 *communem.* 11, 12, 18 — 20, 22, 23, cod. Berol. *communium.* hh) Nonn. codd. *vulgavit.* i) 14 *Decembr.* 13 om. *Febr.* 8 *ian.* Nonn. codd. *II.* aut *V. Febr.* k) 11, 12, 18 — 20 *Aetio.* 22 *aethio victissimo Cos.* Multi codd., etiam 1, *Adelfio.* Praeterea nonn. codd. om. *V. C.* aut *Cos.* Alii habent *vic.* s. *viro claro.* Rittersh. *Coss.* l) Aur. Lugd. Rittersh. Go. *praecipit*, ut nonn. codd., quorum alii om. *haec.* 14 *Haec lex hoc pr.* 22 add. *ut* post *lex.* m) 22 om. *suos*; in aliis codd. deest *in* aut habent *in quacunque.* n) Sich. *timore*, sed in m. *tempore.* Nonn. codd. *vendiderit* et 22 *necessitudine compulsus.* o) Multi codd. *solidos*; nonn. *emat.* p) 15, 21, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. om. *si decem — recipiat.* q) Nonn. codd. *suprascripta — aliqua* s. *aliqui* aut *aliquid.* 13, 14 om. *si et personas.* r) Nonn. codd. *aut vendere praesumpserint.* s) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *ipse qui contra statuta venit.* t) Sich. *fisco nostro se.*

a) 6 *De praediis* (om. *pistoriis*) *Afris Restituendis.* aa) P[a]. Rittersh. P[b]. *Pf. Pon.* Rittersh. *Impp.* et om. *Firmino.* b) 2, 6, P. — P[a]. Go. — Ri*. *auditores*, sed corr. est a sec. manu in cod. 6 *actores.* 8 *auditoris.* P. in m. cod. 2, P. ms. P. in not. in m. Cui. 2, 2*. Lugd. et P[b]. *auctores*, quod probatum est Ri., editum autem ab Rittersh. et Be. Praeterea P. in not. P[b]. in m. Rittersh. in m. cj. *adiutores.* c) Hactenus cod. 3. d) 2 *plena gratia*, sed corr. a P. e) 6 *concedit*, bene. 2 *sugesta*

insinuatio benevolentiae titulo[f] praestando gloriam cumulat insinuationis effectu. §. 1. Censeo igitur, ut iuxta suggestionem[g] culminis tui honoratis Afris[h] et possessoribus hostili vastatione nudatis isto remedio consulatur, ut, quod fortunae impressio sustulit, id, quantum potest, largitas augusta compenset[i]. Dulce est, remedia fessis optata largiri, et licet habeat inexhaustum dolorem atque aeterna[k] suspiria propriarum[l] amissio facultatum, tamen, quae in tam tristi fuerint sorte[m] collata, amissa solantur[n]. §. 2. Igitur intra Numidiam provinciam ex desertis locis, de quibus, sicut[o] celsitudinis tuae suggestio[p] loquitur, nihil emolumenti accedit[q], honoratis et possessoribus, quos praediximus, XIII millia fere[r] centuriarum sub quinque annorum vacatione[s] concedimus: duo millia praeterea solidorum*), qui ex titulo vicenarum[t] siliquarum, quae per singulas centurias[u] exiguntur, et superesse et fisco perire[v] dicuntur, exacta per officium magnitudinis tuae ad arcam praetoriam deferri praecipio, ut hostili vastitate nudatis atque depulsis[x] ad eandem summam, quemadmodum iuxta[y] merita personarum per ordinem annis singulis dividi debeat[z], pro tua moderatione decernas. §. 3. Et in Sitifensi et in Caesariensi provincia (Mauritania et Numidia) praedia iuris emphyteutici et domus[a] divinae, quae ab accolis[b] post Vandalicam vastationem fuerant[c] competita, et a diversis hodie possidentur, auferri ab iisdem[d] censeo, et sub eo pensitationis[e] modo, quo nunc tenentur, subsignatione cessante[f] honoratis proconsularis[g] provinciae ac Byzacenae[h] potius collocari, quos a barbaris sublatis patrimoniis etiam de sedibus propriis constat expulsos. §. 4. De pisteriis autem praediis statuo[i], quoniam his, quos barbaries afflixerat, et ob alimoniam[k] ante fuerant lege concessa, ut[l] ad eos tantum debeant pervenire, quos ab hostibus certum est facultates captivitatis infortunio perdidisse[m], iisdem[n] pulsis, quos

---

f) 6 *benevolentia titulum* et mox *effectu* pro *affectum*, quod rell. habent. Optime legitur *effectu*. Ri. em. *praestandi*, quod minus placet. Interpungitur autem apud Ri. Ri*. ita: *insinuatio, benevolentiae titulo praestando gloriam, cumulat*. P. — P[b]. *gloriam, cumulat*. 2 *comulat*, em. a P. g) 2 *iusta suggessionem*, em. a P. h) 2 *Affris*. i) 2 *quod fortunae in precio sustulit ad quantum — augusta competens et dulce*, sed corr. a P. *quod fortunae impressio sustulit id quantum — compenset. Dulce*. 6 *quod fortunae pretio sustulit ad quantum potest largitas angustet. Competens et dulce*. P. in not. et P[b]. in m. notat, in vet. cod. (nimirum ex quo 2 descriptus est) esse *in pretio s. ad q.* et *competens et*. P. P[a]. Rittersh. Go. P[b]. *quod fortunae impressio sustulit ad quantum potest largitas Augusta compenset. Dulce*. Rell. edd. *quod fortunae impressio sustulit, id, quantum potest, largitas Augusta compenset. Dulce*. Vulg. scriptura solis Pithoei et Cuiacii cj. nititur. Sec. codd. legendum esset *fortunae in pretio s. ad quantum p. largitas angustet. Competens et dulce*. Uterque quidem codex habet *pretio*, sed solus 2 *in*, quare suspecta est scriptura *in pretio*, qua praestat *impressio*. *Ad quantum* et cod. 2 et 6 habet, aperto errore pro *id*; neque enim *ad quantum potest* dicitur, sed *in q. p.*; v. *angustet* solus 6 habet, et *competens et*, quod in utroque cod. est, mendose scriptum est pro *compenset*. Accedit quod *angustet* bonam sententiam non offerat et recepta scriptura *competens et dulce* diminuatur gravitas v. *dulce*, quod primum sequentis loci est. Requievi igitur in vulg. scriptura. Ceterum supra 2 *consolatur*, em. P. *consulatur*. k) 6 *et aeterna*. l) 2 *propria*, em. P. *propriarū*. m) 2, Cui. 2, 2*. Lugd. Go. *forte*, sed P. in cod. 2 em. *sorte*. n) 2 *solvantur*; P. em. *solantur*. Mox Rittersh. *desertis*. o) Ro. ms. Ro. l. c. p. 190 em. *fiscus ut* pro *sicut*. Vid. not. *q* seq. p) 2 *suggessio*, em. a P. q) 2 *emolumentis agnoscet*, sed P. em. *emolumentis fiscus agnoscit*. Edd. *emolumenti agnoscet*, et em. P. in not. P[b]. in m. P. ms. *emol. fiscus agnoscit*, impr. Ro. l. c.; vid. not. o. Be. vult *agnoscit*. 6 *emolumenti accedit*, quod probum est. r) 2 *milia ferte*. Rittersh. P[b]. *millia ferte*; P. P[a]. *millia* *ferte*; rell. edd. *millia ferre*. Cui. (vid. P. in not. et P[b]. in m.) P. in cod. 2, P. ms. Cui. 2, 2* in m. em. *terrae* pro *ferre* s. *ferte*, prob. Ri., sed in m. Lugd. *terra*. Ro. ms. Ro. l. c. p. 190, Be. (cui tamen abundare videtur haec vox) malunt *fere*, quod 6 habet, equidem vere restitui. s) 2 *vagatione*, corr. a P. *) P[a]. P[b]. *solidum*. t) 2, P. — Ri*. *vicinarum*. Cuiacius (vid. P. in not. et P[b]. in m.), P. in cod. 2, P. ms. em. *vicenarum*. Idem est in m. Cui. 2, 2*. Lugd., prob. Ri. Etiam 6 habet *vicenarum*. Recte Be. rest. *vicenarum*. u) 2 *centorias*, corr. a P. v) 2, edd. *et superesse fisco perire dicuntur*, sed P. P[a]. *superesse fisco * perire dicuntur*. P. in m. cod. 2 *per se* et ponit *te* supra *se*. Cui. (vid. P. in not. et P[b]. in m.) P. ms. Cui. 2, 2* in m. et Lugd. in m. em. *superesse fisco per se dicuntur*, impr. Ro. l. c., qui *superesse fisco pro parte dicuntur* prop. 6 om. *superesse*, qua voce deleta librarius locum emendare studuit, sed debebat etiam delere *et*. Cum vero deletis his vv., unde librarius cod. 2 prompserit v. *superesse*, ignoretur, consultius est servare hoc v. et addere *et*, quod propter compendium v. *esse* facile a librario post *esse* poterat omitti. *Superesse* autem h. l. significationem habet v. *residere*. x) Vv. *praetoriam — depulsis*, quae desunt in cod. 2 et in edd., restitui ex cod. 6. y) 2, 6 *iusta*; P. in cod. 2 corr. *iuxta*. z) Recte 2, 6 *debeat*, scil. *summa*. P. in cod. 2 corr. *debeant*, quod transiit in edd. a) 2 *emfyteutici et domos*, corr. a P. *domus*. P. P[a]. P[b]. *emfitheutici*. Cui. 2, 2* *emphitheutici*. Lugd. Go. *emphitheutici*. Rittersh. *Emphiteutici*. b) 2 *quia a vaculis*, sed P. em. *quae a vagulis*. Edd. ante Be. *quae a Vaculis*. Ri. quoque cj. *vagulis*, scil. Afris, qui per Wandalos bonis exuti et ad ultimas miserias redacti essent. Be. rep. *a vagulis*, etsi Ri. se nescire fatetur, quomodo emendandus aut intelligendus sit locus. Iam vero omnem dubitationem tollit 6, in quo *ab accolis* scriptum est. c) 6 *fuerint*. d) 2 *aufferri ab hisdem*. Edd. ante Be., praeter Go., *hisdem*. e) 2, edd. *insitationis*. P. in cod. 2, Dirksen in Manual. malunt *insitionis*. Be. v. *insitationis* nusquam reperiri affirmat et cj. *insinuationis*. Praeterea P. in m. cod. 2 notat: „*insitatio emphyteusis*" et P. in notis et P[b]. in m.: „insitationis. *idest*, *Emphyteuseos*, *sive* insitionis." Locus sanatur ope codicis 6, qui *pensitationis*. f) 6 *subsignante cessatione*. Rittersh. *sub signatione*. g) 2, edd. *proconsulis*. P. in cod. 2, P. in not. Cui. 2, 2* et Lugd. in m. P. ms. P[b]. in m. em. *proconsularis*, prob. Ri. Coniecturam illam confirmat cod. 6. Itaque repos. *proconsularis*. h) 2, edd. *Abidiacenae*. P. ms. Ri. em. *Byzacenae*; hoc latet in cod. 6 scriptura, qui *bizansine*. Ri. em. *ac Byzacenae*, recte; vocis *ac* vestigium superest in vulg. scr. Praeterea Be. scribit a P. in m. em. *Arzacenae*, quod ubi factum sit a P., nescio. Recepi Ri. cj. i) 6 *censeo* et om. *quoniam — concessa*. k) 2 *alimonia*, corr. a P. l) In cod. 2 et in edd. deest *ut*; solus 6 habet *ut*. m) 6 *captivitatis infortunio facultates perdidisse*. n) 2 *idem*. P. in cod. 2 em. *iisdem* vel

ad[o] hoc beneficium indecenter[p] constat admissos: nec liceat quemquam amplioribus, quam eius loci ratio postulat, remediis adiuvari. Aequum enim[q] est, ut, quod perculsis graviori sorte contulimus, iusta singulis distributione[r] proficiat; penes[s] quos salvo urbis Romae privilegio haec humanitas permanebit, donec meliore auspicio ubertas rerum Africae contingat. §. 5. Praedia obeuntium, eiusdem scilicet[t] iuris, ad filios eorum, quibus data sunt, successionis iure perveniant, salvo tamen, ut dictum est, privilegio urbis aeternae; qui, si defuncto fortasse non fuerint, auctoritate[u] iudicis huic dari praecipio, cui magis consuli[v] iusta necessitas persuadet; maioribus[x] enim debent[y] beneficiis adiuvari, quos dubium non est[z] adversa vehementiora perpessos[a], Firmine, parens carissime atque amantissime[b]. §. 6. Itaque illustris[c] et praecelsa magnificentia tua ad assignatos[d] provinciales sub programmate suo nostra edicta faciat pervenire, ut, quanta nobis eorum cura sit, praesenti lege cognoscant[e]. *Dat. III. Id.*[*]) *Iul. Romae, Adelphio*[f] *V. C. Cos.* (451.)

TIT. XXXIV. DE EPISCOPALI IUDICIO, ET DE[a] DIVERSIS NEGOTIIS[b].

1. *Imp. Valentinianus A.*[c] *Firmino Pf. P.*[d] *et Pa-*

Tit. XXXIV. 1, Zir. in ind. titt. Am. *Tit. XXXII.* 3, 8—15, 18—34, 37—42, Aeg. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Rittersh. Go. Bl. Ri*. *Tit. XII.* 4 *Tit. X.* 6 *Tit. XXXI.* 35 *Tit. IX.* 36, L. R. U. *Tit. XI.* Be. *Tit. XXXV.* In cod. 2 et in ind. titt. P. P[a]. et P[b]. desunt. Vid. Nov. Th. titt. XXII, Nov. 2, §. 14, not. v; Nov. Val. tit. XVII, not. sup. et §. 3, not. p; tit. XXII, not. sup. et pr. not. t; tit. XXXI, not. sup. et §. 1, not. a. De cod. 16 cf. infra not. e §. 14. Rec. est in cod. S. Germani 366 et Phillippsii 1741, sed sparsis per diversa loca et ipsius Novellae et interpretationis fragmentis omissaque posteriore parte inde a §. 8 et 9. Est praeterea haec Nov., sed non integra (vid. infra §. 18, not. *o*) in cod. Paris. Suppl. Lat. 215 (quem infra num. 215 designo) et ap. Lab. l. c. p. 767—769 usque ad §. 8. Prooem. autem Witte l. c. p. 35 ed. esse dicit a Seldeno de Synedr. Vett. Hebr. 1. Opp. I. col. 965. C. Th. III, 5; IV, 14 et 15; V, 9 et 10; VIII, 18; XIV, 2 et 7; Nov. Valent. tit. XV, XXVI. et XXX. Nov. Maior. tit. XI. Nov. Severi tit. II. Const. Sirmond. I, XVII, XVIII. L. R. B. tit. XXVI. et de interpr. L. R. B. tit. XXXI, XXXVI. Docum. Francic. ann. 838 et Hincmari Opp. II, 545. Nominatur in interpr. Nov. Val. tit. XXVI. de Trig. ann. praescr. et tit. XXX. de Colonis vagis. Haenel, de Constitutionibus quas Sirmondus ed. diss. p. 23. Abrogatam in Gallia per Karolum M. hanc Novellam putat Le Gendre de Episcopali Iudicio p. 56. Pertz, Monumenta III, 191 et c. VI. Sirmond., not. sup. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*LXXVIII.*), i. e. omnium Novellarum in Be. ed. Integra cum interpr. est in codd. 11—15, 19—23, 30; omnia praeter interpr. quae quidem truncata est s. in compendium redacta, des. in codd. 3, 39—42; inscr. et textus in codd. 4, 24; textus et subscr. in codd. 26, 28, 34, 35; pars textus et subscr. in cod. Par. Suppl. Lat. 215; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 8—10, 27, 29, 31—33, 36—38; pars textus in cod. 18. De cod. 16 vid. infr. §. 14, not. e.

---

iis demum vel *iis depulsis*; recte *iisdem*; etiam 6 habet *eisdem*. o) 2 *ab*, corr. P. *ad*. p) 6 om. *indecenter*. Rittersh. *indecedenter*. q) 2 *etenim*. P. em. *Aequum est*. 6 om. *enim*. r) 2, edd. *quos — iuxta singulos distributione proficiat*. P. in cod. 2, P. ms. P. in not. P[b]. in m. em. *iusta singulis*, recte. Val. in m. vult *queis — sorte consulimus iuxta singulis distributio pr.* Be. praeterea cj. *quod* (et hoc quidem recte) vel *quae — proficiant*. Iam sanus est locus cod. 6 ope. s) 6 *apud*. t) 6 *donec meliore auspicio ubtas rerum Africe contingat ut praedia obeuntium eiusdem* et om. *scilicet*. 2, edd. *donec auspice deo Africam redire contingat. Praedia* etc. Vulg. scripturae praetuli scripturam cod. 6, quippe cuius ope haec Novella suppleta et emendata est; sed omisi *ut* et retinui *scilicet*. Ri*. *salvos — permanebit* et Rittersh. *ac filios*. Apud Go. deest *iuris*. u) 2, P. — Ri*. *auctoritatem*. P. in cod. 2, P. ms. P. in not. P[b]. in m. Cui. 2, 2* et Lugd. in m. em. *auctoritate*, prob. Ri., quem Be. secutus reposuit *auctoritate*, recte. 6 confirmant hanc em., sed habet *fortasse defuerint auctoritate*. v) 2 *consulti*, P. em. *consuli*. x) 2 *maior ibi*, P. em. *maioribus illi*. y) 2 *debet*, em. a P. *debent*. z) 2 om. *non*, sed rep. a P.; *non est* exc. in edd. P. P[a]. Rittersh. P[b]., sed in m. notat Rittersh. haec vv. omitti a P. P. in not. et P[b]. in m. negationem deesse recte vidit. Primus illa vv. restit. Cui., recte. 6 *non dubium est*. a) 2 *perpensos*, P. corr. *perpessos*. b) 2, P. P[a]. Rittersh. P[b]. om. *parens — amantissime*, sed add. a P. in cod. 2. c) 2 *inlustras*, corr. a P. d) 2, P. — P[a]. Go. — Ri*. *adsignatos*. Ri., quem Be. secutus est, vult *ad signatos*, id est definitos, designatos. Antequam Be., iam Rittersh. ediderat *ad signatos*. Melius 6 *ad assignatos*, sed deest *provinciales*. e) 2 corrupte *suo facit pervenire, ut quanta nobis doralium* (?) *cura sit presenti lege cognoscat*. P. em. *faciat*, *eorum* (pro *dotalium*) vel *curialium* (quod iterum del.) et *cognoscant*. P. — P[a]. *suo faciat — nobis * doralium*, ubi asterisco indicatur non tam lacuna quam obscura sententia, cum *doralium* nulla sit vox, sed P. in not. et P[b]. in m. post *quanta nobis* deesse quaedam videntur. Rittersh. et Go. *suo faciat — nobis doralium*. P[b]. Ri. Ri*. Be. *suo faciat — nobis dotalium*. Val. suppl. *praediorum*. Ri. propter c. 7 et 13 C. Th. de Pistoribus (XIV, 3) tuetur *dotalium*. Praedia enim pistoria proprie dicta fuisse in illis legibus *fundos dotales*, quia alienari non possent et corpori pistorum instar dotis essent attributa (cf. Cui. Observv. XVI, 5), quae quidem vera sunt, neque vero in hunc locum cadunt. Iam ex cod. 6 apparet, nonnulla vv. excidisse in cod. 2 et in edd., et P. recte emendasse *eorum*. Ita enim habet 6: *sub pragmatico suo nostra edicta faciat pervenire, ut quanta nobis eorum cura sit, praesenti lege cognoscant*. Restitui ex cod. 6 *nostra edicta* et *eorum*, sc. *provincialium*. *) Ri*. om. *Id*. f) 2, P. — Ri*. *Adelfio*.

a) *De* habent 1, 3, 11, 12, 22 et plerique codd.; Sich. *De e. i. et diversis negotiis clericorum*. 23, Cui. 1 — Be. *et diversis*. 6, Zir. in ind. titt. om. *Et de div. negotiis*. 1 De *Episcupali*. b) In omnibus fere, quos inspexi codd., etiam in codd. 1, 6, uti apud Sich. et Zir. in ind. titt. om. *Et Ne Quis Clericus Invitus Ordinetur*, quod Cui. 1 — Be. h. l. addunt. Delevi illa vv., cum desint etiam in cod. 1, neque huius rei lex quicquam contineat; nam §. 3 et 6 de alia re agunt. Supersunt in solis codd. 27, 28, 34, 37, sed in cod. 28 *invitus clericus* est et in 37 *invitis clericis*, quod melius. Non constat, ex quo codice Cui. in Cui. 1 illa vv. apposuerit. In explanationibus titt. multa praeterea add. sunt, quae huc non pertinent. c) 1 *AA*. 8 *Idem Aug*. 27, 28, 34 *Imp. Valentinianus Africa A.* Rittersh. *Impp. — Firmio*. d) Multi codd. om. *et Pa-*

tricio. De episcopali iudicio diversorum saepe causatio[e] est. Ne ulterius querela[f] procedat, necesse est praesenti lege sanciri[g]. Itaque cum inter clericos iurgium vertitur, et ipsis litigatoribus convenit, habeat[h] episcopus licentiam iudicandi, praeeunte tamen vinculo compromissi. Quod et laicis[i], si consentiant[k], auctoritas nostra permittit. Aliter eos[l] iudices esse non patimur, nisi voluntas iurgantium interposita, sicut dictum est, conditione praecedat, quoniam[m] constat, episcopos et presbyteros[n] forum legibus non habere[o], nec de aliis causis, secundum Arcadii et Honorii divalia[p] constituta, quae Theodosianum[q] corpus ostendit, praeter religionem, posse[r] cognoscere. Si ambo eiusdem officii litigatores nolint, vel alteruter[s], agant[t] publicis legibus et iure communi: sin*) vero petitor[u] laicus, seu[v] in civili seu in[x] criminali causa[y], cuiuslibet loci clericum[z], adversarium suum, si id magis eligat, per auctoritatem legitimam in publico iudicio respondere compellat. §. 1. Quam[a] formam etiam circa[b] episcoporum personam observari[c] oportere censemus[d]: ut, si in huiusce[e] ordinis homines actionem pervasionis[f] et atrocium iniuriarum dirigi necesse fuerit, per procuratorem solemniter ordinatum apud iudicem publicum inter leges et iura confligant[g], iudicati exitu ad mandatores[h] sine dubio reversuro. Quod his[i] religionis et sacerdotii veneratione permittimus. Nam notum est, procurationem[k] in criminalibus negotiis non posse concedi. Sed ut sit ulla[l] discretio meritorum[m], episcopis et presbyteris tantum id oportet[n] impendi: in reliquis[o] negotiis criminalibus, iuxta legum[p] ordinem, per se iudicium subire cogantur[q]. Si ab executore[r] conventi parere detrectent[s], servato iuris ordine sententia[t] teneat contumaces. §. 2. In clerico[u] petitore consequens erit, ut[v] secundum leges[x] pulsati forum sequatur, si, ut[y] dictum est, adversarius suus[z] ad episcopi vel presbyteri audientiam[a] non praestat assensum: poena defensoribus[b] negotii, qui in eodem extraordinario iudicio[c] adfuerint atque egerint, huius modi constituta, ut[d] causidicum officii amissio[e], iurisconsultum[f] existimationis[g] et interdictae civitatis damna

---

tricio; nonn. praeposito pro Pf. P. 22 Prefecto et patricio. e) 20 cognatio est. 19 iud. de diversorum. f) 6 est. Quam ne. 19 est. Ne de te unquam querela. 22 Nisi de eo unquam querela procaedat. 215 est et ne. g) 1, 215 sancire. 22 sanctire. Et sanciri et sancire h. l. dici potest. Rittersh. praesente. h) 215 vertiretur (etiam 30 verteretur) — ut habeat. 22 convenisse habet — praecunciet tamen. i) 6, 15, 18—23, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. Lab. Quod et de laicis. 215 vinculum primis sicut et de laicis et om. si. 13 om. Quod — iudices. k) 11, 19, 22 consentiat, ut Rittersh. Go. 20 consenciet. 215 conscientia auctoritas permittat. Cod. S. Germ. sicut sentiant. l) 1 om. eos. 14 eius. Infra 19 interpositas. m) 6 dictum est voluntate praecedat. 13 conditionem. n) 1 eps. et presbiter. Multi alii codd. presbiteros. o) 18 adhibere. 20 habe. 11 habere nec de aliis. p) 22 secundum Archadii et Honorii secundum divalia. 215 et alia pro divalia. Cui. 2, 2* constitura. Vid. C. Th. XVI, 11, 1. Cod. Iust. I, 4, 7. Diss. mea cit. pag. 23. Praef. C. Th. pag. XXXIV, not. 203. Non omnes superesse antiquas leges, etiam Ri. concedit in not. ad exemplar editionis suae adscripta, et quidem non solum c. 1 cit. intelligit, sed etiam alias leges Arc. et Hon., quibus potestas cognoscendi episcoporum ad compromissum partim restricta sit. q) 6 quae in Theodosiano corpore ostenduntur. 18, 30 quae et Theodosianum. 15, 21 Theodosiani opus et 20, 215 Theodosiani. r) 22 possit. 30 prae rel. posse. s) 6 nolent vel alter et om. uter. 18 nollent vel aliter. Cod. Phill. nolunt. t) 22, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Go. agunt. *) Ri. Ri*. si. u) Nonn. codd. petitur. v) 215 om. seu. Ceterum haec non satis cohaerere dicit Sich. in m., verum cohaerent. x) 20, 30, Sich. — Ri*. om. in. 215 civili et in. y) 6 add. voluerit. z) 11 luci curiarum. 12, 19, 20 curiarum. 22 curialium adversariorum suorum. 30 quoslibet loci clericorum. Rittersh. adversarii. a) 22 publico (om. iudicio) respondere compellit. Cod. 215 legitimam de publico i. r. c. (om. Quam) firmam. b) 11, 20, 22, 23, Sich. om. circa. Mox 22 personas et 30 persona. c) 1, 215 obsrevare. Cod. Phill. obs. ut et decet si. d) 19 censimus. 30 censuemus. Sich. — Ri*. censemus. Ut. e) Edd. et nonn. codd. huiuscemodi. 1 huiusce (om. modi) hordinis hominis. Etiam 11—14, 19, 20, 22 om. modi. Bene om. modi. 215 huiusmodi. Ceterum 22 ordines hominis et 14 homini sanctione. f) 19 pervationis. 22 praevaricationis. 11, 12, 23, Sich. Rittersh. Ri. Ri*. persuasionis. 20 atrociarum ini. durigi. Mox 30 om. per. g) 11 inter legis. 19, 20 intra legis et i. c. 14, 215 confligit. 20 configant. Sich. confligunt. h) 1 exitiuat. mandatores. Cod. S. Germ. et cod. Phill. exitū ad mandatorem. 23, 30 exitum. 22 exito. i) 11 rev. Quod iis. 22 reversurum quod si huius. 30 rev. quos his. 215 reverso, quod in his. Cod. S. Germ. cod. Phill. reversurum. Quod his. Sich. — Cui. 2*. Ri. Ri*. hiis. Go. Lab. iis. 14 religionibus et infra nonn. codd. sacerdoti. k) 11, 12, 18—20 procuratorem. 22 venerationi permittamus. Nam totum est procuratorum, non procuratorem, ut Ri. Be. notant. l) 6 ut aliqua sit. 14 ut sit illa. m) 22 meritorum discretio. 13 descriptio meritorum. 30 distructio meritorum. n) 6, cod. S. Germ. et Phill. presbyteris in tantum oportet. 19, 22 presbyteris his tantum id op. 13—15, 21, 30, 215 presb. id tantum. o) Sich. — Ri*. impendi. In reliquis. p) 15 ius legum. q) 14 cogetur. 30 ordine — cogatur. 215 iudicio subire cogatur. Sich. — Ri*. Lab. coguntur. 1 cogantur se ab. r) 14 exercitore. Cod. Phill. exactore. Cod. S. Germ. actore. s) 15 decertent. 18, 19, 22 detractant. 11, 12, 20, cod. S. Germ. detrectant. t) 6, 15 sententiam t. contumacis. Cod. Phillipps. s. teneant contumacis. Etiam 22, cod. S. Germ. contumacis. u) 19, 22 add. in. 22 petitorem. v) 1 et. x) 15, 21 legem — sequantur. Etiam 11 sequantur. Cod. Phill. lege. 6 forum pulsati. 14 fora. 13 om. forum sequatur. y) 1 sequatur ut si ut dictum est. 12, 14, 15, 19—23, cod. S. Germ. cod. Phill. sicut. z) 1, 11, 12, 19, 20, 23, cod. Phill. cod. S. Germ. adversarios suos. 22 adversariis suis ad episcopum vel presbyterum in audientia. 30 adversarii suos. 6 om. ad. a) 6 audientiae non praestet. Cod. Phill. audientie non praestat. Cod. S. Germ. audiente non praestat. 18 audientiae non praestans. Vid. not. z. b) 11, 12, 19, 20 defensores. 22 poenam defensoris. Sich. — Ri*. adsensum. Poena. Mox 30 in eadem, ut Sich. c) Cod. S. Germ. om. iudicio. d) 18, 20 aut. 22 constet ut aut causedecus. e) 11, 12, 19, 22 amissi. 15 amissione. 21 admissione. 30 namisso. f) 19 iuris consulium. Cod. Phill. et cod. S. Germ. iurisconsultorum. 30 iuriconsultorum. g) 1 extimationes. 11, 12, 14, 15, 20, 21, 22, cod. Phill. cod. S. Germ. Sich. aestimationis s. estimationis. 19 aestimationes. 6 om. existima-

percellant. §. 3. Nullus[g] originarius, inquilinus, servus vel colonus ad clericale munus[i] accedat, neque monachis et[k] monasteriis aggregetur, ut vinculum[kk] debitae conditionis evadat: non[l] corporatus urbis Romae, vel cuiuslibet urbis alterius, non curialis[m], non ex primario[n], non aurarius, civis, collegiatus sit vir[o] aut publicus servus. §. 4. Iubemus, ut[p] clerici nihil prorsus negotiationis exerceant. Si velint[q] negotiari, sciant, se iudicibus subditos clericorum privilegio non muniri[r]. §. 5. Defensores ecclesiae de expressis urbium ministeriis[s] non liceat ordinari, acquiescentes huic officio rerum suarum amissio comitetur[t], quas curiae vel corpori suo praecipimus applicari. Si custodire[u] haec et[v] exsequi neglexerint[x] iudices competentes[y], facultatibus suis et status[z] privilegiis exuantur, primoribus officii capitali discrimine constituto[a], ipsis nihilominus a tali officio[b] repellendis, ut ab urbis suae[c] competentibus obsequiis non recedant[d]. Hi autem, qui intra decennium transactum a[e] die latae[f] huius legis diaconi[g] ordinati sunt, suffectos pro se dare debebunt. Si non habent, unde sibi hac ratione[h] prospiciant, ipsi ad nexum proprium reducantur[i]; ceteris inferioris gradus ad competentia ministeria retrahendis[k], exceptis episcopis atque presbyteris, servatis[l] tamen, quae de patrimonio talium personarum legum praecedentium[m] statuta sanxerunt[n]. §. 6. Originarii sane[o] vel servi, qui iugum natalium declinantes ad ecclesiasticum se ordinem transtulerunt[p], exceptis episcopis, ut dictum est[q], et presbyteris, ad dominorum iura redeant[r], [illegible] non in eodem officio annum tricesimum compleverunt[s]: ita ut huius[t] conditionis diaconus domino pro se vicarium reddat, omni pariter[u] peculio restituto[v]. Circa quem nihilominus, si copia vicarii[x] dandi non suppetat, quae de ministeriis urbium superius sunt statuta, ser-

---

tionis et. Sich. in m. cj. *iurisconsultorum aestimatione*, improb. Ri. h) 14 *interdicta.* 30 *interdicta civitates d. percellat. Ut nullus.* 22 om. *damna.* Rittersh. *Nullius.* 15 *p̄cellant.* i) 19 *clericalem onus.* k) 22 *monachis in.* 12 *monastheriis.* 30 om. *et monasteriis.* kk) 1 *adgregentur ut vinculum.* 6 *vincula.* l) 15, 21 om. *debitae* et 30 *evadat.* Sich. — Ri*. *evadat. Non.* Sich. *corporatur.* m) 22 om. *non curialis* et 20 *non.* In cod. 12 haec vv. bis scripta sunt. n) 11, 12, 18, 20 *ex primarius.* 22 *exprimariis.* Edd. *exprimario*, sed Ri. in not. *ex Primario.* Rein. cj. *Xprimarius*, i. e. e decem primis. o) Locus impeditus, qui Be. non integer esse videtur. 1 *aurarius civis collegiatus sevir aut publicus servus.* 11, 12, 18—20, 23 *aurarius civis colleiatus* (s. *collegiatus*) *sit vir aut publicus servus.* 6, Selden. l. c. *aurarius civis non collegiatus fori aut p. s.* 13 *aurarius civis collegiatus seu vir aut publicus servus.* 14 *aurarius sive collegiatus revera ut publicus servus.* 15, 21 *aurarius civis collegiatus sive aut publicus servus.* 22 *aurarius cives collegiatus sit vir aut publicus servus.* 30 *aurarius cives collegiatus se vira ut publicus servus.* 215 *aurarius civis collegiatur se vir aut publicus servus.* Cod. S. Germ. *aurarios sive collegiatos fieri aut publicus servus.* Cod. Phill. *aurarios cives collegiatos fieri aut publicus servus.* Sich. Aur. Lugd. Rittersh. Go. Lab. *aurarius, cuius collegiatus sit vir aut publicus servus.* Cui. 1 *aurarius, cuius collegiatus si vir aut publicus servus.* Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *aurarius quivis collegiatus se vir aut publicus servus.* In m. Cui. 1. Aur. Lugd. ad v. *cuius* et in m. Cui. 2, 2* ad v. *quivis* annot.: „alias, *civis. ἴσως, sive.*" Praeterea in m. Cui. 1 ad v. *si vir*, in m. Cui. 2 ad v. *sevir* annot.: „alias, *sevoritis. ἴσως, seu libertus*"; similiter in m. Aur. Lugd. ad *sit vir*: „alias, *severitis. ἴσως, seu libertus*" et in m. Cui. 2* ad *sevir*: „alias, *servilis. ἴσως, seu libertus.*" Unde Cui. diversas illas scripturas hauserit, nescio. Be. *aurarius, sive collegiatus, seu libertus* (ex m. Cui. 1 et Cui. 2), *aut publicus servus.* Ri. prob. scriptura *aurarius quivis*, intelligit enim *susceptorem aurarium*, qui et ipse ex ordine curialium eligi solebat. Reponendum est *civis*, quod fere omnes codd. (pauci tantum om. *civis*), etiam 1, 6 habent et ex quo facile nasci poterat *quivis* aut *cuius.* Pro *collegiatus sevir aut publicus servus* Ri. cj. *collegiatus civitatis publicus servus.* Iam vero comparata inter se scriptura codicum 1, 11—13, 15, 18—23, 30, 215, Sich. — Ri*. videtur reponendum esse *sit vir.* Vv. enim *civis — servus* ad v. *aurarius* pertineat (*aurarius, sive civis sive collegiatus sit sive publicus servus*). Scripsi igitur *aurarius, civis, collegiatus sit vir aut publicus servus*, etsi inutile est v. *vir*, quod codices tuentur. Be. scriptura *seu libertus* ideo displicet, quia sola Cuiacii cj. nititur, neque vero codicibus. Non solum ex curialibus aurarii eligebantur, verum etiam ex officialibus, negotiatoribus, poenae etiam nomine. p) Rittersh. add. *servi.* 21 *nihil denegationis.* 215 om. *iubemus.* q) 15, 18, 21 *si vellint.* 30 *si vellent neg.* et om. *sciant.* Rittersh. *voluit.* 22 *negotiare.* r) 6 *non munere.* s) 21, 22, 30 *ministris.* t) 1 *officio* (om. *rerum suarum amissio*) *comitetur.* 6, cod. Phill. cod. S. Germ. *off. r. suarum amissione multandos.* 22 *off. r. s. a. comitetur quia quos curia.* 30 *officium r. s. admissio comitetur.* 15 *commitetur.* 21, Aur. Lugd. Rittersh. Go. *committetur.* u) Cod. S. Germ. cod. Phill. *custodiri.* v) 18, 215 om. *et* et 21 *haec.* x) 6, cod. Phill. cod. S. Germ. *noluerint.* y) 11, 12, 18—20, 22 *consentientes*, improb. Ri. 6 *iudiciis competentibus.* 215 *competentibus.* z) Aur. Lugd. Go. Rittersh. *statu.* 15 *privilegii.* a) 20 *constitutis.* 21, cod. Phill. *constituo.* 22 *consuetudo.* 30 *constitutum.* b) 1 *a tali officii repellendi.* [illegible] *nihilominus ab officio suo.* 14 *ad officio.* 22 *a tali fidutia rep.* c) 19, 22 *ut ab urbibus sibi.* 30 *ut ab orbibus.* Rittersh. *et ab urb.* 15, 21 om. *ut.* d) 18 *praecedant.* Plerique codd. Sich. — Cui. 2*. Ri. Ri*. *Hii.* Go. *Ii.* e) 22 *autem* (om. *qui*) *intra decennio transacto* et deest *a.* 215 om. *intra.* f) Om. *latae* in cod. 15, *huius* apud Rittersh. g) 1 (sec. Am.), 11, 12, 15, 20, 22, 23, cod. Phill. cod. S. Germ. Sich. *diacones.* 30 *diaconis.* Mox 22 *suffectus.* h) 19 *unde sibi actione.* Nonn. codd. *hac* pro *ac.* 21 om. *unde.* 30 *prospectant.* Supra 1 *debebunt se non.* i) 1 *ab nexum.* 20 *ad nixum p. r.* 22 *ad necessaria propria revocantur ceteros inferiores.* 215 *ducantur.* Cod. Phill. cod. S. Germ. *deducantur.* Sich. — Ri*. *reducantur. Ceteris.* k) 11 *a competentiā.* 12, 20 *a competentia.* 19 *competentiam m. subtrahendis.* 22 *ministeria subtrahendis exc. episcopis et presb.* 215 *ac presbyteris.* l) 13 *servantes.* 19, 22 *servent.* m) 19 *praecedentium legum personarum.* n) 11 *sanxerint.* 22 *sanceserint.* o) 1 *vero.* 215 *Originariae sane — qui in iugum.* Go. *iungum.* Vid. interpr. tit. XXX, not. o. Mox 18 *declinatae sunt ad.* p) 15, 21 *transtulerint.* 22 *ad aeccleciasticos ordines transt.* q) 1 om. *ut dictum est.* 6 *ut ductum est.* 11, 12, 18, 22 *atque* s. *adque presbyteris.* Nonn. codd. *presbiteris*, ut Go. 22 add. *hi* post *presbyt.* r) 215 *iurare debeant.* 15 om. *in* post *non.* Go. *recedant* pro *redeant.* s) 1 *conpleverant.* 6, cod. Phill. *impleverint.* Sich. — Ri*. *compleverunt. Ita.* t) 1 apud Am. *Itaque ut huius.* 22 *ius* pro *huius.* 19 *diaconi* et 30 *condictionis.* u) 215, cod. S. Germ. *omni*

ventur[y]. §. 7. Universis clericis, praeter[z] ecclesiasticos actus, nihil omnino[a] cum aliis caussis decet esse commune, nec[b] cum locis iuris publici, quae, quasi destituta[c] plerumque et non necessaria, elicitis[d] supplicationibus[e] velut ad usum quendam religionis evertunt[f]: poena XX librarum auri[g] scriniorum proximis[h] interposita[i], si aditus huic supplicationi fuerit attributus[k]. §. 8. Opportunum duximus occasione legis, ea de[l] successione decernere, quae anterioribus constitutis non sunt[m] evidenter expressa. Itaque si vir sine liberis uxore superstite moriatur, sponsalium, quae mulier accepit, obeuntis[n] patri matrive[o] mediam restituat portionem, sibi residuam servatura[p]. Si desint personae, quas loquimur, ipsi universa proficiant[q] pro pudore percepta, quae non exstantibus tam caris religiosisque nominibus imminui non oportet. §. 9. Similis erit de dote conditio, quam dari[r] praesentis oraculi decernit auctoritas[s]; ut, si nullis interpositis[t] conditionibus viro fuerit attributa[u] (quae lucrativa esse potest), uxoriae mortis eventu[v] patri matrive defunctae maritus acceptae dotis mediam restituat quantitatem. Pars vero feminae tantum dare debebit[x], quantum[y] sponsalibus maritus intulerit, ut dantis et accipientis[z] sit aequa conditio, ne placita futuraque coniunctio[a] uni lucrum, alteri faciat detrimentum. §. 10. Muliere[b] in matrimonio intestata deficiente superstitibus filiis derelictis, pater ususfructus totius patrimonii habeat potestatem usque ad vicesimum filiorum aetatis annum: post medietatem[c] restituat filio filiaeve[d], sibi in diem vitae suae medietate detenta[e]. Si expleto[f] filiorum vicesimo anno medietatem portionis suae unicuique dare noluerit[g], soboli, quae medietatem ex bonis maternis[h] a patre non fuerit consecuta, post obitum patris a successoribus aestimatione habita iubemus exsolvi, ut, quod in familia quis constitutus amisit, futura saltem compenset aetate[i]. §. 11. In ipsorum autem matrimoniorum reverentia et vinculo[k], ne passim et temere deserantur, antiquata[l] novella lege, quae solvi[m] coniugia sola contraria voluntate permiserat, ea[n], quae a divo patre nostro Constantio[o] decreta sunt, intemerata serventur. §. 12. Tricennali temporum definitione[p] concludi ea praecipimus, quae perpetuis aut infinitis saeculis servabantur[q], exceptis Afrorum negotiis, qui se probaverint[r] necessitatem Vandalicam pertulisse: ut de eorum[s] caussis illa tempora praefixo tricennio subtrahantur[t], quae claruerit[u] sub hostilitate con-

---

parte. v) 11, 12, 19, 20, 22 *destituto.* Cod. Phill. *peculii destit.* x) 1 *si copit vic.* 22 *vicaria dandi non* et om. *suppetat — sunt.* 6 *dandi non sufficit.* 20 *non suppetunt.* 215 *non superat.* y) 1 sec. Am. *sunt superius statuta serv.* 22 *servetur.* 215 *Diversis clericis.* z) 14 *praeterea.* 30 *praeterea et eccl.* 14, 23 om. *actus*, sed est spatium in cod. 23. a) 15, 22 *nihilominus.* b) 12, 15, 20, 21, 215 *communem ne cum.* 11, 22 *communem nec cum.* 30 *causis dictis commune.* 1, cod. S. Germ. cod. Phill. om. *nec.* c) 19, 22 *destituuntur.* 30 *destita.* 15, 21 om. *quae.* Cui. 2, 2* *distita.* d) 14, 15, 19, 21, 30, 215 *necess. electis.* 20 *necessariae licitis.* 22 *necessariae licet his.* Cod. S. Germ. cod. Phill. *necessariis licitis.* Zir. l. c. p. 179 not. *B* em. *illicitis*; elicita quidem dici rescripta, neque vero supplicationes elicitas. Ferri etiam potest *elicita.* e) 11, 12, 18 — 20, 22, 23 *subp̄cationibus* s. *subpraecationibus.* Cod. Phill. *s. vel ad.* f) 1 *relegionis severunt.* 5 *religionis emerentur.* Vid. Zir. l. c. g) 1 *libras.* 22 *poenam.* 21 om. *scriniorum.* 23, edd. *auri libr.* h) Sich. in m. *praepositis* pro *proximis.* Cod. Phill. *proximus.* i) Zir. l. c. p. 180 et Be. em. *imposita*, quod ne unus quidem codex confirmat. k) Seqq. desunt in cod. Phill. et in ed. Lab. Apud Go. om. *attributus.* l) 6 *legis etiam.* 18 *lex eadem.* 22 *occasionem legis eadem occasione.* 11, 12, 19, 20, 215 *eadem.* 21 *discernere.* m) 22 *quam anterioribus nostris constitutis non sunt.* 13, Sich. — Ri*. *sint.* C. Th. III, 5 et 13; VIII, 18. n) 1 *obeuntes patre.* 6 om. *obeuntis.* Vid. not. sq. 11, 12, 20 *obeuntes.* 19 *obiecti.* 21 *obeunti.* 22 *accipit* (30 *acceperit.* 215 om. *acc.*) *obeunti matri patrive.* 23 *abeuntes.* Sich. *abeuntis.* Ri. Ri*. *obeuntis, patri.* o) 5 add. *defuncti.* 14 *media.* p) 1 sec. Am., 6, 11—13, 15, 18, 20, 22 *servatura*; rell. et edd. *reservatura.* 13 *residua.* Mox 30 *qua loquitur.* q) 11, 12, 20, 23 *proficiunt.* 22 om. *pro pudore percepta.* 215 *pro pudore recepta quae non stantibus.* Infra 13 *relig. in omnibus* et 30 *relig. omnibus.* r) Sich., neque vero 22, ut Be. dicit, *dare.* 215 *de re.* s) 22 *auctoribus*, sed in m. *auctoritas.* t) 1 *nullus interpositis.* 22 *nullis interpositus.* 30 f. c. *vero.* u) 1 *fuerit contribuerit.* Similiter 15, 21 *contributa.* 22 *utrum fuerit* et deest *attributa quae.* Etiam 19, 215 om. *quae.* Hic terminatur cod. S. Germ. 20 *lucrative.* v) 1 *uxorie morientes eventu.* 22 *luxuriae* m. e. x) 1, 12—14, 18—20, 22, 30, 215 *tantum dare debebit quantum.* 15, 21, 23 *tantum dari debebit quantum.* 11 *dare*; rell. codd. et edd. *Pars vero feminae tanta dari debebit, quantam etc.*, quae scriptura propter seqq. vv. *ut — detrimentum* ferri nequit. *Pars feminae* ut *pars viri* in L. R. Burg. tit. XXI. y) 1, 11, 12, 15, 18—22 om. *in*, quod rell. codd. et edd. habent (*in sponsalibus*). 18 *intulit.* z) 1 *ut dantes et accipientes sidequa condicione placita.* 19 *dandis et accipientes.* 215 om. *ut.* 23 *ne dantes* et Sich. *ne dantis et accipientis non sit.* 215 om. *ut.* a) 1 *condicio.* 22 *ni placita f. condicio*, sed in m. *coniunctio.* Sich. *nec pl. f. conditio.* b) 19 *mulier.* 22 *Muliere habeat in matrimonio* et om. *intestata — habeat.* 30 om. *in.* c) 6 *Postea med.* Sich. *restitutam.* 18 *medietate.* 22 *annum aetatis filiorum post — restitutam — die.* d) 11, 19, 20, 23 *filiaee.* 6 om. *sibi.* e) 1 *medietatem detenda.* 14 *deteneat.* f) 6 *Si vero expleto.* g) 14, 23, Sich. *voluerit.* 22 *suae ac cuique dare voluerit subolique* et om. *medietatem.* 15, 21 *subolisque.* h) 6 *bonis paternis.* i) 1 *saltim compenset etatem.* 11 *compensit aetate.* 6, 12, 19, 23, 30, 215 *compenset*, sed om. *futura* in cod. 6. 15, 21 *futuram compenset aetatem.* 20 *saltim compensit et aetate.* 22 *futurum saltim penset aetate.* Vulgo *compensetur*, quod aeque bonum est; secuti sumus codices. k) 1, 6 *vinculum.* 15, 21, 30 *reverentiae vinculo.* 215 *aut vinculo.* Mox 215 *desiderantur.* l) 13 *antiqua.* Cf. Nov. Th. tit. XII. de Repudiis. m) 11, 12, 19, 20, 22, 23, Sich. *exsolvi.* n) 23, Sich. *permiserat et ea.* 22 *perm. aeque.* o) Ri. em. *Constantino* et intelligit C. Th. III, 16, 1. *Constantino* habet 14. p) 6 add. *ne.* 22 *tempore definitione.* 30 *praecepimus.* 215 om. *Tricennali — concludi.* q) 15, 21, Sich. — Ri*. *servabuntur.* 22, 30 *servantur.* Nonn. codd. *excoeptis* et 14 *arrarorum* pro *afrorum.* r) 18 *provocaberint.* 22 *probaverunt.* s) 1 *ptulisse ut deorū.* 11, 12, 19, 20 *horum.* 15, 21 *necessitate Fandalica p. et de horum.* 22 *pertulisse de illorum caussis illo tempore.* Rittersh. om. *caussis.* t) 12, 19, 20 *subtrahuntur.* 22 *subtrahentur.* 23 *subtrahatur.* u) 6,

sumpta[v]. Ceterum alia intra expressa metarum suarum censemus spatia contineri[x]. §. 13. Sane sicut non coeptam[y] intra tricennium[z] quamlibet caussam vetuimus[a] inchoari, ita quae contestatae litis[b] sumpsit exordium, excepto privilegio pupillaris[c] aetatis, quod divae memoriae patris nostri Theodosii lege[d] concessum est, intra eadem tempora terminetur[e], nisi forte post[f] vicesimum quintum annum, ex quo[g] competere actio coeperat[h], contestata lis fuerit. Cui si is casus[i] eveniat, emenso hoc tricennio[k], quod statutum est[l], aliud quinquennium prorogamus, intra quod debent[m] negotia universa consumi, ne[n] a malitiosis ingeniis[o], calumniando legem priorem contestatis litibus, aliud tricennium vindicetur. Abunde[p] enim sufficit[q] quinquennii adiectio, qua evoluta[r], nulli penitus actioni[s] copia tribuetur. Quae autem intra vicesimum quintum annum contestata lis fuerit, statuto tricennio[t] modis omnibus consumatur. §. 14. Petitorem iubemus, postquam edito[u] actionis genere adversarium suum tenuit, et ad respondendum coegit[v], propositae litis probationibus imminere, quoniam ad[x] damnosam iudicii observationem quemquam[y] prius non debet ullus attrahere[z], quam omnia documenta praepararit[a], quibus exhibitum[b] in disceptatione convincat. Quod et scitis[c] veterum principum continetur. Alias, si quis ad iudicium quem venire[d] compulerit, et[e] eodem in[f] officio, vel fideiussionis vinculo[g] constitutο non urgeat, quo intra[h] quattuor menses institutas peragat actiones[i], et constiterit[k] iudicem caussas alias cognovisse, petitor[l], qui secretarium vitio suo[m] noluit introire, sumptus expensasque restituat, quoniam actoris[n] tergiversationem esse non[o] convenit impunitam. Pulsatus his recuperatis[p] ab observationis[q] necessitate, integro petitori[r] negotio, liber discedat. §. 15. Quod si pulsatus quis[s] adesse neglexerit, evocatus[t] secundum ordinem iuris sententiam excipiat contumacis[u]. Exhibitus sane si de solo[v] pulsatus fuerit, cessante fideiussionis necessitate, periculo negotii observationem[x] se subiturum promittat. In pecuniariis autem caussis non nisi pro[y] quantitate debiti, quod fuerit[z] postulatum, praesentiae suae fideiussorem dabit[a], si maluerit subire conflictum: si tamen eum in his[b] locis, in quibus pulsatus fuerit, patrimonium petitae summae conveniens[c] constiterit non habere. §. 16. Si quis a suspecto[d] iudice illustri[e] viro praefecto urbis Romae,

---

13, 15, 21, 22 claruerint. 19 claruit. v) 22 consummata. Postea Rittersh. alia inter. x) 1 continere. 30 censuemus. y) 11, 12, 15, 19, 20, 22, 23 coepta s. cepta. z) 22, Rittersh. triennium. a) 22 venimus. 30 veteremus. b) 1 itaque contestate (sed ponitur a supr. ult. lit. e) selitis. 11 ut quae in cont. 19 itaque. 22 itaque c. l. exordio sumsit. c) 19 pupillari. d) 1 theudore. 12 theudosi. 15, 21 theodosi. 22 thoeodosii. Cf. C. Th. IV, 14, 1. 30 Th. l. consensum. Rittersh. nosti Theod. e) 6 terminentur. 1 terminitur. f) 1 om. post. Idem et alii codd. vicensimum. g) 1, 15, 21, 30 ex eo. 6, 11 sec. Bl., 12—14, 18—20, 23, 215, Sich. ex eo quo. 22, Cul. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. ex eo quod. Ceterum 1 petere (pro competere) actio ceperat. h) 13 coeperit. i) 1 cui si his (hoc etiam 12, 20) causa eveniat. 22 contestalis fuerit. Ciius casus. 14 casu. 215 contestata (om. lis) fuit et deest Cui. k) 1, 12, 20 triennio. 13, 30, 215 emisso et 30 tricennium. 23 quo. l) 1 instatutum est. Vid. L. R. B. tit. XXXVI. l. f. m) 1, 11, 12, 14, 15, 18—23, 30 debent; rell. et edd. debeant. 6 negotia universa negotia. n) 22 om. ne. o) 19, 22 ingenuis. 1, 6 om. calumniando — litibus. p) 6 tricennium inchoetur. 22 alio tricennio vindicetur. Habunde. 1 vindicitur habunde. q) 1, 6, 15, 21 sufficit. 18 sufficiat. Rell. sufficiet. r) 1, 22 adiectio quevoluta. 6 adiectio quo evoluto, sc. quinquennio. 20 adiectio quae voluta. 215 adiectio quae devoluta. 30 adictio quae devoluta. s) 22 otio. 30 adiectionis copia. 215 a. c. retribuatur. 15, 19, 21 tribuatur. t) 19, 20, 22 triennio. u) 1 Petitorem . iobemus (om. postquam) edito. 6 Petitorem enim i. p. e. 11 aedito. 30 edicto. v) 14 coepit. 18 cogit. 22 coegit proposita lis. x) 1 imminire. 6, 13 imminere quod ad. 11, 12, 20, 22, 30 imminere quam ad. In cod. 18 inde a v. quoniam omnia des. usque ad §. 19. Mox 22 damnosa et 19 iudicis. y) 1 quemquem. 21 quamquam. 20, 30, 215 obs. quam. z) 19, 22 nullus et 22 abstrahere. a) 1, 11—15, 19—21, 23, 215 praeparet. 6 doc. prius comparet. 22 pararit. 30 praeparare: nullus igitur codex praepararit, quod editiones habent, at vero melius est, quam praeparet. b) 6 exhibitos. 19 exhibitinum. 22 exhibitis. 30 om. in — principum con. c) 1 quod et sciens veterum principium. 22 quod ei sicut eis veterum principium. 15 principem. 20 principium. 215 om. et. Ri. cf. vult. c. 1 et 2 C. Th. de Dilationibus (II, 7). d) 22 iudicium convenire. 6 iudicium aliq̃ venire. 30 tenetur aliquas si — compellerit. 15, 21 quemquam venire comp. 215 om. quem. Rittersh. venire quem. e) Cum v. compulerit pergitur in cod. 16. Vid. Nov. Th. tit. XXII. Nov. 2, §. 14, not. v. f) 1 eodem in officium vel fideiussiones. 6, 19, 20, 22, 23, Sich. — Go. in eodem officio. 13, 16 om. in. g) Sich. Cul. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go., neque vero 22, ut Ri. nuntiat, titulo. h) [illegible] urgueat (hoc etiam alii codd.) ut intra. 30 urgue quod inter. 215 urg. quod intra. i) 1 constitutas pagant actionis. 30 instituta. k) 11, 12 constituerit. l) 22 constituere — petitur. 14 petitur quae qui. m) 1, 6, 12, 13, 19, 20, 23 vitio suo. 22 vitio se voluit introire cum tot expensas rest. 215 viro suo; rell. suo vitio. In cod. 30 haec omnia mutt. vv. ita scripta sunt: cogn. sumto exp. rest. quoniam pet. qui secretar. v. s. n. introire actoris tergiversationem. n) 21 auctores. 22 quō actores. 13 rest. quod act. o) 21, 215 om. non. 22 non venit impunitum. 23 cognovit imp. p) 11, 12, 19 reciperatis. Plerique codd. Sich. — Cul. 2*. Ri. Bl*. hiis. Go. iis. 14 om. his. q) Rittersh. ac observat. 30, 215 ab observationibus. 16, 21 om. ab. r) 1, 11, 12, 15, 19—22 petitori. 23 petituri. Edd., rell. codd. petitoris. Ceterum 11, 20 necessitatem. s) 1 quoniam si pulsatus quis. 11, 12, 20, 23, 215 Quodsi pulsatus his. 13 Quodsi pulsatus quid. 14, Sich. Quodsi pulsatus is. 19 Nisi pulsatus his. 22 Nisi pulsatus is. 30 om. si post Quod. t) 6 om. evocatus. u) 1 excapiat contumaces. 22 contumaces exibitus. 23 contumacis exhibitus. Sane si. v) 215 om. solo. Rittersh. in m. dolo, impr. Ri. 14 fuerit ius sanctae. x) 1 periculū negutio observatione. 11, 12, 19, 20 observatione et om. se. 22 periculum n. observatione et deest se. y) 22 om. pro. z) 19, 22 fuerat. a) 6 fideiussorem praes. suae dabit. 11, 12, 19, 20 fideiussorem det. 22 fideiussore det. 23, Sich. fideiuss. debet. 30 fidei. dabis. 16 om. dabit. b) Plerique codd. Sich. — Cul. 2*. Ri. Bl*. hiis. Go. iis. c) 13 om. conveniens. 30

propter aliquas domesticas et privatas[f] simultates, vocem appellationis emiserit, apud successorem eius sequentem mox, quas ante timuit, exserat actiones[g], ut relationibus difficultatum ac morarum[h], quas intercedere ad respondendum[i] nolumus[k], necessitas auferatur. §. 17. Nec[l] quisquam provocet[m] a praefato cognitore in causa, cuius meritum intra centum solidos continetur. §. 18. Si forte duorum praediorum unus dominus[n] atque possessor[o] ex referto originariis et colonis agro[p] ad alterum rus[q] aliquos homines propria voluntate et[r] ordinatione transtulerit, ita id[s] maneat, ut, sive venditione seu donatione[t] seu quolibet alio modo ad diversos dominos res utraque pervenerit, translatos[u] originis iure et titulo[v] revocari non liceat. Indecorum est, auctoris[x] facta convelli, quae pro consilio suo et tractatu[y] necessaria iudicavit, cum magis deceat[z] ad eius[a] reverentiam, quae illi visa sunt, inviolata servari. §. 19. Quod autem[b] antehac promulgata lege censuimus[c], amissae temporibus originariae sobolem priori domino non perire, id in argumentum[d] trahi aperta definitione prohibemus[e]: scilicet, secundum legem ad Palladium datam[f], sobolem dividi censemus[g], quae de originario suscepta fuerit alieno, Firmine, parens carissime atque amantissime[h]. §. 20. Quare illustris et[i] praecelsa magnificentia[k] tua hanc[l] saluberrimam edictalem[m] legem, etiam pendentibus in foro negotiis profuturam, propositis vulgabit[n] edictis, ut, quanta nobis disponendae[o] quietis publicae cura sit, omnibus innotescat. *Dat. XVII.*[p] *Kal. Mai.*[q] *Romae*[r], *Herculano*[s] *V. C.*[t] *Cos.*[u] (452.)

Interpretatio. *Lex ista de diversis rebus multa constituit: sed inprimis de clericis quod dictum est, ut nisi per compromissi vinculum*[v] *iudicium episcopale non adeant, posteriori lege Maioriani* *) *abrogatum est*[x]. *De reliquis praecepit, ut si quis laicus clericum sive*[y] *in civili seu in criminali negotio per auctoritatem iudicis ad publicum provocaverit*[z], *pulsatus sine dilatione respondeat. Episcopi etiam sive pro pervasione*[a] *rei alicuius, sive pro quibuscunque gravibus iniuriis ad iudicium fuerint provocati, licet in criminalibus causis per alium nulli liceat respondere. Episcopis tamen et presbyteris hac lege praestatur, ut in talibus causis misso procuratore respondeant*[b], *sine dubio ut ad eos redeat sententia iudicati. In reliquis vero criminalibus causis, ubi de scelere persona convincenda est, suam in iudicio praesentiam exhibere procurent. Quod si tertio conventi per executorem, ad iudicium venire noluerint, sententiam excipiant contumacis. Clericus si aliquem lite pulsave-*

---

conv. non debere. d) 14 *suscepto.* 19 *ac senatusconsulto iudice.* 22 *ad senatū consultū iudice.* e) 1 *inim* (cum virgula per literam *l* traiecta) pro *ill. vir.* 15 *illustre.* 16 *ill. iudice.* 30 *inlustris vero praefecti.* 215 *inlustris viri praefecti.* 21 *urbis.* f) 22 om. *et privatas.* Be. notat „fort. scriptum fuit: *suspecto propter al. dom. et priv. simult. iudice ill. v. pf. u. R.* etc." g) 16 *quasi ante extractionis.* 22 *quas ante tenuit exerat actiones.* h) 6 *morarum ac difficultatum.* 22 *difficultate*, sed sup. lin. *difficultatum.* 1 *relationis difficultatū.* i) 12, 20 *ad respondendam.* 22 *interdicere ad respondendum.* 30 *intercredere — noluimus.* k) Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *volumus*, impr. Ri. l) 15, 21 *Nc.* m) 6 *provocetur.* 11, 12, 19, 20, 22 *provocat a s. provocata.* 16 *provocat ad pfecto.* 23 *provocatē.* n) 6 *dominus unus.* 215 *forte quorum praediorum unus dominus.* 20 *duorum forte.* o) Cum v. *possessor* terminatur Novella in cod. 215 et sequitur interpretatio. p) 22 *uriginariis et colonis* et deest *agro.* q) 1 *ad alterum rosalu* || fol. 118ª || *ticus quos homines.* 14 *ius.* In 6, 15, 19, 21 om. *rus*, est vero in codd. 15, 19 spatium. 22 *rusticos* et 30 *alterum vel aliquos.* r) 16 om. *et.* s) 22 om. *id.* t) 6, 13, 14, 30 *venditionis seu donationis.* 22 *si vinditionis seu donationis.* Mox 21 *utra.* Paulo post apud Rittersh. deest *dominos.* u) 14, 21, 22, 30 *translatus.* 15 *translatis.* 15, 21 *origini.* v) 11, 12, 19, 22, 23 *originis iuris et titulo.* Sich. (neque vero 22, ut Ri. Be. scribunt) *et originis et iuris titulo.* 6 om. *titulo.* x) 16 *auctori.* 22 *auctorum.* 30 om. *facta.* Ri*. *convellli.* y) 18 *concilio — iudicabit.* 22 *tractato.* Sich. — Ri*. *iudicavit. Cum.* z) 22 *doleat.* a) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *id eius.* Ri*. *ad ius.* 15, 21 *reverentia.* b) 11, 12, 19, 20, 22 om. *autem* et 6 *Quod — alieno.* 14 *antehoc.* Vid. Nov. Val. tit. XXX. c) 19 *censimus.* 30 *admissae.* d) 1 *priori dño non periret. dinargument.* 22 *subolis — argumento.* e) 11 *def. prohibimus.* 22 *definione prohibemus.* Sich. — Ri*. *Prohibemus. Scilicet.* 1 om. *ut*, quod h. l. edd. et plerique codd. add. Vid. infra not. g. f) 1 *data soboli*, om. ab Am. *datam sobolem.* 22 *legem appellantium, datam sobolem.* 30 *Palladio data subole.* Ri. cf. vult C. Th. V, 10, 1. g) 1, 15, 21 *censemus*; edd. et rell. codd. *censeamus.* Vid. supr. not. e. Aur. Lugd. *senseamus.* Mox 19 om. *de.* *) Cal. 2, 2* *originaaio*, sed corr. in Corr. h) Sich. *Praefecte charissime Augustorum.* 30 om. *Firmine — tua.* Ceterum Sich. Cui. 1. Cui. 2, 2* *alieno. Firmine.* i) 6, 16 om. *Quare.* 22 *Qua regibus et.* 6 *Illustris igitur.* 16 *Ill. itaque.* k) 1, 15, 21 *magnitudo*; rell. codd. *maximam partem et p̄m̄.* l) 11, 12, 19, 30 *ac.* 14 *tam hanc.* 22 om. *tua hanc.* m) 14 *edictam.* 22 *saluberrime dictalem.* n) 11, 12, 19, 22, 30 *vulgavit.* 14 *evulgavit.* Ri*. *propsitis.* o) 14 *disponenda.* 30 *disponendi.* 19 *ut tamen nobis disponendae.* 22 *edictis ut tamen novi disponendae.* Mox nonn. codd. *innotiscat.* p) 4 *VI.* 6, 9, 18, 31, 36 *VII.* 30, 32, 33, epit. Monachi *XVI.* Sic quoque L. R. U. ap. Canc., sed cod. Piper. *XV.* 22 om. *XVII.* q) 13 *Ja.* 36 *Maā.* 8 *XVII ū māī.* r) 14 om. *Romae.* s) Plerique codd. *Ercolano*; alii *Hyrcolono, arcolano*; 1 *erculano.* t) Nonn. codd. *v̄c̄*, aut *v̄cc* s. *v̄v̄cc*, aut *viro claro.* Nonn. om. *V. C.* u) Nonn. codd. et Rittersh. *Coss.*; alii om. *Cos.* 1 *consolebus.* v) 8 — 12, 19, 20, 22, 23, 38 et multi alii codd. *vinculo.* Sich. *pro comp. vinculo* et mox *adeant. Posteriori.* *) Val. „forte *Martiani* pro Mai. in l. 13 C. de Episc. aud. quia nullam de ea Maioriani legem habemus." Similiter Jungk p. 65. Non dubito quin intelligenda sit Nov. Maioriani IX. de Episc. iud., quam vero Visigothi truncarunt. x) 13 *confirmatum est.* Mox nonn. codd. *praecipit.* y) Multi codd. *seu* pro *sive* et sic infra. 18 *seu in vinculis*, 22 *laicus* (om. *clericum*) *seu in* (om. *civili seu in*) *criminali.* z) 9 *publicaverit.* Mox nonn. codd. *sine nulla — episcopus.* a) Sich. in m. *persuasioni.* Codicum hic et ille habet *persuasione, precasione, per uagationem, pervationem, persuasione regali cuius* et infra *episcopus tantum*, ubi 13 om. *per alium — talibus.* b) Hic et illic codices *sine dubio respondeat ut* (nonn. *et*) *ad eos sedeat sententia iudicati — ubi disceptare — in iudicium — procurent. Ut si — contumaces* et om. *Clericus.* 28 *vero causis criminalibus.*

rit, in foro illius, quem ad iudicium[c] provocat, audiatur: si tamen pulsatus non acquieverit ad episcopi vel presbyteri venire iudicium. Quod si aliud fecerit ille, qui pulsat, defensores causae ipsius taliter notari praecepit, ut ab omni officio et prosecutione[d] causarum habeantur extranei. Nullum etiam originarium, inquilinum, servum[e] sive colonum ad clericatus officium iubet[f] accedere, neque in monasteriis recipi, ne per hanc occasionem debitam conditionem possint evadere. Nam nec corporatus civitatis alicuius, qui publicum servitium debet, nec curialis nec collegiatus clericus esse praesumat. Clericos quoque praecepit[g], ut negotiationes nullatenus exercere praesumant: quod si fecerint, velut alii negotiatores, a iudicibus emendentur. De corporibus namque publicis nullum fieri defensorem ecclesiae, lex ista constituit. Quod si quis ex curia acquieverit, ut fiat defensor ecclesiae, noverit, res suas omnes curiae aut illi corpori, unde discesserat, applicandas, et se ad servitium civitatis in suo corpore revocandum. Nam et iudicem et officium eius provinciae, si eos non revocaverint, gravi, sicut ipsa lex loquitur, dicit poena feriendos. Diaconis[g], qui ex curialibus vel ex quolibet corpore publico facti sunt, praecepit[h], ut pro se ad agenda, quae utilitati publicae debentur, suffectos dare debeant. Quod si non dederint, ipsi ad conditionem debitam revocentur. Nam episcopos atque presbyteros non iubet hac lege constringi, nisi tantum, ut de patrimoniis suis, quae sunt Maioriani lege constituta, evidenter observent. Originarios vero vel servos, qui ad honorem ecclesiasticum adspiraverint, debere intra XXX annos a dominis revocari. Ita tamen, ut diaconus pro se vicarium, si habuerit, reddat, et omne peculium suum dominus eius usurpet. Quod si vicarium non habuerit, unde reddat, ipse ad conditionem propriam revocetur. Nam omnes clericos iubet, ut nullas alias causas, nisi[i] actus tantum ecclesiasticos agant, et ut publica loca pro ecclesiarum reparatione non destruant. De successione[hh] quoque hoc specialiter credidit inserendum, ut, si vir uxore viva moriatur, et filios non habeat, sed aut patrem aut matrem dimittat, de sponsalitia donatione, quam fecit, medietatem sibi uxor vindicet, medietatem patri aut matri[k] defuncti mariti, qui superstes eorum fuerit, sine difficultate restituat. Quod etiamsi uxori talis casus evenerit, de dote, quam ab uxore maritus accepit, simili ratione, id est, medietatem parentibus, aut si unus eorum superstes fuerit[l], se noverit redditurum. Quod si nec parentes superstites fuerint, nec filii, persona coniugis, quae altero supervixit[m], et dotem et donationem sibi iure perpetuo vindicabit[n], ita ut faciendi de his, quicquid voluerit, habeat liberam potestatem. Mulier vero, quae filios[o] dereliquit, si marito superstite intestata defecerit, maritus eius, hoc est pater eorum, facultates ab uxore dimissas[p] pro usufructu in sua habeat potestate: ita ut cum unusquisque filiorum ad vicesimum aetatis suae annum pervenerit, medietatem portionis suae sine dilatione recipiat[q], et medietatem sibi pater in diem[r] vitae suae ad usumfructum retineat. Quod si alicui transacto vicesimo anno medietatem portionis suae dare noluerit, fructus eius medietatis, quam daturus erat, post mortem patris filius[s] de paterna hereditate a successoribus[t] eius habita aestimatione recipiat, quos patri[u] exigere pro sua potestate non valuit. De divortiis vero inter coniuges, sublata Novella lege, quae sunt a divo Constantio ordinata, praecepit observari. Tricennalem vero legem in omnibus negotiis ita iubet evidentius custodiri, ut omnia tempora, quae in infinitum negotia extendebant: quia diversi in quadraginta annos, diversi iurisconsultores de aliquibus rebus perpetuam fecerant[v] actionem; specialiter commemoravit[x], ut omnia de omnibus causis

---

c) 22 et alii codd. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. Lab. quem in iudicium et mox Rittersh. acqueverit. Mox nonn. codd. Quod si aliter s. alter faceret — causae illius. d) Nonn. codd. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. Lab. persecutione; alii codd. habent excusatione s. excutione. e) 28, 34, 37, alii codd. Sich. inq. vel servum; alii codd. habent inq. ac servum. f) Nonn. codd. iubeat — occasione debita — possit evadere (et om. Nam) nec conparatus — debent nec curialis vel (ut Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. Lab.) s. ne collegiatos s. colligiatus (ut Aur. Lugd. Rittersh. Go.) clericos e. pr. clericus (s. clericis) praecipit ut negotiationis — praesumat — vel alii — de corporalibus — quis de curia — unde decesserat (aut discesserit s. discenderant) applicandas (om. et) — ad servitium servitutis in s. c. vocandum. Manet (alii om. Nam) iudicium — feriendus. 23 lex ipsa. g) Multi codd. Diaconus, alii diacones. Sich. diaconi. h) In sqq. hic et ille codex praecipit ut pro se accedam — suffectus — non crediderint (Ri*. om. ipsi) — non debet hoc — maiorani (ut Go.; al. Maiora; Sich. Maioriana) lege — ecclesiasticam adsciverint debere (om. intra) — dominos observentur (s. a domino) revocare — pro se si habuerit vicarium — ut nullas et om. alias. Etiam apud Go. om. alias. Cf. Nov. Maior. tit. VII. de Curialibus. i) Fere omnes codd., etiam 8—13, 19 - 23 nisi; edd. praeter. In sqq. nonn. codd. actos — agant (om. et) — per e. reparationem s. pro e. separatione non distrahant. V. destruant terminatur Lab. hh) Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. add. coniugis. Sich. hoc quoque. k) Nonn. codd. patri vel matri — medietate sibi uxor eius vindicet et (etiam Sich. vendicet et) medietatem — superstis. l) 22 om. se noverit — fuerint. Infra nonn. codd. superstes fuerint (alii superstis, alii om. superstites) — personam. m) Nonn. codd. supervixerint, sed plerique, etiam 11, 12, 22, 23 supervixit. Edd. supervixerit. Deest et in multis codd. n) Nonn. codd. vindicavit — de iis s. de id — liberam habeat. 22 om. de his. Go. iis. Rell. edd. hiis. o) Plerique et optimi antiquissimique codd., veluti 11, 12, 19, 20, 22 et multi alii filios dereliquit. 23 filios derelingt. Edd. filium derelinquet, sed Sich. derelinquet, et marito additque in m. si pro et. p) Nonn. codd. demissas — ita ut cum unusquis — pervenerint. Aur. Lugd. Rittersh. Go. dimissas usurpet, et pro usufructu. q) Plerique et antiquissimi codd., interque eos 11—15, 19, 20, 22, 23 recipiat, ut Sich.; rell. percipiat. §. 10 Nov. restituat filio. Sich. dubitatione, sed in m. dilatione. r) Nonn. codd. in die aut pater sibi in d.; in aliis om. sibi. s) In nonn. codd. et mater superstiti filio et alii propinqui non fuerint. t) Cui. 1 successribus. Nonn. codd. successoribusque eius. u) Nonn. codd. quos pater s. patrem — Constantino ord. praecipit — in infinita n. extendebat — annos (om. diversi) — iurisconsultoris (ita etiam Sich.) s. iurisconsultore in aliquibus. 22 lege Novella. Ceterum haec paullo obscuriora sunt et ab Interprete ad-

intra[y] XXX annorum curricula concludantur, praeter, sicut de postliminio[z] dictum est, ut illi anni salvo tricennio captivis imputari non debeant, in quibus hostium dominatione detenti sunt. Quae tamen lex tricennalis, sicut illa tempora ad XXX annos revocat, quae amplius lites fecerant[a] propagari, ita reliqua, quae intra XXX annos suis quibusque locis evidenter iussa sunt observari, in omnibus praecipit[b] custodiri. Nam etiamsi lis intra tricennium inchoata fuerit, et non definita, quasi nec coepta[c] fuerit[d], habeatur exstincta: excepta pupillari causa[e], quibus pro aetatis fragilitate, sicut lex divi Theodosii continet, constat esse consultum: ut ea tempora in tricennio non imputentur, in quibus minores sub tutorum iubentur potestate consistere. A quibus tamen, si post XXV. annum, ex eo, quo competere actio coeperat, lis fuerit contestata, quintum tantum annum supra tricennium pupillis iubet augeri. Ita ut completis XXX et quinque annis, sicut reliquorum causae intra XXX annos, ita et eorum intra XXX quinque annorum spatia[f] concludantur. Pupillorum vero causae vel lites, quae, antequam ad XXV.[g] annum perveniant[h], contestatae fuisse probantur, intra tricennium sine adiectione quinquennii modis omnibus consumantur. De petitoribus vero constitutum est, ut si petitor adversarium suum pulsatum in iudicio deferre voluerit: quem aut sub fideiussione aut cautione fecit adduci, et non festinet intra quattuor menses, in quibus tamen iudex ad audiendas causas vacare dignoscitur[i], actionem, quam proposuit, debeat expedire[k]. Ille, quem compulit ad audientiam, observare sumptus et expensas litis a petitore recipiat, et liber abscedat: salva tamen integritate negotii illius petitoris, qui ad praesens pro tarditate sumptuum vel expensarum damna sustinuit. Nam si quis pulsatus in iudicio adesse noluerit, post trinam[l] conventionem sciat se contumaciae sententiam subiturum: id est, ut quicquid, si adfuisset, in iudicio addicendus erat, petenti litigatori quasi victus exsolvat. Quicunque autem si de agro vel de domo[m] fuerit pulsatus, sine[n] fideiussione alicuius caveat se adfuturum esse in iudicio. °Nam si pecuniam quis ab eo repetat, fideiussionem pro quantitate pecuniae dare debebit[o], si de hoc debito voluerit parare conflictum: tunc tamen fideiussor ab eo requiri non debet, quando pulsatus in his locis, in quibus audientia est, non minoris debiti ipsius possessiones habere probatur. Si quis iudicem pro quibuscunque causis adversum sibi esse[p] senserit, aut habuerit[q] fortasse suspectum, vocem appellationis exhibeat, ut cum ei successum fuerit, integro negotio apud alium iudicem amotis dilationibus possit audiri. In ea vero causa iudiciariae potestati, id est inlustri appellari non debet, in qua usque ad centum solidos fuerit iudicatum. Si quis dominus duorum fuerit praediorum, et de una possessione ad aliam, quae iuris sui est, mancipia originaria vel colonaria transtulerit, et ad diversos dominos fundus uterque pervenerit, nihil contra ordinationem domini prioris aliunde translatis mancipiis repetere aut pulsare praesumat, sed cui aut venditus, aut donatus, aut dimissus ager fuerit, in eo eum statu possideat, in quo ab auctore constat fuisse dimissum. De colonarum vero agnatione id remota ambiguitate hac lege[r] constat esse praeceptum, ut secundum legem, quae ad Palladium data est de colono et colona, inter

---

iecta. v) Fere omnes codd. *faciant*; Rittersh. *fecerunt*; rell. edd. *fecerant*. 18 *f. actionem haec lex specialiter*. 22 *speciali*, sed corrig. x) Plerique codd. *commemoravit*, ut 11, 12, 22, sed 22 in m. *censuit*, ut edd. et rell. codd. y) Reposui hic et in sqq. ex codd., veluti 11, 12, 22, *intra* pro *infra*, quod in edd. est. Etiam Ri. prob. *intra*. z) Nonn. codd. *postliminium dictum est et* (alii om. *ut*) — *a* (Sich. om. *ad*) *triginta annis revocant*. Rittersh. *hostium denominatione*. a) 11, 12, 22 et multi alii codd. *faciant* et mox *videntur* pro *evidenter*. b) Nonn. codd. *praecepit* — *fuerit*, et om. *et*. Rittersh. om. *revocat* — *annos*. c) Fere omnes codd., etiam 11, 12, 23, *coepta*, recte. Vid. §. 13 Nov. 23 *concepta*. Edd. *incepta*. d) Fere omnes codd. add. *ita*, quod edd. om. Respexit interpres §. 13 cit., neque vero ibi aliam esse coniunctionem vv. perspexit. Multi codd. *stincta*. e) Fere omnes codd. *Excepto pupillares causae*, ubi interpres iterum male intellexisse videtur §. 13 cit. In sqq. hic et ille codex *Theudosii* — *consultum* (om. *ut*) — *inputetur* — *sub tuorum* (etiam Go. *tuorum*) — *annum et ex eo quod* — *quinque tantum annos* (nonn. om. *annum*) *super tricennio pupillis sic iubeatur* — *triginta* et om. *et*. f) Sic plerique codd., etiam 11, 12, 22, 23, nisi quod nonn. *spatio* et (ut 11) *in* pro *intra*. Edd. *XXX et quinque* (om. *annorum*) *spatium*. Nonn. codd. *complectatur* pro *concludantur*. Mox Cui. 2, 2* *ut* pro *vel*; deest etiam *ad* in multis codd. g) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go., neque vero 22, ut Ri. scribit, *XXX et V*, impr. Ri. h) Nonn. codd. *pervenerant* — *intra tricennio* — *quod si petitor* — *differre noluerit* — *aut cautatione* — *tam index*. i) Fere omnes codd. *dignuscitur actionem*, Sich. *cognuscitur, actionem*. Rell. edd. *cognoscitur* — *ut actionem*. §. 14 Nov. *constituerit iudicem causas alias cognovisse*. k) Nonn. codd. *debeant experire* sive *expetere* — *sumptos* (om. *et*) — *lites a pet. accipiat* (*accipiat* habent etiam Sich. Aur. Lugd. Rittersh. Go.) *et liber* — *tarditatem* — *sustinuit* et add. *quasi petenti litigatori vectus* s. *victus exsolvat*, quae vv. paullo infra repetuntur. l) Multi codd. *tertiam*. Edd. *trinam*. Nonn. *coniunctionem*. Vid. Tractatum de Trina conventione, quem inveni in nonn. codd. et Wenckius ex schedis meis ed. in Hauboldi Opp. T. II, p. 910—912. Mox nonn. codd. *vectus* pro *victus*. m) Ita fere omnes codd., sed nonn. ut 11, 23, *vel domo*. Edd. *Sive de domo vel de agro fuerit pulsatus*. n) Male 11, 12 et alii codd. *sub*. Vid. supr. §. 15 *cessante fideiussionis necessitate*. Mox edd. *adfuturum se esse*. In nonn. codd. deest *in* post *esse*, alii *iudicium*. o) Sic plerique et optimi codd.; edd. *repetit et fideiussionem* (nonn. codd. *fideiussorem*) *pro quantitate pecuniae, unde pulsatur, dare debet* — *tamen ab eo fideiussor requiri non debebit*. Nonn. codd. om. *in* ante *his*, alii habent *possessionis*. p) Edd. om. *esse*, quod v. plerique codd. habent. q) In sqq. hic et ille codex *forte* — *exhibuit ut cum eo* (s. *eis*) s. f. *integrum negotium* — *motis* — *potestatis* (etiam Sich. *potestatis*. Go. *iudiciariae*) *id est industriae* — *praediorum* (om. *et*) *de* — *ad aliquam* s. *aliam qui* — *trigenaria vel* (ita 23. Rittersh. *Originari vel*. Go. *voluntaria* pro *colonaria*) — *fundos* — *sed cum aut* (s. *sed aut cui*) *vendet aut donet aut commissus* — *in eo cum* (etiam Cui. 2, 2* *cum* pro *eum*. Alii codd. *in eo enim*) *statuto* (s. *statum*) — *ab actore* — *dimissū* (s. *perceptu*) *de colonorum*. r) Vv. *hac lege* des. in edd. Nonn. codd. *pceptū* — *de colonis*

duos dominos dividatur agnatio, id est, ut coloni dominus duas partes filiorum, et[s] *tertiam colonae dominus sibi debeat vindicare. Quae vero actiones perpetuae fuerunt*[t], *et ad triennium revocatae*[u] *sunt, placuit annecti, id est, hereditatis petitio, si tamen ab auctore, cui competebat, fuerit inchoata finalis actio, homicidii, furti, tutelae gestae, de fugitivis, de curialibus, vel de collegiatis revocandis, empti, venditi, locati et conducti, negotiorum gestorum, mandati, pro socio*[v].

TIT. XXXV. DE SUARIIS, BOARIIS ET PECUARIIS[a].

1. *Impp. Valentinianus et Marcianus AA. Firmino Pf. P. et Patricio*[b]. Non miramur, inter[c] bellicas curas et obstrepentes lites ordinatione[d] magnifici[e] viri parentis patriciique nostri Aëtii[f] formam publicae dispositionis in meliorem statum fuisse mutatam[g], cuius sollicitudini[h] facillimum effectum praestitit amplitudinis[i] vestrae in aeternum consulens laudanda provisio, quae sacrae urbis privilegiis et administrantis providentia[k], et optimi civis affectione[l] subvenit, ut iamiamque[m] occidui corporis functionem[n] ita salubri dispositione[o*]) constituit[o], ut remotis dispendiis numquam defectum virium[p] devotio servientis[q] incurrat, quippe cui et permutatione provinciarum et exactionis qualitate et pretii moderata adaeratione[r] prospexit, Firmine, parens carissime atque amantissime. §. 1. Unde[s] illustris[t] et praecelsa magnificentia[u] tua pragmatici[v] nostri tenore comperto[x] sciat, secundum saluberrimam suggestionem[y] suam, quae ex magnifici viri parentis patriciique[z] nostri Aëtii[a] dispositione processit, patronis corporis suariorum[b] intuitu sacrae urbis Romae in primis hoc beneficium debere praestari[c], ut, delegatione[d], quae his intra provinciam[e] Sardiniam praebebatur[f] (de qua propter incertam navigationis illatio fluctuabat), ad ar-

Tit. XXXV. 1, Zir. in ind. titt. Am. *Tit. XXXIII.* 2—5, P. P[a]. P[b]. in ind. titt. *Tit. XXXIX.* 6 *Tit. XXXIII.* Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *Tit. XV.* Ad Cui. edit. referenda sunt, quae apud P. P[a]. P[b]. in ind. titt. leguntur: „*edita inter eandem Nov. XV.*" P. in edit. *Tit. XXVII.* Nov. Th. et Val., err. pro *XXXVI.*, quem numerum P[a]. et P[b]. habent. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *Tit. XXXVIIII.* Nov. Th. Be. *Tit. XXXVI.* Cf. Nov. Th. tit. IV, not. sup., praefatio not. 156, et Nov. Val. tit. II, XIII, XIV. Commemoratur a Cui. in Comm. c. 2 Cod. Iust. de Suariis (XI, 16) l. c. p. 355. C. Th. XIV, 4. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*LXXIX.*), id e. omnium Novell. in Be. ed. De cod. 3 vid. §. 8, not. d.

et colona. s) Copulam, quam plerique et antiquissimi codd. habent, om. edd. et omitti potest. Nonn. codd. *et tertia.* t) Ita fere omnes codd.; edd. *fuerint.* u) Nonn. codd. *provocatas — petitionis* (s. *pretio*) — *actore* (etiam Sich. *actore*) *cui — de fugitivis* (Cui. 2, 2* *sugitivis*) *et de curialibus — mandare* (s. *mandaret*) *pro socio.* v) In codd. Br. Al. diversis formulis terminatur liber Legum Novellarum Valentiniani: *Expl. Novellarum D. Valentiniani; Explicient Novell. Divi Valentiniani Aug.*; *Legum Novellarum D. Valentiniani Aug. Finis*, ut Sich. etc. Pauci add. *II.* In cod. 22 multa vv. cum interpretatione huius Novellae uno tenore cohaerent; adduntur enim nonnulla ex §. 7 tit. I. Novv. Martiani; deinde principium et rubrum tituli illius, tum pars §. 3, 4 et 5 eiusd. Novellae; postea sequitur omissis tit. II. et III. pars tituli IV. Nov. Martiani et annectitur Novella 1. Martiani, ita tamen ut rubro eius legis siglum adscriptum sit *Interpret.* et add. inscriptio et pars principii Novellae. Post illius subscriptionem scripta est formula: *Explicit Novellarum Divi Valentiniani III. augusti. Incipit Novellarum Divi Marciani Augusti liber.*

a) 6 *De Suariis et Boariis*, om. *et Pecuariis.* P. ms. P. P[a], P[b]. in ind. titt. et P. in not. P[b]. in m. *Pecorariis.* 4 *Pecoariis.* Mendose Go. *Pecuniis.* b) 1 p̄ pro *Pf. P.* 4, 5, Cui. 1. Aur. Lugd. Go. om. *et Patricio*, sed Go. *Firmino p. p. [Italiae].* Be. in not.: „fort. idem simul urbi praefuit." Edd., except. Cui. 1. Aur. Lugd. Go., *Marc.* P. in not. P[b]. in m. *Marcianus.* c) 4 *in bellicos.* d) 4 *ordinationē.* e) Ita 1; rell. codd. et edd. *viri magnifici.* Go. *parentes.* f) 4 *ati formam poplici.* 1 *aeti.* g) 4, 5 *mutatum*, corr. in 5 *mutatam.* h) 4, 5 *sollicitudine*, corr. *sollicitudini* in cod. 5. i) 4 *amplitudine.* Mox Rittersh. *laudandae.* k) 4 *providentie.* Val. *providentiā.* 5 *providentiae*, ut Cui. 1. Aur. Lugd. Go. 6 om. *et.* Aur. Lugd. Go. *administrandis.* l) 4 *optimi cuius affectionē.* 5 *optimi eius vis affaection.* Cui. 1. Aur. Lugd. Go. *adfectioni.* m) 4 *subveniat etiam iamque.* 5 *etiam iamque*; videtur in cod. 5 v. *iam* deletum esse punctis. n) 4, 5, Aur. Lugd. Go. *iunctionem.* Cui. 1 *iuccionem.* *) 4 *dispositionē.* o) 1 *constituet.* p) 4 *iuriū.* q) Cui. 1. Aur. Lugd. Go. *inservientis.* r) 1 *cui et pmutatione provinciarum et exactionis qualitate et pretii moderata adaeratione.* 2, 4 (sed hi omiss. comm.), P. P[a]. P[b]. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. Be. *cui per mutationem provinciarum, exactionis qualitate* (in m. cod. 2 *aequalitate*, sed del. a P.) *et pretii moderata ad.* 5 *cui per mutatione provinciarum exactionis qualitate et pretii moderatae adaeratione*, corr. a sec. man. *adaerationis.* 6 *cui per mutatione etc.*, ut 2. Cui. 1 *cui perimitationem etc.*, ut 2. Aur. Lugd. Go. *cui per imitationem provinciarum exactionis qualitate ex pretii moderata adaeratione.* Rittersh. *cui permutationem provinciarum, exactionis qualitate et pretii adaerata moderatione prospex.* Ri. displicet *per imitationem*, sed etiam quod ipse edidit, emendat igitur *per mutationem*, i. e. *defectum virium*, ut paullo ante dictum est. Hanc fuisse caussam moderatae pretii adaerationis. Confirmari hoc iis, quae infra dicuntur: „*plurimum in reliquis habere probantur.*" Sed *mutationis* v. est in omnibus codd.; latet etiam in Cui. 1. Aur. Lugd. Go. edd. scriptura; praeterea de mutatione provinciarum sermo est in §. 1. Recepi cod. 1 scripturam; sequitur *exactionis qualitate, pretii adaeratione.* s) 2 *p̄ē ā* et om. *Unde.* Etiam 4—6 om. *Unde.* Cui. 1—Ri*. *P. K. A.* et om. *Unde.* Vid. not. sq. Be. rest. *Unde* ex 1. t) 6 *Inlustris igitur.* 2 *inlustras*, corr. a P. u) 1 *magnitudo.* v) Cui. 1 *pragmitici.* x) Cui. 1. Aur. Lugd. Go. *confecto.* y) 2, 4 *suggessionem*, sed corr. est in cod. 2. z) 5 *parentes patriciique*, sed corr. est a sec. manu. a) 1, 5 *aeti.* 4 *eti.* b) 1 *patronis corporis intuitu*, om. *suariorum.* Cui. 1. Aur. Lugd. Go. *patronis et corpori.* 5 *suap* (videtur deleta esse una litera) *riorum* et add. *i* supra *a* syll. *suap.* c) 4 *praestare.* 1 *praestare debere*, sed Am. em. *praestari.* d) 1, 2, 4, 5, edd. *delegatio.* Ri. em. *delegatione*, recte et consentiente cod. 6. P. in m. cod. 2 *tenta legatione.* e) Cui. 1. Aur. Lugd. *intra provinc.* * * *provinciis sub* et excid. *Sardiniam — cum aliis.* Ita etiam Go., nisi quod post *provinc.** lacuna in medio versu incipit et maiorem ambitum habet. f) 4 *praebentur.*

cam praetorianam reducta, cum aliis provinciis sub refusione[g] universorum titulorum (qui dispersi antehac[h] plurimum in reliquis habere probantur[i]) de vicinis provinciis, id est[k] de Lucania[l] sex millia quadringentorum, Samnio quinque millia quadringentorum[m], Campania MDCCCCL solidorum[n] debita emolumenta oporteat[o] decerni. §. 2. De boariorum etiam vel pecuariorum praestatione nongentos quinquaginta solidos exactos[p] sibi noverint profuturos: centum millia aequi ponderis porcinae[q] de interpretiis[r] iuxta priora constituta praebeant[s], ducentena quadragena[t] pondo ad solidos secundum promissionem[u] suam illaturi[v], quoniam certa emolumenta[x], amota solita dubitatione, percipiunt, ita[y] ut centum quinquaginta diebus obsoniorum praebitionem sine ulla caussatione[z] singulis annis a se noverint procurandam[a], quae quantitas in tricies sexies centenis viginti octo millibus libris[b] cum duarum decimarum ratione colligitur[c]. §. 3. In ipsorum autem patronorum sit arbitrio[d] constitutum, utrum per praetorianum officium, adiunctis ei quinque de[e] corpore suo, quos elegerint, quibus ducenariae militiae honorem praeberi[f] iubemus, an per suos tantummodo, ne forte onerosi sint apparitores[g], id ipsum munus velint[h] exactionis implere, non exspectata deinceps praetorianae sedis annua delegatione, quae[i] hactenus servabatur. §. 4. Non ante[k] quisquam de Lucania Samnioque[l] provinciis arcam praetorianam deposcat, quam suariis exigentibus debitum[m] omne solvatur[n]. Moderatores provinciarum eorumque[o] officia sub periculo[p] facultatum suarum diligentiam[q] et efficaciam huic operi commodabunt, ut ea ipsa, quae[r] providimus[s], facilius impleantur. §. 5. Baonio[t] priori corporis cum dignitate lege concessa etiam cingulum militiae iubemus adiungi, quo[u] in rebus ordinandis sub privilegio militari maior huic auctoritas suffragetur; quod circa successores eius venientes per ordinem volumus custodiri. §. 6. Quos[v] ad nullum aliud praeterea[x] onus convenit devocari[y], nisi ut[z] huic officio vacantes, a ceteris habeantur immunes[a]. §. 7. Suarios ipsos nullius apparitionis neque iniuriae[b], neque dispendiis subiacere, manentibus circa eos, quae superiora scita sanxerunt. §. 8. Obnoxias[c] sane suario[d], boario et pecuario corpori personas ad debita praecipimus cum agnatione*), peculiis et praediis onera revocari, amotis[e] omnibus, quae sibi contra

g) 1 *sub refusionem*, ut Cui. 1. Aur. Lugd. Go. h) 1 *antea*. i) 1 *probabantur*. 4—6, Cui. 1—Lugd. Go. *probatur*. 6 *in reliquum pr. haberi*. k) 4 *divitiis* (pro *de vicinis provinciis*) id est. 6 om. de. Aur. Lugd. Go. *i.* pro *id est*. l) 4 *de lunia ex milia quadr.* 1, Cui. 1—Ri*. *quadrigentorum*, sed Cui. 1. Aur. Lugd. Go. *de* (omitt. in Aur. Lugd. Go. *de*) *Lucania Aemilia quadr.* P. in not. et P[b]. in m. *Sic vet. Cod. alias, Aemilia.* m) 1 *quadrigentorum*. 4, 5, Cui. 1—Ri*. om. *Samnio—quadringentorum*. n) 1 *campinia. milli* (Am. em. *mille*) *ngentos. quinquaginta sold* ||fol. 114[a]|| *sex actus* (Am. *exactus* et em. *exactos*) *sibi noverint*, et om. vv. *debita—solidos*, duo igitur vel tres versus. 5 *campaniam* (a sec. man. supra add. *de* et corr. *campania*) *millae nonagintorum quinquaginta solidorum*. Rittersh. *Camparia*. 2 *debite*, P. corr. *debita*. 5 *emulamenta*. o) 2, 4, 5, Cui.—Ri*. *oportet*. 6 *oportere*. P. in cod. 2, Ri. em. *oporteat*, quod Be. rec. p) 4 *vel pecuniarū praestationē n. q. solidorum exacto*. Aur. Lugd. Go. *exacto sibi noverit*. P. P[a]. Cui. 2, 2*. Rittersh. P[b]. Ri. Ri*. *noningentos*. q) 1 *profuturus cento milia. equo ponderes porcinae*. 4 *eque ponderis portionē*. 5 *aequae portione*, corr. *aequi*. Cui. 1 *portionē*. Aur. Lugd. Go. *portionem*. Rittersh. *portionis*; rell. *portione*. Ri. em. *portiones*, quod quidem inest in cod. 4 scriptura. Restitui cod. 1 scripturam. 6 om. *centum—illaturi*. r) 2, P. P[a]. Rittersh. P[b]. *de interdictis pretiis*, sed P. in not. et P[b]. in m. P. ms. em. *de interpretiis*, quo v. utatur etiam Cassiod. Var. epist. II, 26. Vid. Ri. ad h. l. not. n; Go. ad C. Th. XIV, 4, 4. 4 *iusta*. 5 *inter praeciis iusta*, sed em. *iuxta*. Go. *iuxa*. Haec constituta non inveni. s) Ri. legi vult *habeant*, sed omnes codd. habent *praebeant*. t) 1 *ducena* et om. *quadragena*. 2, P. P[a]. Cui. 2, 2*. Rittersh. P[b]. Ri. Ri*. *ducentena quadraginta*. u) 1 *pondo ad solidum. secundā promissione*. 4 *pondus ad solidor* (cum virgula per literam *l* traiecta) *sec. promissione*. 5 om. *promissionem*. Cui. 1. Aur. Lugd. Go. *pondus ad solid. secundum*. v) 6 *ut quoniam*. x) 1 *certe molumta*. 4 *dubitationē*. y) 6 om. *ita ut*. z) 6 om. *ulla caussatione*. 4 *causationē*. a) 6 *a se noverint procur. singulis annis quae*. b) 1 *in tricies. sexies centinis. XXVIIII milibus libris*. 4 *tricies sexies centis*. 5 *tricies saxes* (corr. *sexies*) *centenis*. Cui. 1 *tricies, sexties, cēties etc.* Aur. Lugd. Go. *tricies sexies, centies etc.* Ri. Ri*. Be. om. *sexties*. c) 1 *cum duarum decem marū racione colligitur*. 2 *collegitur*, corr. a P. d) 1 *arbitri*. P. *constitum*. Paullo post apud Ri. Ri*. deest *per*. e) Cui. 1. Aur. Lugd. Go. *adiuncti ei; quique de*. 4 *quinque quinque de*. f) 1 *pbere*; Am. em. *pberi*. 2 *ducenariae milie* (corr. a P. *militiae* et om. *honorem*) *pr*. 4 *ducenarie miliae* (om. *honorem*) *pr*. 5 *decenariae miliae* (corr. *militiae* et om. *honorem*) *pr*. Cui. 1—Ri*. *ducenariam militiam praeberi*. 6 om. *quibus—praeberi iubemus*. g) 1 *tantummodo nene forte—adparitoris*. h) 2 *id i. m.* vel *inter*, sed corr. a P. *velint*. 4 *ad ipsum munus velint*. 5 *in ipsum munus vellint*, sed corr. *velint*. Etiam Rittersh. *in ipsum*. 6 om. *ipsum*. i) 4 om. *quae*. k) 5 *Non ante*. l) 1 *somnioque*. 4 *samnique*. Cui. 1. Aur. Lugd. Go. *Samique*. 5 videtur habere *bucania*. m) 1 *soariis exegentibus debetum*. 5 *exgentibus*. n) Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *salvatur*; Reis. corr. *solvatur*. 5 *maderatores propuinciarum*, utrumque em. a sec. man. o) 6 *earumque*. p) 1 *sub periculū*. q) 4 *diligentie*. r) 4 om. *quae*. s) 5, 6 *providemus*. t) 1, 4—6, Cui. 1. Aur. Lugd. Go. in m. Cui. 2, 2*. in m. Rittersh. (ubi vero err. scriptum est *Barnio*, quod iam in textu est rec. ex P[b].) *Baonio*. 2, rell. edd. *Barnio*. Restitui *Baonio*. Vid. infr. §. 9, not. *t*. Reis. aun. *Handwerksmeister*. Praeterea 5 *prior*, sed corr. *prius*, ut videtur. u) 4 *quod*. 5 *quo rebus*, sed supr. lin. add. *in*. v) 1 *quod*. 5 *qd*, corr. *quo* a sec. man. Cui. 1—Lugd. Go. *subfragetur*. x) 4, 5 *praetereat*, sed corr. in 5. Cui. 1. Aur. Lugd. Go. om. *aliud*. y) 2, P. P[a]. Rittersh. Cui. 2, 2*. P[b]. Ri. Ri*. *revocari*. z) 1 add. *ut*, ni fallor recte. In rell. codd. et in edd. deest *ut*, quare Ri. cj. *sed—habeantur* aut potius *nam—habeatur*. a) 1 *habeantur inmunus*, sed Am. em. *immunes*. 2, 4, 5, Cui. 1—Ri*. *habentur immunes*; corr. *habeantur* in cod. 5. b) 1 *suarius ipsus nullius adpatriciones*. 4 om. *nullius*. 5 *nullus* (corr. *nullius*) *apparationis—iniuriae*, corr. *iniuriae*. Cui. 1. Aur. Lugd. Go. *Suarios ipsius apparitionis*, impr. Ri. c) 2 *obnoxios*. d) 3 habet sola vv. *suario—revocari*. 6 add. *et* post *suario*. 4 *peccario*. *) 5 *pcepimus cum agnationem*; corr. *agnatione*. e) 1 *honerare vocare amotis*. 2 *onerare vocari amotis*. 4 *honera revocare commotis*. 5 *honerare vocari. ammotis*, corr. *amotis*. Edd. *remotis*.

leges[f] praesumptio et ambitio[g] vindicavit. §. 9. In quibus exsequendis[h] memoratus Baonius[i], vel successores eius fidelem operam commodare debebunt, quo statutis[k] nostris congruus[l] praestetur effectus[m]. Devotos enim ob hoc non solum provisione, sed etiam honore[n] duximus adiuvandos, ut splendidiores[o] in ministerio urbis aeternae[p] semper invigilent, suisque compendiis[q] aestiment[r] aggregari, quicquid iugis[s] procurarit[t] illatio. *Dat. III. Kal. Iul. Romae*[u], *Herculano*[v] *V. C.*[x] *Coss.*[y] (452.)

Reposui *amotis*. f) Cui. 1. Aur. Lugd. Go. *legem*. Vid. C. Th. XIV, 4, 10. g) Cui. 1. Aur. Lugd. Go. om. *et ambitio*. h) 4 *exigendis*. i) 1, 4—6, Cui. 1. Aur. Lugd. Go. in m. Cui. 2, 2* et Rittersh. *Baonius*; 2 et rell. edd. *Barnius*. Vid. supr. not. t. Praeterea totus locus in Cui. 1. Aur. Lugd. Go. mutatis vv. et omissis ita scriptus est: *Baonius prior corporis eius fideliter * praestetur*, sed om. a Go. asteriscus. 6 *et* pro *vel*. k) 1 *cōmodate . debebunt*. (om. *quo*) *statutis*. 4—6 *debebunt ut* et 4, 5 *institutis*. Non interest, utrum scribatur *quo* an *ut*. l) 4, 5 *congruis*, ut Rittersh. m) 2, P. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. P[a]. Rittersh. P[b]. Go. Ri. Ri[v]. *affectus*, male; cf. init. h. Nov. 4 *debotus*. 5 *debotos*, sed corr. n) 1 *honorem*. Ante 4 *provisionē*. o) 4 (a sec. man.), 5 *splendoris*. Rittersh. *et splendidiores*. p) 6 *eternae urbis*. q) 1 *inpendiis*. r) 1, 4 *extiment*. 2 *existiment*. 5 *stiment*, corr. *estiment*. s) In cod. 1 in extremo fol. 114[b]. exc. syllaba *gis* verbi *iugis*. 6 *quicquid iuris*. t) 5 *procuraret*, sed corr. *procurarit* a sec. man. 6 *procurare*. u) 5 *romā*. v) 1, 2, 5, 6 *Hercolano*. x) 4 *v̄c̄*. 5 *coñs*. y) In cod. 1 add. (fol. 115[a] med.) *explic. feliciter am̄* et sqq. *Tituli Legum Novellarum Divi Maioriani augusti.*

LEGUM NOVELLARUM

DIVI MAXIMI A.[a]

FRAGMENTUM DE SUMMA SILIQUATICI[b].

— — — Humanitati[c] concidemus[d] si recusaverint[e] admittetur: quid autem de concessa[f] sibi condicione ubium singularē[g] maticiae[h] obieccione viri p̃feritur prepter[i] pullata nobis coria pquneret[k] cuius ad omnis p̃vincies nostre[l] serenitatis aedicto mox scripta remiscitis[m].

In cod. Vatic. 1023 fol. 1[b] haec scripta sunt: „*In Christi No* | *mine Incipiunt* | *Sententiae Cum Diebus* | *Et Consulibus Excerptae* | *Cum Interpretationibus* | *Libri Legum Ex Corpore Teo* | *dosii. Ipsius Teodosii sunt Libri XVI.* | *Novellarum cum auctoribus eorum id est* | *Valentiniani Martiani Maiurani* | *Severi Maximi Lib. V.* | *Hic in finem istorum et ante* | *initium Gagi arborum iure* | *require* | *Gagi Liber I.* | *Pauli Sententiarum Libri V.* | *Gregoriani Lib. I.* | *Hermogeniani Lib. I.* | *Papiani Lib. I.* | *Anthemi Lib. I.* || Fol. 2[a] || *Fiunt insimul veterum ac novellarum libri legum XXXI.*" Eadem vv., sed paullulum mutata, leguntur in cod. Reg. Par. 4412 fol. 8[a]: „*Incipiunt Sententiae Cum Diebus* | *Et Consol. Excerpte Cum Interpretationi* | *Bus Libri Legum Ex Corpore Theudosii* | *Ipsius Theudosii Sunt Libri XVI.* | *Novellarum Libri Cum Auctoribus Eorum Id Est* | *Valentiniani* | *Martiani* | *Maiuriani* | *Severi* | *Maximi* | *Sunt Libri Quinque Insimul* | *Hic In Fine Istorum* | *Et Ante Inicium Gagy Arborem Iure Require* | *Gagy Libro I* | *Pauli Sententiarum Libri V.* | *Gregoriani Libri I* | *Hermogeniani Libro I* | *Papiani Libro I* | *Antimi Libro I* | *Fiut Insimul Veterum Ac Novellarum Libri Legum* | *XXX Et Uno* |. In indice titulorum codici Fuldensi praemisso Gregoriani atque Hermogeniani codd. titulos et Papiniani fragmentum sequuntur: a) *II* (tit. II. Novv. Severi) *de reorum custodia*; b) tituli Martiani; c) tituli Martiani (leg. *Maioriani*); d) titulus Novellae I. Severi. e) *Incipiunt Tituli Divi Maximi* | *De Summos laquidi* | *I. Humanitati concidemus* || fol. 14[a] || *Expliciunt Tituli Maximi* |; f) Tituli Novellarum Anthemii, quibus additur: „*Explicit ad integrum* | *scintilla de libro* | *legum*" et posteriore manu saec. X. interpr. c. 18 C. Th. de Accusat. et inscr. (IX, 1). In tribus igitur codicibus Novellarum Maximi mentio fit, ita tamen ut in Fuldensi (fol. 132[b] et 133[a]) unius Novellae fragmentum sit, id quidem misere corruptum, in reliquis omittatur. Inesse in codice aliquo Vaticano Maximi Novellas innotuit ex Montfauconii Bibliothecarum T. I. p. 38. Verba illa codicis Vaticani 1023 transscripsit Raggerius communicavitque cum Zirardino, quem vid. l. c. p. 29 sq. et p. 421 sqq.; eadem vv. usque ad *Maximi Lib. V.* ex eodem codice habet Amadutius l. c. p. XXXVIII. sq., quem praeterea vid. p. 50, not. 2. Apographum fragmenti codicis Fuldensis dedi amicissimo Stiebero, a quo in Hauboldi Opusc. Acad. T. II, p. CLIV. editum est. De qua re agat, incertum quidem est, consentio autem cum Stiebero, de Siliquatico agi. Siliquarum mentio fit in Nov. 2 Th. tit. XXII. de Bonis decur.; Nov. Th. tit. ult.; Nov. Valent. tit. XXXIII. de Praediis pist.; Nov. Maior. tit. VII. de Curialibus (ubi *siliquaticum* commemoratur); etiam ex C. Th. aliisque iuris locis v. *siliquae* nota est. Vid. Stieber. l. c. p. CLV. et Dirksen. Manual. Latin. v. *Siliqua*. Quin exstiterint Novellae Maximi imp., dubitari non potest, quae si ad nostram memoriam pervenissent, ponendae essent post Valentiniani Novellas; nam Valentiniano III. occiso anno 455 Maximus successit, sed post aliquot menses obiit, antequam Martianus Orientis imperator mortuus est. Quod in codicibus ultimo fere loco Maximus est, non obstat; locus enim Novellas Maximi a libris Novellarum, quos Visigothi adhibuerunt, abfuisse quidem, sed a librariis appendicis loco, sicut Anthemii leges additas esse demonstrat. Verum eas extra libros illos superfuisse certum est; aliter enim librarii neque Maximum imperatoribus iis, quorum Novellae superessent, adnumerassent, neque legis alicuius fragmentum transscribere potuissent. Dolendum est fragmentum Novellae Maximi ita corruptum esse, ut sententia apta restitui nequeat. Edidi igitur, prout singula verba scripta sunt in codice, quae emendarem posui in notis. Solum libri et tituli rubrum mutavi.

---

a) Index codicis *Incipiunt Tituli Divi Maximi*, sed fol. 132 *Tituli Dui Maximo*. b) Index codicis *De summos laquidi*; fol. 132 *De Summo Silaquadio*, sed litera *a* post *l* aperta est et *u* similis (*siluquadio*). Eodem modo *a* in v. *recusaverint*, *admittetur*, *singularem*, aliis picta est. Stieb. *De Summo Siliquadio*. c) Ita in indice codicis; altero loco, ubi fragmentum ipsum est, et apud Stieberum *humanitate*. d) Leg. *concedimus*. e) Hic multa excidisse puto. Post syllabam *re* novus versus incipit et in sequentibus post vv. *quid*, *condicione*, *maticiae* (ubi fol. 132[b] terminatur et sequens fol. incipit), *prepter*, *cuius*, *serenitatis*. f) Incertus sum, utrum in codice scriptum sit *concesso* an *concessa* s. *concesse*. Stieb. ed. *concessa*. g) Leg. *urbium singularem*; nisi in vetusto codice scriptum erat *ob vim singularem*. Stieb. ed. *singularem*. h) V. incerta. Scripsi, quod ductus literarum codicis scribi iubent, nam prima specie facile aliquis leget *muticius*. Quid si *materiae* scriptum fuisse dicamus? nam literae *ic* post *t* imperfectae videntur esse. i) Stieb. *praefertur*. An *praefecti praetorio*, aut *praefecti praeter* s. *profertur*, *propter*. Hoc malo, etsi facile quis legeret *prepies*. Leg. igitur fortasse est: *Quid autem de concessae* (s. *concessa*) *sibi conditione ob vim singularem materiae obiectione viri profertur*, *propter* etc. Si legitur *prepies*, latere in hoc v. puto *praeceptis* reponendumque: *quid autem de concessa sibi conditione urbium singularum materiae* (an *muti sive?*) *obiectione* (exciderunt nonnulla) *viri* (exc. *illustris*) *praefecti praetorio praeceptis pullata*. k) Leg. *perquiret* et add. *is*. l) Leg. *ad omnes provincias nostrae*. Stieb. *a domnis — serenitatisue dicto — remiscitur*. m) Leg. *edicta* (om. est *solenni*) *more scripta remittitis*, aut *edicto mox scripta remittitis*. Referendum est *remittitis* ad magistratum, cui lex inscripta erat.

LIBER
LEGUM NOVELLARUM
DIVI MARTIANI A.[a]

TIT. I. NEMINEM EXHIBERI DE PROVINCIA AD COMITATUM, NISI AD RELATIONEM IUDICIS[b], A QUO FUERIT APPELLATUM[bb].

1. *Impp. Valentiniani et Martiani*[c] *AA. Edictum*[d]. Multa remediorum genera nostrae clementiae, provincialibus suis prospicere gestienti[e], et crebra cogitatio suppetit[f], et ipse rerum usus apportat. Nam cum venalem iudicum[g] ambitum radicitus amputasset[h], et ad res privatas vel publicas sincerissime gubernandas homines spectandos[i] atque consultos traxisset[k] invitos, sciens quippe, felicem fore[l] rem publicam, si a[m] nolentibus et actus publicos repulsantibus regeretur[n], cogitanti nostrae pietati statim occurrit[o], quonam modo possint[p] longi itineris intervallo et enormibus[q] sumptibus legitimo egentes auxilio liberari. Videtis enim agmina[r], videtis catervas adeuntium[s] infinitas non solum a[t] finitimis provinciis, verum extremo orbis[u] Romani limite confluentes[v], et adversum suos adversarios conquerentes[x]. Quod profecto nullatenus accidisset[y], si in locis integritas vel severitas iudicum floruisset. Et[z] ne igitur huius modi flagitia etiam ulterius[a] porrigantur, ne quis desertis laribus[b] suis aut certe[c] dulcibus pignoribus per incognitas mundi partes diutius pervagetur, hoc consultissimo edicto statuendum pariter[d] et omnibus declarandum pietas nostra decernit.

Tit. I. Martiani Novellae desunt in codd. 1, 2 et edd. P. P[a]. P[b].; supersunt igitur in iis codd., quorum potissima pars Breviarium Alarici est: 3, 4, 6, 8 — 38, 41 et partim 40; in edd. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Rittersh. Go. Ri. Ri*. Be., in quibus libris omnibus hic titulus primus est. Vid. Nov. Val. tit. XXII, pr. not. t. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*LXXXI.*), id est omnium Novellarum in Be. ed. L. R. B. tit. XXXIII. Ep. II. Felicis I. P. (Kunst l. c. p. 60) et ad Interpr. Ep. II. Iulii P. (Kunst l. c. p. 69). Decr. Grat. can. III, qu. 6, can. 16 et 17. C. Th. I, 19, 2. Cod. Iust. VII, 51, 4. Bas. IX, 3, 68. Integra cum interpr. est in codd. 11 — 21, 23, 25; omnia praeter interpr. des. in codd. 3, 41; inscr. et textus in codd. 4, 8 — 10, 24, 30; textus et subscr. in cod. 35; subscr. et interpr. in cod. 26; solus textus in codd. 27 — 29, 31 — 34, 36 — 38; in cod. 22 ipsius Novellae fragmenta tantum adsunt cum inscr., subscr. et interpr. Vid. interpr. Nov. Val. tit. XXXIV, not. u; infra pr. not. e; §. 3, not. s; §. 5, not. *; §. 7, not. g et z. Intra ann. 450 et 455 incid. c. 10 Cod. Iust. de Metatis (XII, 41) et c. 2 Cod. Iust. de Praet. (XII, 2).

---

a) Codd. *Incp Divi* (*D.*) *Marciani A.* (et om. *Novellae*, quia antec. *Finiunt* s. *Expl. Novellae Valentiniani*) s. *Incpt Novllr Divi Martiani* s. *Incpt Capitula Novell. Divi Martiani* (sequitur titulorum index eumque rubr. *Novellae D. Martiani A.*) s. *Incipiunt Legum Novellarum D. Martiani Imp. A.* et similiter. Pauci codd. add. *Lib. III.* Vid. Novv. Theod. tit. 1, not. *a*. Sich. *Legum Novellarum Divi Martiani A. Liber.* Cui. 1 — Cui. 2*. Go. — Ri*. *Legum Novellarum Divi Martiani A. Liber III.* Be. *Novellarum Legum Liber III. Novellae Divi Martiani A.* Rittersh. *Incipit Legum Novellarum Divi Martiani Liber III.* b) Nonn. codd. *Nemini*, alii *exhibere*, *relatione* aut *rationem* et *appellatus*. 12 *comitatus*. 31 *de provincia sua ad c. ne ad.* 6 om. *de provincia* et *a quo* etc. In cod. 14 et apud Go. excid. *iudicis*. bb) Nonn. codd. add. i. e. *ut actor forum rei sequatur* ex Explan. c) Nonn. codd. *Valentinianus et Martianus*, alii *Val. et Martianus*. d) 6 *augusti edictum ad omnes iudices.* Cod. Iust. add. *ad populum.* e) 22, 25 *gestiendi.* 11 *gestuenti — usum.* Etiam 25 *usum.* In cod. 22 post v. *gestiendi* omnia des. usque ad §. 3 vv. *neglexisset nostrae*; sed vid. infr. §. 7, not. z, ubi principium h. Nov. repetitur. f) Rittersh. in m.: „f. *suggerit vel suppeditat. an suppetit*, pro *suppeditat.*" g) 14 *venale iudicium.* 19 *iudicium.* 16 om. *cum.* Mendose Go. *iudicum.* h) 12, 19, 20, 23, 26, Sich. *amputasse.* 6 *amputare et ad res privatas et publ.* i) Plerique codd. et Sich. *exspectandos. Spectandos*, i. e. qui digni sunt, qui suspiciantur, sed malim *spectatos.* Mox 13 *consultus.* Vid. not. sq. k) 11, 12, 15, 17 — 21, 26 *tradidisset.* 6 *homines spectabiles etiam invitos tradere vellet sciens* et om. *quippe.* Nonn. codd. *invitus* et infra *actos*, ubi 26 *actus suppliciis.* l) 6 *fore felicem.* 26 *sciens qui furore.* m) 25 om. *a.* n) 6 *publicos recusantibus regeretur haec cogitanti*; rell. codd. omnes et edd. om. *regeretur.* In m. Cui. 1 — Lugd. ann.: „*videtur esse, administretur*" et in m. Cui. 2, 2*: *videtur deesse, administretur.*" Ri. et Be. probatur Cui. coniectura. Rittersh. in m. suppl. vult *administretur* vel *regatur*; hoc recte. Recepi cod. 6 scripturam. o) 13, 16 *occurrerit.* p) 6 *quo iure p.* 11 *quoniam modo p.* 18 *quodammodo* (hoc etiam 26) *opus sint.* 15, 19, 21 *quo vrae p.* 16 *qd admodo vestrae opus sint.* 25 *quomodo p.* Sich. *quonā mō.* q) 6 *et inermibus.* 23, Sich. *et in omnibus.* 25 *et inarmibus.* 18 om. *sumptibus — enim* et Rittersh. *modo.* r) Nonn. codd. *augmina.* s) 6 *Vidimus enim c. ad.* 18 *audientium.* t) 14 *in.* 25 om. *a.* u) Nonn. codd. *urbis.* 6 *Romani orbis.* v) 6 *commeantes.* 11, 12, 15, 18 — 21, 25 *confluentibus.* Meum Ri*. exemplar habet *confluentes*, | *set — integritas* vel | *egritas.* x) Nonn. codd. *conquirentes*, ut Cui. 2, 2*. y) 11, 12, 20, 25, 26 *occidisset*, sed corr. in cod. 12 *accidisset.* 13 *nullatenus concidissent occidisset.* 15, 16, 19 *concidissent.* z) 6 om. *et*, bene. a) 11, 12 *ulterior.* 18 — 21 *ulteriora.* 25 *flagitia huiusmodi* et om. *etiam.* Sich. in m. em. *prorogentur.* b) 14 — 16, 25, alii codd. *laboribus.* c) 19 om. *aut certe — et omnibus*, sed vid. infr. §. 2, not. *y*. d) 6, 18 om. *pariter et omnibus declarandum.* Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *sta-*

§. 1. Quicunque[e] civilem actionem vel certe criminalem accusationem adversariis suis intendere moliuntur, viros clarissimos adeant provinciarum rectores[f], et expositis querimoniis insinuatisque desideriis suis paratissimum promptissimumque posthac subsidium iuris expectent[g]. Illi noxiae potentiae vim legum benignam opponant[h]; illi divitiis[i] integram mentem obiiciant[k]. Non illum[l] supercilium, quod hoc tempore nullum est, terrebit[m]: non effeminabit[n] mentem severam quilibet census oblatus: sed unicuique, non altiore suspecta, non despecta humiliore[o] fortuna, nostrae mandatorum non immemores pietatis, et antiquo et nostro iure[p] succurrent, et querimonias suas probantibus aut indemnitate servata aut legitima vindicta consulent subsecuta[q]. §. 2. Has ergo ob causas nullum adversarium suum a proximis[r] vel longinquis partibus[s], non per sacros[t] afflatus[u], non per magnificentissimorum vel illustrium iudicum[v] sententias, volumus exhibere[x], nisi forsitan aut propter potestatem adversarii*), aut ipsius rei difficultatem, aut publici[y] debiti molem deficiente[z] rectore provinciae spectabilis iudicis, qui in locis vel[a] proximo deget, vel[b] amplissimae potestatis vel aliorum maiorum iudicum[c] auxilium postuletur. §. 3. His pro commodo vestro[d] et pro nostri imperii humanitate[e] dispositis, unusquisque vestrûm, cum sint in locis iudices[f], legum custodes et earum pervigiles defensores, prout[g] quisque possit sine peregrinatione, sine sumptibus super dubiis[h] rebus et adire iudicem[i], et auxilium amicum legibus adipisci[k], haec, quae dicta sunt*), observare debebit. Si vero vel ab[l] adversario, tanquam[m] excedente provinciale praesidium, fuerit contemptus, vel a iudice non auditus, hocque[n] in amplissimae potestatis, vel alio maiore, competenti[o] tamen, examine per relationem[p] iudicis contra adversarium emissam[q], seu ipsum iudicem, documentis[r] quibusdam, neglexisse nostrae maiestatis edicta[s], sui periculi memor, se promiserit[t] probaturum, tunc post indemnitatem ei legibus servatam[u] etiam vindicta iuri congrua in convictum protinus subsequetur[v]. §. 4. Quod si appellatio apud iudicem fuerit subsecuta[x], ea, quae super provocationibus legibus antiquitus[y] statuta sunt, diligentius modis omnibus complebuntur. §. 5. His additur[z] aliud malum, quod innocentes[a] praecipue hactenus conterebat[b]. Nonnulli namque suis allegationibus diffidentes[c], vexare suos adversarios*) tantummodo cupientes, non iure cum his, sed arte[d] pugnabant, et

---

tuendum, pariter et. 28 *consulentissimo edict.* e) 6 *decernit. Ut quicunque.* 26 *Quecunque civile actione.* f) 6 *rectores provinciarum.* g) 12, 15—18, 20, 25, Sich. *expetant*, sed Sich. in m. *expectent.* 11 *expetint.* 18, 19, 21 *expectant.* 28 *expetent.* 14 om. *que* post *promptissimum.* 22 *promptumque.* h) 6 *benignam vim legum apponant.* 25 *benigna ut oppones.* 18 *potentiae de legum ben.* Cui. 1 *begninam.* i) 11, 12, 28, Sich. *de vitiis.* k) 6, 11, 12, 15, 17, 18—21 *observent*, pro quo Heyse em. *observent.* 13, 16, 23, 25 *obiicient* s. *obiiciant.* 19 *integra mente.* l) 11, 12, 15, 17—21 *non illius.* 13, 23, 25 *illo*, sed 25 *illo supercilio.* 16 *illi supercilio.* Pungit, inquit Ri., Chrysaphium, eunuchum, qui ecclesiam et rempublicam impotenti libidine turbavit. m) 6 *est aliquem terrebit.* n) 11 *effeminavit — non altior suspecta* et 25 *sed veram.* 15 *quelibet* pro *quilibet.* o) 6 *humiliore despecta.* Infra nonn. codd. *immemoris.* p) 6 *novo iure.* 18 *succurrerent.* q) 15, 21 *indemnitates — subsecutas.* 19, 20, 23 *subsecutas.* 6 om. *subsecuta.* Sich. *consulent. Subsecutas has.* r) 26 *suum aut pr.* 25 om. *suum* et 6 *adversarium suum.* s) 19 *longisque patribus.* t) Sich.—Lugd. Rittersh. Go. *sacras.* u) 12—14, 18, 20, 25 *adfectus.* 26 *adfectibus.* 6 mutt. et transpositis vv. *a longinquis vel proximis partibus ad comitatum volumus exhiberi nec per sacros afflatus nec per magnificentissimorum et illustrissimorum iudicum sententias nisi forsitan aut.* v) 19 *iudicium* s. v. e. Vv. *dicum* (iudicum) — *potestatem ad* (adversarii) bis sunt in Cui. 1. x) Sich.—Ri*. *exhibari.* Etiam 6 *exhiberi*, sed in 6 res alia est. Vid. supr. not. r. 25 *exigere.* Mox 20 *nisi forte an aut.* *) 21 *propter necessitatem adversarii.* Cf. C. Th. I, 19, 2. y) 19 *publicis* et inculcatur, sed addito signo *H. S.*, id quod supra pr. not. c omissum erat. z) 25 et in m. Cui. 2, 2* *deficiente*, qua em. Ri. negat opus esse. Sed incertum est, utrum sit cj. Cuiacii an scriptura codicis alicuius. 26 *deficientem rectorem.* Mox nonn. codd. *spectabiles iudices.* 25 *exspectabilis.* a) 13, 16 add. *in.* 6 om. *locis vel.* b) 6, 11 sec. Be., 12, 15, 17, 20, 23, 25, Sich. om. *vel.* Nonn. codd. *degit.* 18 *detegit* et 25 *denegat.* c) 11, 12, 15, 19, 20 *iudiciis.* 6 *postuletur auxilium.* Multi codd. Sich.—Lugd. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *Hiis.* 26 om. *His.* d) 6, 11, 12, 15, 18—20 *tuo.* 25 *vestrorum.* 25 *n̄ro*, unde Sich. *nostro.* e) 6 *nostri humanitate imperii.* f) 15, 19, 21 *locis iuris.* g) 6 *defensores utique.* 16 *defensores uti.* 25 *d. p. q. posset.* h) 19, 21 *sumptibus sine dubiis.* i) 6 *iudices et amicum legibus auxilium.* 11—15, 18—21, 23, 25 *iudices*, 16 *iudicis*, 25 *rebus et ire iudicis.* Mox 15, 21 *amicorum.* k) 6, 11—13, 15, 18—21, 23, 25 *adipisci.* 14 *adspeci.* 26 *adipisci.* Edd. *indipisci.* *) 15 *quae prodicta.* 21 *quae producta* et 26 *obs. debet — ad iudicem.* l) 6 om. *vel ab* et *tanquam* et *provinciale — vel*, habet igitur *Si vero adversario excedente a iudice.* 16 om. *ab.* 17 *Si vero aut ab.* m) 20 add. *ab.* Mox 16 *praedium* pro *praesidium.* n) 15, 21 *fuerat — additus hocque.* 25 *fuerit consecutus.* Sich. *hoc quod.* o) 11, 12, 15, 17—21 *alio non competenti.* 23 *alio recompetenti.* 26 *aliam non competenti.* Sich. *vel in alia re, competenti.* 6 om. *vel alio — tamen et iudicis.* p) 14 *pro relatione.* q) 6, 11, 12, 14, 19—21, 23 *missam.* 25 *missa.* r) 15, 21 *documentum.* 6 om. *seu ipsum — quibusdam.* s) 6 *neglecta mai. n̄rae edicta* et om. *sui periculi memor.* Go. *neglegisse.* Vv. *neglexisset — vexare suos adversarios* adsunt in cod. 22. t) 11 *memorie promiserit*; nonn. codd. *memor si promiserit.* 22 *periculo memor si promiserit probatura — indemnitate et legibus.* u) 13, 14 *reservatam.* 22 *servata.* 11 *vindictam.* Mox 25 *in convicto.* v) 18, 19, 25 *subsequitur.* 6, 26 *subsequatur.* 22 *condicto p. suo sequentur.* x) 15, 21, 26 *obsecuta.* 22 *obsecutus atque super.* y) 16 *antiquis.* 6 *sunt statuta.* 22 *statuta sint.* Sich. *statata.* C. Th. XI, 30. 25 *super probationibus l. a.* z) 11, 12, 18, 20 *aditus.* Sich.—Lugd. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *Hiis.* 26 *His auditis.* 25 *alius.* a) 11, 12, 15, 20, 21 *innocentem.* 22 *innocente.* b) Sich. *conterrebat.* 14 *cont. Nonnullis.* 6 *Quod hact. inn. praec. cont.* c) Nonn. codd. *defidentes.* 6 *diff.* et *vexare.* *) Rell. desunt in cod. 22; uno tenore adiunguntur vv. tit. IV. Sed vid. infr. §. 7, not. g et u. d) 12, 15, 19—21, 23 *cum his sedare* s. *sed a re.* Sich. *non* (om. *iure*, ut 23) *cum hiis sedate*

per sermonem fucatum et phalerata[e] verba, nonnumquam legibus ante confusis, ad aliena eos[f] iudicia pertrahebant ita, ut hinc[g] saepius eveniret[h], ut et miles[i] in civili, et privatus in militari[k], sed sibi[l] incongruo, peregrinaretur iudicio. Ergo hanc quoque partem, ne ad laesionem nobis subiectorum patiamur iuris[m] et legum contemptum ulterius perdurare[n], hoc providentissimo edicto nostra pietas consuit emendandam[o]. Iubemus namque, omnes, pro priscis[p] ac saluberrimis institutis, suos adversarios satisfactionem forsitan[q] differentes in proprio foro[r], non in minime competenti, fictis quibusdam occasionibus, exposcere[s] litigatorem. §. 6. Actor rei forum sequatur. Quod sine[t] coelesti sententia non constat esse decretum, intactum inviolatumque servetur[u]; nemo a nostra serenitate postulet[v] (nec enim impetrabit[x], non rescriptum, non[y] mandatum[z], vel iussum, quod dicunt, sacrum), suos adversarios in minime competenti iudicio respondere, maxime cum[a] hoc tempore, quod superius dictum est, unusquisque clarissimorum[b] vel spectabilium iudicum, si tamen propter causas praedictas ita usus[c] tulerit, et integras adeuntibus aures praebere, et omni[d] postposita invidia, omni spreta gratia recto proposito potuerit iudicare. §. 7. Quam formam etiam in militari parte volumus observari, nec[e] passim aliquem armatae militiae sociatum longinquis partibus trahi, sed[f] in locis apud competentem iudicem pulsari, nisi tamen super maximis[g] et necessariis caussis, et militarem iudicem in locis excedentibus[gg] fuerit accusatus: non ignorante eo, cuius ex[h] interpellatione aliquis secundum datam formam in longinqua[i] fuerit protractus examina[k], quod si culpa sui fuerit dilata cognitio, vel minime actioni[l] suae adfuerit, vel delata non[m] probaverit, pro calumnia quidem[n] poenam luat legibus constitutam, pro pecuniaria vero[o] causa post dispendia, post sumptus, considerata quantitate postulatorum vel medii itineris intervallo[p], condemnationem[q] pro aestimatione iudicis sustinebit[r]. Nam dignum est, eos[s], qui maiorum nostrorum[t] nostrorumque legum avaritia[u] stimulante vel invidia[v] incitante fines perturbare, seu castra perfringere conabuntur.

pugnabant, *sed per sermonem*. Etiam Cui. 1 — Lugd. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *hiis*. Go. *iis*. e) 6, 13, 15, 16, 19, 21, 26 *falsata*. 16 *fucatum et pfellere et falsata*. Rell. codd. maximam partem *falerata*; nonn. *fugatum*. f) 6 om. *eos*. Rittersh. in m. cj. *arte* pro *ante*; praeterea habet *alienae*. g) 11 — 15, 17 — 21 *pertrahebant aut hic*. 16, 26 *pertrahebant aut hinc*. 23, Sich. *pertrahebant. At hinc*. 25 *protrahebant aut hic*. Nullus igitur codex habet vulg. scripturam a Cui. in Cui. 1 exhibitam. Si quis deleret *aut*, quod ex antecedentis verbi ultima syllaba (*bat*) ortum sit, posteaque legeret *evenit* (*pertrahebant. Hinc saepius evenit*. Vid. not. *h*), propius accederet ad codicum scripturam, quam Cuiacius, qui, non dubito quin correxerit *ita ut* pro *aut* et *eveniret* pro *evenit*. 6 om. *ita — iudicio*. Falso Be. in 11 esse dicit *At*. h) 11 — 13, 15 — 21, 23, 25, 26, Sich. *evenit*. 17, 25 om. *et* post *ut*. i) 16 *ut et mali civili et miles*. 19 *mules*. 11, 15 — 17, 19, 21, 23, 25, Sich. om. *in*. k) 11, 12, 15, 19 — 21, 23 *privato sit militari*. 17, 18, 26 *privato sit militaris*. In cod. 12 corr. a sec. man. *privatus in militari*. l) 11, 12, 15, 17 — 21 *sed sive*, sed corr. in cod. 12 a sec. man. *sed sibi*. 25 *militariis et sibi*. 26 om. *incongruo*. Rittersh. *in congruo*. Mox 26 *in iudicio*. m) 6 om. *patiamur iuris*. 11 — 13, 15 — 21, 23, 25, 26 *subiectarum* (11, 23 *subiectorum*) *legum superioris et legum*. 14 *subiectarum legum sup priores legum*. Nullus igitur codex vulg. scripturam habet, quam utrum Sichardus de cj. an ex codice aliquo posuerit, ignoro quidem, sed agnosco. Ei ex codd. nihil substitui potest. n) 6, 17, 25 *perduraret*. Supra 11 *contemptus*. o) Be. cj. *emendandam*. Hoc tuetur cod. 6. Rell. *emendandum*. p) 6 *omnes propitiis*. 25 om. *omnes* et 26 *ac*. q) 25 om. *suos adversarios satis* et *forsitan*. 20 *satisfactione*. Plerique codd. Sich. *deferentes*. 26 *forsitan non deferentes*. r) 6 *in proprio foro convenire. Actor ergo forum* et om. *non — litigatorem*. Recepi ex cod. 6 *foro*, quod v. iam Sich. indicat deesse asterisco margini adscripto et Rittersh. ac Ri. addi volunt. Etiam Be. post *competenti* inser. *foro* iubebat. 13 *competente factis*. s) 18 *exposcere ut rei forum sequatur litigatorem auctor et actor* etc. 15, 19, 21, 26 *poscere* et 25, 26 *litigatore*. Rein. em. *litigatores*. Nonn. codd. *auctor* et 21 *fortunis sequatur*. t) 6 *Et quod sine*. 18 *Quod sive*. 26 om. *sine* et 17 *non*. u) 6 *servetur et inviolatum*. 25 *secretum intactum* etc. 26 *in tantum inviol. servetur*. Rittersh. *inviolatum servetur*. v) Rein. em. *serenitate aliud postulet*. 26 *postulent*. Go. *Serenitare*. x) 11, 23, 26 *impetravit*. y) Be. notat: „offendebat duplex negatio; fort. pro *non* utroque loco pon. est *per*, quod siglorum similitudo facile defendit; vel nihil mutandum, et comma pon. post *impetrabit*." Ea aetate, qua Novella scripta est, in duplici negatione non debet offendi. 13, 16, 18, 20 *impetrabit nostrum rescr*. z) 25 *mandatum datum* et om. paullo infra *sacrum*, ubi 26 *ad sacrum*. a) In cod. 6 om. *maxime cum — iudicare*. b) 11 — 13, 19, 23, 26 *clarissimū*. Mox multi codd. *exspectabilium* et 13 *iuditiū*. c) 25 om. *ita usus* et 16 *et* post *tulerit*. d) Nonn. codd. *omnis*. Mox 18 om. *gratia* et 25 *aliquem*. e) 19 *in limitari parte* u. o. *nec*. Sich. — Ri*. *observari. Nec*. 23 *observare*. f) 25 *longinquis parentibus*. 15 *longis quis*. 26 *trahisset in*. g) Vv. *apud quem et necessariis causis ex militarem iudicem locis excidentibus magis puniuntur quam edicto* adsunt in cod. 22. Vid. supr. interpr. tit. XXXIV. Nov. Valent., not. u. 26 *maxime sed necess*. gg) 6 *m. et n. causis et apud militarem iudicem*. Construendum est *et excedentibus iud. mil. in locis*. h) 11, 12, 19 *ignorantiae*. 22 *ignorantiae ex interp*. 25 *ignorantem cuius*. Cum vv. *Non ignoret is cuius* incipit Cod. Iust. c. 4 cit. i) 6 *longinquo*. 11, 15, 19 — 21 *longinquam*. 26 om. *fuerit — sui*. 25 *datum firmum in long*. k) 6 *examine*. 15, 21 *examina ad quod si*. 19 *examinia*. 22 *examine a quo si — dilatata cogniti*. In cod. 18 deest *protractus — fuerit*. Cod. Iust. *protractus fuerit*. l) 6 *accusationi*. 11, 15, 22, 23 *actionis* et 22 *affuerit*. m) 6 *delatam non probaverit*, ut Cod. Iust., qui vero *delata*. 11 – 13, 15, 19 — 23, Sich. *dilata* et om. in his codd. et in edd. *non*; supra quidem *minime*, quod vim suam exercet etiam in v. *probaverit*, sed clarior est sententia addito v. *non*, quod recepi, etsi Ri. impr. n) 22 *probaverit* (om. *pro*) *calumniam quidem poenalem aut legibus*. 26 *calumnia quae de poena iuvat — constituta*. o) Codd. const. *pro vero pecuniaria causa*, nisi quod 22 *viro* et 20 om. *vero*. Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *constitutam. Pro vero pec*. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *constitutam: pro vero pec*. Be. ex Cod. Iust. rest. *pro pec. vero c.*, quod iam Ri. prob. p) 6 om. *intervallo*. 22 *intervallū*. q) 6 *compellatione*. 22 *condemnatione p̄sumatione iudicii*. r) Seqq. des. in Cod. Iust. s) 22 *dignum est ut quos*. Cui. 1 *eos, qui maiorum*. Be. legi vult *eorum, qui maiorum*, quia infr. not. y in codice

tur habitantium [x], saltem intentato [y], quo magis puniuntur [z], dispendio refrenari. §. 8. Ergo consulite [a] vestris commodis, nostris saluberrimis parete [b] praeceptis. Nemo a [c] nostra pietate, maioribus occupata, vel a [d] magnificentissimis seu illustribus iudicibus, nisi in [e] maximis ac necessariis, quod superius cautum est, rebus publicisve [f] debitis exhibitionis subsidium poscat. Nam si quis aliter, quam edicta [g] continent, petulanti [h] animo, his despectis [i], maiorem iudicem [k] vel nostram primum contra ordinem legum [l] adierit [m] maiestatem, sciat, se [n] non solum litis iacturae [o] atque plus petitionis periculo, verum etiam competenti motui [p] fore subdendum. *Dat. V.* [q] *Id. Oct. Constantinopoli, Valentiniano* [r] *A. VII. et Avieno* [s] *V. C.* [t] *Coss.* (450.)

Interpretatio. *Si quis adversarium suum* [u] *aut repetitione aut criminis* [v] *obiectione pulsaverit, in provincia, in qua consistit ille, qui pulsatur, suas exserat actiones, nec aestimet adversarium suum alibi aut longius ad iudicium* [x] *pertrahendum* [y]*: illi vero, qui pulsatus fuerit, si iudicem suspectum habuerit, liceat appellare. Simili etiam et militantes ordine teneantur, ut et ipsi* [yy] *apud competentes iudices, quas competere sibi credunt, exserant actiones, quia omnibus legibus constitutum est, ut actor rei forum sequatur* [z].

TIT. II. DE INDULGENTIIS RELIQUORUM.

1. *Impp. Valentinianus et Martianus AA. Palladio Pf. P.* [a] Curae nobis est, utilitati humani generis providere [b]: nam id die ac nocte [c] prospicimus, ut universi, qui sub nostro imperio vivunt, et armorum praesidio [d] ab hostili impetu muniantur [e], et in pace [f] libero otio ac securitate potiantur [g]. Ideoque mirati sumus laudabilem suggestionem celsitudinis tuae, quae [h] praeter alias virtutes, quibus sublimitas tua plurimum pollet, etiam humanitatem [i] tui culminis evidenter ostendit. Nam debitorum, quae in reliquis trahuntur, exactionem molestam [k] esse testatur obnoxiis [l], ac merito postulavit, ut praedicti debitores sacra nostra indulgentia liberen-

Tit. II. 3, 6, 8—38, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Rittersh. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. II.* In cod. 4 titulus deest. Vid. tit. I, not. sup. C. Th. XI, 28. Nov. Valent. tit. I. Nov. Maiorian. tit. II. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*LXXXII.*), h. e. omnium Novv. in Be. ed. Integra cum interpr. est in codd. 11—23; omnia praeter interpr. des. in cod. 3; inscr. et textus in codd. 24, 30: textus et subscr. in codd. 10, 31, 35; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 8, 9, 26—29, 32—34, 36—38. Ad interpr. cf. Capit. (Ben. Lev.) V, 369. Eodem anno datae sunt c. 2 Cod. Iust. (I, 39), c. 8 Cod. Iust. (V, 14) et c. 1 Cod. Iust. (XII, 2).

22 legi putat *intemperiem.* t) 26, Cui. 1 — Ri*. om. *nostrorum.* u) 11, 12, 15, 17—21, 22 *auxilia*, sed corr. a sec. man. in cod. 12. 6 om. *avaritia — incitante.* 22 *stimulate.* Be. inspectis codd. scripturis legi vult *legum auxilia avaritia stimulante vel invidia incitante iudicii fines.* Vid. not. sq. v) 11, 12, 19, 20, 22 *iudicia*, sed corr. a sec. man. in cod. 12. 26 *iudiciorum.* 23 om. *invidia*, sed est spatium. Sich. vel * *incitante.* x) 11—13 *habitis tantum.* 15, 21 *perfringere* (om. *conabuntur*) *habitus tantum.* 22 *perfringere* (om. *conabuntur*) *habit testantum.* 25 *casta perfr.* etc. Rein. prop. *abundantium* pro *habitantium.* Sich. — Cui. 2*. Go. — Ri*. *conabuntur, habitantium saltem.* 6 *perturbant* et om. *seu castra — puniuntur.* Nonn. codd. *habitantum* et *saltim.* y) 11 *intemptatos.* 13, 14, 16, in m. Cui. 1 — Cui. 2*. Rittersh. *intimato.* 15, 19, 21, 22 *intemptemus.* 12, 23 *intemptato.* 25 *saltim timptato qui magis.* Vid. supr. not. s. z) 22 *puniuntur quam edicto* et adiungitur sine ullo signo principium huius Novellae usque ad vv. *unus appostat nec venale.* 23, Sich. *puniantur.* a) ▮ *consulite ergo.* 11, 12 *consulete.* 15 *consulte.* 25 *consulenti.* 26 om. *consulite.* b) Nonn. codd. Ri. Ri*. *parere*, err. 18 *patete.* 6 *p̄ceptis parete.* c) 13 *ad nostram pietatem m. occupatam.* 26 om. a et habet *occupate.* d) 15, 16, 19, 26 *vel ad magn.* et 26 *magnificentissimos.* Rittersh. *vel* pro *seu.* e) ▮ om. *in.* f) Nonn. codd. *publicisvel.* 6 om. *publicisve debitis.* 25 *publicis vel litis.* g) 6 *edictum.* 11, 12, 19 *qua edicta.* 13, 21, 23 *quae dicta.* 15, 21 *que dicta.* Sich. Cui. 1 — Lugd. Rittersh. Go. *quam dicta*, neque vero 22; nam is nihil habet. Vid. §. 7, not. z. h) 6 om. *petulanti — despectis.* i) 11, 12, 20 *desperatis.* 15, 21, 25 *petulantia his desperatis.* 19 *petulantia hisdem speratis.* 26 *petulantia modo dispectis.* Sich. — Cui. 2*. Ri. Ri*. *hiis.* Go. *iis.* k) 6 *maiores iudices.* l) 26 *nostram promant contra.* 6 om. *primum contra ordinem legum.* Rittersh. *ordinum legem.* m) 15, 19, 21 *adiret.* 18 *audierit.* n) 26 om. *se.* o) 11, 12, 15, 21, 23, 25, 26 *iacturam.* 6 om. *atque — periculo.* p) 6 *multe*, i. e. *mulctae.* 11, 12, 20, 23, Sich. *mutui.* 15, 21 *mutua.* 19 *multa forte subdendā.* 26 *morti.* q) 6 *II. Non.* 22 *prid. Kal. Oct.* Nonn. codd. *VI.* Epit. Mon. om. *V.* r) 6 om. *Valentiniano — Coss.*; alii codd. om. *Valent.* s. *A.* Go. *Val. A. IV.*, err. s) Pro *Avieno* multi codd. habent *abieno, albino,* 24 *abiegeno,* 22 *aviano.* t) Nonn. codd. *vic.*, alii om. *V. C.*, uti etiam Sich., in aliis deest *V. C. Coss.* aut *Coss.* Aur. Lugd. *Cos.* u) Addidi ex multis codd., veluti 8—10, 20, 28, 34, 37 *suum*, quod edd. om. Vid. supr. §. 2. v) 11, 12, 20, alii *certis* pro *criminis.* 19 *certa obiect.* Rittersh. *tepetitione.* Nonn. codd. *repetitionem* et *obiectionem.* x) Nonn. codd. *illic — exerceat actiones — ad iudicii* s. *ad iudicem.* y) Fere omnes, quos inspexi codd., *pertrahendum* et multi *ille.* Edd. *protrahendum.* In Nov. §. 5 *ad aliena iudicia pertrahebant.* §. 7 *in longinqua protractus examina.* Infra in nonn. codd. om. *fuerit.* yy) Aur. Lugd. Go. *ut et ipse.* Rittersh. *ut et ipse ut et ipsi competentes.* z) Nonn. codd. *appellari — exerceant actiones — auctor* s. *actores rei futurum sequatur.*

a) Nonn. codd. om. *AA.*; alii habent *Palladio praeposito* et *Curiae* pro *Curae.* b) 11—13, 15—21, 23 *provideri.* Edd. *providere.* Neque vero falsum est *provideri.* c) 6 *id de hac nocte.* d) Nonn. codd. *praesidium* et mox *impetum.* 6 *ab hostium impetu.* e) 11, 12, 15 *muniuntur.* f) 6, 12, 13, 15—23, Rittersh. in m. *et in pace.* Edd. *ac in p.* Praeterea Rittersh. *liberi.* g) 11 *ponuntur.* 12, 19, 20 *potiuntur.* 22 *paciantur.* Mox 20 *summus aud.* h) 6 *tuae celsitudinis quibus.* 11, 14, 15, 18—23 om. *quae.* 17 *tuasque.* i) 25 *polleat — inter reliq.* 22 om. *etiam*, sed add. a sec. manu. Nonn. codd. *humanitate.* k) 11—15, 18—23 *molestiam.* 25 *molestum.* Ante nonn. codd. *exactione.* l) 6 *obnoxiis esse testatur.* 22 *esse testatur obnoxius.* 26 *esse testantur obn.* 21 om. *esse.* Rell.

tur. Quapropter [m] admirabilem insinuationem tuam probandam [n] esse censemus [o]. §. 1. Cesset igitur pro securitate provincialium exactio reliquorum, et a sextae indictionis initio [p] usque ad finem quintae [q] decimae nuper elapsae debita deleantur, sive ex possessionibus liberari [r], vel patrimonialis templorumve [s] aut civilis fiscalisve [t] iuris, seu in auro [u], seu in argento, seu in speciebus, vel in [v] metallica quacunque [x] materia, aliove quolibet collationis titulo in publicis calculis residere noscuntur. Et [y] sive arcae sublimitatis tuae, sive thesauris, sive sacro debentur aerario, sive cellario, vel privatae [z] rei nostrae, aut [a] dominicae domui [b], sive operibus huius inclitae [c] urbis, omnia collatoribus [d], nec non curialibus, seu cohortalibus, seu provincialibus officiis, et aliis, quicunque reperiuntur [e] obnoxii, remittantur. §. 2. Et ne qua [f] liberalitatem nostram caligo fraudis possit [g] impedire, etsi in privatum contractum [h] vel in cautionem [i] debitum publicum transiisse vel novatum [k] esse dicatur, aut [l] si quis curialis [m] exactor vel cohortalis compulsor pro obnoxio [n] se intulisse commemoret, nihilominus liberalitas nostra firma permaneat. §. 3. Curialibus etiam et cohortalibus [o] nulla superexactionis [p] adversus optiones vel actuarios vel devotissimos milites querelae permittatur occasio, ita ut et [q] optiones et actuarii [r] et devotissimi milites invicem taceant, et nullam [s] adversus curiales, seu cohortales, vel [t] collatores, seu officia provincialia, seu decuriones moveant pro debitis publicis [u] actionem [v], etiamsi quas expensas se pro aliis intulisse contendant. §. 4. Praeterea quicquid ex titulo senatorii [x] follis in provinciis debetur, hoc quoque remitti [y] iubemus. §. 5. Si quid autem ex quintae [z] decimae indictionis vel superiorum temporum debitis ad expensas primae indictionis seu posteriorum temporum deputatum est, et si [a] quid ex naulis ac pretiis materiarum, et relevatis [b] vel donatis, aut [c] translatis atque adaeratis, vel ab arca [d] sacratissimae Constantinopolitanae urbis debetur, id [e] huius donationis beneficio non tenebitur. Sed et si quid in auro, vel [f] in speciebus, vel in materiis civitatum [g] operibus deputatum est, et hoc erogatum non esse monstratur, eius quoque ratio servetur intacta [h], nec possint debitores huius donationis auxilio [i] niti, sed compellantur hi, qui noxii reperiuntur, implere suscepta opera, et sumptuum reddere rationes. Nec enim oportet hanc [k] liberalitatem nostram eo usque protendi, ut in aliorum lucra [l] iniuste proficiat, quod ornatui urbium delegatum [m] est. §. 6. Sentiant [n] universi, quantum sibi pietas nostra profuerit, et in posterum [o] devoto animo pensitationes publicas solvant, qui se sciant praeteritis debitis liberatos [p], Palladi, parens carissime [q]

---

codd. *esse testatur obn.* Edd. *testatur esse obn.* m) 15 *Quipropter.* 19 *Quia propter.* n) 13 *probata.* 17 om. *esse.* o) 6, 11, 12, 15, 16, 18—21 *censemus.* Rell. et edd. *censuimus.* p) 6 *et a sexta indictione* et om. *initio.* 17, Go. om. *a.* 12, 15, 18, 20, 21 *inditio* s. *indicio.* 22 *inditionis.* Go. *reliquormu.* q) 15, 16 *finem ad quintae.* Mox 22 *alapsae — suae ex.* r) Ita omnes codd. et edd. praeter 22, qui *liberalibus.* In m. Cui. 1 — Rittersh. em. *aerarii*, prob. Ri. Be. em. *sacri aerarii*, probabiliter. Infra *sacro debentur aerario.* Mox nonn. codd. *patrimoniales.* s) 11—16, 18—21, 23, Sich. *temporumve.* 22 *templorumque.* 25 *temporum vel.* t) 15, 19—21, 23 *aut fiscalis civilis fiscalisve.* Sich. *aut fiscalis civilis, fiscalisve.* 22 *fescalisve.* u) 22 *suae in auro.* 6 *seu ex argento seu in auro sive speciebus.* 17 om. *seu in auro.* v) 16 om. *in.* x) 15, 21, 25 *quecunque.* y) 22 *quolibet consolationis — resedere noscuntur et sive arcis.* Nonn. codd. om. *Et.* z) 11—13, 15, 17—19, 21, 23 *cellario vel privatae.* 14, 16 *cellariis vel priv. seu nostrae.* 20 *cancellario vel privatae.* 22 *cellario vel pravitate.* Sich. *cellario, sive priv.* Rell. edd. *cellariis, sive.* 6 om. *sive cellariis — cohortalibus.* a) Pro *aut* 15 *ut* et 19 *ut a.* b) Nonn. codd. *domus.* 19 om. *domui.* c) 15, 19, 21 *operibus sive incl.* 13 om. *operibus.* d) 16 *consultoribus.* e) Nonn. codd. *coartalibus.* 15, 18, 21 om. *seu cohortalibus*, 17 *seu provincialibus* et 6 *et aliis.* 16 *quicunque rei pereuntur obnoxii.* Nonn. codd. *obnoxiis* et 20 *remittuntur.* f) 19 *Et de ne qua.* 25 *quum.* 23 *libertatem.* 22 *libertate nostra.* g) 11, 12, 15—21, 25 *valeat.* 22 *fraudeb valeat.* 6 *possit impedire si in.* 13 om. *possit impedire.* h) 22 *privatu contractu.* i) 12, 15, 16, 19, 21, 22 *cautione.* 6 *cautione publicum debitum.* Mox multi codd. *transisse*, ut Sich. — Ri*. k) 19, 25, alii *notatum.* 22 *locatum.* l) Nonn. codd. *ut.* m) 14 add. *vel.* Mox nonn. codd. *coartalis.* n) 14 *pro noxio.* 15, 19, 20 *pro obnoxio si intulisse.* 22 *prout noxiose intulisse.* 25 om. *intulisse.* 20 *nihilomnibus* pro *nihilominus* et 25 *nihil his liberalitas.* 23 *libertas nostra.* o) Nonn. codd. *coartalibus.* Go. *cohurtalibus.* p) Nonn. codd. Go. *super exactionis.* Rittersh. *super actionis.* Mox nonn. codd. *obtiones* (sic quoque infra) *vel auctuarios.* 20 *act. vel devotissimus milites quae permittatur.* q) 22, 23, Sich. — Ri*. om. *et*, quam copulam Be. ex cod. 11 apposuit. Rittersh. *opiniones* pro *optiones.* r) 22 *vel actuarios.* 14 *actuarii et devotissimos.* 20 *actuarius et devotissimus milites quae.* s) Nonn. codd. *nulla.* 25 *taceant et nullam.* Mox nonn. codd. *coartales aut curialis seu cohortalis.* t) Vv. *vel — actionem* bis scripta sunt in codd. 11, 12. Mox 20 *decurionis* et 22 *decuriores*, sed corr. u) 6 om. *pro publicis debitis.* v) 6 *quaestionem.* 25 *etiamsi quis.* x) 11, 12, 14, 16, 20, 23, Sich. *senatoris.* 13, 15, 19, 21 *senatoris solidis.* 22 *senatoris polles in pr. debitor.* Etiam 23 *debitor.* 25 *senatores ullis.* 6 om. *follis.* Sich. *follibus.* y) 11, 12, 15, 18—21 *non mitti.* z) 6 *a quintae.* 11, 12, 15, 18—21 *ad quintae.* 23, Sich. *quindecimae.* 22 om. *ex quintae — temporum.* Ceterum 6 *Si quis autem.* Mox nonn. codd. *inditionis* et *debetis.* a) Sich. *est. Et si.* b) Nonn. codd. *revelatis*, ut Rittersh. 22 *haec pratiis m. ex revelatis — aderatis*, ubi alii *adheratis.* c) 6 *et.* d) 22, 23 *vel ab archa.* 14 om. *ab.* e) 13, 15, 16, 18, 21, 25, Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *ad huius don. beneficium.* 6 *debetur* (om. *id*) *huius beneficio donationis* et deest *non.* 25 *tenetur.* f) 14, 17, 19, 22 om. *et*, 25 *auro vel et* 6, 13, 15, 16 *in.* g) 6, 11, 12, 15, 18—20 *comitum* et deest in cod. 6 *operibus.* Mox 22 *et de hoc.* h) 19 *inacta.* 22 *servetur ita nec possent.* Sich. — Ri*. *intacta. Nec.* i) 6 *donationis beneficio uti.* 22 *auxilio noti sint comp.* Mox plerique codd. Sich. — Cui. 2*. Ri. Ri*. *hii.* Go. *ii*, et infra 11 *sumptum*, 22 *rationis.* k) 11, 12, 19 *ea.* 15, 17, 18, 20 *eam.* 6 om. *hanc*, ut Sich. l) 6, 11—13, 15, 16, 18—21 *solacia* et 19 *iniustae.* 22 om. *lucra.* m) 6 *delegatur.* Rittersh. *deligatum est.* n) 11 *sensient.* 19 *sensimus* un. *tantum.* 15, 21 *Censemus universi si tantum sibi prof. ut in posterum.* 6 om. *Sentiant — profuerit et.* Rittersh. *Sentiant — pie* (v. *pietas*). o) 6 add. *ergo.* 22 *in po-*

atque amantissime. §. 7. Illustris igitur[r] et praecelsa[s] magnificentia tua huius saluberrimae[*]) pragmaticae[t] legis moderationem[u] per universos populos ac provinciarum iudices edictis propositis[v] divulgari[x] curabit[y], ut securi et beneficium nostrae pietatis et securitatis[z] suae fructum libenter agnoscant. *Scripta*[a] *Palladio viro illustri Pf. P.*[b] *Orientis: Hermogeni*[c] *viro illustri Comiti sacrarum largitionum: Gennadio*[d] *viro illustri Comiti rerum privatarum: Maximino*[e] *viro illustri Comiti et praeposito sacri cubiculi, D. N.*[f] *Valentiniano A. VII.*[g] *et Avieno*[h] *V. C.*[i] *Coss.* (450.)

INTERPRETATIO. *Lex ista hoc continet, ut per provincias relaxatae beneficio principis*[k] *tributorum reliquiae*[l] *non quaerantur, tamen quod exactum est, si apud exactores residere*[m] *constiterit, id praecipit*[n], *ut publicis debeat utilitatibus non perire, sed quod exactum est, a retentatoribus thesauris inferatur et a provincialibus vel a possessoribus, quod solutum*[o] *non fuerit, non quaeratur.*

TIT. III. DE PRAEDIIS CIVITATUM OMNIUM[a].

1. *Impp. Valentinianus et Martianus*[b] *AA. Palladio*[c] *Pf. P. Orientis.* Avaritiae suae culpam arguit, qui pro possessionibus, quas detinet[d], debitas[e] functiones inferre cunctatur[f]. Itaque inter ceteros egregios actus, quibus rei publicae tua sublimitas prodest, etiam suggestionem[g] de praediis iuris civilis oblatam iure laudamus, per quam[h] postulatum est, ut, si qui memorata praedia dempto[i] civili canone consecuti sint, veterem canonem in posterum cogantur agnoscere. §. 1. Celsitudo igitur[k] tua id nobis placuisse cognoscat, ut, si qui vel ex titulo donationis, vel ex emptione[l], sive ex alio quolibet titulo possessiones[m] iuris civilis tantummodo et cuiuslibet[n] civitatis, et praecipue huius

Tit. III. 3, 6, 8—38, Aeg. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Rittersh. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. III.* 4 *Tit. II.* Vid. tit. I. et II, not. sup. In L. R. U. tit. deest. C. Th. X, 3. Cod. Iust. XI, 69. Nov. Th. tit. XXIII. de Locis rei publ. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. *un.* Be. add. (*LXXXIII.*), id e. omnium Novellarum in Be. ed. Integra cum interpr. est in codd. 11—21, 23; omnia praeter interpr. des. in cod. 3: inscr. et textus in codd. 4, 24, 30; textus et subscr. in codd. 26, 35; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus deest in codd. 8—10, 22, 27—29, 31—34, 36—38. Cod. Iust. XI, 69, 5. Bas. LV, 13, 5. In Cod. Iust. eod. anno ad Palladium datae sunt I, 11, 7; I, 2, 12; IX, 39, 2; X, 5, 2; *ad Populum* I, 12, 5; anno 452 (cuius nulla Novella superest) *ad Palladium* I, 1, 4; I, 3, 23 et 24; I, 5, 8; I, 7, 6; II, 7, 10; et *ad Sporatium* XII, 3, 2.

stero — pensent actiones. p) 6 *sciant publicis debitis obligatos.* 22 *libertos. Pallidi.* Nonn. codd. *debetis.* q) Sich. *praefecte charissime.* Cui. 1 — Lugd. Rittersh. Go. *Praefecte karissime.* 20 om. *atque am.* r) Fere omnes codd., etiam 11, 12, 22, *igitur.* Edd. *itaque.* s) 15, 21 *p̄clara.* Codd. maximam partem et *pm̄ tud.* 20 *et p̄mla.* *) 23, Sich. *saluberrima.* t) 11, 12, 19, 20 *pragmatici.* 22 *praumatiae.* 6 om. *pragmaticae.* Aur. Lugd. *progmaticae.* u) 11, 12, 19, 20, 22, 23, Sich. *moderatione*, recte impr. Ri., sed falsum est quod nuntiat, in codd. 11, 22 esse *saluberrima.* Nonn. codd. *per universus.* v) 6 *populos propositis vulgabit edictis ut et beneficium* et om. *ac prov. iudices* et *curabit* et *securi.* 23, Sich. *edictis prompte divulg.* x) 11, 12, 20 *devulgare.* Nonn. codd. *devulgari.* Etiam Sich. *divulgare.* y) 15 *curabitur.* 16, 20, 25 *curavit.* z) 11, 12, 15, 18, 21 *sanctitatis.* 20 *scitatesuae.* 13, Ri. Ri*. *succuritatis.* a) Nonn. codd. *Scriptum.* Cf. Ri. not. p et supra Praef. C. Th. p. XLI, not. 246. 24 om. *Scripta — D. N.*, 29 *Scripta — Comiti*, 32, 33 *Scripta — cubiculi* et 38 *Scripta — privatarum.* 8 om. *Scripta — cubiculi* et pon. subscr. antecedentis Novellae, sed om. v. *Constantinopoli.* b) 6, 15, 21 *praeposito.* Sich. *Praefecto* et om. *Praet.* 13 *pf̄p a or.* 21 *ppo or. e Herm.*, sed del. e a sec. man. 36 *ill. p̄po sacris curiculo dn̄i nr̄i Valentiniani* et des. rell. c) 13 *Hermogeniano.* d) 6 *Gitecilio.* 11, 12, 23 *Geneclio.* 13, 14, 22, 26, 29 *Genedio.* 15 *Gitelicio.* 18 *Genecho.* 20 *neneclio.* Verum nomen Comitis R. P. *Genethlium* fuisse Ri. dicit. Infr. nonn. codd. *privatorum.* e) 6, 11—13, 15, 16, 18, 20, 21, 26, 38 *Maximiano.* 22 *Maximo.* Edd. *Maximino*, praeter Rittersh., qui *Maximiniano.* Mox nonn. codd. *p̄pta.* Go. *sacro cubic.* f) 15 *dominici.* 22, alii *domini.* Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *D.* et om. *N.* g) 6 *VI.* 23, Sich. *IV.* h) Codd. *Avieno, Aviano, Abieno, Albino, Avienno, abiegno, Albieno.* i) Nonn. codd. *VV. CC.*, alii *v̄c*; alii om. *V. C.* aut *Coss.* Denique nonn. codd. *Cos.* s. *Cōns.* In cod. 27 tota subscr. haec est: *Dat. III. Non. Mart. Romae domino Val. A. VII et Albino V. C. Cōnss*, et in codd. 28, 34, 37 *Data lex XVII consl et Albieno* (s. *Albiegno*) *v̄ir cl. cons.* k) Nonn. codd. *relaxato et principes, tributarum.* l) Ita plerique codd., etiam 11, 12, 19, 20, 22 et Ri*.; rell. edd. *reliquae.* Mox nonn. codd. *querantur* s. *quaerentur* et *actum est.* m) 11, 19 et multi alii codd. *residere* s. *resedere.* Rell. et edd. *resedisse.* n) Ita plerique codd., sed 22 *praecipis*, 23 et edd. *praecepit.* Supra *continet.* Nonn. codd. om. *ut*; alii mox habent *debeant — actum* (ubi 22 om. *est*) *retentoribus, in thensauris, inferatur ea provincia* s. *infertur et a prov.* Nonn. om. *a* post *et.* o) 23, Sich. *solitum.* Nonn. codd. *quod non solutum non* et multi *queratur.* Rittersh. *fuerit quaeratur.*

a) Nonn. codd. *praesidiis*; alii om. *Omnium.* b) 29 *Impp. Val. et Arcadius.* c) Nonn. codd. *Paladio.* 22 *AA. prefecto* et deest *Palladio* et *P. Orientis.* In aliis codd. om. *Pf. P. Orientis* aut *Orientis.* In Cod. Iust. *Imp. Valentinianus A.* et des. rell., sed Cui. in Comm. Be. et Herm. concinunt cum Nov. d) 11, 12, 20 *detinent.* e) 6, 11, 12, 20, 25 om. *debitas.* f) 6 *inferre moratur.* 25 *cunctantur.* 23 *cunctatus.* g) 19 *reipublicae tuae — suggestionem.* 21 *suggestionem deprehensionis.* h) 25 *per quae.* Mox nonn. codd. *ut si quis.* i) 13, 14, 18, 20 *adempto.* 25 *adepta.* Mox 20, 25 *sunt*, 23 *consequuta sunt.* k) 6, 11—13, 18—21, 23, 25 *igitur*; rell. et edd. *itaque.* Mox nonn. codd. *placuit.* l) Cum vv. *Si qui ex titulo donationis* incipit c. 5 Cod. Iust. cit. 13 *Siquis.* Nonn. codd. *exemptionis.* 20 *donationis ut ex emptionis.* 23, Sich. *vel exceptione.* m) Nonn. codd. *possessionis.* 23, Sich. *alio modo, qualibet titulo poss.*, sed in m. Sich. *qualibet modo titulove.* Cod. Iust. *possessiones vel domus vel ergasteria iuris duntaxat civilis, quae huius iuris esse vere probantur, cuiuslibet.* n) 11, 12, 15, 18—21, 23 *tantummodo quae* (s. *que*) *cuiuslibet.* 23 *tant. quae.* Nonn. codd. *civitates et prae-*

aeternae urbis, cui maiorem debemus favorem[o], tam civilis[p], ut dictum est, iuris, quam etiam agonotheticas[q] possessiones, ex consulatu[r] Ausonii[s] et Olybrii[t] dempto civili canone acceperunt[u], impositum praediis canonem iuxta fidem publicorum monumentorum civitati, ad quam praedia pertinuerunt, praebere[v] iubeantur, ex[x] praesenti quoque quarta indictione, cessante[y] praeteriti temporis canonis exactione[z], manente penes eos successoresque eorum et detentatores[a] illibato dominio. Nam si privatis viris[b] debita non patimur denegari, multo magis praebenda sunt civitatibus, quae iure debentur[c], cum sufficiat possessoribus, quod apud eos dominium in perpetuum ex nostra liberalitate permaneat. §. 2. Si quae[d] tamen possessiones iuris civilis canonem privatis largitionibus[e] in praesenti praebent vel nunquam ademptum vel postea impositum, ad hanc pragmaticam[f] iussionem non pertinebunt, sed privato aerario canonem, quem nunc agnoscunt, inferre ex more debebunt, dominio firmiter apud eos successoresque eorum et detentatores[g] pari modo permanente[h]. §. 3. Illud etiam[i] dispositionis culminis tui probamus atque[k] firmamus, ut, si qui cuiuslibet iudicis commotione[l] mulctati sunt, et partem[m] seu totam mulctam adhuc debere noscuntur, hi quoque[n] indulgentia nostrae clementiae perfruantur[o], et nullam sustineant exactionem[p], Palladi, parens carissime[q] atque amantissime. §. 4. Celsitudo igitur tua haec, quae[r] per hanc pragmaticam legem sanximus[s], rectoribus provinciarum declarare non differat, ut[t] et civitates, et possessores, et ceteri, de quibus haec[u] constituimus, utilitati suae consultum esse laetentur. *Dat. XV.*[v] *Kal. Febr. Constantinopoli, Martiano A. I. Cos.*[x] (451.)

Interpretatio. *Si quid*[y] *de fiscalibus agris vel aedificiis donatione principis vel venditione vel qualibet ratione ad privatos fortasse pervenerit, id lex ista constituit, ut soluto canone a possessoribus in perpetuum teneatur*[z], *et impletis fiscalibus debitis, illi, qui possident, heredibus suis relinquendi aut quibus voluerint donandi habeant potestatem.*

TIT. IV. DE MATRIMONIIS SENATORUM.

1. *Impp. Valentinianus et Martianus AA. ad Palladium Pf. P.*[a] Leges sacratissimae, quae[b] constringunt omnium vitas, intelligi ab omnibus debent, ut universi, praescripto[c] earum manifestius cognito[d], vel

Tit. IV. Codd. 3, 6, 8 — 38, Aeg. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Rittersh. Go. Ri. Ri*. Bo. *Tit. IV.* 4, L. R. U. *Tit. III.* Vid. tit. I — III, not. sup. C. Th. IV, 6. — N. I. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*LXXXIV.*), id e. omnium Novv. in Be. ed. Integra cum interpr. est in codd. 11 — 15, 17 — 21, 23; omnia praeter interpr. des. in cod. 3; inscr., subscr. et interpr. supersunt in cod. 22, ipsius autem legis fragmenta coniuncta cum tit. I. Vid. interpr. tit. Val. XXXIV, not. v et infr. pr. not. *a*, §. 1, not. *b*, §. 2, not. *e*, §. 3, not. *b*; inscr. et interpr. des. in codd. 4, 24, 30; textus et subscr. in codd. 26, 35; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 8 — 10, 27 — 29, 31 — 34, 36 — 38; sola subscr. in cod. 16. Cod. Iust. I, 14, 9; V, 5, 7. Bas. II, 6, 14. Petri Exc. I, 1. Concil. Toletan. IX, c. 13.

cipuae. o) 15 *pavorem nostrae.* 19, 21 *favorem nostrae.* p) 6 om. *tam civilis — possessiones.* q) 11, 12, 20 *abonoteticas.* 13 *ex bono agono theticas.* 15, 21 *ex bono teticas.* 19 *ex bono tedicas.* 23 *abonotheiticas*, sed in m. *agonotheticas.* 18 *abonedicas.* 25 *agonothecas.* r) 13 om. *ex consulatu — canone.* Cod. Iust. *a consulatu.* s) 6 *Albini.* 11, 12, 15, 18, 21 *Albonii.* 17 *Alboni.* 19 *albinii.* 20 *albonis.* 23 *Auxonii.* t) Plerique codd. *Olibrii.* 14 *et Colebrii.* Nonn. codd. *adempto.* u) Cod. Iust. *acceperunt: eos impositum eis canonem — civitatis, ad quam eaedem res pertinuerint, praebere iubemus*, et om. *ex praesenti — dominio.* 6 *acceperunt in posterum.* 20 *acc. impensitum.* v) 6 *pertinuisse noscuntur praebere.* 11, 17 *pertinuerint.* 19 *iubeatur.* x) Sich. in m. *Et.* Sich. — Ri*. *iubeantur. Ex.* 25 om. *Ex praesenti — manente.* y) 6 om. *cessante.* z) 6 *canonum exact.* 12, 15, 19, 21, 23 *canone exact.* 19 *manentem poenas eos* (nonn. codd. *poenes*). a) 6, 15, 19, 21 *detentores.* Nonn. codd. *inlibata.* b) 6, 14, 15, 20, 21, Sich. — Ri*. Cod. Iust. *privati iuris*; rell. *privatis viris*, quod non solum Ri., sed etiam Herrm. in Cod. Iust. probatur et a Be. repos. est. Probum est *privati iuris*, i. e. *rei privatae principis.* c) 19 om. *quae — possessoribus.* 6 *sunt* (deest *civitatibus*) *quae tali iure debentur.* Mox 15 *dominū.* d) Nonn. codd. *libertate*; alii *permaneant* et *Si qui* aut *Siquid.* 16 om. *Si.* Rittersh. *Sique quae.* e) 19 *privatis legibus*; nonn. codd. *largitionis* et infra *impositus* et 15 *praebentem nuper ademtum.* f) Cod. Iust. om. *pragmaticam.* Infra nonn. codd. *domino.* g) 6, 15, 19, 21 *detentores.* h) 19 *permanent.* Seqq. des. in Cod. Iust. i) 6 *etiam ex dispositione.* k) 6 om. *probamus atque.* l) 6, 15, 19, 21 *iuris communione.* 20 *iudices commoritione.* 23 *commutationem.* Sich. *commutatione.* m) 11 — 13, 15, 17 — 21 *sunt et quantitate seu.* 6 *sunt seu quantitatem seu.* n) 14 *noscuntur ideoque.* 11, 12, 15, 16, 19 — 23, 25 *nosc. id* (pro *ii*) *quoque.* Rell. codd. Sich. — Cui. 2*. Ri. Ri*. *hii.* Go. *ii.* 6 *adhuc dare noscuntur ii quoque indultu nostrae.* o) 15, 21 *perfruor.* 19 *perfruor ut nullam.* p) 15, 19, 21 *actionem.* 6 om. *et n. s. exactionem.* q) Sich. *Praefecte charissime.* Cui. 1 — Lugd. Rittersh. Go. *Praefecte karissime*, sed Rittersh. in m. em. *Parens.* r) 13 om. *tua* et 25 *quae.* s) 6, 11, 12, 15, 18 *sancimus.* t) 25 *differas* et om. *ut.* Nonn. codd. *civitatis.* u) Sich. — Ri*. *hoc.* 6 om. *et ceteri — constituimus.* Mox nonn. codd. *latentur.* v) Multi codd., interque eos 6, 8, 9, 11, 12, 14, 17, 19 — 23 *V.* Qui Cod. Iust. ediderunt, ex Cui. 1 videntur subscriptionem addidisse. 10, L. R. U., Epit. mon. *VI.* 24 *XVII.* 4, 13, 31 om. *XV.* x) 6 *A. II.* Nonn. codd. om. *A. I. Cos.* aut *A. I.* aut *I.* y) Hic et ille codex *Si quis — agris* (et om. *vel*) — *qualibet traditione ad probatos f. pervenerit* (om. *id*) *lex ista constituti soluto — in perpetuo.* z) Nonn. codd. *teneantur.* In seqq. hic et ille codex *fescalibus debetis illis qui s. debitis qd. illi — hereditatibus — a quibus noluerint.* Etiam Rittersh. *hereditatibus suis.*

a) 6 *Id augusti Palladio prepo.* Petr. *Impp. Valerius et Marcus* et om. *Palladio Pf. P.* 17, 22 om. *et Martianus* et habent *Imp. Val. A. Palladio ppo.* Prima Nov. vv. usque ad *praefuit* §. 1 des. in cod. 22. Vid. infra §. 3, not. *b.* Rittersh. *Paladium.* c. 7 Cod. Iust. cit. *AA. Palladio.* b) 18 *quem.* c) 6 *perscriptum* et om. *earum.* Vid. not. sq. 11, 12, 18 — 20 *perscripto.* 13 *universis prae-*

prohibita [e] declinent, vel permissa sectentur. Si quid vero [f] in iisdem legibus latum fortassis obscurius fuerit, oportet id imperatoria [g] interpretatione patefieri, ut omnis sanctionis removeatur [h] ambiguum, et in suam partem iuris dubia derivare litigatorum contentio alterna non possit, negotiorum [i] quoque cognitores [k], ac tribunalium praesides, apertam definitionem [l] legum secuti, suspensis nutantibusque sententiis [m] inter scita incerta non fluctuent. Plana enim [n] et facilis ad pronunciandum via patet iudici, quoties non [o] est illud ambiguum, iuxta quod necesse est iudicari [p]. §. 1. Magnificentia tua, in causis omnibus terminandis rectum semper tramitem studens [q] tenere iustitiae, consuluit clementiam nostram super Constantinianae legis [r] ea parte, in qua aliquid exsistere videtur ambiguum. Nam cum sanciret, ne senatori, perfectissimo [s], duumviro [t], flamini municipali [u], sacerdoti provinciae habere liceret uxorem ancillam, ancillae filiam, libertam [v], libertae filiam, civem Romanam vel Latinam factam [x], scenicam vel scenicae filiam, tabernariam vel tabernarii [y] filiam, vel lenonis, aut arenarii, aut eam [z], quae mercimoniis publice [a] praefuit, vetitis [b] interdictisque personis adiecit etiam [c] humilem abiectamque [d] personam. Ex [e] matrimonio magnam dubitationem in iudiciis nasci, tua asseruit celsitudo, utrumne haec nomina etiam ad [f] pauperes ingenuas feminas referri debeant [g], easque a [h] matrimonio senatorum praescriptum legis excludat [i]. Absit, ut hoc nefas ullis [k] temporibus, ut [l] credatur cuiquam dedecori [m] data esse paupertas, cum [n] saepe plurimis multum paraverint [o] gloriae opes modicae, et continentiae fuerit testimonium census angustior [p]. Quis arbitretur, inclitae recordationis Constantinum [q], cum [r] geniales senatorios thoros [s] contaminari pollutarum mulierum faece [t] prohiberet, fortunae [u] munera bonis naturalibus praetulisse? et divitiis, quas varietas casuum tam potest adimere [v], quam tribuere, postposuisse [x] ingenuitatem, quae auferri [y] non potest, si semel nata sit? §. 2. Ille vero honesti [z] amantissimus et morum sanctissimus censor eas [a] humiles abiectasque iudicavit esse personas, et matrimoniis senatorum duxit [b] indignas, quas aut nascendi decolor

---

scripto. 15, 21 *deb et un. pr.* 25 *rescripto.* d) Petr. *praecognito.* 6 *manifeste facienda intelligant. Si quid autem cognito obscurum fuerit oportet* et des. intermedia vv. e) 11—13, 15, 18—21, 23, 25 *vel habita.* 16 *cognita vel habita.* c. 9 Cod. Iust. Petr. *inhibita.* 23 *declinant.* f) 11, 12, 17, 19 *Sin vero.* 15, 21 *Sint vero.* Nonn. codd. *hisdem*, alii *hiisdem.* Petr. terminatur v. *sectentur.* g) 15, 19, 21 *imperatoriū.* h) 20 *omnes actiones.* 14, 25 *omnes actiones removeantur*, in qua scriptura videtur latere *omne*, quod ferri potest. 6 om. *sanctionis.* c. 9 Cod. Iust. cit. *patefieri, duritiamque legum nostrae humanitati incongruam emendari* et sequitur, rell. omm., subscriptio. i) 23, Sich. — Ri*. *possit. Negotiorum.* k) 15, 19, 21 *cognitiones.* 25 *cogn. hanc.* 6 om. *ac — secuti*, pro quo v. nonn. codd. *sicuti.* Alii habent *praesidis.* l) 14 *aperta definitione.* Rittersh. om. *legum.* m) 15, 19, 21 *nutantibus et sent.* Nonn. codd. *notantibus.* Rittersh. *nudantib.* n) 16 *Plenam enim.* o) 15, 21 *pronuntiandum die patet iudici* (21 *iudis*) *cursus non.* 19 *pronuntiandum pater quorsus non.* 20 *iudicii.* 25 *vita patit iudici ne.* 6 om. *Plana — iudicari.* Rittersh. *quoties illud non est ambig.* p) 19, 20, 23 *iudiciaria.* 6 *iudicari. Unde magnificentia tua.* 25 *iudicari amandandum tua.* q) 6 *studens tramitem.* Mox nonn. codd. *consoluit.* 25 *consulit.* r) 6 *super.* 25 *nostra super Constantiniana.* Edd. et rell. codd. *supra.* Recte *super* pro *de.* Vid. infr. §. 2 et 4. Mox 25 om. *ea.* Cf. C. Th. IV, 6, 3: quae lex etiam in Cod. Iust. legitur V, 27, 1. s) 20 *perfectissimū.* 23 *p̄fectiss.* Sich. *Praefectis*, impr. Ri. 25, Aur. Lugd. Rittersh. *Praefectissimo*, sed Rittersh. in m. *perfectissimo.* Cf. c. 3 C. Th. cit., not. r. t) 15, 23 *duumvero.* 16 *dirum vero.* 19 *dumviro.* 25 *dumvero.* u) Nonn. codd. *municipalis sacerdotis.* 13 *sacerdotii.* 6, 11 *flumini m.* Cf. c. 3 C. Th. cit., not. t. v) 15 om. *libertam.* 6 *ancillam vel eius filiam libertam.* x) 13—16, 18—21, 23 *latinam facint.* y) Nonn. codd. *tabernari.* 6 *vel tabernariae filiam.* z) 11, 12, 18, 20 *arenarii filiam autem s. aut eam.* 23, Sich. *harenarii filiam, aut.* Cui. 1 — Lugd. Rittersh. Go. *arenarii filiam aut.* 6, 15 om. *vel lenonis aut arenarii.* 15 *aut ea* pro *aut eam.* 25 *arenariae aut.* a) 6 *mercimonia p. vendiderat vetitis.* 11, 12, 15, 20 *mercimonii publicae.* Etiam Go. Rittersh. *publicae.* 13 *mercimonii publici.* b) 25 *profuit vetitis.* 17 *indictisque.* Literae *inter* in cod. 11 ultimae sunt versus quarti decimi fol. 231ᵃ sive folii 1ᵃ quat. XXXII; reliqua paginae pars vacua est, nihil autem deest, altera enim pagina pergit cum syll. *dictisque.* Inde a v. *vetitis* nonn. leguntur in cod. 22 usque ad v. *sordentibus* §. 2. c) 16 *adiectam etiam.* 6 om. *etiam.* d) 15 *adiectamque.* 17 om. *personis — abiectamque* et 22 *humilem.* e) Ita codd. edd. Be. videtur deesse verbum aliquod, fort. *eo* vel *inde*, recte. Similiter sensit codicis 6 scriptor, qui mutt. vv.: *personam. Hinc dubitationem nasci asseruit tua celsitudo.* f) 16 om. *haec — ad.* 22 *nascitura ac celsitudo utrumne haec nomina* et om. *etiam.* Nonn. codd. *pauperis.* 20 *nesci.* g) 11, 12, 15, 19 *debeat.* h) 15, 16, 18, 22 om. *a.* Nonn. codd. *easque.* Mox nonn. codd. *perscriptum legibus* et *excludant.* i) In cod. 6 mutt. vv. sic: *ingenuas seu pauperes feminas per hoc scriptum a matrimoniis senatorum lex excludat. Sed absit hoc nefas illis fuisse temporibus.* k) 6, 15, 21, 22 *illis.* 20 *ullius.* 25, Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *illius*, impr. Ri. Recte *ullis.* Sich. *Absit autem hoc nefas, ullis.* In codd. 11, 12, 15, 17—19, 21—23 et ap. Sich. om. *putemus*, quod rell. habent. Omitti potest. Pendent enim vv. *Absit — temporibus* a v. *credatur.* Deest etiam in 6. Vid. not. *i.* l) 17 om. *ut.* m) 17 *decori.* 20 *dedicari.* 25 *dedecora.* 13 *dedecoris.* 22 *credantur — dedecorata esse.* n) Sich. *paupertas. Cum.* o) 22 *paraverit.* 15, 21 *opus modice — sensus.* p) 22 *fuerint — anguitior.* Rittersh. *angustior, quis.* q) Nonn. codd. *inclita r. Constantini.* r) 6, 22 om. *cum.* s) 11, 12 *cum genialis senatorio torus.* 6 *cum geniales senatorii ordinis thoros.* 15, 22 *genialis senatorii toros.* 16 *congenitales toros.* 20 *geniales senatorio torus.* 25 *congeniales.* 23 *genialis senatoribus* (corr. *senatorius*) *thorus.* Rittersh. *senatores thoros.* Sich. *contaminata.* t) Ex cod. 6. 11—23, Sich. *facere*, impr. Ri. 25 *facile* et 22, 25 *prohibere.* Edd. *face*, nuptiali scil. sec. Ri. Etiam Rein. cj. *face?* 23 *pollutorum.* u) 6 om. *fortunae — tribuere.* v) 22 *varietas sumpta potest ademere.* x) 11—13, 15, 19—21, 23 *tribuere potest potuisse.* 16, 17 *tribuere potuisse.* 22 *tribuere potuisset ingenuitate.* y) Nonn. codd. *auferre*; mox alii om. *si.* In cod. 22 exc. *non potest.* z) 6 *Immo honesti.* 22 om. *et m. sanctissimus.* a) 14 *censure has.* 12, 20 *censror.* 22 *censurae has.* Mox nonn. codd. *adiectasque*, *iudicabit* et *matrimonii.* b)

macula [c], aut vita probrosis quaestibus dedita [d] sordentibus notis [e] polluit, et vel per originis turpitudinem [f] vel obscoenitate professionis infecit [g]. Ideoque omnem dubitationem, quae quorundam mentibus iniecta fuerat [h], auferentes, manentibus et solidissima in perpetuum firmitate durantibus cunctis his, quae super [i] matrimoniis senatorum sanxit constitutio divae memoriae Constantini [k], humilem vel abiectam feminam minime eam [l] indicamus intelligi, quae, licet pauper, ab ingenuis tamen parentibus nata sit. Sed licere [m] statuimus senatoribus, et quibuscunque [n] amplissimis dignitatibus praeditis, ex ingenuis natas, quamvis pauperes, in matrimonium [o] sibi adsciscere [p], nullamque inter ingenuas ex divitiis et opulentiore fortuna esse distantiam. §. 3. Humiles [q] vero abiectasque personas eas tantummodo mulieres esse censemus, quas enumeratas [r] et specialiter expressas copulari matrimoniis senatorum lex praedicta non passa est, hoc est ancillam, ancillae filiam [s], libertam, libertae filiam, civem Romanam vel Latinam factam [t], scenicam vel scenicae filiam, tabernariam [u] vel tabernarii, vel lenonis, aut arenarii [v] filiam, aut eam, quae mercimoniis [x] publice praefuit [y]. Quod quidem haud dubie credimus ipsum divae memoriae Constantinum in ea, quam [z] promulgavit, sanctione sensisse, ideoque [a] huiusmodi inhibuisse nuptias, ne senatoribus [b] harum feminarum, quas nunc enumeravimus, non tam connubia, quam vitia [c] iungerentur. §. 4. [d] Cetera etiam, quae ab inclitae recordationis Constantino, vel ab aliis post eum divis principibus super naturalibus filiis [f] eorumque matribus, de concubinis quoque ingenuis, et de his, quae post uxoris obitum in nuptias convenerunt [g] quaecunque sacris constitutionibus definita sunt, iubemus inviolabiliter custodiri: ita [h] tamen, ut promulgatas prius leges has, quae [i] postmodum latae sunt, auctoritate praecedant, et quaecunque [k] ex ipsis est posterior tempore, sit validior sanctione, Palladi, parens carissime atque amantissime. §. 5. Illustris igitur et magnifica auctoritas tua [l] hanc serenitatis nostrae [m] legem perpetuo in aevum omne valituram [n] edictis ex more propositis ad omnium notitiam faciat [o] pervenire. *Dat. prid. Non.* [p] *April.* [q] *Constantinopoli, Aëtio* [r] *et Studio* [s] *VV. CC.* [t] *Coss.* (454.)

INTERPRETATIO. *Hac lege permissum est* [u], *ut exceptis vilibus infamibusque personis quas lex ista commemorat, pauperes et sine ulla dignitate natalium, dummodo honestas et honestis parentibus procreatas, senatores, si voluerint, uxores eligendi et ducendi habeant potestatem. Quod et omnibus exemplo legis huius sine dubitatione permittitur.*

25, Rittersh. *dixit.* 6 om. *duxit.* c) 6 *decoloravit.* 22 *maculat aut vita probrosi q. dedita.* 21 om. *aut.* d) Rittersh. *debita* pro *dedita.* e) 11, 12, 15, 19—21, 23 *nutis.* 25 *nuptos.* 6 *sordibus* et om. *notis.* In cod. 22 exc. *notis polluit — senatoribus* §. 3. f) 6 *et aut originis turpitudine aut.* 11, 12, 15, 19—21 *vel aut originis turpitudine.* Concinnum est, quod IIII codd. habent, *originis turpitudine.* g) 19 *inficit.* 25 *fecit.* Rittersh. *infecit, ideoque.* h) Nonn. codd. *fuerit.* 19 *fuerat aut auferentes.* i) Nonn. codd. *solidissimam in perpetuo firmitatem — supra.* 14 *sana id* pro *sanxit.* k) 20 *Constantinae.* Cum v. *Humilem* inc. c. 7 Cod. Iust. cit. 6 *Humilem abiectamque.* l) 20 *enim.* 25 om. *minime.* Mox 23 *paupera* et 25 *pauperem.* m) Cod. Iust. *Unde licere.* n) 17 *et cuiuscunque.* Mox 13 *praedictis.* o) Nonn. codd. *matrimonio.* p) 11—15, 17—28, 25 *adscire.* 16 *scire.* Cod. Iust. *accipere,* impr. Ri. Mox 25 om. *ex.* q) In cod. 6 tota §. 3 in pauca vv. contracta est: *Humiles abiectasque personas eas tantum indicamus, quas lex Divi Constantini complexa est.* 11 *Humilis.* Nonn. codd. *distantia.* r) Nonn. codd. *dinumeratas.* Cod. Iust. om. *quas — hoc est.* s) 25 *filiam vel quae supra iam sunt designatae personae. Quod quidem.* t) Cod. Iust. om. *civem — factam.* 21 *latine factam.* u) 11, 12, 14—16, 19, 21 *tabernariae.* 13 *tabernarii filia.* 23, Sich. *tabernarii* (sed Sich. *tabenarii*) *vel tabernariae vel lenonis.* v) Nonn. codd. Sich. *harenarii.* x) 13 *quae in mercimoniis.* y) 12 *publicae fuit.* 15, 18 *publice fuit.* 20 *publice ruit.* Cod. Iust. om. *Quod — sensisse.* 11, 12, 14, 15, 20, 21 *Quod quidem aut.* Nonn. codd. *dubiae.* z) Ante 20 *in eam quam.* 25 *in eam quae.* a) 16 *sanxisse.* Sich. *sanxisse. Ideoque.* Cui. 1 — Cui. 2*. Go. *sensisse. Ideoque.* Rittersh. *sensisse: ideoque.* Ri. Bi*. *sensisse: Ideoque.* b) 11, 12, 15, 19, 20 *ne senatorum.* 14, 25, Cod. Iust. om. *ne.* 25 *nubtas.* Infra Rittersh. *quos nunc.* Quae sequuntur, sunt in cod. 22. c) 25 *non tantum conubia quae vitia.* Cod. Iust. *enumeravimus, aequum est* et des. rell. d) §. 4 in cod. 6 sic scripta est: *Cetera etiam quaecunque idem inclitae recordationis vel ceteri post eum divi principes de matrimoniis diffinierunt, iubemus inviolabiliter custodiri ita tamen ut promulgatis prius legibus — sanctione* et om. *Palladi p. k. a. a.* e) 19, 22 *incaute.* f) 19 om. *filiis.* 14 *principibus per n. f.* 22 *post cum divis — filiis quorumque.* g) 13, 15, 19, 22 *obitum ante nuptias conv.* 23, Sich. *venerunt.* Ante 22 *ingenuis — que* et om. *post.* h) Sich. — Ri*. *custodiri. Ita.* Paullo post Go. om. *ut.* i) 11 *promulgata prius leges eae quae.* 12 *promulgata prius lege aequae.* 14 *pr. p. leges ea aeque.* 15, 21, 25 *promulgata prius lege hae quae.* 17 *pr. pr. l. ea quae.* 19 *promulgata prius legis haec.* 20 *pr. pr. legis aeque.* 22 *pr. pr. lege si ea quae postmodo.* 23 *pr. pr. l. eae quae.* Codices commendant *eae, quae.* k) 21 *ut quaecunque.* Sich. Rittersh. *praecedant. Et.* Infra 25 *temporis si sit.* l) 15 *kar. aug. ill.* etc. 22 *p̄ k̄ il̄ ḡ drc̄ pml̄.* Ultimum siglum scriptor cod. 19 male intelligens finxit *magnifica mater tua.* Sich. *Praefecte chariss. Augustorum* etc. Cui. 1 — Lugd. Rittersh. Go. *praefecte kariss. Augustorum* etc. m) 6 om. *serenitatis nostrae.* n) 6 om. *in aevum omne v.* 11, 12, 23, Sich. *valitura.* 22 *perpendo in eo omnem validituram.* 20 *valetur edictis.* 25 *edita.* 23 *praepositis.* o) 22 *facias.* 25 *faciat.* p) Nonn. codd. *Dat. II.*; alii om. *prid.* aut habent *prid. id.* Altero loco 22 *data sub die non.* q) 6, 8 *Mar.* 13 om. *Constantinopoli Aetio et,* 22 (altero loco) *Constantinopoli.* r) Nonn. codd. *aethio, ecio, etitio,* alii om. *et.* s) Nonn. codd. *Castorio, Asturio; Astatorio* aut *Astorio,* ut in Sich. Cui. 1 — Lugd.; in multis codd. deest *et Studio.* t) Nonn. codd. *V. C.* s. *Vic.* s. *vcc co̅ ccss̅.*; alii om. *VV. CC.* aut *Coss.* Aur. Lugd. Go. *Cos.* u) Nonn. codd. hoc et illo loco *promissum est — personas — ista censent pauperes — honestos* s. *honestas sit* s. *honesta sit* (aut om. *et*) *— procreatos* (s. *procreata*) *si senatores voluerint u. elegendi — Quod ex omnibus exemplis regis* etc. 11 *dummodo honestis parentibus* et om. *honestas et.*

TIT. V. DE TESTAMENTIS CLERICORUM [a].

1. *Imp. Martianus* [b] *A. Palladio Pf. P.* [c] Saepe materiam scribendis ferendisque legibus negotia inopinato exorta [d] suppeditant, et aut novas constitui sanctiones, aut durius et asperius latas faciunt [e] abrogari. Aequalis enim in utroque [f] aequitas est, vel promulgare, quae iusta sunt [g], vel antiquare, quae gravia sunt. Nuper cum de testamento clarissimae memoriae Hypatiae [h], quae inter alios virum religiosum Anatolium [i] presbyterum in [k] portione manifesta bonorum suorum scripsit heredem, amplissimo senatu praesente tractaret [l] pietas mea, et dubium videretur, an vere esse [m] deberent hae voluntates viduarum, quae testamento suo aliquid his clericis relinquunt, qui sub praetextu [n] religionis huius modi feminarum domus adeunt [o], cum lex divae memoriae Valentiniani et Valentis et Gratiani [p] ecclesiasticos [q], vel eos, qui continentium se volunt nomine nuncupari, nihil quacunque [r] liberalitate viduarum [s] extremo iudicio permittat adipisci, contra *) haec autem divae memoriae Valentiniani, Theodosii et Arcadii [t] constitutio legeretur [u]: inspicientibus et aestimantibus nobis latoris [v] animum visum est, iusta ac rationabili poenitentia [x] priorum constitutionum vigorem antiquare voluisse [y]. Nam cum in prima lege viduarum tantummodo [z] mentio facta sit, in secunda autem tantummodo diaconissarum, intelligitur, eam constitutionem, quae [a] viduarum et diaconissarum meminit, de lege utraque dixisse [b]. §. 1. Quod cum de voluntate latoris et de sanctione [c] legis nobis videretur [d], universum testamentum [e] iussimus relegi atque replicari [f], et cum repertum fuisset, alias quoque partes eiusdem voluntatis ita [g]

Tit. V. Codd. 3, 6, 8—38, Aeg. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. Lab. Be. *Tit. V.* 4, L. R. U. *Tit. IV.* 40 *Tit. II.* Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *Tit. VI.* Ibi enim antecedit hunc titulum Novella, quae iam in mea ed. Novellarum Valentiniani tit. II. de Postulando Nov. 4 est. Vid. supr. I—III, not. sup. et Nov. Valent. cit., not. sup. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*LXXXV.*), id e. omnium Novellarum in Be. ed. Integra est cum interpr. in codd. 11—16, 18—23; omnia praeter interpr. des. in codd. 3, 40; inscr. et textus in codd. 4, 24, 30; textus et subscr. in codd. 26, 35; subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 8—10, 27—29, 31—34, 36—38; sola subscr. in cod. 17. Cod. Iust. I, 2, 13. Coll. Const. Eccles. I, 2, 13. Balsamo Paratitl. I, 3. Fabrotus Not. ad Coll. eccl. const. (in Voelli et Iustelli Bibl. Iur. Canon. T. II, p. 1244, 1265, 1382). Knust. l. c. p. 55. Baron. ad ann. 455, n. 26—28. Am. l. c. p. 172, not. 9. Eodem anno ad Palladium data est c. 12 Cod. Iust. (I, 51) et anno 456 c. 25 Cod. Iust. (I, 3), c. 13 Cod. Iust. (I, 4), c. 2 Cod. Iust. (IV, 41) et c. 3 Cod. Iust. (X, 22).

a) 6 *Religiosorum.* 22 *Testamento.* b) Ri. addendum esse censet nomen imperatoris *Valentiniani.* Licet enim is iam VII. Kal. April. hoc anno occisus fuerit, nuntium tamen non potuisse pervenire X. Kal. Mai. ad Martianum. Sed quamquam cod. 33, in quo et *Valentinianus A.* additur, videtur Ritteri sententiam confirmare, confirmare etiam Cod. Iust., in quo *Iidem AA.*, i. e. Valent. et Mart., tamen secutus sum rell. codicum auctoritatem, qui omnes tacent Valentinianum; praesertim cum libri mss. Cod. Iust. inter se differant, nec desint leges, quae in inscr. unum imperatorem ferant, ubi duo aut tres commemorari debent. Denique locus, quo Valentinianus occisus est, non tantum distat a Constantinopoli, ut prohibeat, quominus nuntius ille intra mensem ad Martianum potuerit pervenire. Go. Rittersh. *Impp.* c) Nonn. codd. *praeposito*; alii om. *Pf. P.*; scribitur etiam *Paladio.* d) 23 *exorat.* Go. *exortata.* Rittersh. *in opinato.* 22 *Sepe materia scribendi deferendisque* (syll. *de* deletur a sec. man.) — *inopinata exorta.* 6 *Saepe materiam* (om. *scribendis*) *ferendis* (om. *que*) — *inopinate exorta.* Infra nonn. codd. *sanctionis.* 14 *inopinatum.* 18 *suppetant.* e) 22 *faciant.* f) 11, 12 *abrogari eligit enim intro quae.* 19, 20 *abrogari elegit enim intro quae.* 15, 21 *abrogari eligi enim* etc. 17, 18 *adrogari elegit enim in utroque* et add. in cod. 17 *aequalis.* 6 om. *est* post *aequitas.* 22 *abrogari elegit enim intra quaeque equitas.* g) 13 *promittit ea quae recta sunt.* 14 om. *vel* — *sunt* et 6 *sunt* et *cum* post *Nuper.* Vid. not. *l* sq. Rittersh. *qua gravia.* h) 6 *de testamento clericorum occasione feminae Hipatiae.* 19 *testam. clemem hypatie.* 22 *test. clamfembispacia.* 13 *Ippacie.* 14 *aepatiae.* 18 *Hipatiae.* 20 *Hypatia.* 25 *ypasie.* Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *Hipasiae.* Postea 23 *alias.* i) 6 *religiosum virum A.* 11, 12, 19, 23, Sich. — Lugd. Rittersh. Go. Lab. hic et infra *Anatholium.* 14 om. *presbyterum.* k) 6 om. *in* — *suorum.* l) 6 *heredem cum tractaret amplissimo senatu praesente pietas mea.* 11, 12, 19, 20 *tractare.* 13 *senatu praestent et tractare.* 16 *senatu p̄stante.* 22 *hereditatem amplissimum senatui praesente tractatore pietati meae* et om. *et.* m) 11, 12, 15, 18, 21, 23, Sich. om. *esse.* 14 *An vero esse.* 22 *annuere* (om. *esse*) *deburrunt haec voluntatis.* 19 *annuere deberent.* 20 *anvero* (om. *esse*) *debent haec voluntatis.* 21 *an vero esse deberetur.* 6 om. *vere esse deberent.* n) 22 *relinquent* — *praeterto.* Etiam alii codd. *praeterto.* o) 19 *modos adeunt.* 22 *adeant*, sed supr. lin. *adeunt.* Etiam 14 *adeant* et 11, 12 *domos.* Sich.—Ri*. *adeunt. Cum.* p) Cf. C. Th. XVI, 2, 20. 6, 15, 19, 21, 22 om. *et Gratiani.* q) 6, 11, 12, 15, 17—19, 21, 22 *clericos.* 13 *clericus ecclesiasiasticus.* Recte *ecclesiasticos.* Vid. C. Th. XVI, 2, 20. r) 22 *qui in continentium* — *nihil quaecunque.* 6 *nihil eorum quacunque.* s) 11, 19, 22 *viduarum ut extr.* 13—18, 20, 21, 25 *viduarum uti extr.* 23 *libertate vid. uti extr.* 6 *extremo relinquuntur iudicio.* 18 om. *iudicio* — *autem.* Illud *ut*, quod codices habent, verisimile est significare *vt*, i. e. *vel* (vid. infr. not. *y*) et reponendum esse *viduarum vel extr.* Nam etiam c. 20 C. Th. cit. *ut nihil de eius mulieris* — *liberalitate quacunque vel extremo iudicio possint adipisci.* *) Sich. — Ri*. *adipisci. Contra.* t) Nonn. codd. *Valent. et Theodos.* (s. *Theud.*) *et Archad.* u) 6 *constitutiones et leges.* 11—22 *constitutio legis.* 25 *const. legitur.* v) 23 *nobis laturis animo visum.* 22 *nobis laturis animum* (om. *visum*) *iuxta hanc rat.* Nonn. codd. *laturis* s. *latores* et *animo.* 6 om. *latoris animum.* Sich. — Ri*. *legeretur. Inspicientibus.* Cf. C. Th. XVI, 2, 27, 28. x) 16 *rationabilis poenitentiae.* 25 *rationabili expetentia.* y) 22, 23 *antiquam re volvisse.* 6 om. *voluisse.* Mox 22 *in prima in lege.* Go. om. *lege.* Ante 25 *vigore.* z) 6 om. *modo* et 15 *tantummodo.* Codex 22 om. *mentio* — *viduarum et.* a) 6 *intelligitur ea lege* et om. *quae.* 25 *ea constitutione.* Rittersh. *quae diac. et vid. mem.* b) 22 *meminet de lege vira quae dixisse. Quo deinde vol.* 6 om. *lege.* 11 *Quod cum.* c) 11, 12, 15, 21, 22 *sanctionis.* 16 *Et dissensione.* 6 om. *et de s. legis.* d) 15, 19, 21, 22 *videtur* et 22 *universo testamento.* e) 11—13, 17—20, 22, 23, Sich. — Lugd. Rittersh. Go. Lab. om. *nobis*, quod rell. habent. Delevi *nobis*, cum paullo ante iam scriptum sit *nobis vid.* f) 6 om. *atque replicari.* Mox Go. *fuisse.* g) 6, 22 om. *ut.* Rittersh.

iuste ac prudenter institutas, ut[h] nullum[i] de se meritum neglexerit, multa[k] sacrosanctis ecclesiis, multa pauperibus, multa monachis religionis intuitu, multa captivorum redemptioni[l] commota miserabili eorum sorte contulerit[m], multa libertis suis eadem[n] latorum sibi obsequiorum contemplatione praestiterit[o], alteram quoque partem institutionis, in qua Anatolium[p] presbyterum reliquit heredem, advertimus ordine fuisse dispositam. Ea enim[q] mobilia, quae plurimis iuste ac pie reliquit, per hunc voluit universa compleri, ut non solum heredis, sed paene etiam[r] dispensatoris fungatur officio. Ideoque huius modi praedictae[s] clarissimae memoriae Hypatiae[t] voluntatem[u] etiam in ea parte, qua Anatolium presbyterum[v] instituit heredem, ea auctoritate firmavi[x]. §. 2. Sed ne in posterum vel ex[y] prioribus constitutionibus, quarum superius fecimus mentionem, et quas nunc praecipio penitus abrogari[z], vel ex praesentis negotii[a] dubitatione aliquid forte[b] relinquatur ambiguum, securitati vel fiduciae morientium providentes, generali perpetuoque victura hac lege sancimus, ut[c], sive vidua, sive diaconissa, sive virgo[d] Deo dicata, vel sanctimonialis mulier, sive quocunque[e] alio nomine religiosi[f] honoris vel dignitatis femina nuncupetur[g], testamento vel codicillo suo, quod tamen alia[h] omni iuris ratione munitum sit, ecclesiae, vel martyrio[i], vel clerico, vel monacho, vel pauperibus aliquid vel[k] ex integro, vel ex parte in quacunque re vel specie credidit[l] relinquendum, id modis omnibus ratum firmumque consistat[m], sive hoc institutione sive substitutione[n], seu legato aut fideicommisso, per universitatem vel specialiter, sive scripta[o] sive non scripta voluntate fuerit derelictum: omni in posterum de huius modi negotio ambiguitate summota[p]. §. 3. Donationibus etiam vel qualibet liberalitate[q] tam viduarum, quam diaconissarum, sive virginum, quae Deo[r] dicatae sunt, vel sanctimonialium quaecunque in ecclesiam, vel martyrium[s], vel clericum, vel monachum, vel pauperes collata fuerint[t], pari robore firma esse praecipio, Palladi, parens carissime atque amantissime[u]. §. 4. Illustris igitur et magnifica auctoritas tua[v] ea, quae generali legis huius sanctione[x] decrevi, edictis ex more propositis ad omnium notitiam faciat[y] pervenire. *Dat. X.*[z] *Kal. Mai.*[a] *Constantinopoli, Anthemio*[b] *V. C. Cos.*[c] (455.)

---

et pro *ac*. h) 12, 17, 18, 20, 22 *instituta sunt nullum*. i) Nonn. codd. et Cui. 1 — Bc. *nullum bene de se meritum*. 25 *de se bene mer*. 6, 11 — 13, 15, 17 — 19, 21 — 23, Sich. om. *bene*. k) 6 *neglexerit sed multa*. 22 *multos agrossanctis*. Infra 25 *monachis legientes intuit* et nonn. codd. *intuitū*. l) 6 *multa ad captivorum redemptionem*. Nonn. codd. *redemptione*. 14 *red. commodata*. 22 *redemtione cummuta*. m) 6 *eorum miserabili sorte contulerit*. 22 *miserabiliorum*. 25 *sorte complebit*. n) 11 — 14, 18 — 20, 22, 23, 25 *idem*. 16 *libertis sibi idem*. In m. Sich. — Lugd. *id est* et in m. Cui. 2, 2* *id est*, *al. idem*. Plerique igitur codd. *idem*, num pro *item*! 6 om. *eadem*. Ri*. *libertatis suis*. o) 18 *praestiterunt*. 11, 12, 15, 21 *pr. altera q. parte*. 19, 22 *praestita altera quoque parte*. p) Vid. supr. pr. h. Nov., not. *i*. Mox 25 *ordinem*. 22 *anatolio presbytero — ordinem*. q) 11, 12, 15, 19, 20 *disposita enim*. 19, 22 *dispositae enim*. 16, 22 *nobilia*, sed rep. in cod. 22 *mobilia*. r) 6 *sed plane etiam*. Nonn. codd. *dispensatores* et *officium*. Supra in 22 deest *voluit*. s) 6 om. *praedictae*. t) 11 *ipathiae*. 12 *ipatiae*. 15, 21 *epatiae*. 22 *hyppadiae*. 23, Sich. — Lugd. Rittersh. *Hyppatiae*. Cui. 2, 2*. Rt. Ri*. *Hipasiae*. u) 11, 12, 15, 19, 20, 22 *voluntati* et 25 *vol. et in eam partem*. 6 om. *etiam*. v) Vid. not. *p* antec. 22 *anatolio presbytero*. x) 6 *heredem n̄ra auctoritate f*. 25 *et auctoritatem firmarit*. 11, 12, 15, 17 — 22 *firmamus*, prob. Ri.; sed infra *decrevi* et *praecipio*. 13, 16 *firmavimus*. Rell. et edd. *firmari*. Mox 15 om. *in*. y) 11, 12, 15, 16, 18, 21, 22, 25 *ut lex*. 6 *in posterum vel ex memoratis constitutionibus* (om. *quarum — et*) *quas* et om. *nunc*. Edd. *ut ex*. Reposui ex 6 *vel ex*, nam paullo post dicitur *vel ex praesentis* etc. Eandem scripturam innuunt illi codd., qui habent *ut lex*, nam pro *ut* antiquitus scriptum erat *ul*. Vid. supr. not. *s*. z) 14, 22 *obrogari*. 25 *praecipio postea subrogari*. a) 6 *negotio*. 15, 19 *abr. vel ex praesenti negotii*. 20 *ut ex pr. negotii*. b) 6 om. *forte* et mox *fiduciae*. c) 22 *perpetuum que victorab hac lege sanctimus et*. Etiam 11 — 13, 18, 20 *et* pro *ut*. 6 *perpetua rictura lege* etc. Cum vv. *Generali lege sancimus, sive vidua* inc. c. 13 Cod. Iust. cit. 22 *viduas s. diaconissas*. d) Plerique codd. Sich. — Lugd. Rittersh. Go. Lab. *seu virgo*. Cod. Iust. *vel virgo*. 22 *virgo dedicata*. e) 15 *sive quod alio*. 19 *seu quo alio*. 22 *sive quolibet alio*. Multi codd. *seu*. f) 6 *nomine religionis* et om. *honoris vel dignitatis*. 13, 15, 19, 20, Am. l. c. p. 172 *religiosa*. g) Cod. Iust. *nuncupata*. 25 *feminae nuncupentur testamentum* et om. *vel*. 6 *nuncupatur*. 22 *feminae nuncup*. h) 11, 12, 15, 17 — 20 *aliut* s. *aliud*. 16 *aliud homini a iuris ratione nominatum sit*. Etiam 13 *ratione nominatum sit*. 22 *testamentum vel codicellum suum quod tamen aliud omnis iuris rationem initum*. 6 om. *alia omni*. i) 25 *ecclesiae vel monasterio vel monachis vel clericis*. Cod. Iust. *vel clero*. Plerique codd. *martirio*; nonn. *monistero*, ut 13. Inde Am. l. c. p. 172 cj. *monasterio*. k) Nonn. codd. om. *vel*. l) 6 *re speciere crediderit*. 14, 25 *crediderit*, sed om. *re* in cod. 25. m) Go. *constat*. Seqq. desunt in cod. 6. n) 20 om. *sive substitutione*. 22 *seu legatio aut fidecommisso*. o) 11, 12, 15, 19 *per universitate seu specialibus sive scriptis*. 20 *per universitatis seu sp. sive scriptis*. 14 *p. u. seu specialiter s. scr*. 17, 25 *per univ. seu specialibus s. scr*. 18, 21 *p. u. seu sp. sive scriptis*. 22 *per universitatem seu specialibus sive scriptis*. 23 *p. u. vel specialibus s. scr*. Cod. Iust. *seu speciali, sive scr*. p) Cod. Iust. *fuit derelictum — in huiusmodi negotiis amb. subm.* et des. §. 3 et 4. 22 *de hismodis negotia ambiguitatis submota*. q) 22 *quamlibet liberalitatem*. 14 *libertate*, ut Go. 25 om. *qualibet* et mox *sive*. r) 22 om. *deo*. 25 *deo d. s. nam sanct*. Infra nonn. codd. *quaecunquae* et 22 *ecclesia*. s) 13 *martirum in monesterio*. 15 *vel in martirium*. 22, 25 *vel monasterium*, impr. Ri. t) Nonn. codd. *pauperis*. 22 *collatam fuerit*. 25 *monachum* (om. *vel*) *pauperibus*. u) Sich. *Palladi Praefecte charissime*. 11, Cui. 1 — Lugd. Rittersh. Go. Lab. *P. K. A.* 25 om. *atque am*. v) 11, 12, 20, 22 *p̄mt* s. *p̄nta*, id est *praecelsa magnificentia tua*. 17 *p̄aventa aī*. Nonn. codd. om. *et*. Go. *ea quam*. x) 11, 12, 15 *sanctionis*. 19 *lege h. sanctionis*. 22 *lege generali h. sanctionis decrevit*. y) 25 *facias*. z) 13, 16, 22 *XI*. Nonn. codd. Sich. — Lugd. Rittersh. Go. om. *X.*, sed est in m. Sich. — Lugd. *X.* a) Nonn. codd. *Mai̅*. b) Plerique codd. *Antimio* aut *Antemio*. 15, 21 *Partemio*. 28, 34, *Artemio*. 37 *tartemi*.

Interpretatio. *Sanctimonialibus, viduis, diaconissis omnibusque religiosis*[d] *matronis hac lege permittitur, ut seu testamento, seu fideicommisso*[e], *seu per nuncupationem, seu per codicillos vel quibuslibet aliis scripturis, quod voluerint*[f], *ecclesiae, episcopis, presbyteris vel*[g] *diaconibus et omnibus clericis relinquendi habeant potestatem. Et si voluerint heredibus suis quoscunque post eorum obitum substituere, habeant potestatem*[h].

Rittersh. *Anthem. Coss.* 22 *ethio.* Cod. Iust. *Valentiniano VIII. et Anthemio Coss.* c) Nonn. codd. *vc̄ ccs̄s.* s. *vic cons̄.* s. c̄. Alii om. *V. C. Cos.* s. *V. C.*, ut Sich. — Lugd. Rittersh. Go. Lab. Praeterea Cui. 2, 2*. Rittersh. Bi. *Coss.* d) 22 *omnibus qui religonis*; alii codd. *omni omnibusque.* e) Multi codd. *per fideicommisso*, sed 22 *per fideicommissum seu nuncupatione seu per codicellos.* f) Multi codd. et Sich. *voluerit.* g) 22 om. *vel* et infra *Et.* Nonn. codd. *diaconibus*, *omnibusque* — *suiscunque* — *substituere ut* s. *vel habeant* p. Go. *et* (om. *si*) *voluerint.* h) Terminantur Novellae Martiani in codicibus formulis *Expl Novell. Divi Marcia* s. *Marciani*; *Explicit Novellarum Divi Martiani* (s. *Martiniani*) *A.*; *Explic Libri Novellarum Divi Marciani A.* et similiter. Nullus si recte recordor numerum addit. Rittersh. *Explicit Liber Novell. Martiani.*

LIBER
LEGUM NOVELLARUM
DIVI MAIORIANI A.[a]

TIT. I. DE ORTU[b] IMPERII DIVI MAIORIANI A.[c]

1. *Imp. Maiorianus A. ad Senatum.* Imperatorem me factum, Patres conscripti[d], vestrae electionis arbitrio et fortissimi exercitus ordinatione cognoscite[e]. Adsit ad existimationem omnium propitia divinitas[f], quae regni nostri augeat pro vestra utilitate et publica successus, qui ad sustinendi[g] principatus apicem non voluntate mea, sed obsequio publicae[h] devotionis accessi, ne aut mihi soli viverem, aut ingratus rei publicae, cui natus sum, sub hac recusatione iudicarer. Dicatis quoque Iano Kalendis suscepti[i] feliciter consulatus ereximus fasces, ut praesens annus, nascentis imperii nostri incrementa[k] suscipiens, nostro etiam nomine signaretur. Favete nunc principi, quem fecistis, et tractandarum rerum *) curam participate nobiscum, ut imperium[l], quod mihi vobis annitentibus datum est, studiis communibus augeatur. Praesumite[m] iustitiam nostris

---

Tit. I. Maioriani Novellarum, quae supersunt, collectarum tituli omnes reperiuntur in indice rubricarum cod. 1; tit. I — VII, XI. in cod. 7 et 8 (qui vero unum tantum codicem efficiunt. Vid. infr. tit. VI, §. 6, not. *c* et interpr. tit. VII, not. p), 9 et 10; index eorum est in ed. Aeg.; tit. III. in cod. 4 et tit. IX. in codd. 2, 3, 6: soli tituli VII. et XI. in Br. Al. codd. — Tit. I. est in cod. 1, in edd. Zir. (in ind. titt.) Am. Be. *Tit. I.*; in codd. 7, 8 (in ind. titt.; nam Novella ipsa ibi deest), 9, 10, ap. Aeg. in ind. titt., in edd. Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Rittersh. Go. Rl. Ri*. *Tit. III.* Ad Maioriani Novv. cf. Iac. van Hengel, Specimen Iuridicum inaugurale de tribus Maioriani Novellis. Lugd. Bat. 1833. 8. et eiusdem Specimen Historico - Literarium Inaugurale de Maioriano. Lugd. Bat. 1833. 8. Zir. l. c. p. 419. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1, i. e. un. Be. add. (*LXXXVI.*), scil. omnium Novv. in Be. ed. Cf. Hengel, Spec. Iuridic. p. 1 — 13.

---

a) In cod. 1 antecedit index titulorum praemissis vv. *Tituli Legum Novellarum divi Maioriani augusti*; eum sequitur Tit. I. *De ortu imp. sui.* Etiam in codd. 8 — 10 antecedit index titulorum. Is in cod. 8 ita incipit: *Incipiunt tituli Divi Maioriani*; terminatur vv.: *Explicit tituli Novel. Divi Maioriani A.* Tum sequuntur: *Incipit Novel. Divi Maioriani* et Novellae ipsae. Eodem modo in cod. 9 scriptum est: *Incpnt capl Nvellr Divi Maioriani*; sequitur deinde titulorum index; eo absoluto haec leguntur: *Explnt tituli Novellarum Divi Maioriani. Incpt Novllr Divi Maioriani.* 10 ita habet: *Incpt Novell Divi Maioriani*; tum indicem titulorum; denique haec verba: *Explicit Titulus. Novell divi Martiani* (!) *Incpunt Novell. Divi Maiorn.* Inter Br. Al. codd. multi, ut 11, 12, 38 *Inc* s. *Incip Divi Maiorani* s. *Maioriani* s. *Maiorani A.* Alii *Incipit quartus divi Maioriani*, ut 22; sed 23 cum multis codd. *Incipiunt Novell. Leg. Divi Maioriani A.* Sunt etiam qui simpliciter habeant *Incipiunt Novellae Divi Maioriani A.* Edd. *Legum Novellarum Divi Maioriani A. Liber IIII.*, sed Rittersh. *Incipit Legum* etc., Zir. Am. *Tituli Legum Novellarum Divi Maioriani Augusti* (ut 1), Be. *Novellarum Legum Liber IV. Novellae Divi Maioriani A.* Vid. Nov. Th. tit. I, not. *a*. b) 7, 8 (in ind. titt.) *hortu*. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *De ritu*, impr. Br. l. c. p. 872 et Rl. c) Ita 7, 9 et 10 in ind. titt.; 8 in ind. titt., 9 et 10 in Novella ipsa, edd. ante Be. om. *A.* et Aeg. *Divi M. A.* 1 in ind. titt. *de ortu imperii sui*, quod Zir. Am. Hengel. Be. rec., sed altero loco, ubi Novella ipsa scripta est, 1 habet *De ortu imperii dni maioriani ag. dni.* Comparata hac scriptura cum rell. codd. apparet dni errore pro *dīu* scriptum esse, alterum autem dn, pro quo leg. *dns*, ad inscriptionem Novellae trahendum, sublataque hac diversitate codices inter se consonare; quare id, quod in indice cod. 1 scriptum est, ab eo, qui indicem fecit, fictum esse, neque vero in rubro ipsius Novellae exstitisse credo. Restitui igitur *Divi Maioriani A.* In inscript. Novell. Rittersh. *Impp.* d) Ita codices; edd. *P. C.* e) 1 *ordinacione cognuscete*; 7, 9, 10 *ordinationem agnoscite.* Edd. *ordinatione agnoscite.* Melius *cognoscite* quam *agnoscite.* f) 1 *adsita extimatione omniū ppiciata divinitas*, sed sec. Am. *adsit aestimatione*, quod pro *aestimationi* accipit. 9 *adscita aestimationem o. p. d.* 10 *adsita aestimatione o. p. d.* 7, edd. *Adsit ordinationi o. p. d.* Ex rell. codd. rep. est v. *existimationis* s. *aestimationis.* Equidem credo, etiam in v. *aestimationis* latere v. *existimat.*; saepe enim in antiquis libris *aestimatio* invenitur, ubi *existimatio* scribendum erat. Illud *adsita* s. *adscita* mendosum est pro *adsit ad.* Utrum *propitiata* an *propitia* antiquitus fuerit in Novella, parvum refert. Videtur igitur sec. cod. 1 leg. esse: *adsit ad existimationem omnium propitiata divinitas* et sec. codd. 9, 10 *adsit ad aestimationem* (s. *existimationem*) *omnium propitia divinitas.* Correxi *Adsit ad existimationem.* In cod. 7 supr. lin. ad v. *propicia* est *adiutris* et in m. *propitius clemens.* g) Go. mendose *quiade | sustinendi.* h) 9, 10 *publice* et mox *rei publice.* In cod. 7 supr. lin. ad v. *apicem* est *sumitatē* et *servicio* ad v. *obsequio*; infra *inobordiens* supra lin. ad v. *ingratus* et *estimarer* ad v. *iudicarer*, quae omnia glossemata sunt. i) 1 *H susceptis.* In cod. 7 ad v. *fasces* supr. lin. est *honores.* Mendose Go. *sus | pti* et Rittersh. *feliter.* k) 9, 10 *incrementer.* 7 supr. lin. *aumtū* et mox *consentite* ad v. *Favete.* *) 7 supr. lin. *rerū ad tractandū necessariarū*; infra *consentientibus* ad v. *adnitentibus* et *crescat* ad v. *augeatur.* l) 9, 10

vigere[n] temporibus, et sub innocentiae merito proficere posse virtutes. Nemo delationes[o] metuat[p], quas et privati in aliorum moribus condemnavimus, et nunc specialiter persequimur. Nullus calumnias reformidet, nisi quas ipse commoverit. Erit[q] apud nos cum parente patricioque[r] nostro Ricimere rei[s] militaris pervigil[t] cura. Romani orbis statum, quem communibus excubiis et ab externo hoste et a domestica clade liberavimus[u], propitia divinitate servemus. Puto[v] instituti nostri vobis inesse notitiam[x], quam mihi amore[y] vestrûm, vitae et periculorum quondam socius, indubitanter[z] spondeo[a]: enitar tamen rebus communibus[b], si superna concesserint, auctoritate principis et obsequio collegae, ut vestrum in me vobis non possit displicere iudicium. *Et manu divina: Optamus vos felicissimos et florentissimos per multos annos bene valere*[c], *sanctissimi ordinis patres conscripti*[d]. *Dat. III. Id.*[e] *Ian. Ravennae*[f], *Maioriano A. I. Cos.*[g] (458.)

TIT. II. DE INDULGENTIIS RELIQUORUM.

1. *Imp. Maiorianus A. Basilio*[a] *Pf. P.* Ut primum mundo[b] sacri principatus nostri rudimenta fulserunt, has potissimum[c] salubres rei publicae cogitationes, quibus universitati[d] remedia impendenda complectimur, sibi regni nostri novitas vindicavit: fessas[e] provincialium varia atque multiplici tributorum exactione[f] fortunas, et extraordinariis fiscalium solutionum oneribus attritas solutae illationis amisisse[g] substantiam, et defectum[h] sui etiam in his, quae merito fuerant solvenda[i], sensisse: superindictitiis si quidem[k] titulis in praeteritum possessor exhaustus, dum aegras[l] solutionis trahit

---

Tit. II. 1, Zir. in ind. titt. Am. *Tit. II.* 7, 8 in ind. titt., 9, 10, Aeg. in ind. titt. Cui. 1. Aur. Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. Go. Ri. Ri*. *Tit. IV.* Be. *Tit. III.* Vid. subscr. tit. sq., not. i. Zir. l. c. p. 419. C. Th. XI, 28. Nov. Val. tit. I. et Nov. Mart. tit. II. de Indulg. Reliq. — N. 1. Codd. add. *N. 1 s. un.* Be. add. (*LXXXVIII.*), hoc est omnium Novellarum in Be. ed. Subscr. deest in cod. 9.

In imperium pro *ut imperium*. m) Cf. Dirksen, die Scriptores Historiae Augustae. Leipzig 1842. 8. p. 62, qui vero errore hanc Novellam partem esse dicit collectionis Novellarum quasi Theodosianarum. Hengel, Spec. iurid. cit. p. 6. n) 7 *vigite*. 9, 10 *vigete*. o) 9 *dilationes*, ut Go. Sed cf. Go. ad C. Th. ed. Ri. T. III, p. 460. 1 sec. Am. *dilacionis*, sed i pro e scriptum esse dicit. p) Ita Be. ex cod. 1, quocum consentiunt 9, 10; 7, edd. ante Be. *metuet*. In codd. 7, 9, 10 om. *quas et — condemnavimus*. q) 7, Cui. 1 — Ri*. om. *Erit*, reposuit *Erit*, quod v. etiam 9, 10 habent, Be. ex cod. 1, prob. Hengel. l. c. pag. 9. r) 1 *parente patricio. quenostro*. 7, 10 *patrē patritioque nostro*. 9, edd. *patre*. s) 1 *ricimi . de rei*. 7, 10, Cui. 1 — Ri*. *Richemere rei*. 9 *Ricomere rei*. Cf. Hengel, Spec. Histor. Lit. p. 3 sqq. t) 1 *pervigel curant romani . urb̄ statutū quem cūmunibus*. 7 *pervigil* (ad quod v. supr. lin. *valde vigilans*) *c. r. urbis statumque c.* 9, 10 *pervigil c. r. urbis . statutumque comm.* Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *pervigili*, impr. Ri. et Hengel. l. c. p. 9. u) 9 *domestica clade deliberavimus*. 7, 10 *domesticam c. l.* 7 ad v. *excubiis* supr. lin. *officia diurna*, *extraneo* ad v. *externo* et *pestilencie* ad v. *clade*. v) Mendose Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *Peto*, impr. Ri., qui Bar. in Annalibus ad ann. 458 habere dicit *peto*. 7 *servi* pro *servemus*. x) 1 *instituti vestri vobis esse not*. 9, 10 *institutiones nostri* etc.; rell. *institutionis nostri* etc. Rep. *instituti*, i. e. consilii. Remanet *omis*, ex quo Hengel, l. c. diss. I. pag. 12 recte eruit *omnis*. Etenim sine dubio antiquitus scriptum erat *ōmīs*, ex quo factum est *omis* et postea *institutionis* pro *instituti omnis*. Optime igitur Hengel legit *instituti omnis nostri*. Utinam in sententia perstitisset, nam in pronomine *quam*, sc. *notitiam*, non est quod haereatur. Rittersh. *in esse*. y) 1 *amorē*. 9, 10 *qua mihi amore*. z) Rittersh. *periculorum*, *quondam socius indubitanter — enitar*. a) 1 *spondeo*. 7 *exp̄ondeo*. 9, 10 *expondeo*, ut Cui. 1, 2, 2*; rell. edd. *exspondeo*. Reposui *spondeo*; nusquam inveni v. *exspondeo*, ad quod fingendum elocutio v. *spondeo* ansam dedit. b) 1 *omnibus*, impr. Hengelio in Spec. iurid. p. 11. 7 ad v. *enitar* supr. lin. *coner s. tento* et infra *aestimatio* ad v. *iudicium*. c) 1 *auctoritatem — displici — felicissimus et florentissimus . p multus annus . bene valere*. Etiam 7, 9, 10 *valere*. Edd. *annos . Bene valete*. Recte Be. in not. em. *annos bene valere*. Cf. Nov. Valent. tit. I. de Indulg. reliq. Nov. 9 in fin. 7 supra *collige* pro *collegae*. d) 1 *ordines patres conscribit*. e) Ita 1, 9, 10. 7, edd. om. *III*. Go. *Iann.* et 1 *Ianuarias*. f) 1 *Ravenna*. 10 *ravenna*. Edd. *Rav. s. Rav.* 9 *Ravenā*. g) 1 *Dno* (i. e. *domino*) *Maioriano. Ā et* (pro *A. I.*) *cons.*; falso Br. l. c. et Ri. in cod. 1 esse dicunt *Dno Maioriano et cons.* 10 *consulibus*. Rittersh. *Coss.*

a) Ita 7, 9, 10. Be. iubente Am., qui, cum cod. 1 *Basino* haberet, corr. *Basilio*, recte. Cf. Am. l. c. p. XLIII. et 105, not. 1, infra §. 5, not. r. Cui. 1 — Ri*. male *Palladio*. Rittersh. *Impp.* b) 1 *Ut primū mundū*. 9, 10 *Ut primā mundo*. Gloss. interlin. in cod. 7 ad v. *primum* habet *mox* et *inicia* ad v. *rudimenta*. Fortasse legendum aliquis coniiceret *prima*, sc. *rudimenta*, sed optimam sententiam habet *Ut primum*, i. e. simulac, neque quicquam mutandum. Rittersh. *principiatus*. c) 9, 10 *his potissimum*. 7 supr. lin. *praecipue*. d) 1 *universitater*. Mox 7 ad v. *complectimur* supr. lin. *tenemus in nostro corde*. e) 7, 9, 10 *fessa*. 7 supra lin. *fatigata*. f) 7, 10 *exactionē*. g) 7, Cui. 1 — Ri*. *solutae inlationes amissae substantiam*, improb. Ri., cui hic et in seqq. aliquot videntur excidisse verba. Rein. em. *solitae* et Zir. l. c. p. 287 *solitae inlationes omissae testantur*. 9, 10 *solutae illationis amissae substantiae*. Be. ex cod. 1 *solutae illationis amisisse substantiam*, nec tamen vel ita locum sanum esse fatetur. *Solitae* ingeniose corr. est. Extraordinariis fiscalium solutionum oneribus provincialium fortunae attritae sunt, ut non habeant, unde solitam illationem, quae merito fuerat solvenda, sustineant. *Solutae* videtur ortum esse ex v. *solutionum*, quod paullo antecedit et librarii menti adhuc insedit. h) Rittersh. *defessum*. i) 7, 9, 10 *solvendas*. k) Ita 1. Infra §. 3 *Praefectiani si quidem*. Rell. codd. *sensisse superindicticiis quidem*. Cui. 1 — Go. *sensisse superindictitiis quidem*. Ri. Ri*. *sensisse*, *superindicticiis quidem*. Quare Zir. l. c. p. 287 punctum poni vult post *sensisse* et Be. colon eodem loco posuit. Ceterum 1 *superindiciis* et 10 *sensisise*. l) 7 *aegere*. 9 *aegre*. 1 *egere*. Cui. 1 — Ri*. *possessor: exhaustus*, sed etiam Zir. l. c. pag. 288 exturbari iubet co-

sub impossibili[m] devotione reliquias, et pro temporis cursu novis[n] subinde perurgetur venientium indictionum[o] tributis, et in redimendis attenuatur induciis[p], coacervata in unum sarcina[q] obnoxietatis obruitur, et, praecedentibus debitis[r] neutiquam sufficiens, ad futuram quoque illationem minus idoneus invenitur. Quapropter tribuendae immunitatis beneficiis provincialium spes viresque fovendae[s] sunt: interest enim clementiae nostrae, piam manum dare defessis[u], et subiectorum angustiis in tempore[uu] subvenire, ut inveteratis nexibus liberi ad haec, quae[v] in posterum publicis secundum morem[x] compendiis inferenda sunt, possibilitatem incipiant[y] habere solvendi[z]. §. 1. Et idcirco mansura in aeternum lege sancimus[a], universorum fiscalium titulorum, vel ad arcam[b] magnificentiae tuae, vel ad utrumque aerarium pertinentium, reliqua usque ad praesentis undecimae[c] indictionis initium a possessoribus[d] non petenda: quae sub generalis indulgentiae beneficio relaxamus obnoxiis[e]. Atque hoc ita pro cunctorum remedio constitutum sub aperta volumus definitione servari, ut, quicquid ex praeteritis indictionibus[f] usque in praesentem undecimam reliquorum est, quod vel apud possessorem residet, vel in privatum, ut fieri interveniente versutia assolet, nexum, emissa curialibus, vel canonicariis, vel quibuslibet aliis cautione[g] migravit, penitus non petatur, ut exactione[h] careat stipulatio, quam pro fiscalium calculo contempta[i] nostrae mansuetudinis relaxavit humanitas, excepta suarii canonis ratione[k], cui propter urbis[l] venerabilis copiam[m] nihil volumus indulgentia interveniente decerpi. §. 2. Ad illam quoque dispositionum[n] partem augustae mentis providentiam sensumque[o] conferimus, ut provinciales nostros, quos immunes a reliquis facimus, devotos in posterum et semper idoneos remota feralium compulsorum acerbitate faciamus[p]. Praefectiani si quidem atque palatini, vel aliarum potestatum apparitores, competentium titulorum exactione suscepta contra veterem[q] morem per provincias discurrentes, enormibus[r] exactionibus possessorem curialemque concutiunt, et ita omnia pro arbitrio suae depraedationis extorquent, ut, cum aliqua pars certa vel[s] minima publicis compendiis inferatur, duplum[t] aut amplius sportulis[u] avidus et praepotens executor accipiat[v]. Hinc[x] est, quod vetus providentia dispositioque maiorum, quam in omnibus sequimur atque reparamus, provincialibus iudiciis[y] exsequenda[z] commisit, quibus annitentibus[a] per singularum municipes civitatum moderatione tractabili fiscalium tributorum celebretur illatio: quam si acerbius humilis notusque[b] compulsor pro sui compendii utilitate tractasset[c], confestim depraedationibus vexatorum[d] aditu auditoque fiscalium provinciae cognitor subveniret[e]. Nunc vero canonicarios superioris[f] militiae auctoritate terri-

---

lon, quod ante v. *exhaustus* positum erat. m) 9 *inpossessibili.* n) Codd. *nobis*, sed recte edd. *novis*, nam saepe *b* pro *u* in codd. scriptum est. Praeterea 1 *subiende.* o) 1 *indictione.* p) 1 *indutiis.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. *indiciis.* q) 1 *quoacervate in u. s. o.* 7, 9, 10 *coacervate in unā sarcinā* et 9 *obnoxiaetatis.* r) 7, 9, 10, Cui. 1 — Ri*. *diviciis* s. *divitiis.* Zir. l. c. p. 288 em. *debitis*; hoc Be. ed. ex cod. 1, ubi scriptum est *debetis.* 7 supra *neutiquam* habet *non.* Ceterum 1 *p̄cidentibus* et infr. *minis idoneus.* s) 7, Cui. 1 — Ri*. om. *immunitatis — fovendae.* 1 *tribuende.* Sed de Ri. et Zir. vid. not. u sq. 1 apud Am. *beneficis*, ego vero legi *beneficiis.* t) 7, Cui. 1. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *ante res*, Aur. Lugd. Rittersh. *ante: res* et Go. *ante: ites.* Vid. not. sq. u) 7 *piā mandare defensis.* 9, 10 *pia mandare defessis.* Cui. 1 — Ri*. *pia mandare defensis.* Zir. l. c. p. 285 sq. em. *Quapropter tribuendae sunt indulgentiae, interest enim Clementiae nostrae piam manum dare defessis*, optime, antequam cod. 1 scriptura innotuit, quam Be. rest. Ri. prop. *Quapropter tribuendae sunt indulgentiae: res enim clementiae nostrae, gratiam dare defessis.* uu) 1 om. *in tempore.* v) 1 *inveterati nexibus liberi ad ea que*, ubi Am. em. *inveteratis.* 7 *inveterate nexibus liberari ad hac̄ quae.* 9 *inveterati nexib: liberi ad aeque.* 10 *inveterati nexibus liberi . ad aequae.* Go. *libertati*; rell. edd. *liberati.* Reposui *liberi.* x) 7, 9, 10 *more.* y) In cod. 9 deest *incipiant*, sed add. in m. z) 1, 9, 10 add. *Et.* 7, edd. om. *Et.* a) 10 *sanciamus.* b) 7 *titulo vel ad arca.* 9, 10 *t. v. ad arcae.* Cf. Zir. l. c. p. 226. c) 7 *praesenti sunt decimae.* Aur. Lugd. Go. Rittersh. *undecima.* 1 *pertenencium reliquā usq. ad pr. u. indicionis.* d) 9, 10 *possessoris.* e) 7, 9, 10 *obnoxios.* 1 *beneficiis r. obnoxiis.* Si quis ex cod. 1 rep. *beneficiis*, comparari possunt, quae supra leguntur: *tribuendae immunitatis beneficiis.* f) 1 *definitione servare ut qd̄quid ex peritis indicionibus.* 10 *diffinitione.* g) 1 *canonariis — caucionem.* h) 9, 10 add. *non.* i) 1 *calcolū contimta*; rell. codd. Cui. 1 — Ri*. *contempta.* Be. *contenta* et em. in not. *contemtam.* Puto recte esse in edd. *contempta*, sc. *humanitas.* Patet ex lege, modum exigendi, quem princeps (nostrae mansuetudinis humanitas) introduxerat, in obnoxiorem detrimentum atque fraudem laesum, igitur legem principis contemptam esse. k) 7, 10 *rationē.* 9 *exceptas uarii.* l) 1 *cui p purb̄.* m) 7 *copia hil*, sed del. est *hil*, quasi leg. sit *copia volumus.* 10 *copia.* Mox Aur. Lugd. *interurniente.* n) 10 *dispositionē.* o) 1 *auguste m̄tem p̄videnciam s.* 7 *august. mentes providentia sensuq;.* 9, 10 *auguste m. providentia s.* p) 7, 10 *facimus.* 9 *facinus.* q) 1 *apparatores competenciū . titolorum exacactione* (sed supr. lin. ad literas *x* et *a* ponitur *λ*) *suscepta contra veterū morē.* Reciperem *veterum*, nisi rell. codd. dissentirent. r) 7 *discurrente senioribus.* 9 *discurrentes enoribus.* 10 *discurrentes. enorinibus*, unde perspicitur, quo modo orta sit cod. 7 et Cui. 1 — Ri*. scriptura *discurrentes senioribus*, pro qua Rein. *severioribus* et Ri. *saevioribus* prop.: nostram rec. Be. ex cod. 1, recte, nec multum recedunt codd. 9 et 10. s) 1 *sue depredaciones extorquent Tunc aliqua par̄s certa vel.* 7, 9, 10 *s. d. extorquentium cum a. p. c. vel.* Locus videtur suspectus esse; nam quod in edd. scriptum est *detorquent*, *ut cum*, aliter est in omnibus codd. Sed tamen optimam esse puto vulg. scripturam. Go. *ut* | *ut cum.* t) 1, 9, 10 *duplum*; rell. *duplam*; rectius *duplum.* Supra 7 *publici.* u) Rein. mavult *pro sportulis.* 1 *sportulis habidus.* v) 7 *accipiet.* x) 7, Cui. 1 — Ri*. *Hoc.* y) 1 *iudicis.* 9, 10 om. *atque — iudiciis.* z) 9, 10 *et sequenda.* Ri. em. *exequendum.* a) 7, Cui. 1 — Ri*. *et nitentibus.* In m. Cui. 1. Aur. Lugd. em. *adniten.* et in m. Cui. 2, 2* *adnitentibus*, recte et consentientibus codd. 1, 9, 10. b) 1 *humiles notusque compulsor.* In m. Cui. 1 — Cui. 2* em. *ignotusque*, quod quidem bene consentit cum antec. v. *humilis*, neque vero cum codd. c) 7, 9, 10 *tractatus et.* Cui. 1 — Ri*. *tractatus, et.* d) 9, 10 *vel exactorum.* e) 1 *aditu . aditū quefaciles. provincie . cognitur subveniret.* 9, 10 *a. a. fiscalis p.*

biles[g], et in provincialium viscera et damna saevientes[h] nec arguere quisquam apud provincialem iudicem[i] potest, cum resupina appariteri et totum sibi de superioris cinguli fastidio blandientes potestas provincialis examini[k] subiecta famuletur, nec de longinquis provinciae regionibus cum magno sumptuum expensarumque detrimento ad comitatum nostrum venire audeat ille, qui queritur[l], cui sub duro patientiae gemitu[m] tolerabilior videtur depraedatio saevientis[n], quam sub magno observationis incommodo sustinendus impetrandae[o] ultionis eventus. Hinc est, quod per iniuriam compulsorum destitutae ordinibus civitates idoneum nequeunt habere curialem, quod exigentium atrocitate perterriti[p] possessores propria rura destituunt[q], cum non iam amissio[r] fortunarum, sed saeva custodia et suspendiorum[s] crudelitas formidatur, quae immitis apparitor, et executio militaris pro commodo suae cupiditatis[t] exercet. Ac ne ulterius canonicariorum venalis improbitas[u] publicis fortunis inferat privatisque dispendium, veteri more revocato, provinciarum rectores celebrandae exactionis summa respiciat[v], per quorum officia profligari[x] iubemus annuas functiones, ita ut a[y] duodecimae indictionis[z] initio nullus ad provinciam magnificentiae tuae canonicarius, nullus palatinus, nullus armatae potestatis[a] minister accedat, sed universa fiscalia, quae de provinciis speranda sunt, per locorum iudices inferantur, quos aut negligentiae culpa[b] respiciat[c], aut laus manebit industriae[d], ita ut ipsis moderatoribus ad admonendum tantummodo directus executor immineat. §. 3. Et quia totum pro remedio possessoris serenitas nostra[e] constituit, quem tributorum gratia solvendorum fruges suas sub opportunitate[f] vendentem volumus per temporis intervalla refoveri, trina per annum vice singularum[g] indictionum quantitas speranda solvatur, et quadrimenstruis[h] illationibus annuae functionis celebretur exactio, cuius summam[i], ita ut distinctum est, moderatoris annitente diligentia[k] ad arcam volumus congrua exactione[l] transmitti. §. 4. Habenda sane[m] ratio est potentium personarum, quarum actores[n] per provincias solutionem fiscalium negligunt, dum pro sui terrore[o] fastidii[p] minime perurgentur, ac se in praediis retinent contumaces, ne ad eos praeceptum iudicis possit aut conventio pervenire, et idcirco clarissimarum[q] domorum vel potentium iubemus actores[r] seu procuratores in his civitatibus iudici[s] per provinciam discurrenti sui[t] facere et exhibere praesentiam, in quarum territoriis[u] praedia suorum[v] sciant esse patronorum, et tam[x] diu publicis inhaerere conspectibus, quam diu in eodem[y] oppido morari viderint[z] cognitorem: quod[a] etiam sacrae domus nostrae observare iubemus actores[b]. Nam si quis ex memoratis defuerit, ac[c] se per totum annum pulsandus conveniendusque[d] subtraxe-

cognitus subv.; etiam edd. *cognitus*. Reposui ex cod. 1 *cognitor*; nam secundum modum scribendi, quo librarius codicis utitur, *cognitur* nihil aliud est, nisi *cognitor*. f) 1 *superiores*. g) 7, 9, 10 *terribilis*. h) 1 *damna de se uenientes*. An pro *desaevientes*? i) 1 *provincialium iudicem*; infra *provinciales iudices* nominantur. V. *potest* bis est in Go. ed. k) 1 *adpariture et totum sibi de superiores cingoli fastidio blandientes pot. provinciales examinis*. Etiam rell. codd. *fastidio blandientes*, ut edd. Rein. em. *fastigio blandiens* et Ri. *apparitoris — fastigio blandientis*. Non admitto *fastigio*, quod etiam Be. prob. Est *fastidium* pro *superbia*, quam apparitor ob cinguli honorem prae se fert; sed admitto *apparitoris* et *blandientis*, etsi neque haec em. locum corruptum, quem frustra corrigere studui, sanat. Vid. infr. §. 4, not. p. l) 7, 9, 10 *quaeritur*. m) 7, 9, 10, Ri. Ri*. *sub durum p. gemitum*. Cui. 1 — Go. *subdurum p. gemitum*. Iam Rein. corr. *sub duro p. gemitu*, quod Be. ex cod. 1 rep. n) 7 *saevientes*. o) 1 *sustinendus impetranda*. 7, 9, 10 *sustinendos inpetrandae s. inpetrande*. Paullo post apud Go. deest *per*. p) 1 *exhigencium atrocitate periti* (sed add. est supr. r altera litera r et Am. corr. *perterriti*); rell. codd. Cui. 1 — Cui. 2*. Go. Ri. Ri*. *auctoritate perterriti*. Rittersh. *auctoritate praeteriti*. Be. ex cod. 1 rep. *atrocitate*. Utraque v. *auctoritate* et *atrocitate* aptam sententiam habet, sed v. *atrocitatis* magis quam *auctoritatis* cum totius loci sententia videtur concinere. q) 1 *rura distituunt*. 7, 9, 10 *iura distituunt*. Edd. ante Be. *iura destituunt*. Be. ex cod. 1 rep. *rura*: id iam Ri. prop. r) 7, 9, 10 *tam amisso*. s) 1 *suspendorum*. t) 9, 10 *pietatis*. u) 1 *venalis probitas*. Cui. 1. Cui. 2, 2* *vaenalis* et mox Rittersh. *inserat*. v) 1 *celebrande exhactionis sub || ma respiciat*. x) 1 *profligare*. y) 7, 9, 10 om. *a*. z) 7 *indicitur initio*. 9, 10 *indictio initio*, et om. in his codd. et in Cui. 1 — Ri*. *nullus — canonicarius*, quae vv. Be. ex cod. 1 rest. Sec. Am. cod. 1 habet *ad* (Am. em. *a*) *duodecime*. a) 1 *armatale potestates*. Rittersh. *armatae*. Mox Aur. Lugd. Rittersh. Go. *ministret*, *accedat*: b) 1, 9, 10 *culpa*. 7, edd. *cura*. Rein. correxerat *negligentia curae*, sed postea del. Reposui *culpa*. c) Rein. Ri. et Be. propter seq. *manebit* em. *respiciet*, bene quidem, sed adversantibus codd. d) Ita 1, 9, 10, Rein. Go. (prob. Ri. et Am.) Be.; 7, rell. edd. *industria*. Ante Go. *au* pro *aut*. e) 1 *sereritas nostrae*. f) 1 *oportunitate*. 9, 10, Go. *oportunitatibus*. 7, rell. edd. *opportunitatem*. Recte Be. prop. *opportunitate*. Mox Rittersh. *reuoveri*, mendose pro *refoveri*. g) Cui. 1 — Rittersh. Ri. Ri*. *voce singulari*. Rein. legi vult et Go. ed. (prob. Ri.) *vice singulari*, consentientibus codd. 7, 9, 10. Be. rest. ex cod. 1 *vice singularum*, recte. h) 1 *quadrimestruis*. 7, 9, 10 *quadrumenstruis* et 10 *annae*. i) 1 *exatio cuius sūmam*. 7, 10. Cui. — Ri*. *exactio cuius summa*. Ri. em. *summae*. Recte Be. ex cod. 1 rest. *summam*. Rittersh. *id* pro *ita*. k) 7, 9, 10, edd. ante Be. *moderatores admonentes diligentiam*, sed Rittersh. habet *admouentis*. Ri. em. *moderatoris*, recte. Nostram scripturam rec. Be. ex cod. 1, quem praeterea dicit Am. *ad arca* (Am. em. *arcam*) habere. l) 7, edd. ante Be. *congrue* (s. *congruē*) *exactionē*. 9, 10 *congruae exactionem*. 1 *congrua exactione* (sec. Am. *exhactione*), quod Be. recep. m) 9 om. *sane*. 10 *sa* pro *sane*. n) Rittersh. *quarum amores*. 7 *quarum auctores*. o) 9, 10 *prosint errore*, nisi in cod. 9 scriptum est *prosiut*. p) Rein. Ri. Be. em. *fastigii*. Vid. supr. §. 2, not. k. q) Edd. ante Be. *clarissimorum*. r) 1 *iuvemus auctores*; etiam 7, 9, 10 *auctores* et 7 *procoratores*. s) 9, 10 *iudicii*. t) 1 *discurrente sui*. 9 *discurrentes. ui*. 10 *discurrentis ui*. Rittersh. *per iudici prouinciam discurrendi*. u) 7 *terreteriis*. Rittersh. *territorii*. v) 9 *suarum*. 1 *suorū. sciunt*. Scribi potest etiam *sciunt*. x) 7, 9, 10, Cui. 1 — Ri*. *etiam*. Rein. Ri. em. *et tam*, consentiente cod. 1, quem Be. secutus est. y) 1 *quā diuini eodem*. z) 7, 9, 10 *viderint*; 1, edd. *viderent*. Iam Rein. em. *viderint*, quod reposui. a) 1 om. *quod*. b) 1, 9, 10 *auctores*. Paullo supr. Rittersh. *observari*. c) 1 *hac*. d) 7.

rit, raptus ad supplicium id, quod exacto indictionis tempore minus intulisse convincitur[e], duplum cogatur exsolvere. Sicut enim vexari incongruae exactionis incommodis devotos[f] nolumus, ita rebelles iustae severitatis vigore persequimur. §. 5. Illud quoque providendum est[g], ne provinciales iudices false in obiurgationem apparitorum suggestionibus commentisque deducantur, qui, ad eos hac exactione[h] translata, ereptam[i] immanium commodorum praedam e suis[k] fraudibus[l] lugent: ac propterea hoc eis tribuimus dignitatis, ut de iniunctis[m] actibus, et de suae assertione[n] diligentiae referendi ad[o] mansuetudinem nostram habeant[p] facultatem, ut nos potissimum de eorum administratione iudicemus, quorum suggestiones inter quaslibet publicas curas sacrae providentiae attentione dignemus[q], Basili, parens carissime atque amantissime[r]. §. 6. Illustris et praecelsa magnificentia[s] tua huius legis saluberrima constituta propositis divulgabit[t] edictis, ut ad provinciales remedia concessa perveniant, et iudices ex nostra praeceptione cognoscant, ita industriae ac vigilantiae suae exactionum[u] publicarum redditam potestatem, ut non leviter arguendi sint, si augusto non inertem dissimulationem nequiverint respondere iudicio[v]. *Dat. VI. Id. Mart. Ravenna. Acc. V. Id. suprascriptis Ravennae, D. N. Maioriano A. I. Cos.*[x] (458.)

TIT. III. DE DEFENSORIBUS CIVITATUM.

1. *Impp. Leo et Maiorianus AA. universis rectoribus provinciarum*[a]. De civitatum per omnes provincias positarum raritate[b] cogitantes, quibus, fugientibus incolis[c], defensorum auxilio destitutis, qui unumquemque civium ab improbitatibus insolentum[d] antiquae ordinationis*) studio vindicare consueverant[e], sollicitudo[f] nostris ordinationibus summovenda possidendi[g], priscae consuetudinis morem revocandum esse censuimus[h], ut

Tit. III. 1, Zir. in ind. titt. Am. *Tit. III.* 4, 7, 8 in ind. titt., 9, 10, Aeg. in ind. titt., Cui. 1. Aur. Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. Go. Ri. Ri*. *Tit. V.* Be. *Tit. II.* Vid. infra not. *i.* In cod. 4 hic tit. additus est statim post tit. *de Episc. iud.*, qui in Br. Al. secundus est, neque ibi alius Maioriani titulus praeter eos, quos Visigothi receperunt, invenitur. C. Th. 1, 20. Cod. Iust. I, 55. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*LXXXVII.*), h. e. omnium Novellarum in Be. ed. In cod. 9 subscr. inter inscr. et legis vv. collocata est, deest autem in cod. 10. Cf. Hengel, Diss. Spec. Iuridic. p. 14—33.

9, 10, edd. *pulsandos conveniendosque.* 1 confirmat, quod Ritterus emendavit *pulsandus conveniendusque* idque recepi. Ceterum in cod. 1 lacuna est, qua exc. *per totum annum.* e) 9 *convicitur.* f) 1 *vexare incongrue* (hoc etiam 7) *exhactionis incomodis debotus.* 9, 10 *devotis.* g) Ap. Rittersh. deest *est.* h) 1 *deducantur qui ad eos . hac exactione.* 9, 10 *ducantur qui ad* (9 *quiad*) *eos haec exactione.* 7, edd. *quia, ad* etc. i) 7, 10, Cui. 1—Ri*. *erepta.* Rein. Ri. em. *ereptam*, recte et consentiente cod. 1, quem Be. secutus est. k) 7 *immanis c. praedam messuis.* 9, 10 *i. c. praedam me suis.* l) Rein. Ri. em. *faucibus*, ingeniose quidem, sed adversantibus codicibus. Mox 9, 10 *dignitates.* m) 7, 9, 10, Cui. 1—Ri*. *inductis.* Be. ex cod. 1 recte rest. *iniunctis.* n) 7, 10 *adsertione.* o) Cui. 1. Cui. 2, 2* om. *ad.* Rein. in Cui. 2 rep. *ad*, quod iam Aur. ed. add. p) 7, 9 *habent.* 10 *nostra habent.* Etiam Cui. 1 *habent.* q) 1 *adtemplatione dignē.* 7, 9, 10, Aur. Lugd. Rittersh. Go. *dignamur.* r) Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *Praefecte Karissime Augustorum*, sed Rittersh. in m. om. *Parens.* In codd. et in reli. edd. formula siglis expressa est. De *Palladio* h. l. consentiunt omnes codd. et edd. Vid. inscript. not. *a.* s) 1 *magnitudo.* Paullo post in Cui. 2, 2* deest *legis.* t) 7, 10, Cui. 1 *divulgavit.* Aur. et sqq. edd. *divulgabit.* 9 *praepositis divulgavit.* u) 7, 9, 10 *exactionem.* 1 *et iudices ex praeceptione cognuscant — industria hac vigilancie sue exactione publicarū reddita potestatem.* v) 1 *si augusti non inertem dissimulacionem nequererint respondere iudicio.* 7, Cui. 1—Ri*. *si augusto non inertē dissimulatione nequiverint respondere iudicib;.* 9, 10 *si Augusto non inertem dissimulationem nequiverint respondere indicibus.* Ri. em. *si augusto per inertem dissimulationem nequiverint respondere iudicio.* Be. partim cod. 1, partim Ri. secutus ed. *si Augusti per inertem dissimulationem nequiverint respondere iudicio.* Miror, v. *non*, quod sententiam turbat, in omnibus codicibus esse. Am. et Becklo probatur *per* pro *non.* 7 habet *dissimulatione*, fortasse etiam scriptum erat *inerte*; *non* significat *nostro*, quod expressum erat siglo *n̄o*, unde ortum est *non* et *ñ*, quod 10 habet. His positis verisimile est, fuisse in Novella *augusto nostro inerte dissimulatione nequiverint respondere iudicio. Per* nimis recedit a codicum scriptura. x) Subscriptionem rest. Be. ex cod. 1, ubi vero *ĀS.* pro *A. I.* scriptum est et *SS* pro *suprascriptis.* 7, 10 *Dat. VII. Idus Mart. Ravenna ipso augusto* (10 *ā*) *consulibus* et om. *Acc.— I.* In cod. 9 subscriptio deest. Cui. 1—Ri*. *Dat. VII. Idus Mart. Rau. ipso A. Cos.* sive *Cons.* (sed Rittersh. Go. *Coss.*) et om. *Acc. — I.* Am. sigla cod. 1 ita solvit: *suprascripti* (sc. mensis Martii) — *Augusto consule.*

a) In codd. 9, 10 vv. *universis — provinciarum* ab inscr. divulsa sunt et coniuncta cum vv. *De civitatum* etc., sed in 9 admiscetur etiam subscriptio, hoc modo: *Maiorianus ā-a.* || *Dat. — consulibus.* || *Universis — provinciarum de ciu.* b) Ita 7, 9, 10, Cui. 1—Ri*. Em. Ri. *vastitate*, quod non impr. Hengel. l. c. p. 19, quamquam longius a scriptura vulgari videatur recedere. Be. ex cod. 1 ed. *caritate*, praefert autem Hengel l. c. vulg. scripturam: *raritatem* esse pro *vastitate* civitatum, civitates incolarum multitudine carere, cum effugerint cives. Recte opinor. Infra dicitur: *fugientibus incolis, rurales habitationes et solitudines expetunt, repetiti domicilii habitatione.* 4 *raritatē.* c) 1 *fugientibus incomis.* Mox 4 *auxiliis* et 10 *distitutis.* d) 4, 7, 9, 10 *insolentem.* 1 *ab improuitatibus ....lentum* et est spatium ante *lentum.* *) Cf. C. Th. I, 20, et sec. Ri. inprimis c. 2 illius tit. e) 4 *consuerat.* 7, 9, 10, Cui. 1—Rittersh. Ri. Ri*. Be. *consueverat.* Go. edidit *consueverant.* Etiam Be. (neque vero Hugo, quem Hengel pro Be. nominare solet. Vid. Praef. meam ad C. Th. p. XXI, not. 120) prop. *consueverant*, prob. Hengel. l. c. p. 19 et assentiente cod. 1. f) 1 *solitudinis.* 10 *sollitudo.* 7, Cui. 1—Be. *solitudo*, sed 7 a sec. man. et 9 *sollicitudo.* Idem vult Be., prob. Hengel. l. c. p. 18, cui tamen obloquor, quod hac lectione recepta, interpungendum esse putat post vv. *sollicitudo* et *submovenda.* Vid. not. sq. g) 1 *submonenda .....dendī* et est spatium ante *dendi.* 4 *movenda possidendi.* Rittersh. *possidente.* Locus obscurus, quem Hengel l. c. p. 18 an-

probis[i] moribus, honestate, providentia viri iudicio universitatis electi, auctoritatem[k] tuendae in civitatibus suis plebis accipiant, et quaecunque utilitatem[l] publicam respiciunt, concessae per leges privilegio dignitatis[m] vel exsequendi[n] vel insinuandi auribus mansuetudinis nostrae habeant[o] potestatem. Hoc enim modo fieri potest, ut, repressis per eos insolentiae vitiis quoque, qui accidentia[p] in provinciarum nostrarum parte[q] tractatam intenti curis maioribus ignoramus, eorum ad emendandum suggestionibus[r] instruamur, et ii[s], qui per iniuriam compulsorum rurales habitationes et solitudines expetunt[t], sub defensorum tuitione degentes publicis ac urbium conspectibus[u], repetiti domicilii habitatione[v], restituant. Quapropter praeceptionis nostrae tenore comperto[x], universarum civitatum, quae sunt, inhabitantium frequentia celebres, in tuae potestatis arbitrio constitutae[y], municipes, honoratos plebemque commoneat[z], ut adhibito[a] tractatu atque consilio sibi eligant defensorem, factumque denuntarent, ut sub hac solennitate[b] desideria urbium singularum ad nostram mansuetudinem[c] dirigant (quia ipsos provinciales[d] propter expensas vel itineris laborem[e] ad comitatum venire non patimur), ut[f] compertis eorum moribus atque personis, quos praeter ambitum dignos tali ministerio et honore[g] iudicemus, idoneos defensores confirmatio[h] constituat. *Dat. VIII. Id. Mai.*[i] *Ravennae*[k], *D. N. Leone et*[l] *Maioriano AA. Coss.*[m] (458.)

TIT. IV. DE AEDIFICIIS PUBLICIS[a].

1. *Impp. Leo et Maiorianus AA. Aemiliano*[b] *Pf. U.*[c] Nobis rem publicam[d] moderantibus volumus emen-

---

Tit. IV. 1, Zir. in ind. titt. Am. Be. *Tit. IV.* 7, 8 in ind. titt., 9, 10, Aeg. in ind. titt., Cui. 1. Aur. Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. Go. Ri. Ri*. *Tit. VI.* C. Th. XV, 1. Cod. Iust. VIII, 12. Zir. l. c. p. 193. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*LXXXIX.*), h. e. omnium Novellarum in Be. ed.

---

sat iniecta v. est (*sollicitudo, nostris ordinationibus submovenda, est possidendi*), optime, sed cave, ne commata ponas. Vid. not. *f.* Melius quid proponam, nescio. Antea Hengel in animo habebat delere v. *possidendi*, aut scribere *solitudo s. o. possidendi submovenda*, ac si *ordinationibus possidendi* sit pro *ordinationibus de possidendo.* h) 1 *prisce consuetudinis more oms contempdum esse conevimus.* i) 1 *puis*, qua scriptura confirmatur *probis*, quod Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. Be. habent. 4, 7, 9, 10, Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *provisi*, impr. Ri. Hengel. l. c. p. 23 prop. *probati*, quia in C. Th. I, 20, 3 defensores *probatissimi quique* esse iubentur. Mox Aur. Lugd. *providantia.* k) 1 *viri iudicio universitatis edicti auctoritatem.* 7, 9, 10 *auctoritate.* Rittersh. *universitatis, electi auctor.* l) 7, Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. om. *utilitatem.* Go. *quaecunque.* Cui. 1. *quecunque.* m) 1 *concesse per legis. privilegio dignitatis* et em. Am. *leges.* 9, 10 *c. p. l. privilegia dignitates.* 4 *c. p. leges privilegiā dignitatis.* 7, edd. ante Be. *c. p. leges privilegia dignitatis*, ubi Ri. em. *concesso per legem privilegio dignitatis*, bene quidem, neque vero opus erat cj. *concesso.* Be. ex cod. 1 rest. *privilegio*, prob. Hengel. l. c. p. 20. n) 4 *sequendi — mansuetudines.* o) 4, 7, 9, 10, Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *habent.* p) 1 *uictis quoque* (om. *qui*) *accedenciae.* 4 *accedentiā.* 7, 9, 10, Cui. 1 — Rittersh. Ri. Ri*. *accedentia.* Rein. em. et Go. Be. edd. *accidentia*, pr. Hengel. l. c. p. 25. q) 4 *pariter.* 10 *parti tractatā.* Locus impeditus. Rein. em. *tractatuum.* Ri. totum locum sic rest.: *quia accidentia in provinciarum nostrarum parte tractuque ignoramus*, prob. Be., nisi quod is *nos quoque, qui accidentia* etc. legi vult. Hengel. l. c. p. 25 prob. *quia*, neque vero *nos* et *tractu*; illud ei displicet, quia v. *quoque* arcte cum antecc. cohaereat, hoc, quia *tractus* de certa quadam et definita regionis parte dicatur, hic vero de toto imperio Occidentis sermo sit. Ipse em. l. c. p. 26 *tractata* (*quia accidentia, in provinciarum nostrarum parte tractata, ignoramus*). Neque hoc mihi placet. *Accidentia* recte habet, deinde a Ri. recte em. est *quia*; denique cum Rein. rep. est *tractatuum*, eadem sententia, qua infr. dicitur *tractatu atque consilio.* Sed tamen remanet aliquid obscuri, mendumque videtur latere in v. *quoque.* Ceterum Rittersh. *intendi.* r) 4 *demandandum suggessionibus.* 9 *emendum s.* s) In codd. 4, 7, 9, 10 et in edd. deest *ii*; restit. *ii* ex cod. 1, qui et *hii* qui habet; *hii* autem pro *ii* in cod. 1 scribi, iam saepe adnotavimus. t) 1 *rorales habitacionibus ei sollicitudinis exp.* 4 *curiales habitationis et solitudinis — tuicionem.* u) 1 *publices si urbiū......* | *ectibus* et est spatium ante *ectibus.* 9, 10 *urbiumque consp.* v) 4, 7, 9, 10 *habitationem.* x) 1 *conpto*, sed 4 *p̄cepto* et 7, 9, 10, edd. *percepto*, quod ex antec. v. *praeceptionis* ortum est, quare ex cod. 1 rest. *comperto.* 4 *in universa.* y) 1 *civitatum quā sint habitancium frequencium celebris in tue potestatē arbitrio constituti.* 4 *constitae.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. *frequentia, celebres in.* Mox 9 *honeratos.* z) 9 *commemorat*; rell. *commoneat.* Ri. em. *commoneas*, quod prob. Hengel. l. c. p. 30. Aut *commoneas* scrib. est aut *āt* (auctoritas tua) s. *m̄t* (magnificentia tua) *commoneat.* Inscriptum fuisse legem magistratui alicui, fortasse Basilio Pf. P., qui eam cum universis rectoribus provinciarum communicaret, apparet ex antecc. vv. *in tuae potestatis arbitrio constitutae.* Quia rectores provinciarum in inscr. commemorati erant, nomen magistratus, quod eodem loco erat, omissum est a librariis, ex quo hoc quoque loco mendum ortum est. a) 1 *adhibitis.* Mox 10 *elegant.* b) 1, 4, 7 *solemnitatem* et mox 4 *orbium.* c) 1 *mansuetudine.* 10 *masuetudinem.* d) 4 *ipso provincialis.* e) 1 *labem* et 9, 10 *l. ad comiatum.* Am. non omnino improbabile videtur *labem*, maxime vero displicet Hengel. l. c. p. 31. f) 4 om. *ut.* Hengel l. c. p. 32 prop. *et*, sed cum codd. consentiant, abstinet a mutat. g) Go. *honores*, mendose. h) 9, 10 *confirmato.* Rittersh. *confirm. destituat.* i) 1, 4 *Mai*; rell. *Mar.* sive *Mart.*, quod Be. seduxit, ut hanc Novellam uno die recentiorem antecedenti putaret et ordinem contra codicum et editionum auctoritatem everteret. Si accurate inspexisset cod. 1 scripturam ab Am. exhibitam, verum vidisset. Ceterum 9 *Dat. VII Id. Marī.* k) Aur. Lugd. Rittersh. Go. *Ravennae*; rell. *Rav.* s. *Rav.*; sed vid. not. m. l) *D. N. Leone et* om. in codd. 4, 7, 9, Cui. 1 — Ri*. m) 4, 7, Cui. 1 — Ri*. *Maioriano A. I. Cos.* s. *Cons.* (ut scriptum sit *Rav. Maioriano A. I. Cos.*), sed 7, Ri*. *Maiorano* habent et Rittersh. *Coss.* 9 *Ravenā ipso ā consulibus.*

a) 8 in ind. titt., 9, 10 *de Aedif. curialium.* b) 1 *emiliano.* 7 *Aemeliano.* 9, 10 *Ameliano.* 7, 9, 10, Cui. 1 — Ri*. om. *AA.* c) Ita Be. ex cod. 1. Etiam 10 *pū.* Edd. ante Be. *Praet. praef.* siglum habent, ut 9. Vid. Am. l. c. p. XLIII. et p. 107, not. l. d) 1 *nobis publica*

dari, quod iam dudum ad decolorandam[e] urbis venerabilis faciem detestabamur admitti. Aedes si quidem publicas, in quibus[f] omnis Romanae[g] civitatis consistit ornatus, passim dirui plectenda[h] urbani officii suggestione manifestum est: dum necessaria publico operi[i] saxa finguntur[k], antiquarum aedium dissipatur speciosa constructio, et ut parum[l] aliquid reparetur, magna diruuntur. Hinc iam occasio nascitur, ut etiam unusquisque privatum aedificium construens per gratiam iudicum in urbe[m] positorum praesumere de publicis locis[n] necessaria et transferre non dubitet, cum haec, quae[o] ad splendorem urbium pertinent, affectione civica[p] debeant etiam sub reparatione servari[q]. §. 1. Idcirco generali lege sancimus, cuncta aedificia, quae vel in templis aliisque monumentis a veteribus condita propter usum vel amoenitatem publicam surrexerunt[r], ita a nullo destrui atque contingi[s], ut iudex, qui hoc fieri statuerit, quinquaginta librarum auri illatione feriatur: apparitores vero atque numerarii[t], qui iubenti obtemperaverint, et sua neutiquam[u] suggestione restiterint, fustuario supplicio subditos, manuum[v] quoque amissione truncandos, per quas servanda vetera[x] monumenta temerantur. §. 2. Ex his[y] quoque locis, quae sibi competitorum hactenus vindicavit revocanda surreptio[z], nihil[a] iubemus auferri, quae[b], ad ius publicum nihilominus redeuntia, ablatarum[c] rerum volumus reformatione reparari, summota in posterum licentia competendi. §. 3. Si quid[d] sane aut propter publicam alterius operis constructionem, aut propter desperatum reparationis usum necessaria consideratione deponendum est, hoc apud amplissimi venerandi senatus ordinem[e] congruis instructionibus[f] praecipimus allegari, et[g] cum ex deliberato fieri oportere censuerit[h], ad mansuetudinis[i] nostrae conscientiam referatur, ut, quod reparari nullo modo viderimus[k] posse, in alterius operis nihilominus publici transferri iubeamus[l] ornatum, Aemiliane[m], parens carissime atque amantissime[n]. §. 4. Quapropter illustris magnificentia[o] tua saluberrimam sanctionem[p] propositis divulgabit[q] edictis, ut, quae[r] pro utilitate urbis aeternae provide[s] constituta sunt, famulatu[t] congruo et devotione serventur. *Dat. V.*[u] *Id. Iul. Ravennae*[v], *D. N. Leone et Maioriano AA. Coss.*[x] (458.)

TIT. V. DE BONIS CADUCIS, SIVE PROSCRIPTORUM[a].

1. *Impp. Leo et Maiorianus AA. Ennadio*[b] *Comiti R. P.*[c] Sublimitatis tuae insinuationem[d] probamus, qua[e]

Tit. V. 1, Zir. in ind. titt. Am. Be. *Tit. V.* 7, 8 in ind. titt., 9, 10, Aeg. in ind. titt., Cui. 1. Aur. Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. Go. Ri. Ri*. *Tit. VII.* C. Th. X, 8 et IX, 42. Nov. Anthem. tit. III. C. Iust. X, 10 et IX, 49. Nov. Th. tit. XV, not. sup. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*XC.*), h. e. omnium Novellarum in Be. ed. Subscr. in cod. 9 transmissa est post inscr. sq. Nov.

moderantibus et add. est supr. *pu* v. *res* a librario. e) Rittersh. Go. *decorandam*, sed praeterea Rittersh. *dudum est ad.* f) 1 *si quidem publicās in quibus.* g) 1 *omne romane. civitatis.* 7 *omnis siquidem civitatis.* 9, 10 *omnis Romae civitatis.* Rep. ex cod. 1 *romanae*, quod v. deest in edd. Etiam 9, 10 innuunt antiquitus in Nov. ipsa fuisse *Romanae.* h) Rein. ann.: „an *perlegenda*: vel *plena.* Rectū est plectenda. Sensus: Urbani Officii iussu, in quē merito animadverti debeat, dirui aedificia publica. t. I. (tit. VII. Nov. Maior. ab init.) Exactorē plectenda venalitas.“ i) 7 *operis.* k) 9 *figuntur.* l) Ita codd. Cui. 1. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. Be., recte. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *earum*, bene quidem, sed sine necess. Ri. prop. *parcum.* m) 1 *inurbem.* n) 9, 10 om. *locis.* o) 1 *cum hoc cum adsplendorē.* p) 1 *adfectionē civica.* 7 *affectione civicā.* 9, 10 *effectionē* (om. *civica*) *debeant.* q) 1 *seruare.* 9, 10 om. *Idcirco.* r) 1 *condita ꝑpterquā. vel amoenitate. publica surr.* Etiam 9, 10 *publica.* s) 1 *nullo dextrui adque contingui.* 9, 10 *distrui.* t) Omnes codd. et edd. *numerarii.* Be. mavult *numerarios*, recte; infra *subditos — truncandos.* Go. *apparitotes.* u) 9 *et sua nae utiquam.* 10 *eis. uanae utiquam.* Mox 7, 9, 10 *restituerint.* v) 7 *manum.* x) 1 *vetera*; rell. *veterum.* Melius *vetera.* 7 *monumentū.* y) Ita codd.; edd. *iis.* Vid. ad h. l. Nov. Th. tit. XVII, not. sup. z) 1 *uindicauit uindicando subr.* 9, 10 *locis* (om. *quae sibi*) *conpetitor actenus* (etiam 7 *actenus*) *vindicaret revocanda subr.* Cui. 1. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *vendicavit.* a) 9, 10 add. *se.* b) Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. *auferri, quae.* Rittersh. mendose *sufferri, quae.* Be. *auferri. quae.* c) 9, 10 *redeunti* et 9 *ablartarum*, 10 *abletarum.* d) 1 *si quis.* Mox 7, 9, 10 *disperatum.* e) 1, 9, 10 *hoc apud amplissimi venerandi senatus ordinem*, sed Am. in cod. 1 esse dicit *ordinem senatus.* Be. in cod. 1 script. em. *amplissimum.* 7 *hoc amplissimi venerandi s. ordinē.* Edd. *hoc amplissimo venerandi senatus ordini.* Rep. codd. 1, 9, 10 scripturam, etsi *amplissimum* a Be. recte em. esse puto. f) 1 *structionibus.* Am. em. *instructionibus.* Mox 10 *p̄cepimus* et 9, 10 *alligari.* g) 9, 10, Cui. 1 — Ri*. *ut.* Be. ex cod. 1 ed. *et*, recte. 7 consentit cum cod. 1. h) 9, 10 *consueuerit.* i) 7, 10 *mansuetudini.* k) 7 *videremus.* Mox 10 *publi transferri.* l) 7, 9, 10, Cui. 1 — Cui. 2*. Ri. Ri*. *iubemus*, sed Rittersh. Rein. (em. in Cui. 2) Go. Be. *iubeamus*, confirmante cod. 1. m) 1, 7 *Emiliane.* 9 *Ameliane.* 10 *Amelianae.* n) 1 post *Aemiliane* 7 *p̄kā.* Cui. 1. Rittersh. *Parens Karissime Aug.* et Aur. Lugd. Go. *Parens carissime Aug.* o) 1 *magnitudo.* p) 1 *saluuerrima sancione.* 7, 9, 10, Cui. 1 — Ri*. *saluberrima sanctione.* Recte Be. rest. *saluberrimam sanctionem.* q) Codd. Cui. 1. Aur. Lugd. Go. *diuulgauit*, unde Rittersh. in m. „vulg. *divulgavit.*“ Ceterum 1, 7 *deuulgauit.* Saepe adnotatum est, scribi in codd. *u* pro *b*; id perspexit h. l. iam Cui. in Cui. 2; vid. de simili cod. 1 commutatione not. p antec. r) Rittersh. *utque.* Ri. *qua*, mendose. 7 *utilitatis.* s) 7 *providae.* 9, 10 *provida.* t) 9 *famulatos.* 10 *famulatus.* u) 1, 9, 10 *V.* 7, edd. *VI.* v) 1, 7 *Rau̅.* 9 *Ravenn̄.* 10 *Ravenna.* Cui. 1 — Lugd. Rittersh. Go. *Ravennae*; rell. edd. *Rav.* s. *Rav.* s. *Ravenn.* x) 1 *Doñ. Leoñ. et Maioriano Conš.*, sed ap. Amad. *don. leon. — consl.*, quod non verum est. Rell. codd., edd. *ipsis AA.* (s. *ā.ā.*) *Coss.* s. *Consulibus.* Iam Ri. ex Br. l. c. p. 872 subscriptionem cod. 1 a vulgata differre indicavit, cum notasset: „MS. Ottobon. *Dn. Leone et Maioriano Cons.*“ Restitui subscriptionem codicis 1 ope, sed addidi *AA.* ex antec. Nov.

a) 8 — 10 in ind. titt. *proscriptorib'* s. *proscriptori-*

fisci compendia[f] supprimi per provincias plerumque iudicum venalitate commemoras. Cum enim caduca bona, vel proscriptorum, sed et eorum, quos in scelere deprehensos sine legitimo herede iuris vigor insequitur, privato aerario competere videantur, occultata[g] quibusdam fraudibus aerarii nostri commodis[h] abiurantur; quod specialiter factum super in damnatione Severinae[i] mulieris, quae peregisse asseritur necem mariti in Piceni provincia, indiscussum praeteriri non debet[k], Ennodi, frater amantissime. §. 1. Unde auctoritas tua, cuius[l] suggestiones providas comprobamus, pragmatici nostri secuta praeceptum, ordinatis in articulo[m] palatinis, antelato nostrae serenitatis oraculo, provinciarum iudices interminatione[n] proposita auctoritatibus[o] propriis admonebit, ut, ab huius modi fraudibus temperantes[p], venalitatis studium aestimationis[q] suae periculo anteferre non debeant, curaturi post haec[r], ut, ubi similis casus occurrerit, palatinum instruatur officium. §. 2. Ad Piceni vero consularem districtior[s] praeceptio dirigatur, ut omni censu[t] praedictae mulieris disquisito, investigatis[u] quoque vel in unam substantiam[v] reductis, quae ex eo intercipi[x] aut perire potuerunt a tempore quaestionis vel poenae[y], qua nocens periit[z], fructus quoque vel pensionum emolumenta discutiat[a]. Si qua[b] etiam apud diversos retentatores sunt, conventis his, quibus non potuerint[c] iure conquiri, ad utilitatem fisci[d] reducta, ac de omnibus missa relatione, instruat amplitudinis tuae iudicium, ut[e], sicuti fisco commoda provisione repertum est, quod[f] latebat, ita[g] aerario[h] profuturum nulla fraude aut dissimulatione depereat. *Dat. pridie Non. Sept.*[i] *Ravenna*[k], *D. N.*[l] *Leone et Maioriano AA.*[m] *Coss.*[n] (458.)

TIT. VI. DE SANCTIMONIALIBUS, VEL[a] VIDUIS, ET DE SUCCESSIONIBUS EARUM.

1. *Impp. Leo et Maiorianus AA. Basilio Pf. P.* Susceptis regendi imperii gubernaculis, cogitare debemus, quemadmodum nostra[b] res publica et armis, et legibus, et integra religionis reverentia conservetur atque proficiat, cui plurimum[c] sub hac emendatione confertur, si nobilium feminarum amplectenda[d] generositas procreatis liberis multiplicata subcrescat, si piae necessitudines inter parentes[e] et filios nullis insidiarum vitiis immutentur[f], et verum Dei cultum mens non invita[g] suscipiat. Hoc enim quamprimum[h] nostri egere[i] ma-

---

Tit. VI. 1, Zir. in ind. titt. Am. Be. *Tit. VI.* 7 (sed vid. infra §. 6, not. *c*), 8 in ind. titt., 9, 10, Aeg. in ind. titt. Cui. 1. Aur. Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. Go. Ri. Ri*. *Tit. VIII.* Eodem tituli numero addito legitur etiam ap. Lab. l. c. p. 773 sq. C. Th. III, 8 et 9; IX, 25. Const. Sirm. X. L. R. B. tit. XVI. et XXXVII. Hengel, Spec. Iurid. p. 34—87. — N. 1. Codd. edd. *N. 1 s. un.* Be. add. (*XCI.*), i. e. omnium Novellarum in Be. ed. In cod. 9 duplex est subscriptio, subscriptio Novellae antec. post inscriptionem huius collocata et huius subscr. in extrema Nov. Vid. Nov. antec., not. sup. De interpr. et clausula post subscr. in edd. Aur. Lugd. Rittersh. Go. adiecta vid. subscriptionem, not. *y*. Reg. II, 173. Vid. infr. §. 5, not. *b*. Derogatur ei Nov. Severi Tit. I. de Abrogatis capitibus.

---

bus. h) 1 *agustus Ennodio.* 9 *ā. Ennodo.* 10 *AA. ennodo.* c) 1 *c̄rp.* 7 *crispo.* 9, 10 om. *C. R. P.* d) 9, 10 *insinuationum.* e) 1 *probamus que.* f) 9, 10 *conpedita.* 7 *supmi.* g) 7, 9, 10 *occulta.* Supr. Rittersh. *inscelere.* h) Be. ex cod. 1 *cummodis*, recte. 7, Cui. 1 — Ri*. *commodi.* Ri. em. *commodo.* 9, 10 *commodia.* Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Be. *abiurantur. quod.* Rittersh. *abiurantur. Quod.* Ri. Ri*. *abiurantur: quod.* Go. *abiurantur, quod.* i) 7 *Saeverine.* Mox Rittersh. *adseritur*, *necem* et 10 *provinciam.* k) 1, 7, 9, 10 *praeterire*, sed Am. in cod. 1 em. *praeteriri.* 7, Cui. 1. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *debent*, impr. Ri., et 7 *Ennodo.* l) 9, 10 *Unde auctoritate cuius.* 1 *suggesciones.* 9 *successione*, 10 *successiō.* m) 1 *in articulum palatilis.* n) 1 *iudicis. interminationē.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. *in terminatione.* o) 9, 10 *auctoribus.* p) 7 *ad h. f. t.* 9, 10 *ad h. fr. temperantibus.* q) Scriberem *existimationis*, si codices em. tuerentur. *Aestimationis*, i. e. damni, mulctae periculo. r) 7, 9, 10 *curatori posthac.* Go. mendose *curararuri.* s) 9, 10 *distructior.* t) Aur. Lugd. Rittersh. Go. *sensu.* u) 7, Cui. 1 — Ri*. *vestigatis.* 9 *disquisitio.* 1 *praedicti mulieris disquisitio.* v) Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *in tuam substantiam.* 9, 10 *in unum subst.* x) 9, 10 *intercepi.* Mox Rittersh. om. *perire.* Supra 10 *reductisque.* y) 1 *quescionis vel pene.* 9, 10 *questionis v. p.* Rittersh. *paenae.* z) Locus suspectus, nam 1 *nocens imperit.* 7, 9, 10 *nocens imperit.* Nullus igitur codex *periit* (sc. Severina), quod edd. habent. Sillaba *im*, quae in omnibus codd. invenitur, innuit antiquitus scriptum fuisse *interiit.* a) 1 *emulenta* (Am. *emolumenta*) *discuciat. Si.* Etiam codd. 9, 10 *discutiat si.* 7, Cui. 1 — Ri*. *discuti, ac si*, quae lectio nata est ex eo, quod scriptum erat *discutiat si* in codice, unde hausta est 7. Am. prob. *discutiat.* Be. *discutiat, ac, si*; Am. enim om. dicere, deesse in cod. 1 *ac.* Delevi *ac.* b) 7 *quā* et mox 1 *diversus.* 9 *re*tores*, sed add. *ten* supr. literam inter syll. *re* et *to* erasam. c) Ita 1; rell. *potuerit.* Iam Be. prop. *potuerint.* d) 1 *conquiri ad utilitatē fisci* et 9, 10 *conquiri ad utilitatem fisci.* Similiter 7 *conquiri aut utilitatem fisci.* Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. *conqueri, aut utilitatem fisci*, sed Aur. Lugd. *utilitaeem.* Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. Be. *conquiri, utilitate fisci.* Go. *conqueri, ad utilitatem fisci.* Supra est *in unam substantiam reductis.* Reposui ex codd. 1, 9, 10 *ad utilitatem.* Mox 1 *hac* pro *ac.* e) 7, 9, 10, Cui. 1 — Ri*. om. *ut.* 9, 10, Ri*. *iudicium* pro *iudicium.* f) 1 *qūd*, i. e. *quod*; rell. *quid*, sed 10 a sec. man., antiquitus ibi scr. erat *quod.* g) 7, Cui. 1 — Ri*. om. *ita*, quod Be. ex cod. 1 rep., sed etiam 9, 10 habent. h) 9, 10, *ratio* pro *aerario.* i) 9, 10 *Febr.* Vid. not. sup. h. Nov. k) 1, Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *Raū* s. *Rau.* Be. *Rav.* 9 *ravenn̄.* 10 *Ravenna*; rell. *Ravennae.* l) Ex cod. 1, ubi *Don̄ Leon̄ et Maioriā.* Rell. om. *D. N.* m) 7, 9, 10 *v̄c.* 1, Cui. 1 — Ri*. om. *AA.* n) 1 *cons.* 9 *con̄s.* 10 *cons̄.* Aur. Lugd. Go. *Cos.*

a) 1, 9, 10, etiam in ind. titt., Zir. Am. vel. 7, Aeg. edd. *et.* Ceterum codex 1 *Scīmunialibus* et Aeg. *eorum.* b) 9 om. *nostra.* c) 9 *cum plurimis.* 10 *cum plurimus.* Hengel, Spec. Iurid. p. 44 pro *sub* prop. *subsidii* et mox *conferetur*, sed concedit vulg. script. defendi posse. d) 1 *femenarum adplectenda.* e) 9 *nec. inter praesentes.* 7 *necessitudinis inter praesentes.* 10 *necessitudis. interpraesentes.* 1 *necessitudinis inter parentis filius.* Hengel l. c. p. 45 ne quis corrigendum putet *filios*, monet. f) 1 om. *vitiis.* 10 *inmutenter.* g) 1 om. *invita.* h) 7 supr. lin. *praecipue.* i) 7 supr. lin. *indigere.*

iores, ut rem publicam armis et religione fundarent, vulus sanctam [k] venerationem laedi commentis [l] mortalium figmentisque prohibemus. Quis enim ferat, parentes [m] filias, quas oderunt, his non tam dicare [n], quam damnare consiliis, ut eas [o] in annis adhuc minoribus [p] constitutas necessitati continuae virginitatis addicant [q], ac, ne adolescentibus animis aliud velle sit liberum, capitibus invitarum [r] sacrum velamen imponant [s], cum huius modi observatio [t], philosophiam [u] religiosa mente suscipiens, non cogentis imperio, sed spontanea et matura [v] deliberatione capiatur? Vitandae [x] etenim sunt et magnis [y] attentionibus transeundae humanae [z] cupiditatis illecebrae, in quas praecipue [a] primae aetatis ardor impellit, ut iuventutis calore sedato Deo dicata virginitas [b] praeter ullum [c] poenitentiae vitium ad senectutis [d] annos et coelestis [e] militiae palmam pervenire mereatur [f]. Quid enim prodest, si cupiditas virginalis patria potestate compressa subdolam voluntatem nubendi arte [g] concipiat, et a legitimo revocata consortio ad illicitas trahatur [h] illecebras? §. 1. Unde ne per huius modi impietatem parentum egestas et opprobrium personis nobilibus irrogetur [i], et, quod praecipue summovendum est, irrisionibus exsecrandis omnipotentis Dei contrahatur [k] offensio, edictali [l] lege sancimus, filias, quas pater materve a saeculari permixtione translatas Christianae fidei servire praeceptis [m] continuata virginitate censuerint [n], in beatae vitae proposito permanentes non ante suscepto honorato capitis velamine [o] consecrari, quam quadraginta annos aetatis emensae talibus infulis inoffensa meruerint [p] observatione decorari, et multi [q] temporis series et coelestis consuetudo servitii ad perfidam [qq] voluntatem novis desideriis aditum non relinquant. §. 2. Qui ante definitum [r] temporis spatium sanctimonialem puellam, aliis [rr] adulti sexus sui votis [s] calentem, memoratorum quisquam parentum velari fecerit [ss] atque permiserit, tertia bonorum parte [t] mulctetur: eadem poena constringi etiam illam, quae parentibus destituta [tt] intra praedictae aetatis annos [u] voluerit consecrari. Diaconi quoque, qui huic rei ministerium contra interdicta praebuerint, proscriptione plectantur [uu]. §. 3. Et quia earum coepit causa tractari, quas ad divinae religionis cultum cupientes demigrare *) volumus, non coactas, si qua parentum odiis obligata propositum **) servandae virginitatis induerit, quae a fratrum consortio parricidali quodammodo [v] arte subtrahitur, ne aut copulae tradenda maritali [x] patris

---

k) 1 sec. Am. *sacrosanctam*; potius 1 habet *scam*, h. e. *sanctam*. Rell. codd. et edd. *sacrosanctae*, prob. Hengel. l. c. p. 47. Reposui *sanctam*. 7 *veneratione*. l) 7 supr. lin. *cogitationibus*. m) 1 *qui enim ferat parentis*. 7 *enim fecerat ferht*, sed del. *fecerat*. n) 9, 10 *ditare* et mox 10 *cosiliis*. o) 9, 10 *ut ea*. p) 7, Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *annis ad minoribus*, sed a sec. man. in cod. 7 corr. *adhuc*. Lab. om. *adhuc*. Infra 9 *necessitatis* et Go. *viginitatis*. q) 1 *addicant hac ne adulesc*. Supra *addicant*. 7 *constringant*. r) 7 supr. lin. *nolentium puellarum*. s) Codd. *imponunt*. t) Hengel l. c. p. 48 ei, qui legem scripsit, in mente fuisse dicit v. *instituti*, *vitae rationis* s. *studii*. u) 9 *phylosophiam*. 10 *phylosophyam*. '7 supr. lin. *xpi servit*'. v) 7 supr. lin. *spontanea*, *voluntarie arbitrio*. x) 7 supr. lin. *proiciendae*. Rittersh. *enim* pro *etenim*. y) 7, 9, 10, edd. *magis*. Hengel l. c. p. 51 in hoc v. mendum odoratus erat et em. *magnis*; id confirmat cod. 1. z) Ri*. om. *humanae*. a) 9, 10 *praecipuae* et mox Go. *impelli*, *ut inventutis*. b) 1 sec. Am. *Deo dicata virginitas*; potius 1 *dō. dicat . autvirginitas*. 7, Cui. 1 — Ri*. *dei d. v.*, sed Rittersh. in m. et Ri. em. *Deo*. Etiam 9, 10 *dō*. Be. ex cod. 1 rest. *Deo*, pr. Hengel. l. c. p. 50. 7 supr. *sedato* habet *refrigerato*. c) 9, 10, Cui. 1 — Ri*. *illum*. Be. ex cod. 1 rest. *ullum*, pr. Hengel. l. c., qui impr. quod Ri. prop. *illud*. Etiam Lab. *ullum*. d) 1 *penitencie vicium ad senectutes annus* et em. Am. *senectutis annos*. 7 *senectutē*. 9, 10 *senectute*. Cui. 1 — Ri*. Lab. *senectae*, non impr. Hengel. l. c., sed quae de soloecismo dicit, non intelligo. Recte Be. rep. *senectutis*, quod commendatur etiam rell. codd. scriptura, quam Cui. suo ingenio videtur mutasse. e) 7 *coelestes*. f) 1 *mereantur*. g) Hengel l. c. p. 52 em. *arcte* aut *ante* aut *voluntatem nubendi subdola arte* legi vult, dissentientibus codd. 10 *sudolam*. 7 supr. *subdolam* habet *fraudulentam*. h) 9, 10, Cui. 1 — Ri*. *trahantur*, non impr. Hengel. l. c. p. 52, qui ex superioribus vv. *cupiditas virginalis* suppl. *virgines*. Rittershusius et Ri. em. *trahatur*, quod Lab. Be. rec. ac tuetur cod. 1. Utrum 7 *trahantur* habeat an *trahentur*, dubius sum. i) 7 supr. lin. *imponatur*. k) 7 supr. lin. *incurrat*'. l) 7 supr. lin. *decretali*. Mox 10 *matervae*. m) 1 *servire praeceptis*. 7, 9, 10 *servare praeceptis*. Edd. *servare praecepta*. Iam Hengel l. c. p. 56 haesit in h. l. Secutus sum cod. 1 scripturam, partim confirmatam rell. codd. n) 1 *censuerit*. 7, 9, 10, Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. Lab. *censuerint*. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. Be. *censuerunt*. Amad. et Hengel l. c. incerti sunt, utrum leg. sit *censuerunt* an *censuerit*. Restitui ex codd. 7, 9, 10 *censuerint*, nam in codice 1 virgula tantum om. est. o) 1 *permanentis — honorati capitis velamine*. 9, 10 *velanimae*. Go. *capitisve lamine*. Recte *honorato*; supra *sacrum velamen*. p) Aur. Lugd. Rittersh. Go. *meruerunt*. Rittersh. *in offensa*. q) 1, 9 *decorari ut multi*. 10 *decorari ut multi — caelestes*. Seqq. in Lugdunensi editione non ex Aurelianensi repetita, sed neque ad finem Novellarum denuo excusa sunt. qq) 9, 10 *perfidiam* et 10 *voluntetem*. r) 1 om. *definitum*. 7 *Quia ante d.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. *relinquant*, *qui ante d.* Cui. 1. Cui. 2, 2* *relinquant. qui*. 9, 10 *diffinitum*. rr) 9, 10 om. *aliis*. s) 9 *sexui votis*. 10 *sexsui votis*. ss) 7 *velaficerit*. 9, 10 *vela fecerit*. Hengel l. c. p. 57 em. *aut qui* pro *atque*. t) 7 *tertiā b. partē*. tt) 7 *constringi etiam quae illa parentibus destituta ut intra*. Cui. 1 — Ri*. *constringi*, *etiam quae illa p. destituta, ut intra*. Lab. *constringitur etiam illa quae p. destituta intra*. Suppl. est sec. Be. *sancimus*. Ri. em. *constringenda etiam illa, quae p. destituta, intra*, non impr. Hengel. l. c. p. 58, qui praeterea prop. *constringatur puella, parentibus destituta, ut intra*, quasi *ut* significet *si quando*. Be. recte secutus est cod. 1. Ceterum 9, 10 *etiam illa — deest ut intra*. u) 1 sec. Am. *etates annus*. uu) 1 *praebuerit praescriptione plectantur*. 7, 9, 10 *plectentur* et 9 *qui earum*. *) Ri. Ri*. *cupientes, demigrare volumus*. Posui cum Hengel. l. c. p. 58 perspicuitatis causa comma post *volumus*, quod in edd. h. l. deest. **) 1 *si quepar. odiis abligata pr*. 9, 10 *praepositum*. 7 *prepositum*, sed supr. lin. *propositum*. v) 7, 10 *quadammodo*. 9 *quamodo*. Ceterum 9 *cōtrahitur* et 10 *cobtrahitur*. x) 7 *copula trahenda maritalis*, sed corr. a sec. m. *tradenda*. 9 *cupule trahenda m.* 10

matrisve congrua largitate [y] aut eorum decedentium [z] aequa cum reliquis filiis successione potiatur, parentum obeuntium morte [a] iam libera [b], necdum quadraginta annos, quibus velari nequiverit, aetatis [c] egressa nubendi, ex quo suae potestatis esse iam coeperit [cc], licentiam sortiatur. Neque enim sacrilega iudicanda est, quae se hoc ante noluisse, aut certe non posse complere appetiti coniugii honestate prodiderit, cum Christianae religionis institutio [d] atque doctrina melius esse censuerit [e], virgines nubere, quam impatientiae ardore naturali professae pudicitiae non servare virtutem. Cum itaque in matrimonium, nuptias secuta, convenerit, exheredatio illi ob hoc a parentibus veniens [f], aut sola Falcidiae quantitas [g] relicta non noceat, sed scriptis heredibus vel suis in virilem portionem, vel extraneis in dimidiam tanquam praeterita secundum normam [h] veteris iuris accrescat. Digna [i] si quidem tali praemio [k] et successione censenda [l] est, quae procreationem liberorum professa generositatem [m] familiae suae ab interitu [n] nititur vindicare [o]. §. 4. Illis autem, quae spontaneo laudabilique proposito sanctimoniae observantiam [p] virginitatis amore susceperint [q], in tantum favemus, ut, si forte profana cupiditas improborum devotam Deo mentem per crimen raptus violare tentaverit, non solum divalium constitutorum, qui id admiserit [r], subiaceat ultioni, verum etiam cuilibet [s] accusationi reddatur obnoxius ita, ut, qui pollutum tanto [t] scelere hominem rebus probatis post haec constituta pertulerit [u], addicti censu facultatibusque [v] potiatur. Quod nos usque adeo a [x] religiosis [y] feminis iubemus arceri, ut etiam, si [z] quis simile aliquid in quamcunque [a] tentaverit, pari se noverit supplicio esse feriendum. §. 5. Viduarum sane obstinationibus permovemur, quae nulla [b] prole suscepta foecunditatem suam reparationemque familiae [c] repudiata coniugii iteratione condemnant, et solitariam vitam non eo eligunt [d], ut religioni pudicitiae amore famulentur, sed potentiae ambitum orbitatis suae casibus viduitatisque captantes [e] lascivam vivendi eligunt libertatem: quibus ad omnem licentiae [f] usum aut sollicitantium ficta [g] religio personarum, aut favore callidi captatores applaudent [h]. Has ad honestioris vitae tramitem prisca dispositione revocantes, aeternali lege sancimus [i], ut maritali obitu destituta [k] mulier quadragenaria minor, donec [l] procreare per aetatem liberos potest, intra quinquennium nubat; cui idcirco currentis [m] lustri largimur [n] inducias, ut, per spatium legitimi tem-

---

cupulae trahenda m. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. Ri*. Lab. *trahenda*. Cui. 2, 2*. Ri. Lab. in m. Be. *tradenda*, quocum consentit cod. 1. Mox 7 *matrisuel* et 9, 10 *matris vel*, sed corr. in cod. 7 a rec. man. *maritali* et *matrisve*. Hengel l. c. p. 59 comma, quod Ri. Ri*. habent (*maritali, patris*), reponi iubet. y) 1, 9, 10 *largitate*. 7, edd. *largitione*. Utrumque recte, sed praestat plurimorum codd. auctoritatem sequi. z) Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *decendentium*. a) 1, 7, 10, Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *mortem*. b) Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *liberam*. c) 1 *nequi veritates*. cc) Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *ceperit*. Infr. 9, 10 *honestitate*. d) Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. Lab. *instituta*. e) 9 *consueverit*. f) 1 *exheradacio illi ob hoc apparentibus. ueniens*, sed conflatis inter se literis e et n sillabae *uen*. Rell. codd. et edd. *a parentibus vehemens*. Sed Rein. Be. in not. em. *veniens*. Restitui *veniens*, quamquam Hengel l. c. p. 63 non interesse dicit, utrum legatur *vehemens* an *veniens*. Ipse mavult *eveniens*. Cf. Cuiac. Obs. VIII, 18 (eo nomine irrogata). 9, 10 *exhereditatio*. g) 7 *sola fallatie quant*. 9 *solatiae quantitatis*. 10 *solatallatiae quant*. h) 1 *vel in suis inuirilem porcionem vel extranes in dimidia — normar vel*. Cui. 2, 2* *normam*, sed corr. a Rein. i) 1 *dignā*. 7, Cui. 1 — Ri*. Lab. *dignam*. Am. quidem auctore 1 habet *digna*, sed err. Am. Be. ex Am. ed. *Digna*, quocum consentiunt 9, 10. k) 1 *p̄mia*; Am. corr. *praemio*. l) 7, 10 *successionem censendum est*. 9, Cui. 1 — Ri*. Lab. *censendum est*. 1 *et s... censenda est*. Be. ex cod. 1 ed. *censenda*, pr. Hengel. l. c. p. 64. m) 9, 10 *generositate*. n) 7, 10 *interitum*. 9, 10 *nitatur*. o) 1 *vindicari*. Infra 10 *laudabiliquae*. p) 1 *observancia*, ut Rittersh. q) 7, 9, 10 *susceperit*. r) 7 *quid admiserit*, corr. *qui id admiserit*. 9, 10 *qui admiserit*. Aur. Lugd. Rittersh. Go. Be. *amiserit*, mendose. Rein. (in Cui. 2) comma addit post *admiserit*, quod deest etiam in rell. edd. ante Be. Cui. 2, 2* *intantum*. Cf. C. Th. IX, 25, 3. Rein. ann. c. 5 Cod. Iust. de Episc. et cler. (1, 3). s) 9, 10 *cuilibet*. t) 1 *tantum*. u) 1 *peulerit*. v) 1 om. *que*. x) 1 om. *a*. y) 9 et 10 *religionis*. z) 1 *iobemus*. *sarceri ut eū si*. 7, 9, 10 om. *ut*, sed add. a sec. man. in cod. 7. a) 9, 10 *similem a. in quacumque*. Ri*. *ferendum*. b) 1 *permovemur ... nulla*. Pro v. *quae* est spatium. Vv. *Viduarum sane — cum fisco patrimonium partiatur*, sed aliquantulum mutata et truncata, habet Regino II, 173. c) 7 *facunditatem*. 1 *fecunditatem quam reparationē. quefamilie*. Reg. *reparationem* et om. *que*. Cui. 2, 2* *rupudiata*. d) 7 *non colliguntur religioni*. 9, 10, Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *non colliguntur religionis*. 7 a sec. man., Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *non colligunt, ut religioni*. Lab. *non eligunt, ut religioni*. 1 *solitaria* (Am. add. *m*) *vitam non eo eligunt ut religionis*. Reg. (ed. Wasserschleben.) *non, ut colligitur, religionis ac pudicitiae amore, sed potentiae lasciviaeque vivendi* et des. intermedia vv. Hengel l. c. p. 67 comparata inter se scriptura *eligunt* et *colligunt* aut leg. esse putat *eo consilio agunt* vel *ex eo agunt* aut vv. *solitariam vitam non colligunt* ita explicanda: vitam angustis his includunt finibus, ut caelebs agatur. Recte Be. ex cod. 1 rest. *non eo eligunt*; *religioni* non solum aptum est, sed etiam in cod. 7 invenitur. e) 1 *potencie sue amb. o. sue — captatis lascivam*. 7, 9, 10 *captantis* et 9, 10 *lasciviae*. Rittersh. *lasciviam*. In cod. 7 corr. *captantes*. f) 1, 7, Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *licentiam*. g) Reg. *facta*. Mox 10 *exlidi*. h) 1, 9, 10 *adplaudet*. 7 *adplaude*. Reg. *adplaudent*, ex quibus scripturis patet, scrib. esse *adplaudent* pro *adplaudunt*, quod est in Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. Be. Mendose Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. *adblandè* et Go. *ablandè*. Lab. *adblandiuntur*. Ceterum Cui. 2, 2* *adplaudunt, has*. i) 9, 10 om. *prisca — lege*. Similiter Reg. *Has ad h. v. tramitem revocantes sancimus* et des. intermedia vv. 1 *eternabili l. s.* Supra 9, 10 *onestioris*. k) 9 *distituta*. 10 *distitutam*. l) 7 *mulierem quadragenariae minor d*. 9 *m. quadrigenariae inor d*. 10 *m. quadrigenariae . in ordo nec*. Reg. *quadragenaria cum adhuc procr. liberos per aetatem potest*. m) 1 *nubbat. Cui idcorco currentes*. Etiam 7, 9, 10 *currentes*. Cui. 1 — Ri*. *nubat, cui* etc. at Be. *nubat. cui* etc. *Currentes*, sc. *inducias*, sed praestat *currentis*. Reg. om. *cui — damnaverit*. n) 7 *largimus*; a sec. man. corr. *lar-*

poris luctus moerere deposito [o], eligendi honestiores nuptias habeat potestatem. Sin vero saecularem vitam et coniugales taedas perosa [p] damnaverit, emenso, ut dictum est, quinquennio in viduitate persistens mox cum germanis fratribus, vel sororibus, eorumque filiis, vel parentibus propinquisque [q], per quos familiae origo reparatur, suas dividat facultates, aut, si hi [r] fortasse defuerint [s], cum fisco patrimonium partiatur [t], nihil intra lustrum temporis illius, quod luctui deliberationique [u] deputavimus, alienaturam de praedictis sex unciis se esse cognoscens, quas parentibus vel propinquis statuit serenitas nostra proficere, usufructu tantum contenta [*]) vivendi, quae tum se probare potuerit [v] studio [x] castitatis secundas nuptias respuisse, cum liberalis fuerit in propinquis. §. 6. Illarum vero ratio diversa est, quae suscepta prole gaudentes ob hoc [y] ad secundas nuptias non demigrant [z], ut affectuosam decedentis [a] viri memoriam in alendis [b] et locupletandis [c] filiis sollicita [d] pietate conservent: quas nubendi, si hoc maluerint, libertate suscepta a conditione superius enarratae definitionis [e] absolvimus, ita ut [f] filiis ex matrimonio [g] priore susceptis, si hoc tamen pars voluerit filiorum, dato [h] fideiussore prospiciant, qui salva fore corpora omnia sponsalitiae largitatis evidenti [i] sponsione promittat. §. 7. Optionem sane continuae viduitatis matribus eatenus relaxamus [k], ut filios in gremio indulgentiae suae positos [l] vel donationibus pro merito prosequantur viventes [m], vel heredes suprema voluntate constituant. §. 8. Illud sane latus [n] divalis constitutionis abolemus [o], quo videbatur matribus fuisse permissum, ut ex quantitate sponsalitiae largitatis in unum filium, si vellent [p], portionem maximam conferendi habeant [q] liberam facultatem: in quam nos filios aequa iubemus lance [r] succedere, si quidem recte illa [s] donatio inter bona paterna numerabitur, quam in uxorem maritus contulit tempore nuptiarum. Si vero matri contra religionem sanguinis [t] propositumque pietatis externus heres insidiatorque subrepserit, quicquid ab ea, non [u] iustis caussis exheredationis [v] exstantibus, quas [x] sine dubio probaturus est, qui videtur [y] filiis anteferri, donatum fuerit vel relictum, aut irreligioso [z] alienatum translatumque commento, id totum ab eisdem filiis vindicetur [a]. §. 9. Et quia studiose [b] tractatur a nobis utilitas filiorum, quos et numerosius [c] procreari pro Romani nominis optamus augmento [d] et procreatis competentia commoda perire non patimur, hoc necessario [e] putavimus praecavendum, ut marem feminamque iungendos [f] copula nuptiali par conditio utrumque constringat, id est, ut nunquam minorem, quam exigit [g] futura uxor sponsalitiam largitatem [h], dotis titulo se noverit collaturam, scituris puellis ac parentibus puellarum vel quibuscunque nupturis, ambos infamiae maculis inurendos, qui fuerint sine dote [i]

---

gimur. Mox Go. *legitimis.* o) 1 *luctus memore dep.* 7 *luctos m. disposito,* sed corr. *luctus m. deposito.* p) 7 *Sin viro — tedias perosam,* sed corr. a sec. man. *Sin vero — tedas perosa.* 9 *in viro — tedias perosa.* 10 *in viro — tedi asperosa.* Mox 9, 10 om. *est* post *dictum.* q) 7, Cui. 1 — Lab. deest *que.* 9, 10 *propinquisquae.* Hengel l. c. p. 70 vult *propinquisve.* Infra enim dici vel *propinquis.* Mox 10 *repararatur.* r) 7, 9, 10, Cui. 1 — Lab. *si his.* 1 *dividat f. aut si hii.* Ri. om. *hi.* Inde Be. ed. *hi,* ut Reg. s) Aur. Lugd. Rittersh. Go. Lab. *defuerit.* t) 9, 10, Reg. *matrimonium.* Tota sententia mutt. et omm. vv. ap. Reg. sic formata est: „*Emenso quinquennio, si in viduitate persistit, mox cum propinquis suas dividat facultates, aut, si hi fortasse defuerint, cum fisco matrimonium dividat.*" u) 9 *deliberationemquae.* III *deliberationemque.* 7 *deliberationeque.* *) Aur. Lugd. Go. *contentata.* v) 9, 10 *poterit.* Pro *quae tum se* Hengel l. c. p. 73 scribendum fuisse dicit *atque haec revera.* Ri. Ri*. *tam* pro *tum.* x) 10 *cascastitatis.* y) 9, 10 om. *quae — ob hoc ad.* 7 *quae susceptū.* z) 1 *ob hoc non secundas* (om. *nuptias*) *non dimigrant.* Etiam 9, 10 *dimigrant.* a) 7 *decedentes.* 1 *adfectiosam decidentis.* b) Aur. Lugd. Rittersh. Go. *memoriam malendis.* c) Literis *locuple* terminatur quaternio XIII. cod. 7, et incipit quaternio XIV. in cod. 8 cum literis *tendis filiis* etc. Etenim unus solus est quaternio cod. 7, is quidem ab alia manu, quam reliqua codicis pars scriptus numeroque XIII. insignitus, qui Novellas Maioriani, sed non integras continet. Vid. infr. Interpr. tit. VII. de Curialibus, not. p. d) 1 *sullicitate.* e) 10 *libertatem — aenarrate diffinitionis.* Rittersh. *enarrata definitionis.* f) Cui. 1 — Ri*. *absolvimus. Ita.* g) 9, 10 *patrimonio.* h) Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Rittersh. Go. *voluerit, filiorum dat.,* sed Aur. Lugd. Rittersh. Go. *datos fideiussores.* Mutatum est hoc in Nov. Severi tit. I. de Abrogatis capitibus. i) 8 *largitate evidenti.* 9, 10 *corporū omnia sponsaliciae l. evidente.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. *promittant.* k) 1 *obtionem ...continuae v. matribus......relaxamus,* est vero spatium pro vv. *sane* et *eatenus.* Go. *Opinionem sane* etc. Rittersh. *continua.* l) 1 *ut filius — possitus,* sed Am. em. *ut filios — positos.* 8, 9, 10 *ut filius — positus,* consecto errore. Cui. 1 — Ri*. Lab. *ut filio — posito.* Be. ex cod. 1 vestig. repos. *ut filios — positos.* Hoc iam prop. Ri., recte; paullo post *prosequantur.* Hengel l. c. p. 77 prob. Be. em., sed defendit etiam vulg. scripturam, ita quidem, ut *filio posito* ablat. absol. sint ac suppleatur *cum.* m) 8 *viventis.* 9, 10 *prosequatur* et infra *subpma.* n) Lab. *latum.* Hengel. l. c. p. 77 displicet *sane;* mavult *tamen.* o) Vid. C. Th. III, 8, 2. Nov. Theod. tit. XIV. de Paternis §. 5. p) 1, 9, 10 *si vellent p. m.* 8 *si velint portioni maxima.* Edd. *si velint portionem maximam.* Ante 9, 10 *exponsalicise* et infra 10 *maxima.* q) 9, 10 *habent.* r) 1 *nos filius equa iuuemus lance.* 9, 10 *nos filias.* s) 1 *recte illam.* 8 *rectae illa.* 9, 10 *recta illa.* t) 9, 10 *religio personarum sanguinis,* sed 9 *sanguis.* u) 8 — 10 *quicquid habeat non* et 9 *iusti.* v) 1, 9, 10 *exhereditacionis.* x) 9, 10 om. *quas.* y) 8 *detur.* 1 *videtur filiis anteferre.* z) 9, 10 *inligionoso.* Cui. 1 — Go. *in religioso.* 1 *inreligiose alienato.* a) 8 *vindicentur.* 1 *vindicitur.* Rittersh. *ab iisdem — tractatur nobis.* b) 9 *Et quia se.* 10 *Et quia sae.* c) 8 *quos enumero sive.* 9, 10 *quos et numero sive.* Similiter 1 *quos enumerosius.* Edd. om. *et.* Vid. not. sq. Ceterum 1 *procreare.* d) 1 *aucmento et procr.* 9, 10 *augmento et procr.* Restitui ex codd. *et numerosius — et procreatis,* etsi antecedit *quos.* Suppl. *quibus.* 8 *augmentum.* Edd. om. *et,* ut 8. Iam Hengel l. c. p. 79 reticeri putat *et quibus.* Rittersh. *optamus, augmento procreatis.* 9 *compelentiae.* e) 8 — 10 *necessaria.* f) 1 *feminam . que iugendūs.* g) 1 *exigi.* h) 1 *sponsaliciam largitatem dotestitolo.* 8 *sponsalia largitate.* Reli. *sponsalitia largitate.* Haeret in his vv. Hengel l. c. p. 79. Restit. est *sponsalitiam largitatem.* i)

coniuncti, ita ut nec matrimonium iudicetur, nec legitimi ex his filii procreentur[k]. §. 10. Sane quoniam quorundam cupiditatibus[l] obviandum est, qui generorum exhauriunt facultates, ac sibi, vel filiabus suis[m], vel subornatis quibuscunque personis, priusquam aliquid de nuptiarum pactione[n] constituant, ab incautis iuvenibus et futuri coniugii desiderio concitatis multa faciunt occulta fraude conferri, quae secuta solennitate votorum filiabus refundant, aut forte maiore amore perfidiae sibi existimant acquisita[o], unde eius callidi frivolique commenti ita[p] nullum esse iubemus effectum, ut, infirmato talis[q] colore contractus, sui iuris[r] postea gener vindicet, vel actione proposita securus reposcat, quicquid per illiciti[s] posthac contractus imaginem alienare compulsus est. §. 11. Inter cetera captatorum etiam aviditas[t] comprimenda est, qui nonnunquam ignotorum paene[u] lectulis assidentes animos ipsa corporum aegritudine[v] fatigatos, et sincera iam iudicia[x] non habentes simulata affectione depravant, ut plerique[y], consanguinitatis et necessitudinum[z] suarum frequenter obliti, extraneos[a] scribere videantur heredes, cum insidiosa munuscula diriguntur[b], cum subornantur medici, qui prava persuadeant[c], et neglecto medendi studio fiant alienarum cupiditatum ministri. Quibus omnibus serenitas nostra diligenti examinatione perpensis hoc praesenti lege decernit, ut, si is[d], qui nulla testatori propinquitate coniungitur, neque ex iis[e] personis est, quibus etiam ab intestato deferri[f] quocunque gradu vel titulo poterat antiquo *) iure successio, heres fuerit institutus, legatum[g] fideicommissumve perceperit[h], ex relictis rebus atque corporibus tertiam publico[i] inferat portionem, quatenus[k] hoc saltem metu et testatorum iniquitas et captatorum cesset[l] improbitas. §. 12. Quae omnia constituta in futurum a die latae legis valere praecepimus[m], Basili, parens carissime atque amantissime[n]. Illustris igitur et praecelsa magnificentia tua saluberrimam sanctionem propositis divulgabit[o] edictis, ut omnes intelligant[p], remotis irreligiosarum[q] mentium fraudibus impiisque commentis[r] hoc constitutum fuisse[s], quod emendationi[t] morum utilitatique publicae[u], reducta in terras iustitia, votum[v] omnium socia pietate proficiat. *Dat. VII. Kal. Nov. Ravenna, D. N.*[x] *Leone et Maioriano AA. Coss.*[y] (458.)

8, 10 *sine dotem.* k) 8 *procreantur.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. *filiis.* Respexisse hanc sententiam Rittero videtur Iustinianus in c. ult. C. de Dotis promiss. (V, 11) in vv. *Neque enim leges incognitae sunt — progenie.* Haec sola sententia ap. Aeg. in brevem summam contracta est: *Ut si inter coniugatos non fuerit aequa donatio, nec matrimonium iudicetur, nec legitimi filii procreentur.* l) 1 *cupiditatis.* Cui. 2, 2* *obviendum.* m) 1 om. *suis.* n) 9, 10 add. *nos.* o) 1 *estimant adquesita.* p) 1 *unde huius callidi friboli quecõmti ita.* 9, 10 *unde huius calidi frivoli quae commentita.* Be. prop. *inde* pro *unde*, prob. Hengel. l. c. p. 81, sed Hengel cj. etiam *nunc.* q) 1 *iubus e. ut infirmatũ talis.* 8—10, Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. Lab. *infirmato talis.* Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. Be. *infirmato tali.* Scripsi cum codd. *talis.* r) 1 *sub iure postea gener vindicet.* 9 *sui iuris p. venerint vindicet.* 10 *sui iuris postea iuener vindicet.* 8, edd. *sui iuris p. gener vindicet.* Hengel l. c. p. 81 repudiata codicis 1 scriptura, quae in edd. sunt pro *postea, cum gener sit, suo iure* scripta esse putat. Recte *suo iure.* s) 1 *inlicite.* t) 1, 9, 10, Aur. Lugd. Rittersh. Go. *auditas* pro *aũditas.* u) Edd. ante Be. *pené* s. *pene.* 8—10 *poene* et Cui. 2, 2* *ignitorum*, quod corr. Rein. v) 1 *ipso c. egretudine.* 9 *animo si ipsa.* 10 *animo si ipsa c. aegritudinem.* Mendose Aur. Lugd. Go. *adsidentes.* x) 1 *fatigatus et sincera* ‖ *iam iudicia.* 10 *sinceram.* y) 9 *ut impierique.* 10 *ut inpleri que.* z) 9, 10 *necessitudinem.* a) 9 *frequentia o. extraneus.* 10 *frequen obliti. extraneus.* b) 9, 10 *dirigantur.* c) 9 *priua perseduant.* 10 *priua persudeant.* d) 1, 8—10 *si his.* Mox Rittersh. *propinquitatem.* Supra Go. *hac praesenti.* e) 1 *coniungetur neque ex his.* Etiam 8—10 *his.* Rittersh. *ex iis personis est, qui quo iure* et om. *bus etiam — poterat anti.* f) 1 *eciam .... deferri* et indicatur spatio, deesse *ab intestato.* 10 *defferri.* *) 1 *titulo .... antiquo* et est spacium, ubi debebat esse *poterat.* g) 1 *fuerit ..... legatum* et est spatium pro v. *institutus*, quod deest. 8 ante *heris.* Hengel l. c. p. 84 legi vult *aut legatum*, sine nec. h) 1 *perceperint.* i) 1 *publici.* k) Hengel l. c. pro *quatenus* mavult *quo.* l) 1 *et captatore cassat*, sed add. supr. *a* v. *cassat* litera *e* (*cessat*) et a librario quidem codicis. m) 1 *praecepemus.* 8—10 *praecepimus.* Edd. *praecipimus.* n) 8 *p̄kā.* Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. Lab. *P. K. A.* o) 1 *sancionem proposita devulgavit.* 8—10, Cui. 1 *divulgavit.* p) 1 *ut omnis intellegant.* Rittersh. *intelligunt.* q) 1 *inreiegiosarum.* 9, 10 *inreligiosarum.* Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. Lab. *irreligiosarum.* 8, Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. Be. *religiosarum.* Reposui *irreligiosarum*, quod etiam Hengel l. c. p. 86 flagitat. r) 8, Cui. 1—Ri*. *mentis.* 9, 10 *mentes.* Rein. Ri. em. *commentis*, prob. Hengel. l. c. p. 85. Be. ex cod. 1 ed. *commentis*, recte. Iam Lab. receperat Ritteri em. Supra §. 8 *irreligioso commento.* s) 9, 10 *fuisset.* t) 1, 8, Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *emendatione.* u) 1 *publicis.* 8 *publice.* v) 1 *in terras uia votũ.* 8 *in terra sui a votum.* 9, 10 *in terra sua votum.* Cui. 1. Aur. *in terra sui * a votum.* Lugd. *in terras * Iustitia votum.* Rittersh. *in terra sui á votum.* Cui. 2, 2*. Go.—Ri*. Be. *in terras iustitia, votum.* Lab. *in terras iustitia ad votum.* Locus in codicibus corruptus, quem em. Cuiacius in Cui. 2.; Ri. em. *voto*, non consentiente Hengel., l. c. p. 85, qui interpretatur *votum omnium*, quasi breviter dictum sit, *quod votum omnium est* et tam a sequentibus, quam a praecedentibus commate seiungatur. Quid restituerem pro codicum scriptura non invenio. Fortasse scrib. est: *reducta* (scil. *socia pietate*) *in terra sua* (aut *in terram*) *ad votum omnium.* Certe v. *iustitia* mera cj. Cuiacii est. x) 10 *Ravenna.* 9 *ravenñ*; rell. *Rav.* s. *Rav.* Addidi ex cod. 1 *D. N.* In rell. deest. y) In cod. 8 add. *Explicit Novellarum Divi Maioriani A.* et in codd. 9, 10 *Expliciunt Novellãr* (10 *Novellae*) *Divi Maioriani Ā.* Cui. 1 add. *Desideratur Novella De adulteriis.* Praeterea in Aur. Lugd. Rittersh. Go. edd. haec sequuntur: „*INTERP. Hae sex sententiae praecedentes propterea non sunt defloratae, quia in aliquibus libris non inveniuntur, In aliquibus tamen inveniuntur.*" Deprompta sunt haec vv. ex Aegidii Summa, quibus is, qui epitomen conscripsit, indicat, se invenisse quidem in codicibus (qui quidem ab illis, quos numeris 8—10 distinximus, non differant,) tit. I—VI, neque vero eos adhibuisse, quia in aliis libris non invenirentur. Monendum est, deesse ap. Aeg. v. *Interpr.*, quod in edd. illis inepte additum est. Deest etiam *praecedentes.* Ceterum vid. §. 9, not. *k.*

TIT. VII. DE CURIALIBUS, ET [a] AGNATIONE [b] VEL DISTRACTIONE [c] PRAEDIORUM EORUM [d], ET DE [e] DIVERSIS NEGOTIIS [f].

1. *Impp. Leo et Maiorianus AA.*[g] *Basilio Pf. P.* Curiales nervos [h] esse rei publicae ac viscera [i] civitatum, nullus ignorat. Quorum coetum [k] recte appellavit antiquitas minorem [l] senatum, huc [m] redegit [n] iniquitas iudicum [*]) exactorumque plectenda venalitas, ut multi patrias [o] deserentes, natalium splendore neglecto, occultas latebras et habitationem elegerint [p] iuris alieni [q], illud quoque sibi dedecoris [r] addentes, ut, dum uti volunt [s] patrociniis impotentum [t], colonarum ac [u] ancillarumque coniunctione polluerint [v]. Itaque factum est, ut et [x] urbibus ordines [y] deperirent [z], et prope [a] libertatis [b] suae statum nonnulli per contagionem [c] consortii deterioris [d] amitterent [e]. §. 1. Quod ne ulterius possit licere, saluberrima lege sancimus, praeteritae praesumptionis [f] supplicium [g] relaxantes, ut praeter [h] illos, qui patrias suas aliqua munerum [i] collatione iuverunt [k], ac propterea nulla ordinibus praesumptione [l] depereunt [m], ubicunque intra triginta abhinc [n] retro annos inventi fuerint curiales, constrictis procuratoribus [o] vel conductoribus praediorum, dominisque conventis [p] ad urbes, quas deseruerant [q], cum uxoribus reducantur [r] (quod [s] ingratum esse agrorum dominis non oportet, cum debuerint poena severiore percelli [t]), amittant mulieres, quas illicitis [u] consortiis iunctas esse noverunt [v]. §. 2. A quo constituto nec domum [v] nostrae serenitatis excipimus, quorum progeniem [x] ita dividendam esse censemus, ut, quotquot [y] fuerint [z] masculini sexus filii, patrem sequantur, feminis praedii domino [a] relinquendis: illa discretione [b] servata, ut, si ex colonabus [c] nati sint [d], curiae inserantur, si ex ancillis editi, collegiis deputen-

Tit. VII. 1, Zir. in ind. titt. Am. Be. *Tit. VII.* 3, 6, 8—38, 41, Aeg. Sich. Cui. 1. Aur. Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. Go. Ri. Ri*. L. R. U. *Tit. I.* C. Th. XII, 1, not. sup. Ed. Th. c. CXLIX. Ed. Athalarici §. 2 (Cassiodor. Var. IX, 18). Edictum Athalarici ap. Cassiodor. l. c. IX, 2. Cassiodor. l. c. V, 14. Commemoratur in interpr. Nov. Val. tit. XXXIV. de Episc. ind. — N. 1. Codd. edd. N. 1 s. un. Be. add. (*XCII.*), h. e. omnium Novell. in Be. ed. Integra cum interpr. est in codd. 11, 12, 14—23. Totus deest in cod. 4, sed spatio relicto. Omnia praeter interpr. partic. des. in codd. 3, 41; inscr. et textus in codd. 24, 30; textus et subscr. in cod. 35; pars textus cum subscr. in cod. 13 (vid. §. 7, not. *k*); subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus om. in codd. 9, 10, 26—29, 31—34, 36—38. Pars interpr. deest in cod. 8 et ipsa Novella cum priore interp. parte in cod. 7. Vid. interpr. not. *p*. De cod. 1 vid. infr. princ. not. *i*.

a) Multi codd. (etiam 1 in ind. titt.) Aeg. Sich. in ind. rubr. add. *de*. b) 8—10 *actione*; nonn. codd. *agnationibus* s. *agnitione*, ut 11. c) 1, 15, 19, alii codd. *detractione*, sed 1 in ind. titt. *distract*. d) Add. ex codd. 1, 8—10, 18, 24, 29, 34, 38, Aeg. *eorum*. In edd. om. *eorum*. 20 om. *tione praediorum* et 24 *vel d. p.* e) Nonn. codd. om. *de*. f) 1 *ceteris negutiis*. Etiam Sich. in ind. titt. *caeteris* pro *diversis*. In cod. 6 inscriptio ita mutata est: *De decurionibus et diversis negotiis*. g) Nonn. codd. *A.* et *Basilio praeposito s. pu*. h) 1 *nervus*. 6, 14, 15, 23, Sich.—Lugd. Rittersh. Go. *servos*, improb. Am. et Ri., sed em. in m. Cui. 1—Lugd. Rittersh. *nervos*. 22 *servus*. Cassiod. l. c. IX, 2. i) Literis *essere publice ac vi* terminatur versus quintus folii 125ª cod. 1; reliqua pars paginae vacua est, et sequitur in sequenti Gaius, neque hic integer. Cf. Zir. l. c. p. 48 sq. Am. l. c. p. 109, 112. k) 11, 12, 19, 20, 22 *coetu*. Sich.—Ri*. *ignorat, quorum c.* l) 19 *minorū*. Similiter Rittersh. *minorum*. 22 *antiquitus min.* 23 om. *antiquitas*. Sich. *appellatū* (om. *antiquitas*) *minorē*. m) Rittersh. *huic*. Fere omnes codd., etiam 11, 12, 22, 23 om. *huc* et omitti quidem potest. 6 *sed ad hoc*. n) 6 *rediit*. 11, 12, 15, 20, 23 *rediget*. 19, 25 *redigit*. 22 *redigi*. 12 in m. a rec. man. *sed id egit*. *) 14 om. *iudicum*, ubi 20, 22 *iudicium* habent. o) 6 *multi possessiones proprias*. 11, 12, 15, 18—21, 23 *multi proprias* et 22 *multi propria*. 25 add. *suas*. Insolitum est *patriae*, i. e. civitates; vulgo dicitur *patria*. Quod scriptum est in nonn. codd. *proprias*, indicat aliquid excidisse, quare non inepta est scriptura cod. 6. Nolo autem quicquam mutare; nam §. 1 paullo infra repetitur v. *patrias*, neque ibi codd. a vulg. scriptura differunt. Mox 22 *spendore* et infr. 25 om. *et*. p) 6, 11, 12, 28, Sich.—Lugd. Rittersh. Go. *eligerent*. 19 *elegerent*. q) 11, 19 *rus alieni*. 15, 21 *ruris alieni*. 20 *ius alieni*. 22 *ius alienae*. 23 *iure suae alieni*. Sich.—Ri*. *alieni. Illud*. r) 6, 15, 19, 21, 22 *decoris*. 20 *si dedecoris*. s) Sich. *nolunt*. 11 *volint patroc.* t) Omnes codd. Sich. *inpotentum*; rell. edd. *potentum*. Recte *impotentum*, i. e. eorum, qui se continere non possunt, qui sui impotentes, fastu et potentia elati sunt. u) Nonn. codd. *seu*, sed 6 *et*. v) 6 *pollucrent*. 25 *polluerunt*. Mox 22 om. *est*. x) 13, Sich.—Ri*. *et*. y) 6 *ordines urbibus*. Nonn. codd. *orbibus*, alii *ordinis*. z) 22 *deciderint*. 25 *disperirent*. a) 22, 25 *pro*. 6 om. *prope*. b) 12 *liberatis*. 20 *liberalitates*. c) 6 *contagia*. d) Nonn. codd. *deteriores*. 22 om. *deterioris*. e) 11 *emitterent*. 13, 25 *admitterent*. 22 *omitterint*. Mox 11 *alterius*. f) 20 *prauterit de praesumptiones*. Ante 22 *leges sanctimus* aliique codd. *sanximus*. g) 6, 11, 12, 15, 17—22 *subsidium*. 23 *sufficiunt*. Sich. *officium*. Ceterum 6 *pr. subsidium praesumpt.* Ri. defendit v. *supplicium*. h) 6, 11, 12, 15, 18, 19, 21—23, 25, Sich. *propter*, improb. Ri., sed 22 om. *ut*. i) 15 *numerum*. Go. *aliquas*. k) 22 *iusserunt*. 25 *minuerunt*. l) 13, 16 *praescriptione*. 6 *nulla ab ord. pr.* m) 11, 12, 15, 19—22 *depereant*. n) 25 *triginta hic retro*. Mox 22 *annis*. o) 22 *constricti si proc.* 20 om. *vel conductoribus*. p) 22 *dum in hisque conv.* 20 *ad orbis*. q) 25 *deseruerunt*. r) 6, 11, 12, 15, 17, 19—22 *revocentur*. Sich.—Ri*. *reducantur. Quod — percelli, amittant*. s) 22 *quidquid*. t) 14 *percellere*. 25 *poenam s. praecelli*. tt) Mendose Go. *incilitis*. u) 6 *illicite quaesierunt* et om. *consortiis iunctas esse*. 11, 12, 15, 18—21, 23, Cui.—Lugd. Rittersh. Go. *quaesierunt* s. *quaesiverunt*. 14 *i. esse siverunt*. 16 *i. esse sciverint*. 22 *iusta esse quesierunt*. Sich. *consortiis iungere quaesierunt*. 25 om. *A*. v) 22 *donum* et om. *nostrae — dividendam*. x) 13, 16 om. *progeniem* et 6 *ita*. 25 *quarum p. i.* y) Nonn. codd. *quodquod*. 6 *ut quot* et 16, 22 *ut quod*. 25 *ut cum*. z) 22 *defuerit — filio*. 25 *fuerit*. 6 om. *masculini sexus*. a) 14, Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *praediis domini*. 25 *praediis dominis*. b) 19 *illa creatione*. Sich.—Ri*. *relinquendis. Illa*. c) 6, 11, 12, 15, 17—22, 25 *ex colona*. Sequitur *ancillis*, quare nihil mutavi. d) 11, 12, 15, 17, 19—23, Rittersh. Go. *sunt*. 16 *curiis*. Mox 22 om.

tur[e], ne materni sanguinis vilitate[f] splendor ordinis[g] polluatur. §. 3. De collegiatis[h] vero illa servanda sunt, quae praecedentium legum praecepit auctoritas. Quibus illud provisio nostrae serenitatis adiungit, ut collegiatis, operas patriae alternis vicibus[i] pro curialium dispositione praebentibus[k], extra territorium civitatis suae habitare non liceat. §. 4. Hoc de pendentibus[l] sanxisse sufficiat[m]. In futurum vero haec observanda censemus[n], ut, si quis actor procuratorve[o] domino nesciente susceperit curialem, aut non[p] intra annum propriae restituerit civitati[q], si ingenuus probatur, collegiis applicetur[r], si servus est, fustuario[s] supplicio interficiendum se esse[t] cognoscat. Quod si id sciente domino aut[u] volente[v] factum esse doceatur, et non intra statuti temporis metas, etiam cum ultione, correctum[x], ipsius praedii, in quo hoc[y] admissum fuerit, amissione mulctetur[z]. §. 5. Similiter si servo suo[a] actori procuratorique ullus[b] filiam iunxerit[c] curialis, aut certe[d] iunctam esse permiserit, et non intra praescripti temporis terminum[e] natalibus suis urbique reddiderit[f], illa quidem curiae restituenda[g] revocetur (quam[h] iubemus ab intestato[i] parentibus aequa[k] cum ceteris lance succedere, quia per eius quoque progeniem ordo reparandus est): ille[l] vero, si originarius erit, qui sibi frustra ac[m] temere mariti nomen contra interdictum legis[n] indiderit, collegiis nihilominus deputetur, si[o] famulus, servilibus poenis peribit[p]. §. 6. Filia curialis si genitalis soli amore neglecto in alia voluerit nubere civitate[q], quartam mox[r] omnium facultatum suarum ordini conferat[s], a quo se alienare[t] desiderat: illi urbi, ad quam migraverit[u], curialis sine dubitatione paritura. §. 7. Et quoniam[v] usquequaque obviandum est eorum dolis, qui nolunt esse, quod nati sunt, quicunque[x] se sub nomine clericatus[y] seu quodam religionis[z] obtentu curialis vel corporatus fortasse[a] subtraxerit, secundum praecedentium legum statuta, si intra[b] diaconatus gradum locatus probatur, ad originem suam sine dilatione revocetur, si[c] vero iam diaconus[d] aut presbyter aut episcopus[e] latae huius legis tempore reperitur, sive adhuc[f] obnoxius functionibus, sive muniis persolutis[g], nihil de patrimonio suo alienaturum se esse cognoscat[h]. Cui si masculini sexus prolem seu propinquos[i] esse contigerit, qui utique curiae necessitatibus obsequantur[k], mox medietatem omnium facultatum eis tradere non desistat, sibi ad usumfructum sex residuas uncias retentaturus[l]: si defuerit sexus virilis,

---

ex post si. Sich. — Ri*. inserantur. Si. e) 22 collegiatis deputentur et om. ne. Sich. deputentur. Ne. Cui. 1 — Ri*. deputentur: ne. 6 om. ne — polluntur. Ante nonn. codd. edicti. f) 11, 12, 20, 23 vilitas. g) 11 — 13, 15, 17 — 23 ordinum, ut Sich. — Lugd. Rittersh. Go. h) 11, 12, 15, 19, 21 De collegia. 13, 16, 17 De collegiis. Mox nonn. codd. praecipit — provitio et 14 qd illud, sed 22 provisi pro provisio. i) 22 pariae alt. civibus. 19 collegia operas. k) 6, 19 propositione. 18, 20 praehibentibus. l) 6, 17 praesentibus. Rittersh. dependentibus. 22 om. de. m) 13, 16 sufficient. 11, 12, 15, 17 — 23 add. et. n) 22 hae o. censimus. 25 hoc observandum esse censemus. o) 6, 11, 12, 15 — 17, 19 — 21, 23 procuratorque. Nonn. codd. auctor pr. p) 6 curialem et non. 18, 20 om. non. 23, Sich. non infra. q) 6 restituat. 22 restituat civitatis ingenuos. 20 om. si. r) 15 deputetur. 17 adplicentur. 22 collegiatis adplicitos. Sich. — Go. applicetur. Si. Ante 25 ingen. adprobatur et 19 adprobetur. s) Nonn. codd. furtuario, fustario, fructuario. t) 6 se esse interficiendum. 25 om. se. u) 11, 12, 15, 18, 20 — 23, Sich. — Lugd. Rittersh. Go. aut; rell. ac. Repos. aut, antiquissimos codd. secutus, etsi neque ac falsum est. v) 14 voluntate. 22 om. factum — amissione. x) 11, 12, 15, 16, 19, 21 c. u. correptum. Ri. defendit v. correctum. 18, 20 cumulatione correptum. y) 11, 12, 19, 20 haec. z) 6 admissum docebitur am. m. a) 22 om. si et 6 suo. Nonn. codd. auctori. 6 om. que post procuratori. b) 11, 12, 18, 19, 22 ullius. 15, 21 illius. c) 22 coniunxerit. d) 6 om. certe. Idem mox permiserit esse. e) 11, 12, 15 — 21 praescriptum terminum temporis, sed 19 in pr. t. t. 14 intra scriptum terminum temporis. 22 intra perscriptum terminum temporis. 23, Sich. — Lugd. Rittersh. Go. praescriptum. f) 6 om. et non — reddiderit. 22 urbisque. Aur. Lugd. Rittersh. Go. ubique. g) 25 illam quidem — restituendum. h) 6 om. quam — reparandus est. i) Sich. — Lugd. Rittersh. Go. intestatis. k) 22 eque. Mox nonn. codd. lancea et 25 et quit. l) 22 progenie (etiam 12 progenie) ordo reparandus (sed corr. reparandus) est illa. Sich. — Lugd. Rittersh. Go. reparandus est. Ille. Mox nonn. codd. origenarius s. origenarios. m) 6 om. frustra ac. Nonn. codd. timere. n) 6 om. contra i. legis. 16 legis inde dederit. 22 collegiatis. o) Sich. deputetur. Si. Nonn. codd. famulos. p) 11, 12, 20 poenis perhibet. 17 poenis adficiatur. 6, 15, 19, 21 — 23 om. peribit, sed in 23 spatium est. Sich. poenis * Filia. Mox Go. generalis soli. q) 6 in alia nupserit civitate. 22 neglectum in aliam in aliam v. n. civitatem. r) 6 om. mox. s) 6 facultatem curiae inferat. t) 16, 25, Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. alienari. 22 alienienare. Mox 17 illius urbis. u) 22 migravit. 23, Sich. — Lugd. Go. migraverat. 11, 12, 19 curiales. 17 curia sine. 6 om. cur. s. d. Recte Be. h. l. interpunxit; nam Sich. — Ri*. habent migr. curialis, sine d. p. v) Nonn. codd. et qd: alii et quia. x) Sich. — Lugd. Rittersh. Go. sunt. Quicunque. 15, 19 — 22 quique. y) 15, 19 — 22 curiatus. 13 civitatis. 6 om. sub nomine — corporatus et 11, 12, 15, 18 — 23 seu. 16 curialis sive. z) 15, 19, 21, 22 quod est religionis. a) 22 curiali vel c. forte. b) 6 infra. c) 22 diaconatum gradus l. pr. ab origine sua sine dubitatione revocatur et om. si — presbyter aut, videtur autem pro presbyter aut scriptum esse probat. 25 grado locus probatur. 13 revocetur sive iam. Sich. — Ri*. revocetur. Si. d) 6, 19 diaconatum. e) 22 episcopi. f) 17 reperiatur s. a. 13 rep. si vero adhuc. 6 episcopus est si adhuc est functionibus obnoxius et om. latae — reperitur. g) ▪ om. sive muniis persolutis. 25 persolutis. h) 6 nichil se de suis alienaturum (om. esse) cogn. 13, 16 esse constiterit. 25 om. se. i) Nonn. codd. propinquus. Haec §. inde a vv. Cui si in cod. 6 ita mutata est: Cui si filii vel propinqui fuerint curiae obsequentes medietatem omnium eis facultatum impertiatur sibi — uncias servaturus. Si masculi defuerint filiabus easdem daturus, si tamen curialibus nupserint. Si et he defuerint totum patrimonium curiae proficiet. Si quis sane ex talibus se sub divini ministerii occasione in ecclesia occuluerit conventus eum archidiaconus repraesentet. k) 22 obsecuntur. 13 esse constiterit qui — obsequentur et om. reliqua pars textus cum subscr. l) 11, 12, 15, 19 — 22 retinemus. 17 retinens. 25 retenent ut si. Sich. — Ri*. retentaturus.

easdem [m] in filiabus sine dubio servaturus [n], si tamen curialium connubiis copulentur. Qui si in totum fortasse defuerint [o], ad ordinem urbis suae praedictum [p] patrimonium pertinebit. Si qua sane huius modi persona originis [q] suae vinculis obligata ex his, quos ad ordines iubemus reduci, sub divini ministerii [r] occasione intra ecclesiam se crediderit occulendam [s], eam constrictus [t] archidiaconus repraesentet. §. 8. Hic etiam [u] eorum nequitia comprimenda est, qui locum principalitatis indepti vendunt defugas [v] curiales et obnoxios corporatos [x], cum eos occulta depraedatione concusserint [y], quos utique, si [z] honestatis memores patriae suae aliquid affectionis impenderent [a], revocare deberent [b]. Quod ne deinceps existiment [c] se impune facturos, quicunque in tam sceleratis nundinis fuerit quocunque accusante convictus, capitalem poenam subibit [d]. §. 9. Praedia vel urbana vel rustica [e] nunquam sine interpositione decreti curialis alienet [f]. Quod ne forte provincialis iudex facile [g] aut gratificanter indulgeat, ad eminentium praefectorum [h] sub relatione notitiam [i] dirigatur, quibus [k] solis aestimare permittimus [l], utrum ineluctabilis necessitas venditorem faciat curialem. Aliter [m] contractus super [n] his [o] rebus initi non valebunt. In mancipio [p] tantummodo distrahendo non est decreti quaerenda solennitas, si quinque primorum curiae subscriptio atque consensio adiecta monstretur [q]. §. 10. Inter quae iustum est, ut his [r], quos reduci volumus, consulamus [s], ne iniuriis corporalibus pro civilis [t] plerumque iudicis commotione [u] subdantur. Unde [v] quoties aut culpa gravis aut aliquod curialis [x] crimen arguitur, sciant iudices, eo sub fideiussione ordinis constituto [y], ad magnificos viros praefectos [z] praetorio esse referendum [a], ut in ipsorum [b] sit arbitrio constitutum, qualiter, quod admissum probabitur, vindicetur [c]. §. 11. Nunquam curiae a [d] provinciarum rectoribus generali condemnatione mulctentur [e], cum utique hoc [f] et aequitas suadeat et regula iuris antiqui [g], ut noxa tantum caput sequatur, ne propter unius fortasse delictum [h] alii dispendiis affligantur [i]. §. 12. Strenarum, Kalendarum ac pulveratici nomine a [k] curialibus nihil petatur. Si quis horum [l] aliquid poposcerit, aut etiam offerentem [m] contra interdicta susceperit, singulas libras auri per singulos curiales a se noverit [n] exigendas. §. 13. Nec [o] hanc partem ducimus negligendam, in qua et ordinibus et

---

Si. m) 6, 11, 12, 15, 19, 21 *easdem*, sc. *sex uncias.* 22 *viriles easdem.* Hell. et edd. *eadem.* n) 19 *servaturas.* 22 *servaturos.* 20 *res. sit tamen.* o) 23 *defuerit.* 22 *in toto.* p) 11, 12, 14—22 *praedictum.* 23, 25, edd. *praedicti*, sc. *curialis*, quod cum interpr. convenit. Scripsi *praedictum.* Supra *nihil de patrimonio suo alienaturum se esse cognoscat.* Ceterum 25 *sui pr.* q) 22 *origini — ex his quod ad ordines.* 15 *ad origines iubemus.* Sich.—Lugd. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *hiis.* Go. *iis.* 15, 21 *persone.* r) 14, 23, Sich.—Lugd. Rittersh. Go. *mysterii*, improb. Ri., sed Rittersh. em. *ministerii*, alii codd. *misterii*, ut 11. 22 *subdi ministerio.* s) 22, 25 *occultandum.* Falso Ri. Be. in 22 esse dicunt *occultandam.* t) Rittersh. in m. em. *constrictam.* In Interpret. est: *archidiaconus teneatur, ut eum debeat repraesentare.* Nonn. codd. *arcediaconus* s. *arcaediaconus* et *arcidiaconus.* 22 *arcidiacus.* u) 11, 12, 15, 17—22 *Sic autem.* 14, 16, 23, Sich.—Ri*. *Hic etiam.* Solus Be. *Hinc etiam*, err. Etiam in v. *sic* videtur latere *hic.* §. 8 in cod. 6 ita scripta est: *Eorum autem n. c. est, qui* (om. *locum — vendunt*) *refugas curiales* (om. *et obnoxios c. c. eos*) *occulte conclusos vendunt quos utique — debuerant. Quod ne d. extiment* (om. *se*) *impune — fuerit aliquo accusante — subibit.* Infra 22 *indempti vindunt.* v) 15, 21 *de fuga curialis.* 6, 17 *refugas.* Nonn. codd. om. *et.* *Defuga* est in C. Th. XII, 19, 3; *refuga* frequentius legitur. x) 15 *obnoxiis corporatus.* 20—22 *obnoxius corporatus.* 25 *o. conparatus.* Sich. *corporatos. Cum.* y) 15, 21 *callidatione.* 19 *callidatione concesserint.* 22 *callidatione concluserit.* 11, 12, 18, 20 *depr. concesserint.* z) 14 *q. utique per.* 6, 11, 12, 15, 17, 19—23 *utique sibi.* 16 *quod, utique.* 25 om. *quos utique.* a) 11, 12, 15, 19—21, 23 *impenderint.* 22 *appenderem*, non *appenderent*, ut Be. dicit. 18 om. *aliquid affectionis.* b) 14 *revocare deserint.* 22 *debere.* 25 *debent.* 16 om. *revocare deberent.* c) Nonn. codd. *aestiment* s. *extiment* et infr. *facturus.* 22 *ut non d. estiment* et om. *se.* d) 22 *quoque* (ut 19) *a. c. c. poenem subicit.* 25 *quacunque occasione conv. c. p. s.* e) 6 *praedia rustica vel urbana* et om. *nunquam s. i. d.* Infra 22 *interpositionem.* 23 *rusticanum quam.* f) 16 *alienent.* 25, Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *curiales alienent.* g) 22 *facere.* 14 om. *ne* post *quod.* h) 14 *ad ementium praefectum.* 16 *ad eminentiam.* 22 *adimentium.* i) 6 *notitiam sub relatione dirigatur.* 11, 12, 15, 19—21 *relationis.* 22 *relevationis notitia.* k) 6 om. *quibus — valebunt.* Sich.—Ri*. *dirigatur. Quibus.* l) 20 *permittemus.* 22 *stimare permittemus — vinditorem.* Cassiodorus Variar. IX, 2. m) 15, 19, 21, 22 *curialem. Ante.* n) 11, 17, 19, 20, 22 *supra.* o) Sich.—Lugd. Cui. 2, 2*. Ri. *hiis*, et multi codd.; Go. *iis.* p) 20 *mancipium.* 22 *initium — in pancipio — quaerendam.* q) 19 *obiectā monstr.* 6 om. *si — monstretur.* 25 *monstrentur.* r) 25 *ut de his*, ubi Sich.—Lugd. Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *hiis*, sed Go. *iis.* s) 25 om. *consulamus.* 6 om. *ne iniuriis — subdantur.* t) 11, 12, 19, 20, 22 *pro cui.* 17 *pro cuiuscunque.* 23 *pro cui* et est spatium duarum vel trium literarum. 25 *pro culpa cui.* Sich. *corporalibus affecti plerumque.* u) 20 *iudices commotiones.* 22 *iudices.* Sich. *commotioni.* v) 6 *Quorum quotiens.* x) 6, 11, 12, 15—21, 23, Sich. om. *curialis — fideiussione* et 22 *Unde — constituto.* y) 6, 23, Sich. *constitutum.* 25 *eos sub f. ordinem constitutos.* z) 15 *ppositos.* 22 *praefecto* et om. *praetorio.* a) 6 *est deferendum.* 12, 19, 22, 23 *esse ferendum.* 11, ni fallor *eferendum.* Sich. *est ferendum.* b) 6 *in eorum.* Mox 25 *arbitrum.* c) 6 *qualiter vindicetur, quod admissum probabitur.* 25 *vindicetur. Numquid.* Sich. *vindicetur, nunquam.* §. 11 deest in cod. 6. d) 22 om. *a.* e) 11, 15, 19, 20, 22 *multetur.* 23, Sich. *multetur. Cum.* Cui. 1—Ri*. *mulctentur. Cum.* f) 11, 12, 14, 15, 17, 19—23, Sich. *cum itaque hoc.* 17, 25 om. *et.* g) Sich. *antiquae.* Mox nonn. codd. *noxia* et supra 22 *vadit* pro *suadeat.* 16 *aut cum noxa.* Rittersh. et Ri. ann. c. 22 Cod. Iust. de Poenis (IX, 47). h) 15, 19, 21, 22 *ne forte unius f. delicto.* Etiam 11, 12 *delicto* et 20 *delecto*, sed 11 om. *ne.* 25 *alios* pro *alii.* i) 22 *adfligantur strenuarum salendarum.* Etiam 11, 12, 15, 19, 20, 25 *strenuarum.* 6 *Strenarum et Kalendarum* et om. *ac pulveratici.* Sich. *adfligantur, strenarum.* Cui. 1—Lugd. Go. *adfligantur strenarum.* Rittersh. *adfligantur Strenarum.* k) 15, 19, 21, 22 om. *a.* Go. *curalibus.* l) 22 *eorum.* Rittersh. *Si quid.* m) 15 *offerente.* 6 om. *aut — susceperit.* 22 *susciperit — curiales* et om. *a.* n) 14—

possessorum[p] compendiis providetur. Itaque provinciali iudici[q] non solum faciendarum evectionum nulli[r] tribuatur facultas, verum ne ipsi[s] quidem, cum ad alteram pergere coeperit civitatem, plus[t] quam unam sibi angariam et duos paraveredos alteramque angariam[u] officio suo, sed[v] et paraveredos duos liceat postulare[x]. Si quisquam amplius aestimaverit praesumendum, octo equos constrictus[y] exsolvat, publicis mox mutationibus aggregandos. §. 14. Compulsor[z] tributi nihil amplius a curiali[a] noverit exigendum, quam quod ipse a possessore susceperit: quia ad hoc[b] tantummodo perurgendus est, ut[c] pariter exigat, et[d] publicum debitorem ostendat atque convincat. Praeterea[e] nullus solidum integri ponderis calumniosae improbationis[f] obtentu recuset exactor[g], excepto eo gallico[h], cuius aurum minore[i] aestimatione taxatur. Omnis concussionum removeatur occasio, nihil mutaturae[k] nomine postuletur, ita ut, quisquis hoc[l] posthac usurpandum esse crediderit[m], sive praetoriani sit miles officii, seu palatinus[n], vel sacri aerarii vel privati, seu professionem negotiationis exercens, fustuariae[o] subditus poenae[p] servilibus suppliciis periturum[q] se esse cognoscat[r]. §. 15. Illis quoque fraudibus obviandum est[s], quas in varietate[t] ponderum exactorum calliditas facere consuevit, qui vetustis[u] caliginibus abutentes, Faustinae[v] aliorumque numinum[x] nescientibus faciant[y] mentionem. Quibus penitus amotis atque in perpetuum hac lege damnatis, a praetoriana sede[z] ad singulas non solum provincias, sed etiam civitates pondera examinata mittantur[a], quibus tam omnis exactor, quam[b] negotiator utatur, capitale sibi sciens unusquisque supplicium[c], si constituta transscenderit. §. 16. Inter haec etiam officiorum pro laborum merito non est commoditas negligenda. Et quia per rectores provinciarum exigi[d] omnem canonem tam ad arcam praefecturae pertinentem, quam sacris vel privatis[e] largitionibus inferendum, sed et binos[f] per iugum vel millenos solidos[g] remunerationibus deputatos[h] compelli debere praecepimus[i], pos-

---

16, 21, 22, Rittersh. Be. in not. *noverit*. Rell. *noverint*. Restitui *noverit*; supra *Si quis*. 6 *singulos curiales* (om. *a se noverit*) *exsolvat*. o) 12, 18, 20 om. *hanc* et 6 *Nec — itaque*. Mox 22 *ducis negl*. p) 16 om. *negligendam — possessorum* et 22 *et*. q) 20, 22 *iudicii*. r) 6, Rittersh. *nulla*. 22 om. *nulli*. s) 6 *verum etsi* et om. *quidem*. 11, 12, 15, 21, 23, 25, Sich. — Ri*. *verum ne ipse*. 16 *verum nec ipse*. 17 *verum et ipse*. 22 om. *ipsi q. cum*. 19 om. *cum*. Nonn. codd. *ceperit*. t) 6 *ad alteram perrexerit civitatem non plus*. 25 *non pl. quae unam*. Rittersh. *quam ad unam*. u) 25 om. *et duos — angariam*. v) 16, 21, 23, 25, Sich. — Ri*. om. *sed* et 16 *officio suo*. x) 15 *et duos paraveredos*. 6 *et duos par. sibi tantundemque officio suo liceat postulare* et om. *Si — aggregandos*. y) 20 *constrictos*. z) 22 *Compulsus*. 23 *Compulsos*. a) 6 *a curiali exigat quam* (om. *quod ipse*) *a possessore suscepit* et om. *quia — praeterea*. 16 *a cur. noverit esse poscendum*. Nonn. codd. *a curiale* et infra 25 *quae quod*. b) 12, 20, 23, Sich. — Go. *qui ad hoc*, sed Sich. — Lugd. Go. *susceperit. Qui ad hoc*; Rittersh. *susceperit: qui ad hoc* et Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *susceperit. Quia ad hoc*. 15, 19, 21, 22 *qui ex hoc* et mox nonn. codd. *perurguendus*. c) 11, 12, 14, 15, 19 — 23, 25, Sich. om. *ut*. d) 14 *exigat ut*. 15, 19, 21 — 23, 25 *ex. et ut publ*. 17 *exigit*. Rittersh. *exeat, et p.* Ceterum 25 *perarguent et ut p.* Sich. *exigat ut et publ*. e) 15, 19, 21 *Propterea*. 22 *Pr. nullos solum i. ponderes calumniose*. In cod. 6 sqq. usque ad v. *taxatur* sic scripta sunt: *Nullus exactor solidum int. ponderis calumnietur pl* (praeter) *galli cum qui minore pretio taxatur*. f) 11, 12, 15, 17, 19 — 22, Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *adprobationis* s. *approbationis*. g) 20 *rec. et actor*. 14 *exactores*. 22 om. *excepto*. h) 19 *eo callico*. 22 *eo galli*. i) 20 *minorum*. 22 *minorem*. 23 *in ore*. Mox 20 *Omnes* et 19 *occationi* pro *occasio nihil*. k) Plerique codd. *mutature*. 14 *mutare*. 23 *mutaĉe*. 25 *mutatore*. Sich. (neque vero 22, ut Ri. Be. scribunt) *mutato*. Ri. tuetur *mutaturae*. „Exactores, inquit, per calumniam solidos improbantes, cogebant provinciales eos *mutare* cum aliis, quos ipsi illis promptissime offerebant, et huius *mutaturae nomine*, lucrum capiebant ingens." Insolitum est hoc v. et in hac sola Nov. invenitur: quod mutassem, nisi fere in omnibus codicibus esset et infr. §. 16 repeteretur. 15, 16, 21, 22 om. *nomine*. In cod. 6 vv. *nihil mutaturae — cognoscat* sic contracta sunt: *nichil mutuum es* (aes) *postuletur; qui praesumpserit fustibus subditus servilibus suppliciis peribit*. l) Nonn. codd. Sich. *posthaec*. 25 om. *hoc*, sed habet *posthanc*. m) 22 *crediderit esse*. Mox nonn. codd. *milis*. n) 11, 12, 15, 17, 19 — 22 *palatini*. Nonn. codd. *herarii* et [illegible] *professione*. o) 11, 15, 20, 21, 22 *fustibus*. Sich. — Ri*. *fustiariae*. 23 *fustiarius*. p) 11, 12, 15, 17, 19 — 23 *poena*. q) 17 *servili supplicii perit*. 22 *perituram*. r) 22 *cognoscant*. 25 *cognoscant illius*. §. 15 in cod. 6 in breve compendium contracta est: *Illis quoque obviandum fraudibus quibus quidam servorum simplicitate abutentes in varietate ponderum vetusta religionis nomina apponunt. Quibus remotis a praetoriana sede omnibus annis per singulas civitates et provincias pondera exacta mittantur, quibus tam exactor quam negotiator utatur Basili p̄. k. aa.* et om. §. 16, 17. s) 19, 21 om. *est*. 22 *obviando* et om. *est*. Ed. Th. §. 149 et Ed. Athal. §. 2. t) 14 *quas varietate*. 15, 21 *qua sint var*. 20 *quasi in var*. 22 *quasi in varietatem*. u) 22 *quae vetustis*. 25 *ponderibus exact. calliditate — vetitis*. v) 15, 21 *latine*. 19 *laustinae*. 22 om. *Faustinae*. x) 11, 12, 16, 18, 23, Sich. *numinum*. Rell. *nominum*. Be. tamen in not. praefert *numinum* et Faustinam I. vel II., quae divae fuerint, hic intelligi putat. Sed quamquam *numinum* mihi quoque probatur, ceteros principes intelligo, quorum nominibus signata pondera circumferebantur. 22 *nomina*, neque vero *numinum*, ut Ri. et Be. scribunt. y) 25 *faciat*. Cur Be. malit *faciunt*, non video. z) 22 *Quibus p. amatis atque in perpetuo ac lege damnatis ad praetorianam sedem*. 25 *a lege damnatis* et om. *a*. a) 12 om. *examinata mittantur*. 22 *mittuntur*. Rittersh. *mittantur. Quibus*. b) [illegible] *quamquam*. c) 15, 19, 21, 22 om. *supplicium*. 25 *negotiator capitale sibi scientibus utantur — transscenderint*. d) 15, 21 *exactori*. 19 *commodatas — exactori*. 22 *necglegendam quia — exactori*. e) 22 *pertinentes quam ad sacris vel privatis*. 25 *probatis*. f) Sich. *inferendum decet, binos*, impr. Ri. Schultz l. c. p. 620 suppl. *solidos*. g) Cf. Walter, Geschichte des Römischen Rechts p. XII. et Car. de Savigny, Nachträge zu früheren Arbeiten (Zeitschr. f. geschichtliche Rechtswissenschaft T. XI, p. 42). 12, 19, 20, 23, Sich. Cui. 1 *millenas* et 14 *melienas*. h) 11, 12, 15, 17 — 21, 23, Sich. *deputatus*, in quo latet *deputatos*, quod 14 (sed in 14 est *depotatos*), 16, 22, Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. habent et Be. reponi iubet. Etenim Be. ex Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *deputandos*. i) Nonn. codd. Sich. *praecipimus* et 22

sessori non putamus[k] onerosum, quem a multis molestiis et sportularum et numerosis mutaturae[l] dispendiis liberamus, si semissem solidi per iuga singula seu[m] singulas millenas[n] amplius iubeamus inferri, qui pro ordinatione nostra inter diversa officia dividatur. Ita ergo praedicta[o] summa inter compulsores, ut diximus, partienda est, ut palatinus siliquam mediam[p] pro siliquatico solidi remunerationis binorum[q] solidorum, exactor siliquam, quattuor autem siliquas tam curialis, quam officium provinciale percipiat[r], officium sane praefectorum sex semis siliquas[s] consequatur. Quisquis[t] ultra aliquid aut exigendum aut accipiendum esse crediderit, subditus verberibus et cingulo privabitur, et facultatibus exuetur[u]. §. 17. Illud quoque onus a civitatibus vel praecipue curiarum ordinibus ac negotiatoribus summovendum est, quibus non parva[v] dispendia provinciarum iudicum infligit adventus, ut eos in otio plerumque residentes deliciis[x] exquisitis alere quasi quadam[y] lege cogantur. Contra quam iniquitatem remedium providentes, hac evidenti[z] praeceptione decernimus, ut rectori provinciae totius[a] anni tempore non plus quam triduo una civitas alimonias[b] subministret, ita ut[c], si diutius voluerit commorari, de proprio sibi sciat esse[d] vivendum. Sed ne vaga[e] interpretatio eorum[f], quae pro humanitate praebenda sunt, nihilominus praedictos[g] fatiget, quid inferri diurnum[h] debeat, eminentissimae praefecturae pandetur[i] edicto, quod instar nostri volumus esse praecepti: hac conditione sociata, ut, si supra hunc modum quicquam a curialibus seu negotiatoribus iudex putaverit postulandum, aut sub nomine oblationis acceperit (quod magis extorsisse credendum est), mox administratione[k] depulsus, privilegio dignitatis amisso, proscriptione feriatur, Basili[l], parens carissime atque amantissime[m]. §. 18. Illustris sane[n] et praecelsa magnificentia tua[o] omnium provinciarum rectores[p] suis auctoritatibus admonebit, ut[q] principales vel seniores urbium singularum, tam curiarum, quam[r] reliquorum corporum, albos, quos conscripsit vetustas, proferre[s] compellant[t], obnoxiorum familias[u] sub confectione[v] gestorum capitis sui periculo detegentes, ita ut, quae[x] statuta sunt, edictis propositis in cunctorum notitiam perferantur[y]. *Dat. VIII.*[z] *Id. Nov. Ravenna*[a], *Leone et Maioriano AA. Coss.*[b] (458.)

Interpretatio. *Lex haec*[c] *Maioriani de curialibus quae custodienda sint*[d], *evidenti observatione constituit, ut*[e] *infra triginta tantummodo annos, sicut lex de*[f] *omnibus dudum lata testatur, ad ordinem suum, quem deseruerint*[g], *curiales debeant revocari. Nam de collegiatis illa specialiter custodiri*[h] *confirmat, quae lex in Theodosiani Codicis corpore scripta declarat. Itaque praecepit, ut, si curialem cuiuscunque possessionis actor domino nesciente susceperit, et non transacto anno ad civitatem curiae, cui debetur, fecerit revocari, si ingenuus fuerit is ipse actor, in collegio deputetur, si ser-*

---

dare praecipimus. k) 15 *non inputamus.* 22 *patimur honerosum.* Postea 14 *que a multis.* 25 om. *a* post *quem.* l) 20 *mutaturiae* et infr. *seliquatico.* Vid. §. 14, not. k. 22 *sport. innumerosis mut. — semisse.* m) 22 om. *singula* et Cui. 1 — Lugd. Rittersh. Go. *singula seu.* n) Ita omnes codd. Ri. em. *singulos millenos* et Schultz l. c. *singulos millenos solidos.* o) 22 *iubeatur inferre — dividantur — praecepta.* Etiam 15, 16, 19, 21 *praecepta.* 19 *inferri qui per ord.* p) 22 *pertinenda est — seliqua media.* Etiam 25 *siliqua media.* q) 15, 19, 21 *siliqua s. r. b.* 22 *siliqua solida deremunerationis bonorum.* 20 *remunerationes.* r) 22 *curiales quam officio principale percipiat.* 25 *provinciae percipiat.* Go. *percipiant.* 18, 20 om. *officium.* Mox Rittersh. *Praefecto cum sex.* s) Edd. *semisiliquas.* Car. de Savigny l. c. p. 49, not. 57 em. *semis siliquas*; egregiam cj. confirmant omnes codices, praeter 23, 25. t) Nonn. codd. *quicquid.* Mox 25 *acc. a se cred.* 20 *subd. vel viribus* et 22 *cingulum.* u) 25 *exuitur.* 19 om. *exuetur — civitatibus* et 25 *onus.* v) 22 *praecipua curiarium ordinibus ac* (16 *ordinibus et*) — *non provida.* Etiam 11, 12, 14 — 17, 19 — 21 *provida.* x) 22 *iudicium* (ut 20, 23) *infligat* (ut 19) *adv. aut eos* (25 om. *eos*) — *resedentes dilicitis.* Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *resedentes.* y) 20 om. *alere.* 14 *a reliqua quadam.* 25 *a lege quam se quedam legem vocantur.* Mox Cui. 1 *iniquiratem.* z) 22, 25 *hec evidenti.* a) 15, 19, 21, 22 om. *totius.* Mox nonn. codd. *triduum.* b) 11, 12, 14, 16, 20, 23, Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *alimoniam.* 19, 21 *alimonium.* 22 *civ. alimonium una.* c) 11, 12, 15, 20 — 22 *subministret aut si.* 23, Sich. *subministret. Aut si.* Eodem redit *aut si*, quo *ita ut si.* d) 25 *commemorare — se sciat viv.* Go. *videndum*, mendose. 22 *sibi* (om. *sciat esse*) *vivendo.* e) 16 *Sed ne vacua.* 23, 25, Sich. *Seu ne v.* 22 om. *ne.* Mox 25 *interpretatione.* f) 18, 20 om. *eorum.* g) 15, 19, 22 *praedictum.* 20, 23 *praedictus.* Rittersh. *fagitet.* h) 11, 12, 15, 19 — 21, 23 *diuturnum*, ut Sich. i) 14 *pendetur.* 25 *panditur.* 22 *panditur edictum q. actionem n. volamus esse pr. ita condictione.* Etiam 15, 19 *quod actionem* et 21 *quod actione nostri.* 15 *ac cond.* k) 22 *quicquam* (om. *a*) *cur. seu curatoribus — mox ministratione depulsus.* 14 *ad omnes ratione.* l) Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *feriatur . Basili.* 25 *praescriptione f. B.* m) Nonn. codd. *parens auge s. āgē.* 19 *p. carissimae augustorum.* 22 *p̄ k. l̄. aa.* 12, 25 om. *āā.* Sich. Cui. 1 *Praefecte chariss. AA.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. *Praefecte cariss. AA.* n) 6 *Ill. igitur.* 22 om. *et.* o) 19 *et p̄cā.* 25 *et p̄cellentissima tua.* 14 *magn. tam omnes.* 6 *t. oms̄.* 15, 21 *et praeclara m. t.* Multi *p̄m̄l.* p) 12, 15, 18 — 21 *rectoribus.* 22 *restitutoribus.* 6 om. *suis auctoritatibus.* q) 19 *admonebitur.* 25 *admovet.* 22 om. *ut* et 6 *ut — ita.* r) 17 *curialium quam.* 22 *curiarum vel.* s) 22 *alcius q. c. vetusta ferre.* 19 *altius q. c. v. ferre.* Etiam 15, 16, 21 *ferre*, sed 14 *vetustos.* t) 25, Sich. — Ri*. *compellat.* u) 11, 12, 15, 17, 19, 21, 22, 23 *familiis.* v) Omnes codd. Sich. *confectione.* 22, Cui. 1 — Be. *confessione*, male, sed 22 om. *gestorum.* x) 25 *detegentes aut quae — proponet.* y) 14 *perferatur.* 22 *perfruatur.* z) 19 *VII.* 22 *VI.* 27 *Dat. V. sub die VIII.* 30 *Dat. VIIII.* 8 *VII k̄ noūb.* a) Nonn. codd. *Ravennae.* Rell. et edd. *Rav.* s. *Rau̅.* s. *Rav.* s. *Ravenn̄.* 22 *Raū Leo et.* b) Nonn. codd. om. *AA.*, alii *AA. Coss.* 22 *c̄c̄s̄s̄* pro *Coss.* et Aur. Lugd. Go. *Cos.* c) Multi codd. om. *haec.* 8 *illa lex* et deest *Maioriani — collegiatis.* d) 9 — 12, 23 et plerique codd. *sint*, ut Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go.; 22, rell. edd. *sunt.* e) Nonn. codd. om. *ut.* f) Nonn. codd. om. *de* et 9, 10 *modo annos — testatur ad.* 20 *si cui lex.* Mendose Ri*. *lux.* g) 8 — 10, 20, alii *deservirent.* 22 *deseruerit curialis debeat.* h) 8 — 10, alii codd. *observari.* Mox multi codd. *declarant — praecipit — possessiones — susciperit — avocari — in collegiis*, ubi vero 14, 38 *fustibus deputetur*, sed corr. in 38. 23 *cui debitor.*

vus, fustibus verberetur. Nam si cum conscientia domini curialem[i] ultra anni spatium tenere praesumpserit, et non ordini suo, sicut dictum est, post annum sine mora reddiderit, noverit, ipsum praedium, in quo inventus[k] fuerit curialis, se dominus praedii perditurum. Filia vero curialis, si aut servo aut actori aut procuratori sese coniunxerit, aut dominus agri iunctam[l] esse permiserit, et non post anni spatium curiae fuerit restituta, illa quidem continuo parentibus curialibus in hereditatem[m] successura reddatur, quia per eam, si se curiali iunxerit, ordo[n] poterit reparari. Ille vero, cuius contubernio curialis filia fuerit maculata, si colonus est, collegio deputetur, si vero servus fuerit, inter tormenta[o] deficiat. Filia vero curialis, si civitatis suae curialem accipere[p] noluerit maritum, et suam deserens ad aliam se contulerit civitatem, quartam portionis ordini curiae suae, quem despexit[q], de facultatibus suis cogatur inferre, ad illam[r] civitatem sine dubio, in quam se transtulit[s], curiales filios, si curialem maritum acceperit, sine dubio paritura. Si autem curialis vel corporatus[t], nolentes esse, quod nati sunt, clerici esse voluerint[u], et in quocunque officio ante diaconatum fuerint constituti, ad originis suae officium sine dilatione aliqua revocentur. Si vero iam diaconus aut presbyter aut certe episcopus fuerit ordinatus, sive munia*) sua solverit, sive non solverit[v], de patrimonio suo nihil alienare praesumat[x]. Qui si masculini sexus filios vel propinquos habuerit[y], quibus tantum personis curiae necessitas ut observari possit imponitur, illis statim[z] medietatem de facultatibus suis dare non differat, medietatem sibi ad usumfructum retineat. Quod si aut filios aut propinquos virilis duntaxat sexus non habuerit, sed[a] filias habebit, quas lex a necessitate publica facit alienas, tunc eis sex[b] uncias bonorum suorum tradat, si[c] tamen curiales maritos acceperint, per quos et necessitas publica possit impleri, et ex quibus nati curiales merito appellentur. Quod si curialibus non fuerint copulatae, curialis praedicti patrimonium ad civitatis suae ordinem pertinebit. Si quis[d] vero de his, quos superius diximus sine excusatione honoris debere ad suum ordinem vel originem revocari, ad ecclesiae septa[e] confugerit, archidiaconus teneatur, ut eum debeat praesentare. Sane si quis curialem latentem sub aliqua commodi intercessione vendiderit, qui eum magis debuit revocare, noverit, se capitali supplicio puniendum. Iubentur[f] etiam curiales, ut praedia urbana vel rustica sine decreti interpositione non vendant, nisi potestatibus[g] referatur, quia vendendi arcta[h] necessitas imminet curiali. Mancipia autem distrahendi sine decreto habebit[i] liberam potestatem, dummodo quinque priores curiae testes in ea venditione subscribant. Nam et hoc[k] curialibus voluit esse consultum, ne aut hi, qui revocantur ad curiam, aut illi, qui in gravi culpa tenentur obnoxii, tam facile tormenta sustineant, nisi ad potestatem dignissimam sub fideiussionis vinculo dirigantur, ut ipse de eorum factis possit[l] ferre sententiam, nec ut[m] ordo curiae pro unius culpa mulctam excipiat[n], nisi tantum is, qui probatur obnoxius. Nam[o] nec in his rebus, unde aliqua iudici[p] per spor-

---

i) 22 om. *curialem*. Nonn. codd. *curialem intra anni sp. — suo ut d.*, alii *praesumpserint* et *ordine*, et infr. *reddiderint n. i. precium*. k) Aur. Lugd. *innentus* et mox Rittersh. *dominum*. l) 22 *precii perd. si filia v. curialis se si aut s. autraptori — iunctum* et om. *esse*. Nonn. codd. *iunctum*. m) 8, 11, 12, 19, 22, 23, alii, Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *hereditate*. 11 *hereditates*. 20 om. *in*. Mox nonn. codd. *se se* pro *si se*. n) 28 om. *ordo — fuerit*. Nonn. codd. *potuerit*. o) Permulti codd. *in tormenta*. p) Hic desinit cod. 8; sequentia vv. huius interpretationis una cum reliquis Maioriani Novellis usque ad tit. VI. de Sanctimonialibus §. 6 (vid. tit. VI. l. c., not. c) exstant in cod. 7. 22 *acciperet* et 12 *voluerit*. 10 *accepere*, sed corr. *accipere*. q) 22 *quartam portionem ordinis* (alii *ordine s. ordinem*) *curiae* (om. *suae*) *quem despexit*. Etiam alii codd. et Sich. — Lugd. Rittersh. Go. *despexit*, quod repos. pro *dispexit*, quod in Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. legitur. Nonn. codd. *quam* pro *quem*. r) Sich. *inferre. Ad illam*, sed in m. *aliam*, quod nonn. codd. habent. 9, 10 *Ad aliam civitatem sine dubio paritura in qua* (ut 23) *se transtulerit. curialis* (10 *curilialis*) *filius. si curialem maritum acceperit sine dubio paritura.* s) 11, 12, 22 et multi alii codd. *in qua se transtulerit*; alii *curialis filius*; sunt etiam qui habeant *curialis filia* (ut 23 et Sich.) aut *curialis filia curialem*. Mox multi *acciperit*. 19 om. *in quam se transtulit — sine dubio*. Vide quam negligenter egerit interpres: *ad illam civitatem sine dubio — sine dubio paritura*. t) Rittersh. *corporatui*. Nonn. codd. *curiales vel corp.* 10 *corporatum*. u) 9, 10 *maluerint*. 38 *noluerint et* et om. *in*. 14 *voluerint vel in quo officio*. 13 om. *et — fuerint*. 19, 22 *voluerint* (om. *et*) *in quo officio — ad ordinis sui* (sed corr. in 22 *originis suae*) *officium — diaconus vel presbyter aut* et om. *certe*. Sed 38 hoc ultimo loco *fuerint constituta ad origine s. o. s. dilatatione*. *) 10 in m. adscribit v. *officia*. v) 9, 10 om. *non solverit* et Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *sum*. 13 *solverint*. x) 7, 9, 10, alii codd. *praesument*. Nonn. codd. pr. *qui se*. y) Multi codd. *habuerint*. z) Nonn. codd. *illis autem medietate — differant — retenennt — propinquis — habuerint*. 22 om. *medietatem — differat*. a) 12, 16, 19, 23 alii *et*. 7, 9, 10 *viriles d. sexus — et filias*. 22 *viriles d. rebus* (corr. in m. *sexus*) *n. h. et filios habet* (*habet* etiam alii codd. aut *habent*). 20 *virilis sexus dum tam non h. et*. 23 *masculos* pro *virilis*. b) 9, 10 *ei sex*. 22 *alienas et tunc eis sex*. 19 *tunc et sex*. c) Sich. *tradat. Si*. Mox 14 *maritos habuerint* et nonn. codd. *curialis — per quae ad necessitatem — implere — appellantur — curiales praedicti*. d) 7, 9, 10, 23, 38, alii codd. *Si qui*. 11, 12, 19, 20 *si quid*. e) 22 *quae ut surius — excusatione oneris* (*oneris* multi alii codd.) — *revocari si ad ecclesiae sectam*. 38 *revocari si ad eccl. septas*. 9, 10 *ad ecclesia caserta*. Nonn. codd. *arcaediaconus* et infr. *vindiderint*. f) 22 *iubetur*. Go. add. *qui*. 23 *etiam curialibus*. g) 38 supr. lin. *necessitatibus*. Mox 14 *quae vendendi*. h) 9, 10, 19 *artea*; multi alii codd. *arta* et *imminet* (s. *immineat*) *si curiali*, sed 22 *immini curiali*. i) Plerique codd. *habebit*; edd. *habeat*. 22 *liberam habebit potestatem*. k) 11 *Manet hoc*. Rittersh. om. *et*. Infra plerique codd. Sich. — Cui. 2*. Ri. Ri*. *hii*. Go. *ii*. l) 9 *de quorum f. posset*; etiam alii codd. *posset* et *referre*. Paullo ante 22 *fideiussore*, sed in m. corr. *fideiussionis*. Supra 19 *ut et ipse*. m) Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. om. *ut*. 20 *ne quod ordo c. prae*. n) 7, 9, 10, 12, alii codd. *unius culpam excipiat*. 20 *c. m. accipiat*. 22 *culpa suscipiant*. Alii codd. *culpam aut multa* et infr. multi *his* pro *is*. 20 *probantur*. o) 7, 9, 10, 22 om. *Nam*. p) 7, 10 *iudici aliqua*. 9, 11, 19, 20, 38, alii codd. *iudicia aliqua*. 22 *indicia aliqua*.

tulam[q] *conferuntur, curiam praecepit sentire dispendia. Reliqua vero pars legis interpretata non est, quia haec, quae continet*[r], *usu carent, et certe ad intelligendum non habetur*[s] *obscura.*

TIT. VIII. DE REDDITO IURE ARMORUM[a].

— — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — —

TIT. IX. DE ADULTERIIS[a].

1. *Impp. Leo et Maiorianus AA.*[b] *Regatiano Consulari Tusciae Suburbicariae.* Agitandam legibus adulterii quaestionem[c] imminente nostrae quoque[d] perennitatis oraculo te exercuisse commemoras, atque, ut relatione testaris, convictum confessumque Ambrosium in nefario crimine relegatione dignum temporaria censuisti; [e] et non solum leniter, immo negligenter[f] pensasti alieni doloris iniuriam, ut[g] maculam poderis exstincti et eius summam criminis, in quo, quicquid viro[h] indignum est, continetur, elabi[i] vita superstite iudicares[k]. Eum tamen ipsum[l] temerasse sententiam, et confestim[m] locum perhibes exsilii defugisse[n], neque consuluisti, quid fieri sanciamus. Quocirca tam *[o] exercitandae indicationis formam perpetim mansura debeat adspirare: severitatem quippe res ipsa flagitat. Unde, Rogatiane carissime, noveris, ad rigorem veteris disciplinae hanc

Tit. VIII. Zir. in ind. titt. Am. *Tit. VIII.* Uterque rubricam Novellae ex indice titulorum codicis 1 deprompsit. Cf. Zir. p. 419 sq. Am. l. c. p. XXXVII. et ad h. t. Be. commemorat tit. in annotatione prima ad Nov. Maior. tit. I. de Ortu imperii. Debebat eum et reliquos, qui ex cod. 1 innotuerunt, suo quemque loco ponere et titulos sequentes ad codicis 1 ordinem numerare. Ipsa Novella omissa est in cod. 1. Nov. Val. tit. IX. de Reddito iure armorum.

Tit. IX. 1 in indice titt. Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Ri. Ri*. Zir. in ind. titt. Am. *Tit. IX.* Vid. not. sup. antec. tit. et Am. p. XXXVIII. et p. 110. Codd. 2, 3 et in ind. titt. P. P^{a}. P^{b}. *Tit. L.*, nimirum omnium titulorum in illis libris recens divulgatorum; at vero in ipsa ed. P. P^{a}. P^{b}. *Tit. I.*, i. e. un. Novellarum Maioriani. 6 *Tit. III.*, ex quo codice a Seldeno editus est in Uxore Hebr. III, 12. London. 1646. 4. p. 388. Cf. Witte l. c. p. 30, 36. In rell. codd. deest. Rittersh. sine num., sed sec. ord. *Tit. IX.* Be. *Tit. VIII.* In Cui. 1 mentio fit huius Nov. hoc modo: „*Desideratur Novella De Adulteriis.*" Deesse enim hunc titulum, cognoverat Cui. ex indice titulorum a P. Pithoeo accepto. Qui Aurel. editionem curavit, non solum vv. Cuiacii repetiit, verum etiam ex L. R. B. titulo XXV., ubi Maiorianus de Adulteriis statuisse dicitur, haec transscripsit: „*Summa. Maritus si adulterum cum uxore invenerit, ita ut unum sint, et sese commisceant, liberum arbitrium habebit utrumque uno ictu ferire.*" Eam summam Rittersh. Novellae ipsi praeposuit, reliqui editores omiserunt. Falso Ri. a Germanicae nationis librario adscriptam esse dicit. P. ms. P. in not. (P^{b}. in fin. huius Nov.) et Schulting ex tit. XXV. L. R. B., ubi verbis ab Aur. editore in Summam transformatis additum est: „*secundum legem Maioriani, quae exinde ad ius vetus cuncta revocavit*", plures fuisse colligunt Maioriani de Adulteriis Novellas; aliter vero sentit Barkov. l. c. p. 75 in not. tit. XXV. cit., et recte quidem, nec valet argumentum, quod P. ex rubrica *de Adulteriis* ducit. Cod. Greg. XIV, 2. Cod. Herm. tit. XVIII. Cod. Th. IX, 7. Ed. Th. c. XXXVIII, XXXIX. Ed. Athal. c. IV. et V. L. R. B. tit. XXV. Cod. Iust. IX, 9. L. Vis. III, 4. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*XCIII.*), i. e. omnium Novellarum in Be. ed. In cod. 3 pauca vv. recepta sunt. Vid. infr. versus finem not. *d.*

Etiam 23, Sich. *iudicia.* q) Sich. — Ri. *sportulum.* Correxi *sportulam* codicum 7, 9 — 12, 19, 20, aliorum auctoritate. Etiam Ri*. *sportulam.* 22 *conferunt.* 20 *conqueruntur.* Mox nonn. codd. *sentiri* et 10 *reliqua vero.* r) 22 *alia vero — continent.* 9, 10 *hoc quae continet.* s) 7, 9, 10, 14, 22, alii codd. *habentur*, quod non falsum est, si refertur ad v. *carent.* Sed etiam vulg. scriptura *habetur*, sc. *reliqua pars*, ferri potest. Nonn. codd. *obscure.*

a) 1 sec. Zir. *Arumorum*, sec. Am. *earumorum*, sed Am. a librario correctum esse dicit *armorum.* Cf. Zir. p. 420 et Am. p. 110.

a) 2, 3, P. P^{a}. et P^{b}. in indice rubr. *Novellae D. Maioriani.* | 50 *De adulteriis.* Similiter in ipsis edd. add. *D. Maioriani.* 3 *De Adulteris.* b) 6, Selden. om. *AA.* c) 2, P^{a}. P^{b}. Ri*. *questionem.* d) 6 *quoq; nre perhennitatis oraculo exercuisse te commemoras.* Seld. *quoquo nostrae perhenn. orac. exercuisse te.* 2 *oraculo et*, sed corr. P. *te.* e) 6, Seld. add. *et.* 2, edd. om. *et.* Ante 6, Selden. *relegatione temporaria dignum censuisti.* f) 2, Cui. 2, 2*. P^{b}. Ri. Ri*. *leniter immemor esse et neglegenter.* P. P^{a}. *leniter * immemor esse et neglegenter.* Lugd. Go. *leviter immemor esse et neglegenter.* Rittersh. omisso v. *leniter* habet *solum immemor esse et neglegenter.* 6, Selden. *immo negligenter.* P. in cod. 2, P. P^{a}. in not. P^{b}. in m. em. *immo et negl.*, prob. Ro. l. c. p. 191, sed P. ms. et in m. Cui. 2, 2*. Lugd. *immo etiam*, unde Be. ed. *immo etiam negligenter.* Delevi *etiam* auctoritate codicis 6, quod verbum mera cj. Pithoei et Cuiacii repos. est, et optime abesse potest; praesertim cum *et* add. ante *non solum.* g) Codd. edd. *ut.* P. in cod. 2, P. ms. P. in not. P^{b}. in m. em. *qui*, impr. Ro. l. c. et Ro. ms. Vid. infr. not. *k.* h) 2, 6 *in qua quicquid vero*, sed P. in cod. 2 corr. *in quo et viro.* Selden. *in qua quicquid * vero.* Rell. edd. ante Be. *vero*, sed P. ms. P. in not. P^{b}. in m. et in m. Cui. 2, 2*. Lugd. Selden. em. *viro*, prob. Ro. l. c. Be. recte rec. *viro.* i) 2, P. Cui. 2, 2*. Lugd. P^{b}. Go Ri. Ri*. *eluxi.* 6, Rittersh. Selden. *elabi.* P. in cod. 2, P. ms. P. in not. P^{b}. in m. et Cui. 2, 2*. Lugd. in m. em. *elui*, quod Ri. probatur et a Be. rec. est. Restitui *elabi*, sc. infamiam, quam contraxit Ambrosius adulterio et summam criminis, i. e. exitum iudicii, condemnationem. Eam infamiam et summam criminis Rogatianus lenitate et negligentia sua Ambrosium elabi passus est. Recepissem *elui*, nisi esset mera cj. k) 6, Selden. *iudicares.* Rell. *iudicaris.* l) Ro. l. c. Ro. ms. *ipsam.* m) Ro. ms. em. *constitum.* n) 6, Selden. *locum* (sed in 6 supr. lin. add. *loco*) *exilii perhibes diffugisse.* Infra P^{a}. P^{b}. *consuluisti.* o) Rittersh. P^{b}. Go. om. asteriscum, quo lacuna in rell. edd. indicatur. Omnes edd. *perpeti.* 6, Selden. om. *Quocirca — adspirare.* Rein. prop. *Quocirca eum c. i. forma perpetim m. d. a.* et Ro. l. c. p. 192 *quocirca tam execrandae iudicationis forma perpetim mansura debeat aspirare.* Provocat Ro. ad Nov. Th. tit. IV. Ne Duciani §. 2: „*aliter quippe litigantium timores et exsecranda iudicia iurgiorum compesci non poterunt.*" P. in cod. 2 pro *mansura* corr. *mensura.* Ro. ms. em. *Quocirca tua execrandae iudicationis forma perpetim mansura debeat aspirare* et provocat ad l. 19 D. Soluto ma-

perennitatem nostram observationis adiecisse mensuram[p], ut secundum legem divorum retro principum[q], qui in simili crimine talia censuerunt, relegationem probrosi ac nefandissimi[r] rei deportatio adiecta continuo sequatur[s], et bonis eius omnibus fisci utilitatibus[t] vindicatis, eum[u] a[v] congressu[x] totius Italiae summovendum, edictorum propositione denunciata omnibus perimendi licentia: qua passim ita insequendus est, qui sententiae abusus est lenitate, ut, si in comprehensa orbis[y] nostri parte repertus fuerit, caesus iure videatur, quatenus sanctionis procedente censura ab incursu flagitiorum tutam genialis tori[z] praestemus in posterum castitatem, ut[a] exemplo competenti luxuria[b] castigata ab expugnatione pudicitiae, quae sub publica quodammodo videbitur esse custodia, [c]libido et protervitas arceatur[d], manifestumque sit, generaliter ita nobis cordi esse violatum pudorem[e], ut, edictali[f] decreto iusta coërcitione proposita, intemperanter futuris quoque temporibus plecti commissum simile censeamus. *Dat. XV. Kal. Mai. Arelato*[g], *Ricimere*[h] *V. C. Cos.* (459.)

TIT. X. NEQUE SENATOREM URBIS ROMAE[a], NEQUE ECCLESIAM EX TESTAMENTO[b] SIBI A CERTIS[c] PERSONIS ALIQUID RELICTUM FISCO INFERRE COGENDUM[d], ET DE POPULIS URBICIS.

— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —

TIT. XI. DE[a] EPISCOPALI IUDICIO, ET NE QUIS INVITUS CLERICUS ORDINETUR[b], VEL DE CETERIS NEGOTIIS.

1. *Impp. Leo et Maiorianus*[c] *AA. Ricimeri*[d] *viro*[e]

Tit. X. exhibuerunt ex indice titulorum cod. 1 Zir. in ind. titt. et Am., Be. commemorat in annot. Nov. 1. Maioriani de Ortu imperii. Ipsa Novella periit. Vid. Novv. Maioriani tit. VIII, not. sup. Zir. l. c. p. 420. Am. l. c. p. XXXVII.

Tit. XI. 1 in ind. titt. Zir. in ind. titt. Am. *Tit. XI.* 3, 6, 7, 9—38, Aeg. Sich. Cui. 1. Aur. Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. Go. Ri. Ri*. L. R. U. *Tit. II.* 4 *Tit. I.* Be. *Tit. IX.* Vid. tit. VIII. et X, not. sup. Nov. Val. tit. XV. et XXXIV. Const. Sirm. 1, IX, XVII, XVIII. C. Th. IX, 45. Cod. Iust. 1, 4, 13. Est etiam ap. Lab. l. c. p. 771 sq. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 *s. un.* Be. add. (*XCIV.*), h. e. omnium Novv. in Be. ed. Integra cum interpr. est in cod. 23. Inscr., textus usque ad v. *permittimus*, subscr. et interpr. supersunt in codd. 11—22, 26, 29, 30, 33; inscr., pauca textus vv., subscr. et interpr. in cod. 10. Vid. not. *v.* Omnia praeter interpr. partic. desunt in cod. 3; inscr. et textus in codd. 4, 24; textus et subscr. in cod. 35; pars textus et subscr. in cod. 32; pars textus, subscr. et interpr. in cod. 25; solus textus in codd. 7, 9, 27, 28, 31, 34, 36—38; pars textus in cod. 6. Mutilam esse Novellam apparet ex interpr.

trimon. (XXIV, 2). Nonnulla post v. *tam* cum Ri. et Be. excidisse puto, quare asteriscum retinui. Sententia facile dignoscitur; transitus his verbis fit ad seqq. *Perpetim* scribendum esse patet ex v. *mansura*, cuius primae literae sono excidit *m* in fine v. *perpetim*. Praeterea aut *forma* aut *mansuram* scribendum est et fortasse totus locus ita restituendus: *Quocirca ad e. i. formam p. mansuram debeas adspirare.* p) 2 *mansuram*. P. in cod. 2 corr. *mensuram*. q) Vid. Cod. Th. IX, 7 et Cod. Greg. XIV, 2. r) 6 *ac nefandi*. Selden. *et nefandi*. s) Ita 6 et Be. ex Seldeno. 2, rell. edd. ante Be. om. *sequatur*. P. in m. cod. 2: „deesse videtur *consequatur* vel leg. *continuet bonis*." Hoc ultimum habet etiam P. ms. P. in not. P[b]. in m. Iam non opus Pithoei em. neque Ri., qui *comitetur* pro *continuo* vult. t) 6, Selden. *iuribus*, i. e. pro *viribus*. u) Non recordor, utrum in cod. 2 sit *eumquē* an *eumque*, quod edd. ante Be. praeter Selden. habent. 6, Selden. Be. *eum*, recte. Nota mutatam orationis structuram: antecedit enim *ut* — *sequatur*, sequitur accus. cum inf. *et* — *eum* — *summovendum*. Similiter in Nov. 2 tit. XXII. Nov. Th. De Bonis decurionum §. 2 *vitium est negligi* — *utque* — *arbitretur*. v) 6, Selden. om. *a*, sed inter lin. in cod. 6 add. *eum*. x) 6 supr. lin. *ingressu*. y) 2, edd. ante Be. praeter Selden. *ut si comprehensa urbis*, Rittersh. autem *urbis nostrae*. P. ms. P. in not. P[b]. in m. em. *orbis*, quod 6, Selden. confirmant et Be. recte rest. Ceterum 6, Selden. *uti si in c.* z) 2 *tota genialis stori*, sed corr. a P. a) Edd. ante Be. praeter Seldenum recte add. *ut*. 6, Selden. Be. om. *ut*. Vid. infra not. *c*. b) 2 *luxurie*. 6, Selden. *luxuria ab expugnatione pudicitiae castigata*, sed Selden. *castagata*. Rittersh. *videbatur*. c) 6, Selden. add. *si*. Vid. not. *a* anteced. d) Sola vv. *manifestum* — *violandum pudorem* sunt in cod. 3. e) 6, Selden. Be. add. *ulcisci*. Edd. ante Be. om. *ulcisci*; utrum desit in cod. 2, ignoro quidem, sed tamen deesse puto. f) Extrema vv. cod. 6 et Selden. ita habent: *ut edictali decreto dicta cohercitio* (om. *proposita intemperanter*) *futuris quoque temporibus simile commissum censeat plecti*. Etiam 2 *cohercitio*, sed P. corr. *cohercitione*. g) Be. *Arelati*. h) 2 *Ricemere vecariis*; sed P. in cod. 2 em. *Ricomere* et in m. add. *Clearcho VV. CC.* 6, Selden. *Richemere V. C. Cos.* P. P[a]. P[b]. Rittersh. *Ricomere et Clearcho VV. CC. Coss.* Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Ri. Ri*. *Richomere et Clearcho VV. CC. Coss.* Depravatam esse vulgatam edd. subscriptionem, quae consules anni 384 ferat, iam monuerunt Tillem. l. c. T. VI, p. 559, not. 1, Ri. Be. eamque a Pithoeo fictam esse, docet cod. 2, quare viri illi restitui voluerunt *Ricimere et Patricio VV. CC. Coss.* (459.) Consentiunt codd. 2, 6, nisi quod om. *et Patricio* et *V. C. Cos.* Saepe autem codices, inprimis Novellarum, alterum consulem om. Recte igitur Be. subscriptionem a Seldeno exhibitam retinuisse videtur. Rittersh. add. *Explicit Liber Novell. Maioriani.*

a) 1 *saenatorem. urb̄ rome.* b) 1 *ex testamentū. sibi.* Am. *ex testamentū sibi.* c) In cod. 1 scriptum est *cer*, quod fuisse dicunt Zir. et Am. pro *certis*, recte. d) Zir. (et Be. l. c.) *cogendam*; sed codex *cogendū*, etiam apud Am.

a) Inverso ordine in codd. Br. Al. et in edd. est *De e. i. et de ceteris negotiis et ne q. i. c. o.* Rubricam cod. 1, quam restitui, veram esse, demonstrat ordo sententiarum Novellae. Monendum autem est, 1 omittere *De* ante *Episcopali*, habere 28, 34, 37 *Et de diversis negotiis*, deesse *vel de ceteris negotiis* in codd. 16, 25, *et* — *ordinetur* in codd. 6, 13 et in nonn. codd. *et* ante v. *ne*. Lab. *De Episcopali iudicio, etc.* b) 1. Am. *ordinentur*. 9 *ceris* pro *ceteris*. c) 19, 36 *Martianus*. d) Nonn. codd. *Ricomero*, *Ricomeri*, *Ricimaro*, *Rechimero*, *Ricchimero*. Edd. *Ricimero*, ut plerique codd.; sed 7, alii habent *Ricimeri*, quod restitui. e) 11 *vero*. 15, 21 om. *viro*

illustri Comiti et[f] *Magistro utriusque*[g] *militiae atque*[h] *Patricio.* De re necessaria ad locum[i]: Ad suscipiendum[k] clericatus officium unicuique nos optionem dedisse[l], cognoscas, non legem, quia[m], quamlibet sanctum, onus[n] ut volentibus patimur imponi, ita[o] ab invitis iubemus arceri. Nonnullorum[p] enim persuasio sacerdotum reluctantibus onus istud[q] imponit, ut improvidas mentes violentiae[r] intercedentis[s] offensa ad[t] odium piae religionis instituat. Eo ergo[u] licentiam huius praesumptionis excludimus, ut, [v] si quispiam probatus fuerit vi coactus sub contumelia publica[x] clericatus officiis successisse[y], spontaneis accusatoribus, vel si ipse voluerit allegare perpessa[z], licentiam commodemus[a], apud iudices competentes huius modi admissa damnare[b]: ut, si inter leges obiecta[c] constiterint[d], decem libras[e] auri archidiaconus cogatur inferre ei, qui pertulerit, exsolvendas[f], dehinc, si ille desistit[g], accusatoris censibus[h] et civitatis ordini[i] profuturas: illo[k] suae reddito voluntati, qui coactus[l] non potuit consecrari. Et quia[m] ab huius modi ausu[n] nec episcopum a verecundia esse convenit alienum, ad apostolicae sedis devocetur antistitem[o], ut in illa reverendissima sede notam[p] illicitae praesumptionis incurrat. Sane quia non iniusta[q] suspicio est, huic operi[r] parentum colludia plerumque misceri, dum liberis aliis amore nimio[s] gratificantur, et alios iniusta sententia persequuntur, aeque[t] patres ac matres, si[u] comprobati fuerint invitos filios praefato oneri subdidisse[v], bonorum suorum tertia[x] iubemus affligi[y] ipsius filii censibus profutura[z]. Si qui[a] sane episcopus invitus[b] fuerit ordinatus, hanc consecrationem[c] nulla violari accusatione permittimus. [d][Illud quoque nobis eodem suspectu religionis occurrit, ut ho-

---

et 13, 16, 27, 36 *viro — Patricio.* f) Nonn. codd. om. et et 25 *Comiti et*, sed 38 *Comiti — Patricio.* g) 28, 34, 37 om. *utriusque militiae.* 9, 10 *magistro militiae utriusque militiae.* h) 6, 26 *et patricio.* 22 *patrocinia.* i) Nonn. codd. om. *De — locum.* In cod. 20 exc. *necessaria* et in codd. 9, 10 *ad locum.* In codd. 15, 21, 23 et in edd. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. haec formula cum Novellae verbis coniungitur, sed ita, ut ap. Sich. et in cod. 23 scriptum sit *De re necessaria ad locum ad*; in Cui. 1. Aur. Lugd. *De re necessaria . ad locum . ad* et in ed. Rittersh. *De re necessaria ad locum, ad.* k) 29 *suscipientium.* 15, 21 *susc. praedicatur.* 22 om. *ad.* 32 om. *clericatus — legem.* l) 22 *iussionem dedisse*, impr. Ri. 18 *opt. nos ded.* 20 *nos oppone ded.* 26 *optinent dedissent.* V. *cognoscas* addidi ex cod. 6; deest enim in rell. codd. et in edd. Explendae lacunae caussa iam Be. v. *scias* aut eiusmodi quid addi voluit. m) Sich. *legem. Quia.* 6 om. *quamlibet* et 30 *quia.* n) 22 *Sancto honus.* 26 *sanctimoniis.* 15, 32, 33 om. *onus.* o) 29 *inponet ita.* 32 *inposita.* 33 *inpon. ita ut.* Mox nonn. codd. *arciri* s. *archeri.* p) 22 om. *enim.* Aur. Lugd. *Nonnullorim.* 30 *Nonnullarum.* q) 12, 15, 18, 19, 21 *istud onus.* 22 *istud onus imponitur* et om. *ut.* 6 *onus istud reluctantibus imp.* r) 6 *ut inprobitates seu violentie.* 15, 21 *inprobatas m. v.* 20 *improbitas m. v.* 11, 12, 17, 19, 22, 23, Sich. *improbitas mentis v.*, sed corr. in cod. 12 a sec. man. s) 6 *intercedente.* 29 *intercedentes.* 30 *intercedentes inofficiosa.* t) 6, 11, 12, 18, 20, 22, 26 *id.* u) 13 *inst. Adeo ergo.* 16 *instituta ad ergo.* 30 *inst. ego ergo.* v) 29 *excludemus ut.* Seqq. usque ad *consecrari* scripta sunt in m. codicis 10, sed mutt. et trunc. *Si quis probatus fuerit vi coactus clericatus officia succedisse decem libras auri argenti* (sed del. est *argenti*) *archidiaconus cogatur inferre ei qui pertulit. Quod si parentes invitos filios probato honore subdidisse bonorum suorum tertiam iubemus adfligi ipsius filii censibus profutura filio tamen suae — non poterit consecrari.* Mox 29 *vicialus sub* et 32 *vel coactus.* x) 13, 14, 25, Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *contumeliam publicam.* 32 *cont. supplicia.* y) 6 *officia successisse.* 11 — 16, 18, 19, 21, 23, 25, 26, 29, 30, 32, 33 *officiis succedisse.* 17, Sich. Cui. 1. Lab. *officiis successisse.* 20 *officii succedisse.* 22 *officii succepisse*, sed in m. *succedisse.* Aur. Lugd. *officia sucsrepisse.* Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *officiis succidisse.* Rittersh. Go. (prob. Ri.) Be. *officia suscepisse*, quod a lectione codicum recedit, secundum quos *officiis successisse* leg. est. *Succedere officiis, muneri*, hac aetate dicitur pro subire off., suscipere officium, munus. Mox nonn. codd. om. *si.* z) 11, 12, 15, 21, 23, 25, 26 *perpessam.* 16 *propensa.* 20 *allegationibus perpessam.* 32 *perpessas.* Sich. *perpessam licentiam, commodemus apud.* 6 om. *perpessa — damnare ut.* a) 15, 19, 21, 22 *commodato.* 25 *commodamus.* 26 *commutemus.* 32 *commodatur.* Mox nonn. codd. *competentis.* b) 26 *clamare.* c) 22 *lege subiecta.* 30 *leg. subiecta.* Nonn. codd. *legis* et *constiterit.* d) 14 *contigerint.* Similiter 29 *contingerint.* 22, 25 *constiterit* et 26 *constituerit.* e) Nonn. codd. *librarum.* 6 om. *libras* et 25, 26 *auri.* Infra Rittersh. *inferri.* f) 13, 16, 23, 29, 30, Sich. *pert. ex solido.* 14 *et qui p. ex solido.* 25 *p. exolvendas ex eo quidem hinc.* 32 *pertulit exs.* 33 *pertulit extiio.* g) 6 *desistet.* 30 *destitit.* h) 19 *censemus.* 22 *accusatori sensebit*, sed in m. *accusatoris censibus.* 32, 33 *accusatoribus* et om. *censibus.* Nonn. codd. *censimus.* i) 14 *civitatibus ordine.* 22 *civ. ordine.* k) 11, 19, 20 *illius.* 29 *pr. illo suo redd.* Sich. — Ri*. *profuturas. Illo.* l) 22 *qui est coaccusatus.* m) 6 *Et quod.* 25 om. *quia.* Nonn. codd. om. *ab.* n) 13 *ausi.* 22 *usum.* 26 *h. aut suum.* 32 *h. ad usum.* 25 *h. a. ne.* Sich. *ausu avertendo nec Episcopum esse convenit*, sed in m. ad v. *avertendo* add. *a verecundia.* 6, 25 *convenit esse.* 32, 33 om. *esse* et 30 *ad.* o) 6 *antistitem et in illa.* 11, 12, 19 — 23, 26, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. Lab. om. *ut*, et scrib. in his edd. *Antistitem. In.* 32, 33 *devocetur autem illam — inlicitam.* p) 6 *sede sententiam.* 22 *reverentissima s. notum.* 20 om. *notam.* Rittersh. *non tam.* q) Nonn. codd. *iusta.* 25 *iniusta praesumptio.* Rittersh. *iniusto.* r) 6 *opere plerumque parentum colludia misceri.* 19 *operi p. conludi plerumque miscendum liberis.* 30 *operae — miseri.* 26 om. *huic* et 32, 33 *operi.* Ri*. *concludia.* s) 6, 11, 12, 14, 15, 19 — 22, 28, 29, Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. Lab. *nimio.* Rell. *nimium.* Illud praefero; infra *iniusta sententia.* 23, 25 *amor enim gratificatur.* 20 *alii.* Mox nonn. codd. *iusta* et *persequitur.* t) 15, 21 *quique.* 20 *ea quae patris ac matris.* 22 *eque patris aut matris.* 12, 26 *eaq;.* Sich. *persequuntur. Atqui.* 6 om. *aeque.* u) 11, 12, 14, 19, 22, 23, 25, 26, 29, 30, 32, 33 om. *si.* Ceterum 32 *cum provocati fuerint.* 33 *cum privati fuerint.* Mox nonn. codd. *invitus filius.* v) 6 *fuerint praefato honore subd. fil. b. s. tertia parte.* 13 *subsedisse.* 14, 25 *honori.* 22 *honores subdedisse.* 30 *hon. subdedisse.* x) 6 *tertia parte.* Abesse potest *parte.* 25 om. *suorum* et habet *tertio iubemus.* 13, 16, 17, 32 *tertia iubemus.* Rell. *tertiam iubemus.* Vid. not. z sq. y) 11, 12, 19, 20, 22 *infligi*, sed corr. in 22 *adfligi.* 18 *infigi.* 26 om. *adfligi.* Lab. in m. *adimi.* z) 6, 11 — 13, 15 — 17, 19 — 23, 25, 26, 29, 30 *profutura*; rell. *profuturam.* Iam Ri. Be. reponi volunt *tertia — profutura*, quod edidi ex codd. Vid. not. x. Ceterum 29 *censibus filii.* a) 6, 15, 18, 21, 22, 29, 30, 32 *Si quis.* b) 6, 11,

minem, qui ad ecclesiae[e] profugia recurrit, quicunque temerator aut sacris altaribus cogatur evertere[f], aut pro eo inhumana[g] dispendia sustinere exabundantia[h], ut multo[i] minus poenae obnoxios quoque foribus sanctis ad mortem vel cruciatum cogatur[k] eiicere, cum reis instituta haec consueverint esse profugia[l]. Quod si quis statuti nostri temerator emerserit[m], aut homines intra ecclesias constitutos ad poenam non reprehendit[n] adducere, capitali supplicio subiacebit.] *Dat. V.*[o] *Kal. April.*[p] *Arelato, Magno et*[q] *Apollonio VV.*[r] *CC. Coss.* (460.)

Interpretatio. *Haec lex ideo*[s] *ad integrum scripta non est*[t], *quia iam, quae de diversis negotiis loquitur, in reliquis legibus evidenti interpretatione*[u] *habentur expressa. Sed hoc amplius habet, quod ad locum scribi fecimus de his, qui inviti clerici ordinantur, quod per se sine interpretatione*[v] *intelligi potest.*[x].

TIT. XII. DE AURIGIS ET SEDITIOSIS.

— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —

Tit. XII. Zir. in ind. titt. Am. et Be. in not. tit. I. Novellarum Maioriani ex indice rubricarum cod. 1 proferunt hoc rubrum. Titulus ipse periit. Vid. tit. VIII, not. sup. et Zir. l. c. p. 420. C. Th. IX, 14; IX, 33. Paulus V, 22.

12, 15, 18—22, 25, 30 *invitus epi f. ord.* c) 14 *hac consecratione.* 26 *ac consecratione.* 30 *hanc accusationem.* 22 *violare*, sed corr. *violari.* d) Vv. *illud — subiacebit* des. in omnibus codd. praeter 23, ex quo Sich. ea ed. Transierunt autem in cod. 23 sine dubio ex codice Morpacensi. Etiam in m. Cui. 1 — Cui. 2*. Lugd. annot.: „*Sequentia non erant in vet.*" Ri. ea supposititia esse dicit cum propter sermonem, tum quia interpres eorum nullam faciat mentionem. Etiam Be. mutila et supposititia videntur. Equidem mutila et depravata, neque vero supposititia esse puto, quandoquidem interpres Novellam non integram esse declarat. e) Aur. Lugd. *ecclesiae.* f) Go. Lab. *conatur avertere.* Puto leg. esse *a sacris altaribus conatur avertere, debeat pro ea inhumanitate dispendia sustinere substantiae; et multo minus* etc. g) Aur. Lugd. Rittersh. Go. *in humana.* h) 23 *ex habundantia*

ut; vacuum enim interest inter utramque v. spatium, quasi desit aliquid. Sich. — Ri*. *ex abundantia.* i) Go. Lab. *et multo.* k) Go. Lab. *conatur.* l) Lab. add. in m." *Subaudi*: illud, inquam occurrit, quod." m) 23 *emerserit ut.* n) Rein. em. non *deprehenditur*, male. Lab. in m. cj. *reformidarit*, quo sententia quidem, neque vero ipsum verbum restituitur. o) Nonn. codd. *XV* aut *II.* p) Nonn. codd. *id. Apr.*; alii om. *Kal. Apr.* Be. *Arelati.* 6 *Aurelianis.* 19 *Aurelio.* 22 *Arelate.* q) Nonn. codd. om. *et*; alii *Appollonio.* r) Plerique codd. Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. Lab. om. *VV. CC.*; alii habent sic pro *VV. CC.* aut *uc*, ut 9 et 10. Go. *Cos.* s) Edd. et multi codd. *adeo*; melius *ideo*, quod ex rell. codd. rep.; nonn. om. *ad*, 22 *ideo.* t) 9, 10, alii *non habetur scripta quia iam quae.* 13 *integrum non habetur scripta quia interpretata iamque de.* u) 9, 10 *evidenter interpretata.* 22 *habetur.* v) 22 *interpretatione*, alii *int. non potest intelligi.* x) In codd. add. *Explicit Novellarum D. Maioriani s. Expl Novell Divi Maioriani s. Expliciunt Novellarum Divi Maioriani s. Finiunt Novellae Divi Maioriani A.* Pauci *Expl. Novell. D. Maioriani Lib. IIII.* Vid. supr. tit. VI. de Sanctimonialibus, not. y et tit. IX. de Adulteriis, not. h.

LIBER
LEGUM NOVELLARUM
DIVI SEVERI A.[a]

TIT. I. DE ABROGATIS CAPITIBUS INIUSTIS[b] LEGIS DIVI MAIORIANI A. AD LOCUM[c].

1. *Impp. Leo et Severus AA. Basilio Pf. P.*[d] *et Patricio*[e]. Abrogatis capitibus iniustae legis Maioriani, illud tantum ex eadem lege retinemus[f], quod veterum legum commendat[g] auctoritas, scilicet[h] ut post viri obitum sponsalia[i] in usumfructum[k] tantum mater habeat, et a[l] filiis alienare non possit, sive in alias[m] nuptias venerit, sive non venerit[n]: et ut[o] omnibus ex eodem matrimonio filiis ex aequo communia in unum aut alterum matri conferre non liceat[oo]. Nam quid est aliud, a filiis alienare[p], si hoc non est, cum proles numerosa contigerit, praetermissis ceteris uni vel alii prava velle intentione largiri[q]? Sint[r] sane matres, si ita libuerit, pro[s] impensis obsequiis in filiorum electione liberales, usumfructum suum, cui[t] voluerint, largiantur[u], proprietatis commoda cunctis pariter[v] filiis deputata non minuant[x]. §. 1. In illa tamen parte matribus[y] salva filiorum utilitate consulimus[z], ne eas ne-

---

Tit. I. 3, 6, 8—38, Aeg. Sich. L. R. U. *Tit. I.*, i. e. un. Cui. 1. Aur. Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. Go. Ri. Ri*. Be. *Tit. I.* Vid. tit. II, not. sup. Nov. Maior. tit. VI. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*XCV.*), h. e. omnium Novellarum in Be. ed. Inscriptio, textus, subscriptio et interpr. adsunt in codd. 6, 11—16, 18—23. Omnia des. in cod. 4, est autem spatium scribendae legi relictum. Inscr. et textus des. in cod. 24; pars textus, subscriptio et interpr. in cod. 17 (vid. infra not. *b*); textus et subscr. in codd. 25, 35; solus textus om. in codd. 8—10, 26—29, 31—34, 36—38. In codd. 8 et 41 nihil superest nisi pars interpr.; in cod. 30 pars interpr. desideratur. Partim derogatur Nov. Maior. tit. VI. de Sanctimonial. et sec. Ri. Nov. Th. tit. XIV. de Paternis §. 7.

---

a) Codices *Incipit Divi Severi Aug.* aut *Incipit Lex Severi ā* aut *Incipiunt Novellae Divi Severi ā* aut *Novellarum Divi Severi Augusti*, et Sich. Pauci add. numerum libri, qui plerumque sic: *Incipit divi severi aug. quintus* aut *Incipit Severi Divi Lib. V.* Cui. 1 — Ri*. *Novellarum Divi Severi Augusti, Liber V.*, sed Rittersh. *Incipit Novellarum* etc. et Ri*. *Legum Novellarum* etc. Be. *Novellarum Legum Liber V. Novellae Divi Severi A.* Vid. Nov. Theodosii tit. I, not. *a*. b) Nonn. codd. *iniusti*. 24, 25, 28, 34, 35, 37 om. *iniustis — ad locum*, 22 *Legis — ad locum*, 9, 10 *iniustis legis*, 31, 32 *ad locum*. 6 pro rubrica habet *Lex Severi*. Go. *Maiorani*. Rittersh. om. *A.* c) In 13, 16 add. *et de Donationibus sponsaliciis. Filiis matre fideiussores non esse dandos* et in Cui. 1 — Be. *id est de sanctimonialibus, viduis* (Ri. Ri*. Be. *sanctimonialibus viduis*), *de hereditatis tertia, vel de ceteris negotiis.* Haec interpretis esse verba, iam observavit Rittersh. in m., et revera huc translata sunt ex explanatione titulorum, quam in nonnullis codicibus inesse saepe dixi. Desunt in omnibus codd., quos inspexi, et apud Sich. A Be. uncis inclusa sunt. d) Nonn. codd. *praefecto* aut *pf. urb.* 33 *provinciali praefecto.* 9, 10 *Severius.* e) Nonn. codd. om. *et Patricio.* f) Lacunam explet cod. 6. Supplementum edidi in Themidis vol. IX. Parisiis 1828. p. 156. Cf. Hauboldi Opp. T. II, p. CLII. et Corollaria. Sich. — Ri*. nullo adhibito lacunae siglo sic: *et Patricio.* | *Illud tantum — retinentes.* Be. quinque punctis lacunam recte demonstravit: *et patricio* | ..... *illud — retinentes.* Orta est lacuna, quia Novella iisdem fere a vv. orditur, ex quibus rubrum constat; induxit fortasse interpres librarios in errorem, qui repetit vv. *Illud — retinentes.* Cum Sich. — Ri*. consentiunt codices omnes praeter 6, nisi quod 18, 20 *pertinentur* habent et 22 *autem* pro *tantum*, ubi vero in m. rep. est *tantum.* g) 22 om. *legum.* 19 *commendata.* In cod. 16 supr. *commendat* scriptum est *confirmat.* h) 16 add. *et.* i) 6 add. *quae.* 11, 15, 17—23 *sponsaliticia.* Sich. *obitum quod sponsalitia largitate.* Recte defendit Ri. *sponsalia* interpretaturque h. v. dona sponsaliorum nomine oblata s. donationes propter nuptias. Cf. C. Th. III, 5, 6. Nov. Valent. tit. XXXIV, §. 8. k) Nonn. codd. *usufructu.* l) 6 *habebat* et om. *et.* 14 *habeat ut filiis.* 16 *habeat mater* et om. *et a.* 11, 12, 15, 17, 20, 23, 30, Sich. om. *et* et 18, 19, 22 *et a.* 30 *habet.* Ri*. om. *a.* m) 11, 12, 20, 22, 23, Sich. *alienas.* Etiam in Interpret. *alias.* 13 om. *alias — filiis.* n) In cod. 6 deest *venerit.* Abrogari dicit Ri. Nov. Th. tit. XIV. de Paternis et Nov. Maior. tit. VI. de Sanctimon. o) 11, 12, 18—20 add. *in.* 22 *venerit ut in omnibus* (om. *ex*) *matrimonium.* oo) 6 *filiis communiter matri dare liceat.* 11, 12 *unum aut iterum* (*iterum* etiam 12) *matri coferre* (om. *non*) *liceat.* 15, 19, 21 *filiis — aut iterum offerre* (om. *non*) *liceat.* 17, 18, 20 *filiis — aut iterum matri conferre* (om. *non*) *liceat.* 22 *filiis ex quo communiat in unum aut* (om. *alterum*) *matri offerre* (om. *non*) *liceat.* 30 *filiis — aut in alterum — liceat.* Etiam 23, Sich. om. *non*, falso. Rittersh. *conferri.* p) 6 *aliud filios alienare.* 30 *aliena res.* 17 om. *si.* Mox nonn. codd. *prolis — contegerit* et Ri*. *contigeri.* q) 6 *uni omnia velle largiri.* 23, Sich. *parva* pro *prava*, male. r) 11, 12, 17, 19, 20 *Sunt.* Nonn. codd. *matris.* s) 17 om. *pro.* t) 6 *liberales et usumfructum sui cui.* 20 *liberabimus suum usumfr. cui.* 15, 21, 23, Sich. *liberales — suum cum.* 22 *liberari — cui.*[?] 17 om. *suum.* u) 11—13, 16—20, 22 *largiuntur.* 6 add. *Sed.* v) 11, 12, 18, 19, 23 *pater.* 30 *commodum c. p.* 6 om. *commoda c. p.* x) 17 *minuat* et om. *in.* 21 *minuebit.* 30 *minuant. Illam tamen partem* et 17 *pater* pro *parte.* y) 16 om. *matribus* et 22 *salvo.* Rittersh.

cessitas dandae fideiussionis adstringat, quia et facta[a] difficile est, et super hoc filiis abunde[b] vel prioribus constitutis vel praesenti lege prospicitur[c], quibus et alienatorum vindicatio[d] competit, et ex[e] maternis bonis perditarum redintegratio facultatum, Basili[f], parens carissime atque amantissime. §. 2. Quare[g] illustris et praecelsa magnificentia tua huius constitutionis oraculum edictorum faciet[h] solennitate proponi, ut legis asperitas, quae ad amplitudinem tuam primae praefecturae administratione data est, per te correcta atque emendata vulgetur[i]. *Dat. X.*[k] *Kal. Mart.*[kk] *Romae*, [l]*Basilio V. C.*[m] *Cos.* (463.)

Interpretatio. *Haec lex imperatorum Leonis*[n] *et Severi ea, quae Maioriani lex de diversis rebus, quas ipsa testatur*[o], *observanda*[p] *esse praeceperat, specialiter vacuavit, et id tantum*[q], *quod rationabile et pristinis legibus congruum fuit, credidit reservandum, quod ipse sua constitutione confirmat*[r] *dicens: „Illud tantum ex eadem lege retinentes, quod veterum legum confirmat auctoritas." Itaque, ut post viri obitum relicta uxor usumfructum tantum sponsalitiae donationis habeat, et nihil exinde alienare praesumat, sive ad alias nuptias*[s] *venerit, seu certe non venerit, neque aliis, nisi tantum omnibus filiis suis*[t] *ex eodem patre genitis, cuius donatio*[tt] *est, haec ipsa sponsalitia largitas aequaliter dimittatur*[u]. *Nec liceat matri, cui voluerit, de filiis aliquid exinde amplius*[uu] *pro sua voluntate donare. Sane de usufructu suo quod ei lege concessum est, donandi, cui voluerit, liberam habeat potestatem*[v]. *Nam ea, quae omnibus tantum filiis aequaliter iussa est reservare*[vv], *nec minuat*[x], *nec inter filios pro suo arbitrio dividere ulla ratione praesumat. Hoc tamen matribus hac lege praestatur, ut salva filiorum utilitate, fideiussores pro retinenda hac*[xx] *ipsa sponsalitia donatione dare non debeant, quia talis petitio gravis est, et sufficit filiis, quod vel hac lege vel prioribus statutis constat esse prospectum, ut etiamsi matres eorum secundo nupserint, eorum maritorum facultates loco pignoris obligentur, et si quid ipsae matres exinde praesumpserint*[y], *de facultatibus eorum*[*]) *illata sibi filii damna resarciant*[z].

TIT. II. DE CORPORATIS.

1. *Impp. Leo et Severus AA. Basilio Pf. P. et Patricio.* Cum per virum illustrem Ausonium cunctorum ad nos provincialium querela pervenit, eo, quod

Tit. II. deest in omnibus, quos inspexi codd. et in ed. Aeg. Sich. Solus codex 8 particulam habet cum fragmento Papiniani coniunctam et hoc quidem modo: *Incipit Lib* | *Paipilianus Spun* | *saliorum* | *I De Pactis Int virū et uxorē.* | *Si quis servi vel colonis se cre* | *dederent copolandus agnacionē* | *errarum addi dominis plenirent* | *quorum inquilinus vel coloni fuisse consteterit.* | *de corporatis*, et sequitur praefixo titulo *II de Reorum Custodia* interpr. c. 18 C. Th. de Custodia reorum (IX, 3). Primus Cuiacius in Cui. 1 hunc titulum ex fonte ignoto edidit. Cui. 1 — Be. *Tit. II.* C. Th. XIV, 2. Nov. Val. tit. XV. Mutatis vv. invenitur in L. R. B. tit. XLVI. — N. 1. 3, edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*XCVI.*), h. e. omnium Novellarum in Be. ed.

aliorum pro *filiorum*. z) 6 *utilitate lex consulit.* 22, 23 et nonn. codd. *consulemus*, ut Sich. s. *consolemus* et *nec*. a) Nonn. codd. *facto* s. *factum.* 20 *eas necessitatem adstringat q. e. f.* Sich. — Aur. Lugd. Rittersh. Go. *adstringat. Quia et facta.* 16 om. *quia* — *filiis* et supr. 30 *dandae.* b) 22 *habundande*; alii *abundae.* Seqq. usque ad Paulum des. in cod. 17; exciderunt enim nonn. folia. 16 om. *et* ante *super.* c) 14 *prospicietur.* d) 11, 19, 20, 22 *vindicati.* 6 *quibus et alienatarum facultatum vindicta consistit et extra materna bona redindegratio perditarum.* Go. *alienorum.* e) 16, 22 om. *et* et 30 *ex.* 20 om. *bonis.* Mox nonn. codd. *re integratio.* 22 *perditurum redentigratio.* f) 15 *Bali pf. auguste.* 22 *p̄ kl ā ā̂.* Sich. *Basili Praefecte charissime AA.* Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *Basili Praefecte karissime AA.* 30 om. *Basili* — *Quare.* g) 15, 21 om. *Quare* et 23, Sich. *Quare* — *huius.* Vid. not. *f* antec. Mox 14 *magnificentia tum.* h) 15, 16, 21 *faciat.* Nonn. codd. *solemnitatem.* 16 om. *oraculum.* i) 16 *primae fecturae.* 22 *quaeque ad implitudinem* — *administratione dilata est* — *atque mundata vulgetur.* k) 28, Cui. 2, 2*. Ri. Ri*. *V.*; 22 et nonn. codd. om. *X.* kk) Nonn. codd. et Epitome monachi *Mai.* 13 *Mart.* ā et om. *Rom.* — *Cos.* l) 22 *Raō*, i. e. *Ravenna.* m) Nonn. codd. *viro claro* s. *v̄c.* aut *consulibus*; alii om. *V. C.* aut *V. C. Cos.* aut *Cos.* Rittersh. Go. *Coss.* n) Nonn. codd. *Leoni.* 22 *L. et Severi atque M. lex* et om. *de.* o) Nonn. codd. *testatur.* Aur. Lugd. *testator.* 22 *quod ipse testatus.* 9, 10 om. *testatur.* Rittersh. *ipse testator* et Go. *ipse testator observandas.* p) Plerique codd., veluti 9 — 14, 19, 20, 22, 38 *observandum* et deest in nonn. codd. *esse.* Mox 19 *stabiliter* pro *specialiter* et 8 *illud* pro *et id.* q) 11, 12, 19, 22 et multi alii *tamen.* Nonn. *rationabili.* 22 om. *et* ante *pristinis.* r) 13, 14, 16, 18, alii, Aur. Lugd. Rittersh. Go. *firmat.* Mox nonn. codd. om. *tantum* et infra *confirmata* pro *confirmat* — *ut nihil* — *praesumant.* s) Ita fere omnes codd.; 23, edd. *alias ad nuptias.* t) 22 *neque in aliis* — *omnibus suis filiis.* 9, 10 *nec aliis.* tt) Sich. *donatione haec ipsa.* u) 11, 12, 15, 21, 23, alii codd. Sich. *dimittetur.* Nonn. codd. *demittatur.* Supra 11, 19, 22, 23 *sponsalitiae.* 9, 10 om. *cuius donatio* — *matri.* uu) 9, 10 om. *amplius.* Paullo post om. 9 *suo* post *usufructu.* Rittersh. *ei legi.* v) Nonn. codd. *habebit liberam potestatem.* 22 *Sane de usufructu* — *cui libuerit de filiis aliquid liberam h. pot.* Nonn. codd. *Nam aeque*; alii *nam ea quae in omnibus.* vv) Sich. Cui. 1. Aur. Lugd. Rittersh. Go. *servare.* x) 22 *minuit.* Aur. Lugd. Rittersh. Go. *ne* (pro *nec*) *inter.* xx) Apud Rittersh. deest *hac.* y) Nonn. codd. *ulla ratione praesumant* — *praestant* (10 *praestantur*) — *fideiussoris* (om. *pro*) — *debeat* s. *habeat. Quia t. pactio* (9, 10 *quia tales patio graves*) *grave* (om. *est*) *et sufficiat* s. *sufficiet* (om. *filiis*) — *pro rebus* (ut 22, ubi vero in m. rest. *prioribus.* In nonn. codd. om. *statutis*) — *prospectu ut etiam mater si* (om. *eorum*) *secundum nubserit* — *pigneris obligetur* — *praesumpserit.* *) 10 *facultatis loco* — *eorum.* Etiam 9 *eorum.* z) Nonn. codd. *resarciunt*; alii *resarciuntur*; 9 *resarciantur.* In codd. 11, 12, aliis add. *Expl. Lib. Legum Novellarum*; in aliis *Expl. Lib. Legum Novell. Feliciter Amen* s. *Deo Gratias Amen* s. *Explicit Legum Novellarum* (ut 22) s. *Novellarum Legum Finis* (ut 23) s. *Explicit Legum Novellarum* s. *Explicit D. Severi* aut *Explicit Lex Divi Severi* (ut 9, 10). Numerus libri s. librorum non commemoratur. Vid. Nov. Th. tit. I, not. a.

**** aliaque corpora publicis obsequiis deputata quorundam se colonis vel famulis ignorantibus dominis sociassent, et nunc sub specie publicae corporationis procreatos liberos conantur iugo servitutis absolvere, idcirco agnoscat sublimis magnificentia tua, divali nos in aeternum lege sanxisse, si qui vel qua ex corporibus publicis vel ex corporatis urbis Romae servis vel colonis se[b] crediderint copulandos, agnationem eorum ad eos dominos pertinere, quorum inquilinus vel colonus fuisse constiterit, exceptis iis, qui ante eam legem non taliter latam sese iunxisse noscuntur. *Dat. VII. Kal. Oct. Hermenericho*[c] *et Basilisco*[d] *Coss.* (465.)

---

a) *Lacuna* in edd. tribus asteriscis indicatur. Recte Be. „videntur, inquit, singulorum corporatorum nomina intercidisse"; nam in L. R. B. dicitur *ut si ex Marcialitano lito, Andorinico* (cod. 1 *Marcianitano et Anderoneco* et om. *lito*) *vel quocunque alio corpore publico* (sic enim leg. est cum cod. 1), unde lacuna suppleri potest. Cf. Barkow l. c. p. 130, qui em. *Marcianopolitano*. Supra Rittersh. om. *querela pervenit*. b) Rittersh. *sed*. c) Be. corr. *Herminerico*. d) Rittersh. *Basilio*.

LIBER
LEGUM NOVELLARUM
DIVI ANTHEMII A.[a]

TIT. I. DE MULIERIBUS, QUAE SE SERVIS PROPRIIS VEL LIBERTIS IUNXERUNT[b], ET DE NATURALIBUS FILIIS[c].

1. *Impp. Leo et Anthemius AA. Luperciano Pf. P.*[d] Humano generi et fluctuantibus rebus mortalium una post Deum[e] ratione consulitur, si adversorum ingruentium[f] procellis occurrat saepius nostra serenitas. Nec dubium est, imminui materiam[g] conversationis humanae, nisi componat providentia[h] regentis imperium, quicquid per se non potest impetrare[i] mortalitas: eritque ita magis florida ac tranquilla civilitas*). si circa improvides[k] hominum casus excubet circumspecti principis favor. Iulia quaedam preces nostris[l] fundit altaribus, adstruens, cum eo sibi matrimonium contigisse, qui familiae quidem suae servus exstiterit, sed libertatem morum claritate meruerit. Exorat quoque[m] nostri numinis[n] maiestatem, ne sibi noceat, quod venerabilis sanctio Constantini dominam[o] servorum suorum complexibus inflammari districtissimo rigore non patitur, incongruum quippe existimans[p], in suo casu de servorum coniunctionibus constituta[q] tractari, cum ipsa non servo nupserit, sed liberto: praecipue nuptias suas[r] in culpam[s] venire non posse, quod de[t] libertorum consortiis prohibendis evidens sanctio nulla processit. Licitum ergo aestimari, quicquid ante hoc lex ulla non vetuit[u]. §. 1. Geminatam igitur causam huius modi casibus consulendi reperit nostra serenitas, ut nec confirmatio subtrahatur de suscepto[v] quasi errore nutantibus[x], et honeste ac probabiliter constituta sine aliqua deinceps ambiguitate serventur. Primum igitur edictali decernimus sanctione, ut[y], quae usque ad secundum

---

Tit. I. Novellae Anthemii supersunt in codicibus 2, 3, 4, 6, tituli earum in cod. Vat. Reg. Suec. 1023 (5) et auctore Zir. l. c. p. 424 (cf. etiam p. 42, not.) in cod. Vatic. Reg. Suec. 1128. Vid. notam extremo titulo XXXV. Nov. Val. additam. Indicem titulorum quorum notitiam a Petro Pithoeo videtur accepisse Cuiacius in Cui. 1 primus ed. Ex Cui. 1 index transiit in Aur. ed. Novellae ipsae primum a Pithoeo editae sunt ex codice, unde descriptus est cod. Reg. Par. 4420 (2); ex Pithoeo translatae in posteriores edd. Iam quod ad Tit. I. attinet, is *I.* est in codd. 2—6, in ind. titt. Cui. 1. Aur. et in edd. P. Cui. 2. Lugd. Cui. 2*. P[a]. Rittersh. Go. P[b]. Ri. Ri*. Be. C. Th. IV, 6; IV, 11; IX, 9. Cod. Iust. IX, 11. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*XCVII.*), h. e. omnium Novellarum in Be. ed. Nihil superest in cod. 3 nisi §. 3 eaque mutila.

---

a) 2, 4, P.—Ri*. *Incipit Liber Legum* s. *Incipiunt Tituli Legum D. sive Divi Anthemii Aug.* s. *Augusti.* 5 *Incp Legum Divi Anthemii.* Similiter 3, 6. Cui. 1. Aur. *Desiderantur D. Anthemii A. Novellae quae sequuntur* et sequitur index titt. Be. *Novellarum Legum Liber VI. Novellae Divi Anthemii A.* Patet neque hic numerum libri, quem Be. habet, in codd. et in prioribus edd. inveniri. Cf. etiam infra tit. III in f. not. *q* et Zir. l. c. p. 424. b) 6 *servis propriis* (om. *vel libertis*) *coniunxerunt.* 4 *qui servis.* 5 *coniunxerunt* et om. *Et — Filiis.* P. P[a]. P[b]. Rittersh. om. *vel libertis*, sed a P. P[a]. in ind. titt. add. *vel libertis.* Cui. 1. Aur. in ind. titt. *quae servis propriis aut libertis se iunxerunt.* c) 3, 6, index titt. in Cui. 1. Aur. om. *et de nat. filiis.* d) 4 *Anthimius AA. Lipercianu po.* 5 *Lupertiano preposito.* Rittersh. *Lupertiano Pf. P.* P[a]. P[b]. *Lupreciano Pf. Pon.* e) 2 *dūi.* P. corr. *deū.* 4 *dūi rationē.* f) 2 *ingeniū*, sed P. corr. *ingruentiū* s. *ingentium.* 4 *ingentium.* Ri*. *inguentium*, mendose. g) 6 *minui materiam.* 4 *inminui materia.* h) 2 *providendum*, corr. a P. *providentis.* 5 *providum.* 4 *providentes regentes. Providentis regentis*, i. e. providentissimi principis. i) 6, Lugd. Go. Rittersh. in m. (etsi is err. *impetrare*) *impetrare.* 2, 4, rell. edd. *imperare.* Illud recepi. *) An *civitas*? k) 4, 6 *inprovidos*; 2, edd. *providos.* l) 2 *meis.* 4 *precis meus — adstrues.* 6 *fudit.* Mox 2 *contegisse.* m) 6 *Exoratque.* n) Codd. P.—Ri*. *nominis.* P. Rittersh. in m. em. *numinis*, pr. Ri. A Be. *numinis* repos. est. o) C. Th. IX, 9, 1 s. sec. P. Ri. Cod. Iust. IX, 11, 1. 4 *Constat in domino.* 2 *Const. domina.* Mox Rittersh. *in congruum — deservorum.* p) 6 *existimat.* q) 6 om. *constituta.* r) 4 om. *suas.* s) 4, 6, Rittersh. in m. *in culpam.* 2, P.—Be. *in culpa.* t) 4 om. *de.* u) 2 *prohibendis evidens nihilominus estimari quicquid ante hoc lex ulla non vetuit*, sed corr. P. *prohibendis evidens nihil ōīo estimari quib; quod ante — venit.* P. ms. *prohibendis evidens nihil omnino aestimari quitquid ante* etc. P. P[a]. *prohibendis,* * *evidens nihilominus aestimari quicquid ante hoc lex ulla non vetuit.* 4, Cui. 2. Lugd. Cui. 2*. Rittersh. Go. P[b]. Ri. Ri*. *prohibendis, evidens nihilominus aestimari quicquid ante hoc lex ulla non vetuit*, sed est asteriscus in m. Cui. 2, 2* et habet 4 *aestimare.* Be. *prohibendis, evidens* * *nihilominus aestimari, quidquid ante hoc lex ulla non vetuit.* P. in not. P[b]. in m. corr. *evidens nihil omnino aestimari quit quod ante hac lex ulla non vetuit.* Ri. locum depravatum et iam a P. et Cui. asterisco notatum ut mutilum em. *prohibendis, evidens nihil possimus aestimare, quippe quae ante hoc lex ulla non vetuit.* Restitui locum ex cod. 6 in Themidis vol. IX. Parisiis 1828. p. 156. Cf. Hauboldi Opp. T. II, p. CLIII. Habet autem 6 *lex nulla vetuit.* v) 6 *de suspecto.* x) 4 *notantibus et honesta hac.* y) 2 add. *matrimonium*, sed P. notat: „*deest in*

numinis[z] nostri consulatum similia probabuntur iniisse[a] coniugia, legitima firmitate[b] non careant, sed hanc quoque munificentiam nostrorum fascium securitati suae adfuisse laetentur[c], ut, si quae sunt feminae, quae pro nobilitate natalium de eius modi forsitan[d] consortio quicquam verentur, superfluum pondus iniusti timoris[e] abiiciant, nec se non licito quasi[f] fecisse formident, quae[g] nulla nunc usque ad liquidum iura vetuerunt: ita ut cum libertis suis iustas nuptias contraxisse[h] videantur[i], natique et nascendi[k] ex his liberi nullam unquam de parentum suorum coniunctione[l] sustineant quaestionem, sed matris ac patris[m] hereditatem legum more percipiant. Ipsi quoque, inter quos huius modi est contractus[n] societas, testandi in se invicem vel succedendi[o] sibi iuxta formam iuris licentiam non amittant[p], neque quicquam matrimonii gratia a ceteris discrepare credantur[q], de quibus ante hanc nostri numinis[r] sanctionem nihil legum scita praescripserunt[s]. Et revera principalis gratiae est, eruere suis casibus suspicaces mortalium mentes, ne sibi non[t] licuisse, quod nemo prohibuerat, arbitrentur, universorum quoque notitiam evidenter instruere, ne sibi fas esse quisquam existimet[u], quod[v] fas esse non patimur. §. 2. Ex hoc ergo nostrae clementiae[x] consulatu decorem publicum augere[y] cupientes, cum servis et libertis dominas et patronas ineundi matrimonia[z] facultatem habere prohibemus, ne insignium familiarum[zz] clara nobilitas indigni consortii foeditate vilescat[a], et, quod splendore forsitan senatoriae generositatis obtinuit, contractu vilissimae societatis amittat, aut nudo tantum ingenuae[b] libertatis fulgore perspicuum[c] genus in femina[d] impudentior[e] complexus imminuat[f]; ea sine dubio cautione valitura, ut de consortiis servorum perpeti[g] firmitate servetur, quicquid divus Constantinus venerabili sanctione[h] constituit. §. 3. Circa eas vero, quae in libertorum suorum vota convenerint[i], custodiri in aeternum duratura lege sancimus, ut coniunctio vetita ne nomen[k] quidem matrimonii sortiatur, sed ad[l] illicita consortia exsecrabiliter adspirantes publicatione[m] omnium facultatum et[n] perpetua deportatione plectantur; his, qui ex huius modi societate nascuntur, non solum iure, sed et vocabulo liberorum privandis, servili[o] quoque conditioni[p] probabiliter addicendis, ita ut in his[q] dominium sibi[r] noster fiscus usurpet. §. 4. De coniunctionibus sane ancillarum et libertarum, nec non de naturalibus liberis[s] quoquomodo procreatis procreandisve[t] inter omnes decernimus[u] custodiri, quod divorum retro principum saluberrima constituta sanxerunt, Luperciane, pater carissime atque amantissime[v]. §. 5. Illustris igitur et praecelsa magnificentia tua sa-

---

M. vet." 4 *sanctionem ut matrimoniū q̄.* 6 add. *matrimonia.* Videtur v. *matrimonii* glossemate, quod interpretetur *coniugia*, in codd. irrepsisse. Praeterea Rittersh. *utque.* z) Codd. P. — Ri*. *nominis.* P. in cod. 2 em. *numinis.* Vid. not. a antec. 6 *nostri nominis.* Be. *numinis.* a) 2, 4 *in his se*, sed P. in cod. 2 corr. *iniisse.* Etiam 6 videtur habere *in his se.* Recte *iniisse* (*quae*, sc. mulieres, *probabuntur iniisse matrimonia*). b) 2 *firmate*, corr. a P. *firmitate.* 4 *legitimam firmitatem — nro f. securitates.* c) 6 *suae letentur adfuisse.* Mox 4 *nubilitate* et Rittersh. *sique sunt — pondū iniusti.* d) 6 om. *forsitan.* e) 6 *timoris iniusti pondus abiiciant.* f) 2 *in casu.* g) 2, 4, edd. *ut.* Be. em. *quae*, recte et consentiente cod. 6, ex quo rep. *quae.* h) 6 *contraxisse nuptias vid.* i) 4 *videatur.* k) 6 *et nascituri.* l) 4 *coniunctionē.* m) 6 *sed patris ac matris.* n) Rittersh. em. *contracta*, non male, sed refragantur codd., neque opus est em. *contracta*; construendum *inter quos est societas huiusmodi contractus*, i. e. individua vitae consuetudo inter coniuges obtinens. Infra §. 2 *contractu vilissimae societatis.* o) 6 *testandi inter se et invicem succedendi*; bene dicitur *inter se.* p) 4 *admittant.* q) 6 *videantur.* r) Codd. edd. ante Be. *nominis.* Ri. vult *numinis*, quod Be. ed. Vid. supr. not. z et a. s) 4 *nihil* (om. *legum*) *scita praescripserit.* 6 *p̄scripserint.* t) 2, P. P[a]. Rittersh. P[b]. om. *non*, sed add. a P. in cod. 2 et a Rittersh. in m. u) 4 *esset quisquam existima.* v) Ita 4, 6. 2, edd. *ut.* Iam P. in cod. 2, P. ms. P. in not. P[b]. in m. Be. em. *quod.* x) 6 *clementiae nostrae.* y) 2, 4, P. — Ri*. *agere*, sed P. in cod. 2, P. ms. P. in not. P[b]. in m. Cui. 2, 2*. Lugd. Rittersh. in m. Ri. em. *augere*, quod Be. rec., recte et consentiente cod. 6. Ceterum 4 *publico.* z) 6 *matrimonii.* zz) Lugd. Go. *familiarum.* a) 4 *consocii foeditatē valescat.* b) 2, 4, Cui. 2, 2*. Lugd. P[b]. Ri. Ri*. Be. *aut nude tanto tum ingenuae*, sed 2, 4 *ingenue.* P. P[a]. *aut * nude tanto tum ingenuae.* Rittersh. *aut * nude tanto tum ingenuae.* Go. *aut nude tantum ingenuae.* In m. Cui. 2, 2*. Lugd. em. *viduitate*, pr. Ri. Ro. ms. et Ro. l. c. p. 192 prop. *aut indubitatae tum ingenuae.* Be. cj. *aut nutitante tum ingenuae* pro *nutante.* Optime 6 *aut nudo tantum ingenuae*, quod rec. Displicet autem *nudo*; quid si em. *natae tanto cum ingenuae etc.*? c) 2 *praespicuum*, ut P. P[a]. P[b]. Rittersh. d) 6 *genus feminae.* e) 4 *impudentior.* Idem corr. P. in cod. 2, et certe praeferendum est vulgatae scripturae *imprudentior.* Rittersh. *in prudentior.* f) 2, 4, P. — Ri*. *immineat.* P. in cod. 2, Cui. 2, 2*. et Lugd. in m. Ri. Ro. l. c. p. 192 em. *imminuat.* Be. ed. *imminuat*, recte. Habet hoc 6. g) 2 *perpetim*, sed P. corr. *perpetua.* P. P[a]. P[b]. Rittersh. *perpetua.* h) 2 *venerabilis sanctionem*, sed a P. corr. *venerabili sanctione.* Etiam 4 *venerabilis.* i) Non recordor, utrum 2 habeat *in libertorum suorum*; quin habeat, non dubito, cum ita scriptum sit in edd. P. P[a]. Rittersh. P[b].; praeterea 2 *converterit*, sed P. corr. *converterint*, quod apud P. P[a]. Rittersh. P[b]. legitur. 4 *in libertorum vo vota converterit.* 6 optime *in libertorum suorum vota convenerint.* Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Ri. Ri*. Be. *in libertos suos vota converterint*, quod mera cj. Cuiacii scriptum est; quare quod cod. 6 habet partimque cod. 4 et prima ed. tuentur, reposui. k) 4 *vetati ne nomen.* Cum v. *nomen* incipit cod. 3. l) 3 om. *ad.* 2 *inclita*, sed corr. P. *illicita.* m) 3, 4 *publicatio.* n) 3 om. *et.* Mox 4 *deportationē.* Rittersh. *deplectatione plectantur*, mendose. o) 3 *libertorum privatis servilis* et om. *quoque — dominium.* Rittersh. *liberandis* pro *privandis.* p) 2, P. — Ri*. *conditione*, sed Rittersh. in m. Ri. em. *conditioni.* 6, Be. *conditioni.* 4 *conditionē.* q) Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Ri. Ri*. Be. *ut his.* Recte Be. legi vult *ut in his*; ita omnes codd. habent et diu editum erat a P. P[a]. P[b]. Rittersh. r) 6 om. *sibi.* 4 *fiscus noster.* s) 6 *natur. filiis.* 4 *liberis quomodo.* Etiam Go. *quomodo.* t) 2 *procreandis sine*, corr. a P. *procreandisve.* 4 *procreandis sive.* 6 om. *inter omnes.* u) 2 *discernimus*, em. a P. *decernimus.* v) 2 *p̄k a.* Similiter P. Rittersh. *P. K. A.* et P[a]. P[b]. *P. A. K.* 4 *saluberrima p k a a a*

luberrimam sanctionem ad omnium notitiam pervenire edictorum divulgatione[x] praecipiat, ne cui supersit ignorationis auxilium, quominus, caute[y] quae sunt decreta, serventur. *Dat. X.**) *Kal. Mart. Romae, D. N. Anthemio A.*[z] *Cos. Accepta Id. Mart. Romae, ipso A. Cos.* (468.)

TIT. II. DE CONFIRMATIONE LEGIS[a] D. N.[b] LEONIS AUGUSTI.

1. *Impp. Leo et Anthemius AA. Luperciano Pf. P.*[c] Ad consultationem[d] clementiae nostrae dominus et pater meus princeps sacratissimus Leo super his, quae indulgentia principalis in diversos iam contulit, vel processu temporis largietur, certum huius legis venerabili sanctione[e] constituit, quod sub sacris[ee] suae perennitatis apicibus ad nostram quoque scientiam[f] destinavit. Cumque[g] mundanis compendiis proficit, ut circa regendum utrumque orbem id praecipue custodiendum credamus, quod deliberatio communis elegerit, legem directam[h] libenter amplexi[i], quod ad omnes tam saluberrima constituta perveniant, sub hac pragmatica iussione ad amplitudinem[k] tuam censuimus dirigendam, Luperciane, pater carissime atque amantissime[l]. §. 1. Illustris igitur et[m] praecelsa magnificentia tua venerabilia constituta propositis divulgabit[n] edictis, ne ullius[o] praetereat notionem[p], quod in aeternum valere serenitas nostra decrevit. *Dat. sub die XIV. Kal. April. Romae, D. N.*[q] *Anthemio A.*[r] *Cos. Actum sub die eodem.* (468)

TIT. III. DE BONIS VACANTIBUS.

1. *Impp. Leo et Anthemius AA. Luperciano Pf. P.*[s] Imperatoriae maiestatis est, ex praesentibus caussis etiam futuris providere temporibus, et reserata[t] ambiguitate sequenda decernere[u]. Nam cunctorum census vocatur in dubium, si per licentiam principalem iura dominorum suam[v] non habeant firmitatem. Itaque nos, quibus totius mundi regimen commisit superna provisio, et iuris[x] regulam et aequitatis rationem volumus custodiri. Pius ac triumphator semper Augustus filius noster Anthemius, licet divina maiestas[y] et nostra creatio

---

Tit. II. Codd. edd. *Tit. II.* — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*XCVIII.*), i. e. omnium Novellarum in Be. ed. In cod. 3 sola §. 1 superest eaque mutila. Eodem die in Occidente data est atque seq. Novella, ubi vero vid. §. 1, not. z.

Tit. III. Codd. edd. *Tit. III.* C. Th. IX, 42 et X, 8 et 10. Nov. Theod. tit. XVII. Nov. Mart. tit. V. et Nov. Maior. tit. V. — N. 1. Codd. edd. *N.* 1 s. un. Be. add. (*XCIX.*), h. e. omnium Nov. in Be. ed. In cod. 3 pauca vv. supersunt. Vid. infr. pr. not. *q* et §. 1, not. m. Vid. Novellam tit. II. antec., not. sup.

Luperciane constituta sanxerunt. 2 *Inlustras*, sed corr. *inlustris.* x) 2, P. — Ri*. *devulgatione.* 4 *devulgationē.* Mox P. Rittersh. *super sit.* y) 2, 4, edd. *cauta.* P. in cod. 2 em. *caute* et *cuncta*, sed delet *caute.* 6 *caute*, quod rep. *) Apud Rittersh. deest *X.* z) Ri. Be. addi volunt *II.*, recte cum propter vv. huius Novellae: *ut quae usque ad secundum numinis nostri consulatum similia probabuntur initiasse coniugia*, tum propter Novellam tertiam eidem Luperciano inscriptam. Supra 6 *XIII Kal.* — *Dnō Anthemio.* P. P^{a}. *Dno Anth.*, Rittersh. P^{b}. *Domino Anth.*, Lugd. Go. *DN.*; rell. edd. *D. N.* Infra in fin. Cui. 2, 2*. Lugd. Go. Ri. Ri*. om. *Cos.* et supplet Ri. in not. *praesente.*

a) Edd. *Legum*; codd. *Legum* vel *Leḡ.* i. e. *Legis.* Be. in not. „*legis* (scil. proximae, quam in Oriente a Leone latam cum hac simul promulgasse Anthemium suspicatur) Ritt. em." Et recte quidem em. infra: *legem* — *amplexi* — *ad amplitudinem tuam censuimus dirigendam.* Non omnes Leonis leges confirmantur, sed proxima tantum, quam ad Anthemii consultationem transmiserat Leo. b) 2 *dn̄i.* 5 *Divi.* 6 om. *D. N.* P. P^{a}. *Dni.* P^{b}. *Domini.* Rittersh. *Divi.* Rell. edd. *DN.* c) 4 *Antimius.* 6 *Iidem āā eidem Lupertiano* (etiam Rittersh. *Lupertiano*) *p̄posito.* P^{a}. P^{b}. Rittersh. *Pf. Pon.* d) Codd. *Ad consolationem*; sed in cod. 6 et a P. in cod. 2 corr. *consultationem.* e) 2 *huius venerabilis sanctione*, sed corr. P. *ius venerabili s.*, quod transiit in edd. (*certum ius venerab.*) 4 *huius venerabilis sanctionē.* 6 *huius legis venerabili.* Cum omnes codd. *huius* habeant, non dubito, quin *legis*, quod 6 habet, exciderit in codd. 2, 4, pro emendatione igitur P. reponendum sit *huius legis*, i. e. *tituli tertii de Bonis vacantibus*, qui annexus erat huic programmati, quo promulgatus est. Constr. vero *s. h. l. certum constituit.* ee) Rittersh. *sacras.* f) 2, 4, edd. *sententiam.* P. in cod. 2, Be. em. *serenitatem*, quod reciperem, nisi 6 haberet *scientiam*, quod literis inter se comparatis propius accedit ad *sententiam* et a me repos. est. g) 2 *destinavit Cum que*, et corr. P. *destinavit quoniamque.* 4 *q̄nque.* 6 *Et quoniam.* Edd. *Quumque* s. *Cumque.* Certe adhibitis codd. 4, 6, cum P. corr. est *Quoniamque*; sequitur *proficit.* h) 2, P. P^{a}. Rittersh. P^{b}. *defectam* et corr. P. in cod. 2, P. in not. P^{b}. in m. *directam*, quod 4, rell. edd. habent. 6 *defecatam.* Recte *directam*; minus recte *derectam*, quod P. m. prop. Paulio post *dirigendam.* i) 4 *conplexi.* 6 *amplexi ut ad.* Mox Ri*. *perveniant. sub* et Ri*. *perveniant. Sub.* k) 4 *complitudinem.* l) 2, 4 *p̄k ā.* P. P^{a}. Rittersh. P^{b}. *P. K. A.* m) 2 *Inlustras*, sed corr. a P. 4 *Illustr vir igitur.* 3 incipit *igitur praecelsa.* n) 2, 4 *devulgavit*, corr. a P. in cod. 2 *devulgabit*, ut est in edd. P. — Ri*. 3 *p̄positis devulgat.* Vid. Nov. anteced., not. *x.* o) 2, 4 *edictis nullius*, sed em. a P. in cod. 2 *ne ullius*, quod transiit in edd. 3 *edictis ut nullū.* 6 *edictis ut nullius.* Codicis 6 scripturam veram esse puto. p) 2 *noticionē.* 3 *notione quod digna aeterna etc.* 4 *noti ñ.* q) 2 *dn̄o.* 4 *diū.* P. P^{a}. Rittersh. *Dno.* P^{b}. *Domino.* Rell. edd. *DN.* r) 6 om. *A.* Vid. Nov. anteced. subscript., not. z.

s) Magistratus deest in codd. 2—4 et in edd., deesse cum asterisco indicatur in edd. P. P^{a}. Cui. 2, 2*. Lugd. Go. P^{b}. Sine dubio Leo omisit magistratum, quia legem in Occidentem ad Anthemium misit, Anthemius autem, cum legem promulgaret, Lupercianum Pf. P., magistratum Occidentis, addidit, unde 6 *Id. augusti eidem p̄p̄o.* et in m. add. „*Hanc legem fecit Leo.*" Lupercianum add. esse iam Ri. ex clausula legis demonstravit. Cf. etiam infr. §. 1, not. z. t) 2 *reservata* et corr. a P. *reserata*, quod transiit in edd. et concinit cum cod. 6. 4 *reserta ambiguitatē.* Be. cj. *resecata.* Non haereo in vulg. scriptura. u) 2 *discernere.* P. em. *decernere.* v) 4 om. *suam.* Rittersh. *dominiorum.* x) P. P^{a}. P^{b}. *iuri.* y) 4 *Antti-*

pietati eius plenam imperii commiserit potestatem, tamen prudenti et cauta, qua pollet, aequitate per sacros affatus[z] nos credidit[a] consulendos, asserens in Italiae partibus multa exorta negotia ex donationibus, quas de alienis rebus principes contra legum cauta fecere[b] (nam ut[c] quisque vel meruerit vel precatus est de imperatoria[d] veluti largitate plurima et magna, detentant[e]; emergunt autem personae, quae plerumque praedia vel res aliquas sui iuris asserant esse, quas ex principis munificentia diversi illicito titulo quaesierunt. Nam saepe ea, quae caduca dicebantur et donata sunt, consanguineus eius, qui sine herede[f] putabatur, emergens repescit, vel de captivitate liberati iure[g] postliminii, quae sua vel propinquorum fuerant, et aliis a principe concessa sunt, reddi sibi iure desiderant, adstruentes[h] secundum sacratissimas constitutiones[i] legitimum sibi auxilium suffragari[k]: vel cum res aliqua vindicatur a possessore, cui domus venerabilis aut donatione[l] contulit, aut venditione, vel commutatione, aut ultima voluntate[m] transfudit, scilicet quam iniuste aut minus idonee contractam forsitan*) possidebat): utrum iure communi, quod[n] petitor probavit suum, recipiet, an[o] praeter leges, quibus omnes utuntur, circa donationem regiam pronunciandum erit, ut factum principis vel aliena re[p] donata aut vendita comprobetur. Nam cum de huius modi controversiis ab amplissimis cognitoribus tractaretur, prolata[q] est constitutio de Codice Theodosiano sub titulo de Bonis vacantibus[r], qua divus Constantinus cavet, ut, si rem, quam princeps donavit, suam quisquam[s] potuerit approbare, non eam recipiat, sed eo, cui donata est, firmiter possidente[t], princeps petitori extrinsecus, qua voluerit, ratione succurrat[u]. Haec cum nostris insinuarentur sensibus, relectis[v] gestis, quae ad nos[x] a filio nostro serenissimo principe sub praedicta consultatione directa sunt, habitis[y] inter procuratores Dominae[z] et Fortunati, illustrium personarum, serenitas nostra, cui cordi est, in dies singulos consultiore tractatu[a] et meliore deliberatione generi humano[b] prospicere, satis putavit incongruum, ut tanta[c] rebus negotiisque confusio vel iniquitas innectatur, et*) unicuique suis uti non liceat, neque pro suorum defensione legitimum habere tutamen, sed in arbitrio sit forte[d] surripientis[e] facilis et iniusta nonnunquam regiae[f] donationis auctoritas, et ut aliis iusta possessione[g] fraudatis, ab[h] aliis[i] liberalitate iniusta detineatur[k], cum et ipse titulus supra praedictae[l] constitutionis, unde consulta est nostra clementia, de vacantibus tantum, non de omnibus bonis atque substantiis evidenter loquatur. §. 1. Hac igitur[m] in perpetuum valitura lege sancimus, ut, si quidem de bonis revera vacantibus[n] imperator[o] aliquid pro sua liberalitate donaverit, hoc perpetuam obtineat[p] firmitatem, et nemo calumniam[q] patiatur de re, quam principalis in eum liberalitas iure[r] contulerit: sin autem aliquis rem suam, sive tanquam vacantem, sive alio quolibet titulo donatam, cupit[s] repetere, eamque sui iuris[t] esse, vel ad se devolutam ex legitima successione[u] monstraverit, communi legum fruatur auxilio, nec ex illa, licet imperiali, donatione seu commutatione, vel ex aliqua[v] cuiuslibet contractus specie contra generale praesidium omnino laedatur[x], sive etiam a retro principibus hoc beneficium asserat sibi esse delatum[y], sive post aliquid tale fuerit subsecutum[z].

---

mius — maiestatis — cautā quā pollet. z) 2, 4 *adfatos* et corr. a P. *adfatus* in cod. 2. a) 2, P. P[a]. Rittersh. P[b]. om. *nos credidit*. P. in cod. 2, P. ms. P. in not. P[b]. in m. supplent *censuit*. 4 *ñ credidit*. Memorabile est quod annotat P. in cod. 2: „deesse videtur *censuit*, sed et in altero exemplari deest:" quasi duos codd. habuerit; sed sine dubio intellexit eundem codicem, quem alias *Vet. MS.* appellat. b) 2, 4 *facere*. P. in cod. 2 corr. *fecere*. Etiam Lugd. *facere*. c) 4 om. *ut*. d) 2 *impetratoria*, corr. a P. e) 4 *det ante*. 6 *detentat*. Ri. Ri*. *detentant*. *Emergunt*. Utrumque dici potest, et *detentant* et *detentat*. Mox Rittersh. *principiis*. f) 4 *deputabatur*. g) Sec. P. in vet. exempl. deest *iure*; deest etiam in cod. 4, qui praeterea *postliminiū*. Abesse potest *iure*, nam infra sequitur, quamquam remotum est a v. *postliminii*. h) 6 *asserentes*. i) 4 *constitutionis*. k) 4 *suffragare*. l) 4 *venerabilis ad donationē*. 6 *possessore* (om. *cui*) *domus venerabilis quam aut don*. m) 4 *venditionē vel commutationē aut ultimā*. *) Rittersh. *forsan*. n) 2 *transfudit qua scilicet* (om. *quam*) — *quod*. P. in m. cod. 2: „lege, An sc., iuste aut minus," sed in m. superiore ex Vet. Exempl. totum locum ita restituit, ut hic editus est. 4 *contractū*. 6 *quam scilicet iniuste aut minus idoneo contractu*. P[b]. *idoneae*. Rittersh. *quod petitur*. o) 2 *recipiat hanc* et corr. P. rec. *an*. 4 *recipiet hanc — omnis — regia pronuntiatum erit*. 6 *recipiat an*. Recepissem *recipiat*, nisi sequeretur *pronuntiandum erit*. Mox P. *utuntur* et Rittersh. *utimur*. p) 4, 6 *vel in aliena re*. Rittersh. *alienare* et infra Go. *cum* pro *cum*. q) 2 *probata*, corr. a P. Vv. *probata — succurrat* sunt in cod. 3. r) Cf. C. Th. X, 8, 3 ibique Go. In Go. ed. deest *bonis*. s) 2 *quisq;* et corr. P. *quisquam*. 3 *qui*. t) 2 *possedente*, corr. P. *possidente*. 3 *possidens*. u) 3 *vol. et ratione succurrat*. v) 2, 4, Go. *relictis*, corr. a P. in cod. 2. x) 4 *adq. nos*. Mox 4 *consultationē*. y) 2, 4 *habita*, sed P. in cod. 2 corr. *habitis*. z) 4 *domine*. Rittersh. *Dominae*. a) 4 *tractatū*. b) 6 *humano generi*. Mox Rittersh. *in congruum*. c) 2 *tantu*, corr. P. *tanta*. 4 *tanto*. Mox Rittersh. *vel ubiquitas innect*. et P. P[a]. Rittersh. P[b]. *nec* pro *neque*. *) P. in cod. 2 corr. *ut*. Mox 4 *defensionē*. d) 6 *habere certamen — sit* et om. *forte*. Rittersh. *si forte*. e) 2 *subripientes*, sed P. corr. *subripientis*. Go. ad c. 3 C. Th. cit. Zir. l. c. p. 189, prob. Ri., corr. *subrepentis*, bene. f) 6 *nonnunquam iniusta* et om. *regiae*. g) 4 *possessionē*. h) Codd. om. *ab*, sed add. in cod. 2 a P. Abesse quidem potest *ab*, sed addita praepositione clarior fit sententia propter antecedens *aliis*. i) 4, 6 *alii*. k) 2 *iniuste detineatur*, corr. *iniusta* a P. 6 *iniusta ditentur*. 4 *iniusto detenetur*. Edd. *iniuste*. Rittersh. *in iuste*. l) 6 *titulus supradictae*. P. P[a]. Rittersh. P[b]. *titulo*. Mox P[b]. *de vacantibus*. m) Vv. *Hanc igitur — patiatur* supersunt in cod. 3 et cohaerent ibi cum v. *succurrat*. Vid. supr. not. q. n) 6 *si quidem revera de bonis vacantibus*. 4 *severa*. o) 2 *impetrator*, corr. a P. *imperator*. p) 2, 3 *obtinet*. 4 *perpetuum obtinet*. 6 om. *hoc perpetuam obtineat firmitatem et*. q) 4 *calumnia*. r) 6 om. *iure*. s) 4 *cupiat*. t) 4 *iure*. u) 4 *devolutam ex legitimā successionē*. 6 *devolutam esse ex l. s*. v) 4 *nec* (om. *ex*) *illa licet imperiale donationē seu commutationē vel ex aliquā*. x) Ri. Ri*. *laedatur*, mendose. y) 2 *principū*, corr. a P. *principibus*. 4 *principū ob hoc*. 6 *etiam ob hoc retro principū beneficium sibi asserat esse*

§. 2. Hanc igitur constitutionem in caussa[a] etiam Domninae[b] et Fortunati, illustrium personarum, quae huic legi praestitit occasionem, valere praecipimus, ut communi iure Cesiana massa, de qua quaeritur[c], praedictae Domninae[d], illustri feminae, restituatur. Neque enim aliud imperatoriae maiestati, cui semper debet aequitas inhaerere, et vigere iustitia, videtur accommodum[e], quam commune ius omnibus reservare subiectis, et nihil amplius bonis licere principibus, nisi quod liceat privatis, et hanc liberalitatem praetendere, quae legibus et aequitate subnixa[f] est, ut[g] nemo se alienis et illicitis ditatum laetetur, nemo bonis propriis defleat[gg] esse privatum, Luperciane[h], pater carissime atque amantissime[i]. §. 3. Illustris igitur et magnifica auctoritas tua[k], quae hac saluberrima lege serenitas nostra constituit, observari et ad[l] omnium notitiam edictis ex more propositis[m] iubeat pervenire. *Dat. XIV.*[n] *Kal. April. Romae, D. N.*[o] *Anthemio PP.*[p] *Aug. II. Cos.* (468)[q]

---

delatum, quam scripturam collatis inter se codicibus veram esse puto, etsi neque illa editionum falsa est. z) Ri. notat: "Hactenus *Leo* Imp. Reliqua sunt *Anthemii*, qui constitutionem hanc, in caussa Domninae a Fortunato Caesianam massam repetentis valere iubet." Recte. Memorabilis est haec Novella, quia docet, quo modo imperatores Occidentis singulas leges ex Oriente sibi transmissas promulgare soliti sint. Subscriptio Novellae Leonis omissa est, ei vero substitutus dies, quo promulgata lex in Occidente; ante eum diem igitur legem ipsam in Oriente datam esse clarum est. a) 6 *etiam in caussa*. b) 2 *Domine*, corr. a P. *Domninae*. 4 *dn͞e*. Rittersh. *Dominae*. c) 6 *personarum valere praecipimus ut communi iure Cesiana massa de qua quae — ritur*. 4 *personarum quae huic lege praestitit — praecepimus — Cessiana massa de* (om. *qua*) *queritur*. Etiam 2, edd. *queritur*, praeter Rittersh., qui *quaeritur*. Etiam Be. prop. *quaeritur*, recte. Sententia flagitat *quaeritur*, habet hoc cod. 6 et fere semper in antiquis libris e pro ae scriptum est, unde *queritur* hic quoque accipiendum pro *quaeritur*. d) 2 *Domine*, corr. a P. 4 *Dominae*. Rittersh. *Domini*. e) 2, 4, 6 *adcommodum*. P. — Ri*. *ad commodum*. Iam Go. l. c. cumpulsis literis scribendum esse monuit *adcommodum*, pr. Ri. Cf. Cramer ad Brisson. p. 37. Be. igitur *accommodum*. 4 om. *videtur*. f) 2 *subnexa*, em. a P. *subnixa*. 4 *ligitibus ex aequitatem subnixa*. g) 2 *et*, corr. a P. *ut*. gg) Apud Ri*. est *debeat*. h) 4 *Lupercianas*. Lugd. Go. *Lupercianae*. i) 2 *p̄k ā*. P. P[a]. Rittersh. P[b]. *P. K. A.* k) Go. *tuae*. l) 4 *hanc saluberrimā — nostrā — observari et ad*. Etiam 2, 6, P. P[a]. Rittersh. P[b]. *observari et ad*. Rell. edd. om. *et*, sed aliter interpungunt, *constituit observari, ad*. m) 4 *positis*. n) 4 *IIII*. o) 2 *domino*. 4 *Anthimio*. P. P[a]. *Dno*. Rittersh. P[b]. *Domino*. Rell. edd. *DN*. p) 6 om. *PP. Aug.* et 2 *PP.* et abesse quidem potest *PP.* Edd., praeter Lugd. et Go., *P. P.* q) In cod. 2 add. *Explicit Lib. legū Divi Anthemii. Incipit Liber divi Valentiniani augusti impressus* (scil. quatenus Novellae Valentiniani iam cum Br. Al. editae erant). 3 add. *Explicit ad integrum scintilla de libro lege*. 4 *Explicit Leges Divi Anthim̄ Aūg. Exp͞l Lib Legū Feliciter Amen*. 5 *Expliciunt Capitula Legum Feliciter*. P. P[a]. P[b]. *Explicit Liber Legum Divi Anthemii A.* (P[b]. *Augusti*). Rittersh. *Finis Novellarum Constitutionum, quae ab Imperatoribus ante Iustinianum sunt promulgatae*. Go. *Finis*. Ri. *Finis Novellarum*. Vid. Nov. Anthemii tit. I, not. *a*.

SERIES CHRONOLOGICA NOVELLARUM.

IMPP. THEODOSIUS II. ET VALENTINIANUS III. AA.

incerta.

Nov. Th. (?) tit. XXVII. — — —

438.

Theodosio A. XVI. (et qui fuerit nuntiatus) et Fausto Coss.

Nov. Th. tit. III. de Iudaeis — Florentio Pf. P. — Dat. prid. Kal. Febr. Constantinopoli — Eodem Exemplo viro illustri Pf. P. Illyrici.
Nov. Th. tit. I. de Theod. Cod. Auct. — Florentio Pf. P. Orientis — Dat. XV. Kal. Mart. Constantinopoli.
Nov. Th. tit. IV. Ne duciani — Florentio Pf. P. — Dat. V. Kal. Mart. Constantinopoli.
Nov. Th. tit. V. de Patrimonialibus, Nov. 1 — Marcellino Comiti R. P. — Dat. VI. Id. Mai. Constantinopoli.
Nov. Val. tit. I. de Indulg. rel. Nov. 1 — Fausto Pf. P. — Dat. VIII. Id. Iul. Ravenna.
Nov. Th. tit. VI. de Bonis fabricensium — Aureliano Comiti R. P. — Dat. prid. Non. Nov. Constantinopoli.

439.

Theodosio A. XVII. et Festo Coss.

Nov. Th. tit. VII. de Amota militantibus fori praescr. Nov. 1 — Florentio Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Febr. Constantinopoli.
Nov. Th. tit. VIII. de Navibus
Nov. Th. tit. IX. Ne curialis } — Florentio Pf. P. Orientis et exconsule — Dat. VII. Id. April. Constantinopoli.
Nov. Th. tit. X. de Postulando Nov. 1
Nov. 2 } — Florentio Pf. P. Orientis — Dat. XIII. Kal. Mai. Constantinopoli.
Nov. Th. tit. V. de Patrimonialibus Nov. 2 — Florentio Pf. P. — Dat. VI. Id. Iun. Constantinopoli.
Nov. Th. tit. XI. de Tutoribus
Nov. Th. tit. XII. de Repudiis } — Florentio Pf. P. Orientis et exconsule — Dat. VI. Id. Iul. Constantinopoli.
Nov. Th. tit. XIII. Contra sententias — Thalassio Pf. P. Illyrici — Dat. III. Id. Aug. Constantinopoli.
Nov. Val. tit. III. De Successionibus curialium — Maximo II. Pf. P. — Dat. V. Kal. Sept. Ravenna.
Nov. Th. tit. XIV. de Paternis — Florentio Pf. P. — Dat. VII. Id. Sept. Constantinopoli.
Nov. Th. tit. XV. Ne Curialis ad Senatoriam Nov. 1 — ad Senatum urbis Constantinopolitanae.
Nov. Th. tit. XVI. de Testamentis — Florentio Pf. P. } — Dat. prid. Id. Sept. Constantinopoli.
Nov. Th. tit. XVII. de Competitionibus Nov. 1 — Florentio Pf. P. — Dat. XIII. Kal. Nov. Constantinopoli
Nov. Th. tit. XVIII. de Lenonibus — Cyro Pf. P. — Dat. VIII. Id. Dec. Constantinopoli.

440.

Valentiniano A. V. et Anatolio V. C. Coss.

Nov. Val. tit. IV. In damnum publicum — Maximo Pf. P. II. — Dat. VIII. Kal. Febr. Romae.
Nov. Val. tit. V. de Pantapolis — Edictum ad Populum — Dat. VI. Non. Mart. Romae.
Nov. Val. tit. VI. de Tironibus Nov. 1 — Sigisvuldo Comiti et magistro utriusque militiae — Dat. XIII. Kal. April. Romae.
Nov. Th. tit. XIX. de Rescindendis — Eudoxio Comiti R. P. — Dat. XIII. Kal. Iun. Constantinopoli.
Nov. Val. tit. VII. de Palatinis Nov. 1 — ad Maximum II. Pf. P. — Dat. prid. Non. Iun. Ravenna.
Nov. Val. tit. VIII. de Invasoribus Nov. 1 — Pierio Pf. U. — Dat. V. Id. Iun. Ravenna.
Nov. Val. tit. IX. de Reddito iure armorum — Populo Romano — Dat. VIII. Kal. Iul. Ravenna.
Nov. Th. tit. VII. de Amota militantibus fori praescr. Nov. 2 — Cyro Pf. P.
Nov. Th. tit. XX. de Alluvionibus — Cyro Pf. P. et consuli designato } — Dat. XI. Kal. Oct. Constantinopoli.
Nov. Th. tit. VII. de Amota militantibus fori praescr. Nov. 3 — Cyro Pf. P. — Dat. III. Kal. Ian. Constantinopoli.

441.

Cyro V. C. Cos. (post consulatum Valentiniani A. V. et Anatolii V. C.)

Nov. Val. tit. I. de Indulg. rel. Nov. 2 — ad Maximum II. Pf. P. — . . . .
Nov. Val. tit. VIII. de Invasoribus Nov. 2 — Auxentio Pf. U. — Dat. VI. Kal. Febr. Ravenna.
Nov. Val. tit. X. Neque domum divinam — Maximo II. Pf. P. — Dat. X. Kal. Mart. Ravennae. Accepta prid. Id. Mart. Ubi sup.
Nov. Th. tit. VII. de Amota militantibus fori praescr. Nov. 4 — Ariovindo magistro militum — Dat. prid. Non. Mart. Constantinopoli — Eodem exemplo Aspari viro illustri, comiti, magistro militum et exconsuli bis ordinario.
Nov. Th. tit. XXI. de Scholaribus — Flegetio Magistro officiorum — Dat. XV. Kal. Mai. Constantinopoli.
Nov. Th. tit. V. de Patrimonialibus Nov. 3 — Cyro Pf. P. — Dat. VI. Kal. Iul. Constantinopoli.

442.

Dioscoro et Eudoxio VV. CC. Coss.

Nov. Val. tit. II. de Postulando Nov. 2 — Fausto Pf. P. — Proposita Id. Aug. Romae in foro Traiani.
Nov. Val. tit. VII. de Palatinis Nov. 2 — Paterio Pf. P. — Dat. V. Kal. Oct. Spoleti.

443.

Maximo II. et Paterio VV. CC. Coss. (post Cons. Dioscori et Eudoxii VV. CC.)

Nov. Th. tit. XXII. de Bonis decurionum Nov. 1 — Apollonio Pf. P. — Dat. Kal. Ian. Constantinopoli.
Nov. Th. tit. XXII. de Bonis decurionum Nov. 2 — Apollonio Pf. P. — Dat. VIII. Id. Mart. Constantinopoli.
Nov. Val. tit. XI. de Honoratis — Steradio Pf. U. — Dat. III. Id. Mart. Roma. PP. in foro Traiani.
Nov. Val. tit. VI. de Tironibus Nov. 2 — Quadratiano Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Iun. Ravenna.
Nov. Th. tit. XXIII. de Locis rei publicae — Apollonio Pf. P. — Dat. XI. Kal. Iul. Aphrodisiade.
Nov. Val. tit. II. de Postulando Nov. 3 — Albino Pf. P. Illyrici — Dat. XIII. Kal. Sept. Ravennae.
Nov. Th. tit. XXIV. de Ambitu — Nomo Magistro officiorum — Dat. prid. Id. Sept. Constantinopoli.
Nov. Val. tit. XII. de Pecunia Afris — Albino II. Pf. P. — Dat. XIV. Kal. Nov. Ravenna.

444.

Theodosio A. XVIII. et Albino V. C. Coss.

Nov. Th. tit. XXV. de Metatis — Nomo Magistro officiorum — Dat. XVII. Kal. Febr. Constantinopoli.
Nov. Th. tit. XVII. de Competitionibus Nov. 2 — Zoilo Pf. P. — Dat. X. Kal. Mai. Constantinopoli.
Nov. Val. tit. VI. de Tironibus Nov. 3 — Hisiodoro Comiti — Dat. prid. Id. Iul. Ravenna.
Nov. Th. tit. XV. Ne Curialis ad senator. Nov. 2 — Zoilo Pf. P. — Dat. XIII. Kal. Aug. Constantinopoli.
Nov. Val. tit. XIII. de Fructibus — Albino II. Pf. P. — Dat. III. Id. Sept. Ravenna.
Nov. Th. tit. XXVI. de Relevatis — Hermocrati Pf. P. Orientis — Dat. III. Id. Dec. Constantinopoli — Eodem exemplo Theodoro viro illustri Praefecto praetorio Illyrici.

445.

Valentiniano A. VI. et Nomo V. C. Coss.

Nov. Val. tit. XIV. de Pretio solidi — Edictum ad Populum urbis Romae — Dat. XV. Kal. Febr. Romae.
Nov. Val. tit. XV. de Corporatis — Auxentio Pf. U. II. — Dat. XVIII. Kal. Mai. Romae.
Nov. Val. tit. XVI. de Episcoporum ordinatione — Aetio viro illustri Comiti et magistro utriusque militiae et Patricio — Dat. VIII. Id. Iun. Romae.
Nov. Val. tit. XVII. de Manichaeis — Albino II. Pf. P. — Dat. XIII. Kal. Iul. Romae.
Nov. Val. tit. XVIII. de Tributis fiscalibus — Albino II. Pf. P. — Dat. XI. Kal. Iul. Romae.
Nov. Val. tit. XIX. de Homicidiis — Maximo Pf. P. II. et Patricio — Dat. VI. Id. Dec. Romae — PP. pridie Id. Dec. in foro Traiani. Subscripsi.

446.

Aetio III. et Symmacho VV. CC. Coss.

Nov. Val. tit. XX. de Testamentis Nov. 1 — Albino II. Pf. P. et Patricio — Dat. XII. Kal. Nov. Romae — PP. in foro divi Traiani. Antelata edicto Albini iterum Pf. P. et Patricii.
Nov. Val. tit. XXI. de Officio et Numerariis — Albino II. Pf. P. et Patricio — Dat. XVIII. Kal. Ian. Romae.
Nov. Val. tit. XX. de Testamentis Nov. 2 — Albino II. Pf. P. et Patricio — Dat. VII. Kal. Ian. Romae — Acc. VI. Kal. Ian. Romae. PP. V. Kal. Ian. in foro Traiani. Subscripsi.

447.

Calypio et Ardabure VV. CC. Coss.

Nov. Val. tit. XXII. de Sepulcri violatoribus — Albino II. Pf. P. et Patricio — Dat. III. Id. Mart. Romae — Acc. VI. Kal. April. Romae. — PP. in foro Traiani VIII. Id. April. Antelata edicto Albini viri illustris II. Pf. P. et Patricii.
Nov. Val. tit. VII. de Palatinis Nov. 3 — } Floriano Comiti S. L. — Dat. VII. Kal. Mai. Roma.
Nov. Val. tit. XXIII. de Negotiatoribus — } Floriano Comiti S. L. — Dat. VII. Kal. Mai. Roma.
Nov. Val. tit. XXIV. de Libertis — ad Albinum II. Pf. P. et Patricium — Dat. III. Non. Iun. Romae. PP. in foro Traiani V. Id. Iun. Antelata edicto Albini V. C.
Nov. Th. tit. II. de Confirmat. Leg. Nov. Theodosii A. — Domino Valentiniano inclito, victori ac triumphatori, semper Augusto filio — Dat. Kal. Oct. Constantinopoli.

448.

Postumiano et Zenone VV. CC.

Nov. Val. tit. XXV. de Confirmatione Legum D. Theodosii A. — Albino II. Pf. P. et Patricio — Dat. III. Non. Mai. Ravenna.

449.

Asturio et Protogene VV. CC. Coss.

Nov. Val. tit. XXVI. de Triginta annorum praescr. — Firmino Pf. P. — Dat. XV. Kal. Iul. Ravenna — PP. in foro Traiani XIII. Kal. Aug. sub edicto Firmini viri illustris Pf. P.
Nov. Val. tit. XXVII. de Principibus agentum — Opilioni Magistro officiorum — Dat. III. Id. Sept. Ravenna.

450.

Valentiniano A. VII. et Avieno V. C. Coss.

Nov. Val. tit. I. de Indulg. reli. Nov. 3 — Consulibus, praetoribus, tribunis plebis, senatui suo salutem dicunt — Dat. III. Non. Mart. Rom. — Recitata in Senatu per virum illustrem Postumianum prid. Id. Mart.
Nov. Val. tit. XXVIII. de Navicularis amnicis — Epitinsano Pf. U. — Dat. VIII. Kal. Mai. Romae.

IMPP. VALENTINIANUS III. ET MARTIANUS AA.

Nov. Val. tit. XXIX. de Lampadariis — Opilioni Magistro officiorum — Dat. V. Non. Oct. Romae.
Nov. Mart. tit. I. Neminem exhiberi — Edictum — Dat. V. Id. Oct. Constantinopoli.
Nov. Mart. tit. II. De Indulgentiis reliquorum — Palladio Pf. P. — Scripta Palladio viro illustri Pf. P. Orientis, Hermogeni viro illustri Comiti sacrarum largitionum, Gennadio viro illustri Comiti rerum privatarum, Maximino viro illustri Comiti et praeposito sacri cubiculi.

451.
Martiano A. I. et Adelphio V. C. Coss.

Nov. Mart. tit. III. de Praediis civit. omn. — Palladio Pf. P. Orientis — Dat. XV. Kal. Febr. Constantinopoli.
Nov. Val. tit. XXX. de Colonis vagis } — Firmino Pf. P. et Patricio — Dat. prid. Kal. Febr. Romae. Acc. III. Non.
Nov. Val. tit. XXXI. de Confirmandis } Febr. Romae. PP. in foro Traiani.
Nov. Val. tit. XXXII. de Parentibus — Aëtio Patricio — Dat. prid. Kal. Febr. Romae.
Nov. Val. tit. XXXIII. de Praediis pistoriis — Firmino Pf. P. et Patricio — Dat. III. Id. Iul. Romae.

452.
Herculano V. C. Cos.

Nov. Val. tit. XXXIV. de Episcopali iudicio — Firmino Pf. P. et Patricio — Dat. XVII. Kal. Mai. Romae.
Nov. Val. tit. XXXV. de Suariis — Firmino Pf. P. et Patricio — Dat. III. Kal. Iul. Romae.

454.
Aëtio et Studio VV. CC. Coss.

Nov. Mart. tit. IV. de Matrimoniis senatorum — ad Palladium Pf. P. — Dat. prid. Non. April. Constantinopoli.
Nov. Val. tit. II. de Postulando Nov. 4 — Storacio Pf. P. — Dat. V. Kal. Nov. Roma.

455.
IMP(P. MAXIMUS ET) MARTIANUS A(A).

Anthemio V. C. Cos.

Nov. Mart. tit. V. de Testamentis clericorum — Palladio Pf. P. — Dat. X. Kal. Mai. Constantinopoli.

IMPP. LEO ET MAIORIANUS AA.

458.
Leone et Maioriano A. I. Coss.

Nov. Maior. tit. I. de Ortu imperii — ad Senatum — Dat. III. Id. Ian. Ravenna.
Nov. Maior. tit. II. de Indulgentiis reliquorum — Basilio Pf. P. — Dat. VI. Id. Mart. Ravenna — Acc. V. Id. Suprascriptis Ravennae.
Nov. Maior. tit. III. de Defensoribus civitatum — Universis rectoribus provinciarum — Dat. VIII. Id. Mai. Ravenna.
Nov. Maior. tit. IV. de Aedificiis publicis — Aemiliano Pf. U. — Dat. V. Id. Iul. Ravenna.
Nov. Maior. tit. V. de Bonis caducis — Ennodio Comiti R. P. — Dat. prid. Non. Sept Ravenna.
Nov. Maior. tit. VI. de Sanctimonialibus — Basilio Pf. P. — Dat. VII. Kal. Nov. Ravenna.
Nov. Maior. tit. VII. de Curialibus — Basilio Pf. P. — Dat. VIII. Id. Nov. Ravenna.

458 — 459.

Nov. Maior. tit. VIII. de Reddito Iure armorum — —

459.
Ricimere V. C. Cos.

Nov. Maior. tit. IX. de Adulteriis — Rogatiano Consulari Tusciae Suburbicariae — Dat. XV. Kal. Mai. Arelato.

459 — 460.

Nov. Maior. tit. X. Neque senatorem — —

460.
Magno et Apollonio VV. CC. Coss.

Nov. Maior. tit. XI. de Episcopali iudicio — Ricimeri viro illustri Comiti et magistro utriusque militiae atque Patricio — Dat. V. Kal. April. Arelato.

460 — 461.

Nov. Maior. tit. XII. de Aurigis. — —

IMPP. LEO ET SEVERUS AA.

463.
Basilio V. C. Cos.

Nov. Severi tit. I. de Abrogatis capitibus — Basilio Pf. P. et Patricio — Dat. X. Kal. Mart. Romae.

465.
Hermenericho et Basilisco Coss.

Nov. Severi tit. II. de Corporatis — Basilio Pf. P. et Patricio — Dat. VII. Kal. Oct.

IMPP. LEO ET ANTHEMIUS AA.

468.
Anthemio A. II. Cos.

Nov. Anthemii tit. I. de Mulieribus — Luperciano Pf. P. — Dat. X. Kal. Mart. Romae — Accepta Id. Mart. Romae.
Nov. Anthemii tit. II. de Confirmatione Legis D. N. Leonis Augusti — Luperciano Pf. P. — Dat. sub die XIV. Kal. April. Romae — Actum sub die eodem.
Nov. Anthemii tit. III. de Bonis vacantibus — Luperciano Pf. P. — Dat. XIV. Kal. April. Romae.

TABULA I.

Constitutiones Impp. Theodosii II., Martiani, Leonis int. ann. 439—473 datae, quae in Iustiniani quidem Codice sunt, neque vero in Novellarum Constitutionum libris.

IMP. THEODOSIUS II.

439.

c. 22 de Episcopis (I, 3) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio P. P.* — . . . . . .

c. 13 de Cohortalibus (XII, 58) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio P. P.* — . . . . . .

c. 10 de Assessoribus (I, 51) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio P. P. — Dat. XIII. Kal. Febr.*

c. 9 de Sacros. eccl. (I, 2)
c. un. de Collegiatis (XI, 17)
} — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro P. U. — Dat. X. Kal. April.* (gemin.)

c. 3 de Statuis (I, 24) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio P. P. — Dat. III. Non. April.*

c. 1 de Annonis (I, 52) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio P. P. — Dat. III. Kal. Iun. Constantinopoli.*

c. 2 Ut nemo (II, 16) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad Florentium P. P. — Dat. XV. Kal. Iul. Constantinopoli.*

c. 7 de Advocatis divers. iud. (II, 7) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Thalassio P. P. per Illyricum — Dat. VII. Id. Sept. Constantinopoli.*

c. 20 de Operibus publicis (VIII, 12) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro P. U. — Dat. Kal. Nov.*

c. 6 ad Legem Iuliam repet. (IX, 27) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Florentio P. P. — Dat. VI. Kal. Dec. Constantinopoli.* Cf. Nov. Th. tit. XVII. de Comp. N. 1, not. *c*, §. 5.

440.

c. 31 de Appellationibus (VII, 62)
c. 4 de Tabulariis (X, 69)
c. 5 et 6 de Aquaeductu (XI, 42)
c. 2 Ut dignitatum ordo (XII, 8)
c. 5 de Princip. ag. in reb. (XII, 22)
} — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro P. P.* — . . . . . .

c. 21 de Operibus publicis (VIII, 12) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro P. U. — Dat. XI. Kal. Febr. Constantinopoli.*

c. 7 de Legibus (I, 14) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro P. P. et Consuli designato — Dat. Non. April. Constantinopoli.*

c. 2 de Temporibus et reparat. appell. (VII, 63) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro P. P. — Dat. XII. Kal. Mai.*

c. 1 Qui pro sua iurisdictione (III, 4) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro P. P. — Dat. XIII. Kal. Ian.*

c. 8 de Advocatis divers. iud. (II, 7) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro P. P. Consuli designato — Dat. III. Kal. Ian.*

440 — 450.

c. 7 de Aquaeductu (XI, 42) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Eutychiano P. P.* — . . . . . .

441.

c. 10 de Defensoribus civitatum (I, 55) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Cyro P. P. — Dat. XV. Kal. Sept. Constantinopoli.*

442.

c. 4 de Apparitoribus magist. militum (XII, 55) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Apollonio Magistro militum praesentali et Anatolio Magistro militum per Orientem* — . . . . . .

c. 60 de Decurionibus (X, 31) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Thomae P. P. — Dat. V. Kal. Mart. Constantinopoli.*

c. 11 Ubi caussae fiscales (III, 26) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Artaxi Praeposito S. Cubiculi — Dat. V. Id. April.*

c. 9 de Advocatis divers. iud. (II, 7) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Apollonio P. P. — Dat. XII. Kal. Sept. Constantinopoli.*

c. 3 de Discussoribus (X, 30) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Apollonio P. P. — Dat. V. Kal. Ian.*

443.

c. 3 de Officio militarium iudicum (I, 46)
c. 7 de Diversis officiis (XII, 60)
} — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Anatolio Magistro militum — Dat. V. Kal. Febr. Constantinopoli.*

444.

c. 6 de Castrensi peculio (XII, 37)
c. 3 de Apparitoribus pr. pr. (XII, 53)
} — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Zoilo P. P.* — . . . . . .

c. 11 de Assessoribus (I, 51)
c. 1 de Magistris sacror. scrin. (XII, 9)
} — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Zoilo P. P. Orientis — Dat. V. Kal. Mart.* (gemin.)

c. 4 de Statuis (I, 24) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad Nomum Comitem et Magistrum officiorum — Dat. V. Kal. April.*

c. 7 et 8 de Proximis sacror. scrin. (XII, 19)
c. 6 de Principibus agent. in reb. (XII, 22)
c. 2 de Decanis (XII, 27)
} — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Nomo Magistro officiorum* — . . . . . .

445.

c. 11 de Sacros. eccles. (I, 2)
c. 2 de Quibus munerib. (X, 48)
c. 21 de Cursu publico (XII, 51) } — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad Taurum P. P. — Dat. XIII. Kal. Mart. Constantinopoli.* (gemin.)

446.

c. 8 de Legibus (I, 14) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. ad Senatum — Dat. XVI. Kal. Nov.*

448.

c. 3 de Summa trinitate (I, 1) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hormisdae P. P. — Dat. XIV. Kal. Mart. Constantinopoli.*

c. 1 de Metropoli Beryto (XI, 21) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hormisdae P. P. —* . . . . . .

450?

c. 3 de Domesticis (XII, 17) — *Impp. Theodosius et Valentinianus (?) AA. Sporatio Comiti domesticorum peditum.* — . . . . . .

c. 1 de His, qui ante apertas tabulas (VI, 52) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hormisdae P. P. — Dat. III. Non. April.*

IMP. MARTIANUS.

450—455.

c. 2 de Praetoribus (XII, 2) — *Impp. Valentinianus et Martianus AA. ad Senatum.*

c. 10 de Metatis (XII, 41) — *Impp. Valentinianus et Martianus AA.* . . . . . . *Magistro officiorum.*

450.

c. 8 de Pactis conventis (V, 14) — *Impp. Theodosius et Valentinianus AA. Hormisdae P. P. — Dat. V. Id. Ian.*

c. 2 de Officio Praetorum (I, 39)
c. 1 de Praetoribus (XII, 2) } — *Impp. Valentinianus et Martianus AA. Tatiano P. P. — Dat. XV. Kal. Ian. Constantinopoli.*

451.

c. 5 de His, qui ad eccles. confugiunt (I, 12) — *Imp. Martianus A. ad Populum — Dat. III. Id. Iul.*

c. 12 de Sacros. eccles. (I, 2)
c. 7 de Paganis (I, 11) } — *Impp. Valentinianus et Martianus AA. Palladio P. P. — Dat. prid. Id. Nov. Constantinopoli.*

c. 2 de His, qui latrones (IX, 39) — *Imp. Martianus A. Palladio P. P. — Dat. XII. Kal. Ian. Constantinopoli.*

c. 2 Ne fiscus rem (X, 5) — *Imp. Martianus A. Palladio P. P. Orientis — Dat. V. Kal. Ian. Constantinopoli.*

452—455.

c. 24 de Episcopis (I, 3) — *Impp. Valentinianus et Martianus AA. Palladio P. P. — Dat. VII. Kal.* — — —

452.

c. 2 de Consulibus (XII, 3) — *Impp. Valentinianus et Martianus Sporatio Com. Domest. et Consuli — Dat.* —

c. 4 de Summa trinitate (I, 1) — *Imp. Martianus A. Palladio P. P. — Dat. VIII. Kal. Febr. Constantinopoli.*

c. 10 de Advocatis divers. iud. (II, 7) — *Impp. Valentinianus et Martianus AA. Palladio P. P. — Dat. XIV. Kal. Iul. Constantinopoli.*

c. 23 de Episcopis (I, 3) — *Impp. Valentinianus et Martianus AA. Palladio P. P. — Dat. prid. Non. Iul. Constantinopoli.*

c. 8 de Haereticis (I, 5)
c. 6 de Apostatis (I, 7) } — *Impp. Valentinianus et Martianus AA. Palladio P. P. — Dat. V. Kal. Aug. Constantinopoli.*

455.

c. 12 de Assessoribus (I, 51) — *Impp. Valentinianus et Martianus AA. Palladio P. P. — Dat.* . . . . . .

456.

c. 2 Quae res exportari (IV, 41) — *Imp. Martianus A. Constantino P. P. —* . . . . . .

c. 13 de Episcop. aud. (I, 4)
c. 25 de Episcopis (I, 3) } *Imp. Martianus A. Constantino P. P. — Dat. VIII.* . . . *April.* (gemin.)

c. 3 de Apochis publicis (X, 22) — *Imp. Martianus A. Constantino P. P. — Dat. XV. Kal. Aug.*

IMP. LEO.

457—465?

c. 26 de Episcopis (I, 3)
c. 61 de Decurionibus (X, 31) } — *Imp. Leo A. Iuliano P. P.*

457—467.

c. 14 de Episc. aud. (I, 4)
c. 7 de Spectaculis (XI, 40) } — *Imp. Leo A. ad Populum* —

c. 22 de Cursu publico (XII, 51) — *Imp. Leo A. Pusaeo P. P. —* . . . . . .

457—474.

c. 9 de Proximis sacr. scrin. (XII, 19)
c. 3, 4 de Agentibus in rebus (XII, 20)
c. 1 de Praepositis ag. in reb. (XII, 21) } — *Imp. Leo A. Patricio Magistro officiorum.*

c. 10 de Proximis sacr. scrin. (XII, 19) — *Imp. Leo A. Illyriciano Comiti et Magistro officiorum.*

c. 1 Nulli licere in frenis (XI, 11) — *Imp. Leo A. Leontico* —

457.

c. 9 de Haereticis (I, 5) — *Imp. Leo A. — Dat. Constantinopoli Id. Aug.*

458.

c. 31 de Locato (IV, 65) — *Imp. Leo A. Aspari Magistro militum* —
c. 15 de Re militari (XII, 36) — *Imp. Leo A. Aspari Magistro militum — Dat. prid. Non. Iul. Constantinopoli.*

459?

c. 62 de Decurionibus (X, 31) — *Imp. Leo A. Constantino P. P.* —
c. 30 de Donationibus (VIII, 54) — *Imp. Leo A. Constantino P. P. — Dat. V. Non. Mart. Constantinopoli.*

460—474.

c. 63 de Decurionibus (X, 31) — *Imp. Leo A. ad Senatum* —
c. 2 de Eunuchis (IV, 42) — *Imp. Leo A. Viviano P. P.* —

460.

c. 11 de Advocatis divers. iudi. (II, 7) — *Imp. Leo A. Viviano P. P. — Dat. Kal. Febr. Constantinopoli.*

463.

c. 12 de Advocatis divers. iudi. (II, 7) — *Imp. Leo A. Eusebio P. P. Illyrici — Dat. X. Kal. Mart. Constantinopoli.*

465?

c. 4 de Praepositis S. Cubiculi (XII, 5)
c. 22 de Cursu publico (XII, 51)
} — *Imp. Leo A. Pusaeo P. P.* —

465.

c. 1 de Officio Comitis Orientis (I, 36)
c. 3 de His qui sponte munera (X, 43)
} — *Imp. Leo A. Pusaeo P. P. — Dat. V. Id. Nov. Constantinopoli.*

466.

c. 27 de Episcopis (I, 3) — *Imp. Leo A. Erythrio P. P.* —
c. 6 de His qui ad ecclesias confugiunt (I, 12) — *Imp. Leo A. Erythrio P. P. — Dat. prid. Kal. Mart. Constantinopoli.*
c. 2 de Seditiosis (IX, 30) — *Imp. Leo A. Erythrio P. P. — Dat. II. Non. Mart. Constantinopoli.*

467—469.

c. 1 de Officio Iuridici Alexandriae (I, 57) — *Impp. Leo et Anthemius AA. Alexandro Duci et Praefecto Augustali* —

467—472.

c. 3 de Praepositis S. Cubiculi (XII, 5)
c. 3 de Castrensianis (XII, 26)
} *Impp. Leo et Anthemius AA. Ioanni Comiti et Magistro officiorum.*
c. 6, 7 de Fabricensibus (XI, 9) — *Impp. Leo et Anthemius AA. Eufemio Magistro officiorum.*

467—468.

c. 13 de Advocatis divers. iud. (II, 7) — *Impp. Leo et Anthemius AA. Alexandro Duci Aegyptiaci limitis et Praefecto Augustali.*
c. 28 de Episcopis (I, 3) — *Impp. Leo et Anthemius AA. Nicostrato P. P.* —
c. 7 de Principibus agent. in rebus (XII, 22) — *Imp. Leo A. Nicosterio (Nicostrato?) P. P.* —

468.

c. 10 de Legibus (I, 14) — *Epitome graec. const. Leonis et Anthemii — Dat. VIII. Id. Febr.*
c. 15 de Episcopali audientia (I, 4)
c. 8 de Postulando (II, 6)
} — *Impp. Leo et Anthemius AA. Nicostrato P. P. — Dat. prid. Kal. April. Constantinopoli.* (gemin.)
c. 4 de Canone largit. tit. (X, 23) — *Impp. Leo et Anthemius AA. Heliodoro Comiti sacrarum largitionum — Dat. Kal. Iul. Constantinopoli.*
c. 3 de Canone largit. tit. (X, 23) — *Impp. Leo et Anthemius AA. Heliodoro Comiti sacrarum largitionum — Dat. VIII. Kal. Aug. Constantinopoli.*
c. 9 de Pactis conventis (V, 14) — *Impp. Leo et Anthemius AA. Nicostrato P. P. — Dat. XV. Kal. Sept.*
c. 10 ad Legem Iuliam de Vi (IX, 12) — *Impp. Leo et Anthemius AA. Nicostrato P. P. — Dat. V. Kal. Sept.*
c. 8 de Exactoribus tributorum (X, 19)
c. 1 Ut nemo ad suum patrocin. (XI, 53)
c. 1 Non licere habitatoribus (XI, 55)
} — *Impp. Leo et Anthemius AA. Nicostrato P. P. Orientis — Dat. Kal. Sept.*
c. 4 de Bonis maternis (VI, 60) — *Imp. Leo A. Callistrato P. P. per Illyricum — Dat. Kal. Sept.*

469.

c. 32 de Episcopis (I, 3)
c. 8 de Paganis (I, 11)
c. 3 de Quibus muneribus (X, 48)
c. 4 Qui militare possunt (XII, 34)
c. 16 De Re militari (XII, 36)
c. 9 de Numerariis (XII, 50)
} — *Impp. Leo et Anthemius AA. Dioscoro P. P.*
c. 33 de Episcopis (I, 3) — *Impp. Leo et Anthemius AA. Erythrio P. P.*
c. 10 de Contrahenda stipul. (VIII, 38) — *Imp. Leo A. Erythrio P. P. — Dat. Kal. Ian. Constantinopoli.*
c. 35 de Episcopis (I, 3) — *Impp. Leo et Anthemius AA. Dioscoro P. P. — Dat. Non. Ian. Constantinopoli.*
c. 17 de Collationibus (VI, 20)
c. 12 de Heredibus instit. (VI, 24)
c. 4 de Bonis quae liberis (VI, 61)
c. 3 de Vendendis reb. (XI, 31)
} — *Impp. Leo et Anthemius AA. Erythrio P. P. — Dat. V. Kal. Mart.*
c. 6 de Secundis nuptiis (V, 9)
c. 22 de Operibus publicis (VIII, 12)
} — *Impp. Leo et Anthemius AA. Erythrio P. P. — Dat. II. Kal. Mart. Constantinopoli.*
c. 31 de Episcopis (I, 3) — *Impp. Leo et Anthemius AA. Armasio P. P. — Dat. VIII. Id. Mart. Constantinopoli.*

c. 14 de Advocatis divers. iud. (II, 7) — *Impp. Leo et Anthemius AA. Callicrati (Callistrato?) P. P. Illyrici — Dat. V. Kal. April. Constantinopoli.*

c. 34 de Episcopis (I, 3) — *Impp. Leo et Anthemius AA. Erythrio P. P. — Dat. V. Kal. April.*

c. 16 de Episcopali audientia (I, 4)
c. 13 de Iuris et facti ignorantia (I, 18)
c. 42 de Transactionibus (II, 4)
c. 5 de Sponsalibus (V, 1)
c. 8 de Interdicto matr. (V, 6)
c. 3 de Legitima tutela (V, 30)
c. 11 Qui potiores in pignore (VIII, 18)
} — *Impp. Leo et Anthemius AA. Erythrio P. P. — Dat. Kal. Iul. Constantinopoli.* (gemin. I, 4, 16 et V, 1, 5.)

c. 3 Quae sit longa consuetudo (VIII, 53) — *Impp. Leo et Anthemius AA. Alexandro — Dat. VII. Id. Sept.*

c. 11 de Feriis (III, 12) — *Impp. Leo et Anthemius AA. Armasio P. P. — Dat. Id. Dec. Constantinopoli.*

470.

c. 4 de Naturalibus liberis (V, 27) — *Impp. Leo et Anthemius AA. Armasio P. P. — Dat. Kal. Ian. Constantinopoli.*

c. 6 de Diversis rescr. (I, 23) — *Imp. Leo A. Hilariano Magistro officiorum et Patricio — Dat. VI. Kal. April.*

c. 14 de Sacros. eccles. (I, 2) — *Impp. Leo et Anthemius AA. Armasio P. P. — Dat. Constantinopoli.*

471.

c. 29 de Episcopis (I, 3) — *Impp. Leo et Anthemius AA. Zenoni Stratego — Dat. Kal. Iun. Constantinopoli.*

c. 13 de Officio Rectoris provinciae (I, 40) — *Imp. Leo A. Constantino P. P.* — *Dat. VII. Id. Aug. Constantinopoli.*
c. 14 de Cohortalibus (XII, 58) — *Imp. Leo A. Constantino P. P.* — *Dat. VI. Kal. Ian.* (gemin.)

472.

c. 15 de Advocatis divers. iud. (II, 7) — *Imp. Leo A. Dioscoro P. P. — Dat. XVII. Kal. Iun. Constantinopoli.*

473.

c. 1 de Monopoliis (IV, 59) — *PP. III. Id. Febr.*

c. 5 de Bonis quae liberis (VI, 61) — *Impp. Leo et Anthemius AA. Nepotiano Magistro militum Dalmatiae — Dat. Kal. Iun.*

novissima editione collocati sunt,

s. N. pro *sine Numero.*

Titu	Aur.	Cui. 2, 2ᵃ.	Lugd.	Rittersh.	Goth.	Ri. Ri*.	Zir.	Amad.	Beck.
De Tl	I	I	I	I	I	I	I	I	
- Co	II	II	II	II	II	II			I
- Iud	III	III	III	III	III	III		mutil.	VI
Ne D	I.	XLVI	XLIII	Val. XLIV, s.S.XXVIII	XLIII	XLVI	II	II	II
De Pa									
-	I.	XII, 1—3	XII, 1—3	s. N., s. S. XVIII,1—3	XII, 1—3	XII, 1—3	III, 1—3	III, 1—3	III, 1—3
-									
- Bo	I.	XIII	XIII	XIII, s. S. [XIX]	XIII	XIII	IV	IV	IV
- Am									
- - -									
- -	I.	XIV,1—4	XIV,1—4	XIV, s. S. XX, 1—4	XIV, 1—4	XIV, 1—4	V	VI, 1—4	IX, 1—4
- -									
- Na	I.	XV	XV	XV, s. S. XXI	XV	XV	VI	VII	VII
Ne C	IV	IV	IV	IV	IV	IV	VII	VIII	VIII
De P									
-	I.	XVI	XVI	XVI, s. S. XXII	XVI	XVI	VIII	IX, 1, 2	X, 1, 2
- Tu	V	V	V	V	V	V	IX	X	XI
- Re	XII	XVII	XVII	XII	XVII	XVII	X	XI	XII
Contr	VI	VI	VI	VI	VI	VI	XI	XII	XIII
De P	VII	VII	VII	VII	VII	VII	XII	XIII	XIV
Ne C	VIII, un.	VIII, un.	VIII, un.	VIII, un.	VIII, un.	VIII, un.		XIV, 1, 2	XV, 1, 2
-							XIII, un.		
De T	IX	IX	IX	IX	IX	IX	XIV	XV	XVI
- Co	Nov. Val.	XLVII, un.	XLIV, un.	Val. XLV, un. pro XXIX	XLIV, un.	XLVII, un.		XVI, 1, 2	XVII, 1, 2
-							XV		
- Len	I.	XVIII	XVIII	XVII, s. S. XXIII	XVIII	XVIII	XVI	XVII	XVIII

Titulus Novel	Cui. 2, 2*.	Lugd.	Rittersh.	Goth.	Ri. Ri*.	Zir.	Amad.	Beck.
De Rescindendis	XXVIII	XXVIII	XXVI, s. S. XXXII	XXVIII	XXVIII	XVII	XVIII	XIX
- Alluvionibus	X	X	X	X	X	XVIII	XIX	XX
- Scholaribus	XXIX	XXIX	XXVII, s. S. XXXIII	XXIX	XXIX	XIX	XX	XXI
- Bonis Decuric ! - - -	XI, 1, 2	XI, 1, 2	XI, 1, 2	XI, 1, 2	XI, 1, 2	XX	XXI, 1, 2	XXII, 1, 2
- Locis Reipub	XXX	XXX	XXVIII, s. S. XXXIV	XXX	XXX	XXI	XXII	XXIII
- Ambitu	XXXI	XXXI	XV	XXXI	XXXI	XXII	XXIII	XXIV
- Metatis	XXXII	XXXII	XVI	XXXII	XXXII	XXIII	XXIV	V
- Relevatis	XXXIII	XXXIII	XXXI, s. S. XVII	XXXIII	XXXIII	XXIV	XXV	XXV
- Tit. ult. S. II	LI	Th. XLVIII, Val. s. N., s. S. XVIII	Val. XVIII	Th. XLVIII, Val. XVIII	LI			XXVI

Titulus Novel	Cui. 2, 2*.	Lugd.	Rittersh.	Goth.	Ri. Ri*.	Zir.	Amad.	Beck.
De Indulgentiis								
- -						I, 1, 2	I, 1, 2	I, 1—3
- -	VII, 1	VII, 1	VII, 1	VII, 1	VII, 1			
- Postulando 1								
- - 2	XXXIV	XXXIV	s. N., s. S. XIX	XXXIV	XXXIV			XI
- - 3 S.	L	XLVII Th., XVII Val. s. S.	s. N., s. S. XVII	XLVII Th., XVII Val.	L			XIII
- - 4 S.	Mart. V	s. N., s. S. XVI	s. N., s. S. XVI	XVI	Mart. V	II	II	XXXVII
- Success. cur	XLI	XXXVIII	s. N., s. S. XXIII	XXXVIII	XLI	III	III	II
In damnum pul	XLII	XXXIX	XL, s. S. XXIV	XXXIX	XLII	IV	IV	IV
De Pantapolis	XLIII	XL	XLI, s. S. XXV	XL	XLIII	V	V	V
- Tironibus 1								
- - 2	XLIV, 1—3	XLI, 1—3	XLII, 1—3, s. S. XXVI	XLI, 1—3	XLIV, 1—3	VI	VI, 1, 2	VI, 1—3
- - 3								
- Palatinis 1								
- - 2	XLV, 1—3	XLII, 1—3	s. N., s. S. XXVII, 1—3	XLII, 1—3	XLV, 1—3	VII	VII, 1—3	VII, 1—3
- - 3								
- Invasoribus								
- - ,1	XIX, 1, 2	XIX, 1, 2	XVIII, 1, s. S. XXIV et XIII, 1 Th.	XIX, 1, 2	XIX, 1, 2	VIII	VIII, 1, 2	VIII, 1, 2

Titulus Novellr.	Cui. 2, 2°.	Lugd.	Rittersh.	Goth.	Ri. Ri°.	Zir.	Amad.	Beck.
De Reddito iure	XX	XX	XIX. s. S. XXV Th.	XX	XX	IX	IX	IX
Neque domum	XXI	XXI	Th. XX, s. S. XXVI	XXI	XXI	X	X	X
De Honoratis bis	XLVIII	XLV	XLVI, s. S. XXX	XLV	XLVIII	XI	XI	XII
- Pecunia Afri.	XXII	XXII	Th. XXI, s. S. XXVII	XXII	XXII	XII	XII	XIV
- Fructibus	I	I	I	I	I	XIV	XIV	XV
- Pretio Solidi	XXV	XXV	Th. XXIII, s. S. XXIX	XXV	XXV			III
- Corporatis	XXVI	XXVI	XXIV Th., s. S. XXX	XXVI	XXVI	XVIII	XVIII	XVI
- Episc. ordin. Th.	XXIV	XXIV	XIV Th.	XXIV	XXIV	XV	XV	XVII
- Manichaeis	II	II	II	II	II	XVI	XVI	XVIII
- Tributis fisc	XXIII	XXIII	Th. XXII, s. S. XXVIII	XXIII	XXIII	XIII	XIII	XIX
- Homicidiis	III	III	III	III	III	XVII	XVI pro XVII	XX
- Testamentis ., 2	IV, 1, 2	IV, 1, 2	IV, 1, 2	IV, 1, 2	IV, 1, 2	XIX	XIX, 1, 2	XXI, 1, 2
- Officio	XLIX	XLVI	XLVII, s. S. XXXI	XLVI	XLIX	XX	XX	XXII
- Sepulcri vio	V	V	V	V	V	XXI	XXI	XXIII
- Negotiatoril	XXVII	XXVII	XXV, s. S. XXXI Th.	XXVII	XXVII	XXII	XXII	XXIV
- Libertis	VI	VI	VI	VI	VI	XXIII	XXIII	XXV
- Confirmatio	XXXV	XIII	XIII	XIII	XXXV	XXIV	XXIV	XXVI
- Trig. ann.	VIII	VIII	VIII	VIII	VIII	XXV	XXV	XXVII
- Princ. ag.	XXXVII	XIV	XIV	XIV	XXXVII	XXVIII	XXVIII	XXVIII
- Navic. ann	XXXVIII	XXXVI	s. N., s. S. XXI	XXXVI	XXXVIII	XXVII	XXVII	XXIX
- Lampadariis	XXXVI	XXXV	s. N., s. S. XX	XXXV	XXXVI	XXIX	XXIX	XXX
- Colonis vag	IX	IX	IX	IX	IX	XXVI	XXVI	XXXI
- Confirmandi	X	X	X	X	X	XXX	XXX	XXXII
- Parentibus	XI	XI	XI	XI	XI	XXXI	XXXI	XXXIII
- Praediis pi	XL	XXXVII	s. N., s. S. XXII	XXXVII	XL			XXXIV
- Episc. iudi.	XII	XII	XII	XII	XII	XXXII	XXXII	XXXV
- Suariis	XXXIX	XV	XV	XV	XXXIX	XXXIII	XXXIII	XXXVI

Titulus I	Aur.	Cui. 2, 2ª.	Lugd.	Rittersh.	Goth.	Ri. Riª.	Zir. in ind.	Amad.	Beck.
De Ortu in	III	III	III	III	III	III	I	I	I
- Indulgen	IV	IV	IV	IV	IV	IV	II	II	III
- Defensor	V	V	V	V	V	V	III	III	II
- Aedificii	VI	VI	VI	VI	VI	VI	IV	IV	IV
- Bonis ea	VII	VII	VII	VII	VII	VII	V	V	V
- Sanctim	VIII	VIII	VIII	VIII	VIII	VIII	VI	VI	VI
- Curialib	I	I	I	I	I	I	VII	VII	VII
- Reddito							VIII	VIII	in not.
- Adulteriatur titulus s. N.	Commemo-	IX	IX	s. N., s. 8. IX	IX	IX	IX	IX	VIII
Neque sen							X	X	in not.
De Episco	II	II	II	II	II	II	XI	XI	IX
- Aurigis							XII	XII	in not.

Titulus Novellae.	Annus et dies.	Cod. Par. 4420.	Cod. Fuld.	Cod. Par. 4412.	Cod. V 102
De Episc. ordin. (Val.)	VIII. Id. Iun. 445	XXIV	XXIV	XIX pro XXIV	XX
- Pretio solidi (Val.)	XV. Kal. Febr. 445	XXV	XXV		
- Corporatis (Val.)	XVIII. Kal. Mai. 445	XXVI	XXVI		
- Negotiatoribus (Val.)	VII. Kal. Mai. 447	XXVII	XXVII		
- Rescind. vendit. (Th.)	XIII. Kal. Iun. 440	XXVIII	XXVIII		
- Scholaribus (Th.)	XV. Kal. Mai. 441	XXIX	XXIX		
- Locis (Th.)	XI. Kal. Iul. 443	XXX	XXX		
- Ambitu (Th.)	prid. Id. Sept. 443	XXXI	XXXI	XXI pro XXXI	XX
- Metatis (Th.)	XVII. Kal. Febr. 444	XXXII	XXXII	XXVII pro XXXII	XX
- Relevatis (Th.)	III. Id. Dec. 444	XXXIII	XXXIII	XXXIII	XX
- Postulando, *Divi Valentiniani* (Val.)	Id. Aug. 442	XXXIV	XXXIV		
- Confirm. L. N. D. Th. (Val.)	III. Non. Mai. 448	XXXV	XXXV	XXXV	XX
- Lampadariis (Val.)	V. Non. Oct. 450	XXXVI	XXXVI		
- Principibus (Val.)	III. Id. Sept. 449	XXXVII	XXXVII	XXXVII	XXX
- Naviculariis (Val.)	VIII. Kal. Mai. 450	XXXVIII	XXXVIII		
- Suariis (Val.)	III. Kal. Iul. 452	XXXIX	XXXIX	XXXIX	XX
- Praediis pist. (Val.)	III. Id. Iul. 451	XL	XL		
- Successione cur. (Val.)	V. Kal. Sept. 439	XLI	XLI		
In damnum publ. (Val.)	VIII. Kal. Febr. 440	XLII	XLII		
De Pantapolis (Val.)	VI. Non. Mart. 440	XLIII	XLIII		
- Tironibus (Val.) 1	XIII. Kal. Apr. 440				
- - - 2	VIII. Kal. Iun. 443	XLIV			
- - - 3	prid. Id. Iul. 444		XLIV, un.		
- Palatinis (Val.) 1	prid. Non. Iun. 440		XLV, un.		
- - - 2	V. Kal. Oct. 442	XLV			
- - - 3	VII. Kal. Mai. 447				

Vatic. 3.	Brev. Al.	Sich.	Cui. 1.	Aur.	Pith.	Cui. 2, 2*.	Lugd.	Rittersh.	Goth.	Ri. Ri*.
IV			XIV	XIV	*I.* XXIV	XXIV	XXIV	Th. XIV	XXIV	XXIV
			I.	*I.*	*I.* XXV, *E.* XXIII	XXV	XXV	Th. XXIII, s. S. XXIX	XXV	XXV
			I.	*I.*	*I.* XXVI, *E.* XXIV	XXVI	XXVI	Th. XXIV, s. S. XXX	XXVI	XXVI
			I.	*I.*	*I.* XXVII, *E.* XXV	XXVII	XXVII	Th. XXV, s. S. XXXI	XXVII	XXVII
			I.	*I.*	*I.* XXVIII, *E.* XXVI	XXVIII	XXVIII	XXVI, s. S. XXXII	XXVIII	XXVIII
			I.	*I.*	*I.* XXIX, *E.* XXVII	XXIX	XXIX	XXVII, s. S. XXXIII	XXIX	XXIX
			I.	*I.*	*I.* XXX, *E.* XXVIII	XXX	XXX	XXVIII, s. S. XXXIV	XXX	XXX
XI			XV	XV	*I.* XXXI, *E.* XXIX	XXXI	XXXI	XV	XXXI	XXXI
XII			XVI	XVI	*I.* XXXII, *E.* XXX	XXXII	XXXII	XVI	XXXII	XXXII
XIII			XVII	XVII	*I.* XXXIII, *E.* XXXI	XXXIII	XXXIII	XXXI, s. S. XVII	XXXIII	XXXIII
			I.	*I.*	*I.* XXXIV, *E.* XXXII	XXXIV	XXXIV	s. N., s. S. XIX	XXXIV	XXXIV
XV			XIII	XIII	*I.* XXXV	XXXV	XIII	XIII	XIII	XXXV
			I.	*I.*	*I.* XXXVI, *E.* XXXIII	XXXVI	XXXV	s. N., s. S. XX	XXXV	XXXVI
XVII			XIV	XIV	*I.* XXXVII, *E.* XXXIV	XXXVII	XIV	XIV	XIV	XXXVII
			I.	*I.*	*I.* XXXVIII, *E.* XXXV	XXXVIII	XXXVI	s. N., s. S. XXI	XXXVI	XXXVIII
XIX			XV	XV	*I.* XXXIX, *E.* XXVII, err. pro XXXVI	XXXIX	XV	XV	XV	XXXIX
			I.	*I.*	*I.* XL, *E.* XXXVIII, err. pro XXXVII	XL	XXXVII	s. N., s. S. XXII	XXXVII	XL
			I.	*I.*	*I.* XLI, *E.* XXXIX pro XXXVIII	XLI	XXXVIII	s. N., s. S. XXIII	XXXVIII	XLI
			I.	*I.*	*I.* XLII, *E.* XL pro XXXIX	XLII	XXXIX	XL, s. S. XXIV	XXXIX	XLII
			I.	*I.*	*I.* XLIII, *E.* XLI pro XL	XLIII	XL	XLI, s. S. XXV	XL	XLIII
			I.	*I.*	*I.* XLIV, *E.* XLII pro XLI	XLIV	XLI	XLII, s. S. XXVI	XLI	XLIV
			I.	*I.*	*I.* XLV, *E.* XLIII pro XLII	XLV	XLII	s. N., s. S. XXVII	XLII	XLV

T

Ne E

De C

- H

- O

De A

De B

- C

- B

De F

- M

- H

- T

- S

- L

- In

- Tr

- Coh

- Con

- Pare

- Episc

T

qua ordo Seldeniani codicis cum Collectione

NOVELLAE THEODOSII.

Titulus Novellae.	Annus et dies.	Seld. cod.	Pithoeus.	Ha
De Confir. L. N. Theod. A.	Kal. Oct. 447	Epistola	I. II	
- Iudaeis	prid. Kal. Febr. 438	I	I. III	
Ne Curialis praed.	VII. Id. Apr. 439	II	I. IV.	
De Tutoribus	VI. Id. Iul. 439	III	I. V	
Contra sententias	III. Id. Aug. 439	IV	I. VI	
De Paternis	VII. Id. Sept. 439	V	I. VII	
Ne Curialis ad	prid. Id. Sept. 439	VI	I. VIII	
De Testamentis	prid. Id. Sept. 439	VII	I. IX	
- Alluvionibus	XI. Kal. Oct. 440	VIII	I. X	
- Bonis decur. 1	Kal. Ian. 443	IX, 1, 2	I. XI	X
- - 2	VIII. Id. Mart. 443			
- Patrimonialibus 1	VI. Id. Mai. 438	X, 1—3	XII	
- - 2	VI. Id. Iun. 439			
- - 3	VI. Kal. Iul. 441			
- Bonis Fabric.	prid. Non. Nov. 438	XI	XIII	
- Ambitu militant. 1	XIV. Kal. Febr. 439	XII, 1—4	XIV	
- - 2	XI. Kal. Oct. 440			
- - 3	III. Kal. Ian. 440			
- - 4	prid. Non. Mart. 441			
- Navibus	VII. Id. Apr. 439	XIII	XV	
- Postulando 1	XIII. Kal. Mai. 439	XIV	XVI	
- 2				
- Repudiis	VI. Id. Iul. 439	XV	XVII	
- Lenonibus	VIII. Id. Dec. 439	XVI	XVIII	X
- Invasoribus 1	V. Id. Iun. 440	XVII, 1, 2	XIX	Val
- - 2	VI. Kal. Febr. 441			
- Rescindendis	XIII. Kal. Iun. 440	XVIII	XXVIII	
- Scholaribus	XV. Kal. Mai. 441	XIX	XXIX	
- Locis R. P.	XI. Kal. Iul. 443	XX	XXX	X
- Ambitu	prid. Id. Sept. 443	XXI	XXXI	X
- Metatis	XVII. Kal. Febr. 444	XXII	XXXII	X
- Relevatis	III. Id. Dec. 444	XXIII	XXXIII	X
Ne Duciani	V. Kal. Mart. 438	XXIV	XLVI	
De Competitionibus	XIII. Kal. Nov. 439	XXV, qui num. err. om. in ed. p. 66	XLVII	X

TABULA IV,

Novellarum, quam Pithoeus edidit (vid. Tabulam III), comparatur.

NOVELLAE VALENTINIANI.

Titulus Novellae.	Annus et dies.	Seld. cod.	Pithoeus.	Haenel.
De Confirmatione L. N.	III. Non. Mai. 448	I	XXXV	XXV
- Reddito Iure armorum	VIII. Kal. Iul. 440	II	XX	IX
- Pecunia Afris	XIV. Kal. Nov. 443	III	XXII	XII
- Episcoporum ordin.	VIII. Id. Iun. 445	IV	XXIV	XVI
- Pretio solidi	XV. Kal. Febr. 445	V	XXV	XIV
- Corporatis urbis	XVIII. Kal. Mai. 445	VI	XXVI	XV
- Negotiatoribus	VII. Kal. Mai. 447	VII	XXVII	XXIII
Neque domum	X. Kal. Mart. 441	VIII	XXI	X
De Tributis fisc.	XI. Kal. Iul. 445	IX	XXIII	XVIII
- Postulando	Id. Aug. 442	X	XXXIV	II
- Lampadariis	V. Non. Oct. 450	XI	XXXVI	XXIX
- Principibus	III. Id. Sept. 449	XII	XXXVII	XXVII
- Naviculariis	VIII. Kal. Mai. 450	XIII	XXXVIII	XXVIII
- Successione cur.	V. Kal. Sept. 439	XIV	XLI	III
- Praediis pist.	III. Id. Iul. 451	XV	XL	XXXIII
In damnum publ.	VIII. Kal. Febr. 440	XVI	XLII	IV
De Pentapolis	VI. Non. Mart. 440	XVI bis (XVII)	XLIII	V
- Tironibus 1 - - 2 - - 3	XIII. Kal. Apr. 440 VIII. Kal. Iun. 443 prid. Id. Iul. 444	XVII, 1—3	XLIV	VI
- Palatinis 1 - - 2 - - 3	prid. Non. Iun. 440 V. Kal. Oct. 442 VII. Kal. Mai. 447	XVIII, 1—3	XLV	VII
- Honoratis	III. Id. Mart. 443	XIX	XLVIII	XI
- Officio	XVIII. Kal. Ian. 446	XX *)	XLIX	XXI

*) Sequuntur deinceps tituli Novellarum Valentiniani (XXI — XXXII), quos Breviarium Alarici habet. His adiecto numero XXXIII subiecta est Nov. de Suariis, quam librarius supra omiserat. Reliquorum imperatorum Novellarum ordo idem est, atque in Breviario, nisi quod post titulum Maioriani de Episcopali iudicio tertio loco additus est titulus de Adulteriis, qui in Pithoeana Collectione L. est, et Anthemii Novellae subsequuntur Maioriani et Severi Novellas. Numeri titulorum Pith. Coll. iidem sunt, quos index ed. Pith. habet.

TABULA V,

qua demonstratur cum Aurelianensem editionem et Cuiacianam primam in Theodosii, Valentiniani et Maioriani Novellis inter se convenire, tum Rittershusium ordinem titulorum ex Aurelianensi editione deprompsisse.

NOVELLAE THEODOSII IMP.

Titulus Novellarum.	Cui. I.	Aurelianensis.	Rittershusius.			
Tit.	I—XI	I—XI	I—XI, et in Breviario (vid. tab. III).			
De Repudiis	XII	XII	XII			
- Invasoribus	XIII	XIII	XIII			
- Episc. ordin	XIV	XIV	XIV			
- Ambitu	XV	XV	XV			
- Metatis	XVI	XVI	XVI			
- Relevatis	XVII	XVII	XXXI, et P., s. S. XVII			
INDEX TITULORUM QUI DESIDERANTUR.						
De Patrimonialibus	(XVIII) *)	(XVIII)			(XVIII)	
- Bonis fabricensium	(XIX)	(XIX)	XIII		XIX	
- Ameta militantibus	(XX)	(XX)	XIV		XX	
- Navibus	(XXI)	(XXI)	XV		XXI	
- Postulando	(XXII)	(XXII)	XVI		XXII	
- Lenonibus	(XXIII)	(XXIII)	XVII		XXIII	
———	—	—	XVIII		XXIV	de Invasoribus, err.
- Reddito iure armorum	(XXIV)	(XXIV)	XIX		XXV	
Neque domum divinam	(XXV)	(XXV)	XX	s. S.	XXVI	
De Pecunia Afris credita	(XXVI)	(XXVI)	XXI		XXVII	
- Tributis fiscalibus	(XXVII)	(XXVII)	XXII		XXVIII	
- Pretio solidi	(XXVIII)	(XXVIII)	XXIII		XXIX	
- Corporatis urbis	(XXIX)	(XXIX)	XXIV		XXX	
- Negotiatoribus	(XXX)	(XXX)	XXV		XXXI	
- Rescindendis vendit.	(XXXI)	(XXXI)	XXVI		XXXII	
- Scholaribus	(XXXII)	(XXXII)	XXVII		XXXIII	
- Locis reipublicae	(XXXIII)	(XXXIII)	XXVIII		XXXIV	

*) Numeri uncis inclusi in editionibus desunt, sed hic ordinis demonstrandi caussa appositi sunt.

NOVELLAE VALENTINIANI IMP.

Titulus Novellarum.	Cui. I.	Aurelianensis.	Rittershusius.
Tit.	I—XII	I—XII	I—XII, ut in Breviario (vid. tab. III).
De Confirmatione legum	XIII	XIII	XIII
- Principibus agentium	XIV	XIV	XIV
- Suariis, boariis	XV	XV	XV
- Advocatis		(XVI)	(XVI)
- Afris		(XVII)	(XVII)
- Siliquarum exaction.		(XVIII)	(XVIII)
INDEX TITULORUM QUI DESIDERANTUR.			
De Postulando	(XVI)	(XIX)	(XIX)
- Lampadariis	(XVII)	(XX)	(XX)
- Naviculariis	(XVIII)	(XXI)	(XXI)
- Praediis pistoriis	(XIX)	(XXII)	(XXII)
- Successione curialium	(XX)	(XXIII)	(XXIII)
In damnum publicum	(XXI)	(XXIV)	XL } ut P., s. S. { XXIV
De Pentapolis	(XXII)	(XXV)	XLI } ut P., s. S. { XXV
- Tironibus	(XXIII)	(XXVI)	XLII } ut P., s. S. { XXVI
- Palatinis	(XXIV)	(XXVII)	(XXVII)
Ne Duciani	(XXV)	(XXVIII)	XLIV } ut P., s. S. { XXVIII
De Competitionibus	(XXVI)	(XXIX)	XLV } ut P., s. S. { XXIX
- Honoratis	(XXVII)	(XXX)	Omissa est ut ficticia.
- Honoratis et quis	(XXVIII)	(XXXI)	XLVI } ut P., s. S. { XXX
- Officio et numerariis	(XXIX)	(XXXII)	XLVII } ut P., s. S. { XXXI *)

NOVELLAE MAIORIANI IMP.

De Curialibus	I	I	I
- Episcopali iudicio	II	II	II
- Orta (Ritu) imperii	III	III	III
- Indulgentiis reliquorum	IV	IV	IV
- Defensoribus civitatum	V	V	V
- Aedificiis publicis	VI	VI	VI
- Bonis caducis	VII	VII	VII
- Sanctimonialibus	VIII	VIII	VIII
- Adulteriis	(IX) desideratur textus	(IX) deest textus, sed add. Summa	(IX) **)

*) Martiani Novellae sequuntur eodem ordine, quo in Breviario sunt.

**) Summam et textum, sed sine numero tituli, Rittershusius dedit, illam ex Aurelianensi, hunc ex Pithoei libro. Ex Pithoeo addidit etiam Anthemii Novellas.

TABULA VI,

qua demonstratur, ordinem titulorum in altera Cuiacii et in Ritteri editione inter se convenire et sumptum esse ex indice titulorum Pithoei.

NOVELLAE THEODOSII IMP.

Titulus.	Index Pithoei.	Cui. 2.	Ritter.
Tit. I—XI, ut in Breviario Alarici. Vid. tab. III.			
De Patrimonialibus	XII	XII	XII
- Bonis fabricensium	XIII	XIII	XIII
- Amota militantibus	XIV	XIV	XIV
- Navibus	XV	XV	XV
- Postulando	XVI	XVI	XVI
- Repudiis	XVII	XVII	XVII
- Lenonibus	XVIII	XVIII	XVIII
- Invasoribus	XIX	XIX	XIX
- Reddito iure armorum	XX	XX	XX
Neque domum divinam	XXI	XXI	XXI
De Pecunia Afris	XXII	XXII	XXII
- Tributis fiscalibus	XXIII	XXIII	XXIII
- Episcoporum ordinat.	XXIV	XXIV	XXIV
- Pretio solidi	XXV	XXV	XXV
- Corporatis urbis	XXVI	XXVI	XXVI
- Negotiatoribus	XXVII	XXVII	XXVII
- Rescindendis	XXVIII	XXVIII	XXVIII
- Scholaribus	XXIX	XXIX	XXIX
- Locis reipublicae	XXX	XXX	XXX
- Ambitu	XXXI	XXXI	XXXI
- Metatis	XXXII	XXXII	XXXII
- Relevatis	XXXIII	XXXIII	XXXIII
- Postulando	XXXIV	XXXIV	XXXIV
- Confirmatione	XXXV	XXXV	XXXV
- Lampadariis	XXXVI	XXXVI	XXXVI
- Principibus agentium	XXXVII	XXXVII	XXXVII
- Naviculariis	XXXVIII	XXXVIII	XXXVIII
- Suariis	XXXIX	XXXIX	XXXIX
- Praediis pistoriis	XL	XL	XL
- Successione curialium	XLI	XLI	XLI
In damnum publicum	XLII	XLII	XLII
De Pentapolis	XLIII	XLIII	XLIII
- Tironibus	XLIV	XLIV	XLIV
- Palatinis	XLV	XLV	XLV
Ne Duciani	XLVI	XLVI	XLVI
De Competitionibus	XLVII	XLVII	XLVII
- Honoratis	XLVIII	XLVIII	XLVIII
- Officio et num. praef.	XLIX	XLIX	XLIX
Nov. Val. tit. II de Postulando Nov. 3		L	L
Tit. ult. Nov. Theodosii		LI	LI

NOVELLAE VALENTINIANI.

Tit. I—XII, ut in Breviario Alarici. Vid. tab. III.

NOVELLAE MARTIANI.

Neminem exhiberi		I	I
De Indulgentiis reliquor.		II	II
- Praediis civitatum		III	III
- Matrimoniis senatorum		IV	IV
Nov. Val. tit. II de Postulando Nov. 4		V	V
De Testamentis clericor.		VI	VI

NOVELLARUM MAIORIANI

idem ordo est, atque in Cuiaciana prima, nisi quod ultimi tituli numerus et textus appositus est. Vid. tab. V.

TABULA VII,

qua in Novellis Theodosii et Valentiniani demonstratur convenientia Lugdunensis et Gothofredi editionis et simul Lugdunensis editio cum Cuiaciana secunda comparatur.

NOVELLAE THEODOSII IMP.

Titulus.	Editio Lugdunensis.	Editio Gothofredi.	Editio Cuiaciana secunda.
Ordo Titt. I—XXXIV idem est, atque in Cui. 2.			
De Lampadariis	XXXV	XXXV	XXXVI
- Naviculariis	XXXVI	XXXVI	XXXVIII
- Praediis pistoriis	XXXVII	XXXVII	XL
- Successione curial.	XXXVIII	XXXVIII	XLI
In damnum publicum	XXXIX	XXXIX	XLII
De Pantapolis	XL	XL	XLIII
- Tironibus	XLI	XLI	XLIV
- Palatinis	XLII	XLII	XLV
Ne Duciani	XLIII	XLIII	XLVI
De Competitionibus	XLIV	XLIV	XLVII
- Honoratis	XLV	XLV	XLVIII
- Officio et numerariis	XLVI	XLVI	XLIX
Nov. Val. tit. II de Postulando Nov. 3	XLVII	XLVII	L
Tit. ult. Nov. Theod.	XLVIII	XLVIII	LI

NOVELLAE VALENTINIANI IMP.

Ordo Titt. I—XII idem est, atque in Breviario Alarici. Vid. tab. III et V.			
De Confirmatione Legum	XIII	XIII	XXXV Theod.
- Principibus agentium	XIV	XIV	XXXVII Theod.
- Suariis	XV	XV	XXXIX Theod.
- Advocatis	(XVI) *)	XVI	Martiani V
- Afris	(XVII) **)	XVII	
- Siliquarum exact.	(XVIII) ***)	XVIII	

*) Sive Nov. Valent. tit. II. de Postulando Nov. 4.
**) Idem est titulus, qui inter Theodosianos XLVII. erat.
***) Non differt a XLVIII. titulo Theodosiano. Iam in Lugdunensi editione sequitur index titulorum Valentiniani, qui desiderantur. Vid. tab. V, ubi numeris (XIX—XXXII) signati sunt. Novellae Martiani ordine non differunt a Breviario. Novellae Maioriani et Anthemii in utraque editione et Lugdunensi et Gothofredi conveniunt cum altera Cuiaciana. Cf. tab. VI.

XVIII

CONSTITUTIONES

QUAS

IACOBUS SIRMONDUS

EX CODICIBUS LUGDUNENSI ATQUE ANITIENSI

PARISIIS A. MDCXXXI.

DIVULGAVIT

AD LIBRORUM MANUSCRIPTORUM ET EDITIONUM FIDEM
RECOGNOVIT ET ANNOTATIONE CRITICA

INSTRUXIT

GUSTAVUS HAENEL

LIPSIENSIS.

A. cIɔIɔcccxLIV.

PROSTAT BONNAE APUD ADOLPHUM MARCUM.

Magnas constat concitatas esse inter doctos turbas Gothofredi sententia, qui illas constitutiones, quae modo a Sirmondo editore nomen ferunt, modo propter titulum ad primam appositum constitutiones de Episcopali iudicio vocantur, modo pro appendice Codicis Theodosiani habentur, *spurias* et ab *impostore* aliquo fictas et proinde a Codice Theodosiano removendas esse censuit. Fuerunt, qui Gothofredum malitiae accusarent, quippe qui, quod verum esse sciret, insimularet falsum esse, aut nefario odio in Romanam ecclesiam, cuius auctoritatem augeri intelligeret, incensus, aut invidia stimulatus Sirmondi, qui primus eas edidisset. Alii increpuerunt Gothofredi adversarios. Esse eos clamitant ecclesiae Romanae sectatores, eosque ut aliis scriptis, ita his quoque constitutionibus se decipi aut velle aut pati, quas clerici supposuerint amplificandae suae potestatis causa; alii denique medium quasi tenentes hanc et illam constitutionem fictam esse affirmarunt, Romanorum imperatorum reliquas. Postremo eorum, qui iunctis armis impetum in Gothofredum faciunt, nihil commune est nisi odium Gothofredi; utrum constitutiones illae Theodosiani Codicis fragmenta sint an separatim collectae, de eo nullo modo consentiunt. Ita controversia per ducentos annos ducta tantum abest, ut longinquitate temporum sedata sit, ut nostra aetate expergefacta sit. Verum ut multae lites de veterum scriptorum locis librorum manuscriptorum ope, qua nulla validior est, tolluntur, ita, cum primum legi Sirmondi, summi viri, opera, hanc quoque doctorum dissensionem, si non omnino, at aliquantum eadem ratione componi posse mihi persuasi. Quare nihil antiquius habui in itinere meo, quam ut libros indagarem, in quibus essent Sirmondi constitutiones aut omnes aut singulae. Neque eventus spem meam frustratus est. Contigit mihi, ut non unum, sed plures eosque vetustissimos libros manuscriptos invenirem, qui non solum confirmarent opinionem meam, verum etiam multas novas res docerent.

Itaque cum constitutiones illas ut ederem [1]), Bonnenses Professores petiissent, constitui apud animum meum de iis, quantum quidem in me esset, exponere [2]). Ac primum quidem editiones, tum codices enumerabo, postremo de rebus disseram, quae in quaestione versantur. Hunc enim ordinem imperat natura rei, cum qui nesciat editiones et codices, neque de quaestionibus recte iudicare possit.

Editionum igitur, servato temporis, quo prodierunt, ordine, tres classes sunt. Prima non amplius tres constitutiones habet, altera unam et viginti, tertia hanc et illam, modo plures modo pauciores quam prima classis, omnino autem pauciores quam secunda. Et primam quidem Cuiacio debemus. Is enim post librum XVI. Codicis Theodosiani sua cura Lugduni MDLXVI. editi apposuit titulum *de Episcopali iudicio* constitutiones illas comprehendentem, quae apud Sirmondum prima, secunda et tertia sunt [3]). Cuiacium reliqui totius Codicis Theodosiani editores praeter Beckium, qui eas omisit, secuti sunt, nisi quod Gothofredus amplissimum commentarium adstruxit, et ex Collatione Carthaginiensi Honorii et Theodosii legem aliquam ad Marcellinum inter Codicem Theodosianum et constitutiones illas male inculcavit, Ritterus commentarium Gothofredi et leges illas eodem ordine repetiit, Italicus autem Ritteri editor Honorii et Theodosii legi totam Appendicem Codicis Theodosiani subiunxit, a Rittero ipso in extrema totius libri parte post Novellas collocatam. Secundam classem acceptam referimus Sirmondo, a quo „*Appendix Codicis Theodosiani Novis Constitutionibus cumulatior Parisiis MDCXXXI.*“ ex duobus codicibus, Lugdunensi atque Anitiensi, qui duodeviginti constitutiones ministrarunt, edita est, adiectis tribus constitutionibus (undevicesima, vicesima et vicesima prima) ex aliis codicibus. Repetita est qui-

---

1) Voluisse Gothofredum eas edere, Ritterus narrat in praef. C. Th. Tom. VI. P. II: „In eam (sc. Appendicem C. Th. a Sirmondo editam) animadversiones scripturum se esse alicubi professus est Gothofredus, sed fidem non liberavit“, quibus paulo post haec addit: „Erat tamen ideo cum lectoribus communicandum (Opusculum), quod *Gothofredus in Observationibus* ad Codicem ad id saepenumero provocavit.“ 2) Hoc quidem iam feci in dissertatione de Constitutionibus, Quas Iacobus Sirmondus Parisiis A. MDCXXXI. Edidit. Lipsiae MDCCCXL. 4. Eam vero hoc loco, ubi constitutiones ipsae a me eduntur, repetendam esse putavi, nonnullis rebus mutatis aut correctis aut additis. 3) Ex Cuiacii editione transcriptae sunt in Conciliorum Galliae Collectionis Tom. I. Paris. 1789. fol. pag. 755—758.

dem haec Appendix quater[4]), bis in Sirmondi Operibus, Parisiis MDCXCVI.[5]) et Venetiis MDCCXXVIII.[6]), bis quoque in Ritteri Codicis Theodosiani editione, Lipsiensi[7]) et Mantuana[8]); sed tantum abest, ut his editionibus incrementi quicquam ceperit aut emendata sit, ut mendis laboret, maxime in Ritterianis, quarum Lipsiensis ad exemplar Venetum videtur facta esse. Tertiam classem efficiunt illi scriptores, qui cum inquirerent, utrum constitutiones a Cuiacio et Sirmondo erutae Romanae essent an spuriae, earum nonnullas veluti I., II., III., XVII., XVIII. divulgarunt commentariis et critice illustratas, inter quos laudandi sunt Le Gendre, Iungk[9]) et scriptores aliquot historiae, Baronius, Seldenus, alii. Quartamne classem facerem, aliquamdiu haesitavi. Constat enim esse fragmenta c. I., III., VI., XI., XV. in Hincmari, Flori, Reginonis, Anselmi, Ivonis scriptis et in similibus potissimum ecclesiastici iuris libris. Verum cum ibi intermixta sint aliis rebus et frustatim edita, non seorsum, abieci consilium, quod fere ceperam.

Ut editiones, ita codices in tres classes describo, habita numeri legum ratione, quae in singulis codicibus insunt[10]). Et primae quidem classis codices duodeviginti constitutiones complectuntur, secundae septem priores aut hanc et illam constitutionem, sed nunquam ultra septem priores et constitutionis octavae lemma, tertiae denique solas eas constitutiones, quas Cuiacius primus edidit, primam dico, secundam et tertiam.

In primam autem classem tres codices refero: codicem Lugdunensis ecclesiae, Phillippicum MDCCXLV. et Regium Parisiensem MCCCCLII.[11]); ad secundam multo plures: a) S. Germani CCCLXVI., Phillippicum MDCCXLI., Vaticanum Reginae Sueciae MCCLXXXIII., quorum primus c. I — VII. continet, alter c. I., II. et principium c. III., tertius una cum extrema c. III. parte c. IV — VII.; b) Bodleianum MMMCCCLXII. (Seldeni XXXII.) sex constitutionibus auctum I., II., III., V., VI., VII.; c) Regium Parisiensem Suppl. Lat. CCXV. et Ambrosianum C. XXIX., quorum ille lemmata c. I., II., V., VIII. suppeditat, hic quintae et septimae; d) Berolinensem Mss. Lat. CCLXX.', Regium Parisiensem Suppl. Lat. DCCLXXIX. et Lugduno-Batavum CXIX. cum prima modo integra modo truncata constitutione.

Tertiae classis duo codices supersunt, a) Regius Parisiensis MMMMCCCCVI., in cuius membrana XLIII.[b] legem tertiam C. Th. de Religione (XVI, 11) in Breviarium Alarici receptam sequitur titulus *de Episcopali iudicio* cum tribus illis constitutionibus, quas supra nominavi[12]); b) Bibliothecae Capitularis Eporediensis[13]).

---

4) Hauboldus, Institt. Iuris Rom. Liter. Lips. 1809. 8. pag. 263, not. *f* hanc Appendicem et Paris. 1631. 8. et Francofurti ad M. 1642. 8. editam esse narrat: „Paris. 1631. 8. *rec. Frf. ad M.* 1642. 8." Quamvis studui Francofurtensem editionem comparare, ne id quidem mihi contigit, ut eam viderem. Primum enim eam frustra quaesivi in Lipsiensibus bibliothecis, deinde scripsi ad amplissimos viros, quos scirem aut bibliothecas antiquis libris refertas ipsos possidere, aut celebratissimis bibliothecis praeesse. Responderunt — Falkenstein, Föringer, Förstemann, Gersdorf, Huschke, Iacobs, Car. de Savigny, Schelling, Schrader, Wunderlich, Zachariae — se editionem illam non habere. Quid quod Haeniscius mentionem fieri negavit in Catalogo Nundinarum Francofurtensium et in bibliothecarum veterumque librorum catalogis. Verum esse, quod nuntiaverit vir doctissimus, perspexi ex catalogis, quoscunque pervolutavi Lipsiae, neque in aliis libris editio Francofurtensis commemoratur veluti in Fabricii scriptis aut Niceroni (Memoires pour servir à l'histoire des hommes illustres T. XVII. Paris. 1732. 8. p. 169, n. 23) aut in vita Sirmondi. Quae cum ita sint et editio illa desit in celebratissimis Germaniae bibliothecis, Berolinensibus (Regia et Car. de Savigny), Dresdensi, Erlangensi, Francofurtensi, Gottingensi (cf. Hugo, Götting. gel. Anz. n. 41. d. 15. März 1841. p. 407), Gothana, Halensi, Heidelbergensi, Lipsiensibus (Senatoria et Universitatis), Monacensibus (Regia et Universitatis), Tubingensi et Vratislaviensibus (Regia et Rehdigeriana), ad quas accedit Basileensis, num Francofurti Appendix a Sirmondo unquam edita sit, dubito. Unde Hauboldus rem hauserit, nescio. 5) T. I. p. 705 — 740. 6) T. I. p. 403 — 418. 7) T. VI. Part. II. p. I — XIV. 8) T. VI. Part. I. pag. 280 — 290. 9) Vid. infra not. 52. 10) Cf. quae dixi de codicibus in libro: Thémis ou Bibliothèque du Iurisconsulte. Paris. 1827. 8. p. 155 sqq. 11) Falso ap. Haubold. Opp. Tom. II. p. XCII. not. ** cod. S. Germani 936 omnes dicitur complecti constitutiones a Sirmondo editas; non insunt in eo nisi c. 13 et 20. 12) Hauboldi Opp. T. II. p. 907 (Promuls. p. 10). 13) Nuntiavit mihi Carolus Baudi de Vesme Ecclesiis in Sardinia XIII. Kal. Mart. MDCCCXLIV., duo Breviarii Alariciani codices primae classis in Capitulari quadam Subalpinae regionis bibliotheca nuper repertos esse, saeculi IX. vel X.: „Eorum primus, scribit, incipit a verbis *et manumittendi die festo* (C. Th. II, 8, 1) ad finem Breviarii, qui codex eo dignior, quod inter C. Th. et Novellas exhibeat titulum *de Episcopali iudicio*, ex quo suspicor, et XVI. librum in eo pleniorem haberi. Alter incipit a verbis *precii nomine vilioris* (C. Th. III, 1, 4), desinit *placuit pertinere, qui manumissi sunt* (Paul. sent. IV, 1, 16), deficientibus scilicet quibusdam foliis." Quo nuntio excitatus petii a viro illustri, ut mihi partes codicum explicaret, et quae ad perspiciendam eorum naturam facerent, rescriberet. Neque dubitavit vir humanissimus desiderium meum explere. Haec enim respondit XIII. Kal. Mai.: „Heri, vesperascente iam die, huc perveni, et literas tuas accepi; atque ecce prima mihi cura est collatio quam petis codicum Breviarii Eporediensium. Addo brevem codicum descriptionem, ex qua videbis, quanti sit eorum alter habendus. Hunc designabo litera α, alterum litera β. Uterque est saeculi IX. vel X. Cod. α incipit a verbis *et manumittendi die festo*, ut olim scripsi. Adest c. 1 *de incestis nuptiis*. Adest item clausula c. 7 *de testamentis*, cuius lectio similis est Rosanbinae. Liber XVI. est e genuino fonte integer et hoc quidem ordine (ex quo intelliges et quam hic codex sit Parisiensi affinis, et unde corruptus sit titulorum ordo in aliis etiam codicibus): Tit. I. *De episcopis, ecclesiis et clericis*: praecedunt leges e Breviario cum interpr.; sequuntur, nulla adposita distinctione, reliquae e C. Th. — *Tit. II, III, IV, V*, ut in C. Th. Titulus VI. *Ne sanctum baptismum* (sic) *iteretur*, habet omissis ceteris titulorum rubriciis, continua serie reliqua libri XVI. e genuino C. Th., omissis ubique interpr.; desinit *dat prid id octob ravenna uarane uicario consule* (vid. c. 8 tit. XI. de Religione. — C. 22 et 23 *de paganis* ambae adsunt suo loco). Sequuntur VII *de apostatis*, VIII *de Iudaeis*, VIIII *ne christianum*, X *de religione*, iterum descripti e Breviario cum interpp. Tum *Expliciunt libri Theodosii feliciter*. Dein, sequentis paginae initio *De Episcopali iudicio impp. arcadius honorius. et | theodosius ā eblauio pre pr.*" Iam sequitur diversitas scripturae codicis ab editione prima Sirmondi, quam infra addam. Post eam

Codex, quo Cuiacius usus est, ubi sit, ignoro quidem, sed usum esse Cuiacium alio codice atque Parisiensi MMMMCCCCVI., ex scripturae diversitate cognoscitur. Neque huc, sed in secundam classem referendum esse codicem Phillippicum MDCCXLI., etsi is easdem constitutiones, neque plures neque alias habeat, paullo infra demonstrabo. Praeterea inveni in aliis codicibus fragmenta c. I., III., VI., in Caroli de Savigny codice, in Martisburgensi, Bambergensi, Vindobonensi, Regio Parisiensi MMMMCCLXXVIII., quos quominus alicui classi tribuam, eaedem caussae me impediunt, quae me editionum classes augere prohibuerunt.

Enumeratis codicum classibus de singulis codicibus disserendum est. Lugdunensem a me frustra in bibliothecis quaesitum esse, alio loco dixi [14]). Eum Sirmondus in Praefatione Appendicis Codicis Theodosiani continuisse dicit synodos partim Africanas partim Gallicas [15]), Dionysium autem et synodos Gallicanas in Praefatione Conciliorum Galliae [16]). Concinit igitur cum reliquis primae classis codicibus. Eorum vetustissimus est Phillippicus MDCCXLV. (olim Claromontanus DLXIX., postea Meermani DLXXVIII.), ubi conciliis Galliae, quorum ultimum Matisconense I. est anno DLXXXI. habitum, Sirmondi constitutiones additae sunt [17]). Constat ex duabus partibus. Etenim usque ad membranam LXXXVII. literis scriptus est, quas a forma quadratas appellant, maximam partem uncialibus maioribus et formosis, nisi quod post membranam LXVII. librarius nonnunquam tremebunda manu scripsit; altera pars picta est literis, quae minusculae nominari solent, quamquam procerae et pingues sunt, inprimis literae *l*, *d*, *p*, et cum interiectae sint literae unciales, non multum differunt ab illo genere scripturae, quo veterum codicum librarii utebantur. Puto igitur priorem codicis Phillippici partem primis

---

Vesmius ita pergit: „In libro XVI. codex consentit cum ed. 1566, non cum codice Parisiensi; cf. Summaria tua, pag. XI. Novellae sunt e Breviario. Caius non est in libros distributus; titulus *de substitutionibus* deest. Paulum, Codices Gregorianum et Hermogenianum non animadverti e genuinis fontibus locupletatos. Fragmentum Papiani sequitur integra longior appendix, ut in cod. Par. 4406, non Kienziano ordine, sed eo, quem ipse statuis. Atque hic codicis finis. De cod. β vix habeo, quod addam iis, quae olim scripsi. Est item primae classis, sed deficientibus passim foliis mutilus, et purum exhibens Breviarium. C. 1 *de incestis nuptiis* deest. Caius in duos libros divisus est. Tit. *de substit.* item deest. Ea, festina manu, ex iis, quae petis pleraque misi; reliqua proximis literis."

14) Hauboldi Opp. Tom. II. p. XCIV. not.

15) „Habes igitur primo loco Imperatoriarum aliquot legum collectionem. cui dum nomen ac titulum quaerimus, Appendix Codicis Theodosiani dici posse idcirco visa est, quod ab iis tribus constitutionibus incipiat, quae Codici Theodosii appendicis loco subiici consuerunt. Cum his enim tribus coniungi et reliquas consuesse, quas nunc damus, docent veteres Scintillae, ut vocabant, seu breviaria Codicis Theodosiani, in quibus harum quoque nostrarum titulos sub finem et lemmata videre est. Ceterum codex Lugdunensis Ecclesiae, unde has primum descripsimus, et Anitiensis alter, cum quo postea contulimus, non Theodosianas leges, sed Synodos partim Africanas partim Gallicas continebant."

16) „In Lugdunensi, verbi gratia, Ecclesiae Metropolitanae codice, post Dionysianam collectionem, quam primo habet loco Synodi Gallicanae subiiciuntur XVIII. Arelatensis I. Valentina, Regensis, Arausicana I. Vasensis I. Arelatensis II. Agathensis, Aurelianensis I. Epaonensis, Arelatensis sub Caesario, Carpentoratensis, Arausicana II. Arvernensis, Aurelianensis III. Aurelianensis V. Arelatensis sub Ravennio, Vasensis II. Arelatensis sub Sapaudo, et alia manu post adiecta Matisconensis I."

17) Hauboldi Opp. T. II. p. XCII. not. * *. In *Catalogo MSS. Codd. Collegii Claromontani* p. 203, n. 569 de hoc codice haec referuntur: „Codex membranaceus in fol. quadratae formae (constans foliis 116) saeculo VIII, charactere rustico maiori exaratus ac initio mutilus. Ibi continentur Collectio canonum Galliae — Notitia provinciarum et urbium Gallicanarum — Encyclica Leonis Papae adversus Hilarium, Arelatensem Episcopum — Rescripta varia Imper. Constantini, Valentiniani, Theodosii et Honorii. Labbaeus in sua conciliorum editione adornanda non videtur adhibuisse hunc codicem, in quo inserta sunt duo folia saeculo IX exarata, ubi habentur excerpta ex concilio Trecensi anni 878, epistolae Hincmari Remensis ad Imper. Carolum Calvum et alia duo scripta mutila." Catalogi Claromontani vv. repetita sunt in *Catalogo bibliothecae Meerman.* Mss. Lat. T. III. p. 99, n. 578: „In membr. saec. VIII. fol. 116, charactere rustico maiori, forma quadrata, initio mutilus, summis foliorum oris valde excsis. Inserta sunt duo folia, saec. IX. exarata, ubi habentur excerpta ex concilio Trecensi anni 878, epistolae Hincmari Remensis ad Imper. Carolum Calvum et lectio evangelii secundum Marcum." Utroque loco codicis partes negligenter expositae sunt. Haec enim insunt: fol. 1 ᵃ . . . . . niorem consequant' . . ut nullus epis alium epim inculcet. expl. Chanones quos fecerunt epi sexcenti in civitate arelatensi. amen XV. Statuta synodi apud ecclesiam Valentinam Gratiano IV. et Aequitio Coss.; fol. 2 ᵃ XCI. Statuta concilii Foroiuliensis (pag. aversa huius folii vacua est); fol. 3 XCII. Synodus habita in civitate Regensi; fol. 6 ᵃ Constitutio XXVIII scae synodus Arausic.; fol. 11 ᵃ Concilii Vasensis c. 4—7; fol. 12 ᵇ Concilii Arelatensis (II.) c. 1—36; fol. 16 ᵃ Concilii Agatensis c. 1—35 (fol. 23 pag. aversa vacua est); fol. 25 ᵇ Concilii Aurelianensis (I.) c. 1—27; fol. 30 ᵇ Concilii Epaunensis c. 1—40 (fol. 35 et 36 pag. aversae vacuae sunt); fol. 37 ᵇ Constitutio Sanctorum episcoporum, qui in civitate Arelatensi ad dedicationem Basilicae S. Mariae convenerunt; fol. 39 ᵇ Concil. Carpentoractensis c. 1; fol. 40 ᵇ Capitula XXI S. Augustini, quae debeant publica voce legere et manu propria suscribere, in quibus suspicio est, quod manichei sint; fol. 45 ᵃ Concilii Arausici c. 1—25 (fol. 46 partim vacuum est); fol. 52 ᵇ Synod. Arvernensis c. 1—18; fol. 56 ᵃ Synod. Aurelianensis II. c. 1—36 (fol. 64 pag. aversa vacua est); fol. 68 Concilii Aurelianensis III. c. 1—23 (fol. 69 pag. adversa et fol. 75 pag. aversa vacuae sunt). Dicendum est omnia concilia, quae modo commemoravi, subscriptiones plenas habere. Fol. 80 Exemplar epistolae generalis, quae ad aepiscopus invitandus (sic) in causa insulae Lerinensis missa est, et sequuntur statuta Concilii Arelatensis anno 524 habiti; fol. 82 Concilii Vasensis (II.) c. 1—7 (fol. 82 pag. secunda vacua est); fol. 85 ᵇ — 87 Conc. Arelatensis c. 1—4 (fol. 86 pag. adversa et fol. 87 pag. aversa vacuae sunt); fol. 88 ᵃ Adnotatio provinciarum atque urbium gallicarum ab alia manu scripta; fol. 91 Epistola Leonis ad Concilium Viennense; fol. 97 ᵃ Synodus Matesconensis I. c. 1—20; fol. 101 ᵇ sqq. Constitutiones a Sirmondo editae. Ceterum in fol. 34 ᵇ haec vv. scripta sunt: *Primus gradus pater mater secundus patrueles qui et germani vocantur fratres ideo vocantur qui de duos viros procreantur in una femina qui et uterini sed non est gradus si vero de primo grado filius et filia fuerit agnati sunt et cognati iste est secundus gradus. qui ab ipsis procreantur consubrini vocantur quod est gradus tercius. idem qui ab ipsis procreati uterini vocantur subrini et est gradus quartus.*

saeculi octavi annis, alteram paulo post scriptam esse. Maxima vero codicis pars, quae videtur Dionysii librum continuisse, periit. Deesse enim priores XXII quaterniones, cognoscitur ex numero XXIII., quo membranae octavae pagina aversa signata est. Cum eum primum vidi, videbar mihi codicem Lugdunensem deprehendisse; mox errorem intellexi ex verborum, si quidem Sirmondus recte legit, diversitate et ex concilio Matisconensi I., quod in Lugdunensi codice ab alia manu [18]), hic ab eodem librario scriptum est [19]).

Phillippico recentior est codex Reg. Parisiensis MCCCCLII. (olim Colbertinus CCCCXLIX., Regius MMMDCCCLXXXVII.) saeculo X. in membranis quadruplicatis scriptus. Quid complectatur, docet Catalogus Bibliothecae Regiae [20]), ex quo hic quoque constitutiones illas concilio Matisconensi I. additas esse perspicitur. Consonare igitur inter se utrumque codicem Parisiensem et in ea parte, quae restat Phillippicum clarum est, et recte illum Sirmondus in Praefatione Appendicis Codicis Theodosiani synodos partim Africanas partim Gallicas continere dicit. Esse enim eundem Anitiensem, quo Sirmondus usus sit, apparet cum ex verbis, quae Stephanus Baluzius in priore folii primi pagina inscripsit: „*Hunc codicem Canonici Anitienses Bibliothecae Colbertinae donarunt anno MDCLXXXI.*“, tum ex iis, quae ab antiqua manu inscripta sunt in priore membranae secundae pagina: „*Liber oblatus ad altare Sce Marie | Anitiensis Ecele Dono Adelardi Eiusdem | Sedis Epi.*“ Sed non solum loco, quo constitutiones inveniuntur, codices illi inter se consonant, verum etiam numero legum, defectu tituli generalis, ultimis verbis [21]), aliis rebus, quas descriptio codicum infra addita docet. Utrum autem codex Anitiensis apographum sit Phillippici aut Lugdunensis, an aliunde transscriptus, id non audeo dicere; pessime enim scriptus est.

Codicis Reg. Parisiensis MMMMCCCCVI. partes accurate ad literas meas enumeravit Hauboldus, Eporediensis clarissimus Vesme *), de altero Phillippico MDCCXLI. et S. Germani CCCLXVI. nonnulla retuli in Hauboldi Opusculis [22]), quibuscum conferantur, quae infra de eorum partibus dicta sunt. Est autem codex

---

18) Vid. supra not. 16. 19) *Editores Conciliorum Galliae.* Paris. 1789. fol. p. IX. et 945 videntur utrumque codicem pro uno habere. 20) *Catalogus Codicum Manuscriptorum Bibliothecae Regiae.* Pars Tertia. Tomus Tertius. Parisiis 1744. fol. p. 114: „Codex membranaceus, olim Colbertinus. Ibi continentur: 1. Canones Apostolorum, praefixus index rerum hocce volumine comprehensarum. 2. Canones concilii Nicaeni. 3. Canones concilii Ancyrani. 4. Canones concilii Neocaesariensis. 5. Canones concilii Gangrensis. 6. Canones concilii Antiocheni. 7. Canones concilii Laodicensis. 8. Canones concilii Constantinopolitani. 9. Canones concilii Chalcedonensis. 10. Canones concilii Sardicensis. 11. Canones concilii Carthaginensis. 12. Canones conciliorum Africanae provinciae. 13. Epistolae decretales Summorum Pontificum, *Syricii*, *Innocentii*, *Zosimi*, *Bonifacii*, *Caelestini*, *Leonis*, *Hilarii*, *Simplicii*, *Felicis*, *Gelasii*, *Anastasii*, *Symmachi et Gregorii.* 14. Concilia antiqua Galliae, scilicet Arelatensia, Taurinatense, Valentinum primum, Foroiuliense, Regense, Arausicanum primum, Vasense, Agathense, Aurelianense primum, Epaonense, Carpentoratense, Arausicanum secundum, Arvernense, Aurelianense secundum et tertium, Vasense secundum, cui subiicitur epistola *Leonis*, Papae, ad Episcopos provinciae Viennensis, et Matisconense primum. 15. *Constantini magni* et aliorum quorundam Imperatorum constitutiones de privilegiis Episcoporum et Ecclesiarum. 16. *Vigilii*, Papae, epistola ad Profuturum, Episcopum Bracarensem. 17. Notitia provinciarum et civitatum. 18. Instrumentum quo probatur Moriennem ecclesiam antiquitus Viennensi subditam fuisse. Is codex decimo saeculo exaratus videtur.“ — Consuluit hunc codicem G o t h o f r e d u s ad v. *actores* c. 2 Sirm. (ed. Hitt. p. 346, not. r) memoratque in not. ad c. 39, 47 C. Th. de Episc. (XVI, 2), c. 64 C. Th. de Haeret. (XVI, 5), c. 5 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8), c. 1 C. Th. Ne Christ. manc. (XVI, 9), c. 19 C. Th. de Paganis (XVI, 10). Apographum in not. c. 5 et 1 citt. ex codice Anitiensi ad se delatum esse narrat a Cl. Puteano; innotuisse igitur videtur codex Puteano, antequam a Sirmondo editus est; nam postea non opus erat transscribere eum. Cf. etiam *Conciliorum Galliae Collectio* cit. Praef. p. V. — *Constitutiones* S i r m o n d i complent fol. 188 b et sqq. usque ad fol. 196 a. Numeri constitutionum maximam partem desunt in codice, ob quam rem nonnunquam ab iis numeris, qui apud Sirmondum et in Phillippico codice sunt, differunt. Lemmata secunda manus, sicubi deerant, adscripsit. 21) Terminantur v. *cognitio* c. 18 Sirm. *) Vid. supr. not. 13. 22) T. II. p. XCIII — XCVI. Codex Phillippicus in *Catalogo Manuscriptorum Codicum Collegii Claromontani*, n. 496 et in *Catalogo Bibliothecae Meermanianae* l. c. p. 98, n. 571 ita describitur: „Codex membranaceus in fol. quadratae formae, saeculo IX exaratus. Ibi continentur: 1.° S. Gregorii Papae Rescripta quaedam cum epistolis ad ipsum directis. 2.° Excerpta ex capite 8° libri Novellarum D. Valentiniani (Imperatoris). 3.° Caput XII^{um} earundem ex interpretatione sententiae de Episcopali Iudicio. 4.° Capitula ex Romanis Synodis Apostolicorum Eugenii et Leonis. 5.° Canones Apostolorum, quibus praeponuntur Glossae (hic ad marginem legitur recentiori manu scriptum: Hinc incipit Collectio Canonum antiqua, quae vulgo Corpus canonum dicitur et edita habetur Moguntiae ann. Christi 1525 sub titulo: Canones Apostolorum etc.). Is codex fol. 205 complectens fuit olim S. Remigii Remensis.“ — Recte, nam vv. *Liber S. Remigii* inveni quinquies, fol. 35 b, 36 b, 37 b, 38 a et fol. 83, ubi scriptum est: *Lib. Sci. Remigii Rem. Vol. XXIIII.* Priora septemdecim codicis folia desunt, praeterea duo folia in medio codice; insunt autem: fol. 1 Gregorii epistolae quaedam; fol. 2 Epistola ad Maximum, Benedictum et caeteros Hispaniarum in partibus constitutos episcopos Melciadis; fol. 2 b Constitutio Dionysii de distantia parrochiae et Diocesis; fol. 3 a Epistola Gregorii III. ad Bonifacium „Desiderabilem mihi a te“; fol. 3 b Epistola Felicis ad Gregorium P., ubi in m. annotatur: „*Non est edita*“; fol. 5 a Rescriptum S. Gregorii P. ad Felicem: „Caput nostrum“; fol. 7 b Novella Valentiniani de Triginta annorum praescriptione; fol. 9 a Interpretatio Nov. Valentinianae de Episcopali Iudicio; fol. 11 a Epistolae diversae Gelasii, Augustini de adulterio et fornicatione; cap. 21 Concil. Toletani et cap. 7 Concilii Vasensis; fol. 13 a Epistola Hincmari ad Carolum Calvum Regem: „Sacrum carth. concilium dicit“; fol. 16 b Capitula novem ex Romanis synodis Apostolorum Eugenii atque Leonis Quarti; fol. 17 b ex Iuliani Epit. Novell. cap. 366 et 511; fol. 18 Nicolai P. decret. c. 220; Conc. Tolet. V. c. 35, 70, 71; c. 2 ex Conc. Matiscon.; ex Gelasio P. c. 11; cap. ex Conc. ap. Althelam habito; c. 6 Conc. Remensis; c. 47 Conc. Carthag.; c. 54 Conc. Arausici; Epistolae P. Pii, Augustini, Alexandri; cap. Augustini de Civitate Dei; cap. ex Decretis P. Iulii; cap. Augustini ex eius dictis; quod tricennalis possessio firma sit; de

Phillippicus scriptus exeunte saeculo X. in membranis quadruplicatis, quarum CCVIII supersunt. Codex S. Germani[23]) ex CCXXXVII membranis, itidem quadruplicatis constat, et aetate paullum superat Phillippicum. Uterque legum et sententiarum ex Breviario Alarici, Theodosiano Codice et constitutionibus Sirmondi descriptarum magnam copiam, quae si codices integri essent, inter se non differret, continet, et ut codices primae classis

---

presbyteris nihil habentibus; de libertinis, qui a patrocinio ecclesiae discesserunt; de consuetudinibus ecclesiasticis, quae nunc sunt contra fidem; de sacramento corporis et sanguinis domini; de cottidiana perceptione eucharistia; fol. 19^a Glossae Canonum Apostolorum; fol. 22^a Notae iuris; fol. 28^a Canones Apostolorum, veterum Conciliorum constitutiones, decreta pontificum eodem ordine, quo sunt in editione Io. Wendelsteini, Moguntiae 1525. fol. (Canones Apostolorum Veterum Conciliorum etc.), sed omisso Concilio Ephesino et tractatu de primatu Ecclesiae Romanae. Legitur haec collectio usque ad fol. 176^b, ubi dicitur: *Iste liber finitur est Deo Gratias Amen.* Fol. 176^b Enumeratio Conciliorum Apostolorum; fol. 177^a Epistola Augustini consacerdoti Senisanctippo: „Officio debito meritis tuis"; fol. 177^b Epistola Paulini episcopi Foroiuliensis contra Felicem hereticum de Heistulfo qui uxorem suam occidit caussa adulterii propter unius testimonium; fol. 178^b Enumeratio sex Conciliorum universorum; fol. 179^a add. rubrica *Incipit Liber XVI.* et sequuntur: I. c. 2, 3 C. Th. de Fide Cathol. (XVI, 1); II. c. 2, 12, 23, 35, 39, 44 (et omnes quidem cum interpret.) C. Th. de Episcopis, Ecclesiis (XVI, 2); III. c. 1—4, 8, 10, 14, 16, 19, 20, 26, 29, 30, 31, 34, 36, 38, 40, 41, 47 eiusd. tit. et c. 2 C. Th. de His, qui super relig. (XVI, 4); IV. c. 1, 4, 51—53, 60, 59, 63 C. Th. de Haeretic. (XVI, 5); V. c. 4 C. Th. Ne Sanct. Baptisma (XVI, 6); VI. c. 3, 1 C. Th. de Apostatis (XVI, 7); VII. c. 1, 5, 7, 6, 16, 27, 28 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8); VIII. c. 1, 2, 5 C. Th. Ne Christianum mancip. (XVI, 9); IX. c. 10, 21 C. Th. de Paganis (XVI, 10); X. c. 1—3 C. Th. de Relig. (XVI, 11); XI. c. 1, 2 et pars c. 3 Sirmond. usque ad vv. *sibi nomina vindicant* sub tit. de Episcopali iudicio. Post haec inter fol. 189 et fol. 190 desunt duo folia, et pergitur in folio 190 in vv. c. 9 C. Th. de Accus. (IX, 1) *proposita sit, si vera detulerit.* Haec sequuntur c. 10 C. Th. de Accusation. (IX, 1); interpretatio Novellae I. Martiani: „Neminem exhiberi" et sub finem interpretationis haec vv.: „*Secundum has leges decrevit carthaginense concilium capitulum XXX*"; c. 11, 12, 14, 15, 18, 19 C. Th. de Accusat. (IX, 1) cum interpr.; c. 1, 2 C. Th. de Constitt. pr. (I, 1); interpretatio Novellae Valent. de Episcopali iudicio et Novella ipsa; fol. 192 Epistola S. Gregorii ad Iohannem et Hilarii Leontio, Verano, Victorio episcopis; 193^a Epistola Symmachi P. ad Caesarium epm; 194—208 Collectio septem Conciliorum Africae, quae finiuntur c. 85 Concilii Carthaginiensis IV.; folio 208 assuta sunt duo folia literis quadratis scripta cum vita S. Theodorae.

23) Codice S. Germani 366, de quo nonnulla dicta sunt in Conciliorum Galliae Collectione l. c. p. VIII. n. XXI., haec continentur: fol. 1, 2 Notitia Provinciarum ecclesiasticarum; fol. 2 c. f. Isidori Mercatoris praefatio; fol. 7 Praefationis alterius Collectionis quam Petrus de Marca in monasterio Rivipullensi invenit fragmentum; fol. 8^b Constitutio Dionysii de distantia parochiae; fol. 9 Collectionis quam Pasc. Quesnellus sub finem operum Leonis edidit, praefatio, sed pluribus Rufini verbis descriptis auctior; fol. 10^b Isidori Hispalensis Orig. lib. VI. c. 15; fol. 12^b Glossarium seu interpretatio quarundam vocum, quae in canonibus adhibentur; fol. 13—151^a. Collectio a Wendelsteino edita (ut in cod. Phillippico); fol. 151. Ordo veteris testamenti; fol. 153^a Poenitentiale Theodori; fol. 156^b Martini Bracarensis episcopi capitula; fol. 163^a Hadriani P. capitula Angilramno episcopo tradita; fol. 167^a Symmachi P. P. epistola: fol. 167^b Concilium Carthaginiense I—VI.; fol. 185 Tractatus anonymi de coniugio et viduis; fol. 187^b Series constitutionum ex C. Th. et ex Novellis depromptarum (ut in cod. Phillippico, hac differentia, ut hic, quia folium unum excidit, desint c. 59, 63 C. Th. de Haeret. (XVI, 5) et c. 4 C. Th. Ne Sanct. Baptisma (XVI, 6; vid. ed. meam Codicis Th. XVI, 5, 60, not. *i*): contra codex S. Germ. amplius habeat part. c. 3, c. 4—7 Sirmond., quarum c. 4 et 5 dicuntur esse *tit. XII.*; c. 6 *tit. XIII.*; c. 7 *tit. XIV.*; c. 1, 5 et part. c. 9 C. Th. de Accus. (IX, 1), et sub finem primo loco ponatur Novella Valent. de Episcop. iudicio, deinde Novella de Triginta ann. praescr. et ultimo loco Interpret. Novellae Valent. de Episc. ind.); fol. 201^b Gelasii P. aliorumque testimonia pro triceennali lege et de aliis principum legibus servandis; fol. 203 Fragmentum Augustini lib. II. de Adult.; fol. 204^b Leonis Bituricensis episcopi, Victorii et Eustachii epist. de causis et iudiciis clericorum; fol. 208 Fragm. epist. Gregorii M. ad Iohannem, prim. Lusitaniae archiepiscopum; fol. 209^a Gregorii epist. ad Felicem Serdicae episcopum, ad Columbum et Victorem; fol. 210 c. 2 cum interpr. C. Th. Fin. reg. (II, 26); Nov. 1, 2 Valentin. de Invasoribus; fol. 211 ex Pauli Sent. cum interpret. §. 7, 8, 10, 13, 14, 16, 22 de Iniuriis (V, 4); §. 1, 5, 6, 7, 8, 10 de Effectu sentent. (V, 5); §. 1, 2 de Delator. (V, 13); tit. de Quaest. habendis (V, 14); §. 1, 3 de Testibus (V, 15); §. 1, 3 de Servor. quaest. (V, 18); §. 1 de Abolit. (V, 19); fol. 213^b cum interpr. c. 2 C. Th. de Re iudic. (IV, 16); c. 2, 5 C. Th. de Sententiis ex per. rec. (IV, 17). Hunc igitur codicem intelligit Go. in Comm. c. 2 C. Th. de Sententiis ex per. recit. (IV, 17): „Illud non abnuo, in MSS. Sirmondi, quem ipse vidi, cum in Comitatu Regis Christianissimi agerem, hanc vocem ita expressam, etiam in *Rubrica huius tituli.*" Post interpr. c. 2 haec leguntur in fol. 214: *Secundum has leges decreverunt canones cartagn. concilii cap. XV cap. XVIIII et cap. XX et africani concilii cap. LXV et cap. LXXII et cap. LXXXVIII et LXXXVIIII et XC et Sanctus Gregorius multoties sicut subsequitur Gregorius:* „romano defensori Siciliae Pervenit ad nos", et sequuntur excerpta ex Gregorio. Fol. 216^b c. 2, 3, 7, 9, 10, 12, 13 C. Th. de Fide test. (XI, 39) partim sine interpr.; fol. 217 tit. ex Paulli Sent. Quando appell. (V, 32) cum interpr.; §. 1, 2, 4 de Cautionibus (V, 33) cum interpr.; tit. de Dimiss. Literis (V, 34); et seqq. libri quinti tituli, ut sunt in codicibus Breviarii primae classis. Post interpretationem ult. tit. haec vv. leguntur: „*In Africano Concilio cap. LXVIII de Sententia ferenda in contumacem in libro IX Theodosianae legis cap. XXVIII,*" et sequitur c. 3 C. Th. de Calumniat. (IX, 39) cum interpr.; c. 1, 20 C. Th. Quorum appellat. non rec. (XI, 36) cum interpr. et c. 21 eiusd. tit. sine ipsius legis vv. Interpretationi c. 21 haec vv. add. in fol. 219^b: „*Et in subscriptione synodi Calcedonensis de dioscoro alexandriae urbis epo scriptum est. Qui tertio conventus per reverentissimos patres et coepiscopos nostros admonitione canonica venire contemsit conscientiae detentus archano ipse contra se damnationis sententiam provocavit. Verum patrum saepius statuta conculcans. Epistola Sixti P. Leonis Quod ergo*" etc.; fol. 220^b c. 1, 2 C. Th. de Fructibus et lit. exp. (IV, 18) cum interpr.; c. 1 C. Th. de Usur. rei iud. (IV, 19) cum interpr.; c. 1, 3 Quib. bon. ex L. Iulia (IV, 20) cum interpr.; c. 1 C. Th. Quor. bonor. (IV, 21) cum interpr.; c. 1—6 C. Th. Unde vi (IV, 22) cum interpr.; Novellae Valentinianae de Episcopali iudicio §. 1, 2 cum interpr.; fol. 224 Epistola P. Gelasii ad Anastasium de Acacio; fol. 224^b Decretorum Gregorii Papae urbis Romae et epistolarum, aliorumque pontificum et conciliorum decretorum, ut refert nova manus in codice: „excerpta ex iis quae ad causas praesertim clericorum attinent accommodata. Postrema vero ad virgines, viduas, monachos

Dionysianam collectionem, eam vero aliis rebus adiectis, ad Dionysium non pertinentibus, aliis omissis, quae in codicibus primae classis aut omittuntur aut adduntur. Lacuna, quae in codice Phillippico post membranam CLXXXIX. est, suppletur duabus membranis codici Vaticano Reg. Sueciae MCCLXXXIII.[24]) assutis, quas invenit Heimbach, amicus suavissimus, et postea descripsit mihique transmisit Urlichs, vir officiosissimus. Sunt illae eiusdem formae, scripturae, aetatis, atque codex Phillippicus, incipiunt eodem loco, quo hic desinit, desinunt, quo incipit. Quare dubitari non potest, quin membranae Vaticanae a Phillippico codice avulsae sint, neque plures quam duo hoc genus codices ad nos pervenerint, S. Germani CCCLXVI. et additis membranis Vaticanis Phillippicus MDCCXLI., uterque continens septem primas Sirmondi constitutiones.

De codice Seldeniano sive Bodleiano multa dicere non opus est, qui descriptus sit[25]). Quamquam igitur easdem leges praeter quartam habet, quae in S. Germani codice et in Phillippico, addito Vaticano sunt, locorum tamen, in quibus sunt, magna est differentia, cum in his codicibus ad librum XVI. Codicis Theodosiani annectantur, in Seldeniano codice sparsae sint per eiusdem libri titulos.

Hactenus commemoravi codices praestantissimos, reliqui non magni faciendi sunt, neque vero plane negligendi. Nam in Ambrosiano codice lemmata c. V. et VII. indici titulorum Codicis Theodosiani addita sunt, et illa c. I., II., V., VIII. in Regio Parisiensi Suppl. Lat. CCXV. ultimo Codicis Theodosiani titulo. Pariter in codice Regio Parisiensi Suppl. Lat. DCCLXXIX. c. I. dicitur deprompta esse ex libri XVI. Codicis Theodosiani titulo VI., id est XI., quem numerum librarius scribere debuit. Eundem locum c. I. in codice Lugduno-Batavo CXIX. tribui, etsi antecedit, non sequitur Breviarii epitomen, perspicitur ex verbis praemissis: „*XI In Libro XVI Theodosii De Episcopali Iudicio.*" Ita in Berolinensi quoque codice Mss. Lat. CCLXX. accipienda sunt vv., quae superscripta sunt c. I.: „*cap. XII teudosii VI*", ubi manifesto errore *VI.* pro *XVI.* positum est. Denique Berolinensis codex constitutionem primam totam praeter subscriptionem exhibet. Omnes igitur cum reliquis secundae classis codicibus in eo consentiunt, ut constitutiones, quae insunt, cum ipso Codice Theodosiano cohaereant.

Sed supersedeo multa addere; nam duo codices accurate descripti sunt: Ambrosianus a Clossio[26]) et a me*), Berolinensis a me[27]) et a clarissimo Klenzio[28]). Reliqui ad Breviarium pertinent, in cuius editione a me commemorabuntur. Restat igitur codex S. Germani DCCCCXXXVI. (Reg. Par. Suppl. Lat. XXVI.), in quo Sirmondus praeter c. XIII. invenit appendicis suae c. XX. a me positam inter constitutiones ecclesiasticas, quas ut colligerem et in alio Corporis Iuris Anteiustinianei fasciculo ederem, mandatum est. Cui tribuam classi, ignoro; est enim habitus codicis plane singularis, neque vero obloquor, si quis eum secundae classi assignet. Inesse amplissimam collectionem canonum vetustissimis literis scriptam, iam demonstravit Constant[29]). Sed quamvis multis verbis de codice disserat, tamen alia omittit, quae debebat commemorare[30]), alia non recte indicat, ut larga mihi esset de eo disputandi materia, nisi perdidissem chartas, in quibus singulas codicis partes consignaveram. Eum vero recordor olim fuisse in monasterio Corbeiensi; idem igitur est, ex quo Sirmondus c. XX. edidit et c. XIII. emendavit.

Descripti sunt in superioribus codices, quibus continerentur constitutiones. Summa haec est: primum plus quam duodeviginti constitutiones in uno codice nusquam esse, cum Sirmondus se constitutiones XIX., XX., XXI. ex aliis codicibus edidisse ipse dicat[31]); deinde constitutiones illas, si in quo codice omnes aut certe tribus

---

a proposito discedentes pertinent"; fol. 237ᵃ Iuliani epit. Novell. cap. 366 et 511. — Deprompsi haec ex indice codici adscripto, exceptis iuris Romani locis, quos negligenter ibi indicatos correxi et supplevi. 24) Insunt in cod. Vaticano: pars c. 3 Sirm. inde a vv. *perpetrata contra leges*; c. 4, 5 Sirmond. add. num. XII.: c. 6 Sirm. add. num. XIII.: c. 7 Sirm. add. num. XIV.; c. 1, 5, 9 C. Th. de Accus. (IX, 1) usque ad vv. *coeperit urgere aut vindicta*. Incipiunt igitur haec fragmenta eodem loco, quo desinit fol. 189 codicis Phillippici, desinunt, ubi incipit fol. 190 eiusdem codicis, quare non dubito, quin hae membranae ipsae illae sint, quae desunt in codice Phillippico. Cf. de codice Vaticano *Mar.* Marini degli Aneddoti di *Gaetano Marini*. Rom. 1832. 4. pag. 118. 25) Cf. Stieber ex literis meis in Hauboldi Opusc. pag. XC, XCI, not. *; pag. XCIII, not. ** n. 5; pag. CXXXV. seqq. n. 64. C. Witte de Guilelmi Malmesburiensis Codice Legis Romanae Wisigothorum Diss. Vratislaviae 1831. 8. Praefatio mea ad Novellas Theod. etc. 26) Theodosiani Codicis Genuini fragmenta ex membranis Bibliothecae Ambrosianae Mediolanensis nunc primum edidit *W. Fr.* Clossius. Tubingae 1824. 8. p. XVII. sqq. *) Praef. C. Theod. p. IX. sq. 27) In Richteri Annalibus (Kritische Jahrbücher f. deutsche Rechtswissenschaft). Lips. 1837. 8. p. 379. sq. 28) Institutio Gregoriani aus der Pithouschen, ietzt Berliner Handschrift zum erstenmale herausgegeben von *Clem. A. C.* Klenze. Berlin 1838. 8. S. 3—6 (Zeitschrift für geschichtliche Rechtswissensch. T. IX. p. 237 sq.). 29) Epistolae Romanorum Pontificum etc. Tom. I. Paris. 1721. fol. Praef. p. LXII. sq. n. 61—69. Inde hauserunt fratres Ballerinii ea, quae scripserant in libro de Antiquis Collectionibus et Collectoribus Canonum. P. II. c. 5 (in Appendice ad S. Leonis Opera. Tom. III. Venet. 1757. fol. p. CXII. sq.). Cf. etiam Montfaucon Bibliotheca Bibliothecarum Manuscriptorum. Paris. 1739. fol. Tom. II. p. 1124. *Conciliorum Galliae Collectio.* Tom. I. Paris. 1789. fol. Praef. pag. VIII. n. XXI. Mabillon de Re Diplomatica. Lutetiae Parisiorum 1709. fol. pag. 356, ubi in tabula VII. specimen scripturae codicis aeri incisum est. *Nouveau Traité de Diplomatique.* Tom. III. Paris. 1757. 4. pag. 218 et tabul. XLVI. n. III., in qua particula c. 13 Sirm. ex codice depicta est; T. VI. Paris. 1765. 4. Table Générale des Matières p. 640 sqq. 30) v. g. c. 13 et 20 Sirmondi. 31) Post c. 18: „*Hucusque codex Ecclesiae Lugdunensis. reliqua partim ex Pithoeano, partim ex Corbeiensi descripta sunt.*" Constitutionem 19 inveni in cod. Reg. Par. 1564 et in exemplo editionis Codicis Theodosiani, Lugduni 1566, quod inter libros impressos Regiae Bibliothecae Paris. insignitum est num. F. 6. Cf. Hau-

amplius integrae sint, cohaerere cum collectionibus canonum; tum octo priores constitutiones in Breviarii et in iuris ecclesiastici codicibus, illis exceptis, ex quibus prima classis constat, pro extremis Codicis Theodosiani titulis haberi; porro Seldeni codicem ab omnibus in utraque re differre; denique titulum *de Episcopali iudicio* non inveniri nisi in codicibus secundae et tertiae classis.

Sed antequam venio ad controversias, quae de constitutionibus illis inter doctos fuerunt, paucis inquiram, quae forma earum sit potissimum in primae classis codicibus, quo ordine, loco, auctore, et quo tempore collectae sint. Earum enim rerum omnium tractationem arbitror non levis momenti esse ad dirimendas illas controversias.

Et primum quidem omnes aetate Codicem Theodosianum superant; nam dimidia fere pars ab Honorio et Theodosio imperatoribus data est. Temporis ratio, cum congererentur, habita non est; sed ut sese obtulerant, ita promiscue conscriptae sunt; quo factum est, ut recentissima lex sexta esset, antiquissima penultima. An communem titulum habuerint, dubito, qui neque in Sirmondi codicibus reperiatur, neque in illis, quibus ipse usus sum.

Forma non differunt a Novellis Theodosii et Valentiniani reliquorumque principum, qui ante Iustinianum regnarunt, nam paucis exceptis prologo et epilogo instructae sunt.

Singulis constitutionibus praeposita sunt lemmata, quorum in codicibus secundae classis usus factus est, praeterquam quod priores tres constitutiones omissis lemmatibus titulo *de Episcopali Iudicio*, qui in tertiae etiam classis codicibus est, insignitae sunt et reliquarum lemmata in titulos mutata, ut ad Codicem Theodosianum aptarentur. Quis fecerit lemmata, utrum is, qui constitutiones collegerit, an posterioris aetatis homo, incertum est. Illud suadet vetustas eorum, hoc commemoratio Codicis Theodosiani in lemmatibus c. XVII. et XVIII., quem, si quidem colligenti notus fuisset, non potuisset silentio praeterire, cum duodecim constitutiones per Codicem Theodosianum dispersae sint. Sed idem cadit in posterioris aetatis hominem. Quare lemmata singulis legibus a diversis ante adscripta fuisse arbitror, quam collectae essent. Solebant enim exceptores argumentum legum paucis verbis describere, scriniorum custodes memoriae causa breves notas apponere. Hoc factum est in c. XVII. et XVIII., a clerico quodam videtur, qui eas in titulo Codicis Theodosiani de Episcopali definitione invenisset. Postero tempore mutata esse lemmata demonstrat diversitas scripturae, quae cum offenditur in codice Lugdunensi et in Phillippico MDCCXLV., tum maior est in secundae classis codicibus. Verum quae tempore prima sint, Lugdunensis codicis an Phillippici, cum Lugdunensis codex aut in tenebris lateat aut interierit, dici non potest.

Quo loco aut in qua terra collectae sint constitutiones, incertum quidem est, neque vero omnino obscurum. Carthaginiensem originem indicant et subscriptio c. IV.: *Data XII. Kalendas Novembris. Proposita VII. Idus Martias Carthagine*, et verba illa, quae Interpretationi Novellae primae Martiani in utroque codice Phillippico MDCCXLI. et S. Germani CCCLXVI. addita sunt: „*Secundum has leges decrevit carthaginense concilii capitulū XXX*," in hoc solo autem interpretationi c. XVIII. C. Th. de Fructibus et lit. expens.: „*Secundum has leges decreverunt canones Cartaginensis concilii cap. XV cap. XVIIII et cap. XX et africani concilii cap. LXV et cap. LXXII et cap. LXXXVIII et LXXXVIIII et XC et Sanctus Gregorius multoties sicut subsequitur Gregorius*," et interpretationi tituli XXVII. libri V. Sententiarum Paulli: „*In Africano Concilio cap. LXVIII de sententia ferenda in contumacem in libro IX Theodosianae legis cap. XXVIII.*" Quod ad subscriptionem c. IV. attinet, similis formae non desunt exempla in Codice Theodosiano; quid quod c. V. C. Th. de Iudaeis et c. I. Ne Christianum mancipium ex illa c. IV. depromptae eandem subscriptionem habent, neque vero propterea Codex Theodosianus Carthagine factus esse dici potest; verba autem illa, ut mittam, quod in solis secundae classis codicibus, primae non item inveniantur, pertinent ad antecedentes sententias et leges ex Breviario Alarici huc transscriptas [32]). Quare repudianda est Africana origo et quaerenda alia patria. Eam Galliam esse, probabiliter demonstrari potest. Omnes enim codices in Gallia scripti sunt; praecedunt etiam in codicibus primae classis concilia Galliae, quorum canones non raro ex his constitutionibus videntur hausti esse [33]). Quapropter verisimile est [34]), constitutiones Sirmondi in scriniis ecclesiae alicuius Galliae latuisse et nonnunquam

---

boldi Promsbis, Praetermissorum in primis ad Breviarium Alaricianum pertinentium. Lips. 1822. 4. p. 14 (in class. Opp. T. II. p. 915). Ultima c. (21) nullum codicem inveni in quo esset separatim sine aliis legibus scripta, nam in codice Phillippico 1741 reliquis libri XVI. C. Th. legibus interposita est. 32) Quos canones in mente habuerit, qui verba illa scripsit, non potui eruere, sed cf. Cod. Can. Eccl. Afric. c. 19, 30, 62, 65, 93; Epist. Concilii Africani ad P. Coelestinum; Concil. Carthag. II. c. 6, 13; Concil. Carthag. IV. c. 80; Concil. Carthag. VII. c. 2, 3. 33) Const. 3. Cf. c. 6. — c. 4. Concil. Aurelian. III. c. 13; Aurelian. IV. c. 30, 31. Cf. c. 5. — c. 5. Concil. Vasens. I. c. 9, 10; Concil. Matiscon. I. c. 16; — c. 6. Concil. Vasens. I. c. 7; Concil. Agathensis c. 32; Concil. Epaonensis c. 11; Concil. Arvernensis c. 9; Concil. Aurelian. III. c. 32; Concil. Matiscon. I. c. 7, 8, 13; — c. 10. Concil. Arelat. II. c. 3; Concil. Agathensis c. 10; Concil. Aurelian. I. c. 29; Concil. Arvernensis c. 16; Concil. Aurelian. III. c. 4, 16; Concil. Aurelian. V. c. 8; Concil. Matiscon. I. c. 1; — c. 13. Concil. Arausic. I. c. 5, 6; Concil. Arelat. II. c. 30; Concil. Aurel. I. c. 1, ubi lex Romana nominatur (*quod ecclesiastici canones decreverunt et lex romana constituit*). 34) Sententia mea videtur confirmari c. 6, quae in C. Th. in tres leges discerpta est, in c. 47 C. Th. de Episcopis (XVI, 2), c. 62 et c. 64 C. Th. de Haereticis (XVI, 5). In Codice quidem Th. inscripta est Basso C. R. P. et Fausto

ab episcopis, ut eas consulerent, adhibitas fuisse, mox autem a clerico aliquo aut sua sponte aut de alicuius sententia atque auctoritate non solum illas, quibus uterentur, sed etiam quotquot in scriniis ecclesiae invenirentur, libro conciliorum Galliae adscriptas esse.

Verum cum Galliae fines late pateant, demonstrandum est etiam, quo loco Galliae constitutiones collectae sint. Eum Lugdunum fuisse, variis ex causis arbitror. Proxime in codicibus antecedunt canones concilii, quod prope Lugdunum Matiscone habitum est; Lugdunensis ecclesiae fuit codex, ex quo Sirmondus constitutiones edidit; Lugduni Florus Collectionem XV capitulorum congessit, in qua sex constitutionibus a Sirmondo editis usus est; Lugduni non dubito, quin Phillippicus quoque codex MDCCXLV. scriptus sit, literarum forma simillimus iis bibliis Latinis saeculi VIII., quae in Lugdunensi bibliotheca asservantur, et cum in S. Barbarae bibliotheca olim fuerint, haud dubie in insula S. Barbarae scripta sunt; Lugduni fuerat antiquissimus codex, ex quo Cuiacius Codicis Theodosiani librum VI — VIII. divulgavit; ibi fuisse probabile est codicem, cuius ope Miraeus se integrum Codicem Theodosianum editurum esse promisit. Quae cum ita sint, minime vereor, ne in temeritatis crimen incurram, cum Lugduni potius quam in alia quavis urbe illas constitutiones conscriptas esse dico [35]).

Quo tempore id factum sit, iam ostendere conabor; neque enim argumenta desunt, quibus illud tempus accuratius definiri possit. Nam cum in codicibus constitutiones proximum post concilia in Gallia habita locum teneant, eorumque conciliorum recentissimum Matisconense I. sit, quod anno DLXXXI. habitum esse constat, post hunc annum constitutiones collectas esse putemus necesse est. Atqui solebant regestorum scriptores membranas chartasque hoc ordine disponere, ut antiquissima prima esset, eamque recentiores deinceps sequerentur. Idem in conscribendis Galliae conciliis, quibuscum constitutiones Sirmondi cohaerent, factum est, in his autem fieri non poterat, cum ei, qui leges colligeret, series consulum ignota esset. Phillippicus codex ineunte saeculo VIII. scriptus est. Incidit igitur aetas in illud tempus, quod inter ultimos saeculi sexti annos et saeculum octavum centum et viginti circiter annos comprehendit.

Accuratiusne, quam a me factum sit, codicis S. Germani DCCCCXXXVI. ope, quem fratres congregationis S. Mauri saeculo VI. tribuunt, equidem saeculo VII., tempus circumscribi possit, inde pendet, utrum c. XIII., quam continet, ex XVIII constitutionum corpore an aliunde descripta sit. Id diiudicare nequeo.

Ceterum magnam collectarum constitutionum fuisse in ecclesia auctoritatem, inde cognoscitur, quod receptae sunt partes c. I., III., VI., XI., XIV. [36]), XV. in libros iuris canonici saeculo IX. et X. scriptos, quos qui composuerunt, primae potissimum classis codicibus videntur usi esse. Quod quidem hac de causa suspicor, quia ne semel quidem *titulum de Episcopali iudicio* nominant. Tacent eum Concilium Valentinum III., Regino, Florus, Hincmarus, Ivo, Petrus. Solus Benedictus Levita, ex quo hauserunt Anselmus Lucensis et Gratianus, se verba constitutionis primae ex cap. XI. libri XVI. Theodosii imperatoris deprompsisse dicit. Ita-

---

Pf. U.; sed in c. 6 cit. *Amatio Pf. P. Galliarum.* Discrepantiam inscriptionum ita explico. Codicis Theodosiani compositores usi sunt exemplo, quod pluribus magistratibus inscriptum erat; in c. 6 Sirmond. servatum est exemplum legis, quod imperator miserat ad Amatium Pf. P. Galliarum. Vid. supra praefationem Codicis Theodosiani p. XLII. Ad praefectum praet. legem missam fuisse patet ex vv.: *Illustris itaque auctoritas tua*, quibus alloquebantur imperatores praefectos pr.; Galliae eum praef. praet. fuisse perspicitur ex Gallicanis regionibus, quae commemorantur et ex mentione Patrocli. Iam id commodi affert c. 6 Sirmond. inscriptio, ut suppleatur series praefectorum praet. Galliae, cum adhuc defuerit praef. pr. anni 425. Go. c. 6, quia Amatio Pf. P. Galliarum inscripta est, suppositam esse contendit. Contra Iohannem, qui imperium invasisset, datam esse c. 47 C. Th. cit. verbis cum c. 6 concinentem. Iohannem autem nihil iuris in Gallia habuisse. Verum aliud persuadet Prosper Aquitanus, qui relata Exsuperantii Pf. P. Galliarum nece, quam milites in civitate Arelatensi patrarant Castino et Victore Coss. (424), sic pergit: *Idque apud Iohannem inultum fuit.* Cf. *M.* Bouquet, Rerum Gallicarum et Francicarum scriptores. T. I. p. 629. Praeterea commemorantur in c. 6 *regiones Gallicanae*, mentio quoque fit *Patrocli*, Arelatensis episcopi, quem Theodosio XII. et Valentiniano II. Coss. (426) a barbaro quodam multis vulneribus interfectum esse idem Prosper Aquitanus narrat. Quae omnia tam apte inter se cohaerent, ut nulla suspicio supersit, hanc c. postero tempore fictam et a falsario quodam ex c. 47, 62 et 64 C. Th. citt. conglutinatam esse. Denique Go. aliquoties utitur c. 6 Sirm. ad emendandam c. 47; ipse igitur sibi obloquitur.

35) *Florus, Diaconus* Lugdunensis, *Collectionem XV Capitulorum* partim ex decretis Concilii Carthaginiensis partim ex fragmentis c. 1, 3, 6, 11, 15, 20 a Sirmondo editarum composuit, adhibuit igitur, cum a codicibus secundae et tertiae classis c. 11 et 15 absint, codicem quendam primae classis. Collegit autem illa capita Lugduni, ubi vixit, et tum quidem, cum Amalarium, Agobardo de sede depulso, in iudicium vocasset, quod fertur anno 835 fecisse. Quibus rebus sententia mea confirmatur de tempore et loco, quo constitutiones Sirmondi collectas esse dixi. Nam codicem, quem haberet Florus, ante annum 835 scriptum esse necesse est, et cum Lugduni fecerit librum suum, sine dubio invenerat codicem illum in bibliotheca quadam Lugdunensi. Ceterum falso in m. editionis Lucae d'Achery ad Flori librum additur: „*Anno circa* 865“, falso etiam scribunt fratres S. Benedicti: „ce fût en ce même temps, que Flore travailla à une collection de decrets tirés *du Code Théodosien* et de divers conciles“. Nihil deprompsit Florus ex Codice Theodosiano. Cf. Spicilegium, sive Collectio Veterum Aliquot Scriptorum, Qui in Galliae Bibliothecis delituerant. Op. et stud. *Lucae* d'Achery. Nova editio per *Lud. Franc. Ios. De La Barre.* Paris. 1723. fol. Tom. I. p. 597 sq. Dissertationes Philologicae de Scriptoribus Ecclesiasticis, auct. *Phil.* Labbe. Paris. 1660. 8. T. II. p. 820 sq. *P. Fr.* Chiffletii Notae in Breviaria Canonum Fulgentii Ferrandi (*Meermani* Thes. T. I. p. 223). Histoire Literaire de France *par des Religieux Bénédictins de la Congrégation de S. Maur.* Paris. 1740. 4. T. V. p. 213—240 (inprimis p. 215, 225). *Ioh. Chr. Fel.* Baehr, Geschichte der Römischen Literatur. III. Supplement-Band. Carlsruhe 1840. 8. p. 108 sq. 447 sqq.

36) c. 14 Hincmarum (Opp. T. II. p. 819) usum esse, non Codice Theodosiano, scripturae consensus

que adhibuit librum, in quo priores constitutiones cum Codice Theodosiano cohaeserunt. Ut vero Benedictus Levita constitutionis primae verba primum dicit in capite XI. libri XVI. Codicis Theodosiani inveniri, ita quoque tituli *de Episcopali iudicio* prima fit mentio in codice Parisiensi MMMMCCCCVI. et in Eporediensi codice, qui saeculi noni sunt. Ex quo efficitur, priores constitutiones in ultimum Codicis Theodosiani librum, quem locum eas in codicibus secundae et tertiae classis occupare narravi, iam saeculo IX. translatas esse.

Exposui, quae forma esset constitutionum a Cuiacio et Sirmondo editarum, et quid codices afferrent ad historiam earum indagandam. Iam inquirendum est, possitne ex iis probari, deesse titulos in editionibus Codicis Theodosiani. Induxit in hanc opinionem alios titulus: *Appendix Codicis Theodosiani*, quo quidem Sirmondus usus est, quem vero a Sirmondo factum esse, cum ex verbis eius perspicitur tum ex codicibus; alios titulus *de Episcopali Iudicio*, qui in nonnullis Codicis Theodosiani editionibus ultimus sexti decimi libri est et constitutionum illarum primam, secundam et tertiam complectitur; alios lemma constitutionis XVII. et XVIII.: *Lex... sub titulo XXVII de Episcopali definitione;* alios denique index titulorum codicis Ambrosiani a Clossio editi, in quo lemmata constitutionis quintae et septimae ultimi Codicis Theodosiani tituli dicuntur esse. Quare Wenck in editione Codicis Theodosiani p. 370 „unde iam liquido constat, inquit, postremum hunc librum ne in Cuiacii quidem codicibus fuisse integrum." Duo igitur affirmantur: mancum esse librum XVI. Codicis Theodosiani et addendos esse titulo de Religione, qui ultimus est in editionibus, titulos *de Episcopali iudicio* cum tribus prioribus Sirmondi constitutionibus, *de His, qui famis tempore sunt collecti* cum quinta constitutione, *de His, qui pro paschali festivitate de carceribus educuntur* cum septima et *de Episcopali definitione* cum septima decima et duodevicesima constitutione. Utrumque videtur confirmari duobus codicibus, Phillippico MDCCXLI. et S. Germani CCCLXVI., in quibus c. I — VII. libri XVI. Codicis Theodosiani tituli XI — XIV. fuisse dicuntur. Ego vero neutrum probo. Etenim numerus tituli *de Episcopali iudicio*, qui in plerisque codicibus undecimus est, et numerus ultimi Codicis Theodosiani tituli[37]) inter se repugnant, neque in codice Ambrosiano, quamquam is titulos addit ad Codicem Theodosianum, titulorum *de Episcopali iudicio* et *de Episcopali definitione* ulla fit mentio; apparere etiam puto, ut praeteream, receptam esse secundam constitutionem in Codicem Theodosianum, cum geminae leges non rarae sint, ex Seldeno et ex clarissimi Wittii libello de Seldeni codice, quam incertus sit locus c. I — III., V — VII.[38]); accedit quod argumentum utriusque constitutionis quintae et septimae non concinit cum libro XVI. Codicis Theodosiani, sed potius cum titulis eiusdem Codicis *de Expositis* et *de Indulgentiis criminum*; denique numerus XXVII. tituli *de Episcopali Definitione* non pertinet ad librum XVI. Codicis Theodosiani, cui XVI titulos deesse non probabile est[39]). Sed missa facio haec argumenta; [illegible] autem contendo, iam dudum ex duobus locis, quid verum esset, erui potuisse: ex Cuiacii prima Codicis Theodosiani editione, et ex codice Parisiensi descripto ab Hauboldo in ultimo, quem edidit libello academico[40]). Etenim apud Cuiacium ultimus titulus libri XVI. est *undecimus de Religione:* eum sequitur titulus *de Episcopali iudicio*, sed *sine numero*, quae res sola indicat, in Cuiacii libro manuscripto post undecimum libri XVI. titulum alium quidem *de Episcopali iudicio* fuisse, sed disiunctum a Codice Theodosiano. Disiunctum eum fuisse, Cuiacius ipse declarat verbis inter ultimam Codicis Theodosiani constitutionem et titulum *de Episcopali iudicio* interpositis: *Hic titulus decurrebat a Codice Theodosiano.* Cum Cuiacii editione consentit Parisiensis codex MMMMCCCCVI. Ibi in transversa membranae XLIII. pagina liber XVI. Codicis Theodosiani a Visigothis in brevem summam contracti illis terminatur verbis: *Explicit Libri Theodosii Feliciter.* Post ea demum, sed *sine numero ullo* positus est titulus *de Episcopali iudicio.* Similiter res videtur se habere in codice Eporediensi[41]). Manifestum est igitur, ne ibi quidem titulum *de Episcopali iudicio* cohaerere cum praecedente libro XVI. Codicis Theodosiani. Iam vero dubitatio, si qua superest, tollitur palimpsesti Taurinensis duobus foliis XLIII. et XLIV. aut foliorum a doctissimo Vesmio inventorum tertio decimo et quarto decimo. Etenim in adversa folii XLIII. pagina ultima lex, ut in editionibus, est *c. III. de Religione* (XVI, 11). Sub eam picta sunt ornamenta, quibus librarii codicem, cui scribendo operam navassent, ad finem perductum esse significabant. Denique in extrema pagina sequitur, omisso tituli *de Episcopali iudicio* aut alius tituli indicio clausula: (EXPL. T)*HEOD. CONSTITUTIONUM LIB. XVI UTERE FELIX FELICITER*[42]). In aversa pagina nihil scriptum est. Eadem ratione finis Codicis Theodos. describitur in proximo folio XLIV., ubi non mutato ordine tot libri XVI. tituli, quot in editionibus, neque alii neque plures enumerantur et post ultimum titulum *de Religione* nominantur imperatores, quorum constitutiones Codice Theodosiano comprehenduntur. In utroque igitur folio titulus *de Religione* ultimus est Codicis Theodosiani similiter atque in ea codicis Parisiensis MMMMCCCCVI. parte, in qua integer liber XVI. scriptus est, nulla admixta interpretatione. Iam vero cum in palimpsesto Taurinensi veri Codicis Theodosiani fragmenta contineantur, nullo modo dubitari potest, quin qui in Cuiacii et in sequentibus

probat. 37) In hoc offendit iam Seldenus ad Fletam cap. V. §. 6. 38) In eodem quidem codice alius est ordo titulorum secundi libri C. Th. (vid. editionem meam); sed ibi videtur casu mutatus esse, hic consilio. 39) Iungk l. c. p. 57 numerum XXVII errore librarii ex XVI et XI ortum esse putat. Neque haec emendatio rem conficit, nam ita collidentur inter se titulus de Episcopali definitione, et tituli de Religione et de Episcopali iudicio, qui itidem XI vocantur. 40) Promulsis cit. p. 10 et Opp. T. II. p. 907. 41) Vid. supra not. 13. 42) Annales Critici

editionibus finis dicitur Codicis Theodosiani, idem eius semper fuerit, et cum titulus *de Episcopali iudicio* tum reliqui tituli ab ultimo eius libro alieni sint.

Sed quamquam nego, titulos illos ad librum XVI. Codicis Theodosiani pertinere, tamen nihil impedit, quominus inquiratur, utrum hic et ille titulus in alio Codicis Theodosiani libro fuerit. Quod priusquam fieri potest, necesse est definiatur, quae constitutiones in hanc quaestionem veniant. Non veniunt c. V. et VII., quarum superscriptiones lemmata sunt, non tituli. Pariter eximuntur omnes constitutiones a Codicis Theodosiani conditoribus receptae aut consilio reiectae, veluti c. VIII., XIII. et fortasse c. V. et VII. Versantur igitur in quaestione solae c. I., III., XVII., XVIII. Et c. XVII. et XVIII. quidem memorabiles sunt propter rubricam *de Theodosiano sub titulo XXVII de Episcopali definitione* [43]), ex qua tria deducuntur: primum in Codice Theodosiano titulum *de Episcopali definitione* fuisse; deinde c. XVII. et XVIII. sumptam esse ex Codice Theodosiano, librum igitur a Sirmondo editum constare non solum ex constitutionibus, quae non sunt in Codice Theodosiano, verum etiam ex constitutionibus ex eo depromptis; denique eum post Codicem Theodosianum factum esse. Fateor, me olim prima specie inductum esse, ut quae modo exposui, omnia pro veris haberem. Nunc aliter sentio. Etenim quod de c. XVII. et XVIII. dictum est, verum esse nego cum propter originem libri, tum quia verisimilius est, eum, qui confecerit librum, si quidem Codicem Theodosianum adhibuisset, eo solo, qui legitimus esset liber legum, usum esse quam dispersis et partim abrogatis legibus. Praeterea ex rubrica c. XVII. et XVIII. nego concludi posse, librum illum post Codicem Theodosianum factum esse. Id quidem quin verum sit, non dubito, sed aliae sunt rationes, quas supra proposui. Ex Codice Theodosiano titulum *de Episcopali definitione* ductum esse concedo, nam accurata utriusque lemmatis cum c. XVII. tum c. XVIII. conceptio veri speciem prae se fert, et ut Codicis Iustinianei ita Theodosiani quoque Codicis singularem titulum de episcoporum iudicandi potestate egisse probabile est.

Quaeritur, ex quo libro ductus sit. Non esse eum libri XVI. titulum, probasse mihi videor. Neque pertinet ad librum secundum neque ad sequentes usque ad quintum decimum. Obstat argumentum librorum. Fuerit igitur necesse est in primo Codicis Theodosiani libro, qui si Codicis Theodosiani Summaria spectes, utique XXXIV titulos comprehendit [44]); certo — nam fides haberi non potest Summariis in Tiliano codice mendose scriptis — computatis, qui editi sunt, titulis cum illis, quos Vesmius in palimpsesto Taurinensi invenit et quos ipse ex Parisiensis codicis indice rubricarum enotavi [45]), XXVII aut XXVIII complexus est, addito autem titulo *de Episcopali definitione* XXVIII aut XXIX titulos. Numerus tituli *de Episcopali definitione* vicesimus septimus est; ergo titulus fere in extremo libro primo fuit. Magnam igitur eius numerus veri speciem prae se fert, praesertim cum calculi differentia lateat in indice Parisino mendis depravato. Non ignoro quidem, meam sententiam a communi discrepare, quae titulum *de Episcopali definitione* propter argumentum in librum primum Codicis Theodosiani referri ullo modo posse negat; verum propter argumentum ipsum persto in sententia. Agitur enim, praemissis quattuor titulis de fontibus iuris, Theodosiani potissimum Codicis, in quinto et sequentibus libri primi titulis de magistratibus, iudicibus eorumque officio, quos pari ratione collocatos fuisse puto, atque ipsum ius in sequentibus Codicis Theodosiani libris dispositum est, cuius ultimus liber ius ecclesiasticum complectitur, postquam in antecedentibus libris de iure civili expositum fuit. Itaque ut in prioribus libri titulis de civilibus magistratibus agitur, ita in postremis de ecclesiasticis iudicibus actum fuisse arbitror. Accedit Codex Iustiniani, cuius liber primus librum XVI. Codicis Theodosiani comprehendit et *praeterea* titulum *de Episcopali audientia* (mutata sola voce *definitionis* in *audientiam*) una cum XVIII. Sirmondi sive postrema tituli Codicis Theodosiani *de Episcopali definitione* lege. Eum ad Codicem Theodosianum quidem pertinere, neque vero ad librum XVI. Codicis Theodosiani probavi. Ex primo igitur libro Codicis Theodosiani a compositoribus Iustinianei haustus sit necesse est, cum reliquis libris propter argumentum assignari non possit.

Hactenus de lemmate c. XVII. et XVIII. Progredior ad c. I. et III. Multum cogitaveram, quem locum in Codice Theodosiano tenuissent, postea vero, cum non invenissem, quod aliis me probare posse sperarem, satius duxi nihil esse affirmandum. In ambiguo igitur relinquo, utrum in Codicem Theodosianum transierint, nec diiudico, utrum ibi titulus *de Episcopali iudicio* fuerit, in quem referantur c. I., II. et III. Sirmondi. Nam praeterquam quod c. II., etsi fons est legis XXXV. C. Th. de Episcopis (XVI, 2), titulo illi tribuitur, dubitationem iniicit c. I., quae c. VII. C. Iust. de Episcopali audientia (I, 4) abrogata est [46]), iniicit etiam is, qui lemmata c. XVII. et XVIII. fecit, quippe qui, sicut titulum *de Episcopali definitione* ex Codice Theodosiano enotavit, ita etiam alterum *de Episcopali iudicio* non omisisset indicare, si quidem ibi fuisset. Adde, nullum inveniri eius modi tituli in Codice Iustinianeo vestigium, neque credibile esse, duos eiusdem argumenti titulos a compositoribus Codicis Theodosiani factos esse, alterum *de Episcopali definitione*, alterum *de Episcopali iudicio*.

Iurisprudentiae Germanicae ab *Aem. Lud.* Richtero editi. T. I. p. 94. 43) In cod. Phill. 1745 deest quidem rubrica c. 17, neque vero ea sola, sed etiam prima verba legis desunt. Attamen cum sq. c. rubrica incipiat in vv. *Item alia*, lacunam librarii negligentia ortam esse manifestum est. 44) Ad c. 1 C. Th. de Relationibus (XI, 29): „*Similis Lib. I. Tit.* 34. c. 1." Vid. edit. meam p. 21. 45) In Richteri Annalibus l. c. T. I. p. 665 sq. 46) Cf. Iungk l. c. p. 62 sqq. Iungkium oppugnare tentat *C. Fr.* Eichhorn, Grundsätze des Kirchenrechts in Deutschland.

His de caussis titulum *de Episcopali iudicio* ab eo, qui primus constitutiones illas Codici Theodosiano in iuris ecclesiastici libris addidit, fictum esse puto et sumptum quidem ex Novella Valentiniani *de Episcopali iudicio*[47]), quae paullo post in iisdem libris manuscriptis veluti S. Germani sequitur. Si vero secus est, ne hic quidem titulus alii libro tribui potest nisi primo Codicis Theodosiani.

His expositis, meum esse puto breviter explicare, quo modo factum sit, ut in plerisque secundae classis codicibus si non omnes, tamen septem priores constitutiones et in codice Parisiensi octava constitutio ultimo Codicis Theodosiani libro tributae sint. Nodus, qui prima specie difficilis est, non dubito, quin facile expediatur duorum codicum ope, S. Germani CCCLXVI. et Phillippici MDCCXLI. additis Vaticani codicis membranis. In utroque enim codice paullo post concilia partim ex Codicis Theodosiani libro XVI. et Sirmondi constitutionibus partim ex Breviario Alarici magna copia legum conscripta est[48]). Illae Codicis Theodosiani primo loco positae sunt, praemissis verbis, quibus ab antecedentibus iuris ecclesiastici scriptis distinguerentur: *Incipit Lib. XVI* (Codicis Theodosiani). Leges autem selectae sunt non ex undecim, ex quibus liber XVI. constat, sed ex *decem* titulis, servato hunc in modum titulorum ordine: *I De Fide Catholica. II De Episcopis, Ecclesiis Et Clericis*[49]). *III De His Qui Super Religione Contendunt. IIII De Haereticis. V Ne Sanctum Baptisma Iteretur. VI De Apostatis. VII De Iudaeis, Coelicolis Et Samaritanis. VIII Ne Christianum Mancipium Iudaeus Habeat. VIIII De Paganis Sacrificiis Et Templis. X De Religione.* His adduntur *XI De Episcopali Iudicio. XII De Iudaeis. XIII De His Qui Famis Tempore Sunt Collecti. XIIII De His Qui Pro Paschali Festivitate De Carceribus Educuntur.* Post titulum XIV. demum progreditur librarius ad leges ex Breviario transscriptas, secernens eas ab illis, quas ex probis fontibus hauserat, ea rubrica: *Item alia ex Codice Theodosiano.* Iam postquam qui finis esset libri XVI. Codicis Theodosiani, exposui, titulos illos, qui titulum X. *de Religione* sequuntur, manifestum est non esse ipsius Codicis Theodosiani — adversatur enim numerus tituli *de Religione*, qui libri XVI. undecimus est, non decimus —, sed potius indicio esse, quot illorum codicum sint tituli. Undecimus igitur titulus et sequentes usque ad quartum decimum undecimus sunt, duodecimus, tertius decimus et quartus decimus illorum codicum, non Codicis Theodosiani. Mox autem librarii Breviarii Alarici, qui in codicibus titulos illos invenissent, non dubitaverunt, omissis decem primis titulis, quos in Codice Theodosiano esse perspexissent et partim descripsissent, hunc et illum titulum, inprimis titulum *de Episcopali iudicio*, quem cum argumento libri XVI. praeter ceteros convenire intelligerent, eodem loco, quo eum invenissent, in extremum XVI. Codicis Theodosiani librum recipere. Hinc ille error ortus est, qui in Benedictum Levitam, Anselmum et alios iuris libros permanavit et, cum irrepsisset in libros typis excusos, induxit doctos, ut titulos illos ex Codicis Theodosiani libro XVI. depromptos esse putarent.

Iam vero reliquum est, ut de Gothofredi sententia disputem, qui in Commentario tituli *de Episcopali Iudicio* tres priores constitutiones fictas esse contendit et ab *impostore* aliquo suppositas[50]), neque melius existimavit de reliquis constitutionibus in diversis Commentarii Codicis Theodosiani locis, etsi ibi nulla argumenta attulit, quibus sententiam suam defenderet. Gothofredum in offensionem nonnullorum, maximam partem Romanae ecclesiae sectatorum, quorum in primis nominandus est Le Gendre[51]), incurrisse et magnas inter doctos concitasse turbas, supra dixi. Cui opinionum varietatem et dissensionem noscere libet, is Iungkii librum[52]) consulat, ubi singuli scriptores nominati sunt. Equidem perlectis omnibus, quae in utramque partem scripta sunt, tantummodo de prima, secunda, tertia et septima decima constitutione, neque vero de reliquis, etsi has quoque Gothofredus respuerit, controversiam esse intellexi. Agam igitur de omnibus constitutionibus, neque tamen enumerabo singula argumenta, quibus doctorum illorum suam quisque sententiam defendere studuit. Nota sunt et multis verbis exposita apud Gothofredum, Le Gendrium, Hebenstreitium, Iungkium, quorum libri omnibus per-

---

Göttingen 1831—1833. 8. T. II. p. 132 sqq. 47) Iungk l. c. p. 56 titulum de Episcopali iudicio ex Breviario Cod. Th. receptum esse falso putat, nam talis titulus non est in Breviario Alarici. 48) Vid. supra not. 22, 23. 49) Omittitur titulus C. Th. de Monachis (XVI, 3). 50) Neque vero sibi constat Go., nam in Comment. c. [illegible] C. Th. de Episcopis (XVI, 2) utitur c. 3, ut demonstret, quod fuerit clericorum forum; agnoscit igitur eam legem veram esse. Utitur etiam c. 2 ad XVI, 2, 35, c. 11 ad c. 40 eod. not. *h*, c. 10 ad c. 44 eod. not. *n* et c. 6 ad c. 47 eod. 51) *Ant. Dad.* Altaserra, Constitutio Constantini de Episcopali Iudicio Vindicata. Tolosae. 8. Decembris 1672. 4. *Io.* Le Gendre, Episcopale Iudicium adversus calumnias Iacobi Gothofredi acerrime defensum, nec non ab omni falsi suspicione plenissime vindicatum. Lutetiae Parisiorum 1690. 4. et in *Meermani* Thesauro iuris civilis et canonici. Tom. III. p. 333—368. Similiter iudicarunt Tillemont, Histoire des Empereurs. Bruxelles 1734. 4. T. IV. Notes p. 278, n. LXX, LXXI. et editores Conciliorum Galliae cit. p. 755. 52) *Conr. Frid. Aug.* Iungk, Diss. de Originibus et Progressu Episcopalis Iudicii in caussis civilibus laicorum usque ad Iustinianum. Berolini 1832. 8. Iis, qui cum Gothofredo sentiunt, addendi sunt Ritterus sub finem praefationis T. VI. Cod. Theodosiani; Hoffmann in Historia iuris civilis, lib. I. cap. II. sect. III. §. 10; Löhr, Uebersicht der das Privatrecht betreffenden Constitutionen der römischen Kaiser von Constantin I. bis auf Theodos II. und Valentin III. p. 21, not. 3; Savigny, Geschichte des Römischen Rechts im Mittelalter T. II. p. 267, not. 18 (ed. I.) et p. 281, not. c (ed. II.), p. 280, not. 51 (ed. I.) et p. 296, not. e (ed. II.); Haubold in Inst. Liter. l. c.; Hugo, Lehrbuch der Geschichte des Röm. Rechts seit Iustinian ed. III. p. 322; Blume in Monumentorum German. a Pertzio edit. T. III. p. 191; Eichhorn l. c. Hebenstreit sibi non constat: in Diss. I. p. 41 c. 3 Sirm. genuinam, non spuriam esse dicit, consentiente Schillingio p. 36; in

vulgati sunt et nullo negotio inspici possunt. Praestat, leges illas Romanas, non suppositas esse[53]), novis rationibus demonstrare, petitis ex fontibus iuris, quod ita instituam, ut constitutiones a Sirmondo editas bifariam distribuam[54]). Unum genus partim in Codice Iustinianeo partim in Codice Theodosiano receptum est, alterum receptum non est. Illius generis undecim sunt: II., IV., VI., IX — XII., XIV — XVI., XVIII., quae omnes, sed modo mutatis modo omissis verbis, in Codicem Theodosianum et ex hoc partim in Codicem Iustinianeum transscriptae sunt[55]). Nam Codicis Theodosiani compositores, si quam harum constitutionum plura capita habere videbant, unumquodque eorum disiunctum a ceteris apto collocaverunt loco; deinde ea tantum pro re nata reservarunt, quae ad rem pertinebant, praetermissis et circumcisis illis, quae declarandae legis caussa, non ex ipsa necessitate adiuncta erant, prologos dico et epilogos; denique ubi varietatem lectionum invenerunt, eam receperunt, quam ordine et tempore probari credebant. Hinc orta est diversitas scripturae, quae hic illic inter Codicem Theodosianum et constitutiones illas intercedit, et quemadmodum Novellae Theodosii Martianique demonstrant[56]), qua ratione Iustinianei Codicis compositores imperatoris iussui obtemperaverint, ita ex his constitutionibus cognoscitur, quo modo ii, qui Codicem Theodosianum congesserint, potestate sibi concessa in recipiendis legibus usi sint. Singularum quidem constitutionum partes Gothofredus existimat ab *impostore* ex utroque Codice, Iustinianeo et Theodosiano, collectas et ita coagmentatas esse, ut prologos et epilogos de suo adiiceret; vereor autem, ne Gothofredus praeiudicata opinione ductus animo suo nimis indulserit et artificem sua aetate solertiorem et ingeniosiorem finxerit. Certe constitutionum partes ita aptae sunt inter se et colligatae, ut fraudulentae coagmentationis vestigium non appareat, ipsaeque constitutiones adeo convenienter argumento proposito scriptae, ut ea aetate, qua eas in unum volumen congestas esse dixi, vix credibile sit, quemquam iuris Romani in Gallia peritum exstitisse, qui legumlatoris personam luculenter et perscienter gerere potuisset[57]). Neque patet, ob quam caussam coagmentatae fuerint. Omnis enim legis vis inest in sententia eius; reliquae partes, prologus, epilogus non continent nisi historiam, caussam, modum promulgandae legis, quare eas Theodosius Iun., quem Iustinianus secutus est, omitti iubet. Iam vero illarum constitutionum sententiae suum locum obtinuerant in imperatorum codicibus. Inutilis igitur labor erat, sententias illas conquirere et additis prologis atque epilogis denuo in scenam producere. Dicit quidem Gothofredus, veteratorem episcoporum potestatem his constitutionibus augere voluisse, sed aliae de rebus agunt a potestate ecclesiastica alienis, aliae tantum abest, ut augeant potestatem episcoporum, ut minuant eam, exceptis c. XIV. et XVIII.

Alterius generis septem sunt leges: c. I., III., V., VII., VIII., XIII., XVII. Earum quattuor: c. V., VII., VIII., XIII. sententia non discrepant a Codicis Theodosiani titulis *de Expositis* (V, 7), *de Indulgentiis criminum* (IX, 38), *de His, qui ad ecclesias confugiunt* (IX, 45), c. VII. C. Th. *de Carceris custodia* (IX, 3). Quare non magis quam illi tituli suppositae haberi possunt, certe in quinta ne verbo quidem potestatis ecclesiasticae mentio fit. Itidem tertiae legis argumentum confirmatur c. XII., XXIII., XLI., ult. C. Th. *de Episcopis* (XVI, 2) et c. I. C. Th. *de Religione* (XVI, 11); sententia denique c. XVII. non differt a priori parte c. XVIII., quam veram, non fictam esse probat Iustiniani Codex, in quo est c. VIII. *de Episcopali audientia* (I, 4)[58]). Accedit lemma c. XVII.: *Lex de Theodosiano sub Titulo XXVII. De Episcopali definitione* et illud c. XVIII.: *Lex alia de Theodosiano sub Titulo XXVII. de Episcopali definitione et hoc validior, quia omnibus posterior*, quae verba et leges illas a Codicis Theodosiani compositoribus in titulum *de Episcopali definitione* translatas esse significant et huius tituli ultimam legem, quod ipse annus, quo data est, ostendit, dictam c. XVIII.

Diss. III. p. 36 c. 13 supposititiam esse contendit et *ceteras huius collectionis leges.* 53) Idem putant: *Friedr. Aug.* Biener, Beiträge zu der Geschichte des Inquisitionsprocesses und der Geschwornen Gerichte. Leipzig 1827. 8. p. 13, not. 8; Witte, de Guil. Malmesburiensis Codice p. 8; clar. Bickell in literis ad me datis; Hugo, Götting. Gel. Anz. l. c. p. 405 sq. Richter, Uebersicht der Literatur des katholischen und protestantischen Kirchenrechts aus den Jahren 1830—1833, in Ephemeridibus, quibus inscriptum est: *Allgemeine Literaturzeitung.* März 1834. Ergänzungsblätter Nr. 29, p. 228 nil certi dicit. Meam opinionem protuli in Hauboldi Opp. T. II. p. XCIV. 54) Id quidem Iungk l. c. p. 36 agere coepit, neque vero perfecit. 55) Veluti ex c. 2 Sirm. c. 35 C. Th. de Episcopis (XVI, 2. Cod. Iust. I, 3, 14 mut.); ex c. 4 Sirm. c. 1 C. Th. Ne Christianum mancipium (XVI, 9) et c. 5 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8); ex c. 6 Sirm. c. 47 C. Th. de Episcopis (XVI, 2) et c. 62 et 64 C. Th. de Haereticis (XVI, 5); ex c. 9 Sirm. c. 39 C. Th. de Episcopis (XVI, 2); ex c. 10 Sirm. c. 44 C. Th. de Episcopis (XVI, 2. Cod. Iust. I, 3, 19) et c. 3 C. Th. de Raptu vel matrim. sanctim. virginum (IX, 25); ex c. 11 Sirm. c. 40 C. Th. de Episcopis (XVI, 2. Cod. Iust. I, 2, 5); ex c. 12 Sirm. c. 43 C. Th. de Haereticis (XVI, 5) et c. 19 C. Th. de Paganis (XVI, 10); ex c. 14 Sirm. c. 31 C. Th. de Episcopis (XVI, 2. Cod. Iust. 1, 3, 10 mut.) et c. 46 C. Th. de Haereticis (XVI, 5); ex c. 15 Sirm. c. 41 C. Th. de Episcopis (XVI, 2); ex c. 16 Sirm. c. 2 C. Th. de Postliminio (V, 5. Cod. Iust. VIII, 51, 20 et I, 4, 11); ex c. 18 Sirm. c. ult. C. Th. de Episc. def. (I, 27. Cod. Iust. I, 4, 8). Ex c. 17 Sirm. lex aliqua C. Th. de Episcopali definitione (I, 27) sumpta est; sed cum incertum sit, quae sit illa lex, retuli c. 17 ad alterum genus. Non omnes constitutiones integras esse, perspicitur ex c. 35 C. Th. de Episcopis (XVI, 2), deprompta ex c. 2 Sirm. et coniungenda cum c. 24 C. Th. de Feriis (II, 8); nam c. 24 nec vola nec vestigium supersunt in c. 2 Sirm. Huc puto pertinere etiam c. 17 et 18 Sirm. 56) Usi sunt Iustinianei Codicis compositores Orientis imperatorum Novellis, neque vero Novellis eorum, qui in Occidente fuerant, Valentiniani, Maioriani, Severi et Anthemii. 57) Primae potissimum constitutionis apte inter se colligatae sunt et veri speciem prae se ferunt. Dicendum est etiam, amplas illas subscriptiones, quas c. 4, 12 habent, et convenientiam in plerisque constt. magistratuum cum consulibus infra scriptis me impedire, quominus constitutiones illas fictas esse existimem. 58) Go. utitur c. 8 cit. Debebat igitur agnoscere c. 18 cit.,

fuisse: quae descriptio loci, quo fuerint constitutiones XVII. et XVIII. in Codice Theodosiano, tam accurata est, ut quin vera sit, nullo modo dubitari possit, praesertim cum partim Theodosiano Codice confirmetur partim Iustinianeo [59]).

Tota caussa consistit in prima constitutione. Eam *spuriam* esse Gothofredus vehementer contendit. Duo argumenta affert, cur ita statuat, primum sermonem, tum sententiam legis. Illum Latinum esse negat, hanc dicit adversari Romani iuris regulis. Quod ad prius argumentum attinet, ex illis verbis, quae Gothofredus aspernatur, alia ex codicibus a me corriguntur [60]), alia, ut Le Gendre testatur [61]), in reliquis iuris civilis et ecclesiastici libris inveniuntur, alia constitutionibus comprobantur, quas Romanas esse supra declaravi, veluti c. VI., XI., XVII., XVIII. Omnino autem constitutiones non ipsorum imperatorum, a quibus latae sunt, verba videntur exhibere, sed talis earum sermo est, qualem exceptorum ingenium et ortus doctrinaque ferebat. Quae quidem caussa videtur esse, cur ipsius Constantini leges multum inter se differant, quarum pleraeque Latine scriptae sunt, multae autem tumido et barbaro quodam sermone, quas propter sententiam a clericis compositas esse probabile est [62]).

De altero argumento ipsa legis capita proferre consentaneum videtur: octo sunt:

I) Sententiae episcoporum quolibet genere latae inviolatae semper incorruptaeque serventur, sive quicunque litem habens possessor sive petitor erit;

II) Serventur sententiae episcoporum *sine aliqua aetatis discretione*, sive *inter minores* sive inter maiores ab episcopis fuerit iudicatum, sive caussae, quae vel praetorio iure vel civili tractantur, episcoporum sententiis terminatae sint;

III) Quicunque litem habens inter initia *vel decursis temporum curriculis*, sive cum negotium peroratur, sive cum iam *coeperit promi sententia*, iudicium eligit sacrosanctae legis antistitis, ad episcopum cum sermone litigantium dirigatur;

IV) Etiamsi *pars alia refragatur*;

V) Nec liceat ulterius retractari negotium, quod episcoporum sententia deciderit;

VI) Sententiae episcoporum apud praefectum praetorio et apud ceteros omnes iudices ad exsecutionem perveniant;

VII) Cum testimonium a qualibet parte fuerit repromissum, testimonium *ab uno licet episcopo* perhibitum omnes iudices indubitanter accipiant;

VIII) *Neque alius audiatur.*

Quae literis inclinatis distincta sunt, ea inprimis Gothofredum eosque, qui cum eo faciunt, adduxerunt, ut hanc constitutionem suppositam ducerent; nam reliqua perspicua sunt et aliis legibus confirmata. Quoniam Le Gendre [63]) et Iungk [64]) caput secundum, septimum et octavum a Gothofredi accusatione vindicarunt, restat, ut disseratur, nec in tertio neque in quarto quicquam inesse, quod impediat, quominus hanc constitutionem a Constantino esse latam putemus. Magnam auctoritatem episcopis eorumque sententiis a Constantino datam esse certum est. Rem testatur Sozomenus [65]), qui Constantinum de episcopis mandasse narrat: *κυρίαν*, inquit, *εἶναι τὴν αὐτῶν ψῆφον καὶ κρείττω τῆς τῶν ἄλλων δικαστῶν, ὡσανεὶ παρὰ τοῦ βασιλέως ἐξενεχθεῖσαν, εἰς ἔργον δὲ τὰ κρινόμενα ἄγειν τοὺς ἄρχοντας, καὶ τοὺς διακονουμένους αὐτοῖς στρατιώτας*: „*ut sententia eorum rata esset et potioris auctoritatis quam aliorum iudicum, haud secus ac si ab imperatore lata fuisset, magistratus vero iisque ministrantes ap-*

---

ex qua paucis verbis mutatis vel omissis deprompta est. 59) Nam c. 9—12 C. Iust. de Episc. aud. (1, 4) ex aliis C. Th. titulis haustae sunt et c. 13 et sqq. post C. Th. datae. Ultima igitur lex ex titulo C. Th. de Episc. defin. deprompta, c. 8 est, quod congruit cum lemmate c. 18 Sirm. 60) Correxi *prorogatae* pro *praerogatae*; *latas* pro *prolatas*; *pervenire* pro *pertinere*, quod apud Sirmondum est. Etiam subscriptionis nodus expedisse mihi videor. 61) *Sciscitari* pro *consulere* Latinum est. Consuluit praefectus pr. imperatorem, quia publice agnita iudicii episcopalis auctoritate ortae erant dissensiones et controversiae inter iudices civiles et episcopos, quas praefectus non audebat diiudicare. Iam v. *sciscitari* optime respondet v. *instrui*, quod pro *edoceri*, *certiorem fieri* de aliqua re, praesertim cum antecedat *a nobis*, sine ulla dubitatione accipi potest. Similia vid. Digest. XXVII, 8, 1, 3; XXVIII, 8, 5 princip. — Vv. *pro sanctis ac venerabilibus habeatur* huc translata videntur ex c. 17, quam Constantini legem esse docui. — *Sacrosanctae legis antistes* dictus est *Christianae religionis antistes*, neque vero antistes ipse *sacrosanctus* dicitur. Cf. c. 6 et 11 Sirmond., quas receperunt C. Th. conditores. — Vv. *cum sermone litigantium dirigantur* interpretanda sunt de modo, quo partes caussas perorabant in iudicio. Etenim non scriptis iudici porrectis, sed verbis, sermone, altercatione exponebant rem suam, quae caussae peroratio actis inferebatur (zu Protokoll genommen). Cf. Hollweg, Handbuch des Civilprozesses. 1. Abth. 1. Bnd. Bonn 1834. 8. p. 237, 259. Acta Constantinus episcopis transmitti iussit, ut lectis iis cognoscerent, de quo iudicandum esset. Ponitur autem pro *actorum* verbo *sermo litigantium*, qui in actis inest. Similiter in c. 17 dicitur: *omnibus accepto latis* etc. — De vv. *promi* et *stabilitatis iure* cf. Dirksen, Manuale Latinitatis Fontium. Berolini 1837. 4. — Neque mirandum est repeti aliquoties v. *itaque*, cum Gaius eo saepe usus sit. Cf. lib. I. §. 144 sqq. Reliqua, quae omisit Le Gendre *refutare*, parvi momenti sunt. 62) *Constantini* legibus verborum ornatum non deesse, cognoscitur ex Codice Theodosiano; tumide autem scripta est §. 35 Vatic. Fragm. Eodem vitio laborant ecclesiasticae *Constantini M.* leges et quaecunque apud Eusebium servatae sunt. *Constantii* et *Iuliani* legum sermo maximam partem simplex est. A *Valentiniani I.* demum tempore male scriptae sunt, pessime vero post *Theodosium M.* Solae *Maioriani* Novellae nitore quodam orationis excellunt. 63) l. c. p. 38, 57. 64) l. c. p. 45, 51. 65) I, 9.

paritores iudicata ab his exsequerentur." Sozomeni narratio cum Eusebio congruit, quo teste [66]) Constantinus *cuivis iudici praeferendos esse* duxit *sacerdotes Dei*, iubetque postea c. XVIII. in Cod. Iust. recepta *episcoporum iudicationi eam reverentiam, quam praefectorum praetorio potestatibus deferri necesse sit, adhiberi, a quibus non licet provocare.* Itaque summorum iudicum sententiarum auctoritas iudicio episcoporum tributa est. Neque igitur mirum, quod in tertio capite Constantinus litiganti permittit, ut non solum inter initia litis, verum etiam *decursis temporum curriculis et cum iam promi coeperit sententia*, ad episcopum provocet. Moleste quidem fert Gothofredus, quod litem *decursis temporum curriculis* ad episcopos transferri licuerit. Sed quominus equidem haeream in illis verbis, impedior titulis C. Th. de Temporum cursu et reparationibus eorum (II, 6), de Dilationibus (II, 7), de Reparationibus appellationum (XI, 31) et de Secundo lapsu (XI, 32), qui de temporis certi potissimum cursu agunt, quod post litis denuntiationem vel editionem rescripti ad litem contestandam utrique parti concessum erat. Id eo spectabat, ut si alterutra pars ad constitutum tempus rationes suas non expressisset, allegationes suas non proposuisset [67]), temporis praescriptione summoveretur, lapsum temporis incurrisse diceretur, negotium temporibus eximeretur [68]), temporum curricula non dilatarentur [69]). Tamen interdum principes aequitate moti et precibus eius partis, quae rationes suas intra tempus statutum non expresserat, redintegrationem caussae praestabant, temporis cursum reparabant, reparationem denuntiationum admittebant [70]). Eiusmodi reparatio hic servata est, ubi provocante parte decursis temporum curriculis, episcopo de causa cognoscere licet. Quare hoc ius episcopis datum sit, paullo post his verbis explanatur: *multa enim, quae in iudicio captiosae praescriptionis* [71]) *vincula promi non patiuntur, investigat et promit sacrosanctae religionis auctoritas.* Itaque cum diverso modo imperatores consuluerunt laesis, tum eis, qui captiosae praescriptionis vinculis causa ceciderant, permisit Constantinus ad episcopos provocare, quorum magna vis ac potestas erat in eruenda veritate, si vel uterque vel alteruter litigans Christianus erat. Episcopos autem, cum effluxerant dies, caussas examinasse, testatur Ambrosius [72]) de se haec narrans: „*Cum iam conclusi essent dies, et paucorum horarum superesset spatium, quibus tamen alia audiret praefectus, petierunt caussarum patroni, prorogari paucorum dierum tempora, ut ego residerem cognitor.*" Testatur idem locus, etiam instante sententia iudicis ad episcopum provocari potuisse, quocum consentiunt verba c. XVII. a Constantino anno 318 s. 321 datae: „*Iudex — observare debet, ut si ad episcopale iudicium provocetur, silentium accommodetur. Et si quis ad legem Christianam negotium transferre voluerit et illud iudicium observare, audiatur, etiamsi negotium apud iudicem sit inchoatum: et pro sanctis habeatur, quicquid ab his fuerit iudicatum.* Illam enim constitutionem c. I. interpretatur; nam in c. XVII. *postquam negotium apud iudicem inchoatum est*, sine discrimine temporis ad episcopum provocare permittitur; in hac vero temporis momenta exponuntur, quibus id fieri possit. Etiamsi igitur in eo erat, ut iudex perorato negotio sententiam ferret, pergi poterat a provocante ad episcopum.

Quartum caput, quo episcopis permittitur de caussis cognoscere, etiamsi *altera pars refragetur*, gravissimum neque ab adversariis confutatum suppeditavit Gothofredo argumentum. Le Gendre [73]) enim inter alia, quae huc non pertinent, tam eximium ius Constantinum largitum esse episcopis dicit, ut Christianos iurisdictioni paganorum, apud quos in offensa essent, subtraheret. Sed aetate, qua c. I. data est, hoc providere non opus erat; iam potentia valebant Christiani, neque potuisset Constantinus caussam, cur episcopis hanc iudicandi potestatem dedisset, silentio praeterire. Aliam viam ingressus Iungk [74]) negat „hac lege licitum esse, μονομερῶς coram episcopo caussam perorare." Obstare huic interpretationi, quod subiicitur: *cum sermone litigantium dirigatur*, episcopum igitur u t r a q u e demum parte audita, neque vero alterutra absente sententiam ferre potuisse; idem praescribi in c. XVII. a Constantino M. [75]). Pertinere praeterea legem ad solam iurisdictionem ecclesiasticam inter *fideles*, ad quam iam ante Constantinum episcopi Christianos homines, qui morem non gererent, decretis et sententiis adegissent, ut ipsis iudicantibus se sisterent [76]). Civilem episcopis iurisdictionem de caussis laicorum ab imperatoribus nunquam concessam esse. Verum quamquam ingeniose Iungk nodum expedire studet, tamen ei non omni ex parte assentiri possum. Illa explicatio magis speciosa quam vera est. Haec explanari debebat. Nam quod ad illam spectat, non opus fuisset episcopis nova et solenni constitutione de eadem re, si quidem eam Constantinus iam ante agnovisset in c. XVII., neque quod ad alteram rationem attinet, lex

---

66) In Vita Constantini IV, 27: „παντὸς γὰρ εἶναι δικαστοῦ τοὺς ἱερεῖς τοῦ θεοῦ δοκιμωτέρους." Dicant quidem nonnulli Sozomenum Eusebii verba, ut ea ad interpretationem episcoporum accommodaret, arbitrio suo amplificasse. Sed ipsi incurrunt in errorem, cuius arguunt Sozomenum, qui in extremis vv. c. 1 Sirm. videtur usus esse. 67) c. 6 C. Th. de Denuntiatione (II, 4). 68) c. 1, 2 C. Th. de Temporum cursu (II, 6). 69) c. 4 C. Th. de Denuntiatione (II, 4). 70) c. 1, 3 C. Th. de Temporum cursu (II, 6). 71) Vituperat cautelas et captiones iuris civilis Z e n o , Veronensis episcopus, qui periit imp. Gallieno, Serm. de Iustitia §. 5: „*Inde fraus*, inquit, *periurium, rapinae, lites ac bella, quotidie mugitibus alienis quaeritur lucrum, et praescriptio industria vocitatur; et appetitio rei alienae, sub praetextu propriae defensionis ac negligentiae, callidissimis argumentis urgetur, ut quis indefensus et innocens, quod habet, legibus perdat, quod omni violentia deterius est: quia illud, quod vi eripitur, nonnunquam repeti potest, quod legum circumscriptionibus, non potest.*" 72) A m b r o s i u s lib. VI. ep. 49. Opp. Tom. V. edit. Paris. p. 307. 73) l. c. p. 51. 74) l. c. p. 49, 70. 75) *et pro sanctis habeatur, quicquid ab his* (episcopis) *fuerit iudicatum, ita tamen, ne usurpetur in eo, ut unus ex litigantibus pergat ad supradictum auditorium, et arbitrium*

distinguit iurisdictionis species, neque c. XVII. in primis huius legis verbis indicata, neque c. XVIII.: quin imo c. VII. Cod. Iust. de Episcopali audientia (I, 4) litigantibus *in civili duntaxat negotio sacrae legis antistitis iudicium experiri* permittit. Similiter Ambrosius[77]) *liberum* a Constantino iudicium sacerdotibus datum esse scribit. Adversatur etiam Ambrosius, qui se in difficillima de praedio controversia, de qua praefectus cognovisset, cognitorem resedisse dicit, in negotio igitur, quod spectaret caussam civilem laicorum. Quid quod Augustinus[78]) se distentum esse *negotiis saecularibus audiendis vel iudicandis* queritur, quocum Chrysostomus[79]) consentit, qui episcopos tradit perpeti odia et offensiones, cum tractent negotia in iudiciis, *quae tot difficultates afferant, quot ne forenses quidem iudices subeant.* Equidem episcopos caussas laicorum civiles cognovisse sententiasque tulisse arbitror, ita tamen ut veram iurisdictionem non exercerent, sed arbitrorum personam gererent, si quando partes eos arbitros sumpsissent, Constantinum autem hoc ius amplificasse, ut vel refragante altera parte cognoscerent. Et magnum quidem ius est atque omnino singulare, neque vero tantum, ut ob id solum haec constitutio supposita habenda sit. Ratio, cur Constantinus episcopis tantum tribuerit, duplex cogitari potest; altera est verecundia sacerdotum Christianorum, quam summam Constantinum habuisse veteres scriptores testantur[80]) et Constantinus ipse profitetur in epistola ex bibliotheca P. Pithoei eruta[81]), ubi sacerdotum iudicium non minoris fieri vult, quam si ipse dominus residens iudicet; alteram ipse indicat in extrema lege: „*Hoc nos edicto salubri aliquando censuimus, hoc perpetua lege firmamus malitiosa litium semina comprimentes, ut miseri homines longis ac paene perpetuis actionum laqueis implicati ab improbis petitionibus vel a cupiditate praepropera maturo fine discedant.*“ Ut igitur miseros et perpetuis actionum laqueis implicatos sublevaret, potestatem vel invita altera parte cognoscendi episcopis detulit, quippe quos sciret arbitrorum more ex aequo lites sine sumptu, sine ambagibus prompte diremptures esse et inopum innocentiam a potentium oppressione tuituros. Tale remedium tempora flagitarunt. Continua bella et civiles tumultus secuta erat morum corruptio, publici status conversio, iudiciorum confusio, perturbatio, contemptio. Potentiores humiliores tenuioresque possessionibus et iure expellebant. Testimonia scriptorum veterum proferre non opus est, cum multae leges satis superque doceant, imperatores hominum humiliorum inopumque misericordia commotos omnibus viribus in id incubuisse, ut et potentiorum hominum et iudicum latrocinia avaritiamque poenis gravissimis propositis reprimerent et coercerent. Constantinus igitur calamitosorum hominum solitudini atque inopiae iudicium episcoporum praesidio esse voluit, hisque caussas cognoscere permisit, etiamsi altera pars refragaretur, quae scilicet quod vel vi vel calliditate extorsisset, nollet rursus in iudicium deduci. Ius autem invita altera parte cognoscendi episcopis aliquando datum esse demonstrant c. VII. Cod. Iust. de Episcopali audientia (I, 4) ab Arcadio et Honorio data et Novella Valentiniana de Episcopali iudicio, quae cum episcoporum de civili negotio deque laicis iudicandi potestati eum statuerint modum, ut ne ii iudicarent, nisi utraque pars consentiret, etiam refragante altera parte antea cognovisse confirmant episcopos. Hoc enim dicunt verba c. VII.: „*Quod his obesse non poterit, nec debebit, quos ad praedicti cognitoris examen coactos potius adfuisse*[82]) *quam sponte venisse constiterit,*“ neque minus verba Nov. Valent. cit.: „*De episcopali iudicio diversorum saepe caussatio est. Ne ulterius querela procedat, necesse est praesenti lege sanciri. Itaque cum inter clericos iurgium vertitur et ipsis litigatoribus convenit, habeat episcopus licentiam iudicandi, praeeunte tamen vinculo compromissi. Quod et laicis si consentiant, auctoritas nostra permittit. Aliter eos iudices esse non patimur, nisi voluntas iurgantium praecedat.*“ Episcopi igitur aliter, id est citra compromissum iudicare consueverunt, quod Valenti-

---

suum enuntiet. Iudex enim praesentis caussae integre habere debet arbitrium, ut omnibus accepto latis pronuntiet. 76) Ita Siricius P. ep. II. c. 2 scribit: *non renuat venire.* 77) l. c. II, 13. 78) Lib. de Opere monachorum c. XXXVII.: „Quantum attinet ad meum commodum, multo mallem per singulos dies certis horis, quantum in bene moderatis monasteriis constitutum est, aliquid manibus operari et ceteras horas habere ad legendum et orandum aut aliquid de divinis literis agendum liberas, quam tumultuosissimas perplexitates caussarum alienarum pati de negotiis *saecularibus*, vel iudicando dirimendis, vel interveniendo praecidendis“; ad Psalmum CXVIII. serm. XXIV.: „Suis vitiosis et negotiosis cupiditatibus adiuvandis ut occupemur et eis nostra tempora impertiamur, efflagitant, aut certe infirmos premunt; et caussas suas ad nos conferre compellunt: *quibus dicere non audemus:* Dic homo, quis me constituit iudicem aut divisorem inter vos? constituit enim talibus caussis ecclesiasticos apostolus cognitores, in foro prohibens iurgare Christianos: ne illis quidem, qui non aliena rapiunt, sed sua cupide repetunt, dicimus: cavete ab omni cupiditate, constituentes eis ante oculos hominem, cui dictum est: Stulte hac nocte auferetur a te anima tua: quae praeparasti cuius erunt? quia, et quando dicimus, non recedunt, non declinant a nobis, sed instant, urgent, precantur, tumultuantur, extorquent, ut ipsis potius ad ista, quae diligunt, quam scrutandis Dei mandatis, quae diligimus, occupemur. — Obedientes fideles, qui pro suis *saecularibus* caussis raro nos quaerunt et iudiciis nostris facillime acquiescunt, nec nos conterunt litigando, sed obtemperando potius consolantur. Certe propter eos, *qui et inter se pertinaciter agunt et quando bonos premunt, nostra iudicata contemnunt,* faciuntque nobis perire tempora rebus eroganda divinis. Certe, inquam, propter istos et nobis liceat exclamare in hac voce corporis Christi: Declinate a me maligni et scrutabor mandata Dei mei.“ 79) Lib. III. de Sacerdotio v. fin. 80) Eusebius in Vita Constantini I, 42. IV, 27. Rufinus, Hist. Eccl. X, 2. Nicolai P. ep. VIII. ad Michaëlem imp. 81) Ap. Harduinum (ex Appendice ad Optatum et Ms. Pithoei) I. p. 268. In eadem epistola et in Oratione. in Concilio Nicaeno habitis episcopos appellat *fratres carissimos, sanctissimos antistites Christi, sanctissimos fratres, fratres dilectissimos, sanctos Dei ministros, propter animi moderatiam et solertiam admirabiles, vestram sanctitatem.* 82) Ita leg. est cum Haloandro et veteribus codicibus. Vulgatae scripturae: *conventos potius afuisse* sententia obscura est.

nianus in posterum fieri vetat. Illa lege abrogatur Constantini M. constitutio [83]), hac confirmatur Arcadii et Honorii lex, quam episcopi, qui aegre ferrent, se iure spoliari a Constantino sibi concesso, perfregerant.

Et tantum abest, ut Constantinus episcoporum iurisdictionem iusto longius protulerit, ut eam definiverit. De delictis enim, nisi quae ad religionem pertinerent, nunquam eis permisit, ut iudicare possent. Praeter religionem igitur cognoverunt de solis negotiis civilibus, neque vero iudicum, sed arbitrorum more. Quapropter summis iurisdictionis ornamentis carebant, veluti executione, quam ad ceteros iudices voluit pertinere imperator, apparitoribus, officio, et tituli Codicis Theodosiani atque Iustinianei, qui de eorum potestate cognoscendi agunt, *de Episcopali definitione s. audientia* inscribuntur, non *de officio*, ut illi, quibus magistratuum potestas et iurisdictio describitur. His limitibus circumscripta iurisdictio non est, cur suspicionem nobis moveat. Multo maiora privilegia clerici ab imperatoribus impetraverunt, necdum ullus leges, quibus concessa illa sunt, in dubium vocare ausus est.

Quas ob caussas et simul perpensis illis, quae de codicibus et origine libri a Sirmondo editi a me dicta sunt, hanc quoque constitutionem non suppositam, sed Constantini legem esse censeo [84]).

---

83) Sunt quidem, qui constitutione 7 constitutioni 1 Sirmond. derogatum esse negent, quia verba, quibus derogetur ei, desint; colligi igitur ex c. 7 posse, illam constitutionem revera a Constantino datam esse. Sed innumerabiles sunt leges et Codicis Theodosiani et Codicis Iustinianei, quae etsi clausulam derogatoriam non habeant, tamen prioribus legibus derogant. Clausulam autem derogatoriam hac de caussa non habent, quia prologi et epilogi, quibus ea contineretur, a compositoribus illorum Codicum omissi sunt. Id in hac quoque lege factum est, quae eo spectat, ut pristinum ius, quod quidem Constantinus c. 1 introduxit, tollatur. Alii, quibus controversia esse videretur in utraque lege, c. 7 et Nov. Valent., forumne episcopi et ius vocandae refragantis partis in iudicium habuissent, suppositam esse putarunt Constantini legem, cum, si quidem vera lex esset, de episcoporum iure non potuisset disceptari. Equidem scire cupio, quibus verbis c. 7 haec controversia indicetur; mihi non contigit, ut ea reperirem. Sola Novella Valentiniani de Episcopali iudicio diversorum saepe caussationem fuisse narrat, quae vv. non ita interpretanda sunt, quasi dubitatum sit, anne ius illud episcopis unquam a Constantino datum esset, sed ita, ut controversum fuerit, num id episcopis post Arcadii et Honorii legem, quam respuerent illi, adhuc competeret. Eam igitur controversiam Valentinianus diremit. Alii denique Valentinianum dictitant debuisse c. 1, si quidem in Codice Theodosiano, cui ab editoribus tribueretur, fuisset, pariter commemorare, atque Arcadii et Honorii statuta ex Codice Th. proferat: quod cum non fecisset, eam in Codice illo non fuisse; falsam igitur esse. Sed ut mittam, quae supra p. 426—430 de titulo *de Episcopali iudicio* exposui, et taceam leges, quae etsi non sunt in Codice Theodosiano, tamen quin verae sint, dubitari non potest, Valentinianus id egit, ut leges Arcadii et Honorii, quas neglectas esse videbat, confirmaret. Non opus igitur erat Constantini legem commemorare. 84) Cum in eo essem, ut ederem constitutiones Sirmondi, pervetustum aliquem, olim Coloniensem, codicem, qui eas contineret, in Darmstadtiensi bibliotheca a beato KNUSTIO inventum esse comperi. Cf. *G. H.* PERTZ, Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde. VIII. B. Hannover 1843. 8. p. 110 sq. „*Ich habe in Darmstadt — gute Ausbeute gemacht, namentlich aus* 2 *Codd. s. VI. u. VII. Aus dem einen, der grösstentheils zur Zeit des Pabst Agapetus* 535, *jedenfalls ganz im s. VI. nach dem Pabstverzeichnisse, geschrieben ist, lassen sich die ältern Gallischen Concilien nicht bloss bedeutend verbessern, sondern auch ergänzen und vermehren — Der Codex enthält auch mehrere Leges, die nur nach einem Cod. durch Sirmond bekannt geworden sind, an deren Aechtheit man aber nach dem Alter dieses Cod. Colon. nicht zweifeln darf. Die Notitia provinciarum Galliae — hat hier noch eine kleine Einleitung und dann folgt gleich die lex Theodosii et Honorii bei Bouquet* T. I, 766. *a.* 418." Rogavi illius bibliothecae praefectum, ut sumptibus meis constitutiones illas aut describi aut cum editis conferri curaret. Sed ad hoc tempus nihil mihi responsum est.

Lipsiae Id. Iun. MDCCCXLIV.

Gustavus Haenel.

SIGNORUM EXPLICATIO.

Cod. 1 Codex Middlehillanus, Bibliothecae Phillippsii 1745.
— 2 — Reg. Paris. 1452.
— 3 — Selden. num. 32, Oxoniensis bibliothecae Bodleianae 3362.
— 4 — Middlehillanus 1741.
— 5 — Reg. Parisiensis, olim S. Germani de Pratis num. 366.
— 6 — Vaticanus Reginae Sueciae 1283.
— 7 — Reg. Parisiensis 4406,
— 7 [a] — Bibliothecae Capitularis Eporediensis.
— 8 — Reg. Parisiensis Suppl. Lat. 779.
— 9 — Lugduno - Batavus 119.
— 10 — Regius Berolinensis mss. lat. fol. num. 270.

NB. Vid. Praefationem p. 411—420. Reliqui codices hic et illic nominandi suo nomine a me commemorabuntur.

Sirm [a]. sive Appendix Codicis Theodosiani novis constitutionibus cumulatior opera et studio IAC. SIRMONDI. Parisiis. 1631. 8.
Sirm [b]. — — — — etc. in SIRMONDI Opp. Parisiis 1696. fol. Tom. I. p. 705—740.
Sirm [c]. — — — — etc. in SIRMONDI Opp. Venetiis 1728. fol. Tom. I. p. 403—418.
Sirm [d]. — — — — etc. in RITTERI editione Codicis Theodosiani. Lipsiae 1743. Tom. VI. Par. II. pag. I—XIV.
Sirm [e]. — — — — etc. in RITTERI editione Codicis Theodosiani. Mantuae 1750. fol. Tom. VI. Par. I. pag. 280—290.
Cui. 1 Editio Codicis Theodosiani curante IAC. CUIACIO. Lugduni 1566. fol. pag. 523—525.
Cui. 2 — — — — — — — — — — — Parisiis 1586. fol. pag. 527—529.
Aur. — — — — — — — — — — — Aurelianae Allobrogum 1586. 4. pag. 520—522.
Lugd. — — — — — — — — — — — Lugduni 1593. 4. pag. 520—522.
Go. Editio Codicis Theodosiani cum Commentariis IAC. GOTHOFREDI. Lugduni 1665. fol. Tom. VI. p. 303—312.
Ri. — — — — — — cura IO. DAN. RITTERI. Lipsiae 1743. fol. Tom. VI. Par. I. pag. 339—350.
Ri*. — — — — — — — — — — — Mantuae 1750. Tom. VI. Par. I. pag. 315—322.
Lab. Collectio Conciliorum Galliae T. I. Parisiis 1789. fol. p. 755—758.
LeG. sive Episcopale Iudicium adversus calumnias Iacobi Gothofredi acerrime defensum — Opera et st. IOANNIS LE GENDRE. Lutetiae Parisiorum 1690. 4. et in Meermani Thes. T. III. p. 333—368.
Iu. — CONR. FRID. AUG. IUNGK, Diss. de Originibus et Progressu Episcopalis Iudicii in causis civilibus laicorum usque ad Iustinianum. Berolini 1832. 8.
Haenel — De Constitutionibus, quas Iacobus Sirmondus Parisiis A. MDCXXXI. edidit Diss. Scripsit GUSTAVUS HAENEL. Lipsiae 1841. 4.

De reliquis signis vide signorum explicationem editioni Codicis Theodosiani, quam curavi, praemissam.

CONSTITUTIONES SIRMONDI.

I.

[a] DE CONFIRMANDO ETIAM INTER MINORES AETATES IUDICIO EPISCOPORUM, ET TESTIMONIUM UNIUS EPISCOPI ACCEPTO FERRI.

Imp. Constantinus A. [b] *Ablavio* [c] *Pf. P.* [d] Religionis est, clementiam nostram sciscitari [e] voluisse, quid de sententiis [f] episcoporum vel ante moderatio nostra censuerit vel nunc servari cupiamus [g], Ablavi, parens carissime. Itaque quia a [h] nobis instrui voluisti, olim prorogatae [i] legis ordinem salubri rursus imperio propagamus [k]. Sanximus namque, sicut edicti nostri forma declarat, sententias episcoporum, quolibet genere latas [l], sine aliqua aetatis discretione inviolatas [ll] semper incorruptasque servari [m]; scilicet ut [n] pro sanctis semper ac *) venerabilibus habeatur, quicquid episcoporum fuerit sententia [o] terminatum. Sive itaque [p] inter minores sive inter maiores [q] ab episcopis fuerit iudicatum [r], apud vos, qui iudiciorum summam tenetis, et apud ceteros omnes indices ad executionem volumus pervenire [s]. Quicunque [t] itaque litem habens, sive possessor sive petitor erit, inter initia [u] litis vel decursis temporum cur-

— c. 1. Codd. 1—5, 7—10, Martisburg., Vindob. Iur. Can. 99 (fol. 104), Paris. Suppl. Lat. 215, Caroli de Savigny XII, 66, Cui. 1. Aur. Lugd. Cui. 2, 2*. Go. Ri. Ri*. Sirm^{a}.—Sirm^{c}. Baron. Ann. ad ann. 314, n. 38 et ad ann. 326, n. 96. LeG. l. c. p. 4 sqq. Lab. p. 755 sq. Iu. l. c. p. 40 sqq. Integra est in codd. 1—5, mutila in codd. 7—10. Mutilam habent etiam Petri Except. IV, 37, Florus in Coll. XV capit. (ed. Lucae d'Achery T. I, p. 597 c. IV.), Concilium Valentinum ann. 855 habitum post can. 23. Capit. (Ben. Lev.) VI, 366. Regino II, 116. Coll. can. Anselmi Luc. III, 108. Ivo Decr. XVI, 312. Decr. Grat. can. XI, qu. 1, c. 35—37, Innocentius III. c. 13 X. de Iudiciis (II, 1). Pastor. eccl. Paris. XIX, c. 15. Seldenus in Uxor. hebr. III, 28 (Opp. II, 1830), de Synedriis I, 10 (Opp. I, 965), ad Fletam V, 6 (Opp. II, 1068) particulas legis e codice suo ed. Vid. infr. not. n, t, d, f, l, p, z. Codd. 1, 2 c. 1 totius collect. a Sirmondo editae. Codd. 4, 5, 9, Par. Suppl. Lat. 215 (vid. infr. not. y) *c. 1 tit. XI* (C. Th. lib. XVI.) *de Episcopali iudicio.* Codd. 7, 7^{a}, Cui. 1—Ri*. *c.* 1 *de Episcopali iudicio* (om. num. tit.), sed add. in Cui. 1—Lugd. *Hic titulus deerrabat a corpore Theodosiano* et in edd. Go.—Ri*. *Extravagans, Seu Subdititius Titulus.* In cod. 8 deprompta esse dicitur ex libri *XVI.* Codicis Theodosiani *titulo VI.* (i. e. *XI.*) et in cod. 10 ex *cap. XII teudosii VI.* Cf. Praef. p. 419, 420 et Haenel l. c. p. 8, 12—16. Est vero in codd. 8—10 c. un. h. tit. Sirm^{a}.—Sirm^{c}. *c.* 1 totius collectionis, ubi praemittitur rubrum *Appendix Codicis Theodosiani. Cum tribus iis, quae in fine libri XVI. legebantur, quindecim alias diversorum principum constitutiones continens*, quae verba primum a Sirmondo addita sunt, a codicibus absunt. Cod. 3 *c.* 26 C. Th. de Episcopis (XVI, 2), ubi vid. p. 1479, not. sup. Disceptatum est, utrum haec lex Constantini sit nec ne; cf. Praef. p. 433 sqq. Nov. Val. tit. XXXIV. et Nov. Maioriani tit. XI. de Episcopali Iudicio. Cod. Iust. de Episcopali audientia (I, 4). Eodem die ad Ablavium data est c. 1 C. Th. de Repudiis (III, 16).

a) Codd. 1, 2 add. *Exemplum legis*, sed cod. 2 a manu rec. Rell. codd. et Lab. Cui. 1—Ri*. om. lemma, sed in cod. 5 int. lin. add. *Episcoporum sententie iure perpetuo firmentur.* b) 3 *Idem augusti,* i. e. *Impp. Honorius et Theodosius AA.*; antecedit enim c. 41 C. Th. de Episcopis (XVI, 2). 4, 5, 7, 8, Vesontinus aliique ap. Go. *Imppp. Archadius* (in 8 add. *et*), *Honorius et Theodosius aaa* (7 *Imp*—*Thed aa.* 7^{a} *Impp arcadius — a*), err.; nam Ablavius his impp. praefectus praetorio non innotuit. Videtur inscr. sequentis legis in hanc translata esse. In Decr. Grat. haec lex tribuitur *Theodosio Imp.*, in Petri Except. *Marciano Imp.* Cf. Car. de Savigny l. c. T. II, p. 145 (ed. I.) et p. 153 (ed. II.). Florus *ad Felicem Praefectum Praetorio* ex c. 4 Sirm. c) 10 *Artavio.* d) 8 *pposito.* 7^{a} *pre pr.* Ap. Ben. Lev. et in Decr. Grat. Ablavius inepte appellatur *Dux.* e) 2 *dementiam.* 10 *suscitari.* 5 *sciscitare*, sed corr. *sciscitari.* f) 7 *Religionis et — quod* (om. *de*) *sentenciis.* Etiam 7^{a} *et.* g) 1, 2, 10 *cupimus.* Iu. *Ablave* et 7 *pariens.* 7^{a} *papiens* cum litura ad *pi.* h) 5, 10 om. *a.* i) Ita 1, 4, 5, 7^{a}, Iu.; 7 *prorogate*; rell. *praerogatae*, impr. Go. Cf. C. Th. VII, 7, 2 *prorogata iussione.* k) 3 *promulgamus.* Rein. cj. *prorogamus.* Hinc incip. Florus l. c. Infra LeG. *sicuti.* l) 7, 10, Cui. 1—Ri*. Bar. LeG. Lab. Iu. *prolatas*; 1 *relatas*; Florus *illatas.* ll) 5 *involutas.* m) In cod. 10 add. *Ab omnibus iudicibus laicalibus sive epis.* n) Hinc incip. codd. Vindob. et Martisburg. Mox Bar. *sanctis et ven.* 2 *salvet ut pro — a venerabilibus.* *) Sec. man. in cod. 7^{a} *hac.* o) Iu. *sent. fuerit*, ut LeG. 7^{a} *episcorum*, sed corr. p) Rec. man. in cod. 4 corr. *Quicquid itaque.* Flor. *Sive utique.* q) 7 om. *sive inter maiores.* 4 *si vel.* r) Cui. 1 *iudicatum* et paullo post 7 *ab exsec.* 3 *iudicatum ab Epis apud.* Mox om. in codd. 3—5 *ceteros.* s) 2, 4, 5, 7, 7^{a}, Sirm^{a}.—Sirm^{c}. *pertinere*, impr. Go. 10 *ad observandum volumus.* Seqq. usque ad v. *Multa* des. ap. Florum. In codd. 4, 5 h. l. rubro col. add. *INT.* Est deinde spatium aliquot literarum et sequitur *Quicunque.* t) Cum vv. *Quicunque litem* inc. codd. 8, 9, Ivo, Ben. Lev. Ans. (*ex Capitularibus Caroli Imperatoris*) cod. Savign. Decr. Gr. ll. cc. u) 9 *fuerit in initio litis vel decursus.* Ivo, Capit., Decr. *fuerit vel in initio.* Codex Savign.

ricalis, sive cum negotium peroratur[v], sive cum iam coeperit[x] promi sententia, iudicium[y] eligit[z] sacrosanctae legis antistitis, illico[a] sine aliqua dubitatione, etiamsi alia[b] pars refragatur[c], ad episcopum cum sermone litigantium dirigatur. Multa enim, quae in iudicio captiosae praescriptionis[d] vincula promi[e] non patiuntur, investigat et promit sacrosanctae religionis auctoritas[f]. Omnes itaque[*]) causae, quae vel praetorio iure[g] vel civili tractantur, episcoporum sententiis terminatae, perpetuo[h] stabilitatis iure firmentur[i], nec liceat ulterius retractari[k] negotium, quod episcoporum sententia deciderit[l]. Testimonium etiam, ab uno licet[m] episcopo perhibitum, omnes iudices indubitanter accipiant, nec alius audiatur, cum testimonium episcopi a qualibet parte[n] fuerit repromissum. [o]Illud est enim veritatis auctoritate firmatum, illud incorruptum, quod a sacrosancto homine conscientia mentis illibatae protulerit. Hoc nos edicto salubri aliquando censuimus, hoc perpetua[p] lege firmamus, malitiosa litium semina comprimentes[q], ut miseri homines, longis ac paene[r] perpetuis actionum laqueis implicati, ab improbis petitionibus vel a cupiditate praepropera[s] maturo fine discedant. Quicquid itaque de sententiis episcoporum clementia nostra censuerat, et iam[t] hac sumus lege complexi[u], gravitatem tuam et ceteros[v] pro utilitate omnium latum[x] in perpetuum observare conveniat[y]. *Dat.*[z] *III. Non. Mai. Constantinopoli*[a]. (331.)

II.

EPISCOPOS IUDICIO EPISCOPORUM DAMNATOS CENTUM MILIBUS CIVITATE, IN QUA FUERUNT, DEBERE EXCLUDI[b].

Imppp. Arcadius[c], *Honorius et Theodosius AAA.*

— c. 2. Codd. 1, 2 *c.* 2. Sirm [a]. — Sirm [c]. *c.* 2 *Append. C. Th.* Codd. 4, 5, 7, 7 [a], Cui. 1 — Ri [*]. Lab. LeG. (p. 100 sqq.) *c.* 2 *tit. de Episcopali iud.* (vid. c. 1 antec., not. super.); in cod. 8 est *c.* 4 *C. Th. de Episc. et cler.* (vid. supr. C. Th. p. 1479, not. sup.). In rell. codd. h. c. deest. Coniungenda est cum c. 24 C. Th. de Feriis (II, 8), ubi vid. not. sup. Deprompta est ex h. lege c. 35 C. Th. de Episc. (XVI, 2). LeG. l. c. p. 112 eam indicari putat can. 93 in fine Codicis Ecclesiae Africanae. Cf. C. Th. XI, 39, 10, not. sup.

sive petitor fuerit vel initio et om. *sive possessor.* v) 9 *perorator.* 10 *peroperatur.* x) 4 *coeperint*; alii codd. *ceperit.* 8 *coep. promi* (supra scriptum est *dici*) *sentia.* y) 9 *sententiam si iudicium.* Cod. Savign. *sentent. si iud. elegerit.* Ad v. *promi sent.* cf. C. Th. I, 5, 3. z) 1, 3—5, 8, 9 *elegit.* Ivo, Cap., Decr. *elegerit.* In. *elegit sacrosancti.* a) 9 *antistite silico.* 7 *antestitis.* b) 7 *aliqua.* Go. mavult *altera.* c) 2 *refrangatur.* LeG. *refragetur.* Sec. Go. in Comm. h. l. Vir doctus reponebat *Si tamen alia pars non refragatur*, sed add. Go.: „adversus apertissima huius legis verba.“ 9 *refr. ad episcoporum iudicium sermo litig.*, non male. Ivo, Capit., Decr. cod. Savign. *ad episcoporum iudicium cum s. l.* Mox 9 om. *in* post *quae.* d) 1 *perscribtionis.* 2, 10 *perscriptionis.* 9 *proscriptionis.* Ceterum in codd. Vindob. Martisburg. et in Decr. om. *Multa — auctoritas.* Cod. Savign. *quae iud. copiosae.* Errore Aur. Lugd. *indicio.* e) 10 *vincul* . . | *non paciuntur*, deest igitur *promi*, ut in Cui. 1 — Lugd. et apud Lab. f) 3 *investigata promit.* 7 [a] *promet*, sed corr. 8 *investigata et promet.* In. *ecclesiae auctoritas.* Cum v. *Omnes* inc. cod. Bamb., Petrus, Selden. in Uxore hebr. l. c. *) Flor. *utique.* g) 9 *vel in pr. i.* 7 *pretoriae iurae.* 9 *pr. iure vel civili tr. negotio.* Cod. Savign. *quae praetorio.* 2 videtur habere *tractamur.* h) 7 *episcoporum provinciis terminate perpetuae st. iurae.* 9 *terminal perp. stabilitatem.* i) 3, Aur. Lugd. Florus *firmantur.* 10 *iure incorrupte firm.* 9 *firm. ne.* k) 10 *ulterius a comitibus vel iudicibus laicalibus tractari.* Decr. *nec ulterius liceat r. n.* Cui. 1 — Lugd. *retractare*, ut LeG.; Capit. *retr. iudicium quod.* l) 7, 7 [a] *decederit.* 4, 5 *didicerit.* Cod. Savign. *sententiis.* Hic desinit Petrus l. c. Selden. codd. Bamberg. Vindob. m) 3 *Licet ab uno.* 10 *Testimonium enim ab uno licet epō peribitum.* Cod. Sav. *T. l. etiam ab uno.* 2 om. *episcopo.* n) 8 om. *a qualibet parte.* o) 10 om. *Illud — discedant.* Cod. Sav. *illud enim a veritatis.* Mox 8 *conscientiā* et Florus *illibato protulerit. Hoc quod nos.* 5 om. *a* post *quod.* p) 7 *hec perpetuo.* Florus *hac perpetua.* Antea Ri [*]. *Eicto.* Cod. Sav. desinit in vv. *pertulerit h. n. e. salubri firmamus et perpetua lege tenendum censemus.* q) In v. *comprimentes* desin. Ivo et Decr. Grat. r) 7 [a] *longe.* 8 *poenae.* 9 *poenis.* Mox 7 *laqueus.* s) 3 *petitionibus et cup. pr.* 2 *pprofera.* 7 *propera.* 7 [a] *praepopera*, sed add. *r* supr. lit. *po.* 9 *pppera matura.* Capit. *cupiditate perpetua maturo.* t) 1—5, 10 *etiam.* 7 *ac* pro *hac.* 9 *etiam et ac.* Capit. *etiam et hac.* LeG. *et hac iam.* u) 1 add. *qm* cum siglo literae *u* haud absimili supra *m.* v) 9 *ceteris.* x) 1—5, 7, 7 [a], 8, 10, Cui. 1 — Ri [*]. In. LeG. *latam.* 9, Capit. om. *latum.* Pro *omnium* 7 *hominum.* Lab. *latum*, ut Sirm [a]. — Sirm [c]., recte et prob. Go. y) Ita codd. et Cap.; edd. *conveniet.* In cod. Par. Suppl. Lat. 215 haec c. redacta est in epitomen: *XI De episcopali iudicio. Hoc est ut quod episcopi iustae definierint non refragetur ad iudicem et unius episcopi testimonium in causa sufficiat.* z) Subscr. adest in codd. 1—5, 7, 7 [a], Cui. 1 — Ri [*]. Sirm [a]. — Sirm [c]. LeG. Lab. In.; deest in rell. codd. Pro subscr. in cod. 8 ponitur *Explicit Liber XVI Ex Corpore Theodosiani Aug.* et in cod. 10 *Et licet rem omnibus cristianis causis generaliter profutura neque* . . | *mitibus* (leg. *comitibus*) *neque ab scabinis sive iudicibus infringere audeant neque sacrilega temeritas vel cupiditas ad subreptionem vel disrumpere aliquem compellat audatia. Qui hoc facere praesumpserit XXX librarum a* . . | (leg. *auri*) *eum condempnamus ut sit ipsum aurum herario imperatoris profuturum et ne ulterius aliquis nostrum decretum violare praesumat tali pena sit multatus.* Ceterum 1. 3, 7 *Dat. IIII.* et 2, Sirm [a]. — Sirm [c]. *Maias.* a) 2 *Constantino.* Subscriptio manca est. Edd. om. annum. Add. *Basso et Ablavio Coss.* (331.), quo anno et die data est c. 1 C. Th. de Repudiis (III, 16) et Ablavius Praefectus pr. fuit. Baron. hanc c. assignat anno 326, quamquam Byzantium non est appellata Constantinopolis ante ann. 330, et in paucis tantum legibus ante ann. 330 latis scriptores Codicis Theodosiani posuisse videntur Constantinopolin. Vid. c. 2 C. Th. Familiae herc. (II, 24), c. 3 C. Th. de Veteranis (VII, 20), c. 12 C. Th. de Appell. (XI, 30), c. 8 C. Th. de Decur. (XII, 1) et infra c. 17 Sirmond. In Chron. const. Cui. 2, 2 [a] tribuitur h. c. anno 339, impr. Go. in Comm. LeG. l. c. p. 33—35, Schilling, Diss. de Origine iurisdictionis ecclesiasticae. Lips. 1825. p. 15, In. l. c. p. 42 praeeunte Seldeno l. c. tuentur ann. 331. In c. 1 cit. deest urbis nomen.
b) Ita Sirm [a]. — Sirm [c]. Codd. 1, 2 *Exemplum legis ad-*

Hadriano[d] *Pf. P.* Ut veneratio sacerdotibus debetur innoxiis, ita[e] et poena moderata inquietis atque deiectis[ee]. Quemadmodum enim Deo servientes et divini sacerdotii[f] integritate lucentes, non solum vitam suam proprio praestant ornamento, sed etiam subiectae plebis atque obedientis[g] exemplo: ita ii, quorum indigniora sunt sub integritatis professione peccata, si exclusi degradatique[h] ab episcopis comprobentur, qui resupinos spiritus[i] adversum definita retulerint[ii], separati ab his urbibus, quas errore proprio[k] tenuerunt, et sibi debent esse parti[l] et aliis constituta ablegatione[m] terrori[n]. Plurimos enim bonos faciunt et veneratio optimorum sacerdotum et notabilis reprehensio pessimorum. Suggerentibus episcopis didicimus[o], quosdam sacerdotes Christianae legis, quorum delicta coetu episcopali et[p] deprehensa fuerint, et eorum[q] sententia vindicata, in sinu earum urbium, in quibus talia commissa sunt, permanere et quaerere turbas populi[r], convocare turbatores quietis, exsistere tumultus popularis*) auctores, innocentes se post iudicium dicere, plebem colligere et velut adhuc episcopus salutari, comitatum sacrum petere[s], mereri mendaciis oracula et furtiva[t] rescripta. Sancimus itaque hac lege, ut quicunque[u] residentibus sacerdotibus fuerit episcopali loco detrusus et nomine, si aliquid vel contra sententiam[v] vel contra quietem moliri fuerit deprehensus, rursusque sacerdotium petere, a quo videtur[x] exclusus, procul ab ea urbe, quam indignus[y] infecit, secundum legem divae memoriae Gratiani[z] centum milibus vitam agat. Sit ab eorum coetibus[a] separatus, a quorum est societate discretus; careat urbe, quam tenuit, segregetur a plebe, quam mentitus vitae praeceptor infecit[b]. Sit[c] huius modi personis tenore huius legis illicitum[d], sacra nostra adire secreta et impetrare rescripta. Omnia abiectis[e] per culpam sacerdotio personis, quae impetrata sunt, infecta permaneant: scituris his[f], quorum defensione nituntur, absque sui reprehensione non futurum, si his[g] polliceantur suffragium, qui divinum non videntur meruisse

---

versus episcopos, qui iudicio episcoporum damnantur centum eos milibus — debere (2 add. *eos*) *excludi*. Sirm[a]. *in quae fuerunt*, err. Totam rubr. om. rell. codd. et Cui. 1 — Ri*. Lab. LeG., sed in m. cod. 4 add. *De honore bonorum episcoporum et contemptu pessimorum* et in m. cod. 5 *Qualis reverentia innoxiis sacerdotibus, qualis que improbis confusio.* In cod. Par. Suppl. Lat. 215 ponitur pro tota lege: *De sacerdotibus innoxiis et de inquietis atque deiectis ut ab epis iudicentur.* c) Codd. *Archadius.* Sirm[d]. et Sirm[e]. *Impp.* Ceterum cod. 5 *Imppp* | ... *archadius.* Tota inscr. deest in cod. 1; in cod. 2 erasa est. Del. Theodosii nomen. Vid. infra not. m. d) 2—5, 7, Cui. 1 — Ri*. LeG. Lab. *adriano*; 3, 5, 7 om. *AAA.* et 3 *Pf. P.*, pro quo siglo 7 habet *R̄ro* et 7[a] *P̄ro*. e) 7 om. *ita*. ee) 1 *adque de deiectis.* 5 *deiectis.* Rein. cj. *detectis.* Est *deiectis* pro *abiectis*, detrusis. f) 7 *Q. e. ideo serv. et d. sacerdotis.* 3 *divini servitii integr.* 2 *servientes ut — ornamentum.* g) Go. in not. (ad c. 2 de Episc. iud.) *subiectae plebi atque obedienti sunt exemplo.* 1, 2 *plebi adq. obeedientes.* 4, 5 *subiecti plebis atque oboedientis.* 7 *subiecti plebi atque oboedientes.* 7[a] *subiecti — obedientes e. ita hi.* Mox codd. *hi* pro *ii*. h) 2—5, 7, Cui. 1 — Ri*. Lab. LeG. *depravatique*, impr. Rein. Go., qui em. *degradatique.* 7[a] *depratiq.*, sed corr. a sec. man. i) 2—5 *resupino spiritu adv. difinita s. difinita s. definita.* ii) Rein. cj. *tulerint* vel *sustulerint* vel *retinuerint.* k) 7 *propria.* l) 2 *te minuerunt et si hi debentes se reperti.* Sirm[a]. — Sirm[e]. *debent esse reperti*, impr. Go. et LeG.; 7 *debentes reperti.* 7[a] *debentes seperti.* 3 *debent esse damnationi.* 4, 5 *debent esse periti.* 1 *parti.* Cui. 1 — Lugd. *debent esse parti* * *et aliis.* Go. mavult *separati*, prob. ut videtur Lab., at Rein. *pudori.*' An *periculo* aut *despectui*? m) 2, 4, 5, 7, Val. Cui. 1 — Lugd. Sirm[d]. et Sirm[e]. Val. Lab. *obligatione.* Recte *ablegatione.* Similiter C. Th. XVI, 5, 57, §. 1 in *exilium ablegandos.* n) 7, 7[a] a sec. man., Cui. 1 — Lugd. *terreri.* Val. *terroribus.* 2 *terrore*, sed corrig. *terror.* Mox 2, 5 *notabiles.* o) 1 *dedicimus.* Mox 7[a] *delecta*, sed corr. p) 1—3, 7[a], Sirm[a]. — Sirm[e]. add. *et*, quod rell. om. Go. in Comm. mavult *in coetu.* q) 1—3, Sirm[a]. — Sirm[e]. *et eorum.* Rell. *iterum.* 7 *iterum sentenciam vindicata coetu episcopali in.* V. *vindicata* id e. punita, sc. delicta. *Eorum*, intell. *episcoporum.* Go. in not. *fuerunt* et *sacerdotio vindicato* (*iterum sacerdotio vindicato*) pro *sententia vindicata*, aut accipit *vindicata* pro irrita facta, neglecta, prob. Lab., quod ferri non potest. r) 4, 5 *populos.* Cui. 1 — Cui. 2*. Lab. Sirm.[a], [b], [d], [e] *et quaerere turbas populi convocare, turbatores quietis existere, tumultus popularis auctores.* Ita etiam Sirm[e]., ubi autem commate distinguitur etiam post v. *turbatores* (*turbatores, quietis*). Nostram interpunctionem, quae vera est, primus restit. Go. *) 7, 7[a] *populares.* Male sec. Go. codex Anitiensis, qui 2 est, *actores.* Consuluit igitur Go. hunc codicem, cum Sirmondus hanc scripturam taceat. s) 4, 5 *ep̄o salut. comitatos* (5 *comitatus*) *agrum petere.* 7 *comitatu s. paetere merere mendatiis.* 7[a] *comitatu* et infra *a* pro *hac.* Etiam LeG. *merere.* t) Go. — Ri*. LeG. *futura rescr.*, err. Mox Ri*. *ne* pro *ut* et 7 *ac* pro *hac* et 2 *destrusus.* u) Cum v. *Quicunque* inc. c. 35 C. Th. de Episc. (XVI, 2). v) Cui. 1 — Lugd. Lab. om. *vel contra sententiam.* 3 *aliquid contra sententiam vel quietem.* c. 35 cit. *contra custodiam vel contra quietem publicam.* x) Cui. 1 — Lugd. *videretur*, et c. 35 cit. *vid. expulsus, pr.* y) 7[a] *quem.* Deest *indignus* in c. 35. z) Vid. c. 35 cit., not. *x.* a) Cui. 1 — Lugd. *a beatorum coetibus.* Ri*. mend. *reparatus.* b) 3 *urbe quam polluit seggregetur ab eā quam m. v. p. i.* 4, 5 *segregetur ab ea, quam m. v. pr. i.* Ita dici potest. Similiter paullo supra *ab ea urbe, quam indignus infecit.* 7 *quem tenuit segr.* et om., ut 7[a], *a plebe.*, Cui. 1 — Lugd. *segregetur* * *quam m. v. praeceptae infecit.* Cui. 2 — Ri*. LeG. *segregetur* (om. *a plebe*) *quam* etc. Sirm[a]. — Sirm[e]. *vitae professori.* In c. 35 cit. om. *Careat — infecit.* c) Cui. 2 — Ri*. LeG. c. 35 cit. *sitque*, sed in c. 35 res alia est. d) Sirm[d]. *inclitum*, mendose. e) Cui. 1 — Lugd. *impetrare* (Aur. Lugd. *impetrata*, err.) *rescripta* * *Omnia abiectis.* Sirm[a]. — Sirm[e]. *Omnia deiectis.* 1 *omnia adiectis.* 2 — 5, 7, 7[a] *omnia abiectis.* Cui. 2 — Ri*. Lab. et c. 35 cit. *omnibus abiectis.* Vid. c. 35 cit., not. *f.* Quadrat etiam *Omnia, sc. quae impetrata sunt, infecta permaneant, abiectis personis.* f) 1, 2, 4, 5 *impetrata sunt vel quae impetrata fuerant perm. s. h.* 3 *sacerdotio per culpam pers. q. inpetrata fuerant ñ permaneant sc. h.* 7 *que impetrarunt vel que impetrata fuerint permaneant sc. his polliceantur* et om. *quorum — si his.* 7[a] *quae inpretatar̄ | vel que inpetrata fuerant permaneat sciturí his* et om. *quorum — his.* Cui. 1 — Lugd. *personis quae impetrarunt vel quae impetrata fuerant, permaneat sciturí hies* (Aur. Lugd. *dies*) *polliceantur* et om. *quorum — si hoc eis.* Ri. *scitu- | his* et Ri*. *sciturí his*, mendose. g) 4, 5, Cui. 2* — Ri*. Lab. LeG. c. 35 cit. *si hoc eis.* 1,

iudicium, Hadriane[k] parens carissime atque amantissime[i]. Hanc igitur legem sublimis magnificentia tua cunctas per dioeceses[h] sibi creditas publicabit edictis, ut id, quod pro quiete repertum, pro iudicii episcopalis confirmatione constitutum, pro reprimendis culpis inventum est, ab omnibus excolatur, a sacerdotibus servetur[l]. *Dat. pridie**) *Non. Febr. Ravennae, Stilicone II. Consule*[m]. (400.)

III.

NON LICERE CLERICOS IN CAUSSIS ECCLESIASTICIS AD PUBLICUM PERTRAHERE IUDICIUM[n].

Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius[o] *AAA. ad Optatum Praefectum Augustalem*[p]. Graviter admodum mota est nostra clementia, quaedam ab his[pp], qui episcoporum sibi nomina vindicant[q], perpetrata et contra leges non minus divinas quam humanas improba[r] temeritate commissa. Vexatos etiam nonnullos orthodoxorum clericos, quorum aetas huic iniuriae ac sacerdotium[s] repugnabat, fatigatos[t] itineribus, quaestionariis deditos, atque haec omnia per eos commissa, qui ad tegumenta frontis[u] sacerdotii nominis titulos praeferebant. Denique lectis in consistorio precibus, quibus episcopalis pietas aliquid postulans[v] refragatur denegatque, idcirco[x] continua lege sancimus, nomen episcoporum vel*) eorum, qui ecclesiae necessitatibus serviunt, ne ad[y] iudicia sive ordinariorum sive extraordinariorum iudicum pertrahatur[z]. Habent illi iudices suos,

— c. 3. Codd. 1, 2 *c.* 3. Sirm[a]. — Sirm[e]. *c.* 3 *Append. C. Th.*; codd. 4, 5, 6 (vid. not. *q*), 7, 7[a], Cui. 1 — Ri*. Lab. LeG. (p. 134 sq.) *c.* 3 i. e. *ult. Tit. de Episcopali iudicio*; cod. 8 *c.* 5 *C. Th. de Episcopis.* Vid. supr. p. 1479, not. sup. Hincm. Opp. T. II, p. 325, 740 (quo pertinet cod. Reg. Par. 4278 et cod. Bamb. I, 13). Florus l. c. VI. (IX.) Coll. Can. Ans. III, 109. Regino II, 116. Car. de Savigny Coll. Can. XII, 67. Decr. Grat. can. XI, qu. 1, can. 5. Edidit hanc legem e codice suo Seldenus de Synedriis I, 10 (l. c. T. I, p. 969). Baron. Ann. ad ann. 385, n. 31. Mutilata est in codd. 4, 6, 7, Cui. 1 — Lugd., apud Hincm. Florum, Ans. Reg. Grat. Lab. hic et illic mutt. vv. Vid. infra not. *q*, *x*, *y*, *z*, *b*, *i*, *k*.

2 *nituntur non absque sui* (om. *sui* 1) *repr. fut. si his*, sed 2 *si hi.* 3 *si eis.* Rell. *si his p.* 5 *pollicentur*, ut c. 35 cit. h) 3 *non metuisse videntur.* 5 *metuisse.* Cui. 1 — Lugd. *mer. rescriptum Adriane.* Lab. *mer. rescriptum, Adriane.* LeG. *mer. rescriptum. Adriane.* Cui. 2 — Ri*. *mer. rescriptum, Hadriane.* Codd. *Adriane.* In v. *iudicium* desinit c. 35 cit. i) 3 — 5 om. *atque amantissime* et 7, 7[a] *atque.* Cui. 1 — Ri*. Lab. LeG. *kar. et amant.* k) Codd. Cui. 1 — Lugd. *cunctis.* Ceterum 4, 5 *cunctis per diocesis* et Cui. 1 — Lugd. *dioceses.* 7 *cunctis praedio caesis s. cr. publicavit ed.* — *confirmationem.* 2 *constitum*, 7[a] *pubicabit* (sed corr.) — *constitum* — *reprimentis*, sed corr. l) Ita 1, Sirm[a]. — Sirm[e]., prob. Go.; rell. *reservetur.* Rein. cj. *vero servetur.* *) Nonn. codd. *II.* 7[a] *dataUI prid — rauñ st. secundo consl.*, cum virgula per lit. *l* traiecta. m) 5 om. *II.* et Ri*. *Ravennae*, pro quo 7 *Ravenna*, ut c. 35 cit. Cui. 1 — Lugd. *II. et Antemio Coss.* Cui. 2 — Ri*. LeG. Lab. *Stilichone II.* (Cui. 2, 2*. Lab. *Stilicone*; nonn. codd. *Stillicone*; LeG. *Stelichone*) *et Anthemio Coss.* et add. ap. Go. — Ri*. LeG. Lab. ann. 405. Potius add. *et Aureliano Coss.* (400.) Vid. c. 24 et 35 citt. Suadet quidem ann. 405 Theodosii in inscriptione commemoratio, sed obstat c. 35 deprompta ex hac lege, cui consules anni 400 subscripti sunt, non anni 405, cuius anni consules serie constitutionum in tit. de Episcopis spectata locum ne habere quidem possunt. Del. est igitur in inscr. nomen *Theodosii.* Numerus *II* in subscr. natus est ex *et* (Aureliano). LeG. p. 119 h. c. repetitionem esse putat c. 35. Quod Till. l. c. T. V, Notes, p. 75, n. XIII. Honorium anno 400 Ravennae fuisse negat, falso negat. Cf. Chron. const. anni 400. Ceterum consules in editionibus de ingenio Cui. videntur mutati esse.

n) Ita Sirm[a]. — Sirm[e]. Codd. 1, 2 *Exemplum Legum. Ubi non licet clericos publicum adire iudicium.* Decr. Grat. *Ad secularia iudicia nullus clericus est pertrahendus.* Apud rell. deest rubrica. o) Codd. *Archadius.* 1 *Imperatur.* 3 *Idem Aug.*, sed Selden. nomina plene edidit. 2, 7, 7[a] om. *AAA.* Sirmond[a]. et Sirmond[e]. *Impp.*

p) Optatum Praefectum Augustalem nusquam commemorari Go. dicit; quare Rein. cj. *Hypatium*, non male. Vid. c. 27 C. Th. Quorum appell. (XI, 36) et c. 17 C. Th. de Susceptor. (XII, 6) ann. 383 datas et ad ann. 392 c. 31 C. Th. Quorum appell. (XI, 36) et c. 20 C. Th. de Navicul. (XIII, 5). At LeG. p. 140 sqq. et Tillem. l. c. T. V, Notes, p. 37, n. XVII., qui contra Go. contendunt hanc legem Romanam esse, non fictam, Optatum recte scriptum esse demonstrant. 3 *ad Opt. proconsulem Augustalem*; ita etiam 4, sed per compendium. 7 *pec. agustalem.* 5 *Optatum agustalem* et om. *praefectum.* 7[a] *Opt. pet.* pp) LeG. *ab iis.* q) Cum v. *vindicant* desin. cod. 4 fol. 189 et pergit fol. 190 in vv. c. 9 C. Th. de Accus. (IX, 1) *proposita sit, si vera detulerit.* Perierunt duo folia cum reliqua parte h. legis, cum c. 4 — 7 Appendicis C. Th. et cum c. 1, 5 C. Th. de Accus. (IX, 1), ut patet ex codd. 5, 6. In sq. v. *perpetrata* incip. cod. 6. Mox 7, 7[a] *legis.* r) Literae *inpro* bis scriptae sunt in cod. 6. Mox 3 om. *etiam* et 7 habet *nonnullis*, sed 7[a] *nonnullus.* s) 1, 2 *sacerdotia.* 5, 7[a], Cui. 1. Cui. 2 — Ri*. LeG. *a sacerdotio*, prob. Vesmio. 6 *d sacerdotio.* 7 *a sacerdocio.* Aur. Lugd. *a sacerdoio.* 3 *aetas et sacerdotium huic iniuriae.* Iam Go. Rein. em. *ac sacerdotium.* Lab. *et sacerdotium.* 2 *rerepugnabat.* t) Ita 3, Seld. Rell. codd. et edd. *flagitatos.* Iam Go. Rein. Bar. Lab. em. *fatigatos.* Cf. LeG. l. c. p. 146. Sed fortasse etiam v. *flagitatos* explicari potest. Cf. c. 8 C. Th. de Fide testium (XI, 39) *Episcopus - ad testimonium flagitatur.* u) 3, Seld. *furoris sacerdotalis nom.*, quod placet Rein. et LeG. l. c. 5, 6 *fronti.* 7 *quia teg.* 7[a] *postulas*, sed corr. v) Go. ann.: „Est qui reponat *postulantibus*", et hoc habet Val. in m. Vid. not. sq. x) Seldenus e cod. 3 initium h. l. transpositis vv. ita mutatum edidit: *Graviter a. m. e. n. clementia lectis in Consistorio precibus, quibus e. p. a. p. refragatur*: (3 add. *denegatur*) *quaedam ab his* — *Vexatos nonnullos o. cl.; quorum aetas et sacerdotium huic iniuriae repugnabant, fatig.* — *tegumenta furoris sacerdotalis n. t. praeferebant. Atque idcirco* (ego legi in codice 3 *praeferebat atque idcirco*) *perpetua lege sanci-*

nec quicquam[a] his publicis[b] commune cum legibus: quantum ad causas tamen ecclesiasticas pertinet, quas decet[c] episcopali auctoritate decidi. Quibuscunque igitur mota fuerit quaestio, quae ad Christianam pertinent sanctitatem, eos decebit[d] sub eo iudice litigare, qui praesul est in suis partibus omnium sacerdotum, [h] est per Aegypti dioecesim, Optate[e] carissime ac iucundissime. Quare laudabilis auctoritas tua, arbitrio temperato, quicquid negotiorum talium incidet, terminabit, habituro pontificium[f] sacrae disceptationis Timotheo[g] episcopo, quem sibi omnes[h] etiam suo iudicio praetulere[i]. Est enim vir cum omnium sacerdotum[k] suspectione[l] venerandus, tum etiam[m] nostro iudicio iam probatus[n]. *Dat. pridie Non. Febr. Constantinopoli*[o]. (384.)

IV.

[oo]NON DEBERE SERVOS A IUDAEIS CIRCUMCIDI, NEC INQUIETARI IUDAEOS, QUI CHRISTIANI FIUNT.

Imp. Constantinus A. ad Felicem Pf. P.[p] Iam dudum quidem constitutionis nostrae saluberrima sanctio promulgata est[pp], quam nostrae repetitae legis veneratione geminamus, ac volumus, ut[q], si quispiam[r] Iudaeorum Christianum mancipium vel cuiuslibet alterius sectae mercatus circumcidere non perhorruerit, circumcisus quidem istius statuti mensura libertatis compos effectus, eiusdem privilegiis potiatur[s]: non fas Iudaeo sit, qui circumciderit, mancipium generis memorati in obsequium servitutis retinere. Illud enim[t] hac eadem

---

— c. 4. Codd. 1, 2, Sirm [a]. — Sirm [e]. *c. 4 Append. C. Th.* Codd. 5, 6 *Tit. XII* (Cod. Theodosiani lib. XVI.) *De Iudeis.* Deest in rell. codd. Depromptae sunt ex hac lege, sed mutt. vv., c. 1 C. Th. Ne Christianum mancip. (XVI, 9) et c. 5 C. Th. de Iudaeis (XVI, 8). Iam ante Sirmondum hanc legem acceperat Go. a Cl. Puteano ex codice Aniciensi. Vid. Go. ad c. 5 de Iudaeis et ad c. 1 Ne Christ. manc. citt., not. *a*, ubi pro farragine eam habet.

---

mus, ut nemo Episcoporum — serviunt ad, prob. Rein. 1, 2, 5 — 7, 7 [a] *refr. in eo atque (s. adque) idcirco*, sed 2 *refrangatur*. Go. ann.: „pariter ut mox (scil. est qui reponat) *idcirco continua lege sancimus*," quod non intelligo. Et cod. 3 et Seldeni scriptura obscura est, pariter atque vulgata in rell. codd. et edd. recepta. Cf. LeG. l. c. p. 150. Apertior fit sententia, si corrigitur *postulantibus*. Vid. not. *u* antec. In v. *continua* inc. Hincm. Florus, Ans. cod. Savign. Grat. ll. cc. [x]) *Vel* sec. Go. pro *et*. y) 7 *ne a iuditia* et mox *extraord. iudicium*. 3 om. *sive extraord.*, sed in editione Seldenus habet *s. extr.* Cod. Sav. *sanctimus ut nullus episcoporum — necessitati serviunt ad iudicia.* z) 1 — 3, 5 — 7, 7 [a], cod. Sav. Selden. Florus, Ans. *pertrahantur*. In h. v. desin. Florus. a) 1, 2, Cui. 1 — Ri [a]. *quisquam*. Rein. Go. om. *quicquam*, quod rell. habent. Cod. Sav. *suos iudices*. b) 3, Seld. om. *publicis*, prob. Rein. In vv. *Commune cum legibus* desin. Hincm. et Grat. cod. Sav. Ans. c) 3, Seld. *qu. tamen ad c. e. p. q. d.* Cui. 1 — Lugd. *qua decet*. Rein. om. *tamen*. d) 1, 5, Sirm [a]. — Sirm [e]. *docebit*. Err. Go. *sactitatem*. Mox 5 *iudicio* pro *iudice*. e) 1 *litigare ut ille in suis autem partibus omnium*. 3, Seld. *litigare, qui praesul legis eius fuerit*, *Optate* et om. *in suis — dioecesim*. Vid. infr. not. *h*. 5, 6 *litigare ut ille praesul in suis aut omnium sacerd. i. e. p. egyp. d. debeant Opt.* 2, 7, 7 [a] *ut ille praesul in suis* (2 *sitis* sec. Millerum) *autem p.* 1 *diocissem*; rell. codd. *diocesim* (ut Cui. 1) s. *dyocesim*. f) 1 *negotiorum alium incidat*. 2 *arbitri — negotiorum talium incidat terminabituro* (ego legi *terminabiturus*) *pontificum*. 3, Seld. *neg. talium incidet* (mend. Seld. *indicet*), *omnium sacerdotum iudicio terminabit*, *h. p.* 5, 6 *negotiorum talium incidet terminabitur a pontificio*. 7, 7 [a] *neg. alium incidat termini hab. p.* Rec. ex codd. *talium* pro *aliunde*, quod edd. Lab. habent, praeter Seld. Rein. *Aliunde* explicant praeter causas ecclesiasticas, proba quidem sententia, sed cum codd. *talium* habeant, *terminabit* explicandum est *exsequetur*. Vid. c. 1 et 18 Sirm., ubi executio iudicibus civilibus mandatur. g) 3, 7, Cui. 1 — Lugd. *Thimotheo*. 5 *timothei epi* et ita etiam 6 de corr. Commemoratur Timotheus in c. 3 C. Th. de Fide Catholica (XVI, 1), anno 381 data. 2 *timoteo*. LeG. *Timothaeo*.

h) 3, Seld. add. *per Egypti diocesim*. Vid. supr. not. *e*. Rein. in m. ann. scripturae diversitatem, quam e cod. 3 et ex Seldeno edidimus. i) Hic desin. Cui. 1 — Lugd. Lab. Ceterum 7 *presulere et enim*. 7 [a] *etenim*. 2 om. *est enim*. k) Cum v. *sacerdotum* conflata est in codd. 7, 7 [a] sine ulla distinctione aut rubrica Nov. Th. tit. III. de Iudaeis inde a vv. *obtentu et adquisitae dignitatis* §. 2 (ubi vid. not. p) usque ad vv. *amor religionis* §. 8 et sequuntur deinde ultima h. c. vv. (*enim omnium sacerdotum obtentu et — amor religionis susceptatione venerandus tum etiam nro iudicio adprobatus*). l) 3, 5, 6, 7 [a], Seld. *susceptione*. 7, Cui. 2 — Ri [a]. LeG. Bar. *susceptatione*, sec. Rein. Go. fortasse inversis literis pro *suspectatione*, i. e. suspectu admiratione, aestimatione, sed neque haec vox latina est. Recte se habet *suspectione*. m) 3, Selden. *et*. 2 *cum etiam*. n) 7, 7 [a], Cui. 2 — Ri [a]. LeG. Bar. *approbatus* pro *iam probatus*. o) 1 et alii codd. *II* pro *prid.* Subscr. et annus om. in codd. 7, 7 [a], in Cui. 1 — Ri [a]. et ap. LeG.; Rein. Bar. requirunt ann. 385; Seldenus h. l. suspicatur datam esse ante ann. 385, quo mortuus sit Timotheus, teste Socrate lib. V, c. 12. LeG. tuetur ann. 385 contra Go., qui et de inscriptionis et de subscriptionis fide dubitat. Verum est, legem datam esse intra ann. 383, quo Arcadius Augustus creatus est, et intra annum 385, quo obiit Timotheus. Reposui igitur ann. 384. Eundem poni vult Tillem. l. c. T. V, Not., p. 37, n. XVII.

oo) Codd. 1 et 2 *Exemplum Legis adversus* (2 *adversum*) *Iudaeos, ubi dicit, non debere Christianus* (2 *Christianos*) *a Iudaeo*, (2 *iudeis*) *circumcidi*. In codd. 5, 6 om. lemma. p) 1, 5, 6 *A. Felici ppo* et om. 5, 6 *A.* ante *Fel.* 1, 2 om. *Imp.* pp) Deperdita lex. q) Hinc incipit c. 1 C. Th. cit. 2 *hac*, sed emend. *ac*. r) Ita codd.; sed Sirm [a]. — Sirm [e]. *Si quisquam*; c. 1 cit. *Si quis*. Paullo infra *Si quispiam*. s) 1 *eius privilegii patiatur*. 2 *cum post efectus* (em. *effectus*) *eius privilegii patiatur*. 6 *eius privilegii*, sed a sec. man. em. *eiusdem privilegiis*. c. 1 cit. *mercatus circumciderit*, *minime in servitute retineat circumcisum*, *sed libertatis privilegiis*, *qui hoc sustinuerit*, *potiatur* et des. rell. Ferri potest *obsequium*. Vid. C. Th. XVI, 8, 2, not. *ff*. Mihi non displicet *eius* pro *eiusdem*. t) 1, 2 *etenim*. LeG. *etiam*.

sanctione praecipimus, ut, si quispiam[u] Iudaeorum, reserans ianuam[v] vitae perpetuae, sanctis se cultibus mancipaverit, et Christianus esse delegerit, ne quid a Iudaeis inquietudinis vel molestiae patiatur. Quod si ex Iudaeo Christianum factum[vv] aliquis Iudaeorum iniuria putaverit esse pulsandum, volumus istius modi contumeliae machinatorem[x], pro criminis qualitate commissi, poenis ultricibus subiugari, Felix parens carissime. Quare divinitatis affectu confidimus[y], ipsum in omni orbe Romano cunctos pro debita veneratione servare: ac[z] volumus, ut excellens sublimitas tua, literis suis per dioecesim[zz] sibi creditam commeantibus, iudices moneat instantissime, huiusce modi debitam reverentiam custodiri[a]. *Dat. XII.*[b] *Kal. Nov.* (335.)[c] *Proposita VII.*[d] *Id. Mart. Carthagine, Nepotiano et Facundo Coss.*[e] (336.)

V.

COLLECTICIOS EORUM ESSE, QUI COLLEGERINT, AUT PRETII DUPLUM NUMERARI ET EXPENSAS[f].

[g] *Impp. Honorius et Theodosius AA. ad Proiectum Consularem*[h]. Inverecunda arte defenditur, si hi ad conditionem[i] vel originem reposcuntur[k], quibus tempore famis, cum in mortem penuria cogerentur, opitulari non potuit dominus aut patronus. Porro autem iniquum est, si expensis alterius servatum hominem in lucem quisque[l] sibi obnoxium quocunque titulo sperans audeat vindicare. Itaque magnificentia tua, inspecta serie de his, qui per necessitatem aut comparati sunt aut fortasse collecti, in eorum dominium eos faciat[m] perdurare; aut si ab aliquo flagitantur, enumerata dupli pecunia, quae data*) est, pretii nomine atque expensarum habita ratione, ita demum ad vindicantis auctoritatem eos redire permittimus, ne sit miserum, ita exhibuisse alimoniam morienti, ut servatus in vitam[n] postea commodis alterius in dispendio alterius prosit. *Dat. XV. Kal. Iun. Monaxio et Plinta*[nn] *VV. CC.*[o] *Coss.* (419.)

VI.

NON LICERE CLERICOS IUDICIO LITIGARE, ET HAERETICOS DEBERE DE CIVITATIBUS PROIICI. CHRISTIANOS NON DEBERE IUDAEIS SERVIRE, NEC IUDAEOS CAUSSAS AGERE VEL MILITARE[p].

Imp.[q] *Theodosius A.*[r] *et Valentinianus C. Amatio*[s] *V. Ill. Praefecto Praet. Galliarum.* Privilegia eccle-

— c. 5. Codd. 1, 2, Sirm[a]. — Sirm[e]. c. 5 *Append. C. Th.*; codd. 5, 6 c. 2 (sed sine numero) *Tit. XII de Iudeis.* Vid. c. 4, not. super. et c. 6, not. super.; cod. 3 (post c. 21, in cod. 3 c. 2 C. Th. de Paganis XVI, 10, in cod. 3 XV, 11) *Tit. XII. De his, qui famis tempore sunt collecti.* Vid. tit. C. Th. de Haereticis (XVI, 5), not. sup. Indigitatur h. c. in indice rubricarum cod. Ambros. C. 29, ubi post tit. C. Th. de Religione (XVI, 11) haec rubrica legitur: *De his, qui fames* (ex corr. *famis*) *tempore sunt collecti.* In epitomen redacta est in cod. Par. Suppl. Lat. 215. Vid. infra not. n. Go. in comment. ad c. 2 C. Th. de Expositis (V, 7) falsi suspecta videtur esse. Cf. C. Th. III, 3; V, 8; XI, 27; Nov. Val. tit. XXX.
— c. 6. Codd. 1, 2, Sirm[a]. — Sirm[e]. *c.* 6 *Append. C. Th.* In cod. 3 est *c. 27 C. Th. de Episc. et cler.* (XVI, 2 C. Th.) et antecedit c. 1 huius appendicis, ubi vid. not. super. Codd. 5, 6 *Tit. XIII* (C. Theodosiani lib. XVI.) *De*

6 *ac* pro *hac.* u) 5, 6 *Si quis.* v) 5, 6 *reserans sibi ianuam.* vv) c. 5 cit. ita se habet: *Eum, qui ex Iudaeo Christianus factus est, inquietare Iudaeos non liceat vel aliqua pulsare iniuria: pro qualitate commissi istius modi contumelia punienda.* x) 5, 6 *machinationem.* y) Vox menduse scripta in codd. et partim in edd.; nam codd. 1, 2, Sirm[a]. — Sirm[e]. habent *concidimus* et codd. 5, 6 *condidimus ipso.* z) 1, 2 *orbe Romano* (2 *orbo Romane*) *qui nostra deb. ven. servata ac — diocesim.* 5, 6 *romano qui nostri deb. u. servata ac.* zz) Codd. *diocesim, diocisem, dyocesim, diocesem.* a) 5, 6 *custodire.* Sirm[e]. err. *costodiri.* b) Olim c. 1, 5 citt. *XI.* Ego ibi restit. *XII.* c) Add. *Constantinopoli* ex c. 1 et 5 citt. d) c. 1 et 5 citt. *VIII.* 1 *septium:* Deinde c. 1 et 5 citt. *Mai.* Denique codd. *cartagine* s. *kartagine* et Sirm[a]. — Sirm[e]. *Chartagine.* e) Annus deest in edd. et hic et paullo ante.

f) Ita Sirm[a]. — Sirm[e]. 1, 2 *Exemplum legis collecticiis* (in 2 emend. *collectitios*) *eorum esse, qui colligerint* (2 *collegerint*). In reli. codd. deest rubrica, sed vid. c. 6, not. super. g) In cod. 6 maioribus literis add. *ON. N.* 1, 2 *Dnnn* pro *Impp.* h) 3 *Proiecto Consulari* et om. *AA. ad.* Mox 1, 2 *hii.* i) 6 *def. sibi ad ad c.* 2 *condiciune.* k) 5, 6 *reposcantur.* l) 3 *alt. hom. in lucem serv. qsq.* m) Ita codd.; edd. *faciat.* Ferri potest *dominium.* Vid. c. 4 Sirmond., not. *s* in f. *) 6 *dicta*, a secund. man. litera *i* ita alterata est, ut potius *c* esse videatur. n) 1 add. *tam.* In cod. Par. Suppl. Lat. 215 h. c. ita redacta est in epitomen: *De his qui tempore necessitatis collecti sunt, in eo legentis dominatio permaneant et qui eos recipere noluerit enumerata duplice pecuniam quae data est et expensarum rationis tunc eos recipiat.* nn) 1, 2, 5, 6, edd. *Plenta.* o) 1 *vcc ss.* 2 *vcc* et om. *Coss.* 5, 6 *Vic Cons.* 3 om. *VV. CC.* Sirm[d]. et Sirm[e]. *Pl. IV. CC. Coss.*, err.

p) Codd. 1, 2 *Non l. cl. i. publico litigare et omnes hereticos — proici* (ita etiam Sirm[a]. et Sirm[b].) *et christianos servos non — servire et Iudaeos non debere militare*, sed ponitur in cod. 2 rubrica inter inscriptionem et contextum legis. De codd. 5, 6 vid. not. super. In cod. 3 om. rubrica. Florus: *Caput legum in canonem receptum de cohertione Iudaeorum et de auctoritate ac firmitate iudicii et testimonii episcoporum* (Chifflet. *Item capitula legum et canonum recepta de coercitione*). Garn. add. *Constitutio Valentiniani III. ad Amacium PP. Galliarum de conveniendis per Patroclum Arelatensem quibusdam Pelagianis.* q) 5, 6, Sirm[c]., [d], [e] *Impp.* 1 *Thoedosio.* 2 *teodosius — valentiananus.* r) Codd. Florus l. c. Sirm[a]. — Sirm[e]. om. *A.* s) Bon. Lab. *Armatio.* 6 *Am. vel' ppo G.* 1, 2 *vi* cum virgula transiecta pro *V. Ill.*

siarum vel clericorum omnium[t], quae saeculo nostro[u] tyrannus[v] inviderat, prona devotione revocamus. Scilicet ut quicquid a divis principibus constitutum est, vel quae[x] singuli quique antistites[y] impetrarunt, iugi solidata aeternitate serventur, nec cuiusquam audeat titillare[z] praesumptio, in quo nos nobis magis[zz] praestitum confitemur. Clericos etiam, quos indiscretim ad saeculares iudices debere deduci infaustus praesumptor edixerat, episcopali audientiae reservamus, his manentibus, quae circa eos sanxit antiquitas[a]. Fas enim non est, ut divini muneris ministri temporalium potestatum subdantur arbitrio. Illustris itaque[b] auctoritas tua omni aevo mansura quae iussimus, in provinciarum missa notitiam, praecipiet[c] etiam sub poena sacrilegii custodiri[d], specialiter id illustribus comprehensura praeceptis, ut in omnibus circa ecclesiastica privilegia[e] veterum principum statuta serventur. Diversos vero episcopos, nefarium Pelagiani et Caelestiani[ee] dogmatis errorem sequentes, per Patroclum sacrosanctae[f] legis antistitem praecipimus conveniri. Quos quia confidimus emendari, nisi intra viginti dies ex conventionis[g] tempore, intra quos deliberandi tribuimus facultatem, errata correxerint, seseque catholicae fidei reddiderint, Gallicanis regionibus expelli[gg] atque in eorum loco[h] sacerdotium fidelius subrogari: quatenus praesentis erroris macula de populorum animis tergeatur et futurae[hh] bonum disciplinae iustioris instituatur[i]. Sane quia religiosos populos nullis decet superstitionibus depravari[k], Manichaeos omnesque haereticos vel schismaticos sive mathematicos omnemque[l] sectam catholicis inimicam ab ipso adspectu urbium diversarum exterminari debere[m] praecipimus, ut nec praesentiae[n] quidem criminosorum contagione foedentur. [o]Iudaeis quoque vel paganis caussas agendi vel militandi licentiam denegamus: quibus Christianae legis nolumus servire personas, ne occasione dominii sectam venerandae religionis immutent. Omnes igitur personas erroris infausti iubemus excludi, nisi his emendatio matura subvenerit[p]. *Dat. VII. Id. Iul.*[q] *Aquileiae, D. N.*[r] *Theodosio A. XI.*[s] *et Valentiniano Coss.*[t] (425.)

---

his qui famis tempore sunt collecti: quam rubricam ad c. 5 pertinere manifestum est. Pars legis habetur in cod. Bamb. P. I, 9, p. 197. Florus, cap. I. et X. Bou. l. c. T. I, p. 767 (ex Sirm.) et Lab. p. 375 sq. (ex Bou.) Ex Sirmond. recepta est apud Baron. ad ann. 425, n. 7, Hard. 1, 1269 sq., in Marii Mercatoris Opp. st. Ioan. Garnerii. Paris. 1673. fol. edit. P. I, p. 258 (cum Comm. in Bouquetium l. c.), in SS. Concil. Coll. ed. Mansi T. IV, p. 529 cum notis Iac. Sirmondi. Cf. Spicilegium s. Collectio veterum aliquot Scriptorum etc. Op. et st. Lucae d'Achery. Paris. 1723. fol. p. 597, P. F. Chiffletii Praenotanda de Ferrandi et Cresconii Breviariis in Meermani Thesauro T. I, p. 223 et praef. mea p. 421, not. 34. Cf. etiam Pertz, Mon. German. T. III, p. 191, ubi vero Blumius falso dicit nominari in Capit. Longob. h. c.; potius nominatur c. 20 Sirmond. Haustae sunt ex h. c. Codicis Theodosiani tres leges, c. 47 de Episcopis (XVI, 2) et c. 62 et 64 de Haeret. (XVI, 5). Vid. Praef. meam ad C. Th. p. XLII., unde patet, me iam c. 64 negare repetitam esse ex c. 62. Potius compositores C. Th. exemplo legis usi, quod diversis magistratibus diverso die apposite inscriptum erat, ad fragmenta, ex quibus c. 47 et c. 64 effecerunt, Bassum apposuerunt, ad c. 62 Faustum, quos utrosque annotatos invenerant, et in eodem quidem exemplo. Heimbach, vir doct., in Ephem. Lit. Ien. 1843. N. 177, p. 718 sq. plura exempla legis a C. Th. compositoribus adhibita esse putat, quae sententia non omnino explicat rem. Go. hanc legem pro farragine habet.

---

5 om. *V. Ill.* In c. 47 et 64 C. Th. citt. h. c. non inscripta est *Amatio Pf. P.*, sed *Basso Comiti R. P.* et in c. 62 C. Th. cit. *Fausto Pf. P.* Vid. praef. p. 421 sqq., not. 34 et praef. Cod. Theodosiani p. XLII. et not. sup. h. c. Florus *Almachio* (d'Achery *Almaghio*), recte sec. Chiffl. 3 om. *Praef.* post *Praef.* Sirm[c]. *Galliarum.* t) 3 om. *vel clericorum omnium* et c. 47 C. Th. *vel cler.* In v. *Privilegia* incipit c. 47 cit. u) 3 *nostro saeculo.* v) Sc. *Ioannes.* Cf. Lab. l. c., not. 2 et c. 47 cit., not. f. x) Ita Sirm[c]. — Sirm[e]. et c. 47 C. Th. cit.; codd. Lab. Bou. Hard. om. *constitutum est vel quae*, quae vv. deesse non possunt. y) Seqq. in c. 47 ita mutata sunt: *antistites pro caussis ecclesiasticis impetrarant, sub poena sacrilegii, iugi solidata aeternitate, serventur*, et desunt vv. *nec — confitemur.* 6 *iugi .... solidata*, ubi quattuor literarum ductus fuisse apparet. Cod. Ms. Collectionis Flori *iugi soliditate.* z) 1 *audiat*, sed em. *audeat.* 3 *aud. sollicitare pr.* zz) Sirmond[c]. om. *magis.* a) c. 47 C. Th. om. *his manentibus — antiquitas.* b) 1, 2, Lab. Bou. Hard. om. *itaque.* In v. *arbitrio* desin. c. 47 C. Th. cit. c) 2 *praecipiat*, sed antiquitus scr. erat *praecipiet.* Ceterum 2 *missam notitiam — poenas.* d) Hard. Sirm[d]. Sirm[e]. *custodire.* 1 *sacrilegei.* 2 om. *id.* e) 3 *eccl. praecepta vet.* ee) 5, 6 *caelestini.* f) 3, 5, 6 *sanctae* pro *sacrosanctae.* Ceterum siglum v. *per* in cod. 6 male scriptum est. g) 3 *dies a convent.* 5, 6 om. *ex.* gg) 2 *expedi*, emend. *expelli.* h) Vid. c. 4, not. *s* et c. 5, not. *m.* hh) 1, 2 *futuri.* 3 *futuros.* 2 *iustiores.* i) 2, 3, 5, 6 *instituat.* Mox 1 *religiosus populus*, sed em. a sec. man. k) Hinc inc. c. 64 C. Th. de Haeret. cit., quae paullo plura habet ex h. c. hausta quam c. 62 eod. l) c. 64 cit. *M.* (om. *omnesque*), *haer. sive schism.* (om. *sive mathematicos*) *omnemque.* 1 *scismathicos s. matematicos — aspectu — pacanis — nolumus — inmotent*, sed corr. a sec. man. *inmutent.* 2 *scismaticos* (5, 6 etiam) *s. matematicos — aspectu* (ita etiam 5, 6, Sirm[c]. — Sirm[e].). m) c. 64 cit. om. *debere.* n) 1, 2, 5, 6, Florus, Lab. Bou. Hard. pr. *ne praesentiae.* c. 64 cit. om. *quidem.* 3 *praec. Nec cont. p̄sent. crim. quidq. fedentur.* o) Hinc incip. cod. Bamb., sed ita *Iudaeis vel paganis.* Vv. *Iudaeis — immutent* des. in c. 64 cit. p) Cod. Bamb. *mat. serviat.* q) c. 64 C. Th. cit. *Dat. VIII. Id. Aug.* c. 47 cit. *Dat. VIII. Id. Oct.* c. 62 cit. *Dat. XVI. Kal. Aug.* 3 *Dat. VI.* Cf. supr. not. *s.* r) 5, 6 *aquil's Constantinopoli domino aug. th.* 2 *cons'* et Sirm[c]. — Sirm[d]. *Coss.* pro *D. N.* Bou. *Aquil. Cons. D. N.* c. 47 et 64 citt. *Aquileia.* Lab. om. *D. N.*, ut Sirm[c]. s) 1, 2 om. *XI.* t) 1, 2, 5, 6, Sirm[c]. — Sirm[d]. om. *Coss.* 3 *cesare cons.* Florus *Caesare III.*

VII.

UT EXCEPTIS QUINQUE SOLITIS CRIMINIBUS, ALIORUM OMNIUM REI CARCERIS CUSTODIA PROPTER PASCHALEM SOLENNITATEM LIBERENTUR [u].

Imppp.[v] *Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. ad Eutropium Pf. P.* Placida beneficia lenitatis, Dei omnipotentis arbitrio[x] commoti, pro felicitate saeculi publicamus: ut illos, quos imminentis[y] supplicii terror exagitat, insperatae miserationis indultio, securitati perpetuae restitutos, ad communis vitae[z] gaudia, depulsa culparum acerbitate, perducat, ut novae reparationis luce perfusi melioris[zz] vitae teneant novitatem. Ideo denique pro festivitate Paschali, quam communi et praecelsa professione veneramur, noxas remittimus: ut ii[a], quos mansuetudinis nostrae indulgentia liberavit[b], melioris instituti[c] praecepta sectantes, nihil periculosum audeant[d] perpetrare, Eutropi parens[e] carissime atque amantissime*), exceptis his, quos quinque[ee] immanitas criminum minime patitur relaxare[f], ceteros carceris custodia liberatos statui pristino restituat, ut communi traditi[g] libertati concessae securitatis gratia perfruantur[h]. (384—387.)

VIII.

UT PRAETER QUINQUE CAPITALIA CRIMINA OMNES REI, QUOS PASCHALIS SOLENNITAS IN CARCERE INVENERIT, DIMITTANTUR PRO GAUDIO ET VENERATIONE TANTAE FESTIVITATIS [i].

Imppp.[k] *Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Antiochino*[l]. Studiis[m] nostrae serenitatis, quibus etiam praeter consuetudinem statutae atque annuae lenitatis ad propagandas ex more indulgentias naturali beneficio semper animamur, desideratum bonis mentibus tempus adhaeret[n]. Neque enim alias magis talibus[nn] beneficiis imperatoriam decet sequare pietatem, quam cum toto penitus orbe terrarum sacer dies festiva solennitate reparatur. Et nos quidem, praeter hanc velut indictam et maioribus traditam pro religionis observatione clementiam[o], liberandis paene omnibus, quos legum severitas strinxerit, effusa penitus humanitate, opera sacra mentis exserimus. Quin per omne hoc[oo], quod inter venerandos et celebres dies[p] medium fluit tempus, catenis levamus, exilio solvimus, a metallo abstrahimus, deportationibus liberamus, cum satis constet, nullum prope diem esse, quo non aliquid clemens sanctumque iubeamus; censentes nos etiam damnum[q] quoddam horarum pati, si qui liberetur, nullus occurrerit. Ex quo apparet, properato nos semper arripere istam necessariam exsolvendis[r], quatenus tamen iusta humanitas patitur, legibus sanctimoniam quamque[s] continuamus omnibus temporum metis, esse voluntariam. Neque enim convenit inter festivas ceremonias et venerabiles sacri temporis ritus[t] strepere infelicium dissonas voces, trahi ad communem misericordiam horrentes paeais[u] feraliter crinibus reos, audiri[v] tractos ex imo pectore gemitus: cum utique bene sibimet sacra et laeta conveniant et[x] non deceat inter serena votorum se dicatas aeterno numini pias[y] voces aliquid triste sentire, audire, conspicere. Unde notam beneficiis nostris[z] non supprimimus lenitatem. Aperimus quin etiam carcerem, vincula deponimus, impexos tenebrosae paedore custo-

— c. 7. Codd. 1, 2 *c. 7.* Sirm [a]. — Sirm [e]. *c. 7 Append. Cod. Theod.* Cod. 3 *Tit. XIII de Reis in Pascha de Carcere Educendis* post c. 5 Append. C. Th., ubi vid. not. super. Codd. 5, 6 *Tit. XIIII* (cf. c. 1, 4—6, not. sup.) *De his qui pro paschali festivitate de carceribus educuntur.* Eadem rubrica, sed sine numero, sequitur in cod. Ambros. C. 29 rubricam ad c. 5, not. sup. enotatam. Reliquae Appendicis C. Th. constitutiones non commemorantur in codd. 3, 5, 6, cod. Ambr. C. 29. Vid. infra not. *h*. Cf. tit. C. Th. de Indulgentiis criminum (IX, 38) et Go. l. c. T. III, p. 296 et 304 (ed. Ri.).
— c. 8. Codd. 1, 2 *c. 8.* Sirm [a]. — Sirm [e]. *c. 8 Append. C. Th.* Indicatur etiam in cod. Reg. Par. Suppl. Lat. 215. Vid. not. *i*. Cf. tit. C. Th. de Indulgentiis criminum (IX, 38) et Go. in Comm. ad illum tit. T. III, p. 296 et 304 (ed. Ri.).

u) Rubrica deest in codd. 1, 2. De rell. codd. vid. not. super. v) 1, 2 *Imperatores — Praef. Praetorii.* Sirm [d]. et [e]. *Impp.* Codd. *Archadius.* 3 *Eutropio ppo* et om. *et*, *AAA. ad.* 2 om. *AAA.* x) 1 *arbitria.* Ita etiam 2. y) 1 *emenentis.* 5, 6 *eminentis.* Infra 6 *securitatis.* z) 1, 2 *adque communis vitae.* zz) 2 sec. Mill. ut *non praeparationis luce perfrui melioris.* a) 3 *ut hi*; rell. codd. *ut hii.* b) 2, 5, 6 *liberarit.* c) 6 *institutionis*, sed em. *instituti.* d) 1 *audiant*, sed em. *audeant.* e) 5, 6 add. *O.* 1 *caressime adque.* *) Aliquid h. l. deest, quo referendum est *restituat.* Sine dubio excidit pars formulae, qua imperatores praefectos pr. alloquuntur, veluti *illustris itaque et magnifica auctoritas tua.* ee) Vid. c. sq. et c. 1 C. Th. de Indulg. crimin. (IX, 38) ibique Go. in comment. T. III, p. 295 (ed. Ri.). f) 3 *exceptis ergo his quos immanitas V criminum m. p. relaxari.* Etiam 5, 6 *relaxari*, quod mihi non displicet. g) 1, 2 *communiter aditi.* 3, 5, 6 *communiter additi.* h) Add. 384—387. Nam anno 383 Arcadius creatus est Augustus a Theodosio patre, et anno 388 Eutropius desierat esse Praef. praet. Cum Gratiani non sit facta mentio mense Augusto a. 383 occisi, h. c. aliquot tempus post mensem Augustum data sit necesse est. Et cum paschalis festivitas commemoretur, reposui illos annos. In cod. 3 sequitur tit. XIIII (C. Th. lib. XVI. tit. XI.) de Religione, in codd. 5, 6 c. 1 C. Th. de Accus. (IX, 1). Cod. Ambr. post rubricam supra nominatam add. *Expliciunt tituli — Lib' teodosiani.*

i) Rubrica deest in codd. 1, 2; habetur in cod. Reg. Par. Suppl. Lat. 215, ubi add. *Expliciunt Ex Corpore Teodosiani Codicis Libri Sedecim* et desunt seqq. Appendicis C. Th. leges. k) Sirm [d]. et [e]. *Impp.* l) 1, 2 om. *AAA. Antiochino.* Dignitas deest et in codd. et in edd., neque alicubi Antiochini mentionem inveni. Infra appellatur spectabilis. Fortasse scrib. *Antiocheno.* Vid. infr. not. ee. m) Sirm [b]. — [e]. *Studii.* Infra 1 *laenitatis ad propacandas* et 2 *animamus.* n) 1 *adiret.* 2 *adire.* nn) 2 *alias magistratibus.* o) 2 add. *a.* oo) 1, 2 *opere sacramentis exser. Quia pro homine hoc.* p) 1 *et celebrandos dies.* Sirm [d]. et [e]. *venerandos ac dies celebres.*

diae crines decenter amovemus[a]. Eripimus[b] omnes feralibus poenis, praeter eos, quibus pro magnitudine scelerum non decet subveniri. Habeant illa generalibus excepta indulgentiis crimina suum fatum, ut[c] competens maiorum scelerum reos exitus teneat. Nullius nos manibus in absolvendis iniuriam faciemus homicidis; nullius inultos toros remisso adulteriorum ac talium scelerum supplicio deseremus; causam, quae[d] late tenditur, maiestatis integram reservamus. Nec aliquos in astra peccantes, non venenarios aut magos, non falsae monetae reos absolvendorum felicitati connectimus: si quidem digni non sunt festivae lucis usura, a quibus graviora commissa sunt, quam prudens solet liberare clementia. Et ne diutius in hac criminum serie latior versetur oratio, exceptis solitis[e] quinque criminibus, alios relaxamus, Antiochine[ee] carissime ac iucundissime. Quocirca spectabilitas tua nostrae mansuetudinis scita quantocius iubebit impleri, ut velocius laeta propagentur, atque in communi omnium celebritate suspendi, quicunque merentur[f] absolvi. *Dat. X. Kal. Mai. Constantinopoli, Honorio N. P. et Evodio Coss.*[g] (386.)

IX.

[h]UT DAMNATOS AB EPISCOPIS CLERICOS ET AB ECCLESIA SEGREGATOS CURIA SIBI VINDICET.

Impp. Arcadius et Honorius AA. Theodoro II.[i] *Pf. P.* Utinam quidem hi tantum clericorum nomen induerent, quorum in deteriorem partem relabi vita non posset. Esset laetitia communis et facile pios[k] ritus cultusque divinos veneratio humana sequeretur. Sed facile vitia subrepunt[l], ut illuc etiam error irrepat[m], ubi esse nisi pura non possunt. Et si censura iudicii sacerdotalis in specula provident, ut inter bonos non sint, qui boni esse non possunt, ne[n] tamen crimina deprehensa luxurient et sit libera peccantibus pertinacia, placet, ut, quemcunque[o] clericum indignum officio suo episcopus iudicaverit[p] et ab ecclesiae ministerio segregaverit, aut si qui[q] professum sacrae religionis obsequium sponte dereliquerit, continuo eum[r] curia sibi vindicet, ut liber[s] illi ultra ad ecclesiam recursus esse non possit, et pro hominum qualitate vel quantitate[t] patrimonii vel ordini suo vel collegio[u] civitatis adiungat[v], modo ut quibuscunque apti erunt, publicis necessitatibus obligentur, ita ut colludio quoque locus non sit: ut[x] per singulos binae librae auri inferendae aerario nostro a decem primis curialibus exigantur, si alicui[y] illicitam conniventiam[z] et colludia foeda praestiterint, omnisque hominibus improbissimis[a] ab omnibus officiis[b] militiae aditus obstruatur[c]. Nusquam enim fidi esse possunt, quos infideles Deo summo ecclesia refutaverit, Theodore[*]) parens carissime atque amantissime. Quod illustris magnificentia tua in omnium notitiam datis ad singularum iudices provinciarum[d] literis faciet pervenire, ut universis id proposita sollenniter edicta declarent. *Dat. V.*[e] *Kal. Dec. Ravennae, Basso et Philippo VV. CC.*[f] *Coss.* (408.)

X.

UT CLERICI CUM EXTRANEIS FEMINIS NON HABITENT, ET SACRARUM VIRGINUM RAPTORES DEPORTATIONE PLECTANTUR[g].

Impp. Honorius et Theodosius AA. Palladio Pf. P. Religiosi sacerdotis fida suggestio exigit probabilem

— c. 9. Codd. 1, 2 c. 9. Sirm[d]. — Sirm[e]. c. 9 *Append. C. Th.* Ex h. c. deprompta est c. 39 C. Th. de Episcopis (XVI, 2). Coniungenda est cum c. 45 C. Th. de Haeret. (XVI, 5). Fere eodem die data est c. ult. C. Th. de Off. rect. prov. (I, 16). Ceterum cf. C. Th. XVI, 2, 39, not. sup. et IX, 40, 20, not. *bb.*
— c. 10. Codd. 1, 2 *c.* 10. Sirm[d]. — Sirm[e]. c. 10 *Append. C. Th.* Ex hac lege haustae sunt c. 44 C. Th. de Episc. (XVI, 2), mut. pr. et c. 3 C. Th. de Raptu vel matr. sanctim. virg. (IX, 25).

---

q) Sirm[e]. *domnum* et Sirm[c]. *quodam.* 2 *honorum* pro *horarum* et infra *quis.* r) 1 *ex te solvendis*, sed del. *te.* Obscurum est illud *exsolvendis legibus.* Significat *exsolvere* h. l. tollere. Quid si scrib. *Exsolvendi legibus?* Fortasse sufficit construere *sanctimoniam necessariam exsolvendis legibus*, h. e. quae necessaria est ad tollendas leges, i. e. ad concedendam indulgentiam. s) 1 om. *quam*, ut etiam 2. t) 1, 2 *venerabilis s. t. r.* Sirm[d]. et[e]. *temporis sacri ritus.* u) 1, 2 *horrentibus pastis.* Deinde 2 *criminibus* pro *crinibus*. *Passi crines* non solum ap. Virg. Aen. 1, 484, sed etiam apud Caes. de B. G. I, 51. v) 1, 2 *audire et tractos.* x) 1, 2 om. *et.* y) 1 *se renovatorum addictas aeternorum impias.* 2 *serenovatorum ac d. eternorum impias.* z) Sirm[d]. et[e]. *Unde nostris beneficiis notam.* a) 1 *amovimus.* b) 1, 2 *arripimus.* c) 2 *et.* d) 2 *qua.* Infra *obsolvendorum.* e) 1 add. *notisque.* Etiam 2 add. *notisque*, sed om. *quinque.* ee) 2 *antiochene.* f) 1, 2 *meretur.* g) *Coss.* deest in codd., sed in cod. 2 est *ss* post *Constantinopoli*, i. e. *Coss.* Edd. om. annum.

h) Rubrica deest in codd. 1, 2. i) 1, 2 *Th. iterum.* Vid. de hac inscr. c. 39 cit., not. *k*: falsa enim est. Edd. *Praef. praetorii.* 2 om. *Pf.* et c. 39 cit. *II.* k) 2 *pius ritus cultusque divinus.* l) Sirm[d]. et[e]. *subrepunt*, Sirm[c]. *subripunt*, codd. Sirm[a]. et[b]. *subripiunt.* Recte editum esse existimo *subrepunt* in Sirm[d]. et[e]. Etiam in seqq. codd. *inripiat* pro *irrepat.* Vid. not. *m.* m) 1, 2 *inripiat.* 2 *orror*, supra lin. *horror.* n) 2 *nec.* o) Cum v. *quemcunque* incip. c. 39 C. Th. de Episc. cit. p) Codd. *iudicarit.* q) Edd. *si qui*, ut c. 39 cit. 1 *quis* et 2 *aut quis.* r) 1, 2 *derel. ut continuo cum.* Sirm[e]. *derelinquerit.* s) 2 *et liber.* t) c. 39 cit. *et quantitate.* u) 1 *vel collictio.* 2 *vel collectio.* v) c. 39 cit. *adiungatur*, recte. x) c. 39 om. *Ut*, sed add. *igitur* post *singulos.* y) c. 39 *si aliquibus.* z) Codd. et edd. *conhibentiam.* a) c. 39 pr., *hominibusque improbissimis.* b) Sirm[d]. et[e]. *ab officiis omnibus.* c) Cum v. *obstruatur* desin. c. 39 cit. Propter vv. *Nusquam — refutaverit* Go. ad c. 39 cit. h. c. falsam esse dicit. At quid caussae in his vv. sit, ut falsa h. c. iudicetur, me assequi non posse fateor. *) 1 *Theodure.* Infra om. 2 *tua.* d) 1, 2 *provinciae.* e) Vid. c. 39 cit., not. *i.* f) 1, 2 *Alippo vvccls.* Sirm[d]. et[e]. *Phil. IV. CC. Conss.*, err. c. 39 cit. om. *VV. CC.* et edd. annum.

g) 1, 2 om. non solum rubricam, sed etiam inscriptio-

saeculo disciplinam. Agit enim bonis moribus, ne clerici sacris ministeriis servientes feminis iungantur externis, quas decolore consortio sororiae appellationis excusant. Credimus quidem, hanc devotis mentibus Dei inesse reverentiam, ut diversorii huius habitaculum conscientia pravae persuasionis ignoret. Sed hac societate seu amicitia non penetret*), fama contaminat, datque sinistris moribus[h] locum alterni sexus adiunctio, cum foris positos ac publico iure viventes ad illecebram criminis trahit obscoenae suspicionis exemplum. Quae cum ita sint, illustris et praecelsa magnificentia tua praesentis oraculi sanctionem propositis ubique divulget edictis, ut noverint cuncti, qui cuiuscunque[i] gradus sacerdotio fulciuntur vel clericatus honore censentur, extranearum sibi mulierum interdicta consortia: hac sibi tantum[k] facultate concessa, ut matres[l], filias atque germanas intra domorum suarum septa contineant. In his enim nihil saevi[m] criminis aestimari foedus naturale permittit. Illas etiam non relinqui castitatis hortatur affectio, quae ante sacerdotium maritorum legitimum[n] meruere coniugium. Neque enim clericis incompetenter adiunctae sunt, quae dignos sacerdotio[o] sui conversatione fecerunt[p]. Illam vero desiderii partem legum quoque praeeuntium scita solidarunt, ut quisquis dedicatam Deo[q] virginem prodigus sui raptor ambierit, publicatis bonis deportatione plectatur: cunctis accusationis huius licentia absque metu delationis[r] indulta. Neque enim[s] exigi convenit proditorem, quem pro pudicitia religionis invitat humanitas. *Dat. VIII. Id. Mai.*[t] *Ravennae, D. N.*[u] *Theodosio Aug. IX. et Constantio*[v] *III. V. C. Coss.* (420.)

XI.

A QUIBUS ONERIBUS ECCLESIAE HABEANTUR IMMUNES[x].

Impp. Honorius et Theodosius AA. Melitio Pf. P.[y]

Recte clementiam nostram sacrosanctae religionis obsequiis devotis assiduitatibus servientem ad confirmationem privilegiorum, quae ecclesiis dicavit[z] vetustas, magnificentiae tuae suggestio[a] religiosa commonuit, ut temerariorum hominum conatibus positis oppressis, quibus studium est, Christianam innocentiam semper appetere[b], eam nostri formam sanciamus arbitrii, cui deinceps[c] nullus impune refragator[d] exsistat. Placet igitur, rationabilis[e] consilii tenore perpenso, quoniam remedia confusa[f] nequissimis ausibus viam relinquunt, destricta moderatione praescribere, a quibus specialiter necessitatibus ecclesiae urbium singularum habeantur immunes. Primo[g] quippe illius usurpationis contumelia depellenda est, ne praedia usibus coelestium[h] secretorum dicata sordidorum munerum fasce vexentur[i]. Nulla iugationem talium privilegiorum sorte gratulantem[k] muniendi itineris constringat iniuria; nihil extraordinarium ab hac vel superindicticium[l] flagitetur; nulla pontium instauratio[m], nulla translationum sollicitudo gignatur. Non aurum ceteraque talia[mm] poscantur. Postremo nihil, quod praeter canonicam illationem adventiciae necessitatis sarcina[n] repentina depoposcerit, eius functionibus adscribatur[o]. Vacent ecclesiae solis, quibus bene consciae sunt[p], divinae praedicationis officiis, cuncta in orationibus[q] celebrandis horarum omnium momenta consumant. Gaudeant nostra in perpetuum liberalitate munitae, quarum nos erga cultum pietatis aeterna[r] devotione gaudemus. Quapropter sublimis magnificentia tua, religiosis motibus[s] in huiusce modi negotio nobiscum decenter accincta, oraculi praesentis atque in omne aevum perpeti firmitate duraturi serie comperta, roboratis[t] omnibus, quae sacrosanctae venerationis intuitu huiusce sanctionis auctoritate praescribimus, provinciarum iudices scriptis currentibus admonebit, quo evidenter agnoscant, universos, qui deinceps[u] temerariae praesumptionis adnisu in iniuriam ecclesiarum nostrique praecepti aliquid fortasse tentaverint, severissima inter-

— t. 11. Codd. 1, 2 c. 11. Sirm [d]. — Sirm [e]. c. 11 *Append. C. Th.* Deprompta est ex hac lege c. 40 C. Th. de Episcopis (XVI, 2). Florus l. c. IX. (XII.)

nem legis. *) Haec vv. aut obscura aut corrupta sunt. Fortasse leg. *penetrēt*, i. e. *penetrentur* (sc. devotae mentes clericorum). *Famam contaminat* etc. h) Codd. *moribus*, edd. *rumoribus*. Mox 2 *positus hac*. i) c. 44 C. Th. cit. ita incipit: *Eum, qui probabilem saeculo disciplinam agit, decolorari consortio sororiae appellationis non decet. Quicunque igitur cuiuscunque.* k) c. 44 C. Th. cit. *consortia cognoscant; hac eis tantum.* l) 1, 2 *matris*. Infra 2 *contineant ut in.* m) Sirm [c]. — [e]. *suevi*. n) 1, 2 *legitime*. o) Sirm [d]. et Sirm [e]. *sacerdotii*. 2 add. *vivos*, sine dubio errore pro *viros*, quod c. 44 C. Th. cit. h. l. addit. p) Cum v. *fecerunt* deficit c. 44 C. Th. cit. Sirm [c]. — [e]. *Illa*. q) Cum vv. *Si quis dicatam Deo* incip. c. 3 C. Th. cit. r) 1, 2 *dilationis*. Supra Sirm [e]. typ. errore *accusatiouis*. s) 1, 2 om. *enim*. t) Vid. c. 3 C. Th. cit., not. *g* et c. 44 C. Th. cit., not. *c*. u) 1 *Dom. non.* c. 3 C. Th. cit. om. *D. N.* c. 3 et c. 44 C. Th. citt. *Ravenna*. v) 1, 2 *Aug. VIII. et Constantio*. Sirm [d]. et [e]. *Constantino*.
x) 1, 2 om. rubricam. y) 1 *Dn̄n Imp Tr — Praefecto*. 2 *Dn̄n impp̄rr honorius* etc. 2 et edd. *praetorii*. z) 1, 2 *confirmationem privilegii q. e. decavit*, sed in 2 emend. *dicavit*. a) 1, 2 *tuae suggeri*. b) Sirm [c]. — [e]. *apparere*, mendose. c) Sirm [d]. et [e]. *deinde*. d) 1 *reffragator*. 2 *inpone refrangatur*, sed corr. *inpune refrangatur*. e) Cum vv. *Placet rationabilis* incipit c. 40 C. Th. de Episc. (XVI, 2). Infra 2 *perpensa*. f) 1, 2 *quoniam quid remedii conf.* Vv. *quoniam — relinquunt* des. in c. 40 cit. Mox edd. codd. *districta*. Ex c. 40 C. Th. cit. ed. *destricta*. g) c. 40 cit. *Prima*. 2 *habeatur — illi usurpationis*. h) 1 *ne dausibus cael.* 2 *nedatisibus*. i) 1, 2 *vexetur*. k) c. 40 cit. *Nullam iugationem, quae talium pr. s. gratulatur*. Vid. ibi not. *e*. l) c. 40 *ab hac superindicticiumve*. 2 *superindictum*. m) 1, 2, c. 40 cit. *instauratio*; edd. *restauratio*. mm) 2 *catolica*. n) c. 40 cit. *Postremo n., pr. c. i., quod a. n. s.* o) Pro seqq. in c. 40 cit. post v. *adscribatur* haec habentur: *Si quis contravenerit, post debitae ultionis acrimoniam, quae erga sacrilegos iure promenda est, exilio perpetuae deportatio-*

minatione quatiendos, ita ut in talibus deprehensi, contumacia fervente peccati, post debitae ultionis acrimoniam, quae erga sacrilegos iure promenda[uu] est, exilio perpetuae deportationis utantur*). *Dat. VIII. Kal. Iul.* **) *Ravennae*, *DD. NN. Honorio IX. et Theodosio*[v] *AA. IV.*[x] *Coss.* (412.)

XII.

ADVERSUS HAERETICOS ET GENTILES, ET DE UTRORUMQUE AEDIFICIIS ATQUE TEMPLIS AD USUM PUBLICUM VINDICANDIS[y].

Impp. Honorius et Theodosius AA. Curtio[z] *Pf. P.* Profanos haereticorum spiritus superstitionemque gentilium vel sola quidem religiosorum virorum sacerdotum Dei in observandis sollicitudo criminibus, sedulitas in monendo, auctoritas in docendo, emendare debuerat. Nec nostrarum tamen legum scita cessarunt, quae in Dei omnipotentis cultum, poenae[a] etiam terrore proposito, reducerent deviantes, ignaros quoque in ministeria divina formarent. Sed nimirum ipsa vis mali humana pariter ac divina permiscens, deceptos plerosque persuasionibus pravis, tam in praesens, quam in[b] futurum impellit exitium: et Deo simul ac nobis perdit infelicium vitas, quas et hic legibus dedit, et illic[c] cogit ferre iudicium. Compulsi igitur Donatistarum pertinacia, furore gentilium, quae quidem mala desidia iudicum[cc], conniventia[d] officiorum, ordinum contemptus accendit, necessarium putamus iterare, quae iussimus[e]. Quapropter omnia[f], quae in Donatistas, qui et Montenses[g] vocantur, Manichaeos sive Priscillianistas[h] vel in gentiles a nobis generalium legum auctoritate decreta sunt, non solum manere decernimus, verum in executionem plenissimam effectumque deduci: ita ut aedificia quoque vel horum vel Caelicolarum etiam, qui nescio cuius dogmatis*) novi conventus habent, ecclesiis vindicentur. Poena vero lege proposita velut[hh] convictos tenere debebit eos, qui Donatistas se confessi fuerint vel Catholicorum sacerdotum scaevae religionis obtentu communionem refugerint[i], quamvis Christianos se[k] esse simulent. Iam vero templorum[l] detrahantur annonae et rem annonariam iuvent[m] expensis devotissimorum militum profuturae. Simulacra, si qua etiam nunc in templis fanisque consistunt et quae aliquem[n] ritum vel acceperunt vel accipiunt paganorum, suis sedibus revellantur[nn], cum hoc repetita sciamus saepius sanctione decretum[o]. Aedificia ipsa templorum, quae in civitatibus vel oppidis vel extra oppida sunt, ad usum publicum vindicentur, arae locis omnibus destruantur, omniaque templa in possessionibus nostris ad usus accommodos transferantur, domini destruere cogantur. Non liceat omnino in honorem sacrilegi ritus[p] funestioribus locis exigere[q] convivia vel quicquam sollemnitatis agitare[r]. Episcopis quoque locorum haec ipsa prohibendi ecclesiasticae manus tribuimus facultatem[s]. Nam et agentum in rebus executionem, Maximi, Aeliani, Eutychi[t], ut ea, quae generalibus legibus contra Donatistas, Manichaeos atque huius modi haereticos vel gentiles statuta sunt, impleantur, indulsimus. Qui tamen scient, in omnibus modum statutorum esse servandum, ut ea, quae contra vetitum videntur esse commissa, mox iudicibus iuxta vim legum deferant vindicanda. Quos quidem viginti librarum auri poena statutae[u] dudum mulctae constringet[v], pari mulcta officiis ordinibusque proposita, si haec, quae statuimus, eorum fuerint dissimulatione neglecta, Curti[x] parens carissime atque amantissime. Quod ad continendos hominum mores religionemque[y] provisum et ad rectores provinciarum sublimis magnificentia tua faciet pervenire*), et digne per omnes iubebit vigore[z] servari. *Dat. VIII.*[a] *Kal.*

— c. 12. Codd. 1, 2 c. 12. Sirm [c]. — Sirm [e]. c. 12 *Append. C. Th.* Haustae sunt ex hac lege c. 43 C. Th. de Haeret. (XVI, 5) et c. 19 C. Th. de Paganis (XVI, 10).

---

nis *uratur*. A v. *Vacent* incip. Flores l. c. p) 2 *conscientiae sunt*. q) 1 *in rationibus*. 2 *in rationabilibus*. r) 1 *aeternae*. Flores *pietate et aeterna*. s) 1, 2 *mentibus*. Infra 2 *ad cuncta* pro *adcincta*. t) 1, 2 *roborati*. u) Sirm [d]. et [e]. *deinde*. uu) 2 *promerenda*. *) Scrib. *urantur*. Vid. c. 40 cit., not. r. **) c. 40 C. Th. cit. *Iun.* et *Ravenna*. v) 1 om. *IX. et Th.*, 2 om. *Honorio IX. et*, c. 40 C. Th. cit. *DD. NN.* x) Scrib. *V.*, uti habet c. 40 C. Th. cit.

y) Rubrica deest in codd. z) Codd. *Cursio*. 2, add. *Praef. Praetorii*. Inscriptio deest in cod. 2, sed restituta est a secunda manu (*Imperator honorius etcodosius* etc.). c. 19 C. Th. de Paganis cit. *Imppp. Arcad. Honor. et Theod. AAA.* Vid. ibi not. d. a) Sirm [d]. et [e]. *poena*, mendose. Supra 2 *sed utilitas* pro *sedulitas*. b) Sirm [d]. et [e]. habent tamen *in pr.*, quam et om. *in*. c) 1 *illico*. cc) Post v. *iudicium* duo versus et dimidius erasi sunt in cod. 2, sed deest nihil. d) Edd. *connibentia*. 2 *coibentia*, supr. lin. *conibentia*. e) 1, 2 nec. *putamus quae iterare quaeiussimus*. f) 1, 2 *Quapropter ut omnia*. In v. *Omnia* incip. c. 43 C. Th. de Haeret. (XVI, 5) cit. g) 1, 2, Sirm [c]. — Sirm [d]. *Montesses*. Recte Sirm [e]. *Montenses*. Vid. C. Th. XVI, 5, 43, not. *i*. h) 1 *Priscilianistas*. 2, Sirm [c]. — Sirm [d]. *Priscillianitas*. Recte Sirm [e]. *Priscillianistas*. Post v. *Priscill.* in cod. 2 nonnulla vv. erasa sunt, sed constitutionis ipsius nihil excidit. *) 1, 2 *etiam nescuius docmatis*. hh) c. 43 cit. *veluti*. i) c. 43 *cath. communionem refugerint sc. religionis obtentu, quamvis Chr. esse se simulent*, cum quibus vv. desinit c. 43 cit. Sirm [d]. Sirm [e]. *effugerint*. Ante 1 *scaevae* et 2 $\overline{sce}$ *vere relig.* k) 1 om. *se*. l) In v. *Templorum* incip. c. 19 C. Th. de Paganis cit. m) 1, 2 *iubent*. Vid. c. 19 cit., not. yy. Sirm [e]. *annanariam*. n) c. 19 cit. *alicubi*. nn) c. 19 cit. *evellantur*. o) 1, 2 *discretum*. Mox 1 *distruere* pro *destruere* et 2 *transferentur*. p) 1 om. *sacrilegi ritus*. q) c. 19 *exercere convivia*. 1 *exegere c.* r) Ex c. 19 rec. *agitare*. Codd. 1, 2 et edd. *agitari*. s) c. 19 *facultatem. Iudices autem XX librarum* et desunt intermedia vv. 2 *facilitatem* pro *facultatem*. t) 1 *Euthyci*. 2 *Iuliani Euthici*. u) 1 *p. statuta est* et 2 *poenas statuta est*. v) c. 19 desinit in vv. *auri poena constringimus et pari forma officia eorum, si haec eorum fuerint dissimulatione neglecta*. x) 1 *Curt.* 2 *Curte*. y) 2 *religionumque*. *) 2 *provenire*. z) 1, 2 *pervigore*. a) Memorabilis est haec subscr., de qua vid. praefationem Codicis Theodosiani

Decembr. Romae. (407.) *Proposita Karthagine*[b] *in foro, sub programmate Porphyrii*[c] *Proconsulis Non. Iun., Basso et Philippo*[d] *VV. CC. Coss.* (408.)

XIII.

DE CONFUGIENTIBUS AD ECCLESIAS, UT QUINQUAGINTA PASSIBUS EXTRA FORES SECURI SINT. ET UT EPISCOPO CARCERES VISITANTI LIBER ADITUS PATEAT[e].

Impp. Honorius et Theodosius Pii Augg. .....*) Convenit, nostris praescita[ee] temporibus ut iustitiam inflectat humanitas. Nam cum plerique vim fortunae saevientis aufugerint atque ecclesiasticae defensionis munimen[f] elegerint, patiuntur inclusi non minorem quam vitavere custodiam. Nullis enim temporibus in luce vestibuli eis aperitur egressus[ff]. Atque ideo quinquaginta passibus ultra basilicae fores ecclesiasticae venerationis sanctitas inhaerebit. Ex quo loco quisquis[g] tenuerit exeuntem, sacrilegii crimen incurrat. Nihil enim confugientibus miserationis impenditur, si aura liberior negatur afflictis. Eam quoque sacerdoti[h] concedimus facultatem, ut carceris ope miserationis aulas introeat, medicetur aegros, alat pauperes, consoletur insontes et cum singulorum causas cognoverit[i], interventiones suas apud iudicem competentem pro iure[k] moderetur. Scimus enim idque crebris aditionibus supplicantum[l], frequenter ideo plerosque in custodia detrudi, ut adeundi iudicis libertate priventur: et cum[m] semel coeperit humilior persona pati custodiam, antequam causa sciatur, iniuriae poenam sustinere compellitur. Confestim decem auri libras fisco nostro contumax solvet officium, si sacerdotum negotia tam sancta curantem ianitor feralis[n] excluserit. *Dat. XI. Kal. Decembr. Ravennae, Monaxio et Plinta*[o] *VV. CC.*[p] *Coss.* (419.)

XIV.[q]

DE EPISCOPIS IN AFRICA VEXATIS. UT CAPITALI SENTENTIA DEINCEPS IN EOS VINDICETUR, QUI ECCLESIIS VEL EPISCOPIS AC MINISTRIS INIURIAM INTULERINT[r].

Impp. Honorius et Theodosius AA. Theodoro viro Ill. Pf. P.[s] Dubium non est, conniventia[t] iudicum fieri et[u] culpabili dissimulatione inultum relinqui, quod ad turbandam quietem publicam in contemptum Christianae religionis, quam debito cultu veneramur, sub publica testificatione commissum addiscimus et pariter non punitum. Vicina[v] peccato in iudice dissimulatio est, quam ignoratio commissi criminis non defendit. Per provinciam Africam tantam quorundam temeritati licentiam comperimus, ut Christianae legis antistites de propriis domibus raptos, vel quod est atrocius, de ecclesiae catholicae penetralibus protractos, cruciatibus diversis afficerent: alios ad solam[x] divini cultus iniuriam, avulsa capillorum parte foedatos vel alio iniuriae genere deformatos concurrentium spectatis exhiberent, ut esset[xx] circa eos venia gravior, quorum saluti contemptus ignoverat. Tanti sceleris nefas et immane flagitium numquam ante compertum, Africanorum iudicum[y] auctoritas nec creditae sibi potestatis iure persequitur, nec debita cura referendi[yy] in nostram fecit notitiam pervenire. Ignorari[z] ab his potuisse non credimus, quod commissum in civitatibus publice memoratur: quod iugi et magistratuum et ordinum cura, stationarii apparitoris sollicitudo, quae ministra est, nuntiorumque indicium[a] absentibus exhibet potestatem[b]. Licet enim insinuare levia, graviora reticere, non tacuisse, quod propriis innotescere rectoribus per alterum formidarent[c], nisi intelligerent, nolle iudicem vindicare. Exspectandum fuit institutis accusationibus contra professionis propriae sanctitatem, ut episcopus suas per-

— c. 13. Cod. 1 c. 13. Sirm[a]. — Sirm[c]. c. 13 *Append. C. Th.* In cod. 2 praefigitur numerus *XII.* Invenitur haec lex praeterea in codice S. Germani de Pratis 936 (nunc Reg. Par. Suppl. Lat. 26), ex quo Fratres Benedictini (Nouveau Traité de Diplom. T. III, p. 218 et tab. 46, num. III.) particulam eius ediderunt. Vid. infr. not. h et praefationem, not. 29. C. Th. IX, 45. Go. l. c. T. III, p. 402 (ed. Ri.).

— c. 14. Codd. 1, 2 s. num., sec. ser. c. 14. Sirm[a]. — Sirm[c]. c. 14 *Append. C. Th.* Depromptae sunt ex hac lege c. 31 C. Th. de Episcop. (XVI, 2), ubi vid. not. super., et c. 46 C. Th. de Haeret. (XVI, 5).

p. XLI, not. 242. Codd. 1, 2 *VII.* c. 43 et 19 C. Th. citt. *XVII.* b) 1, 2 *Cartagine.* Edd. *Carthagine.* In c. 43 et 19 citt. om. *Proposita — Iuniis.* Vid. c. 43, not. u et c. 19, not. d. c) 2 *porfiri.* 1, Sirm[a]. — Sirm[c]. *Porfyri*, sed *Porfyrii* Sirm[e]. d) 1, 2 *filippo* et om. 1 *VV. CC.*, ut c. 43 et 19 citt., sed 2 habet *uc.* Sirm[d]. et [e]. *IV. CC. Coss.* e) In codd. 1, 2 om. rubrica. Cod. S. Germ. 936 *Impp. Honorius et Theodosius de asilo eclesiarum.* *) In edd. post *Augg.* sunt duo asterisci; magistratus enim deest. Infra 2 *iustitia.* ee) Obscura vox. Fortasse corr. est *praescribere.* Interim mutata interpunctione edd. Sirm[d]. et [e]. (*Convenit n. pr. temporibus, ut etc.*) locum sanare studui. *Praescita*, sc. humanitas. In rell. edd. non interpungitur. f) 1 *munimine.* ff) Ita 1, 2, Sirm[a]. — [c]. Sed Sirm[d]. et [e]. *ingressus. An lucem?* g) 2 *quisque.* h) Vv. *sacerdoti* — *alant pauperes* leguntur ap. Benedictinos l. c. in ann. super. 1, 2 *carceres.* i) 1, 2 *causas scrutatus* agnoverit. k) Codd. *competentem pro iure mod.*; edd. *suo iure.* l) Recte ita interpungitur in Sirm[a]. et [b], at in rell. edd. *aditionibus, supplicantum frequenter*, sed Sirm[d]. et [e]. *supplicandum.* 2 *subplicatum.* m) 2 ut cum. Sirm[a]. — [c]. et cum. 1, Sirm[d]. et [e]. vel cum. n) C. Th. III, 3, 6. o) Codd. edd. *Plenta.* p) 2 *uc.* Coss. Sirm[d]. et [e]. *IV. CC. Consulibus.* q) 2 *VI* pro *XIV.* r) Rubrica deest in codd. 1, 2. s) Sirm[a]. — Sirm[c]. *Praefecto praetorii.* c. 31 C. Th. de Episc. *Iidem AA.* (Impp. Arcad. et Honor. AA. Vid. infr. not. d) *Theodoro Pf. P.* et c. 46 *Iidem AA. Theodoro Pf. P. II.* Post alia. 1, 2 om. *AA.*, pro quo siglo edd. *Augg.* t) Codd. et edd. *conhibentia*, ut infra *conhibentiae.* u) 1 ut. v) 1 *una peccato.* 2 *uno peccato.* Sirm[d]. et [e]. *peccatis.* x) 1 *alio satro ad solam.* 2 *alios atro ad solam.* xx) 2 *antestitis — ut essent.* y) 1, 2 *indiciorum.* yy) Sirm[d]. et [e]. *reverendi.* 2 *fecit.* z) Sirm[d]. et [e]. *ignorare.*

sequeretur iniurias et reorum[d] nece deposcerent ultionem, quos invitos decet vindicari. Deducitur in hanc necessitatem veniae persuasor alienae, praeceptor indulgentiae, ut de se non ipse tractasse videatur, quod et petenti alius non negaret, aut praeceptis obsecuturus sacerdotii criminosorum impunitati subiaceat[e]. Episcopos et alios ecclesiae catholicae ministros nisi[ee] vigor potestatum et fides iudicum laudabili auctoritate tueatur, erunt addicti audaciae pessimorum. Quapropter iubemus, ut eos, qui talia commisisse dicuntur, diversorum per Africam iudicum[f] sine innocentum laesione requirat auctoritas, ac proprie exhibitos examini, si convinci manifesta probatione cognoverit, cuiuslibet dignitatis et honoris reos probatos aut metallo tradat aut poenam deportationis subire compellat, facultatibus eorum fisco nostro sociatis, ut habeant vitam sibi clementiae nostrae more[g] concessam, quae similibus non donabitur tempore futuro criminibus. Si quidem praesentis legis aeternitate cunctis observandum[h] constituimus, Theodore[i] parens carissime atque amantissime, quod illustris magnificentiae tuae[k] praelatum literis, proponendum edictis, in omnium volumus notitiam pervenire: ut, si quisquam[l] in hoc genus sacrilegii proruperit, ut in ecclesias catholicas irruens, sacerdotibus et ministris vel ipsi[ll] cultui locoque aliquid importet iniuriae, quod geretur[m], literis ordinum, magistratuum et curatoris[n] et notoriis[o] apparitorum, quos stationarios appellant, deferatur in notitiam potestatum, ita ut vocabula eorum, qui agnosci potuerint[oo], declarentur. Et si per multitudinem commissum dicitur[p], si non omnes, possunt[pp] tamen aliquanti cognosci, quorum confessione sociorum nomina[q] publicentur. Atque ita provinciae moderator, sacerdotum et catholicae ecclesiae[r] ministrorum, loci quoque ipsius et divini cultus iniuriam capitali in[s] convictos vel[t] confessos reos sententia noverit vindicandam[u]. Nec exspectet[v], ut episcopus iniuriae propriae ultionem deposcat, cui sacerdotii[x] sanctitas ignoscendi solam[y] gloriam dereliquit[z]. Sitque cunctis non solum liberum, sed etiam[a] laudabile, factas[b] sacerdotibus vel ministris atroces[c] iniurias velut crimen publicum persequi ac de talibus reis ultionem mereri, ut hac[d] saltem[e] ratione, quod agi adversum se per episcopum non posse confidit, ex aliorum accusationibus malorum[f] audacia pertimescat. Et si[g] multitudo violenta civilis apparitionis executione[h] et adminiculo ordinum possessorumve non potuerit praesentari, quod se armis aut locorum[i] difficultate tueantur, iudices Africani armatae apparitionis praesidium, datis ad virum spectabilem comitem Africae literis praelato legis istius tenore deposcant[k], ut rei talium criminum non evadant[l]. Et ne[m] Donatistae vel ceterorum vanitas haereticorum aliorumque[n] eorum, quibus catholicae communionis cultus non potest persuaderi, Iudaei atque gentiles, quos vulgo paganos appellant, arbitrentur, legum ante adversum se datarum[o] constituta tepuisse[p], noverint iudices universi, praeceptis earum[q] fideli devotione parendum[r] et inter praecipua curarum[s], quicquid adversus eos decrevimus, exsequendum. Si[t] quisquam iudicum peccato coniventiae, dissimulandi arte[u], executionem[v] praesentis legis omiserit[x], amissa dignitate graviorem motum se nostrae clementiae subiturum, officium quoque suum, quod saluti propriae contempta suggestione defuerit, punitis tribus primatibus condemnationi viginti librarum auri subdendum[y]. Ordinis quoque viri, si in propriis civitatibus vel territoriis[z] commissum tale aliquid siluerint gratia obnoxiorum[a], deportationis poenam et propriarum amissionem[b] facultatum se noverint subituros. *Dat. XVIII. Kal. Febr. DD. NN. Honorio IX. et Theodosio V. AA.*[c] *Coss. Ravenna.*[d] (412?)

---

a) 1 *ment. in indicium.* 2 om. *que* post *nuntiorum* et *indicium.* b) 2 *absentia exibet potestatem.* Mox 1 *laesia.* c) 1, 2 *propriam* (pro *propriis*) — *formidare.* d) 1, 2 *et eorum.* Praeterea 2 *necem* — *vindicare.* e) 1, 2 *crim. ea impunitae subiac.* ee) 2 add. *aut.* f) 1 *iudicium*; ita etiam 2. g) 1, 2 *morem.* h) 1 *observandam.* i) Sirm [b]. *Thodore.* k) 1, 2 *magnificentia tua.* l) c. 31 ita incipit: *Si quis in hoc.* ll) c. 31 *ipsa.* Vid. ibi not. *l.* m) c. 31 *geritur.* n) c. 31 *curatorum.* o) Em. *notoriis* ex c. 31 cit., ubi vid. annot. p. 1, 2, Sirm [a]. — Sirm [e]. *notariis.* oo) 2 *potuerunt.* p) c. 31 cit. *dicetur.* pp) Bene se haberet oratio, si scriptum esset *possint*, quod referretur ad vv. *ita ut.* q) 1, 2 *soc. omnium.* r) Recepi *ecclesiae* ex c. 31 cit.; deest h. v. in codd. 1, 2 et Sirm [a]. — Sirm [e]. Sed vid. c. 4 eod. (XVI, 2), not. g. s) 1, 2 om. *in.* t) c. 31 cit. *sive.* 2 *convinctos.* u) Sirm [d]. et [e]. *vindicandum*, ut 2. Olim etiam c. 31 *vindicandum.* v) Sirm [d]. et [e]. *exspectes.* 2 *exspectetur.* x) c. 31 om. *sacerdotii.* 1 *sacerdotio sanctitatis.* 2 *sanctitatis.* y) c. 31 olim *soli.* z) c. 31 cit. *dereliquit.* 1 *derelinquid.* 2 *delinquid*, corrig. *delinquit.* a) c. 31 cit. vulg. *sedet.* In mea edit. est *sed etiam.* b) 1, 2 *factū.* c) c. 31 *fact. atr. sac. aut min. ini. veluti publ. crim. pers.* d) c. 31 om. *ut hac* — *pertimescat.* e) 2 *salutem* pro *saltem.* f) 2 *magorum*, sed om. *malorum.* g) c. 31 *Quodsi.* h) 1 *excusationum.* 2 *apparacionis* (corr. *oppiracionis*) *excusationum et adminicula.* i) Recte se habet *tueantur.* c. 31 *tueatur.* Codd. 1, 2 *potuerint praestari quos de agris aut locorum* etc. Mox 2 *expectabilem.* k) c. 31 *deposcant.* l) 2 *evadent.* In v. *evadant* terminatur c. 31 de Episcop. cit. m) Cum v. *Ne* incip. c. 46 C. Th. de Haeret. cit. *Ne* om. in codd. 1 et 2. n) c. 46 cit. 1, 2 *aliorumque.* Sirm [a]. — Sirm [e]. *aliorumve*, non male. Ceterum c. 46 *error* pro *eorum*, quod probo. o) 1, 2 om. *se datarum.* p) 1, 2 *cepisse.* Sirm [d]. et [e]. *defuisse.* Vid. c. 46, not. *o.* q) c. 46 *eorum.* Vid. ibi not. *p.* r) 1, 2 *parendos.* Sirm [d]. *parentum.* s) c. 46 om. *curarum.* t) c. 46 *decr., non ambigant exsequendum. Quodsi.* u) c. 46 *iud. loco conniventiae* et om. *dissimulandi arte.* v) 1 *exsecutionis.* 2 *excusationis.* Paullo infra 1, 2 *leges.* x) 1 add. *noverit*, recte. Etiam c. 46 cit. add. *noverit.* y) c. 46 *condemnatione vig. libr. a. plectendum.* 2 *subdendi.* z) 2 *territorii.* a) c. 46 *sil. in gratiam noxiorum.* b) 1, 2 *poenae pr. amissione.* c) Sirm [a]. — Sirm [e]. om. *AA.* d) Ita cod. 1; 2, edd. *Ravennae*, quod v. in Sirm [e]. retrahitur inter vv. *Febr.* — *DD. NN.* Magna difficultate laborat h. c. Nam subscriptio c. 31 C. Th. de Episc. cit., quacum convenit c. 20 C. Th. de Pistoribus (XIV, 3) cum c. 31 coniungenda, plane diversa est: *Dat. VII. Kal. Maii Med., Honorio A. IIII. et Eutychiano*

XV.

EOS INFAMIAE NOTAM SUBIRE, QUI OBIECTA CLERICIS CRIMINA PROBARE NON POSSUNT [e].

Impp. Honorius et Theodosius AA. ad Melitium Virum illustrem Pf. P. [f] Non cassum veterum prudentia constituit, quod appetitam innocentiam solaretur et purgatis reperit ultionem, ne [g] libera calumniantis [h] intentio insontes affligeret. Terret quidem [i] reum proposita poena criminibus, sed facit [k] accusatorem vindictae contemplatio [l] cautiorem, ne quisquam [m] solis aliquando inimicitiarum stimulis incitatus ingerat non probanda iudicibus. Quae fori aequitas, responsis veterum et legum nostrarum aeternitate solidata, cunctis est delata [n] personis, debet clericis nunc prodesse, quos nonnisi apud episcopos convenit accusari. Quibus nihil convenit habere commune: ne cultus venerabilis [o] sacerdos et Christianae legi [p] dicatus minister, quibus intuitu religionis maior quam ceteris talibus reverentia deferenda est, secure calumniantis arbitrio cuiuslibet criminis nondum probata obiectione maculetur: et talibus personis, quibus dignum est detulisse [*]) pro merito, peccatum iniuria fieri et sine ultione illicite [pp] patiamur. Quapropter placiturae [q] omnibus legis aeternitate sancimus, ut, si [r] episcopus vel presbyter, diaconus et quicunque inferioris loci Christianae legis minister apud episcopos, si quidem alibi non oportet, a qualibet persona fuerit accusatus, sive ille [s] sublimis vir honoris sive cuiuslibet [t] alterius dignitatis, qui hoc genus miserandae intentionis arripiat [u], ut homo peccatis aliquibus vel criminibus pollutus mentiendo probatos [v] obsequio vel locum tenentes [x] sacerdotii vel divinis servientes mysteriis dilaceret, noverit [y] docenda probationibus, monstranda documentis se debere deferre [z]: in qua si est culpa minister religionis, vitae suae pollutione removendus, sacris non potest interesse secretis. At si huius est vesaniae, quae nullis [a] fulta probationibus composita criminatione talium virorum appetisse propositum videatur, si quis igitur [b] circa huius modi personas [c] non probanda detulerit, auctoritate huius sanctionis intelligat, se iacturae famae propriae subiacere: ut damno pudoris existimationisque dispendio discat, sibi alienae verecundiae impune insidiari saltem [d] de cetero non licere. Nam sicut episcopos, presbyteros, diaconos ceterosque, si his obiecta comprobari potuerint, maculatos ab ecclesia venerabili aequum est removeri, ut contempti post haec et miserae humilitatis inclinati despectu, iniuriarum non habeant actionem, ita similis videri debet iustitiae, quod appetitae innocentiae moderatam deferri iussimus ultionem. Ideoque huius modi dumtaxat causas episcopi sub testificatione multorum actis audire debebunt. *Dat. Id. Dec. Ravennae, Honorio IX. et Theodosio V. AA. Coss.* [e] (412.)

— c. 15. Codd. 1, 2 c. 15. Sirm [a]. — Sirm [e]. c. 15 *Append. C. Th.* Haec c. fons est c. 41 C. Th. de Episcop. (XVI, 2), ubi vid. not. super. Florus l. c. c. X. (XIII.)

Coss. (398). Differt etiam subscr. c. 46: *Dat. XVII. Kal. Febr. Rav., Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.* (409). Neque Theodorus ann. 412 Pf. P. erat, sed annis 398 et 409, quare in inscriptione c. 46 C. Th. de Haeret. cit. Theodorus *Pf. P. II.* dicitur. Till. l. c. T. V, Notes, p. 70, n. VII. et p. 82, n. XXXIV. datam esse putat hanc legem una cum c. 31 et 46 citt. anno 409. Ego quoque puto substituendos esse consules anni 409, nego vero c. 31 revocandam ad ann. 409; potius hac lege videtur repetita esse constitutio, unde c. 20 et 31 depromptae sunt. Vid. exempla in Praef. Cod. Theod. Scrib. est igitur *Honorio VIII.* (ex quo numero facile poterat oriri *VIIII.*) et *III.* pro *V.* Error enim in consulatus numero propterea est, quia c. 46 non solum die et mense convenit cum h. c., sed etiam loco. Accedit quod in exemplo authentico legis, unde haec c. et c. 46 cit. descriptae sunt, consulum numeri videntur obscure scripti fuisse; neque enim in Cod. Th. libris mss. verus numerus superest, restitutus ille a Bo. Eandem ob caussam, qui hanc constitutionem ex authentico exemplo descripsit, numeros consulum, quos legere non poterat, ex ingenio addidit, ille quidem falsos. Veros restituisse Beckium, docet constitutionum series, quae aliam annum in c. 46 non admittit.

e) Rubrica deest in codd. 1, 2. f) 1 *Imp. et Hon. et Th. AA. et Milicium — Pf.* et om. *P.* Edd. om. *AA.* Sirm [e]. *Praefecto Praet.* Reliquae edd. *Praefectum Praetorii.* 2 *Imperator et hon. et teodorius et* (corr. *ad*) *milicium* u. i. *prefectum* et om. *P.* c. 41 cit. *AA. Melitio Pf. P.* g) 1, 2 *repperit ult. et ne.* Supra Sirm [d]. et [e]. *ad petitam.* h) 2 *calumniantes.* Paullo post *adelegerent.* i) 1 *Tenet quidem.* 2 *Tenet quendam.* k) 1, 2 *et facit.* l) 1, 2 *contemplatione.* m) 2 *quisquis quam.* n) 1, 2 *dilata.* o) 2 *venerabiles,* corr. *venerabilis.* p) 1, 2 *sacerdotes — legis.* *) Scil. eam, id est *reverentiam.* Mox *peccatum iniuria fieri,* pro *insimulari peccatum.* pp) 2 *diferenda est — inlicita.* q) 1, 2 *placitura.* r) In vv. *Clericos nonnisi apud episcopos accusari convenit. Igitur si* inc. c. 41 C. Th. de Episcopis cit. Florus sic: *Episcopos vel presbyteros, diaconos et quoscunque inferioris loci Christianae legis ministros ab episcopis solum, non ab alio oportet accusatos audiri.* s) c. 41 cit. *apud episcopum — fuerint accusati, sive ille.* 1, 2 *min. epis solum non ab alio oportet aequalibus et persona quae sit* (2 *querit*) *accusatus audiri sive ille.* t) 2 *si vel cuiusl.* c. 41 cit. *sive ullius alterius.* u) c. 41 cit. *qui hoc genus laudabilis intentionis arripiat* et om. *ut — dilaceret.* v) 1, 2 *mentiendum probatis.* V. *mentiendo* cohaeret cum v. *dilaceret.* x) 1, 2 *tenentibus.* y) 1, 2 *servientibus* m. *dilacerint* (sed in 2 corrig. *dilaceret*) *noverint.* z) 1 *defferre.* 2 *differre.* c. 41 *inferre* et om. *In qua — videatur.* a) 2 *An si h. e. ves. quaerellis.* b) c. 41 *ergo.* 2 *aut si quis igitur.* c) In codd. 1, 2 seqq. desunt. d) Edd. *saltim.* e) Edd. *Data Idibus Decembris — Augustis Coss.* c. 41 cit. *Ravenna.* Vid. c. 41 C. Th. de Episc. (XVI, 2), not. *t.*

XVI.

LEX, QUAE REDEMPTOS DE CAPTIVITAVE IUBET AUT RESTITUERE PRETIUM AUT SI PAUPERES SUNT, QUINQUENNIO REDEMPTORIBUS SUIS OBSEQUI[ee].

Imp. Honorius[f] *ad Theodorum V. Ill.*[g] *Pf. P.* Punitis auctoribus mali publici laesorum quidem dolori dedimus ultionem, sed provincialibus nostris libertatis restituendae festinatione sentimus uno eodemque tempore armis et legibus consulendum. Hinc denique bellorum[h] curis mixta ratio et salubris constitutio admonuit faciendum, ut[i] diversarum homines provinciarum, cuiuslibet sexus, conditionis, aetatis, quos barbaricae feritatis discursus captiva[k] necessitate transduxerat, invitos nemo retineat, sed ad[l] propria redire cupientibus libera sit facultas. Quibus si quicquam in usum recuperandarum virium[m] vestium vel alimoniae dicatur impensum[n], humanitati sit praestitum, nec maculet boni facti gloriam avara victualis sumptus repetitio, cum forsitan alimoniae istius mercedes operarum reddiderit compensatio. Quod in examen venire non patimur, ne ad propria redire cupientes indecoris contentionibus retardentur: exceptis his, quos quis barbaris vendentibus emisse docebitur[o], a quibus status sui pretium propter utilitatem publicam emptoribus aequum est redhiberi: ne ingentis damni consideratio[p] in tali necessitate positis negari faciat emptionem, et inveniamur, quorum libertati consuli voluimus, saluti potius obfuisse. Hos[q] decet[r] aut datum pro se pretium emptoribus restituere, aut labore, obsequio vel opere quinquennii vicem referre beneficii, habituros incolumem[s], si in ea nati sunt, libertatem. Nec honestas emptoribus quinquennii tempus ad compensationem maioris forsitan pretii datum, ingemiscat exiguum, quia humanae vitae fragilitas forte intra metas potest temporis constituti deficere, nec ad legis beneficium pervenire. Credant saltem perditum casibus, quod humanitate detulerint, licet humana misericordia, Deo iudice, quod alteri tribuit, sibi praestet. Quapropter[t] servata definitione legis, cuius[u] moderationem placere non dubium est, reddantur[v] sedibus propriis[x], quibus iure postliminii et[y] veterum responsis prudentium incolumia[z] cuncta servata sunt. Quam sanctionem adeo volumus custodiri, ut, si quisquam temeritate sacrilega praeceptis fuerit conatus obsistere, actor[a] et conductor procuratorque, qui ad tuendam absentis domini possessionem esse detegitur, dari se metallo aut poenam deportationis non ambigat subiturum. Si[b] vero possessionis dominus contra mansuetudinis nostrae salubre constitutum venire tentaverit[c], rem suam fisco noverit vindicandam seque per rectoris provinciae sententiam[d] deportandum. Et[e] ut facilis executio proveniat imperatis[f], Christianae[g] sacerdotes, vicinorum et proximorum locorum ecclesias retinentes, quorum moribus congruit effectus talium praeceptorum[h], curiales quoque proximarum civitatum placuit admoneri, ut emergentibus talium necessitatum causis adeant iudices, legis nostrae auxilium petituri. Et ne quis contumaciae suae culpam praecepti ignoratione tueatur, Theodore parens carissime atque amantissime, illustris magnificentia tua legis tenorem literis suis edictisque propositis ad omnium iudicum et provincialium notitiam faciat pervenire, ita ut noverint[i] rectores universi, decem libras auri a se et tantundem ponderis a suis apparitoribus[k] exigendam, si quod praeceptum est, in gratiam cuiusquam neglectum esse doceatur[kk]: cum saluberrimae sanctionis executionem deferri ab omnibus quidem, sed iudicum maxime et officiorum cura obsequioque iubemus[l]. *Dat. III. Non. Dec.*[m] *Ravennae, Basso*

— c. 16. Codd. 1, 2 c. 16. Sirm ᵃ. — Sirm ᵉ. c. 16 *Append. C. Th.* Deprompta est ex h. l., sed multis mutt. et omm., c. 2 C. Th. de Postlim. (V, 5). Vid. c. 20 C. Th. de Poenis (IX, 40), not. *bb.*

ee) In cod. 1 huius constitutionis rubrica superest; in 2 posita est post inscriptionem legis. f) Add. et *Theodosius*, uti habet c. 2 cit. g) 1 om. *Ill.*, 2 et c. 2 cit. *V. Ill.* Edd. *Praef. Praetorii.* c. 2 cit. *Theodoro* pro *ad Theodorum.* h) Sirm ᵇ. — Sirm ᵉ. *bellorumque.* i) Hinc incip. c. 2 C. Th. de Postliminio (V, 5). k) c. 2 C. Th. cit. *quos barbarica feritas captiva.* l) 1, 2 *et ad.* m) c. 2 cit. om. *recuperandarum virium.* n) c. 2 cit. *alimoniae impensum est.* 2 *virium vel vestium alimoniae dicatus inp. humanitatis.* o) c. 2 cit. *praestitum, nec maneat victualis sumptus repetitio: exceptis his, quos barbaris vendentibus emptos esse docebitur.* Supra 1 *indecoris contemptionibus.* p) c. 2 cit. *Ne quando enim damni consideratio.* q) c. 2 cit. om. *et inveniamur — Hos.* 2 *inveniantur.* r) c. 2 citt. add. *redemptos.* 1 *decet ad datum.* 2 *decet additum.* s) Sirm ᵈ. et ᵉ. om. *vicem — incolumem.* 1, 2 *quinquennii vicem referre beneficiis h. inc. si in eam.* Mox 1 *compensatione.* t) 1 *praestet et quapr.* 2 *difinitione.* u) Sirm ᵈ. et ᵉ. *huius.* c. 2 cit. om. *Nec honestas — non dubium est.* v) c. 2 cit. add. *igitur.* x) c. 2 add. *sub moderatione, qua iussimus.* y) c. 2 cit. *etiam vel. resp.* et om. *prudentium.* z) 2 *incalumnia.* a) 2, Sirm ᵉ. *auctor.* c. 2 cit. *servata sunt. Si quis itaque huic praecepto fuerit conatus obsistere actor,* rell. omm. b) c. 2 cit. *procuratorque, dari se metallis cum poena dep. non ambigat; si,* rell. omm. 2 om. *qui* ante *ad tuendam.* c) c. 2 cit. om. *contra — tentaverit.* d) 1 *rectores.* c. 2 cit. om. *per r. pr. sententiam.* e) 1, 2 om. *Et.* f) 2 *pro venia temperatis.* In cod. 1 abscissa sunt vv. *imperatis — retinentes quorum.* c. 2 cit. om. *imperatis.* g) Sirm ᵉ. *Christianos sacerdotes.* c. 2 cit. *Christianos proximorum locorum volumus huius rei sollicitudinem gerere. Curiales.* Supple *ecclesiae.* Vid. C. Th. XVI, 2, 4, not. *g.* h) Sirm ᵈ. et ᵉ. *receptorum.* In cod. 1 abscissa sunt vv. *gruit* (congruit) — *curiales* et paullo infra *civitatum placuit.* 2 *vicinarum et pr. — proximorum civ.* i) c. 2 cit. *emergentibus talibus caussis sciant, legis nostrae auxilium deferendum; ita ut noverint,* rell. omm. 1, 2 *tutatus Th. p. c.* k) 1, 2 *auri se et.* c. 2 cit. *tantundem a suis apparitionibus exigendum, si praeceptum neglexerint,* et des. rell. kk) Sirm ᵉ. *doceantur.* 2 *gratiam cuiuspiam — excusationem deferri.* l) Scrib. *iubeamus.* m) c. 2 cit. *Dat. IV. Id.* 1 *Ravenae —*

et Philippo VV. CC. Coss. (408.) *Accepta XVI. Kal. Ian.*[n] (409?)

XVII.

LEX DE THEODOSIANO, SUB TITULO XXVII. DE EPISCOPALI DEFINITIONE[o].

Imp. Constantinus A.[p] .... Iudex pro sua sollicitudine observare debebit, ut, si ad episcopale iudicium provocetur, silentium accommodetur[q]. Et si quis ad legem Christianam negotium transferre voluerit et illud iudicium observare, audiatur, etiamsi negotium apud iudicem sit inchoatum, et pro sanctis habeatur, quicquid ab his fuerit iudicatum: ita tamen, ne usurpetur in eo, ut unus ex litigantibus pergat ad supradictum auditorium, et arbitrium suum enuntiet[r]. Iudex enim praesentis caussae integre habere debet arbitrium, ut omnibus accepto latis pronuntiet[rr]. *Dat. IX. Kal. Iul.*[s] *Constantinopoli*[t], *Licinio A. et Crispo Caes. Coss.* (318 aut potius 321.)

XVIII.

LEX ALIA[u] DE THEODOSIANO SUB TITULO XXVII. DE EPISCOPALI DEFINITIONE, ET HOC VALIDIOR, QUIA OMNIBUS POSTERIOR.

Imppp. Arcadius, Honorius et Theodosius AAA.[v] *Theodoro Pf. P.* Episcopale iudicium ratum sit omnibus, qui se[x] audiri a sacerdotibus acquieverint[y]. Cum enim possent privati[z] inter consentientes etiam iudice nesciente audire[a], his licere id[b] patimur, quos necessario veneramur eamque illorum iudicationi adhibendam esse reverentiam[c], quam vestris deferri necesse est potestatibus, a quibus non licet provocare[d]. Per publicum quoque officium[e], ne sit cassa cognitio[f], definitioni executio tribuatur. *Dat. Id. Dec. Basso et Philippo Coss.* (408.[g])

— c. 17. Codd. 1, 2 *c.* 17. Sirm [a]. — Sirm [e]. *c.* 17 *Append. C. Th.* Io. p. 38. Pars legis est in Seldeni Uxore Hebr. III, 28 et in Go. comm. ad c. 1 de Episc. iud. l. c. p. 342, col. 2 ed. Ri.; fere tota legitur apud LeG. l. c. pag. 36. LeG. Io. eam indicari putant in c. 1 de Episcopali iud., i. e. prima Appendicis C. Th., Tillem. l. c. T. IV, p. 278, not. LXX. propter vv. *Et si quis* eam fragmentum esse dicit maioris alicuius constitutionis, cuius in constitutione illa prima mentio fiat. — c. 18. Codd. 1, 2 *c.* 18. Sirm [a]. — Sirm [e]. *c.* 18 *Append. C. Th.* Io. p. 53. Deprompta est ex hac lege c. 8 Cod. Iust. de Episc. aud. (I, 4). Indigitatur una cum c. 17 in pr. Novell. Valent. tit. XXXIV. de Episcopali iudicio. Vid. c. 20 C. Th. de Poenis (IX, 40), not. *bb*, c. 25 C. Th. de Petitionibus (X, 10).

filippo et om. *VV. CC.* Sirm [a]. et [e]. *IV. CC. Conss.* 2 *filippo uc coñs.* n) *c.* 2 cit. *Ravenna, Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss.* (409) et om. *Accepta — Ian.* Ceterum edd. *Nonas Decembris* (ut 2) et *Kalendas Ianuarias.* An om. *XVI.* et add. 409?

o) Memorabilis rubrica, de qua in Praefatione dixi. p) Inscriptio et prima legis vv. usque ad v. *transferre* abscissa sunt in cod. 1. Magistratus deest in edd. et in cod. 2. q) 2 *post provocetur — acommodet.* r) Io. add. (*iudex*). Potius suppl. *supradictum auditorium*, i. e. *episcopus.* rr) Err. Io. *pronunciat.* s) Edd. *Kalendas Iulias.* 2 *VIII kl iulias.* t) Locum suspectum esse negat quidem Io. l. c. pag. 39, ego vero credo. Vid. c. 3 C. Th. de Veteranis (VII, 20), not. *b*, c. 12 C. Th. de Appell. (XI, 30), not. *i* et c. 2 C. Th. Famil. hercisc. (II, 24), not. *m*. Subscriptionem falsam esse apparet ex codd. 1, 2, in quibus om. *Licinio.* Fortasse scriptum erat *Constantino II. et Crispo* (II.) *Caess. Coss.* (321.) pro *Crispo* (*II.*) *et Constantino II. Caess. Coss.* Nonnunquam transponi nomina consulum in subscriptionibus legum, dixi in Praef. C. Th. p. XXXVI, not. 209. 2 om. *Coss.*

u) 2 *Item alia lex.* Memorabilis rubrica, de qua disputavi in Praefatione. Rubrica deest in c. 8 Cod. Iust. cit. v) c. 8 Cod. Iust. *Impp.* (om. *Arcadius*) *Hon. et Th. AA.* Etenim Arcadius menses aliquot ante de vita decessit. 2 om. inscript. h. c. x) 2 om. *se.* Paullo supra 2 *sit* -utum. y) c. 8 cit. *elegerint* et om. *Cum — veneramur.* z) Sirm [a]. et [e]. *privari.* 2 *pravitati.* a) 1, 2 *audiri.* Recte *audire.* Intelligentur arbitri. b) Io. om. *id.* c) c. 8 cit. add. *iubemus.* d) 2 *provocari*, ut 1. e) c. 8 cit. *Per iudicum q. officia.* f) Cum v. *cognitio* desin. codd. 1, 2. Io. *ne cassa sit.* c. 8 Cod. Iust. cit. *cassa episcopalis cognitio.* g) Sirm [a]. — [e] post v. *Conss.* add.: *Hucusque codex Ecclesiae Lugdunensis, reliqua partim ex Pithoeano, partim ex Corbeiensi descripta sunt*, et desinunt ut in codd. 1, 2 (vid. not. *f*) cum hac lege XVIII leges illae a Sirmondo tanquam Appendix Codicis Theodosiani editae. Quare tres illae constitutiones (XIX — XXI.), quas Sirmondus hoc loco adiecit, ab hac collectione eximendae sunt: eas enim invenit in diversis codicibus (Reg. Par. 1564, qui Pithoeanus ille videtur esse, et in cod. S. Germ. 936, qui olim sine dubio Corbeiensis fuit, ad quos accedere videtur cod. S. Germani 366), in quibus, ut in aliis iuris canonici libris multas leges sparsas esse, quae Codici Theodosiano aut omnino non aut non omnino insertae sunt, ex collectione, quam postea edam, apparebit. Disiunxi igitur c. XIX — XXI. Sirmond. ab Appendice Cod. Th., ne haec alienis rebus deformaretur. Duas infra ponam (c. XIX. Sirm. *Imp. Honorius A. ad Constantium V. Ill. Patricium: Inter publicas necessitates* ann. 417 et XX. Sirm. *Impp. Theod. et Valentinianus AA. ad Virum Pf. P. Audemus quidem* ann. 430); tertiae (c. XXI. Sirm.) diversas scripturas annotavi ad c. 4 C. Th. Ne sanctum baptism. (XVI, 6), quae est illa ipsa lex. — — — — Cum in eo erat, ut ultimae plagulae menda tollerem, accepi literas **F e d e r i**, bibliothecae Darmstadtiensi praefecti. Nuntiavit mihi vir humanissimus doctissimusque, non inesse in codice Darmstadtiensi Sirmondi constitutiones, quas p. 439, not. 84 inesse suspicatus sum. Vid. supra Praefationem Novellarum not. 294. — Praeterea moneo in notis superioribus c. IV — VI. Sirmond. falso scriptum esse *Codd.* 1, 2, *Sirm* [a]. — *Sirm* [e]. *c.* 4 (s. 5 aut 6) *Append. C. Th.* Reponendum est: *Codd.* 1, 2 c. 4 (s. c. 5 aut c. 6). Sirm [a]. — Sirm [e]. *c.* 4 (s. *c.* 5 aut *c.* 6) *Append. C. Th.* Nam a Sirmondo quidem hae constitutiones pro Appendice C. Th. habitae sunt, neque vero in codicibus illis cum C. Th. cohaerent. Vid. Praef. p. 414 sq., 425 sq.

SERIES CHRONOLOGICA XVIII CONSTITUTIONUM, QUAS SIRMONDUS DIVULGAVIT.

318?

Licinio A. (V.) et Crispo Caes. Coss.

c. 17. — . . . . . . — Dat. IX. Kal. Iul. Constantinopoli.

321.

Constantino II. et Crispo II. Caess. Coss. (Vid. ann. 318.)

331?

Basso et Ablavio Coss.

c. 1. — Ablavio Pf. P. — Dat. III. Non. Mai. Constantinopoli.

335.

Constantio et Albino Coss. (Vid. ann. 336.)

336.

Nepotiano et Facundo Coss.

c. 4. — ad Felicem Pf. P. — Dat. XII. Kal. Nov. (335). Proposita VII. Id. Mart. Constantinopoli.

384?

Richomere et Clearcho Coss.

c. 3. — ad Optatum Praefectum Augustalem — Dat. prid. Non. Febr. Constantinopoli.

384—387.

c. 7. — ad Eutropium Pf. P. — — —

386.

Honorio N. P. et Euodio Coss.

c. 8. — Antiochino — Dat. X. Kal. Mai. Constantinopoli.

400.

Stilicone et Aureliano Coss.

c. 2. — Hadriano Pf. P. — Dat. prid. Non. Febr. Ravennae.

407.

Honorio VII. et Theodosio II. AA. Coss. (Vid. ann. 408.)

408.

Basso et Philippo VV. CC. Coss.

c. 12. — Curtio Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Dec. Romae (407). Proposita Karthagine in foro sub programmate Porphyrii Proconsulis Nonis Iuniis.
c. 9. — Theodoro II. Pf. P. — Dat. V. Kal. Dec. Ravennae.
c. 16. — ad Theodorum V. Ill. Pf. P. — Dat. III. Non. Dec. Ravennae — Acc. (XVI.) Kal. Ian. (409?)
c. 18. — Theodoro Pf. P. — Dat. Id. Dec.

409?

Honorio VIII. et Theodosio III. AA. Coss. (Vid. ann. 408.)

412.

Honorio IX. et Theodosio AA. IV. (V.) Coss.

c. 14. — Theodoro Viro Ill. Pf. P. — Dat. XVIII. Kal. Febr.
c. 11. — Melitio Pf. P. — Dat. VIII. Kal. Iul. Ravennae.
c. 15. — ad Melitium Vir. Ill. Pf. P. — Dat. Id. Dec. Ravennae.

419.

Monaxio et Plinta.

c. 5. — ad Proiectum Consularem — Dat. XV. Kal. Iun.
c. 13. — . . . . — Dat. XI. Kal. Dec. Ravennae.

420.

Theodosio A. IX. et Constantio III. V. C. Coss.

c. 10. — Palladio Pf. P. — Dat. VIII. Id. Mai. Romae.

425.

Theodosio A. XI. et Valentiniano Coss.

c. 6. — Amatio V. Ill. Praefecto Praet. Galliarum — Dat. VII. Id. Iul. Aquileiae.

INDEX TITULORUM

SECUNDUM ORDINEM LIBRORUM CONCINNATUS.

NB. Numeri paginis appositi ad II. volumen pertinent, quo continentur Novellae et Constitutiones Sirmondi.

Codicis Gregoriani.

Codicis Hermogeniani.

Codicis Theodosiani.

Lib. XIII.

Lib. XIV.

Lib. XV.

Lib. XVI.

Novellarum Theodosii II.

NB. Numeris, quibus asterisci appositi sunt, Novellarum Volumen significatur.

Novellarum Valentiniani III.

Novellarum D. Maximi A.

Novellarum D. Martiani A.

Novellarum D. Maioriani A.

Novellarum D. Severi A.

Novellarum D. Anthemii A.

Constitutionum Sirmondii.

INDEX

TITULORUM ALPHABETICUS. *

*) Composuit hunc indicem R. L. Ilsig, Iur. utr. Bacc., vir doctissimus, cui propter operam, quam in conscribendum indicem assidue contulit, debitas gratias ago. Haenel.

Explicatio Signorum.

C. est pro:	**Codice.**	**N.** est pro:	**Novella.**
— **Gr.** pro:	**Gregoriano.**	— **Anth.** pro:	**Anthemio.**
— **Herm.** pro:	**Hermogeniano.**	— **Maior.** pro:	**Maioriano.**
— **Th.** pro:	**Theodosiano.**	— **Mart.** pro:	**Martiano.**
Const. est pro:	**Constitutione.**	— **Th.** pro:	**Theodosio II.**
— **Sirm.** pro:	**Sirmondio.**	— **Val.** pro:	**Valentiniano III.**

Initio titulorum vocabulae *De* semper substituimus lineolam (—), quia saepissime obvenire ideoque seriem litterarum nimis turbare solet. Deinde punctis (. . . .) usi sumus, ubi ratione brevitatis quaedam omitti posse credidimus. Denique voces titulorum initiales ubique typis *antiquis* exaratae, intermediae autem et finales, quas, si alicuius momenti esse viderentur, primo loco posuimus, typis *cursivis* distinctae sunt.

Ilsig.

2

Q.

R.

S.

Corrigendum in Indicis pag. 1. NB.:

Pro *Numeri paginis appositi* lege: *Asterisci paginis appositi.*

Bonnae. Formis Caroli Georgi.